UNIVERSITÄTS BIBLIOTHEK WUPPERTAL
BERGISCHE UNIVERSITÄT WUPPERTAL

Universitätsbibliothek Wuppertal

Danielis Chamieri Delphinatis Panstratiæ Catholicæ, sive Controversiarvm De Religione Adversvs Pontificios Corpvs.

Tomis quatuor distributum. : cum indicibvs necessariis.

De Homine Corrvpto et Instavrato

Chamier, Daniel

[Frankfurt], 1627

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-885

Visual Library

P A

מלחמות יי

DANIELIS CHAMIERI
DELPHINATIS

PANSTRATIÆ CATHOLICÆ

Tomus Tertius.

DE HOMINE CORRVPTO ET *INSTAVRATO.*

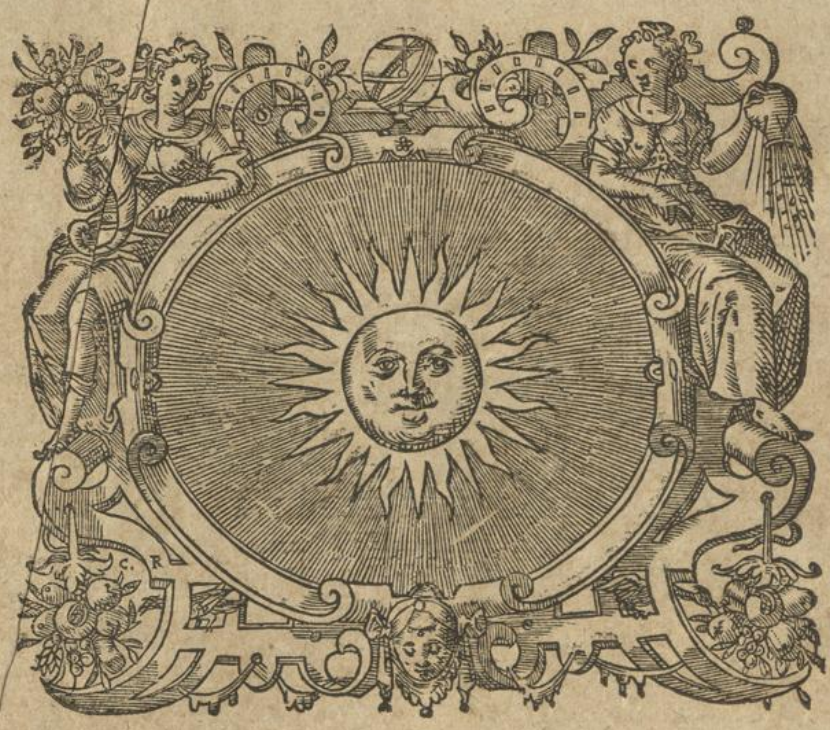

GYMNASIUM DARMST.

Anno æræ Christianæ

M. DC XXVII.

L

Cap.I.

V.
VI.

VII.
VIII.

Cap.I.

II.

III.

IV.

V.
VI.

VII.
VIII.
IX.

X.

INDEX
LIBRORVM ET CAPITVM
QVÆ TERTIO PANSTRATIÆ TOMO CONTINENTVR.

LOCVS III.

DE HOMINE CORRVPTO ET INSTAVRATO.

QVAESTIO I.

DE PECCATO.

LIBER PRIMVS.

Cap.I. Alumnia Iesuitarum de prima hominis natura pag.I.
II. Status controuersiæ de peccato originali 2

Argumenta Catholica.

III. De prauitate humanæ naturæ 2
IV. De corruptione infantium 3
V. De propagatione peccati 4
VI. Sententia veterum Catholicorum de peccato Originis 5

Argumenta Papistica.

VII. Argumenta Pighij contra Catholicos 6
VIII. Argumenta Salmeronis 7

QVÆSTIO II.

DE LIBERO ARBITRIO.

LIBER II.

Cap.I. Status controuersiæ de libertate Arbitrij 9

Argumenta Papistica.

II. Argumenta Bellarmini, è Scriptura, & ratione de libertate Arbitrij 10
III. Ex Patribus 11

Argumenta Catholica.

IV. Argumenta Catholicorum de necessitate liberi Arbitrij 12
V. Voluntatem creatam determinari à Prouidentia 13
VI. Argumenta Bellarmini contra determinationem actionum voluntatis 14

DE ARBITRIO HVMANO.

VII. Vtrum sit in homine liberum Arbitrium 15
VIII. De nomine liberi Arbitrij in homine 16
IX. Distributio controuersiarum de viribus Arbitrij Liberi humani 17

I.

CONTROVERSIA.

X. De viribus Arbitrij in rebus ciuilibus 17
XI. De naturali Dei cognit. corrupta, argumenta Catholica 18
XII. De naturali Dei cognitione argumenta Bellarmini 19

II.

CONTROVERSIA.

LIBER III.

Cap.I. Status controuersiæ de virib. Arbitrij ad bonum Theologicum 20

Argumenta Papistica.

II. Vtrum nullum necessarium sit peccatum 21
III. De præmiis, & pœnis 23
IV. Vnde sit discrimen bonorum, & malorum 24
V. De laudibus & vituperationibus, præceptis & monitis, &c. ibid.
VI. De locis præcipientibus 27
VII. De promissionibus cum conditione 28
VIII. De exprobrationibus 29
IX. De locis Psal. 68. 95. 119. & 2. Petr. 1. & 1. Thessal. 5. & 1. Iohan. 5. ibid.
X. De loco Deuteron. 30. ibid.
XI. Quare Deus tentet homines 30
XII. Quo sensu bona opera nostra sint & à nobis fiant 31
XIII. De loco Genes. 4. ibid.
XIV. De locis ad Rom. 9. & 1. Cor. 3. Luc. 10. Eccles. 15. 33
XV. De locis Deutero. 30. Ios. 24. Ecclesiastici 31. & 1. Cor. 7. & 2. Cor. 9. 34
XVI. De Patribus 35
XVII. De Augustino contra Manichæos 39
XVIII. De Augustino contra Pelagianos 41

LIBER IV.

Argumenta Catholica.

Cap.I. De seruitute Arbitrij 42
II. Peccatum esse homini corrupto naturale 44
III. De intellectu vitiato ibid.
IV. De voluntate vitiata 45
V. De operibus liberi Arbitrij quid Papistæ sentiant 46
VI. Quicquid fit sine fide esse peccatum ibid.
VII. Hominem non posse quicquam boni facere à seipso, 47
VIII. Non regeniti opera omnia esse mala 49
IX. Pro nobis operibus infidelium argumenta Bellarmin' è Scripturis 5

X. Pro iisdem rationes Papisticæ 51
XI. Pro iisdem authoritates Patrum 52
XII. Omne bonum morale esse à Deo in homine 54

III.

CONTROVERSIA.

LIBER V.

Cap.I. De peccato originali natorum ex fidelibus 55
II. Status controuersiæ de B. Maria Virgine ibid.
Argumenta Papistica.
III. An Scriptura doceat Virginem immunem ab omni peccato 57
IV. De locis allegoricis 59
V. De locis accommodatis 61
VI. An consentiat Ecclesia, Virginem esse peccati immunem ibid.
VII. An rationibus probetur 64
Argumenta Catholica.
VIII. Virginem non excipi à communi hominum natura 67
IX. Christum esse Seruatorem matris suæ 70
X. De misericordia Dei in Virginem 71
XI. De aduersis Virginis ibid.
XII. Virgini necessariam fuisse remissionem peccatorum 73
XIII. Virginem peccasse aliquando 74
XIV. Testimonia Veterum de Virgine peccatrice 77

QVÆSTIO III.

DE

POENIS PECCATI.

LIBER VI.

Cap.I. De pœnis peccati 79

CONTROVER. I.

II. Status controuersiæ de pœna peccati Originalis 80
III. Peccato Orig. deberi pœnam sensus in igne æterno, ibid.
IV. An Scriptura contra doceat 83
V. An ratio 84
VI. An Patres 85

CONTROVERS. II.

VII. De peccato veniali, & mortali 86
VIII. Calumniæ Papistarum 87
Argumenta Papistica.
IX. An Scriptura doceat, esse peccata venialia 86
X. An rationes 90
XI. An traditio 92
XII. Nulla peccata est venialia 94
XIII. Ex Patribus probatur idem 97

DE

REPARATIONE HOMINIS.

DE

SVMMA CAVSA.

LIBER VII.

Cap.I. De Prædestinatione 98
II. Prædestinationem esse actum voluntatis 99
III. Argumenta Papistica contraria 100
IV. Vtrum Prædestinationis nomen ad reprobos pertineat 102
V. Reprobos prædestinari ibid.
VI. Quomodo Deus velit omnes saluari 104
VII. An reprobatio sit contra Dei bonitatem 106
VIII. An contra misericordiam 107

LIBER VIII.

DE

PRÆDESTINATIONIS

CAVSA.

Cap.I. Status controuersiæ de causa prædestinationis 109
Argumenta Papistica.
I. De argumentis pro præuisione, tum ad Electionem, tum ad Reprobatonem 111
III. De locis Script. pro præuisis meritis 112
IV. Sex rationes pro præuisis meritis ad salutem 113
V. Aliæ rationes 114
Argumenta Catholica.
VI. Argum. Catholica contra præuisionem operum 115
VII. Sententia Veterum 116

DE

CAVSA REPROBATIONIS.

VIII. Arg. Pap. de causa Reprobationis 117
IX. De Paulo ad Rom. IX. 118
X. Aliæ Catholicæ rationes 120

DE

CAVSA SVBALTERNA

REPARATIONIS

Christo.

LIBER IX.

Cap.I. De Christi meritis ex compacto 121
II. Status quæstionis de meritis Christi absolutis, & arg. Pap. è Script. ibid.
III. Arg. Cathol. contra meritum absolutum 123
IV. Catholicos non negare mortis Christi sufficientiam 123
V. Status controuersiæ de efficacia mortis Christi 124
Argumenta Papistica.
VI. Locorum Script. classis prima 125
VII. De mundo & Gentibus 126
VIII. De Christi victoria 127
IX. An Scriptura doceat mortuum esse Christum pro reprobis 128
X. De singularibus quibusdam locis 129
XI. Rationes Vindekij 131
XII. Absurda Vindekij ibid.
XIII. Non pro quibusuis mortuum esse Christum 133

DE

NATVRA RESTAVRATIONIS IN SINGVLIS.

Ac primum,

DE

SANCTIFICATIONE.

LIBER X.

Cap.I. De Sanctificatione & Iustificatione 134
II. Calumnia Papistarum 135
III. De Sanctificationis gradibus 136
IV. Status controuersiæ, de Concupiscentia ibid.
Argumenta Catholica.
V. Concupiscentiam Paulo esse peccatum 137
VI. De Anomia 138
VII. De Concupiscentiæ malo 139
VIII. De lege peccati 141
IX. De sensu carnis ibid.
X. De Patribus 142
Argumenta Papistica.
XI. De concupiscentia apud D. Iacobum 145
XII. De carne, ad Rom. 7. 146
XIII. Quomodo nihil sit condemnationis in fidelibus 147
XIV. Quomodo non regnet peccatū in mortali corpore 148
XV. De remissione peccatorum 149
XVI. De Naturali, & Voluntario 150
XVII. De ineuitabili: de amore Dei: de motibus infantium, dormientium, dementium 151
XVIII. Vtrum Concupiscentia sit peccatum originale 152
XIX. De Patribus 153
XX. De Augustino 155

LIBER XI.

DE TOTIVS LEGIS

IMPLETIONE.

Cap.I. Status quæstionis, de totius legis obseruatione 156
Argumenta Papistica.
II. De facultate legis 157
III. De charitate implente mandatum 158
IV. Vtrum

IV. Vtrum fuerint qui impleuerint legem ibid.
V. Quomodo non peccet qui natus ex Deo 159
VI. De Iustis sicut Deus iustus,& de accusatione legis 161
VII. De effectis gratiæ : de libertate hominis : de effectis Christi 162
VIII. Rationes Pap.extra Scripturas 163
IX. De Patribus 164
Argumenta Catholica.
X. Quæ sit impletio Legis 166
XI. Neminem esse sine peccato 167
XII. De Iustificatione per legem 168
XIII. Quid prohibeatur per mandatum, *Non concupisces* 169
XIV. De amore Dei & proximi 170
XV. De onere Legis importabili 173
DE OPERVM IMPERFECTIONE.
XVI. Status controuersiæ,de imperfectione bonorum operum 173
Argumenta Catholica.
XVII. De iusto peccante: Eccl.7. 174
XVIII. De iustitiis immundis ibid.
XIX. Putris arbor. Non perficere bonum 175
XX. Ex Patribus ibid.
Argumenta Papistica.
XXI. Ab absurdo 177
XXII. Ex Scripturis 179
XXIII. A ratione 180
XXIV. A Patribus 182

DE PARTIBVS SANCTIFICATIONIS.

LIBER XII.

Cap.I. De fide 183
II. Cuius facultatis sit fides 184
III. Fidem in intellectu esse ibid.
IV. Fidem esse in voluntate 185
DE FIDEI COGNITIONE.
V. Status controuersiæ,de cognitione fidei,siue de fide implicita 186
Argumenta Papistica.
VI. Ex Scripturis 187
VII. A ratione 189
VIII. A Patribus 190
Argumenta Catholica.
IX. Contra ignorantiam fidei 190
DE NEXV FIDEI ET OPERVM.
X. Status controuersiæ de nexu fidei & bonorum operum 192
Argumenta Papistica.
XI. De Principibus non confitentibus: de dicentibus,Dom. Domine: de inuitatis ad cœnam magnam : de bonis & malis in Ecclesia 193
XII. De fide sine charitate apud Paulum 193
XIII. De fide sine operibus apud Iacobum 195
XIV. Rationes aduersariorum ibid.
XV. De Patribus 196
Argumenta Catholica.
XVI. Argumenta Catholica ibid.

DE OBIECTO FIDEI.

LIBER XIII.

Cap.I. Status controuersiæ de applicatione Iustificationis 197
Argumenta Catholica.
II. Suam fidem fideli esse cognitam 199
III. Fidem applicare promissiones 200
Argumenta Papistica.
IV. Argumenta Papist.è Scripturis 203
V. Ratio Papist.à Reuelatione ibid.
VI. Aliæ Bellarmini 205
VII. Sanderi,& Bouerij 206
DE CERTITVDINE FIDEI.
Argumenta Catholica.
VIII. De substantia rerum sperandarum 207
IX. De certitudine amoris diuini 208
X. De dono Spiritus sancti 209
XI. De fiducia,& πληροφορία,& notitia salutis 211
XII. Laudari certitudinem fidei, & reprehendi dubitationem 212
XIII. Patrum testimonia 213
Argumenta Papistica.
XIV De amore & odio : de propitiato peccato : de incertis, & occultis Sapientiæ Dei ex Psal.51. 216
XV. De incertitudine propriæ iustitiæ, & timore : de que eo quod se commendat : de certa vocatione 217
XVI. De promissionibus hypotheticis : vtrum incertum, qui agunt pœnitentiam assequi remissionem : de certitudine Prædestinationis 218
XVII. Rationes Bellar.& Gregor.de Valentia ibid.
XVIII. Dominici à Soto,& Vasquis 220
XIX. De Patribus 221
DE FIDE ELECTORVM PROPRIA.
XX. Status controuersiæ de fide Electorum propria 222
XXI. Argum.Papist. de interitu fidei ibid.
XXII. Catholicorum contra interitum fidei 224

I. DE OPERVM MERITO.

LIBER XIV.

Cap.I. De merito,Papistarum sententia 216
II. Catholicorum 227
III. De nomine meriti ex Scriptura ibid.
IV. De merito congruo 229
V. Status quæstionis de merito condigno 230
Argumenta Papistica.
VI. De mercede 231
VII. De proportione operum 232
VIII. De ratione obtinendæ vitæ 233
IX. De retributione Iustitiæ : de vita promissa operibus : de dignitate : de acceptione personarum 234
X. Rationes Pap.extra Script. 235
XI. De absurdis Salmeronis 236
XII. De Patribus 237
Argumenta Catholica.
XIII. Vita æterna,donum Dei 238
XIV. De Misericordia 239
XV. De Hæreditate 240
XVI. De seruis inutilibus 241
XVII. Emere sine pretio,deprecari in miserationibus Dei, seruari non ex operibus 244
XVIII. Parabola operariorum 245
XIX. Passiones non condignæ 246
XX. Contra meritum rationes 246
XXI. De fiducia operum 248
XXII. Authoritates Patrum contra merita 249

II. DE NECESSITATE OPERVM.

LIBER XV.

Cap.I. De necessitate secundum efficientiam 252
II. De necessitate operum,calumnia Papistica 254
III. Status controuersiæ de discrimine legis , & Euangelij 255
IV. De legibus & comminationibus Euangelij 256
V. De promissionibus Euangelij cum conditione 158
DE LIBERTATE CHRISTIANA
VI. De libertate Christiana circa legem moralem 259
VII. De libertate circa ἀδιαφορα ibid.

DE CONSTITVTIONIBVS ECCLESIÆ.

VIII. De legibus Ecclesiæ 259
Argumenta Papistica.
IX. De sacerdote veteri : de ligando,& pascendo : de missione Apostolorum 260

X. De prohibitis Idolothytis, sanguine, & suffocato 261
XI. De subiectione propter conscientiam: de virga: de digamis: de aliis 263
XII. De necessitate legis 265

Argumenta Catholica.

XIII. Pastorum authoritas alligata mandatis Christi: Nihil addendum mandatis acceptis 265
XIV. De Legislatore 267
XV. De mandatis hominum ibid.
XVI. De libertate Ecclesiæ: & comparatione rituum Iudicorum cum humanis 268
XVII. De Dominio in Ecclesiam 270

LEGES DE CONIVGIIS, & primum DE COELIBATV SACERDOTVM.

LIBER XVI.

Cap.I. Status controuersiæ de Cœlibatu Sacerdotum 271

Argumenta Catholica.

II. De vnius vxoris viro 273
III. De vxore propter fornicationem 274
IV. De difficultate Continentiæ 275
V. De nuptiis honorabilibus 279
VI. De impia comparatione coniugij & fornicationis 280
VII. De prohibentibus nuptias 281
VIII. De Canone Apostolico, & Gangrensi 282
IX. De Canone Ancyrano, & Trullensi, & Carthaginensi, 284
X. De Synodo Nicena, & Paphnutio 286
XI. Patrum sententiæ 290
XII. De Apostolis, Apostolicisque coniugatis 292
XIII. De Episcopis, Presbyteris, Diaconis, variorum seculorum coniugatis 294
XIV. Historia firmati Cœlibatus 299

LIBER XVII.

Argumenta Papistica.

Cap.I. De Presbytero temperante, continente, sancto 302
II. De abstinentia propter preces 303
III. De distractione ab actibus presbyterij: & quomodo bonum non tangere mulierem 306
IV. De castitate: De odio vxoris: De negotiis secularibus, 309
V. Argumenta ex Veteri Testam. 311
VI. De virtutibus Episcopi oppositis coniugio 313
VII. De partibus presbyteri oppositis coniugio 315
VIII. De concilij Niceni Canone tertio 318
IX. De reliquis Synodis, deque Patribus 320
X. De digamis 322

LIBER XVIII.

DE GRADIBVS IMPEDIENTIBVS MATRIMONIVM.

Cap.I. De cognatione 324
II. De gradibus in directa linea 325
III. De gradibus in collaterali cognatione ibid.
IV. De gradibus prohibitis in Scrip. 326
V. De cognatione spirituali 327
VI. De gradibus in cognatione carnali prohibitis apud Papistas 328
VII. De authoritate Ecclesiæ in prohibendis gradibus 329
VIII. Rationes Papisticæ prohibitorum graduum 330
IX. De dispensatione 332
X. Leges cognitionis à Deo positas non esse ab homine dispensabiles 334

DE LIBERIS.

XI. De liberorum nuptiis 336

DE REPVDIIS.

XII. De repudiis 338
XIII. De diuortio, controuersiæ status, 340
XIV. Arg. Papistarum ibid.
XV. Patrum authoritates. 343
XVI. Matth. 19. nuptias post diuortium non inhiberi. 344
XVII. Imo permitti 345
XVIII. Veterum testimonia 348

LIBER XIX.

LEGES. DE IEIVNIIS.

Cap.I. De ieiunio calumnia Pap. 350
II. De vna cœna in ieiunio 351
III. De ciborum delectu 352
IV. Argum. Papistica ibid.
V. Argumenta Catholica 355

DE TEMPORE IEIVNII.

VI. De statis ieiuniis 359
VII. De Quadragesima 361
VIII. De ieiunio feriæ quartæ, sextæ, & sabbathi 365
IX. De ieiuniis quatuor temporum 366
X. De ieiuniis Aduentus, Rogationum, & Vigiliarum, 368
XI. De diebus quibus ieiunare non liceat ibid.

DE VOTIS.

LIBER XX.

Cap.I. De votis 369
II. An sint vota Sanctis nuncupanda ibid.
III. Vtrum præcepta cadant in votum 370
IV. De Baptismi voto 372
V. Quomodo vota sunt cultus Dei, argumenta Papistic. ibid.
VI. Argumenta Catholicorum 374
VII. De Religionum Ordinibus 376
VIII. De Paupertate ibid.
IX. Arg. Papist. pro paupertate votiua ibid.
X. Cathol. aduersus Monasticam Paupertatem 380
XI. De obedientia monastica status quæstionis 383
XII. Arg. Papist. pro cæca obedientia 384
XIII. Arg. Cathol. contra eandem 385

DE CONTINENTIA.

Argumenta Papistica.

XIV. De Maria Virgine 386
XV. De Eunuchis propter regnum cœlorum 391
XVI. De Viduis primam fidem irritam facientibus ibid.
XVII. Rationes Bellarmini de voto Continentiæ: & Patrum testimonia 393

Argumenta Catholica.

XVIII. Continentiam non pendere ab electione 394
XIX. De nuptiis necessariis propter fornicationis periculum, 396

DE CONSILIIS.

XX. De Consiliis 400
XXI. De Consiliis argum. Papist. ibid.
XXII. De exemplis monasticis 403
XXIII. De abusu Religionum 415

Altera pars.

DE IVSTIFICATIONE.

LIBER XXI.

Cap.I. De Iustificatione 418

QVÆSTIO I.

DE INHÆRENTE.

Argumenta Papistica.

II. Ex quinto & tertio ad Rom. 420
III. Alia ex eadem Epistola 423

IV. Ex aliis Script. 425
V. De voce Iustificandi 427
VI. Aliæ rationes variæ 429
VII. Ex Patribus 431

Argumenta Catholica.

VIII. De iustitia Dei & nostra 432
IX. D Iustificatione sine operibus 433
X. Neminem iustificari ex lege 434
XI. De Iustificatione gratuita: de operibus ante & post fidem: de imperfecta iustitia: de infantibus: de Paulo nihil sibi conscio 435
XII. Patrum testimonia 437

DE IMPVTATIONE.

Argumenta Catholica.

XIII. De Imputatione 437
XIV. De Iustificationis nomine & descriptione 438
XV. Vtrum remissio peccatorum sit Iustificatio 439
XVI. Remissionem esse imputatiuam 443
XVII. De aliena iustitia 445
XVIII. Peccator iustificatur per imputationem 448
XIX. Patrum sententiæ ibid.

Argumenta Papistica.

XX. Bellarmini obiectiones 450
XXI. Sanderi & Salmeronis 452

DE SOLA FIDE IVSTIFICANTE.

LIBER XXII.

Cap.I. Status quæstionis de sola fide 455

Argumenta Catholica.

II. De operibus exclusis à iustificatione 456
III. Quid sit gratis iustificari 459
IV. Iustificari ex fide 460
V. Ex Patribus solam fidem iustificare 463

Argumenta Papistica.

VI. Ab absurdo 466
VII. Solius fidei iustificationem, nihil habere cõmune cum Veteribus hæreticis 467
VIII. Sitne fides præparatio ad iustificationem 468
IX. De aliis præparationibus, Timore, Spe, Dilectione, Pœnitentia, Desiderio Sacramentorum, Proposito nouæ vitæ 470
X. De separatione fidei & operum 472
XI. De remotione causarum propter quas sola fides iustificet 473
XII. De modo iustificationis per fidem 474
XIII. De causa formali Iustificationis, & necessitate operum 476
XIV. Varia variorum Papist. argumenta ibid.

DE CONDONATIONE PŒNARVM.

LIBER XXIII.

Cap.I. De pœnis peccatorum condonatorum status quæstionis 478
II. Arg. Catholica quibus probatur, remissa culpa nullam retineri pœnam ibid.
III. Arg. Papistica aduersus remissionem pœnæ 482
IV. Argument. Papist. de pœnis temporalibus post hanc vitam 484
V. Nullam retineri pœnam post hanc vitam probant Catholici 485
VI. De pœna temporali post remissionem in hoc seculo 486

DE SATISFACTIONIBVS PROPRIIS.

VII. Status controuersiæ de satisfactionibus 488

Argumenta Papistica.

VIII. De pœnitentiæ ratione 489
IX. De Eleemosynis & precibus 491
X. De fructibus dignis pœnitentia: deque vindicta 493
XI. De differentia renouationis per Baptismum, & per Pœnitentiam 494
XII. Varij Script. loci à Papistis obiecti 496
XIII. Rationes Papisticæ pro satisfactionibus 498
XIV. Authoritates Veterum pro satisfactionibus 503
XV. Lutheri, Philippi, Caluini, Chemnitij iudicia de Veteribus 505
XVI. Distinctior consideratio authoritatum Veterum 507
XVII. Obseruationes aduersariorum ad Patrum authoritates 509

Argumenta Catholica.

XVIII. Nullas esse in Script. satisfactiones 511
XIX. De satisfactionibus Christi 513
XX. De remissione gratuita 515
XXI. Exempla remissorum à Christo peccatorum 516

DE SATISFACTIONIBVS ALIENIS.

LIBER XXIV.

Cap.I. De satisfactionibus alienis in genere: tum de priuatis 517
II. Indulgentiarum origo & definitio 518
III. De materia Indulgentiarum 519
IV. De forma indulgentiarum 521
V. De mensura Indulgentiarum 523
VI. De vsu Indulgentiarum 527
VII. De initiis oppugnatarum Indulgentiarum & capitibus futuræ disputationis 535

QVÆSTIO I.

VTRVM ALII PRO ALIIS SATISFACIANT

Argumenta Papistica.

VIII. E Scripturis 532
IX. A ratione 533
X. A Patribus 535

Argumenta Catholica.

XI. Argumenta Catholicorum 536

QVÆSTIO II.

DE THESAVRO INDVLGENTIARVM.

XII. De Christi satisfactionibus 538
XIII. De satisfactionibus Sanctorum ibid.
XIV. De operibus qua meritoriis, qua satisfactoriis 539
XV. Argumen. è Scriptura Indulgentiarum dispensatione 540
XVI. Papist. ratiunculæ pro eadem 542

DE EFFECTIS REPARATIONIS.

LIBER XXV.

Cap.I. De æterna beatitudine, sententia Catholica 545
II. Papistica calumnia de beatitudine Sanctorum ibid.
III. De loco Paradisi: de resurrectione: de inæqualitate gloriæ ibid.
IV. De cicatricibus corporum glorioforum: de aureolis: de cognitione Sanctorum 546

DE LIMBO PATRVM.

V. Status controuersiæ de Limbo Patrum 548

Argumenta Papistica.

VI. De cœlo clauso, & præcursore Christo ibid.
VII. De argum. ex Vet. Test. 549

VIII. De anima Samuelis 550
IX. De locis ex Nouo Testam. 553
X. De Patrum authoritatibus 555

Argumenta Catholica.

XI. Argum. Cathol. aduersus Limbum Patrum 556

LIBER XXVI.

DE PVRGATORIO.

Cap. I. De Purgatorio status controuersiæ 559

Argumenta Papistica.

II. An sit expressum in Script. Purgatorium 560
III. De personarum diuersitate 561
IV. De purgatione animæ 563
V. De locis ex Veter. Testamen. prò pœnis post hanc vitam 566
VI. De variis gradibus pœnæ: de reddenda ratione verbi otiosi: de potestate mittendi in gehennam: de multis & paucis plagis 569
VII. De aduersario, & carcere & nouissimo quadrante 571
VIII. De liberatione à pœnis ex Vet. Testam. 573
IX. De soluris doloribus inferni: de latrone rogante Christum vt esset memor sui 575
X. De peccato remisso in altero seculo 576
XI. De ligno, fœno & stipula 578
XII. Quæ sit Paulo dies reuelans 579
XIII. De igne apud Paulum 582
XIV. Ignem Paulinum non esse Purgatorium 587
XV. Pro suffragiis ex Vet. Test. 588
XVI. De Iudæ Maccabæi oblatione 590
XVII. De amicis ex Mammona iniquitatis 592
XVIII. De necessitatibus Sanctorum 593
XIX. De baptizatis pro mortuis 594
XX. De precibus pro omnibus, pro Onesiphori domo: pro iis qui peccant peccatum non ad mortem 597
XXI. Papisticæ rationes pro Purgatorio 598
XXII. Quæ ex Patribus citentur pro Purgatorio 600
XXIII. Aduersus testimonia Veterum exceptiones legitimæ ibid.
XXIV. De precibus pro mortuis apud Patres 603

Argumenta Catholica.

XXV. Argum. contra Purgatorium inutilia 606
XXVI. Vera argum. contra Purgatorium 608

INDEX LOCORVM PRÆCIPVORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVÆ TERTIO HOC PANSTRATIÆ CATHOLICÆ TOMO exponuntur, & ab Aduersariorum exceptionibus, ac corruptelis vindicantur.

EX VETERI TESTAMENTO.

GENESEOS.

Cap. I. DEdi vobis omnem herbam, &c. in escam. &c. exp. lib. 19. cap. 4. §. 1. 2. &c. pag 352

II. De arbore scientiæ boni & mali ne comedas, exp. lib. 19. c. 4. §. 1. 2 &c. ibid.

Propter quod relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, exp. l. 18 c. 14. § 26. 27. &c. 589

III. Semen mulieris conteret caput serpentis l. 5. c. 3. §. 4. 57

In sudore vultus tui vesceris pane tuo l. 20. c. 1. §. 17. 381

Et collocauit Dominus ante Paradisum cherubim, &c. l. 26. c. 5. §. 2. 566

IV. Nonne si bene egeris recipies &c l. 3. c. 13 §. 10. 31

Appetitus eius sub te erit, & dominaberis &c. lib. 3. cap. 13. §. 10. 31

Iste cœpit inuocare nomẽ Domini, &c. exp. l. 20. c. 22. §. 2. 4. &c. 403

VI. Vidit Iehoua quod multa esset malitia l. 1. c. 3. §. 3. 3

VIII. Sensus & cogitatio humani cordis &c. mala, &c. l. 1. c. 3. § 2. 2. & l. 16. c. 7. §. 1. 139

IX. Carnium vsus permissus, &c. l. 19. c. 4 § 1. 2. &c. 352

XV. Ibis ad patres tuos in pace l. 25. c. 7 §. 1. 536

Cum Sol occubuisset apparuit clibanus fumans lib. 26. cap. 5. §. 11. 567

XXIV. Isaac egressus est ad meditandum in agro l. 26 c. 15. §. 3. 588

XXVI. Vxores Esau offenderunt animum Isaac & Ribcah, exponitur l. 18. c. 11. §. 6. 337

XXVIII. Iacob vouit votum dicens, si fuerit Dominus mecum. &c. erit mihi in Deum, &c. exponitur & vindicatur l. 20. c. 3. §. 9. & c. 371. & c. 5. §. 24. 373

XXIX. & XXX. Iacob duxit vxores, an sine parentum consensu, exponitur l. 18. c. 11. §. 7. 337

XXXVII. Descendam ad filium meum in infernis l. 25. c. 7. §. 7. 588

XLIV. Deducetis canos meos cum mœrore ad inferos lib. 25. cap. 7. §. 16. 589

EXODI.

Cap. I. Quia timuerunt Deum obstetrices, ædificauit Deus illis domos lib. 4. c. 9. §. 2. 50

XII. Lumbi cincti, exp. lib. 17. c. 5. § 29. &c. 312

XIX. Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus vestris l 17. c. 5 §. 3. 4. & 13. ibid.

XXII. Si pater Virginis dare noluerit, &c. vindic. lib. 18. c. 11. §. 16. 20. 337

XXVIII. Fœminalia Sacerdotum l. 17. c. 5. § 2. 12. &c. 312

XXXII. Ego in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum lib. 23. cap. 3. §. 2. 482

XXXIV. Deus est tardus ad iram l. 7. c. 8. §. 7. 107

XXXVIII. Mulieres quæ turmatim conueniebant ad portam tentorij conuentus, exp. l. 20. c. 14. §. 39. 41. &c. 389

LEVITICI.

Cap. XVIII. Gradus cognationis, in quibus coniugium prohibitum, vindicantur l. 18. c. 9. 332. &c. & c. 10 334

Cognationis leges esse iuris naturalis, &c. indispensabiles, &c. l. 18. c. 10. §. 1 & 6 &c. ibid.

Mulierem vnam ad alteram ne assumito, angustia affecturus hanc, retegendo turpitudinem illius super hanc in vita ipsius; exp. l. 18 c. 9. §. 28. 333

NVMERORVM.

Cap. VI. Votum Nazaræorum l. 20 c. 22. §. 17. 408

Nazaræorum victus, exp. l. 19. c. 4. §. 5. 6. &c. 353

XXX. *Mulier, si quippiam vouerit, & se constrixerit iuramento, quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari, &c. Si contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt lib.18.c.11. §.21.22 §.1 &c.337*
In arbitrio viri erit vt faciat vel non faciat l.2.c.8.§.17.p.17.

DEVTERONOMII.

Cap.IV. *Non addetis ad verbum quod ego loquor l.15.c.13.§.6. 266*
V. *Non declinabis, neque ad dextram, neque ad sinistram l.11.c.10.§. 11.166*
VIII.&XIII. *Tentat vos Dominus Deus vester l.3.c.11.§.3.30*
XV. *Omnino indigens & mendicus non erit inter vos,* vindicatur *l. 20.c.10.§.2.3.380*
XVII. *Qui superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, morietur l.15. c.9.§.1.260*
XXV. *Leuiri iure fratriam defuncto fratre ducet vxorem, &c.* exp. *l.18. c.9.§.34.333*
XXVII. *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus lib.6.c.12.§.2. 165. & l.11.c.10.§.9.166*
XXX. *Mandatum hoc non est supra te l.3.c.10.§.3.29. & l.11.c.2,§.2. 156*
Considera quod hodie posuerim in conspectu tuo vitam & mortem, &c.l.3.c.15.§.3.34
XXXIII. *Perfectio tua, & doctrina tua à viro sancto, &c. qui dixit patri suo & matri suæ, nescio vos, &c. & filios suos nesciuerunt, &c.l. 17.c.7.§.8.10. &c.305*

IVDICVM.

Cap.XX. *Ieiunauerunt ea die vsque ad vesperam* exponitur *l.16.c.2.§.7. 9.10. &c.351*

IOSVE.

Cap.XXIV. *Optio vobis datur, eligite hodie quod placet, &c. l.3.c.15.§. 2.34*

I. SAMVELIS.

Cap.I. *Anna vouit, dicens, Domine, si dederis seruæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino, &c.lib.20.c.3.§.15.371*
II. *Dominus mortificat & viuificat; &c.l.26.c.8.§ 1.573*
XXI. *An mundi sunt pueri, saltem à mulieribus l.17.c.5.§.3.4.312. & §.13.14.ibid.*
XXVIII. *Quum vidisset mulier Samuelem, &c.l.25.c.8.§.23.551*

II. SAMVELIS.

Cap.XII. *Quia blasphemare fecisti. &c.l.23.c.6.§.20.487*
XXIV. *Et dabat Deus pestem in Israel, &c.l.23.c.18.§.36.513*

I. REGVM.

Cap.VIII. *Non est homo qui non peccet l.5.c.8.§ 3.68*
XIX. *Eliæ ieiunium l.19.c.4.§.5.7. &c.352. & 353*

II. REGVM.

Cap.VI. *Dixerunt filij Prophetarum ad Elisæum ecce locus, in quo habitamus coram te, angustus est nobis. Eamus vsque ad Iordanem, & tollant singuli de sylua materias singulas, vt ædificemus ibi locum ad habitandum, &c.l.20.c.22.§.23.24. &c.404*

I. CHRONICORVM.

Cap.XXIV. *Sacerdotum* vices *lib.17.c.5.§.3.4.13.14. &c.312*

NEHEMIÆ.

Cap.V. *Memento mei, Domine, in bono secundum omnia quæ feci l.14.c. 21.§.5.249*

IOBI.

Cap.I. *Non peccauit in his omnibus labiis suis l.11.c.12.§.9.179*
III. *Expectet lucem & non videat, nec ortum surgentis auroræ lib.5. c.3.§.15.58*
Quare non in vulua mortuus fui l.6.c.4.§.7.82
VII. *Vita hominis super terram sicut dies mercenarij lib.14. cap.21.§.9. 249*
IX. *Omnia opera mea verebar l.26.c.6.§.23.570*
XIV. *Quis mundus erit a sorde, &c.l.1.c.5.§.2.4*
Quis mihi hoc tribuat vt in inferno protegas me lib.26. cap.8. §.37.575
XIX. *Ego noui Redemptorem meum viuere, &c. lib.13. cap.13.§.7. 212*
XXXVI. *Vnusquisque intuetur procul l.2.c.12.§.2.19*
XLII. *Ago pœnitentiam l.23.c.8.§.23.§.490*

PSALMI.

Psalm.IV. *Irascimini, & nolite peccare l.11.c.23.§.1.180*
VI. *Non est in morte qui memor sit tui; in inferno quis confitebitur tibi? l.26.c.3.§.13.561*
VII. *Iudica me secundum iustitiam, &c.l.11.c.23.§.12.181*
XIV. *Corrupti sunt. &c.l.2.c.11.§.2.18*
XXXVIII. *Domine, ne in furore tuo arguas me l.26.c.5.§.15.567*
XLIX. *Redimet animam meam de manu inferi l.26.c.8.§.7.573*
LI. *In iniquitate natus sum l.1.c.5.§.2.4*
Incerta & occulta sapientiæ manifestasti mihi l.13.c.14.§.23.122
LIV. *Voluntarie sacrificabo tibi,* exp. *l.20.c.6.§.13.374*
LXI. *Reddens vnicuique secundum opera sua l.14.c.7.§.1.232*
LXVI. *Transiuimus per ignem & aquam. &c.l.26.c.8.§.21.574*
LXVIII. *Generatio prauа, quæ non direxit cor suum l.3.c.9.§.1.29*
LXXVI. *Notus in Iudæa Deus l.2.c.11.§.8.18*
LXXXVI. *Eruisti animam meam ex inferno inferiore lib.26. cap.8.§. 14.574*
LXXXIX. *Eruet animam de manu inferi l.26.c.8.§.18.ibid.*
CXIX. *Particeps sum omnium timentium te l.24.c.9.§.25.534*
Iuraui & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ, exp. *lib.20.c.3.§. 14.371*
Inclinaui cor meum ad obseruandum mandata tua l.3.c.9.§.1.29
CXXVII. *Cum dederit dilectis suis somnum l.26.c.25.§.2.606*
CXXXII. *Votum vouit Deo Iacob, &c.lib.20.c.5.§.24.373*
CXLIII. *Ne intres in iudicium. &c.lib.11.c.12.§.13.168 & l.21.cap.10. §.2.436*
CXLV. *Miserationes eius super omnia opera eius l.7.c.8.§.2.106*

PROVERBIORVM.

Cap.III. *Ne innitaris prudentiæ tuæ l.20.c.12.§.18.22.385*
XVI. *Impium fecit Dominus ad diem mali l.7.c.5.§.2.105*
Misericordia & veritate redimitur iniquitas l.23.c.9.§.9.492
XX. *Quis potest dicere, mundum est cor meum l.13.c.15.§.1.217*
XXI. *Cor Regis in manu Dei l.2.c.5.§.11.14*
XXVIII. *Beatus homo qui semper est pauidus l.13.c.15.§.14.217*
XXX. *Paupertatem & diuitias ne dederis mihi, &c.* vindicatur *l.20. c.10.§.7. &c.381*
XXXI. *Mulierem fortem quis inueniet l.5.c.5.§.12.61*

ECCLESIASTIS.

Cap.VII. *Bona est sapientia cum diuitiis, &c. lib.20.c.10.§.35.42.382*
Non est homo iustus in terra, &c.l.11.c.17.§.1.174
IX. *Nescit homo an amore vel odio dignus sit l.9.c.12.§.8.132. & lib. 13.c.14.§.2.216. & l.26.c.26.§.12.609*
XI. *Si ceciderit dignum ad austrum, &c.l.26.c.25.§.6.606*

CANTICI CANTICORVM.

Cap.II. *Sicut lolium inter spinas, sic amica mea inter filias, &c. lib.5.c.5. §.4.60*
IV. *Tota pulchra es, amica mea, & macula non est in te lib.5.cap.7.§. 12.64*
VIII. *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem lib.13.c.22.§. 17.226*

ESAIÆ.

Cap.IV. *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, &c.l.26.c.4.§.2.564*
Cap. V. *Quid est quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci lib.7.c.8. §.40.109*
VII. *Nisi credideritis, non intelligetis, &c.l.12.c.6.§.3.187*
VIII. *Quærite à pythonibus & à diuinis, &c.l.26.c.15.§.8.589*
IX. *Succensa est quasi ignis impietas l.26.c.3.§.28.568*
XL. *Vox clamantis in deserto, &c.lib.20.c.22.§.44.45. &c.410*

LIII. *In scientia sua ipse seruus iustus iustificabit multos lib.22.cap.5.§.13.428*
LV. *Venite ad aquas, emite absque argento l.14.c.17.§.1.244*
LVI. *Non dicat Eunuchus, &c. Eunuchis qui custodierint Sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, &c. dabo in domo mea, &c. nomen melius filiis & filiabus*, exponitur *lib.17.c.5.§.24.25.313.& lib.20.c.18.§.22.395.& l.20.c.21.§.1.4.&c.401*
LXIV. *Facti sumus vt immundi omnes lib.11.c.18.§.1.174*

IEREMIÆ.

Cap.XIII. *An mutabit Æthiops pellem suam lib.4.c.2.§.6.44*
XVII *Fraudulentum cor præ omnibus l.4.c.4.§.2.45*
XVIII. *Dixerunt, Desperauimus, &c. Ideo hæc dicit Dominus lib.7.c.8.§.31.108*
XXXV. *Obedientia filiorum Ionadab*, exp. *l.20.c.12.§.1.3.384*

EZECHIELIS.

Cap.XVIII. *Patres comederunt vuam acerbam l.6.c.4.§.14.83*
Anima quæ peccauerit, ipsa morietur l.6.c.12.§.9.94
Iustitia iusti super eum erit l.21.c.5.§.31.428
Cum iustus auerterit se à iustitia, &c. l.13.c.21.§.1.223
Cum auersus fuerit impius ab impietate, &c. l.26.c.26.§.1.608
Conuertimini & agite pœnitentiam l.23.c.8.§.2.490
XXXIII. *Nolo mortem peccatoris, &c. l.7.c.6.§.2.104.& l.23.c.2.§.40.481*

DANIELIS.

Cap.I. *Proposuit Daniel ne pollueretur mensa regis, &c. lib.19.cap.4.§.8.353*
IV. *Peccata tua eleemosynis redime lib.23.c.9.§.1.491*
VII. *Fluuius igneus progreditur à facie illius l.26.c.5.§.32.568*
X. *Panem desiderabilem non comedi l.19.c.4.§.10.353*
XII. *Multi de his qui dormiunt in puluere euigilabunt lib.6.cap.4.§.13.83*
Qui iustificauerit multos lib.21.c.5.§.11.428

OSEÆ.

Cap.XIII. *De manu mortis liberabo eos lib.9.c.8.§.3.127*

MICHEÆ.

Cap.VII. *Sic cecidi resurgam, &c. lib.26.c.5.§.35.568*

HABACVC.

Cap.II. *Iustus ex fide viuit, lib.12.c.16.§.4.195*

Cap.IX. *Emisisti vinctos de lacu in quo non est aqua l.23.c.4.§.5.484.& l.25.c.7.§.17.550.& l.26.c.8.§.30.575*

MALACHIÆ.

Cap.III. *Ecce venit Dominus exercituum l.26.c.4.§.32.565*

EX APOCRYPHIS.

SAPIENTIÆ.

Cap.XIII. *Si tantum potuerunt scire, vt possint æstimare seculum lib.2.c.21.§.5.19*

ECCLESIASTICI.

Cap.XV. *Reliquit Deus hominem in manu consilij sui, &c. lib.2.c.2.§.2.& l.3.c.4.§.19.34*
XVI. *Omnis misericordia facit locum vnicuique secundum meritum operum l.13.c.3.§.5.228*
XXXI. *Beatus diues qui est inuentus sine macula l.3.c.15.§.4.35*

II. MACHABÆORVM.

Cap.III. *Virgines reclusæ, &c.* exponit. *lib.20.cap.4.§.44.&c.385*

EX NOVO TESTAMENTO.

MATTHÆI.

Cap.I. *Generationes quatuordecim, &c.* generationum numerus, &c. expon. *l.18.c.2.§.4.325*
Vocabis nomen Iesum, ipse enim seruabit populum a peccatis, l.5.c.9.§.2.69
III. *Iohannis cibus locustæ, &c.* exp. *l.19.c.4.§.12.&c.353.& l.20.c.22.§.31.32.353*
Facite fructum dignum pœnitentiæ l.23.c.10.§.1.493
Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excindetur lib.6.cap.3.§.4.77
Baptizo vos in aqua in pœnitentiam, &c. l.26.c.4.§.1.563
Is qui post me venit, ventilabrum est in manu eius paleam exuret, l.6.c.3.§.1.77
IV. *Ieiunium Christi* exp. *l.19.c.7.§.55.56.&c.364*
Populus positus in tenebris vidit lucem magnam l.4.c.3.§.4.45
V. *Beati pauperes spiritu, &c.* exp. *l.20.c.9.§.1.3.&c.376*
Gaudete quia merces vestra in cœlis l.14.c.6.§.1.231
Lux vestra splendeat coram hominibus vt videant vestra bona opera l.2.c.12.§.3.31.& l.11.c.22.§.1.179
Quisquis soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, &c. l.6.c.12.c.20.95
Nisi abundauerit iustitia vestra, &c. l.15.c.5.§.3.158
Ego dico vobis, &c. l.15.c.4.§.2.156
Qui iratus fuerit fratri suo reus erit iudicio, &c. l.6.c.9.§.4.84.& l.26.c.6.§.1.569
Esto amicus aduersario tuo cito, &c. l.26.c.7.§.2.571
Quisquis vxorem dimiserit, &c. Ego vero dico vobis, eum, qui dimiserit vxorem suam extra rationem scortationis, facere vt ea mœchetur, &c. exp. *l.18.c.16.§.1.&c.344*
Si salutaueritis fratres vestros, &c. l.4.c.9.§.7.50
VI. *Lucerna corporis est oculus, &c. l.4.c.3.§.11.44*
Si oculus tuus simplex, totum corpus lucidum erit lib.11.c.22.§.10.179
VII. *A fructibus eorum agnoscetis eos l.4.c.7.§.3.47*
Putris arbor fert malos fructus l.11.c.19.§.1.175
Non omnis qui dicit, Domine, intrabit in regnum cœlorum l.12.c.11.§.9.193
VIII. *Vade, ostende te Sacerdoti, & offer munus l.23.c.12.§.28.498*
XI. *Confide fili, tibi remissa sunt, &c. l.22.c.9.§.31.953.& l.23.cap.21.§.2.517*
Qui valent non egent medico, sed male affecti l.21.c.6.§.15.429
Cum auferetur ab eis Sponsus, tunc ieiunabunt, &c. exp. *l.19.c.7.§.38.43.45.&c.363*
Secundum fidem vestram fiat vobis l.22.c.4.§.1.460
X. *Nolite possidere aurum, neque argentum, &c.* exp. *l.20.cap.9.§.46.47.379*
Sine Patre vestro vnus ex passeribus non cadit in terram l.2.cap.5.§.26.14.
XI. *Venit Ioannes, nec edens, nec bibens, &c. l.20.c.22.§.37.406*
Confiteor tibi, Pater, &c. l.8.c.10.§.2.120
Iugum meum suaue est l.11.c.2.§.10.175
XII. *Quodlibet peccatum remittetur hominibus, &c. l.26.c.10.§.576*
Progenies viperarum, quomodo possetis bona loqui, &c. lib.4.c.7.§.2.47
De omni verbo otioso reddent rationes in die iudicij l.6.c.9.§.24.& l.26.c.6.§.9.569
XIII. *Fructus seminis centesimus, sexagesimus, trigesimus, &c.* exp. *lib.20.c.2.§.12.13.&c.402*
Messis est consummatio seculi, &c. de iudicio per Christum exercendo *l.6.c.3.§.20.79*
XV. *Frustra me colunt docentes doctrinam, quæ sunt mandata hominum l.15.c.15.§.1.267*
Non quod ingreditur in os polluit hominem, &c. vindicantur *l.19.c.5.§.2.*
XVI. *Tibi dabo claues, &c. l.24.c.15.§.3.540*
Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum in cœlis l.15.c.9.§.10.160
Qui vult venire post me, abneget seipsum, &c. l.20.c.12.§.13.&c.& l.20.c.21.§.38.41.42.&c.399
XIX. *Quod Deus coniunxit, homo ne separato*, exponitur & vindicatur *lib.18.cap.12.§.20.23.&c.347.& lib.18.c.14.§.41.42.343*
Quicunq; dimiserit vxorem suam, nisi ob scortationem, & aliam duxerit, mœchari, &c. exp. & vind. *l.18.c.16.§.1.&c.344*

& ostenditur ibi, nuptias post diuortium non inhiberi, ibid.c.16.344.&c.
Probatur contra post diuortium nuptias ibi permitti, ibid.c.17.346
Si tale est negotium hominis cum vxore, non expedit contrahere matrimonium. Ipse vero dixit eis, Non omnes capiunt hunc sermonem: sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi, qui ex matris vtero, &c. Et sunt Eunuchi qui seipsos castrarunt propter regnum cœlorum: Qui potest capere, capiat, exponitur & vindicatur *l.16.c.4.§.6.&c.276.& l.20.c.18.§.2.&c.394. & §.13. ibid. & l.20.c.18.§.1.&c.391.& l.20.c.18.§.9.10. &c.394 & l.20.c.21.§.19.20.&c.402*
Si vis ingredi in vitam, serua mandata l.11.c.8.§.1.163. & lib. 14.c.9.§.10.234
Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus l.20.c.9.§.21.22.&c.377.& l.20.c.21.§.23.&c.403
Reliquimus omnia, exp.l.16.c.12.§.18.391. & §.48.294
Qui reliquerit vxorem, &c. propter nomen meum lib.17.cap.4.§. 7.8.310
XX. *Parabola operariorum l.24.c.18.§.1.245*
Voca operarios & redde illis mercedem l.8.c.3.§.20.113
Filius hominis venit vt daret animam suam in redemptionis pretium pro multis l.9.c.10.§.2.143
XXII. *Ad nuptias inuitati l.7.c.8.§.30.108*
Amabis Dominum Deum tuum ex toto corde tuo l.6.c.12.§.30. & 33.97
XXV. *Virgines fatuæ Sapientibus dixerunt, date nobis ex oleo vestro. &c. Respondent Prudentes, nequaquam ne non sufficiat, &c. lib. 24.c.11.§.9.536*
Talenta distribuuntur vnicuique secundum propriam virtutem l. 8.c.3.§.15.112
Venite benedicti, possidete regnum, esuriui enim, &c. l.8.c.3.§.25. 113. & l.14.c.8.§.1.233
Maledicti abite à me in ignem æternum l.16.c.3.§.7.76
XXVIII. *Docete seruare ea quæ mandaui vobis l.15.c.13.§.2.265*

MARCI.

Cap.III. *Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te, &c. lib.5.c.13.§. 21.76*
VII. *Quare discipuli tui non ambulant secundum traditionem, &c. Frustra me colunt docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum l.20.c.6.§.19.375*
IX. *Vermis eorum non morietur l.6.c.4.§.5.81*
X. *Quicunq; dimiserit vxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur aduersus eam, &c. exp.l.18.c.14.§.1.&c.340*
XVI. *Qui crediderit saluus erit l.15.c.5.§.15.258*

LVCÆ.

Cap.I. *Sacerdotum vices l.17.c.5.§.3.4.13.14.311.312*
Benedicta tu in mulieribus lib.5.c.3.§.22.58
Quomodo fiet istud, Veterum Patrum obseruationibus illustratur l.5.c.13.§.3.75
Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco, exp. lib.20.c. 14.§.3.12.&c.384
Magnificat anima mea Dominum. &c. l.5.c.9.§.3.70
Mihi magna fecit qui potens est &c. l.5.c.3.§.40.50
Puer crescebat, &c. & erat in desertis vsque ad diem ostensionis, l.20.c.22.§.46.47.410
II. *Videbunt oculi mei salutare tuum. &c. l.9.c.7.§.25.127*
Animam tuam pertransibat gladius l.5.c.11.§.3.71
IV. *Spiritus Domini super me, qui vnxit me vt euangelizem, & prædicem cæcis visus recuperationem l.4.c.3.§.3.44*
VI. *Beati pauperes lib.20.c.9.§.9.376*
Væ diuitibus l.20.c.9.§.9.ibid.
Eadem mensura qua mensi fueritis remetietur vobis lib.14.c. 7.§.4.232
Non est arbor bona quæ ferat fructum putrem, l.4.c.7.§.3.47
VII. *Quid existis in desertum, &c. l.20.c.22.§.53.54.411*
Iohannes venit, neque edens panem, &c. exp. lib.20.c.22.§.37. 410
Remissa sunt illi peccata quia dilexit multum l.21.c.6.§.27.430
Fides tua te saluam fecit l.22.c.12.§.16.475
VIII. *Super petram qui cum gaudio Verbum suscipiunt, sed ad tempus credunt l.13.c.21.§.7.223*
X. *Edite quæ apponentur vobis, &c. exp.l.19.c.5.§.13.356*

Hoc fac & vives lib.15.cap.5.§.9.259
Tyri & Sydonis tolerabilior erit conditio lib.23.c.13.§.14.545
De viatore in latrones incidente l.3.c.14.§.7.33
XI. *Petite & accipietis l.16.c.4.§.37.38.278*
Date eleemosynam & omnia munda sunt vobis lib.23.cap.9.§. 11.492
XII. *Timete eum qui potest mittere in gehennam l.16.c.6.§.13.570*
Dico tibi, non exibis inde donec solueris minimum quadrantem l.6.c.9.§.10.89
XIV. *Si quis non odit vxorem, &c. non potest meus esse discipulus, exp. lib.17.c.4.§.8.310*
Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus, exp.l.20.c.9.§.62.63.379
XVI. *Facite vobis amicos vt recipiant vos, &c. l.25.c.11.§.8.556.&c.& l.26.c.17.§.1.591*
Nemo potest Deo seruire & Mammonæ l.17.c.6.§.13.14.364
Quisquis dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur, &c. exp.l.18.c.14.§.1.341
Fili memento te bona recepisse in vita tua, &c. l.25.c.9.§.5.601
XVII. *Quum omnia feceritis, dicite, serui inutiles sumus l.14.cap.16.§. 1.241*
XVIII. *Gratias tibi ago, Domine, quia non sum sicut cæteri homines lib. 13 c.4.§.10.203*
XIX. *Habenti dabitur lib.14.c.4.§.2.228*
XXI. *Cauete ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & curis vitæ, exp.l.17.c.4.§.18.19.&c.311*
XXIII. *Memento mei cum veneris in regnum tuum, l.26.c.9.§.9.576*
Hodie mecum eris in Paradiso l.25.c.11.§.14.557

IOHANNES.

Cap.I. *Lux lucet in tenebris l.2.c.11.§.14.& 20.19*
Illuminat omnem hominem viuentem in mundum l.7.c.8.§.37. 109
Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri lib.7. c.8.§.17.108.& l.22.c.8.§.9.469
II. *Vocatus est etiam Iesus & Discipuli ad nuptias & cum defecisset vinum, Mater Iesus dixit ei, vinum non habent, tum dixit Iesus, quid mihi tecum mulier? l.5.c.13.§.9.74*
III. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei l.1.c.5.§.47.& l.6.c.4.§.19.83*
Quod natum ex carne caro est l.4.c.2.§.4.44
Sic Deus dilexit mundum &c. l.9.c.7.§.6.126
Non misit Deus filium suum vt iudicet, &c. l.26.c.26.§.15.608
Qui credit in Filium habet vitam æternam l.13.c.5.§.16.204
IV. *Qui bibet ex ea aqua viuet in æternum l.13.c.22.§.1.225*
Deus est spiritus, & qui adorant eum, oportet vt Spiritu & veritate adorent l.20.c.6.§.22.&c.375
VI. *Hoc est opus Dei vt credatis lib.12.c.6.§.21.188*
Sunt ex vobis qui non credunt l.12.c.15.196
VII. *Si quis sitiat veniat ad me l.21.c.4.§.27.426*
VIII. *Amen dico vobis qui committit peccatum est seruus peccati l.4.c.1. §.3.42*
Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis l.21.c.4.§.29.426
X. *Pono animam pro ouibus meis l.9.c.13.§.9.128*
XII. *Multi ex Principibus crediderunt, &c. l.12.c.11.§.2.193*
XIV. *In die illo vos cognoscetis vos esse in me l.13.c.2.§.4.199*
XV. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollit Pater l.13. c.21.§.11.223*
Ego sum vitis, vos palmites, qui manet in me fert fructum multum lib.11.c.22.§.19.180
Sine me nihil potestis facere l.3.c.5.§.15.25.& l.4.c.7.§.16.48. & §.21 ibid.
Non vos me elegistis, &c. l.8.c.6.§.12.115
XVII. *Non oro pro mundo l.9.c.13.§.2.133*
Rogo pro iis qui credituri sunt l.9.c.4.§.14.124
Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego ibi sint mecum, lib.5.c. 11.§.21.73
XIX. *Potestatem habeo crucifigendi te l.3.c.1.§.8.21*
XX. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos l.15.c.9.§.17.261*
XXI. *Pasce oues meas l.15.c.9.§.15.ibid.*

ACTORVM.

Cap.II. *Hunc præscientia & consilio Dei traditum l.7.c.3.§.10.101*
Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, lib.26.cap.9. §.1.575

Compuncti sunt corde lib 15.c.4.§.21.257

IV. Congregati sunt vt facerent quæ manus tua & consilium prius definuerat l.2.c.5 §.14.14.

Multitudo credentium erat cor vnum, & anima vna: nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid situm esse dicebat: sed erant illis omnia communia, &c. l.20.c.9.§.20.30. &c. & lib.20: c.22.§.62.63. &c.411

V. Ananiæ & Sapphiræ mendacium, pretij interuersio, &c. l. 20.c.9.§.40.41.42.379

XIII. Notum sit vobis annunciari vobis remissionem peccatorum, &c. l. 21.c.10.§.11.434

Crediderunt quotquot ordinati ad vitam æternam lib. 7. cap.3.§. 17.101

XV. Nunquid tentatis Deum &c.l.11 c.15.§.1.173

Visum est Spiritui sancto & nobis l.15.c.10.§.1.261

Abstineatis ab immolatis simulachrorum & sanguine, & suffocato, &c. exp. l. 9.c 4.§ 26.27.354

XVII. Accepta satisfactione à Iasone dimiserunt illos lib.23.cap.12.§.33. 544

Quærere Deum si forte, &c.l.2.c.12.§.7.19

XX. Beatum est dare potius quam accipere l.20.c.10.§.34.37.38.382

XXI. Paulus cum Nazaræis sanctificatur, &c. exp. lib.19.cap.4.§. 22.23.353

XVII. Ieiunium iam præterierat l.19.c 9.§.9.367

EPIST. AD ROMANOS.

Cap.I. Iustitia Dei reuelatur ex fide in fidem, l.15.c.4.§.15.257

Iustus fide viuet, lib 22.c.4.§.32.462

Reuelatur ira Dei, &c.l.2.c.12.§.8.20

Tradidit illos Deus cupiditatibus cordium ipsorum lib.4. cap.4.§. 7.46

II. Thesaurizas tibi iram in diem iræ l.6.c.1.§.6.76

Non auditores legis iusti sunt, sed factores l.21.c.6.§.1.429

Gentes naturaliter faciunt quæ sunt legis l.4.c.6.§.11.50

III. Non est iustus, ne vnus quidem l.4.c.8.§.2.49

Ex operibus legis nulla caro iustificabitur l.21.c.9.§.3.433

Omnes peccauerunt, &c.l.1.c.4.§.12.7 & l.5.c 8.§.3.67

Iustificati per gratiam ipsius l.21.c.2.§.15.420. & lib.22.c.3.§.2, 459. & l.23.c.20.§.5.515

Vbi est gloriatio? exclusa est, &c. per legem fidei lib 14.cap.21.§.3. 248

Arbitramur hominem fide sine operibus iustificari lib.22.c.2.§.2. 456

IV. Credidit Abraham & ei est imputatum ad iustitiam l.21.c.4.§.2. 186. & l.13.c.13.§.3.212 & l.21.c.13.§.2.437

Credenti in eum qui iustificat impium fides reputatur ad iustitiam l.2[illegible].c.12.§.13.475

Beatus vir cui non imputat Deus peccatum, l.21.c.15.§2.440

Qui traditus propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem l.21.c.15.§.24.441

V. Caritas diffusa in cordibus nostris l.21.c.2.§.31.441

Reconciliati sumus per mortem Filij l.23.c.19.§.3.515

Per vnum hominem peccatum introiit in mundum & per peccatum mors l.1.c.5.§.6.7.4. & l.5.c.11.§.14.72

Sicut vnius delicto mortui multi, multo magis, &c. lib.7.cap.8 §. 23.108

Multo magis gratia Dei & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit l.9.c.2.§.5.121

Si vnius delicto mors regnauit &c.l.21.c 2.§.1.420

Sicut per vnius offensam in omnes homines in condemnationem, l.7.c.8.§ 24.108

Per vnius iustitiam iusti constituentur multi l.21 c.17.§.2 446

Sicut mors regnauit in omnes homines, per vnius delictum in condemnationem: Ita, &c.l.9.c.10.§.22.130

Superabundat gratia Christi l. 7.c.8.§.23.108

Sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia in vitam æternam l.21.c.15.§.30.441

VI. Sepulti sumus cum eo l.21.c.15.§.27.ibid.

Qui mortuus est, iustificatus est a peccato l.21.c.3.§.1.423

Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore, lib.10.cap.14.§ 3. 148

Ne exhibeatis membra vestra arma, &c.l 23.c.12.§.7.496

Exhibete membra vestra arma iustitiæ l.21.c.15.§.33 442

Stipendium peccati mors l.6.c.12.§.2.94

Donum Dei vita æterna l.14.c.13.§.4.238

VII. Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi, &c. exp. lib. 18.c.14.§.8.340

Quum essemus in carne, affectus peccatorum vigebant, l.4 c.4.§.3. 45. & l.10.c.5.§.1.137

Nunc autem ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum l.10.c.12.§.1.146

Noui non habitare in me, hoc est, in carne mea bonum l.4.c.8.§. 5.49

Malum mihi adiacet l.10.c.7.§.12.140

Mente seruio legi Dei, l.11.c.7.§.7.161

VIII. Nihil est damnationis iis qui sunt in Christo l. 10.c.13.§.1.148. & l.25.c.2.§.3.479

In similitudinem carnis peccati l.5.c.14 §.7.78

Vt ius legis iuppleretur in nobis, &c.l.11.c.7.§.15.162

Intelligentia carnis mors, &c.l.10.c.9.§.3.142

Spiritus viuit per iustificationem l.21.c.2.§.58. 423. & l.21.c.15. §.35.442

Si Spiritu facta carnis mortificaueritis viuetis l.c.c1.§.21.253

Non accepistis spiritum seruitutis ad timorem l.15.c.4.§.27.257

Non sunt condignæ passiones huius vitæ, l.14.c.19.§.1.246

Quos præscinit & prædestinauit l.7.c.3.§.8.200. & lib.8. cap.3. §.11.112

Prædestinauit conformes fieri imagini Filij sui l.21.c.3.§.11.424

Quos prædestinauit eos vocauit, l.7.c.4. §.8.102

Si Deus pro nobis quis contra nos lib.13.c.9.§.1.208

Quis est qui condemnet? Christus mortuus est l.21.c.14.§.6.439

Quis nos separabit à dilectione Dei l.13.c.22.§.9.225

IX. Nondum natis pueris, &c. l.7.c.5.§.9.205. & l.8.c.9.§.1.118

Non est volentis neque currentis l 3.c.14.§.2.32

Miseretur Deus cuius vult l.8.c.6 § 6.115

Pertulit magna lenitate vasa iræ, apparata interitum lib.7. c.5.§. 3.102

Gentes apprehenderunt iustitiam l.21.c.3.§.22.425

X. Quæ est ex fide iustitia sic dicet, &c.l.21.c.3.§.35.ibid.

Ne dixeris in corde tuo l.3 c.10.§.9.30

Quomodo inuocabunt eum in quem non crediderunt lib.22.cap.8. §.7.468

XI. Si per gratiam iam non ex operibus l.21.c.11.§.2.435

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, &c. lib.13. cap. 16.§.10.218

XII. Renouatione mentis, &c.l.1.c.3.§ 8.3

Necessitatibus Sanctorum communicantes l.26.c.18.§.1.593

XIII. Subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam l.15.c.11.§.1.264

Qui diligit proximum, legem impleuit l.21 c.3.§ 2.158

XIV. Vnusquisque in animo suo plene certus esto vindic. l.20.c.13.§.6. &c.386

Quicquid ex fide non est peccatum est l.4.c.6.§.5. & l.20. cap.6. §.14.&c.375

I. AD CORINTH.

Cap.I. Fidelis Deus per quem vocati estis in communione Filij eius l.5.c. 7.§.39.67

Num Paulus crucifixus pro vobis lib 24.c.11.§.18.537

III. Sumus Dei adiutores l.3.c.14.§.5.33

Si quis super ædificat, &c.l.11.c.22.§.31. 180. & l.26. cap.11.§.1. 578

Si quis super ædificat, &c. saluus erit sicut per ignem, lib.6. cap.9. §.12.89

Nihil mihi sum conscius lib.11.cap.21,§.14.158. & lib.21. cap.11. §.22.436

Quid vultis? An virga veniam ad vos l.15.c. 11.§.15.264

VI. Hæc quidem fuistis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, lib.21.c. 4.§.1.425

VII. Bonum est homini mulierem non tangere, &c. exp.l.17.c.3.§.16. 17.357. & l.20.c.21.§.56.57.58. &c.404

Propter fornicationem. suam quisque vxorem habeat, & proprium quæque virum habeat, &c. exp. & vindic. l.16.c.3.274. &c. & lib.20.c.19 § 1.397

Vir non habet potestatem sui corporis, &c. vxor à viro ne discedito, &c. vind. l.18.c.12 §.20.23.340

Ne fraudate alius alium: nisi si quid ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus, exp. l.17.c.2.§ 1.2. &c.303

Velim omnes homines esse, vt ipse sum: sed vnusquisque proprium donũ habet ex Deo: alius quidem ita, alius autẽ ita. Dico autem cœlibibus & viduis, bonum est eis, si manserint vt maneo ego:

quod

Quod si non continent matrimonium contrahant, exp. & vindic. *l.*16.*c.*4.§.4.276. & *lib.*16.*c.*5.§.4.278. & *lib.*20.*cap.* 18.§.2.&*c.*394

Si se non continent matrimonium contrahant: melius est enim nubere quam Vri, &*c.* vind.*l.*20.*c.*19.§.1.&*c.*397

His qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere. &*c.* exp.*l.*18.*c.*14.§.22.23.342

*Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum lib.*15.*c.*17.§.2 207. &*c.* vind.*l.*20.*c.*13.§.1.&*c.*385

De virginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do, &*c. propter instantem necessitatem*, &*c.* exp.*l.*20.*c.*21.§.43. 44.&*c.*394

*Si duxeris vxorem non peccasti l.*11.*c.*22.§.6.178

Qui cœlebs est curat ea quæ sunt Domini, quomodo placiturus sit Domino. At qui duxit vxorem, curat ea quæ sunt mundi, &*c.* exp.*l.*17.*c.*3.§.2.306

Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sum, &*c. vt sit sancta*, &*c. lib.* 20.*c.*21.§.64.65.&*c.*405

Quod vult faciat, non peccat si nubat, &*c. l.*20.*c.*18.§.18.19.395

Qui stat in corde suo firmus, non habens necessitatem, &*c. l.*3.*cap.* 15.§.7.35

*Potestatem habens propriæ voluntatis l.*2.*c.*8.§.17.17

Vxor alligata est lege, quandiu viuit vir ipsius, &*c.* exp.*l.*18.*c.*14. §.8.&*c.*341

IX. *An non habemus potestatem sororem vxorem circumducendi, vt & reliqui Apostoli*, &*c.* exp.& vind. *lib.*16.*cap.*12.§.15.16.17. &*c.*292

Melius est mihi mori, quam vt gloriam meam quis euacuet, &*c. quæ est ergo merces mea? vt euang. prædicans, sine sumptu*, &*c. l.*20.*c.*21.§.72.73.&*c.*406

*Castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne reprobus efficiar, l.*13.*c.*21.§.15.223.& *l.*23.*c.*12.§.12. 497 (§.18.*ibid.*

X. *Quicquid in macello venditur, edite*, &*c.* vindic.*l.*19.*c.*5.§.13.&

XI. *Si nosmetipsos diiudicaremus*, &*c. l.*23.*c.*12.§.15.497 (188

XIII. *Si nouerim mysteria omnia, & omnem fidem*, &*c. l.*12.*c.*6.§.10. *Si habuero omnem fidem, charitatem autem non habeo nihil sum, l.*12.*c.*12.§.1.193

Nunc autem manent spes, fides, caritas, &*c. l.*12.*c.*4.§.26.186

XV. *Non ego, sed gratia Dei quæ mecum. l.*14.*c.*20.§.14.247

*Sicut in Adamo omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificantur l.*21.*c.*6.§.11.429

*Quid facient qui baptizantur pro mortuis l.*26.*c.*19.§.1.594

II. Ad Corinthios.

Cap.I. *Non quod dominemur fidei vestræ l.*15.*c.*17.§.2.270

II. *Sufficit illi obiurgatio hæc quæ fit à pluribus, l.*23.*c.*12.§.29.497

*Cui aliquid donastis & ego l.*24.*c.*15.§.9.441

III. *Non sumus idonei cogitare aliquid ex nobis l.*4.*c.*3.§.10.45

IV. *Etiamsi externus homo noster corrumpitur, internus tamen renouatur quotidie l.*3.*c.*5.§.24 26

*Id quod momentaneum est operatur gloriæ pondus æternum l.*15. *c.*1.§.16.252

V. *Vnusquisq; in suo corpore reportabit*, &*c. l.*24.*c.*11.§.8.536

Eum qui non nouerat peccatum, fecit peccatum, &*c. l.*21.*cap.*4.§. 23.425.& *l.*21.*c.*8.§.2.432

VIII. *Christus propter nos egenus factus est, l.*20.*c.*9.§.43.44.45.378

IX. *Vnusquisque prout destinauit in corde, non ex tristitia aut necessitate l.*3.*c.*15.§.9.35

X. *Non qui seipsum commendat, ille probatus est*, &*c. lib.*13.*cap.*15. §.17.26

XII. *Stimulus carnis, l.*20.*c.*19.§.13.16.&*c.*397 (497

*Timeo ne iterum cum venero humiliet me Deus l.*23.*c.*12.§.23.

*Non egerunt pœnitentiam l.*23.*c.*8.§.29.490

XIII. *Vosmet ipsos tentate, an non sitis in fide l.*13.*c.*2.§.8.200

Ad Galatas.

Cap.III. *Maledictus qui non permanserit l.*14.*c.*20.§.24.247

*Si data esset lex quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia l.*21.*c.* 15.39.442

*Conclusit Scriptura omnia sub peccato l.*5.*c.*8.§.3.67

IV. *Ignorantes Deum, iis qui natura dij non sunt seruiebatis l.*2.*c.*11. §.10.18

Quomodo conuertimini retrorsum ad infirma & egena elementa, &*c.* Dies obseruatis & menses &*c.* vind.*l.*19.*c.*6.§.3.4.360

V. *Neque circumcisio quicquam valet, sed fides operatur per dilectionem lib.*22.*c.*9.§.38.295

Caro concupiscit aduersus Spiritum, *l.*11.*c.*13.§.2.169

VI. *Alter alterius onera portate, l.*24.*c.*8.§.1.531

*Qui seminat in Spiritu, de Spiritu metet in vitam æternam, lib.*14 *c.*8.§.13.234

Ad Ephesios.

Cap.I. *Qui prædestinauit nos secundum propositum voluntatis suæ lib.*7. *c.*5.99.& *l.*8.*c.*6.§.5.115

*Omnia recolligere in Christo l.*5.*c.*9.§.12.70

*Conuersati sumus in cupiditatibus carnis l.*1.*c.*3.§.11.3

*Eramus natura filij iræ l.*1.*c.*4.§.5.6.& *l.*4.*c.*2.§.2 44

*Gratis estis seruati lib.*8.*cap.* 6.§.21.116. *lib.*14.*cap.*17.§.10.

*Salui facti estis per fidem l.*22.*c.*12.§.6.475

Ipsius sumus opus, conditi in Christo ad bona opera lib. 8.*c.*6.§.8. 115.*l.*21.*c.*2.§.30.422

*Olim eratis sine Deo l.*2.*c.*11.§.10.18 (*c.*11.§.1.211

III. *Habemus libertatem & aditum cum fiducia per fidem ipsius l.*13.

IV. *Vnicuique nostrum data est Dei gratia l.*21.*c.*2.§.26.422

*Deponite veterem illum hominem l.*4.*c.*4.§.4.46

*Renouari spiritu mentis l.*2.*c.*3.§.8 3

V. *Estote imitatores Dei sicut filij carissimi l.*24.*c.*8.§.7.532

Fornicatio & omnis immunditia, &*c. ne nominetur quidem: scortator non habebit hæreditatem in regno Dei, l.*6.*c.*9.§.27.89

*Vos eratis aliquando tenebræ lib.*4.*cap* 3.§.7.45 & *lib.*21.*cap.*2. §.33.422

Mysterium hoc magnum est, &*c.* exp. *l.* 8.*c.*14.§.29.30.342

Ad Philippenses.

Cap.II. *Vt in nomine Iesu flectatur omne genu*, &*c. l.*26.*c.*3.§.1.561

*Cum timore & tremore salutem operamini l.*15.*c.*1.§.13 254

*Deus est qui efficit in vobis vt velitis & efficiatis l.*2.*c.*5.§.9.12. & *l.*4.*c.*12.§.7.54

III. *Non habens iustitiam quæ ex lege l.*14.*c.*21.§.2.248

*Vt comperiar non habens meam iustitiam, sed illam iustitiam quæ ex fide l.*21.*c.*4.§.16.425 (278

IV. *Omnia possum in eo qui me confortat* exp. *lib.*16.*c.*4.§.34.&*c.*

Ad Colossenses.

Cap.I. *Gratias agimus Patri qui nos idoneos fecit ad participandam sortem sanctorum l.*8.*c.*6.§.10.115

Reconciliauit in corpore carnis, per mortem, &*c. l.*21.*c.*15.§.44.1

*Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi pro Ecclesia l.*23.*c.*12. §.26.497.*l.*24.*c.*8.§.11.532

II. *Ne quis vos damnet per cibum & potum l.*15.*c.*16.§.1.274. vind. *l.*19.*c.*5.§.22.&*c.*356

Ne quis vos damnet respectu diei festi, aut nouilunij, &*c.* vind. *lib.* 19.*c.*6.§.3.4.360

Si mortui cum Christo liberi estis ab elementis mundi, quid, &*c. ritibus oneramini*, &*c. quæ rationem quidem habent sapientiæ, in cultu voluntario*, &*c.* exp. & vind.*l* 20.*c.*6.§.1.2.&*c.*374

III. *Quum exueritis veterem illum hominem cum factis ipsius: & indueritis nouum illum*, &*c. l.*3.*c.*5.§.24.26

II. Ad Thessalonicenses.

Cap.I. *Vt digni habeamini regno Dei l.*14.*c.*9.§.15.235

*Iustum est apud Deum reddere vobis qui tribulamini requiem, l.*14.*c.*9.§.1.234

II. *Mittet efficaciam deceptionis vt credãt mendacio l.*7.*c.*5.§.18.103

III. *Si quis nolit operari, etiam non edito l.*20.*c.*10.§.17.&*c.*380

I. Ad Timotheum.

Cap.I. *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci l.*8.*c.*3.§.22.112

*Quidam circa fidem naufragarunt l.*13.*c.*21.§.19.223

II. *Deus omnes vult saluos fieri l.*7.*c.*6.§.2.104 (§.8.9.302

Seruabitur liberos gignendo, &*c. cum castitate*, &*c.* exp. *lib.*17.1.

III. *Oportet Episcopum irreprehensum esse, vnius vxoris virum*, exp. & vind.*l.*16.*c.*2.§.1.2.&*c.*272.& *l.*17.*c.*10.§.27 323

*Non αἰσχροκερδῆ l.*17.*c.*6.§.17.18.315 (310

Filios habentẽ subditos cũ omni castitate, &*c.* exp.*l.*17.*c.*4.§.2.3.

*Diaconi sint vnius vxoris mariti, qui liberis bene præsint l.*16.*ca.*2. §.1.2.&*c.*272.

IV. *Spiritus diserte dicit fore, vt*, &*c. desciscant quidã à fide spiritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorũ*, &*c. prohibentium cõtrahere matrimonium: abstinere à cibis quo Deus creauit*, &*c. l.*16.*c.*7.§.12.&*c.*281.& *l.*19.*c* 5.§.30.&*c.*357

*Christus saluator omnium hominum, maxime fidelium l.*9.*c.*10. §.15.129

V. *Qui suorum curam non habet, fidem abnegauit lib.12.cap.16.§.1* 196
Vnius viri vxor, &c. exp.*l.17.c.10.§.28.323*
Viduæ quæ primam fidem irritam faciunt, expon.*lib.20.cap.16.* 391
Volo iuniores viduas nubere, &c. vind.*lib.20.c.19.§.1.&c.397.* *& § 43 44.&c.399*
Noli adhuc aquam bibere. sed vtere modico vino lib. 19. cap. 4. §. 14.353

II. Ad Timotheum.

Cap.I. *Noui cui crediderim l.13.c 2.§.3.199*
Det misericordiam Deus Onesiphori domus lib.26. cap. 20. §.4. 597
II. *Nemo militans implicat se rebus secularibus vt ei placeat qui, &c.* exp.*l.17.c 4.§.18.19.25.&c.3 1.*
Si quis se expurgauerit, erit vas ad de us l.8.c.3 §.6.111
IV. *Bonum certamen certaui, &c.lib.14 c.21 §.18.249*
In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ l.14.c.6.§.27 231

Ad Titum.

Cap.I. *Constituas Presbyteros, &c. Si quis est inculpatus vnius vxoris vir,* exp.& vind *l.16 c.2.§.12.&c.272*
Episcopum oportet esse sobrium sanctum continentem, &c. expo. *l.17.c.1.§.1.2.5.&c.302*
Infidelibus nihil purum lib.1.2.c.3.§.7.2
III. *Saluos non fecit per lauacrum regenerationis l.21.c.4.§.7.425*

Ad Hebræos.

Cap.II. *Pro vnoquoque gustauit mortem l.24.c.12.§.10.358*
VI. *Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, &c.l.9.c.9.§.5.128.* *& lib.23.c.11.§.1.494.& l.26.c.6.§.30.571*
VII. *Melchisedec sine genealogia, &c.l.17.c.5.§.31.32.313*
IX. *In priori tabernaculo semper introibant Sacerdotes, &c. l.25 c.6.* §.3.548
Christus semel oblatus est vt multorum peccata tolleret l.9.c.13. §.15.133
XI. *Fides hypostasis sperandorum l.12.c.4.§.17.186.& l.13.c.3.§.2.* 200.*l.13.c.8.§.206*
Abel testimonium consecutus est esse iustus l.21.c.4.§.10.425
Fieri non potest vt sine fide quisquam placeat Deo l.4.c.6 §.3.64. *& l.12.c.9.§.5.740*
Accedentem ad Deum oportet credere l.22.c.8.§.5.468
XII. *Accessistis ad Ecclesiam primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis l.9.c.9.§.7.128*
XIII. *Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus* expo. & vind.*l.16.c.5.278*
Beneficientiæ nolite obliuisci, quia Deus talibus hostiis promeretur l.14 c.4.§.10.229
Talibus hostiis Deus promeretur l.4.c.3.§.15.228
Obedite præpositis vestris l.20.c.12.§.18 23.385

Iacobi.

Cap.I. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua, &c.l.6.c.9.§ 18.89.* *& lib.10.c.11.§.2 145*
Omne munus bonum a Patre luminum l.4.c.12.§.2.54
Religio munda visitare pupillos, &c. expon. *lib.20.c.5.§.17.18.* 19.373

II. *Nonne Deus elegis pauperes in hoc mundo, &c. lib.20.c.9.§.68.* 69.380
Qui offenderit in vno, omnibus tenetur l.6.c.12.§.16.95
Superexultat misericordia iudicio l.7.c.8.§.3.107
Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat l.12.c.13 §.1.195
Fides si opera non habet mortua est l.12.c.16, §.13.197
Operibus homo iustificatur, &c.l.22.c.7.§.5.466
III. *In multis offendimus omnes l.11.c.2.§.28.180*
IV. *Vnus legislator qui potest seruare & perdere l.15.c.14.§.1.267*

I. Petri.

Cap.I. *Scitis vos pretioso sanguine redemptos, agni præcogniti lib.9.cap.* 3.§.6.123
III. *κ γυναικ συνοικειν,* exp.*l.17.c.2.§.33.306*
Ius qui in carcere spiritibus prædicauit l.25.c.9.§ 23.555
IV. *Charitas operit multitudinem peccatorum l.21.c.6.§.19.43*
V. *Humiliamini sub potenti manu Dei l.17.c.6.§.7.8.314*

II. Petri.

Cap.I. *Satagite vt per bona opera certam vocationem vestram faciatis l.* 13 *c.15.§.20.218*
II. *Dominum qui emit eos negant l.9.c.9.§.3.128*
III. *Deus patiens est erga nos, nolens vllos perire l.7.c.8.§.9.107*

I. Iohannis.

Cap.II. *Si quis peccarit, Aduocatum habemus, &c.l.23.c.11.§.17.497*
Ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi l.7.c.8.§.14.107
III. *Qui facit iustitiam iustus est: sicut & ille iustus est lib.11.c.6.§.1.* 161
Qui natus ex Deo, peccatum non facit l.11.c.5.§.2.159.& §.9.ib. *& l.13.c.22.§.6.224*
Scimus quod translati sumus de morte in vitam, quoniam diligimus fratres l.22.c.9.§.39.472
Si cor non condemnat fiduciam habemus l.14.c.21.§.15.249
IV. *In hoc est charitas, non quod dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexerit nos l.8.c.6.§.16.115*
V. *Omnis qui credit, ex Deo natus l.12.c.15.§.10.197*
Quodcunque petierimus secundum eius voluntatem, audit nos lib. 16.*c.4.§.40.41.278*
Qui scit fratrem suum peccare, &c.l.26.c.20.§.13 607
Est peccatum ad mortem, l.6.c.9.§.28.90

Apocalypseos.

Cap.III. *Tene, quod habes, ne quis accipiat coronam tuam l.8.c.3 §.8.112*
V. *Audiui omnem creaturam, &c.l.26.c.3.§.8.561*
VI. *Vsque quo vindicabis sanguinem nostrum l.25.c.4.§.9.485*
XIII. *Agnus occisus ab origine mundi l.25.c.11.§.2.556*
XIV. *Nemo poterat dicere Canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia: hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, &c.* pro consilio cœlibatus allegatus exp. & à corruptela vind.*l.20.c.18.§.23.395.& c.21.§.92.93.&c.406*
Beati mortui qui in Domino moriuntur posthac lib.23. cap.5.§.1. 485
XVIII. *Quantum se glorificauit & in deliciis sunt, tantum da illi tormentum l.6.c.4.§.3.81.& l.26 c.21.§.16.598*
XX. *Si quis non inuentus in libro vitæ scriptus, coniectus est in stagnum ignis l.6.c.3.§.24.71*

FINIS.

INDEX

LOCORVM PRÆCIPVORVM

TVM EX CONCILIIS, TVM EX PATRIBVS,

ALIISQVE AVTHORIBVS, QVÆ TERTIO HOC PANSTRATIÆ CAtholicæ tomo exponuntur, aut ab Aduersariorum exceptionibus & corruptelis vindicantur: nec non librorum suppositiorum, qui νοθεία censura notantur.

A.

AFRICANI CANONES.

VIDE Canones Aftic. & Conc. Chartagin.

AMBROSIVS.

de Officiis lib.1. c.21. *an concupiscentia sit peccatum* l.10.c.19 §.25.155
de Virginibus l.b.1. *Virginibus licere maritum eligere, &c* exp.l.18.c.11.§ 10.337
de Virginibus l.b.3. exp. l.20.c.18.§.33.396
ad Virg.lapsf.cap.8.*de pœnitentia* l.23.c.14.§. 8.504
de Viduis, *de virtutis prouocatione, &c.* exp. l.20.c.18.§.34.396
Serm.23.& 34.&c.*de Quadragesima* l.19.c.7.§.26.27.*&c.*363
de Abraham lib 1.cap. 9. *de consensu parentum in liberorum nuptiis, &c.* lib.18.c.11§.33..338
de Iacob.lib.1.c.3.*de indifferentia voluntatis* l.3.c.16.§.21.38
de Elia & Ieiunio c.10.*de redemptione peccatoris per pœnitentiam & opera, &c.* l.3.c.14.§.18 504
de Dign. Sacerd.c.4. expositio verborum *vnius vxoris vir* refellitur l.16.c.2.§.7.273
in Psal.118.*commune omnibus consortium esse cum peccato*, exp. lib.5.c.8. §.5.68
in Psalm.118.Concione 3.*pro imputatione iustitiæ* lib. 21. cap.19. § 2. 448
in Psal.118.Conc.22.*de incorrupta Virgine* l.5.c.6.§.7.62
in Lucæ 16. *de diuortio*, exp.l.18.c.15.§.8.343
in Luc.17.*Agnoscenda gratia, non ignoranda naturâ* lib.14. cap.16.§.19. 242
in ad Romanos 3.*pro Iustificatione sine operibus* l.21.c.12. §.2 883. & l. 22.c.3.§.24.465
in ad Romanos 5.*Immunes esse bonos à morte secunda* l.6.c.6.§.3.85

ANSELMVS.

Lib.de Conceptione Virginis c.16.*Virginem esse de massa peccatrice* l.5. c.14.§.12.76

APOSTOLORVM CANONES.

Vide Canones.

ARATOR.

Arator in Acta lib. 1.*de Maria* l.5.c.6.§.16.63

ATHANASIVS.

Apolog.pro fuga sua *de ieiunio post Pentecosten* l.19.c.9.§.7.367
contra Apollinarium, de Incarnatione Verbi, *de peccati imperio in omnes* l.1.c.6.§.3.4
Athanasio adscriptus liber de vita Antonij, dubiæ fidei l.20.c.22. §.115.415

ATHENAGORAS.

Apologia, *omne peccatum alienare à vita æterna* l.6.c.13.§.16.98

AVGVSTINVS.

Tom. I.

Confessionum lib. 5.c.9.*debitorem Dominus se fecit* l.9.c.3.§ 36.123
Confess.lib.6.c.11.*de Continentia*, exp.l.20.c.18.§.36.396
de Quantitate animæ, cap. 36. *de libero arbitrio, &c.* lib.3.cap.17. §.1.*&c.*89
de Liber. arbitr. lib. 2. cap. 1. *de libero volunt. arbitrio* ibid. & §. 9. &c.39
de Libero arbit.l.3.c.1.*de Necessitate* l.3, c.17.§.1.&c.ibid.
de Libero arbitrio lib. 3. c.13. *pro exemptione infantium à peccato, &c.* l.6.c.6.§.4.85
de Libero arbitrio l.3. c.18. *de eo quod vitari non potest, an sit peccatum, &c.*l.3.c.17.§.1.39
de Lib.arb.libitr.3. cap.*de Libero arbitrio* lib. 3. cap.17. §.12. &c. ibid
de vera Relig.c.14.*de Libero arbitrio* l.3.c.17.§.3.&c.ibid.
de moribus Ecclesiæ, *ciborum, &c. abstinentia libera* l.19.cap.4.§.44. vind.c.5.59.&c.359

Tom. II.

Epist.28.*omnibus necessariam à Christo salutem* l.5.c.9.§.3.69
Epist.29.*Peccantem non amare Deum toto corde*, exp. lib.6.c.12.§.31.95
Epist.29.*pro operum imperfectione* l.11.c.20.§.1.175
Epist.46 *de gratia Dei* l.4,c.12.§.8.54
Epist.85.*de iustitia inhærente* l.21.c.7.§.7.431
Epist.86.ad Casulanum, *dies quibus ieiunandum, &c. à Domino non definitos*, vind.l.19.c.6.§.9.11.360
Epist.86.ad Casulan.*de Vrbico, de ieiunio Sabbathi, &c.* lib.19.cap.8.§. 5.*&c.*365.
Epist.87.quæst.4.*de paupertate*, exp.lib.20.cap.9.§ 27.377
Epist.89. *Omnibus dicendum, remitte nobis delicta nostra* lib. 5. cap.12. §.14.74
Epist.102.ad Euodium, *pro fide sine notitia* l.12. c.8.§.8.190
Epist.118.ad Ianuar.*de iis quæ ab vniuersa Ecclesia obseruantur*, exp. l.19. c.7.§ 36 363
Epist.200.ad Asell. de petitione, *dimitte nobis debita*, an pertineat *ad motus concupiscentiæ* l.10.c.20.§.10.156

Tom. III.

Enchiridij cap. 22. *an mendacium peccatum veniale* lib. 6. cap. 11. § 17.94
Enchiridij cap.30.*pro seruitute peccati* l 4.c.1.§.5.42
Enchiridij cap.32.*Nihil esse in voluntate hominis* l.3.c.14.§.3.33
Enchiridij cap.100. *Prædestinationem esse actum voluntatis* lib.7.cap 2.§.11.100
Enchiridij.c.100.*homines prædestinari ad pœnam* l.7.c.4.§.5.102
de Trinitate lib. 15. cap. 18. *fidem posse esse sine charitate* lib.12.cap. 15.§.2.196
de Genesi ad literam lib.10. cap.18. *inquinatam peccato Virginem* lib 5.c.4.§.3.76
Lib.de Spirit.& littera, cap.27. *de operibus factis sine auxilio speciali* lib. 4.c.11.§.8.53
de Spir.& lit.lib.33..& 34. *In hominis potestate esse velle & nolle, &c.* l.3.c.18.§.1,& 6.41.42
de Spir.& liter. cap.36. *Neminem amare Deum tota anima* lib.11.cap 14.§.2.170
Prologo de Fide ad Petrum Diaconum lib.4.cap.6.§.4 46. vide Fulgentium.

Tom. IV.

De cura pro mortuis capit.15. *de anima Samuelis* lib.25. cap.8.§. 15.598
in Epistol.ad Galatas, cap.3. *Christum mediatorem non esse Angelorum* lib.5.c.9.§.16.70
in Epistol.ad Galatas c.3.l.22.c.8.§.23.470

Tom. V.

De Ciuit.lib.17.cap.4 *de voto Potentissimorum*, expon.lib.20. cap.22. §.64.412
De Ciuitate Dei, l.19.c.27. *Iustitiæ nostræ* l.21.c.19.§.5.449
De Ciuit.Dei lib.22.c.vlt. *liberum esse arbitrium in Deo aut Angelis, &c. à necessitate interna* l.2. c.4 §.7.12

Tom. VI.

De duabus animabus c.11.&12. *de necessario & libero* lib.3. cap.17.§. 3 &c.39
contra Faustum l.30.c.5. *de ciborum abstinentia libera* l.19. c.4. §.44. 356.vind.c 5 §.59 &c.359
Act.cum Felice Manich.l.2.c.3.& 4. *de libero arbitrio, &c.* l.3.cap.17. §.4 39.& §.19 40
de bono coniugali c.6 *pro perfectione operum* l.11.c.24.§.7.181
de bono coniugali c.11. *Concupiscentiam non esse peccatum* l.10. c. 20. §.2.155.
de Sancta Virginit.c.30. *de Eunuchis*.exp.l.20.c.15.§.11. 391
de adulterinis coiug. lib.2.c.10.& 13. *de Continentia*, exp. lib.20.c. 18.§.37.396
de adulter.coniug.lib.2.c.20. *continentia Clericorum*, exp. l.17.c.9.§. 10.321

Tom. VII.

In epistolam Parmeniani lib.2.c.7. *nullos esse sine peccato*, expon. lib. 5 c.8.§.6.68
post Collat.contra Donatistas c.4. *non pertinere ad infantes iudicium* lib 6.c.3.§.8.& 11.39
de peccatorum meritis lib.2.c.3. *omnia peccata esse mortalia* l.6.c.13. §.12.97
de peccatorum remissione l.2 c.15. *Concupiscentiam remitti* lib.10. c. 10.§.44.& 45.144
de natura & gratia cap.36. *de exemptione Mariæ à peccato* lib.5. cap. 6.§.10.62
de natura & gratia cap.38. *pro distinctione peccati mortalis* lib.6.cap. 1'.§.3.92
de natura & gratia c 61. *neminem peccare in eo quod vitari non potest* l.3. c.17.§.17.40
de natura & gratia c.66. *Voluntarium non esse in eorum numero quæ libera sunt in vtramuis partem* l.3.c.2.§.4.21
de gratia Christi lib.1.c.26. *nihil fieri posse boni sine auxilio gratiæ* lib.4. c.11.§.13.53
de nuptiis & concupiscentia cap.3. *de infidelium operibus* lib.4. c.8. § 6.49
Contra duas epistolas Pelagianorum lib.1. cap.21. *pro Iustificatione* l.22.c.5.§.11.464
Contra Iulianum lib.2. *non incorruptam, & delicti expertem virginem* lib.5.c.14 §.8.76.
Contra Iulian.lib.3.c.15. *Deum non posse sine malis meritis damnare* l.8. c 8.§.35.118
Contra Iulianum lib. 4. c.3. *irregenitorum opera esse peccata* lib.4.c.8. §.38.49
contra Iul.lib.4.c.3. *de operibus factis cum auxilio gratiæ Dei speciali* lib. 4.c.11.§.7.54
contra Iulianum lib.5.c.3. *Concupiscentiam esse peccatum* lib.10. c.10. §.38.144
contra Iulianum lib.5.c.8. *de statu infantim* l.6.c.5.§.15.84
cotra Iulianum lib.6.c.1. *pro solis peccatoribus Christum esse mortuum* l.5. c.9.§.10.70
de origine animæ l.1.c.9. *Infantibus in peccato originali morientibus nulla quies* lib.6.c.3.§.27.80
de Prædestinatione & gratia c.7. *gratuitam esse electionem* lib.8.c.7. §.3.116
de prædestinatione Sanctorum lib.1. capit.10. *salutem esse ex gratia* lib.8.c.7.§.4.ibid.
de prædestinatione Sanctorum c.15. *pro merito Christi ex pacto* lib.9. c.3 §.7.123
de bono perseuerantiæ l.2.c.14. *nō penderer reprobationem ab homine* lib.8.c.10.§ 7 120
de bono perseuerantiæ c.17. lib.7.c.3.§.24 101
de gratia & libro arbitrio, *non profutura homini præcepta sine libero & arbitrio* lib.3.c6,.§.11.27
de gratia &libero arbitrio, *non profutura homini præcepta sine libero arbitrio* lib 3.c.6.§ 11 27
de gratia & libero arbitrio c.2.l.3.c.5.§.4.22
de gratia & libero arbitrio cap. 9. *contra merita* lib.14.cap.22.§.9. 250

Tom. VIII.

in Psalm.7. *in potest hominis velle & nolle, &c.* lib.3.c.18.§.1.& 6.41
Concione I. in Psal.36.l.26 c.26.§.42.563
in Psalm.70. *contra merita* l.14.c.22.§.9.250
in Psal.131. *de voto*, exp.lib.20.c.18.§.35.396

Tom. IX.

In Iohannem, tractatu 81. *de impotentia liberi arbitrij* lib. 4.cap.7.§. 15.48
in Iohannem tract.84. *contra satisfactiones* lib. 24.c.11.§.20.537

Tom. X.

De verbis Domini sermone 37. *culpam & pœnam deleri* lib.23.c.2. §.56.482
de verbis Apostoli serm.10. *nullus hominum non ægrotus* lib. 5.c.9.§. 6.69
de verbis Apostoli serm.14. *de pœna sensus irroganda infantibus* lib.6. c.3.§.17. 80
de verbis Apostoli serm.15. *contra merita* lib.14.c.22.§.9.250
Augustino falso inscriptos esse sermones ad fratres in eremo, &c.lib.20.c.9.§.39.378 378
Augustini sententia *de Prædestinatione* l.8.c.7.§.&c.116
Augustini de prædestinatione ad interitum sententia lib. 7. cap. 4.§.5.&c.102
Aug.testimonia de *lib.arb.*l.3.c.17.18.39
Augustini loca contra Manichæos *de lib. arb.*l.3.c.17.ibid.
Augustini loca contra Pelagianos *de libero arbitrio* lib.3.cap.18.§.1. &c.41
Augustini sententia de materia *voti* l.20.c.3.§.16.371

B

Basilivs Magnvs.

In Psal.48. *contra satisfactiones* l.24.c.11.§.33.538
In Psal.114. *contra merita* l.14.c.22.§.4.250
in Esaiam lib.26.c.13.§.70.586
Lib.de Virginitate lib.10.c.19.§.9.154
Homilia qua disputat Deum non esse authorem peccati lib.3.c. 16.§.13.36
homilia de Humilitate *pro iustificatione ex sola fide* lib.22.cap.5.§.4. 463
oratione in quadraginta Martyres *pro meritis* lib.14. cap.12.§.8. 238
Regula 73. *de viri & vxoris separatione*, vind. lib.18. cap.18.§.6.8. 348
in Regulis contractioribus, regula 4. *omne peccatum esse mortale* lib.6.c.13.§.2.96
Quæstione breu.12. *de fidei certitudine* l.13.c.13.§.6.213
Constit.12. *de obedientia*, exp.l.20.c.12.§.26.385
ad Amphiloch. epist.1. can.9. *de matrimony dissolutione*, vind.l.18.c. 18.§.6.8.348
Epist.ad Gregorium *de subintroductione muliere*, exp. & à corruptione vindicatur l.17.c.8.§.15.16.319

Basilivs Selevoiensis.

Homilia altera de Adam, *de seruitute peccati* l.4.c.1.§.8.42

Bernardvs.

de Præcepto & dispensatione c.10.& 12. *pro operum perfectione* l.11.c. 24.§.17.182
de Gratia & libero arbitrio, *de Deo & glorificatis* l.2.c.4.§.8.12
de Gratia & libero arbitrio l.3.c.2.§.17.43.& l.3,c.12.§.6.31
in Cantica serm.81. *de necessitate liberi arbitrij* l.3.c.16.§.33.38
in Canticum homilia 81.l.3.c.2.§.21.22
Epist.ad Lugdunenses Canonicos *de festo Conceptionis non celebrando* lib.3,c.6.§.28.63
Epist.190. *pro Iustitiæ imputatione* l.21.c.19.§.12.449
de aduentu, sermone 6. *concupiscentiam esse peccatum* lib.10.cap.10.§. 29.144
de Annunciatione Mariæ ser.1. *pro certitudine fidei* lib.13. cap.13.§. 41.215
de Annunciatione serm.1.l.14.c.22.§.24.251
Sermone de sex tribulationibus l.10.c.19.§.35.155

C.

Calistvs.

Calisti epist.ad Benedictum *de quatuor temporum ieiuniis* l.19.c. 9.§.8.371

CANONES APOSTOLORVM.

Canon. Apost. V. *de vxoribus Episcoporum, &c.* exp. & vind. l. 16. c. 8. §. 2. *&c.* 282
Canon. Apost. 68 *de quadragesima* l. 19. c. 7. §. 34. 363
Canones Apostolorum esse apocryphos l. 19. c. 7. §. 34. ibid.

CANONES AFRICANI.

Canon. Afric. 25. vel 28. *de vxoribus Presbyterorum, &c.* exp. l. 16. c. 9 §. 27. 29. *&c.* 286. vide Concilia.

CASSIANVS.

Collat. 21. cap. 30. *de Quadragesima*, vindic. lib. 19. cap. 7. §. 5. 7. *&c.* 361

CHRYSOSTOMVS.

in Matth. homil. 17. *de diuortio*, exp. l. 18. c. 15. §. 9. 343
in Matth. homil. 45. *lapsam esse B. Virginem* l. 5. c. 13. §. 12. 77
ad Romanos homil. 14. l. 13. c. 13. §. 10. 213
in 1. Cor. 7. *de vstione*, vind. l. 20. c. 19. §. 27. 28. 389
in 1. Tim. 3. *de vnius vxoris viro*, expon. & vindic. lib. 17. cap. 10. §. 34. 354
in 1. Tim. 5. *de matrimonio viduarum* emendatur, lib. 20. cap. 19. §. 50 399
homil. 42. ad populum Antiochenum, *de libertate nobis relicta* l. 2. c. 6. §. 6. 14
homilia 67. ad Antiochenos, *de libertate hominis* lib. 4. cap. 11. §. 3. 52
homilia de Adam & Eua, *de confusione totali per Adami peccatum*, l. 1. c. 6. §. 6. 5
Chrysostomi in doctrina, de libero arbitrio error, lib. 3. cap. 16. §. 11. 35

CLEMENS ALEXANDRINVS.

Stromateon 1. *de liberæ electione* l. 3. c. 16. §. 29. 38
Stromat. 1. 2. extremo, *de coniugij separatione*, expon. lib. 18. cap. 15. §. 6. 343
Strom. 3. *de Continentia* l. 10. c. 19. §. 22. 397
Pædagogi l. 1. cap. 2. *de solius Christi immunitate à peccato* lib. 5. cap. 8. §. 9. 68
Pædag. lib. 2. cap. 1 *de frugalitate, &c.* expon. lib. 19. cap. 4. §. 16. 17. 353

CLEMENS ROMANVS.

Const. Apost. l. 6. c. 17. *de Monogamis Episcopis*, à Turriani corruptione vindicatur, l. 16. c. 11. §. 9. 291
Clementis Rom. liber suppositicius, l. 3. c. 16. §. 3. 35

CONCILIA.

African. Can. 25. *de vxoribus Presbyterorum, &c.* exp. l. 16. c. 9. §. 27. 29. 287. vide Carthag.
Ancyrani canon. 10. *de Diaconis vxores ducentibus*, exp. & vind. l. 16. c. 19. §. 1. *&c.* 284
Ancyrani canon. 10 *de Diaconorum vxoribus*, expon. lib. 17. cap. 9. §. 1. 2. *&c.* 320
Arausicani, canon 25. *Hominem baptizatum posse bene viuere si velit*, l. 2. c. 3. §. 3. 11
Arelat. 2. can. 3. *de Clericis mulieres habentibus* l. 17. c. 8. §. 13. 14. 318. & c. 9. §. 20. 321
Carthag. 2. can. 2. *de clericorum abstinentia ab vxoribus*, exp. l. 17. c. 9. §. 6. 7. 320
Carthag. V. can. 3. *de vxoribus Presbyterorum, &c.* exp. l. 16. c. 9. §. 30. 286
Carthag. 5. can. 3. *de Clericorum abstinentia ab vxoribus*, exp. l. 17. c. 9 §. 7 320
Elibertin. can. 33. *de Clericorum coniugibus*, exponit. lib. 17. cap. 9. §. 6. ibid.
Gangrensis can. 4. *de Presbytero vxorato*, exp. & vind. l. 16. c. 8. §. 17. *&c.* 284
Neocæsar. can. 1 *de Presbytero vxorem ducente*, expon. lib. 17. c. 9. §. 1. 2. 320
Neocæs. can. 7. *de digamis*, exp. l. 17. c. 10. §. 11. 322
Nicæni 1. can. 3. *περὶ συνεισάκτων* l. 16. c. 10. §. 36. 37. *&c.* 289. & l. 17. c. 8. §. 1. *&c.* 318
Nicæni 1. decretum *de libertate coniugij Clericis relinquenda*, vindic. l. 16. c. 10. 286
Quinisextum, l. 16. c. 9. §. 15 376. vide Trullanum.
Toler. 1. can. 1. exp. l. 17. c. 1. §. 21 303
Rom. 2. sub Syluestro can. 8. *de subdiaconis vxores ducentibus*, exp. l. 17. c. 9. §. 1. 2. 320

Triburiense, c. 42. *de diuortis*, exp. l. 18. c. 18. §. 20. 349
Trull. 1. can. 12. *de vxorib. Episc. &c.* l. 16. c. 8. §. 9. 283
Trull. can. 13. *de Presbyterorum, &c. vxoribus, &c*, exp. & vind. l. 16. c. 9. §. 9. 284
Trull. can. 48. *de vxore Episcopi, &c.* exp. l. 16. c. 8. §. 7. *&c.* 283
Trull. can. 53. *de spirituali necessitudine* lib. 18. c. 5. §. 11. 12. 328. vide Quinisextum.
Turonensis 2. can. 13. *de Episcopi coniuge*, exponit. lib. 16. cap. 8. §. 12. 283
Veneticum c. 2. *de Diuortio*, exp. l. 18. c. 18. §. 19. 349
Conciliorum canones & decreta de *cœlibatu Cleric*, exp. l. 17. c. 8. 318. *&c.* & c. 9. *&c.* 320

CYPRIANVS.

Epist. 10. l. 23. c. 15. §. 27. 507
Epistola 52. l. 26. c. 7. §. 15. 573
de habitu Virgin, *de voto, &c.* l. 20. c. 22. §. 110. 415
Serm. de lapsis, *pro pœnitentia* l. 23. c. 14. §. 4. 550
Cypriano inscriptus sermo de Natiuitate, *pro immunitate B. Virginis a peccato* l. 5. c. 6. §. 6. 61
Cypriano inscriptus liber de singularitate Clericorum, *ne Clerici cum fœminis commorentur, &c.* exp. l. 17. c. 9. §. 17. 321

CYRILLVS ALEXANDRINVS.

in Malachiæ 3. *de Dei immutabilitate*, l. 2. c. 4. §. 9. 12
in Iohannem lib. 10. cap. 3. *pro fidei certitudine*, lib. 13. cap. 13. §. 16. 214
contra Iulianum *pro legis impletione* l. 11. c. 9. §. 1. 164

CYRILLVS IEROSOLIM.

Catechesi 4. mystagogica, *Hominem habere animam sui iuris, &c.* l. 3. c. 16. §. 17. 37
Catech. 12. *de abstinentia à mulieribus* l. 17. c. 9. §. 10. 321

D.

DAMASCENVS.

Orthod. fidei lib. 3. cap. 22. *de voluntate Dei & libertate* l. 2. c. 2. §. 13. 10
Orthodoxæ fidei lib. 3. c. 2. *pro virgine non immaculata* l. 5. c. 14. §. 11. 78

DIONYSIVS AREOPAGITA.

De diuinis nominibus, *pro certitudine fidei*, l. 13. c. 14. §. 11. 213
Dionysij Areopagitæ dicti, *seculum, &c.* lib. 20. c. 22. §. 102. 103. *&c.* 414

DIONYSIVS CORINTH. EPISCOPVS.

Dionysij Corinth. Episcopi sententia de cœlibatu, lib. 16. cap. 11. §. 16. 276.

E.

EGESIPPVS.

Egesippo quanta fides tribuenda, l. 19. c. 4. §. 14. 353

EPIPHANIVS.

Epiphanius hæres. Aërian. *de precibus pro mortuis, &c.* l. 26. c. 24. §. 37. 606
in hæresi Catharorum, *de cœlibatu*, expon. lib. 17 cap. 2. §. 36. *&c.* 306
in Valesianis, *de Eunuchis*, exp. l. 20. c. 15. §. 9. 391
hæres. 39. *de Presbyteris liberos generantibus*, expon. lib. 16. cap. 10. §. 35. 289

EVARISTVS.

Epist. 1. *de filiorum coniugiis sine consensu parentum*, lib. 18. cap. 11. §. 30. 31 32 338

EVCHERIVS.

Homilia 2. de natiuitate Domini, *Virginem per se à peccati veteris nexu esse immunem*, l. 5. c. 14. §. 80

EVSEBIVS CÆSARIENSIS.

de Præparatione lib. 4. cap. 5. *vbi fatum exagitat*, lib. 3. cap. 16. §. 16. 36
Præpar. lib. 13. c. 7. *pro votis ad Sanctos* allatus, à corrupt. vindicatur, l. 20. c. 2. §. 4. 5. 370
Demonst. lib. 1. cap. 9. *de Continentia*, exp. & à corrupt. vind. l. 17. c. 9. §. 11. 12. *ibid.*
Demonst. lib. 9. cap. 5. *de Iohannis Bapt. vita, &c.* l. 20. c. 22. §. 59. 411

Historiæ lib.2.cap.16. *de Essæis* l.20.c.22.&c. §.68.70.&75.76.77 412
Histor.lib.2.cap.22.*de Iacobi frugalitate,&c.*exponit. lib.19.cap.4 §. 21.354
Hist.lib.4.c.23.Dionisij Episcopi consilium *de non imponendo onere cœlibatus,*vind.l.16.c.11.§.16,291
Hist.lib.V.c.17.*Montanum ieiunia legibus sanciuisse*, vind. lib.19.c.6. §.9.13.&c.360
Hist.lib.5.cap.24.*de Polycratis parentibus,*expon. lib.16. cap.13.§.18. 23.296
Hist.lib.5.c.26,*de ieiunio Quadragesimæ, &c.* vind. l.19,c.7.§.13.17. 18.&c.362

F.

FVLGENTIVS.

De Incarnatione & gratia, cap.26.*de viribus liberi arbitrij* lib.4.c.11. §.17.53
I.ad Monimum *prædestinationem causam esse omnium beneficiorum* l.8. c.7.§.8.116
de Fide c.27. *de paruulis ignis æterni supplicio puniendis* l.6.c.3.§.28.80. vide inter opera August.tom.3.

G.

GERSON.

Lib.de vita spirituall animæ,lectione I. *Omne peccatum esse mortiferum* l.6.c.13.§.17.98

GRATIANVS.

Causæ 32.quæst.7.can.ex Zacharia Papa,*de diuortio,&c.*vind. l.18. c.18.§.22.349
Causæ 37.quæst.1.& 2.*de puella rapta,&c.*vindic.l.18.c.11. §.36.37. &c.382

GREGORIVS MAGNVS.

Moralium 2.c.5.*pro iustitia operum* l.11.c.24.§.13.182
Moralium 9.c.2.*pro imperfectione operum* l.11.c,20.§.13.176
in Cant.c.5. l.5.c.5.§.10.61
Homil.22.super Euangel.*de lumbis præcinctis,*expon. lib.17.cap.5.§. 10,11.312

GREGORIVS NAZIANZENVS.

Oratione 39.*pro satisfactionibus* l.23.c 17.§.11.509
Orat.de Sancto Baptismo, *Infantes neque glorificandos neque puniendos* l.6.c.6.§.11.85
Orat. de pauperum amore, *de victus Petri σύπλεια* lib.19. cap.4.§. 16.353
Orat.in Basilium,*de Virginibus,*exp.l.17.c.3.§.11.307
Orat.in Basil.*de Baptistæ imitatione affectata à Basilio,*exp.lib.20.c.22. §.32.409

GREGORIVS NYSSENVS.

de Beatitud.Orat.6.*de propagatione peccati* l.1.c 6 §.5.4
Orat.in diem Natiuita. Christi, *de Virginis historia,* à corrupt.vind. l.20.c.14.§.27.783.&§.59 386
de Philosoph,lib.7.cap.1.*de hominis libero arbitrio* lib.2.cap.3.§.10. &c.11
de Philosophia lib.7.c.1.& 2.*Actiones liberi arbitrij* referendis non in Deum vt causam sed *in nos ipsos* l.2.c.6.§.11.14
de Virgin.c.50.*de puritate à nuptiis,*exp.l.17.c.9.§.24.322

H.

HIERONYMVS.

Epistola ad Oceanum l.10.c.29.§.30.155
Epist.4.ad Rust.*de Ioh.Bapt.vita,*refellitur l.20,c.22.§.59.411
aduersus Iouin.lib.1.expos.verborum *vnius vxoris vir*, refellitur l. 16.c.2.§.12.13.273
aduersus Iouin.lib.1.*expositio loci* 1.Cor.9.*de Apost.vxoribus,*refell.lib. 16.c.12.§.35.294.& §.47.ibid.
contra Iouin.lib.1.*de cœlibatu,*refell.l.17.c.2.§.26.27.&c.305
Lib.3.aduersus Pelagianos l.11.c.24.§.4.181
in Psal.77.*de Mariæ sanctitate* l,5.c.6.§.9.63
Ieremiæ 26. *Non ex eo quod Deus scit futurum est, sed quia futurum est, Deus nouit* l.2.c.6.§.9.14
in Matth.5.*de distinctione παίδων καὶ προπαιδείας* l.6.c.11.§.15.93
in Matth.19.*de Eunuchis,*exp.l.20.c.15.§.10.391
in Galat. 1.*natura omnibus inesse Dei notitiam* l.4.c.11.§.5.52
in ad Titum 1.*sententia de cœlibatu*, refut. l.17.c.2.§.26.27.&c.305; &c.3.§.16.17.308

HILARIVS.

in Ps.118.*de contagio peccati* l.1.c.6.§.7.5
in Ps.136.*malas cogitationes esse vitia* l.10.c.10.§.2.142
de Trinitate l.8.*pro ignorantia fidei* l.12.c.8.§.6,190

I.

IGNATIVS.

ad Romanos,*pro merito* l.14.c.12.§.2.238

IOANNES CHRYSOSTOMVS.

Vide Chrysostomus.

IOANNES DAMASCENVS.

Vide Damascenus.

IRENÆVS.

Lib.2.c.45.*pro fide implicita* l.12.c.8.§.1.190
Lib.4.c.71.*de potestate operandi bonum* l.3.c.16.§.19.37
Irenæi sententia &testimonium,*de ieiunio Quadragesimæ,,&c.*vind. l.19,c.7.§.13.17.18.&c.362

ISIDORVS PELVSIOTA.

Isid.Pelusiotæ sententia de *Apostol.virginitate,*refellitur l.16.c.12,& 36.294

IVSTINVS MARTYR.

Apologia 2.*de libero arbitrio* l.13,c.16.§.15.36

L.

LACTANTIVS.

Lactant.institut.lib.6.c.23.*de vxoris dimissione,* vind. lib.18.c.18.§. 3.5.348
Epitom.c.8,*de vxoribus dimissione,*vind.l.18.c.18.§.3.5.ibid.

LEO I.

Serm.2.de ieiunio Pentecostes *de ieiuniorum institutione, &c.* exp. l.19.c.9.§.4.367
Serm.de ieiunio septimi mensis l,19.c.9.§.6.ibid.
Serm.7.de ieiunio decimi mensis,*ieiunia vniuersæ Ecclesiæ, &c.* l.19. c.9.§.6.ibid.
Epist.83.ad Palestinos,*contra alienas satisfactiones* lib.24. cap.11.§. 22.537

M.

MACARIVS EREMITA.

hom.15.*de arbitrij libertate* l.3.c.16.§.20.37

N.

NAZIANZENVS.

Vide Gregorius Nazianzenus.

NYSSENVS.

Vide Gregorius Nyssenus.

O.

OECVMENIVS.

in 1.Cor.9.*de abusu,&c.*exp. l.20.c.21.§.79.406
in 1.Tim.3.*de Episcopi vxore,*exp. l.17.c.9.§.21.321

OPTATVS MILEVIT.

Opt.Mileuit,lib.7. in initio, *de libertate coactionis* lib.3.cap.16.§. 21.37

ORIGENES.

in Exodum hom.6.*pro Purgatorio* l.26.c.22.§.3 600
in Leuit.hom.8.*de propagatione peccati* l.1.c.6.§.2.4
in Leuit.hom.11.*de Sanctis separatis,&c.* l.20.c.22.§.20.21,409
in Nume.homil.23. *de perpetua castitate*, expon. lib.17.cap.2.§.21. 22.305
in Numer. homil. 24. *pro satisfactionibus alienis* lib.24. cap.10.§.1. 535
in Matthæi cap.13. l.3.c.16.§.13.36
in Matth.19.*de castitatis capace,&c.*l.20.c 18.§.40.397
in Luc. hom.17.*de B. Virgine non plane immuni à peccato* lib.5. c.13.§. 27.76

in Luc.

in Luc. hom. 35. pro *distinctione peccati venialis & mortalis* l. 6. c. 11. §. 12. 99
ad Rom. lib. 2. pro *meritis* l. 14. c. 12. §. 5. 238
ad Rom. lib. 4. c. 3. pro *iustificatione per fidem* l. 22. c. 5. §. 32. 465
Homil. 1. in diuersos locos N. T. *de immaculata Virgine* lib. 5. cap. 6. §. 5. 62
Contra Celsum lib. 6. contra *Purgatorium* l. 26. c. 26. §. 27. 609

P.

PAVLINVS.

Natal. 1. de sancto Felice, *de votis*, exp. l. 20. c. 2. §. 3. 6. 370

PHILO IVDÆVS.

Oratio. de vita contemplat. *de Essæis*, exponit. l. 20. c. 22. §. 67. &c. 412

PRIMASIVS.

in 1. Corinth. 7. exp. *de diuortio* l. 18. c. 15. §. 11. 344

PROSPER.

de vocatione gentium l. 1. c. 5. contra *merita* l. 14. c. 22. §. 19. 251
de vocatione gentium, lib. 2. c. 8. *in æternas miserias cadere infantes lib. 6. c. 3. §. 12. 8*
ad capitula Gallorum cap. 14. *reprobationem contineri sub prædestinatione* l. 7. c. 4. §. 6. 102

PRVDENTIVS.

Hymno de SS. Hemiterio & Chelidonio *de votis*, exp. l. 20. c. 2. §. 3. 6. 370

S.

SOCRATES.

Hist. lib. 1. cap. 8, vel 12. *de Paphnutij consilio, &c.* vind. l. 16. c. 10. §. 1, 2. 3. &c. 286
Hist. lib. 5. cap. 21. *de ieiunio Quadragesimali, &c.* vindic. l. 19. c. 7. §. 13. 729. & §. 30. 31. &c. 363
Hist. lib. 5. cap. 22. de *ciborum & ieiuniorum* vario & libero vsu l. 19. c. 4. §. 44. 717. & c. 5. §. 59. &c. 359
Socrates histor. à Ferrarij & aliorum calumniis purgatur l. 16. c. 10. §. 10. 287

SOZOMENVS.

Hist. lib. 1. c. 11. *de Spiridionis libertate in vsu ciborum*, vind. l. 19. c. 5. § 55. 724. & §. 62. 63. 359
Hist. lib. 1. cap. 12. *de Eliæ & Iohan. Bapt. vitâ*, expon. l. 20. c. 22. §. 32. 409

T.

TECLÆ PERIODVS.

Teclæ periodum fabulam esse l. 18. c. 12. §. 11. 339

THEODORETVS.

in Cantica pro *puritate Virginis* l. 5. c. 6. §. 18. 63
Epitome Decret. *de ciborum abstinentia libera, &c.* l. 19. c. 4. §. 44. 717. vind. c. 5. §. 59. &c. 359
Therapeut. 8. à corruptione quæ pro *votis* Sanctis nuncupandis affertur, vind. l. 20. c. 2. §. 4

THEOPHILACTVS.

in 1. Cor. 9. *de abusu, &c.* corruptus l. 20. c. 21. §. 79. 406

TERTVLLIANVS.

de carne Christi cap. 7. *incredulitatem in Maria aliquam, &c.* l. 5. c. 13. 23. 76
de carne Christi cap. 16. *de generali corruptione*, exp. l. 5. c. 8. §. 4. 67
contra Marcion. lib. 4. cap. 34. *de Diuortio*, expon. l. 18. c. 15. §. 7. 343
de Pœnit. *Deo satisfieri* l. 23. c. 14. § 21. 504
de Velandis Virginibus, *exp.* l. 20. c. 22. §. 106. &c. 414
Exhort. ad castitatem cap. 8. *de Apostolorum vxoribus*, exp. l. 16. c. 12. §. 33. 294
Liber de Monog. in hæresi scriptus, &c. l. 20. c. 18. §. 38. 396. à Bellarm. fallatus, ibid.
de Monog. cap. 3. *Malum esse, mulierem tangere, &c.* refellitur l. 17. c. 3. §. 16. 17. &c. 308
de Baptismo, cap. 5. *exempto reatu eximitur pœna* lib. 23. cap. 2. §. 53. 482
de Pudicitia, c. 2. *peccata quædam esse venialia* l. 6. c. 11. §. 9. 93
de Ieiunio, exp. l. 19. c. 6. §. 15. &c. 361
de Ieiun. *stationes* l. 19. c. 8. §. 12. 13. &c. 366
librum de ieiunio contra Psychicos, scriptum fuisse aduersus Catholicos l. 19. c. 3. §. 3. 352

FINIS

INDEX
RERVM ET VERBORVM
NOTATV DIGNIORVM, QVÆ TERTIO hoc Panſtratiæ Catholicæ tomo exponuntur.

A.

ABVTIO quid *l.21.c.4.§.3.425*
Abnegatio ſui quid ſit, an obedientia cæca homini præſtanda *l.20.c.12.§.13.15.16.384*
Abnegare ſe quid ſit *l.20.c.21.§.38.41.&c. 399*
Abrahami iuſtificatio *l.22.c.2.§.26.458*
Pactum cum Abrahamo percuſſum vim habuit iuſtificandi *l.15.c.3.§.21.256*
Abrahamus typus iuſtificationis ex fide *l.4.c.10.§.26.236.& l. 22.c.4.§.46.463*
Abrahæ ſinus *l.25.c.9.§.2.600*
Abrahæ ſinus locus quetis *l.25.c.9.§.14.601*
Abrogatio legis *l.15.c.10.§.6.261*
vide Lex
Abſolutio l.23.c.21.§.1048.& l.24.c.4.§.3.521
Abſtinentia Veterum diuerſa, arbitraria *l.19.c.4.§.44.356.c.5.§.55. 56.&c.359.*
Abuſus doctrinæ veræ *l.26.c.21.§.7.589*
Acceptio perſonarum quid ſit *l.8.c.4.§.2.113*
Acceptio perſonarum eſt peccatum contra iuſtitiam *l.8.c.4.§.4. ibid.*
Apud Deum non eſt acceptio perſonarum *l.7.c.8.§.36.109*
In Deo non eſt acceptio perſonarum, quod inæqualiter præmia diſtribuat *l.14.c.9.§.20.234*
In gratia acceptioni perſonarum nō eſt locus *l.23.c.3.§.50.484*
Accuſationi oppoſita iuſtificatio *l.21.c.14.§.12.440*
Ακριδῶ quid ſint *l.20.c.22.§.34.409*
Actio pœnalis *l.23.c.8.§.28.491*
Actionum dominium *l.3.c.3.§.15.23*
Actus perſonales non communes *l.21.c.17.§.11.446*
אדא *l.1.c.3.§.4.2*
Adam potuit legem implere *l.11.c.7.§.12.161*
Adami peccatum actuale fuit *l.1.c.8.§.4.7*
Adamo ablata dona *l.1.c.7.§.16.6*
Adam typus fuit Chriſti, ſed non per omnia *l.5.c.4.§.4.59*
Additio multiplex *l.15.c.13.§.17.266*
Additio legibus, &c. *l.15.c.13.§.16.ibid.*
Aditus in cœlos *l.25.c.6.§.13*
Admonitionum finis *l.3.c.5.§.36.25*
Adoptio quid *l.21.c.3.§.7.424*
Adoratio l.25.c.8.§.33.552
Adorationis ſpecies confeſſio *l.26.c.3.§.20.515*
Adluentis Chriſti duplex *l.26.c.4.§.35.518*
Aduerſarius noſter *l.26.c.7.§.9.571*
Aduocati officium *l.23.c.11.§.21.496*
Ædificantium ſuper Chriſto merces *l.26.c.13.§.44.584*
Æqualitatis in operibus ratio *l.14.c.1.§.9.226*
Æqualitatis in operibus ſpecies *l.14.c.2.§.6.227*
αἰσχροκίδεια Epiſcopis, &c. vetita *l.17.c.6.§.17.18.&c.315*
אך *l.26.c.5.§.19.568*
Affinitas quid *l.18.c.4.§.6.567*
Affirmatiua præcepta obligant pro ſemper *l.11.c.14.§.20.172*
Afflictio l.26.c.5.§.22.568
Afflictionum natura *l.23.c.6.§.7.486.& l.26.c.5.§.31.568*
Afflictio non omnis pœna *l.23.c.3.§.23.482*
Afflictionum ignis *l.26.c.4.§.6.563*
Afflictio Baptiſmus aliquando dicta *l.26.c.19.§.25.595*
Afflictiones Chriſtianorum *l.26.c.6.§.25.571*
Finis afflictionum Pauli *l.24.c.8.§.20.532*
ἀγκὼν *l.17.c.1.§.24.303*
אישה אל אחתה exp. *l.18.c.9.§.29.333*
Allegoriæ in religioſis myſteriis ex ſacra Scriptura petendæ *l.5.c.4. §.2.59*
Allegorici loci non ſunt argumentatiui *l.23.c.18.§.25.560*
Allegorica argumenta *l.26.c.5.§.12.567*
Allegoriæ Veterum *l.26.c.5.§.13.ibid.*
Alcibiadis libertas in vſu ciborum *l.19.c.5.§.57.359*
ἀμεταπτωλὸς *l.1.c.5.§.7.4*
Amentium motus non carent peccato *l.10.c.17.§.24.152*
Amicitiæ conſeruatio *l.26.c.26.§.5.608*
Amicitia Dei *l.26.c.17.§.15.592*
Amor eſt actus voluntatis *l.7.c.2.§.7.100*
Amori odium opponitur *l.7.c.5.§.14.103*
Amor Dei *l.21.c.21.§.42.454.& l.22.c.6.§.13.454*
Amor Dei æternus *l.13.c.11.§.14.212*
Amor Dei præueniens *l.22.c.9.§.41.472*
Amor Dei cauſa electionis *l.8.c.6.§.3.115*
Amat Deus etiam odio dignos *l.10.c.17.§.6.151*
Amat Deus peccatorem, licet non propter peccata *l.10.c.17.§.12.152*
Amor Dei finem non habet vlteriorem præter Deum *l.11.c.14.§.31.172*
Amor Dei ignis *l.11.c.22.§.24.179*
Amor Dei eſt forma bonorum operum *l.11.c.19.§.8.175*
Amor, non eſt præparatio iuſtificationis *l.22.c.9.§.35.422*
Amor effectus gratiæ *l.21.c.6.§.33.430*
Amor Dei & proximi mandatur abſolute, huius vitæ & alterius gratia *l.11.c.8.§.21.164*
Amor Dei pertinet ad conuerſionem hominis ad Deum *l.4.c.6.§.10.47*
Anachoretam non fuiſſe Iohannem Baptiſt. *l.20.c.22.§.42.43. &c.410*
Analogiæ ſignorum cum rebus *l.26.c.5.§.13.567*
Angelorum conſerui ſunt omnes fideles ex gratia *l.5.c.7.§.42.67*
Animæ rationalis facultates *l.22.c.14.§.7.477*
Animæ dotes *l.1.c.7.§.13.6*
Anima eſt corrupta *l.1.c.7.§.11.6*
Animæ mors *l.21.c.16.§.21.444*
Animæ purgatio gemina *l.23.c.9.§.14.434*
Animæ vno cum Deo *l.22.c.14.§.11.477*
Locus in quem eunt animæ poſt mortem *l.25.c.11.§.19.557*
Animarum detentio *l.26.c.24.§.14.604*
Animarum ſtatus *l.26.c.23.§.1.600*
Animarum Sanct. poſt hanc vitam ſtatus *l.25.c.2.§.12.1109*
Animæ beatæ non ſunt in poteſtate dæmonis *l.25.c.8.§.34. 600*
Animarum fictitiæ apparitiones *l.26.c.1.§.17.560*
Anima Samuelis non excitata *l.25.c.8.§.5.550*
Animam maleuolam habere quid ſit *l.5.c.7.§.11.64*
Anomia & peccatum coincidunt *l.10.c.6.§.2.138*
Antiquitas l.24.c.16.§.15.542
Antonij Eremitæ vita *lib. 20. cap. 22.§.115.415. & cap. 23.§.9.* ibidem.
Ἀπαθροπία Monachorum *l.20.c.23.§.25.&c.416*
Ἀποδιδόναι *l.14.c.6.§.20.231*
Ἀπολύειν, dimittere, quomodo differt à λύειν, &c. *l.18.c.17.§.33. &c.343*
Apoſtaſia vniuerſalis *l.23.c.11.§.16.495*

Apostolis concessum munus quale *l.15.c.9.§.20.261*
Apostolis nihil relictum determinandum *l.15.c.13.§.12.266*
Apostolorum præcepta esse imperia Dei *l.15.c.11.§.18.264*
de Apostolis, Apostolicisque coniugatis *l.16.c.12.292*
Apostolorum canones esse apocryphos *l.19.c.7.§.34.184*
Apparitiones animarum *l.26.c.21.§.34.35.600*
Applicatio meritorum Christi in Baptismo *l.24.c.16.§.27.543*
Applicatio promissionum *l.13.c.1.§.2.198*
Apprehensio quid *l.21.c.3§.23.425*
Apprehensio actus voluntatis *l.22.c.11.§.20.474*
Apprehensio fidei *l.22.c.11.§.18.474*
Aqua sanctificationis signum *l.21.c.4.§.28.426*
Aratoris sententia de Beata Maria *l.5.c.6.§.16.63*
Arbitrij mali vsus, an sit causa reprobationis *l.8.c.10.§.6.120*
de Arbitrio, vide liberum Arbitrium.
Arbor vitæ *l.26.c.5.§.6.567*
Arbor bona malos fructus non facit *l.4.c.7.48*
Arca non typus Mariæ *l.5.c.4.§.19.60*
Arcana diuinæ iustitiæ non sunt hominibus penetrabilia *l.6.c.5.§.13.84*
Arcanorum prouidentiæ cognitio *l.13.c.16.§.12.218*
ἀρχαὶ *l.20.c.22.§.76.&c.412*
Ardere quid *l.20.c.19.§.23.24.398*
Area de qua Matth.3 est vniuersus mundus *l.6.c.3.§.3.79*
Argutio *l.26.c.5.§.22.568*
Arrhabo quid *l.13.c.10.§7.210*
Arrhabonem promissionibus addit scriptura *l.13.c.3.§.17.202*
Assensus multiplex *l.13.c.7.§.3.205*
Assumptio Virginis est fabula *l.5.c.11.§.18.73*
Assumptio Virginis quo sensu ad gloriam Christi possit pertinere *l.5.c.11.§.27.* ibid.
Asylum à furore Dei *l.26.c.8§.38.575*
Ἀσυγκρίτως quid *l.20.c.16.§.8.392*
Atrium quis locus *l.25.c.2.§.19.545*
Auditus Verbi Dei *l.22.c.9.§.33.471*
Auersio & conuersio ad Deum *l.23.c.13.§.68.502*
Auertere à Deo actualiter vel meritorie dicitur peccatum *l.6.c.10.§.15.91*
Auiti libertas in ciborum & ieiunij vsu *l.19.c.5.§.56.359*
Aureola *l.25.c.4.§.5.545*
Auster in Ecclesiaste quid *l.26.c.25.§.10.607*
ad Austrum cadere ibid.
Authoritas increata & creata *l.20.c.11.§.3.383*
Authoritas condendarum legum certis limitibus descripta *l.15.c.8.§.6.260*
Authoritas iubendi etiam secundum leges latas *l.15.c.11.§.6.264*
incommoda authoritatis Papæ arrogatæ in condendis legibus *l.15.c.16.§.12.269*
Auxilium Dei *l.26.c.21.§.32.299*
Auxilium spirituale *l.26.c.26.§.15.608*
Auxilij Christi necessitas *l.26.c.9.§.11.576*
Auxilium sufficiens in omnibus ad omnia detur, &c. *l.20.c.18.§.3.4.5.6.7.&c.394*
Auxilia efficacia non possunt esse irrita *l.8.c.5.§.3.114*
Axiomata particularia in vniuersalibus continentur *l.13.c.5§.2.204*
אז *l.20.l.22.§.5.408*
Azazel *l.21.c.17.§.34.447*

B.

יהוה *l.23.c.5.§.10.486*
Baptismus *l.26.c.19.§.2.594*
Baptismatum varia genera *l.26.c.23.§.32.603*
Baptismi necessitas *l.5.c.1.§.10.55*
Baptismi gratia *l.21.c.11.§.20.436*
Baptismus est in remissionem peccatorum *l.5.c.12.§3.74*
Baptismus est applicatio remissionis peccatorum *l.13.c.3.§.17.201*
in Baptismo omnia peccata delentur *l.6.c.12.§.38.192*
Baptismi nulla sunt effecta nisi supposita remissione peccatorum *l.5.c.12.§.8.74*
in Baptismo renunciandum omnibus peccatis *l.6.c.12.§.7.94*
Baptismus non infert necessario prædestinationem ad salutem *l.7.c.8.§.39.109*
Baptismo & Eucharistia quo sensu fruantur reprobi *l.9.c.9.§.26.129*
Baptismi votum *l.20.c.4.371*
Baptismus Iohannis *l.26.c.4.§.28.565*
Baptismus Virginis nititur vniuersali lege vt quicunque Christianus baptizetur *l.5.c.12.§.5.74*
Baptismus ignis *l.26.c.4.§.22.564*
Basilidianorum hæresis *l.20.c.19.§.22.398*
Beata Virgo vide Maria.
Beatitudo cœlestis *l.25.c.2.§.6.545*
Beatitudinis obiectum *l.25.c.2.§.1.546*
quæ necessaria sunt ad consequendam beatitudinem non sunt vnius generis *l.11.c.8.§.17.163*
ad beatitudinem non designantur omnes homines *l.9.c.11.§.15.131*
Benedictio non est omnibus communis *l.9.c.8.§.6.128*
benedictio non infert vllam à peccato omni præseruationem *l.5.c.3.§.25.58*
benedictio in Christo non infert exemptionem à peccato *l.5.c.7.§.44.67*
Beneficium Christi quo sensu mundo appellatum sit *l.9.c.7.§.2.126*
beneficiorum Dei efficientia tribuitur voluntati *l.7.c.3.§.23.101*
beneficia quæ salutem spectant solis electis concessa *l.9.c.4.§.2.123*
beneficia temporalia infidelibus concessa *l.13.c.4.§.9.202*
beneplaciti voluntas omnibus rebus præsidet *l.7.c.8.§.12.107*
beneplaciti voluntas non est norma actionum nostrarum *l.9.c.6.§.16.125*
beneuolentia quotuplex *l.13.c.4.§.22.203*
בירוה *l.23.c.5.§.10.486*
bonitas Dei multiplex *l.7.c.7.§.6.106*
bonitas Dei voluntate sola terminatur *l.7.c.7.§.11.* ibid.
bonitatis gradus sunt varij *l.11.c.22.§.17.180*
Bonum & malum quid *l.2.c.9.§.5.17*
boni distinctio *l.17.c.3.§.19.20.308*
Bonum debet constare omnibus circumstantiis *l.11.c.23.§.18.181*
bonorum & malorum discrimen *l.3.c.4.§.5.24*
boni & mali discrimen à lege *l.11.c.21.§.18.178*

C.

καὶ θεὸς vri *l.20.c.19.§.23.24.398*
Canticum Canticorum adæquate est de Ecclesia intelligendum *l.5.c.5.§.7.61*
Capax *l.16.c.4.§.16.276*
Captiuitas Babylonica *l.26.c.5.§.37.569*
Carcer *l.26.c.7.§19.572*
Caro quid *l.4.c.2.§.4.44.&l.5 c.14.§.6.76*
Carnis nomine totus homo intelligitur *l.10.c.10.§.41.144.&l.10.c.12.§.16.147*
Carnis natura duplex *l.1.c.8.§.18.142*
Carnis pugna *l.10.c.9.§.4.* ibid.
Carnis desideria motus deliberati *l.10.c.12.§.11.147*
Carnis concupiscentia est inimicitia aduersus Deum *l.10.c.9.§.1.142*
Carni est posita lex *l.10.c.8.§.15.* ibid.
Carnium vsus ad escam ante diluuium dubius, &c. *l.19.c.4.§.2.352*
Carnium *abstinentia* superstitiosa veterum hæreticorum *l.19.c.3.§.3.* ibid.
Papistarum eiusque argumenta excutiuntur *l.19.c.4.* ibidem.
Carnium abstinentiam laudantia Patrum loca, *exp.&c. l.19.c.4.§.40.355*
Carnium abstinentia apud Veteres libera *l.19.c.4.§.44.336.& l.5.§.55.56.&c.359*
Contra superstitiosam carnium abstinentiam Catholicorum argumenta *l.19.c.5.356*
Carthusiani qui *l.26.c.8.§.15.574*
Castigationis varia acceptio *l.23.c.12.§.16.496*
Castigationum finis *l.23.c.6.§.26.488*
Castitas in coniugio *l.17.c.1.§.8.&c.302*
Castitatis Monasticæ votum *l.20.c.14.&c.386.&c.* vide Cœlibatus.

παρθένοι virgines 2. Maccab 3. exp. l.20.c.14.§.44.389
παταλαμβάνειν l.2.c.11.§.23.19
παραφρωνίζειν quid l.20.c.16.§.15.392
παραχρῆσθαι abuti,&c. l.10 c.21.§ 77.78.&c.406
περιέχεσθαι l.10.c.12.§.4.&5.293.&l.14.c.8.§.14.234
πάσχειν l.22.c.2.§ 39.458
πάσχειν & δόξης diuersi usus l.20.c.21.§ 89.406
Causa quid l.22.c.12.§ 8 475
Causa prima nobis abscondita l.7.c.1. §.16.99
Causæ subalternæ à causa summa distinguendæ l.7. c.1.§.15. ibidem.
Causæ primæ non est tribuendus defectus secundæ l.11.c.21.§. 9.1 7
Causæ secundæ quomodo instrumenta Dei l.2.c.5.§.19.13
Causarum cooperantium actio quotuplex l.5.c.7.37.66
Causis tribuuntur sæpe effectuum nomina l.13.c.8.§.31 208
Ceremoniæ l.22.c.2.§.42.458
Ceremoniarum vsus non potest bene intelligi nisi relate ad Legem l.11.c.15.§.4.173
Causa abrogationis ceremoniarum l.15.c.16.§.9.169
Certamen fidelium l.25.c.4 §.17.546
Deus dat homini legitime certare l.8.c.5.§.22.115
Certitudinis natura l.13.c.16.§ 9.218
Certitudinis laus l.13.c.13.§.1.212
Certitudo multiplex l.13.c 11.§.8.211
Certitudinis distinctio ub.13. cap.1.§.19. 403. & lib. 13. cap. 4.§. 3.218
Certitudinis gradus varij l.13.c.8 §.13.207
Certitudo amoris diuini l.13.c.9.§.1.208
Certitudo actæ pœnitentiæ l.23 c 12.§.24.497
Certitudo fidei l.13.c.8.§.2.207
Certitudinis fidei causa à prædestinatione l.13.c.9.§.11.209
Certitudo particularis applicationis ex Verbo Dei l.13.c.17.§. 6.220
Certitudo spei non sita in iustitia operum l.13.c.13.§.30.214
Certitudo spei ex gratia Dei mensuranda est l.13.c.11.§.14.212
Certitudo salutis causa non est superbiæ nec socordiæ l.13 c.17.§. 20.219
rei præsentis maxima est certitudo l.13.c.8.§.20.208
Charitatis variæ acceptiones l.21.c.2.§.36.422
Charitas quotuplex l.6.c.10.§.15.91
Charitas Dei l.21.c.2.§.52.423
Charitatis diffusio in corda nostra quid? l.21.c.2.§.54.423
Charitatis necessitas quæ l.22.c.14.§.3.477
Charitas mandati finis est l.6.c.10.§.25.91
Charitas implementum legis l.24.c.8.§.3.532
Charitas nascitur à fide l.12.c.14 §.9.196
Charitas effectum fidei l 22.c.14.§.6.477
Charitas sanctificationis pars l.22 c.9.§.19.471
Charitatis officia l.20.c.21.§ 31.32.&c.403
Charitatis mutua officia l.14.c.8.§.6.532
Charitas magna signum multæ gratiæ l.21.c.6.§.46.431
Charitatis perfectio l.21.c.20.§.18.451
nulla perfecta Charitas dum absumus à Domino lib.11. cap.3.§.5. 158
Charitas hic præcepto implendo non sufficit l.11.c.3.§.ibid.
Charitas non plene dominatur in hac vita l.11.c.19.§.6.175
χαρισία l.5.c.3.§.32 59
Christi anima l.25.c.2.§.5.545
Christi actiones omnes sunt totius suppositi l.9. cap. 2. §. 18. 122
Christi ascensus l.25.c.9.§.12.555
Christi beneficium quo sensu mundo applicatum sit l.9.c.7.§. 2.126
Christi benevolentia l.14.c.20.§.42 249
Christi gloria quotuplex l.15.c.11.§.27.74
Christus quæ habuit, sunt illi per naturam non gratiam l.14.c. 20.§.10.247
Christi imitatio l.24 c.8.§.10 532
in quibus sit imitandus Christus l.14.c.10.§.14.235
Christi facta imitanda quænam & quomodo,an ieiunium, &c. l.19.c.7.§.55 56.365
Christus iudex omnium sine exceptione l.6.c.3.§.9.80
Christi iustitia l.21.c.20.§.24.913.&l.22.c.6 § 21.467
Christus iustitia nostra l.21.c.17.§.17.447
Christus matrem honorauit l.5.c.7. §.25.65
Christi prærogatiuæ l.21.c.21.§.8.452
Christus est Mediator ex prædestinationis decreto l.9.c.3.§.5. 123
Christus quomodo Mediator omnium l.4.c.8.§.15.107
Vide Mediator.
Christus medicus l.21.c.6.§.17.429
Christi missi finis l.22.c.6.§ 9.466
Christi mors quomodo sit meritum l.9.c.2.§.2.121
Christi mors sufficiens l.9.c.12.§.13.132
Christus pro omnibus non efficaciter passus est l.9. c.13.§.1. 132
quo sensu mundo applicetur mors Christi l.9.c.7.126
Christus non omnibus vicit mortem l.9.c.8.§.3.128
Christi mors pro iustis non fuit l.5.c.9.§ 9.70
Christus pro solis electis est efficaciter mortuus l. 9. c.5.§.5. 124
Christus multos excludit à suis meritis l.9.c.5.§.2.ibid.
Christus sua morte Beatæ Virgini salutem peperit lib.5.cap 9. c.1.69
diuersa ratio natiuitatis Christi ab aliis hominibus l.5.c.11.§.14. 73
Christus non venit vt qui nascerentur ab Adamo ordine naturæ non essent peccatores l.5.c.3.§.39.59
Christi paupertas l.20 c.9.§.43.44.379
Christus solus à peccato excipiendus l.5.c.8. §.9.68
Christus factus peccatum l.21.c.8.§ 10.432. &l.21.c.17.§.30.447
Christus positus in casum l.7.c.7.§.19.106
Christi potentia l.14.c.10.§.22.236
Christus præcursor l.25.c.6.§.13.548
Christi preces non pro omnibus l.9.c.4.§.14.124
Christus propitiatio l.23.c.11.§.18.496
Christi satisfactio l.23.c.7 §.12.489
Christi sacrificij efficacia l.9.c.2.§.10 121
Christus suos semper agnoscit l.13.c.22.§.16.225
Christus in suis per fidem l.13.c.2.§.7.200
esse in Christo l.23.c.2.§.10.479
Christi typus Adam, sed non per omnia l.5.c.4.§.4.59
χωρεῖν l.16.c.4.§.6.&10.276
Ciborum quorundam abstinentia apud veteres Christianos varia & libera l.19.c.4.§.44.356.&c.5.§.55.56.&c.359
Ciborum delectum non esse ieiunium l.19.c.3.352. argumenta Papistarum pro ciborum delectu soluuntur l.19.c.4. ibid. &c. & Catholicorum argu.vind.l.19.c.5.356.
In Ciborum discrimine variæ hæreses l.1.c.3.§.2.&c.352
Cicatrices Christi l.25.c.4.§.4.545
Circumcisio & Baptismus argumentum peccati lib.1. cap.4.§.9.& 10.4
in Circumstantiis est aliqua religionis ratio l.15.c.2.§.29.255
Clauis Dauid l.25.c.6.§.7.548
Clericorum matrimonia l.16.c.13.294
Clericis prohibitæ mulieres subintroductæ l.17.c.8.318
Cœlibatus difficultas & periculum l.16.c.4.275
Cœlibatus Ethnicorum,Sacerdotum,virginum,&c.Iudæorum, &c. l.16.c.4.§.26.277.&l.17.c.7.§.15.16.&c.316
Cœlibatus Iudæis inusitatus l.20.c.14.§.6.387
Cœlibatus libertas in Ecclesia Græca l.16.c.14.§.2.3.299
Cœlibatus firmati historia l.16.c.14. ibid.
Cœlibatus Sacerdotum l.16.c.1.&c.271
Cœlibatus votiuus Monachorum,&c.l.20.c.14.&c.386
pro Cœlibatu argumenta Papistica refelluntur l.17.c.1.&c.302
pro Cœlibatu à Papistis allata Patrum loca, exp.l.17.c.6.§.9.10.11. &c.320
Cœlibatum perpetuum non vouendum probatur l.20.c.18.&c. 394
Non pendere ab electione ibid.§.1
Cœlibatus Pontificij libidines,&c.l.16.c.4.§.21.&c.277
in Cœlum quinam admissi l.23.c.4.§.15.485
Cœlum non fuit clausum Patribus l.25.c.6 §.6.548
ad S.Cœnam an hypocritæ admittendi l.9.c.12.§.20.135
Cœnobitæ quinam l.20.c.7.§.89.376
Cœnobitica vita l.20.c.22.§.62.&c.412
Cœnobitas non fuisse primos Christianos l.20.c.22.§.62,63. &c.412
Cognationis definitio,species,&c.l.18.c.1.§.2.&c 324
Cognationis linea l.18.c.2.§.1.325
Cognationis gradus quid,&c. l.18.c.2.§.1.ibid.

Cognationis gradus in linea directa *l.*18 *c.*2, ibid. in collaterali *c.* 2, ibid.
cognationis gradus matrimonium impedientes *l.*18. *c.*1. 324. vide illius libri Synopsim.
cognationis gradus matrimonium impedientes in linea directa omnes *l.*18. *c.*2 325
in collaterali, quinam *l.*18. *c.*3 ibid.
Cognationis gradus ad coniugia prohibiti in scriptura *l.*18. *c.*4. 326
cognationis leges quæ Leuit. 18. esse iuris naturalis probatur *l.*18 *c.*10. §.6.7. 334
cognationis leges à Deo positas, non esse ab homine dispensabiles *l.*18. *c.* 0. ibid.
in cognationis gradibus ad matrimonium prohibendis quęnam sit Ecclesiæ autoritas quam Papistæ obtendunt *l.*18. *c.*7. 329
cognationis carnalis gradus in coniugio prohibiti apud Papistas *l.*18. *c.*6. &c. 328
eorum probationes refelluntur *c.*7. 329
cognationis spiritualis figmentum Papisticum *l.*8. *c.*5. 327
Cognitio est intellectus *l.*12. *c.*3. §.2, 184
naturalis Dei cognitio in homine corrupta *l.*2. *c.*11. §.1. 17
cognitio Dei salutaris credentibus *l.*13. *c.*4. §.21. 2 c 3
cognitio Dei quanta in hac vita *l.*13. *c.*6. §.14. 205
cognitio fidelis certa *l.*13. *c.*2. §.14. 200
cognitionis profectus *l.*12 *c.*6. §.7. 188. & *l.*12 *c.*8. §.14. 190
cognitio ex signis quæ *l.*13. *c.*19. §.11. 222
cognitionem præsupponit confessio oris *l.*12. *c.*9. §.9. 190
perfecta cognitio nulla *l.*12. *c.*9. §.7. ibid.
cognitio residua in cœlo *l.*25. *c.*4. §.27. 548
πολύων ἀπέχεσθ *l.*19. *c.*5. §.33. 34. 35. &c. 357
comminatio non additur pœnæ in rebus adiaphoris *l.* 15. *c.* 10. §. 38. 263
commotiones in pueris non sine peccato *l.*10. *c.*9. §.27. 155
communes notiones *l.*26. *c.*21. §.41. 552
communicatio mutua *l.*24. *c.*9. §.23. 535
communicatio peccati *l.*5. *c.*2 §.18. 56
communio Sanctorum *l.*24. *c.*9. §.5. 534
communionem Sanctorum à Monachis violari *l.*20, *c.*23. §.6 &c. 414
communionis priuatio *l.*24. *c.*16. §.35. 543. & *l.*24. *c.*16. §.35 ibid.
communitas bonorum accidentalis *l.*24. *c.*9. §.6. 534
compensatio multiplex *l.*14. *c.*6. §.27. 232
compensatio iniuriæ *l.*23. *c.*10 §.16. 494
compensatio peccati *l.*23. *c.*7. §.19. 506
compensatio pœnarum nulla *l.*23. *c.*13. §.77. 502
compensatio ex gratia *l.*14. *c.*9. §.9. 234
conceptus Verbi ex Spirit. S. Virginis est proprius *l.*5. *c.*3. §. 42. 59
conceptionis Virgin. festum recentissimum inuentum *l.*5. *c.*6. §.24. 63
non infert Virginem ab omni peccato esse immunem *l.*5. *c.*14 §.14. 78
conciliatio nulla per opera *l.* 14. *c.*3. §.19. 228
conciliorum canones & decreta à Papistis pro Clericorum cœlibatu allegata, *exponuntur*, &c. *l.*17. *c.*8. 318. &c. & *c.*9. 320
concluſæ virgines 2. Maccab. 3. *exp.* *l.*20. *c.*14. §.44. 389
concupiscentia quid *l.*30. *c.*4. §.4. 136
concupiscentiæ distinctio *l.*10. *c.*6. §.11. 139
concupiscentia est animæ non corporis *l.*10 *c.*19. §.18. 154
concupiscentia vitium voluntatis *l.*3. *c.*17. §.23. 41
concupiscentia est voluntaria *l.*10. *c.*16. §.11. 158.
concupiscentia fingi non potest absque voluntate *l.*6. *c.*9. §. 20. 90
concupiscentia nulla est quæ non sit actus voluntarius *l.*10. *c.*6. §.13. 139
concupiscentia metienda non est ex solo sensu carnis *l.*10. *c.*16. §.19. 151
concupiscentia est ἀνομία *l.*10 *c.*6. §.1. 138
concupiscentia malitia *l.*10. *c.*10. §.14. 142
concupiscentia est peccatum *l.*10. *c.*4. §.9. 136
concupiscentia peccatum originale *l.*10. *c.*9. §.9. 284. & *l.*10. *c.*18. §.1. 152
concupiscentia mala à corruptione *l.*10. *c.*15. §.7. 110
concupiscentia materia est vitiorum *l.*10. *c.*10. §.11. 142
Deus prohibet concupiscentias carnis *l.*11. *c.*14. §.18. 172
concupiscentia carnis quomodo legi repugnet *l.*10. *c.*8. §.5. 141
concupiscentia est verus reatus *l.*10. *c.*10. §.58. 145
concupiscentia quomodo sit reatus *l.*10. *c.*10. §.53. 145
concupiscentiam non esse peccatum quo sensu dicatur *l.*10. *c.*10. §.6. 142
in hac vita concupiscentia non potest vitari *lib.*10. *cap.*17. §.4. 152
concupiscentia in omnibus manet actu *l.*10. *c.*10. §.50. 145
concupiscentia remanet post Baptismum *l.*10. *c.*10. §.32. 144
concupiscentia non obstat quominus homo sit in gratia Dei *l.* 10. *c.*14. §.5. 148
Condemnatio *l.*23. *c.*2. §.2. 479
Condemnatio quid *l.*21. *c.*14. §.8 439
Condemnatio est ex præscripto legis *l.*20. *c.*12. §.6. 148
Condemnationis primum & summum decretum *l.* 8. *c.* 8. §.10. 16
Omnes homines obnoxios esse condemnationi *lib.*11. *cap.*12. §.18. 169
Condignum quid *l.*14. *c.*1. §.7. 226
Condignitatis causæ *l.*14. *c.*1. §.17. ibid.
Conditiones contractuum duplicis generis *l.*15. *c.*3. §.27. 257
natura Conditionis promissionibus additæ *lib.*14. *cap.*9. §.12. 234
Conditio nihil ponit in re *l.*14. *c.*16. §.43. 491
omnis Conditio antecedens est effectiua *l.*15. *c.*5. §.2. 258
Conditio in vtroque fœdere requisita *l.*15. *c.*3. §.26. 256
Conditio operis non supponit meritum *l.*14. *c.*6. §.33. 232
Condonatio peccatorum *l.*26. *c.*10. §.10. 530
Condonationis peccati finis *l.*24. *c.*8. §.33. 534
Condonationis per Christum perfectio *l.*26. *c.*26. §.20. 609
Confessio oris cognitionem præsupponit *l.*12. *c.*9. §.9. 190
Confessio in inferno quæ *l.*26. *c.*3. §.17. 562
Confidentia præsupponit cognitionem *l.*12. *c.*2. §.7. 184
Confidentia oritur à sensu iustificationis *l.*13. *c.*4. §.16. 203
Conformitas cum Christo *l.*21. *c.*3. §.13. 425. & *l.*23. *c.*13. §.33. 502
non extendenda ad merita *l.*14. *c.*20. §.40. 248
Congruum quid *l.*14. *c.*1. §.6. 226
Congruitas desumitur à liberalitate Dei *l.*14. *c.*4. §.4. 229
Congruum, meritum non supponit *l.*14. *c.*4. §.4. ibid.
Coniugij vsus *l.*16. *c.*1. &c. 271
an licitus sit Pastoribus ibid. §.6. &c.
Coniugij vsus res indifferens *l.*16. *c.*1. §.25. &c. 272
An coniugium sit malum *l.*17. *c.*3. §.16, 17. 308
Coniugij honestas *l.*16. *c.*5. 278
Coniugij necessitas propter fornicationem *l.*20. *c.*19. 397
Coniugij laudes apud Patres *l.*16. *c.*11. §.2.3. &c. 291
an Coniugium repugnet virtutibus Episcopi *l.*17. *c.*6. 313
Coniugia filiorum an insciis aut inuitis parentibus contrahi possint *l.*18. *c.*11. 336
An inuitis aut insciis liberis à parentibus procurari possint *l.*18. *c.*11. ibid.
Coniugia legitima & incesta *l.*18. *c.*4. §.2. 326
Coniugio legitimos cognationis gradus an prohibere possit Ecclesia *l.*18. *c.*7. 329
Coniugia in gradibus à Deo vetitis nulla vllius hominis à dispensatione fieri posse licita *l.*18. *c.*10. 334
Coniugiorum in gradibus vetitis ineundorum dispensationes Papales *l.*18. *c.*9. 331
Coniugium leuiri cum fratria vidua ἀνίερον an sit contra ius naturæ permissum, &c. *l.*18. *c.*9. §.34. 334
de Coniugiis Patriarcharum quæ videntur illegitima, &c. multa *l.*18. *c.*9. §.9.10. &c. 322, &c.
an Coniugium impediat ministerij sacri partes *l.*17. *c.*7. 315
Coniugia Apostolorum, Apostolicorumque virorum *l.*16. *c.*12 292
Coniugia Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum variis seculis *l.*16. *c.*13. 294
Coniugia Episcoporum, Presbyterorum, &c. Patribus probata, *l.*16. *c.*11. §.8. 291
Coniugij iterati vsum Clericis licitum *l.*17. *c.*10. 322
Coniugij libertas in Eccles. Græca *l.*16. *c.*14. §.2.3. 299
Coniugij Clericorum libertas oppressa *l.*16. *c.*14. &c. ibid.
Coniugium Sacerdotum sacrilegium haberi & scortatione grauius apud Papistas *l.*16. *c.*1 §.9. 271
Siricij contra coniugium contumeliæ *l.*16. *c.*14. §.7. 299

Coniugij & scortationis impia comparatio Papist. lib. 16.cap.6. 280
Coniunctio per fidem inhabitatio dicitur, l.5.c.4.§.18.86
Consanguinitas, quid l.18.c.1.§.4.324
Conscientia, l.26.c.7.§.9.572
Conscientiam ligat Deus in omni præcepto, l.15.c.9.261
Conscientia solum Deum Iudicem agnoscit lib.15. cap. 13.§.6. 266
Conscientiam non obligant præcepta priuata lib.15. cap.9.§.4. 261
Conscientiæ scrupuli l.15.c.7.§.4.259
Consensus quis requisitus ad peccatum contrahendum l.10.c.10. §.40.144
Consilium duplici notione vsurpatur l.7.c.3.§.11.101
Consilia Dei immutabilia l.25.c.8.§ 32.552
Consilij & exhortationis discrimen l.20.c.21.§.60.817
Consilium Euangelicum quid Papistis l.20.c.20.§.2.400
Consilia Euangelica Papistis dicta, excutiuntur lib. 20. cap.20. &c.ibid.
de Consiliis argumenta Papistica l.20.c.21.401
Consilium continentiæ Monasticæ l.20.c.21.§.1.&c.ibi.&§.43 &c.403.&§.93.407
Consilium obedientiæ Monasticæ lib.20. cap.21.§.38.39 40.41. &c.403
Consilium paupertatis Monasticæ lib.20.cap.21.§.23.811.& §. 72.75.405.
Consolatio Ecclesiæ l.26.c.5.§.36.569
Consolatio nulla vbi nullus sensus testimonij Spiritus sancti, l. 9.c.12.§.15.192
Consuetudo fons traditionum l.15.c.16.§.13 270
Constitutiones Pontificiæ onus iniustum l.15.c.26.§.16.269
Constitutio iusti non semper per inhærentem iustitiam l.21.c.2. §.5.420
Contagium quid l.1.c.7.§.12.12.eius vis ibid.
Contemplatio Dei l.25.c.4.§.25.547
Contemplatio Christi l.25.c.10.§.9.555
Contentio vitanda l.26.c.7.§.7.571
Continentia distinctio l.17.c.10.§.9.322
Continentiæ difficultas l.16.c.4.275
Continentia Presbyterorum quæ vera, &c. l.17.c.1.302
Continentia Sacerdotum & aliorum fidelium sub Veteri Testamento l.17.c.5.§.13.14.15.312
Continentiæ Monastic. consilium l.20.c.21.§.1.&c.401.&c.& §.43.&c.403
Continentiæ votum Monasticum eiusque probatione examin. &c. l.20.c.14.&c.386.&c.
Continentiæ voto patrocinantes Bellarmini rationes soluuntur l.20.c.17.393
Continentiam perpetuam non pendere ab electione lib.20. c. 18.394
Contingentia effectuum vnde l.2.c.5.§.24.14
Contingentia accidunt ex Dei prouidentia lib.7. cap.5.§.20. 103
Contritio l.23.c.21.§.22.564
Conuersio l.23.c.8.§.25.491
Conuersio ad Deum l.26.c.26.§.10 &c.8
Conuersio imperfecta l.13.c.17.§.11.219
ex *Cooperatione* ad redemptionem, &c. inferri non potest immunitas à peccato l.5.c.7.§.40.
כפר l.23.c.9.§.10.492
Cor quid significet l.12.c.4.§.8.183
Cordis propria est iustitia l.11.c.22.§.15.178
Corona quid l.14.c.14.§.18.240
Corona quotuplex l.8.c.3.§.8.112
Corona iustitiæ l.25.c.4.§.12.546
Corona gloriæ non potest amitti per mala opera lib.8. cap.3.§. 11.112
Corona non infert meritum l.14.c.9.§.5.234
Coronam sibi omnes promittunt l.8.c.3.§.10.112
Corpus capax peccati l.1.c.7.§.9.6
Corporis molestiæ effecta peccati l.5.c.11.§.5.73
Corporis resurrectio l.23.c.4.§.8.485
Corpus mortis quid l.10.c.12.§.24.147
Corporis disciplina l.23.c.15.§.22.506
Correptionum vtilitas tum electis tum reprobis l.3.c.5.§.2.24
Corruptio quotuplex l.1.c.7.§.13.6
Corruptio hæreditaria est & culpa l.3.c.8.§.1.23
Corruptio naturæ humanæ l.1.c.3.§.1.&c.2
Corruptio pertinet ad animam l.10.c.12.§.32.147
Corruptio facultatum animæ l.2.c.7.§.14.6
Corruptio mentis l.1.c.3.§.9.2.&l.10.c.12.§.8.147
Corruptio non tollit voluntatis libertatem l.3.c.16.§.32.38
Corruptio est in ipso figmento cordis l.10.c.12.§.8.147
Corruptio obstat quominus ametur Deus lib.11. cap.14.§.17. 172
Corruptio in infantibus l.1.c.4.§.1.3
Creatio primi hominis l.1.c.1.§.9.1
Creationem non potest sequi prædestinatio lib. 8. capit. 1.§. 13.109
Creasse Deum omnes ad salutem, quo sensu verum lib.8.cap.8. §.26.118
Creatura nulla benignitatis diuinæ est expers lib.8.cap.8.§.27. ibid.
Omnia quæ creantur non perueniunt in finem propositum l.7. c.7.§.16.106
Creatio in Christo l.21.c.4.§.22.425
Creati sumus ad bona opera l.8.c.3.§.4.111
Credere toto corde quid significet l.13.c.5.§.23.205
Omnes non credere l.7.c.8.§.29.108
Credere in Deum, non potest esse sine charitate lib.12.cap.16.§. 24.198
Credenda multiplicis sunt generis l.13.c.17.§.4.219
Credentibus Dei cognitio salutaris l.13.c.4.§.21.703
Credens in Christum habet vitam æternam lib.13.cap.5.§.5. ibidem.
Credere voto, quid sit l.12.c.5.§.11.187
Crux l.23.c.13.§.46.501
Crucis effecta l.23.c.3.§.31.483
Culpa l.21.c.16.§.42.445
Culpa peccati l.23.c.3.§.17.483
Culpæ & pœnæ reciproca relatio lib.5.cap.11.§.14.72.& lib.23.c. 2.§.47.481
Culpæ & pœnæ distinctio l.1.c.8.§.2.7
Culpa interitus in scelerum autores conferenda lib.7. cap.5.§. 7.103
Cultus Dei vel species vel actus l.20.c.5.§.5.373
Cultus cognitionem supponit l.26.c.3.§.20.562
Cultus diuinus pendet à præcepto diuino l.15.c.13.§.9.266
Cultus Dei amplificatio l.26.c.21.§.22.551
Curæ seculares Clericis licitæ l.17.c.4.§.19.&c.311
Curriculum vitæ fidelis l.25.c.11.§.12.557
Custodire omnia mandata quid l.11.c.4.§.8.158

D.

דבק adhærere l.18.c.14.§.28.342
Dæmones necessario peccant l.3.c.2.§.19.21
Damnationis iusta causa est peccatum l.8.c.1.§.3.109
Damnationem alicuius velle, non est contra bonitatem l.7.c.7. §.9.106
Damnare impios, opus est diuinæ iustitiæ l.7.c.5.§.25.103
In damnatione non occurrit tantum voluntas decreti lib.7.c.8. §.4.107
Damnationis sensum non pellit mortis Christi sufficientia sine efficacia l.9.c.12.§.13.132
Damnati sunt Deo cogniti l.7.c.5. .26.103
דרש l.26.c.15.§.12.588
Decima vitæ nostræ pars non sola Deo consecranda lib.19.c.7.§. 49.&c.364
Debitum l.26.c.7.§.18.572
Debitum duplex l.14.c.10.§.5.235
Debitum & meritum opposita l.14.c.16.§ 38.243
Debitorum solutio l.26.c.§.10.343
Debita aliena nemo soluit nisi Christus l.24.c.11.§.29.537
in *Decreto* Deus rebus obnoxius non est l.18.c.5.§.17.114
Eodem ordine peragitur executio, quo continetur in decreto l.8 c.2.§.9.111
Deficere quid l.26.c.17.§.2.592
Defectus in homine duplex consideratio l.11.c.7.§.2.161
Defectus fidei diffidentia l.13.c.23.§.11.213
Defunctorum memoria l.26.c.24.§.35.606
Degenerationis sunt varij gradus l.11.c.19.§.3.175
Delectum ciborum non esse ieiunium l.19.c.3.352

argu-

argumenta Papistica pro discrimine ciborum soluuntur lib. 19.c.5. ibid.
& Catholicorum argumenta contra illum ciborum delectum vindicantur l.19.c.5.355.
Deliberatio executio alio fit ordine quam ipsa deliberatio l.8.c. 2 §.6.111
Denominatio vnde l.21.c.5.§.29.428
Depositum quid l.14.c.9.§.6.234
Deprecatio pro dimissione peccati l.23.c.9.§.17.493
Descensus Christi ad inferos l.26.c.8.§.32.575
Deserit suos etiam aliquando Deus l.11.c.18.§.6.175
Deserta non inhospita l.20.c.22.§.43.410
Desertum interius & exterius ibid.§.57.411
Desertum habitatio Ioannis,&c. l.20.c.22.§.42.43.420
Desiderium habitationis cœlestis l.25.c.11.§.22.554
Desideria carnis motus deliberati l.10.c.12.§.11.147
Desperatio maximum non est supplicium l.6.c.5.§.20.84
Destinare significat actum voluntatis l.7.c.3.§.5.100
Destinatio non infert liberi arbitrij indifferentiam ad bonum & malum l.3.c.15.§.10.35
Determinatio actionis voluntatis creatæ est à Deo l.2.c.5.§.8.12
Deuotio l.24.c.5.§.34.526
Deus est prima operum causa l.11.c.21.§.9.178
Deus est obiectum supernaturale l.2.c.12.§.13.19
Dei duplex consideratio, vel vt Patris, vel vt iudicis lib.11.cap. 23.§.5.180
Deus libere agit l.2.c.6.§.20.14
Deus in decreto rebus obnoxius non est l.8.c.5.§.17.114
Deus nullis obnoxius legibus l.8.c.9.§.8.119
Deo sua constat factorum ratio l.8.c.4.§.8.113
Deus extra seipsum non habet suæ voluntatis regulam l.5.c.5.§. 19.114
Deus aliquando eligit deteriorem l.8.c.4.§.11.113
Deus hominem ita agit vt eius liberum arbitrium non destruat l.8.c.5.§.8.ibid.
Dei beneuolentia l.13.c.2.§.46.481
Dei bonitas multiplex l.7.c.7.§.6.106
Dei bonitas voluntate sola terminatur l.7.c.7.§.11.ibid.
Deum nemo amat toto corde l.11.c.14.§.2.170
Dei cognitio credentibus salutaris l.13.c.4.§.21.203
Deus infidelibus non est incognitus l.13.c.18.§.16.220
Deus monet nos de iis quæ vult facere nobiscum l.3.c.5.§.38.27
Deus solus præcipiendo rem facit necessariam l.15.c.9.§.7.261
Deo pronuncianti non est respondendum l.8.c.9.§.7.118
Deus non dicitur iudex politicus l.13.c.14.§.4.267
Diaboli filij non vocantur fideles vlli l.5.c.7.§.19.64
Diaconissæ l.20.c.16.§.18.392
Dierum superstitiosa obseruatio damnata l.19.c.6.§.35.360
Dies Domini l.26.c.12.§.3.581.&l.26.c.13.§.66.586
Dies Domini in hac vita l.26.c.12.§.11.181
Dies visitationis l.23.c.3.§.4.482
Diffidentia l.13.c.7.§.12.206
Diffidentia est peccatum l.5.c.13.§.6.75
Digamia l.15.c.11.§.20.265
de Digamia Clericorum l.17.c.10.321
Dignitatis vocabulum l.14.c.3.§.21.228
Dignitas duplex l.14.c.8.§.16.235
Dignitas esse potest vbi nullum meritum l.14.c.3.§.23.228
Dignitas ex operibus quotuplex l.14.c.9.§.17.234
Dignitas nostra in remissione peccatorum nulla est l.23.c.19. §.12.514
Dignitas obtinendæ vitæ æternæ l.22.c.14.§.15.477
Dilectio l.22.c.9.§.32.471
Dilectio duplex l.11.c.3.§.3.157
Dilectio ex toto corde quid l.11.c.3.§.10.157.&l.11.c.14.§.9.170
Disciplina corporalis l.23.c.15.§.18.506
Disciplinæ seueritas l.24.c.16.§.39.544
Discretio l.26.c.26.§.19.609
Dispensatio mysteriorum fidei l.25.c.6.§.8.548
Dispensatio communium bonorum l.24.c.16.245
Dispensatio legum,&c.quid,&c. l.18.c.9.§.1.2.332
Dispensationis modus duplex l.18.c.19.§.30.&c.336
Dispensatio legum humanarum l.18.c.10.§.33.ibid.
Dispensationes matrimonij in gradibus à Deo vetitis esse homi- nibus illicitas l.18.c.10.334
Dispensationes Papales circa matrimonia l.18.c.9.332
Disponere, actum voluntatis significat l.7.c.3.§.25.101
Dispositiones nullæ ad gratiam l.23.c.13.§.53.501
Dissolutio operum Diaboli per Christum l.10.c.17.§.10.152
Diuortium, quid l.18.c.12.§.4.683.&c.13.340
Diuortij & Repudij discrimen l.18.c.12.§.3.4.339
de Diuortio status controuersiæ l.18.c.13.ibid.
argumenta Papistica contra diuortio legitima c.14.340
Diuortij vsus permissus Iudæis l.18.c.13.§.2.339. Christianis ibi. §.3.4.&c.ibid.
de Diuortiis quæ fuerit veterum Patrum sententia lib.18.cap. 18.348
Contra Diuortia legitima à Papistis allegatæ Patrum autoritates soluuntur l.18.c.15.343
Diuortia illegitima l.17.c.10.§.33.324
Doctrina mala l.26.c.11.§.24.580
Dogma quid l.15.c.10.§.41.264
Dolor est ex mali apprehensione l.9.c.13.§.8.133
Dolores Christi l.26.c.9.§.6.576
Dolores ob sensum peccati l.26.c.8.§.17.574
Dolor de culpa non infert iustitiam l.6.c.5.§.17.84
Dominium actionum l.3.c.3.§.15.108.&l.23.c.13.§.71.503
Domus æterna l.25.c.11.§.23.557
Dona non sunt merita l.14.c.20.§.29.248
Donorum Dei distinctiones variæ l.20.c.18.§.3.4.&c.394
Dona spiritualia non eadem mensura conferuntur lib.8.cap.3. §.18.113
Donum Dei extingui non potest l.15.c.6.§.10.259
Donum Spiritus Sancti l.13.c.10.§.2.210
Dona iustitiæ l.24.c.11.§.27.537
Donorum exc. quid per gratiam est l.14.c.20.§.31.248
דת quid sit l.18.c.2.§.5.6.325
Δυρεαὶ lib.21.c.2.§.16.&l.22.c.3.§.7.459
Dormientium motus an sint peccata l.10.c.17.§.25.152
δοξης & κενοδοξιας discrimen l.20.c.21.§.89.407
Dubitatio quid l.13.c.18.§.10.221
Δυνάμις Philoni quid sit l.20.c.22.§.85.413

E.

Ecclesiam esse nomen speciei potius quam generis lib.20.c. 13.11.416
Ecclesia Catholica l.24.c.16.§.13.543
Ecclesiæ ædificatio l.24.c.9.§.20.535.&l.26.c.11.§.8.579
Ecclesiæ ætates distinguuntur l.5.c.6.§.3.62.&l.23.c.16.§.2.508
Ecclesia leges habet diuinas l.15.c.12.§.7.265
Ecclesia non est princeps l.24.c.16.§.6.542
Ecclesiæ potestas in condendis legibus circa quæ l.15.c.8.§.2 260
Ecclesiæ authoritas in cognationis gradibus, ad coniugium prohibendis quænam quantaque sit l.18.c.7.329
Ecclesiæ pulchritudo l.21.c.20.§.39.451
Ecclesiæ praxis in satisfactione l.23.c.13.§.78.549
Ecclesiæ thesaurus l.24.c.3.§.2.519
Ecclesiæ thesauri distributio l.24.c.15.§.8.541
Ecclesiæ thesaurus nullus l.24.c.16.§.26.543
Ecclesiæ vnitatem, &c. monachatu solui l.20.c.23.§.6.&c.416
Effectus à causa dependentia l.23.c.2.§.50.481
ab Effectorum defectu ipsius causæ defectus arguitur l.6.c.5. §.14.78
Efficacia sacrificij Christi l.9.c.2.§.10.122
Efficaciæ & sufficientiæ mortis Christi distinctio l.9.c.4.§.11.124
Efficaciter et non est passus Christus pro omnibus l.9.c.12.§.1.133
Efficaciter mortuus est Christus pro solis electis l.9.c.5.§.5.124
Efficacia precum l.24.c.9.§.16.534
Efficacia fidei l.12.c.10.§.7.188
Efficientiæ vox latissime patet l.15.c.1.§.20.252
Non eadem est ratio efficientiæ physicæ & voluntariæ lib.4. c.10.§.25.52
Efficientia meriti Christi maior quam peccati l.9.c.2.§.8.121
Electionis genus varium l.8.c.4.§.12.114
Electio quid l.13.c.21.§.26.223
Electionis ad salutem causæ l.8.c.1.§.16.109
Electionis causa amor Dei l.8.c.6.§.3.115
Electio gratuita l.8.c.6.§.2.ibid.
Electionis executio gratuita est l.8.c.6.§.22.117
Electio Dei causa vera discriminis bonorum & malorum l.3.c.4. §.10.24
Deus eligit homines vt fiant meliores l.8.c.4.§.12.114

Electio non est causa cur quidam sint deteriores *l.3.c.4.§.7.24*
Electionis implendæ gradus *l.7.c.1.§.20.99*
Electio infert reprobationem *l.8.c.9.§.12.119*
Pro electis solis rogauit Christus *l.9.c.4.§.14.124*
Electis solis concessa beneficia quæ spectant salutem *lib.9.cap.4 §.2.123*
Electus necessatio non recipit omnes exhortationes *l.3.c.5.§.27.26*
Electio quænam in libero arb. & an semper, &c. *l.2.c.2.§.12.13. &c.10*
Eligi dicuntur etiam quæ imperata sunt *l.20.c.21.§.8.401*
ἐλεημοσύνη *l.23.c.9.§.4.491*
Eleemosynæ *l.24.c.6.§.26.529*
Eleemosynæ effectum *l.24.c.14.§.4.539*
Eleemosyna non est satisfactoria *l.24.c.14.§.4.ibid.*
Eliæ ieiunium *l.19.c.4.§.5.7.353*
ἔμπυρα *l.26.c.12.§.5.581.*
ἐγκρατὴς *l.17.c.11.§.17.303.*
Encratitarum hæresis *l.19.c.3.§.3.352*
ἔνοχος *l.6.c.9.§.5.89*
ἐπεισάκτους γυναῖκας non esse vxores *l.17.c.8.319*
ἐφημερία Sacerdotum *l.17.c.5.§.16.312*
Episcopi virtutes an opponantur coniugio *l.17.c.6.313*
Episcopi, Presbyteri, Diaconi, variorum seculorum coniugati, *l.16.c.13.295*
Eremus non plane inculta *l.20.c.22.§.43.410*
Eremus duplex, interior & exterior *l.20.c.22.§.57.411*
Eremitæ quinam *l.20.c.7.§.8.376*
Eremitam non fuisse Iohannem Baptistam *l.20.c.22.§.42.43. &c.411*
Erroris mater ignorantia *l.12.c.9.§.16.191*
Essæorum instituta, mores, &c. *l.20.c.22.§.67.&c.412*
Essenorum victus *l.19.c.4.§.29.354. & §.43.355*
Essenos non fuisse Christianos *l.19.c.4.§.29.354.* Non fuisse Monachos Christianos *l.20.c.22.§.70.&c.412*
de *Essentia* & Hypostasi an aliquid decretum in Synodo Nicæna *l.16.c.10.§.11.287*
ἑθελοθρησκία quid. &c. *l.20.c.6.§.6.12.&c.374*
ἐθελοθρησκία damnata *l.20.c.6.§.1.2.&c.ibid.*
Eua ante peccatum proprium habet nomen *l.5.c.4.§.15.60*
Eua non est figura Virginis Mariæ *l.5.c.4.§.10.ibid.*
Euangelij significatio *l.15.c.4.§.24.261*
Euangelij doctrina *l.26.c.11.§.10.579*
Euangelium quomodo lex *l.15.c.4.§.4.256*
Euangelij & legis discrimen *l.15.c.3.§.3.255.* oppositio *l.15.c.3.§.5.ib.*
Euangelio propria est indulgentia *l.15.c.4.§.6.257*
Euangelium qua tale non punit peccata *l.15.c.4.§.4.ibid.*
Euangelium obedientiam requirit *l.15.c.4.§.5.ibid.*
Euangeliū pertinet ad omnes homines iudicandos *l.6.c.3.§.15.78*
Euangelio testimonium perhibuit lex *l.15.c.4.§.19.257*
εὐχὴ tum oratio, tum votum *l.20.c.1.§.3.&c.369*
Eucharistiæ celebratio *l.24.c.12.§.11.538*
Eucharistia & Baptismo quo sensu fruantur reprobi *l.9.c.9.§.26.129*
εὐλάβεια *l.16.c.8.§.15.16.284*
Eunuchi propter regnum cœlorum *l.20.c.15.§.1.&c.391*
Eustathij error *l.16.c.8.§.22.&c.284*
εὐπάλεια *l.19.c.4.§.16.353*
Examen per ignem *l.26.c.13.§.12.581*
Exceptio addita firmat regulam *l.5.c.8.§.17.69* (346
Exceptionis vis in orationis sensu *l.18.c.16.§.25.345. &c.17.§.19.*
Excitatio non aliorum à beatitudine *l.26.c.21.§.28.599*
Excommunicatio *l.23.c.10.§.23 494.&l.24.c.8.§.31.533*
Excommunicationis finis *l.24.c.15.§.21.541*
Exemplum Christi *l.24.c.9.§.21.535*
Exemplum Christi in quibus, & quomodo imitandum *l.19.c.7.§.55.56&c.364*
Exhortationis & consilij discrimen *l.20.c.21.§.60.405*
Exhortationes non reddit inutiles prædestinatio *l.8.c.4.§.19.114*
ἐξιλασμὸς *l.23.c.12.§.6.496*
ἐξουσία *l.2.c.8.§.18.15.&l.22.c.8.§.11 469*
Expiatio duplex *l.23.c.2.§480*
Exploratio necessaria *l.3.c.11.§.7.30*
Exprobrationes non omnibus ad salutem prosunt *l.3.c.8.§.8 29*
Frustraneæ non sunt exprobrationes iis qui voci Dei auscultare possunt *l.3.c.8.§.2.29*
Exsecutionis non est eadem ratio quæ decreti *l.8.c.8.§.10.118*
Exsolutio *l.24 c.8.§.29.533*
Exspectatio restituendi corporis non est pœna *l.23.c.4.§.8.485*
Res *externæ* variantur certis positis circumstantiis *l.15.c.7.§.5.626*

F.

Facultates animæ omnes determinari *l.12.c.9.§.20.191*
Fato aut naturæ non imputandæ actiones humanæ *l.3.c.16.§.21.38*
Festum Paschatis non fuisse ab Apostolis institutum *l.19.c.7.§.9. &c.360*
Festum Conceptionis, vide Conceptio.
Nefas hominibus festa dicari religiosa *l.5.c.6.§.24.63*
Festorum numerus infinitus & incertus *l.15.c.§.13.269*
Fides à fiducia dicta *l.13.c.7.§.16.206*
Fidei vocabulum homonymum *l.12.c.1.§.3.182*
Fidei acceptiones variæ *l.22.c.4.§.13.460*
an Fides significet votum *l.20.c.16.§.2.&c.390]*
Fidei distinctio *l.22 c.7.§.8.467*
Fides falsa *l.12.c.13.§.3.195*
Fides falsa amitti potest *l.13 c.21.§.36 224*
homini mortuo similis *l.12.c.23.§.8.195*
Fides simulata *l.13.c.21.§.9.223*
Fides mortua *l.12.c.13.§.18.195.&l.22.c.5.§.29.465*
Fides explicita & implicita *l.12.c.5.§.9.187*
Fides implicita nulla *l.12.c.6.§.23.189*
Fidei formatæ & informis distinctio *l.12.c.10.§.13.193*
Fides vera *l.22.c.2.§.5.457*
vera Fides credit in Deum *l.12.c.14.§.6.196*
Fides viua *l.22.c.4.§.25.461*
Fides quid *l.21.c.20.§.10.425*
Fides *Theologica* quid *l.12.c.1.§.5.183*
Fidei Theologicæ variæ acceptiones *l.12.c.1.§.7.183*
Fidei species *l.13.c.1.§.7.198*
Fides Historica *l.22 c.4.§.15.460*
Fidei historicæ à fide iustificante distinctio *l.13.c.1.§.7.198*
Fides miraculorum *l.12.c.11.§.7.461.&l.22.c.4.§.14.195.* potest esse absq; charitate *l.12.c.12.§.9.194*
Fides signorum alia iustificante *l.12.c.12.§.19.194*
Fidei notiones possunt à se inuicem separari *l.12.c.§.11.183*
Fides *iustificans* *l.22.c.1.§.11.456*
Fidei iust. natura *l.22.c.1.§.18.ibid.&l.22.c.11.§.17.474*
Ad veram fidem quæ necessaria *l.12.c.11.§.13.103*
Fidei *obiectum* *l.13.c.4.§.3.202.&l.13.c.17.§.14.219.&l.22.c.4.§.16.461*
Fides habet pro obiecto verum *l.12.c.3.§.7.185*
Fides habet pro obiecto bonum & malum *l.12.c.4.§.2.ibid.*
Fidei obiectum reuelatio *l.13.c.5.§.1.103*
Fidei perpetua relatio cum verbo *l.12.c.9.§.13.191*
Fidei *subiectum*, Fides propria *l.13.c.20.§.2.222*
Fides est in intellectu, &c. *l.12.c.3.§.2.184*
Fides est mentis habitus *l.12.c.2.§.6.ibid.*
Fidei *principia* *l.13.c.18.§.15.220*
Fidei habitus infusus *c.12.c.1.§.17.184*
Fidei *actus* *l.12.c.1.§.13 183*
Fidei actus distinctio *l.13.c.2.§.2.199*
Fides determinat intellectum ad obiectum per cognitionem *12.c.9.§.18 191*
Fidei actus est opus *l.12.c.11.§.7.473*
Differentia fidei à suis actibus *l.13.c 7.2.205*
Fidei apprehensio *l.13.c.3.§.8 201*
Fidei certitudo in quo sita *l.13.c.11.§.7.211.* vide Certitudo
Iustificantis fidei certitudo generalis, &c. *l.13.c.4.§.9.202*
Fides nulla absque veritate obiecti *l.13.c.8.§.25.208*
Fides nulla est in re falsa *l.13.c.4.§.14.202*
Fidei falsum subesse non potest *l.13.c.6.§.16.206.&c.13.§.44.215*
In Fidei rebus coniecturis vti non licet *l.5.c.7.§.3.64*
Fides non est absque scientia *l.12.c.9.§.7.190*
Fidei scientia coniuncta cum certitudine *l.13.c.1.§.5.198*
Fidelis scit se credere *l.13.c.2.§.1.199*
Fides vera promissiones sibi applicat *l.12.c.13.§.12.195*
Fidei persuasio à Spiritu sancto *l.22.c.14.§.5.477*
Fidelis tenetur credere certitudine fidei sibi esse remissa peccata *l.13.c.17.§.14.219*
Fides est *fiducia* propriæ salutis *l.13.c.8.§.5.206.* vide Fiducia.
Fideles de exitu sunt certi *l.14.c.21.§.21.249*

Fide-

Fidelium existimatio non est incerta l.13.c.5.§.21.205
Fidelis scit se saluum fore l.13.c.1.§.4.198
Fides non est extra tentationis sensuum l.13.c.1.§.6 ibid.
Fidei certitudo est in singulorum sensu l.13.c.13.§.4.213
Hæsitatio fidei reprehensa l.13.c.13.§.213
Fidei *generatio* an pendeat à voluntatis nostriæ electione l.20.c.18.§.26.395
Fides non præcedit omnem actum voluntatis l.12.c.14.§.3.197
Fides est voluntaria l.12.c.4.§.5.185
Fides per auditum l.12.c.3.§.6.ibid.
Fidei obedientia l.12.c.4.§.20.186
Fidei inspiratio l.21.c.15.§.53.443
Sensus fidei est à spiritu & est facti l.13.c.5.§.20.405
Fides est coniuncta cum spiritu l.12.c.14.§.13.196
Fidei opus quo sensu in potestate hominis l.9.c.11.§.18.131
Fidei *incrementa* l.22.c.4.§.22.933. & l.22.c.4.§.56.463
Fidei augmentum sequitur certitudo constantiæ l.9.c.12.§.9.132
Fidei actus sunt varij gradus l.12.c.1.§.14.& l.12.§.7.193
Fides *imperfecta* l.12.c.11.§.17.193
Fidei imperfectio l.21.c.11.§.15.435
Fidei infirmitas l.22.c.4.§.21.471
Fidei *perseuerantia* est quod habitus fidei non potest amitti l.13.c.21.§.31.224.& l.22.c.10.§.8.473
An fidem exstinguant peccata l.26.c.11.§.18.579
Nemo fidelis à fide excidit finaliter l.13.c.21.§.23.223
Fidei *efficacia* l.12.c.10.§.7.192
Fidei effectus in credentibus l.13.c.13.§.4.213
Fidei effecta semper se non exserunt l.12.c.11.§.2.188
Fidei *iustificatio* l.22.c.21§.29.453
Fides quomodo initium iustitiæ l.22.c.9.§.8.470 (473
Quomodo ex fide iustificatio l.13.c.6.§.6.405. & l.22.c.11.§.10.
Fides iustificans qua ratione sequatur iustificationem l.13.c.6.§.3.ibid.
Fides sola iustificat l.22.c.1.§.17.456
Fides cur sola causa iustificationis l.22.c.11.§.15.473
Fides sola saluare quo sensu dicatur l.22.c.12.§.7.476
Fidei iustificandi vis non est ab operibus l.12.c.14.§.25.196
Fidei nullum est meritum l.15.c.5.§.16.258. & l.22.c.3.§.15.459
Fidei fundamentum gratia l.14.c.11.§.17.237
Fidei & operum oppositio l.11.c.12.§.29.170
Fidei effectum *esse sanctificationem* seu *bona opera*.
Fides initium iustitiæ inhærentis l.22.c.12.§.14.475
Fides à bonis operibus non potest separari l.12.c.10.§.1.254.& l.15.c.1.§.40.192
Fides eget præsentia operum nõ ope.l.12.c.12.§.8.194.vide opera.
Fide non separari virtutes Christianas l.2.c.10.§.3.473
Fides nulla absque pœnitentia l.13.c.15.§.11.217
Fides sine charitate esse non potest l.12.c.12.§.2.193
Fides non potest separari à spe l.13.c.3.§.2.200.& l.13.c.7.§.7.206
Fides fundamentum spei l.22.c.8.§.25.470
Fides solitaria quid l.15.c.2.§.15.255
Fidei dogmata multiplicia l.12.c.5.§.5.186
Fidei elogia l.22.c.8.§.19.469
Fides est amor l.12.c.4.§.16.186
Fides est lex l.12.c.4.§.3.185
Fides instrumentum l.22.c.1.§.14.455
Fidei lumen l.23.c.13.§.19.491
Fides gradus ad intelligentiam l.12.c.6.§.7.189
Fidei notitia l.12.c.7.§.6.188
Omnis homo fidem potest habere explicitam l.12.c.7.§.11.189
Fidei mensura non eadem in omnibus l.12.c.7.§.12.ibid.
Fidei perfectio l.21.c.20.§.8.450
Fides non est præparatio l.22.c.8§.4.468
Fidei sinceritas l.21.c.20.§.13.450
Fidei vtilitas magna l.22.c.14.§.9.477
Fideles omnes sunt in albo electorum l.9.c.7.§.15.126
Status fidelium distinctio l.21.c.2.§.2.420
Fideles edocti à Deo l.12.c.9.§.15.191
Fidelium vnio in hac vita cum Christo non perfecta lib.11.c.12.§.22.108
Fidelis quo in sensu iustitia Dei in Christo l.21.c.17.§.37.448
Fideles sciunt Christum pro se esse mortuum l.9.c.12.§.3.131
Fidelis quo sensu statuat sibi esse remissa peccata l.13.c.1.§.9.198
Fidelis potest fidem suam confiteri l.13.c.2.§.16.200
Omnis fidelis amat Christum l.11.c.3.§.6.157
In fidelibus est affectus recedendi à malo l.13.c.18.§.3.22

Quomodo fideles omnia referant ad Dei gloriam l.4.c.10.§.23.51
Fideles in hac vita positi, sancti l.26.18.§.2.593
Fideles sunt sub lege quoad obsequium l.11.c.6.§.10.161
Fideles seruantur non præseruatione tantum, sed & curatione l.5.c.9.§.14.70
Fidelium perfectio l.21.c.16.§.5.422
Fideles omnes sunt ex gratia Angelorum conserui l.5.c.7.§.42.66
Fidelium post mortem status lib.25.cap.4.§.24.547. & lib.26.c.26.§.40.610
Fiducia ab assensu distincta l.12.c.2.§.12.184
Fiducia quædam potest esse absque fide l.13.c.7.§.15.206
Fiducia specialis in Symbolo Apostolico continetur l.13.c.4.§.19.203
Fiducia posita est non in opinione, sed sensu interno lib.13.c.5.§.19.204
Fiducia in meritis indigna fide Christiana l.14.c.5.§.8.230
Fiducia in operibus inanis lib.14.cap.21.§.1.248. de Fiducia vide Fides.
A *figuris* non possunt erui consequentiæ l.5.c.4.§.2.59
Non dicitur de figurato quicquid est in figura l. l.5.c.4.§.14.60
Filiationis & mediationis distincta ratio l.5.c.8.§.20.69
Filij Dei l.23.c.5.§.15.486
Filij fidelium multi sancti sunt etiam ante Baptismũ l.5.c.1.§.8.55
Fidelium filius multis imputatur peccatum originale lib.5.cap.1.§.7.ibid.
Filij Diaboli non vocantur fideles vlli l.5.c.7.§.19.212
Filiorum obsequium erga parentes l.20.c.12.§.3.4.8.9.12.&c.385
Filiorum matrimonia an ipsis insciis aut inuitis à parentibus procurari possint l.8.c.11.336
Filiorum coniugia an inscijs aut inuitis parentibus contrahi possint l.18.c.11.§.2.&c.ibid.
Finis est multiplex l.7.c.7.§.14.106
Finem omnibus hominib. propositum, in quo illis bene sit, quo sensu verum l.7.c.7.§.14.ibid.
Flammæ gladius l.26.c.5.§.3.567
Flexio genuum l.26.c.3.§.12.561
Focariæ mulieres quænam sint l.17.c.8.§.16.319
Fœdus nouum l.21.c.6.§.8.428
Fœderis noui partes l.21.c.6.§.10.ibid.
An *Fœminæ* voto Deo consecratæ in templo Iudaico mansiones habuerint l.20.c.14.§.36.37.&c.389
Fœnus non est meritum l.14.c.9.§.8.234
Fornicatio est inter peccata mortalia l.6.c.9.§.25.89
Fornicationis periculum necessitatem matrimonij quibusdam imponere l.20.c.19.396.&c. de Fornic. vide Coniugium.
Furor l.26.c.5.§.25.568
Furtum omne lex prohibet l.6.c.10.§.23.92

G.

Gaudium fidelis est ex parte gratiæ l.10.c.10.§.13.142
γεγαμηκὼς l.16.c.8.§.19.284
Gehenna ignis quid l.6.c.9.§.7.89.& l.25.c.7.§.13.549
γενεὰ quid Matt.1.exp. l.18.c.2.§.5.325
Genealogia Christi cur ab Euangelistis descripta l.5.c.3.§.21.58
Gladius l.26.c.5.§.9.567
Gloria Dei an causa reprobationis l.8.c.8.§.11.117
Gloriæ Dei procurandæ necessitas l.11.c.14.§.21.172
Gloria Christi quotuplex l.5.c.11.§.27.73
Gloria æterna l.25.c.2.§.16.545
Gloria corona non potest amitti per mala opera l.8.c.3.§.11.113
Gloriæ Sanctor. inæqualitas l.21.c.21.§.58.455
Gloriatio l.22.c.2.§.36.458
Grabbati gestatio l.23.c.18.§.23.513
Grabbatum nullam significat satisfactionem l.23.c.18.§.26.ibid.
Gradus cognitionis quid, &c. l.18.c.2.§.325. vide Cognatio.
Gradus cognitionis matrimonium impedientes l.18.c.1.&c.324 vide Synopsin libri 18
Gradus gloriæ varij l.25.c.4.§.7.545
Gratia nomen homonymum l.5.c.3.§.20.58
Gratiæ acceptio varia l.21.c.2.§.29.421
Gratiæ distinctio l.14.c.17.§.3.244
Gratia Dei l.26.c.3.§.29.610
Gratia Dei, vel amor, vel amoris effectus l.13.c.18.§.5.221
Gratia Dei duplex l.14.c.13.§.12.239
Gratia opponitur operibus l.14.c.17.§.13.244.
Fides & opera. vide Fides & opera.

Aditus in gratiam *l.23.c.20.§.15.516*
Homo seipsum suis viribus non potest præparare ad gratiam recipiendam *l.4.c.7.§.40.48*
An gratia præsto sit omnibus *l.4.c.1.§ 19.43*
Gratia non acquiritur à nobis *l.13.c.17.§.37.221*
Gratia Dei præueniens *l.21.c.6.§.34.430*
Quomodo gratia præparet voluntatem *l.3.c.6.§.14.27*
Gratia efficaciter operans non tollit voluntatem *l.3.c.3.§.28.26*
Gratia προκατάρτιν præfocat *l.3.c.16 §.22.38*
Gratia est causa efficiens nostræ iustificationis *l.21.c.2.§.18.421*
Gratia necessaria vt homo operetur, quid *l.3.c.11.§.5.30*
Quicquid est boni moralis in homine est donum gratuitum *l.4.c.12.§.1.54*
Gratia efficax ad salutem non omnibus adest *l.3.c.5.§.13.25*
Gratia efficax non potest esse cum desperatione *l.8.c.§.16.112*
Gratia Dei stabilit pietatem *l.14.c.6.§.15.231*
Gratia Dei studium bene agendi non labefactat *l.22.c.6 § 10.466*
Gratia in hac vita datur per gradus *l.11.c.7.§.3.161*
Gratia non potest dici deberi *l.14.c.4.§.19.229*
Gratia non consistit in remunerandis meritis *l.14.c.11.§.9.236*
Omnis gratia non est redemptio *l.9.c.11. §.11.131*
Gratiæ abundantia *l.21.c.15.§.14.441*
Gratiæ auxilia varia *l.8.c.5.§.2.114*
à Gratia excidere non possunt electi *l.6.c.12.§.4 94*
Gratiæ plenitudo non infert immunitatem à peccato *l.5.c.3.§.39.60*
Gratia causa discriminis pœnarum *l.23.c.3.§.47.386*
Gratia quæ in Baptismo *l.23.c.19.§.7.514*
Gratia pro mortuis ficta *l.26.c.15.§.17.588*
Gratia Dei comparatur luci *l.21.c.2.§.32.422*
Græcorum Christianorum libertas circa cœlibatum *l.16.c.14.§.2 3. &c.299*
γυνὴ sine articulo pro vxore *l.16 c.12.§.38.294*
γύναιον mulierecula *l.7.c.8.§.17.319*

H.

האדם *l.1.c.3.§.4.3*
Habitus ex multis actibus contrahitur *l.6 c.13.§.9.97*
Omnis habitus est actus *l.12.c.5.§.12.187*
Habitus est operans *l.21.c.13.§ 13.438*
Hæreditatis & mercedis oppositio *l.14.c.15.§.4.240*
Hæreditas tantum ex gratia *l.14 c.15.§.13.241*
Hæreditas est ab adoptione *l.14 c.15 §.7.ibid.*
Hæreditatis aditio non pendet à meritis *l.14.c.15.§.11.ibid.*
Hæreditatis fidelium natura *l.14.c 15.§.10.ibid.*
Hæresis *l.26.c.11.§.16.579*
הוחל *l.20.c.22.§.6.7.408*
הצריק *l.21.c.14.§.16.439*
הקים *l.11.c.10.§.6.166*
חטאת *l.3.c.13.§.17.32*
חלל *l.20.c.22.§.6.7.408*
חסד *l.5.c.10.§.1 71*
חסה *l.22.c.9.§.28.451*
חפץ *l.7.c.6.§.10.105*
חשב *l.21.c.13 §.9.438*
חשק *l.12.c.9.§.29 471*
עלמה virgo, quare sic dicta, &c. *l.20.c.14.§.47.389*
Homicidium *l.26.c.6.§.7.569*
Homo non sibi, sed Deo est creatus *l.7.c.7.§.15.106*
Hominis natura *l.8.c.1.§.8.109*
Hominis consideratio duplex *l.10.c.12.§ 20.147*
Homo duplex *l.10.c.12.§.11.ibid.*
Homo exterior, &c. quid *l.10.c.12.§.26.ibid.*
Hominum duplex genus *l.26.c.24.§.20.604*
Hominum ordines *l.26 c.23.§.9.601*
Homo dominus suarum actionum *l.2.c.6.§.4.14*
Homines in massa corrupta non sunt alij aliis meliores *l.8.c.4.§.11.113*
Homines ante gratiam sunt mortui *l.14.c.4.§.22.229*
Homo nihil facit boni à seipso *l.4.c.7.§.1 47*
Homo agit ex cupiditate *l.4.c.7.§ 12.48*
In homine varij sunt habitus *l.4.c.10 §.28.52*
Non omnes homines filij Dei *l.7.c.7.§.19.106*
Homini destituto gratia Dei lex ponitur *l.3.c.6.§ 5 27*
Hominum pereuntium ordines duo *l.7.c.1.§ 18 99*
Hostia pro peccato *l.23.c.§.32.971, & l.23.c.9.§.8.492*
Hostia à Christo oblata peccati pœnæ æqualis, quo sensu *l.9.c. §.12.122*
Hostiæ pro peccato applicatio *l.23.c.11.§.8.495*
Humanitas à Christo sumpta non æquara Deitati *l.9 c.3.§.2.123*
Humilitatis contemplatio *l 23.c.20.§.12.516*
Hyperbole quid *l.23.c.15.§.34.507*
Hypocrisis quid *l.7.c.6.§.16.105*
Hypostasis fidei pertinet etiam ad voluntatem *l.12.c.4.§.20.186*
Hypotheseos proprius vsus *l.13.c.5.§.11 204*

I.

Iacobi victus frugalis, &c. *l.19.c.4.§.21.354*
Iactantia *l.22.c.7.§.5.467*
Iactantia ob bona opera prohibita *l.14.c.16.§.13.222*
ἱκανότης *l.23.c.12.§.32.498*
Ieiunium *l.24.c.14.§.10.539.& l.26.c.15.§.28.589*
Ieiunium quid sit *l.19.c.1.§ 3.350 & c.2.§.1.2.350*
Ieiunium esse abstinentiam ab omni cibo *l.19.c.2.§.6.&c.350*, non ciborum delectum *c.2.352 &c.*
Ieiunij distinctiones variæ *l.19.c.2.350.&c.*
Ieiunium afflictionis temporis, &c. competere *l.19.c.6.§.7.360*
Ieiuniorum libertas apud veteres Christianos *l.19.c.4.§.44.359. & c.5.§.55.56.356*
De ieiunio calumnia Papistica *l.18.c.1.350*
Ieiunij leges habere Montanum autorem *l.19.c.6.§.9.13.360*
Ieiunia stata *l.19.c.6.359*
Ieiunia quatuor temporum *l.19.c.9.366*
Ieiunia aduentus, & Rogationum, & Vigiliarum *l.19.c.10.368*
Ieiunium feriæ quartæ, sextæ, & Sabbathi *l.19.c.8.365*
An ieiuniis inepti dies aliqui *l.19.c.11.368*
Ieiunium soluere quid *l.19.c.2 §.12.352*
Ieiunij solutio qua hora olim fieri solita *l.19 c.2. §.11.12.&c.351*
De vna cœna in ieiunio *l.19.c.2.350*
Ieiunia Eliæ & Danielis *l.19.c.4.§.5.7.10.353*
Ieiunium Christi an imitandum nobis *l.19.c.7.§55.56.364*
Ignis & aquæ in Scriptura significatio *l.26.c.9.§.26.575*
Ignis & stipulæ similitudo quid *l.26.c.11 §.14.579*
Ignis metaphoricus *l.26.c.14.§.2.587*
Ignis crucis *l.26.c.13.§.19.593*
Ignis afflictionum temporalium *l.26 c.13.§.64.586*
Ignis temporarius *l.26.c.6.§.33.571*
ignis probatorius *l.26 c.14.§.7.587*
Ignis idem ter à Paulo 1.Cor.3. nominatus *l.26.c.13.§.6.385*
Ignis cœlestis *l.26.c.4.§.38.565.*
Ignis iudicij *l.26.c 4.§.9.564*
Ignis vltimi iudicij *l.26.c.5.§.7.567*
Ignis inextinguibilis *l.26.c.4.§.19.565*
In igno æterno varios esse pœnarum gradus *l.6.c.3.§.19.79*
Ignis purgatorius *l.26.c.4.§.3 563*
Ignis purgatorij & gehennæ *l.26.c.4.§.18.565*
Ignis purgatorij ficti natura *l.26.c.14.§ 12.587*
Ignis purgatiuus in hac vita *l.26.c.5.§ 30.568*
Nullus ignis post hanc vitam *l.20.c.13.§.55.* vide Purgatorium.
Absurda distinctio detentionis in loco ignis & vstionis *l.6.c.3.§.30.82*
Igneus fluuius *l.26.c.5.§.34.568*
Ignominia quotuplex *l.5.c.6.§.5.64*
Ignorantia mater errotis *l.3.c.17.§.23.81.& l.12.c.9.§.16.191*
Ignorantia necessitas est causæ peccandi *l.3 c.17.§.13.39*
in hac vita multa ignorantur *l.12.c.5.§.16.187*
Ignorantia post Baptismum *l.23.c.13.§.18.545*
Ignorantiæ iuris publice sanciti excusatio nulla *l.26.c.16.§.19.591*
Imitatio Christi in quibus sita *l.19.c.7.§.55 56.&c. 365.* vide Christi imitatio.
Immundities duplex *l.15.c.10.§.14.262*
Immunitas à peccato quo sensu repugnet naturæ mulieris *l.5.c.7.§.5.64.* vide Peccatum
Immutabilitas promissionum *l.13 c 11.§.13.212.* vide Promissio.
Impedimentum curæ Pastoralis an sit coniugium, &c. *l.17.c.7.315.* vide Coniugium.
Imperfectio multiplex *l.11.c.10.§.16.166*
Imperfectio est peccatum *l.11.20.§.10.176*
Impetratio non est meritum *l.23.c.20.§.8.516*
Impios damnare est diuinæ iustitiæ opus *l.7.c.5.§.25.103*
non omnes impij sunt reprobi *l.9.c.9.§.20.128*
Impossibile quid *l.3.c.7.§.6.29*

Im-

Impossibile multis modis *l.*10.*c.*17.§.2.151
Impossibilitas contracta vitio nostro non tollit obligationem *l.* 11.*c.*8.§.10.163
Impossibilitas implendæ legis est ab hominis voluntate *l.*11.*c.*9. §.22.165
Impotentia naturalis,&c. *l.*16.*c.*4.§.14.276
Impuritas moralis & ceremonialis *l.*17.*c.*7.§.19.316.
Imputatio quid *l.*21.*c.*13.§.4.437
Imputatio in Scriptura *l.*21.*c.*20. §.3.450.
Imputationis natura *l.*21.*c.*16.§.48.441
Causa imputationis *l.*21.*c.*20.§.5. 450
Imputatio Dei opus voluntarium *l.*21.*c.*21.§.8.452
Imputatio effectum liberum *l.*21.*c.*21.§.25.453
Imputatio *iustitiæ* *l.*21.*c.*13.§.1.437
Imputationis iustitiæ varius sensus *l.*21.*c.*21.§.23.453
Imputari ad iustitiam quid *l.*22.*c.*4.§.59.463
Imputatio,remissio peccatorum *l.*21.*c.*15.§.7.441
Imputatio non officit gloriæ Christi *l.*21.*c.*21.§.38.454
Incantatio *l.*25.*c* 8.§ 37.557
Incendium originale quid *l.*5.*c.*6. §.6.62
Incestus quid sit *l.*18.*c.*8.§.19.331
Incesta coniugia quæ *l.*18.*c.*4.§.2.658.vide Coniugia, Cognatio, & Dispensatio.
Inclinatio corrupta nihil minuit de voluntario *l.*3.*c.*2.§.17.23
Incontinentiæ distinctio *l.*17.*c.*10.§.9 322
Inculpatus quomodo sit homo in hac vita l.11.*c.*4.§.11.158
Indifferentia quæ *l.*15.*c.*2.§.29.255
Res indifferentes quæ *l.*16.*c.*7.§.3.258
Res indifferentes à Deo sunt liberæ relictæ *l.*15.*c.*16.§.1.268
Indulgētia *l.*21.*c.*16.§.34.441.& *l.*23.*c.*17.§.6.510.& *l.*24.*c.*2 §.2 518
Indulgentiarum distinctiones *l.*24.*c.*5 §.6.522
Indulgentia quid *l.* 24.*c.*4.§.12.521
Indulgentiarum origo *l.*24.*c.*2.§.8.518.& *l.*24.*c.*§.4.531 (§.23.ib.
Indulgentiarū quando vsus cœperit *l.*24.*c.*16.§.19.543.& *l.*24.*c.*16
Indulgentiarum materia *l.*24.*c.*3 §.1.519
Indulgentiarum impetratio quibus necessaria *l.*24.*c.*6.§.28.529
Indulgentiæ concedendæ causa *l.*24.*c.*6.§.11.528
Indulgentias dandi causa sufficiens quæ *l.*24.*c.*6.§.18 ibid.
Potestatis in indulgentiarū distributione gradus *l.*24.*c.*6. §.8.ib.
Indulgentia non pertinet ad excommunicationem *l.*24.*c.*15.§. 13.541
Indulgentiarum applicatio *l.*21.*c.*6.§.2.527
ad indulgentiarum vtilitatem conditiones necessariæ *l.*21.*c.*5.§. 33.526
dispositio dantis indulgentias *l.*24.*c.*6.§.9.528
intentio in indulgentiis requisita *l.*24.*c.*6.§.24.529
Indulgentias recipientis constitutio *l.*24.*c.*6.§.31. ibid.
Indulgentiarum effectus *l.*24.*c.*9.§.29.529
Indulgentiæ pacem Ecclesiæ non restituunt *l.*24.*c.*16.§.31.543
Indulgentiarum vsus *l.*24.26.§.1.527
Ratio diribitionis indulgentiarum *l.*24.*c* 5 §.18.523
Indulgentiarum dispensatio nulla *l.*24.*c.*15.§.1.541
Indulgentarum mensura *l.*24.*c.*5.§.1.521
Indulgentiarum mensuræ ratio *l.*24.*c.*5.§.5.53
Indulgentiarum mensuræ diuersitas *l.*24.*c.*5.§.20.523
Quantitas remissiones per indulgentias vnde *l.*24.*c.*5 §.36.526
Indulgentiarum amplitudo *l.*24.*c.*5.§.39 ibid.
Indulgentiarum plenaria *l.*24.*c.*5.§.8.522
Indulgentiæ plenariæ distinctio *l.*24.*c.*5.§.9.ibid.
Indulgentiarum plenarium differentiæ *l.*24.*c.*5.§.10.ibid.
Indulgentiæ partiales *l.*24 *c.*5. §.15.523
Indulgentiarum multiplicatio *l.*24.*c.*5.§.38.524
Indulgentiarum prodigalitas *l.*24.*c.*5.§.4.522
Indulgentiæ in præteritum & futurum discrimen *l.*17 *c.*3.§.28 309
Indulgentiarum taxatio *l.*24.*c.*5.§.30.524
Indulgentiarum pretium *l.*24.*c.*5.§.35.526
Indulgentiarum valor *l.*24.*c.*5.§.31.ibid
Indulgentiarul validitas *l.*24.*c.*6.§.12.528
Indulgentiarum incertitudo *l.*24.*c.*16.§.22.543
Indulgentiarum impugnatarum initium *l.*24.*c.*16 51.544
an indulgentia excestuoso concessa à Paulo *l* 24.*c* 8 §.3 .533
Induratio Pharaonis *l.*7.*c.*5.§.15.103
Infallibilitas duplicem habet respectum *l.*13.*c.*13.§.39.215
Infantium status *l.*6.*c.*2.§.6.74
Infantes quo sensu sub lege *l.*1.*c.*7.§.19.6
Infantes rei solum *peccati* originalis à Deo possunt iuste damnari, *l.*6.*c.*2.§.10.74.& *l.*6.*c.*5 §.23.80
Infantes numerantur in pœnis cum aliis *l.*6 *c.*4.§.11.76
Infantium nulla possunt præuideri merita *l.*8.*c.*6.§.24.116
Infantium *sanctitas* vnde *l.*5.*c.*1.§.9.55
Infantes sanctificati ab vtero, tamen non sunt sine peccato *l.*5. *c.*12.§.7.70
In infantibus non est inhærens iustitia *l.*11.*c.*11.§.18.435
In infantibus nullus est respectus cooperationis cum gratia l.8. *c.*8.§.14.117
Infantium vocatio tota in gratuito fœdere *l.*7.*c.*1.§.21.99
Infernum *l.*25.*c.*7.§.4.1118.& *l.*26.*c.*7.§.10.573
Inferorum tormenta *l.*26.*c.*5.§.17.567
Infidelitas est priuatio fidei *l.*4.*c.*6.§.16.48
Infidelitas quotuplex *l.*12.*c.*12.§.16.194
Infidelis non tantum peccat committendo, sed etiam omittendo *l.*4.*c.*10.§.34.52
in Infidelibus nihil est vere bonum *l.*4.*c.*11.§.11.52
Infidelium voluntas destituitur charitate *l.*4.*c.*10.§.2.50
Infidelium mors non sine exitio animæ *l.*7.*c.*5.§.17.103
Infideles comparati in Scriptura lupis *l.*6.*c.*3.§.13.80
Infirmitatis varij sunt gradus *l.*10.*c.*20.§.14.156
Iniquitas *l.*26.*c.*11.§.21.580
Iniquitas est in voluntate *l.*10.*c.*10.§.22.143
Iniquitas à Deo non potest probari *l.*10.*c.*17.§.10.152
Iniuria varia *l.*23.*c.*10.§.16 500
Iniustitia non potest esse in eodem homine cum iustitia *l.*10.*c.*10. §.25.143
Inspiratio Spiritus sancti *l.*22.*c.*4.§.21.461.& *l.*26.*c.*16.§.11.543
Inspiratio fidei *l.*21.*c.*15.§.53.442
Institutiones ciuiles *l.*15.*c.*13.§.24 266
Intellectus & voluntatis officium *l.*13.*c.*17.§.23.40
Intellectus hominis vitiatus est *l.*4.*c.*3.§.2.44
Intellectus non captiuatur vbi nulla notitia veritatis *l.*12.*c.*6.§.16 188
Intellectus beati habitus ab intellectus nostri habitu distinctio *l.*25.*c.*2.§.13.545
Intentionis distinctio *l.*24.*c.*3.§.22.520
Interpretationum regula *l.*26.*c.*18.§.20.546
Inuocatio *l.*22.*c.*8.§.8.469
Iohan. Baptistæ victus *l.*19.*c.*4.§.12.353
Iohannis Baptistæ vita & victus an monast. *l.*20.*c.*22.§.31.32.469. victus §.34.ibid. vestitus §.39.&c.ibid. habitatio §.42.&c.410
Ira *l.*26.*c.*5.§.16. 20
Ira in passionibus animæ *l.*10.*c.*19.§.18.154
Ira in proximum *l.*26.*c.*6.§.21.572
Ira *Dei* duplex *l.*11.*c.*15.§.6.175
est certa Dei ira in peccata multis modis *l.*15.*c.*4.§.18.257
Ira Dei pœnam necessario infert *l.*6.*c.*3.§.21.82
Ira est pœna *l.*15 *c.*11.§.12.264
Iræ Dei signa *l.*25.*c.*8.§.31.552
Iræ diuinæ vehementia *l.*26.*c.*5.§ 29.368
ab ira Dei non omnes seruantur *l.*9.*c.*13. §.22.133
Iræ vasa *l.*7.*c* 5 §.6.103
Irasci quid *l* 6.*c* 3.§.22.81
Irasci sumitur etiam in boam partem *l.*3.*c.*13.§.5.30
Irascitur Deus etiam iustis *l.*11.*c.*18.§.6.175
Irritum fieri non tantum de promissione, sed etiam de lege & aliis, dici *l.*20 *c.*16 §.7.392
אישׁ לא ואחין,&c.exp. *l.*18.*c.*9.§.29.333
אישה אל אחתה ibid.
Iubilæus *l.*24.*c.*5.§.11.522
Iubilæi Iudaici & Bonifaciani distinctio *l.*24.*c.*5.§.12.523. vide Indulgentia.
Iudex politicus Deus non dicitur *l.*15 *c.*14.§.4.267
Iudiciariæ potestatis distinctio *l.*15.*c.*14.§.6.ibid.
Iudicis norma *l.*26.*c.*3.§.26.5.16
Iudicare quid *l.*23.*c.*12.§.21.497
Iudicandi partes concessæ Pastoribus *l.*15.*c.*9.§.18.261
Iudicium multiplex *l.*21.*c.*14 §.3.887.& *l.*26.*c.*26.§.18.609
duo Iudicij genera *l.*23.*c.*6.§.14.487
Iudicandi forma duplex *l.*21.*c.*10. §.10.437
Iudicij modus *l.*24.*c.*6.§.38 530
Quæ iudicio humano videntur bona non statim in iudicio Dei censentur bona *l.*4.*c.*7.§.11.48
Iudicium à nobis procedens quid *l.*23.*c.*12.§.19.497

Iudicium Iudicis,&c.infert pœnam,&c. l.23.c.12.§.22.ibid.
Iudicium Christi non tantum ad redemptionem, sed & ad damnationem l.9.c.11.§.4.130
Iudicium Domini l.23.c.12.§.17.457
Iudicium Dei l.21.c.5.§.26.427
Iudicia Dei l.26.c.4.§.30.565
Iudicium Dei duplex l.10.c.13.§.17.298. & l.11.c.23.§.13.181
Iudicij diuini exsertio varia l.26.c.13.§.14.583
Iudicia Dei effectus distincta l.23.c.6.§.30.488.
Iudicio extemperaneo non damnari homines lib.7.cap.5.§.24 103
Iudicium districtum l.11.c.20.§.19.177
Iudicium in impios exexcendum constat ex Euangelio l.15.c.4. §.20.257
Iudicium Dei est æternum l.7.c.5.§.24.104
Iudicij diuini forma l.8.c.3.§.26.113
Iudicij diuini tempus l.26.c.5.§.29.570
Iudicij dies l.26.c.13.§.27.583
Iudicij summi descriptio l.26.c.5.§.32.568
Iudicium vltimum l.26.c.4.§.38.39.566. & cap 5.§.14.567. & c. 6.§.12.570
Ius & iustitia non inferunt meritum l.14.c.20.§.5.247
Ius iustorum post mortem l.25.c.11.§.31.558
Iustificatio vocabulum forense l.21.c.14.§.3.439
Iustificare quid l.21.c.5.§.16.427
Iustificatio quid l.21.c.1.§.11.418
Iustificationis & sanctificationis discrimen l.10.c.1.§.5.134
Iustificationis distinctio l.13.c.15.§.12 2 7
duo iustificandi genera l.21.c.5.§.34.428
Iustificatio prima & secunda lib.11. cap.12.§.4.168. & lib.22.c.4. §.38 463
Iustificatio non est mutatio realis l.21.c.5.§.4.426
Iustificationis obiecta l.21.c.12 §.2.439
Iustificatio impij l.21.c.14.§.1.ibid.
Iustificationis *ex lege* natura l.22.c.2.§ 46.458
Iustificabuntur factores legis, si factores sint l.11.c.12.§.28.169
Nemo iustificatur ex lege l.11.c.12.§.2.167
Iustificationis nostræ nulla pars constituenda in legis obedientia l.15.c.6.§.7.528
à iustificatione excluduntur omnia opera l.22.c.2.§.23.458
Iustificationis nostræ *causa* lib.21.c.19.§.6.435. & lib.22. cap.4.§. 40.462
Iustificatio *gratuita* est l.21.c.11.§.1.435
Iustificari gratis quid l.22.c.3.§.4.459
Iustificatio à gratia l.22.c.12.§.11.475
Iustificationis gratia l.26.c.26.§.49.610
Iustificationis initium l.22.c.5.§.40.465
Iustificationis præparatio non est amor l.22.c.9.§.35.451
Iustificationis causa formalis l.22.c.13.§.5.476
Iust ficatio nostra non est per adeptionem inhærentis iustitiæ l. 4.c.2.§.2.420
Iustificatio in remissione peccatorum sita l.21.c.15.§.22.440
Iustificatio per alienam iustitiam l.21.c.17.§.1.446
Iustificandi modus vnicus l.21.c.11.§.21.436
Iustificationis modus per fidem l.22.c.12.§.3.474
Iustificatio integra ex fide l.22.c.8.§.22.469
Iustificationis finis l.22.c.4.§.37.462
Iustificationis æqualitas l.21.c.17.§.5.446
Iustificatio vnica est l.13.c.15.§.21.217
Iustific.*efficacia* l.22.c.11.§.9.473
à Iustificationis sensu oritur confidentia l.13.c.4.§.16.203
Iustificati à Deo pertinet ad vniuersum salutis cursum l.11.c.12.§. 5.168
Iustificationis consequens est vita Christiana lib.22. cap.11.§.16. 474
Iustificatio origo aliorum bonorum l.22.c.9.§.2.470
Iustificationis effectum charitas l.21.c.6.§ 21.430
Iustificatio per fidem non est occasio licentiæ l.22 c.6 §.7.466
Iustificatus obligatur vitare peccata l.11.c.8.§.19.164
Iustificati in hac vita plena non est redemptio l.10.c.5.§.23.138
Iustificatio Abrahami l.22.c.2.§.26.458
Iustificationis speculum Abraham l.22.c.4.§.47.462
Iustitiæ significatio varia l.21.c.1.§.24.419
Iustitia nunquam vsurpatur pro ceremonia l.11.c 18.§.12.175
Iustitia quid l.21.c.1.§.12.418
Iustitiæ natura l.23.c.13.§.13.499
Iustitiæ perfectæ natura l.23.c.2.§.20.479
Iustitia omnis non est veritas l.14.c.14.§.14.239
Iustitia habitus est l.22.c.13.§.9.477
Iustitiæ distinctio l.13.c.20.5.222.& l.21.c.8.§.4.432
Iustitia multiplex l.21.c.5.§.28.428 (27.231
Iustitia duplex l.11.c.14.§.35.172.& l.13 c.11.§.5.211. & l.14.c.6.§.
Iustitiæ ratio duplex l.13.c.21.§.4.222
Iustitia triplex l.11.c.20.§.22.177
Iustitia *Dei* l.23.c.3.§.38 484
Iustitia Dei est essentialis l.11.c.12.§.9.168
Iustitia Dei essentialis nobis non imputatur l.21.c.1.§.20.419
Iustitia Dei incommunicabilis l.21.c.21.§.40.454
Iustitiæ diuinæ est opus damnare impios l.7.c.5.§.25.103
Iustitiæ & misericordiæ Dei varia cõsideratio l.26.c.21.§.20.599
Iustitia Dei sæpe cedit eius misericordiæ l.10.c.17.§.6.151
Iustitiæ diuinæ in remissione peccatorum partes lib.23. cap.13. §.62.502
Iustitia correctiua l.26.c.6.§.26.571
Iustitia purgatiua l.26.c.6.§.20.ibid.
Iustitia vindicatiua l.26.c.6.§.21.ibid.
Iustitia diuina longe alia ab humana l.11.c.10.§.13.167
Iustitia officij Christi fundamentum l.23.c.11.§.20.496
nulla *creata* iustitia est essentia l.11.c.10.§.14.166
Iustitia effectum fauoris Dei l.21.c.2.§.27.421
Iustitia Christiana l.22.c.6.§.19.466
Iustitiæ nostræ veritas l.21.c.13.§.14.438
Iustitiæ nostræ materia l.21.c.1.§.6.418
Iustitiæ nostræ materia est in Christo l.21.c.1.§.7.ibid.
Iustitia nostra Christus l.21.c.16.§.17.447
Iustitiæ *fidei* & iustitiæ legis discrimen l.22.c.4.§.35.462
Iustitia ex fide sine lege l.22.c.4.§ 34.ibid.
Iustitiæ *imputatiuæ* varius sensus l.21.c.21.§.32.453
Iustitia imputata, iustitia fidei l.21.c.21.§.50.455
Iustitiæ imputatæ necessitas l.21.c.20.§.7.450
Iustitiæ imputatiuæ veritas l.21.c.20.§.34.452
Iustitia imputata vera est iustitia l.21.c.2.§.7.420
Iustitiæ Christi imputatio l.21.c.1.§.10.419
Per vnius iustitiam realiter & actu non bene est omnibus l.7.c. 8.§.13.108
Iustitia imputatiua non augetur l.21.c.21.§ 31.453
Iustitia participata l.21.c.21.§.42.454
Iustitiæ deriuatio l.21.c.17.§.9.446
Iustitiæ quæ fit à Deo etiam nostra est l.21.c.8.§.6.874
Ad iustitiam præparatio l.22.c.8.§.3.432
Iustitiæ acquisitio l.21.c.15.§.46.442
Iustitiæ infusio l.21.c.13.§.15.438.& l.21.c.19.§.15.449
Iustitia propria quid l.13.c.15 §.4.216
Iustitia *inhærens* l.26.c.21.§.11.398
Iustitiæ inhærentis natura l.21.c.11.§.11.435
Iustitiæ inhærentis distinctio l.21.c.11.§.12.ibid.
Iustitia inhærens multiplex l.13.c.15.§.12.217
Iustitia inhærens non iustificat coram Deo l.21.c.8.§.1.432
Iustitiæ inhærentis nullum meritum l.21.c.21.§.57.455
Iustitiæ inhærens non est infantibus l.21.c.11.§.18.435
Iustitia inhærens quando perfecta l.21.c.2.§.13.420
Iustitia habitualis l.21.c.11.§.18.436
Iustitia auctualis l.22.c.1.§.5.455
Iustitia *ex lege* quid l.22.c.2.§.12.457
Iustitiæ legali vita æterna proponitur l.15.c.5.§.5.257
Iustitia legis excluditur à iustificatione l.22.c.2.§.16.457
in Christo fuit iustitia per legem l.13.c.21.§.5.223
Iustitia Christo propria quæ l.21.c.21.§.46.454 (3.161
Iustitia nostra non potest esse æqualis iustitiæ Christi l.11.c.6.§.
in legibus Ecclesiasticis nulla pars iustitiæ Christianæ l.15.c.8.§. 6.260
Iustitiæ opera l.23.c.12.§.11.497
Iustitiæ aduersatur dilatio mercedis l.25.c.11.§.34.558
Iustitia peccati non est pœna l.23.c.9.§.2.491
Iustitia præsens quid l.9.c.12.§.10.132
Iustitiæ carentia est pœna peccati actualis Adami l.1.c.8.§.15.7
Iustus quis l.21.c.6.§.3.428
Iusti quo sensu dicantur fideles l.11.c.4.§.4.158
Iustus liber est à maledictione non impletæ legis l.15.c.2.§.21.254
Iustus non definit esse filius Dei etsi peccet l.6.c.10.§.4.90
Iustis etiam irascitur Deus l.11.c.18.§.6.175
Iustos etiam Deus aliquando deserit l.11.c.18.§.6.ibid.

L.

Lacrymæ non pœnales *l.23.c.12.§.44.499*
Lapsus l.26.c.6.§.32.571
Legislatoris acceptiones variæ *l.15.c.14.§.7.267*
Legislatoris distinctio inepta *l.15.c.14.§.5.ibid.*
Legislatoris nominandi triplex vsus *l.15.c.14.§.10.268*
Legislator Ecclesiæ habet potestatem vitæ & necis *l.15.c.14.§.2.267*
Leges ferendi authoritas *l.15.c.12.§.10.265*
ius nullum pastori leges ferre ouibus Christi *l.15.c.9.§.16.261*
Legis acceptiones *l.15.c.12.§.3.265*
Lex varia *l.23.c.3.§.25.483*
Lex obligat eum cui ponitur *l.15.c.4.§.3.256*
Legibus nullis obnoxius Deus *l.8.c.9.§.8.119*
Lex *Dei* ad salutem necessaria quo sensu *l.11.c.15.§.8.173*
Legis gemina ratio *l.15.c.4.§.3.256*
Lex totam vitam obligat *l.11.c.11.§.16.168*
Tamdiu manet lex quandiu & ratio ferendi integra *l.15.c.10.§.18.262*
Lex iubet vt in perpetuũ abstineatur à peccato *l.11.c.5.§.17.160*
Lex posita est carni *l.10.c.8.§.15.142*
Lex data est toti generi humano *l.15.c.3.§.13.255*
Lex regula impiorum & piorum *l.3.c.6.§.18.28*
Lex ponitur homini destituto gratia Dei *l.3.c.6.§.5.27*
Lex Dei an accommodata viribus hominis *l.11.c.1.§.3.156*
Lex duplex *l.14.c.10.§.32.236*
Lex moralis *l.21.c.9.§.11.433*
Lex Mosis *l.22.c.5.§.38.465*
Lex factorum *l.22.c.2.§.7.457*
Legis operum & fidei distinctio. Vide Legis & Euang. discrimen.
Lex operum doctrina est perfectissima *l.15.c.3.§.12.256*
Lex operum non fuit à Christo mutata *l.15.c.3.§.16.ibid.* vide Legis abrogatio.
Lex habuit præcepta non allegorica *l.15.c.3.§.15.ibid.*
Lex obligat omnes ad impletionem *l.11.c.10.§.3.166*
Legis *obseruatio* multiplex *l.15.c.2.§.3.254*
Ad legem præstandam duo sunt necessaria *l.11.c.2.§.4.157*
Legis impletio nullum patitur voluntatis motum aduersatium, *l.11.c.7.§.8.161*
Legem impleri Deus serio vult *l.15.c.1.§.34.253* (173
ibi non est legis impletio vbi peccatorum remissio *l.11.c.15.§.13.*
Legis factores iustificantur si factores sint *l.11.c.12.§.28.169*
Lex Dei omnibus est impossibilis *l.11.c.1.§.5.166*
obsequium legi in hominis potestate non est *l.3.c.6.§.17.28*
Impossibilis lex *l.15.c.2.§.17.514.& l.21.c.9.§.25.434*
Ex præscripto legis omnis homo est maledictus *l.21.c.12.§.25.169*
Legis iugum non est legis impletio *l.11.c.2.§.10.157*
Legis cognitio & auditio non infert eius impletionem *l.3 c.10.§.5.25*
Per Legem nemo seruatur *l.15.c.2.§.17.254*
Lex frustra non datur, licet non possit impleri *l.3.c.6.§.6.27*
Legis *transgressio*, vel repugnantia legi quotuplex *l.10.c.8.§.3.140*
Quænam sint contra legem Dei *l.4.c.10.§.7.50*
Legi quæ aduersantur sunt in duplici genere *l.10.c.6.§.5.138*
Lex salua nõ potest esse si in vno capite violentur *l.6.c.12.§.18.94*
Legis transgressio non potest concipi absque vlla voluntate *l.10 c.5.§.5.137*
Legem transgrediuntur qui male concupiscunt *l.11.c.13.§.3.169*
Omnis transgressor legis est reus læsæ maiestatis *l.6.c.12.§.31.95*
Quo sensu lex accusat fideles & non accusat *l.11.c.6.§.8.161*
Legis *abrogatio l.15.c.3.§.16.256.& c.10.§.6.262*
Lex nulli à Christo imposita secundum impletionem rigid. *l.11. c.15.§.8.172*
Lex vetus ad Christianos pertinet quoad obedientiam *l.15.c.4.§.9.257*
à Sanctis impletur lex *l.14.c.16.§.43.244*
Legis & Euangelij discrimen *l.15.c.3.§.3.256.& l.22.c.2.§.9.457*
Lex quo sensu opponatur Euangelio *l.15.c.3.§.5.255*
Lex fidei *l.22.c.2.§.9.457*
Lex mentis *l.10.c.8.§.12.142*
Lex peccati *l.10.c.8.§.7.ibid.*
Lex peccati est in regenitis *l.10.c.9.§.13.142*
Legi peccati Virgo Maria obnoxia fuit *l.5.c.8.§.23.69*
Leges diuinas non esse ab hominibus dispensabiles *l.18.c.10.§.1. &c.284*
Leges diuinas habet Ecclesia *l.15.c.12.§.7.265* (6. ibid
Leges in Ecclesia non sunt necessariæ præter diuinas *l.15.c.12.§.*
Leges Ecclesiasticæ metiendæ ex diuinis *l.15.c.8.§.8.260*
Leges Ecclesiæ authoritate Dei sunt sancitæ *l.15.c.11.§.7.264*
Leges Ecclesiasticæ non mutant rerum naturas *l.15.c.8.§.9.260*
à Legibus humanis ad diuinam iustitiam solida non est consequentia *l.6.c.5.§.4.84*
Legum humanarum dispensatio *l.8.c.10.§.33.336*
Leuiri cum fratria vidua prolis experte coniugium an sit contra ius naturæ, &c. permissum *l.18.c.9.§.34.&c.334*
Liberatio l.26.c.8.§.4.573
Liberatio duplex *l.10.c.18.§.3.152*
Liberatio à pœnis *l.23.c.2.§.31.971.& l.23.c.16.§.25.596*
Liberatio ex angustiis *l.26.c.8.§.22.574*
Liberati sumus à cæremoniis Iudaicis *l.15.c.16.§.7.269*
Libertas l.2.c.2.§.12.19.& l.21.c.16.§.4.443
Libertas non est posse agere & non agere *l.2.c.6.§.14.14*
Libertatis distinctiones variæ *l.15.c.16.§.2.269*
Libertas multiplex *l.3.c.3.§.11.23*
Libertas voluntatis diuinæ *l.23.c.19.§.6.514*
Libertates tres partes *l.15.c.6.§.7.523*
Libertas à peccato duplex *l.21.c.4.§.30.426*
Libertas à peccato nulla est homini antequã liberetur per Christum *l.4.c.1.§.14.44*
Libertas gratiæ *l.4.c.1.§.21.44*
Libertas Christiana in quibus *l.15.c.6.§.3.258*
Libertas circa adiaphora *l.15.c.7.§.1.ibid.*
Libertas omnimoda non est de essentia liberi arbitrij *l.2.c.2.§.5. &c.9*
Homo non est liber à necessitate *directionis l.2.c.4.§.12.12*
Libertatem voluntatis non tollit corruptio *l.3.c.16.§.32.38*
Homo ex libera sua voluntate in corruptionem incidit *l.3.c.2.§.13.22*
Homo vitio suo est impotens *l.3.c.9.§.4.29*
Liberum arbitrium l.2.c.1.§.4.4
vide quæ supra de Libertate.
Liberum esse Dei arbitrium *l.2.c.4.§.3.11*
Liberum in homine arbitrium *l.2.c.7.§.3.15*
Liberum arbitrium in intellectu & voluntate *l.3.c.17.§.23.40*
Vires liberi arbitrij *l.2.c.9.§.2.16*
Liberum arbitrium quo sensu facultas media *l.4.c.1.§.23.44*
Liberum arbitrium subiicitur diuinæ prouidentiæ motionibus *l.2.c.10.§.6.16*
Liberum arbitrium mouet determinatio diuina secundum illi inditam à creatione facultatem *l.2.c.6.§.11.14*
Liberi arbitrij vires probat optio non proposita, sed facta *l.3.c.15.§.2.34*
Liberum arbitrium Adami ante lapsum erat potentius nostro *l.3.c.17.§.9.39*
Liberum arbitrium Adamus suo vitio quale habebat perdidit *l.3 c.14.§.24.34*
Liberum arbitrium quo sensu deterius dicitur factum *l.4.c.1.§.16 43*
Liberum arbitrium in naturalibus *l.2.c.10.§.3.17*
Liberi arbitrij vires circa bonum Theologicum *l.3.c.1.§.2.20*
Liberum arbitrium seruum peccati *l.4.c.1.§.2.42*
An vsus malus arbitrij, causa sit reprobationis *l.8.c.10.§.6.120*
Liberi arbitrij indifferentiam ad bonum & malum nõ infert destinatio *l.3.c.15.§.10.343*
Omnis liberi arbitrij corrupti actus est peccatum *l.4.c.10.§.3.50*
Velle bonum non est à libero arbitrio *l.3.c.4.§.15.24*
Homo seipsum liberare non potest *l.3.c.4.§.6.ibid.*
Gratia accepta, libero arbitrio dat velle bonum *l.3.c.6.§.15.28*
Omnes vires arbitrij ad bonum à Christo *l.3.c.5.§.12.25*
De libero arbitrio Patrum sententia *l.3.c.16§.3.36*
an *Liberi* inconsultis aut inuitis parentibus matrimonium contrahere possint *l.18.c.11.&c.336*
An liberi à parentibus ad coniugia inuiti possint compelli *l.18. c.11.&c.ibid.*
Ligare quid *l.15.c.9.§.11.261*
Limbi assignati causa *l.25.c.10.§.14.556*
Limbus Patrum *l.25.c.5.§.3.547*
Limbus infantium *l.6.c.2.§.5.79*
Limitationis vis in oratione *l.18.c.17.§.19.&c.346*
Linea cognationis *l.18.c.2.§.1.325*
Lis cum Deo nulli concessa *l.8.c.4.§.6.113*

Liturgiæ veteres l.26.c.24.§.10.581
Locustæ edules l.20.c.22.§.35 410
λόγος pro specie oppositus τῷ ἔργῳ lib.20.c.6.§.3.374
Lotio l.21.c.18.§.6.448
An *Lucas* matrimonio vsus l.16.c.12.§.9.13.292
Lucrum turpe l.17.c.6.§.20.315
Luctus causa in funeribus l.26.c.15.§.26.543
λύειν soluere,&c. quomodo differat ab χαλύειν lib.18. cap.17.§.33. 34.347
Lumen naturale,&c. l.23.c.13.§.55.501
Lux de gratia sanctificationis l.21.c.2.§.34.422
Lux beatorum l.26.c.24.§.30.604

M.

IVdæ *Machabæi* oblatio l.26.c.26.§.1.590
Maceratio l.26.c.19.§.31 596
Maculæ distinguuntur à pœnalitatibus l.5.c.11.§.16.72
מחשכות l.1.c.3.§.63
Maledictio duplex l.14.c.20.§.26.244
Maledictio legis l.23.c.2.§.19.480
Maledictio est pœna peccati l.5.c.4.§.8.60
Quid sit *maleuelam* habere animam l.5.c.7.§.11.65
Malis bene Deus vtitur l.11.c.21.§.11.177
an Malum actu sit obstaculo gratiæ diuinæ lib.13. capit.18.§.4. 121
Mammonæ seruire, quid l.17.c.6.§.13.14.314
Mandatorum distinctiones variæ l.15.c.15.§.5.268
Mandatorum Dei obseruatio l.23.c.5.§.17.486.vide Lex.
Mandati finis est charitas l.6.c.10.§.25.92
Finis obseruationis mandatorum l.21.c.9.§.27.484
Mandata legis ex prima sua natura erant possibilia lib.11.c.8. §.8.162
Mandata minima quid l.6.c.12.§.25.95
Mandata hominum quæ l.15.c.15.§.2.268
Mandata hominum nulla sunt legitima ad cultum Dei l.15.c.15. §.1.ibid.
Manere in peccato quid l.21.c.15.§.28.441
Mansiones cœlestes dispensantur à gratia l.14.c.11.§.20.237
Marciani libertas in vsu ciborum & ieiunij, &c. lib.19. cap.5. §.56.359
B.Maria mater Dei l.5.c.3.§.25.58
Prima conceptio Virginis similis est reliquis l.5.c.4.§.14.60
Maria non est sine genealogia l.5.c.3.§.20.58
Mariæ Virginis natiuitas, educatio,&c. à Papisticis fabulis repurgantur l.20.c.14.§.26.437
Mariæ virginitas an ex voto, &c. l.20.c.14.§.3.&c.386
Beata Virgo Maria an sine vllo peccato l.5.c.2.§.4.56
Virgo Maria à peccato non immunis l.5.c.3.§.1.57
Virginis immunitas à peccato repugnat Scripturæ & honori Christi l.5.c.7.§.49.67
Virgo habuit carnem peccato subiectam l.5.c.14.§.7.76
Maria non potentia tantum, sed etiam actu fuit peccatrix l.5.c.8.§.25.63
Virgo obnoxia fuit legi peccati l.5.c.8.§.23.ibid
Maria obnoxia passionibus animi l.5.c.11.§.3.71
B.Virgo incidit in peccatum l.5.c.13.§.1.74
in Virgine nonnihil accedens ad vanam gloriam à Patribus obseruatum l.5.c.13.§.11.ibid.
in Virgine non exactum officium l.5.c.13.§.ibid.
B.Virgo laudabilis, sed non absolute sine næuis lib.5. capit.13.§. 20.75
Virgo Maria reprehensa fuit à Christo l.5.c.14.§.12.ibid.
In Virgine reprehensionis causa non defuit l.5.c.13.§.18.ibid.
Virgo non caruit omnibus pœnis peccati l.5.c.7.§.23.65
Beata Virgo fuit obnoxia miseriis ortis à peccato lib.5. cap. 11.§.1.71
B.Virgo propter aliena peccata miseriis non obnoxia lib.5.c.11. §.7.ibid.
In Mariam referri non potest humani generis redemptio l.5.c. 7.§28.66
Maria fuit causa subordinata ad promouendam redemptionem l.5 c.7.§.40.ibid.
Maria non prædestinata ad salutem ante præuisionem originalis peccati l.5.8.§.20.69
Virgo Maria opus habuit remissione peccatorum lib.5. cap.12. §.1.73
Beata Virgo misericordiam Dei experta est l.5.c.10.§.1.78
Virgo Maria baptizata est pro seipsa l.5.c.12.§.2.73
precata est l.5.c.12.§.9.ibid.
an Maria de Spiritu sancto conceperit tempore solutionis Angelicæ l.20.c.14.§.12.387
Virgini Mariæ salutem Christus sua morte peperit lib.5.cap.9. §.1.69
Virginis cum Christo maxima affinitas quæ per fidem lib.5.c.7. §.9.64
Virgo Maria voluntati filij acquieuit l.5.c.11.§.24.73
quo sensu plena gratia dicta Virgo Maria l.4.c.3.§.26.58
cur dicta benedicta Virgo Maria l.5.c.3.§.26.58
B.Virgo passa est mortem l.5.c.11.§.6.71
Mariæ corpus corruptum fuit l.5.c.11.§.25.73
Virginis assumptio fabulosa l.5.c.11.§.18.ibid.
Maria mater viuenti vita spirituali dici non potest lib.5.cap.4. §.10.60
Maria quo sensu radix Iesse dicatur à Patribus lib.5.cap.4.§.20. ibid.
Maria Regina Angelorum dici non potest l.5.c.7.§.42.66
Martyrum commendatio l.24.c.10.§.7.535
Martyrum bona officia l.24.c.10.§.14.535
Martyrum coronatio l.26.c.7.§.29.573
Matrimonium vide coniugium.
Media externa ad salutem varia l.7.c.8.§.41.109
Media non magis à nobis quam finis l.8.c.3.§.4.111
Media ad vitam non sunt in hominis potestate lib.8. cap.2.§.14. ibid.
Mediator est Christus ex prædestinationis decreto lib.9.cap.3. §.5.23
Christus à Deo constitutus fuit Mediator l.9.c.3.§.9.ibid.
Mediationis & filiationis distincta ratio l.5.c.8.§.20.69
Mediator omnium quomodo Christus l.7.c.8.§.15.107
vide Christus.
Medicina generalis quid l.9.c.11.§.6.131
Medicus spiritualis l.21.c.16.§.18.444
Mel syluestre quale l.20.c.22.§.38.410
Melchisedeci Sacerdotium an exigat cœlibatum lib.17.cap.5.§. 32.313
Meletij duo l.16.c.10.§.41.283
Membra hom.quo sensu plena malo l.10.c.14.149
Mendacium quid l.13.c.2.§.16.200
Menti tribuitur corruptio l.10.c.12.§.8.147
Mentis illustratio l.22.c.9.§.36.472
Memoriæ Sanctorum celebratio l.26.c.18.§.14.545
Memoriarum gemina expositio l.26.c.18.§.22.546
Mersio in aquam l.26.c.19.§.7.ibid.
μεσαμείλησε l.23.c.8.§.12.490
μετάνοια l.23.c.8.§.13.ibid.
Merces l.24.c.14.§.27.540
Mercedis varia acceptio l.14.c.6.§.3.230
relatio mercedis duplex l.14.c.11.§.16.237
perpetua non est relatio mercedis & meriti lib.14. capit.6.§.4. 230
Mercedis duplex imputatio l.14.c.11.§.16.238
Merces imputatur credenti l.14.c.6.§.17.231
Mercedis redditio l.26.c.13.§.23.583
Merendi vocabulum l.14.c.2.§.4.277
Mereri quid l.14.c.3.§.13.228
Meriti significatio l.14.c.12.§.16.238
Meritum duplici notione vsurpatur l.9.c.1.§.5.121
Meritum non ex vsu Scripturæ l.14.c.3.§.3.228
Meritum quid l.14.c.1.§.4.226
Merita sunt ex Libero arbitrio l.8.c.6.§.24.116
Conditio meriti vt sit liberum l.14.c.20.§.3.246
Meriti distinctio l.14.c.1.§.5.226
Meritum de condigno multiplex l.14.c.1.§.15.ibid.
de congruo l.14.c.4.§.4.5.229
omne meritum est par mercedi l.14.c.19.§.1.246
Meritum *Christi* l.21.c.17.§.23.447.&l.24.c.3.§.8.519
Meriti Christi amplitudo l.24.c.12.§.8.538
Meriti Christi sufficientia l.23.c.19.§.14.514
Meriti Christi efficientia maior quam peccati lib.9.cap.2.§.8. 121
Meritorum Christi applicatio lib.4.cap.20.§.38.248. & lib.24. c.16.§.27.543

Meri-

Meritorum Christi applicatio in Baptismo l.24.c.16.§.27.543
a. à suis meritis quosdam Christus excludit l.9.c.5.§.2.124
Meritum *hominum* apud Deum nullum l.24.c.14.§.24.540
Merita humana non sunt causa subordinata neque concurrens cum gratia l.8.c.8.§.4.115
Meritum hominis obscurat Dei gratiam l.14.c.3.§.3.227
non Meritus est Christus vt mereremur l.14.c.10.§.13.235
Merita humana derogant meritis Christi l.14.c.20.§.333.248
Merita nulla consequentia gratiam l.24.c.22.§.13.250
officij præstatio non est meritum l.14.c.2.§.8.227
Meritis nostris non obligatur Deus l.14.c.10.§.235
Meriti & præmij collatio pendet à iure l.14.c.18.§.11.245
Meritorum inæqualitas præmij confert inæqualitatem l.14.c.18.§.2.244
Meriti auctarium nullum l.14.c.16.§.36.ibid.
Meritorum applicatio in indulgentiis l.24.c.3.§.15.520
Merita infantium nulla possunt præuideri l.8.c.6.§.24.116
מדבל defertum,&c.exp. l.20.c.22.§.43.410
מבערין l.1.c.4.§.3.3
Minimus in regno cœlorum quid sit l.6.c.12.§.28.85
Miraculorum finis l.12.c.12.§.18.194
Miraculorum testimonium qua fide hodie dignum l.20.c.12.§.28.385
Miraculorum iactantia l.24.c.16.§.9.542
Ministerium efficax l.24.c.15.§.20.541
Ministerij externi regula est signi voluntas l.9.c.6.§.18.125
Ministerium externum non semper efficax l.13.c.21.§.34.224
Ministerium externum efficax in omnibus piis l.9.c.12.§.17.132
Miseriæ humanæ causa intrinseca l.4.c.1.§.12.44
Miseriæ effecta peccati l.5.c.11.§.1.70
Misericordia est condolentia miseriæ l.5.c.10.§.5.ibid.
Misericordiæ variæ acceptiones l.7.c.8.§.4.107
Misericordia Dei l.24.c.15.§.7.539
Misericordia *Dei* infinita l.7.c.8.§.9.107
Misericordia Dei supponit peccatum l.5.c.10.§.2.70
Misericordiæ obiectum non esse Angelos l.5.c.10.§.6.70
Misericordiæ effecta varia l.7.c.8.§.5.107
Misericordia non restringenda ad primam gratiam l.14.c.14.§.§.240
Misericordia Dei significat etiam vocationem ad media l.7.c.8.§.33.108
Misericordiæ finis l.24.c.9.§.7.534
Misericordia peculiaris l.13.c.4.§.7.202
Misericordia specialis non est contraria reuelationi articulorum fidei l.13.c.4.§.4.ibid.
fides specialis misericordiæ l.13.c.4.§.5.ibid.
Miseretur etiam Deus eorum quos damnat l.7.c.7.§.8.107
Misericordiam non merentur peccata, sed iram l.5.c.10.§.7.70
de Misericordia diuina & humana idem iudicium non est l.5.c.10.§.4.ibid.
משפטים pro præceptis seu legibus l.18.c.10.§.24.335
Missionis Christi finis l.22.c.6.§.9.466
Monachatus l.20.c.7.375
Monachorum vota l.20.c.8.&c.376
contra Monachorum votiuam paupertatem Catholic. argumenta l.20.c.10.&c.380
Monachorum cœlibatus votiuus l.20.c.14.&c.386
Monachorum votiua obedientia l.20.c.11.383
vide Obedientia.
Monachatum votiuum esse tentationem Dei l.20.c.7.375
Monasticarum religionum abusus, Ecclesiæ distractio, superstitio,&c. l.20.c.23.415
Monachorum ἀπαθεια l.20.c.23.§.25.416
Monachorũ à Papistis allata exempla excutiuntur l.20.c.22.408
Monasteria Essæorum l.20.c.22.§.67.&c.412
Monitionum necessitas l.3.c.5.§.11.24
Monogamia Clericorum l.17.c.10.322
Montani leges de ieiuniis,&c. l.19.c.6.§.9.13.361
Mora resurrectionis l.26.c.7.§.24.572
Mors l.25.c.7.§.5.548
Mortis nomine quid intelligatur l.23.c.2.§.44.481
Mortis natura l.23.c.6.§.28.488
Mors præsupponit peccatum l.5.c.11.§.14.71
an mors proprie pœna l.23.c.6.§.26.488
Mors est pœna omnium peccatorum l.10.c.18.§.12.153
Mors in infantibus peccati pœna l.1.c.4.§.6.3
Mortis debitum l.24.c.11.§.29.537
Mors ineuitabilis l.26.c.8.§.20.574
Mors gemina l.6.c.6.§.10.86
Mors animæ quid l.21.c.61.§.21.444
Mors infidelium non sine exitio animæ l.7.c.5.§.17.103
Mors piorum habet priuilegium præ morte impiorum l.5.c.11.§.17.72
Mors Sanctorum pretiosa l.25.c.4.§.9.545
Mors in Christo quies à laboribus l.23.c.5.§.1.485
Mors in Domino quid l.23.c.5.§.10.ibid.
dies mortis l.26.c.12.§.26.535
Mors præmatura l.26.c.3.§.33.610
Mors subita l.26.c.13.§.29.536
Mortis status l.25.c.7.§.15.549
Mors æterna è diametro opposita vitæ æternæ l.6.c.c.3.§.27.81
Mors postrema omnium domanda l.23.c.11.§.20.73
Mortis aculeus confractus l.10.c.15.§.14.105
Mors *Christi* l.21.c.21.§.14.916.&l.24.c.12.§.538
Mors Christi dissimilis mortialiorum l.5.c.11.§.14.72
Mors Christi quomodo sit meritum l.9.c.2.§.2.121
Mors Christi an omnibus vtilis l.9.c.13.§.19.133
an Mortem omnibus vicit Christus l.9.c.8.§.3.127
Mortis Christi efficacia l.25.c.11.§.6.556
Mors Christi sufficiens an pellat omn. damnationis sensum l.9.c.12.§.13.132
Mortis Christi applicatio l.23.c.19.§.16.514
Mortis Christi finis l.23.a.19.§.22.ibid.
Mors *peccati* l.21.c.16.§.53.490
Mors *in peccato* l.21.c.15.§.36.442
Mortuus est homo antequam à Deo per Spiritum regeneretur l.3.c.14.§.16.33
Mortuus est qui seruit peccato l.10.c.14.§.11.149
Mortuorum status l.24.c.6.§.34.530
ratio discendæ veritatis à mortuis nulla l.26.c.21.§.35.299
Mortaliter peccare & non peccare quo sensu dicatur lib.6. cap.11.§.5.92
non omne mortale delictum impedit iustificationem lib.13.c.15.§.13.217
Moses certus fuit se nunquam esse eradendum de libro vitæ lib.9.c.9.§.18.128
Motus primi numerandi inter peccata l.6.c.9.§.21.89
Motus dormientium venientes à concupiscentia sunt peccata l.11.c.13.§.9.170
de Motibus internis homines iudicare non possunt lib.6.c.9.§.4.88
Motus intellectus ad verum fit dupliciter lib.12. cap.4.§.13.185.
vide intellectus.
Mulieres sub introductitiæ Clericis prohibitæ, quænam sint lib.17.c.8.318
Mundi variæ significationes l.9.c.7.§.4.126
Mundus eos etiam significat qui non repudiant salutem l.9.c.7§.11.ibid.
Mundi redemptio l.21.c.21.§.1.452
Mutatio multiplex l.21.c.5.§.2.426
Mutationis duo termini l.23.c.8.§.15.490
Mutatio in melius l.23.c.12.§.13.496
Mutatio in melius nulli potest imputari l.24.c.2.§.3.536
Mysteriorum reuelatio necessaria ad salutem l.8.c.10.§.3.120

N.

Natiuitatis distinctio inepta l.5.c.14.§.17.76
Natalitia Sanctorum quid l.26.c.24.§.32.604
Natura quid significet l.1.c.7.§.2.2
Natura humana qualis l.1.c.1.§.7.&8.1
Natura quo sensu corrupta l.4.c.7.§.4.5
Naturæ bono nulli vnquam bene vsi per se l.14.c.4.§.3.229
hominis naturalia, vel à creatione vel à corruptione lib.4.cap.10.§.16.51
Nazareorum victus l.19.c.4.§.5.6.353
an Nazaræi fuerint Monachi,&c. l.20.c.22.§.17.409
Nazianzenus coniugio vsus in ipso Episcopatu lib.16.cap.13.§.41.&c.298
Necessitas lib.15.c.1.§.37.254
Necessitas multiplex l.3.c.17.§.6.39.&l.4.c.1.§.24.44
Necessitas vel legis vel rei l.15.c.10.§.36.263
Necessitas prouidentiæ l.2.c.5.§.1.12

Neceſſitas abſoluta non eſt vbi ſunt media l.8.c.5.§.7.114
Neceſſitas non tollit liberum arbitrium l.2.c.1.§.12.10
Neceſſarium & ſpontaneum non pugnare l.20.c.3.§.21.& 24. 371
homines neceſſario iniuſti poſt primam corruptionem l.3.c.2.§. 25.22
Neceſſitati quæ eſt à peccato ſubiicitur homo l.3.c.16.§.36.38
Neceſſitas à fato aut naturæ conditione non eſt in homine l.3. c.16.§.27.38.& l.3.c.17.§.6.39
Neceſſitates Sanctorum l.6.c.18.§.7.593
נדר iuuenis,&c. l.20.c.1.§.3.369
נערה de adoleſcentula nubili l.18.c.11.§.25.338
נעדים de iuuentute l.18.c.11.§.ibid.
Negantes particulæ multiplicatæ apud Græcos negationem intendunt l.19.c.5.§.35.&c.357
Negatiuis enunciationibus non ſolent opponi exceptiones l.5. c.8.§.16.69
Nicolaitarum hæreſis quæ dicta apud Papiſtas lib.16.cap.14.§.13. 15.&c.30
νομοθεσία quid l.15.c.10.§.44 412
Notitiæ diſtinctio l.12.c.5.§.2. 86
Notitia & ſcientia fidei certitudinem inferunt diuinam lib.13.c. 11.20.212
Notitia coniuncta eſt fidei l.12.c.5.§.14.186
Notitia indicium fidei l.12.c.7.§.6.189
Notitia non eſt ſine apprehenſione l. 2.c.7.§.2.ibid.
Notitia confuſa l.12.c.7.§.3.ibid.
νοῦς l.20.c.13.§.8 386
Nuptiæ honorabiles l.16.c.5.278
Nuptias neceſſarias eſſe quibuſdam propter fornicationem lib. 20.c.19.§.1.&c.396
Nuptias ſecundas eſſe licitas l.17.c.10.321
Nuptiæ legitimæ & inceſtæ l.18.c.4.§.2.326
vide Coniugium.
Nyſſenum in ſacris conſtitutum coniugio vſum eſſe lib.16.c.13.§. 55.56.299

O.

Obedire quid ſit l.20.c.11.§.2.383
Obedientiæ definitio & diſtinctio l.20.c.11.§.2.&c.ibid.
Obedientia actus eſt voluntatis l.12.c.4.§.30.186
Obedientia neceſſaria l.15.c.6.§.4.529
Obedientiam requirit Euangelium l.15.c.4.§.5.256
Obedientiæ gradus l.11.c.24.§.13.183
Obedientia Chriſti l.21.c.17.§.11.446
Obedientia Chriſti noſtra eſt l.21.c.1.§.9.419
Obedientia Chriſti propitiatio noſtra l.21.c.29.§.3.452
Obedientia fidei l.12.c.4.§.13.185
Obedientia in cœlis etiam regnat l.11.c.8.§.12.164
Obedientia non eſt menſuranda ex modulo obedientis lib.11.c. 24.§.17.171
Obedientia debita Paſtoribus l.15.c.11.§.24 265
Obedientia filiorum erga parentes lib.20.cap.12.§.3.9.12.&c. 387
Obedientia Monaſtica l.20.c.11.383
pro Obedientia votiua Monachorum argumenta Papiſtica lib. 20.c.12.ibi.
contra Obedientiam illam cœcam argumenta Catholica lib.20 c.13.385
Obedientiam Deo præſtandam neque eſſe, neq; inferre obedientiam conſilij Papiſticam l.20.c.21.§.38.39.40.&c.403
Obiurgatio l.23.c.12.§.36.498
Oblatio in lege quid l.23.c.12.§.39.ibid.
Oblationes annuæ l.26.c.24.§.30.604
Obligatio eſt neceſſitatis ſpecies l.15.c.12.§.4.254
Obligationis legis duplex eſt conſideratio l.11.c.2.§.12.157
Obligatio meriti l.14.c.2.§.4 227
Obligare conſcientiam quid ſit l.15.c.11.§.9.165
Odium quotuplex l.8.c.8.§.21.117
Odij & amoris oppoſitio l.7.c.5.§.14.103
Odium peccati l.21.c.16.§.43.444
in fidelibus Deum nihil odiſſe, quo ſenſu dicatur l.10.c.17.§.14. 152
Oeconomia ſalutis l.21.c.16.§.11.896.& l.22.c.8.§.8.468
Oeconomia Eccleſiæ Romanæ l.24.c.5.§.23.524
Oleum gratia l.24.c.11.§.11.536
Omnes, vniu. nota an nullum excipiat lib.5.cap.8.§.13.69.& l.9 c.7.§.24.127
Onera Eccleſiæ l.15.c.16.§.15.269
omne Onus non eſt lex cõſcientiam obligans l.15.c.10.§.34.263
Operari quid l.14.c.18.§.19.246
Opera Dei l.23.c.2.§.27.480
Opera Dei duplicia l.21.c.11.§.15.435
Operationum Dei diſtinctio l.23.c.2.§.21.480
Operis multiplex acceptio l.11.c.22.§.31.180
Operum diſtinctio lib.14.cap.1.§.12.226.& l.21.c.9.§.20.434.& l.22.c.2.§.17.457
Operum diuiſio l.14.c.2.§.7.227
Opera *ante fidem* l.22.c.2.§.20.457
Opera non regeniti omnia ſunt mala l.4.c.8.§.1.49
Omne opus hominis in puris naturalibus eſt peccatum lib.14. c.4.§.16.229
Opus externum l.22.c.5.§.32.465
Sola ſubſtantia operis homini eſt cognita l.4.c.11.§.14.53
Opera *gratiæ* l.22.c.3.§.9.460
Opera iuſtitiæ l.23.c.12.§.8.496
Opera pœnitentiæ l.23.c.17.§.23.511
Opera quo ſenſu *bona* l.11.c.22.§.2.178
Opera bona per ſe vel per accidens l.20.c.20.§.10.&c.406
bona opera vel quoad ſubſtantiam operis, vel quoad rationem boni l.4.c.9.§.8.50
diſtinctio Operum à fide l.15.c.1.§.42.254
Operibus opponitur fides l.11.c.12.§.29.169
Operum tria capita l.23.c.7.§.15.489
Operum bonorum *neceſſitas* l.15.1.§.4.252 & l.22.c.5.§.22.464.& l.22.c.7.§.10.468
Operum neceſſitas quænam l.22.c.7.§.10.ibid.
Operum neceſſitas pendet à Dei mandato l.15.c.2.§.10.254
Opera neceſſaria neceſſitate præſentiæ l.15.c.1.§.7.252
neceſſitas efficientiæ operum l.15.c.1.§.5.252
Operum *cauſa* prima eſt Deus l.11.c.21.§.9.178
Opera bona omnia habemus à Deo l.14.c.20.§.13.243
Opera omnia procedunt à facultatibus l.4.c.10.§.27.52
Omne opus pertinet ad voluntatem l.12.c.4.§.9.184
Opera dici poſſunt noſtra & tamen eſſe Deo per gratiam lib.3.c. 12.§.3.30
Opus alienum quomodo noſtrum l.3.c.12.§.8.36
Opus fidei quo ſenſu in poteſtate hominis l.9.c.11.§.18.31
bona Opera effecta prædeſtinationis l.8.c.6.§.7.115
bona Opera non procedunt vocationem l.8.c.6.§.15.ibid.
Opera effectus fidei l.22.c.2.§.22 457
Opera ſequuntur iuſtificationem l.21.c.11.§.8.434
à bonis operibus non poteſt ſeparari fides l.12.c.10.§.1.192
Operantur fideles ex amore Dei l.14.c.16.§.30.243
nulla bona opera facilia l.4.c.10.§.32.52
Operum bonorum duplex conſideratio l.11.c.16.§.5.274
bona opera duplicem habent reſpectum l.14.c.4.§.17.229. & l. 14.c.22.§.14.251
Operum conditio quid l.13.c.17.§.31.220
Operum bonorum examen l.15.c.2.§.24 254
Operum accedente pacto legis conſideratio multiplex l.14.c.2. §.9.227
Opera non ſunt præuiſa vt cauſa prædeſtinationis lib.8.cap.4. §.13.114
Opera *non iuſtificare* l.21.c.9.§.2.433
omnia Opera à iuſtificatione excluſa l.22.c.2.§.23.458
Opera moralia à iuſtificatione reiecta l.21.c.9.§.17.433
Opera non ſunt cauſa dandæ vitæ æternæ l.14.c.8.§.4.233
Operum *meritum*: opiniones Pontificiorum de merito operum l.14.c.1.§.18.227.& §.21 ibid.
bona opera meriti nullam habent rationem apud Deum lib.14. c.2.§.8.ibid.
bonorum Operum præmium non meritum lib.14.cap.10.§ 31. 236
nulla Opera præmio ſunt digna l.11.c.21.§.23.178
à Deo non habetur ratio dignitatis operum l.14.c.7.§.8.232
de operibus non licet gloriari l.14.c.2.§.3 248
Operibus addita gratia quæ l.4.c.20.§.20.247
Operum *imperfectio* l.11.c.16.§.2.173
in bonis operibus eſt aliqua ratio boni l.11.c.21.§.5.177
Opera quædam, quæ ſunt infecta peccato, mercedem à Deo obtinent l.4.c.9.§.3.48

quo-

quomodo Opera continentur sub peccato *l.4.c.10.§.5.50*
Operationum principia in homine sunt imperfecta *l.11.c.23.§.20.181*
Opera quomodo Deo efficiente bona sint, homini operante mala *l.2.c.5.§.25.39.14*
Opera omnia bona Deo sunt *debita* *l.14.c.16.§.39.243.& l.14.c.20.§.4.246*
Opera omnia bona Deus à nobis postulat *l.14.c.20.§.8.ibid.*
Opera *proportio* duplicem habet respectum *l.14.c.7.§.2.232*
bonum Opus debet habere proportionem cum bono supernaturali *l.4.c.10.§.30.51*
quomodo Opus debeat referri ad Deum *l.4.c.10.§.22.50*
Opera in nostrum cedunt commodum *l.14.c.10.§.34.216*
ex Operibus nascitur confidentia in Dei gratia *l.14.c.5.§.7.230*
Operis per ignem exustio *l.26.c.13.§.39.584*
Oratio *l.24.c.14.§.13.540*
Oratio Dominica quo sensu in rudiorum gratiam possit dici composita *l.5.c.12.§.13.73*
Oratio Dominica pertinet ad quotidiana delicta *l.11.c.12.§.7.168*
Orationes non inutiles licet non sit in homine liberum arbitrium *l.3.c.5.§.5.24*
frustra non Orat qui non videt impletas suas preces *l.11.c.7.§.21.161*
Oratio nulla meritoria *l.24.c.14.§.20.540*
Oratio pro defunctis nulla *l.26.c.19.§.39.548*
vide Preces.
Orationes cum nota vniuersali indefinitæ quotuplices *l.5.c.8.§.14.68*
Ordinatio ad finem spiritualem *l.24.c.2.§.23.529*
Ordines Past. *l.16.c.1.§.3.271*
an impediant vsum coniugij ibid.§.6.&c.272
Ordines Religionum Papist. *l.26.c.7.375*
Ordinum Monasticorum abusus, Ecclesiæ laceratio, superstitio, &c. *l.20.c.23.415.&c.*
Oues Christi nulli sunt reprobi *l.9.c.13.§.11.133*

P.

Pacis dandæ à Martyribus mos *l.24.c.16.§.29.543*
Pactum non infert meritum *l.14.c.16.§.27.243*
Pactum cum Israelitis sancitum *l.15.c.3.§.18.256*
Paphnutij res gestæ in Synodo Nicæna vina. *l.16.c.10.286.& §.41.&c.288*
פרק *l.23.c.9.§.5.491*
Paradisus *l.25.c.3.§.4.546*
Paradisus locus gaudij *l.23.c.5.§.18.486*
Paradisus non est figura Mariæ Virginis *l.5.c.4.§.17.60*
an *Parentes* possint liberis suis prouidere coniuges absque eorum consensu *l.18.c.11.336*
an Parentibus inconsultis vel inuitis liberi matrimonia contrahere possint *l.18.c.11.336*
Pascere quid *l.15.c.9.§.16.261*
Paschatis festum ab Apostolis non fuisse institutum *l.19.c.7.§.9.&c.361*
de Paschate quid Nicææ definitum *l.16.c.10.§.10.287*
Passio Christi *l.23.c.2.§.32.480.& l.24.c.3.§.6.519*
Passio æterna *l.23.c.11.§.7.556*
an Passiones omnes sint pœnæ *l.23.c.12.§.27.526*
Passiones animi à peccato *l.5.c.11.§.71*
Pastores oues suas non pascunt, sed Christi *l.15.c.9.§.16.261*
Pastores non sunt Ecclesiæ Domini *l.15.c.17.§.1.270*
Pastores non sunt Legislatores *l.15.c.14.§.1.267*
Pastores sunt iudices subalterni *l.15.c.13.§.1.265*
Pastoribus debita obedientia *l.15.c.11.§.24.ibid.*
Pastorum hodiernorum non eadem authoritas quæ Apostolorum *l.15.c.10.§.3.261*
Patientiæ effectus fidei *l.22.c.2.§.28.461*
Patientiæ in cœlo post resurrectionem nullus locus *l.23.c.5.§.7.485*
Patris nostri in oratione compellatio fiduciam specialem designat *c.5.c.12.§.19.75*
Patrum sub V.T. status *l.23.c.4.§.6.475*
Patres admissi in cœlum per Christum *l.25.c.9.§.27.555*
Patrum testimonia pro exemptione vnius Christi à peccato *l.5.c.8.§.10.68*
Patrrum loca de electione & necessitate arbitrij *l.12.c.3.§.6.&c.11*
Patrum loca de libero arbitrio *l.3.c.16.§.13.36.& l.11.c.9.§.16.146*
Patrum loca negantia mandata esse impossibilia *l.11.c.9.§.8.164*
Patrum autoritates à Papistis contra repudij legitimi vsum allatę soluuntur *l.18.c.15.343*
Patrum testimonia pro Cleri cœlibatu à Papistis allata exp. *l.17.c.9.§.9.10.11.321*
Patrum testimonia, locum quendam animabus assignantium *l.25.c.10.§.3.555*
Patrum libertas circa cibos, ieiunia, &c. *l.19.c.4.§.44.356.& c.5.§.55.56.359*
Pauli victus qualis *l.19.c.4.§.22.23.354.*
an Paulus coniuglo vsus, &c. *l.16.c.12.§.4.14.&c.292*
Pauli raptus *l.11.c.21.§.25.178*
Pauli & Teclæ periodum esse commentitiam *l.18.c.12.§.11.339*
Paupertas Christi *l.20.c.9.§.43.44.378*
Paupertatis Monasticæ consilium *l.20.c.21.§.23.&c.402.&c.& §.27.73.&c.405*
Paupertas votiua *l.20.c.8.375*
argumenta Papistarum pro voto paupertatis *l.20.c.8.376*
à Catholicorum contra Monasticam paupertatem *l.20.c.10.380*
Peccatum *l.1.c.2.§.2.2*
Peccati nomen ambiguum *l.10.c.11.§.4.145*
Peccati acceptiones *l.10.c.5.§.5.137*
Peccati natura *l.6.c.9.§.19.89*
Peccatum & anomia coincidunt *l.10.c.6.§.2.138*
omne Peccatum est peccatum propter legem Dei violat. *l.6.c.8.§.5.87*
Peccatum omne contra legem *l.6.c.10.§.21.91.& l.11.c.5.§.16.160*
Peccatum est deflexio à legis iustitia *l.11.c.4.§.8.159*
Peccatum & lex quomodo opponuntur *l.6.c.12.§.18.94*
Peccati formalitas peccatum est *l.10.c.8.§.1.140*
in omni peccato est auersio à summo bono, & conuersio ad bonum creatum *l.6.c.5.11.84*
Peccata omnia pugnant cum gratia *l.6.c.12.§.6.94*
Peccatum omne peccat in charitatem *l.6.c.10.§.16.91.& l.6.c.12.§.29.94*
Peccatorum duplex obiectum *l.32.c.7.§.2.488*
Peccati fons duplex in homine *l.4.c.1.§.27.44*
Peccati causa vera *l.23.c.13.§.17.500*
Peccati partes *l.23.c.1.§.4.478*
sufficit ad Peccatum priuatio legitimi finis *l.4.c.10.§.25.51*
Peccatum est quicquid fit absque fide *l.4.c.6.§.1.47*
Peccatum quotuplex *l.3.c.17.§.20.40*
Peccatum *Adami* actuale fuit *l.1.c.8.§.4.7*
Peccatum Adami actuale non est nostrum originale *lib.1. cap.8.§.12.7.*
Peccatum Adami posteris noxium *l.1.c.2.§.6.1*
Post primum peccatum nulla necessitate contractum, inducta peccandi necessitas *l.4.c.1.§.28.44.*
Peccatum *originis* *l.1.c.2.§.10.& 11.2*
Peccatum originis est voluntatis deordinatio *l.6.c.5.§.21.85*
Peccatum originale peruasit omnes animæ facultates *l.10.c.9.§.10.142*
quomodo peccatum originale actus inficit *l.4.c.10.§.6.50*
Peccato originali debetur pœna sensus *l.6.c.3.§.1.80*
propter Peccatum originale dolor concipi debet *l.6.c.5.§.7.84*
quo sensu peccatum originale in Adamo *l.1.c.8.§.21.&c.8*
Peccati communicatio *l.5.c.2.§.18.56*
Peccatum originale imputatur multis fidelium filiis *l.5.c.1.§.7.55*
Peccato originali infecti sunt arbores malæ *lib.6. cap.3.§.6.80*
Peccatum homini corrupto est naturale *l.4.c.2.§.2.44.& l.10.c.16.§.3.151*
Peccatum naturale maioris est tenacitatis quam actuale *l.10.c.15.§.18.ibid.*
cuilibet homini suum proprium est peccatum originale *l.1.c.7.§.18 6*
Peccato infecti sunt omnes homines ex Adami progenie *l.5.c.1.§.1,55.& l.5.c.8.§.1.67.& l.11.c.11.§.2.166*
à Peccato non immunis *Virgo Maria* *l.5.c.3.§.1.57.& l.5.c.7.§.27.65*

Peccati legi Virgo Maria obnoxia fuit *l.5.c.8.§.23.69*
quo sensu immunitas à peccato repugnet naturæ mulieris *l.5.c.7.§.11.64*
non peccare pertinet ad statum innocentiæ *l.4.l.10.§.30.52*
Peccata *actualia* soboles peccati originalis *l.5.c.13.§.1.75*
subiectum peccati actualis *l.1.c.2.§.3.1*
voluntarie peccat homo licet non possit non peccare *l.3.c.16.§.23.38*
Peccato non carent amentium motus *l.18.c.17.§.24.152*
Peccata sunt dormientium motus venientes à concupiscentia *l.11.c.13.§.9.170*
Peccatum non tantum in committendo, sed etiam in omittendo *l.4.c.10.§.34 52.& l.11.c.5.§.25.160*
Peccati mortalis & venialis diuisio *l.6.c.7.§.7.86*
Peccatum *mortale* quid *l.6.c.7.§.§.ibid.*
Peccata mortalia *l.26.c.11.§.14.579*
constat Scriptura peccata esse mortalia *l.6.c.9.§.34.90*
Peccata minuta mereri mortem ex sententia Augustini *l.6.c.13.§.7.97*
Peccatum regnans *l.21.c.16.§.25.444*
Peccato qui seruit mortuus est *l.10.c.14.§.11.149*
Peccatum *ad mortem* *l.26.c.20.§.18.598*
Peccatum cum impœnitentia *l.6.c.9.§.30.90*
Peccatum in Spiritum S. irremissibile *l.26.c.10.§.23.577*
Peccatum *veniale* quid *l.6.c.7.§.4.86*
Peccati venialis acceptio *l.26.c.3.§.30.562*
Peccata venialia *l.26.c.11.§.10.580*
Peccata venialia non sunt à conditione naturæ *l.10.c.10.§.16.142*
Peccata veniam consequuntur non quia leuiora, sed quia Deo sic visum *l.6.c.8.§.8.90*
Peccatum quo sensu veniale *l.6.c.7.§.11.86*
fidelium peccata per non imputationem fiunt venialia *l.6.c.11.§.5.92*
Peccatorum *discrimen* *l.23.c.3.§.11.433*
Peccata non sunt æqualia *l.6.c.8.§.9.87*
Peccata varia sunt propter quæ homines damnantur *l.6.c.4.§.3.82.& l.26.c.3.§.23.562*
Peccata leuia dicuntur comparate *l.6.c.11.§.8.93*
inter peccata alia aliis Deo magis exosa *l.6.c.9.§.38.90*
maiora Peccata maioribus pœnis punienda *l.6.c.5.§.2.84*
Peccata ante & post Baptism. disting. *l.23.c.15.§.30.507*
Peccatorum ordines *l.23.c.17.§.34.511*
Peccatorum culpa *l.26.c.6.§.5.569*
Peccati *reatus* *l.21.c.16.§.26.444*
Peccati *pœna* *l.23.c.1.§.4.478.& l.23.c.6.§.3.485.& l.24.c.13.§.8.538*
Peccati & pœnæ relatio *l.10.c.10.§.54.145.& l.23.c.3.§.22.482*
inter Peccatum & pœnam est proportio *l.6.c.10.§.27.92*
Peccatum omne pœna dignum *l.6.c.1.§.2.78*
Peccata non merentur misericordiam, sed iram *l.5.c.10.§.7.71*
Peccatorum punitio *l.23.c.1.§.22.480*
Peccatum non manet impunitum *l.23.c.4.§.20.485*
Peccata omnia possunt imputari *l.3.c.2.§.15.22*
Peccatum iusta est causa damnationis *l.8.c...§.3.109*
omne peccatum meretur mortem *l.6.c.12.§.2.94*
omnia peccata mortis æternæ sunt meritoria *l.6.c.7.§.10.86*
omnia peccata merentur gratiæ exclusionem *l.6.c.10.§.5.90*
peccatum natura meretur dissolutionem amicitiæ cum Deo *l.6.c.10.§.18.91*
peccatum secundum quid absolute etiam debet puniri *l.6.c.10.§.25.92*
peccati effecta miseriæ *l.5.c.11.§.2.71*
peccatum labefactat ordinem naturæ *l.6.c.5.§.2.84*
omnia peccata nocent *l.15.c.2.§.12.254*
peccatum noxium multis modis *l.10.c.14.§.4.148*
eadem peccatorum genera diuersos sortiuntur exitus *l.6.c.10.§.8.91*
exitus peccantium varij *l.26.c.10.§.16.577*
peccatorum vltio *l.23.c.2.§.38.481*
peccatorum *abolitio* duobus modis fit *l.23.l.10.§.12.493*
peccatum multis modis aufertur *l.10.c.15.§.2.149*
peccatum nulla excusatione tollitur *l.5.c.13.§.6.74*
peccatum tollere est condonare *l.10.c.15.§.5.149*
peccatorum deletio *l.21.c.16.§.12.492.& l.24.c.14.§.6.539*
peccatorum expiatio *l.24.c.13.§.9.ibid.*
peccata non expiantur nisi ad salutem *l.9.c.4.§.20.124*
peccatorum purgatio *l.22.c.9.§.17.470*
purgationis peccatorum varia consideratio *l.26.c.1.§.6.559*
peccatorum *remissio* *l.23.c.13.§.24.604*
peccatorum dimissio à Deo *l.23.c.13.§.24.499*
peccatorum remissio est misericordia *l.23.c.20.§.11.516*
peccatorum remissio gratuita *l.23.c.20.§.2.ibid.*
peccatorum remissio est sine satisfactionibus *l.23.c.21.§.2.516*
peccata non extinguuntur vllo merito *l.14.c.4.§.11.229*
peccatorum abundantia euertit abundantiam meritorum *l.14.c.22.§.29.252*
vbi peccatorum remissio, ibi non est legis impletio *l.11.c.15.§.13.173*
peccatorum remissio à iustitia inhærente separari potest *l.21.c.15.§.10.441*
postulatio remissionis peccatorum infert peccatum *l.5.c.12.§.9.74*
postulatio veniæ post remissionem peccatorum *l.23.c.9.§.21.493*
peccata omnia remittuntur per Christi remissionem *l.6.c.12.§.13.97*
peccatorum remissio imputatiua *l.21.c.16.§.2.442*
peccati culpa tollitur cum est dimissum *l.10.c.10.§.34.143*
peccatorum remissio gloriam infert *l.21.c.15.§.48.442*
peccata fides excusat *l.6.c.11.§.18.93*
peccata sibi esse remissa quo sensu statuat fidelis *l.13.c.1.§.9.199*
an peccata sequantur fideles obeuntes *l.23.c.5.§.14.486*
ex condonatione peccati non sequitur esse leuius *l.6.c.10.§.8.91*
peccatorum tectio *l.21.c.16.§.38.444*
peccati compensatio *l.23.c.15.§.19.506*
peccati sanatio *l.23.c.13.§.15.500*
peccatum tollitur quoad culpam non quoad existentiam *l.10.c.5.§.6.150*
peccatum vitari potest per gratiam *l.13.c.3.§.10.22*
peccatorum *reliquiæ* in fideli *l.23.c.3.§.28.483.& l.23.c.13.§.42.501*
peccatum in nobis esse residuum *l.21.c.16.§.443*
peccati lex in regenitis *l.10.c.9.§.13 142*
peccata possunt consistere cum iustitia *l.6.c.12.§.6.94*
Peccati in fideli nullum dominium *l.10.c.18.§.7.152*
Peccatum non facere dicuntur fideles quia illi non student *l.11.c.5.§.24.160*
non peccare varie dicitur *l.11.c.5.§.4.159*
Peccatum odit renatus conseruante eum interius semine Dei *l.11.c.5.§.23.160*
aliud esse in peccato, aliud esse in aliquo peccato *l.10.c.15.§.15.150*
in Peccato manere quid *l.21.c.15.§.28.441*
Peccata ex subreptione sunt tamen voluntaria *l.6.c.10.§.22.92*
Deus non vlciscitur peccata fidelium *l.5.c.4.§.8.60*
Peccatorum visitatio eiusque finis *l.23.c.6.§.19.488*
Peccato dominari nullum dici in Scriptura *l.3.c.13.§.18.32*
an infidelium Peccata Deus remuneretur *l.4.c.9.§.2.50*
Peccatum pertinere ad diuinum iudicium *l.4.c.10.§.12.51*
Peccati misereri Deus non dicitur *l.5.c.10.§.7.71*
Peccatum per legem qua ratione abundet *l.3.c.6.§.19.28*
Peccati lex *l.10.c.8.§.7.140*
Peccati stimulus quid *l.6.c.13.§.6.97*
Peccato mori est effectum iustificationis *l.21.c.3.§.3.423*
Peccati mors *l.21.c.16.§.53.446*
Peccati odium *l.21.c.16.§.43 444*
Peccatum cognitio *l.26.c.20.§.17.597*
Peccatum alienum quotuplici sensu *l.16.c.4.§.16.83*
Peccatum factus Christus *l.21.c.7.§.10.432*
Peccatum quomodo dicatur, & sit legis Ecclesiasticæ transgressio *l.15.c.8.§.8.260*
Peccata determinat Deus *l.2.c.5.§.27.14*
Peccatores qui *l.21.c.18.§.4 448*
Peccator multipl. *l.21.c.20.§.26.451*
Peccatorem Deus amat, licet non propter peccata *l.10.c.17.§.22.152*
an omnis Peccator sit maledictus *l.5.c.4.§.8.60*
nemo peccans amat Deum toto corde *l.6.c.12.§.30.95*
Peccatores constitui quid *l.1.c.8.§.17.7*

πιθήκη σύνοδος l.16.c.9.§.15.285
πίπτειν μέλι l.13.c.9.§.14.209
Perfectio duplex l.11.c.1.§.9.157
Perfectio Dei l.23.c.2.§.23.480
Perfectionis impedimentum multiplex l.11.c.22.§.26.180
Perfectio secundum quid non infert immunitatem à peccato l.11.c.4.§.14.159
Periodum Pauli & Teclæ esse fabulam l.18.c.12.§.11.339
Perseuerantia incerta non potest dici l.9.c.12.§.9.123
vide Fides.
Perseuerantia in malo quid l.13.c.18.§.2.226
Personarum acceptio no est apud Deum l.7.c.8.§.36.109
פשע lib.21.cap.16.§.32.444
Petri victus ratio varia l.19.c.4.§.14.16.353
Petrum fuisse coniugatum l.16.c.4.§.21.277
Petri Damiani Gomorræus l.16.c.4.§.21.277
Philippi duo coniugati l.16.c.12.§.295
Philosophis incognita hominis corruptio l.2.c.8.§.13.16
φεγγμα quid lib.1.cap.3.§.10.2
Plagarum modus Deutet.25. l.26.c.3.§.24.562
πληροφορία lib.13.c.11.§.11.211
est certitudo intellectus l.13.c.11.§.15.ibid.
πληροφοριαῖς lib.20.cap.13.§.9.386
Pœnæ varia acceptio l.23.c.6.§.5.486
Pœnarum distinctio l.6.c.1.§.4.67.& l.23.c.17.§.14.510
Pœna peccati multiplex l.23.c.1.§.4.478
Pœnarum genus duplex lib.23.cap.13.§.43.501.& l.24.c.13.§.8.538
Pœnæ species l.26.c.1.§.6.559
Pœnæ ad peccatum relatio l.23.c.3.§.22.482
Pœnæ & culpæ distinctio l.1.c.8.§.2.7
Pœnarum varij respectus l.24.c.4.§.23.521
Pœna sola non polluit l.23.c.4.§.15.485
nulla Pœna peccati absque opprobrio l.5.c.7.§.22.65
pœnæ cum dolore coniunctio l.26.c.9.§.3.575
Pœna damni l.25.c.5.§.2.548
Pœnæ sensus causa l.26.c.1.§.10.559
Pœnæ non additur comminatio in rebus adiaphoris l.15.c.10.§.38.263
Pœnæ decretum l.23.c.3.§.47.484
Pœnæ dandæ determinatio l.23.c.4.§.3.ibid.
Pœnæ aliæ aliis grauiores l.6.c.9.§.88
Pœnarum gradus l.26.c.6.§.3.566
Pœnarum inæqualitas l.26.c.6.§.4.ibid.
Pœna spiritualis in lege l.26.c.6.§.8.ibid.
Pœna temporalis l.23.c.13.§.499.& l.23.c.19.§.9.514
Pœnæ temporalis à satisfactoris pœnis discrimina lib.23.cap.13.§.45.501
Pœna *æterna* l.23.c.12.§.31.497.& l.26.c.5.§.27.568.& l.26.c.23.§.35.603
Pœna omnis peccati æterna l.6.c.13.§.9.97.& l.26.c.6.§.5.569
Pœna æterna omnes digni l.23.c.19.§.11.514
Pœnæ æternæ reditio non est reprobatio l.8.c.8.§.9.117
Pœnæ post hanc vitam vocantur mors secunda l.6.c.1.§.9.60
Pœnarum post hanc vitam status appellatur damnatio l.6.c.1.§.8.ibid.
Pœnarum nullus finis l.4.c.10.§.10.50
pœnæ Purgatorij natura l.26.c.5.§.20.568
Pœnas fictas ficti Purgatorij quis infligat l.26.c.1.§.11.560
grauitas pœnarum in Purgatorio l.26.c.1.§.9.559
vide Purgatorium.
Pœnæ diuinæ l.24.c.4.§.26.521
pœna Ecclesiastica l.24.c.4.§.9.520
pœnarum Ecclesiasticarum ab indulgentiis discrimen l.24.cap.16.§.39.544
pœnæ priuatæ l.24.c.4.§.20.520
pœnæ vicariæ l.23.c.18.§.39.513
pœnarum compensatio lib.23.cap.13.§.78.502.& lib.24.cap.14.§.28.541
pœnæ debitæ condonatio varia l.24.c.15.§.10.ibid.
pœnarum impositio l.23.c.13.§.59.501.& l.24.c.5.§.41.527
pœnarum permutationes l.23.c.18.§.1.512
pœnarum persolutio gemina l.23.c.4.§.17.485
pœnæ relaxatio l.24.c.4.§.2.521
pœnæ & culpæ *dimissio* petitur à Deo l.23.c.3.§.40.484
pœnæ temporalis remissio l.23.c.2.§.19.480
Pœna quæ per remissionem tollitur l.23.c.3.§.26.483
pœnæ remissio non fit per partes l.23.c.3.§.22.ibid.
pœnarum post remissionem nullum discrimen lib.23.cap.3.§.11.482
pœnarum retentio l.23.c.4.§.14.485
pœnæ satisfactio l.26.c.3.§.27.563
pœnæ Deo satisfactoriæ nullæ l.23.c.10.§.25.404
pœnarum transmissio l.23.c.3.§.19.482
pœnale quid l.24.c.14.§.10.559
Pœnalitates l.23.c.18.§.4.5
Pœnitentia lib.22.cap.9.§.47.472.& lib.23.cap.3.§.12.482.& lib.26.c.13.§.29.584
quibus vocibus pœnitentia in Scriptura designetur l.23.c.8.§.11.490
pœnitentia quid l.23.c.8.§.9.ibid.
vide Resipiscentia.
pœnitentiæ distinctio l.23.c.1.§.7.495
pœnitentia duplex l.23.c.16.§.4.508
pœnitentiæ partes l.23.c.8.§.6.490.& l.23.c.8.§.18.ibid.
pœnitentia voluntatis mutatio l.23.c.8.§.15.ibid.
pœnitentia infert recessum à malo l.23.c.12.§.25.497
pœnitentia in mutatione vitæ l.23.c.16.§.35.509
pœnitentiæ necessitas l.23.c.8.§.3.490
animæ peccatricis Pœnitentia l.26.c.5.§.40.568
Pœnitentiæ & Baptismi differentia l.23.c.10.§.11.494
pœnitentiæ effectuum l.23.c.16.§.18.508
pœnitentiæ fructus l.23.c.11.§.2.493
pœnitentiæ vis l.23.c.16.§.19.508
pœnitentiæ vsus l.23.c.16.§.15.ibid.
pœnitentiæ opera l.23.c.17.§.23.510
status Pœnitentium in hac vita l.26.c.6.§.26.572
pœnitentia pœna l.23.c.14.§.15.504
pœnitentiæ fructus Iræneo pœna quomodo l.23.c.17.§.8.510
pœnitentiæ typus in Psalmis l.11.c.9.§.3.164
pœnitentia secreta l.23.c.13.§.46.501
pœnitentia externa l.23.c.12.§.24.497
pœnitentiæ publicæ vtilitas l.23.c.16.§.5.508
pœnitentiæ solennis commendatio l.23.c.14.§.9.504
pœnitentiæ iniunctæ l.23.c.13.§.31.501
pœnitentiæ iniustæ l.24.c.4.§.14.521
pœnitentiæ impositæ impletio l.24.c.4.§.17.ibid.
an Pœnitentia *satisfactio* pro peccatis l.23.c.8.§.490.& l.23.c.14.§.17.504
pœnitentiariæ satisfactiones l.23.c.10.§.9.494
pœnitentia non satisfactio l.23.c.8.§.41.492
pœnitenti nulla imposita pœna l.24.c.15.§.12.541
quo sensu Pœnitentia Deo satisfiat l.23.c.17.§.29.511
pœnitentiarum relaxatio l.24.c.16.§.35.543
πολλοί l.9.c.10.§.11.126
an *Polycrates* ab Episcopis ortus l.16.c.13.§.18.23.296
Polygamia Iudæorum & Gentium,&c. l.17.c.10.§.32.33.324
Portio quotuplex l.14.c.19.§.11.246
Possessio quotuplex l.14.c.8.§.12.233
possessionis gloriæ causa alia, præparationis alia lib.8.cap.3.§.27.113
Potentia naturalis & actualis, remota & proxima, &c. l.16.c.4.§.14.276
Præcepta quid sint, quæ,&c. l.20.c.20.§.2.400
Præceptum etiam est alterius voluntatis inculcatio l.11.c.14.§.29.172
Præcipitur aliquid duobus modis l.11.c.14.§.29.172
præcepta triplicia l.3.c.7.§.5.27
præcepta priuata non obligant conscientiam l.15.c.9.§.4.261
præcepta à Deo data hominibus in hac vita obligare l.6.c.12.§.35.96
Summa omnium præceptum obligat hanc & futuram vitam l.11.c.8.§.22.164
præceptis salus includitur l.7.c.6.§.14.105
Præceptorum Dei obseruationem cadere sub votum lib.20.c.3.§.&c.371
Plus nemo facit quam quod est præceptum l.11.c.8.§.2.163
Præcepta sua dat Deus etiam principibus l.15.c.13.§.26.266
Præcepta necessaria non violanda l.15.c.10.§.26.262
Prædestinationis distinctio l.7.c.1.§.6.98
Prædestinatio quid l.7.c.1.§.10.98
Prædestinatio est actus voluntatis l.7.c.2.§.99.& l.7.c.2.§.12.ibi.

Prædestinatio est vel amor vel odium *l.7.c.2.§.7.* ibid.
Prædestinatio supponit intellectum *l.7.c.3.§.17.101*
Prædestinatio & præscientia non idem *l.7.c.3.§.9.* ibid.
Prædestinationis non eadem est ratio nudæ scientiæ *l.8.c.2.§.10.111*
Prædestinatio causa ordinis *l.3.c.3.§.16.101*
de Prædestinatione controuersia difficilis *l.7.c.1.§.7.98*
Prædestinatio non potest sequi creationem *lib.8.cap.1.§.13.109*
non eadem est prædestinationis quæ effectuum ipsius causa *l.8.c.2.§.5.110*
Prædestinatio fit gratis *l.8.c.6.§.20.116*
Prædestinatio nullo modo ex operibus *l.8.c.9.§.14.118*
Prædestinatio in infantibus impletur absque eorum cooperatione *l.8.c.5.§.7.114*
determinatio causæ secundæ præuisa, non est causa superiór voluntate Dei,& diuina prædestinatione *l.2.c.5.§.23 14*
quod in Prædestinatione fuit respectus peccatorum *l.8.c.8.§.31.118*
ad Prædestinationem implendam concurrunt media *l.7.c.1.§.14.99*
à Prædestinatione pendent media & finis *l.8.c.3.§.6.112*
Prædestinationis decreta implentur per media *l.9.c.7.§.17.127*
Prædestinatio non reddit inutiles exhortationes *l.8.c.4.§.19.114*
Prædestinationis efficacia ducit ad vitam, & ad media *l.8.c.2.§.16.111*
Prædestinatio falli non potest *l.7.c.1.§.11.99*
Prædestinatio est omnium beneficiorum causa *lib.7.cap.§.23.101*
Prædestinationis effecta sunt bona opera *l.8.c.6.§.7.115*
Prædestinantur homines vt faciant bona opera *l.8.c.6.§.11.*idem.
Prædestinatio in omnium non cedit commodum *l.9.c.7.§.26.127*
an Prædestinati possint esse iniusti *l.8.c.4.§.20.114*
de Prædestinatione ad interitum Augustini sententia *l.7.c.5.§.27.103*
Prædicatio Verbi *l.22.c.12.§.24.476*
Prædicatio ratio ædificandæ Ecclesiæ *l.26.c.11.§.11.579*
quod prædicatur, cognoscendum exibetur *lib.12.cap.9.§.23.192*
Prædicatio Christi *l.26.c.4.§.34.566*
Prædicatio Christi continet confirmationem legis & gratiam Euangelij *l.15.c.4.§.14.257*
Præmia fidelium *l.21.c.21.§.10.452*
Præmiorum receptio *l.26.c.26.§.26.609*
Præparare non est nudus actus intellectus *l.7.c.5.§.27.101*
Præparationes variæ *l.22.c.1.§.8.456*
Præparatio ad iustitiam *l.22.c.8.§.3.468*
Præparatio ad iustificationem *l.22.c.1.§.7.456*
Præparatio iustificationis non est amor *l.22.c.9.§.35.471*
Præparatio regni cœlorum *l.9.c.11.§.20.80*
Præscientia non est opponenda prouidentiæ *l.2.c.6.§.8.14*
Præscientia Dei frustra esse non potest *l.8.c.3.§.12.112*
Præscientia & prædestinatio non idem *l.7.c.3.§.9.100*
Preces non sunt pœnæ *l.24.c.10.§.5.535*
Precum Christianorum natura *l.13.c.6.§.11.207*
Precum finis *l.23.c.6.§.23.488*
Precandi optima ratio à Christo tradita *l.5.c.12.§.10.72*
Preces addunt desiderium boni *l.9.c.13.§.8.133*
Preces variæ *l.24.c.8.§.32.533*
Preces pro omnibus *l.26.c.20.§.3.597*
Precatus Christus non est pro reprobis *l.9.c.13§.7.133*
Preces pro mortuis nullæ *l.26.c.15.§.21.589. & l.26.c.24.§.15.604*
Presbyter continens, temperans, sobrius, &c. *l.17.c.1.302*
Presbyteri vxorati *l.16.c.13.§.23.294*
vide Coniugium.
Presbyteris interdictum consortio subintroductarum mulierum *l.17.c.8.268*
Pretium est satisfactio *l.23.c.19.§.2.513*
Primogenita mascula non fœminea Deo olim consecranda fuisse, ex legis præscripto *l.20.c.14.§.32.&c.384*
Principium naturæ vnum *l.4.c.3.§.13.45*
Probatio *l.26.c.21.§.13.598*
Professio externa *l.13.c.21.§.12.223.& l.23.c.2.§.7.479*
Prohibitio diuina facit peccatum mortale *l.6.c.10.§.27.92*
Promissio *l.22.c.2.§.45.458*
Promissionis distinctio *l.14.c.10.§.9.234*
Promissionum natura *l.13.c.3.§.8.201*
Promissio est præcepti consequens *l.7.c.7.§.14.105*
Promissionis hypotheticę *l.13.c.6.§.1.218*
Promissioni annexa conditio non est in nostra potestate *l.3.c.7.§.2.28*
Promissiones determinantur in Scriptura *l.13.c.§.12.201*
in Promissionibus salus potest numerari *l.7.c.6.§.14.105*
Promissionibus addit Scriptura arrhabonem lib.13. cap.3.§.17.201
Promissionum applicatio *l.13.c.1.§.2.200*
Promissiones applicant Apostoli *l.13.c.§.13.201*
Promissiones sibi applicat fides vera *l.12.c.13.§.12.195*
Promissiones sibi fideles applicant *l.13.c.3.§.15.201*
Promissionum diuinarũ fallax non est applicatio *lib.13.cap7.§.1.260*
Promissio quando obliget *l.20.c.19.§57.400*
Promissio Dei dici potest debitum *l.14.c.22.§.5.249*
Promissiones Dei non carent euentu *l.3.c.13.§.26.82*
προοφείλειν *l.2.c.5.§.18.26.& l.7.c.3.§.2.100*
Propagatio peccati *l.1.c.5.§.1.&c.3*
Propitiatio peccatorum *l.24.c.11.§.24.535*
Propitiationis distinctio *l.13.c.14.§.20.217*
Propitiatio Christi *l.23.c.11.§.18.496*
Proportio multiplex *l.14.c.10.§.15.236 & l.14.c.20.§.18.247*
Proportio hominis ad summum bonum duplex *l.21.c.6.§.6.428*
Propositum est actus voluntatis *l.7.c.2.§.8.100*
Propositum vitæ nouæ *l.22.c.9.§.51.472*
prouidentia diuina est voluntas *l.7.c.2.§.9.100*
Prouidentia Dei à potentia non est separanda *l.2.c.5.§.24.13*
Prouidentiæ non est opponenda præscientia *l.2.c.6.§.8.14*
ex Prouidentia Dei accidunt quæcunque in hac vita accidunt *l.7.c.5.§.20.103*
Prouidentia non tollit naturales rerum proprietates *l.2.c.6.§.2.14*
Prouidentiæ necessitas *l.2.c.5.§.1.12*
necessitas Prouidentiæ non tollit libertatem *l.2.c.5.§.8.12*
Psychicos quos oppugnat Tertullianus fuisse Catholicos *l.19.c.3.§.3.352*
Pugna carnis *l.10.c.9.§.4.142*
Punitio *l.26.c.6.§.28.571*
Punitioni contraria venia *l.6.c.10.§.10.91*
Punitio Dei in hac vita *l.26.c.6.§.17.570*
Punitio peccatorum *l.23.c.2.§.22.480*
Purgatio *l.23.c.17.§.16.510.& & l.26.c.13.§.70.586. & l.26.c.23.§.14.601*
Purgatio areæ *l.26.c.4.§.14.564*
Purgatio Ecclesiæ in hac vita *l.26.c.4.§.30.565*
Purgatio perfecta non fit in hac vita *l.10.c.15.§.9.150*
Purgatio sordium *l.26.c.4.§.25.565*
Purgatio peccatorum Patribus concessa *l.25.c.11.§.32.558*
Purgatio animarum *lib.26.cap.10.§.30.1178. & lib.26.c.23.§.23.505*
Purgatio animæ gemina *l.23.c.9.§.14.492*
Purgatio inf. a terram nulla *l.26.c.3.§.4.560*
Purgatorius ignis quid *l.26.c.13.§.48.585*
Purgatorij locus *l.26.c.1.§.13.560*
Purgatorij pœnæ *l.26.c.1.§.7.559*
Purgatorium an in Scriptura *l.26.c.2.§.4.560*
quæ animæ in Purgatorium fingantur ire *l.26.c.1.§.5.559*
Puritas vitæ *l.23.c.19.§11.497*
πυροῦσθαι ardere, &c. *l.20.c.19.§.23.24.398*

Q.

Quadragesimæ institutio, &c. vnde *l.19.c.7.360*
Quadragesimæ obseruatio varia & libera apud Veteres *l.19.c.7.§.12.&c.361*
Quadragesimale Christi ieiunium an & quomodo imitandum *l.19.c.7.§.55.56.365*
vltimus *Quadrans* *l.26.c.7.§.10.571*

Quies Patrum in limbo lib.25.cap.5.§.8.548
Quinisexta Synodus lib.16.cap.9.§.15.285

R.

רבים l.9.c.10.§.13.129
Raptus quid lib.18.c.11.§.37.338
Ratio communis & perpetua non semper arguit præceptum esse & perpetuum l.20.c.9.§.57.379
Rationis redditio de omnibus peccatis l.6.c.9.§.25.89
Reatus l.10.c.13.§.9.147.& l.23.c.2.§.48.485
Reatus peccati l.21.c.16.§.26.444
Reatus est meritum pœnæ l.6.c.7.§.10.86
Reatus non est relatio peccatoris ad gratiam lib.10.cap.13.§.15.148
Reatus culpæ & pœnæ l.26.c.3.§.32.563
Reatus pœnæ æternæ l.24.c.15.§.6.541
Reatus pœnæ non est habitus l.26.c.4.§.44.566
Reatus infert peccatum esse l.1.10.c.10.§.39.144
Reatus est quid consequens peccatum l.10.c.13.§.8.148
Reatus carentia non infert carentiam peccati lib.10.c.13.§.4. ibid.
Reatus remittitur etiam dum remanet eius fundamentum lib.10.c.13.§.17.148
Receptio Verbi Dei non infert fidem iustificantem lib.13.cap.21 §.8.223
Rechabitarum obedientia l.20.c.12.§.3.&c.384
Rechabitarum vita l.20.c.22.§.28.29.409
Reconciliatio quid l.21.c.15.§.18.440.& l.21.c.17.§.27.447.& l.23.c.13.§.8.499
Reconciliationis natura l.22.c.13.§.13.504
Reconciliationis & remissionis differentiæ, lib.23.cap.19.§.18 514
Reconciliatio sine remissione peccatorum nulla lib.23.c.19.§. 21.ibid.
Reconciliatio mortis Christi effectum l.23.c.13.§.9.499
in Reconciliatione fit mutatio à peccato in iustitiam lib.10.c.17. §.11.152
Reconciliatio vnica est l.9.c.7.§.19.217
Recordatio peccatorum l.26.c.26.§.4.607
Recordatio peccatorum post remissionem nulla lib.23.cap.2.§. 37.481
Redditio secundum opera lib.14.c.7.§.12.233.& lib.23.cap.3.§.52. 484
Redemptio l.23.c.2.§.21.479
Redemptionem Scriptura sacra vocat remissionem peccatorum l.5.c.9.§.3.70
Redemptio mundi l.21.c.21.§.3.452
pro Redemptione omnium Scripturæ loca l.9.c.6.§.2.124
Redemptio est oblata eo sensu, quo vult omnes Deus saluos fieri l.9.c.6.§.10.125
an omnes Redemit Christus quibus offertur auxilium sufficiens l.9.c.11.§.11.131
Redemptio actualis infert applicationem l.9.c.9.§.21.129
Redemptio iustificati non est plena in hac vita l.10.c.5.§.23.138
Redemptio præseruatiua somnium l.5.c.9.§.11.70
Redemptionis gradus à peccato non contracto commentitius est l.5.c.8.§.35.66
Redemptio humani generis non potest referri in Mariam Virginem l.5.c.7.§.37.66
Regeniti etiam sunt ex parte carnales l.10.c.12.§.28.147
Regeniti egent protectione diuina & precibus ne inducantur in tentationem l.3.c.17.§.11.70
omnes Regeniti male concupiscunt l.11.c.13.§.1.169
Regnum cœlorum multiplici sensu l.6.c.12.§.27.
Regni cœlorum præparatio l.9.c.11.§.20.131
Regula conscientiæ l.15.c.7.§.7.259
Regula prudentiæ l.15.c.7.§.7.ibid.
Religio quid l.15.c.7.§.5.ibid.
Religionis actus eliciti & imperati l.20.c.5.§.5.&c.353.&§.18.19. ibid.
Religionis actus esse etiam virtutes sine voto l.20.c.17.§.12.393
Religionum Papisticarum abusus Ecclesiæ laceratio, superstitio, &c. l.20.c.23.415
Religionum ordines lib.20.c.7.375
Reliquiæ peccatorum l.23.c.3.§.28.483.& l.23.c.13.§.42.501
Remissio lib.23.cap.1.§.5.478
Remissio peccatorum lib.21.cap.15.§.1.488
Remissio peccatorum opposita iustitiæ legali l.13.c.21.§.5.223
Remissionis obiectum l.21.c.16.§.54.446
Remissio ad quæ referatur l.24.c.15.§.15.588
nihil remittitur quod non sit peccatum l.10.c.10.§.44.144
Remissionis peccatorum causæ perfectæ l.23.c.2.§.26.480
Remissio peccatorum gratuita l.23.c.20.§.2.515
Remittere gratis quid l.23.c.20.§.14.516
Remissio peccatorum est misericordia l.23.c.20.§.11.516
Remissio peccatorum tollit merita l.14.c.14.§.9.240
Remissio peccatorum absque satisfactionibus l.23.c.21.§.2.516
Remissio peccatorum à iustitia inhærente separari potest l.21.c. 15.§.10.441
Remissio peccatorum imputatiua l.21.c.16.§.2.443
Remissio peccatorum fidem præcedit l.13.c.10.§.18.211
Remissio peccatorum ad fidem pertinet l.13.c.11.§.10.211
Remissio peccatorum quo sensu per fidem impetretur l.13.c. 6.§.8.204
Remissionis ordo l.26.c.10.§.23.577
Remissionis vis l.21.c.16.§.30.444
Remissio peccatorum non tollit prohibitionem legis lib.15.c. 2.§.13.254
Remissio peccatorum gloriam infert l.21.c.15.§.48.442
Remissio pœnæ temporalis l.23.c.2.§.19.480
Remissionis perfectio l.23.c.2.§.16.ibid.
Remissio vna l.23.c.21.§.17.517
Remissio peccatorum in altera vita l.26.c.10.§.13.577
Remissio peccatorum post hanc vitam nulla l.26.c.26.§.46.610
Remissionis humanæ natura l.23.c.2.§.52.482
Remuneratio lib.24.c.3.§.20.520
Remuneratio fidelibus concessa l.25.c.11.§.26.558
Remuneratur Deus opera iustorum ex misericordia sua lib.11. c.18.§.8.175
Remuneratio iniquitatum l.26.c.26.§.8.608
Renouatio quid lib.3.c.5.§.24.26
Renouatio Spiritus lib.21.c.15.§.43.442
nulla Renouatio sine hostia l.3.c.11.§.14.495
Renouatio præit fidei l.3.c.5.§.25.26
Reparatio salutis appellatur liberatio & libertas l.4.c.1.§.4.42
Reprobatio quid lib.8.c.8.§.10.117
Reprobationem infert electio l.8.c.9.§.12.119
Reprobationis distinctio l.8.c.1.§.18.110
Reprobatio negatiua & positiua l.8.c.1.§.25.220.&§.24.110
Reprobatio inepte distinguitur in eam quæ à gratia, & eam quæ à gloria l.8.c.9.§.19.119
an Reprobationis causa peccatum l.7.c.1.§.17.99
an Reprobationis causa sit vsus mali arbitrij l.8.c.10.§.6.120
an Reprobationis causa sit gloria Dei l.8.c.8.§.11.117
Reprobatio est certissima l.8.c.8.§.23.118
Reprobationis exsecutio quomodo fiat l.8.c.8.§.9.117
Reprobi non sunt oues Christi l.9.c.13.§.11.133
Reprobi ὁμωνύμως dicuntur Christiani l.9.c.9.§.13.128
Reprobi sunt templa Dei per externam professionem lib.9.c. 9.§.25.129
Reprobi non sunt omnes qui nunc impij l.9.c.9.§.20.129
Reprobis aliquando tribuit Scriptura quæ ad fideles pertinent, l.9.c.9.§.14.ibid.
Reprobi nullam vnquam hostiam pro peccato suo admiserunt, l.9.c.9.§.24.129
Reprobi quo sensu fruantur Eucharistia & Baptismo l.9.c.9.§. 26.ibid.
Reproborum finis est, non saluari l.7.c.5.§.9.103
Repudij & diuortij discrimen l.18.c.12.§.3.4.338
Repudium quid, an monachatus causa licitum lib.18.cap.12. ibid.
de Repudiis quæ sit Veterum sententia l.18.c.18.348
contra Repudij legitimi vsum allatæ Patrum autoritates soluuntur l.18.c.15.343.
Resipiscentia quid l.23.c.8.§.36.491
Resipiscentiæ causa l.23.c.8.§.31.ibid.
vide Pœnitent.
Restitutio hominis l.7.c.1.§.1.98
Restitutio rei ablatæ lib.26.c.26.§.22.609
Restitutio rei ablatæ officium est non supplicium lib.23.c.10. §.18.494

Resurrectio l.21.c.21.§.15.453
Resurrectionis confirmatio l.26.c.19.§.32.596
Retributio duplex l.14.c.9.§.4.234
vide Redditio & Merces.
Reuelationes l.14.c.16.§.7.542
Reuelatio multiplex l.13.c.17.§.25.219
Reuelatio obiectum fidei l.13.c.5.§.1.203
Reuelationum diuinarum certitudo vnde l.13.c.10.§.12.212
Reuelatio mysteriorum necessaria ad salutem l.8.10.§.3.120
Reuelationibus nouis fides non indiget l.5.c.7.§.17.64
Reuelatio peculiaris quibusdam l.13.c.9.§.13.209
Reuelatio futurorum l.25.c.8.§.28.552
Reuelatio per ignem l.26.c.12.§.23.583
an *Reuerentia* cognatis, &c. debita determinet quibus gradibus connubia illicita, &c. l.18.c.8.§.4.&c.330
vide cognatio.
Reus duplici ratione aliquis dicitur l.10.c.13.§.9.148
vide Reatus.
Rituum Iudaicorum numerus definitus l.15.c.16.§.12.269

S.

S *Abbathi* ieiunium l.19.c.8.§.1.2.&c.365.366
Sacerdotum veterum non eadem ratio quæ nouorum l.15.c.9.§.3.261
Sacerdotis veteris imperia sunt duplicia l.15.c.9.§.2.ibid.
Sacerdotum legalium vices l.17.c.5.§.16.312
Sacerdotum Veteris Testamenti continentia l.17.c.5.§.13.14.15.311.312
Sacerdotum virtutes num opponantur matrimonio l.17.c.6.632 & c.7.315
an Sacerdotalis muneris partibus coniugium opponatur l.17.c.7.ibid.
Sacerdotum coniugium Papistis dictum peccatum scortatione grauius l.16.c.1.§.9.271
Sacerdotibus quænam curæ seculares sint permissæ l.17.c.4.§.19 &c.311
Sacerdotum Ethnicorum cœlibatus l.17.c.7.§.15.16.17.&c.316
Sacramentorum quæ partis l.22.c.6.§.16.460
vsus Sacramentorum quis finis l.13.c.3.§.24.204
Sacrificia V.T. l.23.c.18.§.19.512
Sacrificia Mosis l.25.c.6.§.10.547
Sacrificia in Veteri Testamento purgabant ex pacto l.9.c.2.§.7.122
Sacrificium Christi l.23.c.18.§.21.512
Sacrificij Christi efficacia l.9.c.2.§.10.122
Sacrificia pœnalia nulla l.23.c.12.§.41.448
Sacrificia pro mortuis nulla l.26.c.16.§.15.591
Sagena iacta in mare quid l.25.c.4.§.10.547
Salus l.22.c.12.§.24.475
Saluare, in Scriptura non restringitur ad dona Spiritus, ad vitam æternam l.9.c.10.§.18.130
Salus spiritualis l.22.c.4.§.6.460
Salus est hominum restauratio l.7.c.1.§.2.98
Salutis reparatio appellatur liberatio & libertas l.4.c.1.§.4.42
Salus in Christo describitur liberatio à tenebris l.4.c.3.§.5.44
Distinctio salutis hominis per curationem & præseruationem l.5.c.9.§.4.69
Salus vnde l.25.c.9.§.26.555
Salutis prima causa voluntas Dei l.7.c.1.§.4.99
Salutis efficientia à Deo, capacitas in homine l.3.c.4.§.6.24
Salus nostra à Dei misericordia l.14.c.14.§.1.240
Salus nulli debetur l.9.c.11.§.8.131
Salus potest numerari in promissionibus l.7.c.6.§.14.105
Ad salutem pertinentia in forma promissionum proposita l.13.c.3.§.10.203
Salutis vnicus modus l.21.c.21.§.35.453
Salutem æternam Christus ex compacto nobis meruit l.9.c.1.§.7.122
Salus non pendet ab homine l.8.c.1.§.4.109
Salus quo sensu quibusdam impossibilis l.8.c.5.§.10.114
Salus multis est impossibilis l.8.c.8.§.16.117
Hominem saluari si velit quo sensu verum l.8.c.4.§.15.114
Saluos omnes quo sensu Deus velit fieri l.7.c.6.§.4.104
Non salnari est finis reproborum l.7.c.5.§.19.103
Salutis capacitas non infert illius donationem l.7.c.8.§.18.107
In salutis acquisitione quænam conditio requiratur l.15.c.1.§.11.252
Salutis promissio non sine conditione legis implendæ l.15.c.2.§.19.255
Salutis duo beneficia l.14.c.17.§.12.245
ad salutem quicquid est vere bonum & iustum, pertinet l.4.c.11.§.14.53
Salutis gratuitæ & sanctificationis arctissima coniunctio l.14.c.11.§.4.236
Salutis gradus l.21.c.21.§.33.454
Salutis œconomia l.21.l.16.§.11.896. & l.22.c.8.§.8.468
Samuelis anima l.25.c.8.§.2.550
Sancti l.26.c.17.§.7.104
Sancti qui l.25.c.2.§.22.541
Sanctorum passiones l.24.c.3.§.4.519
Sanctorum gloria inæqualis l.25.c.3.§.10.545
Sanctorum suffragia l.26.c.17.§.3.591
Sanctis non est vota nuncupanda l.20.c.2.360
Sanctificatio quid l.10.c.1.§.4.134
Sanctificationis natura l.10.c.3.§.5.136
Sanctificationis necessitas l.10.c.2.§.3.135
Sanctificationis materia l.21.c.17.§.6.347
Sanctificationis causa efficiens l.10.c.3.§.4.136
Sanctificationis initium l.22.c.4.§.50.463
an Sanctificatio in natis ex fidelibus obstet reprobationi l.7.c.8.§.37.109
Sanctificationis imperfectio in actibus l.11.c.1.§2.156
Sanctificationis perfectio quæ l.10.c.3.§.6.136
Sanctificatio medium ad vitam æternam l.21.c.4.§.8.425
Sanctificatio à iustificatione non separata l.10.c.2.§.9.135
Sanctificationis & iustificationis discrimen l.10.c.1.§.5.134
Sanctificatio sequitur iustificationem l.21.c.5.§.25.427
Sanctitas vitæ l.23.c.11.§.22.496
Sanctitas quotuplex l.5.1.§.9.55
Sanctitas fidelium vnde l.5.c.1.§.9.55
Sanctitas in matrimonio l.17.c.§.24.306
Sanctuarium cœli l.25.c.2.§.8.545
Sanguinis & mortis Christi idem effectum l.24.c.12.§.9.538
Sanguis Christi totus applicatus l.24.c.12.§.8.ibid.
Sanitas spiritualis l.22.c.12.§.20.476
Sapientia l.22.c.9.§.8.470
Sapientia Dei quot modis habitet in homine l.5.c.7.§.11.67
Satisfactio l.23.c.3.§.14.482
Satisfactio quid l.6.c.5.§.7.134
Satisfactio pretium l.23.c.19.§.2.513
Satisfactionis distinctio l.23.c.7.§.6.488
Satisfactio diuinæ iustitiæ l.24.c.14.§.14.540
Satisfactio *Christi* l.23.c.2.§.29.480. & l.24.c.8.§.17.532 & l.24.c.12.§.3.538
Satisfactio Christi plena l.23.c.19.§.2.513
an Deus tenebatur admittere satisfactionem Christi l.9.c.2.§.23.122
Satisfactionum Christi applicatio l.24.c.12.§.6.538
Satisfactio *humana* l.23.c.7.§.3.488
Satisfactionum origo l.23.c.13.§.17.501
Satisfactionis partes l.23.c.7.§.7.489
Satisfactiones ex Papist. opinione sunt opera l.23.c.20.§.3.515
Satisfacientis intentio l.24.c.3.§.21.520
Satisfactio pœnæ retentæ l.23.c.13.§.7.499
Satisfactio pœnalis nulla l.26.c.26.§.24.609
Satisfactio hum. Deo nulla fit l.23.c.7.§.4.488
Satisfactionibus placatio facta non est misericordiæ l.24.c.9.§.9.532
Satisfactionis hum. nulla mentio in Scriptura l.23.c.13.§.30.500 & l.23.c.18.§.5.512
Satisfactio nostra subalternata non est passioni Christi l.23.c.19.§.25.55
Satisfactiones humanæ merito Christi iniuriæ l.23.c.19.§.4.514
Satisfactio arbitraria l.23.c.15.§.3.505
Satisfactiones alienæ l.24.c.1.§.1.517.& l.24.c.6.§.4.427
Satisfactionis alienæ distinctio l.24.c.1.§.7.518
Satisfactionis alienæ nullum est in Scriptura exemplum l.24.c.9§.12.534
Satisfactiones Sanctorum nullæ l.24.c.13.§.3.539
Satisfactionum communicatio l.24.c.3.5.§.16.1055, & l.24.c.11.§.
Satisfactionis impedimentum l.23.c.13.§.66.502 (17.537
Satis-

Satisfactionum effecta l.24.l.6.§.14.528
satisfactiones inutiles l.9.c.2.§.22.122.& l.23.c.13.l.27.& l.23.c.17.11.510
satisfactiones Papisticæ posteriores remissione peccatorum l.23 c.16.§.29.509
satisfactionum Papisticarum à veteribus discrimen l.23.c.16.§.7.508
satisfactio Ecclesiæ l.23.c.15.§.18.506
satisfactionum demensa tempora l.23.l.18.§.29.513
satisfactiones pœnitentiariæ l.23.c.10.§.9.493
Origeni pœnitentiam dictam esse satisfactionem l.23.c.14.§.12.504
satisfactio externa doloris testificatio non est l.23.c.12.§.3.496
Scandalum vitandum l.15.c.2.§.30.255
scandali vitandi necessitas etiam propter conscientiam proximi infirmioris l.20.c.21.§.80.81.82.406
Scripturæ apices nulli mysterio vacant l.5.c.3.§.34.59
In Scriptura res propositæ duum sunt generum l.13.c.3.§.8.201
Scriptura non continet omnia individua l.13.c.5.§.24.205
Scortationis & coniugij impia comparatio à Papistis instituta l.16.c.6.280
scortationem in Clero Pontificio tolerari,&c. l.16.c.4.§.21.22.&c.277
Sectis Monachorum Ecclesiam distrahi,&c. l.20.c.23.§.6.&c.415.416
sectarum nomina ab hominibus petita damnantur l.20.c.23.§.14 15.&c.416
Seculi cura an vlla Ecclesiasticis viris licita l.17.c.4.§.19.311
Securitas quid l.13.c.13.§.47.215
שאת l.3.c.13.§.11.31
שאול l.25.c.7.§.10.548
Segnities non oritur à persuasione salutis gratuitæ l.14.c.11.§.6.237
Σημεῖον l.20.c.22.§.85.413
Σημάντης l.17.c.4.§.5.310
Sensus corporis à concupiscentia distincti l.10.c.8.§.17.142
Separatio bonorum à malis l.26.c.4.§.15.564
separatio hominum in dexteram & sinistram l.6.c.3.§.7.80
Sepultura l.26.c.15.§.32.590
Serpentis odium omnibus commune l.5.c.3.§.12.57
ille qui serpentis caput debuit conterere à peccato fuit immunis l.5.c.7.§.28.65
serpens æneus l.21.c.16.§.8.443
Seruire Deo quid l.14.c.16.§.29.143
Seruus inutilis quis l.14.c.16.§.17.242
Seruitutis species l.14.c.16.§.11.241
serui nomen non semper pro mancipio l.14.c.16.§.11.241
seruum arbitrium l.2.c.8.§.8.16. vide Liberum arbitr.
Sidonij Apollinaris coniugium, vxor, liberi,&c. l.16.c.13.§.13.295.& §.37.300
Sigillorum varij sunt gradus l.13.c.10.§.5.211
Signaculum non est in spem indefinitam l.13.c.3.§.19.203
Significare perfecte aliquid, quomodo dicatur l.17.c.10.§.19 323
Signorum natura l.23.c.17.§.9.510
Sinus Abrahæ locus l.25.c.9.§.11.554
sinus Abrahæ locus gaudij l.25.c.11.§.11.556
Sitis spiritualis l.11.c.22.§.23 179
Socrates histor. à Ferrarij, &c. calumniis purgatur l.16.c.10.§.10.287
Soluere ieiunium, de fine ieiunio imponendo dici l.19.c.2.§.12.352
Somnus l.26.c.27.§.17.608
somnus imago mortis l.26.c.21.§.33.599
σώφρων Tit.1.&c. quid l.17.c.1.§.6.302
שוב l.23.c.8.§.16.490
Spes l.22.c.9.§.26.471
spei natura l.21.c.20.§.15.451
spei ab exspectatione distinctio l.13.c.11.§.12.212
spes in voluntate l.13.c.8.§.9.207
spei obiectum l.12.c.2.§.14.184.& l.22.c.9.§.35.471
spes oritur à gratia l.14.c.11.§.17.237
spes Christiana quid l.13.c.3.§.4.290
spes certitudini non opponitur l.13.c.11.§.21.212
spei cum fide coniunctio l.22.c.2.§.9.457
spes fiduciam habet à fide l.13.c.7.§.8.208
nulla spes absque speciali applicatione l.13.c.3.§.2.202
spes restitutionis l.26.c.23.§.14.601
spes resurrectionis certissima l.13.c.13.§.27.214
Spiridionis libertas in vsu ciborum l.19.c.5.§.55.359. vindicatur ibi. §.62.63.ibid.
Spiritus S. inspiratio l.22.c.4.§.21.461
Spiritus S. efficacia l.13.c.10.§.3.& l.26.c.4.§.2.563
Spiritus vis cooperans Baptismo aquæ l.26.c.4.§.5.ibid.
Spiritus operatio in fidelibus l.3.c.12.§.30
Spiritus Dei in nobis non agit vt in lapidibus l.3.c.12.§.4.30
Spiritus renouatio l.21.c.15.§.43.442
Spiritus motus certus l.13.c.10.§.14.212
Spiritus sancti testimonium l.13.c.3.§.13.203
Spiritus hominis non ignorat quæ sunt in homine lib.3.c.11.§.19.214
Spontaneum & voluntarium differunt l.3.c.3.§.11.23
Stationes quid sint Tertulliano l.19.c.8.§.12.13.366
Status hominis triplex l.2.c.3.§.4.10
Status post hanc vitam duplex l.25.c.2.§.3.
Stipendium quid l.14.c.13.§.4.241
Subiectio omnium sub Christo l.26.c.7.§.16.572
Sub introductas fœminas non esse Cleric. vxores l.16.c.8.§.1.3.&c.318.&c.
Sufficientiæ & efficaciæ mortis Christi distinctio l.9.c.4.§.11.123. vide mors Christi.
Suffragij modus l.24.c.6.§.45.530
suffragia pro mortuis nulla l.26.c.17.§.14.592
suffragia pro mortuis apud Patres quomodo intelligenda l.26.c.24.§.2.603
Suggestio mala est peccatum l.10.c.11.§.10,146
Supererogatio l.23.c.13.§.48.501
Superstitio monachorum l.20.c.23.§.28.29.416
Superstitio nulla veritatis cuiuspiam esse potest fundamentum l.5.c.6.§.26.64
superstitioni lasciuienti non est indulgendum l.5.c.7.§.48.67
Supplicia sunt post hanc vitam l.6.c.1.§.5.79
supplicio rum genera l.26.c.6.§.14.80
συνεισακτοὶ mulieres, quænam sint dictæ Nicænis Patribus l.17.c.8.§.13 &c.38.&c non esse Cleric. vxores ibid.
Synesij Episcopi Cyrenensis coniugium l.16.c.13.§.20.25.26.&c.296
συγγενεῖς dicti etiam parentes l.16.c.13.§.23.ibid.
σωματικὸν l.16.c.13.§.38.297

T.

TEmpli Ierosolymitani tristega ædificia an fœminarum mansioni destinata l.20.c.14.§.37.&c.389
Temporalium rerum varia consideratio l.24.c.6.§.23.529
Temporariæ mansiones l.25.c.5.§.5.547
Tenebræ sunt homines extra Christum l.4.c.3.§.6.44
Tenebræ quas circumfert homo sunt internæ l.4.c.3.§.6.44
Tentatio non infert possibilitatem facti l.11.c.14.§.26.172
Tentatio non tollit certitudinem l.13.c.18.§.13.220
Tentationum gradus tres l.20.c.19.§.4.400.&c.
Tentatio Dei quid l.20.c.23.§.27.416
Tentationis,& explorationis diuinæ quis sit finis lib.3.cap.21.§.330
per tentationes homo in ἀνάμνησιν suæ cognitionem deducitur lib.3.c.11.§.6.30
Terror est à condemnatione & morte l.15.c.4.§.29.258
Tertullianus coniugatus l.16.c.13.§.7.295.&§.36.300
in Testamento Veteri fuit promissionum veritas lib.15.cap.3.§.22.256
Testimonium quid l.13.c.10.§.4.210
Testimonium genus reuelationis l.13.c.16.§.14.220
Testimonium multiplex l.13.c.10.§.22.211
תפלה l.20.c.1.§.3.369
θεραπευταὶ Essæi, &c. l.20.c.22.§.98.414
Thesaurus Ecclesiæ l.24.c.3.§.2.519
Thesauri Ecclesiæ distributio l.24.c.15.§.8.541
Thesaurus Ecclesiæ nullus l.24.c.16.§.26.543
תולדה quid l.18.c.2.§.7.325
Timor l.22.c.9.§.4.470
Timoris significatio l.22.c.9.§.14.ibid.
Timoris natura l.22.c.9.§.22.471
Timor multiplex l.14.c.10.§.14.51
Timor Dei l.11.c.24.§.15.182
non omnis timor opponitur certitudini l.23.c.15.§.15.217

Timoris effectus *l.22.c.9.§.23.471*
Timor sine fide desperatio *l.22.c.9.§.10. ibid.*
Timothei victus abstemij ratio, &c. *l.19.c.4.§.15.353*
Tormenta post hanc vitam sunt æterna *l.6.c.1.§.7.74.* vide Mors.
Traditionum fons consuetudo *l.15.c.16.§.33.270*
Traditiones omnes præter Dei legem sunt humanæ *l.15.c.15.§.9.268*
Traditiones contrariæ legi Dei *l.15.c.15.§.12.ibid.*
Traditio legi diuinæ contraria duplici ratione *l.15.c.15.§.14. ibid.*
Traditionum inutilitas *l.15.c.15.§.11.ibid.*
comparatio Iudaicorum rituum cum Pontificiorum traditionibus *l.15.c.16.§.16.269*
Traditio Iudici *l.26.c.7.§.8.571*
Transgressio legis non est sine reatu pœnæ *l.10.c.5.§.10.135* vide Lex.
Transitus per ignem *l.26.c.13.§.24.584*
Tribulationes l.26.c.12.§.15.581
Tribulationes huius vitæ *l.26.c.4.§.33.565*
à Dei *tribunali* subducere se, nemo potest *l.6.c.1.§.2.76*
Tristega ædificia an fuerint in templo Ierosolymitano fœminarum sacrarum mansioni destinata. vide Templum.
עובאות mulieres Exod.38. quænam *l.20.c.14.§.41.389*
Typis non est quicquid similitudinem habet cum alio *l.5.c.4.§.13.60*
Typorum natura *l.21.c.16.§.9.443*

V.

V*Asa iræ* quid *l.7.c.5.§.6.103*
Venia contraria est punitioni *l.6.c.10.§.10.91*
Venia lapsis concessa *l.23.c.11.§.495*
Veniale & mortale opponuntur vt pœna & liberatio à pœna *l.6.c.7.§.3.16*
Venialia quotuplicia *l.6.c.7.§.9. ibid.* vide Peccatum.
Verbum Dei *l.13.c.17.§.4.218*
Veritas in re posita est *l.25.c.10.§.11.556*
Veritas doctrinæ non est metienda ex cognitione, vel ignoratione alienæ electionis *l.9.c.6.§.21.126*
Veritatis vsus *l.23.c.15.§.3.505*
Veritatis cognitioni adiuncta persuasio *l.12.c.3.§.10.186*
Victima pro peccato *l.21.c.17.§.34.448*
Victoria de infirmitate *l.23.c.13.§.22.499*
Viduis Clericis licere noua coniugia inire *l.17.c.10.§.4.321*
Viduæ delectæ ad ministerium Ecclesiæ *l.20.c.16.§.18.392*
Viduæ quæ primam fidem irritam faciunt *l.20.c.16.391*
Vincula spiritualia *l.21.c.16.§.15.443*
Vindicta l.23.c.10.§.21.494
Vindicta peccati *l.23.c.16.§.13.487*
Vindicta extrema impiis *l.26.c.5.§.29.568*
Virginitas l.25.c.4.§.19.547
Virginitas perpetua apud Iudæos inusitata *l.20.c.14.§.6.386*
Virginitatis votum *l.20.c.14.&c. ibid.*
Virginitas B. Mariæ an votiua, &c. *l.20.c.14.§.3.&c. ibid.*
B. Virgo, vide Maria.
Virgines recluſæ 2. Maccab.3. quænam sint *l.20.c.14.§.44.389*
Vires in homine duplices *l.11.c.1.§.315.* vide liberum arbitrium.
Virtutum infusio *l.21.c.15.§.51.442*
Virtutes huius vitæ *l.22.c.14.§.21.478*
Virtutes Christianæ à fide non separatæ *l.22.c.19.§.3.472.* vide Opera.
Visio Dei *l.25.c.9.§.5.553*
Visio Dei perfectionem infert *l.21.c.20.§.32.452*
Visus nullus est implicitus *l.12.c.7.§.8.179*
Vita à iustitia distincta *l.21.c.2.§.59.423*
Vita consequens iustificationis *l.22.c.11.§.16.475*
Vita de essentia veræ fidei est *l.12.c.13.§.18.196*
Vita Christianorum *l.26.c.11.§.8.579*
Vita noua *l.23.c.18.§.13.512*
Vita noua quid *l.25.c.6.§.1.548*
Vitæ nouæ propositum *l.22.c.9.§.51.472*
Vitæ sanctitas *l.23.c.11.§.22.496*
Vita spiritualis *l.21.c.15.§.38.441*
an in pia vita collocanda fiducia *l.14.c.21.§.6.348*
Vitæ huius à vita futura distinctio *l.13.c.19.§.9.222*
Vita *æterna l.14.c.15.§.5.485.&l.25.c.1.§.497*
Vita æterna iustitiæ legali proponitur *l.15.c.5.§.5.257*
Vita æterna quo sensu pendeat à conditione operum *l.13.c.18.§.31.210*
Vita æterna non est debitum *l.14.c.13.§.10.239*
Vita æterna est gratia *l.14.c.22.§.7.250*
Vita æterna hæreditas *l.14.c.6.§.35.232*
Vita æterna obuenit hæreditatis iure *l.14.c.15.§.1.240*
Vitam æternam habet qui credit in Christum *l.13.c.5.§.5.203*
Vitæ æternæ è diametro opposita mors æterna *l.6.c.3.§.27.80*
in vita æterna inæquales gradus *l.14.c.18.§.4.245*
post vitam æternam nihil sperandum esse *l.8.c.3.§.12.112*
Vitium multiplex *l.10.c.10.§.4.142*
Vitium quodlibet est deformitas *l.10.c.9.§.6.142*
Vitia omnia opposita regulæ morum sunt peccata *l.10.c.10.§.5.142*
Viuentium Bellarminiana in tres ordines distributio *l.11.c.12.§.14.169*
Viuificatio l.21.c.15.§.13.441
Vmbra Vetus Testamentum quo sensu *l.5.c.4.§.12.60*
Vnio animæ cum Deo *l.22.c.14.§.11.477*
Vnitatis Ecclesiæ ratio duplex *l.20.c.23.§.6.415.* monachatu Papistico violatur *ibid.*
Vocatio ad salutem duplex *l.7.c.8.§.26.108*
Vocatio nullo modo à nobis *l.8.c.6.§.14.115*
Vocationem non præcedunt bona opera *l.8.c.6.§.19. ibid.*
Vocatio externa initium vitæ *l.13.c.21.§.44.224*
Vocationis efficacia electionis testimonium *lib.13.cap.16.§.13.218*
Vocatio omnis non infert salutem *l.7.c.8.§.27.108*
Vocatio infantium tota in gratuito fœdere *l.7.c.1.§.21.99*
Voluntatis variæ definitiones *l.7.c.6.§.7.104*
Voluntas & liberum arbitrium re non differunt *lib.4.cap.1.§.18.43*
Voluntatis actus sunt immanentes *l.7.c.5.§.9.103*
Voluntas quando pro ratione *l.14.c.18.§.11.246*
Voluntas quotuplex *l.4.c.4.§.7.46*
Voluntas *Dei l.22.c.12.§.4.475*
Deo voluntas sua est iustitia *l.8.c.4.§.8.113*
Voluntas Dei summa lex *l.5.c.7.§.42.66*
Voluntas Dei quotuplex *l.7.c.5.§.10.103*
Voluntatis Dei distinctio in iram & gratiam *l.17.c.1.§.5.98*
Voluntas Dei male distinguitur in antecedentem & consequentem *l.18.c.5.§.16.114*
Voluntas Dei conditionata dici non potest *l.7.c.6.§.21.105*
Voluntas Dei distinctio in decreti & mandati *l.7.c.6.§.3.104*
Voluntas *beneplaciti* præsidet rebus omnibus *l.7.c.8.§.12.107*
Voluntas Dei causa efficax *l.8.c.5.§.18.114*
Opera voluntatem Dei non possunt determinare *l.8.c.6.§.5.115*
Voluntas decreti semper impletur *l.7.c.6.§.3.104*
Voluntati diuinæ non potest resisti *l.8.c.9.§.6.118*
ad voluntatem εὐδοκίας non pertinet omne quod acceptum Deo *l.7.c.6.§.12.105*
Voluntas beneplaciti non est norma actionum nostrarum *l.9.c.6.§.16.125*
Voluntas *signi* est regula ministerij externi *l.9.c.6.§.18. ibid.*
Voluntati mandati quotidie resistunt homines *l.7.c.5.§.10.103*
Legitima non est consequentia à voluntate signi ad voluntatem beneplaciti *l.7.c.6.§.23.105*
Voluntas *humana* nihil appetit nisi sub ratione boni *l.2.c.9.§.6.17*
Voluntatis humanæ actus *l.13.c.8.§.16.208*
Voluntatis actus amor *l.7.c.2.§.7.100*
Voluntatis actus apprehensio *l.22.c.11.§.20.473*
Voluntatis motus *l.2.c.1.§.5.9*
Voluntas mouetur ad contingentia effecta *l.2.l.1.§.7.9*
Voluntatis motus ad necessaria *l.2.c.1.§.8.9*
Voluntaria etiam esse quæ sunt necessaria *l.20.c.3.§.21.&24.372*
Voluntas nostra non potest Deo nos eripere *l.13.c.9.§.17.209*
Voluntatis libertas à vi externa *l.11.c.7.§.10.161*
Homo habet à natura posse velle, non bene velle *l.3.c.18.§.6.42*
Voluntas absente gratia ne potest quidem velle *l.4.c.1.§.20.43*
In infideli neque est actus volendi bene neque habitus *l.4.c.10.§.24.52*
Voluntas est vitiata *l.4.c.4.§.19.46*

Voluntas ſerua peccati l.3.c.17.§.19.49
Voluntas omnibus hominibus eſt contumaciæ cauſa lib.3. cap. 8 §.2 29
Voluntas infidelium deſtituitur charitate l.4.c.10.§.2.50
Voluntas hominis præcurrens & concurrens cum donis Dei l. 20.c.18.§.7.8.394.& §.26.395
Non modo volens iuuatur homo, ſed præuenitur lib.3. c.17.§. 16.40
Voluntas nunquam cogitur à fide l.12.c.14.§.7.196
Voluntarie homo paret Deo l.3.c.16.§.31.38
Voluntatis humanæ conſtantiam in bono propoſito non ſemper eſſe voto firmandam l.20.c.17.§.15,16.18.&c.394
Voluntas infantibus eſt, licet non voluntatis exercitium l.10.c. 16.§.12 151
Voluntatis diſpoſitio poſt mortem ſuperſtes l.6 c.5.§.21.85
Voluntarium multis modis l.10.c.16.§.13.151. etiam quod neceſſarium l.20.c.3.§.21.24.371
Voluntarium & ſpontaneum differunt l.3.c.3.§.11.23
Voluntarium non tantum coactioni, ſed etiam motui naturali opponitur l.3.c.16.§.26.38
Gradus voluntarij multi l.3.c.17.§.23.40
Non omne voluntarium euitabile l.3.c.2 §.4.20.& l.20.c.3.§.21. &c.371
Voluntarie peccare quid l.26.c.6.§.31.570
Vomitus peccatorum quid l.21.c.16.§.33.444
Voti nomen lib.20.cap.1.§.3.&c.369.&c. res ibid.§.5.6.ibid.
Votum lex priuata l.20.c.3.§.22.371
Vota quomodo ſint cultus Dei, ſententia & argumenta Papiſtarum l.20.c.5.372
Sententia & argumenta Catholicorum c.6.373
Vota Deo ſoli nuncupanda, non Sanctis l.20.c.2.369
An ex voto facta ſint Deo gratiora l.20.c.17.§.7.8.&c.393
Votum non ſemper exigi ad voluntatem in bono propoſito confirmandam l.20.c.17.§.15.16.18.393
Voti materia quænam ſit, vtrum præcepta in votum cadant lib. 20.c.5.370
An vouendum quicquid Deo gratum l.20.c.17.§.1.&c.393
Votum Baptiſmi l.20.c.4.371
Voti redditio non ſupponit meritum l.14.c.6.§.22.231
Vota religionum Papiſticorum ordinum l.20.c.7.375
Votorum origo duplex l.20.c.20.§.1.400
Votum cœlibatus l.20.c.14.&c.386
Pro voto continentiæ Bellarmini rationes excutiuntur l.20.c. 17.393.
Votum cœlibatus an à B. Virgine Maria, & quando nuncupatum fuerit l.20.c.14.386
Votum obedientiæ Monaſticæ, cæcæ,&c. l.20.c.11.383
Argumenta Papiſtarum pro illo voto, diluuntur c.12.ibid.
Catholicorum argumenta contra illud votum ibid.c.13.386
Votum paupertatis l.20.c.8.758
Argumenta Papiſtarum pro illo voto ſoluuntur lib.20.cap. 9.759
Catholicorum argumenta aduerſus paupertatem Monaſticam vind. l.20.c.10 376
Vrbicus nomen appellatiuum non proprium vnius hominis lib. 19.c.7.§.8.365
Vri quid ſit l.20.c.19.§.23.24.398
Vſque denotare terminum l.19.c.2.§.10.11.352
in *Vtilibus* ſpectanda eſt inſtituentis voluntas l.23.c.13.§.39.501

Y.

Ὑπανδρος coniugata l.18.c.14.§.21.341

Z.

Ζημία lib.16.cap.13.§.32.584

FINIS.

INDEX

PANSTRATIÆ CATHOLICÆ
TOMI TERTII
LIBER PRIMVS.
Qui est
DE HOMINE CORRVPTO.

Caput Primum.

Calumnia Iesuitarum de prima Hominis Natura.

TERTIVS Locus habet controuersias de Homine, tum corrupto, tum reparato. Nam consentimus omnes à Deo creatum fuisse beatum, id est, expertem, tum culpæ, tum pœnæ. Non immutabilem tamen: non enim Deum: sed tantum ad imaginem, & similitudinem Dei. Itaq; paulo post tentatum à Sathana, sub specie serpentis, sua propria voluntate consensisse malis suasionibus; Creatorique fuisse rebellem: eius mandatum, & quidem obseruatu non difficile, transgressum. Ex eo debitas incurrisse pœnas, tum in corpore, tum in anima. Peccasse autem non ipsum sibi tantum, sed etiam omnib. posteris: ad quos propagata sit corruptio: sic vt non tantum imitando scelera parent: sed etiam nascendo peccati virus educant à parentibus. Sed hac de re disertiora sunt verba Confessionis Gallicæ, in articulis nono, decimo, vndecimo: quos adscribo.

II. *Credimus hominem creatum purum, & integrum, & imagini Dei conformem, sua ipsius culpa excidisse a gratia, quam acceperat: ac proinde seipsum à Deo, omnis iustitiæ, & bonorum omnium fonte, abalienasse, adeo vt ipsius natura sit prorsus corrupta: & spiritu excæcatus, ac corde depravatus omnem illam integritatem, sine vlla prorsus exceptione, amiserit. Etsi enim nonnullam habet integritatem, sine vlla prorsus exceptione, amiserit. Etsi enim nonnullam habet boni, & mali discretionem: affirmamus tamẽ, quicquid habet lucis, mox fieri tenebras, cum de quærendo Deo agitur, adeo vt sua intelligentia, & ratione nullo modo possit ad eum accedere. Item, quamuis voluntate sit praditus, quæ ad hoc, vel illud moueatur, tamen cum ea sit penitus sub peccato captiua, nullam prorsus habet ad bonum appetendum libertatem, nisi quam ex gratia, & Dei dono acceperit.*

III. *Credimus totam Adami sobolem hac contagione infectam esse, quam peccatum originale vocamus: vitium videlicet ex propagatione manans: non autem ex imitatione duntaxat, sicut Pelagiani senserunt, quorum omnes errores detestamur. Nec putamus necessarium esse inquirere, quinam possit hoc peccatum ab vno ad alterum propagari. Sufficit enim, quæ Deus Adamo largitus erat, non ipsi soli, sed etiam toti eius posteritati fuisse data: ac proinde nos in ipsius persona omnibus illis bonis spoliatos, in omnem hanc miseriam, & maledictionem incidisse.*

IV. *Credimus hoc vitium esse vere peccatum, quod omnes, & singulos hominum, ne paruulis quidem exceptis, adhuc in vtero matrum delitescentibus, aterminet

nem ad bonum spirituale, & intelligibile, in quod fertur per intelligentiam, & voluntatem. Ex his autem diuersis, vel contrariis propensionibus existere in vno eodemque homine, pugnam quandam, & ex ea pugna ingentem bene agendi difficultatem, dum vna propensio alteram impedit. Et *paulo post* idipsum appellat morbum, seu languorem naturæ humanæ, qui ex conditione materiæ oriebatur. Nihil affingo: sunt enim eius Sophistæ verba ipsissima: ex quibus, quis non concludat, a Deo creatum esse hominem, natura morbidum, & languidum, atque habentem carnem, cum qua luctari perpetuo opus esset? Quod si à Manichæis nihil habet, vnde esse potest? Ita qui contra nos sibi videntur plusquam lynces, in suis sunt plusquam talpæ.

XI. Et qui tamen tam male philosophatur, audet Caluinum carpere, quasi nullam mentionem facientem supernaturalium donorum in hominis creatione, capite primo de Gratia primi hominis. Et quinto. Aduersarij, inquit, censent rectitudinem illam, in qua creatus est Adam, fuisse illi naturalem, ita vt fuerit veluti quædam sanitas debita naturæ: aptaque nasci ex ipsa natura bene constituta, id est, non corrupta.

XII. Enimuero, inquam, hanc fuisse Adamo naturalem rectitudinem, ne ipse quidem negat Sophista, sed concedit ἐκ φύσει, nimirum, quatenus erat à natiuitate, siue, vt ego interpretor, ab initio, siue vt Caluinus optime, ab eius conditione. Verba sunt, Institutionis lib.1.ca.15.§.8. *Animam hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequendum, vel fugiendum sit, præeunte rationis luce, videret: vnde partem hanc directricem, τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt Philosophi. Huic adiunxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligentia, prudentia, iudicium, non modo ad terrenæ vitæ gubernationem suppeterent: sed quibus transcenderet vsque ad Deum, & æternam fœlicitatem.* Hæc Caluinus: & alia nonnulla in eam sententiam. Ast illam naturalitatis (vt ita dicam) explicationem à se profecto Bellarminus commentus est: à Caluino nunquam habuit. Neque enim huic mos ille, tam subtiliter inquirendi in statum primi hominis, de quo tam pauca in Scripturis exposita sunt.

CAP. II.

Status Controuersiæ de Peccato originali.

I. ERat ergo, à suæ creationis initio, purus homo, hoc est, sic factus, vt nihil in se haberet, quo Deo inuisus esset, eiusve condemnationi obnoxius. Deinceps vero in contrarium mutatus est: auersus à suo Creatore, meritoq; suo damnabilis: qua de re disserendum deinceps, & de causa damnationis primum, id est Peccato: 2um de Pœnis.

II. Peccatum, Apostolus Joannes dixit esse ἀνομίαν, id est, *præuaricationem legis*, nimirum diuinæ, & æternæ. Distinguitur autem in Originale, & Actuale. Et Actualis quidem nomine comprehenduntur omnes transgressiones præceptorum, quæ sunt cum in omittendo, tum in committendo. Sic enim solent Theologi distinguere: quia præceptorum alia iubent, vt Deum coli, parentes honorari, proximos amari: & hæc, qui omittit facere, peccat. Alia vero prohibent, vt coli idola, blasphemari Deum, hominem occidi, furtum fieri, & similia: quæ qui committit, ipse etiam peccat.

III. Ast actuale Peccatum, non omnes habent homines: sed ij tantum, qui & cogitare possunt, & cogitata perficere: cuiusmodi infantes non sunt, siue in vtero, siue recens nati, in quos tamen condemnatio extenditur: vt patet saltem ex infelicitate temporali, cui æque cum grandioribus obnoxij sunt: quam à peccato esse, vix quisquam dubitat. Quum sit autem Deus iustus: ergo nulla ab eo condemnatio est, nisi in sontes. Cum igitur condemnationis participes sint infantes, necesse est inferri, eos esse sontes, id est, peccati reos: qui tamen nondum quicquam egerunt mali, vt Paulus testator nono ad Romanos. Quare necesse est assignari aliquod peccatum, diuersum à peccatis illis, quæ vocauimus actualia: id originale iampridem appellatum, quia est ab ipsa hominis origine. Et hactenus Catholicis Papistæ consentiunt, in doctrina de Peccato.

IV. Deinceps vero tres grauissimæ contentiones erunt de Peccato. Prima, quid sit Peccatum originale. Secunda, quale sit hominis liberum arbitrium in statu Peccati. Tertia, vtrum omnes homines sint peccatores. Et de prima quidem disputarunt Catholici: Caluinus Institutionis lib.2.cap.1.& obiter lib.4. cap.15. §.10. & seqq. Martyr in 5. ad Romanos, & Geneseos 8. Bullingerus Decad. 3. sermon.10. Franciscus Junius in Thesibus Theologicis. Zacharias Vrsinus in tractatione locorum Theologicorum, capite de Peccato. Witakerus de Peccato originis contra Stapletonum. Joannes Scharpius de statu hominis sub peccato cap. 9. & sequentib.

V. Papistæ, Albertus Pighius Controuersia 1. Dominicus à Soto, de Natura, & Gratia, lib.1.cap.7. & seqq. Delphinus de Peccato originali. Joannes à Bononia lib. de Æterna prædestinat. Cunerus Petri in Controuersiis statim initio. Andradius Explicationum orthodoxarum lib.3.& 5. Defensionis Tridentinæ. Tapperus in Explicatione 2. articul. Bellarmin. de amissione Gratiæ lib. 4 & 5. Salmero in 5. ad Romanos. Peltanus in disceptatione de Originis peccato. Didacus Aluares de Auxiliis gratiæ lib. 5. Gregorius de Valentia de Peccato originali. Vasques in 1.2. disputat.132.

VI. Catholicorum constans sententia est: Adamum peccando, tum sibi nocuisse, tum suis posteris. Sibi primum, cum iusto Dei iudicio priuatus est originali illa iustitia, quam habuit à sui creatione, ita vt nihil in eo esset non exactum ad diuinæ voluntatis regulam: ac proinde aptum ad æternam Creatoris fruitionem. Hanc vero priuationem statim coniunctam cum deprauatione omnium sui partium, vt non tantum non hæreret Deo: sed etiam ab eo auersus esset: & vno verbo, non tantum non iustus, sed etiam reipsa peccator: haberetq; intra se ipsum non tantum carentiam iustitiæ, cuius erat debitor, sed etiam fontem iniustitiæ, quam magnis suppliciis puniret iustus iudex.

VII. Hunc ergo ita corruptum hominem, genuisse filios ad imaginem, similitudinemque sui, vt diserte Moses testatur *Genes.5.* hoc est, omnino tales, qualis ipse tum temporis erat, hoc est, post peccatum: non autem tales, qualis ipse erat creatus. Sicut aquilas non generant imbelles columbæ. Peccatores ergo natos ex peccatore: eodemque modo peccatores, quomodo virulenti serpentes ex virulentis serpentibus, & lupi rapaces ex lupis rapacibus. Itaq; Cainum (vt hunc nominem exempli gratia) habuisse à parente, non id tantum vt esset nudus vera iustitia, sed etiam vt vestitus (si vestitum dicere licet) peccato: id est, auersione totali à Deo, vnde postea pullulauit hypocrisis, insolentia, crudelitas, parricidium, quomodo ex lupis fiunt catuli, qui quidem non tantum non oues, sed etiam lupi sunt, hoc est, habent innatam illam feritatem, qua ad oues laniandas aguntur præcipites. Et quemadmodum hæc feritas, in iis vere feritas est, quamuis forte nunquam ouem, vel viderint, nedum laniarint: sic in Caino illa auersio vere erat peccatum, & est vere peccatum in omnibus infantibus, etiamsi actus suos nondum exseruerit, aut etiam nunquam exsertura sit, vt fit in iis, qui in vtero extinguuntur.

VIII. Papistæ variant: & quanquam vno consensu doceant, (verba totidem describo Delphini) formaliter esse in omnibus hominibus, communi propagatione venientibus in hunc mundum, originale peccatum: non eodem tamen modo, hanc tantam rem declarant: sed in eis verum est illud Terentianum; Quot capita, tot sensus. Hinc sane factum, vt in varias opiniones, & sectas circa originale peccatum, distributi sint. Pighius etiam, quid sit ipsum peccatum originis, & in quo consistat eius propria ratio, Ecclesiastica definitione certum non esse asserit: itaq; varias ante se fuisse, atq; etiam, tum esse sententias, & litem adhuc sub iudice. Andradius denique, nō modo illustres Theologos laborare, sed etiam Concilium Tridentinum, cum definiret peccatum originis vere esse peccatum vnicuique proprium, illius tamen propriam rationem consulto silentio inuoluisse, & ita liberum cuiq; relictum opinari, dummodo vera peccati ratio integra conseruetur.

IX. Ex his tam multis sententiis, ego duas seligo: certe præcipuas. Nam alij consentiunt Catholicis, vt Bellarminus, Peltanus, Delphinus, Cunerus Petri, Aluares, Vasques, & nonnulli præterea. Et censent Peccatum originis ab illo primo Adami peccato prodiisse: sed esse aliquid ab eo diuersum, quod in nobis hæreat, atq; adeo esse in nobis veri nominis peccatum. Hæc summa: alij tamen aliter explicant. Nam Bellarminus in Peccato considerat ipsum actum, & id quod ex eo actu formaliter manet in anima: eaq; duo ita distingui, quemadmodum calorem, & calefactionem. In Adamo vtrumque fuisse realiter: in nobis, actum illum Adami, non nisi imputatiue: at qualitatem ex actu, realiter. Itaq; primo sensu, Peccatum originale esse primam Adami inobedientiam, ab eo commissam, vt totius humanæ naturæ gerente personam, in quo peccauimus omnes. Secundo autem modo, esse carentiam doni iustitiæ originalis, cum habituali auersione à Deo, & obliquitate voluntatis, resultante suo modo ex inobedientia actuali primi parentis. Cunerus diserte: Hoc est iuxta Patres, quod originale Peccatum dicimus, iniquitas videlicet, & ex Adam contracta impietas, & iniustitia, prauaq; hominis dispositio, qua perperam, & male in Deum, & creaturas affectus est, auersus à Deo, & ad seipsum, & creaturas inordinate conuersus. Longum esset omnes percurrere.

X. Ast alij in Adami posteris nihil inhærens agnoscunt, quod Peccatum originale dici queat. Antesignani fuere, Albertus Pighius, & quorum scriptum nullum vidi, Hieronymus Osorius, Ambrosiusque Catharinus, testibus Bellarmino, & Aluare. Iis adhæsit Jesuita Alphonsus Salmero. Nam hi peccatum originale nihil agnoscunt, nisi ipsissimum illud Adami Peccatum actuale, propter quod, tum ipse, tum eius posteri omnes rei sunt coram Deo. Sic puto, quomodo olim apud Athenienses, ij qui supplices interfecerant, ἐκεῖνοί τε ἐναγεῖς, καὶ ἀλιτήριοι ἐκαλοῦντο, καὶ τὸ γένος τὸ ἀπ᾽ ἐκείνων, vt notat Thucydides primo, & vt olim Judæi Jeremiæ 31. vulgo dicebant, *Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt.* Itaq; Aluares testatur ab iis infantes dici peccatores extrinseca denominatione.

XI. Pighius, non αὐτὸ διαιρεῖ, Peccatum in originale, & actuale, vt alij, sed in originale, & personale. Actuali enim opponit, non actuale, quod sola actionis carentia committitur, illud scilicet, quod vulgo peccatum omissionis dici solet. Personale interpretatur id, quod est cuique proprium. Vnde conficitur, Peccatum originale, non esse cuiusq; proprium, sed vnum idemque omnibus commune. Itaq;, *relinquitur,* inquit, *vnicum illud esse peccatum, ipsius nempe originis nostræ, hoc est, Adæ, quod sonat vocabulum: & non suum vniuscuiusq; proprium. Quanquam etiam vnum illud, nostrum quoq; sit, vt in quo vno, etiam nos omnes, etiam priusquam essemus, qui peccare possemus, suo quodam modo peccauimus tamen, & peccati illius vinculo, & reatu constringimur.*

XII. A Pighio mutuatur Salmero ferme etiam vocabula, disputat.46. in Epistol. ad Roman. *Breuiter attendendum est, illud ipsum peccatum, quod fuit in Adam actuale, id est, inobedientiam esus ligni vetiti, in nobis esse originale.* Et postea, peccati veram diuisionem esse asserit, in Peccatum actuale, id est, cuiusq; proprium: & originale actuale commune omnibus. Nam quamuis Pighius diuidat in Originale, & Personale, & Salmero in Actuale, & Originale actuale: tamen nihil est in re discriminis, cum vterq; consentiat originale esse commune omnibus: illud autem quod originali ἀντιδιαιρεῖται, siue Personale dicatur, siue actuale, esse proprium cuiusque.

XIII. Hæc illi. Nobis primo excutienda sunt Catholicorum argumenta: tum istorum, vt rem non parui momenti constituamus in tuto: in qua olim grauissime Pelagiani peccarunt, negantes funditus, vllum esse hominis peccatum, nisi ad imitationem Adami, & nasci omnes cum iisdem naturæ viribus, quas Deus Adamo tribuerat in creatione. Ab his Pelagianis differunt Pighius, & Salmero in speciem potius quam reipsa. Sed ergo de re agamus.

CAP. III.

De prauitate humanæ naturæ.

I. CAtholici certis argumentis docent, ipsi humanæ naturæ inesse corruptionem, seu prauitatem cuilibet homini propriam, aliam ab actibus peccati. Secundo, etiam nascenti homini cuilibet eandem inesse. Tertio, eandem ab Adamo ortum ducere, & per propagationem deriuari in posteros. Nam hæc tria capita continent vniuersam Peccati originalis naturam: itaque, iis demonstratis, nihil erit reliqui factum.

II. De

II. De primo igitur capite. Genes. 8 יצר לב האדם רע מנעריו, Latine Vetus Interpres, *Sensus, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Septuaginta Græce, ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ· *Incumbit cogitatio hominis diligenter ad mala ex adolescentia sua.* Sed hi Interpretes, etsi non omnino recesserunt à mente Scripturæ: tamē nimis quam eneruarunt vim verborum, quā Pagninus retinuit, *Cogitatio cordis hominis mala est à pueritia sua.* Et Tremellius, *Figmentum cordis hominis malum à pueritia ipsius.* Et ante eos Chaldæus Paraphrastes, ביש מזעיריה ארי יצרא ליבא דאינשא, *Quoniam sensus cordis hominis malus ab infantia sua.*

III. Huic loco germanus locus, sed disertior, capite sexto, מחשבת לבו רק רע כל היום וירא יהוה כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר. In quo vertendo similiter peccatum, cum à Septuaginta, tum a Latino: imo eo grauius, quo verbis Hebræis maius inest pondus. Septuaginta, Ἰδὼν δὲ κύριος ὁ Θεὸς, ὅτι ἐπληθύνθησαν αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας, *Videns Dominus Deus, quod multiplicatæ sunt malitiæ hominum super terram: & omnis cogitat in corde suo diligenter ad mala omnibus diebus.* Latinus, *Videns autem Dominus, quod multa malitia hominum esset in terra: & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore.* At longe melius ad fontium veritatem. Pagninus, *Vidit Iehoua, quod multa esset malitia hominum in terra: quodq; omnis imaginatio cogitationum cordis eorum tantummodo esset malum omni die.* Tremellius, *Cum itaq; videret Iehoua augescere malitiam hominis in terra: & omne figmētum, ac cogitationes cordis eius tantummodo malum esse omni tempore.* Quis iam non videt, quanto sit dilutius, *cogitatio erat intenta ad malum,* quam, *cogitatio erat tantummodo malum?*

IV. Hæc cum ita sint, vix superest quicquam difficultatis. Nam sermo est de omnibus hominibus. Nam & sic solet האדם vsurpari, pro ipso homine, non hoc, aut illo, particulatim, sed indefinite, imo vniuersaliter. Sic statim initio eius cap. 6. החל האדם לרב, ad verbum, *Incepit homo multiplicari,* vbi tamen Septuaginta reddunt οἱ ἄνθρωποι. Et Latinus, *homines,* non dissentientibus Pagnino, & Tremellio. Et eodem sensu. בנות האדם, *filias hominis:* Et tertio, *Non permanebit Spiritus meus* באדם, *in homine quia caro est.* Sexcēti sunt eiusmodi loci, si perquiras. Itaque hi loci pertinēt vniuersaliter ad omnes homines. Et quidem prognatos ab Adamo: non autem consideratos in Adamo tanquā in massa: nam & *multiplicari:* & *filiæ hominum,* non possent intelligi de ea massa: sed de indiuiduis ex ea massa per propagationem orientibus. Quare, quicquid his locis dicitur, omnino intelligendum de omnibus in vniuersum hominibus: ita tamen, vt etiam de singulis.

V. Quid autem illud est, quod dicitur, Hominis cogitationes, esse malum: imo esse tantum malum? sic enim reddidit Pagninus: etsi possit etiam cogitatio mala dici, & tantū mala. Nam Hebraica vox in vtramque partem est ambigua. Neque interest multum. Illud liquidum, non tantum pronam dici ad malum: vt Latine, & Græce, sed ipsam malam, & tantum malam. Vt falli necesse sit, non eos tantum, qui nullo modo vitiatam imaginantur, quales fuerunt olim Pelagiani, sed etiam, qui duntaxat nudam, hoc est, spoliatam supernaturalibus bonis: nam alterutrum si foret, tum absurdissime diceretur mala: multo magis tantum mala.

VI. Quin & corruptio quanta sit ex ipsis verbis colligere facile. Nam cor in Scripturis, *Cogitationum & affectuum omnium fons est, & significationem obtinet studiorum,* teste Aria in De arcano sermone. At hoc iam si malum sit, quid de reliquo sperandum? Esse autem malum, esse corruptum, alias legimus in Scripturis. Ierem. 17. *Prauum est cor omnium, & inscrutabile.* Siue vt Pagninus reddidit, *Fraudulentum est cor præ omnibus rebus, & peruersum.* Siue vt Tremellius, *Fraudulentum cor ipsum super omnia, & mortiferum est.* Sed hic non cor tantum: at quicquid in corde cogitari potest. Nam & cogitationes exprimuntur מחשבת: vt ne tantum inclinationem cordis, id est, voluntatem: sed etiam cogitationes, quæ voluntati præeunt. Imo nē quidem ipsas tantum, sed & imaginationes, sine quibus cogitatio nulla est. Nam fieri quidem potest, vt cui mala est voluntas, eius cogitationes aliæ sint: & forte etiam cogitationem non sinceram præcedere possunt imaginationes bonæ: quomodo scaturigo esse potest sincera, vt tamen in riuis, tubisve vnda corrumpatur. At quemadmodum si scaturigo ipsa corrupta sit, non potest in riuis, tubisve esse aqua pura. Ita non potest, si cogitatio sit mala, esse voluntas bona, aut ipsa cogitatio bona, si imaginatio sit deprauata. Quare, vt dicebam, nihil Spiritus sanctus facit reliqui; cum & cor, & cogitationes, & imaginationes ipsas malas esse docet.

VII. Eandem Paulus doctrinam tradidit: Sed vt plurimum τοῦ νοῦ, *mentis* nomine vsus. Ad Titum 1. *Infidelibus nihil purum,* ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν, καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἡ συνείδησις, *sed polluta est eorum, & mens, & conscientia.* Timoth. 1. 6. παραδιατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, *peruersæ exercitationes hominum mente corruptorum.* Ad Ephes. 4. *Hoc dico, & obtestor, ne amplius versemini, sicut reliquæ gentes versantur,* ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, *in vanitate mentis suæ.*

VIII. Et ne quis prætexat, hæc non de omnibus dici hominibus: reputet apud se hæc dici de omnibus impiis, & infidelibus. Quid ergo de piis, & fidelibus? Nempe eos mente innouari. Ad Rom. 12. *Ne configuremini seculo isti,* ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, *Sed transformemini per renouationem mentis vestræ.* Ad Ephes. 4. ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν, *Renouari vero spiritu mentis vestræ.* Quod si fideles mente renouari oportuit; quis dubitet eosdem mente deprauatos fuisse? Si autem omnes homines vel fideles, vel infideles sunt: Ergo omnium hominum mens corrupta est.

IX. Quid ergo? Nempe Paulus menti tribuit pollutionem, corruptionem, vanitatem. Est-ne qui ambigat de pollutione? Atqui Paulus copulat τοὺς μεμιασμένους, καὶ ἀπίστους, *pollutos, & infideles.* Et Petrus secundo secundæ, τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου, nominat fugienda à fidelibus, & eos qui carnem sequuntur, ἐν ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ incedere. Nam de corruptione quid opus est dicere? Nisi forte obscurum est illud Geneseos 6. *Omnis caro corruperat viam suam.* De vanitate autem, manifestum est per eam significari aliquid durius, quam prima fronte videatur. Nam ipse Paulus Actor. 14. cum Lystrenses voluit auertere ab idololatria, annunciabat, ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν, *à vanis istis rebus conuerti.* Et 1. Petrus primæ, Christianos dicit liberatos, ἐκ τῆς ματαίας ἀναστροφῆς *ex vana conuersatione.*

X. Eodem pertinet illud ex 8. ad Romanos, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος. τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν. Vbi τὸ φρόνημα. Vetus interpres reddit *sapientiam,* non recte: quia id vocabuli non solet esse medium: sed in bonam partem semper. At τὸ φρονεῖν, in vtramque sumitur. Actor. 28. *Velimus ex te audire,* ἃ φρονεῖς, *quæ sentias.* Et in malam. Matth. 16. οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, *non sapis quæ Dei sunt.* Ad Roman. 8. τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν *Ea quæ carnis sunt sapiunt.* Ad Philippens. 3. οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες, *qui terrena sapiunt.* Itaque recte Beza, *Quod sapit caro, mors est: quod sapit caro, inimicitia est aduersus Deum.* Nec potuit quicquam disertius. Nam illud φρονεῖν *sapere,* non potest, non ad omnes animæ facultates pertinere, & sensum illum, quo quicquam concipimus, siue imaginando, siue ratiocinando, siue volendo. Id autem non tantum mors est, sed etiam inimicitia aduersus Deum, hoc est, non tantum pœna, sed etiam causa pœnæ. Et inimicitia quidem, non qua Deus odit nos, quomodo alibi dicimur natura filij iræ, sed qua nos ipsi Deum odimus.

XI. Neque alio spectat illud ex 2. ad Ephes. ἀνεστράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν διανοιῶν, *Conuersati sumus olim in cupiditatibus carnis nostræ, facientes voluntates carnis, ac cogitationum:* περὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, *de Cupiditatibus, siue Concupiscentiis* alias dicemus. Sed hic θελήματα, Paulus non est contentus dicere, ne quidem θελήματα σαρκὸς, sed addidit διανοιῶν, *cogitationum.* Vt ipsos fontes indicarit, non operum tantum, sed etiam voluntatis, à qua opera.

XII. Hæc vero omnia eiusmodi sunt, vt eludi nequeant. Nam primo manifesta est corruptio, id est, non tantum nuditas, quæ nihil habeat boni, sed etiam vestimentum corruptionis, siue qualitatis oppositæ bono. Vt non tantum sit homo negatiue non bonus, sed etiam positiue malus. Nam ita Moses ait cogitationes hominis esse malas, & tantum malas: Paulus, pollutas, corruptas, vanas: denique aduersantes Deo, siue auersas a Deo: non enim potest non auersus esse is, qui odit. Deinde, non est quod quis calumnietur de actibus, siue peccatis actualibus: nam neque cor, neque mens, neque φρόνημα, actus significant, sed habitus, vnde sunt actus: imo etiam altius fontem habituum.

Cap. IV.

De Corruptione infantium.

I. Est igitur in homine, non tantum nuditas, sed & corruptio. Sed an tantum in grandioribus? Et vt vulgo loquuntur, doli mali capacibus? Imo etiam in infantibus.

II. Argumenta. Primo ex Genesi. Nam pluribus locis Moses testatur Deum vidisse immanem illam corruptionem, quæ occupauit & cor, & cordis cogitationes, & imaginationem cogitationum: iisdem docet eam corruptionem non habere initium ab annis mali doli capacibus, sed esse perpetuam. Nam sexto, dixit cogitationes esse tantum malas כל היום, *omni die.* Quod quamuis Mercerus interpretetur de augmento eius nequitiæ, quæ crescat in dies: tamen non posset omnibus diebus crescere, si quibusdam diebus nulla esset. Nam cæteroquin, nihil est incommodi, si eam, quæ est ab initio, deinceps augeri dicamus, & fieri, vt ita dicam, nocentiorem additis actualibus peccatis: quomodo lepra, non propterea non est à semine, quia prouectiori ætate fit maior.

III. Sed cap. 8. exprimitur מנעריו *ab infantia eius.* Itaque cogitationes cordis humani malæ sunt ab infantia. Vetus interpres adolescentiam reddidit, quæ prouectior est, & iam doli capax. Et sane hoc vocabulo Hebræi notant, significari ætatem hominis ad annum vsque vigesimum Nihilominus tamē 2. Paralip. 13. dicitur Roboam נער, quod omnes interpretes significare dicunt mentis imbecillitatem. Nam certe prioris Regum 14. dicitur fuisse annorum quadraginta quinque, cum iniret regnum, qui anni longe excedunt adolescentiæ annos. Vnde cōficitur נער apud Hebræos significare proprie eam ætatem, cui infirmum est iudicium, qualē solet esse in pueris. Itaque Arias Montanus in hoc ipso loco in Paraphraste Chaldæo מזעיריה interpretatur *ab infantia:* etsi id vocabuli alioquin tam late pateat apud Chaldæos, quam נעורים apud Hebræos.

IV. Isaiæ 48. ופשע מבטן, *Et præuaricatorem ab vtero vocat te.* Non manifeste? *Ab vtero.* Non poterat ἐμφατικώτερον, primam ætatem designare.

V. Sed quid certius Paulo? Secundo ad Ephes. ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί, *Eramus natura filij iræ, vt etiam reliqui.* Eramus, inquit, vt & reliqui. Ergo tum fideles, tum infideles. Et fideles quidem immutati: Eramus enim, non autem sumus, sed fuere igitur. Qui autem *filij iræ:* nimirum Deo exosi. Ergo, inquam, peccatores: non enim odit Deus eos, qui sunt iusti. Sed quomodo? Natura. Non igitur arte, non imitatione: nam neque ars, neque imitatio est natura. Deinde non grandiores tantum, sed etiam minores, sed etiam infantes. Nam si natura, ergo omnes: in omnibus enim eadem natura: At si non infantes: ergo non omnes, & si non omnes: ergo non natura.

VI. Idipsum probant peccati pœnæ, quæ in infantibus æque sunt manifestæ, ac in viris perfectis. Certe experientia docet infantes, non lactentes duntaxat, sed etiam intra vterum, esse iisdem calamitatibus obnoxios, quibus reliquos homines. Et vt cætera omnia mittam: saltem mortis infinita sunt exempla. Est autem mors certissima peccati pœnæ. Nam ita Paulus docet, per peccatum ingressam esse in mundum, vt etiam patet ex prohibitione facta Adamo, *Quocunq; die comederis ex eo, morte morieris.* Geneseos 2. Si nihil habent infantes peccati proprij, cur propria morte pereunt?

VII. Nam propter alienam culpam, quæ tantum aliena sit, non fert iustitia diuina. Habuerint sane aliquando homines eum morem, vt patris seruitus, filiis esset hæreditaria, at eiusmodi nihil erat in populo Dei, ex diuinis legibus: quanto minus in Deo, qui irascitur in eos, quibus erat in ore Prouerbium, *Patres nostri vuas acerbas comederunt: filiis autem dentes stupent?* Quod si excipiat quis, seruari fideles propter iustitiam non suam, sed Chri-

ſti, itaque poſſe etiam damnari propter alienam iniuſtitiam, is vero non videretcomparari valde diuerſa. Nam damnatio eſt à iuſtitia, ſalus autem à gratia. Nam ſi eſſet etiam ipſa a iuſtitia, non poſſet nos aliena iuſtitia ſeruare: quare ne aliena quidem culpa damnare.

VIII. Ieremiæ cap. 1. *Priuſquam te formarem in vtero, noui te; & antequam exires de vulua, ſanctificaui te.* Ergo, inquam, Ieremias in vtero erat pollutus: nam id ſanctificari dicitur, quod erat non ſanctum, id eſt, pollutum. Non enim poteſt homo ſimpliciter dici non ſanctus, tantum priuatiue, quomodo quæcunque ſunt irrationalia, ſed poſitiue. Quemadmodum ſurdus, cæcus, mutus, in homine non ſimpliciter ſignificant non audientem, non videntem, non loquentem, ſed poſitiue ſignificant vitium oppoſitum perfectioni humanæ. Sic morbus, non ſimpliciter priuatio eſt ſanitatis, ſed etiam poſitio qualitatis contrariæ. Ideo, ſicut qui ſanitati reſtituitur, præſumitur fuiſſe æger, & cui auditus, viſus, loquela reſtituitur, ſignificatur fuiſſe ſurdus, cęcus, mutus, ſic qui ſanctificatur, eo ipſo deſignatur fuiſſe pollutus. Si autem Ieremias ab vtero pollutus fuit, ergo & omnes infantes, non enim poteſt dari cauſa diuerſitatis.

IX. Eſt & certiſſimum argumentum à Circumciſione, & Baptiſmo. Nam circumcidi iuſſos infantes in lege Veteri conſtat. In Eccleſia Chriſtianâ baptizandos eſſe non minus certum, vt alibi docemus, & conſentiunt aduerſarij. Iam autem Circumciſio, ſignaculum erat iuſtitiæ fidei, teſte Apoſtolo ad Roman. 4. At iuſtitia fidei eſt per Chriſtum, Chriſtus autem venit ſaluare peccatores. Itaque neceſſe eſt eos qui circumcidebantur, fuiſſe peccatores: alias non fuiſſet circumciſio ſignaculum iuſtitiæ fidei.

X. Baptiſmus autem inſtitutus eſt, tum ad pœnitentiam, tum ad remiſſionem peccatorum, vtroque autem modo neceſſe eſt ſignificari in eo qui baptiſatur eſſe peccata. Nam pœnitentia eſt in ſingulis dolor ob ſua ipſius peccata, & remitti cuiquam aliena peccata; non eſt auditum inter Chriſtianos. Quum igitur infans per baptiſmum obligetur ad pœnitentiam; omnino concipiendum eſſe eius aliquod peccatum. Item quum offertur ei remiſſio.

XI. Denique omnis homo eſt peccator in ſe ipſo. At omnis infans eſt homo. Ergo omnis infans eſt peccator in ſe ipſo. Aſſumptio per ſe patet. Maior probatur Pſalm. 62. *Tantum ſunt vanitas, filij hominis, mendacium filij viri.* Pſalm. 116. Et ad Roman. 3. *Omnis homo mendax.* Perſpicua teſtimonia. Nam mendax, non ſignificat peccatum alteri cuipiam inhærens, quam ei cui id nomen tribuitur. Tum autem notanda hyperbole prioris loci; qui hominem dicit & vanitatem, & mendacium, vt non tantum ſignificentur actus mendacij ſinguli prodire ab homine, ſed ipſe potius homo habere in ſe ipſo ſcaturiginem eorum actuum. Quod ne cogitari quidem poteſt niſi admittatur in ſeipſo corruptus.

XII. Idem probatur ex iſto loco Pauli, 3. ad Roman. *Omnes peccauerunt, & deſtituuntur gloria Dei, iuſtificantur autem gratis, eius gratia, per redemptionem factam in Ieſu Chriſto.* Item 3. ad Galat. *Concluſit Scriptura omnia ſub peccatum, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.* Nam ex ipſis vocabulis conſtat hæc axiomata eſſe vniuerſalia, tum autem ex rebus ipſis. Non enim dictum duntaxat omnes peccaſſe, ſed additum, deſtitui gloria Dei, nimirum, vt certum ſit, omnes eos, qui deſtituuntur gloria Dei, etiam peccaſſe. At pueri deſtituuntur gloria Dei. Pueros ergo peccaſſe neceſſe eſt. Rurſus additum, iuſtificari gratis eoſdem, qui peccarunt, & deſtituti ſunt gloria Dei. At infantes, etiam gratis iuſtificari, ſolennis Chriſtianorum fides eſt.

CAP. V.

De Propagatione peccati.

I. EST ergo non nuditas tantum, ſed etiam corruptio in homine, eoque non adulto tantum, ſed etiam infante. Nunc vero vnde? Dixere Pelagiani olim ab imitatione: Catholici à propagatione. Et certe alterutrum neceſſarium. Imitationem illi dixere, qui alios aſſerebant ab aliis peccati imitationem haurire, quomodo colloquia praua, ſolent bonos mores corrumpere. Quæ ratio in infantibus nullo modo locum habere poteſt, qui nullius imitationis ſunt capaces. Cum ergo neceſſe ſit peccatum aut ab imitatione eſſe, aut à propagatione, & non ſit in infantibus ab imitatione: concludendum, aut nullum eſſe in infantibus, contra quam probatum eſt, aut eſſe à propagatione.

II. Sed idem Scriptura confirmat fortius. Iob 14. מי יתן טהור מטמא לא אחד. Quæ verba varie ſunt conuerſa hactenus. Nam Septuaginta, Τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ' οὐδείς, ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. *Quis enim mundus erit à ſorde? Nullus, etiamſi vna ſit dies vitæ eius in terra.* Et in eum ſenſum crebro legas apud Veteres, non Græcos tantum, ſed & Latinos vetuſtiores. At Latina editio, quæ nunc vulgata dicitur, *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? nonne tu qui ſolus es?* vtroque modo longe diſceditur a verbis. Sed & à ſenſu: Græce tamen magis. Verius, *Quis dabit mundum ex immundo? Nemo.* Diſerte. Primo enim, neminem poſſe dare mundum. Ergo omnes eſſe immundos, certum. Sed ex immundo, manifeſte propagationem ſignificat, non poſſe fieri, vt qui ex immundo naſcitur, ipſe ſit mundus.

III. Pſalm. 51. Dauid de ſe ipſo, *En, in iniquitate natus ſum: & in peccato fouit me mater mea.* Hæc de ſe ipſo Dauid. Et illa iniquitas, illudve peccatum, non poteſt intelligi, niſi vel parentum, vel ipſius Dauidis. At non parentum. Nam primo, is Pſalmus continet confeſſionem ipſius Dauidis pro ſe ipſo, non autem pro parentibus, itaque ἀπροσδιόνυσος fuiſſet mentio peccatorum parentum. Deinde, ſubiicitur paulo poſt, *Expiato me hyſſopo, vt mundus ſim.* Nemo autem poſtulat purgari à peccatis non ſuis. Tertio: hæc iniquitas parentum referenda eſſet ad ipſam Dauidis natiuitatem, aut conceptionem. Non enim recte diceret, exempli gratia, Roboam, in idololatria natus ſum, etſi Salomon pater eius fuerit idololatra. At in natiuitate Dauidis, certe nullum fuit parentum peccatum, non enim peccat mater, dum edit in lucem puerulum. An igitur ad conceptum? Atqui conceptus eſt ex legitimo matrimonio. Deinde, ſi tantum in conceptu peccarant parentes, ergo falſo diceret, ſe natum eſſe in peccato. Omnino igitur intelligendum de peccato ipſius Dauidis. At de nullo tamen actuali, ergo de originali; ſi autem id in Dauide verum fuit, ergo & in omnibus, nulla enim dari poteſt ratio diuerſitatis.

IV. Ioannis 3. *Niſi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum Dei. Quod genitum eſt ex carne, caro eſt.* Caro ſignificat hoc loco corruptionem peccati. Probatur, quia ſermo Chriſti eſt de regeneratione, ad quam non pertinet caro, pro ipſa ſubſtantia corporis. Nam regeneratio hominem purgat à peccato. Ergo ſenſus eſt: Quicquid genitum eſt ex carne, peccato corrupta, ipſum eſt caro corrupta peccato. Itaque ſenſus eſt manifeſtus. Nam primo omnes Adami nepotes, nati ſunt ex eo corrupto. Deinde non poſſunt excipi infantes, nam ſi exciperentur, ergo non eſſet vniuerſalis propoſitio. Tertio, natiuitas, ipſam illam propagationem ſignificat, de qua nunc agimus: nempe eo ipſo quod quis naſcitur ex peccatore, peccatorem eſſe.

V. Affine eſt illud Pauli, ad Epheſ. 2. *Eramus natura filij iræ, vt & reliqui.* Nam natura, non eſt niſi propagatione. Si ergo omnes natura ſunt filij iræ, & natura eſt à propagatione, ſine dubio omnes ſunt propagatione filij iræ. Nec aliud idem ſibi vult Apoſtolus 11. ad Rom. *Si nonnulli rami defracti ſunt, tu vero cum eſſes oleaſter, inſitus es pro ipſo.* Et paulo poſt, *Si tu ex naturali exciſus es oleaſtro, & præter naturam inſitus es in veram oleam.*

VI. Ad Roman. 5. *Per vnum hominem peccatum introiit in mundum, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors tranſiit, in quo omnes peccarunt. Nam vſque ad legem peccatum erat in mundo, peccatum vero nõ imputatur cum nulla eſt lex. Regnauit autem ab Adam vſque ad Moſen, in eos quoque qui non peccarunt ad ſimilitudinem tranſgreſſionis Adam, qui eſt typus illius, qui erat futurus.* Et poſt, *Per inobedientiam vnius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi.* Nihil manifeſtius. Nam mundum ab Apoſtolo appellari homines, vix monendum: cum paulo poſt homines exprimat, & multos peccatores conſtitutos, vt vera horum verborum *peccatum introiit in mundum*, explicatio ſit, *multi peccatores conſtituti ſunt.* Multi autem, non quaſi non omnes, ſed comparate ad vnum illum. Cum igitur id propagari dicatur, quod ab vno aliquo ortum, in multitudinem indiuiduorum diffunditur, certe ab Adamo vno in multos homines diffuſum peccatum, omnino dicendum eſt propagatum. Et exemplo mortis illuſtrari poteſt: nam mors ab Adamo tranſiit in poſteros, non imitatione, ſed vera propagatione: Naſcimur enim omnes cum conditione moriendi. At vero Paulus mortalitatem docet eſſe ratione poſteriorem peccato, vt cauſam effecto, id eſt, ideo tranſiſſe in omnes homines mortem, quia peccatum introierit in mundum. Omnino ergo neceſſe eſt, eadem propagatione, qua mors tranſit in homines, tranſeat & peccatum. Si enim peccatum tantum imitatione, & non natura: Ergo peccatum vere erit poſterius tempore, ea conditione moriendi: ac proinde ne ratione quidem prius. Præcipue, cum etiam infantes moriantur. Nam ſi nullum eſſet peccatum niſi imitatione, & infantes nihil imitari poſſunt: Ergo infantes morerentur, antequam vllum eſſet in eis peccatum. Ac proinde nec re, nec ratione peccatum, in illis mortem præcederet.

VII. Illud etiam non omittendum, per vnius inobedientiam multos eſſe conſtitutos peccatores, ἁμαρτωλούς: quod vocabulum in Scripturis ſumitur, pro iis in quibus eſt re vera peccatum contrarium legi Dei, hoc eſt, non pro diſpoſitione, ſiue potentia aliqua remota, quæ poteſt in hoc vel illud inclinare, ſed pro potentia propinqua, quæ exſerit actus ſuos, quoties commodum eſt Lucæ 5. *Diſcede à me, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι: nam homo peccator ſum, Domine:* aiebat Petrus, qui tamen tum temporis non peccabat. Sed ita diſpoſitus erat, vt in ſe ipſo habitum haberet peccandi. Sic Matth. 9. *Non veni vt vocarem iuſtos, ἀλλ' ἁμαρτωλούς. Sed peccatores ad reſipiſcentiam:* Et alias ſæpiſſime. Vno verbo. Nunquam ἁμαρτωλὸς dicitur de ſimplici reatu, & abſque vllo vitio aut peccato. Ergo, cum dixit Paulus multos eſſe conſtitutos peccatores per vnius inobedientiam, nihil aliud intellexit, niſi eo Adami peccato, effectum eſſe, vt omnes homines re vera, & in ſeſe peccatores eſſent.

VIII. Quod inde cõfirmatur, cum dixit, mortem regnaſſe, etiam in eos qui non peccarant, ad ſimilitudinem tranſgreſſionis Adami. Nam ita perſpicuum ſit, ab eo peccatores diſtingui in duos ordines, vnum eorum qui peccant ad ſimilitudinem tranſgreſſionis Adami, & alium eorum, qui peccant quidem, at non ad ſimilitudinem tranſgreſſionis Adami. Nimirum quia Adamus non fuit origine ſiue propagatione peccator, ſed ſuo tantum peccato, id eſt, ἀπὸ τῆς προηγουμένης βουλήσεως: & omnes qui actualiter peccant, ſic peccant, nimirum ἀπὸ τῆς προηγουμένης βουλήσεως: ac proinde peccant ad ſimilitudinem tranſgreſſionis Adami. Alij autem quid? Nempe non ita. Nam propagatio non eſt ex præcedente deliberatione, itaque non ad ſimilitudinem tranſgreſſionis Adami, & peccant tamen: ergo non ſola imitatione.

IX. Bellarminus tres aduerſariorum ſolutiones colligit, contra hunc locum. Primam: Peccatum ingreſſum in mundum, ſcilicet, quia Adami peccatum primum fuit, quum antea nullum eſſet: ac proinde tum primum cœpit eſſe peccatum in mundo, quo modo credo, tum aduenire dicuntur hirundines, cum ſeſe primum aliqua eorum oſtendit, quam reliquæ ſequuntur ὡς ἔτυχε. Secundam: peccatum originale, à Paulo appellari peccatum καταχρηστικῶς, pro effectis peccati, vt morbis, atque adeo morte ipſa. Tertiam: Ingreſſum peccatum, non propagatione, ſed imitatione. Hæc tamen tertia, re vera quid à prima differat, ego quidem non video. Non enim negatur peccatum re vera ingreſſum in mundum, neque alia ratione aſſeritur ingreſſum, niſi aut imitatione, aut propagatione. Itaque prima ſolutio negans propagationem, omnino relinquit imitationem.

X. Verum nihil eſt difficile. Primo enim probatum eſt capite tertio humanam naturam vere eſſe corruptam peccato in ſingulis indiuiduis, etiam infantibus capite quarto. At id eſſet falſum, ſi Paulus doceret peccatum ingreſſum in mundum duntaxat, quomodo grues in orbem noſtrum, propter primam aduenientem. Tum enim nihil eſſet corrupti in ſingulis. Secundo valde impropria eſſet loqnutio, *Per inobedientiam vnius peccatores ἁμαρτωλοὶ conſtituti ſunt multi:* Nam neque οἱ ἁμαρτωλοὶ, dicuntur niſi corrupti: neque τὸ καθιστάναι, de eo quod ipſum nihil agit ſua vi, ſed duntaxat exemplum eſt agendi. Tertio, ſi mors propter peccatum introiit, & peccatum non introiit, niſi exemplo Adami, tum omnino mors non debuit aliter introire, id eſt, non aliter ex Adamo mortalem quenquam naſci, vt ex eo ducat moriendi conditionem: ac proinde nemo mori, niſi poſtquam re

ipſa

ipsa imitatus esit Adamum. At Paulus docet eos etiam mortuos esse, qui non peccarunt ad similitudinem, ac proinde ad imitationem Adami, quod etsi Paulus non diceret, tamen experientia facit manifestissimum. Ergo illa prima solutio est inutilis.

XI. Ad alteram quod attinet. Primo etsi ἁμαρτία aliquando in Scripturis reperitur, pro pœnis peccati: tamen ἁμαρτωλὸς, nunquam dicitur, pro eo in quo solæ sunt pœnæ peccati, nulla autem peccata. Alioquin Christus dici posset ἁμαρτωλὸς peccator, quod absit. Secundo Paulus manifeste peccatum distinguit, a pœna peccati, *Peccatum introiit in mundum ac per peccatum mors.* Vtrumque ergo introiisse dicitur, quod falsum, si sola pœna. Tertio, si sola esset pœna, ergo nulla esset corruptio. At nos ante ostendimus esse corruptionem: ergo non solam pœnam.

CAP. VI.

Sententia Veterum Catholicorum de peccato originis.

1. DE peccato originali Veterum sententiam exquirentibus, necesse est distinguere tempora. Nam etsi omnes agnoscant humanam naturam peccato obnoxiam, tamen hoc ipsum non semper æque explicatum perspicue comperitur. Sed exacte, postquam Ecclesiæ importunus fuit Pelagius: cuius serpentina versutia, aut deprehendi, aut damnari nunquam potuit, nisi hoc articulo diligentius elaborato. Et quia Latinus fuit Pelagius, itaque Latinis Ecclesiis notior: addo hac ipsam controuersiam longe disertius complanatam à Latinis Catholicis, quam à Græcis. Et tamen non desunt loci illustres tum apud Græcos, tum apud eos qui Pelagium præcesserunt, quibus non leuiter confirmatur ea ipsa de Originali peccato sententia, quam hactenus è Scripturis deduximus.

II. Origenes in Leuiticum Homil. 8. *Ille ipse qui nascitur, siue virilis siue fœminei sexus sit, pronunciat de eo Scriptura, quod non sit mundus à sorde, etiam si vnius diei sit vita eius.* A sorde, inquit, quod vocabulum non admittit eam homonymiam, qua significatur pœna peccati, sordes enim non potest nisi ipsum peccatum, causam pœnæ designare. Paulo post, *Quod si placet audire, quid alij sancti de ista natiuitate senserint: audi Dauid dicentem, In iniquitatibus,* inquit, *conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea: ostendens quod quæcunque anima in carne nascitur, iniquitatis, & peccati sorde polluitur: & propterea dictum est illud, quod iam superius memorauimus, quia nemo mundus est à sorde nec si vnius diei sit vita eius.* Homil. 12. *Omnis qui ingreditur hunc mundum, in quadam contaminatione effici dicitur: propter quod & Scriptura dicit, Nemo mundus à sorde, nec si vnius diei fuerit vita eius. Hoc ipso ergo quod in vulua matris est positus, & quod materiam corporis ab origine paterni seminis sumit, in patre & in matre contaminatus dici potest. Aut nescis, quia cum quadraginta dierum factus fuerit puer masculus, offertur ad altare, vbi purificetur tanquam qui pollutus fuerit in ipsa conceptione, vel paterni seminis, vel vteri materni? Omnis ergo homo in patre & matre pollutus est: solus vero Iesus Dominus meus in hac generatione mundus ingressus est.*

III. Athanasius contra Apollinarium de Incarnatione Verbi, Φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. δοκιμῆς τῆς παραβάσεως τὴν ἐπίνοιαν. καὶ οὕτως ἐκ παρακοῆς ἐντολῆς Θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος δεκτικὸς τῆς ἐπισπορᾶς τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐνεργεῖ λοιπὸν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ προθέσει τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν, οὐ φύσιν ἐν αὐτῷ ἐργασαμένου τοῦ διαβόλου, μὴ γένοιτο· οὐδὲ γὰρ φύσεως αὖ εἴη δημιουργὸς ὁ διάβολος κατὰ τὴν τῶν μανιχαίων ἀσέβειαν ἀλλὰ προθέσεως παρατροπὴν ἐκ παραβάσεως εἰργάσατο· καὶ οὕτως ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος πάντων ἀνθρώπων: *Cæterum mors inuidia Diaboli mundum intrauit, excogitato inobedientia inuento. Atque ita ex transgressione mandati Diuini, factus est homo capax superseminationis inimici. Ac deinceps peccatum suam vim exseruit in voluntate hominis ad omnem concupiscentiam. Non quod vllam in homine naturam Diabolus fecerit: absit. Neque enim vllius naturæ Diabolus opifex est, vt impie sentiunt Manichæi. Sed voluntatis auersionem ex præuaricatione effecit: atque ita peccatum imperium obtinuit in omnes homines.* Locus est non pœnitendus: in quo vertendo libuit à Nannio discedere, tum alias, tum in προθέσει, quam ille quo iure naturam reddiderit, alij viderint, ego significari puto ipsam illam animæ facultatem, quæ principium est actionum. In ea ergo facultate ἐνεργεῖ vim suam exserit, iam inde à prima præuaricatione Adami, nimirum, quia Diabolus τῆς προθέσεως παρατροπὴν εἰργάσατο, eius facultatis auersionem machinatus sit, hoc est, effecerit, vt ea sit facultas auersa à suo officio, peruersa, corrupta. Atque hæc ipsissima est originalis peccati natura, quam descripsimus. Idem oratione in illud, Omnia mihi tradita sunt, decidente Adamo à suo statu, pronunciat omnia esse perturbata, hominem ipsum corruptum, & brutis æquatum, ἐπειδὴ γὰρ ἥμαρτε, καὶ πέπτωκεν ἄνθρωπος, καὶ πεσόντος αὐτοῦ τὰ πάντα τετάρακται: *postquam peccauit homo, & cecidit etiam eo cadente omnia turbata sunt,* καὶ τέλος ἐφθάρη ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀπεκτηνώθη: *deniq; homo corruptus est, & in bestiam degenerauit.*

IV. Clemens Alexandrinus Pædagogi lib. 3. cap. 12. Μόνος ἀναμάρτητος αὐτὸς ὁ λόγος. τὸ μὲν γὰρ ἐξαμαρτάνειν πᾶσιν ἔμφυτον καὶ κοινόν, *Peccati expers solum ipsum Verbum. Nam peccare omnibus innatum est, & commune.* Idem Stromat. 3. agnoscit τὰς πρώτας ἐκ γενέσεως ὁρμάς, καθ' ἃς Θεὸν οὐ γινώσκομεν *primos quosdam ab ipsa generatione impetus, secundum quos Deum non nouimus,* & appellat, ἀσεβείας, *impietates.* Basilius in Psalmum 32. ἐνταῦθα μὲν οὖν, inquit, ἔλεός ἐστι χωρὶς κρίσεως. οὐ γὰρ ἦλθεν ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον. ἐκεῖ δὲ οὐκ ἔστιν ἡ κρίσις χωρὶς ἐλέους διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἄνθρωπον καθαρὸν εὑρεθῆναι ἀπὸ ῥύπου, μηδὲ ἐὰν μία ἡμέρα ᾖ τῆς γενέσεως αὐτοῦ, *Hic misericordia est absque iudicio: non enim venit vt iudicaret, sed vt seruaret mundum. Illic vero non est iudicium absque misericordia, quia non potest reperiri vllus homo absque sordibus, ne quidem si primus dies sit natiuitatis eius.*

V. Gregorius Nyssenus de Beatitudinibus, orat. 6. *Protinus à passione, ab affectione, à perturbatione, ab ægritudine, natiuitas nostra orditur, & per passionem & affectionem incrementum progreditur, & in passione & affectu vita nostra desinit, atque commixtum quodammodo malum cum natura est, per eos qui antiquitus passionem, vitium, & affectum admiserunt, qui per inobedientiam morbum inuexerunt, & introduxerunt. Quemadmodum autem successione atque continuatione subinde nascentium per quamque speciem animalium natura simul traducitur, atque propagatur, vt iuxta rationem naturæ, quod natum fuerit, idem sit cum eo vnde natum est, itidem ex homine homo nascitur, ex obnoxio vitiis, perturbationibus & affectibus, iisdem obnoxius, ex peccatore peccator. Ergo vna cum nascentibus aliquo modo peccatum existit, simul & nascens, & augescens, cum termino vitæ vna desinens.* Nazianzenus orat. 2. in Iulianum, τὸ παντελῶς ἀναμάρτητον ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔταξεν ὁ Θεός, *Omni prorsus peccato vacare, supra humanæ modum Deus constituit.* Et repetit oratione in plagam grandinis.

VI. Chrysostomus, quanquam hic meo iudicio non est Chrysostomus: nam stylus est Latinus & concisior, quam illius solet esse, sed tamen esto Chrysostomus, vt editus est, donec de alio constet. Homilia de Adam & Eua, *Ideo confusio facta est, quia cupiditas, quæ est radix omnium malorum, in cor eorum venerat. Et ipsa transgressio peccati totum labefecit mundum, factum alumnum peccati, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Omnis quoque homo de eo natus est illi obnoxius, quia seruus seruum generat. Et nisi per illum liberatorem acciperet genus humanum libertatem, omnes in seruitute huc vsque detinerentur, sicut ait Apostolus: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Nam vnde est illud, quod clamat Propheta, dicens, Ecce, in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis mater mea in vtero me habuit? De isto peccato venit, de quo dixit verus Dei cultor, homo sine querela, abstinens se ab omni malo, cui nemo similis super terram, non esse sine peccato, nec infantem vnius diei natum super terram.* De oratione Dominica, *Quis castum se glorietur habere cor, aut mundum se esse à peccatis? Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Ergo ista sunt debita, quia non est sine peccato, nec infans vnius diei natus super terram. Nam quomodo potest mundus esse de immundo natus semine? quia in iniquitatibus concepti sumus, & in delictis mater nostra in vtero nos aluit. Exinde contraximus peccata, non tantum originalia, sed & propria commissa.* Basilius Seleuciensis Homilia de Annunciatione τοιαύτης τῆς ὑπερτάτης δόξης κατ' εἰκόνα γεγονὼς ὁ ἄνθρωπος, θεοειδῶς ἐπλούτει μαρμαρυγάς· ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ ῥύπος, τὸ τοιοῦτον ἠμαύρωσε κάλλος. καὶ πρὸς τὸ κτηνῶδες ἡμᾶς μετημόρφωσεν εἶδος: *Ad supremæ gloriæ imaginem factus homo diuinis radiis abundabat. Verum peccati obscœnitas, tantam deformauit pulcritudinem: nosq; in brutorum speciem transformauit.*

VII. Hilarius in Psalm. 118. extremum, *Viuere se in hac vita non reputat: quippe qui dixerit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Scit se sub peccati origine, & sub peccati lege esse natum, meditationem autem legis Dei ob id eligit vt viuat.* Ambrosius eleganti allegoria vtitur cap. 9. de Tobia, *Quis iste peccati est fœnerator, nisi Diabolus? à quo Eua mutuata peccatum, obnoxiæ successionis vsuris defœnerauit omne genus humanum.* Idem in Psalm. 48. & recitatur ab Augustino libr. 1. contra Iulianum capite secundo, *Alia est iniquitas nostra, alia calcanei nostri, in quo Adam dente serpentis est vulneratus, & obnoxiam hæreditatem successionis humanæ suo vulnere dereliquit, vt omnes illo vulnere claudicemus.* Ex eodem idem Augustinus eod. libr. alia non pauca, in quibus hæc, *Antequam nascimur maculamur contagio, & ante vsuram lucis, originis ipsius excipimus iniuriam, & in iniquitate concipimur.* Item, *Omnis homo mendax, & nemo sine peccato, nisi vnus Deus. Seruatum est igitur, vt ex viro, & muliere, id est, per illam corporum commixtionem, nemo videatur expers esse delicti. Qui autem expers delicti, expers etiam huiusmodi conceptionis.*

VIII. Colligit & alios eiusdem doctrinæ testes idem Augustinus eodem loco. In quibus istos, Rheticium Augustodunensem de Baptismo agentem, *Hanc esse principalem in Ecclesia indulgentiam neminem præterit, in qua antiqui criminis omne pondus exponimus, & ignorantiæ nostræ facinora prisca delemus, vbi veterē hominem cum ingenitis sceleribus exuimus.* Nota: veterem hominem, non scelera ingenita. Purum putum originale peccatum, quale descripsimus. Olympium Hispanum Episcopum, *Si fides vnquam in terris incorrupta mansisset, ac vestigia defixa tenuisses, quæ signata deseruit, nunquam protoplasti mortifera transgressione vitium sparsisset in germine, vt peccatum cum homine nasceretur.* Non potuit disertius. Gregorium ex Græcis, Nazianzenum puto, *Persuadeat tibi de hoc quoq; sermo Christi dicentis, neminem posse introire in regnum cœlorum, nisi renatus fuerit ex aqua, & Spiritu. Per hunc primæ natiuitatis maculæ purgantur, per quas in iniquitatibus concipimur, & in delictis genuerunt nos matres nostræ.*

IX. Addamus alios. Optatus lib. 4. contra Parmenianum, *Neminem fugit, quod omnis homo qui nascitur, quamuis de Christianis parentibus nascatur, sine spiritu immundo esse non possit, quem necesse sit ante salutare lauacrum ab homine excludi, ac separari.* Autor commentariorum in Epistolas Pauli, qui in operibus Ambrosij: in 5. ad Roman. *Manifestum est in Adam omnes peccasse tanquam in massa. Ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit omnes nati sunt in peccato. Ex eo igitur omnes peccatores, quia ex ipso sumus omnes.* Ruffinus in Psalm. 50. *Ego conceptus contraxi mecum iniquitatem originalis delicti. Nunquid de adulterio Dauid natus erat? De Iesse iusto viro, & coniuge eius.* (Sic enim mihi distinguendum potius videtur) *Quid est ergo, quod se dicit in iniquitatibus conceptum esse, nisi quia detrahitur iniquitas ex Adam? Nemo nascitur, nisi trahens culpam, & culpæ pœnam. Quod dicit, ecce: significat in manifesto. Omnes enim hoc vident: omnes hoc sentiunt. Homo enim in corruptibili carne viuens, habet tentationum immunditias impressas in semetipso, quia nimirum eas traxit ab origine ipsa, quippe propter delectationem carnis, eius conceptio immunditia est. Hinc est quod plerunque tentatur & nolens. Hinc est quod immunda quædam in mente patitur, quamuis ex iudicio reluctetur, quia conceptus de immunditia, dum ad munditiam tendit, hoc conatur vincere quod est.*

X. Possunt colligi alia loca infinita, ex aliis autoribus, maxime ex grauissimis Augustini disputationibus contra errorem Pelagianum. Sed supersedeo, tantum addo Concilia, Mileuitanum, & Arausicanum secundum. Illius Canon secundus ita habet, *Placuit; vt quicunque paruulos, recentes ab vteris matrum, baptizandos negat: aut dicit, in remissionem quidem peccatorum eos baptizare* (an baptizari potius) *sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lauacro expietur, vnde fit consequens, vt in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum, non vera sed falsa intelligatur; anathema sit. Quoniam non aliter intelligendum est, quod ait, Apostolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt, nisi quemadmodum Ecclesia Catholica vbique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei, etiam paruuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in* remissio-

remissionem peccatorum veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod generatione traxerunt. Arausicani secundi Canon primus, *Si quis per offensam prauaricationis Adæ, non totum, id est, secundum corpus & animam, in deterius dicit hominem commutatum, sed animæ libertate illæsa durante, corpus tantummodo corruptioni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus, aduersatur Scripturæ.* Canon secundus, *Si quis soli Adæ prauaricationem suam, non & eius propagini, asserit nocuisse, aut certe mortem tantum corporis, quæ pœna peccati est, non autem & peccatum, quod mors est animæ, per vnum hominem in omne genus humanum transisse, iniustitiam Deo dabit, contradicens Apostolo.*

CAP. VII.

Argumentum Pighij contra Catholicos.

I. HActenus pro Catholicorum sententia argumenta fuerunt. Nunc ordine examinanda, quæ à Pighio proferuntur, & Salmerone. Pighius disputat, peccatum originale nullam esse humanæ naturæ corruptionem, sed ipsissimum actuale Adami peccatum, in quo sese ei comitem addit Salmero.

II. Primum argumentum. Si hominis natura est corrupta: Ergo vel animæ, vel corporis. At neutrius. Ergo, hominis natura non est corrupta. Consequentiæ ratio. Quia naturæ prauitas, ortum habet, ex partium prauitate. Nam si omnes naturæ partes sunt integræ: Ergo & tota natura. Probatur assumptum, per partes. Primo de Corpore. Nullum corruptum est tale, quale componitur à suis principiis, & compositionis ratione. At corpus tale est, quale est à suis principiis, & compositionis ratione. Ergo non est corruptum. Probatur assumptū. Quia corpus hoc habet à suis principiis, & compositionis ratione, vt sit corruptibile, ac mortale, & feratur in ea quę sibi sunt amica, suauia, ac delectabilia, etiamsi aduersentur iustitiæ, cuius per se capax non est. Secundo, qualecunq; sit corpus, nulla in eo aut prauitas aut corruptio imaginari potest, Deo odibilis, prius quam illi infundatur anima. Ratio, quia Deo nihil displicet, quam peccatum, & iniquitas, cuius corpus sine rationali anima capax non est.

III. Secundo de Anima. Si anima est corrupta. Ergo vel à sui creatione: vel à corpore. At neutro modo: Ergo non est corrupta. Probatur assumptum per partes. Primo de creatione. Nihil corruptum creatur à Deo: At anima creatur à Deo: Ergo anima non est corrupta. Secundo de corpore. Nihil materiale, & corporale per se agere potest in immaterialem, indiuisibilem, immortalemque substantiam. At corpus est materiale, & corporale, ergo per se agere non potest in animam, quæ est immaterialis, indiuisibilis, immortalis.

IV. Respondeo: Naturam significare alias essentiam cuiuslibet rei, alias vero, facultates qualitatesve manantes ab essentia. Sic in coruo natura, etiam nigredinem comprehendit. Sic quod apud Athenæum lib. 1. legas, πλὴν τὸ μύρε φύσι, Dalechampius vertit, *vnguenti vim, & gratiam.* Tertullianus libri de Anima cap. 32. *Aliud est substantia, aliud natura substantiæ.* His ita positis, dico, Hominis naturam ita esse peccato corruptam, vt intelligatur ipsa essentia, nemini vnquam dictum esse Catholico, sed solis, si forte, Manichæis. At corruptam esse naturam, quatenus facultates naturales intelligi possunt, hoc vero est, quod asserimus. Itaque negatur assumptum, quo ponitur, neque animam esse corruptam, neque corpus. Nam corruptio ista peccati originalis est in vtroque, sic diserte asserente Concilio Arausicano secundo, dum anathema pronunciat negantibus hominem totum, id est, secundum corpus & animam in deterius commutatum.

V. Ad primum argumentum de corpore respondeo distinguendo. Maiorem veram, si intelligatur id, quod corruptum est in sua essentia non esse tale quale erat à suis principiis & compositione. Atque hoc sensu argumentum non pugnare contra Catholicos, qui essentiam hominis corruptam non asserunt, vt iam dixi. Quod si corruptio intelligatur de facultatibus, tum rursus significabitur, vel Nullum corruptum in facultatibus esse tale in essentia, quale à suis principiis, compositioneque, quod est aperte falsum. Nam diaboli, quoad essentiam sunt iidem qui prius, & tamen quoad facultates corrupti, vel nullum corruptum, quoad facultates esse tale, quoad easdem, quale à suis principiis & compositione, ac tum præter argumenti φλυαρίαν, assumptio etiam falsa est.

VI. Ad argumentum, quo probatur tale esse corpus, quale à suis principiis, & compositione: Primo, quod dicitur habere corpus à suis principiis & compositione, vt sit mortale, ac corruptibile, distinguo: per potentiā propinquam, aut remotam. Nam per remotam cōceditur, vt semen ligni potest esse nauis: Sic enim creatus est homo à Deo, vt compages illa animæ & corporis dissolui posset aliquando, cui simile nihil est in Angelis. At per propinquam negatur. Sic enim Deus hominem ex suis principiis composuerat, vt nihil in eo esset, quod vergeret ad interitum ante peccatum. Alioquin non esset mors per peccatum ingressa in mundum, sed ante peccatum iam fuisset in mundo: Nec recte negaretur Deus fecisse mortem: Quod tamen diserte legas Sapiētiæ primo: *Deus mortem non fecit.* Etiam si autem postea sit factum corruptibile, non sequitur tamen, ita fuisse à suis principiis, & compositione. Nam &, quamuis postea peccato fuerit vitiatum, nemo tamen dicat, ita fuisse à suis principiis, suaque compositione.

VII. Secundo, negatur corpus hoc habere à suis principiis, suaque compositione, vt feratur ad ea, quæ iustitiæ repugnant. Primo, quia nullum corpus ita creatum à Deo est. Nam quæcunque corpora ad aliquid feruntur, quatenus corpora, ea feruntur vi sua naturali, quam ipsis Deus indidit, ac proinde non contra iustitiam. Sic grauia deorsum, sic leuia sursum, sic animata, ad suam perfectionem. Etsi quæ sunt ἀπαξίαι, eas Catholici credunt esse à peccato, iuxta illam sententiam Geneseos 3. *Maledicta terra propter te.* Itaque ἀπαξία illa non est simpliciter à corporibus, quatenus corpora sunt, sed à corporibus aliquid passis, propter peccatum Adæ. Atque hoc ipsum, non contra iustitiam, quia à Dei iussu.

VIII. Deinde agimus de corpore humano. Hoc autem non creatum est à Deo simpliciter corpus, sed corpus humanum, hoc est, vniendum animæ rationali. Itaque sine dubio sic creatum, vt apte vniretur eidem, id est, obediret imperanti. Quare ineptum est, quod additur, non esse capax iustitiæ. Etsi enim verum sit, corpus in sua materia, & prorsus destitutum anima rationali, nullius iustitiæ esse capax, tamen, cum nobis de hominis corruptione quæstio sit, & corpus anima vacuum nullum sit homo: Ergo considerandum ita corpus, vt veniat semper in mentem vnio eius cum anima: quantumuis agamus de proprietatibus corporis distincte siue facta, siue postmodum facienda, & quidem cum certa dispositione corporis ad eam vnionem; quomodo dicitur materia appetere suam formam. Hac ratione Dauid, se nō tantum dicit in iniquitatib. natum, quod non fuit, nisi post animam vnitam corpori, sed etiam in peccato conceptum, quod fit ante eam vnionem.

IX. Ad secundum argumentum de corpore, negatur, nullam esse in eo qualitatem odibilem Deo, priusquam anima infundatur. Cur non enim? Cum sit brutis, puta serpētibus qualitas venenata, lupis crudelitas ingenita, etiam ante quam vllam habeant facultatem locomotiuam, id est, à primo instanti generationis? At, inquit, corpus sine anima rationali non est capax iniquitatis. Imo, inquam, illud ambigue dicitur. Nam vel actum dicis, vt sensus sit, corpus quandiu est sine anima, non posse esse iniustum. Et sic conceditur. Sed nihil ad rem. Nam ne lupus quidem eo sensu, capax est feritatis ab ipso conceptionis initio, cum nondum habet animam animalem, & tamen in lupo etiam tum homines odere crudelitatem, & in serpente venenū. Quod si intelligas absolute corpus non esse capax iniustitiæ, ita vt nullam habeat dispositionē ad eam, id insigniter erit falsum. Nam, quemadmodum lupi embryo, quia lupi, capax est crudelitatis, & quidem potentia, non remota, sed propinqua: Serpentis etiam ouum, capax veneni, ita & hominis embryo capax peccati, quia appetit animam rationalem, quæ & in ipso corpore, & cum ipso corpore, & per ipsum corpus peccatura est. Itaq; non frustra Scriptura carnem pro corruptione peccati nominat. Nam etsi fateor eo vocabulo intelligi non solum hominis corpus, sed totum hominem, constantem corpore & anima, tamen constat id nominis sumptum esse à corpore, vel disertius, à natura corporis. Quod vix mihi quisquam persuadeat frustra esse factum. At si nulla esset in natura corporis capacitas peccati, id est, iniustitiæ, siue dispositio ad iniustitiam, quam ineptum esset, ab ea potissimum parte iustitiam denominare?

X. Jam de anima: Illa, inquit Pighius, neque à sui creatione corrupta est, neque à corpore. Magna quæstio, & iamprudem serio agitata, vnde sit corruptio animæ humanæ, & in qua vel maxime spatiantur, qui nihil volunt Scripturis credere, nisi quantum oculis propriis vident. At Catholici, facile patiuntur in sacris eloquiis esse aliquid sibi ἀναπόδεικτον: in quo necesse sit pendere simpliciter ab autoritate dicentis. Itaque, etsi agnoscant non esse omnia liquida, siue in origine animæ, siue in propagatione peccati: tamen firmiter credunt, & nullatenus dubitant animam esse originaliter corruptam à peccato, quod quocunque modo transeat, trauisit tamen ab Adamo in posteros omnes. Augustinus Epist. 28. *Quæcunque eligenda est* (nimirum sententia de animæ origine) *absit vt impugnet hanc fidem, de qua certi sumus, omni animæ, etiam paruuli infantis, necessariam esse liberationem ab obligatione peccati, eamq; nullam esse nisi per Iesum Christum, & hunc crucifixum.* Quo exemplo, & nos oportet sobrie in hæc arcana inquirere.

XI. Sed corrupta non est (inquit) anima, vel à Creatione, vel à Corpore. Hoc vero, inquam, negatur. Nam à sui quidem creatione non corrumpi, sanus quilibet cōcesserit. Certum enim, nihil à Deo corruptum creari. Sed corrumpi à corpore, quis negare potest? Augustinus apud Lombardum libr. 2. distinct. 31. *Ipsa concupiscentia est lex membrorum, vel carnis: quæ est morbidus quidam affectus, vel languor, qui commouet illicitum desiderium, id est, carnalem concupiscentiam, quæ lex peccati dicitur. Quæ dicitur in carne manere, non quin in anima sit, sed quia per corruptionem carnis in anima fit.* Et statim post subnectit Lombardus, *In concupiscentia, & libidine concipitur caro formanda in corpus prolis: vnde caro ipsa quæ concipitur, in vitiosa concupiscentia polluitur, & corrumpitur, ex cuius contactu anima, cum infunditur, maculam trahit, qua polluitur, & fit rea, id est vitium concupiscentiæ, quod est originale peccatum.* Et ex Ambro. *Ecce primi hominis corpus corruptum est per peccatum, ipsaq; corruptio per conditionem offensionis, manet in corpore, robur tenens diuinæ sententiæ datæ in Adam, cuius consortio anima maculatur peccato.*

XII. Imo, inquit, nihil materiale & corporale agere per se potest in animam. Per se, inquam? nimis auare id quidem. Nam ego longe liberalior, qui nego quicquam agere posse per se in animam rationalem, excepto vno Deo. Nam ne Diabolus quidem per se egit in Euam, quam tamen præcipitauit in peccatum, sed per suasionem, itaque causa fuit Euæ corrumpendæ, tum secundum corpus, tum secundum animam. Quid tum autem, si nō per se agat corpus in animam, dum aliquo modo? Is autem modus, est Contagium. Et quidem tanto potentius, quanto actius anima corpori vnitur, nimirum hypostatice, & vnitur ipso creationis momento, non enim ante existit quam vniatur. Esse autem huius contagij vim magnam, quotidiana testatur experientia. Nam si anima est forma hominis, & omnes homines sunt æque homines. Ergo omnibus hominibus eadem est animæ natura. Et tamen, quæ ad eam animæ naturam pertinent, videmus pro variis corporum temperamentis variari. Certe, ingeniositas ad animam pertinet: melancholia ad corpus, & tamen celebratur in scholis illud, melancholicos esse ingeniosos. Potest ergo aliquid corpus in animam. Et, vt ne discedamus à re nostra, Scriptura describens primum hominis peccatum, à corporis sensibus initium facit: *Vidit quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulcrum oculis aspectuque delectabile:* Geneseos 3. vt inde ad animæ facultates progressus intelligatur. Cum igitur tum temporis anima à creatione pura, non minus, quam quæ quotidie creantur in vtero, consenserit corpori, atque ita fuerit corrupta, quid mirum, si & quæ in vtero creantur, ipsæ sponte consentientes corpori corrupto, corrumpantur etiam? Porro quod corpus agit in animam per contagium, non agit ipsum per se, sed per ipsam animam, quæ consentiens corpori, ipsam se corrumpit. Sic mala contubernia corrumpunt bonos mores, nempe, quia paulatim consensum generant, vt non ipsi nebulones per se ipsos corrumpant bonum, sed ipse se bonus corrumpat sese volens scienſque, id est, consentiens. Alioquin huius corruptionis nullum crimen esset ipsius corrupti.

XIII. Secundum Pighij argumentum, est contra corruptionem dotium animæ. Nam eas dotes distinguit in essentiales, & supperadditas, illas, quæ pertineant ad ipsam animæ essentiam: has autem non necessario contentas ab ea essentia: nec necessario profluentes ab ea: quæque possint salua integra-

que

graque ea essentia adesse & abesse. Animam igitur, si corrupta sit, vel harum, vel illarum ratione, corruptam esse. At neutrarum. Ergo, non esse corruptam. Assumptum probat per partes. Non ergo corruptas dotes essentiales? quia ipsa anima interisset: quod est absurdum. At neque superadditas. Alioquin corruptionem esse vel negatiuam, vel positiuam. Et negatiuam appellat nudam priuationem qualitatum bonarum, quæ erant in anima præter eius essentiam. Positiuam autem, inductionem qualitatum malarum, & contrariarū bonis, quæ prius inerant. At corruptionem nullam esse negatiuā. Primo, quia si nuda esset priuatio qualitatum additarum; Ergo anima ipsa non esset corrupta. Deinde eæ qualitates essent ablatæ vel à Deo, vel ab homine. At neutrum: non enim verisimile ab Adamo. Non etiam à Deo, quia esset autor peccati. Sin autem priuatio sit positiua: Ergo habitus praui inducti in animam, haberent causſam positiuam. Itaque vel Deum, vel Diabolū, vel Adamum. At non Deum: quia is esse non potest causſa vitiorum. Non Diabolum, qui in animam Adami immediatè agere non potuit. Quod si Adamum: ergo vel eo momento, quo primum peccauit, vel postea. At non eo momento: quia non possit fingi, quidnam fecerit, quo hos vitiosos habitus produxerit. Non postea: quia statim post peccatum, admonente, corripienteque Domino, ad cor reuersus peccasse se doluit, & egit salutarem pœnitentiam.

XIV. Respondeo, rursus meras coniecturas, ab humana ratione ductas, opponi Scripturæ. Quod tam indignum est Christiano, quam Ethnico dignū. Ad rem ipsam: dico multipliciter peccari. Primo enim posse corrumpi dotes essentiales, id est, prodeuntes ab essentia: absque interitu tamen animæ. Imo nullam essentiam aliter corrumpi, quam per eas dotes: si tamē corruptionem distinguamus ab interitu: quomodo nunc animam hominis, nō interisse, sed tantum corruptam dicimus. Sic liberum arbitrium, sine dubio dos erat essentialis animæ, id est, prodiens ab eius essentia: id tamen corruptum esse constat: quia, cum ab initio liberum esset tum ad malum, tum ad bonum; deinceps factum est tantum liberum ad malum. Sic sanitas corporis dos est, prodiens ab ipsa corporis essentia. Et morbus est corruptio corporis. Sic visus est qualitas oculo essentialis: & potest tamen visus hebetari, vt tamen oculus non perierit. Itaq; concidit primum Pighiani dilemmatis cornu.

XV. Iam de superadditis dotibus, longe facilius negotium. Si corruptio est tantum negatiua; Ergo, inquit, anima non est corrupta. Monstrum conclusionis. Implicat enim contradictionem. Nam si ponimus, Corruptionē esse aliam priuatiuam, aliam positiuam: certè corruptio priuatiua erit corruptio. Quod si est coruptio, ergo aliquid sit corruptum necesse est. Quid ergo? Nempe vel anima, vel dotes. At non dotes: nam illæ si auferuntur, pereunt. Ergo anima: non enim potest dari tertium.

XVI. Pergit. Si est priuatio: Ergo ablatæ sunt dotes. Fateor. Sed si ablatæ; Ergo aliquis abstulit, Imo vt concedatur consequentia, quid tum? Vel Deus, inquit, abstulit, vel Adam. Esto. At non Deus. Cur non inquam? Quia esset causſa peccati. Per accidens, inquam: hic vero quid absurdi? Rursus, non homo. Imo, inquam, homo, quia ipse sua culpa amisit, quod habuerat. Itaque & Deus abstulit: & homo. Deus, vt iudex: homo, vt peccans.

XVII, Tertium Pighij argumentum, Si peccatum originale est corruptio naturæ: ergo tot erunt peccata originalia, quot sunt homines nascentes. At hoc falsum: Ergo & illud. Probatur assumptum argumento gemino. Primo: Si essent tot peccata originalia, quot homines: Ergo singuli infantes haberent suum proprium peccatum. At hoc falsum. Probatur. Quicunque habet peccatum proprium, est sub lege. At nullus infans est sub lege: Ergo nullus infans habet proprium peccatum. Probatur assumptum: quia nullus infans habet vsum rationis. Secundo: Quia Paulus clarissime confirmat vnicum esse peccatum originis: nempe illud ipsum Adami, ad Rom. 5. vbi semper vni peccato originis, id est, Adæ, imputat mortem, & damnationem, quæ in omnes grassata est. Verba sunt, *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes pertransiit, in quo omnes peccauerūt. Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum, in gratia vnius hominis Iesu Christi, in plures abundauit.* Iterum. *Et non sicut per vnum, peccatum, ita & donum: nam iudicium ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationem.* Item. *Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt per Iesum Christū.* Rursus, *Igitur, sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: Sic & per vnius iustitiam in omnes homines, in iustificationem vitæ. Sicut enim per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obedietiam Iusti constituuntur multi.* Vides (inquit Pighius) vt perpetuo Apostolus, & constantissime vni peccato vnius Adæ acceptum referat mortis regnū, & damnationis iudicium, sub quo omnes concluſi sumus. Vnum, & vnius peccatum, dicit, cuius demerito omnes mortui sumus. Ex vno illo vnius peccato, latam in omnes damnationis sententiam. In illo, non in nobis, peccasse omnes: ideoque in illo, non in nobis, fuisse illud peccatum, quo peccauimus omnes. Vnius illius inobedientia, non sua propria, peccatores constitutos multos. Qui per ætatem sub lege nondum existentes, sua inobedientia potuerunt peccatores fieri?

XVIII. Respondeo, esse cuilibet homini suum proprium peccatum originale. Itaque esse vnicum tantum in singulis: sed in multis multa: Quum peccata actualia, non sua tantum sint singulis: sed etiam vnicuique multiplicia: ac proinde non tantum in omnibus; sed etiam in singulis multa. Corruptum igitur fuisse Cainum: corruptum Abelem: Sed non eodem peccato indiuiduo; vt idem numero peccatum Abelis, corruptio fuerit Caini: sed tātum idem specie. *In peccatis*, inquit, *concepit me mater mea.* Se conceptum dicit; & conceptum à matre sua: non à matre omnium. Nam certe Eua non dicit; & conceptum à matre sua: non à matre omnium. Nam certe Eua non dicitur concupisse Dauidem.

XIX. Quare in argumento, quo probatur, non esse infantibus vllum proprium peccatum; negatur assumptum; quod asserit, nullum infantem esse sub lege. Nam quod additur: nullum infantem habere vsum rationis; hoc verum quidem est: sed falsum, nihil esse sub lege, nisi quod habeat vsum rationis. Hoc potius verum: Quæcunque habent rationem, ea esse sub lege. Certum autem, infantes habere rationem: alias non futuros homines. Itaque esse sub lege: saltem suo modo: nempe originaliter: quia in id concepti, vt legi Dei obsequantur actualiter, quum ad vsum rationis venerint: ideoque, si iam tum à conceptione, ita sint, vt quum ad eum vsum venerint, non obsequantur; imo non possint obsequi ei legi; esse originaliter peccatores; id est, corruptos.

XX. A Paulo autem doceri vnicum esse numero in omnibus peccatum originale: hoc vero insigniter falsum. Nam contra. *Per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi*: eodem capite. Peccator autem est, qui ipse habet peccatum suum: non autem cui alienum imputatur. Tum autem illud est vehementissimum: ad Rom. 8. τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν. Nam τὸ φρόνημα, absque vllo dubio, suum cuique est proprium: ac proinde numero multiplicatur in infinitum.

XXI. Nec contra est quicquam capite quinto. Nam in eo Paulus de initio tractat humanæ damnationis: quod certum est manasse ab vno illo Adami peccato, per quod constituti sunt peccatores omnes homines; ideoque obnoxij damnationi, & morti. Itaque illa oppositio; *in illo, non in nobis: illius inobedientia, non sua propria quisque*, non est a mente Apostoli; sed à Sophistæ commento. Non enim subalterna repugnant. In Adamo peccauimus omnes: quia Adamus primus peccauit: & inde initium factum peccati in omnibus hominibus: at in nobis etiam peccamus: quia eius peccato constituti sumus peccatores: id est, ab eo in nos peccatum propagatum. Et illius inobedientia eodem modo sumus omnes constituit peccatores: quo nostra etiam propria iam vere sumus peccatores: alioqui falsum esset, nos illius inobedientia constitutos esse peccatores.

CAP. VIII.

Argumenta Salmeronis.

I. SAlmero disputat prolixius; illud ipsum peccatum, quod fuit in Adam actuale, id est, inobedientiam esus vetiti ligni, in nobis esse originale. Et primo substernit axiomata duo: Vnum; Peccatum, siue culpam, longe distingui à pœna. Culpam omnem esse voluntariam: pœnam inuoluntariam. Culpam à solo homine ratione prædito proficisci, non à Deo: at pœnam, a Deo. Itaque nihil, quod pœnæ tantum rationem habeat, esse peccatum originale. Alterum. Originale peccatum, vere esse peccatum; & culpæ imputabilis rationem habere. Quicquid autem proprie peccatum sit, & culpæ rationem habeat, id oportere esse actu, & quidem voluntarium.

II. De quibus axiomatis pauca: non enim magnam habent controuersiā. In primo, pœnæ & culpæ distinctio, rationis est, non rei. Nam inter Theologos certum est, vnum idemque esse posse & peccatum, & pœnam peccati; quanquam varia ratione. Ideoque peccatum nullum esse à Deo; non simpliciter dicunt, qui bene loquuntur: sed addunt, quatenus peccatum: nam quatenus rationem habet pœnæ, idem quod rationem habet peccati, à Deo esse, disputatum est tomo præcedenti. Alterum omnino verum est: & præbet certum argumentum, quo doceamus peccatum illud actuale Adami non esse peccatum originale. Omne peccatum, est actu. At peccatum originale est peccatum: Ergo peccatum originale est actu. At peccatum illud Adami non est actu: quia desijt esse: Ergo peccatum illud Adami non est peccatum originale. Contra tamen Salmero disputat: expendamus argumenta.

III. Primum argumentum; quia illi peccato Adami conueniunt planius & suauius, omnes peccati proprie accepti conditiones, & proprietates, & nihil absurdi, aut inconuenientis continere deprehenditur, quod non longe fortius alteri cuicunque sententiæ accidat. Formo argumentum: Omne peccatum, cui conueniunt omnes peccati proprie accepti conditiones, & proprietates, & ex quo nulla sequuntur absurda, quæ non alijs sententijs accidant: illud est peccatum originale. At illi peccato Adami conueniunt illæ omnes conditiones & proprietates: nihilque ex eo sequitur absurdi, quod ex alijs: Ergo id peccatum Adami, est peccatum originale. Probatur assumptū; qua de conditionibus & proprietatibus. Prima conditio: Actus inobedientię: at id peccatum, fuit actus inobedientiæ. Secunda: Actus voluntatis. Et id peccatū fuit actus voluntatis. Tertia: Quia caueri & euitari potuit. Et illud peccatum potuit caueri, & euitari. Quarta: Vt non sit pœna, & illūd peccatum non fuit pœna, sed tantum culpa. Quinta, vt sit commune omnium: & hoc peccatum non tantum personale fuit Adamo, sed etiam factum commune omnium; quia totam naturam læserit.

IV. Respondeo. Primo maiorem non esse veram. Nam si omne peccatū, cui conueniunt omnes conditiones peccati, esset peccatum originale: Ergo omnia peccata, nullo excepto, essent originalia. Itaque videtur postea Salmeroni vitium argumentationis subolusse; atque addita quinta conditio; quæ non est peccati, qua peccatum, sed peccati, qua originale. Cæterū, maior debuit concipere omnes proprietates peccati originalis: quas nos negamus inueniri posse in illo Adami peccato: sed tantum omnes conditiones peccati actualis.

V. Iam de conditionibus sigillatim. Actus est, inquit. Atqui hoc non erat positum: sed tantum, Actu esse: Longè autem ista differunt, vt quid sit actus: & sit actu. Esse actu id dicitur, quod reapse tunc existit; & non potentia tantum: quomodo actu existit candor in pariete: etiamsi candor non sit actus parietis. Actus autem hoc in loco à Salmerone intelligitur actio, vt esus ligni vetiti: vt cædes Abelis, incæstus Absalomis, & similia. At hæc conditio non est peccati, quatenus peccatum est; sed quatenus actuale. Quod tamen ab originali distinctum est apud Catholicos. Illa autem conditio, nempe, vt sit actu; non conuenit peccato Adami: quod quia fuit, ideo nunc non est, ac proinde non est actu.

VI. Secunda conditio, Actus voluntatis. Rursus; neque hoc positum erat, sed vt peccatum esset actu, & voluntarium. Atqui non idem sunt; esse actu, & voluntarium, & esse actum voluntatis. Nam actus voluntatis est a voluntate tanquam causſa efficiente. Atqui non id tantum voluntarium dicitur, sed etiam id quod est in voluntate, tanquam in subiecto. Et sic Thom. 1. 2. q. 74. disputat voluntatem esse subiectum peccati, & quæstionis octogesimæ tertiæ articulo tertio, originalis peccati subiectum esse voluntatem per prius, quam alias animi potentias. Et sic nos peccatum originale dicimus esse voluntarium. Præterea tum peccatum dicitur esse voluntarium, intelligendū est, de voluntate eius, cuius peccatum esse dicitur. At hoc certè sensu non potest dici in nobis peccatum illud Adami esse voluntarium, multo minus actus nostræ voluntatis. Neque enim est in nostra voluntate, neque à nostra voluntate; quia reipsa nostra voluntas nunquam fuit voluntas Adami.

VII. Tertia conditio; vt potuerit vitari. Imo hæc conditio non est peccati, qua peccatum: sed qua actuale. Nam originale ab ijs vitari non potest in quibus est originale; puta à pueris. Et sensus communis dictat, non aliter intelligendum; peccatum posse vitari; quam ita vt possit vitari ab eo, cuius peccatum esse dicitur.

VIII. Quarta conditio, vt non sit pœna. At hæc falsa est: neque ita erat posita: sed vt non sit tantum pœna: siue, vt loquebatur Salmero, vt non habeat tantum rationem pœnæ. Hoc autem est in peccato originali: nam etsi sit pœna primi peccati, qua de re postea dicemus: tamen non tantum est pœna; sed etiam reuera peccatum. At illud peccatum Adami, neque fuit peccati pœna; neque habet in nobis peccati rationem; sed tantum in Adamo: Quoad nos autem est tantum caussa nostri peccati: quia eo peccato constituti fuimus peccatores, vt Paulus loquitur.

IX. Quinta conditio, vt peccatum originale sit omnibus commune. Distinguo, vt peccatum sit idem vel specie, vel numero. Et dico, nullum peccatum vnum numero posse esse commune omnibus hominibus. Nam peccatum, vel qualitas est, vel actio. Qualitas, vt peccatum originale. Actio, vt peccatum quodlibet actuale. At nulla qualitas, vna eademque numero potest pluribus subiectis communicari: vt candor qui est in niue, idem numero non potest esse in cygno, aut lana. Actiones autem sunt suppositorum. Quare idem homicidium à Caino patratum, non potest esse à Lamecho. Itaque nego peccatum illud Adami esse peccatum Originale. Non enim potest omnibus esse commune, siue numero, quia est actio: siue specie, quia est indiuiduus actus.

X. Atqui totam naturam læsit, inquit Salmero: itaq; factum est commune omnium. Nego consequētiam. Læsio ipsa facta est cōmunis: at non caussa læsionis. Sic, si domus vna conflagret, vt sæpe fit, ob segnitiem Domini, indeq; vicinæ domus: erit quidem incendium commune: at segnities tota illius Domini, non reliquorum: non est enim segnities ipsa incendium, sed tantum caussa incendij, quod ad reliquos peruenit. Sic, qui miles excubias agit negligenter, nocet ille quidem toti exercitui: sed non fuit tamen totus exercitus segnis. Sic, Neronis crudelitas Romanis nocuit: nec Romani tamen crudeles. Sexcenta sunt huiusmodi.

XI. Et hactenus quidem de conditionibus. Verū de absurditatibus, quas etiam complectebatur argumentum, cur ne verbum quidem Salmero? An quia desperauit? Certè hæc pars non minus falsa. Nā primo, omne peccatum verè peccatū, eius est actu cuius dicitur. At actio illa Adami, vt antè dixi, non amplius est actu. Non est igitur peccatum: ac proinde neq; peccatum originale. Secundo, peccatum originale, vnum idemque specie est commune omnibus hominibus. At hic actus Adami, non potest esse vnus specie: ac proinde neq; ea ratione communis omnibus. Itaq;, ne peccatum quidem originale potest esse. Tertio, omne peccatum vel qualitas est, vel actio, vt diximus, eius cuius dicitur peccatum. At hic actus Adami, neq; qualitas est nostra, nam ne est quidem: ac proinde non potest esse qualitas: tum actio, qualitasq; longe differunt: neq; est etiam actus noster: quia idem numero actus non est variorum suppositorum. Ergo is actus Adami non est nostrum peccatum: nedum sit nostrum originale. At hæc absurda non accidunt Catholicorum sententiæ: contra quam Salmero opinatur.

XII. Transeo ad secundum argumentum, ex quinto ad Romanos: vnde se probaturum putat, illud Adæ actuale, esse nostrum originale, *Per vnum hominem* (inquit Paulus) *peccatum in mundum introiit & per peccatum mors.* Hinc illi gemina argutatio. Primum: Omne per quod mors introijt in mūdum, est peccatum originale. At per illud Adæ peccatū, mors introiit in mundum. Ergo illud Adæ peccatum, est peccatum nostrum originale. Altera: Ex ijsdem verbis constat mortem intelligendam non corporis tantum, sed etiam animæ. Est autem mors animæ, priuatio gratiæ diuinæ, & originalis illius iustitiæ. Hoc stante, liquidum est, quod carentia illius iustitiæ, est pœna peccati originalis: non ergo ipsa illa carentia, peccatum est: cum hæc sit potius effectus, & pœna illius peccati, quod intrauit in mundum: vt manifestum sit, aliud esse peccatum originale, vnde venit priuatio gratiæ & iustitiæ: aliud ipsam iustitiæ & gratiæ priuationem. Argumentum est informe: & inuolutum. Ego ita euoluo, & formo: Nulla pœna peccati, est peccatum originale: At carentia iustitiæ est pœna peccati: Ergo carentia iustitiæ, non est peccatum originale.

XIII. Respondeo ad prius. Negari maiorem. Nam oportuit mortem introire in mundum per aliquod peccatum actuale. Alioquin vel progressus esset in infinitum, vel Deus esset propria caussa mortis. Homo enim à se habet tantū suos actus: nō vero naturæ suæ qualitates. Præterea in verbis Pauli, quid quæso Adamum intelligis? An ipsam primi hominis personam? Atqui ea peccatum dici non potest: quum tamen vere dicatur per eam personā ingressum esse peccatum. An vero Adami peccatum? Eleganter. Quasi dixisset Paulus, per peccatum Adami, peccatum introijt in mundum. Quod si esset: ergo illud Adami peccatum non esset peccatum originale: alioquin oportuisset dictum, non peccatum per Adamum introijsse: sed ipsum potius Adamum. At non ita Paulus: sed diserte, per Adamum peccatum esse ingressum: distinguens Adamum à peccato ingresso. Quod si Adamus sit peccatum Adami & peccatum ingressum sit peccatum originale: omnino necesse est aliud esse peccatum Adami, & peccatum originale.

XIV. Quinetiam vrget circunstantia: Non enim peccatum solum dicitur ingressum: sed etiam mors. Quæ autem mors ingressa? Non certè illa tantū, quæ numero vna fuit Adami, hac morte morientis: sed etiam illa in omnes posteros Adami multiplicata: vt esset singulorum mors, numero alia à morte Adami: quamuis specie eadem. Cur non ergo similiter dicamus de peccato? Theodoretus, *Ad omnes homines mors peruasit, quatenus omnes peccarunt: Nō enim propter primi parentis peccatum: sed propter suum vnusquisque mortis decretum suscipit.* Thomas, *Propter hoc est vnum tantum originale peccatum: quia solus defectus consequens primum peccatum, originaliter deriuatur ad posteros.*

XV. Ad secundum. Negatur maior: Nam peccata esse posse aliorū peccatorū pœnas, alias notatum. Sed hoc tantum sensu vera esset, si diceret, nihil esse sui ipsius pœnam: quia pœna necessario præsupponit præcedentem culpam: vnde fit, vt peccatū originale non possit esse nobis pœna vllius peccati nostri: cum à nullo peccato nostro procedere potuerit. Quomodo igitur? Nempe est in nobis pœna peccati Adami: iuxta illud Exodi 20. *Visitat iniquitatem parentum in filios.* At, inquit, carentia iustitiæ est pœna peccati originalis. Hoc vero falsum. Nam est pœna peccati actualis Adami: in nobis autem est duntaxat peccatum. Verum illud quidem, esse pœnam peccati quod intrauit in mundum: sed si tamen intelligas illud ipsum primum numero peccatum, quod fuit in mundo. At hoc non est peccatum originale: quod vnum est specie, non numero.

XVI. Tertium argumentum: Illud dicitur esse meum peccatum originale, & me illud perpetrasse, per quod ego vere peccator constituor. At per illam Adæ inobedientiam peccatores omnes constituti sumus, vt ait Apostolus: Ergo peccatum illius inobedientiæ, est meum originale.

XVII. Respondeo distinguendo: Constitui enim nos peccatores vel formaliter, vel causaliter. Id autem nos formaliter peccatores constituere, quod in nobis ipsis inest tanquam qualitas peccatrix: vt albus paries formaliter cōstituitur, per albedinem ipsi inhærentem. Et podagricus quispiam, per habitum illum podagricum ipsius articulis insitum. Hoc sensu conceditur maior: sed negatur minor. Nam peccatum illud Adami, nos non efficit formaliter peccatores: non enim potest, cum sit prorsus extra nos. Iam vero causaliter peccatores constituimur, per id quod est caussa efficiēs qualitatis illius peccatricis quæ nobis hæret: sicut podagrici caussa est parens podagricus: siue podagra in parente: quæ tamen non est podagra filij. Hoc sensu, conceditur minor: sed negatur maior. Non id tantum dicendum est peccatum nostrum originale, per quod formaliter constuimur peccatores: quomodo illud peccatum nostrum actuale; per quod dicimur actualiter peccatores. Non est autem formaliter Idololatra; Idololatræ filius, propter Idololatriam patris, etsi causaliter: quia sic educatus à patre.

XVIII. Quartum argumentum: Quodcunque peccatum nobis nocet, id nostrum esse debet: At peccatum illud Adami, nobis nocuit. Ergo peccatum illud Adami, nostrum est.

XIX. Negatur maior. Nam, vt dixi, nocet filijs egenis, non sua, sed patris prodigalitas: nocet vicinis, non sua, sed vnius indiligentia: quæ causam dedit incendio. Denique, si hæc maior esset vera, iniquus esset Deus, qui tam disertè testatur visitari iniquitates patrum in filios. Nisi forte rursus distinguimus, nocere nobis aliquid causaliter, vel formaliter. Illo modo, id à quo oritur, quicquid id est detrimenti, quod patimur: atque hoc nihil necesse esse nostrum. Isto autem, quod ipsum est in nobis detrimentosum. Atq; hoc necesse esse reuera nostrum. Iam illo modo nocuit nobis Adami peccatum: hoc vero nocet nobis nostrum originale.

XX. Quintum argumentum: Adam habuit peccatum originale, vel non habuit: Si non habuit, ergo non transijt ab eo in reliquos homines. Si autem habuit, quodnam id fuit, nisi illud actuale?

XXI. Respondeo, peccatum originale reapse fuisse in Adamo: sed alia ratione, quam in nobis. Nam in nobis originale dicitur, quia est ab ipsa nostra origine, quam ducimus à parentibus, imo ab Adamo. At Adamus non tantum originem nullam habuit à parentibus: sed etiam ab ea origine quam habuit à conditore suo, expers erat omnis peccati. Id ipsum tamen quod in nobis est peccatum originale, Adamum inuasit, cum primum ausus est desciscere à Deo. Areopagita, Ecclesiasticæ Hierarchiæ c.3.p.3. τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν ἀρχῆθεν ἀπὸ τῶν θείων ἀγαθῶν ἀνοήτως ἐξολισθήσασαν, ἡ πολυπαθεστάτη ζωὴ διαδέχεται, καὶ τὸ τοῦ φθοροποιοῦ θανάτου πέρας, ἀκολούθως γὰρ ἡ τῆς ἱερᾶς ἐν παραδείσῳ θεσμοθεσίας ὑπερβασία, τὸν ἐξοιστρήσαντα τοῦ ζωοποιοῦ ζυγοῦ ταῖς οἰκείαις ῥοπαῖς καὶ θεληματικαῖς τοῦ ἐν αὐτῷ καὶ δυσμενέσιν ἀπάταις, τοῖς ἐναντίοις τῶν θείων ἀγαθῶν παραδέδωκεν. *Humanam naturam à diuinis bonis dementer auersam, multis miseriis obnoxia vita excepit, imo & mortis terminus. Consequens enim erat, vt defectio ab eo bono, quod vere bonum est, & transgressio legis viuificæ in paradiso latæ, eum, qui adeo impotenter viuificum excussit iugum suis motibus, illicitisque ac impijs fallacijs traderet iis quæ contraria sunt diuinis bonis.* Sed disertior Macarius, hom. 12. *Adam transgressus mandatum, duobus modis perijt:* ἓν μὲν ὅτι ἀπώλετο τὸ κτῆμα τὸ καθαρὸν τῆς φύσεως αὐτοῦ, τὸ ὡραῖον, τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοιότητα Θεοῦ ἐπιγεγονός· ἓν δὲ, ὅτι ἀπώλεσεν αὐτὴν τὴν εἰκόνα ἐν ᾗ ἀπέκειτο αὐτῷ κατ' ἐπαγγελίαν ἡ ἐπουράνιος πᾶσα κληρονομία. ὥσπερ γὰρ ἐὰν ᾖ νόμισμα τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως ἔχον, καὶ παραχαραχθῇ, ὁ χρυσὸς τε ἀπώλετο, καὶ ἡ εἰκὼν οὐ χρησιμεύει. *Vno quidem, quod perdidit possessionem puram naturæ suæ, speciosam, & secundum imaginem & similitudinem Dei conditam: altero vero, quod perdidit ipsam imaginem, in qua reposita ei erat iuxta promissionem, tota hæreditas cœlestis. Perinde ac si sit moneta imagine Regis insignita, quæ adulteretur: non aurum solum perit, sed imago etiam nullius est pretij.* Idem hom. 20. οὕτως ἐπετήδευσεν ὁ ἐχθρὸς ἐν τῇ τοῦ Ἀδὰμ παραβάσει, ὥστε τραυματίσαι καὶ σκοτίσαι τὸν ἔσω ἄνθρωπον, τὸν ἡγεμόνα νοῦν, τὸν ὁρῶντα τὸν Θεόν. Διέβλεψαν λοιπὸν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἰς τὰ κακὰ, καὶ τὰ πάθη, ἀποκλεισθέντες τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν. *Tantam operā ac diligentiam adhibuit hostis in Adæ transgressione, vt vulneraret, ac tenebris offunderet interiorem hominem, mentem nimirum ducem, quæ Deum intuebatur. Conuersi sunt postmodum oculi eius ad vitia & passiones, à bonis cœlestibus exclusi.* Hæc illi: quibus addi possunt alia plurima: vnde constet eundem illum peccati originalis morbum, id est, illam a bono auersionem in Adamo fuisse, quæ est in eius posteris. Itaque, recte responderi posse ad argumentum; Adamum habuisse in se peccatum originale: non quidem hoc sensu, vt ipse id habuerit à sua origine, vt nos; sed quod idem.

XXII Sed, fuit ergo, inquit Salmero, peccatū illud actuale. Hoc vero, inquam, negatur: fuit .n. potius actualis illius pœna. Quomodo in eo qui primus sua ἀκρασίᾳ podagram meruit; non fuit tantum illa siue victus, siue laboris intemperantia, quæ humorē illum excitauit: sed fuit etiam humor ille sic excitatus, qui residens in articulis, habitum illum fecit podagricum, qui idem fuit specie cum eo, qui in posteros propagatus est: etsi alioquin ille nō habuerit ab origine; sed à propria intemperie. Quomodo etiam Adam factus est mortalis: quia, ex quo peccauit, soluta est illa humorum harmonia, quæ fuisset perpetua: eumque perpetuo vegetum conseruasset. Quæ δυσκρασία est in eius posteris continuata, quanquam origine mortalibus.

XXIII. Sextum argumentum: Si carentia iustitiæ originalis habet rationem peccati & culpæ imputabilis, hoc habet propter peccatum Adam: nam propter illud hoc est mihi imputabile: & magis peccatum, iuxta regulam topicam, propter quod vnum quodque tale, & ipsum magis tale.

XXIV. Exscripsi verba: sed mentem vix capio: & argumenti vim nullam video, imo ne formam quidem: nihil enim infertur, nihil concluditur. Peccata tamen obserua. Quid illud est, propter peccatum Adami imputari nobis carentiam iustitiæ? Hoc vero Oedipus intelligat. Nam primo, cur imputetur,

cetur, quæ in nobis est reapse? Deinde, cur habeat rationem peccati propter aliud, quæ per se ipsam habet? Est enim carentia illa iustitiæ reuera, & proprij nominis peccatum: quia ἀνομία, itaque propter seipsum habet rationem peccati, & culpæ imputabilis. Neque enim, vt alias monuimus, imaginanda nuda carentia, siue priuatio; quomodo in lapide est rationis carentia: sed inclinatio ad malum, & quidem violentissima: quomodo in lapide, est cū carentia leuitatis, etiam pondus, quo demergitur. Quare inutilis illa est topica regula. Quemadmodum enim non propter patrem filius est homo, etsi per patrem, tanquam caussam: sic, non propter, sed per peccatum Adami, originale istud nostrum, peccatū est. Itaque, quemadmodum non magis homo Adam, quam Abel: sic non magis peccatum, transgressio Adami, quam nostrum originale.

XXV. Septimum argumentum: Peccatum originale, est vnum: & tamen omnium proprium. At non potest fingi vnum numero, peccatum commune omnium, præter actuale illud Adami. Illud ergo est originale.

XXVI. Respondeo primo, implicari contradictionem; cum dicitur vnum omnium commune, & tamen proprium omnium; id est, vt ego quidem interpretor: singulorum. Secundo, non posse vnum idemque numero esse in ōmnibus peccatum originale: sed tantum specie, vt alias diximus. Tertio, argumenti formam peccare. Nam cum propositum sit peccatum originale esse vnum: tum vero assumitur non posse fingi, vnum numero peccatum esse cōmune. Itaque, terminos esse quatuor: quia non est idem, vnum, & vnum numero. Cum vnum numero, sit quidem vnum: at non omne vnum, sit vnum numero, est enim aliquod vnum specie.

LIBER SECVNDVS.

De LIBERO ARBITRIO.

Caput Primum.

STATVS CONTROVERSIAE DE LIBERTATE ARBITRII.

HACTENVS de Peccato originali: Sequitur quæstio de Libero Arbitrio, in statu peccati. Quam agitarunt, Catholicè Caluinus, Institutionis l. 2. c. 2. & 4. seqq. Item, defensione doctrinæ de Seruitute, & liberatione humani arbitrij, cōtra Pighiū. Melanchthon, Musculus, Vrsinus, in locis communibus. Chemnitius, tom. 1. Examin. in Sessionem sextam Concilij Tridentini. Sadeel, ad articulum 45. Abiurationis Burdegalensis. Martyr, in 7. ad Rom. Zanchius de operibus Dei, par. 3. l. 3. c. 3. Ioannes Scharpius, de misero hominis statu sub peccato, lib. 2.

II. Sed nec Papistæ tacuere. Ioannes Driedo tom. 2. & 4. Ioannes Antonius Delphinus de Salutari progressu lib. 4. Albertus Pighius de Libero arbitrio. Lindanus Panopliæ l. 3. c. 14. & seqq. Roffensis contra Lutherum art. 36. Contarenus de Libero Arbitrio. Tapperus art. 7. Dominicus à Soto de Natura & gratia, l. 1. c. 15. & seqq. Cunerus Petri controuersia tertia. Franciscus Horantius lib. 1. loco. Catholico. Arboreus Theosophiæ lib. 10. c. 9. Alphonsus de Castro lib. 9. contra hæreses, Vocabulo, Libertas. Michael Baius Louaniensis doctor, de Libero Arbitrio. Ioannes à Bononia de Æterna Dei Prædestinatione. Franciscus Romæus de Libertate operum, & necessitate. Auratus paradox. 48. Eckius in Enchiridio. Panigarolla disceptat. 8. Turrianus pro Epistolis Decretalibus l. 4. c. 2. Bellarminus de Reparatione gratiæ controuersia principali prima. Costerus Enchiridij c. 5. Peltanus de Peccato Originis tractatu 16. 17. 18. Andradius Orthodoxarum explicationum lib. 4. Cotonus, Institutionis Catholicæ l. 3. c. 7.

III. Porro, etsi agamus proprie de hominis libero arbitrio: tamen, vt res tota distinctius explicetur, meliusque intelligatur, necessarium est disputationem altius repetere. Itaque disputabitur prius de Libero arbitrio in genere. posterius de hominis Arbitrio libero specialiter.

IV. In priori capite vtrinq; certū. Primo, Liberum Arbitrium pertinere ad Voluntatem, quatenus ea facultas intelligitur, quæ actus duos complectitur contradictorios: quorū vnus Voluntas propriè dicitur, & fertur in obiectū: alteri nullū nomen erat: solebatq; intelligi ex illius negatione: verū Scholastici, suo quodam iure, finxerunt Noluntatē; qua voce, ne nos quidem dedignabimur vti, si opus est: vt significarent eū voluntatis actū priori contrariū, qui recedit ab obiecto. Secundo, liberū arbitriū complecti non Voluntatem solum, sed ēt cum ea, Intellectū. Ideoq; nullū esse, nisi in intellectu præditis, Deo, Angelo, Homine. Tertio, cū actus volendi, & nolendi, inter se contradictorie opponantur, non posse voluntatem eodē tempore vnum idemq; obiectū, eadem ratione velle ac nolle. Quarto, esse tamen in vtrumq; flexilem: vt vnum idemq; alias velit, alias nolit: aliquando ēt velit nolitq;, diuersa ratione. Quinto, Voluntatem esse originē operationum rationabilium: hoc est, ad quas feruntur naturæ rationales, quatenus tales: non autē mere naturalium. Quum sit igitur volūtas, vt diximus, flexilis in eū modū; quæritur, qua caussa fiat, vt quis velit nolitve: siue varia obiecta, siue variis tēporibus eadē exempli gratia, qui factum vt Barnabas & Paulus dissenserint in Marco assumendo. Volebat .n. ille: hic nolebat. Vel vnde Paulus vxorē circūducere noluerit: quāuis potuerit. Dubitandi caussa: quia euentuū alij contingentes, alij necessarij. Illi, qui aliter habere se possunt: hi contra, non possunt. Præterea, quæcunq; mouentur, vel à seipsis mouētur, vel aliunde. Illa in seipsis habent motus principiū: sic grauia feruntur deorsum: leuia sursum: sic animātes incedūt. Istorū motus principiū est extrinsecū: sic currū equi trahūt: sic cadauer in feretro vespillones, ad monumentū deferunt: sic lignator securim mouet.

V. Iā ergo, quomodo mouetur voluntas? Primo certū moueri à se ipsa: indeq; eius effecta dici ἑκούσια. Est .n. ὄρεξις: at omnis ὄρεξις est spontaneus motus in obiectū. Sed nū nullo modo mouetur aliunde? Distinguo: remote, an proximè? Proximè, vt motus caussa immediata ea sit. Ac si nō mouetur volūtas nisi à se ipsa. Remotè; vt solent in serie caussarū, aliæ alijs superiores esse, ac proinde magis distantes ab effectu. Sic vero nihil obstat, quominus aliunde Voluntas moueatur. Orator suadēdo mouet cōcionis affectus: Lex iubēdo mouet viros bonos: Magister docēdo discipulos: nimirū per ipsam illam voluntatē, cui persuadent. Itaq; voluntas, quū mouetur extrinsecus, nūnquā sic mouetur, quomodo instrumētū inanime: vt motus nullo modo sit ab ipsa.

VI. Huc illa controuersia pertinet de Libero Arbitrio & voluntate, quam tomo secundo excussimus libri secundi cap. 13. cuius status: An creata voluntas subijciatur diuinæ prouidentiæ: & responsum affirmatiue. Etenim Deus tum Angelorum, tum hominum voluntatem mouet, imo etiam determinat ad effectum, certissimis suæ prouidentiæ decretis: at non instar lapidū; in quibus nulla sui mouendi, determinandive potentia est: sed vt Voluntatem: seruata ei suæ proprietate naturæ, vt seipsam & moueat, & determinet.

VII. Rursus aūt. Moueturne Voluntas ad Contingentia effecta, quæ vel esse possunt, vel non esse, ipsius voluntatis ratione? At hoc nemini dubium. Sic Dauidis Voluntas trium sibi optione facta, elegit sola[illegible]. Sic Adam, quum posset mandatū seruare, maluit transgredi. Ac tū Voluntati præit cōsultatio, & electio: quum pluribus propositis obiectis consultat in vtrum feratur; siue, vt loquuntur Scholæ, seipsam determinet, Πᾶς ὁ βουλευόμενος (Damascenus de Fide l. 3. c. 27.) ὡς ἐπ' αὐτῷ τῆς αἱρέσεως οὔσης τῶν πρακτῶν βουλεύεται· ἵνα τὸ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς ἕληται καὶ ἑλόμενος πράξῃ. *Quisquis consultat, itā demū consultat, quū habet in sua potestate electionem agendorū: vt illud eligat, quod iudicando fuerit prælatū: electumq; exsequatur.* Sic Dauid, quū sibi illorū triū data esset optio, postremo capite posterioris Samuelis, simul & consultationē, & electionē ostendit. Quū, *incidamus, quæso,* inquit, *in manū Iehouæ: in manū aūt hominū ne cadā,* προκρίσις est: quū vero: *nā magnæ sunt miserationes eius* βούλευσις. Posterioris ad Corinth. 5. *Probamus potius migrare è corpore, & ad Dominū ire habitatū.* πρόκρισις est: Infinita sunt huiusmodi.

VIII. Sed an mouetur ēt ad necessaria? Hoc opus; hic labor. Quidam .n. absolute negant. Nos distinguimus. Quum .n. de Liberi arbitrij motibus agitur, necessario veniunt in cogitationē duo distincta: scil. ipsum arbitrium, & eius obiectū. Nemo .n. vult, quin aliquid velit. Potest ergo necessitas esse vel arbitrij ratione habita, vel obiecti. Si arbitrij, tum illa vel Interna, vel Externa. Interna necessitas est à cuiusq; rei dispositione: vt loripedem necesse est claudicare: cæcū non videre colores: surdum nō audire sonos: barbarum nō assequi mentē loquentiū. Et hæc defectuum necessitas nulla est, nisi à loripede, cæco, surdo, barbaro. Chrysost. hom. 2. ad popul. Antioch. καὶ αὐτὴ τοῦ ἀέρος ἡ φύσις, καὶ αὐτὸς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ὁ κύκλος, συγνάζειν μοι δοκεῖ νῦν καὶ ἀμαυρότερος φαίνεσθαι. οὐ τῶν στοιχείων τὴν φύσιν μεταβαλλόντων, ἀλλὰ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν τῷ θολοῦσθαι τῆς ἀθυμίας τῷ νέφει μὴ δυναμένων καθαρῶς, μηδὲ μετὰ τῆς αὐτῆς διαθέσεως τὸ παρὰ τῶν ἀκτίνων δέχεσθαι φῶς. *Ipsa mihi aeris natura, ipsaq; solarium radiorū corona videtur tristari, atq; obscurior apparere, non mutata elementorum natura, sed oculis nostris, ita sordidatis nebula tristitiæ, vt non valeant pure, eademq; qua prius valetudine, lucem admittere radiorum.*

IX. Externa necessitas, à causis superioribus dum mouent inferiores. Eæ caussæ vel connaturales, vel violētæ: sic .n. liceat perspicuitatis caussa, nominibus distinguere cōnaturales, quarū est rei, quæ mouetur, quasi agnata efficientia: adeo vt proximā effecti caussam moueant secundū eius naturam. Sol prima caussa est, quæ naturaliter mouet terrā ad stirpes & producendas, & alendas: quæ ipsæ stirpes postea fructus suos proferunt. At violentæ, cogunt proximas caussas ad effectus producēdos, contra earum naturam: ita vt in ijs effectibus proxima caussa solam adferat passionem. Sic arbor, quæ sua sponte nuces dabat, dat scamnum, dat tabulam, dat mensam: nimirū coacta artificis violentia. Sic lepus, qui natura depascebat sata, arte pascit diuitem.

X. Necessitas ratione obiecti, ipsa ēt dupliciter consideranda: vel ab indiuiduitate, vel à qualitate. Sic enim mihi liceat cum bona eruditorum venia. Necessitatem ab indiuiduitate appellem, quum non dantur plura obiecta, vno: vt, vnus Deus, vnus Christus, vna Fides. Necessitatem à qualitate, quum siue vnum, siue plura dentur obiecta; tamen qualitas non habet se aliter atq; aliter, vt quū Statuarius meditatur statuā, necesse habet eligere materiā: non quālibet, puta stipulam, sed aptam, putà æs, lignum. Hanc necessitatē Scholæ vidētur appellasse, specificationis, quū indiuidua quidē multa se offerūt, & eatenus delectum admittunt: sed species tamen vna est semper, & eadem.

XI. His distinctis, ad quæstionem respondeo: In confesso esse apud omnes, nihil commune esse libero arbitrio, & violentiæ, siue coactioni. Nam τὸ ἀκούσιον μετὰ βίας definitur à Damasceno, lib. 3. de Fide c. 24. οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, μηδὲν συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὁρμὴν τοῦ βιασθέντος, *cuius principium extrinsecum, nihil proprij motus conferente eo qui cogitur.* Itaq;, nulla conciliatio esse potest necessitatis violentæ, & liberi arbitrij. Non quod non possunt ij, qui præditi sunt libero arbitrio, violenter cogi ad operandū: vt illæ tum matronæ, tū virgines apud Augustinum lib. 1. de Ciuitate Dei, à Gottis violatæ: vt & olim ab Ethnicis, & nuper à Papistis fideles non pauci coacti ad actus impios, & idololatricos, vt Gubernatorem tempestas rapit in breuia & syrtes. Sed quod in his operationibus, operantis voluntas abhorret ab opere, itaq; membra quidem violenter mouentur, at arbitrium manet liberum. Quanquam potest aliquando violentis huiusmodi caussis obsecundare liberum arbitrium, vt nautæ vrgente tempestate iacturam faciunt, vt Lucretia consensit Tarquinio vim inferenti, nimirum ne in sordido adulterio necata diceretur.

XII. Verum nulli-ne prorsus necessitati subiacet liberum arbitrium? Asserit Bellarm. c. 4. 5. 6. lib. 3. de Gratia & Libero arbitrio; disputans libertatem à Necessitate omnino requiri ad liberum arbitriū, neq; satis esse libertatē à coactione. Catholici cōtra statuunt, posse quidē cadere in Arbitrium, libertatē à qualibet necessitate, sed non ita, vt id sit de eius essentia. Itaque posse etiam constare, dempta coactione siue violentia, etiamsi adsit aliqua alia necessitatis species, quam ego triplicem faciam doctrinæ gratia. Primam, Necessitatem ipsi arbitrio internam, quia non potest Arbitriū agere, nisi pro sua natura, itaq; si sit bonum, agit bene necessario, si sit malum malè. Secundā, necessitatem consequentis, nimirum, quum supposito fine aliquo, necessario medijs vtendum sit. Sic in tēpestate, si nolit vector perire, iactura faciēda est.

Sic ho-

Sic homini, ſi ſaluus eſſe velit, credendum in Chriſtũ: non quod abſolute neceſſe ſit, aut iacturam facere, aut credere in Chriſtum: ſed tantum poſito eo fine. Itaque etſi ſpecies hæc ſit neceſſitatis; tamen non opponitur libero arbitrio. Tertiam, neceſſitatem directionis; quæ eſt à cauſis ſuperioribus mouentibus voluntatem. Sic Deus dirigit per prouidentiam ſuam, cor hominis etiam ad ſingularia effecta; vt tamen cor maneat liberum: ſic per gratiam ſuam fidelium voluntates flectit in bonum; vt tamen liberæ maneant.

XIII. Diſputatio erit gemina: de Neceſſitate in genere: tum ſpecialiter de neceſſitate ex Prouidentia.

Cap. II.

Argumenta Bellarmini ex Scriptura & ratione, de Libertate arbitrij.

I. Argumenta Bellarmini ad quæſtionem priorem: primum ex Scriptura, & ratione: deinde è Patribus. A Scriptura vnicum eſt: ex Eccleſiaſtici 15. *Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui: adiecit mandata, & præcepta, Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te. Appoſuit tibi ignem & aquam: ad quod volueris, porriges manum tuam: ante hominem, vita & mors: bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.* En tibi quid ſit eſſe in manu conſilij ſui: poſſe ſeruare Legem ſi velit, & non ſeruare, ſi velit: & ex duobus contrarijs, alterum eligere.

II. Reſpondeo: Primo, nullum id eſſe argumentum à Sacra Scriptura: eſſe enim Eccleſiaſticum in Apocryphis: vt alias diſputatum. Tum autem hoc ipſo loco indulſiſſe ſibi humanum ingenium apparet ex immenſa editionum diuerſitate. Græce: ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν χειρὶ διαβουλίου αὐτοῦ. ἐὰν θέλῃς συντηρήσεις τὰς ἐντολάς, καὶ πίστιν ποιῆσαι εὐδοκίας. *Reliquit illum in manu conſilij ſui. Si volueris, conſeruabis mandata: & fidem facere beneplaciti.* Vel ſi leuiter emendes πίστεις pro ποιῆσαι, & fidem facies beneplaciti: Quis hinc putet vnquam Latina fuiſſe deſumpta? Quanquam in toto opere, miræ ſunt diſcrepantiæ: vt facile diuines in ſuo temere luſiſſe humanum ingenium.

III. Secundo: nego ſermonem haberi de Libero arbitrio in genere: ſed ſpecialiter de Libero arbitrio hominis. Aliter autem ſentiendum de Arbitrio Dei: quod conſiſtit cum immutabilitate, quæ abſque dubio eſt neceſſitas interna. Vnde Delphinus teſtatur in Deo liberum Arbitrium intrinſecus, eſſe immutabile, & coniunctum cum ſumma neceſſitate. Quid nihil-ne etiam Angeli tum boni, tum mali differunt à nobis? At in vtriſque tamen liberum arbitrium. Et in illis confirmatio tanta, vt peccare non poſſint: in his vero tãta obſtinatio, vt non peccare non poſſint. Non igitur in his Arbitrium liberũ ab omni neceſſitate. Itaque neceſſe eſt Liberi arbitrij non eſſe hanc naturam, vt nulli omnino neceſſitati ſubiaceat. Quare hic locus nihil concludit.

IV. Tertio: nego ſermonem haberi de Libero arbitrio hominis in genere: ſed ſpecialiter hominis ab initio; id eſt, qualis fuit à Deo conditus, ad ſui imaginem. Diſerta verba, *Deus ab initio conſtituit hominem*, vel potius, *condidit hominem* ἐποίησεν ἄνθρωπον, *& reliquit eum in manu conſilij ſui.* Ab initio ergo. Non eſt autem legitima conſequentia, à primo hominis ſtatu, ad alterum eiuſdem hominis ſtatum corrupti. Nam noua ſuperueniens conditio, & quidem huiuſmodi, quæ tranſijt in alteram naturam, vnde dicimur natura filij iræ, quid mirum, ſi actiones immutauit? Maxime, quum id vitium conſtet totum hominem peruaſiſſe, id eſt, tum corpus, tum animam: & animæ tamen corrumpere non valens ſubſtantiam: ſed duntaxat facultates. Quomodo ergo, cui naturalis eſt crurum habitudo, poteſt & recte incedere, & claudicare: at fracto deinde crure, non niſi claudicare: ſic anima, etſi integras ſuas facultates poterat in vtramque partem flectere: nihil mirum, ſi nunc elumbes non æque poſſit.

V. Adde ſtatum animarum poſt hanc vitam, ſiue beatarum, ſiue damnatarum. De illis Auguſtinus Enchir. c. 105. *Sic oportebat prius hominem fieri, vt & bene velle poſſet, & male: nec gratis, ſi bene: nec impune, ſi male: poſtea vero ſic erit, vt male velle non poſſit: nec ideo libero carebit arbitrio. Multo quippe liberius erit arbitrium, quod omnino non poterit ſeruire peccato.* Et de perfectione iuſtitiæ, *Quia peccauit voluntas, ſequuta eſt peccantem, peccatum habendi dura neceſſitas, donec tota ſanetur infirmitas: & accipiatur tanta libertas, in qua ſicut neceſſe eſt permaneat beate viuendi voluntas: ita vt ſit etiam bene viuendi, & nunquam peccandi voluntaria felixque neceſſitas.* Hæc quum ita ſint, & certum ſit Deum habere liberum arbitrium: Angelos item, cum bonos, tum malos: denique animas beatas: damnataſque: & tamen cum quadam neceſſitate, quæ aufert æquam in bonum & malum libertatem: Ergo omnimoda libertas, non eſt de eſſentia Liberi arbitrij: alioquin hoc nullum eſſet in Deo, in Angelis, in animabus beatorum, damnatorumve. Quod eſt abſurdum.

VI. Inſtat tamen Bellarminus de homine lapſo. Non intereſt, inquit, Nõ enim diſputamus de Libero arbitrio hominis lapſi: ſed in genere.

VII. Abſurda inſtantia, inquam. Imo enim plurimi intereſt, eam ipſam ob cauſſam. Nam ſi diſputamus nunc in genere: ergo non tantum de Arbitrio hominis nondum corrupti: ſed etiam de hominis corrupti: de hominis ſaluati, de hominis damnati: de Diabolorum, de Angelorum, de Dei. Nam hi omnes habent liberum arbitrium: Itaque inueſtiganti naturam liberi arbitrij in genere, ea conſectanda ſunt, quæ illis omnibus ſunt communia. Nam ſi quorundam propria: ergo vel non erunt de natura Arbitrij: vel in ijs non erit Arbitrium, in quibus illa non erunt. Vt, ſi de viribus humanis diſputem, inepte faciam, ſi ſaxum illud ingens aduocem, quod vix lecti bis ſex ceruice ſubirent, qualia nunc hominum producit corpora tellus. Id enim ad vires Turni pertinet: non indefinite ad vires hominis.

VIII. Bellarmini deinceps ratio trina ſequitur. Prima ab abſurdo: Si ad liberum arbitrium conſtituendum ſufficeret libertas à coactione: ergo quæcunque ſponte agunt, haberent liberum arbitrium. At poſterius falſum. Ergo & prius. Probatur aſſumptum. Nam primo pecora ſponte feruntur ad pabulum. Pueri, furioſi, ſomniantes ſponte agunt. Nec tamen aut illa omnino liberum arbitrium: aut iſti eiuſdem vſum habent. Deinde, Deus genuit filium, non coacte: nec tamen libero arbitrio.

IX. Reſpondeo in Antecedenti eſſe fallaciam coniunctionis & diuiſionis. Nam ſufficere ad liberum Arbitrium conſtituendum, ſonat dupliciter: vel ad id conſtituendum quod appellatur Liberum arbitrium: vel ad arbitrium conſtituendum liberum. Priori ſenſu, negatur antecedens. Neque enim huiuſmodi quicquam cuiquam noſtrũm venit in mentem; vt vbicunque erit aliquid non coacti, ſiue ſpontanei, ibi agnoſcat liberum arbitrium. Alioquin & in ſaxo agnoſceret, non coacte tendente ad centrum: & in aqua currente in mare. Atqui vbi arbitrium nullum, quomodo liberum? Nullum enim animal bipes, vbi nullum animal: nullus homo doctus, vbi nullus homo. Nam non entis, nullæ ſunt qualitates. Quorſum ergo pecora liberi arbitrij: quæ ne arbitrij quidem, quia nec rationis? & cur in pueris, furioſis, ſomniantibus, liberi arbitrij vſus: vbi nullus arbitrij: quia nullus rationis? Similiter in Deo, ſi fuiſſet arbitrij generatio filij, fuiſſet & liberi: Sed contra, ſi non arbitrij: ergo nec liberi. Quorſum igitur hæc exempla? Nempe vt conſtet, non quicquid fit ſponte, fieri ex libero arbitrio. Sed non eſſe liberum arbitrium, in arbitrio ſpontaneo, & non coacto; hoc vero exempla non probant.

X. Altero ſenſu negatur conſequentia. Negari enim non poteſt, ea dici, eſſeque libera, quæ non coguntur: adde, ſi placet, vlterius, quæ nec cogi poſſunt. Suares Metaphyſic. diſputat. 19. ſect. 2. art. 9. liberum docet ita opponi neceſſario, vt totidem modis vtrumque dicatur: dici ergo actionem liberam, quæ coacta non ſit: hocque genus libertatis non excludere omnem neceſſitatem. Baius c. 4. & 5. *Voluntas duobus modis libera: vno, quum habet in ſua poteſtate vt quod vult, etiam poſſit nolle: aut contra: altero, quia in eis quæ vult aut facit nulli ſeruituti eſt obnoxia: ſeruitutem conſtituit aut inuoluntaria neceſſitas: aut noxia & inſipiens animi propenſio.* Et cap. 8. *Quod de libera voluntate diximus, hoc etiam de libero arbitrio intelligendum putamus.* Quod ſi verum: tum omnino ſequitur, ad arbitrium conſtituendum liberum; id eſt, arbitrio vindicandam libertatem, ſufficere poſſe libertatem à coactione: hoc eſt, ſuppoſito arbitrio, deinceps omnia fieri libero arbitrio, quæ ſpontaneo, non autem coacto arbitrij motu fiunt. Itaque Collator apud Proſperum, *Liberum arbitrium*, inquit, *eſt rei ſibi placitæ ſpontaneus appetitus:* nimis id quidem dilute, ſed tamen contra Bellarmini mentem. At Gregorius Nyſſenus Catecheſ. cap. 7. vim illam liberi arbitrij non potuit non exprimere per τὸ ἑκούσιον, & ἀκούσιον: Verba audi, οὐκ ἀνάγκῃ τινὶ βιαίᾳ πρὸς τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν ὑπεζεύξας τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καθάπερ τι σκεῦος ἄψυχον ἀκουσίως πρὸς τὸ καλὸν ἐφελκόμενος. εἰ δὲ τοῦ φωτὸς ἐξ αἰθρίας καθαρῶς περιλάμποντος ἑκουσίως τις ἐπιβάλλοι τοῖς βλεφάροις τὴν ὄψιν, ἔξω τῆς τοῦ μὴ βλέποντος αἰτίας ὁ ἥλιος. *Non violentæ cuidam neceſſitati, prout voluerit, ſubiecit hominem Deus, quaſi inanimum vas aliquod inuitum traheret ad bonum. Quod ſi lumine ſereno cœlo pure ſplendente, quiſquam ſuperciliis occupet viſum ſponte, non efficit ſol, vt is ne videat.*

XI. Ratio ſecunda: Si ad Arbitrium liberum conſtituendum ſufficeret libertas à coactione: Ergo nulla vnquam quæſtio fuiſſet de Libero arbitrio: neque Ariſtoteles reprehendi poſſet, quod ſcripſerit Deum ex neceſſitate agere: neque vlla controuerſia cum hæreticis remaneret. At falſum poſterius. Ergo & prius. Probatur conſequentia: quia neque Ariſtoteles, neque Manichæi, aut Lutherani, aut vlli alij negarunt vnquam vel Deum, vel hominem, liberos à coactione.

Negatur conſequentia: ſuppoſito hoc ſenſu de libertate arbitrij diſtincte: non coniuncte de libero arbitrio. Nam primum, magna quæſtio, vtrum ſit aliquod liberum arbitrium, propter Manichæos: qui non ab arbitrio, ſed à natura malum eſſe docebant. Deinde, ſi docuit Ariſtoteles Deum agere tantum naturaliter, ideoque ex neceſſitate: tum omnino reprehendendus eſt. Quid tum enim, ſi ſponte aliquid agi conſentiunt Manichæi, conſentit Ariſtoteles? Poteſt enim agere ſponte, cæcus naturæ impetus: vt *Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.* Sed arbitrium non poteſt ſponte agere, vt non ſit liberum. De ijs taceo, quos appellat Lutheranos: quibus ſcio iniuriam fieri. Sed magna quæſtio reſtat cum Pelagianis, cum Papiſtis, de hac ipſa libertate, quæ ſit, quantave. Itaque non eſt quod vereatur Bellarminus, ne pax nimia ſit Eccleſiæ ab hæreticis. Hoc ipſi Ieſuitæ, quandiu erunt, ſtrenue cauebunt, vt nulli ſint alij.

XII. Tertia ratio: Omne principium electionis eſt liberum, non tantum à coactione, ſed etiam ab omni neceſſitate. At omne liberum arbitrium eſt principium electionis. Ergo liberum arbitrium eſt liberum, non tantum à coactione, ſed etiam ab omni neceſſitate. Probatur minor: quia liberum arbitrium eſt voluntas, vt eſt principium electionis. Probatur maior. Quia voluntas ſimplex, poteſt quidem intelligi, cum libertate à ſola coactione, vt voluntas beatitudinis: at electiua poteſtas, non videtur intelligi poſſe, cum determinatione ad vnum, & neceſſitate. Nam electio eſt inter multa: & ideo electionem præcedit conſultatio.

XIII. Reſpondeo: Negatur minor, & eius probatio. Nam ſic in Deo nullum eſſet liberum arbitrium. Electionem enim præcedit conſultatio, ipſo concedente Bellarmino. Ideoque, vbi nulla conſultatio, nulla etiam electio: At in Deo, nulla conſultatio. Damaſcenus, de Fide, lib. 3. c. 22. ἐπὶ Θεοῦ βούλησιν μὲν λέγομεν, προαίρεσιν δὲ κυρίως οὐ λέγομεν. οὐ γὰρ βουλεύεται Θεός, ἀγνοίας γάρ ἐστι τὸ βουλεύεσθαι. περὶ γὰρ τοῦ γινωσκομένου οὐδεὶς βουλεύεται. εἰ δὲ βουλὴ ἀγνοίας, πάντως καὶ προαίρεσις. ὁ δὲ Θεὸς πάντα εἰδὼς ἁπλῶς οὐ βουλεύεται. *In Deo voluntatem dicimus quidem, at non electionem proprie. Nec enim conſultat Deus, quia ignorantiæ eſt conſultare. Nam de compertis nemo conſultat. Si autem conſilium ab ignorantia, neceſſario etiam electio. At Deus, qui omnia nouit abſolute, non conſultat.* Si ergo in Deo neque conſultatio eſt, neque electio: & liberum arbitrium tantum dicitur voluntas, quà eſt principium electionis: certe nullum eſſet in Deo liberum arbitrium, quod eſt abſurdiſſimum: & contra diſputatur à Bellarmino c. 16. lib. 3. de Gratia, & Libero arbitrio. Itaque liberum arbitrium non eſt principium adæquatum electionis.

XIV. Quod ſi non omne liberum arbitrium ſit principium electionis; videnti iam omnes maiorem eſſe falſam. Nam ſi liberum arbitrium latius patet quam electio: ergo obnoxium erit aliquando neceſſitati: illi ſaltem quam indiuiduationis appellamus, quæ electionem non admittit. Nihil etiam obſtat, quominus neceſſitati conſequentis; quum ad finem propoſitum non diſponuntur plura media. Vult aliquis ſaluus eſſe: tum vero non datur optio in quem credat: omnino enim neceſſe habet credere in Deum per Chriſtum. Symbolum Athanaſij: ὅστις βούλεται σωθῆναι, πρὸ πάντων χρὴ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν. *Quicunque vult ſeruari, eum ante omnia oportet retinere fidem Catholicam.* Præterea, Paulus ſibi dicit impoſitam neceſſitatem euangelizandi, 1. ad Corinth. 9. Ergo non omnino liberum erit Arbitrium à neceſſitate: ſed

à coa-

à coactione. Nam certe nemo nolens, credit: nec Paulus nolens, euangelizabat.

XV. Secundo, etiamsi concederetur Arbitrium esse principium adæquatum electionis, tamen negatur maior. Neque enim id necesse erit liberum esse ab omni necessitate: sed tantum indiuiduationis. Nam liberari necessitate specificationis, aut etiam directionis, aut interna nihil necesse. Liberi arbitrij erit multis appositis panibus, eorum vnum deligere ad cibum: at non æque appositis panibus, lapidibus, lignis. Est enim necesse, vt panes eligat. Si cui præ morbo gustus est corruptus, multis propositis cibis salubrioribus, vt plurimum deteriores eligit: vitiato quodammodo ipso arbitrio contagio τῆς ὀρέξεως, adeo vt etiam consultatione facta, huc magis propendeat, iuxta illud, *Video meliora, proboque, Deteriora sequor.* Quid ni enim vitiari possit intellectus, qui præit voluntati, vt constet liberum arbitrium? Quod si vitiatus fuerit, tum omnino male consultabit: si male consultabit, electio non poterit esse sana. Inde Libero arbitrio necessitas sua, id est intrinseca. Quid? quod alias probauimus? regi à prouidentia Liberum arbitrium: vt necesse sit id fieri à Libero arbitrio, quod a Deo prouisum est? Non dimisit Israelitas Pharao, & indurauit Deus cor eius: Ergo etsi optionem haberet Pharao dimittendi, & non dimittendi: consultationeque facta, elegerit alterum: tamen à Deo dirigebatur, vt ita eligeret.

CAP. III.

Argumenta Bellarmini ex Patribus pro Libertate Arbitrij.

I. SVpersunt Patres. Primus locus datur Concilijs & Episcopis Romanis. Concilij Arausicani canone vigesimoquinto declaratur, hominem baptizatum si velit, posse bene viuere. Atqui experientia docet, eundem posse male viuere: Ergo homo vtrumque potest, nempe velle, & non velle bene viuere. Subijcitur, Concilium Tridentinum sessionis 6. cap. 5. Item, decretum Pij 5. innouatum à Gregorio 13. vbi damnantur hæ sententiæ, prima, quod voluntarie fit, etiam si necessario fiat, libere tamen fit: Altera: Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.

II. Verum in Concilio Tridentino, in Pio 5. in Gregorio 13. nullum est momentum autoritatis apud vllos Catholicos. Concilium eo tantum coactum, vt veritatem oppnimeret, & obrueret fastu ac crudelitate. Pius & Gregorius in hoc vnum intenti, vt quoquomodo eius Concilij placita sancirent: nec iubendo tantum: sed & coniurando, seditiones excitando. Nam Gregorius vulgo Pater Ligæ: id est, immanissimæ illius coniurationis, quæ nuper infelicissimum hoc Galliæ nostræ regnum, tantum non euertit. Viderint Iesuito-Catholici, quam secure suas huiusmodi Pastoribus (si Pastores huiusmodi) committant animas. Veri Catholici Christiani Deo gratias agunt immortales, quod ab ijs teterrimis Dominis sint liberati. Nam certe persuaderi non possunt ijs animas bene credi, quibus tanta est corporum interficiendorum cura.

III. De Arausicano Concilio, facile negotium. Primo, nulla ea sunt eius verba, Quum enim duo sunt eius nominis Concilia: tum prius nihil habet præter canones pertinentes ad ἀσυλίαν. Alterum, occupatur quidem totum in præclare refutandis Pelagianis: At hominem baptizatum si velit posse bene viuere, scriptum non reliquit. Sed ita. *Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus: quod accepta per baptismum gratia, omnes baptizati, Christo auxiliante, & cooperante, quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint: adimplere.* At hæc verba, non quid sit liberum arbitrium definiunt; aut quid possit sua natura: sed quid possit per gratiam. Nobis vero nunc quæstio est simpliciter de Libero arbitrio. Nec semper coniunguntur liberum arbitrium, & gratia. Enimuero quod obseruat, experientia constare baptizatos posse male viuere; indeque concludit: Ergo hominem vtrumque posse, nempe & velle; & non velle bene viuere: hæc vero consequentia est absurda: quia vniuersalis ex particularibus. Certe quum propositum sit de baptizatis, debuit concludi de iisdem. Nam alioquin quis nescit reprobos, saltem non baptizatos, siue vt vtar verbis Concilij, eos qui per baptismum gratiam non acceperunt, non posse bene viuere? Canon vigesimus tertius eiusdem Concilij, *Suam voluntatem homines faciunt, non Dei, quando id agunt, quod Deo displicet.* Canone 25. *Hoc Deo propitiante & prædicare debemus, & credere, quod per peccatum primi hominis, ita inclinatum & attenuatum fuerit liberum arbitrium, vt nullus postea aut diligere Deum sicut oportuit, aut credere in Deum, aut operari propter Deum, quod bonum est, possit, nisi gratia eum, & misericordia diuina præuenerit.*

IV. Quare non omnis homo potest velle, & non velle bene viuere: At habet tamen omnis homo liberum arbitrium. Quis non videt igitur, quod baptizati posse idipsum velle & non velle dicuntur, non id habere à liberi arbitrij beneficio? At nos non negamus aliquando à necessitate liberum esse: sed negamus tantum sua natura, siue semper. Semper autem à coactione. Itaque à natura sua libertatem arbitrio hanc constare, nimirum à coactione: sed alteram à necessitate, per accidens; nimirum à gratia: quæ in hac vita, fidelibus dat posse non peccare: in altera autem non posse peccare. Itaque quum consideretur triplex hominis status ante gratiam; in gratia; in beatitate: omnes hi status arbitrium habent liberum à coactione. Sed secundus tantum à necessitate propter gratiam, quæ illud adiuuat: At primus, & tertius non item. Nam non posse velle bene viuere; necessitas est corruptionis: At non posse velle male viuere; necessitas est gloriæ, vtraque interna: hoc est, ab ipso Arbitrio, sed in prima, misero, in tertia beato. Sed siue miserum, siue beatum, quum moueat seipsum, tum sane liberum esse negari nō potest. Vnde conficitur, non quamlibet necessitatem spoliare arbitrium sua libertate; vt contendit Bellarminus.

V. Reliqui Patrum loci alij de Electione loquuntur: alij de Necessitate. De Electione isti, Origenes lib. 3. de Principijs cap. 1. Liberum arbitrium esse facultatem discernendi bonum à malo, & eligendi quod placuerit. Nazianzenus Apologetico, *Arbitrij libertas, parem in vtramque partem motum habet.* Nyssenus de Philosophia lib. 7. cap. 3. dicit omnem electiuam potestatem esse in opposita.

VI. Recito locos, ne imponat mihi fides Iesuitica. Origen. *Consequens est, vt quoniam natura rationis huius quæ est in homine, habet in se vim dignoscendi boni vel mali: idque quum discernit, inest ei facultas etiam eligendi, quod probauerit: in eligendo quidem, quod bonum est laudabilis: in sequendo vero quod turpe vel malum est, iure culpabilis iudicetur.* Nazianzenus, τοῦτο δὲ ἦν ἄρα τῆς ἄκρας ἀγαθότητος, ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡμέτερον. οὐ φύσει μόνον κατασπειρόμενον, ἀλλὰ καὶ προαιρέσει γεωργούμενον, καὶ τοῖς ἐπ' ἄμφω τοῦ αὐτεξουσίου κινήμασιν. *Summæ bonitatis fuit, efficere vt bonum esset etiam nostrum: non natura sola insitum: Sed & voluntate cultum, ac liberi arbitrij in vtrumque motibus.*

VII. Primum ergo, mentitur Bellarminus asserens scriptum ab Origene, Liberum arbitrium esse facultatem discernendi bonum à malo, & eligendi quod placuerit. Nam Origenes tantum naturam rationis habere facultatem discernendi; postea eligendi. Hæc autem ab illis, quantum distent, quis non videt? Nam vires procedunt quidem à natura rei: at non sunt adæquate res ipsa: aut etiam rei natura. Non esse autem electionem semper coniunctam Libero arbitrio, iam ostensum; quum obseruatum in Deo electionem non esse; & tamen esse liberum arbitrium.

VIII. Nazianzenus item dixit, τὰ ἐπ' ἄμφω κινήματα, at non ἴσα, *paria*, quod Bellarminus addidit. Cæterum loquitur Nazianzenus, non de Libero arbitrio in genere: sed de humano. Nam in Deo non sunt motus in vtrumq; quum non sit etiam electio: non sit etiam vlla in malum propensio: In Angelis etiam bonis, nulla nisi in bonum: malis, nulla nisi in malum. Non sunt ergo vniuersaliter Libero arbitrio naturalia τὰ ἴσα ἐπ' ἄμφω κινήματα.

IX. Apud Nyssenum lego, *Omnis electiua potestas, eadem oppositorum est.* In quo rursus Bellarmini præposterum admiror ingenium. Nam quid ad rē præsentem. Non enim idem est electio, & liberum arbitrium? Alioqui, quod sæpe monui; in Deo nullum esset arbitrium liberum: quod absurdissimum. Deinde etiam si electio concedatur: tamen non omnis necessitas euertitur: vt directionis; vt consequentis, vt interna. Nam & Absalomo electio erat proposita: consultauit enim antequam ingrederetur ad patris concubinas: & tamen euentus non fuit incertus: erat enim prædictus à Deo, & optionem habet quilibet credendi, vel non credendi: sed qui saluari vult, necesse habet credere. Denique cui vitiatus est gustus, multis propositis cibis, eligit deterius, interno suo vitio. Quare etsi electiua potestas, eadem sit oppositorum: tamen arbitrium non est liberum ab omni necessitate.

X. Venio ad eos locos qui de necessitate: Gregorius Nyssenus, lib. 7. de Philosoph. c. 1. Hominem docet esse liberi arbitrij; eo quod humanæ actiones non fiant necessario: sed possint etiam non fieri. Capite secundo: hæc esse in libero arbitrio: ire, non ire: dare, non dare: concupiscere, & non concupiscere: lætari, non lætari. Et his Nysseni consentit Damascenus, lib. 2. de Fide c. 25. & 26. Hilarius in Psalm. 2. *Vnicuique nostrum libertatem vitæ, sensumq; permisit: non necessitatem in alterutrum affingens.* Optatus l. 7. *Voluntas habet pœnam, necessitas veniam. Homicida scelus potest facere: potest etiam non facere: & cætera huiusmodi in quibus liberum habetur arbitrium.* Ambrosius de Fide, l. 2. c. 3. *Pro voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.* Augustinus secundi contra Faustum c. 5. *Et nos sub fato stellarum nullius hominis genesin ponimus, vt liberum arbitrium voluntatis, quo bene vel male viuitur, propter iustum iudicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus.* Tertio de Libero arbitrio, necessitatem perpetuo voluntati opponit. De Vera Religione c. 14. *Si necessitate id fecisset, nullo peccati vinculo teneretur.* Bernardus libro de Gratia & Libero arbitrio, *Est vero ratio data voluntati, vt instruat illam, non vero vt destruat. Destrueret autem si necessitatem ei vllam imponeret; quominus libere pro arbitrio sese volueret, siue in malum consentiens appetitui siue in bonum gratiam sequens.*

XI. Respondeo; apud hos Patres necessitatem intelligi vel coactionem, & violentiam; vel naturalem motionem. Quæ vtraque δὶς διὰ πασῶν distat à voluntate; sine qua nullum esse aut fingi potest liberum arbitrium: vt necesse sit, & violentiam, & naturam funditus tollere Liberum arbitrium. Sic autem intelligi necessitatem probatur ex ijsdem. Violentiam primo. Nyssenus Catechesis c. 31. Λέγουσι δυνατὸν τὸν Θεὸν εἴπερ βούλοιτο, καὶ τοὺς ἀντιτύπως ἔχοντας ἀναγκαστικῶς ἐφελκύσασθαι πρὸς τὴν παραδοχὴν τοῦ κηρύγματος. *Dicunt posse Deum si velit, eos qui resistunt necessario pertrahere ad suscipiendam prædicationem.* Occupatio est obiectionis. Sequitur responsio, Ποῦ τοίνυν ἐν τούτοις τὸ αὐτεξούσιον; ποῦ δὲ ἡ ἀρετή; ποῦ δὲ ὁ τῶν κατορθούντων ἔπαινος; μόνων γὰρ ἡ τῶν ἀψύχων, ἢ τῶν ἀλόγων ἐστὶ τῷ ἀλλοτρίῳ βουλήματι πρὸς τὸ δοκοῦν περιάγεσθαι· ἡ δὲ λογική τε καὶ νοερὰ φύσις ἐὰν τὸ αὐτεξούσιον ἀποθῆται, καὶ τὴν χάριν συναπώλεσε τοῦ νοεροῦ. *Vbi esset ergo in his liberum arbitrium? vbi virtus? vbi laus bene agentium? Est enim solum animæ expertium, aut rationis, aliena voluntate ad id quod videtur, deduci. Rationis autem particeps & intelligens natura, si liberum deposuerit arbitrium, simul & perdit gratiam intelligentiæ.* En tibi liberum arbitrium oppositum τῷ ἀντιτύπως ἔχοντι, καὶ ἀναγκαστικῶς ἐφελκυσθέντι, καὶ ἀλλοτρίῳ θελήματι περιαχθέντι. At ea profecto non est omnis necessitas: sed ea, quæ est coactiua. Atq; eadem prorsus ratione in lib. de Vita Mosis, idem autor opponit ἀναγκαστικὴν δύναμιν Θεοῦ, τῷ ἔχειν ἐν τῇ ἑαυτῶν φύσει καὶ προαιρέσει τὰς τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους αἰτίας. Quæ omnia intelligi non possunt de necessitate, aut interna: aut consequentis, aut directionis, aut denique specificationis.

XII. Augustinus tertio de Libero arbitrio non potest esse obscurus: nam, & necessitatis, & cogendi vocabulum vsurpat promiscue. *An forte negabis nullo cogente, aut superiore, aut inferiore, aut æquali; sed ea nos voluntate peccare.* Sic sæpe in eo libro de Vera Religione, c. 13. *Defectus iste, qui peccatum vocatur, si tanquam febris, inuitum occuparet, recte iniusta pœna videretur.*

XIII. Bernardus de Gratia, & Libero arbitrio: definiens consensum voluntarium, quo discernimur à bestijs, cum quibus communem habemus naturalem appetitum. *Est*, inquit, *habitus animi liber sui.* Tum explicans eam libertatem, *Siquidem non cogitur, non extorquetur: Est quippe voluntatis, non necessitatis: nec negat se, nec præbet cuiquam, nisi ex voluntate. Alioqui, si compelli valet inuitus, violentus est, non voluntarius. Vbi autem voluntas non est, nec consensus: non enim est consensus, nisi voluntarius. Vbi ergo consensus, ibi voluntas. Porro, vbi voluntas, ibi libertas. Et hoc est quod dici potest liberum arbitrium.* Rursus, *Quomodo ad bonum conuersus per gratiam humanæ voluntatis consensus, eo libere bonum, & in bono liberum hominem facit, quo voluntarius efficitur, non inuitus pertrahitur: Sic sponte deuolutus in malum, in malo nihilominus tam liberum, quam spontaneum constituit, sua vtique voluntate ductum, non aliunde coactum, vt malus sit. Et, sicut cœlestis Angelus, aut etiam Deus ipse, permanet libere bonus, propria videlicet voluntate, non aliqua extrinseca necessitate: sic profecto Diabolus æque libere in malum & corruit & persistit, suo vtique voluntario nutu, non alieno impulsu.*

XIV. Hi

XIV. Hi ergo violentiam, siue coactionem appellarunt necessitatem, nimirum ab externa caussa, hominem ἀκόντως mouente. At Hilarius naturam, siue naturalem appetitum. *Qui perfectus ac bonus est*, inquit, *bonitate in nos, ac beatitudine sua, non sine ratione ac modo vsus est. Nam vnicuiq; nostrum libertatem vitæ sensusq; permisit: non necessitate in alterutrum affigens, vt vnumquemque ex natura bonum malumue esse lex cogeret: sed qui nos per beneuolentiam vtendæ beatitudini suæ creasset, profectum nobis ad meritum vitæ innocentis honestæque constituit. Quid autem honoris & præmij, bonitatis necessitas mereretur, quum malos nos esse, vis quædam nobis conserta, non sineret? Voluntati ergo permissa bonitas est, vt præmium sibi voluntas bonitatis acquireret: essetque nobis æternæ huius beatitudinis profectus, atque vsus ex merito, non necessitas indiscreta per legem. Et quanquam nos ad voluntatem bonitatis, id est, ad bene honesteque viuendum per spem promerendæ & vtendæ suæ bonitatis illiceret: pœnam tamen ad benitatæ & contemptæ bonitatis adiecit: vt cum libertatem nobis voluntatis ad bonitatem promerendam reliquisset, quia meritum* [illegible] *sitas naturæ nõ haberet, libertatem ipsam quotidie propositus è contrario po*[illegible] *error argueret.* Audin' perpetuo naturam, & necessitatem naturæ? Et qu[illegible] naturæ a Deo: id est, quasi ita à Deo creatus homo esset, vt non nisi bon[illegible], vel non nisi malus esset.

XV. Hæc quum ita sint, nihil est iam difficile. Quia enim necessitas generale nomen est, absurdum fuerit, audito eo, nihil distinguere: nec sequitur, si libertas opponatur necessitati, vt statim omnis necessitas nullo discrimine intelligatur. Quod eo magis attendendum, quo certius est non raro nomen generis, vnam sibi speciem vendicare; quæ proprio nomine careat. Hic vero coactio nomen est Latinis auribus insuetum: nec vsurpatũ, nisi ex quo scholas barbaries occupauit. Itaque hac caussa facilius viri nondum barbari, necessitatem nominauere. Cæterum hoc genus necessitatis, siue à natura, siue ab externa vi, omnino, vt dixi, voluntatem tollit: ac proinde cum libero Arbitrio tam non potest consistere, quam nox cum die, calor cũ frigore, nigredo cum albedine. Reliquæ vero necessitatis species non item. Itaque Suares Metaphys. disputat. 19. sect. 2. art. 8. *Alio modo sumi solet necessarium, prout opponitur voluntario: quomodo, vt actio necessaria dicatur, non satis est, vt non possit non exerceri: sed etiam oportet, vt voluntaria non sit. Quod potest dupliciter accidere, scilicet vel negatiue, vel contrarie. Priori modo dicuntur necessaria omnes actiones rerũ carentium cognitione, etiamsi maxime naturales sint: posteriori modo dicitur necessarium, quod est violentum & coactum: quia est contra proprium appetitum elicitum, vel perfectum, vt est rationalis, vel imperfectum, vt est sensitiuus.*

CAP. IV.

Argumenta Catholicorum de Necessitate liberi Arbitrij.

I. NOstræ nunc partes sunt docendi Liberum Arbitrium sua natura, non esse solutum omni necessitate. Ostẽdam enumeratione: primo de interna: tum de necessitate directionis: Nam de consequentia non est necesse dicere, nam per se perspicua.

II. Arbitrium Dei, Angelorum, Diaboli, hominum glorificatorum, & damnatorum, est liberum. At eorundem Arbitrium non est liberum à necessitate interna. Ergo, non semper Arbitrium est liberum necessitate interna.

III. Maior probatur, primum de Deo: & quidem, vt ne longe abeam, testenon tantum Francisco Cumel disputatione de voluntate hominis; capite de Libero arbitrio Dei: sed etiam ipso Bellarmino ex professo ita disputante cap. 16. lib. 3. de Gratia & Libero arbitrio. Et quamquam prolixius disputet quam solidius: tamen in quæstione habet nos consentientes. Est enim disertissimus Scripturæ locus, 1. ad Ephesios. *Prædestinati secundum propositum eius, qui omnia efficit ex consilio voluntatis suæ.* Et Psalmo 115. *Deus noster in cœlo est; qui perficit quicquid voluerit.* Præterea clarum est Deo tribui τὴν εὐδοκίαν. Lucæ 12. *Ne time, ô parue grex: ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν, quoniam visum est Patri vestro dare vobis regnum.* Prioris ad Corinthios 1. εὐδόκησεν ὁ Θεός, *placuit Deo per stultitiam prædicationis seruare credentes.* Et decimo. Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός. *Sed plerosque illorum non approbauit Deus.* Ad Galatas 1. ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεός, *Quando placuit Deo.* Et alibi non raro.

IV. Ita ergo docente Scriptura, necesse est confiteri, aut nusquam esse liberum arbitrium, aut esse in Deo plenissime, perfectissimeq;. Et sane iniuriam facit Caluino Bellarminus; quum ei contrariam sententiam impingit. *Docet* (inquit) *Deum non posse facere, nisi id quod facit.* Itane? Quibus id verbis? Citat Institut. caput 16. segm. 3. *Sane omnipotentiam sibi vindicat, ac deferri à nobis vult Deus: non qualem Sophistæ fingunt, inanem, otiosam, & fere sopitam, sed vigilem, efficacem, operosam, & quæ in continuo actu versetur.* Et paulo post. *Ideo censetur omnipotens, non quod possit quidem facere, cesset autem: sed quia.* Et ita abrumpit.

V. Atqui hæc calumnia est, & quidem malitiosa. Nam omnino falsum; doceri nihil posse Deum, nisi quod faciat. Hoc, inquam, apud Caluinum nemo legat. Quid ergo? Nempe inanis, otiosæ, sopitæ omnipotentiæ, somnium detestatur. Nec enim debet ita Deus cogitari; vt cum possit omnibus rebus prouidere: tamen reipsa non prouideat: cum possit operari, tamen nihil operetur: quod illi faciunt; qui omnia fortunæ imputant: etsi alias Deum in cœlis statuant: illi, inquam, qui summa tantum ab eo curari, non etiam infima quæque. His opponit omnipotentiam semper in actu; & vigilem: quæ sane consistere potest, etiam si non faciat, quæcunq; possit facere, si vellet. Itaque diserta sunt, quæ Sophista truncauit. *Ideo enim censetur omnipotens, non quod possit quidem facere, cesset tamen interim, & desideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali instinctu continuet: sed quia sua prouidentia cœlum & terram gubernans sic omnia moderatur, vt nihil nisi eius consilio accidat.* Hæc vel ἐπιπολαίως lecta ostendunt falsum esse a Caluino reprehendi communẽ Theologorum sententiam, quæ habet, Deum multa posse facere, quæ non facit: & contra, multa posse non facere quæ facit.

VI. Ad rem redeo. Deum ergo certum est habere liberum arbitrium. De Angelis & hominibus bonis malisue, nulla est etiam controuersia. Et vno argumento potest probari: quia sunt omnes rationales creaturæ. At Nyssenus Philosophiæ lib. 7. c. 3. & Damascenus de Fide lib. 2. c. 27. Φαμὲν τοίνυν, εὐθέως τῷ λογικῷ συνεισέρχεσθαι τὸ αὐτεξούσιον. *Asserimus, rationale statim inferre liberum arbitrium.* Πᾶς ὁ βουλευόμενος, ὡς ἐπ' αὐτῷ τῆς αἱρέσεως οὔσης τῶν πρακτῶν βουλεύεται· ἵνα τὸ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς ἕληται καὶ ἑλόμενος πράξῃ: *Quicunque consultat: ita consultat, vt qui in seipso habeat optionem faciendorum: vt quod prælatũ fuerit ex consilio, eligat, & electum exsequatur.* εἰ δὲ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης παρυφίσταται τῷ λογικῷ τὸ αὐτεξούσιον. ἢ γὰρ οὐκ ἔσται λογικόν. ἢ λογικὸν ὄν, κύριον ἔσται πράξεων καὶ αὐτεξούσιον· ὅθεν καὶ τὰ ἄλογα, οὐκ εἰσιν αὐτεξούσια. *Quod si est, necessario inest rationali liberum arbitrium: vel enim non erit rationale: vel si sit rationale, habebit suarum actionum dominium, & liberum arbitrium: quã obrem irrationalia non sunt liberi arbitrij.* Idem Nyssenus Catechesis, c. 31. ἡ λογική τε καὶ νοερὰ φύσις, ἐὰν τὸ αὐτεξούσιον ἀπόθηται, καὶ τὴν χάριν τοῦ νοεροῦ συναπώλεσεν. *Rationalis & intelligens natura, si liberum deposuerit arbitrium, amittit vna gratiam intellectus.* Bernardus de Gratia & Libero arbitrio: *Libertas arbitrij cunctis pariter ratione vtentibus conuenit.*

VII. Restat Minor probanda: scilicet, nõ esse in Deo, aut in Angelis bonis malisue; aut in hominibus glorificatis, damnatisve, liberum ab interna necessitate arbitrium. Audi Augustinum de Ciuit. Dei lib. 22. c. postremo; de Deo, de glorificatis. *Nec ideo liberum arbitrium non habebunt, quia peccata eos delectare non poterunt. Magis quippe erit liberum, à delectatione peccandi, vsque ad delectationem non peccandi indeclinabilem, liberatum. Nam primum liberũ arbitrium, quod homini datum est, quum primum creatus est rectus, potuit non peccare: sed potuit & peccare. Hoc autem nouissimum eo potentius erit, quo peccare non poterit. Verum hoc quoque Dei munere, non suæ possibilitate naturæ. Aliud est enim esse Deum: aliud participem Dei. Deus natura peccare non potest: particeps vero Dei, ab illo accipit, vt peccare non possit. Seruandi autem gradus erant diuini muneris, vt primum daretur liberum, quo non peccare posset homo: nouissimum, quo peccare non posset: atque illud ad comparandum meritum, hoc ad recipiendum præmium pertineret. Sed quia peccauit ista natura, quum peccare potuit, largiore gratia liberatur, vt ad eam perducatur libertatem, in qua peccare non possit. Sicut enim prima immortalitas fuit, quam peccando Adam perdidit, posse non mori: nouissima erit non posse mori: ita primum liberum arbitrium posse non peccare: nouissimum non posse peccare. Sic enim erit inamissibilis voluntas pietatis, & æquitatis, quomodo & felicitatis. Nam vtique peccando, nec pietatem nec felicitatem tenuimus: voluntatem vero felicitatis nec perdita felicitate perdidimus. Certe Deus ipse, nunquid quia peccare non potest, ideo liberum arbitrium habere negandus est?*

VIII. Audi Bernardum de Gratia & Libero arbitrio; non de Deo tantum & glorificatis, sed etiam de Angelis bonis malisq;, ac de hominibus damnatis: atq; adeo hanc ipsam nostram quæstionem ex professo concludentem. *Nemo putet ideo dictum liberum arbitrium, quod æqua inter bonum ac malũ facultate versetur: quum cadere quidem per se potuerit, nõ autem resurgere, nisi per Domini Spiritum. Alioquin nec Deus, nec Angeli sancti, qui ita sunt boni, vt non possint esse & mali: nec præuaricatores item Angeli, quum ita sint mali, vt iã non valeant esse boni: liberi arbitrij esse dicentur. Sed & nos post resurrectionem amissuri sumus; quando vtiq; inseparabiliter alij bonis alij malis admixti fuerimus. Cæterum, nec Deus caret libero arbitrio, nec Diabolus: quoniam quod ille esse nõ potest malus, non infirma facit necessitas, sed firma in bono voluntas, & voluntaria firmitas: quodque is non valet in bonum respirare, non aliena facit violenta oppressio, sed sua ipsius in malo obstinata voluntas, ac voluntaria obstinatio.*

IX. Nec sunt hominum commenta. Nam Deum Scriptura testatur esse omnis mutationis expertem. Malachiæ. 3. *Ego Dominus, & non mutor.* Iacobi primo. *Apud Deum non est transmutatio, aut conuersionis obumbratio.* Tum autem etiam ab omni malo alienissimum. Iacobi 1. *Deus* ἀπείραστός ἐστι κακῶν, *tentari malis non potest.* Et infinita huiusmodi, quæ congerere esset superfluum. τὸ γὰρ οἴεσθαί πως, ἢ μεταπεπτωκέναι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀπὸ γε τοῦ θέλειν τὰ ἀγαθὰ πρὸς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀγαπᾶν μὲν οὐκέτι τὴν δικαιοσύνην, ἀποδέχεσθαι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἐραστάς, πῶς οὐκ ἀμαθὲς, μᾶλλον δὲ ἀπηχὲς, καὶ ἀνόσιον παντελῶς, καὶ τῆς ἀνωτάτω δυσσεβείας μεμεστωμένον. *Nam existimare, aut immutatum vniuersorum Deum à voluntate boni in contrarium, nec de cætero diligere iustitiam, fauereq; sectatoribus improbitatis, quomodo non imperitiæ, imo absurditati, & summo sceleri, & extremæ impietati, adscribendum est?* Verba Cyrilli in Malachiæ tertium.

X. De Angelis id sufficiat; quod neque bonorum vllum vnquam peccatum, neq; malorum vllum vnquam bonum factum, Scriptura tradit. Quanquam de istis illud perspicuum; Ioan. 8. *Ille homicida est ab initio, & in veritate non stetit.* De hominibus post hanc vitam; æterna tum præmia, tum supplicia, satis euincunt quid sit sentiendum.

XI. Enimuero Delphinus, de Libero Arbitrio, capite, Quarum rerum sit liberum arbitrium. *Dupliciter considerari potest liberum arbitrium: primo quidem, vt liberum est: deinde, vt deliberans. At illud sane, vt liberum est, non solum potest contingentium esse: verum quoq; necessariorum: id quod plane videre est in Deo, in Christo, in Angelis, atq; in beatis hominibus. Cum sit enim duplex necessitas, vna coactionis, altera immutabilitatis: necessitas coactionis omnino repugnat libero arbitrio: Sed ea quæ immutabilitatis est, nequaquam.*

XII. Hactenus de Interna: nunc de directionis necessitate. Si nulli directionis necessitati obnoxium esset liberum arbitrium: Ergo pleraq; diuina decreta, essent incerta, & frustranea. At hoc absurdum: Ergo & illud. Consequentia patet. Quia tum decretorum exsequutio penderet à creaturis: quæ supponuntur posse nolle, id quod Deus decreuit: ac tum certum esset ea decreta in ventos abitura. Consequentis autem absurdum omnibus Christianis certum est. Matth. 24. *Cœlum & terra transibunt: verba autem mea non transibunt.* Et alias testatur Scriptura, diuina effecta pendere à voluntate Dei: ad Ephes. 1. *omnia efficit ex consilio voluntatis suæ.*

XIII. Est ergo certa conclusio, liberum arbitrium non tollere omne genus necessitatis. Consentit Delphinus, eod. c. quod paulo ante indicauimus. *Haud enim liberum arbitrium eo dicitur, quia sic istud non velit, aut nolit, vt oppositum queat velle: Sed quoniam ad imperium sui, quod expetit, illud etiam vult, ac prosequitur, quandoquidem sic vult aliquid, vt id velit se velle: aut quoniam pro libito suo id expetit: proindeque in actu volendi seipsum mouet, sibique ipsum dominatur: atque idcirco liberum dicitur, quamuis ad illud etiam ordinetur immutabiliter.* Et paulo post. *Actus liberi arbitrij deliberantis, quanquam potest esse circa necessarium obiectum, semper tamen formaliter est contingens. Actus vero liberi arbitrij, vt liberum est, non solum potest esse circa necessarium obiectum, sed ipse quoque in se formaliter esse potest necessarius.* Nec alia ratione, Franciscus Cumel disputatione de Voluntate hominis: quo loco agit de Libero arbitrio Dei. *Adde, non esse de ratione liberi arbitrij, posse velle bonum, & malum: aut posse nunc velle vnum, & postea mutare illud*

re illud, & nolle: & satis esse, si quis habeat optionem diuersarum rerum, quod electio fiat cum pleno, atque perfecto iudicio rationis inter eas. Sed & ante istos Tapperus art.7. statim initio, *Necessitari voluntatem à Deo, qui autor est naturæ, quamuis cogi ab eo non possit, nihil vetat: nam tunc auferret illi libertatem in tali actione, mouendo eam ceu brutam pecudem, quod nunquam facit lege communi.* Salmero tract.56.tom.9. *Stat etiam liberum arbitrium cum lege vetante, & præcipiente: quia adhuc homo libertate non destituitur. Imo quod maius est, cum necessitate bene operandi, vel male faciendi: &, vt sic dicam, cum impossibilitate. Nam in Angelis & beatis tanta dignitas liberi arbitrij non abest: sed cum necessitate bene operandi: & cum impossibilitate male faciendi coniuncta. Cacodæmones, damnatiq; omnes, liberum arbitrium, quod naturale est, ac proinde amitti nequit, habent, sed cum impossibilitate benefaciendi, & cum necessitate male operandi annexum.*

CAP. V.

Voluntatem creatam determinari à Prouidentia.

I. DIsputatio sequitur de necessitate Prouidentiæ; quæ pertinet ad argumentum postremum præcedentis capitis: quo conficiebatur liberum arbitrium dirigi à Deo ad finem certum: Quæstio hinc mouetur de cooperatione diuinæ voluntatis cum libertate voluntatis creatæ, hanc enim malo generaliter, quam libertatem humanam cum Bellarmino: qui hac in controuersia sudat valde capitibus tribus lib.4. de Gratia & Libero arbitrio, videlicet 14.15. & 16.

II. Statim autem initio imponit Caluino, huiusmodi argumentum: Diuina voluntas est prima causa omnium rerum: & iam ab æternitate decreuit quid velit, aut non velit fieri: nulla igitur esse potest in homine libertas arbitrij: nam prima causa efficacissima est, nec potest vllus diuinæ resistere voluntati. At Caluinus nunquam est argumentatus in hunc modum, ad tollendum liberum arbitrium: quod ille diserte concessit, vt docuimus.

III. Itaque hac impostura neglecta, quæstionem videamus: Voluntatem diuinam esse primam causam omnium quæcunque fiunt, certum est, vt notat Bellarminus. Itaq; necesse est in ijs quæ fiunt per liberum arbitriũ, hanc causam interuenire: hoc est eius efficaciam certam cognosci. Id vero quomodo fiat anquiritur: atq; hic Caietanum Bellarminus notat dixisse, concordiam istam liberi arbitrij cum voluntate diuina videri inexplicabilem, neq; intelligibilem in hac vita. Cui nos & Costerum addimus Iesuitam in Enchirid.cap.5. *Voluit Deus*, inquit, *hac difficultate palam facere nobis omnipotentiam suam: quod in his etiam rebus, quæ nos attingunt, plus possit, ac faciat, quam nos capiamus, aut intelligamus: vt omnis intellectus in obsequium Dei captiuum se reddat: neq; plus sapiat quam oporteat sapere.* Quam sententiam nos quidem valde laudamus: Et censemus tamen cum Bellarmino, conandum esse rebus etiam obscuris lumen afferre, dummodo sapiamus ad sobrietatẽ: neque immani curiositatis humanæ pruriginii indulgeamus, aut etiam statuamus: sed canonem adhibeamus sacrum: vt quicquid in Scripturis Deus reuelarit, id tantum amplectamur.

IV. Hoc posito, quatuor nobis sententias Bellarminus enumerat, eorum qui explicare conantur hanc difficilem quæstionem. Primam Durandi: Nullum requiri voluntatis diuinæ concursum ad actiones causarum secundarum: sufficere enim ipsas naturas, earumq; virtutes: & vt eas Deus, qui condidit, idem conseruet: Locus est in secundum sententiarum distinctione 37. quæstione 1. Verba autem, *Deus non est causa actionum liberi arbitrij: nisi quia liberum arbitrium ab ipso & est, & conseruatur.* Sed hanc sententiam Bellarminus explodit, & merito: vt contrariam tum Scripturis, tum Patrum testimonijs: vt prolixe disputatum est huius tomi libri secundo.

V. Secunda sententia est, eorum qui fatentur Deum determinare suo concursu actionem voluntatis humanæ, & eo posito non posse eam non agere: esse tamen liberam, siue quia Dei concursus non sit de prærequisitis ad actionem liberi arbitrij: sed tantum de comitantibus, quæ opinio est Iacobi Almain de Moral.c.1.& 2. siue quia concursus ille determinans voluntatem, non impedit, quominus homo plenum perfectumq; habeat iudiciũ rationis. Sed hæc etiam sententia Bellarmino displicet, & curiose refutatur. Nos autem illud Almaini nullo modo probare possumus: de reliquis partibus dicam postea.

VI. His exturbatis, reliquas habet duas, quibus acquiescat. Tertiam Gregorij Ariminensis, Scoti, Gabrielis in secund. sententiar. distinct.37. cooperationem diuinam tenere se ex parte effectus (verba recito) nõ ex parte causæ: hoc est, concursum Dei non determinare voluntatem nostram, nec aliquid in illam imprimere aut operari: sed immediate influere in effectum, eumq; producere illo ipso momento, quo à voluntate nostra producitur. Declarat simili: quum duo ferunt ingentem lapidem, quem neuter possit: tum vero neuter alteri vires addit, eumque impellit.

VII. Quarta sententia superest Thomæ: cooperationem diuinam ita concurrere cum secundis causis etiam liberis: vt non solum eis dederit, & conseruet virtutes operatrices: sed etiam eas moueat, & applicet ad opus. Et hanc valde videri consentaneam, tum Scripturæ, tum rationi, & ordini, quem habet prima causa cum secundis.

VIII. Nobis postrema sententia videtur optima. Sed nullo modo obstare, quominus dicamus à Deo determinari actionem voluntatis creatæ: siquidem determinare nihil aliud significet, quam destinare ad vnum certumq; effectum. Et omnino ita est. Mouet Deus, non tantũ creaturas brutas: sed etiam rationales: & ita mouet, vt prima causa secundas: nec vt naturaliter, siue contingenter, sed consilio, decretoq; non minus certo, quã sapiente. Itaq; frustra esse nullo modo potest: quæcunq; tandem sit causarum secundarum libertas: quam agnoscimus ab eo conseruari, non euerti, aut aboleri. Itaq; non tantum ab ijs absumus, qui negant concurrere Deũ cum causis secundis, aut non esse de prærequisitis ad actionem. Sed etiam ab ijs qui in tertia sententia volunt cooperationem diuinam tantum exseri in effectum, non autem in causam.

IX. Probatur ergo voluntatem creatam, quantumuis liberam, determinari à Deo ad suum effectum. Primo: Si Deus dat & velle & perficere pro bona sua voluntate: ergo determinat voluntatem. Probatur antecedens 2. ad Philip. *Deus is est qui efficit in vobis, & vt velitis, & vt efficiatis, pro bona voluntate.* Probatur consequentia: quia determinare voluntatem, est eam certo mouere ad aliquem certum effectum: at qui dat velle, omnino mouet voluntatem: nam velle, est ipse voluntatis motus: nec potest velle voluntas quin velit aliquid certum: deinde non potest perfici, nisi certum aliquid, & vnum: si ergo voluntas vult id quod perficit: certe vult aliquid certum. Quare Deus qui dat perficere aliquid certum: & dat velle id quod perficitur: sine dubio dat velle aliquid certum, siue determinatum. Quare omnino determinat voluntatem. Et tamen loquitur Apostolus de conficienda salute: in qua omnino necesse est voluntatem esse liberam. Vnde necessario conficitur, voluntatem manere liberam, etiam tum, quum à Deo determinatur. Quod etiam ipsum velle satis concludit.

X. Secundo: Si Deus habet in manu cor hominis, & inclinat quo vult, ergo determinat voluntatem liberam. Probatur antecedens: Prouerb. 21. *Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocunq; voluerit, inclinabit illud.* Probatur consequentia. Nam habere aliquid in manu, significat in potestate sua aliquid habere, vt pro arbitrio disponas. Deinde inclinare quocunque velit Deus, non potest intelligi, nisi proposito certo quodam quasi scopo, non potest enim velle, nisi aliquid certum & determinatum.

XI. Bellarminus capite vndecimo respondet dupliciter. Primo: hunc locũ intelligi de exsequutione: vt sensus sit, solum Deum posse impedire exsequutionem regiarum voluntatum. Probat ex Græco, vbi pro *diuisiones aquarum*, legitur ὁρμὴ ὕδατος, *impetus aquæ*, quasi dicat, sicut impetus aquæ non potest impediri & coerceri, nisi à magna aliqua vi: sic etiam, quod Reges volunt, impediri non potest, nisi à Deo. Secundo, facile esse Deo mutare voluntates hominum, etiam si Reges sint: nimirum interius eis proponendo, quæ nouit eorum ingenio congruere.

XII. Sed prima solutio frustra est. Tum quia agnoscit Bellarminus, Hebraice, non haberi impetum aquæ: sed riuos aquæ, siue, vt in Vulgato, diuisiones, quod idem est: quia riui diuiduntur inter se ab vno fonte. Tum etiam, quia, impedire voluntatem regiam, nulla arte confici potest, vt sit inclinare eam. Nam qui impedit exsequutionem, eum nihil est necesse agere in exsequentis voluntate. At inclinare aliquid, omnino significat agere in eo, quod inclinatur. Quare, qui inclinat cor, omnino agit in corde. Hoc vide ex aliis locis. Decimo nono 2. Samuelis, dicitur Dauid missis nunciis inclinasse cor omnium virorum Iehuda, vt mitterent ad se: non, quia simpliciter impediuit eos, ne à se discederent: sed quia prudenter monendo effecerit, vt omnes vellent reconciliari. Prioris Regum 11. mulieres extraneæ dicuntur auertisse cor Salomonis: At Hebraice idem verbum est: sed & Græce: itaque inclinasse dicuntur cor Salomonis: nimirum blanditiis suis efficientes, vt vellet adhærere idololatriæ. Ad eundum modum, Prioris Regum 8. Salomo benedicens populo, *Inclinet*, inquit, Deus *corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis viis eius.* Et Psalm 119. *Inclina cor meum in testimonia tua.*

XIII. Secunda solutio inutilis est. Enimuero certum est, facile esse Deo mutare voluntates hominum: alias non habituro corda eorum in manu. Sed plus habet Scriptura, quum dicit *inclinare quo velit:* hoc enim intelligi nequit, nisi consideremus euentum pendere à Deo, ac proinde certum esse. Quod si est certus: ergo determinatus Deo. Perinde est igitur, ac si legeremus, Deum determinare euentus voluntatis. Nec interest, vtrum regibus proponat: quæ nouit eorum ingenio congruere: nos enim non dicimus corda cogi à Deo; sed tantum dirigi, vel inclinari quo ille vult. Quanquam non potest hæc ratio esse generalis. Quum enim Deus inclinat cor hominis ad sua mandata, tum ex præcedenti argumento scimus, Deum, non tantum proponere ea quæ ingenio congruunt: sed etiam efficere, vt homines velint, hoc est, mouere voluntatem ipsam, siue ipsam facultatem volendi.

XIV. Si Deus determinat voluntarios euentus, ergo & voluntatem. Probatur antecedens, Act.4. *Coacti sunt, id est, congregati sunt aduersus Sanctum Filium tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes, & Pontius Pilatus cum Gentibus, & populo Israel, vt facerent quæcunq; manus tua, & cõsilium tuum prius definierat facienda.* Illud *definiri*, Græce est προώρισεν, quo significatur *determinari*: est enim ἀπὸ τοῦ ὅρου deductum, quod significatur *terminus*. Ad Rom.8. *Quos præsciuit, eosdem & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui.* Rursus *prædestinauit*, προώρισεν. Ad Eph 1. προορίσας, *qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum.* His ergo locis dicitur Deus determinare: sed & voluntarios euentus: neque enim Herodes & Pilatus Christum cruci affixerunt nolentes, aut conformis quisquam fieri potest Christo, adoptariue in Filium Dei, nisi volens.

XV. Quarto: Causa omnis secunda mouetur ad efficiendum per primã. At voluntas creata est causa secunda: & Dei voluntas est prima. Ergo voluntas creata mouetur ad efficiendum, à voluntate Dei. Si autem mouetur: ergo determinatur.

XVI. Respondet Bellarminus cap.15. Causas secundas alias esse instrumenta, alias non proprie instrumenta. De instrumentis, veram esse maiorem, at minorem falsam. De aliis, minorem quidem esse veram: sed maiorẽ falsam. Tum enim inter causam primam & secundam, non esse hunc ordinem, vt vna alteram moueat: sed, vt vna sit prior altera perfectione illimitatione, & necessitate.

XVII. At primo hoc somnium est. Nam causæ omnes vel subordinatæ sunt, vel coordinatæ. In illis proprie dicuntur primæ & secundæ: in his autem minime. Vt in saxo illo, quod alias Bellarminus posuit à duobus gestari neuter dicitur prima, secundaue gestationis causa. Sed idem saxum si deferatur curru, prima causa dicetur auriga, qui agit equos, à quibus currus agitur. Deinde, quid attinet tergiuersari? Quum certum sit, Deum dici primam causam, eo quod reliquas moueat. Nam certe etiam homines dicuntur instrumenta Dei: Isaiæ 10. Assur appellatur virga furoris Dei.

XVIII. Sed de instrumentis Bellarminus respondet: sic dici homines, nõ proprie, verum metaphorice: quia possit Deus, quando vult, ita flectere eorum animos, quomodo artifex flectit instrumenta sua. Esse autem etiam hominem causam principalem: quum sit liber, & dominetur animantibus cæteris.

XIX. Et fateor sane instrumenta solere dici ea, quæ à seipsis motum non habent. Isidorus Origin. lib.5. cap.25. *Instrumentum*, inquit, *est vnde aliquid construimus: vt calamus, ascia, culter.* Cuiusmodi instrumenta ab Hebræis solent vasa כלים appellari. Et hac notione quis neget homines

impropriè dici instrumenta? Sed tamen metaphoræ ansam dedit similitudo quia, quemadmodum homines per instrumenta inanima, conficiunt id quod animo destinarunt: Ita Deus per homines exsequatur opera sua. Nõ excluditur motus homini proprius hac ratione: sed simul tamen docetur homo subesse Deo vtenti eius motibus. Et quidem videntur Hebræi hac parte fuisse reliquis cautiores, qui peculiarem habent phrasin, qua significent operam hominum secundariam, siue à Deo, siue ab hominibus adhibitorum. Iudicum sexto. *Si saluas*, בְּיָדִי *per manum meam Israelem*, id est, inquit Vatablus, *per me & mea opera*. Exod. 35. *Quæ iusserat Dominus per manum Moysi*. Leuitici 10. *Legitima mea quæ loquutus est Dominus ad eos per manum Moysi*. Et hæc phrasi vix quicquam vsitatius.

XX. Esse vero hominem causam principalem concedi potest: quia nihil obstat in eodem opere multas agnosci principales causas, varia ratione. Sed esse primam causam absolute, hoc est, vt non sit subordinata Deo, hoc vero falsissimũ. Alias non omnia Deus efficeret: quod tamen vult Paulus. Esto ergo sane homo liber: & dominetur cæteris animantibus: dum ipse sese agnoscat subditum Deo.

XXI. Quinto: Quicquid disponitur à prouidentia Dei, etiam determinatur. At effectus voluntatis creatæ disponuntur à prouidentia Dei, ergo ijdem determinantur. Probatur maior, quia Prouidentia est singularium. At non possunt esse singularia, nisi sint determinata. Minor probata est tomi 1. lib. 2.

XXII. Respondet Bellarminus. Primo Deum ab æterno prædestinasse omnes effectus, sed non ante præuisionem determinationis causarum secundarum, præsertim contingentium, & liberarum. Secundo, determinasse sed non eodem modo, alios enim futuros se operante, siue cooperante, alios se permittente, siue non impediente. Probat vtrumq;, primo, quia alioqui etiam peccata prædeterminasset; ante præuisionem malæ voluntatis, & ideo malam voluntatem esse voluisset, vt inde peccata iam ante prædeterminata prodirent. Secundo, quia Dominus non diceret vnum ex passeribus non cadere in terrã sine Patre nostro: sed diceret, vnum ex passerib. nõ cadere in terram, quem Pater noster in terram non deijceret, si omnia essent determinata.

XXIII. Verum hæc absurda sunt. Nam, si nihil prædestinat Deus, nisi præuisa determinatione causarum secundarum: ergo hæc determinatio præuisa, est causa superior prædestinatione diuina, id est, Deo ipso, quod est blasphemum. Secundo, effectuum contingentia oriretur à causis secundis, id est, subordinatis prouidentiæ: quod falsum, & iam olim refutatum à Thom. 1. part. q. 19. art. 8. *Quia*, inquit, *effectus alicuius primæ causæ est contingens propter causam secundam: ex eo quod impeditur effectus causæ primæ per defectum causæ secundæ: sicut virtus solis per defectum plantæ impeditur. Nullus autem defectus causæ secundæ impedire potest, quin voluntas Dei effectum suum producat. Secundo, quia si distinctio contingentium à necessariis referatur solum in causas secundas, sequitur, hoc esse præter intentionem & voluntatem diuinam quod est inconueniens.*

XXIV. Non omnia determinasse Deum eodem modo assentimur: sed determinasse quædam futura, se nihil operante, sed tantum non impediẽte: hoc vero primo inutile est, non enim probat hos effectus voluntarios esse huius ordinis: & nos ante probauimus etiam volũtarios effectus produci Deo operante, siue cooperante. Deinde falsum est: & contra naturam Dei: cuius prouidentia non potest separari ab omnipotentia: tum etiam quia Deus est causa prima: quæ nullo modo intelligi potest, nisi cooperetur secundis: vt Sol causa prima frugum, quia cooperatur terræ.

XXV. Obiectiones etiam sunt inutiles. Prior, quia non tantum Deus præuidet: sed etiam prædeterminat ea quæ sunt peccata: quæ tamen peccata non sunt, nisi quatenus à causis secundis fiunt male: quod fit, propter earundem defectum. Neq; hoc difficile intellectu. Nam quum Deus nunquam operetur nisi voluntarie: tum sunt nihilominus earum operationũ effecta, alia coacta, alia naturalia. Exempli gratia: Iosephum Deus deduxit in Ægyptum: ipso profitente Iosepho, Gen. 45. *Pro salute vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum*. Et tamen: qui eundem legerit captum à fratribus, venditumq; Madianitis, dubitare non poterit inuitum coactumq; deductum esse. Numerosam sobolem Deus dedit ancillæ Agar. Genes. 17. Hanc prolem nemo dubitat ex ea deductam naturali propagatione. Ergo horum euentuum, alter coactus fuit: alter naturalis: Et tamen Deus autor vtriusque, nec naturaliter, nec coacte; sed voluntarie. Itaque quicquid est coactionis, siue naturalitatis, id dici necesse est relate ad causas proximas. Sic & ea contingentia, quæ mere fortuita hominibus appellantur, eo quod causę proximæ intentio non succedit. Ascendit frondator in arborem, mouet securim: quæ elapsa interficit alium sub arbore. Deus hunc se occidisse pronunciat. An fortuito? Quis credat, contra asserente Christo, ne capillum quidem effluere absque Deo? Ergo Dei intentio non frustra fuit: ideoq; euentus hoc respectu fortuitus non fuit: sed tantum respectu frondatoris, cui nihil minus erat propositum, quam hominem occidere. Quum hæc ita sint, facile iam quilibet concipit, quomodo opera, quæ Deo efficiente bona sunt, eadem homine operante mala sint.

XXVI. Posterior, est ridicula. Quid enim obstat quominus *sine Patre vestro*, significet *non cooperante Patre vestro*? Nam quum eundem ingentem lapidem duo gestant, quis neget dici posse, vnum non gestare sine alio? aut quis inde concludat alium non gestasse: Caietanus in Matth. 10. interpretatur *sine nutu Dei patris vestri*. Bene Franciscus Lucas in Matth. 10. *Sine Patre vestro, non interueniente voluntate & decreto Patris vestris*. Si decretum, ergo determinatio.

XXVII. Sexto loco addam ex Thomæ Commentarijs in 9. ad Roman. rationem ex Aristotele. *Dicitur Esaiæ 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Probat autem hac speciali ratione Aristoteles de operibus volũtatis humanæ. Quum enim homo habet potentiam ad oppositа, puta ad sedendũ vel non sedendum, oportet quod reducatur in actum per aliquid aliud. Reducitur autem in actum alterius horum, per consilium, ex quo vnum oppositorum præeligit alteri. Sed quum iterum homo habeat potentiam consiliandi, vel non consiliandi, oportet esse aliquid per quod reducatur in actum consilij. Et quum in hoc non sit procedere in infinitum, oportet esse aliquod principium extrinsecum, superius homine, quod ipsum moueat ad consiliandum. Et hoc non est aliud quam Deus.*

CAP. VI.

Argumenta Bellarmini contra determinationem actionum voluntatis.

I. AT Bellarminus argumentatur contra. Primo, eam sententiam, quæ adstruit actus Voluntatis determinari à Deo, non esse consentaneã Scripturæ. Quia Ecclesiastici decimo quinto legimus, hominem relictum in manu consilij sui, vt ad quodcunq; voluerit, extendat manum suam. At non relinquitur in manu consilij sui, qui in omnibus suis actionibus determinatur ab alio, cui resistere nullo modo potest. Præterea Scripturæ, quæ dicunt hominem habere optionem eligendi hoc aut illud, sine dubio significant, hominem dominum esse suarum actionum, & indeterminatum.

II. Respondeo ad primum, primo non esse librum Canonicum: itaque Catholicos non teneri eius autoritate. Et sane phrasis est durior: *reliquit eum in manu consilii sui*: quæ videtur simile aliquid Deo affingere, quale in vsu est iis, qui ἀνθρώπους compingunt, postea deserunt, nullam eorum curam habentes. Quod est indignum Prouidentia diuina: quam negari non potest complecti etiam minima. Secundo, potest tamen fortasse emolliri hoc, quicquid est duriusculum: vt non comparetur homo cum Prouidentia diuina: sed tantum doceatur ita creatus, vt, non natura, agat bene, vel male quomodo plantæ, hos illos ve fructus ferunt: sed deliberatione, & consilio certo: quod & verum est: nec negat determinari à diuina prouidentia, consilij, deliberationisve euentus. Quia prouidentia non tollit naturales rerum proprietates: sed ita omnia disponit, vt mediæ causæ necessariæ, agãt necessario: & contingentes, contingenter: & voluntariæ, voluntariè. Itaq; certum, hominem ad quodcunque vult extendere manum suam: quia etsi velit Deus, illum ad hoc illudve extendere: tamen ita vult, vt homo non priuetur suæ voluntatis libertate. Sicut ita determinauit ignem de cælo ad exterminium Sodomę: vt tamen ignem noluerit priuari sua naturali facultate vrendi.

III. Illud autem, non relinqui in manu consilij sui, qui in omnibus actionib. suis determinatur ab alio, qui resistere nullo modo potest: ambiguè dictum. Nam illud resistere nullo modo potest, vel supponit contrariam voluntatem: hoc sensu, vt resistere non possit, etiam si aliter velit: actum verum est: sed nunquam ita voluntatis creatæ actiones Deus determinat: quia, vt dixi, prouidentia non destruit proprietates rerum. Vel significat, non posse resistere: quia consentiat: & tum verum quidem ita Deum determinare rationalium creaturarum actus: vt ipsæ etiam consentiãt: sed falsum, neminem reliquit in manu sui consilij, hoc est, vt exposuimus: permitti suæ voluntatis arbitrio, qui fic à Deo determinatur.

IV. Ad secundum, dominus suarum actionum homo dicendus, sic tamen, vt meminerit se subesse voluntati diuinæ: ac proinde non quia sit causa prima: sed quia, quum sit causa proxima, agat suo consilio, suaque voluntate. Sic Pilatus, erat quidem dominus suæ actionis in crucifigendo Christo: sed fecit tamen, prout erat ab æterno destinatum, & determinatũ à Deo. Sic Pharao dominus fuit sui actus, quum negauit Iudæis commeatum: sed tamen hic ipse actus erat à Deo determinatus. Infinita sunt huiusmodi.

V. Secundo, Patres Bellarminus obiicit Chrysostomum Homil. 11. in Io. *Anima sui iuris vim in se habet operãdi: neq; vlla in re Deo, nisi velit, obtẽperat*. Sed hic nihil esse difficile. Sui iuris est animã, quod vertit Aretinus, Chrysostomus dixit, ἑαυτῆς κυρίαν, sui dominam: hoc est, suarum actionum: quod quo sensu verum sit, iamiam dictum. *Nulla in re Deo obtemperare nisi velit*, primo vix videtur ita dictum Chrysostomo. *οὐ πάντα, ἂν μὴ βουληται, πείθεται τῷ Θεῷ. Non in omnibus Deo, si nolit, obtemperat*. Cautius: quia & nolentem animam aliquando Deus trahit. Sed esto. Non obtemperat anima Deo si nolit: at negatur propterea non determinari à Deo eius actus. Volentem enim ducit.

VI. Rursus Chrysostomus Homil. 42. ad popul. Antiochen. *Oportet nos prius eligere bona, & ille sua tum inducit: nostras non præuenit voluntates, ne nostram temeret libertatem*. Imo, inquam, ipse Bellarminus cautione opus hic esse sensit, quum negauit ab hoc sancto doctore præuenientem Dei gratiam negari, aut etiam cooperationem. Atqui hæc nobis cooperatio sufficit. Est enim intelligenda primæ causæ: id est, superioris: non vero coordinatæ. At hæc primæ causæ cooperatio determinat effectum nouissimæ si ea causa sit omnipotens. Non præuenit ergo voluntatem Dens: nimirum ipse efficiens sine ea: vel potius antequam ipsa efficiat: sed præuenit tamen determinando, vt ipsa efficiat. Et ita πρὸ αὐτεξουσίου δι' ἀφῆγεται: vt tamen sint πάντα ἐπὶ τῷ Θεῷ. Quamquam negari non potest duriſſime loquutum Chrysostomum.

VII. Chrysostomum sequitur Hieronymus in 26. Hierem. *Verbum ambiguum forsitan, maiestati Domini non potest conuenire. Sed nostro loquitur affectu, vt liberum homine seruetur arbitrium: ne ex præscientia eius, quasi necessitate, vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo quod Deus scit, futurum est: sed, quia futurum est, Deus nouit*. Si præscientia, inquit Bellarminus, destrueret liberum arbitrium, si esset causa futuræ actionis humanæ, quanto magis illud destrueret prædeterminatio diuinæ voluntatis, si ponatur causa actionum humanarum? Nam longe magis libertati repugnat hæc, quam illa.

VIII. Respondeo, Bellarminum sumere falsum. Neque enim Hieronymus dixit præscientiam destruere liberum arbitrium, si esset causa futuræ actionis. Sed, si homo ex præscientia, quasi ex necessitate, cogatur aliquid facere, vel non facere. Et recte: quia, vt docuimus, coactio (quia est ἀκούσιον) omnino tollit arbitrium liberum. Illud vero Deum scire quæ futura sunt: quia futura sint, non contra; ferri potest, si scientiam nude contemplemur, & abstracte à prouidentia. Cæteroquin certum est, omnibus rebus Deum esse causam, vt sint: ac proinde, etiam vt futuræ sint. Itaq;, nunquam opponenda est præscientia prouidentiæ, de qua hic proprie sermo est.

IX. Rursus Hieronymus, epist. 146. quæ est ad Damasum, de filio prodigo, *Dedit, homini mentis propriæ libertatem, vt viueret vnusquisq; non ex imperio Dei, sed ex obsequio suo: id est, non ex necessitate, sed ex voluntate*. Ex imperio, inquit, non quod liber sit homo ab obligatione præceptorum Dei,

sed

à necessitate determinante ad vnum. Imo neutrum, inquam. Sed à necessitate cogente: id est, auferente voluntatem, vt Chrysostomus dicebat, non obedire Deo nolentem.

X. Post Hieronymum Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 7. cap. 30. *Sic administrat omnia, quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere, & agere motus sinat.* Et ita, inquam, nos docuimus. Quid ergo: Nempe, inquit Bellarminus, proprium est liberi arbitrij, dominum esse suæ actionis; atque ad eam se determinare, non ab alio determinari. Atqui hoc iam nullum est Augustini testimonium: sed mera Bellarmini petitio πρὸς ἀρχήν. Quum enim disputemus, vtrum à Deo liberum arbitrium determinetur: ille ponit pro certo, non determinari ab alio. Sane, si hoc Bellarmino licet, confecta res iampridem fuit: neque erant tot argumenta explicanda.

XI. Superest Gregorius Nyssenus: Nam Damascenum, Bonaventuram, Ariminensem: Scotum, Thomam, quid moremur? Nyssemus ergo, septimi de Philosophia (si tamen hoc Nysseni est opus) capitibus primo, & secundo, docet actiones liberi arbitrij non esse referendas in Deum, vt in causam sed in nos ipsos: & ideo eas dici esse in nostra potestate. Imo apud Nyssenum duo tantum legas: vnum, esse quasdam actiones in nobis: alterum, non esse fas Deo adscribere turpes actiones, & iniustas. Vtrumq; verissimum; si modo commode intellectum: Esse in nobis dicuntur omnes actus voluntarij, qui sunt ex vi liberi arbitrij: quod non excludit determinationem diuinam; quæ, vt diximus, liberum arbitrium mouet secundum ei inditam à creatione facultatem: vt nihil obstet, quominus in nobis esse ij dicantur motus; qui tamen à prouidentia fluunt, tanquam à prima causa efficaci. Non esse autem Deo actiones turpes adscribendas; verum, quoad defectum, vnde turpes sunt: sed falsum, quoad entitatem actionis; quæ nunquam turpis est, & est à Deo: ita vt ad eam nihil sit absurdi, voluntatem liberam determinari à Deo.

XII. Tertio, Bellarminus pugnat rationibus. Prima ratio: Si ponitur determinatio voluntatis a Deo facta: Ergo non videtur posse saluari libertas arbitrij. Probatur consequentia: Omnis libera potentia potest agere & non agere. At si voluntas determinatur à Deo, tum ea non potest agere & non agere. Ergo si determinatur, non erit libera. Assumptum probatur: Quia antequam determinetur, non poterit agere: & postquam erit determinata, non poterit non agere.

XIII. Respondeo negari consequentiam: quia Prouidentia ita determinat; vt tamen conseruet causarum subordinatarum naturam. Determinauerat Deus eum occidere, qui fortuito est occisus; & tamen cædes fuit fortuita, respectu causæ proximæ. Determinauerat idem Iesum oriturum ex Dauide: & tamen is effectus fuit naturalis. Hic vides determinationem, quæ vtrinque eadem est, producere tamen effectus diuersos. Cur non etiam determinauerat Deus Iesum crucifigendum à Pilato & Iudæis, vt tamen effectus fuerit voluntarius: ac proinde liber.

XIV. Liberam autem potentiam dici, quæ possit agere & non agere: falsum est. Et Delphinus Papista negauit, capit præced. *Haud enim liberum arbitrium* (inquiebat) *eo dicitur, quia sic illud non velit aut nolit, vt oppositum queat velle: sed quoniam ad imperium sui, quod expetit, illud etiam vult, ac prosequitur: quandoquidem sic vult aliquid, vt id velit se velle, aut quoniam pro libito suo id expetit: proindeq; in actu volendi seipsum mouet, sibique ipsum dominatur.* Idem arbitrium distinguebat in liberum & deliberans: & quatenus liberum, asserebat esse non tantum contingentium, sed etiam necessariorum. Neque aliter Peltanus tract. 17. Negarunt etiam Augustinus & Bernardus; de Dei, Angelorum, & beatorum libero arbitrio disputantes.

XV. Secunda Bellarmini ratio. Si Deus esset agens necessarium, humanamque determinaret voluntatem, tum voluntas non libere, sed ex necessitate ageret. At perinde est voluntati, vtrum Deus eam necessario vel libere moueat. Nam actus voluntatis non ideo libere procedet à voluntate, quia libere procedit à Deo. Itaque siue Deus libere, siue ex necessitate determinet voluntatem, voluntas ab eo determinata agit non libere, sed necessario.

XVI. Respondeo: si Deus necessario ageret, & non ex voluntate, qui est omnium prima causa: nullæ secundæ causæ essent voluntariæ: sed omnes necessariæ: nec contrarium vel vlla imaginatione concipi potest. Secundo etsi concipi possent quædam, tamen Deus agens necessario, euerteret earum proprietatem: quam tamen conseruat, quia agit voluntarie. Itaq; falsum est perinde fore voluntati, si eam Deus moueat voluntarie, aut necessario. Consequentia ergo Bellarmini nulla est.

XVII. Tertia ratio. Si ponatur ista determinatio; non poterit intelligi, quomodo Deus non sit causa peccati: & quomodo homines qui peccant non sint digni excusatione. Nam si Deus in omni actu positiuo voluntatē determinat, & mouet ad agendum, certe etiam determinabit, & mouebit ad volendum furari, fornicari, mentiri, blasphemare. Quis autem capiat hominē dignum esse pœna, si id velit, quod Deus determinando, & mouendo facit eum velle.

XVIII. Respondeo, de hac quæstione disputatum esse prolixe tom. 2. Voluntas sic determinatur à Deo, vt ipsa etiam determinet se. Quia non tantum Deus agit voluntarie, sed etiam homo. Et Deus mouet hominem secundum eius naturæ proprietatem. Nec sunt contraria: hominem determinari à Deo, & à seipso: quia subalternata non repugnant. Sic nauis & mouet se delata à flumine, & tamen impellitur à remigibus. Porro ratio peccati est, non in entitate actionis, sed in defectu. At in efficiendo, siue mouendo entitas illa est à Deo, defectus autem à voluntate humana, sic seipsam determinante. His positis reliqua sunt facilia, & videt quilibet, neque Deum dici autorem peccati, quum ratio eius non sit à Deo, & hominem merito darepœnas, à quo is defectus est. Sic, etsi à Sole prima causa frugum, tamen & arboris bonæ nonnulla laus est, & arbor mala, non frustra αὐτόσπερμον eradicatur.

XIX. Postrema ratio. Sententia, quæ ponit prædeterminationem istam in voluntate, non videtur posse distingui à sententia hæreticorum negantium liberum arbitrium, nisi quoad voces. Nam hæretici non negant Deū libere agere, & homines habere perfectum iudicium rationis, quumq; aliquid eligunt, & sponte & voluntarie eligere: sed dicunt decreto Dei, & prædeterminatione omnia fieri, nec posse Deo decernenti, & prædeterminanti resisti.

XX. Sed hæc falsa sunt. Nam Manichæi, qui liberum arbitrium negabant, neq; libere Deum agere fatebantur, neq; hominem voluntarie. Non Deum: quia duo principia inducebant, alterum bonum, alterum malum. Non hominem: quia natura ei insitum ab ijs principijs siue bonum, siue malum. Simon Magus, si verum docet autor ille Recognitionum, omnia genesi, id est fato, subijciebat: itaq; voluntati, consilioque derogabat, tum Dei, tum hominum. At his omnibus Catholici contradicunt, non verbis tantum, sed re vera.

CAP. VII.

Vtrum sit in homine Liberum Arbitrium.

I. HActenus de Natura Liberi Arbitrij. Nunc gemina quæstio, vtrum sit in homine: & quænam sint eius vires. Priorem negarunt olim quidam hæretici. Simon Magus, si qua fides autori Recognitionum, quæ Clementis nomine indigetantur: quamquam hunc illi errorem. Veterum nemo tribuat. Sed ille nihilominus Clemens, asserit eum fato, siue stellis omnia subijcere, nihilque relinquere libertati Arbitrij. Manichæi vero hoc nomine merito sunt infames. Socrates Historiæ libro primo, de Mane, τὸν δ' ἀπὸ μάνης αἵρεσιν: non eadem qua Simon via: sed alia, quæ ipsi humanæ conditioni, bonitatem, aut nequitiam tribueret, quomodo aui volatum, lapidi pondus, & similia.

II. Papistæ, nullum non mouent lapidem, vt Catholicis quomodocunque creent inuidiam, simile quid Caluino affingunt: atque hoc nomine in eum debacchantur impotentissime. Panigarolla discept. 8. *Nonne Caluinus negat habere nos liberum Arbitrium? Nemo id ignorat.* Haut aliter Lorichius. Ioannes Hayus, quæst. 88 *Sublato libero arbitrio, inductaq; absoluta necessitate, qua ratione purgabitis vos damnoso errore, quem primus inter Christianos seuit Simon Magus: deinde admiserunt Manichæi, aliaq; huiusmodi monstra?* Prateolus in Elencho, *inter alias blasphemias Caluinus hominem cum Manichæis facit brutum, quia non liberi arbitrij.* Nec seorsim abit Peltanus tract. 18. de Peccato originali.

III. Verum tamen nihil istic, præter infinitam illam calumniandi rabiem, qua Papistæ feruntur in pijssimos quosq;: vt quos argumentis vincere non possunt, obruant mendacijs. Sed enim Alphonsus de Castro, quum de Libertate hunc primum errorem numeret, tum vero Caluinum nullo loco nominat. Nec iste tantum, qui etsi Papista, tamen frontem non prorsus amiserat: sed & impudentissimus Posseuinus, Atheismo decimo, quum hanc ipsam arbitrij negationem criminosissime exagitat, tum vero suam Caluino quietem permittit: quem tamen, quoties quæso, vel leuissimis captatis, imo affectatis occasionibus laniat? Gautierus, in Chronologiæ seculo decimosexto detestatus, credo, reliquorum impudentiam nimis apertam, consideratius scripsit errore Caluinistarum sexagesimo quarto, homini non esse liberum arbitrium ad bene agendum, vitandumque peccatum: cui rei suus locus erit in controuersia proxima, sed hic nofandum; audacissimo homuncioni, non compertum, quod alijs videbatur compertissimum, negari sunditus à Caluino liberum arbitrium.

IV. Cotonus, quid sibi hic velit, non facile est dicere, Institutionis lib. 2. c. 7. Caluinum scripsit sæpius liberum arbitrium impugnasse, quam eius libertatem: quod ego sane quo sensu dictum sit, non capio. Sed addit eo peccasse, quod capit. 16. Institutionis Christianæ hominem ne in rebus quidem adiaphoris, quales sunt Politicæ, & Oeconomicæ, docuerit liberum remansisse. Quod esse putidum mendacium, videbit quicunque id caput videbit, in quo tractatur de Dei Prouidentia, vniuersum mundum gubernante, & quæcunque sunt in eo, cui prouidentiæ subijci liberū arbitrium, nemini pio dubium est. Verum hæc quæstio non est huius loci, & iam tractata tom. 2.

V. Enimuero, vt ne præiudicijs tantum agamus: geminus hominis status distinguendus: prior ante lapsum: posterior deinceps. In priori plenum integrumq; Arbitrium diserte Caluinus confitetur. Institutionis lib. 1. seg 8 *Ergo animā hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequendum vel fugiendum sit, præeunte rationis luce videret. Vnde partem hanc directricem, τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt Philosophi. Huic adiunxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio: vt ratio, intelligentia, prudentia, iudicium, non modo cum terrena vita gubernationem suppeterent: sed quibus transcenderent, vsq; ad Deum, & æternam felicitatem. Deinde, vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motusq; omnes organicos temperaret: atq; ita voluntas, rationis moderationi esset prorsus consentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vellet, adipisci posset vitam.* Idem de Libero arbitrio contra Pighium, in lib. 2. *Neque enim negamus liberi arbitrij conditum fuisse hominem, qui & summa mentis intelligentia, & rectitudine mentis præditus fuerit.*

VI. Hæc igitur de priori statu. Restat posterior. Caluinus ergo contra Libertinos. capit. 14. *Notandum est nos à natura electionem, & voluntatem habere.* De Libero arbitrio contra Pighij lib. 2. *Si coactioni opponitur libertas, liberum arbitrium esse, & fateor, & constanter asseuero: ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror.* Institutionis lib. 2. c 2 §. 5. *Obiiuit in scholis distinctio, qua triplicem libertatem numerat: à necessitate primam: secundam à peccato: tertiam à miseria: quarum prima sic homini naturaliter inhæreat, vt nequeat vllo modo eripi: duæ alteræ per peccatum sint amissæ. Hanc distinctionem ego libenter recipio: nisi quod illic necessitas cum coactione perperam confunditur.* Et post. *Pronunciat tandem Lombardus non liberi arbitrij ideo nos esse, quod ad bonum & malum vel agendum, vel cogitandum peraque polleamus: sed duntaxat, quod coactione soluti sumus. Qua libertas non impeditur, etiamsi praui simus, & serui peccati, & nihil quam peccare possimus. Liberi ergo arbitrij hoc modo dicetur homo, non quia liberam habet boni aque ac mali electionem: sed quia male voluntate agit, non coactione. Optime id quidem.*

VII. Hæc Caluinus: atq; alia multa in eandem sententiam: ex quibus sanis omnes & boni (nam insanos Sycophantas quis moretur?) facile vident, noluisse Caluinum in homine, ne quidem post peccatum penitus esse extinctum,

tinctum, id quod liberi arbitrij nomine in primo creationis statu, est significatum. Nec sane quicquam contra, vel ipsi illi Sycophantæ possunt obijce. epræter vnũ, de ipso nomine Liberi arbitrij, quod Hayus notat ad marginem, & Bellarminus vrget cap.6.lib.1 primæ Controuersiæ suæ de Reparatione gratiæ: Quod & mihi libet sequenti capite discutere.

Cap. VIII.

De nomine Liberi Arbitrii in Homine.

I. OBijcit ergo Hayus illud Caluini Institutionis lib.2.c.2 §.8 *Quia sine ingenti periculo non posse retineri censeo,* scilicet hoc nomen Liberi arbitrij, *magno contra Ecclesiæ bono futurum si aboleatur: neq; ipse vsurpare velim, alios si me consulant, abstinere optarim.*

II. Sed hæc verba primo nihil habent præcisum: quasi prorsus interdicendum putaret hoc nomine. Sed tantum simplex votum, quo indicat, quid sibi videretur consultius. Quis autem viris doctis hanc libertatem eripuit? Excipio Sophistas, qui suis sic inuentis hærent, vt nisi & verba numeres, & syllabas ponderes : & vero etiam literas totidem exprimas, cœlum statim terræ misceri clamitent. Et tamen suum Honorium ijdem mordicus defendunt, prohibentem diserte, non enim tantum consulentem, aut optantem sed diserte prohibentem in Christo nominari vnam vel duas voluntates, ἀτῆς αἰνυγοῖς περιττοπολησίας?

III. Secundo, de ipso vocabulo nudo Caluinus agit. Quis autem nescit, varijs vocabulis eandem rem posse nominari? Imo, quis nescit vocabulorum vsum esse inter pios & doctos liberum: maxime eorum, quæ Spiritus Sanctus in Scripturis non vsurpauit? Sic olim Athanasius Dialogo secundo de Trinitate constantissime renuit dicere Patrem ἀγέννητον : etiam si diserte fateretur οὐκ εἶναι γεννητόν. Certe si Athanasius non damnandus, quo iure tandem Caluinus?

IV. Cæterum Caluino causa fuit, non tantum Scriptura, quæ id vocabuli nunquam vsurpauit: & Athanasio sola sufficiebat, vt ne diceret ἀγέννητον; sed etiam periculosa ambiguitas. Audi loquentem sectione prima. *Liberi arbitrij hoc modo dicetur homo, non quia liberam habet boni atq; mali electionem: sed quia male voluntate agit nõ coactione. Optime id quidem, sed quorsum attinet rem tantulam adeo superbo titulo insignire? Egregia vero libertas, si homo quidem non cogitur ad seruiendum peccato: sic tamen est ἐθελόδουλος, vt vincta teneatur compedibus eius voluntas. Equidem λογομαχίας abominor, quibus frustra Ecclesia fatigatur: sed religiose censeo cauendas eas voces, quæ absurdum aliquid sonant: præsertim vbi perniciose erratur. Quotus autem quisque est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipit illum esse & mentis suæ, & voluntatis dominum, qui flectere se in vtramuis partem à se ipso possit.* Hæc ille. Sed & rursus illa ipsa sectione octaua: imo eodem contextu cum verbis ab Hayo obiectis. *Si quis vocis huius vsum non praua intelligentia permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem.* Et de Libero arbitrio contra Pighij lib 2. *Ego vero quantum ad vocem pertinet, adhuc profiteor, quod in mea Institutione testatus sum, non adeo me superstitiosum esse in verbis, vt eius causa velim contentionem aliquam mouere, modo intelligentia sana maneat. Si coactioni opponitur libertas, liberum arbitrium esse, & fateor, & constanter asseuero.* Et paucis interiectis, quę superiori capite sunt descripta. *Sed quum aliud prorsus vulgo concipiant, dum hoc epitheton hominis voluntati attributum vel audiunt vel legunt, hæc causa est, cur mihi displiceat. Siquidem ad facultatem viresq; referunt: nec impedire possis, quin simul ac libera fuerit voluntas dicta, hæc pluribus imaginatio protinus in mentem veniat, habere igitur sub potestate sua bonum & malum, vt alterutrum eligere suapte virtute queat. Non igitur vnius voculæ causa frustra litigo: sed causam mihi iustam habere videor, cur voculam optem sublatam è medio, ad quam maior prope pars tanto periculo impingit.* Rursus contra librum tertium. *Semper testatus sum me de nomine pugnare nolle, si hoc semel constitueretur, libertatem non ad potentiam vel facultatem boni æque ac mali eligendi, sed ad spontaneum motum & consensum, referri debere.* In Antidoto Sessionis 6.ad Canonem 5. *De verbo ne moueamus rixam. Sed quia liberum arbitrium intelligunt eligendi facultatem quæ sit in vtramq; partem libera & soluta, titulum sine re esse, qui affirmant Christum habent autorem.*

V. En tibi Caluinum, non sycophantice mutilatum, sed integrum. Vide Hayi, & similium temeritatem. Caluinus, inquiunt, reijcit liberum arbitrium. Itaq; accedit ad Simonem magum, ad Manichæum. Quid ergo, inquam? Illi ne ob nudam voculam, siue ob voculæ solam ambiguitatem tragœdias suas excitarunt? An propter ipsam rem potius eo vocabulo, à Catholicis significatam? Certe hoc potius. Nam Simon omnia tribuebat fato: ideoq; omnino suffocabat. Manes, ipsi hominis conditioni, qua homo est, & bonum, & malum assignabat. Ergo nostri Sycophantæ volunt à suis lectoribus intelligi, vt illud ipsum, quod significatur funditus concipiant à Caluino tolli. Et huc illud Prateoli paulo ante citatum. *Inter alias blasphemias Caluinus hominem cum Manichæis facit brutum, quia non liberi arbitrij.* At hoc est impudentissimum.

VI. Secundo, ne ipsam quidem illam voculam simul & semel abolet, vt fortunæ, vt fati: tantum admonet posse & in bonam partem vsurpari, vt significetur voluntas hominis neq; ad bonum cogi posse, neq; ad malum, & si de hoc sensu caueatur idoneè, tum libere posse nominari Liberum arbitrium. Posse tamen etiam, imo solere potius in malam, vt homo æque bonum & malum habeat in sua potestate: quomodo negat sibi hanc vocem probari. Hæc autem distinctionis membra cur dissimularunt Sycophantæ? Cur simul & semel dixerunt tolli liberum arbitrium ? Cur hoc obiecto spectro lectores territarunt?

VII. Porro non esse de nihilo sancti viri timorem res ipsa ostendit. Nam primo quicunq; Scholasticos legit, facile animaduertit, nihil esse in tota Papistica Theologia, adeo intricatum, & inuolutum, quam est locus de Libero arbitrio : vt ne infinitæ quidem distinctiones sufficiant. Secundo, vnde illorum sententiæ, qui prædestinationem funditus tollunt, nisi quia non possunt eam conciliare cum Libero arbitrio ? Vnde autem hæc difficultas, nisi quia libertas ita cogitur, vt nulla ratione aliunde dependeat? Vnde illud Costeri, *Hominis liberum arbitrium auxilio DEI necdum inhabitantis, sed mouentis & adiuuantis, se præparat ad iustificationem : non solum patiendo, sed etiam operando & agẽdo.* Quid iste? & pene dedignatus sum nominare, indignum : sed ne tamen calumniari videar, esto is Olenix de Monte sacro, in opere de Homine, eiusq; dignitatibus. Hic ergo liberum arbitrium asserit *esse propriè facultatem, puram, integram, perfectam in homine agendi, operandi, faciendi pro libito: sequendi suam voluntatem, perficiendi quæ intendat, & pro desiderio perficiendi bonum & malum.* Solam hanc scalam esse, qua ascendat in cœlum: solam dexteram, à qua eo deducatur, solã Pharon, quæ eum dirigat, solam deniq; clauem, quæ portam aperiat. Quid vltra? Si Adam vsus est libero arbitrio: asserimus nos adhuc longe liberius eo vti: sed Tapperum nullo modo omissum oportet. Is de articulo Louaniensi 7. ad istud Caluini, paulo ante citatum, *Quotusquisq; est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipiat illum mentis suæ & voluntatis dominum, qui flectere se in vtramuis partem à seipso possit?* Quæ caussa illi iusta videbatur abolendi vocabuli, respondet, ob hoc ipsum, vt quisq; id concipiat, ac firmiter credat, oportere esse frequentem eius nominis vsum. Prolixus sim, si omnia colligam, certe præstiterit nunquam nominatum, quam sic intellectum. Itaq; Caluino iustus ambiguitatis noxiæ timor fuit.

VIII. Et Bellarmini tamen censura grauis est: non posse ab insigni temeritate defendi modum loquendi eorum, qui nomen liberi arbitrij, in Serui arbitrij mutauerunt. Primo, quia serio nos Apostolus admonet fugiendas vocum nouitates, prioris ad Timot.6. Est autem serui arbitrij nomen nunquam auditum in Ecclesia Catholica. Secundo, omnes scriptores Ecclesiastici liberum arbitrium docuerunt, teste ipso Caluino. Tertio: id nomen vel bonum est, & vtile, ideoq; retinendum. Vel malum & noxium: ac tum Ecclesia nimis infirma fuit, quæ neq; prohibere potuerit, quominus inueheretur: neq; inuectum explodere.

IX. Verum hæc temeritatis faba in capite potius cudetur temerarij Sophistæ. Nam primo, Serui arbitrij, apud nos, nomen nullum est ordinarium sublato priori. Mutatio autem nominis intelligitur, cum sublato priori, nouum sufficitur: vt Sarai mutatur in Saram : & Abram in Abraham: & Saulus in Paulum. Atqui, nos iampridem paulo molliores Luthero & Caluino, nullo alio vtimur, quam vsitato liberi arbitrij : nimirum, quod ambiguitatis illius periculum tollant frequentes nostræ tum Catecheses, tum disputationes. Scio Lutheri extare librum de Seruo arbitrio: sed is est potius libri titulus, indicans disputari in eo, illud Liberum arbitrium vere esse peccati seruum: quam vlla noui nominis impositio. Quanquam potuit aliquando Lutherus esse vehementior: quod & Caluinus videtur innuere de Libero arbitrio ad 1. Pighij librum. *Hoc quoq; verum est, nonnulla quæ scholastico dicendi genere, & minus populari stylo scripserat Lutherus, Philippum Melanchtonem prudenter, & magna dexteritate in mitiorem formam flectendo, ad vulgarem hominum captum accommodasse, & communem vitæ vsum.*

X. Cæterum in primo Argumento Bellarmini, concedimus fugiendas vocum nouitates: sed prophanas: sic enim designauit Paulus; βεβήλοις καινοφωνίας, nisi potius scriptum fuerit κενοφωνίας, vt habent exemplaria pleraq;. At in Seruo arbitrio, negamus esse, aut vocis nouitatem, aut etiam prophanam nouitatem. Esse enim liberum arbitrium seruum, iampridem auditum, imo ab initio traditum. Ad Rom.7 *Ego carnalis sum venundatus sub peccato.* Ioan.8. *Si vos filius liberauerit, vere liberi eritis.* Augustinus Enchiridij 30. *Libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit & ipsum. Sicut enim qui se occidit, vtiq; viuendo se occidit: sed se occidendo non viuit: nec seipsum poterit* (sic meæ membranæ) *resuscitare quum occiderit: ita quum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est liberũ arbitrium: à quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Petri enim Apostoli est ista sententia. Quæ cũ vera sit, qualis, quæso, potest serui addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat. Liberaliter n. seruit, qui sui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati seruus est.* Neq; hoc semel & temere Augustino excidit: sed is potius in eam partem plurimus est. Basilius Seleuciẽsis, hom. 2. de Adamo, hominem post peccatum vocat αἰχμάλωτον ἅρματος οἰκείου. *captiuum proprij currus:* & post, προδοὺς τῇ ῥαθυμίᾳ τὴν δεσποτείαν, γίνεται δοῦλος παθῶν. *prodito per socordiam dominio, fit seruus affectuum.*

XI. Fatetur quidem Caluinus in Ecclesia Catholica semper auditum liberi arbitrij nomen Latinis, vt Græcis τῆς αὐτεξουσίας. Et maneat sane vtrũq; dum ne veritatis obstruat luminibus, hoc est, ne arbitrium ἁπλῶς liberum dicatur, quasi suorum motuum absolute sit dominus. sed πῇ, hoc est, à coactione, & quatenus, vt verbis vtar Augustini, liberaliter seruit.

XII In tertio, luditur à non sufficienti enumeratione. Potest enim hoc nominis, neq; bonum esse, neq; malum. sed ἀδιάφορον: itaq; non tam à seipso censendum, quam à definitione. Nam quod negat ambiguum, pro autoritate agit, nõ pro ratione, quasi qui Solẽ meridie neget. Alias quorsum Delphinus, quorsum Cumel, quorsum Suares, tã sollicite distinguerent varia libertatis significata? Deniq; certo certius est sumi posse pro libertate à coactione, cuiusmodi est illa à Fato, siue stellis, siue genesi, vel pro libertate ab omni genere necessitatis Illud verum, & assertum à Catholicis. Hoc vero falsum, & contra Pelagianos, qui suis ipsum viribus tantum posse ad bonum, quantum ad malum, à Catholicis damnatum. Quod autem Bellarminus negat intelligi posse libertatem nisi à necessitate, antea discussum est.

XIII. Verumenimuero, quantum consultius fuisset non discedere à forma sanorum sermonum, vtiq; modesto illo τῆς ἑκουσίας vocabulo, quod in Sãctis legimus vsurpatum Scripturis, ad Hebræos 10. Petri 5. & alias, quam à Philosophis mutuari peregrinum, Liberum Arbitrium, aut illud insolentius αὐτεξούσιον? A Philosophis, inquam, quibus non minus incognita fuit corruptionis humanæ natura, incognitum originis peccatum, incognitus ab ea corruptione, eoq; peccato regressus in gratiam, quam sunt cæcis incogniti colores. Nam hinc factum, vt vna cum vocabulis, tota pene eorũdem philosophia migrauerit in Ecclesiam, quomodo ingens aquarum moles, vno aperto exitu, vel exiguo, totos campos inundat.

XIV. Sed à quibus ergo, exclamat exstaticus Bellarminus, si non à Philosophis? An à sutoribus? an à cæmentarijs? Minime, minime, inquam, nugator. A piscatoribus deducit: à Scenopœo, à Fabri Filio. Sed, inquit, à Poetis alia: Arcturum, Orionem, Pleiadas. Qui mirum, si hoc à Philosophis

sophis

sophis? At illud merum mendacium. Nam Arcturus, Orion, Pleiades, non sunt Spiritus Sancti voces: sed interpretum. Et hi mutuati à Poetis. Suas voces nullis Poetis Spiritus debet. Nam quomodo? quum Iobi liber scriptus sit ante vllum poetarum nomen? Hier. lib. 6. Esa. *Nec putare debemus apud Hebræos has stellas iis appellari nominibus, quæ Græcus fermè resonat & Latinus: sed propria habere vocabula.* Quid ergo? Nempe tam à Philosophis istud Ecclesia sumere debuit, quam illa à Poetis spiritus sumpsit.

XV. Atqui, inquit, quamuis in diuinis literis non sint hæ duæ voces simul iunctæ quoad sonum, vt fiat liberum arbitrium: tamen inuenitur altera, cum alterius periphrasi Numer. 30. *In arbitrio viri erit, vt faciat, vel non faciat.* Quid enim id est, nisi in arbitrio libero ad vtrumlibet? Sic & τὸ αὐτεξούσιον inuenitur pars vna cum alterius periphrasi 1 ad Corinth. 7. ἐξουσίαν ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος: id est, *potestatem habens propriæ voluntatis.* Quid enim est potestas propriæ voluntatis, nisi αὐτεξούσιον.

XVI. Vt sunt acuti Sycophantæ! Verum, vt sunt frustra acuti Sycophantæ! Non inueniuntur hæ voculæ coniunctæ. Næ, inquam, magnum quid fuerit, si disiunctæ. Nam quid non isto artificio inuenias in Scriptura? Aut quis ignorat Cabalistarum audaciam? At frustra illud est. Nam & τὸ αὐτεξούσιον, & Liberum arbitrium improbantur propter ambiguitatem. Eius autem alteram partem, quæ significat libertatem à coactione, concedimus in Scriptutis occurrere. Itaque si idonee caueatur, non habebit nos iratos. Ast altera, quæ significat libertatem ab omni necessitate, tam est in Scripturis, quam in syluis Delphines. Imo est potius contra Scripturas. Itaque, quum vix satisdari possit; ne hæc pars præualeat; consultius censemus, si numquam ea vocabula fuissent vsurpata.

XVII. Cæterum tanto infelicior est in disputando Bellarminus: quanto certius locos illos ad Arbitrium liberum non pertinere. Nam primus non ita est in Hebræo: sed sic potius, *Vir eius confirmabit illud, & vir eius immutabit illud*, nempe votum vxoris. Viden' arbitrij nullam vocem esse? quod tamen Bellarminus pro cerro habuit, eoq; argumento pugnauit. Nã quid ad me, si vlus est interpres? non est enim is Spiritus Sanctus. Deinde, si de arbitrio libero simpliciter agitur ab omni necessitate: tum nullum mulieri relinquitur. Illa enim describitur pendere à viro. Atqui, aut nullum est omnino in homine liberum arbitrium: aut esse debet in muliere: quippe rationali creatura. Ergo hinc potius ostendam liberum arbitrium non esse semper liberum à necessitate, saltem directionis.

XVIII. Perinde alter locus incommodus. Totum recole; quem Bellarminus truncatum. *Qui vero stat firmus in corde, nec adigitur necessitate: sed in potestate habet propriam voluntatem, & hoc decreuit in corde suo, vt seruet suam virginem, bene facit.* Attende artes Bellarmini. Sic n. recitauit, *Potestatẽ habens propriæ voluntatis:* quasi constanter asseratur. At scripsit Paulus, *Qui nõ adigitur necessitate: sed in potestate habet propriam voluntatem.* Significans nõ semper ita esse: & posse aliquem aliquando ita adigi necessitate, vt non habeat in potestate propriam voluntatem. Quid hoc ad liberum arbitrium? Nam certe, aut omnes habent liberum arbitrium, aut nullus: aut semper liberum, aut nunquam. Itaq; non fuit ita loquendum ambigue in vtramq; partem. Sed nimirum; Paulus nominauit voluntatem, non internum motum arbitrij, sed externum voluntatis obiectum, vt sæpe alias: & τὸ ἐξουσιάζειν non facultatem, quam quisq; habet suæ voluntatis mouendæ in contraria sed amotionem potius impedimentorum externorum, quæ voluntatis exsequutionem impediunt. Alioquin, quænam ratio esset verborum Pauli? *Nam qui statuit in corde suo firmus*, is est iam qui sua voluntate fertur in aliquid: siue, vt scholæ loquuntur, qui iam determinauit suam voluntatem: Quorsum igitur postea, non habet necessitatem, sed potestatem suæ voluntatis: Nam si hæc libertatem arbitrij significant: quid opus iis fuit, quum illud statutum, de quo iam actum, absq; eo esse nequeat? Itaq; Theodoretus interpretatur, *pro eo quod est: qui est sui iuris, nec est in domini potestate.* At Ambrosius, Primasius, Thomas, Lyranus, Glossa interlinearis, Caietanus, Salmero, de voluntate ipsius Virginis: id est, si pater ita statuat, & virgo ipsa consentiat Breuiter sensus est: si nihil aliud obstet, quominus facto impleat, quod in optatis habet.

XIX. Veruntamen, nihil mirum, inquit, si has voces magis frequentarũt Patres, quam Spiritus Sanctus in Scripturis: quoniam hæreses oppugnantes liberum arbitrium, post Scripturas exortæ sunt, coegeruntque eas vsurpari, vt alias Trinitatis, τὸ ὁμοούσιον, τῆς θεοτόκου.

XX. Imo, nihil fuit necesse. Nam etsi nonnullum in Liberi arbitrij nomine, aut in αὐτεξούσιον vocabulo, momẽtum ad confutandas hæreses quasdam, puta Manichæorum, aut etiam Stoicorum: tamen, incommoda ambiguitas, Pelagianis magno fuit adiumento: quos æque cum illis profligatos oportuit: Itaq; non idem de istis iudicium, & de Trinitate, Consubstantiali, & Deipara: quæ non nisi ab hæreticis oppugnata fuere, & Catholico tantum sensu vsurpata.

XXI. Veruntamen, vt alias dixi: retineatur sane, non tantum liberum Arbitrium Latinorum: sed & τὸ αὐτεξούσιον Græcorum, ne in utili λογομαχίᾳ tempus inutiliter teramus: & concedatur illud canis Veterum doctorum, vt potuerint vocabula trita vlurpare: nec tantum ipsi sibi vsurpare, sed & posteris tradere: dum ne Papistæ nobis indefaciant insidias: & Catholici, si mutuentur vocabula ab vsu communi: at certe rei veritatem tantum è Scripturis hauriant. Hoc saluo: salua pax esto.

CAP. IX.

Distributio controuersiarum de Viribus Arbitrii liberi humani.

I. ESse igitur hominem Arbitrij liberi hactenus vtrinque consensus esto. Sequitur Controuersia de eius Arbitrij viribus: nimirum vtrum suis moueatur ad aliquid, an aliunde potius sumptis. Notandum autem agi de homine corrupto: id est, tali; qualis factus per peccatum.

II. Hac de re Catholicorum sententiam habes Confessionis Gallicanæ art. 9. *Credimus hominem creatum purum & integrum: & imagini Dei conformem, sua ipsius culpa excidisse à gratia, quam acceperat: ac proinde seipsum à Deo omnis iustitiæ, & bonorum omnium fonte, abalienasse: adeo vt ipsius natura sit prorsus corrupta: & Spiritu excæcatus, ac corde depravatus, omnem illam integritatem, sine vlla prorsus exceptione, amiserit. Etsi enim nullam habet boni & mali discretionem: affirmamus tamen, quicquid habet lucis, mox fieri tenebras, quum de quærendo Deo agitur: adeo vt sua intelligentia, & ratione nullo modo possit ad eum accedere. Item quamuis voluntate sit præditus, qua ad hoc vel illud mouetur: tamen, quum ea sit penitus sub peccato captiua, nullam prorsus habet ad bonum appetendum libertatem, nisi quam ex gratia & Dei dono acceperit.*

III. Aduerte distingui. Primo iudicium in discretione boni, & mali, & voluntatem: quibus quasi partibus duabus constare Liberum arbitrium; certum est Deinde obiecta, iudicij, in ea quæ ad quærendum Deum pertinent, & simplicem discretionem boni & mali, Voluntatis motus simpliciter, & motus ad bonum.

IV. Nota deinde vires Iudicij non esse nullas, quum de simplici discretione boni agitur & mali; sed nullas quum de quærendo Deo. Voluntati autem suos relinqui motus ad hoc vel illud, id est, ad actiones simpliciter, quatenus actiones: sed denegari ad bonum. Quas vero vires à se non habet siue Iudicium, siue voluntas; id est liberum arbitrium, eas sumere à gratia Dei.

V. Sed aduertendum, bonum & malum varie sumi: scilicet, Naturaliter, & Theologice Naturaliter bonum, significat quicquid homini, quatenus hanc vitam viuit, conuenit: malum, contra. Et quidem, quatenus commodis sensualibus vtile, aut noxium: quatenus vero rectæ rationi, iustum aut iniustum, Theologice autem, quatenus ad Dei voluntatem præscriptam in lege, atque adeo animæ sanctitatem quam Deus intuetur super omnia, refertur. Vt Theologicum bonum sit, quicquid facit ad hominis cum Creatore suo conciliationem: malum, contra. Et ita Driedo de Gratia & Libero arbitrio lib. 1. c. 2. p. 2. *Per opus bonum intelligimus, quod bonum ac iustum est secundum eam bonitatem ac iustitiam, qua vel ordinatur ad assequutionem remissionis peccatorum, vel Deo placet ad assequutionem vitæ æternæ.* Papistæ malunt appellare bonum morale: & esto sane: ne nos morosa detineat λογομαχία dum intelligamus quicquid hoc boni est, metiendum esse, non ex dictatis humanæ rationis: sed ex Legis diuinæ natura: qua caussa mihi quidem magis placet bonum Theologicum: quanquam appellaturo etiam promiscue bonum morale.

VI. Quum igitur duplex omnino sit bonum, naturale, & Theologicum, quæstio est, quid in iis liberum possit arbitrium. Constat voluntatis proprium obiectum esse bonum, vt appetat: ideoque malum horreat. Itaque certum, voluntatem nihil vnquam appetere, nisi sub ratione boni, hoc est, quatenus id quicquid est, speciem aliquam boni habere potest. Quod si reipsa malum sit, tum omnino voluntatem velle quidem malum: sed deceptam specie boni. At discretio boni & mali, non voluntatis est: sed iudicii. Ideoque à iudicio voluntatem decipi necesse est, cui id quod revera malũ est, offertur tanquam bonum. Veruntamen, quum Liberum arbitrium nõ sit voluntas tantum, aut tantum iudicium: sed voluntas cum iudicio: ergo quum id appetitur, quod reipsa malum est, Liberum arbitrium dicitur ferri in malum: quia non solum iudicium peccat in discernendo: sed etiã ipsum peccans voluntas sponte sequitur. Neque hic vlla controuersia est.

VII. Quærendum ergo, quid in bono naturali possit Liberum arbitrium; & rursus quid in bono Theologico.

CAP. X.

De viribus Arbitrii in rebus ciuilibus.

I. PRimo, quid in rebus naturalibus possit arbitrium liberum in genere: deinde specialiter quid in Dei cognitione naturali. De primo quid Catholici sentiant facile fuit colligere, ex confessione Gallicana, vbi in alijs rebus; quam quæ pertinent ad quærendum Deum; conceditur discernendi quædam facultas, conceditur item voluntati motus ad hoc vel illud. Itaque & liberum arbitrium.

II. Sed Bellarminus tamen calumniari non desinit capite quinto libri quarti de Gratia & Libero arbitrio. Quum enim triplicem enumeret sententiam; eorum qui & esse in ciuilibus hominem liberi arbitrij, & id esse manifestum sentiant: eorum qui esse quidem; sed non posse naturali ratione euinci: eorum deniq; qui negent hominẽ esse liberi arbitrij vlla in re; tũ vero primam suis Catholicis tribuit fere omnibus, secundam quibusdam tantum; tertiam cum alijs, tum Caluino, & contra prolixe disputat. Citat autem ex Caluino, Institutionis librum 1. c. 16. sect. 8. & libr. 2. c. 4 sect. 6.

III. Sed Caluini sententiam paulo ante nos recitauimus, & ostendimus homini suum relinqui arbitrium; tantum explicari, vt contractius si quam plerique Papistarum volunt, atque adeo non tantum vt à Manichæis recedat, sed etiam ne ad Pelagianos deficiat; quos ille sibi scopulos diligentissime vitandos semper proposuit, quæ religio, vt inania Papistas inuasisset.

IV. Quin etiam locis à Bellarmino citatis, nihil est contra libertatem arbitrij. En tibi priorem. *Non enim cum Stoicis necessitatem communi; cimur ex perpetuo causarum nexu, & implicita quadam serie, quæ in natura contineatur: sed Deum constituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro suæ sapientiæ, ab vltima æternitate decreuit, quod facturus esset: & nunc sua potentia quod decreuit exsequitur. Vnde eius prouidentia, non cœlum modò ac terram, & creaturas inanimatas, sed hominum etiam consilia, & voluntates gubernari sic asserimus, vt ad destinatum ab ea scopum, recta ferantur.* En tibi nunc alterum. *Hucusque protendit diuinæ prouidentiæ vis, non modo vt rerum eueatus procedant; quæ in admodum ex edire prospexerit: sed vt voluntates quidem hominum eodem tendant. Equidem si sensu nostro reputamus, rerum externarum administrationem, nihil dubitabimus, eatenus sub humano arbitrio sitas esse: verum si aures tot testimonijs præbemus, quæ Dominum in his quoq; regere hominum animos clamant, arbitrium ipsum speciali Dei motioni subijcere nos cogent.*

V. Quæso te, Bellarmine, quis hic apex est, qui accedat ad illa tua, *docet non habere hominem in statu naturæ corruptæ, liberum arbitrium vlla in re, ac ne in indifferentibus quidem & ciuilibus.* Nam hæc tua leueriſſima crimination fuit. Imo contra, docet Caluinus, arbitrium subijci Dei motioni.

Ergo, inquam, concedit arbitrium esse. Nam alioquin, si nullum esset, quomodo subijceretur? Nisi forte, tam subtilis Bellarminus est, vt cogitet eum, qui arbitrium ponit, tollere tamen liberum. Quasi aliquod arbitrium esset non liberum. Quanquam, quid opus est multis? Nam arbitrium, Caluino esse liberum arbitrium, constat ex ea parte, qua ex administratione rerum externarum colligi dicit eas sub humano arbitrio sitas esse. Nam & hic arbitrium tantum nominauit.

VI. Cæterum sententia Caluini est, ipsum liberum arbitrium subijci diuinæ prouidentiæ motionibus. Quo quid potest esse verius? Aut qui potest à Bellarmino impugnari? qui capite vndecimo tenet, non solum libertatem arbitrij non excludere cooperationem & auxilium Dei: sed etiam, voluntatem posse à Deo inclinari ad aliquid appetendum vel fugiendum & efficienter immediate, & efficienter mediate, & obiectiue: & denique cap. 16. cooperationem diuinã ita concurrere cũ secundis caussis etiã liberis, vt non solum eis dederit, & conseruet virtutes operatrices, sed etiam moueat, & applicet ad opus. Nam certe, qui ita persuasus est, facile videt non statim interimi libertatem arbitrij, ab eo qui eam subijciat prouidentiæ diuinæ.

VII. Et sane, si liberum arbitrium est in voluntatis motibus: & voluntas mouetur à Deo, omnino necesse est liberum arbitrium moueri à Deo. Moueri autem à Deo voluntatem humanam, probat facile Caluinus è Scripturis: Nam, etsi Israelitis Ægyptij sua dederint libentes, tamen id à Deo fuit. Exod. 12. *Dominus dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis.* Eadem ratione Iacob precatur filijs suis Ioſephum placabilem, Gen. 43. Et Psalm. 106. agnoscit Propheta Israelitas *datos fuisse in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos.* Vndecimo 1. Samuelis, *insiluit Spiritus Domini in Saul, & iratus est furor eius nimis.* Decimo septimo posterioris proponitur Absolom consultans de rebus suis, & auditis varijs sententijs inclinans in partes Chusai; nimirum Domini nutu dissipato Architophelis consilio. Quos locos Caluinus notat, & alios nõnullos: quos plurimos libri sacri suppeditant.

VIII. Hos locos sic Bellarminus explicat, vt aperte præuaricetur. Respondet enim, Deum inclinasse corda Ægyptiorum, vel quia fecit, vt occurreret menti eorum aliqua ratio, quæ illis persuaderet bonum esse commodare vasa illa: vel quia infuderit Ægyptijs beneuolentiam: quod etiam agnoscit in Ioſepho. Sauli autem donatum fuisse spiritum zeli, & fortitudinis; per quem inclinaretur, & incitaretur ad prælium. At hæc aut nihil significant, aut docent idipsum, quod Caluinus contendit, Deum voluntates sic gubernare, vt ad destinatum scopum recta ferantur. Nam quid est beneuolentiam infundere Ægyptijs, & Ioſepho aut zelum Sauli: Aut, quis negat & beneuolentiam & zelum, esse in voluntate? Ergo hæc exempla abunde euincunt; ita liberam esse hominis voluntatem: vt tamen à Deo flectatur in scopum destinatum. Quod magnifice Paulus expressit in Tito 2. ad Corinth. 8. *Gratia Deo, qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titi: quoniam exhortationem quidem suscepit: sed cum solicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos.* Vbi vides motum Titi voluntarium, αὐθαίρετον dixit Paulus; quo vocabulo vix habet quicquam potentius τὸ αὐτεξούσιον. Et tamen hic motus voluntatis à Deo accersitur, tanquam prima causa. Quis igitur dubitet agere Deum efficaciter in motibus voluntatis humanæ? Id Caluino satis. Itaq; Bellarminus egregie calumniatus est viro sancto.

CAP. XI:

De Naturali Dei cognitione, corrupta, argumenta Catholicorum.

I. SEquitur alterum caput de Cognitione veri Dei, scilicet, vtrum Deum esse & esse vnum, cognosci possit lumine rationis. Quæstionis causam Bellarminus assignat, quia Caluinus dicat Ethnicos solo lumine naturali cognouisse tantum generatim Deum esse aliquem: non tamen in veri Dei notitiam, qui vnus & solus est, deuenisse. Ut contra omnes Theologos, præsertim Thomam, errorem appellare sententiam eorum, qui docent, non posse naturali ratione demonstrari Deum esse.

II. Verum Bellarminus suo more nihil agit sincere, vt decet bonum virum. Nam primo, quid disputat? Enimuero cuiuslibet controuersiæ partes esse oportet contradictorie oppositas, nunquam simul veras. Hic autem nullas ponit Bellarminus contradictorie oppositas partes, atque ideo nullam controuersiam. Caluinus negat, inquit, Ethnicos deuenisse in notitiam Dei veri, qui vnus est & solus. At erronea est sententia asserentium, non posse naturali ratione demonstrari Deum esse. Hic ego me Dauum esse fateor: & opus habere aliquo Oedipo, qui contradictionem ostendat. Hactenus enim nemo docuit, non posse simul verum esse, & naturali ratione posse demonstrari Deum esse: & tamen Ethnicos in eius Dei cognitionem non deuenisse. Quia potentia non infert actum necessario.

III. Deinde contradictio est de eodem, & secundum idem. At demonstrare Deum esse: & in cognitionem veri Dei deuenire: inter se differunt. Nam cognitio veri Dei longe patet latius, quam simpliciter scire Deum esse, & quamuis hoc sit totius cognitionis fundamentum: tamen alia deinde sunt necessaria: nimirum ea quæ Deum docent, qualis sit. Itaq; in partibus à Bellarmino positis nulla contradictio est, nulla igitur controuersia, & apparet frigide vel leuissimam occasionem captasse male dicendi tanto viro.

IV. Rursus; Caluini mentem peruertit: qui non de qualibet veri Dei cognitione loquitur, sed de vera: *quia non modo concipimus aliquem esse Deum, sed etiam tenemus quod de eo scire nostra refert, quod vtile est in eius gloriam: quod deniq; expedit:* hæc enim verba sunt sectio. 1. c. 2. lib. 2. Institutionis. Hanc cognitionem distinguit postea, in simplicem adquam nos deduceret genuinus naturæ ordo, si integer steterisset Adamus, & alteram, qua homines in sese perditi & maledicti redemptorem in Christo mediatore apprehendunt. Istam pro certo habet, & apud omnes concesso haberi non posse vllius naturæ viribus: neq;, opinor, ipse Bellarminus contradicturus est.

V. At illam ita describit, vt tenere non sufficiat, esse vnum, quẽ ab omnibus oporteat coli, & adorari: nisi etiam persuasi simus fontem omnium bonorum esse: ne quid alibi, quam in ipso quæramus. Atq; hoc ipsum ita se accipere declarat: non solum, quod mundũ hunc, vt semel condidit, sic immensa potentia sustineat, sapientia moderetur, bonitate conseruet, humanum præsertim genus iustitia iudicioq; regat, misericordia foueret, præsidio tueatur: sed, quia nusquam, vel sapientiæ ac lucis, vel iustitiæ, vel potentiæ vel rectitudinis, vel sincerę veritatis gutta reperiatur, quæ non ab ipso fluat, & cuius ipse non sit causa: hæc omnia ab ipso expectemus, & petamus, eiq; cum gratiarum actione accepta referamus.

VI. Porro capite tertio, quendam inesse humanæ menti, & quidem naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersiam ponit, &, ne quis ad ignorantię prætextum confugeret, quandam sui numinis intelligentiã vniuersis Deum ipsum indidisse. Verum cap. 4. eam notitiam, partim insciti a, partim malitia, vel suffocari, vel corrumpi: Quinto, Dei notitiam in mundi fabrica, & continua eius gubernatione elucere. Sexto, vt ad Deum creatorem quis pertineat, opus esse Scriptura duce & magistra.

VII. Hæc Caluinus. In his, quid, quæso, Bellarminus criminatur? Non arbitror, primum articulum; qui asserit humanæ menti insitam esse, quandam Dei notitiam: non tertium, qui hanc notitiam in mundi fabrica elucere. Nam hæc concedit. Ergo duos reliquos: nimirum hanc notitiam esse corruptam: nec restitui posse, nisi ope Scripturarum. Condonemus ergo Iesuitæ, quicquid vitij esse potest in ijs verbis, quibus ille maluit, statum controuersiæ describere: & de re disputemus. Asserat ergo Caluinus cognitionem Dei naturalem esse vitiatam, & corruptam: neget Bellarminus.

VIII. Caluinus habet argumenta ex Scriptura Psalm 76. *Notus in Iudæa Deus.* Sensus est, non esse Deum cognitum, nisi in Ecclesia. Et sic interpretantur Veteres. Ruffinus. *Fuit aliquando, vt gens ista sola, scilicet Iudæa, verum Deum agnosceret, atq; adoraret: & cætera gentes idola colerent, & Deum cœli penitus ignorarent,* Augustinus: *Vere non est notus Deus nisi in Iudæa. Ecce & nos hoc dicimus: quia nisi quisque fuerit in Iudæa, notus ei Deus esse non potest.* Hieronymus, si tamen is Hieronymus. *Antequam illuminaret crux mundum: & antequam videretur Dominus in terra, notus erat in Iudæa Deus: in Israel autem magnum nomen eius. Quando autem venit Saluator, in omnem terram exiit sonus eius, & in fines orbis terræ verba eius.*

IX. Hanc ob causam dicuntur gentes non nouisse Deum. Psalm. 79. *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt,* Et repetitur Hieremiæ 10. Certe gentes nominantur, quicunq; suæ naturæ erant relicti: vt de rebus diuinis nihil audirent ex releuatione diuina. Si ergo omnes gentes ignorarunt Deum, quid aliud restat, nisi viribus humanæ naturæ, non bene cognosci Deum?

X. Sed & Paulus ad Ephesios 2. gentes vocat ἄθεους. *Eratis,* inquit. *sine Deo in hoc mundo:* id est, interprete Theodoreto: *priusquam crederetis, eratis Dei cognitione destituti.* Salmerone. *Relicti erant in pura naturæ conditione habentes tantum liberum creaturarum ad cognoscendum Deum, si quomodo eum attrectare, & inuenire possent.* Et sane idem Apostolus 4. ad Galatas, Galatarum conditionem exprimens, quum erant Gentiles, quam ad Ephesios significauit ἄθεων nomine; *Tunc,* inquit, *ignorantes Deum, iis, qui natura nõ sunt dij, seruiebatis.* Erant ergo omnes gentes ἄθεοι, siue ignorantes Deum. Quid certius? quam fuisse igitur cognitionem Dei in hominis naturali conditione vitiatam, corruptam: & adeo quidem vitiatam, corruptam, vt non cognitio, sed ignoratio dici debeat?

XI. Adde, eos qui Deum bene cognouerunt; eundem & amare, & colere. At eorum qui in puris naturalibus relicti sunt, neminem vnquam bene amasse, coluisseue Deũ. Ergo neminem in puris naturalibus bene cognouisse Deum. Probatur maior: quia in Scripturis, ij quorum mala vita arguitur, negantur nosse Deum: etiamsi alias profiteantur. Oseæ quarto. *Ego scio, Ephraim, & Israel non est absconditus à me: quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel: non dabunt cogitationes suas vt reuertantur ad Deum suum: quia spiritus fornicationis in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.* Esaiæ 1. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsæpe domini sui: Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.* Hiere. 4. *Stultus populus meus me non cognouit: filij insipientes sunt & recordes: sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierunt.* Paulus 1. ad Titum, *Deum profitentur se scire: factis autem negant.* Et Seuerus Psalmo 14. *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus.*

XII. Probatur itidem minor. Psalmo 14. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat, si est intelligens, aut requirens Deum, omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsq; ad vnum.* Quem locum Paulus vrget 3. ad Romanos, vt doceat neminem iustificari ex operibus: sed ex fide. Sed idem Paulus diserte de Ethnicis 1. ad Romanos. *Quum Deum cognouerint, vt Deum non glorificauerunt, neq; gratias egerunt, sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis & obtenebratum est desipiens cor eorum: Quum se profiterentur esse sapientes, stulti facti sunt.* Et multa deinceps in eam rem. Ad Ephesios 2. *Quum essetis mortui in offensis & peccatis, in quibus olim versati estis,* κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, *secundum seculum mundi huius* (Beza reddidit, vt est vita mundi huius) *secundum principem cui potestas est aeris, & spiritus nunc agentis in hominibus contumacibus, inter quos & nos omnes conuersati sumus olim in cupiditatibus carnis nostræ, facientes quæ carni ac cogitationibus libebant.*

XIII. Hæc & similia argumenta sunt Catholicorum, quibus conficitur quod ante dixi, cognitionem Dei quæ habetur naturæ viribus, esse adeo corruptam & vitiatam, atq; adeo suffocatam, quod Caluinus contendebat vt cognitionis nomen non mereatur. Hæc argumenta Bellarminus, omnino dissimulans, duo tantum profert: Vnum ex Ioannis 1. *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Alterum ex Augustino, cap. 6. decimi Confessionum: vbi dicit, cœlum & terram, omnibus hominibus, magna voce clamare, ipse fecit nos, & non ipsi nos sed tamen surdis canere, nisi Deus altius misereatur. Sed Caluinus hoc ex Augustino nunquam vsurpauit ad hanc quæstionem: itaq; & nos missum facimus.

XVI. In primo Caluinus multus est commentarijs in id caput. Et certe

diser-

disertiora sunt verba; quam vt dissimulari queant Itaque Caluinus notat duas esse Filij Dei distinctas virtutes:eam, quæ in mundi architectura, & naturæ ordine apparet:alteram, quæ naturam collapsam renouat,atque instaurat Euangelistam autem de naturalibus tantum donis loqui, regenerationis gratiam nondum attingere. His igitur vocibus;*Lux in tenebris lucet*:negari prorsus extinctam esse intelligentiæ lucem: quia in obscura humanæ mentis caligine, adhuc quædam fulgoris scintillæ emicant. Istis autem, *Et tenebræ non comprehenderunt eam.* Quamuis exigua hac luce quæ nobis residua est, semper ad se inuitauerit homines Filius Dei tamen nullo profectu esse factum, quia videndo non viderint. Ex quo enim alienatus fuit homo à Deo, sic ignorantia mentem eius oppressam teneri,vt quicquid lucis in ea restat,sine effectu iaceat suffocatum.

XV. Ad ea denique,quæ dicunt lucem fuisse in mundo: & per ipsam esse factum mundum, nec tamen eam comprehendisse: notat in hunc modum. *Homines ingratitudinis accusat: quod ita quasi sponte cæcutierint vt causa lucis qua fruebantur,illis incognita fuerit. Hoc autem ad omnes mundi ætates patet: quia antequam manifestatus sit in carne Christus,suam vbique virtutem proferebat. Ergo quotidiani illi effectus corrigere debebant hominum torporem? quid enim magis absurdum, quam haurire ex riuo fluente aquam,& mente non concipere fontem, vnde riuus scaturiat? Igitur quod mundus Christum non cognouit, antequam manifestaretur in carne, nulla reperietur iusta ignorantiæ accusatio:hoc enim eorum ignauia, & maligno quodam stupore accidit,qui eum semper virtute præsentem habeant.* Hæc Caluinus; hac satis perspicua mente; & potuisse ex naturæ contemplatione Christum cognosci ante carnem;& non fuisse tamen cognitum.

XVI. Respondet Bellarminus,primo non esse omnino excæcatos homines per peccatum primi hominis, in iis etiam, quæ ad Dei notitiam pertinent. Idq; probari,ex Sapientiæ 13 & 1. ad Romanos,& quia non arguerentur,qui non agnouerunt,si cognoscere non potuissent.

XVII. Sed hæc responsio frustra est. Non enim ex Ioanne concludit Caluinus homines fuisse prorsus excæcatos; aut non potuisse Deum cognoscere,sed tantum non cognouisse. Nam alioquin diserte agnoscit, negari à Ioanne prorsus extinctam esse intelligentiæ lucem; agnoscit,in obscura humanæ mentis caligine,adhuc quasdam fulgoris scintillas emicare. Itaque Bellarminus tergiuersatur:nec respondet de quæstione proposita.

XVIII. Rursus respondet,varie exponendo locos Ioannis. Primo intelligendos videri de Verbo, id est, de Filio Dei, ac per hoc de mysterio Trinitatis: quod non possit cognosci solo lumine rationis. Secundo, posse hunc sensum esse: lucem diuinæ sapientiæ lucere etiam in tenebris, cum appareat in iis rebus,quæ omni luce sapientiæ careant, animantibus rationis expertibus, arboribus, lapidibus, cæteris:quæ, quod ratione careant, tenebræ dici possunt: & de iis verum sit, tenebras eam lucem non comprehendisse. Tertio, cum Chrysostomo ac Theophylacto tenebras non comprehendisse, posse intelligi non præualuisse:id est,non obscurasse eam:quia lux notitiæ Dei in hominibus quoque impiis, quauis tenebrarum multitudine,vel densitate non vincitur. Quarto, cum Augustino, Cyrillo,dici posse tenebras esse homines ignorantes, & peccatores, qui lucem istam non perceperunt,quam tamen si voluissent, percipere potuissent.

XIX. At hæc quid habent præter immensam contumaciam? Nam alias,quorsum illud toties repetitum,*Dici potest*,tendat,non video. Nam cur non hæret genuino sensui locorum allatorum? Sane vero,viri boni non quærunt,quid homo vafer comminisci queat, ad eludendam vim probationum,aut quot modis morosus Sophista, omnia sursum deorsum versare promptus sit. Quid enim ille non audeat? Vel ipso pleno meridie Solem lucere neget. Sed quærit Christianus, vtrum hic sensus horum locorum genuinus sit,an alius. Hoc ergo videamus; & negligentes,quid Iesuita Sophistarum importunissimus obloqui possit, quid potius Euangelista dixerit,inuestigemus.

XX. Res huc redit, vt intelligamus, quid lux sit;quid tenebræ, quid τὸ καταλαμβάνειν. Lucem igitur primo vult esse Filium;quod sane negari non potest,quin tota discerptatur contextus Euangelici compages. Sed quid tum? Nempe inquit, eo significatur Trinitas,quæ ratione naturali cognosci non potest, Atqui, inquam primum hoc ipsum Caluino satis est:nunquam enim Dei plena est cognitio, nisi trinus concipiatur. Nam reliqua omnia, quæ de Deo dici possunt, qualis sit, ostendunt:hoc vero quis sit, Atqui hæc quæstio omnino naturæ iure illam præcedit. Secundo:quid?quod hic filius dicitur lux, dicitur creasse mundum? Atqui hæc opera sunt non Trinitatis, quatenus distinguuntur ab inuicem personæ, sed totius Deitatis, cuius opera ad extra sunt indiuisa. Itaque lux illuminans omnem hominem: & ille creans mundum, etsi de filio dicuntur,tamen non vt Filio,sed vt Deo, id est, ente illo summo: vt sensus sit mundum non cognouisse Filium, non tantum quatenus est filius: sed ne quidem, quatenus Deus est:ac proinde,Deum non cognouisse:vt Caluinus voluit.

XXI. Iam vero tenebras appellari belluas, lapides, arbores,quis audiens risum teneat? Concedo ab iis Deum non comprehensum. Sed quid noui Christus diceret? Nam ne comprehendere quidem possunt,aut vnquam poterunt. Tum autem, quis non videt idem esse tenebræ non comprehenderunt,& mundus non cognouit? Salmero *Ridiculus sensus est Caietani,exponentis per tenebras,sensibilia lumine rationis carentia: quæ tenebræ non apprehenderunt Verbum. Sed certe vilis est sensus & indignus Spiritu Apostolico:nec dixisset Euangelista,non comprehenderunt, verum non valuerunt comprehendere.* En tibi à Iesuita Iesuitam flagellatum, à Salmerone Bellarminum:imo à presbyteros duos Cardinales. Et merito.

XXII. Itaque Chrysostomus, σκοτίαν κ᾽ τὸν θάνατον, καὶ τὴν πλάνην φησί, *Tenebras vocat,& mortem, & errorem.* Theophylactus clarior. σκοτία λέγεται ἡ σάρξ. οὐχ ὡς κτ φύσει τοιαύτη οὖσα, ἀλλ᾽ ὡς διὰ τ ἁμαρτίαν, *Tenebræ dicitur caro: non quod ita sit natura,sed propter peccatum.* Thomas dupliciter: vel naturalem defectum creatæ mentis:vel naturalem insipientiam hominum. Salmero: *In tenebris,id est, in peccatoribus. Mundum enim originalis delicti caligine inuolutum, & criminum personalium tenebris obsitum, tenebras vocat,more Hebræorum, qui substantiua ponunt pro adiectiuis nominibus. Ita etiam Paulus dixit: Eratis aliquando tenebræ,nunc autem lux in Domino. Tenebræ ergo sunt peccatores,ignorantiæ, peccatique tenebrac amantes.* Franciscus Lucas,*In tenebris:inter homines, qui seipsos reddiderunt tenebras,eo quo superiori versu dictum est modo:ignorantiæ: inquam, & peccatorum tenebris obsitos.* Hæc plerique omnes interpretes Solus, quod sciam, Cyrillus,vniuersaliter naturam intellexit ex nihilo creatam: ac proinde illuminatione indigentem:quod etsi paulo alienius videatur: tamen longe abit à Bellarmino,qui solas vult creaturas rationis expertes: quas Cyrillus comprehendit etiam rationales.

XXII. Sed comprehendere quid est? Præualere,inquit. Et fateor Chrysostomo Theophylactoque in mentem venisse. Sed frigide. Atque adeo exemplum postulo, quo probetur τὸ καταλαμβάνειν, idem esse quod περιγενέσθαι τινός. Nam idem esse, quod animo comprehendere, & intelligentia concipere, quid opus est monere? Actorum 4 καταλαβόμενοι, ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι, *comperto quod homines essent sine literis.* Et vigesimo quinto: ἐγὼ καταλαβόμενος *Ego cum comperissem nihil dignum morte eum fecisse.* Sed simplicius, assequi, consequi, apprehendere. Ad Romanos nono: κατέλαβε δικαιοσύνην: Et alias sæpe. Itaque Origenes hom. 2. in diuersos, *Imperitorum cordium perfidia & ignorantia lucem verbi Dei in carne fulgentis non comprehenderunt. Obscuratum est enim, vt ait Apostolus, insipiens cor eorum: & sapientes se esse dicētes, stulti facti sunt.* Cyrillus *Tenebræ Filium Dei non cognouerunt:hoc enim,vt puto significat: & tenebræ eam non comprehenderunt.* Sic alij plerique:& ex Papistis, Franciscus Lucas, *Non susceperunt,non admiserunt:adspicere vel neglexerunt:vel contempserunt.* Salmero, *dicitur Tenebras lucem non comprehendisse:quia magna pars hominum in tenebris ignorationis Dei:contemto Christo,vitam agit infelicem:ex Christianis vero paucissimi sunt (proh dolor) qui oculos spirituales, & internos ab omni immunditia purgare studeant, vt sanctissima humanitatis Christi mysteria & merita cernere possint.*

XXIV. Quanquam quid opus est tot verbis? Nam Ioannes non tantum dixit Tenebras hanc lucem non comprehendisse: sed etiam postea, eundem, qui est ea lux, non esse cognitum à mundo, non esse receptum à suis: ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Etsi autem nonnulli Veterum illud comprehenderunt κατέλαβον *detorserint* in περιεγένοντο:tamen hæc duo postrema nemo:ac ne potuit quidem. Quid ergo emolumenti Bellarminus habet: si vno declinato ictu, duobus confoditur?

XXV. Multo illa melior expositio est, quam postremo loco numerauit, quæ ignorantes, peccatoresque nominat, qui lucem istam non perceperunt: quam tamen, si voluissent, percipere potuissent. Nam Caluinus docuit cognitionem Dei naturalem non tantum inscitia, sed etiam malitia suffocari & corrumpi. Sed hæc malitia est homini naturalis, ex quo peccatum transiit in alteram naturam: adeo vt non possit homo velle comprehendere lucem istam, nisi ei datum sit cœlitus. Quare Caluini sententia firmis est argumentis subnixa.

CAP. XII.

De naturali Dei cognitione Argumenta Bellarmini.

ET tamen contra Bellarminus, primo è Scripturis, secundo ex Patribus, tertio ex ratione. Primo igitur Iobi 36. *Omnes homines vident eū: sed vnusquisque intuetur procul.* Dicuntur, inquit, homines videre Deum, quia omnes habent lumen naturale, quo pertingere possint ad cognitionem veri Dei: procul tamen intueri, quia non possunt cognoscere nisi communia quædam, vt esse, & esse vnum ac bonum. Autores, Gregorius 27. Moralium cap. 2. Beda, libri. in Iob cap. 5.

II. Respondeo, primo id apud Iobum non exstare: sed apud vulgatum interpretem: qui misere corrupit hunc locum. Hebraice, hic sensus est, *Memento vt magnifices opus eius,quod considerant homines, Omnes homines vident illud,quilibet intuetur procul.* At in editione vulgata, *Memento quia ignoras opus eius,de quo cecinerunt viri, omnes homines vident illum; sed vnusquisque intuetur procul.* Imo vt videas: etsi non de Hebræo fonte, sed de Græco haustam concedat Bellarminus huius libri versionem: tamen ne Græcis quidem consentit: quæ ipsa tamen ab Hebraicis discessere. Μνήσθητι ὅτι μεγάλα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐστίν, ὧν ἦρξαν ἄνδρες. πᾶς ἄνθρωπος εἶδεν ἐν αὐτῷ, ὅσοι τιτρωσκόμενοι εἰσὶ βροτοί. *Memento quod magna opera eius sunt, quorum dominati sunt viri: omnis homo nouit in eo, quicunque vulnerati sunt mortales.* Et in tāta peruersitate, quid potuit Gregorius, quid Beda, quibus fontes fuere incogniti, nisi allucinari? Laudetur Deus, qui nobis messes dedit, vt ne his glandibus vesci necesse sit.

III. Et tamen hæc ipsa, tam corrupta, tam perfide reddita, nihil contra nos. Omnes homines vident illum. Esto. Sed quomodo? Intuentur procul. Hoc vero quid est? Interprete quidem Bellarmino: non posse cognoscere nisi communia quædam. Atqui hæc non est illa cognitio, quam Caluinus descripsit: quæ Deum doceat, non tantum vnum & bonum: sed etiam creatorem, omnipotentem, fontem bonorum: & cætera, ad quæ naturalis ratio corrupta per peccatum neminem perduxit vnquam.

IV. Iterum Sapientiæ 13. *Si tantum potuerunt scire, vt possent æstimare seculum: quomodo huius Dominum non facilius inuenerunt?* Ergo vnus & verus Deus naturaliter cognosci potest: & non solum in communi, vt dicitur de vero Deo & falsis Diis. Probat, quia, si quis existimet Solem & Lunam, aut Iouem, & Martem esse Deos, non potest dici inuenisse Deum: neque simpliciter, quia revera ij Dij non sunt: neque ex mente autoris, qui quos reprehendit, quia non inuenerint mundi Dominum, eos fatetur habitos pro Diis.

V. Respondeo, hoc argumentum ex diuinis literis nullum esse: quia liber sit Apocryphus: vt alias disputatum. Secundo, ab hoc autore asseri facilius inueniri Deum, quam mundum, quod falsum est. Nam Deus vi humanæ rationis cognosci non potest, nisi ex eius operib. id est, mundo: itaque necesse est facilius, vt Latine, siue citius, vt Græce, mundum cognosci, quam Deū. Tertio hæc eadem verba Caluino favent potius: quia negant Deum fuisse

cognitum, iis qui potuerunt æstimare, siue potius coniicere (nam Græce est προλαβεῖν) seculum. Et agnouit Bellarminus, eos reprehendi qui non inuenerunt mundi Dominum. Ergo ex mente autoris damus colligi posse, ex mundi contemplatione Deum inueniri, quod Caluinus fatetur: sed hoc etiam, non fuisse inuentum, id est, siue malitia, siue inscitia corruptam fuisse eam cognitionem: quod Caluinus docet.

VI. Rursus Actorum 17. *Quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inueniant: quamuis non longe sit ab vnoquoque nostrum.* Id significat, testibus Chrysostomo, & Oecumenio, tam esse facilem & obuiam Dei notitiam ex rebus creatis, vt fere palpari, & attrectari queat, quomodo tractantur ea, quæ ante pedes, & oculos iacent.

VII. Respondeo, primo distingui cognitionis gradus: est enim cognitio aliqua inchoata: vt pote ea quæ non cognoscit nisi communia quædam, vt vnum esse, & bonum esse. Atque hanc sani omnes fatentur esse obuiam, & facilem. Est & alia prouectior, quæ naturam Dei considerat altius & ad salutem vtilius. Itaque nihil Bellarmino actum, nisi probet Paulum de hac loqui. Secundo, etiam si ex contemplatione rerum facile cognosci queat Deus: tamen id non obstat, quominus ea ipsa cognitio tam obuia, tam facilis, suffocetur malitia, aut corrumpatur inscitia: quod Caluinus contendit. Postremo, in hoc negotio distinguendæ sunt vires humani ingenij, à mediis vtilibus acquirendæ huic scientiæ. Quomodo enim lux sufficit ad res quaslibet iudicandas, quas tamen cæcus, aut luscitosus non videat, suo non lucis vitio: Ita non est absurdum, posse res creatas ingerere cognitionem Dei, & tamen non capere homines eam cognitionem: nimirum hanc ob causam, quia sit eius corruptissimum ingenium. Atque adeo Paulus positos in mundo docet homines, ad quærendum Deum: ac non ita, vt asserat eundem ab iis inueniendum: sed si forte, inquit, palpent & inueniant. Et sane quid hoc sermone agit? Annon, vt pudorem incutiat iis, qui colere se profitebantur θεὸν ἄγνωστον; Ergo Athenienses: imo in Athenensibus, ipsi Philosophi Deum non norant, quamuis in mundo obuium.

VIII. Ad Romanos 1. *Reuelatur ira Dei de cœlo, super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent: quia quod notũ est Dei, manifestum est in illis: Deus n. illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas: ita vt sint inexcusabiles: quia cum cognouissent Deũ, non sicut Deum glorificauerunt.* Ergo sapientes mundi ex rebus creatis Deum verum cognouerunt. Probatur consequentia: primo, quia dicuntur veritatẽ in iniquitate detinuisse: secundo, quia non dixisset Paulus absolute, *cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt:* tertio: quia alioquin non essent inexcusabiles circa peccatum Idololatriæ.

IX. Respondeo, vt prius, non concludi controuersiam: quia hoc quæritur, vtrum cognitio naturalis sit suffocata aut adulterata humanæ mentis malitia, inscitiaue. Nam cognitionem naturalem iam ostendimus à nobis poni. At suffocatam, adulteratamue ipse Paulus eodem loco testatur. Nam quid aliud est, Veritatem detinere in iniustitia? Ipse docet, *Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt: nec gratias egerunt.* Perspicue. Glorificauerunt enim: at non sicut Deum. Nam *mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum.* Quod factum fuisset nunquam: nisi Deum cognouissent non bene: nisi id ipsum quod de eo cognoscere potuerunt, suffocassent. Præterea loquitur Paulus, non de vera veri Dei cognitione: neque eis absolute Deum cognitũ fuisse: sed quadam tenus: itaq; nominat τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, *quod notum est Dei*, in vulgato interprete, *quod de Deo cognosci potest*, apud Bezam. Illud autem etsi non sit nihil, tamen tam procul abest à vera cognitione, quantum vmbra à corpore.

X. Denique sic Caluinus in hunc locum, *Deus per se inuisibilis est: sed quia elucet eius maiestas in operibus & creaturis vniuersis: debuerunt illinc homines agnoscere: nam artificem suum perspicue declarant.* Paulo post, *Sit ergo hæc distinctio, demonstrationem Dei, qua gloriam suam in creaturis perspicuam facit, esse quantum ad lucem suam satis euidentem: quantum ad nostram caliginem non adeo sufficienter. Cæterum non ita cæci sumus, vt ignorantiam possimus prætexere, quin peruersitatis arguamur. Concipimus diuinitatem: deinde eam quæcunque est, colendam esse ratiocinamur. Sed hic deficit sensus noster: ante quam assequatur, aut quis aut qualis sit Deus.* Paulo post, *Aperte testatur Deum omnium mentibus sui cognitionem insinuasse: hoc est, sic se demonstrare per opera: vt illi necessario conspicerent. Sed notandum semper, in quo notitiæ gradu hæserint.* Hæc & alia Caluinus: ex quibus apparet, & teneri ab eo firmiter, posse Deum cognosci naturæ humanæ viribus: & esse tamen hanc cognitionem exiguam, & obscuram; & denique non contradicere Paulum Caluino.

XI. Post hæc scripturæ testimonia, locos multos ex Patribus Bellarminus enumerat: qui tamen neque singuli, neque omnes aliud conficiunt, quam cognitum fuisse Deum ex mundi contemplatione: cognitum etiam vnum, cognitum Dominum, autorem omnium, bonum, magnum, vbique diffusum, & similia pauca: quæ omnia prolixe Catholici concedunt omnes. Atqui nemo est eorum, qui neget hanc ipsam cognitionem & vitiatam & suffocatam. Imo Cyprianus tractatu de Idolorum vanitate, *Atque hæc est summa delicti, nolle agnoscere, quem ignorare non possis.* Ergo malitia suffocabatur huiusmodi notitia. Et hoc Caluino satis: vt non sit necesse his diutius inhærere.

XII. Superest ratio vnica, Si Deum esse vnum non posset cognosci sine gratia Dei speciali, id fieret, vel quia obiectum sit supernaturale, vel quia actio intelligendi vnitatem Dei sit valde difficilis, aut etiam impossibilis viribus solius naturæ. At hoc neutrum est. Ergo nec prius. Probatur assumtum. Primo vnitatem Dei esse obiectum naturale, ex Sapientiæ decimo tertio, *A magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri.* Item à demonstrationibus plurimis ductis ab effectibus naturalibus: apud Damascenum, Richardum de S. Victore, Thomam. At quod demonstrari potest naturalibus rationibus, non est supernaturale. Secundo, non esse difficilem aut impossibilem. Quia, vbi demonstratio adfertur, non sit difficilis, vel impossibilis assensus.

XIII. Negatur assumptum. Primo enim de Deo agnoscendo cum agitur, vel constituendus est Deus inter res naturales, vel concedendum, esse obiectum supernaturale. At illud absurdum. Ergo hoc verum. Non contra autor Sapientiæ, etsi non Canonicus. Nam Græce est, ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ἂν τούτων θεωρητὸς. Hoc est, *A magnitudine, & pulcritudine, & creaturis opifex proportionaliter consideratur.* Vbi primo de obiecto naturali, verbum nullum: secundo, cognitio non simpliciter nominatur: sed proportionata contemplatio: quæ consistere potest facile, cum ea corruptione', quam Caluinus dixit. Quamque idem ipse autor initio eiusdem capitis seuere arguit, *Vani omnes homines natura: quibus adest Dei ignorantia, & ex his quæ videntur bona, non potuerunt nosse eum qui est: neque consideratis operibus agnouerunt artificem.* Sic enim Græce habetur: longe rectius quam Latine. Etsi ergo asserat autor, potuisse Deum cognosci ex operibus, quod Caluinus non negat: tamen idem agnoscit corruptam fuisse eam cognitionem ab hominibus: quod Caluinus docet.

XIV. Deinde quod attinet ad demonstrationes, primo negatur, quicquid demonstratur ab effectibus naturalibus, id esse obiectum naturale. Cur non etiam mortale, quicquid ab effectis mortalibus: aut mutabile ab effectis mutabilibus? Præterea considerentur hæ demonstrationes, siue apud Damascenum, cap. 5. libri de Fide, siue apud Richardum libr 1. & 2. de Trinitate, siue apud Thomam contra Gentes libr. c. 42. & videbit quilibet, non esse demonstrationes directas, sed ab impossibili. Solent autem hæ demonstrationes, non rem ipsam cognitam efficere, sed tantum quid non sit, docere. Quæ certe exigua est cognitionis pars.

FINIS LIBRI SECVNDI.

LIBER TERTIVS.

De LIBERO ARBITRIO.

Caput Primum.

STATVS CONTROVERSIÆ DE VIRIBVS ARBITRII AD bonum Theologicum, siue Morale.

Hactenus de Viribus Arbitrij humani circa naturalia. Nunc nos ordo vocat ad easdem vires considerandas circa Theologicum bonum: siue Morale: hoc est illud, vt dicebamus, quod pertinet ad hominis peccatoris cum Deo conciliationem: quodque opponitur peccato. Peccatum autem hoc sensu nominatur, vt sit non quodlibet malum: sed illud tantum quo abstrahimur à gratia diuina, ac proinde salute nostra. Illud inquam quod est contra legem diuinam, quatenus est diuina: proindeque non æstimandum ex humano iudicio, sed omnino mensurandum ex diuino. Quare hoc bonum Theologicum ita oppositum peccato, erit iustitia, quæ etiam coram Deo sit iustitia: nam coram hominibus vt sit iustitia, nihil moramur: *& libro præcedente* testati sumus, nos agnoscere non esse nullas ea parte liberi arbitrij facultates.

II. Hic vero plana plenaque erat Catholicorum confessio. Primo hominis conditi ad imaginem Dei, hoc est, in statu veræ innocentiæ, iustitiæque, superueniente peccato naturam esse prorsus corruptam, nempe amissa absque exceptione tota ea integritate, siue prima illa innocentia. Secundo, quicquid ei reliquum est lucis: non enim nulla est reliqua: quia non est ad ἄλογα relegatus, nedum ad stipites. Quicquid igitur ei reliquum est lucis meras fieri tenebras, cum de Deo quærendo agitur: nimirum vt bene cognoscatur: quæ partes sunt intellectus. Tertio, totam eius voluntatem penitus esse sub peccato captiuam; ideoq; nullam ad bonum appetendum ei reliquam esse potestatem. Deniq; vno verbo, hominem ex solis sui arbitrij viribus ad malum, siue mauis, ad peccatum ferri dũtaxat: nullo autem modo ad bonum proprie oppositum peccato: donec à Deo per gratiam reformetur: hoc est, vires accipiat ad bonum, quas non habet.

III. At, Papistarum vix vna est sententia. Quidam nihil posse hominem ad bonum suis propriisque viribus aut consentiunt, aut consensum simulant. Baius de libero arbitrio, capite decimo, disputat, liberum arbitrium, quale nunc est, ex se neque bonum facere posse, neque tentationem vllam superare. Andradus Orthodox. explicat. libr. 4. liberum arbitrium veluti ferreis compedibus ita constrictum, vt ex illis se expedire nullo modo, nisi Dei virtute possit. Itaque quod nihil perfecti & spiritualis boni facere scelerati homines possint, quamdiu eorum mentes flagitiorum sunt maculis coopertæ, non quidem esse, quia libera voluntate careant: sed quia adeo

ideo sit illa peccatorum laqueis implicata, ac scelerum pondere repressa, vt nec se ab illis extricare, nec emergere vllo modo propria virtute possit. Bellarminus etiam cap. 5. lib. 6. de Gratia & Libero arbitrio: non posse voluntatem humanam aliquid velle in iis, quæ ad pietatem, & salutem pertinent sine auxilio gratiæ Dei.

IV. Ast alij simpliciter disputant, Arbitrium hominis ita esse ad malum bonumque liberum, vt vtrumque habeat in sua potestate. Recito autores: autorumque verba, ne me quicquam cuiquam imponere quisquam calumnietur. Alphonsus de Castro hæresi 2. de Libertate, *Si hominis Arbitrium*, inquit, *ex se & sua conditione liberum est, non potest per quodcunque adueniens peccatum suam libertatem amittere: & per consequens etiam qui in peccato fuerit, poterit sicut peccare, ita & peccatum vitare: & bonum opus, quamuis non meritorium, operari.* Pighius libr 1. de Libero Arbitrio c. . circa fin. *Non possumus iustũ Dei de nobis iudiciũ intelligere, nisi intelligamus libero nos præditos voluntatis arbitrio: & in nobis positum vt obediamus præcipienti à malo declinare, & bonum facere: & contra negligamus, contemnamusque eius monita.* Idem libri 2 cap. 3. *Omnes primum esse docent his qui nostræ philosophiæ veritatem assequi desiderant, vt intelligant liberi se esse arbitrii: & in sua potestate habere, recte & secus viuere, prout voluntas & animi iudicium hac illacve declinauerit: & in potestate nos habere diuinis verbis & admonitionibus credere: mandatis vitæ obsequi, & eorum nos iugo subdere, aut ab illis auerti.*

V. Romæus, libri 1. Veritat. 6. non tantum hominem ita esse libero arbitrio, vt humana quæque opera illius imperio ac dispositioni subdantur; liberumque arbitrium nihil aliud esse, quam voluntatem expeditam ad eligendum, vtpote indifferentem ad vtrumlibet: sed etiam, *Duo*, inquit, *ex præmissis præcipue volumus cuilibet innotescere Christiano, vel etiam Gentili. Primum quidem, quod absque vlla tergiuersatione vel glossa liberum homini manet arbitrium: alterum vero, quod opera quæque humana, siue bona, siue mala, quomodolibet fuerint, illius subiacent potestati: præsertim quantum ad liberum operandi exercitium.* Et Veritate 11. *Illud potissimum insinuare concedimus, quod licet omnium hominum sensus, & cuncta cogitatio humani cordis prona sint in malum ab adolescentia sua, vt sacræ testantur literæ: in hominum tamen potestate repositum est, ebullientes à pronitate eiusmodi passiones, & suscitatum Leuiathan comprimere & humiliare: ne scilicet passiones peccatorum operantes in nobis fructificent morti.* Nec aliter Arboreus: *Liberi Arbitrii nos condidit Deus: nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur.*

VI. Sic isti. Et haud scio, an aliter quisquam ad populum. Neque enim vulgus Papistarum videas hanc de libero arbitrio quæstionem alia mente concipere, quam vt profiteantur hominem suis viribus tam potentem esse ad bonum, quam ad malum. Neque alio referre possum, quod tanto odio omnes feruntur in illud Lutheri: liberum arbitrium, cum facit quod in se est, peccare mortaliter: aut etiam contra cum laudant illud Hieronymi ad Damasum, *Nos vero dicamus semper hominem & peccare & non peccare posse: vt semper nos liberi confiteamur arbitrii*: quo vix durius quicquam ipse potuit Pelagius effutire. Certe Klingii hæc verba sunt, libri 1. cap 8. Locor. Comm. *Tametsi caro concupiscit aduersus spiritum: Et spiritus aduersus carnem, quinto ad Galatas: attamen in medio est ipsa voluntas libera, & vtrique parti, cui voluerit, assentire, & obedire potest.* In medio, inquit, quasi nihilo magis ad carnem vergeret, quam ad spiritum: instar βραβευτοῦ, qui, certantes ex alto despiciens, æque omnibus fauet, quia nulli.

VII. Et quia vix alia notione nominabatur Liberum arbitrium: hinc nostrorum plurimæ contrariæ disputationes, visæ negare funditus liberum arbitrium. Cum tamen certum sit omnino, non negari, nisi hoc sensu. Quod satis apparet ex earum disputationum serie: quibus hic scopus propositus est, vt hanc vnam in bonum malumque æquam propensionem, siue indifferentiam perpetuo impugnent.

VIII. Non potuere autem Papistæ conqueri de calumnia. Quid enim illud est: in nobis positum esse, vt obediamus, aut non: habere hominem in sua potestate recte, secusue viuere, opera, siue bona, siue mala, subiacere potestati liberi arbitrij? Aut quid disertius potuit vnquam dici à quoquam Pelagiano? Certe cum Pilatus, Ioannis 19. dixit, ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαί σε καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολῦσαί σε, *potestatem habeo crucifigendi tui potestatemque dimittendi*: non aliud quicquam cogitauit, quam omnino nullo sibi diuino auxilio opus esse: sed suum arbitrium per se in vtramque partem esse indifferens. Et qui similiter de bono & malo loquuntur, cur non similiter intelligantur? Quin etiam quid sit illud, *in nobis positum est*, notum, tum ex vi vocabulorum, tum ex Aristotele, vnde omnia hæc accessunt. Ethic. 3. cap 1. ὧν δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχή, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν καὶ μή. Hoc est, interprete Perionio, *Quarum rerum in quoque posita principia, eas vt agat, & non agat, in eo situm est.* Definiens id in nobis esse positum, cuius in iisdem principium sit. Qui ergo in nobis æque bonum ac malum dixerit esse, hunc necesse est fateri in nobis esse boni principium, æque ac mali. Quod omnino Catholici impugnant. Denique cum Augustinus de Natura & Gratia capite 10. *Quia stultius quam orare, vt facias quod in potestate habeas?* ostendit ad ea quæ homo dicitur habere in sua potestate, si quæ dicitur habere in sua potestate; ne postulandam quidem esse gratiam Dei. Videant ergo quam iustam accusationis ansam Catholicis dentij Papistæ, qui bene maleue viuere docent esse in potestate liberi arbitrij.

IX. Quæramus ergo: an post Adami lapsum, Arbitrium hominis in vtramque partem ita sit liberum, vt indifferens dici possit ad bonum malumque. Et aut omnes, aut ij saltem quos diximus, affirment Papistæ: nos omnes Catholici negemus.

***

Cap. II.

Vtrum nullum necessarium, sit peccatum.

I. Papistarum affirmantium argumenta Caluinus collegerat, Institutionis libr. 2. cap. 5. & in certas classes distinxerat, vt refutaret. Quam disputationem, quia Bellarmino visum est exagitare: nos etiam considerabimus: vna cum Bellarmini, ad eius responsiones, exceptionibus: vt fiat manifestum, quam sint inania Papistarum argumenta, quæ iste solidissima appellat. Sunto ergo argumentorum, alia ab impossibili; alia ostensiua ex Verbo Dei, si tamen ostensiua.

II. Esto primum. Aut peccatum est necessarium, aut voluntarium. Si necessarium: igitur non est peccatum: ac per hoc peccatum non erit peccatum quod fieri non potest. Si est voluntarium: igitur vitari potest: & proinde homo est liberi arbitrij in moralibus: quippe qui possit peccare & non peccare. Respondet Caluinus negans vtramque consequentiam. Nego inquit, peccatum ideo minus debere imputari, quod necessarium est: nego rursum, consequi quod inferunt, euitabile esse, quia voluntarium sit. Bellarminus de posteriori prius agit.

III. Ergo cum negat Caluinus, sequi; si voluntarium sit, igitur vitari posse; Bellarminus voluntarium dici respondet, vel spontaneum, seu liberum à sola coactione: vel liberum à necessitate. Caluinum priori modo voluntarium sumere, quale est in pecoribus: quomodo ipse fatetur non pugnare cum necessario & ineuitabili. Se a. accipere secundo modo: alioquin inepte dici, aut necessarium est, aut est voluntarium. Et eo modo accepisse Augustinum cap 14. de Vera religione. Quare non posse consequentiam euitari.

IV. Atqui commode Caluinus. Nam quia voluntarium est, non tantum id quod est in vtramuis partem liberum: sed etiam aliquid in alterutram necessarium: & istud, etiamsi sit voluntarium, tamen non est euitabile: ergo recte negatur consequentia, quæ necessario supponit omne voluntarium esse euitabile. At Papistæ intelligunt voluntarium priori modo. Ergo, inquam, expressum oportuit: & quia non est expressum, recte Caluinus negauit consequentiam. Quod si expressum fuisset, tum vero ille negasset antecedens. Nam peccatum, etsi voluntarium, tamen non est in eorum numero, quæ libera sunt in vtramuis partem. Augustinus de Natura & Gratia capite 66. *Quod ex vitiis naturæ, non ex conditione naturæ sit quædam peccandi necessitas, andiat homo: atque vt eadem necessitas non sit, discat Deo dicere: De necessitatibus meis educ me: quia & in huiusmodi oratione certamen est aduersus tentatorem, de ipsa contra nos necessitate pugnantem: ac per hoc opitulante gratia per Iesum Christum Dominum nostrum, & mala necessitas remouebitur, & libertas plena tribuetur.* Et capite sexagesimo septimo, repetens ex 3 de libero arbitrio, cap 18. *Nec mirandum est, quod vel ignorando, non habet liberum arbitrium voluntatis ad eligendum, quid recte faciat: vel resistendo carnali consuetudine, quæ violentia mortalis successionis quodammodo naturaliter inol uit, videat quid recte faciendum sit: & velit nec possit implere. Illa est enim peccati pœna iustissima, vt amittat quisque quo bene vti noluit, cum sine vlla posset difficultate vti, si vellet. Id est autem, vt qui sciens recte non facit, amittat scire quod rectum sit: & qui rectum facere cum posset, noluit, amittat poss cum velit.*

V. Hactenus de posteriori consequentia. Negabat etiam priorem Caluinus: nempe hanc: Si necessarium, ergo non peccatum. Debuit ergo à Bellarmino confirmari. Quod tamen ille neglexit omnino. Non valde consulte. Quid ergo? Tantum impugna rationes negandi, quas se habere Caluinus dixit. Hoc ergo quid sit videamus. Rationes colligit ab ipso Calnino quinque, à Chemnitio sextam Prima est: Quoniam idem argumentum erat Pelagianorum contra Augustinum. Secunda: quia peccata sunt non ex creatione, sed ex corruptione naturæ, quæ fuit à peccato primi hominis. Tertia quia Diabolus necessario semper male agit: & tamen vere peccat: Angeli sancti necessario bene operantur, & tamen vere bona sunt eorum opera. Quarta, quia Bernardus, sermon 81. dixit, hominem post peccatum non posse vitare alia peccata: & tamen vere proprieque peccare. Quinta ex Aristotelis 3. Ethic. cap. 5. hominem sponte fieri malum, cum posset non fieri: sed vbi talis effectus est, iam necessario esse malum. Similiter ergo primum hominem sponte ac libere peccando naturam corrupisse: & iam corrupta natura necessario male operari. Sexta, quæ à Chemnitio est: quia Ioannes peccatum definiat ἀνομίαν. Itaque omnem ἀνομίαν, siue voluntariam siue necessariam, esse peccatum.

VI. Ad primam Bellarminus respondet: non esse eandem quæstionem: non idem argumentum. Differentiæ ratio. Quia Pelagiani disceptabant, non vtrum singula peccata vitari possent: sed vtrum homo absque omni peccato posset viuere, etiam veniali. Respondit autem Augustinus, ante peccatum Adæ fuisse in homine libertatem viuendi, sine omni peccato: nunc autem esse necessitatem habendi aliquod peccatum. Atqui hanc necessitatem Bellarminus negat efficere, quominus peccatum sit vere peccatum, quoniam vitari singula possint, etsi non omnia.

VII. Atqui primo fit iniuria Caluino: qui hoc quicquid est rationis procul erat non aduersus istam consequentiam: sed contra totum argumentum. Audi verba, *Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam desinit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Hæc Pelagij quoque arma erant ad impetendum Augustinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægrauari, donec de re ipsa à nobis satisfactum fuerit.* Tum inde sequitur vtriusq; consequentiæ consideratio.

VIII. Esto tamen: negat Bellarm. idem esse argumentum, cum argumento Pelagianorum. Atqui ipsa eadem sunt vtrinq; verba. Lege Augustini librum de Perfectione iustitiæ. In eo Cœlestij Pelagiani ratiocinatio secunda ita cōcipitur, *Quærendũ est, Peccatum voluntatis an necessitatis est? Si necessitatis est: peccatũ non est. Si voluntatis est, vitari potest*, Qui potest ouum ouo similius esse? Idē omnino dilēma: aut necessarium, aut voluntarium. æEdem vtriusq; corũ consequentiæ: si necessarium, ergo nō peccatum: si voluntariũ

ergo vitari potest. Et in tam similibus, imo in tam isdem verbis inesse potest sensus non idem, vis non eadem.

IX. At quæstio erat alia: nempe de omnibus peccatis vitandis. Quid tum inquam? At erat saltem vicina. Quis autem nescit vicinis quæstionibus, non pauca esse communia? Nam & ipsi Papistæ ex Aristotele mutuantur argumenta ad statuendum liberum arbitrium: cum tamen non prorsus idem cum eo sentiant: nam admittunt saltem in aliquibus quidem cognita esse. Denique quis tam discessisse a Pelagianis Semipelagianos potest sibi in animum inducere: vt nulla argumenta haberent communia? Ergo non sufficit quæstionis diuersitas, ad euincendam argumenti diuersitatem. Et videt cordatus quisque, potuisse a singulorum peccatorum natura, Pelagium argumentari ad Thesin generalem.

X. Secundo, Augustino responsio supponitur à Bellarmino. Nam ille ad hoc argumentum non respondit in eum modum. En verba; *Respondemus, quod supra. Et vt sanemur, inuocamus eum, cui dicitur in Psalmo, De necessitatibus meis educ me.* Gemina responsio est: prior eadem quæ fuerat ad primam Cœlestij ratiocinationem huic secundæ germanam, *Respondemus*, aiebat, *vitari posse peccatum, si natura vitiata sanetur gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Quod & nos libenter dicimus. Non enim contendimus, nullo modo esse posse hominem absque peccato: quod profitemur tandem concessum iri fidelibus in patria: sed tantum nullo modo posse sine gratia. Altera responsio indicat aliquo modo necessarium esse peccatum, ex versu Psalmi: eadem ratione quam paulo ante ab eodem audiuimus ex capite 66. de Natura & gratia.

XI. Quanquam, quid promouet Bellarminus, cum concedit post vitiatam naturam necessitatem esse habendi aliquod peccatum? Nam primo quicum sibi rem esse putat? An cum nescio quibus asserentibus in singulis hominibus reperiri omnia simul peccata, siue indiuidua, siue per species? At Caluinus nunquam tam supine somniauit. Nec tantum credidit Absalomum (vt hunc exempli gratia nominem) etsi reum incestus cum concubinis patris, tamen immunem fuisse adulterij cum Bersabea: sed etiam Adamum reum manducati pomi, non fuisse tamen homicidam: aut Petrum reum Christi abnegati, non accusatum furti. Quid ergo? Nempe fieri non posse, vt proprijs arbitrij viribus non peccet, hoc est, etsi non simul & semel peierat, occidit, furatur, mentitur, fornicatur: tamen vt non aut hoc aut illud. Atque hoc illi satis est, ad eneruandas Arbitrij liberi vires, quas Papistæ nimium extollunt, dum indifferentes esse volunt ad malum & bonum.

XII. Ad secundam rationem de Corruptione naturæ, respondet ex ipsius Caluini doctrina dupliciter. Primum: Quum concedat, si peccata orirentur ex corruptione nobis à Deo concreata, iustam nos habituros excusationem apud Deum, tanquam criminum nostrorum autorem. Tamen Institutionis libri 3. c. 23. scribit, peccatum primi hominis, ex quo corruptio naturæ orta est, esse ex decreto Dei eiusque ineuitabili voluntate commissum. Ergo inquit Bellarminus, habemus excusationem apud Deum, si ex corruptione, in quam ex eius decreto incidimus, & non ex nostra libera voluntate, peccamus.

XIII. Imo, inquam, non habemus. Neque enim verum in eam corruptionem deuenisse hominem ex Dei decreto, non ex sua libera voluntate. Ex Dei decreto, verũ. At non ex sua libera volũtate, falsum. neq; ita vnquam Caluinus docuit. Contra potius hoc ipso loco, vnde hæc ratio sumpta est, *Vnde enim*, inquit, *ista quam improbi libenter præexerent impotentia, nisi quod Adam vltro se diaboli tyrannidi addixit?* Tum altero illo capite 20. tertij, *Cadit homo, Dei prouidentia sic ordinante: sed suo vitio cadit.* Paragrapho 8. Et post, *Vnde ergo illa homini prauitas, vt à Deo suo deficiat? Ne excreatione esse putaretur, elogio suo approbauerat Deus, quod perfectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrupit.* Hæc Caluinus, non vt Bellarminus, ex decreto Dei, non ex libera voluntate. sed ex decreto Dei, & ex libera voluntate. Hoc autem qui potuit, docuimus præcedenti libro. Quare etsi verum sit, iustam fore excusationem, si Deus hominem corruptum, creasset: tamen falsum, iustam etiam esse, quia ex decreto Dei peccarit. Ratio differentiæ quia creatio illa voluntatem prorsus tolleret: quomodo nulla sua voluntate homo est bipes, aut distinctus in membra. At decretum non tollit: sed subordinat.

XIV. Altera responsio Bellarmini ad secundam Caluini rationem. Naturæ corruptio ex doctrina Caluini, est ipsum originale peccatum. At peccatum originale dimissum est in Baptismo, vel vt non sit iuxta Papistarum doctrinam: vel vt non imputetur iuxta veritatem. Ergo neque peccata illa, quæ ex ea corruptione nascuntur, imputari poterunt, nisi accedat noua causa imputandi: nempe, vt fiant libera voluntate, ita vt vitari possint.

XV. Nihil potuit frigidius. Non poterunt imputari. Atqui inquam, hæc nunc nulla quæstio est. Sed vtrum vitari possint solis arbitrij viribus. Non sequitur autem, si imputari non possint, nulla esse. Etsi imputari non posse, nemo dixit: nullum enim peccatum est, quod non possit imputari: alioquin peccatum idipsum non esset. Tantum non imputari certum: non quia non possit: sed quia nolit Deus. Vera ergo sententia: quia peccatum originale sic remittitur, vt tamen insit ei ipsi cui remittitur, vt alias disputabimus: ideo vitari non posse peccata solis arbitrij viribus. Quanquam si possent vitari ab eo cui remissum est originale: id tamen longe esset ab hac quæstione. Nam quia non remittuntur peccata, nisi per gratiam. Ergo is, cui remissum est originale, consequutus est gratiam. Itaque si vitat peccata, ne suis id viribus tribuat, sed gratiæ.

XVI. Addit tertiam responsionem autor Epitomes Bellarminianæ. Quanto inclinatio corrupta, maior est, siue magis prævalet in subiecto: tantum de voluntario minuit. Ergo si omnino est necessaria, vndecunque tandem sit, omnino tollet voluntarium actum. Ergo talis actus peccatum non erit. Alioquin ebrij, & amentes peccarent.

XVII. Atqui negatur prima propositio. Nec certe verum hãc corruptam inclinationem quicquam minuere de voluntario: alioquin esset extrinseca voluntati. At est potius intrinseca: quia ipsa se voluntas corrumpit. Itaque eleganter Bernardus libro de Gratia, & Libero arbitrio, *Humanæ voluntatis consensus sponte deuolutus in malum, in malo nihilominus, tam liberum quam spontaneum constituit, sua vtique voluntate ductum, non aliunde coactum, vt malus sit. Et sicut cœlestis Angelus, aut etiam Deus ipse permanet libere bonus propria videlicet voluntate, non aliqua extrinseca necessitate: sic profecto diabolus æque libere in malum & corruit, & perstitit, suo vtique voluntario nutu, non alieno impulsu. Manet ergo libertas voluntatis, vbi etiam sit captiuitas mentis, tam plena quidem in malis, quam & in bonis: sed in bonis ordinatior.* Et post, *Quid ergo? Frustra dissoluta est tota superior assertio de libertate voluntatis: quia nimirum inuenta est cogi potuisse voluntas? Est plane: sed si cogi ab alio potuit, quam seipsa. Quod si se ipsa coegit: compulsa, & compellens, vbi amittere, ibi & recipere visa est voluntatem.* Et prolixius homil. 81. in Cantic. quam paulo post sumus citaturi. Quod si ita est, certe is actus, etsi omnino sit necessarius, dum tamen sit omnino voluntarius, id est, à voluntate ipsa seipsam cogente erit peccatum. Quod in ebriis, & amentibus, est aliter: quia voluntas non ipsa seipsam cogit: sed aliunde cogitur, nimirum à vino, & morbo.

XVIII. At tertiam rationem Caluini de peccatis Dæmonum, respondet illud, Dæmones necessario semper male agunt, verum esse in genere, eos non posse nisi male agere: at falsũ in particulari, omnia quæ faciunt mala, illos necessario facere: possent enim multa non facere, quæ faciunt: & ideo non necessitate, sed voluntate peccata committunt.

XIX. Verum effugere non potest. Nam certe, si nullum necessarium sit peccatum, vt supponit argumentum propositum: Ergo Dæmonum nullum erit peccatum. Quia illi necessario malum faciunt: hoc est, ita, vt non possint bonum. Quid tum autem, si hoc illudue libere faciunt? At neutrum bene. Et hoc peccatum est. Nam ipsa actio nulla peccatum est: & eo peccatum dicitur, non quia fit: sed quia male fit. Nam alioquin Deus esset autor peccati: quia omnis actio, quatenus simpliciter actio est, non potest esse, nisi ab eo tanquam à prima causa, mouente proximam: Nec ratio diuersa est in Dæmonibus, & hominibus: qui vtrique subsunt prouidentiæ diuinæ: de qua tamen nunc nullus sermo est. Breuiter, quantum ad gratiam spectat, de qua nunc agimus, potest liberum arbitrium suis viribus, hoc illudue agere: etsi alioquin obnoxium prouidentiæ motibus, quæ non destruit naturas causarum secundarum: sed quicquid velit, non potest tamen id velle, non male: ac male proinde necessario peccat.

XX. Ad quartam ex Bernardo, respondet, hominem peccarerom, dum in eo regnat cupiditas, non posse vitare peccatum: absolute autem posse, quia potest cum Dei adiutorio cupiditatem exsuere, & induere caritatem. Hic ego primo quæror de fide Bellarmini: qui Bernardum à Caluino citatum induxit in hæc verba: hominem post peccatum non posse vitare alia peccata: & tamen vere, proprieque peccare. Atqui hæc nulla sunt Bernardi verba imo ne sensus quidẽ. Caluinus nõ citarat ἀυτολεξεί, sed sensum tamen tenuerat, *Bernardus*, inquiebat, *scite docet, nos ideo miseriores esse, quod voluntaria est necessitas: qua tamen, nos sibi addictos ita constringit, vt serui simus peccati.* En tibi sinceritatem Iesuiticam! En tibi virum dignum, qui cum in tenebris mices!

XXI. Placet ipsum audire Bernardum: antequam video quid Bellarminus nugetur. Nam ille certe hac parte mirus est homil. 81. in Cant. *Homo, interueniente peccato, patitur quandam vim & ipse: sed à voluntate, non à natura: vt ne sic quidem ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntarium, & liberum, & quidem peccato factum est, vt corpus, quod corrumpitur, aggrauet animam, sed amore, non mole. Nam quod fingere anima per se iam non potest, qua per se cadere potuit, voluntas in causa est: qua corrupti corporis vitiato ac vitioso amore languescens, & iacens, amorem pariter iustitiæ non admittit. Ita nescio quo prauo, & miro modo, ipsa sibi voluntas, peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit: vt nec necessitas cum voluntaria sit, excusare valeat voluntatem, nec voluntas, cum sit illecta, excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria. Et fauorabilis vis quædam premendo blandiens, & blandiendo premens, vnde sese rea voluntas, vbi semel peccato consenserit, nec excutere iam per se, nec excusare tamen vllatenus de ratione queat. Vnde querula illa vox veluti gementis sub onere necessitatis huius: Domine, inquit, vim patior responde pro me. Sed rursus sciens, quod non iuste causaretur aduersus Dominum, cum voluntas sua ipsius potius in causa foret, attende quid secutus intulerit. Quid dicam? aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerim. Premebatur iugo, non alio tamen quam voluntariæ cuiusdam seruitutis: & erat pro seruitute quidem miserabilis, sed pro voluntate inexcusabilis. Voluntas enim est, qua se, cum esset libera, seruam fecit peccati, peccato assentiendo: voluntas nihilominus est, qua se sub peccato tenet, voluntarie seruiendo.* Et post pauca, *Anima, miro quodam, & malo modo, sub hac voluntaria quadam ac male libera necessitate, & ancilla tenetur, & libera: ancilla propter necessitatem, libera propter voluntatem: & quod magis mirum magisque miserum est, eo rea quo libera, eoq; ancilla quo rea: ac per hoc eo ancilla quo libera.* Hæc & alia nonnulla eo sermone Bernardus.

XXII. Quid Bellarminus? Absolute posse vitari peccatum: quia possit cum adiutorio Dei cupiditas exui. Absolute, inquit, quasi nos audisset asserentes, nullo modo vitari posse peccatum: quomodo bouem volare, aut lapidem fieri musicum. Imo quæstio est, Vtrum suis viribus Liberum sit arbitrium æque in bonum, & malum. Non igitur absolute, vtrum possit: sed limitate, vtrum possit suis viribus. Hoc negat Caluinus: tum alias ob causas, tum quia liberum arbitrium necessario peccat: Si addas adiutorium Dei, id est, gratiam: fatebitur vitari posse peccatum: imo in eum finem dari gratiam, vt vitetur peccatum. Sed quandiu ea gratia non datur, ita seruum esse peccati liberum arbitrium, vt necessitate feratur ad peccandum: ac proinde certum, non sequi; si sit necessarium, ergo non esse peccatum. Itaque nihil prorsus responsum est à Bellarmino.

XXIII. Quinta ratio erat ab Aristotele, docente sponte fieri malum hominẽ, sed deinceps esse necessario malum. Vnde Caluinus concludebat, non esse

esse consequens: necessarium est; ergo non peccatū. Bellarminus respondet non esse ad rem. Loqui n. Philosophum de habitu vitij, se autem de actu. Etsi autem, qui malum habitum contraxit, non possit illum continuo expellere: tamen posse actum malum non exercere; cum habitus inclinent non cogant. Deinde, qui fit, vt ab Aristotele Caluinus subsidium contra libertatem arbitrij postulet, qui tamen 3. Ethicorum, eam libertatem studiosissime, accuratissimeque defenderit?

XXIV. Quasi, inquam, ea corruptio quæ est in homine, non sit habitus. Itaque fallit Bellarminus, cum dicit controuersiam esse de actu. Hoc enim falsum. Quæstio est de habitu. Quomodo si quis de Loripede quærat, an incedere possit non vitiose. Respondebitur, posse hoc aut illud iter non suscipere: sed si suscipiat, non posse ambulare, nisi distorte. Ita omnino per liberum arbitrium potuit, non violare concubinas patris, Absalom: quas nec antea violauerat. Sed si ponamus vitauisse, vtrum non peccasset, hæc quæstio est. Caluinus affirmat, etiamsi vitasset, tamen peccaturum fuisse, ex viribus sui arbitrij: Nec aliter potuisse. Quomodo Aristoteles dicebat, τῷ ἀδίκῳ, καὶ τῷ ἀκολάστῳ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐξῆν τοιούτοις μὴ γενέσθαι, διὸ ἑκόντες εἰσίν· γενομένοις δ' οὐκέτι ἔξεστι μὴ εἶναι. *Iniustis ac libidinosis initio ab his vitiis declinare licuit: propterea quod in eorum erant potestate: at posteaquam huiusmodi extiterunt, iam non licet.* Interpres Perionius.

XXV. Recte ergo inductus Aristoteles. Nam quod idem libertatem arbitrij statuat, quid tum? Ne Caluinus quidem abolet: nisi quatenus à Sophistis asseritur æque in bonum, & malum. Deinde non inducitur à Caluino ad eam quæstionem: sed tantum, vt ostendat etiam Aristoteli suboleuisse, non esse omne necessarium non vitiosum. Hoc vero nihil certius. Nam id necessarium est, quod esse non potest aliter *Apud Aristotelem*, inquit Caluinus, τὸ ὁπότερ' ἔτυχεν, *necessitati semper opponitur. Atq; id dictat sensus communis, vt necessarium censeatur, quicquid sic esse oportet, nec aliter esse potest.* At Aristoteles asserit iniustos postquam vltro tales esse cæperint, non posse non esse. Sunt igitur necessario iniusti, post illam primam corruptionem. Etsi iniusti, quid? num non peccatores? Respondeant Iesuitæ.

XXVI. Superest ratio sexta ex Bucero, & Chemnitio. Omnis ἀνομία est peccatum. Ergo, aut nullum necessarium est ἀνομία. Aut si est aliquod. Ergo aliquod necessarium est peccatum. Respondet Bellarminus. In definitione peccati virtute contineri liberum arbitrium. Quia lex, quæ in ea definitione manifeste ponitur, non datur, nisi iis qui liberum gerunt arbitrium.

XXVII. Nugæ, inquam, meræ nugæ. Non enim hoc quæritur, vtrum definitione peccati includatur liberum arbitrium: sed vtrum aliquid necessarium, sit ἀνομία. Aut taceat Iesuita: aut hoc ipsum affirmet, negetue. Nam quia etiam libero arbitrio euicimus accidere posse necessitatem aliquam: non sequitur statim, nominato arbitrio, fugari omnem necessitatem.

Cap. III.

De Præmiis, & Pœnis.

I. Papistarum argumentum secundum Bellarminus ita proponit. Si non sit in homine libertas arbitrij, nullus erit pœnæ, aut præmio locus: hoc autem communi totius humani generis consensu, sensuque refellitur. Quanquam Caluinus non libertatem, sed liberam arbitrij electionem dixerat: de qua etiam quæstio est.

II. Respondebat Caluinus, primo fuisse hanc quidē argumentationem ab Hieronymo, & Chrysostomo alicubi vsurpatam: & fuisse tamen familiarem Pelagianis: Bellarminus contra loquentem inducit, fuisse familiarem Hieronymo, & Chrysostomo, à Pelagianis aliquando vsurpatam: En fidem Secundo pœnas iure irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberone iudicio, an seruili, modo voluntaria cupiditate peccetur? Tertio, nullam absurditatem esse, si fateamur præmia ex Dei benignitate potiusquam propriis meritis dependere: & Augustinum multis locis testem citat.

III. Contra primum Bellarminus instat tripliciter. Primo, si propterea censendi Papistæ essent in Pelagianis, quoniam eodem vtantur, cum iis argumento. Ergo Caluinus in Manichæis, quoniam quo argumento Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus contra Manichæos vsi sunt: eodem & Papistæ contra Caluinum. Secundo, Hieronymum & Chrysostomum, vel idē probare voluisse cum Pelagianis, vel diuersum. Si diuersum, ergo neq; eodem argumento vsos. Neque enim fieri posse, vt homines non stulti, idem argumentum adhibeant ad res diuersas. Sin autem idem: ergo idem Hieronymum sensisse, & Pelagium: cum tamen ille contra Pelagianos scripserit. Tertio, ex eodem principio quidem argumentum duxisse, tum Patres, tum Pelagium: sed diuersa ratione. Illos ad probandum liberum arbitrium: hos ad impugnandam gratiam.

IV. Atqui ad primum repetenda est Calnini protestatio ex primo argumento, itidem mutuato à Pelagianis. Negabat enim se velle Papistas Pelagij nomine prægrauare, donec de re ipsa satisfactum à se fuisset. Non igitur ex eo quod hoc argumento Papistæ cum Pelagianis vtuntur: idcirco statim Papistas concludebat esse Pelagianos. Deinde consequentia est inepta, ab eo quod ipsi Papistæ faciunt, ad id quod contra nos illi. Non sequitur, si quid cum Pelagianis habent commune Papistæ, quia habeant argumenta communia: ideo nos esse Manichæos Veteres. Quis enim qualisuequisque sit in fide, arguitur ex propriis, non alienis dictis: addo etiam hostilibus. Nam aduersus propria, nulla est exceptio. Est autem multa, & certa aduersus aliena: & quidem, vt dixi, hostilia, quia vetus dictum, αὐτίκα θεία ὅλως οὐχ ὁρᾷ.

V. Ad secundum Dilemma, vel non est necessarium: vel in altero membro, homonymia est. Nam debuit concipi, vel idem, vel simile, vel contrarium. Quanquam fateor similia & contraria posse sub diuersis contineri. At distincta oportuit. Respondeo igitur Hieronymum & Chrysostomum, non videri idem dicere cum Pelagianis: etsi alioquin non raro durius loquantur, quam probari possint, nisi habeant commodos interpretes. Et sane post Pelagianorum exortum longe cautius constat esse loquutos Catholicos.

VI. Simile autem quid dixisse omnino certum. Nam contra Manichæos controuersia erat de Libero arbitrio, aliter quidem quam contra Pelagianos: sed tamen de Libero arbitrio semper: quod Manichæi prorsus extinguebant: cum ab ipsa conditione humanæ naturæ bonum, malumve esse dicerent. Quod non erat tolerandum. At Pelagiani idem liberum arbitrium statuentes, gratiam negabant. Si igitur aptum fuit id argumentum ad liberum arbitrium statuendum: tum certe Pelagianos nihil mirum est eo vsos esse. Facilis ergo dilemmatis dissolutio. Concedimus non sensisse idem cum Pelagianis: quia etsi liberum arbitrium statuerint, tamen non contra gratiam. Diuersum ergo dixisse. Sed si diuersum: ergo non esse vsos eodem argumento: hoc vero non sequitur. Nam quia omne simile est diuersum: & in similibus quæstionibus, nihil obstat, quominus iisdem argumentis locus sit: Ergo in diuersis possunt aliquando argumenta esse communia.

VII. Et hoc ipsum agnoscit in tertio Bellarminus, cum fatetur ex eodem principio argumentum duxisse, tum Patres, tum Pelagium: sed illos ad probandum liberum arbitrium, hos ad impugnandam gratiam. Sed oblitus est addere, ab istis gratiam fuisse impugnatam prætextu liberi arbitrij. Hoc enim in Catholicis ferre non poterant: quod negaretur homo ad bonum ferri, nisi adiutorio gratiæ, & contra statuebant, vires arbitrij sufficere. In quo si non sunt iidem cum Papistis: certe similes sunt. Nam, & Papistæ contra quos nunc disputatio est, & nominatim Pighius, qui cum erat Caluino negotium, docent in nobis positum, obediamus præcipienti Deo, vel non, hominem in sua potestate habere, recte, & secus viuere. Itaque cum agnoscamus hoc ipsum argumentum inuictum fuisse in ore Catholicorum contra Manichæos, sic ineptum ac plane elumbe sentimus in ore Pelagianorum & Papistarum contra Catholicos.

VIII. Contra secundum Caluini responsum, quo statuitur, merito pœnas irrogari iis à quibus culpa emanat, nec interesse libero-ne an seruili iudicio peccetur, dummodo voluntaria cupiditate: opponit Bellarminus, primo Caluinum petere principium: assumere enim, quod probare debuisset, culpam videlicet in nobis residere, & à nobis promanare, etiamsi necessitate adacti operemur: nec peccatum vlla ratione vitare possimus. Secundo, tantum referre inter eum, qui libero, & eum qui seruili iudicio peccat, quantum inter hominem, & pecudem. Nam voluntarium, siue spontaneum complecti liberum, & non liberum: quemadmodum animal complectitur hominem, & pecudem.

IX. At ego in primo, miror Bellarmini solertiam, fidem etiam desidero. Solertiam, quæ in respondente arguat petitionem principij, obijcienti propriam. Quis enim nescit respondentem hærere suæ thæsi, quam obiiciens impugnat. At hoc modo si nos Bellarminum censeamus, vix paginam inueniamus hoc vitio carentem. In hac ipsa controuersia capite vigesimo nono, cum sibi opponitur palmes, qui non potest à semetipso fructum ferre: respondet hominem, quia sit palmes rationalis, posse per liberum arbitrium, cum est in vite, ab illa sponte recedere, & præcisum, eidem inseri adiuuante agricola. Quæ tamen quæstio est, quam ipse sibi disputandam proposuit: bene an male, nunc non inquiro: sed tamen proposuit. Petiitne ergo principium? Sexcenta sunt huiusmodi.

X. Iam vero quis non fidem desideret, cum audit velle à Caluino probari, culpam à nobis esse etiamsi necessitate adacti operemur: nec peccatum vlla ratione vitare possimus? Hoc vero Caluinum probare? Imo Manichæis relinquit. Nam peccatum vitari posse aliquomodo, id est, per gratiam, ipse docuit neruosissime. Necessitate autem adactos homines operari non dixit, sed tantum male operari: & quidem non quauis necessitate: nam excipit naturam & coactionem, sed illa necessitate, quæ est à seruitute peccati.

XI. Secundum, si verum est: tum nihil distat vllus hominum à pecude. Nam seruum esse omnium iudicium, tum Scriptura docet, tum Patres testantur, seruum, inquam, peccati, non coactionis, non creationis, quod & præcedenti libro vidimus: & paulo post videbimus. Quod si absurdum ergo necessario discrimen constituendum, vt Caluinus voluit. Error Bellarmini primus in eo est, quod voluntarium, & spontaneum pro eodem accipiat, cum tamen differant. Sæpe enim apud Augustinum, & Bernardum inuenias, ibi libertatem esse, vbi sit voluntas. Si igitur Spontaneum complectitur liberum, & non liberum: profecto non est idem spontaneum, & voluntarium. Secundus, quod libertatis & seruitutis varios, siue gradus, siue modos non distinguit Nam Caluinus libertatem intelligit electionis, & à peccato, seruitutem autem peccati. At Bellarminus libertatem electionis in vtrumque, & seruitutem, vel naturæ, vel coactionis. Omnino verum, cum qui voluntarie peccat, quantumuis seruus sit peccati, reuera peccare: ac proinde pœna esse dignum. Et hac de re Caluinus agit. Omnino verum, si quis spontaneè peccat, & tamen seruus est naturæ (hoc est, habet idipsum à sua creatione, quomodo coruus nigrorem, vt cogatur inuitus ad peccandum) eum non peccare. Sed hac in re Caluinus nullus est.

XII. Ad tertium: Si nullus sit locus bono merito sine libero arbitrio: neque esse etiam malo merito: quia eadem libertas ad bonum, & malum meritum, ad præmium & pœnam requiritur. Secundo, cum Caluino probandum esset, nulla esse merita humana, etiam adiuuante gratia, vt inde libertatem arbitrij euerteret: tamen probare, nulla bona esse merita sine gratia: hoc autem neminem Papistarum negare. Tertio, rationem debiti, siue id præmium sit, siue pœna, necessario postulare, vt id quod datur, sit proprium. Nam si quis rem non suam, sed alienam donet, nihil ei propterea iure deberi. At nihil est proprium, nisi id cuius domini sumus Sumus autem domini eius tantum, quod est in potestate nostra: ita vt dare, vel non dare, facere vel non facere pro arbitrio valeamus.

XIII. Respondeo ad primum, nullum esse locum bono merito sine libero arbitrio: ita capiendum, vt sit arbitrium per se liberum ad bonū & sim liter nullum esse locum malo merito, sine arbitrio per se libero ad malū. Iam vero, quia humanum arbitrium per se nullum est liberum ad bonum, sed tantum per gratiam: ideo recte negat Caluinus vllum esse humanum meritum bonum. Sed quia humanum arbitrium per se liberum est ad malum:

ideo

ideo non recte negatur malo merito nullum esse locum. Et Bellarminus inconsiderate de vtroque idem statuit, cum sit vtrumque ratio tam diuersa.

XIV. Ad secundum: iniuste facere Bellarminum, qui velit à Caluino probari, nulla esse merita humana, etiã adiuuante gratia. Quia hic controuersia est de Liberi arbitrij viribus. Ab iis autem viribus discedit, quicumque de gratia loquitur. Nam si ex gratia, ergo non ex nobis: ad Ephes. 2. At si ex libero arbitrio: ergo ex nobis. Deinde Controuersia illa de Merito non est huius loci, & attingitur obiter duntaxat à Caluino, atq; ἐκ περιουσίας: cui satis esse poterat, si simpliciter negaret esse vllum bonum meritum. Itaque ergo consulto, hic pluta non addam: tractaturus Deo dante, suo loco prolixe.

XV. In tertio nihil est nouæ difficultatis. Oportet dari aliquid proprium. Fateor, inquam, etsi phrasis non sit admodum propria. Sed condonetur, κακοζηλία. At nihil est proprium, nisi id cuius domini sumus, nec domini sumus, nisi eius quod possumus facere, & non facere. Imo, inquam, nunc nulla quæstio est, fiatne aliquid, an non? Sed vtrum fiat, bene vel male. Porro neminem à natura sua corrupta, & ex solis arbitrij viribus posse bene, vel male facere. Itaq; hoc sensu nullum esse dominum suarum actionum. Hoc, inquam sensu, vt æque possit bene vel male. Itaque vel dominium illud aliter interpretandum, vt simpliciter actionem respiciat, non qualitatem actionis, vel si non aliter, saltem fatendum aliquid nostrum esse, cuius non simus sic domini. Nam velle malum, à corruptione esse, Augustinus & Bernardus docuere: eam autem corruptionem esse captiuitatem arbitrij liberi: esse ei necessitatem quandam: vt non possit ex se aliter velle quam malum. Si igitur non simus domini, nisi eius quod possumus facere, & non facere, non possumus autem velle, & non velle malum: sed tantum velle: Ergo ipsius illius velle malum, necesse est nos non esse dominos. Et tamen nostrũ illud est, & proprium. Nimirum, quia velle à nobis sit: ex natura liberi arbitrij. Rursus iidem docuere velle bonum non esse à libero arbitrio. Velle, inquam, bonum: non autem simpliciter velle. Esse autem illud velle bonum à gratia: ac proinde non nostrum proprium. Porro Deus ad præmia non velle tantum postulat: sed velle bonum: cum igitur hoc sit à gratia, recte Caluinus negabat vllum esse meritum.

Cap. IV.

Vnde sit discrimen bonorum, & malorum.

I. TErtium argumentum Papistarum: fusius proponit Bellarminus, quam erat conceptum à Caluino. Si non esset in homine libertas arbitrij, (intellige, vt semper, indifferens ad bonum malumve) non essent alii boni, alij mali: sed omnes boni, aut omnes mali: & si essent omnes boni, nõ essent alii aliis meliores, sed omnes æque boni: & si essent omnes mali, non essent alij aliis peiores, sed omnes æque mali. Id autem falsum esse tam aperte experientia docet, vt nulla ratione negari possit.

II. Caluinus primo agnoscit sumptum à Chrysostomi homilia 22. in Genesin. Nec longe abesse ab eo autorem librorum de Vocatione Gentium, quem olim Ambrosio, nunc Prospero assignant docti. Eum enim capite quarto libri secundi, ratiocinari, neminem vnquam à fide fuisse recessurum, nisi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret. Porro hac parte tantos viros sibi excidisse. Secundo, discrimen huiusmodi, vt in hominibus non omnes sint mali, sed quidam boni, venire ab electione Dei. Nam Paulum docere omnes simul prauos esse ac malitiæ deditos: sed misericordia Dei fieri, ne omnes in prauitate permaneant. eandemq; esse rationem perseuerantiæ, ac defectionis: Esse enim perseuerantiam Dei donum, quod non omnibus promiscue largiatur, sed quibus visum sit impertiat. Alios igitur perseuerare, quia sua virtute roboratos sustineat Dominus, alios deficere, quibus non administret tantam virtutem.

III. In primo instat Bellarminus, malle se Chrysostomum, & Prosperum audire, quam Caluinum: præsertim, cum idem scribat Augustinus de Spiritu & Litera, c. 44.

IV. At neq; Caluinus postulauit vnquam, vt sibi potius quam illis deferretur. Sed tantum, vt ne nominum autoritas, rei veritati præiudicium faceret. Sane vero, si nihil Caluinus habet, quod merito tantis viris obiiciat: & sola sint personarum cõparanda nomina: nunquam ægre ferat Caluinus sibi tantos viros præferri. Sed vicissim, si pro Caluino stet certa veritas: profecto, ne illi quidem si reuiuiscerent tanti viri, nollent sibi veritatẽ longe præponi. Quin & Papistæ alias, cum discedunt à Veteribus, non patiuntur sibi eorum nomine præscribi: qui tamen sese Patrum obseruatores maximos iactant. Eam libertatem quis Caluino inuidet? Augustini locum cum legerem, miratus sum nihil occurrere, quale Bellarminus adnotauit.

V. Ad secundum instat tripliciter. Primo, electionem diuinam, vt homines faciat bonos prærequirere in illis arbitrii libertatem. Alioquin etiam infantes, & furiosos, imo etiam boues, & equos posse fieri moraliter bonos: si libertas arbitrij ad moralem bonitatem non requireretur. Et hoc sensu Bernardum scripsisse, sine altero horum salutem non perfici: nempe, si nullum sit liberum arbitrium, non esse quod saluetur: si non sit gratia, non esse vnde saluetur. Secundo, cur inter malos alij sint aliis deteriores. non posse causam referri ad electionem: cum illa non faciat, sed sinat esse malos. Tertio, quod inter homines alij proficiant in dies, & perseuerent vsque in finem, alij deficiant, & misere cadant, ac pereant, non posse reddi rationem, nisi sit liberum arbitrium: nam electionem nullam esse causam cadendi: neque Deum quenquam deserere, nisi prius ab illo deseratur.

VI. Ego ad primum, fateor prærequiri liberum arbitrium. Sed, in quo fiat discrimen, non à quo fiat, ac propterea eo liberum, vt possit mutari à bono in malum: non vero, quod seipsum possit mutare: quæ nostra controuersia est. Alioquin electio non pertineret ad infantes, quos carere vsu liberi arbitrii certum. Et tamen Paulus 9. ad Roman. ostendit vim electionis, & reprobationis, in Iacob, & Esau, consistentibus adhuc in vtero. Neque alio sensu Bernardum scripsisse. En locum, *Tolle liberum arbitrium, non erit quod saluetur: tolle gratiam, non erit vnde saluetur. Opus hoc sine duobus effici non potest, vno à quo fit, altero cui vel in quo fit, Deus autor est salutis, liberum arbitrium tantum capax.* Non potuit disertius. cum totam efficientiam salutis Deo tribuat soli, capacitatem autem, id est, potentiam passiuam, libero arbitrio. Itaque obiectio a bobus & equis facile dissoluitur. Nam, etsi hi non possint fieri moraliter boni, quia carent libero arbitrio: tamen non sequitur homines arbitrii liberi viribus posse fieri bonos è malis. Nam illi, sicut non habent potentiam passiuam, vt possint fieri moraliter boni: sic isti non habent potentiam actiuam, vt possint ipsi seipsos facere bonos, sed tantum passiuam, vt possint fieri à Deo boni.

VII. Ad secundum, fateor electionem non esse causam, cur alij aliis sint deteriores. Sed nego sequi, liberi arbitrij viribus distingui bonos a malis, quæ est quæstio. Cum autem arbitrium sit liberum ad malum, tum facile potest in peius proficere, etsi non sit liberum ad bonum. Nam hæc libertas eo pertineret, vt fierent alij aliis meliores. At nunc quæritur hac parte tantum, quomodo fiunt deteriores.

VIII. Ad tertium, fateor non posse reddi rationem, cur quidam deficiant, quidam perseuerent, nisi ponatur liberum arbitrium. Sed nego propterea ponendum indifferens, siue æque potens in bonum, & in malum. Vt enim quidam deficiant, fit libero arbitrio in malum, vt autem perseuerent alij, fit non liberi arbitrij viribus: sed gratia, arbitrium, & liberante à malo, & in libertate confirmante.

IX. Horantius dat instantiam ab exemplo Adami. quem prius bonum, & post peccatorem, sola discreuerit liberæ electionis facultas, tunc nihilominus salua diuina electione. Si igitur inquit, diuina electio optime stabat cum libertate hominis non lapsi, quid nunc noui subortum est, quominus non tam ad Dei propositum, quam ad liberam hominis facultatem, pro tanto inter bonos & malos discrimine, recurramus?

X. Respondeo, primo aliud probari, aliud concludi. Nam cum in argumento hoc tantum ponatur, optime stare cum electione libertatem hominis: tum in conclusione inferri, pro discrimine bonorum & malorum recurrendum, non tam ad electionem, quam ad liberam hominis facultatem. Atqui hæc longe sunt diuersa. Nam & nos etiam post peccatum censemus optime conuenire electionem cum arbitrij libertate: & tamen veram causam eius discriminis esse ab electione diuina. Secundo, exemplum est ἀπροσδιόνυσον. Nam in argumento proposito quærebatur, vnde essent homines, alij boni, alij mali. At hic, vnde idem primo bonus fuerit, deinde malus. Qua in re electio nulla esse potest: quia hæc est vnius ex pluribus. Tertio, alia ratio est initij, cum factus est homo, postea corruptus: alia posteritatis, quæ ab eo initio nata est corrupta, & quidem tantum corrupta.

Cap. V.

De Laudibus, & Vituperationibus, Præceptis, Monitis, Consiliis, & similibus.

I QVartum Papistarum argumentum: Si tollatur liberum arbitrium ab humano genere in actionibus morum, simul etiam tolli necesse erit cohortationes, obiurgationes, laudes, vituperationes, præcepta, consilia, monita, & alia id genus. Frustra enim laudes, aut vituperes, admoneas, præcipias, reprehendas, horteris, si non possunt aliud facere, quam faciunt.

II. Sed Caluinus respondet tripliciter. Primo, similia olim fuisse Augustino obiecta, quibus vt responderet, librum scripsisse de Correptione, & Gratia, vbi, etsi copiose illa diluat, tamen ad hanc summam aduersarios reuocare, *O homo in præceptione cognosce quid debeas agere, in correctione cognosce tuo te vitio non habere: in oratione, cognosce vnde accipias quod vis habere.* Item librum de Spiritu & Litera: vbi, Deum Legis suæ præcepta non humanis viribus metiri doceat: verum vbi iussit, quod rectum sit, gratis dare implendi facultatem suis electis. Secundo, obiicit exempla Christi, & Pauli. Christum dixisse, *Sine me nihil potestas facere* Ioannis 15. Paulum ad Romano 9. *Non esse currentis, nec volentis, sed miserentis Dei.* Et 1. ad Corinthios 3. *Neq; qui plantat esse aliquid, neque qui rigat.* Et tamen, tum Christum, tum Paulum, & hortari, & corripere. Nec aliter Mosen, & Prophetas. Tertio, prodesse correptiones & exhortationes, tum apud reprobos, tum apud electos. Apud illos, vt sint in testimonium, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: & interea conscientiam illorum verberent, ac feriant. Apud istos vero præcipuam esse vtilitatem: quod in iis ita per Spiritum efficaciter Deus agat, vt tamen adhibeat verbi instrumentum, ad inflammandum boni desiderium, ad discutiendum torporem, ad eximẽdam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem: imo ad eius odium, tædiumque generandum, vno verbo, ad eos præparandos, ad gratiam recipiendam.

III. Bellarminus ex tribus his responsis, duo prima, in vnum confundit, pro sua autoritate. Ego distinguam, vt Caluinus respondet ad primum: Augustinum toto eo libro sumere pro certo, eis qui corripiuntur, non deesse auxilium gratiæ, quo possint, si velint, ex correptione proficere, orare, dolere, erubescere, concipere desiderium vitæ melioris. Secundo eum librum fuisse eodem tempore compositum, cum libro de Gratia, & Libero arbitrio, Epistolaque 46. Porro in ea Epistola Augustinum vti hoc ipso Papistarum argumento, *Nisi esset*, inquit, *Liberum voluntatis arbitrium, non diceretur in Psalmo, Intelligite insipientes in populo & stulti aliquando sapite.* Quibus verbis similia multa habet capite secundo de Gratia & Libero arbitrio, Non est autem credibile, Augustinum in libro de Correptione & Gratia. destruere, quæ alibi scriberet ad eundem Valentinum, eodemque fere tempore.

IV. Recito locum. tum Bellarminum videro, *Non se fallant, qui dicunt, vt quid nobis prædicatur, atq; præcipitur, vt declinemus à malo, & faciamus bonum si hoc nos non agimus: sed id velle, & operari, operatur Deus in nobis. Sed potius intelligant, si filii Dei sunt, Spiritu Dei se agi, vt quod agendũ est, agant, & cum egerint, illi à quo aguntur gratias agant. Aguntur n. vt agant, non vt ipsi nihil agat: & hoc eis ostenditur, quid agere debeant. vt, quando id agunt, sicut agendum est, id est, cum dilectione, & delectatione iustitiæ, suauitatẽ, quam dedit Dominus, vt terra eius daret fructum suum, accepisse se gaudeat. Quando autẽ non agunt, siue,*

omnino

omnino non faciendo, siue non ex charitate faciendo, orent, vt quod nondum habent, accipiant. Quid enim habebunt, quod non accepturi sunt, aut, quid habent, quod non acceperunt? Ergo, inquam, præcipiant tantummodo nobis, quid facere debeamus, qui nobis præsunt, & vt faciamus, orent pro nobis, non autem nos corripiant, & arguant, si non fecerimus. Imo omnia fiant, quoniam doctores Ecclesiarum Apostoli omnia faciebant: & præcipiebant quæ fierent, & corripiebant, si non fierent, & orabant vt fierent. Et paulo post, *O homo in præceptione, cognosce quid debeas habere.* Et reliqua, quæ Caluinus recitauit. Addo, quópiam indicauit Caluinus, ex de Spiritu & Litera, cap. 29. *Ideo proponitur iustitia legis, quod qui fecerit eam, viuet in illa, vt cum quisque infirmitatem suã cognouerit, non per suas vires, neque per literam ipsius legis, quod fieri non potest, sed per fidem concilians iustificatorem, perueniat, & faciat, & viuat in ea.*

V. Redeo ad Bellarminum: Supponit Augustinus, inquit, non deesse auxilium gratiæ, vt possint ex correptione proficere. Quid hoc ad rem, inquam? Quæstio est, Vtrum liberum arbitrium sit ad bonum malumque indifferens, siue vtrumque habeat in sua potestate. Pelagiani obiiciebant, Si non sit indifferens: Ergo inutiles esse præceptiones, correptiones, orationes. Negat consequentiam Augustinus, & assignat vtilitates: nempe has præcepta ostendunt, quid debeamus: reprehensiones, quid non habeamus, orationes, vnde habere possimus. Hinc conficitur, non sequi, quia præcepta nobis dantur, aut corripimur, aut orare iubemur: ideo statui arbitrium liberum habere in sua potestate bonum præstare. Hic vero optem Bellarminum audire docentem, quomodo ad confirmandam illam consequentiam, siue olim Pelagianorum, siue nunc Papistarum, pertineat hæc suppositio adiutorij gratiæ. Imo sic confirmatur solutio. Nam adiutorium gratiæ, si supponendum est: tum significatur esse necessarium. Quod si est, tum omnino falsum, habere in sua potestate liberum arbitrium, vtrumuis. Nam neque qui decumbit infirmus, dicitur habere in sua potestate surgere, quia eget auxilio subleuantis, etsi cum hoc auxilio, non tantum possit surgere: sed etiam actu surgat.

VI. Quod autem addit ex libro de Gratia & Libero arbitrio: item ex Epistola quadragesima sexta, quid habet momenti? Vtitur hoc eodem argumento. Quid tum? An ad idem probandum, quod Pelagiani, quod Papistæ: nimirum habere quemque in sua potestate bene viuere, vel secus? Minime vero. Quid igitur? vt probet liberum arbitrium. Omnino, inquam, & recte. Nam & nos esse concedimus. Sed debuit Bellarminus aduertere, Augustino cum duplici hominum genere fuisse negotium, & quidem Monachorum, quorum alij sic gratiam statuebant, vt negarent liberum arbitrium, alij sic statuebant liberum arbitrium, vt gratiam conuellerent. Aduersus vtrosque docet, & liberum arbitrium retinendum, & tamen gratiam stabiliendam: hoc nimirum sensu, vt illud absque hac nihil possit boni.

VII. Verba audi: ex Epistola 46. *Proinde librum, vel Epistolam meam, quam secum ad vos supradicti attulerunt, secundum hanc fidem intelligite, vt neque negetis Dei gratiam, neque liberum arbitrium sic defendatis, vt à Dei gratia separetis, tanquam sine illa, vel cogitare aliquid, vel agere secundum Deum vlla ratione possimus, quod omnino non possumus.* Et habere quisquam dicat in sua potestate, quod Augustinus negat omnino posse? Epistola 47. est etiam ad eundem, de eadem re, & quod vrget Bellarminus, eodem tempore, adde per eosdem tabellarios scripta, *Boni vero etiam ipsi quidem, non solum secundum suæ bonæ voluntatis merita præmium consequentur: sed etiam ipsam bonam voluntatem per Dei gratiam consequuti sunt.* Et rursus, *Quantum ergo potuimus, egimus cum istis, & vestris, & nostris fratribus, vt in fide sana Catholica perseuerent: quæ neque liberum arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonam, neque tantum ei tribuit, vt sine gratia Dei valeat aliquid, siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perseueranter proficiat, siue vt ad bonum sempiternum perueniat.*

VIII. Quid plura? non tantum Epistola 46. potuit hoc argumentum Bellarminus obseruare. Sed etiam ista 47. Cur non indicauit? Ne vna solutionem indicaret. Audi argumentum, *In his verbis* (recitabat ex 4. Prouerbiorum) *sanctæ Scripturæ considerate fratres, quia si non esset liberum arbitrium, non diceretur: Rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige, ne declines in dexteram, neque in sinistram.* Sed audi statim quæ sequuntur, *Et tamen sine Dei gratia, si posset hoc fieri, non postea diceretur, ipse autem rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace producet.* Et nonnullis interpositis. *Sic ergo intellige, quod tibi præceptum est: rectos cursus fac pedibus tuis, vt noueris cum hoc facis, à Domino Deo tibi præstari, vt hoc facias.* Non est igitur in libero arbitrio situm; si aliunde ei præstatur.

IX. Ad secundum, Bellarminus; primo instat iis exemplis Christi & Pauli, liberum arbitrium efficaciter probari. Probat; quia nemo sanus hortatur, corripitue infantes, vel insanos: sed tantum adultos & mentis compotes. Esse autem simile hortari hominem non liberum ad eligendum bonum; & corripere si non eligat: ac si quis hominem in profundum puteum lapsum, hortetur ad exeundum; quum non possit. Secundo, quum legimus, *sine me nihil potestis facere*, & similia; recte probari inde, Liberum arbitrium egere gratia Dei. At eam gratiam, quæ necessaria sit ad faciendum, quod Deus præcipit, nemini deesse.

X. At ego moneo iis exemplis non posse probari liberum illud arbitriũ habere in sua potestate bonum & malum. Quia ex iis exemplis constat, non tantum moneri, corripiue homines: sed etiam doceri, non esse in iis positum vt bene agant: nisi quantum acceperint à gratia. Et addo eadem responsione ad idem argumentum, vsum esse Prosperum Epistol. ad Ruffin. *Dictum ergo aiunt libero arbitrio vtentibus, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiã vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quoniam mitis sum, & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est; & onus meum leue. Quod ad omnes homines volunt pertinere, laborantes in incerto istius vitæ, oneratosque peccatis: vt qui voluerint mansuetudinem & humilitatem Saluatoris imitari, & iugum mandatorum eius subire, inueniant requiem animabus suis in spe vitæ æternæ. Qui autem hæc facere noluerint, sua culpa careant salute: quam si voluissent, potuerint obtinere. Sed audiant & dictum à Domino, libero arbitrio vtentibus: Sine me nihil potestis facere: &, Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me attraxerit eum: &, Sicut Pater viuificat mortuos, ita & Filius quos vult viuificat: &, Nemo nouit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis nouit, nisi Filius & cui voluerit Filius reuelare. Quæ omnia cũ sint incommutabilia, & nequeant vlla interpretatione in sensum alium detorqueri, quis ambigat tunc liberum arbitrium cohortationi vocantis obedire, cum in illo gratia Dei affectum credendi, obediendiq; genuerit? Alioquin sufficeret moneri hominem, non etiam in ipso nouam fieri voluntatem: sicut scriptum est, Præparatur voluntas à Domino: & sicut ait Apostolus: Deus est qui operatur in vobis & velle & perficere, pro bona voluntate.*

XI. Non moneri, non corripi infantes, & insanos, à primo audiui Bellarmino: & contra vidi centies. Sed quid ad me? Non enim perinde est nullum vsum habere liberi arbitrij, & habere, sed tantum ad malum; nisi per gratiam. De homine in profundum puteum lapso, simile, valde est dissimile. Quia qui non potest inde se eruere, vult tamen: ac proinde inuitus in putei profundo residet. At hic nihil huiusmodi. Quia liberum arbitrium ita est in peccati puteum demersum, vt non tantum eo sese deiecerit, sed etiam velit inde non exire. Itaque non bene concepit exemplum Bellarminus, referens hominem qui deiecerit sese, nec possit emergere: quum debuerit addere, ne velle quidem. Nam eos, qui non possunt, etsi velint, fateret forte non solere admoneri. Admonitio enim non dat vires: sed mouet voluntatem. At eum qui sic non potest; vt nec velit; & possit tamen aliunde, quam suis viribus, si velit, hunc moneri debere quis neget? Et ita fit in hoc argumento. Cecidit homo, ipse sese deiiciens: inde autem nec vult, nec potest educere sese. Et potest tamen educi per gratiam: itaque iure monetur: quanquam monitus non propterea à se possit. Audi Prosperum contra Collatorem, *Doces ergo, non posse quidem hominem per semetipsum apprehendere sanitatem: sed habere eum à semetipso desiderium sanitatis: & sua tantum sponte venire ad Medicum: non etiam hoc ipsum medici esse, quod veniat. Quasi vero anima ipsa non langueat: & corpori suo remedium sana prospiciat. Atqui totus homo ex ipsa & cum ipsa in profundum miseriæ suæ decidit: vbi eam, prius quam à medico notitiam suæ calamitatis accipiat, iacere delectat, amantẽ errores suos, & amplectentem falsa pro veris. Cuius salus prima est, vt sibi incipiat displicere, & vetustatem suæ debilitatis odisse. Sequens vero est, vt & sanari desideret, & à quo sananda sit, nouerit. Quæ curationem ipsius sic præcedunt, vt ei ab illo, qui eam curaturus sit, inferantur.*

XII. Recte concludi liberum arbitrium egere gratia Dei: nimis dilutum est. Nam egere etiam is dicitur, qui quum possit per se, tamen difficile possit: & hoc modo Pelagiani non contabantur agnoscere necessariam esse gratiam, vt homo, quod per liberum arbitrium poterat, facilius præstaret. Egere etiam is dicitur, qui etsi solus non possit perficere, tamen adiutus ab alio potest per se inchoare: vt in tollendo graui onere, vnus quilibet sociis eget, à quibus tamen nihil accipit virium: sed tantum omnes in commune conferunt. At Christus dicebat, *sine me nihil potestis facere:* vt necesse sit non addi nostris viribus vires Christi, sed omnino nobis à Christo suffici vires; alioqui nullas habituris. Quod si denique Bellarminus intelligat ita egere gratia Dei, quomodo qui in grabato iacebat, indigebat viris, qui eum deferrent: Ioannis 5. vt paralyticus ille alter, Marci secundo, opus habuit amicis, à quibus demitteretur de tecto: tum vero pax esto. Nam quid aliud Caluinus? Aut si in re consentimus, quid attinet vel λογομαχεῖν; vel σκιαμαχεῖν?

XIII. Sed nemini deesse eam gratiam, quæ necessaria sit ad faciendum, quod Deus præcipit: hoc vero non debuit dici à Catholico. Hanc enim gratiam Catholici profitentur dare vires necessarias; siue efficere, vt velimus, & faciamus. Imo Bernardus hoc opus negabat sine duobus effici posse; vno in quo sit, libero scilicet arbitrio: altero à quo sit; videlicet gratia. Quid ergo adesse mihi Bellarminus substituit? An quia sic adest, quomodo baiuli solent in foro venalem operam promittere; nihilo ipsi robustiores reddentes eos quibus adsunt? At non ita Veteres: imò non ita Catholici: adesse enim dixerunt efficiendo. Itaque sine ea nihil posse liberum arbitrium, hoc est, nisi quatenus in eo illa efficit & velle, & perficere. His autem verbis designatur gratia efficax. At gratiam efficacem omnibus hominibus adesse, quis vnquam dixit? Non certe Bellarminus, qui tantum sufficientem: cap. 1. lib. 2. de Gratia & Libero arbitrio.

XIV. Sed quis non miretur Bellarmini supinitatem, quum ita diceret? Concedit enim locis à Caluino citatis, significari Liberum arbitrium egere gratia Dei. Et tamen eam gratiam, quæ necessaria est ad faciendum quod Deus præcipit, omnibus adesse, statim affirmat. Quare, quo sensu hoc postremum? An vt gratiam necessariam ad faciendum quod Deus præcepit, eandem intelligat gratiam, quam ex iis locis doceri concedit libero arbitrio esse necessariam? An vero διαλεκτικῶς dixit: vt ex iis locis colligatur certa quædam gratia necessaria libero arbitrio: cæterum aliam quãdam esse gratiam, necessariam ad faciendum quod Deus præcipit, quæ omnibus adsit? Nam si διαλεκτικῶς; vagatur inconsiderate. Quid tum enim, si alia quædam gratia adsit; quæ tamen non ea sit, quæ ex iis locis colligitur necessaria libero arbitrio? Nam Caluino quidem sufficit, si probarit, absq; eã gratia nihil posse liberum arbitrium.

XV. Sin autem eadem gratia est vtrinque: ergo ea erit, quæ significabatur à Christo his verbis. *Sine me nihil potestis facere:* nam hic vnus est ex locis à Caluino citatis. Hæc autem gratia quomodo intelligenda sit, docet contextus. *Manete in me: & ego in vobis: Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: ita nec vos nisi in me manseritis: Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: nam absq; me nihil potestis facere.* Illud ergo, *sine me*, significat, nisi in me manseritis, & ego in vobis. Itaque Theophylactus: χωρὶς ἐμοῦ, inquit, τῆς ὑπ' αὐτοῦ ποιότητος καὶ ζωογονίας, οὐ δυνήσονται ποιεῖν οὐδέν. *Absque ab eo accepta qualitate, & viuificatione, nihil poterunt facere.* Augustinus, in Ioannem hom. 81. *Ne quisquam putaret saltem paruum aliquem fructum posse à semetipso palmitem ferre, quum dixisset, hic fert fructum multum: non ait; quia sine me parum potestis facere: sed, nihil potestis facere. Siue ergo parum siue multum; sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest: quia etsi parum attulerit palmes, eum purgat agricola, vt plus afferat. Tamẽ nisi in vite manserit, & vixerit de radice, quantũlibet fructũ à semetipso nõ potest ferre.* Ergo, interprete Augustino, *sine me*, est, nisi in me maneatis. Hæc erit igitur gratia hoc loco significata, qua manetur in Christo, & quidem ita vt palmites in vite. Et hanc gratiã omnib. adesse Bellarminus ausit dicere? Ergo, vt verbis vtar Theophylacti, illã ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ζωογονίαν, omnib. cõmunem faciet? Quorsum ergo illud ex alio loco, à Prospero itidem ad hanc ipsam rem comportato, *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, attraxerit eum?* Nam clarum inde, neque omnes attrahi; neq; omnes ve-

nire: & manerent in Christo qui ne venirent quidem? Hoc certe necessarium, si illa gratia mansionis, sine qua nihil potest fieri, omnibus esset communis. Sed absurditatem nemo non videt. Falsum ergo, hanc gratiam, quæ necessaria est ad faciendum quod Deus præcipit, omnibus adesse.

XVI. Sed tertium Caluini responsum, prolixius, seueriusque Bellarminus exagitat. Primo in reprobis: Caluinum pro sua summa scientia Dialecticæ, petere principium: quia sumat pro certo, Id quod necessario fit, posse esse peccatum proprie dictum: quod tamen sit in controuersia. Se igitur negare correptionem futuram esse flagellum conscientiæ ei, qui libertate arbitrij careat: aut facturam illum coram Deo inexcusabilem.

XVII. At ego de petitione principij, idem quod prius respondeo, donec disputatur, respondentem vrgere posse suam thesim: non ita tamen obiicientem. Itaque Aristoteles id vitium τοῦ ἐρωτᾶν tribuit in Topicis: & in Analyticis definit εἰ τὸ μὴ ἀποδεικνῦσθαι τὸ ἀποδεικνύμενον: Deinde, non id sumit Caluinus, quod Bellarminus vult: esse peccatum id quod necessario fit: sed id quod necessario fit male: hoc est ab eo à quo fit, non potest fieri non male. Denique correptionem non futuram flagellum ei qui careat arbitrij libertate: verum est, si simpliciter intelligatur quo modo Arbitrium liberum hominiinesse concedunt Catholici, hoc est, à se malum, nõ autem aliunde. At, si quomodo Papistæ, à se indifferens in bonum & malum, & æque in potestate habens male & bene viuere: tum hoc Caluinus qui respondentis partes hoc loco tuetur, non potest concedere Bellarminum autem qui interrogantis, siue obiicientis locum implet, mirum est nuda negatione fuisse contentum. Hæc scilicet est mirabilis Dialecticæ scientia: sed puto Iesuitica.

XVIII. Sed in Electis, responsum Caluini docet primo esse inutile: deinde obrui absurdis. Inutile, quia confirmet liberum arbitrium. Nam si corripitur qui peccauit, vt præparet se ad renouationem: ergo qui corripitur non vult præparari: & tamen potest velle præparari ad renouationem: si enim vult præparari, quorsum corripitur? si non potest velle præparari, nonne etiam frustra corripitur?

XIX. At hic vbi gentium Bellarminus esset quum hæc scriberet, miratus sum equidem. Neque enim apud se fuisse certus sum. Qui potuit apud se: qui quum legeret diserte in Caluino, imo describeret: *Per hortationem vult nos præparari:* hoc tamen ita vertit, vt diceret, *Si corripitur, qui peccauit, vt præparet se ad renouationem.* Quasi nihil interesset, inter, vt nos præparemur: & vt ipsi nos præparemus. Atqui multum interest: nam illud indicat, quid fiat in homine: hoc autem, quid in se faciat ipse homo. Illud non grauate Caluinus dixit: hoc vero nunquam admisisset. Concedo igitur stabiliri liberum arbitrium in potestate sua habere bene velle, & male, si quis doceat posse ipsum se præparare per exhortationem. Sed à Caluino stabiliri, hoc vero nego: qui eadem opera nego id eum dixisse. Porro præparari à Deo voluntatem hominis didicerat Caluinus à Scriptura: & apud Augustinum sæpe legerat.

XX. Iam absurda tria colligit: vnum. Posse ergo hominem sine gratia per Verbum externum præparari ad gratiam, eamque expetere, & quærere. Quia Caluinus distinguat operationem verbi, ab operatione Spiritus: & illam priorem esse vult, qua homo præparetur ad gratiam: hanc posteriorem, quæ gratiam ipsam adferat. Fuisse vero hunc errorem Pelagianorum. Alterum: posse ergo ante renouationem hominis, quæ fit per Spiritum, ex ipso homine aliquid boni exprimi, nempe desiderium ipsius renouationis, & præparationem ad eandem: contra quam ipse scribat eodem Institutionis libro capit. 3 §. 6. nihil vnquam boni ex corde humano exprimi posse, nisi penitus aliud fiat per renouationem. Tertium: Præparationem ergo istam esse priorem & posteriorem ipsa renouatione. Renouationem enim fieri, secundum Caluinum, per solam fidem. Hanc vero præcedere orationem. Quare renouationem præcedere orationem: ideoque etiam desiderium, & inquisitionem, & præparationem: cum tamen præparatio, desiderium, & inquisitio, præcedant renouationem.

XXI. Ast ego pueros mihi videre videor, magno conatu deturbantes castella quæ ipsi sibi in arena struxere pueriliter. Nam hæc absurda omnia certe consequuntur, si quis dicat, per hortationes effici, vt ipse sese homo præparet. Et hoc Bellarminus sibi finxit Caluinum dixisse. Quid ergo? Nimirum, pueriliter hic Bellarminus sudauit.

XXII. Quin etiam finxit Caluinum distinguere operationem Verbi, ab operatione Spiritus. At Caluinus tantũ distinguit Spiritũ operantẽ, ab instrumẽto. Audi. *Præcipua vtilitas erga fideles consideranda est: in quib. vt omnia* (& nota omnia) *per Spiritum suum agit Dominus: ita Verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat.* Atqui operantis, & instrumenti non sunt geminæ operationes: sed vna & eadem. Qui autem illudiam potuit fingere; potuit etiam addere prioritatem, & posteritatem. Sed vir bonus neutrum potuit.

XXXIII. Nihil obstat igitur, quominus vere alibi Caluinus dicat, nihil ab homine exprimi posse boni, nisi alius fiat per renouationem. Nam & hæc ipsa præparatio, quia fit non ab homine, sed à Deo, renouatio est. Fieri autem à Deo, discere potuit à Caluino Bellarminus, in hoc ipso argumento, *Si nihil exhortationes, reprehensioneſque apud pios aliud proficerent, nisi vt peccati redarguerent, essent eo ipso reputanda non prorsus inutiles. Nunc, quum, agente intus Spiritu, ad inflammandum boni desiderium: ad discutiendum torporem: ad eximendam iniquitatis voluptatem. & venenatam dulcedinem: contra autem ad odium tædiumque generandum plurimum valeant: quis audeat superfluas cauillari?* En tibi valere exhortationes: valere reprehensiones: sed agente intus Spiritu. Quid hoc est? Idipsum quod ante dixerat, agere Dominum per Spiritum suum: Verbumque non sine efficacia vsurpare. Ergo hoc ipsum bonum, quod per Verbum ab homine exprimitur, non est ab ipso homine, nisi renouato per Spiritum. Nec sibi iam contrarius Caluinus comperitur: sed Bellarminus impostor.

XXIV. De tertio absurdo satisfecerat Pighio obiicienti Caluinus libro 4. de Libero arbitrio: vt mirer à Bellarmino nude repositum, nulla habita satisfactionis ratione. Docuit igitur ille; ante regenerationem, Verbo excitari neminem posse ad expetendum Dei Spiritum. Vnde ergo illud Bellarmini, præparationem, desiderium, inquisitionem, præcedere renouationem? Docuit rursus prædicari verbum fidelibus, iam regeneratis, non vt nascantur, nouæ creaturæ, sed vt augescant & adolescant: Scilicet quia crescere & proficere tota vita nos oporteat. Quod ipsum etiam renouationis nomine à Paulo denotatur tertio ad Colossenses, *Quum exfueritis veterem illum hominem cum factis ipsius: & indueritis nouum illum, qui renouatur in agnitionem congruentem imagini eius qui ipsum condidit.* Et 2. ad Corinth. 4. *Etiamsi externus homo noster corrumpitur, internus tamen renouatur quotidie.* Quare si præcedere dicatur illa præparatio renouationem, siue regenerationem, non absolute intelligendum erit: sed secundum quid: nimirum, quatenus ea augescit. Et sic Paulus factum prædicat in Corinthiis, iam ante Christianis. Locus est posterioris septimo, *Video Epistolam illam* (priorem significat à se ad eosdem scriptam) *tametsi ad tempus, tristitia vos affecisse. Nunc gaudeo, non quod tristitia affecti fueritis: sed quod tristitia affecti fueritis ad resipiscentiam: nam tristitia affecti fuistis secundum Deum, vt nulla in re detrimento sitis affecti per nos. Nam qui secundum Deum est dolor, is resipiscentiam efficit ad salutem, cuius nunquam pœniteat: at mundi dolor mortem efficit. Ecce enim istud ipsum, quod secundum Deum tristitia affecti fuistis, quantum in vobis effecit studium? imo defensionem? imo indignationem? imo timorem? imo vehemens desiderium: imo zelum: imo vindicationem?*

XXV. Quanquam peccat etiam Bellarminus; quum Caluino tribuit illud suum, renouationem fieri per solam fidem. Nam, quomodo id doceat Caluinus, qui fidem constanter negat haberi, nisi infundente Spiritu Sancto? Qui fidem propriam esse fidelibus: fideles autem nullos nisi regenitos? Et omnino verum est, renouationem præire fidei: si minus tempore: certe ratione. Itaque concidit Bellarminianæ argutiæ Babel.

XXVI. Baptista autor Epitomes Bellarminianæ, addit hoc loco cauillum. Vel electus recipit necessario exhortationem, vel non. Si posterius: est quod intendimus. Si prius: ergo non est exhortatio, sed plusquam imperium: non solum enim imperat: sed necessario ad imperium mouet. Rursus, vel omnes necessario recipit, vel non omnes, sed aliquas tantum. Si prius: vnde ergo tot ad multas non conuertuntur exhortationes: conuertuntur vero ad alias: & alij nunc mouentur, alij minime? Si secundum; vel cæteræ exhortationes recipi possunt, vel non possunt. Si possunt ergo, Liberum Arbitrium circa illas erit. Si non possunt ergo, frustra erunt.

XXVII. Respondeo; nullum electum necessario recipere omnes exhortationes: sed duntaxat, quantum eas intus operans Spiritus efficaces reddit. Quomodo ipse Bellarminus, cap 21. de Gratia & Libero arbitrio; auxilium efficax appellat, quo Deus ita hominem vocat, & excitat, & iuuare dirigendo, protegendo, cooperando paratus est; vt infallibiliter reipsa velit ille, qui sic excitatur, & vocatur. Quæ tamen siue infallibilitas, siue necessitas, nihil minuit de libertate voluntatis: etsi verum sit, hanc libertatem non intelligendam, de indifferentia in bonum & malum.

XXVIII. His positis, in prima consequentia, quæ ponit, si non necessario admittitur exhortatio, ergo stabiliri liberum arbitrium in bonum, & malum: si intelligitur in genere, non admitti necessario omnes exhortationes; negatur consequentia. Nam eius diuersitatis non est caussa Liberum arbitrium, a quo omnes reiicerentur: sed gratia Dei, quæ quum vult, Arbitrium renouat, vt aliquas admittat. Si autem intelligat nullam: rursus negatur consequentia: quia hinc tantum conficitur Arbitrium esse liberum ad malum, vt nos contendimus. In altero membro; iam responsum, non omnes necessario admitti. Quod si de aliquibus etiam vrgeat: vt si aliquæ exhortationes admittantur necessario, non sint eæ exhortationes, sed plusquam imperia: negamus consequentiam: quia gratia efficaciter operans, nõ tollit voluntatem ac proinde neque libertatem: non enim cogit: sed euincit tantum non esse eam libertatem indifferentem ad vtrumque: imo, nihil posse in bonum, nisi quantum ei datur.

XXIX. Ad postremum: rursus negamus vllas exhortationes ad bonũ accipi posse solius Arbitrij viribus, imo omnes reiici, itaque non esse liberũ arbitrium indifferens in vtrumque. Nec sequi tamen, eas exhortationes frustra fieri; qua de re iam dictum est.

XXX. Horantius tribus his solutionibus tria dicauit capita, nempe, 32. 33. & 34. libr. 1. Locor. Catholic. Verum tam verborum abundans; quam rerum inanis. De Augustino manifeste lapsum. Non enim verum; eum librum de Correptione & Gratia ab eo compositum, vt obuiam iret argumentationibus eorum, qui liberum arbitrium cum gratia concordarent. Sed eorum potius, qui dicerent, quandoquidem sola gratia Dei fiat vt vitemus peccata; ergo nos vi quadam labi: ac proinde non esse peccatores corripiendos, sed Deum orandum. In eo autem libro ad hanc summam reuocari aduersarios. O homo in præceptione, cognosce quid debeas, & possis agere. In correctione cognosce id tuo te vitio non habere. In oratione recognosce, vnde accipias quod vis habere.

XXXI. Sed hic quis non miretur hominis? Reprimo me tamen; & mitto personam; rem excutio. Multiplex peccatum. Primo non dixit Caluinus Augustino negotium fuisse cum iis qui liberum arbitrium cum gratia conciliarent. Hoc Horantius audacule finxit. Tantum dixit simili argumento: Nimirum ab iis, qui non probabant spoliari hominem confidentia propria, id est, Arbitrij libertate in vtrumque: erantque Pelagiani: aut certe à Pelagianis non valde abhorrentes Monachi. Secundo; ridiculum fingi hic errorem nescio quem separatum non solum à Manichæo & Bardesane: sed etiam à Pelagio. Cum nihil sit aliud, quam argumentum ab absurdo, quo Pelagiani impugnarent doctrinam Augustini. En tibi miram hominis supinitatem. Tertio: Manifestarium crimen falsi. Non enim dixit Augustinus, *in præceptione agnosce quid debeas, & possis.* Sed tantum, *quid debeas habere.* Longe alio sensu.

XXXII. De Christo & Paulo, in altero Caluini responso: Quamuis, inquit, gratiam Dominus solus largiatur; nec quicquam possimus absque ea præstare æterna mercede dignum: hæc tamen veluti cœlestis quædam mercatura, numquam sine nostra voluntate exercetur.

XXXIII. Ast ego nego e Te responsum. Quæritur enim, vtrum, quid docet

cet hominem sua natura corrupta esse impotentem ad bonum, id est, non liberum in vtrumque inutiles reddat corruptiones, & adhortationes. Hoc Caluinus negat: & rationem suæ negationis repetit à Christo & Paulo; quorum vterque & illud docuit; & has tamen non neglexit. Hic debuit Horantius negare aut illud ab iis assertum: aut has neglectas. At ille neutrum. Cur non ergo dat manus? Gratiam non exerceri sine nostra voluntate, non est quod negemus. Quanquam illud de diuina mercatura, quorsum additum sit, non video. Sed gratiam sane non exerceri absque nostra voluntate, hinc apparet, quod fiat in ipsa nostra voluntate. Quomodo Bernardus: Absque duobus fieri negabat: vno, in quo fit: altero à quo fit. Sed non continuo, si fic non fit absque nostra voluntate: ideo voluntas antequam liberetur, esse potest ad bonum libera.

XXXIV. In tertij capitis parte illa, quæ de malis agit, histrionice exclamans quæ perpetua eius est consuetudo, in summa indignum Deo asserit, tanquam crudele & impium, quod nos vrgeat, nos vocet: si id non nisi ad nostram condemnationem sit cessurum: imo, si ipse respondendi nobis facultatem omnem abstulerit: & tantum vt eius iustitia in nostro peccato, cui velimus, nolimus, seruimus abundet. Cæterum, primarium finem correctionum, & admonitionum hunc esse, *nolo mortem peccatoris: sed magis vt conuertatur & viuat*, Ezechielis decimo octauo. In altera parte, quæ est de fidelibus, primo ferre non potest, omnia in iis agi à Deo per Spiritum. Secundo, ne illud quidem; vsurpari à Deo verbum suum tanquam instrumentum, non sine efficacia. Quia effatum non sit vniuersale. Et contra citat. Quoties volui congregare vos ad eum modum, ad quem gallina pullos suos, & renuistis; Matthæi 23. Et, tota die extendebam manus meas, ad populum contradicentem mihi, Esai. 65. Tertio, non admoneri nos eorum, quæ Deus facere vult: sed magis eorum, quæ nos facere vult, & nisi fecerimus, pœnam comminatur.

XXXV. Atqui, primo nulla aut impietas, aut crudelitas est, monere renuentes. Alioquin Deus & crudelis esset & impius. Quid enim? Nonne Pharaonem iussit, & quidem sæpius moneri, qui tamen non erat auditurus? Verba diserta. Exod. 3. *Sed ego scio, quod non dimittet vos rex Ægypti, vt eatis, nisi per manum validam.* Imo capit. 4. *Vide vt omnia ostenta quæ posui in manu tua, facias coram Pharaone. Ego indurabo cor eius, & non dimittet populum.* Similiter capit. 7. Quid? non Iesus multa signa fecit coram iis, qui nec credebant, nec poterant credere? Ioannis 12. *Quum autem tot signa coram eis edidisset, non credebant in eum. Vt sermo Esaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit sermoni nostro & brachium Domini cui retectum est? Propterea non poterant credere, quia iterum Esaias dixit, Excæcauit oculos eorum, & obturauit corda eorum.* Ergo verum à Deo corripi admoneriq; non eos tantum, qui obtemperare possunt: sed eos etiam, qui non possunt. Illud tamen Sycophanticum est; quod dicitur, Deum abstulisse omnem facultatem respondendi: Illud etiam, peccato nos seruire velimus, nolimus.

XXXVI. Primatium finem admonitionum esse, *Nolo mortem peccatoris*, concedam: Admonitionum, inquam: at non admonentis: Deus enim in omnibus sibi finem primarium proponit gloriam suam: cui seruit etiam mors peccatoris. Sic enim dicitur fecisse impium in diem perditionis. Et Exod. 9. ad Pharaonem: *Iccirco posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.* Non ergo admonentur isti præcipue & primario, vt ne morerentur: contra quam putat Horantius. Quid ergo? Nempe verum; nolle Deum mortem peccatoris, voluntate ea, quam signi appellant: quam tamen velit voluntate beneplaciti. Et hæc ratio admonendi: nempe, vt inexcusabiles sint impij, in quorum impietate vera est mortis causa. Fit autem hæc impietas eo manifestior, quo sæpius, quo seuerius adhibitæ fuerint & correptiones & admonitiones.

XXXVII. Omnia in fidelibus agi à Deo per Spiritum, si non potest audire Horantius: cur legit Deum in iis efficere vt & velint, & faciant? Cur legit, Non sumus idonei ad cogitandum aliquid ex nobis ipsis? Vsurpari verbum Dei efficaciter in omnibus, concedo falsum: sed nego Caluino dictum, cui de solis fidelibus sermo. Apud hos vero esse efficax verbum Dei ipsa testatur experientia: ipse, inquam, vsus correptionum, exhortationum. Itaque qui loci recitantur ex Matthæo, & Esaia, non pertinent ad fideles: sed ad infideles. Christus nempe ad Hierusalem trucidatricem Prophetarum: Esaias ad populum incredulum.

XXXVIII. Non admoneri nos eorum quæ Deus facere vult, verum, si facere sine nobis: nam horum nulla nobis pœna proponitur. Sed eorum quæ is vult in nobis facere nobiscum: hoc est, quæ ita vult facere in nobis, vt etiam nos faciamus: horum vero falsum est nos non admoneri. Augustinus, cum nactus esset Pelagianos obiicientes; *Vt quid nobis prædicatur atque præcipitur, vt declinemus à malo, & faciamus bonum: si hoc nos non agimus, sed id velle & operari Deus operatur in nobis?* Respondit de Correptione & Gratia capit. 2. *Intelligant si Filij Dei sunt, Spiritu Dei se agi, vt quod agendum est, agant.* Et capit. 3. *In præceptione cognosce quid debeas habere: in correptione cognosce tuo te vitio non habere: in oratione cognosce, vnde accipias quod vis habere.*

CAP. VI.

De locis præcipientibus.

I. ET hactenus fuere Papistarum argumenta, ab Impossibili: sequuntur alia è Scripturis, quæ Bellarmino libuit ostensiua appellare. Locorum ergo quinque classes à Caluino sumit Bellarminus: quibus sextam addit de suo, locorum ab illo prætermissorum. Quanquam Caluinus septem potius classes habet. Itaque nobis omnino erunt octo; quæ Bellarmino sex tantum.

II. Esto igitur prima classis locorum, vt Bellarminus vult, quæ præcipiunt aliquid homini faciendum, vel non faciendum. *Non habebis Deos alienos. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Cuius generis testimonia ad triginta colligit Augustinus cap. 1. de Gratia & Libero arbitrio. Ex quibus omnibus hoc fit argumentum. Præceptum est regula bene viuendi: Frustra autem datur regula ei, qui non potest deficere: aut non potest non deficere. Solum liberum arbitrium est, quod in via morum potest deficere, & non deficere: igitur frustra homini à Deo præceptum datur, si caret libero arbitrio: nil autem facit Deus frustra: igitur non caret homo libero arbitrio.

III. Mirare Bellarmini iudicium! qui argumentum hoc numeret inter ostensiua cum tamen sit ab impossibili. Sed & ambages obserua. Quum breuiter & rotunde potuerit dicere, Omnes leges dantur iis, à quibus possunt obseruari: At leges diuinæ dantur hominibus libero præditis arbitrio. Ergo homines præditi libero arbitrio, possunt leges diuinas præstare. Sic certe voluit Pighius libr. 4. de Libero arbitrio, hoc ipsum argumentum examinans. Caluinus dixerat, *Præcipuum robur in præceptis locant, quæ putant dari non debuisse non potenti obsequi.* Pighius ad hæc; *Locamus*, inquit, *& in illis robur: & recte putamus dari non debuisse, nisi illi qui obsequium debitum præceptis in potestate haberet.* Nota phrasin huic homini quasi naturalem in hoc argumento: cuius vim alias obseruauimus. Hinc scire poteris, quicum res esset Caluino. Nam Bellarminus nonnihil deflectit: atque adeo non temere vtitur ea phrasi, contentus supponere duntaxat Liberum arbitrium.

IV. Sed & aduerte horrendam Panigarollæ impudentiam. Fingit Caluinum respondentem interdum ferri à Principibus leges, nulla alia de causa, nisi vt populi, contra legem committentes, in propriam perniciem ruant: ac tum potiores illas esse leges, quæ durissimæ sint atque asperrimæ, neque satius quicquam fieri ab eo principe, qui vexare, & affligere populos velit; quam leges constituere, quæ obseruari nulla prorsus ratione queant. Eiusmodi autem fuisse legem à Deo nobis datam. Proh Dei atque hominum fidem! quid impudentiæ apud inferos residui esse potest: si tantum hausit vnus cucullio? Quanquam Panigarolla, non φιλος cucullio: sed factus Episcopus Astensis. Ergo ne non Chorœbis, sed & cucullionibus? sed & Episcopis illud solenne, dolus: imo potius? scelus an virtus, quis in hoste requirat? illi viderint Catholici suspirent, & clament, Ναι ιχθυς Κυριος Ιησους.

V. Ego Caluini solutionem ita repræsento: quam male Bellarminus. Negat maiorem. Et merito. Nam nisi esset falsa: ergo vel homini destituto gratia Dei nulla lex poneretur; quod est absurdum, vnde enim iudicaretur? Vel homo ille destitutus gratia Dei, posset legem diuinam obseruare, quod est contra Scripturas, contra Patres, nec Bellarminus sane agnoscat. Sed Caluinus hoc ipsum probat, quia ad singulas partes præceptorum præstandas, necesse est nos vires aliunde accipere. Quod vt probet, præcepta distribuit tripliciter. Alia, quæ primam ad Deum conuersionem exigant, alia simpliciter de legis obseruatione agant, alia denique, perseuerare in recepta Dei gratia iubeant. De singulis autem locos recitat Scripturæ, qui docent non esse in nostra potestate. Prima *Conuerte me Domine: & conuertar: postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam.* Ieremiæ trigesimo primo: & alibi sæpe. Secunda, quia innumeri sint loci, qui testificentur Dei esse donum, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Tertia, quia Paulus doceat vim constantiæ à Deo petendam, ad Ephesios 6. *Quod superest fratres, sitis fortes per Dominum.* Posterioris ad Thessalonicenses 1. *Cuius etiam rei gratia precamur sæpe pro vobis, vt vos dignetur ista vocatione Deus noster: & compleat omnem suæ bonitatis gratuitam beneuolentiam, & opus fidei potenter.*

VI. Et quia hic erat in promptu obiectio gemina, vtramque soluit. Primum frustra dari legem obiiciunt, si non possit impleri. Ille negat: Nam primo, ostendi per eam peccatum. Vnde Paulus, *Legem propter trangressiones positam esse*, ad Galat. 3. *Per legem esse cognitionem peccati.* ad Roman. 4. & ad Galatas, *Legem peccatum efficere:* ad Roman. 7. Deinde: simul ac, quid agendum sit lex præscripsit, obediendi virtutem à Dei bonitate esse docet: ideoque ad preces inuitat, quibus eam nobis dari postulemus. Ego addo; propositas esse certas promissiones, quibus Deus suis pollicetur se daturum vim illam obediendi: quod cum sit, tum certe apparet non esse frustra legem datam: sed vt sit regula viuendi, iis qui eam vim ad bene viuendum acceperint.

VII. Rursus obiiciebant, non fieri verisimile Dominum truncis, ac lapidibus, legem hanc destinasse. Ille negat quenquam hoc persuadere moliri: negat esse laxa, siue impios, dum aduersari Deo suas libidines per legem edocti, suo ipsorum testimonio rei fiunt: siue pios, dum suæ impotentiæ admoniti ad gratiam confugiunt.

VIII. Bellarminus primo suum argumentum efficacissimum esse defendit, autoritate Augustini, qui libro de gratia & libero arbitrio, eo penè vno vtatur ad probandum liberum Arbitrium. *Reuelauit nobis Deus*, inquit, *per Scripturas Sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium: quomodo autem reuelauerit, commemoro, non humano, sed diuino eloquio. Primum, quia ipsa diuina præcepta homini non prodessent, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium.* Et infra. *Quomodo iubet, si non est liberum arbitrium?* Rursus. *Iam multa mandata quid ostendunt nisi liberum arbitrium voluntatis humanæ?* Et postea. *Nempe vbi dicitur, noli hoc, & noli illud: & vbi ad aliquid faciendum, vel non faciendum, in Domini monitis, opus voluntatis exigitur; satis liberum demonstratur arbitrium.*

IX. Postea considerat Caluini solutiones. Sed hoc posterius videro. Nunc dico, frustra se tueri Augustini exemplo. Etsi enim eodem medio Augustinus vtatur, tamen quæstiones sunt diuersæ. Nec sequitur, si ad Augustini quæstionem bonum est argumentum; non esse inutile ad hanc quæ nunc disputatur. Quid enim disputabat Augustinus? esse Liberum arbitrium: contra nescio quos Monachos, qui id funditus negarent. Nos autem concedimus esse certum, si nullum sit Liberum arbitrium; nullam etiam legem esse: quomodo, lapidibus, arboribus, brutis. Nam & res ipsa testatur nulli creaturæ legem esse, nisi Angelis & hominibus: quæ solæ creaturæ liberi sunt arbitrij.

X. Quid autem nos nunc disputamus? Esse-ne Liberum arbitrium? Minime. Nam id confectum superiore libro. Quid ergo? Nimirum, quænam sint eius Liberi arbitrij vires ad bonum Theologicum: siue, vt loquitur

Bellarminus, ad bonum morale. Itaque argumentum à Caluino conceptum fuerat hoc modo. *Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi probatum sit; his præstari posse necessario consequatur.* Audin'? non concludi, esse Liberum Arbitrium: sed eius facultatibus præstari posse, quicquid in mandatis exigitur? Quinetiam Pighius disertius negabat dari debuisse, nisi ei, qui debitum obsequium haberet in potestate.

XI. At Augustinus, quum plurimus sit in stab liendo Libero arbitrio voluntatis: tum vero haberi in potestate humana obsequium mandatis debitam nunquam dixit: imo constantissime refutauit: & quidem aduersus hoc ipsum de quo agimus, argumentum. Capit. 16. de Gratia & Libero arbitrio. *Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt, Non iuberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideo iubet aliqua, quæ non possumus, & nouerimus, quid ab illo petere debeamus. Ipsa est enim fides, qua orando impetrat, quod lex imperat.* His multa addit: & quidem ἀγωνιστικῶς. Sed vide; distinxisse inter posse fieri ab homine: & nos non posse facere. Nam quum obiiciunt Pelagiani, nihil Deum iussurum, quod scisse facere. Nam quum obiiciunt Pelagiani, nihil Deum iussurum, quod sciret ab homine non posse fieri: concedit: & tamen statim quædam asserit iubere, quæ non possimus. Nimirum quia, qui dicit non posse ab homine fieri, quæ non possimus. Nimirum quia, qui dicit non posse ab homine fiebere

bile: sed est tamen impossibile: quia ille decoxit. Iam vero Caluinus hoc loco impossibile accepit hoc secundo sensu. Testis locus ipse, *De promissionibus eiusmodi, quæ conditionem habent appositam, alibi dicemus, vt palam futurum sit, in earum impossibili complemento nihil esse absurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia sua demerenda inuitat, quos nouit esse prorsus impotentes.* Impossibile ergo complementum, quatenus sumus impotentes. Impotentes autem quomodo? Tota Caluini doctrina docet à peccato. Non igitur eodem sensu impossibile complementum homini & saxo. Nam saxo absolute impossibile est: itaque si saxo hæ conditiones ferrentur, non possent nisi ironice dici. Prosper contra Collatorem, *Ignorat id se suo vitio perdidisse: Et non ideo iniquam esse exactionem, quia ad reddendum quod debet, idoneus non est.*

VII. At Bellarminus nulla facta distinctione in hanc partem totus abit, vt probet locos Scripturæ, in quibus eæ conditiones exprimuntur, non esse Ironicos. Quo fructu? Nimirum eodem, qui ad eos redit, qui cum laruis luctantur.

CAP. VIII.

De exprobrationibus.

I. TErtia Classis continet locos, quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat stetisse, quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit. Numeror. 14. *Amalec & Chananæus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere Domino.* Ieremiæ 7. *Quia vocaui vos & non respondistis, faciam huic domui sicut feci Silo. Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: ideo proiecta est à Domino.* Negant autem simile quicquam exprobrari posse iis, quibus peccati dominio obnoxiis liberum non fuit vocem Dei auscultare, iis, quorum potestatis non fuit ea mala effugere.

II. Respondet Caluinus, iis recte exprobrari hæc omnia qui culpæ tenentur conuicti. Eos autem teneri conuictos, quibus causa contumaciæ fuit praua sua voluntas. Porro omnibus hominibus suam voluntatem esse causam contumaciæ: ac proinde omnes homines, dum non audiunt Deum præcipientem, teneri culpæ conuictos. Itaque omnibus, non audientibus vocem Dei, merito istas exprobrationes competere. Atque adeo inutilem esse necessitatis prætextum. Esse autem vtiles: vt si obstinate in vitijs pergant, discant in calamitatibus suam potius nequitiam accusare ac detestari, quam Deum iniquæ læuitiæ insimulare. Sin autem docilitatem non exsuerunt; peccatorum tædio capti, quorum merito miseros sese ac perditos vident, in viam redeant, ac idipsum seria confessione agnoscant, quod Dominus obiurgando commemorat. Hanc vtilitatem in piis obseruari Danielis nono, illam in impijs apud Ieremiam; cui Deus prædixerat futurum, vt ij ad quos eundum erat illi, non audituros.

III. Hic Bellarminus mirus est artifex. Primo enim totam argumenti faciem inuertit: qua tamen Pighius contentus fuerat. *Etiam hanc*, inquit, *agnoscimus vt nostram, & sanctorum Patrum, ex Scriptura locis, quæ exprobrationes continent aduersus Simonem illum atque eius discipulos, rationem irrefragabilem.* Et recitauerat tamen ipsissima Caluini verba. At Bellarminus locos mauult, qui doceant per hominem stetisse, quominus bene ageret, & peccata vitaret. Secundo, citatis locis alios admisceat; quos Caluinus separauerat: imo etiam Pighius. Quod & nos seruabimus.

IV. Caluini responsum Pighius paucis his verbis eludit. *Quæ tu commiseris meræ nugæ sunt: & indigna, quæ sigillatim persequar: & fere in singulis ipse pugnas tecum.* Sic nouus Thraso solo spiritu turres disiicit; vrbes capit, regna euertit.

V. Bellarminus primo negat, Caluinum iuuare hæreditariam malitiam: quam illi pœnam doceant esse non culpam, nisi ei libera voluntate obediatur. Caluinum autem, culpam esse, debuisse probare, non sumere. Secundo, quod dixit Caluinus peccatores reprehendi, vt peccatorum tædio in viam redeant; negat eo argumentum solui. Quia si possint peccatores audita obiurgatione, tædio peccatorum affici, & in viam redire, liberum arbitrium habere se demonstrant.

VI. Sed Bellarminus sui semper similis, præscribit Caluino disputandi leges, pro arbitrio: quas nullus agnoscat. Caluinus hic respondentis partes sustinet: itaque satisfacit officio, si distinguat: & ita ostendat fontes cauillorum. Nam toto hoc argumento perpetuum est, vt is, qui dicitur non posse præstare legem, intelligatur, vel suo vitio impotens, vel aliena vi. Nam si suo: nihil obstare, quominus exprobretur ei legis præuaricatio: etsi iam implere non possit: quomodo ne hoc quidem obstitit, quominus præcepta darentur, vt dictum est. Aliena autem vi impotentem hominem esse, alienum est à Caluini doctrina. Hic Bellarminum, qui partes interrogantis sustinet, erat necesse, non à Caluino probationem exigere: cui ad respondendum sufficit distinguere: sed docere ipsum, vel ei qui proprio vitio impotens est, non posse exprobrari legis transgressionem: vel certe hominem sic impotentem factum non suo vitio: sed aliena vi. Quod si neutrum præstet, dato manus, & veritatis vires agnoscito.

VII. Porro hæreditariam corruptionem pœnam esse non culpam, nisi ei libera voluntate obediatur, in omnes partes absurdum est. Nam hæreditariam corruptionem, id est, originale peccatum: non esse culpam; nullo sensu vere dici potest. Si enim non est culpa, ne peccatum quidem est. Deinde illud, nisi ei libera voluntate obediatur, quorsum? Nam vel libertatem intelligit eam, quam Veteres, quum dicerent, vbi libertas, ibi voluntas: & viciſſim, vbi voluntas, ibi libertas: ac tum non potest peccato originali non libera voluntate obediri. Omnino enim ipsam voluntatem occupat, & abducit à Deo. Sin autem libertatem æque indifferentem ad bonum & malum, tum vero hoc nunquam accidere potest homini corrupto, & vere si hoc ponat, Bellarminus excusare non potest petitionem principij: quum sit obijciens.

VIII. Secundum Bellarmini responsum facilius est: si possunt inquit, peccatores tædio affici, & in viam redire: ergo habent liberum arbitrium. Liberumne, inquam, indifferenter ad bonum & malum? nam hæc quæstio est. At ego nego consequentiam. Nam his exprobrationibus, non omnes peccatores ita affici, notauit Caluinus: sed tantum pios, id est, Spiritu Dei regeneratos: qui si ita afficiuntur; non suis viribus, sed Spiritu intus agente afficiuntur; à quo liberatur à mala necessitate eorum arbitrium liberum. At impij, etsi forte tædio affici possunt, vt Cain, qui obiurgatus à Deo, exclamauit, *Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear.* Genes. 4. At certe in viam non redeunt. Ideo Paulus 2. ad Corinth. 7. duplicem distinguit tristitiam, aliam seculi, quæ mortem operatur: qualis nempe in Iscariote fuit: aliam secundum Deum, quæ pœnitentiam efficit ad salutem, cuius nunquã pœniteat. Itaque rursus Bellarminum dico debuisse contra Caluinum probare, vel eos; qui ita obiurgati, tædio afficiuntur, redeuntque in viam, suis sui arbitrij viribus, ita affici, ita redire: non autem per Spiritum renouatos: vel certe eos, qui vel tædio non afficiuntur, vel affecti non redeunt in viam, habere liberum arbitrium indifferenter ad peccandum, & non peccandum. Si neutrum possit, dato manus, & veritatem agnoscito.

CAP. IX.

De locis, Psalm. 68. 95. 119. & 2. Pet. 1. & 1. Thess. 5. & 1. Ioan. 5.

I. QVarta Classis continet hos locos Psalmo 68. *Generatio praua, quæ non direxit cor suum.* Et 95. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Et 116. *Inclinaui cor meum ad obseruanda mandata tua.* 2. Petri 1. *Adijcite fidei vestræ virtutem.* 1. ad Thessalonic. 5. *Spiritum ne extinguite.* 1. Iohan. 5. *Quisquis ex Deo est, seruat seipsum.* Et hos locos agnoscit Pighius ad duci solere pro demonstranda arbitrij libertate, nimirum (nam id semper intelligendum) indifferente in vtramuis partem. Quanquam potiores esse negat. Et hanc, opinor, ob causam sibi præteruolare putauit licitum.

II. Bellarminus confudit cum præcedenti classe, & argumentum struxit in hunc modum: vel potest is qui peccat, non peccare, vel non potest. Si potest, habet igitur liberum arbitrium. Si non potest, igitur Deus frustra queritur, quasi per hominem steterit, quo minus bene ageret, quum aliter facere non potuerit.

III. Sed illi loci considerantur à Caluino distincte, vt alij doceant omnem contumaciæ culpam hærere in hominum prauitate. Ex iis autem stulte colligi cor esse in vtramque partem flexile: quia eius præparatio non esset à Deo, quod est contra Scripturam. Alij hortentur ad bonum. Sed in illis tenendum, quod Paulus docet 2. ad Philipp. *Proinde dilecti mei, sicut semper obedistis, non vt in præsentia mea, cum timore ac tremore vestram ipsorum salutem conficite. Deus enim est, qui efficit in vobis, vt velitis, & vt efficiatis, pro gratuita sua benuolentia.*

IV. Ex istis facile satisfit dilemmati Bellarminiano: distinguendo, vtrum illud posse peccare, vel non peccare, intelligat à seipso, an à gratia. Nam si à seipso: negamus posse non peccare. Ergo, inquit, Deus frustra queritur. Negatur consequentia. Nam qui non potest à seipso; vel aliena vi vel suo vitio est impotens. Si suo vitio, ergo corripiendus; ac proinde Deus merito queritur de homine. Si aliena vi, fateremur frustra corripi. Sed hoc falsum est de homine. Iam si à gratia: concedimus posse non peccare. Ergo, inquit, habet liberum arbitrium. Nimirum, inquam, à gratia liberatum: ac proinde non indifferens sua natura in vtrumque.

CAP. X.

De loco ex Deut. 30.

I. SEorsim à reliquis visus est mihi tractandus locus ex Deuteronomij 30. quem & Pighius & Bellarminus, ita connectunt præcedentibus, vt tamen, specialiter de eo disputent; tanquam maioris momenti; &, vt loquitur Pighius, efficaciori. Nam & Caluinus etiam separauerat.

II. Moses igitur, post legem promulgatam, hunc in modum populum contestatur, *Mandatũ hoc, quod præcipio tibi hodie, nõ est supra te, nec procul positum. Non est in cœlo situm, vt possis dicere, Quis nostrũm valet ad cœlum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atque opere compleamus? Neque transmare positum, vt causeris, & dicas, Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos deferre, vt possimus audire, & facere quod præceptum est? Sed iuxta te est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illud.* Quod ita dictum, vt legis implendę possibilitatem, atque adeo facilitatem indicaret: omnemque ex eius impossibilitate excusationem, tergiuersationemque excluderet, pro certo habet Pighius.

III. Respondet Caluinus, primo posse locum cauillando eludi, quod non de obseruationis, sed cognitionis facilitate, ac procliuitate agatur. Secundo vere responderi, Mosen agere de Euangelij doctrina: teste Paulo 10. ad Romanos, *Moses describit iustitiam, quæ est ex lege: Quod qui præstiterit ea, viuet per illa. At quæ ex fide est iustitia, ita dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? hoc est Christum ex alto deducere. Aut, quis descendet in abyssum? hoc est Christum ex mortuis reducere. Sed quid dicit: Prope te verbum est in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est verbum illud fidei, quod prædicamus.* Et, quamquam in Apostoli nomine, satis superque sit autoritatis: tamen eius expositionem confirmat duplici argumento. Primo, quia si de nudis præceptis loquutus esset Moses, vanissima confidentia populum inflasset, aggressurum legis impletionem, tanquam suis viribus non difficilem. Secundo, quia paulo ante legitur, *Circumcidet Dominus Deus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, vt possis viuere.* Vnde constat Mosen hanc facilitatem non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus Sancti posuisse, qui opus suum potenter in humana infirmitate peragat.

IV. Contra priorem solutionem Pighius asserit non de cognitione legis tantum, sed etiam de impletione loqui Mosen. Probat: quia semper ambo coniungat, vt audiamus, atque opere compleamus: vt possimus audire, hoc est, intelligere, & facere, quod præceptum est. Secundo,

illud non ſupra te, nec procul poſitum à te, id eſt, non vires tuas excedens, ſed eiſdem attemperatum. Bellarminus primo notat hanc ſolutionem à Caluino appellari cauillatoriam. Deinde etſi Moſes loquatur de facilitate cognitionis, tamen ex ea colligi velle, in poteſtate populi fuiſſe mandata ſeruare, vel non ſeruare. Probat: quia paulo ante dixerat, *Reuertetur Dominus, vt gaudeat ſuper te in omnibus tuis bonis, ſi tamen audieris vocem Domini Dei tui, & cuſtodieris præcepta eius.* Tum ne populus reſponderet, ſe non poſſe implere præcepta aut neſcire, quid Dominus vellet, adiungit, *Circuncidet Dominus cor tuum, vt timeas eum.* Vbi promittitur auxilium gratiæ contra excuſationem impotentiæ. Denique addit, *Mandatum hoc non ſupra te eſt:* vbi tollitur excuſatio ignorantiæ.

V. Ego fateor à Caluino eleuari pondus huius ſolutionis: quam tamen, quo magis conſidero, & aduerſariorum exceptiones examino; non eſſe nullo loco dignam facile mihi perſuadeo. Itaque non negligam illuſtrare quamuis Caluinus Pighio reſpondens, dedignatus ſit. Cauſſa mihi ſatis iuſta quod habeam Bellarminum conſentientem, agi de ignorantiæ excuſatione, libri de Gratia & Libero arbitrio, tum capite vigeſimo primo, vbi hoc argumentum tractatur: tum etiam ſexto, vbi diſputatur contra Pelagianos. Et ſane infirmiores fuerunt Pighio vires, quam vt id doceret non poſſe intelligi. Ambo coniunguntur apud Moſen: nimirum audire & facere. Intelligo, inquam. Sed vtrumque fuiſſe æque facile, hoc vero non ſequitur. Audiebat quicunque aures habebat, vi illa naturali, cuilibet animalium inſita. At non æque faciebat, quicunque cor habebat: ſed cui cor ipſum erat circuncifum. Enimuero, quia diſcuntur leges per auditum, nec implentur; niſi quæ cognoſcuntur: omnino impletionem præcedit cognitio: cognitionem auditus. Sed neque cognitio infert impletionem: alioquin mentitus eſſet Paulus, quum dixit ad Romanos 2. *Prædicas non furandum, & furaris.* Multo minus auditus. Nam & Iacobus non fruſtra auditores ſeparat à factoribus, capite primo.

VI. Nec mouet me etiam Bellarminus, qui, ex facilitate cognitionis colligi vult, fuiſſe in poteſtate populi, mandata ſeruare, vel non ſeruare. Nam hoc falſum eſt. Alioquin oporteret, quæcunque facile audiuntur, facile præſtari. Quod non eſt ita. Nam primum, quæcunque facile audiuntur, non tamen facile intelliguntur, non pauca enim manent obſcura. Sic Chriſtus ſolis Apoſtolis datum eſſe dicebat intelligere myſteria, Matthæi 13. Quæ autem non facile intelliguntur, nec facile præſtantur: tum autem nec quæ intelliguntur, eadem etiam præſtantur, alioquin fruſtra Dominus diſtinxiſſet ſeruum, qui, cognita voluntate domini ſui, feciſſet digna plagis, ab eo qui omnino non norat.

VII. Nihil autem ineptius probatione Bellarminiana. Erat, inquit, *paulo ante* dictum, *Si audieris vocem Domini Dei, & cuſtodieris præcepta eius.* Intelligo. Sed quid propterea? Tum ne populus reſponderet, ſe non poſſe implere mandata, aut neſcire quid Deus vellet, adiungit, *Circuncidet Dominus cor tuum.* Ita ne, inquam? Atqui hæc verba dicta ſunt ante illa. Næ Bellarminum oportet alicubi in camera meditationum obdormiſſe, cum hæc ſcripſit, tam ὑστεροπρώτως, nec tamen μιελκᾶς. Tum autem quid eſt in cauſſa manifeſte præuaricari, ſi hoc non eſt? Nam his verbis promitti conceditur auxilium gratiæ, contra excuſationem impotentiæ. Ergo, inquam, neceſſe eſt concedi impotentiam: cui remedium nullum ſit, niſi à gratia. En tibi quid poſſit veritas: quæ obnitentes aduerſarios obtorto collo ad ſe retrahit. Habemus ergo, conſentiente Bellarmino, impotentiam populi in præſtandis mandatis: habemus auxilium gratiæ ad ea præſtanda. Ergo merito negamus Moſen docuiſſe, populo ſufficere ſuas Arbitrij vires ad præſtandum mandata.

VIII. Venio ad alterum Caluini reſponſum ex Paulo. Hoc Pighius negat quicquam dici potuiſſe abſurdius, euidentique Moſis ſententiæ magis cõtrarium: qui diſerte, *Mandatum hoc, quod tibi præcipio hodie.* Negat etiã contradicere Paulum: qui, etſi quomodo Moſis verba ſuo inſtituto, iuſtitiæque fidei accommodet (quod illi fere eſt perpetuum) tamen non tollat ſenſum literæ.

IX. Hem quã truculente: qui ne à Paulo quidẽ manus violentas abſtineat? Nihil abſurdius, inquis. Vide quem ferias? Non enim Caluinum. Sed Paulum, qui διαρρήδην, *Quæ ex fide eſt iuſtitia, dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendet in cœlum: & reliqua.* Sed is quoquomodo Moſis verba ſuo inſtituto accommodat: & hoc illi fere perpetuum. Quoquomodo, in quis? etiam per vim? etiam contra mentem? Hem: comprime linguam ſceleratam. Aut ſane Chriſtiani aures obturabunt, ne audiant. Illud tolerabilius, non tolli ſenſum literæ. Sed debuit, non ſumere, quin potius probare non eſſe ſenſum literalem Moſis, eum quo Paulus vtitur. Nã certe ita credunt viri nonnullius nominis. Catholici, Caluinus, Gualterus, Martyr, Aretius in commentariis: & Iunius in Parallelis. Sed etiam Papiſtæ, Caietanus, Salmero; & alij fortaſſe. Etſi ſciam nonnullos in aliam ire ſententiam. Sed certe hi multum detrahunt neruis, & conſtantiæ Paulinæ orationis.

X. Fatetur tamen Caluinus contra Pighium, de lege intelligi primum, quatenus ad Euangelium tranſitus eſt, idque officij habet, vt ad Chriſtum manu ducat. Hoc Bellarminus arripit, & ſiue hic locus, inquit, ad Chriſtum pertineat in ſenſu literali, ſiue myſtico, ſiue non pertineat vllo modo, non multum laboramus. Id nobis eſt ſatis, ſi concedatur, quod nulla ratione negari poteſt, loqui Moſen etiam de præceptis ſeruandis: & docere, eſſe in poteſtate hominum illa ſeruare, & non ſeruare: ex quo liberum ſine vlla dubitatione demonſtratur arbitrium.

XI. At primo Caluinus non conſenſit loqui Moſen etiam de præceptis, ſed de lege, quatenus ad Euangelium tranſitus eſt, idque habet officij, vt ad Chriſtum manu ducat. Et addit, *Verum, quoniam de ſolis præceptis, fruſtra hæc dicerentur: vel ſaltem parum homini conducerent, non niſi in exitium ſcilicet illi propter naturæ vitium ceſſura: ideo non per* κατάχρησιν *ſed ſecundum proprium, & literalem, vt ita loquar, ſenſum ad Euangelium traducit Paulus.* Feſtinantius ergo Bellarminus Caluinum legerat; vt referret ad præcepta: quæ ille de lege, non quatenus habuit hæc præcepta: ſed quatenus admixtas habuit promiſſiones Euangelicas, vt ita homines manu duceret ad Chriſtum.

XII. Secundo, non minus quam Caluinum legerat feſtinanter, etiam nunc argumentum præcipitat: qui vno ſaltu ſibi concedi velit, Moſen non tantum loqui de præceptis: ſed etiam docere, eſſe in poteſtate hominum illa ſeruare, & non ſeruare. At nos lentius ponderantes, illud de præceptis tolerare poſſumus, quia & aliis præter Bellarminum, arriſerit: ſed hoc poſterius non concedimus, & maluiſſemus à Bellarmino probatum, quam poſitum.

CAP. XI.

Quare Deus tentet homines.

I. TRanſeo ad quintam locorum claſſem, quibus oſtenditur Deum interdum, reducto gratiæ ſuæ ſubſidio, explorare homines, & exſpectare quorſum conuertant ſua ſtudia. Deuteronom. 8. *Adduxit te Dominus quadraginta annis per deſertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quæ in animo tuo verſabantur, vtrum cuſtodires mandata illius, an non.* Et 12. *Tentat vos Dominus Deus noſter, vt videat, ſi diligatis eum in toto corde.* Oſeæ 5. *Vadam ad locum meum, donec ponant in corde ſuo, & quærant faciem meam.*

II. Bellarminus arguit inde. At fruſtra exploraret Deus, quid homines facere velint: niſi poſſent rem eandem facere, & non facere. Nemo enim prudens explorat euentum rei determinatæ ad vnum. Quis enim explorauit vnquam calidusne ſit ignis, an frigidus? appetat canis eſuriens panem potius, quam lapidem?

III. Caluinus negabat ex iis locis quicquam bene concludi pro viribus Arbitrij, tam in bonum, quam malum. Et hoc dilemmate aduerſarios vrgebat. Quandoquidem hac tentatione Deus exſpectet conuerſionem: illam neceſſe eſt fieri, vel ſic, vt populus à Deo derelictus à ſeipſo conuerſionem meditari poſſit: vel ſic, vt neceſſaria ſit gratia Dei. Si prius, reclamabit tota Scriptura. Poſterius autem dupliciter intelligi poteſt, vel vt ſine ea gratia, nihil poſſit populus: vel vt aliquid tantum poſſit, etſi non totum. Si prius, pax eſto: nec enim habent, quod nobiſcum litigent Papiſtæ. Sin poſterius: id vero non efficitur ex iis locis. Nam ſecedere ab homine, & experiri, quid poſſit, non ſignificat eum ipſum hominem adiuuari ab eo, qui recedit. Itaque locorum illorum tandem ſenſum eſſe concludit: Ideo tentare Deum, quid poſſit homo, vt eum in ſuæ οὐδενείας cognitionem deducat.

IV. Bellarminus fatetur gratiam eſſe neceſſariam: ſed vult, vt viciſſim Caluinus ne neget poſſe hominem cum auxilio gratiæ, pro libero voluntatis arbitrio, quærere Deum, & non quærere, id eſt, gratiæ cooperari, & non cooperari. Quod ſi neget, ne credat ſolutum eſſe argumentum. Deinde περὶ τῆς οὐδενείας, fatetur Deum explorare, vt faciat nos cognoſcere quales ſimus: & vt alij quoque, qui corda noſtra non vident, intelligant ex operibus externis, quales intus ſimus. Nihilominus inde comprobari libertatem arbitrij: nimirum in vtrumque. Primo, quia neque nobis explorandum eſſet, quid ſimus, ſi ex neceſſitate operaremur. Secundo: quia tentat Deus, vt appareat virtus, vitiumue: & vtrum merito laudari, an vituperari quis poſſit. At id quod neceſſario fiat, neque opus eſſe virtutis, aut vitij: neque laudandum, vituperandumue.

V. Ego ad prius reſpondeo: Caluinum neceſſitatem gratiæ diſtinxiſſe in duo membra: quorum prius ita ſtatuebat neceſſarium, vt ſine eo liberum arbitrium nihil poſſit: alterum vero ita, vt ſuas ad bonum, æque ac malum vires retineat, & gratia tantum ex parte adiuuet. Prius illud ſi concedatur, ſolutum eſt prorſus argumentum. Nemo enim non videat, ſi ita ſit gratia homini neceſſaria: ergo falſo aſſeri arbitrium hominis eſſe in vtramque partem æque liberum. At ſi poſterius retineatur, vt videtur velle Bellarminus: etiam ſic argumentum ſolutum eſt: quod Bellarminus noluit videre: nempe quia negauit Caluinus ex iis dictis ſequi, Deum adiuuare eos à quibus recedat. Quod Bellarminus vel refutare debuit, vel, ſi non potuit, tacere.

VI. Ad poſterius, id, quod Caluinus dixit, Deum velle hominem deduci ad agnitionem ſuæ οὐδενείας, debuit Bellarminus vel concedere, vel impugnare. At ille ita mirus eſt artifex, vt neutrum faciat: & tamen credat ſuo ſe muneri ſatisfacere. Non enim impugnat. Ergo debuit concedere. Non autem concedit: ſed pro eo aliud ſubſtituit. Nam illud, vt faciat nos cognoſcere quales ſimus, ambiguum eſt. Poteſt enim dici, de libertate in vtrumque: vt ſenſus ſit; vt faciat agnoſcere nos eſſe in vtrumque liberos. Poteſt etiam dici determinate, in alterutram partem tantum: Quomodo ſi hominem iubeas ambulare, vt videas qualis ſit: alterutrum intelligis: vtrũ poſſit ipſum recte ambulare, & claudicare pro arbitrio. At ſi claudo id dicas: intelliges, vt pateat ipſum eſſe claudum: hoc eſt, non poſſe niſi claudicare. Iam vero Caluinus, cum οὐδενείαν nominauit, non potuit illud in vtrumque indifferens ſignificare: ſed hoc in alterum determinatum. Itaque ſenſus eſt, Deum tentare, vt hominem efficiat agnoſcere, ſe nihil poſſe. Quod ſi eſt, tum apparet nihil hinc concludi pro libero arbitrio.

VII. Hactenus Caluini reſponſio. At ego nunc Argumentum Bellarmini, cuius formam Caluinus non viderat, examinabo diligentius, vt ne quid maneat non ſolutum. Negat ille, quenquam prudentem, explorare euentum rei determinatæ ad vnum. At ego prudentem diſtinguo. Dicitur enim, vel vt ſignificet eum, cui mens ſit ſana: vel eum, qui id ipſum, de quo agitur, non ignorat. Hoc poſteriori ſenſu concedo, neminem quicquam explorare, quod iam ſciat eſſe determinatum ad vnum: ſed hic ſenſus nihil ad hunc locum: quia conſentimus Deum neminem explorare, ſui cauſſa: quum nihil ſit, quod non exacte norit. Itaque aliorum tantum, id eſt, tum eorundem, qui explorantur, tum eorum, qui eius opera videre poſſunt.

VIII. At priori ſenſu: nego, neminem prudentem quicquam explorare, quod ſit determinatum in vnum. Imo generaliter omnia explorari certum eſt, quæ ignoramus ad quid ſint determinata: nimirum, vt hoc ipſum conſtet ad quod ſint determinata. Sic Medici leproſos explorant quotidie: ſiue quos ipſi dubitant eſſe leproſos, ſiue quos iam ſciunt certo eſſe leproſos, vt ipſum certum efficiant populo, cuius intereſt.

intereſt Sic ab initio Aſtrologi planetarum curſus explorarunt, variis, obſeruationibus: qui tamen ad ſuum curſum ſunt determinati. Et hodie etiam etſi recentes aſtrologi certo ſciant, ex præcedentium obſeruationibus, eum curſum: tamen ipſi explorant ſimilibus obſeruationibus; vt à ſeipſis certi ſint, non aliena fide. Infinita huiuſmodi colligere licet. At ignem, inquit, nemo explorat, vtrum ſit calidus. Qui iam ſciat, inquam. Imo idipſum quod ſcimus eſſe calidum, non niſi ab exploratione eſt, id eſt, ab experientia.

IX. Iam vero non tantum alii aliorum vires ad bonum ignoramus: ſed etiam quilibet ſuas ipſius. Quin potius turgidi omnes ſumus noſtrarum fiducia virium: adeo vt niſi potenter conuincamur, nunquam credamus, nos eſſe corruptos, peccatoque venundatos. Quod non poteſt potentius demonſtrari, quam exemplo omnium eorum, qui de libero arbitrio contra Catholicos diſputarunt, ſiue ii Pelagiani fuerint, ſiue Semipelagiani, & Papiſtæ. Itaque noſtra vel maxime intereſt, variis tentationibus probari, vt ipſi diſcamus nos agnoſcere.

CAP. XII.

Quo ſenſu opera bona noſtra ſint, & à nobis fiant.

I. SExta Claſſis, eſt ex perpetua loquendi ratione, quæ tum in Scripturis, tum in hominum ſermonibus obſeruatur: nimirum quum bona opera appellantur noſtra: noſque ipſi facere dicimur, tam quę placent Deo, quam ipſa peccata. Matth. 5. *Ita ſplendeat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera.* Ad Romanos ſecundo, *Reddet vnicuique ſecundum opera ipſius: iis quidem qui perſtant, boni operis gloriam, & honorem, & immortalitatem.* Apocalyp. 2. *Noui opera tua, & laborem, & tolerantiam tuam.* Matth. 26. *Quid moleſtiam exhibetis huic mulieri? opus enim bonum operata eſt erga me.* Actor. 26. *Annunciaui vt reſipiſcerent, & conuerterent ſe ad Deum, opera facientes digna iis qui reſipuiſſent.* 1. ad Corinth. 16. *Si venerit Timotheus: videte vt tuto ſit apud vos: opus enim Domini operatur, ſicut & ego.*

II. Hanc Claſſem omiſit Bellarminus: Pighius etiam diſſimulauit. Caluinus vim obiectionis ſic concepit: Si peccata, iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certe & in iuſtitiis aliquid nobis aſſignandum erit, eadem ratione. Neque conſentaneum eſſet rationi, vt ea diceremur facere, quibus agendis proprio motu inhabiles inſtar lapidum à Deo moueremur.

III. Reſpondet autem primo ad illud, quo opera bona dicuntur noſtra: Non ſequi non eſſe à Deo per gratiam. Et docet exemplo; quia in oratione Dominica, docuit nos Chriſtus dicere, *Da nobis hodie panem noſtrum quotidianum.* Vbi dicitur panis noſter, is qui nobis datur, id eſt, non à nobis eſt, ſed à Deo liberaliter ſubminiſtratur. Quid autem obſtat, quominus ſimiliter opera bona, noſtra dicantur. Nam & fidem noſtram, quis neget dici? Matth. 9. *Quumque vidiſſet Ieſus fidem illorum.* Et, *Fides tua te ſeruauit,* Et, *Secundum fidem veſtram fiat vobis.* 15. *O mulier, magna eſt fides tua.* Ad Roman. 1. *Per mutuam fidem, veſtram ſimul, & meam.* Et alias ſæpiſſime. Et tamen notum eſt, non eſſe in vllo fidem, niſi per ſpecialem operationem Spiritus Sancti: non autem à propriis arbitrii viribus.

IV. Ad alterum, quum dicimur ipſi facere opera: primo, inuidiam amolitur odioſæ comparationis, quum imponitur nobis, quaſi hominem lapidi æquaremus, *Quis ita deſipit* (ait) *vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neque vero quicquam ſimile ſequitur ex noſtra doctrina.* Nimirum vt diſcant aduerſarii, conſideratius, imo modeſtius de nobis loqui, neque ſibi temere effutiendum putent, quicquid in buccam venerit, vt nos iniquo præiudicio grauent. Et ſane id quicquid erit, tam facile negando purgabitur, quam audacter aſſerendo imputabitur,

V. Deinde explicat quomodo Deus in ſuis agit per Spiritum ſuum: Nimirum, vt in naturales facultates referantur, approbare, reſpuere, velle, nolle, eniti, reſiſtere. Naturaliter autem hominem approbare vanitatem, reſpuere ſolidum bonum, velle malum, nolle bonum, eniti ad nequitiam, reſiſtere iuſtitiæ. At per gratiam innouari, vt contra approbet, velitque bonum, atque ad id enitatur, & reſpuat, nolitque malum, eique reſiſtat. In eoque ipſos illos motus approbandi, reſpuendi, volendi, nolendi, enitendi, reſiſtendi, eſſe naturales Nimirum, ipſi humanæ naturæ à Creatione inditos. Sed gratiam, illos ipſos motus, ſuapte inclinatione non niſi ad malum vergentes, flectere in bonum. Itaque hos ipſos non eſſe à gratia, ſed à creatione. At flexum illum à malo in bonum, de quo nunc quæſtio eſt, eſſe, non à creatione, quam ſuperueniens peccatum corrupit, ſed à gratia, quæ ſuperueniens peccato, peccatum corrigit. Et hac ratione, non tantum agi nos, ſed etiam agere, vt Auguſtinus docuit.

VI. Et hactenus Catholici concedendum exiſtimant liberum arbitrium. Nam eleganter Bernardus de Gratia, & Libero arbitrio, *Neque enim ad liberum arbitrium, quantum in ſe eſt, pertinet, aut aliquando pertinuit, poſſe, velle, ſapere, ſed tantum velle: nec potentem facit creaturam, nec ſapientem, ſed tantum volentem. Nec ergo ſi potens, aut ſapiens, ſed tantum ſi volens eſſe deſierit, liberum arbitrium amiſiſſe putanda erit. Vbi enim non eſt voluntas, nec libertas, Non dico, ſi velle bonum, ſed ſi velle omnino creatura deſierit, fatendum ſine contradictione, vbi non iam ex voluntate bonitas, ſed ipſa ex toto voluntas periit, etiam liberum deperire arbitrium.* Et multis interpoſitis, *Quid igitur. Hoc ergo totum liberi arbitrii opus, hoc ſolum eius eſt meritum, quod conſentit? Eſt prorſus. Non quidem, quod vel ipſe conſenſus, in quo omne meritum conſiſtit, ab ipſo ſit, cum nec cogitare (quod minus eſt quam, conſentire) aliquid à nobis, quaſi ex nobis ſufficientes ſimus.*

VII. His addo, mirari me quem quam potuiſſe hoc argumento vti: cum palam ſit ex vſu quotidiano, quam late ſeſe porrigat operandi, faciendique ſignificatio, vt non ad ea tantum pertineat, quæ ſuo proprio motu, ſuaque vi propria aliquid efficiant, nec mota aliunde, ſed etiam ad quælibet, quibus quomodocunque vtuntur cauſæ ſuperiores ad aliquid efficiendum. Crebro legas apud Moſen in hiſtoria diluuii, Geneſ. 7. *Deleuit Deus omnem ſubſtantiam, quæ erat ſuper terram,* & tamen nono, *Neque erit deinceps diluuium diſſipans omnem terram.* Sic gladius deuorat frequentiſſime in Scripturis. Et quid pluribus morer? Non tantum actiones ſuas voluntarias homo dicitur facere, ſed etiam naturales. Sic dormit, ſic edit, ſic ſpirat, ſic palpitat, & ſimilia plurima. Quid? nonne etiam Serpens? nonne etiam Aſina loquuta eſſe dicitur? hoc eſt, id effeciſſe, ad quod nullis ſuis viribus poterat attingere.

VIII. Et vt propius accedam ad hanc operationem diuinam, Apoſtoli, *Cœperunt loqui aliis linguis,* Actor. 2. quod tamen à ſeipſis non poterant: itaque additur, *prout Spiritus dabat eis loqui.* Et de miraculis Ioan. 14. *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora iis faciet.* Matth. 7. *Nonne per nomen tuum prophetauimus, & per nomen tuum damonia eiecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus?* Et tamen hæc nulla erant opera liberi arbitrii, ſed virtutis diuinæ. Cui igitur non fit manifeſtum, nullam eſſe argumenti conſequentiam, fideles efficiunt bona opera: ergo ex vi liberi arbitrii. Recte ergo Caluinus, *Nihil iam obſtat, quominus rite agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiamſi nihil à ſe ipſa conferat noſtra voluntas, quod ab eius gratia ſ paretur.*

CAP. XIII.

De Loco Geneſ. 4.

I. SEquitur Caluini Claſſis ſeptima, quæ apud Bellarminum eſt quinta. Quanquam hæc propria claſſis non eſt, quæ locos conglobat, non vnius argumenti. Hi quinque ſunt, etſi duos tantum Bellarminus ſe legere finxerit. Primus Geneſ. 4. Secundus 9. ad Rom. tertius prioris ad Corinthios 3. quartus Eccleſiaſtici decimo quinto. Quintus Lucæ 10. Singulos examinemus, & hoc capite primum.

II. Primus ita habet, Cainum iam contra fratrem ſcelus meditantem Dominus increpans, *Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne ſi bene egeris, recipies, ſin autem male, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? Sed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius,* Sic legitur in editione Latina vulgata.

III. Hic Bellarminus confidenter, tot pene eſſe argumenta, quot verba. Nam & hanc interrogationem, *Quare iratus es, & concidit vultus tuus,* indicare potuiſſe Cainum, ſi voluiſſet, non iraſci, & non triſtari? Tum illam conditionem, *Si bene, ſi male,* oſtendere liberum voluntatis arbitrium. Sed denique, quid eſt, *Sub te erit appetitus eius,* niſi in poteſtate tua erit peccati cupiditas? Et quid ſignificat, *tu dominaberis illius,* niſi poteris, ſi volueris cupiditati reſiſtere, & ita efficere, vt non regnet peccatum in tuo mortali corpore?

IV. Sed priora duo argumentationis momenta ad alias claſſes pertinebant, prius ad caput huius libri quintum, poſterius ad ſeptimum, itaque à Caluino, hoc loco diſſimulata: imo etiam ab aliis Papiſtis obiicientibus, Romæo, Alphonſo, Arboreo. Et tamen ad vtrumq; paucis ego nunc. In primo, quo concluditur Cainum, ſi voluiſſet, potuiſſe iraſci, & non iraſci, primum eſſe fœdam principii petitionem, cum id ſupponitur, quod quæritur. Nam, quia liberum arbitrium, reapſe nihil differt à voluntate Caini: ergo cum quæritur, vtrum ex libero arbitrio potuerit non iraſci, & non contriſtari: hoc ipſum quæritur, vtrum potuerit velle non iraſci, & non contriſtari. Et qui dicit potuiſſe ex libero arbitrio, ſi voluiſſet, iraſci, & non iraſci, is dicit potuiſſe ſi voluiſſet, velle iraſci, & non iraſci, quæ inepta eſt φλυαρία.

V. Deinde iraſci, & triſtari, per ſe non ſunt peccata, ſed tantum male iraſci, male triſtari. Legitur enim alias vtrumque in bonam partem. Nam & Moſes, Exodi 16. dicitur iratus fuiſſe, & Paulus ad Rom. 9. teſtatur ſibi triſtitiam magnam fuiſſe. Quinetiam ad Epheſios 4. *Iraſcimini,* inquit, & *ne peccate.* Etſi igitur hinc conſtaret Cainum libero ſuæ voluntatis arbitrio potuiſſe iraſci, vel non: triſtari, vel non: tamen non ſequeretur, potuiſſe non peccare, quia etiam non iraſcendo peccetur. Et ſine dubio, ſi non fuiſſet iratus fratri ob acceptum eius ſacrificium, id accidiſſet ex ſtupore, & contemptu rerum cœleſtium, id eſt, amoris diuini, quomodo athei ſuſque deque habent, quicquid eſt religioſum. Nec poterat Cain, permiſſus ſuo arbitrio, aliter agere, quam male, ſiue iraſceretur, ſiue minus.

VI. In ſecundo, illud de libertate arbitrii importunum eſt, quia non ſatis diſtinctum. Noſtra enim nulla quæſtio eſt, Vtrum ſua ſit Arbitrio libertas, quod ſæpe teſtatum, ſæpius repetendum eſt, propter aduerſariorum importunitatem. Quid ergo? nempe quid, quantumve ea valeat ad bonum libertas, an quirimus. Atqui hæc conditio, ſi bene, ſi male, non quid poſſet Cain, oſtendit, ſed tantum, quid eſſet in vtramuis partem conſequens. Niſi forte illam arbitrii libertatem interpretetur quis potentiam remotam, vt ſenſus ſit, quaſi cum dicimus poſſe truncum arboris fieri tabulam, nimirum, quia hæc ſit arboris natura, vt ſecari, complanariq; poſſit in tabulam. Nam certe hoc ſenſu hanc libertatem arbitrii, nos etiam ex hoc loco, & aliis plurimis probari concedemus, quia arbitrium, etſi eſt ita corruptum à peccato, vt à ſe non ſit bonum, non certe magis quam truncus, per ſe complanatus, ac proinde non poſſit bene agere, tamen ita factũ eſt à Deo, vt bonum fieri poſſit per gratiam, ac tum bene agere. Sed hoc nihil ad rhombum. Nam etſi ligna ita ſunt natura facili, vt cædi queant, cõplanarique in tabulas: tamen nemo concludet, ab ipſa ſui natura truncum fieri tabulam. Sic etſi ita ſit flexile arbitrium, vt per gratiam diuinam reformari poſſit in bonum, tamen abſurdum eſt concludere naturales arbitrii vires in bonum. Imo contra. Nam ſi eæ vires eſſent à natura, nulla opus eſſet reformatione.

VII. Sed enim reliqua duo, de Appetitu, & Dominatione, propria ſunt huius loci momẽta, & ſola vrgentur ab aliis Alphonſus de Caſtro: Si dominatur homo appetitui, falſum eſt, quod homo vitare non poſſit peccata, quæ ab appetitu proficiſcuntur. Arboreus: Quid quæſo, his verbis apertius vnquam dici potuit ad exprimendam liberi arbitrii facultatem? Ne in appetitum ad malum procliuem, ſuam culpam rejiceret Cain, quod non ea prudentia eaque rationis lege ſua munera Deo obtulerit, qua debuit, dicit Dominus, ne accuſaret appetitum ſenſitiuum. Tibi appetitus ſubiicietur, eumque rectæ rationis frœno coercebis & moderaberis, nec tibi, niſi velis, imperabit.

VIII. Verum reſpondent Caluinus, & Martyr dupliciter. Primo falli Papiſtas, qui hæc verba, de Appetitu, & ſubiectione, referant ad peccatum

ipsius Caini. Ego addo, quosdam eo impudentiæ progressos, vt non tantum interpretando mentem peruertant: sed etiam citando locum falsent. Certe Romæus sic recitauit, *Subter te erit appetitus peccati, & tu dominaberis illius.* At Tapperus, Alphonsus, Cotonus: imo & Klingius in Locis communibus cap.5.& 8.lib.1. *Sub te erit appetitus tuus.* Quæ non leuis est culpa. At Caluinus, & Martyr, contendunt hæc referenda ad Abelem. Esse enim Deo propositum, iniquitatem inuidiæ, in fratrem conceptæ, arguere. Id fieri duplici ratione, & quod frustra meditaretur scelus, quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quem nullus honor, nisi iustitiæ, & quod nimium ingratus esset iam accepto Dei beneficio, qui ne subiectum quidem suo imperio fratrem ferre posset. Porro ne appetitus intelligatur peccati, obstare Hebraicæ Grammaticæ rationem.

IX. At Bellarminus contra, constanter: hoc loco, non de Abele, sed de peccato Deum esse loquutum. Probat primo ex ratione Grãmaticæ. Quia pronomen *eius*, & *illius*, referat id quod paulo ante nominatum est. At paulo ante peccatum erat nominatum: Abel autem nusquã. Secundo ex communi sensu Interpretum. Ambrosii lib.2. de Cain, c.7. Hieronymi in quæstion. Hebraic. Augustini de Ciuitate Dei lib.15. cap.7. Prosperi 2. de Vocatione Gentium c. 4. Gregorij Moralium 4. c 12. Item Eucherij, Bedæ, Ruperti, Abulensis, Lyrani, Caietani, Glossæ ordinariæ, & Interlinearis. Deinde etiamsi de Abele intelligas, probari tamen liberum arbitrium. Neque enim Deum conaturum fuisse mitigare animum Caini, promittendo illi primatum, nisi sciisset potuisse reuocari à concepto scelere, & in arbitrio eius esse exortæ cupiditati resistere, vel consentire.

X. Respondeo, locum istum variis variorũ, tum versionibus, tum commentariis fuisse agitatum. Primum enim Versiones excusari non possunt editionis quam habemus, tum Græcæ, tum Latinæ vulgaris. Græca sic habet, οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς ἥμαρτες; ἡσύχασον, *Nonne si recte obtuleris, recte autem non diuiseris, peccasti? Quiesce.* At hæc, neque cœlum attingunt, neque terram, quod aiunt. Proinde Steuchus, *Horum nihil est in Hebraico, & Sibylla indigent.* Et, *ex hoc loco deprehenditur, non adeo exquisite Septuaginta Grammaticam Hebræam calluisse.* Itaque & Veteres, quicunque hac editione vsi, cum Græci, tum Latini, abducti fuere in miras commentationes. Sequentia tamen, πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις, *Ad te auersio eius, & tu eius dominaberis*, non male, nisi quod ἀποστροφὴν, dixit *auersionem*, cum debuisset potius ἐπιστροφὴν, *conuersionem* vt Canticorum septimo, ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου καὶ ἐπ' ἐμὲ ἡ ἐπιστροφὴ αὐτοῦ. *Ego nepoti meo, & ad me conuersio eius.* Est autem Hebraice vbique תשוקה.

XI Iam Latinus Interpres, *Si bene egeris, recipies: Sin autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit.* Hæc iam paulo audacius. Nam &, *recipies*, nonnihil recedit ab Hebræo שאת, quod *tollere, eleuare* significat: & illud *statim*, Hebraice non est, & illud *aderit*, pro *cubare* positum est, & quidem futurũ pro præsenti. Et tamen tolerari ista possunt. Pagninus vertit. *Nonne si bene feceris, erit acceptatio: quod si non bene feceris, in foribus peccatum cubat?* Munsterus, *Nonne si bene egeris, erit subleuatio, & si non bene egeris, ad fores peccatum cubat?* Leo Iudæ, *Nonne si bene egeris, feres, & si non bene egeris, ad fores peccatum cubat?*

XII. Sed in sequentibus momentum est, longe maius, *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*, quæ certe quomodo excusari possint, non video, nec conatus est Steuchus tueri, quod alias tamen facit studiose. Primum, vnde illud, *sub te?* Nam Hebraice est אליך, quod nunquam significare potest *sub te*, sed *ad te*, vt verterunt Pagninus, Munsterus, Leo Iudæ: imo & Septuaginta, πρὸς σε. De Appetitu, libenter taceam, cum videam non tantum Pagninum, eodem vti: Leonem Iudæ & Munsterum exprimere desiderium: sed etiam Iudæos nonnullos consentire. Nihil tamẽ obstat, quominus moneam verbum, שוקך, vnde hic תשוקה nunquam occurrere hoc sensu, sed excurrendi, aut redundandi, vnde non longe abest illa Septuaginta, siue ἀποστροφή, siue ἐπιστροφή. Hieronymus, in Quæstionibus Hebraicis, societatem dixit.

XIII. Verum, hactenus de vocibus. Maior controuersia est de sensu: vtrum appetitus Abelis intelligendus sit, & Abel subditus, an potius peccatum. Bellarminus peccatum mauult, & omnes Papistæ. Prima ratio, a pronomine *eius, illius*, quod referendum ad id, quod nominabatur Respõdeo, verisimile esse argumentum, sed non necessarium. Nihil enim obstat, quominus referri possit ad tacitum aliquid, quod tamen colloquentium vtrique sit cognitum. Alioqui quid Bellarminus faciat hoc ipso loco Interpretibus Septuaginta, qui neque Abelem expresserunt, neque peccatum, & tamen ἀποστροφὴν αὐτοῦ dixere, & αὐτοῦ ἄρξεις?

XIV. De Interpretibus: intelligo omnes Latinos hac iuisse. At in Græcis Chrysostomum alio. Homil. in Genesin 18. *Ne putes, inquit, licet tuum auersatus sim sacrificium ob prauam mentem, fratrisque oblationem acceptam habuerim ob sanam intentionem, quod ideo primatu te destituam, & primogenituræ dignitatem à te auferam. Nam licet honore ego illum prosequutus fuerim, acceptaque fuerint illius dona, veruntamen ad te conuersio illius, & tu ipsius dominaberis, atque post peccatum hoc, permitto, vt primogenituræ priuilegiis gaudeas, illumque sub tua potestate & dominio esse iubeo.* Idem fusius contra Iudæos homil.6. Ἐκεῖνον πρὸς τῆς ἁμαρτίας ἠσφαλίζετο, καὶ προσηγόρευε, λέγων, ἥμαρτες, ἡσύχασον. πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ. ὅρα σοφίαν, καὶ σύνεσιν. διὰ τοῦτο δέδοικας, φησί, μή σε τῆς προεδρείας τῶν πρωτοτόκων ἀφέληται, διὰ τὴν παρ' ἐμοῦ τιμήν. μὴ τὴν ἀρχὴν ἀρπάσῃ τὴν σοὶ προσήκουσαν. τοὺς γὰρ πρωτοτόκους τῶν δευτεροτόκων σεμνοτέρους εἶναι ἐχρῆν. θάρρει, φησί, καὶ μὴ φοβοῦ μηδὲ ἀγωνία περὶ τούτου. πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Μένε ἐπὶ τῆς τιμῆς τῆς τοῦ πρωτοτόκου. καὶ γίνου τῷ ἀδελφῷ, καταφυγή, καὶ σκέπη, καὶ προστασία, καὶ κράτος, καὶ κύριευε αὐτοῦ, μόνον μὴ πρὸς φόνον ἐκπηδήσῃς. Hoeschelius vertit, *Illius, priusquam peccaret, cauerat saluti, denunciato periculo: dicens, Peccasti, quiesce ad te cõuersio illius, & tu illi dominaberis. Vide sapientiam, prudentiamque Dei. Hoc metuis, inquit, ne te frater spoliet prærogatiua primogenitorum, propterea quod mihi carus est, ne principatum vsurpet tibi debitum. Nam primogenitos posterius genitis oportet honorabiliores esse. Bono, inquit animo sis, ne metue, neque hac de causa despondeas animum: ad te conuersio eius, & tu dominaberis illi. Quod a. dicit, hunc habet sensum. Mane in honore primogeniti, & esto fratri tuo refugium, vmbraculum ac patrociniũ, imperaq́, ac dominare illi. Tantũ ne ad parricidiũ prosilias.* Procopius dupliciter interpretatur, partim cum Chrysostomo, partim vt de oblatione intelligat, quæ cum Deus eam non acceperit, redeat ad ipsum, adeo vt nihil ei deperierit. Qui sensus placuerat etiam Basilio Seleuciensi, homilia de Cain & Abel. Sic in diuersa abeunt interpretes: singuli industriam suam exercentes, & probabiles coniecturas aucupantes. Quo minus mirum, si ab iis modeste aliquando recedamus, nec sine grauibus causis.

XV. Enimuero hoc loco, nõ sunt nullæ causæ, aut nihili. Prima proprietas Grammaticæ. Et hic scio à Caluino, à Martyre, ab aliis nonnullis proferri pronominum illorum genus, quia sint illa Hebraice masculina, cum חטאת, peccatum, sit fœmininum. At hoc ego fateor esse nullius momenti, tum quia alias ea ipsa vox inuenitur masculina, tum quia hoc ipso loco רובץ participium, cum ea constructum, est masculinum. Sed ego aliud argumentum profero, idque geminum.

XVI. Primo, cum certum sit illud *sub te*, esse adulterinum, legendum autem, *ad te*, quo sensu dici potest, *Ad te erit appetitus peccati?* At de Abele, nihil absurdi. Cum ante a capite tertio, mulieri dictum sit, אל אישך תשוקתך, πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου: Latinus vertit, *Sub viri potestate eris.* Nec abnuo. Sed si, is cuius appetitus est ad alium, est etiam sub eius potestate, at nõ continuo, qui est sub alicuius potestate, eius desiderium est ad illum. Nam ipsa verba non simpliciter subiectionem significant, sed voluntariam. Nec, credo, de trunco qui est in potestate fabri, sic quisquam loquatur. Imo nec de Diabolo, qui est sub potestate Dei, nam, contra, eius voluntas a Deo quam maxime est auersa Et potest illustrari, ex phrasi relatiua, quæ exstat Canticorum c 7. אני לדודי ועלי תשוקתו, *Ego dilecto meo, & super me conuersio eius.* Vbi non dubito certo consilio dictum עלי, *super me*, vt indicaretur sponsi solicitudo conseruandæ, tuendæque sponsæ, vt appareat relatiue dici de superiori, עלי תשוקתו. Et de inferiori, אל אישך תשוקתך. Nec crediderim, de rebus, quæ quomodocunque sunt aliis superiores, dici posse, quomodo de sponso suo sponsa.

XVII. Secundo, חטאת, cum reperitur generis masculini, vt sæpe in Leuitico, non id significat, quod proprie peccatum appellatur, sed oblationem pro peccato, quæ nimirum erat pro pœnis, quas debebat peccator. Itaque cum dicitur, peccatum cubare ad ostium, genere masculino, videtur sumi pro pœna peccati, vt reputaret Cain, non procul abfuturum suo crimini debitum supplicium, & ita videtur peccatum intellexisse Chaldæus paraphrastes, cum dixit, *In diem iudicii peccatum tuum seruatum est.* Vatablus in maioribus annotationibus monet ita accipi à Iudæis. Imo in minoribus ipse amplectitur, *Peccatum*, inquit, *pro pœna peccati, id est, punitio in foribus præsto est, & te manet.* At hæc Grammaticæ ratio, prorsus non patitur, vt intelligamus, *sub te erit appetitus peccati.* Nam quomodo pœna patrati criminis subiiceretur arbitrio peccatoris? Quo sensu, inquam, peccator supplicio sibi debito dominaretur? Aut si ab hoc sensu discedunt Papistæ, quomodo rationem Grammaticæ stare docebunt?

XVIII. Sed mihi alia ratio est longe maxima Quia nunquam legimus in Scripturis hominem dominari peccato: ne renatum quidem, nedũ non renatum. Nam renato vel maximum audimus dici: *Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore*, Ad Roman.6 *Resistite Diabolo, & fugiet à vobis*, Iacobi quarto. At nunquam quisquam dictus est, dominium habuisse in peccatum. Imo, Paulus seipsum agnouit peccato venundatum Quis credat, de homine prophano, certe non renato, magnificentius Spiritum Dei loquutum; quam de vllo vnquam renatorum? Imo quis credat, quum renati lugeant: & dicant videre se in membris suis legem resistentem legi spiritus; voluisse Scripturam hunc homicidam in tantam erigere sui confidentiam, vt peccato imperare posset?

XIX. Superest instantia, quæ ponit intelligendum Abelem. Quid ergo? Non conatus esset Deus mitigare animum Caini, nisi sciisset reuocari potuisse à scelere. Sed primum hæc instantia pertinet ad caput de correptionibus: de quibus satis actum. Secundo, supponit falso his verbis, *Ad te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*, Deum conatum esse mitigare Cainum. Atqui aliter Caluinus, propositum esse Deo inquitatem inuidiæ in fratrem arguere.

XX. Atque hactenus prima responsio Caluini sequitur altera, quæ, etsi concedatur peccatum intelligendum, non Abelem, tamen negat inde probari Arbitrii vires liberi in bonum æque, & malum. Nam Deum, aut promittere, aut iubere. Non promittere autem, quia contra sequutus est effectus: quod de Dei promissionibus absurdum est, vel cogitare. Si iubet, iam hoc argumentum pertinebit ad caput sextum: vbi ostensum ex præceptis non consequi Arbitrium esse liberum in vtrumuis.

XXI. Bellarminus primo: Deum, nec iubere, nec promittere, sed tantum significare, peccatum esse in potestate peccantis: proindeque monere Cainum, in suo arbitrio esse cupiditati peruersæ assentiri, vel non assentiri: ideoque det operam, vt non vincatur, sed vincat, nisi grauiter puniri velit. Secundo, etsi daretur Deum iubere: tamen neminem iubere impossibile. Tertio, si promitteret, intelligi conditionem, si fortiter pugnaret.

XXII. Sed in primo Bellarminus dissentit ab Hieronymo, qui in quæstionibus Hebraicis vertit, *Et ad te societas eius: sed tu magis dominare eius.* Et sensum esse addit, *Quia liberi arbitrii es, moneo vt non tibi peccatum, sed tu peccato domineris.* Ab Hieronymo non alienus Augustinus de Ciuitate Dei lib.15.cap.7. *Potest ita intelligi ad ipsum hominem conuersionem esse debere peccati, vt nulli alii quam sibi sciat tribuere debere quod peccat. Hæc enim est salubris pœnitentiæ medicina, & veniæ petitio non incongrua, vt vbi ait, Ad te enim conuersio eius, non subaudiatur erit: sed sit præcipientis videlicet, non prædicentis modo.* Item Prosper de Vocatione Gentium lib 2. cap 4 *Ad te potius tua culpa reuocetur: noli peccato regnum in te dare, sed tu potius in ipsum sume dominatum.* Eucherius etiam verba ab Hieronymo mutuatur Nimium ergo sibi Bellarminus arrogauit, qui cum audiret aduersarium de promissione, aut imperio loquentem, ipse significationem nudam asserat, & asserat tantum, non etiam probet, vel argumento vel coniectura.

XXIII. Veruntamen hæc verba, vel potius quomodo significant? Nam hoc vereor, vt satis attente Bellarminus considerarit. Suntne in præsenti, an in futurum? In præsenti videtur Bellarminus velle, peccatum esse in potestate peccantis. Sed primum, cur ergo interpres dixit, *Sub te erit, tu dominaberis.*

minaberis. Et non potius, *sub te est*? nam Hebraice quidem nihil obstabat. Et ita oportebat, si verum docent Papistæ, qui & nunquam amitti liberum arbitrium, & ita libertatem interpretantur, vt nulla sit, nisi in potestate habeat peccatum. Sed videtur interpres non ausus. Nam reuera, qui potuit dici sub Caino tum temporis esse appetitum peccati, qui ipse totus erat peccati? Imo quomodo Caino plus tribueret Scripturæ, quam vnquam vlli renato, quamdiu in hac fuit vita? Nam certe Paulus se ipsum agnouit venundatum. Ad hæc, illud, *tu dominaberis*, manifesto est in futurum Hebraice. Quid ergo? itane placet, peccatum in tua est potestate: & tu dominaberis eius? Atqui si in eius erat iam tum potestate, certe iam tum etiam dominabatur ei. Nam qui potest, quis cogitare aliud esse dominari, aliud habere in potestate? Imo ipsi Papistæ contradicunt, qui liberum arbitrium constituunt in dominio suarum cuiusque actionum.

XXIV. Quod si in futurum: ergo aliquid significatum esset, quod tum temporis nondum erat. Si ergo non est liberi arbitrii homo, qui non habet in sua potestate peccatum: & tum temporis Cainus non habebat, sed habiturus erat: non erat igitur tum temporis liberi arbitrii, sed tantum futurus erat. Quod viderint Papistæ vtrum sint concessuri.

XXV. Ad secundum de iussione, nihil est noui. Nemo, inquit, iubet impossibile. Qua de re iam olim satis actum, cap. 6. vt non sit opus denuo eam telam texere.

XXVI. Restat promissio. Negabat Caluinus esse promissionem. Nullas enim Dei promissiones carere euentu. At hanc carere euentu. Ergo non esse promissionem. Respondet Bellarminus, posse esse promissionem sub tacita conditione, si certaueris. Caluinus præuiderat. Et quis, inquit, has ambages capiat? Negat Bellarminus esse ambages: nihil enim esse clarius, quam vinces, si certaueris: vt apud Paulum, non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Sed hic facile negotium. Ambages Caluinus Papistarum dixit. Nam quis ferat? Primo vertunt pro arbitrio, *Sub te erit*, cum dicendum fuerit, *ad te*. Secundo interpretantur pro arbitrio, vel significando, vel imperando, vel promittendo. Tertio subaudiunt pro arbitrio. Ita & quæ scripta sunt torquent, & quæ non scripta ingerunt. Et has non appellasset Caluinus ambages? Hoc certe modo, vel Deum nullum esse, facile quis probaret ex Scripturis. Si, inquam, hæc libertas conceditur, vertendi, interpretandi addendi pro arbitrio.

XXVII Et tamen impotentem hanc dissimulemus importunitatem: demusque non addere de suo Papistas: sed legere totidem literis, Si certaueris: siue vt est apud Paulum, si legitime certaueris, dominaberis peccato, Quid tum? Exclamabit Iesuita. Quid clarius? Sed quorsum, inquam? vt probetur liberum arbitrium habere peccatum in sua potestate? At ego hoc nego Certa ratio. Quia, Si certaueris legitime, non significat fuisse in potestate Caini, certare legitime, & nos negamus à quoquam fieri, nisi accepta gratia. Cainus autem gratiam à Deo non acceperat? itaque non poterat legitime certare. Si ergo dominari non potuis, nisi prius legitime certaret: omnino dominari peccato non potuit. Itaque non probat hic locus arbitrii æquam ad bonum, malumve libertatem, siue indifferentiam.

CAP. XIV.

De locis ad Rom. 9. Et 1. Cor. 3. Lucæ 10. Ecclesiastici 15.

I. SVpersunt loci ex Epistola ad Romanos: ex 1. ad Corinthios: ex Ecclesiastico: Ex Luca. Priores duos cum quarto Bellarminus pro neglectis habuit. Itaque breuiter videamus.

II. Scripsit Paulus 9. ad Romanos, *Nempe igitur non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*. Ergo, inquiebant nonnulli, aliquid est in voluntate, & conatu hominis, quod per se licet imbecillum, tamen adiutum misericordia Dei, prospero successu non careat Et addebant autoritatem Origenis, & Hieronymi. Ille libro 7. in hanc Epistolam, *Quod dixit, Neque volentis, neque currentis, sed miserentis, est Dei, ita accipitur, sicut Dauid dicit in Psalmo, Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam, nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. In quo ostenditur, non quod is qui domum ædificat, nihil agat, & otiosus sit, & ita eam ædificet Dominus: sed ipse quidem quantum est in homine, vim solicitudinis, & laboris expendat, sic vt, obstaculis omnibus amotis, opus veniat ad perfectum.* Et post, *Ita ergo etiam in præsenti loco, possumus dicere. Itaque neque qui currit, est aliquid, neque qui vult, sed qui effectū dat Deus. Qui enim vult, & qui currit, hoc videntur esse, quod est ille qui plantat* (videtur locus mutilus, addendumque, & ille qui rigat, vnde & eum qui plantat) *& eum qui rigat nihil dicit esse Apostolus: non quod nihil agant: sed quod ad comparationem Dei, qui incrementum dat operi, vel effectum, nihil esse ducantur.* Hieronymus Dial 1. contra Pelagianos, *Oro te, non legisti: Non enim volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Ex quibus intelligimus, nostrum quidem esse, velle, & currere. Sed vt voluntas nostra compleatur, & cursus, ad Dei misericordiam pertinere: atque ita fieri, vt & in voluntate nostra, & in cursu, liberū seruetur arbitrium, & in consummatione voluntatis, & cursus, Dei cuncta potentiæ relinquantur.*

III. Respondeo, negari consequentiam. Et oppono Augustinum Enchiridii cap. 32 disputantem ex professo aduersus eam cōsequentiam, *Quomodo ergo non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, nisi, quia & ipsa voluntas, sicut scriptum est, à Deo præparatur? Alioqui, si propterea dictum est, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, quia ex vtroque fit, id est, ex voluntate hominis, & misericordia Dei: vt sic dictū accipiamus, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, tanquam diceretur, non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei: non ergo sufficit sola misericordia Dei, si non sit etiam voluntas hominis, ac per hoc, si recte dictum est non volentis hominis, sed miserentis est Dei, quia id voluntas hominis sola non implet: cur nō, & è contrario recte dicitur, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, quia id misericordia Dei sola non implet? Porro, si nullus Christianus dicere audebit, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, ne Apostolo apertissime contradicat: restat vt propterea recte dictum intelligatur, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, vt totum Deo detur, qui hominis voluntatem bonam, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, sed non omnia: quæ autem non præcedit ipsa, in eis est & ipsa. Nam vtrumque legitur in sanctis Scripturis, & misericordia eius præueniet me, & misericordia eius subsequetur me. Nolentem præuenit, vt velit: Volentem subsequitur, ne frustra velit.* Sed & Anselmus non malè, *Quandoquidem nullo præcedente merito, Deus per misericordiam elegit Iacob, & sic cæteros: igitur non volentis, neque currentis, id est, operantis est, vt præueniat ad vitam, sed miserentis est Dei, qui præstat illi misericordiam. Si hoc inquit, recipimus, vt faciat Deus, quodcunque voluit, & absque merito, & operibus, vt eligat eum, vel condemnet: igitur non est volentis, neque currentis hominis, sed miserentis Dei. Non ergo ideo misertus est Deus, quia voluit & cucurrit Iacob: sed ideo voluit, & cucurrit Iacob, quia misertus est Deus. Paratur enim voluntas à Domino, & à Domino gressus hominis dirigentur.*

IV. Et si nulli tamen vnquam fuissent interpretes, vix fides quenquam allucinari potuisse, in tam perspicuo contextu. Agit Paulus de Æterna Prædestinatione. Hanc negat esse volentis, aut currentis. Atqui tomi 2. lib. 3. probatum, nullam eius causam esse præter voluntatem Dei Quomodo igitur præsupponat, voluntatē, aut cursum? Deinde agit de Iacob, & Esau, adhuc in vtero existentibus. An volebant illi, & currebant? Minime omnium. Itaque, aut hoc non pertinuit ad eos, aut consentiendum, neque volentis, neque currentis, ita intelligendum, vt significet nullam esse præuiam voluntatem, nullum cursum: contra quam aduersarii sentiebant.

V. Alius locus erat ex prioris ad Corinth. 3 *Dei sumus adiutores* Sed hoc facile est. Quia nō agit Apostolus de omnibus hominibus, sed de solis Verbi ministris, quorum opera Deus vtitur. Et quidem sic, vt eos à seipsis non idoneos, ipse faciat idoneos, instruatque necessariis dotibus. Theophylactus, *Qui alios instruimus, Deo cooperamur: quippe qui operanti Deo, & ipsi operam nostram præstamus, qui omnium salutem percupit. Nec tamen in nostra est potestate, vel operari, vel largiri salutem.* Imo ipse Paulus eiusdem Epistolæ 15. *Amplius quam isti omnes laboraui: non ego tamen, sed gratia Dei quæ mecum est.* Ergo primum, cum non agat de omnibus hominibus Paulus, sed tantum de ministris Verbi, non potest hic locus pertinere ad Liberum arbitrium, quod aut nullum est aut est omnium hominum. Deinde, cum ea cooperatio præsupponat gratiam, quæ in Apostolo laborauit, ea non potest esse ex solis viribus arbitrii, quas hæc controuersia inquirit.

VI. Ex Lucæ 10. citant frequenter Viatorem, qui in latrones cum incidisset, vulneratus est, atque in viam proiectus, semiuiuus, significare calamitatem generis humani. Et quia non extinctus dicatur, sed relictus semiuiuus. Ergo hominem peccato non enectum, sed saucium duntaxat, retinuisse aliquas bonorum priorum reliquias.

VII. Respondet Caluinus, primo argumentum esse allegoricum. At allegorias non habere vim demonstrandi: potissimū eas, quæ præter mentem Sp. Sancti. Hanc vero esse eiusmodi. Quinimo enim cuilibet manifestum, eo loci Dominum velle ostendere, quis sit proximus intelligendus, quam ad rem nihil profecto confert controuersia de Libero arbitrio.

VIII. At propter hanc sententiam grauiter Salmeroni Caluinus vapulat, tract. 16. tom. 7. Hæc ille nebulo, inquit, insultans Patribus antiquis, & magno falsæ scientiæ vento inflatus, pronuntians quasi de tripode, & nullam rationem adducens, ad sua somnia stabilienda, præter insignem quandam, & impudentem ignorantiam, cum hæc dogmata, & in Ecclesi: sint recepta: & Veterum Patrum testimoniis confirmata. Audin Iesuitam: Absit vt regeramus quicquam præter illud solenne, ὑγιαίνειν.

IX. Sed enim, quæ tantæ indignationis caussa? Nam duo Caluinus dicit, primo esse allegoriam, secundo allegorias non habere vim demōstrandi. Quid est ergo, quod ferre non possit Iesuiticus spiritus? An primum? Atqui res ipsa loquitur. Nam literalis sensus is est, quem autor intendit, teste Thoma part. 1 quæst. 1. art 2. At Christus autor huius dicti, intendit, docere quis sit habendus nobis proximus. Id patet, quia ea de re interrogabatur. Et ita explicant, Caietanus, Iansenius, Maldonatus: ipse etiam Salmero. Ergo ille alter de casu humanę naturæ, necessario est allegoricus: ideoque nihil hac parte Caluinus peccauit. An igitur altera? Atqui concessum apud ipsos Scholasticos, sensum allegoricum non esse argumentatiuum, vt ostensum à nobis est 1 tomi lib. 16 cap. 2.

X. Et tamen inquiramus, si placet, in huiusmodi allegorica arcana, *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico.* Hic homo, inquit Salmero, primus est, & quidam, hoc est, singularis in creatione. Hic dum altius quam par esset, voluit ascendere, iuxta promissa sibi à dæmone, *Eritis sicut dii*, reuera descendit: & volens occupare primum locum, ad postremum eiectus est, & descendebat, præterito imperfecto: semper enim humana natura ad malum labilis est, & instar lapidis ad inferiora descendit. Ab Hierusalem, à visione pacis, & securo loco, in regionem periculosam: in Hierico anathemate perculsam, & de qua nihil tollendum: siue, quia Hierico dicitur Luna; in mundum à Domino exsecratum, & anathematis mucrone perfossum, & Protheo inconstantiorem. Incidit in latrones, id est, Dæmones, qui primum spoliarunt gratuitis, & diuinis donis: deinde plagas inflixerunt, ignorantiam veri, imbecillitatem ad bonum, malitiam, & pronitatem sensus ad malum: tertio abierunt, cessarunt ab actu tentandi, & ceu victores capta præda, ad alios seducendos, & spoliandos. Denique reliquerunt semiuiuum, vel, vt Græce melius, semimortuum, quia liberum arbitrium in homine non est omnino mortuum, & extinctum, vt Manichæus, & Lutherus impie asserunt: nec omnino viuum, & sanum, vt mentitus est Pelagius, sed infirmum & debile.

XII. Quam belle! quam lepide! quam concinne! Nemo prima fronte non iuret, ita omnia ad amussim respondere, vt non sit ouum ouo similius. Sed introspiciamus, ne forte speciosa incrustatio, nihil regat nisi cadauera. Primū, quid illud *homo quidam*, id est, singularis, siue illustris? Cum potius promiscuus intelligi debuerit. Sic enim solent inchoari parabolæ. Matth. 21. *Homo quidam habebat duos filios.* Sic Lucæ 14. 15. 16. & alias. Quibus omnibus locis Syrus interpres vertit נברא חד, *homo vnus.* Quid ergo? singulisne iis locis hominem primum intelligi suadet Salmero, & singularem? Absurdum.

XIII. Descendebat ab Hierusalem in Hierico. Hic vero mihi exponite, ô vos diuinissimi Hierophantæ, harumque rerum consultissimi, quinam hoc de primo illo, singularique homine intelligam. Nam latrones propemodum video non illepide Dæmones appellari, & spoliatum etiam facile video, vulneratumque, qua mente dicatis. Sed est in hoc descensu,

quod

quod me male habet. Primo fine dubio ille viator ab Hierusalem descendebat, antequam incideret in latrones, multo magis, antequam spoliaretur, & vulneraretur. Si igitur Hierusalem pacis est visio; Hierico mundus anathemate confossus, quomodo intelligam Adamum, primum hominem, ab illa pacis visione in hunc mundum descendisse antequam incideret in Dæmones? Nam si hoc est, quia non peccauit nisi tentatus, nec tentatus, nisi cum incidit in Dæmonem. Ergo homo antequam peccaret, recesserat à visione pacis in mundum anathemate confossum. Et quia hoc ipsum est peccare. Huic percipiendo tanto mysterio, mihi necessarius est aliquis mystes Iesuita.

XIV. Tum Hierico, significat hunc mundum anathemate confossum. Hoc vero, cuiusmodi est? Ergone anathemate confossus mundus, ante Adamum vulneratum, & spoliatum? Mundus, inquam, ille, de quo Moses, Genes. 1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Sed & illud, descendebat, quia humana natura semper ad malum labilis est, & instar lapidis, ad inferiora descendit. Ergone etiam ante peccatum? Et quidem instar lapidis? Næ vos frustra Iesuitæ Cameras Meditationum frequentatis, qui hæc possitis animo concipere. Sed illud lepidum: altius quam par esset, voluit ascendere: Quando? nimirum antequam descenderet: & descendit antequam spoliaretur ac vulneraretur. Ergo antequam peccaret, altius voluit ascendere, & primum locum occupare. Adeo sibi constant somnia Loiolitica.

XV. Ignoscite, ô boni: vix risum cõtinui, cum ab illo quodam homine, id est, primo, id est, singulari, audiui latrones illos, dęmonas debui: imo dęmonas volui dicere, recessisse, ad alios seducendos, & spoliandos. Quosnam illos, ô boni? si vos tamen boni. Nam sic vos quidem loquimini, quasi tum temporis multiplicatum esset genus humanum in myriadas: cum tamen soli duo essent Adam, & Eua. Vicinum somnium somnio Parochi, quem aiunt apud Pictauos, laudasse morem sepeliendi cuiusque in propria parochia, quia Adamus voluerit condi in sepulcro maiorum suorum. An prurigo quædam titillabat ἀλληγορηματῶντας.

XVI. Verum hæc forte minutiora sunt, quã vt nos crassi Bataui capiamus: ideo cum Caluino, nebulones indigetandi, & falsæ scientiæ vento inflati, & insigniter, atque impudenter ignorãtes: Α᾽λλ᾽ ἴλσω ἴσε. *Non enim cuiuis homini contingit adire Corinthum:* nec eo omnes nati sydere, vt liceat omnibus esse Iesuitis. Sed nos nebulones, nos falsa scientia tumidi, nos illi insigniter impudenterque ignorantes, serio miramur, qui fiat vt Christo, vt Christi Apostolo Paulo, tam sint contrarii Iesuitæ, vt hi semiuiuos, semimortuos dicant, quos Christus, quos Paulus omnino mortuos. Ad Eph. 2. *Cum per offensas mortui essemus, vna viuificauit nos per Christum.* Et 5. *Excitare qui dormis, & surge à mortuis.* Ioa. 5. *Amen, amen dico vobis, veniet tempus, & nunc est, cum mortui audient vocem Filii Dei: & qui audierint viuent.* Hęc moueant suo pondere aliquos, sed nebulones illos, & inflatos vana scientia, & impudenter ignorantes. At Iesuitas, viros quantiuis pretii, nullaque inflatos scientia, & pudenter ignorãtes, Iesuitas, inquam, non aliter quam Marpesias cautes. Non enim istæ minus loco mouentur vi ventorum, quam Iesuita de sententia deducitur vi rationum.

XVII. Veruntamen Caluinus etiam dissimulata ista allegoriarum prurigine, vim vllam negat esse argumenti. Nihil enim aliud confici, cum semiuiuum hominem dicunt, quam habere aliquid saluum: mentem scilicet intelligentiæ capacem, etiam si ad cœlestem, spiritualemq; sapientiam non penetret: nonnullum honestatis iudicium: aliquem diuinitatis sensum: vtcunque veram Dei rationem non assequatur. At ista non efficere, vt non sit verum, adempta esse homini post lapsum, gratuita bona, vnde salus dependet: naturalia etiam corrupta, pollutaque esse. Illud quicquid est salui appellent, qui volent Liberum arbitrium: sed ex amissis his gratuitis bonis, intelligant, Liberum istud arbitrium non esse ad vtrumq; indifferens: imo nihil posse ad bonum, aut volendum, aut efficiendum, nisi quantum ei de nouo datum fuerit per gratiam.

XVIII. Superest Ecclesiasticus. Inuictissimus, inquit Bellarminus, & tam perspicuus, vt nulla declaratione indigeat. Audiamus ergo, Cap. 15. *Deus ab initio constituit hominem: & reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit mandata & præcepta sua: Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposuit tibi ignem & aquam: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.* Et hæc sane, tam sunt apud Papistas, pro certis, & liquidis, vt nemo sit, qui ad hanc controuersiam non habeat in ore.

XIX. Respondet Caluinus, primo, librum non esse Canonicũ: itaque exiguæ autoritatis. Secundo, loqui de Statu primi hominis ante lapsum, cum accepisset à Deo facultatẽ adipiscendæ vitæ, & mortis. Sed hanc facultatem post amissam. Ideoque Solomonem Ecclesiastis 7. scripsisse, *Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum: & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus,* siue, vt Hebraice, *Et ipsi quæsiuerunt cogitationes multas.* Tertio, si sensus sit, homini quærendam apud se salutis acquirendæ facultatem: non esse autorem tanti, vt verbo Dei præiudicium faciat. Sin autem, ad coercendam malignitatem carnis, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem captare solet, respondeat rectitudinem homini inditam fuisse: vt inde appareat, ipsum sibi exitii causam fuisse: facile admitti, dum concedatur sua culpa fuisse hominem spoliatum ornamentis, quibus eum Deus ornarat initio.

XX. Instat Bellarminus: & ad primum: non posse à Caluino Ecclesiasticum repudiari, nisi sibi constare nolit: quia recipiat Epistolam Iacobi, & Iudæ, quæ non minus dubiæ fidei olim fuerant, quam Ecclesiasticus: & debere eum vel cum Lutheranis repudiare omnes libros qui aliquando dubii fuerint: vel cum Ecclesia recipere eos omnes, quorum autoritas in Sacris Conciliis declarata est. Constare autem in Concilio Carthaginensi tertio, can. 47. inter libros Canonicos, & diuinos Ecclesiasticum esse numeratum. Deinde, quia profiteatur se esse discipulum Augustini: at hic Ecclesiasticum, non solum numerat inter Canonicos, lib. 2. de Doctrina Christiana, cap. 8. sed etiam de Gratia & libero arbitrio c. 12. citat ad probandum liberum arbitrium.

XXI. Respondeo, merito Ecclesiasticum à Caluino negari Canonicum. Nam ita esse iampridem confectum est Tomi 1. lib. 4. vbi actum, & de Cõcilio Carthaginensi, & de Augustini libro de Doctrina Christiana. Cæterum Epistolas Iacobi & Iudæ non minus fuisse fidei dubiæ, quam Ecclesiasticum, falsum est: semper enim à maiori parte Ecclesiarum receptæ fuere: non autem Ecclesiasticus. Tum autem hæc non est sola caussa repudiandi Ecclesiasticum. Accedunt aliæ, quibus cum nihil est commune illis Epistolis: has caussas enumerauimus eodem quarto Tomi primi. Admittere autem Caluinum cum Ecclesia omnes libros Canonicos certo certius est: sed hunc in Canonicis ab Ecclesia numeratum, non docebit Bellarminus. Discipulum esse Augustini, verum: sed non quomodo Iesuitæ discipulos volunt, cæca obedientia stupidos: itaque libenter abstinere huius libri autoritate, quamuis eam Augustinus aliquoties inducere non dubitarit.

XXII. Ad secundum Bellarminus. Ex Ecclesiastico colligi non solum primum hominem cum libero arbitrio conditum fuisse: sed etiam idem in posteris remansisse. Ratio prima: quia *paulo ante* dixerat, *Ne dicas, per Deum abest: non dicas, ille me implanauit:* id est, ne referas in Deum caussam sceleris tui: & continuo rationem adiungit, *Quoniam Deus hominem constituit, & reliquit in manu consilii sui:* quæ ratio nihil efficeret, nisi significare vellet liberum arbitrium initio datum primo homini, permanere in posteris. Altera ratio: quia hæc verba, *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Ante hominem vita & mors: quod voluerit, dabitur ei: Apposuit tibi ignem & aquam, ad quod volueris porriges manum tuam;* apertissime testantur Ecclesiasticum alloqui homines, qui nunc sunt, & illis concionari, qui possunt ex eius cohortatione proficere

XXIII. Respondeo, Primo ita sensisse autorem Hypognostici, lib. 3. c. 2. *Quid est, & reliquit eum in manu consilii sui, nisi, dimisit eum in possibilitate liberi arbitrii sui? In manu enim possibilitas intelligitur. Ipsa est prima gratia, qua primus homo stare potuisset, si seruare mandata Dei voluisset. Hac ergo, per inobedientiam, desolatus homo, iudicio iusto factus est serpenti, id est, Diabolo, cui maluit obedire quam Deo, captiuus.* Similiter Driedo de Gratia & Libero Arbitrio, libri 2. tract. 2.

XXIV. Ad rationem Bellarmini, remansisse in posteris liberum arbitrium, idem quod in Adamo, homonymum esse: posse enim intelligi vel simpliciter, vt sint posteri libero arbitrio prędití: vel vt tali per omnia, quale erat in Adamo ante peccatum. Illud verum esse, nec nunc controuerti: hoc vero falsum, & disputari. nec colligi ex verbis Ecclesiastici. Fateor impugnari eos, qui in Deum referunt causam suorum scelerum: & impugnari hac ratione, quod Deus ab initio hominem condiderit, & reliquerit in manu consilii sui. Sed esse hanc inutilem rationem, nisi admittatur in posteris liberum arbitrium tale, quale in Adamo ante peccatum; hoc ego non video: nec debuit Bellarminus tantum sibi tribuere, vt diceret, nec probaret. Imo contra video. Quia enim Adamus, suo vitio liberum arbitrium quale habebat, perdidit, vt loquitur Augustinus: nec sibi soli perdidit, sed & posteris: Ergo posteri habent in se originem tentationum: imo originem mali, à quo tentantur: non autem à Deo. Et hæc ratio est efficacissima.

XXV. Iam Ecclesiasticum postremis verbis alloqui homines sui temporis: primo non tam facile conceditur. Cur non enim dicamus esse, siue Dei prosopopœiam ad Adamum: siue ipsius autoris Apostrophen ad eundem: vt magis explicaretur, quid illud esset, *reliquit in manu consilii sui?* Deinde quid tum, si alloquitur homines sui temporis? Ergo, inquit, poterant ex eius exhortatione proficere. At hoc argumentum solutum est, capite quinto.

XXVI. Ad tertium Bellarminus. Ineptam esse conditionem, quam Ecclesiastico Caluinus proponit: non enim coerceri posse carnalem malignitatem, nisi concedatur homini liberum arbitrium.

XXVII. Quorsum ista, inquam? Aut quæ illa conditio est tam inepta? Audio: relegens Bellarmini scripta. Is Caluinum tertio respondentem induxerat. Si velit Ecclesiasticus non adstruere liberum arbitrium, sed solum coercere carnis malignitatem. Atqui hæc verba longe absunt à verbis Caluini, *Si ad coercendam malignitatem carnis, respondeat rectitudinem homini datam esse, libenter assentio: modo rursum conueniat hominem nunc sua culpa spoliatum esse ornamentis: quibus eum Dominus initio induerat.* Hæc Caluini verba: à quibus cur tanto spatio recedit Bellarminus? An quia pudebat negare hominem spoliatum iis ornamentis? Cæterum dico posse coerceri carnis malignitatem, etiam si non concedatur ei liberum arbitrium indifferens ad bonum & malum, siue in vtrumvis æque potens: quæ nostra est controuersia.

Cap. XV.

De locis Deut. 30. Ios. 24. Ecclesiastici 31. & 1. Cor. 7. & 2. Cor. 9.

I. VEnio ad octauam eandemque postremam classem locorum à Caluino prætermissorum. Primus locus Deut 30. *Considera, quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum: & è contrario mortem & malum.* Et post, *Testes inuoco cœlum & terram, quod proposuerim vobis vitam, & mortem: benedictionem, & maledictionem. Elige ergo vitam: vt & tu viuas, & semen tuum.* Similis est Iosuæ 24. *Optio vobis datur: eligite hodie, quod placet: cui seruire potissimum debeatis: vtrum Diis, quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia: an diis Amorræorum, in quorum terra habitatis: ego autem, & domus mea, seruiemus Domino.* Hi loci de moralib. agunt: & dant optionem hominibus sui temporis. Nihil autem magis proprium est liberi arbitrii, quam electio.

II. Respondeo: non in optione proposita: sed in optione facta liberi Arbitrii vires considerari. Probo, quia etiam rebus arbitrio libero carentibus optio potest proponi. Sic olim ille canibus iisdem offam proposuit, & prædam: nec tamen canes liberi arbitrii: quod euentus ostendit: cum, prout assuetus fuerat, ita ruit, ad offam alter, alter ad prædam. Et infantibus, quoties optio proponitur pomi & nummi? qui tamen, contemto nummo, pomum capiunt, non certo iudicio, quo nondum vtuntur: sed animali appetitu? Non igitur tam attendendum, quid offeratur, quam quid,

quid, quomodove acceptetur. At ita se res habet, vt cum optio datur rerum huiusmodi: nunquam homo suis solis viribus feratur in bonum: sed semper in malum. In bonum autem mouetur à gratia. Sic, cum Iosue protestatur, se cum domo sua seruiturum Deo: si id factum esset absque speciali gratia, non tantum vires suggerente, vt efficeret: sed etiam voluntatem mouente, vt vellet: faterer aptum esse exemplum ad hanc Arbitrii indifferentiam probãdam. Sed id neque factum, neque futurum est. Itaque, nihil istæ optiones oblatæ Bellarmino prodesse possunt. Etsi fateamur iis opportune Deum vti, tum ad eos mouendos, in quibus per Spiritum suum operatur: tum ad eos conuincendos, qui suo scelere, è duobus oblatis deterius semper eligant.

III. Hos locos excipit Ecclesiastici alius ex cap 31. *Beatus diues, qui inuentus est sine macula: & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum? fecit mirabilia in vita sua. Qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est: & erit illi gloria æterna? Qui potuit transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fecit: ideo stabilita sunt bona illius.* En tibi, potuit transgredi, & non est transgressus; facere mala & non fecit Non miratur Bellarminus à Caluino omissum locum: cum non solum non vera, sed ne verisimilis quidem responsio dari possit. Tanta fuit confidentia.

IV. Mitto dicere autoritatem huius libri apocrypham esse, vt in præcedenti capite: sed præterea, moneo primum, non consentire editionẽ Latinam cum Græca. Hęc interrogationem continuat: & habet in hunc modum. *Beatus diues qui inuentus est sine macula: & qui post aurum non abiit. Quis est iste, & beatum dicemus eum? Fecit enim mirabilia in populo suo. Quis probatus est in illo, & perfectus est? Et erit in gloriationẽ. Quis potuit transgredi, & non transgressus est, & facere malitiam, & non fecit?* Et in hanc partem magnus est consensus exemplarium. Quid hæc autem pro Papistis faciunt? Nam videntur potius significare nullũ esse, qui non transgrediatur, cũ potest. Et est verissimum: nisi per Spiritum Dei procliuitas illa in peccatum, cohibeatur. Itaque caute, puto, Franciscus Lucas annotationibus in Sixtinam recognitionem monet non facile *quis* pro *qui* substituendum.

V. Secundo, quid si ne Latina quidem editio Semipelagianos iuuat? Omnino enim certum, hominẽ nullum nõ peccare, qui non potuerit peccare: quomodo neminem loqui, nisi qui potuerit tacere. Neque hæc nostra quæstio est: sed alia, vnde possit peccari, & vnde non peccari. Nam si ab eodem fonte vtrumque, cedendũ Pelagianis: sed si à natura corrupta, posse peccare: & à gratia, posse non peccare, tum verò vincunt Catholici. Hic autem quisquis est autor, huiusmodi nihil definit Itaq; nihil nocet. Sine dubio potuit Liberius, tum cum sollicitabatur à Cõstantio, subscribere damnationi Athanasii: nec subscripsit: tũ igitur ille potuit trãsgredi, nec transgressus est: sed sine dubio nisi gratia ei dedisset & nolle subscribere, & posse in eo consilio constanter perseuerare, subscripsisset, eo abreptus à libero suo arbitrio: quomodo postea, cum destitutus est gratia Dei, subscripsit siue volens, siue coactus. Vt hoc exemplo scias non esse in vtrumque liberum arbitrium indifferens, etiamsi vere is laudandus dicatur, qui cum posset peccare, non peccauit.

VI. Supersunt ex toto cumulo, loci duo eiusdem argumenti: Ex 7. 1. ad Corinthios, *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, sed potestatem habens suæ voluntatis: & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginẽ suam, benefacit.* Et ante, *Quod vult faciat, non peccat, si nubat.* Vbi agi de bono morali, probat Bellarminus, ex verbis, *bene facit*, &, *non peccat*, item post, *melius facit*, quibus Paulus vsus est. Et liberam electionem haberi ab homine, euidenter dictum, modo non obstet externa necessitas, puta voti, iuramenti, an præcepti.

VII. Respondeo, primo Paulum non loqui de bono Theologico, sed ciuili. Argumentũ certum, quia de nuptiis cõtrahendis: quas indifferentes concludit, in vtramq; partem: siue contrahantur, siue non contrahãtur. Id significatur iis verbis, quæ Bellarminus ponderat. Si virginẽ suam quis tradit in matrimonium, non peccat: sin autẽ seruat, bene facit. Quod nunquã quisquam dicat, vel de peccato, vel de bono ei contrario: nam vtrumq; in alteram partem certum: peccatum qui admittit, non facit bene: bonũ qui omittit, peccat. Versatur autẽ in eo Apostolus, vt conscientias liberet, quibus laqueum induere, tum quidam tentabant, vt cõiugium non ponerent inter res indifferentes: itaque peccari, si contraheretur: quomodo hodie Papistæ docẽt in personis, quas Ecclesiasticas vocant Paulus id destruit, & non magis id pertinere ad rationem peccati, aut boni, quam arare, nauigare, cantare, & similia. At hæc controuersia tota est de peccato, quatenus est peccatum, vtrum ad id habeat se indifferẽter liberũ arbitrium: & negamus. At in ciuilibus, iã protestati sumus cõcedi suas libero arbitrio partes, sine hac gratia, quæ datur ad vitandum peccatum; & solo opus habere illo generali auxilio prouidentiæ, qua Deus tanquam prima omnium caussa, indiuidua singula ad opus mouet, & applicat.

VIII. Secundo Paulus leges dat fidelibus, id est iis, qui iam acceperant gratiam: itaque etsi concederem loqui de bono Theologico: tamen nihil concluderet cõtra nos: nos enim non negamus huiusmodi homines posse res indifferentes & facere, & omittere absq; peccato: sed distinguimus. Num illud facere & omittere esse à libero arbitrio in rebus ciuilibus: hoc autem absque peccato, esse à gratia. Itaque non sic Paulum loquuturum fuisse de infidelibus: de quibus alias in re simili hoc vsurpauit longe diuersum, *Pollutis & infidelibus nihil est purum: sed polluta est eorum, & mens & conscientia*: ad Titum primo. Vnde certum infideles, id est, quibus non est collata diuinitus gratia, ne has quidem res indifferentes, posse aut vsurpare, aut omittere, absque peccato: contra quam fideles, & puri, quibus omnia pura.

IX. Ex posterioris ad Corinthios nono postremo locum Bellarminus recitat, *Vnusquisque prout destinauit in corde, non tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus.* Cui similé alii citant ex Epistola ad Philemonem, Ne *velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.* Bellarminus illud *quod destinauit*, explicat, quod libera voluntate præelegit, cum in potestate haberet parum, aut multum, aut omnino nihil velle dare Illud enim προαιρετικὸν proprie ad liberum arbitrium pertinere. Differre enim τὸ ἑκούσιον, & τὸ προαιρετικόν. Illud esse bestiis commune: hoc autem propriũ rationalis, intelligentisq; naturę. Loqui autẽ Apostolum de eleemosyna: ac proinde de bono naturali.

X. Concedo τὸ προαιρετικὸν esse proprium liberi arbitrii. Addo reperiri igitur vbicunque ipsum arbitrium. Itaque nego τὴν προαίρεσιν inferre liberi arbitrii indifferentiam ad bonum, & malum. Alioqui, cum sit Arbitrium liberum in Deo, in Angelis, in Dæmonibus, necesse est in iisdem esse hanc προαίρεσιν. Si ergo προαίρεσις inferret indifferentiam ad bonum & malum: Ergo & Deus & Angeli æque procliues essent in malum, ac in bonum: & Dæmones æque in bonum, ac in malum. At neutrum est verum. Nam Deus & Angeli, tantum ad bonum: Dæmones tantum ad malum. Et tamen in iis manet προαίρεσις: hæc igitur, non infert indifferentiam ad bonum & malum. Et in eo tamen tota vis est huius argumenti. Quare hic locus non concludit quæstionem.

CAP. XVI.

De Patribus.

I. EXhaustis Scripturis deuenitur ad Patres: quos magna pompa Bellarminus inducit, vigintiquinque Græcos, totidem Latinos: denique Augustinum seorsim: Vt imaginem det Concilii Oecumenici, ex omnibus non tantum orbis partibus, sed etiam, quale nunquam coire potuit, ex variis seculis. Quæ imaginatio ad pompam facit aliquid, ad rem ipsam momenti nihil adfert. Itaque nos puerili lusu neglecto, quid hoc rei sit inquiramus. Dicam de personis prius; tum de locis: vt & Caluinus.

II. Primum igitur Clementem Romanum Caluinus mento ridet in hunc cœtum inductum: laruatum histrionem, vix dignum cui quisquam succisiuas, nedum bonas horas impendat. Ita fabulã agit indignam Petro, indignam Christianis: denique se solo dignam. Tanta est in eo libro, tamque portentosa mentiendi impudentia, vt cœnosum gurgitem Baronius appellarit annó Christi quinquagesimo primo, paragrapho quinquagesimo tertio. En tibi autorem Bellarminiana eruditione nõn indignum? Sed nimirum habuit præ oculis & Hipponensis & Tridentini Concilii formam: in quo etiam admissi personati Episcopi, Armacanus.

III. Et tamen pugnat esse vel Clementis, vel alterius æque docti atque antiqui, probatque testibus Eusebio lib 2. historiæ, cap. 38. Epiphanio hæresi 30. Ruffino Apologia pro Origene. Hieronymo contra Ruffinum, lib. 2 Corruptum tamen ab hæreticis concedit: ne omnes impudentiæ limites migrasse videatur.

IV. Imo Eusebius manifeste & diserte pronunciat, librum esse suppositum: neque vnquam Clementis. Vidisset Bellarminus, si Eusebium ab ipso habuisset, aut saltem à Christophorsono, non à Rufini mala manu. En tibi: ἤδη δὲ καὶ ἕτερα πολυεπῆ καὶ μακρὰ συγγράμματα, ὡς τοῦ αὐτοῦ χθὲς καὶ πρώην τινὲς προήγαγον, Πέτρου δὴ καὶ Ἀππίωνος διαλόγους περιέχοντα, ὧν οὐδ᾽ ὅλως μνήμη τις παρὰ τοῖς παλαιοῖς φέρεται. οὐδὲ γὰρ καθαρὸν τῆς Ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας ἀποσώζει τὸν χαρακτῆρα. Nunc Christophorsonũ audi, *Iam vero quidam alia item opera, verbosa illa quidem & prolixa, heri prope & nudiustertius perinde quasi illius essent, introduxerunt: quæ quidem disputationes Petri & Appionis continent: quorum apud Veteres nulla omnino fit mentio: nam puram illam & sinceram Apostolicæ orthodoxæque doctrinæ notam minime retinent.* Obserua, *heri & nudiustertius*, inquit: nõ credidit ergo opus esse antiquum: sed recens, suique æui: Tum *proinde quasi illius* essent: Ergo non putauit opus esse Clementis. Quanquam videtur non loqui de his Recognitionũ libris. Argumentũ: quia id quicquid erat operis, continebat Petri & Appionis disputationem. At hoc opus, Appionem, vix tandem, libro decimo in scenam producit: nec cum Petro vnquam congressum: sed tanquam κωφὸν πρόσωπον, tantum à patre Clementis visitatum. Ad hæc Photius Bibliothecæ capite centesimo decimo tertio, ab his Recognitionibus separat Petri & Appionis Dialogum: discedens nihilominus ab Eusebio quia videtur hunc Dialogum eundem facere cum secunda Clementis epistola: quam tamen separat.

V. Epiphanium & Rufinum agnosco loquutos de corruptione huius operis nam etsi Epiphanius τὰς περιόδους Πέτρου nominet potius: non ἀναγνωρισμὸν vt Rufinus: tamen non absurde quis coniiciat, vnum idemq; opus. Nam in Recognitione nonnihil legas de Petri peregrinationibus: & illa etiam quæ Epiphanius obseruauit: & Petrum, quotidie lauari, ἁγνισμοῦ ἕνεκεν & ἐμψύχων ἀπέχεσθαι καὶ κρεῶν καὶ πάσης ἄλλης ἐδωδῆς τῆς ἀπὸ τῶν σαρκῶν πεποιημένης. Itaq; facile patior, si velit Bellarminus, has Petri Periodos, ipsam esse Recognitionem. Quid hinc tamen lucri captare potest? esse Clementis opus. Primo quid tum, si corruptũ? & ita corruptũ, vt notat Epiphanius? Non n. leuiter, sed totum, aut fere totum Νοθεύσαντες τὰ ἐν αὐταῖς, ὀλίγα δὲ ἀληθινὰ ἐάσαντες: *falsatis quæ in eis sunt: paucisque veris relictis.* Egregiam libri autoritatem, in quo pauca vera sunt. Deinde, ne ipse quidem Bellarminus audet Clementi pro certo vindicare. Quorsum igitur ista?

VI. At est saltem viri æque antiqui, & docti. Vtrunque falsum. Antiquum satis sit fateri: quandoquidem scimus librũ cognitum Rufino, Hieronymo, Epiphanio, & si velis, etiam Eusebio Sed æque antiquũ cum Clemente, ille dicat qui totius antiquitatis imperitus, quid temporis intersit à Clemente non aduertit, ad Eusebium, qui id operis χθὲς καὶ πρώην asserit venisse in hominum notitiam. Præterea, si quis doctum agnoscat, id fiet iuxta prouerbium, similes habent labra lactucas. Μυρίων γέμει ἀτοπημάτων inquit Photius. Et verum. Nec tantum in rebus fidei, in quibus agnoscas hæreticum: sed etiam in iis quæ ad humaniorem eruditionẽ pertinent. Fabulam sibi scribendam proposuit, & ποιητικὸν δρᾶμα: iam nimium audaci instituto: quid enim commune fidei Christianæ cum arte mentiendi? Nomen Fabulæ, ab vno Actu Ἀναγνωρισμοί: quia fingitur Clemens subito agnouisse Matrem, Fratres, denique Patrem, quos omnes iam annos plus viginti decessisse putabat. Hæc vt artificiosius narrentur, infinitæ cumulantur circumstantiæ, tam alienæ ab eius temporis moribus, siue Ethnicis, siue Christianis, vt mirer si quisquam sit adeo patiens, vt non ad singulas paginas irascatur. Et de Clemente histrione hactenus; de quo & alias plura dicta sunt, tomi primi, libro nono.

VII. Præterea, ex hoc Patrum numero, sunt quorum testimonium suspectum est merito. Caluinus notat, Tertulliani & Origenis autoritatem

tem exiguam esse, propter magnos errores, in quos vterque incidit: & ita quidem vt Ecclesiæ magna negotia facesseret. Vincentius Lyrinensis, *Origenes tantus ac talis, dum gratia Dei insolentius abutitur, dum ingenio suo nimium indulget, sibique satis credit: quum parui pendit antiquam Christianæ religionis simplicitatem: dum se plus cunctis sapere præsumit: dum Ecclesiasticas traditiones, & veterum magisteria contemnens, quædam scripturarum capitula nouo more interpretatur, meruit vt de se quoque Ecclesiæ Dei diceretur, si surrexerit in medio tui Propheta. Et paulo post, non audies, inquit, verba prophetæ illius: & item, Quia, inquit, tentat vos Dominus Deus vester, vtrum diligatis eum an non.* Idem paulo post. *Tertullianus Catholici dogmatis, id est, vniuersalis ac vetustæ fidei parum tenax; ac disertior multo, quam fidelior, mutata deinceps sententia, fecit, ad extremum, quod de eo beatus Confessor Hilarius quodam loco scribit: sequenti,* inquit, *errore detraxit scriptis probabilibus autoritatem, & fuit ipse quoque in Ecclesia magna tentatio.*

VIII. Vnum respondet Bellarminus, neutrum errasse in hoc articulo; & probat: primo, quia à nullo Veterum is error obseruatus: secundo, quia cum veteribus idem docent. Sed de doctrina post videro statim. Nunc dico: primum, nos ab Hilario doceri libris Tertulliani detractam autoritatem errore consequenti: non tantũ iis qui scripti sunt in eam caussam: sed etiam probabilibus: hoc est iis, in quibus alioquin obiici nihil potest certi. Itaque similiter de Origene, & de aliis dicendum, suspectos esse iudices in hoc capite: quia in aliis errarint grauissime. Secundo, quoniam suffragia, tum alias semper Papistæ: tum hic nominatim Bellarminus, non ponderet, sed numeret, vt suo concilio magnificentius laruam induat: ergo satis esse, si quos ad eam rem adoptauit iudices, iustis, quamuis personalibus, exceptionibus, summoueamus.

IX. Verum, tertio, admoneo in hoc ipso capite de libero arbitrio, merito recusari non paucos alios ex eo iudicum albo. Primo; Clementem illum quisquis est, qui aperte ea docet, quibus nihil durius potuit vnquam Pelagius effutire. Annotaui lib. 5. tomi 1. nunc repeto, non inutiliter. lib. 4. *Debet is qui ex gentibus est, & ex Deo habet, vt diligat Iesum, proprij habere propositi, vt credat & Moysi: & rursus Hebræus, qui ex Deo habet, vt credat Moysi, habere debet & ex proposito suo, vt credat in Iesum: vt vnusquisque eorum habens in se aliud diuini muneris, aliud propriæ industriæ, sit ex vtroque perfectus.* En tibi & in Gentili credere Moysi: & in Iudæo credere in Iesum, ex propria industria, non ex Dei munere. Et hoc probet quisquã Christianus? In exemplari Græco, edito ab Adriano Turnebo Deus inducitur loquens, ἐγὼ πάντας τοὺς ἐσομένους, πρὸ καταβολῆς κόσμου, προαιρέσεις εἰδώς, ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἄξιον λανθανόντως προαπήντησα, *Ego, qui à constitutione mundi, futura omnia consilia præuidi, singulis pro meritis latenter occurri.* Vbi asseritur prædestinatio ex præuiso bono malove vsu liberi arbitrii: quam sententiam ne Bellarminus quidem probat.

X. Sed, nec iste solus peccat. Alii etiam incommode loquuti sunt: quod ab ipsis Papistis obseruatũ est. Sixtus Senensis in Bibliotheca, tum varios excerpit locos, in quibus Chrysostomus suspectus est, vt libri quinti annotatione centesima prima: & libri sexti annotatione centesima octogesima quarta: & ducentesima prima libri quinti, postquam vtcunque excusauit, ad extremum: *Dicendum est,* inquit, *sicut etiam Anianus in præfatione commentariorum Chrysostomi in Matthæum annotauit, Chrysostomum interdum naturæ nostræ vires plus æquo extulisse, ex contentione disceptandi cum Manichæis & Gentilibus, qui hominem asserebant vel natura malum, vel fati violentia ad peccandum compelli.*

XI. Toletus Iesuita in sextum Ioannis agnoscit Chrysostomi hanc esse doctrinam, hominem per liberum arbitrium, seipsum facere dignũ gratia: eandem esse Cyrilli, aliorum etiam doctorum, maxime Græcorum. Maldonatus in eundem locum, Theophylactũ, Euthymium, Arnobium, ita loqui, ac si homo, antequam per gratiam ad gratiam trahatur, possit gratiam mereri. Toletus, nono ad Romanos, addit Photium, & Ambrosium: Pererius Theodoretum, Oecumenium, & Hieronymum. En tibi tres Iesuitas, quorum nares purgatiores olfacere potuerint in non paucis Patribus nonnihil sinistri in doctrina hac ipsa de libero arbitrio: Nec solos. Nam Iansenius Concordiæ cap. 59. & Didacus Aluares de auxiliis diuinæ gratiæ, disput. 22. quæ est in lib. 3. idem obseruant. En tibi tamen Iesuitam Bellarminum hos ipsos Patres, ita aut incommode loquentes, aut sinistre persuasos, admittentem, imo inducentem, imo intrudẽtem in suum istud magnificum Concilium. Sed nos intercedimus: nec patimur, vt sinceræ fidei regula corrumpatur suffragiis huiusmodi.

XII. His generaliter præmissis, nunc singulos locos expediam. Et primum Bellarmini fidem in nonnullis desidero: quos aut ipse corrupit, aut ab aliis corruptos accepit. In Ignatii ad Magnesios interpres Vairlemius arbitrium nominauit, quod Ignatius γνώμην, *Si quis pietati studet, Dei homo est, si impiè agat, diaboli est, non id factus per naturam, sed animi arbitrium.* Vetus Interpres habuit, *Non ex natura, sed ex sententia factus*: Brunnerus, *Non natura, sed propriæ voluntatis inclinatione.* Ignatius scripserat: ἐὰν εὐσεβῇ τις, ἄνθρωπος Θεοῦ ἐστιν· ἐὰν δὲ ἀσεβῇ τις, ἄνθρωπος τοῦ διαβόλου, οὐκ ἀπὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης γενόμενος. Etiã in Areopagita, *Si non lituisset obsistere,* pro ἐὰν μὴ οὐκ ἐξῆν τι δυνάμει. In Athenagoræ Apologia, hæc nõ occurrunt, quæ Bellarminus finxit se legere, *Liberi Arbitrii in ipsis quoque (Angelis videlicet) in vtramque partem, voluntatem constituerat Deus: sicut & in hominibus liberam & prauitatis, & virtutis deligendæ potestatem habentibus cernere est.* Ille sic scripsit, ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις τῷ Θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γέγονε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις, ἵνα τὴν μὲν παντελικὴν καὶ γενικὴν ὁ Θεὸς τῶν ὅλων προνοίαν, τὴν δὲ ἐπὶ μέρους οἱ ὑπ' αὐτοῖς ταχθέντες ἄγγελοι· ὡς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων αὐθαίρετον καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν ἐχόντων. ἐπεὶ οὐκ ἂν οὔτ' ἐτιμᾶτε τοὺς ἀγαθοὺς, οὔτ' ἐκολάζετε τοὺς πονηροὺς, εἰ μὴ ἐπ' αὐτοῖς ἦν καὶ ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετή, καὶ οἱ μὲν σπουδαῖοι περὶ ἃ πιστεύονται ἐφ' ὑμῶν, οἱ δὲ ἄπιστοι εὑρίσκονται· καὶ τὸ κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἐν ὁμοίῳ καθέστηκεν. Gesnerus vertit, *Idcirco Angelos Deus creauit, vt rebus à se digestis prouiderent. Quamuis enim ipse vniuersali sua & communi prouidentia vniuersis prospiciat: particularem tamen rerum singularum, quæ cuique fuerint commissæ, angelis imposuit. Cæterum vt hominibus arbitrii libertas circa virtutes & vitia data est (neque enim vos, vel honore bonos, vel pœna malos afficeretis, nisi sponte consultoque alteri boni, alteri mali essent) & alii bona fide res sibi creditas procurant, alii improbi perfidique deprehenduntur: Sic etiam circa Angelos se res habet.* Sunt & alii loci, in quibus inepte lusit Interpretum siue imperitia, siue audacia, vt in Eusebio, & Epiphanio, quorum venia forte danda esset cuipiam linguarum imperito. Sed in Bellarmino profecto non ferenda supinitas fuit: imo ne dissimulanda quidem. Nam in tanto tantique ponderis opere, nõ debuit alienæ fidei sese totum permittere: sed ipse singula rimari; ac pene suis ipsius oculis non fidere. Quid enim satis certum in tanta hominum peruersitate? Sed supinitatem inexcusabilem illud prodit. Ex Euthymio in 15. Lucæ, *Substantiæ partem, quæ sibi obueniebat, petiuit, hoc est liberum arbitrium, quod ei ex natura debebatur. Ac si diceret, nolo vrgeat me seruiendi necessitas: liberum est enim mihi arbitrium.* Atqui posterior periodus, cuius initium: *Ac si diceret*: non est Euthymii: sed Ioannes Hentenii annotantis.

XIII. Dicam nunc de re ipsa. Qui à Bellarmino cumulati sunt loci nullo discrimine, non sunt tamen omnes vnius generis. Itaque distinguam, in suas classes. Sunt igitur ex iis nonnulli, qui liberum arbitrium statuunt, contra Fatum, aut Naturã. Hoc est, vt doceant homines neque fato, quod Ethnici plurimi: neque natura, quod hæretici non pauci, esse bonos aut malos. Probatur, qua ex ipsis locis à Bellarmino desc iptis, qua ex circunstantiis à Bellarmino omissis. Ad primum ordinem hi pertinent. Ignatius ad Magnesios, Δύο γὰρ λέγω χαρακτῆρας ἐν ἀνθρώποις εὑρίσκεσθαι *In hominibus geminas notas inueniri dico.* Et paulo post, οὐ δύο φύσεις ἀνθρώπων λέγω, ἀλλὰ τὸν ἕνα ἄνθρωπον, ποτὲ μὲν Θεοῦ, ποτὲ δὲ διαβόλου γίνεσθαι. ἐὰν εὐσεβῇ, τις ἄνθρωπος Θεοῦ ἐστιν. ἐὰν δὲ ἀσεβῇ τις, ἄνθρωπος τοῦ διαβόλου, οὐκ ἀπὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης γενόμενος, *Non quod velim dicere duas esse hominis naturas: sed vnum esse hominem, qui iam Dei, iam diaboli sit. Si quis pietati studet, Dei homo est: si impie agat, diaboli est: non id factus per naturam, sed proprio consilio.* Origines in caput 13. Matthæi, exponens parabolam sagenæ piscium, dixit ab hæreticis accipi per bonos & malos pisces, duas naturas, alteram bonam, alteram malam. Sic enim maluit Bellarminus indicare, quam describere. Ego vero describo, & quidem plenius. Nam videtur Bellarminus suo commodo decurtasse, *Hic regnum cœlorum simile est sagenæ missæ in mare: non quemadmodum quidam opinantur, qui docent verbo naturas subiectas esse diuersas, malorum scilicet, ac iustorum, qui sub rete venerunt: vt ex eo quod scriptum est, ex omni genere congreganti, credamus iustorum diuersas ac varias esse naturas, similiter autem & malorũ. Nam huic intellectui repugnant omnes scripturæ, declarantes esse liberum arbitriũ, dum & accusant eos qui delinquunt, & probant eos qui recte faciunt: haud quaquam merito in eos competente vel reprehensione, qui ex mali generis natura tales sunt, vel laude in eos qui tales sunt ex genere meliore. Si quidẽ, vt pisces boni sint ac mali, caussa nõ est in animabus piscium, sed secundum illud, quod verbum omnia sciens dixit, Producant aquæ reptilia animarũ viuentiũ. Quo tempore & fecit Deus cete grandia, omnemque animã animalium reptilium, quæ produxerunt aquæ iuxta genus suum. Illic igitur aquæ produxerunt omnẽ animam animantiũ reptilium, iuxta suum quamque genus, cum caussa non esset penes illam. Hic vero nos suum in caussa, vt sint bona genera, dignaq; vasis quæ vocãtur, aut mala dignaq; quæ proiiciantur. Non enim in nobis natura, caussa est malitiæ, sed voluntas, cum sit libera, propensa est ad malefaciendum: sic nec iustitiæ caussa est natura, tanquam quæ non recipiat iniustitiam, sed verbũ quod accepimus, est quod reddit nos iustos.* Item præfatione in Epistolã ad Romanos: cum caussas duas profert ob quas difficilis sit hæc epistola: *Vna est,* inquit, *quod eloquutionibus interdum confusis, & minus explicitis vtitur. Alia, quod quæstiones in ea plurimas mouet, & eas præcipue quibus innitentes hæretici astruere solent, quod vniuscuiusq; gestorũ caussa non ad propositũ debeat, sed ad naturæ diuersitatẽ referri: & ex paucis huius epistolæ sermonibus totius Scripturæ sensum, qui arbitrii libertatẽ concessam à Deo homini docet, conantur euertere.* Eodem Chrysost. pertinet: hom. 22. in Genesin, *Vidisti, quomodo sui iuris naturam nostram Dominus formauit? Vnde enim, dic, oro, illi ad malitiam properabant, & seipsos pœnis faciebant obnoxios: iste autem virtutẽ eligebat, & fugiens eorũ societatem, pœnam non gustauit? Nonne manifestum, sua quemuis voluntate vel malitiam vel virtutẽ eligere? Nam nisi ita esset, & naturæ nostræ potestas insita esset, neque illos puniri, neque istos virtutum retributiones accipere oportebat. Verũ quia in nostra volũtate totũ post gratiam Dei relictum est, ideo & peccantibus supplicia proposita sunt, & bene operantib. retributiones.* Huius item loci est Basilius homilia, qua disputat non esse autorem mali Deum. Διὰ τί οὐκ ἐν τῇ κατασκευῇ τὸ ἀναμάρτητον ἔχομεν; φησί· ὥστε μηδὲ βουλομένοις ἡμῖν ὑπάρχειν τὸ ἁμαρτάνειν· ὅτι καὶ σὺ τοὺς οἰκέτας οὐχ ὅταν δεσμίους ἔχῃς, εὔνους ὑπολαμβάνεις, ἀλλ' ὅταν ἑκουσίως ἴδῃς ἀποπληροῦντας σοι τὰ καθήκοντα, καὶ Θεῷ τοίνυν οὐ τὸ ἠναγκασμένον φίλον, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀρετῆς κατορθούμενον· ἀρετὴ, ἐκ προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται· προαίρεσις δὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἤρτηται. τὸ δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὸ αὐτεξούσιον, *Cur instructura non habemus (inquiet aliquis) vt simus expertes peccati: adeo vt ne quidẽ volentes peccare possimus? Quia ne tu quidem seruos beneuolos existimas, quamdiu in vinculis detines: sed quamdiu sponte implentes officium vides. Itaque etiam Deo, quod coactum est, non est gratum: sed id quod per virtutem præclare geritur. At virtus ex voluntate est, non ex necessitate. Voluntas ab iis pendet, quæ sunt in nostra potestate. Nostræ autem potestatis est liberum arbitrium.*

XIV. Et hi quidem de Natura manifeste. Nunc vero isti de Fato. Minutius Felix, *Deniq; de vestro numero carcer exæstuat. Christianus ibi nullus, nisi aut reus suæ religionis, aut profugus. Nec de fato quisquam aut solatium captet, aut excuset: euentum sit fortis fortunæ, mens tamen libera est, & ideo actus hominis non dignitas iudicatur. Quid enim aliud est fatum, quam quod de vnoquoque nostrûm Deus fatus est: qui cum possit præscire materiam, pro meritis & qualitatibus singulorum, etiam fata determinat. Ita in nobis non genitura plectitur, sed ingenij natura punitur.* Prudentius lib. 2. aduersus Symmachum.

------ Dicant cur condita sit lex
Bis sex in tabulis: aut cur rubrica minatur,
Quæ prohibet peccare reos, quos ferrea fata
Cogunt ad facinus, & ineuitabile mergunt.
Quin & velle adigunt prauum insinuantia votum,
Ne liceat miseris vetitum committere nolle?
Cedite, si pudor est, gladiumque retundite vestrum,
Aspera nil meritos pœnis plectentia iura:
Antrum carcereum dissoluite, corpora sub quo
Agminus innocui fato peccante tenetis.
Nemo nocens, si fata regunt quod viuitur, ac fit.
Imo nocens quicunque volens, quod non licet, audet.

Alterutrum

Alterutrum, quia velle suum est: nec fata reatum
Imponunt, placitumque nefas: & facta rependit
Impia suppliciis merito, non sorte peremtus.

XV. Hi loci vix monitore indigent, adeo suam ipsi in fronte notam præferunt, sed in alijs cautior Bellarminus, ea tantum excerpit, quæ sibi propitia recognouit, de quibus nos ex circũstantijs iudicabimus, ideoque plenius describemus. Iustinus Martyr Apolog. 2. *Nisi libero arbitrio genus humanum & res turpes fugere potest, & pulcras ac bonas sequi, extra causam, culpamque est eorum quæ quoquomodo aguntur. Sed ipsum libero arbitrio, liberaque voluntate, & recte facere, & peccare docemus.* Hæc apud Bellarm. Sed repete paulo altius. Ὅπως δὲ μή τινες ἐκ τῶν προλελεγμένων ὑφ' ἡμῶν, δόξωσι καθ' εἱμαρμένης ἀνάγκην φάσκειν ἡμᾶς τὰ γινόμενα γίνεσθαι ἐκ τοῦ προειπεῖν προεγνωσμένα, καὶ τοῦτο διαλύομεν. Τὰς τιμωρίας καὶ τὰς κολάσεις, καὶ τὰς ἀγαθὰς ἀμοιβάς, κατ' ἀξίαν τῆς πράξεως ἑκάστου ἀποδίδοσθαι διὰ τῶν προφητῶν μαθόντες, καὶ ἀληθὲς ἀποφαινόμεθα. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτ' ἔστιν, ἀλλὰ καθ' εἱμαρμένην πάντα γίνεται, οὔτε τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐστιν ὅλως. εἰ γὰρ εἵμαρται τόνδε τινὰ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τόνδε φαῦλον, οὔθ' οὗτος ἀποδεκτὸς οὐδὲ ἐκεῖνος μεμπτέος. *Cæterum ne aliqui ex his quæ protulimus, autument ex fati necessitate nos dicere fieri quæ fiant, quia præcognita dixerimus, hoc quoq; dissoluamus. Supplicia & cruciatus, necnon remunerationes optatas, pro operum meritis vnicuiq; retribui, à prophetis docti, verũ esse declaramus. Quod si hoc nõ sit, sed fato omnia fiat, nihil ẽt planè in nostra potestate situ fuerit. Si n. fatale sit, hũc quidẽ esse bonũ illũ vero malũ, neq; ille fuerit probandus, neq; hic reprehẽdẽdus.* Tum sequuntur ea quæ Bellarminus legit: quæ ipsa cum sequentib. ita continuantur, ἀλλ' ὅτι ἐλευθέρᾳ προαιρέσει καὶ κατορθοῖ καὶ σφάλλεται, οὕτως ἀποδείκνυμεν, *Sed libero delectu* (*arbitrio* Bellarminus mauult) *& recte viuere, & peccare, sic demõstramus* (*docemus*, legit Bellarminus, etiam expuncta particula, *sic*, ne necesse haberet continuare.) *hominem eundem ad contraria subinde transire videmus.* εἰ δὲ εἵμαρτο ἢ φαῦλον ἢ σπουδαῖον εἶναι, *Quod si fato destinatũ esset, eum vel bonum, vel malũ esse, nõ ille vnquã contrariorum capax esset, nec toties mutaretur. Sed neq; alij quidem essent boni, alij mali: & fatum ita malorum causam esse atq; sibi ipsi contraria facere statueremus.* Nec aliter Apologia priore, vbi negat Christianos docere τὴν ἐκπύρωσιν vniuersalem conflagrationem euenturam κατὰ τὸν τῆς εἰς ἄλληλα πάντων μεταβολῆς λόγον, *iuxta omniũ rerũ inter se ꝑmutationẽ*: ἀλλ' οὐδὲ καθ' εἱμαρμένην πράττειν τοὺς ἀνθρώπους ἢ πάσχειν τὰ γινόμενα ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν προαίρεσιν ἕκαστον κατορθοῦν ἢ ἁμαρτάνειν, *Imo neq; fato homines ea quæ fiunt vel facere vel pati: verũ ex delectu vnũquẽq; vel bene agere, vel peccare.* καὶ κατὰ τὴν τῶν φαύλων δαιμόνων ἐνέργειαν τοὺς σπουδαίους, οἷον Σωκράτην καὶ τοὺς ὁμοίους, διώκεσθαι καὶ ἐν δεσμοῖς εἶναι· Σαρδανάπαλον δὲ καὶ Ἐπίκουρον καὶ τοὺς ὁμοίους ἐν ἀφθονίᾳ καὶ δόξῃ δοκεῖν εὐδαιμονεῖν. ὃ μὴ νοήσαντες οἱ Στωϊκοί, καθ' εἱμαρμένης ἀνάγκην πάντα γίνεσθαι ἀπεφήναντο, *Et neq̃ dæmonũ opera bonos quidẽ, vt Socratẽ & similes, ꝑsecutionẽ pati, atq; in vinculis esse. Sardanapalũ vero, & Epicurum, ac similes in copia rerũ omni, gloriaq;, videri felices. Quod cũ non caperẽt Stoici, fati necessitate cuncta fieri statuerunt.* Ac tũ sequuntur ea de Libero Arbitrio, quæ sunt apud Bellarminum.

XVI. Nec aliter Euseb. 6. de Præparatione ca. 5. quo toto proponit sibi fatũ exagitãdũ. Itaq; ab initio. Πάντα δ' εἱμαρμένης διὰ τῶν χρησμῶν ἀναρτήσας ὁ δαίμων, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐκ τῆς αὐτοπροαιρέτου κινήσεως ἀνελών, ἀνάγκῃ δὲ καὶ τοῦτο καταδουλώσας, θεάσαι οἷον κακῶν δογμάτων ὄλεθρον τοὺς αὐτῷ πειθομένους καταβέβληκεν. εἰ γὰρ ἄστροις καὶ εἱμαρμένῃ οὐ μόνα τὰ ἐκτὸς, ἀλλὰ καὶ τὰς κατὰ λογισμὸν προθυμίας ἀναθετέον, καί τις ἀπαραίτητος ἀνάγκη τὰς ἀνθρωπίνας ἐκβιάζεται γνώμας οἰχήσεται μὲν φιλοσοφία, οἰχήσεται καὶ εὐσέβεια. Verto (nã qui in eo laborauit siue Trapezunt. siue Marc. Hopper. de tanto autore pessime est meritus: adeo õia ꝑ arbitrio peruerterũt. Si compares cum Ruffino: Ruffinus ꝑfecto laudãdus erit præ istis, *Dæmon, cum in oraculis suis dicat õia pẽdere à Fato, auferatq; quicquid in nobis est ex consulto motu, atq; idipsum necessitati subijciat, vide in quantam puersorũ dogmatũ pestẽ cõiecerit eos qui ei obsequuntur. Etenim si astris & fato, nõ tantũ externa, sed & affectus rationales imputãda sunt, adeo vt quadã inexorabilis necessitas, violẽter cogat humana cõsilia philosophia perierit, perierit & religio.* Et in hanc rem multis disputatis, concludit, se & exclusisse fatum, & inuenisse eum de quo multi dubitãt mali fontem, ἐν μόνῃ τῇ τῆς ψυχῆς αὐτοπροαιρέτῳ κινήσει, *in sola mẽtis cõsulto motu.* Et eo quidem non secundum naturam recta incedente, sed inde deflectente, ꝓprio consilio viam insistit, quæ est præter naturam, αὐτὴ ἑαυτῆς καθεστῶσα κυρία *ipsa sui ipsius domina cõstituta* ἐπειδὴ τοῦτο γέρας ἐξαίρετον παρὰ θεοῦ λαβοῦσα ἐλευθέρα καὶ αὐτοκράτωρ τυγχάνει τῆς οἰκείας ὁρμῆς, τὸ κρεῖττον εἰς ἑαυτὴν ἀναδεδεγμένη: *quãdoquidẽ hãc eximiam prærogatiuam à Deo acceperit, vt sit libera, suiq; impetus dominiũ habeat.* Tum illa subiungit de diuina lege monstrante viam: & quæ Bellarm. excerpsit, & versione illa Trapezuntij quæ ego malo Græce, διὰ μὲν τοῦ νόμου, τὴν εὐθεῖαν αὐτῇ παραδείξας ὁδόν. διὰ δὲ τῆς αὐτῇ δεδωρημένης αὐτεξουσίου ἐλευθερίας, τὴν τῶν κρειττόνων αἵρεσιν ἐπαίνου καὶ ἀποδοχῆς ἀξίαν ἀποφήνας, γερῶν τε καὶ μειζόνων ἐπάθλων, τῶν ἐπὶ τοῖς κατορθουμένοις, ὅτι μὴ βεβιασμένος, γνώμῃ δὲ αὐτεξουσίῳ κατώρθου, παρὸν καὶ τὴν ἐναντίαν ἑλέσθαι· ὡς ἔμπαλιν τὴν τὰ χείριστα ἑλομένην ψόγου καὶ τιμωρίας οὖσαν ἀξίαν ἀπὸ οἰκείας κινήσεως, τὸν μὲν κατὰ φύσιν νόμον παραμελήσασαν, κακίας δὲ ἀρχὴν καὶ πηγὴν ἀποτεκοῦσαν, φαύλως τε ἑαυτῇ κεχρημένην, οὐκ ἔκ τινος ἔξωθεν ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ ἐλευθέρας γνώμης τε καὶ κρίσεως. *Per legẽ, rectã viã mõstrat: sed ꝑpter eã q̃ ei cõcessit sui dominã libertatẽ, laude dignã declarãs electionem meliorũ ꝑmo præmiis maioribus, quæ rebus bene gestis debentur: quia nulla vi, sed ꝓprio cõsilio bene se gesserit: cũ posset cõtrariam viã eligere. Prout cõtra quæ pessima deligit dignã infamia ac supplicio: vtpote q̃ ꝓprio motu, legẽ secundũ naturã neglexerit, nequitiæq; initium frontẽque aperuerit; seq; ipsa male abusa sit: non vlla externa necessitate, sed ex libero consilio iudicioq;.* Et rursus multis disputatis aduersus fatum tandem absoluit tractatum his verbis: ταῦτα γὰρ ἂν εἴη καὶ τυφλῷ δῆλα, ὡς οὐδεμιᾶς ἀνάγκης, μαθήσεως δὲ καὶ διδασκαλίας οἰκεῖα τυγχάνει, αὐθαιρέτου γνώμης καὶ προαιρέσεως ἐλευθέρας ἐναργῆ τυγχάνοντα παραδείγματα. *Enimuero hæc illa sunt vel cæcis manifesta, quum nullius sint necessitatis, sed doctrinæ disciplinæque propria, sintque illustria documenta consilij spontanei, liberæque deliberationis.*

XVII. Conspirat Cyrillus Hierosolymitanus, Catechesi quarta mystagogica, γίνωσκε, ὅτι (hæc enim supplenda particula) ψυχὴν ἔχεις αὐτεξούσιον, ἔργον θεοῦ κάλλιστον, κατ' εἰκόνα τοῦ πεποιηκότος ἀθάνατον διὰ τὸν ἀπαθανατίζοντα θεόν. ζῶον λογικόν, ἄφθαρτον, διὰ τὸν ταῦτα χαρισάμενον. ἐξουσίαν ἔχον ποιεῖν ὃ βούλεται. Et hæc recitat Bellarminus: sed ex Grodecij versione. Ego sic reddo, *Cognosce te habere animã sui iuris: opus Dei præclarissimum, ad imaginẽ sui autoris: Immortalem propter Deum, qui eã immortalẽ efficit. Animal rationale, corruptionis expers, propter eum, qui ea concessit, potestatẽ habens facere quæ velit.* Sed statim sequũtur, quæ Iesuita malit omissa, οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν ἁμαρτάνεις· οὔτε κατὰ τύχην πορνεύεις, οὔτε καθὼς ληροῦσί τινες, αἱ τῶν ἄστρων συμπλοκαὶ ταῖς ἀσελγείαις σε προσέχειν ἀναγκάζουσι, *Non enim n. secundũ genituram peccas, neq; fortuito scortaris, neq; sicut nugantur nonnulli, astrorum implicationes te ad nequitiam cogunt.*

XVIII. Nec alia ratio Epiphanij, qui in Pharisæis, quum alia, tum fatum maxime reprehendit, asserto contra Libero arbitrio, ἐσχάτη δὲ αὐτοῖς ἀπορία καὶ ἠλιθιότης οὐκ ἡ τυχοῦσα τοῖς καὶ ἀνάστασιν ὁμολογοῦσι, καὶ κρίσιν δικαίαν ὁρίζουσιν, εἱμαρμένην λέγειν. πῶς γὰρ δύναται κρίσις εἶναι καὶ εἱμαρμένη; δυοῖν γὰρ ἀνάγκη θάτερον· ἢ γενέσεως ὑπαρχούσης μὴ εἶναι κρίσιν, διὰ τὸ τὸν πράττοντα οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ πράττειν, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἐπικρατείας τῆς πεπρωμένης, ἢ ὅτι κρίσεως ὑπαρχούσης, καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὑπαναλαμβανομένης, νόμων δικαζόντων, καὶ τῶν τὸ πονηρὸν δρώντων δίκην ὑπεχόντων, νόμους τε ὁμολογουμένους δικαίους, καὶ κρίσεως θεοῦ ἀληθεστάτης, ἀργὴν εἶναι τὴν πεπρωμένην καὶ μηδ' ἔχειν ὅλως σύστασιν τὸ παράπαν, *Extrema aũt desperatio, & eorũ qui tũ Resurrectionem confitentur, tum iustum iudiciũ statuunt, non vulgaris stultitia fatum asserere. Quomodo n. potest & iudiciũ esse, & fatum? Enimuero duorum alterutrum est necessarium. Vel si sit Genitura, nullum vt sit iudicium: propterea quod is qui facit, non à seipso faciat, sed ex necessitate ꝑualentis fati: vel si iudicium sit, vereq; minetur: & leges iudicent, quiq; mala faciunt, dent pœnas, legẽ etiã iustã esse in cõfesso sit iudiciumq; verissimũ, vt sit otiosũ fatum, neque vllo modo subsistere.* Tum quæ Bellarminus recitat, ὅπως τε διὰ τὸ δύνασθαι ἁμαρτάνειν, καὶ μὴ ἁμαρτεῖν, τὸν μὲν διὰ τὰ ἁμαρτήματα δίκην ἀπαιτεῖσθαι, τὸν δὲ ἔπαινον ἀπεκδέχεσθαι διὰ τὸ εὐπεπραγέναι, ὥστε καθ' ἑκατέρων τὸ διάφορον *Quandoquidem, propterea quod quum peccare possit & non peccare, vnum quidem propter peccata pœnas luere, alterum vero laudem reportare ex præclare gestis, definitum sit iuxta vtriusque diuersam rationem.*

XIX. Hi ergo omnes de Fato. Iam alij de natura. Irenæus, qui c. 71. lib. 4. dixit. *Illud quod ait, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti: veterem legem libertatis hominis manifestauit, quia liberum eum fecit Deus ab initio.* Item, *Qui operantur bonum, gloriam & honorem percipient; quoniam operati sunt bonum, quum possent non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, iustum iudicium recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum, quum possent operari illud.* Et cap. 72. *Si igitur non in nobis esset, facere hæc, aut non facere, quam causam habebat Apostolus, & multo prius ipse Dominus consilium dare, quæ quidem facere, à quibus vero abstinere?* Qui igitur hæc Bellarmino subministrauit, idem ca. illud 72. ita orditur, *Si aũt naturaliter, quidã boni, quidã vero mali facti fuissent, neque hi laudabiles essent, quia boni sunt, tales enim facti fuerant. Sed neque illi vituperabiles, & ipsi enim tales fuerunt instituti. Sed quoniam omnes sunt eiusdem naturæ, & potentes retinere, & operari bonum; & potentes rursum amittere id, & non facere: iuste etiam apud homines sensatos (quanto magis apud Deum?) alij quidem laudantur, & dignum percipiunt testimonium electionis bonæ, & perseuerantiæ, alij vero accusantur, & dignum percipiunt damnum, eo quod iustum & bonum reprobauerint.* Huc Hilarius pertinet, quem misere Bellarminus lacerauit. In Psalmum 2. *Vnicuique nostrum libertatem vitæ sensusque permisit: non necessitate in alterutrum affigens:* (hic desinit Bellarminus) *vt vnumquemque ex natura bonum malumve esse lex cogeret: sed qui nos per beneuolentiam vtendæ beatitudinis suæ creasset, profectum nobis ad id meritum vitæ innocentis honestæque constituit. Quid autem honoris* (& hæc rursus Bellarminus legit) *& præmij bonitatis necessitas meretur, cum malos nos esse, vis quædam nobis conserta non sineret?*

XX. Etiam Macarius Eremita, qui homilia 15. Bellarmino commodauit ista, *Cæterum, vt semel & omnino resonet, & permaneat delectus, & arbitrij libertas, quam primitus homini dedit Deus: ea propter dispensatione sua res administrantur, & corporum solutio fit, vt in voluntate hominis situm sit, ad bonum, vel ad malã conuerti.* Idẽ antea dixerat, Σὺ δὲ διὰ τοῦτο εἶ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ. ἐπειδὴ ὥσπερ ὁ θεὸς αὐτεξούσιός ἐστι καὶ ὃ θέλει ποιεῖ, ἐὰν θέλῃ κατὰ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πέμψει τοὺς δικαίους εἰς γέενναν, καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς βασιλείαν. ἀλλ' οὐχ αἱρεῖται, οὔτε καταδέχεται τοῦτο, δικαιοκρίτης γάρ ἐστιν ὁ κύριος, οὕτως καὶ σὺ αὐτεξούσιος εἶ. καὶ ἐὰν θέλῃς ἀπολέσθαι, τρεπτῆς φύσεως εἶ, *Tu autem propterea es ad imaginem & similitudinem Dei factus: quia quemadmodum Deus sui iuris est, & quod vult facit, si velit, pro sua potestate, iustos missurus in gehennam, peccatorem autem in regnum: quod tamen, neque elegit, neque admittit, quum sit iustus iudex: sic & tu tui iuris es: & si velis perire, natura es mutabilis.* Et interpositis nonnullis in eam sententiam, ἡ μὲν οὖν τῶν ἀλόγων ζῴων φύσις δέδεταί ἐστιν, οἷον ἡ τοῦ ὄφεως φύσις πικρά ἐστι καὶ ἰοβόλος. ὅλοι οὖν ὄφεις τοιοῦτοί εἰσιν. ὁ λύκος ἁρπάζειν εἴωθεν. ὅλοι οἱ λύκοι τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, *Brutorum animalium natura vincta est: exempli gratia: natura serpentis amara ac virulenta, itaque cuncti serpentes sunt tales: lupus rapere consueuit, cunctique lupi eiusdem sunt naturæ.* Et post, ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐχ οὕτως ἐστίν. εἷς ἐστιν ὁ λύκος ἁρπάζων, καὶ εἷς ἐστιν ὡς ἀρνίον ἁρπαζόμενον. ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τῆς ἀνθρωπότητος ἀμφότερα γίνεται, *At non sic est homo: alius est lupus rapiens, alius instar agni rapti: ex eodem humanitatis genere vtrumque est.* Et post pauca, ὁρᾷς πῶς τρεπτή ἐστιν αὐτὴ ἡ φύσις; ἔστιν ἐπὶ τὸ κακὸν ῥέπουσα. καὶ ἔστιν ἐπὶ τὸ καλὸν αὖθις. καὶ δι' ἀμφοτέρων ἐπιτηδείως ἔχειν δύναται πρὸς ἃς βούλεται πράξεις, δεκτικὴ οὖν ἡ φύσις τοῦ καλοῦ τε καὶ τοῦ κακοῦ, ἤτοι θείας χάριτος, ἤτοι ἐναντίας δυνάμεως. ἀλλ' οὐκ ἀναγκαστική, *Viden' vt sit mutabilis ea natura? Est quæ ad vitium inclinet: Est contra quæ ad bonum: & in vtramque partem ita se habet, vt ad quos velit actus vertat se. Est igitur natura capax boni, & mali, siue diuinæ gratiæ contrariæve potestatis: cogi tamen non potest.*

XXI. Hactenus ostensum est Patres ita liberum arbitrium tueri, vt alij opponant fato, alij naturæ. Restat tertius ordo, eorum qui id ipsum opponunt inuoluntario, & coacto. Optatus Mileuitanus initio libri 2. excusans Traditores sacrorum codicum, quia nonnisi coacti fecerant. *Illi*, inquit, *si illo tempore, bono pacis vnitatem facere debuerant, etiam & ipsi ab Ecclesia non fuerant repellendi, in quibus necessitas excusauerat voluntatem. Non enim aliquis illorum sponte tradiderat: aut hoc peccatum cum cæteris delictis poterat coæquari. Quicquid enim Deus fieri noluit, ore suo prohibuit: quomodo dixit, Non occides, non mœchaberis. Potuit etiam hoc prohibere, quod à patribus vestris admissum est: sed quoniam aliud est, quod facit animus, aliud est, quod operatur euentus; quicquid de voluntate potest ab homine fieri, hoc meruit prohiberi. Quicquid necessitas peccat* (& hæc iam recitat Bellarminus) *non potest magnis viribus accusari: denique, voluntas habet pœnam, necessitas veniam:* Sed & sequentia valde deprauauit Iesuita, *Homicida, scelus, dum nemo cogit & facere potest, & non facere: adulterium mœchus, dum de foris nemo com-*

tno compellit, potest admittere: & cætera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium. Nec alienus Ambros. libri 1. de Iacob capite 3. quem quomodo interpolarit Iesuita, consideret lector, *Non est quod cuiquam nostram adscribamus culpã, nisi nostræ volũtati. Nemo tenetur ad culpã, nisi volũtate propria deflexerit.* Illa erant descripta, hęc vero omissa, *Non habẽt crimen quæ inferũtur reluctãtib. volũtaria tantũ commissa sequitur delictorũ inuidia: quod in alios deriuamus.* His omissis, sequẽtia addit Iesuita, *Volũtariũ sibi militem legit Christus: voluntariũ seruũ sibi Diabolus auctionatur.* Adde Paulinum Epistola 2. *Quæ igitur nobis gratia, si in alieno tantum fideles fuerimus, nisi de proprio seruiamus. i. de libero volũtatis arbitrio* (& abscindit Iesuita, ille pergit.) *ex toto corde nostro, & ex totis animæ nostræ (vt scriptũ est) viribus. diligentes Deũ. In quẽ nos affectũ lacessit Propheta, qui dicit, Volũtarie sacrificabo tibi. Hoc n. acceptũ & placitũ corã Deo, vt bonũ nostrum sit voluntariũ.* Et Theodoretũ in Ps. 67. *Pluuiã doctrinæ irrogationẽ vocat: voluntariã aũt appellauit, ob liberũ arbitriũ. Non n. ex necessitate irrigatur aliquis: sed doctrinæ acquiescens cõ sequitur gratiam.* Macarius homilia 15. atq; adeo eo ipso loco, quem Iesuita protulit, *Si homo immortalis esset, & corpore incorruptibilis, vniuersus mundus* [illegible] *corpora Christianorũ nõ corrumpantur, necessitate quadam, ἀλλ' ἐκ ἑκουσίας γνώμης; non spontanea voluntate, ad id quod bonũ est properaret. Verum vt penitus appareat & rata sit liberi arbitrij voluntas, διαμένῃ τὸ αὐτεξούσιον, quã ab initio Deus cõcessit homini, eius rei summa cũ dispensatione administrãtur, fit q; solutio corporũ: vt in voluntate hominis sit, cõuerti eũ ad id quod bonum, aut quod malum est.* Theophilactus est etiam in hoc ordine, in Luc. 15. *Itaq; ille qui dedit ὅια hæc ex æquo, permisit libere ingredi. Nullũ n. cogit nõ volẽtẽ. Nã si voluisset nos cogi βιάζεσθαι, nõ fecisset rationales, & liberi arbitrij.* Itẽ Euthym. quanquam non sincere à Bellarm. citatus. Locus est ex annotationib. in 15. Lucæ, & parabolam filii prodigi. Nam, quod prius dixit, vt citatur à Bellarm. *Substantia partẽ quæ sibi obueniebat, petiuit, hoc est, liberũ arbitriũ, quod ei ex natura debebatur,* paulo post exponẽs, *Substãtiã aut facultatis filiis diuidere nihil aliud est, quam libero arbitrio illos relinquere. Neminẽ enim cogit Deus, qui ipsi nolit obedire.* Paulin. Epistol. 2. ad Seuerum, *Libertas enim cogit Deus, qui ipsi nolit obedire, sed suadetur.*

XXII. His constitutis, iam vix quicquam est difficile. Nam de fato & natura, nulla nobis nunc cum quoquã quæstio est. Imo Caluin. quod alias docuimus, disserte testatur se abhorrere fatũ, ẽt nomine tenus. De natura aũt constanter docuit; ita factum esse hominẽ, vt in vitium & virtutem inclinare seipsum posset. Quod cum ita sit, profecto supereſt voluntas, i. liberũ arbitriũ. Hactenus n. hæ tres solæ inueniri potuerunt sententiæ: nimirum vt actiones humanas alii fato imputarent, alii naturæ, alii libero arbitrio. Quum ergo Catholici & fatum remoueant, & naturã: supereſt eis liberum arbitriũ. Et õino est necesse, vt constituatur liberum arbitrium, contra fatum, contra naturam: quia, si vel fato vel naturæ imputentur actiones humanæ, infinita sequuntur absurda; quæ Veteres diligenter perpenderunt. Quid igitur. Nẽ que quæstio est de libero arbitrio comparate ad gratiam, hoc sensu, vtrũ suis viribus proprijs liberum Arbitrium peccato corruptum æque inclinet ad bonum, & ad malum. Et negant Catholici: asseruntq; suis ipsius viribus Liberum arbitrium non tantum inclinari, sed etiam totum ferri ad malum, inclinari autem ad bonum, per gratiam efficacem: quæ quidem gratia neque voluntatem, neq; electionem, neq; προαίρεσιν, neque liberum arbitrium præfocet: sed tantum reformet; vt quæ erat mala voluntas, mala electio, mala προαίρεσις, malum liberum arbitrium, fiat iam bona voluntas, bona electio, bona προαίρεσις bonum liberum arbitrium. Ac proinde, qui homo male volebat quicquid volebat: indeq; male eligebat, si quid eligebat: bene velit, bene que eligat. Quare etiam, posita sic quæstione, semper homo vult: semper homo eligit: siue malum duntaxat suis viribus, quas habet in natura corrupta: siue bonũ ex gratia, per quam reformatur. Hinc apparet quantum sit [illegible] inter fatum, naturam q;, & gratiam. Nam si fato naturave fertur homo vel non vult, vel certe non eligit. Omnino, inquam, προαίρεσιν nullã habet.

XXIII. In iis qui liberum arbitrium opponunt inuoluntario, longe minor difficultas. Nam certe Catholici, quum docent non posse suis viribus homi nis arbitrium ferri nisi ad malum, protestãtur tamen, nulla vi, nulla coactione, nulla etiam, si velis, necessitate, voluntatem tolli. Et sic sæpe Caluinum asserentem induximus. Breuiter, voluntarie malum esse hominem voluntarie peccare certum est, etiamsi non possit non peccare. Voluntarie etiam bonum esse voluntarie bene agere, certum: etiamsi nonnisi per gratiam bonus sit, nonnisi per gratiam bene agat.

XXIV. Sed instat Bellarm. Primo, parum interesse, contra quos illi disputent, modo liberum arbitrium in præceptis morum seruandis prædicẽt. Secundo, Voluntarium illud, quod opponitur coacto, non sufficere ad peccandũ, hoc probat, tum quia lupus ergo peccaret, quũ spõte alienas oues rapiat, tũ quia hæc verba, *nisi voluntate propria deflexerit*, quib. vsus est Ambrosius, nõ significãt solũ spõte, libereq;, deflectere quod etiã pecudi cõuenire possit quæ tamen non dicitur propria voluntate deflectere, etiam quando libenter errat, sed significant ex deliberato consilio, atq; electione peccare. Denique, quia Euseb. omnem prorsus necessitatem excluſit, cum ait; *Neq; vlla necessitate, sed libera voluntate, atq; iudicio, facta est.*

XXV. Ego contra, ad primum: omnino multum interesse. Quum n. longe alius sit status quæstionis, necesse est, neq; concluſiones esse eaſdem, nisi forte legitime disputari Bellarmin. credat, quum non concluditur quæstio. Qui fato, vel naturæ imputant actiones humanas; funditus tollunt liberum arbitrium. Itaque, necessario Patribus contra eos disputantib. hæc thesis erat: Vtrum sit in homine liberum arbitrium. Et hanc thesim illi negabant, Patres asserebant. At Papistis contra Catholicos quæstio est; non, vtrum sit in homine arbitrium αὐτάρκης ad bonum, & ad malum, sed vtrum sit sufficiens à se ipso æque ad bonum, atq; ad malum. Est autem Bellarmino, vel ostendẽdum hanc thesin eandem esse cum illa; aut fatendum ex illa, hanc non legitime probari.

XXVI. Ad secundum; primo dico Voluntarium non tantum opponi coactioni: sed etiam naturæ, motuique tantum naturali. Itaque sufficere ad peccandum: Alienum autem esse pecudum exemplum; quæ etsi sponte moueantur, tamen naturali impetu mouentur: imo eatenus sponte, quatenus naturali impetu: itaque nonnisi improprie voluntas illis tribuitur: Illud autem ex deliberato consilio atque electione, facile concedimus. Neque enim sequitur, si homo deliberato consilio, atque electione peccet, aut etiam agat bene: etiam solis arbitrij viribus æque ferri in bonum ac in malum.

XXVII. Sed omnem prorsus necessitatem excludit Eusebius. Audio. Sed respondeo vel hinc maxime constare; quam sit diligenter attendendus status quæstionis, ad vitandam ὁμωνυμίαν: Nam qui contra Pelagium post-ea disputarunt Patres, diserte aliquam peccandi necessitatem agnoscunt in homine, & nos probauimus c. 2. huius lib. Nũc ergo, comparemus, si placet, Euseb. cum istis. Ille, si Bellarmino credimus, *Nem prorsus necessitatem excluſit.* At August. *est quædam peccandi necessitas.* Age vero, Bellarmine: & si nihil placet distinguere, doce quomodo non contradicat August. Eusebio, hoc est, quomodo non sit mentitus vel Eusebius, quo tu teste niteris, vel Augustinus, quem tu Catholicum non potes negare, ne quidem in hoc ipso argumento. Nam nos facile conciliamus, & Eusebium vere asserere omnem necessitatem excludi, nimirum à fato, aut naturæ conditione. Augustinum etiam vere, aliquam esse peccandi necessitatem, nimirum ab ipsa arbitrii corruptione, quæ neq; à fato est, neque à naturæ conditione, sed ab ipso Arbitrio, vt sit quomodo Bernardus appellat, Voluntaria necessitas. Itaq; falsum Eusebium omnem prorsus necessitatem excludere.

XXVIII. Est vero hoc labore, recensita pars magna Veterum testium à Bellarmino laudatorum. Qui supersunt, non habent plus momenti. Ignatius ad Magnesianos. *Quandoquidẽ actiones ipsa sua habent præmia,* πλὴν τὰ πράγματα ἔχει, *& obedientia proponitur vita, mors autem inobedientia, & singuli, qui aut hoc, aut illud elegerunt. in eius quod elegerunt locum, abituri sunt, fugiamus mortẽ, & eligamus vitã.* Quid iste aduersum nos? Eligi aut hoc aut illud, Ignatius voluit. Et quis negat? Sed probet Bellarmin. eligi alterum, id est vitam, ex solis arbitrii viribus, æque ac alterum, id est, mortem. Hoc non facit, frustra laborat. Ignatius autem non attigit.

XXIX. Clemens Alexandrinus Stromateon 1. *Quoniam libera electio, & appetitio peccata primum inchoat, iure infliguntur supplicia.* Athanasius contra Idola, *Anima libera est, & sui arbitrij. Potest enim vt ad bona se inclinare, ita bona quoque auersari.* Basilius in Psalm. 61. *Corporis pondera libra momentis examinamus: quæ vero in vita eligenda sunt, libero animi iudicio discernimus.* Theophilus Alexandrinus Epistola Paschali 3. *Nec ambigimus, quin in vtramq; partem faciendi, vel non faciendi bona, habeamus liberam facultatem.* Marcus Eremita libro de Baptismo, *Primam conceptionem habemus ex dispẽsatione: quemadmodum & ille: & perinde ac ille pro arbitrio possumus obtemperare, vel non obtemperare.* Cyrillus Alexandrinus lib 2 in Ioannem c. 54. *Liberum Arbitrium hominis his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci Si enim iuste laudem, si bene agimus, & cõtraria, si mala committimus, inuenimus.* Cyprianus Epist. 55. quæ est ad Cornelium, *Dominus non increpuit recedentes, aut grauiter comminatus est: sed magis conuersus ad Apostolos suos dixit: Nunquid & vos vultis ire? seruans scilicet legem, qua homo libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus sibimet ipse vel mortem appetit, vel salutem.* Anselm. in c. 2. 2. ad Timotheum, *Liberũ arbitrium dedit nobis Dominus, vt arbitrio propria voluntatis recedamus ab iniquitate, vel permaneamus in iniquitate.* Hi omnes loci sunt inutiles Bellarmino: quia nihil efficiunt, quod sit in quæst. Etsi n. verum sit libero arbitrio hominem velle bona, tamen non sequitur id velle ex solis eius arbitrii viribus. Et quicunque asserunt hominem velle bonum per gratiam, etiam asserunt velle bonum per liberum arbitrium: Non n. aliud est velle bonum, & aliud velle bonum per liberum arbitrium. Imo aut non tollenda voluntas est, aut ponendum liberum arbitrium. Itaq;, quum quæritur, vnde fiat, vt velit homo bonum; idem est ac si quæras, vnde fiat, vt liberum hominis arbitrium feratur in bonum quo ipso supponitur ferri in bonum, sed quęritur, vnde sit causa eius motus ad bonum.

XXX. Itaque, recte isti. Leo nonus Epistola ad Petrum Antiochenum. *Gratiã Dei prauenire & subsequi hominem credo, & profiteor: ita tamẽ, vt liberũ arbitrium rationali creaturæ non denegem.* Arnobius in Ps. 90. *Libertatem arbitrij, & negare periculum est, & nudare peccatum, Si n. negaueris, omnib. frena laxasti: si nudaueris, decepisti.* Fulgentius c. 20 libri de incarnatione, & gratia Christi, *Gratia Dei humanum non aufertur, sed sanatur arbitrium,* Prosper 1. de Vocatione genitum 3. c. *Nec quia Spiritu Dei agitur: ideo se putet liberum arbitrium non habere: quod nec tum perdidit, quando Diabolo voluntate se dedit; à quo iudicium voluntatis depraua tum est, nos ablatum.* Cœlestin. ad Gallos, *Auxilio & munere Dei liberum arbitrium nõ tollitur, sed liberatur, vt de tenebroso lucidũ, de prauo rectũ, de languido sanũ, de imprudẽte sit prouidũ.* Sed & Innocentius 1. ad Concilium Milcuitan, *in omnib. diuinis paginis voluntati liberæ, nonnisi adiutorium Dei legimus esse nectendum, eamq; nihil posse cœlestib auxiliis destitutam* Nam hi exortis demum Pelagianis scripsere: & quidem cautius, quam qui præcesserunt, intenti dũtaxat in eos, qui vel fato, vel naturæ imputantes actiones humanas, voluntatem eo ipso tollebant. At hi liberum arbitrium confitebantur cum illis, & negabant quicquam posse ad bonum, nisi per Dei Gratiam. Vt mirer quid animi Bellarmino fuerit, quum hos nobis opponeret. Sed id factum, ex male concepto quęstionis statu.

XXXI. Lactantius lib. 4 c. 24. *Qui dat præcepta, amputare debet omniũ excusationum vias, vt imponat hominib. parendi necessitatem, non vi aliqua, sed pudore: & tamen libertatem relinquat: vt & præmium sit constitutum parentib. qui poterant non parere, si vellent: & nõ parentibus pœna, quia poterant parere si vellent.* Recte. Quis enim docuit parere quempiam Deo nolentem? Paret, ergo si velit. Sed hoc velle, vnde illi est? A natura-ne, an à gratia? Itaq;, non concludit quęst. nostram Lactantius: Sed neque Philastrius eandem ob causam: capite de Pythonissa. *Ignorãt quod recedentes animæ à fide Christi, deditas iam se impietati faciunt: quia arbitrij sui est omnis homo; quod velit, vt eligat facere, permittente Deo.* Quod velit inquit: vt Lactantius, si vellet. Rursus ergo, vnde velle?

XXXII. Percurri omnes fere: nam soli supersunt Nyssenus, Palladius, Damascenus, Gaudentius, Boetius, Gregorius primus, Bernardus. De quib. nõ est longa texẽda disputatio. Nam hi simpliciter liberum arbitrium statuunt nec definiũt, vnde ei vires ad bonũ. Palladius epistola ad Lausum, *Neq; vllo prætextu quo placeres hominibus, iureiurando obligasses tuam liberam eligendi potestatem.* Damascenus, & vna cum eo Nyssenus; docent esse in nobis ea, quorum liberam adepti potestatem sumus; & facere, & non facere: nimirũ ea quæ sequitur laus, aut vituperatio; & in quibus prævaricatio cadit & lex. Gaudentius, negat homini concessam semel voluntatis libertatem auferri; ne nihil de eo iudicari possit, qui liber fuerit in agendo. Et primum hominem

minem mãducauisse docet, quia voluit, mandatum non custodisse, quia noluit. Hi vero nihil dixere, quod non & nos. Quia neque corruptio, per quam Arbitrium nihil vult nisi male, neque gratia, per quam idem vult bene; tollit illam voluntatis libertatem. Itaque neque hæc libertas tollit aut corruptionem, aut gratiam. Itaque recte Gregorius primus libri Moralium 33. cap. 25. *Idcirco nequaquam cœlestis patriæ præmia æterna percipiunt, quia nunc dum promereri poterant, ex libero arbitrio, contempserunt.* Ita enim significatur liberum arbitrium ad malum. Enimuero, quod apud Boetium legis extremo libro quinto de Consolatione, *Manet intemerata mortalibus libertas arbitrij: nec inique leges solutis omni necessitate voluntatibus, præmia pœnasque proponunt* commoda interpretatione molliendum, vt *nullam necessitatem* intelligat externam, non vero eam, quæ est ab ipsius arbitrij corruptione; quam diserte Augustinus statuit, & quicunque post Augustinum scripsere contra Pelagianos, vt paulo ante diximus ad Eusebium.

XXXIII. In Bernardo res est manifestior. Nam vt suo loco docebimus, ille profecto negat vllas vires esse libero arbitrio ex se nisi ad malum. Hic autem quid? Sermone 81. in Cantica. *Arbitrij libertas est planè diuinum quiddam præfulgens in anima, tanquam gemma in auro. Ex hac nempe inestillet inter vitam & mortem: sed & nihilominus inter lucem & tenebras, & cognitio iudicij, & optio eligendi:* & rursus, *Vnde & liberum nominatur arbitrium: quod liceat auersari in his pro arbitrio voluntatis. Inde homo ad promerendum potis: non etenim quod feceris bonum, malumve quod quidem non facere liberum sit, merito ad meritum deputatur. Et vt merito laudatur non is tantum, qui potuit facere mala & non fecit: sed & qui potuit non facere bona, & fecit: ita malo non caret merito tam is qui potuit non facere mala, & fecit: quam qui potuit facere bona & non fecit. Vbi autem non est libertas, nec meritum. Propterea quæ sunt carentia ratione animalia nihil merentur, quia sicut deliberatione, ita & libertate carent.*

XXXIV. Hæc Bellarminus descripsit: verum ego pergo. *Sensu aguntur, feruntur impetu, rapiuntur appetitu. Nec enim iudicium habent: quo se diiudicent, siue regant: sed ne instrumentum quidem iudicij: id est rationem: inde est quod non iudicãtur; quia non iudicant. Quanam quippe ratione ab his exigatur ratio, quã non acceperunt? Hãc vim à natura solus homo non patitur: & ideo solus inter animantia liber. Et tamen interueniente peccato patitur quandam vim & ipse: sed à voluntate: nõ à natura: vt ne sic quidem ingenita libertate priuetur. Quod n. voluntariũ, & liberũ. Et quidẽ peccato factũ est, vt corpus quod corrumpitur, aggrauet animã: sed amore, nõ mole. Nam, quod surgere anima per se iam nõ potest, quæ per se cadere nẽ potuit, voluntas in causa est, quæ corrupti corporis vitiato & vitioso amore lãgueſcens, & tacens, amore pariter iustitiæ non admittit. Ita nescio quo prauo & miro modo, ipsa sibi volũtas, peccato in deterius mutata, necessitatẽ facit, vt non necessitas, cum voluntaria sit, excusare valeat volũtatem, nec volũtas, cũ sit illecta, excludere necessitatẽ. Est n. necessitas hæc quodammodo volũtaria. Est fauorabilis vis quædam premendo blandiens, & blandiendo premens: vnde ea rea voluntas, vbi semel peccato consenserit, nec excutere iam per se, nec excusare tamen vllatenus de ratione queat.* Hæc omnia Bernardus, præter illa descripta à nostro Iesuita. D spiciamus.

XXXV. Quæ verba Bellarminus exscripsit, ea constituunt in homine liberum arbitrium. Esto sane, & valeat Bernardi autoritas, aduersus eos; qui id tollunt. Sed quæ nos descripsimus, ostendunt, eodem prorsus sensu statui, nobiscum. Primo, quia id quicquid est, constituitur in iudicio & ratione, cuius quum brutæ animantes expertes sint, ideo ne liberum quidem arbitrium habeant. Atqui Catholicos nemo vnquam audiuit non plus homini tribuentes rationis, aut iudicij, in ijs quæ ab eo fiunt; quam pecudi. Sed hoc tantum; quocunque iudicio, quacunque ratione ferantur ad agendum, non nisi male agere. Sic Absalon non inconsulto aut fortuito motu lectum patris sui polluit, sed deliberate, habitoque virorum sapientum, sic enim putabat, consilio, 2. Samuelis 16. Sic Iudæi habito contra Christum consilio consenserunt *expedire vnum hominem mori pro populo*, Ioannis 18. & ne alia colligam, sic iam recens, Iacobus Clemens; & Petrus Barrerius; & Ioannes Castellus, & Rauallacus, ausi sunt immane parricidium Regum nostrorum; non impetu naturæ, quomodo lupi agnos laniant; sed destinato, & consultis prius Iesuitis. Hi igitur omnes in suis sceleribus patrandis, vsi suo iudicio, sua ratione, ideoque & libero arbitrio, sed ad malum.

XXXVI. Secundo, hoc ipsum arbitrium liberum; Bernardus non absoluit ab omni necessitate, sed potius vim quandam pati dicit. Itaque dixit primo, *Hanc vim à natura solus homo non patitur.* Nota. Non enim vim nullam, sed hanc à natura. Quomodo nos anteà obseruauimus duplicem fuisse Veteribus occasionem asserendi liberum arbitrium; nempe, ne hominis actiones imputarentur vel fato, vel naturæ. Sed alij cuipiam necessitati non negat subiici. Quam autem illam? Nempe hanc quæ est à peccato. Hanc ergo eandem, quam nos, & semper profitemur; & hac ipsa disputatione stabilimus. Illam, inquam, quam excutere per se nullatenus valeat Arbitrium, quatumuis alias liberum.

CAP. XVII.

De Augustino contra Manicheos.

I. SEorsim à reliquis Augustinum considerare voluit Bellarminus, & quidem temporibus distinctis, vt priori loco testimonia colligat ex libris ab eo scriptis ante hæresin Pelagianam, posteriori vero, ea quæ post eiusdem hæreseos exortum. Et vtrisque contendit stabiliri Arbitrium tam ad bonum quam ad malum liberum. Recitabo primum locos primi ordinis, postea eorundem momenta expendam.

II. Primum ergo testimonium ex libro de quantitate animæ, capite 36. *Deus summus, & verus lege ineuitabili & incorrupta, qua omne quod condidit regit: subijcit animæ corpus; animam sibi: & sic omnia sibi: nec in vllo actu eã regit: subijcit animæ corpus; animam sibi: & sic omnia sibi: nec in vllo actu eã deserit siue pœna siue præmio. Id enim iudicauit esse pulcherrimum, vt esset, quicquid est, quomodo est: & ita naturæ gradibus ordinaretur, vt considerãtem vniuersitatem nulla offenderet ex vlla parte deformitas: omnisque animæ pœna spositionique rerum omnium. Datum est n. animæ liberum arbitrium, quod quibusdam nugatoriis ratiocinationibus labefactare conantur, vsq; adeo cæci sunt, vt ne ipsa quidem vana atque sacrilega, propria voluntate se dicere intelligant.* Sequuntur libri tres de Libero Arbitrio: ex quorum 1. cap. 12. *Vides igitur iam, existimo, in volũtate nostra esse constitutum, vt hoc vel fruamur, vel cariamus tanto & tam vero bono.* Cap. 1. lib 2. *Quantum in superiore libro intelligere mihi visus sum, & habemus liberum voluntatis arbitrium, & nonnisi vo peccamus.* Cap. 1. tertij, *Neque vlla culpa deprehendi potest, vbi natura, necessitas q; dominatur*: decimo octauo, *Sed si laboriosum est omnia mandare memoriæ, hoc breuissimum tene: Quæcunque ista causa est voluntatu, si non ei potest resisti, sine peccato ei cedit ur. Si autem potest, non ei cedatur, & non peccabitur. An forte fallit incautum? Ergo caueat ne fallatur. An tanta fallacia est, vt caueri omnino non possit? Si ita est, nulla peccata sunt. Quis enim peccat in eo, quod nullo modo caueri potest? Peccatur autem, ergo caueri potest.*

III. Ex libri de Vera Religione c. 14. *Vsque adeo peccatum est malum, vt nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium. Et hoc quidem manifestum est adeo, vt nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.* Et post, *Quoniam peccari non dubium est, ne hoc quidem dubitandum video, habere animas liberũ voluntatis arbitrium. Tales enim seruos suos meliores esse Deus iudicauit si ei seruirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate seruirent.* Ex libri de duabus Animabus c. 11 *Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi, quod iustitia vetat, & vnde liberũ est abstinere. Nec hic libri obscuri mihi scrutandi erant, vnde discerẽ, neminẽ vituperatione supplicioue dignũ, qui aut id velit, quod iustitia velle nõ prohibet aut id nõ faciat, quod facere nõ potest.* Cap. 12. *Peccati reũ teneri quenquã, quia nõ facit, quod facere nõ pot, summæ iniquitatis est, & insaniæ. Quamobrẽ illæ animæ quicquid faciunt, si natura nõ voluntate faciunt, id est, si libero ad faciendum & non faciendum motu animi carent: si denique his abstinendi ab opere suo nulla potestas conceditur, peccato earum teneri non possumus.*

IV. Actorum cum Felice Manichæo libri 2. c. 3. *Esse liberum arbitrium, & vnde peccare quemq; si velit, non peccare si nolit, non solum in diuinis Scripturis, quas non intelligitis, sed etiam in verbis ipsius Manichæi tibi probo.* Cap. 4. *Audi ergo de Libero arbitrio, primo ipsum Dominum, vbi duas arbores commemorat, quarum mentionem ipse fecisti: audi dicentem, aut facite arborem bonã, & fructũ eius bonũ: aut facite arborem malã, & fructum eius malum. Cum ergo dicit, aut hoc facite, potestatem indicat, non naturam. Nemo enim nisi Deus facere arbores potest. Sed habet vnusquisque in voluntate, aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bona, aut eligere quæ mala, & esse arbor mala.*

V. Hæc Bellarminus testimonia collegit, ad quæ vt respondeam, distinguo varia capita. Alias enim simpliciter asseritur liberum arbitrium, alias negatur necessitas, alias de natura agitur, alias denique peccatum statuitur voluntarium. Quæ singula si expoſuero; spero cumulate satisfactum iri Bellarmino. Et in 1. quidem capite non opus est multis verbis. Nos enim protestati sumus tenere liberum arbitrium: etsi non quale statuerunt Pelagiani, non etiam quale statuunt Papistæ. Qui ergo loci tantum asserunt liberum arbitrium; nec definiant nominatim cuiusmodi sit, nobis non nocent. Quare primus ille locus ex libro de Quantitate animæ Bellarmino est inutilis: quo asseritur datum esse animæ liberum arbitrium.

VI. De necessitate nihil est etiam difficilius, Non enim quamlibet necessitatem intelligit Augustinus, sed eam duntaxat, quæ sit à creatione, quomodo Manichæi statuebant. Nam alias diserte idem agnoscit in homine corrupto peccandi necessitatem, idque disertius, quam vt negari possit, & alias probatum est. Itaque necessario distinguenda venit necessitas, vt alia sit naturalis, alia pœnalis. Illa ab ipsa creatione, ac proinde incommutabilis, vt ei resisti nullo modo possit, quæ si statuatur, negat Augustinus esse posse vllum peccatum. *Quis enim peccat in eo quod nullo modo caueri potest?* Hæc verissima. Sed altera necessitas naturam illam, quæ erat à creatione, corrupit, & induxit peccatum, quodammodo necessarium; nempe, quatenus ab eo nõ potest emergere homo suis vllis viribus sol. s, sed tantum diuina gratia; quæ liberum arbitrium ita renouat, vt & possit velle, & reipsa velit bonum. Itaq; non est ἀναγκαία necessitas, sed tantum ἀνάγκη, & tamen necessitas.

VII. De Natura & Voluntate maior erit disceptatio. Nam Caluinus respondebat Pighio, Naturam ab Augustino nominari non eam, quæ est iam inde à peccato, sed eam, quæ erat à creatione. In hac fuisse liberum arbitriũ tam ad bonum quam ad malum. In illa vero aliter; nimirum ad malum duntaxat, non etiam ad bonum, nisi instauretur per gratiam. Atque hanc naturæ distinctionem non à se Caluinus excogitauit, sed ab ipso sumpsit Augustino: in Retractationibus, vbi ista diserta sunt libro primo, ca. 10. *In eo quod dixi, Nullum esse malum naturale, possunt quærere latebram* Pelagiani, *nisi hoc dictum ad naturam talem referatur, qualis sine vitio primitus condita est. Ipsa enim vere ac proprie natura hominis dicitur.* Et 15. *In eo quod dixi, Naturam esse malæ animæ nullo modo queunt: si quæritur, quomodo acciamus quod ait Apostolus: fuimus & nos natura filij iræ, sicut & cæteri, respondemus, naturam in his verbis meis me intelligere voluisse illa, quæ proprie natura dicitur, in qua sine vitio creati sumus. Nam ista* (nempe de qua Paulus) *propter originem natura appellatur: quæ origo vtique habet vitium, quod est contra naturam.*

VIII. Hæc cum ita sint, tum vero illud certum; quæ Augustinus his libris disputauit de libero arbitrio, disputata esse contra Manichæos; qui originem mali assignabant naturæ, non huic, quæ dicitur propter originem; id est, vitiatæ, sed illi, quæ dicitur à Creatione. At Catholici constanter negabãt malum esse à creatione. Causam vero mali esse asserebant liberum arbitrium: *Propter eos* [verba sunt capitis 9. ex 1. Retractationum] *disputatio illa suscepta est qui negant ex libero voluntatis arbitrio mali originem duci; & Deum, si ita est, creatorem omnium naturarum culpandum esse contendunt.* Faciunt ergo Papistæ contra Augustini mentem; cui ea dicta longius trahunt ad eum naturæ statum, in quo nunc sunt homines. Id ipse docebit disertius libr. 3. de Libero arbitrio cap. 18. ac capite 9. 1. Retractationum; *Approbare falsa pro veris vt erret inuitus, & resistente ac quærente dolore carnalis vinculi; non posse à libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati. Cum autem de libera voluntate recte faciendi loquimur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur.*

IX. Respondet Bellarminus. Primo, ab Augustino constitui liberum arbitrium etiam in hoc statu naturæ. Sic 2. de Libero arbitrio cap. 1. *Illud bonum, quo commendatur ipsa iustitia in eam vandis peccatis, rectèque factis horrandis, quomodo esset si homo careret libero voluntatis arbitrio?* Et iterum, Euod. dixit. *Quantum in superiori libro intelligere mihi visus sum, & habemus liberũ voluntatis arbitrium, & eo solo peccamus.* Subiicit ipse Augustinus, *Ego quoque memini, iam nobis id factum esse perspicuum, sed nunc interrogaui, vtrum hoc quod nos habere, & quo nos peccare manifestum est, Deum nobis dedisse scias.* Se-

cundo, Adami ante peccatum fuisse Liberum arbitrium potentius nostro: tum quia liberi in voluntate, non æque sumus in exequutione voluntatis liberi; sed pati cogimur rebellionem partis inferioris, & dicere cum Apostolo, *Quod nolo hoc facio.* Tum quia egeamus protectione, & adiutorio Dei speciali contra tentationes. At in Adamo neutrum erat. Hanc autem differentiam Augustinum attigisse contra Pelagianos, qui nostrum Arbitrium nulla in re concedere Adami arbitrio contendebant. Et abutebantur quibusdam Augustini verbis. Quam ob caussam ille clarius explicans sententiam suam, monet se non tacuisse eam diuersitatem. Quare quum dicat Naturam se intelligere, in qua factus sit homo: non id velle, omnia loca exponenda esse de solo Arbitrio Adami: sed tantum in quibus asseritur libertas eligendi sine resistentia partis inferioris, & sine vlla ignorantia & difficultate.

X. Ego contra: ad prius: ne nos quidem in hoc hominis statu negare omnino liberum arbitrium: sed tantum ita liberum in vtramvis partem, vt sit quasi quod dicunt, alba linea inter bonum & malum. Nam post peccatum contractum, omnino necesse esse confiteri Arbitrium, esse tantum liberum ad malum; donec liberetur ad bonum per gratiã. Et ita Augustinum sentire. Eoque sensu intelligendam Caluini solutionem: cui negotium erat cum Pighio; & similibus, æque abutentibus Augustini locis; ac olim abutebantur Pelagiani. Est autem facile conijcere ex ipsius Augustini verbis. Negauerat vllum esse malum naturale. Hoc illum Pelagiana controuersia docuit non satis consideratè dictum: itaque explicuit; se naturam intelligere non hanc nostram, quam ab Adamo ducimus: sed illam, quam Adamus habuit à Deo. Ergo, inquam, est malum naturale; si intelligas naturam hanc nostram: alias inepta foret distinctio: Si est naturale, ergo non æque liberi sumus ad bonum & malum: & quia propensio illa considerari non potest nisi in Arbitrio: Ergo Arbitrium ipsum natura in malum propendet: ac propterea non liberum. Eadem ratione, animæ malæ sunt; hac eadem natura. Et hæc nobis sufficiunt, donec suo loco doceamus, quid Augustinus senserit de libero Arbitrio in hoc statu hominis, id est, post peccatum.

XI. Ad posterius: dico non eo tantum vtroque capite differre liberum nostrum arbitrium ab Arbitrio ante peccatum: sed etiam tertio, quod Bellarminus omissum voluerit non sine caussa, certe non omisit absq; præiudicio doctrinæ Augustinianæ, vel potius Christianæ. Nam potest is pati rebellionem partis inferioris, qui bonos iam motus habet ad bonum: vt accidit quotidie fidelibus renatis, qui ideo precantur, ne inducantur in tentationem. Eandemque ob causam egent protectione Dei, ne ab ijs tentationibus superentur. At liberum Arbitrium ita est post peccatum, vt à se nullos habeat bonos motus, nisi quantum ei datum fuerit à Deo, per renouationis gratiam: itaque ab Augustino passim dicitur seruum peccati: vt alias constabit. Itaque etiamsi nullis nouis tentationibus vrgeatur, tamen eo ipso quod natum est corruptum, vergit ad malum: Ad bonum autem, nullam habet dispositionem, nisi per remotam potentiam, vt loqui solent Scholæ: nimirum quia passiue aptum est ad renouationem, qua fit, vt eligat bonum, quod antea ne cogitabat quidem. Hoc ipsum constat ex Augustini verbis. Negauerat natura vllas animas esse malas. Postea exercitus Pelagianis disputationibus distinguendum putauit: alium natum esse à creatione: alium à natiuitate, & in illis verbis Naturam se priori sensu dixisse. Ergo animas esse malas concessit natura, in secundo sensu. Si malas, ergo non in vtrumque æque liberas, sed tantum ad malum, non etiam ad bonum, quia non potest arbor mala bonos fructus facere. Hinc illud apparet falsum, voluisse Augustinum sic intelligi eos locos, in quibus asseratur libertas eligendi sine resistentia partis inferioris, Nam si natura malæ sunt animæ, quomodo supponi potest electio libera?

XII. Nec quemquam mouere debent, quæ in suæ distinctionis fulcimentum Bellarm. recitat: Ex lib. 3. de Libero arbitrio capit. 38. *Nec mirandum, quod vel ignorando non habet liberum arbitrium, ad eligendum, quid recte faciat: vel resistente carnali consuetudine, videat quid recte faciendum sit, & velit, nec possit implere. Illa est enim peccati pœna iustissima, vt amittat vnusquisque quo bene vti noluit, quum sine vlla posset difficultate si vellet.* Et tibi inquit Bellarm. *Velit, nec possit implere:* hoc est, libere velle, sed non libere implere, propter resistentiam partis inferioris. Rursus, *Approbare falsa pro veris vt erret inuitus, & resistente dolore carnalis vinculi, non posse à libidinosis operib. temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati. Cum autem de libera voluntate rectè faciendi loquimur, de illa scilicet in qua homo factus est: loquimur.* Vides, inquit, libertatem recte faciendi, opponi necessitati errandi, & non concupiscendi contra voluntatem.

XIII. Imo, inquam, Bellarm. partem tantum sumit dictorum Augustini. Nam Augustinus duas diserte distinguit in homine causas peccandi: Ignorantiam, & Necessitatem. Illam, quum nescitur quid sit bene agendum: illam quum scitur quidem quid agendum, sed id quod quis ita & noluit, & vult, nõ possit implere: Vtrumque autem manasse à pœna primi peccati, *Et tamen,* inquit, *etiam per ignorantiam facta quædam improbantur, & corrigenda iudicantur, sicut in diuinis autoritatibus legimus: Ait enim Apostolus, Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci. Ait & Propheta, Delicta iuuentutis, & ignorantiæ meæ ne memineris. Sunt etiam necessitate facta improbanda, vbi vult homo rectè facere, & non potest. Nã inde sunt illa voces. Non enim quod volo facio bonum: sed quod nolo malũ hoc ago. Et illud, Velle adiacet mihi, perficere autẽ bonum non inuenio. Et illud, caro concupiscit aduersus spiritum: spiritus autem aduersus carnẽ. Hæc enim inuicem aduersantur: vt nõ ea quæ vultis, faciatis.* Hæc Augustinus: & quidem sibi obijciens: quia negauerat id peccatum esse, cui resisti non potest. Respondet autem, *Sed hæc omnia hominum sunt, ex illa mortis damnatione venientium, Nam, si non est ista pœna hominis, sed natura, nulla ista peccata sunt.* Et paulo post, *Nam sunt reuera omni peccanti animæ duo ista pœnalia, ignorantia, & difficultas. Ex ignorantia, de honestat error: ex difficultate, cruciatus affligit.* Hinc patet. Primo, distingui id quod fit per ignorantiam, ab eo quod quis facit, non potens implere quod vult. Secundo, in homine post damnationem mortis, id est, post contractum peccatum, vtrumque illum defectum esse. Porro, horum duorum posterius solum pertinet ad illam partis inferioris rebellionem. Nam, ignorantiam manifestum est pertinere ad intellectum, quæ est pars superior. Tum autem rebellio describitur, quum quis vult, & non potest implere. At nemo vult id, quod ignorat. Si ergo ignorat, non vult, & non vult, nulla est rebellio. Quum igitur hæc duo tam sint distincta, quid sibi vult Iesuita, quum illud solum considerat, *Velle, nec posse*? altero illo amisso, quod est ignorare, id est, nec posse, nec velle? At hoc tamen tanti est momenti, vt de eo dixerit Augustinus, *ignorando non habet liberum arbitrium ad eligendum quod recte faciat:* quæ verba legit, descripsit Bellarminus, sed neglexit. Quin & illa: *Approbare falsa pro veris, vt erret inuitus:* de eadem ignorantia dicta sunt, quia sequentia, *& resistente dolore carnalis vinculi, non posse à libidinosis operibus temperare,* pertinent ad rebellionem. Etsi autem inuitum non ita dixit, vt contra voluntatem omnino significaret esse peccata: id enim esset absurdum; & contra perpetuam Augustini doctrinam, tamen non dixit frustra, nimirum, vt ignoratiæ doceret vim tantam esse, vt auferat libertatem illam in eligendo, quæ alioquin propria erat voluntatis, & vnde dici videtur liberum arbitrium. Itaque copulauit, *approbare falsa*: Et, *vt erret inuitus.* Quomodo iterum cap. 19. *Non tibi deputatur ad culpam, quod inuitus ignoras.*

XIV. Summa est, ex primo peccato hominem occupasse, tum ignorantiam boni, tum rebellionem partis inferioris, quæ etiam, tum quum scitur bonum, tamen impedit ne fiat. Et quidem notandum, hanc rebellionem proprie esse in ijs quos iam præuenit gratia, vt tenebras ignorantiæ dissiparet. Probatur, quia ipse Augustinus, cum ex Scripturis confirmat hanc partem, id est, improbanda esse etiam necessitate facta, locos colligit, qui omnes loquuntur de regenitis, *Non quod volo, facio bonum, sed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem bonum, non inuenio. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem.* Quod cum ita sit, certe non est hæc pars apta ad probandum differentiam arbitrij nostri naturalis, ab arbitrio Adami ante peccatum, qualem Bellarminus ponit. Nam, cum in rebellione hæc pars alia bona sit, alia mala, & illa sit à regeneratione, profecto hæc mala erit ab hac natura, quam nos ab Adamo ducimus. Itaque, necesse est confici, liberi arbitrij, quod in nobis est ab ea natura, nullas vires esse ad bonum, sed tantum ad malum, quod nos docemus. Nihil ergo est in Augustino difficile, hac quidem parte.

XV. Iam alteram videamus de Auxilio, Augustinus (ait Bellarminus) explicat alteram differentiam inter liberum arbitrium nostrum, & Adami, quod nos egeamus adiutorio, quo ille non egebat. Primi Retractationum, c. 9. *Noui hæretici Pelagiani, quo liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, vt gratia non relinquant locum, non se extollant, quasi eorum egerim caussam, quia multa in his libris dixi pro libero arbitrio, qua illius disputationis caussa poscebat.* Et post, *In his, atque huiusmodi verbis meis; quia gratia Dei commemorata non est, de qua tunc non agebatur, putant Pelagiani, vel putare possunt suã nos tenuisse sententiam, sed frustra hoc putant.* Item, De Natura & Gratia ca. 67. cum Pelagiani obiecissent illud, *Quis enim peccat in eo quod caueri nõ potest?* Respondit, neminem peccare in eo, quod vitari non potest: sed non ideo vitari posse peccata, quod adhuc sit integra, vt erat in Adamo: sed quoniam Dei gratia præsto est: nec se id tacuisse.

XVI. Sed adiutorium solet plerumque dici, ex parte tantum: scilicet, quum quis quid aggredienti, ex seipso, accedit opitulator, vt quod vel non poterat solus; vel difficulter poterat; aut possit, aut facilius possit: ita tamen, vt interea non det aggredienti vires: sed suas tantum addat. At hoc modo Augustinus, nec quod suum negauit Adamo necessarium fuisse adiutorium gratiæ: & si dixisset, falsi conuinceretur ab ipso euentu, quia non potuit Adam in bono perstare, in quo erat creatus: Nec rursus post peccatum, hoc solum adiutorium docuit homini esse necessarium. Non enim iuuari tantum volentem bene hominem; sed etiam præueniri, vt velit bene. Vnde perspicuum est, non tantum infirmum esse liberum arbitrium, quum non possit bene facere, sine gratia, etiam quum vult, sed etiam malum, quum non possit quidem velle bonum, nisi ex gratia. Quod si verum est, si, inquam, verum est non posse velle bonum, nisi ex gratia: ergo non est ex se liberum æque ad bonum, & malum, sed tantum liberum in malo; quia non coactum: non autem liberum ad bonum, quia non liberatum. Et hæc nostra doctrina est.

XVII. Superest de Voluntate dicere, quo sensu Augustinus scripserit. Certe ille plurima ita, vt facile potuerint à Pelagianis vindicari pro suis, si præter primum verborum sonitum nihil attendas. Non solum enim peccatum dixit esse voluntarium; & ita voluntarium, vt aliter peccatum esse non queat: sed etiam in nostra positum esse voluntate, vt nostro fruamur bono. & multa in eam rem, quæ ipse colligit, capite nono primi Retractationum. Sed statim mentem suam explicat, vt ne quis putet has esse vires Arbitrij, & non gratiæ effecta. *In his,* inquit, *atque huiusmodi verbis meis, quia gratia Dei cõmemorata nõ est, de qua tunc nõ agebatur, putant Pelagiani, vel putare possunt suam nos tenuisse sententiam. Sed frustra hoc putant. Voluntas quippe est qua & peccatur, & recte viuitur, quod his verbis egimus. Voluntas ergo ipsa, nisi Dei gratia liberetur à seruitute, qua facta est serua peccati, & vt vitia superet, adiuuetur rectè, pieq; viui à mortalibus non potest. Et hoc diuinum beneficium, quo liberatur nisi eam præueniret, iam meritis eius darentur, & non esset gratia, quæ vtiq; gratis datur.* Similiter c. 10. *Quod vero dixi: illud autem lumen, non irrationabilium animalium oculos pascit: sed pura corda eorum qui Deo credunt, & ab amore visibilium rerum, & temporalium, se ad eius præcepta implenda conuertunt, quod omnes homines possunt, si velint: Non existiment noui hæretici Pelagiani secundum eos esse dictum. Verum est enim omnino omnes homines hoc posse, si velint: sed præparatur voluntas à Domino, & tantum augetur munere charitatis, vt possint.*

XVIII. Quod vero dixerat, vsque adeo peccatum esse voluntarium malum; vt nullo modo sit peccatum, nisi sit voluntarium; explicans ca. 13. eiusdem libri Retractationum. *Potest videri,* inquit, *falsa hæc definitio: sed si diligenter discutiatur, inuenietur esse verissima. Peccatum quippe illud cogitandum est, quod tantummodo peccatum est; non quod etiam pœna peccati. Quamuis & illa, quæ immerito, non voluntaria peccata dicuntur, quia vel à nescientibus, vel à coactis perpetrantur, non omnino possunt sine voluntate committi: quoniam & ille qui peccat, ignorans, voluntate vtique facit, quod cum faciendum non sit, putat esse faciendum: & ille, qui concupiscente aduersus Spiritum carne, non ea quæ vult facit, concupiscit quidem nolens, & in eo non facit, quod vult, sed si vincitur, concupiscentiæ consentit volens, & in eo non facit, nisi quod vult, liber scilicet iustitiæ, seruusque peccati. Et illud quod in paruulis dicitur originale peccatum, eum adhuc non vtantur arbitrio voluntatis, non absurde vocatur etiam voluntarium.*

quæ

quia ex prima hominis mala voluntate contractum, factum est quodammodo hæreditarium. Cap. 22. *Alio loco,* nimirum c. 26. contra Adimantum, *Nisi quisque, inquam, voluntatem mutauerit, bonum operari non potest: quod in nostra potestate esse positum alio loco Dominus docet: vbi ait, Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Quod non est contra gratiam Dei, quam prædicamus. In potestate quippe hominis est mutare in melius voluntatem: sed ea potestas nulla est, nisi à Deo detur, de quo dictum est: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Cum enim hoc sit in potestate, quod cum volumus, facimus: nihil tam in potestate, quam ipsa voluntas est: sed præparatur voluntas à Domino. Eo modo ergo dat potestatem. Sic intelligendum est, & quod dixi postea: in nostra potestate esse, vt vel inseri bonitate Dei, vel excidi eius seueritate mereamur: quia in potestate nostra non est, nisi quod nostram sequitur voluntatem: quæ cum fortis & potens præparatur à Domino, facile fit opus pietatis, etiam quod difficile, atque impossibile fuit.*

XIX. Hæc Augustinus: quibus quid potest apertius vel ab ipso Caluino dici? Patebit, examinando Bellarmini instantias. Citabat illud ex Actis cum Felice: *Esse liberum arbitrium: & inde peccare quemque si velit: non peccare, si nolit.* Quibus verbis, vix videbatur posse proferri quicquam magis Papisticum. Et obseruabat nusquam fuisse retractata. Et nos quidem concedimus, tum quum hunc de Actis contra Felicem librum Augustinus retractaret, neglexisse hæc verba specialiter interpretari. Verum addimus de similibus, simile esse iudicium. Esse autem huic loco similes illos multos, quos retractauit diserte, capite nono primi Retractationum, in quibus etiam distertius definiebatur in nostra voluntate esse, bene & male viuere. Itaque, si quis nolit sponte decipi, debere horum retractationis meminisse, vt quæ hic non sunt retractata, intelligat non contra veritatem. Breuiter, Augustinus testatur, se, quum dicit nos bene agere, si velimus: & male agere, si velimus: nihil aliud intelligere, quam supponendum esse in homine actum voluntatis, a quo fluunt actiones, tum bonæ, tum malæ. Sed illum tamen actum voluntatis, à quo actiones bonæ fluunt, esse à Deo per gratiam præparante voluntatem: quæ alioquin, id est, absque hac præparatione, ita est serua peccati, vt non possit recte, pieque viuere. Verba diserta, quæ etsi paulo ante exscripta, tunc tamen libenter repeto, *Voluntas est, qua & peccatur, & recte viuitur:* Audin'? Sed perge, & rursus audi, *Voluntas ipsa, nisi Dei gratia liberetur à seruitute, qua facta est serua peccati: & vt vitia superet, adiuuetur: recte pieque viui à mortalibus non potest.* Ergo, inquam, etsi verum sit voluntate nos nostra, bene viuere: & voluntate nos nostra, male viuere: tamen falsum est arbitrium hominis sua natura æque liberum esse ad bonum, & ad malum. Alioquin falsum esset, voluntatem seruam esse peccati, donec liberetur per gratiam.

XX. Iam quod peccata voluntaria dixerit Augustinus, multis contendit Iesuita, de peccato solius Adami non esse dictum. Et vere: sed cum distinctio ne tamen. Seorsum enim Adami peccatum Augustinus ponit, à peccatis reliquorum hominum. Et hæc partitur in peccatum originale, in peccata ex ignorantia, & peccata ex præualente concupiscentia, & de his omnibus voluntarium dici, non eadem ratione. Simpliciter quidem, & absolute, peccatũ illud Adami: cum enim dixit peccatum adeo esse voluntarium, vt nullo modo sit peccatum, nisi sit voluntarium, peccatum illud cogitari vult, cap. 13. 1. Retractationum, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam pœna peccati: Et 16. quum dixit peccatum non esse, si non propria volũtate peccetur; similiter, *peccatum illud intelligi uolũ*, ait, *quod non est etiam pœna peccati.* At peccatum originale, tantum eo voluntarium, quod ex Adami, non autem ex propria cuiusque voluntate ortum habeat. Peccatum ex ignorantia, quia etsi ignorans peccat homo: tamen voluntate sua facit. Denique peccatum ex necessitate rebellantis concupiscentiæ, quia, qui sic vincitur, concupiscentiæ consentit volens.

XXI. Hæc Augustinus, quæ ignorare non potuit Bellarminus: quomodo ergo intellexit? Respondeo, inquit, Sanctum Augustinum significare voluisse definitionem peccati, in qua ponitur voluntarium, perfectissime & plenissime conuenire peccato primo: sed tamen etiam cætera peccata debere esse voluntaria. Deinde iterum: Quod illam definitionem dicit videri posse falsam, propter peccatum originale dixit, quod minimum habet de voluntario, non propter peccata actualia, de quibus modo nos loquimur.

XXII. At ego de secundo prius, poni falsum. Nam Augustinus, cum dixit videri posse falsam eam definitionem, quæ statuit, peccatum non esse, nisi voluntarium: non tantum dixit, propter originale: sed etiam propter actualia. Etenim peccata ex ignorantia, & ex præualente concupiscentia: non sunt originalia, sed actualia. Atqui, in solutione de his ipsis agit, & docet rationem voluntarij ad ea pertingere: etsi vulgo solerent inuoluntaria appellari: quod ille immerito fieri notat. Quare, si bene distinguitur à Bellarmino, voluntarium in plenissime voluntarium, & non plenissime voluntarium: omnino dicendum, ab Augustino statui solum peccatum Adami esse plenissime voluntarium, reliqua autem peccata omnia, non plenissime.

XXIII. Iam de primo. Sophista est Bellarminus, tenebris gaudens. Cur enim non exposuit, quid intelligeret, plenissime voluntarium? Ego conabor ex mente Augustini, ille viderit vtrum sit. Voluntarij gradus sunt varij. Et quia voluntarium, & liberum arbitrium hoc loco conuertuntur, vt alias sæpe. Ergo nõ potest illud melius intelligi, quam ex natura liberi arbitrij, quod est tum in intellectu, tum in voluntate. Itaque, illud plenissime voluntarium erit, in quo & intellectus, & voluntas, plenissime suo funguntur officio. Est autem intellectus officium, rerum veritatem concipere, Voluntatis autem, libere exsequi quæ dictat intellectus. Atqui, neque in ignorantia, intellectus verum videt, approbat enim falsa, pro veris, neque in rebellione partis inferioris, voluntas agit libere, adeo vt quæ sic fiunt, etiam coacte fieri Augustinus ausus sit dicere. Quare hoc sequitur, peccata actualia, quæ fiunt ex ignorantia, & præualente concupiscentia, non esse plenissime voluntaria. Atqui, omnia omnium hominum peccata actualia alterutro modo fitaria. Atqui, omnia omnium hominum peccata actualia post Adamũ, sunt unt post Adamum. Ergo nulla hominum peccata actualia post Adamũ, sunt plenissime voluntaria, hoc est, ex eadem vi liberi arbitrij, quæ erat in Adamo, ante peccatum. At hæc vis arbitrij in Adamo erat mere libera ad bonum, ante peccatum. Ergo ea vis liberi arbitrij, vnde sunt reliquorum hominum, & ad malum. Ergo ea vis liberi arbitrij, vnde sunt reliquorum hominum peccata actualia, non est mere libera ad bonum, & ad malum, sed inclinat ad malum, tum quia non potest verum cognoscere præ ignorantia, tum etiam, quia non potest ad verum cognitum mouere se, præ rebellione partis inferioris. Et quia liberum arbitrium constat ex intellectu & voluntate: Etignorantia vitium est intellectus, concupiscentia autem vitium voluntatis, Ergo hæc vitia sunt libero arbitrio intrinseca, itaque, motus ille eius ad malum, qui est ab ignorantia & concupiscentia, non est extrinsecus, sed ab ipsa liberi arbitrij natura, quatenus natura dicitur, non à creatione, sed à natiuitate: Ergo hac sua natura liberum arbitrium, non autem aliqua vi externa fertur ad malum, vt Caluinus voluit, vt Augustinus docuit.

CAP. XVIII.

De Augustino contra Pelagianos.

I. HActenus de Augustini libris ante exortum Pelagium. Nunc de reliquis: ex quibus sex argumenta Bellarminus colligit hoc ordine. Primum, Augustinus simpliciter libertatem arbitrij confitetur: De Gratia, & Libero arbitrio cap. 1. *Reuelauit Deus per Scripturas suas Sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium.* Similiter, epistola 46. & 7. Secundum, Augustinus semper dicit, Pelagianos nimis multum tribuisse Libero arbitrio: nusquam autem errasse in eo, quod liberum arbitrium prædicarent. Imo, quarti ad Bonifacium cap. 3. & lib. 2. de Nuptijs & Concupiscentia cap. 3. hoc in ijs probat, quod agnoscant Liberum arbitrium: Præterea ægre fert, sibi a Pelagianis imponi, se negare Liberum arbitrium, secundi de Nuptijs & Concupiscentia cap. 3. & primi ad Bonifacium 2. & quarti aduersus Iulianum 8. Tertium, inter Manichæorum hæreses, numerat Liberi arbitrij negationem; quarti ad Bonifacium 4. Quartum, ijsdem argumentis Liberum arbitrium probat, post exortum Pelagium; quibus & ante Epistolis 46. & 7. Libro de Gratia & Libero arbitrio. Quintum, docet Augustinus Liberum arbitrium iuuari gratia Dei, epistola 89. quæstione 2. & alibi millies: Atqui, quod non est, non iuuatur. Sextum, docet esse in potestate hominis velle, & non velle: In expositione Psalmi septimi ad finem, de Spiritu & litera, cap. 33. & 34.

II. Sed in disputationibus contra Pelagium, ita docuisse de Libero arbitrio Augustinum, vt laudari non possit à Papistis; probo quatuor testibus, Pighio, Aurato, Sixto Senensi, Sadoleto. Pighij hæc verba sunt libri 2. de Libero arbitrio cap. 3. *Vnus fere Augustinus (obseruentem tum disputationem Pelagij & Cœlestij, qui tantum tribuebant Libero arbitrio, vt diuinæ gratiæ iniuriam facerent) si quisquam omnium, hac in re varie & perplexe loqui visus est: ita vt aduersus illos, eidem alicubi videatur iniquior: eo quidem consilio, quod sequuntur ij qui curua lignorum ad rectitudinem conantes reducere, ea vltra rectitudinem flectunt, & incuruant in oppositum.* Auratus Paradox. 48. *Nec est quod Augustinum dicant Aduersarij* (nos intelligit) *suis patrocinantem erroribus: Is enim ob feruentem disputationem Pelagij & Cœlestij, qui tantum tribuebant Libero arbitrio, vt diuinæ gratiæ iniuriam facerent, vehementius gratiam ipsam attollit, quasi videatur eleuare arbitrium hominis, eo quidem consilio, quod sequuntur ij qui curua lignorum ad rectitudinem conantes reducere, ea vltra rectitudinem flectunt, & incuruant in oppositum.* Sixtus Senensis, præfatione in librum 5. Bibliothecæ, cum obseruaret Veteres tanto sinceræ pietatis, & catholicæ defensionis ardore ferri, *vt dum vnum errorem omni verborum cultu destruere annituntur, sæpe in alterum oppositum errorem, vel ciderint, vel quodammodo decidisse videantur: agricolarum more, qui incuruum tenera arboris stipitem corrigere volentes, immodica nonnunquam attractione modum excedant, plantamque ipsam in contrariam diuersamque deducunt formam.* Cum inquam, hoc obseruaret, tum exemplum addidit Augustini. *Diuus Augustinus*, inquit, *dum toto spiritus ac verborum ardore pro defensione diuinæ gratiæ pugnat aduersus Pelagianos, liberum arbitrium cum iniuria diuinæ gratiæ extollentes, in alteram quasi foueam delabi videtur, minusque interdum tribuere, quam par sit, liberæ hominis voluntati.* Sadoletus libri 3. epistola 5. *De Libero arbitrio & de Gratia: Ego & Pelagium grauiter accuso, qui dari nobis præmium pro meritis nostris sine gratia voluit. Et Augustino non vsquequaque assentior. Nimium enim extremè ex contraria parte is diuersam mihi causam videtur defendisse, cuius ratio si vera sit, in maximas difficultates, & impeditissimas actiones consiliorum de voluntatum, hominum mentes incidere necesse est, vt nequeant explicare quid optimum sit factu.*

III. Hæc illi: ex quibus certissime conficitur; nihil admodum magnæ spei Papistis superesse in huiusmodi disputationibus Augustini. Audio quidem à Pighio, *Quanquam etiam ille serio & aperte semper consenserit aliis:* ab Aurato *Licet & ipse nobiscum sentiat.* Sed quid ad me, si non audent profiteri se prorsus ab Augustino alienos esse? At illud non eis plenum est infamiæ, quod eos libros, in quibus fortissime Catholicam fidem bonus ille Pater defendit, contra impudentissimos hæreticos, illi non audeant sine exceptione admittere. Hoc, inquam, mihi argumentum est certissimum, non tam fauere Papistarum causſæ, has disputationes, quam videri vult Bellarminus, maxime si ista addas Pighij, ex initio libri 3. de Libero arbitrio, *Libero arbitrio alicubi videtur iniquior, & tam parum illi quam potest, tribuit: eius facultatem vel extenuat, vel dissimulat, vel eludit: certe omnibus viribus deijcit.*

IV. Quanquam obseruo obiter peruersitatem ingenij Papistici, qui in his disputationibus calumniantur excessisse modum bonum illum Patrem. Quod omnino dicere debebant potius de disputationibus contra Manichæos. Nos certe probamus ex ipso Augustino. Primo enim nihil eorum quæ scripsit in ijs ab eo est retractatum: at non pauca retractata sunt scripta contra Manichæos: nec tantum ambigua distincta, sed etiam perperam dicta correcta: vt illud saltem c. 23. 1. Retractationum, *Quod credimus nostrum est: quod autem bonum operamur, illius est qui credentibus dat Spiritum Sanctum.* Atqui hoc, inquit, *profectò nunquam dicerem, si iam scirem etiam ipsam fidem inter Dei munera reperiri, quæ dantur in eodem Spiritu.* Secundo, ipse testatur se contra Manichæos scripsisse attendentem duntaxat, quid vtile esset quæstioni, de Libero arbitrio: de Gratia vero Dei, nihil attigisse, capite nono, primi Retractationum. At quum disputauit contra Pelagianos, ne potuisset quidem, etiamsi voluisset, ita attentus esse ad Gratiam vt obliuisceretur Liberi arbitrij: ea erat disputationis natura. Denique, contra Manichæos scripsit adhuc in suis initijs: imo, libros de Libero arbitrio, & de Genesi, & de Vera Religione, antequam esset presbyter. At contra Pelagianos, nonnisi Episcopus, & iam ætate prouectior, atque adeo multa rerum experientia, multo studio, multisque adeo disputationib. exercitus: Itaque, longe verisimilius est Augustinum vehementiorem fuisse in Liberi arbitrij partes, cum scriberet contra Manichæos: quam in gratiæ, cum

contra Pelagianos. Sed ita necesse est Papistas seipsos ludificari, dum nolunt cedere veritati.

V. Quod attinet ad argumenta Bellarmini, quiuis iam facile intelligit, quam sint futilia. Nam, quinque prima probant, non negatum, sed assertum potius ab Augustino fuisse Liberum arbitrium: quæ nulla nostra quæstio est. Non ostendunt autem, quo sensu fuerit assertum, quæ nostra controuersia est. Sumus enim statim ab initio protestati, ne Caluinum quidem omnino ac funditus tollere id quod Liberi arbitrij nomine significatur: sed tantum eam libertatem qua ei à Papistis æqualiter asseritur dispositio ad bonum, & ad malum: siue, vt loqui solent, habenti in sua potestate bene facere & male. Atque adeo, vt absoluam vno verbo, totam de Libero arbitrio doctrinam Augustini, Caluinus probauit, nos etiam probamus: dummodo æstimetur ex eius dispositionibus contra Pelagianos.

VI. Sextum argumentum videtur paulo magis ad rem esse. Docet, inquit, esse in potestate hominis velle, & non velle. Sed ne hoc quidem difficile. Audi eundem Augustinum cap. 2. secundi Retractationum. *Dixi: Quamuis sit in cuiusque potestate quid velit: non est tamē in cuiusquam potestate quid possit. Quod ideo dictum est, quia nō dicimus esse in potestate nostra, nisi quod cum volumus, fit: vbi primus & maxime est ipsum velle. Sine vllo quippe interuallo temporis præsto est voluntas ipsa, cum volumus.* Et hæc videri poterant prima fronte, pura puta Pelagiana. Itaque, hæc ipsa quo sensu dicta fuerint, explicantur: *Sed hanc quoque ad benè viuendum desuper accipimus potestatem, cum præparatur voluntas à Domino.* Scilicet, quia non idem est, possumus velle, & non velle: Et, possumus bene velle. Nam illud habet homo, sine dubio, à sua natura: quam à creatione acceptam abolere, peccatum nullum potuit. Aristud acceptum quidem à creatione; tamen peccatum superueniens abstulit, restituendum sola gratia: quæ sic præparat voluntatem, vt bene velit: quod ei naturaliter factum erat impossibile propter peccatum.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER QVARTVS *De* LIBERO ARBITRIO.

Caput Primum.

DE SERVITVTE ARBITRII.

MVLTI fuere in sua confirmanda sententia de Libero arbitrio Papistæ. Nunc, inquiramus quid de eodem doceant Scripturæ Sacræ: quid Veteres Catholici. Patet amplissimus campus, si vsquam alibi. Atque adeo obseruanda merito occurrit Aduersariorum vafrities, ne quid dicam durius. Nam & Pighius cum suscepisset refutandam Caluini disputationem in Institutione: quæ certe tota scatet testimoniis Scripturæ confertissimis, non minus ac firmamentum stellis; tamen paucula tantum delibauit libro quinto. Et Bellarminus, cuius institutum liberrimum, omnes videbatur ambitu suo complexurum nostros authores, vt refutaret: tamen huic parti vix duo breuia capita indulsit: inque iis vix sex Scripturæ locos, & Augustini octo testimonia, dignatus est expendere. Equidem Costerum non miror, qui Enchiridij breuitatem potuit prætexere; vt ne quis merito obiiciat multa prætermissa: vnum tantum non immerito quis carpat: in delectu debuisse saltem potissima, solidissima quæque locum habere, omissis leuissimis. Sed illos, quid excusabit? Sola forte iniquitas causæ. Ego veritati non deero. Distribuam tamen tantam testimoniorum syluam in certas quasi areas, vt disputatio sit facilior.

II. Esto ergo nobis primum argumentum: Si Liberum arbitrium est seruum peccati: Ergo non est æque liberum ad bonum, & ad malum: siue non habet in sua potestate bene facere, & male. At prius verum: Ergo & posterius. Consequentia per se est manifesta. Primo enim, hoc in argumento idem est peccatum, & malum. Deinde, cum opposita sint bonum, & malum: necesse est, si concedatur alterutrius seruum, vt ne sit liberum eidem transire in alterius castra: & si transit, tum eiuratur præcedens seruitus: quod fit quotidie in iis qui seruantur. Sed id, quia fit per gratiam, nihil ad hanc libertatem, quæ consideratur in ipsa natura Liberi arbitrij, ac proinde etiam seorsim à gratia.

III. Antecedens probatur, Ioannis 8. *Amen, Amen dico vobis, quisquis committit peccatum, seruus est peccati.* Posterioris Petri 2. *Libertatem pollicendo, cum ipsi serui sint corruptionis: si quidem à quo quis superatus est, huic etiam in seruitutem est addictus.* Ad Romanos 7. *Scimus legem esse spiritualem: ego autem carnalis sum,* πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, *venditus, vt subijcerer peccato.* Posterioris ad Timotheum 2. *Ecquando det eis Deus, vt resipiscentes agnoscant veritatem: & resipiscant à Diaboli laqueis, à quo capti tenentur ad ipsius voluntatem.* Potuitne disertius exprimi seruitus hominis, ac proinde liberi arbitrij?

IV. Itaque, Scriptura reparationem salutis, appellat liberationem, & libertatem: quæ non potest non supponere præcedentem seruitutem. Esaiæ 61. & Lucæ 4. *Spiritus Domini super me, propterea quod vnxit me: vt euangelizem pauperibus misit me, vt sanem contritos corde, vt prædicem captiuis dimissionem.* Ad Collossenses 1. *Qui liberauit nos à potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum Filij sibi dilecti.* Posterioris ad Corinthios 3. *Vbi Spiritus ille Domini, illic libertas.* Ioannis 8. *Veritas vos in libertatem vindicabit.* Paulo post, *Si vos Filius in libertatem vindicarit, verè liberi eritis.* Lucæ 1. *vt memor esset testamenti sui sancti, & iurisiurandi quod iurauit Abrahamo patri nostro, nimirum se daturum nobis, vt sine metu, à manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus ipsi.* Ad Romanos 6. *Illud scientes, Veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse, vt eneruetur corpus peccati, ne posthac nos seruiamus peccato. Etenim qui mortuus est, liber est à peccato.*

V. Concinunt Patres. Augustinus Enchiridij c. 30. *Verum hæc pars generis humani, cui liberationem Deus regnumque promisit æternum, nunquid meritis operum suorum reparari potest? Absit. Quid enim boni operari potest perditus, nisi quantum fuerit à perditione liberatus? Nunquid libero voluntatis arbitrio? Et hoc absit. Nam libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit, & ipsum. Sicut enim qui se occidit, vtique viuendo se occidit, sed se occidendo non viuit: nec se ipsum poterit resuscitare cum occiderit: ita cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est & liberum arbitrium. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Petri certè Apostoli est ista sententia. Quæ cum vera sit, qualis, quæso, potest serui addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim seruit, qui sui Domini voluntatem libenter facit: ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati seruus est: vnde ad iuste faciendum liber non erit, nisi à peccato liberatus, esse iustitiæ cœperit seruus. Ipsa est vera libertas propter rectè facti licentiam: simul, & pia seruitus propter præcepti obedientiam. Sed ista libertas ad benè faciendum, vnde erit homini addicto & vendito, nisi redimat ille cuius illa vox est. Si vos filios liberauerit, tunc verè liberi eritis? Quod antequam fieri in homine incipiat, quomodo quisquam de libero arbitrio in bono gloriatur opere, qui nondum liber est ad operandum benè, nisi se vana superbia inflatus extollat, quam cohibet Apostolus dicens, Gratia salui facti estis per fidem.* De Verbis Apostoli serm. 13. *Agis quidem illo non adiuuante libera voluntate, sed male. Ad hoc idonea est voluntas tua, quæ vocatur libera, & malè agēdo fit damnabilis ancilla. Cum dico tibi; sine adiutorio Dei nihil agis, nihil boni dico. Nam ad malè agendum habes sine adiutorio Dei liberam voluntatem: quanquam non est illa libera. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est: & omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: & si vos filios liberauerit, tūc verè liberi eritis.* Cōtra duas Epistolas Pelagianorum lib. 1. c. 3. *Datur ergo potestas vt filij Dei fiant, qui credunt in eum, cum hoc ipsum datur, vt credant in eū. Quæ potestas nisi detur à Deo, nulla esse potest ex libero arbitrio: quia nec liberum in bono erit, quod liberator non liberauerit: sed in malo liberum habet arbitrium, cui delectationem malitiæ vel occultus vel manifestus deceptor inseruit, vel sibi ipse persuasit.*

VI. Epistola 144. *Quanto sunt charitati futura meliora: tanto sunt infirmitati violentiora præsentia. Et vtinam ij qui ea videre & gemere mouerunt, vincere & euadere mereantur. Quod sine Dei gratia nullo modo voluntas implet humana: quia nec libera dicenda est, quandiu est viuentibus & vincientibus cupiditatibus subdita. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Et si vos filius liberauerit, ait ipse Dei filius, tunc verè liberi eritis.* De Spiritu & litera cap. 30. *Neque enim lex impletur nisi libero arbitrio. Sed per legem cognitio peccati: per fidem impetratio gratiæ contra peccatum: per gratiam sanatio animæ abolitione peccati: per animæ sanitatem libertas arbitrij: per liberum arbitriū iustitiæ delectio: per iustitiæ delectionē legis operatio.* Et paulo post, *Vt quid ergo miseri homines, aut de libero arbitrio audēt superbire antequā liberentur, aut de suis virib. si iā liberati sunt? Nec attēdūt in ipso nomine liberi arbitrij vtiq; libertatem sonare. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est.* De Correptione & gratia c. 13. *Hi qui non pertinent ad prædestinatorum numerum, quos Dei gratia siue nondum habentes vllum liberum suæ voluntatis arbitrium, siue cum arbitrio voluntatis, ideo verè libero, quia per ipsam gratiam liberato, perducit ad regnum: hi ergo qui non pertinent ad istum certissimum & felicissimum numerum, pro meritis iustissime iudicantur: aut enim iacent sub peccato, quod originaliter de generatione traxerunt: & cum illo hæreditario debito hinc exeunt, quod non est regeneratione dimissum: aut per liberum arbitrium alia insuper addiderunt: arbitrium inquam liberum, sed non liberatum, liberum iustitiæ, peccati autem seruum: quo voluuntur per diuersas noxias cupiditates, alij magis, alij minus: sed omnes mali.* De perfectione iustitiæ; ad ratiocinationem nonam. *Per arbitrij libertatem factum, vt esset homo cum peccato: sed etiam pœnalis vitiositas subsecuta, ex libertate fecit necessitatem.* Et post, *Victa enim vitio in quod cecidit voluntate, caruit libertate natura.* Rursus, *Quia peccauit voluntas, secuta est peccantem peccatum habendi dura necessitas, donec tota sanetur infirmitas: & accipiatur tanta libertas, in qua sicut necesse est, permaneat beate viuendi voluntas.*

VII. Prosper contra Collatorem, *Iustitiam iniquitas depulit: humilitatem superbia destruxit: continentiam concupiscentia elisit: infidelitas rapuit fidem: captiuitas abstulit libertatem: nec potuit illic vlla portio residere virtutum quo tanta irruperat turma vitiorum.*

VIII. Basilius Seleuciensis, homilia altera de Adam, postquam miris modis extulit liberum arbitrium homini concessum in creatione: eique sobrio concessa corporis lora: tandem, ἐπινυστάξας δὲ καθάπερ ἵπποις τοῖς πάθεσιν ἔλαθεν ἑαυτὸν κατὰ κρημνῶν ὤν, καὶ δυσχωρίας φερόμενος, καὶ τελευταῖον καταβληθεὶς ἕλκεται κεκονιμένος, αἰχμάλωτος ἅρματος οἰκείου γενόμενος, καὶ στυρόμενος κέκραγε, ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; προδοὺς γὰρ ῥαθυμίᾳ τὴν δεσποτείαν, γίνεται δοῦλος παθῶν. καὶ πάθεσιν ἀλογίστοις ὁ λογισμὸς παραχωρήσας τὸν θρόνον, δοῦλος ἠλέγχθη τούτων, ὑφ' ὧν ἐτύχθη δουλεύειν, *Cum passionibus, tanquam equis quibusdam indormiuisset, non aduertit se in præcipitia atque angustias delatum: vt denique deiectus, traheretur sordidus, ac captiuus effectus sui currus, clamaret, Miser ego homo, quis liberabit me à corpore mortis huius. Cum enim sua socordia dominatum prodidisset: factus est seruus passionum.*

sionum. Et cum ratio thronum concessisset passionibus irrationabilibus; comperta est serua earum, quibus subdita est vt seruiat. Bernardi verba recitauimus libri præcedentis c.2. ex sermone 81. in Cantica.

IX. Respondet Costerus. Tametsi magna libertas amissa sit per peccatum non tamen omnem perisse. Amissam libertatem per se à peccatis resurgendi bona inchoandi, & perficiendi, multo tempore sine nouis peccatis perseuerandi: tentationibus resistendi. Non perisse vero libertatem in adiaphoris, & politicis: secundo reiiciendi, recipiẽdiue gratiam oblatã: tertio admissæ cooperandi. Et explicat similitudine hominis delapsi in puteum, & ita carentis facultate spaciandi, ambulandique, aut educendi sui ipsius: vt tamen possit loqui, clamare, immisso fune sese accingere, & educentibus se, cooperari.

X. Verum ne nos quidem asserimus perisse funditus omnimodam arbitrii libertatem: retinuisse enim illam naturalem volendi, nolendiue. Quid igitur? Nempe, quod tamen non erat necesse toties repetere, hoc tantum, funditus perisse libertatem à peccato siue à malo. Quod si Costerus etiam sentit, quid erat opus hac exceptione? Nulli enim citati loci de alia loquuntur, quam de libertate hac ipsa quam dixi, à peccato: atque adeo verba sunt disertissima, *Seruus est peccati, corruptionis: detinentur laqueis Diaboli.* Et qui hæc legit, potuit diuertere ad adiaphora, ad politica? Næ ille nimium supinus fuit disputator.

XI. Sed non amisit libertatem, inquit, admittendi, recipiendiue gratiam. A se ipso? Hoc vero nos negamus. Imo vero hoc negat Scriptura, hoc negat Augustinus. Nam quia admittere gratiam, bonum est, si liberum est arbitrium ad admittendam gratiam à se ipso, tum vero id liberum est ad bonum. Quod diserte negauit Augustinus. Admitti gratiam à libero Arbitrio, hoc vero non negamus, sed admitti suis solis viribus, hoc vero falsum. Non enim nisi quatenus hoc ei Deus concedit, imo hoc in eo Deus efficit.

XII. Nec est simile exemplum hominis in puteum lapsi. Quæ enim caussa eum deiecit, ab eo est aliena: nec amplius detinet. Cum homo ab eodem peccato, à quo deiectus est in hanc miseriam, in eadem detineatur, quasi cum hostis hosti deiecto insultat, & vincula iniicit. Imo longe fortius: quomodo auriga de curru deiectus, & loris tamen alligatus raptatur ab equis ferocibus. Huic enim hoc in statu posito, ablata est omnis facultas cooperandi iis qui saluum volunt, donec hi ipsi equos stiterint. Ita & peccator, donec Deus peccatum cohibuerit efficaci sua gratia, nihil in in se habet, quo se ipsum iuuare possit. Et tamen etiam aurigæ raptato voluntas remanet, remanet clamor, at peccatori non item. Ratio non difficilis. Quia raptatur auriga vi externa, quæ non potest voluntatem eius impedire, quominus adspiret ad salutem. At humanæ miseriæ caussa est intrinseca, quæ & mentem, indeque voluntatem occupauit: quomodo phrenitis efficit, vt phreneticus ne quidem sibi consultum velit. Vnde Augustinus tract. in Ioannem 40. *Seruus hominis aliquando sui Domini duris imperiis fatigatus fugiendo requiescit. Seruus peccati, quo fugiet? secum se trahit, quocunque fugerit. Non fugit seipsam mala conscientia: non est quo eat, sequitur se: imo non recedit à se, peccatum enim quod facit, intus est.*

XIII. Bellarminus & Dominicus à Soto libertatem, seruitutemque aliam esse naturæ, aliam à peccato. Libertatem naturæ opponi seruituti naturæ. At non seruituti peccati. Et seruitutem peccati, opponi libertati à peccato, non autem libertati naturæ. Porro locos recitatos loqui de libertate à peccato: Non posse enim eum, qui seruus est peccati, suis viribus excutere iugum peccati: posse tamen per liberum arbitrium adiuuante Deo liberari: & posse, si velit, per se manere in seruitute.

XIV. Optime, inquam: re vera enim Scripturæ loquuntur de libertate à peccato, sed libertas est illa, quæ Arbitrium liberum statuit ad bonum & ad malum. Itaque, si nulla sit homini libertas à peccato ante quam liberetur per Christum: nulla est etiam ad bonum. Quare peccant grauiter quicunque asserunt eo dici Arbitrium liberũ, quod in sua potestate vtrumque habeat & bonum & malum. Quos si impugnat Bellarminus, bene est. Verumtamen liberari hominem à peccato per liberum arbitrium adiuuante Deo, ambiguum est. Alias enim intelligi potest, hominem liberari à suo arbitrio, quum adiuuat Deus; ita vt efficientia sit arbitrii ad libertatem consequendam. Alias vero liberari hominem à Deo, per liberationem ipsius arbitrii: hoc est liberari hominem à peccato, quia ipsum liberum arbitrium, quod erat seruum, liberatur. Et hic sensus verus est. Ille autem falsus. Interea certum est, non esse vsquequaque hominis voluntatem liberam: nimirum quia seruiat peccato: quæ nostra est controuersia.

XV. Iam de Augustino (nam reliquos vel dissimularunt, vel non viderunt) etsi poterat, meo iudicio eadem libertatis naturæ, & à peccato sufficere, distinctio: tamen maluerunt sigillatim. Primo igitur hominem perdidisse liberum arbitrium, non quasi nullum prorsus superesset: verum, quia deterius redditum: quomodo perdidit filium, qui sua lenitate sinit flagitiosum fieri. Et amissum, quomodo quæ bello in potestatem hostium deuenerunt. Probatur: primo, quia etiam homo dicitur se perdidisse. Secundo, quia ad Bonifacium lib.1.c.2. ita Augustinus explicat, *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum: sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam, propter quod natura humana diuina indiget gratia, dicente Domino: Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis.*

XVI. Et vero, inquam, perisse omnino liberum arbitrium, absit, vt quisquam ex Augustino colligat: absit vt neget perisse, cum deterius est factum. Videat tantum ne illud deterius, dilutius intelligat. Nam nos quidem admittemus: dum significet ita manere arbitrium liberum, vt tamen prorsus sit factum malum. Nec filii perditi exemplum abnuerimus: dum ita, vt Aristoteles dixit 3. Ethic. οὐκέτι ἔξεστι μὴ εἶναι: nulla amplius relicta facultas est vt ne sit perditus. Et ita omnino dicitur homo se perdidisse: non quia non sit: sed quia malus sit, nec possit non esse, nisi regenitus. Nec alia mens Augustino ad Bonifacium: ideo addidit, quæ Bellarminus reticuit, *Tunc vere liberi eritis: vtique liberi ad bene iusteque viuendum. Nam liberum arbitrium vsque adeo in peccatore non periit, vt per illud peccent maxime omnes qui cum delectatione peccant: & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet. Vnde & Apostolus, cum essetis,* inquit, *serui peccati, liberi fuistis iustitiæ. Ecce ostenditur etiam peccato minime potuisse, nisi alia libertate, seruiri.*

XVII. Secundo Bellarminus respondet, cum sine gratia Dei dicitur nõ posse esse liberam voluntatem, gratiam accipi largo modo, pro auxilio necessario ad non peccandum. Nam sine ea non esse liberam voluntatem quoad exercitium, id est, non habere vsum liberi arbitrii. Tamen absolute esse liberam: quoniam id auxilium nulli desit. Quomodo, etsi non possit oculus cernere sine lumine, tamen non sequitur, absolute non posse cernere.

XVIII. Sed primo illud voluntatem non habere vsum liberi arbitrii, quid sit, ego quidem assequi non possum. Vix alii, puto. Nam Baptista Breuiator prorsus omisit. Ratio difficultatis: quia voluntas & liberum arbitrium, re non differunt. Deinde quatenus ratione differunt, tum voluntas significat actum elicitum Arbitrii: qui exercetur in actibus imperatis: malis quidem, scortatione, furto, cæde, mendacio: bonis autem castitate, liberalitate, charitate, veracitate. Quum igitur dixit Augustinus voluntatem nõ esse liberam, aut omnino intellexit liberum arbitrium non esse liberũ, quod & alias sæpissime dixit, aut certe non tantum quoad exercitium: sed etiam quoad fontem, vt ita dicam, exercitii, id est, actum elicitum: nempe, vt non possit velle, nisi male, donec fuerit liberatum. Quare aut nihil Bellarminus dixit, sed tantum puluerem excitauit, vt videretur distinguere, cum tamen non distingueret: vel falsum dixit.

XIX. Iam illud de auxilio gratiæ ad non peccandum, quod nulli desit, vehementer est absurdum. Nam Augustinus diserte negat voluntatem esse liberam sine hac gratia. Et intelligit cum ea gratia esse liberam: itaque addit illud Christi, *Si vos Filius liberauerit.* Et alibi: *per fidem impetratio gratiæ contra peccatum: per gratiam sanatio animæ abolitione peccati: per animæ sanitatem libertas arbitrii.* Quis inde non videt confici, hanc gratiam, sine qua non est libera voluntas, non præsto esse omnibus? Alioquin in nullo homine arbitrium non esset liberum. Quod quis ferat? Esset enim captiuum illud arbitrium, de quo tam multa Augustinus, res de solo titulo, figmentum in rebus: quod de libero arbitrio Papistarum dixisse Lutherum indignantur Papistæ. Imo inepte Christus dixisset, *Si vos Filius liberauerit*: alloquens eos, quia iam per auxilium, quod nulli deest, fuissent liberati.

XX. Denique similitudo oculi, est dissimilis. Quia oculus in sese habet facultatem videndi, etiam si nulla sit lux. Nam hæc lux, etsi necessaria sit ad cernendum, tamen in oculo nihil operatur: sed in obiecto, quod illustratur: itaque præsente luce, oculus sua ipsius vi cernit obiectum. At voluntas, adeo non vult bene, absente gratia, vt ne possit quidem: atque id suo vitio, quia corrupta, id est, mala. Idque adeo apparet, quia excæcatus homo dicitur: quod tamen de eo non dicas, qui in tenebris versatur: sed de eo qui caret facultate oculi, ad fruendum luce. Quare similitudo aptior esset, si assumeretur cæcus, exempli gratia, ex Ioannis nono: cui oculi erant, si potentiam remotam consideres, dispositi in vtrumque, hoc est, & ad cæcitatem, & ad lucem fruendam. Sed actu tantum in alterum: nempe ad cæcitatem. Itaque non potuit sine gratia Dei frui luce. Et hæc gratia non id efficit, vt absentem lucem Solis (puta noctu) admoueret: sed vt corruptionem illam oculorum auferret, id est, oculos ipsos sanaret. Nam etiam Augustinus per gratiam dixit esse animæ sanationem: & per hanc, libertatem arbitrii.

XXI. Tertio, cum dixit Augustinus, *Per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ abolitione peccati: per animæ sanationem libertas arbitrii,* respondet Bellarminus, apertissime loqui de libero arbitrio, vt denominatur à libertate gratiæ, non à libertate naturæ. Ratio. Quia si per fidem gratia, per gratiam sanatio, per sanationem libertas: Ergo hæc in nobis nulla esset ante fidem, & iustificationem. At liberum arbitrium, quod denominatur à libertate naturæ, præcedit fidem. Hoc probatur ex ipso Augustino, qui de Spiritu & Litera cap.33. testatur liberum arbitrium naturaliter attributum animæ rationali, esse vim illam mediam, qua vel intendi ad fidem vel inclinari ad infidelitatem potest.

XXII. Verum est Augustinum loqui de libertate gratiæ: nec debuit aut probari, aut etiam notari à Bellarmino: nam vel cæcus videat. Verumtamen non soluitur nodus. Nam quæritur de libertate, quæ bonum & malum habeat in sua potestate. Hanc Augustinus dixit esse à gratia, non à natura. Nempe, quia libertas naturæ agnoscitur in omni homine: sed abstracte considerata, ad velle, & nolle. At vero si concrete ad velle bonum, & velle malum, tum alia ratio est: quia libertas ad velle malum tantum, est à natura: non tamen à natura, quomodo ad velle & nolle: nam hæc à natura creata: cum illa ad velle malum, fit à natura corrupta, secundum quam naturam Paulus dixit nos natura filios iræ. Et Augustinus, carere naturam libertate. Libertas autem ad velle bonum, id est, liberatio à malo ad bonum, quæ erat naturæ creatæ, non est naturæ corruptæ: sed redditur naturæ restauratæ per gratiam.

XXIII. Porro, facultatem mediam Augustinus appellauit arbitrium liberum, consideratum in potentia remota, & , vt ita dicam, abstracte: vt significet sua natura, quæ accepta est à creatione, tale esse, vt necessario sit neque bonum, neque malum: nempe ad discrimen creaturarum non rationalium, quæ nulla potentia disponuntur ad alterutrum. Itaque sine dubio intendi potest ad bonum, & remitti ad malum: sed remanet quæstio, vnde intendi, vnde remitti. Et solutio certa: remitti suiipsius viribus, propter corruptionem: intendi tantum à gratia. Et obseruo Bellarminum scribere, *Quæ intendi potest*: ast apud Augustinum legi, *Quæ intendi potest*: Discrimine nonnullo, aut inutili. Nam etsi verum per illam facultatem intendi hominem ad bonum, & remitti ad malum: tamen maluit Augustinus dicere, ipsam illam facultatem intendi, & remitti: tum enim melius significatur, & quid corruptio fecerit in homine: & quid gratia faciat. Nempe & illud ipsum, vnde intendi homo debuit ad bonum, per corruptionem esse inclinatum ad malum. Et hoc ipsum, vnde homo inclinatur ad malum, nec nisi inclinatur ad malum ad bonum per gratiam intendi. Itaq;, vt ad rem redeam; est quidem ante gratiam facultas illa, quæ potest intendi ad bonum: sed non intenditur, nisi per gratiam. Ideoque non est in vtrumque libera vere, nisi postquam liberata, vt possit non peccare.

XXIV. Quarto, respondet Bellarminus, multiplicem esse necessitatem. Primo, patiendi motus carnis repugnantes legi mentis. Secundo, peccandi ex ignorantia. Tertio, diuinæ gratiæ, tum ad remissionem peccati cõtracti, tum ad vitanda futura. Quarto, habendi peccatum aliquod veniale. Quinto, faciendi actus malos, posita mala & efficaci voluntate. Sexto, faciendi absolute aliquid. Ex iis variis necessitatibus solam postremam tollere liberum arbitrium: non item reliquas. Porro Augustinus loqui de prima & secunda, cum dixit, *Pœnalis vitiositas subsequuta, ex libertate fecit ne-*

ceſſitatem. Ideo ſubiicere, *Vnde ad Deum fides clamat, De neceſſitatibus meis, educ me: ſub quibus poſiti, vel non ſumus quod volumus intelligere, vel quod intelleximus volumus, nec valemus implere.* De quarta vero, quum dixit, *Sequuta eſt peccantem, peccatum habendi dura neceſſitas.* Vltimam autem nunquam Auguſtinum aſſeruiſſe.

XXV. Atqui neceſſitatem illam ſextam faciendi abſolute aliquid, vt ſcripſit Baptiſta: ſiue vt Bellarminus, quæ abſolute facit, vt homo non ſit dominus ſuæ voluntatis, nemo eſt Catholicorum, qui ſomniauerit ſtatuendam in homine, nedum ab Auguſtino demonſtratam. Itaque ea ſolutio nulla eſt. Etſi enim homo ſua natura corruptus, non poſſit bene velle, ſed tantum male: tamen non propterea non eſt dominus ſuæ voluntatis: & hactenus liberi arbitrii. Sed viciſſim, etiamſi homo ſit liberi arbitrii, & eatenus Dominus propriæ voluntatis: tamen non propterea non eſt ſeruus peccati, nec poteſt non male velle. Et hæc doctrina eſt Auguſtini: cui eam ob cauſſam dicitur libertate carere natura.

XXVI. Quod attinet ad ſpecies neceſſitatis: non eſt neceſſe agere de tertia, & quinta: quia ne Bellarminus quidem poſuit Auguſtinum de iis eſſe loquutum. Et alias per ſe perſpicuum. Nam tertia, quæ neceſſitas eſt gratiæ, non potuit in eo ſermone locum habere, qui diſputat, *per quid efficitur homo cum peccato, per naturæ neceſſitatem, an per arbitrii libertatem.* nam ea erat ab hæretico theſis propoſita: gratia autem ad neutram poteſt referri. Et quamuis neceſſaria ſit, tum ad remiſſionem, tum ad euitationem peccatorum: tamen nullo bono ſenſu dici potuit cauſſa, per quam efficitur homo cum peccato. Quod ad quintam attinet, quid opus fuiſſet ſupponere malam & efficacem voluntatem, de qua ipſa agebatur? Quærebatur enim, qui fieret, vt homo non eſſet ſine peccato. Hinc qui reſpondiſſet, non poſſe non facere actus malos, ſi malam haberet voluntatem, quid aliud, quam ſe ridendum propinaſſet?

XXVII. Reſtant igitur prima, ſecunda & quarta. Hic primum miror, cur ita ſeparata ſint Auguſtini verba, vt prima intelligantur de prima & ſecunda neceſſitate, magis, quam de quarta: vt reliqua de quarta magis, quam de prima aut ſecunda. Nam vel dormitat, qui legit, vel facile intelligit eundem continuari ſermonem: ac proinde, vbique de eadem agi neceſſitate. Videlicet curioſuli Sophiſtæ ſunt, & vt ſerio loqui videantur λεπτολογῶνται: & friuolis ſubtilitatibus acuminis laudem affectant, ſimul etiam nubem excitant, quæ veritatis Solem offuſcet: ſi tamen poſſet Sol veritatis offuſcari.

XXVIII. Cæterum Auguſtini ſcopus perſpicuus. Non poterant Cœleſtiani ferre, quod à Catholicis audiebant, Non poſſe hominem eſſe ſine peccato, niſi per gratiam, & ratiunculas concinnabant contra. Inter quas, hanc vnam: Vel natura peccat homo, vel libero arbitrio. At non per naturæ neceſſitatem: quia culpa careret. Non per arbitrii libertatem, quia hæc eſt bonum Dei donum, non autem eſſet bonum, ſi magis ad malum, quam ad bonum pronum eſt. Eſt autem magis ad malum pronum, ſi poteſt homo per illud eſſe cum peccato, & non poteſt eſſe ſine peccato. Hic reſpondet Auguſtinus, eſſe cum peccato hominem per liberum arbitrium. Sed, quia Cœleſtiani inde inferebant pronitatem ad vtrumque, caute obſeruat poſt primũ peccatum, quod ſane nulla neceſſitate eſt contractum, inductam eſſe neceſſitatem; qua fiat, vt non poſſit eſſe homo ſine peccato. Quorſum ergo neceſſitatis diſtinctiones, tam ſcrupuloſe conquiſitæ? Aut quid intereſt, vtrum per concupiſcentias carnis, an per ignorantiam? Nobis ſane perinde vtrumque dum conſtiterit inde factam arbitrio neceſſitatem peccandi, à qua liberari nullo modo poſſit, niſi per gratiam. Et ſane ita eſt, vt paulo poſt dicemus, peccati geminum fontem eſſe; vnum à deprauatione intellectus, id eſt, ab ignorantia, alterum ad infirmitate voluntatis, quæ non poteſt peccato reſiſtere.

CAP. II.

Peccatum eſſe homini corrupto naturale.

I. SEcundum argumentũ Catholicorum, à deprauatione humana: quæ ita deſcribitur, vt ſit altera natura: altera, inquam, quia certũ non eſſe eam naturam, quæ primum à Deo condita: non poteſt enim Deus eſſe autor peccati: ſed ab ea conditione, quam ſibi ſuo proprio vitio fecit homo: quæ conditio cum eſſet primo homini accidentaria; deinceps tamen facta eſt naturalis. Sic ergo argumentor: Quicquid eſt homini naturale, id eſt homini ineuitabile, niſi per diuinam potentiam. At peccatum eſt homini naturale: Ergo peccatum eſt homini ineuitabile: niſi per diuinam potentiam. Ideoque non poteſt homo per ſuum liberum arbitrium vitare peccatum. Imo fortius: qua peccatum in homine ſedem nullam habet, excepto libero arbitrio: inde neceſſario ſequitur, peccatum eſſe naturale libero arbitrio, ac proinde non poſſe liberum arbitrium, ſuis viribus liberari à peccato. Quomodo, quia ratiocinatio eſt homini naturalis: & non eſt niſi in anima, conficitur ratiocinationem eſſe animæ naturalem.

II. Probatur aſſumptio. Paulus ad Epheſios 2. *Eramusque natura filij: ſicut etiam reliqui.* Dignus locus, cuius verba ſingula expendantur. Primo, manifeſtum loqui de omnibus hominibus: eos enim ſignificant illa verba, *Et nos ſicut etiam alij:* vt non Gentiles tantum intelligantur: ſed etiam Chriſtiani: imo & Iudæi. Secundo *filios iræ*, quod dicit, ſatis apparet præſupponere peccatum. Tum, quia non exeritur ira Dei in quemquam, niſi propter peccatum: vt neceſſe ſit, in iis qui natura ſunt obnoxii iræ, naturaliter etiam ineſſe peccatum: Tum vero, quia contextus id ſonat, *Et vos, quum eſſetis mortui in offenſis & peccatis: in quibus olim verſati eſtis, vt eſt vita mundi huius ſecundum principem poteſtatis aeris huius, ſpiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ: inter quos & nos omnes conuerſati ſumus olim in cupiditatibus carnis noſtræ, facientes quæ carni ac cogitationibus libebant. Eramuſq; natura filii iræ.* Vbi notandum, ſignificari non tantum peccatum originis: ſed etiam peccata actualia: nam alio referri nequeunt τὰ ὠθέματα, καὶ ἁμαρτίαι. Peccatum originale enim eſt vnum peccatum, non plura. Multo minus iſta, *In quibus verſatis eſtis. Omnes conuerſati ſumus. Facientes quæ carni, ac cogitationibus libebant.*

III. Quanquam vix nobis neceſſaria ſunt argumenta, qui habemus teſtes aduerſarios. Bellarminus de amiſſione Gratiæ libri 1. c. 17. *Factum aſſerimus omnino naturaliter, vt, primo homine cadente, genus humanum vniuerſum caderet. Naturam enim in ſe primus homo vitiauit, cum iuſtitiam illam originalem amiſit, quam Deus illi pro ſe, & toto genere humano donauerat. Quare qui per naturalem propagationem filij Adami efficiuntur, naturaliter iniuſti, & peccatores naſcuntur, quod Apoſtolus docet, ad Epheſios ſecundo.*

IV. Addo alium locum. Chriſtus Dominus Ioannis 3. *Quod genitum ex carne, caro eſt.* Vbi primo dubium nullum, ſermonem eſſe de vniuerſa humana progenie, præcedebat enim: *Amen, amen dico tibi, niſi quis fuerit genitus ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei.* Cuius tamen grauis denunciationis cauſſa ſtatim illa ſubiicitur: quia omnes homines carne geniti, ſunt carnales. At caro, quo ſenſu dicta ſit, non eſt difficile coniicere. Non enim proprie. Quia hæc nulla eſſet præcedentium ratio. Scimus enim homines non propterea arceri regno Dei, quia ſint carnei. Ergo figurate. Etſi autem carnis figurate dictæ varii poſſunt eſſe ſenſus, tamen is eligendus, qui priuationis regni Dei cauſſa eſt. Hæc autem abſque vllo dubio eſt in peccato. Quare ſenſus eſt, à peccatoribus natos, eſſe peccatores: vel potius, id quod à peccato natum eſt, eſſe peccatum. Etſi enim vtrinque idem ſenſus ſit: tamen in his verbis maior ἐνέργεια. Sed carnis metaphora apta eſt. Poſſet enim quis forte dicere, etſi peccatores ſint, qui de peccatoribus naſcuntur: tamen non habere à natiuitate, ſed aliunde, puta ab imitatione. Verum carnis ſimilitudo huic cauillationi anſam præcidit. Nam id quod generatur à carne, ita caro eſt, vt non ſit tamen aliunde caro: ſed inde, quia generatur à carne.

V. Teſtes Papiſtæ. Ianſenius Concordiæ c. 20. *Cum ſpirituale, & cœleſte regnum Dei caro & ſanguis poſſidere nequeat, vt habet diuus Paulus, neceſſe eſt, vt id quod ex carne natum, tantum caro natum ſit: deinde etiam ex Spiritu naſcatur ſpiritus, vt ſic regnum Dei ingredi poſſit. Cum autem hic dicitur caro eſt, & Spiritus eſt, caro accipi debet pro re vel homine carnali, quem Paulus vocat hominem animalem, qui non percipit ea quæ ſunt cœleſtia, & ſpiritualia: ſed tantum ea quæ ſunt carnis.* Villagudus in Ioannem. *Pergit Chriſtus Nicodemum erudire, adducens ætiologiam, ſeu cauſæ redditionem eius quod præmiſit: Niſi quis renatus fuerit, & cætera. Nam omnis natus ex carne, prima illa & naturali natiuitate, nihil eſt niſi caro: hoc eſt, nihil ſapit niſi carnem. Carnales ſumus, venditi ſub peccato.* Et paulo poſt, *Iam Adam per inobedientiam amiſit imaginem Dei, & factus eſt imago Satanæ, mancipium peccati, mortis, & inferni: & quod maxime eſt dolendum, impotens factus ſuis viribus, quibus ad amiſſam effigiem reſurgere nequit. Tales ergo habet poſteros. Quare omnis homo ex Adam natus, præter carnalia, nihil capit, ſapit, intelligit, ac poteſt.* Salmero tract. 5. tom. 8. *Quod natũ ex carne, caro eſt, id eſt, ex generatione carnali non niſi carnales, bruti, ferini, & mortales proſeminantur homines.* Et poſt, *Denique nihil aliud eſt homo ſecundum carnem, quam vniuerſa vanitas; vel vanitas vanitatum. Omnis enim caro, vt fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni. Hoc eſt, ſeruus eſt peccati, omnibus bonis diſpoliatus, diaboli mancipium, mortis, & inferni captiuus, expreſſaque ſimilitudo Satanæ, cuius Filii & nominamur, & ſumus.*

IV. Verum Hieremiæ 13. ſimul habemus & aſſumptionem & concluſionem. *An mutabit Aethiops pellem ſuam, & pardus varietates ſuas? Et vos poteritis bene facere, edocti male facere?* Si non poteſt homo benefacere, ergo nõ habet vtrumque in ſua poteſtate. Maxime, ſi merito comparatur Æthiopi, & Pardo. Nam hi nullis ſuis viribus, nulla ſua arte immutari poſſunt. Eſt quidem verum, quod hic ar. notat contra hæreticos Hieronymus, eſſe poſſibilia apud Deum, quæ apud homines non ſunt. Verum hoc nihil ad noſtrã controuerſiam, quæ concedit poſſe per gratiam hominem ita mutari, vt poſſit non peccare, imo poſſit benefacere. Sed ponit tamen tam eſſe ſeruum peccati hominem, vt ſui arbitrii viribus non poſſit aliud quam peccare, quomodo Æthiops non poteſt à ſe eſſe non niger.

CAP. III.

De Intellectu vitiato.

I. SEd enim, quam corruptionem naturæ hominis Scriptura tribuit, eandem per partes exſequitur diligentius, quod nos omittere non debemus. In homine liberum arbitrium eſt ex Intellectu & Voluntate; quæ facultates ſunt humanæ animæ, quas ambas vno nomine ita contigit appellari. Itaque omnino neceſſe eſt tale eſſe liberum arbitrium, qua ea ſunt intellectus & Voluntas. Eſto igitur nobis tertium argumentum ab Intellectu vitiato: Si intellectus hominis malus eſt, ergo liberum arbitrium non eſt bonum, & ſi non bonum, ergo nec liberum à malo. At prius verum, ergo & poſterius.

II. Conſequentia, etſi per ſe ſit manifeſta; tamen probatur etiam Matthæi 6. *Lucerna corporis eſt oculus, itaque ſi oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit, quod ſi oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Ergo ſi lumen quod eſt in te, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ?* Quo loco conſentiunt omnes Interpretes metaphoricum eſſe ſermonem à luce corporis ad lucem mentis ὅπερ γάρ ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς τῷ σώματι, τοῦτο ὁ νοῦς τῇ ψυχῇ, inquit Chryſoſtomus, *Quod eſt oculus corpori, hoc intellectus eſt animæ.* Itaque ſenſus is erit, quem exprimit Ianſenius, *Hæc mens, ſi fuerit pura, erit etiam totum corpus lucidum, hoc eſt, etiam omnes vires & operationes hominis erunt claræ, & à peccato puræ. Si vero mens ipſa, quæ reliquis viribus ex ſeſe tenebroſis lumen præbere debet, quæque omnium operationum eſt cauſſa, fuerit vitiata; omnes animæ vires tenebroſæ erunt, quia nihil recte agent, omneſque operationes tenebroſæ, quia tenebris peccatorum inuolutæ, & lumine rectæ rationis deſtitutæ.* Lucas Brugenſis, *Si cor tibi fuerit ſimplex, mundum, purum, ac prauarum cupiditatum dominio liberum, ad cœlum, & ſolos in cœlo theſauros erectum, omnes affectus tui ſuas habebunt actiones, ita vt decet compoſitas, apta dignaque erunt opera tua, quæ ab omnibus videantur. Si cor tuum fuerit auaritia, alianæ cupiditate excæcatum, deprauatum, inquinatum, ſi opibus aut voluptatibus terrenis addictum, affixumque, omnes affectus tui, tenebris inuoluentur peccatorum, nihil agent recte, in varia cæci vitia ferentur indigna luce.*

III. Supereſt ergo probandum antecedens, hoc eſt, intellectum eſſe in omnibus hominibus vitiatum, corruptum, prauum, tenebroſum, & ſi quid præterea. Heic mihi prima probatio eſto à locis loco iam citato vicinis, *Si oculus tuus malus fuerit*, aiebat Dominus. Ergo nunc probemus oculum malum fuiſſe. Lucæ 4. *Spiritus Domini ſuper me, propterea quod vnxit me, vt euangelizem*

euangelizem pauperibus: misit me, vt sanem contritos corde: vt prædicem captiuis dimissionem, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν *& cæcis visus recuperationem.* Qui locus mutuo sumptus ab Esaiæ prædicente fructum Messiæ venturi in carnem. Et venit non ad paucorum quorundam salutem, sed quorumcunque: itaque necesse est omnes fuisse cæcos. Caietanus, *Visum. Dictio Græca proprie significat redditum visum: Humanum enim genus priuatum erat spirituali visu, quem Iesus prædicabat restituendum: imo & restituit. Aperuit enim illis sensum vt intelligerent Scripturas, & venit lux mentium: quamuis hominis dilexerint magis tenebras, quam lucem.*

IV. Matthæi 4. *Populus positus in tenebris, vidit lucem magnam*, significans, & quo in statu essent Galilæi, quum veniret apud eos habitatum Christus, & quid eis lucri oblatum esset. Item Lucæ 1. bonus ille pater Baptistæ, *Propter viscera misericordiæ Dei nostri, quibus inuisit nos germen ex alto: vt appareat iis qui in tenebris & umbra mortis positi sunt.* Hic Salmero tom. 3. tract. 23. *Visitauit itaque oriens Christus, ad illuminandum eos, qui in densissimis ignorantiæ tenebris versabantur.* Nec aliter Iansenius. Ioannis 12. *Ego lux in mundum veni, vt nullus qui credit in me, in tenebris maneat.* Maldonatus, *Ac si diceret, antequam ipse veniret, totum mundum in tenebris fuisse.* Iansenius, *Non maneat in tenebris errorum & peccatorum, in quibus totum mundum deprehendi: sed fugatis spiritualibus illis tenebris, veræ lucis participatione fruatur.*

V. Itaque salus in Christo describitur liberatio è tenebris. Prioris Petri secundo, *vt virtutes prædicetis illius, qui vos vocauit è tenebris in admirabilem suam lucem.* Guillaudus, *Quemadmodum Israel ex AEgypto vocatus è tenebris & seruitute in libertatem est ascitus: ita qui Christum profitentur, è tenebris errorum & peccatorum in libertatem Christianam, & admirabile lumen fidei vocantur.* Salmero, *De tenebris peccatorum ac errorum, de tenebris quoque dæmonum, atque adeo de potestate tenebrarum, eripiens, transtulit in regnum Filij, dilectionis suæ, hoc est ad lumen Euangelij.* Similis locus 1. ad Colossenses, *Liberauit nos à potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum Filij sibi dilecti:* quo respexit Salmero.

VI. Extra Christum igitur sunt omnes homines in tenebris. Parum dixi. Nam distertius; extra Christum sunt omnes homines tenebræ. Sic Paulus loquitur 5. ad Ephesios, *Erratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Etsi enim verum, vsurpari abstracta pro concretis, tamen certum non frustra fieri. Quia tenebræ illæ, à quibus per Christum liberatur homo, non sunt externæ, quomodo corporales tenebræ, in quibus dici potest homo esse. Sed sunt internæ: adeo vt eas homo secum circumferat. Quare quomodo aliud est dicere, hominem esse in tenebris, quia noctu, vel in obscuro loco agit: aliud hominem ipsum esse tenebras, qui captus est oculis. Ita omnino plus sonat Apostolo, *Eratis tenebræ*, quam si dictum, *Eratis in tenebris.* Hoc enim posset argutulus quispiam detorquere, vt esset quid simile, cum Christus lux, dicitur venisse in mundum tenebras: Illud vero hanc Sophisticen excludit.

VII. Sed quomodo homines dicantur tenebræ, discamus non iam à nobis, sed à Scriptura. Ergo 2. ad Corinthios 4. Deus huius seculi dicitur *excæcasse infidelium mentes: ne irradiet eos lumen Euangelij.* Et ad Ephesios 4. *Ne amplius versemini sicut reliqua Gentes versantur in vanitate mentis suæ: cogitationem habentes obscuratam, & abalienatam à vita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis.* Ad Romanos 1. *Vani facti sunt in cogitationibus suis: & obtenebratum est desipiens cor eorum: quum se profiterentur esse sapientes, stulti facti sunt.*

VII. Sed potentissimè, ad Romanos 8. *Qui secundum carnem sunt, sapiunt: qui vero sunt secundum spiritum, quæ spiritus sunt. Nam intelligentia carnis mors est. Intelligentia vero spiritus, vita & pax. Propterea quod intelligentia carnis inimica est aduersus Deum: Legi enim Dei non subiicitur: nam ne potest quidem.* Nihil potuit fortius dici hac quidem in re. Adeo vt Salmero notarit, non tantum, sapere secundum carnem, nihil aliud esse, quam delinquere, & peccare: sed etiam ambulantes, secundum carnem, mente esse secundum carnem: & ita esse carnales, & habere in se principiũ cogens etiam volentem ad ea, quæ sunt carnis.

IX. Geneseos 6. *Omne figmentum cogitationis*, siue vt Tremellius mauult, *Omne figmentum ac cogitationes cordis hominis est tantummodo malum omni tempore.* Et 8. *Figmentum cordis hominis, est malum à pueritia ipsius.* Nam etsi cor plerumque soleat pro voluntate esse in Scripturis: tamen hic pro mente capiendum. Nam cogitationes & figmenta, non pertinent ad voluntatem, sed ad intellectum. Itaque locus est disertus, significans facultatem illam hominis, quæ fons est ac radix omnium actionum humanarum. Nihil enim homo facit ex arbitrio libero: quod non prius velit: nec vult, nisi prius iudicauerit: nec iudicat, nisi cogitauerit prius. Hic ergo fons actionum ita corruptus dicitur, vt sit non malus simpliciter: sed יקוץ tantummodo malus, siue tantummodo malum, idque à pueritia: hoc est, non per imitationem duntaxat, sed à natura.

X. Atque hinc est, quod Paulus 2. ad Corinthios 3. negat nos idoneos esse cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis. Nam etsi de scipso proprie loquatur: tamen id nullo modo fuit eius proprium vitium: non enim magis fuit iræ filius, quam reliqui: Itaque intelligendus sibi ipsi applicasse generalem doctrinam: hoc est, quæ pertineat ad omnes homines. Et in hunc sensum citatur ab Augustino de Bono perseuerantiæ lib. 2. c. 13 *Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus quicquid agimus. Quod autem attinet ad pietatis viam, & verum Dei cultum, non sumus idonei cogitare aliquid tanquam ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Non est enim in potestate nostra cor nostrum, & nostræ cogitationes.* Et ad Bonifacium lib. 2. c. 8. *Loquimur nunc de boni cupiditate quam si voluntario vis incipere, à Domino perfici, videant quid respondeant dicenti Apostolo, Non quia idonei simus cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis: sed sufficientia nostra ex Deo est. Cogitare, ait, aliquid: vtique bonum: minus est autem cogitare, quam cupere. Cogitamus quippe omne quod cupimus: nec tamen cupimus omne quod cogitamus: quoniam nonnunquam & quod non cupimus, cogitamus. Cum igitur minus sit cogitare, quam cupere (potest enim homo cogitare bonum, quod nondum cupit: & proficiendo postea cupere, quod antea, non cupiendo cogitauit) quomodo ad id quod minus est, id est, ad cogitandum aliquid boni non sumus idonei tanquam ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est: & ad id quod est amplius, id est ad cupiendum aliquid boni sine diuino adiutorio, idonei sumus ex libero arbitrio.*

XI. Quid ergo nunc obstat, quominus certa sit argumenti conclusio? Nam & quæ aduersarii opponant pauca vidi. Quæ tamen vidi ecce non dissimulo: ea sunt Bellarmini & Tapperi. Illi ad citatum ex Genesi, de Gratia & Libero Arbitrio libri 5. c. 3. *Figmentum cordis*, id est, cogitationes, dici malas in vniuersum, quoniam vt plurimum sunt malæ. Et hic Scripturis familiarem esse figuram intellectionis: & amplificationem; atque adeo eo ipso capite dici, *Omnem carnem corrupisse viam suam*, cum tamen *Noe fuerit vir iustus, & perfectus coram Deo, in generatione sua.*

XII. Tapperus vero generalius: locos à Caluino citatos, docere voluntatis impotentiam ad bene iusteque viuendum, & ablatam per peccatum hanc potestatem, non autem libertatem: ideoque attenuatum magis liberum arbitrium, quam exstinctum. Paulum vero, cum declinasse omnes dixit, inutilesque factos, auersos à Deo, tyrannidi peccati addictos: nec idoneos ad quicquam boni cogitandum, docere libertatem bene sancteque viuendi, imo & salubria cogitandi per peccatum periisse, non autem eam, per quam in potestate nostra sunt, quæ agimus.

XIII. Sed hæc tam sunt leuia, vt verear, ne admonitione non indigeant. Primo in Genesi duo sunt loci: quorum alter figmentum dicit esse malum: alter autem tantummodo malum. Nam quid tum, si in vtroque peccauit Latinus Interpres, siue etiam Græcus? Nostrum est explorare, quid Moses, quid per Mosen Spiritus Sanctus dixerit. At per Mosen Spiritus dixit esse malum: & esset tantummodo malum: Hoc nos debemus expendere. Atqui si non solum malum est, sed & tantummodo malum: tum falsum est omnino, medium est inter bonum & malum. Verum inquit Bellarminus, non in vniuersum: sed vt plurimum. Hoc est, puto, non in omnibus hominibus, sed in plurimis. Imo in omnibus, inquam. Nam neque exceptio est in Scripturis: illud enim de Noe non huc pertinet: tum quia non de interna cogitationis qualitate, sed de effectis externis voluntatis: tam quia Noe exceptus est, non per liberum arbitrium, sed per gratiam. Et si non in omnibus tum oporteret cogitationem fieri malam, vel proprio naturæ illorum vitio, quod nullum esset in reliquis: vel proprio consilio. At non proprio consilio: aliter enim non à pueritia, quod diserte notat Moses: tum enim consilii nullus vsus: Non etiam particulari vitio; quia omnium vnum est naturæ principium. Neque distincta est origo naturæ, vt alia sit bonorum, alia malorum.

XIV. Secundo, quod illud est Tapperi, ablatam per peccatum potestatem ad bene iusteque viuendum, at non libertatem? Enimuero ille nobiscum sentit, nisi potius monstra loquatur. Nam si sua constat Arbitrio libertas, etiam ablata potestate bene iusteque viuendi: tum sequitur Arbitrii libertatem remanere in sola potestate male iniusteque viuendi. Quomodo si libertas sua Angelis constat absque potestate viuendi male & iniuste: tum Angelis sua plena libertas est, in sola potestate viuendi bene & iuste. Quod si hoc falsum: & libertatem Arbitrii necesse sit consistere in potestate ad vtrumque: Ergo ille monstrose loquitur, qui dicit, ablata potestate ad bene iusteue viuendum non esse ablatam Arbitrio libertatem.

XV. Tertio, quid rursus illud? Libertatem bene sancteque viuendi, & salubria cogitandi, per peccatum periisse: at non libertatem eam, per quam in potestate nostra sunt quæ agimus? Nam rursus aut nobiscum sentit, aut monstra loquitur. Nam si amissa est libertas bene viuendi, salubriaque cogitandi: & tamen remansit libertas, per quam in potestate nostra sunt quæ agimus: consistit autem in hac libertate liberum arbitrium, tum nos profecto non male dicimus, etsi non sit in vtrumque liberum, id est, tam ad bene, quam ad male viuendum (quod certè ita esse oportet, si ablata est altera pars illa libertatis ad bene viuendum) tamen esse in homine liberum arbitrium? & illos fœdè peccare, qui, quia vident in homine esse liberum arbitrium, concludunt ergo medium esse inter vtrumque: siue vtrumque habere in sua potestate. Sin autem non est Arbitrium liberum, nisi ad vtrumque, hoc est, si non sunt in potestate nostra quæ facimus; nisi in vtrumque simus liberi: rum ille monstra loquitur, qui ablata libertate ad bonum, retinet tamen libertatem, per quam quæ facimus; sunt in potestate nostra.

CAP. IV.

De Voluntate vitiatâ.

I. HActenus de Intellectu vitiato. Nunc de altera facultate, quæ dicitur voluntas. Nam & ab huius corruptione, similiter concluditur; non esse in vtrumque arbitrium liberum. Quomodo, quia hominem necesse est gemino crure incedere, bene claudum concludas, non tantum ab vtriusque cruris, sed etiam ab alterutrius vitio. Sed hoc magis claudum, si vtriusque. Vnde nobis verè misera sese obiicit Arbitrii liberi seruitus consideranda! cui non alterutra pars tantum sit peccato vitiata: sed vtraque. Nimis illa iam misera esset, si voluntate existente scelerata, saltem intellectus non esset excæcatus: aut si intellectu excæcato, saltem voluntas suum fungeretur officium. Quid ergo iam, cum & intellectus cæcus, & voluntas nequam? Et iactabit adhuc aliquis liberi arbitrii vires ad bonum?

II. Sed voluntatis in homine non regenito corruptionem facile docemus. Primo Ierem. 17. *Fraudulentum est cor præ omnibus rebus, & peruersum.* Sensus facilis, etsi valde alioquin narrent versiones: Cor hominis, & hæc sedes affectuum, ac proinde voluntatis, esse supra omnia nequam. Et quidem Hieronymus non vertit fraudulentum præ omnibus: sed, *Prauum est cor omnium.* Et in commentario, comparat cum aliis locis quæ rem illustrant. Psalm. 19. *Ab occultis munda me, Domine.* Genes. 6. quem locum supra recitauimus. Vnde facile ipse corrigitur: quum dicit, *Intulit omnium propemodum corda esse peruersa*, quasi eneruans Prophetæ verba. Nam si ipse Dauid agnouit non esse nihil peruersi in corde suo: quem possis iam excipere? Aut quorsum illud propemodum? Quanquam se ad gratiam refert, per quam excipiuntur quidam à vulgari corruptione, quibus propterea dicitur esse correctum: non abnuo. Sed quid ad rem? Nos enim non gratiæ statum consideramus, sed naturæ corruptionem.

III. Paulus ad Romanos septimo: *Quum essemus in carne, affectus peccatorum, per legem existentes vigebant in membris nostris, ad fructum ferendum morti.* Locus egregius. Quum essemus in carne: & i[d] significat

significat hominis statum ante acceptam gratiam, itaque naturam hominis, qualem habet inde ab Adamo peccatore, quod bene vidit Salmero, *Hoc loco* inquit, *Caro est vetus homo, & sensus qui spiritui aduersatur, nudatus iustitia originali, radix & fomentum peccatorum.* Hoc ergo in statu *affectus peccatorum*, τὰ παθήματα, passiones habet vulgata editio. Syrus כאבא perturbationes, interprete Boderiano, Tremellio vero, infirmitates. Melius, credo Beza affectus, id est, vt explicat, motus qui inducunt ad peccatum. Nam certe & τὸ ἐνεργεῖν, & τὸ καρποφορῆσαι infirmitatibus non videtur quadrare, quæ nihil efficiunt: sed tantum, vt ita dicam, patiuntur. Perturbationes, nimis generale vocabulum, nisi arctetur, & intelligatur proprie de inordinatis motibus animi, id est, mentis & voluntatis. Quæ ratio est etiam in passionibus. Quid? quod non dixit Paulus, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν simpliciter, sed τὰ διὰ τοῦ νόμου; Quod certe neque de peccato originali; neque de mentis cæcitate, ni fallor, intelligi potest, sed de voluntate, quæ legis prohibitionibus irritata, quasi intumescit in nobis. Quomodo postea Paulus peccatum dicit fieri καθ' ὑπερβολὴν peccans διὰ τῆς ἐντολῆς. Hæc igitur παθήματα, ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, erant in nobis non potentia, sed actu, itaque vigebant, inquit, Beza. Vetus interpres, *operabantur*, Syrus מתחםתין הוין efficaces erant. Et quidem in *Nobis*, non in vobis tantum Romanis Ethnicis, sed in nobis etiam Iudæis, id est, in omnibus hominibus.

IV. Ad Ephesеos 4. *Deponere, quod ad pristinam conuersationem attinet, veterem illum hominem,* τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. *Qui deceptricibus cupiditatibus corrumpitur.* At cupiditates, vt Beza reddidit, siue desideria, vt Vetus Interpres, manifeste ad voluntatem pertinent. Ergo vetus homo; id est, hominis natura peccatrix corrumpitur desideriis illis prauis. Et vt quis fiat fidelis, debet deponere, exsuere illum hominem veterem. Vnde manifesto sequitur, sine gratia, per quam sumus Christiani, indui nos veteri homine, ac proinde in voluntate nostra, existere τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης.

V. Quomodo idem secundo capite, *Et nos omnes conuersati sumus olim in cupiditatibus carnis nostræ, facientes quæ carni, ac cogitationibus libebant.* En tibi & cupiditates carnis; non proprias quorumdam; sed communes omnium. *Nos omnes*, inquit. Et facientes τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, *voluntates carnis, & cogitationum.* Et hoc ponit quisquam legere; vt non statim obseruarit voluntatem hominis non regeniti, non esse bonam? Certe non nominat eam Paulus cum laude. Quo referri & illud debet 5. ad Galatas, *Desideria carnis ne perficite.*

VI. Sed hoc longe tristissimum; primo ad Romanos, *Tradidit illos Deus cupiditatibus cordium ipsorum ad impuritatem.* Salmero. *Ex quo vno apparet hominis corruptio, qui in sordidissimis, & homine indignissimis cupiditatibus sibi ipsi relictus versatur.* Certe non potuit luculentius à Paulo describi nequitia voluntatis humanæ, cum satis fuerit iustitiæ diuinæ ad vindictam idololatriæ, hominem sibi ipsi, suisque cupiditatibus permittere. Nam si non essent cupiditates malæ, & quidem tantummodo malæ, incertus fuisset vitionis euentus, & nonnulli quidem profecissent in deterius, at non omnes. Quomodo in magno naufragio pereunt non omnes, sed nonnulli, etsi pauci saluantur, siue propria industria, siue aliam ob caussam. Sed Dei iudicia, quis ferat ita ferri in incertum? Deinde permissos dicit suis cupiditatibus, ad impuritatem; cuius effecta describit postea. Et hoc clare significat; quicunq; homines suis permittuntur cupiditatibus, sordescere magis, ac magis nec nisi sordescere, nunquam autem emergere ex impuritate. Ergo, inquam, voluntas hominis sine gratia, tantũ est mala, h.e. tantũ est ad malũ.

VII. Prosper de vocatione Gentium libri 1. c. 2. triplicem in homine distinguit voluntatem. Sensualem, qualis est in infantibus, & fatuis. Animalem, quæ etsi possit sese attollere supra sensualem, tamen in terrenis occiduisque versatur, hanc esse in ætate prouectioribus. Spiritualem, quæ omnes affectus vndecumque nascentes, supernæ rationis lege diiudicet. Tũ de animali multa, inter quæ ista, *Hæc voluntas vaga, incerta, infirma ad efficiendum, facilis ad audiendum, in cupiditatibus cæca, in honoribus tumida, curis anxia, suspicionibus inquieta, gloriæ quam virtutum auidior, famæ quam conscientiæ diligentior, & per omnem sui experientiam miserior, fruendo iis quæ concupiuerit, quam carendo, nihil in suis habet viribus, nisi periculi facilitatem, quoniam voluntas mutabilis quæ non ab incommutabili voluntate regitur, tanto citius propinquat iniquitati, quanto acrius intenditur actioni.* Idem c. 9. *Licet insit homini bonum nolle, tamen nisi donatum non habet bonum velle, & illud contraxit natura per culpam, hoc recipit natura per gratiam.*

Cap. V.

De operibus Liberi arbitrii, quid Papistæ sentiant.

I. Est igitur hominis Liberum arbitrium penitus corruptum in vtraque sui parte, Intellectu, quo res quasque iudicat, & voluntate, qua ad res iudicatas fertur. Quid ergo aliud sequitur, quam vt mala amplectatur, bona repudiet? Est ergo liberum arbitrium malum. Ac proinde non ex se liberum ad bonum. Sed hoc cuiusmodi sit, altius videndum. Esto igitur tertium nobis argumentum. Si quicquid est à solius arbitrii viribus, est peccatum, ergo id arbitrium non est æque liberum ad bonum & ad malum. Sed antecedens est verum, ergo & consequens.

II. Consequentia per se ipsam est euidens. Sed de antecedente controuersia est. Itaque eam Papistæ negant. Romæus veritate. 14. *Plane manifestissimum est, quantum aberrarint à veritatis via, & Manichæi olim, & nostra hac tempestate Lutheranorum temeritas, qui omnes dogmatizare contendunt, atque præscribunt, liberum hominis arbitrium sibi dimissum, cum generali Dei influentia, nihil posse nisi solum peccare.* Sed hic imperitissime Manichæos nominauit, quorum alia fuit longeque alia sententia, vt de arbitrio sibi dimisso ne loquerentur quidem, quasi sibi putarent aliquando posse non dimitti, hoc est, Dei gratia liberari à malo, quod illi nunquam potuere in animum inducere. Quanquam de iis nihil necesse est, nos esse solicitos, quorum erat nulla sana sententia. Sed quos Papista Lutheranos appellat, ij vero docent, non posse liberum arbitrium sibi permissum, non peccare: quod Romæus improbat.

III. Dominicus à Soto libri primi de Natura & Gratia c. 19 geminam format quæstionem. Vnam, Vtrum omnia opera liberi arbitrii, siue in infideli, siue in recidiuo Christiano, sint peccata. Alteram, Vtrum absque auxilio gratiæ, solo generali influxu Dei, possit homo per sua naturalia opus vllum facere, quod sit genere, seu moraliter bonum. Harum quæstionum priorem negat ab vllis Catholicis affirmari: & contra disputat eo toto capite: posteriorem vero confirmat sequentibus. Sed & Aquinas parte 2. 2. q. 10. art. 4. negat omnia infidelium opera esse peccata. Imo Concilium Tridentinum, sessione 6. can. 7. anathema denunciat dicentibus, opera omnia ante iustificationem facta, verè esse peccata, vel odium Dei mereri.

IV. Quare sententia Papistarum hæc est, Non esse adeo corruptum liberum arbitrium in homine, vt etiam destitutum gratia Dei, non possit aliquod agere opus quod non sit peccatum, sed sit potius opus bonum. Tantum concedunt non esse meritorium, quia nihil admittunt meritorium, quod sit factum extra statum gratiæ. Quamuis nonnulli paulo in alium sensum distinxerint, meritum de Congruo, & de Condigno. Quod vtrum explosum sit, illi viderint. Certe Dominicus à Soto directe negat ante iustificationem vllum esse posse meritum, siue de condigno, siue de congruo, capite 4. libri 2. de Natura & Gratia.

V. Sed nos non est opus consectari istas minutias. Quum enim hæc meriti distinctio supponat opus bonum: nos, si docemus nullum esse arbitrii opus bonum, absque gratia, ansam omnem præcidimus huic distinctioni. Imo etiam abunde refutamus eorum sententiam, qui crediderunt posse hominem sese præparare ad gratiam suis operibus, quod tamen Bellarminus strenue negat, capite quinto libri sexti de Gratia & Libero Arbitrio.

VI. Sed idem nihilominus, capite nono libri quinti disputat, posse hominem sine fide, non tantum cum speciali auxilio Dei, sed etiam absque eo; bonum aliquod morale perficere, si nulla tentatio vrgeat. In quo si morale intelligeret, id tantum bonum, quod hominum iudicio bonum est, & laudandum: non haberet Catholicos aduersarios, quorum sane nullus Epaminondæ Demetrium æquauit, aut Catoni Antonium: Scipioniue Massanissam. Sed illi mens alia est: Testatur enim, se quidem potissimum probare velle, non esse peccata omnia opera quæ fiunt sine fide, præsertim cum auxilio speciali Dei: sed & hoc tamen, posse fieri aliquod opus bonum moraliter, non solum sine fide: sed etiam sine speciali auxilio. Itaque morale quod prius dixit, opponit ei quod in Theologicis habet rationem peccati: ac proinde censendum ex iudicio Dei.

Cap. VI.

Quicquid fit sine fide, esse peccatum.

I. Negatur ergo à Papistis Antecedens: Id confirmandum est: Nam obiectiones postea videbimus. Primo: Quicquid fit absque fide, peccatum est, At quicquid fit solis Arbitrii viribus, fit absque fide. Ergo quum quid fit solis arbitrii viribus, est peccatum. Assumptio certa. Quia fides non est à libero Arbitrio; aut vllis eius viribus: sed ab inspiratione: qua de re nemo est Christianorum qui dubitet: atque adeo Concilium Tridentinum, sessionis sextæ canone tertio, anathema denunciat: si quis dicat sine præueniente Spiritus Sanctus inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse sicut oportet. Quanquam seuerius Patres. Augustinus ad Simplicianum quæst. 2. *Nisi vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest.* Idem in quinquaginta homiliis; homil. 17. *Sed ego*, inquit, *credidi. Concedo: verum dicis. Tu credidisti: sed non tibi tu fidem dedisti.* Epistola 46. *Probaui per testimonia sacrarum Scripturarum, & bona opera nostra, & pias orationes, & rectam fidem nullo modo in nobis esse potuisse, nisi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit Apostolus Iacobus, omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum.*

II. Maior autem perspicua est, tum ex Scripturis, tum ex Patribus. Certè Paulus ad Hebræos 11. *Fieri non potest, vt sine fide quisquam placeat Deo.* At certe quicumque bene faciunt, placent Deo.

III. Bellarminus respondet, intelligendum, vt quis amicus Dei constituatur. Nam alioquin sicut natura humana placet Deo: ita opera facta ex bono naturæ, sine admixtione malæ alicuius circumstantiæ, Deo placere.

IV. Ast ego contra Bellarminum, recito Augustini siue Fulgentii verba, prologo de fide ad Petrum Diaconum. *Gaudeo, quod pro fide vera sine vllo perfidiæ vitio custodienda sollicitudinem geris: sine qua nulla potest prodesse, imo nec esse conuersio. Apostolica quippe dicit autoritas, quia sine fide impossibile est placere Deo! Fides namque est bonorum omnium fundamentum.* Non tantum nullam esse conuersionem: sed etiam omnium esse bonorum fundamentum. Ergo si ea nulla est, nullum esse bonum necesse est. Placere autem Deo bona opera, quibus nulla admista est mala circumstantia: hoc vero libenter concedo: sed ab homine in puris naturalibus posse aliquod eiusmodi bonum fieri: id vero est quod negamus, quod contra disputamus. Prosper contra Collatorem. *Puto istum verisimilitudine decipi & in specie falsarum errare virtutum: dum ea bona, quæ non possunt nisi ex Dei munere haberi, etiam in impiorum animis existimat reperiri ideo scilicet, quia multi eorum sint iustitiæ, temperantiæ, continentiæ, & beneuolentiæ sectatores. Quæ omnia non frustra quidem, neque inutiliter habent: multumque ex eis in hac vita honoris, & gloriæ consequentur Sed quia in iis studiis non Deo, sed diabolo seruiunt licet habeant temporalem de vana laude mercedem, ad illam tamen beatarum virtutum non pertinent veritatem. Et ita manifestissime patet, in impiorum animis nullam habitare virtutem: sed omnia opera eorum immunda esse, atque polluta, habentium sapientiam non spiritalem sed animalem: non cœlestem, sed terrenam: non Christianam, sed Diabolicam, non à Patre luminum, sed à principe tenebrarum, dum per ea ipsa, quæ non haberent nisi dante Deo, subduntur ei qui primus recessit à Deo.*

V. Sed disertior est locus ad Romanos 14. *Quicquid ex fide non est, peccatum est.* En tibi fermè ipsissima Antecedentis nostri verba.

VI. Respondet

VI. Reſpondet Bellarminus : fidem hoc loco, non intelligi, qua credimus in Chriſtum : ſed qua credimus aliquid eſſe licitum ; quæ etiam conſcientia dici poſſit. Itaque ſenſum eſſe ; peccatum eſſe quicquid fit reclamante conſcientia. Probat primo ab authoritate Veterum, Ambroſii, Chryſoſtomi, Theodoreti, Theophylacti, Oecumenii. Deinde ab ipſo textu : quia diſſeratur ab Apoſtolo de Cibis mundis & immundis : eum, qui veſcatur aliquo cibo, quem putauerit eſſe immundum, damnatum eſſe, quia faciat contra id quod credat eſſe faciendum. Nempe cum omne quod non eſt ex fide, id eſt, ſecundum id quod credit eſſe faciendum, peccatum ſit.

VII. Imo fidem Chriſti ſignificat, Auguſtinus in Ioannem tract. 25. *Sunt opera quæ videntur bona ſine fide Chriſti, & non ſunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo ſunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo ſunt bona.* Audin? Sed & idem Auguſtinus, hoc ipſo loco vtitur in eundem finem, Libri primi contra duas Epiſtolas Pelagianorum, cap. 3. *Nec poteſt homo boni aliquid velle, niſi adiuuetur ab eo qui malum non poteſt velle: hoc eſt, gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum: Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum eſt: ac per hoc bona voluntas quæ ſe abſtrahit à peccato, fidelis eſt: quia iuſtus ex fide viuit.* Quin ſæpe (inquit Salmero diſput. 9. libri 4. in Epiſtolam ad Romanos) hoc teſtimonio Apoſtoli vtitur ad probandum, omnem infidelium actum eſſe peccatum. Proſper Epiſtola ad Rufinum. *Qui gloriatur, in Domino glorietur, non in ſe: qui cum eſſet impius, & cæcus, & mortuus, à liberatore ſuo gratis accepit, & iuſtitiam, & lumen, & vitam. Non enim iuſte agebat, & aucta eſt iuſtitia eius: nec ad Deum gradiebatur, & confirmatus eſt curſus eius: nec diligebat Deum, & inflammata eſt caritas eius. Sed cum eſſet ſine fide, ac proinde impius, accepit ſpiritum fidei, & factus eſt iuſtus: Iuſtus autem ex fide viuit: & ſine fide nemo poteſt placere Deo: & omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt: vt ſcilicet intelligat iuſtitiam infidelium non eſſe iuſtitiam: quia ſordet natura ſine gratia.* Contra Collatorem, *Quaſi vllus ſit bonæ voluntatis motus, niſi quem creauerit diffuſa per Spiritum Sanctum charitatis affectus. Sine fide enim impoſſibile eſt placere Deo: &, Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Leo ſer. 2. de ieiunio Pentecoſtes, *Extra Eccleſiam Catholicam, nihil eſt integrum, nihil caſtum, dicente Apoſtolo, omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Iſidorus Hiſpalenſis in differentiis ſpiritualibus c. 30. *Paulus prædicat ante fidem nullo modo eſſe opus bonum.*

VIII. De fidei ſignificatione, primo notat Salmero, non deeſſe alios Patres, qui fidem hoc loco, non pro conſcientia. quæ regula eſt actionum humanarum ; ſed etiam pro aſſenſu fidei Catholicæ, ſiue aſſertione dogmatum accipiendam eſſe doceant : & in ea ſententia ita eſſe Auguſtinum, vt oppoſitam fidei acceptionem, tanquam nouam, & inauditam non probarit.

IX. Secundo, reſpondeo, facile concedi, per fidem intelligi à Paulo conſcientiam : ſed quamlibet; hoc vero ferri non poſſe. Nam primo, non eſt veriſimile, tam auguſto fidei nomine donaturum fuiſſe Apoſtolum ἄλογον perſuaſionem cuiuſuis impii, ſibi hoc illudue in animum inducentis. Deinde Paulo ſermo eſt de fratribus, tum firmioribus, tum infirmioribus. Fratres autem appellat eos, qui ad Chriſtum vocati ſunt : imo qui Chriſto nomen dederunt. Præterea ſtatim initio capitis, *Eum qui fide eſt infirmus,* inquit, *aſſumite.* Non eum qui fide deſtitutus : ſed qui infirmus. Ita autem appellat, *non infidelem* (inquit Salmero) *& nihil credentem, ſed credentem, nec tamen omnia recipientem, niſi certa, & plene determinata.* Præterea, conſcientiam habet omnis homo : ſed hanc, de qua Paulus loquitur, non omnes habent. *Tu,* inquit *fidem habes* : quaſi diceret, alter vero non : eſt enim illud, *Tu* διακριτικόν. Non eſt igitur hæc fides nihil aliud quam conſcientia. Denique illud *ſine fide*, quomodo ſit, *ſiue conſcientia?* quandoquidem is ipſe qui non comedebat, pro ſua conſcientia abſtinebat?

X. Itaque fides hoc loco ſignificat motum illum conſcientiæ, iam amantis Deum, & ſua opera ad Deum ita ordinantis, vt quod ei credit diſplicere, nolit attingere. Quod iam non eſt niſi Deum amantis ex toto corde : at hoc fieri non poſſe abſque auxilio gratiæ diſputat Bellarminus c. 7. libri 6. Et ratione oſtenditur. Quia amor Dei pertinet ad conuerſionem hominis ad Deum, à quo per peccatum auerſus eſt. Nam quomodo cogitari poteſt quiſpiam, vel amans Deum, qui ab eo ſit auerſus : vel à Deo auerſus, qui Deum amet? At conuerſio ad Deum non poteſt tribui viribus arbitrii : vt paulo poſt planum faciemus. Quare omnino hæc fides, de qua loquitur Apoſtolus, pertinet ad fidem Catholicam.

XI. Salmero, diſputatione nona libri quarti ad Romanos, reſpondet aliter: ſuppoſita Auguſtini ſententia, quam euertebat Bellarminus ; nempe fidem non intelligi de mera perſuaſione. Nec propterea, inquit, ex his verbis colligi ſolide poteſt, omnes actiones infidelium peccata eſſe propria & ad mortem imputabilia. Attende rationes. Primam : Hæc enim intelligimus de homine, qui obligatur habere fidem : & de actibus humanis, qui à ratione proficiſcuntur. Nam qui à conſilio, & ratione non oriuntur, vt fricare barbam, & ſimiles actus animales, non oportet vt ex fide deriuentur. Alteram : Aliud eſſe operari contra fidem, aliud operari non ex fide. Qui contra fidem agant, illos grauiſſime, & lethaliter delinquere. At qui operantur non ex principio fidei, vt faciunt infideles, qui Euangelii ignorantia laborant, mortiferè in eo non delinquunt, niſi contra legem naturæ, aut contra conſcientiam operentur. Itaque illud Pauli, peccatum eſſe, interpretatur, imperfectionem, & defectum : quomodo concupiſcentia improprie appellatur peccatum, cap. 7.

XII. Sed illud quid ſibi vult, quod tam ſollicite de peccato agit ad mortem imputabili? An quia non audet ſimpliciter negare, omnes actiones infidelium eſſe peccata : ſed tantum mortalia? Vt libet. Nam illud nos accipimus, eſſe peccata ; quæ nunc agitatur quæſtio. De veniali & mortali actum alias.

XIII. Sed, inquit, intelligimus de homine qui obligatur habere fidem. Hoc vero quid eſt? An quia vllus homo ſit qui non obligetur? Monſtrum. Nam ſi non obligetur : cur damnatur abſque fide? Aut ſi damnatur, & quidem iuſte : certè obligatur ad habendam fidem. Verum intelligo dictum de actibus, qui à ratione proficiſcuntur : non de aliis, vt fricare barbam. Inepte, vt nihil ſupra. Nam hoc ipſa quæſtio continet. Quid enim? nonne oriuntur à conſilio & ratione, quæ à libero arbitrio? Omnino. Eſt enim liberum arbitrium nō niſi in ratione præditis: & quidem in Intellectu, & Voluntate. At noſtra vniuerſa diſputatio eſt de actibus liberi arbitrii, ſiue qui fiunt ſolis viribus Arbitrii. Nam hos omnes dicimus eſſe peccata.

XIV. Concedo diſtinctionem operandi contra fidem ; & non ex fide. Sed quid ad rem? Nam Pauli phraſis non eſt ambigua : ſed determinata ad alterum : Quicquid ex fide non eſt, inquit. Hoc igitur, quod quis operatur non ex fide, quid eſt? Peccatum, inquit, Paulus. Quid Salmero? Non mortiferum, niſi contra legem naturæ ; aut propriam conſcientiam. Nugæ inquam. Neque vnius Salmeronis autoritas tanti, vt contra Apoſtolum, contra Patres, ſit admittenda.

XV. Thomas Aquinas hunc nodum ita ſoluit : Vel quia vita infidelium non poteſt eſſe ſine peccato, cum peccatum ſine fide non tollatur : vel quia quicquid agunt ex infidelitate, peccatum eſt.

XVI. Sed alii certè in ſpeciem ſubtilius ſoluerunt. Enimuero Paulus non loquitur de vita infidelium ὅλως : ſed de ſingulis actibus. Hoc enim neceſſario ſonat illud, *Quicquid fit* : quomodo etiam Veteres intellexere : Et Paulus ipſe indicat ſatis, quum loquitur de cibis. Nam cibos edere, vel non edere, actus eſt indiuiduus : non autem totum σύστημα. Quomodo cum Salmero, fricare barbam dixit; hoc ipſo, non totam infidelium vitam ſignificaſſe dicimus : ſed actus quoſdam. Illud autem de infidelitate quid eſt? Nam, ſi infidelitas priuationem dicit fidei : profecto quicquid agunt infideles, id agunt ex infidelitate : quomodo, quicquid imperitus, ex imperitia. nihil enim διὰ μέσου fidei & infidelitatis. Etſi enim non ſint omnia opera elicita ex infidelitate : tamen ex infidelitate fiunt ; tanquam imperata : Quia infidelitas eſt ipſa hominis conſcientia vacua fide in Deum.

Cap. VII.

Hominem non poſſe quicquam boni facere à ſe ipſo.

I. Idem patet, Quia ſi aliquod opus Liberi arbitrii eſſet bonum : ergo homo poſſet à ſe ipſo aliquid boni facere. At falſum poſterius : ergo prius. Conſequentia eſt manifeſta, nam id omnes concedunt ab homine fieri, quod fiat à Libero arbitrio. Et alioquin non poteſt opponi Liberum arbitrium, niſi gratiæ. Eſt itaque neceſſe, vt quod non fit ex gratia ; fiat à libero arbitrio hominis, hoc eſt, ab homine ex viribus ſui arbitrii.

II. At conſequens facile improbatur, Matth. 12. *Progenies viperarum quomodo poſſitis bona loqui, quum ſitis mali : Nam ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo è bono theſauro cordis profert bona : & malus homo ex malo theſauro profert mala.* Hoc eſt, interprete Lyrano : Non poteſtis de me bona loqui, inuidia prohibente. Anſelmus, *Quomodo bonus homo non poſſit proferre mala, nec malus bona : ſic non poſſit Chriſtus mala, nec Diabolus bona opera facere.*

III. Matthæi 7. *A fructibus eorum cognoſcetis eos : Num colligunt ex ſpinis vuam : aut ex tribulis ficus? Ita omnis arbor bona fert fructus bonos : putris autem arbor fert fructus malos. Non poteſt arbor bona fructus malos ferre : neque arbor putris fructus bonos ferre. Quæcunque arbor non fert fructum bonum, exciditur, & in ignem conijcitur.* Similiter Lucæ 6. *Non eſt arbor bona, quæ ferat fructum putrem : neque arbor putris, quæ ferat fructum bonum. Vnaquæque enim arbor ex fructu proprio cognoſcitur. Neque enim è ſpinis colliguntur ficus : neque è rubo vindemiant vuam.* Adde : Atqui omnis homo ſua natura eſt arbor putris, & mala, vtpote filius iræ, peccato infectus. Ergo nullus homo ſua natura, id eſt, viribus arbitrii liberi ſolis poteſt fructus bonos facere.

IV. Bellarminus reſpondet ſeparans locos. Non enim eſſe omnino idem teſtimonium Matthæi 12. & Lucæ 6. Differentiæ prima ratio. Quia apud Lucam doctrina eſt generalis, de dignoſcendis hypocritis, at apud Matthæum de dignoſcendis falſis Prophetis tantum. Altera, Lucas opponit ſpinas ficubus, & rubos vuis, at Matthæus, ſpinas vuis, & tribulos ficubus. Tertia, quia, quod eſt apud Lucam, cap. 6. extat apud Matthæum, cap. 12. itaque neceſſe eſt, vt quæ ſcribuntur Matthæi 7. diuerſa ſint ab iis, quæ ſcribuntur Lucæ 6. niſi quis velit eadem Matthæum ſine cauſſa repetiuiſſe.

V. Hoc poſito reſpondet ad vtrumque. Illum ex Matth. 7. non pertinere ad hanc cauſſam. Ratio, quia per arbores bonas & malas Chriſtus intelligit, non voluntates hominum bonas, malaſuè, ſed doctrinas veras vel falſas Sit autem certum ex operibus ipſorum hominum, qui docent, non cognoſci doctrinam, cum opera interna non videantur, externa ſint communia. Itaque intelligi fructus doctrinæ.

VI. Matthæi 12. & Lucæ 6. fatetur intelligi voluntates hominum, ſed reſpondet tripliciter. Primo, nolle Chriſtum dicere non poſſe arborem bonam vllum fructum malum facere, ſed non omnes, non plurimos, & malam, non poſſe facere omnes aut plurimos bonos, ſed ordinarie quidem, & vt plurimum malos, interdum tamen bonos. Et id etiam experientia confirmari. Secundo, intelligi actualem voluntatem, bonam, quæ dicitur caritas, & malam, quæ cupiditas, vel certe homines, quatenus operantur ex caritate, vel cupiditate. At peccatorem interdum non operari ex cupiditate ſed ex bono naturæ, & tunc fieri opus bonum morale. Tertio fructus bonos eſſe opera meritoria vitæ æternæ, malos, meritoriæ mortis æternæ. Vt autem iuſtum non poſſe facere peccata lethalia, niſi deſinat eſſe iuſtus, ſed venialia, ſic impium non poſſe facere opera digna regno cœlorum, niſi deſinat eſſe impius, ſed opera moraliter bona.

VII. Sed contra, His locis vtitur ad idem argumentum Auguſtinus. De verbis Domini ſermone 12. *Prius eſt mutandus homo, vt opera mutentur. Si enim manet homo in eo quod malus eſt, bona opera habere non poteſt. Si manet in eo quod bonus eſt, mala opera habere non poteſt. Quis autem à Domino bonus inuentus eſt, cum Chriſtus pro impiis mortuus ſit? Omnes ergo malas arbores inuenit : ſed dedit poteſtatem filios Dei fieri, credentibus in nomine eius.* Contra Iulianum Pelagianum, lib. 1. cap. 3. *Ille magiſter Deus, non vtique naturam conſtituit arborem, ex qua fructus, de quo loquebatur exiſtat, ſed voluntatem ſeu bonam, ſeu malam, fructus autem opera,*

qua

que nec bona voluntatis mala, nec mala possunt esse voluntatis bona. Hoc est enim quod ait: arbor mala fructus bonos non facit: & arbor bona fructus malos non facit: tanquam diceret, nec opera bona voluntas mala, nec mala opera facit voluntas bona. Contra Adimantum Manichæum capite 27. *Istæ duæ arbores manifestissime in similitudine duorum hominum positæ sunt: id est, iusti & iniusti: quia nisi quisque voluntatem mutauerit, bonum operari non potest. Quod in nostra potestate esse positum, alio loco docet, vbi ait: Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Illis enim hoc dicit, qui putabant se bona loqui posse, cum essent mali, hoc est, bonos fructus facere, quum essent arbores malæ. Sic enim & subiungit, Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui, cum mali sitis? Mala ergo arbor fructus bonos facere non potest: sed ex mala fieri bona potest, vt bonos fructus ferat. Fuistis enim aliquando tenebræ, inquit Apostolus: nunc autem lux in Domino. Tanquam si diceret: Fuistis aliquando arbores malæ, & ideo non poteratis tunc nisi malos fructus facere.*

VIII. De locorum autem separatione respondeo, Bellarmino non consentire Maldonatum: non Salmeronem Tractatu 64. tomi 5. Enimuero res ipsa loquitur. Nam Lucas summam recenset sermonis Domini in Monte; quam Matthæus fusius enarrauit. Nec differentiæ rationes valent. Loquitur Matthæus de Pseudoprophetis: at Lucas de hypocritis. Nempe, inquit, Maldonatus multa Lucas in medio omisit, cum hunc sermonem breuiter describeret. Quod sane est frequentissimum. Hocque tanto securius, quanto certius, omnes Pseudoprophetas esse hypocritas. Opponuntur alias spinæ ficubus: & vuis rubi: alibi autem spinæ vuis: & tribuli ficubus. Imo inquit Salmero, *Non magni refert scire, quid horum dixerit Dominus, cum idem sit vtriusque litera sensus.* Et alias, si quis velit esse vitilitigator, longe maiores captabit diuersitates in Euangelistarum iisdem narrationibus. Certe Iairi historia longe aliter à Matthæo describitur; quam ab aliis. Sed hic in earum plantarum speciebus propriis nihil erat momenti: itaque securius permutantur. Miror autem, cur qui tam curiose diuersitatem notauit inter spinas ficubus oppositas, rubique vuis: & spinas vuis, tribulosque ficubus, vt concluderet non esse eosdem locos, Matthæi 7. & Lucæ 6. Nunc tamen eosdem dicit Matthæi 12. & Lucæ 6. cum tamen Matthæus ibi nullas spinas, nullas ficus, nullos tribulos, nullos rubos: nullas vuas nominarit.

IX. Quanquam nihil est sane, quod valde contendamus. Nam si non sint iidem loci: at sunt similes. Loquitur Matthæus de Pseudoprophetis: Lucas de hypocritis. At omnis Pseudopropheta, etiam hypocrita. Valetque hæc similitudo, inquit Maldonatus, ad omnes hypocritas redarguendos, & dignoscendos. Quis autem nescit eandem doctrinam, quæ generalis est, varie applicari? Præstat ergo vt de re agamus.

X. Alienus est ab argumento, inquit, locus ex 7. Matthæi: Cur, inquam? Quia agit de fructibus doctrinæ. Respondeo, primo id non esse certum: Nam, vt diximus, aliter Augustinus interpretatur. Deinde Christus diserte, à fructibus eorum, dixit, id est Pseudoprophetarum. Non est vero idem Pseudopropheta, & falsa doctrina. Deinde negatur consequentia. Nam etsi diserte Christus dixisset, à fructibus doctrinæ, cognitum iri siue doctrinam, siue Pseudoprophetam, quia arbor mala non potest fructus bonos ferre: tamen adhuc legitimum esset argumentum: Nulla arbor mala potest bonos fructus facere. At Liberum arbitrium est arbor mala: ergo non potest bonos fructus facere.

XI. Egregie vero, & vt Iesuitam decuit: non potest fructus bonos facere: id est, non semper, non plurimos. Quasi possit verbum Dei pro arbitrio versare. An vero ēt nobis excudent aliquas aliquādo ex spinis ficus? Aliquas aliquādo siue ex rubis, siue ex tribulis vuas? Ille viderit: Nos ridebimus audaciā: & Augustino hærebimus potius, *Nisi quisque voluntatem mutauerit, bonum operari non potest.* At, inquit, experientia contra euincit. Imo ego Christo potius neganti accedo, quam experientiæ affirmanti. Nam tu mihi quam dicis experientiam? nisi humanam? nisi tuam? At ego te decipi scio, quum aliquid ex infideli censes procedere non malū. Et quæ mihi, quæ tibi, quæ hominibus videntur bona, vt exempli gratia, in Aristide: ea nego iudicio Dei esse bona: esse non peccata. Nam arborem bonam, posse aliquando aliquos fructus malos facere, hoc itidem falsum: quandoquidem negauit Christus. Scio hominem iustum aliquando peccare: ipsa docente Scriptura, *septies cadet iustus*, Prouerbior. 24. Sed ea peccata, nego esse ab arbore bona, id est, bona voluntate, quam habet homo à Deo. Sed ab arbore mala, id est, voluntate, quam habet idem à sua natura. Non enim à peccato ita liberatus vt non possit peccato. Sed non est eadem ratio infidelis. Non enim vt fidelis, sic infidelis habet in se, vt ita dicam, vtramque arborem. Non enim bonam: quæ non est à gratia, qua ille destituitur: sed tantum à natura, quam ille non habet integram.

XII. Illud melius de voluntate bona ex caritate, & mala ex cupiditate. Sed non agere semper infidelem ex cupiditate, cur negat, aut quomodo? Nam si cupiditas, siue concupiscentia, recte intelligitur pro arbitrii corruptione, quatenus consideratur in altera eius parte, nempe voluntate, tum dico semper infidelem agere ex cupiditate, nisi forte non semper agat ex libero arbitrio. Quod si est, tum vero nihil ad quæstionem nostram. Quæ enim fiunt absque ex, nihil ad rationem pertinent boni & mali, quomodo nos nunc de bono disputamus & malo.

XIII. Fructus bonos esse opera meritoria vitæ æternæ, primo negant Catholici, qui omnino negant vllum hominem posse mereri vitam æternam, qua de re alias disputandum erit. Secundo, est contra verba Christi, qui negat indeterminate malam arborem posse fructus bonos ferre.

XIV. Ioannis 15. *Manete in me, & ego in vobis: sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, id est, nisi manserit in vite: ita nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me, & in quo ego maneo, hic fert fructum multum. Nam absque me nihil potestis facere.* Efficacissima verba omnem fructum abdicat ab eo qui non manet in Christo. At nemo manet in Christo, qui non est in eo. Non est autem in eo quisquam, nisi per gratiam. Atque adeo hoc ipso loco Bellarminus pugnat, libri sexti capite quarto, vt probet non posse voluntatem humanam aliquid velle in iis, quæ ad pietatem & salutem pertinent, sine auxilio gratiæ: & capite quinto, vt neget hominem solis naturæ viribus posse vllo modo se ad gratiam recipiendam præparare.

XV. Augustinus magnificè, in Ioannem tractat. 8. *Considerate, quid adhuc veritas adiungat, & dicat: ego sum* inquit, *vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere. Ne quisquam putaret saltem paruum aliquem fructum posse à semetipso palmitem ferre, cum dixisset, hic fert fructum multum: non ait, quia sine me parum potestis facere, sed, nihil potestis facere. Siue ergo parum, siue multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest: quia etsi paruum attulerit palmes, eum purget agricola vt plus afferat.* De verbis Apostoli serm. 13. *Magister verus, cum de bonis operibus, id est, de sarmentorum & palmitum fructibus loqueretur: non ait, Sine me facere quidem potestis aliquid: sed facilius per me: non ait, Fructum vestrum sine me potestis quidem facere, sed vberiorem per me. Non hoc dixit: legite quæ dixerit: Euangelium sanctum est: omnium superba colla subduntur. Non hæc dicit Augustinus: hæc dicit Dominus. Quid dicit Dominus? Sine me nihil potestis facere.*

XVI. Heic ego miror tam nullos esse Papistas. Nam Bellarminus, & Costerus, & Soto, & Romæus, tam confidenter hunc locum dissimulant, quam si nunquam esset à nobis lectus, aut in hac controuersia citatus. Soli Stapletonus in Antidotis Euangelicis, & Maldonatus Commentariis in Ioannem, nonnihil ausi sunt, sed tam steriliter, vt nihil supra. Et primo Maldonatus versionem leuiter carpit. Nouus quidam hæreticorum interpres, inquit, qui existimauit per exegesin hoc dictum esse, quasi diceret, *non potest ferre fructum à semet ipso, id est, nisi manserit in vite*: Hebraismi vim, vsumque non animaduertit לוּלֵי pro אִם *nisi* pro, *sed.* intelligit enim ita fuisse vertendum potius, *à semetipso: sed manens in vite.* Et notat Deuteronomii 32. vbi לוּלֵי redditur *sed*, à vulgato interprete.

XVII. Sed homini Papistæ, imo Iesuitæ, facile aliena displicent, etiam Catholicorum optima, quos nec veretur hæreticos appellare. Veruntamen, quid ergo peccauit Beza? Non aduertit vim Hebraismi. Cuius, inquam, Hebraismi? לוּלֵי pro *sed.* Itane: At ego te potius, nego attendisse tuam temeritatem. Nam primo, quid si Christus non dixit לוּלֵי sed potius vt Syrus Interpres אִם לֹא *si non*? Secundo, vbi aut quando vsitatus hic Hebraismus? Nam certe לוּלֵי omnes testantur esse *Nisi*: nemo vnquam, *sed.* Quod adeo est verum, vt non potuerit Iesuita non agnoscere. Quid ergo? Vnum tandem locum inuenit, quo potuerit abuti. Nempe Interpres Latinus reddidit, *Sed propter iram inimicorum distuli*, Prorsus Papisticè. Nam hæc non est versio: sed peruersio. Nihil est enim Hebraicè, quod significet *distuli*. Et quis neget eum qui tam procul sibi permisit discedere à Mose ea in parte: re, ignoscendum fuisse in vocula לוּלֵי? Aut cur Hebraismum huius vnius loci occasione fingenti Iesuitæ fidem quisquam adhibeat? Et tamen nihil hic tanti erat: vt non posset Bezæ suam quietem permittere. Nec enim potuit conqueri sensum fuisse peruersum.

XVIII. Itaque rem ipsam potius attendamus. Quid ergo Maldonatus? Primo in statu quæstionis constituendo sudat, variis distinctis quæstionibus: quod nunc sane nihil ad nos. Denique hanc ponit. An sine actuali gratia Christi possimus aliquid boni facere, sine ad iustificationem pertineat, siue non. Et hanc confitetur à nonnullis Papistis, quos suo more Catholicos vocat, negari: vnde sperasset illum aliquis æquiorem futurum Caluino. Sed frustra. Hoc posito, negat se illis suis Catholicis assentiri. Et pollicetur tres causas. Primam, quia hæreticos, aut duces, aut eiusdem sententiæ defensores habeant: Secundam, quia experientia videatur docere cōtrarium: quis enim mortalium est, qui non aliquid aliquando boni faciat? Tertiam, quia iuxta Concilium Tridentinum, hic locus non de actuali, sed de habituali, & iustificante gratia, per quam in Christo manemus, & fructū ferimus, sit intelligendus. Itaque vel illam sententiam hinc probari non posse: aut æque probari, non posse nos, antequam in Christo maneamus, per eius præuenientem gratiam disponere, vt in eo maneamus, quod Tridenti est damnatum.

XIX. Sic Maldonatus, quos hæreticos (sic enim appellabat) videbatur initio tantum non deuoraturus instar cuiusdam Leuiatan, subito deserit, vt cum suis agat Catholicis: scilicet hoc compendio sperans secum mitius actum iri. Nam quos ille hæreticos appellat, non sunt adeo ἀνόητοι, vt sibi vano Tridentini Concilii nomine imponi sinant. Potuimus ergo has tres rationes dissimulate. Sed nihilominus primam vident omnes tam facile à nobis exsibilari. Negamus enim huius sententiæ, quæ asserit nihil boni posse ab homine fieri extra gratiam Christi, duces esse hæreticos: nisi Papistas nō magis pudeat appellare Christum hæreticum, quam Iudæos olim aliter traducere. Nam comites, quid attinet dicere? Non enim in omnibus omnes hæretici dissentiunt à Catholicis. Olim Nectarius Catholicus agnouit secū iu fide consentientem Agelium & Sysinnium Nouatianos, teste Sozomeno lib. 7. c. 12. Cur nos nunc magis pudeat ex Papistis hæreticis nonnullos habere hoc in capite non aduersarios.

XX. De experientia, quod illi secundum est argumentum, satis dictū, in tertio, tam nos profecto negamus, posse hominem præparare seipsum ad gratiam accipiendam suis viribus: quam aliquid bonum operari. Et Tridentinum conciliabulum tanti facimus, quanti Æsopicas fabulas, aut olim Catholici Ariminense. Ille viderit. Nos tam facile ridemus Iesuitam à Caluino, ad suos Catholicos diuertentem, quam Herculem si à Gigantibus prouocantibus aduersus Pygmæus aculis prouocasset.

XXI. Stapletonus haud paulo aliter. Quod ex his verbis nullum prorsus bonum seu morale, seu naturale, sine Christi gratia facere hominē posse Caluinus colligit, absurdius est, quā vt vlla refutatione indigeat. De hoc statu postea videro. Rationes quæro. Clarum est, inquit, hoc loco de illo bono opere agi, qui sit fructus palmitis in Christo, per quem manemus in Christo: & per quem glorificatur nobis Deus. Ratio. *Qui manet in me, & ego in eo*: id est, qui per fidē & charitatem mihi vnitus est, & cui ego spiritum meæ gratiæ communico, atque infundo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Attende hanc clausulam à Christo inferri, vt probet eos solos, qui in ipso manent, fructum multum facere. Nam *sine me*, id est, nisi in me maneant, & ego in eis nihil possunt facere. Quid nihil? nisi nullum fructum? & quem fructum, nisi fructum gratiæ? nisi fructum Spiritus Sancti salientem in vitam æternam? Non ergo impediunt hæc Christi verba, quominus quæratur quæ sit naturæ nostræ ad bonum aptitudo: ad bonum, inquam, morale vel naturale in rationali creatura.

XXII. Imo

XXII. Imo, inquam, in statu mera calumnia est. Nam quorsum illud bonum seu morale: seu naturale? Imo de bono naturali, nunquã Caluinus negauit: puta fricare barbam: vt capite præcedenti Salmero dicebat: adde nares purgare, & pituitam excreare: & si quæ similia. Hæc enim bona naturæ, nũquam Caluinus dixit indigere peculiari illa gratia, quæ fidelibus quærenda est in Christo Iesu. Itaque tota controuersia est de bono morali. Et intra eius limites debuit se continere Stapletonus.

XIII. Agatur ergo de bono morali. Quæro, cur simus absurdi, qui ex hoc loco concludamus, hominem in puris naturalibus non posse vllũ bonũ morale facere. Quia, inquit, Stapletonus, is locus non agit de bono morali, sed de bono gratiæ. Imo, inquam, ẽt de bono morali. Prosper contra Collatorem *De fructibus mandatorum Dominus loquebatur, vbi non ait, Sine me difficilius potestis facere.* Quæ totidem verba mutuati sunt à Prospero Mileuitani Concilij Patres capitulo quinto.

XXIV. Et argutatur tamen: Hanc inferti clausulam ad probandum eos solos, qui in Christo manent, fructum multum facere. At hoc est falsum. Inducitur enim, vt probet Apostolis in Christo manendum esse. Ratio gemina. Vna; quia qui in eo manet, hic feret multum fructum. Altera: quia sine ipso nihil quisquam potest facere. Textus perspicuus. Veruntamen concedatur hoc, quicquid est erroris, homini intento ad oppugnandam veritatem.

XXV. Quid tum autem? Nihil, id est, nullum fructum. Esto, & hoc, inquam. Sed quem fructum; nisi fructum gratiæ? Ne hic quidem contradico: qui scio, omne opus bonum, esse fructum gratię. Sed quid deinde? Fructum, ait, Spiritus S. salientem in vitam æternam. Hoc vero, fructum Spiritus Sancti, concedo. Sed salientem in vitam æternam: hoc vero Papisticum: tũ quia significat opera mereri vitam æternam: tum quia arctat verborũ Christi generalitatem. Augustinus dixit hoc loco perstringi eos, qui ad bona opera facienda Deum sibi necessarium non putabant: tractatu octogesimo primo, in Ioannem. Ad bona opera, inquit, non autem ad opera tantum quædã. Thomas. *Ora obstruit superborum. & præcipue Pelagianorum, qui dicunt bona opera virtutum & legis sine adiutorio, ex se ipsis facere posse.* Ergo inquam, impedit hic locus, quominus quisquam asserat aliquam naturæ humanæ aptitudinem ad opera bona, sine gratia Dei.

CAP. VIII.

Non regeniti omnia opera esse mala.

I. SI aliquod opus Liberi Arbitrij absque gratia est bonum: Ergo omnia opera hominis non regeniti non essent mala. At falsum posterius. Ergo & prius. Consequentia manifesta, ex natura contradictionis.

II. Probatur assumptum. Tertio ad Romanos, *Non est iustus: ne vnus quidem. Non est qui intelligat, non est qui requirat Deum. Omnes declinauerunt: simul inutiles facti sunt: non est qui faciat quod bonum est, non est vsque ad vnũ.* Nihil dici potuit grauius: nihil seuerius. Nam & in genere, rem proponit: & per partes exsequitur: vt nihil dubij superesse possit cuiquam. Iustinianus in paraphrasi, *Non est iustus quisquam, non est qui recte, vel honeste viuat, qui virtutem complectatur ne vnus quidem.*

III. Bellarminus respondet: Hic doceri omnes homines esse in statu peccati, & inutiles ad opera facienda bona, quæ Deo placeant. Nec significari, neminem esse qui faciat aliquod opus bonum morale: sed neminem esse, qui iustè viuat seruando totam legem moralem. Probat: quia præcessit, *Non est iustus quisquam.* Iustus autem dici non potest, qui multis peccatis vnum aliquod bonum opus admisceat.

IV. Et sperauit se tam molli flexu, tam grauem ictum vitaturum. Sic enim Sophistæ solent. Fateor doceri omnes homines esse in statu peccati. Sed addo, simul doceri quomodo sint in eo statu: nẽpe haud ita, vt aliquando peccent, aliquando bonum faciant, sed ita potius, vt semper peccent: nunquam bonum faciant. Inde ea seuerissima ἐπεξήγησις: cum non contentus dicere, *Non est iustus, ne vnus quidem,* quæ verba satis superq; docuissent hominem esse in statu peccati: statim subiecit reliqua: quorũ alia ad Dei cognitionem, & amorem pertinent: alia ad reliquam partem iustitiæ moralis: quæ consistit in operibus. Itaque sensus est, adeo non esse quenquam iustum: vt ne vnus quidem sit, qui faciat bonum. Illud vero, facere bonum necessario singulares actus significat: non vniuersaliter habitum: id est, vitam ὅλως consideratam. Quid tum autem, si præcessit, Non est iustus? Quid tum autem, si iustus non dicendus, qui multis peccatis vnum aliquod bonum opus admisceat? Nam ne ille quidem qui peccatis nullum opus bonum admisceat. Cum ergo nõ iustus, vtrumque comprehendat, & eum qui suis peccatis nullum opus bonũ admisceat: & eum, qui multis peccatis vnum aliquod admisceat, opus bonum: cur vno posito alterum Bellarminus excludit? Omnino inepta, absurda est consequentia. Is qui vnum opus bonum multis peccatis admiscet, non est iustus. Atqui, is qui non facit bonum, est non iustus. Ergo qui non facit bonum, is est, qui vnum aliquod bonum opus multis peccatis admiscet. Norunt Dialecticæ Tyrones.

V. Idem probatur ex ad Roman. 7. *Noui non habitare in me, id est, in carne mea bonum.* Vbi disertè loquitur de bono moralí: cui peccatum opponitur. Docet autem Paulus vnde fiat, vt ipse quantumuis regenitus, ita velit bonũ, vt tamen faciat peccatum. Respondet id fieri, quia in eius carne non habitet bonum. Hoc est, se, etiam regenitum, circumferre humanæ naturæ corruptionem; quam & hic carnem appellat: & postea corpus mortis. Hanc igitur corruptionem significat, cum dicit, non habitare bonum in sua carne.

VI. Augustinus de Nuptijs & Concupiscentia c. 3. postquam probauit pudicitiam esse donum Dei, *Quid ergo dicimus, quando & in quibusdam impijs inuenitur pudicitia coniugalis? Vtrum eo peccare dicendi sunt, quod dono Dei male vtantur, non id referentes ad cultum eius à quo acceperunt. An fortè nec dona Dei putanda sunt ista, quando hæc infideles agunt, secundum Apostoli sententiam dicentis, Omne quod non est ex fide, peccatum est? Quis audeat dicere, donum Dei esse peccatum? Anima enim & corpus, & quæcunque bona animæ & corporis naturaliter insita, etiam in peccatoribus dona Dei sunt, quoniam Deus, non ipsi, ista fecerunt. De iis autem quæ faciunt, dictum est, Omne quod non est ex fide, peccatum est. Cum igitur faciunt hæc homines sine fide, quæ videntur ad coniugalem pudicitiam pertinere, siue hominibus placere quærentes, vel sibi, vel alijs, siue in his rebus, quas vitiosè concupiscunt, humanas molestias deuitantes, siue dæmonibus seruientes, non peccata coercentur: Sed alijs peccatis alia peccata vincuntur. Absit ergo pudicum veraciter dici, qui non propter Deum verum, fidem connubij seruat vxori.* Et ista bene vereque dicta prolixe disputat contra Iulianum lib. 4. c. 3.

VII. Bellarminus respondet dupliciter. Primo, vocari peccata omnia opera infidelium: quia fere omnia fiunt ob malum finem: vt in cultum falsorum Deorum, vel ad inanem gloriam: tribuens omnibus, quod maximæ parti conuenit. Secundo: Peccatum intelligi ab Augustino: non solum id quod est proprie peccatum, & cui debetur pœna: sed illud etiam quod caret omni illa perfectione, quam habere potuillet: quodque sterile est & inutile ad veram beatitudinem consequendam. Probat ex c. 3. lib. 4. contra Iulianum, *Scito nos illum bonum hominem dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum regnumque perduci.* Ergo malum appellauit & peccatum, illud omne, quod ad regnum cœlorum non perducit: etiamsi alioqui non sit tale malum, quod pœnam mereatur.

VIII. Verum Augustinus longe melius docebit nos, quos sensu infidelium opera omnia dixerit peccata. Describam locum prolixiorem ex c. 3. lib. 4. contra Iulianum, *Si gentilis,* inquit, *nudum operuerit, nunquid, quia non est ex fide, peccatum est?* Obiectio hæc erat Pelagiani: Respondet Augustinus, *Prorsus, inquantum, non est ex fide, peccatum est: non quia per se ipsum factum, quod est nudum operire, peccatum est: sed de tali opere non in Domino gloriari, solus impius negat esse peccatum. Quod vt intelligas, quamuis iam inde fuerit disputatum, tamen quia magna res est, adhuc paulisper ausculta. Ecce eadem commemoro quæ ipse posuisti, Si gentilis, qui non viuit ex fide, nudum operuerit, periclitantem liberauerit, ægri vulnera fouerit, diuitias honestè amicitiæ impenderit, ad testimonium falsum nec tormentis potuerit impelli, quæro abs te, vtrum hæc opera bona bene faciat, an male? Si enim quamuis bona, male tamen facit, negare non potes eum peccare, qui male quodlibet facit. Sed quia eum non vis cum facit ista peccare, profecto dicturus es, & bona facit & bene. Fructus ergo bonos facit arbor mala, quod fieri non posse Veritas dicit. Noli præcipitare sententiam, diligenter considera quid te respondere conueniat.* Tum post pauca, cum disputauit, hominem infidelem non esse arborem bonam, *Vide itaque* (inquit) *vtrũ infidelem voluntatem, audeas bonam dicere voluntatem. Sed forte dicturus es, Misericors voluntas bona est. Rectè istud diceretur, si quemadmodum fides Christi, id est, fides, quæ per dilectionem operatur, semper est bona, ita misericordia semper esset bona. Si autem reperitur & misericordia mala, qua persona pauperis accipitur in iudicio, propter quam postremo rex Saul meruit à Domino, vtique misericors* (sic enim legendum puto, potius quam misericorde) *damnari, quia contra eius præceptum captiuo regi per humanum pepercit affectum, attentius cogita, ne forte misericordia bona non sit, nisi quæ huius bonæ fidei fuerit. Imo respõdeo, vt hoc sine dubitatione perspicias, vtrum bonam misericordiam existimes infidelem. Porro si vitium est male misereri, procul dubio vitium est infideliter misereri. Quod si & ipsa per se ipsam naturali compassione opus est bonum, etiam isto bono male vtitur qui infideliter vtitur. & hoc bonum male facit, qui infideliter facit, quia autem malè facit aliquid, profecto peccat. Ex qua colligitur, etiã ipsa bona opera, quæ faciunt infideles, non ipsorum esse, sed illius qui bene vtitur malis. Ipsorum autem esse peccata, qui* (sic lego) *& bona male faciunt, quia ea non fideli, sed infideli, hoc est, stulta & noxia faciunt voluntate. Qualis voluntas, nullo Christiano dubitante, arbor est mala, quæ facere non potest nisi fructus malos, id est, sola peccata. Omne enim velis nolis, quod non est ex fide, peccatum est.*

IX. Non perierit nobis exscribendi diligentia: si non præteruolarit præclarè dictorum intelligentia. Retexamus: tum vt nerui, torique, ac lacerti disputationis magis pateant: tum vt adiuuetur memoria. Quæstio est, vtrum bona sint ea, quæ ab infidelibus fiunt opera, quæ videntur bona: vt nudum vestire, infelicis misereri: & quæ sunt similia. Negat Augustinus. Et hic status quæstionis notandus. Nam primo: constat, non tantum asseri infidelium vitam esse malam, consideratam ὡς ἐπὶ τὸ πολύ: & vt loquebatur Bellarminus, quia non potest bona appellari: cum multis peccatis pauca admiscentur bona opera: sed particulatim, opera singula infidelium esse peccata: quod nos disputamus contra Papistas. Tum autem eorum operum ea sumi exempla, quæ omnem dubitationem dirimant. Nempe quæcunque in ijs esse possunt laudabilia maximè. Nam hæc sanè ita conuincantur esse peccata: tum de reliquis non erit quod quisquam mussitet.

X. Sed probandę huic thesi, hoc est argumentum: Omne opus bonum, fit bene. At hæc infidelium opera non fiunt bene. Ergo hæc infidelium opera nõ sunt bona opera. Vel, Quicquid fit non bene, est peccatum. At hæc infidelium opera, fiunt non bene. Ergo hæc infidelium opera sunt peccata. Maior vtraque propositio ponitur tanquam per se nota. Et vidi, ni fallor, in Scholis frequentatum prouerbium: Deum magis amare aduerbia, quam nomina: hoc est, velle non tantum vt fiant bona: sed magis vt fiant bene. Ergo. Assumptio probatur. Quicquid fit infideliter, fit male. At ea omnia fiunt infideliter: ergo infidelium opera eadem fiunt male. Maior perspicua. Minor probatur. Quicquid fit mala voluntate, fit male. At hæc opera fiunt mala voluntate: Ergo male. Assumptum patet: Quia omnis infidelis voluntas est mala.

XI. His ita notatis, ad Bellarminum redeo. Vocari ab Augustino peccata, quia referantur ad malum finem ferè omnia. Imo, inquã, multiplex peccatum. Primo *ferè omnia*, nunquam Augustinus dixit: sed Iesuita excogitauit. Nihil Augustinus excepit. Audi, *Fructus ergo bonos facit arbor mala, quod fieri non posse veritas dicit.* Deinde, si quæ maximè laudanda videntur in Infidelibus, ea ipsa pronunciantur peccata: quid censendum de reliquis? aut vbi locus bonis operibus? Præterea, non hoc tantum dixit: referri ad malum finem: sed dixit, fieri male: fieri mala voluntate. Qua ratione vitium constituitur, non extrinsecum, sed ipsi actioni intrinsecum: quia eidem actioni intrinsecæ est voluntas, proxima caussa. Quanquam illud etiam de fine potentissimum est, *Quicquid boni fit ab homine* (inquit eodem capite) *& non propter hoc fit, propter quod fieri vera sapientia iubet, etsi officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.* Constat autem ab infidelibus nihil fieri propter id, propter quod vera sapientia iubet fieri. Vnde necessario sequitur, quæcunque ab iis fiunt, esse peccata.

XII. Sed peccata, inquit Bellarminus, non proprie, quibus debeatur pœna: sed tantum quæ carent perfectione. Hocine aliquãdo Augustinus dixit? An à se Sophista diuinauit? Hoc certè: nam illud nusquam. Et alioquin ingenioſi sunt Sophistæ in eludendis argumentis, etiam necessarijs. Sed Augustinus facile seipsum explicat. Nam primo erat illi contentio cum Pelagianis:

& cum his certabant Catholici de peccato: non quatenus imperfectionem significat: sed quatenus vitium est morale. Atque adeo Pelagius Ethnicos enumerabat eos, qui virtutibus clari fuerant: vt doceret, etiam absque gratia Dei, posse non peccari. Ergo Augustinus negabat, hos esse bene operatos: id est, non fecisse non peccata, id est, veri nominis peccata. Secundo, quis ausit negare peccatum id: quod fit mala voluntate? Nam sanè, aut hoc est peccatum morale: aut nihil omnino est peccatum morale. Tertio, quid istis dissertius? *Erunt ergo*, inquis, *in damnatione sempiterna, in quibus erit iustitia?* Absurdum obiectum a Iuliano. Respondet. *O vocem impudentia maiore præcipitem Non erat, inquam, in eis vera iustitia: quia non actibus, sed finibus pensantur officia.* Ergo duo asserebat Augustinus: & non fuisse in illis veram iustitiam: & fuisse illos in damnatione sempiterna: Rursus, *Intellige quod ait Dominus: Si oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit: Si autem oculus tuus simplex est, totum corpus tuum lucidum erit. Et hunc oculum agnosce intentionem, qua facit quisque quod facit: & per hoc disce eum, qui non facit opera bona intentione fidei bonæ, hoc est, eius quæ per dilectionem operatur, totum quasi corpus, quod illis, velut membris, operibus constat, tenebrosum esse, hoc est, plenum nigredine peccatorum.*

XIII. Sed Augustinus eodem capite, *Scito*, inquit, *nos illum bonum hominem dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum regnumque perduci.* Ergo, inquit Bellarminus, peccatum illi est, quod ad regnum cœlorum non perducit. Imo, inquam, merus impostor Bellarminus, qui hunc Augustini locum misere delumbauit, distorsit, peruertit. Primo, ita scriptum legimus, *Scito nos illud bonum hominum dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, sine Dei gratia, quæ datur per vnum mediatorem Dei & hominum, nemini posse conferri, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum regnumque perduci.* Atqui hæc verba non definiunt, quid id sit, quod Augustinus appellet opus bonum: sed quodnam illud opus bonum, quod sine Dei gratia nemini possit conferri. Itaque manifesta est peruersitas. Deinde notandum: non dici hæc absolute: sed ad hominem. Itaque hæc præcedunt, *Quoniam saltem concedis opera infidelium, quæ tibi eorum videntur bona, non tamen eos ad salutem sempiternam regnum q; perducere. Scito nos.* Et quæ sequuntur. Nimirum verbis immediate præcedentibus suam expresserat sententiam de omnibus infidelium operibus plenis nigredine peccatorum. Sed quoniam non assentiebat Iulianus, saltem illud ab eo sumebat, quod nunc de eo bono, quod perduceret ad regnum. Vt tamen scias hoc nunc dicto nullum priori sententiæ præiudicium factum velle, subijcit statim: *Omnia proinde cætera, quæ videntur inter homines habere aliquid laudis: videantur tibi virtutes veræ: videantur opera bona, & sine vllo facta peccato. Quod ad me pertinet, hoc scio, quia nõ ea facit voluntas bona: voluntas quippe infidelis atque impia, non est bona.* Ergo & hoc bonum, per quod ad regnum peruenitur, non posse obtineri sine gratia, dicebat Augustinus: & insuper cætera, quæ agnoscebat Iulianus non perducere ad regnum: iactabat tamen tãquam insignes virtutes: Augustinus seorsum alienus a Iuliani sententia, credidit, fieri ab infideli, ac proinde à mala voluntate. Vnde paulo ante concludebat esse peccata. Et non ego Bellarminum impostorem merito appellarim?

CAP. IX.

Pro bonis operibus infidelium argumenta Bellarmini è Scripturis.

I. ATque hactenus confirmatum esto argumenti nostri tertij antecedẽs: quo asseritur, quicquid fit solius Arbitrij viribus, esse peccatum. Nunc videamus, quibus id ipsum argumentis impugnent Bellarminus, Romæus, Dominicus à Soto. Incipiam à Scripturis: ex quibus Bellarminus duo argumenta colligit.

II. Primum argumentum: Nulla peccata Deus remuneratur. At quædam infidelium opera Deus remunerat. Ergo quædam infidelium opera non sunt peccata. Probat maiorem à iustitia Dei, apud quam peccata supplicium merentur. Probat minorem: Exodi 1. *Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos*, id est, quia non obtemperarunt Pharaoni, dedit illis Deus copiosam, & felicem prolem. Ezechielis 29. quia exercitus infidelis fideliter regi suo seruiuit contra Tyrum, mercedem illi Deus dedit, spolia Ægypti. Vnde Hieronymus, *Ex eo quod Nabuchodonosor mercedem accipit boni operis, intelligimus etiam Ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei iudicio præteriri.* Daniel. 4. *Nunc Rex consilium meum placeat tibi, peccata tua eleemosynis redime.* Quod si eleemosynæ hominis infidelis auertere poterant pœnam temporalem: ergo non erant peccata.

III. Respondeo, negari maiorem. Verum est enim, etiam quædam opera, quæ sunt peccata, à Deo mercedem obtinere temporalem. Nimirum illa saltem, quæ non ipso suo sunt genere peccata, quomodo cædes iniustæ, adulteria, blasphemiæ: sed quæ cum sint alias conformia rectæ rationi, tamen ab hominibus non fiunt sine peccato. Nam fatentur ipsi Papistæ, quæ opera fiunt ob malum finem, fieri peccata. Verba Bellarmini c. 11. in solutione argumenti octaui. *Vocari peccata omnia opera infidelium, quia fere omnia fiunt ob malum finem, vt in cultum falsorum Deorum, vel ad inanem gloriam.* Et paulo post, *Damnat igitur rectissime Augustinus illa opera infidelium, quæ ad malum ab eis referebantur.*

IV. Iam vero Augustinus libri quinti de Ciuitate Dei, c. 12. in eo est, vt Romanos doceat ad inanis laudis cupiditatem sua omnia retulisse laudabilia facta: & tamen à Deo mercedem tulisse & laudem, & Imperij amplitudinem: *Laudis auidi, pecuniæ liberales erant, gloriam ingentem, diuitias honestas volebant, hanc ardentissime dilexerunt, propter hanc viuere voluerunt, pro hac & mori non dubitauerunt. Cæteras cupiditates huius vnius ingenti cupiditate pressérunt.* Et post, *Cum diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus & Occidentale fieri, quod tempore esset posterius, sed imperij latitudine & magnitudine illustrius. Idque talibus potissimum concessit hominibus, ad domanda grauia mala multarum gentium, qui causa honoris, laudis & gloriæ, consulerent patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant: salutemque eius saluti suæ præponere non dubitarent, pro isto vno vitio, id est, amore laudis, pecuniæ cupiditatem, & multa alia vitia comprimentes.* Capite 15. iam clarius, *Quibus ergo non erat Deus daturus vitam æternam, si neque hanc eis terrenam gloriam excellentissimi imperij concederet, non redderetur merces bonis artibus eorum, id est, virtutibus, quibus ad tantam gloriam peruenire nitebantur. De talibus enim, qui propter hoc boni aliquid facere videntur, vt glorificentur ab hominibus, etiam Dominus ait, Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam.*

V. In eandem sententiam Prosper contra Collatorem, *Puto autem istum verisimilitudine decipi, & in specie falsarum errare virtutum, dum ea bona, quæ non possunt nisi ex Dei munere haberi, etiam in impiorum animis existimat reperiri, ideo scilicet, quia multi eorum sint iustitiæ, temperantiæ, continentiæ sectatores. Quæ omnia non frustra quidem, neque inutiliter habent, multumque ex eis in hac vita honoris, & gloriæ consequentur. Sed quia in iis studijs non Deo, sed Diabolo seruiunt, licet habeant temporalem de vana laude mercedem, ad illam tamen beatarum virtutum non pertinent veritatem. Et ita manifestissime patet, in impiorum animis nullam habitare virtutem, sed omnia opera eorum immunda esse, atque polluta, habentium sapientiam non spiritalem, sed animalem non cœlestem, sed terrenam, non Christianam, sed Diabolicam, non à patre luminum, sed à principe tenebrarum, dum per ea ipsa quæ non habeant, nisi dante Deo, subduntur ei, qui primus recessit à Deo.* Audin' tu, diserte confitentem opera illa impiorum & immunda esse, id est, peccata, & tamen suam habere mercedem?

VI. Ergo constat aliqua mala opera impiorum suam habere à Deo mercedem. Nam quod ait de Dei iustitia, apud quam peccata mereantur pœnã potius quam mercedem, verum. Et ita futurum aliquando, vt ij ipsi qui hãc mercedem temporalem recipiunt, seuerissime puniantur tandem. Sed interea nihil obstat, quominus Deus toleret cum multa patientia etiam vasa iræ. Quomodo cum rei læsæ maiestatis, non raro in carcere mollius habentur? imo quomodo non raro fit, vt supplicio afficiantur magnifico, quomodo hostiæ coronatæ immolabantur: & Plato poetas laureatos expulit sua ciuitate.

VII. Argumentum secundum Bellarmini. Probatur, inquit, ex Scripturis infideles facere, aut posse facere aliqua bona opera. Matthæi 5. *Si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis, nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti.* Ergo Ethnici possunt ostendere signa beneuolentiæ erga suos. At hoc est opus bonum. Nam Christus non dixisset, quid amplius facitis? sed, cur hoc facitis? Ad Roman. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt.* Vbi Chrysostomus dicit, eos implere omnia quæ legis sunt, id est, mandatum cum omnibus circumstantijs.

VIII. Respondeo: Bona opera dici, vel quo ad operis substantiam, vel quoad rationem boni. Quoad substantiam, vt cum quid fit, quod secundum se conforme est rationi: quomodo esurienti datur panis: quomodo salutantur, siue redamantur amici. Quoad rationem boni, cum hæc ipsa fiunt bona voluntate: siue, vt vulgo loqui mos est, bona intentione, & virtutis amore. Porro quæ fiunt secundum rationem boni, ea sic concedimus esse bona, vt non sint peccata. At quæ secundum solam operis substantiam, ea vere peccata esse nihil obstat: quod ne Papistæ quidem ignorant: atque adeo Bellarminus fatetur c. 9. *Potest seruari præceptum*, inquit, *secundum substantiam operis, etiam cum peccato.* Iam vero infideles concedimus facere opera bona, secundum substantiam operis: at secundo modo negamus: & docuimus proxima disputatione.

IX. In priore loco nihil est difficile. Dicuntur etiam Gentiles amplecti amicos. At nemo dubitabat: possunt enim etiam redamare, quod maius est: & dicitur ibidem de Publicanis. Sed vtrum hæc sint bona opera, id est, non peccata, hoc vero quæritur: hoc vero non definitur eo loco. Maldonatus in eum locum, *Non negat mercedem habituros quicunque amicos diligunt, cum amicos diligere caritatis sit. Sed negat mercedem habituros, si vt publicani tantum id faciant, id est, si non propter Deum, sed aut propter naturalem in amicos propensionem, aut propter vtilitatem suam faciant. Quisquis autem inimicos non diligit, satis declarat se amicos non propter Deum, sed propter se diligere. Si enim propter Deum diligeret, etiam diligeret inimicos, qui non minus quam amici imago Dei sunt.* Ergo, inquam, hoc ipsum cum faciunt, siue publicani, siue Ethnici: faciunt bonum non bene: itaque peccant.

X. Nam quod Bellarminus argutatur, Christum fuisse dicturum, cur hoc facitis: & non, quid amplius facitis: friuolum est. Est enim eadem vis vtriusque. Nam si omne opus bonum suam habet apud Deum mercedem: & istud opus non habet suam mercedem: & non habet, quia publicani, quia Ethnici, hoc ipsum faciunt: Ergo certũ in publicanis, in Ethnicis hoc ipsum opus non habere mercedem: ideoque ne esse quidem opus bonum. Certum igitur in Publicanis, in Ethnicis, non probasse Christum hunc ipsum in amicos amorem. Quare illud etiam sequitur: cum dixit, *quid amplius facitis*, idem esse, ac si dixisset, non ita vos debetis facere: quia nihil aliud faceretis, quam quod agunt illi, qui hoc ipsum male agunt.

XI. In loco Pauli, non plus est difficultatis. Dissentiunt interpretes, & quæ sint, quas Gentes Paulus appellat. & quomodo dicantur præstare ea quæ legis sunt. Caussa dubitandi, quia absurdũ omnibus visum, si quis simpliciter intelligat infideles legem obseruare: quod non debuit Bellarminus dissimulare. Sunt ergo qui Gentes intelligant, iam ad Christum conuersas. Alij Gentiles ante Christum, peculiari gratia vocatos, vt Iobum. Alij Gentiles ipsos in statu ignorantiæ: & nondum fideles. Itaque facere ea quæ sunt legis, alij secundum substantiam operis: alij per naturam reparatam. Vide Salmeronem: & Thomam. Sed maxime vide Augustinum de Spiritu & litera c. 26. & seqq. Nos sane priuamus intelligẽdos infideles: qui in statu infidelitatis, ostendunt discrimen aliquod iusti & iniusti. Sed non ita tamen, vt legem Dei aliter præstent quam secundum substantiam operis. Itaque Paulum dixisse non τὸν νόμον: sed τὰ τοῦ νόμου: ea scilicet quæ à lege Dei præcipiuntur. Quæ ipsa tamen sic ab illis præstantur: vt si discutiatur quo fine fiant, vix inueniantur quæ iustitiæ debitam laudem defensionemue mereantur, inquit Augustinus. Imo illud Chrysostomi τὰ τοῦ νόμου πάντα ἐπιδείξαντο τὰ ἔργα: aut ita intelligendum dicimus; aut falsum pronunciamus. Imo vtroque modo falsum. Nam ne Papistæ quidem audent asserere: omnia opera legis ab infidelibus fieri: sed tantum posse quædam fieri: etsi forte ab omnibus omnia.

(o:o)

CAP.

CAP. X.

Pro bonis operibus infidelium rationes Papisticæ.

I. HAbent suas rationes Dominicus à Soto, & Romæus, & Bellarminus, quas liber expendere. Primum esto: Omne peccatum oritur ex odio Dei, aut aliquo obliquo proposito, cum aliqua siniſtra circunstantia. At quędam opera infidelium non sunt eiusmodi. Ergo quædam opera infidelium, non sunt peccata. Sic ego mentem concipio horum Dominici verborum: quæ placet adscribere, *Quis adeo siniſtre sentiat de natura humana, vt propterea quod persona quælibet sit extra gratiam Dei, quodcunque opus agat, sit recens peccatum, quo inimicitia ingraueſcat? Licet enim hoc ex conuictu hominũ conijcere: vbi notum est, non omne opus illius qui inimicitias exercet, ex odio id fieri inimici. Igitur dum homo laborans alias vitio aliquo vescitur licitis, non alio pęiori animo, quàm vt viuat: laborat vt alat familiam, commiſeretur fratris: erogat egenis: obedit parentibus & maioribus, quod si persona publica est, iuſtitiam custodit, tuetur rempublicam, & id genus operum quodlibet facit, neque ex odio Dei, neque vllo obliquo proposito, aut siniſtra circunstantia, sed quando & vbi oportet, quidnam, rogo, est, vnde opera huiusmodi defœdentur, vt sint peccata?*

II. Ego vero non sum adeo infensus Papistis, vt si dentur aliqua infidelium opera sic facta, vt neque ex odio Dei, neque ex vllo obliquo proposito, neque cum vlla siniſtra circunstantia: non statim fatear infidelium esse aliqua opera non mala. Sed enim Dominicus non ponit prudenter pro certo, quod debuit potius certum facere. Nos enim negamus, quicquam fieri ab homine infideli, & ex viribus arbitrij sui, quod non sit aut à malo proposito, aut etiam ab odio in Deum: aut non aliqua siniſtra circumstantia fœdatum. Nam vt alia omnia deessent, certè nihil agit infidelis propter Deum. Atqui hic finis si desit, nihil est quod possit bene fieri. Sed præterea, potest-ne quæ sunt à voluntate mala, non esse a malo proposito? Atqui infidelium voluntas, eo ipso quod destituitur caritate, mala est.

III. Ac sane, quæ Gentes sunt sine Deo, eædem dicuntur conuersari in suis concupiscentijs ad Ephesios secundo, & ne quisquam vitilitigatorem agat, dicuntur facere quæ carni ac cogitationibus libent. τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν. Non in laudem, opinor. Ergo quæcunque infideles faciunt, deturpantur hac saltem concupiscentia, & hoc illis sufficit, vt sint peccata. Est enim peccatum originale: & quemadmodum omnis serpentis morsus est venenosus: quia origine sua serpes est venenosus: sic necesse est omnẽ liberi arbitrij actum, esse peccatum: quia origine sua, siue natura sua est ἁμαρτωλὸν: non quomodo Manichæus dicebat: naturam intelligens creationem: sed quomodo Paulus, corruptionem naturæ creatæ.

IV. Instat Dominicus: hoc commentum negans habere locum in homine Christiano: quod in eo nullum sit originale peccatum. Neque in infideli: quoniam vnum peccatum nunquam opus aliud inficit, nisi quando fit ex intentione eius peccati. Vt cum quis intendens homicidium, acuit ferrum: vel intentione fallendi, incumbit literis. Cum ergo originale peccatum non sit actuale, quomodo opera subsequentia ita polluat, vt sint absque alia mala voluntate actualia peccata? præsertim quæ non oriuntur ex inclinatione carnis: sed intentione boni & honesti?

V. Verum, de renatis primo falsum, nullum in eis esse peccatum originale: quã de re sumus alias disputaturi. Secundo inutile: quia nos agimus nunc de infidelium operibus: de illis alius erit dicendi locus. Sed de infidelibus saltem quid ait? Infici opera à peccato quopiam, cum fiunt ex intentione eius. Respondeo: id verum de operibus, vel quæ non continentur sub eo peccato tanquam genere, vel quæ non fluunt ab eo tanquam à caussa. Nam de reliquis falsum. Etenim fatentur ipsi Papistæ somnia obscœna, si eueniant ex habitu adulterij, esse peccata: etsi non fiant ex intentione. Est enim intentio ex deliberatione. At somnij nulla est deliberatio: propterea ne intentio quidem.

VI. At originale non est actuale: quomodo ergo inficit actus? Respondeo quia non est actuale. Nam si esset actuale, non inficeret, sed quia est non actuale, ideo inficit. Quæris quomodo? Quia est ἁμαρτία ἁμαρτωλὸς peccatum peccans: id est, caussa reliquorum omnium peccatorum. Quomodo enim quilibet actus iustus eo iustus est, quia ab habitu virtutis eius, quã iustitiam dicimus: sic quilibet actus peccati, peccatum est: quia ab eo habitu quod peccatum appellatur. Is autem habitus est in quolibet homine non acquisitus quomodo in virtutibus: sed naturalis: ideoque originalis. Quare originale peccatum, inficit omnia hominum opera, vt vere sint peccata. Nam quod illos excipi actus vult qui non oriuntur ex inclinatione carnis: sui semper est similis, supponens impossibile.

VII. Argumentum Dominici secundum: Omne peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. At cum quis patrocinatur pupillo, eo duntaxat quod est opus honestum, nihil facit cõtra legem Dei. Cur ergo imputabitur culpæ?

VIII. Imo, inquam, primo non certum, aliquem infidelem patrocinari pupillo, eo duntaxat, quod est opus honestum. Atque ita semper Dominicus ponit, quod debet probare. Secundo idipsum ambiguum est: nam honestũ intelligitur, vel ex sensu humano, vel ex iudicio diuino. Concedo eum, qui patrocinatur pupillo eo duntaxat, quod est opus honestum, ex iudicio diuino, in eo ipso nihil facere contra legem Dei: sed hoc modo fieri quicquam ab infideli, quis poterit demonstrare? Si honestum intelligitur ex iudicio humano: tum nego eum qui sic patrocinatur pupillo, nihil facere contra legem Dei. Præterea, facere aliquid contra legem Dei, intelligi potest, vel secundũ substantiam operis, vel secundum rationem legis. Patrocinantem pupillo fateor nihil facere contra legem, quatenus attenditur substantia operis; sed aliter, nihil est necesse.

IX. Tertium argumentum: Si omnia opera iacentis in peccato, peccata essent noua, adeoque noui supplicij merita, vix possemus animo comprehendere, quantum pœnarum penderet in inferno, quicunq; in minimo peccato mortali permansisset longo tempore.

X. Quasi vero Deus curet, quid possit Dominicus animo comprehendere, aut non possit. Quasi non etiam omnem humani animi captum exsuperet pœnarum æternitas, quarum nullus finis: etiam pro vno peccato mortali, vt loquuntur Papistæ. Quid? quod Iacobus testatur, *Qui totam legem seruauerit, offenderit autem in vno, omnibus teneri?*

XI. Quartum argumentum, partibus perplexissimum, ita proponit: Homo animal est rationale: qui ideo suapte natura efficere opus valeat secundum rationem. Atqui per peccatum tantummodo sumus supernaturali dono expoliati, & impuris naturalibus nudi relicti. Possumus ergo naturali vigore rationis, cum vniuersali Dei influxu, opera præstare, quæ sint rationi consentanea: atque adeo vtcunque bona: nimirum quæ finem non exsuperent naturalis honestatis.

XII. Hæc ego non facile in vnam argumentationem compegerim. Alij viderint. Ego interea defectus obseruabo. Primo non debet probare fieri aliquid secundum rationem: nam id non ambigitur: sed aliquid, quod non sit peccatum. Ratio est humanum iudicium: & peccatum pertinet ad diuinum. Secundo, falsum nos per peccatum esse tantummodo spoliatos donis supernaturalibus. Nam etiam naturalia sunt corrupta: itaque non sumus quidem nudati ratione: sed ea ratio est misere peccato infecta. Falsum est ideo nos esse in puris naturalibus relictos. Nam hoc si verum esset; tum essemus sine peccato: quod est absurdissimum. Tertio, cur concludit posse nos præstare opus vtcunque bonum? Nemo enim negabat. Et sine dubio, quæ sunt secundum substantiam operis conformia legi, ea sunt vtcunque bona: vt eleemosynam dare. Nec tamen statim non sunt peccata. Quare hæc nihil concludunt.

XIII. Quintum argumentum: Metus gehennæ & iræ Dei est bonus. At metus ille non est à gratia. Ergo aliquid boni est in homine non a gratia. Probatur maior. Quia, ad remissionem peccatorum, necessaria est pœnitentia. Ad dolorem autem excitandum, veramque erratorum, detestationem, quãplurimum conducit meditatio gehennæ, memoriaque iudicij ira & furore pleni. Deinde; quo nos metu Christus inducit, vt timeamus, quis eum metũ dicat esse peccatum? Matthæi 10. *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animã autem non possunt occidere, sed eum potius timete, qui potest, & animam & corpus perdere in gehennam.* Item Ecclesiastici 1. *Initium sapientiæ, timor Domini.*

XIV. Respondeo, negari maiorem: quia non sit vniuersalis. Non enim verum, quemlibet timorem a gehenna & ira Dei esse bonum. Imo Matthæi 3. *Progenies viperarum, quis vobis præmonstrauit vt fugeretis à futura ira?* Et tibi Ioannem Baptistam adeo non probantem Phariſæorum & Sadducæorum metum ab ira ventura, vt eos seuerissime increpuerit, & appellarit progeniẽ viperarum. Nec puto non peccauit Iudas, cum præ hoc timore in desperationem est adactus. Cum igitur timor alius bonus sit, alius malus: tum vero de bono timore, nego minorem.

XV. Atque hactenus Dominicus. A Romæo duas habemus adhuc rationes. Primam audi. Quæcunque conformia sunt hominis naturalibus, ea bona sunt. At infidelium nonnulla opera sunt conformia eorum naturalib. Ergo eorundem quædam opera bona sunt. Probatur antecedentis pars vtraque: quia non est deterioris conditionis homo, tam exiſtendo, quam operando conformiter ad sua naturalia; quam sint cæteræ quæcunque res naturales. Constat autem cætera naturalia, vt sic operantia, non peccare, nec exorbitare a recto sibi debito: sed bona & bene operari: imo ne Dæmones quidem ipsos peccare intelligendo, amando, vel aliud forinsecus operando, conformiter ad sua naturalia, præcisis alijs.

XVI. Respondeo distingui hominis naturalia: vel qualia erant à creatione: vel qualia sunt a corruptione. Et ad syllogisimi partes dico, de illis veram esse propositionem maiorem: falsam minorem. De istis vero, minorem verã, falsam maiorem. Et ad probationem respondeo, primo comparationem non posse esse vniuersalem hominis, cum quibuscunque creaturis. Ratio: quia non omnes creaturæ habent liberum arbitrium: Quæ autem non sunt huius participes, eædem non sunt capaces boni malive, quomodo nos bonum malumue intelligimus moraliter. Ac proinde ineptissimè quis dicat eas creaturas peccare, aut non peccare. Quod si est comparatio particularis: ergo intelligenda de solis Angelis, siue bonis, siue malis. Esse hominem deterioris cõditionis, quam Angeli sint boni: id vero constat manifestissime. Nam hi ita sunt confirmati, vt non possint peccare. At de Angelis malis, falsum certè hominem, etiam infidelem, esse deterioris conditionis. Illud etiam longe peius, non peccare Dæmones intelligendo, amando, operando. Sunt enim ita corrupti, vt non possint non peccare, quod alias docuere nos Augustinus & Bernardus. Imo etiam Iesuita Salmero tract. 56. tom. 3. *Cacodæmones, damnatique omnes, liberum arbitrium, quod naturale est, ac proinde amitti nequit, habent: sed cum impossibilitate benefaciendi, & necessitate male operandi annexum.*

XVII. Altera ratio Romæi: Quonam pacto exhortandi, consulendi, excitandique forent peccatores, vt conuerterentur, ac redirent ad cor, si per naturalia sua hoc solum habent quod peccant? Certe, si quis hortetur eos ad suorum naturalium vsum, vt scilicet recedant a via sua mala, resipiscant, eosque pœniteat, perinde est, ac si dicatur eisdem, Qui in sordibus estis, sordescite adhuc. O plusquam diabolicam cæcitatem.

XVIII. Ego vero huius argumenti vim non percipio. Quid enim? Censet-ne idem esse, hominem hortari ad pœnitentiam, & ad vtendum suis naturalibus? O verè Papisticam cœcitatem. Quasi non contra exuendus sit vetus homo, cum factis suis, ad Colossenses 3. & ad Ephesios quarto, deponendus, quod ad pristinam conuersationem attinet, vetus ille homo, qui deceptricibus cupiditatibus corrumpitur.

XIX. Denique Bellarminus habet etiam duas rationes: Si opera sine fide semper essent peccata, ergo vel deesset illis circumstantia finis, cum propter Deum non fierent: vel, inficerentur, vitiarenturque à sua caussa, id est, homine peccatore: vel non haberent proportionẽ cum naturæ nostræ viribus: vel essent nimis difficilia, ob carnis rebellionem, dæmonisque tyrannidem. At nihil horum est verum. Ergo aliquod opus sine fide non est peccatum.

XX. Ego vero assumptum nego; & excutio figillatim cum Bellarmino. Quamuis non video, cur primum a secundo discreuerit. Cum defectus finis sit a caussa, quæ eum finem sibi non proponit: itaque eo ipso inquinat, & vitiat id quod agit ex suo genere bonum, siue ex substantia operis. Condonemus tamen id quicquid est minus accurati. Quandoquidem & nos fatemur illud *inquinari* ab homine latius patere, quam non referri ad finẽ: quia etiam quæ referuntur ad Deum opera fidelium inquinata agnoscimus, vt alias sumus disputaturi, σὺν Θεῷ.

XXI. De operum ergo fine disputat Bellarminus dupliciter. Primo, posse Ethnicos, etiam sine fide, cognoscere Deum esse, & curam nostri gerere. Id-

eoque etiam posse operari bona moralia, vt Deo autori naturæ obediāt. Probat ex Cicerone, qui, in Somnio, monet administrandam esse Rempublicā, quia summo Deo nihil gratius. Secundo referri ad Deum quæ fiunt, vel explicite, vel implicite. Illud non esse necesse: sed hoc satis: nempe vt referatur in bonum finem proximum: tunc enim etiam dirigi in Deum, vt in vltimum finem. Probat: quia sicut agens particulare agit in virtute primi motoris, id est, Dei: Sic omnis bonus finis mouet in virtute vltimi finis. Ratio est: quia alioquin etiam iustissimi quique semper peccarent: cum inter operandum de Deo non cogitant, vnde concludit, omne opus bonum morale semper referri ad Deum, nisi apponatur circumstantia finis mali.

XXII. Respondeo ad prius, primum mutari terminos. Cum enim debuerit probari non deesse circunstantiam finis: tamen nihil aliud probatur quā posse non deesse. Secundo, nego satis esse ad circunstantiam finis, vt fiat quid propter Deum: oportere enim, vt fiat, tanquam propter summum: adeo vt sit præcipua summaque ratio agendi. At, non esse patet: quia non omnia faciunt infideles, quæ Deo placent. Tertio, ne illud quidem satis, vt propter Deum: sed exigi propter Deum verum. At hic infidelibus nō cognitus. Certum est enim illam Dei cognitionem, quę petitur à natura hominis corrupta, esse & tenuissimam & corruptissimam: vt ab ea boni aliquid operis frustra exspectes. Imo vt non tam sit laudanda natura, quod veræ lucis scintillas aliquot retinuerit: quam grauissime culpanda, quod non nisi scintillas: & quidem ἀμαυροτύπους. Quare etsi ad Deum sic cognitum referrent sua homines opera, tanquam ad finem, tamen non sequeretur non peccare. Quomodo qui in media nocte radium lucernæ procul vident, eoque gressus dirigunt, nō propterea non cespitant: imo, quomodo in mari nautæ, non propterea non sunt in periculo, quod procul pharon aspiciant.

XXIII. In secundo: etsi illud referri ad Deum implicitè, vel explicite, nimiū redoleat non tantum scholarum λεπτολογίαν, sed etiam hominis in se ipsum indulgentissimi αὐθαδείαν, sua officia metientis, non ex manifestata lege Dei, vt debuit, sed ex suo arbitrio: tamen, si quis eius distinctionis vsus esse queat bonus, dixerim fieri posse, vt qui sanctissimi sunt, non semper in singulis operibus suis actu ipso cogitent de Deo: sed tantum habitualiter, quia ita sibi ipsis imperarunt, vt nihil iam agant nisi ad gloriam Dei: quomodo qui habitum contraxerunt logicæ scientiæ, etsi non actu semper meditentur singulas leges Aristotelis, tamen in promptu Syllogismos formant legitimos. Et hoc ego, si fortè quid sit eiusmodi, quod velim mihi prius demonstrari è Scripturis, quam imperari ab audaculis Sophistis. Sed tamen si fit, facile patiar appellari, referre ad Deum suos actus implicite. Sed eum, qui neque actu, neque habitu quicquam eiusmodi habet in sese; hunc vero ego non patiar dici, referre ad Deum sua opera, siue implicite, siue explicite. Est enim ea relatio operum ad Deum, voluntatis. At voluntas nulla, vbi neque actus vllus volendi: imo ne habitus quidem ita volendi. In infideli autem, neque actus ille est; alias explicitè referret opus suum ad Deum: neque iste habitus: non potest enim esse à natura. Ergo is neque explicitè, neque implicite suos actus refert ad Deum.

XXIV. Illud vero vehementer falsum, referri ad Deum quicquid refertur ad aliquod bonū proximū. Romani enim labores suos referebant ad proximum bonum, nempe tuitionem patriæ: nec tamen ad Deum, sed ad temporalem gloriam. Nec contra valet exemplum agentis particularis, & causæ primæ. Non enim eadem ratio efficientiæ physicæ, & voluntariæ. Nam in ea, siue bene agat, siue male, causa efficiens proxima, semper tamen agit cū concursu primæ. At non ita quicunque agit ob finem proximum bonum, idem agit ob finem primum. Alioquin enim, cum voluntatis obiectum sit bonum: adeo vt nihil vnquam agat, nisi specie boni, quæcunque illa agit, referrentur ad Deum, saltem ea quæ secundum substantiam operis bona sunt: ac proinde in ijs nemo vnquam peccaret: quod est falsissimum.

XXV. Nec concedendum, satis esse, dum ne adhibeatur circūstantia mali finis. Nam cum peccatum non sit ens positiuum, sed tantum priuatio boni, profecto sufficit priuatio finis legitimi, vt quid sit peccatum, etsi non opponatur ei finis contrarius. Exempli gratia: non est necesse aliquem operari propter diabolum, vt peccet: sed sufficit omnino non operari propter Deum. Ita Matth. 12. Christus, *Qui non est mecum, aduersum me est, & qui non cogit mecum, spargit.* Hoc est, ait Brugensis, *Stat à partibus Satanæ, quas promouet eo ipso, quo se mihi, prout tenetur, non iungit.* Consentit Maldonatus, Et illustrat simili. Quomodo subditus regis peccat, non tantum cum pugnat contra regem suum, sed etiam cum non pugnat pro eo. Iansenius, Concordiæ c. 49. *Non est medium inter amare Deum, & aduersari Deo. Quicunque enim illum non amat, necesse est mundo, diabolo, & carni seruiat, ac proinde necessario aduersatur Deo.*

XXVI. Hactenus de primo, Iam non vitiari ab homine peccatore, ita probat: Omne opus quod inquinatur à malitia causæ, procedit ab ipsa causæ malitia. At non omne opus hominis infidelis, procedit ab ipsa eius malitia. Ergo non omne opus hominis infidelis inquinatur ab eo. Probatur minor. Quia, si semper malitia causæ inquinaret (procederet, dictum oportuit) effectum, oporteret opus non solum esse malum, sed in specie malitiam ipsam participare. Itaque eleemosyna auari esset mala in specie auaritiæ: & ieiunium intemperantis, esset malum in specie intemperantiæ, quæ absurdissima sunt.

XXVII. Respondeo, malitiam nullam esse hominis facultatem, sed omnium facultatum corruptionem, siue qualitatem malam: itaque nullum opus hominis proprie procedere à malitia: quia omnia procedunt à facultatibus. Quod si procedere dicatur à malitia, intelligendum non à malitia abstracte, sed concrete, nimirum à facultate ita vitiata. Hoc posito, si procedere intelligas proprie, negatur maior: quia verum, quæcunque opera inquinantur à malitia, procedere singula à suis facultatibus, siue habitibus. Sin autem improprie sumas, negatur minor, nam sic profecto omne opus hominis, non regeniti procedit ab eius malitia, quam habet à sua corrupta natura. Sic Christus negat, posse ab arbore mala fieri fructus bonos, sic de thesauro malo affirmat educi mala, sic de abundantia cordis os loqui.

XXVIII. Ad confirmationem respondeo, negata consequentia: quia malitia ipsa in homine non diuiditur per se in diuersas species, sed per accidens, id est, per facultates, quomodo idem sanitatis vitium in pede appellatur podagra, in manu chiragra. Itaq; malitiæ vnicum generale nomen est peccatū, ab ipsa eius natura: sed deinde multiplicatur pro habitibus variis in odium, scortationem, furtum, mendacium, & similia. Iam enm in eodem homine varij sint habitus, non mirum etiam varia esse peccata, nec omnium eandē speciem. Non est igitur æquum idem nomen esse ieiunio intemperantis, & inguiuici, eleemosynæ auari, & auaritiæ, etsi alioquin ab eadem sint malitia, id est, corruptione habituum, siue facultatum.

XXIX. Sequitur tertium, quo negatur opus bonum morale non habere proportionem cum viribus naturæ. Ratio. quia natura, quamuis per peccatum facta deterior, quam in statu innocentiæ; non est tamen infirmior, quam fuisset in puris naturalibus. In puris naturalibus autem, sine dubio, proportionem habuisset cum bono morali, quod naturaliter cognoscitur, & appetitur.

XXX. Imo, inquam, opus morale, vt ne sit peccatum, non satis est habere proportionem cum viribus naturæ humanæ constitutæ in puris naturalibus, sed cum bono supernaturali. Ratio in promptu: quia non peccare pertinet ad statum innocentiæ. Et hunc alium esse à puris naturalibus constat ab ipso argumento. Etsi ergo concederem bonum morale, proportionari viribus pure naturalibus: tamen negandum est, non esse peccatum. Peccauit enim homo, desciscendo à supernaturalibus, quæ acceperat à creatione. Deinde nego hominem per peccatum non esse infirmiorem quam si esset in illis puris naturalibus. Nimirum, quia iam hæc illi naturalia sunt, non pura, sed corrupta peccato inhærente, vnde fit, vt ne quidem habeat voluntatem bonam. Video meliora, proboque, deteriora sequor. Negandum igitur esse homini extra gratiam posito vires naturales proportionatas bono morali.

XXXI. Superest postremum, non esse opera moralia nimis difficilia propter carnis rebellionem, dæmonisque tyrannidem. Ratio est, quia illi non agant de quibuslibet operibus, sed de facilibus, & naturæ valde consentaneis, atque omni tentatione cessante, qualia sunt, misereri pauperis in via occurrentis, prouidere filijs, adiuuare cognatos, & alia id genus.

XXXII. Egregium vero sophisma. Agunt, inquit, de facilibus: Ergo, inquam, supponunt esse quædam facilia. Fœde ergo petunt principium: quia hoc ipsum vocatur in dubium. Deinde, cum distinguenda sit substantia operis, ab eiusdem qualitate, nos quicquid facile dici potest, id pertinere contendimus ad substantiam, secundum quam opus, nec bonnm est, nec malum: at non ad qualitatem, quam in operibus bonis, id est, vt ne sint peccata, proportionatam esse, diximus, debere statui innocentiæ: à quo cum exciderit homo, sequitur eam qualitatem, non esse proportionatam statui hominis, in quo est constitutus infidelis. Quod si non proportionatam, ergo neque facilem. Amplius dico, ipsam illam substantiam operis fieri difficillimam, propter carnis rebellionem, dæmonisque tyrannidem. Inde auaro, nihil esse difficilius, quā largiri eleemosynam: crudeli, quam misereri pauperis: τῷ ἀσπόργῳ, quam iuuare cognatos. Euidens ratio, quia qui facile dat eleemosynam, aut miseretur afflicti, eo ipso dicitur liberalis, & humanus. Et qui est in consanguineos affectu prompto, non potest ἄστοργος dici.

XXXIII. Atque hactenus Bellarmini ratio prior. Sequitur altera: Si nullū opus bonum fieri posset ab infidelibus, sequeretur melius illis esse, remoto præcepto, bona opera ex obiecto, non facere, quam facere. Quod est absurdum. Probatur consequentia. Quia faciendo peccarent, non faciendo non peccarent. Itaque monendi essent, ne facerent eleemosynas, ne pacificarent discordes, ne imperitos docerent, nisi quando ex præcepto aliquo tenerentur.

XXXIV. Ast ego, primo nego Christianis curiose inquirendum, quando sit melius, peiusve infidelibus, quando omnes sciunt puniri æternis pœnis: vbi, credo, non facile datur electio. Sed nimirum nullus est tam curiosus pruritus, quo se non delectent Iesuitæ: Secundo, nego consequentiam. Nam infidelis peccat, non tantum cum aliquid facit, sed etiam cum idipsum omittit. Ratio, quia vtrumque est ab eius naturali voluntate, quæ non est nisi mala. Sic & scortando peccat, quia contra Deum: & non scortando peccat, quia nō propter Deum. Sic & non dando eleemosynam, quia durus, & dando eleemosynam, quia vanus. Et possunt quidē omnium actuum, non æquè nobis constare rationes in vtramque partē, quia etiam ipsa voluntas in arcano. Sed hæc exempla saltē indicant, quid de occultioribus iudicare possimus. Quāquam non sit necesse, tam subtiliter singula rimari, qui in vniuersum sciamus humanam voluntatem non esse nisi malam, donec à Deo reformetur.

CAP. XI.

Autoritates Patrum pro bonis operibus infidelium.

I. PAtrum nonnullos in suam causam inducit Bellarminus. Primo, Basilius Hexaemeri hom. lib. 9. *Sunt apud nos virtutes secundum naturam, ad quas familiaritas ipsi animæ, non ex doctrina hominum, sed ex natura ipsa inest. Quemadmodum enim nulla disciplina nos docet morbum odisse, sed spontaneā habemus calumniam, ac detestationem aduersus ea, quæ nobis molesta sunt: sic etiam est animæ quædam declinatio, ac fuga vitij citra doctrinam.* Si naturales sunt aliquæ virtutes: ergo non est semper necessaria fides, siue auxilium diuinum, ad eas præstandas.

II. Respondeo, non concludi quæstionem, scilicet, vtrum illæ virtutes, cum præstantur ab infidelibus, sint peccata coram Deo. Nam si verum, quod Augustinus, quod Prosper, dixere, quod ne negant quidem Papistę, etiam virtutes illas naturales posse fieri peccata, cum inquinantur à causa efficiente, tū sane apparet, si sit virtus aliqua naturalis, non ideo, non esse peccatum. Iam vero illud Basilius docet, quod ne nos quidem, aut ignorabamus, aut negabamus; sed hoc non attingit, quod est in quæstione. Frustra ergo citatur.

III. Addit Chrysostomum homilia ad Antiochenos 67. quæ potius est quinta ad Hebræos, *Non potest malus omnino malus esse, sed euenit, vt aliquid habeat boni, neque bonus esse omnino bonus: sed nonnulla solet habere peccata. Cū itaque malus prosperis vtitur rebus, ad capitis sui perniciem vtitur: vt enim illorum paucorum bonorum retributionem hic capiens, illic deinde puniatur, hac de causa recipit.* Adde autorem operis imperfecti in Matthæum homil. 26. *Audi mysterium, quod Petrus apud Clementem exposuit: Si fidelis fecerit opus bonum, & hic ei prodest, liberans eum à malis, & illic ad percipiendum regnum cœleste: magis autem ibi, quam hic. Si autem infidelis fecerit opus bonum, hic ei prodest opus ipsius, & hic ei reddit Deus bona, pro opere suo: in illo autem seculo, nihil ei prodest. Nec enim collocatur inter cæteros fideles, propter opus suum. Et iuste, quia naturali bono motus fecerit bonum, non propter Deum.*

IV. Re-

IV. Respondeo, nihil in his locis esse noui. Non potest malus omnino nihil habere boni. Habet enim saltem substantiam operis bonam; quomodo iam sæpe distinximus, contra Sophistas semper confundentes. Sed id non obstat, quominus idipsum opus, quod secundum substantiam suam bonum est, sit etiam peccatum: nempe vitiatum auersione à Deo, quomodo autor ille operis Imperfecti testatur, fieri naturali motu, at non propter Deum, qui defectus est debiti finis, de quo dictum capite præcedenti. Quod autem additur de præmio temporali, etiam discussum est capite nono, ad primum argumentum: & ostenium ea bona, quæ fiunt ab infideli non bene, tamen non carere sua mercede temporali.

V. Hieronymus in caput 1. ad Galat. *Ex quo perspicuum sit, natura omnibus inesse Dei notitiam: nec quenquam sine Christo nasci, & non habere semina in se sapientiæ, & iustitiæ, reliquarumque virtutum. Vnde multi absq; fide, & Euangelio Christi, vel sapienter faciunt aliqua, vel sancte, vt parentibus obsequantur, vt inopi manum porrigant, non opprimant vicinos, non aliena diripiant.* Et in quintum caput, *Quomodo iuxta Iacobum fides absque operibus mortua est: sic absque fide, quamuis bona opera sint, mortua computantur.* At fides sine operibus non est falsa, sed vera: ergo opera sine fide non sunt mala.

VI. Respondeo, necessario in priori loco illud, sapienter, & sancte, intelligendum de substantia operis. Nam alioquin de ijs ipsis virtutum seminibus, quid sentiant Catholici, audi à Prospero contra Collatorē, *Virtutum semina, quæ beneficio Creatoris inserta sunt, prævaricatione primi parentis euersa sunt, nec haberi queūt, nisi eo restituente qui dederat.* Itaq; necesse est, aut Hieronymū falsum esse, aut illud, sancte factū, intelligi, apud homines, quod tamen nō desinat esse peccatū apud Deū. In altero loco, falso Bellarminus sumit, fidē mortuā esse veram fidē. Tum aūt statim addit Hieronymus, *Qui igitur in Christo nō credunt, & sunt probis moribus, aliud quid magis habet quā opera virtutū?* Quæ si leguntur per interrogationē, vt sunt edita, significant infideles in suis bonis moribus, nihil aliud habere quam opera virtutū, id est, idipsum, quod nos appellamus substantiam operis: nām alioquin boni mores ad virtutes pertinent. Sin autem legantur sine interrogatione, vt mihi quidem videtur, quia aliter durius est: tum vero separabuntur boni illi mores, ab operibus virtutum, vt infideles dicantur habere quidem bonos mores, sed hos aliquid aliud esse ab operibus virtutis, iudicent docti.

VII. Augustinum Bellarminus obseruat infidelium opera constituere duum generum. Alia enim fieri cum speciali auxilio Dei, alia absque eo; solis naturæ viribus. De prioribus Epistola 130. continentiam Polemonis laudat, *Quoniam donum Dei est.* Et post, *Quod si ille hoc donum cognouisset, fuisset non solum continens, sed etiam religiosus, & pius, & continentiam habuisset, non solum ad honestatem præsentis vitæ, sed etiam ad meritum æternæ.* Contra Iulianum lib. 4. cap. 3. de virtutibus Infidelium, *Quanto tolerabilius illas, quas dicis in impijs esse virtutes diuino muneri potius, quam eorum tribueris tantummodo voluntati, licet ipsi hoc nesciant.* Denique libro de Prædestinatione Sanctorum c. 7. & primi de Baptismo c. 3. & quarti, c. 23. eleemosynas Cornelij, antequam in Christum crederet, & iustitiam appellat, & donum Dei. Porro impium est dona Dei inter peccata computare.

VIII. De alteris operibus libro de Perfectione iustitiæ, responso vltimo, cum Cælestius probans non esse necessariam Dei gratiam ad bona opera liberi arbitrij, obijceret, *Quod vult, faciat, non peccat, si nubat*, 7. 1. ad Corinthios: respondet, *Videte, obsecro, quale sit, volenti, & currenti misericordiā Dei, non necessariam dicere, quia de quodam ait Apostolus, quod vult, faciat, non peccat, si nubat. Quasi pro magno habendum sit, velle nubere, vbi de adiutorio diuinæ misericordiæ operosius disputatur.* Vnde elicit Augustinum concedere in huiusmodi operibus humanis, quæ ad salutem non pertinent, auxilium gratiæ non semper requiri, & tamen esse bona, cum peccata non sint. Libri de Spiritu & Litera c. 27. *Si autem hi qui naturaliter, quæ legis sunt, faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum, quos Christi iustificat gratia, sed in eorum potius, quorum etiam impiorum, nec Deum veraciter, pieque colentium, quædam tamen facta, vel legimus, vel nouimus, vel audiuimus, quæ secundum iustitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verumetiam merito, rectèq; laudamus, quāquam si discutiatur, quo fine fiant, vix inueniuntur, quæ iustitiæ debitam laudem defensionemve mereantur. Veruntamen, quia non vsq; adeo in humana anima imago Dei terrenorum affectuū labe detrita est, vt nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, Vnde merito dici possint, etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis, vel sapere, &c.* Hinc sensum istum elicit Bellarminus. Vix inueniri opera infidelium, quæ propter malum finem facta non sint, ac per hoc sint simpliciter bona: esse tamen aliqua, quia imago Dei non sit omnino sublata. Itaque paulo post. *Sicut non impediunt à vita æterna iustum, quædam peccata venialia, sine quibus hac vita non ducitur, sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua opera sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi hominis inuenitur.* Ex antithesi horum operum, & peccatorum venialium, concludit, non posse illa opera appellari peccata, quia neque hæc peccata, bona opera.

IX. Deus bone, quid est Iesuitice disputare. Nam hic quidem vix quicquam sincere. Et primum quænam illa audacia est, quæ in primo loco pro Augustini verbis, sua ferme omnia substituit? Nam hæc sunt Augustini, *Polemo si ex luxurioso continens factus, ita sciret cuius hoc esset donum, vt eum abiectis superstitionibus Gentium pie coleret: non solum continens, sed etiam veraciter sapiens, & salubriter religiosus existeret, quod ei non tantum ad præsentis vitæ honestatem, verum & ad futuræ immortalitatem valeret.* Secundo, cur proxime post istum citatus locus ex tertio 4. contra Iulianum ita truncatus? Nā pergit Augustinus, *Licet ipsi hoc nesciant, donec, si ex illo sunt prædestinatorum numero, accipiant Spiritum, qui ex Deo est, vt sciant quæ à Deo donata sunt eis. Sed absit vt sit in aliquo vera virtus, nisi fuerit iustus. Absit autem vt sit iustus vere, nisi viuat ex fide: iustus enim ex fide viuit.*

X. Tertio, falsum ita distribui ab Augustino opera bona ante fidem, vt alia sint ex speciali auxilio Dei, alia sine eo ex solis naturæ viribus. Quin potius ea omnia, quæ boni nomen merentur, ea, inquam, omnia fieri ex speciali auxilio, habet pro certo. Apparet ex ipsis locis. Nam quo loco Polemonis laudatur continentia, *Quamuis ille non Deo fuerit acquisitus*, inquit, *sed tantum à dominatu luxuriæ liberatus, tamen ne idipsum quod melius in eo factū est humano operi tribuerim, sed diuino.* Et additur ratio, *Ipsius enim corporis, quod est infimū nostrū, si qua bona sunt, sicut forma, & vires, & salus, & si quid eiusmodi est, non sunt, nisi ex Deo Creatore, ac perfectore naturæ, quanto magis animi bona honare, nullus alius potest: Quid enim superbius, vel ingratius cogitare potest humana vecordia, si putauerit cum carne puerum faciat Deus hominem, animo castum ab homine fieri? Ratio autem hæc non propria quibusdam hominibus, vel quibusdam virtutibus, sed vniuersaliter omnes complectitur homines, omnesque virtutes.* Hæc ille ibi, nec alibi quicquam contrà. Imo in quarto cōtra Iulianum inde, nec aliunde aduersarium arguit, quod non agnouerit Dei dona, quæ in infidelibus bona appellabat.

XI. Quarto, falsum agnosci ab Augustino in infidelibus aliquid vere bonum, id est, non peccatum. Potuit Bellarminus discere ex eodem illo 4. contra Iulianum, vbi legit, *Quis eorum, qui se Christianos haberi volunt, nisi soli Pelagiano aut in ipsis etiam forte tu solus, iustum dixerit infidelem, iustum dixerit impium, iustum dixerit diabolo mancipatum.* Et contra, cum disputauit, à doctrina Pythagorica, a Scripturis, ab absurdo: tandem, *Porro si veram iustitiam non habent impij, profecto nec alias virtutes comites eius, & socias, quia cū non ad suum referuntur autorem dona Dei, hoc ipso mali, his vtentes efficiuntur iniusti. Sic* (ita legendum, vt nullus sit hiatus) *quas habent, veras non habent, ac per hoc, nec continentia siue pudicitia vera, virtus est impiorum.* Itaque & paulo ante, cum id dixisset, quod recitat Bellarminus, tum quasi corrigens, *Sed absit, vt sit in aliquo vera virtus, nisi fuerit iustus: absit autem vt sit iustus vere, nisi viuat ex fide.* Quæ paulo ante conquestus sum absurde truncata a Sophista. Vnde patet ita concessisse in impijs esse aliqua dona Dei, nempe ea quæ laudanda videntur, vt tamen neget esse veras virtutes, id est, (vt nunc nos loquimur) non peccata. Vnde facile patet solutio reliquorum locorum obiectorum. Imo patet illud, *vix inueniuntur*, quod vrget Bellarminus, omnino per μείωσιν dictum, & ideo intelligendum, non inueniuntur. Imo illud de Extremis lineamentis imaginis Dei, huc facit: nempe relictum esse homini aliquid accedens ad iustitiam, quod tamen vera non sit iustitia, sicut extrema illa lineamenta non sunt vera imago: sed aliquid residui ex imagine.

XII. Illud denique difficile inueniri sine aliquibus operibus vitam pessimi hominis, sicut neque sine venialibus peccatis vitam iusti, nihil habet virium. Etsi enim fateor intelligi opera bona, idque intelligi ex antithesi peccatorum venialium: tamen nego opera illa bona, intelligenda ita, vt nullo modo peccata sint, vt sint, inquam, vere bona, sed tantum secundum substantiam operis. Et ita omnino necesse est, vt sibi constet Augustinus.

XIII. Superest ex Augustino argumentum vnum. Idem autor, inquit Bellarminus, in omnibus ferè locis, vbi scribit, nihil fieri posse boni, sine auxilio gratiæ, addere solet limitationem, si videlicet bona illa opera ad pietatē, & salutem pertineant: vt nimirum significaret ad opera bona, quæ ad pietatem, & salutem non pertinent, aut gratiæ auxilium non requiri, aut certè sine præiudicio fidei de hac re disputari posse. Et citat locos. De Gratia Christi c. 26. lib. 1. *Gratiam sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, vt omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertinet, veramque iustitiam, fieri posse non dubitet.* Similiter de Gratia, & Libero arbitrio capite decimo septimo. De Prædestinatione Sanctorum, secundo, & alibi.

XIV. Ita est, inquam, aut addit eam limitationem Augustinus, aut intelligit. Nam & nos quoque, aut addimus, aut addendam semper credimus. Sed eius limitationis idem sensus est, qui est, cum distinguimus substantiam operis ab ipsa ratione boni, siue iudicium humanum a iudicio diuino. Quia persuasissimum habuit Augustinus, quicquid esset vere bonum, vere iustū, id ipsum ad pietatem, & salutem pertinere. Doceo ex eius disertis verbis, c. 3. quarti contra Iulianum, *Quomodo est in eis vera iustitia, in quibus non est vera sapientia? Quam si eis tribuemus, nihil est causæ, cur eos, non ad illud regnū pertinere dicamus, de quo scriptum est, Concupiscentia sapientiæ, deducit ad regnum. Ac per hoc Christus gratis mortuus est, si homines, sine fide Christi ad fidē veram, ad virtutem veram, ad iustitiam veram, ad sapientiam veram, quacūque re alia, quacunque ratione perueniunt. Prorsus, sicut de lege verissime ait Apostolus, Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est: ita verissimè dicitur, Si per naturam, voluntatemque iustitia: ergo Christus gratis mortuus est. Si per doctrinas hominum qualiscunque iustitia: ergo Christus gratis mortuus est. Per quod enim vera iustitia, per hoc etiam regnum Dei. Deus namque ipse, quod absit, erit iniustus, si ad eius regnum, virtus non admittitur iustus, non & ipsum eius regnum iustitia sit: quem admodum scriptum est, non est regnum Dei, esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium. Porro si veram iustitiam non habent impij, profecto nec alias virtutes.* Sensit ergo Augustinus, omnem veram virtutē, omne opus verè bonum, pertinere ad pietatem, & salutem. Vnde conficitur, quæ virtus, quodve opus ad eam non pertineat, neque esse veram virtutem, neque vere bonum. Quis ergo non statim inferat, eas virtutes eaque opera bona, quæ ab hominibus præstantur sine fide, sine gratia, non esse veras virtutes, verè opera bona? Hoc nos volumus. Virtutes ergo sunt, ὀνόματι, id est, quantum iudicari possunt ab homine, cui præter substantiam operis nihil cognitum.

XV. His elucidatis, nihil iam restat obscuri. Nam autor ille, quisquis est, Hypognostici, non alio sensu dixit opera vitæ præsentis tam bona, quā mala, nisi vt ea significaret, quæ oriuntur quidem a libero arbitrio, sed tamen bona censentur, aut mala, iudicio humano, & ex substantia ipsius operis, nō autem ex fine, quo referri debent. Hinc illa oppositio eorum, quæ ad Deum pertinent, & operum vitæ præsentis. Nam certè, peccata non dicuntur, nisi ratione Dei præcipientis, & iudicantis. Itaque non peccata intelligi non possunt inter ea, quæ nihil sunt, nisi opera vitæ præsentis. Imo disertius apparet ex contextu distingui opera huius vitę in duos ordines, vt alia sint per se, neq; bona, neq; mala: laborare in agro, māducare, & bibere, habere amicum, indumēta, domū, vxorē, & similia. Alia verò per se mala, & peccata, Deū blasphemare, turpiter viuere, idolum colere, homicidium, adulterium ve facere, aliena rapere, & quæ sunt eiusmodi. Humanum autem arbitrium sine gratia ad vtrumque sufficere. Quid hoc contra nos? Nam illa, quæ ad priorem pertinent ordinem, cum per se non sint peccata, fiunt tamen peccata ex circunstantijs, & præcipue ex defectu finis. Quare, qui dixit posse Arbitrium per se velle opera eiusmodi, non dixit tamen, posse eadem efficere moraliter bona, hoc est, non peccata, quæ nostra est controuersia.

XVI. Nec aliter Prosper, qui in hoc toto argumento de viribus liberi Arbitrij, nunquam descendit à magistro Augustino. Audio ab illo, contra Collatorem, *Natura humana, cuius Creator est Deus, etiam post prævaricationem manet substantia, manet forma, manet vita, & sensus & ratio, cæteraq; corporis atq; animi bona: quæ etiam malis vitiosisque non desunt. Sed non in illis veri boni*

perceptio est, quæ moralem vitam honestare possunt, æternam conferre nõ possunt. Sed vt scias, quo sensu, audi vicissim ab eodem, non multo ante eadem verba, *Nihil boni operis ex mortuis, nihil iustitiæ procedit ex impijs: tota ipsorum salus, gratia est.* Et paulo post, *Quasi ista scientia, vel ex naturæ opibus residua, vel ex legalis doctrinæ eruditione quæsita, possit sui perceptione præstare, vt quod faciendum nouerimus, etiam facere diligamus: aut vllus sit bonæ voluntatis motus, nisi quem creauerit diffusa per Spiritum Sanctum charitatis affectus.* Atqui obijcit Bellarminus, non peccata, sed solæ virtutes vitam nostram honestare possunt. Concedo, inquam, sed virtutes illæ hanc vitam honestant, quæ hominum iudicio virtutes sunt, non etiam Dei. Sic vitam Romanorum honestarant illæ virtutes, quas tamen vere virtutes non fuisse disputat Augustinus. Imo Paulus ad Philippenses 1. gaudebat quod Euangelium quidam annunciabant non pure, id est, per inuidiam & contentionem. Nimirum vitam humanam honestabat hæc prædicatio, quoad substantiam operis, etsi alioquin illa ipsa, peccatum esset eorum, qui sic prædicabant.

XVII. Et omnino idem sensus fuit Fulgentij de Incarnatione, & Gratia, c. 26. Nam quorsum ista? *Quomodo poterunt hi iusti esse apud Deum, qui sic in suis moribus, atque operibus, bonitatis aliquid seruant, vt hoc ad finem Christianæ fidei, charitatisq;, non referanti quibus aliqua quidem bona, quæ ad societatis humanæ pertinent æquitatem, inesse possint: sed quia non charitate Dei fiunt, prodesse non possunt.* Nota: bonitatis aliquid inesse in moribus infidelium. Non bonitatem, sed bonitatis aliquid. Nimirum, vt Augustinus dicebat extrema lineamenta imaginis Dei. Enimuero, substantia illa operis est aliquid bonitatis. Deinde, aliqua bona, quæ ad societatis humanæ pertinent æquitatem. Denique, non fiunt charitate Dei. I nunc, & nega esse peccata.

XVIII. At Gregorius hom. 27. in Euangelia, negatijs sacra eloquia contradicere, qui proximum diligant per affectionem cognationis, & carnis. Ergo, inquit Bellarminus, ea dilectio nihil peccati continet, ac per hoc bona est moraliter. Respondeo, Nihil noui Gregorium dicere, dum intelligatur κατ' ἀνθρωπον, vt ne contradicant Scripturæ, ita diligentibus proximum, quatenus diligunt. Sed eosdem sic approbare Scripturam, quasi eo ipso nihil peccarent, hoc vero nec cogitasse credo Gregorium, & si dixisset, confidenter dicerem peccasse. Quid enim? An ijs, qui per contentionem prædicabant Euangelium, ideo contradicebant sacra eloquia, quia prædicabant? Minime vero, sed non propterea non prædicabant ijddem.

CAP. XII.

Omne bonum morale esse à Deo in homine.

I. ATque hactenus tertium argumentum, quo cõfirmabamus, quicquid fit ex solis Arbitrij viribus esse peccatum, vt abunde probaremus illud ipsum arbitrium, non esse æque liberum in vtramque partem. Nunc addo quartum argumentũ. Nullum Dei donum grauitum est ab hominis libero arbitrio. At quicquid est boni moralis in homine, est Dei donum gratuitum. Ergo nihil boni moralis in homine est à libero arbitrio. Maior est manifesta: opponuntur enim in hoc argumento perpetuo, natura, & gratia. Est aũt liberum arbitrium à natura: ideoq, rursus opponuntur liberum arbitrium, & gratia. Præterea, quod habemus à natura, quid est necesse donari? Nam cum quid donatur, necesse est eum, cui donatur, idipsum non habere, antequam donetur. Quod fieri non potest, si habeatur à natura. Sic non donatur homini à gratia liberum arbitrium, quia ipsum habetur à natura.

II. Minor probatur ex Scriptura: probatur ex Patribus. Iacobi 1. *Omne munus bonum, & omne donum perfectum, sursum est, descendens à Patre luminũ.* Collator apud Prosperum, *Manifeste colligitur, non solum actuum, verum etiã cogitationum bonarum ex Deo esse principium, qui nobis, & initia sanctæ voluntatis inspirat, & virtutem atq, opportunitatem eorum, quæ recte cupimus, tribuit peragendi. Omne enim datum bonum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum, qui & incipit quæ bona sunt, & exsequitur, & consummat in nobis.* Quam definitionem valde probat, & laudat Prosper, eius alioquin autoris refutator acerrimus.

III. Prioris ad Corinth. 4. *Quis te discernit? quid autem habes, quod non acceperis? Quod si etiam accepisti, quid gloriaris, vt qui non acceperis?* Augustinus Epist. 89. q. 2. *Qui iam continès est, non habet vtiq, continentiam, nisi adsit voluntas. Sed nisi accepisset, quid haberet voluntas? Quid enim habes, inquit, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi nõ acceperis? Id est, quid gloriaris, quasi à te ipso habeas: quod si non accepisses, à te ipso habere non posses?* Idẽ de peccatorum Meritis, & Remissione l. 2. c. 18. *Laborant homines inuenire in nostra voluntate quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo: Et quomodo inueniri possit, ignoro. Excepto enim quod Apostolus ait, cum de bonis hominum loqueretur, quid .n. habes, quod non accepisti? Si autẽ accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Ipsa etiam ratio, quæ de ijs rebus à talibus, quales nos sumus, iniri non acceperis? Ipsa etiam ratio, quæ de ijs rebus à talibus, quales nos sumus, iniri non potest, quemlibet nostrum quærentem vehementer angustat.* Et post, *Nisi obtineamus, non solũ voluntatis arbitriũ, quod huc atq, illuc liberum flectitur, atque in eis naturalibus bonis est, quibus & male vti malus potest: sed etiam voluntatem bonam, quæ iam in eis bonis est, quorum esse vsus non potest malus, nisi ex Deo, nobis esse non posse, nescio quemadmodum defendamus quod dictum est: Quid enim habes, quod non accepisti?*

IV. Profert hunc locum Bellarminus, vt probet voluntatem humanam nihil posse in ijs quæ ad salutem pertinent sine auxilio gratiæ: item nullo modo posse seipsam præparare ad gratiam. Sed hoc argumentum, tanquam à nobis obiectum, soluere conatur c. 29. lib. 5. de Gratia, & Libero arbitrio. Quid ergo? Describo prope verbatim, ne in re perplexissima queratur à me quicquam torqueri. Idem Apostolus tertio eiusdem Epistolæ, fatetur nos habere aliquid proprij, & nostri, cum ait, vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum ἰδιον laborem. Habemus ergo dono Dei liberum arbitrium: sed hoc dono accepto, Domini sumus actionum: & quia possumus eas pro arbitrio facere, vel omittere, propriæ, & nostræ esse dicuntur, & quamuis opera sancta, de quibus eo loco beatus Paulus loquitur, sint etiam peculiari ratione dona Dei, quatenus non fiunt sine gratia: tamen sunt etiam opera nostra propria, quatenus poteramus per liberum arbitrium non facere.

V. Quæ ego, cum legi, miratus sum quid cogitarit. Quid enim opus erat monere, nostra esse nihilominus opera, quia fiant à nobis, & quidem libero arbitrio? Nam certè ea nulla quæstio est, sed longe alia: Vtrum à nobis fiant, ex viribus liberi arbitrij solis, ea opera quæ sunt moraliter bona: nimirum, quatenus sunt moraliter bona. Nos hoc negamus, & vt negemus, habemus ab Apostolo, negante nos habere quicquam boni (consentimus enim vtriq; sic intelligendum) quod non acceperimus. Acceperimus autem, non quomodo liberum arbitrium, nempe in creatione, quod Pelagiani non negabãt: sed post creationem à gratia per singulos actus, quomodo contra eos definitum est à Catholicis, vt Augustinus docet, & Prosper. Itaque nihil respondet Bellarminus, Certum est enim, ea opera esse propria singulorum fidelium, quomodo Paulus vocat ἰδιον κοπον: sed certum vicissim in ijs proprijs operibus, quicquid est boni, vnde est spes ἰδιας μισθου, non esse à nobis, id est, à libero arbitrio: sed esse à gratia Dei gratis donantis, & efficientis in nobis vt efficiamus bene, quod alioqui non possumus.

VI. Secundo ad Philippenses, *Deus est, ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν, qui efficit in vobis, & vt velitis, & vt efficiatis, pro gratuita sua beneuolentia.* Illustrissimus locus: atque adeo identidem à Patribus vsurpatus contra Pelagianos. Certè non potuit potentius denegari homini extra gratiam omnis boni moralis ratio, quæ proprijssime consistit in voluntate, ex qua etiam iudicantur externa opera. Quanquam post voluntatem alius etiam gradus est necessarius, nempe ipse actus, qui ipsam illam voluntatem exsequutioni mandat, vt in eleemosyna, primo oportet me velle inopem iuuare, sed deinde etiam id ita apud me deliberatum perficere. Iam ergo non potuit Paulus disertius pronunciare nostras nullas vires esse ad bonum, sine gratia, quam cum & voluntatem, & efficientiam nobis esse docuit à Dei beneuolentia.

VII. Eodem ista pertinent: Hieremiæ 24. *Dabo eis cor, vt sciant me.* Nam cor vt plurimum est pro voluntate. Etsi nihil impedit, quominus etiam intellectum dicamus, quo non posito, certè voluntas nulla esse potest. Sed illud certe 11. Ezechielis, & 36. magis ad voluntatem pertinet. *Dabo eis cor vnum, siue nouum, & Spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideũ de carne vestra, & dabo vobis cor carneum & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.*

VIII. Adde Patrum disertos locos. Augustinus Epist. 46. *Librum vel Epistolam meam, secundum hanc fidem intelligite, vt neque negetis Dei gratiam, neque liberum arbitrium, sic defendatis, vt à Dei gratia separetis, tanquam sine illa, vel cogitare aliquid, vel agere secundum Deum vlla ratione possimus. Quod omnino non possumus.* Et post, *Probari per testimonia sanctarum Scripturarum, & bona opera nostra, & pias orationes, & rectam fidem nullo modo in nobis esse potuisse, nisi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit Apostolus Iacobus, Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à Patre luminum* Epistola octogesima nona, *Valet liberum arbitrium ad opera bona, si diuinitus adiuuetur, quod fit humiliter petendo, & faciendo. Desertum vero diuino adiutorio, qualibet scientia legis excellat, nullo modo habebit iustitiæ soliditatem, sed inflationem impiæ superbiæ, & exitiosum tumorem.* Epistola 106. *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, quod fides vera, & Catholica tenet semper Ecclesia, pusillos cum magnis à morte primi hominis, ad vitam secundi hominis transfert, non solum peccata delendo, verum etiam ad non peccatum, rectèq, viuendum, eos qui iam vti possunt voluntatis arbitrio sic adiuuando, vt nisi adiuuet, nihil pietatis, atq, iustitiæ siue in opere, siue etiam in ipsa voluntate habere possimus. Deus quippe operatur in nobis, & velle, & operari pro bona voluntate.*

IX. Idem de Gratia, & Libero arbitrio. c. 17. *Quis istam, etsi paruam dare cœperat charitatem, nisi ille qui præparat voluntate, & cooperando perficit, quod operando incipit? Quoniam ipse vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperando incipit? Quoniam ipse vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur, perficiens. Propter quod ait Apostolus, Certus sum, quoniam qui operatur in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu. Vt ergo velimus, sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur, tamen sine illo, vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.* Et paulo ante capite præcedenti, *Certum est, nos mandata seruare si volumus, sed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus. Certũ est nos velle cum volumus, sed ille facit, vt velimus bonum, de quo dictum est, quod præparatur voluntas à Domino, de quo dictum est, A Domino gressus hominis dirigentur, & viam eius volet, de quo dictum est, Deus est, qui operatur in nobis, & velle, & operari. Certum est nos facere, cum facimus, sed ille facit, vt faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati, qui dixit: Faciam vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis, & faciatis.* Nec opus est pluribus testimonijs Augustini. Nam ille totus est in ea sententia, adeo vt vix quicquã scripserit contra Pelagianos, vt non hanc diligenter inculcarit.

X. Concilium Arausicanum secundum cap. 22. *Nemo habet de suo, nisi mẽdacium & peccatum. Si quis autem habet homo veritatem atque iustitiam, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo, vt ex illo quasi guttis quibusdam inrorati, non deficiamus in via.* Concilium Africanum, apud Prosperum contra Collatorem, *Constituimus in Pelagium atque Cœlestium per venerabilem Episcopum Innocentium de beatissimi Apostoli sede prolatam manere sententiam, donec apertissima confessione fateamur, Gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, non solum ad cognoscendam, verum etiam ad faciendam iustitiam, nos per actus singulos adiuuare: ita vt sine illa, nihil verè sanctæque pietatis habere, cogitare, dicere valeamus.*

XI. Prosper valde serio improbat & impugnat hanc Collatoris sententiam, *Cauendum nobis est, ne ita ad Dominum omnia Sanctorum merita referamus, vt nihil nisi id quod malum atque peruersum est, humanæ adscribamus naturæ.* Et hanc similiter, *Dubitari non potest, inesse omni animæ naturaliter virtutum semina, beneficio Creatoris inserta. Sed nisi hac opitulatione Dei fuerint excitata, ad incrementum perfectionis non poterunt peruenire.* Idem de Vocatione Gentium lib. 1. c. 9. *Quod autem omne verbum bonum, & omne opus sanctum sumministratio sit Spiritus Sancti, sine quo nihil recte agatur, in prima ad Corinthios Paulus Apostolus docet.* Et post, *Ioannes quoque Euangelista pronunciat neminem aliquid boni habere, nisi quod desursum acceperit, dicens: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo.* Et iterum, *Licet nisi homini bonum nolle, tamen nisi donatum non habet bonum velle, & illud contraxit natura per culpam, hoc recipit natura per gratiam.*

XII. Ma-

XII. Maxentius Joannes in libello Fidei, cap. 3. *Liberum naturale arbitrium ad nihil aliud valere credimus, nisi ad discernendum tantum, & desiderandа carnalia, siue secularia, quæ non apud Deum, sed apud homines, possunt fortassis videri gloriosa. Ad ea vero quæ ad vitam æternam pertinent, nec cogitare, nec velle, nec desiderare, nec perficere posse, nisi per infusionem, & inoperationem intrinsecus Spiritus sancti, qui est etiam Spiritus Christi.*

FINIS LIBRI QVARTI.

LIBER QVINTVS.

De PECCATO ORIGINALI.

Caput Primum.

DE PECCATO ORIGINALI NATORVM EX FIDELIBVS.

VENTVM est ad tertiam controuersiam, Vtrum omnes homines sint peccatores. Et Catholici quidem constanter asserunt. Ita enim transisse ab vno Adamo in vniuersum genus humanum corruptionem illam, de qua iam quatuor libris disputatum est, vt eius naturæ vnum solum excipi possit indiuiduum, Dominus noster Jesus Christus, non genitus communi omnium lege, ex mare & fœmina, sed ἀδιαλόγως ex Spiritu S. de Virginis sanctificato semine.

II. At Papistæ primo calumniantur, deinde à peccati lege communi excipiunt vnum aliud indiuiduum, B. Virginem Mariam. Primum igitur negare nos asserunt peccatum Originis transire in filios Fidelium. Ita Coccius, Thesauri Tom. 2. lib. 2. cap. 2. Bellarminus de Amissione gratiæ libri 4. c. 14. Gautierus in tabella Chronographica seculi quinti. Gregorius de Valentia Commentariorum Theologicorum Tom. 2. disputat. 6. generali, quæst. 11. punct. 2. Eustathius de Sancto Paulo, Summæ Theologicæ part. 2. Tract. 5. disput. 6. quæst. 4.

III. Sed hæc pura puta calumnia est, à qua vindicabit nos primo Confessio Fdei, Artic. 4. *Credimus hoc vitium*, nempe originale, *esse vere peccatum, quod omnes & singulos homines, ne paruulis quidem exceptis adhuc in vtero matrum delitescentibus, æternæ mortis reos coram Deo peragat.* En tibi omnes, & singulos homines. Quid vltra quæris? En tibi nullos exceptos paruulos. Et est adhuc calumniæ locus?

VI. Secundo, ipsa Baptismi apud nos solennis liturgia, in qua hæc disertissima: *Domine Deus, Pater æterne, & Omnipotens, quando, pro tua infinita clementia, nobis pollicitus es fore te Deum, & nostrum, & liberorum nostrorum* (en tibi natos ex Fidelibus) *oramus te, vt beneficium illud tuum in hoc infante confirmare digneris, parentibus iis genito,* (en tibi rursus Natos ex fidelibus) *quos in Ecclesiam tuam cooptasti, & quemadmodum tibi à nobis offertur, & consecratur, ita in tutelam tuam eum recipias, Deum te, & Seruatorem eius esse demonstrans: peccatū ei Originis condonans, ac remittens, cuius genus omne Adam culpam sustinet.* Potuitne quicquam manifestius? Nam, & Seruatorem precamur infanti, quomodo, si nullum ei peccatum? & conceptis syllabis, remitti peccatum originale. Potestne ei remitti, cui nullum est? Nec tamen de infantibus agitur infidelium: Ergo negari non potest nostram hanc esse solemnem fidem, Infantes Fidelium esse originaliter peccatores.

V. Et volunt tamen videri causas habere calumniæ. Caluinus, inquit Bellarminus, in Antidoto Concilij Tridentini, ad cap. 5. sessionis 6. & libro 5. Instit. cap. 16. §. 24. & 25. docet filiis Fidelium non imputari peccatum Originis, & hos etiam ante Baptismū esse Sanctos, & membra Ecclesiæ. Caluino socios addit Bucerum in Matth. 3. Martyrem, & Bullingerum, in 7. prioris ad Corinthios. Gautierus etiam, argumento pugnat. Quia neget Caluinus, neget Beza, Baptismum esse ad salutem necessarium.

VI. Sed Caluino, reliquisque illis idem sensus fuit, qui nobis. Certe à Caluino ita scriptum in 1. ad Corinthios 7. *Docet vniuersalem esse propagationem, & peccati, & damnationis in semine Adæ. Omnes igitur ad vnum sub hac maledictione includi, siue ex fidelibus, siue ex impiis descendant. Neque enim fideles liberos generant secundum carnem, quatenus sunt regenerati. Aequalis est igitur in omnibus naturæ conditio, vt sint tam peccato, quam æternæ morti obnoxij.* Imo ipso illo cap. 16. lib. 15. vnum inter alia Caluino argumentum est aduersus Anabaptistas à peccatorum remissione. *Peccatores enim cum nascamur* (inquit) *remissione & venia iam à matris vtero opus habemus.* Quid? quod alia nobis erit suo loco controuersia, vtrum per Baptismum desinat esse in homine peccatum originale, in qua, negantem Caluinum ii ipsi exagitant, qui nunc volunt ab eo doceri nullum id esse vel ante Baptismum? At hæc sententia cum illa non potest consistere. Nisi forte succurrat sycophanti cum illud Gautieri: Sibi ipsum contradicere, quum ipsi potius sycophantæ geminas videant Thebas.

VII. Sed illa è Caluino obiecta, quam sunt nihili? Primo non imputari filiis fidelium Originis peccatum, non dixit Caluinus, iis saltem locis, qui numerantur, aut aliis vllis quos viderim. Nec sane, absque exceptione, verum. Multi enim sunt fidelium filij reprobi, quibus imputari peccatum originale, quomodo negari possit non video. Secundo, etsi dixisset, prorsus tamen absurdum est inde concludi, nullum esse peccatum originale. Nam quis nescit solemne esse Caluino non imputari post Baptismum illud ipsum peccatum, & tamen manere? Cur non possit æque ante Baptismum? Cur, inquam, non possit & inesse pueris peccatum originale, & tamen non imputari? Atque id omnino verum in infantibus, saltem electis. Denique si verum, non imputari, ergo verum, esse in infantibus. Nam is sensus est eius phraseos. Job quadragesimo secundo, *Beatus homo, cui non imputat Iehoua iniquitatem.* Psalmo trigesimo secundo, *Beatus homo, cui non imputat Iehoua iniquitatem.* An vero in illis nulla insipientia, in hoc nulla iniquitas? Imo contra potius, quia erat, ideo non imputari dicitur. Quare, si dixit Caluinus non imputari filiis fidelium peccatum originale, ergo credidit in iisdem esse peccatum originale.

VIII. Dixisse eosdem esse sanctos, etiam ante Baptismum, agnosco. Sed nego sequi, ergo non habere peccatum originis. Illud sane sancit à Paulo Caluinus, 1. Corinthios 7. vbi rem totam dilucide exponit, *Docet* Paulus *segregari piorum liberos ab aliis quadam prærogatiua, vt sancti in Ecclesia reputentur, sed qui hæc sententia cum eo quod alibi tradit, conuenit? Nos esse omnes natura filios iræ: Item cum sententia Dauidis, Ecce in peccato conceptus sum. Respondeo: Vniuersalem esse propagationem, & peccati, & damnationis in semine Adæ.* Sed hanc partem paulo ante descripsimus. At non multo post, *Quod autem hic tribuit liberis fidelium speciale priuilegium Apostolus, id fluit ex beneficio fœderis, quo superueniente, deletur naturæ maledictio, & Deo pergratiam consecrantur, qui natura prophani erant. Hinc argumentatur Paulus, 11. ad Romanos, totam Abrahæ progeniem esse sanctam, quia fœdus vitæ cum illo Deus pepigerat. Si radix sancta, inquit, ergo & rami sancti. Et Deus filios suos vocat omnes, qui ex Israele sunt progeniti.*

IX. Nota igitur hanc infantium sanctitatem, non esse inhærentem, insitamve iis qualitatem, alienam à peccato, siue originali, siue actuali, sed extrinsecus delatum priuilegium, quo fit, vt eo ipso, quod nati sint ex fidelibus, pertineat ad fœdus à Deo initum cum Ecclesia, cuius adeo sint participes, non qui absque vllo existunt peccato, sed ij potius, qui in peccato nati, vere sunt peccatores, & natura filij iræ. Quo priuilegio separantur ab Idololatrarum filiis, qui non tantum sunt natura filii iræ, id est, onerati peccato originali, sed etiam alieni à fœdere diuino, eo quod nati sint ex parentibus, quibus nihil est cum illo fœdere commune. Illustratur res tota insigni illo alio loco ad Romanos vndecimo, vbi vocantur Israelitæ sancti. At quinam Israelitæ? An forte Veteres illi pietate laudabiles, fide insignes: Imo ij ipsi, qui Pauli tempore Christum oppugnabant. De his igitur disserte, *Si primitiæ sanctæ sunt, etiam massa, & si radix sancta, etiam rami.* Quasi totidem verbis, quandoquidem Abraham, Isaac, Jacob, olim sancti fuerunt propter fœdus contractum cum iis, eorumque semine: Ergo & hi, illorum filij, sunt sancti. Quare hæc sanctitas non excludit peccatum, aut actuale, aut originale. Potuit ergo Caluinus vere dicere filios fidelium, esse sanctos, & tamen simul, vere obnoxios peccato originali. Quod si non tolerant Sophistæ, dicam ergo scribant Paulo, ob hæc eius verba tam Caluiniana.

X. De necessitate Baptismi respondeo, primum calumniari Gautierum, neque enim negatum à Caluino esse ad salutem necessarium, sed tantum absolute necessarium, ita vt omnino saluari nequeat, qui careat aquæ Baptismo, quæ controuersia est suo loco disputanda. Secundo, negatur consequentia. Nam, etsi Baptismus non sit absolute necessarius, imo si statueretur à quopiam non necessarius, tamen non sequeretur infantes statui sine peccato originali. Nisi forte nouum nobis cudant fidei dogma Sophistæ, asserentes, quicunque saluantur absque Baptismo fluminis, eo immunes esse à peccato etiam originali, atque ita non Veteres tantum ante Christum, Abraham, Dauid, similes, sed etiam latronum alterum crucifixum cum Christo, eodem priuilegio gaudere, quod assignant tamen, tanquam proprium, Virgini matri.

XI. Et vero quicquid Caluinus hic negat, non minus ad viros pertinet, quam ad infantes. Negat enim ita esse necessarium Baptismum, vt absque eo nullus, aut infans, aut etiam vir, saluari possit. Et tamen nondum adeo fuere desperati Sycophantæ, vt à Caluino dicerent negari aut originale, aut etiam actuale peccatum in viris. Cur magis in pueris?

CAP. II.

Status Controuersiæ, de B. Mariа Virgine.

I. DE Virgine Matre Dei, quæstio nunc offert sese. Disputarunt serio, quos quidem viderim, Papistæ recentiores (nam paulo priores Scholasticos missos facio) Petrus Galatinus de Arcanis Catholicæ Veritatis, libr. 7. Conradus Klingius, locorum communium lib. 4. cap. 48. Simon Vigor, sermone in die Conceptionis. Franciscus Feuardentius Theomachiæ libro decimo. Andradius, Defensionis Tridentinæ quinto. Bellarminus de Amissione gratiæ lib. 4. cap. 5. Gregorius de Valentia, de Peccato originis cap. 3. Et in tertiam Thomæ, disputat. 2. generali, quæst. 1. Salmero, tractat. 49. & tribus seq. in Epist. ad Romanos. Valentinus Gerardus, in Triumpho Beatæ Virginis. Petrus Cotonus, Apologetico 5. & primi Institutionis cap. 7. Sebastianus Barradas, in Concordiam Euangelistarum tom. 1. lib. 6. cap. 30. Vasques 3. Thomæ disput. 114. & seq. Eustachius de S. Paulo Summæ part. 2. tractat. 2. disput. 1. quæst. 1.

II. Ex noſtris pauci. Neque enim controuerſia erat, in qua quenquam laceſſere debeamus, cum, quid indiuiduis Chriſtianorum fiat, maxime, præter ordinem, curioſum ſit inquirere, otioſum diſputare, temerarium definire. Papiſtæ tamen ſua importunitate effecerunt, vt ne hanc quidem partem omittere nobis liceat, qui faſcinati ſua illa idololatria, quæ Mariam longe ſupra humanæ naturæ, imo creaturarum omnium ſortem euehit, iraſcuntur, ſiquis non cæcam præbet obedientiam. Noſtrorum igitur pauci hoc ſtadium decurrerunt. Chemnitius part. 1. Examinis, ad Tridentin. Decretum de Peccato originis, breuiter. Breuiter item Rodolphus Hoſpinianus de Origine feſtorum Chriſtianorum menſe Decembri. Item Dauid Chaillerus tractatulo de Fine & vſu miraculorum, & de Conceptione Virginis. Sadeel ad artic. 4. Burdigalenſium. Sed fuſe Simeon Codurus in Triumpho Veritatis contra Valentinum Gerardum Ieſuitam.

III. Quæſtio eſt, An Maria, mater Dei, immunis fuerit ab omni peccato. Catholici, etſi Beatam prolixe confitentur, tamen non per naturam, ſed per gratiam, itaque negant eximendam, quod attinet ad peccatum, à communi ſorte fidelium, qui nulli ſaluantur non redempti ſanguine Chriſti, niſi quatenus in Virgine idem Spiritus, qui omnibus datur fidelibus, longe fuerit efficacior in extinguendis peccati reliquiis: quomodo in Apoſtolis eadem efficacia longe maior quam in vulgo fidelium.

IV. Sed Papiſtæ feruntur in oppoſitam partem. Varie tamen. Diſtinguunt peccatum Actuale à Veniali. Et tum audacter pronunciant eſſe articulum fidei, Mariam omni prorſus actuali peccato caruiſſe. Sic enim diſerte Cotonus. Gerardus etiam, quum diſtinxit dogmata Theologica in ea quæ perſpicue continentur in Scriptura, & ea, quæ paulo quidem obſcurius continentur, eruuntur tamen inde per Eccleſiam, & ea quæ longe obſcurius, adeo vt de iis nondum quicquam certi ſtatuerit Eccleſia. Illa autem, quæ in ſecundo ordine, æque cum primis certa eſſe: Tum vero hoc de peccati actualis immunitate, ſecundo ordini aſſignat, tractatus tertii capite primo. Euſtachius à Sancto Paulo, *Beata virgo ſic fuit ſanctificata per gratiam, vt nullum actuale peccatum, ne quidem veniale commiſerit.*

V. De peccato originali mollius. Negant eſſe quicquam certe definitum ab Eccleſia, ideoque in partem vtramque diſputari concedunt. Veriſimilius tamen affirmari, & magis pie, Beatam Virginem eo etiam peccato caruiſſe. Euſtachius à Sancto Paulo, *Liberum eſſe cuilibet Catholico vtramuis partem affirmatiuam vel negatiuam amplecti, ita vt alterutram hæreticam appellare ſub pœna excommunicationis ſoli Papæ reſeruatæ prohibitum ſit.* Itaque Bellarminus triplici rem totam comprehendit axiomate. Primo, *Non haberi pro re certa, & explorata ac fide Catholica tenenda, B. Virginem ſine peccato fuiſſe conceptam.* Secundo, *Hanc ipſam opinionem non eſſe vllo modo hæreticam, vel erroneam iudicandam.* Tertio, *non eſſe etiam temerariam, ſed piam admodum, ac probabilem, atq; adeo contraria ſententia longe probabiliorem.*

VI. Qua oblata occaſione libet notare, quam ſit lubrica, quamque facilis in varias formas fides Romana. Nam primum quidem duriſſimæ contentiones fuere, maxime Franciſcanos inter & Dominicanos ſiue Prædicatores, qui etiam in concionibus ad populum rem totam diſputabant, non vt ἀδιάφορον, & in vtramque partem opinabilem, ſed certam, & indubitatam, vnde progreſſus feruor, hæreſeos infamis notam contradicentibus inurebat. Eſtque in annalibus Francorum annotatum ſchiſma natum in Vniuerſitate Pariſienſi, anno octogeſimo octauo ſeculi decimi quarti, quod non tantum intra ſcholam Dominicani argutarentur, ſed etiam ex iis vnus Ioannes Montelonus publice doceret. Quin & Rotomagi eius ordinis homines Huetos vulgo appellatos, quod eorum vnus ita ſe publice dici conſenſiſſet, ſi ſuam ſententiam non probaſſet validis argumentis. Ab eo Schiſmate factum, vt quicunq; ſcripſerunt in Lombardi tertiam, diſtinctione tertia, partes vtrinque ſuas ſtrenue tueantur.

VII. His turbis moti boni illi paterculi, qui in Concilio Baſilienſi, decreuerunt, in Franciſcanorum gratiam, vt deinceps pro certo haberetur Virgo expers peccati etiam originalis. De quo tamen Decreto Bellarmini iudicium videte: Primo, concilium non fuiſſe à Romana ſede probatum, ſecundo, nec ipſum id voluiſſe pro fidei articulo haberi, ſolum ſtatuiſſe amplectendum vt pium, & conſonum cultui Eccleſiaſtico, fidei Catholicæ, Scripturis, & rationi. Ac de priori ſane capite, id eſt, autoritate Concilij Baſileenſis, ipſi viderint Papiſtæ, quanta ſit apud eos futura. Apud Catholicos certe nullam eſſe poſſe conſentimus. Bielem tamen obſeruamus in tertij Sententiarum diſtinctionem tertiam, impudentes vocare eos, *qui vt ſuam defenderent temeritatem Dominam noſtram inhonorantes, dicere auſi ſunt Baſileenſe Concilium non fuiſſe legitime congregatum.*

VIII. Ad alterum quod attinet, illudit lectoribus Ieſuita nimium confidenter. Nam omnino definitum eſt, non tanquam magis pium, & congruum, ſed tanquam penitus certum, ac tenendum. Itaque Almainus diſerte in 3. Sententiarum diſtinct. 3. *Circa hanc quæſtionem, an virgo fuerit aliquando in peccato originali, & poſtea ſanctificata, vel ante fuerit per ſpeciale auxilium præſeruata, ne illud contraheret, fuit duplex modus dicendi, temporibus antiquis, ſed nunc vnus eſt, & alter prohibitus per Concilium Baſilienſe.* Addit determinatum fuiſſe, & ſub plumbo publicatum. Quanquam, quid opus eſt teſtibus, quum ipſa legamus diſertiſſima Decreti verba, quæ non fuit auſus Bellarminus deſcribere? Deſcribam ego, ex ſeſſ. 36. *Nos diligenter inſpectis auctoritatibus, & rationibus, quæ iam à pluribus annis in publicis relationibus ex parte vtriuſque doctrinæ coram hac ſancta Synodo allegatæ ſunt, aliiſque etiam plurimis ſuper hac re viſis, & matura conſideratione penſatis, doctrinam illam differentem, glorioſam Virginem Dei genitricem Mariam, præuenien te & operante diuini numinis gratia ſingulari, nunquam actualiter ſubiacuiſſe originali peccato, ſed immunem ſemper fuiſſe ab omni originali & actuali culpa, ſanctamque & immaculatam, tanquam piam, & conſonam cultui Eccleſiaſtico, fidei Catholicæ, rectæ rationi, & ſacræ Scripturæ, ab omnibus Catholicis approbandam fore, tenendam, & amplectendam definimus, & declaramus, nulliq; de cætero licitum eſſe in contrarium prædicare & docere.*

IX. Sunt-ne hæc diſerta? Nam certe qui è duabus oppoſitis ſententiis vnam probat, alteram prohibet, is non videtur rem in medio relinquere. Itaque ſenſerunt Dominicani, ſe damnatos, ipſiq; viciſſim Concilium damnarunt, ſolebant, inquit Maior in eum Sententiarum locum, multum reſiſtere illi determinationi Concilij: & Antoninus dicere, Concilium Baſileenſe periſſe baſiliſcum, vt hanc determinationem, inquit Maior, attenuaret. Canus locorum communium libro ſeptimo, capite tertio, grauiter erraſſe pronuntiat, cum ita definiuit.

X. Nec earum facula tragicis motibus. Nam anno nono ſeculi decimi ſexti, vt notat Nicolaus Baſelius additionibus ad Nauclerum, Prid. Kal. Junij, Bernæ apud Heluetios, Prior, Lector, Subprior, & Cuſtos conuentus S. Dominici, capti, per torturam examinati, degradati, ad ignem condemnati, miſerabiliter ſunt combuſti, propter quaſdam doloſas, falſas, impias & diabolicas machinationes, quas in odium immaculatiſſimæ Virginis Mariæ conceptionis occaſionaliter excogitarunt. Nota vero hoſce appellari à Baſelio nunc hæreticos, nunc hæreſiarchas.

XI. Præceſſerat tamen non paucis annis Sixtus quartus, qui in Extrauagante, *Graue nimis*, de Reliquiis & veneratione Sanctorum, quæſtionem permiſerat liberam, quanquam in alteram ipſe potius inclinaret, vtpote Franciſcanus. Ita non tantum inchoat à contraria ſententia, tanquam quæ cauſam dediſſet edicto, ſed & hanc longe durius exagitat. Decreti ſumma, vt neutra pars alteram accuſaret hæreſeos: *cum nondum*, inquit, *ſit à Romana Eccleſia, & Apoſtolica ſede deciſum.* Sed vt noris Franciſcanos prælatos, Prædicatorum libri comburi iuſſi ſunt, in quibus ſcriptum hæreſin doceri ab aduerſariis, non item Franciſcanorum. Quo aſtu facile ſperabat Papa, ſe eam partem oppreſſurum. Eſtque hoc Decretum renouatum à Concilio Tridentino, ſeſſion. 5. *Declarat hæc ipſa Synodus, non eſſe ſuæ intentionis comprehendere in hoc Decreto, vbi de peccato originali agitur, beatam & immaculatam Virginem Mariam, Dei genitricem, ſed obſeruandas eſſe Conſtitutiones felicis recordationis Sixti Papæ quarti, ſub pœnis in eis conſtitutionibus contentis, quas innouat.*

XII. Itaque videntur hic tandem velle quieſcere: nec aliter profitentur. Nam Gregorius de Valentia, *Certum eſt in quæſtione hac, neutram ſententiam eſſe ex fide compertam, ſcilicet vel præſeruatam fuiſſe, vel non fuiſſe, ita vt qui alterutram ſententiam ex his tueatur, cenſeri debeat aut eſſe hæreticus, aut propter temeritatem opinionis peccare mortaliter.* Sed non leuia ſunt argumenta, quibus fides ſit non deſtituros, donec omnino definiant eſſe certum, ratum, fixum, Mariam conceptam abſque originali peccato. Primo enim ſic ſolent, quum quid inualuit, id ſumere pro certo fidei fundamento. Ita mutilatio alterius ſpeciei confirmata tandem, quæ primo nulla erat, deinde à priuatis ſuperſtitionibus, in maximam populi partem paulatim eruperat, vnde tam ſerio ſancita in Concilio Conſtantienſi, vt nihil nunc conſtantius Papiſtæ teneant.

XIII. Secundo apparet facile in vtram partem propendeant, *Nondum*, inquit Sixtus, *eſt à Romana Eccleſia, & Apoſtolica ſede deciſum.* Pudenter. Gregorius de Valentia negat vnquam futurum, vt Eccleſia determinet aliquem deſcendentem ab Adamo, præter B. Virginem, habere priuilegium, quo à peccato originali ſit præſeruatus. Videturne ſpem nonnullam facere, fore id aliquando, quod nunquam fuit? Sed abbreuiator Bellarmini, ad 15. *Paulatim*, inquit, *contraria opinio euanuit, & iam pauci inuenirentur, qui eam docere auderent.* Cotonus: Omnium inclinationem ſenſumque communem ferri in partem affirmatiuam. Gregorius de Valentia, *Iam à multo tempore maxima omnino doctorum hominum pars, qui ſunt in Eccleſia præcipuæ fidelium, defenderunt ac propugnarunt voce & ſcriptis ſententiam hanc de immaculata Virginis conceptione.* Gerardus partis 1. tract. 14. hanc ipſam ſententiam appellat magis communem, fereque ab omnibus acceptam, etiam à Carthuſianis: Imo & à Dominicanis, teſte Michaele eiuſdem ordinis viro, & quidem prouinciali. Quanquam de Dominicanis contradicit Vaſques capite ſecundo diſputationis centeſimæ decimæ ſeptimæ in tertiam Thomæ, & teſtatur, hos *in ſua opinione ſemper perſeuerare.*

XIV. Nec vero abeſt à veriſimili. Nam vt taceam quantam vim habeat ſuperſtitio: certe odium veritatis tranſuerſos agit homines. Quod exemplo comprobatum eſt in alia controuerſia de Autoritate Romani Pontificis, quem eſſe obnoxium Conciliis Vniuerſalibus vix olim quiſquam Gallorum dubitauit: At nunc vix quiſquam profitetur, præter paucos Sorbonicos. Nempe odio noſtri, à quibus ita ſuperſtitio impugnatur, vt niſi hoc fulciatur adminiculo Vaticani numinis, omnino corruere neceſſe ſit. Quare, ne ruat, huc itur potius, vt quæ vetus erat Eccleſiæ Gallicanæ libertas peſſum eat.

XV. Ergo, de Virgine ſic ab initio diſputatum acriter ex vtraque parte, deinde pronunciatum in vtramque, nunc vero tandem inclinatum in alteram. Quid ſupereſt? niſi in hanc, in quam inclinatio eſt, toto tandem pondere præcipitium fiat? Gregorius de Valentia, *Quæ cum ita ſint, non ſolum his tam multis nominibus merito cenſeri debet Eccleſia Catholica in hanc potius ſententiam propendere, ſed eo etiam, quod propter hæc præiudicia fidelium, & maxime ſedis Apoſtolicæ, facillime fieri poteſt, vt tota prorſus Eccleſia fideliũ nullis exceptis, perſuadeat ſibi veram eſſe hanc ſententiam, id quod ipſe quidem arbitror aliquando futurum, quod ſi accideret, iam eo ipſo redderetur hæc ſententia, ſecundum fidem certa, ſiquidem ex fide certum eſt, Eccleſiam totam non poſſe errare.* At id non tantum optat, ſed etiam iubet Salmero, tract. 52. ad Roman. *Qui aliter opinati ſunt, plane ſunt deſerendi, tum quia opinione ſua derogare Chriſti gloriæ, & honori matris ſuæ videntur, deinde, quia declinant à ſenſu Eccleſiæ, quæ hoc priuilegium in cultu Dei proteſtatur.*

XVI. Euge igitur, ſpem concipite magnam, Eccleſiæ Romanæ ſymbolum breui auctius futurum vno articulo, futuramque adeo ipſam tanto magis Catholicam. Omnino, quomodo à Tridentina Synodo iam decretum fuit. Virginem puram fuiſſe à peccato veniali, quod ante id tempus relatum fuiſſe inter Eccleſiæ decreta negat Dominicus à Soto, de Natura & Gratia, lib. 3. cap. 4. Itaque, mature occupant nonnulli, non tantum ſua ſenſa pronunciantes, ſed & aliena damnantes animoſiſſime, ſiue is eorum zelus ſit, ſiue impatientia. Nam Gerardus, & recitat, & laudat verſus Apollonij Collatij ad Viginem, iſtos,

Te, dum conciperis, culpæ quicunq; negarit
Immunem, brutis nil ſapit ille magis.
Huic aut vipereo mens eſt infecta veneno,
Aut illum teter ſpiritus exagitat.

Audin? Viden', quo ſit tandem deuentum, ab illa prima indifferentia? Et quia illud ſit, quod videbantur inſigni quadam benignitate concedere, vt ne ſint inter hæreticos numerandi, qui ſeorſim ſentiunt, vt ne ſint quidem cenſendi peccare mortaliter?

XVII.

XVII. Sed ego ab hac exstasi, ob locupletandos tandem articulos fidei, redeo ad meæ quæstionis statum. Qui igitur tuentur eam partem, quę omne omnino peccatum tollit à Virgine, distinguunt hominis duplicem conceptionem. Obserua, & admirare à noua Theologia nouam Physicæ rationem. Semel ergo concipi hominem cum commiscentur semina; & hanc appellant carnis conceptionem. Iterum vero, cum fœtus animatur, id est, materiæ iam in vtero præparatæ, infunditur anima rationalis. Ita olim Scholastici, à quibus ne recentiores quidem Papistæ recedunt.

XVIII. Secundo, Bellarminus distinguit tribus modis peccatum primi parentis communicari posteris. Primo, vt in ipso Adamo peccarint, in quo subsistebant. Videlicet, quomodo in præcedentibus Pighium & Salmeronem audiuimus definientes peccatum originis, illud ipsum Adami actuale. Secundo, vt in eisdem sit peccatum originis, secundum priorem illam quam diximus conceptionem, scilicet à mixtis seminibus ad animationem. Tertio, vt in eisdem peccatum sit post animationem. Primo igitur, non defuisse, qui etiam illo primo modo negarent Virginem obnoxiam peccato, etiamsi id Adamo esset, in quem sensum legas apud Clichthouæum in cap. 2. lib. 3. de Orthodoxa fide Damasceni, expertem fuisse omnino originalis culpæ in suæ subsistentiæ & conceptionis exordio. Tamen huc Bellarminus magis inclinat, vt primo & secundo modo concedat Virgini fuisse communem reliquorum hominum sortem. Sed in tertio contra. Nunquam enim personam illam actu existentem, peccatum habuisse, atque hoc solo differre à reliquis, qui per gratiam Dei, Christique passionis meritum à peccato originali fuere liberati, nimirum, quia hi post natiuitatem, vt plurimi, vel si ante natiuitatem, vt pauci, at saltem post animationem: Illa autem sola in instanti animationis.

XIX. Salmero paulo aliter, tot modis dici aliquem à peccato liberum, quot modis à morte, id est, tripliciter. Primo enim à morte liber est, qui suapte natura hoc habet, vt nullo modo mori possit, secundo, qui naturam habet ex Dei constitutione indissolubilem, tertio, qui etsi naturam habeat dissolubilem, tamen habet concessum, vt possit non mori. Primo, Deum, secundo, Angelos, tertio, Adamum in statu creationis fuisse immortalem. Sed in tertio modo, liberationem à peccato dupliciter considerat, vel per priuilegium, vel sine priuilegio. Sine priuilegio, liberari omnes, qui post contractum peccatum originale, ab eo per Dei gratiam liberantur. Quod ego tamen intelligere nequeo, sed illi viderint. At per priuilegium, si qua persona in mente Dei à lege communi eximatur, vt eum nolit Deus ea adstringi. Et hoc modo Virginem esse à peccato liberam.

CAP. III.

An Scripturæ doceat Virginem immunem ab omni peccato.

I. SIc igitur illi docent de Beata Virgine. Nunc disputant primo, ex Scriptura, secundo, ex Patribus, tertio, ex consensu Ecclesiæ, quarto, ex ratione. Sic enim Bellarminus argumenta distinxit, quem visum est sequi, potius quam eos qui disputant, primo, Deum potuisse Virginem eximere à peccato, secundo, decuisse, tertio, exemisse. Nam, prima quidem quæstio inepta est. Etenim, qui Deum sciunt primo creasse Adamum, tum autem formasse Christum absque vllo peccato, cur non concedant etiam potuisse Mariam? Sed supposita omnipotentia Dei, negant sequi ita factum, nisi prius probetur voluisse. Reliquæ duæ ad argumentorum capita, à Bellarmino enumerata, pertinent.

II. Sed protestatur Bellarminus nullum exspectandum Dei verbum expressum, imo ne vllam quidem Ecclesiæ definitionem certam. Magno iam causæ præiudicio. At Gregorius de Valentia paulo aliter, triplici ordine distinguit Scripturæ testimonia. Esse enim quædam, ex quibus, iuxta literalem sensum, possit probabilissime colligi: Esse rursus alia, ex quibus per allegoriam: Denique, alia, ex quibus per sensum accommodatitium, sic enim appellat. Admittamus partitionem, ne nihil prorsus videamur velle concedere Sophistico prurituí: Ita tamen, vt in singulis ne alios negligamus, si quæ habeant, quæ iste maluerit omissa. Ordiamur ergo à primo ordine.

III. Huc, opinor, ille locus pertinet ex Geneseos 3 apud Valentinum Gerardum, tractat. 1. part. 3. Vnde argumentum: Quæ mulier contriuit caput serpentis, ea expers fuit peccati: At virgo Maria est hæc mulier. Fuit ergo expers omnis peccati. Probat maiorem, quia conterere caput serpentis, sit proprie, eximi à peccato, neque vllo modo subiici potestati Diaboli. Probat minorem ex illo loco, *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius, ipsa conteret caput tuum, tu insidiaberis calcaneo illius.* Quæ de Maria dici, ita probat. Primo, quia inimicitiæ illæ peculiariter ad vnam referuntur mulierem, vt, neque fuerint, neque futuræ sint, inter eundem serpentem, & reliquas mulieres. Hoc ipsum tripliciter conficit. Tum, quia si eæ inimicitiæ pertinerent ad reliquas mulieres, non responderet pœna peccato serpentis, qui vnicam seduxerit Euam. Tum, quia non ita omnes mulieres inimicitias exercent cum serpente, vt semper vincant, nunquam vincantur. Tum denique, si semen mulieris est singulare, nempe Christus: Ergo & mulier singularis. Non est autem Eua: Ergo Maria. Secundo, probat locum intelligi de Maria, quia diserte, *Ipsa conteret.* Sic enim legi communiter, & vere, tum in Bibliis, tum apud plurimos Patres, quorum non pauci interpretentur Virginem Beatam.

IV. Respondeo, argumentum peccare vtraque antecedente. Et primo, in minore. Nam, quæ Scripturæ Verba sunt, ea non de muliere, sed de mulieris semine dici, ita volente Hebraica syntaxi, vt norunt quicunque Hebraice norunt, in quibus nullus est Valentinus Gerardus, qui mihi præsenti experimento compertus est in disputatione Tricastrensi, ne literas quidem eius linguæ didicisse: vt intolerabilis sit bipedis huius audacia, qui variis sui στηλιτεύτικου συγγράμματος locis tam secure hebraicatur, quam si esset Rabinorum primus. Ille viderit. Sed ego testes habeo magni nominis Interpretes. Primo, Septuaginta, αὐτός σου τηρήσει τὴν κεφαλήν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ τὴν πτέρναν. Paraphrasten Chaldæum, *Et inimicitiam ponam inter te, & mulierem,* ובין בנך ובין בנהא, *& inter filium tuum, & filium eius:* הוא *ipse obseruabit tibi id, quod ipse fecisti à principio: & tu obseruabis ei in finem.* Vel potius, *manebit illi alta mente repostum:* Nam, placet Dauid de Pomis, qui נמר exponit בלב נצר, *seruauit in corde,* Hieronymum, quæstionib. in Genesin, qui recensens versionem Græcã, in qua erat τηρήσει, *Melius habet in Hebræo,* inquit, *Ipse conteret caput tuum, & tu conteres eius calcaneum.* Qui tamen locus manifeste falsatus est in Glossa ordinaria, etiam editionis postremæ Lugdunensis. Pagninum, *Ipsum conteret tibi caput, & tu conteres ei calcaneum.* Neque aliter Munsterus, Leo Iudæ, Tremellius. Etiam Abbem Ezra יבכה בראש ורעה, *Semen eius percutiet te in capite.*

V. Sed & Veteres, quicunque non hauserunt ex Latinis riuulis. Irenæus lib. 3. cap. 38. *Inimicitiam posuit inter serpentem, & mulierem, & semen eius, obseruantes inuicem: illo quidem cui morderetur planta, & potente calcare caput inimici, altero vero mordente, & occidente, & interpediente ingressus hominis, quoadusque venit semen prædestinatum calcare caput eius, quod fuit partus Mariæ.* Nec aliter lib. 4. cap. 78. & quinti 21. Cyprianus lib. 2. contra Judæos cap. 9. *Ipse tuum obseruabit caput.* Leo Magnus, Sermon. 2. de Natiuitate Domini, *Statim, vt nos diabolica malignitas, veneno suæ mortificauit inuidiæ, prædestinata renouandis mortalibus, suæ pietatis remedia, inter ipsa mundi primordia præsignauit, denuncians serpenti futurum semen mulieris, quod noxiũ capitis elationem, sua virtute contereret.* Chrysologus, Sermon. 173. *Serpentis germen caput hominis petit, cui suum caput sententia principali sciebat addictum, dicente Deo, Ipse seruabit caput tuum: & tu illius obseruabis calcaneum.*

VI. Sed ita est tamen, legit Vulgata editio aliter. Et in eo vim facit Gerardus. At num recte? Imo non desunt Papistæ, qui eam lectionem iugulent. Franciscus Georgius Venetus, Problemat. 55. de Mundi fabricatione, *Quis contriuit caput serpentis, & cuius calcaneo insidiatus est serpens? Ex falsa traductione, qua habetur, ipsa conteret caput tuum, Latini communiter attribuunt hanc victoriam Reginæ cœlorum.* Steuchus in Recognitione, *Ipsum cõteret tibi caput. Non refertur itaque ad mulierem, sed ad eius semen, qua interpretatione, plerique decepti, malam expositionem inuexerunt in hunc locum.* Canus, locorum lib. 2. cap. 15. *Hieronymus legendum ait, Ipse conteret caput tuum, non ipsa. Quum enim apud Hebræos neutro genere ad semen referatur, interpres rem significatam perpendens, in masculino genere transtulit* ipse: *quod imperiti non intelligentes, vitiumque scriptoris existimantes, substituerunt* ipsa. Andradius Jesuita, Defensionis Tridentinæ lib. 4. *Ipsa conteret caput tuum. Quod, quamuis Deiparæ Virgini multi pie & religiose accommodent, tamen cum in vetustissimis quibusdam Latinis exemplaribus reperiatur* ipse, *& cum Hebræis id voluminibus conspiret, ita esse legendum non dubito.* Lindanus Panopliæ lib. 4. cap. 2. *Serpenti isti antiquo, Deus Optimus miserrimam nostram calamitatem miseratus, iam inde ab ipso, vsque, vt ita dixerim, nostri interitus ouo, comminabatur per mulieris semen, siue sobolem, caput olim contusum iri,* ישופך ראש הוא, *Ipse, inquiens, conteret tibi caput. Hanc autem Dei Opt. promißionem ad mulieris semen proprie pertinere. Moyses in dubiis Hebraicæ dialecti indiciis expreßit.* הוא *ipse, quod non nisi ad masculos, sicuti & verbum* ישופך *conteret, referri potest. Ipsum itaque mulieris semen, siue seductæ illius misellæ Euæ quispiam nepotulus dolosi serpentis caput tandem aliquando contereret, profligaret, atque in nihilum puluisculi modo redigeret.*

VII. At Veteres multi ita legere. Imo, inquam, Græci nulli. Nam quod Chrysostomus citatur, frustra est. Audi Pamelium in 2. librum Cypriani contra Judæos, *Chrysostomus quidem iuxta priorem interpretem legit, ipsa, sed Græcum illius contextum aliud legere annotauit Dn. Philippus Montanus, & præsertim in Commentariis, vbi quodam in locis Græce* αὐτὸς *legitur.* Soli ergo Latini. Imo in his nemo antiquissimus. Nam Marius Victor, intra quartum seculum fuit, reliqui posteriores. Sed quicunque legerunt, decepti fuerunt editione Latina, siue ex vitio ipsius versionis, vt Gregorius putabat, siue librariorum peccato, vt Canus maluit. Itaq; non potest in iis esse multum momenti.

VIII. Nam quod addunt, Hebraice esse ambiguum: quia הוא sublatis punctis legatur vtroque genere, cum masculino tum fœminino, id vero in Bellarmino forte an dissimulem, non prorsus imperito huius linguæ, in Gerardo exsecrer, qui tam temere de rebus sibi incognitis nugetur. Sed nihilominus & Bellarminus, & eius ὑπερασπιστής Gretserus contendunt sine punctis legi posse fœminino genere. Imo, inquam, sine punctis Hieronymus legit masculino genere, legit Chaldæus Paraphrastes, legerunt Septuaginta. Nam qui puncta dicunt esse apud Hebræos non antiqua, etiam recentiora dicunt Hieronymo. Tum autem nego legi posse fœminino genere, hoc loco: quia quæcunque adiiciuntur, sunt masculina: Non potest autem dari vllus locus in quo הוא legatur fœminino genere, & non sint circumstantiæ etiam fœminini.

IX. Superest Gerardi argumentum ab inimicitiis. Illæ, inquit, restringuntur ad vnam mulierem: adeo, vt neque sint, neque fuerint, neque futuræ sint cum reliquis. Imo negatur hoc tibi, nugator. Nihil enim obstat, quominus mulier sumatur vniuersaliter. Procopius, *Quod inquit, Inimicitias ponam, significat nobis perpetuum cum reptilibus esse bellum. At hoc bellum indicat hostile quoq; bellum, quod gerimus perpetuo cum Diabolo. Serpentem cum nostro conspectu se offert, exhorremus, & cauemus, alias nullam eius habentes rationem. Cæterum nullum tempus est, quo non omnis mali autorem culpemus diabolum.* Claudius Marius Victor in Genesin: *Humaniq; odium generis specialiter in te, ac genus omne tuum bello experiere potenti.* Eadem mens Pererio, *Hic per mulierem non sola intelligitur Eua, sed omne genus mulierum deinceps omnibus seculis futurum, sicut per serpentem, non ille vnus duntaxat, sed vniuersum genus serpentum intelligi debet.* In Genes. 3. quæst. 4. art. 52.

X. Atqui, inquit, magnus diuinæ iustitiæ æstimator Jesuita, non responderet pœna peccato? Quia nam vero, inquam? Quia vnam ille mulierem deceperit? Vnam ille, ô scelus. Ille vnam, qui in vna omnes? Vix potuit quicquam magis Jesuiticum. Et tamen, si vnam damnus deceptam, quam quæso? An Mariam? At hæc vobis, si credimus, imo tibi, Gerarde, si credimus, nõ est à serpente decepta: neque per se, quæ nondum extaret: neque in Eua, à qua nõ contraxit peccatum originale. Quæ ergo illi causa odij in serpentem? Nam si propter alienam iniuriam, vbi illa futura est tam exacta iustitiæ æstimatio? Aut quis putet Euæ nõ fuisse exosum? Ergo non ab vna, sed à duabus saltẽ. Etsi Mariæ licuit odisse ob alienam iniuriã, cur non & reliquis mulieri-

bus?

lus? Imo cur non & vniuerso generi humano? Et quidem ob iniuriam, non Euæ peculiarem, sed in omnes ex æquo redundantem?

XI. At rursus. Non omnes mulieres semper vincunt: plurimæ etiam vincuntur. Est ita sane. Quid tum autem? At ne iis quidem promissum vt vincant, sed semini. Deinde est-ne eorum qui victi sunt in victores odium nullum?

XII. Denique. Semen illud est vnicum, inquit, ergo & mulier. Inepta consequentia. Ego contra, etsi semen est vnicum; illud à quo contritum est caput serpentis, tamen odium serpentis commune est omnibus mulieribus, imo vniuerso generi humano. Taceo, non concedi à Gordono Iesuita, semen esse vnicum numero. Qua de re alias dictum.

XIII. Atque hactenus de Minore. Quia tamen Latini Patres, vt dixi, corrupta illa Latinæ editionis lectione delusi, hunc locum interpretati sunt de Maria, nunc etiam Maiorem nego. Nec sane verum, doctorum ex mente caput serpentis conterere, esse proprie nullo modo habere peccatum, siue caput serpentis conterere, esse proprie nullo modo habere peccatum, siue caput serpentis conterere, esse proprie nullo modo habere peccatum, siue

Grata Deo passiue, Sarcerius: *Cui Deus faueat*, Lossius: *Accepta* Castalio: *In gratiam à Deo recepta*, Hemingius.

XXVIII. Verum nihil mirum, si non omnibus vnum idemque verbum arriserit. Ita enim amat fieri: quum linguæ Græcæ copiam & ἐνέργειαν Latina æquare nequeat, vt hoc loco. Nullum est enim Latinis vnum vocabulum quod respondeat Græco χαριτόω, à quo suum Angelus deriuauit. Ac ne à Papistis quidem hoc peccatum alienum est, si est peccatum. Certe Stella probat Gratiosam: *Interpres*, inquit, *qui hic vertit*, *Aue gratiosa*, *recte transtulit*. Salmero Tom. 3. tractat. 5. Gratificatam, & Jansenius. Sed & Caietanus, *Hoc enim*, inquit, *passiue acceptum significat dictio Græca*. Et vero in tanta varietate, nemini quisquam legem præscripsit; Itaque potest quisque pro iudicio suo seligere.

XXIX. Et nos quidem gratiosam, siue Buceri, siue Erasmi potius, non admodum probare iam, opinor, Beza indicauerat. Ac sane Gratiosus apud Latinos is dici solet, qui suis meritis plurimum potest apud aliquem, puta populum, aut regem. Quod hic certe locum habere nequit. Ipso Jansenio attestante, *Ea dictio*, Gratiosa, inquit, *Græcæ vocis significationem non adæquat, non enim Angelus eam simpliciter salutat gratiosam (hoc est acceptam, placentem, & gratam) sed effectam gratiosam, vt donum Dei significetur, quo facta est gratiosa, non enim ex seipsa erat gratiosa, sed ex diuinæ benignitatis dono*. Sed hoc excepto nomine, reliquorum nullum est, quod non longe præstet illi quod est in vulgata editione, siue proprietatem vocabuli attendas, siue ἐνέργειαν, quam vtramque si assequatur interpres, præstitit quod sui est officij. Quanquam Buceri mens non est aliena à vero, cum exponat, *nacta es gratiam apud Dominum*.

XXX. Enimuero, quid illud est, Angelum exquisiuisse verba, quibus ornaret Virginem, cuius non possint merita vlla oratione æquari? An quia vocabulum κεχαριτωμένη, nulli præterea conueniat? Atqui, apud Paulum tribuitur omnibus fidelibus, primo ad Ephesios, *Ad laudem gloriæ suæ gratiæ*, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ, *qua gratificauit nos* (ita Vetus Interpres) *in dilecto*. Quod si vocabulum est commune, quo artificio excudent ex eo beneficium aliquod ita peculiare, vt nulli prorsus alteri competat?

XXXI. Rursus, quid est quæso, nos de Virgine nihil magnum, nihil singulare dicere? Audiat contra Didacum Stellam, qui, vt dixi, gratiosam maunlt, *Et hic sensus, qui germanus, & genuinus est literæ, nihil à Virginis honore detrahit, imo ipsius honor maxime hac explicatione augetur, quia dicere illam esse gratia plenam, si solum de gratia gratum faciẽte intelligamus, etiam de quolibet iusto dici potest, vel de infantulo solum octo diebus nato, qui iam Baptismum suscepit. At quod dicat Angelus, magnum fauorem illam obtinuisse erga Deum, maximum quiddam est*. Et vero, qui vim exprimit verbi Græci, non negandus est id dicere, quod dixit Angelus. Itaque vel Angelus nihil eximium de Virgine dixerit, vel ij interpretes nihil detraxerint de Virginis priuilegiis.

XXXII. Sed audiamus Stapletonum vim verbi Græci rimantem. Id, inquit, proprie & vere significat Gratia plenam. Ratio, quia χαριτόω significat, non solum *gratifico*, sed etiam *impleo*, vt notauit ex Lexicis Edouardus Læus: quanquam Lexica Basiliensia, & Geneuensia, sequantur Erasmi corruptelam. Sed & Chrysostomus ita docet, homil. 1. ad Ephesios, οὐκ ἀπὸ ἐχαρίσατο, ἀλλ' ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς. *Quemadmodum enim si quis scabiosum quendam, peste, morbo, senio, paupertate pariter, ac fame corruptum nactus, formosum mox adolescentem reddat, qui quosuis venustate superet, vehementem splendorem ex genis emittat, ipsaque fulgura oculorum repercussionibus obscuret, quem deinde & in ipsum ætatis florem constituat, atque insuper, & purpura, & omnigeno mundo vestiat, atque diademate exornet, non aliter animam nostram Deus elaboratam, & pulcram, & desiderabilem ac dilectam reddidit, nec solum peccatis liberauit, sed & dilectos amicos effecit. Nam & Angeli, & Archangeli, & omnes Sancti ad huiusmodi animam introspicere desiderant. Ita videlicet nos fecit & gratiosissimos, & sibi ipsi desiderabiles*. Tertio, Theophylactus, κεχαριτωμένην interpretatur per illud quod Angelus subdit, *Inuenisti gratiam apud Deum*, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κεχαριτῶσθαι, τὸ εὑρεῖν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ τοῦτ' ἐστιν ἀρέσκειν Θεῷ.

XXXIII. Sed Stapletonus infeliciter disputat. Illud de Lexicis falsum, quicquid tandem obseruauerit ille nescio quis Læus, nimis λαιός. Et forte non alia causa, quam hac ipsa controuersia. Nam Lexicon editum Antuerpiæ, procurante Aria Montano in Apparatu Bibliorum, χαριτόω *gratiosum facio, gratum, siue charum reddo*. Imo Jansenius cap. 3. Harmoniæ, *Quod nos habemus gratia plena, Græce est κεχαριτωμένη, participium passiuum, à verbo χαριτόω quod est gratifico, vel gratum facio, proinde ad verbum sonat gratificata, hoc est, quam Deus singulari & gratuito suo fauore sibi gratam fecit & gratam habet*. Et vero, quid opus testibus, quum res ipsa per se clamet? Aut quis Paulum, quum ad Ephes. dixit, Deum nos χαριτῶσαι, possit inflectere in eam sententiam? Nisi forte, qui tam pertinaciter contendunt pro Virginis prærogatiua, concedant, omnes fideles cum ea plenos gratia.

XXXIV. Nec Chrysostomus aliter: Non enim is de Virgine peculiariter, sed de omni anima fideli sermonem instituit, amplificans eloquentissime, a similibus effectis, gratiam qua Deus eam donat. Itaque non hæret significationi Grammaticæ: nam illa potius causam significat eorum effectuum. At nos in Grammaticis sumus, neque culpamus, qui Mariam dicunt gratia plenam, sed qui vertunt ita vocabulum Lucæ: quorum vitium hoc magnum est, quod præterita causa, quam præcipue indicatam Spiritus voluit, effectum solum exprimant, vnde male sanis ansa data est, alias & falsas causas assignandi, quum nos Scriptura hoc ipso vocabulo veram docuerit, nempe gratiam illam eandem, qua quoslibet fideles acceptat, & gratos habet. Quod peccatum tolerem fortasse in declamatore quodam: sed in interprete Scripturæ, in qua nulli apices mysterio vacant, nemo sanus probet.

XXXV. Theophylactus optime, τὸ κεχαριτῶσθαι interpretatur εὑρίσκειν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Itaque, omnino censendum illud, ex huius phraseos sensu, quæ multis locis reperitur. Geneseos 6. 18. 19. Exod. 33. & alibi, quum de Deo sermo est. Sed & cum de hominibus, Geneseos 30. 32. 33. Ruth. 2. priorisReg. 1. & 16. Esther 2. & alias. Iis autem omnibus locis *Gratia*, Hebraice est חן. Itaque, quod bona pace dictum sit viri magni, non videtur mihi τὸ κεχαριτωμένη Græce, esse ברכה, sed potius מחננה, ab eo themate, vnde est חן χάρις, *gratia*, vt vere sit, quod ait Salmero tom. 3. tract. 5. illa quam gratuita sua bonitate Deus, gratam, & charam, & acceptam habuit. Nam רצון non inuenias exprimi per χάριν nisi tribus tantum locis, Prouerb. 10. 11. 12. tam infeliciter tamen, vt non sint inuenti, qui imitarentur, excepto tertio loco, vbi Latina editio habet *gratiam*, nulla tamen necessitate. Significat autem Hebræis חן, non quomodo tandem Latinis accidit μετωνυμικῶς, dona illa gratuita, quæ inhærent alicui, quæque vsitatius Græcis, χάρισμα. sed potius bonitatem, & misericordiam quæ in eo est, à quo sunt illa dona.

XXXVI. Atque hactenus de Vocabulo. Nunc ad argumentum facilis responsio. Nam, maior est falsa. Si enim quicunque est κεχαριτωμένος, idem est absque peccato: Ergo omnes fideles sunt absque peccato. Nam, si vere Paulus dixit Deum χαριτῶσαι fideles: Ergo nos vere dicimus fideles κεχαριτῶσθαι, id est, εἶναι κεχαριτωμένους: At omnes fideles esse absque peccato, abhorret a vero. Contra potius, si κεχαριτωμένοι: Ergo non sine peccato: Chrysostomo ipso autore, quem citat Stapletonus: ἐκ μόνον ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξε, ἀλλὰ καὶ ἐπεράστους ἐποίησε, *Non tantum à peccatis liberauit, sed etiam amabiles effecit*. Vtrumque igitur ἐν τοῖς κεχαριτωμένοις, & absolutio a peccatis, & conciliata amabilitas. Quod idem exaggerat mira collatione scabiosi, morbidi, seneccionis, qua ostendit non a medioori quodam statu, ad aliquantulo meliorem, sed ab extremo ad extremum transisse, vt ille maxime dicatur κεχαριτωμένος, cuius deploratissima fuerit in peccatis conditio. Vt appareat ne micam quidem salis in illis esse, qui κεχαριτωμένην non admittunt, nisi peccato nunquam mancipatam.

XXXVII. Pulcre Theophylactus, Ἀλλὰ τοῦτο μὲν κοινὸν πολλοὶ γὰρ καὶ ἄλλοι εὗρον χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. τὸ δὲ ἐπιφερόμενον οὐκ ἔτι. *Veruntamen, hoc quidem commune est: nam, multæ aliæ gratiam inuenerunt apud Deum* (dixit autem id esse τὸ κεχαριτῶσθαι) *Quod autem sequitur, non ita*: nempe illud de conceptu Verbi. Et sane Latinus Interpres Actorum 6. Stephanum vocat *plenum gratia*, non exacte quidem ad verba Græca, nec emendante tamen Sixto V. ne Salmerone quidem castigante.

VXXXVIII. Præterea, *Plenam gratia* Veteres sunt interpretati, non de immunitate a peccato, sed de Incarnatione Verbi. Gregorius Neocæsariensis, orat. 1. in Annunciationem, Πρεπόντως τοίνυν ὁ Ἄγγελος παρθένῳ προσφωνεῖ τὸ χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, προσεσήμαινεν. ἐπειδὴ μετ' αὐτῆς ὅλος ὁ θησαυρὸς τῆς χάριτος ἐναπέκειτο. ἐκ πασῶν γὰρ γενεῶν αὕτη μόνη παρθένος ἁγία σώματι καὶ πνεύματι γέγονεν, καὶ μόνη φέρει τὸν τὰ πάντα τῷ ῥήματι φέροντα. *Conuenienter Angelus Virgini, primæ omnium, illud, Aue gratis dilecta, Dominus tecum, intimauit, quandoquidem cum ea esset vniuersus gratiæ thesaurus, etenim ex omnibus generationibus sola fuit Virgo sancta corpore, ac spiritu, solaq; gestauit eum, qui Verbo omnia portat*. Idem orat. 2. Χαῖρε κεχαριτωμένη ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ συλλήψει, καὶ ἐπὶ τῇ ἐνδόξῳ κυήσει, *Aue gratis dilecta, propter sanctam conceptionem, & gloriosum partum*. Ambrosius lib. 2. in Lucam, de Salutatione Mariæ, *Bene sola gratia plena dicitur, quæ sola gratiam quam nulla alia meruerat, consequuta est, vt gratiæ repleretur autore*. Hyeronymus, in Expositione Psal. 44. ad Principiam, *Sancta Maria, quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter, plena gratia salutatur*. August. Enchiridij cap. 36. *Hæc quidem gratia plena, & inuenisse gratiam apud Deum dicitur, vt Domini sui, imo Domini omnium mater esset*. Et idipsum velle videtur Durandus in Rationali cap. 7. lib. 7. *Quando eam Angelus salutauit, de Spiritu S. concepit facta gratia plena*.

XXXIX. At Christus, inquit Salmero, hanc gratiam meruit, vt esset aliquis absque peccato originali, & meruit, vt dispensaret in aliquem, & in neminem debuit, potius quam in matrem. Ridiculi lusus, & γραώδη ἐνύπνια. Promeruit eam gratiam Christus: Vnde sumptum Vbi lectum? Nam si est à sola Jesuitica meditationum Camera, quis non explodat? Nisi forte ij non explodant, quibus cordi nihil nisi præter cæcam obedientiam. At Catholici Christum sciunt venisse, vt peccatores redimeret, non vero, vt qui ab Adamo nascerentur ordine naturæ, non essent peccatores. Annon enim disertum *Conclusit omnes in contumacia, vt omnium miserreetur*, ad Roman. 11.

XL. Quintum locum notauit Salmero ex Virginis Cantico, *Quia fecit mihi magna*, siue magnalia, *qui potens est*. At quæ ista essent magna, siue magnalia, si essent communia cum aliis? Quasi argueret: Cui mulieri fiunt magnalia ab eo qui potens est, ea est expers peccati.

XLI. Sed hoc axioma falsum est. Nam τὰ μεγαλεῖα dicuntur quæcunq; mira sunt, & effecta diuinæ potentiæ supra ordinem naturæ: vnde Lucas Act. 2. testatur Apostolos loquutos esse linguis τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ. Et Procopius hæc ipsa Mariæ verba exponens, *Fecit in me magna, & supernaturalia miracula, qui ad huiusmodi facienda potens est*. Fuit autem vere supra ordinem, & vere τῶν μεγαλείων τὸ μέγιστον, quod datum ei fuerit concipere Verbum, & quidem Virgini, vt ei hoc vnum satis fuerit ad erumpendum in eam exclamationem. Nec aliter Veteres. Gregorius Neocæsariensis orat. 2. in Annunciationem, ὅτι ἐποίησέν μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς, καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ θεοτόκον γὰρ ποιήσας με, πάλιν παρθένον διεφύλαξε· καὶ διὰ τῆς ἐμῆς γαστρὸς πασῶν γενεῶν εἰς ἁγιασμὸν ἀνακεφαλαιοῦται τὸ πλήρωμα. *Quia fecit mihi magna potens, & sanctũ nomen eius. Dei enim matrem efficiens me, Virginem tamen conseruauit, & per meum vterum omnium generationum instaurat plenitudinem*. Imo Maldonatus, *Ita solent Septuaginta Interpretes miracula vocare ex Hebræorum imitatione. Magnum vero miraculũ erat, vt, sine viro, Deum hominẽq; Virgo conciperet*.

XLII. Iam, quod obiicit Salmero, quæ sunt communia cum aliis, non esse magnalia, primo quorsum? Nam si in conceptu Verbi subsistimus, estne is communis cum aliis, an Virgini proprius? Deinde, falsum. Cur enim cessent esse μεγαλεῖα, cum non cessent esse maxima, quæ Deus gratificatur fidelibus? Petrus primo secundæ, τὰ μέγιστα ἡμῖν καὶ τίμια ἐπαγγέλματα δεδώρηται, *Maxima nobis ac pretiosa promissa donata sunt*. Tum autem, quæ μεγαλεῖα loquebantur Apostoli accepto spiritu, ea nullius vnius peculiaria erant, sed omnibus fidelibus communia.

CAP. VI.

De Locis Allegoricis.

I. Atque hactenus primus ordo locorum. Alterum constituit Gregorius de Valentia, eorum ex quibus probatur eadem Virginis prærogatiua, iuxta sensum allegoricum, ob similitudinem figuræ, & rei repræsentatæ, ac simul etiam per argumentum à minori ad maius.

II. Con-

II. Congerunt ergo aliquot figuras Virginis in Veteri Testamento, quas ego singulas post videro. Nunc obseruari iubeo. Primum non esse æquum, vt sibi quisquã figuras fingat pro arbitrio in mysteriis religiosis, sed accipiat ab ipsa Scriptura. Alioquin quid obstet, quominus ex quolibet fiat quidlibet? Nam & nos poterimus nonnullas comminisci nostro commodo, & quandoquidem Dauid proponatur figura Christi, inferre etiam matrem Dauidis fuisse Mariæ figuram. Deinde, quæcunque in Scripturis ipsis proponuntur figuræ, considerandæ sunt κατά τι, non vero ἁπλῶς. Nam si Dauid fuit Christi typus; & non tamen, quatenus fuit peccato obnoxius. Itaque non possunt à figuris erui quælibet consequentiæ.

III. His positis accedo ad figuras. Primam vrgent Bellarminus, Gregorius, Valentinus. Argumentum esto in hunc modum: Si terra, ex qua Adam formatus est, non fuit maledicta: Ergo neque Maria, ex qua Christus, fuit obnoxia peccato. Probatur consequentia: Primo, quia primus homo fuit forma futuri, ex quinto ad Romanos, & decimo quinto prioris ad Corinthios. Probatur consequentia. Quia, quandoquidem Adam non est natus ex concubitu maris & fœminæ, sicut & Christus; ergo hunc decuit ex terra similiter non maledicta, id est, ex matre Virgine, omnis maledictionis, propptereaque etiam peccati experte, formari. Et confirmatur autoritate S. Andreæ Apostoli, cuius hæc verba referuntur à Presbyteris Achaiæ in passione eius, *Sicut de terra immaculata factus fuerat homo primus, ita necesse erat, vt de immaculata Virgine Christus nasceretur.*

IV. Respondeo, concesso antecedente, negari consequentiam. Quia Christi typus Adam fuit, non ἁπλῶς, quasi in omnibus, & per omnia, sed κατά τι, & certis tantum circumstantiis. Chrysostomus, πῶς τύπος, φησίν; ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνος τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοιγε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ τοῦ ξύλου, γέγονεν αἴτιος θανάτου τοῦ διὰ τὴν βρῶσιν εἰσαχθέντος, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἐξ αὐτοῦ γέγονε πρόξενος δικαιοσύνης, ἣν διὰ τοῦ σταυροῦ πᾶσιν ἡμῖν ἐχαρίσατο, *Quomodo typum dixit? Quoniam, quemadmodum omnibus suis posteris, etiamsi de ligno non comedissent, autor mortis exstitit, eius quæ ob cibum illum inducta est: sic & Christus suis conciliator est iustitiæ, quam omnibus nobis per crucem largitus est.* Oecumenius, τύπος δὲ δηλονότι ἐξ ἐναντίου. ὡς γὰρ ἐκεῖνος αἴτιος ἀνθρώποις θανάτου, οὕτως ὁ Χριστὸς αἴτιος ἀνθρώποις ἀναστάσεως, *Typus videlicet à contrario. Sicut enim ille causa mortis hominibus, sic Christus causa resurrectionis hominibus.* Theodoretus prolixius, *Adam autem appellauit Christi typum (ipsum enim vocat futurum) hac de causa, quod sicut ille, qui primus peccauit, mortis decreto subiectus est, & totum genus primum parentem secutum est: ita etiam Dominus Christus qui summam iustitiam adimplesset, mortis potentiam dissoluit, & qui primus ex mortuis resurrexit, omnem naturam hominum ad vitam reducet.*

V. Et vero absque testibus, facile hoc idem patet ex Verbis Pauli. Hanc igitur cum habeamus tam manifestam, tam certam typi rationem, cur sibi homunculi permittunt obscuriores vestigare? Cur sibi Sophistæ licere autumant incertiores proferre? Videant, si sapiunt, quantis absurditatibus fenestram aperiant. Nam erit qui similiter dicat: Aaron fuit figura Christi, Ergo Christum decuit nasci ex Concubitu. Dauid fuit figura: Ergo Christum decuit nasci peccatorem, saltem ex matre peccatrice.

VI. Sed in altero loco ex 1. ad Corinthios maior est audacia Sophistarum, *Factus est prior Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in Spiritum viuificantem.* In præcedente loco fuit non leuis peruersitas, sed hoc tamen fuco tecta, quod Christi diceretur figura fuisse Adam. Quod quanquam ex circumstantiis facile restringitur, tamen ita sæpe fit, vt astutiores imprudentioribus imponant luxatis locis. At hic nihil opus vllis circumstantiis. Nam ea ipsa Pauli verba manifesta sunt, quæ non dicant Christum Adamo similem, sed potius disparem, quod illi tantum anima viuens, huic vero Spiritus viuificans. Quis ergo sperasset vnquam futuros, qui ea imparitate, quandam in aliis rebus paritatem elicerent? Quasi quis diceret: Sol est thesaurus lucis temporalis, at Christus lucis æternæ, ergo sicut Solem, ita & Christum oportet esse orbicularis figuræ. Scilicet ex Japonicis Scholis, in Europam nostram deuecta est à Jesuitis nouum Dialectices monstrum.

VII. Secundo: quorsum illud, Adam non ex maris & fœminæ concubitu? Imo, inquam, prorsus neque ex mare neque ex fœmina: At non similiter Christus, sed ex fœmina. Ad Galat. 4. *misit Deus Filium suum, factum ex muliere.* Imo potius contrario ordine; Christus ex muliere, mulier ex Adamo. Sed enim, quid habet Bellarminus, quod respondeat, quum dixero, factum esse Adamum ex terra non maledicta, non quia non sit natus ex concubitu, sed omnino, quia non natus, id est, non factus ex muliere?

VIII. Tertio, vt demus, nasci debuisse Christum ex Virgine non maledicta, tamen nego inde sequi, hanc omnimodam exceptionem peccati. Quia non sit omnis peccator maledictus. Matthæi vigesimo quinto, *Venite, benedicti Patris mei.* Esaiæ sexagesimo quinto, *Semen benedictorum Domini.* Ac sane maledictio non peccatum est, est enim a Deo, sed pœna peccati, & quidem tantum pœna peccati. Itaque is non maledictus, cuius peccata Deus vltus non fuerit. Non vlciscitur autem peccata fidelium. Itaque recte Virgo dici potest nunquam maledicta, etiamsi non fuerit omnino expers peccati. Et vero ita cogitur Bellarminus ipse interpretari, vtpote qui concedat non fuisse Virginem omnino expertem peccati, sed tantum à secunda sua generatione. Quod si est, tum vero excidit suo argumento. Nam terra illa, vnde formatus Adam, nullo modo experta erat maledictionem Dei.

IX. Secunda figura: Si Eua figura est beatæ Virginis, ergo Virgo fuit expers omnis peccati. Probatur antecedens ex Epiphanio hæresi 78. & aliis multis. Probatur consequentia. Quia constat Euam sine peccato fuisse, quum primum formata est. Decebat igitur matrem omnium viuentium vita spirituali, sine peccato concipi; quum mater omnium viuentium vita animali, sine peccato condita fuerit.

X. Respondeo. Primo, negari antecedens. Quia nunquam Scriptura proponit Euam figuram Mariæ. εἰ δέ τι μὴ γέγραπται, μὴ πολυπραγμονῶμεν. Quis enim audeat, Scriptura tacente, loqui? Aut quis nescit non esse cuiuslibet figuras comminisci? Ne Epiphanij, quantus quantus fuerit. Quanquã quis nescit solere Patres sæpissime exspatiari in comparationes vndecunque quæsitas, ac crebro curiosius quam solidius? Nec vero Mariam audito à quoquam Apostolorum appellatam matrem viuentium vita spirituali, quemadmodum scio Euam dictam matrem viuentium vita animali. Et sane, τὸ διὰ μέσου πολύ. Nam ab Eua vere vita animalis est in omnes posteros propagata, at non ita à Maria spiritualis, sed ab eius filio.

XI. Probare tamen conatur antecedens Valentinus. Primo, Si Ester, Judith, Susanna, suis fortibus factis S. Virginem figurarunt, Veterum Patrum iudicio, quibus cognitum erat Vetus Testamentum nihil fuisse nisi vmbram figuramque Noui: Ergo & Eua. Secundo: Si est inter Euam & Mariam magna analogia: Ergo illa huius est figura. Probatur antecedens, quia Eua vocata est mater viuentium, & Maria, à Patribus eodem insignitur nomine. Et Deus dixit se positurum inimicitias inter serpentem & semen mulieris, id est, Mariæ. Denique, si Adam fuit typus secundi: Ergo & Eua Mariæ.

XII. Respondeo ad primum, negari antecedens: nam primo, nullo iure Patres possunt figuras pro arbitrio instituere. Secundo, Patres nullos citat Jesuita. Tertio, falsum est nihil fuisse Vetus Testamentum, nisi vmbram & figuram Noui. Non enim ita Scriptura, non ita Patres. Dixit quidem Paulus ad Hebræos 10. Legem obtinuisse vmbram futurorum bonorum, sed id longissime abit à Valentino, primo enim aliud est, nihil esse nisi vmbram, aliud obtinere vmbram. Secundo, vmbra erat futurorum bonorum, id est, interprete Salmerone, cœlestium, & æternorum, quæ in patria sunt, non vero historiarum, quæ in hac vita accidunt. Tum autem bonorum, non peculiarium huic illive, sed communium omnibus fidelibus. Denique lex, nimirum ceremonialis, cuius pars erant sacrificia, & quæcunque ad sanctificationem pertinebant: At non omnes partes historiæ, quæ Ecclesiæ sub Veteri Testamento statum describit.

XIII. Ad secundum, negatur consequentia. Non enim quicquid similitudinem quandam habet cum alio, est eius typus, siue figura: quo sensu, nunc iis vtimur vocibus. Confirmationis ratio prima nihil concludit: nam Patres, si qui vocarunt Mariam matrem viuentium, sibi ipsis nimium indulsere. Et Ephiphanius (qui forte solus) ita explicat, vt similitudinem manifeste corrumpat: Mariam esse matrem viuentium, quia vitam pepererit, quod certe nihil ad Euam; quæ viuentes tantum peperit, & non vitam, vt manifesta iam sit disparitas: Maria enim vitam peperit, non viuentes: Eua viuentes, non vitam. Altera ratio etiam futilior. Quia, vt prius disputatum, mulier illa non est Maria, sed genus muliebre, itaque Eua dicenda esset figura cuiuslibet mulieris. In tertia, negatur consequentia, vt prius.

XIV. Merito negabatur ergo Antecedens, Nunc iterum negatur Consequentia Nam, vt alias, non dicitur de figurato, quicquid est in figura. Atque adeo, cur non id ipsum de Maria concludunt, quod in Eua coguntur agnoscere. Nam Euæ prima initia prorsus peccato caruisse, certum. At de Maria ne Bellarminus quidem asserit, imo concedit primam conceptionem fuisse similem reliquis ab Adamo. Præterea, tota huius conclusionis vis inde pendet, quod Eua fuerit mater viuentium. At Epiphanius diserte notat, sic appellatam, post peccatum. Ἐκείνη μὲν γὰρ μήτηρ ζώντων κέκληται, καὶ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, μετὰ παράβασιν: *Illa quidem,* sic enim legendum ἐκείνη, non ἐκεῖ, *vocatur mater viuentium, etiam postquam audiit, Terra es, & in terram redibis, post transgressionem,* Quod ipsum habuit ex serie contextus Mosaici. Quod si peccatum non obstitit, quominus Eua diceretur mater viuentium: quanquam Ena mortis esset causa, quid obstabit, quominus Maria pepererit vitam, propter quam appellari possit (si possit) mater viuentium, & tamen concepta sit in peccato?

XV. Nam quod Valentinus vrget, ita nominatam Euam ante peccatum, hoc argumento, quod alioquin caritura fuisset proprio nomine, ridiculum est. Primo, quid attinet rationes quærere, cum constet de facto? Ante peccatum vocata est à viro *Ischa* virago: post acceptam maledictionem Eua. Id diserte notat Moses. Secundo, falsum est, non habuisse proprium nomen. Nam potuit ei tam proprium esse Ischa, quam viro Adam, quia vt hic primus homo, ita illa prima mulier, siue virago. Maxime, cum nomina propria distinguant indiuidua eiusdem speciei. At ante peccatum, ea duo sola erant indiuidua, itaque satis superque erat distinctionis in Adam, & Eua nominibus.

XVI. Præter has Adami, & Euæ figuras; addit alias Gregorius de Valentia, omissas à reliquis: Paradisum, autore Petro Damiano, de quo fons ascendebat irrigans vniuersam superficiem terræ: nihil autem habuerit in se plantatum noxium, aut lethiferum. Item, Arcam Testamenti, ad asseruandum Manna: factum ex lignis Sethim incomputribilibus. Rursus, Thronum Solomonis, ex ebore mundissimo, & candidissimo. Denique virgam Jesse, Esaiæ vndecimo, de cuius radice, id est, visceribus, verus flos & salutaris ascendit.

XVII. Sed in his omnibus commune peccatum est, audacia in fingendis figuris, quam quis non ridebit sanus? Sed & singulis propria. Nam, quomodo Paradisus, Maria, cum in Paradiso, intra Paradisum, inquam, Adam & Eua, & arbores, & animalia quæcunque, fuerint constituta? An etiam in Maria similiter? Rursus Paradisus, in quo deliciis Adam fruebatur, an & in Maria homines salutem adepti? Et mille alia. Quid? quod fons ille, non fons, vt male est in Editione Latina, sed vapor? nec è Paradiso, sed è terra? Sic enim diserte Moses, & quidem nulla dum facta Paradisi mentione.

XVIII. Thronum vero Solomonis, quid attinebat nominare? Christus verus Solomon. Agnosco. Sedebat in throno Solomon. Esto. Sed Christum in Maria sedere quis dixit? Non sane Scriptura. Et quæ ratio? Nam, vel conceptum supponis, vel fidem. Si conceptum, quid hic habet simile accidentariæ sessioni? Si fidem: at quæcunque est per hanc coniunctio cum Christo, inhabitatio potius dicitur, quam insessio. Ebur, mundissimum, & candidissimum, fateor. Sed non per gratiam, & ab ipso suo primordio. Non sic Maria.

XIX. Arca Fœderis; primo habuit manna per accidens, proprium enim signaculum Fœderis. Itaq;, non ex imputribilibus lignis propter manna. At vobis Maria immaculata propter Christũ. Deinde Imputribile, melius morti opponatur, quam peccato. At mortem sensit Maria. Rursus imputribilia ligna per naturam: at non Maria sic immaculata, alioquin etiam in prima conceptione, quo vsq; nondum progressa est Sophistarum audacia.

XX. Radicem Jesse aliqui interpretantur ipsum Christum, eundem etiam florem. Cyrillus, *Virgam,* inquit, *nominauit Christum ex radice Iesse iuxta carnem: & præterea etiam florem, & per virgam eum regiam dignitatem habere, oblique subindicare videtur.* Et post, *Flos vero rursum, quoniam hominis natura in illa ad incorruptionem, & ad vitam, & ad nouitatem conuersationis*

Euan-

Euangelicæ floruit. Olympiodorus in Canticum cap.12. *Virga Aaron, quam germinasse credimus, nuces protulit, gerens signum Saluatoris Domini Iesu Christi, qui virga fuit, egressus è radice Iesse.* Similiter Iudæi, teste Hieronymo. Hoc si est, nullus typus Mariæ. Fateor tamen Hieronymum, Augustinum, alios virgam intelligere Mariam, ex eaque florem Christum. Sed quid ad peccatum? Oportuit, inquit, rectam esse. Quasi, inquam, nulla sit virga nisi recta. Quasi non recta, etiam, quæ rectificata, id est, sanctificata.

Cap. V.

De Locis accommodatis.

I. Tertius ordo superest locorum, qui non temere, inquit Iesuita, ab Ecclesia, ipsa, vel à Sanctis Patribus ad B. Virginem accommodatur. Spiritualiter. Non satis commode tamen, apte, & decenter, nisi intelligamus fuisse semper purissimam, & per gratiam singularissimam: Hic primas tenet Canticum Canticorum, cuius hæc verba, *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Tota pulcra es, amica mea, & macula non est in te. Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.*

II. Sed hic attendo consensum disputantium. Gregorius accommodari locum dixit Virgini. Delrio, *Ratum mihi*, inquit, *non debere sic de Ecclesia intelligi, vt vel B. Virginem Mariam, vel quamlibet iusti animam excludamus, nec sic rursus de B. Virgine, vel quauis anima iusti, vt non id præcipue de Ecclesia vniuersa dictum putemus.* Bellarminus: Tametsi, inquit, de Vniuersa Ecclesia, qualis præsertim est in cœlis, intelligi possit: tamen B. Virgini quoque conuenire, negari non debet, quum multi Sanctorum ita exposuerint. At Gerardus: Cuicunque mulieri proprie & liberaliter dicitur, Tota pulcra es, ea omnino expers fuit peccati. Vbi attende audaciæ gradus. Gregorius dixit *accommodari*: debili & fracto vocabulo, certe timido, & significante, non esse hæc per se dicta de Virgine. Delrio, de Maria quidem, & qualibet anima iusti, sed præcipue de Ecclesia. Bellarminus vero, posse de aliis intelligi, quasi diceret, communicari quidem aliis, sed præcipuum ius esse Virginis. Tandem Valentinus, literaliter de Virgine dici. Adeo verum, non ibi exempla consistere, vnde cœperunt, sed quamlibet in tenuem recepta tramitem, latissime euagandi sibi viam facere, & vbi semel recto deerratum est, in præceps peruenire.

III. Sed vim argumenti audiamus à Valentino: Cuicunque mulieri proprie & literaliter dicitur, *Tota pulcra es, amica mea, & macula non est in te*: hæc omnino expers fuit peccati. At ea verba dicuntur Virgini Mariæ. Ergo hæc expers omnino fuit peccati. Probat maiorem. Nam ea verba sumenda sunt ad literam, tantumque valent quantum sonant: at peccati, quantumuis exigui, ea vis est, vt animam deformet. Probat minorem, quia totum Canticum de Maria Virgine sunt interpretati, Rupertus, Alanus de Insulis, Hailgrinus, Dionysius Carthusianus, Picus, Delrio.

IV. Respondeo, posse illud intelligi proprie, & literaliter, gemina notione dici, alias adæquate, vt de vno aliquo, nec de alio. Sic illud, *Ecce agnus Dei*, de Christo. Et illud, *Fides tua te saluã fecit*, Matt.9. de hæmorroissa. Alias generaliter, quum qui sensus verborum est generalis, lateque patens, vni cuidam ex ea vniuersitate applicatur. Sic ad literam de Paulo verum est, *Qui vos audit, me audit.* Et de Ioanne, *Quorum remiseritis peccata, remittentur eis*, & mille eiusmodi. Quanquam vsus Theologorum is est, vt priori potius notione, illud proprie, & literaliter vsurpent.

V. Si ergo Iesuitæ sumant dici literaliter de Maria Virgine, priori sensu, hoc est, adæquate: negatur argumenti minor. Nulli enim vnquam Patres, ita sunt interpretati, sed tantum recentissimi: quorum antiquissimus Rupertus, vix ante annos quingentos, & non nisi idololatria plene iam confirmata. Et exstant tamen non paucorum in eum libellum lucubrationes ex professo. Et nos eum sensum amplectamur pro vero, proprio, literali, qui tam sero in mentem venit?

VI. Exposuerunt autem Veteres de Ecclesia, siue de vnaquaque anima fideli. Athanasius in Synopsi. Ἔστι δὲ ὅλον τὸ βιβλίον τοῦτο διαλόγων πλῆρες τοῦ παλαιοῦ (debet hic πρὸς τὸν λόγον) καὶ καθ' ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πρὸς τὸν λόγον, καὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας πρὸς αὐτὸν· καὶ τοῦ λόγου πάλιν πρὸς ἀνθρώπινον γένος. *Libellus hic plenius est alloquiorum, Veteris populi & generaliter humani generis, Ecclesiæque ex gentibus ad Verbum, & rursus Verbi ad eandem, & ad genus humanum.* Gregorius Nyssenus. *Per ea quæ hic scripta sunt, ornatur quodammodo anima tanquam sponsa, ad incorpoream, & spiritualem, materiæque expertem Dei coniunctionem.* Et post paulo. *Per Canticum Canticorum mystice introduxit cogitationem ad diuina adyta, in quibus id quidem quod inscribitur, est apparatus nuptialis, id autem quod intelligitur, est humanæ animæ contemperatio. Propterea is est sponsus, qui in Prouerbiis nominatur Filius, & Sapientia locum tenet sponsæ, vt Deo homo despondeatur, casta virgo, & Deo agglutinatus, fiat vnus spiritus, per contemperationem cum eo quod est ab interitu alienum, & impatibile, pro carne Mariæ effectus pura intelligentia.* Psellus apud Theodoretum. *Canticum Canticorum eleganter admodum, & sub specie ac figura quadam nuptiarum, tradit humanæ animæ perfectionem. Sapienter enim proponit Christum sponsum, sponsamque itidem animam sponsi amore languentem, atque inflammatam.* Theodoretus ipse. *His carminibus* (videlicet aliorum sacrorum Canticorum) *regis victoriam celebrant Prophetæ, eumque laudibus efferunt, quod captiuos vindicarit in libertatem. At Canticorum Canticum nuptias illius describit, & sponsæ amorem explicat. Sponsam autem appellat eos, qui in superioribus canticis è seruitute liberati commemorantur.*

VII. Sic Græci. Latini haud aliter. Autor Commentariorum, qui inter Origenis opera. Philo Carpathius, Iustus Orgelitanus, Aponius, ne omnium recensendis verbis superflue immorer Catholicis. Ergo certum, Canticum Canticorum adæquate intelligendum de Ecclesia, siue anima fideli. De Virgine autem quid? Certe & de ipsa. Intelligendum, inquam, de Virgine Maria Canticum Canticorum literaliter: at non adæquate, sed tantum, quatenus ea est anima fidelis, & pars veræ Ecclesiæ. Atque ita, consentimus Bellarmino, negari non debere hoc Canticum conuenire B. Virgini.

VIII. Sed si id satisfacit aduersariis, tum negatur argumenti maior. Nam alioquin, omnem omnino animam fidelem oporteret fuisse expertem peccati. Atque ita, non iam vllum esse Virginis priuilegium, vt Papistæ contendunt, sed communem gratiam omnibus fidelibus, quod illi nunquam sunt concessuri. Itaque longe satius & sanius, concesserint hoc, quicquid est, dictum, in Cantico, nihil significare huiusmodi. Et vero audiant Aponium lib.2. *Formosa prædicatur, formam eius imaginis, in qua creata est, in anima reformando. Immaculata laudatur, quod deposita vetere antiquaque consuetudine criminum, & stola sacrosancti Baptismatis semel induta, immaculate viuendo, vltra se non maculauit.* Et lib.6. *Tota pulchra es. Fides est namque recta, in qua Christus iussit Apostolos baptizare omnes gentes, in vnitate Trinitatis, & vita immaculata, quæ totam pulchram, & ab omni macula detersam Ecclesiam, vel animam reddit.*

IX. Est autem hoc loco immane Gerardi mendacium. Magna pars Interpretum, inquit, obseruant, non posse proprie, nullaque vi verbis facta intelligi de Ecclesia militante vniuersa. Nam qui illi, inquam, Interpretes? Nullius-ne illi nominis? Factum male, atque haud ita oportuit. Sed nimirum Iesuitas nimis parum pudet. Sed cur non de Ecclesia militante, quam etiam Sanctam indigetant Scripturæ? Audite Gerardum. Quia multas in se includit maculas, nec exiguas tantum, quin etiam magnas.

X. Ita est, inquam: At non propterea non est sancta, id est, pulchra, & sine macula. Nimirum, quia non imputantur illæ maculæ, siue paruæ, siue magnæ, imo condonatæ sunt per Christum. Ad Ephesios 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, vt eam sanctificaret, postquam eam purgasset lauacro aquæ per Verbum, vt sisteret eam sibi gloriosam, Ecclesiam non habenten maculam, aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed vt esset sancta & inculpata.* Ex quo loco Theodoretus, & Iustus Orgelitanus interpretantur illa verba Cantici, Gregorius Magnus in 5. caput Cantici, *Cum scriptum sit, nemo viuit sine peccato, nec infans, cuius vita est vnius diei super terram, quid est quod sponsa tota pulchra esse dicitur, in qua macula non habetur? Alibi quippe scriptum est: Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius. Et alibi: In multis offendimus omnes. Et Ioannes Apostolus ait, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, mentimur, & veritatem non facimus. Sed dum sancta anima à peccatis quotidianis, se per pœnitentiam mundat, dum quotidie peccata minuta cum lacrymis abluit, & à maioribus se obseruat, quamuis frequenter peccet, per assiduam tamen pœnitentiam munditiam suam assidue seruat. Hinc enim alibi præcipitur, Semper sint vestimenta tua candida, & illud: Iustus autem ex fide viuit. Quamuis enim mox, vt peccat, à iustitia deuiet, tamen dum semper credit in eum qui iustificat impium, & assidue sub eius fide peccata sua deflet per assiduas suas ablutiones, iustitiam suam retinet.* Quare non est verum, hoc quicquid est in Cantico, inferre exemptionem ab omni peccato.

XI. Implebat hunc accommodatitiorum ordinem hic locus è Cantico, nisi subueniret Salmero, & ex Prouerbiorum citaret postremo capite, *Mulierem fortem quis inueniet?* Rem, inquit, difficilem, non tamen impossibilem. Adesse enim, nimirum redemptam meliori modo, vt nunquam rueret. Procul esse, & de vltimis finibus pretium eius, id est, de supremo charitatis gradu, & de vltimo pretij valore.

XII. Euge, quam γνησίως, quam ἀποδεικτικῶς. Sed non potest hoc Salomonis canticum ad literam esse de Virgine. Nam in eius fortis mulieris laudibus, explicantur quæcumque pertinent ad œconomiam. Inde lana, linum, domestici, cibaria, vestes, byssus, purpura, & similia, quæ ad literam locum nullum habent in Virgine. Ergo ἀλληγορικῶς? Nullum argumentum. Constat enim inter omnes ab allegoriis non nasci demonstrationes. Deinde, si placet allegoria, cur Iesuitis, qui se tantos iactant admiratores antiquitatis, displicuit antiquitas, quæ Mulierem interpretatur, vt in Cantico Canticorum, Ecclesiam, siue animam? Autor Commentariorum, qui tribuuntur Hieronymo. *Mulier fortis Ecclesia Catholica vocatur, mulier videlicet, quia spirituales Deo filios ex aqua & Spiritu Sancto gignere consueuit, fortis, quia cuncta seculi aduersa simul & prospera pro conditoris sui fide contemnit.* Lyranus. *Exponitur communiter à doctoribus nostris de Ecclesia, quæ metaphorice dicitur fortis mulier, & sponsus eius Christus: Filij autem eius, & filiæ, populus Christianus in vtroque sexu, & dicunt quod iste est sensus literalis.* Carthusianus. *Carmen istud venerabilis Beda pulcre exposuit, ex cuius expositione Glossa ordinaria quasi tota videtur accepta. Atque, vt Beda fatetur, in Cantico isto Salmon plene descripsit virtutes, ac merita totius Ecclesiæ, fidelis cuiuslibet animæ.*

XIII. Et tamen, quid obtinent, si locum concesserimus intelligi de Virgine? Nam in eo nihil est prorsus, vnde elici possit omnimoda immunitas à peccato. Fortis enim Epitheton, alio pertinet, consideratur enim fortitudo in tolerantia rerum aduersarum, & fuit in plurimis sanctis, à quibus hoc abest priuilegium quam longissime.

Cap. VI.

An consentiat Ecclesia Virginem Deiparam esse peccati immunem.

I. Atque ita illi ex Scripturis disputant. Nunc ex Patribus, & consensu Ecclesiæ. Patres citant Origenem, Cyprianum, Athanasium, Ambrosium, Basilium, Hieronymum, Augustinum, Chrysostomum, Sedulium, Aratorem, Sophronium, Damascenum, Idiotam, Petrum Damiani, Brunonem, Anselmum, Hildephonsum, Bernardum.

II. Respondeo. Primo, mirari me, qui factum sit, vt tantum nunc aut Patrum, aut Ecclesiæ consensum viderint Papistæ, quem nullum Scholastici poterant obseruare. Nam neq; alij solent Patres veteres laudare, eius sententiæ autores, approbatoresve: Et Nicolaus de Orbellis diserte in tertij sententiarum distinctionem tertiam, quæstione prima: *Fuit antiquorum doctorum communior opinio, quod sit*, id est, quod concepta fuerit in originali. Melchior Canus libro septimo, capite tertio, negat Scripturis constare, &, *Nec vero*, addit, *dici potest per traditionem Apostolicam, id in Ecclesiam descendisse, quum huiusmodi traditiones, non per alios quam per Episcopos, & sanctos autores Apostolis succedentes, ad nos vsque peruenerint. At constat priscos illos Scriptores non id à maioribus accepisse.* Sed capite primo luculentius. *Sancti omnes, qui in eius mentionem incidere, vno ore asseuerarunt, beatam Virginem in peccato originali conceptam.* Ioannes de Turrecremata de Conse-

ratione distinct.4.ad Canonem *firmissime*, quæst.3. cum recitasset ex Bonauentura hunc dicendi modum esse communiorem, tum addit, *Plane verum dicit hic clarissimus doctor, quod hæc communior sit inter doctores, qui clarissimi in Theologia floruerunt, quod apertissimum erit, si quis voluerit excellentiorum doctorum, tam scribentium super Sententias, quam exponentium Sacram Scripturam, dicta perquirere, reperiet quasi omnes hoc tenere.*

III. Secundo, distinguendæ sunt ætates, quum aliter, tum maxime ex prouectu Idololatriæ. Neque enim dubitandum, hic, vt in aliis non paucis, immutatam, vt doctrinam, sic & phrasin. Itaque nunquam agnoscent Catholici in ea Controuersia locupletes testes, recentiores illos, Damascenum, eique συγχρόνους, aut μεταχρονεστέρους. Quanquam enim ipsi in hanc Papistarum sententiam non deuenerint, tamen ita fuerunt affecti, vt multa dicerent & de reliquis Sanctis, & de Virgine; quæ à Scripturis non didicerant. Ita remouendi simul & semel Damascenus, Sophronius, Idiota, Petrus Damiani, Bruno, Anselmus, Hildephonsus, Bernardus, & simelis.

IV. Tertio Basilij, & Chrysostomi Liturgias nemo sanus pro genuinis agnoscat. Nam illæ profecto aut illorũ nunquam fuere, aut ita interpolatæ, vt quid ab iis sit, dignosci nequeat. Et cur non hic vtamur eadem exceptione, qua & Bellarminus ad Liturgiam Jacobi? *Non omnia, quæ in Liturgia habentur, deprompta sunt ex Domini exemplo, constat enim multa addita esse ab aliis.* De Eucharistia libri quarti capite decimo tertio. Neque Cypriani sunt tractatus illi de Operibus Christi Cardinalibus: nec eius nomine citantur à Bellarmino. Ne Hieronymi quidem, Commentarij in Psalmos. Non Athanasij sermo ille de sanctissima Domina nostra Deipara, teste Baronio, Tomo primo ad annum quadragesimum octauum, paragrapho decimonono.

V. Sed nunc singulos examinemus. Origenem à Bellarmino nullo loco habitum, Salmero non omisit. Homilia prima in diuersos. *Audite, quod Virgo in vtero accipiet, non ex desiderio partum concipiens, quæ neque persuasione serpentis decepta est, neque eius afflatibus venenosis infecta.* Respondeo primo, non videri Origenis tractatum, idque propter styli dissonantiam, interpretatur enim tantũ ἐπιπλαίως: imo vero non interpretatur, sed nuda fere paraphrasi proposita verba amplificat, etiam frigidas synonymias congerit, quæ non solent inueniri apud Origenem. Tum autem secunda homilia; Arianos nominat. *Hic namque error,* inquit, *per verbum perfidos inuasit Arianos.* Qui tamen Origenis tempore nulli erant. Secundo, quæ recitantur Verba, dicuntur de Verbi conceptione, & seruiunt explicandis istis: *Virgo in vtero accipiet.* Itaque sensus est, in concipiendo, Virginem nihil sensisse peccati, quod tamen omnes patres testantur maxime solere sese exserere in eo actu in reliquas mulieres, ideoque opponuntur persuasio, & afflatus venenosi serpentis, prædicationi Angeli, Prophetarumque testimoniis. Hoc enim additur, quod celauit Salmero. *Sed Virgo in vtero accipiet, prædicationem Angeli suscipiens, Prophetarum testimonia assumens.*

VI. Cyprianus. Imo non Cyprianus, sed quicunque autor est Sermonis de Natiuitate, quem Bellarminus, & Vasques 5. demum loco numerant, post Ambrosium. Hieronymum, Augustinum, Sedulium. Sed ille tamen: *Non sustinebat iustitia, vt illud vas electionis omnibus lassaretur iniuriis: quoniam plurimum à cæteris differens, natura communicabat, non culpa.* Sed hæc mutila recitantur. Nam ex integris apparet sensus facillime. *Vltro maturus ab arbore baiula fructus elapsus est: nec oportuit vellicari quod sponte prodibat.* Significat peperisse Mariam absque doloribus, tum causam subiicit: *Nihil in hac re petiit vltio, nec præcedens delectatio aliquam expetiit pœnarum vsuram. Spiritu Sancto obumbrante incendium originale extinctum est, ideoque innoxiam affligi non decuit, nec sustinebat iustitia, vt illud vas electionis communibus* (sic enim legit Pamelius & recte) *lassaretur iniuriis, quoniam plurimum à cæteris differens, natura communicabat, non culpa.* Docet, inquam, nullos fuisse dolores. Quam ob causam? Quia nulla fuerat præcedens delectatio, nimirum in conceptu, Quia Spiritu obumbrante incendium originale extinctum erat. Hoc vero quid est? Si continuat orationis filum, incendium originale est illa ipsa delectatio, quæ in mulieribus, quum concipiunt, & est à natura. Itaque sensus facilis nihil in ea conceptione fuisse, quod peccatum oleret originale. Nam Spiritus obumbratio pertinet ad conceptum. At id nemo negat Christianus. Et postrema verba non aliena, natura communicabat, non culpa, nimirum, quia conceperat, quæ natura est mulieris, & tamen sine peccato, quæ culpa est aliarum. Hæc facilia. Et vt importunissime vrgeas, tamen non asseritur ab omni peccato semper immunis, in qua dicitur extinctum originale, Spiritu obumbrante, id est, tum cum conceptum est Verbum.

VII. Ambrosius, Sermone 22. in Psalmum 118. *Suscipe me non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam ab omni integra labe peccati.* Atqui horum verborum quis sit sensus non facile percipio. Nam quid illud est, Suscipe me ex Maria, vt sit incorrupta virgo, & virgo per gratiam, & ab omni integra labe peccati? Concedet ne aliquis ideo Mariam futuram Virginem, si Ambrosius, siue Dauid, ex ea susceptus esset? Hæc mihi quidem ænigmata sunt. Nisi forte hæc non ad Mariam, sed ad præcedentia referantur, *Suscipe me*, inquit, *in carne quæ in Adam lapsa est. Suscipe non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati.* Vt sensus sit, Suscipe me in carne peccati, &, Suscipe ex Maria, vt illa caro peccati, mea, fiat virgo per gratiam, & immunis ab omni labe peccati, nimirum per remissionem. Viderint alij, ego sane nihil aliud video commodum. At idem paucis versibus ante, & quidem diserte, *Nemo sine peccato. Negare hoc sacrilegium est. Solus enim Deus sine peccato est.* Et vere Vasques hoc argumentum non probat, & illud, Suscipe me, interpretatur prosopopœiam esse humanæ naturæ, assumendæ à Christo.

VIII. Basilius Chrysostomusque in Liturgia inquit Salmero, sæpe vocant Virginem Sanctissimam, intemeratam, incontaminatam, super omnes benedictam. Esto, inquam, vocant παναγίαν, ἄχραντον, ὑπερευλογημένην. Quid tum? Atqui παναγία, & ὑπερευλογημένη, nihil ad rem. Ἄχραντος non magis. Epiphanius enim hæresi 78. μητέρα μὲν γεγονυῖαν, inquit, διὰ τὴν οἰκονομίαν. ἄχραντον δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸν αὐτὸν τιμὴν, καὶ τὸ σκεῦος τὸ θαυμαστόν. *Quæ quidem mater fuit, propter dispensationem*, id est, incarnationem, *at impolluta, propter eius* nempe Christi *honorem, & receptaculum mirabile,* Vt ostendat ἄχραντον dici, ea ratione, qua matrem: nimirum propter intemeratam virginitatem.

IX. Hieronymus, siue is potius est alius, non enim certo Hieronymus. Is igitur in Psalmum septuagesimum septimum, nubem diei, interpretatur Mariam, *quia nubes illa non fuit in tenebris, sed semper in luce.* Imo totum locum exscribam. *Nubem leuem, aut proprie Saluatoris corpus debemus accipere, quia leue fuit, & nullo peccato prægrauatum est: Aut certe nubem leuem, debemus Sanctam Mariam accipere, nullo semine humano prægrauatam: Ecce Dominus venit in Aegyptum seculi istius, super nubem leuem, virginem. Et deduxit eos in nube diei. Pulcre dixit diei. Nubes enim illa non fuit in tenebris, sed semper in luce.* Obserua, primo nubem dupliciter exponi Christum, & Virginem. Secundo, leuis ἐπίθετον etiam dupliciter, vel nullo peccato, vel nullo semine humano prægrauatam. Et illud quidem de peccato, non non ad Virginem, sed ad Christum spectare, ad Virginem autem illud de semine. Ergo noluit is autor quisquis est, asserere Virginem nullo peccato grauatam, sed duntaxat Christum. Tertio, illud de luce, ambiguum, quo referendum, an ad priorem interpretationem, quæ nubem Christum dixit, an ad posteriorem, quæ Mariam. Inclinare tamen ad Christum potius. Ita enim solent Latini pronomine illo, in huiusmodi distinctionibus, significare membrum remotius. Illa igitur nubes, ex duabus iam nominatis, quæ priore loco recensita. Quod si non placet, at illud tamen certum, non posse hanc lucem significare Virginem peccati expertem, alioquin perisset prius obseruata distinctio, vt dicatur Christus nullo peccato prægrauatus, dicatur Virgo nullo semine prægrauata.

X. Augustinus de Natura & Gratia. *Excepta sancta Virgine, de qua propter honorem Domini, nullam prorsus quum de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatũ, quæ concipere, ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.* Et hunc habent vnicum eius sancti Patris locum semper in ore, nec quicquam in tota Antiquitate firmius sui delirij fundamentum. At primo: *Mirandi sane sunt* (inquit Dominicus de Soto de Natura & Gratia lib.3.cap.4.) *qui illic Augustinum meminisse putant de peccato originali. Tractat enim in illa parte eius libri idem argumentum, quod & in libris de Perfectione Iustitiæ, de Spiritu & litera: Scilicet, quod non possit homo viuere sine peccato, contra Cœlestium dicentem, Potest homo non peccare si vult. Originale autem non est in nostra voluntate. In cuius exemplum proferebat ille hæreticus longum catologum Veteris Testamenti, puta Abel, Enoch, Abraham, & reliquos iustos, quos aiebat nullum fecisse peccatum, inter quos referebat & beatam Virginem. Vbi si intelligeret de originali, non posuisset illos particulariter: nam secundum Pelagianos nullus mortalium illud contrahit. Ex quibus Augustinus recensitis iustis, solam beatissimam Virginem excipit. Neque tamen affirmans, sed nolens facere de illa mentionem, propter honorem Domini.* Et paulo post. *In eo quod dicit vincendum, manifestissime loquitur de actuali, quoniam originale non vincitur, & ideo notanter & discrete de illa dixit vincere, de Christo vero nullum habuisse.*

XI. Sciuit hanc expositionem Bellarminus. Itaque disputauit contra, nec tamen argumenta Soti soluens, sua tantum opponens, quatuor. Primo, quod Augustinus nullam habere velit de Virgine quæstionem, quum de peccatis agitur, ergo neque quum de originali. Secundum, quod illi dicat collatam gratiam ad vincendum omni ex parte peccatum. Ergo etiam originale. Alias non omni ex parte. Tertium, quod propter honorem Domini. At is honor non minus postulat, vt mater caruerit originali, quam actuali. Quartum, quia ex Augustini sententia 5. contra Julianum cap. decimo quinto nemo viuit sine peccato actuali, qui habuit peccatum originale.

XII. Sed ista facile difflaret Sotus ille. Nam in primo Augustinus peccata nominat, id est, actualia, itaque sensus esset, nolle se, quum de peccatis actualibus agitur, vllam quæstionem mouere de Virgine. Ad secundum, importunum appellaret Bellarminum, qui vrgeret duntaxat illud *omni ex parte:* negligeret autem illud *vincendum.* Atqui vtrumque coniungendum, vt omni ex parte vicisse intelligatur, nempe id quod poterat vinci, id est actuale, non autem originale. Ad tertium, negaret consequentiam. Quartum concederet. Nam ideo dixit Augustinum nihil asserere, id est non tantum de originali non disputare, sed ne quidem de Actuali, quicquam asserere.

XIII. Et hæc quidem Soti responsio est. At nos secundo, negamus aut verba, aut mentem esse Augustini, Mariam omnino fuisse absque peccato. Ratio certissima. Quia nihil in vtramuis partem asserat, sed tantum nolle se ea de re quæstionem moueri. Sicut Basilius, cum virginitatem Mariæ post partum dicit esse ἀπολυπραγμόνητον, non definit quicquam in alterutram partem. Certe Lucas Brugensis scripsit præfatione notationum in sacra Biblia, *Id in ipso Scripturæ fonte accidit*, nempe, vt corrupta sint exemplaria, *Perspicuum est in Nouo Testamento Græco: nam de Veteri Hebræo nihil dicere volumus.* Similis prorsus loquitur loquutioni August. An propterea concludet Bellarminus, aut Vetus Testamentum esse expers corruptionis, aut etiam sic existimatum à Luca? Non credo, si hominem non male noui. Et quidem non ipsius Mariæ habita ratione, sed in honorem Christi. Non hoc sensu, vt putaret lædi honorem CHRISTI, si asseratur Maria fuisse peccato obnoxia, sed, vt id deferamus honori, quem nos CHRISTO debemus, vt de Matris eius peccatis non loquamur. Quæ certe mens laudanda fuit in Augustino, nec facile in aliam partem eundum Christiano, nisi importuna superstitio ab hoc medio, in alterum extremum seipsam præcipitasset, & obstrepera sua nugacitate etiam pios sollicitasset, vt non iam errori τῷ τυχόντι, sed apertæ idololatriæ sese opponerent.

XIV. Enimuero, nonne hæc plena peruersitas est Sophistarum, cum vni loco, cuius nulla certa assertio est in alterutram partem, hærent mordicus, reliquos omnes habent pro nullis, in quibus tam diserte docuit Augustinus, cõtra quam sentiunt, vt ne Caluinus quidem potuerit disertius? Quomodo, quæso, euadent vim horum verborum ex de Perfectione Iustitiæ, *Quisquis fuisse vel esse in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto vno Mediatore Dei & hominum, quibus necessaria non fuerit remissio peccatorum, contrarius est diuinæ Scripturæ, & necesse est, vt impia contentione asserat.*

afferat, esse posse homines, qui sine Mediatore Christo liberante, atque saluante, sint liberi, saluique à peccato. Quisquis autem dicit, post acceptam remissionem peccatorum, ita quemquam hominem iuste vixisse in hac carne, vel viuere, vt nullum habeat omnino peccatum, contradicit Apostolo Ioanni. Hæc ille: quibus non video quid possit regeri. Nam negatio vniuersalis; exceptionem non admittit. Et addita Christi exceptio illam vniuersalem esse confirmat; & duo gradus diserte exprimuntur: vnus ante remissionem, alter post remissionem, vt de vtroque negatio constet. Et non omnes homines simpliciter indicantur, sed in hac vita, nimirum vt separentur, qui in altera: nam horum aliquos constat esse sine peccato; nimirum admissos in Dei requiem. Quo verbo potentissime confodiuntur subtiles, sed inanes sophisticationes, concedentiū Mariam in prima generatione, fuisse obnoxiam peccato Nam illa prima generatio, non est in hac vita, quia ne vita quidem est: quandoquidem, consideratur ante animam infusam, sine qua nulla vita est.

XV. Considerent attente superstitiosuli, & meminerint, non valere protestationem, quæ facto sit contraria Ideoque si maxime constaret hoc verbo Augustinum disertissime negasse Virginem peccatricem, tamen nihil id ponderis haberet: quandoquidem aliis omnibus locis idipsum euerteret. Nunc autem necesse est infinitam illam importunitatem esse, quæ tam indefinita verba opponat tam certis, perspicuis, disertis.

XVI. Sequuntur Poetæ, non Doctores, Sedulius, & Arator. Illum Bellarminus, vtrumque Salmero citat. Ille igitur Paschali 2.

Et velut in spinis mollis rosa surgit acutis
Nil quod lædat habens, matremq; obscurat honore:
Sic Euæ de stirpe sacra veniente Maria
Virginis antiquæ facinus noua virgo piaret.

Iste in Acta lib. 1.

Porta Maria Dei genitrix intacta creantis
A nato formata suo, mala criminis Euæ
Virgo secunda fugat, nulla est iniuria sexûs.

XVII. At hi, quem nobis, quæso, nodum nectunt difficilem solutu? De rosa ille: Nil quod lædat habens: at non de Virgine, nihil quo læderetur habens, quæ nostra quæstio est. Nec si in protasi illud est, ideo & in antapodosi. Quid rursus? Virginis antiquæ facinus piauit. Ita est sane, peperit enim Christum, obediens facta verbo Dei. Sed id non significat, nulli peccato obnoxiam fuisse. In Aratore idem sensus, *mala criminis Euæ Virgo secunda fugat.* Sed postea insignis impudentia: Nam hæc, *Nulla est iniuria sexus*, truncata sunt, vt lateat autoris mens, quæ hæc erat, iam non debere quenquam conqueri de muliebri sexu, propter Euæ peccatum. Nimirum, quia eam noxam virgo suo partu reparasset, quomodo ex Irenæo recitat Augustinus contra Iulianum, lib. 1. cap. 2. *Quemadmodum astrictum est morti genus humanum per virginem, soluatur per virginem æqua lance disposita virginalis inobedientia per virginalem obedientiam.* Quo non significatur nihil peccati esse in Maria, sed compensatum esse damnum, quod ab Eua, magno illo bono, quod à Maria, vtraque virgine. Itaque sexus, non Virginem Mariam significat, sed indefinite, genus muliebre, de quo magna querela fuit, quod ab eo fuerit origo malorum, at nunc gratia magna, quod ab eodem origo omnium bonorum. Quare vno perpetuoque contextu legendum:

--a. Nulla est iniuria sexus:
Restituit quod prima tulit. Non voce querelas
Excitet, aut gemitu mœrentia corda fatiget
Antiqua pro lege dolor, scelera ipsa nefasque
Hac potius mercede placent: mundoq; redempto
Sors melior de elade venit. Persona ruinam
Non natura dedit: Tunc fœmina fœta periclum,
Nunc tumuit paritura Deum, mortalia gignens
Et diuina ferens: per quam mediator in orbem
Prodiit, & veram portauit ad æthera carnem.

XVII. Sequitur Cathena Græcorum in Canticum Canticorum apud Theodoretum, lib. 3. extremo. *Virginem Mariam ideo columbam, eamque vnicam in Canticis nominari, quod Cherubim, & Seraphim puritate vincat.* Imo hic vt alias, Bellarmino fides Punica. Pselli eo loco hæc verba sunt. *Inter tot animas omnium hominum, qui saluantur, vt electa columba est vna illa sola, quæ Christum genuit, virgo, mater puella Maria, quæ puritate profecto Cherubim & Seraphim antecellit.* Hæc ille. Viden' Mariam nominari inter tot hominum animas, qui saluantur? Primo vnde saluantur, si non à peccatis? Aut quomodo à peccatis si nulla vnquam habuit? Secundo, cur ea inter tot animas? Non enim inter eas, si non à peccatis saluata. Tertio, hinc apparet puritatem illam, quæ dicitur vincere Cherubim & Seraphim, intelligendam de eo statu, in quo est Maria in cœlis, non autem de eo, in quo erat, dum in terris. Quare nihil ad hanc controuersiam.

XIX. Sequuntur Sophronius, Damascenus, Idiota, Petrus Damiani, Bruno, Anselmus, omnes æui tanto sequioris, quanto posterioris. Primus liberatam dicit ab omni contagione corporis, & animæ, & intellectus. Secundus: Naturam in ea non ausam anteuertere gratiam. Tertius, totam pulcram: non in parte, sed in toto, & maculam peccati, siue mortalis, siue venialis, siue originalis, non esse in ea. Quartus, altiore genere sanctificationis mundatam à peccato, quam Joannem, quam Jeremiam, qui in vtero sancti leguntur. Et quum omnia bona fecisset Deus, tum hoc melius fecisse, consecrando sibi in Virgine reclinatorium aureum, in qua sola se, post tumultus Angelorum & hominum reclinaret, & requiem inueniret. Quintus, esse incorruptam terram illam, cui benedixit Dominus, ab omni propterea peccati contagione liberam. Sextus: *Decebat*, inquit, *vt illius conceptio*, nimirum Christi, *de matre purissima fieret, nempe decens erat, vt ea puritate, qua maior sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret.*

XX. Horum vero nullus, cuius autoritas magni sit momenti, maxime in rebus fidei, quorum qui antiquissimus, excedit sextum seculum, Sophronius: Damascenus septimum: Idiota octauum: Petrus Damiani, Bruno, & Anselmus decimum. Omnes igitur eorum temporum, quum corruptissima esse cœpit Ecclesia, inuadente eam immanis idolomaniæ scabie. Itaque etsi eorum nonnulla facilem possint interpretationem admittere; tamen supersedeo plura dicere. De Anselmo hoc tantum, annumerari illis, qui diserte docuere Mariam Virginem non fuisse peccati expertem, vt postea patebit.

XXI. Agit deinceps Bellarminus de consensu Ecclesiæ, qui ab annis inquit, non paucis, maximus est. Et caput Ecclesiæ nominat Sixtum quartum, in Extrauagantibus: Alexandrum sextum, Julium secundum, Leonem decimum, qui ordinem quendam religiosum in honorem conceptionis immaculatæ, confirmarunt. Tum Concilium Basilienſe: Academias illustres, denique festum Conceptionis toto fere orbe celebratum.

XXII. Sed ista sunt superioribus longe futiliora. Primo, quales illi omnes Papæ fuerint, nullæ tacent historiæ. Tam procul certe à pietate, vt qui quicquam ab iis pium expectet, vix sit sanus. Sixtus quartus Franciscanus, itaque exercitus in illa famosa eius ordinis cum Dominicanis contentione, quid mirum, si quam attulit ad Papatum ex ordine suo opinionem, eandem fouit in Papatu? Nec tamen consensus inde arguitur vniuersalis. Nam idem, quum videret non moueri Dominicanos sua illa Extrauagante priori, qua festum Conceptionis sanciuerat, secundam edidit, quæ vtramque opinionem permittit, & ostendit acriter vtrinque fuisse pugnatum. Quod quum ita sit; confirmatio ordinis illius, quicumque sit tandem, nihilo plus habet momenti. Potuit enim ab Alexandro, Julio, Leone fieri, non quod viderent omnes Christianos consentire, aut etiam certum haberent; sed quia vtramque partem tolerandam; iam erat à Sixto sanctum.

XXIII. De Concilio Basilienſi quid dicam? cuius autoritatem tam nihil faciunt Papistæ ipsi: Bellarminus de Conciliis lib. 1. cap. 7. *Huius Concilij nihil est ratum, & probatum, nisi quædam dispositiones circa beneficia Ecclesiastica.* Ergo ne hoc quidem decretum. Nam id certe non est inter dispositiones beneficiorum. Academiæ illustres nullæ nominantur. Parisiensem audio legem sibi ipsam posuisse, vt Doctor nemo creetur, nisi qui in hanc sententiam iurauerit. Sed eius Academiæ iampridem & tyrannis exosa est, & odium bonorum nimium. Quanquam id ipsum videtur falsum: Quia admittuntur ad Doctoratum etiam Dominicani.

XXIV. Superest festum Conceptionis. Id vero Catholicum neminem mouet. Primo, quia recentissimum inuentum. Originem enim eius repetunt ab Anselmo Cantuariensi, ex reuelatione quadam, siue ipsi facta, siue alij cuipiam Abbati: nam variant autores. Probatissimi tamen, vt Polydorus Virgilius, ne meminerunt quidem. Et sane multa habet, quæ meram fabulam redolent, qualia fuere monachorum somnia, otiose in claustris ficta. Itaque Cardinalis de Turre cremata prolixe disputat esse suppositiam Epistolam, scribens in Canonem primum distinctionis tertiæ de Consecratione. Quin Baronius in tota Anselmi vita, ne nominare quidem dignatur hoc festum. Deinde id nullum potest esse argumentum vniuersalis consensus, geminam ob causam. Primam, quia id festum non est ab omnibus acceptum. Baronius in Martyrologio, notat celebrari à Græcis die nona Decembris. At Menologium editum à Guillelmo Sirleto Cardinali, ad eam diem hæc habet. *Commemoratio Sanctæ Annæ matris Deiparæ Virginis. Item Sanctæ Annæ matris Samuelis Prophetæ.* Et nihil præterea. Tantum enumeratio festorum apud Græcos obseruatorum, quam describit Baronius tomo duodecimo ad annum milleſimum centeſimum ſexageſimum ſextum, iubet obseruari diem Decembris nonam, ob hoc Conceptionis festum. Belethus in Explicatione diuinorum officiorum huius festi omnino non meminit, & vixit tamen longe post Anselmum. Durandus in Rationali lib. 7. cap. 7. *Quidam faciunt*, inquit, *quintum festum, scilicet de Conceptione Beatæ Mariæ.* Ergo non omnes. Petrus de Natalibus lib. 1. cap. 42. *Conceptio sanctæ Dei genitricis Mariæ, non quidem ex generali Ecclesiæ institutione, sed ex speciali quorundam deuotione in plerisque Ecclesiis celebratur.* Denique, ne omnia colligam, Thomas parte tertia, quæstione vigesima septima, articulo secundo, & quodlibeto sexto, articulo septimo docet Romanam Ecclesiam & plurimas alias non celebrare id festum, tolerare tamen consuetudinem aliquarum Ecclesiarum illud celebrantium. Bonifacius capite quarto historiæ Virginalis distinctius, originem repetit ab hinc quingentis annis, sic tamen vt 300. annorum spacio non fuerit generale Ecclesiæ, sed alias alibi vel vrbes vel prouincias celebrasse, itaque 200. tantum annorum roboratam vetustate eius religione. Quare, si Latini, nisi post annos paucos, non celebrarunt, ac ne ij quidem omnes, certe nullum inde argumentum erit vniuersalis consensus.

XXV. Præterea ne ipsi quidem Papistæ consentiunt, ideo celebrari, vt significetur Virgo immunis ab omni peccato. Durandus Rationalis lib. 7. cap. 7. *Quidam faciunt quintum festum, scilicet de Conceptione beatæ Mariæ, dicentes, quod sicut celebratur de morte Sanctorum, non propter mortem, sed quia tunc recepti sunt in nuptiis æternis, similiter potest celebrari festum de Conceptione, non quia sit concepta, quia in peccato est concepta, sed quia mater Domini est concepta.* Alij vero hoc sentiunt potius, celebrari propter Mariæ sanctificationem, cuius tamen quia nesciatur certus dies, ideo substitutus sit certus conceptionis. Cardinalis de Turrecremata in cap. 3. distinct. 4. de Consecratione. *Per hoc quod ab aliquibus festum Conceptionis Beatæ Mariæ celebratur, non debet intelligi, quod in sua Conceptione fuerit sancta, sed quia, quo tempore sanctificata fuerit, ignoratur, celebratur festum sanctificationis eius, potius quam Conceptionis, in die Conceptionis ipsius.* Atque hæc verba mutuatus est à Thoma.

XXVI. Sed Catholici longe altius rem repetunt, &, siue omnes consentiant hodie Papistæ, siue minus, negant tamen in eo vllum esse momentum. Nunquam enim vlla superstitio, vllum fuit veritatis cuiusquam fundamentum. Certe id festum idololatria peperit, vt alia multa, nunquam audita, nisi quum Christianitas abiit in præceps, licentiamque præbuit quibuslibet, etiam ineptissimis Monachis, quidlibet audacter fingendi. Ita Lauretanum sacellum, cuius ne nomen quidem vnquam auditum erat, tandem transferti ab Angelis visum est nescio quibus, atque inde præcipua deuotione dicam an stupiditate, adoratum. Sic Franciscus typicus excogitatus. Et quid non? Profecto in eum statum orbis deuenerat, vt (quod memini quendam non malum sacrificulum dicere) vel cucurbitulas adoraturi essent Papistæ,

niſi Deus prouidiſſet. Sed ad rem. Id feſtum negant inſtituendum fuiſſe Catholici. Cauſa maxima, quia nefas hominibus feſta dicari religioſa, imo nefas Angelis, quos eſſe abſque peccato conſtat. Itaque grauiter peccatum ab iis qui ſiue natiuitatis, ſiue conceptionis, ſiue purificationis feſtum iuſſerunt inter Chriſtianos celebrari. Siue verum ſit, ſiue falſum, Beatam Virginem expertem eſſe peccati.

XXVII. Hanc cauſam non vidit Bernardus, vt erat iam ſui ſeculi demerſus caligine. Sed vidit eam, quæ proprie pertinet ad hanc Controuerſiam. Quum primũ enim audiſſet apud Lugdunenſes ſuos vicinos, id feſtum induci, prolixe admonuit, violari pietatem: Epiſtola ad Lugdunenſes Canonicos, cuius magnam partem deſcribit Cardinalis de Turrecremata. In qua & nouitatem eius inſtituti acriter percellit, matrem temeritatis, ſororem ſuperſtitionis, filiam leuitatis. Et diſerte pronunciat, ne Virginem quidem immunem fuiſſe à peccato originali, ſed ſolum Chriſtum. Et nimium hunc honorem, dedecori eſſe Virgini.

XXVIII. Hæc Epiſtolæ ſumma, in qua vide & mirare Baronij mendaciſſimum ingenium. Nam is Tom. 12. ad annum duodecimi ſeculi trigeſimum ſextum §. 14. Bernardum pronunciat hac potiſſimum ratione permotum, quod id nondum Romana Eccleſia feciſſet, nec faciendum indixiſſet, & temerarium valde eſſet, quouis prætextu quemlibet promoueri ad celebrationem dierum feſtorum, & noui quippiam inducendum, ipſa Romana Eccleſia inconſulta. Deinde §. 15. Hoc perfecit S. Bernardus, licet diuerſa ſenſerit, vt res ipſa accuratius examinaretur, atque differretur ad iudicium Apoſtolicæ ſedis, vbi ex Scripturis ſacri proditis in medium teſtimoniis, præuiis fidelium precibus, Pontificio ſanciretur decreto, celebrandam eſſe in Eccleſia ſanctiſſimæ Dei genitricis conceptionem.

XXIX. Enimuero quænam hæc eſt mentiendi, fingendi, imponendi licentia? Primo falſum, illam potiſſimam fuiſſe Bernardo rationem, improbandi eius feſti. Qui enim? quum ne ratio illi quidem vlla fuerit? Nam in diſputando, omnino autoritatis Romanæ non meminit. Tantum abſoluta diſputatione, conſulendam fuiſſe ſaltem Romanam Eccleſiam admonet. Id vero, quis vnquam appellauit præcipuam rationem? Sed nimirum Romanum ſapit Baronius: ſic enim ſoliti iampridem Romaniſtæ, quicquid vel leuiter quis de Romana ſede dixiſſet, ita interpretari, vt eius iudiciũ ſummum eſſet. Nugæ. Secundum mendacium: Temerarium eſſe, quouis prætextu, quemcunque diem feſtum celebrari, aut noui quippiam induci, inconſulta Romana Eccleſia: Nam horum tantundem videas in ea Epiſtola, quantum piſcium in ſyluis. Tertium, Bernardum diuerſa ſenſiſſe ab iis quæ tum ſcripſerit. Quod quidem non iam mendacium eſt, ſed vltra mendacium immanis impudentia. Quartum, eo factum vt de re tota pronunciaret Romana Eccleſia. Nam id non factum propter Bernardum, ſatis credo apparet ex eo, quod à Sixto quarto primum id iudicium tentatum eſt. Vixit autem hic Sixtus, annis ducentis triginta poſt Bernardum. Quintum mendacium, de teſtimoniis ex Scripturis, niſi forte vere dicamus prodita fuiſſe ea Teſtimonia, & Baronium inſcium, vere dicere. Nam certe teſtimoniorum ſacrorum in Extrauaganti illa Sixti quarti, οὐδὲ μὺ, οὐδὲ γρῦ. Scilicet hac arte ſtrui annales Eccleſiaſticos commodum eſt Eccleſiæ Romanæ, vt ab impoſturis nata, ab impoſturis foueatur ſuperſtitio.

CAP. VII.

An rationibus probetur Mater Dei expers peccati.

I. Nec rationes deſunt, inquit Bellarminus. Ergo rationes videamus, quaſcunque apud eos potuimus nanciſci. Prima hæc eſt: & olim apud Scholaſticos decantatiſſima. Deus potuit, & probabile eſt etiam voluiſſe, Virginem à peccati contagione præſeruare. Igitur probabile eſt fuiſſe præſeruatam. Potuiſſe Deum, probant ab omnipotentia, & quia neque ex parte Dei, neque ex parte creaturæ, vlla cernatur contradictio. Voluiſſe autem concludunt reliquis omnibus rationibus.

II. Ergo argumenti vis eſt: Quicquid Deus poteſt, & veriſimiliter vult, id veriſimiliter factum eſt. At primo Franciſcani, hoc ipſo argumento vtebantur, non tanquam veriſimili, ſed tanquam certo. Ita apparet, non ex argumentis, opiniones diiudicari, ſed ex opinionibus argumenta æſtimari. Quia enim certo certius animum induxerant Franciſcani, Virginem caruiſſe omni peccato: ideo argumentum, tantũ non dicebant eſſe demonſtrationem. Hodie, quum Jeſuitis paulum deferbuit animoſitas, tum argumentum eſt duntaxat veriſimile. Ita ludit ſuperſtitio.

III. At nos negamus, tum eam propoſitionem, tum etiam, quæ ſubiicienda eſt, aſſumptionem. Propoſitionem, quia ſi ei locus detur, tum vix erit quicquam tam nouum, cui aditus præcludi queat. Sic Deus poterit Eligio mandare curationem equorum, & aſinorum, & veriſimile erit, eum, qui viuus eam artem exercuit, etiam hodie ei fauere, itaque veriſimile erit, etiam hodie, quum in cœlis eſt Eligius (ſi in cœlis) curam ei demandatam iumentorum. Et huiuſmodi σοφισματίοις ſcatet ſuperſtitio. Sic potuit Deus efficere ne vnquam Mahometes Alcoranum toti Orienti obtruderet. Et veriſimiliter voluit, ne blaſphemaretur Religio Chriſtiana. Ergo veriſimiliter Deus effecit, ne Mahometes Alcoranum obtruderet. Quid plura? Res enim per ſe eſt manifeſta. Diſcant aliquando, ſi poſſunt Papiſtæ, de operibus Dei, maxime vero de rebus fidei, non leuicule diuinare ex friuolis quibuſdam coniecturis, ſed niti certo Dei verbo, iuxta quod ſi non loquantur, ne ſurgat eis lux matutina. Deinde negatur veriſimile eſſe, Deum voluiſſe Virginem Mariam ab omni peccato immunem facere. Et hoc, quia probare conantur multis deinceps rationibus, examinemus.

IV. Et prima ratio eſto Bellarmini. Quia tam honor, quam ignominia matris redundat in prolem. Nimis Laconice, inquam. Eſt hoc quidem oracula fundere, non argumenta torquere? Sed Valentinus Gerardus, homo, ſi forte minime malus, hanc breuitatem explicabit, formato Syllogiſmo. Honor & ignominia matris redundat in Filium. Atqui peccatricem eſſe, non honor eſt, ſed ignominia matris Dei. Ergo, ne ignominia filius afficiatur, Virgo non fuit peccatrix. Egregie! Sic, credo, Iaponici Bonzij Dialecticam docent. Μακάριοι Ἰησουῖται τῆς τοῦ κόσμου περιηγήσεως· πολλῶν ἀνθρώπων ἰδόντες ἄστεα καὶ νόον ἐγνωκότες.

V. Reſpondeo, neglecta forma, ad rem ipſam. Ignominia alias pro contumelia, qua quis quem afficit, vt Dauidẽ Semei. Alias vero pro vitiis, quæ inſunt cuipiam perſonæ, vnde quædam ignominia ad eam redire queat. Priori modo concedi poteſt, ignominiam matris, redundare ad filium, hoc ſenſu, vt filius propriæ deputet iniuriæ, matri factam à quoquam ignominiam, quomodo Deus teſtatur ad ſe pertinere, quæ bene maleve fiunt ſingulis fidelibus. Et ſic veriſſimum, redundare in Chriſtum ipſum omnia probra, quib. Virginem afficiũt inſani Iudæi. At negatur minor. Neque enim peccatum ſiue originale, ſiue actuale, hoc ſenſu vlla eſt Virginis ignominia, quomodo neq; Abrahami, aut Ioan. Baptiſtæ, aut cuiuſquam alterius, ſed eſt vera agnitio naturalis miſeriæ, cui illa cum aliis omnibus ſanctis fuit obnoxia. Vnde non tantum ad eam nulla redit ignominia, ſed etiam honor magnus, quod ex tanta calamitate, in tantam dignitatem elata ſit à Deo, vt & in beatitudinem aſſerta, & Redemptori mater aſſignata fuerit. Poſteriori autem modo, negatur maior. Nam vitium eſt perſonale, itaque non tranſit à perſona in perſonam. Nec in Salomonem redundauit adulterium Dauidis patris, aut Bethſabeæ matris. Imo ne Chriſto quidem Tamaris inceſtus, quamuis ab ea ſit ortus. Itaque nihil in Chriſtum redundat ignominiæ, ſi dicamus natum ex Virgine, quæ ſua natura fuerit obnoxia peccato.

VI. Secunda ratio Bellarmini. Quia mater Chriſti, ſingularem affinitatem & coniunctionem cum ipſo habet, quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? Ergo (inquit Gerardus) nunquam Virgo peccauit, aut conſenſit cum Belial. Et addit: Propoſitiones ſunt à Scriptura? Ergo concluſio vera.

VII. Imo monſtroſa, inquam. Nulla eſt conuentio Chriſti ad Belial. At mater Chriſti ſingularem habet cum eo affinitatem, & coniunctionem. Ergo Virgo nunquam peccauit. Hem Ieſuitæ, quodnam tantum facinus in vos admiſit hic orbis, vt ad eum ex immanibus peregrinationibus ad orbem nouum, pro propoſitionum cohærentiis, ſcoparum diſſolutarum monſtra deferretis? vt neque maiori cum minore ſit quicquam commune, neque concluſioni cum vtraque? & ita triumphatur apud vos? Facile, ſed in vmbra. Nulla, inquit, Chriſti conuentio ad Belial. Recte, aſſerit enim Paulus, cui nefas contradicere, & Chriſtus perfectiſſima iuſtitia, vt Belial extrema nequitia. Itaque inter ſe ἐκ διαμέτρου oppoſiti. Sed quid Belial ad Virginem Mariam? An forte quicunque peccato originali obnoxius eſt, idem nihil differt à Belial? At nemo eſt Sanctorum, non eidem obnoxius. Ergone dicamus omnes Sanctos eſſe Belial? nullamve eſſe Chriſto cum iis conuentionem? Imo & templa ſunt Spiritus, 1. ad Corinth. 6. & Chriſtus in iis habitat, 3. ad Epheſios. Non negat Gerardus.

VII. Quid ergo? Nempe, inquit, fidelis, qua talis, non eſt Belial, ſed qua peccatum habet mortale. Et nullus Chriſto cum fidelibus conſenſus, qua ſunt peccatores. Optime, inquam. Sed primo argumentum Bellarmini nihil habet huiuſmodi. Non enim negat vllum Chriſto conſenſum cum Belial, qua Belial, ſed abſolute. Et concluſio infert immunitatem à peccato. Nempe vt ſignificet, non illud, nullum eſſe conſenſum Chriſti cum Belial, qua Belial, ſed hoc, nullum eſſe Chriſto conſenſum cum eo qui ſit Belial, quacunque ratione. Secundo, vt hanc etiam admittamus diſtinctionem, quis ſanciuit nullum ei locum eſſe in Virgine? Nempe vt ne poſſimus dicere, magnum eſſe Chriſto conſenſum cum Virgine, non quatenus erat peccatrix, ſed quatenus erat mater, & gratia plena?

IX. Rurſus Gerardus: Magnum diſcrimen inter Virginem, & reliquos fideles. Nam Virgini peculiaris, ſingulariſque coniunctio, atque affinitas cum Chriſto: quæ reliquis nulla. Intelligo. Carnalem affinitatem indicat, qua Virgo mater eſt CHRISTI ſecundum carnem. Sed reſpondeo. Primo, fuiſſe Chriſto ſocietatem carnalem cum peccatoribus. Nam fratres eius in eum credidiſſe negat Ioannes ſeptimo. Et tamen fratres erant, id eſt, carnali ſocietate ad eum attinentes. Secundo, non eſſe hanc maximam, & præcipuam Mariæ, & Chriſti affirnitatem. Multo enim maiorem illam quæ per fidem. Quod ſi hæc maior non omnino tollit peccatum, multo minus illa minor.

X. Tertia ratio: Quia ſingulari modo Dei Filius, qui eſt ipſa Dei Sapientia, habitauit in matre. At *in maleuolam animam non intrabit ſapientia: nec habitabit in corpore ſubdito peccatis*. Sapientiæ primo.

XI. Reſpondeo: Dei Filius, ſapientia Dei habitare dicitur vel corporaliter, vel ſpiritualiter. Vtroque autem modo in Virgine. Sed ſi corporaliter Bellarminus intelligit, diſcedit à ſuo autore. Qui ſapientiam non appellauit illam οὐσιώδη Dei Sapientiam, id eſt, Filium, ſed creatam, qua homines ſunt & dicuntur ſapientes. Holcot, *In hoc loco non tractatur præcipue, nec principaliter, de aliqua virtute intellectuali, vel morali, ſed de omni virtute*. Indeque ei libro nomen aſſerit inditum Sapientiæ, *à materia de qua tractatur*. Sin autem ſpiritualiter: primo nihil ad rem, quia argumentum eſt de corporali inhabitatione Chriſti, qui ſingularis eſt ille modus, quo habitauit in matre. Secundo, non omnis, qui obnoxius eſt peccatis, maleuolam habet animam, neque corpus ſubditum peccatis, alioquin, nemo hominum ſapientiæ fuiſſet vnquam particeps. Quod contra eſt. Nam & Salomon fuit ſapiens: & Prophetæ omnes, & Apoſtoli, & omnes Sancti. Itaque iſtis non fuit maleuola anima, neque corpus ſubditum peccatis. Quanquam nati fuerint in peccato originali, imo & actualibus non caruerint. Itaque is intelligendus habere animam maleuolam, & corpus ſubditum peccatis, qui iniquitate delectatur, in eaque viuit perpetuo. Non autem qui clamat, *Facio malum, quod nolo, & non facio bonum, quod volo.* At Virgo beata in his fuit, itaque non habuit animam maleuolam: non corpus ſubditum peccato, quanquam omni peccato non caruerit.

XII. Quarta ratio. Debuit in Virgine teſtimonium illud ſponſi cœleſtis impleri, *Tota pulcra es, amica mea, & macula non eſt in te:* Cantici 4. Ita ſane, inquam, & impletum eſt. Cur non enim in Virgine, cum etiam in qualibet anima fideli? Et tamen nulla anima fidelis, non obnoxia eſt peccato: Sed hic locus ante pluribus tractatus eſt.

XIII. Quinta ratio. Quum Deus ſtatuerit ſanctiſſimam hanc Virginem euehere ad ſummam dignitatem, vt omnibus puris creaturis, etiam Angelicis, præſtet, certe par erat, vt nullum eſſet priuilegium alicui puræ creaturæ collatum, quod non etiam huic Virgini conferretur, niſi forte ſtatui naturæ conditioni, aut ſexui repugnaret. At vero in ipſa creatione datum eſt primis parentibus, vt ſancti eſſent: Angelis etiam, vt nullo vnquam peccato pollucrentur, & id priuilegium non repugnat conditioni ſtatui, naturæ, ſexui

Beatæ

Beatæ Virginis. Igitur pium eſt dicere, eiuſmodi priuilegio, Dei matrem minime caruiſſe.

XIV. Reſpondeo, primo de ſummo illo ſtatu, multa Papiſtas nugari extra Scripturas, quæ de Virgine nihil aliud reuelarunt peculiare, præter illud priuilegium, quo facta eſt Mater Dei. Scriptura autem tacente, quis loquetur? Quanquam hæc Papiſtis lex non eſt poſita, quibus impune eſt, quicquid vel per ſomnium febricitantibus occurrerit, proponere, propugnare, aſſerere. Gaudeant illi ſane ſuo iſto priuilegio, dum adueniat ille qui iudicabit, non ſecundum Monachorum vanas ſomniationes, ſed ſecundum ſuum Euangelium: Catholici non inuidebunt. Secundo, illud contrarium coditioni, ſtatui, naturæ, ſexui, poteſt intelligi, vel ſic, vt auferret naturam hominis fœminæ, id eſt, quo ſtante non poſſet eſſe Maria, quod re vera erat, nempe mulier, ſic vel, vt non bene ei cõueniat cum eo ſtatu, conditione, natura, ſexu, qui poſt Adæ peccatum in omnibus hominibus conſideratur. Priori illo ſenſu negatur propoſitio. Nam re vera non pauca ſunt, quæ ſi Virgo habuiſſet, non minus fuiſſet mulier: quæ tamen illa nunquam habuit. Primo, vt à nemine naſceretur. Nam Eua id habuit priuilegium, & tamen vere fuit mulier. Id tamen Virgo non habuit. Secundo, vt nullo modo ſub peccati rationem caderet. Nam habuit Eua à prima ſui conditione, vt in eo nulla ratione peccatum eſſe dici poſſet. At virgo non habet, vel ipſo teſte Bellarmino, qui capite decimo ſexto libri quarti de Amiſſione gratiæ, concedit tribus temporibus peccato fuiſſe obnoxiam, in lumbis Adæ, ante animationem, in inſtanti animationis. Tertio, potuit eſſe mulier, & tamen immortalis, quod erit poſt reſurrectionem, & tamen vere mortuam credunt, etiam Papiſtæ. Denique potuit eſſe mulier & Sacerdos, quod tamen nunquam fuit. Nam etſi in Eccleſia Chriſtiana ſecundum ordinem à Deo inſtitutum, hæc diſſideant, tamen propriis definitionibus non magis diſſident mulier, & ſacerdos, quam filia Adami, & mulier ſine pecccato. Nimirum ex hypotheſi. Tam autem potuit Deus hypotheſin violare in muliere & ſacerdote, quam in muliere & non peccatrice. Imo, ſi quæ neceſſitas fuit, hæc longe maior, quandoquidem natiuitas ex Adamo non impediat ſacerdotium, & impediat tamen in aliis omnibus non peccatricem. Quod ſi non violauit Deus minorem hypotheſin, cur maiorem violaſſe quiſquam aſſerat? An ſomniantibus Monachis omnia erunt temere credenda?

XV. Si alterum ſenſum malit Bellarminus, negatur aſſumptio. Nam immunitas illa ab omni peccato repugnat conditioni, ſtatui, naturæ, ſexui Virginis. Quomodo, inquies? Nempe, inquam, quomodo immortalitas. Non fuit immortalis Virgo, quia ea dos repugnat mortalitati, in qua conditione Virgo erat concepta. Nec minus, inquam, peccati carentia. Eſt enim Virgo concepta ex viri ſemine, modo naturali, & omnibus hominibus communi, quo modo traducitur peccatum ab Adamo in poſteros. Sed Gerardus reſpondet: Supernaturalem gratiam, & manum Dei omnipotentem, non cedere naturæ. Ita eſt, inquam, ſed nos nunc non quid poſſit Deus, inquirimus, ſed quid ſit conueniens. Huc enim Bellarmini rationes referuntur. Itaque hæc exceptio μετάβασις εἰς ἄλλο γένος.

XVI. Rationum Bellarmini poſtrema eſt à Reuelationibus diuinis, quas de hac re ſe habuiſſe Brigitta teſtatur. Negat autem has reuelationes contemnendas, quum à viris grauiſſimis diligenter excuſſæ, approbatæque fuerint.

XVII. Imo nihil potuit ineptius proferri. Nam primo Dominicani contra iactant reuelationes Catharinæ Senenſis, teſte Caietano, de Conceptione Beatæ Virginis. Adeo manifeſte Papiſtis pro luſu eſt Spiritum Sanctunm ſibi ipſi committere. Secundo, ne Papiſtæ quidem credunt, hoc quicquid eſt de Brigitta, diuinam eſſe reuelationem. Nam ſi eſſet, tum omnino certum eſſet id, quod ex ea reuelatione conſtaret. At ne ipſi quidem id habent pro certo, ſed patiuntur contra diſputari, & ſcribi. Tertio, quod nam hoc genus eſt reuelationis diuinæ, quod nitatur virorum grauiſſimorum examine, & approbatione? Aut qui illi viri grauiſſimi? Nam ſi non ipſi etiam pleni Spiritu, qui potuere reuelationes falſas à veris dignoſcere? Imo qui potuit Spiritus Sanctus ab iis vllam approbationẽ aut poſtulare, aut accipere? Nunquam enim factum in Eccleſia. Ad hæc plurimis iam experimentis compertum, nihil fuiſſe Papiſtis audacius in fingendis Legendis, quo Sanctis ſuis nomen compararent, vt nemo ſit non ſtupidiſſimus, qui fidem habeat. Denique nouis reuelationibus nullis fides indiget. Habent Moſen, & Prophetas, adde Apoſtolos. Illos audiant.

XVIII. Baptiſta Breuiator rationes quartam & ſextam omiſit, credo, ſenſit ridiculas. Nouam addidit. Non decuit Matrem Chriſti, prius eſſe filiam Diaboli, quam Dei.

XIX. Reſpondeo, filios iræ nominari omnes homines propter corruptionem naturæ, ſed filios Diaboli nunquam, niſi qui huic corruptioni addunt pertinaciam propriam, quo ſenſu occurrunt multi nominati filij Belial. Deuteron. 13. Judic. 19. Et alias ſæpe. At hoc modo Virgo nunquam fuit filia Diaboli. Itaque nihil agit Baptiſta.

XX. Salmero alias colligit rationes: quas nos ordine explicabimus. Eſto igitur ſeptima ratio: Omnes, qui ſub originali fuerunt, grandioris ætatis acceſſu perſonale peccatum contraxerunt. At Beata Deipara nunquam ſubiecta fuit actuali peccato. Ergo nec originali. Reſpondeo, primo maiorem non eſſe apud Papiſtas certam. Nam Bernardus, & Thomas, & omnes Dominicani, concedunt quidem Mariam expertem fuiſſe peccati actualis, qui tamen conceptam affirmant in originali. Ratio iis eſt Sanctificatio. Itaque maiorem concedunt de iis tantum, qui ab vtero non ſunt ſanctificati. Mariam autem in iis eſſe negant. Tum autem ipſi Papiſtæ nonnullis ſanctorum id tribuunt, vt nullum habuerint actuale peccatum, ſaltem Ioanni Baptiſtæ. Sed Catholici negant minorem, & obſeruant, nulla autoritate Verbi diuini, imo contra autoritatem Verbi diuini, aſſeri nullum admiſſum à Maria peccatum actuale, qua de re alias. Neque Salmero aliis argumentis contra diſputat, quam autoritate Bernardi, & Thomæ, quatuorque rationibus, quas primas in Bellarmino iam iam diſcuſſimus.

XXI. Octaua ratio: Quicunque præſeruatur ab omni pœna peccati opprobrioſa, quæ venit ſiue in mares, ſiue in fœminas, is eſt expers omnis peccati. At Beata Virgo, præſeruata eſt ab omni peccati pœna opprobrioſa. Ergo expers eſt omnis peccati. Probat minorem enumeratione. Primo à fomitis concupiſcentia, quæ in ea fuit extincta; & ab omni peccato actuali. Secundo, à multitudine ærumnarum, & conceptuum, quia vno conceptu feliciſſimo fuit contenta, ab ærumnis etiam muliebribus, quia in ea nihil ſordidum, nihil immundum, nihil muliebre; quia eſt virago de viro ſumpta. Tertio, à dolore partus, quia peperit exſultabunda, & laudans, quia prius quam parturiret, peperit. Quarto, à viri ſubiectione, quia illi vir eius obſequebatur in omnibus, teſte Thoma parte tertia, quæſtione trigeſima, articulo ſecundo. Quinto, ab ea ſententia, *Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos germinabit tibi.* Vnde homines pro vita carnis ſuſtentanda, à diuinis contemplationibus impediuntur. At ab hoc libera fuit Virgo, aſſiduis contemplationibus paſta. Sexto, ab illa ſententia, *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo,* teſte Thoma, quia Virgines ſolutæ ſunt à cura huius mundi, & ſoli Deo vacant, vt dicit Apoſtolus. Septimo, ab illo verbo, *Donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Libera enim fuit à neceſſitate moriendi, quia peccatum Adæ non incurrit. Item ab incineratione, & corruptione, quam Virgini tribuere non audet Auguſtinus ſermone de Aſſumptione. Item ab expectatione communis reſurrectionis, vt indicat feſtum Aſſumptionis.

XXII. Reſpondeo. Non conſtare, quare pœnas opprobrioſas dixerit, & non ſimpliciter pœnas. Primo enim nulla poteſt eſſe peccati pœna abſque opprobrio. Nam hoc ipſum opprobrium eſt, puniri ob peccatum. Secundo, nulla ratio eſt, cur à quibuſdam pœnis ſumatur argumentum, potius quam à quibuslibet. Sunt enim omnes pœnæ quædam effecta peccati. Itaque poſitis effectis neceſſario ponitur cauſa. Et hinc peti debere vim huius argumenti, ſatis oſtendit Salmero, ita concludens, *Si ab omnibus effectis peccati originalis eſt immunis, ergo & ab ipſo peccato.* Atqui argumentum non omnia effecta nominat, ſed tantum pœnas opprobrioſas. Itaque mera eſt ſophiſtice.

XXIII. Secundo negatur aſſumptio. Nam Virgo non caruit omnibus pœnis peccati, ne opprobrioſis quidem, ſi opprobrioſas ita dicit Salmero vt diſtinguat ab aliis quibuſdã. Hoc inde apparet, quia eas certe pœnas, quas enumerauit in confirmatione, Salmero non poteſt negare eſſe opprobrioſas. At iis tamen falſum eſt Virginem caruiſſe. Et primum illud de concupiſcentia, & peccato actuali, petitio eſt principij inepta. Secundo, multitudinem ærumnarum & conceptuum, vix intelligo quomodo appellet, coniunctene, vt ærumnæ ad conceptus pertineant, an ſeparate, vt ærumnæ pertineant ad totam vitam. Si ſeparate, manifeſto falſum. Nam virgo multas habuit in vita ærumnas, & grauiſſima in morte Filij. Sin autem coniuncte, primo incertum, quum nihil reuelarit Deus: Patres autem varie ſenſerint, vt alias obſeruatum. Secundo, etiam ærumnis eiuſmodi, multæ, & quidem promiſcuæ mulieres liberantur, vt nihil in eo ſit momenti. De vnitate conceptus etiam facile negotium: Nam infinitæ ſunt fueruntque mulieres, quibus ſemel omnino parere contigit. Tum, ſi quid in eo eſt momenti, ergo maius eſſet priuilegium omnino non parere. De doloribus partus, etiam vel falſum, vel ſaltem incertum. De viri ſubiectione, profecto falſum, quicquid Thomas nugatus ſit abſque argumentis. De maledictione terræ, & ſudore vultus, itidem falſum. Nam contra quis dubitet à Ioſepho fuiſſe nutritam? At Ioſephus erat faber. Quid tum autem, ſi alieni vultus ſudore nutrita eſt, potius quam ſuo? Id quidem infinitis aliis contigit coniugibus. Contingit & hodie infinitis Monachis, qui alieno labore ſibi victum quæritant. Tum autem ipſe ille Thomas id probat à conditione Virginum, vt omnino neceſſe ſit ſupponere omnibus id virginibus commune. Quanquam mentitur Thomas, quum eam ſententiam Paulo affingat. Virgines eſſe ſolutas à curis mundi. Nunquam id Paulus dixit. Liberam fuiſſe à neceſſitate moriendi, ipſa mors ſatis confutat. Nam quod Salmero dicit voluiſſe virginem mori, vt conformis fieret filio, monaſticum eſt ſomnium, non à nobis tantum reiiciendum, ſed etiam à Vaſque flagellatum, capi. decimo diſputationis centeſimæ decimæ ſeptimæ in tertiam Thomæ. *Mortua eſt, non quia ipſa dignaretur mori, ſed quia conſtitutum fuit ei, ſicut & reliquis, propter peccatum primi parentis ſemel corporaliter mori, & ab hac conſtitutione ipſa nunquam liberata fuit.* Denique non exſpecta re reſurrectionem, ſoli ij credunt, quibus nulla fabula tam ſtupida eſt, vt fidem non mereatur. Papiſtæ, inquam, apud quos eodem iure feſtum Aſſumptionis eſt ſolemne, cum feſto Conceptionis.

XXIV. Nona ratio, ab honore, quem matri ſuæ debet eius filius, à qua lege ne Chriſtus quidem excipitur, quia voluit ſponte ſub lege fieri, vt redimeret nos. Honor vero parentibus debitus, principalis in ſubueniendo eſt, & ſuccurrendo illorum neceſſitatibus, etiam propulſando, & præueniendo, ſi fieri poteſt. Cum ergo Sanct. Virgo, quatenus Adæ filia eſt, futura eſſet Diaboli præda, & inde indignationem Dei incurſura, iuſtum erat filij munus, quum id facere poſſet, occurrere Dæmoni, & ſuccurrere matri.

XXV. Elegans argumentum, ſed apud eos certum, quos non pudet, etiam hodie Chriſtum regnantem in cœlis, Mariæ iuſſionibus ſubiicere. Et vide mihi iniquitatem iudicij. Nam in præcedente argumento Mariam non liberarunt tantum à ſubiectione coniugali, ſed etiam præfecerunt marito, contra ordinem naturæ. Hic vero Chriſtum non nudum hominem, non verentur matri ſuæ ſubiicere. Quod genus hoc monſtri eſt? Enimuero matrem, nemo vnquam magis honorauit, quam Chriſtus, qui ei ſubditus fuit in omnibus. Sed non propterea, omnia ei tribuit, quæ cuilibet fanatico Jeſuitæ ſomniare contigit. Potuit eam à morte liberare, nec liberauit tamen. Potuit omnibus doloribus eximere. Potuit diſpenſare à fuga in Ægyptum, & omnino nulli tyrannorum ſæuitiei obnoxiam facere. At horum nihil præſtitit. Cur de peccato magis credibile eſt? Nam quod de præda Diaboli additur, merum eſt μορμολυκεῖον. Non enim ſunt præda Diaboli, quicunque ſunt peccatis obnoxij. Sed ij tantum, quibus peccata non remittuntur.

XXVI. Decima ratio, à pœna ſerpenti debita, & inflicta. Quum enim ſerpens primam fœminam mendaciis & fraude ſuperaſſet, in huius vindictam facinoris pronunciatum eſt, *Quia feciſti hoc, inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen illius, ipſa conteret caput tuum.* Gen. 3
Hoc eſt, quia viciſti fraude mulierem, hæc tibi ſit pœna, vt virtute à muliere vincaris. Et ſicut tu eam perfecte viciſti, nunquam ab illa ſuperatus, talis

ergo debet esse mulier pro pœna tua, quæ te vincat, nunquam à te superata. At hoc verum esse non posset, si hanc mulierem peccati originalis ream, sub dominatu habuisset suo. Quod enim ius, aut quę iustitia fuisset, si ab eo victa præliaretur cum victore? Tum autem Paulus ob id probat Abrahamum ex fide iustificatum, & non ex circuncisione, quia Scriptura prius illi tribuit iustificationem ex fide, quam narret circuncisionem. Ita hæc prius nominatur inimica Dæmonis, quæ duelli contra eum, & victoriæ in eo partæ autor fuit. Nec obstat, inquit, quod Hebraice pronomen ad semen refertur. Nam si omnes Christiani, conterunt Satanam sub pedibus suis, & Christus Apostolis dixit: *Dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici,* quanto magis hoc habuit Virgo? Hæc Salmero pene ad verbum. Perstringo, vt per partes vis argumenti fiat manifestior. Quæcunque mulier perpetuas inimicitias cum serpente exercuit, eiusque caput contriuit, ea nulli vnquam peccato fuit obnoxia. At Virgo Maria ea fuit mulier. Ergo nulli vnquam peccato fuit obnoxia. Probatur assumptum illo loco ex tertio Geneseos. Probatur maior. Primo, quia sicut mulier victa est à serpente, qui nunquam est ab ea superatus, sic serpens vinci debet à muliere, quæ nunquam fuerit ab eo superata. Secundo, quia nullum ius patitur, vt victus cum victore prælietur. Tertio, quia ea mulier ante nominatur inimica Dæmonis.

XXVII. Respondeo, argumenti partes esse distinguendas, vt vna sit de inimicitiis perpetuis, altera de contritione capitis. De prima, propositio maior est falsa. Nam si quæcunque mulier inimicitias exercet cum Diabolo, ea est sine peccato: Ergo ne soli Virgini id priuilegium Iesuitæ vindicent. Nam eæ inimicitiæ communes sunt omnibus mulieribus, vniuersoque mulieris semini. Non enim mulier illa, specialiter Mariam Virginem significat, sed Euam, quæ à Diabolo erat decepta. Prima confirmatio pertinet ad alteram partem. Secunda est ineptissima. Nam alias nulli omnino Christiano ius esset belli gerendi cum Satana. Quod quis credet? In tertia quæ mens esse potest? Abrahamus, quia ante declaratur iustus, quam sit circumcisus, non est iustificatus ex circumcisione. Ergo Maria prius nominatur inimica Dæmonis. Quid hoc est, inquam? Aut cur prius? An potius Mœrim non vox, sed mens fugit ipsa?

XXVIII. In altera parte, fateor, eum, qui contriturus erat caput serpentis, debuisse omni peccato carere. Sed negatur id dictum de Maria, dictū potius de vnico mulieris semine, id est, Christo, vt antea disputatum. Imo nihil interest, inquit Salmero. Curnam vero, inquam? Quia omnes fideles conterunt Satanam sub pedibus: quanto magis Maria? Imo, inquam, primo, hoc postremum non probatur: hoc, inquam, multo magis Mariam pedibus conterere Satanam: ac si est verum, profecto ita verum, quomodo fideles dicuntur alij aliis fortiores, & sic Paulum verisimile est magis sub pedibus triuisse Diabolum, quam promiscuos fideles, qui tamen & ipsi contriuerunt. Secundo, hoc ipso eneruatur Salmeronis argumentum. Nam si omnes fideles dicuntur conterere Satanam, tum alterutrum necesse est, aut omnes fideles carere omni peccato, quod est falsum, aut non omnes qui conterunt Satanam, carere omni peccato, quod verum. Ac proinde non concluditur istoc argumento, Virginem carere omni peccato, vt erat propositum.

XXIX. Vndecima ratio: Si nullus gradus rerum deest in vniuerso. Ergo Beata Virgo caruit omni peccato. At prius verum, ergo & posterius. Probatur assumptum, quia id pertinet ad Dei sapientiam, quæ vidit cuncta quæ fecerat, esse valde bona. Secundo: Si in ordine naturalium nihil deest perfectioni vniuersi, & omnes rerum & productionum gradus in ea inueniuntur: Ergo similiter in ordine spiritualium, & redemptionis creaturarum rationalium idem inuenitur. Probatur Antecedens, quia præter Angelicam naturam pure spiritualem, & eam, quæ pure corporea est, omniq; Spiritu spoliata, tertiam ex vtroq; constantem, hominem Deus condidit.

Iam probatur consequentia. Quia Christus est omnium redemptor. Et in redemptione sunt plures gradus. Infimus, eorum qui redempti sunt merito CHRISTI sibi non applicato, cuiusmodi sunt infideles. Ergo summum gradum oportuit esse alicuius, qui nullo modo permitteretur in peccatum labi. Et hunc gradum excogitabilem, si quis neget inueniri, stupidus est, vel proteruus. Quia perfectissimus Mediator, perfectissimum modum redimendi, quem re vera meruit, erga neminem exseruisset, & sic corpus Christi esset mutilum. Rursus sex sunt redimendi modi. Primus, à peccato mortali, in quod quis incidit, Secundus, quum quis præseruatur à mortali in quod non incidit. Tertius, quum à veniali quis redimitur. Quartus, quum ab eodem præseruatur. Quintus, quum quis ab originali contracto eripitur. Sextus, quum quis ab eodem præseruatur. Ergo aliquem necesse est hoc sexto modo redemptum. At neminem potius quam Virginem Mariam. Nam ea est collum. At collum nullis indiget vestibus, vt alia membra, quæ quo ignobiliora sunt, tanto illis abundantiorem præstamus honorem. Præterea solent adhiberi collo ornamenta auri, & gemmarum. Itaque Christus in vno collo Beatæ Virginis pretiosam hanc redemptionis speciem exercuit. At cur non in alios? Quia non decebat esse plura colla. Tum vero Maria Lunæ comparatur, quæ vna est tantum. Item de ea dicitur, *Vna est columba mea, vna est amica mea.*

XXX. En tibi compositas lexeis vt tesserulas! En miram argumentorum συμπλοκήν! En Iesuiticam consequentiarum educendarum solertiam! Semper ad euentum festinat, & in medias res, non secus ac notas, auditorem rapit, & quæ desperat tractata nitescere posse, relinquit. Nunquam id Homerus artificiosius. Adeo festinauit, vt supposuerit Iesuita multa tanquam cognitissima, quæ neque probatione, neque elucidatione opus habeant. Et hæc illa sunt maxime, quæ desperat disputando probari posse: Itaque in his nullus est, in reliquis triumphat. Nos animaduertamus. Tum enim maxime fallunt Sophistæ, quum maxime videntur agere serio. Propositio hæc est: Si nullus gradus rerum deest in vniuerso: Ergo beata Virgo caruit omni peccato. Respondeo, Res esse distinguendas. Quia hoc vocabulum est Transcendens, & sumitur pro quolibet quod vel est, vt homo, arbor, brutum, cœlum, terra, similia, vel fingitur esse, vt Chimæra, Tragelaphus, Gorgo, Mormo, & similia. Si hoc posteriori modo rerum gradus intelligat Salmero, vt sensus sit: Si nullus rerum gradus, siue verarum, siue fictarum, deest vniuerso, tum Virgo est sine peccato: Concedo consequentiam. Sed antecedens nego: Re vera enim earum rerum ordo, quæ fictæ sunt, deest vniuerso. Nam si non deessent, non essent fictæ. Sin autem altero modo, vt nullus rerum, quæ vere sunt, desit vniuerso, tum conceditur Antecedens, sed negatur consequentia. Nam quemadmodum nulla Chimæra, nullus Tragelaphus est in vniuersa rerum natura, sic neque vlla Virgo immunis ab omni peccato, quanquam in vniuerso contineantur omnes res, quæ vere res sunt.

XXXII. Nec valent in hoc secundo sensu, probationes consequentiæ. Pertinet enim ad Dei sapientiam, vt nihil vniuerso desit, rerum verarum. Sed res fictæ pertinent ad vanitatem Monachorum, siue Iesuitarum, non pertinent ad sapientiam Dei. Fateor vero nihil deesse in rebus spiritualibus, ad perfectionem vniuersi. Sed nego Iesuitarum somniationes, aut esse in rebus spiritualibus, aut pertinere ad vniuersi perfectionem.

XXXIII. Non valent etiam Antecedentis probationes in priori sensu. Primo, quia rerum ordo, non pendet à Iesuitarum meditationibus, siue eæ mentales sint, siue vocales. Sed à Dei institutione. Et vero ordinem rerum naturalium, cur Salmero non aliunde sumpsit, quam ab ipsa creatione, quæ & Angelos produxit, & homines, & res inanimatas? At ordinem spiritualium, non aliunde, quam à suis deliriis? Tum autem nec bene ordinem naturalium recenset: Eæ enim ita se habent, vt quadruplex sit gradus, nimirum anima carentium, animatorum, rationalium, Angelorum: Sic vt inter inanima, & hominem, media sint animata tantum, id est, bestiæ. Inter bestias autem & Angelos, homines. At ille nobis in spirituali redemptione gradum nominat infimum & summum duntaxat, nimis id quidem incuriose. Gestit animus audire nouam sophisticen, quæ in redemptione quatuor mihi gradus exprimat, illis quatuor παραλλήλοις. Quod si non possit, aduertat consequentiæ ineptiam.

XXXIV. Deinde, in ἀποδόσει, mihi Salmero non res spirituales nominat, sed redemptionem. At hoc grande peccatum est. Nam res spirituales patent latius, quam redemptio creaturarum. Itaq;, etsi concederetur in rebus spiritualibus perfectionem similiter considerari, vt in naturalibus, tamen negarem sequi de redemptione. Non enim de parte eadem omnia vera, quæ de toto. Tertio, aliud est magnum peccatum. Nam in rebus naturalibus, nullum ille numerat gradum rerum, quæ non sit res naturalis actu. At in spiritualibus, id est, in redemptis, idem mihi infimum gradum condit infidelium redemptorum, Christi merito non applicato, id est, reipsa non redemptorum, sed tantum potentia, & quidem remota. At quæcunque res non sunt actu, sed tantum potentia remota, eæ re vera non sunt, id est, non sunt res, sed tantum possent esse. Periit ergo similitudo, ac proinde vis cōsequentiæ. Nam verum est in rebus spiritualibus, nullum esse infidelem redemptum, sed tantum posse redimi. Atqui in naturalibus numerabantur inanima, quæ actu sunt inanima, non vero quæ sola potentia. Quare, quomodo, in spiritualibus nullus est hic infimus gradus, sic neque ille summus, nisi forte, vterq; potentia. Quod si est, tum Virgo non est immunis à peccato.

XXXV. Sex illi redemptionis æque sunt nugatorij. Quia nituntur distinctione illa peccati, in Mortale, & Veniale, quæ tamen suo tempore erit confutanda. Et tamen, vt nunc concedatur, sextus ille gradus redemptionis à non contracto peccato originali, omnino est commentitius: Sed de Collo elegans fabula est, & digna quæ pueros pascat in classibus Iesuiticis. Collum nullis eget vestibus (quod tamen falsum, vel ipsa Iesuitarū fibula teste) ergo, Maria caret omni peccato. Collū ornatur monilibus. Ergo Maria caret omni peccato. Collum est vnicum. Ergo sola illa caret omni peccato. Μακαρίως τοῖς Ἰησουίταις τῆς λύμαντος, οἷς οὐδὲν ἀτόλμητον. Sed quo iure Maria collum, potius quam vterus? Nam certe colli non est, prægnans esse.

XXXVI. Duodecima. Quicumque cooperatur redemptioni hominum, is est expers omnis peccati. At Maria cooperata est redemptioni hominum. Ergo Maria fuit expers omnis peccati. Probatur maior. Quia si Adam & Heua autores ruinæ humanæ, nocentes inuenti sunt, ergo Christum, & Mariam, oportuit esse innocentes, alioqui minus essent idonei ad dissoluendam ruinam, & minus esset decens antidotum. Secundo: Si Christus, vt esset idoneus redemptor, debuit esse segregatus à peccatoribus, ergo itidem Maria. At prius verum, teste Paulo ad Hebr. 7. *Talis decebat, vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus.* Probatur assumptio. Quia sicut fuerunt Adam & Heua in prima coniugatione, ad perdendum, sic in secunda coniugatione ad redimendum, habemus Christum & Mariam. Deinde 1. ad Corinth. 3. *Omnes Dei adiutores sumus.* Ergo etiam virgo adiutrix Christi. Item 1. ad Corinth. 1. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filij eius.* Et 1. Ioannis 1. *Quod vidimus, & testamur, annuntiamus vobis, vt & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Flio eius Iesu Christo.* Ergo Beata Virgo est socia Christi.

XXXVII. Respondeo causas cooperantes, vel concurrere, vel subalternari. Concurrunt eæ quibus opus insolidum est commune, vt in generatione humana vterq; sexus: nam Abel æque filius erat Euæ, & Adami. Subalternantur autem eæ, quarum series & ἀλληλουχία concurrit ad effectum producendum, sic vt & omnes à prima pendeant, & sæpe etiam inter eas aliæ ab aliis. Harum aliæ instrumentales, aliæ sine quibus non, & accidentales. De concurrentib. conceditur maior. At negatur minor. Nam ad Mariam referri redemtionem humanam in solidum, vt ad Christum, blasphemia est non ferenda. Probationum prior ab exemplo Adami & Euæ, est ἀνακόλουθος: quia Adam & Eua fuere causæ concurrentes perditionis humanæ, quia ambo reipsa idem peccatum peccarunt, itaque ambo corrupti, ambo corruptos genuere. At non ita Christus & Maria. Nam Maria non concurrit cum Christo in redimendo genere humano, sed subordinata est, & vere causa fuit redemptionis humanæ per accidens: nempe quatenus genuit eum, qui redemit, quomodo Betsabea, dici potest causa Templi Hierosolymitani, non quod ipsa ædificarit, sed quod Salomonem genuerit. Dicam amplius. Maria non fuit proprie redemptionis causa. Ipsa enim nihil egit, sed tantum passa est. *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum Verbum tuum.*

XXXVIII. Altera probatio ineptior est haud paulo. Manifesto enim ij loci detorquentur, *Sumus*, inqnit, συνεργοὶ Θεοῦ. Ita esto. At quinam? Omnes, inquit Salmero. Quod iam vereor, vt ferri possit. Nam Paulum loqui de iis, qui plantant, & rigant, lōge certius est, quam vt admonitione indigeat, id est, de Pastorib. Ecclesiæ, in quib. quis nescit, non esse omnes? Non esse Virginē Beatam? Oecumenius, ἡμᾶς τὴν πρὸς σωτηρίαν ὑμῖν δόγματα κηρύξαντας Θεοῦ ἱερέας.

γὰρ συνεργοὶ, *Nos qui vobis doctrinam salutarem prædicauimus, Dei sumus cooperatores.* Ambroſius, *Hoc ad Apoſtolorũ perſonam pertinet, quos conſtat Dei eſſe adiutores, dum Vicarij ſunt Chriſti.* Sed demus tamen, poſſe proferri longius. At hi συνεργοὶ, non ſunt in cauſis illis concurrentibus, quas diximus, ſed ſubordinatis. Nam idem qui συνεργοῖς dixit, dixit & διακόνους. *Quis igitur eſt Paulus, quis autem Apollos, niſi miniſtri per quos crediſtis?* Theodoretus, *Diuinus Apoſtolus etiam veritatis prædicatores, Deï coadiutores, & cooperatores appellat. Verumenimuero magna eſt differentia. Ille enim cooperatur tanquam filius: hi vero tanquam ſerui amantiſſimi, implent Dei voluntatem.*

XXXIX. Illud de ſocietate Chriſti incogitanter dictum. Probare vult Mariam Virginem eſſe ſociam Chriſti in redemptione: id eſt eius eſſe partes nõnullas cum Chriſto in redimendo genere humano. Hoc vt probet, Paulus, inquit, omnibus fidelibus tribuit hoc nomen. Quod nam nomen, inquã? Repetendum eſt enim, ad ſeriem partium argumenti. Nomen ergo ſociorum, id eſt, cooperatorum in redemptione. Vbi autem hoc Paulus? Prioris ad Cor. 1. *Fidelis Deus per quem vocati eſtis in ſocietatem filij eius.* Et Ioannis primæ primo ſimiliter. *Vt ſocietatem habeatis nobiſcum.* Atqui, inquam, primo non ſunt hi loci ſimiles. Nam Ioannes ſocietatem dixit nobiſcum: id eſt, vt ſitis ſocij noſtri: At Paulus loquitur de ſocietate Chriſti. Aliud autem eſt, eſſe ſocios Apoſtolorum, & eſſe ſocios Chriſti. Itaq; hic locus Ioannis eſt ἀπροσδιόνυσος. Secundo, ſocietas, non bene redditur Latine, quæ Græcè eſt κοινωνία. Paulus enim nominauit κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Optimè Beza, *Communionem Filij.* Nempe vt participes eſſent Chriſti, eiuſq; beneficiorum: non autem, vt ipſius Chriſti ſocij: ſed vt in ea communione Chriſti aliorum ſocij eſſent. Et in hac ſiue ſocietate, ſiue communione, nos Beatæ Virgini ſuum ius relinquimus integrum: vtpote quæ agnouit Deum ſaluatorem ſuum. Atque hactenus de cauſſis concurrentibus.

XL. Iam vero de ſubordinatis. Conceditur minor. Vere enim Maria fuit inter cauſſas à Deo ordinatas ad promouendam redemptionem humani generis. Sed negatur maior. Non enim omnes redemptionis cauſſæ: ſed illa ſola debuit expers eſſe peccati, quæ per ſe, & proprie cauſſa eſt redemptionis. Atque hoc eſt, quod Paulus dixit de Pontifice ſancto, innocente, impolluto, ſegregato à peccatoribus. Eatenus enim Pontifex dicitur, quatenus ſeipſum Deo obtulit hoſtiam pro peccatis. At Maria, nunquam fuit Pontifex. Deinde multæ poſſunt nominari cauſſæ cooperantes Chriſto ad redemptionem, quæ non fuere peccati expertes. Nam primo parentes ipſius Virginis, iam inde ab Adamo & Eua, poſſunt in ijs numerari. Nam ſi Maria ideo cooperata eſt, quia genuit Chriſtum: certe & illi, à quibus etiam Chriſtus, dicitur genitus. Et tamen nemo eorum expers peccati. Tum autem certiſſimè cooperatores fuere Apoſtoli: omneſque prædicatores: quorum nemo expers peccati. Denique Virgo cooperata eſt, vt ancilla, ipſa teſte: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum Verbum tuum.* Vtraq; autem probatio Maioris pertinet ad cauſſas non ſubordinatas, vt iam docuimus.

XLI. Decima tertia ratio: Si Maria prædeſtinata fuit, vt eſſet Angelorum Regina ac Domina. Ergo fuit expers omnis peccati. Probatur antecedens: quia ita iam in Eccleſia receptum, & ex Hieronymi ſermone de Aſſumptione. Probatur conſequentia. Quia non debuiſſet exaltari ſuper omnes, quæ aliquando corrupta fuiſſet, & ſub Diaboli poteſtate: præſertim cum ipſi perpetua puritate enituerint. Secundo, ſi aliquando vllo peccato maculata fuiſſet, Angeli datam ſibi occaſionem murmurandi poſſent aſſerere, quod eam ſibi præpoſitam venerari ac ſuſpicere iuberentur, quæ tamen peccato, & Diabolo fuiſſet ſubiecta.

XLII. Reſpondeo: primo negari poſſe conſequentiam, etiam poſito antecedente. Nam ad primam confirmationem dici poteſt: non quidem debuiſſe de iure: ſed potuiſſe ex gratia. Quomodo de iure nullum debuit in cœlis locum habere: quem tamen gratis obtinuit. Et omnes fideles ſunt ex gratia Angelorum σύνδουλοι: quod iure non debuerunt. Ad ſecundam, reſpõdeo mirum eſſe Ieſuitam (qui tantopere commendat cæcam obedientiam) poſſe concipere Angelos murmuratores: imo & contra Deum: & cum ſpecie quadam iuris. At Catholici, quoties precantur, *Fiat voluntas tua in terris ſicut in cœlis*: duo intelligunt: Vnum, voluntatem Dei eſſe abſolutam & ſummam legem, cui omnes creaturas ſubijci oporteat. Alterum, in cœlis degentes Angelos hanc eandem voluntatem habere pro ratione. Itaque ſi quis ponat Mariam eſſe ex Dei voluntate Angelorum reginam: tum neceſſe eſt fateatur Angelis nullam occaſionem datam conquerendi. Sed ſecundo, negatur antecedens. Nam Chriſtum quidem legimus factum κρείττονα τῶν ἀγγέλων, ad Hebræos 1. At Mariam nuſquam. Neque id Eccleſia docuit: ſed error inuenit: ſuperſtitio confirmauit. Neque ille ſermo de Aſſumptione eſt Hieronymi: teſte ipſo Mariano Victorio Epiſcopo.

XLIII. Erant hæ quidem Salmeronis rationes. Duæ ſuperſunt Clingij: Eſto igitur decima quarta: Si fructus Mariæ fuit benedictus, ergo, arbor maledicta eſſe non poteſt, quando dicit Chriſtus Matth. 7. *Arbor bona facit fructus bonos,* Reſtat ergo eam fuiſſe immunem ab omni peccato, cum originali, tum actuali. Nam quomodo fructus poteſt eſſe per omnem modum benedictus, ſi aliquando arbor, è qua natus eſt fructus, ſubiacuiſſet maledictioni? Argumentatio procedit in hunc modum: Quæcunque eſt mater Chriſti: ea immunis eſt à peccato, tum originali, tum actuali. At Maria eſt mater Chriſti: ergo immunis à peccato. Probatur maior. Quicunque obnoxius eſt peccato originali, & actuali, eſt maledictus. At mater Chriſti non eſt maledicta. Ergo non fuit obnoxia peccato.

XLIV. Reſpondeo: Negatur maior, continet enim ipſam quæſtionem, quæ nunc diſputatur. Ad probationem autem, rurſus nego maiorem. Nam contra diſerte Scriptura teſtatur. Ad Galat. 3. *Prouidens Scriptura Deum ex fide iuſtificaturum Gentes ante euangelizauit Abrahæ, Benedi entur in te omnes gentes.* Ad Epheſ. 1. *Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nobis omni benedictione ſpirituali, in cœlis in Chriſto.* Gentes ergo erant in Chriſto futuræ benedictæ. Fideles item ſunt in Chriſto benedicti. Et tamen, tum Gentes, tum fideles obnoxij peccato originali, & actuali. Si autẽ benedicti: Ergo non maledicti. Quare non omnis obnoxius peccato eſt maledictus.

XLV. Decima quinta ratio eiuſdem. Obiecit libere Iudæis Chriſtus in faciem Ioan. 8. *Quis veſtrum arguet me de peccato?* vbi manifeſte probat ſe nũquam peccaſſe, neque peccatum contraxiſſe. At ſi de muliere peccatrice fuiſſet natus Chriſtus, potuiſſent dicere Iudæi, quia de matre peccatrice natus, ob id non ex omni parte abſque peccato fore.

XLVI. Ego vero hic, neque caput, neque pedes (quod dici ſolet) argumẽtationis obſeruare poſſum. Si Chriſtus fuit ſine peccato: ergo & mater eius. Hoc quid eſt? Aut ſi viciſſim dicam: Si Maria fuit ſine peccato: ergo & Anna mater eius: quid reſpondeat Clingius? Nam omnino eadem conſequentiæ ratio. At Iudæi potuiſſent excipere. Ergone tota vis argumenti pendet à iudicio Iudæorum? Atqui Iudæis incognita erat illa peccati carentia in Virgine. Si incognita: ergo Maria habebatur inter eos obnoxia peccatis. Itaque ſemper habuiſſent exceptionem, & eo probabiliorem, quod nondum vllus extitiſſet, aut Franciſcanus, aut Ieſuita.

XLVII. Decima ſexta ratio eſt apud Vaſquem. Quicquid dignitatis, & honoris tribuere poſſumus B. Virgini, minimè pugnans cum ſacra Scriptura, aut dignitate Filij, aut Eccleſiæ traditione, abſq; dubio ei tribuere debemus. Atqui dignitas præſeruationis ab originali, minimè pugnat. Ergo Virgini tribuenda. In minore, autoritate Sixti quarti in extrauagante, *Graue nimis*, de Reliquijs, & Veneratione Sanctorum, & Concilij Tridentini ſeſſion. 5. in fin. decreti de Peccato originali: probatur, non repugnare, aut Scripturæ, aut Eccleſiæ. Non repugnare honori filij probatur. Quia ſi repugnaret, eo fieret, quod ſequeretur non eſſe redemptam ab eo, aut ei in modo ſanctificationis æquaretur. At neutrum. Ergo non contradicit.

XLVIII. Reſpondeo, primo negari maiorem, vtcunque eam extra contradictionis aleam Vaſques poſuerit. Non eſt enim indulgendum laſciuienti ſuperſtitioni: ſed coercenda potius petulantia, vt aſſueſcat modeſte ſapere. Alioqui nullus vnquam finis erit ſomniorum, meditationum, reuelationum. Et quid non? Eſt enim in eam partem ingenioſiſſima ſuperſtitio. Et vero nunquam cuiquã id excidit, ſi excipias nouiſſimos & ſuperſtitioſiſſimos Theologos Vaſquij ſimiles.

XLIX. Secundo negatur etiam aſſumptum. Nam hæc immunitas repugnat Scripturæ, quæ definit vno dempto Chriſto, in omnes homines deriuatum eſſe peccatum. Repugnat traditioni Eccleſiæ, quia ipſa Scriptura eſt Eccleſiæ traditio. Quicquid contra garriant, & Sixtus ille, & Tridentini coniurati. Repugnat denique honori Chriſti, quia non redemiſſet eam, & quia non ſolus eſſet expers peccati: & quia non ſolus aſſumpſiſſet mortem abſque reatu, quæ omnia poſt explicabuntur.

CAP. VIII.

Virginem non excipi à communi hominum natura.

I. HActenus Papiſtarum argumenta. Nunc viciſſim Catholicorum. Primum: Omnis homo ex Adami progenie, tantum homo, eſt obnoxius peccato, tum originali, tum actuali. At Virgo Mater Dei eſt homo ex Adami progenie, & tantum homo. Ergo Virgo mater Dei eſt obnoxia peccatis, tum originali, tum actuali. Minor patet à ſe ipſa: neq; vllam ab aduerſarijs contradictionem patitur. Nam & fatentur non eſſe conceptam è Spiritu Sancto, & Ioachim, atque Annam nominant eius parentes, ex veteri traditione, cuius etiam meminit Irenæus.

II. Reſtat ergo probanda maior, tum à Scripturis, tum à Patribus. Ex Scripturis luculentiſſimi ſunt loci, primo de Originali, Paulus ad Rom. 3. *Propterea ex operibus legis nulla caro iuſtificabitur in conſpectu eius. Per legem enim agnitio peccati. Nunc vero abſque lege, iuſtitia Dei patefacta eſt, comprobata teſtimonio legis, ac Prophetarum. Iuſtitia inquam, Dei per fidẽ Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes qui credunt. Non eſt enim diſtinctio: omnes enim peccauerunt, ac deficiuntur gloria Dei. Iuſtificantur autem gratis, id eſt, eius gratia, per redemptionem factam in Ieſu Chriſto.* Cap. 11. *Concluſit Deus omnes in contumacia, vt omnium miſereretur.* Ad Gal. 3. *Concluſit Scriptura omnia ſub peccatum, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.* Ad Rom. 2. *Non eſt iuſtus, ne vnus quidem.* Et 5. *per vnum hominem peccatum introijt in mundum, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors tranſijt, in quo omnes peccarũt.* Et poſt, *Sicut per vnius offenſam, reatus venit in omnes homines ad condemnationem, ita per vnam iuſtificationem, beneficium redundauit in omnes homines ad iuſtificationem vitæ.*

III. De Actuali. Prioris Regum 8. *Non eſt homo qui non peccet.* Pſal. 143. *Ne congrediaris iudicio cum ſeruo tuo. Nam non eſſet iuſtus coram te vllus viuens.* Eccl. 7. *Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Ad Rom. 3. *Omnis homo mendax.* Iacob 3. *In multis labimur omnes.* Primæ Ioannis 1. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipſos fallimus, & veritas in nobis non eſt.*

IV. In eandem ſententiam frequentiſſimi eunt Patres, & quidem diſertioribus verbis. Tertullian. de Carne Chriſti c. 16. *Sic in illa* (carne) *peccatum euacuatum, quod in Chriſto ſine peccato habeatur, quæ in homine ſine peccato non habebatur.* Origenes in Leuiticum hom. 8. *Qui naſcitur, ſiue virilis, ſiue fœminei ſexus ſit, pronunciat de eo Scriptura, quia non ſit mundus à ſorde, etiam ſi vnius diei ſit vita eius.* Et poſt, *Quod ſi placet audire, quid etiam alij Sancti de iſta natiuitate ſenſerint, audi Dauid dicentẽ: In iniquitatibus, inquit, conceptus ſum, & in peccatis peperit me mater mea: oſtendens quod quæcunque anima in carne naſcitur, iniquitatis & peccati ſorde polluitur.* Et interiectis nonnullis. *In ſeptimana dierum conſummatus eſt mundus. In quo donec ſumus in carne poſiti, ad liquidum puri eſſe non poſſumus, niſi octaua venerit dies, id eſt, niſi futuri ſeculi tẽpus adfuerit.* Baſilius homilia de Pœnitentia, ἀνθρώπων οὐδεὶς ἀναμάρτητος, *hominum nemo caret peccato.* Areopagita Hierarchiæ Eccleſiaſticæ c. 7. ὁ θεῖος ἱεράρχης ἐκφαντορικός ἐστιν, ὡς τὰ λόγιά φησι, τῶν θεαρχικῶν δικαιωμάτων. ἄγγελος γὰρ κυρίου παντοκράτορος θεοῦ ἐστι. μεμάθηκεν οὖν ἐκ τῶν θεοπαραδότων λογίων, ὅτι τοῖς ὁσίως βιώσασιν, ἡ φανοτάτη, καὶ θεία ζωὴ κατ' ἀξίαν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων ζυγῶν ἀνταποδίδοται, παρορώσης ἀγαθότητι τῆς θεαρχικῆς φιλανθρωπίας, τὰς ἐγγινομένας αὐτοῖς ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κηλῖδας· ἐπείπερ οὐδεὶς, ὡς τὰ λόγιά φησι, καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου. *Diuinus Pontifex conſultus eſt diuini iuris, vt teſtantur oracula. Eſt enim Angelus Omnipotentis Dei. Didicit ergo à diuinis oraculis, fore vt pie viuentibus retribuatur, vt dignum eſt, illuſtris, & diuina vita à diuina trutina, nempe diſſimulante diuina miſericordia præ bonitate, quæcunque iis inſunt ex humana infirmitate maculæ. Quandoquidem nemo eſt (vt teſtantur oracula) purus à ſordibus.*

V. Ambroſius in ſecundum ad Coloſſenſes, *Iudæi in vnius Dei confeſſione degentes, adueniente Chriſto addiſcunt myſterium Dei, quod exſpectabant ad iuſtificationem ſui, vt in eo quod ſubreptũ illis fuerat, quia impoſſibile eſt, eſſe ſine*

 peccato,

peccato, acciperent remissionem. In Psalm. 118. *Quod lapsum fateris, in eo tibi cum omnibus commune consortium. Quia nemo sine peccato. Negare hoc, sacrilegium.* Nazianzenus homilia in Patre suum. γνῶμεν ὅτι τὸ μὲν μηδὲν ἁμαρτάνειν, ὄντως ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ μόνου Θεοῦ. *Agnoscamus, nihil peccare esse supra hominem, esse solius Dei.* Rursus hom. 2. in Iulianum, τὸ παντελῶς ἀναμάρτητον, ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔταξεν ὁ Θεός. *Nihil omnino peccare, Deus constituit supra humanæ sortem naturæ.* Lactantius Institutionum lib. 6. c. 13. *Nemo esse sine delicto potest, quamdiu indumento carnis oneratus est.* Isidorus lib. 1. Epist. 435. ἐσκλήρυνας ἐρευνῶν τὴν τῶν μοναχῶν, καὶ ἱερέων ζωήν, τὸ ἀναμάρτητον ζητῶν ἐν αὐτῇ ὅπερ μόνου ἐστὶ Θεοῦ. καὶ τοῦτο ἐν ἀνθρώποις ὁ κατορθῶν οὐχὶ τετύχηκε. *Obdurasti Monachorum, & Sacerdotum vitam perscrutans, atque eiusmodi in ea statum, qui ab omni peccato alienus sit, quærens. Quod quidem solius Dei est: nec qui id consequatur mortalium quisquam est.*

VI. Augustinus hac ipsa in re plurimus est. Lib. 2. in Epistolam Parmeniani c. 7. *Qui rectissime sapiunt, intelligunt quemlibet hominum, quamuis iam pro consortio societatis humanæ, non absurde dici possit iustissime viuere: non tamen posse esse sine aliquo vitio, quamdiu caro concupiscit aduersus spiritum: Spiritus autem aduersus carnem. Et qui natus est ex Deo non peccat. Et si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Quamuis enim in quantum ex Deo nati sumus, non peccemus: inest tamen adhuc etiam quod ex Adam nati sumus.* Contra duas Epistolas Pelagianorum lib. 4. ca. 4. *Sinite miserum remissionem accipere peccatorum, per eum qui solus, nec paruus, nec magnus potuit habere peccatum.* De Peccatorum meritis, & remissione, lib. 2. c. 13. *Sunt in terra iusti, sunt magni, fortes, prudentes, continentes, patientes, pij, misericordes, temporalia mala omnia propter iustitiam æquo animo tolerantes. Sed si verum est: imo, quia & verum est, si dixerimus, quia peccatum nõ habemus, nos ipsos decipimus, & non iustificatur in conspectu tuo omnis viuens: non sunt sine peccato, nec quisquam eorum, tam arroganter insanit, vt nõ sibi pro suis qualibuscunq; peccatis, Dominica oratione opus esse arbitretur.* Cap. 16. *Et audet quisquam, quenquam, vel putare, vel dicere positum sub onere huius vitæ, ab omni omnino mundum esse peccato? sint licet homines tanta excellentes iustitia, vt ad eos de columna nubis loquatur Deus.* Cap. 29. *Ex quo per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit vsque in finem carnalis huius generationis, & corruptibilis seculi: cuius filij generat, & generantur: nullo existente homine, de quo in hac vita constituto, veraciter dici possit, quod nullum habeat omnino peccatum.*

VII. Fulgentius de Fide ad Petrum cap. 23. *Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri, & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, impietati subditum: mortique subiectum, & ob hoc natura filium iræ nasci.* Salonius in illud Ecclesiastis, *Septies cadit iustus. Loquitur hic Salomon de leuibus, & quotidianis peccatis, sine quibus nullus iustorum in hac vita esse potuit, nec esse potest.*

VIII. Certa ergo Scripturæ, certa Patrum sententia, nullum esse, aut vnquam fuisse, futurumve esse hominem à peccato vsquequaque liberum: qui saltem fuerit homo duntaxat. Vnde Ambrosius apud Augustinum & de Nuptiis & Concupiscentia lib. 2. cap. 5. *Seruatum est, vt ex viro & muliere, id est per illam corporum commixtionem, nemo videatur expers esse delicti: Qui autem expers est delicti, expers est etiam huiusmodi conceptionis*: Ad quam mentẽ Cassianus collationis 22. cap. 10. *In hoc ergo ille homo, qui natus ex Virgine est, magna cunctis, qui ex vtriusq; sexus commixtione producimur, distantia segregatur, quod cum omnes non similitudinem, sed veritatem peccati in carne gestemus, ille non veritatem, sed similitudinem peccati in veræ carnis assumptione susceperit.* Quod si obtinet: confecta res est. Quid ergo Papistæ? Torquent se, vt eos par est, qui veritati quantumuis certæ reluctari volunt: hoc est, nec eius vim effugere possunt: nec se tamen captos fateri. Negant ergo hac generali sententia includi B. Virginem: excipiendam singulari quodã priuilegio. Sed hoc ipsum aliter atq; aliter exponunt. Sequar ordinem Valentini, Gerardi, in solutionibus, tractatu quarto secundæ partis.

IX. Sed prius, Exceptionem Virginis doceo sinceriori Ecclesiæ inauditam. Hoc certissimo argumento. Quia quoties in hunc sermonem Patres incidãt, tum non tantum Christum vnicum excipiunt, sed etiam docent vnicum excipiendum Clemens Alexandrinus Pædagogi lib. 1. c. 2. ἔοικεν ὁ παιδαγωγὸς ἡμῶν, τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ Θεῷ (οὗπέρ ἐστιν υἱὸς) ἀναμάρτητος, ἀνεπίληπτος, καὶ ἀπαθὴς τὴν ψυχήν. Θεὸς ἐν ἀνθρώπου σχήματι ἄχραντος, πατρικῷ θελήματι διάκονος, λόγος Θεός, ὁ ἐν τῷ πατρί, ὁ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός, σὺν καὶ τῷ σχήματι Θεός, οὗτος ἡμῖν εἰκὼν ἀκηλίδωτος, τούτῳ παντὶ σθένει πειρατέον ἐξομοιοῦν τὴν ψυχήν. ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἀπόλυτος εἰς τὸ παντελὲς ἀνθρωπίνων παθῶν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μόνος κριτής, ὅτι ἀναμάρτητος μόνος. ἡμεῖς δὲ ὅση δύναμις, ὡς ὅτι ἐλάχιστα ἀναμαρτάνειν πειρώμεθα, *Pædagogus noster similis est Patris sui Dei, cui est Filius peccati expers, extra omnem censuræ aleam positus, animæ passionibus; non obnoxius. Deus in humanæ specie immaculatus: voluntate paterna Minister: sermo, Deus, is qui in Patre, qui ex dextris Patris, etiam cum illa specie Deus. Hic nobis est imago absque macula. Huic totis viribus conandum est, vt anima conformetur. Verum ille quidem perfectissime solutus est humanis passionibus: nam propterea solus est iudex, quia solus peccati expers. Nos vero, quantum possumus, quam minimum vt peccemus, conamur.* & lib. 3. capite postremo, μόνος γὰρ ἀναμάρτητος αὐτὸς ὁ λόγος. τὸ μὲν γὰρ ἐξαμαρτάνειν, πᾶσιν ἔμφυτον, καὶ κοινόν. *Solum enim ipsum Verbum, peccati expers est. Nam peccare omnibus à natura insitum, atque commune est.* Tertullianus de Oratione cap. 7. *Sciebat Dominus, se solum sine delicto esse. Docet itaque petamus dimitti debita nostra.* Basilius de Pœnitentia, ἀνθρώπων γὰρ οὐδεὶς ἀναμάρτητος. ἑνὶ γὰρ μαρτυρεῖται, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε. *Hominum nemo non peccator. Etenim vni testimonium perhibetur, quod peccatum non fecerit.*

X. Ambrosius in Psalm. 118. serm. 6. *Bene eminens, quia solus est quem retia non inuoluerunt peccatorum. Omnes intra retia erant: imo adhuc intra retia sumus, quia nemo sine peccato, nisi solus Iesus, quem non cognoscentem peccatum, peccatum pro nobis fecit Pater.* Et sermon. 22. *Nemo sine peccato. Negare hoc sacrilegium est. Solus enim Deus sine peccato est.* Theodoretus in Numeros, qu. 9. *Quum hominem natura mutationi sit obnoxia, ab omnibus immunem esse peccatis, est impossibile. Nemo enim, inquit, purus est à sorde, nec si vita eius fuerit vnius diei, quapropter diuinus ille Dauid inclamat: Nõ intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo vllus viuens. Solus enim Dominus Christus, etiam vt homo, macula caret.* Nyssenus in Ecclesiasten hom. 7. Τὸ μηδὲ ὅλως ποτὲ ἔχειν τῶν τοιούτων μετουσίαν, κρεῖττον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐστί. *Eorum quidem nunquam esse participem, melius est, quã vt euenire possit humanæ naturæ,* διότι μηδὲ ἰσχηκέναι τῶν τοῦ ἀντικειμένου κτημάτων μόνου τοῦ Κυρίου ἐστί, τοῦ μετασχόντος ἡμῖν τῶν αὐτοῦ παθημάτων χωρὶς ἁμαρτίας. *Nihil habuisse eorum quæ possidet aduersarius, solius est Domini, qui nobiscum particeps fuit eorundem affectuum absque peccato.* Augustinus de Spiritu & Litera ad Marcellinũ, statim initio, *Perfectionem iustitiæ hominis, nemo in hac vita, vel assequuturus videtur, excepto vno Mediatore, qui humana perpessus est, in similitudine carnis peccati.* De Peccatorum meritis, & remissione lib. 2. c. 20. *Quartum iam illud restat: vtrum qui omnino nunquam vllum peccatum habuerit, habiturusue sit, nõ solum quisquam natorum hominum sit, verum etiam potuerit aliquando esse, vel possit.* Audin' disertissimam quæstionem? Hic certè, hic locus erat excipiendæ Matris Dei, aut nunquam locus esse potest. Neque vnquam, aut Franciscanus, aut Iesuita, omisisset. Quid ergo Augustinus? *Hunc*, inquit, *præter vnũ Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, nullum, vel esse, vel fuisse, vel futurum esse, certissimum est.* Et non exclamant Iesuitæ? non inclamãt Caluinistam? non damnant hæreticum? Idem de Natura & Gratia, c. 14. *Non fortasse sine causa, cum aliquoties in Scripturis inueniatur homines dictos esse sine querela, non inuenitur qui sit dictus sine peccato, nisi vnus solus de quo aperte dictum est: Eum qui non nouerat peccatum.* Contra Iulianum l. 5. c. 18. *Ego secundum sanam fidem, ex eadem concupiscentiæ voluntate concretum etiam Isaac dico, ex qua & homines cæteri, vno solo excepto ab hoc malo, per quem liberamur à malo.* Contra duas Epistolas Pelagianorum lib. 4. c. 4. *Sinite miserum remissionem accipere peccatorum, per eum, qui solus, nec paruus, nec magnus potuit habere peccatum.* Cassian. Collationis 22. c. 9. *Ille solus speciosus forma præ filijs hominũ, conditionem mortis humanæ cum vniuersa carnis fragilitate suscipiens, nullius vnquam est sordis maculatus attactu.* Disertius c. 12. *Huius ergo rei* (nempe vt sit sine peccato) *quæ illi tantum singularis ac propria est, æqualitatem sibi blasphemæ superbiæ crimine vendicabit, quisquis se esse sine peccato, ausus fuerit profiteri. Consequens. n. est, vt similitudinem carnis peccati, & non veritatem peccati habere se dicat.* Faustus primi de Libero arbitrio c. 2. *Cum illum solũ videas ab originali immunem esse contagione, qui non carne, sed spiritu, nec erubescenda passione, sed stupenda benedictione conceptus est, agnosce causam mali originalis de oblectamento natam conceptionis.* Anastasius Sinaita de rectis fidei Catholicæ dogmatis, lib. 4. *Quis obeundo præclaro huic muneri idoneus?* Redemptoris munus intelligit, *Nimirum*, inquit, *in quem nulla caderet peccati contagio. Quis porro præterquã solus Deus, immunis esse potest omnis peccati?* Theodorus Abucara de quinq; Inimicis, πρὸ οὖν τοῦ Χριστοῦ, Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ Μωσῆς, καὶ Ἐνώχ, οὐχ ὑπήκουσαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐηρέστησαν αὐτῷ, εἰ καὶ εὐηρεστηκέναι τῷ Θεῷ λέγονται, ἀλλὰ πρὸς σύγκρισιν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. ἀκριβῶς δὲ καὶ τὸ παράπαν ἁμαρτίας ἄγευστος οὐδεὶς εἰ μὴ ὁ Χριστός. πᾶσα δὲ ἁμαρτία, καὶ ἡ τυχοῦσα θάνατον ἐπιφέρεται. Hoc est, Francisco Turriano interprete, *Ante Christum igitur, Abraham, Isaac, & Iacob, & Moyses, & Enoch, & Noe, nonne obedierunt Deo, & ei placuerunt? Et si placuisse dicuntur, sic tamen, si cũ reliquis hominibus conferantur. Perfecte verò, & omnino nemo non peccatum gustauit, præter Christum. Omne autẽ peccatum, quodcunque sit, mortem inducit.* Bernard. serm. 78. in Cant. *Sine generalis velamine confusionis, nemo filiorum hominum intrauit hanc vitam, vno sane excepto, qui ingreditur sine macula.* Et post pauca, *De cætero vnus omnibus per omnia introitus est, electis dico & reprobsis. Non enim est distinctio. Omnes peccarunt, & omnes capitium suæ verecundia portant.* Claudat mihi agmẽ Cyrillus Oratione de recta fide ad Theodosium, initio τῶν πρακτικῶν Synodi Ephesinæ, πρῶτος καὶ μόνος ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς ὁ Χριστὸς οὐκ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. *Primus, solusque homo super terra Christus non fecit peccatum, neque inuentus est in ore eius dolus.* Nota primum, nota solum. Neutrum verum, nisi Papistæ mendaces.

XI. Hæc Patres. His autem ne Caluinus quidem potuit quicquam hac in re disertius dicere. Non enim tantum excipitur Christus. Quod si esset, tum sophistis superesset euasio, excipi, at non solum. Sed rima præclusa est, cum disertè vnicus & solus excipitur. Nemo enim vnquam efficiet, vt non sint cõtradicentes propositiones. Christus solus omnino excipitur: & præter Christum Maria excipitur: quomodo in alia controuersia, contradicunt Papistis, asserentibus soli Petro datas esse claues regni cœlorum, Catholici, qui ei quidem datas concedunt: sed præter eum etiam reliquis Apostolis. Quid illud, Nec est, nec fuit, nec futurus est quisquã præter Christum? Certe Mater Dei, aut est, aut fuit, aut futura est. Itaque, aut falsum dixit Augustinus, aut hanc necesse est non eximi à peccatis.

XII. Gerardus quadruplicem profert instantiam generalem, Prima hæc esto: Non comprehẽdi his axiomatis generalibus Dei genitricem. Probat ab autoritate Ecclesiæ & Conciliorum, & Pontificum Romanorum. Est autem ex Concilijs, Tridentinũ illi vnum instar omnium: ex Pontificibus, Sixtus IV. A quibus cum statutum sit illam Mariæ immunitatem non esse cõtra fidem, ac propterea, neq; contra Scripturã. Inde Gerardus Iesuitice concludit, non esse contradicentes sententias, Omnes homines sunt obnoxij peccatis: & Virgo non obnoxia peccato. Addit rationem, quia quæ Scripturæ illud dicunt, eædem non negant, hoc priuilegium collatum esse Virgini. Alioquin necesse fuisse, vt ipsa conceptis verbis nominaretur, singulari aliquo loco, in quo de ea ageretur nominatim, tanquam peccatrice. Deinde, vniuersales enunciationes solere in Scripturis exceptionem admittere. Testimonio Galatini, asserentis, *Morem esse Scripturæ, vt cum dixit, omnes, non sit necesse vniuersos intelligere, nemine excepto, sed magnam multitudinem.*

XIII. Sed nos facilè concedimus, aliquot locis Scripturam ὑπερβολικῶς omnes dicere, pro plurimis. Neq; est, quod aut Gerardus, aut Galatinus prolixè probent. At vicissim negari non debet, eandem aliquando κατὰ πόδας, eadẽ vti formula, vt singula eius speciei indiuidua intelligantur, Exempli gratia, *Iustitia Dei patefacta est per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt.* Nam hos omnes, ne ipsi quidem Papistæ aliter intelligunt, quam nullo credentium excepto. Sapient. 11. *Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.* Genes. 1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona.* Sexto, *Fecit Noe omnia, quæ præceperat illi Deus.* Ad Rom. 1. *Omnibus qui sunt Romæ delectis Dei, vocatis Sanctis.* Prioris ad Corinth. 6. *Deus Pater, ex quo omnia. Dominus Iesus per quem omnia*, vt infinita huiusmodi prætermittam. Quid ergo? Nempe, neq; nobis demonstratio petenda ex vi ipsius formulæ, neque aduersariis argumentum eludendum ex ambiguitate: sed in rem ipsam diligentius inquirendum vtrinque.

XIV. Primo igitur, quæ enunciationes cum nota vniuersali, sunt tantum indefinitæ, eæ mihi videntur in tria genera distribui posse. Vt primum sit earũ,

quæ

quæ apertè repugnant communi sensui, si absq; exceptione intelligantur, vt illud in Exemplis Galatini: ex 2. Samuelis c.17. *Absalom, & omnis vir Israel dixit, Melius est consilium Chusai, consilio Achitophel.* Secundum eorum, quæ collectiuè dicuntur, vt eiusdem lib.c.16. *Ingressus est Absalom ad concubinas patris sui, ante oculos vniuersi Israel.* Esaiæ 2. *Fluent ad eum omnes gentes*, Gen. 14. *Omnesq; prouinciæ veniebant in Aegyptum.* Nam hæc sane ineptum est de singulis indiuiduis interpretari, ex quibus ij populi constant, cæque gentes. Tertium genus est earum enunciationum, quarum exceptiones constant ex eadem Scriptura. Gen. 6. *Finis vniuersæ carnis venit coram me*, Nam hic Scriptura disertè excipit septuaginta illas animas, magnumque illum numerum bestiarum in arca.

XV. At hoc Axioma, Omnis homo ex progenie Adami tantum homo, est obnoxius peccato eum originali, tum actuali, quod est fundamentum argumenti nostri, ad nullum referri potest eorum trium generū. Non enim ad primum. Nam hæc eiusmodi res est, vt sensuum testimonio diiudicari nequeat. Tum aūt quæ in hoc genere fiunt exceptiones, non priuilegia sunt. At huius exceptionis Papistæ causam nullam habent, nisi singulare priuilegium, quod obtendunt. Non ēt ad secundum. Cum enim homines dicuntur peccatores, fieri non potest, vt id collectiue dicatur, quasi aut nationes, aut generationes peccarent. Fatētur .n. Papistæ dici singulariter, vel hoc ipso argumento; quod solā B. Virginem excipiant, reliquos omnes singulos cōcedentes eo dicto cōprehendi. Non denique ad tertiū, tum, quia fatentur Papistæ hoc priuilegiū ex Scripturis nullum constare: tum etiam; quia ne aliunde quidem certum esse contendunt: sed tantum probabiliter conijciunt, detortis vndiq; sophismatis: emendicatis item suffragijs, adeo vt ne Turcæ quidem, aut ipsi etiam diaboli indigni Papistis fuerint, quos in suum theatrum inducerent. Nam scelus, credo, putassent Salmero, & Valentinus, si non eis supplices fuissent, vt pro se testimonium dicerent. Nulla igitur Papistis excipiendi causa.

XVI. Accedit vero gemina consideratio. Prima, etsi affirmatiuis enunciationibus, opponi possint exceptiones: tamen negatiuis non solere. Exod. 12. *Nullus vestrum egrediatur ostiū vsque mane.* Leu.16. *Nullus hominum sit in tabernaculo, quando Pontifex sanctuariū ingreditur.* Ios. 8. *ita vt nullus de tanta multitudine saluaretur.* Iud.3. *Nullus eorum euadere potuit.* Ioan.10. *Ioannes signum nullum edidit.* Act.27. *Iactura nulla erit cuiusquam ex vobis.* Quin etiā solent eiusmodi vniuersales negantes subijci affirmantibus, vt omnino exceptionem amoueant. Gen.45. *Præcepit vt egrederentur cuncti foras: & nullus interesset alienus.* Exod.33. *Audiens totus populus sermonem hunc pessimū luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo.* Iam vero in hoc argumento, non tantū docent Scripturæ, aut Patres, omnes peccauisse, aut esse peccatores, quæ est enunciatio affirmatiua: sed etiam negatiue nullum esse iustum, οὐδὲν ἀναμάρτητον. Itaque exceptio est importuna.

XVII. Secunda consideratio. Non tantum audimus, omnes homines esse peccatores, & negatiue, nullū esse iustum, sed audimus præterea exceptionē factam ipsius Christi, exempti ab aliorum conditione. Quæ quidem exceptio solennis est apud Patres, vt multis collatis locis docuimus. Solent autem huiusmodi exceptiones (vt vulgo loquuntur) firmare regulā. Num.26. *Nullusq; remansit ex eis, nisi Caleb filius Iephone, & Iosue filius Nun.* Posterioris Paralip.21. *Nec remansit ei filius, nisi Ioachas.* Marci 5. *Non admisit quenquam se sequi, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem.* Lucæ 4. *Multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, sed ad nullam earum missus est Elias, nisi ad Sareptam vrbem Sidoniæ, ad mulierem viduam, & multi leprosi erant in Israel sub Eliseo Propheta, sed nemo eorum purgatus est, nisi Naaman Syrus.*

XVIII. Nulla igitur iustæ exceptionis causa est. Imo illud vehementer absurdum, Gerardus pronunciat, vt in ijs vniuersalibus affirmatiuis comprehēdatur Maria Virgo, oportuisse nominatim expressam. Nā hoc quis ferat? Aut quis non videat ita apertum esse ostium cuilibet eximendi quemlibet? Nam certè ego nunquam legi in Scripturis nominatim Iesuitas conceptos in peccatis, aut Franciscanos, sed ne: js quidem aduersarios Dominicanos. Euge ergo Iesuitæ, Franciscani, bonam spē mihi concipite, fore aliquando, vt hoc ipsum priuilegiū, quod nunc vos tam sollicite arrogatis Virgini, vobis ēt communicetur. Sed contra norunt omnes, posito semel axiomate vniuersali: fidem fieri debere priuilegij, si quis velit inde excipi. Sic Basilius paulo ante, *ἐπὶ μαρτυρεῖται, vni testimonium perhibetur, quod peccatū non fecerit.* Præterea, quam putas eorū esse τῶν ἀνόητων, qui disertissimis, constantissimisq; enunciationibus scriptis: (Nam Augustinus paulo ante pręter Mediatorē dicebat certissimū esse nullū, vel fuisse, vel esse, vel futurum esse hominem, perfecte iustū) qui his, inquam, enunciationibus audent exceptiones opponere, à priuilegio: primū non scripto: nam ipsi fatentur nullo cōstare testimonio scripto certo: deinde non confesso ab omnibus: multi .n. sese opponunt, ēt ex medio Papismo: deniq; ipsis ēt asserentibus dubiæ fidei? Scilicet hoc est Ecclesiam docere: Hoc est pietatē instillare. Hoc est deniq; colūnam esse veritatis. Porro de Ecclesia, de Concilijs, de Pontificibus, non est necesse iterum dicere.

XIX. Secunda solutio generalis, in hanc formam redit. Non omnes Adæ posteros esse obnoxios peccato: sed eos tantū qui sunt obnoxij legi peccati. Qui aūt ab ea sunt libertati, eos peccato non esse obnoxios. Porro Virginem B. liberatam esse ea lege: priuilegio singulari. Hoc aūt probat. Quia fuerit ab æterno, & ante præuisionē peccati originalis, prædestinata, vt esset mater Dei. Hoc ipsum probatur. Quia Christus ex ea natus fuerit itidem prædestinatus ante originalis peccati præuisionem, quia Filius est Dei non adoptiuus, sed naturalis, & præcessit omnes electos, tanquam vera causa electionis. Prædestinatus autem, non tanquam homo duntaxat, sed tanquam Filius hominis, id est, Virginis. Et quia propter relationem non potuit mater à filio separari: ergo, si Filius ante præuisionem peccati originalis fuit prædestinatus, & mater quoque. Itaque superuenienti legi peccati non fuit obnoxia.

XX. Hæc vero luculenta sunt argumenta desperatæ pertinaciæ, quæ flectere si nequeat superos, Acherunta mouebit, id est, quidlibet inquiret, comminiscetur, finget, potius quam apertam veritatē excipiat. Respondeo: Nullum dari Adami posterum, tantū hominē, qui ab ea lege peccati sit liber. Nec contrarium probatur. Fuit, inquit, Maria prædestinata ante præuisionē peccati originalis. Respondeo, prædestinationem hanc sumi, vel generaliter, pro decreto Dei, vt Maria nasceretur: vel specialiter, vt solent Papistæ, pro prædestinatione ad salutem in Christo, eiusque media. Hoc sensu posteriori negatur Maria esse prædestinata ante præuisionem originalis peccati. Nam, quia prædestinata est ad salutem per Christum, eiusq; merita, vt ipsi fatentur Papistæ: necesse fuit ordine priorem esse præuisionem peccati. Nam etiam Christum Mediatorem fuisse prædestinatum, nondum præuiso peccato, omnino falsum. Nam Mediator est ad conciliandum Deo eos, qui eius gratia exciderant. At nemo à gratia excidit, nisi propter peccatum. Neque obstat quod Christus sit Filius naturalis Dei. Nam id intelligendum proprie habita Deitatis ratione. Etsi autem idem qui Mediator, id est, Deus & Homo, siue Verbū incarnatum, sit Filius naturalis: tamen distincta manet ratio filiationis, & mediationis. Mariam ergo non prædestinatam ad salutem ante præuisum peccatum, necesse est obnoxiam fuisse legi peccati. Quod si iam priori modo Prędestinatio intelligatur, negatur propterea esse immunem à peccato, quia sit prædestinata ante præuisionem peccati. Nam & Adam ante prædestinatus est vt esset, quam esset præuisum peccatum originale. Nempe, quia peccatum originale nullum est, aut esse potuit, nisi ab Adamo. Est enim relatio inter hominem & peccatum. Itaq; si propter relationem Matris, & Filij, non potuit Christus prædestinari abiq; Maria: similiter propter relationem peccantis, & peccati, non potuit peccatum prędideri, quin prævideretur Adam. Itaq; neutro modo conficitur Virginem fuisse immunem à peccato. Recte autem Bellarminus vidit, non posse dici Mariam redemptam in Christo, nisi fuerit obnoxia legi peccati.

XXI. Præterea, quod genus consequentiæ est, Si Christus fuit prædestinatus ante præuisum peccatum: ergo & Maria? Atqui, inquit, propter relationem separari non potest mater à filio. Itane? An ergo non est eadem relatio inter matrem & filiam? Ergo inseparabilis est Anna à Maria. Si igitur Maria prædestinata est ante præuisum peccatum: ergo & Anna: & inde gradatim ad Euam: Ergone Anna? ergone Eua: ergone quæcunque inter Euam & Annam fuere in eius genealogiæ serie, fuerunt absque peccato? An potius bardus est & stupidus Gerardus, aut etiam aliquid amplius?

XXII. Tertia solutio eodem fundamento nititur cum secunda, nimirum Virginem non obnoxiam fuisse legi peccati. Sed hoc aliter probat. Vt quis esset particeps peccati hominis primi, non sufficere, vt in eo contineretur tanquam primo patre, naturaliq; principio humani geueris, sed etiam vt lege diuina constitueretur Adam caput omnium, horumq; voluntates in eius volūtate censerentur, ita vt omnium nomine transgrederetur mandatum. At ab hac lege Virginem fuisse exceptam. Nimirum, quia id pependerit à sola voluntate filij, qui eam sibi iam destinarat matrem. Sic fundi dominum, posse de fructibus statuere pro arbitrio, etiam antequam floreat arbor: & si ancillam vterum gestantem vendat, posse excipere infantem. Ita docuisse Catharinum Senensem, Galatinum Franciscanum, Vignerium Tholosanum.

XXIII. Sed nihil hic magis solidi, quam in præcedentibus. Imo mirum, potuisse Iesuitam venditare hanc solutionem, iam à Bellarmino improbatam. *Hæc sententia*, inquit, *nobis non admodum tuta esse videtur, & contrariæ omnino subscribimus. Nā inter Catholicos conuenit, beatā Virginē per Christi sanguinem verè fuisse redemptā, & quod Apostolus ait, Christus pro omnibus mortuus est, sine vlla exceptione accipiendum. At si B. Virgo, neq; actu, neque potentia, neque in se, neq; in parente suo, peccauit, quomodo, quæso, redempta dici potest?* Ita Bellarminus. Adde, nō tolerandum homunciones ita nugri de Dei arcana volūtate: vt eam metiantur ex rationibus priuatis. Vendit quis ancillam prægnātem, at infantem excipit: ergo Adamum subdidit Deus legi peccati, Mariam minime. Ne infantes quidem apud nos, magis garriunt pueriliter de Regum negotijs. Cæterum Catholici dicunt, eo ipso, quod fuit Adam cōstitutus pater omnium hominum, etiam factum esse eorundem caput: ac proinde reliquorum voluntatem, in eius voluntate censam. Itaque Mariam, vt reliquos, eo ipso, quod est ab eo nata, ab eo peccatum participasse.

XXIV. Quarta solutio, Gerardo communis est cum Bellarmino: Beatam Virginem ex vi suæ conceprionis, fuisse obnoxiam originali peccato, seu debitum habuisse cōtrahendi illud, nisi diuina gratia fuisset impeditum. Bellarminus, non negari Virginem in Adamo peccasse, ac obnoxiam fuisse, vt quando actu esse inciperet, reipsa in se peccatum haberet, tamen præuentam singulari gratia.

XXV. At hæc nulla solutio est argumenti: sed duntaxat theseos affirmatio, quæ mera est φλυαρία. Nam quis non sic eludat omnia argumenta? At nostra argumentatio disertissime probat, non omnes in Adamo esse peccatores, sed omnes ex Adamo natos obnoxios esse peccato. Atq; huc collimant testimonia, tū è Scripturis, tū è Patribus, *Ex operib. legis nulla caro iustificabitur.* Quid hoc est? an de sola potentia intelligi potest? Imo de actu. Nā iustificatio ita intelligenda. At si Maria potentia tantum fuit peccatrix, nunquam autem actu: ergo semper fuit actu iusta, itaq; ex operibus legis iustificata, quia caruit peccato. Augustinus negat vllum, aut fuisse, aut esse, aut futurum, in quo fuerit perfecta iustitia. Certè, si in Virgine nullum vnquam fuit peccatum: fuisse necesse est perfectam iustitiam: contra Augustinum. Deniq; Christus excipitur, & diserte solus excipitur. Hoc autem, pertinetne ad actum nihil? Imo Basilius, *Vni testimonium perhibetur, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε, quod peccatum non fecerit.* Non potest eludi: nam ποιεῖν ἁμαρτίαν, intelligendum de eo qui actu peccator est, non tantum potentia. Itaq; Basilius obseruauit, solum esse Christū, cui Spiritus Sanctus testimonium perhibet, quod actu non fuerit peccator. Atque inde conficit, οὐδὲν εἶναι ἀναμάρτητον.

XXVI. Vasques c.10. disp.117. etsi solus Christus nominatim excipiatur, tamen contendit etiam matrem excipiendam. Argumentum illi, quia tum agitur non tantum de peccato originali, sed etiam de actualibus. Itaq; si Virgo non exciperetur, suhijci eam oporteret peccato originali: quod ille fieri non patitur.

XXVII. Sed nos solum Christum excipi luculenter audimus: itaq; negamus eius matrem excipiendam, quia implicaretur contradictio. Sunt enim contradictoria, solum Christum excipi, & non excipi solum Christum: non excipitur autem solus Christus, si præter eum Virgo. Illud de peccato actuali absurdum est quidem, at non argumenti, sed Vasquij, qui ponat idipsum quod est controuersum.

CAP. IX.

Christum fuisse Seruatorem Matris suæ.

SEcundum argumentum Catholicorum à Christo Saluatore: Quibuscunq; Christus sua morte salutem peperit, ij fuerant obnoxij peccatis. At Beatæ Virgini Christus sua morte salutem peperit. Ergo Beata Virgo fuit obnoxia peccatis. 2.

II. Probatur maior. Matthæi 1. *Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim seruabit populum suum ex peccatis ipsius.* Marci secundo, *Iis qui valent, non opus est medico: sed iis qui male affecti sunt. Non veni vt vocarem iustos, sed peccatores,* Ad Roman. 4. *Christus, cum adhuc nullis viribus essemus, suo tempore pro impijs mortuus est. Enimuero vix pro iusto quisquam moriatur: nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem suam caritatem erga nos Deus, quod, cum adhuc essemus peccatores, pro nobis mortuus sit. Si cum inimici essemus reconciliati fuimus Deo per mortem Filij eius, multo magis reconciliati seruabimur per vitam ipsius.* Quarto, *Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Prioris ad Corinth. 15. *Christus mortuus est pro peccatis nostris.* Prioris Petri 3. *Christus semel pro peccatis passus fuit, iustus pro iniustis, vt nos ad Deum adduceret.* Ad Galatas 3. *Christus redemit nos ab exsecratione legis, dum pro nobis factus est exsecratio.* Zozimus Romanus Episcopus apud Augustinum Epist. 157. *Nullus, nisi qui peccati seruus est, liber efficitur, nec redemptus dici potest, nisi qui vere per peccatum fuerit ante captiuus: sicut scriptum est, Si vos Filius liberauerit, vere liberi eritis.* Ipse Augustinus contra Iulianum lib. 6. c. 2. *Vnus pro omnibus mortuus est: ergo omnes mortui sunt. Quo corde, quo ore, qua fronte paruulos mortuos negatis, pro quibus Christum mortuum non negatis? Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu in morte illius baptizati sumus. Si autem etiam pro eis mortuus est: ergo & omnes mortui sunt, & isti cum omnibus. Et quia in peccato mortui sunt, moriuntur & peccato, vt viuant Deo, quando renascuntur ex Deo.* Leo serm. 1. de Natiuitate, *Vna cunctis letitiæ communis est ratio, quia Dominus noster peccati, mortisque destructor, sicut nullum à reatu liberum reperit, ita pro liberandis omnibus venit.*

III. Probatur minor. Lucæ 1. *Magnificat anima mea Dominum & exsultat spiritus meus super Deo Seruatore meo. Quia respexit humilitatē ancillæ suæ. Ecce enim ex hoc tempore beatam me prædicabunt omnes ætates, quia magnifice mecum egit potens ille, cuius sanctum est nomen. Et cuius misericordia à progenie in progeniem timentibus eum.* Augustinus Epist. 28. *Certus sum, animam nulla Dei culpa, nulla Dei necessitate, vel sua, sed propria voluntate in peccatū esse collapsam, nec liberari posse de corpore mortis huius, vel suæ voluntatis virtute, tanquā sibi ad hoc sufficiente, vel ipsius corporis morte, sed gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum: nec omnino esse animam vllam in genere humano, cui non sit necessarius ad liberationem mediator Dei, & hominum homo Iesus Christus.* Etenim Act. 4. *Non est in alio quoquam salus: nec enim aliud nomen est sub cœlo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari.* Quinetiā Bellarminus ipse lib. 4. de Amissione gratiæ cap. 16. *Inter Catholicos conuenit, beatam Virginem per Christi sanguinem verè fuisse redemptam, & quod Apostolus ait, Christus pro omnibus mortuus est, posterioris ad Corinthios quinto, sine vlla exceptione esse accipiendum.* Sed Augustino nihil disertius Epist. 157. *Illud, vbi vel maxime fides Christiana consistit, quod per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum.* Et statim recitatis non paucis ex Apostolo, *& si qua alia testimonia declarant neminem nasci ex Adam, nisi vinculo delicti, & damnationis obstrictum, neminemq; inde liberari, nisi renascendo per Christum, tam inconcusse tenere debemus, vt sciamus eum qui hoc negauerit, nullo modo ad Christi fidem, & ad eam quæ per Christum datur pusillis, & magnis Dei gratiam pertinere.*

IV. Respondent Papistæ distinguendo, dupliciter, seruari posse homines, vel curatiue, vel præseruatiuè: sic enim loquuntur, & explicant exemplo artis Medicinæ, cuius partes duæ, vna tuendæ sanitatis, ac proinde præcauendi morbos, altera restituendæ, cum quis reuera in morbum incidit, atq; ab eo liberatur. Christum Seruatorem esse vtroque modo. Itaq; maiorem concedunt, de ijs qui curatiue saluantur, sed negant Minorem. Mariam enim non à peccatis contractis fuisse saluatam: sed à contrahendis præseruatam. Quia enim erat ex Adamo naturaliter, ideo fuisse ei necessario incurrendum peccatum, nisi gratia præueniisset. At vero si de ijs argumentum sumitur, qui seruantur præseruatiue, concedunt minorem, sed maiorem negant.

V. Verum hoc qualecunque κεησφυγετὸν simile est præcedentibus somnijs: hoc est recens, & omnino à commentis eorum, qui in hanc superstitionis partem inclinarunt, vt Virginis nomine abuterentur ad fœdam idololatriam. Itaque nemo vnquam fuit eorum, qui hanc distinctionem vllo fulcierit testimonio, vel Scripturæ, vel Veterum doctorum. Et sanè nemo vnquā, ante hanc natam superstitionem, simile quid audierat. Magnum iam præiudicium. Quis enim, aut Franciscanis id dedit, aut Iesuitis, vt pro arbitrio nugas obtrudant Ecclesiæ pro dogmatis fidei?

VI. Quid? quod contrà Scripturā? contra Patres? Nam Scriptura, *Sanis non est opus medico, sed ijs qui sunt malè affecti*, οἱ κακῶς ἔχοντες, inquit, apud Marcum, & Matthæum, & Lucam. Quis vero κακῶς ἔχοντας appellet eos, in quibus plena est sanitas? Augustinus sermone 10. de Verbis Apostoli, *Nullus hominum in ista, qua ex Adam defluit massa mortalium, nullus omnino hominū non ægrotus, nullus sine gratia Christi sanatus.* En tibi disertè nullum non ægrotum, nullum non sanatum. Cur isti aliquem vnquam ægrotum, ac proinde duntaxat præseruatū? Tum autem, *non veni vocare iustos*, quid est? Aut, suntne inter non iustos ij, qui præseruantur, si qui præseruantur? Certè & Paulus dixit traditum iustum pro iniustis. Ne mihi ergo præseruationem quisquam occinat. Nam ij pro quibus traditus est Christus, sunt iniusti. At iniusti non sola indigent præseruatione, sed curatione.

VII. In Patribus; qua fronte sustinebunt Zozimum negantem, liberum non effici si qui peccati seruus sit, non redimi, nisi qui per peccatum fuerit ante captiuus? Certe qui præseruantur, eorum nemo seruijt, nemo captiuus fuit. Nam præseruatio auertit impendens malum, quod tamen actu nullum est: qui vero seruit, qui vero captiuus est, is non impendens malum metuit: sed præsens sentit potius. Ita Episcopi Romani sentiebāt olim. Cur mutarūt?

VIII. Sed & hæc Augustini disertissima, *Neminem liberari, nisi renascendo per Christum.* Certe renasci nō potest is dici, qui præseruatur. Omnino enim renasci supponit præcedentis generationis corruptionem. Idem in ulianū l. 6. c. 1. *Nec secundum hoc, quod homo esse dignatus est Filius, de mundo fuit. Quid ita? Nisi quia in illo peccatum nunquam fuit, propter quod omnis homo prius mūdo non Deo nascitur: & vt Deo nascatur, de mundo eligitur qui renascitur, vt iā non sit de mundo.* Audin', prius mundo nasci, qui postea renascitur Deo: Collige argumentum, Quicunq; renascitur per Christum, idem prius nascitur mundo. At qui cunque liberatur per Christum, idem renascitur per Christū. Ergo, quicunque liberatur per Christum, prius nascitur mundo. Perfice. At Beata Virgo liberata est per Christū. Ergo Beata Virgo, prius nata est mūdo.

IX. Sed illud de morte Christi magnam vim habet. Concedit Bellarminus, asserunt Patres pro Maria matre, mortuum esse Iesum Filium. Ergo, inquam; Maria non fuit semper iusta. Vnde id? Nā Christus pro peccatis mortuus est. Quid hic illi? Ad præseruandum, inquies, non ad curandum. Nempe, inquam, qui præseruantur, nunquā peccatum habuere. Ita enim tu sentis Iesuita: & sentis semper fuisse iustos. Quid inde confit? Nimirum hoc Christum mortuum esse non solum pro peccatoribus, sed etiam pro iustis. Atqui hoc ipsum est Iuliani Pelagiani ἀποφθεγμα. Pura, inquam, pura est Pelagiani erroris fruticatio. Augustinum audi contra detonantem lib. 6. cōtra Iulianum c. 1. *Si abs te quæram, si non sunt inter peccatores habendi, quomodo pro eis mortuus est, qui pro peccatoribus mortuus est? Respondebis non pro solis peccatoribus mortuum, quamuis sit etiam pro peccatoribus mortuus. Quod quidē nusquam legis in diuinis autoribus: mortuum scilicet esse Christum etiam pro eis qui nullum habuerunt omnino peccatum.* En tibi Augustinū Caluinistam, qui ab autoritate Scripturæ negatiue argumentatur: hoc primum in Iuliano reprehendens, quod nescio quid comminisceretur præter Scripturam: quomodo & nos in Franciscanis, in Iesuitis, Præseruationem improbamus. Et priuilegium, & geminam conceptionem; & prædestinationem ante præuisum peccatum, & nonnulla præterea in hoc argumento: in alijs plurima. Sed nunc saltem: & Pelagianus dixit, & Augustinus improbauit, mortuum esse Christum pro aliquo, qui nullum nunquam peccatum habuisset.

X. Nec improbat tantum: sed & refutat. *Attende*, inquit, *quam validis testimonijs vrgearis. Tu dicis etiam pro peccatoribus mortuum: ego dico non nisi pro peccatoribus mortuum: ita vt respondere cogaris, si nullo peccato paruuli obstricti sunt, non esse pro paruulis mortuum. Dicit .n. ad Corinthios. Quoniam vnus pro omnibus mortuus est: Ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est. Nullo modo hic negare permitteris, non nisi pro his qui mortui sunt, mortuū fuisse Iesum. Quos igitur hoc loco intelligis mortuos? Nunquid eos qui de corpore exierūt? Quis ita desipiat, vt hoc sapiat? Eo modo itaque intelligimus mortuos, pro quibus omnibus vnus mortuus est Christus, quomodo alibi dicit: & vos cum essetis mortui in delictis & præputio carnis vestræ, viuificauit cum illo. Ac per hoc, vnus, inquit, pro omnibus mortuus est; ergo omnes mortui sunt: ostendens fieri nō potuisse vt moreretur, nisi pro mortuis. Ex hoc .n. probauit omnes mortuos esse, quia pro omnib. mortuus est vnus. Impingo, inculco, infercio recusanti. Accipe Salubre est: Nolo moriaris. Vnus pro omnibus mortuus est: ergo omnes mortui sunt. Vide quia consequens esse voluit, vt intelligantur omnes mortui, si pro omnibus mortuus est. Quia ergo non in corpore, restat vt in peccato esse mortuos omnes, si pro omnibus Christus mortuus, nemo neget, nemo dubitet, qui se non negat aut dubitat esse Christianum. Quapropter si nullum trahunt peccatum paruuli: non sunt mortui. Si non sunt mortui, non est mortuus pro eis, qui non est mortuus, nisi pro mortuis. Tu autem iam in primo tuo libro contra nos clamans, dixisti Christum etiam pro paruulis mortuū. Nullo igitur modo negare permitteris eos trahere originale peccatum. Nam mortui, vnde si non inde?* Hæc Augustinus contra Iulianum. Non de Beata Virgine, fateor: sed de paruulis: ita tamen, vt mutato solum nomine, de Virgine eadem argumenta æque concludant. Omnes pro quibus mortuus est Christus, mortui sunt in peccatis. At pro Virgine mortuus est Christus. Ergo Virgo mortua erat in peccatis. Maiorem nos post Augustinum probamus ex Paulo. Minorem de paruulis Augustinus probabat Iuliani confessione. Nos de Virgine, & ipsius Virginis verbis: & confessione Bellarmini. Conclusio ergo æque certa de Virgine nobis contra Papistas: ac de infantibus Augustino cōtra Iulianū. Quin Bellarm. veritas coegit nō dissimiliter argumentari: capite 7. lib 4. de amissione gratiæ. Dominus pro iniustis passus & mortuus est: ex 53. Isaiæ: 5. Roman. 3. prioris Petri. Mortuus autem est pro omnibus, 5. posterioris ad Corinth. 2. prioris ad Timoth. Igitur omnes iniusti, & peccatores sunt: aut certè fuerunt. Sta confessis, Bellarmine: neque huius consequentiæ necessitatem infringito vna hac exceptione, quam ne tu quidem pro certa audes venditare. Similis locus Augustini 8. serm. de Verbis Apostoli, *Venit Filius hominis quærere, & saluare quod perierat. Qui dicit infantilem ætatem non habere quod saluet Iesus, omnibus fidelibus infantibus Christum negat esse Iesum. Qui dicit, inquam, infantilem ætatem non habere quod saluet Iesus in ea, nihil aliud dicit, quam Christum Dominum fidelibus infantibus, id est, in Christo baptizatis infantibus non esse Iesum. Iesus enim quid est? Interpretatur Iesus Saluator. Saluator est Iesus. Quos non saluat, non habendo quod in eis saluet, non est illis Iesus.*

XI. Est igitur illud, quicquid est, de Redemptione præseruatiua, somnium Papisticum. Et tamen Gerardus tract. 13. p. 1. disputat. Primum argumentum: Angeli saluati sunt: qui tamen nunquam peccarunt. Ergo ij saluati sunt præseruatiue. Quare aliqui saluantur præseruatiue. Secundum, Inter homines multi fuere: suntque etiam multi, qui gratia Dei præseruantur, ne cadant in multa peccata, in quæ inciderent sine dubio, absque ea præseruationis gratia. Id probat aliquot scripturæ locis, qua propijs, qua detortis, & autoritate Augustini libri 3. Confession. c. 7. & in quinquaginta homiliis, homil. 13. tum Bernardi serm. 2. de septem Misericordiis Domini.

XII. Respondeo primo, nusquam me legisse Angelos fuisse saluatos. Sed legisse duntaxat primo ad Ephesios, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, *Deum recollegisse omnia in Christo, qua in cælo, quaque in terris sunt.* Quo loco pro ἀνακεφαλαιώσασθαι Latina editio, *instaurare*, dixit, eam ob causam flagellata ab Hieronymo. Sed locum varij variè exponunt. Quidam per τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς, Angelos intelligunt. Nemo tamen exponunt. Quidam per τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς, Angelos intelligunt. Nemo tamen salutem. Imo Thomas disertè, *Qua in cœlis, id est, Angelos: non quod pro Angelis mortuus sit Christus: sed quia redimendo hominem, redintegratur ruina Angelorum.* Nota, non esse Christum pro Angelis mortuum: quod ipsum Thomas habet Augustino in Enchiridio c. 61. *Non enim pro Angelis mortuus est Christus.* Primasius, *Multi super hacre diuersa senserunt.* Et paulo post, *Sed quoniam restaurari non dicitur, nisi lapsum: melius est, si eorum Angelorum gaudiū per salutem hominum restauratum esse dicamus, quod ante habuerant, quam homines à iustitia penitus declinarent.* Et his tamen Interpretis error imponebat. At post Chrysostomum Oecumenius, ἀνακεφαλαιώσασθαι, τὰ πάντα συνάψαι, ἑνῶσαι, μίαν κεφαλὴν ὑποβαστάσαι τοῖς ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις τὸν Χριστόν· ἀπεκρύπτοντο γὰρ ἦσαν οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι σωθῆναι καὶ αὐτοί, καὶ ἦσαν διὰ Χριστοῦ, *Recapitulare omnia, hoc est, connectere, vnire, vnum caput imponere Angelis & hominibus, Christum. Erant enim separati Angeli ab hominibus, itaque coniunxit eos, & vniuit per Christum.*

XIII. Quia igitur nunquam dicuntur Angeli saluati, redempti, recooncil-

liati:

liati, nec enim poterant: qui nunquam perierant, nunquam venierant, nunquam alienati erant à gratia: denique; quia pro ea, teste Thoma, Christus nō est mortuus: omnino absurdum argumentum est. At pro Maria mortuum esse Christum fatentur Papistæ: Saluatam esse, ipsa testatur, quæ σωτῆρα suū agnoscit: Ideoque redemptam nemo negare potest. Nam hæc est redemptio, salus per Christi mortem. Ergo non tantum nulla est per præseruationē saluatio: sed si maxime aliqua esset pro Angelis, at nulla saltem pro hominibus: nulla pro Maria. Nam hominum, nam Mariæ longe alia ratio est quam Angelorum: cum pro illis mortuus sit Christus: at non pro istis,

XIV. Ad secundum, quod est de hominibus: fatemur multos homines præseruari à multis peccatis, in quæ poterant incidere. Nam & quotidiano experimento fit certum: & ita docetur cum alijs locis; tum isto, quum iubemur precari; *Ne inducas nos in tentationem*. Sed hoc ad rem nihil. Est .n. quæstio non de singulis peccatis: sed de omnibus omnino: imo, non de peccatis simpliciter, sed de damnatione. Damnationem autem euadit; nō qui hæc aut illa peccata cauet: sed qui omnino omnia. Nam *qui offendit in vno, omnibus tenetur*: Iacobi 2. Quare etsi Henoch præseruatus fuerit, ne idololatriam sectaretur, tamen idem saluatus est, non præseruatione: sed curatione. Sic reliqui: sic & Virgo, in qua potentissimam fuisse gratiam, longeque magis, quam in vllo vnquam homine, vt peccatum vinceret, libenter agnoscimus. Sed saluatam præseruatione, neque Gerardo, neque vlli Iesuitę, neque Franciscanis concedet veritas.

XV. Præterea Scriptura Redemptionem nunquam appellat præseruationem à peccatis, sed disertè, remissionem peccatorum. Ad Ephes. 1. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius remißionem peccatorum ex diuina ipsius gratia*. Et ad Colossen. 1. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remißionem peccatorum*. Adde iam confessionem Bellarmini, imo & Gerardi; Mariam verè redemptam esse sanguine Christi. Quid supererit? Nam si fuit redempta: ergo habuit redemptionem in sanguine Christi. Et si habuit redemptionem: ergo & remissionem peccatorum. Non igitur præseruationem tantum.

XVI. Possum altius. Non enim Angelorum Mediator est Christus. Augustinus testis in expositione cap. 3. ad Galat. *Angeli, qui non lapsi sunt à conspectu Dei, mediatore non opus habent, per quem reconcilientur*. Atque eam ob caussam Enchiridij capite sexagesimo primo, negat eundem mortuum esse pro Angelis, vt & Thomas. Bellarminus ipse de Christo lib. 5. cap. 8. asserit, *Christum, vt Deum, fuisse etiam ante lapsum Angelorum, & hominum, caput eorum: Mediatorem autem Angelorum fuisse Christum, aut etiam hominum ante peccatum, falsum est. Alioqui etiam Patrem & Spiritum Sanctum faceremus Mediatores. Nam in primis Scriptura facit quidem Christum caput omniū Angelorum & hominum: At Mediatorem Angelorum nusquam facit. Paulus enim prioris ad Timotheum secundo, dum de Mediatore loquitur, disertis verbis affirmat, Christum Mediatorem esse Dei & hominum*. Hæc Bellarminus. Nec tantum Angelorum negans Christum Mediatorem: sed etiā Adami ante lapsum: quod & Augustinus docet Enchiridij capite centesimo octauo, *Cum factus est Adam*, inquit, *homo scilicet rectus, mediatore non opus erat*.

XVII. Satin' hæc sunt perspicua? Primo, importuna erit ab Angelis instantia. Nam quid simile? Christus fuit Mariæ Mediator: at non fuit Angelorum. Etsi igitur constaret Angelos præseruatiue seruatos: at nulla hinc esset ad Virginem consequentia, quæ non est seruata eodem modo, quo Angeli. Secundo, si Mediator nullus Adamo erat ante lapsum: sed tantum post lapsum: Ergo propter peccatum Mediator institutus est. Quod si præseruationis aliquis Mediator dici potest: cur dictum, non tantum non fuisse Adamo Mediatorem: sed etiam non opus fuisse? Cur non enim opus fuisset, vt præseruaretur? Sed nimirum id certissimum est, salutem istam per præseruationem, nouitium esse Monachorum superstitiosorum, audaculorumque Sophistarum commentum. Summa esto, Quicunque eget Mediatore, siue Redemptore, est peccator. At virgo indiguit Mediatore. Ergo Virgo non fuit non peccatrix.

CAP. X.

De Misericordia Dei in Virginem.

I. SEd ex Cantico Virginis aliud elicitur argumentum. Quicunque misericordiam Dei expertus est, is meritus est peccati pœnam. At Virgo Beata, experta est Dei misericordiam. Ergo beata Virgo merita erat peccati pœnam. Itaque obnoxiam fuisse peccato male negant, qui negant. Probatur assumptum. *Respexit* ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν *in humilitatem ancillæ suæ*: inquit ipsa Virgo, Lucæ 1. in quæ verba Theophylactus. ἐκεῖνος γὰρ ἐπέβλεψεν ἐπ' ἐμὲ τὴν ταπεινὴν, οὐκ ἐγὼ πρὸς ἐκεῖνον ἀνέβλεψα. ἐκεῖνός με ἠλέησεν, οὐκ ἐγὼ αὐτὸν ἐζήτησα, *Ille respexit in me humilem, non ego ad eum suspexi, ille mei misertus est, non ego eum quæsiui*. Tum rursus, οὐκ εἰς ἐμὲ δὲ μόνην τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, *Non in me solam misericordia eius, sed & in omnes timentes eum*. Imo Bellarminus agnoscit c. 16. l. 4. de Amissione gratiæ, beatam Virginem esse filiam misericordiæ.

II. Probatur maior. Primo ex 11. ad Roman. *Conclusit Deus omnes in contumacia, vt omnium misereretur*. Vnde quis non videt confici, misericordiā Dei supponere peccatum? Attestantur Veteres. Cæsarius hom. 22. *Est & terrena & cœlestis misericordia, humana scilicet & diuina. Qualis est misericordia humana? Ipsa vtique, vt respicias miserias pauperum. Qualis vero est misericordia diuina? Illa sine dubio, quæ tribuit indulgentiam peccatorum*. Hieronym. lib. 3. contra Pelagianos. *Deus poßibilia mandauit, hoc nulli dubiū est, sed quia homines poßibilia non faciunt, idcirco omnis mundus subditus est Deo, & indiget misericordia eius, aut certe si ostendere potueris, qui vniuersa compleuerit, tunc poteris demonstrare esse hominem, qui non indigeat misericordia Dei*. Augustinus ad eam mentem libro Quæstionum Veteris & Noui Testamenti quæst. 1. *Misericors Deus, quia peccantibus non facile reddit, sed sustinet, vt conuersis ignoscat*. Et in Psal. 59. *Non misereris, nisi irascaris*.

III. Valentinus minorem non negat: sed maiorem violenter improbat tract. 13. 1. par. & 7. 2. Misericordiam enim longe latius extendi quam ad peccata. Argumentum primum. Quia aliàs nulla esset miseria præter peccatum: & si hoc daretur: Ergo nullam agnosci posse misericordiam humanam; quia homines non possint cōdonare peccata. Cum tamen legamus Matth. 5. *Beati misericordes*. Secundum. Quia nulla esset Dei misericordia nisi in homines: At hoc falsum. Psalmo centesimo decimo nono, *Misericordia tua, Domine, plena est terra*. Psal. 89. *Misericordia eius ædificabitur in cœlis*. Psal. 36. *Domine, in cœlo misericordia tua*. Tertium. Ergo in Angelos nulla esset Dei misericordia. At contra Bernardus; *Quod Angeli creati, quod confirmati, misericordia est*. Quartum: Ergo in Christum nulla esset Dei misericordia: qui tamen orauit Patrem, vt misericorditer liberaretur à Calice. Quintum. Peccati culpa, quia voluntaria, ad iram Deum prouocat potius quam ad misericordiam: pœnamque meretur, potius quam indulgentiam.

IV. Sed hæc omnia frustra sunt. Primum argumentum μεταβαίνει εἰς ἄλλο γένος. Nos enim argumentamur non à misericordia vniuersaliter: sed à misericordia Dei distinctè. Non est autem idem iudicium vtrinque, nimirū de misericordia humana, & diuina. Etsi autem homines misereantur, habita duntaxat ratione miseriæ; tamen Deus non dicitur misereri nisi habita ratione peccati, id est, supposito peccato: quia nemo miser est, nisi qui peccauit in Deum.

V. In secundo: Scriptura perperam citatur: & ex peruersione editionis Latinæ vulgatę. Nam ijs tribus locis, Propheta visus est nomine חסד, quæ gratuitatem proprie significat, siue gratiam, siue benignitatem, id est, affectum illum, quo quis sua propria bonitate mouetur ad benefaciendum alijs. At ἔλεος, quo verbo apud Lucam Maria vtitur; Latineque solet verti *misericordia*: aliud sonat. Nazianzenus in Definitionibus; ἔλεος μέν ἐστι συμπάθεια συμφορᾶς, *Misericordia est miseriæ condolentia*. Nemesius de Natura hominis c. 19. *Misericordia, ægritudo, quæ ob aliena mala*. Quanquam Antonius Melissæ c. 27. plus æquo contrahat: ἔλεός ἐστι πάθος, ἐπὶ τοῖς παρὰ ἀξίαν πεπτωκόσι περὶ τῶν συμπαθῶς διατιθεμένων γενόμενον, *Misericordia est eorum qui ad compatiendum faciles sunt, affectus erga eos qui indigne deiecti sunt*. Nam illud *indigne* nimium est. Alioquin nulla esset in homines Dei misericordia, quos constat non indigne esse miseros. Nisi fortè illud παρὰ τὴν ἀξίαν, quis interpretetur παρὰ τὴν φύσιν, *præter propriam naturam*: nam sic quodam bono sensu, dici potest homo indigne deiectus: qui non erat in id creatus. Sed ad rem, sufficit τὸ ἔλεος, esse condolescentiam miseriæ: quæ longe est restrictior illa gratuitate, quæ Hebraicè חסד dicitur. Vt facile hanc concedamus longe se porrigere vltra peccata, peccatorumque pœnas; at illam non item.

VI. Itaque ad tertium, nego vllam esse Dei misericordiam in Angelos: nec mouet me Bernardus, deceptus à Latino interprete. Id potius certum, nullā vnquam fuisse Angelorum miseriam: ac proinde, neque Dei in eos misericordiam: sed infinitam tamen gratuitatem.

VII. In quarto, nunquam hactenus mihi auditum, misericordem fuisse Patrem in Filium suum. Hoc Gerardus à sese excogitauit: vt multa solent Iesuitæ. Oratum esse Patrem ab eo, legi. At in ijs precibus, ne nomen quidem misericordiæ imploratæ. Fuisse miserum audio, sed vicissim factum fuisse κατάραν; factum fuisse peccatum lego: lego in eo punita fuisse nostra peccata. In quinto, certum, peccata non mereri misericordiam, sed iram. Sed hoc quid ad rem? Nam, nec Deus miseretur ipsius peccati, sed peccatoris, nec miseretur eorum, qui merentur indulgentiam: quod omnino fieri non potest; sed eorum qui iram. Itaque Augustinus dicebat, *Non misereris, nisi irascaris*, id est, nullam esse Dei misericordiā, nisi in eos qui eiusdem prouocarunt irā.

CAP. XI.

De aduersis Virginis.

I. TErtium argumentum Catholicorum: Quicunque obnoxius est miserijs à peccato, nec propter mere alia peccata: is est obnoxius peccato. At Beata Virgo obnoxia fuit miserijs quæ à peccato, nec propter merè aliena peccata: Ergo Virgo Beata, fuit obnoxia peccato: contra quam Iesuitæ statuunt. Probatur maior. Nam omnes miseriæ quæ à peccato, sunt effecta peccati. Sublata autem caussa, tollitur effectus. Deinde omnes eæ miseriæ sunt pœnæ peccati. At peccatum & pœna, relata sunt. Relata autem simul sunt natura. Itaque si nullum sit peccatum, nulla esse pœna potest. Augustinus Hypognostic. 5. *Vbi peccatum non est, vtique mors esse non debet*. Secundi de Peccatorum meritis & Remissione c. 16. *Nulla vindicta, nulla corruptio nullum Dei flagellum debetur nisi peccato, excepto illo, qui in flagella paratus est, vt experiretur omnia secundum similitudinem sine peccato*. Quarti contra duas Epistolas Pelagianorū, *Si enim propterea morimur, quia ille* Adamus *mortuus est, ille autem mortuus est quia peccauit, pœnam dicunt transire sine culpa, & innocentes paruulos iniusto iudicio puniri trahendo mortem sine meritis mortis, quod de vno solo mediatore Dei & hominum homine Christo Iesu Catholica fides nouit, qui pro nobis mortem, hoc est peccati pœnam sine peccato subire dignatus est, sicut enim solus ideo factus est hominis filius, vt nos per illum Dei filij fieremus, ita solus pro nobis suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per illum sine bonis consequeremur gratiam*.

II. In Minori duæ sunt partes. Prior est, Virginem obnoxiam fuisse miseriis, quæ fluxere à peccato. Altera: ita iis fuisse obnoxiam; vt non tamen propter aliena peccata. Vtraq; sigillatim probanda. Primo obnoxiam fuisse miserijs à peccato; probatur duplici argumento. Primum est à passionibus animi: Nam has à peccato esse, certum. Tum, quia contrariæ sunt beatitudini: nam nec Deus ijs subijcitur: nec Angelus: nec animæ etiam Sanctorum post hanc vitam: qui perpetuo fruuntur gaudio. Tum & Veteres testantur. Gregorius Nyssenus de Beatitudin. serm. 6. *Quemadmodum succeßione, atque continuatione subinde nascentium per quamque speciē animalium, natura simul traducitur & propagatur, vt iuxta rationem naturæ, quod natum fuerit, idem sit cum eo vnde natum est, itidem ex homine homo nascitur, ex obnoxio vitijs, perturbationibus, & affectibus, ijsdem obnoxius, ex peccatore peccator*.

III. At Mariam his passionibus fuisse obnoxiam, certum. Lucæ 2. *Tuam ipsius animā pertransibit gladius*. Theophyl. τάχα μὲν καὶ ἡ θλῖψις ἡ ἐπὶ τῷ πάθει γενομένη. τάχα δὲ ῥομφαίαν λέγει καὶ τὸν σκανδαλισμὸν ὃν ἐσκανδαλίσθη ὁρῶσα τὸν Κύριον σταυρούμενον, *Fortaſſe afflictio in paßione. Forte etiam romphæā appellat scandalum, quod paſſa est, quum Dominum vidit crucifixum*. Titus Bostrensis, *Gladij nomine tentatio, cogitationumque fluctus, & mentis agitatio hoc loco designatur*. Et paulo post. *Quando cruci aßistit, factaque, & dicta, quæ tum se offerent, cernet & audiet, quandam animi turbationē ipsi obrepturam*. Euthymius, *Gladium nominauit dolorem acutißimum, maximeque diuidentem, qui penetrauit cor matris Dei, dū Filius eius cruci affixus est*. Zachar. Chrysopol. *Id est, dolor*

Dominica

Dominicæ passionis. Quia non potuit videre Filium crucifigi, sine affectu materni doloris. Quæ verba sunt etiam Bedæ in Glossa ordinaria.

IV. Rursus eodem Lucæ capite: ἰδοὺ ὁ πατήρ σου κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε, *Ecce ego & pater tuus dolentes*, siue cruciati, *quærebamus te. Solliciti erant,* inquit Titus Bostrensis, *ne forsan ab eis discessisset, ipsosque deseruisset*, Euthymius, *Dolentes quærebant illum propter longam moram, & desiderium.* Itē Lucæ 1. quum Angelus esset ingressus ad eam, διεταράχθη, *turbata est. Verborum nouitate terretur,* inquit Zacharias Chrysopolitanus. *Virginum quippe est ad omnes viri ingressus pauere: omnesque viri affatus vereri*, quæ verba sunt etiā apud Ambrosium. Itaque Angelus ad eam, Μὴ φοβοῦ, *ne timeto. Quia fieri vix poterat,* addit Titus Bostrensis, *vt conturbata, accurate ad ea quæ Angelus dicturus erat, attenderet, quo ab omni animi commotione iam libera, diuinum responsum sedate excipiat, propterea Gabriel in ipso orationis vestibulo omnem illi metum adimit.* Theophylactus: ὡς ἐν ἀταραξίᾳ γενομένη δέξηται τὴν θείαν ἀπόκρισιν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται τεταραγμένην αὐτὴν ἀκριβῶς ἀκοῦσαι τὰ συμβησόμενα, *vt extra perturbationem posita, acciperet diuinum responsum: non enim poterat fieri, vt perturbata exacte audiret sequentia.* Virgo igitur animam habebat agitabilem desiderio, dolore, timore: quæ sunt animæ perturbationes.

V. Alterum argumentum à corporeis molestijs: quæ, vt plurimæ sunt, sic omnium præcipua mors est. Omnes autem sunt à peccato. Genes. 3. *Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi ne comedetes: maledicta terra propter te: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi: & comedes herbam terræ. In sudore vultus tui vesceris pane, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Ad Roman. 6. *Stipendia peccati, mors.* Prioris ad Corinthios 15. *Stimulus mortis peccatum*, Ad Roman. 5. *Sicut per vnum hominem peccatum in mundum introijt, ac per peccatum mors: ita & in omnes homines mors pertransiit*, ἐφ᾽ ᾧ πάντες ἥμαρτον, *in quo omnes peccarunt*, Quanquam res tam manifesta, vix vllis aut testibus aut argumentis indiget.

VI. Vnum restat, vtrum Virgo passa sit mortem. Augustinus Conc. 2. in Psalm. 34. *Sic ergo peccatum Domini, quod factum est de peccato: quia inde carnem assumpsit: de massa ipsa, quæ mortem meruerat ex peccato. Etenim vt celerius dicam, Maria ex Adam mortua propter peccatum Adæ. Adam mortuus est propter peccatum: & caro Domini ex Maria mortua est propter delenda peccata.* Sed & astipulatur Ecclesia Romana.

VII. Atque hactenus de prima parte Assumptionis. Superest altera: Virginem harum miseriarum participem fuisse, non tamen, propter aliena peccata. Atqui hæc facilis: neque hactenus, quod sciam, in controuersiam reuocata. Nam propter aliena peccata miserijs subijci comperimus duntaxat primo Christum, qui diserte pronunciatur pro peccatis nostris traditus, 4. ad Romanos. Secundo, Creaturas non rationales: 8. ad Romanos, *Mundus conditus quasi exserto capite obseruans*, ἡ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως, *exspectat reuelationem filiorum Dei. Nam vanitati mundus conditus, subiectus est, non sua sponte, sed propter eum qui subiecit eum.* Ad hæc Theodoretus, *Docet, quod omnis quæ videtur creatura, mortalem naturam sortita est. Quoniam vniuersorum creator præuidebat Adæ transgreßionem: & in eum esse ferendam mortis sententiam: Neque enim erat consentaneum, nec iustum, vt quæ propter ipsum quidem facta erant, incorruptionem acciperent: ipse vero cuius caussa ea facta erant, esset mortalis, & patibilis.* Hæc quum ita sint, tum autem constat Mariam, neque cum Christo peccata reliquorum hominum sua morte luisse: neque vero esse in earum Creaturarum gradu, quæ propter hominem vanitati subiectæ fuere. Nam hæ propter homines factæ erant. Itaque nullo modo dici potest Maria, quas infirmitates habuit, eas habuisse nisi ob sua peccata: vnde necessario sequitur, fuisse peccato obnoxiam; contra quam Papistæ contendāt.

VIII. Ad hoc argumentum Papistæ varie respondent; Bellarminus vniuersaliter, Valentinus, Gerardus peculiariter ad eam patrē, quæ est de morte. Bellarminus ergo, Beatæ Mariæ animam à peccati macula præseruatam: non autem carnem fuisse redemptam: nisi quum post mortem singulari Dei gratia reuixit.

IX. Nimirum, inquam: quomodo qui fabulas componunt, suas personas fingunt pro arbitrio & refingunt, partesque eis quas volunt imponunt: ita Papistæ Virgini priuilegia, quæ volunt, concedunt: quæ nolunt negant: & quæ concedunt, eadem producunt restringuntve pro libito. Præseruatam dicunt ab actuali pro certo: de originali certant. Tum autem ab animatione, ante animationem minime: Nunc iterum animam à macula, non corpus à corruptione. Enimuero non potuerunt potiori argumento probare suæ esse hoc, quicquid est, liberalitatis. Nam quis Deum credat ita μικρολόγον?

X. Sed hæc solutio; primo nodum scindit, non soluit. Nam argumentum propositum, hoc ipsum agit, vt ex non redempto corpore, consequatur animam non esse præseruatam à macula, Hoc, quum Sophista pertinax neget, tum confirmationis οὐδένα λόγον ποιεῖ. Atque ita ponit effecta, sine caussa. Deinde hoc, quicquid est solutionis, pertinet duntaxat ad corporea παθήματα. At nos animæ etiam probauimus sua πάθη inesse. Quod si igitur hæc corporis παθήματα cogunt Bellarminum fateri, non esse carnem Mariæ redemptā ante mortem: certè etiam illa animæ πάθη conficient, eandem animam non redemptam ante eius mortem. Quia hæc animæ πάθη non minus sunt à peccato; quam illa corporis παθήματα.

XI. Gerardus longe verbosior suo more: sed summa sequar fastigia. Primo, reuocat in dubium Mariæ mortem. Tum quia nusquā Scriptura doceat, tum quia Epiphanius hær. 78. scriptum reliquerit, *Quærant vestigia Scripturarum, & inuenerint vtiq; neq; mortē Mariæ, neque an mortua sit, aut non mortua: neque an sepulta sit, an non sepulta*: Et rursus, *Non autem definio hoc, & non dico, quod immortalis fuerit, sed neque affirmo, an mortua sit.* Quod si Epiphanius, qui eius meriti vir: eiusque temporis, potuit certius rei veritatem scire, non audet tamen asserere mortem Virginis: quis hodie asseret? Tum per occupationem, testimonia eludit Dionysij Areopagitæ, Antonini, imo & Ecclesiæ Romanæ celebrantis festum Assumptionis. Nam primo, caussatur nihil à nobis deferri ijs testibus, in rebus Religionis. Deinde, si eis credatur in morte Virginis, esse credendum in Resurrectione, & Assumptione.

XII. Ast ego miror hominem Iesuitam, hoc est, omnium hominum maxime Ρωμαιολατρῶν, siue Ρωμαιομανῆ: nam id est ingenium Iesuitarum: hunc inquam, hominem miror ausum, vel leuissimè vellicare suæ fidem Ecclesiæ Baronius Cardinalis, ad annum Christi 48. §. 11. *Catholica Ecclesia* (inquit, & hoc elogio nihil ille quam Romanam significat) *nullam de obitu Dei genitricis dubitationem admittit; sed quam nouit humanæ naturæ fuisse consortem, humanam pariter moriendi necessitatem expertam affirmat.* Nam, quod negat Scripturis insertam mortem eam, quid promouet? Quasi quisquam sanus cogitarit, nihil vnquam gestum in orbe terrarum, nisi quod sit intra Scripturam. Imo ille scito hunc nullum esse articulum fidei: sed tantum pertinere ad historiam Ecclesiasticam: cuius testimonia aliunde peti possint; imo & debeant, quam à Scripturis. Sic sanè nos Petrum, & Paulū mortuos credimus, & Ioannem & Mariam Magdalenen, & alios. Quid plura? Sic ipsam Virginem natam aliquando. Cur non & mortuam? Non enim magis humanū est nasci, quam mori. Nec Scriptura natam magis expressit, quam mortuam. Itaque Epiphanium potius superstitiosiorem iudicamus: qui nullo in contrarium, aut testimonio, aut argumento, fidem denegarit sensui communi, Neque nos tamen ijs, qui mortuum dicunt, necesse est credere, quæcunque præterea libuit effutire. Cur enim? An non multa credunt Christiani testibus Ethnicis? Nec tamen omnia. Imo in hoc ipso negotio idem Baronius, qui consensit Virginem mortuam: tamen Areopagitam illum mendaici reum peragit, in eo ipso negotio.

XIII. Verum hæc leuicula erat exceptio. Nunc animosior disputatio, vtrum mors præsupponat peccatum. Primum ergo ex Ambrosio Catharino, negat hunc esse ordinem in Apostolo, vt in quem mors intrauit, in eum quoque intrauerit peccatum. Sed è conuerso, in quem peccatum, in eum & mortem. Nam Christum mortuum esse, in quem tamen peccatum non intrarit. Secundo, ex eodem Apostolorum dicere peccatum ingressum in mundum. Mundum autem significare homines mundanos, vacuos Dei gratia, plenosque omni iniquitate. At in iis non esse beatam Virginem. Tertio, effecta peccati, esse vel maculas, vel tantum pœnalitates. Illas à Virgine abfuisse: has vero relictas, varijs de caussis: tum ad conseruandam fidem, & virtutes in ea perfectiores reddendas: deinde, vt hoc magis fieret conformis Christo: rursus, vt eius morte constaret, ei necessariam fuisse mortem Christi: deniq;, vt augerentur eius merita. Quarto, diuersam fuisse Virginis mortem ab aliorum hominum morte: & decem magnis ornatā priuilegijs: vno, quod ei ab Angelo annunciata fuerit ipsa exitus hora: altero, quod exspiranti ipse Christus adfuerit, cum tota aula cœlesti: tertio, quod absque vllis doloribus decesserit: quarto, quod absque vllo morbo præcedenti: quinto, quod Apostoli ex varijs orbis partibus, in quas iam erant dispersi, ad eam confluxerint, vnaque Dionysius Areopagita, Timotheus, & Hierotheus. Sexto, qnod post mortē, corpus manserit incorruptum: Septimo, quod in eo obitu multa miracula facta fuerint. Octauo, quod corpus honorifice fuerit à Petro sepultū, reliquisque Apostolis. Nono, quod tertio die resurrexerit: Decimo, quod idem corpus delatum fuerit in cœlos.

XIV. Sed Ambrosium Catharinum nemo mirari debet, in deuia abreptū, postquam semel à via regia deflexit. Nam qui peccatum originale nullum re ipsa in infantibus agnouit: adeo vt non potuerit non improbari à Dominico Soto, Bellarmino & alijs: ille profecto necesse habuit Apostoli verba torquere. Sed frustra calcitrauit contra stimulum. In primo capite, manifesta mens Pauli: venisse in homines mortem, propter peccatum: Nempe vt pœnam. Disertè enim, *per peccatum introijsse*: quod nullo modo consistere potest, nisi hoc sensu, quem diximus. Quare necesse est, vt reciproca sit sententia: propter relationem culpæ & pœnæ: quæ efficit, vt non possit esse vnum, quin sit & alterum. Augustinus hypognosticon primo, *Vt moriantur homines, pœna peccati est:* De Libero arbitrio, lib. 2. c. 13. *Liberat nos à morte, id est, à conditione peccati:* Lib. 4. contra Duas Epistolas capite quarto, *Pelagiani quomodo dicunt solam mortem ad nos transisse per Adam? Si enim propterea moriuntur, quia ille mortuus est, ille autem mortuus est, quia peccauit, pœnam dicunt transire sine culpa, & innocentes paruulos iniusto Dei iudicio puniri, trahendo mortem sine meritis mortis,* Ergo absurdum est, iudice Augustino: si quisquā moriatur: non ipse peccator: & adeo absurdum, vt Deo iniustitiam affingat: quæ iam non absurditas est, sed horrenda blasphemia. Ad id si non est nugatorie dictum, omnino necesse est, non tantum quicunque peccarunt mori, sed etiam peccasse, quicunque moriuntur: contra quam censebat Catharinus, iam Pelagianus. Quare hunc Pauli locum, longe Catharino melius interpretatur Augustinus Enchiridij c. 36. *Hinc post peccatum exul effectus, stirpem quoque suam, quam peccando in se tanquā in radice, pœna mortis & damnationis* (Sic legunt meæ membranæ) *obstrinxit vt quicquid prolis ex illo, & simul damnata per quā peccauerat coniuge, per carnalem concupiscentiam, in qua inobedientiæ pœna similis retributa est, nasceretur, traheret originale peccatum, quo traheretur per errores, doloresq; diuersos, ad illud extremū cum desertoribus, & consortibus suis sine fine supplicium. Sic per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* Rursus ergo, iudice Augustino, non tantum in omnes qui peccauerunt, mors intrauit, sed etiam in omnes in quos mors intrauit, intrauit & peccatum: contra Catharinum. Et is sensus est Theodoreti in eundem Pauli locum, *Ad omnes homines mors peruasit, quatenus omnes peccauerunt. Non enim propter primi parentis peccatum, sed propter suum, vnusquisque mortis decretum suscipit.*

XIV. Nam quod Christus obijcitur, in quem mors intrauit, nec intrauit tamen peccatum, indignū est Theologis: qui scire debuerunt primo aliam lōge natiuitatis Christi rationem esse, quam omnium aliorū hominum per carnalem concupiscentiam genitorum. Secūdo, etiam mortem dissimilem: hoc vno maxime: quod pro se ipso eam non obierit: sed pro peccatoribus. Denique à Patribus vnum hunc doceri excipiendum. Augustinus contra duas Epistolas Pelagianorū lib. 4. c. 4. *Si enim propterea morimur, quia ille* Adā *mortuus est, ille aūt mortuus est, quia peccauit, pœnam dicunt transire sine culpa, & innocentes paruulos iniusto iudicio puniri, trahendo mortem, sine meritis mortis. Quod de vno mediatore Dei & hominū homine Christo Iesu, Catholica fides nouit, qui pro nobis mortem, hoc est, peccati pœnam sine peccato subire dignatus est. Sicut enim solus ideo factus est hominis filius vt nos per illum Dei filij fieremus, ita solus pro nobis suscepit sine malis meritis pœnā, vt nos per illū sine bonis meritis cōsequeremur gratiam. Quia sicut nobis non debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali. Commendans ergo dilectionem suam in eos, quibus erat daturus indebitam vitam, pati pro eis voluit indebitam mortem. Hanc singularem mediatoris prærogatiuam Pelagiani euacuare conantur, vt hoc iam non sit in Domino singulare, si Adam ita propter culpam mortem passus est debitam, vt paruuli ex illo nullam trahentes culpam, mortem patiantur indebitam.* Nota. Primum hoc

fuisse

fuisse Christo singulare, peculiare, & proprium, vt moreretur absque peccato: non ergo commune cum virgine. Secundo euacuari eam Christi prærogatiuam, si alijs communicetur.

XV, Ad secundum: rursus Catharinus de industria Mundi nomen torquet. Nam Augustinus Enchiridij c. 36. *Mundum appellauit eo loco Apostolus vniuersum genus humanum.* Quanquam, quid opus est testibus, cum sibi ipsi Paulus interpres sit idoneus? *Per vnum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors, & ita in omnes homines transiit.* Ergo Paulo mundus hic significat omnes homines. Quare certissimum, Beatam Virginem fuisse de isto mundo: vt & reliquos omnes fideles. Nempe quomodo alias mundus nominatur, *Ita Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit.* Ioannis 3. & 4. *Scimus hunc esse vere Seruatorem illum mundi.* Sic alias sæpissime. Sed & Bellarminus de Amissione gratiæ lib. 4 c. 3. *Cum Apostolus addidit: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccarunt: explicat per mundum se intellexisse omnes homines. Colligit enim ex eo, quod peccatum est causa mortis, ideo in omnes homines mortem transisse, quia per vnum hominem in omnes homines peccatum transierat. Quare cum ait: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit id est, ac si dixisset, per vnum hominem peccatum in omnes homines intrauit.*

XVI In tertio admittitur distinctio macularum à pœnalitatibus. Re vera enim ita est: quæ à peccato in hominem deuenerunt, ea duum esse generū: alia enim esse sordes, atq; adeo peccata: alia vero non sordes aut peccata: sed tantum sordium pœnas: & in his esse mortem, certum. Verum à sordibus omnino liberam fuisse Virginem: hoc vero est τὸ ζητούμενον. Itaque non debet à Iesuitis simpliciter poni, tanquam certum. De pœnalitatibus, admitto eas in Virgine fuisse relictas. Sed de causis primum, dico illam de meritis papisticam esse: reliquas facile admitti. Itaq; secundo, negari contradicere eas causas argumento nostro. Nam & in singulis fidelibus eædem rationes valent: qui tamen pœnalitatibus peccati obnoxij sunt, propter peacatum proprium, non alienum.

XVII. In quarto, vbi de priuilegijs agitur mortis Virginis. Primo, hæc priuilegia nego quicquam habere momenti contra argumentum. Nam omnium fidelium mors habet non pauca priuilegia, præ morte infidelium, & tamen ęque in fideles mors transijt per peccatum, ac in infideles Itaq; falsum est axioma: quod huic solutioni necesse est substerni. Quæcunque mors multa habet priuilegia, ea non infligitur morienti ob sua peccata. Sed hoc vnicum priuilegium esse debet, vt sit mors non necessaria: sed αὐθαίρετος: vt in Christo: quem certum est mortuum, quia sic voluerit: At reliqui omnes moriuntur, non quia sic velint: sed necessario: vt etiam si vellent, vitare nequeant. Et ipsam virginem paulo ante Baronius testatus est esse expertam moriendi necessitatem.

XVIII. Secundo, hæc decem priuilegia, omnia sunt fabulosa: haustaq; ex illa Assumptæ Virginis narratione, quæ iampridem exsibilata est, & ab ipso Baronio flagellata, Annalium tomo 1. ad annum 48 Atque adeo Fulbertus, si eius est homilia illa 35. de Sanctis apud Augustinum, *Quo ordine hinc ad superna transierit regina, nulla Canonica narrat historia. Non solum autem respuere apocrypha, verum etiam ignorare dicitur hac eadem Ecclesia.* Consentit Baronius, quæ ad eius rei gestæ historiam pertinent, neque ex canonicis scriptis, neque ex antiquorum Patrum testimonijs roborari. Et hæc tamen magna illa mysteria sunt, quæ Gerardus magnus mystes decem suis priuilegijs comprehendit. Denique tota hæc fabula solis nititur reuelationibus. Sic enim legas hodie in Eusebij Chronico anni 48. *Maria Virgo Christi mater ad filium in cœlis assumitur, vt quidam sibi reuelatum fuisse scribunt.* En fucum! reuelationes profert: sed eas incertas: quas neque ille sciuit, neque hodie quisquam. At non ita solet Eusebius: imo non ita Hieronymus. Quæ causa fuit, opinor, Bisciolæ suspicandi, ne sit id ab aliquo additum. Sed quod Bisciola, suspicatus est, idipsum euincit Eusebij editio, à Scaligero adornata: in qua neq; Græce quicquam huiusmodi reperitur: neque Latine. Vt certum sit, neq; ab Eusebio scriptum, neq; ab Hieronymo additum. Sed additum à recentioribus: quibus satis frequens omnia contaminare. Iesuitæ viderint. Catholici detestabuntur somniantium audaciam.

XIX. Eoque magis detestabuntur, quo ineptius ἀσεβέστατα videbunt, vel ἀδολεσχοῦντα legent Gerardum: dum octo rationibus hanc Assumptionem firmare conatur. Prima, conueniens esse carnem corporis virginei, statim post mortem glorificari: propterea quod ex ea immediate sumpta fuerit caro Christi, statim post mortem glorificata. Secunda: quia Christus, Ioannis 17. *Pater, quos dedisti mihi, volo vt ibi sum ego, & illi sint mecum.* At hæc promissio magis in ea debuit impleri, quam in vllo alio, Tertia, si Virginis corpus esset in terris, sciretur vbi. Quarta: corpus Virginis fuit initium salutis mundo. Ergo iustum erat vt prima eius salutis esset particeps per glorificationem corporis. Quinta: hoc ille filius illi matri non debuit denegare: exemplo Salomonis, qui matrem separato throno excepit Sexta: non est verisimile id corpus, vnde Deus carnem accepit, corruptum fuisse, factumque escam vermibus Septima: animæ beatorum gloriam suorum corporum, & optant & postulant à Deo. Ergo & Virgo idem postulauit: nec à filio non obtinuit. Octaua: Gloria eius corporis nihilo minus pertinet ad gloriam filij, quam matris.

XX. Enimuero, quis hæc non videt ore pleno redolere Cameram meditationum Iesuitarum? Quis non aduertit, hæc illorum esse, qui sibi omnia indulgent: & quoslibet vertiginosi cerebri fumos pro totidem demonstrationibus habent? vt ne nunc quoque desint Ixiones meris nubib. seipsos oblectantes. Atque adeo venit mihi in mentem vnius strenuissimi apud nos Papistæ, qui mihi Valentini depingens ingenium, negabat aptū esse disputationibus: sed mirum in meditationib. At prima ratio negatur. Quia conueniens est, non quod Loiolites aliquis somniat: sed quod Deus statuit. Quid autem statuerit Deus, non possunt vlli Monachi nos docere: si non docent ex Verbo iam ab initio reuelato. Itaque nugas agit, qui ἐκ τοῦ δέοντος concludit voluntatem Dei: quum debeat potius ex ea voluntate inferre τὸ δέον. Voluntas autem apparet Catholicis: qui sciunt postremam omnium mortem domitum iri. Vnde nemo debet excipi: nisi constet de priuilegio. Itaque isti vere διὰ βίου ἐλέγχονται homines, qui suæ vertigini, τοῦ δέοντος, siue τοῦ πρέποντος audacissime nomen imponunt.

XXI. In secunda: agnoscimus Christi precantis votum: & credimus id votum ratum esse. At negamus ad Virginem tantum spectare. Vt proconceptum generaliter pro ijs, quos Pater dedit Filio: qui tamen non statim post mortem assumuntur in cœlum, cum corpore. At hæc promissio debuit in Maria magis impleri, quam in alijs. Esto sane Nam & in Apostolis etiam magis, quam in vulgo Christianorum. Nihil tamen id ad corporis assumptionem.

XXII. Tertia ineptissima est: Nam & Mosis corpus est in terris: neq; tamen scitur vbi sit. Adami corpus, aut Abelis, nescitur vbi sit. Deinde quod nesciatur vbi sit, vnde factum? Nam ostentatur etiamnum hodie eius sepulcrum euntibus Hierosolymam, si tamen ipsum est: & non potius impostura, vt alia fere omnia. Vacuum id quidem: sed id etiam multis alijs accidit. Tum autem, quis infinitas imposturæ artes nescit? Denique, quod aliorum quorundam Sanctorum corpora ostentantur, nemo sanus dubitat artificio factum, eorum, quorum interest, populum insanire

XXIII. Quarta, primo seipsam refutat: cum primum id corpus vult fuisse salutis particeps: Nam admittit Gerardus eos, qui cum Christo resurrexerunt, vna cum Christo ascendisse. Et tamen annos, saltem aliquot omnes fatentur Virginem post eam Ascensionem in viuis remansisse. Vnde confit, necessario non primum eius corpus ea salute potitum: sed ante ipsum, ea quæ cum Christo ascenderunt: si, cum Christo, quædam ascenderunt, vt Gerardus ponit.

XXIV. Quinta, non debuit, inquit, id filius matri denegare. Quid mirum: si non mirum illud Papisticum carmen, *Roga Patrem, Iube natum?* Et, *Iure matris impera Redemptori?* Nam fuit Filio, credo, ferula pertimescenda. Sed Catholici negant, Mariam quicquam huiusmodi debuisse postulare: multo minus imperare. Imo quæ erat eius sanctitas, acquieuisse credunt eius voluntati, qui statuit omnium postremam mortem abolendam.

XXV. Sexta, negat credendum corpus Mariæ, corruptum esse, factumque escam vermibus. Nimirum, ita bonus ille vir somniauit, qui Augustini nomine pompatice ornatus incedit, in sermone de Assumptione. Sed is vir est nihili: neque à Iesuitis tanti fit: nisi quia habent similes labra lactucas. At Paulus contra 1. ad Corinth. 15. *Seminatur corpus corruptioni obnoxium, excitatur incorruptibile: seminatur ignominiosum, excitatur gloriosum: seminatur infirmum, excitatur potens.* Longe maior Paulus laruato illo Augustino.

XXVI. Septima: Appetunt animæ beatorum, gloriam suorum corporum. Crediderim: Quamquam inepte citatur Apocalypseos sextum: vbi non gloriam suam pij postulant, sed ἐκδίκησιν τοῦ αἵματος, *vindictam sanguinis* sui in eos, à quibus fusus est. Sed tamen non negatur. Interea quis dubitet eosdem patienter eam gloriam exspectare? Et similiter Virginem?

XXVII. En tibi vero octauam rationem, etiam gloriæ Christi modulum describentem. Pertinere enim docet hanc Assumptionem ad gloriam Christi, non minus quam matris. At ego id qua ratione dictum sit, quæro. Nam gloriam Christi scimus dupliciter nominari: alias pro ea, qua in seipso Christus est glorificatus: vt quum legimus Ioannis 7. *Iesus nondum erat glorificatus.* Alias, qua quoad nos glorificatur, id est, pro gloriæ eius promotione. Et priori quidem sensu, si pertineret Assumptio Virginis ad gloriam Christi, concederem factam. Sed hoc falsum Nam Ioannes docet Spiritum non venisse, quod nondum esset glorificatus Christus. At Lucas in Actis docet eundem Spiritum venisse in Apostolos: itaque, tum oportuit Christum esse glorificatum, quum Virgo esset in viuis. Sin autem Assumptio Virginis pertinere dicitur ad gloriam Christi secundo modo, non repugnem. Sed negem constanter adhuc factam. Nam omnium fidelium assumptio eodem pertinet: quæ tamen differtur in vltimum diem. Itaque nihil aliud Gerardus, quam somniauit somnia Iesuitica.

CAP. XII.

Virgini necessariam fuisse remissionem peccatorum.

QVartum argumentum Catholicorum: Nemo prorsus liber à peccatis indiget remissione peccatorum. At Beata Virgo indiguit remissione peccatorum. Ergo Beata Virgo non fuit prorsus libera à peccatis. Maior per se patet.

II. Probatur Minor duplici argumento: Quorum prius: Quicunq; baptizatur non pro alijs, sed pro seipso, indiget remissione peccatorum. At Virgo baptizata est nec pro alijs, sed pro seipsa. Ergo Virgo indiguit remissione peccatorum. Probatur assumptio, Omnes Christiani baptizantur pro seipsis. At Virgo fuit Christiana: Ergo pro se fuit baptizata. Euthymius in Ioan. 3 *Scribunt quidam Apostolorum temporibus proximi, quod Christus Petrum ac Virginem matrem baptizauerit: Petrus vero reliquos omnes Apostolos.* Quod idem ex Euodio refert Nicephorus. Et quamquam his dubia sit fides: Euodius etiam ille mendacij deprehensus: tamen ostendūt fuisse baptismum Virginis olim persuasum: quod nobis quidem nunc sufficit. Gabriel in 4. distinct. 6. quæst 2. dubio 6. *Creditur virgo gloriosa baptizata, licet non legatur vbi, vel à quo.*

III. Probatur maior. Quia Baptismus est in remissionem peccatorum, Actorum 2. *Resipiscite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum.* Et 22. *Exsurge, & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Domini.* Secundo ad Coloss. *Estis in eo completi, qui est caput omnis imperij ac potestatis, in quo etiam circuncisi estis circumcisione, quæ fit sine manibus, corpore peccatis carnis exsuto in circunsione Christi, consepulti cum eo per Baptismum.* Quinto ad Ephesios, *Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, vt eam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per verbum,* Basilius exhortatione ad Baptismum, Κύριος κηρύττει βάπτισμα υἱοθεσίας, καὶ τίς τῶν εἰς αὐτὸν ἠλπικότων οὐχ ὑπακούσεται, *Dominus prædicat baptisma adoptionis, & quis eorum qui in eum sperant, non obtemperabit?* Augustinus contra Iulianum lib. 6. c. 1. *Quid est in morte Christi baptizari, nisi peccato mori.* Et post, *Quomodo Christus moriendo similitudini peccati, peccato mortuus prædicatur, ita quicunq; in illo fuerit baptizatus, idem peccato: cuius in Christo simili-*

similitudo non veritas,eidem rei cuius illa fuerit similitudo,moritur. Cap.2. *Si nō pro paruulis Christus mortuus,vt quid baptizantur. Quicunq; n.baptizati sumus in Christo Iesu,in morte illius baptizati sumus. Sin a. etiā pro eis mortuus est,qui vnus pro omnib.mortuus est,ergo omnes mortui sunt: & isti cū omnib. Et quia in peccato mortui sunt,moriuntur & peccato,vt viuant Deo,quādo renascuntur ex Deo.*

IV. Gerardus vtramq; partem vellicat: Antecedentis minorem: Baptizatam fuisse Virginem,probari debet aut ex Dei verbo, aut ex orthodoxa antiquitate. At non probatur ex Scriptura:nusquam enim scriptum: Non ex Antiquitate:nam Euthymius recens est vix ante annos quingentos.

V. Respondeo,homine Papista nil quicquam esse iniustius, qui nisi quod ipse facit nihil rectum putat. Quid enim Papistæ non sibi permittunt,tum in alijs argumentis,tum in hoc ipso? aut vnde illi nobis Virginis figuras, Virginis priuilegia, Virginis Assumptionem,festum Conceptionis, & alia plurima? A Scriptura ne?,an ab orthodoxa antiquitate? imo neutrum. Et ijdem nunc adeo sunt importuni, vt baptizatam Virginem non credant, nisi totidem literis legamus. Quanquam,teste ipso Gerardo,Canisius, credi par esse consentiat. De Euthymio vt lubet: imo & de Nicephoro: altius etiā de Euodio: cuius nomen agnoscimus quidem antiquissimum,sed testimonium illud,quo Nicephorus vsus est, supposititium habemus pro certo. Si quis tamen autores illos recenseat, quibus assumptionis fabula nititur, longe minoris esse comperiet momenti. Sed nimirum,quicquid Papisticis delirijs fauet,id necesse esse αὐτόπιστον, Felices sane Iesuitas: nisi homines non amplius glande,aut etiam lolio victitarēt. Cæterum Mariæ baptismus nititur vniuersali illa lege,vt quilibet Christianus baptizetur: qua posita, necessarij nulli testes sunt,etsi vtiles esse queant. Quomodo nec Dauidem proprio aliquo testimonio necesse est probari circuncisum. Sufficit enim Iudæum fuisse, & Iudæis legem impositam circuncisionis.

VI. Sed de Maiori hābet etiam quod cauilletur Iesuita. Nam id est ijs hominibus ingenium, vt nodum etiam in scirpo inueniant. Primo,nos docere infantes fidelium ab vtero sanctificatos, tamen baptizandos. Si sanctificatos: ergo nulla peccati macula deturpatos. Cur non & Virginem? Secundo,non esse vnicum effectum baptismi,remissionem peccatorum: sed & alios,videlicet Christiani characterem,professionem fidei,argumentum gratiæ. Potuisse ergo Virginem eas ob causas baptizari: etsi non propter peccatum. Proprium autem effectum Sacramenti esse collationem gratiæ, siue peccata inueniantur in baptizato,siue minus. Potuisse etiam baptizari,vt actum exerceret profundæ humilitatis: exemplo Christi. Deniq; potuisse baptizari,ad certitudinem perpetuæ adoptionis, quod caput Caluinus dicit esse præcipuum in baptismo.

VII. Respondeo,sanctificari ab vtero infantes fidelium, & tamen non esse absq; peccato, Sanctificari enim eadem gratia,qua & adultos, in quibus tamen hæret peccatum semper. Macarius Homil. 16. ὥσπερ ἐστὶν εἰς τὸν ἀέρα ὁ σατανᾶς, καὶ ὁ Θεὸς παρὼν ἐκεῖ οὐδὲν ἀδικεῖται, οὕτως καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία, ὁμοίως δὲ καὶ χάρις Θεοῦ σύνεστι μηδὲν ἀδικουμένη. *Quemadmodum Sathanas est in aere, & Deus qui præsto ibidem est,nihil læditur omnino: sic peccatum est in anima,similiter quoq; gratia diuina: nulla omnino iniuria affecta.* Itaque quum baptizantur infantes fidelium, omnino baptizantur in remissionem peccatorum.

VIII. Ad secundum,non esse nisi vnicum effectum baptismi, nempe remissionem peccatorum nemo nostrum dixit. Nam & characterē agnoscimus, & professionem fidei, & augmentum gratiæ, & humilitatis exercitium, & certitudinem adoptionis. Sed hoc dicimus,ista omnia nulla esse effecta baptismi,nisi supposita remissione peccatorum. Itaq; & in Scripturis, & apud Patres,hanc præcipue,sæpe etiam solam inculcari, in Baptismi explicatione. Illud autem falsissimum,proprium effectum, collationem gratiæ,siue adsit,siue absit peccatum. Nam vnicum Christum constat baptizatum fuisse absq; peccato: sed eidem vllam gratiam collatam contra peccatū,nemo hactenus dixit. Itaq; non infirmatur argumentū hoc primū.

IX. Secundum argumentum à precibus: Quicunq; precatur vt Christus docuit precari: is postulat à Deo remissionem peccatorum. At Virgo Maria precata est,vt Christus docuit. Ergo eadem postulauit remissionem peccatorum. Maior per se patet. Nam Christus ita docuit precari suos,vt in precibus diserta sit petitio, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.* Matth.6. Luc.11. Tertullianus de Oratione c.7. *Sciebat Dominus se solum sine delicto esse. Docet itaque petamus dimitti nobis debita nostra. Exomologesis est petitio veniæ: quia, qui petit veniam,delictum confitetur.*

X. Probatur minor. Primum, quia consentaneum est Virginem recte, imo optime esse precatam Deum. Est autem certum nullam esse meliorem rationem precandi Deum,quam quæ à Christo est tradita. Cyprianus de Oratione. *Quæ potest esse magis spiritalis oratio,quam quæ vere à Christo nobis data est,à quo nobis & Spiritus Sanctus missus est: Quæ vera magis apud Patrē precatio,quam quæ à Filio,qui est veritas,de eius ore prolata est? Vt aliter orare quam docuit,non ignorantia sola sit,sed & culpa.* Augustinus de Verbis Apostoli serm.29. *Si tota Ecclesia dicit,Dimitte nobis debita nostra, reprobus est, qui hoc non dicit.* Secundo,constat Mariam orasse cum reliquis discipulis, teste Luca, Act.1 *Omnes concorditer perdurabant in oratione & deprecatione, cum vxoribus, & Maria matre Iesu, & cum ipsius fratribus.* Si orabant vna: ergo communis erat omnibus formula. Tertio, quia Augustinus de Peccatorum meritis, & remissione, lib.2.c.24. *Non tantum vniuersaliter fidelibus omnibus, verum etiam singulis esse orationem Dominicam necessariam, quam tradidit discipulis suis.*

XI. Hic multa mouet Gerardus, tractatu secundæ partis octauo, minorem sollicitat tripliciter. Primo,non probari è Scripturis, Mariam vsam oratione Dominica. Imo neq; ex vllo Doctorum nominatim de Maria cōstare. Secundo,orationem Dominicam compositam,in rudiorum, & imperitorum gratiam,qui orare nescirent: At Virginem ab infantia edoctam fuisse à Deo,habuisseq; suas orandi formulas. Tertio,si hanc illa formam vsurpasit: tamen omisisse illa verba, *Dimitte nobis.* Et hoc tertium confirmat,quia sciret se esse sine peccato.

XII. Respondeo ad primum,non esse necesse τὰ καθ' ἕκαστα probari à Scripturis: sed tantum τὰ καθ' ὅλου. sufficere axiomata generalia: à quib. nullum indiuiduum excipi debeat: nisi specialiter,imo particulariter constet de exceptione. Alioquin,nihil omnino doceri posset certū. Sic negare posset quispiam, Ioannem Baptistam fide saluatum fuisse: quia nemo legat de eo, vt de illa muliere: *Fides tua saluam te fecit.* Matth.9. Sic Iesuita tandem negauerit Ignatium suum conceptum esse ex muliere & viro. Sic somniabit quilibet quidlibet. Secundo,falsum sumit Gerardus. Nam ex Scripturis cōcluditur idipsum, Discipuli orarunt dicentes, *Pater noster.* Ea propositio maior constat Euangelistis testibus. At Maria orauit cū discipulis: idipsum constat ex Actis. Ergo conclusio, Maria orauit dicens, *Pater noster,* probata est ex Scripturis,

XIII. Ad secundum respondeo distinguendo. Nam orationem illam dominicam compositam esse in rudiorum gratiam, intelligendum, vel quomodo totum verbum Dei institutum est, vt erudiat imperitos Psalmo decimo nono: nempe ita, vt & imperitos erudiat, & prouectis sit non tantum vtile,sed & necessarium, vel vt elementa literarum ita rudioribus accommodetur,vt prouectioribus sint inutilia. Illo modo conceditur hanc orationem fuisse ab initio compositam: Sed isto,negatur. Alioquin non posset dici optima precandi ratio. In nulla enim scientia illud accidit,vt quæ elementa sunt duntaxat in gratiam rudiorum, ea sint in ea scientia optima *Docet Saluator,* inquit Lyranus, *modum orandi conuenientissimum,* Et post, *In hac oratione exprimitur,quicquid decet hominem petere à Deo, & quicquid decet Deum dare homini.* Nempe igitur accommodatam esse oportet,non idiotis tantum,sed & peritissimis. Edmundus Cantuarensis in speculo Ecclesiæ cap.17. *Ista oratio superat, & excellit omnem aliam orationem.* Bellarminus disertius de Bonis operibus lib.1.c.4. *Præstat oratio Dominica omnibus aliis formis orandi, autoritate, breuitate, perfectione, ordine efficacitate, necessitate.* Hæc cum ita sint, primo, si quas Maria habuit alias formulas ab infantia, eas oportet huic cedere: tum alias ob causas, tum etiam quia illas oportuit fuisse ipsi accommodatas: Erat autem tum minus prouecta,quam post incarnationem, vt facile ex eo conuincitur: quia nesciret se concepturam Verbum, & cum ei id nuntium allatum est, nesciret, quomodo esset conceptura.

XIV. In tertio,inepta, & importuna est tergiuersatio. Nam primo, qui potuit omittere,cum oraret vna cum Discipulis? Non enim ipsa reliquis voce præibat: sed præeuntem sequebatur mente, vt demum Amen responderet. Deinde,falso diceret Augustinus, reprobum esse, qui ea verba pronunciare recuset. Sed idem Epist.89 *Omnibus necessaria est oratio Dominica, quam etiā ipsis arietib. gregis,id est Apostolis suis Dominus dedit,vt vnusquisq; Deo dicat, Dimitte nobis debita nostra,sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Cui enim hæc in oratione verba necessaria non fuerit,ipse hic sine peccato viuere pronunciādus est. Quales si aliquos futuros Dominus præuideret, meliores vtiq;,quam extiterunt eius Apostoli,aliam orationem illos doceret,qua non peterent sibi dimitti peccata.* De peccatorum meritis & remissione libr.3. c.10. *Hanc orationem,* nimirum non tantum vniuersam illam formulam,sed nominatim hanc eius particulam de dimittendis peccatis: nam de ea proprie sermo est Augustino, disputant contra Pelagianos: *Hanc,* ergo, *orationē quisquis cuilibet etiam homini sancto, & Dei voluntatem scienti, atq; facienti, præter vnum Sanctum Sanctorum dicit in hac vita necessariam non fuisse, multum errat: nec potest omnino ipsi illi placere,quem laudat.*

XV. Confirmatio futilis. Sciebat,inquit,Virgo se esse sine peccato. Ita solent Iesuitæ pro argumento petere principium. Tum autem si id verum: Ergo debuit etiam omittere, *Pater.* Nam Chrysost. in Matth 6. ὁ πατέρα εἰπὼν τὸν Θεὸν, καὶ ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, καὶ κολάσεως ἀναίρεσιν, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἁγιασμὸν, καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ υἱοθεσίαν, καὶ κληρονομίαν, καὶ ἀδελφότητα τὴν πρὸς τὸν μονογενῆ, καὶ πνεύματος χορηγίαν, διὰ τῆς μιᾶς ταύτης ὡμολόγησε προσηγορίας. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν καλέσαι πατέρα τὸν Θεὸν, μὴ πάντων ἐκείνων ἐπιτυχόντα τῶν ἀγαθῶν. *Qui Patrem Deum appellat, etiam peccatorum remissionem, & pœnarum condonationem, & iustificationem, & sanctificationem, & redemptionem, & adoptionem, & hæreditatem, & fraternitatem cum Vnigenito, & Spiritus copiam, vna eademque nuncupatione confitetur. Neque enim potest quisquam Deū Patrem dicere,qui ea omnia beneficia non sit assequutus.*

XVI. Maiorem etiam Gerardus infirmat dupliciter. Primo,fieri potuisse, vt Virgo suam innocentiam ignorarit, vt Iacob.9. *Etiam si simplex fuero hoc ipsum ignorabit anima mea,* Et 1. ad Cor.4. *Nihil mihi conscius sum: sed nō in hoc iustificatus sum.* Itaq; etsi ijs verbis vsa esset, tamen non propterea fuisset maculata vllo peccato. Secundo Virginem, cum oraret, *Dimitte nobis debita nostra,* non pro se orasse,sed pro aliis, totaq; Ecclesia. Propterea enim aptatam esse orationem, verbis pluralibus, vt, si qua petitionum non esset cuipiam necessaria, alijs tamen esset vtilis.

XVII. Respondeo,ad primum,fœde sibi ipsum Gerardum contradicere. Nam,quum disputat omissa fuisse hæc verba à Virgine, tum causam addit euidentem: quia quū sciret se esse sine peccato, sciebat etiam ea verba se nō decere: sed repugnare suo statui: itaq;, vt ne mentiretur corā Deo, eas voces præterisse. Ita,quum Gerardo visum est, Maria sese sciuit impollutam esse: rursus autem,quum eundē nouus ventus afflauit, tum illa idipsum ignorauit. Porro,qui loci proferuntur ex Iobo & Paulo, vt mittam male conferri tanquam similes,quos quilibet videre potest esse dissimiles, tamē tum Iobus, tum Paulus inter peccatores fuere. Peccatores a ignorare suam integritatem, nihil mirum: quum ijs propria conscientia testetur, toties se peccare, vt etiam quum recte agant, securi esse nequeant. At de eo qui nullo modo obnoxius fuerit peccato, ne cogitari quidem potest quicquam simile. Itaq;, si Maria supponitur fuisse inscia suæ integritatis, tum omnino numeranda est inter peccatores. Ad extremum, quis eam integritatē Franciscanis & Iesuitis reuelauit potius quam ipsi Mariæ? Aut quam sunt ij ridiculi, qui ignorasse contendunt Virginē, se vero tantū non vidisse iurāt?

XVIII. In secundo, nemini dubium esse debet. Virginem orasse pro alijs: orasse pro tota Ecclesia: idq; ex eo vel maxime constat: quod orarit cū Ecclesia: orasse etiā pro se, ambigi non debet. Tantum de hac particula cauillatur Gerardus: nimirum suis somnijs, vt alias, seipsum permittens. Sed cōtra Augustinus paulo ante asseruit, vnico excepto Christo, omnib. Sanctis, quicunq; ij fuerint, hanc particulam fuisse necessariam. Mileuitanum Cōcilium Canon.8. *Placuit, vt quicunq; dixerit, in oratione Dominica ideo dicere Sanctos, Dimitte nobis debita nostra, vt non pro seipsis hoc dicant, quia non est eis iam necessaria ista petitio, sed pro alijs, qui sunt in suo populo peccatores: & ideo non dicere vnumquemq; sanctorū, Dimitte mihi debita mea, sed, Dimitte nobis debita nostra, vt hoc pro alijs potius, quā pro se iustus dicere intelligatur, anathema sit.*

XIX. Nec

XIX. Nec ratio, à numero plurali, quicquam habet momenti. Nam prima ea ipsa ratio erat Pelagianorum: quæ diserte damnatur in proxime recitato Canone Mileuitano. Si in Pelagianis, anāthema meruit, quis eandem canonicam iudicet in ore Iesuitæ? Tum autem quis non videt pro se quemque postulare, nostrum panem: & libera nos? Imo pro se quemq; dicere, Pater noster? Et sane non tantum in plurali conceptæ sunt formulæ, vt ne singuli, pro se ipsis solis orent: sed etiam in prima persona, vt non tantum pro alijs, sed etiam pro se orent singuli.

CAP. XIII.

Virginem peccasse aliquando.

I. QVintum Catholicorum argumentum. Nemo purus omnino ab omni peccato, incidit vnquam in vllum peccatum. At Virgo Maria incidit aliquando in peccatum. Ergo Virgo Maria, non fuit omnino pura ab omni peccato. Maior propositio nullam patitur controuersiam. Est enim necessaria: nec tantum de peccato actuali: sed etiam de originali. Certum enim est, actualia peccata esse sobolem originalis, vt hoc sublato, illa nulla sint, & his positis, illud necessario ponatur, excepto eo solo, per quē peccatum introijt in mundum: qui, etsi esset à sui initio vsquequaq; purus, tamen incidit in actuale peccatum, vnde in eum superuenit δυσκρασία eadem, quæ in posteris eius deinceps cernitur, & originalis appellatur. Virgo a. non ipsa creata fuit à Deo immediate: sed nata ex semine Adami: æque ac Ioachim & Anna parentes eius; si ij fuerunt eius parentes. Quare, si certum euadit, Virginem incidisse in peccata aliqua, illud etiam certum fiet, fuisse peccatis actualibus non vacuam: & præterea obnoxiam originali.

II. Itaque tota controuersia deinceps erit in probanda minore. Probabitur autem è Scripturis: jisque, non nostro arbitrio, interpretatis, sed Veterum Patrum obseruationibus illustratis: vt constet, ante quam idololatria Christianum inuasisset orbem, liberiores fuisse Christianorum sententias in censenda Virgine: neq; persuasum, impium esse, qui nonnihil næuorum in ea, vt in formosissimo corpore obseruaret: quod Fráciscani, quod Iesuitæ, quod iam Papistarum pars maxima induxit in animum. Id autem eo fiet illustrius, quo certius erit, in quibusdam, nos Virgini esse æquiores, quam Veterum nonnullos, qui eius peccatis imputarunt nonnulla, in quibus nos non habent assentientes. Quæ testimonia, quanquam non probemus, tamen non omittemus, vt illud saltem constet, non tantum non esse creditam Virginem ab originali macula intactam: sed, ne quidem ab actualibus intentatam.

III. Lucæ 1. Maria, audito Angelo promittente sibi Filium Iesum, subiecit. *Quomodo fiet istud?* In quibus verbis nonnihil suspicantur incredulitatis nonnulli Veterum. Euthymius, *Et hæc itaq; non credidit, sicut Zacharias: non tamen incredulitatis admonita est per pœnam, ille siquidem multa habuit exempla susceptionis liberorum, Saram, Rebeccam, Rachel, Annam. Virgo autem nullum.* Et isto longe antiquior Chrysostomus in Genesin. Homil. 49. *Audi verba Gabrielis, quæ ad Virginem dixit, Postquam enim venit, & dixit, Concipies in vtero, & paries Filium, & vocabis nomen eius Iesum: obstupefacta est, & admirata, ac dixit, Quomodo erit mihi istud, quia virum non cognosco? Quid igitur Angelus? Spiritus Sanctus superueniet super te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ne quæras, inquit naturæ modum & ordinem: quando super naturam sunt quæ fiunt, Ne spectes coniugij dolores, quando maior, quam in nuptiis natiuitatis modus erit. Et quomodo fiet istud, inquit, quoniam virum non cognosco? Sane propter hoc erit, quoniam virum non cognoscis. Nam, si cognosceres virum, non fuisses habita digna, vt huic ministerio seruires, atq; adeo, quod incredula es, per hoc crede.*

IV. Hæc illi. Sed Salmero, *Euthymij in hunc locum, & aliorum forte Græcorum expositio non est recipienda.* Esto sane, inquam, nec admittatur. Non enim habebit nos difficiles. Nam & Caluinus molliuit, quantum potuit: & Beza manifestissime purgauit. Quanquam, qui pertinaciter voluit contendere, non cedat tam facile: quum eadem verba audita sint à Zacharia: & postea Angelus exemplum Elizabetæ obiecerit, confirmandi gratia, sine dubio. Sed nos, vt dixi, facile admittimus, nullum in eo peccatum fuisse Virginis. Interea tamen Veterum nonnulli, & quidem Catholicorum, nec nullius nominis, aliter sensere: nec facti anathema ob eam caussam.

V. Vasques, Euthymium sentire Virginem dubitasse, sed ab omni culpa liberam fuisse, arguit. Quia addat, non esse passam aliquam pœnam huius incredulitatis, sicut Zachariam: eo quod hic excusationem non haberet, cum bene nosset alias steriles mulieres genuisse: Virgo autem exemplum non nouisset, neq; haberet virginis vllius quæ prius generasset.

VI Sed Vasques infeliciter diuinat: nos certe non credi Deo promittenti, non possumus putare sine peccato fieri. Argumentum autem nullum. Quis enim nescit: non propterea non esse peccatum, si quid non puniatur? Alioquin remissionis omnis spes præcideretur. Habuit excusationem Virgo. Esto, inquam: sed nulla excusatio peccatum tollit. Paulus habebat aliquam: imo eandem, quæ nunc prætexitur, ignorantiam: vnde se dixit veniam esse consecutum: sed peccasse tamen, & grauiter peccasse confitetur. Sed & Sara, æque nullum habebat exemplum vllius sterilis, quæ ante se concepisset, & tamen dubitando peccauit.

VII. Lucæ 2. cum Christum Ioseph & Maria Hierosolymis in templo reperissent, *Dixit ei mater eius, Fili, cur ita fecisti nobis? Ecce pater tuus & ego, cruciati quærebamus te. Tunc dixit ad eos, Quid est, quod quærebatis me? An nesciebatis, quod in iis quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* Hic vero humani nōnihil accidisse Virgini, & Veteres nōnulli notant, & responsio Christi indicat. Theophylactus, ἐζήτουν αὐτόν, μήπως ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν. μήπως καταλέλοιπεν αὐτούς: *Quærebant eum ne forte discessisset, seque reliquisset.* Titus Bostrensis, *Solliciti erant, ne forsan ab eis discessisset, ipsosq; deseruisset.* Euthymius durius, *Quid est, quod me quærebatis? Quasi errantem videlicet. Deus enim non errat.* At non hæc tantum, sed & illa suspicio parum erat digna Christo. Ambrosius: *Hic mater arguitur, quia adhuc quæ humana sunt, exigat.*

VIII. Sed responsio Christi, manifestam reprehensionem continet. Salmero, *Verba ipsa sunt omnino blanda: verum aliquantisper aspera, ac subacerba. Loquitur enim tanquam illis superior, & magna cum autoritate, vt præsentes iudicare possent, se plusquam hominem esse. Quasi dicat, Quæ caussa est vobis me requirendi, nisi quia me hominem esse nostis, quem parentum affectu prosequimini, neq; de natura diuina nunc humanæ præferenda cogitatis? Et insolitam libertatem assumens, sub parentum bonorum persona, omnes filiorum creatores, & adolescentum institutores occulte admonuit, in negotio Dei, parentum rationē non esse habendam. Qui amat,* inquit, *patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus: & obedire oportet Deo magis, quam hominib.* Satis diserte. Nam primo verba illa *aspera, & subacerba,* non solent, imo non possunt vsurpari, nisi aut in recedentes ab officio, aut certe à moroso aliquo. De Christo autem quicquam vel cogitare non exactissimum, nimis alienum à Christianis. Itaq; alterum tutius, vt Ioseph & Maria dedisse credantur causam. Tū autem potuitne esse Maria certa esse vere Deum, & tamen non cogitare de Dei natura humanæ præferenda? Imo non tantum id non cogitare, sed etiam nonnihil contra conari? Deniq; si hoc exemplo docuit Christus Deo magis obediendum quam hominibus. Ergo necesse est Virginem voluisse sibi potius obediri, quam Deo: eo saltem momento: vt sæpe improuidæ hominum mentes feruntur vltra limites officij, etiam sibi probe cogniti. Non enim dubitandum Mariam certissimam fuisse, Deo semper magis obtemperandum, quam sibi: imo & ipsam ita voluisse. Nam etiam verba Christi, *An nesciebatis,* non sic intelligenda sunt, quasi hac in re eos ignorantiæ accusaret, sed quomodo frequentissimè obijcimus scientibus, id ipsum, quod sciunt, & cuius videntur obliti, in hunc modum: Vos satis scitis me occupari debere in rebus Patris mei: itaq; non debetis nunc contra instare. Vt ad Rom. 6. *An nescitis, quod cui sistitis vos ipsos seruos ad obediendum, eius serui estis?* Decimo, *An nescitis de Elia, quid dicat Scriptura.* Prioris ad Cor. 3. *An nescitis vos esse templum Dei?* Et sic sæpe in eadem epistola. Omnino ea phrasis significat, vel ignorantiam eius quod sciri debet, vel aliquid non respondens ei quod scitur. Vtrouis modo hic intelligatur, aliquid euincitur in Virgine non omnino exactum ad officium.

XI. Ioannis 2 *Vocatus est etiam Iesus ac discipuli eius ad nuptias. Et quum defecisset vinum, Mater Iesu dixit ei? Vinum non habent. Dixit ei Iesus, Quid mihi tecum, mulier nondum venit hora mea.* Hic vero verba sunt, quam in præcedenti duriora. quæ non tantum reprehensionem, sed etiam reprehensione seueriorem increpationem significabant. Ἐπέπληττε τῇ μητρί, inquit magnus ille Athanasius contra Arianos Orat. 4. *increpabat matrem.* Similiter Chrysostomus in Matthæum Homil. 45. ἐπετίμησεν ἀκαίρως αἰτούσῃ, *increpauit importune petentem.* Irenæus lib. 3. c. 18. dixit, *repulisse.* In Euthymio Latine, nam Græce non habemus, Ioannes Hentenius vertit *corripere.* Theophylactus, ἐπιτιμᾷ. At hæc siue increpatio, siue correptio, siue repulsa, si absque causa, & præter meritum, hoc est, citra vllum Virginis peccatum accidisse dicitur, tum Christus ipse peccasse comperitur: quod absq; blasphemia ne cogitari quidem Christiani sunt persuasissimi. Itaq; Theophylactus, ὁ δ' ἐπιτιμᾷ αὐτῇ οὐκ ἀλόγως, *Ille corripit eam non absq; causa.* Porro, *nemo iuste increpatur, nisi in quo est aliquid quod increpatione sit dignum.* Verba Augustini 2. de Peccatorum meritis & remissione c. 26.

X. Quæris peccati genus? Etsi melius erat dissimulari, & nihil quæri præter Diuinam increpationem: vt & humanam sortem in Virgine deploraremus; & quicquid vlterius cogitari potest, in honorem vnigeniti modesto silentio pateremur occultari. Nihilominus si vrgeat Papista, iudicio, primo ex verbis Christi: Nam is diserte, *Nondum venit hora mea.* Tum ex Patribus: Irenæus, *Properante,* inquit, *Maria ad admirabile vini signum, & ante tempus volente participare compendij poculo, Dominus repellens, eius intempestiuā festinationem, dixit, Quid mihi & tibi est mulier:* Chrysostomus notauit ἀκαίρως αἰτοῦσαν, *intempestiue, importune precantem,* vt Henricus reddidit apud Euthymium. Sed hanc ἀκαιρίαν Nyssenus interpretatus est ab ætate Christi, quæ non subesset amplius imperio materno. Oratione in illud Pauli, *Tunc filius subijcietur,* τὴν μητρῴαν συμβουλὴν ὡς οὐκ ἐπὶ καιρὸν αὐτῷ προσαγομένην ἀπεποιήσατο, εἰπών, Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι, μὴ καὶ ταύτης μου τῆς ἡλικίας ἐπιστατεῖν ἐθέλεις, οὔπω ἥκει μου ἡ ὥρα ἡ τὸ αὐτοκρατὲς παρεχομένη τῇ ἡλικίᾳ καὶ αὐτεξούσιον, *Maternum consilium, vt quod minime in tempore adijceretur, reiecit, dicens, Quid mihi & tibi, mulier? Nunquid etiam hanc meam ætatem regere vis? an nondum mea venit hora, quæ prabet ætati vt imperet, & sit sui iuris?*

XI. Et tamen etiam vlterius, obseruatur nonnihil accedens ad vanam gloriam Chrysostomus in eum locum Ioannis. ἐβούλετο καὶ ἐκείνοις καταθέσθαι χάριν, καὶ ἑαυτὴν λαμπροτέραν ποιεῖν διὰ τοῦ παιδός, *Voluit de iis bene mereri, seque ipsam clariorem fieri per filium,* καὶ τάχα τι καὶ ἀνθρώπινον ἔπασχε, καθάπερ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, λέγοντες, δεῖξον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ, βουλόμενοι τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων δόξαν καρπώσασθαι: *Forte & nonnihil humani passa est, vt & fratres eius quum dicerent, Ostentato teipsum mundo, volentes eius miraculis famam quærere.* Nec Augustino deest sua coniectura; de Symbolo lib. 2. c. 5. *In primo miraculo tentauit illa fœmina, iubere se filio posse tanquam mater, domina* (an, & domina) *quæ se agnoscebat ancillam: Fili, ait, deficit illis vinum: fac rursus, vt aquæ conuertantur in vinum.* Abite nunc Iesuitæ & Augustinum vindicate Papistis. At quomodo ille, qui putauit virginem nimium sibi arrogare, quum filio iure matris imperare vellet: quomodo, inquam, ille Papistas toleraret, volentes, vt nunc, nunc etiam, quum sedet ad dextram Patris, illa iura matris imperet?

XII. Hic Gerardus ardet totus, & aduocat vndiq; subsidia Maldonati, Toleti, Canisij. Primo probari sibi postulat, Mariam à Christo vere reprehensam. Deinde ipse non reprehensam disputat. Hoc posterius videbo. Sed enim in priori, cur postulat nos actum agere? Reprehensam enim virginem tum solus indicauit textus *Quid tibi & mihi mulier!* Tum vero Patres asseruerunt. Sed has frigidas probationes feruidus appellat Iesuita. Cur ergo frigida ipsa Domini verba? Nimirum Toletus dicit hanc phrasin ex se neq; contemnentis esse, neque reprehendentis. Et probat exemplo dæmonum, qui Matth 8 *Quid nobis tecum, Iesu Fili Dei?* clamarunt, quum tamen Iesum non contemnerent.

XIII. Enimuero nonnulli hæc verba sunt torquere conati, quasi dicta hoc sensu: Quid tua interest, aut mea, quod nuptiis vinū deficiat? Sed hoc nunquam admittant Papistæ, qui mirantur Virginis promptam charitatem quæ de alijs esset sollicita & recte. Sed nos addimus, nullo id vnquam aut Hebræo, aut Græco, aut Latino exemplo fictum esse. Nam, vt sæpe eadem phrasis occurrit in Scripturis, ita nunquam nisi ἐπιπληκτικῶς. Et, ne sim prolixior, retundat nunc suis verbis acutior Iesuita stupidioris Iesuitæ peruicaciam. Salmero in hunc ipsum locum probat multis Scripturarum exemplis, similes loquutiones non significare, hoc ad te vel ad me non pertinere

tinere:ſed potius negare coniunctionem, & propinquitatem. Quæ tamen verba, quum multo difficilius intelligantur, quam ea ipſa, de quibus controuerſia eſt, tamen poſt citatos locos: *Nulla eſt mihi tecũ coniunctio, vel propinquitas, vel nihil mihi, & tibi commune: vel, nihil rei tibi ſit cum iuſto illo.* Denique accedens ad verba Domini, *Videtur illam excludere, quaſi diceret ad matrem Dominus, Quid mihi tecum eſt commune?* Sed profecto Veteres illi acutius videre, qui repulſam, qui ἐπίπληξιν, qui ἐπιτίμησιν dixere. Itaq; Toletus audacius, quam verius, negat phraſin eſſe reprehendentis. Quod adeo eſt contra ſenſum communem, vt Maldonatus coactus ſit dicere: non veram quidem: ſed ſimulatam tamen eſſe reprehenſionem. At contemnentis, quid opus erat? Nemo enim noſtrum aſſerit. Sed ille ſophiſtice duo coniunxit, cõtemptum, & reprehenſionem: vt vno tantum refutato magnifice triumpharet. Spolia ampla, ſcilicet.

XIV. Sed Veteres quid ſunt tam male de Ieſuitis meriti, vt naſo ſuſpẽdantur adunco? Theophylactus & Euthymius, inquit Gerardus, numerum non faciunt: quia abbreuiatores ſunt Chryſoſtomi. Imo, inquam, ſæpe diuertunt à Chryſoſtomo: quod infinitis exemplis probare poſſum, ſi opus eſt. Et tandem hoc ſaltem negari non poteſt his duobus, multis annis poſt Chryſoſtomum, Chryſoſtomi explicationem placuiſſe.

XV. Sed de Athanaſio, & Chryſoſtomo, quid excipiunt? Primo, Non intellexiſſe, Virginem realiter & vere à Domino reprehenſam, quam alibi ab omni errore & peccato liberat: ſed reprehenſionem, intelligit admonitionẽ, inſtructionem. Et quidem non ita, vt Maria admoneretur, aut inſtrueretur. Quinam igitur? Nempe conuiuæ, qui aderant, vt ne ſe puram creaturam; muliere ortam crederent.

XVI. Quid nos iſtis hominibus precemur, niſi bonam mentem: His, inquam, hominib. quibus quodlibet licet? Nam iſtis ſane, quantum videre eſt, præter propriam audaciam, nulla lex eſt. O cauſæ deſperatiſſimum ſtatum; Non enim poteſt conſiſtere, niſi omnia inuertantur. Theologiæ ſe Doctores & Magiſtros profitentur. Theologiam inuerterunt. Phyſicam, Metaphyſicã ſi attingunt, ſuis ſomnijs inſeruire cogũt. Quid ſupereſt? Etiamne vt linguas habeant pro arbitrio, & quæ verba in vſu ſunt promiſcuo, ea vt nihil ſignificent, niſi quod illi ſtatuerint? Enimuero grande illis hoc operæprecium eſt, quum aſſuerint ἐπιπλήττειν μητρὶ nihil eſſe aliud, quam primo admonere, inſtruere, ſecundo non matrem, ſed circumſtantes. At *vos*, ne pudeat Ieſuitæ manum ferulæ ſummittere, & diſcere à cordatis, quod nondum ſcire voluiſtis. Certum eſt Chriſtum admonuiſſe, inſtruxiſſe: ſed ἐπιπλήττοντα. Certum item admonitos, inſtructos voluiſſe adſtantes: ſed διὰ τὴν τῆς μητρὸς ἐπίπληξιν. Itaque ordienda de nouo vobis eſt tela. Fruſtra enim primus orſus ceſſit. Nam, quod interfatus eſt, ab Athanaſio Virginem liberatam omni macula, purum putum eſt mendacium.

XVII. Sed qui importunus quæſitor fuit, fortean ſolidus erit diſputator. Negat igitur Virginem reprehenſam. Hoc argumento; Nulla eſt reprehẽſio diuina, vbi nulla reprehendendi cauſa. At in Virgine nulla reprehendendi cauſa. Ergo nulla reprehenſio diuina. Maior patet. Minor probatur primo à remotione. Nam neq; peccauit præcipiendo: nihil enim præcipit, tantũ exponit vrgentem neceſſitatem: neq; præueniendo tempus, nullum enim præſcribit: neq; præſumptione, aut vana gloria, quod ne veriſimile quidem eſt: & Caluinus præſumptionem longe arcet: ac ſane Deus ſolus cognouit cor Virginis. Secundo, quia, ſi qua fuiſſet in culpa Virgo; non fuiſſet editũ, quod poſtulabat, miraculum. Nunquam enim Deus miraculum edidit male rogatus à curioſis, & ambitioſis. Tertio, quia tum maxime laudabilis erat Virgo, primo propter fidem: credidit enim omnia Filio poſſibilia, Secundo: propter prudentiam: quia omnia permittit arbitrio Filij, nulla ei lege dicta. Tertio, propter obedientiam, quam tum ipſa Filio exhibet, tum alios docet, *quæcunq;*, inquiens, *dixerit vobis, facite*. Quarto, propter charitatem: quod nec monita, nec rogata; ſponſo, & ſponſæ condolet, & quum non poſſet per ſe illorum inopiam ſubleuare, beneficium apud Chriſtum officioſe procurat, & ſua demum interceſſione impetrat.

XVIII. Feſtiuam ἀντανάκλασιν, quæ nos noſtro impetat argumento. Maior ergo eſto certa. Sed minorẽ negabunt nobiſcum Irenæus, Athanaſius; Chryſoſtomus, Auguſtinus, reliqui. Et horum partes longe ſunt ſuperiores: ſi perſonas comparemus: ſi rem ipſam attendamus. Nam ipſa per ſe verba Chriſti ἐπίπληξιν ſignificant. At nullam fuiſſe reprehenſionis cauſam non poſſunt Ieſuitæ, niſi longe petitis argumentis anfractibuſq; longis perſuadere, itaq; perſpicuę rei obſcura argumenta opponuntur. Tum a. cuiuſmodi? Neq; pręcepit, inquiunt, neq; præuenit tempus: neq; præſumpſit. At hæc omnia falſa ſunt, iiſdem iudicibus venerandis Patribus. Nihil præcepit. Imo Patres contra ſentiunt: nam ea verba, *vnum non habent*, viſa ſunt illis occulti præcepti vim obtinere. Et quidem tanto magis, quanto ſunt breuiora. Sed eſto, hæc tamen pars veriſimilis. At de temporis importuna occupatione, quis prætextus eſſe poteſt? Nam Chriſtus quorſum negauit, horam ſuam adhuc veniſſe? Nam id aperte ſignificat nondum tempus eſſe opportunum. At illa nullũ tempus præſcripſit. Quaſi Chriſtus non multo melius conceperit admonentis mentem, quam vllus Ieſuita. Chriſtus, qui non etiam in linguæ ſilentio cogitationes cordis cognoſcebat. Tum a. quid opus erat diſertis verbis exprimere tempus aliquod, quum, ipſo fatente Gerardo, Maria proponeret vrgentem neceſſitatem? Nam id ſatis eſt, vt intelligamus voluiſſe Mariam præſens ferri auxilium. Quorſum enim poſt nuptias? Vanam gloriam, fateor paulo longius quæſitam eſſe: neq; ex verbis aut Mariæ, aut Chriſti confici poſſe; Itaque non ſine cauſa diſplicuiſſe Caluino. Agant ergo cum ea Ieſuitæ pro arbitrio: dum meminerint, magnis eam viris veniſſe in mentem: neq; iis hæreticis.

XIX. Secunda ratio eſt inepta; & confutatur à Chryſoſtomo, hom. 45. in alteram increpationem, matris & fratris, à quibus accerſebatur. Ταῦτα τοίνυν εἰπὼν ἐξῆλθεν ἐκ τῆς οἰκίας, *his dictis egreſſus eſt domo*, εἶδες πῶς καὶ ἐπέπληξε, καὶ ἐποίησεν ὅπερ ἐπόθουν; *Viden vt & increpauit, & fecit quod optabant*, ὅ δὴ καὶ ἐπὶ τῷ γάμῳ ποιεῖ: *quod & in nuptiis facit*, hunc indicans locum, quẽ habemus præ manib. καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐπετίμησεν ἀκαίρως αἰτούσῃ, καὶ ὅμως οὐκ ἀντεῖπεν, τῷ μὲν πρότερῳ διορθούμενος τὴν ἀσθένειαν, τῷ δὲ δευτέρῳ τὴν περὶ τὴν μητέρα εὔνοιαν ἐπιδεικνύμενος. *Nã & ibi increpauit importune petentẽ, non tamen contradixit, vt & imbecillitati mederetur, & beneuolentiã erga parentẽ oſtenderet.* Itaq; nõ ſimpliciter dicendum fuit, nunquã edita fuiſſe miracula à Chriſto male rogato à curioſis, & ambitioſis: ſed à tentantib. Nam huc exempla pertinẽt Herodis & Iudæorum. Quanquam in deſerto conceſſum eſt Iſraelis male poſtulantibus, manna, & aqua, & carnes: in quib. n. hilo minora erant miracula.

XX. Tertio, Virgo dicitur fuiſſe laudabilis. Sane, inquam, ſed κατά τι, non a. abſolute. Itaq; etiam digna reprehenſione. Vt ſæpe alii alias. Nam & Apoſtolorum pro Magiſtro zelum quis nõ laudet: quatenus iraſcebantur Samaritanis illis, qui ne hoſpitio quidẽ Ieſum excipere volebant: Et tamen, *Neſcitis*, inquit Chriſtus, *cuius ſpiritus vos ſitis*. Luc. 9. Sic Petrus, non abſq; charitate, Dominum dehortabatur ab itinere Hieroſolymitano, & tamen audit *Vade retro Sathana*. Matth. 16. Quid plura: etiam Iudæos Paulus habere teſtatur zelum Dei: ſed ſine ſcientia. Itaq; fuerit ſane magna Mariæ fides, magna obedientia, magna charitas, fuerit etiam, ſi placet, magna prudentia. Et ſunto eæ partes inprimis laudandæ. At eius ſunt nonnulla impatientia, nonnulla ſui iuris confidentia nimia. Et hæ partes meruerunt ἐπιτίμησιν.

XXI. Marc. 3. *Veniunt fratres, & mater eius, & foris ſtantes, miſerunt ad eũ & eum vocarunt. Sedebat a. circa eum turba, & dixerunt ei, Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te, Tunc reſpondit eis dicẽs, Quæ eſt mater mea, aut fratres mei?* Ne hoc quidem loco excuſari poteſt Maria, quominus aliquid peccauerit. Euthym. in 12. Matth. *Quia tunc multitudinem docebat, nec æquũ erat vt hos relinqueret, & ad matrem, ac fratres procurreret, ait, Quæ huiuſmodi mater mea eſt, aut qui huiuſmodi fratres mei ſunt, vt propter illorum obſequiũ, tantæ multitudinis vtilitatem paruipendam?* Sed Theophylactus diſertius Euthymio: nam hic oblique tantum indicauit peccatum. Sed ille in Matth. Ἀνθρώπινόν τι ἐβούλετο ἐνδείξασθαι ἡ μήτηρ, ὅτι ἐξουσιάζει τοῦ παιδὸς· οὐδὲν γὰρ μέγα οὔπω περὶ αὐτοῦ ἐνόει. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἐπιλαλοῦντα, ἐβούλετο πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάσασθαι, φιλοτιμουμένη ὡς ὑποτεταγμένου αὐτῇ τοῦ υἱοῦ. *Humanũ quid voluit oſtentare mater, nimirum ſibi ius eſſe imperandi Filio. Necdum n. quicquam magni de filio ſapiebat. Propterea adhuc loquentem voluit ad ſe auertere: glorians de ſubdito ſibi filio.* Et in Marcum. οἱ ἀδελφοὶ. Κυρίου φθονοῦντες περὶ τὸ πλῆθος κρατῆσαι αὐτὸν ὡς ἐξεστηκότα καὶ δαιμονῶντα. ἡ δὲ μήτηρ φιλοδοξίας πάθει τι χρησαμένη, ἦλθεν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτὸν περισπᾶσαι. καὶ δεικνῦσαι τοῖς ὄχλοις, ὅτι τὸν ὑπ᾽ αὐτῶν θαυμαζόμενον οὕτως αὐτὴ περιάγει, ὥστε καὶ ἀποσπᾶν τῆς διδασκαλίας. *Fratres Domini inuidentes, acceſſerunt capturi eum tanquam emotæ mentis, & dæmoniacum. At mater ambitionis nonnihil paſſa, venit eum à docendo auerſura: oſtenſuraq; turbis, ſe eum, quem illæ mirarentur, ita circunducere, vt à docendo abduceret,*

XXII. Chryſoſtomus ſeuerius in Matthæum homilia 45. Ὅρα καὶ αὐτῆς καὶ ἐκείνων τὴν ἀπόνοιαν, δέον γὰρ εἰσελθόντας ἀκοῦσαι μετὰ τοῦ ὄχλου., ἢ μὴ τοῦτο βουλομένους ἀναμεῖναι καταλῦσαι τὸν λόγον, καὶ τότε προσελθεῖν· οἱ δὲ ἔξω καλοῦσιν αὐτὸν. καὶ ἐπὶ πάντων τοῦτο ποιοῦσι· φιλοτιμίαν περιττὴν ἐνδεικνύμενοι, καὶ δεῖξαι θέλοντες ὅτι μετὰ πολλῆς αὐτῷ ἐπιτάττουσι τῆς ἐξουσίας. *Vide tum illius* matris, *tum illorum* fratrum, *impudentiam:* Anianus importunitatẽ dixit, molliens τῆς ἀπονοίας ſignificationem, nã hæc alias dementiam, alias impudentiã ſignificat. *Quum n. deberent ingreſſi cum turba audire, vel ſi id nollent, ſaltẽ exſpectare ſermonis exitũ, ac tum accedere: illi foras euocant eum, & quidẽ coram omnib. ambitionẽ ſuperuacaneam oſtentantes, volenteſq; omnibus eſſe notum, quanta cum autoritate ei imperarent.* Et nonnullis in eandem rem explicandam verbis impenſis δῆλον ὅτι κενοδοξίας τοῦτο μόνον ἐποίουν. *Patet inani quadam gloria tantum id eos feciſſe.* Idem in Ioan. hom. 20. ἔνθα μὲν γὰρ ἂν μηδὲν ἐμποδίζωσι, μηδὲ παρεγκόπτωσί τι τῶν κατὰ Θεὸν πραγμάτων οἱ γονεῖς. *Quandiu parentes impedimento nullo erant diuinis reb. neceſſe eſt eis cedere, & ſi non fiat, periculum in eo eſt magnum. Quum a. importune quid poſtulabunt, auertentq; nos à ſpiritualibus, non eſt ſecurum obtemperare. Propterea & hic* (id eſt Ioan. 2.) *ita reſpondit, & alibi rurſus. Quæ eſt mater mea & qui ſunt fratres mei:* οὐδέπω γὰρ ἣν ἔχρην περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὤδινεν αὐτὸν, ἠξίου κατὰ τὴν λοιπὴν τῶν μητέρων συνήθειαν οὕτως ἅπαντα ἐπιτάττειν αὐτῷ, δέον ὡς δεσπότην σέβειν καὶ προσκυνεῖν. *Nondum n. vt par erat, de eo iudicabant. Sed quia pepererat, exiſtimabant pro reliqua matrum cõſuetudine, ſe ei quidlibet imperaturam, quum decuiſſet tanquam Dominum honorare & adorare.* Hac de cauſa ſic tum reſpondit, ἐννόησον γὰρ οἷον ἦν. *conſidera quam indignum erat*, interprete Franciſco Aretino: *vniuerſo adſtante populo & ad eum, & eius doctrinam audiendam ſuſpenſo*, ἐκείνην παρελθοῦσαν μέσην, ἀπάγειν μὲν αὐτὸν τῆς παραινέσεως, ἰδίᾳ δὲ διαλέγεσθαι, *illam in medium accedẽtem, abducere illum ab exhortatione & priuatim alloqui*, καὶ μηδὲ ἔνδον ἀνέχεσθαι ἐλθεῖν, ἀλλ᾽ ἕλκειν αὐτὸν μόνον πρὸς ἑαυτήν. *neq; ita ſibi temperare vt ingrederetur: ſed ipſum potius foras euocare ad ſe.* Hæc Chryſoſtomus: & quidem paulo poſt ſeuerius æquo, adeo vt mihi non perſuadeat: videtur enim etiam refractariã arguere. ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν καὶ ἀκούσασαν παρὰ τοῦ παιδὸς μὴ βούλεσθαι, μηδὲ οὕτω πεισθῆναι, ἀλλ᾽ ἀξιοῦν ἑαυτὴν πανταχοῦ τῶν πρωτείων, ἅτε μητέρα οὖσαν, διὰ τοῦτο οὕτως ἀπεκρίνατο πρὸς τοὺς εἰπόντας. *Nã poſtquam, vt veriſimile eſt, quũ ab ipſo filio audiſſet eum nolle, ne ſic tamẽ ceſſit, ſed primas vbiq; tanquã mater vellet propterea ad hunc reſpondit modũ, nuntiis.* οὐδὲ γὰρ ἂν ἑτέρως αὐτὴν ἀνήγαγεν τῆς ὑπονοίας ταύτης πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο, εἰ προσεδόκα ὡς παρὰ παιδὸς ἀεὶ τιμηθήσεσθαι, ἀλλὰ μὴ ὡς δεσπότην ἕξειν αὐτόν. *Neq; n. aliter eam ab ea deiectione, extuliſſet ad illam celſitatem, ſi ſperaſſet ſe ſemper à filio venerandam, & non habituram Dominum.*

XXIII. Sed & antiquiſſimus Tertullianus de carne Chriſti, c. 7. *Sed quæ ratio reſponſi, matrem & fratres ad præſens negantis, diſcat etiam Apelles. Fratres Domini non crediderunt in illum, ſicut & in Euangelio ante Marcionem edito, continetur. Mater æque non demonſtratur adhæſiſſe illi, cum Martha & Maria alia in commercio eius frequententur. Hoc deniq; in loco apparet incredulitas eorum, cum is doceret vitam vitæ, cum Dei regnum prædicaret, cum langoribus, & vitiis medendis operaretur, extraneis defixis in illum, tam proximi aberant. Deniq; ſuperueniunt, & foris ſubſiſtunt, nec introeunt: non computantes ſcilicet quid intus ageretur: nec ſuſtinent ſaltem, quaſi neceſſarius aliquid afferrent eo, quod ille tum maxime agebat, ſed amplius interpellant, & à tanto opere reuocatum volunt. Oro te, Apelles, vel tu, Marcion, ſi forte tabula ludens vel de hiſtrionibus aut aurigis contendens, tali nuncio auocareris, nonne dixiſſes, Quæ mihi mater, aut qui fratres? Deum prædicans, & probans Chriſtus, legem & Prophetas adimplens tanti retro æui caliginem diſpargens, indigne vſus eſt hoc dicto, ad percutiendam incredulitatem foris ſtantium, vel ad excutiendam importunitatem ab opere reuocantium?*

XXIV. Hæc quanquam olim ita ſcripta ſint: tamen Gerardus part. 2. tract. 9. primo negat Mariam peccaſſe: ſecundo, à Chriſto fuiſſe vituperatam. Si peccauit, vel manendo foris, & hoc minime: quia teſtatur Matthæus non potuiſſe ingredi: Vel miſſo nuncio, qui ſermonem turbaret. Atqui id

qui id fieri potuit non à Virgine, sed à fratribus Domini, quos Ioannes capite septimo, negat in eum credidisse, Virgine non conscia. Imo Canisius censet hunc nuncium à nemine missum, sed sua sponte significasse Christo matrem & fratres eum conuentum velle. Præterea, nuncium posse παραπρεσβείας accusari, ob non legitime obitam legationem.

XXV. Et à Christo quidem vituperatam fuisse matrem, non opus erat Gerardum negare. Quis enim nostrum asserit? Quod si ea in re monitore nobis opus esset, tamen Gerardorum myriadibus, vnum longe præferremus Chrysostomum, qui non ad Mariæ tantum, sed & ad fratrum contemtum, hæc Christi verba pertinere negat: hom. 45. in Matthæum, ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἀνθρώπῳ προσεῖχον ψιλῷ καὶ ἐκενοδόξουν, τὸ νόσημα ἐκβάλλει, οὐχ ὑβρίζων, ἀλλὰ διορθούμενος. *Quoniam ad eum attendebant tanquam merum hominem, & inani gloria tentabantur, morbum eum sanat, non ad contumeliam respondēs, sed ad emendationem.* Et in Ioannem homil. 20. Dixit, Quæ est mater mea: & qui sunt fratres mei? οὐχ ὑβρίζων τὴν γεγεννηκυῖαν, ἄπαγε, ἀλλ' ὠφελῶν τὰ μέγιστα. *Non quo matrem contumelia afficeret: sed vt vel maxime ei prodesset.* Similiter Theophylactus in Matthæi 12 οὐχ ὑβρίζων τὴν μητέρα λέγει ταῦτα, ἀλλὰ διορθούμενος τὴν φιλόδοξον αὐτῆς καὶ ἀνθρωπίνην γνώμην. *Nulla contumelia matrem afficit, sed corrigit ambitiosum, & humanum animum.* Hæc illi nos docent: & docent multo certius, quam Gerardus λοιωλιπκὸν ἔκτρωμα. Sed vtrumque docent: & nulla contumelia Virginem affectam: & correptam tamen: quorum alterum duntaxat Iesuita voluit.

XXVI. Non peccasse Mariā manendo foris, consentimus. Sed misso nuncio non peccasse, magnum quid præstiterit Iesuita, si probet. Nam Patres contra sunt. Potuit, inquit, fieri non à Virgine. Agnosco: sed vicissim agnoscat ille, fieri potuisse à Virgine. Et agnoscat iterum, non eo quemquam excusari, quod potuerit ab eo aliquid non fieri: sed quod omnino non factum sit. Sic enim potuit Petrus non dehortari Christum ab itinere Hierosolymitano: potuit eundem non negare ter: potuit Iudas ipse non tradere Christum, καὶ τί μηκύνω? Potuit Adam non peccare. Nec tamen propterea extra noxam, aut Petrus, aut Iudas, aut Adam. Sed Canisius aperte mendacij Marcum arguit, quum negat nuncium à quoquam missum. Nam Marcus diserte asserit. Non legitime obitam legationem, vnde conijcit? Quanquam potuisse non negarim. Sed potuisse etiam Gerardum hæc tam inepta non effutire, facile crediderim: imo potuisse etiam virum bonum esse, nec Iesuitam fieri, facile mihi persuadeo. Nec minus tamen & Iesuitam factum doleo: & hæc absurdissima absurdissime scripsisse indignor.

XXVII. Nec vero hæc tantum: sed & ad Christi passionem nonnihil Patres obseruare visi sunt in Virgine paululum ab officio deflectens. Origenes hom. 17. in Lucam. *Deinde Simeon ait: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius: Quis est iste gladius, qui non aliorum tantum, sed etiam Mariæ cor pertransiit? Aperte scribitur, quod in tempore passionis omnes sint Apostoli scandalizati, ipso quoq; Domino dicente: Omnes vos scandalizabimini in nocte hac. Ergo scandalizati sunt vniuersi, in tantum, vt Petrus quoq; Apostolorum princeps tertio denegarit. Quid: putamus quod scandalizatis Apostolis Mater Domini à scandalo fuerit immunis? Si scandalum in Domini passione non passa est, non est mortuus Iesus pro peccatis eius. Si autem omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratia eius, & redempti, vtiq; & Maria illo tempore scandalizata est. Et hoc est, quod nunc Simeon prophetat, dicens: Et tamen ipsius animam, quæ scis absq; viro peperisse te virginem: quæ audisti à Gabriele, Spiritus Sanctus veniet super te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, pertransibit infidelitatis gladius, & ambiguitatis mucrone ferieris, & cogitationes tuæ te in diuersa lacerabunt, quum videris illum, quem filium Dei audieras, & sciebas absq; semine viri esse generatum, crucifigi, & mori, & suppliciis humanis esse subiectum.* Theophylactus in 2. Lucæ non abhorret ab hac sententia, in ea verba Simeonis, τάχα μὲν καὶ ἡ θλῖψις ἡ ἐπὶ τῷ πάθει ῥομφαία: *Forte, dolor ob passionem:* τάχα δὲ ῥομφαίαν λέγει καὶ τὸν σκανδαλισμὸν ὃν ἐσκανδαλίσθη, ὁρῶσα τὸν Κύριον σταυρούμενον ἴσως γὰρ ὑπενόει, πῶς ὁ τεχθεὶς ἀσπόρως, ὁ θαύματα ποιήσας, ὁ νεκροὺς ἀναστήσας, ἐσταυρώθη καὶ ἐνεκρώθη, καὶ ἐνεπτύσθη. *Forte & gladium dicit scandalum, quem passa est, quum vidit Dominum crucifixum, forte enim intra se agitabat, quomodo hic, qui sine viri semine genitus est, qui miracula patrauit, qui mortuos excitauit, crucifixus est, & mortem passus, & consputus?* Vitus Bostrensis. *Gladij nomine tentatio, cogitationumque fluctus, & mentis agitatio, hoc loco designatur. Simeon namque sacræ Mariæ Virgini vaticinatur, post luculentum illud Gabrielis testimonium, post arcanam diuinæ conceptionis notitiam, post euidentem tot illustrium miraculorum demonstrationem, quando cruci assistet, factaque & dicta quætum se offerent, cernet & audiet, quandam animi titubationem ipsi obrepturam.*

XXVIII. Citat etiam Salmero tract. 43. tom. 3. Chrysostomum in Psalmum 13. *Quando Christus fuit crucifixus, non fuit, qui faceret bonum, discipuli omnes fugerunt, Ioannes nudus recedit, Petrus negat, ipsius Mariæ matris animū gladius dubitationis pertransiit.* Basilium Thom. p. 3 q. 27. art. 4. *Dicit Basilius in Epistola ad Optimum, quod beata Virgo assistens cruci, & aspiciens singula post testimonium Gabrielis, post ineffabilem diuinæ conceptionis notitiam, post ingentem miraculorum ostensionem, animo fluctuabat, ex vna scilicet parte videns eum pati abiecta, & ex alia parte considerans eius mirifica.* Autor Quæstionum Noui Testamenti, quæ tribuuntur Augustino, quæst. 73. *Quod autem adiecit, dicens, & tuā ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes, hoc vtique significauit, quia etiam Maria, per quam gestum est mysterium incarnationis Saluatoris, in morte Domini dubitaret, ita tamen, vt resurrectione, honore & virtute firmaretur, omnes stupore quodam in morte Domini dubitarent, non tamen in dubitatione manerent.*

XXIX. Non hic nullus est, numerus, nec nihili virorum, quibus etiam Salmero addit Amphilochium. Et sane verisimile est, eam, quæ vnius, aut alterius diei absentiam pati non potuit, vt se non sentiret ὀδυνωμένην, *cruciatam*, mire concussam fuisse, quum cruci affixum contemplata est. Adeoque Papistæ dicunt ostentari nunc Hierosolymis locum, vbi spasmo defecerit præ animo angore. Quod si est, tum qui potuit fieri, vt non oblita esset resurrectionis, quam non minus diserte Christus prædixerat, quam mortem?

XXX. Sed hæc Patrum testimonia Gerardus tractatu decimo secundæ patris eludit, magno verborum profluuio, inani rerum substantia. Concedit Patres tribuisse Mariæ dubitationem: at non in fide. Quamlibet autem dubitationem, negat esse peccatum. Quam ergo dubitationem? Admirationis, inquit, & naturalis pietatis. Sed effugium est vanissimum: nam σκανδαλισμὸν Theophylactus dixit: & Origenes. qui etiam addit infidelitatis gladium. Intelligi autem peccatum, collige ex Origene, negante pro Mariæ peccatis mortuū Christū, si Maria nō esset scandalum passa in passione. Ex Chrysostomo, qui non fuisse qui faceret bonum, inde colligit. Sed oppono Gerardo, Salmeronem. *Dura est interpretatio eorum, qui dicta horum Patrum intelligenda volunt de eo dubitationis genere, quod non ex infidelitatē procedit, sed de hæsitatione stuporis, quæ ingentem admirationem comitari solet. Quod certe violentum est. Nam apertam faciunt mentionem de dubio infidelitatis, & de scandalo, quod in cruce perpessa est.*

XXXI. Quid ergo? Nempe præstabat nodum secare quam in soluendo frustra laborare. *Commodius est*, inquit Salmero, *dicere, vel hos Patres liberius suo tempore loquutos fuisse, quo non satis explorata erat, atque comperta B. Virginis sanctitas, atque constantia fidei, vel Origenem verba Euangelica in iniuriam Mariæ detorsisse, & cæteros omnes Patres Origenem secutos fuisse, & rationes eius friuolas esse & infirmas.* Certe, inquam, Commodius. Bene Salmero, Commodius: quod vnum Papistæ curant. At non verius, quod Catholici quærunt. Nam, quæ causa est, vt non fuerit Origeni, Amphilochio, Chrysostomo, Basilio, Theophylacto, Tito Bostrensi, alijs, æque nota Virginis Sanctitas ac Salmeroni? Aut, quis credat rem gestam certius cognitā post secula sexdecim, quam ab initio, aut paucioribus post initium seculis? Maxime, quum ne hodie quidem vlla habeatur pro fundamento Scripturæ autoritas certa? Nam ita fit, vt ex Traditione haberi necesse sit. Qui autem ex Traditione, si non per manus? Et qui per manus, si non à primis? Nisi forte nouas à Montano didicerint reuelationes: & rursus ad Brigittas reuoluamur. Sed hæc non est necesse prolixius disputari: Nam effrænis audacia perrumpit omnia: neque rationis leges vllas magis curat, quam aranearum telas Tabani.

CAP. XIV.

Testimonia Veterum de Virgine peccatrice.

I. SVpersunt Veterum testimonia, quæ, etsi iam multa habemus: tamen placet nonnulla præterea addere, & aduersariorum strophas considerare. Tertullianum de carne Christi, audiuimus capite præcedente. In hoc Rhenanus annotauerat *hoc libro sunt quæ euarient à placitis recentium Theologorum: vt quod de fratribus loquens dicit, Matrem quoque non adhæsisse Christo, cum ab initio statim omnem illi fœlicitatem tribuant Theologi isti, quos Scholasticos appellant. Quanquam à Tertulliani sententia, præter Origenem, non ita abhorrent diuus Aurelius Augustinus, & Ioannes Chrysostomus,* Quod Renatus Laurentius descripsit, nec contradixit. At Pamelius calumniæ insimulat. Qui vero? Nempe ita placet, vel meridie solem non cernere. Atqui, inquit, *potest intelligi de adhæsione perpetua in Christi concionib. & quod sequitur, incredulitas eorum, ad fratres Domini.* Illud verum: non enim videtur negare Tertull. matrē Filio per charitatem adhæsisse. Sed defectum tamen in eo obseruat, quod mater, multo propinquior quum esset, tamen esset Christo minus assidua, quam Martha & Maria. Alterum autem de infidelitate habet nonnihil prima fronte verisimile. Sed nihil obstat, quominus communis sit defectus, quum accusatio sit communis: illud sane negari non potest, importunitatem imputari æque Virgini ac fratribus. Ac proinde Tertullianum aliter sensisse, quam Scholasticos Theologos, vt Rhenanus annotauit.

I. Melchior Canus Locorum lib 7. c. 1. primo. *Sancti omnes, qui in eius rei mentionem inciderunt, vno ore asseuerarunt beatam Virginem, in peccato originali conceptam: Hoc videlicet Ambrosius astruit super Psalmum centesimum decimum octauum, concione sexta: Hoc Augustinus super Psalmum trigesimum quartum, in illum versiculum: Ego a. cum mihi molesti essent. Et libro secundo de Baptismo paruulorum capite 24. & decimo super Genesin ad literam, capite 18. & libro tertio contra Iulianum capite 9. Hoc Chrysostomus super Matthæum: hoc Eusebius Emissenus in secunda concione natiuitatis Domini. Hoc Remigius super Psalmum 21. & Maximus in sermone de Assumptione Beatæ Virginis, astruxere. Idem quoq; affirmat Beda in homilia super missus est. Anselmus in libro cur Deus homo, capite 16. Bernardus in Epistola ad Lugdunenses centesima septuagesima quarta. Erhardus Episcopus & Martyr in concione quadam de Natiuitate beatæ Virginis. Sanctus Antonius Paduanus in concione etiam de natiuitate eiusdem sanctæ Virginis, Sanctus Bernardinus in sermonum suorum opere tertio: in tractatu de beata Virgine, concione quarta. Diuus Bonauentura tertio Sētentiarum, distinctione tertia, quæstione prima. Diuus Thomas tertia parte, quæstione vigesima septima, articulo secundo. Diuus Vincentius in sermone de Conceptione Beatæ Virginis. Diuus Antonius 1 p. t. 8. Damascenus libro tertio sententiarum suarum. Hugo de Sancto Victore de Sacramentis p. 2. c. 4.* Hæc Canus: ad extremum negans quemquam sanctorum contra venisse. Vbi ergo consensus Catholicus, quem cum libet supra cœlos extollunt aduersarij? Sed horum autorum nos iam nonnullos recitauimus. Addamus alios.

III. Augustinus de Genesi ad literam, lib. 10 cap. 18. *Quid incoinquinatius illo vtero Virginis, cuius caro, etiam si de peccati propagatione venit, non tamē de peccati propagine concepit?* En tibi diserte carnem Beatæ Virginis, venientem de propagatione peccati! Sed alibi Gerardus, ab Augustino exceptam dicit Virginem. At nos hanc exceptionem alias examinauimus. Tum autē exceptio dici nullo modo potest. Nam exceptio est à regula generali, At hic nulla regula est generalis: sed particularis de Virgine enunciatio. Certe qui Virginem dicet conceptam in peccato: & postea eandem neget conceptam in peccato: nulla eum mens sana dicet exceptionem facere, sed potius sibi fœde contradicere. Quod de Augustino vix honestum cogitare.

IV. Huic loco alius eiusdem Augustini similis est 5. contra Iulianum lib. cap. 9. *Si sine dubio Caro Christi, non est caro peccati, sed similis carni peccati: quid restat, vt intelligamus, nisi ea excepta omnem reliquam humanam carnem esse peccati? Et hinc apparet illam concupiscentiam, per quam Christus concipi noluit, fecisse in genere humano propaginem mali: quia Mariæ corpus, quamuis inde venerit, tamen eam non traiecit in corpus, quod inde non concepit. Cæterum corpus Christi inde dictum esse in similitudine carnis peccati, quia omnis alia hominum caro peccati est; quisquis negat, & carnem Christi, ita carni com-*

parat nascentium hominum cæterorum, vt asserat vtramque esse puritatis æqualis, detestandus hæreticus inuenietur. Nota corpus Mariæ inde venire ad est, ex concupiscentia, quæ propaginem mali facit: quomodo prius eius caro dicebatur venire de propagatione peccati. Nota, excepta carne Christi, omnem humanam carnem esse carnem peccati. Ideoq; & Virginis. Nam hæc apud Augustinum diserta.

V. Bellarminus fatetur carnem Virginis fuisse carnem peccati: nec tamē in primo instanti creationis animæ eius, non fuisse illi gratiam iustificationis infusam, qua peccati originalis maculæ omnis omnino aditus præcluderetur. Neq; peccati carnem eam dici, quæ peccatum in se habeat, sed, quæ ex se, & ex natura sua peccatum haberet, nisi gratia illud excluderet, item quæ non sine libidine parentum propagata est: quæq; si naturali ordine gignat, peccatum in prolem omnino traijciat.

VI. Sed iampridem multis documentis compertum est, Iesuitas multa ingeniose comminisci, quibus inflectant in suas partes, tum scripturæ sententias tum Patrum testimonia. Verum nos nunc de Patrum Veterum sententia loquimur: itaq; Bellarmino non id ingerendum, quod ipse excogitauit: sed docendum, id Patribus aliquando in mentem venisse, hoc est. iam olim nominatam ea notione carnem peccati. Nam si recens est inuentum, plausum quidē inter Papisticos, subtilitas merebitur: sed non efficiet tamen, vt ita senserint Patres. Non sensisse autem in hunc modum Patres doceo: primum ex hoc ipso Augustini loco: vbi Christi caro, comparatur carni omnium reliquorum hominum, nulla distinctione facta, & negatur hæc, esse puritatis æqualis cum illa. Nam id significat, carnem peccati intelligi ratione impuritatis, quæ non erat in Christo, est autē in reliquis hominibus. At aduersarij, & puram, & perfecte puram appellant Virginem. Deinde à concupiscentia eam carnem hominum dicit esse, & quidem eiusmodi concupiscentia, quæ facit propaginem mali. At, quæ caro ita est caro peccati, vt peccatum in se non habeat, in ea nulla facta est propagatio mali Nam propagatio actualis est, non autem potentia quædam.

VII. Secundo, ab omnium interpretum sententia, qui illud Pauli 8. ad Rom *in similitudinem carnis peccati*, exposuerunt. Nemo est enim, qui non carnem peccati interpretatus sit carnem conceptam cum peccato, & peccato obnoxiam. Ambrosius. *Hæc est similitudo carnis: quia quamuis eadē caro sit, quæ & nostra: non tamen ita facta in vtero est: & nata, sicut & caro nostra. Est enim sanctificata in vtero, & nata sine peccato, & neq; ipse in illa peccauit. Ideo enim virginalis vterus electus est ad partum Dominicum, vt in sanctitate differret caro Domini, à carne nostra* (sic enim legendum, non vt Costerus edidit, in carne nostra) *in causa enim similis est, non in qualitate peccati substantiæ. Propterea ergo similem dixit, quia de eadem substantia carnis, non eandem habuit natiuitatem: quia peccato subiectum non fuit corpus Domini. Expiata est enim à Spiritu sancto caro Domini, vt in tali corpore nasceretur, quale fuit Adæ ante peccatum.* Chrysostomus ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἁμαρτίας, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὁμοίωμα τέθεικεν· οὐδὲ γὰρ ἁμαρτωλὸν σάρκα εἶχεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὁμοίαν μὲν τῇ ἡμετέρᾳ τῇ ἁμαρτωλῇ, ἀναμάρτητον δέ. *Quoniam dixit peccati, ideo & similitudinem posuit. Neq; enim peccatricem carnem habuit Christus: sed similem nostræ peccatrici, absq; peccato tamen.* Theodoretus. *Naturam enim humanam acceperat: sed peccatum humanum non acceperat: & ideo quod acceptum est, non similitudinem carnis, sed similitudinem carnis peccati appellauit. Cum enim eandem quam nos haberet naturam, non habuit eandem quam nos sententiam & mentem.* Sedulius, *Nam naturam quidem corporis nostri habuit: pollutionem peccati, quæ ex concupiscentiæ motu conceptis traditur, omnino non habuit.* Autor Dictorum & Interpretationum parabolarum Euangelij apud Athanasium quæst. 95. ὡμοιώθη γὰρ κατὰ πάντα ἡ ἀνθρωπίνη σὰρξ τοῦ Χριστοῦ τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ, καθ' ὃ τέλειος ἄνθρωπος ἦν. ἁμαρτωλὸς δὲ οὐκ ἐγένετο ἡ σὰρξ αὐτοῦ, καθάπερ ἡ ἡμετέρα σάρξ. *Nam humana caro Christi similis fuit omnino humanæ carni, quatenus homo fuit: At peccatrix non fuit, sicut caro nostra.* Thomas, *Non enim habuit carnem peccati, id est, cum peccato conceptam: quia caro eius fuit concepta per Spiritum Sanctum: qui tollit peccatum.* Dominicus à Scoto, *Caro peccati, Hebraismus est, pro eo quod est, caro peccatrix, vel caro peccato obnoxia.* Et post, *Sed ait, in similitudinem carnis peccati, quoniam neq; contraxit, neq; fecit, neq; vt est post. ad Corinth. 5. peccatum nouit.* Hæc, quæso, qui poterunt conciliari cum Bellarmini sensu? Nam certe quæcunque in carne Christi agnoscunt Patres, eadem de carne Mariæ prædicari poterunt, si verus est is sensus. Non enim habuisset σάρκα ἁμαρτωλὸν: id est peccatricem: nec peccato subiectam: Non habuisset eandem quam nos sententiam, & mentem: Denique sanctificatam ab vtero, & sine peccato humano. Atqui ob has omnes causas asserunt Christum factum in similitudine carnis peccati, non in carne peccati. Quomodo ergo Maria in carne peccati, & non in similitudinem carnis peccati?

VIII. Tertio idipsum probatur, quia solennis est fides, peccato reipsa obnoxium esse omnem, qui venit ex concupiscentia, quam fecisse hic docet mali propaginem. Alias iam nobis exclamauit Fulgentius de fide ad Petrum. *Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri, & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci.* Ambrosius apud Augustinum c. 40. lib. 2. contra Pelagium, & Celestium. *Seruatum est, vt ex viro & muliere, id est, per illam corporum commixtionem, nemo videatur expers esse delicti: qui autem expers delicti, expers est etiam huius conceptionis.* Ipse Augustinus contra Iulianum lib. 2. *Ex hac lege carnis repugnante legi mentis, nihil Christi corpus attraxit, quia non ex illa Virgo concepit. Ex hac lege carnis repugnante legi mentis, eandem legem prima natiuitate nemo non traxit, quia nisi ex illa mulier nulla concepit.* De Genesi ad literam, lib. 10. cap. 18. *Corpus Christi, quamuis ex carne fœminæ assumptum est, quæ de illa carnis peccati propagine concepta fuerat: tamen quia non sic in ea conceptum est, quomodo fuerat illa concepta, nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati.* In Ioh tract. 4. *Quis innocens? Quantum innocens? omnes ex illa traduce veniunt, & ex illa propagine, de qua cantat gemens Dauid. Ego in iniquitate conceptus sum, & in peccatis mater mea in vtero me aluit. Solus ergo ille agnus, qui non sic venit. Non enim in iniquitate conceptus est, quia non de mortalitate conceptus est, nec eum in peccatis mater eius in vtero aluit, quem virgo concepit, virgo peperit.*

IX. Ergo inconsiderate Bellarminus respondebat ad Augustinum, Augustino subijciam illum siue Eusebium Emissenum, vt vulgus, siue Cæsariū Arelatensem, vt Bellarminus censet: siue vt Baronius, & quidem verisimilius, Eucherium Lugdunensem hom. 2. de Natiuitate Domini. *Exulta mater salutis humanæ:* & paulo post: *initiator omnium rerum abs te initiatur, & profundendum pro mundi vita sanguinem de corpore tuo accepit, vt de te sumpsit quod etiam pro te soluat. A peccati enim veteris nexu per non est immunis nec ipsa genitrix redemptoris.*

X. Bellarminus respondet, illud *per se*, significare ex vi generationis, siue ex natura, non ex gratia. Imo confundit Sophista per se & à se, quæ distingui oportuit. Potest per se iustus esse, qui tamen non sit à se. Opponuntur enim a se, & aliunde, item per se, & per aliud. Humanitas Christi à se non habuit, vt esset pura; sed a Spiritu Sancto. Ast habuit eadem vt esset sancta per se, quia nullo habuit opus Mediatore. Reliqui autem homines, neq; à se habent, sed à gratia Dei: neq; per se, sed per Christum. Hoc ergo voluit Emissenus, Mariam Virginem in nexu fuisse peccati, vt reliquos homines: sed factam immunem, vt reliquos homines: nempe per Christum, qui pro ea soluerit, itidem vt pro omnibus.

XI. Addo Damascenum & Anselmum. Damascenus ergo Orthodoxæ fidei lib. 3. c. 2. Μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας παρθένου, πνεῦμα ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὴν, κατὰ τὸν Κυρίου λόγον, ὃν εἶπεν ὁ Ἄγγελος, καθαῖρον αὐτήν. *Post assensum sanctæ Virginis, Spiritus Sanctus superuenit in eam (iuxta sermonem Domini, quem dixerat Angelus) purgans eam.* Hic tu mihi fraudem aduerte. Nam illud καθαῖρον αὐτὴν, siue interpretis Fabri Stapulensis vitio, siue alicuius corruptionis fraude, in editione Clichthouei, redditur *instruens* ipsam. Et vide, quanti sit fontes consulere. Porro Bedam Clichthoueus scholijs in eum locum citat in hæc verba, *Quia Spiritus Sanctus, cor illius, cum impleuit ab omni æstu concupiscentiæ carnalis temperauit: emundauit à desideriis temporalibus: ac donis cœlestibus mentem illius consecrauit, simul & corpus.* Cui strenue sese Clichthoueus opponit.

XII. Anselmus, quem vulgo faciunt autorem festi Assumptionis, libr. de Conceptione Virginis cap. 14. *semen de Virgine sumptum asserit esse mundum quamuis de massa peccatrice.* Et 15. *Nulla ratio, nulla veritas, nullus intellectus permittit, ad hominem de Virgine conceptum de peccato massæ peccatricis, quamuis de illa sit assumptus, aliquid potuisse aut debuisse accedere.* Et 20. *Deus assumpsit hominem de massa peccatrice sine peccato, velut azymum de fermentato.* Idem lib. 2. *Cur Deus Homo*, cap. 16. hanc enunciationem declarandam proponit. *Qualiter de massa peccatrice, & humano genere, quod totum infectum erat peccato, hominem sine peccato, quasi azymum de fermentato, Deus assumsit. Nam licet ipsa hominis eiusdem conceptio sit munda, & absq; carnalis delectationis peccato, virgo tamen ipsa, vnde assumptus est, est in iniquitatibus concepta, & in peccatis concepit eam mater eius, & cum originali peccato nata est: quia & ipsa in Adam peccauit, in quo omnes peccauerunt.* Et post, *Virgo illa, de qua ille homo assumptus est, de quo loquimur: fuit de illis, qui ante necessitatē eius per eum mundati sunt à peccatis, & in eius ipsa munditia de illa assumptus est.* Rursus, *Si moriturus non esset, virgo, de qua assumptus est, munda non fuisset quoniam hoc nequaquam valuit esse, nisi veram eius mortem credendo.* Iterum. *Verè moriturus erat: quia si vere non fuisset moriturus, non fuisset vera fides futuræ mortis eius, per quam & illa virgo, de qua natus est, & alij multi, mundati sunt à peccato.*

XIII. Hæc Anselmus: iam tum tamen nimium Papista. Gerardus primo opponit alios ex eodem locos. De Conceptu, cap. 16. *Decebat, vt illius hominis conceptio de matre purissima fieret. Nempe decens erat, vt ea puritate, qua maior sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui Deus pater vnicum Filium suum ita dare disponebat.* At si quando fuit peccato polluta; tum intelligi potest sub Deo puritas maior eius puritate. Item in 2. ad Corint. c. 5. *Omnes mortui sunt in peccatis, nemine prorsus excepto, demta matre Dei, siue originalibus, siue etiam voluntate additis, vel ignorando, vel sciendo, nec faciendo quod iustum est.* Tertio, festum Natiuitatis, quod Anselmi æuo per vniuersam Ecclesiam celebrabatur: vnde fit non verisimile Anselmum asseruisse, eam natam in peccato originali. Hæc Gerardus opponit: nam solutiones postea videbimus.

XIV. Respondeo ad primum locum; Anselmum puritatem in Virgine intelligere postquam mundata fuit: quod ipse Anselmus eod. c. dicit esse factum per fidem. *Qualiter*, inquit, *virgo eadem per fidem ante ipsam conceptionem* (nimirum Christi) *mundata sit, dixi.* At inquam, Angeli non sunt mundati per fidem: Concludam, ne igitur nolle Anselmum Mariam mundatam per fidem? Iesuita aliquis ita insaniat. Sed Anselmus credidit Mariā conceptam fuisse in peccato: & tamen postea tanta præditam, siue potius donatam munditia: vt sub Deo nulla esset maior. Quamquam hoc ipsum nimis profuse. Sed nihil ad nos: nunc quidem, quum non exacte quid verū sit, inquiramus: sed quid Anselmo sit visum. Alter locus ex secunda ad Corinthios, magis vrgeret, si nihil haberet suspecti. Simeon Codurus, vir doctus, autoritate cuiusdam Simeonis Fontani, docet hæc Anselmo Commentaria tribui falso, & esse Heruei cuiusdam, seculis tribus Anselmo recentioris. Ast ego Fontanum non vidi: sed cuiuscunq; sit is liber, ausim sacramento contendere, hæc verba, *Demta matre Dei*, esse addititium glossema. Non tantum, quia Anselmus aliter docet: sed etiam, tum, quia, insolens est phrasis, *nemine prorsus excepto, demta matre Dei*, quæ verba primo videntur exceptionem tollere, deinde admittere: tum etiam, quia contra Pauli locum, qui tum explicatur; eo enim docetur, Si Christus mortuus est pro omnibus, ergo omnes mortuos esse. Nam si ex posteriori membro excipis Virginem: erit & ex primo excipienda. Quod est absurdum. Deniq; si essent Anselmi ea verba: tamen non præponderaret locus, vbi obiter tantū id attingitur, ijs locis, vbi ex professo eadem res tractatur. De festo Natiuitatis, primo non constat, vtrum ab vniuersa Christianitate fuerit tum temporis celebratum. Deinde, non constat quid de eo Anselmus senserit. Tertio, vt conceptionis festum negant inferre Virginem omni peccato liberā: sic dici potest de Natiuitate. Deniq; contra diserta Anselmi verba, quid coniecturæ prodesse possunt?

XV. Nunc Gerardi solutiones audiamus. Illa ex 18. secundi, *Cur Deus homo*, verba esse cuiusdam Bosij colloquentis, in speciem obiectionis, quam longe post Anselmus ipse soluat: nempe Virginem redemptam fuisse, & sanctificatam sanctificatione filij: eam autem non dedisse filio sanctitatem sed accepisse ab eo: & purgatam fuisse ab omni sorde, hoc est, præseruatā. Secundo, Anselmum loqui de prima conceptione in semine: non de secunda per quam fœtus formatur, inducta anima. Natam autem in peccato ori-

ginali

ginali, non posse intelligi de secunda natiuitate, quum exiuit ab vtero: sed de priore natiuitate, quum corpus incipit formari, ante quam infundatur anima: quomodo Matth. 1. *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est.*

XVI. Sed hæ solutiones sunt inutiles: primo, quia vnum solum locum attingunt: quum tamen multo plures sint recitati. Secundo ad priorem, concedo verba illa esse Bosonis interrogantis. At nego esse obiectionem: sed quæstionem enucleandam. Audi: *Sicut eorum quæ supra dicta sunt, rationem aperuisti: sic peto vt eorum quæ sum quæsiturus, rationem ostendas. Primum scilicet, qualiter de massa peccatrice, & humano genere, quod totum infectum erat peccato, hominem sine peccato, quasi azymum de fermentato Deus assumpsit.* Non ergo obiectio est, impugnans aliquid ab Anselmo dictum; sed quæstio vt ratio reddatur quæstionis, quæ ponitur pro certa. Itaque falsum ab Anselmo solui: sed verum explicari. Quæ autem verba Gerardus citat: imo non citat, sed indicat, & quidem fide Iesuitica: ea pertinent ad obiectionẽ, quæ postea facta est. *Placeret mihi multum quod dicis*, inquit Boso, *nisi cum ipse debeat à seipso habere munditiam à peccato: videtur eam habere à matre: & per se mundus non esse, sed per illam.* Tum *non ita est*, Anselmus ait: *sed quoniam matris munditia, per quam mundus est, non fuit nisi ab illo: ipse quoque per se ipsum, & à se mundus fuit.* Ita Anselmus. Sed Iesuitæ miscent omnia: si qua possint euadere, si quo modo possint imposturam facere. Et quid tergiuersatur, quum libro de Conceptu Virginis eadem occurrat phrasis, non iam Bosonis, qui nullus tum loquitur, sed ipsius Anselmi scribentis ad Bosonem

XVII. En tibi vero in secunda solutione ἕρμαιον. Non tantum gemina cõceptio, vna seminis, altera animationis, quam à Bellarmino, imo à Scholasticis veterib. iam pridem audieramus, sed & natiuitatẽ duplicẽ vnam ante animationẽ, alteram ab vteri egressu. Et neget quisquam multum deberi Iesuitis tantorum mysteriorum autorib. Nimirum oportuit. Νῦ ἑνὸς δοθέντος ἀτόπου, πολλὰ ἄτοπα συμβαίνει. Pergite vero, Iesuitæ, & monstra monstris cumulate. Atqui Anselmus distincte agit de conceptione, & Natiuitate, & pene verba mutuatus à Dauide. *In peccatis concepit eam mater eius, & cum originali peccato nata est.* Ludant Loiolitæ pro arbitrio: at sani homines audaciam contemnent. Nam quod ex 1. Matthæi natum citat, ridiculum est. Quid enim nostra, si vertendo nugatus est interpres, potius quam serio egit? Quanquam ne ille quidem tam indulsit nugis, vt natiuitatem in vtero distingueret ab animatione, aut conceptione, nimirum, vt ne nihil haberent Iesuitæ, in quo suam exercerent solertiam.

XVIII. Desino, in Ioanne de Turrecremata in Canonem *Firmissime*, de Consec. dist. 4. *Plane verum dicit hic clarissimus Doctor* (Bonauentura Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, Doctor singularissimus, qui pro sui excellentia & deuotione dictus Seraphicus Doctor) *quod hæc* (sententia de Virginis Originali peccato) *communior sit inter Doctores, qui clarissimi in Theologia floruerunt. Quod apertissimum erit, si quis voluerit excellentiorum doctorum, tam scribentium super Sententias, quam exponentium sacram Scripturam dicta perquirere, reperiet quasi omnes hoc tenere.* Et nomina subiicit. Magistrum sententiarum, Hugonem, Gulielmum Antisiodorensem, Præpositum, Gulielmum Cancellarium Parisiensem, Alexandrum de Halis, Albertum Magnum, Thomam, Bonauenturam Cardinalem, Petrum de Tarantasia, Durandum, Petrum de Palude, Egidium de Roma, Ioannem Tentonicum, Bartholomæum Brixiensem, Hugutionem Archiepiscopum, Raimundum, Hostiensem, Gulielmum Durandum, Andream, Ioannem. Nec possum continere qu n addam Glossam Decreti in ca. 1. dist. 3. de Consec. *De festo Conceptionis nihil dicitur, quia celebrandum non est, sic ut in multis regionibus fit, & maxime in Anglia. Et hæc est ratio, quia in peccatis concepta fuit, & sicut cæteri sancti, excepta vnica persona Christi.*

FINIS LIBRI QVINTI.

LIBER SEXTVS.

De POENIS PECCATI.

Caput Primum.

DE POENIS PECCATI.

De Pœnis peccati nunc agendum. Quo nomine etsi contineantur sæpe ea, quæ effecta peccati dicuntur, suntq; etiã ipsa peccata: tamen nunc ira vtimur, quomodo magis fert consuetudo: vt supplicia ita appellentur, non tantum distincta, sed etiam tota sua natura separata à peccatis: vt in latrone laqueus: in homicida gladius: & similia. Itaque disputabimus tantum de suppliciis, quæ ipsa peccata non sunt: sed propter peccata peccatoribus destinata ab æterna Dei iustitia. Nam de illis, nulla est controuersia, quæ non pendeat à natura peccati.

II. Peccatum ergo omne, sensus communis non tantum malum esse docet, sed etiam pœna dignum: eamque vel maximam esse iustitiæ partem. Itaque constat omne peccatum hominis, quantumcunque sit, mereri pœnam. Quod etiam humanis legibus fundamentum est: vnde Paulus docet ad Romanos decimo tertio: Magistratum non sine causa gladium gestare; esse enim Dei ministrum, vltorem ad iram ei, qui quod malum est, fecerit. Sed de huiusmodi pœnis per Magistratum, Politica est disputatio, non Theologica. Nobis ergo duntaxat illæ erunt pœnæ propositæ, quæ sunt à Dei decreto, quæ cum aliter, tum hoc differunt ab illis: quod illæ variæ sint nec eædem omnes homines complectuntur, ne eorundem quidem scelerum reos, quia nullus vnquam Magistratus fuit vniuersalis: hæ vero, vtpote à Deo constitutæ, à cuius tribunali subducere sese nemo potest, omnino nullum excipiunt peccati reum.

III. Porro homini peccaturo pœnas Deus erat interminatus, Genes. 2 *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris.* Postquam autem peccasset, disertius prolixiusque explicauit Geneseos tertio: primo mulieri, deinde Adamo. Mulieri. *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios: & sub viri potestate eris: & ipse dominabitur tui.* Adamo, *Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra propter te: in doloribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbam terræ. In sudore vultus tui vesceris pane, donec reuertaris in terram de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris.*

IV. Ex quibus verbis facile quisque concipit, multiplices esse pœnas quibus vlciscitur Deus in homine peccatum. Nempe miserias omnes, quibuscum homo, dum viuit, conflictatur. Cuiusmodi sunt, primo labores omnes, quos necesse est subire ad vitam sustentandam: id enim significatur iis verbis: *in sudore vultus tui vesceris pane.* Secundo, dolores accedentes ad eos labores, propter non respondentem exitum: *In doloribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ.* Quanquam comprehendi etiam possunt omnia dolorum genera, ob infelices quoslibet successus. Tertio, mors ipsa, quæ hic quidem corporalis describitur: *donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Nam ea verba tantum describunt exitum corporis, ab anima separati.

V. Conuenit tamen inter Catholicos & Papistas, præter has pœnas aliam esse, & quidem grauissimam: eam nempe, quæ excedit terminos huius vitæ: hominique infligitur post mortem. Neque enim aliter constaret ratio diuinæ iustitiæ: multo minus misericordiæ. Nam vel omnes puniendi sunt homines: vel omnes eximendi à pœna: vel quidam puniendi, quidam eximendi. Omnes puniri, non patitur misericordia: omnes eximi, non patitur iustitia. Tertium ergo membrum verum: Sed si nulla essent post mortem supplicia: primo, nullus eximeretur. Ratio, quia iis suppliciis, quæ ad hanc vitam pertinent, omnes sunt obnoxij, si non omnibus, certe non paucis: & saltem à morte nemo liberatur. Quod si quidam liberantur: nec liberantur tamen in hac vita: omnino necesse est liberari post hanc vitam. Deinde in hac ipsa vita, quædam relaxatio intelligi potest: At saltem oportuit bonis esse bene, malis male. Atqui contra est, bonis male, malis bene. Itaque omnino aut nulla esset Dei iustitia quod absque horrore quis cogitare potest? aut necesse est esse supplicia peccatorum post mortem; & quidem præcipua.

VI. Nec id coniectura sola assequimur: sed & disertis Scripturæ testimoniis edocemur. Ad Roman. 2. *Pro duritia tua, & corde, quod resipiscere nescit, thesaurisas tibi ipsi iram in diem iræ, & patefactionis iusti iudicii Dei, qui reddet vnicuique secundum opera ipsius.* Poster. ad Thessalon. 1. *Iustum est apud Deum, vicissim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem. vobis vero qui affligimini relaxationem nobiscum, cum patefiet Dominus Iesus de cœlo cum angelis potentiæ suæ: cum flammeo incendio, infligens vltionem iis qui Deum non nouerunt, neque auscultant Euangelium Domini nostri Iesu Christi:* Matthæi 3. *Progenies viperarum, quis vobis præmonstrauit vt fugeretis à futura ira?* Lucæ 16. describitur luxuriosus ille diues sepultus, & apud inferos in tormentis positus. Hæc autem tormenta Christus appellauit gehennæ, & ignis nomine Matthæi 10. *Ne timete ab iis qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timete potius eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehenna.* Et 18. *Bonum est tibi luscum ingredi in vitam: potius quam duos oculos habentem coniici in gehennam ignis.*

VII. Præterea hæc tormenta sunt æterna: hoc est huiusmodi, vt finem nullum habeant, abque iis liberari nemo possit, qui semel addictus fuerit. Matthæi 1. *Coget triticum suum in horreum, paleam autem exuret igni inextinguibili.* Decimo octauo, *Bonum est tibi ad vitam ingredi claudum, aut mancum potius, quam duas manus, vel duos pedes habentem coniici in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius,* Rursus, *Abibunt isti in supplicium æternum.*

VIII. Denique, quia eæ pœnæ peccatoribus infliguntur ex iusto Dei sic decernentis iudicio: solet etiam earum pœnarum status appellari damnatio, κρίμα, siue κατάκριμα Lucæ 21. λήψονται περισσότερον κρίμα, *auferent grauiorem damnationem.* Ad Roman. 3. ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστι. *Quorum damnatio iusta est.* 8. οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα: *Nulla igitur nunc est condemnatio iis, qui sunt in Christo Iesu.* Atque inde passim apud autores Ecclesiasticos damnati simpliciter appellantur, qui his suppliciis sunt addicti.

IX. Appellatur etiam Mors secunda: Apocalyp. 2. *Victor non lædetur à morte secunda.* Sic iterum 20. & 21. Item mors absolute: Iacobi 5. *Sciat eum qui auerterit peccatorem ab errore vitæ suæ, seruaturum animam à morte.* Ioannis 8. *Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non conspiciet in æternum.* Sic sæpe apud Paulum. Verum authores Ecclesiastici solent Æternam mortem appellare. Non quidem, quod re vera, aut secun-

cundo moriatur homo, aut anima seorsim à corpore moriatur: sed quia etiam infelicior est longe animæ is status morte prima, quæ corpus destruit: cum autem quia statum contrarium beatorum, vitam appellari Spiritus voluit. Itaque consequens erat, vt qui ei statui status opponitur ἐκ διαμέτρου, mors appellaretur.

C A P. II.

Status Controuersiæ de pœna peccati originalis.

I. HIs ita positis in quibus controuersiæ nihil est: nunc quærendum de pœnis primo Originalis peccati, deinde Actualium peccatorum. De pœna originalis profitentur Catholici articulo vndecimo Confessionis Gallicarum Ecclesiarum, *Credimus hoc vitium esse vere peccatum, quod omnes & singulos homines, ne paruulis quidem exceptis adhuc in vtero matrum delitescentibus, æternæ mortis reos coram Deo peragat.* Sic Catholici, οὐ δὲν περαιτέρω πολυπραγμονοῦντες.

II. At Papistæ varij sunt Qui scripserunt ea de re, hos vidi Dominicum à Soto de Natura & Gratia libr. 1. c. 14. Ioannem Antonium Delphinum de Originali peccato dub. 9 Cunerum Petri de peccato Originali, c. 8. Bellarminum de Amissione Gratiæ lib. 6. c. prim. Theodoretũ Peltanum de Peccato Originali, tract. 13. Salmeronem tract. 48. in Epist. ad Roman. Driedonem tom. 3. lib. 1. de Gratia & Libero arbitrio c. 2. Didacum Aluarem de Auxiliis Gratiæ lib. 1. disp. 114. Aluarem tom. in 1. 1. 2. disp. 34.

III. Pœnam distinguunt: in damni, & sensus, estq; ea distinctio vsitatissima apud Scholasticos. Eis Damnum est tantum carentia beatitudinis, siue priuatio præmij beatifici. Sensus a. infert dolorem: & est afflictio infernalis tormẽti. Sic enim definitur ab Altenstaig in Dictionario Theologico: qui ex Richardo addit pœnam damni esse perfectionis, ad quam erant homines apti nati carentiam ex peccato causatam: pœnam sensus, esse quamlibet pœnam ex læsionis apprehensione sensibili, seu intellectuali causatam. Prio rem essentialiter non esse dolorem, aut tristitiam: sed tantum alteram.

IX His positis, scindunt sese in partes varias atq; adeo Dominicus à Soto diserte negat quicquam tam certo statui posse de pœna peccati originalis, vt nulla supersit dubitatio: Delphinus, Orthodoxorum, & Catholicorum Patrum doctissimorumque virorum sententias esse varias. Tum autem qui cardo rei est, a Tridentina Synodo nihil determinatum addit Dominicus. Itaq; nihil mirum, si in re libera, sibi ingenia, infinito pruritu luxuriantia, prolixe indulserunt, & probabilitates velis remisque consectati, in varias abiere sententias. Olim Vincentius quidam cum induxisset in animum nullum esse peccatum Originale, ideoque animas infantium puras esse ausus est eis regnum cœlorum pollicere, Ne Deum animas innocentes dicere cogeretur æterna morte damnare, teste Augustino libris de Origine animæ aliqua tamen distinctione, vt apparet ex capite 13. lib. 3. nempe vt statim post mortem irent in paradisum: at resurrectione demum facta in regnum cœlorum, nouo commento, nouum dogma fulciens.

V. Hanc sententiã explosere Papistæ, coacti ponere peccatum Originale. Sed deinceps de lenitate tamen videtur inter se contendere: hoc posito fundametno, indignum esse eos, qui nulla sua præeunte voluntate peccarint, vna cum aliis damnari. Itaque etsi nullum eis locum concedunt in Paradiso, ideoque detrudant ad inferos: tamen sedes assignant seorsim à gehenna: vnde constructus Limbus, quem vocant infantium: ita medius inter locum damnatorum, & paradisum, vt in eo neque sit gloria æterna: neque etiam gehenna. Sed de statu infantium in Limbo, cum vlterius philosophantur, tum comperio triplicem sententiam.

VI. Primo sunt qui docent, excludi quidem infantes à regno cœlorum: sed tamen frui extra id regnum naturali quadam beatitate, nescio quo loco inter illud regnum, & carcerem damnatorum. Quæ sententia pura puta est Pelagianorum. Sed Cronæus Medicus de Baptismo cap. 17. sic eam recitat, vt non absurdam, autorem Vignerio. Quidam (inquit) dixere huiusmodi infantes post resurrectionem accepturos beatitatem quandam naturalem, cognoscentes Deum naturali cognitione, tanquam omnium causam primam ex contemplatione spirituum, substantiarumque separatarum, cœlorum, elementorum, & Creaturarum: & ea in re longe maius illis gaudium futurum esse quam Regibus vllis, quibuslibetu e Monarchis in suis deliciis. Sic n æstimandum, quandoquidem anima est ἐντελέχεια, createque ad contemplationem, nõ fore otiosos. Sic beatos fuisse Angelos ante acceptam beatitudinem supernaturalem atque infusam, in clara Dei visione. Hæc ille: & videtur in eas partes inclinasse Cardinalis Contarenus libro de Prædestinatione. Verba adscribo, *Originale peccatum perpetuæ damnationi hominem non addicit, & quamuis illum diuino conspectu, & ea quæ supra naturam est, felicitate priuet, in eo tamen sine eaque cognitione relinquit, cuius capax est, eorum hominum natura, qui in originali peccato sine baptismate decesserunt.* Hanc eandem sententiam Aluares imputat Catharino. Sed & Lyranus in 4. Ecclesiast. asserit esse omnium doctorum qui loquuntur de m orientibus in peccato originali.

VII. Altera sententia est eorum, qui paulo seueriores nullam defunctis in solo originali, beatitatem assignant: sed nullum tamen dolorem: siue, vt loquuntur, pœnam sensus: Nempe igitur puniendos censent sola pœna damni, id est, carentia visionis Dei. Et quidem non tantum nullo alio dolore accedente: sed etiam illa ipsa pœna damni nullo modo molesta. Ita, enim explicat idem Caronæus: Nullo modo futuram eis, vt damnatis, grauem eam carentiam visionis diuinæ: quandoquidem eis nullum ius sit in cœlis: vtpote non natis ad id: quomodo aratoris filio non est molestum, non peruenienti ad regiam dignitatem quæ ad eum nullo modo pertinet. Aluares disertissime de Auxiliis gratiæ lib. 1. disp. 114. *Conclusio: Paruuli cum solo originali peccato decedentes, nulla prorsus etiam post diem iudicii afficientur pœna sensus, sed solum punientur pœna damni, quæ in carentia visionis diuinæ cõsistit.* Hanc sententiam Vasques & ipse amplexus est, & dicit esse communem in schola.

VIII. Tertia opinio adhuc seuerior est secunda, eorum qui liberant duntaxat ab eo cruciatu, quem legerant Marci 9. *Vermis eorum non moritur & ignis non extinguitur.* Sed asserunt tamen, illam carentiam diuinæ visionis futuram molestam: interno quodã dolore cruciatis amissæ beatitudinis ac sempiternæ felicitatis. Atque hoc modo futuram eis vtramq; pœnam & damni, & sensus.

IX. Harum trium sententiarum prima paucorum est: & eorum, vt videtur, propria, qui nullum peccatum personale agnoscunt in infantibus, hoc est originale peccatum totum esse Adami: non esse autem posteriorum nisi per imputationem. Itaq; Bellarminus inter autores huius sententiæ Catarinum nominat & Pighium. Nec immerito: Etsi enim Pighius in controuersia de Peccato originali, neget sibi hac de re quicquam esse certi: tamen non tantum remouet omnem pœnam sensus: sed etiam imaginatur statum, talem, qualis esset, si quos ita Deus creasset in puris naturalibus, absque vllis donis supernaturalibus, vllaue supernaturalis beatitudinis promissione. Nam hos non tantum non ægre laturos carentiam supernaturalis illius status: sed etiam gratias Deo acturos de eius in se benignitate, ac beneficiis. Supersunt ergo duæ posteriores. Et quidem tertiam Bellarminus amplexus est post Lombardum, & Cunerus Petri, & Dominicus à Soto, Driedo etiam: quanquam non vt certam: sed tantum vt probabiliorem: neutram enim videri efficaciter ex Scriptura Sacra demonstrabilem. Sed longe ge frequentiores eunt in secundam. Inque iis, Delphinus, Peltanus Salmero. Et Salmero quidem, *An etiam pueri,* inquit, *qui eo solo peccato tenentur* ad pœnã sensus *in gehennam sustinendam detrudantur, dubium est apud Patres, tam veteres, quam recentiores, qui in varias sententias dissecti sunt etsi pauciores extiterint, qui id affirment, plures vero quid negenti.*

X. Catholici, cum aduerterint nusquam in Scripturis separari hæc pœnarum genera, id est, doceri, quosdam alienatos à Deo, non tamen in vllis tormentis: audierint tamen omnes homines esse natura filios iræ, quod intelligi nequit, nisi de peccato originali, asserunt etiam infantes, reos solius originalis peccati, iustissima Dei sententia damnari, in eaque damnatione, non tantum exulare à regno cœlorum: sed etiam re vera pati ignem æternum, assignatum diabolo, & Angelis eius. Quanquam si quis vlterius inquirendo progrediatur, non aliena sit à verisimilitudine, Augustini sententia, mitissimas esse eas pœnas. Nam cum diserte edixerit Christus, eum, qui ignorauit voluntatem domini, vapulaturum paucioribus plagis: Infantes autem omnino inter ignorantes nominari debeant: profecto inde sequitur, Infantes vapulaturos paucioribus plagis. Sunto ergo sane, eæ pœnæ mortuorum in solo peccato originis mitissimæ, dum tamen pœnæ: hoc est, mitissimæ, non absolute, quomodo sæpe hoc superlatiuo vtimur: sed comparate ad aliorum, qui seuerius torquentur, pœnas: & significent non tantum priuationem æternæ beatitatis: sed etiam reales apud inferos pœnas: & coniungant damnum, cum sensu.

XI. Tandem ergo hic erit status quæstionis: Vtrum animæ mortuorum in solo peccato originali, patiantur, vna cum pœna damni, pœnam etiam sensus. Et Papistæ negent: Catholici asserant: quanquam Bellarminus testatur affirmatiuam non esse aperte reprobatam.

C A P. III.

Peccato originali deberi pœnam sensus in igne æterno.

I. PRobatur infligi pœnas sensus iis, qui solo originali peccato infecti sunt, ex Scripturis. Primum argumentum: Omnes paleæ comburendæ sunt igni æterno, quæ est pœna sensus. At quicunque infecti sunt peccato originali, sunt paleæ: Ergo quicunque infecti sunt peccato originali, comburendi sunt igni æterno, quæ pœna est sensus. Probatur maior Matthæi 3. *Is qui pone me venit* inquit Baptistes, *ipse vos baptizabit Spiritu Sancto, & igni: cuius ventilabrum in manu ipsius; & perpurgabit aream suã: & coget triticum suum in horreum: paleam autem exuret igni inextinguibili:* & repetitur Lucæ 3. Probatur minor. Eos enim necesse est, esse aut triticum, aut paleam: non sunt autem triticum: quia nõ coguntur in horreum: Ergo sunt paleæ. Similis locus, Matth. 13. in parabola de sagena colligente bonos & malos pisces, *Ita erit in consummatione seculi, prodibunt Angeli, & separabunt malos è medio iustorum, proiicientque eos in caminum ignis.*

II. Respondent Bellarminus, & Vasques, has parabolas nihil omnino ad paruulos pertinere. Aream enim & sagenam nihil aliud esse, nisi Catholicam Ecclesiam, in qua sunt boni malis admixti, omnes fideles, nulli infideles. Et ita Augustinum docere contra Donatistas, post Collationem, capite quarto, & decimo. Porro paruulos sine Baptismo, non esse in area: ac per hoc neque inter frumenta, neque inter paleas.

III. Sed contra. Area non est duntaxat Ecclesia: sed vniuersus mundus. Chrysostomus in Matthæum hom. 11. Δεικνὺς πάντα αὐτοῦ ὄντα τὸν κόσμον. οὐ γὰρ ἂν τοὺς μὴ αὐτοῦ ἐκόλασε· νυνὶ μὲν οὖν πάντα ἀναμεμικται· κἂν γὰρ φαίνηται διαλάμπων ὁ σῖτος, ἀλλ᾽ ὅμως μετὰ τῶν ἀχύρων κεῖται, ὡς ἐν ἅλωνι, οὐχ᾽ ὡς ἐν ἀποθήκῃ, *Ostendit eius esse vniuersum mundum. Non enim non suos puniret. Nunc quidem omnia permista sunt: nam si frumentum fulgens appareat, tamen vna cum paleis, vt in area non vt in horreo.* Neque contradicit altera expositio, quæ aream, Ecclesiam interpretatur. Nam Ecclesia, quod mista sit ex tritico, & paleis, non id habet, quatenus est in mundo. Nam alioquin Ecclesia, quatenus Ecclesia, est duntaxat tritici, id est electorum. Si ergo area mundus, non soli baptizati ad eam aream pertinent. Quanquam alias etiam docebimus, Deo dante, ad Ecclesiam, quatenus est in mundo, & visibilis, pertinere etiam fidelium infantes non baptizatos.

IV. Argumentum secundum, ex Matthæi 3. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excindetur, & in ignem mittetur.* At infantes peccato originali obnoxii sunt arbores, quæ non faciunt fructum bonum. Ergo infantes peccato originali obnoxii excindentur, & in ignem mittentur.

V. Bellarminus respondet, iis verbis Scripturam loqui de adultis, qui fructum, cum ferre possent, minime fecerunt. Et arbores ante vnam diem vel alteram plantatas non mitti in ignem, etiam si fructum non ferant.

VI. Sed hæc mera sunt nugamenta. Enimuero arbores plantatas quid appellat? An eas quæ industria humana plantantur, postquam sua natura creuerint ex terra: quæ solent magis proprie dici transplantata: an generalite r

liter eas, quæ in terra sunt quoquomodo? vt in Ecclesia arbores plantatæ sint, quæ post natiuitatem in Ecclesiam transferuntur? At quis Bellarminum docuit, Ioannem loqui tantum de transplantatis? Certe verba latius sonant. πᾶν δένδρον *omnis arbor*: & ratio agriculturæ docet, non eas tantum arbores extirpari, & conici in ignem, quæ post transplantationem inutiles sunt, sed etiam πρὸς καρποφορίαν: nec tantum cum creuerint, sed etiam cum primum pullulare cœperunt. Itaque arbores numerari inter eas, quæ fructum non ferunt, non tantum cum post aliquot annorum spatia, cognitum est certa experientia frustrati spem agricolæ: sed etiam sua natura sunt eiusmodi: Sunt autem omnes homines eiusmodi sua natura, vt eo ipso quod infecti sunt peccato originali, malæ sint arbores, ac proinde à se nullum bonum fructum laturi. Itaque nihil obstat, quominus hoc vniuersali Io. axiomate contineantur.

VII. Argumentum tertium, ex Matthæi vigesimo quinto, *Cum venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ: & congregabuntur coram eo omnes gentes: & separabit eos alteros ab alteris, vt pastor separat oues ab hædis. Et statuet oues quidem ad dextram suã hædos a. ad sinistram: Tunc dicet eis, qui ad dextram ipsius erunt, Venite benedicti patris mei, possidete regnum paratum vobis à iactis fundamentis mundi. Tunc dicet etiam iis qui ad sinistram: Maledicti, abite à me in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius.* Audin' in die iudicij vniuersalis omnes gentes separandas in partes duas, dexteram & sinistram? Ergo in alterutra esse necesse est contineri pollutos solo peccato originali. At non in dextra. Nam ij polsidebunt regnum cælorum. Consentiunt a. Papistæ pollutos peccato originali non posse fluros id regnum. Erunt ergo in sinistra. At ij qui ad sinistram, non tantum dicuntur maledicti, sed etiam abituri in ignem æternum, quæ est pœna sensus.

VIII. Respondet Bellarm. futurum quidem vniuersale iudicium: sed non eadem forma omnes iudicandos. Hoc a. loco describi formam iudicandorum eorum, qui sunt in Ecclesia: itaque non pertinere ad infantes. Probat hanc formam pertinere ad eos solos qui in Ecclesia, primum ex Augustino contra Donatistas post collationem capite quarto: & de Fide & operibus, c. 15. & ad Dulcitium, quæstione prima. Deinde ex ipsis Euangelij verbis. Quia comparantur boni & mali ouibus, & hædis, qui in eodem grege eiusdem pastoris numerantur. At hunc gregem constat esse Ecclesiam. Nam infideles potius lupis & canib. comparantur. Rursus, qui ad sinistram, reprehenduntur non quod rectam fidem non habuerint, sed quod operà fidei nõ ostenderint. Deniq; cum Euangelium ad solos fideles pertineat: neq; n. fidem habent Euangelio, nisi fideles: non erat opus in Euangelio describere formam, qua iudicabuntur infideles: sed satis fuit dicere in genere, *Qui non crediderit, iudicabitur.*

IX. Ita nihil erit tam certum, quod non eludit: nihil tam perspicuum, quod non possit obscurari. Nam certe omnes gentes disertissime exprimuntur in Euangelio: & constat Christum futurum iudicem omnium, absq; vlla exceptione. Quis ergo speraſſet vnquam futuros, qui omnes gentes, negarent esse omnes gentes: Certe Chrys. πᾶσα, πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, *id est, vniuersa hominum natura.* Glossa interlinearis, *omnes gentes, omnis temporis, omnis cõditionis, omnis sexus, omnis ætatis.* Deniq; Augustin. serm. 14. de Verbis Apostoli *Vide frater, ne forte hinc consentire nobis debeas, quisquis ad regnum Dei non pertinet, eum ad damnationem sine dubio pertinere, Venturus est Dominus & iudicaturus de viuis & mortuis, sicut Euangelium loquitur duas partes facturus est, dexteram & sinistram. Sinistris dicturus, Venite, benedicti patris mei percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Hanc regnum nominat, hanc cũ diabolo damnationem, Nullus relictus est medius locus, vbi ponere queas infantes De viuis & mortuis iudicabitur. alii erunt ad dexteram, alii ad sinistram: non noui aliud. Qui inducis medium recede de medio non te offendat qui dexteram quærit, & te ipsum admonet, recede de medio: sed noli in sinistram. Si ergo dextra erit, & sinistra, & nullum medium locum in Euangelio nouimus, ecce in dextra regnũ cœlorum est. Percipite, inquit, regnum. Qui ibi non est, in sinistra est Quid erit in sinistra: Ite in ignem æternum. In dextra ad regnum, vtiq; æternum, in sinistra, in ignem æternum. Qui non in dextra, proculdubio in sinistra. Ergo qui non regno, proculdubio in ignem æternum:* Isidorus Pelusiota lib. 2. ep. 90. τῷ Διαβόλῳ δὲ ὧν τοῖς ἁμαρτάνειν ἠπείλει προμηνύων τὴν ἀναμφίβολον αὐτῶν δίκην ἔλεγε δή, πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ Διαβόλῳ καὶ ἀγγέλοις αὐτοῦ: *Diabolo, per eas minas, quas in peccatores intendebat: pœnam, quæ eos manet pranuncians, dixit, Ite in ignem paratum Diabolo & angelis eius.* Pœnas inquit, quæ manent peccatores. At in peccatoribus sunt & infantes, propter peccatum originale. Consentit, autem Isidoro Hieronymus commentariis in hunc ipsum locum. Oues in parte iustorum stare iubentur ad dexteram: hædi, hoc est, peccatores ad sinistram.

X. Adde consentientes Papistas. Sa, *Omnes gentes. Intelligo scil. omnis temporis omnis conditionis, omnis sexus, omnis ætatis.* Franciscus Lucas, *omnes citra exceptionem, quæ tunc supererunt, & quæ vnquam fuerint, aut extiterint. Gentes, id est, homines: non tantum n. omnes gentes, sed & omnes ac singuli homines omnium gentium, adeoq; homines prorsus omnes, omnis temporis, omnis nationis omnis conditionis, omnis ætatis, sexus vtriusq;, ab Adam & Heua protoplastos ad hysterogenem vsq;, siue antea mortui, siue tunc viui reperti fuerint. Omnino n nullus poterit iudicium istud effugere.* Maldonatus, recensitis sententiis Origenis: & Bedæ, nonnihil restringentib. hanc vniuersalitatẽ, *Scriptura*, inquit, *vbique omnes homines staturos esse dicit ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum* Et post hanc ipsam de infantib. quæstionem determinans, cuius causa hunc puluerem Bellar. excitauit *Solet quæri vbi infantes futuri sint, qui sine baptismo ex hac vita discesserunt, cum non sint propter opera, sed propter vitiosam originem condemnandi. Certus & minime hæsitans respondeo, ad sinistram futuros esse sicut ad dextram alios infantes, qui nõ propter bona opera, sed propter suscepti baptismi gratiam saluandi sunt.*

XI. Nec vero negauit vnquam Augustinus de mundo vniuerso intelligendum: Duntaxat Ecclesiæ applicauit: & vere potuit. Nam in ea, etsi non quatenus Ecclesia est, saltem quatenus in mundo est, misti sunt bonis mali. Itaque, qui de Ecclesia interpretatur, idem, vt vidimus generalius de omnibus hominibus. Ita n. necesse est, si omnes homines iudicantur: ergo vel Ecclesiam iudicari: vel in Ecclesia nullos esse homines At contra non est necesse, si Ecclesia iudicetur, non omnes homines iudicari.

XII. At, inquit, hœdi & oues in eodem grege. Primo, non est ex verbis Domini: qui tantum segregari hædos ab ouibus. Deinde, quid tum? non enim necesse est gregem nullum esse, nisi Ecclesiam. Cur non n. vniuersum mundum: etsi alia ratione quam Ecclesiam? Imo, quid opus est procul abire? Tuc, tunc, in ipso iudicio, erunt vnius gregis. Annon n. diserte, συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη *congregabuntur antè eum omnes gentes?* Tum ergo vnus grex, non ante Ecclesiæ, sed tunc iudicij: itaque tunc hœdi, & agni, tunc separatio.

XIII. Addit infideles comparari potius lupis, & canibus. Quosdam & aliquando concedo, omnes, & semper, vbi, & quando? Nam quis leges præscripsit Spiritui Sancto, vt non loquatur libere? An vero nihil est in omnibus reprobis, quo possint hœdis comparari? Imo Hieron. *Hædi, id est peccatores.* Mirum, si non aliquid excogitent subtilissimi Iesuitæ, vt non sint nisi intra Ecclesiam peccatores. Maldonatus. *Non dubium est, bonos oues, malos hœdos appellari.* Et causas subtexit. tum ex Origene: Euthymio, Theophylacto, quia boni mites, mali asperi: ex Chrysostomo bonos, quia vtiles, malos, quia infructuosos: *Credo ego*, inquit: *propterea Christum ouium & hœdorum metaphora vsum fuisse, quia versu præcedenti dixerat, & separabit eos ab inuicem sicut pastor segregat oues ab hœdis: per oues a. bonos, per hœdos, malos intelligi voluisse, quia oues hœdis meliores sunt.* Vincat Bellarminus, si hæc causæ tãtum valeant intra Ecclesiam.

XIV. Quam est a. illud ridiculum. *non reprehenduntur quod fidem non habuerint, sed quod opera fidei non ostenderint?* Quasi, qui fidei opera non ostendant, ii nulli sint, nisi qui fidẽ habeant. Quam non soleat ab effectorum defectu ipsius causæ defectus argui. Tum a. qui infecti sunt originali peccato neq; habent opera bona, neque habituri sunt sine peculiari gratia: itaq; merito mittuntur in ignem æternum. Maldonatus hanc ipsam Bellarmini obiectionem vidit, & soluit aliter obiectionem audi, ex scholis Theologis, *Illa verba, Esurijui n. & non dedistis mihi manducare: & illa his contraria, esurijui, & dedistis mihi manducare, non possunt ad omnes homines pertinere. Multi enim damnandi sunt, qui esurientem Christum non viderunt, cum illum penitus ignorarent, nec scirent pauperes eius personam gerere: deinde infantes, qui aut saluandi, aut damnandi sunt, nec propterea saluabuntur, quia Christum esurientem, pauerunt: nec propter ea damnabuntur. quia non pauerunt: non ergo in iudicium venturi sunt.* Non poterat Bellar. aut explicatius, aut fortius obiicere. Sed ille, *Vna est*, inquit, *huiusmodi ad omnes obiectiones, & expedita responsio, Christum vnã speciem pro toto genere posuisse: sicut in exemplis facere consueuimus: nec n. omnib. qui saluandi sunt, dicturus est: Esurijui n. & dedistis mihi manducare: nec omnib. qui damnandi, Esurijui, & non dedistis mihi manducare: sed quibusdam: hoc enim exemplo tantum docere voluit, se neminem temere aut saluaturum, aut damnaturum esse. sed iustissima de causa, eaq; publice & coram hominibus declarata, quemadmodum in forensib. sententiis fieri solet: vnde videtur Christus metaphoram sumere voluisse. Ergo & infantes & infideles omnes iudicabuntur: sed illis, curant saluentur aut condemnentur, alia reddetur causa.* Videturne Maldonatus Iesuita, Iesuitam Bellarminum refutare.

XV. At Euangelium, inquit, ad solos fideles pertinet. Saluandos, inquam: quatenus est *potentia Dei ad salutem omni credenti.* Sed idem pertinet ad omnes homines iudicandos: ad Roman. 2. *Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege quoque peribunt, & quicunque in lege peccauerunt, per legem damnabuntur: in die quo iudicabit Deus de latebris hominum, ex Euangelio meo per Iesum Christum.*

XVI. Verum locus ille Augustini disertissimus est, ex sermone 14. de Verbis Apostoli. Itaque verit Iesuitam. Nam clare ex verbis Domini concludit Augustinus infantes, eos nimirum, in quibus solum peccatum originale agnoscimus, mittendos in ignem æternum: cum certum sit, eos: non redemptos, futuros ad sinistram. Eos autem, qui ad sinistram, Christus amandet in ignem. Vbi etsi nihil sit obscuri, tamen inuenit nonnihil tenebrarum Bellarminus. Posse ex verbis Christi colligi omnes omnino peccatores, futuros in sinistra, & sententiam damnationis accepturos. Nam iudicium fore vniuersale: & malos Catholicos ideo futuros in sinistra, quia ibi etiam erunt dæmones, & infideles, & omnes operarii iniquitatis. Porro hoc solum voluisse Augustinum, paruulos non habituros vitam æternam, sed damnandos. Itaque ignem æternum sumere pro loco inferni, vbi est ignis æternus, siue pro damnatione, non pro certa pœnæ specie siue qualitate. Ratio, quia 8. cap. 5. contra Iulianum, idem negat, se definire posse qualis, & quanta futura sit pœna paruulorum.

XVII. Enimuero sic facile fuerit quidlibet peruertere. Imo, si Pighio aut Catharino simile quid permittas, ij sane efficient, Augustinum eo loco nihil aliud velle, nisi infantes excludi à regno absque vlla pœna sensus: sic enim illi interpretabuntur ignem æternum, pro loco separato à regno cœlorũ. Cur enim non æque possunt diuinare cum Bellarmino? Sed Augustini mens est perspicua. Impugnat n. Pelagianos, qui infantes non baptizatos dicebant saluos fore, sed non in regno cœlorum. Hanc ille sententiam ita impugnat, vt doceat sic opponi regnum cœlorum, & ignem æternum, vt nullum detur medium: & omnino necesse esse, qui non sit in regno, eum esse in igne æterno, Attende verba, *Prius regnum nominauit, sed in dextris: ignem æternum in sinistris. Extrema autem sententia, vt doceret quid sit regnum, & quid sit ignis æternus. Tunc*, inquit, *abibunt isti in combustionem æternam: iusti autem in vitam æternam. Ecce expositum tibi quid sit regnum: & quid sit ignis æternus, vt quando consiteris paruulum non futurum in regno, fatearis futurum in ignem æternum. Regnum enim cœlorum est vita æterna. Nec aliud etiam Paulus Apostolus, cum terreret homines, non paruulos, non baptizatos, sed sceleſtos, facinorosos contaminatos perditos, non eos terruit quod erunt in igne sempiterno, quo sine dubio ibunt. si non corrigantur: sed tantum terruit, quia in regno non erunt: vt cum viderint se perdere spem regni, non viderent esse consequens nisi pœnam ignis æterni.* Audin? Viden' quam falsò Bellarminus asserat Augustino ignem æternum esse locum inferni tantum? At ipse diserte dicit pœnam ignis æterni. Et omnino hanc pœnam ita opponit regno cœlorum, vt nihil sit medium: & prorsus necesse, non in hoc tantum loco ignis sed in hac pœna ignis illum esse, qui non erit in regno,

XVIII. Potest ex verbis Christi colligi, inquit Bellarminus omnes omnino peccatores futuros in sinistra. Colligi, inquam: nimis Iesuitice: non enim colligitur, sed legitur: hoc enim omnino significant verba Christi. Sed tum significant, cum, vt sonant, intelliguntur: non vt exponuntur à Iesuita. Nam si de Ecclesia tantum intelligas, omnino neque id sonant, neque inferunt, omnes omnino peccatores futuros in sinistra: sed tantum peccatores qui

intra

intra Ecclesiam. Et aduerte, Bellarminum conscium ita esse. Quomodo enim conficit hoc ipsum? Quia iudicium futurum sit vniuersale: & quia mali Catholici futuri sint in sinistra, quia ibi etiam erunt dæmones, & infideles, & omnes operarij iniquitatis. O impostorem vt eludit vt illudit. Sta pollicitus. Nam tu non id proposuisti, posse probari omnes omnino peccatores futuros in sinistra. Hoc inquam, non proposuisti. Quid ergo? Nempe hoc, posse ex his verbis Christi colligi. Quod est necessarium, vt satisfiat Augustino, tam seuere confutanti Pelagianos, ex vi horum verborum. At ista tua, non sunt in his verbis Christi, si verba hæc Christi eum sensum habent, quē tu finxisti. Primum erat, quia iudicium futurum sit vniuersale. Vnde habes, Bellarmine? vnde, inquam, habes in his verbis Christi: nam illud tibi improbe dissimulanti nisi tertio quoque verbo inculcetur, video te ad tuas delapsurum impostu ras Nam tua diserta verba sunt: *Iudicium vniuersale erit, & omnes omnino aderunt pusilli cum magnis, fideles cum infidelibus, iusti cum peccatoribus. Sed non eadem forma omnes iudicabuntur. In Euangelio autem Matthæi capite vigesimo quinto solum describitur forma, qua iudicabuntur ij qui in Ecclesia sunt.* Quomodo ergo concludas ex eodem loco, iudicium futurum vniuersale? Secundum erat: malos Catholicos ideo futuros in sinistra, quia ibi etiam erunt dæmones, & infideles, & omnes operarij iniquitatis. Atqui in verbis Christi dæmones tantum audio, id est, Diabolum, & Angelos eius. At infideles, tu negas iis verbis contineri: quia non pateris malos tuos Catholicos infideles appellari. Itaque omnino non potest ex his Christi verbis, si hæc Christi verba Iesuitice intelligantur, concludi, omnes omnino peccatores futuros in sinistra. Ac proinde ineptissime Augustinus fuisset argumentatus contra Pelagianos. Nisi id potius verum sit, audacissimum Iesuitam omnia peruertere.

XIX. Sed enim Augustinus fatetur non posse definire, qualis, quantaue sit infantium pœna. Magnum vero argumentum. Quasi non in ipso illo igne æterno varij sint pœnarū gradus. Atqui Tyrios & Sidonios, quis neget in ea pœna esse, licet mitiori, quam ciues Choracin & Betsaida? Aut eos, qui nescientes voluntatem Domini paucioribus plagis vapulant? Augustinus ergo credidit in igne æterno infantes torquendos: leuissima quidem pœna, sed tamen pœna.

XX. Argumentum quartum ex Matth. 13. *Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Ager autem est mundus: bonum vero semen, filii sunt regni: zizania vero sunt filii illius mali. Inimicus autem, qui seminauit ea, est diabolus: messis vero consummatio seculi est, messores autem Angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni exuruntur: ita erit in consummatione seculi huius. Mittet Filius hominis Angelos suos qui colligent ex ipsius regno omnia offendicula, & eos qui faciunt iniquitatem: proicientque eos in fornacem ignis: illic erit fletus, stridorque dentium.* Miror à Bellarmino non animaduersum locum tam disertum, tam perspicuum. Non enim vt in Ioan. Baptista, ager dici potest Ecclesia. Nam Christus pronunciauit esse mundum. Deinde, omnes homines diuiduntur in filios regni, & filios mali: & quidem filios mali: quis neget omnes peccatis obnoxios, neque redemptos gratia Christi? Ergo hic locus diserte conficit id quod volumus.

XXI. Quintum argumentum ex secundo ad Ephesios, *Eramus natura filij iræ, vt etiam reliqui.* Qui locus nequit intelligi, nisi de peccato originis. Ira autem Dei necessario pœnam infert. Theodoretus, *Filios a. iræ dixit, pro eo quod est, ira dignos, & vltimo supplicio.* Sedulius, *Filii iræ, siue perditionis, siue

XXXIII. Idem Gregorius Moralium libr.9.cap.12. *Perpendit adhuc in præsentis vitæ itinere constitutus, humanis actibus exactor operum quam districtus appareat, qui quosdam tunc reatu culpæ originalis adstrictos, etiam sine operib. damnat. Vnde recte vir sanctus ex humani generis voce, protinus adiungit & multiplicabit vulnera mea, etiam sine causa. Nonnulli etenim prius à præsenti luce subtrahuntur, quam ad proferenda bona malave merita actiuæ vitæ perueniant. Quos, quia à culpa originis sacramenta salutis non liberant, & hic ex proprio nihil egerunt, illuc ad tormenta perueniunt. Quibus vnum vulnus est, corruptibiliter nasci, aliud carnaliter emori. Sed, quia post mortem quoque æterna mors sequitur, occulto eis, iustoq; iudicio, etiam sine causa vulnera multiplicantur. Perpetua quippe tormenta percipiunt, qui nihil ex propria voluntate peccauerunt.*

CAP. IV.

An scriptura doceat non puniri pœna sensus originale peccatum.

I. VEnio ad argumenta Papistarum, ex Bellarmino, & Salmerone, & Aluare: nã reliqui, quos quidem viderim, perfunctorie disputant: imo vix disputant. At illi primo è Scripturis. Nam hæc argumenta nostro more reliquis præferemus, etsi Salmero postposuit. Credo, quia infirmiora sint, quam vt cuiquam persuadeant, nisi coniecturarum præiudiciis occupato.

II. Primum argumentum. Quicunque apud inferos pœnam sensus patiuntur, ij glorificauerunt se. At paruuli nulla se ratione glorificauerunt. Ergo pueri apud inferos non patiuntur pœnam sensus. Probatur maior ex 18. Apocalypseos, *Quantum se glorificauit, & in deliciis fuit, tantum da illi tormentum, & luctum.*

III. Respondeo. Negatur maior. Varia enim sunt peccata, ob quæ homines damnantur, inter quæ vnum superbia. Potest autem verum esse in quolibet peccatorum genere, eum seueriuspuniri, qui eo magis perseuerauerit, & volutatus fuerit Vnde Paulus dicit impœnitentes thesaurizare sibi iram, in diẽ iræ: ad Rom.2. Porro in Apocalypsi Ioannes describit interitum Antichristi, qui ad reliqua peccata addidit etiam superbiam, immanem. Non est autem consequens, si Antichristus puniatur pro ratione suæ superbiæ, neminem puniendum, nisi qui superbus fuerit, & ita glorificauerit se.

IV. Secundum argumentum. Quicunq; apud inferos pœnam sensus patiuntur, ij patiuntur pœnam ex morsu vermis, id est, ex conscientia mali operis, animũ pungente, atque affligente. At constat paruulos nullam passuros pœnam ex morsu vermis. Ergo credibile est etiam, nullam esse passuros ignis materialis pœnam. Probatur maior ex Isaiæ vltim. & Marci.9. *Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur.*

V. Respondeo, mirum esse Iesuitæ artificium, qui ex antecedentib. necessariis, conclusionẽ eliciat possibilem. Nã maior certa est, quia ex Scripturis. Minorem ipse ponit tanquam certam. Constat, inquit, paruulos nullam passuros pœnam ex morsu vermis. Et tamen in conclusione, ergo credibile est. En tibi Aristotelicum genium. Porro minor est falsa. Nã etiam vermis male definitur, conscientia mali operis, quæ verba significant duntaxat peccata actualia. At Veteres latius, Hieronym. in Esaiam, *Vermis, qui non morietur: & ignis, qui non extinguetur à plerisq; conscientia accipitur peccatorum, quæ torqueat in suppliciis constitutos: quare vitio suo atq; peccato caruerint electorũ bono.* Procopius in eundẽ locum, σκώληκα διηνεκῆ ἀτελεύτητον τὴν ἐν τῷ μετανοεῖν τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων συνείδησιν, ἐν τῷ τοιούτων ἀγαθῶν ἐστερῆσθαι δακνομένων ἀεὶ τὴν ψυχὴν, ἑκάστου ἐγκαλοῦντος ἑαυτῷ ἐπὶ τῇ φθασάσῃ κακίᾳ, *Vermẽ dixit perpetuã in pœnitendo propriorũ peccatorũ conscientiam, cum quisque animo vritur quod se priuatũ sentiat tantis bonis, seq; ipsum affligit ob præteritam nequitiã* Victor Antiochenus in Marcum, *Designatur hoc vermis nomine impura sceleratáq; conscientia, Siquidẽ vna hæc animã peccatricem, nulliusq; boni sibi consciam, inutilis pœnitentiæ aculeis, instar edacis vermis, continuo pungit & rodit.* Hæc vero cur non conueniant infantium animab. Nam eæ sunt peccatrices; peccato quidem originali: sed proprio tamen, & personali: non autem alieno, vt alias est disputatum.

VI. Tertium argumentum: Si pœnam sensus patiuntur infantes mortui: Ergo nemo optaret se mortuum in infantia, ad vitanda huius vitæ incõmoda. At aliquis optauit se mortuum in infantia ad vitanda huius vitæ incommoda. Ergo infantes mortui non patiuntur pœnam sensus. Argumentũ est Salmeronis. Probat consequentiam, quia nulla huius vitæ pœna, æquiparari põt gehennæ supplicio. Probat assumptum. Iobi 3. *Quare nõ in vulua mortuus sum, egressus ex vtero non statim perii.* Et post, *Nunc enim dormiens silerem & somno meo requiescerem.*

VII. Respondeo, negari consequentiam. Posse n. quempiam inconsiderare vota facere, idq; esse frequentissimum in reb. violentis. Atq; adeo inter ipsos Papistas, quib. persuasissimum est purgatorium, quo nihil tetrius fingunt excogitari posse in hac vita, tamen plurimos vis eas optare mortem. Sed, inquit, tale desideriũ Iobi, fuisset stultũ, Imo Gregorius, *Si superficietenus historia attẽditur* (id est, verba intelliguntur vt sonant) *quid his verbis reprehensibilius inuenitur?* Et fugit allegorias. Quare? *Si quid exterius rationabile fortasse sonuisset, nequaquã nos ad studiũ interioris intellectus accenderet*: Ergo Gregorio iudice hæ Iobi deplorationes, imo imprecationes, non tantum reprehensibiles sunt, & quidem ita, vt nihil magis: sed etiam nihil rationabile sonant Quid aliud Salmeroni stultum sonat? Iam vero Salmero arguit à sensu literali, ab illa inquam, historia, quam reprehẽsibilem suus Gregorius asserit, & nihil rationale sonantem. At Catholici ab impatientia Iobi, vix vnquam serio argumententur. Verum Iesuitis omnia sunt commoda, etiam ex flamma victum petant.

VIII. Quartum argumentum: Textus est Matthæi 25. quinto, inquit Salmero, vbi qui noluerunt exercere charitatis opera, in ignem mittuntur æternum, qui vero illa præstiterunt, ibunt in vitam æternam. Cum igitur pueri non sint, cum illis connumerandi, qui potuerunt, & noluerunt: neq; cum illis qui potuerunt, & voluerunt illa opera præstare, necessario dandus est medius locus inter illa duo extrema gloriæ, & inferni. Sophismatis legitima forma hæc esse poterit.

IX. Quicunque mittuntur in ignem æternum, ij connumerandi sunt cum iis qui potuerunt, nec voluerunt edere opera charitatis, At pueri non sunt in iis connumerandi, Ergo pueri non mittuntur in ignem æternum.

X. Sed maiorem à se habet Salmero, non autem à verbis Christi, in quibus duntaxat legimus eos, qui noluerint exercere charitatis opera in ignẽ mitti æternum: non contra, qui mittantur in ignem æternum, omnes noluisse. Quo posito, fœde peccaret argumenti forma, affirmans in secunda figura.

XI. Præterea distinguo illud *connumerari*, siue in pœna, siue in peccato: vt connumerari in peccato, sit idem genus peccati committere, vt connumerari scortatoribus dicuntur scortatores, & furibus fures, & homicidis homicidæ. Et hoc sensũ negatur maior. Nam certũ est in ignem mitti æternum, etiam alios peccatores: nisi forte: nouo quodam sensu, nullum sit peccatum, quod non violet charitatem. Quod tamen si dicat, discedet aperte à Matthæi 25. vbi opera charitatis enumerantur ea tantum, quibus subleuatur propinquorum indigentia. Si autem verum, mitti in ignem etiam nõnullos, qui non connumerentur iis, qui potuerunt, & noluerunt opera charitatis exserere: nihil est iam quod quis de infantibus neget. Iam vero connumerari pœnis, esto eodem supplicij genere cum aliis torqueri: negabitur minor. Nam in eundem ignem mittuntur homicidæ, adulteri, fures, mendaces, alij. Cur non & polluti peccato originali.

XII. Quintum argumentum: Si pueri patiantur pœnam sensus: ergo omnes resurgerent, vel in vitam æternam, vel in opprobrium At non omnes resurgent, vel in vitam, vel opprobrium. Ergo pueri non patientur pœnam sensus. Probatur assumptum Danielis 22. *Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant semper.* Multos dixit, non omnes: ergo voluit intelligi pueros exclusos, qui nec in vitã æternam, nec in opprobrium sempiternum resurgent. Salmero.

XIII. Respondeo, negari assumptum. Locus autem Danielis nihil habet difficile. Augustinus de Ciuitate Dei libr.20.cap.21. post recitatum hunc ipsum locum, *Et adhuc sententiæ illi Euangelicæ est locus iste simillimus, de resurrectione duntaxat mortuorum corporum. Nam qui illic dicti sunt esse in monumentis, ipsi hic dormientes in terræ aggere: vel sicut alij interpretati sunt in terræ puluere, Et sicut ibi, procedenti, dictum est: ita hic exsurgent. Sunt ibi, qui bona feceeunt in resurrectionem vitæ: qui autem mala egerunt, in resurrectionem iudicij, ita & isto loco. Hi in vitam æternam: & hi in opprobrium, & in confusionem æternam. Non autem diuersum putetur, quod cum ibi positum sit, omnes qui sunt in monumentis, hic non ait Propheta omnes, sed multi dormientium in terræ aggere Ponit enim aliquando Scriptura, pro omnibus multos. Propterea, & Abrahæ dictum est, Patrem multarum gentium posui te, cui tamen & alio loco, in semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes.* Consentit Theodoretus, *Multi, pro, omnes dixit: Etenim beatus quoq; Apostolus, multi mortui sunt, omnes posuit, cum dixit. Si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in multos abundauit.* En tibi Veterum iudicium, cui & Pererius acquiescit. Et Emanuel Sa, *Multi, id est, omnes*: vt Glossa interlinearis. Nec ἀστόχως tamen noster Iunius ita interpretatur, vt *multi* referatur sigillatim ad membra sequentis distributionis, quasi dictum, *Resurgent*, multi in vitam æternam, multi in opprobrium. Vtut sit, necesse est, interpretationem admitti: nam, si ad literam, tum negabuntur omnes resurrecturi. Et absurdum erit ita interpretari, *multi resurgent*, id est, omnes quidẽ resurgent: verum non omnes ad vitam aut opprobrium. Hoc n. Grammatica ἀκρίβεια nũquam ferat, Omnino, inquã, non possunt multi intelligi non omnes, quum diserte negentur omnes resurrecturi, quod est contra fidem.

XIV Sextum argumentũ, Salmeronis intricatissimum. Describam verbatim, Ezech.18. vetatur Prouerbiũ illud, *Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorũ obstupescunt*, quod idẽ est, ac si dicerent, Parentes nostri immature vsi sint voluntate sua, contra Deum peccantes, at filij passi sunt pœnam sensus peccato parentum debitam. Et subdit, *Ecce omnes animæ meæ sunt, vt anima patris: ita anima filij mea est*, id est, animam filius non accipit à patre, sed à Deo, & addit, *Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur*, nimirum morte secunda, qui primum mortẽ, id est, priuationẽ & gratiæ, & gloriæ, vnusquisq; ab Adam accepit. Subiungit, *Filius nõ portabit iniquitatem patris*, id est pœnam sensus peccato patris debitam, quam vnusquisq; vt onus pro altero portare: quod vt acciperemus de personali peccato, subiicit *& pater non portabit iniquitatẽ filij.* Secus a. est pœna non lucri. Vt n. meritum Adæ pacto esset etiam filiorum suorum quantũ ad lucrum, si ille stetisse, ita peccatum eius nostrum est, quantum ad amissionem lucri tantũ. Non lucrum autem proprie non dicitur portari. In his omnib. nisi me ratio fallit, hæc est vis argumenti. Nemo patiens pœnã sensus punitur ob alienum peccatum. At quicunque punitur ob peccatum originale, punitur od alienum peccatum. Ergo nemo, qui punitur ob peccatum originale, patitur pœnam sensus Et probatur maior, illo Ezechielis loco.

XV. Respondeo, primo maligne restringi axioma vniuersale, ad pœnam sensus. Nã Propheta vniuersaliter dixit, *non portabit iniquitatem patris.* Et quis id autoritatis Salmeroni concessit, vt ex iniquitate, faciat pœnã sensus: Cur non potius pœnã. Quia, inquit, non lucrũ proprie non dicitur portari Inepte. Nam, neq; iniquitas. Itaq; verbum *portandi* necessario translatitiũ est. Quanquam Hebraica veritas non habet. Non portabit iniquitatem patris, sed non portabit in iniquitate patris, siue propter iniquitatẽ. Sed hoc forte leuius est. Deinde, etiamsi non lucrum non portetur, tamen iniquitas portari dicitur, à qua est illud non lucrũ. Nam portare iniquitatem, primò & per se non significat pœnas dare: sed tantũ ex consequenti, nimirũ, quia id ius est, vt iniquitatẽ imputatam, pœna sequatur. Quare etsi pœna ista eiusmodi esset, vt non portaretur, tamen iniquitas diceretur portari, quæ causa est eius pœnæ.

XVI. Præterea distinguo peccatũ alienum. Dicitur n. vel id quod mere est alienum, atq; ad nos nihil attinet, vel id quod ita est alienum, vt ei nos communicemus. Priori sensũ maior est vera, nec tantum de pœna sensus sed etiã de pœna damni. Etenim Angeli neutra pœna affecti sunt, ob peccatum, spirituum apostatarum, nimirum, quia ab Angelis id erat alienum prorsus: ita vt non tantum id illi non cõmiserint: sed etiam, vt ne quidẽ vllo modo participes essent. Et de peccato in hunc sensum alieno, loquitur apud Ezechielem Dominus. Describitur n. pater ambulans in omnib. mandatis Domini, & filius cõtra ab iisdẽ recedens, & rursum huius filij filius, à peccatis patris discedẽs. Verba diserta, *Si genuerit filiũ, qui viderit omnia peccata patris sui quæ fecit, timuerit, & nõ fecerit simile eis, hic nõ morietur in iniquitate patris sui*, At

hoc

hoc sensu, falsa est minor. Nam peccatum originale, non est hoc modo alienum ab infantibus, imo est proprium, qua in re falsissima est Salmeronis sententia, quam confutauimus libro præcedente.

XVII. Sin autem alienum intelligatur secundo modo sicut sæpe accidit, vt actio quidem ipsa peccati ad alium pertineat, reatus autem non ad eum tantum, sed etiam ad alios, qui quoquomodo ei actioni consentiunt: tum vero minor quidem syllogismi est vera. Nam peccatum originale est ita Adami, vt in singulos deriuetur. Sed maior est falsa. Nam etiam in ciuili iustitia agentes, & consentientes eadem pœna puniri solent. Est autem peccatū originale, hoc sensu alienum. Itaq; Hieronymus in id caput Ezechielis *Si reddit peccata patrum super filios, in tertiam, & quartam generationem, iniustū videtur, vt alius peccet, & alius puniatur. Sed ex eo quod sequitur. His qui me oderunt, comminationis, siue præcepti scandalum soluitur. Non enim ideo puniuntur in tertia & quarta generatione, quia deliquerunt patres eorum, cum patres potius qui fuerunt, peccatores, puniri debuerint sed quia patrum extiterunt æmulatores, & oderunt Deum, hæreditario malo, & impietate in ramos quoq; de radice crescente.*

XVIII. Septimum argumentum: Dominus Ioan. 3. pronunciauit, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*, non ait, punietur igne æterno, quia pueri tantum regno Dei priuantur, nō autem aliis sensus pœnis plectuntur.

XIX. At nihil hinc potest confici, nulla inquam vis est argumenti. Alioquin idem concludas de peccatis actualibus, quia 1. ad Cor. 6. legas, *Neq; fornicarii, neq; idolis seruientes, neq; adulteri neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici neq; rapaces regnum Dei possidebunt.* Et similiter 5. ad Galatas. Quid ergo? Nimirum recte Aug. serm. 14. de Verbis Apostoli, *Paulus Apostolus, cum terreret homines, non baptizatos, sed scelestos, facinorosos contaminatos, perditos, non eos terruit, quod erunt in igne sempiterno, quo sine dubio ibunt, si non corriguntur: sed tantum terruit, quia in regno non erunt: vt cum viderint se perdere spem regni, non viderent esse consequens, nisi pœnam ignis æterni,* Scilicet hoc axioma certum est, *Subtracta dextra, non remanebit nisi sinistra, quisquis ad regnum Dei non pertinet, eum ad damnationem sine dubio pertinere. Vt quando confiteris paruulum non futurum in regno, fatearis futurum in igne æternum.* Quæ omnia Augustini sunt eodem sermone.

CAP. V.

An ratio prohibeat puniri originale peccatum pœna sensus.

I. A Scripturis ad Rationes. Ratio prima Bellarmini, Peccatum originis non tollit in homine ordinē naturalem: sed supernaturalē, conuersionem videlicet ad Deum per donū gratiæ supernaturale. Igitur æquum est, vt pœna peccati, sit priuatio boni, supernaturalis, qualis est carentia visionis Dei non autem inflictio pœnæ sensibilis, quæ naturam ipsam lædit. Sic formo: Quicquid ignis sensibilem pœnam meretur, tollit in homine ordinem naturalem. At peccatum originis, non tollit ordinem naturalem. Ergo peccatum originis non meretur pœnam ignis sensibilem. Extat apud Thomam, sed perplexissimum: adeo vt cum excutias, neque caput videas, neque pedes.

II. Respondeo, primo negari maiorem. Quia certum est ea quæ tollunt ordinem supernaturalem, mereri pœnam ignis sensibilē. Ratio, quia maiora peccata maioribus pœnis punienda sunt. Est autem maius peccatum, tollere ordinem supernaturalem, quam naturalē, quia ingratitudo longe est maior. Quum igitur pœna sensus maior sit pœna damni, illa potius congrueret peccato originali, tollenti ordinem supernaturalem. Et hoc ipsum experiētia confirmat. Nam infantes, rei solius peccati originalis, plectuntur tamen pœna sensus, dum omnib. incommodis subiacent huius vitæ, ac etiam mortis: in quibus non est nuda priuatio boni supernaturalis. Itaque Paulus dixit omnes mori, quia peccarunt in Adamo. Secundo, non tantum ea quæ tollunt ordinem naturalem penitus, sed etiam quæ labefactant, merentur pœnam sensus: nam & hæc aliquo modo tollunt. At peccatum si nō tollit funditus: at certe valde labefactat, ordinem naturalem. Non enim tantū à Deo auersus est homo, sed etiam in reb. naturalib. multipliciter peruersus. Itaq; hanc ob causam peccatum originale meruit pœnam sensus. Tertio pœnæ pendent à legislatore: ita etiam humanis legibus iisdem peccatis variæ constituuntur pœnæ, quarum ratio tota in legislatoris autoritate. Itaq; cum de peccatorum suppliciis agitur in Theologia, non sophismatum aculeis pugnandum, sed autoritati Scripturæ standum. At ea pronunciat omnibus peccatis pœnam sensus, vt probatū. Itaque cauillis nullus est relictus locus.

III. Secunda ratio. Propter habitualem carentiam virtutum, & habitualem pronitatem ad vitia, nemo puniri solet pœna positiua, ac sensibili, sed solum propter culpam actualem. Non enim suspenduntur à Magistratu, qui carent habitu iustitiæ, vel qui proni sunt ad furta, sed qui re ipsa furantur: possunt tamen, qui carent virtutibus, & è contrario proni sunt ad mala reiici, tanquam indigni ab aliqua dignitate adipiscenda. At peccatum originis est culpa solum habitualis: sunt enim infantes propter id peccatum habitualiter auersi à Deo, & habitualiter proni ad concupiscentiam contra rationem. Igitur reiici possunt tanquam indigni à cœlesti beatitudine adeunda: non tamen puniri debent supplicio ignis & sulphuris, quæ sunt pœnæ sensibiles ac positiuæ.

IV. Et quid non audeant Sophistæ, qui tam impudenter ingerunt se in æterna mysteria metienda ex humanorum negotiorum modulo? Credo inde factum, vt Romæ Paradisius expónatur vēditioni. Nam ita solent inter homines, qui auro abundant, non raro peccata sua redimere. At has superbissimorum hominum ineptias non ridebit Deus, sed vlciscetur serio. Catholici certo sciunt, nullam à legib. humanis, solidam consequentiam ad diuinam iustitiam Alioquin concluderent nobis homunciones, nullum esse apud Deum concupiscentiæ supplicium. Nam certe in eam nihil homines grauius statuere.

V. Deinde, quid habitualem culpam appellat? Nam hoc certe nouum nomen est? Habitualem carentiam virtutum, vtcunq; videor intelligere. Quāquam, aut ego vehementer fallor, aut hæc καινοφωνία, non abest, à κενοφωνίᾳ. Sed appelletur tamen ita si placet, is status cuiuspiam hominis, qui careret necessariis partib. quæ debent habitum quendam inducere, & ita habitualis carentia, esto, exempli gratia, in agricola, Iurisprudentiæ, aut Medicinæ, aut Theologiæ, vt ne possit ad Doctoratum promoueri. Sed habitualē culpam fateor non posse intelligere. Hoc tantum scire, auersum esse hominem à Deo ipsa sui generatione, & reapse auersum, tota sua voluntate, quācunq; ille habet. Et hanc igitur culpam esse vere, & realiter culpam, ex peccato originali, illo quidem, sed tamen personali. Ac proinde vere mereri pœnam, & quidem pœnam sensus. Nam apud homines, quod illi propter habitualem carentiam virtutum, non admittuntur ad Doctoratum, ea nulla pœna est. Itaq; si non recedit Bellarminus ab argumento suo, debet concludere, propter peccatum originale, nulla pœna hominem affici, quod est absurdum.

VI. Tertia ratio, propter originale peccatum non iniungitur in Ecclesia hominib. baptizandis, quamuis adultis, vlla satisfactio pœnalis neque iubentur propter id peccatum, vllam animo tristitiam, doloremue concipere. Igitur credibile est, nullam ei respondere sensibilem pœnam in seculo futuro, sed carentiam tantum beatitudinis sempiternæ.

VII. Imo inquam, satisfactio vel Papistice nominatur, vel Catholice. Papistæ satisfactionem appellant nescio quid, quod illi pro arbitrio fieri iubēt vt Deo satisfiat de peccatis. Et hoc sensu, Ecclesia neq; ante, neque post baptismum neq; pro originali, neque pro actuali peccato vllam vnquam satisfactionem imperauit, quæ nouit satisfactiones huiusmodi, mera esse Pharisæorum aut semi-Pharisæorum somnia, à quibus contra veritatem nunquam homo sanus argumentabitur. At Catholici satisfactionem vsurpant duplici notione. Alias pro ea redemptione nostri, quæ peracta est à Christo satisfaciente iustitiæ diuinæ nostro nomine. Hanc autem satisfactionē proponi baptizando omnino necesse est. Itaq; nihil illa Bellarminianam causam promouet. Imo euertit potius. Nam si Christus redemit nos, patiendo pœnas peccatis debitas: & redimit eos qui baptizantur: ergo necesse est pro his illum pœnas luisse. Ideoq; peccatum originale meritum esse has pœnas. Alias vero, cum Ecclesiæ scandalum passæ satisfit à peccatorib. Hæc vero ob peccatum originale nulla vnquam iniungitur, quia ab eo nullum scandalum patitur Ecclesia. Id est, non peccat in Ecclesiam, qui concipitur in peccato originali. At idem tamen peccat in Deum. Itaq; non sequitur, si nō satisfiat pro eo peccato Ecclesiæ, nullas pro eo deberi pœnas iustitiæ diuinæ. Illud autē egregie. Imm, nō iuberi propter originale peccatum vllū animo dolorem concipi. Omittant sane hanc partē Papistæ, qui vix beneſciunt, quid sit peccatū. At Catholici longe aliter. Qui Sanctos olim obsetuāt, grauiter lugentes ob hoc ipsum peccatum. Dauid Ps. 5. *Tibi solū peccaui, & malū coram te feci, vt iustificeris in sermonib. tuis, & vincas cum iudicabis. Ecce n. in iniquitatib. conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Paulus ad Rom. 7. *Miser ego homo: quis me eripiet ex isto corpore mortis?* Augustinus Confessionum lib. 1. cap. 7. *Exaudi Deus, Væ peccatis hominum. Et homo dicit hæc & misereris eius, quoniam tu fecisti eum & peccatum non fecisti in eo: Quis mihi commemorat peccatum infantiæ meæ. Quoniam nemo mundus à peccato coram te, nec infans cuius est vnius diei vita super terram.* Et post non pauca, *Quod et si iniquitate* (lege, Quodsi in iniquitate) *conceptus sum, & in peccatis me mater mea in vtero aluit, vbi oro te Deus meus, vbi Domine, ego seruus tuus, vbi, aut quando innocens fui?* Hæc vero Dauidis, Pauli, Augustini, quis ita legat, vt putet dicta sine dolore, sine vlla animi tristitia? Rursus, quis hæc illis dicta cum dolore putabit, tanto, post circumcisionem, post baptismum tempore. & nullam ad baptismum saltem (nam Dauid infans circumcisus est: at Paulus, & Augustinus iam viri, baptizati) nullam igitur eos ad baptismum tristitiam attulisse.

VIII. Quarta ratio Salmeronis est, cum sequentib. Nunquam Scriptura, supplicium crucians in gehenna comminatur, nisi pro peccato actuali, siue personali. At infantes nullum habent peccatum actuale, siue personale. Ergo non patientur supplicium crucians in gehenna. Probatur propositio ab enumeratione locorum, in quib. continentur suppliciorum comminationes. Ioan. 3. Matth. 8. & 25. Lucæ 14. & 16. Matth. 22 12. Lucæ 19. 2. ad Cor. 5. Apoc. vltimo.

IX. Sed in propositione, peccatum actuale, siue personale, quomodo nominatur? An, vt vnum, idemq; vt non tantum omne actuale, sit personale: sed etiam omne personale actuale? quomodo videtur Driedo in hoc ipso argumento. An vero, vt diuersa? At prior acceptio falsa est. Quia originale est personale, quanquam non sit actuale. Falsum est etiam, non denunciari cruciatum, nisi peccato actuale. Nam denunciari etiam originali, prolixe disputatum est capite tertio.

Vnde constat enumerationem Salmeronis, partim non esse sufficientem, partim multa falsa sumere, quia & alij sint loci, quos ille omisit, & ex iis, quos non omisit, quidam hoc ipsum euincunt, de quo nunc est quæstio.

X. Quinta ratio. Quum duo in peccato inueniantur, alterum auersio à summo bono, alterum conuersio ad bonum creatum, duplex proinde pœna peccato debetur. Primo, respondet priuatio visionis Dei in æternum. Secundo vero pœna sensibilis, qnæ mensuratur cum delectatione habita in peccato. At pueri nullam habuere in peccato delectationem. Nullam ergo sentire pœnam affligentem debēt. Et hæc ratio à Thoma mutuo sumpta est.

XI. Respondeo, primo falso pœnas ita discerpi. Nam auersio à Deo meretur non tantum priuationem illam, sed etiam pœnam sensibilem, vt antea dictum. Secundo, illa duo non re differre, sed ratione. Itaque in quolibet peccato inueniri. Omnino enim fieri non potest, vt quicquam creatum auertat se à Deo, vt non conuertat se ad creaturam, siue aliam à se, siue sepsam. Itaque in peccato originali vtrumque illud esse. Ac proinde mereri, vtrumque genus pœnarum.

XII. Sexta ratio: Cum Deus pronior sit ad miserendum, quam ad puniendum, derogat eius bonitati, quod aliquem pro eo quod vitari non potuit, cruciet. Quare actuali peccato pœna debetur, non originali, quod nullam habuit delectationem.

XIII. Respondeo, hoc argumento amoueri omnem pœnam, non tantum illum cruciatum ignis æterni. Nam cruciare, est punire, sed seuerius. At illa necessitas non plus, aut minus respicit, sed omnino pœnam. Nam si vitari non potuit: statim concludet humana ratio (qua sola hoc argumentum nititur) nullam esse culpam. Ideoque nullam deberi pœnam. Itaque,

peccati,

peccati originalis omnino pœna nulla futura est. Quod si est absurdum: Ergo illud non est vniuersaliter verum. Deinde etiam cruciatus corporei tollentur. At manifestum, infantes cruciatib. corporeis esse obnoxios, æque ac prouectiores. Quid ergo? Nempe hoc potius. Fatendum hominib. non esse penetrabilia omnia arcana diuinæ Iustitiæ. Neque propter imbecillitatem ingenioli nostri, negãdam Scripturæ veritatem. Porro, peccati rationẽ esse in ipsa voluntate, nimirum, vt nullum peccatum sit inuoluntarium. Potest autem aliquid esse necessarium, vt tamen sit voluntarium: Nempe hoc ipsum originis peccatum. Paulus docet ad Eph. c. 2. *Inter quos & nos omnes conuersati sumus olim in cupiditatib. carnis nostræ facientes* τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν διανοιῶν, *voluntates carnis & cogitationum, eramusq; natura filij iræ, vt etiam reliqui.* Nihil certius. Necessitas diserta: nam, quæ naturalia sunt, ea sic necessaria, vt vitari non possint. Et tamen voluntas: Faciebamus enim voluntates carnis. Quare omnino concedendum, peccatum originis esse necessarium: quia naturale: & tamen voluntarium, quia secundum voluntatem carnis, vel potius voluntas ipsa carnis.

XIV. Septima ratio: Omnes in gehennam damnari, qui pœnam sensus experiuntur, vellent magis non esse, quam esse. Probatur ex Glossa in Hieremiæ 20. *Melius est non esse; quam in suppliciis esse.* Imo multi ad euadendas huius mundi angustias, mortem optant, quidam etiam olim sibi vitam eripuerunt. At infantes non appetunt non esse: imo malunt sic esse, quam non esse. Probatur ex Augustino, lib. 5. contra Iulianum c. 8. ergo infantes non puniuntur pœna sensus.

XV. Respondeo, primo quid velint, aut nolint infantes in inferis, nemini reuelatum esse, Augustinum nonnihil coniectasse. Sed nullas cuiusquã hominis coniecturas, idoneum esse veritatis fundamentum. Secundo propositionem Augustinus constanter negabit: eo ipso loco, quem Salmero citauit, *Ego a. non dico paruulos sine Christi baptismate morientes tanta pœna esse plectendos, vt eis non nasci potius expediret, cum hoc Dominus, non de quibuslibet peccatorib. sed de scelestissimis & impiissimis dixerit.* An non perspicue? Nam alioquin Augustinum credidisse infantes puniri pœna ignis, non ambigit Salmero. Quare non putauit August. consequens, nõ puniri igne infantes, etiamsi malint ibi esse, quam omnino non esse. Porro si Augustini sententia vera est, tum illi Glossatoris illius, aut falsa est, aut restringenda. Viderit Salmero vtrum malit. Nam vtrum eligat, perit eius argumentum.

XVI Octaua ratio, Si post mortem, illi detenti originali peccato dolebũt, tum vero dolebunt, vel de culpa, vel de pœna. At non de culpa, nam iusti essent, & amici Dei. Nemo n. vere de culpa aliqua pœnitentiam agit, nisi aliqua Dei gratia præuentus. Si de pœna. Ergo dolebunt de re iusta. Nam omnis pœna à Deo inflicta, est iusta. Si dolent de re iusta: ergo iniusti euadunt, & malam habent voluntatem: ergo, tum non solo originali peccato detinerentur, sed etiam actuale impatientiæ crimen incurrerent.

XVII. Respondeo, primo: argumentum esse cõmune etiam peccatis actualib. quæ gesta sunt in carne. Nam Paulus 2. Corinth. 5. docet, vnumquẽque reportaturum, quæ in corpore fecerit, congruenter ad id quod fecerit, vel bonum, vel malum. Quid ergo isti? dolebuntne, an non dolebunt? Si nõ dolebunt, non erant miseri. Si dolent: ergo vel de culpa, vel de pœna: Et cætera similiter, vt tandem concludamus, vel iustos esse, vel non detineri solis iis peccatis, quæ gesserunt in corpore. Quod si hæc absurda est λειπολογία, qui possit laudari Iesuiticum acumen, non video. Porro laborat vtroq; membro argumentum. Nam in priori, quod sumitur, dolent de culpa, ergo sunt iusti: ineptum est. Nam Iudas doluit de culpa. Matthæi 27. *Tunc Iudas, qui eum prodiderat, videns eum damnatum esse pœnitens retulit triginta argenteos nummos ad Principes Sacerdotum, & Seniores; dicens, Peccaui prodito sanguine innoxio.* Et tamen Iudas non fuit iustus. Quid ergo? Nempe falsum, neminem pœnitere, nisi Dei gratia præuentum. Est enim quædam pœnitentia ad salutem; & hæc tantum à gratia Dei: alia pœnitentia ad interitũ, & hæc non à gratia, sed ab ira Dei, 2. ad Corinth. 7. *Qui secundum Deum est dolor, is resipiscentiam efficit ad salutem, cuius nunquam pœniteat: at mundi dolor mortẽ efficit.* Possunt autem illi, detenti solo originali, dolere dolorem non secundum Deum: ac proinde non esse iusti.

XVIII. Iam in altero mẽbro puerile est nugamentum. Si dolent de pœna: ergo de re iusta dolent. Esto: nã id commune omnib. apud inferos: nisi forte nulli apud inferos dolent: quod est absurdum. Sed si dolent de re iusta: peccant. Esto & hoc, inquam. Nã & diaboli quotidie peccant, in suis tormentis. Ergo inquit, non solo originali detinentur. Atqui Sophista; hæc nulla nostra est quæstio, vtrum detineantur etiam ob alia peccata. Sed, vtrum non iusta detinendi causa, originale. Quemadmodum n. in Diabolis: etiamsi ponantur nihil aliud vnquam peccasse, quam illud primum Apostasiæ peccatum: ea tamen erit sufficiens eorum detinendorum causa: nec tamen obstat, quominus ei peccato deinceps alia quotidie superaddant. Sic nihil absurdi: si, quum dixerimus, peccatum originale solum sufficere ad æternam damnationem addamus peccari etiam insuper dolore illo de pœnis. Quanquam, inquirant illa, quibus vacat in rebus religiosis ἀεροβατεῖν. At sobriis, quæ non sunt reuelata, eadem sunt ἀπολυπραγμόνευτα.

XIX. Nona ratio. Si pueri post hanc vitam dolore aliquo affliguntur: ergo vel cum spe euadendi tandem: vel absq; vlla spe. At spem nullam euadendi habent: sunt enim in statu immobili Si a. spem nullam habent euadendi: ergo desperationis crimine inuoluentur At desperatio pœna est maxima. Maxima a. pœna non spectat ad pueros: primo, quia sunt pœna mitissima plectendi, teste Augustino: secundo, quia diuina ordinatione constitutum est, vt quocunque loco ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi sit: ideoq; non potest homo nouam volũtatis dispositionem habere post mortem. Quare pueri, qui in vita nullam habuerunt voluntatis deordinationem, non possunt contristari de statu illo, in quo Deus illos esse voluit.

XX. Respondeo, nullam esse infantib. spẽ euadendi: sunt n. missi in ignem æternum, qui non extinguitur. Ergo alterum verius. Ergo inquit Salmero, desperabunt. Esto, inquam, id est nunquã sperabunt se exituros. At illud maximum est supplicium. Negatur. Nam desperatio est omnib. damnatis communis. Quare, omnes damnati maximo afficerentur supplicio; ideoque omnes æquali: quod tamen falsum. Imo proprie, desperatio, non est supplicium: sed supplicij consectaneum quid? ac proinde mensuratur eadem mẽsura cum supplicio. Vt in ciuili iustitia: quicunque damnati sunt sentẽtia supremi iudicis, à quo nulla est prouocatio, desperant se euadere supplicium assignatum. Sed quia supplicia sunt diuersa: ideo desperatio non eadem. Hic desperat se euasurum fustes: ille crucem, alius aliud. Similiter in inferis: desperant sane Coracitæ, & Bethsaiditæ: desperant etiam Tyrij, & Sidonij. Et tamen his Dominus testatur mitius esse.

XXI. Quanquam, non est concedendum, nullam homines habere post mortem suæ dispositionem voluntatis. Auferretur n. ab eis liberum arbitriũ quod tamen Diabolis est integrum: qui volunt: nec coacte volunt: quod fieri põt. Nec tamen homo magis peccauit, quam Diabolus: vt magis puniatur. Tum a. supplicia æterna non destruunt naturam humanam. At hæc nulla est, si nulla est voluntatis dispositio. Locus a. ille ex Ecclesiastis vndecimo, nullam vim habet. Nam, quis hoc tribuit, siue Scoto, siue Salmeroni: vt illud, *ibi erit*, intelligant de voluntatis dispositione, & non de pœnis? vt sensus sit, in iis pœnis mansurum vnumquenque, ad quas ab excessu damnatus fuerit? Quanquam aliæ adferantur eorundem verborum explicationes: quas nunc excutere non vacat. Ne illud quidem verum in pueris nullam esse voluntatis deordinationem: nam ipsum peccatum originale est voluntatis deordinatio.

XXII. Decimam rationẽ Vasques habet: quia pueri non sint capaces pœnæ ignis. Nã dolor & cruciatus ab igne profectus, habent vim cuiusdam increpationis, veluti flagella, quib. malefactores afficiuntur. Quis a. dicat puerum etiam à Deo digne flagris verberari propter peccatum, quod ex culpa parentum contraxit? Qui a. de tali peccato reprehendi nequit, nec propter illud flagellis verberari, multo minus igne aut alio tormento digne torqueri potest. Pœna enim tormentorum rationem habet vituperij, & exprobrationis cuiusdam: hac vero nullus dignus est, nisi propter illa, quæ in sua sunt potestate, teste Aristotele 3. Ethic. c. 5.

XXIII. Quis dicat, inquit? Quasi neminẽ speraret satis constantem, qui nomen profiteri ausit. Sed nos profitebimur: qui & credimus, & profitemur infantem à Deo digne, imo merito iure flagris verberari: imo igne æterno damnari, propter peccatum ex culpa parentum contractum. Quid nos dico? Apostolus prodibit ipse, clamans, nos natura esse filios iræ. Quid tibi ira videtur, Vasques? nullane increpatio? nullum flagellum? Sed brutum aliquod fulmen, quod sono terreat, malo nullo multet? At tu audi 5. ad Romanos, *Regnauit mors ab Adã vsq; ad Mosen, in eos quoque, qui non peccauerant in similitudinem trãsgressionis Adam.* Audi rursus, *Iudiciũ ex vno, in condemnationẽ*: vel clarius interprete Beza: *Reatus ex vnius offensa introiit ad condemnationem.* Eheus tu: qui ne increpationem, ne vituperium quidem ferre potes, non audis κατάκριμα, *condemnationẽ*, Nisi forte, condemnationem mollius aliquid sonare putes, quam increpationem, quam vituperium.

XXIV. Sed Aristoteles censuit vituperio, exprobratione neminẽ dignum nisi propter illa, quæ in sua sunt potestate. Nimirum, ita falli merentur, qui iudiciorum diuinorum regulã constituunt Aristotelicam philosophiam. At nos Paulina Philosophia docuit, non tantum vituperio, aut exprobratione dignos esse natura homines, propter peccatum Adæ sed etiam ira, sed etiam condemnatione. I tu, Vasques, & Aristotelem obiicito Christianis. Non potuit: non potuit ille, nisi balbutire de humanis iudiciis: ne tu putes diuinorum ἱεροφάντην fuisse.

Cap. VI.

An patres euincant, peccato originali nullam deberi pœnam sensus.

I. SVpersunt Patres: è quibus tres solos Bellarmin. recenset, Nazianzenum, Ambrosium Augustinum. Quartum Salmero, Innocentium III. Quintum Eugenium IV. Postremo demum loco, totã pœne scholam Theologorum Sed istos Salmeronis testes, laudet sane Salmero: Catholici nunquam admittent. Illos potius Bellarmini examinemus. Nam, etsi non dominentur fidei nostræ: vt nihil necesse sit ab iis dicta adorari: tamen non non sunt, absque honoris præfatione amouendi.

II. Nazianzenus ergo oratione de Sancto Baptismo, tres gradus numerat τῶν ἀποτυγχανόντων, eorum qui Baptismum non assequuntur. Esse enim alios, παντελῶς κτηνώδεις, ἢ θηριώδεις, *prorsus brutos & feros*: quib præter alia crimina, ne baptismus quidẽ venerabilis sit. Alios, γινώσκειν μὲν καὶ τιμᾶν τὴν δωρεὰν agnoscere ac venerari eius Sacramenti donum: sed differre, vel διὰ ῥαθυμίαν, *præ pigritia, & segnitie*, vel δι᾽ ἀπληστίαν, quia expleri nequeant voluptatib. mũdanis. Alios deniq;, οὐδὲ εἶναι ἐν δυνάμει τοῦ δέξασθαι, ne posse quidem accipere, ἢ διὰ νηπιότητα τυχὸν, ἤ τινα τελέως ἀκούσιον περιπέτειαν, siue forte propter infantiam, siue inuitos propter inopinatum aliquẽ casum. Istis ordinib. totidem assignauit Nazianzenus pœnarum gradus. ἡγοῦμαι, inquit, τοὺς μὲν καὶ δίκας ὑφέξειν Censeo illos pœnas daturos, tum reliquorum criminum, tũ spreti Baptismi. Secundos daturos quidẽ, sed leuiores: quia, non tam nequitia propria, quam ἀνοίᾳ seipsos priuarint, τοὺς δὲ μήτε δοξασθήσεσθαι μήτε κολασθήσεσθαι, tertios neque glorificandos neq; puniendos, ὡς ἀσφραγίστους μὲν, ἀπονήρους δὲ vtpote neque signatos, neque malos. Tum addit, οὐ γὰρ ὅστις οὐ κολάσεως ἄξιος, ἤδη καὶ τιμῆς. ὥσπερ οὐδ᾽ εἴ τις οὐ τιμῆς, ἤδη καὶ κολάσεως, *Neque enim quisquis dignus supplicio non est protinus honorem quoq; meretur: quemadmodũ, neq; quisquis honore indignus est, statim etiam pœnam promeretur.*

III. Ambrosius in 5. ad Rom. *Mors dissolutio est corporis, cum anima à corpore separatur. Est & alia mors, quæ secunda dicitur in gehenna: quam non peccato Adæ patimur: sed eius occasione, propriis peccatis acquiritur: à qua boni immunes sunt.* Quum fateatur, inquit Bellarminus, omnes peccasse, non potest negare omnes quoque pariter puniendos, nisi remissionem obtineant. Sed certum pœnæ genus ab illis remouet: qui nihil propriis actibus meruerunt. Illud autem pœnæ genus non potest esse aliud, nisi pœna sensus.

IV. Augustin. lib. 3. de Libero arbitrio, c. 15. *Dicunt: Qualis in futuro iudicio deputabitur, cui nec inter iustos locus est, quoniam nihil recte fecit: neque inter malos; quoniam nihil peccauit? Quibus respondetur: ad vniuersitatis complexũ: & totius creaturæ, vel per locos, vel per tempora ordinatissimam connexionem, non posse superfluo creari qualemcunque hominem, vbi folium arboris nullum superfluo creatur: sed sane superfluo quæri de meritis eius, qui nihil meruerit. Non enim metuendum est, ne vita potuerit esse media quadam inter recte factum atque peccatum: & sententia iudicis media esse non possit, inter præmium, atque supplicium.* Nec tamen (addit Bellarminus) hanc sententiam retractauit.

V. Idem Augustinus cap. 8. libr. 5. contra Iulianum, *Ego non dico paruulos sine Christi baptismate morientes, tanta pœna esse plectendos: vt eis non nasci potius expediret.* Et rursus, *Quis dubitauerit paruulos non baptizatos, in damnatione omnium leuissima futuros? Quæ, qualis, & quanta erit, quanuis definire non possim, non tamen audeo dicere, quod eis, vt nulli essent, quam vt ibi essent potius expediret.* Hic Bellarminus duo notat. Primo: non ausum Augustinum pronunciare de paruulis sententiam illam Domini, *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille*: quum tamen de omnibus pronunciare posse videatur, qui sempiterno igne in gehenna cruciantur. Secundo; nunquam affirmare voluisse paruulos in specie torqueri pœna sensus, sed tantum, in genere, pœnam aliquam sustinere: Non enim tantum dicit se nolle definire, quanta sit: sed etiam, quæ qualis: quanta. Quæ verba satis indicant, de ipsa specie pœnæ Augustinum fuisse incertum.

VI, Respondeo; primo non esse in his magnum momentum. Quia Patrum priuatæ sententiæ non sunt certæ. Esse autem has priuatas, manifestum: quia tam pauci sunt autores: nimirum tres ad summum: quia alij in contrarium abeunt: quia denique, ne ipsi quidem Papistæ, audent hāc sententiam pro certa definitaque proponere. Sed maxima causa; quia discedit tur à Scripturis: de quibus alias dictum.

VII. Secundo, vt de singulis respondeam: incipiam ab Augustino: desinamque in Nazianzenum. Eos libros de Libero Arbitrio Augustinus inchoauit tantum baptizatus, absoluit presbyter. At postea longiore vsu exercitus sententiam mutauit. Imo, inquit Bellarm. nunquam retractauit. Imo, inquam ego, etsi non nominatim retractauit, tamen re ipsa improbauit. Salmero, *Sic eo loco loquutus est August. etsi ipse constanter aliter definierit.* Audin'? definiuit: & constanter definiuit. Potuit-ne, vt nihil retractaret? Itaque hic Augustini locus non iuuat Papistas.

VIII. Multo reliqui minus. Nam primo ex iis directe Bellarminus non argumentatur. Non igitur hoc ipsum Augustinus aperte definit, infantes non torqueri. Quid ergo? Non ausus est de infantibus illud asserere, *Melius esset, si natus non fuisset*, Audio: Sed in eo quæ vis est argumenti? Nimirum, quia id videtur de omnibus dicendum, qui sempiterno igne cruciantur. Videtur autem? At non Augustino: qui eo ipso loco negat dictum, nisi de sceleratissimis: vt obseruauimus capite præcedenti, ad septimam rationem. Sed quid rursus Augustinus? Non definit, quæ, qualis, quantaue sit pœna. At hoc mendacium. Nam ex duobus membris, tria Bellarminus facit. Augustinus enim negat se posse definire, qualis, quantaue sit. Sed quæ sit, non negat: & Bellarminus nimis imperiose lectoribus abutitur; dum, *quæ* voculam, quæ tantum hanc periodum nectit præcedenti, membrum facit separatum. Ita enim construitur. *Quis dubitauerit paruulos non baptizatos in damnatione omnium leuissima futuros? Quæ damnatio, qualis, quantave sit.* Hanc constructionem, nisi Iesuita, nemo neget. Itaque falsa, quæcunque inferuntur. Nam quæ sit illa pœna, Augustinus definiuit: & constanter definiuit, teste Salmerone: nimirum pœnam sensus. Quare omnino Augustinus non fauet Papistis.

IX. Quid Ambrosius? Quanquam ille commentarij in Epistolas Pauli; vix Ambrosij censentur, consentiente Bellarmino. Præterea locus admodū perplexus: & sine dubio corruptus, ac proinde, ni fallor, haud totus recitatus, siue à Bellarmino, siue à Salmerone, *Mors dissolutio corporis est, quum anima à corpore separatur. Est & alia mors, quæ secunda dicitur, in gehenna: quam non peccato Adæ patimur: sed eius occasione propriis peccatis acquiritur, à qua boni immunes sunt: tantum, quod in inferno erant, sed superiori, quasi in libera, quia ad cœlos ascendere non poterant. Sententia enim tenebantur data in Adam: quod chirographum in decreto morte Christi deletum est. Sententia enim decreti fuit, vt vnitus hominis corpus solueretur super terram, anima vero vinculis inferni detenta exitia pateretur.* Hæc ille: ex quibus, si mihi Bellarminus, si Salmero commodum sensum eruat, esto tum mihi magnus Apollo.

X. Verum his missis: rem ipsam inspiciamus. Mortem ille geminam facit: vnam primam: quæ sit corporis dissolutio: alteram, secundam: quam non peccato Adæ patiamur: sed eius occasione, propriis peccatis acquiramus: & à quo boni sint immunes. Quid hic Iesuitæ habent, quo triumphent? Ego quidem non video. Nam primo, mortem primam intelligi vult tantum separationem corporis & animæ. Ergo mortem secundam: quicquid exinde consequitur sinistri. Quid ergo? nostri-ne audebunt Iesuitæ in infantib. nihil ponere præter meram separationem animæ & corporis? Atqui alij priuationem visionis Dei addunt: Bellarmin. etiam dolorem. At certe separatio animæ & corporis, non est priuatio visionis Dei: alioquin omnes sancti, qui vere mortui sunt, Deum non viderent. Tum autem in resurrectione, etiam pueri viderent Deum: quia liberarentur priuatione illa. Non potest ergo iste quisquis est, sentire cum Iesuitis. Secundo à morte secunda solos eximit bonos. At infantes non inter bonos. Ergo ne infantes quidem exempti ab hac secunda morte. Sed hæc non congruunt cum eo, quod idem dixit, hanc secundam mortem quemque mereri propriis peccatis; & non Adami peccato. Et fateor hic aquam hærere. Sed quia certum mereri pueros plus quam mortem primam, aut peccata propria eos habere necesse; aut quod verisimilius, non satis considerate loquutum hunc autorem, quicunque sit.

XI. Possit sensus esse, idem qui initio lib. 1. Hypognosticon: siue hoc opus Augustini sit, siue alterius cuiuslibet; vt docti plerique iudicant, *Mors ex inuidia Diaboli veniens introiuit in orbē terrarum, & Deo iudice iusto pro pœna in peccatorē permissa est dominari. Recte n. perdidit vitam, qui mortem noluit cauere prædictā, ne vitam perderet. Tamen verax & misericors Dominus non lætatur in perditione viuorū. Quæ est perditio viuorum nisi mors? Sed viuorum male viuentiū, qui in secunda morte peribunt: non viuorum iustorum, id est, requirentium Deum, quib. tantum propter peccatum Adæ quod traxere nascentes, mors non secunda, sed prima debetur.* Hæc ille: quorum sensus: mortem esse perditionem viuentium: scilicet, cui intelligitur connexa mors secunda. Ab hac autem morte secunda eximi eos, qui viuendo, iusti fuere: & quæsiuere Deum: etsi iis nihilominus subeunda sit adhuc prima; propter peccatum, quod ab Adam ad eos peruenit. Sensus hic est perspicuus, Vt mirer Salmeronem ausum esse in partes suas trahere: qui solam mortem diceret primam deberi peccato originali. Quod tamen ille ne cogitauit quidem.

XII. Nazianzenus tandem solus superest, cuius verba disertiora, quam vt negari possint: nos etiam sinceriores, quam vt torquere velimus: Omnino videtur ille in ea fuisse sententia, quam hodie propugnant Iesuitæ. Quid ergo? Nempe, quum Augustini autoritate nolint se premi Iesuitæ, neque profiteri vereantur eum hac in re excessisse: ne indignentur, si nos audiant, cum bona venia, discedentes à Nazianzeno, vt ne a Scriptura discedamus. Maxime, cum priuata fuerit eius sententia: quod ipse professus est: ἡγοῦμαι, inquit, *existimo*: sed & periculosa. Nam Nicetas annotauit, *Tres, vt opinione assequor, gradus existunt: vnus eorum, qui supernis deliciis perfruuntur: alter eorum, qui suppliciis æternis excruciantur: medius eorum, qui nec cœlestis regni voluptates sentiunt, nec pœnis vllis torquentur.* Vnde triplex post hanc vitam lonus æternus manifeste concluditur; contra Augustinum ex professo disputantem aduersus Pelagianos.

CAP. VII.

De peccato Veniali & Mortali.

I. HIs absolutis de pœna Originalis peccati, deueniendum ad pœnas actualium peccatorum: quarum occasione, celebris distinctio est in Venialia, & Mortalia: de qua disputarunt, Bellarminus de Amissione gratiæ libro 1. ex professo, ast obiter, lib. de Purgat c. 11. Panigarolla disc. 12. Vigor. ser. 24 in symb. Lorichius in fortalitio, hæresi 2. de Peccato. Sonnius Demonstat tract. 9. c. 2. Franciscus Horantius locorum Catholicorum libri 5. cap 26. Feuardentius Theomachiæ 12. & libro, & capite. Vasques in 1. 2. disp. 142. Andradius Orthodoxarum explicationum libr. 3. Alphonsus de Castro libr. 12. hæresi 11. de Peccato. Salmero in 1 Ioannis disp. 32. Gregorius de Valentia commentariorum Theologicorum, tom. 2. disp 6. quæst. 8. Petrus Cotonus Institutionis libr 3. c. 6. Bailus Catechismo Controuersiarum tract. 4. q. 13. Zacharias Bouerius in tertio Symbolo cap. 6. Becanus summæ Theologiæ p. 2. tr. 2. c. 2. Hi omnes Papistæ.

II. Catholici. Caluinus Institutionis libr. 2. cap. 8. extremo: & capitis 4. sect. 28. Bullingerus Decadis 3. sermo. 10. Musculus in locis communibus cap. 5. de Peccato. Melanchthon in locis communibus, capite de Discrimine peccati venialis & mortalis. Zacharias Vrsinus in locis communibus, quæst. 2. de Peccato. Antonius Sadeel de Vera peccatorum remissione, cap. 3. & contra Burdigalensium Abiurationis artic. 36. Dauid Pareus in Examine libri primi Bellarmini de Amissione gratiæ. Ioannes Rainoldus in censura librorum Apocryphorum, prælect. 164. Andreas Riuetus in Summa controuersiarum, tr. 4. q. 13. Io. Scharpius, libri de Statu hominis sub peccato, c. 17.

III. Veniale, Mortale, nomina sunt imposita à venia & morte, quæ opponuntur inter se, vt pœna, & liberatio à pœna: vt mortale esse oporteat reum mortis, id est, pœnæ: Veniale autem contra. Sed imponendi ratio gemina: vna ab ipsa peccati natura: altera ab euentu. Illa, ex interna eius proprietate secundum grauitatem, leuitatem-ve. Ista præter naturam, & per accidens; id est, propter aliquas causas, quæ non sint de essentia peccati.

IV. Papistæ priorem causam amplexi sunt: vnde definitiones: primum Venialis: apud Sonniū: quod venia dignum existit propter exiguitatem offensæ: Panigarollam, quod nobis non aufert gratiam, & eiusmodi, vt si moreremur illo nondum expiato, morte tamen æterna non damnaremur: Bellarminum, quod nonnihil impedit cursum ad Deum, non tamen ab eo auertit, & facili negotio expiatur: Alphonsum de Castro, quod ex se & sua natura, est tam leue, & tam minutum, vt non valeat aliquem priuare gratia diuina, aut facere illum Dei inimicum, aut reddere dignum morte æterna: Horantium, quod suapte natura leue, exiguum minutum, rationi rectæ & caritati parum dissonum mortem non inferens, neque gratiam oppugnans, neque contra caritatem bellum mouet.

V. Mortalis: apud Sonnium, quod æterna morte dignum, ac punibile damnatione perpetua in stagno ignis & sulphuris, quæ est mors secunda: Bellarminum, quod hominem prorsus auertit à Deo, & cui pœna debetur æterna. Panigarollam: quod diuina gratia nos omnino spoliat, & qui eo moritur, moritur pollutus, æternis suppliciis cruciatur. Alphonsum de Castro, per quod tollitur vita spiritualis animæ, quæ est per gratiam, qua sublata recedit statim Deus ab anima, in qua habitabat, & inde continuo sequitur mors.

VI. Porro Maior in secundum Sententiarum distinct. 42. peccatum esserit dici de veniali & mortali æquiuoce, vt animal de homine & boue: esseq; contra legem Dei atrumque: Nimirum significans, secundum eandem peccati definitionem, vtrumque vere & proprie peccatum dici. Cui pauci videntur alij consentire, vt Roffensis ad articulum Lutheri 32. Bayns lib 2 de Meritis operum, c. 8.

VIII. Sed contra Thomas 1 2. q. 88. art 1. hanc diuisionem negat esse generis in species, quæ æqualiter participent rationem generis: sed analogi in ea de quib. prædicatur secundum prius & posterius. Itaq; perfectam ratione peccati conuenire mortali: sed veniale dici secundum rationem imperfectam, & in ordine ad peccatum mortale: sicut accidens dicitur ens in ordine ad substantiam, secundum imperfectam rationem entis: *Non n.* inquit, *est cōtra legem: quia venialiter peccans, non facit quod lex prohibet, nec prætermittit id, ad quod lex per præceptum obligat: sed facit præter legem: quia non obseruat modum rationis, quem lex intendit.* Consentit Thomæ Angelus de Clauasio in summa: sed & Caietanus propugnat aduersus Durandum.

VIII. Quorum autem naturam adeo discerpunt: eorundem etiā pœnas longe alias atque alias disparant. Nortalia mereri pœnam œternam omues at venialia, Sonnius temporalem correctionem: Caietanus in summula, veniam à Deo amico: quemadmodum in humanis amicitiis, si quid displicens amico, saluo tamen amicitiæ fœdere acciderit, facile remittitur. Alij dicunt, mereri temporales pœnas & expiari per aquam benedictam, per orationem Dominicam, & simile quid: cum mortalib. solenniores, durioresque satisfactiones vix sufficiant.

IX. Venialia esse dicunt, alia ex genere suo, alia ex imperfectione operis. Illa, quæ habent pro obiecto rem malam quidem & inordinatam, non tamen caritati, siue Dei siue proximi, repugnantem: huiusmodi esse verbum otiosum Bellarmino, iocosum Horantio: risum, Bellarmino, nimium, Horantio leuem: & mendacium officiosum. Ista, quæ tametsi genere suo mortalia esse possint, tamen ob imperfectionem operis venialia efficiuntur: nec cum caritate pugnare iudicantur. Hæc eadem duplicia, ex surreptione, vel parui-

paruitate materiæ.Ex surreptione, quæ non perfecte voluntaria: quales subiti motus cupiditatis, iræ vindictæ, & similes, qui prius in animo existunt, quam ratio plene deliberare potuerit, essent admittendi nec ne: peccata quidem, quia præueniri, subitoque repelli potuissent venialia tamen, quia pleno assensu voluntatis caruerint. Ex materiæ paruitate, quæ in re parua leuique admittuntur: furtum vnius oboli, quod neque proximum notabiliter lædat, neque huiusmodi, vt apud homines æquos tollere queat amicitiam.

X. Hæc scil. à Papistis assignatur ratio peccatorum: distinguendorum à sua natura. At Catholicorum primo censent omnia peccata esse digna sua pœna per propriam naturam, & intrinsecam rationem. Veniam autem esse liberationem ab ea pœna, itaque ἀντιφατικῶς opponi. Porro vtramque pendere à legitimo iudice: sed pœnam, secundum legem iudicante: veniam autem præter & supra legem indulgente. Quare nullum peccatum à se suaque natura dici posse veniale. Imo hanc esse manifestissimam contradictionis implicationem, vt quicquam sit peccatum, & tamen à se veniale; siue quod idem est, mereatur veniam. Si n. meretur veniam, ergo & liberationem à pœna: ac proinde nullam pœnam: Quod si nullam pœnam mereatur, ergo nullum habet reatum: nam reatus, est meritum pœnæ. Si nullus reatus quomodo peccatum? Itaque recte Altenstaig. *Dicitur peccatum veniale, non ideo quia meretur veniam: hoc enim est falsum: quia nullum peccatum potest habere rationem ad merendam veraciter veniam, imo demeretur.* Deinde, si veniale, ergo ratione pœnæ, vel temporalis, vel æternæ. At non temporalis? nam, ipsis fatentibus Papistis hanc meretur: est a. absurdum vt idem peccatum, quam à se meretur pœnam eiusdem à se mereatur veniam. Sed neque æternæ; quia hanc non meretur, si illi vere sentiunt: absurdum est a. eius dari veniam pœnæ, quam nemo est commeritus. Præter rationem igitur aliquod peccatum dicitur veniale sua natura.

XI. Quæ cum ita sint; superest vt aut nullum dicatur veniale, aut dicatur ab euētu; nimirum cui venia indulgeatur à iudice, propter aliquam causam ipsi peccato extrinsecā: adeo vt venia sit penitus accidentaria. Quam rationē, ne Papistæ quidem ignorarunt. Bellar. *Peccatum veniale ab euentu dicitur, id quod per pœnitentiam expiatur.* Horantius, *Veniale aliquando ab euentu dicitur quodcunq; etiam graue peccatum, siquidē veniam habeat, quam nos tandem obtineamus.* Et olim Alcuinus de Confessione, *Crede mihi totum veniale erit, quod peccasti, si confiteri non erubesces, & per pœnitētiam purgare curaueris.* Scil. non quod talia sint, quæ vindicari non debeant: sed quod talis Deus, qui vindicare nolit: id est, nolit mortem peccatoris.

XII. Hanc a. non esse diuisionē peccatorum legitimam: siue generis proprij: siue analogi, sed duntaxat accidentariam. Neque n. legitima diuisione pōt vtrumque membrum de eodem prædicari: prout docent Papistæ nunquam fieri posse mortale, id quod sua natura veniale est: nec sua natura veniale, id quod sim mortale. Ast hic, vnum ideoque genus peccati, imo vnum idemq; peccatum in indiuiduo, & mortale est, vere proprieque sua nimirum natura & veniale per gratiam. Sic veniale fuisse credimus non tantum Abrahamo mendacium officiosum de vxore sorore: aut Virgini Matri impatientiam in nuptiis in Cana, aut Petro dissimulationem apud Iudæos: sed etiam Adamo crimen illud, quo peccatum inductum est in mundum: Dauidi adulterium coniunctum homicidio: Petro abnegationem magistri, Paulo furorem in persequenda Ecclesia.

XIII. Nimirum ea fuit Veterum loquendi ratio Athanasio, in de Communi essētia, οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ Θεῷ ἐν τοῖς γνησίως καὶ κατ' μετανοοῦσι *Non est peccatum apud Deum veniale, in iis qui ingenue, & ,vt par est, pœnitentiam agunt.* Thoma quæst. 88 art. 2. in 1. secundæ. *Dicit Ambrosius, quod omne peccatum per pœnitentiam fit veniale.* Et Bellarmino ab eodem Ambrosio: citat ex c. 14. de paradiso, *Veniabilis culpa, quam sequitur professio dilectorum.* Ex autore de vera & falsa pœnitētia apud Augustinum c. 18. *Quædam peccata sunt, quæ sunt mortalia, & in pœnitentia fiunt venialia.*

XIV. Hinc facilis constitutio controuersiæ: vt quæratur: Vtrum si coram Deo aliquod sua natura peccatum tale, vt, ob id admissum, non possit quēquam Deus punire pœnis æternis. In ea Catholicorum partes sint negandi, Papistarum affirmandi.

XV. In quo Catholicorum causa, quanto sit securior, audite à Bellarmini breuiatore Bapista Desbois, ad caput 11. libri 1. de amissione gratiæ, *Certe, si quis dicat, inquit, aliquod non esse peccatum veniale, quod tamen tale est, non est credibile propterea damnari.* Ita nostrum, si quod in hac controuersia peccatum erit ipsis iudicibus Papistis spes est nobis facile condonatum iri: nisi in odium nostri, suis ipsi legibus renuntient. Ast illorum: mortale: tum nobis iudicib. qui veniale nullum admittimus, ne quidem in nobis ipsis, nedum illi sperare possint in se molliores: tum, credo etiam ipsis: quia nec materia erit exigua: nec vlla surreptio, genus autem ipsum, peccatum mortale. Adeo sibi cauent illi non prudenter.

CAP. VIII.

Calumniæ Papistarum.

I. ANte quam disputetur quæstio; purgandæ sunt calumniæ, quibus, vt alias sæpe, ita hoc loco captata occasione Catholicos onerant Papistæ.

II. Prima Cotoni, qui ausus asserere Venialis & mortalis distinctionem: non hanc accidentariam, sed illam alteram, tandem fuisse agnitam à Caluino, *En tibi,* inquit, *ipsissima eius verba, Alia nobis habenda distinctio inter peccata: nempe alios peccata facere minora, condonatuque faciliora: alios crimina actusque obscœnos committere, quorum sit merces mors æterna & non aliorum.* Et notat §. 4. capitis 11. Institutionis: tum argutatur, *Esse autem mortem aliis mercedem, aliis minime, nonne idipsum est, quod nos dicimus, alia esse mortalia, alia venialia.*

III. O tempora! ô mores! Vnde hæc nobis imposturarum monstra? Vt nihil pudet! Vt omnes modestiæ metæ sunt longe lateque migratæ! Et quandiu nos, oportebit, quæso, cum ingeniis conflictari eiusmodi? Caluini locus ita est, *Sit altera quoq; distinctio, Ex peccatis alia esse delicta, alia scelera vel flagitia. His posteriorib. corrigendis non tantū adhibenda est admonitio vel obiurgatio, sed seuerius remedium: quemadmodum demonstrat Paulus, qui Corinthium incestum non modo verbis castigat, sed excommunicatione punit, simulaq; de scelere factus est certior,* Intellexetin. Cotone? aut habes-ne quod obtendas maritariæ tuæ fraudi velum? Dixisse Caluinum scribebas aliorum peccatorū mercedem esse mortem æternam, aliorum minime: & inde tibi argumenti robur. Vbi, quæso, ea verba sunt? quis scripsit? quis legit? An tu elatus aulici fauoris aura, credidisti te iam in disputando regem esse, cui nemo ausit ἀντοφθαλμεῖν? At nos constantiores: quam vt nobis imponat; siue scholastica siue aulica impudentia. Caluinus certe tum temporis, neque de morte æterna neque adeo de vllo Dei iudicio: sed de censuris agebat Ecclesiasticis, siue vt est in capitis lemmate *de Ecclesiastica disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione.* A qua materia, quantum recedat peccatum veniale & mortale, si nescis, quid tu tandem scire potes? aut quo iure præ te fers, siue iudicem, siue compositorem controuersiarum in Ecclesia?

Secundam calumniam Vasques concinnauit. Caluino persuasum esse, nullum peccatum ex se mortale esse, sed omnia venialia. Immani quidem mendacio: sed quo prætextu? *Dixit hæc verba,* inquit, *peccatum quoduis, quia lege Dei damnatum est, mortale esse fatemur:* Aduersus Tridentinum Canonem *Quare docet omnia peccata esse mortalia propter legem Dei: & nullum ex se mortale esse, sed omnia venialia.*

V. Imperite. Nam nos quidem paulo plenius imbuti Caluini sententia, concludamus potius ex iis ipsis verbis, omnia esse mortalia. Quare n. illud potius? At quis tam alienus à Theologia, vt, si peccatum mortale sit propter legem Dei, concludat, ergo non per se? Atqui, ne peccatum quidem vllum est, nisi propter legem Dei: nisi mentiatur Apostolus, qui dixit, omne peccatum esse ἀνομίαν. Mentiatur August. c. 4. secundi de Consensu Euangelistarum, *Peccatum est legis transgressio.* Mentiatur Ambrosius de Paradiso cap. 8. *Non consisteret, peccatum, si interdictio non fuisset. Quid est n. peccatum, nisi præuaricatio legis diuinæ & cœlestium inobedientia peccatorum.* Est igitur intrinseca natura peccati, vt sit contra legem; id est, damnetur à lege. Si est ergo ab ea causa peccatum mortale: profecto est à natura peccati: &, si à natura sua peccatum est mortale: quid obstat, quominus dicamus ex se?

VI. Tertia calumnia solennior est, & ad plures pertinens. Panigarolla, *Caluinus audacter affirmat, nihil peccatum à peccato differre: æqualia esse omnia. Isthuc ipsum asseruit Lutherus: hocque inter illos conuenit, vt statuerent paria esse peccata omnia. Veruntamen Deus, qui semper superbissimis istis gigantibus confudit labium, nec in hoc etiam diutius eorum dissensiones latere permisit: nam continuo in contrarias opiniones abierunt. Et Lutherus dixit peccata omnia leuiora esse & venialia. At Caluinus contra asseruit (vide quantus sit inter Euangelicos consensus) peccata quælibet esse mortalia.* Et post, *Caluinus censet perpetuis non cruciatibus afficiendos, si peccato aliquo teneamur, quodcunque id sit, cum è vita migramus.* Hæc ille Pantomimus. At Vigor, *Caluinistis, qui se sibi persuadent esse prædestinatos, atque electos: omnia peccata, quantumuis grauia sunt venialia: adeo vt scortari, hominem occidere, furari aliaque id genus patrare: perire de sit illis, dummodo sese credunt esse in electorum numero. En quomodo Caluinus hæc docens, eo tendat, vt audaciam det ad malē agendum.* Hæc Vigor.

VII. Hydram habes calumniarum. Capita recole. Primum, constitui æqualia peccata. Alterum, Luthero constituenti omnia venialia Caluinū contradicere, constituentē omnia mortalia. Tertium, à Caluino suis omnia venialia constitui. Quartum, eum in finē constitui venialia, quo maior sit audācia ad peccandum. Quorum, si vel vnum habeat speciē veri, nihil est quod ab iratissimis aduersariis recusare possimus. Sed, ô, si pœna talionis esset? Verum haud ita viuitur, & quidem sub Papatu.

Primam sycophantiam vnde colligunt? Colligunt enim neque dum tam audaces, vt legisse dicant apud Lutherum, Caluinum, quēquamve nostrum. Occasionem indicauit Duræus pro Campiano contra Vuitakerum lib. 8. *In eo Caluinus peccata paria fecit, quod omnia mortalia, & æternis digna supplicijs cēsuerit:* & Gautierus tabula Chronologica seculi quarti in Iouinianistis: quorum sextum numerans articulum hunc de peccatorum æqualitate: *Cui,* inquit, *non parum conformis est doctrina Caluini, nolentis audire peccatā venialia: sed omnia definiens mortalia.*

IX. Sed Caluinus ipse & purgat calumniam & refutat argumentum. Institutionis lib. 3. c. 4. se&. 28. *Scio quam inique doctrinam hanc nostram calumnietur. Dicunt n. paradoxon esse Stoicorum de peccatorum æqualitate, Sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincentur. Quæro n. annon inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio maius agnoscant. Non igitur protinus sequitur paria esse peccata, quæ simul mortalia sunt.* En tibi, & calumniam, & iniquitatem. Ergo, inquā, Caluinus non agnouit peccata esse æqualia. Non ille; non ille is erat, qui quæ doceret, eadē soleret obiecta sibi dissimulare nedum negare: quod quidē si induxisset in animum, poterat non quiete tantum, sed etiam laute viuere. Sed nunquam tam frigide affectus fuit in veritatem. Nunquam ille aut calumniam, aut iniquitatē causatus est; quum accusari se audiuit, quod Sanctorum inuocationem tolleret: Purgatorium reiiceret, Imagines detestaretur, alia plurima in Papistis reprehenderet. Nimirum suam doctrinam non minus ingenue profitebatur, quam constanter tuebatur. Et experti sunt nimio plus quam vellent Papistæ, quanta eius essēt παῤῥησίαι. Quis non videt hinc necessario confici, hanc peccatorum æqualitatem nullam esse eius doctrinam? Nisi forte accusatori, & quidem hostilem in modum inimico, plus fidei deferri æqnum sit, quam reo constanter neganti.

X. Sed argumentis accusatoris deferri solet. Esto sane, & hi, si habent argumenta, ne sunto sane sycophantæ. Sed nulla habent: coniecturam vnicam duntaxat; eamque futilissimam quam ipsi, ipsi, inquam suo testimonio confutent plenissime. Omnia peccata mortalia sunt æqualia: At Caluino omnia peccata sunt mortalia: ergo Caluino omnia peccata sunt æqualia. En totum coniecturæ momentum. At Caluinus, nego, inquit, maiorem. Imo potius: at ipsi mei Sycophantæ, inquit Caluinus, negant maiorem. Satin' solide? Sane, si vere. Sed verissime. Nam Sonnius tract. 9. cap. 3. lemma præmisit, *Peccata mortalia, valde esse inæqualia.* Et in textu post multos è Scriptura locos, quibus & exempla exhibuit, & inæqualitatis rationem firmauit: *Nequaquam itaque paria sunt,* inquit, *omnia peccata mortalia: sed inæqualis malitiæ, demeriti & offensæ.*

XI. Ergo prima calumnia purgatu facilis Secunda autem tertiaque quid impudentius? Vigor omnia clamat venialia constitui: at reliqui vociferantur asseri mortalia. Quanta dissensio? Susannam absoluit Daniel; ob lon-

onge leniorem incogitantiam edentulorum impostorum. Impostores edentuli de re consentiebant: deprehensam fuisse in adulterio Susannam: tantum in loco variabant impostores edentuli: nec de loco etiam: nã & in horto, & sub arbore: tantum arboris nomen diuersum dabant. At hic nostri dentati impostores in ipso crimine tã diuersi abeunt, vt dentatus impostor alter affirmet: impostor dentatus alter neget. Certe, si Caluino peccata omnia mortalia: tu mentitus es in animã tuam, Vigor: qui dixisti eidem omnia esse. Venalia Et si venialia, tu mentitus es, Panigarolla, tu mentitus es, Gautiere: qui eidẽ omnia mortalia pronuntiatis. Sic impostorib edẽtulis Iudæis Papistæ impostores dentati, ita similes sunt, vt tamen nequiores. Et audet Panigarolla confusa gigantum labia obiicere? Sed est tamen consensus. Nã & dum Vigor dolet venialia constitui: & dum Panigarolla, dũ Gautierus ægre ferunt non constitui: indignantur omnes non constitui venalia. Etsi venalia, Caluinus concederet: tum neque ei Panigarolla, Gautierusue obijceret mortalia: nec; Vigor venialia. Tantus zelus est, tam Christianus.

XII. Hoc certius: cum vtraque pars seorsim mentiatur, ambas coniunctas verum dicere. Sed Panigarollam in eo mentiri, quum Lutherum Caluino dixit contradicere. Nam contra adeo verum ambos idem sentire: vt iisdem ferme vocib. suam quisque sententiã expresserit. Lutherus in resolutionib. super suis propositionib. concl. 2. *Peccatum veniale non natura sua, sed Dei misericordia solum esse tale. Omne peccatum esse omnino mortale ex natura sua, sola autem misericordia Dei veniale.* Sic Lutherus. Quid Caluinus? Describsit locos ipse Bellar. ex Institutionis lib. 2. c 8. §. 59. *Habeant filij Dei, omne peccatum mortale esse: quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quæ eius irã necessario prouocat: quia est legis præuaricatio, in qua edictum est sine exceptione Dei iudiciũ. Sanctorum delicta venialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequantur,* Libri 3. c 4. §. 28. *Cæterum fidelium peccata venialia esse, non quid non mortem mereãtur: sed quia Dei misericordia nulla est condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu: quia non imputantur quia veniadelentur.* Est-ne qui explicari sibi ista desideret? An non potius ita sunt diserta, perspicua, familiaria, vt vel infans ex iis intelligat peccata esse sua natura mortalia, & sola Dei misericordia venialia: quod constanter asseruit Lutherus? Vbi ergo dissensionis vestigium?

XIII. Nec quarta calumnia est à meliore mẽte. Itaq; non refuto. Satis n. quilibet percipit, eum qui omnia peccata decernat esse mortalia, non addere cuiquam peccandi audaciam. An ergo, qui omnia venialia per gratiam? Ergo illi Patres, quos dixi, sunt eius criminis rei: Athanasius, Ambrosius, August. Quid hos dico? Imo libidini fræna laxauit ipse Christus: qui τοςῶς καὶ διαφερ' δλω. Matthæi 12. *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominib.* Quid Paulus ad Rom. 8. *Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu.*

XIV. Sed Vigor nimirum Caluinum meritus est Papistico modulo. Nam, Papistis ob suam peccati venialis definitionem, merito Lutherus exprobrabat, *Grauis error est Theologorum, peccatum veniale penitus non curantium, & garrientium, quod veniale peccatum Deum non offendit. Nonne apparet hos Theologistas primum extinguere timorẽ Dei in hominib. deinde, puluillos & ceruicalia, sub manib. & capitib. eorum ponere, vt Ezechiel dicebat: ac orationes eorum remittre, e& spiritum extinguere?* In Resolutionibus super propositionibus suis, concl. 2.

CAP. IX.

An Scriptura doceat esse aliqua peccata venialia.

I. PApistis igitur probandum, esse peccata quædam sua natura venialia, Bellar. pollicetur, & quidem ex Scripturis, ex Ratione ex Treditione Ecclesiæ. Distinctionem ab eo sumimus: argumenta etiam ab aliis. Primo igitur, à Scriptura.

II. Primum argumentum ex 5. Matthæi, *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui dixerit Raca, reus erit concilio: qui dixerit fatue, reus erit gehẽnæ ignis,* Huius loci primo voces explicat: tum argumentum nectit. Voces primo, iracundiæ: deinde, correptionis. Iracundiæ primas voces, ait designare irã ita leuẽ vt in vocem nullam erumpat: Secundus, iram paulo grauiorem, nec peruenientem tamen ad apertum conuitium. Tertias, iram grauissimam, & exeuntem in manifestum conuitium. In corruptione, iudicium ad eum pertinere, qui id agat, vnde in iudicium vocari possit, vt causa eius discutiatur. Concilium, ad eum, cuius culpa certa sit: sed ambiguum quanta, & quam pœnam mereatur: ideo enim iudices inter se conuenire in Concilium vt definiant pœnæ mensuram. Reum gehennæ dici eum, cuius culpa, & mensura culpæ, ac per hoc etiam pœnæ grauitas certa sit. Et per gehennam significari mortem æternam apud inferos.

III. His ita positis argumentum conficitur. Manifestum conuitium, facit reum gehennæ ignis: ac per hoc est mortale peccatum. Iracundia sono vocis expressa, sed ad malum conuitij non pertingens, facit reum concilij: non est, non constat, an mereatur gehennam: sed aut ea pœna, aut minore digna sit. Inueniuntur ergo peccata quædam leuiora, quam vt gehennam ignis mereantur. Quorsum n. cogeretur concilium ad discernendum, num aliqua culpa igni punienda esset, si omnes culpæ gehennam ignis mererẽtur? Sunt igitur culpæ aliquæ, quæ diuino iudicio, sola pœna tẽporali mulctãdæ sunt. Rursus, iracundia, quæ nullo signo externo foras erupit, non facit reũ concilio, sed iudicio, hoc est, non constat, an mereatur pœnam aliquam, an nullam: ex quo sequitur, vt, sine dubio, si pœnam meretur, temporalem mereatur, non æternam: quum si leuior culpa, quam esset ea, de qua dubium esse poterat, temporale-ne supplicium, an æternum meretur.

IV. Respondeo, ex hoc loco certissimum haberi, peccata esse alia aliis grauiora: ideoque etiam pœnas alias aliis maiores. Itaque, hac de re nullam futuram quæstionem. Sed significari quædam esse sua natura venialia, & digna tantum temporalibus pœnis: hoc vero concedi non debet. Ratio quia Christus de pœnis temporalibus nullum sermonem habet, quæ in hac vita expendantur: sed de aliis quib. ex diuino iudicio animæ adiudicantur. Probatur Nam de tertio gradu dubitari non potest: neque enim gehennam ignis, vel ipsi Papistæ intelligunt pœnam temporalem. Restant ergo tantum gradus primus, & secundus. In his vero Iudicium, & Synhedrium, vel, κρι τήριον accipias, vel metaphoram. Non prius Alioquin significaretur his vocabulis humanum iudicium. Nam certe συνέδριον, proprie de diuino iudicio dici nequit: nisi ad Anthropomorphitas manifeste transitus fiat. Et notum ex historia Iudaica, hoc vocabulo a Græcis mutuato, Iudæos significasse Septuaginta seniores של בית דין הגדול, inquit Elias in Tischbi *Consistorij magni,* interprete Paulo Fagio, *quod erat Hierosolymis.* Non posse autem ita sumi, patet; quia si *Sanhedrin* (ita appellabant) cognouissent de iracundia hac in apertum conuicium nullum erumpente: Ergo, iudicium quod infra Synhedrium erat, cognouisset de ira in nullam vocem erumpente. At hoc fieri non potest: quia de internis hominum motib. nulli homines iudicare possunt. Si autem primus gradus ad iudicium diuinum refertur, multo magis secundus. Atque ita omnes hi tres gradus agunt de iudicio diuino, vt erat propositum. Salmero tract. 22. tomi 5. *Intellige verbum illud, reus erit iudicio, non solum temporariæ mortis: sed etiam damnationis, & interitus æterni, tũ diuino iudicio: quomodo Dominus dixit apud Ioannem, Et procedent qui bona fecerint, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerint, in resurrectionem iudicij.*

Iam ad vocum interpretationem quod attinet, de gradibus iræ non contendam. Sed in correptionis gradibus, fœde Bellarminus peccat. Nam ἔνοχον τῇ κρίσει interpretatur, qui id egit, quod non constat, vtrum nullam mereatur pœnam, an vero, non nullam. Quod est idem, ac si diceret, non constare vtrum peccatum sit, an non. Nam si sit peccatum, ergõ meretur pœnã. Et si non meretur pœnam, non est peccatum. Secundo, ἔνοχον τῷ συνεδρίῳ, intelligit eum, cuius culpa certa est; sed ambiguum quanta, aut qua pœna digna. Atqui hæc omnia inepta sunt: nam ἔνοχος non significat reũ, quatenus reus, is est duntaxat, qui accusatur: quem Græci potius τὸν φεύγοντα dicunt: sed omnino eum qui conuictus. Itaque, Syrus מחיב, quo vocabulo is significatur, qui debitor est: vt in oratione Dominica חובין dicuntur debita, quorum remissio postulatur. Et ita Matthæi 26. *Reus est mortis:* ἔνοχος θανάτου, de Christo, ij qui non dubitabant, sed asseuerabant meritum esse mortis supplicium, Sic Marc. 3. ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου κρίσεως de eo qui peccauit in Spiritum Sanctum. Nec vnquam aliter.

VI. Secundo, hæc ambiguus ferri possit fortasse in humano iudicio: sed in diuino, nullo pacto. Itaque falsum, reum iudicio eum esse, de quo incertum sit, pœnam, ne meruerit aliquam, an nullam. Et reum Concilio, eum de quo ambigatur, æternamne meruerit, an temporalem. Imo ea interpretatione nihil ineptius excogitari potuit. Itaque Theophylactus, ἔνοχον τῇς κρίσεως interpretatur, κολασθήσεται. Imo nonne diserte, *Audistis dictum fuisse à Veteribus, Non occides: quisquis autem occiderit, reus erit iudicio?* An vero sensus est, eum, qui violarit præceptum Dei occidendo, incertum esse, sit-ne puniendus, an non? Maldonatus, *Quid sit reum esse iudicij, interpretes nõ consentiunt: quidam idem esse putant, quod dignum esse, vt in iudicio eius exploretur causa, vt Augustinus & Gregorius. Alij melius, vt Euthymius & Poeta Iuuencus, reum esse pœnæ capitalis quæ contra homicidas in iudicio decernebatur. Hanc interpretationem, ideo priori præfero, quia capitalis homicidæ pœna non iudicum decernebatur arbitrio, sed constituta erat, quam iudices mutare non poterant. Et quia videtur Christus significare voluisse eum, qui in Euangelio sola occidit voluntate, non minori dignum esse pœna, quam qui reipsa occidebat in lege: leuissimamq; Euangelij pœnam, grauissimæ, id est, capitali pœnæ Legis æqualem esse.* In quam sententiam abit & Barradas, *In primo gradu is consistit, qui fratri irascitur, iramq; continet animo. Quæres, num iræ venialis, an mortiferæ gradus hic sit. Chrysostomus, venialis peccati esse arbitrari videtur. Verisimilius est de ira mortifera loqui Christum id quod probat supplicium.*

VII. Pergo ad argumentum: cuius tota vis est, vt gehẽna sit supplicium æternum. Concilium, suppliciũ, ambiguum æternum-ne, an tẽporarium: iudicium, ambiguum, aliquod-ne supplicium, an nullum. Quæ iam refutata sunt. Ast, inquit, si summus gradus est gehẽnæ meritũ: Ergo, in secundo gradu, si nõ est gehenna, erit supplicium tẽporale. Sed negatur hæc consequentia Nã æterna supplicia sunt inæqualia. Itaq; põt gehenna ignis hoc loco sumi pro gradu altiore reliquis. Zacharias Chrysopolitanus, *Exprimuntur pro modo peccati diuersæ mansiones in æterna dãnatione.* Et antiquiores Iræneus libri 2. c. 56. *Non solum qui occidit, reus erit occisionis ad damnationem: sed & qui irascitur sine causa fratri suo.* Augustinus de verbis Apostoli 18. *Duæ habitationes sunt, vna in igne æterno, alia in regno æterno. Puta quia in igne æterno aliter ille, aliter ille torquebuntur: tamen ibi omnes cruciabuntur: minus ille, plus ille. Quia tolerabilius erit Sodomæ in die Iudicij, quam alteri ciuitati: & quidam circumeunt mare & terram facere vnum proselytum: quem cum fecerint, faciunt eum filium gehennæ, duplo quam sint ipsi puta, quia alij duplo alij simplo: puta, quia alij plus, alij minus.* Isidorus Pelusiota, libri 4. Epistol. 204. *Non solum à cæde puros nos esse vult, verum etiam ab ira, neq; solum ab adulterio & scortatione: verum etiam à libidinoso & incontinente conspectu: neq; solum à periurio: verum etiam à iureiurando liberos: & iuxta cum amicis inimicos quoque iubet diligere. Sed & in aliis omnibus prolixiora amplioraq; fecit stadia. Et non obedientibus, ignem inextinguibilem comminatus est.* Quin & illud Tertulliani argumentum est non leue, de Oratione cap. 10. *Dominus amplians legem, iram in fratrem homicidio superponit: ne verbo quidem malo permittit expungi.* Recte. Nã attendit seriem: quia quum olim dictum esset homicidam reum esse iudicio: at nunc etiam iratũ. At hoc omnino falsum: si verus Bellarmini sensus. Nã lõge minus est crimen, de quo ambigitur, vtrũ pœnam meruerit non meruerit: quam id de quo certum, mereri pœnam: & quidẽ non temporalẽ duntaxat, sed etiam æternã. Itaq;, ita adhuc post ampliatam à Christo legẽ, longe esset infra homicidium, contra quam censuit Tertull. imo cõtra quam Christus dixerit. Maldonatus, *Dubitabit aliquis, quomodo per iudicium, & per Concilium, capitalem pœnam intelligat, cum manifestum sit tres pœnarum gradus velle distinguere. Respondeo, gradus quidem distinguere non genus. Nam vtrobique capitalem: sed in iudicio leuiorem, in concilio grauiorem Iudices pœnam constituebant.* Barradas, *In tertio gradu, quia peccatum creuit, peccato grauiori tribuitur grauior gehennæ pœna. Dices, ergo reliquis duob. non tribuitur hæc pœna: non igitur sunt mortifera. Respondetur, tres hos gradus supplicij, pœnã significare gehennalem, cuilibet lethifero crimini destinatam: sed quia iracundiæ genera disparia sunt, etiam disppariter significata supplicia.*

VII. Secundũ argumentum à Scriptura: si quædã peccata comparantur rebus natura leuissimis: alia reb. grauissimis: Ergo eorum quædam sunt venialia, quædam mortalia. Probatur antecedens Matthæi 23. *Duces cæci excolantes culicem, camelum autem glutientes.* Lucæ 8. *Quid vides festucam in oculo fratris*

fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras? Probatur consequentia: quia nulla est proportio inter culicem, festucamque ac camelum, & trabem.

IX. Respondeo: Negatur consequentia. Quia etiam in tormentis põt esse immanis differẽtia etiamsi omnia sint æterna. Itaque, hi loci euincunt quidem peccatorum inæqualitatem: sed hanc non euincunt, de qua quærimus.

X. Tertium argumentum. Lucæ 12. *Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouissimum minutũ reddas.* Hic per nouissimum minutum, Patres intelligunt peccata minuta, & leuissima: pro quib. in carcere Purgatorij satisfaciẽdum est: nisi in hac vita purgata, ac relaxata fuerint. Tertullianus de Anima, c. 58. Origenes in Lucam, hom. 35. Hieron. in 5. Matthæi. Ambrosius in 12. Lucæ. Euseb. siue potius Cæsarius Arelatensis, hom. 3. de Epiphania. At ea peccata pro quib. in Purgatorio satisfaciendum est, nõ sunt mortalia: nam qui cum mortali decedit, continuo stipendium peccati, mortem sempiternam, recipit. Sunt ergo venialia. Iam igitur, quum debitum vnius minuti minimum sit neque in vllo tribunali pro tam exiguo debito vllus damnari possit ad mortem: si tali debito peccata venialia recte comparantur, ea sequitur sua natura mortem æternam nulla ratione mereri.

XI. Respondeo. Primo, non bene per nouissimum minutum, siue quadrantem, intelligi peccata. Debuerunt n. potius, peccatorũ pœnæ intelligi. Recte Ambrosius, *Qui pecuniam soluunt, deb. tum reddunt: nec prius euacuatur fœnoris nomen, quam totius sortis ad minimum vsque, quocunque solutionis genere, quantitas vniuersa soluatur.* Iansenius, Concordiæ cap. 40. *Vbi iusto Iudici traditus fueris, non exi, quod vllam ab eo veniam speres: id quod iustum est iudicabit, nullam concedens debiti relaxationem: sed exigens, vt ad plenum persoluas debitum, quod fiet in inflictione æterni supplicij, & cruciatus æterni ignis, debiti his qui fraternam charitatem violarint:* Lucas Brugensis, Matthæi 5. *Sensus est: summo tempore agetur, non liberaberis à carcere, donec pœnas lueris extremas, tantas, quantas exiget extremus iustitiæ rigor, siue æternas pro offensa graui, siue temporarias pro leui.* Et consentit Caietanus. Quod si est, tum vero, antequam ex hoc loco quicquam certi concludatur, probandum erit, esse aliquod peccatum veniale. Itaque hoc argumentum mera est petitio principij. Quare, nihil necesse est hoc minutum intelligi pœnas peccatorum minutorum: sed quarumcũq; pœnarũ minutissimas particulas, vt sensus sit, nihil omnino remissũ iri. Ac proinde de mortalib. peccatis verissima sententia est. Nam, qui siue Veteres, siue recentiores, interpretati sunt de pœnis, vnde exiri potest: nulla necessitate fecerunt. Quanquam non verum omnes de Purgatorio intelligere. Sed hac de re plura, quum de ipso Purgatorio. Deinde, etiamsi minuta peccata intelligantur, tamen, ea non continuo sunt venialia: quia in mortalibus etiam sunt minuta: Denique, ne Papistæ quidem, pro solis venialib. Purgatorium extruxere, sed etiam pro mortalibus, quorum pœnæ non sint ante mortem persoluræ.

XII. Quartum, ex 1. ad Corinthios 3. *Si quis superædificat supra fundamentum hoc, aurũ argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusq; opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet: Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit: sic tamen quasi per ignẽ.* Hoc loco aurum, argentum, lapides pretiosi, significant opera perfecta, & laudabilia, quæ in iudicio Dei examinata, nihil nisi mercedem promerentur. At, lignum, fœnum, stipulæ, opera inutilia, & reprehensione digna: sed venialia, quæ detrimentũ quidem afferant, & purgatione indigeant, non tamen à salute excidere faciant: Testibus Ambrosio serm. 10. in Psalmum 118. Hieronymo libro 2. aduersus Iouinianum, Augustino libro 21. de Ciuitate Dei, c. 26. Gregorio libri 4. Dialog, c. 39. Nunquã autem Paulus peccata venialia comparasset cum ligno, fœno, stipula, nisi esset minuta, & leuissima: Peccata enim ex natura sua mortalia, ferro potius aut æri, vel plumbo, comparanda fuissent.

XIII. Respondeo: Nego per ligna, fœnum, stipulas, intelligi peccata venialia. Ratio: quia Paulus extrema comparauit, aurum, argentum, lapides pretiosos, & ligna, fœnum, stipulas. At venialia peccata, nõ possunt cum bonis operib. comparari, tanquam extrema: sed mortalia. Quia ergo verum est aurum, argentum lapides pretiosos, significare bona opera, & perfecta: falsum erit, ligna, fœnum, stipulas, significare venialia peccata: alias, magnus esset analogiæ defectus. Hoc potius certum, significari mortalia, & quæ sua natura ignis pœnam merentur.

XIV. Nec valent contra, quæ Bellar. profert primo, Ambrosius, & Hieronymus, & Augustinus, falso citantur: Nam Gregorij nullum momẽtum. Ambrosius quidem, & Hieronymus: quia illi opera illa inutilia, siue minuta, siue venialia, siue non merentia pœnam æternam, neq; nominant, neque indicant. Ambrosius, *Omnes oportet nos ante tribunal Christi assistere, vt recipiat vnusquisq; quod gessit, sine bonũ sit, siue malum. Vides quia & ipse Paulus assistet, vt ipse cõmemorat. Caue ligna, caue stipulam ad iudiciũ Dei tecũ adferas quæ ignis exurat. Caue, cum in vno, aut duobus habeas quod probetur, in pluribus operib. deferas, quod offendat. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: potest tamen & ipse per ignem saluari. Vnde colligitur quia idem homo, & saluatur ex parte, & condemnatur ex parte.* Hic vero vbi leuia, vbi inutilia, vbi venialia? Tantum plura. Ne inquit, in plurib. deferas, quod offendat. Itaque videtur sensisse eum qui plura habeat bona opera, quam mala, saluum futurũ quasi per ignem. Et fieri potest: dum illi Deus pauciora remittit. Nam de igne alia erit quæstio. Interea, venialium nulla apud Ambrosium nominatio.

XV. Multo minus apud Hieronymum, *Sicut in bonis operib. perfector est Deus: non est n. volentis, neq; currentis, sed miserentis, & adiuuantis Dei, vt peruenire valeamus ad calcẽ: sic in malis atq; peccatis, semina nostra sunt incentiua, & perfectio Diaboli. Quũ viderit nos super fundamentum Christi ædificare fænũ, ligna, stipulam, tunc supponit incendium. Ædificemus ergo aurum, argentum, lapides pretiosos, & tentare non audebit.* His rursus quæro minuta, leuia venialia: nec apparent. Ædificari à nobis fœnum, ligna, stipulam dicit, quum nostro ipsorum vitio declinamus ad malum: ac tum Diabolum incitare ad perficiendum, id est, tentare. Hoc vero quid ad distinctionem venialium, & mortalium? Videro, quum Iesuita docuerit.

XVI. Apud Augustinum rursus, neq; minuta neq; leuia neq; venialia lego. Prolixum est caput, itaq; non describo. Sed eius mens est: Ligna, fœnum, stipulas, ea esse, quæ amantur quidem, præter officium, sed non præ Christo

Quid obstat, quominus id in mortalib. etiam reperiatur? Nam amauit vitã Petrus plusquam debuit: & tamen, non plusquam Christum, fleuit n. & pœnitentiam egit: At, peccauit, tamen mortaliter. Rursus, venialia apud Augustinum, nulla esse sua natura, discere his verbis: *Sed per hunc ignem saluus erit, merito fundamenti.* Merito, inquit, fundamenti. Ergo non peccati ipsius natura. Ergo, sic vt nos sentimus condonari ea, quæ à seipsis mortalia sunt, merito Christi.

XVII. Superest ratio Mortalia, non fœno, ligno, stipulæ comparanda: sed ferro, æri, plumbo. Quamobrem vero, inquam? Neq; n. si Gregorius autumauit, continuo verum. Imo, inquam, debent mortalia iis comparari. Ratio prima, quã dixi, quia ferrum, æs plũbum, media sunt inter aurum, argentũ, gemmas, & ligna, fœnum, stipulas: siue pondus consideres, siue pretium, siue durationem. At absurdum est mortalia esse media inter bona, & venialia. Altera, quia opera operib. collata voluit, hac ratione, quatenus alia manent in igni, alia consumuntur: at ferrum, æs, plumbum, non cõsumuntur, sed manent: ligna autem, fœnum, stipula, consumuntur. Itaque, non potuere ea ratione mala opera vlla comparari ferro, æri, plumbo

XVIII. Quintum, Iacob 1. *Vnusquisq; tentatur, à cõcupiscentia sua abstractus & illectus. Concupiscentia vero quum conceperit, parit peccatum: peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem.* Hic inquit, distinguuntur ab Apostolo tres motus: vnus inuoluntarius, quo quis ad peccatum incitatur, sine vllo suo consensu, & hic non dicitur peccatum. Alter, imperfecte voluntarius, qui dicitur peccatum, & tamen à peccato distinguitur consummato, & mortem generante: vnde conficitur eum motum non esse peccatum consummatim, nec mortem generare: id est, non esse mortale. Tertius deniq; perfecte voluntarius: & hunc esse peccatum mortale declarat Apostolus dicens, *Peccatum, quum consummatum fuerit, generat mortem.*

XIX. Respondeo, multa peccari. Primo n. tres gradus esse, Concupiscentiam, Peccatum, & Mortem. Nam illud *Vnusquisq; tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus:* non gradus est: sed propositio quam explicandam suscepit Apostolus verbis subiectis. Itaque primus gradus, *Concupiscentia quũ conceperit.* Secundus est, *Parit peccatũ.* Tertius, *Peccatum consummatum, generat mortẽ.* Vbi peccatum consummatum, non est nouus gradus, sed est, vt fieri solet, in Rhetoricis gradationib. repetitio secundi. Nam peccatum consummatum, siue perfectum, est id ipsum, quod concupiscentia peperit. Facilis probatio. Nã, partus est quum effunditur fœtus ex vtero. At tum, fœtus habet propriam subsistentiam, estq; individuum per se. Quæcunque ea eum parum præcedunt, intelliguntur κυήσεως nomine. Itaque animalis generatio distinguitur in duos tantũ gradus, κύησιν & ἀποκύησιν. Quia igitur peccati naturã Iacob. hac festiua metaphora voluit explicare: inepte plures gradus quæruntur. Maxime cũ peccatũ post partum, non crescat per ætates quomodo animalia. Deinde, Concupiscentia non põt aliter intelligi, quam conceptus peccati. Est n. nulla concupiscentia, nisi alicuius rei concupitæ. Itaque, nõ concupiscentiam oportet nude imaginari, sed concupiscentiam peccati: quomodo conceptum, non in aere vagum: conceptum animantis. Quum primum autem peccatum est in animo, tum conceptum est: quia cõceptus significat ipsa rei ante non existentis initia.

XX. Atque hoc erat primũ peccatum. Alterum, quum tres alii finguntur gradus: Inuoluntarius, imperfecte voluntarius, perfecte voluntarius. Nã hi nusquam sunt in rerũ natura. Etenim ipsa concupiscẽtia, ἐπιθυμία ne fingi quidem põt absque voluntate. Quanquam hac de re fusius alias. Voluntatẽ autem distingui in perfectam & imperfectam: maxime post concupiscentiæ conceptum, omnino absurdum: & alienum à natura voluntatis. Voluntas enim omnino, aut vult, aut non vult nec potest habere sese medio modo: quia velle, & nolle, sunt contradictoria.

XXI. Tertium peccatum: quod primus ille motus negatur esse peccatum, quumtamen tribuatur cõcupiscentiæ. Quod est absurdissimum Namsi primus ille motus non est peccatum, ergo nullus concupiscentiæ motus, quatenus concupiscentiæ est: erit peccatum: ac proinde ipsa concupiscentia nunquam erit peccatum. Et tamen ipse docuit contra Bellar. c 14 libri 6. de Amissione gratiæ: vbi disputat concupiscentiam esse malam, contra Pelagianos. Et notum, Papistas negare concupiscentiam esse peccatum, tantum in baptizatis. At hic Iacob. vniuersaliter proponit. Nemo tentatur, inquit, à Deo: vnusquisq; à propria concupiscentia. Itaque, necessario concedendum illos primos motus numerandos inter peccata: Quanquam de baptizatis postea videbimus.

XXII. Quartum: Omnino peccatũ hic restrictiore quadam notione vsurpandum. Quare? Quia id nominis non cõcupiscentiæ tribuitur: sed ei quod cõcupiscentia ἀποκύει. At illam concupiscẽtiam, esse peccatum docebimus, Deo dante ex Scripturis, ipsique concedunt Papistæ, saltem in non baptizatis. Quod falsum; si non falsum vocem peccati, sic sumi, vt contineat, quicquid peccatum dici potest.

XXIII. Quintum peccatũ aduersus leges Logicas: Peccatum consummatum generat mortẽ: Ergo concupiscentia nõ generat mortẽ, siue: Ergo non omne peccatũ generat mortẽ. Nam Enunciationes vniuersales affirmantes nõ reciprocantur. Quare, nõ hinc tanquam ex leuissima coniectura, mors assignanda soli ei peccato, quod consummatũ dicitur: sed videndum, an nõ, & alibi producatur ad ipsam concupiscentiam. Quod quum aliter fit, intelligunt iam omnes, quantulum sit in hoc argumento momenti.

XXIV. Sextum argumentum, ex locis duob. in quib. de peccatis quibusdã longe mitius Scripturæ loquuntur, quam de iis loqui soleat, quæ sunt omnium consensu peccata lethalia. Matth. 12. *De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationes in die iudicij.* Aliud est, verbum otiosum nõ esse sine culpa, & ideo discutiendũ in die iudicii: aliud, ire in ignem æternũ: ligatis manib. & pedib. proiici in tenebras exteriores. Ad Ephesios 5. *Fornicatio, & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos: aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio. Hoc n. scitote: intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei.* Paulus sex peccatorum à superiori parte nominatorum, trib. tantum, in posteriori nempe fornicationi, immunditiæ, auaritiæ tribuit priuationem hæreditatis in regno Dei. Nimirum docere voluit, tria posteriora, turpia verba stultiloquia, scurrilitatem, debere quidẽ esse aliena ab ore sanctificato fidelium: non tamen ex genere suo talia esse, quæ excludant ab ea

hæreditate. XXV. Ad priorem locum. Aliud est, inquit, non esse sine culpa aliud ire in ignem æternum. Illud vero esse sine culpa, verba non sunt Euāgelistæ, qui dixit potius, rationē reddet. Atqui (vt verbis vtar aduersarij) aliud est rationem reddere, aliud in culpa esse. Quia omnis quidem, qui in culpa etiam rationem reddet. At non omnis qui rationem reddet, erit in culpa. Ad Romanos 14. *Vnusquisq; nostrum de seipso rationem reddet Deo.* Itaque rationis redditio communis erit, tum iustis, tum iniustis. Restituamus ergo verba Euangelica. Aliud erit ergo rationē reddere aliud ire in ignem æternū. Esto, inquam, sane aliud. Sed quæcunq alia sunt, non eodem modo sunt alia. Quædam n. vt contraria: quædam, vt subalternata. Quæ cum ita sint, videndum quo ordine ista nunc sint censenda. Contrariorū-ne? Ergo euerterent sese inuicē: vt neq; vllus rationem reddens, iret in ignem æternū: neq; vllus abiens in ignē æternum, rationē reddat. At hoc falsum: ne ipsis quidem spero Papistis contradicentib. Quid ergo? Nimirum hæc in eo sunt aliorum genere quæ subalternantur. Nec tamen quicunq; rationem reddit, it in ignem æternum: ideoq; reddere rationem, non subalternatur igni æterno. Necesse est igitur, vt ignis æternus subalternetur rationi redditæ. Quod si est, tum corruit vniuersum argumentum. Nam, si quidā eorum qui reddūt rationem, eunt in ignem æternum: Ergo, nulla consequentia est, si dicas: Homines reddent rationem de otiosis sermonib. ergo non ibunt in ignem æternum Nam alioquin absurde Bellarm. pro rationem reddere substituisse, esset in culpa. Quum æq; alia sint reddere rationem, & esse in culpa. Porro, Paulus 2. ad Corinth. 5. *Omnes nos comparere oportet coram Tribunali Christi, vt vnusquisque reportet quæ in corpore fecerit, congruenter ad id quod fecerit, vel bonum vel malum:* Et, vt scias illam comparentiam inferre redditionem rationum. Idem 14. ad Romanos, *Omnes sistemur apud Tribunal Christi: Scriptum est enim, Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Nempe ergo vnusquisq; nostrum de se ipso rationem reddet.*

XXVI. Argumenti a. ἀνακολουθίαν percipiat, si pōt, Bellar. vel ex altero loco ad Ephesios. Negat Paulus fornicatores, immundos, auaros, habituros hæreditatem in regno Christi. Quis neget id mollius: quam ire in ignē æternum? Non saltem Bellarm. qui tam sollicite distinguit pœnam damni, & pœnam sensus. Quid ergo, si quis dicat mollius Paulum esse loquutum de fornicatione, quam de peccatis mortalib. Christum, quum dixit, Ite in ignem æternum? Patiatur-ne concludi, non esse fornicationem peccatum mortale: Non credo. Est n. fornicatio, non præter legem: sed contra legem. Itaque, aut recantanda definitio mortalis, quam vidimus superiori capite: aut fatendum fornicationem esse in mortalib. Cur ergo Paulus tam molliter: Non habet hæreditatem in regno Dei? Nimirum, vt obseruemus εὐφημισμὸν, quum etiam durissima, solent non re sed verbis tantum molliri. Quod & nos de Christo respondemus.

XXVII. Ad alterum locum; vix dictu facile, cur in secundo membro omissa tria peccata. Sed causam non esse quam commentus est Bellarmin. ostendo, primo, quia illa verba: *non habebit hæreditatem in regno Dei:* significant pœnā damni. At credo, non negent Papistæ, peccata illa saltem mereri pœnam damni, quæ leuior est, pœna sensus: & hanc tamen concedunt deberi venialib. imo reddi: Nam in Purgatorio (quod illi assignarunt Venialib.) vtrumq; coniungunt, imo & peccato originali, cum tribuunt mitissimā pœnam, tū vero inde concludunt pœnam sensus. Si ergo ea tria peccata merentur pœnam significatam iis Pauli vocib. quis credat ideo non repetita, vt doceret, non mereri? Secundo ex subiectis, *Propter hæc n. venit ira Dei in homines contumaces.* Propter hæc inquit Oecumenius, διὰ τὴν πορνείαν, καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ τὰ λοιπά, *propter scortationem, & impuritatem, & reliqua.* Itaque verisimilius fit, omissionem factam studio breuitatis: vt sæpe fit.

XXVIII. Cotonus refert ex 5, primæ Ioannis, *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico vt roget quis. Omnis iniquitas peccatū est: & est peccatum ad mortem.* Nec ille plura, tantum n. indicat suo more. Sed vis conclusionis in eo videtur esse: quod cum omne peccatum dicat esse ἀνομία, tamen subiungat, esse peccatum ad mortem nimirum aliquod: non autem omne: vt disert e: est peccatum non ad mortem.

XXIX. Respondeo confectā rem videri: si non rem ipsam, sed syllabas tātū consectemur: quod Sophistis est solenne, quib. non τὰ ὄντα, ἀλλὰ τὰ φαινόμενα, cordi sunt. Nos fatemur Ioannem diserte distinxisse peccata, vt alia sint ad mortem, alia non ad mortem. Sed negamus ei, vel per somnium, in mentem venisse papisticam distinctionem in Venialia & Mortalia. Probo enim peccata, quæ Ioanni dicuntur ad mortem, non esse ea simpliciter, quæ merentur mortem æternam. Ratio facilis, quia negat Ioannes, orandum pro eo qui peccat ad mortem: At docet Christus, docēt Apostoli, orandum pro iis qui peccant mortaliter, hoc est, peccata quæ merētur mortem æternam. Illud per se patet ex verbis Ioannis. Hoc autem probatur, Matthæi 5. *Orate pro persequentib. & calumniantib. vos,* Lucæ 23. *Pater dimitte eis.* Actor. 9. *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Mirum, iniquis dicat peccata esse venialia, persequutionem Christianorum, crucifixionem Christi lapidationem Stephani. Rursus, Ioannes dicit, si quis oret pro peccante, non ad mortem, futurum, vt ei peccanti detur vita. Non igitur id peccati genus est veniale. Nam hoc genere, negant Papistæ amitti vitam.

XXX. Sed Interpretes sunt diserti, qui peccatum intelligunt, cum impœnitentia. August. de Correptione & gratia, c. 12. *De quo peccato, quoniam non expressum est, possunt multa, & diuersa sentiri: ego autem dico, id esse peccatum, fidem quæ per dilectionem operatur, deserere vsque ad mortem.* De sermone Domini in monte: lib. 1. non procul à fine, *Peccatum fratris ad mortem puto esse, cum post agnitionem Dei per gratiam Domini nostri Iesu Christi, quisq; oppugnat fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam qua reconciliatus est Deo, inuidentiæ facibus agitatur.* Vbi, *addendum fuit,* inquit idem Retractationum 1. c. 19. *si in hac tam scelerata mentis peruersitate finierit hanc vitam: quoniam de quocunq; pessimo in hac vita constituto non est vtiq; desperandum: nec pro illo imprud. nter oratur, de quo non desperatur.* Hier. 14. Ieremiæ, *Stultū est orare pro eo qui peccauerit ad mortem: dicente Ioāne, est peccatū ad mortē,* & reliqua, *Ieiunia, & preces, & victimæ, & holocausta, tunc proficiunt, cum recedimus à vitiis, & flemus antiqua peccata. Sin autem, in scelerib. permanentes, putauerimus votis atq; sacrificiis redimere nos vehementer erramus.* Oecumenius in hunc Ioannis locū περὶ μὲν τῆς πρὸς θάνατον, μὴ ἐρωτάτω φησίν, ἤτοι αἰτείτω. οὐ γὰρ εἰσακουσθήσεται. ὅτι κακῶς αἰτεῖ. περὶ τοῦ μηδεμίαν λέγων ἐπιδεικνυμένου ἐπιστροφήν. πρὸς θάνατον γάρ αὕτη ἐστὶν ἁμαρτία μόνη, ἡ μὴ πρὸς μετάνοιαν ἀφορῶσα. ἣν καὶ Ἰούδας νοσήσας τῷ αἰωνίῳ ὑπέσχη θανάτῳ, *Pro peccato ad mortem, ne oret, inquit: non enim exaudietur, quia male petit: de eo loquens, quam nullam ostendit conuersionem. Hoc enim ad mortem solum est peccatum, quod ad resipiscentiam non respicit: quo & Iudas affectus, æternæ morti obiectus est.*

XXXI. Consentiunt recentiores, vt Lyranus, Guillaudus, Gagnæus Thomas etiam Caietanus, *Innuit,* inquit, *quod peccatum ad mortem, non est species peccati: sed aliunde habet, quod sit ad mortem. Habet a. ex parte peccantis, si tam affectus sit ad peccatum aliquod (puta fornicationem, vsuram, tyrannidem) vt velit in eo perseuerare, vsq; ad mortem. Ac si apertius dixisset, quod pro eo qui propositum habet perseuerandi in peccato, vsq; ad mortem, non dico vt roges.* Denique Salmero, etsi alio deflectat interpretando; tamen negat hunc locum appositum ad probandam distinctionem Venialis, & Mortalis. Lorinus, *Hoc inprimis certum duo peccatum, pro quo posse orari Ioannes scribit, non esse veniale duntaxat: imo non de illo Ioannem loqui.*

XXXII. Vasques disputat paulo aliter, non aduersum nos, sed aduersum suos quosdam definientes peccata mortalia, & venialia, non ex eorum natura, sed ex Dei voluntate. Sed argumenta nihilominus ita sunt, vt & nos feriant; qui etsi non distinguamus peccata in mortalia. & venialia, tanquam genere diuersa; tamen agnoscimus, natura sua sic esse mortalia, vt eadem tamen fiant venialia, ex Dei voluntate. Quare, huius etiam Sophistæ argumenta examinanda hic videntur.

XXXIII. Primū illi est: Quia ex Dei voluntate, non constat reuelatione aliqua hæc potius, quam illa peccata venialia esse, multaq; nobis relinquūtur arbitrio prudente diiudicanda: quomodo igitur dicere possumus ex natura rei omnia esse mortalia. Alioquin non haberemus principium aliquod iudicandi hoc potius, quam illud esse veniale.

XXXIV. Respondeo primo, falso poni relinqui nobis multa, prudente arbitrio diiudicanda. Itaq; valeat hoc sane, inter eiusdē opinionis cōiuratos: qui ex eo fundamento suam elicuerunt confessionis carnificinam. A nobis vero exsibilabitur. Cæterum concedimus, nulla reuelatione Deum manifestasse cuiquam alia peccata esse venialia, alia mortalia: si supponas distinctionem generis. Nam reuelauit potius omnia esse mortalia nulla venialia, Sed reuelauit tamē, omnia fieri venialia per suam misericordiā. Sic n. Paulus testatur se fuisse blasphemum, persecutorem, iniuriosum. Et tamen, sui misertum esse Deum, id est, condonasse sibi ea peccata. Atqui, ne Vasques quidem, quantus quantus Iesuita, neget blasphemiam, persecutionem iniuriam, ὕβριν suo genere esse mortalia. Habemus ergo certam reuelationem nostræ distinctionis.

XXXV. Secundū Vasquis argumentum: Cum nostri ad Deum sit amicitia & Iustitia, quæ per graue peccatum & offensam tollitur: cur etiā non erit leuis aliqua iniuria, quæ ex se non sufficiat tālem amicitiam dissoluere? Eo præsertim, quia, licet peccata omnia dicantur offensa Dei, non ex eo dicuntur esse contra ipsum, quia directe illi iniuriam irrogant: sed quia contra illius præceptum & voluntatem fiunt: multa autem ex fragilitate naturæ committuntur: cur igitur inter hæc non erit aliquod sua natura leue & veniale.

XXXVI. Respondeo, obiecta simili interrogatione. Cū nostra sit sanitas & valetudo corporis, quæ graui aliquo morbo tollitur: cur non erit leuis aliquis morb qui non sufficiat talem sanitatem tollere? Sic interroganti, quid respōderet Vasques? Nimirum nullū esse: quia morb. omnis, siue magnus, siue leuis, sanitate tollit. Similiter ille nunc à me accipito: omne peccatū per se & sua natura, tollere iustitiā, tollere amicitiā Dei id magnū sit, siue paruū siue maximū, siue minimum, siue ex fragilitate naturæ fiat, siue ex malitia: quoquomodo tandem fiat, dum peccata fient. Enimuero & nulla directe Deo iniuriam irrogant: non enim possunt, alioqui Deus non esset Deus: & omnia fiunt contra illius præceptum: & voluntatem. Nam, si lex est voluntas Dei: profecto, ἀνομία omnis, est contra voluntatem Dei: At omne peccatum est ἀνομία: ergo omne etiam contra voluntatem Dei:

XXXVII. Tertium Vasquis argumentum: Voluntas Dei, est ipsius essentia; quæ non dicitur magis aut minus diligere res: neque vnam odio habere & aliam diligere, ex eo quod ipsa in se diuerso modo se habeat: sed ex diuersitate rerum, quas respicit. Quare, si res in se est magni momenti, non poterit non eam Deus, vel magno odio prosequi, vel magno amore diligere: Ergo aliqua peccata sunt ex se mortalia, aliqua ex se venialia. Ratio consequentiæ: Quia si ex parte eorum non esset differentia, omnia æqualiter, vel placerent, vel displicerent.

XXXVIII. Respondeo, concedi antecedens, negari consequentiam. Nam inter ipsa peccata, quæ mortalia Papistæ agnoscunt, alia sunt aliis maiora: ideoque alia aliis minus exosa ex vi huius antecedentis, nulla tamen venialia. Quare, potest quidem elici, non omnia peccata esse æque Deo exosa: sed esse quædam venialia, non potest confici, nisi quis forte ipsa rursus mortalia contendat distinguenda in mortalia, & venialia: Noua acuminis laude Breuiter, concedimus peccata esse alia aliis minus exosa: sed negamus vlla esse non exosa. Quod si exosa sint ergo opposita Dei amori: priuare igitur Dei amore alioquin non essent exosa. Si priuant Dei amore: ergo ex Papistica definitione omnia sunt mortalia.

CAP. X.

An rationes euincant esse peccata quædam venialia.

I. HActenus Scripturæ: Nunc rationes. Prima est à peccatis iustorum. Omnibus quidem in ore. Sed Bellarm. ea non vtitur ad probandum esse quædam peccata venialia. Quod viderit, puto, in ea nimium leue esse momentū: sed alio deriuat: nēpe, ad impugnandum axioma, quod VViclefo tribuit, & Caluino; quasi assererent omnia peccata prædestinatorū esse venialia: reproborum autē mortalia Et quidem ita, ac si venialia, mortaliaque sic definirent quomodo Papistæ: Itaque triumphare se putat, cum docet Adamum, Dauidē, Petrum prædestinator ad vitam æternam incidisse: horrenda peccata, quæ prolixe recitantur in Scriptura. Sed ille nihil nisi calūniatur Caluino: nihil nisi illudit suis stupidis sectatorib. Nam ea nulla vnquam fuit Caluini sententia: vt probauimus cap. 7. Itaque quod attinet ad hanc

ratio

rationem, certum est, Bellarminum omnino missum facere, quia non disputet ad Thesim.

II. Ad alios venio, qui, quum docuerunt iustos peccare, plaudunt sibi tanquam victoribus. Prouerb. 24. *Septies in die cadet iustus, & resurget.* Primæ Ioan. 1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* Matthæi 6. *Dimitte nobis debita nostra.* Ergo iusti peccant. Rursus Dauid Psalm. 32 *Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Quæro igitur, inquit Panigarolla, an iniquitas illa mortalis esset, & ex earum numero, quæ manere non possunt cum gratia: an vero earum, quæ in homine iusto reperiuntur? Et ecce Dauid ipse respõdet *Pro hac orabit ad te omnis sanctus.* Cum ergo iustus mortali peccato careat, & *pro hac oret*, necessario sequitur, vt hæc venialis sit. Ad Hebræos 5. *Omnis Pontifex, sicut pro populo, & ita pro se debet offerre pro peccatis.* Vnde Hieronymus colligit, *Numquam pro alijs iuberetur offerre, nisi iustus esset, neque pro seipso, si peccatis careret.* Ergo fieri potuit, vt, quo tempore Pontifex iustus erat, peccatis etiam non careret.

III. Hæc illi, & fortasse alia. Ex quibus ita mihi videtur argumentatio procedere, si legitime concludatur: Omne peccatum mortale excludit gratiam. At quædam peccata non excludunt gratiam. Ergo qnædam peccata non sunt mortalia. Maior ponitur pro confessa. Minor probatur. Nulla peccata excludentia gratiam, sunt in iustis, siue sanctis. At quædam peccata sunt in iustis Ergo quædam peccata non excludunt gratiam. Vel aliter si placet Nulla peccata iustorum excludunt gratiam. At quædam peccata sunt iustorum. Ergo quædam peccata non excludunt gratiam.

IV. Respondeo, excludi gratiam, vel actu, vel potentia. Excludi actu, quum quis peccans reipsa priuatur gratia Dei, qua iam fruebatur adoptatus in Filium Dei, in Christo. Atq; ita negatur maior: quæ supponebatur certissima. Nam dona Dei sunt ἀμεταμέλητα, 11. ad Rom. Itaq;, prædestinatus ad salutem, reipsa non desinit esse Filius Dei, etiam si peccet: sic Dauid, sic Petrus, sic alij. Nam, *quũ adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est.* Et, *quum inimici essemus, reconciliati sumus Deo,* ad Rom. 5. & Ioa. 3. *Ita Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit.* Ad Ephes. 2. *Deus qui dives est misericordia, propter multam charitatem suã qua dilexit nos, etiãcum per offensas mortui essemus, viuificauit nos per Christũ.* Ita electi etiam quum sunt peccatores, amantur à Deo, id est, sunt in gratia Dei. Ita, ἐν τῇ ψυχῇ ἐστιν ἁμαρτία, ὁμοίως καὶ ἐν χάριτι Θεοῦ ἐστιν μηδὲν, ἀδικεμένη, *in anima est peccatum, & simul inest gratia nulla affecta iniuria.* ait Macar. homil 16.

V. Iam, excludi gratiam potentia, sonat, peccata mortalia mereri, vt is qui peccat, excludatur à gratia Dei. Et ita conceditur maior, indeq; asseritur omnia peccata esse mortalia, quia omnia merentur hanc gratiæ exclusionem. Nec tamen sequitur actualis exclusio: quia à posse ad esse, non valet consequentia. Sed minor negatur. Nec valet confirmatio, quia negatur maior, quæ est ipsa Thesis, de qua nunc disputatur.

VI. Secunda ratio apud Bellarminum: Si omnia peccata sunt natura sua mortalia, & tantum venialia, quia non imputantur: Ergo omnia infidelib. imputarentur, & mortalia essent. At falsum posterius: Ergo & prius. Probatur assumptum. Si eadem peccata fidelibus sunt venialia, infidelib. mortalia: Ergo in eodem genere peccati, grauius peccaret infidelis, quam fidelis. At posterius absurdum: Ergo & prius. Probatur assumptũ. Quia in eodẽ genere peccati, grauius Deum offendit fidelis, quam infidelis. Quia fidelis magis tenetur perfectioni vitæ studere, quum maiori sit præditus lumine, & plura beneficia acceperit, pluraq; contra peccatum remedia. Tum, qui cognouit voluntatẽ Domini, nec facit, plurib. vapulabit: Et, cui multũ datum est, multum quæretur ab eo, Luc. 12. Tum, deteriora meretur supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, ad Heb. 10. Ergo, fideliũ peccata sunt grauiora. Contra vero infidelium leuiora. Prioris ad Tim. 1. Misericordiam consequutus sum quia ignorans feci in incredulitate. Deniq;, quis capiat verbum ociosum infideli peccatum esse mortale, fideli a. veniale, quũ iste disertis verbis audierit: *De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicy.* Ille autem nihil eiusmodi nouerit.

VII. Respondeo negari prioris syllogismi assumptum. Quia propositio est certa, & eius antecedens verum. Nam infidelib. imputari peccata mortalia quis ignorat? Et tamen eadem electis non imputantur: hoc est, eorundem veniam assequuntur, ob quæ mali damnantur. Vin' probari? Ad Ephesi. 5. *Scortatio, & omnis impuritas, aut auaritia, ne nominator quidem inter vos. Nã hoc nostis, nullum scortatorem, aut impurum, aut auarũ, qui est idololatra, habere hæreditatẽ in regno Christi & Dei. Propter hæc enim venit ira Dei in omnes contumaces.* Ergo contumacib. nullis condonatur scortatio. Et tamen Dauidi condonata est, Mitto plurima. Illustrissimum exemplum est in morte Christi. Quam impuratam fuisse Iudæ, Pilato plurimisq; Iudæis, certo certius: & tamen Act. 2. Petrus ijdem, à quibus dicit Christum manib. sceleratis cruci affixum, & interemptum, *Resipiscite*, inquit, *& baptizetur vnusquisq; vestrum in remissionem peccatorum.* Et baptizati sunt multi. Ergo ijs vnum idemq; peccatum remissum, quod alijs imputatum.

VIII. In confirmatione, negatur consequentia Non n. veniam peccata consequuntur, quia leuiora sunt: sed tantum, quia sic Deo videtur. Non n. venialia vlla sunt in se, aut sua natura, quod sæpe dictum: sed ex gratia Dei. Itaque condonauit Deus Dauidi adulterium cum Bethsabea: non condonauit Antonio cum Cleopatra. Condonauit Loto incestum non condonauit Herodi. Condonauit Salomoni idololatriam: non condonauit Ieroboamo. Infinita sunt huiusmodi. Viden' vt eadem peccatorum genera diuersos exitus sortiantur: & alijs sint venialia, alijs mortalia? Conceduntur ergo, quæcunq; proferuntur ad Assumpti probationem. Concedimus, inquã in eodem genere posse plus peccare fidelem, vt pote doctum, quam infidelem, vt ignarum voluntatis diuinæ: concedimus reliqua. Sed id negamus, quod ille ne verbo quidem confirmare conatus est, ex condonato peccato bene concludi peccatum esse leuius.

IX. Tertia ratio: Si proprie loqui volumus, non ideo peccatum aliquod est veniale, quia Deus illud ad reatum mortis æternæ nõ imputat. Sed ideo Deus ad reatum mortis æternæ non imputat, quia veniale est. Veniale siquidem dicitur, quod est venia dignum, siue in quo aliquid est, cur mitius puniri debeat. Quid illud est? An fides? Rursus quærit, qui fiat, vt peccatum aliud cum fide consistat, aliud minime. Et respondet Bellarminus, ex Melanchthone, & Lutheranis, quia sit inuoluntarium. Atq; id asserit nihil esse aliud, quam discrimen venialium & mortalium, ad ipsam peccatorum naturam referre.

X. Respondeo, multipliciter peccari. Veniale appellant, quod est venia dignum, siue, in quo aliquid est, cur mitius puniri debeat. At hęc duo ineptissime copulantur. Nam inter ipsa peccata mortalia, ne Papistæ quidem negent alia alijs mitius puniri. Itaq; inter mortalia, numeranda essent quædam venialia, quod absurdum est. Tum autem Venia contraria est punitioni. Itaque, tam absurde veniale definitur ex minori punitione, quam si candidum ex minori nigredine, aut lux, ex minori caligine. Hoc ergo secũdum membrum mittamus, solo priori retento, vt sit peccatum Veniale apud Papistas, quod est venia dignum. Ve. saltem secundo correcto, dicamus, siue in quo aliquid est, cur puniri non debeat.

XI. Tum ergo secundum peccatum erit petitio principij. Catholici enim vllum negant esse peccatum eiusmodi: vllum, inquam, quod sit venia dignum, quod in se habeat aliquid, cur puniri non debeat. Nam alioquin fatemur, esse nonnulla, quæ habent aliquid cur mitius puniri debeat non enim vt protestati sumus, omnia peccata æquamus, sed punienda tamen omnia, & quidem æterna pœna, iudicamus. Itaq; illud etiam consimile peccatum est: Non esse venialia, quia condonantur à Deo: sed condonari quia sunt venialia Hoc enim æque horrent Catholici. Itaque non sumi debuit à Bellarmino: sed disputari. At hoc nimirum difficilius erat. Credo, illud tamen ineptius.

XII. Tertium peccatum, quum posuerit oportere aliquid esse in peccato vnde veniale dicatur, & hoc ipsum quid sit quæsierit, respondet, quia cum fide, ex Lutheranorum sententia. At qui hoc ridiculum. Nam hoc non est aliquid proponere, quod sit in peccato: sed tantam, quod sit in fideli, vna cũ peccato. Adeo inconsiderate Bellarminus scribit.

XIII. Quartum peccatum. Quod quum quæreret, qui fiat, vt aliud peccatum cum fide consistat, aliud minime, respondentem Melanchtonem inducat, voluntarium, & inuoluntarium. Atqui hæc calumnia est. Non enim id Melanchthon docet. Docet potius, quia fides sit in fideli, ideo peccatum esse inuoluntarium. Non autem, quia peccatum sit inuoluntarium, ideo fidem esse in fideli. Atq; adeo totam doctrinam magni illius viri, mirum in modum peruertit. Melanchthon enim, venialis peccati ratione in persona accepta totam constituit: non autem in fide. Verba disserta in locis communibus, capite de discrimine Mortalis, & Venialis. *Quia persona accepta est, accensa agnitione Christi, & fide in corde, & donata Spiritu Sancto: & aliquo modo infirmitatem agnoscit & deplorat: & expauescit agnitione iræ Dei aduersus peccatum, & petit condonationem, & repugnat primis incendijs, fiunt huic personæ hæc mala, venialia peccata, id est, condonata, ita vt non excutiant Spiritum sanctum, & fidem, ac maneat persona in gratia. Hæc clare docet Paulus ad Romanos 8. Nulla nunc condemnatio est his qui in Christo Iesu ambulant, id est, etsi sunt in eis peccata, infirmitas illa quam dixi, & vitiosi affectus, tamen persona accepta est, & damnatio remota est, sicut & supra inquit, non est is sub lege, sed sub gratia.* De inuoluntario autem statim, verum nihil, nisi soluens obiectionem eorum, qui motus illos, de quibus loquebatur, negabant esse voluntarios, & proinde pœnam mereri. Sed in eo ille non constituit rationem Venialis peccati. Negat quidem postea, propositum peccandi consistere cum fide. Sed hic propositum appellat, certam destinatamq; voluntatem eius qui, sciens esse peccatum, ad idipsum tamen agit se. Et hoc non consistere cum fide, non quod fidem expellat: sed quod in eo, qui fidem habet, non possit hoc propositum inueniri. Atq; hæc eadem doctrina quæ Caluini. Sed non placet in ea diutius immorari.

XIV. Quarta ratio: Omne peccatum, quod meretur supplicium sempiternum, auertit hominem à Deo. At peccatum veniale ex natura sua, non auertit hominem à Deo. Ergo peccatum Veniale, non meretur supplicium æternum. Probatur maior, quia pœna æterna non debetur peccato, nisi ratione auersionis à bono æterno, quod est Deus. Probatur minor: Quicquid auertit hominem à Deo, repugnat caritati. At peccatum veniale non repugnat caritati. Ergo peccatum veniale non auertit à Deo.

XV. Respondeo: Illud aduertere hominem à Deo sonat dupliciter, vel actualiter, vel meritorie. Actualiter, vt quis reapse separatus sit à Deo Aut tum prioris Syllogismi negatur maior: quia quosdam amat Deus, etiam quum peccant: non quia peccant tamen, sed etiam quum peccant, vt bonus ille pater filium amabat, etiam tum quum erat prodigus, quanquam non quia esset prodigus. Verum est illud quidem, quod adfertur ad maioris confirmationem, æternam deberi pœnam peccato auertenti à bono æterno. Sed hoc nihil ad rem, quia peccatum supponitur auertens: quod tamen nunc negatur: Sin meritorie sonet, id est, vt mereatur ita peccans prorsus auerti à Dei amore, negatur minor. Nam id omnino omne peccatum meretur, etsi omne omnino peccatum non efficit, nimirum, quia etiam sic peccantium Deus non raro misereatur. Itaque meritus est quidem Petrus, cum Christum negauit, vt eum nunquam Christus amaret, at amauit tamẽ itaq; eo ipso peccato Petrus non fuit auersus à Dei amore.

XVI. In confirmatione minoris, iterum minorem nego. Nam charitas vel Dei est in nos: vel nostra in Deum. Vtroque autem modo peccatum omne repugnat caritati. Caritati quidem Dei in nos, quia, vt dixi, mereretur odium Dei, adeo, vt qui peccant, quomodocunque peccent tandem: mereantur iram Dei. Caritati etiam nostræ in Deum, quia eo ipso quod transgredimur eius mandata, minus amamus quam debemus. Debemus autem toto corde, tota anima, totis viribus, quæ cum peccato consistere nequeũt. Nam & ideo Angeli, animæque beatæ non peccant.

XVII. Quinta ratio: Si natura sua quæuis offensa dissolueret amicitiam Dei, eadem ratione dissolueret quamuis aliam amicitiam. At hoc absurdum. Ergo & illud. Probatur consequentia. Quia quod ex natura rei conuenit, semper & vbique conuenit. Probatur assumptum. Quia multum distat offensio grauis, & capitalis, à leui & veniali inter homines. Itaque qui amicum leuiter offendit, non tamen dissoluit amicitiam.

XVIII. Respondeo. Antecedens alienum esse à quæstione: Non n. quæritur, vtrum omne peccatum dissoluat amicitiam Dei cum hominibus: sed vtrum mereatur eam dissolui. Illud nos constanter negamus, qui affirmamus fidelibus omnia peccata, quamuis natura sua mortalia, tamẽ per

gratiam esse venialia. Hoc vero illud est, de quo agendum. Ponamus ergo sic argumentatum Bellarminianum: Si natura sua quæuis offensa meretur dissolui amicitiam Dei: eadem ratione dissolueret quamuis aliam amicitiam. Hic verò primo negatur consequentia. Non est enim æquum, hominum in homines officia, æquari officijs hominum in Deum. Itaque neq; peccata. Ac proinde nullum est peccatum cuiusquam in nos non veniale: hoc est, quod nos non teneamur dimittere. At hominum in Deum nullum veniale, si audiantur Catholici: multa certe mortalia, ipsis fatētib. Papistis.

XIX. Secundo, si non dissoluitur amicitia, propter leues offensas, at id tamen non est ex earum offensarum natura: sed èx alijs rationibus, quæ præponderant. Aliquando officijs præteritis: quæ non est æquum in obliuionem venire. Aliquando ipsa ejus qui offenditur bonitate, atq; hæc causa potior: adeo ipsa docet expetientia à varijs personis eadem peccata leuiora iudicari, aut grauiora. Sic Socrates vxoris peccata omnia tolerabat, etiam grauissima. At Cæsar, ne suspicionem quidem: & ostenso calceo, rationem repudij reddidit. Sic pater in filijs sæpe dissimulat, quæ Dominus in seruis cruce vindicaret. Vt constet omnibus, non natura peccatorum fieri, vt ne dissoluantur amicitiæ: sed eorum ingenio aduersum quos peccatur. Et sane, si hoc aliter esset, quid opus moneri Christianos, vt inter se peccata condonent? Imo hic verus Scripturæ sensus: *Caritas operit multitudinē peccatorum.* Ergo in argumento non tantum consequentia aliena: sed etiam assumptum non sincerum.

XX. Sexta ratio: Omne peccatum mortale, puniendum morte æterna, At nullum veniale puniendum morte æterna. Ergo nullum veniale, mortale. Probatur minor. Nullum peccatum imperfectum, puniendum morte æterna. At veniale est imperfectum Ergo nullum veniale puniendum morte æterna. Probatur maior, quia mors æterna est pœna perfecta, non debetur a. pœna perfecta, peccato imperfecto. Probatur minor: Omne peccatū perfectum, est perfectè voluntarium, aut perfectè contra legem perfectam. At nullum veniale peccatum, est aut perfectè voluntarium, aut perfectè contra legem perfectam. Ergo nullum veniale est perfectè peccatum. Probatur minor. Quia peccatum veniale triplex est, aut ex genere suo, vt verbum otiosum: aut ex imperfectione operis, id est, vel ex subreptione, vt desiderium illicitæ rei non plene deliberatum: vel ex paruitate materiæ, vt furtum vnius oboli. Si ex genere: potest quidem esse perfectè voluntarium, & perfectè contra legem aliquam. Sed non contra perfectam legem, id est, quæ sit perfectè lex & ex rigore, vt si lex fiat ne quis verbum otiosum loquatur, id præceptum non poterit esse perfectè, & in rigore, atq; antonomastice lex. Si ex subreptione, id vero non est perfectè voluntarium. Si ex paruitate materiæ: est quidem perfectè voluntarium, at non perfectè contra legem. Quia lex non prohibet furtum vnius oboli in specie, sed furtum in genere. Præterea, quia finis præcepti est caritas, qui prohibet furtū prohibet læsionem & iniuriam proximi: & furtum, quidem rei notabilis, quo simpliciter proximus læditur, prohibet simpliciter: furtum autem rei minimæ, quo proximus non læditur, nisi secundum quid, non prohibet nisi secundum quid.

XXI. Deus bone, tantum-ne artis? tantum industriæ in eleuandis legib. diuinis? Tantum sophistices in peccatoribus malacissandis: En tibi, homines approbos, & quibus tuto committas peccantium conscientias. Sed ad rem. Primi Syllogismi negatur minor. Item secundi, & tertij. Ita huc deuētum, vt inquirendum sit vtrum aliquod peccatum sit non perfectè voluntarium, non perfectè contra legem, aut non contra legem perfectam. Tria igitur enumerat peccatorum genera, quæ negat esse, prima quidem contra legem perfectam: secunda, plene voluntaria: tertia perfectè contra legem. Hæc igitur videamus. Prima sunt, quæ ex genere suo venialia, vt verbum otiosum Ergo legem, quæ vetat verbum otiosum, negat esse perfectam legem, id est, vere rationem legis habere. Sed hoc falsum. Nam ea vere lex est quæ vere obligat conscientiam ad sui præstationem. At hæc lex vere obligat. Argumenta duo, primum, quia lata ab eo penes quem est maiestas, ac proinde ius leges condendi: nimirum a Deo: vt constat Matth. 12. Alterum, quia sancita comminatione pœnæ. Est enim comminatio pœnæ in ijs verbis, quibus significatur reddenda ratio apud tribunal Dei. Hæc certa sunt: itaq; maluit Bellarminus suo sibi iure sumere, eam legem non esse, quam probare.

XXII. Quod a. quæ ex subreptione fiunt, negat esse voluntaria perfectè, rursus etiam probandum fuerat, potius quam sumendum. Nam subreptionem existimamus opponi non voluntati, sed τῇ προαιρέσει id est, *electioni*: cum, omnibus cognitis pensitatisq; circunstantijs, vnum eligitur denique. Nam sæpe accidit, vt motu subitario & inconsiderato, voluntas ipsa ad aliquid feratur: vt voluntate Petrus negauit: sed subitanea, & peccauit tamē etiam mortaliter. Quid? quod etiam peccatum originale est voluntarium, & quidem plene voluntarium? Voluntatem enim occupat. Itaq; & hæc quoq;, quæ per subreptionem fiunt, voluntaria sunt, ideoq; & peccata, vere, inquam, peccata.

XXIII. Superest materiæ paruitas. Audiamus ergo Theologum. Furtum oboli non est perfectè contra legem. Attendamus magnum mysterium. Prima ratio: Quia lex non prohibet differre furtum oboli. Quid ergo? Tun' vis, nihil esse peccatum nisi totidem syllabis vetitum? Non erit ergo peccatum, furtum centies sestertium. Non enim centies sestertium magis verbatim in lege, quam obolus. Et quia, exempli causa, si furtum nominasse Bellarminus protestatur, vt de cæteris idem fiat iudicium: quis non videt infinita huiusmodi, è peccatorum numero tollenda? Sed omnes vident potius Iesuitam insanire. Enimuero in exterminio Hierichuntis, non erat edictū, ne quis chlamidem subduceret, sed vniuersim tantum, ne quis quicquam attingeret. Et erat hæc pars prædæ, quantula? Et tamen mortaliter Achan peccat: Iosue 7 Non erat edictum, vt ne quis mel comederet. Et Ionatani tamen imputatur à Deo peccatum, qui se non ingurgitauerat: sed tantum mellis degustarat, quantum summa virga deducere potuerat. Nimirum exactiora erant hæc iudicia, iudicijs Iesuitarum.

XXIIII. Altera ratio: Qui prohibet furtum, prohibet læsionem, & iniuriam proximi. Imo, inquam, non hoc tantum. Alias, quæ ratio esset prohibendæ concupiscentiæ? Nam certe concupiscentia proximum non lædit. Quid ergo? Nempe iustitiæ ipsius rationem habuit: & iniustum esse voluit aliena vsurpare: eadem autoritate, qua voluit aliena quædam esse, non omnia communia. Deinde, quid tum? An non lædit proximum, vnius oboli harpagatio? Lædit, ait vir bonus noster: sed secundum quid. Hoc vero rursus quid est? At tu, qui mihi ante negabas fieri contra legem furtum oboli, quia non legeretur in lege furtum oboli: doce nunc sensum legis esse, vt nemo ἀπλῶς proximum lædat: cum tamen illud ἀπλῶς in lege non legam. Doce, inquam, non peccare eum, qui proximum lædit, nisi lædat ἀπλῶς. Aut cur furtum oboli, hoc ipso minus oporteat esse mortale, furto centies sestertium? Nam & illud proximum lædit κατὰ τι nimirū ablata, non vita, nō gloria, sed pecunia. Et si quicquam vis vlterius, fac centies sestertium perisse regi. Non ille certe omnem thesaurum suum perdiderit: erit igitur peccatum κατὰ τι. An igitur non mortale? Et non φλυαρεῖ Bellarminus?

XXV. At peccatum secundum quid, debet secundum quid puniri. Imo, inquam, falsum: debet enim absolute puniri. Nam illud monstrum phraseos, secundum quid puniri, hactenus nunquam auditum. Punitur enim quicunq; punitur: nec secundum quid, sed ἁπλῶς. Etsi alioquin verum, pœnas esse inæquales. Sed cuiuslibet pœnæ exactio, siue ea magna sit, siue exigua, omnino punitio est. Quomodo furtum, semper est furtum, siue vnius oboli, siue centies sestertium. At finis mandati est caritas. Nam hoc statim ab initio proposuerat. Intelligo, inquam: sed id significat, eo tendere mandatum, vt inter se homines caritatem colant, tum cogitando, tum loquendo, tum operando. Itaq; vitent quicquid est contra eam, non tantum furtum centum sestertium, sed etiam vnius oboli. Quæ, etsi non tantum vtrinq; damnum sit, tamen vtrinq; violetur caritas.

XXVI. Cotonus habet & sua Sophismata. Primum, Quæcunq; est pœna alicuius peccati, ea proportionatur ipsi peccato. At mors æterna, non proportionatur omni peccato. Ergo mors æterna non est pœna omnium peccatorum. Probatur maior: Deuter. 25. *Pro mensura peccati, erit & plagarum modus.* Probatur minor. Et enim quænam proportio inueniri potest inter mortem æternam, & verbum ōtiosum, aut exiguam animi distractionem in orando, aut leuem irreuerentiam? Secundum, Si omne peccatum mortale hominem damnat ad mortem æternā: & omnes nostræ actiones sint mortales, ergo cuilibet homini certum est desperationis præcipitium, maxime in articulo mortis, quum fieri non possit, vt quisquam, quandiu in vita est, caueat ab omni imperfectione.

XXVII. Respondeo ad primum, negari minorē. Quod autem interrogat de proportione inter mortem æternam, & verbum otiosum, respondeo, eam Deo iusto iudici constare: neq; reorum hoc iudicium esse. Enimuero, quid si ego similiter interrogaro, quænam sit proportio inter mortē æternam, & vnius fructuli larido vncti esum? rursus inter eandem mortem, & omissionem vnciæ *enim* in consecrando? rursus inter eandem, & vlnam fili ex colo deductam in die festo ab anu alioquin otiosa? Nam hæc omnia Papistæ seueriſſime prohibent, sub pœna peccati mortalis. Confugient credo ad autoritatem Ecclesiæ, quæ ita prohibuerit. At, ô scelesti, non erit dignus Deus, cuius prohibitio efficiat peccatum mortale: & erit digna illa, quam vocatis Ecclesiam? Ergo, quum Papistæ inter fructulum vnctum lardo, & mortem æternam, proportionem inuenerint prohibitionem Ecclesiæ, multo iustius Catholici inter verbum otiosum, & mortem æternam, prohibitionem diuinam constituunt certam proportionem. Quia scriptū, *maledictus qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis huius.* Bernardus de Præcepto & dispensatione, c. 11. *Licet ipsa per se iniuncti operis qualitas innoxia sit, adiuncta tamen autoritatis pondus, obnoxium mandato, mandatumq; peccato obnoxium facit: non magno tamen, si contemptus defuerit.*

XXVIII. Secundum, dignum est ijs, quibus misericordia Dei est incognita, vel qui nolunt ex ea sola in solidum constare suam homini salutem. Sed hi quomodo possunt in articulo mortis quenquam consolari reum peccati mortalis? Nam Catholici facile possunt, docti à Paulo 1. ad Timoth. 1. *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus: quod Christus Iesus venit in hunc mundū saluos facere peccatores, quorum primus ego sum.* Itaque Cotoni incommodum aliud est nihil, præter ineptam contrariarum sententiarum conferruminationem. Nam cum Catholicorum sententiam supponat de omni peccato mortali: tum conclusionem infert ex sententia Papistica, quæ nō vult quemquam securum esse de sua salute, ex gratuita remissione. Alioquin quæ causa obiectionis? Nam ijdem, qui negant vllum esse peccatum veniale, etiam asserunt non posse quemquam, quandiu in vita est, cauere sibi ab omni peccato mortali. Sed & ijdem docent, mortuum esse Christum pro peccatoribus, non illis tantum, à quibus ista minutula admissa sunt, quæ vna aquæ guttula eluat: sed illa etiam, quæ sunt grauissima. Non legerat Cotonus Augustinum Epistola 29. *Quæ igitur spes est, nisi superexultet misericordia iudicium?* Vide eundem de Peccatorum meritis & Remissione capite: tertio. Sed audi, quod alias ex Athanasio recitatum est libro de Communi essentia. *Οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος τῷ θεῷ, ἐν τοῖς γνησίως καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσιν. Nullum peccatum est non veniale apud Deum, in iis qui sincere, & pro rei grauitate pœnitentia tanguntur.*

CAP. XI.

An Traditio euincat aliqua peccata esse Venialia.

SVpereſt Ecclesiæ traditio. In ea Concilijs priorem locum Bellarminus concedit: alterum Patribus. Sed antequam ad locos venio, refricanda status quæstionis memoria. Primum ergo non quæritur, vtrum inæqualia sint peccata. Nam id prolixe concessum. Secundo, non quæritur, vtrum quædam sint venialia, nam & nos omnia esse posse concedimus. Quomodo Papista Sonnius in demonstrationibus Tract. 9. cap. 3. disputat, *Peccata mortalia, valde esse inæqualia: attamen prorsus nullum esse penitus irremissibile,* Tantum ergo quæritur, vtrum peccata sint quædam hoc sensu venialia, vt sua natura veniam mereantur. Hoc ergo Bellarminus debet à Traditione probare.

II. Profert primo loco Concilium Mileuitanum, quod canonibus septimo & octauo docet, sanctos & iustos homines habere peccata quædam, quæ tametsi sanctitati & iustitiæ non repugnent, tamen vere peccata sint, & remissione indigeant. Quænam autem illa sint, colligit ex Augustino c. 38. lib. de Natura & Gratia. *Ita nec commemorandum fuit, si Abel, quamuis*

merito

merito iustus appellatus est, paulo immoderatius aliquando risit, vel animi remissione iocatus est, vel vidit aliquid ad concupiscendum, vel aliquando immoderatius poma decerpsit, vel plusculo cibo crudior fuit, vel cum oraret, cogitauit aliquid, ac similia multa subrepserint. Tum subijcit: Hæ actiones si essent peccata mortalia ex natura sua, sine dubio imputarentur à Deo, & hominem damnarent, ac per hoc cum iustitia nullo modo consisterent. At hæ actiones ex doctrina S Augustini, & Concilij, venialia sunt, & cum iustitia consistunt. Igitur non sunt mortalia ex natura sua, sed ex natura, & ex genere, & modis omnibus, absolute, & simpliciter venialia. Baptista breuiator telum torquet hoc modo: Sunt ergo talia, vel natura vel non imputatione. Si prius; est quod quæritur, sin autem posterius: ergo, vel nusquam mortaliter peccabunt iusti, gratiamue amittent, quantumcunq; grauia committant. Quod tamen falsum, vt in Dauide, & Petro. Vel omnia eorum peccata erunt mortalia. Itaque, præter Christum & Beatam Mariam, nulli vnquam fuerunt, aut erunt iusti, cum nemo sine culpa viuat.

III. Sed hic præter imposturas & nugas nihil est. Impostura, Concilium loquutum de peccatis, quæ sanctitati & iustitiæ non repugnent. Hæc verba solius sunt Bellarmini: Concilij nulla. Hoc tantum illi Canones volunt: Sanctos pro seipsis in oratione Dominica postulare remissionem peccatorum, ideoque vere habuisse peccata. Quid noui? Non & nunc Catholici similiter? Nisi forte frontem perfricent Papistæ, & mortalia negent esse peccata. Sed si mortalia inquit, nullo modo cum iustitia consisterent. Quo sensu, inquam? An vt non sit iustus quisquam, quatenus ijs indulget? Verum. At id omnibus omnino commune peccatis. Itaque nihil ad rem. An, vt ne iusti quidem vllo modo, in quibus illa inueniuntur. Fallum. Atque audin'? Id ipsi te Patres illi doceant: qui Danielem de se ipso loquutum asserunt, quum loquutus hæc verba, c.9 *Peccauimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & recessimus, & declinauimus à mandatis tuis ac iudiciis.* Quis ita describi dicat leuia, minima, venialia? Et tamē Mileuitani, *Daniel sanctus & iustus, cum in oratione pluraliter diceret, Peccauimus, iniquitatem fecimus, & cætera, quæ ibi veraciter, & humiliter confitetur, ne putaretur quemadmodum quidam sentiunt, hæc non de suis, sed de populi sui dixisse peccatis, postea dixit, Quum orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Domino DEO nostro noluit dicere peccata nostra, sed populi sui, dixit, & sua, quia futuros istos, qui tam male intelligunt, tanquam Propheta, præuidit.* Diserte. Daniel sanctus & iustus, & tamen confitens se peccasse, & hoc toleret Bellarminus, sed & iniquitatem fecisse, durius iam, quam vt leue quiddam, & minutulum intelligi queat. Verum, impie egimus, quis de venialib. interpretetur? Etiam auget: Recessimus, & declinauimus à mandatis tuis. Quanquam Hebraice est, *Rebelles fuimus, etiam recedendo à mandatis tuis, & iudiciis tuis.* Ergo iusti & sancti peccant, & peccant non venialiter: contra quam Bellarminus putabat.

VI. At Augustini Bellarminus commentarium profert, vt doceat quænam iustorum peccata Mileuitana Synodus intellexerit, cui ipse intererat. Nempe ergo immoderatiorem risum, remissiorem ad iocos animum, concupiscentiam, immoderatius poma decerpta, cruditatem à plusculo cibo, intentionem reuocatam nonnullis cogitationibus inter orandum. Enimuero, inquam, hic illorum verborum commentarius nullus est. Scripsit ea Augustinus aduersus quendam asserentem in Abele, nulla fuisse peccata: quia nulla notauerit Spiritus sanctus. Contra ille, fuisse in Abele peccata, etsi nulla notauerit Scriptura, quia non soleant ista minuta notari. Ergo hic locus nihil ad Concilium. Deinde probabit ille, in sanctis reperiri illa leuiora. Sed nulla reperiri grauiora, non probabit. Tertio, ne hic quidem de venialibus quicquam Augustinus. Nam leuia, minuta, nos ipsi fatemur qui tamen negamus esse sua natura venialia.

V. Breuiator, quid diceret non attendit. Nam de priori membro facile negotium, sola enim negatione conficitur. Nam vere fidelium peccata fiunt venialia, quia non imputantur. Ideoque nusquam mortaliter peccare verum, hoc eodem sensu. Non enim mortaliter peccauit Dauid, nō Petrus: non enim fuere morti adiudicati: sed potius ad vitam translati. Sed & verum, omnia iustorum peccata esse mortalia alio sensu, nempe ex ipsorum peccatorum natura. Sed nullos futuros iustos præter Christum, & Mariam distinguo. Iustos enim dicit vel ex operibus, vel ex gratia, iustum ex operib. nullum omnino agnoscunt Catholici, præter Christum: ne excepta quidē Beata Virgine. Iustos autem, ex gratia omnes fideles, etiam Latronem illum bonum cum Domino crucifixum.

VI. Concilio Mileuitano, Tridentinum subijcit Bellarminus, sed facete: Propter Catholicos, inquit, id est Papistas: Quomodo si quis olim Ariminense, propter Arianos. Prorsus simile. Soli enim Ariani deferebant huic, & illi: soli Papistæ. Permittamus ergo Tridentinos Patres otiose definire, omnia mortalia in confessione aperienda necessario: venialia non nisi vtiliter Sed ne magis Catholicos moueat, quam cum Ariminenses inæqualitatem Trinitatis firmauere. Quanquam Ariminensi tanto inferius Tridentinum, quanto certius nihil saltem ab Arianis acceptum, hoc autem ne quidem apud Papistas obtinere potuerit.

VII. Sequuntur Patres tum Græci, tum Latini. In quibus non est quod immoremur diu. Nam Bellarminus ipse quum videret minimum sibi in ijs esse præsidij, occupauit, & ne liberum esset lectori iudicium, commento cauit. Intelligimus, inquit, sanctos Patres, cum de peccatis venialibus verba faciunt, ea venialia peccata significare velle, quæ natura sua talia sunt, ex eo quod leuissima, minuta, quotidiana vocant. Neq; enim minuta, & leuia recte dici queunt, quæ ex natura sua reum mortis æternæ constituūt. Vnde credo Corono persuasum, vt in vertendis locis, quos profert ex Patribus, semper, aut fere semper praua & leuia, Gallice reddat, Mortalia & Venialia.

VIII. Scilicet, Venialia peccata, qui diceret, qui nominaret, ne vnus quidem ex Patrib. citatus est. Tam fuit arida causa. Quum igitur non legerent nisi leuia, minuta, quotidiana: necessario huc confugiunt. Sed nos nobis imponi tam facile non patimur Etsi hodie sic Papistis liber insanire, vt peccata leuia, minuta, quotidiana, eadem venialia, & sua natura dicant venialia, at nos, id Patrib in mentem venisse negamus. Sed non essent leuia, inquit, si mortem æternam merentur. Falsum, inquam, Nam leuia non absolute dicuntur: sed inter se comparate. Quomodo trabes lignea, leuis, non absolute, sunt enim alia longe leuiora: sed cōparate cum ingenti saxo: aut plumbea massa Et ita satisfactum esto locis ijs omnibus, in quibus nihil est aliud momenti.

IX. Sed sunt pauca in speciem duriora. Tertull. de Pudicitia c.2. citatur à Coccio: *Causas pœnitentiæ delicta conducimus. Hæc diuidimus in duos textus. Alia erunt remissibilia, alia irremissibilia: secundū quod nemini dubium est, aliā castigationem mereri, alia damnationem. Omne delictum aut venia expungit, aut pœna, venia, ex castigatione, pœna ex damnatione.*

X. Sed Tertull. hunc librum iam scripsit hæreticus, & ex professo contra Catholicos. *Erit igitur & hic aduersus Psychicos* (ita Catholicos infamabat) *titulus, aduersus meæ quoq; sententiæ retro penes illos societatē.* En tibi diserte Apostasiam suam profitentē. Neq; tantū liber hæreticus: sed & hoc ipsum dictum inde excerptum. Quæstio erat, vtrum mœchis in Ecclesia per pœnitentiam danda venia. Catholici asserebant. Montanistæ negabant. Proferebant illi locos multos de misericordia Dei, & de indulgendo ἀλλήλοις peccata. Opponit Tertullianus, multos locos de seuero Dei iudicio. Cæterum locos aduersus in speciem aduersus de misericordia & seuero iudicio, conciliare conatur hac peccatorum remissibilium, & irremissibilium distinctione, qua nunc abutitur Coccius, sed subdole tacuit definitionem. Nam certe Tertullianus remissibilia dixit, irremissibiliaq; non Dei ratione, sed hominum, id est, Ecclesiæ, vt sint ei remissibilia, quæ per pœnitentiam ab Ecclesia possint condonari, irremissibilia autem quæ non possint.

XI. Hoc si non probem, nihil est quod recusem. Primo hæc diserta. *Dimitti a. vt dimittantur tibi à Deo delicta mandantur, quæ quis in fratrem, non in Deum admiserit.* Sic enim recte restituit Latinius, quum ante nullus sensus esset. Sed prolixius c.3. vbi obijcientes inducit Catholicos. Si quædam pœnitentiæ carent venia, ergo non agendam pœnitentiām, nihil enim frustra agendum, respondet. *Quantum ad illos, à quibus pacem humanam consequitur, frustra agitur* (ita addit Latinius, & necessario) *quantum autem ad nos qui solum Dominum meminimus delicta concedere, & vtiq; mortalia, non frustra agetur. At Dominum enim remissa, & illi inde prostrata, hoc ipso magis operabitur veniam, quod eam à solo Deo exorat; quod delicto suo humanam pacem sufficere non credit, quod Ecclesia mauult erubescere, quā communicare. Assistit enim pro foribus eius, & de notæ suæ exemplo cæteros admonet, & lachrymas fratrum sibi quoq; aduocat, precibusq; negotiata* (ex correctione Latinij) *compassionem elicit, quam communicationem. Et si pacem hic non metit, apud Dominū seminat, nec amittit, sed præparat fructum. Nec vacabit ab emolumento, si non vacauerit ab officio. Ita nec pœnitentia huiusmodi vana, nec disciplina eiusmodi dura est. Deum ambæ honorant, illa nihil sibi blandiendo, facilius imperabit, ista nihil sibi adsumendo, plenius adiuuabit. Possumus igitur demandata pœnitentiæ distinctione ad ipsorum delictorum regredi censum, an ea sint, quæ veniam ab hominibus* (restituit Latinius) *consequi possint.* Nihil iam opus monitore. Omnia perspicua. Apud Deum concedit per pœnitentiā expungi, siue remitti peccata, etiam ea quæ irremissibilia, apud Ecclesiā vero non relaxari, non relaxari, inquam, per pœnitentiam. Itaq; sententia est hæretica. Ac sane id ille testatus initio, *Causas pœnitentiæ delicta conducimus. Hæc diuidimus in duos exitus.* Conducimus, diuidimus, nos, nempe Montanistæ, qui a Catholicis discessimus. Quare prudenter Bellarminus omisit: imo alij credo omnes. Certe Pamelius neglexit, alioquin exactissimus in huiusmodi minutijs Sed Coccio, vt ingentia plaustra conficeret, omnia erant temere & absque iudicio conuertenda. Quod semper strenue facit, adeo vt confidenter dicam nunquam hominem fuisse magis cerebro vacuum.

XII. Origenes in Lucam hom.35. *Vnusquisq; pro qualitate & quantitate peccati diuersam mulctæ sententiam expendit. Si paruum est, quod peccas, ferieris damno minuti, vt Lucas scripsit, vt vero Matthæus, quadrantis. Veruntamen, necesse est hoc ipsum quod extitisti debitor soluere. Non enim inde exies, nisi & minimæ quæq; persolueris.* Et post. *Si qui parum debet, non egreditur, nisi exsoluat minutum quadrantem, vtiq;, qui tanto debito fuerit obnoxius: infinita ei ad reddendum secula aumernbuntur.*

XIII. Respondeo, Origenem hac ipsa in re fuisse hæreticum. Credidisse enim omnes omnium improborum, etiam Diabolorum pœnas esse temporales, id est, certis temporum spatijs descriptas. August in Origenistis. *Quis Catholicus Christianus, vel doctus, vel indoctus non vehementer exhorreat, eam quam dicit purgationem malorum, id est, etiam eos qui hanc vitam in flagitijs & facinoribus, & sacrilegijs atq; impietatibus quamlibet maximis finierint, ipsum etiam postremo diabolum, atq; Angelos eius, quamuis post longissima tempora purgatos atq; liberatos, regno Dei, lucique restitui?* Et hunc miretur quisquam dicere, quædam peccata non mortalia, qui omnia docuit venialia? Omnino ita erat necesse, si etiam grauissima peccata voluit post longissima tempora, id est, infinita secula deleri, vt leuiora minutioraq; breuioribus temporibus, seculisq; paucioribus detineri assereret. Atque adeo hæc ipsa, quæ nunc citatur, homilia in eam hæresin manifesta est *Qui fidelis est,* inquit, *nullo damno percutitur, sed quotidie ditatur, totus enim mundus diuitiarum eius est. Infidelis autem nec obolum habet. Alius damnatur denario, alius mna, alius talento.* En tibi hominum duo genera, Fidelium, & infidelium. Fideles negat vllum damnum pati, quod iam est contra Papistarum doctrinam: qui etiam fideles detrudunt ob venialia peccata, vel etiam ob mortalia non plene satisfacta, in Purgatorium, vbi pœna est damni. At infideles docet damnari denario, mna, talento. Ergo ad infideles pertinet illa temporum differentia. Viderint Papistæ. At Catholici, teste August. horrent.

XIV. Hieronymus 5. Matthæi: eadem venialia peccata, peccata minuta nominanda censuit. Et ibidem explicans illud. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam:* dicit esse discrimen inter πάθος & προπάθειαν: illud esse desiderium cum consensu, hanc titillationem sine consensu: & addit προπάθειαν culpam habere vitij, nō tamen teneri crimine. Ergo docet προπάθειαν esse peccatum aliquod, sed leue, nec dici posse crimen: nisi accedat consensus. Idem lib.2. aduersus Iouinianum, qui peccata paria esse dicebat. *Non tibi habebunt tantas gratias, quod de humili in sublime leuās: quantum irascentur quos propter leue, quotidianumq; peccatum in exteriores tenebras retrusisti.* At nulla fieret iniuria, si peccata leuia ex natura sua pœnā gehēnæ mererētur.

XV. Resp. de peccatis minutis, iam dixisse me quod satis est. Supersunt duo loci: quorum prior de discrimine πάθους καὶ προπαθείας. In quo nihil nō vere Hieronymus scripsit: si tamen voluntatem non simpliciter, sed secundum quid, sumimus: nā alias ne vitium quidem vllum (hoc saltem in argumento) esse potest non vere voluntarium, alioquin nullum esset peccatum.

Sed hoc ita posito, vere omnia hæc Hieronymus. At ille non dixit προπάθειαν illam non esse peccatum: imo non dixit esse veniale peccatum. Nec sane potuit: nisi Christo ipsi contradiceret: asserenti hanc προπάθειαν esse μοιχείαν, eo ipso loco quem Hieronymus tum temporis explicabat Itaq; frustra profertur à Bellarmino. Alter locus nihilo magis ad rem. Non n. venialis vel verbulo meminit: sed duntaxat inæqualitatis, quam Iouinianus impugnabat. At iniuriam fieri dicit ijs, qui propter leue peccatum in exteriores tenebras retruduntur. Ex sensu Iouiniani, qui omnia peccata grauitate æquabat, & omnia ijsdem pœnis plectebat. Itaq; Hieronymo exteriores tenebræ sunt grauissimæ inferorum pœnæ. Hoc sensu recte dixit ijs iniuriā fieri. Nec tamen venialitatē Papisticam magis probauit, quam venalitatē.

XVI. Superest August. à quo varij desumūtur loci: sed pleriq; ad argumētum pertinent, quod initio huius capitis examinatum fuit. Vnus seorsum abit Ex 22. cap. Enchir *Non ideo mendacium poterit aliquando laudari, quia nonnunquam pro salute quorundam mentimur. Peccatum ergo est: sed veniale, quod beneuolentia excusat.*

XVII. Resp. Primo hæc verba nulla esse in meis membranis vetustissimis & castigatissimis, quas omnib. editis libris ego quidem longe præferendas cēseo. Hæ sic legunt, *Si a merito nobis placet castitas: quid offendit Veritas, vt propter alienam vtilitatē illa non violetur adulterando, & violetur ista mentiendo? Plurimum quidem ad bonum profecisse hominis, qui nō nisi pro salute hominis mētiūtur, non est negandū.* Cōsiderent docti, & aut ego vehemēter fallor, aut ista longe facilius cohærere comperient, quam vt editum hactenus. Nam ista, quis non facile suspicetur esse ex margine annotationem, vel potius argumentum totius capitis? Certe hiatum nescio qui non sentiat inter has periodos. *Si autem merito nobis placet castitas, quid offendit Veritas, vt propter alienam vtilitatem illa non violetur adulterando, & violetur ista mentiendo: Nō ideo mendacium poterit aliquando laudari, quia nonnunquam pro salute quorundam mentimur.* In his, inquam, est, aliquid διὰ μέσου: aut ego nullum me esse fateor.

XVIII. Et tamen illud ipsum etiam veniale, nego fauere Papistis. Quomodo enim veniale? Diserte audi: *Peccatum ergo est, sed veniale, quod beneuolentia excusat, & ideo fallacia damnat.* Nam hæc postrema, quæ neglexit Bellarminus, adduntur, quanquam corrupta, nam quis sensus esse potest? Patet in eodem opere considerari beneuolentiam, & fallaciam. Certe beneuolentia non est peccatum, non est vitium. Quid ergo? docet-ne illam fallaciam per se & sua natura mereri veniam? Minime vero: sed excusa non à seipsa, sed à beneuolentia. Non ergo peccatum hoc, quatenus peccatum meretur veniam, sed quomodo omnia omnino. Nempe enim, non & nos docemus omnia peccata etiam mortalia, per fidem fieri venialia? Nimirum illa peccata fides excusat.

Cap. XII.

Nulla peccata esse venialia.

I. NOn probant Papistæ sua venialia. Nos etiam impugnamus à Scripturis & a Patribus probantes, omnia peccata esse mortalia: quo sensu Papistæ mortalia definiunt. A Scripturis ergo.

II. Primum argumentum: Omne peccatum, quod meretur mortē, est mortale At omne peccatum meretur mortem. Ergo omne peccatum est mortale. Maior per se patet ex definitione peccati mortalis, etiam apud Papistas Minor probatur. Ad Rom. 6 *Stipendium peccati mors.* Ezech. 18. *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Deut. 27. *Maledictus omnis, qui non permanserit in omnib. quæ scripta sunt in libro legis huius,* & repetitur à Paulo ad Gal. 3.

III. Bellarm. negat minorem. Et locos citatos esse non vniuersales de omnib. peccatis Sed particulares de quibusdam. Hoc demonstrare conatur primo in genere, deinde per singulos locos. Argumentū generale. Si Scripturæ illæ peccata venialia cōprehenderent, ergo homines iusti ob sola peccata venialia, à gratia non tantū possent excidere, sed etiam reipsa exciderent. At absurdum consequens Ergo antecedens. Probatur consequentiā. Quia Scripturæ illæ non dicunt, animā, quæ peccauerit, posse mori, si Deus imputare velit peccatum: sed plane mori, neq; dicunt, stipendium peccati posse esse mortem, sed reipsa esse, neq; eum, qui non permanserit in præceptis Domini, posse maledici, si Deus voluerit, sed iam esse maledictum.

IV. Sed contra, certum locos esse vniuersales, vt patebit paulo post, ex singulorum consideratione. Nunc respondeo ad argumentum, negata cōsequentia. Nam negant Catholici, vllo peccato, quantumuis grauissimo, nedum leuissimo, quenquam semel receptum in gratiam à Deo, decidere à gratia, qua de re etiam suo loco disputabitur. Nec ratio Bellarm. quicquam euincit. Nam formulæ illæ legis sunt: quæ quid mereatur pecatum docent, non a. quod necessario fiat in peccatore. Alioquin omnes oportet damnari in ignem æternum, quod tamen non fit: ostenduntur enim, quid grauissime peccarunt, quos tamen constat nunquam adijsse ignem æternum. Sed hoc, habita ipsius peccati ratione, mere est accidentarium. Non enim ex natura peccati, sed ex infinita Dei bonitate, dissoluentis legem. Itaq; Augustinus, Confessionum lib. 9. c. vlt. *Væ,* inquit, *etiam laudabili vitæ hominum:* docens quid proprie propter peccata mereantur homines, sed, *si remota misericordia discutias eam* significans, quid, non obstante peccato, faciat in homine misericordia: quæ nullo modo est à natura peccati, sed prorsus extrinseca peccato. Quin ipsi Papistæ agnoscunt vere dictum de mortalibus. *Obsonium peccati mors, anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Et tamen non admittunt, omnes qui mortaliter peccant, propterea mori, scilicet æterna morte. Quomodo ergo de suis mortalibus Papistæ: sic Catholici de omnibus Etsi omnia peccata mereantur mortem æternam, tamen non omnes qui ea peccata perpetrant, moriuntur morte æterna, & reciproce, etsi omnes qui peccata committunt non moriantur morte æterna, tamen omnia peccata merentur mortem æternam.

V. Ab argumento generali, transit Bellarminus ad singulos locos: quos ex adiunctis, vel præcedentibus, vel sequentibus, ostendit esse particulares. Ergo singulos ordine. Primum, ex cap. ad Romanos 6. Hic vero, inquit, Paulus de peccato illo disserit, quod pugnat cum gratia, & simul cum iustitia manere non potest & quod qui habet, mortuus est, qui non habet viuus, qualia sunt non omnia peccata, sed solum lethalia. De his igitur peccatis in extremo capite concludit. *Stipendium peccati mors, gratia autem Dei vita æterna.*

VI. At Bellarminus nimium quam longe abit à sinceritate Christiana, veris falsa permiscens: quasi omnium eadem esse ratio. Imo, pro Apostoli verbis, quæ omnino præstiterat retinere, alia sua substituens. Primo concedimus, Paulum loqui de peccatis, quæ pugnant cum gratia, sicut de ea morte, quæ repugnat vitæ. Sed addimus, omnia peccata pugnare cum gratia: si enim non pugnarent, non abolerentur a gratia. Abolentur autem etiam venialia. Secundo, peccatum manere cum iustitia, ambiguum est, vel enim eodem respectu, vel diuerso. Si eodem respectu, verum, non enim quisquam esse potest iustus, quatenus peccat. At hoc sensu nulla peccata simul cum iustitia manere possunt. Itaq;, nihil hic causæ, quominus de omnibus Paulus sit loquutus. Si diuerso respectu, vt qui vnum peccatū peccat, nullo modo iustus dici possit, de his vero peccatis, non est loquutus. Nam saltem de mortalibus concedunt esse loquutum. At ne mortalia quidem hoc sensu non consistere possunt cum iustitia, vt probatum capite præcedenti, ex Concilio Mileuitano. Tertio, de eo peccato loqui Paulū, quod qui habet, mortuus est, & qui nō habet, viuus, hoc vero penitus falsum. Nam contra de eo loqui certum, cui quis viuit, & cui quis moritur. Itaq; neque hæc mors, neq; illa vita, æterna intelligenda, sed temporalis, nempe conuersatio, vt is mortuus sit peccato, qui destitit à peccato, & is viuus, qui non destitit. Quæ phrasis longe abit ab hoc instituto. Iustinianus in Paraphrasi: Qui peccati vires fregimus, & eius veluti vitam in nobis penitus extinximus.

VII. Porro patet ex toto capite, Apostolum dehortari Christianos à peccato, *Quid igitur,* inquit, *permanebimus in peccato, vt gratia auctior fiat? Absit.* Propositio est ergo: Christianus debet abstinere a peccatis. Quid? an ita maligne Paulum quis interpretabitur, vt docere dicat, abstinendum à quibusdam peccatis, non autem ab omnibus? Atqui primum statim argumentum obstabit, à Baptismo: in quo non aliqua tantum peccata dimittūtur, sed omnia, non quibusdam renunciatur, sed omnibus. Quum autem inter argumenta, quibus ea propositio persuadetur, vnum hoc sit, à stipendio peccati: ergo hoc stipendium peccati generaliter est intelligendum, de omnibus peccatis.

VIII. Bouerius, dolose argui ab originali peccato ad veniale. Paulum de eo peccato loqui, à quo per Baptismum Romani fuerant liberati: toto enim capite de gratia Baptismi disserere. Sed hoc ridiculum. Nam primo Paulus non disputat ex professo de Baptismo: sed de vitando peccato: Induxit a. Baptismum pro argumento primo: sed non solo. Imo Thomas sic distinguit, vt primum argumentum sit acceptum ex beneficio diuino. Alterum. & id quidem pertinens ad hunc contextum: ex prioris vitæ consuetudine: nempe magis insistendum ad seruiendum iustitiæ, quam studuerimus ad seruiendum peccato. Atqui, inquam, seruiebamus nō tantum magnis peccatis, sed etiam leuioribus. Itaq; certum est debere etiam abstinere ab istis, non ab illis tantum. Et vero Baptismum remittere omnia peccata, solennis Ecclesiæ fides, neq; quemquam audiui negantem remittere leuiora, ne Papistas quidem venialia. Quare non patitur hæc etiam Pauli conclusio restrictionem ad peccatum originale.

IX. Secundus locus erat, ex 28. Ezechielis. At Ezochiel, inquit Iesuita) enumerat varia scelera, quæ sunt omnia genere suo mortalia: & quidem ex grauioribus, & ideo abominationes, atq; impietates ea nominat. De huiusmodi autem peccatis restrictissime dicitur, Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur.

X. Genere suo mortalia, inquit. At primo Bellarminū meminisse oportuit, ab se peccata venialia esse constituta aliqua genere suo venialia: aliqua defectu intentionis: alia paruitate materiæ. Quæ si vera distinctio: tum quæ propter intentionis defectum, aut paruitatem materiæ venialia sunt, ea nō sunt suo genere venialia. Et quia inter venialia, & mortalia nihil est medium: Ergo, quæ non sunt genere suo venialia, erunt genere suo mortalia. Si ergo Ezechiel loquutes est de peccatis suo genere mortalibus, proculdubio loquutus est etiam de ijs venialibus, quæ sunt venialia (si tamen sunt) ex defectu intentionis, & materiæ paruitate. Ac proinde de his verum, Animam, quæ peccauerit, esse morituram: ideoq; ea peccata, quæ illi venialia dicunt, esse mortalia. Itaq; hac saltem parte Ezechiel Papistis aduersatur, & nos aduersari docet, vt credamus, omnā animam, quæ peccarit peccata suo genere mortalia. morituram. Et quia hac parte mentiti erunt Papistæ: tum neq; in alia fidem merebuntur, quum quædam docent esse peccata non suo genere mortalia.

XI. Neque verum, omnia enumerata esse ex grauioribus. Nam illud dissertum, *hominem contristauerit:* sic enim in vulgata versione, siue *afflixerit* Munsterus, *læserit,* Tigurini, nec fortasse male, *vexarit:* Sed vt vt sit, tamē hoc longe est infra illa maxima, Idololatriam, adulterium, homicidium. Quid? non legit Bellarminus, *neq; plus acceperit?* At hic certe occurrere potest paruitas materiæ: nam & qui obolum accipit præter sortem millies sestertium, peccabit Bellarmino peccatū veniale, & tamē plus accipiet. Quid illud de muliere menstruata? Erat ne ex grauioribbs peccatis, si quis ad eā accessisset paulo propius? Nam erat inter ceremonias, & leuib. quibusdam ritibus expiabatur, neque in peccatis erat, sed in immunditijs, Leuit. 15 itaque poterat à Iudæis, si Iudæi quidam fuissent subtiliter Iesuitæ, dici peccatum suo genere veniale, & tamen de hoc ipso, *Anima, quæ peccauerit, morietur.*

XII. Ad abominationes, & impietates quod attinet: primo impietates, seuerius dixit Latinus interpres, quam ipse Propheta, qui tantum רשעה, *iniquitatem,* siue *nequitiam,* Abominationes a. non nominauit Ezechiel generaliter omnia peccata, à se enumerata, sed duntaxat Idololatriam. *Ad Idola,* inquit, *sustulit oculos suos, abominationem fecit.* Quare, non possunt hoc vocabulo excludi leuia peccata.

XIII. Tertius locus erat Deut. 27, Sed hæc maledictio, inquit Bellarminus, refertur ad violatores mandatorum, quæ in Deuteronomio tradita fuerant. Id enim significat pronomen *in libro legis huius.* Ea vero mandata sunt omnia longe grauissima de Idololatria, incestu, homicidio, & similib. quæ consensu omnium crimina sunt, ac peccata lethalia.

XIV. Respondeo, primo, per librum legis huius, intelligi à Mose vniuersam legem: non autem enumerationem illam peccatorum, quæ eodem

capite

capite continetur. Quod cuius tantum legenti erat perspicuum. Nam in ea enumeratione, quia longum foret nihil omittere, tamen præcipua quædam capita recensentur, quibus nominatim additur maledictio. Ad extremum, vt solet, vnum additur caput generalissimum: vt ne propter sex, septem, plus minusue capita sola, Iudæi se ei maledictioni putarent obnoxios. Itaque hæc verba necessario generaliter sunt intelligenda, de omnibus transgressionibus mandatorum omnium, quæ continentur in lege, quam Moses tradiderat populo. In ijs autem alia fuisse minora alijs nemo ignorat. Sed & in ijs transgressionibus occurrere & defectum illum voluntatis, & paruitatem materiæ, & reliqua, quæ curiosi postea Papistæ indagauerunt, non est ambiguum. Transgressiones igitur omnes illæ maledictionem merentur. Deniq; si quid erat ambigui, at Paulus soluit, qui diserte. *Exsecrabilis, quicunque non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis.*

XV. Secundum argumentum: ex secundo Iacobi, *Quisquis totam legem seruauerit, offenderit autem in vno, omnibus tenetur.* Certe qui totius legis violatæ reus est, is peccat mortaliter. Tum autem, qui offendit in minimo, offendit in vno. Quare qui offendit in minimo, peccat moraliter. Ac proinde peccatum veniale οἴχεται.

XVI. Bellarminus asserit Iacobum non agere de omnibus peccatis. Probat dupliciter. Primo, quia loquatur de peccatis, quæ proprie & perfecte sunt contra legem. Hoc probat, quia statim subiungatur: *Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit, & non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis.* Secundo, quia Iacobus intelligat offensionem, quæ caritatem excludat. Hoc probat, quia Augustinus, Beda, & Oecumenius, docuerint causam, cur qui offendat in vno, reus sit omnium, hanc esse, quia omnia mandata ad vnum caritatis reuocentur: vnde sequitur, vt qui vnum aliquod præceptum violet, caritatem violet, ac consequenter quodammodo totam legem.

XVII. Sed rursus nemo non videt violentissime torqueri textum Apostoli. Nam omne peccatum est contra legem: testante Ioanne, peccatũ esse anomiam, transgressionem legis. Itaq; aut vnum peccatum non facit, aut legem transgreditur. At Iacobus docuit, qui vnum peccatum facit transgrediendo regem, eum peccare in totam legem. Et ita solet, vnus, vsurpari pro quolibet, absq; vllo delectu. Matth. 5. *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit ex lege.* Hoc est, quum in lege multa sint Iota multiq; apices, tamẽ nullum est eorum, quod præteritutum sit. Decimo, *Nonne duo passeres assario veneunt, & vnus ex eis*, id est, neuter, *non cadit humi sine patre vestro?* Rursus, *Quicunq; potum dederit vni ex minimis istis*: id est, cuilibet, Lucæ 15. *Si habeat centum oues, & perdiderit vnam ex illis:* non vnam certam, puta fœcundissimam: sed quamlibet, etiam minimam. Sexcenta sunt huiusmodi.

XVIII. Quid ergo Bellarminus negat agere de omnibus peccatis? Quãquam distinguendum. Agit, vel toto sermonis contextu, vel his verbis. Nã illud verum. Agit enim specialiter de charitate, quam nolebat violari, vel de acceptione personarum. Sed id quid Bellarminum iuuat? Non enim à toto contextu argumentatur: sed ab his verbis. His autem verbis falsum non agi de omnibus peccatis. Est enim argumentum à natura legis, quæ salua esse non potest, si violetur in vno capite. Veruntamen, loquitur, inquit, de peccatis quæ sunt proprie, & perfecte contra legẽ. At hoc de omnib. peccatis verum. Nam lex consistit in iubendo, aut prohibendo. Itaq; lex, & peccatum opponuntur tanquam affirmatio & negatio. Si lex iubet, tũ peccatum locum tenet negationis. Et contra affirmationis, si lex prohibeat: at affirmatio, & negatio, semper proprie & perfecte opponuntur, de eodem & ad idem, & secundum idem. Itaq; omne peccatum, perfecte, & proprie legi opponitur. Neq; contra sunt illa de mœchatione, & homicidio. Sunt enim ad illustrationem, non ad limitationem. Oecumenius: τὸ δὲ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, ὑποδείγματος ἕνεκεν εἴρηκεν. *Illud non mœchaberis, nõ occides, exempli gratia dixit.* Quis a. vnquam audiuit τῷ ὑποδείγματι restringere?

XIX. Sed loquitur de peccatis, quæ charitatem excludunt. At hoc rursus falsum. Nam sermo ei erat περὶ τῆς προσωποληψίας, quæ charitatem non excludebat, sed minuebat. At Augustinus & Beda. Respondeo, primo Augustinum, & Bedam discedere à mente Apostoli: quum dicunt causam esse, quia lex refertur ad charitatem. Nam Apostolus diserte causam notauit: quia omnium mandatorum sit vnus idemq; autor Deus: vt obseruauit Caietanus: Guillaudus etiam *Qui in vno offendit, factus est omnium reus: id est, vniuersæ legis autorem offendit. Id est, quod dicit in textu: Qui dixit, id est, qui præcepit, Non mœchaberis, is dixit, Non occides.* Secundo, quicquid dicant, nihil illi Bellarmini causam iuuant. Nam Augustinus primo non dixit intelligi offensionem, quæ caritatem excludat: sed quum quis facit contra caritatem. Non est autem necesse, vt quicquid fit contra caritatem, eandem excludat: potest enim tantum minuere: vt qui pauperem inferiori loco, diuitem superiori locat. Non enim illum necesse est odisse pauperem, sed tantum minus amare. Præterea diserte Augustinus pronunciat omne peccatũ esse contra caritatem. Epist. 29. *An forte, quia plenitudo legis caritas est, qua Deus proximusq; diligitur, in quibus præceptis caritatis, tota lex pendet, & Prophetæ: merito sit reus omnium, qui contra illam facit, in qua pendent omnia? Nemo autem peccat, nisi aduersus illam faciendo. Quia non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo quod diligis proximum tuum tanquam te ipsum.* Certe si nemo peccat, nisi aduersus caritatem faciendo: ergo omnia peccata sunt contra caritatem. Et si quæcunq; sunt contra caritatem, eadem mortalia. Ergo omnia mortalia.

XX. Tertium argumentum ex Matth. 5. *Amen, Amen dico vobis, vsquedũ præterierit cœlum & terra, iota vnum, aut vnus apex nequaquam præterierit ex Lege vsq; dum omnia facta fuerint. Quisquis igitur soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Ergo minimum peccatum excludit à beatitudine æterna.

XXI. Bellarminus valde torquet se. Primo, illa, *soluerit & docuerit*, non separate, sed coniuncte sumenda, vt ille intelligatur qui non tantum soluerit, sed etiam docuerit soluere. Atq; id esse re vera maximum peccatum. Sic autem interpretari Hieronymum: item Augustinum lib. 1 de Sermone Domini in monte c. 17. Secundo, si separentur, per mandata minima intelligi mandata legis veteris, *non occides, non mœchaberis*, de quib. erat paulo ante dictum, *Non veni legem soluere, sed implere.* Sic intelligere August. c. 18. lib. 1. de sermone Domini in monte. Dici a. minima, non quia peccatum minimũ aut leue committant qui ea præuaricantur: sed quia minus perficiant hominem, quam quæ Christus explicando, & perficiendo addidit. Tertio, si intelligantur minima, ea quæ Christus adiecit, cum Chrysostomo, & Theophylacto: ita Christum esse loquutũ, vel vt modeste de reb. suis loqueretur: vel quia minus peccatum est concupiscere, quam re ipsa mœchari.

XXII. Sed primo hæc non attingunt scopũ. Ita enim interpretatur, quasi Christus omnia peccata appellarit minima. Quod non est ita: neq; potest ferri. Sensus est potius; quem & Hieronymus obseruauit: si quis soluerit vnum ex his mandatis, vel minimum: quæ phrasis apud Matthæum alias occurrit 25. *Quatenus fecistis vni ex istis fratrib. meis minimis.* Et iterum *Quatenus id non fecistis vni ex istis minimis.* Decimo, *Quicunq; potum dederit vni ex his paruis.* Itaq; gradus facit inter mandata, ac minimum sumit. Cyprianus Epist. 63. post hunc ipsum recitatum locum, *Quod si nec minima de mãdatis dominicis licet soluere, quanto magis, tam magna, tam grandia?* Et Hilarius Can. 4. *Ne minima quidem mandatorum Dei, nisi cum piaculo Dei, constituit esse soluenda.* Franciscus Lucas, *Parua nimirum, adeo vt aut aciem fugerint oculorum eorum qui legem legerunt, aut si visa, neglecta fuerint, quod nulla culpa censeretur eorum transgressio.* Nã quod vulgo aliter intelligunt, mihi certe nõ placet. Ratio, quia paulo ante dictum non soluendum vnũ iota, vnumue apicem legis, vnde constat legis partes inter se comparari. At si omnes minimæ dicantur, hæc comparatio non consistit. Itaq; alio diuertunt quibus ca est sententia. Alij minimis, id est, inquiunt, quæ a Pharisæis minima cẽsentur. Alij mandata legis veteris, comparant mandatis legis nouæ, alij cõtra mandata legis nouæ, mandatis legis veteris. Quæ omnia discedunt à præcedentibus, & distrahunt vnius contextus membra: non commode. Itaq; secunda & tertia solutio nihil ad rem, nihil ad nos,

XXIII. Prima videtur plus habere momenti: vt significetur is qui non tãtum transgressus sit, sed etiam transgredi alios docuerit: possunt enim eum sensum ea verba efficere. Sed & alterum posse, non diffitetur Bellarminus: vt sit, & qui soluerit, & qui ita docuerit: atq; adeo hic facilior, & vsitatior, quod nemo ignorat. Quinetiam, nemo facile sibi persuadeat, nihil Christũ interminatum esse peccantib. simpliciter, nisi etiam doceant. Imo postea quũ ad singula mandata deuentum est, docentium prorsus nulla fit mentio: sed tantum transgredientium.

XXIV. Addo, Papistas, quum de peccatorum inæqualitate loquuntur, non tantum venialia genere separare a mortalibus: sed etiam in eodem genere alia mortalia dicere, alia venialia. Nimirum, docentes vnum idemque mandatum violari posse & venialiter, & mortaliter. Venialiter, ex defectu materiæ. Defectum a. materiæ appellant exiguitatem rei, in qua peccatur. At hic exiguitas materiæ supponitur, non tantum in soluendo: sed etiam in docendo. Si igitur in soluendo gradus sunt peccatorum propter exiguitatem materiæ: cur non & in docendo? Itaq; saltem minus esset puniendus, qui docet minimum soluere, quam qui maximum. Et tamen illum Christus docet futurum minimum. Quid quæso futurum, qui maximum: Nam infra minimum nihil est. Quare hoc saltem falsum erit: exiguitatem materiæ efficere peccatum veniale.

XXV. Rursus inter mandata: leguntur non tantum Fatue: sed etiã Racha imo etiam Irasci: quibus respondent gehẽna, Concilium, iudiciũ. Ex quib. gradibus, duos, nempe irasci, & Racha, tenues esse Papistæ contendunt, & Veniales, qui non excludant à regno cœlorum. At Christus pronunciat eũ, qui ista mandata soluerit, futurum minimum in regno cœlorum: hoc est, inquit, Theohyl. ἐν τῇ ἀναστάσει ἔσχατος, *in resurrectione postremus:* ἢ ἀπορριφθήσεται εἰς γέενναν, οὐ γὰρ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελεύσεται, *Et proiectus in gehennam: non enim ingredietur regnum cœlorum.* Franciscus Lucas. *Minimus vocabitur: vltimus habebitur, vltimus, id est, nullus erit, nullus fiet, nullo erit loco, indignus erit qui admittatur, eijcietur deniq;, vt legis Dei, quam nunquam transituram Deus, immutabilem, atq; æternam statuit, aduersarius.* Maldonatus, *Nec erit nullo loco, quia & ipse resurget, & iudicabitur, sed erit vltimo, quia eijcietur in tenebras exteriores.* Sa, *scilicet indignus qui eo admittatur, quasi dicat, non erit inter eos, qui omnes magni sunt.* Quod si hæc nõ sunt venialia, ne alia quidem vlla: non enim in alijs maior ratio, quam in istis. Hic Bellarminus, negat esse mãdata, sed mandati gradus. Imo inquam, si est gradus mãdati: est igitur saltem iota, saltem apex: at hoc ipsum significatur minimis mandatis. Itaq; hi ipsi gradus hac pœna sanciuntur à Christo.

XXVI. Hactenus Bellarm. respondit: At abbreuiator Bellarmini, Baptista, in locum omissæ tertiæ responsionis Bellarminianæ, hanc substituit: Saluo meliori iudicio; minimũ fortasse dici in regno cœlorũ, non exclusum à gloria: sed qui minimum gradum gloriæ habeat. Probat quinq; argumentis. Primo, quia obseruans mandata, magnus dicitur in regno cœlorum, non ob quẽlibet gradum gloriæ adeptum, alioqui omnes essent in gloria æque magni, sed propter quẽdam eximium gradum. Ergo neq; aliquis dicetur minimus in gloria, ob quẽcunq; gradum gloriȩ amissum, sed ob minimum adeptum. Secundo: quia esse magnum in regno cȩlorũ, nõ est esse supra regnum cœlorum, sed intra: Ergo esse minimum in regno cœlorum, non erit esse infra, & quum proportionaliter loquatur Christus, esse minimum in regno cœlorum, erit esse intra. Tertio: quia ex eo sensu nulla sequitur absurditas. Sunt a. voces in Scripturis accipiendæ, vt sonant, & proprietate, & vsu: nisi aliqua sequatur absurditas. Quarto, quod inter peccata. numeratur Racha: quod constat esse veniale. Quinto, quod verisimile sit Dominum loqui generaliter de omnib. mandatis Dei. Ac certe si quis doceat aliquid non esse veniale peccatum, quod tamen tale est, non est credibile, propterea damnari.

XXVII. Sed regnum cœlorum non vno semper sensu vsurpatur. Itaque sunt qui hoc loco interpretantur Ecclesiam militantem, vt Lyranus. Imo & ante eum August. de Ciuitate Dei lib. 20 c. 9. *Item dicit, Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorũ: qui a. fecerit, & sic docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorũ. Vtrumq; dicit in regno cœlorum, & qui non facit mandata quæ docet, hoc est n. soluere, nõ seruare, non facere, & illũ qui facit, & sic docet, sed istum minimum, illum magnum. Et continuo secutus adiungit. Dico enim vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra super Scribarum & Pharisæorum, id est supra iustitiã eorum, qui soluunt, quod docent. De Scribis enim & Pharisæis dicit alio loco, quoniam dicunt, & non faciunt. Nisi ergo super eos abundauerit iustitia vestra, id est, vt vos non soluatis, sed faciatis potius quod docetis, non intrabitis, inquit, in*

regnum

regnum cœlorum. Alio modo igitur intelligendum est regnum cœlorum, vbi ambo sunt, & ille scilicet, qui soluit quod docet: & ille qui facit, sed ille minimus, iste magnus. Alio modo autem regnum cœlorum dicitur, quo non intrat, nisi ille qui facit. Ac per hoc vbi vtrumque genus est, Ecclesia est, qualis nunc est, vbi autem illud solum erit, Ecclesia est qualis tunc erit, quando malus in ea non erit. Alij vero resurrectionem, vt paulo ante Theophylactum audiuimus, ἐν τῇ ἀναστάσει ἔσχατος: *in resurrectione postremus*, τὴν βασιλείαν ἀνάστασιν νοεῖ, *Regnum intellige resurrectionem.* Habuit autem à Chrysost. qui βασιλείαν γὰρ οἶδεν οὐχὶ τὴν ἀπόλαυσιν μόνον λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὴν παρουσίαν ἐκείνην τὴν φοβερὰν, ἐπεὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον, τὸν μὲν εἰπόντα τὸν ἀδελφὸν μωρὸν, καὶ μίαν παραβάντα ἐντολὴν εἰς τὴν γέενναν ἐμπεσεῖν, τὸν δὲ ὅλας λύοντα, καὶ ἑτέρους εἰς τοῦτο ἐνάγοντα, ἐν τῇ βασιλείᾳ εἶναι. *Regnum solet, non tantum fruitionē, sed etiam tempus resurectionis, illamque præsentiam tremendam dicere. Alioquin, quæ ratio esset, eum quidem qui fatuum dixerit, violato vno mandato, in gehennam incidere, eum vero qui omnia soluit, ac reliquos in idem inducit, in regno esse?* Alij deniq; ipsam æternam vitam, vt Glossa interlinearis, *Minimus vocabitur in regno cœlorum, id est, ab ijs qui sunt in regno cœlorum.* Ordinaria, *In regno cœlorum minimus vocabitur, qui erit in eo indignus* (an potius eo indignus) *in quo nullus minimus, sed omnes magni.*

XXVIII Hæc cum ita sint: tū vero nemo hactenus fuit, qui minimum in regno cœlorum, non intellexerit, eum qui est priuatus gloria cœlesti. Augustinus quidem exponens *qui soluerit, & docuerit*, id est qui quamuis hæc mandata recte doceat, tamen ipse non obseruat, diserte monet de huiusmodi dictum illud, *Non intrabitis in regnum cœlorum*, id est, Ecclesiā Triumphantem. Chrysostomus. ὅταν δὲ ἀκούσῃς ἐλάχιστον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μηδὲν ἄλλο ὑποπτεύσῃς ἢ γέενναν καὶ κόλασιν: *Cum audis minimum in regno cœlorum, caue aliud quicquam intelligas præter gehennam & tormentum*, ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐλάχιστος ἔσται, τουτέστιν ἀπερριμμένος, ἔσχατος· ὁ δὲ ἔσχατος πάντως εἰς τὴν γέενναν ἐμπεσεῖται τότε: *Eo tempore minimus erit, abiectus, vltimus. Vltimus autem omnino in gehennam tum temporis decidet.* Quin etiam Euthymius asserit, his verbis minas poni maximas. Hilarius iam olim Canone 4. *Futuros minimos, id est, nouissimos, ac pene nullos denuncians.* Gregorius Romanus, ad Augustinum accedens, Moral. lib. 19. c 5. *Qui soluit opere, & hic docet voce in isto regno* (Ecclesiæ militantis) *cœlorum, erit minimus, in illo,* (Triumphantis) *nec minimus.* Gorranus, *Minimus, id est, vilissimus reputabitur ab eis, qui sunt in regno cœlorum, ipso ibi non existente: vel minimus, id est, nullus, quia nullus ibi minimus, vbi omnes magni.*

XXIX. His positis, argumentorum quinq; facilis est solutio, Nam in primo supponitur dici, minimus in gloria, quod est falsum. In secundo, minimus in regno cœlorū vere negatur esse infra: sed hoc nihil ad rem, nisi intelligatur de gloria, quod iam falsum: nam si intelligatur de iudicio, vel de Ecclesia militante: tum vero nihil obstat, quominus qui in eo regno est minimus, sit infra regnum, id est, gloriam cœlorum. In tertio: falsum ex ijs verbis nullam sequi absurditatem: hoc est, si statuantur in gloria ij, qui soluunt mandata Dei: longe aliter Patres censuerunt: & ratio dictat. Perinde enim esset bene & male viuere. Quartum, quid sibi velit, Oedipus viderit. Quanquam falsum sumitur, Racha esse Veniale. Quintum est ridiculum. Nam inter mandata Christi, nullum est de peccatis venialibus. Quod si esset, tum omnino grauissime peccaret, qui contradiceret.

XXX. Argumentum quartum: Quisquis amat Deum non toto corde suo, peccat mortaliter At qui peccat, non amat Deum toto corde suo, Ergo quicunq; peccat, peccat mortaliter. Probatur propositio: quia qui non amat Deum toto corde suo, peccat contra diserta mandati verba, *Amabis Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua.* Matth. 22. Imo hoc ipsum mandatum dicitur, *magnum in lege*: & præfertur amori proximi, *Istud est primum, & magnum mandatum. Secundum autem simile huic, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*, Si est igitur hoc mandatum maius altero mandato, de caritate in proximum: & caritas in proximum comprehendit omnia mandata secundæ tabulæ: Ergo transgressio mandati de caritate in Deum: longe grauior est transgressione cuiuscunq; mandati de caritate in proximum. Itaque necesse esse eam esse mortalem: sunt enim quædam mandata caritatis in proximum, quæ non possunt nisi mortaliter violari, vt illud saltem de scortatione, vt alia taceam.

XXXI. Probatur autem assumptio: primo autoritate Augustini, Epistola 29. *An forte, quia plenitudo legis caritas est, qua Deus proximusque diligitur, in quibus præceptis caritatis tota lex pendet & Prophetæ, merito fit reus omnium, qui contra illam facit, in qua pendent omnia? Nemo autem peccat, nisi aduersus illam faciendo: quia non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo quod diligis proximum tuum, tanquam teipsum Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo autem legis caritas. Nemo autem diligit proximum nisi diligens Deum: & hoc quantum potest, proximo impendat, quem diligit tanquam semetipsum, vt & ille diligat Deum: quem si ipse non diligit, nec se nec proximum diligit. Reus itaque fit omnium, faciendo contra eam, in qua pendent omnia.* Sed præter Augustinum, ratio est manifesta, quia quemadmodum in humano foro, is reus est læsæ maiestatis, qui leges transgreditur latas à Rege: quia eo ipso minuit autoritatem regis, similiter æquum est, eum reum esse maiestatis diuinę, quicunq; transgreditur legem diuinam. At quicunq; peccat transgreditur eam legem Quare necesse est eum esse reum maiestatis diuinæ. At quis censeat maiestatem diuinam lædi posse, & non mortaliter? Sixtus tertius, de malis doctoribus, *Nolo tantum consideres quid præceptum sit, sed à quo præceptum sit. Neque quale sit mandatum, quod pro nihilo iudicas spernendum esse: sed cuius sit. Omnipotentis Dei scilicet, qui se in præceptorum suorum qualitate, aut honorari ducit, aut pro nihilo computari.* Imo Paulus ad Rom. 2 *Per legis transgressionem Deum dedecoras.*

XXXII Respondet Bellarminus: dupliciter amari Deum toto corde: Primo, super omnia alia integrè ac perfectè, vt nihil Dei amori anteponatur, vel adæquetur. Et sic fatetur imperatum nobis amorem Dei: sed negat cum eo pugnare peccata venialia. Secundo: ita vt nulla vitiosa cogitatio obrepere possit, quin totus in amore Dei occupetur. Et hoc modo fatetur peccata venalia pugnare cum amore Dei, sed negat hunc amorem nobis imperatum proprie in hac vita: sed tantum indicari, vt sciamus, quo spem desideria dirigere debeamus. Probat vtrumq; : quia Scriptura testatur, Dauidem in toto corde suo sequutum esse Deum: 1. Reg 14. & Iosiam, 2. 23. Item Zachariam, & Elisabet Lucas scripsit c. 1. ambulasse in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini, quod nunquam dictum esset, nisi toto corde Deum dilexissent. Iam quod de illis, idem de Abrahamo, Mose, Elia, Baptista, Petro, Paulo, Ioanne, Iacobo, dici potest. Et tamen, *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*, 1. Ioan. 1. Et, *in multis offendimus omnes*: Iacob. 3.

XXXIII. Atqui primo, de posteriori capite mira est, & noua enunciatio. Nam contra Victor in Marci 12. *Lex hæc eiusdem verbi circa eandem materiam repetitione, præ cæteris abundat: facit hoc autem, quo hominem tanto Dei amore flagrare debere commonstret, vt nihil prorsus in vllam omnino animæ facultatem irrepere sinat, quod suam erga Deum dilectionem excludat, aut diminuat aut alio transferat.* Theophylactus disertius: docens his verbis, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου comprehendi omnes humanæ naturæ facultates, id est, τὸ λογικὸν, τὸ ζωῶδες, τὸ φυσικόν. Eaque ita expressa, vt doceretur totum hominem in eo esse debere. In Matth. 22. ὥστε τὸ δεῖν ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ὁλοψύχως, τοῦτό ἐστι, τὸ διὰ πάντων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν καὶ δυνάμεων αὐτῷ προσέχειν: *Itaque Deum amare toto animo, hoc est eis totis animæ partibus, & facultatibus hærere.* In Lucæ 10. non illas tantum facultates ponderans, sed illud etiam ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος additum à Luca; δεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ τὴν φυτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ὑποτάττειν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ πῶς: ἰσχυρῶς ἀλλὰ μὴ λελυμένως, καὶ τὴν αἰσθητικήν. καὶ ταύτην ἰσχυρῶς καὶ τὴν νοεράν, καὶ ταύτην ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, ὥστε ὅλους ἑαυτοὺς ὀφείλομεν διδόναι τῷ Θεῷ, καὶ ὑποτάττειν καὶ τὴν θρεπτικήν, καὶ τὴν αἰσθητικήν, καὶ διανοητικὴν ἡμῶν δύναμιν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ: *Nos enim oportet, tum vegetatiuam facultatem animæ subijcere dilectioni Christi. Sed quomodo? vehementer, non autem remisse. Sed & sensitiuam, atque hanc etiam vehementer, quin & rationalem, eandemque ex totis viribus. Quare nos ipsos totos debemus Deo concedere, subijcereque nutritiuam, sensitiuam, rationalem nostram facultatem dilectioni Dei.* Claudo Augustini luculentissima, dissertissimaque autoritate ex lib. 1. de doctrina Christiana c. 22. *Hæc regula dilectionis diuinitus constituta est: Diliges, inquit, proximum tuum sicut te ipsum. Deum vero ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente: vt omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, à quo habes ea ipsa quæ confers. Quum autem ait, toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partem reliquit quæ vacare debeat, & quasi locum dare, vt alia re velit frui, sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quo totius dilectionis impetus currit.*

XXXIV. Ex his, quis non videt olim Christianis persuasissimum fuisse debere se ita Deum amare, non tantum vt nihil ei anteponatur: quod Bellarminus tanquam in Deum liberalissimus concedit: sed etiam, vt totus in amore Dei occupetur? Quod si est, quis non videt sequi illud etiam, vt nulla vitiosa cogitatio obrepere possit, quod Bellarminus negat? Quanquam Anselmus diserte exprimit in Matth. 22. *Ex toto corde tuo, id est, intellectu perfecto, vt in confessione diuinitatis, nullum relinquas errori locum, & in tota anima tua, id est, tota voluntate tua, vt scilicet nihil velis illi contrariū: Et in tota mente tua, id est, tota memoria tua, nihil reminiscens, quo minus de eo sentias.* Sed Victor diserte, *Nihil irrepere sinat.*

XXXV. Sed manet-ne adhuc dubium, vtrum ea obligent etiam hanc vitam, an tantum beatam; Enimuero, τὴν θρεπτικὴν δύναμιν à Theophylacto expressam, quis referat ad vitam beatam? Sed & tam laudatos autores facile est animaduertere, non aliter cogitasse. Nam & nos dicunt, & omnem vitam: quæ non solent de altero seculo intelligi. Quin idipsum natura legis demonstrat. Est enim hoc inter præcepta: imo, teste Domino, præceptorum summa. At præcepta ista data sunt non Angelis, non animabus beatis: sed hominibus hanc vitam viuentibus. Quis autem sibi persuadeat, alijs mandata esse tradita, alijs vero summam mandatorum? Tum autem alterum illud, quod secundum dicitur, & simile primo, ad quos quæso pertinet? At hoc quis credat ad alios, illud vero ad alios? Quāquam, quid argumentis opus est? En tibi Mosis verba, ex Deuterono. 6. *Hæc sunt præcepta, & ceremoniæ, atque iudicia, quæ mandauit Dominus vester vt docerem vos, & faciatis ea, in terra, ad quam transgredimini possidendam, vt timeas Dominum Deum tuum, & custodias omnia mandata & præcepta eius, quæ ego præcipio tibi, & filiis ac nepotibus tuis, cunctis diebus vitæ tuæ, vt prolongentur dies tui. Audi Israel, & obserua, vt facias quæ præcepit tibi Dominus, & bene sit tibi, & multipliceris amplius, sicut pollicitus est Dominus Deus patrum tuorum tibi terram lacte & melle manantem. Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus vnus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens.* Hæc vero si de vita tantum æterna Sophistæ interpretentur, quid merebuntur?

XXXVI. Vicimus ergo. Nisi forte meretur victoriam illud, quicquid est de Dauide, & Iosia. Sed non potest. Illi igitur sequuti sunt Deum toto corde suo: & tamen peccarunt. Vtrunque, inquam, verum. Sed distinctis temporibus. Tum enim quum peccarunt, non amarunt Deum toto corde. Itaque quum peccarunt, peccarunt mortaliter. Tum autem quis nescit Deum, quum de suis loquitur, sæpe loqui, tanquam de ijs quibus nulla imputat peccata: ac proinde tanquam prorsus iustis? Denique, quid hoc ad peccata venialia? Nam quæstio est, vtrum amori Dei ex toto corde bene conueniat cum peccatis venialibus. Affirmans Bellarminus, probat, quia quidam amarunt Deum toto corde, qui tamen peccarunt. Et hoc ipsum docet exemplo Dauidis, Iosiæ, & aliorum. Atqui, inquam Dauid mortaliter peccauit, adulterio, & homicidio. Hinc ergo sequeretur, bene conuenire mortali peccato, cum amore DEI: quod tamen ipsi negant Papistæ. Longe ergo certius nullam esse vim argumenti.

XXXVII. Quintum argumentum: Quæcunq; peccata remittuntur per Christi passionem, ea sunt mortalia. At omnia peccata remittuntur per Christi passionē. Ergo omnia peccata sunt mortalia. Probatur maior: quia si aliqua sunt peccata venialia, in ijs meritum pœnę est finitum: itaque non redimuntur pretio infinito: vnde ea Papistæ expiari docent leuibus nescio quibus ceremonijs, cuiusmodi sunt signum crucis, aspersio aquæ benedictæ, demurmuratio certarum precum, & si quid est huiusmodi: quæ non æquantur humanis doloribus, imo ne sunt quidem pœnæ. At Christi passio est infinitum pretium, ob personam, vt ipsi fatentur Papistæ

Quare

Quare, venialia, non indigent passione Christi, si quæ sunt venialia. Tum a. passio Christi, conciliat homini Deum. Ad Roman 5. *Reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius*. Ad Colloss. 1 *Vos reconciliauit in corpore illo carnis sua, per mortem*. At nihil conciliatur, nisi prius odium intercesserit. Quare, quibuscumq; cōciliatur Deus, eos oportet, ab eius amore, suo merito alienos esse: Diserte Paulus ad Coloss. 1. *Vos quondam abalienatos, & hostes, mente operib. malis interita, nunc reconciliauit* Ad Rom. 5. *Quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo*. Quod si suo merito alieni sunt à Deo quicunq; cōciliantur Deo; ergo & eosdē necesse est peccasse cōtra caritatē; ac proinde peccasse mortaliter. Nam ipsi docent Papistæ, quæcumque peccata sunt contra caritatem, esse mortalia. Iam vero conciliatur homini Deus per peccatorum remissionem posterioris ad Corinth. 5. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi non imputando eis peccata ipsorum*.

XXXVIII. Probatur autem minor, primo per Baptismum. Nam in Baptismo fatentur vtrique omnia peccata hominis deleri At quicunq; baptizantur in Christo, in mortem eius baptizantur, ad Roman. 6. Præterea Scriptura docet, 2. ad Corinth 5. *Nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos: oramus Christi nomine, reconcilamini Deo: Fecit enim, vt qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum esset vt nos efficeremur iustitia Dei in eo*. Primæ Ioan 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solum: sed etiam pro totius mundi* Ad Hebr. 9. *Absque sanguinis effusione, non fit remissio*. Denique Procopius in Leuiticum, *Christus immolatus est, vt expiaret sacerdotis & populi delicta: & vt exsolueret parua & magna peccata*.

Cap. XIII.

Ex Patribus, nullum esse peccatum veniale.

I. TRanseo ad Patres: Nam, quæ Bellarminus argumenta colligit ex naturali ratione, ille profecto apud nostros non legit Itaque vendat, si volet, in foro scrutario Ego sane censeo, hanc controuersiam nullo modo iudicandam ex lumine naturali: sed vt dixi, transeo à Scriptura ad Patres: Et primo eos, quorum locos Bellarminus protulit, quanquam nonnullos, non à nobis, sed à se quibusdam transfigat, vt volet.

II Basilius in regulis contractioribus, regula 4. Τοῦ Κυρίου διαβεβαιωσαμένου, ὅτι ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται· ἀποφηναμένου δὲ, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, οὐδενὸς δεῖ καταφρονεῖν ὡς μικροῦ· ὁ γὰρ καταφρονῶν πράγματος, φησὶ, καταφρονηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὡς τί ποῖον ἁμάρτημα μικρὸν τολμήσει τις εἰπεῖν, τοῦ Ἀποστόλου ἀποφηναμένου, ὅτι διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις; εἰ δὲ τὸ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία, οὐχ ἥδε ἢ ἥδε, ἀλλὰ τὸ ἀδιορίστως, δηλονότι πᾶσα ἡ ἁμαρτία, ἄσπλαγχνος ἐστὶν ὁ ἐφησυχάζων, οὐχ ὁ ἐλέγχων. *Quum Dominus pronunciauerit iota vnum, vnumue apicem ex lege non præteriturum, donec omnia fiant: Item, quodcumque otiosum verbum loquuti sint homines, reddituros eius rationem in die iudicij: nullum peccatum contemnendum, vt paruum: Nam qui rem contemnit, inquit, ab ea contemnetur. Præterea, quis vllum peccatum ausit, paruum dicere, Apostolo pronunciante, Per transgressionem legis, Deum dedecore afficis? Quod si stimulus mortis est peccatum, non hoc, aut illud, sed indefinite, nimirum omne peccatum, immisericors est ille, qui iubet quietum esse, non autem qui reprehendit*. Nullis commentariis opus: Non certe magis quam Solifacibus. Geminum argumentum: Nullius venialis ratio redditur in die iudicij. At peccati cuiuslibet etiam minimi ratio redditur in die iudicij. Ergo nullum peccatum, ne minimum quidem est veniale. Nullum peccatum veniale est stimulus mortis. At omne peccatum est stimulus mortis: Ergo nullum peccatum est veniale.

III. Restitat Bellarminus. Primo non constare harum regularum autorem esse Basilium: Tribui enim à nonnullis Eustathio Sebasteno, in Concilio Gangrensi damnato. Sozomenus libri tertij cap. 13. & Nicephorus libri 9. c. 16 testes. Tum autem hic autor, regula prima, & nonagesima quinta, videtur non admittere Traditiones non scriptas: At Basilius de Spiritu Sancto, c 27. eas acriter defendit. Secundo: Eum autorem hoc tantum voluisse, nullum peccatum apud Christianos, potissimumque Monachos, vt paruum ac leue contemnendum esse. Quia quamuis alia sint aliis leuiora: tamen omnia sint à Christianis pro viribus cauenda. Esse autem peccatum aculeum mortis: nempe, quia si mortale, mortem efficit si veniale, ad eam disponit.

IV. De autore non est valde contendendum. Ipsi Papistæ, quoties lubet, iisdem regulis vtuntur: & quidem, nullo laudato autore præter Basilium. Si Eustathij fuere, mirum, alios eius errores tam curiose Gangris fuisse damnatos, hunc vero, si error est, dissimulatum. Illud de Traditionibus, exile. Nam regulæ primæ omnino eadem sententia est, quæ in libro de Spiritu Sancto, nam, neque hic omnes amplectitur indefinite: neque illic omnes reiicit. Sed hoc quidem minimo minus est: & alias à nobis enucleatum. Denique Fronto Ducæus, annotationibus in regulas fusius disputatas, docet hoc opus olim adscriptum Basilio: tum autem, illas Eustathij regulas longe dissimiles fuisse.

V. Ad rem ipsam quod attinet: fateor hoc opus scriptum fuisse ad Monachos. Sed nego hanc regulam habere quicquam non generale omnibus Christianis. Non enim ij tum temporis erant Monachi, qui postea fuere: vt crederent regulam sibi quandam perfectiorem assignatam, quam reliquis Christianis: sed qui existimarent eandem omnibus iustitiæ regulam propositam in ea tantum alios aliis sese diligentius exercere, & progredi vlterius. Verum non procul eundum. Nam in hac certe regula, nihil omnino de Monachis: sed omnia generalia: atque adeo rationes ab iis Scripturæ locis, quos constat non esse Monachis peculiariter scriptos, sed omnibus: à rei etiam natura, quæ certe non variatur, vt alia sit in Monachorum gratiā, alia in Christianorum. Illud ergo certius, voluisse autorem, nullum peccatum, apud Christianos, vt paruum ac leue contemnendum Quod tamen ipsum perperam Bellarminus exponit, nullum contenendum, etsi paruum. Quod longe aliter is quisquis est; nunc autem esto Basilius. Quid ergo? Nimirum Bellarminus non obstat, quominus leue censeatur aliquod, dummodo ne contemnatur. At Basilius non contemni, & vt ne contemnatur. non censeri leue, *Quis vllum peccatum ausit paruum dicere?* Nec vllus contra nomen profitetur. Nimirum nondum vllus erat Iesuita: imo nondum vllus Papista

VI. De aculeo etiam mortis frustra philosophatur Iesuita. Recedit enim ab ipsa metaphoræ vi, quam alij longe melius exposuere Primasius, & Sedulius, *Sagitta mortis peccatum per quod animæ iugulantur*. Ecce iugulantur, an id est, duntaxat disponere ad mortem? & non ipsam potius inferre? Theodoretus, *Id enim naturam morti tradidit*. Ambrosius, *Sagitta mortis peccatum, per quod animæ iugulantur*. Caietanus, *Est sermo de stimulo, seu aculeo mortis, hoc est, mortifero. Constat enim quod per peccatum introiuit mors generis humani, & propterea peccatum dicitur stimulus, aculeus, punctio mortis, hoc est, mortem adferens*. Salmero, *Comparatur aculeo peccatum, quo solo armatur ad lethalem punctionem nobis infligendam*. Sed & Augustinus de peccatorum Meritis & Remissione, lib. 3. c 11. testatur his verbis Apostolum, non sinere nos dubitare, *mortem quoque corporis merito accidisse peccati*. Hi omnes stimulum sic intellexere, per quem mors infertur: non autem præparamur ad mortem. Tum autem ab omni peccato veniali, præparari hominem ad mortem, hoc vero falsum, si vera sententia Papistarum. Nam quomodo verum, si neque singula, neque omnia mortem mereantur? At Bellarminus, hoc ipso c. 13. 1. lib de Amissione gratiæ. *Etiam si omnia peccata venialia colligerentur in vnum, nunquam efficerent id quod facit vnum peccatum mortale, quod videlicet continuo charitatem excludit*. At illi docent mortale charitatem excludere. Ergo ne omnia, quidem venialia, si in vnum conferantur, possent esse mortalia. Ac sane ita opus est dictu, si natura sua differant à peccatis mortalibus. Nam si omnia inferrent mortem, ergo essent mortalia. Si autem singulas non inferrent, & omnia inferrent, tum non natura, sed quantitate tantum differrent. At Basilius constanter, *Peccatum non hoc, vel illud, sed indefinite, id est, omne peccatum*, est aculeus mortis; id est, mortem infert. Basilio ergo nullum est veniale peccatum.

VII. Augustinus, multis locis docet, multa peccata minuta mereri damnationem. Epistola 108. *Illa quæ humanæ fragilitati quamuis parua, tamen crebra subrepunt, si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt, & opprimment, sicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, vtrū vno grandi fluctu nauis operiatur, & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta, atque contempta impleat nauem, atque submergat?* In Ioan. tract. 12. *Minuta plura peccata si negligantur, occidunt*. Et repetit similitudinem à fluctibus, & naui. Similia legas, Epistola 29 & Concione 3. in Ps. 118. & tract. 1. in Epistolam Ioannis.

VIII. Respondet Bellarminus, hæc non esse sic accipienda, quasi multitudo venialium, dum venialia manent, æquari possit vni mortali. Probat, quia hoc falsum, quatuor de causis. Prima, quia venialia, neque tollunt, neque minuunt habitum charitatis, sed solum actum, & feruorem eius impediunt. Quare etiam si omnia colligerentur in vnum, nunquam efficerent id, quod vnum lethale facit Secunda, Pœna venialis est temporaria, at mortalis est æterna: nulla autem spatia temporum æquant æternitatem. Tertia, si multa venialia vni mortali æqualia essent, incredibilis ambiguitas in animis fidelium existeret, quia nusquam definitum, quod venialia requirantur ad vnum mortale efficiendum. Quarta, oporteret venialia peccata, cum multa sunt necessario Sacerdotibus aperire, quod Tridenti aliter definitum est. His positis, Augustini mentem esse, multa venialia, si contemnantur, paulatim disponere hominem ad mortale crimen perpetrandum. Vel, multa venialia æquari vni mortali, quoad pœnam temporalem in Purgatorio.

IX. Sed ludit Iesuita, & quidem λίαν εὐηθῶς. Non est, inquit, mens Augustini, multa venialia æquari vni mortali. Ita est sane, inquam. Nam ille, neque venialia dixit, neque mortalia. Sed mens est, multa leuia, idem efficere, quod vnum grande Nimirum, vt ostendat non differre genere, siue natura, sed tantum quantitate, quomodo in ponderibus, libra & selibra, & triens, & quadrans, si multiplicentur, idem efficient pondus, cum Tauro monte, Hoc, inquam, Augustinus voluit: sed nimirum hoc nolunt Iesuitæ: quibus inuitis, iam ferme nihil licet, tā sunt tyrannice superbi. At quatuor illis causis, quid magis ridiculū? Aut contra quos sibi tandem iste agendum censuit? Profecto, contra stipites, aut ab stipitib. non valde distantes suos discipulos, quibus cæca obedientia est pro anima. Quomodo ergo? Nimirū pugnat ex solis suis principiis, quæ & nos negamus, & Augustinus nunquā didicit. Venialia, neque tollunt, neque minuunt habitum charitatis. Hoc vero falsum. Nam omnia peccata fieri contra charitatem Augustinus alias nos docuit. Si ergo verum, ex multis actibus, contrahi habitum, tum omnino ex multis venialibus, quanquam hoc nomine, plus quam debeo, concedo aduersariis. Sed esto ita tamen, ex multis venialibus contrahitur habitus: qui non poterit esse non contrarius habitui charitatis. Pœna venialis est temporalis. Hoc itē falsum: nam aut nulla, aut æterna, & hoc vult Augustinus, cum multa docet occidere. Nulla temporum spacia æquare æternitatem, lusus puerilis, in ambiguo. Æternitas proprie dicta, neque initium habet, nec finem: hanc vere nulla tempora possunt æquare, sed altera æternitas dicta, cuius initio dato, nullus finis assignatur, & hæc constat ex temporum interuallis in infinitum multiplicatis: & sic mors æterna dicta.

X. Incredibilem autem illam ambiguitatem quod nominat, suis timet scholis, in quibus nihil est, nisi mera de huiusmodi rebus garrulitas contē dentium de lana caprina: atq; ita seq; suosq; misera quæstionum laniena excarnificantium. De Confessione autem auriculari, Tridenti nugatum est, vt de aliis rebus. At Augustinus eodem loco, id est, tract. 12. in Ioannem, *In dilectione autem eius, & misericordia eius, qui ambulat, etiam liberatus ab illis lethalibus & grandibus peccatis, qualia sunt facinora, homicidia, furta, adulteria præter* (mendose lege propter) *illa quæ minuta videntur esse, peccata linguæ, aut cogitationum, aut immoderationem in rebus concessis, facit veritatem confessionis, & venit ad lucem in operibus bonis*. Ergo, Augustino iudice, confitenda sunt illa venialia, contra quam Tridentini nugati sunt. Sed nimirum aliud est confiteri, aliud in aurem susurrare Iesuitæ. Qua de re alias.

XI. Sed quam igitur non Augustini mentem docebit hic magnus Augustini secretorum mystes? Multa mortalia, vel paulatim disponere ad mortalia, vel æquari quoad pœnas purgatorij, vni mortali. Sed hoc posterius timidiuscule, *Potest dici*. At nos constanter, debet negari. Nam Purgatorium fabula est, vt suo loco. Sed quæ tanta vis potest esse Sophistarum vt occidere idem sit, quod in Purgatoriū mittere? Aut hoc ipsum Purgatorium, quam habet similitudinem cum naue penitus fluctibus mersa? Vt mittam peccata

illa magna, & lethalia, neminem mittere in Purgatorium, sed recta ad inferos nisi iam remissa sunt: si tamen sibi constet Papistæ. Sed & prior sensus nō minus ridiculus. Præparant, inquā, ad mortale. Ita ne? At multa aqua paulatim subrepens non præparat nauim vno ingenti fluctu mergendam, sed ipsa potius mergit. Tum autem illud, multa leuia, ita grauabunt, & oppriment, sicut vnum aliquod grande, qua arte verti potest, in hoc præparabunt nos ad vnum grande, quo mergamur? Hoccine vero est patres interpretari? an potius. Sed taceo: nihil enim occurrit ἄξιον τοσαύτης ἀπονοίας.

XII. Rursus Augustinus lib. 2. de peccatorum Meritis, & Remissione, c.3. Describo totum caput, propter Bellarmini sophismata, *Acute sibi videntur dicere, quasi nostrum hoc vllus ignoret, quod si nolumus, non peccamus, nec præciperet Deus homini, quod esset humanæ impossibile voluntati. Sed hoc non videt, quod ad nōnulla superanda, vel q̄ male cupiūtur velq̄ male metuuntur, magnis aliquādo, & totis virib. opus est voluntatis, quas nos nō perfecte in omnib adhibituros præuidit, qui per Prophetā veridice dici voluit, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Tales itaque nos Dominus futuros præuidens, quædam salubria remedia contra reatum, & vincula peccatorum post baptismum dare, ac valere dignatus est, opera scilicet misericordiæ, cum ait, Dimittite, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis. Quis enim, quum aliqua spe adipiscendæ salutis æternæ de hac vita migraret, manente illa sententia, quod quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus, nisi post paululum sequeretur: Sic loquimini, & sic facite, tanquam per legem libertatis incipientes iudicari? Iudicium enim sine misericordia, illi qui non facit misericordiam. Superexaltat autem misericordia iudicio.* Hæc sane Augustini manifesto significant quælibet peccata mereri æternam pœnam, nisi subueniat misericordia. Eique loco similis est ex Epist. 29. *Quum Rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castū se habere cor: aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Quæ igitur spes est, nisi superexultet misericordia iudicium?* Addo ex vltimo c.9. Confessionum, *Quanquam illa* (matrem suam Monicam intelligit) *in Christo viuificata, etiam nondum carne soluta, sic vixerit, vt laudetur nomen tuum in fide, moribusque eius, non tamen audeo dicere, ex quo eam per Baptismum regenerasti, nullum verbum exisse ab ore eius contra præceptum tuum. Et dictum est à Veritate, Filio tuo: Si quis dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis. Et væ, etiam laudabili vitæ hominum si remota misericordia discutias eam. Quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter speramus, aliquem apud te locum inuenire indulgentiæ.*

XIII. Bellarminus ad primum respondet: Primo, quodlibet crimen, id est, mortale peccatum sufficere ad æternam hominis perditionem, neminē autem certo scire, habeatne, vel non eiusmodi crimen. Ideoque neminem cum spe salutis de hac vita migraturum, nisi misericordiam à Deo speraret. Secundo, multa venialia disponere ad mortale: ideoq; nisi prouidisset Deus remedia quotidiana, neminem decessurum cum spe salutis. Ad secundum, & tertium, loqui Augustinum de pœna Purgatorij, quam vix vlli, nisi ex magna Dei misericordia euadant. Probat, quia pro matre sua oret: at pro damnatis, orari non debet. Itaque væ illud refertur ad pœnas Purgatorij, quæ sunt longe grauissimæ.

XIV. Sed enim ista redolent artificium Iesuiticum in torquendis quibuscumque locis ad suum sensum. In primo, falsum loqui Augustinum de criminibus, id est, magnis peccatis. Probo, primo, quia de iis loquitur quæ fiunt ex defectu virium perfectæ voluntatis: *Totis*, inquit, *viribus opus est voluntatis, quas nos non perfecte in omnibus adhibituros præuidit Deus*, At hæc peccata Augustinus solet numerare inter quotidiana, & exigua. Papistæ etiam inter venialia. Secundo, quia ob eam causam dictum asserit, *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*, quod ipsum alibi docet dictum propter leuia, Epistola 29. & alibi. Rursus, falsum loqui de multis venialibus. Verum potius loqui de singulis leuibus, patet ex sententia Iacobi, *Quicumq; offenderit in vno.* Epist. 29. *Reus fit omnium, faciendo contra eam, in qua pendent omnia. Cur ergo non dicantur paria peccata? An forte quia magis facit contra charitatem, qui grauius peccat, minus qui leuius? Et hoc ipso quod admittit, fit quidem omnium reus: sed grauius peccans, vel in pluribus peccans, magis reus: leuius autē, vel in paucioribus peccans minus reus, tanto maiore scilicet reatu, quanto amplius, tanto minore, quanto minus peccauerit: tamen etiam si in vno offenderit, reus omnium est, qui contra eam facit, vnde pendent omnia.*

XV. In reliquis locis etiam falsum, agi de pœnis Purgatorij. Nam in Epistola 29. manifestum agi de æternis Nam hæc verba: *Quæ igitur spes est* ex vsu communi significant nullam spem esse. At in Purgatorio non est nulla spes: si vera dicunt, qui Purgatorium statuunt. Imo spes est, etiam si non superexultet misericordia iudicium. Quia si verum est leues culpas non mereri pœnam æternam, ne quidem Deo iudice, tum illud certum, etiam Deo seuerissime exigente iudicia sua, tamen saluum futurum, eum qui est in Purgatorio. In Confessionibus autem, primo illud, *Væ*, non solet vsurpari, nisi de extrema ac desperata miseria. Matth c.11. *Væ tibi Corazin, væ tibi Bethsaida.* Et 18. *Væ homini illi, per quem offendiculum euenit.* Secundo, addidit Augustinus se vereri de matre, propterea quod dictum sit, *Si quis dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis.* At gehenna ignis non significat Purgatorium. Atque hinc patet solutio sophismatis Bellarminiani, probantis agi de Purgatorio, quia preces concipiebantur pro Monica defuncta, non debeant autem concipi, pro damnatis. Nam, vt alias docebimus, precabantur olim Christiani pro defunctis, vt liberarentur à damnatione, & pœna æterna: non quod crederent in eam iam missos, sed quia expectari putabant vltimū iudicium atque eo vsque detineri animas, non plene purgatas. Sed, vt dixi, hac de re nos alias.

XVI. Atque hi sunt omnes loci, quos è Patribus selegit Bellarminus, vt solueret. Addo iam alios. Athenagoras Apologia, τὸ φίλημα, εἴ τι μικρὸν τῇ διανοίᾳ παραθολωθείη, ἔξω ἡμᾶς τῆς αἰωνίου τίθησι ζωῆς, *Osculum si vel parum cogitatione inquinetur, alienat nos à vita æterna.* Et post pauca, τὸ ἐν παρθενίᾳ, καὶ ἐν εὐνουχίᾳ μένειν, μᾶλλον παρίστησι τῷ Θεῷ, τὸ δὲ μέχρις ἐννοίας, καὶ ἐπιθυμίας ἐλθεῖν, ἀπάγει. Gesnerus vertit, *Virginem, & illorum qui vltro Eunuchi sunt vita Deo magis conciliat: concupiscentia vero, & impurior cogitatio, quamuis non erumpens, abducit.* Liberius, sed tamen expresso sensu. Nazianzenus Oratione funebri in mortem patris, εἷς θάνατος, ἁμαρτία· ψυχῆς γὰρ ὄλεθρος: *Vna mors, peccatum est enim animæ interitus.* Idem oratione in illud, *Quum consummasset Iesus hos sermones*, πᾶσα ἁμαρτία, θάνατός ἐστι ψυχῆς. *Omne peccatum est mors animæ.* Hilarius in Psal. 118. litera Gimel, *Peccata opprobrio sunt digna, & idcirco peccatores exsurgent in opprobrium sempiternum. Quod autem peccata omnia opprobrio sint digna in Euangeliis discamus: tum cum Dominus exprobrare illis ciuitatibus cœpit, in quibus plures virtutes eius effectæ essent, nec pœnituissent Corazin & Bethsaida.* Sixtus tertius Episcopus Romanus, de Malis doctoribus, & Operibus fidei, demonstrandum suscipit, *Non solum impietatis crimen, verum & quæ minima videntur esse delicta, noui etiam testamenti definitionibus condemnari.* Tum ita disputat, *Quod ergo minimum putamus esse peccatum? Credo illud, quod dum pro suæ paruitatis despectione contemnitur, per negligentiæ vitium à nobis sæpius exercetur. Quod tamen illud est? Ego aliud, quod aut leuius iudicemus, aut crebrius incurramus, non inuenio, quam aut otiosum sermonem dicere, aut fratrem quemlibet fatuum vocitare. Hæc namq; satis modica, & exigua videntur esse delicta. Nunc ergo cuiusmodi supplicio censeantur, attentius consideremus, vt ex inferiorum meritis, quæ ampliorum sit mensura, noscamus. Dicam nempe de illo, qui otiosi sermonis reus est: Pro omni sermone otioso quemcunque dixerit homo, reddet Deo rationem in die iudicij. Quæ extra iudicij examinationem culpa esse iam possit, penitus non inuenio, quandoquidem nec otiosi sermonis noxam inultam fore perscribitur. De illo autem, qui fratri suo stultitiæ conuitiū exprobrauerit, quid censeat audiamus. Qui dixerit fratri suo Fatue, reus erit gehennæ ignis. Si igitur gehēnæ ignis reus erit, qui fratrē suū fatuū sit loquutus, quod peccatū sit, quod extra gehennā esse possit legentis arbitrio derelinquo. Ego interim ex minimis maiora perpendo, & ex paruis ampliora conijcio, & nullam impœnitam culpam fore existimo, quando nec quæ leuiora existimantur, inulta reperiuntur.* Hactenus Sixtus. Theodorus Abucara de quinque inimicis πᾶσα ἁμαρτία καὶ ἡ τυχοῦσα, θάνατον ἐπιφέρεται, *Omne peccatum, etiam minimum, mortem infert.*

XVII. Gerson non dixit obiter, sed disputauit ex professo in opusculo de Vita spirituali animæ lect 1. *Omne peccatum, pro quanto est offensa Dei, & contra legem eius æternam, est de sua conditione & indignitate mortiferum secundum rigorem iustitiæ, & à vita gloriæ separatiuum. Ratio est, quia omnis offensa in Deum potest iuste à iusto iudice puniri pœna mortis, tam temporalis quam æternæ: imo annihilationis pœna. Est igitur de se mortifera: Assumptum deducitur ex hoc, quod nulla pœna talis, est ita mala, quantum mala est ipsa offensa. Et ex alio: quod potius toleranda esset omnis mors pœnalis, & annihilatio, quam committenda esset quantumlibet parua offensa in Deum. Da oppositum, iam offensa Dei, licite fieri deberet in casu. Præterea qualibet offensa Dei nisi remitteretur, repelleret à gloria Dei perpetuo, & absque termino puniretur: alioquin maneret dedecus culpæ sine decore iustitiæ: quod autem offensa dimittitur seu remittitur, est ex pura liberalitate Dei remittentis, & non amplius imputantis.* Paulo post, *Ex radicibus argumentorum videtur esse sufficienter deductum, quod omnis offensa Dei est mortifera ex sui conditione, & in dignitate.* Inde corollarium primum, *Nulla offensa Dei est venialis de se, nisi tantummodo per respectum ad diuinam misericordiam, quæ non vult de facto quamlibet offensam imputare ad mortem, cum illud posset iustissime. Et ita concluditur, quod peccatum mortale, & veniale in esse tali non distinguuntur intrinsece, & essentialiter, sed solum per respectum ad diuinam gratiam, quæ peccatum istud imputat ad pœnam mortis & aliud non.*

FINIS LIBRI SEXTI.

LIBER SEPTIMVS.

De PRÆDESTINATIONE.

Caput Primum.

DE PRÆDESTINATIONE.

HActenvs de Hominis corruptione Reparatio, est eiusdem à miseria vindicatio, & restitutio in meliorem statum: quo vocabulo vsus est Petrus Act. 3. vsque ad tempora ἀποκαταστάσεως, *restaurationis*, siue *restitutionis* omnium. Sed vt videtur latius, quam vt peculiariter assignetur hominibus.

II. Itaque magis proprie, quæ hominum restauratio est, dicitur Salus. 1. Petr. 1. *Reportantes finem fidei vestræ*, σωτηρίαν ψυχῶν, *salutem animarum.* Ad Hebræos cap. 1. *Propter eos qui possessuri sunt salutem.* Quinto, *Factus est causa salutis æternæ.* Vocatur etiam Redemptio. Luc. 1. *Et fecit redemptionem.* ἐποίησε λύτρωσιν, *populo suo*, Ad Roman. 8. ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν, *redemptionem corporis nostri.* Item Adoptio, siue Adoptatio in filios. Ad Galat. 4. *Vt adoptionem* υἱοθεσίαν, *acciperemus*, Ad Eph. 1. *Prædestinauit in adoptionem filiorum.*

III. In

III. In hac hominis Restauratione, considerandæ sunt primum causæ, deinde Natura. Causarum autem alia prima, summaque, aliæ subordinatæ, quæ etiam Media dicuntur. De illa primum negotium.

IV. Primam, summamque humanæ salutis causam esse dicimus Dei voluntatem, quæ omnibus rebus causa est, essendi, vt ita loquar. Et, quia voluntas Dei in dispensandis creaturis Prædestinatio dicitur: hæc autem restauratio ad eam dispensationem pertinet: Ideo rursus, Primam causam humanæ restaurationis esse dicimus Prædestinationem æternam.

V. Sed quia eadem dispensatio comprehendit non restaurationem tantum hominis, sed etiam damnationem, hinc factum, vt primo voluntas Dei distincta sit in Gratiam, & Iram. Vt Gratia significet propitium illum voluntatis diuinæ actum, quo quosdam complectitur: Ira vero, actum illum, quo alios auersatur. Illa etiam amor dicitur: hæc vero odium. Ioannis 1. *Gratia & Veritas per Iesum Christum.* Ad Roman. c. 3. *Iustificamur gratis, eius gratia.* Quinto, *Commendat τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην suum amorem*, vulgo, *suam charitatem Deus.* Ioan. 3 *Ira Dei manet super eum.* Ad Ephes. 2. *Natura filij iræ.* Ad Roman. 9. *Esau odio habui.*

VI. Eadem ratione, Prædestinatio distincta in Electionem, & Reprobationem. Ad Rom. 9. *ἵνα κατ' ἐκλογὴν τῆς θεοῦ πρόθεσις*, *Propositum Dei secundum Electionem.* Et 11 *Reseruatio secundum Electionem gratiæ facta est.* Posterioris ad Corinth. 13. *Nisi forte reprobi estis.*

VII. Sed de hac Prædestinatione controuersia magna est inter maximas, infinitis obsita difficultatibus: & vere, inquit, Alteustaig, Hydræ instar: soluto n. nodo vno, alij sese innumerabiles, quasi consulto implicant, nunquam, & nusquam quiescente humani ingenij superbissima curiositate, quę sese regulam veri ac falsi, æqui atque iniqui constituens, nihil admittit, ꝙ sibi non putet exploratissimum. Et tamen in temporalibus non paucis cæcutienti, quid mirum si pleraque in æternis sunt penetratu impossibilia, nedum difficilia? Habitat certe Deus lumen *ἀπρόσιτον* Vt se Scholastici, atque adeo Papistarum quantumcunque est, purgare nequeant infinitæ temeritatis crimine Quorum nos exemplo territos operæ pretium est innouare preces ad Deum, vt qui nos voluit modestæ veritatis partes tueri, ne finat veræ modestiæ fines transgredi.

VIII. Catholicorum confessio hæc est ex artic. 12. Gallican confess. *Credimus ex hac corruptione, & damnatione vniuersali, in qua omnes homines natura sunt submersi, Deum alios quidem eripere: quos videlicet aterno, & immutabili suo consilio, sola sua bonitate, & misericordia, nulloque operum ipsorum respectu in Iesu Christo elegit. Alios vero in ea corruptione, & damnatione relinquere, in quibus, nimirum iuste suo tempore damnandis iustitiam suam demonstret, sicut in aliis diuitias misericordiæ suæ declarat. Nec enim alij aliis sunt meliores, donec illos Deus discernat ex immutabili illo consilio, quod ante seculorum creationem in Iesu Christo determinauit: neque posset quisquam sua vi sibi ad bonum illud, aditum patefacere: cum ex natura nostra, ne vnum quidem rectum motum, vel affectum, seu cogitationem habere possimus, donec nos Deus gratis præueniat, & ad rectitudinem formet.*

IX. Eam doctrinam plenius exposuerunt Caluinus Institutionis li. 3. c. 21. 2. 3. 4. & tract. de æterna Dei Prædestinatione, & Responsione ad Nebulonis Calumnias. Beza in summa totius Christianismi. Et contra Sebastianum Castellionem, & tractatione absolutissima de Prædestinationis doctrina. Et in Actis Colloquij Mompelgardensis. Hieronymi Zanchius in Confessione de Prædestinatione Et libro de Natura Dei, 5. c. 2. Petrus Martyr in 9. ad Roman. Polanus Syntagmatis Theologici lib. 5. cap. 7. Nos istis axiomatis comprehendimus, quicquid ac sequentes controuersias videtur esse *περίεργα*.

X. Prædestinatio generaliter est Prouidentia Dei, qua res singulæ destinantur ad certum finem, certaque media ad eum finem deducentia. Sic prædestinatus est mundus, vt tandem igni consumatur, prædestinata est terra, vt hominum inseruiat habitationi, prædestinata crux, vt Saluatoris morti inseruiret, prædestinatus Ioseph, vt patri, fratribusque fame laborantibus esset auxilio.

XI. Itaque vt Prouidentia, sic Prædestinatio falli non potest, omnino que oportuit Iosephum in Ægyptum venire, & subleuare patris inopiam. Oportuit idem non gladium, non laqueum, non ignem, non vndas, non lapides, sed solam crucem subseruire nostræ saluti.

XII. De euentibus Prædestinationis idem iudicium, quod de Prouidentiæ; vt neque contingentiæ, neq; libero arbitrio, neq; naturæ rerum opponatur: nam reuera, etsi prædestinata crux erat, vt inseruiret morti Christi, tamen contingenter id euenit: similiter etsi prædestinatus erat Paulus, vt crederet in Christum, tamen libera voluntate credidit. Denique, neq; prædestinatio contingentiam, libertatem, naturam, tollit, neque contingentia, libertas, natura prædestinationem abrogant.

XIII. Prædestinationis in alterutram partem, nulla causa est superior Dei voluntate, omnia sapienter, iuste que disponentis, referentisque ad suã gloriam, quam habet pro vltimo, summoq; fine ac scopo, cui cæteri omnes subordinentur.

XIV. Sed ad implendam, exsequendamque prædestinationem concurrunt media, quæcumque Deus constituit: nec enim hominem vllum seruari, aut damnari simpliciter, & absolute certum est, aut duntaxat ob eam causam, quod ita Deus voluerit.

XV. Quare diligenter distinguendam summam causam, tum electionis, tum reprobationis, à subalternis, mediisque, vt neque hæ illam impediant: neque illa has tollat. Sed & cauendum ne mediis summa causa, vllo modo subiiciatur, quasi aut aliqua ratione dependeat, aut euentuũ suorum certitudinem accipiat. Imo potius, vt mediæ intelligantur concurrere, quia primæ subijciantur.

XVI. Rursus hæ causæ mediæ, faciliores sunt conceptu, & intellectu, vtpote magis ad nos accedentes. Illa vero summa tota in Deo, nobis absconditæ: adeo, vt cum ad eam disputando peruenisset Paulus ad Roman. c. 9. non putarit vlterius satisfaciendum humanæ curiositatis pruritui: sed importune obstrepentem audaciam serio coercuit, *Imo vero*, inquit, *Ohomo, tu qui es, qui ex aduerso respõnsas Deo? num dicet figmentum fictori, cur me talem feciſti?*

XVII. In mediis ad exsequutionem, magnificentissime elucet infinita Dei, tum iustitia, tum misericordia Nam Reprobationis quidē sub alterna causa, peccatum. Nemo enim vnquam, aut damnatus est, aut damnandus non peccator, ac proinde qui in seipso, imo & à seipso non habuerit iustissimæ damnationis causas. Ex Angelis nemo, nisi actu rebellis in Deum. Ex hominibus nemo non peccato mancipatus, siue originali siue actuali.

XVIII. Hominum tamen pereuntium sunt ordines duo. Alij prorsus deserti in naturali corruptione, ignorantiaque diuinæ veritatis, vt plurimi infantes, denati extra Ecclesiam: plurimi rursus in mera infidelitate consenescentes, nunquam oblato veritatis, vel sono, vt Tyrij, & Sidonij Matthæi 11. vt Ethnicorum turba infinita, hodieque Mahumetanorum, atque aliorum infidelium, ad quos Euangelij vox non peruenit.

XIX. Aliis vero sese Deus communicat, oblata veritatis cognitione, per Euangelij prædicationem, plus minusue: ita vt pars, audiant, & statim respuant, imo & animose persequantur, vt Iudæi, qui Christum occiderunt, Ethnici qui Christianos omni tormentorum genere cruciarunt. Pars, ita mouentur, vt conuersionis speciem præ se ferant: at non sincere, siue ad tempus duntaxat, vt postea ad vomitum redeant: siue in omnem quidem vitam, sed cum fœdis moribus. Et hi sunt ad damnationem gradus.

XX. At ex infinita peccatorum, ac proinde alias merito damnandorum massa, pro suo arbitrio Deus; quosdam sigillatim, nominatimq; selegit ab æterno,, destinauitque æternæ saluti. Hos nondum natos, amare dicitur: & quidem amore certissimo, nunquam in odium vertendo. Implendæ autem vocationis gradus habet, siue media, primo Christum, cuius absque respectu, nemo vnquam, aut seruatus est, aut seruandus.

XXI. Deinde Vocationem, quæ quibusdam signis externis distinguit ab infidelibus fideles: Sic tamen vt non sint ea sola, sed coniuncta internæ operationi Spiritus Sancti, quem qui non habet, esse Christi negat Paulus ad Romanos octauo. Vocantur autem suo tempore, alij citius, alij serius, & vocantem sequuntur: atque ita ingeneratur eis fides, pœnitentia, sanctificatio, perseuerantia, & reliqua. In adultis tamen Nam in infantibus alia ratio: quorum tota vocatio in gratuito fœdere: cuius ita sunt participes sancti parentes, vt simul includatur semen, ex solenni formula, *Ero Deus tuus, & seminis tui.*

XXII. Hæc est Catholica doctrina, Papistarum non est vna omnium. Longe enim abeunt, non tantum a Catholicis, verum etiam ab aliis. Sed distinguenda sunt controuersiarum capita. Primũ, sitne Prædestinatio, intellectus diuini actio, an potius voluntatis. Secundum sitne communis electioni, & reprobationi. Tertium, sitne eius causa aliqua præter Deum.

XXIII. Scripserunt his de rebus Papistæ mihi cogniti. Lombardus dist. 40. lib 1. & seq. duab. postque eum infinita Scholasticorum turba. Thomas part 1. quæst. 23 & 24. Et in summa de Veritate, Materia sexta. Io. Ant. Delphinus de Salutari progressu lib. 2. Ioannes Driedo tom. 3. lib. 1. Pighius de Libero arbitrio, lib. 7. Conrad. Klingius Locorum communium c. 6. Ioan. à Bononia de Prædestinatione ac Reprobatione. Bellarminus de Gratia & Libero arbitrio lib. 2 cap. 9. & seq. Gregor. de Valentia, de Prædestinatione, & Reprobatione. Et Commentatiorum in Thomam part 1 disp. 1 quæst. 23. Vasques disputationibus in eandem. Franciscus Suares de Deo Trino, & Vno tract. 2. Martinus Beccanus opusc, 1. 2. 3. Salmero disp. 2. 2. part. lib. 1. in Epistolam ad Romanos. Et disputatione 20. 21 & 22. lib 1. Ioan. Arboreus Theosophiæ lib 14. c. 7. Didacus Aluares de Auxiliis diuinæ gratiæ lib. 5.

CAP. II.

Prædestinationem esse actum voluntatis.

I. IN prima Controuersia, Prædestinationem Papistarum alij referunt ad intellectum. Nam Gregorius de Valentia definiuit, nihil aliud esse, quã diuini intellectus operationem, & in ea operatione propriam prædestinationis rationem consistere: quamquam ei coniungatur operatio voluntatis: quæ quod ante prædestinatum est, exsequatur. Klingius eandem facit partem præscientiæ, eodem, vt videtur, sensu. Bellarminus, etsi voluntatem non reiicit, tamen ad intellectum magis pertinere pronunciat. Aluares, Prædestinationem essentialiter, & formaliter consistere in actu intellectus, quamuis antecedenter supponat actum voluntatis.

II. Alij diserte referunt ad Voluntatem. Delphinus, Prædestinationem sumi pro æterna illa præordinatione, qua diuina voluntas præordinauit ex æternitate aliquos. Ioannes Arboreus: Esse Dei voluntatem, qua aliquos ab æterno prædestinauit. Et, ne omnes colligam, Salmero lib. 1. in Epistolas Pauli, p. 2. disp. 2. *Prædestinatio est propositũ Dei, & beneplacitum erga quosdam.* Ioannes à Bononia, *Prædestinatio est ordinatio creaturæ rationalis per media congrua ad vitam æternam, procedens à libera & gratuita voluntate diuina.* Sco. in 1. dist 40. *Prædestinatio*, inquit, *prout sumta, dicit actũ volũtatis diuinæ.*

III. Atque isti in alteram partem discesserunt. Suares vero capite 17. libri primi de Prædestinatione, ambiguus est. Enumeratis enim tribus opinionibus illorum, qui ad intellectum, & qui ad voluntatem &, qui ad vtrumque referuntur: ipse tandem nihil certi concludit: *Hæc controuersia*, inquit, *multum habet de vsu vocum, seu de nomine: & ideo vnicuique liberum relinquimus, vt loquatur prout libuerit: omnes n. relatæ opiniones probabiles sunt.*

IV. At nos, si de verbis agatur duntaxat, non libenter pugnabimus. Sed altius sese vulnus penetrat: nam si non est voluntatis, omnino nihil habebit, quo appellari possit decretum. Nam decretum omne est voluntatis, quod ipse potest vsus docere. Nam & Reges sua edicta, & morientes sua testamenta, dicunt esse suam voluntatem: nec aliunde *ἀρεσκὰ* nominata. Imo in Conciliis decernentium vox est, *Placet*, Itaque definimus, proprie prædestinationem esse actum voluntatis diuinæ, quæ tamen intellectum supponat, vt semper: adeo vt distingui tantum possint, nunquam separari. Nam ideo Paulus, quos præsciuit, eos Deum prædestinasse dicit, ad Romanos octauo.

V. Argumenta nobis ista. Primum à Scriptura. Ad Ephes. 1. *Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum, per Iesum Christum, in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ.* Melius Græce, *κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ* Beza, *Pro beneuolo affectu voluntatis suæ.* Syrus, *Et per charitatem nos ante destinauit sibi, & posuit filios in Iesu Christo, sicut placuit ipsius voluntati.* Theodoretus, *Præsciuit nos, & dilexit, & nostram vocationem præconstituit.* Et post. *Secundum propositum voluntatis suæ: hoc enim*, inquit *voluit, hoc ei placuit* E vbe-

κίαν enim solet ponere Scriptura pro beneficio afficiendi voluntate. Chrysostomus, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ· τουτέστι, διὰ τὸ σφοδρῶς θέλησαι· ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, ὡς ἄν τις εἴποι, αὐτή ἐστι. πανταχοῦ γὰρ εὐδοκία, τὸ θέλημα ἐστὶ τὸ προηγούμενον. *Secundum beneplacitum voluntatis suæ hoc est, quia vehementer voluit Hoc vt ita dicam, desiderum eius erat: Nam vbique* εὐδοκία, *est voluntas præcedens.* Et paucis interiectis, εὐδοκία οὖν τὸ πρῶτον θέλημά, φησι, τὸ σφοδρὸν θέλημα. τὸ μετ' ἐπιθυμίας θέλημα, ὃ ἐφ' ἡμῶν οὐ γὰρ παραιτήσομαι, καὶ καινοτέρᾳ λέξει χρήσασθαι σαφηνείας ἕνεκεν τῶν ἀφελεστέρων· ὃ λέγομεν ἡμεῖς πόθημα, καὶ κατὰ τὸ πόθημα ἡμῶν τουτέστι, σφόδρα ἐφίεται, σφόδρα ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· *Igitur* εὐδοκία *, primam voluntatem dicit, vehementem voluntatem: voluntatē cum desiderio: quod apud nos (non enim contabor etiam vocabulo vti recentiore, vt simplicioribus res sit facilior) quod, inquam, nos dicimus* πόθημα *& secundū* πόθημα *nostrum, hoc est, vehementer desiderat, vehementer concupiscit salutem nostram.* In eandem mentem Oecumenius, ταῦτα πάντα ἐποίησεν εἰς ἡμᾶς δι' ἄλλο μὲν οὐδὲν, πλὴν ὅτι ἠθελήθη, καὶ σφόδρα ἐπεθύμησε χάριτι σῶσαι τοὺς ἐπὶ γῆς: *Hæc omnia fecit erga nos, nihil ob aliud, quam, quia voluit, & vehementer concupiuit gratis saluare eos qui sunt in terra.*

VI. Rursus eodem capite Paulus, *In quo electi sumus, cum essemus prædestinati secundum propositum eius, qui omnia efficit ex consilio voluntatis suæ.* Vbi Syrus illud κατὰ πρόθεσιν, secundum propositum, vertit *sicut ante designauit, & voluit.* Thomas, *Ponit voluntariam Dei prædestinationem, de qua dicitur ad Romanos octauo. Quos prædestinauit hos & vocauit. Cuius quidem prædestinationis ratio, non sunt merita nostra, sed mera Dei voluntas, propter quod subdit: Secūdū propositum eius. Ad Romanos nono. Scimus quoniam diligentib. Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundū propositum vocati sunt sancti. Quod autē secundum propositum prædestinauerit, probat, quia non solum hoc, sed etiam omnia alia quæ Deus facit, operatur secundum consilium voluntatis suæ. Psalmo. Omnia, quæcunque voluit Dominus, fecit. Esaiæ 46. Consilium meum stabit: & omnis voluntas mea fiet. Non autem dicit secundum voluntatem: ne credas quod sit irrationabilis: sed secundum consilium voluntatis suæ, id est, secundum voluntatem suam, quæ est ex ratione: non secundum quod ratio importat discursum: sed secundum quod designat certam & deliberatam voluntatem.*

VII. Secundum argumentum: Omnis amor, omneque odium est actus voluntatis At prædestinatio est, vel amor, vel odium. Ergo prædestinatio est actus voluntatis. Maior per se patet. Minor probatur. Ad Roman. 9. *Nondum natis pueris, cum nihil fecissent boni vel mali, vt propositum Dei, quod est secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante maneret, dictum est ei: Maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau vero odio habui.* Nam hic agi de Prædestinatione argumento est, propositū quod nominatur. Ergo prædestinatio Iacobi dicitur amor: prædestinatio Esau, dicitur odium.

VIII. Tertium, Si prædestinatio est secundum propositum, ergo est actus voluntatis. Probatur antecedens, ex iā recitatis Pauli locis. Probatur consequentia. Nam propositum est actus voluntatis. Altenstaig in dictionario, de Prædestinatione, *Propositum nihil est, nisi velle aliquid facere: vnde ille proponit, qui firmiter vult aliquid facere:* propterea idem paulo post, *Prædestinatio dicit aliquem firmiter velle facere.* Thom. 2. 2. 88. art. 1. *Propositum est actus voluntatis deliberatæ.* Et sic Scripturis Act. 11. *Hortatus est omnes vt* προθέσει *proposito cordis permanerent:* Act. 27. *Visi sibi propositi compotes,* hoc Syrus vertit: *quod peruenturi essent iuxta voluntatem suam.* Act. 19. *Proposuit Paulus in spiritu.* Ad Rom. 1. *Proposui venire ad vos*, Syrus, *Volui venire ad vos.* Quod si verum est, & verum esse quis, Paulo asserente, negabit? Si verum est, Prædestinationem fieri secundum propositum: & propositum esse voluntatem, imo firmam voluntatem: omnino certum, prædestinationem fieri secundum voluntatem: & firmam voluntatem. Esse igitur actum non nudi intellectus, sed potius voluntatis.

IX. Quartum, Prouidentia diuina est voluntas. At Prædestinatio est prouidentia. Ergo Prædestinatio est diuina voluntas. Probatur maior Damascenus Orthodoxæ fidei lib. 2 c. 29. Πρόνοιά ἐστι βούλησις Θεοῦ δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα, τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει. *Prouidentia est voluntas Dei, per quam omnia conuenientem deductionem sortiuntur.* Ὁ Θεὸς τοίνυν ἐστὶν ὁ, τε ποιητὴς καὶ προνοητὴς καὶ ἡ ποιητικὴ δὲ αὐτοῦ δύναμις, καὶ συνεκτικὴ καὶ προνοητικὴ ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ θέλησις. *Deus igitur est, & factor, & prouisor: atque eius creatrix potentia, & conseruatrix, & prouidens, est eius bona voluntas.* Minor a. constat ex aduersariorum confessione. Bellarminus, *Prædestinatio,* inquit, *est prouidentia Dei qua certi homines ex massa perditionis in vitā diriguntur æternam. Et dicitur prouidentia: quoniā prædestinatio est species prouidentiæ: & rectissime ponitur genus initio bonæ definitionis.* Et ante Bellarminum Biel in dist. 40 1 sent. *Patet quod Prædestinatio est quasi species prouidentiæ. Nam prouidentia Dei, est omnium gubernandorum: prædestinatio solum respectu beatificabilium.*

X. Quintum ex testimoniis Veterum Augustini & Fulgentij. Altenstaig, scripsit ab Augustino Prædestinationem definiri. *Diuinæ voluntatis per gratiam electionem.* Suares de Prædestinatione lib. 1. c. 7 *Diuus Thomas, Alensis, & fere omnes Scholastici, referunt ex Augustino, libro de Prædestinatione Sanctorum, quod Prædestinatio sit propositum miserendi. Quæ tamen verba in Augustino formaliter non reperiuntur: sed inde sumpta videntur, quod præparatio idem videtur esse quod propositum.*

XI. Nihil tamen opus coniecturis. Nam Augustinus Prædestinationem constanter arcessit à Bonitate, Gratia, Misericordia, Iustitia, quas voluntatis esse partes quis nescit? Enchiridij c. 100. *Ad eorum damnationem, quos iuste prædestinauit ad pœnam: & ad eorum salutem, quos benigne prædestinauit ad gratiam* Retract. lib 1 c. 9. *De gratia Dei, qua suos electos prædestinauit.* De Ciuitate Dei lib 15. c. 1. *Gratia prædestinatus, gratia electus, gratia peregrinus deorsum, gratia ciuis sursum.* Ad Petrum Diaconum (quanquam Fulgentij opus est potius) c. *Illi cum Christo regnabunt, quos Deus gratuita bonitate sua prædestinauit ad regnum.* Hypogn. 6. *Quos præscit misericordia sua gratuita præparat, id est, prædestinat ad æternam vitam.*

XII. Fulgentius ad Monimum libro primo, non solum gratiam, misericordiam, bonitatem, nominat, vt Augustinus, sed etiam diserte voluntatem, *Vtrumque,* inquit, *prædestinando Deus præparauit, in illa immutabili voluntate. Potuit, sicut voluit prædestinare, quosdam ad gloriam, quosdam ad pœnā. Hæc est in sanctis causa prædestinationis diuinæ, præparatio scilicet iustificationis & adoptionis indebitæ, quam quia non merebatur, voluntas hominis mala, non est eius causa, nisi sola Dei voluntas bona.*

XIII. Adde Theophylact. in 8. ad Rom. & in illud, *Quos præsciuit, hos & prædestinauit. Prædestinationem velim intelligas, optimam Dei & immutabilem voluntatem.* Bonauent. in 1. dist. 40. art. 1. q. 2 *Cum prædestinatio significet diuinam essentiam, vt causam gratiæ, & gloriæ, & hoc secundum ordinatam distributionem gratiæ & gloriæ: quantum est de se non tantum importat scientiam, sed etiam voluntatem & potentiam. Sed quoniam causalitas gratiæ & gloriæ attribuitur proprie volūtati vt efficiēti: sed scientiæ vt disponenti, & potentiæ vt exsequēti: ideo etsi pdestinatio importet illa tria, tamē principalius est in genere volūtatis.*

CAP. III.

Argumenta Papistarum, ad probandum non esse prædestinationem Actum voluntatis.

I. CErta est ergo Catholicorū sententia. Aduersariorum argumenta sunt apud Bellarminum, & Suarem, & Aluarem. Primum à nominib. tum Græcis, tum Latinis Nam προορίζειν, quid est nisi *prædefinire* ac *prædecernere*? Et Latinum *Prædestinare*, idē videtur, quod *prædeterminare*, siue *præordinare*.

II. Imo infelix est Grammaticatio. Nam ea nomina pertinent ad voluntatem: significantq; certum consilium decretumque alicuius rei faciendæ. Glossæ Veteres τὸ ὁρίζω distinguunt, vt alias dicatur ἐν πράγματι, alias ἐν τόπῳ. Et de loco quidē nihil est quod nunc satagamus. Illud ἐν πράγματι, magis ad rem. Hoc ergo interpretantur, *constituo, statuo, instituo, censeo.* Et alibi. Decernere, ἐπικρίνειν, ὁρίζειν. Fauorinus disertior, ὁρίζω προτίθημι. ἐπιτάσσω. ἐντέλλομαι, κελεύω. ψηφίζομαι. διορίζομαι. παρακελεύομαι. ἐπιτάττω. ἐπισκήπτω. σημαίνω. Vt autem de Glossis ambigere quis possit: certe Fauorinus manifeste stat à partibus voluntatis.

III. Consonant Scripturæ. Act. 11. τῶν δὲ μαθητῶν, καθὼς ηὐπορεῖτό τις, ὥρισαν ἕκαστος αὐτῶν εἰς διακονίαν πέμψαι. *Discipuli,* inquit Vetus Interpres, *prout quis habebat, proposuerunt in ministerium mittere.* Longe melius Beza, *Singuli a. discipulorum prout cuique suppetebat, decreuerunt subsidio mittere.* Nā & Syrus פרשׁין *decreuerunt* interpretib Tremellio, & Boderiano. Lucæ 22. *Filius hominis abit,* κατὰ τὸ ὡρισμένον, *secundum quod definitum est.* Certum autē, Christi morituri consilium non fuisse actum solius intellectus, sed plenū voluntatis decretum. Sic alias. Imo Act. 2. ὡρισμένῃ βουλῇ, Syrus vertit, *ex præscientia & voluntate*: nimirum quia ita significatur, præcedenti intellectui voluntatem acquiescere, vt fiat decretum. Inde quis non videt, facile, quo sensu dicatur τὸ προορίζειν?

IV. Porro Latinam vocem prædestinare, cum dicunt esse præmittere, quid habent in animo? Apud Beccanum legi destinare sumi pro mittere, Ex 1. Macchab. 1. *destinauerunt aliquos de populo, & abierunt ad regem.* At id non solidum est, sed perfidum. Locus habet aliter, *Destinauerunt aliqui de populo,* id est, induxerunt ipsi in animum suum: nam Græce est, προεθυμήθησάν τινες ἀπὸ τοῦ λαοῦ: quod non potest sonare, *destinauerunt aliquos:* & multo minus miserunt aliquos. Quod si falsum, destinare sumi pro mittere: ergo falsum prædestinare esse præmittere.

V. Hoc multo verius, ex vero vsu Latinorum Destinare, significare actū voluntatis, apud se constituentis aliquid in futurum. Æneid. 2. *Me destinat aræ,* id est, apud se statuit me in sacrificium offerre. Tuscul. 1 *Ad horam morti destinatam* id est, certo consilio siue decreto constitutam. Suetonius Cæsare: *De ampliando imperio plura ac maiora in dies destinabat.* Nonius interpretatur emere, ex hoc versu, *tribus in libertatem millibus destinet*: Non recte meo iudicio Aut enim ego fallor, aut significat Lucilius à quo ea verba, Lenonem sollicitatum, vt pretium statueret trium millium, quo posset scortū obtinere libertatem: qui sensus ad hanc rem nostram facit.

VI. Nec aliter vsus est in libris Sacris Latinus interpres. Sapientiæ 5. *Sagitta missa in locum destinatum.* βέλους βληθέντος ἐπὶ σκοπόν. Ad Philippens. 3. κατὰ σκοπὸν διώκω: *ad destinatum persequor.* At certe scopus non pertinet ad intellectum, sed ad voluntatem cuius est ferri in finem & διώκειν. Poster. ad Corinth. 8. προθυμίαν, *destinatam voluntatem.* Prioris 4. ἐπιθανατίους, *morti destinatos.* Poster. 9. ἕκαστος καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ: *vnusquisque prout destinauit in corde suo.* Certe τὸ προαιρεῖσθαι pertinet ad voluntatem, non ad nudum intellectum. Mitto infinita alia.

VII. Secundum Papistarum argumentum: à modo loquendi Scripturæ quæ per actus intellectus Prædestinationem indicat. Ad Rom. 8 *Quos præsciuit, & prædestinauit:* vbi vnum verbum per aliud explicari videtur. Cap 11. *Non repulit plebem suam, quam præsciuit,* id est, prædestinauit, vt exponit Augustinus de Bono perseuerantiæ c 18 & circumstantia literæ exigere videtur. Act. 2. *Hunc præscientia & consilio Dei traditum:* & tamen c. 4. idem declaratur per nomen prædestinationis. Ad Ephes. 1. *Prædestinati secundum consilium.* At consilium ad intellectum pertinet.

VIII. Respondeo hos locos nihil probare. In primo ineptissimus lusus est, ex ambiguo, *Quos præsciuit & prædestinauit:* quasi & esset copula ἐξηγητική, connectens Synonyma, vt aliquando fieri solet. Nam manifestum, connectere potius hoc loco, diuersos gradus, vt sensus sit, non tantum præsciuit, sed etiam prædestinauit, Agnoscunt enim omnes à Paulo gradationem notari Oeconomiæ salutaris, *Quos præsciuit, & prædestinauit: quos prædestinauit, hos & vocauit: quos vocauit hos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit.* Quis non videt, *prædestinare, vocare, iustificare, glorificare,* nō idē significare licet cōnectantur per eandē propositionē? Itaq; Theodoretus, *Nō dixit simpliciter prædestinauit, sed quos præsciuit prædestinauit.* Sed & Augustinus de Spiritu & litera, c. 5. *Per Spiritū Sanctū diffundit charitatē in cordib. eorum quos præsciuit, vt prædestinaret: prædestinauit vt vocaret: vocauit vt iustificaret: iustificauit, vt glorificaret.* Nec aliter pars magna recentiorū. Mitto nostros, Caluinum, Bezam, Piscatorem, Aretium, Oleuianū, reliquos. Papistas potius induco. Pererius, *Omnino videtur aptior, & planior, & fortior fore probatio, si illud præsciuit, significet scientiā approbationis: vt sit hic sensus: Quos Deus præcognouit, & elegit, vt fierent conformes imaginis Filij sui, eosdē & prædestinauit.* Toletus, *Deus hos anteq̄ essent, præsciuit: & p̄scitos destinauit ab æterno.* Dominicus à Soto, *Sensus est: Quos prænouit simplici intelligentia, hos & adiuncta voluntate prædestinauit.* Sadoletus, *Prædefiniuit ergo Deus, quos prænouerat.* Salmero, *Contexit catenam quinq; articulorum: quorum primus est Præscire: secundus Prædestinare.* Iustinianus, *Nam quos admirabili sua prouidentia ante omnē æternitatem approbauit, eosdem incredibili beneuolentia prædestinauit,* mitto alios, nam nemo, opinor, aliter hactenus exposuerat. Itaque Beza recte etiam hoc membro pronomen expressit, vt in reliquis, *Quos præsciuit eosdem & prædestinauit.* Syrus, *Et præsciuit eos, & obsignauit eos.* Nam quod Caietanus mysticum quid diuinat in eo quod hic τούτους Paulus

us omittit, quod expressit in aliis membris, friuolum est. Denique perspicuum est, Augustinum atque alios disparare Præscientiam & Prædestinationẽ. Faustus de Libero Arbitrio lib. 2. c. 3. *Apostolus ait, quos præsciuit: & prædestinauit, & conformes fieri imagini Filij sui. Aliud est præscire, aliud prædestinare. Præscientia itaque gerenda præcognoscit: postmodum prædestinatio retribuenda describit.*

IX. Quod ad secundum locum attinet, solutio est apud Augustinum ipsum eodem capite. Non enim idem statuit esse præscientiam & prædestinationem, sed aliquando illo nomine, hanc significari, *Dei dona, si nulla est prædestinatio quam defendimus, non præsciuntur à Deo. Præsciuntur autem: hæc est igitur prædestinatio quam defendimus. Vnde aliquando eadem prædestinatio significatur etiam nomine præscientiæ, sicut ait Apostolus. Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit.* Et postea, *Præsciuit enim reliquias, quas secundum electionem gratiæ fuerat ipse facturus, hoc est, ergo prædestinauit, sine dubio enim præsciuit, si prædestinauit, sed prædestinasse, est hoc præscisse, quòd fuerat ipse facturus.* Ita facilis nodus. Nõ n. si aliquãdo prædestinatio significatur per præscientiã sicut homo per animal, ideo nulla differentia est inter prædestinationẽ, & præscientiam: aut etiam prædestinatio æque ad intellectum pertinet; ac præscientia.

X. In tertio loco, & quarto, negatur consilium pertinere tantum ad intellectum. Nam alias, non posset dici ὠρισμένη βουλή; destinatum consilium: quoniam ante probauimus ὁρίζειν pertinere ad voluntatem, determinantem ea quæ in intellectu proponuntur. Imo inepte Paulus 1. ad Ephesios dixisset, κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, *Secundum consilium voluntatis suæ* quod Sophista dolosè tacuit, imo fraudulenter recitauit. Non enim, *Prædestinati secundum consilium:* sed, *prædestinati secundum propositum eius qui omnia efficit secundum consilium voluntatis suæ.*

XI. Et vero Consilium, duplici notione dico vsurpari: aliquando pro consultatione, quæ pertinet ad intellectum disquirentem in rebus ambiguis, vtra pars præstet. Numer. 24. *Dabo tibi consilium*: Deut. 32. *Gens absque consilio est*: siue potius *perdens consilia.* Et aliis non paucis locis. Sed & sæpissime pro decreto resultante ex ea consultatione, quam voluntas ratam fixam fecerit. Exempla vbique sunt obuia. Actor. 27. ἔθεντο βουλὴν, *statuerunt consilium.* Matth. 27. *Consilio inito emerunt agrum.* Itaque Lucæ 23. dicitur Ioseph non cõsensisse, (quod sane est voluntatis, Græce enim συγκατατίθεμαι) consilio & facto Iudæorum. Imo Actor. 4. βουλῇ consilio Dei tribuitur προορισμὸς: diserta verba ὅσα ἡ χείρ σου, καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι, *Quæcunq; manus tua & consilium tuum decreuerunt fieri*, Latinus interpres Genes. 45. *Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum*, dixit, quod Hebraice non potest nisi de voluntate intelligi in vtraque parte, *Non vos misistis me huc, sed Deus.* Item Iosue 9. Et hoc consilium *iniuimus*, non de disceptatione, sed de executione consultationis, siue potius consilij initi, & cepti: quæ profecto non potest esse in nudo intellectu. Hebraice, *Et fecimus verbum hoc.* Infinita sunt huiusmodi exempla.

XII. Tertium argumentum: Prouidentia est actus mentis At prædestinatio est quædam specialis prouidentia Ergo prædestinatio est actus mẽtis. Probatur maior ex Boethij 4. de Consolatione prosa sexta. Quia prouidentia est actus prudentiæ & rationis.

XIII. Respondeo, primo maiorem non esse certam. Nam antea docuimus ex Damasceno, Prouidentiam pertinere ad voluntatem. Et est ista sanior sententia. Nemo enim Paterfamilias dicatur prouidere domui suæ, si tantum operatione intellectus nuda consideret apud se, quid opus factu fuerit: & non statim certo, statutoque consilio decernat, quid factum velit. Et ni fallor, ita vsus est apud Latinos, vt diuerso sensu dicant Prouidere: vno, vt significent idem, quod futurum aliquid & ante quam sit factum, videre. Secundo, Cicero. de Diuinatione, Medicus morbum, insidias Imperator, tempestates gubernator dicitur ratione prouidere. At altero, plus aliquid inferunt, nempe cum iis quæ sic præuidentur, ex certo consilio, decretoque consulimus. Sic Plin. lib. 8. cap. 38. *In hyemes prouisum pabulum.* Cæsar Gallici belli lib. 6. *rem frumentariam prouidet.* Alias tamen alia constructionis ratio. Cæsar de bello Gallico lib. 5 *vt rei frumentariæ prouideret.* Et hæc significatio Latino interpreti Bibliorum vsitatissima, Genes. 30. *æquum est, vt aliquãdo prouideam domui meæ*, pro eo quod Moses scripsit, *Quando faciam etiam ego domui meæ?* Exod 21. *Prouidebit puellæ nuptias:* Iosue 9. 24. *Prouidimus animabus nostris.*

XIV. Secundo: quid tum si totum argumentum concessero? Neque enim negamus Prædestinationem vllo modo pertinere ad intellectum. Sed negamus, tantum pertinere ad intellectum. Illud hoc fortasse probetur argumento. At hoc minime. Verum est enim supponere intellectum, sine quo voluntas ne considerari quidem queat: sed ad intellectum postea addere operationem voluntatis: qua ratione verum quidem est hominem esse animatum, quia sit animal: sed vt nihil sit nisi animatum, quomodo bruta: hoc vero falsum: addit enim ad animal rationem.

XV. Quartum argumentum: Omnis ratio ordinis essentialiter & formaliter pertinet ad intellectum. At prædestinatio est ordinis mediorum in finem supernaturalem in mente diuina existens. Ergo prædestinatio essentialiter & formaliter consistit in actu intellectus, quamuis antecedenter supponat actum voluntatis. Probatur maior, quia ordinare est rationis, & intellectus. Probatur minor, Act. 13. *Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam æternam.*

XVI. Respondeo Syllogismum peccare: quia habet quatuor terminos. Nam prædestinatio non est ratio ordinis. Sed est voluntas, quæ res omnes subijcit rationi sui quamque ordinis; & hoc modo est ordinis, id est, pertinet ad ordinem: quia est causa ordinis. Itaque Latinus Interpres haud alio sensu vtitur Præordinandi verbo, quam vt hanc significet, voluntatem singula disponentem ab æterno Act. 10. *testibus præordinatis à Deo:* Græce προχειροτονημένοις metaphora sumpta à suffragiis populi creantis magistratũ, siue designantis, quo vocabulo vsus est Beza. Syrus etiam electos dixit. Sed manifestum est in eo actu non tam intellectus, quam gratiæ popularis, ac proinde voluntatis fuisse partes. Cap. 22. *Deus patrum vestrorum præordinauit te,* προεχειρίσατο, Syre אקיימך *constituit te.*

XVII. Imo illud ipsum c. 13 *Quotquot præordinati ad vitam æternam.* Græce πεπαγμένοι, Syriace דסיימין הוו *positi fuerunt.* Quomodo nempe τὸ πάσχειν est decernere: vt c. 15. ἔταξαν *statuerunt vt ascenderent Paulus & Barnabas.*

πάντων ὧν τέτακταί σοι ποιῆσαι, *de omnibus quæ te oporteat facere:* melius Beza: *de omnibus quæ constituta sunt tibi vt facias.* Syrus, *quod præcipitur tibi.*

XVIII. Iam manifestum est Syllogismi peccatum. Cum enim propositio habeat omnem rationem ordinis; essentialiter & formaliter pertinere ad intellectum: tum vero assumptio, quæ debuit: Atqui prædestinatio est ratio ordinis, tamen habuit tantum: Atqui prædestinatio est ordinis mediorum ad finem: Ridicule. Nam quid impedit, quominus voluntas sit ordinis ad finem: etiam si non sit ratio ipsa ordinis ad finem.

XIX. Quintum argumentum. Prædestinatio est prima causa omnium beneficiorum; quæ Deus in tempore confert prædestinatis. Ad Roman. 8. *Quos prædestinauit, hos & vocauit.* At Deus omnia per actum intellectus causat, quamuis præsupponat actum voluntatis Ergo prædestinatio essentialiter, & formaliter est in actu diuini intellectus.

XX. Monstrum est ratiocinationis. Primum propter ἀνακολουθίαν; & impudentem terminorum multiplicationem. Nam illud, in conclusione, *formaliter*, non est in antecedente. Nam si essentialiter tantum diceret, ferremus; vt qui non patiamur distrahi in diuinis voluntatem ab intellectu. Simplex forma erat: Prædestinatio est prima causa omnium beneficiorum, quæ Deus in tempore confert prædestinatis. At actus intellectus est prima causa eorum omnium beneficiorum. Ergo actus intellectus diuini est prædestinatio. Quæ forma rideri solet in scholis affirmatiua in secunda figura.

XXI. Quanquam sunt etiam in materia, quæ merito exagitentur. Primum intellectum præsupponere voluntatem, absurde dictum: nam contra debuit voluntas intellectum præsupponere. Sic enim est in anima rationali: de qua solenne enuntiatum est, nihil esse in voluntate, quod non prius fuerit in intellectu. Quanquam prioritas huiusmodi nulla sit temporis in Deo quidem sed saltem ordinis, quatenus videlicet non nisi ἀνθρωποπαθῶς cognoscendus obiicitur. Vnde etsi infinitum sit discrimen in reipsa; tamen simili quadam notione in Deo, & in homine nominatur. Intellectus & voluntas: in homine quidem proprie facultates animæ rationalis, in Deo vero nullæ facultates, sed tanquam facultates: & distinctæ.

XXII. Itaque Paulus non tantum dixit, *quos prædestinauit, eos vocauit*, quod solum describunt aduersarij: sed etiam prius, *Quos præsciuit, eosdem & prædestinauit*, quod consulte putauerunt omittendum: quasi sperantes se dissimulantibus, neminem animaduersurum. Verum res ipsa nimis aperte clamat. Nam præscire προγινώσκειν manifeste pertinet ad intellectum: est enim actus intelligendi. Post præscientiam autem ponitur prædestinatio, itaque necessario consideratur tanquam alius quidem actus: ac proinde non formaliter intellectus. Quare voluntatis potius. Nam hæc non tantum est altera facultas: sed etiam præeuntem intellectum supponens. Quæ nulla alia esse potest, quam voluntas. Itaque hinc Paulus aperte docet prædestinationem esse actum voluntatis: contra quam aduersarius præsupponebat.

XXIII. Prima, inquit, causa omnium beneficiorum prædestinatio Recte, inquam: sed quatenus, vt aiebat Bonauentura, comprehendit scientiã, voluntatem, & potentiam Dei; quomodo excluduntur aliæ omnes causæ, quæ possunt excogitari creatæ: non quidem vt nullæ sint, sed ne primæ. Verum, si prædestinationem dicas distincte à præscientia, negat Paulus illam esse primam causam: quandoquidem ab ista pendentem proponat. Nisi fortè causam dicas, pro efficientia: nam alioquin certum est præscientiæ non dici proprie efficientiam, vt monebat Bonauentura: & sic aliquo modo dici posse prædestinationem esse primam causam. Sed inde sequitur esse actum voluntatis. Nam ipsa scriptura hanc efficientiam tribuit voluntati. Psal. 115. *Omnia quæ voluit fecit.* ad Corinth. 15. *Deus ei dat corpus vt voluit.* Ad Rom. 9. *Cuius vult miseretur.* 1 ad Corinth. 12. *Omnia hæc efficit vnus ille & idem spiritus, distribuens priuatim illa singulis sicuti vult. Deus collocauit membra singula sigillatim in corpore sicut voluit.* Ad Colloss. 1. *Quibus voluit Deus notum facere, quæ sint diuitiæ glorioſi huius mysterij.*

XXIV. Sextum argumentum ab autoritate Augustini de Bono perseuerantiæ. c. 17. *In sua quæ falli nequit, mutarique non potest præscientia, opera sua futura disponere, id omnino neque aliud quicquam est, nisi prædestinare.* Et 14 *Est præscientia & præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicunque liberantur.* Tum autem haud aliter probat prædestinationem esse, nisi quia in Deo est præscientia beneficiorum Dei his qui saluantur.

XXV. Sed contra paulo ante de sententia Augustini diximus. Itaque dico in primo & secundo loco voluntatem significari. Nam & disponere id significat. Primi Samuelis 23 *Quod disponat Saul venire in Ceila*, pro Hebræo, *quærat venire*, & Græco, ζητεῖ ἐλθεῖν. Poster 10. *disposita domo sua.* Græce ἐνετείλατο τῷ οἴκῳ, ex Hebræo, *Imperauit domui suæ.* Chronicorũ Poster. 7. *Et omnia quæ disposuerat in corde suo*, Græc. πάντα ὅσα ἠθέλησε τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ποιῆσαι. Hebraic. *Quicquid venerat in cor Salomonis facere.* Psal. 89. *Disposui testamẽtum*, Hebraice. *Percussi fœdus.* Esaiæ 38. *Dispone domui tuæ*: Græce, τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου, Hebraice vero, *Impera domui tuæ.* Denique manifestum, in nouo Testamento, vsurpari pro postrema, vt appellant, voluntate, & testamentaria, quam etiam vulgo appellant dispositionem vltimæ voluntatis: vnde transfertur ad Dei beneficia in fideles, eadem ratione, qua testamentũ. Lucæ 22 *Ego dispono διατίθεμαι vobis, sicut διέθετο disposuit mihi Pater meus regnum.* Actor. 3. τῆς διαθήκης ἧς διέθετο ὁ Θεὸς, *testamenti quod disposuit Deus.* Mitto alia. Hoc sensu optime Augustinus prædestinationem descripsit. In prouidentia disponere: id enim est sancire, constituere: vt iam concipias nõ nudum actum intellectus, sed certum voluntatis decretum.

XXVI. Eadem ratio alterius loci: nam præparare, quid obstat quominus sit actus voluntatis? Ego sane non video. Neque n. longe abit à dispositione. Tũ autem Exod. 12. *nec pulmenti quicquam occurrerat præparare.* Græce ex Hebræo. οὐδὲ ἐπισιτισμὸν ἐποίησαν ἑαυτοῖς, *Neque pulmentum fecerant sibi.* Sic 25. *Quatuor aureos circulos præparabis.* Hebraice: *facies ei quatuor annulos.* Certe facere actus est voluntatis. Nec vero aliter intelligi possunt hæc Pauli Prioris ad Corint. 2 *Quæ parauit Deus iis qui ipsum diligunt.* Nam, præterquam quod de beneficiis sermo est, quæ ne cogitari quidem possunt nisi à certa voluntate prodire: etiam Esaiæ 64 vnde locus sumptus est, *Quæ faciet exspectantibus se.* Itaque præparare non est nudus actus intellectus: sed est decretum voluntatis destinantis aliquid. Vnde rursus bene Augustinus Prouidentiam descripsit, per præscientiam, & præparationem beneficiorum.

XXXVII. Imo recte etiám à præscientia beneficiorum prædestinationem concluſit. Nam quia beneficia, vt iam dictum, omnino ſunt à voluntate: profecto non poteſt cogitari quomodo ſua beneficia Deus præſciat per nudum actum Intellectus. Itaq; ſi præſcit & beneficia ſua, etiam vult: ideoq; decernit: vnde prædeſtinatio, quæ nulla eſſet, ſi non eſſet præſcientia. Nimirum, quia alioquin res eſſet ſubitanea & πρόσφατος ac in ſingulos dies: non vero ab æterno. Itaq; hæc argumentatio Auguſtini, non concludit Prædeſtinationem eſſe formaliter actum Intellectus.

CAP. IV.

Vtrum Prædeſtinationis nomen ad reprobos pertineat.

I. SEcunda controuerſia erat propoſita, vtrum Prædeſtinatio communis ſit electioni & reprobationi. Nam Catholici docent Deum ab æterno prædeſtinaſſe ſingulos homines ad ſuum finem: alios ad ſalutem: ad damnationem alios: & illorum prædeſtinationem appellant electionem: horum vero, reprobationis nomine ſignificant.

II. At Papiſtæ alij negant Reprobationem dici Prædeſtinationem. Pighius lib. 8. de Libero Arbitrio, cap. 2. *Non recte, neque ex vſu diuinarum Scripturarum mihi prædeſtinationem definire Caluinus videtur, cum ipſam æternum Dei decretum facit, quo apud ſe conſtitutum habuit, quid de vnoquoque homine vellet fieri: atque aliis vitam, aliis damnationem æternam deſtinat. Quandoquidem ex Scripturæ, & Orthodoxorum omnium vſu, prædeſtinatio reprobationi opponitur: & electorum tantum eſt: imo ipſa electio.* Et conſpirare videntur alij, qui Prædeſtinationem vix aliter definiunt, quam vt ſolam comprehendat electionem. Bellarminus. *Prædeſtinatio eſt prouidentia Dei, qua certi ex maſſa perditionis miſericorditer ſelecti, per infallibilia media in vitam diriguntur æternam.* Gregorius de Valentia, *Eſt diuini intellectus operatio, qua rationales creaturæ in æternam beatitudinem mediis ſupernaturalibus certo conſequendam diriguntur.* Driedo, *Eſt diuina voluntas proponens ſuo tempore miſereri hominis.* Sic reliqui. Itaque non ſupponunt, ſed opponunt Reprobationem Prædeſtinationi.

III. Et ſunt tamen, qui agnoſcant hanc contractiorem eſſe ſignificationem. Delphinus, generaliſſimam eſſe Prædeſtinationem, accommodatamque ad omnes creaturas: ſe tamen loquuturum profeſſus de Prædeſtinatione, qua Deus ordinauit homines in ſuum finem, & hanc ipſam tum in bonum, tum in malum: vt non ſolum boni deſtinentur cœlo: ſed mali quoque ſuppliciis æternis: ſe tamen in bonam partem ſolum vſurum eo nomine Salmero ſimiliter diſput. 2. 2. part. lib. Commentariorum in Paulum agnoſcit Prædeſtinationem ſumi in malum. Beccanus eiuſdem eſt ſententiæ, & alij nonnulli.

IV. Cum poſteriori iſto Papiſtarum genere nulla nobis contentio. Tũ quia agnoſcimus, veteres olim ſic loquutos: tum quia hi varia diſtinguant vocabuli ſignificata: atque inde eligant pro arbitrio. Nobis autem non libet λογομαχεῖν. Et ſperamus, quando quidem in re ipſa nihil agnoſcant aut incommodi aut abſurdi, facile paſſuros, vt ne in eorum verba iuremus: putemuſque nobis æque licere, generalem vocabuli notionem vſurpare, ac illi reſtrictiorem ſibi amare permiſerunt. Sed prius illud genus confutandum eſt, qui in rem ipſam grauiter peccant. Eſt enim eorum ſententia, neminem eſſe deſtinatum vllo Dei decreto ad æternum interitum, & ita diſputant, Caſtellio in articulis contra Caluinum: Sanctesius in Atheiſmis: Ioannes à Bononia, omnes homines ordinatos ad beatitudinem: Beccanus etiam, etſi verbo contra fatetur, tamen re ipſa in eam ſententiam diſputat.

V. Et de vocabulo quidem primum, manifeſta eſt autoritas Auguſtini, Enchiridij c. 100. *Implet ipſe quod vult, bene vtens & malis tanquam ſumme bonus, ad eorum damnationem, quos iuſte prædeſtinauit ad pœnam: & ad eorum ſalutem quos benigne prædeſtinauit ad gratiam.* De Ciuitate Dei lib. 21. c. 24. *Si de aliquibus ita Eccleſia certa eſſet, vt, qui ſint illi, etiam noſſet, qui licet, adhuc in hac vita ſunt conſtituti, tamen prædeſtinati ſunt in æternum ignem ire cum Diabolo: tam pro eis non oraret, quam nec pro ipſo. Pro his enim ſolis exauditur, qui etſi aduerſantur Eccleſiæ, ita tamen ſunt prædeſtinati, vt pro eis exaudiatur Eccleſia, & filij efficiantur Eccleſiæ.* De peccatorum Meritis & Remiſſione, li. 2. c. 7. *Vt autem innoteſcat, quod latebat, & ſuaue fiat quod non delectabat, gratia Dei eſt, qua hominum adiuuat voluntates: quo vt non adiuuentur, in ipſis ipſa itidem cauſſa eſt, non in Deo: ſiue damnandi prædeſtinati ſint, propter iniquitatem ſuperbiæ: ſiue contra ipſam ſuam ſuperbiam iudicandi, & erudiendi, ſi filij ſunt miſericordiæ.* De Ciuitate Dei lib. 2. c. 10 *prædeſtinatum ſupplicium.* Hypognoſt. 6. *His pœnam prædeſtinatam eſſe rite fatemur.*

VI. Proſper ad capitula Gallorum. c. 14. *Prædeſtinatio Dei ſemper in bono eſt, aut ad retributionem iuſtitiæ, aut ad donationem pertinens gratiæ.* c. 5. *Dubiũ non eſt ſine vlla temporali differentia Deum & præſciſſe ſimul, & prædeſtinaſſe, quæ ipſo erant autore facienda: vel quæ malis meritis iuſto erant iudicio retribuenda.* Fulgent. lib. 1. ad Monimum in hoc multus eſt, *Nihil aliud accipiendum, exiſtimo, in illo ſancti Auguſtini ſermone, quo ad interitum quoſdam prædeſtinatos firmat, niſi ad interitum ſupplicij, non delicti.* Rurſus, *Potuit ſicut voluit, prædeſtinare quoſdam ad gloriam, quoſdam ad pœnam: Sed quos prædeſtinauit ad gloriam, prædeſtinauit ad iuſtitiam: Quos autem prædeſtinauit ad pœnam, non prædeſtinauit ad culpam.* Rurſus, *Quum cauſſam condemnationis iniquorum, & glorificationis ſanctorum quærimus, non prædeſtinamus vel illos ad pœnam, vel iſtos ad gloriam,* Driedo c. 1. 3. tom. *Prædeſtinationis nomine generaliter accepto, Deus dicitur prædeſtinare hominem ad omne illud quod præuidit ſe facturum in homine, ſiue per iuſtitiam, ſiue per miſericordiam. Et ſi acceptam prædeſtinationem deſcribit beatus pater Fulgentius. Prædeſtinatio, inquit, Dei nihil aliud eſt, quam præparatio operum, quæ Deus in æterna ſua diſpoſitione aut miſericorditer aut iuſte ſe facturum præſciuit. Secundum quam ſignificationem Deus non ſolum prædeſtinauit ſuis electis regnum cœlorum: ſed & reprobis prædeſtinauit & præparauit carcerem ſuppliciorum.* Denique citant Sanctesius & Beccanus Concilium Valentinum ſub Lothario c. 3. *Confitemur prædeſtinationem electorum ad vitam & prædeſtinationem impiorum ad mortem.* Et Iſidorus diſertiſſime lib. 2. de Summo Bono c. 6. *Gemina eſt prædeſtinatio, ſiue electorum ad requiem, ſiue reproborum ad mortem. Vtraque diuino agitur iudicio.*

VII. Sed obiicit Pighius. Ad Roman. 8. *Quos prædeſtinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit, illos & glorificauit,* Ergo qui reprobi ſunt, & deſtinati exitio, prædeſtinati non ſunt.

VIII Imo negatur conſequentia. Nam primo implicatur contradictio in conſequente: quia qui deſtinati ſunt exitio, negantur prædeſtinati. Quod in Deo, qui poſſit fieri, ne cogitari quidem poteſt. Niſi φερόφατον βάλλω quis ei tribuat: quod eſt abſurdiſſimum: vel certe ab alio deſtinatio ſit, & ab alio prædeſtinatio: in quo ne mica quidem bonæ mentis. Vel denique à ſeipſis impij & deſtinentur & prædeſtinentur: quod quis capiat? Secundo: quemadmodum Paulus dicit, *Quos prædeſtinauit, hos vocauit:* ſic & prius, *Quos præſciuit, & prædeſtinauit.* Et poſtea, *Quos vocauit, eos iuſtificauit.* Itaque ſi bona eſt Pighij conſequentia: & iſta erit bona. Ergo reprobi, & deſtinati exitio, non ſunt præſciti. Iſta etiam: Ergo, non ſunt vocati. At vtraque eſt abſurda. Nam concedunt omnes, Deum præſcire omnia: imo? qui impios prædeſtinatos negant, præſcitos tamen appellant. Chriſtus autem diſerte *Multi vocati, pauci electi,* Matth. 20.

IX. Quid ergo? Nimirum, Paulus non loquitur vniuerſaliter, aut de Præſcientia, aut de Prædeſtinatione, aut de Vocatione. Sed tantum, quoad electos Probatur exſerie. Diſputat enim de certitudine ſalutis, quæ electorum eſt duntaxat: non reproborum, *Nouimus,* inquit, *iis, qui diligunt Deum, omnia ſimul conferre ad bonum: iis videlicet, qui ex propoſito ipſius vocati ſunt. Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit.* Theſis eſt, Vtrum certa ſit ſalus. Paulus determinat, applicans iis qui diligunt Deum, & vocati ſunt ſecundum propoſitum. Affirmat ergo, illis ſalutem eſſe certam. Probat argumento à prædeſtinatione, eiuſque progreſſu ad gloriam vſque. Vnde ratio efficiet, nullam eſſe prædeſtinationem, niſi ad gloriam.

CAP. V.

Reprobos prædeſtinari.

I. SEd de vocabulis facile negotium, ſi conſtet res ipſa. Catholici docent: igitur, In Deo certum eſſe & æternum decretum, quoſdam homines reprobandi, adiudicandique æterno ſupplicio propter peccata eorum. Ideoque reprobationem eſſe prædeſtinationem hominum ad æternum interitum. At contra Ioannes à Bononia, *Arbitramur Deum, primum hominem, & omnes eius poſteros, ea ratione condidiſſe, vt æternæ fælicitatis eſſent futuri participes: eaque omnia dare voluiſſe, quæ ad beatitudinem conſequendam neceſſaria eſſe putaret: atque ea quoque omnia remouiſſe, quæ obſtarent, quominus ea felicitate potiri poſſent: denique nullum hominem vnquam, non animaduerſis prius eius meritis, à beatorum conſortio excludere, atque æternis cruciatibus addici voluiſſe.* Et poſt, *Alterum genus nefariorum hominum ab initio quidem in eo quod ordine prius eſt, ad eandem felicitatem eſſe conditum: neque vlla ratione ad ſupplicia, ac multo minus ad peccata fuiſſe deſtinatum: peccatis autem iam contaminatum, ad pœnam quoque peccato debitam, iuſto Dei iudicio eſſe ſeruatum.* Et vt magis mirere, hanc adeo vniuerſalem prædeſtinationem, quæ omnes homines ſuo ambitu complectitur, abſolutam eſſe diſputat, nec patitur dici conditionalem.

II. Sed Catholicis argumenta ſunt. Primum, Quicunque factus eſt ad diem mali, is prædeſtinatus eſt ad interitum. At impius factus eſt ad diem mali. Ergo prædeſtinatus ad interitum. Huc facit Salomo Prou. 16. *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus: impium quoque ad diem malum.* Vbi manifeſta eſt aſſumptio. Ad maiorem autem: Primo dies malus, ſiue potius dies mali, quid aliud ſignificare poteſt, quam diem illum, quo pœnas daturi ſunt impij ſuæ impietatis? Vidit Stapletonus, Antidotis Apoſtolicis, in 9. ad Romanos, *Dies malus,* inquit, *hoc loco non niſi vindictam iuſte illatam ſignificare poteſt.* Et Lyranus interpretatur *diem extremi iudicij:* addit Dionyſius Carthuſianus, *& extremæ vltionis.* Conſentit Ianſenius. Deinde, cum dicitur Deus operari, Lyranus exponit præparare. Stapletonus ordinare: Itaque operari impium, condere, facere in diem malum, nihil erit aliud, quam ordinare, & præparare iniquos in diem iudicij extremi. Carthuſianus, *Reprobos & iniquos condidit Dominus, vt in die iudicij atq; extremæ vltionis diuina iuſtitia in ipſis appareat, quia ſunt vaſa iræ in interitum.* Lyranus *Vt in reprobis reluceat eius iuſtitia, ſicut miſericordia in electis.* Hoc vero quid eſt, ſi non eſt prædeſtinatio?

III. Similis locus ad Rom 9. Quum propoſuiſſet Paulus, Deum, pro ſua voluntate, tum miſericordiam, tum indurationem diſpenſare, ſubiecit intemperantium grauiſſimam querelam, *Quid adhuc ſuccenſet? nam voluntati illius quis reſiſtit?* Tum reſpondens. *Imo vero, ô homo, tu quis es, qui ex aduerſo reſponſas Deo? Num dicet figmentum fictori, cur me talem feciſti? Annon habet poteſtatem figulus in lutum, vt ex eadem maſſa faciat vas ad decus, aliud vero ad dedecus? Quid ſi vero volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuã pertulit multa lenitate vaſa iræ κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, coagmentata, ſiue apparata ad interitum:* Enimuero, tu mihi vide Deum exprimi ceu figulum, qui ex eadẽ maſſa faciat, vaſa: & quidẽ talia faciat nempe alia, ad decus, alia ad dedecus Indeque impios appellari vaſa iræ, id eſt, κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, coagmentata ad interitum. Gloſſæ Veteres καταρτίζω, Statuo, inſtruo, conſtruo, perficio. Phauorinus ἀρμόζω, πλεκῶ. Itaque recte Carthuſianus, in explicando loco proxime citato ex Prouerbiis, hæc verba vſurpauit. Et Lyranus hunc ipſum locum habebat præ oculis in eodem illo loco explicando: *vt deducit Apoſtolus,* inquiebat, *diffuſe in Epiſtola ad Romanos.*

IV. Video tamen excipi nonnihil ab aduerſariis. Stapletonus Vaſa καταρτισμένα, interpretatur, quæ ſeipſa aptauerint ad interitum. Sed hoc alienum eſt à Pauli mente. Nam primo, ſic faceret figulus vaſa tantum, non autem talia vaſa. Secundo, nulla fuiſſet difficultatis ratio: & facile reſpondiſſet Paulus, iniuſtiſſimam, imo abſurdiſſimam eſſe querelam vaſis, quod à fictore quidem eſſet factum ad honorem: ſed à ſe corruptum & factum ad dedecus. Quæ enim cauſſa accuſandæ diuinæ voluntatis? Neque enim, opinior, quiſquam vitio vertit Abrahamo, quod Eſaum genuerit etiam ſi fuerit Eſaus infidelis. Ratio: genitus enim erat ille non infidelis: imo à patre inſtitutus in fide: ſed hæc optima inita corrupit ille ſua nequitia. Præterea, quid attinet vitilitigare? Nam, quid tum, ſi ambigua hæc vna vox eſſet? At reliquæ perſpicuæ.

V. Ioannes à Bononia, Quid eſt, inquit, vas iræ? niſi homo diuina ira dignus? Illius enim rei vas eſſe dicitur, qua plenum eſt. Quid autem, hoc eſt aliud, quam homo peccato contaminatus? Quare, ſi Deum nullo modo peccati

peccati esse autorem vniuersa Scriptura testatur, facile cõuincemus, Deum nulla ratione posse vas iræ, ea ratione, qua sit iræ obnoxium creare.

VI. Respondeo; concedi vas iræ esse hominem peccato cõtaminatum: Concedi itẽ, Deum non esse peccati autorẽ. Sed primo nego vas iræ dici formaliter propter peccatũ: sed propter pœnam peccati: imo potius propter efficientẽ caussam eius pœnæ, nimirum Dei iustitiam; quæ ita dicitur contra peccatũ ἀνθρωποπαθῶς. Erit igitur vas Deo exosum: ac proinde damnandum. Et si exosum: ergo non προπαίρως, sed ἀπ' αἰῶνος, ideoq; prędestinatum. Secundo; non posse Deum vlla ratione vas iræ creare, ea ratione qua sit vas iræ: hoc vero ambigue dictũ: Vel enim hominem peccatorem intelligas, quæ dici potest ratio, qua est vas iræ: quia inde meretur irã: & hoc nemo Catholicorum asserit: vel hominem destinatum iræ, id est, reprobatum à Deo, iam ab æterno: & tum falso negatur Deum huiusmodi vasa iræ creare. Nam id contra Paulus asserit, qui à figulo docet vas fieri ad dedecus: nec posse tamen vas conqueri, quare sic fecerit.

VII. Rursus idem obseruari iubet; prius quidem dictum, figulum posse aliud vas in honorẽ facere, aliud in cõtumeliam: at vbi ad Dominũ sermo transfertur, non dici Deum fecisse, sed sustinuisse vasa iræ; apta ad interitum. Nimirum ita ostendisse Paulum, culpam omnem interitus in ipsos scelerum autores esse conferendam: & opera eorum esse proprii ipsorum arbitrii, & aduersus voluntatem Dei fieri.

VIII. Respondeo: male opponi quæ sunt tantum disparata: vtrumque enim verum: & fecisse Deum vasa ad dedecus; id est, reprobos: & tolerare eundem eadem vasa pro magna misericordia: nam hoc *tolerare* non pertinet ad prædestinationẽ æternam: quia fit in tempore: sed ad exsequutionem prædestinationis. Vtrumque ergo Paulus merito ponit: nec nos debemus ita attendere seriei caussarum subalternarum, per quas prædestinatio suum effectum sortitur, vt ipsam prædestinationem tollamus. Culpam omnem interitus in sceleratis esse, non eramus docendi: sed hoc erat potius ostendendum: non esse prædestinatos ad interitum, eos in quibus interitus culpa est tota. Nam Catholici quidem ita docent. Ioannes à Bononia non refutat.

IX. Secundum argumentum ex 9. ad Romanos, *Nondum natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, vt propositum Dei, quod est secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante, maneret, dictum est ei, Maior seruiet minori: Sicut scriptum est, Iacob dilexi: Esau vero odio habui: Quid igitur? Nunquid iniustitia est apud Deum? Absit. Nam Mosi dicit: Miserebor, cuius misertus fuero: & commiserabor, quem commiseratus fuero. Nempe igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni, ad hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te potestatem meam; & vt annuncietur nomen meum in tota terra. Itaque, cuius vult miseretur, quem vult indurat.* Nota: primum amare & odisse, actus esse Voluntatis. Vnde statim: *Cuius vult miseretur: quem vult indurat.* At actus voluntatis esse immanentes, nõ transeuntes, vt creare, damnare, & similes. Vnde sequitur vtrumq; illum actum, esse ab æterno. Quare necessario colligitur ab æterno amatum esse Iacobum: ab æterno item exosum Esaum. Ideoq; destinatum vtrumque: videlicet ad salutem illum; ad interitum hunc. Ergo & prædestinatum. Cum prædestinatio nihil sit, quam destinatio ab æterno.

X. Secundo: ab hominibus statim obiici, *Num iniustitia est apud Deũ.* Cuius obiectionis vis nulla: si non supponitur voluntas. Vnde & postea: *Quid adhuc succenset? Nam voluntati illius quis resistit?* Planus sensus: ex præcedentibus colligi homines alios seruari, alios damnari ita volẽte Deo: atque hinc querelæ nasci occasionem: quia non possit resisti diuinæ voluntati; vnde dictabat ratio, non debere ergo Deum irasci hominibus, si in iis fiat eius voluntas. Iam vero voluntatẽ Dei distinguunt ipsi Papistæ, in beneplaciti, & signi: nos loquentes cũ Scriptura in εὐδοκίαν, & εὐαρεσίαν. Vtram igitur voluntatẽ Paulus intellexit? Facilis nodus: intellexit enim eam voluntatem, cui non possit resisti. Non ergo τὴν εὐαρεσίαν, siue signi: nam huic quotidie reluctantur homines. Non est igitur hæc illa voluntas, quã Paulus intelligebat, Necesse est igitur, ad voluntatẽ beneplaciti, siue εὐδοκίας referre. Hæc a est ab æterno: & necessario significat prædestinationẽ.

XI. Tertio, ad eam ipsam rem demonstrandam exemplũ adferri Pharaonis, *Ad hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te potestatem meam.* Fuit autem hæc potestas ostensa in Pharaonis superbissimi tyranni interitu. Et hic ipse Pharao, ad hoc ipsum excitatus à Deo. Syrus, הֶעֱמַדְתִּיךָ, *feci te surgere.* Moses, הֶעֱמַרְתִּיךָ, *feci te stare.* Quæ vocabula sunt ἐμφατικώτατα. Excitatus ergo fuit Pharao, siue constitutus, ad hoc ipsum בַּעֲבוּר זֹאת apud Mosem, *propter hoc*, siue *huius rei gratia.* Ergo, tum quum Pharaonem Deus constitueret, hoc ipsum in voluntate habuit, ac proinde destinauit, prædestinauitque ad id Pharaonem.

XII. Ioannes à Bononia respondet dupliciter. Concedamus odium illud, denotare reprobatorum reprobationẽ, etiam antequam actu peccent: non tamen ideo sequitur ipsum Esau peccasse, non quia voluerit, sed quia sit reprobatus. Absurdissime, inquam. Hoc enim quis disputabat? Omnes certe Catholici concedunt Esaum peccasse, quia voluit: neque cõtra quicquam concludunt, aut ex hoc loco, aut ex vllo alio. Sed tu tibi proposueras, Ioannes, probandum, neminem à Deo prædestinari vllo modo ad interitum. Hoc Catholici negant: Et Paulum suæ veritatis assertorem proferunt. Hunc tu debuisti illi eripere, tibi vendicare. Quid tum enim, si peccent impii, quia voluerint? An propterea non sunt à Deo prædestinati ad exitium? Hanc nos consequentiam nullam esse dicimus.

XIII. Sed respondet secundo, hoc odium non esse reprobationem; sed minus copiosam beneuolentiam erga aliquos, ea quam ostendit in alios. Probat ab ipsa historia, vnde Paulus sumpsit. Genes. 25. *Duæ gentes sunt in vtero tuo, & duo populi ex vtero tuo diuidentur, populusque populum superabit, & maior seruiet minori.* Nam, videri Esaum odio haberi, seu minus deligi, quum decretum sit, vt fratri minori inseruiat.

XIV. Sed hæc interpolatio seipsam sua insulsitate refutat. Primo, quis vnquam intellexit odisse, tantum minus amare? Nam quod citat, *Qui non oderit patrem ac matrem, non potest meus esse discipulus*: non id probat; nam, quis nescit, etiam ad odium parentum paratos debere esse fideles pro Dei amore, si ita sit necesse? Secundo, hoc odium in Esaum, opponit amori in Iacobum. At, quis vnquam prudens maiorem amorem, minori opposuit? Tertio, idem odium profert ad illustrandum amorem illum. Hunc autem, ad probandum propositum, secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante, manere. Quod non potuit, nisi ex comparatione contrariorum. Itaque, oportet etiam odium referri ad propositum: sed contrarium esse proposito, secundum electionem. Quarto, nullus locus fuisset querelæ: Nam, quid habet quod conqueratur quisquam, si à Deo minus ametur, dum ametur tamen? Quinto, quid verbis opus est, cum clamat res ipsa? Nam Esaum tam alienum à pietate & paterna & fraterna, fuisse tantum minus amatum, & non peræque exosum Deo cum aliis omnibus impiis, quis merito cogitarit, nedum dixerit? Denique, annon hoc Esaui exemplo idem probat, quod postea Pharaonis? At in Pharaone, quid est indurare? An est effectus amoris tantum minoris; & non odii?

XV. Intelligo etiam in exemplo Pharaonis nonnullos nihil nisi temporale admittere, vt exponant illud, *Vt ostendam in te potestatem meam.* Et habent sane ex Veteribus nonnullos suffragatores. Sed hoc miror cuiquam potuisse in mentem venire. Nam primo, negent-ne regem, & crudelem, & idololatram damnatum fuisse? Secundo, quo referent indurationem? Et quidem oppositam misericordiæ? Tertio, quomodo Pauli disputationem ineptia liberabunt? Nam certe Paulus non disputat de temporalibus. Sed aiunt Deum non animaduertere bis in idipsum. Quod si intelligas, cui temporales pœnæ inflictæ sint, ab eodem æternas non sumi: necesse erit, omnes impios in hac saltem vita felices mihi dent. Quod falsum. Atque adeo Sodomitæ nonne temporaliter exusti? & Iudas nonne laqueo vitam finiuit, insuperque medius crepuit? Deinde, Iudæi nonne à Romanis miseris modis habiti? Denique, vt omnia mittam: nonne omnes moriuntur? Et mors nonne est pœna? Mirum ni consentiant tandem hi, quicunque sunt, iis, qui neminem damnatum volunt. Itaque certum omnino, Pharaonem in exitium fuisse amandatum sempiternum Christus etiam Lucæ 12. *Timete*, inquit, *eum qui, postquam trucidarit, præditus est autoritate iniiciendi in gehennam.*

XVI. Tertium argumentum: Quicunque ordinatur ad media, idem prædestinatur ad finem. At reprobi ordinantur ad media damnationis. Ergo iidem prædestinantur ad damnationem. Maior patet: quia media & finis sunt relata: nec media vlli, nisi quæ ad finem ducunt.

Assumptio probatur facile. Primo ex induratione: nam hoc certissimũ est medium ad damnationem: ac proinde, à Paulo opponitur misericordiæ, 9. ad Romanos. Fuit autem Pharao ordinatus ad indurationem. Patet Exodi 4. 7. 9. 10. 11. & 13. atque ex Roman 9. Imo Exodi 14. simul exprimitur finis. *Ego indurabo cor Ægyptiorum, vt persequantur vos: & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius, & in curribus & in equitibus illius.* Similiter Deuteron. 2. *Noluit que Sehon rex Hesebon dare nobis transitum, quia indurauerat Dominus Deus tuus spiritum eius: & obfirmauerat cor illius, vt traderetur in manus tuas:* Iosue 11. *Domini sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel & caderent, & non mererentur vllam clementiam, & perirent.*

XVII. Hi loci sunt manifestissimi: vt negari non possit, certo Dei consilio factum, vt horum omnium obstinatissima esset pertinacia in peccatis. Vnde quis non statim feratur in cogitationem extremi exitii? Fateor equidem iisdem locis describi temporale exitium: sed æternum etiam consequutum, non est, opinor, qui possit negare. Nam, alioquin sola corpora peccatorum pœnam luissent: quæ tamen sola non peccarant: imo non peccarant nisi ὑποθέσει, nempe mota ab anima. Tum autem exitium temporale mors est: mortem autem infidelium, quis potest considerare absque exitio animæ? Nam reliquæ calamitates possunt: ob spem pœnitentiæ, ideoque veniæ. Sed post mortem nulla pœnitentia: ideoque venia nulla.

XVIII. Sed alii sunt disertiores loci. Ioannis 12. *Quum tot signa coram eis edidisset, non credebant in eum: vt sermo Esaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit sermoni nostro? Et brachium Domini cui reuelatum est? Propterea non poterant credere: quia iterum dixit Esaias: Excæcauit oculos eorum, & obdurauit corda eorum, ne videant oculis, & intelligant corde & conuertantur, & sanem eos.* Posterioris ad Thessalonic. 2. *Propter ea igitur mittet illis efficaciam deceptionis, vt credant mendacio: ἵνα κριθῶσι; vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed acquieuerunt in iniustitia.* Nam certe his duobus locis expressa sunt media: nec illa tantum, sed etiam finis proprius reproborum, nempe damnatio, tam perspicue, vt ambigi non possit. Nam & de infidelitate agitur, quæ respuit oblatam veritatem Christianam: Et dicitur, *ne conuertantur & sanem eos*: & denique, etsi Iudicandi vocabulum proprie & per se damnationem non significet; tamen apud Paulum omnino aliter sumi non potest: itaque recte Beza, *vt damnentur.*

XIX. Similis locus ex primo ad Romanos; vbi disputat Paulus, Gentes non potuisse saluari ex operibus. At non saluari finis est reproborum. De mediis autem, *Tradidit eos Deus cupiditatibus cordium ipsorum, ad impuritatem, vt fœdarent corpora sua inter se: vt qui veritatem Dei mutarint in mendacium: & coluerint, ac seruierint rebus creatis, præterito creatore, qui est benedictus in sæcula. Amen. Propterea, inquam, tradidit eos Deus fœdis affectibus.* Et post pauca, *Et sicut non visum est eis Deum in notitia retinere, ita tradidit eos Deus in mentem omnis iudicii expertem, vt facerent, quæ minime conueniebat: oppleti omni iniustitia, fornicatione, improbitate, auaritia, malitia: plini inuidia, cæde, contentione, dolo, malignitate.*

XX. Quartum argumentum: Si, quæcunque ad hanc vitam pertinent, homini accidunt ex certa Dei prouidentia: Ergo multo magis quæ ad aliam. Patet antecedens Matthæi 10. *Vestri etiam capilli omnes numerati sunt.* Tum autẽ, ex generali doctrina de Prouidentia: de qua disputatũ est alias.

XXI. At consequentia etiam facilis. Nam, si absurdum est, Deum gerere curam rerum maximarum, & non minimarum: certe longe fuerit absurdius, eundem curam agere rerum minimarum, & non maximarum. Atque ita Dominus ipse, ex eo, quod ne passeres quidem destituuntur cura Dei, concludit à minori ad maius, neque homines ab ea esse alienos. Matthæi 10. *Ne igitur timete: vos multis passeribus præstatis.* Et 6. *Quod si herbam agri Deus ita circumuestit; nonne vos multo magis?*

XXII. Quintum argumentum: Si nemo prædestinatur ad damnationem: Ergo vel nemo damnatur, vel, si qui damnantur, aut fortuito

damnantur; aut Diuina voluntate προσφάτῳ & subitanea, atque extemporali. At neque nulli damnantur: neque extemporaneo decreto. Ergo aliquos necesse est prædestinari ad damnationem. Consequentia est necessaria, quia non possunt dari plura membra.

XXIII. Probatur assumptum per partes. Et primo non esse nullos damnandos, apud Christianos, nullis eget argumentis: nam iidem credentes vitam æternam, credunt etiam mortem æternam. Et discerte Scriptura clamat infinitis locis. Vnus esto pro omnibus. Matthæi 25. *Tunc dicet iis qui ad sinistram: Maledicti, abite à me in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius.* At non damnari fortuito, non est magis obscurum. Id enim pertinet ad Dei iustitiam. Itaque solet damnatio intelligi per iudicium. Ad Roman. 2. *Nouimus iudicium DEI esse secundum veritatem, aduersus eos qui talia agunt. Putas autem hoc, O homo, qui damnas eos, qui talia faciunt, & facis ea, fore vt tu effugias iudicium Dei?* Prioris ad Corinth. 11. *Iudicium sibi manducat & bibit.* Et alias læpissime. Imo, quoties Latinus Interpres damnationem vertit, Græce est vel κρῖμα, Lucæ 20. *Hi accipient damnationem maiorem:* ad Roman. 3. *Quorum damnatio iusta est:* Vel κατάκριμα, Ad Roman. 8. *Nihil condemnationis est iis, qui sunt in Christo:* Vel κατάκρισις. Posterioris ad Corinthios 3. *Ministerium condemnationis.* Atqui, nihil est tam aduersum, oppositumve fortunæ, quam iudicium: & ne homines quidem, velint suas, in administranda iustitia, sententias appellari fortuitas: & hoc ipso existimarent se reos peragi extremæ iniustitiæ. Quanto id ergo alienius à Deo?

XXIV. Superesset igitur, vt extemporaneo iudicio damnarentur; hoc est ita vt solent homines in magistratu positi: qui hodie eum damnant furem, quem heri, vel non norant, vel etiam amabant. At hoc non. Primo: Nam iudicium Dei, est voluntas Dei: & quidem, τῆς εὐδοκίας: Ergo æternum. Secundo, si est temporale: Ergo, vel, ante id tempus, nihil Deus statuerat, vel aliud statuerat. Si nihil statuerat: Ergo ii homines non comprehendebantur sub prouidentia Dei, quod est absurdum, non esset enim illa infinita; &, vt dixi, si cura Dei pertingit ad minutissima quæque pertinentia ad hanc vitam; quanto magis ad animam, animæque statum? Sin autem statuerat aliud: Ergo statuta Dei sunt mutationi obnoxia, id est, non sunt statuta, quod est contradictorium. Tum autem, si mutantur, vel nulla de causa, vel certa. Si nulla: Ergo Deus imprudenter, imo iniuste, quos statuerat non damnandos, de nouo decernit damnare. Sin aliqua causa est: Ergo, vel eam olim Deus ignorabat, vel ei causæ olim Deus contradicebat. Ignorasse non patitur eius infinita scientia: Contradicere, alienum ab eius sapientia, & iustitia. Si ergo illa omnia sunt blasphema: concludendum, nullo extemporaneo iudicio damnari quemquam; sed æterno, ac proinde prædestinari.

XXV. Sextum argumentum: Si neminem Deus prædestinat ad damnationem: Ergo, vel non potest, vel nescit, vel non vult. At hæc consequentia falsa sunt: Ergo & antecedens. Patet consequentia, quia aliud membrum dari non potest. Patet assumptum, per partes. Nam, aut non posse, aut nescire Deum Omnipotentē, & Omniscium, alienum est à sana mente, vel cogitare. Nolle autem, cur quisquam dixerit? Certum est enim, tam opus esse diuinæ iustitiæ damnare impios, quam misericordiæ, seruare pios.

XXVI. Septimum argumentum: Si damnandi ab æterno certi sunt: Ergo & prædestinati. Consequentia patet. Quia si damnandi, ergo destinati ad damnationem, & si ab æterno: Ergo prædestinati. Probatur antecedens. Si Deo cogniti: Ergo certi. Nihil enim cognoscitur incertum: maxime à Deo. Quomodo enim Deus, si ne homo quidem? At, sunt Deo cogniti. Hoc vero probatur. Si destinati ad salutem, omnes cogniti: Ergo & omnes destinati ad damnationem. Probatur consequentia, quia omnes homines sunt Deo cogniti: vtpote, apud quem nihil est absconditum. Omnes autem homines distinguuntur in saluandos, & damnandos. Si igitur saluandi sunt cogniti. Ergo & damnandi. At illud verum: poster. ad Timoth. 2. *Solidum fundamentum Dei stat: habens signaculum hoc, Nouit Dominus, qui sint sui.*

XXVII. Octauum argumentum. Ex Augustino, cuius sententia est, esse ab æterno aliquos prædestinatos ad pœnam. Ex Prospero & Fulgentio, qui Augustini hærent vestigiis. Locos recitauimus præcedenti capite; quos hic non est necesse repetere.

XXVIII. Augustinum diserte damnant Pighius ac Sanctesius, & iste quidem prolixius; quanquam non in hoc tantum articulo, de Prædestinatione reproborum; sed etiam in altero, de Prædestinatione Sanctorum. Primo enim, contradicere præcedentibus Patribus, nouamque inducere opinionem, Secundo, Gallos ei restitisse, vt apparet ex Epistolis Prosperi & Hilarii. Tertio, mutasse sententiam; & demum, distinxisse inter electos & reprobos, tantum post Adami corruptionem. Denique, valde fuisse incertum.

XXIX. At, neque in Pighii, neque in Sanctesii nomine tantum momentum, vt non facile præualeat Augustini vel vmbra. Scilicet ægre ferat Caluinus, aut Beza, aut quisquam nostrum, non probari his Sophistis, disputationes nostras, qui ne Augustino quidem pepercerint. Quanquam nolimus quemquam putare fidei nostræ vllum fuudamentum in Augustino esse, qui testimonium tantum ab eo postulamus. Sed testes tamen, & quidem locupletissimos, nulla iusta causa ita eleuari, non possunt non ægre ferre viri boni. Quod ipsum tamen facile possumus dissimulare, Scripturarum autoritate satis tuti; à quibus & ipse Augustinus non potest non protegi contra venenatos istorum canum morsus.

XXX. Contradixisse præcedentibus Patribus, Augustinus non probatur. Sed eandem quæstionem diligentius excoluisse, coactum à Pelagianis, hæresi noua, Patribusque incognita, profitetur ipse, *Hæc est Prædestinatio* (inquit 20. capite de bono perseuerantiæ) *manifesta & certa Sanctorum, quam postea diligentius, & operosius, cum iam contra Pelagianos disputaremus, defendere necessitas compulit. Didicimus enim singulas quasque hæreses intulisse Ecclesiæ proprias quæstiones, contra quas diligentius defenderetur Scriptura diuina, quam si nulla necessitas cogeret.* Quibus verbis, illud etiam purgatur de noua opinione: nam certe Scripturam defendere, non est nouam opinionem inducere.

XXXI. Intelligo, tum ex Epistolis Prosperi & Hilarii, tum ex operibus Prosperi, non Gallos omnes, sed nonnullos ex Gallis, non probasse statim Augustini disputationes. Quid tum autem, si pauci hæsitauerint: E: forte non alieni à Pelagii, ipsius etiam Britanni consortio? Possent enim reliqui merito opponi; qui omnes saltem tacendo consenserint. Imo, Prosper Gallus, scriptis potentibus, Augustini causam tutatus est. Denique mirū si tot post Augustinum seculis, nemo exstitit, qui hanc in eo damnaret hæresin.

XXXII. Mutasse sententiam Augustinum intelligo: sed semel, vt, qui prius crederet prædestinationem ex præuisis operibus, eandem assereret ex beneplacito: Et audio confitentem, capitibus tertio & quarto libri de Prædestinatione Sanctorum. Sed secundo mutasse, hoc vero Sanctesius ipsius sibi finxit. Incertum fuisse, facilis calumnia; sed iniqua.

CAP. VI.

Quomodo Deus velit omnes saluari.

I. HActenus Catholicorum argumenta. Nunc Papistarum, ex Castellione, Sanctesio, Becano, Ioanne à Bononia. Placet autem distributio Sanctesii, arguentis à Voluntate Dei, à Bonitate, à Misericordia. Primum ergo, à Volūtate, etsi apud Sanctesium postremus ei locus sit. Nemo prædestinans aliquos homines ad damnationem, vult omnes homines saluari. At, Deus vult omnes homines saluari: Ergo, Deus neminem prædestinat ad damnationem.

II. Probatur assumptum: Prior. ad Timoth. 2. *Adhortor fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt: vt quietam, & tranquillam vitam agamus, in omni pietate, & castitate. Hoc enim bonum est, & acceptum coram Saluatore nostro Deo: Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Vnus enim Deus, vnus etiam Mediator Dei, & hominum, Homo Christus Iesus: qui semetipsum dedit redemptionis pretium pro omnibus.* Posterioris Petri 3. *Non tardat Dominus, qui promisit, vt nonnulli tarditatem existimant: sed patiens est erga nos, nolens vllos perire; sed omnes ad resipiscentiam venire.* Ezechielis 33. *Nolo mortem peccatoris.*

III. Respondeo, suppositā distinctione voluntatis Dei, vt alias, in εὐδοκίαν, qua Deus decernit aliquid suo tempore fieri, ad quam refertur prædestinatio: & εὐαρεσίαν, qua velit hoc, illud ve ab hominib. fieri, iuxta sua præcepta, siue ex officio. Hac, inquā, distinctione suppositā, respōdeo ad argumentum: de εὐαρεσίᾳ, negari maiorem. Quemadmodum enim vult Deus, filium optare longos annos patri; nec vult tamen ipse dare: Sic, vult Deus omnes homines seruari, id est, tendere ad salutem: nec tamē vult ipse hominibus omnibus dare salutem. Illam n. legem posuit hominibus, vt iuste damnentur, qui ea spreta ruent in suum interitum. Sibi autem nō posuit, vt neminem velit damnare. Itaque, nulla consequentia est ab Euarestia ad Eudociam: nam illam non semper implere, & experientia testatur, & omnes cōsentiunt. Hanc a. non impleri, si quis dicat, omnino euertat Omnipotētiā, & oppugnet illud Pauli, *Volūtati eius quis resistit?* ad Roman. 9.

IV. Iam vero, si intelligatur εὐδοκία, negatur assumptio. Falsum est enim, Deum constituisse in æterno suo consilio, omnes homines absq; vlla exceptione saluandos. Nam, hoc si ponitur, ergo oporteret, vel omnes homines saluari reapse, & absque vlla exceptione, ne Iudæ quidem proditoris, vel propositum Dei fieri irritum: ac proinde, vel mutabilē Deum, vel infirmum. Quæ blasphemiæ vt vitentur, locos illos citatos omnes oportet referri, πρὸς τὴν εὐαρεσίαν, non vero πρὸς τὴν εὐδοκίαν.

V. Nisi forte Petri locum quis malit referri duntaxat ad fideles, vt sit sensus: nolens vllos è nobis perire, sed omnes ad resipiscentiam venire. Quod facile est, propter hæc verba, *Sed patiens est erga nos.* Vix enim lese infidelibus annumerasset Apostolus. Et ita alias sæpe. Ad Ephes. 1. *Qui benedixit nobis omni benedictione.* Nobis, non certe omnibus hominibus, sed fidelibus. Et statim, *Sicut elegit nos in ipso, antequam iacerentur mundi fundamenta.* Et ipse Petrus, eiusdem illius Epistolæ 1. *Quum diuina vis ipsius, omnia nobis donarit, quæ ad vitam, & pietatem: Ex eo quod maxima nobis, ac pretiosa promissa sint.* Similia sunt innumera. Connectēdo igitur, *Patiens est erga nos, nolens vllos perire, sed omnes ad resipiscētiam tendere:* sensus efficitur, ideo Deum differre vniuersale illud iudicium, expectantem patiēter, dum omnes crediturі ad resipiscentiam venerint, quia neminē eorum velit perire. Non sequitur autē, si neminē eorum, qui pertinent ad numerū fidelium Deus nolit perire: ideo neminē omnino. Fatemur tamē posse nō absurde ab hypothesi ad thesin transcendere: atque ita omnes longe latius intelligi.

VI. Cæterum illa solutio ex distinctione εὐδοκίας & εὐαρεσίας, re eadem est, cum eorum solutione, qui distinguunt Voluntatē beneplaciti, & signi: Nam quamuis alias non satis probatas nobis meminerimus phrases: tamē non libenter contendimus de nudis vocabulis. Hi igitur, Deū velle omnes saluari dicunt, voluntate signi, quia fecerit omnes salutis capaces: potentia scil. non proxima; sed remota, vt omnes facti sunt musicæ capaces, etiā muti. Deinde, quia addiderit Mediatorē Christū, eumq; omnibus proposuerit indiscriminatim, vt quicunq; in eum crediderit, saluetur. At, de volūtate beneplaciti, negant: quomodo, quasq; ob causas nos de voluntate εὐδοκίας.

VII. Alii voluntatem distinguunt in Antecedentem, & Cōsequentem. Vt antecedens ea sit, quæ res singulas considerat absque vllis circumstantiis: consequens autem, quæ varias addit circūstantias. Deū igitur attendentem hominē in primo signo: ita enim loquūtur, hoc est, simpliciter hominem, voluisse omnes saluare. At vero, cum considerauit tāquam peccatorem, & in secundo signo, tum noluisse omnnes saluare: sed tantum quosdam: horum re ipsa eadem sententia est cum iis qui distinguunt velleitatem à voluntate. Velleitatem appellant, quomodo cum dicimus, Vellē integra conseruare membra corporis mei: etsi alioquin velim abscindi brachium, propter præsentem necessitatem. Ita Deus vellet (& inde facta velleitas) hominem saluari. sed intercedente peccato, vult damnari. Verumtamen hæ distinctiones, primo, nimis sunt scholasticæ: deinde ponunt aliquam causam voluntatis diuinæ: qua de re disputabitur controuersia proxima.

VIII. Alii explicant potius voculam *Omnes.* Et sunt qui, distinguentes singulorum genera, à singulis generum, dicunt Deum velle omnes saluari, id est,

id est, omne genus hominum: quia nulla sit apud Deum distinctio Iudæi, & Græci: liberi, & serui: diuitis, & pauperis: maris, & fœminæ. At nolle tamen saluari omnes, nimirum eundo per singulos, ita vt nullum indiuiduum omittatur. Quomodo dicimus, Omne animal fuisse in arca Noe: etsi verũ fuisse duntaxat ex omni specie quædã. Alii omnes, reduplicatiue: vult omnes saluari, qui saluantur: quia nemo saluatur, præter eius voluntatem. Sic dici possit: Hic Magister docet omnes pueros huius ciuitatis: non quia omnes omnino doceat: sed quia nemo doceatur, nisi quẽ ipse doceat.

IX. Sed harum distinctionum neutra videtur accommoda. Nam & durum est illud, *Nolens vllos perire*, flectere ad genera singulorum: Et illud certe, *Non vult mortem peccatoris*, repugnare videtur; cum mors non possit cõsiderari in generibus singulorum: sed in singulis generum. Sed & Pauli institutum seorsum abit. Iubet enim orari, non pro singulorum generibus, sed pro singulis generum. Argumento sunt Reges, & πάντες οἱ ἐν ὑπερoχῇ, pro quibus sigillatim Ecclesia orat, pro variis temporibus, & locis. Exempli gratia, pro Nerone tum, cum hæc Apostolus scriberet. Non est vero bona ratio: Orate pro Nerone: quia Deus vult aliquos Imperatores saluari. Altera, æque impingit in easdem rationes. Nam, quid infantius, quam si dicas, Deus non vult vllos perire, eorũ qui seruantur? Non vult mortem peccatoris quem vult seruari: Orate pro Nerone, quia Deus vult seruandos seruari?

X. Itaque, acquiescimus distinctioni Voluntatis in εὐδοκίαν, & εὐαρεστίαν. Primo, quia est à Scripturis, vt alias obseruauimus. Deinde, quia nihil habet non cõgruum locis qui obiiciuntur. Nam & bene, Orandũ pro Nerone: quia vult Deus, voluntate illa εὐαρεστίας, quæ actionum nostrarũ regula est; omnes seruari: &, patiens est Dominus, expectans ad pœnitentiam: quia gratior ei conuersio, ideoque & salus peccatoris, quam damnatio. Et denique, non vult mortẽ peccatoris, hoc eodem modo: nam & Ezechiel vsus est verbo חפץ, quo significatur, non simpliciter *velle*; sed *acquiescere rei alicui, delectari, desiderare*. Itaq; Biblia Tigurina ita verterunt, *Non delector morte impii*. Munsterus, *Si complacitum mihi sit in morte impii*. Et annotauit Vatablus in Maioribus Annotationibus, ad vocẽ Hebræam, *Cupio, desidero*. Itaque Septuaginta, etsi plurimum reddunt βούλεσθαι, ἐθέλειν, tamen etiam ἐπιθυμεῖν Esaiæ 58. εὐχεσθαι Hieremiæ 42. εὐδοκεῖν Psalmo 51. Esa. 62. & alias: μέλειν: Iob 22. Imo ἐγκεῖσθαι Geneseos 34. & ἐφίεσθαι prioris Regum 19. ἀγαπᾶν Psalmo 51. & Ester 6.

XI. Sed instant aduersarii, & primo hanc solutionem impugnant: deinde suam adferunt eorundem locorum expositionem. Salmero, disp. 5. in priorem ad Timotheum, tribus argumentis impugnat. Primo, Quicquid bonum est, & acceptum Deo, id pertinet ad voluntatem beneplaciti. At omnes homines saluari, est bonũ, & acceptum Deo. Ergo omnes homines saluari, pertinet ad Voluntatem beneplaciti. Probatur assumptio: primo, quia Paulus testetur hoc ipso loco, *Hoc enim bonum est, & acceptum coram Saluatore nostro Deo*. Et iterum 12. ad Romanos, *Reformamini in nouitate sensus vestri: vt probetis, quæ sit voluntas Dei bona, & beneplacita, & perfecta*.

XII. Respondeo: Primo negatur maior: Nam quæcunq; pertinent ad voluntatẽ τῆς εὐαρεστίας, sunt bona & accepta Deo: & tamen non pertinent ad voluntatẽ τῆς εὐδοκίας, seu beneplaciti. Quia hæc semper impletur, sorti: utq; suum euentum: at illa non item. Sic Paulus θυσίαν ζῶσαν dicit esse εὐάρεστον τῷ Θεῷ ad Roman. 12. & obedientiam filiorum, ad Colos. 3. Secundo, Minor, etsi vera sit tamen non probatur. Nam prior locus non pertinet ad omnium salutẽ: sed ad fidelium preces pro omnibus. Hoc, inquit, nempe vt fiant pro omnibus hominibus preces, bonum est. Caietanus, *Pronomen hoc, demonstrat orare pro omnibus hominibus*. Iustinianus, *Hoc videlicet bonum, gratumq; est Deo, quod paulo ante præcepit Apostolus, vt pro omnibus, præcipueque pro Regibus ac Magistratibus, Deo fundantur preces*. Nec aliter Aquinas, aut Lyranus. Lombardus disserte, *Quasi dicat, Ideo moneo orare pro illis omnibus, quia hoc, scilicet pro omnibus orare, est bonum*. Nec seorsum it Oecumenius. In altero loco, nulla necessitas cogit, vt illud, *vt probetis quæ sit voluntas Dei bona*, referamus ad voluntatem hanc Dei, quæ complectitur omnium hominum salutem. Quia sufficit illa, quæ complectitur quorumdam salutem, nimirum prædestinatorum ad gratiam. Et hæc vere ad εὐδοκίαν pertinet.

XIII. Secundum Salmeronis argumentum: Omnis voluntas signi est, vel præceptum, vel prohibitio, vel consilium, vel permissio, vel operatio. At velle omnes seruare non est quicquã horum. Ergo non est voluntas signi. Probatur assumptum. Primo, non est prohibitio neq; permissio: quia vtraque est de malis. Non est consilium, præceptum ve: quia si omnes non saluabuntur, quomodo consulitur ac præcipitur, quod nunquã fiet? Non est operatio Dei, quia hoc non operatur in nobis, nisi volentibus nobis?

XIV. Respondeo, primo negari posse maiorem. Nam, vt dixi alias, non omnis voluntas signi comprehenditur sub iis quinque capitibus. Supersunt enim promissiones, & minæ. Et in promissionibus nihil obstat, quominus hanc omnium salutẽ numeremus. Secundo, negatur minor. Nam in præceptis nihil est absurdi, si cõprehendamus: hoc sensu, vt iusserit Deus omnes tendere ad salutem. Nam etiã Paulus non dixit, Deum velle homines πάσιν seruare: sed *seruari* σωθῆναι: quomodo & Petrus πάντας εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι *omnes ad resipiscentiam tendere*. Nam quod Salmero interrogat, quomodo Deus præcipiat id quod nunquã fiet? ineptus est. Primo, cur non æque interrogẽ, quomodo Deus velit, voluntate beneplaciti, id quod nunquam fiet? Deinde, vel intelligit, nunquam vllum hominẽ saluãdum, & supponit falsum: Vel, nunquam omnes homines saluandos, & hoc nihil ad rem. Quis enim sanciuit, nullum posse præceptum dici, nisi quod in omnibus, imo ab omnibus impleatur? Breuiter, solutio facilis. Etsi sub præcepto comprehandatur promissio, tamen non esse reapse præceptum, sed præcepti consequens. Eodem tamen modo vtrumque esse vniuersale. Nam, quemadmodũ nulla rationalis creatura excipitur à debito implendæ legis; sic, neque ad paucos pertinet promissio vitæ: etsi verum, neque omnia implere Legem, neque omnes assequi vitam.

XV. Salmeronis argumentũ tertium: Si est voluntas signi: at non falsi, sed veri. Vult ergo Deus, quicquid signo aliquo suam voluntatem declarante, ostendit se velle: alioqui, esset hypocrita: qui ostenderet se velle, quod nollet. Et in hoc argumento multus est Sanctesius.

XVI. Respondeo: non esse voluntatem signi falsi: sed non esse tamen voluntatem beneplaciti: siue potius, signum illud non esse voluntatis beneplaciti. Quare blasphemi sunt, qui Deum hypocrisis ob eam caussam accusare audent. Non enim hypocrisis est, cum idem quis vult, & nõ vult, sed cum eodem modo. Non est hypocrita Magistratus, qui quãtumvis tristis, tamen reum adiudicat morti. Nec qui membrum ægre secandum Medicis præbet. Iam vero hæc distinctio non docet, Deum voluntate beneplaciti velle, & nolle: aut voluntate signi: Sed voluntate signi velle: beneplaciti autem nolle. Præterea, cur non venit in mentem Salmeroni suarum scholarũ definientium, voluntatẽ signi non esse vere volũtatem, sed metaphorice tã, vel, vt alii melius, metonymice? Nã, si est; Ergo falsum, Deum velle, & nolle. Nã, si esset verũ. Ergo voluntas signi esset vere voluntas. Denique, nihil absurdi, Deum velle aliquid ab hominib. fieri, & ipsum tã nolle facere. Non n. sibi easdem leges posuit, quas hominibus imposuit. Imo Magistratus, quũ volet latronẽ occidi, nolet tamẽ ab obuio quolibet cædi.

XVII. Sed ipsi ergo, quomodo soluunt nodum? Nam vident vtrumque, & Dei voluntati non posse resisti, & multos homines perire: vnde sequitur, vel Deum nolle omnes homines seruari, vel posse resisti Dei voluntati. Distinguunt Dei voluntatem, Sanctesius, in absolutam, quæ sit potẽtia, siue voluntas beneplaciti: & conditionatam, per quam Deus, nec possit, nec velit absolute: sed secundum media ab eo constituta. Hac igitur volũtate Deum præparasse salutem, & ordinasse media ad eam, eandemq; præparationem manifestasse in Scripturis: indeque appellari voluntatem significatam, vel reuelatam.

XVIII. Salmero autem in Efficacem, beneplaciti. Illam esse deliberatam: contra quam nulla vis, aut potentia esse potest; quia nõ pendeat à voluntate humana. Hanc, quam precamur oratione Dominica fieri in nobis, quæque impediri possit à nobis: nec sine voluntate nostra cooperante perficitur: nempe, quia Deus nos liberi arbitrii condiderit, eoque nos sibi voluerit cooperari. Hac igitur voluntate Deum velle omnes homines saluos fieri: nimirum, si nos ipsi assensum præbeamus, & cum eius voluntatẽ concurramus. Sic explicasse Chrysostomum in hunc Pauli locum & Ambrosium: Item Augustinum de Spiritu & litera c. 21.

XIX. Hæc illi. Sed contra. Primo non conueniunt inter se Sanctesius, & Salmero. Nam ille voluntatem appellat beneplaciti; quam iste absolutam. Et iste voluntatem beneplaciti, quam ille conditionatam. Vtri habenda fides? Nisi forte homonymia fallunt: & beneplacitum ille εὐδοκίαν, iste εὐαρεστίαν appellat. Sed Salmero non facile excusabilis: qui ignorare non potuit Beneplacitum à suis Scholasticis Theologis appellatum, eam voluntatem, quæ certissime impleatur: eique oppositum Signum, pro voluntate, quæ non impletur semper. Sed condonemus ἀκυρολογίαν: neque horum Sophistarum peccata tam ad viuum resecemus, quam meretur eorum in viris piis calumniandis rabies.

XX. Secundo igitur: nõ in vocabulis tantum, sed in reipsa dissentiunt. Nam Sanctesius stat pro voluntate signi, quam tamen Salmero præcedentibus argumentis oppugnabat. Et vult Sanctesius voluntatem conditionatam esse voluntatem signi. At Salmero, etsi conditionatam etiam ipse nominet, tamen oppugnabat volnntatem signi: itaque contra Sanctesium voluntatem conditionatam, non vult esse voluntatem signi.

XXI. Tertio: Si Paulum, & Petrum, & Ezechielem intelligas de voluntate conditionata: & hæc supponat voluntatem hominum, mediaque à Deo constituta: Ergo sensus erit, Deum velle omnes homines saluari, si velint, & mediis vtantur ordinatis. At inter media ordinata, sunt, agnitio veritatis, & resipiscentia. Ergo iterum sensus erit: Deus vult omnes homines saluari, si velint, & veniant ad agnitionem veritatis, & ad resipiscentiam. Atqui Paulus diserte dixit: *Vult quosuis homines saluari, & venire ad agnitionem veritatis*, Petrus vero, *Non vult vllos perire: sed ad resipiscentiam venire*. Optimi igitur interpretes sic tandem exponunt: Deum velle omnes homines saluari, & ad agnitionẽ veritatis venire & ad resipiscentiam; si velint, & veniant ad agnitionem veritatis, & resipiscentiam. Næ istorum interpretum magnam oportebit esse segetem, ante quam omnibus familiaris fiat Scripturarum sensus, eorum quidem industria.

XXII. Quarto; vt ista somnia, istis egregiis explanationibus cõcedantur: tamen hinc conficitur hos locos non euincere, nullam esse reprobatorum prædestinationem; quæ nostra est controuersia. Nam Prædestinatio pertinet ad eam voluntatem, cui nihil potest resistere: quamque efficacem Salmero appellat: Sanctesius beneplaciti, siue absolutam. Quãquam hoc absoluti vocabulum velim quidem explicatum. Si enim sic intelligatur, vt excludat omnia media, etiam ad exsequutionem; tum impium fuerit. Sin autem includat, & significet duntaxat certum, ratum, fixumque decretum complectens & finem & media: nihil est quod queramur. Sed ad rem, si in Deo consideratur vtraque ista voluntas, absque contradictione vlla, vt diserte notat Sanctesius: ergo neutra neutri obstabit: & poterit vnum idemque Deus velle, vna voluntate, & altera nolle: alioquin, aut sibi contradiceret, aut nihil vna voluntate Deus vellet, quod non & altera. Quod neque Salmeronem dicturum, neque Sanctesium habeo persuasum. Nam concurrere interdum vtramque, nihil difficile; vt in salute electorum: tum enim & voluntate absoluta, id est, certo decreto: & voluntate signi, id est, εὐαρεστίας certum est Deum velle Electos saluari. At non semper concurrere, dubitari non potest. Nam, si, quemadmodum ἀφ' ἑαυτοῦ εὐαρεστίαν, Deus vult reprobos saluari; ita vellet etiam ἀφ' ἑαυτοῦ εὐδοκίαν. Ergo omnes reprobi seruarentur: quod est absurdum.

XXIII. Sed illud certe perspicuum: non esse legitimam instantiam à voluntate signi contra voluntatem beneplaciti. Nam exempli gratia: Voluntas signi fuit omnes auscultare Christo. Probo, quia ipsi Papistæ referunt præcepta ad voluntatem signi. En tibi autem præceptum: *Hic est filius meus dilectus, in quo acquieuit: ipsum audite*, Matth. 17. Verum tamen voluntate beneplaciti, Deus noluit ab omnibus audiri. Probo. Primo, quia si sic voluisset: ergo impletum fuisset: nam huic voluntati nemo potest resistere. At non est impletum. Secundo: Deus voluit hac voluntate beneplaciti, Christum & prodi à Iuda, & tradi à Iudæis, & damnari à Pilato: non potuit ergo eadem voluntate velle ab iis audiri. Quicunq; ergo argumentaretur: Deus voluit voluntate signi Christum audiri à Pilato: Ergo non voluit voluntate τῆς εὐδοκίας, siue ὡρισμένῃ βουλῇ, eundem à Pilato crucifigi: cuiusmodi iis Dialecticus esset? Similiter respõdeo: etsi Deus

velit

velit omnes homines saluari, voluntate illa, siue signi, siue conditionata, siue non efficaci: at non vult tamen omnes saluari voluntate illa beneplaciti, siue absoluta, siue efficaci. Prædestinatio autem ad hanc pertinet: ergo inepta aduersariorum fuit instantia.

Cap. VII.

An Reprobatio sit contra Dei Bonitatem.

I. Sequuntur argumenta à Dei Bonitate. Deus nihil vult contrarium suæ bonitati. At homines aliquos damnari, est contrarium Dei bonitati: Ergo Deus non vult aliquos damnari.

II. Probatur minor quatuor argumentis. Primo, Si est contra bonitatem Angelorum, & hominum velle quenquam damnari: Ergo multo magis Dei: Probatur consequentia. Quia Angelorum & hominum bonitas est tantum participata: ac quo magis accedit ad Deum, hoc perfectior est. Probatur Antecedens. Nam vir bonus est, qui omnium optat bonum, & salutem: imo procurat, & adiuuat, quantum potest: qui denique, neque vult, neque facit male cuiquam.

III. Secundo: Si Deus omnia creauit ad certum eorundem finem, & perfectionem, quo cum peruenerint, eis bene sit, completis omnibus naturalibus desideriis: Ergo & hominem. Probatur antecedens inductione, vsque ad minimas plantas, lapidesque.

IV. Tertio: Si Deus omnibus creaturis indidit appetitum naturalem benefaciendi iis, quæ ab ipsis fiunt quoquomodo, eaque conseruandi: Ergo & ipse eandem habet voluntatem. Probatur Antecedens rursum inductione.

V. Quarto: si homo homini à se generato optat salutem, & omne bonum procurat: Ergo multo magis Deus homini. Probatur consequentia: quia eum amorem homo non habet nisi à Deo. Si autem Deus homini optat & procurat salutem, ergo non damnationem: quæ tantum malum est, vt præstaret nunquam extitisse.

VI. Respondeo: Bonitatem dupliciter intelligi: vel absolute, vel relate. Absolute, quum significatur perfectio rei in se ipsa consideratæ: vt Genes. 1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Deut. 1. *Bona res est, quam vis facere.* Matth. 7. *Omnis arbor bona, fert fructus bonos*, Relate autem, quum quid cui bonum est, hoc est beneficum: Matth. 20. *An oculus tuus malus est, quia ego bonus sum?* Ioan. 10. *Ego sum Pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus.* Et vtroque modo, esse, dicique Deum bonum, in confesso est: sed non quicquid de Deo absolute bono dicitur, dici etiam potest de Deo relatiue bono.

VII. Ad syllogismum ergo, Si intelligatur bonitas absolute, conceditur maior. Vere enim nihil vnquam vult Deus, quod ita volens contradicat suæ isti bonitati: alioquin bonus non esset. Qua caussa Augustinus dixit, bonum esse etiam mala esse: alioqui non permittenda à Deo vt essent. Sed negatur assumptio. Tantum enim abest, vt damnatio reprobatorum contraria sit huic bonitati Dei: vt sit potius eius effectum: est enim iustitiæ: at hæc pertinet ad absolutam illam bonitatem, Danielis 9. *Tibi, Domine, iustitia: nobis autem confusio faciei.*

VIII. Sin autem bonitas intelligatur relate, conceditur minor: est enim damnatio contraria beneficentiæ Dei in creaturas. Sed negatur maior. Nam re vera Deus vult aliquid contrarium ei beneficentiæ. Quicquid enim facit, & vult: quomodo enim faceret nolens? At ipse multa facit contra suam beneficentiam: ergo & multa vult, *An erit malum in ciuitate, quod Iehoua non efficiat?* Amos tertio. Quanquam, quid opus est probatione? Nam concedunt aduersarii Deum velle malum pœnæ. Et hoc satis est. Nam fieri non potest, vt sit malum pœnæ, non contra bonitatem, id est, beneficentiam. Itaque Psalm 18. *Cum misericorde, misericors eris, & cum perfecto perfectus: cum mundo mundus eris, & cum peruerso peruerse ages.* Exodi 20. *Visitans iniquitatem patrum super filios in tertiam & quartam generationem odio habentibus me. Et faciens misericordiam millibus diligentibus me, & custodientibus præcepta mea.*

IX. Ad primam confirmationem, primo negatur antecedens. Non est enim contra bonitatem aut Angelorum aut hominum velle aliquem damnari. Psalm. 79. *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt: & in regna, quæ nomen tuum non inuocarunt.* Psalmo 5. *Iudica eos*: Hebraice האשׁימם *reos perage, O Deus: decidant à cogitationibus suis: præ multitudine præuaricationum depelle illos, qui rebelles fuerunt tibi.* Psalm. 12. *Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa: & linguam magniloquam.* Apocalyp. 6. *Vsquequo, Domine, qui sanctus es, & verax, non iudicas, ac vindicas sanguinem nostrum, de iis qui habitant in terra?* En tibi sanctos precantes. Potueruntque preces fundere, & nolle tamen, imo non desiderare? non optare? Quid actiones gratiarum dicam? Psalm. 9. *Confitebor tibi, Domine, toto corde meo*, Et post, *Quoniam fecisti iudicium meum, & caussam meam: sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam: increpasti gentes: & periit impius: nomen eorum delesti in æternum, & in seculum seculi.* Apocalyp. 19. *Halleluia: Salus, & honor, & gloria, & virtus Domino nostro, Quia vera & iusta iudicia eius: & meretricem illam magnam, quæ corrupit terram scortatione sua, damnauit & vindicauit sanguinem seruorum suorum ex manu eius.* Quod si pii ita optant, & precantur malum impiis: cur Deum velle negemus? Maxime, cum id ipsum desiderent, optentque inspirante Deo?

X. Secundo, negatur consequentia, Absit, vt Deum metiamur nostro modulo. Nobis certæ leges positæ sunt, quas transgredi non licet. At Deo nullæ. Itaque licet Deo occidere eos, quos, si vel lædere cogitarit homo, sit abominabilis. Sic, Deo licuit in Sodomitarum vrbes ignem immittere: quod si Lot fecisset, merito incendiarius pœnas dedisset. Sic Herodē percussit Angelus Dei, vt erosus à vermibus animam efflaret, Actor. 12 quem Christianorum nemo violare debuit; vtpote Regem. Nisi fortasse intercedant, qui parricidas nostræ ætatis armare non sunt veriti in reges, quibus implacatior erat Iupiter ille Tarpeius: & audent tamen dicere nullo suo scelere; sed inimicorum audacia, & importunitate se fuisse afflictos ac pessundatos: quæ verba sunt Iesuitarum ex superiore Germania in Epistola præfixa Cyrillo in Minores Prophetas. Enimuero innocentes homines: & quorum calamitatem totus orbis lugere debuerit. Sed enim, si sunt Iesuitæ in parricidia audaces: at Christiani exspectarunt olim, dum exclamaret Iulianus, *Vicisti, Galilæe.*

XI. Neque confirmationes contra probant. Nam imitatur homo bonus Deum bonum, sine dubio: sed quantum debet, & potest finitus infinitum: imo subditus summum. Itaque bonitatem nullam habet nisi ex lege: at Deus omni lege solutam & sola voluntate terminatam. Itaque, non eadem de hominis bonitate dici possunt, quæ de Dei: propterea que non est necessaria consequentia ab illa ad istam. Præterea, non tantum bonitatem Dei, sed etiam iustitiam imitatur aliquando vir bonus. Deuter. 7. *Absumes omnes populos, quos Iehoua Deus tuus dat tibi: non parcet oculus tuus eis.* Sic Magistratus *Dei Minister est, vltor ad iram ei, qui quod malum est fecerit*, ad Roman. 17 sic singuli fideles, Psalm. 139. *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos: & inimici facti sunt mihi*, Quod si hæc licita sunt hominibus, quanto magis Deo: quoties ipse sibi permittit: hoc est, vult ipse: odit quosdam & procurat eorum interitum?

XII. Esse vero virum bonum, qui omnibus optat bonum, & salutem, si sine vlla limitatione dicitur, non concedo. Nam Magistratus nullus debet latronum salutem optare, sed legibus in eos vti: & quidem seuere. Proverb 17. *Iustificans impium; & qui condemnat iustum, abominatio Iehouæ sunt ambo ipsi.* Imo & priuati tenentur saltem optare quorundam interitum: vnde preces, & gratiarum actiones, de quibus paulo ante. Quare Magistratus, quo magis vir bonus est, hoc magis conatur nocere latronibus: & fidelis quisque, quo fidelis magis, hoc magis odit, id est, optat interitum inimicorum Dei.

XIII. Ad secundam probationem, respondeo primo; non bene argui à creatione contra prædestinationem. Non enim sequitur: si creauit homines in statu beato; ideo voluisse Deum, eosdem non decidere ab eo statu. Deinde, ipse ille status Creationis bonus, seruit prædestinationi: tum ad vitam, tum ad interitum, tanquā medium à Deo ordinatum. Itaq; vidimus Deum fecisse omnia, ad gloriam suam, etiam impium in diem mali.

XIV. Deinde, finis vel summus est, vel subalternatus. De subalternato concedo omnibus rebus creatis propositum esse finem, ad quem cum peruenerint, eis sit bene. Et ita plantæ à paruis seminum initiis crescunt in suam altitudinem. Et homines, non tantum boni, sed etiam mali, suum habent statum perfecti hominis, in quo maxime vigeant. At de summo fine, nego ita esse. Nego, inquam, summum vltimumq; finē omnibus creaturis propositū esse in quo illis sit bene. Quæcunque enim creata sunt, nō sui, sed alterius gratia: ea creata sunt, vt his sit bene, in quorum gratiam creata sunt. Sic fœnum pabulum est brutorum: & bruta ipsa pleraque hominum. Itaque finis vltimus fœni & brutorum, est cibus. In hoc autem statu, illis male est: ea enim perire necesse est quibus animantes vescuntur.

XV. Iam vero nostra hæc Controuersia est, non de subalternato fine, sed de summo. Homo autem non sibi creatus est, sed Deo, *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus*, Proverb 16. Quid ergo mirum, si quosdam homines Deus fecit, vt suæ gloriæ seruiant: etiamsi alioquin ipsis non sit bene? Aut cur ei Creatori minus erit iuris in suas creaturas, quam homini? Itaque Salomon addit, *Etiam impium ad diem mali.* Et Paulus ad Roman. 9. *Quod si vero, volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa iræ coagmentata ad interitum*: Et paulo ante ex Mose. *Dicit Scriptura Pharaoni, Ad hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te potestatem meam: & vt annuncietur nomen meum in tota terra.*

XVI. Denique aliud est, creare ad certum finem bonum, & prædestinare ad eundem Nam quæcunque prædestinantur, etiam perueniunt ad eum finem At quæcunque creantur, non perueniunt: sed tantum ita sunt creata, vt possint peruenire: id est, vt ex ipsa creationis conditione apta sint peruenire. Sic multæ plantæ creatæ, vt plenam maturitatem possint assequi: tamen nunquam assequuntur, quia vel ab animalibus succiduntur, vel alioquin frigore, aut inundatione, aut grandine pereunt. Plurimi homines, non mali tantum, sed etiam boni, non perueniunt ad suum ætatis florem: sed, vel intercipiuntur in vtero, vel nati, iam morbo, iam bello pereunt: aliisque multis modis. Suntque hi euentus, & in hominibus, & in plantis, nulli nisi à creata Dei prædestinatione. Illustre exemplum Ioan 9 eius cæci, quem ita natum Christus negauit, aut suo, aut parentum peccato: sed, vt manifestarentur opera Dei in illo.

XVII. In tertia probatione, negant antecedens. Nam quæ homines faciunt, ea vel generant, vel operantur. De iis solis, quæ fiunt per generationem, antecedens verum est. At de reliquis falsum Neque quisquā est hominum, qui rebus à se factis consulat, nisi propter se. Itaque, quæ suo commodo facit, etiam suo cōmodo destruit: vestes, domos, vrbes, reliqua omnia, absque vlla exceptione. Sic Publicola domum illam elegantissimam, imo magnificam (& hoc genus ædium solent homines curiose conseruare) κατέβαλε, καὶ κατέσκαψεν εἰς ἔδαφος πᾶσαν, ait Plutarchus: suę tantum famæ vt consuleret.

XVIII. Iam vero Deus homines omnes operatus est, non genuit. Discreuit tamen in duos ordines: quorum alios genuisse dicitur, hāc ob caussam, quia illis impendit curam, curæ parentum in liberos ab eis genitos similem: reliquorum duntaxat creator est. Quis autem neget lōge amplius iuris esse Deo in hos, quos creauit, quam homini in sua opera? Et sane, sola hominum intolerabilis superbia, ex nimio amore sui efficit, vt sibi persuadeant, non posse à Deo hominem destrui sine iniustitiæ nota: qui tamen, si vestem suam lacerent, putent quærentibue caussam, abunde satisfactum, si respondeant, placuit.

XIX. Ad quartam probationem patet eadem opera, quid sit respondendum. Non enim omnes homines genuit Deus: nam si genuisset, essent ergo omnes eius filii. At non sunt: sed ii tantum qui sunt in Christo adoptati. Ioan. 1. *Quotquot eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem, vt filii Dei fierent.* Itaque, non omnibus, sed istis tantum procurat salutem. Actor. 13. *Crediderunt, quotquot erant præordinati ad vitam æternam.* Ad Roman. 8. *Nouimus, iis qui diligunt Deum, omnia simul conferre ad bonum; iis qui ex proposito vocati sunt.* At contra: *iis qui pereunt, Euangelium est odor mortis ad mortem,*

mortem, poster. ad Corinth. 2. Imo ipse Christus positus εἰς πτῶσιν *in casum*, Lucæ 2.

Cap. VIII.

An Reprobatio sit contra Misericordiam Dei.

I. Tertium locum Sanctesius assignat Misericordiæ. Hinc argumentum primum: Si Deus reprobos prædestinat ad damnationem: Ergo misericors est minus, quam iustus. At hoc consequens falsum. Ergo & antecedens. Probatur consequentia: quia maior est numerus reproborum, quam electorum. Probatur assumptum. Psalmo 145. *Miserationes eius super omnia opera eius.* Iacobi 2. *Superexultat misericordia iudicium.* Addit Castellio, à Mose, Deum appellari tardum ad iram, & propensum ad misericordiam: Exodi 34. Item Dei iram extendi tantum ad tertium & quartum generationis gradum: misericordiam vero ad millesimum patere. Exodi 20.

II. Respondeo. Primo non probari assumptum à Sanctesio; etsi alioquin verissimum. Adeo sunt infelices in disputando Sophistæ. Nam Psalmus non præfert misericordiam reliquis operibus Dei: sed ea dicit extendi in omnia opera: ita enim phrasis Hebraica sonat. Et Genebrardus exponit, *Super: in omnia opera sua miserationes eius sunt: ad vniuersa sua opera misericordia eius pertingit: erga omnia misericordiã suam exercet.* Itẽ Lombard. *Et miserationes eius sunt super, vel in opera eius: quia ipsa est, qui solẽ suum facit oriri super bonos & malos: & in huiusmodi, & in hoc quod exspectat in peccato manentes, & monet conuerti, bene omnibus facit, & miserationes omnibus exhibet.* Etiam Lyranus, *Quia diffusio suæ bonitatis ad omnem creaturam modis prædictis, non procedit ex aliqua obligatione seu debito ex parte Dei: sed ex mera bonitate, & pietate ipsius.* Neque aliter Augustinus, Theodoretus, Euthymius, Hieronymus, si tamen Hieronymus est. Vt mirer quid in animum venerit Sanctesio, quum ita ab omnibus recessit.

III. Ne Iacobus quidem misericordiam Dei præfert iudicio. Nam misericordia intelligitur, quæ hominum est aliorum in alios: vt paulo prius: *Qui non fecerit misericordiam.* Inde Salmero Iesuita, *Si iuxta interpretem nostrum interpretemur, sensus esset: misericordiam superuincere iudicium: & vt in statera bilanx quæ grauior est, exaltat alteram: ita misericordia, quæ plus potest apud Deum, eleuat iudicium.* Sed hanc ille vulgati interpretis versionem nõ probat: siue *superexaltat* legas, siue *superexultat*: quia neutri verbo vox Græca respondet, κατακαυχᾶται, quod est *gloriatur.* Itaque, *Si autem*, inquit, *legamus gloriatur: sensus erit: misericordia quam homo homini exhibet, euehit, atque illustre reddit Dei iudicium: hoc est, gloriatur supra id, & illud superat: ita vt misericordia nostra, Deum reddat misericordem.* Ante hunc Oecumenius, οἱ γὰρ ἐλεήμονες ἐλεηθήσονται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, *Nam misericordes misericordiam consequentur, prout Dominus pronunciat.* Et longe melius. Omnino enim sensus est is, quem Guillaudus ita expressit: *Misericordia, id est, misericors superexultat iudicium, id est, eritque confidenti animo in iudicio: cum Dominus promiserit misericordiam misericordi.* Nec male Caietanus: *vt significet quod immisericordium iudicium erit sine misericordia: misericordium autem iudicium erit tale, quod misericordia gloriabitur aduersus iudicium: significans per hoc, quod misericordia vincet exactam iustitiam, secũdum merita: iuxta illud, Non intres in iudicium cum seruo tuo, Domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

IV. Secundo respondeo ad argumentũ: misericordiam dici posse maiorem, vel intensiue, nimirum cum comparatur cum iustitia: & vtraq; consideretur in seipsa quanta est, etiam in singulis hominibus: vel extensiue, si quæratur, vtra ad plures sese extendat. Si intelligitur intensiue misericordia maior quã iustitia; negatur consequentia. Nec valet probatio: quia etsi omnes homines Deus damnaret vno excepto: tamen adhuc maior esset misericordia, quam iudicium. Nimirum, quia nullum sit iudicii diuini effectũ, nisi propter merita eorum, qui damnantur: at misericordia nulla inuenit merita. Itaque hæc præsupponit non tantum prædestinationem, siue electionem ab æterno, gratuitam: sed etiã omnia media: Christum, fidem, opera, & quicquid est præterea. At damnatio reproborum, etsi fit à voluntate Dei tanquam prima caussa & summa, tamẽ media comprehendit ad damnationem: quæ sunt ab ipsis damnandis; vnde fit iusta damnatio. Sic opinor olim dictum maius esse hominem redimere, quam creare: quod de damnatione dictũ non inuenio. Deniq; in saluandis singulis fidelibus concurrũt εὐδοκία, & εὐαρεστία: cum in damnatione solã consideremus εὐδοκίαν.

V. Iam si intelligatur misericordia maior extensiue; distinguo effecta misericordiæ communia, ab iis quæ proprie pertinent ad salutem. De cõmunibus, concedo assumptum: nam ita dictum, *miserationes Domini esse super omnia eius opera.* Sed negatur consequentia. Nam, etsi plures sint qui damnentur, tamen hęc ipsa effecta misericordiæ sunt iis communia, cum iis qui saluantur. Augustinus in Psalm. 145. *Suauis Dominus omnibus: & miserationes eius in omnia opera eius. Quare ergo damnat? quare flagellat? An quos damnat, an quos flagellat, nõ sunt opera eius? Plane opera eius. Et vis nosse, quia super omnia opera eius miserationes eius? Inde est illa longanimitas, qua facit solem suum oriri super bonos & malos. Nonne miserationes eius in omnia opera eius, qui pluit super iustos & iniustos? Nonne miserationes eius in omnia opera eius? Longanimis exspectat peccatorem, dicens, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Nonne miserationes eius in omnia opera eius?*

VI. Si intelligas eam misericordiã, quæ proprie pertinet ad salutem æternam, negatur Deus extensiue magis esse misericors, quam iustus. Nam Sanctesius ipse fatetur maiorem esse numerum damnatorum. Quod esset absurdum, si misericordia ad salutem extensiue maior esset quam ira. Dionysius Carthusianus in Psalm. 144. *Quæri potest, quomodo miserationes Dei sunt super omnia opera eius: & respondendum: quod istud dupliciter intelligi potest. Primo sic: miserationes eius, id est, diuinæ pietatis effectus, super omnia opera eius, id est, ad omnem se creaturam extendunt: omnibus communicantur & insunt: Hoc autem simpliciter & generaliter verum est.* Et paulo post, *Secundo intelligitur sic: miserationes eius supra omnia opera eius; id est, effectus diuinæ misericordiæ maiores & euidentiores sunt cæteris Dei operibus: vtpote quod plus abundant in creaturis, quam effectus diuinæ iustitiæ: iuxta illud Iacobi, Superexaltat misericordia iudicium. Si autem hoc modo intelligatur, non videtur verum esse, nisi quantum ad viatores.*

VII. Porro, Deum esse tardum ad iram, quod citatur è 34. Exodi: id vero non significat Deum nolle vllum prædestinare ad damnationem: sed differre eorum punitionem, qui destinati sunt: itaque vtrumq; esse verum: & multos prædestinari ad interitum: & tamen hos plerosq; omnes sero puniri. Quod tanto magis à nobis est, quanto certius, durissime omnium puniri tandem, quos tandiu Deus exspectauit. Ad Roman. 2.

VIII. Exodi vigesimo secundo dicitur esse Deus misericors ad mille generationes: at non in omnes: sed in eos tantum à quibus amatur. Atqui huius ordinis minima omnino pars hominum fuit semper. Quid hoc igitur ad argumentum pertinet?

IX. Secundum profert Sanctesius, ex Sapientiæ 11. *Misereris omniũ: quia omnia potes: & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.* Et posterioris Petri tertio, dicitur vltimũ iudicium differri, vt omnib. satis sit temporis ad resipiscendum. Ezech. 18. *Nunquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Dominus Deus: & non vt conuertatur à viis suis, & viuat?* Rursus, *Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus Deus: reuertimini & viuite.* Posterioris ad Corinth. 1. dicitur Deus *Pater misericordiarum.* Ioelis 2. *Benignus & misericors: patiens & multæ misericordiæ: & præstabilis super malitia.* Abacuc 3. non posse obliuisci misericordiæ suæ in ira sua, ac furore. Genes. 18. pollicetur ipse se condonaturum Sodomæ & Gomorræ peccata, propter decem iustos. Exodi 32. propter vnum Mosem placatus est populo. Ezechiel. 22. conqueritur. *Quæsiui de iis virum, qui interponeret sepem: & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni.* Secundi Reg. 8. *Noluit Dominus disperdere Iudam, propter Dauid seruum suum.* Denique Ionæ 4. *Tu doles super hederam in qua non laborasti, neque fecisti, vt cresceret: quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte periit. Et ego non parcam Niniue ciuitati magnæ: in qua sunt plus quam centum viginti millia hominum, qui nesciunt, quid sit inter dexteram suam, & sinistram, & iumenta multa?*

X. Ista vero quorsum? Nam, si, vt declamaret de immensa Dei misericordia: gratiam laboris libentes fecissemus: est n. alterius tẽporis. Nam nunc quidem disputandũ potius de eius iustitia. An vero putat se conficere posse, nullam esse prædestinationẽ reproborum: quia Deus sit infinite misericors? Monstrum Dialectici. Quasi quis noctem esse negaret, quia Deus habitet lucẽ ἀπρόσιτον, prioris ad Timotheum 6. Atqui esse eundẽ infinite iustũ constat: quis ob eam rem negat misericordiã? Et vero vtramq; Scriptura prædicat. Patiens est, & magnæ misericordiæ: at idem est fortis & zelotypus. Pepercit Niniue: at non pepercit Sodomæ & Gomorræ. Noluit disperdere Iudã propter Dauid: at idẽ visitat iniquitatẽ patrum in filios ad quartam generationem. Quid multa? Idem Ioel, qui, & benignũ, & misericordem, & patientẽ, & præstabilẽ super malitia (vt imperite dixit Latinus Interpres) descripsit: idẽ, inquã, eodẽ capite descripsit diem Domini, diẽ tenebrarũ, & caliginis: nubis & turbinis, *Ante faciem eius ignis vorãs & post eum exurens flãma. A facie eius cruciabũtur populi omnes vultus redigentur in ollã.*

XI. Cæterum eorum locorum nonnulli pertinent ad τὴν εὐαρεστίαν. Ezechiel. 18. & 22. Genes. 18. Quod euinco, partim ex verbis, partim ex reipsa. Nam Ezechiel vsurpat verbum חפץ, quod non simpliciter est *velle*, sed *delectari, desiderari*, εὐαρεστεῖν; vt alias obseruatum. Quis autem neget, posse Deum velle, & tamen non delectari morte peccatoris? Est enim certum, si nullo modo vellet, nullo modo eam futuram. Est autem: imo infligitur ab ipso Deo iustissimo iudice: vult ergo. Sed non delectatur.

XII. Deinde res ipsa perspicua est. Nam εὐδοκία Dei, quam alii appellant voluntatẽ beneplaciti, semper impletur: neq; id tantum: sed etiam ita præsidet omnibus rebus, vt nihil fiat, nisi ea præeunte. Quum tamẽ εὐαρεστία non semper impleatur: imo vero, quæ hominum nequitia est, contra eam multa fiant quotidie: quia non est illa voluntas, qua Deus sua dispensat opera sed quã legem dedit hominibus: & significat, nõ quid ipse facturus sit: sed quid velit ab hominib. ex officio fieri. Nõ vult mortẽ peccatoris Deus: & tamen peccator moritur, *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Quæsiuit, qui interponeret sepem: nec inuenit. Pollicitus est se condonaturum Sodomę propter paucos bonos: nec tñ pepercit. Nempe igitur non obstant ista; quominus iustus sit Deus destinãdo improbos ab æterno meritæ dãnationi.

XIII. Sapientiæ liber Apocryphus, autoritate caret in rebus fidei. Et tamen nihil habet incommodi, *Misereris omnium.* Carthusianus. *Quia Creator vniuersa pie conseruat in esse, & prouidet creaturis, viatoribus quoque misericors est.* Ergo non contradicit prædestinationi ad interitum. Enimuero, si etiam homo iudex potest, & damnare reum, & tamen etiam tum cum damnat eius misereri; cur non & Deus? Et sane ita est: miseretur etiam eorum quos destinauit ad damnationẽ: quia hæc misericordia est εὐαρεστίας: damnatio, εὐδοκίας Rursus, *Dissimulas peccata hominum propter pœnitẽtiam.* Omnino ita est. Sed sensus, non puniri subito peccata, vt inuitentur peccatores ad pœnitentiam. Sed ad pœnitentiam tamen nemo venit, nisi destinatus ad vitam. Itaque hæc inuitatio non est decretum Dei: sed voluntas signi. *Diligis omnia quæ sunt.* Carthusianus, *inquantum sunt*: alias mendacium esset: *nam odio habui Esau.* Itaque statim: *nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti.* Et sane certum; quæcunque Deus fecit, fuisse valde bona: non igitur faciebat, quia oderat: nec tamen impeditur prædestinatio.

XIV. Tertium argumentum est à Mediatore: Si Deus hominibus omnibus dedit Christum Mediatorem: Ergo vult omnes homines saluari. Probatur antecedens. Quia Christus naturam communem hominum assumpsit: vnde Paulus arguit omnes esse capaces salutis. Item: Quia eius meritũ sufficit omnibus. Ioannis 2. primæ, *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, nec pro nostris solũ, sed etiam pro totius mundi.* Item, quia 1. ad Tim. 1. *Fidelis est hic sermo: & modis omnib. dignus quem amplectamur: Christum Iesum venisse in mundum, vt peccatores seruaret,* Matth. 9. *Non veni, vt vocarem iustos: sed peccatores ad resipiscentiam.* At Hebr. 2. *vt beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret.* Ioannis 1. omnibus dicitur attulisse potentiam fieri filios Dei: Denique, quia peccatum Adami non magis abundauit, quam gratia per Christum, quinto ad Romanos. Et, si per vnius offensam male euenit omnibus hominibus: oportet per iustitiam vnius bene euenisse omnibus in iustificationem.

XV. Sed Christus Mediator hominibus dicitur datus sufficienter, vel efficaciter. Sufficienter quidem, vt sufficeret omnibus omnino saluandis hominibus, si omnes essent saluandi: vt sol sufficienter illuminat omnes homines; quia sufficit omnibus illuminandis, si possint illuminari, id est, si

non

non sint cæci. Efficaciter vero, qui reapse & actu conciliet homines Deo ad vitam æternam: vt sol efficaciter illuminat non cæcos. Si in argumento intelligitur Christus datus sufficienter Mediator: negatur consequentia. Nam, etsi sol sufficiat omnibus illuminandis: tamen ille natus erat cæcus, vt opera Dei manifesta fierent, Ioannis nono. Sic, etsi Christus vnus sufficiat omnibus saluandis: quod tamen vix serio videntur credere Papistæ: alioquin, quorsum illis tanta mediatorum turba? Sed, si sufficiat, non sequitur tamen, Iudam non fuisse filium perditionis: Ioannis decimo septimo: aut nulla esse vasa iræ apparata ad interitum, ad Romanos nono.

XVI. Sin autem intelligas efficaciter negatur antecedens. Nam si efficaciter omnibus esset Christus mediator: ergo omnes reipsa reconciliarentur Deo: ideoque essent amici Christi: qui titulus proprius est discipulis; Ioannis 3. *Amicus sponsi, qui stat & audit eum.* Decimo quinto, *Dixi vos amicos: quia omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Item, si est efficaciter omnium Mediator: ergo pro omnibus orauit. At falsum consequens: Ioan. 17. *Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo: sed pro iis quos dedisti mihi, quia tui sunt.*

XVII. Itaque, qui ad antecedentis probationem numerantur loci, inutiles sunt. Primo, ille ex prima Ioannis falso recitatur. Non enim dixit Ioannes, omnibus datam potestatem, vt fiant filii Dei. Nam hoc certum, aut nihil omnino, non esse current is, neque volentis: sed miserentis Dei. Dixit Ioannes, de quibusdã duntaxat, *Quotquot enim eum receperunt, dedit eis hãc dignitatem vt filii Dei fierent.* Dignitatẽ Beza reddidit ἐξουσίαν, longe aptius. quam potestatẽ. Quis enim sensus esse legitimus potest? Nam qui filium acceperunt ij iam non potestate, sed actu sunt filii.

XVIII. Reliqui de sufficientia sunt intelligendi. Ac proinde recte Sanctesius, à natura humana Christi Paulum docere omnes esse capaces salutis. Recte, inquam, capaces: at non saluos tamen. Neq; enim est, vt, quisquis capax est salutis, statim saluus sit: alioquin, nemo omnino damnaretur. At Reprobatio eorum est, qui, etsi sint capaces salutis, tamen nõ sunt saluandi. Imo, nemo reprobatur, nisi qui capax est salutis: non enim lapides; non arbores, non montes, non similia.

XIX. Recte etiam, ex primæ Ioan. 2. Christi meritum omnibus sufficere. Caietanus, *Magnus excessus iustitiæ: vt satisfecerit, nõ pro peccatis electorum tantũ, sed etiam propeccatis totius mundi: quamuis non omnib. profuerit, quoad vltimũ effectum, qui est æterna felititas.* Melius Lyranus, *Scilicet, quãtum ad sufficientiam: sed pro electis tantum, quantum ad efficientiam: nam alii ponunt obicem.* Salmero in eundem locum, *Saluator quidem omnium hominum est in potentia, & in caussa, & in merito præteritorum, præsentium, futurorum: actu vero, tantum est salutem acceptantium.* Recte. Salutem autem non acceptant, nisi prædestinati ad salutem. Actor. 13. *Crediderunt, quotquot erant prædestinati ad vitam æternam.* Nihil ergo obstat, quominus sint aliqui reprobi, filii perditionis.

XX. Eadem mens est Apostoli ad Hebræos: Thomas, *Pro omnibus Ecce vtilitas. Pro omnib. autem dupliciter potest intelligi: vel, vt distributio accommoda: scilicet, pro omnibus prædestinatis: pro istis enim tãtum habet efficaciam. Vel absolute pro omnibus, quantũ ad sufficientiam. Sufficiens enim, quantum ad se, omnibus est. Prioris ad Timotheum, quarto: Qui est Saluator omnium, maxime autẽ fidelium. Chrysostomus, Pro omnibus hominibus generaliter mortuus est: quia omnibus precium sufficit. Et si omnes non credunt, ipse tamen, quod suum est, impleuit.* Eam ob caussam, Paulus ipse statim, non omnes deductos filios in gloriam; sed multos, dixit: vt ostenderet, etsi gustaret mortem pro omnibus; tamen, non propterea omnes saluari.

XXI. Sed enim. quis nescit venisse Christum, vt peccatores saluaret? Aut, quid hoc ad nostram controuersiam? Quasi vero, aut nominati peccatores absque vlla exceptione, & nõ potius indefinite: Aut electorum ad vitam nemo sit peccator. Atqui Paulus eo ipso loco prioris ad Timotheũ, sese primum peccatorũ confessus est. Vno verbo. Certum est, venisse Christum, vt peccatores saluaret: quia nemo saluatur, nisi peccator: non vero, quia nemo peccator non saluetur. Quod si quidam peccatores damnentur, nihil est caussæ, cur reprobatio impugnetur.

XXII. Illa ex quinto ad Romanos videntur prima fronte magis vrgere. Peccatum Adami non magis abundauit, quam gratia Christi. Puerilis nugatio. Etsi enim plures damnandi sint, quam saluandi, quod, & per se certissimum, & iam antea confessum à Sanctesio: tamen superabundauit gratia. Non potuit enim illa peccatum vincere, si non superabundauit. At vicit: vt patet in electis: Ergo superabundauit. Vel aliter. Superabundauit intensiue, etsi non extensiue. Chrysostomus, οὐ γὰρ κολάσεως ἀπήλλαξε μόνον· ἀλλὰ καὶ ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, καὶ ζωὴν ἐδωκε, *Nõ enim supplicio liberauit solum: sed tum peccatorũ remissionẽ donauit, tum vitam.* Oecumenius, οὐ γὰρ μόνον τῶν ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν· ἀλλὰ καὶ μυρία ἀγαθὰ δέδωκεν, *Non tantum à peccatis liberauit, sed etiã infinita bona donauit.* Sedulius, *Manifesta est enim quãtitas peccati, vt sciretur gratiæ magnitudo. Est autẽ grandis superabundantia, quod vbi peccatum fuit, & mors, ibi nunc est gratia, & iustitia, & vita æterna.* Toletus *Attende non esse excessum positum in pluralitate hominum sed est pondus sententiæ in effectu ipso: quia maius bonum effecit Christi gratia in his multis, quam delictum, & casus Adæ malum induxerit.* Pererius, *Ergo gratia Christi superat Adami peccatum, non (vt in scholis loquimur) extensiue, sed intensiue.* Quod statim latius explicat Sadoletus in eum locum, *Superabundauit, vt quemadmodum peccatum in mortem nostram regnauerat, id est, per mortem oppressos nos tenuerat: ipsa ita nũc Dei gratia in nobis regnet per iustitiam, per quã, vbi iustos nos effecerit, ab illa iustitiæ vita, in vitã æternã & beatã intromittat.*

XXIII. Atqui, inquit Sanctesius, si per vnius offensam male fuit omnibus hominibus: Ergo per vnius iustitiam, oportet bene esse omnibus. Imo absurda consequentia; facile refutatur ipso euentu. Nã per vnius offensam, realiter & actu, male est omnibus hominibus At per vnius iustittam nõ est realiter & actu bene omnibus: quod aliter esse debuit, si legitima est cõsequentia Itaque, non sic Apostolus. Multos enim ille dixit: cauit, ne omnes diceret. *Si vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum per gratiam, quæ est vnius hominis Iesu Christi, in multos redundauit.* Et post, *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.* Iam si quæras, quinam illi multi sint, in quos gratia redundauit: respondeo ipsius Pauli verbis, *Si per vnius offensam mors regnauit per vnum, multo magis ii qui re. un. antem illam gratiam, & donum iustitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.*

XXIV. Itaque illud, *Sicut per vnius offensam reatus venit in omnes homines ad condemnationem: ita per vnam iustificationem, beneficium redundauit in omnes homines*: commoda interpretatione molliendum: alioquin κατὰ τὸ ῥητὸν, apertissime falsum. Toletus existimat agi tantam de vita corporis: Itaque, omnes tum bonos, tum malos, resurrecturos per Christũ. Sed hoc commentum tota refellit Paulinæ disputationis series, quæ agit de redemptione, & iustificatione. Itaque, alii maluerunt, vel de sufficientia intelligere, vel cõtrahere voculam, *omnes.* Chrysostomus, ὅτι εἰ διὰ τὸ παράπτωμα ἐκείνο εἰς πάντων ἄπαντες, δυνατὸν καὶ εἰς τοῦτο δικαιωθῆναι, *Quia, si propter peccatum illius in omnes animaduersum fuit, possint vtique, vel hinc iustificari.* Possint, inquit vt sufficientiam denotet, non efficaciam. Thomas, *Sed videtur hoc falsum: Non enim omnes homines iustificantur per Christum, sicut omnes homines moriuntur per Adam. Sed dicendum, quod intelligendum est, quod sicut omnes homines, qui nascuntur carnaliter ex Adam, incurrent condemnationem per eius peccatum: ita omnes, qui renascuntur spiritualiter per Christum, adipiscuntur iustificationem vitæ: quia dicitur Ioannis tertio, Nisi quis renatus fuerit denuo, ex aqua & Spiritu Sancto, non potest, &c. Quamuis possit dici, quod iustificatio Christi transit in iustificationem omnium hominum, quantum ad sufficientiam: licet quantum ad efficientiam procedat in solos fideles.*

XXV. Quartum argumentum Sanctesii, est à vocatione. Si Deus omnes peccatores vocat: Ergo omnes vult saluari. Probatur antecedens: Matthæi 20. locantur vinitores absque discrimine. Et 22. omnes inuitantur ad nuptias. Et 11. Christus omnes indiscriminatim hortatur, vt ad se veniant. Esaiæ 33. Hieremiæ 18. Deus irascitur aduersus desperantes, de sua salute. Hierem. 3. sese Deus magis misericordem pronunciat erga quemlibet peccatorem, quam sit vir quisquam erga vxorem adulteram.

XXVI. Respondeo, vocationem esse geminam, Efficacem, & Inefficacẽ: hanc, qua exterius tãtum vocantur homines, proposita Euangelii prædicatione. Illam, qua simul interne & externe: vt quum Lidia purpurissa per Paulum ita audiit Euangelium, vt simul eius cor adaperiret Deus, Actor. 16. De Vocatione inefficaci: primo negati potest antecedens. Certe enim non omnes peccatores vocantur exteriori vocatione. Multi enim sic relinquuntur in statu naturæ, vt de Christo ne audiant quidem. Psal. 147. *Annuntiat verbum suum ipsi Iacob: statuta sua & iudicia sua Israeli. Non fecit sic cuilibet genti: & iudicia eius non nouerunt.* Matth. 11. *Si in Tyro & Sidone editæ fuissent virtutes, quæ editæ sunt apud vos, olim cum sacco & cinere resipuissent:* Decimo, *In viam Gentium ne abieritis: & in vrbem Samaritanorum ne ingrediamini.* Quid? quod multi moriuntur infantes, qui ne audire quidem possunt?

XXVII. Sed secundo, negatur consequentia. Nam & Matthæi 13. semen verbi iacitur in diuersa terræ sola: ex quibus solum illud, quod est bene præparatum, producit fructum. Et 20. dicitur: *Multi sunt vocati: pauci vero electi. Quoniam* (inquit Thomas in Catena) *ex ipsis gentibus, qui multi vocati sunt, pauci sunt eligendi.* Franciscus Lucas, *Multi quouis sæculo vocati vocan iique à Deo sunt ad Dei cognitionem & cultum: sed ex eis, pauci sunt à Deo electi ad vitam æternam, quemadmodum patrifamilias non sic omnes accepti fuerunt, vt gratuitam suam munificentiam in omnes effunderet.* Et post, *Neque vero solummodo contestatur Iesus, non omnes vocatos esse electos, sed paucos: quo venit considerandum terribile iudicium Dei, non tantum hominum, verum etiam vocatorum, id est, recta in Deum fide aliquando donatorum: Christianorum, inquam, Israelitarum, & his antiquiorum fidelium paucos electos esse, si eiusdem conditionis reprobis conferantur.* Denique Augustinus, de Bono perseuerantiæ c. 9. aliquos vocari dicit nõ secundum propositum.

XXVIII. De Vocatione efficaci, negatur antecedens. Non enim omnes sic vocantur. Non tantum quia multi omnino non vocantur: sed etiam quia ex iis ipsis qui vocantur, pauci sint electi. Inde Simoni, qui à Philippo sic vocatus, etiam credidisse dicitur, Petrus tamen paulo post *Non est*, inquit, *tibi pars, neque sors in hoc negotio:* Actor. 8. Et primæ Ioannis secundo, *E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum: sed vt manifesti fierent non omnes esse ex nobis.* Et Paulus 8. ad Roman. cum dicit omnia vertere in bonum, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν, *iis qui ex proposito ipsius vocati sunt:* satis innuit non omnes vno eodemque modo esse vocatos.

XXIX. Ad locos quod attinet; primus de operariis, intelligendus de vocatis efficaciter; qui post vocationem in vinea laborant; id est, operantur salutem suam. Nam iis solis merces redditur. Sed eos absque discrimine conductos non debuit Sanctesius dicere. Nam etsi in eo textu nullum discrimen exprimatur: tamen ex aliis Scripturis nouimus fidem non esse omnium: & credere non omnes, sed electos ad vitam. Christus autem sibi eo loci & temporis proposuerat docendum, non omnia mysteria vocationis ad fidem: sed tantum, vitam æternam gratia dari, non meritis reddi.

XXX. Vocari ad nuptias, significant vniuersalem vocationem; non vero efficacem Argumẽtum certũ: quia non omnes inuitati venere: quod de efficaci gratia est absurdum dictu. Hieremiæ 3. primum vocantur Israel & Iuda ad pœnitentiam: sed ipsi renuunt: quod exprimitur diserte à Propheta: itaque locus pertinet ad vocationem non efficacem. Deinde conuertit se Dominus ad promissiones gratiæ, & quidem efficacis. At non in quosuis, vt videri vult Sanctesius Nam primo tantum in Iudæos, id est, Ecclesiam suam, *Reuertere*, inquit, *auersatrix Israel.* Deinde etiam contractius, *Assumam vos, vnum de ciuitate, & duos de cognatione: & introducam vos in Sion.* Non ergo omnes: etiamsi omnes alioquin vocentur Quare nihil habet hæc misericordia, quominus certa sit reprobatio. Tum autem hoc præceptum est iubentis ad pœnitentiam redire. At præceptum ipsi Scholastici numerant in voluntate signi: quæ non sit voluntas nisi μεταφορικῶς, nec semper impleatur.

XXXI. Reprehendi desperationem, & merito; quis non patiens audiat? Immane peccatum: directe contra voluntatem Dei, & quidem misericordem. Sed hæc profecto prohibitio est: id est, ex vsu Papistarum, voluntas signi: quæ non impleatur: & μεταφορικῶς sit voluntas. Quanquam Hieremiæ decimo octauo non ea desperatio est quæ putatur à Sanctesio: sed induratio: quum obfirmant se peccatores in peccatis suis. Verba, *Desperauimus:*

sperauimus: siue, vt Pagninus vertit, *Desperatum est: post cogitationes nostras ibimus: & vnusquisque pratitatem cordis sui mali faciemus.* Hæc autem quid contra æternam reprobationem?

XXXII. Ex Hieremiæ 3. primum falso locus recitatur: non enim in quemlibet peccatorem, sed in populum suum Israelem & Iudam: quem reuocabat a peccatis ad se, speciali cura: quam non impendit similiter omnibus peccatoribus; vt Ethnicis non paucis: multis infantibus. Itaque se viro, populum vxori comparat. Et hæc opinor, comparationis ratio non cadit in omnes homines: sed in eos tantum, quos in Ecclesiam collegit.

XXXIII. Secundo misericordia Dei non tantum significat destinationem ad salutem: sed etiam vocationem ad media. Vocantur autem multi, ex quibus pauci sunt electi. Itaque hæc misericordia in peccatores vocandos ad pœnitentiam, quę est salutis via, non excludit reprobationem: quomodo vocatio Iscariotæ, ad discipulatum, non obstitit quominus esset filius iræ.

XXXIV. Quintum argumentum: Si Deus omnibus indiscriminatim promissiones offert absolutas, gratuitas, nec conditionatas: Ergo omnes vult saluari, non vllum reprobari. Probatur antecedens: Quia non est acceptio personarum apud Deum. Quia media ad salutem indiscriminatim conceduntur electis & reprobis. Quia Esaiæ 55. *Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite: venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione, vinum, & lac.* Quia Christus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; Ioan. 1. Quia etiam pueris, secundum Caluinum, dat sanctificationem ab vtero. dat baptismum.

XXXV. Sed enim, quas mihi Sanctesius appellat promissiones absolutas, gratuitas; non conditionatas? Nam si absolute, id est, omnino, certoque implendas in singulis, valeret consequentia: Sed negatur antecedens. Sin autem promissiones gratuitas, id est, absque meritis; conceditur antecedens: sed negatur consequentia.

XXXVI. Ad probationes antecedentis. Non esse apud Deum προσωπολημψιαν intelligo. Actorum 10. ad Romanos 2. ad tollendum discrimen Iudæi & Græci. Iterum ad Ephes. 6. de seruis & Dominis. Item ad Colos. 3. vt probetur, eum, qui facit iniuriam, relaturum iniuriam. Sed nusquam, vt doceatur Deus neminem ab æterno reprobare. Neque ex illis positis hoc consectarium potest inferri. Media ad salutem indiscriminatim offerri reprobis & electis, concedo: Sed dico, non aboleri igitur hac ratione discrimen electorum & reproborum: sed supponi. Esaiæ locus agit de gratuita salute, quæ proponitur omnibus, etsi non omnes sint ab æterno electi, vt alias dictum.

XXXVII. Christus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sed cum exceptione commoda, vt docuerunt iam olim Theologi, quomodo cum Paulus dixit; omnes homines Deum velle saluos fieri. Etsi igitur alii aliter: tamen omnes consentiunt, non esse Ioannis verba intelligenda vniuersaliter, & absque vlla exceptione. Esse enim certum non omnes homines hac luce illuminari. Ne illos quidem excipio, qui hanc illuminationem perperam intellexere de naturali lumine rationis. Nam hi profecto huc deuenerunt, nullam aliam ob caussam, nisi quia vniuersalem esse propositionem viderunt falsam esse, si de illuminatione ad salutem intelligas. Hoc autem sufficit nobis. Sequitur enim inde non agi de voluntate Dei, quam beneplaciti vocant, siue εὐδοκίας: ad quam prædestinatio pertinet & reprobatio.

XXXVIII. Sanctificatio puerorum ab vtero, quorsum huc sit inducta, non video. Primo enim illa pertinet ad natos ex fidelibus tantum. Saltem ergo nati ex infidelibus poterunt prædestinari ad damnationem: quia ad eos hæc sanctificatio nihil attinet. Deinde, in ipsis natis ex fidelibus, ipsa hæc sanctificatio non obstat reprobationi. Nam eodem sensu Paulus dixit 11. ad Roman. *Si primitiæ sanctæ, etiam massa; si radix sancta, etiam rami.* Item. *Diliguntur propter patres*: & tamen non propterea non dixit & Iudæos abiectos, & Esau odio habitum. De ea autem Sanctificatione alias dictum.

XXXIX. De Baptismo infantibus administrato, non est alia ratio. Primo enim non administratur omnibus: sed potius paucis, si bene supputes. Excipiuntur enim omnes nati ab Idololatris Ethnicis, & qui manifesto sunt extra Ecclesiam: item quicunque, vel in vtero pereunt, vel statim ab vtero. Quid ergo hos impediat ab æterno reprobari? Tum autem, Baptismus non infert necessario prædestinationem ad salutem? Cur enim magis, quam Circumcisio? Nam Esau fuit circumcisus octauo die: & tamen exolus Deo ante quam nasceretur.

XL. Postremum argumentum: Si Deus agit omnia quantum in se est, vt hominem saluet: ergo neminem prædestinauit ad interitum. Probatur antecedens: Esaiæ 5. *Nunc ergo habitatores Ierusalem, & viri Iuda, iudicate inter me & vineam meam. Quid est quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci ei?*

XLI. Sed primum Sanctesius est impostor, qui, quod de vinea Dei, id est, Ecclesia, dictum est, id de omnibus hominibus intelligat: quod nec potuit, nec debuit. Multa enim in Ecclesiam Deus confert, quæ reliquo orbi negat. *Non enim fecit taliter omni genti*, inquit Prophera. Non ergo facit omnibus, quæcunque potest: ideoque nihil obstat hæc ratio, quominus alios prædestinet ad interitum. Secundo; hæc ipsa intelligi debent de mediis externis ad salutem: quæ communicantur etiam multis reprobis, qui vocantur vocatione non efficaci. At hæc vocatio non contradicit æternæ prædestinationi ad interitum.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

LIBER OCTAVVS, De PRÆDESTINATIONE.

Caput Primum.

STATVS CONTROVERSIÆ DE CAVSA Prædestinationis.

NVNC agendum de Prædestinationis causa. Nam hæc tertia supereſt controuersia. Eam Catholici nullam agnoscunt præter Dei voluntatem, id est, εὐδοκίαν: etsi non sine mediis ad exequutionem prædestinationis deueniatur: quomodo in omnibus rebus solet fieri: quandoquidem res omnes docuimus prædestinationi subiacere.

II. Docent igitur ex humani generis massa, iam ab æterno, Deum alios quidem prædestinasse ad salutem æternam, id est, elegisse: alios autem prędestinasse etiam: sed ad interitum æternum, id est, reprobasse Et vtrosque quia voluit. Istaque caussa dari nullam posse superiorem. Itaque eos ineptire, ac longe longeque discedere à ratione, qui quærunt caussam, quare hunc prædestinati volverit ad salutem, illum vero ad interitum.

III. Sed ad exsequutionem decreti, quod ita factum in æterna Prædestinatione, in vtramque partem concurrere media, quæ ipsa non possunt non subiici prædestinationi. Hic ergo veram, & iustam esse Damnationis caussam Peccatum: nempe quia nemo, aut damnatus sit vnquam, aut damnetur, aut damnandus sit, nisi propter peccatum: ac proinde, re actuque, præcedente peccato: quod inuasit omne genus humanum: ita vt, si liberet, posset Deus absq; vlla iustitiæ nota, omnes homines nullo penitus excepto in æternum ignem præcipitare. Quo iure egisse manifestum in omnes Angelos malos.

IV. Sed salutis alia ratio est Qui enim inuenit vnde damnet, non inuenit vnde saluet. Itaque in Electione, non prædestinatio tantum pendet à mera gratia: sed etiam exsequutio. Nam & saluantur quidam absque mediis, vt infantes: & qui non sine mediis, tamen ex gratia, non ex meritis: quia hæc ipsa media à gratia.

V. Apud Papistas hac quæstione nihil intricatius: nihil incertius: nihil obscurius. Itaque Ioannes à Bononia, manifestum esse dicit, nondum esse eius satis cognitam veritatem. Et ante eum Biel, in Distinct. 41. 1 sentent. Sententiarum. Et ante eum Aureolus, in Distinct. 40. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Durandus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Scotus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Thomas, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Bonaventura, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Alexander Alensis, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Hugo de Sancto Victore, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Petrus Lombardus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Augustinus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Ambrosius, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Hieronymus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Gregorius, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Leo, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Prosper, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Fulgentius, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Cyprianus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Tertullianus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Irenæus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Iustinus Martyr, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Clemens Alexandrinus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Origenes, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Basilius, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Gregorius Nazianzenus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Gregorius Nyssenus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Chrysostomus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Theophylactus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Oecumenius, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Euthymius, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Callistus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Gregoras Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Chumnus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus, in Distinct. 41. 1. sentent. Sententiarum. Et ante eum Nicephorus Blemmydes Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthopulus Xanthop

rum quosdam saluari: alios sua culpa damnari. Hi ergo necessario duplicem prædestinationem faciunt, non ratione tantum diuersam: sed etiam re disparatam: vnam, quæ certa sit, præsupponens decretum particulare: alteram, quæ incerta. Et partim impleatur quasi forte fortuna: partim vana sit, ac in auras euanescat.

XI. Sunt qui Prædestinationem ita separent à Reprobatione, vt illius quidem (id est, Electionis, nam ita appellant) nullam caussam in homine agnoscant: quia gratis nullisque meritis præuisis destinetur. Sed reprobationis non item: reprobari enim neminem nisi præuisis meritis.

XII. Ioannes de Bononia putauit relictum sibi adhuc subtilitatis locũ: magnaq; confidentia processit in medium, Concilio Tridentino suasurus; vt suam sententiam sanciret. A Deo primum hominem, omnesque eius posteros ea ratione conditos, vt æternæ fœlicitatis essent futuri participes: eaque omnia dare voluisse, quæ ad beatitudinẽ consequendã necessaria esse putaret: atque ea quoq; omnia remouisse, quæ obstarent: neque vllum hominem vnquam, non animaduersis prius meritis à beatorũ consortio excludere, atque æternis cruciatibus addici voluisse. Itaque prædestinationem esse ordinationem Creaturæ rationalis per media congrua ad vitam æternam, procedentem à libera & gratuita voluntate diuina, quã assequitur, si steterit in mandatis legis. Reprobationem vero nihil aliud esse, quam iustum iudicium, quo Deus vult ab æterno vlcisci peccata præuisa.

XIII. Πανπροφυλαξία, *Deum condidisse primum hominẽ.* Quid hoc vero ad prædestinationẽ? Nam illa conditura, creatio est: nec est æterna. Prædestinatio aũt æterna: itaque non potest sequi creationem: quæ est potius prędestinationis exsequutio. *Prædestinationẽ esse ordinationem creaturæ rationalis ad vitam æternam.* Ergo supponit prædestinationẽ non tantum à reprobatione penitus separandam: sed etiam pertinere primo & vniuersaliter ad omnem creaturam rationalem nullo discrimine. Vnde fit, vel non esse eam particulariter singulorũ hominũ sed instar Iudicti regii, Quisquis legitime vicerit, coronam obtinet: Vel, si sit singulorum, tũ esse incertam, & fallacem, *Si steterit in mandatis legis.* Quid ergo? Est-ne hæc hypothesis certa, an incerta? Si certa, ergo à Deo præuisa. Itaque reprobatio est ex præuisis meritis: vt hoc tantum differat hæc sententia à præcedente: quod non æque electionem, & reprobationem velit esse ex præuisis meritis. Sin incerta, ergo & ipsa reprobatio.

XIV. Cardinalis Constantinus Sarnanus in Conciliatione Thomæ & Scoti, controuers. 27. Prædestinationem accipi duobus modis: vno modo pro possessione finis, id est, gloriæ, & cœli: & sic pro caussa, habere opera nostra, ac merita: & bonum liberi arbitrii vsum. Alio modo pro æterna intellectualis creaturæ prædestinationis & destinationis præparatione ad gloriam: & sic habere pro caussa diuinam voluntatem, & diuinum beneplacitum. Immanem nugatorem! Prædestinatio pro possessione finis. Prædestinatio pro præparatione prædestinationis. At hæc monstra verborum quis intelligat? Enimuero, si reuiuiscant Thomas, & Scotus: næ illi huic malo conciliatori male conciliati, malum conciliarent.

XV. Ioannes Antonius Delphinus eandem instituit rationẽ, tum Prædestinationis, id est, Electionis, tum Reprobationis. Vtramque distinguit in materia iter considerata, & formaliter. Prædestinationẽ & Reprobationẽ materialiter, quatenus vtraq; actus est diuinę voluntatis: formaliter aũt quatenus respectus est ad homines. Rursus illud *formaliter*, vel ipsorum hominum ad gloriã, siue miseriam: vel ipsius gloriæ siue miseriæ. Prædestinationis, Reprobationisq; materialiter, nullã esse caussam ex parte hominũ: quia actus diuinæ voluntatis, sit ipse Deus, cuius caussa esse nulla possit.

XVI. Cæterũ Prædestinationis, Reprobationisq; caussas inquiri quinque, Efficientem, Finalem, Materialem, Meritoriam, sine qua non. Efficientem esse Deum: Finalem gloriam Dei: Materialẽ homines: Meritoriam Prædestinationis quidem hominum, Christum solum, gloriæ vero, bona opera, quæ diuinus intellectus prouidet facturos homines iustificandos, iam prædestinatos priori modo: Reprobationis hominum, peccatum omissionis: miseriæ, opera mala, & peccata quæuis mortalia, siue omissionis, siue commissionis, quę diuinus intellectus præuidet fore in iam reprobatis priori modo. Denique caussam sine qua non, Prædestinationis quidem futurum assensum: reprobationis vero futurum dissensum.

XVII. Becanus duplicem Prædestinationem esse, siue Electionẽ: vnam ad gratiam, alteram ad gloriam, & illam peculiariter prædestinationem, istam vero Electionem dici. Prædestinationis generaliter nominatæ, ita vt istam vero Electionem dici. Prædestinationis generaliter nominatæ, ita vt comprehendat & gratiam & gloriam, effectus tres esse, Vocationẽ, Iustificationẽ, Glorificationẽ. His positis, quæri triplicirer. Primo, an Prædestinatio primæ gratiæ, facta sit ex meritis præuisis, vel liberi arbitrii præcedentibus primam gratiam: vel gratiæ, sequentibus. Illud Pelagianos male affirmasse: Hoc vero Scholasticos aliquos affirmare: sed longe plures negare. Secundo, An Prædestinatio ad gratiam iustificationis facta sit ex præscitis meritis præcedentibus, vel liberi arbitrii, & hoc affirmasse Pelagianos: vel Gratiæ de congruo: & hoc negasse Dominicum à Scoto: affirmare alios. Tertio: An Prędestinatio ad gloriã facta sit præuisis meritis de cõdigno; vel liberi Arbitrii: atq; hoc fuisse Pelagianorũ: vel Gratiæ: & hic Scholasticos alios negare: alios affirmare, (& in his ipse Becanus videtur nomen suum profite.i) Ita tamẽ, vt si de nomine quæratur, nõ liceat dicere Prædestinationem factã esse ex præuisis meritis: imo hoc simpliciter negandum esse: quia nec primus effectus, nec tota complexio effectuũ sit ex meritis. In quo mihi illud, præter cætera, videtur mirum: cur hoc postremum enunciatum quæstionẽ appellet de nomine: nam ego quidẽ potius credidissem esse de re ipsa. Nisi forte ille velit aliter rem se habere: aliter vero loquendum esse. Ille viderit.

XVIII. Quod attinet ad Reprobationem, hanc esse duplicem: videlicet reiectionem à gratia: & reiectionem à gloria. Vtriusque bina effecta illius permissionem peccati, & obdurationem: huius exclusionem à gloria, & inflictionẽ pœnæ sensus. Quæri ergo primo, an ex parte hominis reprobi sit, vllum peccarũ aut demeritum, propter quod permittatur labi in peccatum. Et hic distingui personas. Alias enim originali peccato strictas: & in his caussam esse, ipsum illud peccatum. Alias vero non obstrictas, puta Adamũ ante lapsum, & infantes baptizatos: & in his nullam esse caussam præter voluntatem Dei. Secundo, vtrum obdurationis sit aliqua caussa. Et respondet, semper in eo qui obduratur, esse caussam meritoriam, peccata præcedentia. Tertio, vtrum exclusionis à gloria, & inflictionis pœnæ detur caussa, & respondet dari: nempe peccatum.

XIX. Suares subtilitate quadam noua videtur omnes velle conciliare. Quibusdam prædestinationem esse tantum ad gloriam: aliis ad gratiam simul & gloriam. Sed his dupliciter: aliquos enim gratiæ nomine comprehendere tantum gratiã sanctificantem, cum dono perseuerãtiæ: alios vero etiam primum auxilium: sed hos iterũ dupliciter: nam aliis prædestinationem esse actum multiplum, aliis simplũ. Primos igitur, quibus Prædestinatio nulla nisi ad gloriam, alios asserere prędestinatioẽs ex præuisis meritis: alios vero, prædestinari quosdam nullis præuisis meritis: sed non omnes. Secundos, quibus prædestinatio est ad vtramque, gratiam, inquam, (excepta tamen prima) & gloriam, caussam prædestinationis inuenire in omnibus prædestinatis: quia nolit Deus cuiquam dare gloriam, donec eum in gratia perseueraturum esse præuiderit: nec perseuerantiam largiri nisi qui bene vtatur primo illo auxilio: tunc autem prædestinat, quando illi hanc perseuerantiam dare vult vsque ad gloriam.

XX. Qui primum auxilium comprehendant, hoc omnes docere, non dari caussam ex parte prædestinati: vllamve rationem, ob quam Deus habeat tale decretum erga illos. Verum enimuero, qui actum prædestinationis multiplum faciunt, hos asserere, Deũ prius ratione, voluisse dare vocationẽ, quam iustificationem: & prius iustitiam, quam perseuerantiam: & prius deniq; hoc statuere, quã de beatitudine conferenda præfinire. Itaque primi decreti nullam posse caussam dari ex parte hominis: reliquorum vero dari: vel dispositiuam, vel imperatoriam, vel meritoriam de congruo, respectiue. Nimirum, quia decretum de iustificando, supponat præuisam dispositionem conceptam per vocationem: & sic de cæteris.

XXI. Denique, qui actum prædestinationis simplũ esse volunt, eosdem pro certo habere nullam prorsus caussam dari posse prædestinationis ex parte prædestinati. In quibus illud tantũ de prædestinationis simplicitate, negat probare: cæteroquin censere ex parte prædestinati non posse vllam dari causam æternæ prædestinationis, siue ad gloriã, siue ad perseuerantiã, siue ad gratiã sanctificantem, siue ad bonos actus supernaturales: etiãsi talium effectuum, vt in tempore donãtur, dari possit aliqua vel causa, vel ratio, ex parte hominis. Nec videtur Bellarminus abludere: disputans ex professo lib. 2. de Gratia & Libero Arbitrio c. 9. *Quamuis gratia sufficiens omnibus detur, tamen prædestinationis diuinæ nullam rationẽ, ex parte nostri, assignari posse.* In quo vt nihil sit ambigui, explicat, dixisse nullam rationem, vt excluderet, non solum merita proprie dicta: sed etiã bonum arbitrii aut gratiæ, aut vtriusq; simul vsum præuisum: etiamsi non dicatur meritum, nisi de cõgruo, vel caussa non vera, sed tantum conditio, sine qua non prædestinaretur is, qui prædestinatur. Franciscus Horantius transit in eandem sententiam Locorum lib 3. c. 6. *Dico igitur nullã in diuina præscientia nostra ex parte causam inueniri, præter diuinã misericordiã & Dei nostri gloriam, quæ maxime hic perluceat, quare Deus in præfixo & certo numero ab æternitate sua Sanctos sibi elegerit: & sicut non alia ratio quærenda est, cur homines nos Deus & non boues creauerit, cum in Dei manu esset canes nos fingere, quos ad imaginem suam formauit, non ob aliud nisi quia ipse voluit: sic in eadem voluntate quiescendum est, quoties de æterna prædestinatione sermonem fieri contingat.*

XXII. At Gregorius de Valentia, videtur ad eos accedere potius, qui multiplicãtes actum Prędestinationis, docent primi decreti nullã: reliquorum vero aliquam dari caussam posse. Id ille significat aliis verbis. Nihil ex parte nostri præcedere omnes prædestinationis effectus: atque eo sensu verum esse quod saniores Theologi asserant cum Augustino: Prædestinationis caussam esse nullam, præter ipsam Dei voluntatem. Veruntamen Prædestinationis, quoad aliquos particulares effectus caussam esse in nobis sitam: & merita à Deo præuisa, esse causam prædestinationis, quod attinet ad vltimum effectum, id est, gloriam. Et idem nihilominus asserit si non prędecedat præuisio totam prædestinationem: tamen esse coniunctam.

XXIII. Atque ita de prædestinatione, id est, Electione. At reprobationẽ Suares, & Bellarminus distinguunt in Negatiuam, & Positiuam. Illam, qua negat Deus aliquos eligendos ad vitam. Hanc vero, qua constituit certos homines destinandos ad interitum. Illius nullã esse caussam præter voluntatem Dei. At huius esse caussam, præuisionem peccati tum originalis, tum actualis finalis, id est, sicut in eo perseueraturus sit peccator ad finẽ vsque.

XXIV. Hactenus illi. Et libuit ita pluribus sententias repræsentare: vt & incertitudinem Papisticæ Theologiæ ob oculos ponerem: & geniũ Scholasticorũ non paterer incognitũ. In illa, nihil de hoc articulo est certũ. Mirare, Christiane lector. Nam inter Christianos qui potuit? cum certum sit primo in Scripturis haberi plurima, quæ ad hanc materiam pertineant, ipsis confitentibus Papistis: & post Scripturas, Ecclesiam (cui plus Papistæ tribuunt quam Scripturis) ab hæreticis Pelagianis exercitam non segniter eas Scripturas & euoluisse & ponderasse? Nam certe Augustinũ constat, cum primo rem tractasset paulo negligentius, postea Scripturis diligentius institutum, in melius priorem sententiam retractasse: constat item in eius posteriorem consensisse Ecclesiam: testibus ipsis Iesuitis.

XXV. Quorsum vero tot distinctionum Mæandri? Nam ii nulli erant apud Augustinum, pauci apud Thomam. Nimirum recentissimis solemne fuit cornicum oculos configere: adeo proficiunt in deterius. Et nisi cohibuisset nostro seculo Deus immanem pruritum, erat in infinitum abiturus. Nam si non satisfecerunt Ioanni à Bononia, præcedentium disputationes: quæ spes fuit satisfacturum ipsum aliis? Maxime, cum eius vota eluserit Concilium Tridentinum: adeo vt Iesuitis liberum fuerit, & contra eum sentire, & ipsos inter se non consentire?

XXVI. Quid καινοφωνίας dicam, easdem etiam κενοφωνίας, vt cum idem dicant, tamen diuersum sentire videri voluerint? Hominem in primo naturæ signo prædestinatum dixerunt aliqui ad vitam. Alii maluere, omnes homines creatos esse ad salutem. Quantum putas interesse? Ego vix pilũ. Prædestinatos sola Dei voluntate: sed prædestinatos ad gloriam ex præuisione operum, vna sententia est: alia, prædestinatos ad primum auxilium, gratis: ad reliquos effectus gratiæ, non sine præuisione: tertia, prædestinatos absq; vlla caussa ex parte sui præcedente omnes effectus gratiæ: at non item præcedente aliquos effectus. Hic auditis tam diuersis verborum tinnitibus, quis non putet sententias differre? Atqui vna est & eadem. Quid plura? Reprobationem negatiuam esse absque caussa, ex parte præde-

prædestinati: positiuam non item. Reprobationem hominis ex sola voluntate Dei: at præparationem miseriæ, ex præuisione: crepitu verborum variant: re pariant. Mirare pruritum humani ingenii. Mirare τὴς φιλαυτίας τὸ μωρὸν· τὴς φιλοκαινοτρεπείας τὸ ἀκίρεσον· τὴς μικροφιλοπμίας τὸ παιδαριώδες.

XXVII. Sed illi nugas agant: nos disputemus. Primum: Prædestinationem naturæ in primo signo: prædestinationem generalem: prædestinationem hominis, exterminemus ab hac conuersia: cum Prædestinatione imaginatione quidem concipi possit, nisi ad aliquos euentus: euentus autem sint singulares: itaque nonnisi indiuiduorum. Imo ne prædestinatio quidem materialiter, non inepte dicitur: est enim omnino referenda ad aliquid: vtpote quæ sit non simpliciter voluntas Dei: sed voluntas erga homines. Itaque, cum quæritur, vtrum sit aliqua prædestinationis caussa: intelligi nec debet, nec potest, vtrum sit ipsius diuinæ voluntatis aliqua caussa: sed vtrum sit aliqua, quare Dei voluntas, vel salutem hominis decreuerit, vel damnationem.

XXVIII. Itaque omnino hæc erit quæstio: Vtrum prædestinandi homines alios ad salutem, alios ad damnationem, quædam caussa sit ex parte hominum, quæ Deum mouerit ad sic prædestinandum. Ea constituta, examinabimus argumenta Papistarum aientium: & Catholicorum negantium.

XXIX. Et quia Papistæ aientes: caussam illam constituunt præuisionem meritorum, necessario præmittendum, inhonestam esse & illiberalem Ioannis Pauli VVindek, Classe 19. part. 1 de efficacia mortis Christi: imo Stapletoni, Antidotis in 9. ad Romanos, calumniam, Caluinum tradere Prædestinationem Dei non includere eius præscientiam operum & cooperationis gratiæ cum libero arbitrio. Nam hæc certe procul absunt à Caluino, qui non tantum præsciri, sed etiam prædestinari media omnia docuit. Quomodo enim prædestinata, sine præscita quidem? Sed nimirum alia quæstio est: vtrum idem qui prædestinauit ad finem, etiam præsciuerit media: Alia vero, vtrum ea præscientia mediorum caussa sit prædestinationis ad finem. Illam Caluinus affirmat: hanc vero negat: & Catholici cum eo.

CAP. II.

De argumentis pro præuisione tum ad electionem, tum ad reprobationem.

I. IN argumentis Papistarum, asserentium prędestinationem ex præuisione, duo sunt, communia tum electioni tum reprobationi: quæ primum excutienda: postea acturis specialiter de Electione, & Reprobatione.

II. Vnum est huiusmodi, apud Beccanum, & Gregorium de Valentia: & Stapletonum Antidotis Apostolicis in 9. ad Romanos. Hic, inquit Beccanus, illa regula seruanda est, qua frequenter vtitur Augustinus: Quicquid Deus in tempore confert alicui ex meritis, hoc ab æterno decreuit conferre ex meritis. Et quicquid in tempore confert sine meritis: hoc ab æterno decreuit conferre sine meritis. Et si ostendimus, inquit, hunc aut illum effectum prædestinationis dari nobis ex meritis: iam ostensum erit, prædestinationem, quoad illum effectum, factam esse ex præuisis meritis. Et è contrario similiter. Vsum Augustinum ea regula obseruat contra Pelagianos, in libro de Prædestinatione Sanctorum: & de Bono perseuerantiæ: & Epistola 105. & 106. vbi probans gratiam dari sine vllis meritis præcedentibus: ex eodem infert, eandem ab æterno præparatam fuisse sine præscientia meritorum. Vim ratiocinationis hanc esse. Prædestinatio est præparatio gratiæ, quæ fuit ab æterno: gratia vero ipsa donatio, quæ fit in tempore. Sicut ergo se habet donatio gratiæ ad merita nostra in tempore, ita se habet præparatio gratiæ ad nostra merita in præscientia: at donatio est gratuita, & sine meritis. Ergo & præparatio.

III. Confirmatur primo: quia Deus ab æterno non aliter de rebus omnibus decreuit vt in tempore fierent, quã sicut postea exsequutioni mandãtur. Secundo, quia alioquin nulla esset conformitas exequutionis effectuum prædestinationis, cum eiusdem decreto. Tertio, quia omnibus modis, quibus se habet res ad esse, iisdem se habet ad cognosci.

IV. Hactenus Beccanus, cuius argumentum ita construo: Quicquid prædestinatum ab æterno, datur in tempore ex meritis, idipsum prædestinatur ex meritorum præuisione. At nonnulli effectus æternæ prædestinationis in tempore dantur ex meritis. Ergo iidem ab æterno prædestinati sunt ex eorum meritorum præuisione. Maior probatur ex illa Augustini regula, & illis rationibus. Hic ego primo nego minorem. De qua tamen longior disputatio in aliud tempus differenda est.

V Itaque nego maiorem. Est enim absurdissimum, prædestinationis eandem esse caussam, quæ sit effectuum eius. Ratio certa: quia hanc caussam oporteret prædestinationem præcedere, æque ac effectum. Atqui hoc absurdum. Quia Prædestinatio est ad finem: itaque finis ante consideratur in prædestinatione, quam media ad finem. Exempli gratia: destinat aliquis domum struere: hoc ille habet in mente ante omnes fabros, omnes lapides, omnia cœmenta: omnia ferramenta: omnes vestes. Imo hæc ipsa animo volutat suo: non prius quam decreuerit domum ædificare. Omnino ad id exemplar oportet nos in Deo Prædestinationem concipere: etiam distincte per actus singulos: si actus totidem ei tribuimus, quot effectus sunt. Prædestinauit ad gloriam Deus Paulum: prospexit etiam media omnia, quibus ille deducendus ad eam esset. Paulus ipse docet 1. ad Timoth. 2. *Deus quosuis homines vult seruari, & ad agnitionem veritatis venire.* Et Petrus 3. poster. *Nolens vllos perire, sed omnes ad resipiscentiam venire.* Nam etsi hi loci non agant de Prædestinatione, vt alias monuimus: tamen ad voluntatem Dei æque referunt finem, id est, salutem, & media agnitionẽ veritatis, & resipiscentiam. Quare si verum esset aliquem prædestinari ad salutem ex meritis: ergo necesse esset ea ipsa merita, vtpote media ad finem, ordine sequi prædestinationem ad salutem: non vero præcedere: ac proinde non esse caussam prædestinationis: etsi alioquin essent caussa salutis.

VI. Ad confirmationem maioris, nego hanc vllam esse regulam apud Augustinum: sed improbe fictam à Beccano. Nunquam Augustinus, in-

quam, aut dixit aut cogitauit: eandem esse rationem gratiæ ad merita in tempore, & præparationis gratiæ, ad merita in præscientia. Nusquam hoc Augustinus: aut dixit aut innuit. Nam omnino contra est: quia semper cuiusuis deliberationis exequutio, contrario fit ordine, quam ipsa deliberatio. In homine, vt dixi deliberatio incipit à domo ipsa: quam ante omnia concipit animo: Inde fit progressus ad materiam, lapides, ligna, calcem: & quia hæc materia per se sola non potest domum conficere: necessario ab ea deuenitur ad operarios. Hic ordo est consilii. At exsequutio eius consilii, primum omnium operarios conducit, à quibus & colligatur, & aptetur materia, vnde denique fiat domus. Omnino ita Dei Prædestinatio nobis concipienda. Itaque falsum, eandem esse rationem gratię ad merita in tempore: & præparationis gratiæ, ad merita in præscientia.

VII. Concedo Augustinum contra Pelagianos asserere gratiam dari absque vllis meritis præcedentibus. Et inde concludere, ergo gratiam ab æterno præparatã sine præscientia meritorum. Sed nego inde sequi, quod Becanus vult. Id potius quod VVindek obseruauit, parte 1. de Efficacia mortis Christi, Classe 19. *Augustinus, & Fulgentius* (inquit) *passim tradunt, Deũ non aliter ab æterno decreuisse vt res in tempore fierent, sicut* (melius *quam*) *in tempore postea exsequutioni dantur.* Omnino enim ita est: si Deus decreuisset salutem Paulo dare præcedentibus eius meritis: Ergo Pauli salutem præcessissent Pauli merita. Imo Paulus disertus est in explicando hoc arcano, 8 ad Romanos. Quia enim decretum Dei comprehendat, & vocationem, & iustificationem tanquam media ad glorificationem: ideo conceptis verbis, *Quos prædestinauit, eos etiam vocauit: & quos vocauit, eos etiam iustificauit, quos autem iustificauit, eos etiam glorificauit.*

VIII. Est vero longe longeque aliud si dicas, prædestinata perfici eo ordine, quo ordine prædestinatum est perficienda: quam si dicas, ita se habere media ad prædestinationem, vt ad finem prædestinationis. Sequeretur enim eadem esse media ad prædestinationem, quæ ad finem. Quo nihil fingi potest absurdius.

IX. Ad primam & secundam confirmationem responsum est eadem opera: Conformitatem Decreti & exsequutionis in eo esse, vt eodem ordine peragatur exsequutio, qui ordo continetur in decreto: at non vt eadem sit caussa vtriusque.

X. Ad tertiam: nego prædestinationis esse eandem rationem, quam nudæ scientiæ. Etsi enim Architectus non norit ædificationem futuram, nisi quomodo futura est: tamen alius fuit architecto destinandi ordo. At amplius dico: ordo partium operis in consideratione cognoscentis nihil mutat in re ipsa: siue à prima ad vltimam, siue ab vltima ad primam. Vt qui Analytice docet Physicam, eandem docet, quam qui syntactice. Et qui Æneidos librum recitat initio facto à primo versu, & inde successiue ad vltimum: non aliam recitat Æneida, quam qui contra ab vltimo ad primum. Et eandem vterque recitat quam nouit. Atqui in componenda Æneide omnino necesse fuit à primo versu inchoare: indeque ad secundum pergere, & successiue ad vltimum. Itaque à scientia ad opus, non semper necessaria est consequentia.

XI. Atque hactenus argumentum prius: alterum sequitur Becani à gemino absurdo. Primo, ex ea Prædestinationis doctrina, sequitur illud dilemma, quod miseros misere torquet. Aut sum prædestinatus, aut reprobatus. Si prædestinatus, nihil refert, bene, an male vixero: quia necessario saluabor. Si reprobus, certo pereundum mihi est, quantumuis cupiam esse bonus & studiosus virtutis. Quid ergo supereſt, quam vt faciam quod lubet, vt fruar voluptatibus, quamdiu licet? Alterum absurdum huic simile: hominũ est, inquit, politicorum. De æternitate nihil ad nos. Deus iam pridem sine nobis statuit, quo euadere debeamus: si salutem decreuit; adducet ad nos eam suo tempore: si mortem destinauit, frustra reluctabimur. Totum ergo studium nostrum, sit in temporali administratione Reipublicæ; de Fide & Christo sit silentium.

XII. Respondeo: primo hoc ipsum incommodum, quodcunq; tandem sit, esse commune Papistarum doctrinæ de Prædestinatione æterna: si non omnium, certe plerorumque ipsius etiam Becani: qui diserte docet c. 4. de Prædestinatione Catholicorum: eum, qui prædestinatus sit, certo & infallibiliter peruenturum ad gloriam: qui reprobatus, ad pœnam & damnationem. Quid ergo ille, nisi suas cædit vineas, vt aiunt?

XIII. Imo, inquit, Theologi hoc modo soluunt: Si prædestinatus sum, id est, ordinatus ad vitam æternam per certa media, quæ in mea sunt potestate, consequendam, certo consequar vitam, modo illa media adhibuerim. Rursum, si sum reprobatus, id est, ordinatus ad perpetuos cruciatus, propter mea peccata, quæ libere commissurus sum, certo damnabor, si illa peccata committam, & ab iis non abstineam. Et hæc solutio, inquit, reddit animum tranquillum & pacatum: neque eum, qui in peccatis est, facit desperare: neque ei, qui iustus est, securitatem promittit. Quin potius vtrumque monet, vt cum timore, & tremore salutem suam operetur.

XIV. Atqui ludis Becane, non agis serio. Nam hoc qualecunque est absurdum, non deducitur à mediis, sed ab ipsa prædestinationis, id est, Electionis & reprobationis certitudine & æternitate. Hanc enim profani illi impugnant hoc argumento. Porro hæc mediorum libertas eam certitudinem non impedit: oritur enim à voluntate Dei, siue etiam præscientia, non à natura mediorum. Alioquin ipse prædestinationis euentus esset contingens, quomodo ipsa media, ideoque non certa prædestinatio. Præterea falso sumitur, media ad vitam esse in potestate hominis: quia inter illa media numeratur gratia efficax, sine qua nemo vnquam saluatus est, aut saluabitur. Ad hæc Prædestinatio non finem tantum complectitur, id est, vitam, sed etiam media. Itaque tam certa est mediorum, quam finis. At cum ita loqueris: Si prædestinatus sum ad vitam, consequar vitam, si media adhibuero, videris supponere incertum esse, vtrum media sis adhibiturus necne. Atqui hoc perinde est ac si negares te esse prædestinatum. Et sic in reprobatione. Itaque tua ista Theologorum solutio, fœde peccat implicans contradictionem, quia supponit prædestinatum, non prædestinatum.

XV. Secundo, quæram à Becano, quinam illi sint, qui huiusmodi nectant consequentiam. Non possunt enim alii, quam aut regniti, aut non regeniti. Si non regeniti, & toti in suæ naturæ corruptione, quid horum potest ingenium, nisi abuti vera doctrina, ad monstrosas consequentias?

Ita, cum Paulus doceret, *Vbi abundauit delictum, ibi abundasse gratiam*, statim prophani excipientes Ergo permanendum, aiebant, in peccatis, vt gratia fiat auctior. Ad Roman. 6. Et cum ille doceret iniustitiam nostram commendare Dei iustitiam: Ergo, aiebant, faciamus malum, vt eueniat bonum, Ad Roman. 3. Si ex tam certa veritate, iam olim tam absurdæ consequentiæ deductæ, quid mirum si & hodie, ex prædestinationis certitudine? Imo quid mirum, si hinc desperationis ansam reprobi arripiant? Aut cur non hæc pars sit indurationis eorum? Itaque in illorum motibus nullum momentum esse potest aduersus veritatem.

XVI. Iam si regenitos dicat Becanus: immane quantum à verisimili discedet. Nam primum hi habent gratiam efficacem: ita enim concedit Papistarum hodie saltem pars maxima. At huic, opinor, nullo pacto conuenire potest cum desperatione. Præterea, sæpe dictum, Prædestinationem non esse ad finem absque vllis mediis. Quod si ergo quis sit prædestinatus ad finem, ergo & ad media, & quam certo ad finem tam certo ad media. Primo, ergo non possunt dicere, peruenturos se ad vitam, quomodocunque vitam instituant. Quomodo Ezechias cum audisset productam sibi vitam in annos quindecim, non propterea negauit sibi edendum, bibendum. Deinde, quæ illos efficacia prædestinationis certo deducit ad vitam, eadem certo etiam per media. Quomodo Lydiæ deductæ ad Paulum prædicantem cor aperuit.

Cap. III.

De locis Scripturæ pro præuisis meritis.

I. HActenus argumenta generalia, nunc peculiaria de Electione, postea de Reprobatione, partim ex Pighio, & Gregorio de Valentia, & Becano, præuisionem asserentibus, partim ex Driedone, Dominico à Soto in 9. ad Romanos Bellarmino, Aluare refutantibus. Argumenta prima sunto ex Scripturis.

II. Locus primus, ad Roman. 8. *Quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui.* Interpretantur enim hoc modo: Quos præsciuit conformes futuros imagini Filii sui, eos prædestinauit.

III. At hæc latrocinantium est audacia, non vlla disputantium soliditas. Fit enim vis manifesta Pauli verbis, quorum sensus est, præscitos in genere omnes, sed ex iis quosdam esse prædestinatos, vt fiant conformes Christo. Toletus, *Deus hos antequam essent præsciuit, & præscitos destinauit ab æterno, vt essent conformes Filii sui imagini.* Sadoletus, *Statuit ipse æterno ex principio, quos erat vocaturus in suam iustitiam, & gloriam, eosque prædefiniu t, vt essent fratres & consortes Iesu Christi.* Aquinas *Conuenientius sic ordinatur litera, Quos præsciuit, hos & prædestinauit fieri conformes imagini Filii sui.*

IV. Isti omnia inuertunt, peccantes durissima traiectione, quasi legerent, Quos præsciuit conformes futuros imagini Christi, eos prædestinauit, quomodo Anselmus. Et ante eum Pelagius autor breuissimorum Commentariorum in Epistolas Pauli, quæ adscribuntur Hieronymo. At non tantum contra omnium codicum fidem, sed etiam contra Pauli doctrinam, qui non tantum docet Deum operari in nobis, vt & velimus & operemur, secundo ad Philippenses: sed etiam nos creatos ad opera bona, quæ præparauit Deus, vt in iis versemur, secundo ad Ephesios. Dicuntur etiam credere, quicunque ordinati sunt ad vitam, Actor. 13. Dominicus à Soto in hunc Pauli locum, *Scire Deum, quosdam conformes fieri imaginis Filij sui, hoc natura non antecedit, sed subsequitur prædestinationem: quandoquidem hæc iam est scientia futurarum rerum, & euentuum, præsupponētium voluntatem Dei, quæ est eorum causa.* Itaque omnino Pauli sensus est, non iste, prædestinari aliquos ex præuisione futurorum meritorum: sed iste potius. Eadem opera prædestinari, & ad gloriam, & ad conformitatem illam, hoc est, & ad finem, & ad media, vt non magis sint à nobis media, quam finis, nec minus à gratia, illa quam iste.

V. Secundus Papistarum locus, ex 2. post. ad Timoth. *In magna domo, non tantum sunt vasa aurea & argentea, sed etiam lignea ac testacea, & alia quidem ad decus: alia vero ad dedecus: si quis igitur seipsum ab his expurgauerit, erit vas ad decus, sanctificatum, & accommodum vsibus Domini, & ad omne opus bonum comparatum.* Ergo præuisa emundatio, causa est cur quidam prædestinentur vasa decoris.

VI. Respondeo, Negatur consequentia. Hic enim locus nō pertinet ad prædestinationem: sed ad exsequutionem prædestinationis. Ratio manifesta, quia lōgum est discrimen inter prædestinari in vas ad decus, & esse vas ad decus. Illud enim ita resoluitur, prædestinari vt sit vas ad decus. Quia ergo illud, *in vas ad decus*, hoc ipsum est, *vt sit vas ad decus*: Ergo cum diceretur, *prædestinari in vas ad decus*, illud prædestinari esset βαττόλογον, & superfluum & ineptum: si nullum esset discrimen inter prædestinari in vas ad decus: & esse vas ad decus. Rursus ex sensu communi, qui prædestinatus est in vas ad decus: nondum est vas ad decus: sed futurus est suo tandem tempore: itaque tum cum est idipsum, non potest dici proprie prædestinatus ad id: sic enim vsus fert, vt dicamus potius, prædestinatus erat. Illud ergo *erit vas ad decus*, pertinet, vt dixi, ad exsequutionem prædestinationis. Itaque, etsi vere dicitur, qui emundat se, erit vas ad decus: tn̄ non sequitur propterea hunc esse prædestinatum, quia emundaturus esset seipsum. Quia media, etsi finem præcedunt, tn̄ sequuntur prędestinationem ad finē, æque ac finis: quia Deꝰ prædestinat & ad finē, & ad media: ideoq; neq; à fine, neq; à mediis prædestinatio, sed ab hac potius pendent media, pendet finis.

VII. Tertius locus ex Apocal. 3. *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.* Si corona potest amitti per mala opera: ergo nemo prædestinatur ad coronā, nisi præuisis bonis operibus, aliter esset fallax prædestinatio.

VIII. Respondeo, coronam dupliciter intelligi posse, vel quæ iam gestatur, vel quæ speratur. Hæc illa est, quæ, post hanc vitam, manet omnes prædestinatos, beatitas æterna, finis laborum. Illa vero, professio externa Christianitatis, qua honorantur quicumque sunt intra Ecclesiam. Nam, quia is honor est, & quidem magnus, etiam corona appellari potest: quomodo quicquid est alicui honorificum: qua ratione Paulus ad Philipp 4. & 1. ad Thessal. 2. coronam suam vocat ipsos illos ad quos scribebat.

IX. Si ergo corona intelligitur, quæ nunc possidetur, negatur consequentia. Etsi enim quidam amittant eam coronam propter mala opera, tamen non sequitur, eos prædestinari propter præuisa opera. Quia hæc corona non pertinet ad eam prædestinationem, de qua loquimur, sed ad media, per quæ impletur prædestinatio, quæ media patent (si non omnia, saltem nonnulla) etiam non prædestinatis ad vitam. Inde enim dictum, *Multi vocati, pauci electi.* Hanc igitur coronam, cum habere possint, tum prædestinati ad vitam, tum reprobi, non sequitur necessario, quicunque hanc amittāt esse prędestinatos ad vitam. Imo qui reprobi sunt, ii amittunt: quia non erant prædestinati ad vitam. Quomodo de Iuda dictum, Actor. 1. *Episcopatum eius accipiat alter.* Qui tamen & filius perditionis dicitur, Ioan. 17. & abiisse in locum suum, Actor. 1. Similiter qui electi, ii non amittunt, quia sunt prædestinati ad vitam.

X. Sin autem corona intelligatur, quæ speratur: rursus distinguo, vt corona tua dicatur, vel quam tu tibi polliceris, vel quę tibi est destinata. Priori sensu negatur cōsequentia. Hanc enim coronam, quotusquisque est, qui sibi non polliceatur? Vix paucos excipias desperabundos, vt Cainum, cuius hæc verba, *Maior est iniquitas mea, quam vt tollatur*, Genes. 4. & Iudam, qui cum dixisset, *Peccaui, prodito sanguine innoxio*, discessit, & strangulauit se: Matth. 27. Sed plerique omnes, eo ipso, quod religionem Christianam profitentur, sperare sese clamant vitam æternam. Cum igitur omnes vocati, non sint electi, & omnes tamen coronam illam suam appellent: non sequitur esse prædestinatos, quicunque suam dicunt.

XI. Altero sensu, negatur antecedens: nam corona cuiquam destinata amitti non potest per mala opera: quia certum est prædestinatos non posse excidere à gratia, propter certitudinem prædestinationis, tum ad media, tum ad finem. Nec contra probat locus ille Apocalypsis. Nam illud, *Ne alius accipiat coronam tuam*, non significat posse vllum auferre coronam alteri destinatam. Quomodo cum Paulus dixit, 9. 1. ad Corinth *Ne, cum aliis prædicauerim, ipse reprobus fiam*, id est, inquit Salmero, *corona priuatus inueniar, cuius certitudinē ex reuelatione habui.* Certe nō significauit Apostolus, posse se excidere à gratia: sed tantum medium ei constitutum perueniendi ad gratiam ostendit, subigere corpus suum. Ita hoc loco Ioannes, cum hortatur, *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam*, non significat posse à quoquam auferri coronam ei à Deo destinatam, sed necessarium medium esse ad eam coronam obtinendam, tenere id quod habetur, id est, vocationem. Quis autem nescit etiam minis Deum continere in officio suos?

XII. His ita positis, solutio facilis est. Nam si de corona agat argumētum, quatenus significat vocationem externam, id est, professionem Christianitatis, vel etiam vitam æternam, quatenus eam sibi quisq; pollicetur: hoc nihil ad thesim nostram, quæ agit potius de vita æterna, quatenus est cuique à Deo destinata. Nec valet consequentia. Hæc enim, vel eodem significatu retinet coronam, vel altero. Si eodem: ergo, qui eam coronā habent, & tenere iubentur, vel habent ex præuisis operibus, vel non habent. Si non habent: ergo non est necesse eorum qui in eorum locum substituentur, præuisa esse opera: cur enim magis quam illorum? Sin contra habent ex præuisis operibus: ergo nemo substituetur in eorum locum, ac proinde ψεῦδος ἀπίστευ præuisio operum. Neminem substitutum iri ꝓbatur: quia præscientia Dei frustra esse nequit: itaq; is cuius præscita sunt opera, quibꝰ tenere debet, quod habet, omnino habebit ea opera, ac proinde tenebit.

XIII. Sin autem consequentia alio sensu coronam nominat: nimirum, vt in antecedente sit corona, quatenus significat vel professionem, vel nudam spem: & in consequente, quatenus destinata est alicui post hanc vitā: ita vt texatur consequentia in hunc modum: Si corona primo, secundove modo, amittitur per bona opera: Ergo corona, tertio modo destinatur ꝓpter bona opera præuisa: tum quis non ridebit absurditatē consequētiæ?

XIV. Quartus locus, ex 25. Matthæi, *Ita est, sicut cum homo proficiscens, vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, & vni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero vnum: vnicuique secundum propriam virtutem*, siue facultatem, δύναμιν.

XV. Respondeo, nihil hinc probari. Nam illa talenta, quæ cunq; distribuuntur κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, nego significare posse vitam æternam. Ratio certissima, quia illa distribuuntur seruis omnibus, non tantum frugi, sed etiam nequam. Quod de vita æterna ne fingi quidem potest. Deinde, quia horum talentorum administratorum postulatur ratio, quod de vita æterna absurdum est. Tertio, quia post eorum talentorum rationem redditam, præmium datur seruis, qui comperiuntur legitime administrasse: atqui, post vitam æternam, fidelibus nullum vlterius sperandum, aut expectandum præmium proponitur.

XVI. Itaque necesse est referri ad gratias temporales, quas Deus communicat, non piis tantum, sed etiam impiis: non electis tantum, sed etiam reprobis. Sic vocatio externa ad fidem, non Paulo tantum communicata est, sed & Simoni Mago. Vocatio ad Apostolatum, non Petro soli, sed & Iudæ Iscariotæ. Iansenius intelligenda vult ea dona, quæ dicuntur gratiæ gratis datæ: non vero quæ gratiæ gratum facientis.

XVII. Secundo, ea verba, *Secundum propriam facultatem*, Maldonatus censet addita, non ad aliquid in parabola significandum, sed ad explendam narrationem ex consuetudine hominum, ex quibus parabola sumebatur. Quia ergo solent homines bona sua seruis, non temere, & æqualiter; sed pro cuiusque virtute, ac fide distribuere: dixisse Christum, hominem illum peregre proficiscentem, alii quinque, alii duo, alii vnum talentum tradidisse, vnicuique secundum propriam virtutem: non quod Deus secundum propriam cuiusque virtutem gratiam distribuat: in eo enim non esse parabolam ad rem significatam accommodandam: sed quod id homines, de quibus Christus loquebatur, facere soleant: voluisse enim Christum, vt sæpe alias, in parabolis vero similia, & fieri solita narrare, etiamsi nihil ad finem parabolæ pertinerent. Quæ si Maldonatus vere dixit, vident omnes huic argumento nullum esse locum.

XVIII. Et tamen, si contra quis contendat, & omnino nolit hanc partem otiosam, respondeo, ea verba esse ex protasi parabolæ: itaque in Apodosi intelligendam κατὰ τὴν ἀναλογίαν. Nimirum, sicut talenta pro donis spiritualibus, quia sic exigit regnum cœlorum, de quo instituta est parabola: sic etiā δύναμις *facultas*, non quomodo in iis, quibus dispensantur talenta: sed quomodo in iis, quibus dona illa spiritualia. Est autē hæc nihil nisi

illa

illa ipsa disp ositio, quæ est ab ipsis donis. Exempli gratia, Apostolatus talentum est, quo fiunt Apostoli: & δύναμις cuiusque ad Apostolatum, est illa ipsa facultas, siue aptitudo ad Apostolatum, quam operatur in eis idem ille, qui donat Apostolatum, tum cum donat Apostolatum Ferius, *Vnicuique secundum propriam virtutem: neque enim omnia omnibus conueniunt: diuersa membra, & diuersas membrorum operationes exigit corpus, si omnia oculus, vbi manus, vel pes?* Sensus erit, distribui talenta, id est, dona Dei spiritualia, non eadem omnibus mensura: sed diuersa & varia: prout constat ex facultate, quæ non est in omnibus eadem: nec est tamen ab iis in quibus est: sed ab eo, qui eadem talenta distribuit. Vnde nihil concludi potest pro præuisione meritorum.

XIX. Quintus locus: Matth. 20 *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Ergo Deus ab æterno constituit regnum cœlorum illis dare, quos bona opera facturos præuidit.

XX. Respondeo: primo non disputari thesim. Non enim quæri, vtrum constitutum sit apud Deum dare regnum iis, quos præuiderit bona opera facturos. Nam, quis dubitat? Aut quis non legit in eam partem Scripturas disertissimas? Ad Roman. 1. *Reddet vnicuique secundum opera ipsius. Iis quidem qui in perseuerantia boni operis, gloriam, & honorem, & immortalitatem quærunt, vitam æternam.* Prioris ad Corinthios 2. *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in mentem hominis venerunt, quæ præparauit Deus iis, qui ipsum diligunt.* Sexcenta sunt huiusmodi Sed hoc quæritur, vtrum hæc præuisio causa sit prædestinandi. Hoc Catholici negant: hoc hæreticus debuit probare, aut eiurare.

XXI. Secundo, hi loci non agunt de Prædestinatione: sed de exsequutione Prædestinationis. Sæpe autem negauimus sequi, si opera præcedant exsecutionem, ideo præcedere prædestinationē. Agi de exequutione, certū ex ipsis verbis. Nam cum cōductæ dicantur operæ, aliæ mane, aliæ aliis horis, tum denique, *Quum serum diei esset, dicit Dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios.* Quod de Prædestinatione nulla ratione intelligi potest, quæ longe præcedit etiam primam horam diei.

XXII. Sextus locus: 1. ad Timoth. 1. *Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* Præuidit ergo Deus ignorantiam Pauli, ac propterea misertus est eius.

XXIII. Respondeo: primo, Paulum non agere de Prædestinatione sui: sed de ipso Prædestinationis implemento Consequutus sum, inquit: & hoc ipsum postquam dixisset, *Qui prius eram blasphemus: & persecutor, & iniuriosus.* Non poterat autem fuisse quicquam horum, ante sui prædestinationē. Itaque τὸ ἠλεήθην, intelligi debet de vocatione efficaci, per quam in tempore factus est alius. Non sequitur autem, si hanc vocationem præcesserit ignorantia, eius ignorantiæ præscientiam fuisse causam, propter quam prædestinaretur ad salutem. Nam Deus qui destinat, idem præparat etiam ad finem. Itaque non propterea Pauli misertus est, quia ignorans præuisus erat: sed contra potius, ignorans fecit, quia destinatus erat ad misericordiam.

XXIV. Secundo, negat Salmero hoc, *Quia ignorans feci*, additum ad minuendum, sed potius ad exaggerandum peccatū. Vt sensus sit, Veniam obtinui, de eo quod ignorans feci per incredulitatē: siue, Veniam obtinui erroris, & infidelitatis meæ. Reddere igitur rationē, cur misericordiam consequutus sit, ex magnitudine peccati sui. Quasi diceret, Deus vidit me per incredulitatem cæcatum, vt mala mea non agnoscerem, ideo mera sua misericordia præuenit me. Peccatum enim causam esse summæ bonitati, vt subueniat. Et eleganter comparat cum alio loco ex Genes. 9. *Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines: sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua*: qui tamen Hebraice disertior est, *Quia cogitatio cordis hominis mala à pueritia sua.* Habet enim illud ipsum, *Quia*, quo Paulus hic vtitur. Quis non absurde hinc concluserit, prædestinationis diuinæ causam esse præuisionem cordis mali? Quo saltem nos sensu causam in hac controuersia necesse est vsurpare.

XXV. Septimus locus, Matth. 25 *Tunc dicet rex eis qui ad dextram ipsius erunt: Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum paratū vobis à iactis mundi fundamētis. Esuriui enim, & dedistis mihi quo vescerer: sitiui, & dedistis mihi potum: hospes eram, & collegistis me: nudus, & amiciuistis me, ægrotaui, & inuisistis me: in carcere eram, & venistis ad me.* Ergo, inquit Pighius, paratum istis regnum est, ab ipsa mundi constitutione. Quare? quia pie victuri erant in hoc seculo. Et Vasques: Non solum reddit rationem, ob quam accepturi sint regnum: sed quare etiam accepturi sint regnum præparatum, quod est causam præparationis indicare.

XXVI. Respondeo: negari consequentiam: ergo paratum regnum: quia pie victuri erāt. Non enim rationē reddit Christus, propter quam paratum sit regnum, sed propter quam ingredi debeant id regnum, illis paratum. Quomodo Paulus docuit, & vocationem, & iustificationem præire glorificationi: vtrique vero prædestinationem, octauo ad Romanos. Ac sane, vix quenquam suspicari possum adeo hebetem, vt non videat quanto facilior nexus sit: Possidete, esuriui enim: quam regnū paratum, esuriui enim. Non enim verum, iam tum esuriuisse, & cibatum fuisse Christum, cum paratum est regnum. Itaque dicendum fuerat potius: Paratum est, quia cum esuriturus essem, vos daturi eratis cibum. Tum vero repræsentatur forma quædam iudicii. Eius sententia, siue decretum est, *Venite possidete*: non autem, *regnum paratum.* Solet autem ratio reddi sententiæ latæ, vt eius æquitas appareat. Quæ cum ita sint, nulla vis est argumenti Pighiani. Quia illa vita pia medium est, per quod ad vitam perueniendum: non tamen causa prædestinationis: sed potius prædestinationis effectum.

XXVII. Vasques quantum operæ pretium est? Non solum, quare accepturi sint regnum: sed etiam quare accepturi regnū præparatū. Esto sane, inquam: sed hoc posterius indicare causam præparationis, quis tam hebes, vt asserenti concedat? Ego contra in vtroque dico rationem totam referri ad accipiendi verbum, nullo modo ad præparandi. Et qui aliter dicat, hunc alienum esse à sensu communi. Atqui, inquit, si alia ratione esset præparatum, nec propter ipsa merita, inanis causa esset assignata. Cuius rei, inquam, causa? Præparationis, an possessionis? Illud tu inepte supponis, & inculcas importune. Hoc vero absurdissimum dictu, ineptam esse causam possessionis, quia sit alia ratio præparationis.

CAP. IV.

Sex rationes pro præuisis meritis ad salutem.

I. SCriptutis subiiciunt rationes. Ratio prima: Si Deus aliquos prædestinat ad vitam, absque præuisis meritis: ergo est acceptor personarum. At hoc falsum. Ergo & illud. Assumptum probatur. Actor. 10. ad Rom. 2. ad Ephes. 6. ad Colos. 3.

II. Respondeo, negari consequentiam. Nam primo Persona, vnde acceptio personarum dicitur, est qualitas quædam in homine, propter quam is acceptatur: non autem homo ipse. Argumentum, quia alias nulla efficere ratio posset, vt non esset Deus προσωποληπτης, cum sit manifestum ei quasdam esse personas acceptas, puta Petri, Pauli: alias vero non acceptas, vt Iscariotæ, Simonis Magi. Et diserte dictum, *Iacob dilexi, Esau vero odio habui*, 9. ad Romanos. Genes. 4. respexisse Deum ad Abel, & non respexisse ad Cain. At in destinando ad vitam, Deus nullam qualitatem vllius hominis respexit. Itaque non potest dici προσωποληπτης.

III. Secundo, persona non tantum est qualitas in homine, sed etiā qualitas, quæ in vno est, in alio minime. Vt cum Iacobi 2. comparatur gestans annulum, vestemque splendidam, & pauper cum sordida veste; qualitates sunt diuitiæ, quæ non sunt in paupere, & paupertas, quæ non est in diuite. Cum igitur ob paupertatem, & ob diuitias, admittitur vnus, alter reiicitur; tum Iacobus admitti putat προσωποληψίαν. At Deus destinans ad salutem Iacobum, nihil in eo reperit, quod non esset in Esau: aut in Paulo, quod non esset in Simone Mago. Itaque non potest dici προσωποληπτης.

IV. Tertio, προσωποληψία, peccatū est contra iustitiam. Acceptor enim personæ is est, qui, quod ex iure debet, id negat: vel quod ex iure debet non conferre, id confert; motus aliis rationibus, quam quę sunt ex iure. Vt cum de fundo contenditur, eum Magistratus adiudicare debet, non vsurpatori, sed domino. Si igitur adiudicet vsurpatori, quia ditior est, aut nobilior, aut etiam, quia pauperior: omnino in crimen incurrit προσωποληψίας, vt olim Cyrus, qui longam vestem detractam puero breuiori, adiudicabat raptori. Augustinus contra duas Epistolas Pelagianorum lib. 2. c. 7. *Acceptio personarum ibi recte dicitur, vbi ille qui iudicat, relinquens causa meritum, de qua iudicat, alteri contra alterum suffragatur, quia inuenit aliquid in persona, quod honore, vel miseratione sit dignum.* Thomas in 2. ad Roman. *Opponitur personarum acceptio iustitiæ distributiuæ, per quam aliquis distribuit vnicuique secundum dignitatem personarum: ergo acceptio est, quando præter dignitatem datur alicui plus, vel minus.* Summa Angelica, *Acceptio personarum, est iniustitia, qua persona personæ præfertur in cōferendo ei aliquid, quod ex debito iustitiæ, alteri est conferendum, ratione alicuius conditionis transitoriæ, non congruentis ad ipsam rem, existentis circa personam.*

V. Ar, cum de iure nulla quæstio est: sed de mera gratia, & liberalitate, quæ sit arbitrii nostri: ita vt à nobis eam nemo postulare possit suo iure, tum nulla esse potest προσωποληψία. Caietanus in 2. ad Roman. *Acceptio personarum, vitium est contrarium iustitiæ, & non habet locum in liberalib. donis.* Si rex homicidam, vnum agat in crucem: alteri vero gratiam facit, non potest accusari tanquam προσωποληπτης. Neque Cyrus fuisset à pædagogo castigandus, si de suo tunicam largitus esset longiorem grandiori.

VI. Iam vero quis cum Deo iure, de iure lituget? Cui ille vllo titulo obnoxius est? Prædestinatio igitur ad salutem, gratiæ est, non iuris. Nullus ergo in ea locus προσωποληψίας. Augustinus contra duas Epistolas Pelagianorum lib. 2. c. 7. *Si quispiam duos habeat debitores, & alteri vellet dimittere debitum, alterum exigere; cui vult, donat, sed neminem fraudat: nec acceptio personarum dicenda est, quando iniquitas nulla est.* Hinc illud est, quod operariis, quamuis inæqualiter operatis, æqualē dedit mercedem, & murmuranti, Matthæi 20. *Amice*, inquit, *non facio tibi iniuriam: nonne denario pactus es mecum? Tolle quod tuum est, & abi: volo autem huic vltimo dare, vt & tibi. Annon licet mihi, quod volo in meis? An oculus tuus malus est, quia ego bonus sum?* Hinc 9. ad Romanos, figulus ex eadem massa fingit vasa decoris, & dedecoris.

VII. Ratio secunda: Quicquid est rationabile, habet rationem propter quam fit. At prædestinatio ad salutem est rationabilis. Ergo habet rationem propter quam fit. Probatur assumptum, quia in Deo, nihil esse possit irrationabile.

VIII. Respondeo, concedi totū syllogismum: sed esse ἐξω σκόπῳ. Nunc enim controuersia est, non simpliciter de ratione, quam Deo esse in omnibus actionibus æternam, certissimam, iustissimam, nemo potest ambigere: sed de ratione sumpta à parte eius, qui prædestinauit. Non sequitur autem, si Deo constet certa ratio prædestinandi, eam rationem esse ex parte prędestinati. Sufficit enim si sit ex parte ipsius Dei prædestinantis, cuius voluntas est summa ratio, gloria summus omnium finis quæ fiunt. Itaque rationabilis est prædestinatio Pauli, hoc ipso, quia Deus voluerit in Pauli salute glorificari: etiam si nihil omnino fuerit in Paulo, quo Dei voluntas mota fuerit ad eum prædestinandum. Vnde Paulus 9. ad Roman. disputationem aduersus eos, qui quærebant, vtrum iniustitia esset apud Deum, concludit his verbis, *Itaque cuius vult miseretur, quem autem vult indurat.* Quasi dicens, Deo suam voluntatem esse suam iustitiam.

IX. Ratio tertia: Quisquis eligit id, quod est melius, habet electionis causam, in eo quod eligitur. At Deus eligit melius. Ergo Deus habet electionis causam, in eo qui eligitur. Maior patet. Minor probatur, quia quisquis eligit, vel eligendo aberrat, vel eligit id, quod est melius. At Deus eligit, & tamen non aberrat eligendo. Ergo eligit melius.

X. Respondeo, primo negari maiorem prioris syllogismi. Nam potest aliquid eligi melius altero, ita tamen, vt ea bonitas non sit electionis causa. Vt fit non tantum in fortuitis delectionibus: sed etiam in iis, in quibus non est rei bonitas proportionata electioni, vt, si quis in magnas diuitias adoptetur, qui formosior sit altero: non erit tamen forma electionis causa: sed adoptantis gratia.

XI. Secundo, negatur etiam minor eiusdem syllogismi. Primo, quia homines in massa corrupta non sunt alii aliis meliores, *Sed omnes peccauerunt, ac deficiuntur gloria Dei*, tertio ad Roman. & 11. *Conclusit omnes Deus in contumacia, vt omnium misereretur.* Et 5. *Omnes peccarunt in Adamo.* Deni-

que nono, non ex meliori, & deteriori, sed ex eadem massa, fiunt vasa ad decus, & ad dedecus. Secundo, patet ex ipso euentu, Deum eligere nonnunquam deteriorem, hoc est, eum, qui variis, maioribusque peccatis, alios longe superabat. Ipse Paulus testis, 1. ad Timot. 1. *Fidus est hic sermo, & modis omnibus dignus, quem amplectamur, Christum Iesum venisse in mundum, vt peccatores seruaret, quorum primus sum ego.*

XII. In secundo syllogismo negatur maior. Tum, quia tertium membrum restat, nimirum eligi aliquid, vt fiat melius: quod cum habet in animo is, qui eligit, tum vero non tantum eligitur id quod non est melius: sed etiam id quod est deterius. Sic experimentum sui facturus medicus, è variis ægrotis, eum curandum sumit, cuius sit pene conclamata vita. Sic liberalissimus quisque pauperrimum quemque suis impertit bonis. Denique sic Christus dixit, se venisse, vt saluum faceret, quod perierat: Matth. 18. Et Paulus, vbi superabundauit delictum, ibi, superabundasse gratiam: ad Roman. 5. Tum enim maior vera est, in iis duntaxat electionibus, quæ iure quopiam determinantur in alteram partem. Vt, si eligendi sint Pastores Ecclesiæ, omnino verum, aberrari, si non eligatur optimus: quod tamen Papistis non videtur esse persuasum, si ab vsu coniecturam facimus. Sed est aliquod genus electionis liberum, pendens prorsus à voluntate. Genes. 13. *Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo, si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam.* Hoc electionis genere, Deus elegit locum, quem destinaret cultui suo. Deuter. 12. Imo, magis ad rem nostram, elegit sibi populum. Deuteron. 7. *Elegit te Dominus Deus tuus.* Et post, *Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos cum omnibus sitis populis pauciores.*

XIII. Ratio quarta. Si prædestinatio est certa: Ergo pendet à præuisis operibus. At certum antecedens. Ergo consequens. Probatur consequentia. Quia nemo saluatur, si nolit. Itaq; oporteta Deo præuisum, eum, qui prædestinatur ad salutem, voliturum. Nam si non esset præuisum: ergo, aut non futurum esset, & ita non seruaretur prædestinatus, aut esset fortuitum. Vtroque autem modo esset incerta, & fallax prædestinatio.

XIV. Respondeo, negari consequentiam. Ad confirmationem: concedo neminem saluari, si nolit. Sed inde concludi nego prædestinationē pendere à præuisis operibus: quod nunc est in quæstione. Hoc tantū sequitur. Ergo præuisa esse opera. Sed possunt esse præuisa, vt tamē nō sint causa prædestinationis. Ita præuidit Architectus aggregationē lapidum, & lignorū: quæ tamen aggregatio minime omnium causa fuit architecto destinandi ædificare domum. Catholici ergo asserunt, Deum nihil prædestinare, quod nesciat: prædestinare autem, non tantum finem, sed etiam media: itaque scire, siue præscire, non magis finem quam media. Et quemadmodum ad finem nemo venit, nisi prædestinatus, sic neque ad media.

XV. Quare illud, *saluabitur si velit*, dici non inepte, sed tm̄ ad homines, quibus futura sunt incerta. At inepte dici apud Deum, i. e. ratione Dei, cui hęc sunt cognitissima, & certissima. Itaq; dicendū potius, Saluabitur, quia volet, vt indicetur illud, quod nobis hypotheticum est, Deo esse certum, & determinatum.

XVI. Ratio quinta: Si Deus absque operum præuisione prædestinat. Ergo, aut omnes, aut maximam hominum partem. At neque omnes, neq; maximā partem. Ergo non prædestinat absque operum præuisione. Ratio consequentiæ: quia Deus est bonus, & misericordia eius super omnia opera eius.

XVII. Respondeo, negari consequentiā, quæ cōtra esse debuit potius: Si ex operū præuisione Deus destinat: Ergo maximā partem hominum destinat interitui. Ratio, quia iustus est: at omnes homines peccato obnoxii, nullo prorsus excepto. De bonitate autem, & misericordia, disputatum est libro præcedente, vt non sit opus repetere. Deinde non concluditur quæstio, quia non sequitur, vtrum prædestinatio sit absque præuisione operum: sed vtrum hæc præuisa opera sint causæ prædestinandi.

XVIII. Ratio sexta: Si Deus prædestinat absq; vllis præuisis operibus: Ergo frustra sunt exhortationes, correctiones, pręcepta, orationes, & similia omnia. At hoc absurdum. Ergo & illud. Ratio consequentiæ. Quia prædestinatus ad vitam absque operum præuisione, quicquid agat, siue bene, siue male, tamen saluabitur.

XIX. Respondeo. Negatur consequētia. Nam prædestinatio, non tantum est finis, sed etiam mediorū: neque enim aliter in tempore fit quicquam, quam est ab æterno ordinatum. Itaque tam procul ab eo abest, vt inutiles fiant exhortationes, correctiones, & reliqua, vt ex eo potius eorū pendeat efficacia. Sic igni vis fuit vrendi satellites: nulla vero consumendi tres adolescentes: nimirum, quia decreuerat Deus vrere satellites, conseruare adolescentes. Sic Ezechiæ vtiles fuere cibus & potus, propter vitę productæ decretum: alioquin nihil profuturi: quia *non ex pane solo viuit homo, sed ex omni verbo prodeunte per os Dei.* Matth. 4.

XX. Ad confirmationē consequentiæ. Illud, *siue agat bene, siue male*, intelligitur, vel de ratione vitæ ad finē vsque, vel de peccatis singularibus, in quæ variis temporibus varie homines incidunt. Priori sensu falsum est, homines perinde saluari, siue bene siue male faciant. Nam, *certa est ira de cœlo aduersus omnem impietatem, & iniustitiam hominum, qui veritatē in iniustitia detinent.* Ad Rom. 1. Et 1. ad Cor. 6. *An ignoratis iniustos non esse hæreditatem Dei possessuros? Ne errate, neque scortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neq; molles, neq; qui concumbunt cū masculis, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neque conuitiatores, neq; rapaces, regni Dei hæreditatē possidebunt.* At prædestinati ad salutē hæreditate possidebunt regnū Dei. Itaque fieri non potest, vt prædestinati, eo sensu sint iniusti, id est, promiscue, bene vel male agant. Hoc est, nemo prædestinatorum ad vitam, perseuerat ad finem vsque male agens.

XXI. Posteriore autem sensu: omnino verum, siue benè, siue male agant ad tempus ii, qui ab æterno prædestinati sunt ad vitam, tamen saluos futuros. Exemplum manifestum in Paulo, & Petro, quorum iste in fœdā Saluatoris sui abnegationem incidit: iste fuit blasphemus, persecutor, iniuriosus, primus peccatorum: & tamen vterque ab æterno præparatus ad vitam, & tandem reapse translatus in eam. Adeo non potuerunt obstare decreto diuino, eorum immania peccata. Nec sequitur tamen hinc, inutiles esse adhortationes. Quia istud male agere, non excludit pœnitentiam: cui seruiunt exhortationes, correctiones, præcepta, orationes, & reliqua.

CAP. V.

Aliæ rationes pro præuisis meritis ad salutem.

SEptima ratio: Si prædestinatio ad vitam non fieret per præuisionem futurorum meritorum. Ergo iisdem positis auxiliis ex parte Dei, cum quibus vnus iustificatur, & saluatur, alius nemo damnari posset. At hoc falsum. Ergo & illud Probatur assumptum. Quia positis quibuscunque auxiliis gratiæ præuenientis, tamen integrum est homini cooperari, & nō cooperari, alias non cooperaretur libere: ideoque si cooperetur, saluabitur; sin minus, non saluabitur. Eadem libertas efficit, vt possint alii cooperari, puta tria illa Iudæorum millia addita Ecclesiæ, Actor 2 alii non cooperari, vt reliqui Iudæi, qui æque cum illis Petrum audiuerant.

II. Respondeo, illud *iisdem positis auxiliis*, dici, vel indefinite, vel vniuersaliter. Indefinite, pro quibusdam tantum, puta sufficientibus, vt scholis mos est loqui: siue potius externis. Vniuersaliter autem, pro omnibus, tum sufficientibus, tum efficacibus. Priori modo, negatur consequentia. Nam hoc modo, Iudæis omnibus, apud quos Petrus cōcionatus est Actor. 2. eadem fuerunt auxilia externa: & tamen ex iis, tria millia duntaxat crediderunt, & addita sunt Ecclesiæ Item Actor. 6. *Multi, qui audierant sermonem, crediderunt.* Et 13 *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam.* Ratio diuersitatis manifesta est: quia, solis positis his auxiliis externis, nemo potest credere actu. Auxilia vero interna, & efficacia nemini adsunt, nisi prædestinato: & inde fit, vt iisdem positis auxiliis, alius saluetur, alius minime.

III. Sin autem posita hæc auxilia vniuersaliter intelligas, tam sufficientia, quam efficacia: tum vero negatur assumptum. Nam efficacia auxilia, nō possunt esse irrita. Sunt enim dona ἀμεταμέλητα. Augustinus de Prædestinat. Sanctor. c. 8. *Omnis, qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Quid est, omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me, nisi, nullus est, qui audiat, & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis, qui audiuit à Patre, & didicit, venit; profecto omnis, qui non venit, non audiuit à Patre, nec didicit: nam, si audisset, & didicisset, venisset: neque enim vllus audiuit ac didicit, & non venit, sed omnis, vt ait Veritas, qui audiuit à Patre, & didicit, venit.* Et post, *Hæc gratia, quæ occulte humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo duro corde respuitur: ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primitus auferatur.* Bellarminus de Gratia, & Libero arbitrio, lib. 1 c. 11. ex iisdē Christi verbis, concludit, quibusdam concedi efficax auxilium, per quod infallibiliter cōuertantur: & esse quandam vocem Patris intus in corde loquentem, quæ infallibiliter persuadeat. Quod si est, tum profecto, si ponantur vtrinque eadem omnia auxilia, non poterit vnus saluari, alter perire: quod tamen in argumento contenditur.

IV. Nec valet probatio. Nam quod dicit, positis quibuscumque auxiliis, tamen integrum esse homini cooperari, & non cooperari; si ponat hoc efficax auxilium posse ab homine irritum fieri, profecto est falsum. Alioqui non esset certum id, quod ex Verbis Christi concludit Augustinus, neminem audire, & discere à Patre, qui non veniat: siue, quod Bellarminus, gratiam infallibiliter persuadere: eaque donatos infallibiliter conuerti.

V. Nec sequetur tamen, non libere cooperari. Nam efficacia, siue infallibilitas gratiæ, non tollit arbitrii libertatem: quia per eam, vel potius in ea Deus efficit hanc ipsam conuersionem, quantumuis infallibilem. Qua de re alias dictum est.

VI. Octaua ratio: Si Dei prædestinatio ad salutem antecedit omnem præuisionem boni vsus liberi arbitrii: Ergo, vel decretum prædestinationis non est omnino certum: vel potest in exsequutione impleri absque prædestinati cooperatione: vel deniq; imponit prædestinato necessitatem absolutam. At hæc sunt absurdissima: Ergo & illud. Probatur consequentia. Quia prædestinatus, vel potest non cooperari, ac tum, aut incertum fit decretum; quia non implebitur, aut implebitur absque cooperatione: Vel, necessario cooperatur, ac proinde absolute.

VII. Respondeo: Primo assumptum negari. Quia in infantibus prædestinatio ad salutem impletur absque eorum cooperatione. Deinde negari consequentiam. Nam & certissimum est decretum: & absque cooperatione prædestinati non impletur: & tamen nulla statuitur absoluta necessitas. Est certissimum, quia omnis, qui didicit à Patre, venit ad Christum. Non impletur absque cooperatione, quia ad hoc datur gratia, vt cordis duritia auferatur: & ex nolente fiat volens. Non est absoluta necessitas, quia impletur per media, in quibus est cooperatio liberi arbitrii, quę tamen est à gratia efficaciter mouente liberum arbitrium ad fidem.

VIII. In probatione ex necessaria cooperatione cur infertur absoluta necessitas? Imo sophisma est παρὰ τὸ κατὰ πᾶς ἀπλῶς. Absoluta necessitas, proximam causam ita mouet, vt eius naturæ rationem habeat nullam. At hic nihil tale. Nam Deus in exsecutione prædestinationis hominem ita agit, vt liberum arbitrium non destruat. Quare hæc non potest dici absoluta necessitas.

IX. Nona ratio: Si prædestinatio præcedit præuisionem meritorum: Ergo, vel omnes homines sunt prædestinati, quantum ex parte sui, vel quibusdam salus æterna est impossibilis. At hoc vtrumque absurdum. Ergo & illud. Probatur assumptum, quia omnes esse prædestinatos, per se patet esse absurdum: nulli enim essent electi. Esse aliquibus salutem impossibilem, patet absurde dici, quia sic Christus non esset mortuus pro omnibus sufficienter, quod est contra Scripturam. Patet consequentia, quia soli prædestinati saluantur. Itaque non prædestinati saluari nequeunt. Vnde necesse conficitur, vel omnes esse prædestinatos ex parte sui, vt possint salui fieri, vel aliquibus saltem impossibilem esse salutem.

X. Respondeo, primo homines esse prædestinatos, ex parte sui, quid sit, capere ego quidem non possum. Hoc scio, prædestinationē esse actum non aliunde pendentem, quam à volūtate Dei. Itaque, si ita significatur aliquid in homine, vnde pendeat prædestinatio, negamus posse dici vllū hominem prædestinari ex parte sui: nam implicatur contradictio. Rursus salutē alicui esse impossibilem, dicitur, vel absolute, vt ita factus sit homo, quomodo lapides, ligna, bruta, in quibus nulla potentia est, siue dispositio ad salutem: vel hypothetice, vt impossibilis sit salus propter decretum: cum tamen alioquin natura ita sit facta, vt capax sit salutis.

XI. Siigi-

XI. Si igitur impossibilitatem dicas absolutam, negatur consequentia: Non enim est distributio exacta: cum supersit tertium membrum, nempe impossibilitatis hypothetic æ. Ad probationem consequentiæ, concedo non prædestinatos saluari non posse: sed nego sequi, Ergo non posse absolute.

XII. Sin autem impossibilitatem istam dicas hypotheticam, concedo consequentiam: sed assumtum nego. Neque enim quicquam est absurdi, aliquibus salutem esse impossibilem hoc modo: quomodo neque absurdum, damnationem esse quibusdam impossibilem, nempe prædestinatis ad vitã. Poster. ad Timoth. 2. *Solidum fundamentum Dei stat habens sigillum hoc, Nouit Dominus qui sint sui.* Matt. 24. *adeo vt seducant, si fieri possit, etiam electos.* Aut quid hic est magis absurdi, quam si dico, Diabolis nullis salutem esse possibilem? aut hominibus damnatis? Itaque ad Hebræos 6. *Impossibile est eos, qui semel fuerint illustrati, si prolabantur, vt denuo renouentur per resipiscentiam.*

XIII. Quod autem dicitur, si quibusdam sit salus impossibilis, ergo non fuisse Christum mortuum pro omnibus sufficienter: hoc vero non bene cõcluditur, nisi supposita necessitate absoluta. Sic enim certum, non esse mortuum sufficienter pro belluis, arboribusue. At non item, si ponitur necessitas hypothetica. Nam si Deus omnes, nullo excepto, prædestinasset ad salutem, sufficeret omnibus actu saluandis Christus: ac proinde mortuus esset efficaciter pro iisdem. Sed cur non efficaciter pro omnibus? Quia non omnes debent saluari.

XIV. Decima ratio: Si Deus voluntate consequente, vult non omnibus dare vitam: Ergo Electio est ex præuisis meritis. Probatur consequentia: quia voluntatis in consequentem, & antecedentem, hæc distinctio est, vt ista sit ex rei consideratione simpliciter in seipsa, nulla habita circunstantiarum consequentium ratione, at illa contra: itaque diuersa est, pro variis circunstantiis. Hominum autem damnandorum & saluandorum diuersa hæc circunstantia est, vt alij vocationem admittant, alij respuant. Probatur antecedens: quia voluntas saluandi est efficax, ideoque consequens. Nam Antecedens est voluntas signi.

XV. Didacus Aluares negat consequentiam. Et in probatione asserit dari voluntatem Dei consequentem, quæ tamen præcedat omnem meritorum præuisionem. Dari enim circumstantiam ista priorem, nempe manifestationem iustitiæ Dei: quæ præcedit omnem meritorum præuisionem. Itaque admittit, Deum decreuisse quosdam non saluari, voluntate sua consequente: sed consequente consideratione rei cum ea circumstantia, vt sit vtilis ad manifestandam iustitiam. Verum hæc responsio non videtur apta. Nam certe manifestatio iustitiæ diuinæ non est circumstantia rei: sed voluntatis diuinæ potius: si ita loqui liceret. Quia scimus Deum omnia fecisse propter seipsum.

XVI. Ast ego ipsam hanc voluntatis diuinæ distinctionem malo funditus tollere. Nam primo voluntas illa antecedens, non est voluntas. Ita enim statuunt Papistæ, voluntatem signi esse metaphoricam: vnde certa consequentia, non esse ergo voluntatem, quemadmodum, quia Herodes metaphorice vulpes dicitur, certum est non esse vulpem: Et quia Diabolus metaphorice dicitur leo: Ergo non est leo. Quare, si voluntas antecedens nõ est voluntas: Ergo nulla est voluntatis distinctio, in antecedentem & consequentem.

XVII. Secundo hæc distinctio Deum efficit instar hominis non plene liberum in decretis suis, sed obnoxium rebus ipsis. Nam ita explicatur, quo modo cum quis hominum sibi vellet omnia membra retinere integra: & tamen propter gangrenam vult sibi pedem amputari. Nam tum violatur hominis voluntas, vt ita dicam, & cogitur velle illam amputationem. Omnino ad id exemplum, si Deus absolute vellet Iudam saluum esse: ac propter superueniens peccatum damnaret eundem. Est autem absurdum in Deo imaginari voluntatem non plene, perfecte, infiniteque liberam.

XVIII. Denique, quia Deus omnium, quæ fiunt, est prima summaque caussa: & omnium actionum extrinsecarum nulla sit in Deo naturalis: sed omnes voluntariæ: vnde sequitur, voluntatem Dei esse primam, summamque omnium quæ fiunt, caussam: Voluntas autem hæc non possit intelligi inefficax: quia hæc nihil efficit: sed efficax: Ergo necessum est, voluntatem Dei efficacem, esse primam summamque omnium, quæ fiunt, causam Porro testantur ipsi aduersarij voluntatem antecedentem esse inefficacem: vnde fit, vt ne sit quidem caussa rerum quæ fiunt, sequeretur ergo voluntatem consequentem esse primam, summamq; causam. Quomodo a poteſt, quæ consequens est, eadem prima esse & summa? Nam hæc contradictione implicant, atq; adeo Becanus hanc definit, quæ ex nobis occasionem sumit: Antecedentem vero quæ ex Deo solo ortum habet. Enimuero, si ortum, siue occasionem habet à nobis, non poteſt esse prima & summa.

XIX. Cum ergo in Deo nulla sit voluntas consequens, negatur in argumento antecedens. Nam Deus suæ voluntatis nullam habet regulam extra seipsum: haberet autem si propter hoc illudue, rebus creatis accidens, aliter vellet, atque aliter.

XX. Vndecima ratio, ex analogia voluntatis humanæ. Nam si rex proponeret præmium certantibus, hac lege, vt nullus consequeretur, nisi qui victor euaderet: certe nunquam decerneret voluntate absoluta, & efficaci, dare alicui præmium, quamuis amato, antequam victorem videret. Deus autem proponit omnibus, tanquam præmium, vitam æternam, hac lege, vt nullus consequatur, nisi legitime certauerit poster. ad Timoth. 2 Ergo, nulli decreuit vitam dare, ante præuisa merita.

XXI. Respondeo: primo indignum esse Deum mensurari humano modulo. Secundo respondeo, hominum alios habere in sua potestate eas ipsas conditiones, quæ ponuntur ad complementum voluntatis: alios autem nõ habere. Si habent, tum eos dico voluntate absoluta & efficaci decernere. Prioris ad Corinth. 7 *Qui stat firmus in corde suo, nec adigitur necessitate, sed in potestate habet propriam voluntatem, & hoc decreuit in corde suo, vt seruet suam virginem, bene facit.* En tibi decretum in corde, id est, voluntatem efficacem, in eo, qui habet in potestate voluntatem suam. Sic rex ille, qui quempiam amat, si possit ipse, quem vellet efficere victorem, sine dubio ei, quem amat absolute, & efficaciter destinaret præmium.

XXII. Quum igitur certum sit in Dei potestate esse, dare illud ipsum legitime certare; quis iam locus contendendi? 2. ad Philipp. *Deus est qui efficit in vobis, & vt velitis, & vt efficiatis.* Quid ergo obstabat, quominus iisdem vitæ æternæ præmium absolute atque efficaciter destinaret ab æterno:

CAP. VI.

Argumenta Catholicorum contra præuisionem operum.

I. HActenus Papistarum argumenta. Nunc Catholicorum contra: quorum plurima sufficiunt Scripturæ sacræ: quæ, aut nihil perspicui, nihil certi, nihil docent explorati, aut hoc docet perspicuissimum, certissimũ, exploratissimum, aliquos ad vitam æternam eligi, siue prædestinari, non ex propriarum virium præuisione, siue præscientia, sed ex mera solaque Dei eligentis voluntate.

II. Primum argumentum, ab iis locis qui exserte causam constituunt Electionis, Voluntatem, Propositum, Consilium Dei. Nam si prædestinatio ad salutem, est secundum voluntatem Dei: ergo non secundum opera.

III. Probatur antecedens. Deuteronomij quarto, *Quoniam dilexit Patres tuos, elegit semen eorum post eos: eduxitque te ante se potentia magna ex Ægypto.* En causam electi Israelis amorem Dei. Est autem amor, voluntas. Ad Rom. 9. *Vt propositum Dei, quod est secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante, maneret: Cuius vult, miseretur, quem vult indurat.* Ad Ephes. 1. *Prædestinauit vos, quos adoptaret in filios per Iesum Christum in seipse, pro beneuolo affectu voluntatis suæ. Electi sumus, quum essemus prædestinati secundum propositum eius, qui omnia efficit ex consilio voluntatis suæ.* Poster. ad Timoth. 1. *Qui seruauit nos, & vocauit vocatione sancta: non ex operibus nostris, sed ex suo proposito & gratia.*

IV. Probatur consequentia. Quia alioquin causas duas oportet esse prædestinationis: alteram voluntatem Dei, alteram merita. Ambas igitur vel concurrentes, vel subordinatas. Suntne subordinatæ? Ergo vel Dei voluntas, operibus, quod omnem superat absurditatem? Vel contra voluntati diuinæ opera: ac proinde non pendebit voluntas ab operibus: non potest enim prima causa pendere à posteriore. An igitur causæ sunt concurrentes? Hoc vero fieri non potest, quia in exactissima quutione decreti æque concurrerẽt, ex illo axiomate Papistarum, Ita se res singulas habere in esse, quomodo ad cognosci.

V. Deinde si concurrerent opera, primo, nulla esset igitur præueniens gratia, eorum enim; quæ simul sunt, aliud alio prius esse nequit. Quod tamen Papistæ non concesserint. Deinde: Ergo opera voluntatem Dei limitarent, siue determinarent. Exempli gratia, cum vis Solis, quæ in terrãexseritur, indeterminata sit ad quaslibet frugus, nec minus terra: tum concurrẽs cum Sole proxima causa pyrus, vtriusque vim determinat ad pyra. Et ita videntur agnoscere Papistæ, qui docent Deum in vniuersum decreuisse homines saluare: sed ex præuisione fieri, vt duntaxat quidam saluentur. Nam hoc modo quæ voluntas erat æqualis erga omnes, determinatur ad paucos. At hoc si datur: ergo non quos volet Deus prædestinabit: sed quos præuidet habituros opera. Nisi forte quomodo musicus pulsans organa, quam vult vocem elicit: non libere tamen, sed pro tuborum varietate, cui eum sese oportet accommodare: vt hoc tantum ei sit liberum, vt ex iis tubis, quem velit pulset.

VI. At hoc est indignissimum Deo, qui hoc modo subiicitur causis secundis, & earum serie cohiberur. Est etiam contra Scripturam. Dixit enim Paulus 9. ad Rom. *Miseretur cuius vult, & quem vult indurat:* Nam hæc verba liberrimam significant Dei electionem, nec limitatam, aut coercitam. Quomodo Matthæi vigesimo, *Annon licet mihi quod volo facere in meis?* cũ significare vellet Dominus, nullam esse rationem reddendam suæ liberalitatis, sed sufficere voluntatem. At si opera præuisa concurrerent, dicendum fuit Paulo, Miseretur bonorum, indutatque malos: & propemodum miseretur quorum debet misereri.

VII. Secundum argumentum: Nullum effectum Prædestinationis est eiusdem caussa. At bona opera sunt effecta prædestinationis. Ergo non sunt eiusdem caussa. Maior est manifesta ex communi sensu. Et contrariorum natura, quæ de eodem dici non possunt ad idem

VIII. Esse autem bona opera prædestinationis effecta, quod est in minore, probant diserta Scripturæ testimonia. Ad Ephes. 2. *Ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparauit Deus, vt in eis versaremur.* Ad Colos. 1. *Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit ad participandam sortem Sanctorum in luce.*

IX. Nihil potest exspectari disertius. Primum: Conditi dicimur, κτισθέντες *creati*: ad bona opera: sic enim recte Beza, illud ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, melius quam vulgatus interpres, *In bonis operibus*: quanquã hoc ipsum bene Thomas, *Quia ipsa bona opera sunt in nobis à Deo.* Rursus præparauit Deus bona opera, vt in iis versaremur, *Nihil enim aliud est prædestinatio*, inquit Thomas, *quam præparatio beneficiorum Dei: inter quæ beneficia computantur & ipsa bona opera nostra.* Nota Prædestinatio est præparatio beneficiorum Dei. Non præcedunt ergo beneficia ipsam prædestinationem: sic enim præpararetur potius prædestinatio à beneficiis. Tum autem in iis beneficiis quæ præparantur, ipsa sunt bona opera. Quis igitur ab iis præparari dicat prædestinationem?

X. Ad hæc, *idoneos*, siue, vt Latinus Interpres, *dignos nos fecit* (etsi Græce ἱκανοὺς illud est potius) Thomas. *Dixerunt aliqui, quod dona gratiarũ dantur pro meritis: & quod Deus dat dignis gratiam, non autem indignis: ideo hoc excludit Apostolus, quia quicquid habes dignitatis & gratiæ, hoc Deus fecit in te.*

XI. Tertium argumentum: Si prædestinantur homines, vt faciant bona opera: Ergo non prædestinantur, quia vel faciunt, vel facturi sunt bona opera. Ipse communis sensus consequentiam confirmat. Quomodo enim nõ saluantur, vt prædestinentur: quia prædestinantur, vt saluentur: & quomodo non viuimus, vt generemur: quia generamur, vt viuamus: nec viuimus, vt edamus: quia edimus, vt viuamus: ita omnino, si prædestinamur, vt faciamus bona opera: non facimus bona opera, vt prædestinemur.

XII. Antecedens facile probatur. Ioannis 15. *Non vos me elegistis: sed ego elegi vos: & constitui vos, vt abeuntes fructum adferatis, & fructus vester maneat.* Act. 22. Deus Patrum nostrorum προεχειρίσατο σε, *præordinauit te*, vt Vetus Interpres: *delegit te*, vt Beza, *proposuit te*, vt Syrus: *vt cognosceres voluntatẽ eius, & videres Iustum, & audires vocem ex ore ipsius.* Ad Ephes. 1. *Elegit nos in ipso, antequam iacerentur mundi fundamenta: vt simus sancti, & inculpati coram eo, per charitatem.*

XIII. Diserta illa sunt. Sed & in illud 2. ad Ephes. de Operibus præparatis, Caietanus, *Ne errares ex supradictis, quod non ex operibus saluati sumus, ne quis glorietur: declarat quomodo opera nostra concurrunt ad salutem nostram. Et consistit sententia in hoc, quod opera nostra concurrunt consequenter.* Denique hinc illud est, Actor. 13. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Nam si fides præuisa esset causa prædestinationis, dicendum fuisset ἀναπαλιν, Ordinati erant ad vitam quotquot crediderunt.

XIV. Quartum argumentum: Si prædestinationem ad salutem præcedit præuisio operum: ergo vocatio est quodammodo à nobis, saltē quoad efficaciam. At hoc falsum: Ergo & illud. Consequentia per se est manifesta, ex statu quæstionis: quæ est de prædestinationis causa ex parte nostri. Si igitur statuitur præuisio operum, tū cum vocati fuerimus, quando quidem ij qui carent operib. frustra vocantur. Ergo efficacis vocationis, ex parte nostri, causa erit aliqua nempe bona opera, siue potius voluntas nostra mouens se ad bona opera.

XV. Assumtum probatur. Nam ea opera præcedere oportet vocationē, vel sequi. At neutra hæc, possunt efficacem reddere vocationem. Non enim præcedentia: Ioannis 15 *Nō vos me elegistis: sed ego elegi vos.* Sensus est antequā Christus vocet quempiam, nullum eius esse bonum motum ad Christo hærendum. Villagudus, *Vt intelligatis (inquit Christus) quanto honore sum vos dignatus, neque vos me, vt populus regem, aut milites ducem, aut discipuli præceptorem elegistis: neque vestris officiis me ad amicitiam provocastis, vt debiti sit redamare: neque vltro venistis ad amicitiam, vt humanitatis sit amantes redamare: sed ego ex gratuita gratia & misericordia, quum adhuc essetis serui seruitutem seruientes, imo inimici, & ab amicitia Dei prorsus alieni: volens & vltro vos nihil adhuc promeritos, elegi ab omnibus electione tum æterna, tum temporali.* Aquinas, *Hic ponit amicitiæ causam. Consuetum est autem apud homines, vt vnusquisque sibi attribuat causam amicitiæ. Eccles. 27. Omnis amicus dicit: Et ego amicitiam copulaui. Et sic multi attribuunt sibi diuinæ amicitiæ causam: dum sibi principium bonorum operum attribuunt, & non Deo. Et Dominus hoc excludens dicit, Non vos me elegistis: quasi dicat, Quisquis ad hanc dignitatem amicitiæ vocatus est, non sibi causam amicitiæ tribuat: sed mihi, eum ad hoc eligenti.* Et post, *Sunt autem aliqui dicentes, electionem Dei temporalem, ex meritis electorum causari: Sed hoc est contra illud, quod hic dicitur. Nam si ideo elegit te, quod bonus eras, non autem poteras bonus esse, nisi bonum eligeres: hoc autem bonum potissime est Deus: Ergo primo elegisti bonum quod est Deus, quam elegereris.*

XVI. Similis locus 1. Ioan. 4. *In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum, vt esset propitiatio pro peccatis nostris.* Guillaudus, *Non est quod quis cristas erigat tribuens suis viribus quod filius Dei factus sit homo. Nam prius nos dilexit Deus, quam hunc dilexerimus: imo nostra in Deum dilectio originem habet ab ipso Deo, qui charitas est. Nō nostris meritis, salutem nostram, & iustificationem nobis comparauimus.* Addeistos. Ad Rom. 5. *Christus ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν, quum adhuc infirmi*, vt Vetus Interpres, siue *nullis viribus essemus*, vt melius Beza, *suo tempore pro impiis mortuus est.* Nono, *Nondum natis pueris, cum nihil fecissent boni vel mali: vt propositum Dei, quod est secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante, maneret, dictum est, Maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi.* Vndecimo, *Quis prior dedit ei, & reddetur ei?* Ad Tit. 3. *Postquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris nostri Dei, non ex operibus iustis, quæ fecerimus nos: sed ex sua misericordia, seruauit nos.*

XVII. Nulla ergo nostra bona opera præcedunt vocationem. Sed sequuntur tamen. Ergone propter hæc, saltem præuisa, fit prædestinatio? Minime vero. Causa. Quia hæc ipsa opera fluunt à vocatione efficaci. Si autem non sunt hæc opera causa vocationis, ergo multo minus prædestinationis. Quod disputatum est paulo prius, argumento secundo.

XVIII. Deinde, indefinite, imo vniuersaliter, Scriptura remouet opera: Ergo tam præcedentia, quam sequentia vocationem. Poster. ad Timoth. 1. *Seruauit nos, & vocauit nos vocatione sancta: non ex operibus nostris: sed ex suo proposito & gratia.* Ad Ephes. 2. *Estis seruati per fidem, idq; non ex vobis: Dei donum est, non ex operibus: ne quis glorietur.*

XIX. Denique, si opera nostra præuisa, sine præcedentia, siue sequentia vocationem, essent causa prædestinationis. Ergo ij vocarentur, qui aliis promptiores & faciliores essent ad obsequendum. At hoc falsum: Matth. 11. *Væ tibi Corazin: væ tibi Bethsaida. Nam si in Tyro & Sidone editæ fuissent virtutes, quæ editæ sunt apud vos, olim in sacco & cinere resipuissent.* Attestatur euentus Nam constat multos vocari, quorum vita erat deterior, quam aliorum plerorumq; qui neglecti sunt. Certe Aristides, Tratanus, alij, longe magis fuerunt viri boni, quam latro ille, vna cum Domino crucifixus. Sed & Paulus sibi persecutori, blasphemo, iniurioso, peccantium primo, gloriatur factam esse misericordiam. Denique infantibus saltē nulla est discretio.

XX. Quintum argumentum. Nihil quod fit propter opera, fit gratis. At prædestinatio fit gratis. Ergo nō propter opera. Probatur maior: Quia quicquid fit gratis, fit per gratia. At quod fit propter opera, non fit per gratiam. Ergo neq; gratis. Maior probatur ad Rom. 3. *Gratis per gratiam ipsius*: quamuis alias probatione nulla indigeat: sed per se sit nota Minor autem probatur, ad Rom. 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito.* Vndecimo, *Si per gratiam, non iam ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia: sin ex operibus, iam non ex gratia: alioquin opus iam non est opus.* Adeo opposita sunt, ex operibus & ex gratia: vt non possint vna consistere: sed vnum aliud perimat.

XXI. Fieri autem prædestinationem gratis probatur ad Ephes. 1. *Prædestinauit nos, quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, pro benetolo affectu voluntatis suæ, ad laudem gloriosæ gratiæ suæ, qua nos gratis effecit sibi gratos in illo dilecto: in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum, ex diuite ipsius gratia.* Secundo, *Gratia estis seruati. Vnaque excitauit vnaq; collocauit in cœlis in Christo Iesu: vt ostenderet seculis succedentibus, summas opes suæ gratiæ, erga nos, benignitate in Christo.*

XXII. Probatur iterum, quia, si exsequutio prædestinationis est gratuita: Ergo & ipsa prædestinatio. Non est enim aliter in opere, quam fuit in decreto: vt sæpe dictum. At exsequutio prædestinationis est gratuita ad salutem. Ad Ephes. 2. *Gratia estis seruati.* Ad Roman. 11 *In hoc tempore, reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.*

XXIII. Sextum argumentum: Si prædestinatio ad salutem est ex præuisis operibus: Ergo, qui infantes moriuntur, vel non saluantur, vel non prædestinati saluantur. At vtrumque consequens est falsum. Ergo antecedens. Consequentia certa, Quia, si nemo seruatur non prædestinatus: & nemo prædestinatur sine præuisis meritis, omnino necesse est eum, cuius nulla sunt præuisa merita, non saluari. Vel, si nemo prædestinatur non præuisis meritis, & saluantur tamen quidam non præuisis meritis: Ergo quidam saluantur non prædestinati.

XXIV. Iam vero non posse infantium, qui quidem infantes moriantur, præuideri vlla merita, certum: quia nulla omnino futura sunt. Esset enim fallax Dei præuisio, quia præuideret futurum id, quod non esset futurum. Nulla a. infantium esse merita, inde apparet; quia non fruuntur libero arbitrio: vnde describuntur ex mera ignorantia. Ionæ 4. *Qui nesciunt quid sit inter dextrā & sinistram suam.* Sunt merita omnia ἐπεξουσιάσεως: quæ in infantibus nulla esse potest; propter eam ignorantiam. Et Augustinus obseruat nullum illis motum esse ad salutem, quod sæpe reluctentur baptismo, cui offeruntur: quod nunquam fieret, si saluandi essent ex præuiso vsu liberi arbitrij. Tum autem ipsum baptizari, non est eorum, aut efficientium, aut volentium, aut omnino cogitantium.

XXV. Assumptum probatur per partes. Nam primo, absque prædestinatione, saluari quenquam longe absurdius est, quam mori. At Christus docet neminem mori sine certa Dei voluntate, id est, prædestinatione. Ergo multo minus saluatur quisquam, absque prædestinatione. Non est n. verisimile minora Deum curare: maiora negligere. Tum autem, si sine prædestinatione: ergo sine delectu. Si sine delectu: ergo promiscue omnes, & fortuito. Quo, quid fieri potest absurdius?

XXVI. Secundo, saluari quosdam infantes, nemo negat, præter Pelagianos. Papistæ concedunt, saltem baptizatos. Catholici etiam quosdam non baptizatos, disputabunr suo loco σὺν Θεῷ, Enimuero fœdus complectitur etiam pueros, *Ero Deus tuus, & seminis tui.*

CAP. VII.

Sententia Veterum.

I. HÆc ipsa Catholicorum sententia fuit olim aduersus Pelagianos cōstantissime asserta, & illustrata: etsi prius paulo negligentius habita: quomodo solent hæreses cedere in bonum Ecclesiæ: vt earum importunitate vexati Catholicorum sensus exercitatiores fiant in Scripturarum intelligentia.

II. Certe Augustinus hanc totam rem, non à præcedentibus tantum: sed etiam à seipso somnolentius consideratam, postea diligentius examinās ex diuinis literis, constanter defendit prædestinari homines ad salutem, nō propter vllam meritorum præuisionem: sed ex pura puta gratia. In quam partem exstant plurimæ eius, eruditissimæque disputationes, in libris de Prædestinatione & Gratia: de Prædestinatione Sanctorum: de Gratia & libero arbitrio: de Correptione & gratia: Hypogn. & aliis.

III. De Prædestinatione & gratia c. 7. *Quod si futuros eorum mores dicitur diuinū discreuisse iudicium, profecto illud euacuabitur, quod præmisit Apostolus dicens: Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori. Non enim ait, ex præteritis operib. sed quum generaliter dixerit, non ex operibus: ibi & præterita intelligi voluit, & futura: præterita scilicet, quæ nulla erant, futura quæ nondū erant. Prædestinatus est Iacob vas in honorem: quia non ex operibus sed ex vocante dictum est, maior seruiet minori. Et ne forte vasa in honorem prædestinata, suis aliquid viribus tribuendo, negarent gratiam creatoris, alio eos loco Apostolus vasa misericordiæ nominauit: vt totum quicquid essent, secundum misericordiam se esse cognoscerent.* Cap. 16. *Hanc itaq; diuinā electionem, non meritis reddi, sed sola voluntatis munificentia donari hominibus Moyses ostendit.*

IV. De Prædestinatione Sanctorum lib. 1. c. 10. *Quod dixi salutem religionis huius, nulli vnquam defuisse, qui dignus fuit: & dignum non fuisse cui defuit: si discutiatur, & quæratur, vnde quisque sit dignus: non desunt qui dicant, voluntate humana: nos autem dicimus, gratia vel prædestinatione diuina.* Et post, *Quando promisit Deus Abrahæ in semine eius fidem Gentium, dicens, Patrem multarum gentium posui te: vnde dicit Apostolus: ideo ex fide, vt secundum gratiam sit promissio omni semini. Non de nostra voluntatis potestate, sed de sua prædestinatione promisit. Promisit enim quod ipse facturus erat, non quod homines: quia et si faciunt homines bona, quæ pertinent ad colendum Deum, ipse facit vt illi faciant, quæ præcepit: non illi faciunt, vt ipse faciat quod promisit: alioquin, vt Dei promissa compleantur, non in Dei, sed in hominum est potestate: & quod à Domino promissum est, ab ipsis redditur Abrahæ.* Et 15. *Sicut prædestinatus est ille vnus* Christus, *vt caput nostrum esset: ita multi prædestinati sumus, vt membra eius essemus. Humana hic merita conticescant, quæ perierunt per Adam, & regnet, quæ regnat, Dei gratia per Iesum Christum Dominum nostrum, vnicum Dei Filium Dominum nostrum. Quisquis in capite nostro præcedentia merita singularis illius generationis inuenerit: ipse in nobis, membris eius, præcedentia merita multiplicat & regenerationis inquirat. Neque enim retributa est Christo illa generatio, sed tributa, vt alienus ab omni obligatione peccati, de Spiritu & virgine nasceretur. Sic & nobis, vt ex aqua & Spiritu renasceremur, non retributum est pro aliquo merito: sed gratis tributum.* Mens perspicua. Si nos prædestinamur ex præuisione meritorum, in vitam: ergo & Christus. At hoc falsum: ergo & illud.

V. De bono Perseuerantiæ c. 8. *Sed cur, inquit, gratia Dei non secundum merita hominum datur? Respondeo, quoniam Deus misericors est.* Et 12. *Conficitur itaq; gratiam Dei, non secundum merita accipientium dari, sed secundum placitū voluntatis eius, in laudem & gloriam ipsius gratiæ eius: vt qui gloriatur nullo modo in seipso, sed in Domino glorietur: qui hominib. dat quibus vult: quoniam misericors est: quod & si non det, iustus est: & non dat, quibus non vult, vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ,* decimo tertio, *Vnde satis dilucide ostenditur, & inchoandi & vsque ad finem perseuerandi gratiam Dei, non secundū merita nostra dari, sed donari secundum ipsius secretissimam eandemq; iustissimā, beneficentissimam, sapientissimamq; voluntatem.* Et 16. *Aut sic prædestinatio prædicanda est, quemadmodum eam sancta Scriptura euidenter loquitur, vt in prædestinatis sine pœnitentia sint dona, & vocatio Dei: aut gratiam Dei secundum nostra dari merita confitendum, quod sapiunt Pelagiani.*

VI. De Correptione & Gratia, c. 7. *Hæc omnia operatur in eis, qui vasa misericordiæ operatus est eos: qui & elegit eos in filio suo ante constitutionem mundi*

per

per electionem gratiæ. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Hypognost 6. *Deus est qui iustificat impium, non præuentus humana voluntate, sed ipse præueniens hominis voluntatem, misericordia sua.* Item. *Diximus de damnabili humani generis massa, Deum præscisse misericordia sua, non meritis, quos & electione gratiæ prædestinauit ad vitam.*

VII. In Ioannem tract 86. *Hic certe vacat vana illorum imaginatio, qui præscientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia præsciuit nos Deus futuros bonos. Non hoc dicit, qui dicit, Non vos me elegistis. Quoniam, si propterea nos elegisset, quia bonos futuros esse nos præsciuerat: simul etiam præscisset, quod eum nos fuissemus prius electuri. Non enim aliter esse possemus boni: nisi forte dicendus est bonus, qui non eligit bonum.*

VIII. Augustini sententiam deinceps sequuti sunt Prosper & Fulgentius: imo tutati aduersus calumniatores; quibus plurimis fuit olim; vt hodie, obnoxia. Fulgentius 1 ad Monimum, *Hoc igitur ista misericordia Dei in homine subsequitur, quod præueniens ipsa largitur. Et ideo non solum errantem iustificando ad viam reuocat, sed etiam bene ambulantem custodit & adiuuat, vt ad donum glorificationis æternæ perducat. Hæc autem omnia, id est, & vocationis nostræ initia, & iustificationis augmenta, & glorificationis præmia, in prædestinatione semper Deus habuit: quia & in vocatione, & iniustificatione, & in glorificatione Sanctorum gratia sua opera futura præsciuit.* Et post, *Si in his quos Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi benedixit in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo Iesu, sicut elegit eos in ipso ante mundi constitutionem, vt essent sancti & immaculati in conspectu eius in charitate, qui prædestinauit eos in adoptionem filiorum, per Iesum Christum in ipsum: si ergo in his causa prædestinationis quæratur, non vtique alia, sed sola gratuita Dei misericordia reperitur.* Iterum, *Hæc est insanctus caussa prædestinationis diuinæ, præparatio scilicet iustificationis, & adoptionis indebitæ: quam quia non merebatur voluntas hominis mala: non est eius caussa nisi sola voluntas Dei bona.*

IX. Neque Aquinas ab istis videtur recessisse. In 9. enim ad Romanos, cum recitat eorum sententiam, qui *Miserebor, cuius miserebor*, exponebant: illius miserebor vocando, & gratiam apponendo, cui, præscius ero, quod misericordiam daturus essem sciens illum conuertendum, & apud me permansurum. *Sed videtur*, inquit, *quod nec hoc conuenienter dici possit. Manifestū est n. quod nihil potest poni, vt ratio p̄destinationis quod est p̄destinationis effectus, etiā si accipiatur, prout est in Dei p̄scientia: quia ratio p̄destinationis, p̄intelligitur prædestinationi: effectus autem in ipsa includitur. Manifestum est autem, quod omne Dei beneficiū, quod homini confert ad salutem, est diuinæ prædestinationis effectus. Diuinum autem beneficium, non solum extendit se ad infusionem gratiæ, qua homo iustificatur: sed etiam ad gratiæ vsum: sicut etiam in rebus naturalib. non solum causat ipsas formas in rebus, sed etiam ipsos motus & operationes formarum: eo quod Deus est principium omnis motus, cuius operatione cessante à mouendo, ex formis nullus motus, vel operatio sequitur.* Et post paulo. *Sic igitur non potest esse, quod merita consequentia gratiam, sint rātio miserendi aut prædestinandi: sed sola Dei voluntas, secundum quam aliquos misericorditer liberat.*

CAP. VIII.

Argumenta Papistarum de caussa Reprobationis.

I. HActenus de Prædestinatione Sanctorum. Deinceps de Prædestinatione Reproborum: an sit ex operum præuisione futurorum. Quod, vt diximus, affirmant omnes Papistæ: nisi quod pauci distinguunt. Reprobationem negatiuam, à Positiua: & illam non esse à præuisione: hanc contra.

II. Argumentum hoc habent primum Gregorius de Valentia. Si Deus sua sponte non vult homines perire, & donis diuinis destitui: sed quantum in eo est, omnes sua beneuolentia prosequi, & saluos facere: ergo neminem reprobat absque operum præuisione. Patet antecedens multis locis.

III. Respondeo, Primo hoc argumentum esse inutile iis, qui ponunt Reprobationis negatiuæ nullam esse causam. Ratio, quia perditio hominis nō tantum sequitur reprobationem positiuam: sed etiam negatiuam. Itaque si Deus sua sponte nollet quenquam perire: Et quicunque negatiue reprobat, destinat perditioni: Ergo ne negatiue quidem quemquam reprobaret. Id-eoq; negatiuæ reprobationis oportet aliam causam dari, præter voluntatē Dei: quod tamen illi negant.

IV. Secundo: Quomodo velit nolitue Deus homines seruare; dictum nobis præcedent. libro. Itaque nego consequentiam. Quia in antecedente agitur de voluntate διαρέσιας, in consequente autem de voluntate εὐδοκίας. Alioquin, si antecedens verum esset de voluntate εὐδοκίας, nemo prorsus damnaretur, quia hæc semper est efficax: nec frustrari potest suo euentu. Porro vtraq; voluntas est spontanea: Ideoque non tantum sponte Deus vult omnes homines saluari quoad voluntatem τῆς ἐυαρεσίας: sed etiam sponte vult aliquos damnari, quoad voluntatem τῆς εὐδοκίας. Quis enim potest Deum cogere, vt aliquid velit?

V. Secundum argumentum: Si peccatis hominum iusto Dei iudicio redditur pœna æterna: Ergo prædestinatio pendet ex iis præuisis. Probatur antecedens Matt. 25. *Ite maledicti in ignem æternum: Esurui enim, & non dedistis mihi manducare.* Ad Rom. 2. *Ira & indignatio in omnem animā operantis malū.*

VI. Respondeo negari consequentiam: nam reddere pœnam æternam nō est reprobatio: sed effectū, siue potius exsequutio reprobationis, & est oraculū certissimū, nunquā in exsequutione cuiquā infligi pœnas, nisi reapse præcedentib. meritis. Sed vicissim certū, vt alias diximus, non præcedere decretū, quæcunq; præcedunt ipsam damnationem. Nam & in altera parte, id est, Electione, idipsum cogitur agnoscere Bellarminus, & qui cum eo sentiunt. Non magis a Scriptura iubet maledictos ire in ignem æternum, quia non dederint cibū, potumue, quam benedictos in regnum paratum: quia dederint & tamen præuisionem operis euicimus, & consentit Bellarminus, non esse causam electionis.

VII. Nam quod idem Bellarminus dissimilitudinem profert Electionis & Reprobationis, vt potuerit Deus prædestinare ad vitam æternam sine præuisione operum, quia potuerit autor esse prædestinatis, vt bona opera facerent: at non potuit autor esse reprobis, vt mala opera facerent: ideoque nec potuisse reprobare absque præuisione.

VIII. Hoc vero frustra est. Quia hæc nulla dissimilitudo est Electionis & reprobationis: sed salutis & damnationis. Ita est omnino. Deus Paulum non tantum prædestinauit ad vitam: sed etiam per gratiam autor fuit omnium, quæ in eo media fuerunt ad salutem, id est, operatus est in eo velle & perficere. At Iscariotam etsi prædestinauerit ad interitum, siue vt loquitur Lucas ad suum locum: tamen non exsequutus est id decretum, nisi præcedentibus meritis Iscariotæ: quorum meritorum autor dici non potest Deus. Verum tamen nos negamus neminem reprobari posse à Deo, nisi aut propter præuisa merita prædestinet, aut ipse eorum meritorum autor sit. Imo, in eo admirandam eius sapientiam constituunt elucere, quod eos ab æterno destinauit æterno exitio, qui tamen in id exitium nunquam veniunt sine suo merito: atque ita constet prædestinanti sua certissima iustitia, & in tanto perscrutando arcano, fatentur prorsus cæcutire.

IX. Tertium argumentum: Quicunque punit aliquem sine culpa, iniustus est, At qui condemnat aliquem sine causa, is punit sine culpa. Ergo quis quis condemnat aliquem sine causa, iniustus est. At Deus non est iniustus. Vnde Augustinus, De Gratia & Libero arbitrio c. 22. *Deus reddidit mala pro malis, quia iustus est: bona pro malis, quia bonus est: bona pro bonis, quia bonus, & iustus est: solum non reddit mala pro bonis, quia iniustus non est.* Quare neminem condemnat sine causa.

X. Respondeo, Reprobationem neque punitionem esse, neque condemnationem: sed primum summumque decretum punitionis, & condemnationis. Itaque argumentum ire procul à quæstione, in qua agitur de Reprobatione. Concedo, neque condemnari quenquam à Deo, neque puniri absque culpa, absque causa. Sed hæc culpa, sed hæc causa, vt punitionem vt condemnationem præcedit, non ratione tantum, sed etiam tempore: Ita Reprobationem sequitur: quemadmodum subordinatas causas necesse est esse posteriores summa causa.

XI. Deinde causam Reprobationis non dicimus omnino esse nullam: sed tantum à parte reprobati. Nam alioquin gloriā Dei dicimus causā esse summā reprobationis. Reprobari autem aliquid propter Dei gloriam, non est iniustum: quomodo destinari vas ad ignominiam, propter artificis vtilitatem, nihil habet, quod quisquam merito reprehendere possit. Neque vero aliter statuere quisquam potest, nisi qui plus iuris asserat figulo in sua vasa, quam Deo in suas creaturas. Quod est supra omnem absurditatem.

XII. Quartum argumentum: Si nullo habito respectu liberæ hominū, vel cooperationis cū gratia, vel repugnantiæ, Deus à se solo motus, prædestinaret aliquos ad mortem, ergo idem illis consulto salutem redderet impossibilem: vt qui eos, absque aliqua in ipsis causa, prædestinatione ad salutem consequendam omnino necessaria, non dignaretur. At consequens à diuina benignitate alienum est: sed & meritis Christi repugnat, qui, vt pro omnibus mortuus est, ita etiam omnibus meruit, vt quantum est ex parte Dei, nemini salus impossibilis esset. Argumentum est Gregorij de Valentia.

XIII. Respondeo, primum hoc argumento oppugnari non tantum nostram sententiam: sed etiam Bellarmini, Suaris, aliorumque: qui Reprobationis, saltem negatiuæ, præter Deum ipsum, nullam omnino caussam agnoscunt. Nam ea reprobatio, quantumuis negatiua, certa est, &, quamuis non destinet ad pœnas, tamen arcet à salute: ac proinde salutem efficit impossibilem iis, qui eo modo reprobantur, nimirum hoc sensu, vt non possit frustraneum esse id decretum reprobationis, quomodo etiam in electis eadem prædestinatio efficit impossibilem damnationem.

XIV. Secundo hoc idem argumentum funditus tollit infantium reprobationem. Nam in iis nullum esse posse respectum cooperationis cum gratia aut repugnantia manifestissimum est. Et tamen in iis ipsis distertissime Paulus non prædestinationem tantum ad salutem, sed etiam reprobationem constituit, testibus Scripturis. Augustinus etiam inde petit demonstrationē firmissimam contra Pelagianos. Et sane, vel asserendum nullos infantes destinari ad pœnam, vel confitendum, aliquos destinari nullo habito respectu cooperationis aut repugnantiæ. Illud ergo, cum sit absurdum, hoc potius tenendum pro vero. Ac proinde sequitur, non esse alienum à Deo aliquē hominem reprobare absque hoc respectu. Nam, si esset alienum: ergo nemo sic reprobaretur: ne infantes quidem. Nam ne illud quidem restat, vt dicat quis absurdum non esse in infantibus, sed tantum in adultis. Nam quis ferat?

XV. De benignitate Dei & meritis Christi, quod addit, facilis nodus. Etenim benignitatem suam Deus non vult exserere in omnes promiscue & absque discrimine. Imo Apostolus testatur, velle potius in nonnullis damnandis iram ostendere 9. ad Rom. Hoc autem, cum Deus sic testatus sit per Apostolum suum, absurdum est, sic de illo cogitare, quasi solam in eo benignitatem considerari oporteat: vt si quid in homines agat seuerius, statim arcessendus sit crudelitatis, & nobis rationes debeat. Apage improbam nequitiam.

XVI. Meritis autem Christi, omnibus id hominibus acquisitum, vt quātum ex parte Dei, nemini salus esset impossibilis, nemo concesserit Catholicus. Nam id, quid significat, si non significat, ea morte Christi factum, vt Deus nihil non efficiat, quo omnes saluari possint? Et hoc quisquam asserat inter Christianos sanus? Deum, inquam, quisquam asserat nihil omittere, quantum in se est, non dico in omnibus Turcis, in omnibus Iudæis: sed etiam in omnibus infantibus, vt saluari possint? Vnde igitur tot hominum myriades, qui de Christo nihil vnquam audiuerunt? Aut, potest ne quisquā ita saluari, vt ne grandis quidem natu, quicquam de Christo audierit? Vnde tot infantes, vel Ethnicorum, quibus certus est interitus, nobis consentientibus: vel Christianorum, quibus absque baptismo decedentibus Papistæ omnes interdicunt vita æterna? Vnde illud denique Matth. 11. *Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ, quod abscondens hæc à sapientibus, & intelligentib. & ea dexteris infantibus. Etiam, Pater: quia ita placuit tibi?* Certe, si nemo saluari potest absque his cognitis; Et Deus hæc abscondit à prudentibus sebilis.

XVII. Denique Gregorius de Valentia agnoscit prædestinationem esse omnino necessariam ad salutem. Litiget ergo cum Bellarmino, cum Suare, negantibus omnes esse prædestinatos: imo cum Augustino, cum ipsa veritate, id est, Christo, asserente ex vocatis multis paucos esse electos. Enimuero,

uero, si non omnes Deus prædestinat: & tamen prædestinatio est ad salutem omnino necessaria: ergo non est nullis ex parte Dei salus impossibilis.

XVIII. Quintum argumentum est apud Driedonem: Si Dei odium, & temporalis desertio, siue obduratio, finalisque damnatio habent causam in homine: Ergo & reprobatio. Probatur consequentia: quia nomine reprobationis æternæ, ea tria importantur. Probatur antecedens. Quia Deus neminem odit, nisi propter peccatum. Sapient. 11. *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti.* De desertione, Prouerb. 1. *Vocaui, & renuistis.* Matth. 23. *Volui congregare, & noluistis: ecce relinquitur domus vestra deserta.* De damnatione finali patet: quæ causam habet malum liberi arbitrij meritum.

XIX. Respondeo. Primo de desertione non probari antecedens, imo nec de damnatione. Instantia contra est certissima ab infantibus, qui deseruntur, & damnantur nullum ob malum vsum liberi arbitrij. Itaque, qui ex Prouerbiis & Matthæo describuntur loci, omnino hos necesse est esse particulares: non enim verum, omnes qui deseruntur fuisse vocatos: etsi verũ, vocatos, nec consentientes deseri. Certum enim non omnes homines vocari, non tantum infantes, de quibus dubitari nequit: sed ne adultos quidem.

XX. Secundo in desertione, & damnatione negatur consequentia. Quia exsequutionis non eadem ratio, quæ decreti, ex Reprobatione autem concedimus sequi desertionem, & damnationem: sed tanquam subordinatas primæ causæ. Non est prædestinatio; aut desertio, aut damnatio: sed decretum, quod illæ sequuntur. Itaque, etsi desertionis, damnationisque causæ sunt in quibusdam merita mala præcedentia: tamen non propterea etiam reprobationis.

XXI. Quod si, nihil Deum odisse eorum quæ fecit, pronunciat autor Sapientiæ Apocryphus: at contra pronunciat ipse Deus se odisse Esau. Neq; est, quod regerant odisse propter peccata: nam contra diserte Paulus. Vt alterutrum necesse sit Christiano, vel discedere ab autore Apocrypho: vel si tanti est, vt tuenda sit eius autoritas; distinguere odium. Vt sit aliquando exsequutio reprobationis, siue decreti in reprobos: alias ipsa prima causa eius exsequutionis, id est, decretum ipsum. Nam de illo odio facile possumus intelligere loqui Sapientiæ autorem, quod necessario præsupponit præcedens peccatum: de isto vero Paulum, siue apud Paulum Deum: & Reprobatio, odium importare dicetur, vel, vt sit idem reprobatio, & odium negabiturque antecedens, vel vt reprobationis sit consequens odium; & negabitur consequentia, vt prius.

XXII. Sextum argumentum Ioannis à Bononia: Deus nullum Angelum reprobauit sine meritis. Igitur neque vllum hominem. Probatur antecedens: quia omnes Angeli erant in gratia creati, in qua si permansissent, fuissent sine dubio salui omnes.

XXIII Respondeo, primo consequentiam posse videri non necessariam. Neque enim in hominib. omnia se habent, vt in Angelis. Exemplum Deus Angelum nullum damnauit, nisi propter peccatum actuale, &, vt loquuntur vulgo Papistæ propter malum vsum liberi Arbitrij: nullum enim aliud habent peccatum Angeli. At homines etiam sine vllo suo actuali peccato, sine vllo malo vsu liberi arbitrij, vt patet in infantibus.

XXIV. Secundo, negatur antecedens Nam Dei prædestinatio vniuersalis est. Itaque non homines tantum ab æterno prædestinati: sed etiam Angeli, & vtrinque prima summaque causa est, voluntas Dei. Nec contra probatur quicquam. Nam quid tum, si omnes Angeli creati sunt in gratia? Nã & Adamus: qui si perseueraſſet sine dubio tum ipse, tum eius posteri saluandi fuissent omnes. Quomodo igitur non obstat Adami creatio, sic neq; Angelorum, quo minus ab æterno sola discernente Dei voluntate, tanquam prima causa & summa, alij electi sint ad salutem: alij reprobati ad damnationem.

XXV. Septimum argumentum, apud eundem: Si quosdam Deus reprobauit absque operum meritis, ergo non creauit omnes ad salutem. At hoc falsum Nam Philosophi prope omnes, qui paulo propius ad veritatem accessere, viderunt: dictat etiam in cordibus nostris scripta atq; impressa lex: docet & ipsa ratio, Deum sola sua bonitate adductum, vt illam ipsam bonitatem, quantum singulorum natura patitur, aliis communicaret: atque omnia, quantum ad se attinet ad propriam perfectionem, siue ad excellentissimum cuiusque naturæ gradum perpetuo perduceret.

XXVI. Respondeo: quod dicitur, Deum creasse omnes ad salutẽ, intelligi, vel de statu hominis, in quo posset perseuerando ad salutem peruenire, vel de decreto, quasi apud se constitutum Deum habuerit omnes saluare, quos crearet. Priori sensu consequentia est inepta. Nam, etsi reprobauit ab æterno quosdam Deus: tamen ita reprobauit, vt ne ad damnationem venirent, nisi suo proprio vitio. Itaq; hominem oportuit creatum in eo statu, qui optimus esset, & ducens ad salutem. Neque n. ita reprobatio intelligenda, quasi absolute implenda, & absq; vllis mediis: sicut neque Electio. Breuiter, etsi ab æterno constitutum sit apud Deum, quosdam homines damnare: tamen quia non erant damnandi absque eorum merito: eam ob causam creatus homo fuit in statu gratiæ: à quo tamen decidere posset, & mereri damnationem. Itaque argumenti consequentia nulla est.

XXVII. Sin autem sensus sit alter: tum vero consequens est verum. Certe enim non sunt omnes homines facti in hunc finem. Imo Scriptura dicit, impium creatum à Deo in diem malum. Et omnino ita oportet: nisi forte malint Dei decretum æternum frustra esse, & illusorium, Quomodo enim aliter decreuisset, statuisset omnes saluare, & tamen plerique damnarentur? Hoc ne cogitare quidem quisquam potest, vt non Deum similem faciat homini, cuius consilia euentus plerunque frustratur: vt cum Dauid constituerat templum construere, nec construxit prohibente Deo. Et Paulus sæpe proposuit venire Romam, sed prohibitus fuit, ad Rom. 1.

XXVIII. Nec contra quicquam probatur. Nam benignitatis diuinæ nulla expers est creatura: ne illa quidem, quæ abit in interitum: tum quia temporalia recipit beneficia nullo numero comprehendẽda: tũ quia ipsum suum esse non habet aliunde. At vero non omnis Dei benignitas est ad salutem. Neque eam, quæ est ad salutem, aut Philosophi, aut lex vlla, aut ratio suadere potest, omnibus communicandam.

XXIX. Quod autem de gradu excellentissimo subiicitur, manifesto falsum est. Alioquin nihil Deus creasset in vsus humanos, cum certum sit homi nem, vtendo rebus creatis, eas dem vt plurimum destruere: & quidem, pleraque non exspectato eorum gradu excellentissimo: vt necesse sit, vel abuti iis hominem, id est, vti contra ius fasque, id est, contra voluntatem diuinam, quod non absurde non potest dici. Vel eas Deum non creasse, vt perducantur ad propriam perfectionem: nimirum ex decreto: sed tantum ita creasse, vt earum status, qui est à creatione, possit deducere ad earum perfectionem.

XXX. Octauum argumentum Greg. de Valentia: Si quos ab æterno destinauit Deus æternæ damnationi absque respectu ad eorum futura peccata: Ergo, vel reprobatio non est certa: vel potest exsequutioni mandari sine peccatis eius, qui est reprobatus, vel imponet necessitatem peccandi reprobo. At hæc omnia sunt absurda. Ergo & illud, Probatur consequentia. Quia, stante hypothesi prædestinationis, reprobus, vel potest non peccare, vel non potest non peccare. Si potest non peccare: Ergo vel potest non damnari & sic incerta reprobatio, vel potest damnari absque peccato. Quod est iniustum. Augustin. Epist. 106. *Si Deus quẽquam immeritum damnare creditur, immunis ab iniquitate non creditur.* Secũda, non potest non peccare: ergo necessario simpliciter peccat: cum ea hypothesis omnibus modis antecedat reprobi libertatem.

XXXI. Respondeo, illud absque respectu ad futura peccata, ἀμφιβόλως dici: vt intelligatur, vel destinare absque eo respectu: vel destinare damnationi futuræ absque eo respectu. Quorum hoc posterius omnino falsum: neque vnquam à Catholicis assertum. Illud vero, rursus distinguendum, vt destinatio absque eo respectu intelligatur, vel sic, vt destinationis causæ non sint peccata, vel, vt omnino in prædestinatione nullo modo comprehendantur peccata futura. Et hoc posteriori modo, nunquam id assertum Catholicis: qui sciunt, non finem tantum, sed etiam media subordinari prouidentiæ diuinæ. Illud ergo tantum Catholici asserunt: hæc peccata futura, non esse causam cur Deus quosdam prædestinarit ad damnationem. Tum autem necessitas peccandi, est vel tantum certitudo euentus, vel coactio opposita libero arbitrio. Et hoc modo necessitatem imponi peccatori absurdum est: at non illo; vt alias disputatum.

XXXII. Hoc ergo stante, nego consequentiam: nam & reprobatio est certissima: nec exsecutioni mandari potest absque præcedente peccato: neque vlla necessitas imponitur peccatori, quæ cogat ad peccatum. Nam, nec Deus falli potest in suis decretis: Et decreta Dei, comprehendunt etiam media ad finem: & in exsequutione, vtitur Deus causis proximis, pro earum natura: ideoque libero arbitrio libere, non autem coacte. Inde fit, vt etsi reprobus non possit non peccare, vt ne frustra sit Dei decretum, & impleatur præcedente peccato: tamen homo nullus peccet coacte: sed omnes libere. Vt nihil sit iniusti in Deo.

XXXIII. Nonum argumentum eiusdem: Si Deus non propter peccata reprobet homines: Ergo pauciores sunt reprobati, quam electi. Consequens est falsum. Consequentia autem probatur ex eo, quod Deus propensior est ad miserendum, quam ad irascendum.

XXXIV. Non est novum argumentum: sed repetitum id ipsum, quod habuimus in præcedente controuersia, ratione quinta Papistarum. Itaque nulla necessaria noua responsio.

XXXV. Decimum argumentum apud Bellarminum ex Augustino, li. 3. contra Iul. c. 18. *Bonus est Deus: iustus est Deus: Potest sine bonis meritis liberare, quia bonus est: non potest sine malis meritis damnare, quia iustus est.* Epist. 106. ad Paulin. *Hæc massa si ita esset media, vt quemadmodum nihil boni, ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Quum vero per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerit: proculdubio, quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iustitiæ, qua gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordiæ: quod vero in contumeliã, non iniquitati Dei, qua absit vt sit apud Deum, sed iudicio deputandum est.*

XXXVI. Respondeo in his locis nihil esse difficile. Non enim agi de æterno decreto, sed de eius exsequutione. Certum est non posse quenquam Deum damnare non præcedente merito. Sed damnatio non est decretum damnationis: imo decretum longe ea superius est. Deinde audis vasa facta in contumeliam, non autem destinata. Et ita omnino nos oportet, cum nõ possumus penetrare abyssum illam mysteriorum Dei in Prædestinatione, diuertere ad exsequutionem, in qua luculentissime apparet Dei, tum misericordia, tum iustitia. Illa, quia nihil sit in homine, vnde se possit iactare mereri salutem. Ideoque, quæ ducunt ad eam, hæc oportet illi omnia à Deo subministrari, vt non tantum finis, sed & media pendeant à Dei mera misericordia. Hæc vero; quia non potest homo seipsum excusare, quominus vere, & reapse meritus sit æternum interitum. Itaque, etsi Deus pro voluntate sua reprobarit: tamen eam voluntatem nihil habere iniusti, omnino necesse est confiteri.

CAP. IX.

De Paulo ad Rom. 9.

I. AT Catholicis Paulus est omni maior exceptione. Is autem Reprobationem impiorum æque pendere à voluntate Dei causa summa, ac Electionem piorum, docet ad Roman. 9. *Nondum natis pueris,* inquit, *cum nihil fecissent boni vel mali, vt propositum Dei, quod est secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante, maneret, dictum est, Maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau vero odio habui. Quid igitur dicemus? Num iniquitas est apud Deum? Absit. Nam Mosi dicit, miserebor cuius misertus fuero: & commiserabor, quem commiseratus fuero. Nempe igitur, non est eius qui velit, neq; eius qui currat: sed miserentis Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni, Ad hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te potestatem meam; & vt annuncietur nomen meum in tota terra. Itaq; cuius vult miseretur, quem autem vult, indurat. Dices ergo mihi, Quid adhuc succenset? nam voluntati illius quis resistit? Imo vero, ô homo, tu, quis es, qui ex aduerso respondeas Deo? Num dicet figmentum fictori, Cur me talem fecisti? Annon habet potestatem figulus in lutum, vt ex eadem massa faciat, aliud quidem vas ad decus, aliud vero ad dedecus: Quid si vero volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa iræ coagmentata ad interitum?*

II. Egre-

II. Egregie! Et multis notis obseruanda. Primo, quum Apostoli sit institutum, proprie de Electione dicere ad salutem, vt non excidisse doceat promissionem Abrahæ factam: tamen non potuit eum sermonem explicare, nisi adscito isto de reprobatione impiorum. Nimirum, quia non possit vel cogitari electio, nisi concepta statim reprobatione. Hinc fit in serie graduum Prædestinationis æternæ, vt παράλληλοι sint electio, & Reprobatio, siue ἀντιδιῃρημέναι, atque adeo æquo vtraque gradu distet à Prædestinatione. Cum ergo electio nō subiiciatur præuisis operibus, ne reprobationem quidem oportet. Et cum electio proxime prædestinationem sequatur, etiam reprobationem necesse est: vt sit diuisio in hunc modum, Prædestinatio, est Electio vel Reprobatio. Itaque de vtraque prædicandum quicquid de Prædestinatione. Huius autem causam summam esse voluntatem Dei, certum: ergo & reprobationis, non Electionis tantum. Aut, si non reprobationis, certe ne Prædestinationis quidem, καθ' ὅλου.

III. Secundo, disertissima ista sunt: *Vt propositum Dei, quod est secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante, maneret; dictum est, maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau vero odio habui.* Hæc vero, qua indigent explicatione? Propositum, πρόθεσιν, appellat (Syrus appellat præcognitam voluntatem) & quidem manens; id est, certum, firmum. Nonne vt significet, non temerarium exitum: sed ex æterno consilio, in quo Deus proposuerit, quid de Iacob, quid de Esau futurum esset, vel potius, futurū vellet? At id propositum non ex operibus, sed ex vocante. At si ex præuisis operib. certe ex operibus? nam quomodo aliter?

IV. Tertio, occurritur obiectioni: Si Dei propositum tam eligendi, quā reprobandi non est ex operibus: ergo Deus iniustus est. Quid hic ergo Apostolus? Aut quomodo blasphemiam ἐπιστομίζει? Negat ne antecedens? Ita factum oportuit, si ex operibus prædestinatio in vtramuis partem. Sed ille negat potius consequentiam. *Num iniustitia est apud Deum? Absit.* Et negatæ consequentiæ rationem subiicit: testimonia Scripturæ, quæ antecedens adstruunt; etiam, quoad reprobationem, vt in Pharaone. Quasi diceret, Si ob id iniustitia esset in Deo: ergo Scriptura Deo iniustitiam tribueret. At Scriptura nullam iniustitiā Deo tribuit. Ergo ob id nulla iniustitia est in Deo. Vel certe ita. Si ob id iniustitia esset in Deo, ergo nō penderet à voluntate Dei, vt hunc eligeret, illum vero reprobaret. At hoc falsum. Ergo & illud.

V. Quarto: indidem exorienti alij obiectioni satisfit. Si pendet à Dei voluntate reprobatio, ergo contra reprobos Deus frustra irascitur. Ratio consequentiæ, quia eius voluntati nemo potest resistere, id est, vt loquuntur Papistæ. Ergo necessario peccant, necessario damnantur: salus est eis impossibilis. Hic quid Paulus?

VI. Primo, nusquam negat resisti non posse voluntati Dei: huic, inquam, voluntati, de qua quæstio est, nempe summæ causæ, reprobationis: reprobationis, inquam, non ex operibus, sed ex proposito. Huic ergo voluntati, non admittit resisti posse. Vnde patet intelligi voluntatem illam efficacem, quæ omnib. reb. causa est existendi, non vero illam signi, quæ est inefficax: & cui homines resistunt libero suo arbitrio. Hoccine vero parum è re nostra? parum contra Papistas? Nam Greg. de Valentia paulo ante: si non ex præuisione operum reprobat Deus, ergo salutem reddit impossibilem. Quid aliud, quæso, ij, quibuscum Paulo erat negotium, quum dicerent, *eius voluntati quis resistit?* Quid aliud, Ioannes de Bononia? *Nec ego ipse,* inquit, *possum cogitare de bonitate diuina, neque de quouis rege vel principe valeo mihi persuadere, nisi tyrannus fuerit, quod prima sua voluntate, velit habere quos puniat: ac proinde prius ordinet ad æternam pœnam, quam videat hoc deliquisse, quod quidem crudele, horribile, & contra benignitatem diuinam esse dictum arbitramur.*

VII. Sed ad rem. Quid igitur Paulus? *Imo vero, ô homo, tu quis es, qui ex aduerso responsas Deo?* Quæ seuerissima est increpatio eorum, qui nihil sibi in arcanis Dei volunt esse non æque cognitum ac suos digitos. Non tu iam ferendus, quisquis es, qui non homo homini, non Deus Deo, sed homo Deo ἀνταποκρίνῃ, ex aduerso responsas. In quo hæc vis est, quum semel quid Deus pronunciauit, tum nullum esse locum responsandi. Tolerentur sane, qui sibi indulgent, quandiu res sunt in obscuro: quandiu conferunt homunculi cōiecturas suas: sed Deo loquente, Deo ipso loquente, quis non taceat? solus fortasse Satan: solus ὁ ἀντικείμενος.

VIII. Sed negat: & familiari exemplo traducit impietatem respōsantium: quam Papistæ non traducunt: imo cedunt quasi necessariæ: adiuuant quasi iustam: & κενοσφυγετὰ, subministrant. At Paulus maluit cohibere, *Num dicet figmentum fictori. Cur me talem fecisti? Annon habet potestatem figulus in lutum, vt ex eadem massa faciat aliud quidem vas ad decus: aliud vero ad dedecus?* En sceleratam audaciam! Sic contra Deum pro se disputant: quasi se Deus fiduciarie commendatos aliunde accepisset: & non ipse de suo creasset. Enimuero quo spectant, si non eo spectant Ioannis à Bononia verba iam iam descripta? Non posse se cogitare de bonitate diuina; neque de rege, nisi sit Tyrannus; vt velit prima voluntate habere quos puniat. Nā his verbis, aut nullus sensus est, aut hic sensus est: sicut rex tyrannus est, qui prima voluntate vult habere quos puniat: ita & Deus. Atqui rex non est conditor, creator, πλάστης vllius sui subditi: quin potius accepit à Deo suæ curæ commissos. Quid mirum, si certis legibus? Imo si tibi, si, inquam, tibi figulus sua vasa tradidisset, commendasset, nullum tibi in ea ius esset, nisi conseruandi. An propterea figulus non potest pro arbitrio confringere? Quæris, cur non tibi ex æquo: tibi homini, tam longe posito supra vasa? Certa ratio: breuis ratio Non sunt tua, sunt illius. At Paulus absurdum putat, plus figulo licere in sua vasa quam Deo in suos homines.

IX. Quinto, Nihil ἐμφατικώτερον istis verbis *Cuius vult miseretur: quem autem vult indurat.* Ita enim significatur, esse vtrumque prorsus ab arbitrio diuino, sic vt contra disputantibus, legitime possit, imo debeat opponi eius voluntas pro vltima caussa, vltra quam nihil sit inuestigandum. Quod confirmatur ex consequentibus: Inde enim obiectio illa quod eius voluntati nemo resistit: quasi diceret, Deo miserenti cuiuspiam pro bona sua voluntate, non posse resisti: induranti etiam pro iusta sua voluntate non posse resisti. Ex eodem fonte & responsio quæ cohibet audaciam pergentium disputando, postquam constitit de ea voluntate.

X. Hunc tam disertum locum Bellarminus recitat, tanquam fundamentum, quo conficiat suam illam reprobationem negatiuam pendere tantum à voluntate Dei sola; non autem ab vllius operis præuisione. Nos cum eo consentimus in eo tantum, vt ea sit vis verborum Apostoli, quæ præuisionem operum excludat. Sed de Reprobatione tantum negatiua, ridemus somnium Iesuiticum. Quid enim? an sibi Iesuita debuit tantum tribuere, vt simpliciter pronuncianti, nihil probanti, credi oporteat? *Obseruandum est*, inquit, *vocabula illa, quæ sonant aliquid positiuum, vt odio habere, & indurare, accipienda esse pro negatione: nam odio habere, hoc loco est non velle diligere: & indurare, est non velle misereri.* En tibi solertiam! Nodum secat, cui non est soluendo. At nos retinemus, quod concessit, imo quod negare non potuit; Apostolum vsum iis verbis, quæ positiue significant, non negatiue: ac proinde superiores esse nos dictimus scriptis tabulis. Illam interpretationem, si quando certis argumentis demonstrarit, tum viderimus. Interea certum habemus, agi de voluntate, cui resisti non possit.

XI. Sed Gregorius de Valentia in Thomam disputatione prima, quæstione vigesima tertia, puncto tertio: Becanus opusculo primo, hunc tam insignem locum nobis conantur eripere magno labore, non vno tamen conatu. Exsequar ordine. Gregorius ergo dupliciter. Primo illud, *Non ex operibus*, ad solam prædestinationem Iacob, non autem ad reprobationem Esau referri. Probat primo, quia illud dicat fieri non ex operibus: quod dicit fieri *ex vocante, & secundum propositum electionis.* Hoc autem non esse reprobationem: sed electionem. Secundo: quia institutum Apostoli est in primis ostendere electionem fieri ex gratia: non autem reprobationem fieri non propter peccata. Tertio, autoritate Augustini, qui passim inde concludit, non nisi prædestinationem absque meritis fieri. Ad Simplicianum lib. 1. qu. 2. & Epist. 105.

XII. Sed hæc solutio manifesta est loci corruptio. Omnino enim illud non ex operibus, tam ad Esau pertinet, quam ad Iacob. Elicitur enim ab his verbis, *Cum nondum natum fuissent, neq; aliud boni vel mali egissent*: vt facile vident omnes: ex ipsa contextus serie. Deinde refertur etiam ad sequens; *Dictum est ei. Maior seruiet minori*: nempe, vt maneret propositum non ex operibus. At qui iis verbis sententia continetur de vtroque coniunctim: vt sophisticum sit discerpere. Non potest enim id decretum referri ad propositum: si non intelligitur propositum de vtroque: neque intelligi de vtroque non ex operibus, nisi vtrique ex æquo ea limitatio inseruiat. Imo sensus ipse dictat, non posse maiorem præferri minori, non ex operibus: vt hoc ipsum *non ex operibus*, non an vtrumque pertineat. Nā quomodo Iacob sine operibus prælatus fratri Esau: si frater Esau postpositus est ex operibus? Hoc, inquam, ne Oedipus quidem intellexerit. Itaque Caietanus, *Non ex operibus, filiorum*, inquit Lombardus, *Non ex operibus: sicut ostendit, non pro meritis præcedentibus illud fuisse dictum: ita nec pro futuris meritis amborum dictum fuisse hic ostendit*: Lyranus, *Non ex operibus. Quia nondum nati erant.*

XII. Ad probationem primam, respondeo, illud quod fit ex vocante, & secundum propositum electionis, non ita esse apud Apostolum, Sed, *vt Dei propositum secundum electionem maneret, non ex operibus, sed ex vocante*: vel si forte magis placeat Bezæ constructio, *vt propositum Dei, quod est secundum ipsius electionem, id est, non ex operibus, sed ex vocante firmum maneret.* Vbi dico, *propositum quod est secundum electionem*, esse non tantum electionem, quæ pertineat ad Iacobum, sed etiam reprobationem, quæ pertineat ad Esau. Nam id propositum statim explicatur dictum, *maior seruiet minori: & Iacob diliexi, Esau odio habui*, vbi non vnius tantum, sed amborum conditio exprimitur. Est vero aliud propositum secundum electionem, quam propositum electionis. Nam quia electio non potest intelligi, nisi præsupposita reprobatione: quia si duorum vnus tantum assumitur, alter necessario deseritur, siue reprobatur: itaque propositum secundum electionem, facile intelligi potest in vtramque partem: nempe propositum Dei, quo ex duobus vnus tantum acceptus est, alius reprobatus.

XIII. In secunda probatione, primo nego institutum Apostoli hoc esse, vt doceat electionem fieri ex gratia. Nam thesis illi proposita est, *Non omnes qui sunt ex patre Israele, esse Israelem*: vt ostenderet non excidisse sermonem Dei. Ad eam rem autem tam erat necessaria Paulo Reprobatio, quam electio. Tum autem scandalum Iudæorum murmurantium, imo disceptantium, non ex electione ortum habet, sed ex reprobatione. Secundo, etsi non fuisset id institutum Apostoli, in primis tamen nihil obstat quominus de reprobatione egerit, ad illustrandam electionem. Et si egit, tum nihil obstat, quominus illud *ex operibus*, æque pertineat ad Esau, & ad Iacob.

XIV. In tertia probatione, miror Iesuitæ ingenium. Nam Augustinus certe ex his Pauli verbis, non Iacobi tantum electionem intellexit, sed etiam Esau reprobationem. Lege ex ea quæstione primi ad Simplicianum. *Non ex operibus, inquit, sed ex vocante dictum est ei, Quia maior seruiet minori. Ad hoc pertinet quod ait: Cum enim necdum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum aut malum, vt posset dici, non ex operibus: sed ex vocante. Vnde occurrit animo quærere, cur dixerit, vt secundum electionem propositum Dei maneret. Quomodo est enim iusta, aut qualiscumque omnino electio, vbi nulla distantia est? Si enim nullo merito electus est Iacob nondum natus, & nihil operatus, nec omnino eligi potuit, nulla existente differentia, qua eligeretur: item, si nullo merito improbatus est Esau, quia & ipse nondum natus, & nihil operatus erat, cum diceretur, Et maior seruiet minori, quomodo eius improbatio iusta dici potest.*

XV. Hactenus prior Gregorij solutio. Altera leuior est, nec ipsi etiam æque probata cum præcedente. Negare quidem Apostolum, quod & prædestinatio & Reprobatio coniunctim fiat ex operibus: non autem quod reprobatio seorsim, & per se considerata. Existimo sensum esse, caussam aliquam esse, cur reprobatus sit Esau: At nullam cur Esau reprobatus sit, & Iacob electus.

XVI. Huius vero solutionis vim videat qui poterit. Ego me fateor obtusiore, quam vt possim aduertere. Nos sane ex Apostolo sumus argumentati: exemplū prædestinationis in vtramque partem adferente Iacob & Esau: illum electum, hunc reprobatum: vtrumque non ex operibus. Gregorius nunc distinguit Esau reprobationem coniunctim cum electione

Iacobi

Iacobi: vel separatim ab ea. Ego vero quæro, vtrum hæ duæ sint reprobationes, totidem actibus disparatæ, an vero vna. Nam, si vna, quid opus est disparare? Aut cur alias causam habet, alias non habet? Esse autem duas, totidem actibus disparatas, nondum erat auditum. Ego non admitto. Nec video, quare magis Esau dicatur coniunctim reprobatus, cum electus est Iacob: & separatim rursus: quam Iacob coniunctim electus, cum reprobatus est Esau: & postiterum separatim: vt nullus sit finis ineptiarum.

XVII. Venio ad Becanum. Is ponit Apostoli hunc scopum esse, vt ostenderet, Iudæos excludi a gratia Euangelica, Gentes vero admitti. Hinc duplici argumento pugnat, Iudæos repulsos esse à gratia Euangelica: at nos disputare de reprobatione à gloria. Rursus: Iudæos reprobatos esse nõ ex sola Dei voluntate, sed propter incredulitatem: at nobis probandam reprobationem fieri sola Dei voluntate sine nostris peccatis. Quia autem poterant Iudæi dicere, non solum se, sed etiam esse peccatores Gentiles, ac proinde parem vtrorumque causam, nec se magis, quam illos excludi oportuisse, Paulum respondere, Deum in pari duorum causa, posse vni plus largiri, quã alteri exemplis Iacobi & Esau, Pharaonis & Nabuchodonosoris. Atque hic causam esse Dei voluntatem.

XVIII. Adeo sibi Papistæ permittunt nulla fronte Scripturam peruertere! Adeo nihil pensi habent, quid dicant, dũ ne cedant veritati! Miram erroris efficaciam. Nam iste prætermissis omnibus Veteribus, neglectis etiam recentib. cunctis suis; nõ tantum Papistis, sed etiam Iesuitis, seipsum solum ducem secutus, nouum commentum excogitauit. Audacter id quidem. Sed profecto non religiose. Illud primo falsum, hoc loco Paulum agere de reiectis Iudæis, admissis Gentibus. Nam quæ nos vrgemus verba, pertinẽt, vt antea diximus, ad Iudæorum à Iudæis discrimen, id est, ad eam Thesin, quæ ponit non omnes natos ex Israele, esse Israelem. Nam de vocatione Gentium post incipit disserere. Quod potuerat didicisse à suis Lombardo, Thoma, Caietano, aliis.

XIX. Cæterum turpe illud in Theologia flagitium est, duplicem reprobationem constitui, vnam a gratia, alteram à gloria. Nam primo nemo potest à gratia repelli, qui non etiam à gloria. Secundo, prædestinatio est finis, & mediorum ad finem. Quo vtroq; argumento conficitur, vnam eandemque esse reprobationem, quæ arcet, à gratia, & gloria. Imo ipsa gloria, gratiæ nomine continetur: quo factum, vt Augustinus Prædestinationem definierit præparationem gratiæ, qui tamen prædestinari agnoscat homines ad vitam æternã. Quare nos ab hoc loco Pauli recte legitimeq; argumentamur.

XX. Iudæos reprobatos non ex sola Dei voluntate sed propter incredulitatem, apud Apostolum non lego: sed lego, ramos esse per incredulitatem defractos; capite vndecimo. Hoc vero quid ad rem? aut quomodo inde cõficies, non esse sola Dei voluntate reprobatos? Nam aliud est reprobatio, aliud hæc defractio, illa æterna, hæc in tempore, decretum illa, hæc decreti exsequutio. Nos de illa disputamus, de hac minime. Itaque hæc instantia nihil ad rem.

XXI. Illud rursus alienum à vero, induci exempla Iacob, & Esau, Pharaonis & Nabuchodonosoris, ad concludendum in causa posse Deum plus vni largiri, quam alteri. Nam primo mentio nulla Nabuchodonosoris: sed solius Pharaonis: quod notandum, vt sciamus Apostolum considerare reprobationem, non tantum coniunctim, siue comparate cum electione, vt in Iacob & Esau, sed etiam separate & per se, vt in Pharaone: ac proinde doctrinam Apostoli hanc esse, non tantum in quæstione, quare ex duobus propositis, æquali sorte, vnus tamen eligatur potius quam alius, sed etiam in singulis quare hic reprobetur, potius quam eligatur, summam causam esse Dei voluntatem.

XXII. Secundo, posse Deum plus vni largiri, quam alteri, importune Iesuita inuexit. Longe enim aliud est vnum diligere, alium odisse: quam simpliciter vni dare, non alteri, aut etiam plus dare quam alteri. Itaque Iesuitam apparet eo respexisse, vt vim Apostolici sermonis eneruaret & eluderet. Quod certe non est religiose disputantis.

CAP. X.

Aliæ Catholicorum rationes.

I. EGregius fuit Pauli locus: & potuit vnus esse instar omnium. Sed non desunt aliæ rationes firmæ. Prima: Si neminem prædestinat ad interitum Deus, nisi præuisa eius cooperatione, vel reluctatione: ergo in vocando, nemini debet sola voluntate denegare auxilia ad salutem necessaria. At hoc fit, ergo non illud.

II. Probatur assumptum Matth. 11. *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ, quod abscondens hæc à sapientibus, & intelligentibus: & ea detexeris infantibus. Etiam Pater: quia ita placuit tibi* Lucas Brugensis, *Laudat Patris factum Christus, & rectum ostendit, ea sola ratione, quod ipsi sic placuerit: non delectatus malo reproborum, sed iusto Patris iudicio. Docet itaque nos, non discutere Dei iudicia, illos reprobantis, hos eligentis: sed laudare ea & prædicare, vel hac sola ratione, quod Deo sic placeat: cuius voluntas definita, quando nobis cognita est, pro summa ratione & iustitia celebranda: be neplacitum, pro mille rationibus amplectendum est.* Et post. *Nec reprobationis igitur, nec prædestinationis hominum ex damnata progenie natorum, horum præ aliis caussa quærenda est alia, quam Patris cœlestis voluntas per seipsa rectissima.* In eandem sententiam prolixior est Carthusianus.

III. Consequentiam confido esse cuiuis perspicuam. Nam qui vult finẽ, vult & media ad finem. Est autem reuelatio mysteriorum, necessaria ad salutem hominum. Quicunque ergo tantum, quia vult ita, cuipiam denegat auxilia necessaria: profecto idem sola voluntate denegat finem.

IV. Secunda ratio: Si præuisio mali vsus Arbitrij summa caussa est reprobationis æternæ: ergo nemo bene vsurus eodem, reprobandus erat. At multi bene vsuri reprobati sunt: ergo præuisio boni vsus, non est summa caussa reprobationis.

V. Consequentia perspicua est. Nam summa caussa, est etiam certe vniuersalis omnibus actibus reprobationib. Præterea docent, qui ita sentiunt, Deum accusari posse iniustitiæ, si, nullo præuiso malo vsu, reprobaret. Quanto magis, si præuiso bono vsu?

VI. Assumtum probatur ex eodẽ 11. Mat. *Væ tibi Corazin: væ tibi Bethsaida. Nã si in Tyro & Sidone editæ fuissent virtutes quæ editæ apud vos, olim cũ sacco & cinere respuissent. Ideo Tyro & Sidonis tolerabilior erit conditio in iudicio, quã vestra. Et tu Capharnaum, quæ es vsq; ad cœlum sublata, vsq; ad inferos deprimeris: nam si Sodomis editæ fuissent virtutes, quæ editæ sunt apud te, mansissent vsque ad hodiernum diem.* Habemus diserte præuisum à Deo Tyrios & Sidonios conuertendos, si ad eos profectus Christus, miracula edidisset. Qui bonus vsus arbitrij appellatur apud Papistas. Et tamen habemus eosdem reprobatos: quia iis dicitur futurum non quidem bene, sed ἀνεκτότερον, *tolerabilius*, in futuro iudicio. Quare non potest quisquam dicere, eos reprobatos propter præuisionem mali vsus liberi arbitrij.

VII. Augustinus, de bono Perseuerantiæ lib. 2. c. 14. *Hæc prædestinatio Sanctorum nihil aliud est, quam præscientia scilicet & præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumq; liberantur. Cæteri autem vbi, nisi in massa pditionis, iusto diuino iudicio relinquuntur? Vbi Tyrij relicti sunt, & Sidonij, qui etiam credere potuerunt, si mira illa Christi signa vidissent. Sed quoniam vt crederent, non erat eis datum, etiam vnde crederent, est negatum. Ex quo apparet habere quosdam in ipso ingenio Diuinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moueantur ad fidem, si congrua suis mentibus vel audiant verba, vel signa conspiciant: & tamen si Dei altiore iudicio à perditionis massa non sunt gratia prædestinatione discreti, nec ipsa eis adhibentur, vel dicta Diuina vel facta per quæ possent credere si audirent vtique talia, vel viderent.* Recentior Lucas Brugensis & Papista, ad eandem mentem. *Quæritur, quare Deus, iis posthabitis, quos conuertendos miraculis illis nouerat, apud illos ea fieri noluerit, quos nouerat illis nihilo meliores, imo vero deteriores effectum iri? Non est autem aliud quod respondeatur, quam quod ait Apostolus ad Romanos nono: cuius vult miseretur, & quẽ vult indurat: ô homo, tu quis es, qui respondeas Deo?*

VIII. Tertia ratio: Aut omnes reprobi, reprobantur ex præuisione operum, aut nulli. Ratio consequentiæ: quia si neque omnes, neq; nulli. Ergo saltem aliqui. Atqui in aliquibus eadem ratio quæ in omnibus. Nam si iniustitiæ est reprobare sola voluntate: ergo, non tantum si omnes reprobentur, sed etiam si vnus. Quomodo rex ille tyrannus esset, non tantum qui omnes suos subditos vellet ex æquo interficere: sed etiam qui quosdam tantum nulla causa. Atque adeo experientia docet cum nullus vnquam fuerit tam immanis tyrannus, qui in omnes absque vllo discrimine, sæuierit.

IX. At non reprobari omnes ex præuisione meritorum: id vero experientia manifestissime contestatur in infantibus: qui antequam egerint, aut etiam agere possent quicquam boni aut mali, denascuntur. Nam in iis quænam possunt, quæso præuideri merita, quæ non modo nulla sunt, nulla futura sunt sed ne esse quidem possunt? Nam esse non posse certum: quando quidem infantibus nullus est vsus arbitrij liberi. Certum est tamen ex iis infantibus multos esse reprobos: Papistis, ex æquo omnes non baptizatos: Catholicis: etsi non omnes, tamen plurimos.

X. Nam quod excipiunt: Infantes non damnari ad pœnam sensus, sed tantum damni: primo ineptum est, vt suo loco docuimus. Secundo, hæc euasio eos iuuaret, si forte, solos, qui negatiuam reprobationem disparant à positiua. Tertio, ne hos quidem. Nam quod infantes ita tractentur, id illi imputant peccato originis, quod negant debere puniri pœna sensus. Quod si est: tum profecto, vel concedendum, illam ipsam non positiuam reprobationem habere causam ex parte reproborum, id est, fieri propter peccatum originale præuisum: quod tamen constanter negant: vel hoc, quicquid est, de pœnarum distinctione, absurdum esse, & alienum ab hoc loco.

***

FINIS LIBRI OCTAVI.

LIBER

LIBER NONVS,
De
CAVSA SVBALTERNA REPARATIONIS CHRISTO.

Caput Primum.

DE CHRISTI MERITIS EX COMPACTO.

HActenus de prima salutis causa. Nunc de Mediis ad eandem; quæ varia sunt, sed in controuersiam venit tantum mors Christi; de qua disputant, an calumniantur potius Mart. Becanus opus. c. 1. Feuardentius Theomachiæ lib. 4. & 5. Ioan. Paul. Windekius Controuersia de Mortis Christi efficacia. Vasques in Thomæ 1. disput. 5. & 7.

II. Catholici art. 17. Confessionis Ecclesiarum Gallicarum, sic docent, *Credimus eo vnico Sacrificio, quod Iesus Christus in cruce obtulit, nos esse Deo reconciliatos, vt pro iustis reputemur coram ipso: quoniam non possumus ipsi esse grati, neque adoptionis nostræ fructu potiri, nisi quatenus peccata nobis ignoscit. Itaque testamur Iesum Christum esse integram, & perfectam nostram ablutionem: in cuius morte plenam iustificationem nanciscimur, qua liberemur ab omnibus peccatis, quorum rei sumus, & à quibus absolui alio modo non possimus.*

III. Nihil potuit dici plenius. Non potuit, inquam, in tanta breuitate significantius describi, quantum beneficium à morte Christi, imo à Christo, id est, iis omnibus rebus, quas pro nobis gessit, obtineamus. Sed murmurant tamen contra aduersarii. Quasi; aut possent, aut solerent plus Christo tribuere. Primum ergo de mortis Christi merito, tum de eius efficacia.

IV. Feuardentius cap. 18. quarti Theomachiæ, queritur nos negare, Christum iudicio Dei simpliciter oppositum quicquam meruisse, aut etiam dignum fuisse qui mereretur. Simul autem conteslatur, & ore credere, & corde confiteri, Totam salutis nostræ summam ac singulas etiam partes, Christi dignitate, sanguine, & copiosissimis meritis comprehendi.

V. Ego calumniam esse dico. Et simul distinguo. Meritum enim solitum vsurpari duplici notione, vt sit vnum absolute Meritum, aliud Meritum ex pacto. Meritum absolute, opus est alicuius bono factum, ita, vt eum, cuius bono factum est, pleno iure obliget, obnoxiumque benefaciendi efficiat, eo ipso quod sit. Sic in rebus humanis, Generatio, Educatioque, meritum est parentum in liberos, ita vt velint nolint liberi, eo ipso quod geniti sunt, & educati, nihil non debeant parentibus. Sic Romæ seruatus ciuis, seruatorem parentis habebat loco. Sic creatio opus fuit Dei in bonum creaturarum: vnde factum, vt eam ipsam ob causam quælibet creatura, sed rationalis maxime, Angelus Homo, Deo sit omnibus modis obnoxia.

VI. Meritum vero ex pacto, opus est, cui per se, cum nulla sit vis obligandi, tamen ex voluntate communi, siue compacto, sit obligatorium, ita vt debeatur merces talis, tantaque. Sic Rex currenti proponit præmium. Hic nemo nescit ita natura comparatum esse, vt nemini quantumuis velocissimè currenti ius sit repetendi præmii, aut à Rege, aut ab vllo alio. Et tamen, supposito edicto, fatentur omnes deberi, deberi autem non fortuitum quoduis, sed idipsum, quod fuerit à Rege constitutum. Sic Matth. 20. Paterfamilias *pacisci tur cum operariis denario in diem.* Est vero hæc distinctio etiam Scholasticis cognita, quanquam aliis verbis. Vide Altenstaig in dictione *Meritum.*

VII. Hæc posita distinctione, nunc pronunciamus, si de Merito loquamur ex compacto, Christum vere, pleneque nobis meruisse à Deo salutem æternam, & quicquid ad eam pertinet. Sin autem de Merito absoluto, tunc sane negamus Christum potuisse quicquam mereri: nec vero credimus vllam omnino creaturam: (Est autem creatura Christus secundum humanam naturam, etiam Deitati vnitam) posse sibi summo iure Deum quouis pacto reddere obnoxium: multo minus certe, quam Regem quencumque sua velocitate cursor quisquam.

VIII. Quid ergo? Nempe Feuardentio; ne sit calumniator, alterutrum necesse est docere, vel nos posteriori notione Christo merita abrogare: vel certe qui priori abrogent, eos esse hæreticos. Nos enim prius illud vt crimen esse fatemur: sic à nobis alienum esse scimus. Hoc vero vt concedimus nos docere, sic negamus esse hæreticum, vtrumque ordine videamus.

IX. Citat Feuardentius ex Caluini Institutione, lib. 2. c. 17. segm. 1. *Equidem fateor, si quis simpliciter, & per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperiretur in homine dignitas, qua possit Deum promereri.* Et ex iis verbis ansam sumit calumniandi.

X. Respondeo, Caluinum nihil docuisse contra Christi meritum ex cõpacto. Et probo. Primo, quia, quam confessionem ipse Feuardentius opponit his Caluini verbis, quam ille, inquam, profitetur se & corde credere, & ore confiteri, quasi ob hoc ipsum dignum se ostentans, qui inseratur albo sanctorum ex primo Christianitatis seculo martyrum, & quidem ex merito absoluto, hanc inuenio totidem pene verbis, à Calnino expressam, atque inde descriptam à Monacho, ex posterem. segm. c. præced. *Quando totam salutis nostræ summam, ac singulas etiam partes videmus in Christo comprehensas, cauendum ne vel minimam particulam alio deriuemus. Si salus quaritur, ipso nomine Iesus docemur penes eum esse: Si Spiritus alia qualibet dona, in eius conceptione: Si indulgentia, in eius natiuitate se profert, quia factus est nobis per-*

omnia similis, vt condolescere disceret: Si redemptio, in eius passione: Si absolutio, in eius damnatione, Si maledictionis remissio, in eius cruce. Si satisfactio in eius sacrificio, Si purgatio, in eius sanguine, Si reconciliatio, in descensu ad inferos, Si mortificatio carnis, in eius sepulchro, Si vitæ nouitas, in eius resurrectione, Si immortalitas, in eadem, Si hæreditas regni cœlestis, in cœli ingressu, Si præsidium, Si securitas, Si bonorum omnium copia, & facultas, in eius regno, Si secura iudicii expectatio, in potestate iudicandi illi tradita, denique in ipso thesauri omne genus bonorum cum sint, inde ad satietatem hauriamus, non aliunde.

XI. Hæc Caluini sunt, quæ ille omnia pauculis mutatis, vel insertis vocuIis sua Monachus fecit. Vide ingenium. Caluinum ille culpat, quasi docentem perperam: & tamen ei oppositam confessionem fidei, id est, veræ doctrinæ, non potuit aliis verbis concipere, non aliis efferre, suum, inquam ille sensum non docuit nobis proponere, quam quibus suum Caluinus. Quid ergo? Nempe aut Catholicus est Caluinus, aut si hæreticus, cum eo vna hæreticus Feuardentius.

XII. Secundo ei ipsi capiti, à cuius pauculis verbis calumniæ ansam Monachus arripuit, thesis hæc præfigitur disputanda, *Recte & proprie dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem.* Et adstruitur toto capite conglobatis Scripturarum testimoniis, contra nescio quos, sui temporis delicatulos (perperam argutos appellat Caluinus) qui nomen meriti æque in Christo, atque in nobis audire non sustinebant. Et hunc ita disputantem, quis credat adeo omne meritum Christo denegasse, vt ne illud quidem admitteret, quod est ex compacto.

XIII. Nec vero contra stant, verba illa paucula à Monacho selecta. Non enim ea dicunt, Christum iudicio Dei oppositum nihil meruisse. Sed dicunt simpliciter, & per se oppositum, hoc est, prima meriti notione. Teste Vasque disp. 5. in 3. Thom. *Illud simpliciter apud Caluinum, idem denotat, quod per se, & sine Dei acceptatione,* Et certe de compacto, hæc paulo post disserta sunt, *Christus non nisi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit, sed quia adhoc destinatus erat, vt iram Dei sacrificio placeret, suaque obedientia deleret transgressiones nostras.* Nam quid illud est, *Ex Dei beneplacito*, nisi idipsum, quod diximus compactum, nimirum Dei sic constituentis voluntate, quomodo regis præmium assignantis edictum?

XIV. Sensus est. Primo homini per peccatum omnem ablatam spem salutis in æternum, nisi aliter Deus statueret, nimirum vt quantumuis indignos, salutis tamen faceret participes Secundo, in Dei arbitrio positum fuisse non tantum, vtrum aliquos homines saluaret: sed etiam quomodo saluaret. Hoc igitur arbitrio, hunc potius modum esse electum, qui fuit per mortem Christi, atque inde factum, vt mors Christi fuerit saluifica, id est; mereri potuerit vitam æternam Hoc Caluinus sensit, & bene sensit.

CAP. II.

Status quæstionis de Merito Christi absolutis, & argumenta Papistarum è Scripturis.

I. SEquitur altera quæstio, Vtrum meritus sit Christus salutem nobis; merito illo prioris notionis, & absoluto. Asseruitne Feuardentius? Videtur, adeo diligenter inculcat, & odiose vrget illud Caluini, Christum iudicio Dei simpliciter oppositum, nihil meruisse. Quanquam alioquin nusquam conceptis verbis suum sensum explicuerit. Sed Vasques ex professo; disput. 5. in 3. Thom. *Vera sententia in duobus posita est: alterum est satisfactionem, & merita Christi ex se & ex circumstantiis propriis solum considerata est absque vlla Dei acceptatione, & fauore fuisse perfecte digna, quibus pro nobis Deo satisfaceret, alterum est non solum sine acceptatione fuisse digna, sed etiam sine promissione & pacto veram & perfectam rationem meriti habuisse.* Eustachius à S. Paulo summæ p. 2. q. 2. *Tanti valoris fuit Christi meritum ac satisfactio, vt ex rigore iustitiæ seclusa etiam promissione diuina liberaliter Christo facta, debuerit acceptari à Deo tanquam æqualis offensæ, imo etiam abundans, seu plus quam sufficiens.*

II. At non omnes tamen contenierunt Papistæ. Nam idem Vasques c. 1. agnoscit ex Scholasticis Theologis non paucos, neque ignobiles, asseruisse; nullius creaturæ, neque adeo Christi apud Deum esse meritum, & satisfactionem simpliciter condignam, sed ex acceptatione ipsius Dei, qui sponte sua ea satisfactione, & merito voluit esse contentus. Tum nominat Durandum, Scotum, Gabrielem, Almainum, Ioannem Medinam. Addo ego Gregorium de Valentia Iesuitam, c. 4. & 5. de Christo redemptore, non tantum negantem quicquam adhuc certo definitum, sed vtrinque inter scholasticos disputatum de meritis Christi ex rigore, sed etiam assignantem Christo meritum ex rigore, supposito pacto; hoc sensu, vt non potuerit quidem Deus obligari ad admittendam vllam satisfactionem pro peccatis hominum, nisi propria voluntate, sed hac posita fuisse iustitiam Christi tantam, tamque infinitam eius vim, propter dignitatem personæ, vt verchane debue-

ri: admittere, & inde redemptionem plenam efficere. Quum Vasques ipse disp.9. videtur huc redire tandem, cum disputat iure potuisse Deum satisfactionem Christi non acceptare: & docet satisfactionem vnius pro alio, cum perfectam, tum imperfectam requirere consensum Dei acceptantis satisfactionem ad tollendum debitum, siue pœnæ, siue culpæ.

III. Quæ nostra quidem fides est, vt vix aliis verbis quæsitis opus habeamus. Caluinus certe §.1. c. postr. lib.2. Institutionis, *Equidem fateor, si quis simpliciter, & per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum.* Et paulo post. *Quum de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium, sed conscendimus ad Dei ordinationem, quæ prima causa est: quia mero placito Mediatorem statuit, qui nobis salutem acquireret.* Iterum, *Christus non nisi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit: sed quia ad hoc destinatus erat, vt iram Dei sacrificio suo placaret, suaque obedientia deleret transgressiones nostras.*

IV. Disputat Vasques è Scripturis obiici, primo statim loco: ad Roman.5. *Non sicut delictum, ita & donum: Si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit.* Hic contendit comparationem fieri in dignitate, virtute, & valore, peccati Adæ ad perdendum posteros, & meriti, aut satisfactionis Christi ad redimendum eos. At peccatum Adæ condignè satis natura sua meruit posteris damnationem & mortem, non autem ex Dei imputatione. Ergo sequitur meritum Christi, multo maiorem habuisse dignitatem, & valorem, vt ex se absque vlla acceptatione, mereretur nobis redemptionem.

V. Quod genus, inquam, argumentationis? quæ partium cohærentia? Nimis sane confidenter Iesuitæ gerunt se in controuersiis Fidei. Quanquam non est hoc, aut vnicum, aut primum experimentum. Primum axioma non postulamus vt probet, ne secundum quidem. Sed tertium negamus ex iis sequi, vlla legitimæ ratiocinationis lege. Nam cōparari peccati, & meritorum efficientiam, sufficit, non etiam efficientiæ causas. Planius loquar: Constituit Paulus maiorem esse vim meritorum Christi ad seruandum, quam peccati primi ad damnandum: at non adstruit similem causam esse vtriusque: id est, itidem vt peccatum meritum est simpliciter, & ex se damnationem, ita meritum Christi salutem. Sic ad Hebr. 12. *Corporum nostrorum patres habuimus castigatores, & eos reueriti sumus: annon multo magis subijciemur Patri spirituum?* Dicamne: sicut patribus carnis subiicimur ex vi legis, ita Patri spirituum ex vi legis: Minime vero, nā hæc subiectio nōnisi ex vi Spiritus diuini.

VI. Quid? quod si eodem ratiocinationis iure vtamur, ex eodem Paulo contrarium conficiamus? Habes ad Hebr.9. *Si sanguis taurorum & hircorum, & cinis iuuencæ aspergens inquinatos sanctificat ad carnis puritatem: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo, purgabit conscientiam vestram?* Perge argumentando ad exemplum Vasquis Comparatio fit in dignitate, virtute, valore, sacrificiorum Veterum, & sanguinis Christi ad purgandum. At sacrificia vetera purgabant ex pacto, siue instituto Dei, non enim simpliciter, & per se. Ergo sanguis Christi purgat ex pacto & instituto Dei, non simpliciter & per se, id est, absque vlla acceptatione.

VII. Nempe igitur nugabatur Vasques, cum ex illis, & sequentibus aliquot Pauli verbis, argumentum ductum à minori explicaret in hanc formam: Si peccatum Adæ potens fuit condemnare totam posteritatem, nempe ex se condigne, multo potius meritum Christi, quod magis ex se condignum est, poterit omnes viuificare. Nam quicquid illud est de congruitate, οὐ πρὸς πόδα, itaque omissum à Paulo. Neque verum, aut tolerabile multo plus ex se condignum fuisse meritum Christi ad saluandum, quam meritū peccati ad damnandum.

VIII. Præterea, gratiam, diserte audis expressam, & bis quidem paucis verbis, ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι, quæ gratia nulla esse potest, nulla dici, si prorsus pendet ab instituto, & acceptatione Dei meritum Christi. Et attendendum est, non nominatam gratiam, nisi cum de Christo actum: quo magis confirmatur non institui comparationem in identitate, vel similitudine causarum: sed contra potius: etsi peccati efficientia sit ab ipso peccato, & quidem condigno: at meriti Christi, à gratia gratia, tamen efficientiam huius meriti, longe maiorem esse, quam illius peccati.

IX. Secundo loco profertur ex ad Hebr. 7. discrimen inter Sacerdotes Leuiticos & Christum: quod illi infirmi essent, nec saluare in perpetuum possent: Christus autem vnica sua oblatione, negotium nostræ redemptionis absoluerit, & in æternum pro nobis interpellet. Quod si Christus, inquis, congrue tantum, & ex acceptatione interpellaret, & impetraret nobis gratiam, nihil præstaret Sacerdotibus Veteris Testamenti: illi enim etiam gratiam populo impetrabant.

X. Itane? Quid ergo, si nos in præcedenti argumento diximus, si Christus ex se, & condignè meruit: ergo nihil præstat peccato, quia & hoc ex se & condignè meruit? Non risisset Vasques: non regessisset, similes causas non propterea non esse potentiores? Cæterum Apostolus præstantiam sacerdotii Christi disertissimè exprimens, effecit-ne Vasquis, cuiusquamue Iesuitæ diuinationes opus essent, *Illi quidem*, inquit, *plures facti sunt Sacerdotes, quod mors prohiberet eos permanere: at iste propterea quod in æternum manet, perpetuum habet sacerdotium, vnde & seruare prorsus potest.* Sed ita sunt Iesuitæ, vt ex condigno sua omnia longè præferant Scriptruæ oraculis; Ὑγιαίνειν.

XI. Tertio obiicitur ad Hebr.10. *Impossibile est sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata: ideo ingrediens mundum, dixit, Hostiam & oblationem noluisti: corpus autem adaptasti mihi.* Ex eo dicit Christum se obtulisse Patri pro redemptione nostra, quia nulla inueniebatur hostia, quæ Deo placeret, & qua ipse placari posset. Quod si Deus, benignitate sua voluisset placari, certe potuisset sacrificio aliquo, & hostia, quæ licet ex se digna non esset tanta reconciliatione, saltem congrue illam mereretur, eamque Deus benigne acceptare posset, & ea contentus manere. Quod si hoc modo tantum hostia Christi nobis congrue mereri potuit redemptionem ante acceptationem Dei, non recte dicerentur aliæ hostiæ reiectæ à Deo, ipseque non placuisse. Ideo igitur reliquæ hostiæ ab ipso reiectæ sunt, quia condignæ non erant. Et hac sola de causa hostia Christi Deo accepta extitit, quia condigna, & æqualis fuit.

XII. Sophista non concludit thesim. Ideo, inquit, hostia Christi accepta, quia condigna, & æqualis. Quis negabat? Sed hoc quæritur, vtrum simpliciter, & ex se acceptata, siue absolute. Hoc, inquam, quæritur, hoc ille non conficit. Nam potuisse æqualem, ideoque condignam offerri, condignā inquam, homine peccatore, non est quod negemus: multo minus fuisse Christum omnibus hominibus dignitate non æqualem tantum, sed etiam superiorem. Sed altius penetrat quæstio, quod vel non videt, vel dissimulat Sophista. Nimirum, vtrum absque vlla acceptatione, & beneplacito, teneretur Deus admittere vllam hostiam pro peccatore, vllam dico, siue congruam siue quocunque tandem titulo insignias. Nos negamus, & exemplo dæmonum demonstramus: qui nullam redemptionem obtinuerunt. In rebus etiam nostris, nullus creditor tenetur in locum debitoris vllum prædem admittere: neque adeo pro alio aliud.

XIII. Concedimus igitur, eo se Christum obtulisse, quia nulla alia inueniretur digna hostia. Sed tantum, quia non ex se, & simpliciter, non concedimus, & hoc modo dicimus, ne Christum quidem fuisse offerendū. Sed concedimus nullam dignam, nec supposita quidem illa acceptatione, id est, illo decreto gratiæ, quo constituerat Deus, & placari hominibus, & sic placari, id est, per hostiam. Quo posito decreto, tum fuit Christi hostia condigna. Neque taurorum, hircorumue vlla, quæ aliud, quam illius vmbram exprimeret, & typum gereret.

XIV. Præter has Vasquis, alias Scripturas Feuardentius animose congerit. Primo, Christum esse Filium dilectum, in quo sibi Pater complacuit, adeo vt dederit ei omnia in manus, demonstretque omnia quæcunque facit. Secundo, Patrem benedixisse nos omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem: Item gratificasse nos in dilecto Filio suo, in quo habeamus redemptionem per sanguinem eius remissionem peccatorum, secundum diuitias gratiæ eius. Tertio, in eo, & per eum condita esse vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, quia in eo omnia consistunt, & sit is caput corporis Ecclesiæ. Quarto, simul Deum esse & hominem, carentem omni prorsus peccati labe: omnia Spiritus Sancti dona, sine mensura possedisse: omnem plenitudinem Deitatis in eo corporaliter habitasse. Ex his ille omnibus, & singulis concludit: eos sub velo fidelium, ac reformatorum, impietatem plane Iudaicam, & Mahometicam celare, qui audeant Chirstum omni adeo dignitate spoliare, vt nihil apud Patrem mereri, nihil satisfaciens ac dignum offerre potuerit, quod simpliciter eum placare, quodue eius iudicio per se pro totius humani generis salute obiici posset.

XV. Proh noui zeli, nouum ardorem! Furorem diceres, si suo rem æstimes momento. Sed ego in Cordigeris, vt non difficile zelum inesse scio, & quidē qualē Paulus describebat, sine scientia, ita furorē didici iampridem habere pro neglecto, vt bruta, dissimulata calumnia, vim argumenti, si quæ futura est, non negligam. In antecedentibus igitur obseruo, maximam describi dignitatem Christi, cui nulla sub Deo dari similis possit, nedum par statui. Quæ captum longè, longèque excedat, non hominum tantum, sed etiam Angelorum. Hoc ego fateor, & si quid ad eam rem dici poterit vlterius aut disertius. Nam quos ille nos existimauit homines, qui velimus vel tantillum detractum de maiestate Saluatoris nostri? Verumtamen in tanta dignitate vim vllam esse negamus, vnde concludatur vllum meritum absolutum, id est, quo Deus, nullo supposito pacto, obligari potuerit ad hominem redimendum, aut etiam redemptum pati. Amplius dico, nec fingi quidem tantum monstrum posse, nedum vllo argumento concludi. Tam facilè, vno momento, vno conatu, nec magno, totius huius Babylonis murus concidit.

XVI. Nam quod τραγῳδεῖ, Christum omni dignitate spoliari, nihil nisi μορμολύττεται, quasi rem haberet cum infantibus. At nos scimus, quicquid Scriptura dicat de dignitate, de maiestate, de laudibus Christi, manere sartum tectum, integrum, cum dicimus, eum nobis vere, propriè, plene, perfectè salutem esse promeritum, id est, meritis suis acquisiuisse, sed meritis tamen ex compacto, id est, quia hoc potius, quam alio vllo modo constitutum fuerit apud Deum, redemptionem humani generis perficere, quod nemo potuit, cœlestium, terrestrium, inferorum, præter vnum θεάνθρωπον, Dominum nostrum Iesum Christum, vnde fit, vt ab eo honore, graduque remoueamus, non nostra tantum merita singulorum, sed etiam sanctos, quibuscum audacissimi Papistæ tantam dignitatem communicant, remoueamus, inquam, hoc certissimo argumento, quod fuerint ψιλοὶ ἄνθρωποι. Scilicet oportebat talem nobis esse pontificem, qui consideret ad dexteram throni maiestatis diuinæ in cœlis, ad Hebr.8. Hanc Christo dignitatem Scriptura detulit, hanc eandem absit, absit, vt vel negemus, vel imminuamus, vel cuiquam communicemus.

XVII. Atque hactenus Scripturæ. Nunc ratio est Vasqui verbose admodum disserta duobus integris capitibus, dum videri vult altius aliquid sapere omnibus Scholasticis, cum tamen reuera nihil dicat noui. Paucis complectar. Omnis satisfactio dignitatem sumit ex persona, quæ satisfacit, Ergo opera Christi ex se, sine vlla acceptatione, digna fuerunt, quibus compensari posset offensa, & peccatum contra Deum commissum. Ratio consequentiæ, quia omnes actiones Christi sunt θεανδρικαί, quod prolixe docent, tum Damascenus, tum Damasceno vetustiores alii. Quid hoc sit autem, θεανδρικὰς actiones esse, valde sudat in explicando. Sed otiose.

XVIII. Nam nos negamus consequentiam propositi argumenti. Nihil certius, quam ex vnione personali naturarum, consequi omnes operationes Iesu Christi esse totius suppositi, ac proinde diuinas hominis, humanas Dei. Nam inde audimus Filium hominis descendisse è cœlis, & Deum esse mortuum. Concedimus etiam satisfactionis dignitatem oriri à persona satisfaciente: ideoque satisfactionem Christi maximæ, imo infinitæ dignitatis esse, libentes admittimus, imo vltro profitemur, neque putemus nobis certo satis loco futuram salutem nostram, si res aliter se haberet. Sed negamus tamen sequi, id quod in conclusione præcipuum est, eam dignitatem iis operibus esse ex se, & sine vlla acceptatione. Et cur non aduertunt viri, alias non stupidi, nisi hic malitiosi essent, nō bene cōcludi, quę nullo loco sint in antecedētibus?

XIX. Pugnat etiam autoritate Veterum Vasques, sed non felicius. Ex Athanasio in Euangelium de Passione & Cruce Domini, qui postquam dixit genus humanū ad sui redemptionē nō fuisse sufficiens, & ideo Christum pro nobis satisfecisse, subdidit, *Siquidē Christus factus est pro nobis maledictio: atque ita humana carne amictus,* τὸ ἀνθρώπινον περιβαλὼν ὄργανον, *& circumdatus,*

per

per se, quæ nostra erant, Patri obtulit, vt ipse patiens hominem illæsum redderet, & parua magnis compensaret. At si ex se, absque acceptatione Dei, meritum minus dignum esset, non parua magnis, sed magna paruis Christus compensasset. Ex eiusdem de humanitate Verbi, *Eius enim id quod corruptibile erat, iterum ad incorruptibilitatem reducere, & pro omnibus id, quod æquum, rationique consentaneum erat, Patri præstare.* Atqui non æquum, si ex minus dignum, & sola voluntate Dei ita acceptaretur. Rursus, *Cum enim Patris sit ratio, & super omnes, merito solus omnia recuperare potuit, & idoneus fuit, qui pro omnibus pateretur, atque apud Patrem intercederet.* Et post, *Ideo corpus, quod mori posset sibi assumpsit, vt illud rationis particeps factum, pro omnibus morti ad plenam satisfactionem sufficeret.*

XX. Absoluam omnes: vno enim labore licebit expedire, Chrysostomus hom. 11. in 5. ad Roman. *Quemadmodum si quis in carceris custodiam quempiam nummos decem debentem coniiciat: neque ipsum solum, sed cum illo, & propter illum simul vxorem, liberos & famulos: veniat vero alius, qui non solum soluat decem illos nummos, sed etiam innumera auri talenta largiatur: Iam non poterit amplius fœnerator, decem nummorum debitum exigere: ita & nobiscum factum est: multo siquidem plura, quam debeamus, Christus pro nobis soluit, tantoque plura, quanto guttulam exiguam pelagus excedit immensum.* Cyrillus Alexandrinus 1. lib. de recta Fide ad Reginas, cacedit immensum. Cyrillus Alexandrinus 1. lib. de recta Fide ad Reginas, capite, Quod mors Christi mundo salutaris: cum ex epistola ad Timoth. arguit: *Ex confesso salutaris est mors Christi*, inquit: *sed si non esset Deus, quomodo ipse & solus, sufficit ad hoc vt sit pretium? sed sufficit solus pro omnibus mortuus, qui & super omnes est Deus: igitur est morte sua carnis à mundo depellens mortem.*

XXI. Autor libri de operibus cardinalibus Christi apud Cyprianum in de Circumcisione. *Tanta dignitatis illa vna redemptio nostri fuit, oblatio, vt vna ad tollenda peccata mundi sufficeret, qui tanta autoritate in sancta introiuit in sanguine proprio, vt deinceps nulla supplicationum postulatio indigeret sanguine alieno.* In de Ascensione. *Intelligi voluit in precio, quod pro eo datum est, & in eo quod ipse dedit pro mundo, quanta fuerit dissimilitudo: vt dubium esse non possit, quin præ magnitudine superet negotium: nec æquari possit damnum, quod damnatio iuste meretur, obedientiæ Christi, quæ vsque ad mortem progressa est, & vltro soluit quæ non debebat.* Agapitus Papa Epistola 1. quæ ad Anthimum, *Effusio sanguinis Christi tam fuit diues ad pretium, vt si vniuersitas captiuorum in redemptorem suum crederet, nullum Diaboli vinculum retineret: quoniam sicut Apostolus ait, vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, & cum sub peccati præiudicio nati, potestatem acceperint ad iustitiam renascendi, validius factum donum libertatis, quam debitum seruitutis.* Fulgentius de Incarnatione & Gratia Domini nostri c. 4. dixit humanam naturam non potuisse idoneam effici ad redimendum genus humanum, & persoluendum debitum nostrum, nisi vnione cum diuina persona. Sentit ergo, vnione ipsa potuisse idoneam effici.

XXII. Hæc Vasques: quæ velim descripta omnia, aduersus importunos satisfactionum prædicatores, & indulgentiarum diribitores. Nam si plena, si perfecta, si idonea fuit oblatio Christi omnibus omnino redimendis hominibus, si omnes homines crederent: si tanta æqualitas pretii & redempti, quanta immensi maris & vnius guttulæ: quorsum supplementum meritorum, additamenta satisfactionum, commenta indulgentiarum? Abutimini ô Sophistæ, vestro otio, nostra patientia, cum hæc nunc ingeritis tam importune: Probatis scilicet, immensam esse dignitatem pretii pro nobis oblati: probatis æquasse peccatum: probatis longe superasse peccatum. Egregiam vero laudem. Quasi non ea sit vel puerorum apud nos institutio, confessio.

XXIII. Sed cur nō obseruatis neminē dicere, neminē docere absq; vlla acceptatione Dei, id factum? At inde sequitur. Vos, inquā, educitis: illi non dicunt: quos tamen testes producebatis. Ego iam nego ab iis sequi quæ illi dixerunt. Exemplo sunto primi illi: nam quid necesse est per singulos repetere? Si ex se, & sine acceptatione meritum Christi minus dignum esset, non magna paruis, sed parua magnis compensasset: nego sequi: nam hæc inæqualitas comparat Christi merita, cum nostris demeritis: atqui hæc non comparat cum ipsa Dei maiestate. Non sequitur autem, si nostra acceptatio comparat cum ipsa Dei maiestate. Non sequitur autem, si nostrum peccatum sufficienter compensari posset, Deum ipsum teneri admittere hanc satisfactionem. 1. Regum 21. Achab Naboto offerebat pro vinea, vineam meliorem. An propterea tenebatur Nabot suam traderet? Genes. 42. Ruben patri suo offerebat duos filios pro vnico Iosepho, an sine acceptatione vlla tenebatur Iacob conditionem admittere? Scilicet concedat aliquis sanus, maiorem esse Dei erga homines obligationem quam hominum ipsorum.

CAP. III.

Argumenta Catholicorum contra meritum absolutum.

I. CVm nihil probauit Feuardentius: tum vero Caluini ratio potentissima est hæc prima: Non reperiri in homine dignitatem, quæ possit Deum promereri: nimirum merito absoluto, & præter omne pactum; siue Deum promereri: nimirum merito absoluto, & præter omne pactum; siue potius Dei decretum. Argumentum integrum: Nemo hominum potest eo modo Deum promereri. At Christus est homo, Ergo Christus non potest eo modo Deum promereri. Maior patet ex infinita distantia Dei & hominis. Imo Gerson, referente Altenstaig, asserit hoc genus meriti, solum reperiri inter creaturas ad inuicem. Non ergo, inquam, inter creaturas & Deum.

II. Nec tu vero mihi distinguito, hominem nudum, ab homine πεφωμένῳ (quod oblique Feuardentius facit) quasi ille quidem non posset; hic autem posset. Quia assumptio humanitatis, non æquauit eam Deitati: sed reliquit in creaturis, etiamsi dignitate auxerit in immensum, vltra omnes est à Deitatis gradu: itaque, ne sic quidem potest Deitatem sibi obligare. Quid igitur? nempe efficit hæc tanta sublimitas, id est, assumptio in personam Verbi, vt sufficiens esset implendo Dei decreto. Et mereri posset, primo pro aliis, secundo pro omnibus: quorum neutrum ψιλὸς ἄνθρωπος poterat.

III. Respondet Feuardentius, ex Augustino Confessionum lib. 5. c. 9. *Dignaris, Domine, eis, quibus omnia debita dimittis, etiam promissionibus tuis debitor fieri.* Et Commentariis in Psalm. 100. *Videmus, quia tenet Deum debitorem Paulus, Reddet mihi, inquiens, Dominus illo die. Quid tibi reddet, nisi quod debet? Debitorem Dominus ipse se fecit, non accipiendo, sed promittendo. Non ei dicitur, Redde quod accepisti: sed redde quod promisisti.*

IV. Optime, inquam: omnino ita est, vt docuit Augustinus. Sed hæc omnino thesis est nostra: nostra sententia. Nam si debet Deus, non nisi quod promisit: Ergo perspicuum, merita posse dici nulla, nisi ex pacto. Itaque nostro bono Sophista contra se Augustinum citauit, ac proinde non soluit argumentum.

V. Secunda ratio à Christi prædestinatione. Nemo prædestinatus ab æterno, meretur à Deo quicquam merito absoluto. At Christus est ab æterno prædestinatus. Ergo nihil potuit à Deo mereri, merito absoluto. Maior probatur, quia prædestinatio est ipsum Dei decretum antecedens omnem caussam, ex quo fit, vt vnum quodque existat, suo tandem tempore: non enim prædestinatur aliquid, quia futurum est, sed contra futurum est, quia est prædestinatum. Quare cum Christus nihil pro nobis meruerit, nisi quatenus Mediator: & Mediator sit ex certo prædestinationis decreto: omnino necesse est, nihil eum meruisse, nisi ex æterno prædestinationis decreto.

VI. Probatur minor. Prioris Petri cap. 1. *Scitis vos, non caducis rebus, argento vel auro, fuisse redemptos, sed precioso sanguine, vtpote agni immaculati, & incontaminati, nempe Christi, προεγνωσμένου, præcogniti*, siue, vt Beza vertit, *præordinati*, siue vt Syrus, *destinati ad hoc ipsum ante iacta mundi fundamenta.* Gualdus, id est, *Deus ab æterno præordinauit Filium suum tradere sacrificandum pro nostri peccati expiatione.*

VII. Augustinus, non tantum prædestinatum docet, sed etiam, vt omnes fideles, prædestinatum gratis, & non ex præuisione meritorum eiorum, quo nihil dici potentius ad hoc nostrum institutum potuit, de Prædestinatione Sanctorum c. 15. *Est etiam præclarissimum lumen prædestinationis, & gratiæ, ipse Saluator, ipse Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, qui hoc vt esset, quibus tandem suis, vel operum, vel fidei præcedentibus meritis: natura humana, quæ in illo est, comparauit? Respondeatur, quæso: ille homo, vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset. vnde hoc meruerit.* Et aliquando post. *Appareat itaque nobis in nostro capite ipse fons gratiæ: vnde secundum vniuscuiusque mensuram, se per cuncta eius membra diffundit. Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quicunque Christianus, quæ gratia homo ille ab initio suo factus est Christus.* Libro de Bono perseuerantiæ, c. 20. *Nullum est illustrius prædestinationis exemplum, quam ipse Iesus, nullum est, inquam illustrius prædestinationis exemplum, quam ipse Mediator. Quisquis fidelis vult eam bene intelligere, attendat ipsum atque in illo inueniat, & seipsum.* Et post. *Qui ergo hunc fecit ex semine Dauid, hominem iustum, qui nunquam esset iniustus, sine vllo merito præcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos sine vllo merito præcedentis voluntatis ipsorū, vt ille caput, hi membra sint eius. Qui ergo fecit illum hominem sine vllis eius præcedentibus meritis, nullum quod ei dimitteretur, vel origine trahere, vel voluntate perpetrare peccatum: ipse nullis eorum præcedentibus meritis, facit credentes in eum, quibus dimittat omne peccatum.* Et post. *Et illum ergo, & nos prædestinauit: quia in illo vt esset caput nostrum, & in nobis, vt eius corpus essemus non præcessura merita nostra, sed opera sua futura præsciuit.*

VIII. Feuardentius respondet: fraudulenter ista, quæ vere dicuntur de gratuita humanitatis assumptione à Verbo, detorqueri ad mortis imminuenda merita. Sed ego regero somnolenter ab eo vim argumenti esse consideratam. Nos enim ex eo quod illa incarnatio fuit prædestinata: Et nihil meruerit mors Christi, nisi per & propter illam Incarnationem, omnino concludimus, nihil meruisse, nisi ex vi prædestinationis, ac proinde non ex absoluto merito. Hoc ille soluat, aut fateatur se nugas agere.

IX. Addo tertiam rationem: Si à Deo Christus constitutus est Pontifex siue Mediator, Ergo quicquid meruit, id fuit ex decreto, non autem absoluto merito. Ratio consequentiæ, quia, quicquid meruit, fuit ab officio Mediatoris, siue disertius, & eo ipso quod meruit nobis, fuit Mediator & Pontifex: & vicissim, quia Mediator & Pontifex, ideo meruit nobis. Illustratur exemplo. Quia, cum constituuntur à Rege officiani, siue Magistratus: quicquid illi gerunt ex officio, vim suam habet à regia authoritate: non vero ab ipsis, neque se potest aliter habere.

X. Antecedens vero facile probatur. Ad Hebr. 3. *Considerate Apostolum & Pontificem professionis nostræ, Christum Iesum, fidelem ei qui ipsum constituit.* Quinto. *Neque sibi ipsi quisquam sumit hunc honorem: sed qui vocatur à Deo sicut Aaron. Ita & Christus non sibi hunc honorem tribuit, vt fieret Pontifex, sed is qui dixerat ei, Filius meus es tu: ego hodie genui te.* Actor. 2. *Certo sciat tota domus Israel hunc esse factum à Deo Dominum, & Christum: hunc, inquam, Iesum, quem vos crucifixistis.*

XI. Eodem pertinent etiam ista, quibus denotatur ipsa eius muneris efficacia esse à Deo. Prioris ad Corinth. 2. *Qui factus est nobis sapientia à Deo iustitiaque, & sanctificatio & redemptio.* Ad Roman. 3. *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius.* Act. 4. *Nec aliud nomen est sub cœlo, quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari.*

CAP. IV.

Catholicos non negare mortis Christi sufficientiam.

I. DE efficacia mortis Christi iidem illi magnam longamque mouent Tragœdiam: maxime Windek prolixo exarato volumine. Quæstio est: Pro quibus nam mortuus sit Christus. Illi statim respondent, pro omnibus hominibus indifferenter, cum Electis, tum Reprobis. Et magni sceleris Caluinum non tam accusant, quam damnant, qui negauerit, solisq; Electis id beneficium assignauerit. Disputauit Piscator, disputatione Theologica de Prædestinatione, quæst. 1. & 2.

II. Verum distinctione opus fuit, si sincere, & non sophistice actum voluerunt. Pro omnibus enim Christum mortuum potest quis dicere hoc sensu, vt ab eius mortis merito aliqua in omnes defluant beneficia: vel, vt ea quæ proprie salutem spectant, remissio peccatorum, redemptio, conciliatio cum Deo, & si quid est huiusmodi. Deinde iterum, vel hoc sensu, vt nemo non sit hominum reapse particeps beneficiorum, quæ ab eo morte pro-

prie defluunt. Quomodo Windek agnoſcit Puccium, Smidelinum, Huberum docuiſſe, Chriſtum per hoſtiam ſuam omnium hominum reconciliationem cum Deo de facto conſtituiſſe, & ſingulorum peccata efficaciter expiaſſe. Nam hæc eſt mortis ſufficientia. Vel ita, vt etſi non omnibus proſit: tamen prodeſſe poſſit: nempe, quia omnibus hominibus, quantum eorum fuit, eſt, eritue ſaluandis, ea mors ſufficctura ſit, ſi omnes eſſent ſaluandi: vnde fit, vt omnibus etiam proponi iubeatur indiſcriminatim, quia omnes ſolicitandi, vt velint ſaluari. Et hæc eſt mortis ſufficientia.

III. Hoc poſito, Caluinus docuit, à Chriſti morte in omnes homines deriuari multa beneficia, puta reſurrectionem omnibus: tum multis vocationem generalem, & quæ ad eam pertinent. Secundo, à Chriſti morte ad omnes prouenire illa beneficia, quæ proprie ſalutaria ſunt, negat. Tertio, poſſe tamen omnes homines ſaluari per mortem Chriſti confitetur. Nec erubeſcimus vti vocabulis Scholaſticorum, Chriſtum pro omnibus mortuum eſſe ſufficienter: at pro paucis efficaciter.

IV. Quare, vel calumniatores erunt Feuardentius, Becanus, Windek: vel duorum alterutrum docere debent, aut Caluinum negare Chriſtum ſufficienter mortuum pro omnibus: aut contra fidem aſſeri, eundem efficaciter eſſe mortuum pro ſolis Electis. Experiamur quid poſſint.

V. In priori quæſtione hæc habent argumenta. Primum Feuardentius & Windek: ex Caluino in Ioan. 17. *Chriſtum proprij gregis ſolummodo fuiſſe ſollicitum Et pro Electis ſuis duntaxat oraſſe.* Ex eiuſdem libro contra Heshuſium. Windek, *Carnem Chriſti pro impiis non eſſe crucifixam, nec ſanguinem eius pro eorum peccatis expiandis effuſum eſſe.* Ex Inſtitutionis 3. c. 22. ſegm. 10. *Si omnes vellet ſaluos, cuſtodem illis præficeret Filium: & omnes in eius corpus ſacro fidei vinculo inſereret. Nunc conſtat ſingulare eſſe paterni amoris pignus, filiis, quos adoptauit, reconditum.*

VI. Alterum eſt apud Windekium, ex 2. reſponſione Bezæ ad Acta Colloquii Montisbelgardenſis, *Impium & blaſphemum eſt affirmare, damnari poſſe quenquam cuius expiata per Chriſti mortem ſint peccata, ſiue pro quo Chriſtus ſatisfecerit: ſiue Chriſtum pro aliquo ſatisfeciſſe, qui beneficium eius non ſit amplexus fide.*

VII. Sed contra, oſtendo eoſdem, Caluinum & Bezam, tenuiſſe mortis Chriſti ſufficientiam, quam ante diximus. Ille, Commentariis in 1. Ioann. 2. *Sed hic mouetur quæſtio: quomodo mundi totius peccata expientur. Omitto phreneticorum deliria, qui hoc prætextu reprobos omnes, adeoque Sathanam ipſum in ſalutem admittunt. Tale portentum refutatione indignum eſt. Qui hanc abſurditatem volebant effugere, dixerunt ſufficienter pro toto mundo paſſum eſſe Chriſtum: ſed pro electis tantum efficaciter. Vulgo hæc ſolutio in Scholis obtinuit. Ego, quanquam verum eſſe illud dictum fateor, nego tamen præſenti loco quadrare.* Habes diſertam confeſſionem. Verum eſſe illud dictum: nimirum illam deſtinctionem efficaciæ & ſufficientiæ.

VIII. Idem in primam Ioannis ad illud, *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Peccatum ſingulari numero pro quauis iniquitate ponit: ac ſi diceret: quicquid eſt iniuſtitiæ, quod Deum ab hominibus alienat, per Chriſtum tolli Et cum dicit Mundi peccatum, hanc gratiam ad totum genus humanum promiſcue extendit, ne ſibi ſolis Iudæi miſſum Redemptorem putent.* Quid amplius Papiſtæ, aut volunt, aut velle poſſunt, ſi nihil aliud quærunt, quam ſufficientiam illam quam diximus? Aut, quid aliud eſt, gratiam illam, quæ tollit peccatum, extendi promiſcue ad totum genus humanum?

IX. Et, ne ſim prolixior, Feuardentius ipſe, qui animoſiſſime accuſauit: ipſe, nuquam, hoc ipſum in Caluino legiſſe dicit. Etſi non reperi ego quidem locum: ſed ille tamen, quaſi ex commentariis in 5. ad Roman. citat iſta, *Etſi paſſus eſt Chriſtus pro peccatis totius mundi, atque omnibus indifferenter, non tamen omnes apprehendunt.*

X. Quod ad Bezam attinet: ſuggillat ille quidem hanc efficaciæ & ſufficientiæ diſtinctionem: ſed, vt duram, ambiguam, barbaram. at non ſimpliciter tamen: ſed πῇ. Alioquin enim quodam ſenſu veram concedit. Et ne eſſet ambiguum, quem eius ſenſum probet, ſtatim explicat, *negandum non eſſe tanti eſſe hanc oblationem, vt potuerit etiam pro infinitis mundis ſatisfacere, ſi plures eſſent mundi & mundani omnes fide in Chriſtum donarentur: nedum pro ſingulis vnius mundi nullo excepto hominibus, ſi Deus eorum omniũ vellet miſereri.* Locus eſt in eadem 2. reſponſ. ad acta Monbelgardenſia: & quidem, haut multo poſt ab aduerſariis citatum locum. Quid habent igitur quod rodant?

XI. Ambiguitatem vero diſtinctionis, nequis aliquid inde ſiniſtri ſuſpicetur, in eo conſtituit: quo illud *pro omnibus hominibus*, poſſit ſignificare, vel Conſilium Patris, ex quo conſilio Filius paſſus eſt: vel ipſius paſſionis effectum: quo vtroque ſenſu, non ſufficientia, ſed efficientia deſignetur. De ſecundo nullum eſt dubium: cum diſerte effectus nominetur. In primo etiam conſilium eſt Patris. Atqui id conſilium, eſt voluntas Patris ab æterno decernentis, id eſt, Prædeſtinatio: eſt vero hæc voluntas, non ſigni, ſed beneplaciti, ac proinde efficax. Si ergo factum eſt eo conſilio, vt Chriſtus pro omnibus moreretur: neceſſe eſt, eundẽ pro omnibus efficaciter mortuum, & non tantum ſufficienter. Quæ res pertinet ad ſequentem controuerſiam. Interea plana mens Bezæ: non reſpui diſtinctionem ſufficientiæ & efficaciæ mortis Chriſti pro omnibus: niſi hanc ſolam ob cauſam, quia phraſis, pro omnibus, ambiguitate ſua poſſit fallere. Huic ſi caueatur, nihil erit cauſſæ, quominus qui rem probat, idem vocabula quibus ea res ſignificatur, libenter admittat, & qui mille mundis ſufficere mortem Chriſti confitetur, idem dicat pro omnibus hominibus ſufficienter Chriſtum mortuum.

XII. Neque vero ab aduerſariis excerpti loci, contra quicquam euincunt. Primum ex Caluino citatum, commentariis in 17. Ioan. non inuenio: nec reiicio tamen, exiſtimans ſuis verbis Papiſtam voluiſſe Caluini mentem exponere. Lego enim iſta, *Cæterum non dicit Chriſtus ſe toti mundo præfectũ eſſe, vt vitam omnibus promiſcue conferat: ſed gratiam hanc reſtringit ad eos qui ſibi dati ſunt. Quomodo autem dati: Nam & reprobos pater illi ſubiecit. Reſpondeo, ſolos electos ex peculiari eſſe eius grege, cuius cuſtodiam tanquam paſtor ſuſcepit Ergo regnum Chriſti, ad omnes quidem homines extenditur: ſed non niſi ſolis electis eſt ſaluificum, qui voluntario obſequio ſequuntur vocem paſtoris.* Iterum, *Certitudo in eo conſiſti, quod Filio tradit in cuſtodiam, quoſcunque egit ne pereant.*

XIII. Hæc inquam, lego, & alia nonnulla, quæ non abludunt à verbis Sophiſtarum, *Chriſtum proprii gregis ſolius ſolummodo fuiſſe ſollicitum.* Sed hoc quid ad rem? Aut quis inde conficiet: Ergo non eſſe pro omnibus hominibus mortuum ſufficienter? Nam illa ſollicitudo ad efficaciam pertinet potius: quod facile vident omnes. Sic pro Petro rogauit, ne deficeret fides eius, ſic hoc ipſo capite, pro diſcipulis, vt ſeruaret eos Pater. Cuiuſmodi nihil de infidelibus dicitur. Sed præterea, *vitam conferre*, quis neget efficaciam eſſe? Etſi enim Iudas Iſcariotes ab eadem morte potuerit vitam habere: tamen nemo vnquam dixit, eidem vitam fuiſſe collatam. Deniq; illud nulli cauillo obnoxium eſt, *Regnũ ad omnes quidẽ extenditur: ſed ſolis electis eſt ſaluificũ.*

XIV. Pro ſolis electis oraſſe Chriſtum 17. Ioan. non video quo iure rodant. Nam quid diſertius his Chriſti verbis? *Manifeſtaui nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi ex mundo (tui erant, & mihi eos dediſti) & ſermonem tuum ſeruauerunt nunc nouerunt, quod omnia quæ dediſti mihi, abs te ſunt. Quia verba quæ dediſti mihi, dedi iis & ipſi receperunt, & nouerunt vere quod abs te exiui & crediderunt, quod me miſeris. Ego pro ipſis rogo: nõ pro mũdo rogo, ſed pro his, quos dediſti mihi, quia tui ſunt.* Et poſt, *Nõ pro ipſis rogo tãtũ, ſed pro iis qui credituri ſunt per ſermonẽ eorũ in me.* His vero lectis, quis, quæſo, tam ſtipes fuit, vt non potuerit obſeruare illud, *Patri commendat duntaxat, quos ipſo vltro amat.*

XV. Aut ſi à ſe non vidiſſet Caluinus: potuit ſaltem admonitus ab iis qui præceſſerunt, Cyrillo, *Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſuos à non ſuis ſeparans, pro eis, inquit, tantummodo, qui verba mea ſeruant, & iugum meum acceperunt, rogo. Nã quorũ Mediator, atq; Pontifex eſt, ipſis tantũmodo mediationis bonũ non iniuria attribuit.* Ruperto, *Væ ergo mundo gaudenti, orante pro ſuis, i. e. moriente, & in ara crucis ſe ſacrificiũ offerente Chriſto, vnigenito Filio Dei. Quia pro eis, quos dediſti mihi, inquit, rogo non pro mundo. Mundus n. hic accipiuntur dilectores mundi, tam diuerſi ab his, pro quibus Chriſtus rogat crucifixus, quam diuerſi erant apud Deum AEgyptii filiis Iſrael ſacro ſanguine agni poſtes ſuos ſignantibus.* Nihil Caluinus diſertius aut dixit, aut dicere potuit, Habes non tantum Chriſtum oraſſe pro ſolis ſuis: ſed etiam illud ipſum orare, non pro nudis precibus, ſed pro Chriſti efficacia, nempe medaitionis bono, apud Cyrillum, mortis ſacrificio, apud Rupertum. Habes etiam fidelium Mediatorem & Pontificem apud Cyrillum, & inde iis attributum mediationis bonum. Quid ſupereſt, quo minus horum calculo ſuperior ſit Caluinus.

XVI Adde, Theophylactum, Δεικνὺς ὅτι δι᾽ οὐδὲν ἄλλο τοῦτο πρὸς τὸν πατέρα φησιν, ἀλλὰ δι᾽ αὐτοὺς, *Indicans ſe nullam aliam ob cauſſam, ſed propter ipſos, hæc ad Patrẽ diceret.* Et poſt, οὐκ ὑπὲρ τῶν χυδαίων καὶ τῶν τὰ τοῦ κόσμου φρονούντων ἀξιῶ, ἀλλὰ περὶ ὧν δέδωκάς μοι *Non igitur pro quibuslibet indifferenter proque iis qui quæ mundi ſunt ſapiunt, rogo te, ſed pro iis quos dediſti mihi.* Περὶ χυδαίων, inquit, *pro promiſcuis*, pro omnibus promiſcue, nullo habito diſcrimine.

XVII. Denique, cur non vidiſſet Caluinus, quod non videre non potuerunt Caluino nihilo aut doctiores, aut iudicioſiores Papiſtæ; vt molliſſimè dicam? Villagudus, *Horrendum auditu eſt, quod Chriſtus, non pro mundo roget, vnde mundus in extrema facinora, in mortem, infernum, adeoque æternam damnationem præceps ruit. Hic vero ſupplices rogemus, ne in hac turba reperiamur, pro qua Chriſtus precari dedignatur: Ad huius loci cognitionem obſeruare debemus duas turbas, vnam & illam puſillam, quæ verbum Dei habet, idemque exercere debet, alteram magnam, & numeroſam, quæ ſeruit peccato & iniuſtitiæ.* Paulo poſt, *Verum eſt, quod orat pro mundo, & non pro mundo. Quomodo hæc quadrant? Pro Chriſtianis, & omnibus qui conuertendi ſunt, rogat, vt in recta fide maneant in ea proficiſcant, ac pergant, neque ab ea deſciſcant, & qui nondum in ea ſunt relicta priori via, accedant.* Barradas Ieſuita, *Poteſt mundus hic accipi pro impiis atque reprobis hominibus. Eritque ſenſus: Non rogo pro impiis, atque reprobis hominibus: ſed pro diſcipulis prædeſtinatis, quos dediſti mihi. Sic Auguſtinus interpretatur, tractatu centeſimo ſeptimo. Arbitror mundum cæteros omnes ſignificare: ita vt indicet Chriſtus hanc orationem pro diſcipulis tantum ac peculiariter haberi.*

XVIII. Secundum locum ex libro contra Heshuſium, nuſquam reperi: Quanquam nihil habet difficile. Nam illa, carnem pro impiis eſſe crucifixam, ſanguinem pro expiandis peccatis effuſum: efficaciam ſignificant, vt obſeruabat Beza: certè quidem ſignificare poſſunt, ne ipſis contradicentibus Papiſtis. Quod cum ita ſit, vel neceſſario negauit, vel certo bono ſenſu potuit negare, quod negauit. Et inde cur calumniis, petatur, qui hunc ſe ſenſum legitimum admittere alias teſtatur? Aut quæ cauſſa eſt, cur non debeat hoc loco, ſi quid eſt ambigui, ex aliis locis diiudicari?

XIX. Tertium locum in Inſtitutione totidem verbis legi. Niſi quod in poſtrema clauſula, fortuito ne an conſilio, non facile dixerim: ſed omiſſa tamen eſt fidei vox, ſic enim habet, *Nunc conſtat fidem ſingulare eſſe paterni amoris pignus.* Viderit Beccanus. Cæterum quid hic, quæſo, momenti eſſe poteſt? Dixit Caluinus, ſi Deus omnes homines ſaluos vellet, cuſtodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus inſereret. Quid tum, inquam? Ergo-ne negauit Chriſtum pro omnibus ſufficienter mortuum, Negatur conſequentia. Nam ego quidem video, Caluinum conficere nolle Deum omnes homines ſaluos eſſe, ſed non eſſe tamen pro omnibus mortuum ſaltem ſufficienter, hoc vero non ſequitur. Nam hoc modo etiam pro iis mortuus eſt, quos Deus non vult eſſe ſaluos.

XX. Supereſt Beza. Negauit is quemquam damnari poſſe, cuius expiata ſint peccata, pro quo Chriſtus ſatis fecerit, Optime ſane, & Catholice. Nam quorſum expiarentur peccata, ſi non ad ſalutem? Porro expiata peccata nulla dici poſſunt, niſi actu condonata. Neque alio ſenſu pro quoquam ſatisfactum eſſe. Itaque vtrumque efficaciam ſignificat, non tantum ſufficientiam. Nam ſufficientia eſt potentia, non actus hac quidem in controuerſia. Neque eſt quiſquam tam euerſæ mentis, qui expiata dicat peccata, pro iis quæ potuerunt expiari. Aut ſatisfactum eſſe, pro ſatisfieri poſſe. Recte igitur Beza.

CAP. V.

Status Controuerſiæ de efficacia mortis Chriſti.

I. ALtera quæſtio erat, an ſit contra fidem, Chriſtum pro ſolis electis efficaciter mortuum. Nos negamus. Quid aduerſarii? aſſerunt-ne? Ipſi viderint. Certe Feuardentius non veretur hæc Smidlini verba in Bezam & recitare, & à iuſta indignatione orta laudare, *Non ideo damnantur,*

exiti

exitio æterno adiudicandi, quod peccauerint: alias quoque omnes electi damnarentur: ſed quia nolunt vera fide (addit Feuardentius, vt intelligas non improbare, *& matura pœnitentia*) *amplecti Ieſum Chriſtum, qui non minus pro ipſorum peccatis paſſus, crucifixus, & mortuus eſt, quam pro peccatis Petri, Pauli, & omnium Sanctorum.* Quæ verba eiuſmodi ſunt, vt excuſari nequeant, & ſignificent non ſufficienter tantum, ſed etiam efficaciter pro impiis Chriſtum eſſe mortuum: nimirum vt ne damnentur propter alia peccata, præter infidelitatem. Quod ſi eſt, tum omnino neceſſe eſt confiteri, omnia illa peccata per mortem Chriſti non tantum condonari potuiſſe, quod nos fatemur, ſed etiam actu, vereque eſſe condonata, & plenè expiata: quod nullo prætextu ferre poſſunt aures Catholicæ.

II. Nec longè hinc abire videtur Becanus, qui triplici ſenſu verum eſſe dicit illud, Chriſtum pro omnibus eſſe mortuum. Primo, quia ſuſcepit cauſſam totius humani generis. Secundo, quia tam cumulata ſunt ipſius merita, & ſatisfactio, vt ſufficiant pro omnibus. Tertio, quia neminem ipſe excludat à ſuis meritis. Quæ quo diligentius examino, hoc altius ſubolet vlcus. Nam cur ſecundus modus non fuit ſatis; qui ſufficientiam ſignificat? Aut quid eſt, cauſſam ſuſpicere humanæ naturæ? quid item neminem excludere: ſi ſunt aliud ab ea ſufficientia? Certè aut malè αὐτὸ διαιρεῖται ſufficientia & efficacia: aut ad efficaciam pertinent hæc duo, ſi diuerſa ſunt à ſufficientia: quæ ſignificatur ſecundo loco. Deniq; Chriſtum neminem excludere à ſuis meritis, hoc vero falſum.

III. Rurſus Windek c.14. ſtatum quæſtionis concepit his verbis, Chriſtum ex æterno propoſito ſuo, & Patris, pro omnibus omnium hominum peccatis in ara Crucis perlitaſſe. Hic vero, & æternum propoſitum, & illud perlitaſſe, momentum habent. Nam æternum propoſitum, vt alias monui, efficax eſt: & perlitaſſe, nunquam dictum, niſi de actu perfecto: vt apud Ethnicos, perlitarat ille, non qui hoſtias idoneas haberet paratas, ſed qui bonas hoſtias mactaſſet, & ſecundum votum. Nonius Marcellus, *Sacrificare, eſt veniam petere. Litare, eſt propitiare, & votum impetrare.* Itaque non tantum Chriſtus dicitur ſacrificium obtuliſſe pro impiis, verum etiam reapſe Deum effeciſſe impiis placatum, & beneuolum.

IV. Neque hoc tantum: ſed etiam Claſſe tertia, Chriſtum in ara Crucis pro ſingulorum hominum ſalute perlitaſſe: & Claſſe ſeptima, eluiſſe virus ſæui Draconis, & vniuerſas eius imperii vires confregiſſe, in libertatem aſſerto omni genere humano. Quid? quod Claſſe vndecima ita proponit pro reprobis Chriſtum mortem pertuliſſe, vt per partes explicet: Nonnullos per Chriſtum libro vitæ conſignatos, deleri poſſe & damnari: & ſæpe reprobis per pœnitentiam, merito Chriſti dimitti peccata?

V. His omnibus tam duris, tam ἀθεολόγοις fatemur aſſenſum præberi non poſſe. Et hanc quæſtionem ita explicamus. Vt mortis Chriſti efficaciam ad ſolos fideles, ſiue mauis prædeſtinatos reſtringamus, hoc ſenſu: vt etſi φάρμακον ſit verè ἀλεξίκακον, per ſe potens, & omnium & ſingulorum hominum peccatis purgandis, expiandiſque, tamen re vera Electorum duntaxat peccata purgarit & expiarit. Idque non hoc tantum ſenſu, vt nunquam vllus reprobus ſaluatus fuerit, aut etiam ſaluandus ſit: ſed vt ne particeps quidem factus illorum beneficiorum, quæ per ſe vera ſunt & certiſſima media ad ſalutem: quales ſunt, reconciliatio, remiſſio peccatorum, iuſtificatio. Et ſi quod aliud vocabulum eſt, quo illa ſignificari ſoleant aut poſſint beneficia. Quod diſerte notamus, quia ſunt quædam beneficia à Deo in homines, communia tum reprobis, tum electis: quæ non negamus etiam propter Chriſtum conferri. Certè reſurrectionem vniuerſalem inde Paulus arceſſit, 15. ad Corint. 1. Ac proinde mortis Chriſti efficaciam non negemus aliquatenus etiam ad reprobos extendi. Sed hæc longe diſtant ab ea efficacia, qua perlitatum eſt pro peccatis.

VI. Nec ſumus tamen adeo aut in cogitando ſtupidi, aut in loquendo inepti, vt quod Windekius calumniatur, doceamus ſufficientem eſſe huius victimæ efficaciam pro omnibus ſingulorum peccatis tollendis: Nam quid ineptius iſtac ἀδολεσχία? Profecto, ſi noluit Deus eſſe ſufficientem, omnino neceſſe eſt fuiſſe non ſufficientem: & ſi fuit ſufficiens, omnino eam Deus voluit eſſe ſufficientem. Non enim poteſt aliter. Non ſumus autem tam bardi, vt quod in hypotheſi ponimus, in conſequente reuocemus in dubium. Itaque nos potius, ita loquimur, ſufficientem eſſe efficaciam huius victimæ pro omnibus ſingulorum peccatis tollendis, quia Deus voluit, vt omnibus ſaluandis ſufficeret.

VII. Nec vero Bezæ verba calumniatori anſam dederunt, tantæ incogitantiæ nobis imputandæ. Quid enim Beza? *Fatemur tanti eſſe hanc oblationem, vt potuerit pro infinitis mundis, ſi tot eſſent, ſatisfacere: nedum pro ſingulis hominibus vnius: ſi Deus eorum omnium voluiſſet miſereri, & pro omnibus Filium miſiſſet:* Hic vero, vt fatear hypotheſin non malè relatam à calumniatore: at certè conſequentis, quis non videt alteratam vim fuiſſe? Nō enim idem, *Si Deus voluiſſet eſſe ſufficientem,* & ſi Deus vellet omnium miſereri. Nam hoc poſterius non ſufficientiam deſignat, ſed efficaciam. Quomodo ſi dicerem, ſolem ſufficere omnibus illuminandis, ſi omnibus eſſent oculi: non idem dixero, ac ſi dixero, ſolem ſufficientem fore, ſi ſufficiens eſſet. Nimirum Windekius nimia iræ impotentia dilatus eſt in calumniantium ordinem.

Cap. VI.

Locorum Scripturæ, pro Redemptione omnium, prima claſſis.

I. ARgumentum Papiſtarum, pauca Becanus habet: pauca Feuardentius. Sed multa Windekius in prolixa illa, & nimis quam virulenta, ſed certè inerudita, & importuna controuerſia de efficacia mortis Chriſti. Incipiam à locis Scripturæ, quos diſertos eſſe putat: aliter tamen diſtributos ad compendium diſputationis: nam ille affectauit Claſſium multiplicitatem: ego vitabo.

II. Mihi ergo prima Claſſis eſto, eorum omnium locorum, qui dicunt Chriſtum pro omnibus veniſſe, ſiue paſſum eſſe, ſiue redemptionem obtuliſſe. Hi enim mihi omnes vnius ſunt generis, quia vis argumenti eadem eſt in omnibus. Si quid eſt peculiare, inſtantiæ docebunt. Poſtr. ad Corinth. 5. *Si vnus pro omnibus mortuus eſt: ergo omnes mortui ſunt: & pro omnibus mortuus eſt Chriſtus; vt & qui viuunt, iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit.* Ad Hebr. 2. *Vt gratia Dei pro omnibus guſtaret mortem.* Ad Rom. 8. *Qui etiam proprio Filio non pepercit; ſed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?* Prior. ad Timoth. 2. *Qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus.* Prim. Ioann. 2. *Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi.* Ad Coloſſ. 1. *In ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare: & per eum reconciliare omnia in ipſum: pacificans per ſanguinem crucis eius: ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cælis ſunt.* Ad Epheſ. 1. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem eius remiſſionem peccatorum, ſecundum beneplacitum eius, quod propoſuit in eo, in diſpenſatione plenitudinis temporum, inſtaurare omnia in Chriſto quæ in cœlis & quæ in terra ſunt.* Ioann. 12. *Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum.*

III. Sed hæc ridicula & nugatoria diſputatio eſt: Etſi enim ſciat Sophiſta, quæri, non verum pro omnibus ſit mortuus Chriſtus: ſed quomodo quoue ſenſu: tamen illud concludit: hoc vero negligit. Itaque vno verbo mihi ſolutio conſtat: intelligendos eos omnes locos de ſufficientia, non de efficientia. Nec ſolus dixero. Caietanus in illum ex poſtr. ad Corinth. *Quantum ad ſufficientiam vnus pro omnium ſalute mortuus eſt.* Thomas in alterum ex 1. ad Timoth. ſed citato etiam altero ex prima Ioannis, *Pro peccatis noſtris: pro aliquibus efficaciter: ſed pro omnibus ſufficienter: quia pretium ſanguinis eius eſt ſufficiens ad ſalutem omnium: ſed non habet efficaciam, niſi in electis, propter impedimentum.*

IV. Lyranus in illum ad Corinthios, *Pro omnibus mortuus eſt, ſcilicet Chriſtus, pro ſalute omnium, quantum ad ſufficientiam.* In 2. ad Hebr. *Et dicit pro omnibus, quia licet eius efficacia non ſe extendat, niſi ad iuſtos, eius tamen ſufficientia extendit ſe ad omnes.* In 2. prior. ad Tmot. *Vnus qui paſſus eſt pro ſalute omnium, quantum ad ſufficientiam, non tamen quantum ad efficaciam.*

V. Lombardus in 2. ad Corinth. *Si vnus, ſcilicet ſi ſolus ſufficiens ſine omnibus legalibus mortuus pro omnibus eſt. Vel ita: ſi vnus pro omnibus, id eſt, ſi Chriſtus quantum ad ſe, pro omnibus mortuus eſt, etſi omnibus non profuit.* Dominicus à Soto 8 ad Roman. *Quia non ſolum pro prædeſtinatis in quibus obtinuit efficacia ſuæ paſſionis: verum quantum ad ſufficientiam pro omnibus peccatoribus, peccatiſque, vt ait Ioannes, totius mundus paſſus eſt.*

VI. Et hi quidem diſerte diſtinguunt: ſed & iſti æquiualenter. Ambroſius in 1. ad Timot. *Saluator mori ſed paſſus eſt contra ius, vt deſcendens ad inferos mortem, & ſe impietate, quam in eo geſſerat, damnaret auferens ei quos tenebat: vt de cætero, quiſquis eius ſignum haberet, ab ea teneri non poſſet.* Anſelmus, *Pro omnibus: nullum excipiens, qui vellet redimi ad ſaluandum.* Nam hæ phraſes indicaret hoc beneficium non pertingere ad omnes promiſcuè; ſed actu reſtringi ad aliquos, nimirum qui habent ſignum, quique volunt redimi. At ſi efficaciter omnes eſſent redempti; etiam actu: ideoque nemo exciperetur. Si autem nemo exciperetur, vnde hoc phraſeon genus.

VII. Nec vero magis vrgent, qui loci omnia dicunt, non omnes. Maldonatus in Ioan. 12. *Cauſſam veſtigemus, quamobrem potius dixit omnia, quam omnes: non, vt opinor, quod aliud hoc, quam illud ſit. Nam neque omnes, neque omnia, aliud ſignificat, quam omnes homines, qui Diaboli ſeruitute oppreſſi erant.* Ideoque Ianſenius ita explicat, vt alii ſuperiores locos. *Notat Auguſtinus non eſſe dictum, Omnes traham: ſed, Omnia traham, vt non ad vniuerſitatem hominum illud referatur? quia non omnium hominum eſt fides, ſed ad creaturæ integritatem, hoc eſt, Spiritum, animum & corpus: vt ſignificentur omnia, quæ ſunt in homine trahenda, in obſequium Chriſti. Græce tamen legitur omnes, quod intelligendum eſt dictum diſtributione generica, aut de electorum, & prædeſtinatorum numero: quemadmodum & noſtram electionem Auguſtinus, docet intelligi poſſe dicens, Aut ſi omnia, ipſi homines ſunt intelligendi, omnia prædeſtinata ad ſalutem poſſumus dicere: aut certè omnium hominum genera ſecundum innumerabiles differentias, quibus inter ſe, præter ſola peccata diſtant.*

VIII. Quanquam non deſunt, qui in 8. ad Roman. obſeruant, non ſimpliciter pro omnib. dictū, ſed contractius *pro nobis omnibus: i.e. electis,* inquit Caietanus. Vt ſit locus intelligendus quidē de efficientia potius quādo ſufficientia: ſed non vniuerſaliter. Et eo contextus inclinare videtur. *Qui proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?* Iidem enim in ſecundo membro, qui in primo, deſignantur: at qui in ſecundo manifeſte ſoli electi: quibus ſolis omnia gratificatur Deus: non enim etiam reprobis.

IX. Windekius inſtat contra vtramque ſolutionem: & illam communem ōibus locis, & hanc peculiarem 8. ad Roman. Vtrumque ordine conſideremus. Inſtantia illa eſt ex locorum circumſtantiis: eaque triplex. Primo enim, Pauli theſin, Orandum pro omnibus; probari. Quia Deus vult omnes ſaluari, atque ad agnitionem veritatis venire. Hoc ipſum, quia vnus ſit Mediator, qui ſeſe redemptionem obtulerit, Quare, ſic intelligendū, pro omnibus redemptionem oblatam, quomodo omnes homines Deum velle ſaluos. At hoc non de fidelibus ſolis, ſed & de infidelibus intelligendum, patet, quia pro omnibus orandum, non tantum fidelibus: ſed etiam infidelibus, perſequentibus Eccleſiam, quales tunc Reges erant, & magiſtratus. Confici ergo Chriſto redemptionem fuiſſe pro omnibus etiam infidelibus.

X. Reſpondeo, nihil probari: non enim quæri, vtrum pro omnibus efficaciter-ne, vt omnes illi ſinguli, re & actu fuerint redempti: an vero ſufficienter: vt quanquam non actu redempti, tamen redimi potuerint. Hoc probari concedo, quod eſt extra controuerſiam: hoc nego, in quo eſt, τὸ κρινόμενον. Enimuero hoc certum eſt, eodem ſenſu oblatam eſſe redemptionem, quo ſenſu omnes Deus vult ſeruari. Eſſe autem hos omnes tum fideles, tum infideles, Deum vellere & actu ſaluos eſſe. Nam Caietanus, *Non eſt hic ſpeculatiuæ Theologiæ ſermo de Voluntate beneplaciti, de qua ſcriptum eſt, omnia, quæ voluit Dominus, operatus eſt, in cœlo & in terra: & quod voluntati eius nemo poteſt reſiſtere: vt clare patet ex eo, quod videmus, non omnes homines ad agnitionem veritatis venire. Sed eſt ſermo de voluntate ſigni, quæ Deus proponit omnibus hominibus præcepta ſalutis, doctrinamque Euangelicam: & illis imputatur qui nolunt venire ad agnitionem veritatis, & nolunt ſalui fieri, de qua ſcriptum eſt, quoties volui congregare filios tuos, & noluiſti.*

XI. Aquinas paulo aliter, *Velle ponitur quandoque pro voluntate beneplaciti: quandoque pro voluntate signi. Pro voluntate signi, vult saluare omnes, qui omnibus proposuit salutis præcepta, consilia, & remedia. Pro voluntate beneplaciti, sic exponi potest, quatuor modis. Vno modo, vt sit loquutio causalis, sicut Deus dicitur aliquid facere, quia facit alios illud facere, sicut ad Rom. 8. Spiritus postulat, id est, postulare nos facit. Sic ergo Deus vult, quia sc. facit suos sanctos velle quod omnes salui fiant: hoc velle non debet esse in sanctis, quia nesciut, qui sint prædestinati, & qui nō. Aliquando, vt sit distributio ac cōmoda, id est, omnes qui saluabuntur, quia nullus saluatur, nisi per voluntatem eius, sicut in vna schola magister docet omnes pueros huius ciuitatis, quia nullus docetur nisi ab eo. Alio modo, vt sit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum, id est, nullum genus hominum excipit à salute, quia olim tantum Iudæis: sed modo omnibus præbetur. Et hoc magis facit ad intentionem Apostoli. Alio vero modo secundum Damascenum, vt intelligatur de voluntate antecedente, non consequente.* Hæc Thomas, & nonnulla præterea, ad hanc postremam distinctionem explicandam. Vno peccans, quod hunc quartum modum referat ad voluntatem beneplaciti: quasi ea distingueretur in antecedentem, & consequentem: cum tamen agnoscant Scholastici, antecedentem esse voluntatem signi, consequentem vero beneplaciti. Sed re tamen in eo à nobis est, quod si omnes intelligas, vt sonat, tum locum intelligendum velit, de voluntate signi. Si autem intelligas de voluntate beneplaciti, tum negat omnes poni absque vlla exceptione.

XII. Hinc Windekius, primo gratulatur nobis, quod autoritatem Scholasticorum, hactenus delpicatui habitam, nunc tandem nobis honori, præsidio, laudi, ducere non vereamur. Secundo, frustra hoc patrocinium comparari, nisi vna cum vocabulis sufficientiæ & efficaciæ rem ipsam demonstremus. Nam Scholasticos, docere pretium passionis dominicæ in hunc modum præ omnibus hominibus esse sufficiens: vt vniuersis, nemine occulto consilio inde secluso, præparatum sit, & ordinatum: ita vt si eius applicatione, & effectu priuentur reprobi, eorum culpa seu obduratione accidere necesse sit.

XIII. De autoritate Scholasticorum, nugæ. Nam nos nec vnquam eos ita despeximus, vt nobis nullo vsui esse voluerimus, qui ne Ethnicos quidem inutiles esse patimur, &, quod hic dicimus, non tam abiis est, quam à re ipsa. Autoritatem vero, apud nos nullam esse patimur: sed eam vt magnam, imo nimiam videmus apud aduersarios: ita illis libenter obiicimus. Quomodo Paulus 1. ad Titum, *Dixit quidam ex ipsis, proprius ipsorum propheta.*

XIV. Secundo, nos non vocabula tantum, sed etiam sensum verum, & sanum vsurpamus eius distinctionis: qui sensus est, Deum velle omnium salutem tantum voluntate signi, aut aliquorum duntaxat, voluntate beneplaciti: & horum quidem prædestinatorum, siue electorum. Sic Thomas diserte, velle sanctos saluari omnes, quia nesciunt, qui sint prædestinati, qui minus, & mortem Christi non habere efficaciam, nisi in electis. Quod si ita est, certe necesse est agnouisse occultum decretum: nullum enim aliud est Electionis, prædestinationis. Nec vero contraria sunt, occulto cōsilio secludi, & priuationem accidere eorum culpa & obdurationc, qui secluduntur, vt alias disputatum est.

XV. Secunda Windekii instantia: Si Christus aliquos tantum reconciliasset: tantum pro iis Apostolus orare iuberet. At hoc falsum: ergo & illud.

XVI. Respondeo, negari consequentiam. Ratio: quia quorundam reconciliatio pertinet ad voluntatem beneplaciti, at hæc non est norma actionum nostrarum: sed altera illa, quæ signi dicitur. Itaque quia hæc ad omnes spectat, merito ex ea illud elicitur, quod ad nostras actiones pertinet, nempe orare pro omnibus.

XVII. Tertia instantia. Ioannes, quos à peccato dehortatur, eosdem propitiationem per Christum sperare iubet. At omnes Christianos, quorum de numero multi sunt non electi, imo omnes homines à peccatis dehortatur. Ergo omnibus iisdem offert Christi passionem.

XVIII. Respondeo, hoc quoque frustra dici: quia neque iubere sperare propitiationem, neque offerre Christi passionem, ad thesim nostram pertinent. Sunt enim hæ partes ministerii externi, cuius regula est, voluntas signi, non autem beneplaciti. Quia igitur gratum est Deo omnes tendere ad salutem, ideo eisdem omnibus offerri gratiam, qua peruenitur ad salutem, gratum est. Neque tamen ideo decretum, singulos peruenire ad salutem.

XIX. Superest instantia ad peculiarem solutionem loci ex 8. ad Roman. ex iis verbis *pro nobis omnibus.* Hic vero constrictos nos tenet Windekius. Intelligendum enim Paulum esse, aut de omnibus hominibus: aut saltem de omnibus Romanis. Si de omnibus, habet quod quærit. Si de Romanis: at in eorum numero erant nonnulli, quibus, cap. 11. minatur, nisi in obedientia maneant & fide, non minus excidendos esse, quam Iudæos: vnde constat, incertum fuisse Paulo, vtrum essent prædestinati: & tamen affirmat pro eorum salute traditum esse Filium.

XX. Atqui hæc profecta sunt ἀναχρονίαν. Primo dilemma non est necessarium: potuit enim nec de omnibus hominibus, nec de omnibus Romanis loqui: sed de quibusdam hominibus, & quibusdam Romanis. Probatur, qui statim, *omnia nobis gratificabitur*: quod nec de omnibus hominibus, nec de omnibus Romanis potest intelligi: sed quibusdam tantum, indefinite tamen designatis. Quomodo, 4. ad Romanos, *Abraham, qui est Pater πάντων ἡμῶν, omnium nostrum,* neque de omnibus Romanis, neque de omnibus hominibus est verum.

XXI. Præterea, in secundo membro nulla vis est: tum, quia non concluditur quod est in quæstione, scilicet, vtrum illud *nobis*, electos significet, an non: sed duntaxat, non fuisse Apostolum certum de omnium electione. Quod quidem, vt certissimum, ita nihil ad rem: quia veritas doctrinæ, non est metienda ex cognitione, ignoratione ue alienæ electionis: sed à re ipsa potius. Ad hæc, ipsæ etiam minæ, non minus quam promissiones proponuntur electis. Argumentum certum: quia omnibus promiscue: inter quos etiam electi. Imo Paulus ipse sibi, prioris ad Corinthios nono, *Subigo*, inquit, *corpus meum, ne quomodo, cum aliis prædicauerim, ipse reprobus fiam.* Quum tamen suæ prædestinationis esset certissimus, etiam per reiectionem, vt volunt Papistæ.

CAP. VII.

De Mundo & Gentibus.

I. ALtera mihi Classis erit locorum, qui beneficium mortis Christi, mundo applicant. Ioann. 1. *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.* Et 6. *Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Tertio, *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Posterioris ad Corinth. 5. *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis, verbum reconciliationis.* Ioan. 12. *Non veni, vt iudicem mundum: sed vt saluificem mundum.* Ioannis 4. *Ipsi audiuimus, & scimus, hunc esse Seruatorem illum mundi Christi,* Primæ Ioann. 4. *Testatur Patrem misisse Filium, qui esset seruator mundi.*

II. Etsi, inquit, in Sacra Scriptura variæ occurrunt mundi significationes, tamen, hæc est omnium vsitatissima, vt pro vniuerso genere humano sumatur. Non mirum igitur, si hoc loci eundem habeat sensum. Sic Matthæi decimo tertio agrum ferentem frumentum & zizania Christus appellat mundum. Sic ad Romanos quinto, *peccatum in hoc mundum intrauit.* Matthæi vigesimo sexto, *Prædicabitur Euangelium in toto mundo.* Marci decimo sexto, *Euntes in mundum vniuersum prædicate,* Ioannis decimo tertio, *Ego sum lux mundi.*

III. Respondeo, negari consequentiam: Primo, quia est à puris particularibus. Non enim hæc vnica est mundi significatio: sed, fatente Sophista, vna inter alias. Debuit igitur probare nullam aliam his locis conuenire.

IV. Secundo, quum Mundus sumitur pro vniuerso genere humano, dicimus hoc ipsum fieri dupliciter: vel vniuersaliter, vel indefinitè. Vniuersaliter, scilicet, cum nulla admittitur exceptio: vt cum & peccatum, & mors dicuntur in mundum venisse. Indefinite vero, quum vniuersali nomine non omnes ad vnam partes includuntur, sic tamen vt nulla etiam nominatim excludatur: ac tum ad veritatem dicti sufficit pars indeterminata. Exempla Matthæi decimo septimo, Dixit Iesus, *Futurum est vt Filius hominis tradatur in manus hominum.* Singulorum-ne? Falsum, sed aliquorum. Decimo nono, *Relinquet homo patrem & Matrem, & agglutinabitur vxori suæ,* Nullo-ne excepto? Non admittant Monachi. Duodecimo, *Dauid ingressus domum Dei panes propositionis edit:* nimirum eos duntaxat, quos tum reperit. Qui vsus & in mundo. Ioannis septimo, *Patefacito te ipsum mundo,* id est, Iudæis, qui erant pars mundi. Duodecimo, *Mundus post eum abiit,* id est, Iudæorum multi.

V. Nihil est iam difficile: nam istis omnibus locis dico mundum, non vniuersaliter intelligendum, sed indefinite. Hoc sensu, Christus est Seruator mudi, quomodo Marci primo, *Simon & Andreas piscatores hominum.* Paulus prioris ad Timotheum secundo, *Doctor Gentium*: etiam si neque illi piscati sint omnes homines, neque iste docuerit omnes gentes. Eodem sensu, & tollit peccatum mundi. Et dat carnem suam pro mundi vita: & reconciliat sibi mundum, & reliqua omnia.

VI. Probatur hic sensus, Primo ex Ioannis 3. Cum enim dixit Christus, *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit*: tum statim addidit, *vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Nam hic aperte describitur & fructus proueniens ex morte Christi: & simul ii, ad quos is fructus prouenit. Nam si mundus esset vniuersaliter nominatus, & non indefinite: oportuerat dici, vt omnes habeant vitam æternam. At hoc minime: sed *vt omnis qui credit in eum*: coercens vniuersalitatem. Et consonat Angelus, Matthæi primo, *Et vocabis nomen eius Iesum: ipse enim seruabit populum suum ex peccatis ipsius, id est*, inquit Carthusianus, *omnes electos peccato obnoxios, id est, in se credentes*, inquit Thomas.

VII. Eadem ratione, Ioannis sexto, cum se dixisset Christus esse panem vitæ, subdidit: *qui venit ad me, nequaquam esuriet, & qui credit in me, non sitiet vnquam.* Et rursus, *Ego sum panis viuificus, qui è cœlo descendi: si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum.* Et duodecimo. *Non veni, vt condemnem mundum, sed vt seruem mundum: Qui reiicit me, nec recipit verba mea, habet qui condemnet ipsum.* Nam hæc tum omnia, tum singula, aperte clamant generale illud mundi, non esse nominatum τῷ παντὶ, sed ἀορίστως.

VIII. Conueniunt & interpretes. In primam Ioannis, Franciscus Lucas. *Quanquam vero multi in mundo ēr sint & fuerint, quorum peccata actu non auferat: tamen vt multorum peccata aufert, ita valet auferre omnium.* Iansenius Concordiæ capite decimo sexto. *Verum quomodo peccata, vel peccatum mundi tollit, cum in multis hominum millibus peccatum adhuc dominetur? Ex prædictus sane quæstio ista dissoluitur. Non enim tollere dicitur peccata, vel peccatum totius mundi ab actu: sed quomodo herba aliqua dicitur mederi huic vel illi morbo: videlicet quia per ea quæ nostri caussa pertulit, obediens patri vsque ad mortem, solus idoneus est, vniuersa nostra peccata abolere.* Maldonatus, *Bene autem à quibusdam ex Chrysostomo notatum est: Euangelistam non dixisse, qui tollet sed, qui tollit peccata mundi, præsenti vsum tempore, vt non actum, sed vim naturalem significaret.* Nam hi distinguentes actum à sufficientia siue potentia, satis ostendunt, non esse mundum ita intelligendum, vt pars nulla excipiatur. Simul etiam Windekii temeritatem comprimunt asserentis agi his locis, *de Consilio, Actu, Decreto Dei Patris.*

IX. Non deserit se tamen Windekius: & habet argumenta quibus se, fulciat. Primum. In Scriptura tres reperiri præcipuas Mundi significationes. Primo, vt designet opificium, seu machinam cœli & terræ. Secundo, promiscuam, & vniuersam humani generis multitudinem. Tertio, impiorum turbam, qui repudiata salute, & suorum peccatorum remedio, obstinate in peccatis moriuntur. At quartam acceptationem, pro saluandorum & electorum numero, nullam ostendi posse.

X. Respondeo, Primo, posse concedi quicquid hic asseritur. Neque enim

enim necesse est quartam acceptionem quærere, cum sufficiat secunda: quãdoquidem certum sit vniuersæ humani generis multitudinis partem esse impiorum turbam Itaq; restare alteram, piorum, & electorum. Sicut ergo illa, sic etiam ista, potest mundi nomine significari: & eo quidem magis, quod ei conuenit, etiam qua corruptionem naturæ significat, quæ piis & electis communis est cum impiis & reprobis.

XI. Secũdo dico etiam quartam illam significationem occurrere; pro parte illa mundi, quæ non repudiat salutem, neque in peccatis obstinate moritur. Ad Roman. 4. *Non enim per legem promissio cessit Abrahæ, aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei.* Ioann. 17. *vt credat mundus, me à te missum esse.* Ad Romanos 11. *Iudæorum ruina est opulentia mundi.* His enim tribus locis, manifestum est, mundum non significare eos, qui salutem respuunt, & moriuntur in peccatis; nam hi neque pertinent ad hæreditatem Abrahæ, Patris omnium credentium: neque vero credunt Christum missum esse: neque ex Iudæorum ruina, quicquam ad eos rediit emolumenti.

XII. Nec mouent me ad hos locos Windekij instantiæ. Ad primum: per mundum intelligi omnes gentes: iuxta illud Genes. 12. *In te benedicentur omnes gentes.* Itaque neminem ex omnibus gentibus Deum ab hac benedictione excludere. Ad secundum: mundum sumi quidem procredentibus, & reprobis: at non pro solis prædestinatis. Multos autem fideles non esse in electorum albo. Probat: quia Ioann. 16. discipuli agnoscunt se credere in Christum. Et tamen decimo quinto, eosdem Christus se proiecturum minatur, si defecerint. Ad tertium: Diuitias mundi, vt in primo, esse diuitias omnium gentium & populorum terræ, quia ab iis digressi Apostoli, iussi sunt vniuersæ creaturæ prædicare.

XIII. Enimuero concedo in primo & tertio loco, mundum intelligi gentes & populos vniuersaliter. Sed consequentiam dico esse absurdam, sed ad Gentium individua capita, de quibus etiam nostra instituta est disputatio. Atqui eo ipso, quod Paulus dixit, Abrahamum patrem credentium, quomodo etiam non separat eos, qui secundum carnem, ab iis qui secundum fidem, ostendit non esse patrem omnium: sed aliquos inde excludi. Quod ipsum clarius est in postremo loco. Quia Iudæorum ruina, opponitur mundi opulentiæ. At non potest vlla ratione, mundus intelligi κοσμικῶς, & absque exceptione, supposita Iudæorum ruina, qui ipsi sunt ex mundo, quatenus mundus complectitur & fideles, & reprobos.

XIV. Iam secunda etiam instantia est inepta. Mundus, inquit, pro credentib. & reprobis. At non omnes fideles in electorũ albo. Quid hoc est, inquã, monstri? Si non in Electis: ergo in reprobis: & quomodo igitur mũdus pro credentib. & reprobis? aut quæ huius distinctionis ratio? Deinde, quid tum, concedamus aliquos fideles in reprobis, hoc n. puto velle, eũ qui dixit, *multi fideles non sunt in electorum albo.* Sed an contra itidem omnes reprobi sunt fideles, sunt credentes? At si hoc non sit verum, nihil promouet Windekius. Ratio, quia nõ nominauit Christus nõ electos, siue reprobos, in quibus ille contendit esse credentes: sed mundum. Vt mundus, inquit, credat. Si igitur non omnes reprobi credant, non est nominatus hic mũdus pro credentib. & reprobis: ac proinde nec pro toto mundo: sed duntaxat pro ea mundi parte, quæ credentes complectitur.

XV. Id tamen concedendum non est, multos fideles non esse in albo prædestinatorum. Nisi forte credendi vocabulo, & fideliũ, intelligatur duntaxat externa professio. Nã alias, pro rei veritate si sumas, id est, pro iis qui vere credunt, & vere fideles sunt, tũ nullus eorũ non est in electorũ albo. Quia dona Dei sunt ἀμεταμέλητα, 11 ad Rom. At discipulis Christus minatur abiectionẽ: fateor. Sed nego consequentiam: eos igitur non fuisse electos, nam ẽt electis proponuntur, & prosunt minæ huiusmodi, vt alias diximus, cũ de prædestinatione ageremus.

XVI. Alterum argumentum Windekij. Si 2. ad Corinth. 5. Paulus, voce mundi, solos prædestinatos designaret; ergo paulo post non hortaretur Corinthios, vt Deo reconciliarentur. Ratio consequentiæ. Quia frustra hortaretur: quia prædestinati possunt excidere.

XVII. Respondeo: negatur consequentia: Negatur etiam frustra esse hortationes apud eos qui sunt prædestinati: quantumuis certum, excidere non posse. Quomodo etsi numerati sunt capilli nostri, & certum nos & tum morituros, cum Deus volet nec ante: tamen & vtimur, & necessario vtimur cibo potuque. Sic Israelitæ, vt occuparent terram Chanaan sibi destinatam, vsi sunt armis. Sic in vniuersum Prædestinationis decreta implentur etiam per media ordinaria.

XVIII. Tertium argumentum. Paulus duplicem reconciliationem innuit. Vnam generalem, qua Deus per Christi mortem meritorie, & impetratorie, vniuersum genus humanum sibi conciliauit, non imputando eis peccata sua. Alteram specialem, & actualem, eorum propriam, qui prioris meritum sibi per fidem, & viuam charitatem applicarunt. Probatur distinctio. Quia si actualiter omnes, pro quibus Christus victimam se immolauit, participant de iustitia Christi, & eam non possunt amplius amittere, cur paulo ante iussit eos Deo conciliari? Aut faciant Apostolum secum pugnare aduersarij: aut nobis distinctionem, quam eruimus, concedant necesse est.

XIX. Respondeo, negari reconciliationis distinctionem. Re vera enim vnica est conciliatio, ad Hebr. 10. *Vna oblatione, consecrauit in perpetuum eos qui sanctificantur.* Et re vera vnam agnoscit Paulus, illam ipsam quæ sufficienter est vniuersalis, sed efficienter, & applicatiue, vt ita loquar, fit particularis. Imo vero magis vere: vnica reconciliatio particularis, non potest enim nisi improprie vlla esse vniuersalis, sed vniuersaliter tamen omnibus proposita. Ista ergo specialis, & actualis, non alia est, quam illa ipsa, quam Deus per Christi mortem meritorie, & impetratorie proposuit. Id ipsum orationis Paulinæ filum indicat. Thomas certe distinguit in hunc modum, vt à Paulo significetur Dei beneficium, tum beneficij vsus. Beneficium, alterum commune, reconciliationis ad Deum, alterum speciale, Apostolis collatum, vt essent ministri huius reconciliationis. Porro beneficij vsum ab iis verbis, *Pro Christo legatione fungimur:* Et quidẽ primo eius quod ad Apostolos specialiter pertinebat: deinde alterius, quod est commune, in his verbis, *Obsecramus pro Christo.* Et hic primo inducere ad vsum: secundo ostendere, vnde adsit nobis facilitas ad eum vsum: ibi, *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.* Et tibi Angelicum doctorem, quantumuis rimantem omnia & singula, vbicam tamen reconciliationem obseruantem, non duas. De adhortatione ad reconciliationem, diximus satis.

XX. Quartum argumentum: Per peccatum mundi, Ioann. Augustinus, Beda, Glossa ordinaria, & alij Orthodoxi Patres, intelligunt originalem culpam. Hæc vero omnes homines infecit. Ergo nomine mundi, recte accipi potest, ac debet, omne genus tam reproborum, quam prædestinatorum hominum.

XXI. Respondeo, negati consequentiam. Nam, vt de cæteris nihil dicam: certe ab infantibus morientibus, omnibus peccatum non tollitur originale. Alioquin infantium nullus damnaretur, nullum habentium peccatum, præter originale. At hoc falsum est. Etsi ergo verum, peccatum illud mundi quod Christus tollit, omnes homines infecisse, imo etsi verum, ideo dici mundi, quia omnes homines infecerit, tamen non est verum, tolli à singulis hominibus, id est, à mundo absque exceptione.

XXII. Quintum argumentum. Interpretes, Chrysostomus, Euthymius, Augustinus, Cyrillus, Glossa ordinaria, per mundum, Ioann. 3. *naturæ vniuersam speciem* accipiunt.

XIII. Magnum vero aliquid præstas scilicet Windeki, si probes mundum hic intelligi homines. Enimuero periculum fuit, ne abs te esset monitore, stipites includeremus, & flumina, & montes: proq; iis omnibus Christum traditum assereremus. O afanias! Atqui nos non tam tuis interpretibus deferimus, quam ipsi rei veritati. Quid tum, vero? Nam naturæ vniuersa species, quoties nominatur, non intelligitur tamen absq; vlla individuorum exceptione, vt sæpius dictum.

XXIV. His locis similes isti sunt, Genes. 12. *In te benedicentur omnes gentes terræ.* Esaiæ 49. *Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.* Omnes enim gentes, non alio sensu dicuntur, quam paulo ante mundus, indefinitè: pro quouis hominum genere. Itaque Glossa interlinearis in 22. Genes. omnes gentes terræ, interpretatur *prædestinatos de omnibus gentibus.* Lyranus autem, *Catholici*, inquit, *exponunt de Christo, qui de semine Abrahæ descendit secundum carnem: & in ipso benedicentur omnes gentes, id est, aliqui de omnibus gentibus: quia nullus consequitur salutẽ, nisi per Christi benedictionem.* Quãquam quid aliis opus est, cum habeamus Paulum 3. ad Galatas, *Prouidens Scriptura, Deum, ex fide iustificaturũ gentes, ante euangelizauit Abrahæ, Benedicetur, inquiens, in te omnes gentes. Itaq; qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli illo Abraham.* En tibi gentes, non omnes omnino homines, sed eos qui ex fide.

XXV. Nec longe ab his locis abeunt isti, etsi alio sensu. Lucæ 2. *Videbunt oculi mei salutare tuum quod parasti ante faciem omnium populorum.* Esaiæ 52. *Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Et 62. *Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion, ecce Saluator tuus venit.*

XXVI. Hi vero loci nec de efficacia mortis Christi, nec de sufficientia eius loquuntur. sed de prædicatione, per quam fiet etiam gentib. non inaudita salus Ecclesiæ. Sic Deuter. 4. *Legem quam ego proponam hodie ante oculos vestros*, hoc est, ita vt videatis, sciatis, cognoscatis eam. Non autem continuo, quod fit in oculis omnium, siue quod prædicatur omnibus, cognoscitur que ab omnibus cedit omnibus in vtilitatem singulorum propriam. Contra vero ad Roman. 10. *Sed non omnes auscultauerunt Euangelio. Esaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro?*

XXVII. Quod si quis tamen malit non ad solam prædicationem referre: & vlterius quid indicari, non repugnarim equidem, dum sit hic sensus, propositum esse omnibus Christum, vt per eum possint saluari. Quis enim negat? Stella in Lucam, *Ante incarnationem solum hoc salutare erat ante faciẽ Israel: quia notus in Iudæa Deus, & in Israel nomen magnum eius: sed incarnatus est, vt redimeret omnes, & omnibus notitiam sui præberet: & sic omnes ad se traheret, tam Iudæos, quam Gentiles, ita vt sit distributio accommodata pro generibus singulorum, & non pro singulis generum, sicut in Daniele legimus, omnes populi tribus, linguæ, seruient ei.*

CAP. VIII.

De Christi victoria.

I. IN tertiam classem confero locos, de victoria Christi. Osee, 13. *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, ô mors.* Ad Hebr. 2. *Vt per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium.* Prioris ad Corinth. 15. *Cum mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Christum* Esaiæ 25. *Præcipitabit in monte isto facie n vinculi colligati super omnes populos, & telam, quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum.* Hos locos, de solis prædestinatis exponere absurdissimum est; inquit Windekius.

II. Hoc idem Christus iucunda docuit parabola, Lucæ 11. de forti armato custodiente atrium suum; qui cũ in armis est, in pace sunt ea, quæ possidet. Sin autem fortior eo superueniens, vicerit eum, vniuersa arma eius aufert, in quibus confidebat, & spolia eius distribuit. Christus fortem atrij huius custodem, alias mundi principem cognominatum, occupato regno inde eiecit, & genus humanum eripuit de potestate tenebrarum, ac transtulit in regnium suum. Isaiæ 9. *Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti:* videlicet, principem aeris huius, & rectores mundi tenebrarum.

III. Vis argumenti isthæc. Christus morte sua vicit Diabolum, peccatum, mortem; ergo omnes redemit. Nego consequentiam. Nam etsi vicerit: non omnibus tamen vicit: hoc est, ita vt omnes erueret à potestate mortis. Alioquin nemo maneret in morte: quod est absurdissimum dictũ. Ideoque non est apud Oseam, *redimam omnes:* sed *redimam eos:* quæ phrasis non significat omnes omnino homines: sed Ephraim, cui tandem pollicetur remissionem peccatorum. Quid? quod hanc victoriam Paulus non præsen-

tem, sed futuram describit post resurrectionem: cum mortale hoc induerit immortalitatem? At tum, quis nescit non omnes redemptione fruituros, sed multos mansuros in morte? Matth. 25. *Tunc dicet iis qui ad sinistram: Maledicti, abite à me in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius.* Itaq; absurdissimum est huiusmodi locos non de solis prædestinatis interpretari, contra quam censuit Sophista.

IV. De Parabola apud Lucam eadem ratio est. Sed diserte Toletus. *Atrium suum in pace possidebat: quia homines peccato subiugatos habebat, nemine eorum valente ab eius tyrannide se liberare, fortior, hoc est Christus, qui inuadens eum, & vincens abstulit arma: agnus enim est, qui abstulit peccata mundi, in quibus damon confidebat se victoriam con, equi contra hominem, spolia eius distribuit: magnam enim hominum partem, quæ illius imperio vinctæ tenebatur, liberauit: eos, qui in limbo detinebantur, educendo, & plurimos qui in terra illius partem sequebantur, ad se conuertendo, & variis gratiæ, ac Spiritus Sancti donis, muneribusq; implendo.* Audi à Iesuita, & magno quidem Iesuita, non omnes, sed plurimos, sed magnam partem: ergo, inquam, non propterea non vicit, quia non omnes liberauit: sed quia quos vult liberat, ideo potentissime vicit.

V. His locis & isti vicini, Esaiæ 53. *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: & nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus.* Ad Colos. 2. *Vos, cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, & expolians principatus, & potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso.*

VI. Respondeo, hos locos & seipsos explicare, & superiores illustrare. Nam hæ voculæ *nos, vos*, non significant omnes homines, sed ex omnibus hominibus quosdam: nimirum, primo & per se eos qui loquuntur, vel ad quos fit sermo: & secundo omnes eiusdem conditionis. Ita enim solet. Ad Ephes. 1. *Qui benedixit nobis omni benedictione spirituali, in cœlis in Christo. Sicut elegit nos in ipso antequam iacerentur mundi fundamenta. Qui prædestinauit nos, quos adoptaret in filios.* En tibi *nos*, Quos? Omnes-ne homines? Minime, nam neque omnibus communis omnis benedictio. Et quomodo elegit, si omnes admisit, nullo excepto? *Nos* ergo, id est, me, & similes mei, id est, fideles.

VII. Sed instat Windekius: Si quis dubitat, an de omnibus & singulis hominibus Propheta sermonem instituerit, subiungit mox declarationem, *Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Itaque, qui negat pro singulorum hominum peccatis Christum pœnam sustinuisse, negabit etiam quosdam homines in numero omnium errantium comprehendi. At hoc falsum est: ergo & illud.

VIII. Respondeo, eadem ratione dici hic *omnes nos*, vt ante *nos*. Nihil enim necesse est vnum latius altero patere. Imo, vniuersalis nota, *omnes*, coerceri solet & restringi per particularem: Deuteronomij 4. *Vniti omnes vos hodie* כל בם Genes. 42. *Omnes nos* בני איש אחד *filij vnius viri sumus.* Malach. 2, *Nonne pater vnus est omnibus nobis.* Græce paulo aliter πάντων ὑμῶν. Quibus ex locis (nam plures cur colligam?) apparet longe alio sensu dici, omnes, & nos omnes, siue vos omnes. Negatur ergo, de omnibus & singulis Prophetam sermonem instituisse. Nam quod addit, qui negat pro singulorum hominum peccatis Christum pœnam sustinuisse: eundem ergo negare quosdam homines in numero errantium contineri: hoc vero absurdissime concluditur. Longe enim aliud est in numero errantium contineri, aliud erratorum pœnas solutas in Christo fuisse. Quomodo aliud est in ægrotis esse, aliud ab Æsculapio sanari, aliud inter leprosos numerari, aliud ab Elisæo mundari.

CAP. IX.

An Scriptura doceat mortuum esse Christum pro reprobis.

I. QVarta locorum classis, eorum est, quibus doceri putat Windekius pro Reprobis, seu damnandis, Christum mortem oppetisse. Hoc ipsum probat sex argumentorum & Scripturarum generibus.

II. Primum genus locorum in eam rem disertorum. Ad Roman. 5. *Christus pro impiis mortuus est.* Omnes autem reprobi impii.

III. Poster. Petri 2. *Fuerunt Pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum qui emit eos ἀγοράσαντα, Dominum negant, superinducentes sibi celerem perditionem,* ἀπώλειαν. Loquitur de reprobis: & tamen emptos pronunciat. Quod intelligendū vel de prædestinatione, i. vltimo effectuali redemptionis termino: vel de præsenti iustitia reproborū, qui cum ad tempus redemptionis fructum participant, redempti dicuntur, vel de actu Christi, quo pretium pro iis exposuit, etsi iis applicetur, vel non. At non de primo, secundo ve, ergo de tertio, quod erat in controuersia.

IV. Ad Roman. 14. *Noli cibo tuo illum perdere,* μὴ ἀπόλλυε, *pro quo Christus mortuus est.* Agi autem de æterna damnatione, patet statim. *Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est* κατακέκριται, *quia non ex fide.* Similis locus 1. Corinth 8. *Peribit,* ἀπόλλυται, *infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est.*

V. Ad Hebr. 6. *Impossibile est, eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihil minus bonum Dei verbum virtutesque seculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam, rursum crucifigentes sibimet-ipsis Filium Dei, & ostentui habentes.* En tibi rursum sibi crucifigentes. Non potest autem iterum fieri, quod semel non est factum. Quare eis crucifixus iam erat Christus.

VI. Ad Hebr. 10. *Voluntarie peccantibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia: terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios. Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus vel trib. testib. moritur. Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est. Et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Cum nullam aliam expectare possint hostiam, ergo priorem susceperunt. Idem se & reprobos, & sanguinis Christi fructum sensisse demonstrant, dum, spreto eius beneficio, Filium Dei conculcant: dum eiusdem sanguine sanctificati, & à peccatis emundati, cœtui Sanctorum, ac cœlesti adoptioni accensebantur: dum contumelia afficiunt Spiritum gratiæ, qui illos illuminauit.

VII. Secundum genus locorum, eorum qui nonnullos per Christum libro vitæ consignatos, ex eo deleri, & damnari posse docent. Ad Hebræ. 12. *Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem omnium Deum. Videte, ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum, qui super terram loquebatur: multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis auertimus.* Ergo Paulus sentit municipes in cœlo adscriptos, iterum excidere posse. Item, hominum vitio fieri, vt non scribantur, aut deleantur de libro vitæ. Testantur Exodi 32. Apocalypsis 7. Psalm. 68.

VIII. Tertium genus locorum: docentium Reprobos nonnullos participes esse gratiæ & pretii Christi, 1. ad Corinth. 3. *Nescitis quia Dei templum estis: & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem Dei templum violarit, disperdet illum Deus.* Templa Dei, & habitacula Spiritus, fideles esse non possunt, nisi per iustificationis sanctificationem, quam Christus profusi sui sanguinis merito promeritus est. Rursus, prioris ad Corinthios 6. & 7. *Pretio empti estis magno*, nimirum sanguine Christi. Rursus tota illa Epistola, fideles indiscriminatim sanctificatos, ablutos, & iustificatos compellat, in quorum tamen Ecclesia multos fuisse reprobos, indicat Paulus. *Si is, qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi nec cibum sumere.*

IX. Quartum genus. Reprobos nonnullos frui Eucharistia, & per consequens merito Christi. Christus dicit, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur.* Nunc vero etiam reprobi sumunt corpus Domini. Prioris ad Corinth. 11. *Qui bibit & manducat indigne, iudicium sibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Tum autem, inquit Augustinus Epist. 162. *tolerat ipse Dominus Iudam Diabolum, sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles nouerunt esse pretium nostrum.*

X. Quintum genus. Reprobos nonnullos per baptismi gratiam participare de merito Christi. Ad Romanos 6. *Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus.* At inter baptizatos multi reprobi. Similis locus 1. Petri 3. *Vos nunc similis formæ saluos facit baptisma.*

XI. Sextum genus. Multis reprobis dimitti peccata testantur exempla Scripturæ, & humanæ vitæ innumera. Quod si iis non vere, sed fictitie remittuntur, ministerium hoc à Deo Ecclesiæ concessum, in hypocrisim & ludibrium recidet: Mendacem faciet Deum, & sacrilegium ministrum, qui sæpe iis ob Christi meritum annunciant remissa peccata, erga quos tamen id nunquam verum fuit.

XII. Respondeo hæc esse verbosiora, quam nerosiora. Primo enim non probare τὸ κεκτῆσθαι. Thesis fuit, Vtrum omnes homines à Christo sint redempti. Et affirmabat Windekius. At horum locorum nullus est, qui loquatur de omnibus hominibus. Nam cum distinguantur homines, in electos, & reprobos, tum non possunt per omnes homines; intelligi tantum electi, sed etiam omnes reprobi. Atqui hi loci non continent omnes reprobos. Manifestum de secundo genere, & sequentibus, ipso Windekio profitente. Reprobos non omnes, sed nonnullos libro vitæ consignatos, esse participes gratiæ, frui Eucharistia, per baptismum participare merito Christi. In primo vero genere, loci ipsi singuli per se loquuntur. Nam & 14. ad Roman. sermo est de infirmis in fide, qui longe alii sunt ab infidelibus, & ad Hebræos, de iis, qui semel sunt illuminati, & peccantibus post acceptam notitiam veritatis. Quare hoc tantum euinceret Windekius, pro omnibus electis & nonnullis reprobis, Christum esse mortuum. At inde nulla ratio conficit, redemptos fuisse omnes homines.

XIII. Secundo, nego confici hoc ipsum, nonnullos reprobos fuisse redemptos. Nam quia positum est loqui Scripturas de reprobis illis, qui admixti sunt electis in externa fidei professione; obseruare debemus illos ὁμωνύμως dici Christianos, nimirum quia externa aut omnia, aut ferme omnia eadem habēt cum electis: nec nos possumus iudicare nisi ex iis quæ apparent. Quare κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ εἶναι, sic solent appellari. Vnde Ioann. 2. 1. *E nobis egressi sunt: sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Sed vt patefieret non omnes esse ex nobis.*

XIV. Quemadmodum igitur hi sunt ὁμωνύμως Christiani: sic de iis ὁμωνύμως omnia fere dici solent, quæ de vere Christianis. Quo iure Paulus 9 ad Roman. *Quorum est adoptio, & gloria, & fœdera, & legis constitutio, & cultus & promissiones.* Vndecimo, *Si primitiæ sanctæ, etiam massa: si radix sancta, etiam rami.* Cum de Iudæis tamen loqueretur etiam Christum persequentibus, & à gratia reiectis. Quid ergo mirum, si de iis reprobis, qui aperta professione erant inter Christianos, Scriptura sic loquatur, vt eis etiam tribuat, quæ pertinent ad fideles?

XV. In hanc ὁμωνυμίαν Windekius excandescit, & argumentatur. Si æquiuoce & improprie delentur de libro vitæ, ergo æquiuoce peccarūt. Rursus. Moses cum orauit, vt de numero electorum expungeretur; vel certū habuit se inde nunquam eradi posse: vel incertū. Si illud, ergo stulta est & frustranea petitio. Si hoc, cur certo petiit eius iacturam & priuationem, quod stultum? An certus non erat se habuisse? cur tantū malum sibi & populo imprecatur? An non hoc erat Deum, & homines, & seipsum ludere? Tertio, cum dicit Paulus eos gehennę ignis supplicio afficiendos, qui ex quo conscripti sunt inter primogenitos in cœlis, postea agnitæ veritati ac gratiæ contumaciter obluctēntur, si conscriptio in cœlis hic est æquiuoca: ergo idem fictum commentum trahi poterit ad vitam æternam æquiuocam, ad cœlum æquiuocum, ad statum præsentis gratiæ æquiuocum, ad damnationem æquiuocam.

XVI. Vere

XVI. Vere dictum, *Ira furor breuis est*, vel ex isto probetur, cui repentina excandescentia mentem peruertit, vt non tantum ἀσυλλόγιστα ferruminaret, sed etiam daret sine mente sonum. Nam quis mihi secundum argumentum commode disponat? Aut quis est istis legitimus sensus, si habuit Moses incertum se eradi posse, cur certo petiit eius iacturam & priuationem, quod certus non erat se habuisse? cur tantum malum sibi & populo imprecatur? Nam ego quidem nihil sani video,

XVII. Sed respondeo in primo & tertio argumento, ridiculam esse consequentiam. Vere enim illi peccarunt, qui ὁμωνύμως eraduntur è libro vitæ. Nec ὁμωνύμως dicerentur eradi, nisi vere peccassent. Item si conscriptio in cœlis est ὁμώνυμος, nō propterea ὁμώνυμος tamē vita æterna, aut damnatio, aut cœlum. Istorum inconsequentiam videt, & facile videt, quemcumq; ira non fecit furiosum. Quid enim obstat, quominus de rebus veris, loqui possimus ὁμωνύμως, id est, mutuatis vocabulis & tropicis? An quia status beatorum dicitur Eden, paradisus, metaphorice, ipse ille status non est nisi metaphoricus, & nihil nisi metaphoricus Christus, quia metaphorice Leo Iudæ. Apage nugas.

XVIII. In secundo argumento, dico Mosen certum fuisse, se nunquam eradendum de libro vitæ. Ergo, inquit, stulta & frustranea petitio. Frustraneam si dicis, quæ exitu caruit, concesserim, neque enim propterea Deus Mosen erasit è libro vitæ: sed stultam fuisse, quæ necessitas euincit? Nā ego quidem agnosco ardentissimæ charitatis plenam, ideoque non frustra imitatam à Paulo. Quid enim? Non erat illud multi faciendum in Mose, quod suum animum tam libere, tam sincere testaretur? Nam hunc finem petitio habebat, non vt significaret, quid Deus facturus esset nec-ne. Quanquam quorsum Mosis exemplum, quum sermo sit de reprobis. Nam si erasus fuisset Moses, vere fuisset erasus, & non ὁμωνύμως, quia erat non ὁμωνύμως scriptus. At reprobi, quia non nisi ὁμωνύμως scripti, non possunt nisi ὁμωνύμως eradi.

XIX. Hæc igitur solutio vera est; Reprobos omnes ita esse inter Christianos, vt non sint tamen Christiani, quod & Augustinus sæpe docet. Sed hoc posito, nihil est difficile. Nam, quomodo videntur esse Christiani, sic videntur participes omnium beneficiorum Christianis propositorum. Sed quomodo non sunt Christiani, sic ne participes quidem beneficiorum. At nostra thesis non quærit, vtrum videantur redempti, sed vtrum redempti sint.

XX. Persequamur tamen singulas consequentias. Christus pro impiis mortuus est. Ergo pro reprobis. Negatur. Etsi enim omnes reprobi sint impii tamen non omnes impii sunt reprobi, sed ex iis electi quidam nec pauci. Et pro impiis vere dici potest mortuus, si mortuus est vel pro paucis. Itaque argumenti figura fœde peccat.

XXI. Sed reprobi empti dicuntur, inquit, vel propter prædestinationem, vel propter præsentem iustitiam ad tempus, vel propter actum Christi, qui pro iis pretium exposuit, siue applicetur, siue minus. At non primo secundo-ve modo, ergo tertio Respondeo, illum actum in tertio membro, obscurius dici, maxime cum iterum Apostolum dicat testari, opere & facto ipso reprobos sanguine Christi emptos esse, quod concedi non potest, nisi forte abutatur hac tam diserta phrasi, qua solemus significare, id quod tam vere, certeque gestum, vt nihil verius, nil certius, propter vsitatam distinctionem actus à potentia. Nam in hac controuersia, sufficientia est potentia quædam, at efficacitas, actus eius potentiæ. Vnde quis non videt promptum, qui actu redempti sunt, eos etiam efficaciter esse redemptos? Ideoque non tantum sufficienter? Vt merito subeat mirari, quo sensu Windekius dixerit, intelligi reprobos actu Christi emptos, quo pretium pro iis exposuit, siue applicetur: siue non. Nam qui potest actu, si nulla sit applicatio? Nisi forte, ita, dicat, non actu redemptos reprobos, sed id egisse Christum, vnde potuissent reprobi emi. Quod etsi ἄκυρον est, tamen si Sophistis placet, esto sane, non enim libet λογομαχεῖν. Tamen verum erit, si potuerint redimi, non fuisse redemptos.

XXII Itaque ex trimembri illa distributione, primo exploso membro, dico nihil interesse vtrum reliquorum eligas; si tamen in tertio actus Christi dicitur, vt expositum est. Nam actu redemptos, omnino reiiciendum est æque cum primo. At secundum cur reiicit Windekius? Nihil enim absurdi habet, dummodo *præsentem iustitiam intelligas*, externam professionem, qua fit vt videantur esse, quanquam non sint. Et certe propter hanc dicuntur redempti ὁμωνύμως. Et pro iis etiam Christus pretium persoluisse. Sic tamen vt verissimum sit, quod Simoni mago dictum, Actor. 8. *Non est tibi pars neq; sors ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ in hoc negotio.*

XXIII. Si iterum sibi crucifigunt Christum: ergo iis iā erat Christus crucifixus. Nego consequentiam. Non n. sensus est, Christum semel pro se crucifixum iterum pro se crucifigunt, sed Christum iam semel ab aliis crucifixum, iterū illi, quantum in se est, crucifigunt, & traducunt, id est, ęque rei fiunt mortis dominicæ, ac si de nouo Christum, iam olim crucifixum à Iudæis, ipsi crucifigerent.

XXIV. Rursus; cum nullam aliam expectare possint hostiam: ergo priorem susceperunt. Falsum, inquam. Sed omnino nullam habent, neq; n. aut illam admiserunt, quę oblata est in cruce: aut aliam vllam exspectare possunt.

XXV. Templa Dei non fieri nisi per iustificationis sanctificationem, cōcedo: sed ea tamen, quæ vere sunt templa Dei; & in quibus vere inhabitat Spiritus sanctus. Sed quæ sunt templa Dei ὁμωνύμως, hæc ego dico fieri per solam externam professionem, per quam videntur esse id quod non sunt.

XXVI. Reprobos nonnullos frui Eucharistia, non concedo indistincte. Eucharistia enim dicitur aliquando de signis solis, aliquando de re significata per signa. Illo modo concedo multos reprobos fieri participes Eucharistię quia hæc pars est externæ professionis. At isto modo, prorsus nego: & alias disputabo, Deo dante. Eadem ratio est in Baptismo.

XXVI. Remitti peccata reprobis, nego, nec vllo testimonio Scripturæ assertum video. Communicari eis video signa remissionis interdum omnia, per externum ministerium. Sed nego cum iis signis etiam re ipsa dari remissionem. Neque vero propterea ludibrium fit, aut hypocrisis, sed Dei immensa sapientia, distinguentis agnos ab hœdis, quod ministri non possunt.

CAP. X.

De singularibus quibusdam locis.

I. Supersunt loci nonnulli singulares. Primus esto Matth. 20. *Filius hominis non venit vt sibi ministraretur, sed vt ministraret: daretq; animam suam in redemptionis pretium pro multis.*

II. Respondeo, aliud esse multos, aliud omnes, Matth. 8. *Obtulerūt ei dæmoniacos multos. Grex porcorum multorum.* Et 27. *Multa corpora Sanctorū.* Quāquam in re tam perspicua pudet exempla conglobare. Sed in his ipsis verbis, illud *multis*, Glossa interlinearis exponit, *non omnibus, sed prædestinatis.* Thomas, *scilicet, qui crederunt in eum.* Hieron. *Non dixit animam suam redēptionem dare pro omnib. sed pro multis, id est, pro his qui credere voluerint,* Origenes *Pro multis qui crediderunt in eum.* Carthusianus; *Sed quare non ait, dare animam suam redemptionem pro omnibus?* Respondendum, quod Christus dedit animam suam redemptionem *pro omnibus sufficienter, pro solis autem electis efficienter, seu efficaciter, quoniam non omnes, sed multi fructum Dominicæ passionis consequuntur.*

III. Sed instat Windekius; duo promittens, & vocem *multis*, ex sua significatione, vsuque Scripturæ, pro omnibus; hic accipiendam: & necessario ita intelligendam. Primum argumentum. Matthæus scripsit ἀντὶ πολλῶν: quod Græcis aliud sonat, quam Latinis, *pro multis.* Nam apud Latinos, eam vocem opponi tantum paucis, at Græce populi multitudinem significare, quam Vulgus vocant. Hinc igitur non concludi, Christum dedisse pretium redemptionis, pro multis, respectu aliorum, pro quibus non dederit, sed pro numerosa, seu magna multitudine, qualis est vniuersum genus humanum.

IV. Secundum argumentum. Matthęus multis Hebraismis abundat. At Hebraice הרבים frequenter pro omnib. vsurpatur. Dan. 12 ורבים *& multi è dormientibus in puluere terræ euigilabunt.* Esaiæ 24. ברב *multitudine dierum visitabuntur*: sermo est de cruciatu damnandorum qui multis diebus, id est, omni tempore, sunt inferni supplicia perpessuri.

V. Tertium, Secundum aliam formam, multum, siue multitudo, sumitur pro maiori parte. 2. Chronic. 30. הרבית *multitudo populi*, id est, pars maior, cui similis locus 1. Chronicor. 12. Tum autem alibi hæc vox significat copiam, abundantiam. Deuteron. 33. Leuitici 16. Iudicum 6. Esaiæ 8. Psalm. 96. & 24.

VI. Respondeo. Primo scire me hoc loco Matthæi, nonnullos intelligere multos, pro omnibus, Theophylactū, Euthymium, nec non alios. Sed alios tamen Interpretes aliter, vt iam obseruatum. Plerosque etiam & hanc & illam interpretationem coniungere, vel certe alternare. Caietanum. *Pro multis: quantum ad sufficientiam multitudo hæc comprehendit multitudinem humani generis: quantum vero ad libertatis fructum, comprehendit multitudinem electorum.* Cui Barradius assensum præbet. Iansenius. *Pro multis hic positum est pro omnibus. Mors enim Christi pro omnibus redimendis sufficiens fuit pretium, & quantum in ipso fuit, omnes venit redempturus. Aut ideo pro multis dictum est, quod efficacia mortis ipsius non ad omnes esset peruentura, sed tantum ad electos, qui pauci dicuntur, comparatione reproborum, multi vero, ob numeri in seipso multitudinem.* Maldonatus, *Cur Christus hoc loco, sicut & apud Marcum non dixit se venisse, vt daret animam suam in redemptionem pro omnibus, sed pro multis? Probabilis est responsio quorundam: omnes multorum nomine significatos, quia πολλοὺς multos Græci vocant, non tam nomine plurali, quam infinito: quemadmodum Latine, omnes homines multitudinem appellant. Sed magis credo, voluisse Christum, non voluntatem suam, sed mortis suæ fructum declarare. Nam si eius quidem voluntatem spectes, pro omnibus hominibus, nemine excepto, mortuus est. Si spectes fructum, non ad omnes peruenit: sed ad multos, quia non omnes percipere voluerunt.*

VII. Hæc alternatio primum à nobis est, duplici nomine. Neq; enim ex ambiguo loco certa est vlla conclusio, vna tātum posita parte. Deinde, quia vtraq; pars eodem redit, nempe ad distinctionem sufficientiæ, & efficaciæ. Quid ad nos n. si vel *multos* legas, vel *omnes?* dum ne omnes absque exceptione redimantur? Nam hæc nostra est controuersia Præterea Maldonatus nominatim minoris facit eam interpretationem, quæ multos dicit pro omnibus, quo iudicio nostra causa fit superior.

VIII. Sed Windekius tamen non videtur potuisse nugacius disputare. Primo n. quorsum illud non concludi redemptionem multorum, respectu aliorum? Aut hoc etiam postea disertius. *Ex linguæ igitur: & Scripturæ modo loquendi, quid aliud obtinebunt aduersarij. quam vocem hanc, aut pro maiori parte, aut pro magna abundantia, non autem pro certo ac definito, ac ab alius segregato numero, accipiendam esse?* Hem! vos risum teneatis lectores? Amphora cœpit institui: tamen Vrceus exit. Ipse enim Windekius locū torquebat vt argumentum pro sua sententia Cur igitur nihil, nisi disputat concludi ex eodem contrarium.

IX. Sed & rursus vrceus. Nam cum sit propositum probare, hoc loco voculam istam & sumi, & necessario sumi pro omnibus: tamen cōclusio neutrum infert, sed contra potius, vel pro omnibus, vel pro maiori parte, hoc est vel pro omnibus, vel pro non omnibus. Hem, hoccine est necessario pro omnibus? Vnde tam noua Dialectica? Non enim certe à genio naturæ.

X. Quid, quod Thesis non est absolute hanc vocem sumendam pro omnib. sed cū modificatione hoc loco sumendā pro omnib. At in probationib. omnino nihil de hoc loco: sed tantum de aliis. Nisi forte hoc voluit, ex aliis locis deduci conclusionē ad hunc locum Nimirum quia ita solent Sophistæ strenue disputare ex puris particularibus. Quasi diceret, Λόγος Ioannis primo est Essentialis, *In principio erat ὁ λόγος*, Ergo & Matth. 5. παρεκτὸς λόγου πορνείας: vel 8 μόνον εἰπὲ λόγον. Quasi quis, Taurus est mons in Cilicia: Ergo & in Zodiaco. Næ si huiusmodi Dialecticorum magna sit copia, magnū quid sperandum de rebus Christianis. Et credo futuram. Solent enim isti itidem vt fungi, vna nocte confieri: quæ huius æui mira fœlicitas.

XI. Veruntamen; Πολλοί, Græce sonat *vulgus.* Semper-ne, an aliquando? Nam si aliquando tantum, quis non videt asininam Dialecticam? An igitur semper? Quid est igitur caussæ, quominus & Marci 20. πολλοὶ ἔσονται πρῶτοι. Et 12. πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον πολλά: Et 13. πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ

ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου: his, inquam, locis singulis vulgus intelligamus? Imo quia Lucæ, 1. πολλοὶ ἐπεχείρησαν, *componere narrationẽ earum rerum quarum plena fides nobis facta est*: placet ne vt à vulgo hominum Euangelia scripta dicamus? An tædet potius φλυαρίας: Nimirum audieras aliquando, Vuindeki, τοὺς πολλοὺς dici pro promiscua plebe: τοὺς πολλοὺς inquam: non autẽ πολλούς. Sed id tibi nunc, somnianti, an febricitanti? minus occurrebat. Nisi forte illud est potius ἀμαθία θράσος φέρει. At in Scripturis hac ratione τοὺς πολλοὺς non memini legere.

XII. Sed rursus, quid est, *Apud nos* (Latinos voluit dicere, quasi suos omnes Latinitate donasset, nouus imperator) *vox Multi tantum opponit .r paucis: apud Græcos populi multitudinem significat.* Quid ergo, nunquamne aut apud Latinos multi dicuntur de populi multitudine, aut apud Græcos πολλοὶ opponuntur paucis? Vtrumque vehementer falsum. Imo neq; de populi multitudine vnquam dicuntur aut *multi* Latine, aut πολλοὶ Græce, nisi quia paucis opponuntur. Sed quia nobis non Latine, sed Græce scripsit Matthæus, ideoque contentio est, περὶ τῶν πολλῶν: quid ad hæc Windeckius excipiet? Mitto ὄχλους πολλοὺς Matthæi 4. 8. 13. & alias. Mitto, 24. πλανήσουσι πολλούς. Mitto alia. Hæc non debeo. Matthæi 20. πολλοὶ κλητοί, ὀλίγοι ἐκλεκτοί. Septimo, *Lata est porta* καὶ πολλοὶ *multique sunt qui introeunt per eam. Angusta est porta*, καὶ ὀλίγοι, *& pauci sunt qui inueniant eam.* Lucæ 4. πολλαὶ χῆραι ἦσαν: *multæ erant viduæ: sed ad nullam illarum missus Elias: nisi Sareptam vrbem Sidoniæ, ad mulierem viduam*, καὶ πολλοὶ λεπροί. *& multi leprosi, sed nemo eorum purgatus: nisi Nahaman Syrus.* Septimo, ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί. ὅτι ἠγάπησε πολύ. ᾧ δὲ ὀλίγον ἀφίεται ὀλίγον ἀγαπᾷ. *Remissa sunt ei peccata eius multa, quia multũ amauit, qui autẽ parũ amat. remittitur parũ.* Certe his locis nulla tanta est audacia, vt negari possit τοὺς πολλοὺς opponi τοῖς ὀλίγοις.

XIII. Nec vero etiam Hebræa huc necesse fuit aduocari. Quid tũ enim si Matthæus Hebraismis abundat? An propterea nunquam Græce loquitur? Etsi hic hebraissat, quid de Marco dicent, quem incipiunt velle Latinis vindicare, vt latinissantem? Nam ille hanc ipsam Matthæi phrasim retinuit. Sed ille Hebraismus, Windekij somnium est. Numquam n. רבים *omnes* significat, sed multos. Et Daniel. 12. quid-ni Hebraismus sit in distributionib. vt semel multi dicantur, qui ex aliarum linguarum idiomate repeti debebant in vtroque membro? Qui in puluere dormierunt, resurgent, multi ad gloriam, multi ad ignominiam. Quanquam Munsterus subesse putet altius mysterium, quod habemus à Paulo: nẽpe non omnes dormituros in puluere, quosdam n. viuos deprehensum iri à magno illi die; qui non sint morituri; sed tãtum transmutandi. Quo in sensu nihil est difficile. Esaiæ 24. רב ימים, esse multitudinem dierum, id est, multos dies, vel cæcus palpauerit, sic enim solet frequentissime.

XIV. Sed incogitantiam vide. Significat, inquit, multitudinem, maiorem partem, copiam, abundantiam. Magnum sane mysterium, Et ante hunc, si forte, grammatistam, nulli cognitum, Sed cui tamen bono? Nam, ergo sua, inquam, significatione, id verbi non necessario significat omnes. Quis n. nescit, maiorem partem, longe abire, ab omnib. Et vero 2. Chronicor. 30. מרבית העם non est, vniuersus propulus, sed apud Septuaginta τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ: apud Latinum interpretem, *Magna pars populi.* Prioris etiam duodecimo מרביתם οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, *Magna pars eorum*, remanserant videlicet apud Saulem, pauci vero venerant ad Dauidẽ. Et tamen, si non euincit Windekius, significari omnem populum, nihil agit, nisi aerem verberat. Nunc enim non comparantur electi cum reprobis, vtri plures sint: sed tantum redẽpti cum hominibus cunctis, vtrum differant, an non. At si illi sunt horum pars, quantacunque, nihil enim nunc interest, tum manifestum non esse redemptos omnes homines, quod Windekius pertinaciter contendit.

XV. Secundus locus 1. ad Timoth. 4. vbi dicitur Christus *Saluator omnium hominum, maxime fidelium.* Respondeo huius loci non esse vnam apud omnes expositionem. Esse enim, qui vniuersalem Dei prouidentiam laudari existiment, quæ omnes õino complectatur homines, sed peculiari ratione fideles: nempe vt quæ ad hanc vitæ præsentis rationẽ beneficia pertinent, ea communia sint hominibus, sic tamen vt & in iis ratio peculiaris habeatur fidelium, & quod maximum est, his peculiaris sit æterna salus. Ambrosius, *Ipse est salus omnium, quia ex ipso & per ipsum viuunt, quantum ad præsentem vitam pertinet, omnes: quantum ad promissam salutem, fideles. Cognoscentibus n. se, post hanc vitam quæ morte finitur, aliam se daturum promisit, quæ immortalitate vigebit: ideo ergo ait, maxime fidelium.* Hieronymus, *Omnium in præsenti, fidelium in futuro.* Etiam gl. Interlinearis, quæ ad illud, *Saluator omnium:* notat, *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos. Qui cum iumentis saluat carnales.* Ad illud autem, *Maxime fidelium, hic & in futuro secundum corpus & animam.*

XVI. Hæc si admittitur interpretatio, nihil Windekius efficit: nostra enim thesis non negat Deum prouidere vitæ huic omnium, hominum, etiam infidelissimorum: nec si prouidet, ideo sequitur Christum pro omnibus esse promiscue mortuum, omnesve actu redemptos. Esse vero admittẽdam, apparet ex serie contextus. Præmisit enim Paulus, pietatem habere promissiones vitæ tum huius, tum futuræ.

XVII. Obiicit tamen Salmero duo. Vnum, hoc sensu non saluari proprietatem verbi saluandi, & salutis, quia non soleat significare, dare aut tueri vitam præsentem, sed saluum facere à peccatis, dare gratiam, & alia dona Spiritus. Alterum. Esset quoq; in eodem contextu verbi saluandi homonymia, quod absurdum videtur.

XVIII. Respondeo ad primum, longe falli Salmeronem. Matthæi 8. Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, *Domine salua nos.* Nono: *Si solum tetigero vestimentum eius, salua ero*, σωθήσομαι. *Et salua facta est mulier*, ἐσώθη, Marci 7. *& quotquot tangebant eum*, ἐσώζοντο *salui fiebant.* Ioannis 11. *Si dormit*, σωθήσεται *saluus erit*. Mitto alia plurima: quibus constat & Græce σώζειν, ac proinde σωτηρίαν, & σωτῆρα, & Latine, *Saluare, saluum facere*, sumi etiam in Scripturis alio sensu, quam de donis Spiritus ad æternam salutem.

XIX. Ad secundum, nego vllam esse ὁμωνυμίαν: non solet n. ita appellari vniuersale enunciatũ. Sunt n. ὁμώνυμα quibus solum nomen, non etiam ratio nominis est communis. Itaq; animal non dicitur de homine & bruto ὁμωνύμως. Eadem ratione, quoniam Dei prouidentia complectitur sub se tum omnes homines, tum peculiariter reprobos, nulla homonymia merito accusari potest. Similis locus est Ps. 35. *Hominem & bestiam saluas, Domine.* Vbi nondum quisquam homonymiam reprehendit.

XX. Nam quod Salmero nugatur, soluendum hunc locum per distinctionem simplicium & rudiorum, qui sunt velut iumenta, & hominum, qui ratione vigent, vel per aliam distinctionem, eorum qui viuunt in actiua, vel in contemplatiua vita, vere nugatur. Audiat Lorinum. Ad literam, *Sensus est, quem tradit quoq; Augustinus in Ioannem* (tractatu 30.) *non solum hoc loco, ad irrationales vsq; bestias descendere prouidentiam & munificentiam Dei. Alij mystici sunt sensus, de rationalib. ac vt ita dicam, bestialibus hominibus, deq; Iudæis & Gentilibus: adde de electis & reprobis, de contemplatiuis & actiuis, de doctioribus & rudioribus, de minus & magis perfectis.*

XXI. Alii tamen intelligunt Paulum, de cura salutis humanæ, sed ita vt voluntatem agnoscant signi, non autem beneplaciti. Lyranus, *Omnium, quãtum ad sufficientiam ex parte sui. Maxime fidelium. Dicitur maxime, quia eorum est Saluator quantum ad sufficientiam & efficaciam.* Qui sensus etsi non est necessarius, non etiam tam commodus, vt quem diximus, tamen non est aduersum nos; vt patet ex statu controuersiæ.

XXII. Tertius locus. Ad Roman. 5. *Non sicut delictum ita & donum Si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit. Et non sicut per vnum peccatum ita & donum. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autẽ ex multis delictis in condemnationem. Si enim in vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. Igitur, sicut per vnius delictũ, in omnes homines in condemnationem: sic & per vnius iustitiam, in omnes homines in iustificationẽ vitæ.* Hic, inquit, Paulus inter delictum Adæ, & iustitiam ac satisfactionem Christi, comparationem instituens, hanc priori multo latiorem & efficaciorem, ac pro omnibus hominibus peractam esse demonstrat.

XXIII Hic vero subit mihi mirari hominis iudicium, tam sinistrum, vt statim disputans contra Huberum, sui vim argumenti penitus pessundet. Contendebat hinc Huberus probari, satisfecisse Christum vere, proprie, facto, & opere ipso pro toto humano genere, nullo prorsus excepto. Hoc vero Windekius negat: & simul negat Paulum loqui de vniuersalibus subiectis quib. efficaciter applicetur satisfactio Christi: sed tantum eam pro vniuersali obiecto proponere omnibus, qui corpori Christi per fidem inseri volũt, vt doceat non in quot, vel quos satisfactio Christi efficienter dimanarit, sed tãtum, neque Adamum culpam suam, neque Christum iustitiam suam penes se seruare, sed pluribus communicare. Solius quidem Adami inobedientiæ reatu omnes homines constrictos teneri, qui ipsis damnationem consciscat, at multo magis solius secundi Adami Saluatoris obedientiam ac satisfactionem, in omnibus, ac solis suo corpori coniunctis fidelibus, operari iustitiam & gratiam.

XXIV. Quibus lectis, miratus sum hunc hominem aut potuisse tota controuersia in nos tam impotenter debacchari, aut hoc loco vti pro argumento aduersum nos. Sed subiit statim cogitatio, ita solere Papistas plerosque, sponte dissimulare statum quęstionis, vt ne calumniandi ansam vllam omittant: Et tragœdias immensas excitent de nihilo. Enimuero constat ex eius verbis, in eos duntaxat efficacem esse mortem Christi, & quidẽ solos, qui eiusdem corpori sunt per fidem coniuncti: & id velle Apostolum. Quo primum ipse se confodit; qui diserte Classe 5. scripsit, opere, & facto ipso reprobos sanguine Christi emptos esse: vt alias nobis notatum est. Quod quomodo aut tunc asseruerit, aut nunc neget, ipse quidem viderit. Secundo absoluit nos hac quidem parte ab omni crimine. Nam quid aliud nos dicimus, docemus? Nec opus est repetere, quæ prolixe explicuimus in constituendo statu controuersiæ.

XXV. Et vero hunc Pauli locum bifariam explicant Interpretes. Alii quidem omnes homines intelligunt: sed tum iustificationem vitę exponunt resurrectionem. Ita Toletus, *Similis est sententia illi, prioris ad Corinth. 15 Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Omnes enim homines, tam boni quam mali, increduli, & credentes, merito Christi resurgent ad vitam sine fine, sicut Adæ demerito mortem incurrerant. Loquitur n. hic Paulus de vita corporali, quæ morti corporis opponitur* Hic sensus si admittatur, tum profecto locus nihil ad hanc nostram controuersiam. Sed nimis durum, iustificationem vitæ, de sola vita corporali, in resurrectione restituẽda intelligere.

XXVI. Itaque alii longe melius beneficium intellexerant illud, quod à Christi morte ad peccatores redundat in vitam æternam. Sed hi constanter negant huiusmodi beneficium ad omnes homines promiscue. Primo enim negant præstantiam gratiæ à Paulo considerari in numero. Pererius, *Sed in eo quod Latina lectio habet hoc loco, gratiam Dei per Christum in plures abundasse, scire conuenit illud, plures, non poni comparatiue, sed positiue pro multis. Non n. significatur plures fuisse seruatos per Christum, quam damnatos per Adamum, id enim constat non esse verum sed hoc tantum significatur, gratiam Dei per Christum excellentiori & abundantiori modo profuisse plurimis, quam peccatum Adæ nocuerat. Et vero Græca lectio nullum relinquit locum ambigendi, non enim habet πλείονας, quod significat plures: sed πολλούς, quod significat multos. Ergo gratia Christi superat Adami peccatum, non, vt in scholis loquimur, extensiue, sed intensiue.* Dominicus à Soto, *Excessus & præstantia gratiæ non collocatur in numero, sed in hoc, quod si vna culpa potuit genus humanum in mortem adigere, longe tum facilius, tum efficacius & copiosius, poterit nos gratia in vitam restituere.*

XXVII. Secundo assignant eos, in quos hæc gratia redundat. Bellarminus de Amissione gratiæ lib. 4. cap. 7. *Apostolus valde proprie dixit multos per Adamum constitui peccatores, & multos iustos per Christum. Quia omnes qui nascuntur ex Adamo, constituuntur peccatores: & illi sunt multi, & similiter omnes qui renascuntur à Christo constituuntur iusti, & hi sunt multi, sed non omnes simpliciter, quia non omnes renascuntur in Christo.* Idem lib. 6. c. 3 *Quod addit scriptum esse, Per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ, verissimum quoque est, sed intelligitur quoque, ex communi Catholicorum sensu, atq; consensu, non in omnes simpliciter, sed in omnes qui ex Christo per Baptismum renascuntur. Sicut enim omnes qui nascuntur ex Adamo, damnãtur, ita omnes qui renascuntur in Christo, iustificantur.* Thomas, *Intelligendum est, quod sicut omnes homines qui nascuntur carnaliter ex Adamo, incurrunt condemnationem per eius peccatum: ita omnes qui renascuntur spiritualiter per Christum, adipiscuntur iustificationem vitæ.* Lombardus, *Quamuis Adam sit forma futuri, plus tamen præstat regenera-*

generatis Christus quam eis generatis Adam nocuerat, Et bene hæc causa Christi omnib. suis prodest: quia si causa Adæ omnibus suis nocuit, tunc & hæc hoc potuit suis. Et post, *In plures, i. in omnes filios eius: abundans autem & maior res omnib. suis magis prodest.* Nimirum Paulus ipse, *Multo magis, οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες, ij, qui redundantem illam gratiam, & donum iustitiæ accipiunt, in vita regnabunt.*

XXVIII. Nec ab istis alienus Augustinus, contra Iulianum libr. 6. cap. 12. *Cum dictum est, per vnius iustificationem in omnes homines, ad iustificationem vitæ: & rursus dictum est, per vnius obedientiam iusti constituentur multi, non aliquibus exceptis, sed eosdem multos, omnes oportet intelligi: non quia omnes homines iustificantur in Christo: sed quia omnes qui iustificantur, non aliter possunt iustificari quam in Christo. Sicut possumus dicere, in aliquam domum per aliquam ianuam intrare omnes: non quia omnes homines intrent in eandem domum: sed quia nemo intrat nisi per illam.* Et paulo post, *Non est itaq; præter vnum Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, aliud nomē sub cœlo, in quo oporteat saluos fieri nos. Et ideo dictum est: In Christo omnes viuificabuntur: quoniam in illo Deus definiuit fidem omnibus, suscitans illum à mortuis.* Idem Epist. 89. *Et hic omnes dixit, & ibi: non quia omnes homines venirent ad gratiam iustificationis Christi, cum tam multi alienati ab illa, in æternum moriantur, sed quia omnes qui renascuntur in iustificationem nonnisi per Christum renascuntur: sicut omnes qui nascuntur in condemnationem, nonnisi per Adamū nascuntur. Nemo quippe est in illa generatione præter Adam, nemo in ista regeneratione præter Christum: ideo omnes, & omnes.*

CAP. XI.

Rationes Windekij.

I. POst tantum Scripturarum numerum, sequuntur rationes, quibus pugnat Windekius: postea, absurda quibus nos obruit. Audiamus rationes: quanquam non omnes: quædam enim impugnant prædestinationem ad interitum: cuius non est opus telam retexere.

II Prima ratio. Si Christus per mortem meruit à Deo Patre iudicium viuorum ac mortuorum, reproborum & electorum: Ergo pro omnibus hominibus mortuus est. Probatur antecedens, ad Roman. 14. *In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, vt & viuorum ac mortuorum dominetur.* Similes loci 2. ad Corinth. 5. Ioann. 5.

III. Respondeo negari consequentiam. Ratio, quia cum dicimus Christum esse mortuum pro omnibus, hoc ita intelligimus, vt non quamcunque causam cogitemus, quæ ad omnes attineat, sed specialiter causam redēptionis eorum, pro quibus dicitur mortuus. Et sic ipse Windekius Classe 2. proponit, Christi mortem esse pretium pro omnib. redimendis, & tertia, Christum pro singulorum hominum salute perlitasse: & quarta, toti mundo reconciliationis, ac salutis gratiam obtinuisse.

IV. Ast huiusmodi Christi iudicium & dominium, non est duntaxat ad redemptionem: sed etiam ad damnationem. Quod patet ex ipsis locis Ioann. 5. *Pater dedit potestatem Filio etiam iudicium facere, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc: quia venit hora, in qua omnes qui in monumētis sunt, audient vocem eius: & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui mala vero egerunt, in resurrectionem iudicij.* 2. ad Corinth. 5. *Omnes nos comparere oportet coram tribunali Christi, vt vnusquisque reportet quæ in corpore fecerit, congruenter ad id quod fecerit, vel bonum vel malum.* Quod cum ita sit, nemo non videt, non esse necesse singulos homines morte illa, qua Christus hoc dominium meruit, reconciliasse Deo. Quanquam meritum esse hoc iudicium, non habemus à Scriptura.

V. Ratio secunda. Si generalis fuit morbus peccati: Ergo generalem oportuit esse gratiæ medicinam. Antecedens probatur ad Roman. 5. *In omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccarunt.* Tertio, *causati sumus Iudæos & Græcos sub peccato esse.* Probatur consequentia, Lucæ. 19. *Venit Filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat.* Matthæi, 18. *Non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis.* Item à misericordia Dei. Ps. 24. *Vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas.* Et 144. *Miserationes eius, super omnia opera eius.*

VI. Respondeo, generalem medicinam intelligi, vel quæ potest mederi, vel quæ re ipsa medetur. Priori sensu conceditur vniuersum argumentum, quoniam non est contra thesim. Nam mori efficaciter pro aliquo, non significat medicinam, quæ possit mederi, sed quæ reipsa remedium attulerit huic aut illi. Altero autem, negatur consequentia. Quia reipsa non sanantur, id est, saluantur homines omnes, & vult Deus quosdam damnari, vt alias probatum. Qui autem loci dicunt, Deum velle omnes saluari, alias explicati fuere, item totus ille locus à misericordia.

VII. Ratio tertia: Si Christus non omnibus meruit salutem: Ergo in Deo est acceptio personarum. At hoc falsum. Ergo & illud. Ratio consequentiæ. Quia salus omnibus debetur ratione iustitiæ diuinæ, quæ quantum in se est, nulli impossibilem facit salutem. Acceptio autem personarum fit, cum beneficium æquo iure debetur iis, qui ad suscipiendum æque sunt dispositi: & tamen quibusdam datur, quibusdam denegatur.

VIII. Inflexi paululum argumentum, vt ne esset ἀπροσδιόνυσον. Quam enim salutem dixi, Windekius posuerat auxilium sufficiens ad salutem. Respondeo, negari consequentiam. Et in confirmatione, nego hoc beneficium, id est, salutem, omnibus deberi. Imo nego cuiquam deberi: sed prorsus liberaliter dari à Deo, itaque neque omnibus, neque ex meriis, sed paucis, & ex gratia.

IX. Ratio quarta. Si omnes homines nunquam auxilio Dei sufficienti destituuntur, quin se per gratiam præuenientem & adiuuantem ad æternæ salutis actiones applicari queant, tum sequitur Christum pro omnibus, & singulis esse mortuum. At certum est, omnem hominem ratione vtentem, per sufficientem Dei gratiam, se ad salutem consequendam conuertere posse. Ergo Christus pro omnibus & singulis est mortuus. Probatur consequentia Quia gratiæ consequendæ media non aliunde nobis suppetunt, quam per meritum Christi.

X. Respondeo, primo syllogismum habere quatuor terminos. Nam in propositione, sunt omnes homines, at in assumptione, non omnes homines, sed omnis homo ratione vtens. Atqui non omnes homines ratione vtūtur. Nam infantes vix nati, aut etiam nondum nati, ratione non vtuntur. Debuit ergo vel hypothesis etiam concipi specialiter de hominibus ratione vtentibus, ac tum manifesto esset absurda consequentia, vel etiam assumptio repetere omnes homines simpliciter, ac tum ipsa se suo indicio prodidisset. Quia manifestissime falsum est, infantes destitui hoc auxilio, quod Scholastici sufficiens dicunt.

XI. Secundo, etiam condonato hoc peccato, vt argumentum specialiter concipiatur de hominibus ratione vtentibus, tamen negatur cōsequentia. Ratio, quia non simpliciter quæritur, vtrum pro hominibus, id est, hominū causa mortuus sit Christus, sed vtrum moriendo omnes redemerit. Atqui certum est, non omnes redemisse, quibus offertur auxilium sufficiens. Exemplo sunt, Corazin & Betsaida, in quibus ea facta erant, quæ si facta fuissent in Tyro & Sidone, itum statim fuisset ad saccum & cinerem. Concedo gratiam nobis non suppetere nisi à meritis Christi: sed negō omnem gratiam esse redemptionem. Quia redemptio æterna est, & multæ gratiæ temporales Matth. 6. *Multi dicent mihi in illo die, Domine, Domine, nonne per nomen tuū prophetauimus, & per nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuū multas virtutes edidimus? Tunc autem profitebor eis: Nunquam noui vos: discedite à me, qui facitis iniquitatem.*

XII. Ratio quinta: Si Deus omnes & singulos à mandatis aberrantes per salutare pœnitentiæ remedium in gratiam suam recipere paratus est: Ergō morte Christi omnes redempti sunt. At illud verum, & Ezechielis 18. & 33. Ioelis 2. Zachar. 1. & alibi.

XIII. Respondeo, negari consequentiam. Ratio manifesta: quia illud paratum esse Deum ad recipiendos in gratiam homines, non significat efficacitatem illam qua iidem homines actu recipiuntur in gratiam, teste ipsa experientia. At redemptum esse per Christi mortem, non potentiam sonat, sed efficacitatem, siue actum. Quomodo igitur non recte dicas, potuit facere, ergo fecit, sic nō sequitur, Deus paratus est recipere in gratiam, ergo recepit, Eadem ratio de redemptione, quæ est acceptio in gratiam.

XIV. Ratio sexta. Prouidētia diuina est actus intellectus diuini, quo Deus per certa media ordinat ac dirigit res in fines suos. At omnes homines per prouidentiam designantur in beatitudinem, tanquam in finem. Salutis verō obtinendæ nullum aliud est medium, nisi meritum mortis Christi Ergo nullus ab eius assequutione exclusus est.

XV. Ita formauit Windekius, nulla habita ratione artis. Ille viderit. Respondeo negari omnes homines designari in beatitudinem. Nam Prædestinatio est Prouidentia, At Prædestinatio est Electio, aut Reprobatio. Et reprobatio est, qua destinantur aliqui homines ad damnationem, vt prolixe disputatum est. Ergo Prouidentia non destinat ōes homines ad salutem, sed aliquos ad damnationem. Vnde manifeste sequitur contra quam Sophista voluit, non esse pro omnibus Christum mortuum, scilicet, quo sensu mortuum disputamus.

XVI. Ratio septima. Sacræ literæ omnibus credentibus destinatum esse meritum Christi confirmant. At opus fidei, cum gratia Dei præueniente & excitante, quam Deus nemini subtrahit, in cuiusuis hominis adulti est potestate. Ergo eatenus, quatenus credere possunt homines, omnib. & singulis præparatum est.

XVII. Non inquiro in ἀσυλλογισίαν: author viderit, qua ratione præstare possit suas ineptias. Concedo omnibus credentibus, addo etiam credituris, destinatum esse meritum Christi. Opus fidei esse in potestate hominis, non debet concedi absq; distinctione. Vel n. significat, eius naturæ esse hominē, quæ habeat aptitudinem ad fidem, quam non habet lapis, non habet brutū, & hoc modo conceditur. Verum non omnes, qui ita fidem habent in potestate, aut credentes sunt, aut credituri: multo potius nunquam credituri, vt infantes, vt adulti non pauci qui moriuntur in infidelitate.

XVIII. Vel significat hominē ex solis suę naturæ ita aptæ virib. pro arbitrio credere, & non credere, dūmodo tantum præueniatur & excitetur: quomodo Asphalte admotum ignem concipit: & hoc constantissime negatur. Cōtra enim certum, non esse currentis, aut volentis, & fidem non esse omnium, & similia multa, quæ Scriptura docet, & confirmarunt Patres aduersus Pelagianos.

XIX. Sed enim eatenus quatenus credere possunt homines, omnibus & singulis præparatum est meritum Christi. At mihi hoc præparatum est suspectum. Potest enim esse, quomodo cum dicitur Matth. 20. *Sedere ad dextram meam, & sinistram meam, non est meum dare: sed dabitur, quibus paratum est à Patre meo.* Et vigesimo quinto, *Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à iactis mundi fundamentis:* vbi *paratum* est idē, quod sigillatim cuiq; assignatum in certam possessionem. Potest etiam simpliciter propositum, vt Matt. 22. *Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui vocati erant, non erant digni.*

XX. Quo posito, concedam eatenus præparatum esse cuique meritum Christi, quatenus credere potest Nempe iis qui tantum possunt ex naturę illa, quam dixi, aptitudine, sic præparatum meritum Christi, quomodo præparatæ nuptiæ indignis, nempe sic, vt nunquam fiant eius meriti participes actu. Ast iis, qui vel credituri sunt, vel credunt per diuinam gratiam, quę efficit in eis, vt velint & perficiant: iis, inquam, præparatum idem meritū quomodo benedictis Patris regnum. Hoc si Windekio sufficit, ne pergat disputando: habe, enim vltro consentientes. Sin vult etiam illis qui, præter aptitudinem naturalem, nullam habent, priori modo pręparatum meritum, tum vero scito se frustra κακοζηλεῖν, nisi solidius disputet.

CAP. XII.

Absurda Windekij.

I. TRansit ad absurda Windekius. Primum: Si pro solis prædestinatis mortuus est Christus, nullus hominū in mundo sciet, an pro eo mortuus sit Christus At hoc falsum, igitur & illud. Ratio consequentiæ, quia nemo scit se esse prædestinatum. Hoc probat. Primo ex Scriptura Ecclesiastis 9. *Nescit homo an amore, vel odio dignus sit: sed omnia in futurum seruātur*

incerta,

incerta. Secundo, quia incerta est perseuerantia in fide & charitate, vt patet exemplis Iudæ, Saulis, Salomonis, item Prouerb. 27. *Ne glorieris in crastinum, ignorans, quid superuentura parat dies.* Ad Rom. 11. *Tu fide stas, noli altum sapere, sed time.* Tertio, Nemo scit certitudine fidei se quoad præsentem iustitiam, in Dei gratiam receptum esse. Igitur multo minus, quisquam de sua prædestinatione certus esse potest. Antecedens probatur 1. ad Corinth. 4. *Nihil mihi conscius sum: sed neque in hoc iustificatus sum: qui autem iudicat me, Dominus est.* Iob. 9. *Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Eccles. 5. *De propitiato peccato noli esse sine metu, neq; adijcias peccatum super peccatum.* Adde, neminem certam conscientiæ suæ notitiam habere, num sit expers peccati. Psalmo 18. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine: & ab alienis parce seruo tuo,* Ierem. 17. *Prauum est cor hominis & inscrutabile: & quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes,* Denique, qui existimabant se ob gratiam & virtutem propriam iustos esse, iudicio suo sæpe decepti sunt. Sic Lucæ 18. Pharisæus. Sic ad Roman. 10. Iudæi. Sic ad Galat. 6. multi Christiani, qui se existimant aliquid esse, cum nihil sint.

II. Respondeo, repetita distinctione sufficientiæ, & efficientiæ, negari consequentiam in vtramq; partem. Nam primo, quia cum pro solis prædestinatis asseritur Christus mortuus, intel igitur quidem efficaciter, nihil tamen obstat, quominus sciant multi pro se Christum esse mortuum sufficienter, quandoquidem eius rei cognitio pendet à prædicatione, quæ non est electis propria.

III. De cognitione autem efficaciæ, mirer qui hoc incommodo obiiciatur à Papistis, qui in vniuersum docent neminem posse esse certum de sua salute, quod contra necesse est, si ponitur quisquam posse scire pro se Christum mortuum efficaciter. Sed nihilominus nego consequentiam. Nam omnes vere fideles sciunt pro se Christum esse mortuum, eoque pretio se esse redemptos. Ad Roman. 4. *Qui excitauit Iesum, traditum propter offensas nostras, & excitatum propter iustificationem nostri.* Quinto, *Commendat suam charitatem erga nos Deus, quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.* 1. ad Corinth. 1. *Christus Iesus factus est nobis sapientia à Deo, iustitia, & sanctificatio, & redemptio.*

IV. Nego etiam neminem scire se esse prædestinatum. Quicunque enim scit sese salutem consequuturum, scit etiam sese prædestinatum, quandoquidem nemo saluatur non prædestinatus. At sciunt fideles sese salutem consequuturos. Ad Romanos 5. *Si mortui sumus cum Christo, credimus fore, vt etiam viuamus cum eo.* Octauo, *Nos ipsi apud nos ipsos suspiramus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri. Nam spe seruati sumus.* Posterioris ad Corinthios. 5. *Scimus nos, si terrestris huius domus nostra tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domicilium videlicet non manu factum, æternum in cœlis.*

V. Tum autem exempla non desunt Sciuit enim Iacob, ipsis saltem testibus Papistis, qui illud Genes. 37. *Descendam ad Filium meum lugens in infernum,* interpretantur de limbo, in quo locum assignant non omnib. promiscue ante Christum morientibus, sed tantum saluandis. Definiente Altēstaig esse partem superiorem inferni, qua detinebantur saluandi, quousque debitum primi parentis per mortem Christi solueretur.

VI. Sed si controuertitur Iacob, at certe non potest in dubium vocari Iob, cuius capite 19 *Ego noui Redemptorem meum esse viuentem.* Est post, *Et ex carne mea videbo Deum: quem ego visurus sum mihi, & oculi mei conspecturi sunt, & non alienus.* Ne Dauid quidem, Psalm. 21. *Bonum & misericordia persequentur me omnibus diebus vitæ meæ: & habitabo in domo Iehouæ in longitudinem dierum.* Non Paulus ad Roman. 8. *Nam mihi persuasum est, neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neq; instantia, neque futura, neque sublimitatem, neque profunditatem, neque vllam rem aliam creatam, posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Posterioris ad 1 imoth. 4. *Quod superest, reposita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die.* Non denique Cyprianus, qui Epistola 57. *Si quis istinc nostrum prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit, perseueret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus & sororib. nostris apud misericordiam Patris: non cesset oratio.*

VII. Quanquam, quid eo per singulos, qui vno labore omnes possum fideles nominare? Sunt enim illi omnes certi apud seipsos de futura salute. Ad Roman. 8. *Non enim accepistis spiritum seruitutis rursus ad metum: sed accepistis Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba, id est, Pater. Qui ipse Spiritus testatur vna cum spiritu nostro, nos esse filios Dei. Quid si filij, etiam hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

VIII. Iam quæ contra disputantur, leuicula sunt, quæ quia alias, & suo loco tractabuntur vberius, tunc iuuat tantum perstringere. Locus Ecclesiastis & perperam vertitur, & detorquetur. Neque enim Salomon de dignitate quicquam habet, neque incertum dicit, vtrum quis dignus sit amore, vel odio, sed vtrum ametur, & odio habeatur. Neque significat simpliciter ignorati, sed κρίσιν, nimirum si habeatur ratio eorum quæ in hac vita singulis eueniunt. Videtur enim bonis bene esse debere, malis male, quod contra est plerumque. Itaque statim, *Omnia consimiliter omnibus: euentus vnus est iusto & impio: bono, & mundo & immundo: sacrificanti quoq;, & ei qui non sacrificat, sicut bonus, sic qui peccat, & is qui iurat, sicut is qui iuramentum timet.* At vero, si ex quotidianis euentibus scire nemo possit se à Deo amari, at potest aliunde.

IX. Incertam esse perseuerantiam, non est simpliciter verum. Nam contra Propheta, Psalmo vigesimo tertio, *Habitabo in domo Iehouæ, in longitudinem dierum.* Quomodo ergo? Nimirum incognita est ijs, qui præter externam professionem nihil habent pietatis. Et ipsis etiam fidelibus, quandoque, secundum mensuram fidei, quam eis admetitur Deus, at non in perpetuum, quia prout in eis fides augetur, etiam certitudo constantiæ. Itaque exempla non sunt ad rem, Iudas & Saul inter reprobos numerantur, nos de fidelibus loquimur. Salomon (si inter electos, vt ego quidem probabile sentio, quamuis nonnulli dissentiant) nihil probat, nisi posse cadere etiam fideles, qua in re socium habuit Petrum. Sed ita cadere, vt non resurgant, hoc non probat, quod accedit ad nostram quæstionem. Nam hæc certitudo perseuerantiæ, non in eo est, vt qui electus est, nunquam sit alienus à fide, aut charitate actualiter, contra enim, primo sunt actualiter infideles, antequam fides ingeneretur, & post initiatam fidem, non pauci fœde labuntur, vt Dauid, Salomon, Petrus. Sed in eo, vt ne, cum ceciderit, non resurgat. Neque vero illud ex Prouerbijs huc pertinet, cum manifestum sit agi de successibus rerum humanarum quotidianis, nos tamen disputemus de gratia Dei in homine, quam dies nulla vel adfert, vel aufert.

X. Sed nemo scit, inquit, certitudine fidei se quoad præsentem iustitiam, in Dei gratiam receptum esse, & probat multis. At ego illud, quoad præsentem iustitiam, quæro quid sit. Videtur enim, si quis metatur seipsum ex iustis suis operibus. Nam eo spectant probationes subiectæ. At hoc non debuit Sophista probare. Nos enim prolixe constanterque docemus, neminem omnino in gratia Dei esse, quoad præsentem iustitiam, id est, propter bona opera. Sed non sequitur, si non possimus ex operibus certo statuere, vt ne vllo quidem modo possimus. Certe Paulus hoc tribuit Spiritus testificationi.

XI. Absurdum secundum: Si pro aliquibus tantum Christus mortuus est. Ergo nulla inde ad quenquam potest consolatio certa redire. At hoc absurdum. Ergo illud. Probatur consequentia. Quia formandus est in hanc rationem syllogismus. Christus pro quibusdam hominib. mortuus est. At tu es homo. Ergo pro te est mortuus. At hæc conclusio non valet à puris particularibus. Non potest autem aliter formari.

XII. Ast ego interrogo, quo hic sensu Christus mortuus. Nam si sufficienter, quid plus aut habent, aut habere possunt Papistæ consolationis, quā nos habeamus? Nos enim prolixe docemus, pro omnibus hominibus mortuum sic esse. Sin autem efficienter, ne illi quidem dicunt pro omnib. sic mortuum. Itaque vel tantum consolationis apud nos est, quantum apud illos, ex morte sufficienti, vel tam parum apud illos, quam apud nos ex morte efficaci; vt ne nos possint hoc absurdo petere, quin eadem opera seipsos per latus nostrum confodiant.

XIII. Verumtamen agnoscimus, nullam solidam consolationem cuiquam inde redire, quod sciat pro omnibus hominibus Christum mortuum esse sufficienter. Cōsolatio enim opponitur desperationi, quæ nascitur ex sensu damnationis. At hæc mors sufficiens, non pellit hūc sensum. Quia nimirū non obstat, quominus ij ipsi damnentur, pro quibus sufficienter Christus sit mortuus. Ita Iscariotes ruit in præceps, & alij forte non pauci.

XIV. Nulla-ne igitur consolatio? Quibus, inquam? Impiis-ne? His profecto nulla, nec, opinor, propterea valde laborandum. Pijs-ne? At his profecto certissima. Sed syllogismus non concludit. Sane, inquam, ille præclarus, ab autore Windekio At nullus potest alius. Hoc falsum. Nam hic potest. Christus mortuus est pro fidelibus. At tu es fidelis. Ergo pro te mortuus est. Hic, inquam, bonus est syllogismus. Et vere ἀναντίρρητος. Sed illi fideles sunt aliqui homines. Ita sane. Ergo ex puris particularibus. Nego. Quia in illis aliquibus, id est, fidelibus continentur singuli fideles: ad quorum numerū maior propositio determinatur. Non enim ea lex est disputandi, vt vniuersales propositiones comprehendant quicquid est in superiori genere. Verbi gratia, cum quis dixit, Omnis homo est rationalis. Non eo non dixit vniuersaliter, quod non comprehendat quicquid est animal. Itaq; est quidem certū æquipollere istas propositiones quoad materiam: Omnis homo est rationalis, & aliquod animal est rationale, sed quoad quantitatem tamen illa est vniuersalis, hæc vero particularis.

XV. Sed, negatur minor in tentatione Diaboli. Quomodo, inquit, probabis, nisi recurras ad promissiones Euangelicas, & Sacramentorum, Minime vero, inquam: Nam hæ promissiones vtiles sunt tantum confirmandæ maiori propositioni, non minori. Alia igitur procedendum via. Qua illa, inquies? Arguendum à sensu illo peculiari, quem in singulis Spiritus ignorat, dum ingenerat fidem, quam in rem Paulus ad Roman. 8. *Spiritus Dei testatur vna cum spiritu nostro, nos esse filios Dei.* Hic sensus si nullus sit, omnino nulla esse consolatio potest. Sed est in fidelib. Iterum, *Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu: si quidem Spiritus Dei habitat in vobis: quod si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Itaque fidelibus certa consolatio.

XXI. Absurdum tertium. Si Christus non est pro omnibus mortuus. Ergo pijs conscientijs nulla suppetit consolatio ex perceptione Baptismi. Ast hoc absurdum. Probatur 1. Petri 3. *Vos similis formæ saluos facit Baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio πρωτηματος in Deum.* Ergo prius etiam falsum. Ratio consequentiæ, quia per baptismi susceptionē statuere nemo potest, Christum pro se mortuum esse, multoque minus conscientiam labantem in tentationibus sustentare, ac pacificare.

XVII. Respondeo. Nego consequentiam. Ratio, quia Spiritus efficit ministerium externum efficax in omnibus pijs, vt credant non certius sibi sordes corporis ablutas, quam peccata condonata, vnde illa conscientiæ bonæ interrogatio, qua sine pius esse nullus potest. Et qui cum impius nullus. Iique omnibus pijs in baptismo certa illa consolatio est, quam Petrus vberrimam proponit. Negatur autem ratio consequentiæ, nam pij sic baptizati vere statuūt pro se Christum esse mortuum, ad Roman. 6. *An ignoratis nos, quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos? Sepulti igitur sumus vna cum eo per baptismum in mortem: vt sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus: nam si cum eo plantati coaluimus conformatione mortis eius, nimirum etiam resurrectionis conformatione coalescemus.*

XVIII. Absurdum quartum. Si Christus non est pro omnibus mortuus, ergo nullus communicare tranquilla conscientia potest sacræ synaxi. At hoc absurdum, ergo & illud. Ratio consequentiæ gemina. Primo, quia cum nemo sciat se esse comprehensum in arcano electorum cœtu, ergo quamuis participet corpus & sanguinem Christi, nescit an pro se mortuus sit Christus. Secundo, qui negant pro omnibus mortuum esse Christum, ijdem negant se de alijs fidelibus certo statuere posse, an sit electi. Vnde sequitur nescire item vtrum sit pro ijsdem Christus mortuus. Ergo mentiuntur, inanique eos spectaculo ac ludibrio ludificantur, dum aiunt, calicem fundi eis in remissionem peccatorum, & corpus pro ipsis tradi.

XIX. Respondeo, negari cōsequentiam, nisi forte nullus, pro quo sit Christus mortuus, communicet vnquam, quod est falsum. De priore ratione ad confirmādam conscientiam, iam dictum, posse aliquos, id est, omnes vere fideles & pios statuere pro se Christum esse mortuum. Quare hanc quidem ob causam, nihil erit quominus pacata conscientia accedant ad Synaxin.

XX. Alte-

XX. Altera ratio primo est ἀσυνάρτητος. Non enim probat τὸ κρινόμενον, nempe non posse quemquam pacata conscientia communicare Eucharistiæ. Hæc enim ratio, si quid habet virium, probat non posse à Pastoribus quemquam bona conscientia admitti. Deinde, ne hoc quidem probat. Quia Pastores possunt omnes, etiam maxime hypocritas admittere, pacata sua conscientia. Christus enim eo modo Iudam admisit. Nimirum, quia Deus, noluerit eorum esse iudicium de hypocritis: sed de iis tantum, qui impietatem suam produnt.

XXI. Sed ergo, inquit, mentiuntur, cum dicunt sanguinem fusum pro peccatis, & corpus traditum. Imo, inquam, non mentiuntur. Hoc enim ita dicunt, vt vniuersalem promissionem, quam sibi quisque, pro sua conscientia, debet applicare. Itaque, nullus Apostolorum in institutione Eucharistiæ dixit, sanguinem fusum pro omnibus: sed Lucas, *pro vobis*. Matthæus, & Marcus, *pro multis*. Sequitur ergo suam vocationem Pastor, cætera permittit Deo.

XXII. Addit Windekius alia aliquot absurda, de Excidio Ministerij, de Summa Scripturæ, de Infidelibus iniuste deuotis, de Deo præbente causam exitij, de Pernicie decreta, de Autore scelerum, de Mandato impossibili, de Precibus Ecclesiæ, quæ non putaui sigillatim examinanda, cum alia nitantur hoc fundamento, neminem scire; an pro se Christus sit mortuus, de quo satis dictum: alia directe impugnent Prædestinationem, de qua abunde, quod satis, disputatum est.

Cap. XIII.

Non pro quibusvis mortuum Christum.

I. HActenus est à nobis deuorata Windekij prolixa importunitas. Nunc Catholicorum sententia confirmanda: & probandum, non esse pro omnibus hominibus indiscriminatim Christum efficaciter passum. Quod cum dico, intelligo tum cæteros Papistas, tum Windekium ipsum reclamaturum. Sed nihil est difficile, si recolitur status quæstionis. Nam & nos concedebamus esse mortuum pro omnibus sufficienter: nec tamen huic confessioni delatum est quicquam. Cur nos magis moueant eorum verba? Itaque mentem consideremus potius. Et ponamus, hoc sensu Christum pro paucis esse mortuum, vt statuamus, quæ sunt eius mortis prima, propriaque beneficia, remissionem dico peccatorum, iustificationem, reconciliationem cum Deo, salutis spem, ad reliquos non pertinere re vera, & corã Deo: sed tantum eatenus, quatenus indiscrete vocantur omnes, vocatione generali, nec efficaci. Quomodo gratia Principis, etsi potens sit eripere à morte omnes noxios, tamen ad eos nullo modo spectat, quos Princeps vult ipse pœnas dare: & pharmacum nihil agit in eo, à quo non hauritur.

II. Primum ad eam rem argumentum Ioann. 17. *Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi:* Et complectebatur tamen ea ratione Christus hanc ipsam suæ mortis efficaciam, de qua disputamus. Primum caput est de sua ipsius gloria, de qua cum satis dixit, tum ad homines fit transitus: non omnes tamen, sed eos qui à se audierant Verbum veritatis, & erant amplexi: quibus curiosè, vt ita loquar, descriptis, hæc verba proferuntur, quæ sunt recitata. Post diuersis capitibus percurruntur ea quæ eis postulantur: primum, vt sint vnum, secundo, vt seruentur in mũdo: id est, dum sunt in mundo, habeantque gaudium plenum: tertio, vt sanctificentur in veritate, denique, vt vbi ipse futurus sit Christus, illi etiam futuri sint. Quibus capitibus, quis neget ea comprehendi omnia, quæ pertinent ad efficaciam mortis Christi.

III. Cyrillus, *Dominus noster Iesus Christus suos à non suis separans. pro eis, inquit, tantummodo qui verba mea seruant, & iugum meum acceperunt, rogo. Nam quorum Mediator atque Pontifex est, ipsis tantummodo mediationis bonum, nõ iniuria attribuit: quos etiam datos sibi fatetur.* Theophylactus, οὐκ οὖν περὶ τῶν χυδαίων καὶ τῶν τὰ τοῦ κόσμου φρονούντων ἀξιῶ σε, *Non igitur pro quibus libet promiscue, & qui, quæ mundi sunt sapiunt, rogo te.* Rupert. *Væ ergo mundo gaudenti: orante pro suis, id est, moriente, & in ara crucis se sacrificium offerente Christo, vnigenito Filio Dei: quia pro eis quos dedisti mihi, inquit, rogo, non pro mundo Mundus n. hic, accipiuntur dilectores mundi, tam diuersi ab eis, pro quibus Christus rogat crucifixus, quam diuersi erant, apud Deum Ægyptij à filiis Israel, sacro sanguine agni postes suos signantibus.*

IV. Windekius respondet: Vocem precationis intelligi de eius efficacia, quam Christus ad Patrem fudit, tantum pro salute finaliter in fide & charitate perseuerantium: & sic concedi totum argumentũ: vt pro iis noluerit Christus efficaciter mori, pro quibus noluerit efficaciter orare. Vel, orare pro mũdo intelligi, quod Christus, quantum eius paternam voluntatem attinet, seu quantum in se fuit, quoad sufficientiam, pro reproborum cœtu precari noluerit, & hunc sensum negari. Rogasse n. pro reprobis probat Lucæ 23. *Pater remitte eis: nesciunt n. quid faciant.* Item Luc. 19. Christus malitiæ Iudæorum illacrymatus est, annon etiam pro iis orasset?

V. Respondeo: Nouam esse & ridiculam distinctionem, sufficientiæ & efficaciæ orationis. Sufficienter orauit pro omnibus, quo sensu? Non enim puto quod pro omnibus potuerit orare. Argumentum enim est à precibus reapse & actu factis: exempli gratia, his quæ à Ioanne descriptæ sunt cap. 6. An igitur, quod in iis omnes possint contineri, & participes fieri beneficiorum, quæ postulantur à Deo? Atqui diserte remouentur ij, qui mundi nomine significẽtur. Quis autem potest includere, quos tam diserte Deus exclusit?

VI. Sed precatus est pro reprobis. Primum, quibus? Omnibus-ne? an aliquibus? Nam si aliquibus tantum, non concluditur quæstio, quæ est de omnibus hominibus. Sin omnibus, hoc vero negatur. Nam quæ proferũtur nõ id probant, sed quibusdam, nempe iis qui Christum crucifigebant; aut vt latissime, Hierosolymitanis. At hi non sunt omnes homines, sed exigua tantum pars hominum.

VII. Rursus, nego precatum esse pro reprobis. Nã exauditum fuisse Christum nemo Christianus dubitet. At si precatus esset pro omnibus, omnino constaret non fuisse exauditum, quia non omnibus profuit mors eius. Quare illud potius certum, non orasse pro omnibus. Nec contrarium probatur. Nam de iis precibus, *Pater remitte*; audi Stellam, *Sed dubiũ hic oritur: an hæc Christi oratio fuerit à Patre exaudita. Nam videmus, quod multi ex persecutoribus Christi manserint in infidelitate sua, & finaliter fuerint damnati. Dicendum, quod Christi oratio fuerit exaudita pro omnibus, pro quibus orauit: non tamẽ orauit pro omnib. crucifixorib. suis, vt fuerunt hi, qui propter inuidiam & superbiam, scientes illum Messiam, & Filium Dei negantes, crucifixerunt eum, vt fuerũt Caiphas, at Scribæ in lege doctissimi, summique sacerdotes, qui ex malitia peccabant. Sed pro illis orauit, qui ex ignorantia, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam, nescierũt quid fecerunt. Ideo in oratione addidit, quia nesciunt quid faciunt Erant n. ibi multi simplices & illiterati de turba, qui seducti à sacerdotibus Iudæorum, prosequebantur Christum zelo legis, & pro istis orauit Christus, & non frustra, quia vno die ex istis conuersi sunt tria millia, alio die quinque millia, & vt infra Euangelista noster Lucas ait, cum Christus expirauit, multi hoc videntes, reuertebantur percutientes pectora sua.*

VIII. At fleuit super malitia Iudæorum: ergo multo magis orasset. Negatur consequentia. Nam fletus exprimitur à vehementi dolore, at dolor est ex mali apprehensione. Preces autem, cum apprehensione præsentis mali, addunt desiderium oppositi boni. Itaque non possunt quidem preces esse absque dolore quodam, sed dolor potest esse absque precibus, est enim non nunquam cum execratione. Matth. 11. *Tunc cœpit exprobrare vrbibus in quibus editæ fuerant plurimæ virtutes ipsius, quod non resipuissent: Væ tibi Corazin væ tibi Bethsaidan.*

IX. Secundum argumentum, ex Ioann. 10, *Animam meam pono pro ouibus meis.* Matthæi 1. *Saluabit populum suum ex peccatis ipsius.* Ad Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea.* Ad Titum 2. *Qui dedit semet ipsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificauit sibi ipsi populum peculiarem, studiosum bonorum operum.* Actor. 20. *Ad pascendam Ecclesiam Dei, quam proprio ille sanguine acquisiuit* Ioann. 11. *Prophetauit fore vt Iesus pro gente moreretur, nec tantum pro ea gente, sed vt etiam filios Dei cogeret in vnum* Ex his argumentatio certa. Pro quib. Christus mortuus est, ij sunt populus eius, Ecclesia Dei, Filij Dei, & oues Christi. At reprobi nõ sunt tales. Ergo pro reprobis non est Christus mortuus.

X. Windek primo videtur maiorem sollicitare occasione Grynæi, apud quem cum legeret, pro solis ouibus Christum esse mortuum, falsatorem statim clamauit; negans Christum dixisse solas oues, sed oues simpliciter. Quod quanquam ad nos nihil attineat, tamen facile explicatur. Non enim Grynæus videtur (eius enim librum non legi αὐτολεξεί) locum Christi recitare, sed vim eius indicare, quæ facile concipitur primo ex discrimine hœdorum & ouium, quam notat Grynæus. Nam cum pro hædis nusquam se Christus mortuum dixerit, sequitur de solis ouibus dixisse. Quod Papistæ quidem cur reprehendant non video, qui sibi multo plus licere voluit, quum si quid Petro dictum legunt, statim concludunt, ergo Petro soli. Secundo, ex comparatione pastoris, qui ita dicitur animam ponere pro ouibus suis, vt facile norint omnes excludi alienas. Neq; enim pastores solent aliena pecora curare.

XI Sed minorem potissimum Windekius impugnat. Negat enim nullos reprobos esse Filios Dei, populum Dei, Ecclesiam Dei, oues Dei. Esse enim aliquos reprobos tales, non quidem secundum prædestinationem, seu veritate finis, ac permanentiæ, sed quoad præsentem iustitiam; seu veritate formæ, qua agnouerunt Dei gratiam, & beneficium eius per Filium collatum, sed quia id ingrate deseruerunt, seipsos ex ouibus mutare. Populum etiam duobus modis intelligi, vel credentes in Christum, & finaliter in charitate perseuerantes, vel absque discrimine, vniuersum genus humanum: quod totum per gratiam redemptionis (quantum in se fuit) suæ potestati & imperio subiecit.

XII. Atqui primo prior distinctio est inutilis, non enim conficit omnes homines esse filios Dei, siue populum Dei, sed dũtaxat eos qui agnoscunt beneficium Dei per Filium. At certum est, maximam hominum partem ab eo longe abesse; Turcas, Iudæos, Gẽtes. Adde infantes, qui ne possunt quidem. Ergo thesis manet, non esse Christum pro omnibus mortuum.

XIII. Esse autem reprobos filios, ouesque Christi concesserim κατά τι, hoc est, quatenus externa professione hominibus imponunt. Sed hæc ouium notio procul est ab hoc sermone. Ratio in promptu, quia Christus vno contextu dixit, *Ego sum pastor ille bonus, & agnosco oues meas, & agnoscor à meis. Prout nouit me Pater, ita & ego noui Patrem, & animam meam pono pro ouibus* Vbi manifestum quas oues dicat: eas, nempe, quas & ipse nouit. Atqui dicitur nõ nosse reprobos. Matth. 7. *Multi dicent mihi in die illo, Domine, Domine nonne per nomen tuum prophetauimus, & per nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus? Tunc autem profitebor eis, Nunquam noui vos, discedite à me, qui facitis iniquitatem.*

XIV. Nam de populo, quid potuit ἀθεολογώτερον? Vel credentes, inquit, vel vniuersum genus humanũ Atqui primo, Populum Christi dictum vniuersum genus humanũ non inuenias. Etsi inuenias, dandas illi Gentes in hæreditatem, Psal. 2. & alibi. Nam his verbis significatur non vniuersum genus hominum, sed Ecclesia Catholica. Deinde, fac ita esse, tamen quid ad nostrum argumentum? Nam, si verum, ideo sese Christum morti tradidisse, *vt filios Dei cogeret in vnum, vt purificaret sibi populum peculiarem*; quis dicat populum intelligendum vniuersum genus humanum? Λαὸν περιούσιον Chrysostomus inquit, & Oecumenius, οἷον ἐξηλλαγμένον, ἐκ περιουσίας ἀγαπώμενον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιποὺς λαούς. *Quasi diceret eximium, abundanter amatum, nihil habentem commune cum reliquis populis* Enimuero, si omnes omnino dicas homines, quis erit populus eximius, aut peculiaris?

XV. Tertium argumentũ ab ijs Scripturæ locis, qui fructus mortis Christi assignant omnibus, sed multis. Esai. 53. *In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.* Daniel. 9. *Et roborabit pactum multis,* Matth. 26. *Hoc est sanguis meus noui illius Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.* Ad Hebr. 9. *Christus semel oblatus est, vt multorum peccata tolleret.*

XVI. Respondet Windekius: Phrasi Hebraica, multos, non semper sumi pro certa & definita, ac ab aliis separata turba, sed pro grandi ac promiscuo hominum cœtu. Porro, Esaiam ostendere neminem excludi, quũ dixit: *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Vniuersum etiam genus humanum designari, testem esse Euthymium in Matth. 26.

XVII. Sed huiusmodi exceptiones nihil habent virium. De multorum

rorum significatione iam satis dictum. Pro grandi, ac promiscuo cœtu dici si concedimus, quid lucri fecerit Windekius? Nam is non potest reipsa idem esse cum omnibus, & grandem cœtum electorum, quis neget esse? Promiscuum certe omnes fatentur: à quo nullum genus hominum excipiatur. Sed *omnium nostrûm iniquitates*, quo argumento Windekius conficiet idem esse cum omnium iniquitatibus? Aut quis nescit has phrases, Omnes nos, Vos omnes, illi omnes, coercere omnium vniuersitatem, ad certa genera ex omnibus?

XVIII. Euthymij gemina est expositio: prior, vt multi sint pro omnibus: altera, vt multi sint comparatione Hebræorum: Sed ille quidem viderit. Maldonatus ab eo longissime abit, *Ex verbis Luca & D. Pauli, Matthæi & Marci verba exponenda sunt; vt idem sit pro multis effunditur, & qui pro verbis effunditur: non vt Euthymius & Theophylactus existimant, vt idem sit pro multis, atque pro omnibus.* Et post, *Quinimo nec pro omnibus qui aderant, significat sanguinem suum fundi: minus enim est pro multis, quam pro vobis: nam perinde est ac si dicat, Hic est sanguis meus, qui pro vobis, id est, pro plerisque vestrûm effunditur: itaque multos opponit omnibus qui aderant.* Iansenius, *Per multos quidam intelligunt significari omnes. Quia tamen Lucas singulariter dictum scribit, pro vobis, rectius per multos videntur intelligi electi tantum, pro quib. solis efficaciter sanguis Christi effusus est.* Lucas Burgensis, *Non mirum, si Christus Dominus primum istud eucharisticum & incruentum sacrificium, obtulerit pro eis omnibus pro quibus mox oblaturus erat cruentum crucis sacrificium, præsertim cum vtrumque pro vno eodemque continuo sacrificio habuerit: nec tamen, inquit, pro omnibus, quia neque sacrificium crucis erat omnes seruaturum: non quod sufficiens non esset Christi sanguis redimendis omnibus à peccatis sed quod non omnibus esset profuturus.* Salmero tom. 9. tr. 15. *Quia non omnes qui præcesserant, in Christum crediderant, similiter nec omnes erant credituri, qui futuri erãt; recte dixit, pro multis, quia non omnes tanto beneficio digni sunt, nisi tantum qui fide illud acceptat.* Carthusianus, *Pro multis, id est, pro salute electorum reparanda.*

XIX. Argumentum quartum: Omnes, pro quibus vere mortuus est Christus, iis vtilis est mors Christi. At non est omnibus vtilis mors Christi. Ergo non est pro omnibus vere mortuus Christus. Maioris facilis est probatio, ex ipso verborum momento. Nam, *pro*, vtilitatem significat redundantem in eum, pro quo aliquid dicitur factum. Deinde ex statu controuersiæ. Tertio ex Scriptura, ad Titum 2. *Dedit semetipsum pro nobis, vt redimeret nos,* Matthæi 26. *Pro vobis effunditur in remissionem peccatorum.* Ad Romanos 5. *Cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est. Iustificati igitur eius sanguine, seruabimur nunc multo magis per eum ab ira.* Augustinus Epist. 102. *Non perit vnus ex illis pro quibus mortuus est.*

XX. Minor autem etiam probatur. Nam, si omnibus est vtilis mors Christi, ergo & infantibus, & adultis. At neque omnibus infantibus; neque omnibus adultis. Ergo non omnibus hominibus. Assumptum probatur per partes. Nam Infantes ipsi Papistæ credunt non omnes participes mortis Christi, sed tantum baptizatos. Constat autem iniri non posse numerum eorum, qui decedunt absque baptismo. Quare ne eorum quidem, qui non sunt participes mortis Christi; id est, quibus mors Christi est inutilis. Et per consequens, pro quibus non sit mortuus Christus.

XXI. De adultis facile negotium. Nam adultis nullis vtilis est mors Christi, non credentibus in Christum. At multi, sunt non credentes in Christum. Ergo multi, quibus ea mors non sit vtilis. Patet maior, ex vniuersa doctrina Christiana. Patet minor experientia. Magnus enim numerus est eorum, qui partim nihil audiunt de Christo; ac proinde non possunt in eum credere, partim qui auditum reiiciunt, imo etiam persequuntur.

XXII. Quintum argumentum: Si pro omnibus mortuus est Christus, ergo omnes seruantur ab ira. At hoc falsum. Ergo & illud. Assumptum per se patet. Ioannis 3. *Qui non credit Filio, non videbit vitam: sed ira Dei manet super eum.* Ad Rom. 2. *Iis, qui sunt contentiosi, & qui veritati quidem non obtemperant, sed obtemperant iniustitiæ, excandescentia & ira.* Consequentia autem diserte est ab Apostolo: ad Roman. 5. *Commendat suam charitatem erga nos Deus, quod, quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit: Iustificati igitur eius sanguine seruabimur nunc multo magis per eum ab ira. Nam si, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius, multo magis reconciliati seruabimur per vitam ipsius.*

XXIII. Sextum argumentum à testimonio. Anselmus Elucidatorio, *Cum scriptum sit, Christus pro impiis mortuus est, & gratia Dei pro omnib. gustauit mortem, profuit mors impiis? Christus pro solis electis mortuus, qui tunc erant impij, id est, in infidelitate positi. Pro omnibus autem dicit, scilicet de omnibus gentibus, & de omnibus linguis, & non solum illius temporis, sed pro omnib. futuris & pro his, qui erant in inferni claustris: vt dicitur, Non sum missus nisi ad oues, quæ perierant domus Israel. Domus Israel est regnum Deum videntium, hoc est, angelorum. Oues, quæ perierunt domus Israel, sunt electi, quos venit Christus sua morte redimere, vt dicitur, Animam meam pono pro ouibus meis. Inde habes, Pro eis rogo, non pro mundo. Et iterum, Dilexisti eos ante constitutionem mundi. Pro his dicitur, Hic est sanguis qui pro vobis & pro multis effunditur, non dicit pro omnibus. Nihil enim contulit reprobis ob sua demerita mors Christi, etsi tali modo etiam pro eis mortuus est. Omnes enim iniqui ab initio mundi consenserunt in necem Christi, vt dicitur, Venient hæc omnia super generationem istam, scilicet malorum.*

FINIS LIBRI NONI.

LIBER DECIMVS,

De

SANCTIFICATIONE.

Caput Primum.

DE SANCTIFICATIONE ET IVSTIFICATIONE.

HACTENVS de caussis humanæ Restaurationis. Natura sequitur: qua in singulis, qua in omnibus Christianis. In singulis quæcunque sic pertinent ad hominis renouationem, vt in vnoquoque distincte esse oporteat. In omnibus vero, quæ ad eandem sic pertinent, vt non sint tamen seorsim singulorum: sed confertim omnium: qualis est Ecclesia, & quicquid huius naturam describit, qua id ipsum est. Non enim est Ecclesia, nisi communio Sanctorum, quæ nisi in multis esse non potest. Breuiter, vt apud Philosophos Ethica singulorum mores informat, quos omnes Politica gubernat: Ita in Theologia, pars est vna, quæ singulos fideles quasi præparat, vnde altera Ecclesiam componit.

II. Igitur Reparationis erunt primo partes, deinde effecta: tertio, externa instrumenta, quæ Sacramenta appellantur. De quibus magnæ sunt animosissimæque contentiones, indeque intricatissimæ, prolixa sane consideratione, exactaque diligentia dignæ. Partes, Sanctificatio & Iustificatio. Quanquam debueramus Sanctificationi Iustificationem præponere, si nostri arbitrij methodus esset, vt tum re, tum ratione priorem; quod ab ea profluat altera. Sed quia Papistæ non distinguunt, indeque fit, vt de Iustificatione disputantibus occurrant multa subinde, quæ ad Sanctificationem pertinent, & non explicata facessunt negotium: cogimur de Sanctificatione prius dicere.

III. Iustificationem intelligimus, perfectam cuiusque hominis restaurati iustitiam apud Deum: verum, certumque spes salutis fundamentum, quam alioqui tantum optare, imo vix etiam optare quisquam possit, sperare certe nullo modo, cum oporteat peccato prius liberari, quam restaurationis beatitudine frui, quos peccatũ depressit in vltimę maledictionis barathrum. Quomodo Pincernæ Ægyptij prius oportuit peccatum, aut purgari apud Regem, aut à Rege condonari, quam restitueretur in pristinum gradum.

IV. Sanctificationem vero dicimus, iustitiam inhærentem cuique iustificato: id est, habitum; ac proinde qualitatem quandam, quæ vere, ac reapse insit: vt depositio habitu vitioso, quem habuit à natiuitate, auxit etiam multis ac frequentib. actionib. malis, nouum induat, tum mente illustratus, vt sciat voluntatem Dei, tum voluntate reformatus, vt eadem delectetur, tũ virib. confirmatus, vt actu impleat; quam nouit iam, & amat. Itaq;, quomodo paries albus dicitur per inhærentem sibi albedinem, homo etiam doctus, per insitam multarum rerum cognitionem: ita, fidelis quilibet iustus, sanctusque (hac quidem ratione) per iustitię, sanctitatisq; qualitatem propriam quam in se habeat.

V. Hoc igitur interest inter Iustificationem, & Sanctificationem, quod hæc sit qualitas inhærens: illa vero minime, sed tota extra hominem, nimirum in Deo, qui miserum peccatorem, nec vero per se, aut in se alium, quam miserum peccatorem, dignatur admittere, tanquam iustum, motus propria sua misericordia. Quomodo cum seruo decies mille talenta dimittebat Rex ille, Matth. 19. motus propria clementia, haud aliter eum censeri volebat, quã si tantum nomen alieni æris, ære proprio plene dispunxisset; quanquam ne teruncium quidem de suo soluisset.

VI. Quæ quidem de re ipsa dicta volumus. Non enim sumus tam inepti vocabulorum æstimatores, vt nesciamus, aut tam importuni Sophistæ, vt nolimus, Iustificationis, Sanctificationisque voces permutari. Imo Sanctos hac præcipue ratione scimus appellari, quod in Christo habeant remissionẽ peccatorum: & legimus in Apocalypsi; *Qui iustus est, iustificetur adhuc*, quod nisi de profectu inhærentis iustitiæ nequeat intelligi, & aliis forte locis non negamus promiscue venire in vsum: apud Patres maxime, quorum fuit ab Apostolis ætas remotior, nec melior.

VII. Sed cum rebus adeo disparatis necessaria fuerint distincta nomina: putauimus impune: impune autem? imo cum laude posse à Scriptura, vt rerum naturam Theologicarum, sic vocabulorum vsum mutari. Itaque iustificationem maluimus cum Paulo ad Romanos, & ad Galatas, priorem illam partem appellare: alteram autem Sanctificationem: quia legamus 1. ad Corinth. 7. *Vt sancta sit cum corpore, tum spiritu.* Imo etiam haud aliter

Paulum

Paulum vsurpare τὸ ἁγιασμὸν, vt 1. ad Thessalonicenses 4. ad Roman. 6 item ἁγιάζειν, 1. ad Corinth. 6. 1. ad Thessalonic. 5. Quanquam, si cui aliter sedeat animo, protestamur nolle λογομαχεῖν.

Cap. II.

Calumnia Papistarum.

I. AB hac distinctione lucem accipit calumnia; qua nos aduersarij grauant; quasi omnem inhærentem iustitiam à fideli alienantes. Sapetus in falsitate Caluinismi nobis imputat, Non esse nos iustos, nisi sola imputatione iustitiæ Christi, non autem vlla inhærente qualitate. Becanus opusc. 4. tom. 1. de Iustificatione Caluinistarum, cap. 2. Caluini propositionem esse, in iustificatione non infundi gratiam & iustitiam inhærentem. Costerus Enchir. cap. 6. negat à nobis in iustificatione agnosci illam mutationem internam: aut vnquam hominem esse iustum sanctumve: sed tantum haberi instar sepulchri dealbati, quod foris mundum appareat, intus vero plenum sit ossibus mortuorum. Et in obiectione 8. sic inducit arguentes: Christus est iustitia nostra: nulla est ergo alia iustitia in nobis. Campianus ratione octaua, eas partes nos assignare gratiæ, vt neque infusa sit cordibus nostris, neque ad resistendum sceleribus valida: nec emendet impios, aut purget, aut illuminet, aut ditet. Hinc & Bozius de Signis Ecclesiæ lib. 8. c. 5. *Vt æternam*, inquit, *salutem consequaris, & sis sanctus, aiũt omnes Protestantes nihil est necesse boni aliquid velis, moliaris, aut facias. Christo fidas, impune quiduis audeas, & ad exitum perducas.*

II. Tantæ calumniæ occasionem indicat Becanus ex Caluino Institutionis libri 3. cap. 11. segm. 3. *Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram.* Et cap. 16. segm. 1 *Quare ergo fide iustificamur? Quia fide apprehendimus Christi iustitiam, qua vna Deo reconciliamur.* Et in Antidoto session. 6. ad Can. 8. *Falsum esse contendo, vllam iustitiæ partem in qualitate sitam esse, vel habitu, qui in nobis resideat.*

III. Immanem, ita me Deus amet, calumniam. Nos ne ita docere, qui scimus, quicumque sic doceat, hunc à fundamentis euertere religionem omnem, nedum Christianam labefactare? Qui scimus fidem sine operibus, esse fidem Diabolorum, apud Iacobum? Qui scimus à Paulo seuere coercitos eos, qui tam absurde abuterentur iustificatione per gratiam, vt docerent permanendum in peccatis: ad Roman. 6. Qui tam diserte legimus Apocal. 2. *Habes qui teneant doctrinam Nicolaitarum: quod odi?* Qui ignorare nõ possumus illud Christi oraculũ, *Dico vobis, nisi abũdauerit vestra iustitia plusquam Scribarũ & Pharisæorũ, vos nequaquã ingressuros in regnũ cœlorum?* Qui denique pœnitentiam singulis Scripturæ paginis commendatam obseruamus, & quidem ab ea initium repeti Christianitatis? Athenagoras pro Christianis, εἰ μὲν γὰρ ἕνα τὸν ἐνταῦθα βίον βιώσεσθαι πεπείσμεθα, κἂν ὑποπτεύειν ἐνῆν δουλεύοντας σαρκὶ καὶ αἵματι, ἢ κέρδους ἢ ἐπιθυμίας ἐλάττους γινομένους ἁμαρτεῖν: *Si solam hanc præsentem vitam nos victuros crederemus, suspicioni foret locus, nos carni & sanguini indulgentes, aut auaritia, aut concupiscentia captos, peccare.* Sed nos profecto, ἐφεστηκέναι μὲν οἷς ἐννοοῦμεν, οἷς λαλοῦμεν, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὸν Θεὸν οἴδαμεν: *Omnibus, & cogitationibus, & sermonibus nostris, tum nocte, tum interdiu, Deum adesse scimus.*

IV. Quid? quod non modo Zachariam, ac Elizabetam coniuges, aliosque non paucos iustorum titulo videmus insignitos, vtpote incedentes in omnibus mandatis & constitutionibus Domini inculpate? Sed etiam homines in duos ordines distributos ab hac ipsa differentia, *Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui vero secundum Spiritum, quæ Spiritus:* ad Roman. 8. Et, *Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus.* Et, *si secundum carnem vixeritis, futurum est vt moriamini: sed si Spiritu actiones corporis mortificetis, viuetis.* Quid? istis fulminibus quis nos crediderit nõ potuisse percelli. Ad Roman. 1. *Palam est ira Dei à cœlo aduersus omnẽ impietatem & iniustitiam hominum* Ad Coloss. 3 *Mortificate membra vestra terrestria: scortationem, impuritatem, mollitiem, cupiditatem malam, & auaritiam, quæ est idololatria: ob quæ venit ira Dei in filios cõtumaces.* Mitto alia plurima. Sed hæc certe non possunt aut omnia, aut singula cuiquam esse audita, nedum persuasa, tam impure sentienti de Christiana iustitia.

V. Et vero vindicabit nos à tanto scelere disertissimus Confessionis Gallicæ art. 22. *Credimus, nos qui natura serui sumus peccati, hac eadem fide intercedente, in nouam vitam regenerari. Recipimus autem per fidem hanc sancte viuendi gratiam, dum promissionem illam Euangelicam amplectimur, quod daturus sit nobis Dominus Spiritũ sanctũ. Tantũ abest igitur, vt bene sancteq; viuendi studium fides extinguat: vt etiam illud creet & inflammet in nobis, vnde bona opera necessario consequuntur.* Et quis, quæso, quæ sic describitur, esse hanc neget inhærentem iustitiam. Quis eos, qui ea sunt præditi, neget aliqua saltem ratione esse iustos?

VI. Sed nimirum immani odio occupati Papistæ, omnia confundunt, nihil distinguunt, ne disparatissima quidem. Nam iustitiam si intelligas, illud quicquid tandem sit, vnde apud Deum, quo iudice stare quemque, vel cadere necesse est, cuiquam homini iustificatio sit, tum nos vero, hãc intra hominem nullam dicimus reperiri posse: nullam, inquam, inhærentem, nullum habitum, nullam qualitatem: totam potius in ipso Deo miserante, inque eius gratia, quæ hominem in se vere peccatorem, & tantum peccatorem, ac propterea iuste damnandum absoluit, id est, iustificat.

VII. Ast hoc non obstat, quominus in eodem homine sic gratis iustificato aliud quoddam genus agnoscamus iustitiæ, nempe inhærentis, quæ vere sit & habitus, & qualitas, quæque etsi non veniat in censum coram Deo, vt propter eam iustificetur quis, tamen longe sit aliena à corruptione illa naturali, quæ nõ regenitos præcipites agit in omne genus scelerum, nec inuitos. Qualem iustitiam Paulus in se agnoscebat, cum se sentiebat velle bonum, quod non faceret, nolle malum, quod faceret, ad Roman 7.

VIII. Deprehenditur ergo manifesta calumnia, quum distinctione prorsus dissimulata inter iustificationem, & sanctificationem, inepte confundẽtes ea, quæ non ratione tantum, sed etiam re plurimum inter se differunt, ἁπλῶς & absolute pronunciant de iustitia, id quod nos κατά τι dicimus de altera tantum, id est, de iustificatione. Quanquam enim sciamus, quænam sit de hac ipsa iustificatione Papistarum sententia, quamque aliena à nobis, negamus tamen debuisse, non tantum suis verbis, sed etiam suo sensu, nostros sensus corrumpere.

IX. Nec vero Caluinus, quem Becanus suæ prætexit calumniæ, vt ne tã sanctum nomen non roderet, docuit vnquam in iustificatione nullam infundi gratiam, nullam inhærentem iustitiam donari. Imo contra, disertis verbis, negauit illam ab hac separari, non tantum scribens, quod Becanus ipse, quantumuis, aut præiudicio luscus, aut etiam odio cæcus, non potuit non obseruare, infundi fidem, quæ sine dubio est gratia, & quidem inhærens, eique annecti spem, & charitatem: sed etiam τρανῶς asserens id ipsum, quod nos diximus.

X. Audi, quid in Ioann. 17. inque hæc verba, *Pro his sanctifico meipsum,* annotauerit, *His verbis clarius explicat, ex quo fonte fluat illa sanctificatio, quæ per Euangelij doctrinam in nobis peragitur: nempe quia ipse se consecrauit vt eius sanctitas ad nos perueniret. Sicuti enim à primitiis benedictio diffunditur in totum prouentum: ita Spiritus Dei nos Christi sanctitate aspergit, facitq; eius participes. Neque id imputatione solum, nam hac ratione dicitur factus nobis esse iustitia: sed dicitur etiam factus esse nobis sanctificatio. quia nos in sua persona quodammodo Patri obtulit, vt Spiritu eius renouemur in veram sanctitatem.* Audi rursus, quid in 1. ad Corinth. 1. inque illa solemnia verba, *Factus est nobis à Deo sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Tertio vocat sanctificationem. Quo intelligit nos alioqui natura prophanos, spiritu eius regenerari in sanctitatem, vt seruiamus Deo. Vnde etiam colligimus non posse nos gratis iustificari sola fide, quin simul sancte viuamus. Istæ enim gratiæ, quasi indiuiduo nexu cohærent, vt qui eas separare nitatur, Christum quodammodo discerpat. Proinde, qui per Christum, gratuita Dei bonitate iustificari quærit, cogitet fieri hoc non posse, quin simul in sanctificationem eum apprehendat, hoc est, eius Spiritu renascatur, in vitæ innocentiam, & puritatem.* Institutionis lib. 3. c. 3. *Proximus à fide, ad pœnitentiam nobis erit transitus: quia hoc capite cognito, melius patebit, quomodo sola fide, & mera venia, iustificetur homo: neque tamen à gratuita iustitiæ imputatione separetur realis (vt ita loquar) vitæ sanctitas.* Et c. 11. *Summa hæc fuit, Christum nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi, ac possideri, cuius participatione, duplicem potissimum gratiam recipiamus, nempe, vt eius innocentia Deo reconciliati pro iudice propitium habeamus in cœlis Patrem: deinde, vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam, puritatemque vitæ meditemur.*

XI. Non debeo omnia transcribere. Sed in eo ipso libro, quem librum Sophista putauit aptissimum, suæ calumniæ veneno, libro, inquam, de Vera ratione reformandæ Ecclesiæ, *Nunquam reconciliamur*, inquit, *Deo, quin simul donemur inhærente iustitia.* Quid exspectat calumniator? Non audit inhærentem iustitiam, quam ille tamen putabat nullam apud Caluinum legi? Et hanc infundi? Et infundi, cum reconciliamur Deo? Imo disertius, nunquam reconciliari nos Deo, vt illa non infundatur? Et simul infundatur? Quæ tibi ergo frons fuit, tam clare pronuncianti, hoc illum negare, quod ille tamen totidem verbis affirmat; Et clarius in Antidoto, *Neque negandum est, quin perpetuo coniunctæ sint ac cohæreant duæ istæ res, sanctificatio, & iustificatio: sed perperam inde infertur, vnam ac eandem esse. Fatemur ergo, simul atque iustificatur quispiam necessario innouationem quoque sequi. Nec vero de eo ambigitur, an sanctificet Christus, necne, quoscunque iustificat: hoc enim esset lacerare Euangelium, adeoque ipsum Christum discerpere, si quis iustitiam, quam fide consequimur, separare velit à pœnitentia.*

XII. Ex his atque aliis plurimis, quæ ex tanti viri scriptis facile colliget studiosus lector, satis, superque claret constitui à Caluino aliquam in homine Christiano iustitiam inhærentem, quæ non in imputatione, sed consistat in reali innouatione: & eam quidem ita necessariam, vt sine ista, nulla sit illa. Quid igitur Sophistis superest? An vt illud sibi solemne ingeminent, sibi Caluinum contradicere? Nam, & Feuardentius id potuit in animum inducere suum. Sed hæc mera est stupiditas, aut desperatissima ἀπόνοια. Nam si semel & obiter inhærentis sanctificationis meminisset Caluinus, possem concedere sui ipsius oblitum, sibi incautum contradicere. Sed vtrumque cum sit constans Caluini dogma: hac vero contradictioni quis sanus possit imputare? Tum autem si nullam distinctionem expressisset: si varias quæstiones nunquam separasset. Sed profecto non sibi hac parte defuit, vir, si quis vnquam fuit, in docendo cautissimus, sibiq; maxime cõstans.

XIII. Et solet quidem interdum illi sua esse fraudi breuitas apud calumniatores: tamen, qua dicam vertigine illusum fuisse Becano, vt non videret expressam distinctionem, iis ipsis locis, quos citat? In Antidoto, *Non n. aut fidem somniamus bonis operibus vacuam, aut iustificationem, quæ sine iis cõstet: hoc tamen interest quod cum fidem & bona opera necessario inter se cohærere fateamur, in fide tamen, non operibus, iustificationem ponimus. Idq; qua ratione, facile explicare promptum est, si ad Christum modo conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit.* Nos opus est pluribus. Iam n. opinor, intelligunt omnes, geminam quæstionem poni: vnam, vnde sit homini sua apud Deum iustitia: alteram, an hæc iustitia sit absque vlla inhærente iustitia. Quomodo si quæras, vnde sit homini sua corporis εὐεξία, & an sit illa χωρὶς εὐχροίας. Nam, sicut verum, nullum esse bonum corporis habitum valentemque, vt non sit simul bonus color, & tamen non sit ille habitus ab hoc colore: ita nihil absurdi, si neges iustificationem esse in bonis positam operibus, & neges tamen ab ijs esse.

XIV. Quo loco, necesse est immanem Becani, siue stuporem mirari, non assequentis Caluinum; siue vafritiem detestari dissimulantis, vt hanc eludat distinctionem. Quum enim vult distingui iustificationem à Sanctificatione, & hanc constitui in innouatione mentis, *Annon miseri est*, inquit, *& desperati hominis, cum in rebus ipsis non possit, in solis vocabulis elabi velle? De re erat quæstio, an homo quum iustificatur, acquirat iustitiam & sanctitatem inhærentem.*

XV. Sed Caluinus, inquam, de re agit serio, non vocabulis ludit, qui mos ab eo est alienissimus. Et docet, non tantum ratione distingui, sed etiam re, iustificationem & sanctificationem. Non quod nescierit interdum misceri vocabula, sed quia existimarit, quæ re vera distinguuntur, debere etiam nominibus secerni. In quo longe ille profecto cautior fuit, quam Papistæ, qui Latriam, Duliam, & Hyperduliam garriunt: ex eadem tamen notione, vt, quia putarunt disparari reapse, nomina distraherent, quamuis ne-

gare nequeant, Latriæ, Duliæque nomina à sua origine esse cognata, vt vix λεπτολογήσαντι Sophistæ possint dispescere. Qui ergo sibi id promiserunt, cur illud inuideant Caluino? Distingui porro res ipsas, si nobis definientibus non credunt, disputatio paulo post docebit. Nam, si probamus, non iustificari hominem apud Deum, per illam inhærentem qualitatem, quam nos Sanctificationem dicimus, tum necesse erit non esse idem Iustificationem, & Sanctificationem, velint, nolint Sophistæ; quantumuis nomina confundantur.

XVI. At quærebatur, inquit, an homo, cum iustificatur, acquirat iustitiam & sanctitatem inhærentem: Imo, inquam, illud *cum iustificatur*, sophisticum, quia ambiguum: Itaque, ineptum constituendo statui controuersiæ. Potest enim significare coniunctionem temporis, vt sensus sit, an simul ac iustificatur homo, acquirat etiam illam sanctitatem; vt, quum quis deambulans in Sole, simul calefit, & colorem mutat in fuscum. Potest etiam identitatem, vt ita loquar, rei: ac si dicam, vtrum, cum ambulat, moueatur homo: hoc est, vtrum eo ipso quod ambulet, moueatur: vt sensus sit, vtrum sit iustificationis ratio posita in acquisitione eius iustitiæ. A priori sensu falsum est, vllam quæstionem esse, quia audiuimus Caluinum clare profitentem, tum cum iustificatur homo, acquiri ab eo sanctitatem inhærentem. Alterum sensum fateor Caluinum negare: Sed, quis Becano assentietur, hunc ipsum non contineri ea distinctione? Imo, quis non Becanum dicat ληματοκλονύθεις, qui eam distinctionem solorum vocabulorum esse dicat?

Cap. III.

De Sanctificationis gradibus.

I. ABstersa tam impudente, tamque infami calumnia, de re agamus deinceps; id est, vt polliciti sumus, de Sanctificatione: Et primo quidem, de perfectione: deinde, de partibus, nempe Fide, & Operibus.

II. Sanctificatio posita est in innouatione hominis: vt, qui ante fuit tantum peccator, incipiat esse iustus: &, vt cum Paulo loquar, ad Rom. 6. qui sistebat membra sua serua impuritati & iniquitati, ad iniquitatem: eadem sistat serua iustitiæ ad sanctimoniam. Est ergo sanctificatio, habitus inhærens homini regenito, habens obiectum quicquid vere bonum est, iustum, & sanctum, ad quod fertur, vt opere impleat, quod verbo iubetur à Deo. Itaque, oppositus habitui illi quem à natura corrupta traximus, deferenti nos in ea, quæ contraria sunt voluntati diuinæ. Descripsit eam Apostolus, his verbis, ad Tit. 3. *Illuxit gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus: erudiens nos, vt abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter, & iuste, & pie viuamus in præsenti seculo.*

III. Denique, hic fons est, hęc scaturigo omnium bonorum operum, quib. quemq; oportet sedulo studere, *Dei n. sumus opus* (ad Ephes. 2.) *cōditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparauit Deus, vt in iis versemur.*

IV. Huius Sanctificationis causam efficientem agnoscunt Christiani, vnicam Dei gratiam, siue Spiritum Sanctum agentem in corda fidelium: efficientemque potenter, vt & velimus, & perficiamus, ad Philippenses secundo: quandoquidem non simus idonei ex nobis ipsis, ad cogitandum quicquam, velut ex nobis ipsis; sed, quod idonei simus, id ex Deo sit, 2. ad Corinthios secundo.

V. Itaque superest inquirendum, qualis ea sit in homine sanctificatio perfectane, an vero imperfecta. Et quia, vt diximus, Sanctificatio opponitur statui peccati, facilis horum verborum sentétia est. Nam, in quibus qualitatibus oppositio est, accidit plerumque, vt quæ res secundum eas qualitates & tenebrarum: Itaque, lux & tenebræ, qualitates sunt temporis oppositæ: Et diei qualitas, lux: noctis considerantur, variis gradibus distinguantur: quatenus plus minusve recedunt ab alterutro extremo. In quibus gradibus perfecti appellantur, qui inter se plurimum, &, vt aiunt, ἐκ διαμέτρου siue διὰ πασῶν distant. Reliqui inter vtrumque positi. In illis, qualitates illæ singulę seorsim sunt, non inter se mixtæ: In istis autem, varia extremorum mistura. Sic in tempore, dies est & nox, à disparatione lucis autem, tenebræ. Est vero ita comparatum à natura, vt non subito transitus fiat ab extremo ad extremū, quomodo à vita in mortem, à morte in vitam, sed paulatim. Itaq;, inter noctē & diem, media crepuscula; in quibus lux est equidem, sed non sine tenebris sunt & tenebræ, at non sine luce. Perfectus autem dicitur dies, in quo nullæ tenebræ: nox etiam perfecta, in qua lux nulla.

VI. Ab ea imagine, facilis nostræ quæstionis intellectus: vt perfecta sanctificatio intelligatur absque vlla peccati ratione: Imperfecta autem, quæ etsi iam discedat ab extremo, quod est in solo peccato: tamen non sit in altero, in quo est sola iustitia: sed consistat intra hæc extrema: ac proinde retineat aliquid à peccato labis, quantumuis accedens, aut etiam magis accedens ad iustitiam.

VII. Catholici primo, hominum distingunt ordines, Infidelium, & Fidelium. Neque ad illos pertinere agnoscunt hanc, de qua loquimur, sanctificationem. Nam, etsi sciant, non omnes infideles eodem aut modo, aut gradu corruptos; exēpli gratia, Nestorem, & Aiacem; Aristidem & Hyperbolum Catonem, & Catilinam: imo teneant non esse alios alijs minus sceleratos, nisi ex quadam peculiari gratia Dei, quæ quibusdam communicetur: tamen Sanctificationem nullis infidelibus communicant: quomodo ne crepuscula quidem diei assignant mathematici.

VIII. Sed rursus in ipsis fidelibus, Viam distinguunt à Patria, id est, statum huius vitæ, à statu vitæ futuræ. Ac tum dari fatentur statum aliquem perfectę sanctificationis: cui nihil erit admixtum peccati: videlicet in patria; hoc est, in vita beata: cum Deus erit omnia in omnibus.

IX. Ast in via; id est, in hoc statu vitæ, per quem tendimus in illam patriam, negant vllam sperandam Sanctificationis perfectionem; sed tantum gradus ad eam plus minusve accedentes: adeo vt nemo tantum progressus sit, vt non vlterius possit: imo vt non vlterius debeat: vnde illud Apocalyp. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus sanctificetur adhuc.* Item 1. Ioann. 3. *Quisquis habet hanc spem, purificat se.* Itaque pronunciant Catholici nullam dari in hac vita hominis peccatoris sanctificationem tantam, vt non habeat admixtum peccatum; & longe absit à perfectione, ad quam tendit.

X. At Papistæ, etsi non ægre videantur ferre asserentes neminem dari non peccatorem: tamen nullam dari posse iustitiæ perfectionem pati non possunt, & eam ob causam vehementer in nos insurgunt: Capita disputationis erunt, Vnum de Concupiscentia, alterum de Actibus mortalibus.

Cap. IV.

Status Controuersiæ de Concupiscentia.

I. DE Concupiscentia disputarunt Papistę. Lindanus Panopliæ lib. 4. c. 34. Alphonsus de Castro, hæresi 4. de Præcepto. Ioann. Fischer. Roffensis ad 2. art Lutheri. Billik in defensione iudicij Coloniensis. Tapperus in explicatione art. 2. Panigarolle lect. 7. Peltanus de Peccato originali tract. 14. & 15. Greg. de Valentia, de peccato Originis c. 7. & 8. & tom. 2. in Thomā, disput. 6. qu. 4. punct. 2. Bellarmin. de Amissione gratiæ lib. 5. cap. 5. & deinceps. Pererius in Epistolæ ad Romanos caput septimum disputatione septima, octaua, nona.

II. Nostri, Caluinus Institutionis lib. 3. c. 3. Cheminitius Examinis tom. 1. Martyr locorum Classis 2. c. 1. proprie disputans de Peccato originali. Pareus contra Bellarm.

III. Catholici Concupiscentiam dicunt esse peccatum semper. Confessionis Gallicæ artic. 11. *Credimus hoc vitium esse peccatum, quod omnes & singulos homines, ne paruulis quidem exceptis adhuc in vtero matrum delitescentibus, æternæ mortis reos, coram Deo peragat. Asserimus quoq; hoc vitium ēt post baptismum esse vere peccatum, quod ad culpam atttinet: quamuis, qui filij Dei sunt, minime idcirco condemnentur: quoniam videlicet Deus pro gratuita sua bonitate & misericordia illud ipsis non imputat.*

IV. Neque hæc vero Concupiscentia alia intelligenda, quam quæ nunc est in homine; nimirum post peccatum: non vero qualis, quatenusque est naturalis appetitus, ab ipsa creatione inditus. Sic enim peccati rationem habere nullo modo potest. Vnde fit, vt Concupiscendi vocabulum sit medium, & commune tam bonæ quam malæ inclinationi voluntatis: vnde, non tantum Apostolus carnem dixit concupiscere contra Spiritum: sed etiam Spiritum contra carnem, ad Galat. 5. Christus ipse Matth. 23. *multi Prophetæ & iusti,* ἐπεθύμησαν *concupiuerunt videre quæ videtis.* Et 1. ad Timoth. 3. καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ, *bonum opus concupiscit.* Quid? quod ipse de se Christus Luc. 22. ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα, *Concupiscentia concupiui*, siue *desiderio desideraui hoc Pascha vesci vobiscum.*

V. Nec vero vocabuli ambiguitas incertum statum efficit controuersiæ. Quia Papistæ, non in genere de concupiscentia agunt: sed proprie de hac ipsa quæ corrupta est, quatenus corrupta est; quam designant nomine fomitis, *Hæretici* (inquit Pererius disput. 8. in 7. ad Roman.) *censent motus concupiscentiæ ad res illicitas, quibus incitatur homo ad concupiscendum aliquid contra legem Dei, & regulam rationis, vere ac proprie peccata esse, etsi eis non adsit rationis & voluntatis consensus. Catholici vero id pernegant: affirmantes, tantū prohiberi concupiscentiam ex deliberata ratione, & voluntatis electione prouenientem.* Quanquam nugaciter nimis, quos concupiscentiæ motus dixit, statim explicet eos, quibus incitatur homo ad concupiscendum: quasi non concupiscentiam ipsam diceret, qua concupiscimus, sed nescio quos motus hanc præcedentes. Ille viderit: nos tantam subtilitatem non assequimur: & simplicius intelligimus vim illam, quæ in homine est, post corruptionem primam, quæ inclinatur ad peccata. Hanc nos in quocunq; tandem homine sit, peccatum esse dicimus, vere, proprie, & per se.

VI. Nec tamen illud admittimus Peltani, Concupiscentiam explicantis per se sumptam, vim quandam animæ ad carnis oblectationem propendentem. Nam carnis oblectamenta per se mala non sunt: itaque, nihil prohibet quo minus absque vllo peccato in ea propendeat anima. Etenim ante peccatum & in Paradiso terrestri, fuisse quædam oblectamenta carnis, satis, opinor, diserte innuit Moses, 1. Genes. cum cibos dicit assignatos Adamo, & 2. disertius: *Et germinare fecit Deus ex terra omne lignum pulcrum visu, & ad vescēdum suaue:* vel melius ad Hebraicam veritatem, *arborem concupiscibilem visu,* vt Sanctes expressit: *& bonam ad vescendum.* Et credimus ex ipsa vi vnionis, qua fit vna ὑπόστασις animæ & corporis; illam non posse alienam esse à corporis commodis.

VII. Nec potest excusari Peltani socordia: cum hæc sint diserta Caluini verba, quæ potuit legere: Institutionis libr. 3. cap. 3. §. 12. *Si cui absurdum videtur, ita in vniuersum damnari cupiditates omnes, quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo inditæ sint naturæ autore: respondemus, nos nequaquam eas appetitiones damnare, quas hominis ingenio Deus sic à prima creatione insculpsit, vt inde eradicari, nisi cum ipsa humanitate, non possint: sed tantum insolentes effrænesque motus, qui cum Dei ordinatione pugnant, Iam vero, quum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeo vitiatæ sint ac corrruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua ἀταξία & intemperies; quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt appetitiones, ideo vitiosas esse contendimus. Aut si paucioribus verbis summam habere libet, omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri ac sinceri oriri potest.*

VIII. Audiant, non ipsam cōcupiscentiam peccatū esse, quatenus est materialiter ab hominis natura: sed quatenus est formaliter talis ab hominū natura vitiata. Quomodo sane ipsi, ipsi, inquā, Papistę definiunt hūc ipsam concupiscentiam esse vere peccatum ante regenerationem: nō ratione sui, inquit Bellarm. de amissione gratiæ lib. 5. c. 13. sed ratione reatus peccati originalis, qui cum ea annexus manet vsq; ad Baptismum. Nos, qui addimus etiam vsq; ad mortem; ne miretur quisquam dicere etiam in renatis eandem concupiscentiam esse peccatum, propter eundem ipsum reatum annexum; etsi alioquin per gratiam condonatum.

IX. Nam ita vsus est, vt peccatum appelletur, non tantum in abstracto ipsa peccati formalitas; sed ēt in concreto, etsi non omnia, tamen quædam, quib. peccati formalitas hęret; nimirum immediate: ita vt propterea homo dicatur peccator. Sic peccatū est volūtas: at non proprię quidē ipsa per se volūtas: sed propter concretam formalitatem peccati; quæ ita ei primo inhæret, vt ho-

mini

mini propter eam: est enim Voluntas proprium peccati subiectum, vnde nullum nisi voluntarium. Est autem concupiscentia voluntas, i. voluntatis inclinatio ad malum. Itaq; etsi non sit ipsa per se peccati formalitas, tamen propter hanc sibi hærentem, vere & recte peccatum dicitur. Id nos nunc imus probatum.

CAP. V.

Concupiscentiam Paulo esse vere peccatum.

I. PRima nobis demonstratio ex 7. ad Rom. vt pro eodem promiscue vsurpatur Concupiscentia, & peccatum. Describo. *Quum essemus in carne, affectiones peccatorum, per legem existentes vigebant in membris nostris, ad fructũ ferendũ morti. Quid ergo dicemus? Lex peccatũ est? Absit. Imo peccatũ nõ cognoui nisi per legem: nam etiam Concupiscentiam non nossem, nisi lex dixisset, Nõ concupisces. Sed peccatum occasione sumpta, genuit in me omnem cupiditatẽ per illud mandatum. Nam absq; lege peccatum est mortuum.* Et post, *Nam peccatũ occasione accepta seduxit me per illud mandatum, & per illud occidit. Itaq; lex ipsa quidem sancta: & mandatum illud sanctum ac iustum & bonum. Ergo quod bonum est, mihi factum est mortiferum? Absit. Imo peccatum, quum, vt prodaretur esse peccatum, mihi per id quod bonum est, gigneret mortem.*

II. Hactenus Paulus: cuius mentem hanc esse, vt concupiscentia significet peccati nomine, ipsi agnouerũt Papistę. Pererius, disp. 8. in hoc cap. *Vocabulo peccati Apostolus intellexit fomitẽ, siue Concupiscentiã è peccato natam, & incitantẽ ad peccatum.* Caietan. *Nomine peccati significatur fomes internus, hoc est, inferior pars animi tendentis ad bonũ delectabile, secundum sensum seu mundũ.* Quibus assentitur Sà, *Peccatum*, inquit, *id est fomes.* Salmero, *Voce peccati Ambrosius intelligit damonẽ, qui homini causa fuit & initiũ peccati: Sed re vera hac significatio lõge à Iua proprietate vocẽ distrahit. Quare Augustin. rectius fomitẽ intelligit, seu habitualẽ cõcupiscẽtiã in carne hominis habitãtẽ, qua inordinate tẽdit ad bonũ delectabile secundum sensum, & mundũ, & ad omne malum impellit.* Stapletonus in Antidoto, *Peccatum, id est, prauitas vitiosa cordis humani.*

III. Et vero, vix opus testibus in re tam manifesta. Nam & concupiscentiam diserte legimus adductam in exemplum, vt probetur per legem esse manifestationem peccati: & τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν quid possunt esse, nisi motus illi, quos in se habet homo, quibus fertur in peccatum? Et peccatum seducere per mandatum, non potest ad singularia peccati opera referri, quæ non ipsa nos seducunt, sed fiunt potius à nobis seductis. Et denique peccatum summe peccans, non potest, nisi de origine omnium nostrorum actuum malorum intelligi. Itaque necesse est non aliam, quam concupiscentiam.

IV. Hoc constituto clara sunt omnia: nam patet, Concupiscentiam Paulo adeo peccatum esse, vt κατ' ἐξοχὴν hoc ei nominis quasi eximium reseruarit. Quo nihil absurdius dici potest, si falsum sit. Concupiscentiam esse peccatum.

V. Respondent varie. Primo distinguunt peccati significationes. De Castro docet hanc dictionem Peccatum æquiuocam esse; aliquando capi pro hostia, quæ offertur pro peccato, 2. ad Corinth. 5. Et ab hac significatione nunquam dici quemquam peccatorem. Aliquando vocari peccatum, causam allicientem, aut impellentem ad peccatum, vel pœnam peccati: & ab hac rursus significatione neminem dici peccatorem. Tertio, sumi peccatum pro culpa, & Dei offensa, quam voluntas nostra transgrediendo Dei præceptum committit, & propter quam voluntas sic peccans rea efficitur alicuius pœnæ infligendæ: & hanc esse solennissimam eius vocis significationem.

VI. Paulum ergo, c. ad Roman. 7. peccatum nominare, non primo aut postremo sensu, sed secundo. Quod etiam Greg. de Valentia sensit: Respondeo inquit, cum Patribus concilij Tridentini: concupiscentiam in renatis, vt integra iustitia caret, nominari ab Apostolo peccatum non proprie, sed metaphorice: quia nimirum à peccato profecta est, & ad peccatum inclinat. Probat Alfonsus. Quia postquam dixisset Paulus peccatum, quod in se habitabat, operari malum, statim subiunxerit, scio n. quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. De Valentia autem ab autoritate Augustini in libr. de nuptiis & concupise. declarantis dici concupiscentiam in renatis peccatum, sicut Scriptura dicitur manus, quoniam est à manu: & loquutio dicitur lingua, quoniam à lingua procedat.

VII. Ast ego insto: & 1. concedo distingui significationes peccati: sed duas tantum, quas Alphons. primo posuit & postremo loco. Secundum vero mẽbrum nego: & dico esse fictitium, inuentum ad fucum faciendum huic loco; adeoq; nullum præterea induci posse exemplum simile. Quod cui non fiat suspectum. Sed doceo peccatum hic nominari sensu illo solennissimo, ab ipsa Alphonsi descriptione: nimirũ quia hic Paulus significet offensam Dei: significet transgressionem præcepti: & quidẽ à voluntate: deniq; propter reatum pœnæ infligendæ. Nam, si hæc vera est descriptio tertiæ significationis, hoc est, cum peccatum sumitur pro culpa; & locũ habet in his Apostoli verbis; tum opinor, nihil obstabit quominus securus concludam, Concupiscentiam appellatam peccatum, vt sit culpa.

VIII. Offensam Dei significari quis neget, si transgressionem præcepti diuini? Nam Deus aliter offendi non potest, quam cum violantur eius edicta. Transgressionẽ vero præcepti, non potuit luculẽtius describere Paulus, quã cum opposuit præceptum. Quomodo n. præceptum non furandi quis transgreditur, cum furatur: & non occidendi, cum occidit: & non mœchandi, cũ mœchatur: ita & non concupiscendi, cum concupiscit. Quare in concupiscentia, manifesta transgressio est disertissimi mandati: ideoque & offensa Dei.

IX. Nisi forte transgressionem concedat quidem Alphonsus, at neget voluntatem transgredientem. Quod quidem est absurdissimum. Nam quia lex omnis datur voluntati, imo non datur nisi voluntati: ergo ne concipi quidem potest legis transgressio absque vlla voluntate. Quid? quod ad finem capitis, hanc ipsam concupiscentiam, hoc ipsum, inquam, peccatum vocat legem rebellantem? Aut hæc quis potest à voluntate seiungere? Ad hæc, Concupiscentia pertinet ad animam rationalem, eiusq; facultates: nam quæ proprie corporeæ sunt, rationem habere non possunt boni mali ve moralis: quam tamen in concupiscentia vtrique necessario admittunt. Cum igitur pertinent ad animam rationalem; & tamen non ad Phantasiam; nõ etiam ad ratiocinationem, ergo ad voluntatem. Non pertinere ad phantasiam clarum, quia hæc nusquam inclinat hominem: sed obiecta simpliciter repræsentat. Non pertinere ad ratiocinationem; quia est determinatio ad vnũ aliquid, quod habet pro scopo. Si ergo concupiscentia voluntatis est: non potest intelligi transgressio legis per concupiscentiam; vt non etiam per voluntatem.

X. Quid supereſt? An vt reatum pœnæ neget Alphõsus? Atqui primo, si transgressio est legis; ergo & reatus pœnæ: non potest n. aliter concipi. Tum autem diserta verba legis, maledicentis ei, qui non permanserit in omnib. eius verbis. Sed secundo disertus est Apostolus, *Repertum est illud mandatum quod institutum erat ad vitam, mihi cedere ad mortem. Nam peccatum, occasione accepta seduxit me per illud mandatum, & per illud occidit.* Et post, *Ergo quod bonum est, mihi factum est mortiferum? Absit: imo peccatum: quum vt appareret esse peccatum: mihi per id quod bonum est gigneret mortem.*

XI. Quare manifestum, à Paulo concupiscentiam nominari peccatum ea significatione, quam Alphonsus solennissimam esse dicit. Alphonsi argutias oppositas ego sane non capio. Intelligo Paulum negare in se, id est, in carne sua, habitare bonũ. Sed inde quomodo conficiatur peccati nomen non sumi proprie, fateor non assequi: siue hæc mea stupiditas est, siue Alphonsi ἀπερίσκεπτος φλυαρία. Nam carnis nomine intelligi naturalem illam corruptionem, quæ est à peccato; imo, quæ est peccatum: neminem, opinor, latere potest. Qui autem in ea carne negat esse quicquam boni, potest-ne is non intelligere peccatum proprie dictum? De Augustino, quem Greg. obiicit, dicemus suo loco.

XII. Peltanus negat Paulum de vero aliquo peccato conqueri: sed de graui concupiscentię onere, molestisq, eius certaminibus. Argumentum habet: Quia malum describat non voluntarium: Quod autem voluntarium non sit, neq; proprium sit, neq; peccatũ. Nõ esse voluntarium, probat: Quod se Paulus neget operari, *Nõ ego*, inquit, *operor illud, sed quod in me habitat peccatum.* At quod non operor: id meæ voluntatis non est peccatum. Solum n. originis peccatum in nobis sine nobis, hoc est, absq; formali nostro cõsensu, & opere comperitur. Motus itaq; concupiscentię, nisi quis sponte illis assentiatur, ex Pauli doctrina non sunt peccata.

XIII. Respondeo, me paulo post argumentum à Voluntario, quo Papistæ negant concupiscentiam esse peccatum, plenius excussurum. Interea obseruo Peltanum non bene distrahere quæ sunt connexa. Nam nos vtrumq; dicimus: Paulum & conqueri de graui illo concupiscentiæ onere, molestisque certaminibus: & asserere concupiscentiam esse peccatũ. Imo propterea conqueri de onere, quia concupiscentia sit peccatum, & vere peccatum. Alioquin potuisset causa videri, non conquerendi. Nam reuera, si est ab ipsa natura, ac proinde non magis peccatum, quam esuries, aut sitis quæ concupiscẽtiæ quædam sunt corporis; non tantum nihil conquerendum: sed etiam si conqueramur, videamur iniuriam facere Deo, à quo illa natura sit. Multo magis, si non tantum non sit peccatum, sed etiam materia virtutis, si ei non consentiatur. Nam profecto hæc ratio omnem tollit conquerendi causam de ipsa concupiscentia. Quomodo de siti nemo conqueritur, etiam si sequatur ebrietas: sed de consequuto consensu. Est autem manifestum, conquestũ esse Paulum de ipsa concupiscentia. Ergo necesse est hanc vere existimatam esse peccatum.

XIV. Secundo, nego Paulum negare, hoc quicquid esse dicit à concupiscentia, esse volũtarium. Nam contra quomodo peccatum appellasset? Quãquam nunc de hoc ipso controuertitur. Sed certe, quomodo legi opposuisset; quæ non ponitur nisi voluntati: ideoque posita, necessario voluntatem supponit? Imo quomodo eius pœnam expressisset, mortem? Nam nulla pœna est, nisi præcedente reatu: nullus autem reatus, vbi nulla voluntas. Itaque concludo potius, hoc quicquid à Paulo describitur eo capite, esse voluntarium.

XV. Sed negauit se agere. Imo, inquã, disertius negauit se velle, *Malã quod nolo*, inquit. Quod certe miror à Peltano omissum: nec oportuit: quãdoquidem, qui verecundiæ fines semel transgressus sit, hunc oporteat nauiter esse impudentem: & ita sit comparatum, vt, quæ extrema mouet, remissior ridea tur audacia. Sed ille quoscunque tandem suæ sophisticæ fines præscripserit, nos tamen non debemus pati, tam facile nobis imponi.

XVI. Enimuero qui dixit, Nõ ego id perpetro, sed peccatum, quod in me habitat: idẽ dixit & ter dixit, se facere, *Si quod ego nolo, hoc facio.* Et iterũ: *Malum, quod nolo, hoc ago.* Et tertio, *Quod si id facio, quod ego nolo.* Se ergo facere asseruit, contra quam Peltanus voluit. Quod si ille putauit merito ponere, quod non operamur, id nostræ voluntatis non esse peccatum: quod tamen experientia refutare possit: quod multa nos velle constet, & male velle; quæ tamen nõ operemur: at ego multo iustius: Quod nos facimus, id esse nostræ voluntatis peccatum. Itaq; à Paulo describi quid voluntarium ideoq; vere peccatum.

XVII. Sed dixit tamen Paulus se non facere. Ita est, inquam: sed idem etiã Paulus distinxit, quomodo se nolle diceret, & tamen velle: nempe secundum interiorem hominem, & secundum carnem. Non ergo negauit simpliciter se facere: sed κατὰ τὸ Ac proinde peccatum in se inhabitans dixit facere. Nam cui se speret persuasurum Peltanus, peccatum in Paulo inhabitãs, reapse differre à Paulo? Itaq; sensus: ego quidem facio: at non qua regenitus, sed qua venundatus sub peccato. At nondum probauit Peltanus, non esse peccatum, nisi quod absolute aut velimus aut faciamus. Nos autem scimus id etiam esse peccatum, quod etsi non absolute, tamen velimus & faciamus secundum carnem.

XVIII. Sed hactenus isti: Nam aliter alij respondent. Renatus Benedictus in Panoplia: Hoc loco abutuntur, inquit, ignoranter, qui ex eo colligunt adhuc in regeneratis manere re vera peccatum, ipsumque concupiscentiæ fomitem peccatum esse contendunt. Nam manifestum est ex ipso textu, Apostolum loqui de homine nondum iustificato, qui quidem duce natura, & lege docente, vult facere & amat bonum, quod exsequi non valet; quia adhuc est sub potestate peccati. Secus autem longe est de homine iustificato, in quo non dominatur peccatum. Hanc expositionem cõfirmat finis capitis, in quo ita habetur, *Infelix ego homo, quis me liberabit à*

corpore mortis huius? Sequitur responsio: Gratia Dei per Iesum Christũ Dominum nostrum. Eandem etiam confirmat initium octaui capitis. Nihil ergo damnationis est iis qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant: lex enim Spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati, & mortis. Vnde collige, quod in fine præced. capitis loquebatur de homine non regenerato in sua persona; vt nunc de iustificato in eadem sua persona, *Hactenus Renatus.*

XIX. Nec vero defuit olim, cui hæc mens videretur Apostoli. Verum hi sperabantur desiisse post Augustinum: qui cum in illis esset, mutauit sententiam melius doctus. Testis ipse contra Iulianum lib. 6. c. 11. *Non ergo solus aut primus sic istum locum intellexi, quo euertitur hæresis vestra, quemadmodum vere intelligendus est: imo vero ego prius eum aliter intellexeram, vel potius nõ intellexeram, quod mea quædam illius temporis etiam scripta testantur. Non mihi enim videbatur Apostolus, & de se ipso dicere potuisse, Ego autem carnalis sum, cum esset spiritualis: & quod captiuus duceretur sub lege peccati, qua in membris erat eius. Ego enim putabam dici ista non posse, nisi de iis quos ita haberet carnis concupiscentia subiugatos, vt facerent quicquid illa compelleret, quod de Apostolo dementis est credere: cũ etiam innumerabilis multitudo sanctorum, ne concupiscentias carnu perficiat, contra carnem spiritu concupiscat. Sed postea melioribus & intelligentioribus cessi, vel potius, id quod fatendum est, veritati, vt viderem in illis Apostoli vocibus gemitum esse sanctorum, contra carnales concupiscentias dimicantium. Qui cum mente sint spirituales, adhuc tamen isto corruptibili corpore, quod aggrauat animam, recte intelliguntur esse carnales, quia erunt & corpore spirituales, quando seminatum fuerit corpus animale, & resurrexerit corpus spiritale. Et recte adhuc intelligũtur ea parte captiui sub lege peccati, qua desideriorum, quibus non consentiunt, motibus subiacet. Hinc factum est, vt sic intelligerem quemadmodum intellexit Hilarius, Gregorius, Ambrosius, & cæteri Ecclesiæ sancti notiq; doctores, qui & ipsum Apostolum aduersus carnales concupiscentias, quas habere nolebat, & tamen habebat, strenue confluxisse, eundemque conflictum suum illis suis verbis contestatum fuisse, senserunt.* Hactenus ille.

XX. Et vero non potest aliter iudicare, cuicunq; contextus fuerit bene expensus & cognitus. Ea n. habet, quæ de homine nondum iustificato dici nequeãt. Quale enim illud est, cum negat se agnoscere, id est, probare, id quod perpetret. Et quæcunq; pertinent ad illam luctam Spiritus cum carne, quæ ἐμφατικῶς describitur? Nam certe homo ψυχικὸς non potest hanc luctã in se sentire, etsi nonnullos habeat τῆς συντηρήσεως motus, nonnihil ad eam accedentes. Sed Paulus non subsistit in iis leuib. commotionibus; imo vehementissimam describit luctam. Atq; adeo non obstant hi leues motus, quominus non iustificati & malum velint, ac proinde agnoscant: & id ipsum quod ita volunt, ita agnoscunt, etiam faciant. Cum tamen diserte Paulus, quod perpetro, non agnosco: non quod volo, hoc ago, sed quod odi, facio: non ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat.

XXI. Quid? quod interiorem hominem in se agnoscit, oppositum carni? Et secundum interiorem, non tantum facere quæ lex iubet, sed etiam delectari lege? Vnoq; verbo, mente seruire legi Dei, carne vero legi peccati? Nam quantosvis dicas esse motus illos conscientiæ, qui in non regenitis supersunt: tamen hi non possunt progredi adusq; amorem legis: vt non eam potius oderint, cuius vim sentiunt ad propriam damnationem.

XXII. Hæc vero, vt non congruunt non iustificatis, ita omnibus conueniunt regenitis, in quib. per Spiritus efficaciam ingenerat Deus non leuem aliquam boni maliq; discretionem, sed serium peccati odium, boniq; amorem, adeo vt vix quicquam frequentius protestentur, quam se amare legem Dei, imo in eius studio constituere suam felicitatem. Quare certum est, de se loqui Paulum, tanquam regenito, fideli, iustificato, ac proinde significare, in hoc hominum genere concupiscentiam adhuc hærentem esse malum, esse peccatum.

XXIII. Nec sunt vllius momenti, quæ contra Renatus obiicit. Intelligo Paulum sperare se liberandum à gratia. Quid tum autem? Ergo-ne eum loqui de non iustificato? Quasi vero iustificati sit in hac vita plena perfectaq; redemptio: & non potius illa per gradus augeatur, donec vltimum gradum assequatur in patria. Quasi non alibi testetur ipse, cum rogaret liberari angelo illo satanæ, à quo colaphizabatur, responsum accepisse, *Sufficit tibi gratia mea*, 2. ad Corinth. 12.

XXIV. Nihil esse condemnationis iis qui sunt in Christo, quare nõ dixisset Paulus, etiamsi concupiscentia remanẽs sit peccatum? Nam nos quidem ita sumus edocti, vt distinguamus peccatum à cõdemnatione, vt cõsequens ab antecedente; effectum a causa. Edocti rursum sumus, posse esse peccatũ, vbi tamen non sit condemnatio: nimirum accedente gratia, quæ condonat peccata, accedente fide, per quam iustificamur à peccatis, non iis quæ nulla habemus: sed quæ habemus.

XXV. Sed Renato Peltanus accedens, suum etiam habet argumentum tractatu quintodecimo. Quia videantur cum summa illa perfectione, vitæque integritate & sanctimonia, qua is cumulatissime ornatus erat, parum admodum conuenire, peccatum in se operatum esse omnem concupiscentiam. Se esse carnalem, venundatum sub peccato. Peccatum seduxisse se, & occidisse. Cum tamen alibi de sua suique similium fide, constantia, singularique perfectione, & sanctitudine, ab his diuersissima concionetur.

XXVI. Et hæc illa sunt videlicet, quibus se olim motum dicebat Augustinus, vt aliter intelligeret, imo vt non intelligeret. Mirum Peltani stuporem, qui saltem Augustini vestigiis insistere non potuerit. Enimuero nulla obstat cuiusquam fidelis, quantumuis prouecta (non enim perfectam dicam, quæ in via nulla est) fides constantia, sanctitudo, quominus in seipsis has ipsas reliquias peccati deprehendat, hanc ipsam spiritus & carnis luctam sentiant. Neque vero se vnquam Paulus, aut alium vllum descripsit adeo perfectum, vt extra omnem esset infirmitatis aleam peccative sensum. Itaque Augustinus, cuius verba paulo ante citata placet repetere, *In Apostoli vocibus, gemitum esse sanctorum, contra carnales concupiscentias dimicantium, qui cum mente sint spiritales, adhuc tamen isto corruptibili corpore quod aggrauat animam, recte intelliguntur esse carnales. Et recte adhuc intelliguntur ea parte captiui sub lege peccati, qua desideriorum quibus non consentiunt, motibus subiacet.*

CAP. VI.

De Anomia.

I. ALtera nobis demonstratio est ab ipsa lege: Omnis ἀνομία est peccatum. At concupiscentia est ἀνομία. Ergo concupiscentia est peccatum. Probatur maior, ex disertis verbis 1. Ioannis 3. *Quisquis committit peccatum, ὃς τὴν ἀνομίαν ποιεῖ: etiam legem transgreditur: nam peccatum est ἀνομία, legis trangressio.* Vnde Augustinus de Consensu Euangelistar. libr. 2. cap. 4. *Peccatum est legis transgressio*, Contra Faustum lib. 22. cap. 26. *Peccatum est, factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra æternam legem.* Ambros. de Paradiso cap. 8. *Non consisteret peccatum, si interdictio non fuisset. Quid enim est peccatum, nisi præuaricatio legis diuinæ, & cœlestium inobedientia præceptorum?* Dominicus à Soto in 7. ad Rom. *Peccatum neq; excogitari potest, nisi sit cõtra legem: sicuti nec obliquum aut deuium, nisi in ordine ad certam normam & rectitudinem.*

II. Vnde factum, vt ἀνομίαν pro peccato semper legas. Matth. 7. *Discedite à me, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν.* Et 24. Διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν. Et à Paulo opponitur iustitiæ, 2. ad Corinth. 6. Quod consortium τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; Et in Veteri Testamento vsurpatur pro Hebraico חטאה Psa. 32. τὴν ἀνομίαν μου ἐγνώρισα Esai. 58. Annuntia domui Iacob τὰς ἀνομίας. Ezech. 18. ἐὰν δὲ ἐπιστρέψῃ ὁ ἀνὴρ ἀπὸ πασῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ. Et aliis locis.

III. Probatur autem maior ex disertissimis legis verbis, Exod. 20. *Non concupisces.* Quæ ipsa verba Paulus 7. ad Romanos interpretatur de ea ipsa concupiscentia, quam esse peccatum Papistæ negant, *Imo peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam etiam cupiditatem non nossem, nisi lex dixisset, Non concupisces.* Quibus verbis is sensus est, non vt simpliciter neget sibi cognitã fuisse concupiscentiam, sed vt neget se sciisse eam esse peccatum, vt Sa notauit, & consentiunt omnes Interpretes. Neque enim indiget notificatione legis, quod ipso sensu percipitur. Sed illud oportuit doceri, quod omnes homines ita ignorabant, vt non possent aliunde discere, vtrum illa concupiscentia esset peccatum. Quomodo gentes superstitioni innutritæ, opus habuerunt doceri à lege Idololatriam esse grande peccatum. Denique hic locus pendet ab ea notione, quam Paulus expresserat, ca. 3. *Per legem agnitio peccati.*

IV. Nonnulli respondent distinguentes. Bellarminus c. 14. Non quod dissidet à legis norma vel cum illa pugnat, est ἀνομία, sed ipsa discordia, siue repugnantia, vel recessus, ac deuiatio, proprie est ἀνομία, & formaliter peccatum. Valentianus: Respondeo concupiscentiam, & reliquas animæ vires, vt destitutæ sunt integra iustitia, repugnare quidem diuinæ legi effectiue, quatenus ad peccatum inclinat, & id perficiunt. Quod non satis est, vt ea ratione sit peccatum. At non repugnant legi Dei formaliter. Concurrit Tapperus, & Andradius orthodoxar. explicationum lib. 3.

V. Esto igitur mens ista: Quæ aduersantur legi Dei, ea in duplici esse genere: vt alia aduersentur effectiue, alia formaliter. Illa, quæ efficiant aliquid contra legem Dei. Et hæc non esse peccata. Quod probant exẽplis Dissidet, inquit, Bellarminus à lege Diabolus, tentans ad peccandum, sed nõ est ipse iniquitas, sed iniquitatis suasor: dissidet à lege voluntas humana, item actio humana, nec tamen aut voluntas, aut actio, iniquitas est, sed iniqua. Peltanus itidem negat quicquid ad malum inclinat, vel allectat, statim peccatũ existere: quia & mundus, & caro, & dæmon ad malum alliciant, & tamen non sint appellanda peccata.

VI. Formaliter autem aduersari legi id, quod ipsa sui ratione ei opponitur, siue, si ego bene capio, quod ipsum nihil est, nisi quatenus discedit à lege. Itaque Bellarmin. deuiationem nominabat, & recessum, nimirum qualitatem inhærentem ei: quod ab ea qualitate dicatur malum. Et hac, opinor, mente Tapperus negabat Caluinum considerasse peccatum non substantiæ nomen esse, sed qualitatis, quæ abesse possit & adesse, & quod modo peccatum est, postea peccatum non sit. Quicquid ergo sic formaliter contradicat legi, concedunt esse ἀνομίαν, & peccatum, sed negant hoc modo concupiscentiam esse aduersantem legi Dei.

VII. Sed hęc mera λεπτολογία est, nimiaq; subtilitatis affectatio. Et metaphysica potius speculatio, quam Theologica disputatio. Admitto equidem distinctionem eorum, quæ aduersantur legi Dei. Sed duo dico. Primum, nescire me, vnde Bellarminus habuerit hoc ipsum aduersari legi Dei. Nam nostrum argumentum est à loco Ioannis, vbi diserte habemus ἀνομίαν: Neque id Bellarm. ignorare potuit, qui diserte legerit apud Chemnitium & Martyrem, quos citat autores. Quod eum ita sit, nulla causa, aut ei nominãdi Diabolum, aut Peltano mundum. Quo enim prætextu comprehedãtur ἀνομίας nomine? Itaque nihil hic præter insipidam tergiuersationem. Non enim vt ἀνομος, sic ἀνομία potest distingui efficienter siue formaliter, quo certior vis argumenti, quantumuis Bellarminus dissimulet, vt eludere oporteret, cum infringi nequeat.

VIII. Secundo, quæro, quænam sit mens huius distinctionis. An, vt nihil possit proprie & vere peccatum dici, præter ipsam abstracte ἀνομίαν? At hoc est contra sensum communem; quo peccata appellantur in concreto, id est, non tantum qualitas, sed id etiam, cui qualitas hæret. Vnde Augustino peccatum est, factum, dictum, concupitum. Sic vulgo, opera mala, peccata dicuntur. Imo audacter dicam, nunquam in Scripturis τὴν ἁμαρτίαν legi abstracta illa Sophistarum significatione, sed hac nostra concreta: vt sit actus aliquis rationalis naturæ præter legem diuinam.

IX. Breuiter, & ne abeam longe, ipsam mihi concupiscentiam vide. Nã hanc concedunt esse peccatum saltem in non regenitis. Quæro quomodo, efficienter-ne, an formaliter? Si efficienter: ergo & falso Alphonsus negaret quicquam hoc modo appellari peccatum: & nihil obstaret, quominus eadem illa concupiscentia remanens in renatis, & efficiens peccata singula, peccatum nos appellemus, etiam inuitis Papistis. Sin autem formaliter: ergo vel ipsa per se Concupiscentia est ratio peccati, & auersio à Deo: ac proinde peccatum non infidelibus duntaxat, sed etiam in regenitis: vel illud *formaliter*, alio modo definiendum: Itaque non

erit plena aduersariorum distinctio : ideoque non satisfaciens argumento nostro.

X. Nos igitur statuimus concupiscentiam veri & proprii nominis esse peccatum. Non ita quidem : vt ipsam illam concupiscendi vim, quæ est homini non nisi à creatione, dicamus esse ipsam formalitatem peccati. Non enim ita insanimus : sed quia sibi inhærentem habet formalitatem peccati. Omnino, quomodo Voluntatem ipsam peccandi plerumque dicemus vtrique vere esse peccatum ac propriè : non ipsius voluntatis ratione, sed qualitatis adiunctæ. Quanquam hoc interest : quod voluntas in Scripturis medium est vocabulum, & bene sonans non raro : At concupiscentia carnis, non item : nam hæc non nisi in malam partem vsurpatur : adeo vt nunquam sit non peccatum. Nimirum; quia significat, non simpliciter facultatem naturæ rationalis quandam : sed talem, nimirum qualis est post peccatum. Et vno verbo, qualem ipse Papistæ agnoscunt, inclinatam tantum ad malum: & ideo inclinantem tantum ad malum. Nulla ergo solutio est.

XI. Proferunt ergo alteram à distinctione concupiscentiæ. Nam hanc esse volunt, alias fomitem, alias actum voluntarium concupiscendi, sic enim Bellarminus loquitur. Pererius concupiscentiam, alias simpliciter, & præcisè carnalem, & sensitiuam : alias à ratione approbatam & placitam voluntati, siue vt ad sui assensum & obsequium pertrahit voluntatem hominis. Hanc igitur prohiberi hoc decimo legis mandato, *Non concupisces*, & esse peccatum. Illam vero, nec esse peccatum, nec vero prohiberi.

XII. Hoc Bellarminus probat gemino argumento. Primo ex contextu Pauli : qui, cum dixisset, legem non esse peccatum, id est, caussam peccati, sed esse caussam cognitionis peccati, probauit ex eo, quod non cognoscebant homines actus interiores, vt desiderium vxoris, vel rei alienæ esse peccata, nisi lex dixisset, *Non concupisces*. Secundo, ex Matth. 5. *Dictum est antiquis: Non mœchaberis ; ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo*. Quæ dicta contra Pharisæos, qui docebant flagitia interna non esse peccata : vt patet ex Iosepho, lib. Antiquit. 12. c. 13. scribente motum internum non esse peccatum, nisi exterius prodat se. Item ex Dauide Kimchi in Psalmi 66. v. 17. illud, *Iniquitatem, si aspexi in corde meo, non audiet Dominus*, exponente, non imputabit ad peccatum desiderium iniustum, si tantum sit in corde. Soto & Peltanus, qui lex nihil iubeat impossibile: sit autem impossibile carere concupiscentia, cum sit à natura.

XIII. Insto contra distinctionem : & nego vllam concupiscentiam dari, quæ non sit actus voluntarius. Nam voluntarium dupliciter dicitur, vel simpliciter voluntarium vel deliberatum : hoc quod ex præcedente rei consultatione; adeo vt ratiocinatio præcedat : illud vero ex sola imaginatione, quæ rem repræsentat, in quam statim fertur voluntas absque vlla disputatione ampliore. Quo posito, dico omnem concupiscentiam esse voluntariam, non semper quidem deliberatiue : sed tamen semper altero modo: ratio certa, quia ipsa concupiscentia est inclinatio voluntatis : quamquam hac de re fusius erit agendum in argumentis aduersariorum.

XIV. Nunc vero tantum verbo doceo ita esse : Quia ipsi aduersarii concupiscentiam nō simpliciter negent esse peccatum: sed κατά τι, nempe in renatis : itaque concedunt esse peccatum in infidelibus : imo eandem illam quæ erat in infideli, remanere in regenito. Itaque dico esse voluntariam. Ponunt enim, quod negari non potest, omne peccatum esse voluntarium : tam necessario, vt non sit peccatum, si non voluntarium. Quare illis alterutrum necesse, aut concedere omnem concupiscentiam esse voluntariam : aut non separare infideles à fidelibus. Quia, si simpliciter non est voluntaria : ergo ne in infidelibus quidem : Itaque thesis mutanda, & dicendū, concupiscentiā neq; in fidelibus, neq; in infidelibus esse peccatū. Quod est absurdissimū.

XV. Itaque, cum concupiscentiam hanc, quæ ex deliberatione voluntaria est, constet vtrinque esse peccatum : & prohiberi hoc decimo legis mandato : sitque tantum controuersia de altera, hanc etiam nos dicimus prohiberi hoc mandato. Quia lex non distinguit : imo nulla Scriptura distinguit : non est autem nostrum, Scripturam coercere nostro sensu. Dicam amplius : Nnnquam Scriptura concupiscentiam nominat in bonam partem excepta illa, quæ est in homine per gratiam, & quam Paulus tribuit Spiritui.

XVI. Nec contra valent argumenta. Concedo Paulum probare legem non esse malam, ex eo quod ab ea homines habuerint cognitum actus interiores esse peccata : sed hoc, quo iure excludat concupiscentiam ? Nam istam nos asserimus esse actum interiorem. Concedo etiam Christum eradicasse Pharisæorum stupiditatem, qui negarent, motus internos peccata esse, nisi in actum prodirent; sed inde rursus nihil concluditur aduersum nos: qui in iis motibus internis concupiscentiam esse docemus. Peltani impossibilitatem fusius tractabimus alias: nunc nego impossibile esse hominem carere concupiscentia : imo dico caruisse : nimirum ante peccatum : dico cariturum, videlicet in patria, cum beatitas erit consummata, & peccatum prorsus abolitum.

CAP. VII.

De Concupiscentiæ malo.

I. Tertium nostrum argumentum à variis Scripturæ locis, quibus concupiscentia asseritur esse mala. Geneseos 6. *Et vidit Deus magnum esse malum hominis in terra : & omne figmentum cogitationum cordis eius tantum esse malum semper*. Item 8. *Figmentum cordis hominis malum est ab ineunte ætate*. Ad Colos. 3. ἐπιθυμίαν κακὴν *concupiscentiam malam*. Eodem pertinet ad Roman. 7. *Comperio volenti mihi facere bonum, hanc legem impositam esse, quod mihi malum adiaceat*. Imo etiam illud, *Noui non habitare in me, id est, in carne mea, bonum :* quæ verba describunt malum, ex propria natura, nimirum priuatione boni.

II. Respondent ad locos sigillatim. Ad illos ex Genesi, varie, & titubanter. Vel descripsisse Mosen ingenium illorum hominum, qui viuebant tempore Noe, dicereque omnes illos secundum carnem ambulasse, & quæ carnis sunt, tantum cogitare, & sapere consueuisse. Id vero esse quidem peccatum, sed actuale, non autem originale. Vel Mosen, non tam significasse cogitationem fuisse actu malam, quam pronam ad malum, vt Latini codices habent. Hanc autem pronitatem esse quidem vulnus ex peccato, sed non esse proprie peccatum, nisi in actum voluntarium prodeat. Ita Bellarminus.

III. Sed Greg. de Valentia, acquiescens posteriori solutioni de pronitate, addit argumenta, quibus probet hanc pronitatem non esse peccatum. Primum, quia si esset peccatum : ergo non promisisset Deus propter eam propensionem ad malum se humano genere parciturum : quia peccatum ad iram prouocat, potius quam ad miserationem. Promisit autem Genes. 8. *Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines : sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona est ab adolescentia sua : non igitur vltra percutiam omnem animam viuentem, sicut feci*. Secundo, si sensus esset, hanc procliuitatem per se esse etiam peccatum, non dixisset Deus ad Noe : *Te enim vidi iustum coram me in generatione hac*. Genes. 7. neque Dauid asseuerasset eos ascensuros in montem sanctum, qui ingrediuntur sine macula, & operantur iustitiam, neque habent dolum in corde suo. Psalm. 14.

IV. Sed vtraque euasio nulla est. Nam restringi verba Mosis ad ingenium eorum hominum, qui viuebant tempore Noe, non patitur caput octauum, vbi manifeste agitur de hominibus deinceps futuris, & quidem adusque orbis finem. Nam promissio de non perdendo genere humano, perpetua est : itaque omnino necesse est eos, de quorum cogitationibns agitur, intelligi adusque postremum diem. Imo ne ipsum quidem caput 6. Nam verba sunt, *Et pœnituit Iehoua, quod fecisset hominem in terra* : vbi manifesta allusio est ad creationem : atqui hoc non congrueret, si tantum ea malitia pertineret ad vnius ætatis homines. Itaque Procopius. *Quod ait, omne figmentum cogitationum : extenditur ad eos, qui antecessere, & qui sequuti sunt vniuersalem inundationem : siquidem naturaliter remansit in homine cupiditas mala, vel aliud quippiam*. Quare hæc solutio manifeste ficta est : ideoque prudenter omissa à breuiatore Bellarmini.

V. Altera non est solidior. Nam primo Hebraice legimus, omne figmentum cogitationis esse malum : imo duntxat malum : quod quidem necessario actum significat, non simplicem potentiam. Et vero ita necesse est: Nam etsi verba sint generaliter de vniuersa hominis corrupta natura : tamen occasionem habent eorum hominum, qui tum viuebant, ingenium, quod ita repræsentatur ex vniuersali natura. At illud ingenium non erat aliqua nuda potentia, sed actus ipse.

VI. Deinde, quod actum separat ab hac pronitate, non facit prudenter Bellarminus. Nam Latine voluntas non dicitur prona, sed intenta. Verba diserta, *Cuncta*, inquit, *cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore*. Nota *intenta*. Vim disce à Pererio. *Nec dicit eam fuisse pronam ad malum, sed intentam, id est omni vi sua applicatam, incumbentem, & defixam in malū: quod significat vehementem conatum, & impetum ad malum*. At hæc verba non possunt describere potentiam : sed actum. Er vero Septuaginta expresserunt, καὶ πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρά, *Quisque intendit cogitationem in corde suo strenue ad mala*. Quod rursus ad actum pertinet. Quare nihil est causæ, quominus hanc pronitatem, si quis pronitatem malit, dicamus esse peccatum.

VII. Nam nec argumenta Gregorii sunt nauci. Si esset peccatum, inquit, non promisisset Deus se propter eam parcituram humano generi. Imo inquam, si esset peccatum. Ergo nec propterea Deum pœnituisset fecisse hominem : nec propterea tam dure animaduertisset. Verba diserta c. 6. *Et vidit Deus, magnum esse malum hominis in terra : & omne figmentum cogitationum cordis eius solummodo malum semper, & pœnituit Deum fecisse hominem in terra: & iratus est in corde suo: & dixit Deus, Delebo hominem quem creaui, à superficie terræ*. Enimuero, si non miseretur Deus propter peccatum; ne irascitur quidem, multo minus punit propter non peccatum. Itaque bene Pererius : *Declarant hæc verba inenarrabilem Dei erga hominem amorem & pietatem : simulque aduersus eius scelera iram & indignationem. Tanta enim fuit eius temporis enormitas scelerum humani generis, vt ad eam exprimendam, Moses dixerit pœnituisse Deum quod hominem fecisset, eumque induxerit, tristitia dolore ac velut furore incitatum, ad perdendum hominem*. Et post ad illud, *Delebo hominem, Describendo his verbis grauitatem supplicii, quo Deus peccata hominum puniuit, simul etiam indicauit Moses magnitudinem offensæ & indignationis Dei : simulque ostendit acerbitatem atque immanitatem scelerum, quæ Deum ad tantam supplicii atrocitatem impulerunt*.

VIII. Quid ergo Gregorius sophisticatur? Nam primo non est necesse ita reddi verba Mosis, vt est Latine Hebræis כי particula varie significat : & interdum aduersatiuæ locum tenet Psalmo vigesimo tertio, גם כי-אלך בגיא צלמות לא אירא *Nam etsi veniam in vallem vmbræ mortis, non timebo*. Secundi Sam. 2. *Et nunc roborentur manus vestræ, estoteq; bellicosi* כי-מת אדניכם *licet mortuus sit Dominus vester*. Nihil sit ergo incommode, si hic reddat, *Non amplius maledicam terræ propter hominem, etsi figmentum cordis hominis sit malum ab ineunte ætate*.

IX. Deinde vt versionem non suggillemus, cui acquieuerunt multi viri docti : tamen vereor, vt bene Gregorius expresserit, cum dixit propter eam propensionem Deum parciturum : hæc enim Phrasis multo plus significare solet, quam quod dictum est, *Non maledicam : sensus enim & cogitatio humani cordis prona est ad malum*. Hæc quod sibi velit phrasis audiamus, Pererius duobus modis explicat. Primo, *Si quoties maxima pars hominum vitijs & sceleribus addicta est, toties ea diluuij supplicio vindicanda & punienda esset fore profecto, vt sæpissime, atque omnibus fere seculis diluuium mitti oporteat*. Secundo, *Hominem propter naturalem pronitatem ad peccandum, dignum esse quodammodo miseratione : nec semper quantum supplicii meretur, tanto esse in hac vita plectendum*. Eligat vtram velit sententiam Gregorius, nunc enim perinde est. Nam vtraque peccatum supponit. Sed omnino sensus esse non potest, hac ipsa inclinatione prouocari Deum ad parcendum, quomodo per peccatum prouocatur ad puniendum. Nam hæc meritoriam caussam supponit. Est autem absurdum, eadem hac propensione prouocatum fuisse prius, tanquam caussa meritoria, ad diluuium immittendum, & eadem rursus propensione tanquam caussa meritoria prouocatum, ad diluuiū inhibendū.

X. Bene Chrysostomus, *Vt ne putemus, quod ideo hanc promissionem fecerit, quia ipsi iam in melius se conuerterint, inquit, quia incumbit mens hominis intente in mala opera à iuuentute. Rara misericordiæ species. Quia, inquit, incumbit mens hominis diligenter in mala opera à iuuentute : propter hoc, inquit, non vltra adiiciam vt maledicam terræ. Ego enim, inquit, quæ ad me pertinent semel atque iterum*

exhibui: quia autem video malitiam ita increscere, promitto me non vltra maledicturum terræ. Ne ipse quidem ergo Chrysostomus vidit, quod vidit, aut videre putauit Gregorius, supponendum esse non peccatum, vt deinceps parceret, sed contra supponendum esse peccatum, supponendam esse immanem nequitiam, vt bene constet immensa hæc Dei misericordia. Denique similis sensus verborum Dauidis Psalmo 143. *Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Quis autem somniauit vnquam propter idipsum, quod nemo iustificandus sit coram Deo, putasse Dauidem futurum, vt secum non veniret in iudicium Deus? Itaque mirum in tam simili phrasi, potuisse quosdam sibi tam absurdos tragelaphos pingere.

XI. Verum, inquit, si ita esset, ergo non dixisset Deus, Noe esse iustum coram se. Imo, inquam, negatur hæc consequentia. Nam hæc iustitia, nulli est omnino à sua concupiscentia, ipsa & corrupta, & actiones corrumpente: sed à gratia, hanc concupiscentiam inhibente, atque operationes reformante. Et ita semper in infidelibus apparet quanta sit vis corruptæ naturæ: in fidelibus autem, quanta gratiæ operatio. Hoc modo igitur & Noe fuit iustus, & Dauid, & alii omnes, quicunque fuere iusti.

XII. Atque hactenus de Genesi. Ad locum ex septimo ad Romanos respondet Bellarminus, esse obscurum, & multos putare aliquid deesse: aliter autem atque aliter farciri defectum. Ex loco autem obscurissimo (infert breuiator) nisi antea bene explicato, argumentum est inutile. Verumtamen addit Bellarminus, Augustinum lib. 1. contra duas Epistolas Pelagianor. cap. 10. satis commodum sensum indicare, vt nihil subintelligi debeat: vt illud bonum connectatur cum lege, non cum verbo *facere*: & sit sensus: Inuenio legē bonum quoddam esse mihi volenti facere, id est, volenti bene operari, & secundum legem viuere: ideo autem legem inuenio esse quoddam bonum, quoniam malum concupiscentiæ adiacet mihi: dum enim ab vna parte malum adiacens incitat ad peccatum, ab altera lex Domini bona retrahit à peccato. Itaque non potest ex hoc loco effici concupiscentiam inuoluntariam esse peccatum.

XIII. Ego vero fateor hunc locum varias passum interpretationes. Sed hoc quicquid est difficultatis, nihil ad me attinet: quia ortum à vocabulo legis. Qui enim legerunt, Inuenio legem, putarunt plerique indicari legem Mosaicam, siue diuinam. Sed nemo dubitauit, quin & facere bonum, & malum adiacens, sumantur pro oppositis: vt illud sit iustitia, hoc vero peccatum. Nemo item, quin illud *adiacere*, significet illam ipsam naturalem hominis impotentiam ad bonum, ac procliuitatem ad malum. Hoc vero sufficit argumento nostro: vt ne vereamur, ne nobis exprobretur nos obscurum probare per obscurius.

XIV. Quanquam ne locus quidem ipse difficilis est, quomodo Beza vertit, *Comperio volenti mihi facere bonum hanc legem impositam esse, quod mihi malum adiaceat.* Et probauit Toletus, *Mihi*, inquit, *illa est visa legitima, vt hæc lex non sit illa, de qua dictum est prius, lex spiritualis est, & sancta: sed ea de qua paulo post adiungit: Inuenio legem in membris meis: nam quæ sequuntur, declarant hanc sententiam. Legem ergo appellat legem carnis, & vim concupiscentiæ impedientem à bono perficiendo, & in malum impellentem. Est ergo sensus: Inuenio legem mihi facere bonum volenti: hæc autem lex est malum, quod mihi adiacet, quo trahor ad peccandum, & ad legem, quam confessus sum mente esse bonam, transgrediendam.* Dominicus à Soto probauit, neque Gagnæus omisit. Et facilima interpretatio est, nihil præposterans, nihil addens, nihil torquens.

XV. Ab Augustino vero quæ affertur, dura est: Nam legem quod construit cum bono, abit à phrasi Græca: quæ non καλὸν dixit, quomodo solet in huiusmodi appositionibus, sed τὸ καλὸν, quod paulo alienius est à consuetudine. Nam etsi frequentissima phrasis sit apud Græcos, tamen non puto posse dari exemplum simile: nullum certè in vniuerso Nouo Testamento. Cum hoc ipso tamen capite, κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, *operari bonum*, legamus.

XVI. Dicam amplius: etsi tritum sit, vt dixi, καλὸν neutro genere per appositionem subiici alteri nomini: tamen hanc phrasin comperi alienam esse à stylo Noui Testamenti in quo semper obseruaui præponi: ad Romanos 14. καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα. *Bonum est non comedere carnem.* Prioris ad Corinth. 7. καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι, *Bonum est homini mulierem non tangere.* Ad Galat. 4. καλὸν τὸ δὲ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε *Bonum est æmulari in bono semper.* Imo in Euangeliis exprimitur ἐστὶ Matth 15. οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, *Non est bonum accipere panem liberorum.* Et 17. καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, *bonum est nos hic esse.*

XVII. Mirum est ergo Augustinum tam facile delusum, vt phrasin fingeret non modo non vsitatam Scripturæ sacræ: sed ne cognitam quidem prophanis autoribus. Poterat excusare versio Latina: cui nullus articulus: quæ & alias imposuit. Sed cur non maluit Græcū textum consulere? aut cur nobis præiudicet, quicquid hic negligentius ab eo peccatum? Non enim æquum, ob Latini hominis σφάλματα discedere nos à verbis Pauli. Tum autem ne Latinæ quidem phraseos, hæc est approba constructio. Inuenio legem, volenti facere bonum. Et quanquā Latinitatis admodum negligens fuitis, quisquis fuit eius editionis autor, tamen non putem simile exemplum proferri posse.

XVIII. Et tamen possumus in Augustini gratiam non prolixius exagitare hoc durissimum ὑπερβατόν. Sed illud Bellarmini, si hunc locum sic interpretemur, non posse confici ex eo concupiscentiam esse peccatum, miramur à qua sit mente profectum. Longe ille prudentius suæ laudi consuluisset si hoc non sumpsisset sibi, quasi suo iure: sed nobis etiam tam duri ἐνθυμήματος caussas communicasset. Nos paulo ante diximus, contra inferri ex oppositione boni. Nam volenti, inquit Paulus, facere bonum, adiacet malum. Siue, vt volebat Augustinus, volenti facere legem, quæ bona est adiacet malum. Primo enim bonum potest nequisquam non intelligere, iustitiam oppositam peccato? Nam hæc est ipsius legis, vt ita dicam, materia, imo essentia: & multo magis operum bonorum, si ita intelligas, facere bonum. Cur non ergo huic bono oppositum à Paulo malum, dicamus ei iustitiæ oppositum peccatum.

Cap. VIII.

De lege peccati.

I. Qvartum nobis argumentum: Omnis peccati formalitas, est re vera peccatum. At concupiscentia est formalitas peccati. Ergo concupiscentia est re vera peccatum. Maior patet: quia per formam res quæque est, id quod est. Itaque non potest vt ipsa non sit talis, quale est, quod ab ea informatur. Quomodo rationem oportet ipsam esse rationalem, quia hominem reddit rationalem. Et omnino tritum, hoc sensu, propter quod quicquid est tale, idipsum magis tale.

II. Probatur minor; quia omnis lex est formalitas abeo imperati: nimirum, vt si præcipiat, id sit bonum opus, quod ipsa præcipit, si fiat: quod autem prohibet, id malum sit, si fiat, nimirum supposita lege bona. At contra, si supponatur lex mala, id malum sit, quod ipsa præcipiat, bonum autem quod vetet. Iam vero Paulus concupiscentiam appellat Legem: non tantum iis verbis, quæ sunt à nobis discussa proximo capite, *Comperio volenti mihi facere bonum, hanc legem impositam esse, quod mihi malum adiacet.* Sed etiam paulo post, *Video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis.* Vbi omnes consentiunt Interpretes. Et Soto *Dicitur lex peccati, quia sicut lex Dei dirigit mouetque nos, & ducit ad bonum rationis: ita & illa membrorum inclinatio, dirigit, seu propriis, à ratione in obliquum diuertit nos ad malum.*

III. Respondet Bellarminus ad verba Pauli. Omne quidem peccatum repugnare legi Dei: sed non tamen quicquid repugnet legi Dei, esse peccatum. Sic hominem repugnare legi, nec tamen esse peccatum. Sic legi iustæ, legem iniustam repugnare, & vnius principis legem, alterius principis legi: neutrum tamen videri iniustam: Imo posse legem iniustam iniustæ legi: nec proprie tamen legem dici posse aut peccatum aut virtutem. Rationem esse: quia peccatum priuatiue repugnet legi, tanquam actio recedens à sua regula. At concupiscentia repugnet legi mentis, non vt actio recedens à regula, cum posset & deberet esse conformis: sed vt lex contraria impellens ad malum. Itaque Apostolum, hoc ipso, quod concupiscentiam vocet legem membrorum, significare non esse proprie peccatum.

IV. Repeto ex capite sexto: quia repetitur eadem solutio, repugnare aliquid legi, vel effectiue, vel formaliter. Et explico: Effectiue in depugnare, quod efficit aliquid à se diuersum toto genere: quod discedat à lege: Nam hominis actiones, ita fiunt ab homine, vt tamen toto genere differant ab eo. Itaque hoc agens non ipsum per se, quatenus est aliquid, repugnat legi: sed tantum quatenus est agens: formaliter autem, id quod ipsum quatenus est tale aliquid, discedit à lege: sic furtum, mendacium, opponitur legi, quatenus directe opponitur legi prohibenti mentiri & furari.

V. Hoc posito, dico concupiscentiam carnis, non repugnare legi effectiuè, hoc est, ita vt agat aliquid à se diuersum toto genere, quod opponatur legi: sed ipsam potius per se, quatenus est concupiscentia carnis. Manifestum est, non tantum, quia diserte prohibetur, vt furtum, & mendacium & homicidium, & scortatio: sed etiam quia hic à Paulo appellatur lex peccati, & opponitur legi Dei: quod non potest alio vllo modo intelligi, nisi quia cū lex Dei dicat, Ne concupiscito: hæc contra, Concupiscito. Quæ formalis est oppositio: non autem effectiua duntaxat.

VI. Itaque Bellarmini exemplum ab homine est alienum. Quod autem subdit de legibus, absurdum est. Nam lex legi non opponitur effectiuè, sed formaliter: quemadmodum obliquitas rectitudini: imo affirmatio negationi: quia necessario altera præcipit, altera prohibet, id est, negat vna, altera affirmat, idem de eodem, & secundum idem. Leges diuersorum principum, etiam sic opponuntur, si non distinguuntur ii etiam quibus lex datur. Nam alioquin nihil mirū in Hispania leges esse affirmātes, quę negantes sint in Gallia. Sed vicissim verum easdem illas leges affirmantes, quæ in Hispania bonæ sunt, in Gallia esse malas: argumento non aliunde petito, quam à superstitione Papistica. Nam in Hispania licitum est vesci minutis animalium intestinis: quæ in Gallia qui vel attingat diebus Veneris & Sabbathi, non ferat impunè. At nos in hoc argumento, non ita separamus iurisdictiones, vt vna Dei sit, altera ad Deum non pertinens. Imo omnes homines Deo subiicimus: & propter legum contrarietatem, scimus illud dictum Matth. 6. *Nemo potest duobus dominis seruire, aut enim vnum habebit odio, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire, & mammonæ.*

VII. Legem non proprie dici aut virtutem, aut peccatum, concedo: quia solet vtrumque concrete dici, vt significet non solum qualitatem: sed etiam cum qualitate actionem, quæ non potest esse legis, sed personæ. Itaque lex consideratur semper extra hominem. At in hac nostra disputatione longe aliter concupiscentia, ac proinde lex carnis: nam hæc re vera semper hæret, & actum inest personæ: itaque non potest mere abstracte significare: ideoque vere potest peccatum dici.

VIII. Concedo peccatum priuatiue repugnare legi, tanquam actionem ab ea discedentem: sed hoc negari de concupiscentia, siue lege carnis, non patior. Nam concupiscere cum facultas sit animæ, non potest non actus esse hominis: quomodo velle, quomodo ratiocinari, quomodo imaginari, intelligere, & similia. Quare si actus sit, & simul declinans à lege, siue regula, non potest non legi priuatiue opponi, tanquam actio discedens à sua regula: ac proinde vere esse peccatum: tam vere quam scortatio, furtum, homicidium: Hoc tantum discrimine, quod hæc sit externa opera: illa vero interea operatio, caussa externorum operum.

IX. Hactenus Bellarminus. Sed Peltanus tonat altius. Vt maxime, inquit, id omne peccatum foret, quod legi Dei quouis modo repugnat: adhuc aduersa pars litem hic non obtineret. Siquidem Apostolus nusquam docet carnis concupiscentiam, aut legi Dei, aut legi quoque ipsi carni inditæ repugnare: docet autem repugnare legi mentis: siue hæc lex quædam per se lex sit, siue quædam diuinæ legis participatio. Atqui hæc carnis rebellio, legi, quam Deus carni ipsi impressit, hoc est, naturæ ipsius carnis, non est dissentanea, aut contraria: sed ei absolute, & secundum se, & quasi in abstracto cōsideratæ, maximè cōsentanea. Nā vt grauia, sublato impedimento,

naturaliter

naturaliter feruntur ad ima: ita sensus carnis, nisi fræno aliquo inhibeatur, naturaliter fertur ad mollia. Et quia hæc latio spiritus sensui aduersatur, fit vt caro, post originalem iustitiam sublatam, naturaliter Spiritui refragari dicatur.

X. Sed primo, vbi Gentium peregrinatur istius hominis animus? Nostræ enim Controuersiæ status id ponit pro indubitato, hanc concupiscentiam contradicere legi Dei. Pererius describebat motus concupiscentiæ ad res illicitas quibus incitetur ad homo concupiscendū aliquid contra legem. Nonne est hoc aliquo modo repugnare legi Dei? Imo Augustinus (si tamen Augustinus) de continentia c.8. *Fiunt in nobis*, inquit, *concupiscentia mala, quando id quod non licet, libet.* Itaque alii Papistæ non negant repugnare, saltem efficienter. Imo Bellarminus, sicut lex mentis regula est bonæ actionis, ita concupiscentia regula est peccandi.

XI. Sed audiamus tamen Sophisma. Non docet Paulus concupiscentiam resistere legi Dei: sed legi mentis. Papæ! quantum acumen! Et addit hanc rebellionem nō esse contrariam naturæ ipsius carnis, sed consentaneam potius. Sed hæc quid sibi velint, inquiramus. Et primum, quæ sit lex mentis, quam Apostolus nominat. Nam nos quidē existimamus hanc non esse aliud, quam legem Dei: & quidem positam non menti seorsim, & per se: sed etiam corpori. Itaque fieri, vt si caro resistat legi mentis, resistat etiam legi Dei: & legi sibi ipsi positæ.

XII. Toletus, *Legem Dei appellat legem mentis, quia rationalis est, & mente approbatur, & menti etiam naturaliter insculpta est, quantum ad moralem partem, quæ circa vitia & virtutes versatur.* Dominicus à Soto, *Inter legem mentis, legemque Dei, ita differt, vt inter effectum & caussam: est enim lex mentis nihil aliud, quam impressio in mente, & participatio quædam legis æternæ Dei.* Et vero quid testes quærimus, cum ipsum Paulum habeamus profitentem? Non tantum cum dixit, *Delector lege Dei, quod ad interiorem hominem:* Sed etiam cum, *Nempe igitur ipse ego mente quidem seruio legi Dei, carne vero legi peccati.* Quis autem nescit eius esse legem, id est, ei positam, cuius est ei seruire? Recte ergo mentis lex, dicitur lex Dei, cui mens seruit. Potestne autem concupiscentia contradicere menti consentienti legi, in eo ipso quod consentit, vt non contradicat legi Dei?

XIII. Sed hæc, inquit, contradictio non est contraria naturæ carnis. Quid mea, inquam? An propterea minus est contradictio? Atqui hoc quærebatur, & tu, Sophista, sumpseras probandum, etsi id esset peccatum, quod quoquo modo contradiceret legi, tamen concupiscentiam non esse peccatum. Itaque hoc tibi ponendum erat, Concupiscentiam nullo modo contradicere. At tu nunc ponis contradicere quidem, at non contra suam naturam. Tam imperite disputas.

XIV. Sed condonemus aliquid Sophistæ, in tanta caussæ desperatione. Et nunc inquiramus saltem, quo iure hoc quicquid est, quod ille dicit, nitatur. Negat igitur esse peccatum carnis, cum contradicat legi Spiritus: Argumentum neganti: quod ea contradictio sit naturalis carni. Id est, opinor, quod non sit eadem lex posita carni, quæ menti. Hoc vtrum sit ita, post videro. Nunc quasi concessum fuerit non esse eandem legem vtrique impositam: quæro, quomodo fiat, vt non sit propterea peccatum, contradicere legi mentis, id est, mentem sollicitare, vt transgrediatur legem suam. An quomodo Hispanus non putabat se volare maiestatem regis nostri, cum sollicitabat Gallorum ingenia ad rebellionem? aut quomodo audio apud Papistas iactare Ecclesiasticos se nullum crimen admittere, quum turbant rempublicam: eo quod non sint iurati, nisi in Papæ verba: Optime, inquam, si tam probetur natura carnis non esse subiecta Deo, quam Hispanus regi nostro, aut quam se putant Ecclesiastici Papistæ, magistratui seculari. Nam si æquè caro & mens subiiciantur Deo, video aliū esse communem sensum. Nam etsi non teneatur agricola iisdem legibus militiæ cum milite: tamen si agricolam Gallus, Gallum militem auertat ab obedientia regis, non ferat impune, aut ego vehementer fallor. Quanquam quid exempla fingo, qui veris abundo: Non pertinebat prohibitio arboris scientiæ ad serpentem, sed ad hominem: & tamen serpens, eo quod hominem sollicitauerit ad violandam eam legem, maledictus fuit à Deo. An præterius, fasque? Hoc Iesuitæ dicant. Christianus certe nunquam dixerit.

XV. Quare, etsi concenderem eandem legem non esse positam naturæ carnis, tamen non concederem, nullum esse carnis peccatum. Sed nunc volo etiam mihi rationem reddi, quare non sit carni eadem lex posita, quæ menti. Nam ego contra assero eidem vtramque legi subiacere. Nimirum, quia vna eademque persona est caro cum anima: nec habet suam propriam animam caro, præter eam ad quam mens pertinet. Adeo si lex data sit animæ, vt ne concupiscat, eadem lex posita erit carni, quia non potest caro concupiscere, nisi cum anima, aut per ipsam animæ concupiscentiam, Exempli gratia, nego potuisse carnem Adami concupiscere pomum scientiæ, nisi haberet Adam animam rationalem.

XVI. Imo eum dico longe falli, qui legem carnis, siue legem membrorum apud Paulum ita intelligat, quasi hanc carnis massam distingueret Apostolus, & seorsim consideraret ab anima. Dico disertius: cum membra nominata sunt, neque pedes cogitati sunt, neque manus, neque caput. Sed tota hominis natura, quatenus est à peccato. Et distinguitur ab interiore homine. Hunc autem interiorem hominem esse dico, ipsum eundem hominē, quatenus per Spiritum est regenitus, & factus noua creatura. Itaque membra sic nominata, quomodo caro.

XVII. Verumtamē, quam naturale est grauibus, inquit Sophista, ferri ad ima: tam naturale est sensui carnis ferri ad mollia. At tu mihi, Sophista, quænam oggeris mollia? Nam de istis nulla nostra disputatio. Nulla etiam de sensibus corporeis, nam concupiscentia ad eos non pertinet, etsi illa iis abutatur, omnino enim pertinet ad animam, & quidem, quatenus rationalis est. Habeat ergo sibi corpus sane sua mollia, ast anima ne habeat propterea suas concupiscentias malas. Abutitur quidem, inquam, sensibus corporis concupiscentia: sed non confunditur propterea cum iisdem. Diserte Christus distinxit Matth. 5. *Quicunque aspicit mulierem vt concupiscat eam:* ergo, inquam, aut Christum argue, aut fatere aliud esse aspicere, aliud concupiscere.

XVIII. Quod si illa sua mollia Peltanus inrerpretetur, ea quæ lege Dei sunt prohibita, tum necessario distinguam carnis naturam; in eam quam habuit à creatione, & eam quam habet à peccato. Si primam dicas, nego tam naturale esse carni concupiscere illa mollia, id est, prohibita lege diuina, quam lapidi deorsum ferri. Nam hoc si esset, quemadmodum autor Deus est grauitatis in lapide; ita autor esset concupiscentiæ malæ in carne; quod est horrendum dictu. Sin autem alteram malis: concedam sane: sed negem, id quod est ita naturale carni non esse peccatum: & docebo exemplo peccati originalis.

CAP. IX.

De sensu Carnis.

I. QVintum habemus argumentum, Omnis inimicitia aduersus Deum est peccatum proprie. At carnis concupiscentia inimicitia est aduersus Deum. Ergo carnis concupiscentia est peccatum proprie. Maiorem non negent, vt spero, aduersarii. Et facile demonstremus: nam hæc diserte est contra mandatum, quo continentur omnia mandata, *Deum tuum amabis ex toto corde, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua* Matth. 22. Tum autem concedunt Papistæ, abductionem ab amore Dei esse peccatum, & quidem mortale.

II. Assumptum probatur; ex disertissimis Pauli verbis 8. ad Roman. *Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui vero secundum Spiritum, quæ Spiritus sunt, nam intelligentia carnis mors est: intelligentia vero Spiritus, vita & pax, propterea quod intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum: legi enim Dei non subiicitur, nam ne potest quidem.* En tibi τῶ φρονήματι τῆς σαρκὸς naturam. Luxauit hunc locum Interpres Vulgatus, cum Prudentiam carnis dixit esse inimicam Deo. Nam nec bene φρόνημα reddidit *Sapientiam & prudentiam*, vnde Toletus agnoscit Latina verba esse obscuriora Græcis. Et Salmero notauit φρόνημα, significare affectum, cogitationem, curam, & studium: quomodo idem Latinus interpres recte reddidit φρονεῖν, *sapiunt.*

III. Neque ἐχθρα εἰς Θεὸν debuit reddi *inimica, Nam Græce est*, inquit Salmero, *Inimicitia est in Deum*, ἐχθρα εἰς Θεον, *Neque enim legi debet ἐχθρὰ, id est, inimica, fœminino: cum nomen, Sapientia, sit idem quod superius φρόνημα in neutro genere, & iccirco illi iungi non potest: & ita fortassis vetus interpres & post corruptum fuit.* Itaque mirari subit quid Dominico à Soto veneritin mentem suggillanti codices Græcos. Quanquam autem eodem denique res redeat, tamen non concedam eidem Dominico, nihil referre: non tantum quia ἐμφατικώτερον est inimicitia: sed etiam, quia ad rei veritatem exactius: quia significat hunc carnis sensum, esse ipsam alienationem à Deo amando: quomodo peccatum non tantum est inimicum Deo, sed etiam inimicitia in Deum.

IV. Soto, commentariis in hunc locum, respondet, distinguendo prudentiam, vt vel sit sola pugna, qua se naturaliter attollat contra Spiritum: vel comprehendat omnes partes prudentiæ, quæ sint iudicare, & præcipere secundum intentionem carnis, curamque & studium carnis. Hoc modo concedit indubitato esse veram inimicitiam aduersus Deum. Altero autem modo, sic duntaxat vitium esse & peccatum, vel claudicationem tibiæ, vel quamuis aliam deformitatem, peccatum naturale: non quod natura potentiæ concupiscibilis non sit à Deo, vt Manichæi colligebant, sed quod rebellio eius, vulnus sit, quod natura acceperit ab Adam: quæ idcirco eatenus inimica est Deo, quatenus veluti legi Dei rebellis, insurgit præliaturque contra Spiritū: haud tamen ita sit inimica, vt cui aliquid insit culpæ, quo ad vsque voluntas vel assentiat, vel saltem in mora sit, & negligentia, quæ venialis est.

V. Sed iste nihil nisi nugatur. Egregiam vero distinctionem: quatenus est pugna, & quatenus comprehendit iudicare, præcipere, curam, studium. Heus tu, quis docuit non pertinere hæc ipsa, ad illam pugnam? Imo non esse illam ipsam pugnam carnis cum Spiritu, quod caro iudicet aliter quam Spiritus & curet, & studeat, quia sapit, φρονεῖ, quæ carnis sunt: præcipiat contra Spiritum: quandoquidem lex sit alia in membris, contradicens legi mentis? Quod si verum, pugnam illam esse vere inimicitiam aduersus Deum. Et in his omnibus consistere eandem pugnam, tum nemo tam Sophista erit, qui persuadeat, non hæc ipsa esse inimicitiam aduersus Deum. Itaque, distinguendo quæ non erant distinguenda, illudere voluit nobis.

VI Sed, inquit, vitium est, quomodo in tibia claudicatio. Ita esto, inquam, sane, sed in suo quæque genere. Nam quomodo in iis quæ ad formam spectant corporis, vitium quod ibet est vere proprieque deformitas: ita omnino necesse est, in iis, quæ ad iustitiam referuntur, vitia nihil aliud esse quam vere proprieque dicta peccata. Quia vtrinque similis ratio: nimirum realis priuatio eius quod inesse debebat. In crure debuit esse rectitudo, ex prima propriaque natura, at ex altera natura, i.e. vitiata cū hæc rectitudo nulla est, directe vitiatur rectitudo. Itaq; claudicatio, eo ipso q̄ est claudicatio, deformitas est. Omnino cōcupiscentia debuit ex primigenia natura subesse legi Dei, i.e. habere in se iustitiam: imo non tantum debuit habere: sed ēt habuit. Ast ab altera natura, nimirum corrupta, priuatur hac ipsa iustitia: cur non sit igitur peccatum, quandoquidem iustitiæ peccatum opponitur priuatiue?

VII. Sed est vulnus quod natura acceperit, & natura potentiæ concupiscibilis est à Deo, contra Manichæum. Egregiè, inquam. Disputet ergo contra Manichæos, tam fœdè delirantes, vt Deo peccatum adscriberent. At ille se cum Lutheranis pugnare fingit. Cur ergo diuertit? Nam illis nullum simile monstrum. Fatemur ergo concupiscentiæ iniustitiam esse vulnus: ac propterea aliquid accidens, præter eius primam naturam. Sed hoc ipsum vulnus nos peccatum esse non posse, negamus: imo necessario esse affirmamus, quia sit priuatio iustitiæ: quomodo claudicationem, quantumuis ex vulnere, dedeformitatem, quia priuatio formæ. Concedimus vim concupiscendi esse à Deo, sed ipsam tamen concupiscentiam, post creationem corruptam, esse nihilominus peccatum, quomodo, etsi vis volendi sit à Deo, tamen voluntatem vere peccatum esse, cum ei peccati formalitas hæret.

VIII. Bellarminus respondet: τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς vere peccatum esse, sed actuale, non autem originale. Esse enim prudentiam carnis, non id malum, quod capite septimo dictum sit esse in carne, siue membris: sed curam & sollicitudinem nimiam prouidendi, quæ carni sunt commoda, vtilia, suauia, neglecta cura & sollicitudine eorum, quæ ad Spiritum pertinent. Argumentum habet, quod illud malum in carne, & membris, Paulus agnoscat in se, & aliis fidelibus: prudentiam vero carnis nonnisi in peccatoribus, qui terrena sapiunt, & secundum carnem ambulant.

IX. Insto. Primo, solutionem non esse ad rem. Quia controuersia sit proprie

prie, non vtrum concupiscentia sit peccatum originale: sed vtrum sit peccatum. At si esset actuale, quid, non propterea non esset peccatum?

X. Secundo, nego esse actuale. Nam actuale nullum est ab ineunte ætate, cui nullus est vsus rationis, aut liberi arbitrii. At Scriptura hoc peccatum repetit ab ineunte ætate, in Genesi. Itaque oportet esse originale. Quod ego tamen sic explico, vt non æquè latè pateat. Originale enim peruasit omnes animæ facultates, non voluntatem duntaxat, sed etiam ratiocinationem, imò ipsam imaginationem, id est, πνεῦμα: at concupiscentia hæret duntaxat voluntati, ex vi ipsa vocabuli. Itaque videtur Concupiscentia propriè dici potius pars peccati originalis, quam ipsum peccatum originale. Quamuis ad præsentem controuersiam nihil interfit.

XI. Tertio, quod negat φρόνημα τῆς σαρκὸς hoc loco id esse malum, quod in carne, inque membris inesse dicebatur, hoc vero non concessero. Enimuero, cum Paulus eos, qui secundum Spiritum ambulant, opponat iis qui secundum carnem, quis non videt, alludere ad ea quæ dixerat de lege Spiritus, & lege in carne? Nam in Scripturis frequens phrasis est, ambulare secundum legem. Itaque ambulare secundum Spiritum oportet esse, secundum legem Spiritus: & ambulare secundum carnem, secundum legem carnis. Itaque & illud *quæ carnis sunt sapiunt*, significabit affectus in anima, & cogitantes, & amantes ea quæ præscribuntur à lege carnis: vt hoc ipsum sit φρόνημα τῆς σαρκὸς.

XII. Illud vero, esse nimiam curam prouidendi, quæ carni sunt commoda, vtilia, suauia, nego esse accommodatum. Primo, quia dixit φρόνημα carnis esse inimicitiam aduersus Deum, *vt intelligamus* (inquit Caietanus) *curam carnis non esse actum naturæ, qui potest bene & male fieri: sed esse peccatum, quod non potest bene fieri.* At hæc cura prouidendi rebus commodis carni, & actus est naturalis, & potest bonus esse, eamque ob causam à Bellarmino non potuit nominari cura, sed tantum nimia cura. Secundo hoc φρόνημα τῆς σαρκὸς non tantum est in prouidendis his commodis, sed etiam in oppositio affectu. Nam cum Sacerdotes Baal lacerabant se, 1. Regum 18. & cum Iudas strangulauit seipsum, & cum Vestales virginitatem seruarunt, & similia plurima, tum non prouidebantur commoda carni, sed contra potius: & tamen regnabat τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς.

XIII. Nullum agnosci in se sensum carnis à Paulo falsum. Contra enim in præced. capite in seipso agnouit legem peccati in membris. Enimuero cum nunc dicit eos qui sunt secundum Spiritum, sapere quæ sunt carnis, eos vero qui secundum carnem, quæ carnis: non is sensus est, vt nemo qui secundum Spiritum viuit, quicquam sapiat secundum carnem. Sed est formalis distinctio, quæ hominem considerat, qua talis est. Et certe verum, ex eo quod quis spiritualis est, non cogitare quidem quæ carnis sunt, quia si cogitet, cogitet ex eo quod adhuc in eo remanet carnis. Quomodo Ioannes dicebat etiam disertius, *Qui ex Deo est, non peccat.* Itaque hoc eodem sensu Paulus dixerat, se facere malum quod nollet: & non facere bonum quod vellet. Imo disertius, ipsum se quantumvis talem, id est, spiritualem, tamen venundatum esse sub peccatum. Et denique mente seruire legi Dei, carne vero legi peccati. Potuitne hæc omnia, & nullo modo φρονεῖν τὰ τῆς σαρκὸς.

CAP. X.

De Patribus.

I. A Scripturis ita disputamus. Sed enim ne à Patribus quidem destituimur. Primus esto Hilarius, à quo habemus, malas cogitationes, id est, concupiscentias Vitiorum nomine insignitas. Apud Augustinum lib. 2. contra Iulian. *Ad hæc nos vitia naturæ nostræ propellit instinctus.* Et post, *Non enim ipsa illa iustitiæ opera sufficient ad perfectæ beatitudinis meritum, nisi misericordia Dei etiam in hac iustitiæ voluntate humanarum demutationum & motuum non reputet vitia* Et in Psalm. 136. *Edom interpretatur terrenum. Vitia itaque terreni corporis nostri quia ex natura corporis nostri exeunt. Edom filij nuncupantur.* Et ibid. sæpius. Similiter Augustinus apud Lombardum lib. 2. cap. 30. *Quæ autem est concupiscentia, cum qua nati sumus? Vitium vtique est, quod paruulum habilem concupiscere facit, adultum etiam concupiscentem reddit.* Itaque ipse Lombardus statim, *ex his datur intelligi, quid sit originale peccatum, scilicet vitium concupiscentiæ: quod in omnes concupiscentialiter natos per Adam intrauit, eosque vitiauit.* Sed & Ambrosius eodem vtitur nomine, apud Augustinum lib 2. contra Iulian. *Istos equos intelligimus, vitia nostra, quæ legi mentis ex lege peccati resistunt.*

II Sed hic Bellarminus respondet per Vitii vocem significari omnem corruptionem & languorem, etiamsi proprie non sit peccatum. Et confirmat ex Augustino contra Iulian. *Iam-ne discernis, iam-ne respicis, & in baptismate fieri omnium remissionem peccatorum, & cum baptizatis quasi ciuile bellum interiorum remanere vitiorum? non enim talia sunt vitia, quæ iam peccata dicenda sint, si ad illicita opera spiritum concupiscentia non trahat, & concipiat parintque peccatum: passiones sunt, vitia sunt frenanda: cohibenda, sananda sunt: sed dum curantur, infesta sunt.*

III. Ita est, inquam, patet latissime Vitii nomen, etiam ad non peccata: quia comprehendit quicquid discedit ab eo quod esse debuit. Sic rubigo, vitium est in segetibus. Sic in crure vitium est, claudicatio, sic vitio creabantur consules apud Romanos, & multa similia. Sic in Scripturis Latinus interpres vertit vitium, quod Hebraice est, דֹּפֶר רַע. Sed vicissim, vitium pro peccato sumi, negare non poterit, qui legerit ad Galatas 5. *Carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.* Quid ergo? Nempe, vt in omnibus homonymis, distinctio petenda à natura rei de qua agitur. Nam si vitium dicas segetum, quis tam bardus, vt intelligat claudicationem? Non quod vitium non significet etiam claudicationem, sed quod segetibus nulla claudicatio. Sic cum vitio creatos consules lego in historia Romana, nunquam robiginem animo concipio: quia agi sciam de consulibus, non de segetibus. Neque vnquam mihi quis persuaserit non alia differentia vitium esse homimis fornicationem, quam claudicationem.

IV. Esto ergo nobis vitium, quicquid est contra naturam rei cuiusque. Sed naturas rerum deinceps distinguamus: vt & vitiorum diuersa genera ne confundamus. Dico igitur vitia hominis, quædam ad animam pertinere, quædam ad corpus. Ad corpus quidem, vt cæcitatem, surditatem, claudicationem, lepram, & quemlibet morbum. Ista autem sic esse vitia, vt ne sint peccata: quia nihil habent admixtum voluntatis: sed penitus sunt inuoluntaria. Ad animam quæ pertinent, vel discedunt à recta facultatum constitutione, vel à regula morum. A facultatum constitutione recedunt, defectus memoriæ, & iudicii, siue stupiditas; & ἀκρασίαι: & similia. Et hæc rursus, ne sunto peccata. Sed quæ peccant contra regulam morum, id est iustitiam, ea qui neget esse peccata, careat sensu communi. Hoc autem vitium Concupiscentiæ, ab iis patribus non numeratur nisi in hoc genere, quod opponitur regulæ morum. Itaque non potest non esse peccatum.

V. Ipsos aduoco testes. Hilarius certè hæc vitia legi mentis, ex lege peccati dixit resistere. Vitia ergo intellexit opposita regulæ morum: ideoque & peccata. Quid? quod Ambrosius, *Omnes*, inquit, *sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est?* Lombardus, adeo vitium intellexit peccatum, vt etiam Concupiscentiam existimarit esse ipsum originale. Augustinus subinde concupiscentiæ reatum agnoscit, quod ipsum statim videbimus. Sed quid hæc minuta conquiro? Et non potius illud valentissimum Hilarii telum vibro? Negat sufficere opera iustitiæ ad meritum beatitudinis; nisi misericordia Dei humanorum motuum vitia non reputet. Quid potuit disertius? Aut quis vnquam audiuit opus esse ad salutem, vt non imputentur nobis, cæcitas, claudicatio, surditas, & similia vitia, tantum vitia, non etiam peccata? Omnino certum, si egent hæc vitia, vt per misericordiam ne imputentur, ergo sunt peccata. Quia iis verbis non significatur nisi remissio peccatorum. Et quia peccata sunt, alia operum perfectorum, vt scortatio, furtum, homicidium, quæ etiam ab omnibus saltem facilius conceduntur esse peccata, & indigere venia: ideo dixit Hilarius, etiam vitia indigere misericordia, quasi exserte diceret, non tantum illa manifesta peccata, sed etiam hæc concupiscentiæ occulta vitia, oportere à Deo condonari. Nimirum illud etiam eiusdem verissimum apud eundem Augustinum eod. lib. *Illa ipsa corpora nostra omnium vitiorum esse materiem, pro qua polluti & sordidi, nil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus.*

VI. Nec mouet me, quod contra obiicitur ex Augustino, negante huiusmodi vitia esse, quæ peccata dicenda sint. Quandoquidem is ei mos est, vt non absolute concupiscentiam neget peccatum, sed quodam modo, nempe: quia dimissus sit eius reatus, vt non reputetur peccatum. Quod quidem & verissimum est, & nihil aduersum nos. Sed id edisserendum erit plenius, in altera parte, cum examinabimus argumenta aduersaria.

VII. Veruntamen illud Hilarii iam recitatum de materie omnium vitiorum, pro qua polluti & sordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obtineamus, quæ eludat Sophistice; Non enim tantum vitia nominantur, sed etiam describitur eorum propria natura, quæ non potest non ad peccatum pertinere, cuius est immunditia, & talis quidem immunditia, per quam nemo sit innocens. Nam nocentiam (vt ita loquar) non solemus tribuere eiusmodi vitiis, cuiusmodi sunt vitia, cæcitas, surditas, claudicatio,

VIII. Respondet ergo Bellarminus: corpora materiam dici vitiorum, propter morbum concupiscentiæ. Ita est, inquam, nec nos monstratore indigumus Bellarmino, qui asserentem audiuimus Hilarium. Sed hoc potius postulabamus: qui fiat, vt non sit concupiscentia peccatum. Itaque rursus quæro, quo sensu ita sit dictum ab Hilario. Quia, inquit, concupiscentia, quamuis ipsa non sit peccatum proprie, tamen causa est peccatorum, dum ad peccata stimulat, & impellit.

IX. Imo vix potuit absurdius. Primo, illud quamuis proprie non sit peccatum, habet à se ipso, nunquam legit apud Hilarium. Nos autem scimus quidem ita Sophistas cauillari, sed nos mentem quærimus Hilarii, Sophistis meliorem optamus. Secundo disertius Hilarius loquitur, qui corpora nostra dicat esse materiem vitiorum. At iste materiem transformat in causam efficientem. Est-ne sanus; Hinc apparet, quo sensu corpora Hilarius nominet, non sane pro ipsa corporis massa, quæ nullo sensu bono dici possit materia vitiorum, sed pro ea ipsa carne, quam vocat Apostolus, id est, concupiscentia carnali. En tibi Bellarminus Sophisticen, concupiscentia, propter concupiscentiam est materies vitiorum. Egregie sane, & prudenter.

X. Sed illud quid est, *pro qua nihil obtinemus mundum & innocens*; Nempe, inquit, non dicit absolute pollutos, & sordidos esse: & nihil mundum, nihil innocens obtinere: sed ex parte concupiscentiæ, quæ materia est vitiorum, & semper incitat ad peccata. Nihilominus tamen ex parte gratiæ, per quam vincimus concupiscentiæ incentiua, non solum pollutionem, & sordes euadimus, sed magis etiam emundamur, atque purgamur. Nam ipse Hilarius addit gaudendum esse, quod hostem habeamus: quod esset absurdum, si absolute polluti & sordidi essemus.

XI. Optime, inquam: & nos consentimus non esse absolutè pollutos, & immundos: sed esse ex parte concupiscentiæ pollutos: ex parte autem gratiæ mundos. Nihil, inquam, verius. Quomodo, qui Paulum dixit fuisse actualiter peccatorem, non absolute dicit peccatorem, sed ex parte peccati. Verum hoc genus respondendi, quod-nam, aut vnde est; Non enim soluit argumentum Quod ego distinctius explico per partes, vt ne dissimulare possit Bellarminus, quod finxit non videre. Si ex parte concupiscentiæ, vt loquitur Bellarmimus: siue vt Hilarius, si pro materie vitiorum; nihil habemus mundum, nihil innocens. Ergo concupiscentia, ergo materies vitiorum est peccatum veri nominis: nam propter peccatum solum homo negatur esse innocens.

XII. Verum, inquit, per victoriam, magis mundamur, & purgamur à peccato. Ita est, inquam. Sed ergo-ne concupiscentia non est peccatum; Imo contra, propterea concupiscentia est peccatum. Nam si non esset, quomodo eam vincentes mundaremur à peccato; Si abstergendo lutum, purgamur à sordibus, ergo lutum est sordes: Si emergendo à febri liberamur morbo. Ergo febris est morbus. Si domita fornicatione, liberamur à peccato, ergo fornicatio est peccatum. Et negabit mihi quisquam, concupiscentiam esse peccatum, qui concedat ea superata, purgari nos à peccato?

XIII. Sed gaudendum, dixit Hilarius, quod hostem habeamus. Dixit, Dixisset ergo contra mentem Pauli, qui non potuit non exclamare, *Miser ego homo, quis me eripiet ex isto corpore mortis?* Serio sensu confessus se esse miserum, propter hunc hostem domesticum, cum quo erat illi semper confligendum. Non tantum, inquam, optans eo liberari, sed dum non liberatur, etsi cum eo confligeret, tamen se miserum dicens? Et quisquam gaudeat. Sed profecto Hilarii mentem dissimulauit Sophista. Hilario gaudii causa, non propter se hostis est, sed propter victoriã. *Quia non extante hoste*, inquit, *non*

erit

cessit bellum, cessante deinde bello, victoria decrit. Hoc genus gaudii magnificum erat in Apostolo: qui, cum diceret, *Miser ego homo:* vt se ostenderet dolere de hoste; addidit, *Gratias ago Deo per Dominum nostrum Iesum Christum.* Gaudent igitur fideles: & non ex parte hostis, sed ex parte gratiæ, vt ego phrasibus vtar Bellarminianis: ideoque concupiscentia, quæ fuit materia gaudii Paulo, non fuit etiam Hilario: sed opposita concupiscentiæ gratia. *Tanta* (inquit Hilarius) *& tam admirabilis in nos misericordia Dei bonitas est, vt per quem in Ada offensa generositatem primæ illius & beatæ creationis amiserimus, per eum rursus id, quod amisimus, obtinere mereamur: tunc enim diabolus inuidens nocuit, nunc autem cum nocere nititur, vincitur. Mouet enim per infirmitatem nostræ omnia potestatis suæ tela, cum ad lasciuiam accendit, cum ad ebrietatē illicit, cum ad odia stimulat, cum ad auaritiam prouocat, cum ad cades instruit, cum ad maledicta exacerbat. Sed cum per firmitatem animi horum omnium surrepentia incentiua reprimantur, emundamur à peccato per huius victoriæ gloriam.*

XIV. Hactenus ista, Nunc alia. Hilarius idem apud eundem Augustinum, concupiscentiæ malitiam nominat. *Ipsis Apostolis, verbo licet iam fidei emendatis atque sanctificatis, non deesse tamen malitiam, per conditionem communis nobis originis docuit, dicens, Si vos, cū sitis mali, nostris bona data dare filijs vestris.* Ambrosius non abludit, citante iterum Augustino, *Bonus ergo rector malos equos restringit & reuocat, bonos incitat. Boni equi sunt quatuor, Prudentia, Temperantia, Fortitudo, Iustitia: mali equi, iracundia, concupiscentia, timor, iniquitas.* Ad quæ verba sic Augustinus, *Catholice istos equos intelligimus vitia nostra, quæ legi mentis, ex lege peccati resistant.* Et post, *Nec in his equis malis, iniquitatē nominasse putandus est illam, quæ deletur in baptismo: illa namque peccatorum, quæ fecimus, fuit, quæ cuncta remissa sunt, atque omnino iam non sunt, quorum reatus manebat, quando ipsa fiebant, atque transibant. Istam vero legem peccati, cuius manentis reatus in sacro fonte remissus est, propterea vocauit iniquitatem, quia iniquum est, vt caro concupiscat aduersus Spiritum.* Audis malitiam, qua mali sunt homines, audis iniquitatem. Et adhuc negas peccatum? Ignosce, non sumus frontis tam duræ.

XV. De malitia Bellarminus non simpliciter. Primo ab Augustino referri ad peccata venialia: cum enim probasset ex Cypriano homines iustos in hac vita indigere mundatione à peccatis venialibus, idem probare ex Hilario. Secundo posse exponi de prauitate ad malum. Nam & illa Christi verba, *Si vos, cum sitis mali,* commodè referri posse ad pronitatem.

XVI. Vide Sophistam. Probare autem Augustinum iustos indigere mundatione à peccatis venialibus? Imo falsissimum, vllam fuisse Augustino & Iuliano controuersiam de peccatis venialibus. Deinde peccata venialia, non sunt à conditione naturæ, nō profecto magis, quam singularia quæque peccata, furtum, ira, in quibus dimetiuntur subtiliter venialitatem, & mortalitatem subtilissimi Papistæ. At Hilarius hanc malitiam arcessit à conditione communis originis. Denique quid tum? aut quid inde refert Bellarminus? Nam venialia, quantumuis venialia, tamen peccata sunt, apud istos Papistas. At nos contendimus Concupiscentiam esse peccatum. Concedit ergo Iesuita, quod volumus.

XVII. Sed potest hæc malitia referri ad pronitatem. Ita est, inquam. Nec nos sane aliter aut cogitamus, aut volumus. Concupiscentia scortandi, non est ipsa scortatio: concupiscentia furandi, non est ipsum furtum: sed est procliuitas ad scortandum, ad furandum. Itaque nihil adfert Bellarminus quod ignoratemus. Sed nos addimus, quod ille vult ignorare: hanc procliuitatem ad scortandum, ad furandum, esse malitiam Hilario: vnde nos peccatum concludimus, & probamus, quod ea sit malitia, pro qua Christus apellarit homines malos, & quidem malos, etiam tum cum bona dant suis liberis. Non ægrotat, qui procliuis est ad ægrotandum: tum cum bene valet. Non est, sed mortuus, qui tantum procliuis est ad moriendum, hic diserte malus dicitur, qui procliuis est ad peccandum. Itaque necesse est aliter procliuitatem interpretari malitiam: si non recedat à vero, qui ab hac malitia malos nominat.

XVIII. Sed ipsum opus est Hilarium consulere: ex cuius commentariis in Psalm. 118. sumpsit illa Augustinus ad literam Samec. *Doctrina cœlestis ratio admonet, vt dictum hoc* (Declinate à me maligni) *referendum ad personam hominum, in quibus insit malignitas, existimetur. Propheta enim, qui gentes docet, qui verbum Dei prædicat, iuvet, vt à se vniuersi maligni declinent: quia congregatio sancta ad malitiæ operarios sit indigna, & nesciat quem possit excipere. Omnibus enim per naturæ demutabilis voluntatem adiacet: ipsisque Apostolis, verbo licet iam fidei emundatis, atque sanctis, non abesse tamen malitiam per conditionem communis nobis originis docuit, dicens, Si ergo vos, cum sitis mali.* Ito nunc Sophista, & Hilarium negato agere de peccato, sed tantum procliuitate.

XIX. Sed de iniquitate, quid habet? Vocari ita ab Ambrosio concupiscentiam: quia sit deordinatio quædam, & peruersitas naturæ contra ordinem in prima creatione positum. Quod & nos fatemur, imo vrgemus. Sed non tamen proprie peccatum addit. Quod nos contra putamus. Sed quamobrem hoc ille? Quia, inquit, eiusmodi peruersitas non sit in voluntate, quæ sola capax est peccati. Nam etsi nunc equus fræni impatiens deiiciat sessorē, iniquitas est, quia secundum ordinem à Deo in creatione positum, debuerunt animantia omnia homini obedire. Quia tamen equus, nec virtutis, nec vitii proprie capax est, ea non est iniquitas, nisi materialiter & improprie.

XX. Ita sumere Ambrosium probat argumentis quatuor. Primo: quia hæc iniquitas dicatur esse in carne, non in mente: propterea, inquit, quia iniquum est, vt caro concupiscat aduersus Spiritum. Secundo, quia cum hac iniquitate iustitiam esse in homine testetur. *Quamuis,* inquit, *adsit in nostra renouatione iustitia.* Non potest autem iniquitas proprie dicta cum iustitia in eodem homine commorari. Tertio, quia Augustinus tract. 41. in Ioann. dicat per Baptismum tolli iniquitatem omnem, & solum remanere infirmitatem. Quarto, quod Ambrosius in libro de Isaac & anima, vnde hæc Augustinus descripsit, comparet animam currui, Christum aurigæ, quatuor virtutes cardinales quatuor bonis equis, quatuor passiones totidem equis malis. Quomodo igitur prudentiæ, non vitium stultitiæ, opponitur, sed passio iracundiæ: item temperantiæ & fortitudini passiones, sic oportet iustitiæ oppositam iniquitatem, non vitium esse, sed passionem.

XXI. Nimirum, sic negabat olim nescio quis niuem esse candidam: quia candorem interpretabatur, quam alii nigredinem. Nam ita Sophistæ quidlibet sibi licere putant: etiam verba susque deque habere, vt ne loquantur cum vulgo, etsi vulgi sonos vsurpent. Verum quid iuuat sophisticari? Nam Ambrosius manifeste virtutibus opponit iracundiam, concupiscentiam, timorem, iniquitatem. Ergo necessario hæc intelligenda sunt vitia: id est peccata: ita postulante oppositionis natura.

XXII. Enimuero iniquitatem hanc non esse in voluntate, negamus, vt alias: occupat enim ipsam voluntatem, quia est eius inclinatio ad malum. Itaque omnino aliena est illa Bellarmini comparatio equi & equitis: hæc enim res natura prorsus disparatas comparat: cum nostra disputatio hominem consideret constantem ex duabus partibus, non disparatis, quomodo ex equo & homine fit eques, sed natura connexis. Dicam amplius, erant, qui concupiscentiam hic considerant in solo corpore: est enim, non corporis, sed corporis animati, & quidem non simpliciter animati, sed anima rationali animati.

XXIII. Addo hos equos, de quibus agit Ambrosius, esse ipsius animæ equos, id est, passiones, non autem corporis. Probatur, quia ipsa oppositio ita postulat. Sunt enim Prudentia, Temperantia, Iustitia, Fortitudo, ipsius animæ, non autem corporis. Quomodo igitur corporis cæcitati, si quis opponat stultitiam, quæ ad animam pertinet: aut etiam claudicationi, quæ crurum est, auditum, qui ad aures spectat: sese propinet irridendum: ita absurde Ambrosius opposuisset animæ virtutibus, corporis vitia. Itaque eius. libri de Isaac & Anima c. 2. diserte, *Anima,* inquit, *secundum sui naturam optima est, sed plerumque per irrationabilem sui partem obnoxia fit corruptioni, vt inclinetur ad voluptates corporis, & appetentiam.* Audin' irrationalem animæ partem? Audin' per hanc corrumpi animam? Audin' hanc corruptionem opponi naturæ optimæ? Ergo per hanc sui partem irrationalem intellexit animam fieri malam. Quod si equos illos bonos nemo non intelligat rationabilem animæ partem: ergo & per malos, eiusdem partem irrationabilem, ac proinde non corporis ipsius seorsim & per se considerati, passiones vt voluit Bellarminus.

XXIV. Prima ratio, quæ ponit hanc iniquitatem esse in carne non in mente, fallit homonymia: carnem enim vsurpat, pro hominis parte corporea: mentem autem, pro altera, id est, anima. At non ita Ambrosius: sed ad mentem Pauli, carnem appellantis hominem constantem anima & corpore, sed corruptum: Mentem vero, hominem etiam constantem anima & corpore, sed regenitum. Et ita Ambrosius ipse, eod. lib. c. 2. *Vbi caro pro homine nuncupatur, peccator exprimitur.* Ad eam mentem Euchetius de Formulis c. 7. *Caro, homo exterior,* nota: non hominis pars, sed homo.

XXV. Fateor, iustitiam, in homine poni cum hac iniquitate. Sed nullam iniustitiam proprie dictam, esse posse in eodem homine cum iustitia, hoc vero qui negat, sese ἀνθόλογον profitetur. Nam Paulus disertus est contra. *Mente,* inquit, *seruio legi Dei*: nonne hæc est veri nominis iustitia? *Carne vero legi peccati*: hæc est vera iniquitas. Quia, *scio malum,* inquit, *quod nolo.* Et Hilarius paulo ante in ipsis Apostolis sanctificatis agnoscebat inesse malitiam. Imo Augustinus ipso illo 41. tract. in Ioannem. *Quemlibet valde iustum discutias in hac vita, quamuis iam sit dignus iusti vocabulo, nō est tamen sine peccato. Audi ipsum sanctum Ioannem, cuius & hoc Euangelium est, in Epistola sua dicentem, Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Solos hoc dicere potuit in mortuis liber: de solo dici potuit quod non nouerit peccatum: etenim expertus est omnia secundum similitudinem sine peccato. Solus dicere potuit: Ecce veniet princeps mundi, & in me nihil inueniet. Quemcunq; alium licet iustum discusseris, non omnimodo est sine peccato.*

XXVI. Legi apud Augustinum, *Quicquid peccatum est à nobis, antea deletum est in baptismo. Nunquid, quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Si non remansisset, sine peccato hic viueremus. Quis autem audeat hoc dicere, nisi superbus?* Quid vero inde venatur Bellarminus? Aut quis dubitauit per remissionem deleri peccatum? proindeque etiam iniquitatem? Sed si deletur, non tamen propterea peccatum non est peccatum, aut iniquitas, iniquitas. Imo, si non esset, non deleretur, non remitteretur. Porro nota est Augustini doctrina docentis dimitti, siue auferri reatum. Et hunc, quis non facilius iniquitatem aut appellet, aut intelligat, quam monstrum illud iniquitatis, quæ non sit iniquitas?

XXVII. Iniquitatem numerari in passionibus, non displicet. Sed has esse animæ passiones perspicuum est ex ante dictis: ideoque male separari à vitiis. Estoque ergo passio: sed animæ: sed vitiosa: & quidem in eo vitiorum genere, quod ad mores pertineat, non ad constitutionem corporis; aut quid simile.

XXVIII. Quid? quod etiam peccati nomen diserte tributum inuenimus Concupiscentiæ? Ambrosius (siue alius autor est) in 8. ad Roman. *Hoc est, non secundum carnem ambulare, sed secundum Spiritum, vt deuotio animi, qui est spiritus, non consentiat desiderio peccati, quia per carnem seminat concupiscentias animæ, quod inest peccatum. Si damnatum est peccatum, quomodo inest?* Augustinus contra Iulianum libri quinti capite tertio, *Sicut cæcitas cordis, quam solus remouet illuminator Deus, & peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur, & caussa peccati, cum mali aliquid ex eo cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis, aduersus quam bonus concupiscit Spiritus, & peccatum est, quia inest illi obedientia contra dominatum mentis & pœna peccati est, quia reddita est meritò inobedientis: & caussa peccati est, defectione conscientis, vel contagione nascentis.* Libro secundo, *Cum per firmitatem animi surrepentia incentiua reprimuntur, emundamur à peccato per huius victoriæ gloriam.* Rursus. *Quomodo ergo mortuum dicimus hoc peccatum in baptismate, & quomodo habitare in membris fatemur, & multa operari desideria reluctantibus nobis, qui non consentiendo resistimus: nisi quia mortuum est in eo reatu, quo nos tenebat, & donec sepultura perfectione sanetur, rebellat & mortuum? Quamuis iam non eodem modo appelletur peccatum, quo fecit reum: sed quod sit reatu primi hominis factum, & quod rebellando non trahere nititur ad reatum.* Innniti sunt similes loci.

XXIX. Bernar-

XXIX. Bernardus ferm. 6. de Aduentu, *Alio in loco ait idem Apostolus, Scio, inquit, quod non est in me bonum, hoc est, in carne mea: & alibi, infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: Sciebat nimirum non prius liberandum se esse à pessima illa radice, quæ carni infixa est, à lege peccati, quæ est in membris nostris, donec & ab ipso corpore solueretur, vnde & cupiebat dissolui, & cum Christo esse, sciens, quod peccatum separans inter nos & Deum penitus auferri non poterit, donec liberemur à corpore. Audistis de quodam, quem Dominus curauit à Dæmonio, quoniam collidens, & multum discerpens eum, dæmon exiuit ab illo. Itaque dico vobis, genus illud peccati, quod toties conturbat nos (concupiscentias loquor, & desideria mala) reprimi quidem debet, & potest per gratiam Dei, vt non regnet in nobis, nec demus membra nostra arma iniquitatis peccato, & sic nulla damnatio est his qui sunt in Christo Iesu: sed non eiicitur nisi in morte.*

XXX. Respondent ad primum ex Augustino locum (nam ad reliquos nihil vidi) primo agere de concupiscentia ante Baptismum. Detur aduersario (inquit Peltanus) concupiscentiam, quæ in allegata autoritate peccatum appellatur, vere & proprie peccatum esse: at vnde probabitur Augustinum de ea concupiscentia loquutum, quæ in renatis fit reliqua? Soto: Nostri in Colloquio Vormatiensi, & in reliquis respondent, sermonem fuisse illic Augustino de Concupiscentia ante Baptismum. Et Peltanius habet argumenta duo. Prius, siquidem nulla omnino renatorum hic fit mentio, ne minimo quidem verbo. Posterius, quia vbique inculcet concupiscentiam secundum se à culpa immunem esse: culpabilem tamen, ac peccaminosam fieri posse, si renati voluntas illi assentiatur.

XXXI. Verum videtur Soto, videntur alii huic solutioni non satis fidere. Bellarminus, Pererius, alii omittunt prorsus. At Soto: *quamuis*, inquit *glossa hæc forte sufficeret, mihi tamen si conticere licet, alius est verisimilior sensus.* Imo impugnat, *Quoniam*, inquit, *illic absque discrimine intendit Augustinus persuadere concupiscentiam esse rem malam, etiam post susceptum baptismum: contra Iulianum dicentem illam esse bonam, siue quatenus naturalis est, siue quatenus à Deo inflicta esset propter peccatum.*

XXXII. Et vero quis nescit Augustinum asserere concupiscentiam post baptismum remanere, sed remitti eius reatum? Libri 1. de Nuptiis & Concupiscentia c.25. *Respondetur, dimitti concupiscentiam carnis in baptismo, non vt non sit, sed vt in peccatum non imputetur.* Et alias sæpe, Quod si manet eadem, Ergo de eadem loquutum oportet esse Augustinum. Sed id fit manifestius ex ipso loco, vbi distinguit concupiscentiam tripliciter: tum quatenus inest ei obedientia, tum quatenus reddita est meritis inobedientis: tũ denique, quatenus inducit defectionem consentientis: & his omnibus de caussis, dici peccatum. Ergo, inquam, in primo membro non continetur consensus, sed solus primus modus. Quare hanc oportet intelligi etiam post Baptismum: quia soli regeniti non consentiunt.

XXXIII. Argumentorum prius sophisticum est, alterum manifesto falsum. Nulla, inquit, fit mentio renatorum. Quid tum, inquam? Nam ne quidem non regenitorum. Placet-ne igitur, vt de Concupiscentia loquutum dicamus neutrorum, neque renatorum, neque non renatorum? An displicet tanta absurditas? Ergo ne placeat tam ridicula subtilitas. Et consentiamus loquutum Augustinum de concupiscentia hominum: id est, non peculiariter renatorum, nec peculiariter non renatorum: sed generaliter hominũ, id est, vtrorumque.

XXXIV. Sed concupiscentiam secundum se immunem esse culpæ, ꝙ alterum fuit argumentum, nunquam docuit Augustinus: falso sumit Peltanus. Docuit Augustinus, concupiscentiæ culpam dimitti in Baptismo: & verissime docuit. Sed si dimittitur eius culpa: ergo non per se, sed per accidens culpa caret, id est, per gratiam: quomodo omne peccatum culpa caret, cum dimissum est. Itaque, quomodo scortatio per se non minus est vere peccatum, quum dimissa est eius culpa: sic & concupiscentia.

XXXV. Hac igitur solutione deserta, iterum respondent, peccati nomine vsum esse Augustinum largo modo, vt Bellarminus loquitur. Hunc largum modum explicant, vt omnem corruptionem & vitium significet, Bellarminus: Pererius non peccatum mortale, sed peccatum naturæ corruptæ: quemadmodum vitia contraria integritati & perfectioni naturæ à Philosophis appellantur peccatæ naturæ, vt monstra, naturalis cæcitas, surditas, mutitas. Peltanus, nõ aliquem culpæ reatum, sed naturæ tantum vitium, aut defectum.

XXXVI. Argumenta hæc habent: Primum, Quia neget idem Augustinus concupiscentiam esse peccatum; contra duas Epistolas Pelagianorum c.13. lib. 1. *Et ideo iam nõ fit peccatũ, sed sic vocetur, siue quod peccato facta sit, siue quod peccandi delectatione moueatur.* Quia inobedientia carnis contra dominatum mentis, non possit proprie esse peccatum, donec mens resistit: cũ caro non sit capax peccati proprie dicti. Ideoque cum dixit Augustinus inesse illi inobedientiam, eo ipse negauit esse peccatum. Tertio, quia contra Iulian. lib. 2. dicat idem Augustinus, motus concupiscentiæ, esse passiones, & vitia, non tamen peccata: & lib. 6. c. 5. esse malum, non tamen peccatum: *Omni peccato baptisati carent, non omni malo.*

XXXVII. Sed contra, certum est peccati nomine hic intelligi id, quod ita illicitum est, vt sit contra legem diuinam positam animæ rationali: & admissum, reum faciat per se hominem pœnæ: etsi per accidens, possit eius dimitti culpa, id est, reatus, vt propterea non infligiatur pœna. Quod si fiat, tum ne peccatum quidem appellari, non quod nõ sit peccatum per se, sed ꝙ per accidens censeatur non peccatum, id est, non imputetur in peccatum.

XXXVIII. Appellari peccatum proprie apparet primo ex comparatione cæcitatis, sicut, inquit cæcitas cordis, & peccatum est, & pœna peccati, & caussa peccati, ita concupiscentia. Et hoc legens quisquam, neget Augustinum agere de peccato proprie dicto? Et fingat nobis peccatum largo modo: nec aliter peccatum, quam quomodo peccatum est Cæcitas oculorum, surditas aurium, mutitas linguæ? Quid? quod idem conscientiæ peccatum & mortem in baptismate dicit, & habitare tamen in membris nostris? An hæc verba ita discerpant, vt de alio & alio peccato intelligant Sophistæ? Quid? quod tam sæpe docet, dimitti eius reatum? An potest dimitti reatus cuiusquam rei quæ non sit peccatum, & proprie peccatum: Quid? quod hac victoria, qua vincimus concupiscentiam, mundari nos dixit à peccato? Qui potest quisquam intelligere, si tum, cum non plene consentimus concupiscentiæ, nullum est peccatum? Aliud est enim obsistere peccato, aliud mundari à peccato. Obsistimus peccato, quod nondum admisimus, ac proinde nec dum habemus: mundamur contra à peccato, quod habemus. Itaque cum concupiscentia in nobis est: & ita est, vt reluctemur ei, vt vincamus eam, aut hanc ipsam necesse est esse peccatum: aut per eam victoriam ἀκύρως, absurdeque Augustinus dixit nos mundari à peccato. Et ita Iesuitæ cogentur ἀκυρολογίας sine fine multiplicare, & largos modos nimium largo modo comminisci: atque ita πάντα ἀνακυκᾶν, πάντας, καὶ πάντας ἄλλῃ καὶ ἕλκειν.

XXXIX. Nec vero difficile est obiecta argumenta soluere. Non negat Augustinus simpliciter esse peccatum: sed κατά τι: nempe quatenus remissa est eius culpa: adeo vt non noceat vitæ æternæ. Diserta verba; quæ non frustra noluit Bellarminus descripta omnia, *Ista ipsa carnis concupiscentia in baptismo sic dimittitur, vt quanquam tracta sit à nascentibus, nihil noceat renascentibus: ex quibus tamen, si filios carnaliter gignunt, rursus trahitur, rursusque & nocitura nascentibus, nisi eadem forma renascentibus remittatur, & insit, nihil obfutura vitæ futuræ, quoniam reatus eius generatione tractus, regeneratione dimissus est: & ideo non iam sit peccatum, sed sic vocetur, siue quod peccato facta sit, siue quod peccandi delectatione moueatur, etsi ei vincẽte delectatione iustitiæ non consentiatur.* Est igitur peccatum per se: verum non est peccatum per accidens, id est, propter remissionem culpæ, qua fit, vt non noceat vitæ futuræ.

XL. Inobedientiam carnis non esse peccatum, donec ei resistit mens, non bene percipio quo sensu dicatur: an enim volunt ei aliquando mentem non resistere, ac tum esse peccatum? Ergo, inquam, mens illis non ea quæ Paulo distinguenti mentem à carne. Nam hæc mens profecto non potest concupiscentiæ consentire: quum potius verum sit, Spiritum concupiscere contra carnem. An potius volunt hanc quidem esse mentem, quam Paulo: & eam, vbicunque est, resistere concupiscentiæ, inde tamen efficit, vt ne sit peccatum? Sed hoc nos nunc contra disputamus, & probamus, credimusque ideo resistere ei mentem, quia sit peccatum. Nam si non esset peccatum, posset ei impune consentire. Breuiter, solum consensum mentis naturalis sufficere dicimus, vt sit concupiscentia peccatum, esse vero semper concupiscentiam coniunctam cum ea mente: Imo vero concupiscentiam nihil esse aliud, quam naturalem huius mentis consensum, id est, inclinationem ad ea quæ sunt opposita legi Dei. Quare illud, Carnem non esse capacem peccati, ridemus, vt alias, cum non aliud sit in hoc sermone caro, aliud mens non regenita.

XLI. Quoties enim admonebimus carnis nomine totum hominem significari, quatenus est non regenitus, constantem corpore & anima rationali? ideoque concupiscentiam non esse solius carnis, quatenus hæc significat eam partem, quæ & corpus dicitur, sed animæ cum corpore? Audiant si nos nolint, saltem Augustinum libri sexti contra Iulianum capite quinto, *Ideo dicis carnem concupiscere, quia carnaliter anima concupiscat: siquidem sine anima caro nec sentiat: concupiscere autem viuentis, sentientisque naturæ est, sine quo sensu membra moueri non possunt, id est, per semetipsa concupiscere nequeunt & qui sensus concupiscit, etiam sine membris, vt in spadonibus. Quis nescit quod nobis egregius doctor inculcas, ideo dici carnem concupiscere, quia carnaliter anima concupiscit? Non enim sine anima vlla potest esse carnis concupiscentia: nam vtique concupiscere viuentis sentientisque naturæ est.* Et paucis interpositis, *Motibus igitur suis anima, quos habet secundum Spiritum, aduersatur aliis motibus suis, quos habet secundum carnem: & rursus motibus suis, quos habet secundum carnem, aduersatur aliis motibus suis, quos habet secundum Spiritum: & ideo dicitur caro concupiscere aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem.*

XLII. Concupiscentiam motus esse, & passiones carnis, eadem opera scimus, quomodo verum sit. Non carnis brutæ, stupidæ, inanimatæ, sed omnino animatæ, & quidem rationalis, & vno verbo, motus animæ, passiones animæ, iam carnalis, ex contagio carnis. Itaq; sic vitia, vt sint & peccata, quod alias diximus.

XLIII. Omni peccato baptisatos carere, non omni malo, fateor dixisse Augustinum, sed fateamur vicissim Bellarminum addidisse, quod ipse expressum noluit, cur noluerit, quærant alii, nam ego facile diuino. Addidisse igitur statim, *Quod planius dicitur, omni reatu omnium malorum caret, non omnibus malis.* Quod quandiu sartum tectum manebit, non est quod metuamus nobis à Bellarmini Sophistice, apparet enim negari peccatum ab Augustino, non simpliciter, sed propter remissionem reatus, vt alias notauimus.

XLIV. Nos pergamus, & vere peccatum esse concupiscentiam doceamus, à remissione. Nihil enim remittitur, quod non sit vere peccatum. Augustinus de Peccatorum meritis & Remissione libri secundi capite decimo quinto, *Quomodo dimittenti dimittitur per Dei misericordiam, si peccatum non est?* Si ergo concupiscentia remittitur, necesse est hanc esse vere peccatum. Item, quicquid habet per se reatum, est vere peccatum, At concupiscentia habet per se reatum. Est igitur peccatum vere. Habere per se reatum, necesse est, si dimittatur eius reatus. Hæc omnia facile probantur ex Augustino, De Peccatorum meritis & remissione libri secundi capite vigesimo octauo, *Hæc lex peccati, quod etiam peccatum appellat Apostolus, nõ sic manet in membris eorum qui ex aqua & spiritu renati sunt, tanquam non sit eius facta remissio, vbi omnino plena, & perfecta fit remissio, omnibus inimicitiis interfectis, quibus separabamur à Deo: sed manet in vetustate carnis, tanquam superatum & peremptum si non illicitis consensionibus quodammodo reuiuiscat, & in regnum proprium dominationemque reuocetur. Ab hac autem vetustate carnis, in qua est lex ista peccati, vel peccatum iam remissum: vsque adeo Spiritus vita discernitur, in cuius nouitate baptisati, per Dei gratiam renascuntur, vt parum fuerit Apostolo dicere, tales non esse in peccato, nisi etiam diceret, in ipsa illos carne non esse, antequam ex hac mortali vita migrarent.* Et paulo post, *Quandiu ergo manet lex concupiscentialis in membris, manente ipsa, reatus eius soluitur: sed ei soluitur, qui sacramentum regenerationis accepit, renouarique iam cœpit.* Iterum, *Sicut enim facta, & dicta, & cogitata iniqua, quantum ad ipsos motus animi & corporis pertinet, iam præterierunt, & non sunt: eis tamen præteritis, & non iam existentibus reatus eorũ manet, nisi peccatorum remissione soluatur. Sic contra in hac non iam præterita, sed adhuc manente lege concupiscentiæ, reatus eius soluitur, & non erit, cum sit in baptismo plena remissio peccatorum.*

XLV. De Nuptijs & Concupiscentia lib. 1. c. 23. *Responderat, dimitti concupiscentiam carnis in baptismo, non vt non sit, sed vt in peccatum non imputetur.* Et c. 26. *In eis ergo, qui regenerantur in Christo, cum remissionem accipiunt, prorsus omnium peccatorum, vtique necesse est, vt reatus etiam huius licet adhuc manentis concupiscentiæ remittatur, vt in peccatum, sicut dixi, non imputetur. Nam sicut omnium peccatorum, quæ manere non possunt, quoniam, cū sunt, prætereunt, reatus tamen manet, & nisi remittatur, in æternum manebit: sic illius concupiscentiæ, quando remittitur, reatus aufertur. Hoc est enim, non habere peccatum, reum non esse peccati.* Cap. 32. *Nulla igitur, inquit, condemnatio est nunc his, qui sunt in Christo Iesu: Etiam nunc, inquit, quando lex in membris repugnat legi mentis, & captiuum aliquid tenet in corpore mortis huius, nulla condemnatio est ijs, qui sunt in Christo Iesu. Audi quare. Lex enim Spiritus vitæ, inquit, in Christo Iesu liberauit me à lege peccati, & mortis. Liberauit, quomodo? nisi quia eius reatum, peccatorum omnium remissione dissoluit: vt quauis adhuc maneat, & de die in diem magis magisque minuatur, in peccatum tamen non imputetur. Hæc itaque remissio peccatorum, quamdiu non fit in prole, sic ibi est, lex ista peccati, vt etiam reatus eius cum illo sit, qui eum teneat æterni supplicij debitorem.*

XLVI. Contra Iulianum lib. 6. c. 6. *Cur caro conteritur à fidelibus, si nihil remansit in baptismo, quod aduersus Spiritum concupiscat? Cur, inquam, conteritur à seipso templum Dei, si nihil ibi est, quod resistat Spiritui Dei? Non autem tantum inesset, verum & grauiter obesset, nisi reatus qui nos obstruxerat, per remissionem peccatorum solutus esset. Soluitur ergo per indulgentiam, quia tenebat noxa: conteritur per continentiam, ne vincat in pugna.* Paulo post: *Tale porro ac tam magnum malum, tantum quia inest, quomodo non teneret in morte: & pertraheret in vltimam mortem, nisi & eius vinculum, in illa, quæ fit in baptismo, remissione peccatorum omnium solueretur?* Cap. 6. *Nos eam malam dicimus, & manere tamen in baptisatis, quamuis reatus eius, non quo ipsa erat rea: neque enim aliqua persona est, sed quo reum hominem originaliter faciebat, fuerit remissus, atque euacuatus.*

XLVII. Bellarminus in his soluendis est prolixus: ego exsequar per partes. Primo igitur constat Augustinum asserere, concupiscentiam remanere, nec tamen imputari in peccatum. Valde à nobis. Nam si omnino nō est peccatum, quid opus erat monitore, qui doceret non imputari in peccatum? Aut quis non eum magno excipiat cachinno, qui dixerit, post baptismum manere claudicationem, nec tamen imputari in peccatum? Enimuero satis notum est omnibus, non posse imputari in peccata, quæ non sunt peccata.

XLVIII. Bellarminus negat vsquam Augustinum dixisse peccatum in aliquo esse, sed non imputari: aut tam stupidum fuisse, vt non intelligeret, reatum à peccato separari non posse: imo dicere, *Hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati.* Loqui igitur de concupiscentia, quæ in renatis non sit peccatum, non imputetur, non reos faciat, licet maneat actu.

XLIX. Sed quid iuuat tricari? Primo falsum est ab Augustino non separari peccatum à reatu. Contra verum, semper separari, excepta sola concupiscentia ante baptismum, hanc enim non tantum actu manere. sed etiam cum reatu coniunctam. Alias vero semper. Nam & concupiscentiam manere actu post baptismum, sublato reatu, quæ sane separatio est: & singula peccata, actu transire, nec amplius esse, reatum tamen eorum remanere, donec per remissionem tollatur. Quæ rursus separatio est.

L. Sed non dixit Augustinus, peccatum in aliquo esse, nec imputari. Totidem syllabis, concedo. Sed nostrum à syllabis argumētum nullum est: imo à doctrina. Itaque debuit Iesuita, non tricari in verbis: sed argumenti vim expendere, quod nos proposuimus. Quam vim illud ipsum significat, *Hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati.* Ita enim significatur liberatio à peccato per gratiam: non per legem purgatio. Nam secundum legem non est reus peccati, nisi qui peccatum nullum aut habet, aut habuit. At per gratiam, etiam qui habuit, etiam qui habet: nimirum per remissionem culpæ, siue reatus. Illa igitur carentia peccati, supponit nullum omnino peccatum: vt non sit reus peccati, exempli gratia, Angelus, Christus. At hæc, contra præsupponit necessario: vt non sit reus negationis Petrus, adulterij Dauid: persecutionis Paulus: cum tamen ille negauerit: alter adulterium fecerit, tertius persequutus sit Ecclesiam: hi igitur alio sensu dicūtur carere peccato, quam Christus, quam Angeli. Nimirum, vt mentiantur si negent se habere peccatum. Itaque verum est, Augustinum loqui de concupiscentia, quę in renatis sit peccatum nec imputetur, aut reos faciat tamen.

LI. Nec vero alia vlla ratio apparet conciliandi Augustinum Apostolo asserenti tam disertè: mendacem esse, quicunque dixerit se peccatum non habere. Cum Augustinus quosdam dicat non habere peccatum. Nimirum, vt Ioannes loquatur de peccato, quatenus est peccatum: Augustinus vero de reatu peccati: vt vnus idemque habeat peccatum reapse, adeo vt si iudicaretur ex præscripto legis, non possit effugere condemnationem. At non habeat peccatum, quatenus ei, vt loquitur Paulus, nulla condemnatio est.

LII. Verum rursus dicit Augustinus, Concupiscentiam remitti in Baptismo: quod necogitari quidem potest, si nō sit peccatum. Imo disertius in plena remissione peccatorum, ea inquam, remissione, qua interficiuntur omnes inimicitiæ, quibus separabamur à Deo.

LIII. Respondet Bellarminus, peccatum esse, non ratione sui, sed ratione reatus peccati originalis, qui cum ea annexus manet ad baptismum vsque. Tripliciter enim reatum dici concupiscentiæ. Primo eum, qui ab ipsa oritur, & in ipsa fundatur. Secundo, quo ipsa facta est non quem ipsa facit: nempe quia sit ipsa nata ex peccato Adami. Tertio, quem ipsa facit, si ad consensum pertrahat: vt nemo sit reus proprie, quod concupiscentiam habeat, sed quod ei cedat. Secundum & tertium reatus modum, esse ad mentem Augustini, non vero primum, probat ex verbis Augustini, lib. 2. contra Iulian. in Epilog. *Quamuis iam non eodem modo appelletur peccatum, quo facit reum, sed quod sit reatu primi hominis factum. & quod rebellando nos trahere nititur ad reatum:* Et in eod. lib. *An nondum fateberis, quod reatus eorum perierit, infirmitas manserit, non reatus, quo ipsa rea fuerant, sed quo nos reos fecerant in malis operibus, quo nos traxerant.*

LIV. Sed quis non videt immanem καταχρησιν, non ridet puerilem incogitantiam? Nam quis sibi persuadeat Concupiscentiæ reatum dici potuisse, qui non sit ipsius? Caret profecto exemplo. Tam enim arcta est relatio inter peccatum & reatum, quam inter patrem & filium; caussam & effectum. Sed fœda incogitantia, quum non aduertit nos agere, imo Augustinum agere de remissione peccatorum, quæ fit in baptismo. Hic autem quis nescit remitti ipsum peccati originalis reatū. Quorsum ergo moneat remitti cōcupiscentię reatū. Nisi forte concupiscentiā pro peccato ipso originali dicas sumi: quod nō videtur alienū à stylo Augustini, vt nonnulli existimarunt. Sed reatū dici, quia nos inducat in mala opera, certe dici non potest de infantium concupiscentia. Nam hos, credo, nondum illi consensisse dicturum Bellarminum. An igitur quia impellit, id est nata est impellere? Esto sanè: nam nos ita censemus: ideo esse verè peccatum, & habere verè reatum, quia impellat nos ad singularia peccata.

LV. Superest ergo reatus notio prima sola commoda, quam solam Bellarminus reijciebat. Nam quod attinet ad Augustini verba; non aduertit hæc dici de concupiscentia post baptismum, id est, cum iam remissa est eius culpa: imo, quatenus remissa: Quod argumentum nostrum non infirmat. Nihil enim obstat, quominus reatus sit aliquis concupiscētiæ per se; & propriè: Et ob istum, ipsa etiam propriè peccatum per se & in se, reum faciens hominem: quamuis, remisso hoc reatu, postea alia quadam notione dicatur retinere peccati nomen. Itaque ipsum Augustinum obseruauimus disertè dicere, concupiscentiam esse peccatum, non tantum causam peccati, aut effectum peccati. Est ergo verum, concupiscentiam remitti in baptismo, ratione reatus: & quidem, si velis, annexi: non ratione sui: sed eum esse reatum non ab ea: sed ab eo potius illam, falsum, & alienum à mente Augustini.

LVI. Itaque tertio obseruare iubeo, Augustinum reatum concupiscentiæ nominare eum, qui concupiscentiam ipsam ita comitatur, vt sit reus, qui hanc habeat concupiscentiam, hoc ipso quod concupiscentiam habeat, donec per baptismum reatu soluatur. Huc enim illa pertinent, *Non tantum inesset, verum & grauiter obesset, nisi reatus qui nos obstrinxerat, per remissionem peccatorum solutus esset. Reatus, non quo ipsa rea erat, sed quo reum hominem faciebat. Quandiu non fit remissio peccatorum, lex peccati ita est ibi, vt etiam in peccatum imputetur, id est, vt reatus eius cum illo sit, qui eum teneat æterni supplicij debitorem. Eius vinculum remissione peccatorum soluitur. Sicut adulterium actu transit, remanet reatu, ita concupiscentia remanet actu, transit reatu.*

LVII. Audite hic mira. Dici posset, inquit Bellarminus, per eum reatum, quo concupiscentia facta est, ab ipsa concupiscentia fieri hominem reum. Potest etiam dici, loqui Augustinum de concupiscentia, quatenus ea efficit habitum totalem corruptum.

LVIII. Quid malum, inquam, dici posset? Quin tu mihi certi aliquid assignas? Nam quis nescit dici posse etiam quæ dici non debeant? Quis nescit Sophistis innata in mentem venire, eademque etiam in buccam, fatagentibus vincere, non veritatem inuenire? Sed quod ita potest dici, etiam rideri potest: si tamē risui locus esset aliquis in rebus serijs. Et vero quid potest dici? Concupiscentiam reum facere, per eum reatum, quo concupiscentia facta est. Sed quomodo, inquam? reatu ne, à quo ita facta sit, vt tamen alienus sit ab ea: quomodo à reatu primo claudicatio facta, quæ tamen ipsa reatum nullum habet? Et non rideamus? Nam si hoc valet, cur non & claudicationis reatum dicimus in baptismo dimitti? Imo cur non dicimus claudicatione reum fieri hominem? Aut, si hoc absurdum, quid habet Bellarminus, quo se ridiculum neget? Si malit igitur, eum reatum concupiscentię, à quo ipsa facta sit: qui etiam ad eam pertineat: hoc ipsum nos volumus: eundem nimirum reatum esse concupiscentiæ, adde fornicationis, furti, mēdacij, homicidij, cum reatu eius peccati, per quod illa omnia ingressa sunt in mundum: & hoc reatu reos fieri homines concupiscentes, fornicantes, furantes, mentientes, occidentes. Sed, quomodo furtum proprie est peccatum, quod factum est à reatu primo, ita vt ipsum habeat reatum, quo reum efficiat hominem: sic omnino & concupiscentiam dicimus, ne simus cum Bellarmino ridiculi.

LIX. Sed quid iterum dici potest? Concupiscentiam efficere habitum totalem corruptum. Quid hoc est, inquam? Aut cur non meminit Sophista agi de remissione in baptismo, quæ pertineat etiam ad infantes? An vero ipsis infantibus habitum tribuat? Vt libet: nam quid iuuet λογομαχειν? Sed non eum saltem, quem paulo antè definiebat, comparatum ex multis peccatis, id est, proprijs actibus.

LX. Sed erat ille locus vehemens, cum diceret Augustinus, vt adulterium actu transit, reatu remanet: ita concupiscentiam actu remanere, reatu transire per remissionem peccatorum. vnde patet Augustinum intellexisse reatum concupiscentiæ, itidem vt adulterij, id est, proprium.

LXI. Quid ergo noster excogitauit Bellarminus, quod posset dicere? Nemo enim facile credat exhaustam eius omnipotentiam. Nimirum, inquit, non comparat Augustinus concupiscentiæ reatum, cum reatu adulterij in omnibus? Atqui, ô Sophista, quis hoc asserebat? Sed quomodo igitur? In eo tantum, quod vt separatur reatus adulterij, ab adulterio, ita & reatus concupiscentiæ, à concupiscentia. Ita est inquam: omnino ita est. Sed nos addimus, quomodo non potest adulterij reatus separari ab adulterij actu, nisi eiusdem adulterij reatus sit, cuius & actus est: sic & concupiscentiæ. Itaque quomodo diximus eum reatum esse adulterij, qui separatur ab adulterij actu: ita oportet esse concupiscentiæ reatum, qui separatur ab actu concupiscentiæ. Quare obtinuimus quod volebamus: esse verum reatum concupiscentiæ: ac proinde concupiscentiam verum peccatum.

CAP. XI.

De Concupiscentia apud Iacobum.

I. PApistæ, vt Concupiscentiam, qualis post Baptismum remanet in fidelibus, negent vllum esse ex se, vel sua natura, peccatum, quæ verba sunt Bellarmini, disputant in hunc modum, ex Scripturis, primo.

II. Iacobi verba sunt Epistolæ c. 1. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus: deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero vbi consummatum fuerit, generat mortem.* In ijs verbis, quatuor Bellarminus distinguit: Primo concupiscentiam, id est, potentiam appetendi pronam ad malum: deinde tres eius motus, suggestionem, id est,

primam apprehensionem rei delectabilis, abstrahentem, illicientemque animam: Tum conceptum, id est, delectationem, cum aliquo imperfecto cõsensu: denique consensum perfectum, id est, consummatum peccatum, generans mortem. Iacobum igitur disparare concupiscentiam à peccato: ac proinde non esse peccatum.

III. Respondeo, negari consequentiam. Negandi argumentum magnũ: Quod si hæc necessaria esset: ergo non tantum in fidelibus post baptismum, sed ne in infidelibus quidem, & ante baptismum, concupiscentia esset peccatum: cum tamen hoc saltem Papistæ concedant. Et Bellarminus ipse, vt notauimus, hos sibi controuersiæ terminos ita præscripserit. At necessitatem nostræ consequentiæ probat ipse Iacobi locus, in quo agatur, non peculiariter de Concupiscentia post baptismum: sed vniuersaliter de concupiscentia in omnibus hominibus. Verba diserta, *Nemo, cum tentatur, dicat se à Deo tentari. Vnusquisque tentatur.* Et res ipsa ostendit eum peccandi ordinem, cosve gradus, in omnibus obseruari, tum ante, tum post baptismum. Quod si erubescant Papistæ negare vllam esse concupiscentiæ culpam in non baptisatis, erubescant & tam temere abuti verbis Apostoli.

IV. Porro apud ipsos Papistas peccati nomen est ambiguum, varieque distinguitur. Certe Rossensis agnoscit sic appellari, & fomitem, & motus impuros carnis, & consensum mentis ad seruiendum illis motibus: & hostiam pro peccato: grauiterque Lutherum increpat, quem putat omnia cõfundere. Audiuimus etiam Alfonsum de Castro, nonnihil simile proferre. Cum igitur sibi illi non patiantur solum peccati nomen obiici, poterimus & nos bona eorum gratia distinguere: vt sit aliquando generaliter, quicquid est contra legem iustitiæ, aliquando strictius significet actus singulares, recedentes sigillatim à singulis præceptis, puta, homicidium, furtum, mendacium. Quam distinctionem ne ipsi quidem aduersarij possunt in dubium vocare: Quia (excepta hostia, quam peccatum τυπικῶς dici omnes consentiunt) re non differat ab eorum distinctione: quanquam, non ita curiosè consectetur particulas. Cæterum enim, & concupiscentiam fatentur appellari peccatum, & consensum etiam illum imperfectum: Imo fatentur vtrumque esse contra legem. Vt sola restet controuersia ratio nominis, quam illi nolunt in culpa constitui: nos contra. Sed distinctio saltem admittitur.

V. Hac igitur posita, nullus nodus est. Iacobum enim negamus disparasse concupiscentiam à peccato vniuersaliter: sed à peccatis singularibus: Hoc est, nomine peccati, intellexisse stricte illa quæ diximus singularia peccata, quæ verè sunt eius concupiscentiæ effecta in singulis hominibus, cum baptisatis tum non baptisatis. Non est autem necessarium, si non sit concupiscentia peccatum, qualia peccata sunt singularia, ideo nullum esse peccatum.

VI. Quod manifestum sit ex ipsa Bellarmini distinctione. Quia non tãtum disparatur concupiscentia a peccato constituto in vltimo gradu, sed etiam reliqui gradus: nimirum suggestio, & delectatio. At ipsi Papistæ delectationem, id est, consensum imperfectum non diffitentur esse peccatum, saltem veniale. Sic enim Bellarminus docet, Venialia peccata esse ex subreptione, quæ pleno voluntatis assensu carent: capite tertio libri primi de amissione gratiæ. Si igitur disparatur delectatio, à peccato postremo nominato apud Iacobum, & tamen est peccatum (nam Venialia Papistæ non negant esse peccata) Ergo non est verum, quicquid apud Iacobum disparatur à peccato, esse non peccatum.

VII. Sed Bellarminus negat, Iacobum loqui de peccatis operum, siue actualibus. Primum propter hæc verba, *Peccatum, cum consummatum fuerit, generat mortem*: quia peccatum operis ordinarie plene deliberatum esse soleat, & consummatum ab omnibus dicatur. Cur ergo Iacobus distinxisset peccatum operis à peccato consummato? Secundo, quia nulla sit ratio, cur peccatum absolute positum restringatur ad peccatum operis: cum peccatum oris, & cordis, non minus sit peccatum, quam peccatum operis.

VIII. Verum perperam Iacobi verba discerpũtur. Non enim diuersi gradus significantur, per parit peccatum: & peccatum consummatum: sed vnus idemque: vt solet in Climace Rhetorico per repetitionem præcedentis transiri ad sequens membrum. Itaque falsum distingui peccatum operis à peccato consummato. Nec vero etiam definit peccatum oris & cordis, esse peccatum, æquè ac cuiuslibet operis, perindeque prohibitum à lege Dei. Imo ipsum peccatum oris, est peccatum operis: Peccatum cordis vel concupiscẽtia est, vel vltra concupiscentiam, opus, etsi intrinsecum, & occultum. Itaque etiam ipsum inter peccata operis.

IX. Sed iterum subtilis est Iesuita. Cum aduersarij, inquit, dicunt concupiscentiam esse peccatum, vel loquuntur de primo eius motu, qui dicitur suggestio: vel de pronitate potentiæ concupiscibilis ad malum. Si de suggestione: negat hanc posse dici peccatum originale: quia sit quædam actio: ac proinde peccatum actuale potius. Non esse tamen actuale, se iam ostendisse. Sin de pronitate: contra. Nam si hæc esset peccatum: eam esset ob causam, quia pugnare videatur cum lege Dei. At si hoc: Ergo multo magis eius pronitatis actus, quamuis omnino inuoluntarius: quia magis pugnet cum lege actus, quam pronitas ad actum. Atqui actus eius pronitatis non est peccatum, ex doctrina Iacobi, vt se iam ostendisse putat: Ergo multo minus ipsa pronitas.

X. Verum ista non sunt ab alio ingenio. Nos vero, & pronitatem concupiscentiæ & suggestionem dicimus esse peccatum: propter repugnantiam cum lege. Quid tum autem si non sit suggestio peccatum originale, dum sit peccatum? Deinde, nego suggestionem nudam, appellari in Scripturis Concupiscentiæ nomine: sed pronitatem voluntatis ad malum. Et de hac nobis esse controuersiam.

XI. De pronitate ergo, quid ait? Si esset peccatum propter repugnantiam cum lege, ergo multo magis peccatum esset eius pronitatis actus. Esto, inquam, etsi satis ἀκυρολόγως: debuit enim dici maius peccatum: non magis. Sed condonemus aliquid Sophistæ, qui vtinam non peccaret nisi in sono. Cur autem non sit hic actus peccatum? Ex doctrina Iacobi? Quanam illa, inquam? Nam ego nullam talem video: sed audio tantum inanem strepitum iactantis Rhodi se saltum ingentem saltasse.

CAP. XII.

De Carne, ad Rom. 7.

I. SEcundum argumentum Bellarmino est ex 7. ad Roman. *Nunc autem non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, id est, in carne mea bonum.* His, inquit, verbis, satis aperte docet Apostolus, concupiscentiam in homine iustificato non esse peccatum, quod reum facere possit. Mirum, tam huic lynceos esse oculos, vt aperte videat, quod nos non possumus: nisi mirum non sit, cuidam hominum generi geminas videri Thebas. Sed attendamus mdnstranti.

II. Gemina ei ratio est. Prima, quod dicat Paulus motum concupiscentiæ non esse suum opus, ac per hoc non posse sibi imputari. Altera: Quod addat eiusmodi malum non esse in se, sed in carne sua. Constet autem carnem non esse capacem peccati proprie dicti.

III. Sed in priore, quos mihi ille motus concupiscentiæ nominat? Non enim ita Paulus. Non est de nihilo, quod pro eius verbis Sophista sua verba substituit. Paulus opera ipsa designauit, Ὃ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω. *Quod operor non agnosco.* Νῦν δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, *Nunc itaque non ego id perpetro.* Quid est κατεργάζομαι? Aut quis suspicatus esset vnquam sumendũ pro quibusdam concupiscentiæ motibus? Sed Papistis, sed Iesuitis, in re deploratissima nunquam deest κατάχρησις, qua efficiant, vt ne dictum sit, quod dictum est.

IV. Iustiniano Iesuitæ alia mens fuit à mente Bellarmini Iesuitæ: hæc est illius paraphrasis, *Nam quod impellente perturbatione atque impotenti cupiditate victus perago: equidem non approbo, neque enim quod præeunte iudicio rationis appeto, aut appetendum, atque eligendum censeo, id etiã re ipsa præsto, sed quod mente, ac ratione auersor, atque in primis detestor, id perficio, vrgente videlicet praua cupiditatis aculeo, quæ vitio naturæ insita nobis est. Atque ita dum id, quod minime amplectendum iudico, reuera efficio, non obscure doceo, legem, cui mens & ratio consentit, opus ipsum repugnat modo, bonam ac iustam esse. Itaque si recte, & cum ratione de re tota iudicare velimus, deprehendemus profecto, malã, quæ repugnante ratione perpetramus, non à nobis ipsis manare.* Hæc inquam illius est paraphrasis: cætera quidem non admodum congrua, sed hoc tamen docens τὸ κατεργάζεσθαι longe amplius significare, quam tenues quosdam concupiscentiæ motus: nimirum peragere, reipsa præstare, perficere, reuera efficere, perpetrare. Et hic Bellarminus nihil agnoscat præter concupiscentiæ motus, quibus nihil insit veri peccati? Toletus etiam, *Facio opera, quæ iudico mente & intellectu non esse facienda.*

V. Et vero haud aliter Paulus vtitur. Ad Roman. 2. *Oppressio, & angustia aduersus omnem animam hominis κατεργαζομένου perpetrantis malum.* Prioris ad Corinth. 5. Τὸν δὲ τοῦτο κατεργασάμενον: *Vt is qui hoc ita perpetrauit.* Ad Ephes. 6. τὰ πάντα κατεργασάμενοι στῆναι: *Et omnibus confectis stare.* Τίδε μικρῶν? Nego posse τὸ κατεργάζεσθαι intelligi, nisi de eo, quod cogitatum pleno opere impletur.

VI. Imo ipse Apostolus euidenter ostendit, qui hoc ipso capite opponat τῷ θέλειν τὸ κατεργάζεσθαι, imo & τὸ ποιεῖν. Τὸ γὰρ θέλειν, *Nam velle adiacet mihi,* τὸ δὲ κατεργάζεσθαι, *sed vt quod bonum est, perficiam, non assequor. Nõ enim facio bonum quod volo, sed malum quod nolo, hoc ago. Quod si id facio, quod ego nolo, non amplius ego id perpetro.* An quisquam dicat, Paulum potuisse velle bonum, at non potuisse concupiscere bonum? Itaque ridiculi sunt, qui τὸ κατεργάζεσθαι, nolunt intelligi, nisi de motibus concupiscentiæ ipsius. Si comprehendant hos ipsos motus, non pugnem: quia à consequenti, intelligitur etiã antecedens. Ideoque non male Augustinus alicubi operor, id est, concupisco. Sed aliud est, asserere hunc concupiscentiæ motum, aliud excludere, quæ ab eo motu sunt operationes.

VII. Sed in posteriori ratione, constat inquit carnem non esse capacem peccati. Vnde, inquam, constat? Aut quis prætor edixit? Nos contra, hanc carnem, quam Paulus nominat esse capacem peccati. Nonne enim diserte: Non habitat in carne mea bonum? Atqui bonum est, nullum habere peccatum. Itaque contradicunt Paulo, qui dicunt hanc carnem non esse capacem peccati. Sed nimirum somniauit Bellarminus hanc carneam massam, vnde corpus est. Et quidem per se ipsam consideratam: absque vllo animæ rationalis motu. Instar stipitis, aut saltem asini. Sed hoc est absurdissimum. Quomodo enim Paulus diceret: se, id est, hanc carnem velle, & non velle? An hoc ad stipites pertinet, ad asinos? Itaque Paulus intellexit, totum hominem naturalem, quem alias ψυχικὸν dixit compositum ex anima rationali, & corpore. Qui homo, quatenus talis, totus est peccato corruptus, adeo vt, nisi per gratiam, non possit velle bonum: & sua natura, non tantum velit, sed etiam operetur malum.

VIII. Apparet, quia Scriptura corruptionem arcessit ab ipso figmento cogitationum cordis, Genes. 6. & 8. At certè carneæ massæ, seorsim ab anima rationali, nullum est figmentum cogitationum cordis, Paulus etiam τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς nominatim in malam partem: An potest esse φρόνημα, absq; vlla anima? Quid πνεῦμα dicam, & mentem? quam isti Sophistæ carni ita oppositam putant à Paulo, quasi ipsam rationalem hominis partem significaret, quæ contradicat concupiscentijs carnis? Atqui huic ipsi menti Paulus corruptionem assignat ad Roman. 1. *Tradit eos Deus in mentem reprobam.* Ad Ephes. 4. *Sicut gentes solent in vanitate mentis suæ,* Ad Colloss. 2. *Temere turgens vana à νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ*, ad verbum, *mente carnis suæ,* siue, vt alij reddunt, *sensu carnis suæ.* Vnde & regenerationis initium ab ipsa mente. Ad Roman. 12. *Renouati spiritu mentis vestræ.* Ad Ephes. 4. *Transformemini per renouationem mentis vestræ.* Quid igitur obstat, quominus asseramus hanc carnem esse capacem peccati,

IX. Disputat ille contra dupliciter. Primo, carnem intelligi non rationalem: Secundo, ne sic quidem, non valere argumentum suum. Istud breuius, itaque prius expediam. Etsi cogeremur, inquit, nomine carnis intelligere omnes animæ potentias: tamen omnino dicendum esset, nomen carnis in iustificatis non pertinere ad voluntatem, siue mentem, nisi quoad primos quosdam motus indeliberatos. Probat. Nam apertissime opponit Apostolus, consensum voluntatis, desiderijs carnis. Itaque etiam hoc modo, concupiscentia nõ haberet sedem nisi in parte animæ, quę non est capax peccati proprie dicti. Nam nec pars inferior, nec superior, vt præuenit suo motu iudiciũ rationis, peccati proprie dicti capax est. Ibi enim tantum peccatum proprie dictum.

dictum esse potest, vbi iustitia proprie dicta esse potest: non potest autem iustitia proprie dicta esse in parte inferiore, vel in superiore: vt præuenit iudicium rationis: igitur nec peccatum proprie dictum.

X. Imo contra: nomen carnis pertinet ad motus non indeliberatos tantum, sed etiam deliberatos: & significat, eam esse in corruptione peccati humanam naturam: vt ex se nihil possit, nisi malum, non tantum fingere, sed etiam cogitare, siue ratiocinari: nec tantum ratiocinari, sed etiam velle: id est, non tantum subitos eius motus ferri ad malum: sed etiam deliberatos.

XI. Sed, inquit, Paulus opponit consensum voluntatis, desiderijs carnis. Falsum, inquam. Non ita Paulus, sed consensum voluntatis renouatæ. Nam, vt geminum hominem, interiorem & exteriorem, ita geminam quasi voluntatem, considerat illius & istius: & voluntati exterioris, id est, concupiscentiæ carnis, opponit voluntatem interioris, id est, mentem. Quare desideria illa carnis, non sunt tantum indeliberati motus, sed etiam deliberati. Nec tantum pertinent ad inferiores potentias animæ, sed etiam ad superiores.

XII. Verumtamen de carne, quid habet quod dicat? Non negat alias esse omnes potentias, tum inferiores tum superiores, per peccatum corruptas: sed hoc 7. ad Romanos negat: esse enim tantum partes inferiores: idque cōficere sperat septem argumentis: quibus Baptista breuiator, suum præmittit: vt sint omnia octo, quæ ordine excutio.

XIII. Primum est ergo, Apostolum loqui de tempore, quo in gratia esset: tunc autem non potuisse opponi totum hominem corruptum menti renouatæ: quia mens, quæ est altera pars hominis, corrupta non erat.

XIV. Loquutum de se, cum esset in gratia concedo. Sed non potuisse opponi totum hominem corruptum menti renouatæ, nego: nego etiam mentem Pauli, quatenus mens significat partem naturalem oppositam corpori, nullo modo fuisse corruptam. Nam id in hac vita obtineri nunquam poterit. Hoc potius certum, eandem mentem ex parte fuisse corruptam, ex parte autem renouatam: quomodo (vt familiari exemplo rem ponam ob oculos) vnum idemque corpus iam emergens è morbo, partim est morbidum, partim sanum: morbidum quidem, ob reliquias morbi, nondum plene pulsi: sanum vero ob initia sanitatis, nondum tamen confirmatæ.

XV. Secundum argumentum: Si per carnem intelligeretur totus homo, non verè diceret Paulus, *Non ego operor illud.* Quomodo enim non ipse operatur: quod eius caro, & animus, hoc est, ipse totus operatur.

XVI. Respondeo: Contra, si per carnem non intelligitur totus homo, non vere diceret Paulus, se non facere bonum, & facere malum, quomodo enim ipse faceret, cuius animus non faceret, aut quomodo non faceret, quod eius animus faceret? Optima distinctio est ab ipso, *Ipse mente* (id est, totus sed qua regenitus) *seruio legi Dei. Carne vero,* id est, totus qua non regenitus *legi peccati.* Cui id mirum, qui sciat eundem, totum velle sibi abscindi membrū, & tamen eundem, totum dolere sibi abscindi idipsum membrum? Minime vero omnium iis, qui tam subtiliter iu vno Papa, discriminant personam publicam à priuata, vt qua hominem concedant, qua Papam negent esse posse hæreticum.

XVII. Secundum argumentum, Apostolus dicit, *Scio, quia non habitat in me, id est, in carne mea, bonum.* Quorsum hæc correctio, *in me, id est, in carne mea,* si in toto homine est id malum?

XVIII. Nempe, inquam, vt distinguendi rationem indicaret: seque considerandum proponeret, partim vt carnalem, partim vt spiritualem. Quid facilius? Nam si simpliciter, Non habitat in me bonum, nullum in se spiritui locum reliquisset, itaque absurde diceret, se non facere bonum, quod vellet, & facere malum, quod nollet. Nam vtrumque de eodem dicitur, non facile vindicandum à contradictione, nisi distinguatur. In summa hic altera pars est plenioris postea sermonis: Ipse mente seruio legi Dei, carne vero legi peccati.

XIX. Tertium argumentum: Apostolus disertis verbis distinguit carnem à mente, id est, vnam partem hominis ab altera, *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et, ego ipse mente seruio legi Dei: carne autem legi peccati.*

XX. Ita est, inquam. Sed mens illa intelligitur, spiritus, per quem anima renouatur: vt cuius facultates omnes per se, ex peccato corruptæ dissentiebāt à lege, deinceps ei acquiescant, & subijciantur. Non vero vllam partem oppositam per se carni in compositione hominis: sed oppositā carni in renouatione hominis, quæ nō simul, & semel perficitur: sed inchoata paulatim promouetur. Et vero fatetur Bellarminus intelligi mentem renouatā. Quid ergo? negat opponi toti homini. Egregiam laudem! quasi nos ita opponeremus. Sed non est ita: opponimus .n. non toti homini, sed toti homini corrupto. Non vt duos homines faciamus, sed vt eundem hominem consideremus aliter, & aliter: nempe quatenus renouatum, & quatenus adhuc corruptum. Sic Apostolus, cum dixit, mentiri, qui neget se habere peccatum, de toto agit homine: & cum negat eum, qui natus est ex Deo, peccare, rursus agit de toto homine. Itaque totum hominem, toti opponit homini. Et nos ab eo didicimus.

XXI. Quartum argumentum: Quod hic Apostolus dixit, in carne sua esse malum, clarius ad Roman. 6. in corpore mortali, id esse malū: Et hoc ipso 7. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Per corpus autem mortale, certū, non intelligi totum hominem, sed alteram tantum partem.

XXII. Sed priorem locum Bellarminus παραγράφει. Paulus dixit, *Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore.* Non dixit Apostolus (verba recito Pererij) vt non sit (Et hoc tamen Bellarminus ponit) vel vt non habitet peccatum in corpore nostro mortali. Et post: Tunc peccatum regnat in homine: cum in eo concupiscentia, non solum pulsat, & delectationis motu titillat mentem (nota) sed cum eam ad sui assensum, & obedientiam pertrahit: efficiens, vt id quoque homo, secundum voluntatem rationem velit, quod secundum concupiscentiam improbè concupiscit. Ergo Paulus, inquam, per corpus mortale, non intelligit solam illam partem, quæ animæ, siue menti opponitur in naturali compositione hominis: sed vna cum ea parte, etiam alteram in qua voluntas: ideoque, & totum hominem. Quomodo statim post, *Peccatum vobis non dominabitur.*

XXIII. Obiter etiam attende, nominari disertè peccatum, pro quo dilutius substituit Iesuita, malum. Non improbe quidem, si non lateret sophistice, quæ malum intelligat, non peccatum. At Paulus, *Non regnet peccatum:* ostendens non eo fieri, vt sit peccatum, quod regnet, sed esse peccatum, etsi non regnet. Contra quam Papistæ velint.

XXIV. Nec vero difficilior alter est locus. Quia corpus mortis, non est aliud, quam corpus mortale. Itaq; idem sensus, vtrinq;, Imo hic facilior: quia; certum, plenam fidelium redemptionem futuram post mortem corporis. Itaque, cum optant mortem, optant eadem opera, hanc redemptionem. Potuit ergo Apostolus ita exclamare, etiam si peccatum nihil pertineret ad corpus. Tantum abest, vt sit hoc argumentum; non pertinere nisi ad corpus. Adde hanc exclamationem immediatè subiungi ijs verbis, quibus se Paulus, dixit, carne seruire legi peccati. Atqui non seruitur peccato, per solam carnem: sed per voluntatem, quæ pertinet ad animam.

XXV. Quintum argumentum: Quia, quod dixit, *Mente seruio legi Dei;* paulo ante dixit, *Condelector legi, secundum interiorem hominem.* Intelligimus autem, ex 4. 2. ad Corinthios, exteriorem hominem esse corpus corruptibile: interiorem autem esse animam rationalem; *Licet is, qui foris est, noster homo corrumpitur, is qui intus est, renouatur de die in diem.*

XXVI. Exteriorem hominem esse corpus corruptibile fatemur, dum nē solum, sed cum anima, id est, totum hominem, qua est naturalis, duntaxat. Etsi enim anima non corrumpitur: tamen vnio cum corpore, paulatim vergens ad dissolutionem, id est, mortē merito dicitur corrumpi. Itaq; negamus; hominem interiorem esse mentem; duntaxat quatenus opponitur corpori; sed quatenus opponitur hominis naturæ corruptæ. Id facilè patet. Nam alioquin etiam in infideli quolibet esse hic homo interior: ac proinde quilibet infidelis delectaretur lege Dei. Quod est falsum vtrumque.

XXVII. Sextum argumentum: Quia, tametsi caro interdum accipiatur pro toto homine, tamen cum caro dicitur in malam partem, non vsurpatur in Scripturis, nisi de impijs, quorum animus carni obedit. Gen. 6. *Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est.* Ad Galat. 5. *Opera carnis sunt fornicatio,* & cætera Ioan. 3. *Quod natum est ex carne, caro est.* 1. ad Corinth. 15. *Caro & sanguis, regnum Dei non possidebit.* At iustificati, quia carnis desiderijs fortiter resistunt, non solum non dicuntur caro, sed etiam dicuntur in carne non esse, vt patet ex 8. ad Romanos. Quare, cum in toto capite septimo loquatur Apostolus de se, alijsque iustificatis, sine dubio, per carnem non intelligit totum hominem, sed tantum partem hominis deteriorem.

XXVIII. Impios significari, concedimus, & res ipsa docet. Sed non nisi impios, hoc Bellarminus ardore disputationis incensus dixit, astutius, quam verius. Etenim si hoc esset, ergo carnales nulli essent renati. At Paulus 1. ad Corinth. 3. vocat illos carnales: imo & seipsum ad Roman. 7. Itaque melius Cassianus c. 10. Collatio. 4. Caro significat *nonnunquam homines peccatores, atque carnales, vt ibi, Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, eo quod sint caro.* Arias item melius in Arcano sermone. c. 82. *Caro, humana audaciæ corruptelaque: omnis spiritus puritati, & legis diuinæ integritati repugnans, atque vt vna complectamur definitione, hominem Adami veteris filium paternæq; nequitiæ hæredem.* Post, *Caro, & sanguis, homo dicitur, vel humanæ prudentiæ, vel sapientiæ consilium, non illustratum diuino Spiritu.* Eucherius in formulis, *Caro, homo exterior.*

XXIX. Et sanè; quo loco Paulus opera carnis describit, eodem carnem opponit Spiritui. Et quidem illam concupiscentem contra hunc; hunc autē contra illam. Itaque ab omnibus Papistis sumitur pro illa, quam nominant, inferiore hominis parte, quæ est in ipsis renatis. Non pertinet igitur ad solos impios. De illo ex 1. ad Corinthios audiamus Isidorum Pelusiotam Epistol. 477. Τὸ τῆς σαρκὸς ὄνομα, διχῶς παρὰ τῇ θείᾳ εἴρηται γραφῇ. ποτὲ μὲν κατὰ τὴν φύσιν αὐτὴν, ποτὲ δὲ κατὰ τὸ φρόνημα, καὶ φθορὰν. καὶ τῆς μὲν ἀπόδειξις, τὸ πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς μὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Τῶν δὲ, ὅτι σὰρξ, καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται. *Carnis vocabulum bifariam in Scriptura vsurpatur. Quandoque enim de natura intelligitur, quādoque autem de affectu ac labe. Prioris significationis exemplum hoc est, Spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Posterioris, Caro, & sanguis regnum Dei hæreditate possidere non possunt,* Sed est-ne fortasse hic effectus; est-ne hæc labes tantum in impijs? Ὁ τοίνυν τὴν φθορὰν καὶ τὸ φρόνημα παιδαγωγῆσαι βουλόμενος, μαραίνει τὰ τῆς σαρκὸς ὑπεκκαύματα. *Quocirca is qui labem, & corruptelam; atque affectum coercere studet, carnis igniculos, & incitamenta debilitat.* Ergo, inquā, hæc caro est etiam in fidelibus. Non significat igitur solos infideles.

XXX. In Ioannis tertio, quis non videt ita verba exponenda, vt applicentur ipsi Nicodemo, cui de se ipso dicenti, *Quomodo potest homo gigni, qui sit senex?* Respondet Iesus, *Amen, amen dico tibi, nisi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod genitum est ex carne, caro est.* At profecto Nicodemus, non erat impius. Itaque bene Guillaudus, *Quod ex carne nascitur, nihil aliud est quam caro: sed omnes quotquot sunt è carnali Adamo prognati sunt. Ergo omnes, prima natiuitate carnales sunt.*

XXXI. Septimum Bellarmini argumentum, ab authoritate Augustini, passim ita exponentis hæc loca, ac præsertim primo libro contra duas Epistolas Pelagianorum c. 10. & lib. 1. de Nuptijs & Concupiscent. cap. 6. *Ibi homo, primitus Dei lege transgressa, aliam legem repugnantem suæ menti habere cœpit in membris, & inobedientiæ suæ malum sensit, quando sibi retributam dignissime inobedientiam suæ carnis inuenit.*

XXXII. Respondeo, Augustinum rectè in carne, id est, in membris corporis ostendere hanc ipsum corruptionem, quam vocabulo carnis Scriptura exprimit: nam & nos totum hominem corruptum significari dicimus, non tantum secundum animam, sed etiam secundum corpus. Vere igitur passus est homo rebellionem membrorum aduersus mentem: quia etiam tum cum mens regenita vult bonū, dissentit concupiscentia, cuius effecta apparent in membris. Sed hinc non sequitur, non pertinere istam corruptionem ad ipsam animam. Nam nec rebellio illa semper existit, sed tum duntaxat, cum mens est illustrata, imo cum mens mouetur ex vi illustrationis, quandoquidem alias eadem ipsa mens consentit carni, & vult eadem quæ caro. Itaq; non obstat Augustinus, quominus carnem intelligamus totum hominem constantem anima & corpore. dummodo quatenus non regenitum.

XXXIII. Imo Augustinus hanc ipsam concupiscentiam animæ imputat. De Gen. ad literam lib. 10. c. 12. *Verissimè ac veracissime scriptum est, Caro cōcupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem: sed tamen carnē sine anima concupiscere nihil posse puto, quod omnis doctus, & indoctus non dubitet. Ac per hoc ipsius concupiscentiæ carnalis causa non est in anima sola, sed multo minus*

est in carne sola. Ex vtroq; enim fit: ex anima scilicet, quod sine illa delectatio nulla sentitur: ex carne autem, quod sine illa carnalis delectatio non sentitur. Carnē itaque concupiscentem aduersus spiritum, dicit Apostolus carnalem proculdubio delectationem, quam de carne, & cum carne Spiritus habet aduersus delectationē quam solus habet. Et post paulo, *His atque eiusmodi bonis desiderijs, quibus sola anima concupiscit, cum aduersatur aliquid quod eandem animam secundum carnem delectat, tunc dicitur caro concupiscere aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem. Sic enim dicta est caro, in eo quod secundum ipsam facit anima, cum ait, Caro concupiscit: quemadmodum dictum est, Auris audit, & oculus videt. Quis enim nescit quod anima potius, & per aurem audiat, & per oculum videat?* Et post, *Quanto congruentius dicitur Caro concupiscere, quando anima non solum carni animalem vitam prabet, verùm etiam secundùm ipsam carnē aliquid concupiscit: quod in potestate non est, ne concupiscat, quamdiu inest peccatum in membris.* Idem contra Iul. lib. 6. c. 5. *Motibus igitur suis anima, quos habet secūdū Spiritum, aduersatur alijs motibus suis, quos habet secundum carnem. Et rursus motibus suis, quos habet secundum carnem, aduersatur alijs motibus suis, quos habet secundùm Spiritum: & ideo dicitur caro concupiscere aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem.* Idem de Perfectione iustitiæ ad ratiocin. 17. *Non caro sine anima concupiscit, quamuis caro concupiscere dicatur, quia carnaliter anima concupiscit.*

Cap. XIII.

Quomodo nihil sit condemnationis in fidelibus.

I. TErtium argumentum apud Bellarminum, est ex initio c. 8. ad Romanos, quo vsi sunt Tapperus, Roffensis, Soto, & Gregorius de Valentia. Pauli verba sunt, *Nihil ergo damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu.*

II. Argumentum Roffensis ita conficit: Si nihil damnationis: nihil omnino reatus erit, quia nemo damnādus venit, nisi qui reus antè fuerit. Cum igitur ante baptismum verè fuissent damnationi obnoxij, & iam non sint, quia nihil omnino damnationis nunc habēt, quis nō videt eos omni carere reatu?

III. Sed Roffensis parum subtilis fuit, qui non aduerterit, etiam illū carere reatu, qui non caret peccato: nimirum, quando ei reatus condonatus est per gratiam. Itaq; concedimus ei nullum esse reatum, cui nihil sit condemnationis: sed negamus, cui nihil sit aut reatus, aut condemnationis, propterea necessario nihil esse peccati. Ratio euidens, quia, & verè dixit Paulus, nihil esse condemnationis ijs, qui sunt in Christo: Et verè tamen, non tantum Ioannes, quicumq; se dicat non habere peccatum, eum mentiri: sed etiam Paulus in se regenerato agnoscit ἁμαρτίαν ἁμαρτωλόν.

IV. Bellarminus vehementior. Paulum significare, non tam nullam esse condemnationem iustificatis in Christo ob concupiscentiam: quam nihil esse in eis condemnatione dignum, siue nullam esse causam condemnationis.

V. Sed hanc tam audacem interpretationem, Iesuitico, nescio, quo iure ponit, non probat: non omissurus, credo, argumenta, si quæ ad manū habuisset. Itaque vertit se ad nostram impugnandam, qui dicimus dupliciter sumi posse illud, nullam esse condemnationem, nempe, vel secundum legis iudiciū, vel secundum indultum gratiæ. Illo modo, omnino necesse est, vt non tantum nullum sit: sed ēt nullum vnquam fuerit peccatum. Hoc vero, & ex se supponit peccatum præcedens: imò sæpè etiam præsens, quamuis verum, omnino peccato contrariam esse gratiam. Sic enim & Petro condonabatur ipsum illud abnegationis peccatum tum cum fiebat: & Paulo adhuc spiranti minas, & cædes, Christus propitius fuit.

VI. Iam vero negamus Paulum agere de iudicio legis: sed de gratiæ indulto. Quod quis neget, qui eum sciat, tum tota Epistola disputare de Iustificatione non per opera: & hoc ipso textu de ijs, qui sunt in Christo Iesu, & de condemnato peccato in carne Filij. Itaq; sensus est longe alius à sensu Bellarminiano. Esse quidem in fidelibus eam concupiscentiam, id malum, id peccatum: ac propterea aliquid dignum condemnatione: nullam tamen condēnationem. Nimirum, quia condemnatio fit ex præscripto legis: at vero, qui sunt in Christo Iesu, sint sub gratia, per quam aboletur condemnatio, id est, aufertur peccati culpa, interea dum speratur ipsum peccatum auferendum in perfecta renouatione. Breuiter, assentimus Iustiniano, sic παραφραστικῶς explicanti, *Nulla ratione motus illi impuri, qui à natura deprauata ortum habent, vitio vertuntur, nullaq; propterea imminet condemnatio.* Id est, vt idem in Annotat. *Quanquam reuera etiam in iustis insunt, non tamen ijs feruntur impensa, sed per Christi fidem condonantur.*

VII. Hanc solutionem Bellarminus impugnat quatuor obiectionibus. Quarum prima docet esse inutilem, reliquæ falsam. Inutilem ergo. Quia si reatus dimittitur in baptismo: ergo nihil est in renatis, quod habeat verā peccati rationem. Probat consequentiam, quia renatus, tum Augustini testimonio, tum nostra confessione, est id, quod propriè dicitur peccatum. Augustinus enim, *Hoc est, non habere peccatum, reum non esse peccati.* Philipp. Melanchthon docuit formale peccati esse reatum. Caluinus Institut. lib. 3. c. 3. segm. 11. remisso reatu, manere ait in homine peccati materiam.

VIII. Respondeo, negari consequentiam: Esse etiam falsum, quod subijcitur, reatum esse id quod proprie peccatū dicitur: Est enim potius aliquid consequens peccatum, siue ipsius relatio peccantis ad legem. Nō enim ipsum peccatum reum est vnquam, vt obseruauit Augustinus: sed propter peccatū is, qui admisit. Potest autem etiam in communi hominum vita à peccatore tolli reatus, etsi peccatum non auferatur. Nam ita fit quotidie, vt Principum indulgentia liberet à pœna: & liberando notet, vt loquuntur Iurisconsulti. Quia non efficit indulgentia, vt qui occidit, non sit reuera homicida, sed vt ne sit reus pœnæ, quam merentur homicidæ: imo eo ipso designat homicidam esse, quia remittat pœnam, aliàs non remitteret.

IX. Nec vero habuit ab Augustino, reatum proprie id esse, quod peccatum dicitur. Habuit quidem, *hoc esse non habere peccatum, nō reum esse peccati.* Sed hoc verum est, quomodo solet sublato consequente tolli antecedens, vt tamen non sit idem antecedens & consequens. Quia enim per legem quicūque admisit peccatum, reus est peccati: Ergo qui non est reus peccati, ne peccatum quidem admisit. Sed reus aliquis negatur, vel iuxta legem, vel ex gratia. Si iuxta legem, omnino peccatum tollitur. At non per gratiam, nisi quatenus patitur remissionis natura, nimirum per non imputationem. Sicut Paulus dicit se id non facere, quod tamen faceret. Sensus est igitur Augustini, cū quis fit per gratiam, non reus peccati, id idem esse, ac si non haberet peccatum: etsi alioquin habeat. Quomodo eadem impunitate gaudet homicida, post adeptum principis indultum, cum eo qui sicam ne attigerit quidem vnquam.

X. Melanchthonem falso Bellarminus citat. Non enim ille dixit in Locis commun. reatum esse formale peccati. Hoc ego apud eum non legi, sed tantum esse proprium, esse proprietatem peccati, *Sapientia humana*, inquit, *non agnoscit hoc, quod est proprium in ratione peccati.* Et post, cum examinat definitionem peccati, & pro genere, Defectum, & Inclinationem: Differentiam, ait, *Pugnans cum lege Dei, deinde,* inquit, *addita sunt propria, Damnata à Deo, offendens Deum, & faciens reos iræ, & pœnarum. Hanc proprietatem Ecclesia præcipuè inculcat.* Sciunt autem omnes, quanta sit differentia inter formale, & proprietatem. Certè, risibile, est proprietas hominis, non tamen eius formalitas. Sed idem paulo antè, *Nominis ratio in Scripturis manifesta est peccatum propriè significare quiddam reum ac damnatum à Deo, nisi fiat remissio. Hæc generalis descriptio conuenit peccato originis, & actuali. Sed, quia tantum fit mentio relationis, scilicet reatus, quærit mens etiam id propter quod homo reus est.* Audin' disertè disparatam relationem, reatum, à formali, *quid est?*

XI. Caluini autem verba hæc sunt, *Quod Deus Ecclesiam suam purgare ab omni peccato dicitur, quod eam liberationis gratiam per Baptismum pollicetur, & in electis suis implet, ad reatum potius referimus, quam ad materiam peccati.* Ex his ego verbis non video, quomodo suum illud formale Bellarminus excudat. Nam ex sequentibus patet Caluinum materiam peccati, dixisse, id est, peccatum materiam reatus: siue, vt alii loquuntur, terminum à quo, quomodo, si filium quis abdicet, tollit relationem, id est, filiationem, sed nō materiam filiationis, id est, ipsum filium. Itaq; statim peccatum sæpius nominat, *Præstat hoc quidem Deus, vt peccati regnum in ipsis aboleatur, sed regnare tantum, non etiam habitare desinit.* Imo hoc ipsum prolixè disputat. Quare omnino persuasum fuit Caluino, aliud esse peccatum, aliud reatum: hoc tamen illius consequens. Quare nihil habet præsidij Bellarminus.

XII. Secunda obiectio. Reatus est omnino inseparabilis ab eo, quod natura sua est dignum æterna damnatione. Nimirū, quia est relatio, cuius proximum fundamentum, est actus malus, siue iniquitas. Non possit autem relatio à fundamento proximo separari, quia ex ipso fundamento naturaliter, & necessario sequitur.

XIII. Respondeo, in relatione omni necessario duos esse terminos oppositos. Et relationem ita hos connectere, vt necessario mutetur ipsa, si non ij tantum mutentur, sed saltem alteruter. Hic, qui pater erat, desinit esse pater, si amittat filium. Sic maritus non est, cuius vxor defuncta. Bellarminus ergo inconsideratè omisit. At Baptista breuiator vidit esse necessarium. Itaq; vim argumenti sic expressam voluit, *Quandiu proximum manet fundamentum huius relationis, nec variatur correlatum, sed suo modo est, tamdiu relatio manet.* Atque ita verum effecit, quod Bellarminus falsum asseruerat.

XIV. Hoc posito, respondeo, manifestam esse obiectionis futilitatem, quia correlatiua non manent qualia erant prius. Etenim reatus, relatio est peccatoris ad legem, cuius fundamentum est ipsum peccatum. Itaq; manente, tum peccato, tum lege, omnino reatus manet. Quæ causa nobis est asserendi etiam concupiscentiam per se esse peccatum veri nominis, quia tum cōparatur legi, cui opponitur: ideoq; non potest, non reatum inferre.

XV. Sed reatus nō est relatio peccatoris ad gratiam: imo remissio potius, quæ ipsa habet idem fundamentum, nempe peccatum, quod necessario supponitur. Quid mirum ergo, si manēte eodem peccato, mutatur relatio, quandoquidem mutatur terminorum alter? Mutari autem terminum, manifestum est, tum ex ipso Pauli loco, tum ex 6. capite, vbi disertè, *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Et vero, Lex nullam admittit remissionem peccatorū. Quare, cum de remissione agitur, omnino cogitanda gratia est, aut ipsa neganda remissio. Est igitur manifesta ratio, secundum quam & peccatum manet peccatum, & tamen sine reatu.

XVI. Tertia obiectio. Etiamsi concederetur posse reatum tolli, remanente concupiscentia digna morte, tamen certum esse ex Scripturis, Deum nunquam remittere reatum, dum manet eius fundamentum. Hoc probat. *Quia iudicium Dei secundum veritatem est*, ad Roman. 2. Item, *Odio habet Deus omnes qui operantur iniquitatem, & perdit omnes, qui loquuntur mendacium.* Psal. 5. Et, *Odio est impius, & impietas eius.* Sapien. 14. Ezech. 18. demonstrat Deus æquas esse vias suas, quia, manente iniquitate, puniat: remota autem, ignoscat. Si ergo remaneret concupiscentia digna morte, falso dictum esset, *Nihil esse condemnationis.*

XVII. Respondeo, esse falsissimum quod ponitur, Deum nunquam remittere reatum, dum manet eius fundamentum. Alioqui nullus locus esset gratiæ. Qui autem proferuntur loci, ij loquuntur de iudicio Dei, quod est secundum legem. De quo fideles rogant. Psal. 143. *Ne intres in iudicium cū seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo vllus viuens.* Et Psalm. 6. *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me, miserere mei, Domine.* Et 130. *Si iniquitates obseruaueris, Domine, Domine, quis substinebit? Verum apud te propitiatio est.* Et vero, vt dixi, hoc Dei iudicium, nullam vllius delicti, siue præsentis, siue præteriti, remissionem admittit.

XIIX. Quarta obiectio: Hæc Pauli sententia deducitur ex præcedentibus. Non dixerat autem Paulus, Deum non imputare concupiscentiam, aut condonare eius renatum: sed ostenderat motus concupiscentiæ, inuoluntarios, non esse peccata, nec posse homini imputari. Id enim significari per, *Non quod volo bonum, hoc ago,* & quæ sequuntur.

XIX. Respondeo, iam contra ostensum esse motus illos concupiscentiæ describi à Paulo voluntarios, quatenus ij sunt ex natura corrupta: & inuoluntarios, tantum quatenus consideratur homo regenitus. Item eam concupiscentiam, Paulo esse verè peccatum, & imputabile sua natura, propter seueritatem legis: remitti vero per gratiam.

Cap. XIV.

Quomodo, Non regnet peccatum in mortali corpore.

I. HI tres sunt loci ex Scriptura, quibus aduersarij maxime nitūtur, quosque vrgent in primis, adeo vt Bellarminus solos tetigerit.

II. Peltanus. Paulus 6. ad Rom. scripsit, *Non regnet peccatum in vestro mortali*

tali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Ex his ille verbis triplicem elicit consequentiam.

III. Prima est. Ergo malum, quod membris nostris hæret, tum demũ renatis in noxam redit, cum per liberum voluntatis consensum, prauę illius inclinationi, aut impulsioni, mos geritur. Probat. Nam si quietem in membris nostris agens, vel animum tantum pulsans, peccatum existeret, frustra ne impulsibus illius cederemus, nos admoneret. Quis enim, nisi fatuus, Æthiopi diceret, caue: ne denigreris? Aut sordibus omnibus ex parte iam operto, vide ne contamineris: Candidis ac nitidis apte hæc dicuntur, non nigris, aut immundis.

IV. Respondeo, non nocere peccatum, dici duplici sensu. Primo, cũ supponitur, ne attingere quidem, sicut pestis non nocet ijs, quos non inuadit: secundo, etiamsi attingat. Et hoc modo rursus, duplici: vel ἁπλῶς, vt omnino nihil incommodi afferat, vel κατά τι, videlicet non κυρίως letaliter. Primo secundoque modo, negamus consequentiam. Nam primo modo non posse Apostolum intelligi, perspicuum est: quia supponit id malum, quodcumque tandem sit, esse in fideli, non vero procul ab eo. De secundo, nihil etiam difficilius. Nam si nihil omnino noceret, cur se Paulus miserum diceret? Cur se captiuatum? denique cur optaret liberari?

V. Restat ergo tertius modus. Itaque nos consequentiam concedimus: & negamus ipsi, concupiscentiam κυρίως nocere vlli regenito: hoc est obstare, quominus sit in gratia Dei, habeatque spem certam salutis. Hoc nos ipsi prolixe docemus. Sed inde quis conficiat non esse peccatum? Nisi fortè, qui pestem esse neget, quæ non occiderit. Cum igitur, & noceat secundum quid, & apta sit nocere letaliter, ideo iubet Paulus ne ei acquiescamus.

VI. Sed, inquit, Æthiopi nemo dicat, caue, ne denigreris: nemo polluto, caue, ne contamineris. Ita est, inquam. Sed hæc similia, quam sunt dissimilia, Deus bone! Aut quando Paulus dixit, Caue, ne peccatum contrahas? Quando, inquam supposuit eos, quos ita admonet, esse candidos, esse nitidos? Potest-ne quisquam illud, *Ne dominetur in vestro mortali corpore peccatum*: potest-ne, inquam, quisquam hoc interpretari, ac si dictum esset, Vos, qui mũdi estis ab omni peccato, videte, ne illo polluamini? Et non potius, Vos, in quibus est peccatum ex corruptione naturæ, videte, ne vobis dominetur: id est, ne ei prorsus subijciamini. Itaque præsupponit Paulus, peccatum esse in fideli: ideoque huic elaborandum esse, vt quod inest, non etiam dominetur, sed subijciatur potius.

VII. Altera consequentia est huiusmodi. Si iustorum membra plena sunt semper iniustitia, & peccato: ergo non sunt commonefaciendi fideles, ne illa iniquitati, & iniustitiæ arma exhibeant. Ratio, quia simul in ijsdem membris sedem obtinere non possunt, Christus, & Belial: lux, & tenebræ: seruitus iustitiæ, & iniustitiæ: Spiritus Domini bonus, & Spiritus Domini nequam. Est autem necessarium, si verè & perfecte regeneratorum membris aliquod adhuc mortiferum peccatum insidet.

VIII. Respondeo: Primo, quod ille membra semper plena dixit iniustitia, odiose dixit, & per calumniam: quasi qui concupiscentiam dicit esse peccatum, propterea nihil admittat iustitiæ in fidelibus. At nos contra Paulo subscribimus, qui in eodem homine, & iustitiam agnoscit, & iniustitiam eodem tempore. *Non facio*, inquit, *bonum*, en malum, *quod volo*, en bonum: *facio malum*, en malum, *quod nolo*, en bonum. Itaque vno verbo satisfaciam distinguendo: Si membra plena intelligit malo, ita vt nullum insit bonum, dicimus esse calumniam manifestariam, quicum nihil sit nobis commune: sin autem plenum, quomodo καταχρηστικῶς solemus dicere id, in quo quid abundat, & quidem plus quam oporteat, agnoscimus: & hoc modo membra etiam fidelium, etiam Pauli, agnoscimus plena iniustitia.

IX. Nam quod negat in ijsdem membris non posse sedem esse Christo & Belial, verum dicit, sed odiose: neque enim in eo sedet statim Belial, in quo est peccatum aliquod, sed tantum dominans. Cum enim resistitur peccato, etiã Diabolo suus thronus eripitur: imo ipse Diabolus fugatur: teste Iacobo, *Subijcite vos Deo, resistite Diabolo: & fugiet à vobis.* Sed quod ille post de perfecte regeneratis inducit, nugatorium est: Quia eiusmodi nulli vnquam fuerunt, aut sunt, aut erunt in mortali corpore: nostra autem nulla quæstio est de renatis, qui exuti corpore regnant in cœlis, aut etiam iterum induti eo regnaturi sunt in æternum.

X. Tertiam consequentiam ita exprimit modestissimus Iesuita. Demum, si quod isti dicunt Spiritus Sancti oraculum, & non merum Sathanæ, & insanorum hominum commentum est, quomodo cum ratione constabit, quod Apostolus ait, per Baptismum nos factos esse viuentes? Nunquid simul, & semel viuens potest esse, & mortuus? diuino Spiritu vegetatus, ac Diaboli iugo, peccatique seruitute pressus.

XI. Imo illud Apostoli, optime cum ratione constat: etsi Iesuitæ clamores importunitate cæca Deum obtundant, & homines. Non enim mortuus est, quicumque habet peccatum, sed quicumq; seruit peccato. Fideles autem etiam habentes concupiscentiam, quantumuis peccatum, tamen neque peccato seruiunt, nec concupiscentiæ: & quia non seruiunt, resistunt, & quia resistunt, viuunt.

CAP. XV.

De Remißione peccatorum.

I. SCripturæ locis subijciunt aliquot rationes. Quarum primam à peccatorum remissione, ex Bellarmino, Gregor. de Valentia, Soto, alijs, ita concipio: Quicquid veri nominis peccatum est, id per Christi gratiam in Baptismo reuera totum tollitur & deletur. At concupiscentia non tollitur. Ergo non est veri nominis peccatum.

II. Respondeo: auferri peccatum, vel quoad essentiam, vt ita dicam, eius, vel quoad culpam. Priori modo concedo, Concupiscentiam non tolli, quod assumitur in minori. Sed tum nego maiorem, hoc est, in Baptismo tolli peccatum. Altero modo, concedo maiorem, & dico, sic omnia peccata fidelium tolli in Baptismo, quanquam sua essentia remaneant verè peccata, vt sæpius iam dictum.

III. Sed contra solutionem instant. Prima instantia hæc est apud Greg. de Valentia. Quia incredibile sit, eam tantummodo vim esse harum sententiarum. Esaiæ 33. *Populus qui habitat in ea, auferetur iniquitas ab eo.* Mich. 7. *Reuertetur Dominus, & miserebitur nostri, & deponet iniquitates nostras; & proijciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Isaiæ 1. *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, velut nix dealbabuntur, & si fuerint quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Psal. 51. *Asperges me, Domine, hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.* Isaiæ 27. *Dimittetur iniquitas Iacob, & iste est omnis fructus, vt auferatur peccatum eius.* Ad Roman. 6. *Quicumque baptizati sumus, in Christo Iesu baptizati sumus, consepulti enim sumus cum ipso in mortem.*

IV. Respondeo, nullam hic esse vim argumenti. Nam illud incredibile, significat, non rei ipsius naturam, sed Papisticam persuasionem, qui ita iampridem induxerunt in animum, nullam esse remissionem peccatorum, nisi tollatur funditus ipsa peccati existentia. Quod argumentum, si esset argumentũ, commune est omnibus hæreticis. Sic videbatur incredibile Iudæis, earum phrasium, quibus in Veteri Testamento Messias rex promittebatur, eam esse vim, vt esset filius fabri. Sic Pelagiani, omnium phrasium, quæ describebant libertatem arbitrij, eam esse vim negabant, vt nihil posset sine gratia. Sic alijs. Itaque tantum oportet nos moueri incredulitate Papistarum, quantum reliquorum hæreticorum.

V. Nos contra scimus, Tollere peccatum, phrasin esse sumptam de medio, quæ significabat etiam in quotidiano vsu hominum, condonare peccatum. Inde Pharao Mosi, Exod. 10. *Sed nunc*, inquit, *dimittito peccatum mihi*: Ita enim reddidit Vetus interpres, dimittito, pro Hebræo, *tolle*. נשא Atqui manifestum, cum homines mutuo condonant peccata, non ipsos reipsa tollere funditus, sed tantum culpam, reatumve dimittere. Et in remissione hac, de qua agimus, apparet idipsum saltem in actualibus: quæ vt ait Augustinus, actu transierunt, vt non amplius essent: dimittatur autem reatus remanens. Quis ergo miretur idipsum in originali fieri? id est, eandem esse vtrinque vim phraseos?

VI. Hæc propria phrasis apud Hebræos, quomodo apud Græcos ἀφιέναι, apud Latinos *dimittere, condonare*. Reliquæ sunt figuratæ. Itaque omnes per istam interpretandæ. Quod, cui non fiat persuasum ex solo auditu? Nam & lauare, & dealbare, & hyssopus, & proijcere in mare, quis possit contendere esse propria? Tum autem lauari ipsa peccata, dealbari ipsa peccata, quî possunt? Lauari ergo à peccatis aliquem, rectum est. Porro, qui alibi ὑπερβολὴν toties aduocant ad interpretationem Scripturæ, cur hic nullam volunt agnoscere? Sic enim solet in vsu communi excedi modus in loquendo, non, vt κατὰ πόδα verba ponderentur, sed vt ἀναλόγως rei pondus attendatur. Itaq;, non efficiunt hæ phrases vllæ, peccatum funditus tolli, quoad existentiam, sed tãtum quoad culpam: quæ sola aufertur in hac vita, vt ipsa existentia magis ac magis minuatur, donec tandem in altera funditus tollatur. Quo factum, vt confidentius, ipsa remissio dicatur ablatio, quia primus est ad ablationem gradus: quomodo, qui vulnerauit, occidisse dicitur, cum ex vulnere mors sequitur.

VII. Secunda instantia apud Peltanum. Catholici firmissimè, citra vllam omnino hæsitationem, credunt, infantes Christo per Baptismi Sacramentum vere insitos, hinc excedentes, recta mox ad superos euolare. Atqui, si regenerationis lauacrum originis labem omnino non eluit, penitusq; non expiat, sed solum obruit, ne in pœnam imputetur: profecto eiusmodi infantibus, expeditus ad cœleste regnum aditus non patebit. Probat consequentiam. Quia regnum illud cœleste nihil admittat omnino, nisi verè, perfectè, & integrè ab omnibus peccati sordibus emundatum, & veris rursum virtutibus, ac Spiritus Sancti donis intrinsecè ornatum, ac perpolitum.

VIII. Sed huic homini Catholici nunquam fuerunt bene cogniti. Certum est enim Catholicos credere, non tantum infantes, sed etiam omnes adultos, Christo vere insitos, hinc excedentes, recta ad superos euolare. Cur enim diuerticula quærerent? Aut quæ prata qualiacumque præferant aulæ diuinæ? Et qui gemuerunt sub pondere huius corporis, qui se tam ardenter optauerunt dissolui, & esse cum Christo, quis credat diuertere nescio quo, ad annorum myriades, vt interea rursus peregrinentur à Christo? Non bene huic imaginationi conuenit, & Catholicæ fidei. Quare negatur consequentia, cui tantopere confidit Peltanus. Etsi enim in hac vita, sola culpa penitus auferatur, tamen, qui per eam culpæ remissionem insiti sunt Christo, recta eunt in cœlos.

IX. Et verum tamen, nihil vel leuiter inquinatum ingredi cœlos, quod Peltanus obijcit. Ideoq; necesse est etiam animam hanc plene esse purgatam à peccato, vt non tantum non imputetur: verum etiam ne insit. Quid ergo? Nempe, inquam, nulla hæc nostra quæstio: sed vtrum hæc plena purgatio fiat per baptismum, fiat per remissionem peccatorum in hac vita. Nos negamus. Quia, si fieret in hac vita, facta esset in Paulo, qui tamen in se etiam baptizato, agnouit peccatum habitare. Sed si non fiat in hac vita, non sequitur nunquam fieri. Nam eo ipso momento, quo exit à corpore anima, potens est Deus ipsam purgare plene ab eo ipso peccato, cuius iam erat culpa remissa.

X. Et hoc si possunt, recognoscant ipsi Papistæ, ex hoc ipso suo argumento. Nam, quod dicunt regnum cœleste nihil admittere, non plene purgatum: nonne ita intelligunt, vt id quod admittitur, etiam solutum sit ab omni concupiscentia mala, siue ita malam dicant, vt nos, siue aliter: nunc enim nihil interest. Nam, credo, indignum est cœlesti illa beatitudine mala infirmitas. At hanc ipsi negant in Baptismo auferri, sed potius remanere: remanere, inquã, hanc infirmitatem, quæ à peccato, infirmitatem malam: Ergo, inquam, si nõ auferatur in baptismo, & auferatur tamen ante ingressum cœlorum: necesse est auferri post Baptismum, & in momento, aut eas animas non ire recta in cœlum. Nos igitur similiter intelligant credere, de peccato, cuius iam sit culpa condonata.

XI. Quid? nonne ipse Peltanus agnoscit, nihil admitti in cœlum, nisi veris virtutibus ornatum? ac perpolitum? Totidem enim sunt eius verba. Atqui, inquam, has virtutes nemo habet à baptismo. Alioquin omnes infantes haberent, & fidem, & charitatem, vt reliquas taceam. At non habent. Rursus ergo, aut non eunt recta in cœlos, quod est falsum, aut vno momento mutantur post baptismum, vt eas accipiant, quas non habebant: & sic patentem aditum obtineant. Quare hæc instantia est nugatoria.

XII. Tertiam instantiam Bellarminus sufficiet. Si concupiscentia est verum peccatum, & semper manet in homine quãtumuis iustificato, sequitur, Christum non verè, sed imputatiuè tantum nos à peccatis redemisse, & liberasse.

ſasse: Esseque Diabolum Christo potentiorem: cum ille verè potuerit inquinare, Christus non potuerit verè mundare. Ideoque & falsa esse Scripturæ testimonia. Io. 8. *Si vos Filius liberauerit, vere liberi eritis.* Ad Rom. 5. *Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituuntur multi.* Ratio consequentiæ. Quia; qui adhuc sunt in peccato, nec verè liberati dici possunt, nec vere iusti constituti, per obedientiam Christi, sicut verè iniusti constituti per inobedientiam Adami.

XIII. Respondeo: negari consequentiam. Contrà enim certum est, Christum nos vere liberasse, etiam si nondum plene. Et vero, quid prodest rixari, cum certum sit, plenam liberationem sperandam duntaxat in cœlis? Vnde Paulus, etsi iam haptizatus, etsi renatus, tamen diserte, *Quis me liberabit?* Sunt ergo duo libertatis gradus, quantitate differentes, non vero genere. Itaque absurde negatur alteruter esse libertas, quantumuis posita inæqualitate. Quod si libertas vera est, etiam in corpore positis, cur quis neget potentiorem fuisse Christo Diabolum? Atqui si fuisset potentior, obstitisset, ne nobis Christus hæc ipsa libertatis exordia dedisset.

XIV. Denique vt paucis concludam, si quis diceret potentiorem fuisse Diabolum Christo, vtpote, qui hominem reapse morti subiecerit, quem Christus nondum liberarit, siue, vt odiose loquuntur Papistæ, liberare potuerit. Quid respondeant Sophistæ? Nam æque constat, mortem adhuc non tàtum esse, sed etiam dominari nobis. Quid illi quidem sint responsuri, ipsi viderint. At nos facile: etsi mors nondum sit sublata, tamen potentiorem longe Christum esse: tum, quia tandem ea sit funditus tollenda, tum, quia iam nunc eius sit aculeus confractus, imo potuerit iam nunc ipsa mors aboleri, si sic Christus voluisset.

XV. Ratio consequentiæ vehementer fallit, cum ponit fideles esse in peccato. Atqui longe aliud est esse in peccato aliquem; aliud esse in aliquo peccatum. Quomodo longe aliud Gabaonitas in Iudæis esse: & Iudæos in Gabaonitis. Si fuissent in Gabaonitis Iudæi, fuissent in eorum ditione, quomodo eum erant in Ægypto, aut Babylone. At, quia erant Gabaonitæ in Iudæis, Iudæorum serui erant. Itidem, qui sunt in peccato, serui sunt peccati: At in quibus peccatum est, non continuo eius sunt serui: sed ei potius imperant: nimirum ab eo liberati. Itaque nihil obstat, quominus in quibus est peccatum, verè sint iusti constituti per obedientiam Christi; verè etiam liberati.

XVI. Quartam instantiam dabit Peltanus, Existimandum non est, peccatum hoc naturæ, id est, concupiscentiam, maioris malitiæ, maiorisve tenacitatis aut adhæsionis esse peccato personæ: imo, potius hoc esse illo multo peius, curatuque difficilius: cum sit magis voluntarium, & magis proprium, Atqui omnia peccata personæ per gratiam vere abolentur. Ergo hoc peccatum concupiscentiæ perfectè expiatur in baptismo.

XVII. Respondeo, Peltanum nihil nisi nugas agere. Primo enim, quod non tollatur concupiscentia, causa nulla est maior minorve eius malitia, tenacitasve, aut adhæsio. Quia Dei potentiæ nihil potest obsistere: alioquin ne in æterna quidem vita non maneret tenacissima concupiscentia. Quod absurdum esse concedunt omnes. Causa ergo vera est Dei voluntas, quæ ita disponit, dispensatque hominis salutem, vt non subito fiat translatio ab vno extremo ad aliud; sed paulatim progressus per media. Quod si esset aliter, ergo nemo renatorum moreretur: non est enim dubium, & non maiotis esse tenacitatis mortem, quam peccatum: &, vt esset, tamen non posse magis resistere Diuinæ voluntati. Nos igitur, quomodo scimus nondum voluisse mortem abolitam, sed postremam abolendam, nulla alia de causa, nisi quia sic velit; ad eundem modum dicimus, non quidem non potuisse, absit, sed certè noluisse Deum plenam in hac vita liberationem esse à peccato.

XVIII. Deinde, ne illud quidem damus, peccatum personale, id est, actuale maioris esse tenacitatis, quam naturale. Contra enim experiuntur fideles: qui, etsi magno labore liberentur ab actualibus, liberantur tamen interdum, etsi non omnibus, saltem quibusdam. Sic enim se Paulus olim fuisse, ideoque non amplius esse, professus est, blasphemum, & persequutorem: Sic Petrus, semel, bis, terque sola voce territus, vt abnegaret magistrũ: denique tantæ fuit constantiæ, vt ne præsentes quidem mortis diri ssimæ terrores metueret. At naturali peccato, id est, concupiscentia, quantumuis contenderit, carere nemo potuit. Ipse Paulus sibi dicebat inesse σκόλοπα, à quo ne continuatis quidem precibus potuerit absolui. Et sane in humano corpore morbi hæreditarij peruicacitas longe maior, quam alterius cuiusquam.

XIX. Ne illud quidem concesserim, esse personale peccatum magis voluntarium, quam concupiscentiam, Fateor illud esse deliberatum, hanc non esse. Sed magis voluntarium, non fateor. Quia deliberatum, id est, quod est à voluntate, tanquam efficiente causa, ideoque præcedente non ratione tantum, sed etiam re: itaque non tantum distinguitur, sed etiam separatur à voluntate. At hæc concupiscentia, non est à præuia voluntate: sed est in ipsa voluntate, tanquam herens qualitas. Itaque est intrinseca: non vero extrinseca, vt reliqua peccata; ac proinde, aut magis, aut certe non minus voluntaria.

Cap. XVI.

De Naturali, & Voluntario.

I. SEcundam tertiamque rationem à natura ducunt, & voluntate. Illam Pererius ita concipit, & Sotus: Quod est homini naturale, non potest rationem habere mali vel boni moralis, vel peccati. Sed concupiscentia est naturalis homini. Ergo concupiscentia non est peccatum. Probant minorem. Quia, etiam si nulla præcessisset culpa vel gratia, ex principijs naturæ existeret in homine: adeo vt, si quis homo crearetur ex nihilo, in puris naturalibus, is proculdubio similiter haberet ac sentiret concupiscentiæ motus, rationi minime obsequentes, vt nos sentimus.

II. At Bellarminus multo aliter: Si homo non nasceretur ex Adamo, & tamen haberet concupiscentiam, quam nunc habet; non posset in eo concupiscentia vocari peccatum. Igitur concupiscentia, non est ex se & natura sua proprie peccatum. Probat antecedens, primo ex 12. c. 3. contra Iulian. vbi concedit Augustinus, hominem non posse reprehendi, neque esse reum vel peccatorem propter concupiscentiam, si cum eo concupiscentia, quam habet, non propagetur ex Adamo, sed creetur à Diabolo. Secundo, quia tunc concupiscentia esset omnino naturalis. Probat autem consequentiam, quia si concupiscentia non esset peccatum, si naturalis esset: ergo non est peccatum ex se & sua natura. Quod enim ita peccatum est, semper peccatum est, & vndecunque tandem oriatur, siue ab homine, siue à Diabolo, semper facit reum.

III. Respondeo, vt alias, dupliciter dici hominis naturam, vel à prima creatione, vel à subsequuta corruptione. Tum nego, quæ sunt homini naturalia ex corruptione, nulla esse peccata, Alioquin necesse esset nullos esse natura filios iræ: quod tamen de omnibus testatur Paulus. Quæ verò sunt naturalia à creatione, concedo nulla esse peccata. Sed nego hanc, de qua disputamus, concupiscentiam esse vlli homini à creatione. Et probo, tum ex Paulo ad Roman. 5. *Per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi.* Tum ex illo ipso Augustino, quo Bellarminus teste vtitur. Qui enim concedit non fore hominem reprehendendum, si naturalis esset concupiscentia, & tamen reprehendendum disputat; hunc profectò necesse est ponere, concupiscentiam non esse à natura. Sed & verba diserta. *Natura humana, secundum Catholicam fidem, bona instituta, sed vitiata peccato, meritoque damnata est.*

IV. Itaque constanter negamus, quod ad probandam minorem protulerunt. Et dicimus esse meram petitionem principij: eo duntaxat dignam qui sola fretus αὐθεντίᾳ disputans, voluntatem habet pro summa ratione. Illud equidem concedimus, habuisse hominem ab ipsa sui creatione, concupiscẽdi facultatem. Quis enim neget? Nisi quis fortè vt stipiti, sic voluntatem homini neget? Sed hanc intentam ad malum: imo hanc intentionem ad malum, quam fatentur omnes esse in homine post peccatum, etiam regenito, hanc, inquam, à prima natura inesse homini, dici non potest absque graui blasphemia: & accedente ad Manichæos, Paternianos, Venustianos: qui non vitiatam bonam esse volebant naturam, sed suo initio malam.

V. At homo, inquiunt, constitutus est ex diuersissimis partibus, ratione & sensu: appetitu rationali: & sensitiuo: nec minus naturale est ei concupiscere secundum sensum delectabilia, quam esurire, sitire, ægrotare. Ita est, inquam: sed nos, vt sæpe monuimus, de corporis sensibus mere corporeis, nulli disputamus: sed de animæ passionibus, & ijs quidem intentis ad malum. Et dicimus huic animæ non esse naturale ex creatione inclinare in vlla desiderabilia, si eadem prohibita: naturale potius fuisse ab ijs auerti: sed ita vt mutare se potuerit. Ecclesiast. 7. *Fecit Deus hominem rectum: ipsi autem conquisiuerunt cogitationes multas.*

VI. Atque ita responsum esto Pererio & Soto. At Bellarmini acumen quis non miretur? Qui cum videret multi esse laboris, probare homini, si non nasceretur ex Adamo, futuram eandem concupiscentiam naturalem, nobiscum: maluit hypotheticè ponere? *Si*, inquit, *non nasceretur, & tamen haberet concupiscentiam.* Quam vafrè, exiguo flexu infinitum declinauit laborem? Sed hoc astu: nihil non in promptu sit efficere. Ego similiter: Si Antipodes non essent in altero horizonte, & haberent tamen æstatem ijsdem mensibus Decembris, Ianuarij, Februarij, non habituros nobiscum messem communem. Et boues, si nascerentur ex Aquilis, eadem tamen mole corporis, non volaturos. Et quid non? Sed malo ad rem magis, Homo, etsi natus ex Adamo, haberet hanc concupiscentiam: ergo victurus esset sine peccato. Ita enim Augustinus diserte, *Si non remansisset, sine peccato hic viueremus.*

VII. Sed tuetur se tamen exemplo Augustini. At hoc, inquam, ingens mendacium est. Non enim de natiuitate hominis agit, sed de prima origine. Argutabatur enim Iulianus, *Si Diabolus crearet* (id est, ex stylo Augustini, creasset) *homines, nulla sua culpa mali essent: & ideo nec iam mali.* Hic Augustinus: *Solemus*, inquit, *& nos aduersus Manichæos ista dicere.* Quid hoc est? Nihil sanè difficile. Quis enim nescit plerumque disputari ex hypothesi aduersarij, quantumuis non improbata tantum, sed etiam impossibili? Si igitur à sua creatione homo sic esset malus: ergo non esset reprehendendus. At hoc absurdum: ergo illud. Et hinc quisquam concludat Augustino persuasum, si homines non nascerentur ex Adamo, habituros tamen hanc eandem concupiscentiam? Imo si quis huiusmodi hypotheses ita disputanti tribuat, iniuriam faciat, & imposturam redoleat.

VIII. Et vero, argumentum est non de concupiscentia peculiariter: sed de vniuersa corruptione peccati. *Si Diabolus*, inquit, *crearet homines, nulla culpa sua mali essent: & ideo iam nec mali essent, quia esse quisquam nisi quod natus est, non potest: nec ab eo iustum est aliquid amplius flagitare, quam potest.* Audin' nulla sua culpa malus est? An id de sola concupiscentia verum? Audin' rursus: Nisi quod natus est? Annon axioma vniuersale, & latius patens, quam vt solam concupiscentiam complectatur? Ergo nos etiam possemus concludere: Si homo à sua creatione factus esset scortator, periurus, blasphemus, fur, latro, reliqua, tum nulla sua culpa scortator esset, aut periurus, aut cætera. Et possemus non tantum laudante Iuliano: sed etiam consentiente Augustino. Quid ergo? An vereamur, ne nouus aliquis Bellarminus, reos nos agat, quasi affirmantes, posse in homines, si non nascerentur ex Adamo, cadere scortationem, periurium, blasphemiam, furtum: & si hoc parum est etiam non esse scortationem, periurium, blasphemiam, peccata per se. Certè docuit iampridem experientia, ne ipsam quidem sinceritatem posse esse ἀσυκοφάντητον. Sed Sycophantis tamen suum certum est opprobrium: sinceritati sua certissima laus.

IX. Et vt concludam paucis. Improbum est rei cuiusquam naturam ex ea hypothesi metiri, quæ neque est, neque fuit, neq; futura est. Profecto si Deus hominem ita condidisset, vt cornutus esset instar bouis: nulla deformitas esset, imo hæc formositas esset. Accedat ergo Bellarminus, & neget, si cuius fronti adnascantur cornua (& reperti nonnulli sunt, non ita pridem) nullam illam deformitatem esse. Quod si non audeat: ne ægrè ferat nos, qui sciamus ita creatum hominem vt non haberet carnem concupiscentem aduersus spiritum, certissime tenere, & nullatenus dubitare, hanc carnis concupiscentiam, esse vitium naturæ: & quia id vitium est in moribus: esse etiam peccatum veri nominis.

X. Tertiam rationem à voluntate vrgent, Pererius, Peltanus, Roffensis. Constat id veræ & maximæ personalis noxæ vim assequi nõ posse, quod nulla ex parte voluntarium est. At concupiscentia nulla ex parte voluntaria est,

Erg

Ergo personalis noxæ vim assequi non potest. Maiorem probant ex Augustino. Assumptionem Peltanus: Quia nullo vnquam sensu carnis tangi, aut omnis omnino concupiscentiæ expertem viuere, id in hoc rerum statu, æque facile sit, atque nunquam mori, vel nunquam esurire. Pererius, quia non sit concupiscentiæ motus in arbitrio & potestate hominis, teste Paulo; *Non, quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, id facio. Nunc autem non iam ego operor illud; sed quod habitat in me peccatum. Caro concupiscit aduersus Spiritum: Spiritus aduersus carnem.*

XI. Respondeo concedi maiorem, & à me quidem hoc sensu, vt voluntarium dicatur, à voluntate eius, cuius peccatum dicitur. Etsi sciam Augustinum subtilius distinguere voluntarium opere, & voluntarium origine. Retractationum 1. cap. 15. *Sic ostenditur*, inquit, *sine voluntate nullum esse peccatum siue in opere, siue in origine.* Quorum verborum ni fallor hic sensus est, omne peccatum esse voluntarium, sed aliter atque aliter. Esse enim quoddam peccatum eo tantum voluntarium, quod eius origo fuerit à voluntate, nimirum originis peccatum, quod etsi non sit à voluntate eius in quo fit: tamen est à voluntate, eius qui primus peccauit sibi, & posteris. Reliqua autem peccata esse voluntaria opere, id est eo ipso, quod sint opera cuiusque voluntatis. Itaque si Sophistis nostris cum Augustino esset negotium, negaretur maior. Audi, ex 3. contra Iulian. 5. *Frustra putas ideo in paruulis non esse delictum* (& delictum mihi nota) *quia sine voluntate, quæ in eis nulla est, esse non potest. Hoc enim recte dicitur propter proprium cuiusque peccatum, non propter primi peccati originale contagium.*

XII. Sed ego, vt dixi, intelligo voluntarium esse peccatum ei ipsi cuius est & dicitur peccatum: Nec concesserim in paruulis nullam esse voluntatem: sed tantum voluntatis exercitium, quomodo & rationis. Omnino enim, quomodo rationem, ita habent voluntatem, actu, inquam, non secundo, sed saltem primo. Itaque quomodo iam eorum mens est obtenebrata, ita & voluntas corrupta, id est, inclinata ad malum. Quare mihi quidem sit syllogismi maior ἀναμφισβήτητος.

XIII. Sed nulla ex parte voluntatem esse concupiscentiam, quod sumit Minor, nunquam sum concessurus. Alias enim distinxi voluntarium, in Formaliter, & Caussaliter. Vt id sit caussaliter voluntarium, quod est effectus præeuntis voluntatis, deliberantisque, in vtrã partem sit inclinatura. Illud autem formaliter, quod sit in ipsa voluntate, & quia nihil in voluntate possit esse nisi ab ipsa, propter πάθος siue, vt aliis magis placuit, τὸ αὐτεξούσιον. Ideo etiam ab eadem. Concupiscentiam fateor non esse voluntariam caussaliter, sed nullo modo esse voluntariam, tam absurdum est dicere, quam si quis animal neget esse bouem, quia non sit homo.

XIV. Est enim concupiscentia, formaliter voluntaria. Non enim alibi, quam in voluntate. Nam quæcunque vocabula eam significant, siue Latine, siue Græce, siue Hebraice, ea motum voluntatis significant ad aliquid, oppositum videlicet alteri motui, quod ab obiecto recedit. Et pro ratione quidem obiecti, nominatur in bonam partem, vel malam, sed non nisi cum inclinatione voluntatis, imo non inclinatione tantum, sed etiam intentione. Quod enim concupiscere Latine est, Græce ἐπιθυμεῖν, vel ἐπιποθεῖν. Hebraice אוה vel תאב vel חמד: At his omnibus voluntas designatur, & quidem formata, vt ita dicam, hoc est, non pruritus quidam duntaxat siue primi omnino motus, quibus sollicitemur ad volendum, sed ipse affectus post illam titillationem.

XV. Testes ex plurimis hi pauci loci. Numer. 11. Vocatusq; est ille locus *Sepulcra concupiscentiæ*, μνήματα τῆς ἐπιθυμίας, קברות התאוה. *Ibi enim sepelierunt populum* המתאוים τὸν ἐπιθυμητὴν, *qui desiderauerat carnes.* Psal. 45. *Et concupiscet*, καὶ ἐπιθυμήσει ויתאו *rex decorem tuum.* Et 106. *Et concupiuerunt concupiscentiam:* καὶ ἐπεθύμησαν ἐπιθυμίαν ויתאוו תאוה *in deserto.* Iosue 7. *Et concupiscens abstuli*, καὶ ἐπιθυμήσας αὐτὸν καὶ ἔλαβον ואקחם ואחמדם Mich. 2. *Et concupierunt*, καὶ ἐπεθύμουν וחמדו *agros, & violenter tulerunt.* Daniel. 11. *Et erit in concupiscentiis fœminarum:* καὶ ἐπὶ ἐπιθυμίαν γυναικῶν ועל חמדת נשים. Psal. 119. *Ecce concupiui.* ἐπεθύμησα תאבתי *mandata tua. Concupiui*, ἐπεπόθησα תאבתי *salutare tuum.*

XVI. Matth. 13. *Multi prophetæ & iusti*, ἐπεθύμησαν, *cupierunt videre quæ videtis.* Luc. 15. καὶ ἐπεθύμει, *& cupiebant ventrem suum.* Et 16. ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι, *Cupiens saturari.* Et 22. ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα, *Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum.* 1. ad Corinth. 10. *Ne simus* ἐπιθυμηταὶ, *concupiscentes malorum*, sicut & illi ἐπεθύμησαν, *concupiuerunt.* Prioris ad Timoth. 3. *Si quis Episcopatum desiderat* ὀρέγεται, *bonum opus* ἐπιθυμεῖ, *desiderat.*

XVII. Magnum omnino argumentum à vi vocis, cui, quid aduersarij possint opponere, haud equidem video, nisi confugiant ad suam κατάχρησιν, qua possunt omnia, saltem permittunt sibi omnia. Augustin. 1. Retractat. 15. *Quod si quisquam dicit, etiam ipsam cupiditatem nihil aliud esse quam voluntatem, sed vitiosam, peccatoque seruientem, non resistendum est, neque de verbis, cum res constat, controuersia facienda est.* Hæc ille, paulo ante distinguens inter voluntatem, & cupiditatem, sed hoc ipso iam declarans, non esse in istis pertinacibus, qui cœlum potius terræ misceant, quam de suis præconceptis phantasiis vel voculam non retineant. Autor libri de Continentia ca. 8. *Fiunt in nobis concupiscentiæ malæ, quando id quod non licet, libet.*

XVIII. Nec contra probant Sophistæ. Peltanus probat tantum non posse nos carere omni concupiscentia in hoc rerum statu. Quæ nulla nostra est quæstio. Et certum, non omnia quæ sunt voluntaria, eiusmodi esse, iis vt carere possimus in hac vita. Infidelem mihi vide. Consentimus vtrique in eo non concupiscentiam tantum nunquam deesse, sed ne alia quidem peccata. Et tamen hæc saltem peccata, quis neget esse voluntaria? Quid infideles dico? Nam etiam regenitos negat Augustinus in hac vita, nec Papistæ valde repugnant. Vehementissimum hoc argumentum est. Constat enim in fidelibus esse gratiam Dei, imo fideles esse in gratia Dei. Quare ne per gratiam quidem Dei possumus in hac vita carere peccato. Non quod non possit omnia Deus, sed quod nolit omnia, quæ potest, vt antea monuimus. Quod si est: tum profecto non est verum, non esse peccatum id, quo non possumus carere in hoc rerum statu. Quare necessario alia quæstio est, quid sit voluntarium, alia autem, quid sit necessarium.

XIX. Quanquam mihi sensum carnis importune Pererius obiicit. Non est enim idem ille cum concupiscentia, si quidem, vt dixi, voluntas, quæ non proprie carnis est, sed animæ. Et potest, quidem voluntas habere interdum idem obiectum cum sensibus carnis, & quod demonstratum, sed non semper tamen. Habet enim ipsa anima sua quædam propria obiecta, quibus delectatur, non pertinentia tamen ad obiectionem sensuum carnis, & in his etiam obiectis, est concupiscentia, & quidem mala. Sic enim Lacedæmonios furtum delectabat, non propter vtilitatem corporis, sed propter industriæ laudem, quæ tota ad animum pertinet. Sic Idololatras multitudo idolorum delectauit; sic Jesuitas Sophistice: Papistas omnes superstitio. Sic alia plurima. Itaque, concupiscentiam, quæ aduersatur legi mentis, metiri ex solo sensu carnis, ea mera est ineptia.

XX. Pererius, etiam non probat esse voluntariam, sed non esse in arbitrio & potestate hominis. Solet autem hæc phrasis vsurpari de iis rebus, quæ voluntariæ sunt, non simpliciter, sed ex deliberatione præcedente, id est, antequam ea sit, vt proinde sit, nec ne pendeat ex arbitrij libertate, quomodo in arbitrio est hominis valentis currat nec-ne, non autem in arbitrio podagrici. Quid tum ergo, inquam? An, quicquid hoc modo non est in arbitrio & potestate hominis, peccatum non esse oportet? Peccatum ergo originis negato Pererius esse peccatum. Nos certe, etsi sciamus non esse à voluntate deliberata: tamen agnoscimus veri nominis peccatum esse, eademque etiam ratione concupiscentiam.

CAP. XVII.

De Ineuitabili. De amore Dei: de motibus infantium, dormientium, amentium.

I. QVæ supersunt rationes leuiusculæ sunt. Quarta Pererij est: Quicquid est homini ineuitabile, nõ potest esse peccatum. At concupiscentia est homini ineuitabilis. Ergo non est peccatum. Probat maiorem. Quia Deus non iubeat hominem vel facere vel vitare, quod ei sit impossibile, etiam adiuto per gratiam.

II. Respondeo, de possibilitate mandatorum, actum iri proxima controuersia. Interea *impossibile* distinguo, absolute, vel κατά τι. Illud, quod est omnino præter naturam primam, cuius initium ab ipsa creatione, vt boui volare: homini, vno simul actu mentis, omnia consequi, corpori, esse eodem momento in diuersis locis propriis. Hoc vero, tum aliter, tum maxime ad nostrum hoc negotium, per propriæ voluntatis corruptionem. Et quia ineuitabile, id est, quod impossibile sit vitare, ergo totidem modis, ineuitabile concipiendum.

III. De priore ergo modo, concedimus maiorem, etsi eadem ratione ineuitabilis esset homini concupiscentia, qua niui candorem, aut coruo nigredinem, concederemus non magis illam peccati habere rationem, quam ista. Sed minorem negamus. Nam per creationem, non habetur hæc concupiscentia, quam malam esse fatentur aduersarij. Alioquin Deus esset autor mali. Quod absit.

IV. De posteriori modo, conceditur quidem minor, hoc est, non posse vitari concupiscentiam malam, non tamen absolute, sed in hac vita, &, vt loquebatur Peltanus, in hoc rerum statu. Nam absolute, certum est aliquando vitari posse per gratiam: Quis enim nescit tandem exterminandam in beatitatis statu? Sed, si non possit in hoc statu vitari, non tamen non est peccatum. Quomodo paulo ante de inuoluntariis diximus.

V. Quinta ratio Gregorij de Valentia. Si defectus ille integræ iustitiæ peccatum esset, nullum omnino in hac vita Deus diligeret amore supernaturali, videlicet vt amicum, & filium, cui velit conferre beatitudinem. Diligit autem in hac vita multos hoc modo, vt passim constat ex diuinis literis. Non est igitur ille defectus per se iniquitas & peccatum. Probatur consequentia. Quia quos Deus odit, eos non amat. Odit autem eos omnes, qui grauiori aliquo peccato sunt obstricti.

VI. Respondeo: Negatur consequentia: Nam amare est gratiæ: odisse autem iustitiæ: Et sæpe cedit Dei iustitia, eiusdem misericordiæ. Itaque amat nonnullos Deus, etsi propter peccatum dignissimos odio. Ad Romanos 5. *Christus*, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν, *cum adhuc nullis viribus essemus, suo tempore pro impiis* (notæ est enim hoc peccatum) *mortuus est* (& hoc amoris) & post, *Commendat suam charitatem erga nos Deus, quod cum adhuc essemus peccatores*, CHRISTVS *pro nobis mortuus sit.* Quid potuit disertius? Aut potuit-ne vlla esse Dei charitas in nos, vt non esset amor? Ergo amauit, cum essemus peccatores. Amos 3. *Certe cognoui vos præ omnibus familiis terræ, propterea visitabo aduersus vos, omnes iniquitates vestras.* Quid est, *cognoui vos? Elegi vos*, inquit Kimchi, *præ omni populo.* Ergo amauit. Ad Hebr. 12. *Quos diligit Dominus, castigat, & flagellat, quemcunque filium recipit.* Apocalypſ. 3. *Ego quoscumque amo, arguo & castigo.* Non arguit, non castigat Deus, non peccantes. Si igitur quos castigat; amat. Ergo peccantes quosdam amat.

VII. In confirmatione autem, conceditur maior. Sed in minore, primo, cur assumit peccatum aliquod grauius? Nam consequentia peccati tantum meminerat, & hæc controuersia, cum peccatum dicit concupiscentiam, non singula ponderat peccata, vt definiat, vtrum vtro sit grauius, sed satis habet concludere, concupiscentiam esse peccatum. Alias autem concedimus esse peccata quædam grauiora ipsa ista concupiscentia.

VIII. Sed hoc illi condonemus. At profecto minor condonari non potest. Quia non est verum, Deum odisse omnes, qui grauiori aliquo peccato sunt obstricti. Non enim eos, quibus idipsum remittit propter Christum. Cuius passione effectum est, vt qui iniquitate & peccato obstrictus tenetur, ideoq; dignus est per se odio, is propter Christi meritum odio non habeatur, sed diligatur, & ad beatitudinem destinetur.

IX. Hoc quanquam verissimum est, tamen Gregorio displicet, tribus de causis. Prima: Quia sit ingens blasphemia de meritorum Christi efficacitate sic disserere. Nam, si hoc effecit, non venit, vt dissolueret opera Diaboli, & tolleret peccata mundi, sed potius, vt susciperet patrocinium peccatorum, & iniquitatum, id est, vt faceret Deo amabiles eos, qui odio habendi sunt

Secunda. Magna est istorum stultitia, qui putant peccatorem quum hominem, posse de nouo à Deo diligi nulla mutatione in Christi meritum facta, ex peccato in iustitiam, qua peccatum prorsus obliteratur. Tertia. Cum Christus non effecerit, vt peccatum & iniquitatem hominis Deus odio non habeat, efficere passione sua putandus non est, vt peccatorem, quatenus iniquitate obstrictus est, non odio prosequatur. Sapient. 14. *Similiter odio sunt Deo, impius & impietas eius.*

X. Respondeo neglectis conuitiis; In prima, negari consequentiam. Nam Christus vere venit, vt tollat peccata mundi; tum in hac vita, per remissionem culpæ, tum in altera, per ipsius peccati perfectam abolitionem & extirpationem. Venit etiam vt dissolueret opera Diaboli: tum illis ipsis modis; tum etiam reali sanctificatione in hac vita, etsi tantum inchoata: at perficienda tandem. Nec verum, suscipi patrocinium iniquitatum à Christo, cum eos amabiles effecit, qui propter peccata digni sunt odio. Est enim longum interuallum inter iniquitatem & peccatorem. Iniquitas nunquam potest Deo probari, vllo prætextu. Sed qui peccator est, potest Deo conciliari. Et hoc factum per Christum. Itaque nihil hic Gregorius, nisi verba effudit furiosa, cum non esset apud se, præ odio nostri.

XI. In secunda, magna est, non nostra stultitia, sed Gregorij calumnia, nullam mutationem fieri ex peccato in iustitiam, cum Deo reconciliatur peccator. Nos contra & scimus, & docemus. Quanquam illud, *De nouo diligi à Deo*, quid sit nesciamus, qui credimus amorem Dei aut nullum esse, aut ab æterno, ac proinde nunquam de nouo, nec possumus persuaderi, qui ita est ab æterno, posse per singula momenta infectum reddi, vt restauratione noua opus habeat.

XII. In tertia rursus eadem cæcitas. Fatemur non effecisse Christum, vt iniquitatem Deus odio non habeat, sed non effecisse, vt peccatorem nullum non oderit, hoc à Christianitate alienissimum est. At non, inquit, quatenus iniquitate obstrictus est. Nugæ, inquam. Nam hoc dicitur, vel quasi Deus eum amaret propter ipsam iniquitatem, quod nemo nostrûm dixit. Vel vt sensus sit, à Deo peccatorem nullum amari, consideratum vt peccatorem, quod falsissimum est. Nam idem amor Dei in peccatores est misericordia: at hæc supponit peccatum. Itaque Deus, qui miseretur peccatoris, amat peccatorem, tanquam peccatorem: etsi non propter peccatum. Non enim potest tanquam iustum. Esset enim immanis implicatio contradictionis.

XIII. Sexta ratio Tapperi, huic quidem vicina, sed non omnino tamen eadem. In renatis nihil odit Deus: Nullum igitur in eis est peccatum.

XIV. Respondeo distinguendo, nihil odisse in fidelibus, vel vt nullam fidelium partem oderit. Vel vt nihil, quod sit in iis, ne quidem vt accidens. Priori modo, concedo nullam fidelium partem, odisse, non tantum, inquam, illum spiritum quo facti sunt fideles, & qui est ab ipso Dei munere, sed ne carnalem quidem mentem, aut ipsam carnem, etsi vtramque adhuc peccato obnoxiam. Si enim odisset, non liberaret: at liberat nunc quidem ex parte, olim etiam perfecte liberaturus. At peccatum, nulla est fidelis, imo nulla est hominis pars. Itaq; non habet hoc priuilegium commune.

XV. Altero sensu, negatur antecedens. Nam re vera Deus odit semper peccatum, etiam id quod est in fidelibus. Si enim non odisset, non aboleret, imo non castigaret, imo non dimitteret. At dimittit semper, castigat aliquando, abolet paulatim, ergo odit. Et dimittit, castigat, abolet, non in infidelibus, sed in ipsis fidelibus, in ipsis illis, quos amat. Ergo, cum nihil oderit in fidelibus, tamen odit peccatum in illis. Nec tamen vllo modo odit fideles, quomodo ne in humanis quidem pater vllo modo odit filium, cuius odit vitia.

XVI. Caluinus respondens negabat consequentiam. *Vt hoc*, inquit, *illis concedam*, nimirum nihil Deum odisse in fidelibus: *an propterea sequitur nihil esse odio dignum? ac non potius ideo nihil odit, quia quod iure potest odisse, ignoscit?*

XVII. Tapperus negat hanc responsionem satisfacere. Iudicium enim Dei esse in veritate, & ex iudicio amare, quod amabile est, odisse autem, quod dignum odio.

XVIII. Sed nos negamus, quemquam hominem amari ex iudicio: iudicium enim non potest consistere cum remissione peccatorum, absque qua tamen nullum omnino hominem amauit Deus præter eum, propter quem cæteros amauit. Est ergo hic amor, vt dixi, ex misericordia. Itaq; Tapperi oppositio nullius est momenti, & Caluini solutio bona.

XIX. Septima ratio est Bellarmini: Si concupiscentia est peccatum, ergo, vel quatenus sumitur pro primis concupiscentiæ motibus, quibus mens resistit. Vel pro pronitate ad actum. At neutro modo. Ergo non est peccatum. Probat assumpti primam partem, id est, primos motus non esse peccata. Quia si in pueris, in amentibus, in dormientibus non sunt peccata, ergo neque in viris sapientibus, vigilantibus. Testibus Augustino 10. Confessionum 30. Prospero 3. de Vita contemplat. 6. Ambrosio de Officiis 1. cap. 21. Ratio, quia ne in horum quidem sunt potestate, sed & Augustinus 1. de Ciuitate Dei cap. 25. *Quanto magis concupiscentialis inobedientia, absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?*

XX. Alteram vero partem probat, quia si illi actus non sunt peccatum, ergo multo minus ipsa pronitas. Ratio consequentiæ: Quia nos peccatum esse dicamus propterea quod repugnet legi Dei. Ast si actus eius non pugnet, ne ipsa quidem pugnabit.

XXI. Respondeo, primo concupiscentiæ motibus, mentem non resistere, quatenus mens sumitur pro naturali facultate animæ, sed tantum quatenus pro donis gratiæ, quibus mens illustratur. Hoc posito, dico concupiscentiam, vtroque modo esse peccatum, ideoque negari assumptum. In argumento priori, dico pueros esse separandos ab amentibus, & dormientibus. In illis enim vere eos motus esse peccata, quia Scriptura pronuncie t figmenta cogitationum cordis non esse nisi mala ab ineunte ætate. Et vero Ambrosius non dixit hos motus in infantibus carere omni peccato, tantum innoxios dixit esse: *Illæ commotiones in pueris innoxiæ sunt, quæ plus habent gratiæ, quam amaritudinis.* Vnde non video ego quidem quid lucri Bellarmino accedat. Non enim disputat Ambrosius de natura peccati, sed de officio in cohibendis motibus. Vt crediderim vafre nonnisi indicatum locum.

XXII. In dormientibus aliud iudicium est, cum non concupiscentia mouet, sed natura sola moueatur. Et ita docet Prosper, cuius iterum indicauit Bellarminus locum, non etiam recitauit: *Ille corporis fluxus, qui fit in dormientibus sine culpa, interdum vigilantibus contingit ex culpa. Aliud est enim quod in dormiente fit, aliud quod vigilans facit. Ibi naturaliter plenitudo humoris expellitur, hic turpiter concupiscentia publicatur. Sed hæc contupiscentia illis vigilantibus hunc elicit fluxum, quibus per fœda colloquia sordidum commouerit appetitum.* Quorsum ergo disputantibus de Concupiscentia, obiiciuntur motus, qui non sunt concupiscentiæ?

XXIII. Et tamen Augustinus in Confessionibus nullo verbo docet non esse peccata. Imo vero grauiter exaggerat, tanquam peccata. Sed nimirum orta non simpliciter à natura, vt dicebat Prosper, sed à præcedente consuetudine, & quidem non subsistentes in primis motibus, sed progredientes ad consensum vsque. *Adhuc viuunt in memoria mea*, inquit, *talium rerum imagines, quas ibi consuetudo mea fixit: & occurrunt mihi, vigilanti quidem carentes viribus, in somnis autem non solum vsque ad delectationem, sed etiam vsque ad consensionem factumque simillimum.* Et hos quidem motus, ita procedentes ex præcedente consuetudine, nulla esse peccata, non facile mihi persuaserim.

XXIV. De amentibus, nihil Bellarminus docet, sed latere voluit inter pueros & dormientes, vt, cum de his dictum esset, aliquis de omnibus speraret se visum iri demonstrationem dedisse. Sed de his puto similiter iudicari posse, ac de dormientibus. Nempe actus esse vel mere à furore, vel ex præcedente vitiositate. Hoc modo, non carere peccato, illo vero, non esse actus concupiscentiæ, sed morbi.

XXV. Refutato hoc priore dilemmatis membro, alterum non est difficile. Nam si actus in infantibus non sunt sine peccato, ergo nulla inde consequentia efficiet, Concupiscentiæ motus non esse peccata. Si autem dormientium & furiosorum motus, non sint concupiscentiæ, rursus absurda erit consequentia, res comparans diuersi generis. Nam quod à nobis causam dicit assignari peccati, repugnantiam legi, verum est quidem, sed pro natura concupiscentiæ, quæ hanc repugnantiam necessario ponit in inobedientia. At si nulla sit voluntas, nulla est inobedientia, si nulla concupiscentia, nulla etiam voluntas. Itaque motus illi dormientium, non repugnant secundum inobedientiam. Quare rationem peccati habere non possunt. Quomodo cum Leo occidit hominem, est id quidem aliquo modo repugnans legi, quæ prohibet hominem occidi, at non secundum rebellionem. Quia rebellio nulla sine voluntate. At hæc nulla in Leone destituto omni rationi, ac proinde non capaci eius legis. Cuiusmodi quicquam de concupiscentia dicere, est impotenter abuti vocabulis.

CAP. XVIII.

Vtrum Concupiscentia sit peccatum originale.

I. SVpersunt rationes duæ Bellarmino, quibus probet, non quidem non esse peccatum Concupiscentiam, sed non esse peccatum originale, quod nostri asserunt, ego quomodo verum putem, dixi: nempe, vt non sit totum peccatum originale, quo continetur etiam mentis corruptio, quæ præcedit voluntatem, sed pars saltem, quæ sit in inclinatione voluntatis. Videamus ergo, quid afferat Bellarminus.

II. Prior ratio: Si baptismus non liberet hominem à concupiscentia, ergo vel concupiscentia non est peccatum originis, vel Baptismus non liberat ab originis peccato. At Baptismus liberat ab originis peccato. Et non liberat à concupiscentia. Ergo concupiscentia non est peccatum originis.

III. Respondeo: Liberari dupliciter dicitur, vel liberari à culpa, vel liberari ab ipso peccato, & concupiscentia. Baptismum autem liberare à concupiscentia, eodem modo, quo liberat à peccato originali, videlicet primum à culpa, deinde à dominio. Non autem liberare ab ipsa existentia aut concupiscentiæ, aut peccati originis. Itaque aut falsum assumitur, non liberare à concupiscentia: nempe, quoad culpam & dominium, aut falso ponitur, liberare ab originali, quoad existentiam.

IV. Instat Bellarminus: Si concupiscentia esset peccatum originis, ergo esset non propter dominium, sed propter repugnantiam cum ratione. Ratio, quia originale est in infantibus, in quibus tamen non est dominium, sed accedit postea ex consensu voluntatis.

V. Respondeo, fateri nos peccatum originis non esse peccatum propter dominium, alioquin non foret peccatum, cum auferretur id dominium, quod nos tamen contra asserimus. Sed primo Bellarminum negamus proposuisse nostram integram solutionem, sed partem duntaxat illam, quæ est de dominio, alteram omisisse, de culpa. Deinde, etsi non propter dominium originale sit peccatum, tamen habet semper dominium, in non regenitum. Etiam in infantem, quamuis non adsit ei vsus rationis, aut voluntatis. Est autem liberatio non exigua, hæc quæ hominem eximit eius tyrannidi. Itaque argumenti vis hoc ipso constricta manet.

VI. Aliam instantiam profert Baptista breuiator: Concupiscentia dominans in multis fidelibus praue viuentibus prævalet. Igitur, vel nunquam fuit illis originale peccatum ablatum per baptismum, vel multiplicia in vno, & eodem homine erunt originalia.

VII. Respondeo: Negari in fideli vllo dominari peccatum originale, nisi fidelis nomine tam insolenter abutamur, vt solam externam professionem significet, quod nos numquam dabimus. Concedimus in lucta illa, quam esse perpetuam scimus, non raro grauiter deiici fidelem, sed subiici tamen peccato negamus, quia sine Spiritu nullus fidelis est, Spiritus auxilium semper concupiscit contra carnem. Nec tantum concupiscit, sed etiam prævalet, vt exitus ostendit in pœnitentia. Vnde Paulus confidenter negabat se velle malum quod ageret, aut non velle bonum quod non ageret.

VII. Altera ratio sequitur: Concupiscentia est effectus, & pœna peccati originalis. Ergo non est peccatum ipsum originale. Probat consequentiam. Quia, etsi vnum idemque possit esse & peccatum, & pœna peccati, tamen id sit intelligendum per comparationem ad diuersa. Probat antecedens, ex 5. ad Roman. *Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit*

& per peccatum mors, & ita in omnes homines peccatum pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Vnde haberi dicit mortem esse pœnam & effectum peccati originalis. At hæc, inquit, pars est humanæ corruptionis, & altera est concupiscentia, cum ignorantia, aliisque eiusdem nostræ naturæ inflictis vulneribus. Quare eandem rationem videri mortis & concupiscentiæ. Sicut ergo mors est pœna & effectum peccati originalis, ita & coucupiscentia. Probat iterum ex Augustino, cap.3.5.contra Julian. *Concupiscentia pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis.* Item primi Retractat.5. hominem nasci implicatum reatu Adæ: & ob id pœnæ obnoxiũ, & explicatur hæc pœna, concupiscentia, vocata peccatum per tropum. Rursus 14. de Trinitate cap.17. & de Continentia 6. peccatum originale comparari febribus, concupiscentiam languori remanenti febribus sanatis.

IX. Respondeo negari antecedens, nisi forte cum Catharino, Pighio, Salmerone, insanire malimus, asserentibus ipsum illud Adami peccatum actuale primum, vnum numero, nostrum esse originale, quod tamen Bellarminus refutauit. Nam alioquin si demus, quod ille etiam disputauit, esse cuique suum originale peccatum, non potest suum antecedens Bellarmino indulgeri. Imo impugnatur eodem argumento, quo ille suam consequentiam confirmatam voluit. Quia idem peccatum non possit esse sui ipsius pœna, sed alterius. At concupiscentia est vel peccatum ipsum originale, vt multi, vel vt ego, sentio, pars illius. Ergo esset pœna sui ipsius. Quod absurdum. Itaque Paulus 1. ad Roman. cum pœnam indicat gentium Deum non agnoscentium, traditas dicit concupiscentiis suorum cordium, non traditas illis concupiscentias, sed ipsas traditas concupiscentiis, id est, suæ corruptioni permissas, vt non tantum inessent, sed prorsus dominarentur.

X. Quæ duo profert argumenta ad probationem antecedentis, ex iis posterius saltem retinuit Baptista breuiator, itaque videtur alterum non probasse, & certe est inuita natum Dialectica, si vllum aliud. Ego cogo in formam, vt futilitas appareat. Si eadem ratio est mortis & concupiscentiæ, Ergo vt illa, ita hæc pœna est peccati originalis. Consequentia non probatur, probatur antecedens: Partium totius eadem ratio est: at mors & concupiscentia, sunt partes eiusdem totius, nempe corruptionis: Ergo vtriusq; eadem ratio.

XI. Respondeo primo, vt consequentia prima sit certa, supponendum esse, eandem esse rationem, respectu eiusdem. Potest enim diuersarum rerum esse varia comparatio, proinde & ratio. Et sic, si compares concupiscentiam, & mortem cum peccato Adami primo, potest vtriusque eadem ratio esse, nempe, quæ effecti ad causam. Sed in omnibus propterea non erit necesse eandem esse rationem. Patet, quia mors est pœna non tantum peccati originalis, sed etiam omnium actualium: concupiscentiam saltem dabit aduersarius non esse pœnam actualium. Nam si esset pœna, esset etiam eorundem effectus. At hæc causa est potius. Itaque secundo, nego, relate ad peccatum originis eandem esse rationem mortis & concupiscentiæ, quia est illa illius pœna tantum non etiam pars. At hæc est eius pars.

XII. Partium eandem esse rationem non possum absolute concedere. Sunt enim aliæ integrantes, vt membra integri, quæ numero tantum differunt, & quantitate, qualia frusta sunt eiusdem lapidis aut ligni, aliæ integratæ, vt species generis, quæ non numero, sed definitione potius differunt. Si integrantes Bellarminus dicat, primo non est semper verum omnium eandem esse rationem. Nam hominis integrantes partes sunt corpus & anima, quarum tamen longe diuersissima ratio est. Deinde negabitur assumptio, id est, peccatum & concupiscentiam esse partes integrantes corruptionis humanæ, oporteret enim definitione, ac proinde specie non conuenire, quod est absurdissimum.

XIII. Quod si integratas malit, fatebimur sane hactenus conuenire concupiscentiæ & morti, vt sint corruptionis partes. Sed partium huiusmodi necesse esse, vt sit eadem ratio, nos profecto negamus, & affirmamus esse non tantum ἀριθμόλογον, sed etiam ἀφιλόσοφον. Nam singularum specierum sua est definitio, ac proinde sua natura. Et ne procul abeamus, hoc modo corruptionis partes sunt mors & peccatum, siue originale, siue actuale. Prodeat Bellarminus, &, si possit, doceat, eandem esse vtriusque rationem. Imo doceat, si eadem ratio est, esse ergo peccatum originale, pœnam peccati actualis, itidem vt mortem. Quare nihil nisi prodigiose Pauli nomine abutitur sophista.

XIV. Ad Augustinum venio. At hic profecto nunquam docuit concupiscentiam esse pœnam originalis, sed dixit esse pœnam peccati admissi ab Adamo, quæ ratio est originalis. Recito locum ex 5. contra Iulianum, quem solum notatu dignum iudicauit breuiator, cæteris, puto, diffisus, *Lex in membris repugnans legi mentis non ideo ipsa iuste agit, quia eius qui egit iniuste, pœna sit iusta: Et sicut cæcitas cordis, quam solus remouet illum inator Deus, & peccatum est, quo in Deum non creditur, & pœna peccati, quo superbum cor digna animaduersione punitur, & causa peccati, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur, ita concupiscentia carnis, aduersus quam bonus concupiscit Spiritus, & peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis, & pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis, & causa peccati est, defectione consentientis, vel contagione nascentis.* Audin'? Eius pœnam qui egit iniuste? Non ergo infantis, qui, teste Paulo, nihil dum egit bene vel male. Audin' pœnam redditam meritis inobedientis, & causam peccati, contagione, vel consensu? At contagio peccati, ipsum originale. Non igitur pœna peccat originalis, alias frustranea Augustini distinctio.

XV. Hominem esse implicatum reatu Adæ, non erat vt probaretur, sed concupiscentiam esse pœnam in singulis sui originalis peccati, quod Augustin. opus neq; in retractationibus dixit, neque alibi. Non dixit etiam vocari peccatum per tropum, sed quia à peccato fit, quod equidem potuit sine tropo, quomodo Cain homo vocatus est, qui retinuit naturam patris. Comparati infirmitati remanenti post febrem sanatam, nõ est ab surdum, sed in solis fidelibus, quorum febris est sanata, id est, culpa dimissa. Sed hoc si est verum, non efficit tamen, vt non sit pars peccati originalis: Nam & ipsa infirmitas pars est febris in corpore, nec remaneret ex febri, si non esset pars febris.

Cap. XIX.

De Patribus.

I. Svperest autoritas Patrum, quorum testimonia suæ causæ fauere Bellarminus præiudicat, ex quibusdam Caluini verbis, quasi coacti id confiteri. Quod ego tamen videre non possum. Ita enim lego in 3. Institut. cap. 3. §. 10. *Neque opus est multum inuestigando laborare, quid hic Veteres sentiant, quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnaque diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur sumant Lectores, si quid de sensu antiquitatis habere certi volunt. Porro inter illos & nos, hoc discriminis videri potest interesse* (Bellarminus mutauit in, Hoc discrimen est) *quod ipse quidem quum fideles concedat, quamdiu in corpore mortali habitant, sic illigatos teneri concupiscentiis, vt non possint non concupiscere, eum tamen morbum, peccatum vocare non audet, sed ad illum designandum infirmitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet, vbi vel opus, vel consensus, ad conceptionem vel apprehensionem accedit: hoc est, quando primæ appetitioni cedit voluntas. Nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quo aliqua omnino cupiditate contra legem Dei homo titillatur: imo ipsam prauitatem, quæ eiusmodi cupiditates nobis generat, asserimus esse peccatum.*

II. Hæc quidem Caluini verba sunt, sed ex iis quomodo conficiatur, contra nos sentire Augustinum, videre non possum: Bellarminus etiam non docet. Atqui Caluinus nullum agnoscit in re ipsa discrimen, sed tantum in loquendi modo, nimirum ex varia peccati notione, quanquam statim negat adeo rigidum fuisse in ea quantacunque differentia, vt non interdum etiam diserte peccatum dicat. Quod omnino verum. Id enim & nos ante probauimus, & Caluinus indicat, *Neque tamen*, inquit, *semper à peccati nomine abstinet, sicuti cum dicit, Hoc peccati nomine appellat Paulus, vnde oriuntur cuncta peccata, id est, ex carnali concupiscentia.* Ex Homil. 6. de verbis Apostoli. Denique adeo verum, vt cogantur ipsi Papistæ, ad peccati varias noriones confugere. Abutitur ergo Bellarminus Caluini verbis.

III. Testium ordinem orditur à Methodio apud Epiphanium in Origene. Recito Græce, Ἐπειδὴ δὲ ἐμπίπλουσι θηριώδεις πολλάκις λογισμοὶ, ἐπιθυμίας ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλως ἐμπιπλῶντες καὶ περιεργασίας, ὥσπερ μυρίων ἀθρόων ἔθνεα πολλά, ἔφη, τὸ γὰρ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, ἄχρι τῆς ψυχῆς θαρσοῦς ἀποσοβεῖν, μηδένα ποιῆσαι τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν ὑπηχούμενα νοοῦνται. ἵνα γὰρ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐν πάσαις ἡδοναῖς καὶ λύπαις δοκιμασθέντες εἰ μὴ μεταβαλλοίμεθα. ἀλλὰ πανταχοῦ καθάπερ ἀκήρατος χρυσὸς διὰ πυρὸς βασανιζόμενοι οὐκ ἐξιστάμεθα τῆς οἰκείας ἀρετῆς συμβαίνει τοῦτο, διοχλεῖσθαι τὸν νοῦν ὑπὸ πολλῶν. Hæc Methodij, quæ non videntur mendo carere. Nam constructionem quis expediet? Cornarius vertit, vt potuit, *Nunc vero quandoquidem sæpe bestiales incidunt cogitationes concupiscentia ac curiositate alias aliter nos implentes, muscarum veluti densa est populosaque turba, dixit, Quod enim non volo, hoc facio, vsque ad animam. Confidenter itaque ipsas depellere oportet*, male hæc distrahuntur, oportuit enim, *donec constanter ab anima exigantur.* Sed voluit nimirum corruptum sanare aliquo modo. Non tamen potuit: *ita vt nihil omnino ad faciendum ea quæ ab ipsis insusurrantur, nutemus. Quo enim admittamur in regnum cœlorum per omnes voluptates ac tristitias probati, si non immutati fuerimus, sed vbique velut aurum incorruptum per ignem examinati, à propria virtute non discesserimus: contingit hoc vt à multis mens nostra infestetur.* Et post paulo, Ὁρᾷς γὰρ ὡς λογισμοὶ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἁμαρτίαν ἐν ἡμῖν ἔξωθεν ἐπισωρεύονται καθάπερ οἱ κύνες λυσσῶντες, ἢ ἄγριοι καὶ θρασεῖς λῃσταὶ καθ᾽ ἡμῶν, ἀεὶ παρορμώμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἄρχοντος τῆς ἀδικίας δοκιμάζοντες ἡμᾶς εἰ ἀντίστασθαι αὐτοῖς ἀρκοῦμεν καὶ ἀντιπαρατάσσεσθαι. ἄγε δὴ μήποτε ὑπενδοῦσα ἁρπασθῇς ὦ ψυχὴ πρὸς αὐτῶν. *Vides enim quod cogitationes propter inhabitans in nobis peccatum, forinsecus nobis instant, velut canes rabiosi, aut feri, aut audentes latrones contra nos semper instigati à tyranno ac principe iniquitatis, probantes nos an resistere ipsis possimus, & aciem è contra instruere. Age igitur, ô anima, fortiter resiste, ne forte remittens capiaris.*

IV. Hæc sunt Methodij, in quibus quia nusquam negatur concupiscentia esse peccatum, argumentis agendum Bellarminus putauit, vt quod ille non dixit, dixisse persuadeat. Primo, Concupiscentia nobis relicta est ad agonem, vt per eam probemur tanquam aurum in fornace. Constat autem aurum in fornace nullo modo inquinari, sed purgari. Secundo, addit motus concupiscentiæ forinsecus contra nos instare, ex quo intelligimus eos nobis imputari non posse, cum nostri non sint. Tertio, hortatur ad resistendum illis, ne forte ob negligentiam capiamur, quasi dicat nos capi non posse, ac per hoc, nec peccare, nisi velimus.

V. Respondeo, Bellarminum non attendisse, imo potius dissimulasse totius disputationis ingenium. Manifestum enim est agere Methodium de Concupiscentia in genere, nulla habita ratione baptismi, erat enim aduersus Origenem disputatio de natura carnis, non vero carnis baptizatæ. Si ergo negauit Methodius concupiscentiam esse peccatum, certe negauit etiam ante baptismum. Quod Papistæ nunquam admiserint. Itaque male Bellarminus, pro eius verbis, substituit, Concupiscentiam relictam esse, quæ non sunt à mente autoris, debuit, *inesse*, potius.

VI. Ad primum, nego concupiscentiam appellari fornacem, sed ἡδονὰς καὶ λύπας: Tum quam ridiculum est, non inquinari aurum in igne, ergo concupiscentiam non esse peccatum? Ego vero, quid hoc sit monstri, videre non possum. Quis enim nescit non esse omnino idem auro ignem, quod nobis concupiscentiam? Et, vt cætera omittam, quis nescit per accidens concupiscentiam purgare? Imo nunquam purgare ipsam, sed purgari eos qui ipsi non accedant, id est, non consentiant? Vnde Methodio phrasis, τῆς ψυχῆς ἀποσοβεῖν, quam Cornarius corrupit, diserta ad hanc rem, & contra Bellarmini sophisma. Nam, si homo concupiscentiæ ratione dicitur purgari, cum abigit ab animæ concupiscentias instantes muscarum instar. Ergo primo in ratione purgandi, non respondent igni concupiscentiæ, sed sordibus. Ignis enim non amouetur ab auro, vt purgetur, sed sordes amouentur per ignem Deinde, ergo concupiscentia, cum sit id, quod abactum oportet, est etiam id, quod non abactum inquinat. Et neget quis peccatum?

VII. Ad secundum, concupiscentiæ motus contra nos forinsecus instare, nego dixisse Methodium, vt significaret eos esse nobis non intrinsecos. Quod tamen etsi maxime dixisset, non debebat Bellaminus admittere,

qui

qui eosdem motus naturales esse concedit. Quomodo extrinsecus, si naturales? Sed nimirum Methodius dixit ἐν ἡμῖν ἔξωθεν ἐπισυνίστασθαι, *In nobis forinsecus excitari:* nimirum vt motus quidem ipsi nobis insint, quia in nobis fiunt, sed causas habeant externas, siue occasiones: quomodo solet dici, obiectum mouere potentiam, & sic paulo ante dixerat λογισμοὺς ἔξωθεν εἰσπορεύεσθαι. Quare futilissima conclusio est: Ergo nobis imputari non posse. Nam quomodo igitur non baptizatis imputantur?

VIII. Ad tertium. Resistendum est, ne capiamur, ergo capi non posse nisi velimus. Concedatur. Sed capi non posse, ergo non peccare, quo iure? Quasi nesciamus capi eum, qui sub potestatem venit alicuius, vt sit, capi à peccato, sub dominio esse peccati. Et nesciamus non esse sub dominio peccati, omnem in quo est peccatum. Quare Methodij verbis Bellarminus nimis quam impotenter abutitur.

IX. Methodio Basilium subiicit, ex eoque duos locos. Libro, inquit, de Virginitate, *Naturalis appetitus ad gulositatem, aut scortationem corpus titillat.* Et in libro Constitut. Monasticar. cap. 2. copiose de hoc argumento disserens, docet omnes carnis affectus esse naturales, & si quando in iis peccatur, totum esse ex negligentia animæ præsidentis. Eundem carnis affectum comparat equo pingui ac robusto, qui si forte sessorem deiiciat, non ipse accusandus est, sed is qui habenas regebat. Certe si affectus carnis sunt naturales, non erit peccatum illos habere.

X. Verum, vnde quæso habet Bellarminus? ab natura ne, an ab institutione hunc disputandi morem, vt nihil agat sincere? Primo enim à Basilio, ne verbum quidem habet de hac quæstione, itaque longas coniecturarum ambages consectari cogitur; quanta cum laude apud suos, nescio, certe manifesto causæ præiudicio apud sanos. Naturalis, inquit Basilius, appetitus ad gulositatem, & scortationem corpus titillat. Ergo Basilio concupiscentia non est peccatum? Immane hoc quidem est sophisticandi cacoethes. Nam, cur non ego contra: Ergo Basilio concupiscentia est peccatum?

XI. Enimuero Basilij locus est plenior, quam vt oportuerit sic detruncatum. Docet, non à corpore tantum animam sollicitari, vt voluit Bellarminus, sed etiam ab anima corpus pollui. Esse enim suas, tum corpori, tum animæ passiones malas, quibus vtrisq; purgandus sit, quicunque nolit pollui. Describo, etsi prolixiorem, quia dignum, σῶμα μὲν γὰρ γαστριμαργίαν καὶ μέθην, καὶ τὰς πρὸς συνουσίαν ἡδονὰς βρασσόμενον κατὰ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς ἀναδίδωσι. ψυχὴ δὲ ζῆλόν τε καὶ ὀργὴν, ὑπόκρισίν τε καὶ ἔχθραν ὑπ᾽ ἀφροσύνης κλονουμένη φέρει κατὰ τοῦ σώματος, καὶ ἔστιν ὅτε φόβῳ τῶν ἐκ σαρκὸς παθῶν νηστείαις καὶ σκληραγωγίαις τὰ σώματα πρὸς ἴδια τὰ πάθη νεκρώσαντες, τὰ ψυχῆς ἴδια ἐν νεκρῷ σώματι περιφέρομεν, ὡς αὐτόθεν τὸ χωλεῦον πρὸς τελειότητα φαίνεσθαι, ὅτι τὸ ἕτερον χωρὶς τοῦ ἑτέρου κατορθωθὲν ἀτελὲς πρὸς τὴν ἀληθῆ ἀρετὴν τὸ ἔργον ἐλέγχει. ὅτε γὰρ τὰ σώματος πάθη διὰ νηστειῶν ἐκτεμόντες, τὴν δὲ ψυχὴν τοῖς ἰδίοις ἐν ζήλῳ καὶ ὑποκρίσεσι, καὶ τῶν ἄλλων παθῶν κινήμασι μεμολυσμένην καταλιπόντες, χρήσιμον πρὸς ἀρετὴν τὴν τοῦ σώματος ἄσκησιν δείκνυμεν. ὅτε τὴν ψυχὴν τῶν ἰδίων παθημάτων καθαίροντες, τὸ δὲ σῶμα ἀφέντες πρὸς τὰς σαρκὸς ἡδονὰς καὶ τὴν λοιπὴν θρύψιν ἀφέντες, κἂν μὴ παρῇ ἡ πρὸς πορνείαν ἀσέλγεια, τέλειον τὸν πρὸς ἀρετὴν βίον ἡμῶν δεῖξαι οὐ δυνάμεθα. ἀλλὰ δεῖ τὸν μέλλοντα παντὸς μολυσμοῦ καθαρὸν τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον δεικνύναι, τῷ τε κατὰ ψυχὴν καλῷ προστιθέναι καὶ τὰ τοῦ σώματος ἀγαθὰ, καὶ ὅτε κατὰ τὸ σῶμα ἀσκητικῶς πονηθείη, τὰ τῆς ψυχῆς κατορθώματα συμφωνοῦντα δεικνύναι. Verto, quia interpretem Latinum nullum habeo. *Corpus quidem edacitatem, ebrietatemque, & venereas voluptates ebulliens impingit decori animæ. Anima vero inuidiam, & iram, & hypocrisim, & odium ab imprudentia flexa infert aduersum corpus, estque interdum, quum metu passionum corporearum, ieiuniis & austeritate cum mortificauimus corpora quoad eorum proprias passiones eas, quæ animæ sunt peculiares, in mortificato deferimus, vt facile appareat nos claudicare in perfectionis instituto, quando alterum absque altero emendatum imperfectio ad veram virtutem reapse deprehenditur. Nam neque cum exciderimus corporis affectus per ieiunia, animam vero reliquerimus propriis inuidiæ, simulationis, aliarumque passionum motibus pollutam, vtile ostendimus ad virtutem, corporis exercitium, neque, cum purgata propriis affectibus anima, corpus permiserimus carnalibus voluptatibus, reliquasque delicias, etsi non adsit ad scortationem impetus, possumus ostentare vitam ad virtutem exactam. Sed eum oportet, qui volet cursum ad virtutem exhibere, cunctis sordibus purgatum, tum decori animæ corporis addere bona, tum postquam summo labore corpus exercuerit, animæ emendationem congruentem probare.* Audistin', Basilium, non tantum suos animæ affectus seorsim à corpore asserentem, sed etiam hos affectus sordes nominantem? Audistin' asserentem, nisi vtrisq; purgatis, non esse virtuti locum? Hæc Bellarminus, si potest, sibi conciliet, aut, ne persuadeto Basilium à se stare.

XII. Alterum ex eodem locum, non sine causa, cauit sophista, ne describeret, facilior illi impostura à suis verbis, quam à Basilij, quem audi, ὥσπερ γὰρ καλὸν ὁ ἵππος, καὶ ὅσῳ περὶ αὐτὴν φύσιν ὀξύτερος καὶ θερμότερος ἢ ποσῶ τα ἀμείνων: *Sicut bonum quid equus est, quantoque natura celerior est & acrior, tanto melior, verum opus habet sessore qui regat habenas, & gubernet, quia destituitur ratione, & postquam insilierit sessor, sua ille natura conabitur vti: Quod si sessor habenas probe moderetur, seque ipso vtatur pro officio, simul & ipse propositum finem assequetur, seque seruabit, & comperietur iumentum ad vsus optimum. At si non bene, tum & pulsus subinde à via regia aberrans, & in deuia delatus, seque ipsum ac sessorem non raro præcipitat, atque ita vtrique periculosa sit sessoris vesordia. Idipsum intellige de corpore & anima,* τὸ μὲν γὰρ σῶμα τὰς φυσικὰς ὁρμὰς ἔλαβεν οὐκ ἀτόπους, ἀλλὰ πρός τι πάντως καλὰς χρησίμους: *Corpus enim naturales impetus habet non absurdos, sed ad aliquid prorsus bonos & vtiles. Verum ratiocinationis expers est, vt rationis priuiligio anima gaudeat: Quod si hæc commode illos impetus temperet, tum corpus seruatur, tum anima in tuto est. Sin autem regiminis negligentior, & somnolentior, socordia permittat habenas corporis, & hos vt ratione destitutum, à recta aberrat, & animam in iisdem peccatis implicat,* τοῖς ἴσοις περιβάλλει πταίσμασι. οὐκ ἐξ οἰκείας κακίας, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνης ὀλιγωρίαν, *non propria nequitia, sed illius negligentia.*

XIII. Basilius omnes carnis affectus esse dicebat naturales, inquiebat Bellarminus. At Basilius, habet naturales impetus, οὐκ ἀτόπους· ἀλλὰ καλὰς καὶ χρησίμους. Audin' non vniuersalem enuntiationem, sed indefinitam? Tum autem, audin', non tantum à natura esse eos motus, sed esse non absurdos, esse bonos, esse vtiles? Quid hæc ad nostram concupiscentiam? Hanc, inquam, concupiscentiam, quam tu agnoscis esse malam, etsi non peccatum? Et vero comparatio equi, indicat posse animam bene vti iis motibus: at hos concupiscentiæ motus, quis vtendos concessit animæ, & non potius iussit comprimere? Nemo certe Theologus iussit vti, omnes autem iubent auersari. Quare non agit Basilius de motibus concupiscentiæ aduersantibus legi Dei, sed de donis ita naturalibus, vt non sint à peccati corruptione. Nihil ergo ille ad hanc controuersiam, hoc saltem loco.

XIV. Basilium Chrysomus excipit. Ad populum Antiochenum, Homil. 19. *Nisi consuetudinem vincamus, quomodo concupiscentiam vincemus, cuius radix habet à natura principium? Concupiscere enim naturale, male vero concupiscere iam est voluntatis.* Iterum Homil. 17. in Matth. *Non simpliciter dixit, qui concupiuerit, sed, qui viderit mulierem ad concupiscendum, id est, qui concupiscentiam sibi consciuerit; quique nullo omnino cogente quiescenti cogitationum feram subito immiserit. Hoc enim non iam naturæ est, sed propriæ desidiæ.* Homil. 13. in Epist. ad Roman. *Ipsæ passiones in se peccatum non sunt, effrenata vero ipsarum immoderantia peccatum operata est, & vt exempli gratia vnam illarum tractem, concupiscentia quidem peccatum non est, quando vero egressa modum foras eruperit, tunc demum adulterium fit, non à concupiscentia, sed à nimio & illicito illius luxu.* Et post docens quomodo hic excessus peccatum fit, *Quæcunq; culpa esse potest, ea omnis voluntatis est.*

XV. Nihil est difficile, si obseruetur vocis homonymia, quam ipsi ab initio controuersiæ notauimus: quam & Bellarminus agnoscit, cap. 15. huius ipsius libr. 5. de Amissione gratiæ. Vt sit interdum potentia seu vis appetendi, ab ipsa hominis prima natura, alias autem vitium, quo proni sunt homines ad concupiscendum sensibilia contra ordinem rationis. His omnibus ergo locis Chrysostomus per concupiscentiam illam intelligit, quę prior est, & à natura. Itaque optime ille negat esse peccatum, nos etiam negauimus, alioquin conferretur causa peccati in Deum, quod quis pius non horreat?

XVI. At nos disputamus de concupiscentia, quatenus vitium est, hanc nos etiam peccatum pronuntiamus. Quid Chrysostomus? Idipsum. Separat enim Concupiscere, & male concupiscere. Illud naturæ tribuit. Quid est ergo male concupiscere? Nonne vitium? at hoc non à natura, scilicet prima, sed à peccato. Hoc ergo vitiose concupiscere, id est, quod nos simpliciter dicimus concupiscere. Quod ipsum & nos tribuimus voluntati, cuius inclinatio dicitur cōcupiscentia, est autem mala inclinatio, ideoq; non potest non esse ipse concupiscentia non mala. Ac proinde peccatum, sic enim vocatur malum voluntatis. Quis ergo neget à nobis esse Chrysostomum.

XVII. Additur autor operis imperfecti in Matth. Homil. 12. illud, *Non concupisces,* pręceptum esse carni, *Non mandat,* inquit, *carni, quæ mandat. Quis enim sapiens illi ponit præceptum, quod etsi vult, non potest obaudire? Sed animam alloquitur, & animæ mandat.*

XVIII. Respondeo, nos etiam agnoscere hoc præceptum datum esse animæ, non corpori, & concupiscentiam animæ esse non corporis. Sed hunc autorem non probamus assignantem homini vni, vt duas naturas, ita duas voluntates, *Sicut duas,* inquit, *in nobis habemus naturas, animæ, scilicet & carnis, sic duas habemus voluntates, vnam animæ, alteram carnis.* Quod tolerari certe non potest, propter immanem κακοζηλίαν, quæ si permittitur, nihil iam certi fiet reliquum. Æque enim dixerit alius habere nos duas rationes. Duas, inquit, voluntates, duas iras. Atqui paulo ante Basilium audiuimus, iram numerantem in propriis passionibus animæ, quæ deferantur ab ea in corpus. Vtri accedit Bellarminus? Sed mirum ni renunciet huic, qui statim, *Et natura quidem carnis ab his omnibus non potest se separare: nam necesse habet & irasci, & concupiscere, etsi non vult.* Atqui Bellarminus in rebus necessaris nullam agnoscit voluntatem. Sed ille cum eo transiget, vt volet. Nos in corpore voluntatem nullam agnoscimus, neque in corpore constituimus vitium illud, cui concupiscentiæ nomen datur in Scripturis.

XIX. Cyrillus Alexandrinus in Ioan. lib. 4. cap. 51. *Voluptas quædam ante omne peccatum præcurrit, & feruens cupiditas ad delicta solet illicere, quæ ante peccati actum insidet, & mentis consensum arripit, persuadens facile hac via veniendum nobis esse quo gliscimus, quod verum Christi discipulus ostendit dicens, Nemo qui tentatur, dicat à Deo se tentari.*

XX. Respondeo à Cyrillo nominari peccatum actuale, id doceo, primo ex ipsis verbis: nam cum initio præcedere dixit omne peccatum, tum statim, insidere ante peccati actum: Deinde ex Iacobo, cuius verba citat, de quibus actum paulo ante. Quare Cyrillus nihil ad rem. Non enim sequitur, si præcedat concupiscentia omne peccatum actuale, siue actum peccati, ideo nullum esse peccatum. Contra potius ille peccatum esse innuit, *Hac de causa iussit Deus illam corporis particulam in qua per quam voluptatis fontes scaturiunt, ferro circuncidi, vt hoc ænigmate perdiscamus, nullo nos pacto mundos vnquam futuros, nisi diuini verbi actum in corde, quasi acutam bipennem retinentes, omnem turpem ex animo cupiditatem eiiciamus.* Nota, nullo nos vnquam modo mundos futuros, nota turpem cupiditatem, nota ex animo eiiciēdam. Nam hæc totidem sunt Papistis inflicta vulnera. Qui mundos dicunt baptizatos etiam non eiecta hac voluptate. Qui negant turpem esse cupiditatem, sed tantum malam. Qui negant animi esse, sed corporis. Qui deniq; negant eiici posse, vtpote naturalem, sed tantum compesci, vt rebellem.

XXI. Hi erant omnes Græci. Pergit ad Latinos. Primumque autorem sermonis de ablutione pedum, Cypriano adscripti, *Sic abluit quos parentalis labes infecerat, vt nec actualis, nec originalis post ablutionem illam vlla sui vestigia derelinquat.*

XXII. Respondeo per maculam, intelligi reatum. quem nos asserimus tolli funditus in omnibus fidelibus per remissionem peccatorum, cuius Sacramentum est Baptismus. Indicat ipse idem auctor statim, *Ita tamen,* inquit, *vt actualibus aliquando recrudescentibus iam non imputentur originalia, nec propter illa damnationi obnoxius sit, cui semel illa sint in baptismo indulta.* Quid hoc aduersum nos?

XXIII. Sanctus Hilarius in Psal. 118. & vers. 27. aperte distinguit concupiscentiam à peccato, eamq; non peccatum, sed viam ad peccatum appellat, *Promptum,* inquit, *fuerat dicere, Iniquitatem amoue à me: Sed licet infirmitatis suæ conscius, cum meminerit in corpore suo viam inesse peccandi, tamen per timorem Dei à peractione peccati omni alienus est. Viam igitur peccati, quod ad peccatum pergere promptum est, amoueri à se deprecatur, id est, omnia corporalium voluptatum desideria auferri, nec tentationem aliquam concupiscentiæ, aut ignorantiæ, qua tanquam per viam ad peccatum itur, ingruere.*

XXVI. Re-

XXIV. Respondeo, hic etiam peccatum intelligi actuale. Constat tum ex via ad peccandum: nam ea in peccato originali nulla est, quæ immediate hæret homini, tum ex iis verbis, *Cum meminerit in corpore suo viam esse peccandi, tamen per timorem Dei à peractione peccati omnis alienus est.* En tibi manifesto oppositam viam peccandi, & peractionem peccati. Est autem hæc nõ nisi peccatum actuale. Itaq; hinc bene concludat, Concupiscentiam non esse actuale peccatum. Sed non esse vllo modo peccatum, perperam.

XXV. Ambrosius de Officiis libr. 1. cap. 21 *Non mediocre est mitigare iracundiam, non inferius quam omnino non commoueri. Hoc nimirum nostrum est, naturæ illud. Illa denique cõmotiones in pueris innoxiæ sunt, quæ plus habent gratiæ quã amaritudinis.* In Psal. 4. *Si irascimini nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam.* Apud August. lib. 2. contra Iulian. *Beata mors, quæ nos peccato eripit, vt reformet Deo. Nunquid natura fine iustificatur à peccato aliquis? Non vtique, quoniam qui peccato moritur, in peccato manet, ille autem iustificatur à peccato, cui per Baptismum peccata remittuntur omnia.*

XXVI. Ego vero subinde cogor mirari, vbi locorum habuerit animum Bellarminus, quia tam ἀπερριζώτως collegerit. In primo loco, quid habet? An illud? Hoc nostrum est, naturæ illud? An hoc potius Commotiones in pueris innoxiæ sunt? Atqui vtrumque perinde inutile est. Quid enim naturæ dixit esse? quid voluntatis? Naturæ quidem non commoueri ira: Voluntatis autem mitigare iram. Concludat, si possit Sophista. Si non commoueri ira naturale sit: Ergo commoueri ira, non esse peccatum. Si mitigare iram nostram, hoc est, sit voluntatis. Ergo iram non esse peccatum. Expecto audaciam. Ego, ne si dixisset quidem, naturæ esse commoueri ira, crederem non esse peccatum, qui sciam aliquod esse peccatum naturæ. Nunc autem non hoc dixit, sed oppositum, & concedam, quod ille Sophista postulat? Si autem voluntatis est iram mitigare: Ego necessario concludam, esse igitur peccatum.

XXVII. Sed commotiones in pueris innoxiæ sunt? Quomodo ergo innoxiæ? An sine peccato? sine vlla ratione peccati? Absurdum, quia Bellarminus ipse concedit in non baptizatis esse peccata. At Hilarius generaliter de pueris agit. Non ergo de ratione peccati. Quare illud *innoxium*, non est eo referendum, sed ad illud, *Plus habent gratiæ, quam amaritudinis*, quod ipsum statim explicatur, *Etsi cito pueri inter se mouentur, facile sedantur, & maiori suauitate in se recurrunt.* Hoc vero etsi verum, tamen certum, motus illos esse peccati sordibus infectos.

XXVIII. Sed illud, *Nolite peccare, sed ratione vincite iracundiam.* Deus bone, quam importune, quam profertur absurde! Ergo-ne peccatũ non erit, aut illud mandatum ad iracundiam non pertinet. Ergo-ne peccatum nõ erit, quia iubemur ratione vincere iracundiam? Quis exspectasset à Iesuita, huiusmodi argumentorum monstra? Imo erit. Quia si vincere iubemur: Ergo & pugnare. Si pugnare ratione, ergo rationi opposita est. Et erit rationi opposita, & non peccatum?

XXIX. Sed ex postremo loco, *Errant igitur*, inquit, *qui concupiscentiæ peccatum negant tolli posse de medio nisi per mortem.* Itane, inquam? Atqui Ambrosius remitti dixit non tolli. Remitti autem ad culpam pertinet, tolli ad existentiam. Verum est, naturæ fine, id est, per mortem, neminem iustificari à peccato, sed à iustificatis per remissionem tolli peccatum per mortem, si non est verum, cur exclamauit, *Beata mors, quæ nos peccato eripit, vt reformet Deo?* Ergo verum tolli per mortem, remitti per Baptismum. Sed non verum, funditus tolli per Baptismum, ne existat.

XXX. Hieronymi quæ recitantur ex Epistol. ad Oceanum, *Quomodo iustificati sumus, & sanctificati, si peccatum aliquod in nobis relinquitur?* miratus sum à me non potuisse legi. Itaque sibi Bellarminus habeat. At contra asserentem, *esse aliqua peccata, quæ Christus non potuerit purgare sanguine suo: & tam profundas scelerum pristinorum inhærere corporibus atque animis cicatrices, vt medicina illius attenuari non queant.* Legi *omnia nobis in baptismo condonata esse crimina.* Hæc, inquam, legi, vera, solida, Christiana: quæque à nobis prolixe doceantur. At nihil in nobis remanere peccatorum, nõ legi. An illud fortasse annuit, *Baptismus nouum hominem facit, & ex toto nouum creat, nihilque in eo veteris hominis reseruatur?* Sed hoc non puto κατὰ πάντα, nec mollitum vlla commoda interpretatione, admissum iri, ab eo qui agnoscat concupiscentiam vitium esse, ideoq; esse ex veteri homine, & tamen remanere.

XXXI. Prosperi ex 3. de Vita contemplat. 4. verba recognosco, *Quodlibet peccatum perpetrare non possum, nisi malæ delectationi consentiam*, sed agnosce vicissim, Bellarmine, & agi de actualibus, illa enim perpetrantur, ac proinde non propterea non esse concupiscentiam peccatum, & hanc appellari malam.

XXXII. Gregorius Epistol. 39. lib. 9. disputat peccata omnia in baptismo radicitus extirpari in baptismate, *Sunt qui dicunt*, inquit, *peccata in baptismate superficie tenus dimitti. Quid est hac prædicatione infidelius, in qua ipsum fidei sacramentum festinant soluere, in quo principaliter ad cœlestis munditiæ mysterium anima ligatur, vt absoluta radicitus à peccatis omnibus soli illi inhæreat, de quo Psalmista ait, Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Et post, *Totus mundus dici non potest, cui de peccato aliquid remansit. Sed nemo resistit voci veritatis, quæ ait, qui lotus est, mundus est totus, nihil ergo ei de peccati sui contagione remanet, quem totum fatetur mundum ipse qui redemit.*

XXXIII. Respondeo, totum radicitus extirpari non dixisse Gregoriam, sed dimitti. Nam illud falsum, ipsis confitentibus Papistis, qui concupiscentiã & remanere dicunt, & esse fomitem, id est, radicem peccati. At quæ radicitus extirpantur, eorum ne radices quidem oportet remanere. Condonantur autem vere radicitus, quia & peccata, & peccatorum ipsorum radix vere remittitur, sublata culpa. Vt merito post Augustinum, eos sit detestatus Gregorius, qui peccata dicerent superficie tenus dimitti. Est enim vere abominandum dogma. Illa duriora videri possint, non esse mundum, cui aliquid de peccato remansit, nihil de peccati contagione remanere ei qui sit mundus. Et si non molliantur commoda modificatione, tolerari non possunt. Commodiorem autem nullam possumus cogitare, quam si suppleamus, non dimissum, tum enim verus sensus.

XXXIV. Bernardus Sermone de sex Tribulationibus, *Peccatum in foribus est, nisi ipse aperias, non intrabit, appetitus in corde prurit, sed nisi sponte cesseris, nihil nocebit, consensum cohibe, ne præualeant hæc, & immaculatus eris.* Idem Sermon. quinquagesimo sexto in Cantica, *Cura concupiscentiæ totis resistere viribus, vt non pertrahat in consensum, & omnis deinceps malignitatis machina euanescit. Nec est omnino quod sponsum prohibeat intrare præter solum parietem corporis.*

XXXV. Prior locus non est difficilis, quia absque dubio peccatum intelligit actuale. Nam alioquin internam esse concupiscentiæ corruptionem eodem ipse sermone profitetur, *Vnde tribulatio, nisi dum resistitur contaminationi, concupiscentiæ repugnatur? Quid vero in homine purum ab hac macula, immune ab hoc contagio poterit inueniri? Ab intus manat, de corde exit pestiferum virus, ac deinceps corpus occupat vniuersum, mentem desideriis afficit, membra illecebris inficit.* Audin' & virus pestiferum, & maculam, & ab intus manantem, & inficientem omnia? Itaque cum dicit peccatum in foribus, necesse est peccati nomine auctum intelligere, ac proinde non negari pruritum esse etiam peccatum.

XXXVI. Sed alter locus adhuc clarior. Nam primo conceptis verbis concupiscentiam appellat peccatum separans à Deo, neque id tantum in infidelibus, sed etiam in fidelibus. Attendo loquuetem, *Vnicuique nostrum, qui desideramus aduentum ipsius* (& hi nonne sunt fideles) *puto illum nihilominus post parietem stare, dum corpus hoc nostrum, quod certe peccati est, abscondat interim nobis faciem eius, & præsentiam intercludat. Denique quamdiu sumus in hoc corpore, inquit, peregrinamur à Domino. Non quia in corpore, sed quia in corpore hoc, quod vtique de peccato est, & sine peccato non est. Et vt scias quoniam obstant non corpora, sed peccata, audi Scripturam, Peccata nostra, inquit, separant inter nos & Deum. Et vtinam vnus mihi tantum obstet paries corporis, solumq; obicempatiar id quod est in carne peccatum, & non multæ intersint maceriæ vitiorum. Vereor enim, ne etiam præter illud quod in natura est, quamplurima de propria iniquitate adiecerim.* Nullo opus est commentario, cum sint omnia plana.

XXXVII. Deum porro separari ab homine docet interdum vno, interdum & pluribus parietibus, *Primus*, inquit, *concupiscentia, secundus, consensus, tertius, actus, quartus, consuetudo, quintus, conceptus.* Hos omnes peccati nomine comprehendit: nam dixit peccatis Deum separari ab homine, non corpore. Iam qui his omnibus parietibus separetur, huius statum esse deploratum, *Nonne*, inquit, *si ita exieris, millies ante à rugientib. præparatis ad escam, poteris deuorari, quam peruenire ad sponsum, non vno siquidem iam, sed tanta à te parietum numerositate intercluso?* Quare hortatur vt ne concupiscentiæ primo parieti, addatur secundus consensus. Et inde verba à Bellarmino recitata. Itaque ista, *Omnis deinceps malignitatis fabrica euanescet*, non significant Bernardo, quomodo Bellarmino nihil omnino futurum peccati, sed reliquis trib. parietibus, qui sunt post consensum, nullum futurum locum. Eaq; est vis voculæ illius *deinceps*, vt *deinceps malignitatis fabrica*, significet ordinem enumeratorum parietũ, asseratq; eum qui concupiscentię denegat assensum, non deuenire ad actum peccati, aut inde ad consuetudinem, multo minus ad contemptum. Itaq; Bernardo Bellarminus abutitur.

CAP. XX.

De Augustino.

I. AVgustinum præ aliis Bellarminus ostentauit, quasi certi sibi triumphi autorem. Itaque induxit non sine pompa, enumeratis singulis tomis, numeraturus etiam singulos libros, si singulos libros habuisset propitios. Nos neglecta μικροφιλοπονίᾳ capita argumentationum seligemus, ad quæ referantur loci, quoscunque collegit.

II. Primum hoc esto, eorum locorum in quibus negatur Concupiscentia esse peccatum. De bono coniugali, cap. 11. *Opus nuptiarum ab omni crimine defendit Apostolus, dicendo: Etsi acceperis vxorem non peccasti.* In Psalm. 50. *Opus hoc castum in coniuge non habet culpam.*

III. Sed Augustino, opus nuptiarum non est concupiscentia, imo distinguitur manifeste à cõcupiscentia ei in hærente Lib. 1. de Nuptiis & Cõcupisc. cap. 3. *Copulatio maris & fœminæ generandi causa, bonum est naturale nuptiarum.* Et paulo post, *Quod dixi ad naturam pertinere nuptiarum, vt mas & fœmina generandi societate iungantur, & ita inuicem non fraudent, sicut omnis societas fraudulentum socium naturaliter pati non vult, hoc tam euidens bonum cum fideles habent, quia infideliter vtuntur, in malum peccatumq; conuertunt. Eodem modo ergo, & illam concupiscentiam carnis, qua caro concupiscit aduersus Spiritum, in vsum iustitiæ conuertunt fidelium nuptiæ.* Audis, & bonum nuptiarum & concupiscentiam?

IV. Sed deinceps disertius, vbi damnatur, non bonum coniugij, sed concupiscentia, cap. 5. *Quæ cum ita sint, profecto errant, qui, cum vituperatur libido carnalis, damnari nuptias opinantur, quasi morbus iste de connubio sit, non de peccato. Nonne illi coniuges primi, quorum nuptias benedixit Deus, dicens, Crescite & multiplicamini, nudi erant & non confundebantur? Cur ergo ex illis membris confusio post peccatum, nisi quia extitit illic indecens motus, quem, nisi homines peccassent, procul dubio nuptiæ non haberent?* Cap. 7. *Quia nec isto adiuncto malo perire potuit nuptiarum bonum, putunt imprudentes, hoc non esse malum, sed pertinere ad illud bonum. Discernitur autem non solum ratione subtili, verum etiam vulgatissimo iudicio naturali.* Et post, *Nuptiæ, quia etiam de illo malo aliquid boni faciunt, gloriantur, quia vero sine illo fieri non potest, erubescunt.* Item, *Ille concupiscentiæ malo vtitur homo, non vincitur, quando eam inordinatis, atq; indecoris motib. æstuantem frenat & cohibet, neq; nisi propagationi consulens, relaxat atq; adhibet.* Non describam omnia, quod nimis foret prolixum, & tædij plenum, tantum subiicio ex duodecimo, *Non est igitur hæc libido, nuptiarum bonum, sed obscœnitas peccantium, necessitas generantium, lasciuiarum ardor, nuptiarum pudor.*

V. Ita confecta res est. Non habet culpam opus nuptiarum, sed opus naturale, hoc est, quatenus à natura. At concupiscentia non est hoc opus, sed accedit ad hoc opus, & accedit de peccato. Non est ergo legitima argumentatio ab opere nuptiarum, ad concupiscentiam. Et vero, si legitima esset, cur concupiscentia reprehenderetur, aut saltem vituperaretur?

VI. Secundum argumentationis caput, inde est, quod qui cõcupiscentię non consentit, dicitur non peccare. De Genesi contra Manich. lib. 2. c. 14. *Aliquando ratio vtiliter etiam commotam cupiditatem refrenat, atq; compescit. Quod cum fit, non labimur in peccatũ, sed cum aliquanta luctatione coronamur.* De Ciuitate Dei, lib. 1. cap. 25. *Illa concupiscentialis inobedientiæ, quanto magis absq; culpa est in corpore non consentientis, si absq; culpa est in corpore dormientis?*

VII. Re-

VII. Respondeo, argumenti consequentiam esse absurdam. Non peccat, qui non consentit concupiscentiæ. Ergo concupiscentia non est peccatum. Cur non ego similiter? Non agit malum, qui non consentit: Ergo concupiscentia non est malum? At ne ipsi quidem Papistæ ausint negare esse malum. Imo cur non dicam: Qui non consentit adulterio, non peccat, & est sine culpa: Ergo adulterium non est peccatum? At si dicam, omnes exsibilent. Et merito. Nam contra potius: Concupiscentiam oportet esse malam, oportet esse peccatum, quia qui ei consentit, habet culpam, & peccat. Non potest enim peccare, nisi qui in peccatum consentit.

VIII. Tertium caput, ex primi contra duas Pelagianorum Epist. cap. 10. *Nulla ergo damnatio est iis, qui sunt in Christo Iesu. Non enim damnatur, nisi qui concupiscentiæ carnis consentit ad malam.*

IX. Ita est, inquam: Sed nego sequi, concupiscentiam non esse peccatum. Ratio enim, cur non damnentur, qui non consentiunt concupiscentiæ, ea est, quia concupiscentiæ culpa est condonata in baptismo. Itaque dum deinceps ei non consentiatur, non nocebit. Sed profecto, si ei consentiatur, erit damnatio, nimirum, quia consensus est in peccatum. Quod est absurdum, si concupiscentia nullum peccatum est. Quid? nonne etiam nulla damnatio est adultero, propter adulterium post pœnitentiam, si deinceps non consentiat adulterio? Et tamen adulterium reuera peccatum est.

X. Quartum caput negat illam petitionem, *Dimitte nobis debita nostra*, pertinere ad motus concupiscentiæ inuoluntarios. Epist. 200. ad Asellicum, *Quamuis insint, dum sumus in corpore mortis huius, desideria peccati, si nulli eorum adhiberemus consensum, non esset vnde diceremus, Pater noster, qui es in cœlis, dimitte nobis debita nostra.* Quod iterum repetitur in Psalm. 118. conc. 3.

XI. Sed hæc mera est perfidia: Augustinus docet concupiscentiæ culpam dimissam esse in baptismo, itaque censet eius remissionem non postulari quotidie: Nec eius tantum, sed nec eorum, quæ secundum eam egerimus ante baptismum. Recito, ex ea 3. concione, *Sed adhuc quærendum est, quæ petamus dimitti nobis, quando dicimus Deo, Dimitte nobis debita nostra, vtrum, quæ nos operamur, quando peccati desideriis obedimus, an ipsa desideria nobis dimitti volumus, quæ nos nõ operamur, sed quod habitat in nobis peccatum. Quantum ego quidem sapere possum, langoris illius & infirmitatis, vnde illicita desideria commouentur, quod peccatum appellat Apostolus, vniuersus reatus Sacramento baptismatis est solutus, cum omnibus quæ illi obedientes fecimus, diximus, confitauimus, nec deinceps nobis languor iste obesset, quamuis inesset, si desideriis eius illicitis nullis vnquam obedientiam præberemus.* Plana res est. Existimat non postulari remissionem concupiscentiæ, quia iam sit remissa. Non ergo, quia non sit peccatum per se, sed quia per accidens careat culpa.

XII. Quintum, quia distinguatur infirmitas à peccato. 14. de Trinit 17. *Quemadmodum aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta est, reualescere, item aliud est infixum telum de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est, secunda curatione sanare, ita prima curatio est, causam remouere languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum, secunda, ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficiendo in renouatione huius imaginis.* De Continentia cap. 7. Tractat. 41. in Joannem, & Sermon. 6. de Verbis Apostoli.

XIII. Respondeo, plurimis locis solere Augustinum hac comparatione, morbi & infirmitatis, repræsentare quid in homine regenito agat gratia quid natura relinquat. Sed nego morbum & infirmitatem opponi, tanquam diuersa genera, sed tanquam diuersos gradus. Est enim infirmitas morbus: non enim sanitas, sed morbus vrgens ad sanitatem. Omnino ad eundem modum: Concupiscentia in renatis ablata culpa, quæ est mortifera, & vis summa peccati, remanet quidem peccatum, sed non mortiferum; & vergens ad salutem. Hac ergo ratione infirmitas, sed simul etiam peccatum per se.

XIV. Præterea infirmitatis ex morbo, varij sunt gradus, prout magis ac magis distat à morbo, acceditque ad sanitatem. Quo autem minus à sanitate distat, hoc magis morbus dicitur, & eo agnoscitur, quod & similia symptomata efficiat, & gemitus eliciat similes. Quid ergo de hac infirmitate dicimus? Certe res ipsa docet adhuc longum esse ab ea ad sanitatem interualum. Nam & symptomata morbi subinde ostendit. Fateturque Augustinus ab hac euenire non rara peccata. Tum vero Paulus asserit, & produci in se genus omne cupiditatum, & velle se bonum quod non faciat, nolle malum quod faciat, quæ quidem si non sint peccati symptomata, quid sunt igitur? Sed vin' tu scire, qualia sint, quantaque symptomata? *Carne*, inquit *seruio legi peccati.* Sed nihil vehementius hoc planctu, *Ego carnalis sum, venditus sub peccatum.* Vin' & eiulatum, & talem eiulatum, qualis esse maior non possit? *Me miserum! quis eripiet me ex isto corpore mortis?*

XV. Verum est igitur: Concupiscentiam, quæ in fideli residua est, esse infirmitatem aliquam. Sed qualis illa est in ægroto corpore, quod luctatum cum paroxysmo morbi, spem in meliorem deuenit sanitatis. Nam quemadmodum hæc infirmitas talis est, vt adhuc sit reipsa morbus: Sic languor ille, non alius, quam qui peccati nomine significandus sit. Vna tantum ratione non peccatum, quod certa sit spes salutis. Quare argumentum nõ bene concluditur à Bellarmino. Infirmitas est à morbo: Ergo non est morbus. Languor est à peccato, ergo non est peccatum.

XVI. Sextum supereſt, à causa propter quam appellari dicat peccatum. Primi Retract. 15. *Hoc peccatum, de quo sic est loquutus Apostolus, ideo peccatum vocatur, quia à peccato factum est, & pœna peccati est.* Libri 1. contra duas Epistolas Pelegianor. 13. *Sed hæc etiamsi vocetur peccatum, non vtique, quia peccatum est, sed quia à peccato facta est, sic vocatur, sicut Scriptura, manus cuiusque dicitur, quod manus eam fecerit.* Lib. 1. de Nupt. & Concupisc. cap. 23. additur alia ratio. Quia causa sit peccati, *Sicut frigus dicitur pigrum, quia facit homines pigros.*

XVII. Respondeo, vt ante, peccatum esse proprie coniunctum cum reatu, itaque per se omne peccatum reum efficere eum in quo sit. Secundũ hanc proprietatem negare Augustinum concupiscentiam esse peccatum, cum eius remissus est reatus. Sed absolute esse peccatum non negare, vt diximus. Habes diserte de Nupt. & Concupisc. lib. 1. cap. 25. *Ex hac concupiscentia, quæ licet in regeneratis iam non deputetur in peccatum, tamen natura non accidit nisi de peccato.* Et 25. *Dimitti concupiscentiam carnis in baptismo, non vt non sit, sed vt in peccatum non imputetur. Quamuis autem reatu suo iam soluto, manet tamen donec sanetur omnis infirmitas nostra.* Et 26. *In eis ergo qui regenerantur in Christo, cum remissionem accipiunt prorsus omnium peccatorum, vtique necesse est, vt reatus etiam huius, licet adhuc manentis concupiscentiæ remittatur, vt in peccatum, sicut dixi, non imputetur.*

FINIS LIBRI DECIMI.

LIBER VNDECIMVS.

De LEGIS IMPLETIONE.

Caput Primum.

STATVS QVÆSTIONIS DE TÕTIVS LEGIS OBSERVATIONE.

HACTENVS de Concupiscentia, quæ prima est Sanctificationis imperfectio. Sequitur altera in actibus, quæ sumitur à peccatis actualib. de qua hæc verba sunt Confusionis Gallicæ, Art. 11. *Dicimus præterea hanc peruersitatem semper edere fructus aliquos malitiæ, & rebellionis, adeo vt etiã qui Sanctitate excellunt, quamuis ei resistant, multis tamen infirmitatibus, & delictis sint contaminati quamdiu in hoc mundo versantur.*

II. Quæ verba hoc efficiunt: In hoc rerum, naturæque humanæ statu, vno verbo, in hac vita, qualiscunque illa sit; siue breuis, siue longa; ipsos regeneratos, quantumuis progressos, habere secum reliquias suæ corruptionis, hoc est, peccatum inhabitans, etsi non regnans, neque illud otiosum, sed ita agens, vt subinde erumpat in opera non bona, qua hinc, qua hac. Adeoque nullum tam esse attentum Sanctificationi, cui sese obligatum sentit, cuiusque habet in se initia, imo etiam progressus, vt non crebro dormitet: Et, exempli gratia, qui diligenter cauet cædes, non sit negligentior in scortatione, aut qui & cædes vitet, & scorta, nullum, aut furtum committat, aut mendacium admittat, & sic deinceps, quotcunque esse possunt peccatorum species. Nec raro etiam, qui longo tempore ab vno vitio abstinuit, in idipsum labatur tandem.

III. Vnde conficimus: Legem Dei, quæ regula sit humanæ iustitiæ perfectissima, non esse accommodatam viribus humanis, quales eæ vires sunt in hoc statu corruptionis. Nam, si de viribus loquaris naturalibus, qualis natura fuit à creatione, tum sane non negemus aptam fuisse humani ingenij viribus, non tantum integris, quantum ad facultates omnes mere naturales spectat, sed etiam quantum ad dona supernaturalia, ad beatum statum necessaria. Sed peccatum ingressum in mundum, eo ipso quod imaginem diuinam fœdauit, infregit illas etiam vires, adeo vt quod semper debet, quodque olim poterat, nunc non possit præstare, vt alias disputatum est.

IV. Jam peccato superueniens gratia restaurationis, illam ipsam imaginem restituit, restituit etiam vires amissas, ita vt regenerati, primo velint, deinde etiam possint legi subiici, eamque præstare. Ita temperat tamen Deus hanc restaurationem, vt eius perfectionem promittat futuram in altera demum vita, vbi erit ipse omnia in omnibus, quandiu autẽ peregrinabimur ab eo, semper ab ea perfectione absimus, & gemamus adhuc sub peccatorum pondere.

V. Hoc posito, pronuntiamus, Legis Dei obseruationem, qualis esse debet, vt inde iustus dicatur aliquis, esse hominibus omnibus non ψυχικῶς tantum, sed etiam πνευματικῶς impossibilem, neque dari posse vllum vnquam, præter vnicum D. N. I. C. aut in præteritũ, aut in futurum, qui ad eam perfectionem peruenerit, vt non sæpe peccarit, & opere, & cogitatione.

VI. Papistæ tantam deiectionẽ non ferentes, contra disputant. Et Cochlæus quidem ad artic. 18. Confessionis Augustanæ, non probat damnari eos, qui hominem, propriis naturæ viribus, doceant posse præcepta Dei facere, quoad substantiam actus. Videri enim hominis naturam, & mentem nimis deprimere, atque à naturali bonitate, quã habet à Deo, deiicere. Imo ipsum Deum optimum maximum, summa bonitate, clementiaque, & misericordia priuare, dum imputant ei, quod imposuerit præcepta factu impossibilia; quod sit tyrannicum. Sed hæc pars à nobis tractata est iampridem.

VII. Nec videtur hæc opinio Cochlæi obtinuisse apud Papistas. Alij enim continent se intra gratiæ terminos. Et Salmero diserte monet in iustis duplices inueniri vires, præstandæq; legis facultates, alias naturales, ex virtute nudi liberi arbitrij, esseque has infirmas, ac imbecillas ad præcepta diuinæ legis obseruanda, imo ab iis, si quod præceptum posset seruari, non placiturum tamen Deo, quia non seruaretur ad mentem legislatoris. Alias vires naturæ,

naturæ, esse vigore gratiæ, & diuinæ virtutis affectas. Sic autem obseruari posse, & debere à iusto totam diuinam legem.

VIII. Itaque thesin Bellarminus hanc ponit. Vtrum homines iustificati, & gratia Domini adiuuante, possint ita legem implere, vt opera ipsorum, non modo non sint appellanda peccata, sed etiam vere ac proprie iusta dici mereantur. Tum à suis omnibus Catholicis, summa consensione doceri legem Dei, iustis hominibus absolute esse possibilem, non quidem per solas vires liberi arbitrij, sed per auxilium gratiæ Dei, & Spiritum fidei & charitatis in ipsa iustificatione infusum.

IX. Inde etiam Lindanus: Sicuti Christus iustitiam faciendo, legemque præstando, non solum vere, sed perfecte etiam iustus est, sic & Christiani pij, & vere, & perfecte iusti sunt, quanquam non eo perfectionis gradu, quo ille perfectissime iustus est, & omnibus numeris absolutissimus. Esse enim geminam iustitiam Euangelicam, perfectam vnam, aliam imperfectam, sicut & perfectiones duas. Priorem, perfectam, & incomparabilem veritatem, perfectamque iustitiam Dei virtutibus cooptandam: Alteram nostræ competentem fragilitati. Secundum illam ergo, nullam posse creaturam esse perfectam.

X. Est ergo perspicuus quæstionis status: Vtrum legis obseruatio possibilis sit hominibus iustis, per eam gratiæ mensuram, quæ datur in hac vita. Hanc thesin Papistæ asserunt, Catholici negant.

XI. Sed sunt duo capita, adeo illa tamen vicina, vt à plerisque Papistis confundantur. Nos malumus distinguere. Prius caput agit in genere de totius legis obseruatione: Alterum sigillatim de bonitate operum pendentium ab ea obseruatione.

XII. De priori, diserta habemus aduersariorum verba, Alphonsi de Castro, Obseruationem omnium præceptorum Dei esse nobis possibilem cum ipsius adiutorio. Gregorij de Valentia, Posse omnia præcepta, cum diuina gratia, ita seruari, vt vitentur omnia peccata mortalia. Soto, Possibile esse nobis cum diuino fauore, & adiutorio, sic in hac vita totam legem, atque adeo dilectionis præceptum implere, vt non modo singula, verum omnia peccata mortalia possimus vitare.

XIII. Enimuero, quod isti peccatorum mortaliũ, tam curiose meminerint, non est de nihilo. Fatentur enim etiam iustis excidere nonnunquam aliquid non exactum. Sed id qua metiantur statera operæpretium fuerit cognoscere ex Lindano, cuius iam verba audita sunt de Perfectione, *Etsi enim*, inquit, *mandata Dei vere custodiant* (nimirum iusti) *& tamen eis ad vnum omnibus vere cum D. Iacobo etiam agnoscendum, In multis offendimus omnes, quo dicto, nec se ipse, nec cæterorum Apostolorum vllum ab hac offensatione voluit exclusum. Verum hæ offensæ, non tam sunt graues, vt Deum offendant grauiter, nec tam grandes, vt lædant hostiliter, proinde nec à regno Dei ipsos excludere possunt, quippe cum illam cum Deo amicitiam non violent, sed integram, illæsamque relinquant. Vitia enim sin, lapsus sunt, & ἁμαρτήματα, sed crimina non sunt, aut κακίαι vitia.* Et hæc sunt hactenus non insueta Papistis verba, distinguentibus Veniale à Mortali. Sed audi iterum, *Isti ergo vitiorum, atq; lapsuum quotidiani næuuli, licet Christiani hominis vitam, quasi puluisculo aspergant, leuiter, haudquaquam tamen defœdant turpiter.* Attende, non tantum vitia, & lapsus per αἰώσιν, sed etiam non næuos, sed næuulos: non puluerem, sed puluisculum, non fœdare, sed aspergere, imo ne aspergere quidem, sed leuiter aspergere. Et tu mihi alium indicato, qui de Sanctorum peccatis mollius loquutus sit, aut etiam potuerit loqui. Nimirum istis rigidis Catonibus, aut si malis, Draconibus, næuuli erunt, & puluisculi, non tantum Abrahami, Isaacique mendacia officiosa, aut Petri dissimulatio, quæ tantum non in meras virtutes transfigurant, sed etiam næuuli erunt, puluisculi erunt, & quidem tantum aspergentes, imo leuiter aspergentes, Noachi ebrietas, Loti incestus, Dauidis adulterium, & homicidium, Petri abnegatio, & similia omnia.

XIV. Sed de isto capite disputarunt mihi cogniti Papistæ Alphonsus de Castro aduersus Hæreses lib. 12. verbo *Præceptum*, hæresi 4. Petrus Auratus paradoxo 73. Lindanus Panopliæ libri 3. cap. 19. Dominicus à Soto de Natura & Gratia lib. 3. cap. 3. 4. 5. Bellarminus de Iustificatione lib. 4. cap. 11. & tribus sequentibus. Gregorius de Valentia in Thomam Tom. 2. disputatione 8. quæ. 1. punct. 5. art. 3. Et libri de Diuina gratia, c. 2. part. 4. Salmero ad Galat. disp. 14. Becanus de Iustitia Bonorum operum ca. 1. Sonnius Demonstrationum lib. 3. tract. 1. c. 10. & tractat. 11. ca. 5. ac sequent. Vasques disp. 212. in 1. 2.

CAP. II.

De Facilitate legis.

I. PRimum argumentum Assertoribus ferme omnibus in ore, quod ita formari oportet: Omne facile est possibile. At lex est facilis. Ergo & possibilis. Maior per se patet. Minorem, quam sciunt negari, æque cum thesi, probant variis Scripturæ locis.

II. Primo enim Alphonsus, Auratus, De Valentia ex 30. cap. Deuteron. *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque supra te positum. Nec in cœlo situm, vt possis dicere, Quis nostrum valet ad cœlum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atque opere impleamus? Neque trans mare positum, vt causeris, & dicas, Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vsque deferre, vt possimus audire, & facere quod præceptum est? Sed iuxta te est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum.* Quibus verbis, inquit Alphonsus, nihil poterat expressius dici, vt ostenderet obseruationem mandatorum Dei esse possibilem.

III. Respondeo, negari quod Alphonsus pro certo ponit, describi his verbis facilem legis præstationem. Negandi rationem sic explico. Citatur hic ipse locus à Paulo ad Roman. 10. pro iustitia fidei. Vnde factum, vt Interpretes in duas sententias distracti sint. Quidam tenent Mosen ad literam esse loquutum de lege à se lata, ideoque locum à Paulo applicatum iustitiæ Euangelicæ per allusionem quandam, siue analogiam. Alij censent potius huius loci verum, propriumque illum sensum esse, quo Paulus vsus sit, vt non de lege, sed de Euangelij iustitia Moses populum admoneret. Nos hanc litem nostram non facimus, sed argumenti vim nullam esse demonstrabimus in vtramuis partem.

IV. Etsi ergo concedendum esset, loqui Mosen proprie de lege, tamen nego asserere facilitatem præstandæ legis. Ratio, quia ad legem præstandam duo sunt necessaria, primum, vt lex ipsa cognoscatur, alterum, vt ei, cui lex imponitur, vires suppetant, adeo vt altero illorum deficiente, alterum nõ sufficiat. Nam neq; cui potest, per se vnquam efficiat quod nesciat, neque qui sciat, si nequeat. Iam vtrumque homini deest corrupto, sed vtrumque restituitur per gratiam, vario tamen modo. Cognitio per reuelationem restituitur, quæ extrinsecus aures, indeque etiam mentem pulsat, vt sciant multi etiam non fideles, quid teneantur agere, quod tamen ne velint quidem. Iam vires sufficiuntur intrinsecus per infusam Spiritus gratiam fidelibus propriam, ita vt hi & velle incipiant, & efficere, sed quia hæc gratia datur ad mensuram, ideo etsi efficiant, non perficiunt tamen.

V. Hic igitur Mosis locus, si intelligatur de lege, significat, auferri prius illud impedimentum ab ignoratione, nimirum illa ipsa publicatione legis, quæ fiebat per Mosen. Manifestum ex disertis verbis, *Vt*, inquit, *deferat illud ad nos.* Nonne perspicuum, aliud esse deferri mandatum ad aliquem, aliud rursus mandatum ab eo impleri ad quem defertur? Oecumenius ad Roman. ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν σοῦ κεῖται, ὦ Ἰουδαῖε· καὶ οὐ δεῖ σε, οὐδὲ εἰς τὸν οὐρανὸν ἐλθεῖν ἵνα ταύτην εὕρῃς, οὔτε εἰς τὴν ἄβυσσον καταβῆναι ἵνα ταύτην λάβῃς, οὔτε εἰς τὰ πέραν τῆς θαλάσσης διαβῆναι· ἀλλ' ἐγγύς σου ἐστὶν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ σου· πάντα γὰρ ὑπέδειξέ σοι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ νόμου· *Mandatum Dei tibi est ob oculos ò Iudæe, neque te oportet, aut in cœlum ire, vt illud inuenias, aut in abyssum descendere, vt accipias, aut mare transire. Sed est iuxta te in ore tuo, & mente. Omnia enim ostendit tibi Deus per legem.* Theodoretus, *Hæc quidem de lege dixit Deus vniuersorum, docens Iudæos, quod sine laboribus eorum quæ agenda erant, doctrinam susceperunt, & neque ascensu in cœlos, nec descensu ad inferos indigeant. Prope te enim verbum est. Data est enim tibi cognitio eorum quæ sunt agenda.*

VI. Manifesta hinc argumenti solutio est. Nos enim de præstanda lege disputamus, & in eo constituimus eius non difficultatem, sed etiam impossibilitatem. At hic locus agit de intelligenda, & quidem intelligenda post expressam reuelationem. Itaq; aut nullum argumentum est, aut Sophistis docendum æque facile perfici, & intelligi. At Bernardus de Gratia & libero Arbitrio. *Non est eiusdem facilitatis, scire quid faciendum sit, & facere, quoniam & diuersa sunt cæco ducatum, ac fesso præbere vehiculum. Non quicunque ostendit viam, præbet etiam viaticum itineranti. Aliud illi exhibet, qui facit ne deuiet, & aliud, qui præstat ne deficiat in via. Ita nec quiuis doctor, statim & dator erit boni quodcunque docuerit. Porro duo mihi sunt necessaria, doceri ac iuuari.* Hieronym. aduersus Pelagian. 1. *Vides ergo, quod Deus possibile iusserit, & tamen id quod possibile est, per naturam nullum posse complere.*

VII. Et fideles quidem scimus iuuari à gratia, ideoque & efficere legem. Sed efficere tamen quatenus iuuantur, si perfecte, perfecte, & imperfecte, si imperfecte. Iuuari autem perfecte in hac vita, nemo vnquam demonstrabit. Ne miretur ergo nobis certam esse conclusionem, non perfici legem.

VIII. Quod si malimus ad literam Mosen loqui de iustitia fidei, plana res est: Quia istam Paulus disparat à iustitia legis, *Moses*, inquit, *describit iustitiam, quæ est ex lege, his verbis, Quod qui præstiterit illa, viuet per illa. At quæ ex fide est iustitia, ita dicit.* Si ergo distantia est, omnino non est necesse sequi, facilem esse iustitiam ex lege, si facilis sit iustitia per fidem. Contra potius, cur illi hæc substituta fuisset? Imo Paulus ad Roman. 8. Impotentiam legis agnoscit in carne.

IX. Et hactenus minoris prima confirmatio, Sequitur altera ex Bellarmino, Vasques, Alphonso, Salmerone: Imo & Concilio Tridentino session. 6. cap. 11. Matth. 11. *Iugum meum suaue est, & onus meum leue*, 1. Ioan. 5. *Et mandata eius grauia non sunt.*

X. Respondeo, iugum Christi, mandataque Christi, non esse impletionem legis à singulis fidelibus præstandæ. Ratio certa, quia legis est iustificare per opera: Christi autem iustificare per gratiam. Sed esse obedientiam coniunctam cum remissione peccatorum. Id est, eiusmodi legem (nam cur non legem appellemus cum Apostolo?) quæ exigat quidem obedientiam, ac proinde operum sanctitatem, sed statim promittat remissionem eorum, quæ admissa fuerint contra operum iustitiam. Ac proinde præsupponit necessario, idipsum quod nos disputamus, de impossibilitate implendæ legis. 1. Ioan. 2. *Filioli, hæc scribo vobis, ne peccetis. Quod si quis peccarit, aduocatum apud Patrem habemus, Iesum Christum iustum.*

XI. Instat Bellarminus, atque ex eo Vasques, mutato tantum sono. Hæc, inquit, solutio non tollit, nec minuit vim argumenti. Ratio illi à dilemmate. Hæc remissio, vel tollit obligationem legis, ita vt præuaricator non incurrat reatum: Vel tollit reatum ex præuaricatione contractum. Si prius, tum facit vt lex non sit lex, & iugum non sit iugum, ideoque vt falso Scriptura dicat, legem esse iugum suaue. Sin autem alterum, tum non facit iugum suaue, neque onus leue, imo ostendit esse durissimum, & grauissimum, quippe quod portari non possit. At tum Domini, tum Apostoli verba, indicant legem Dei esse iugum, quod facile portatur, & mandata eius non esse grauia, sed paruo negotio custodiri.

XII. Respondeo: primo, perperam supponi legem dictam esse iugum suaue. Deinde obligationem legis considerari, vel in præstanda lege, vel in pœnis dandis non præstitæ. Priori modo, concedo non tolli obligationem legis: primo, quia fieri nequeat, vt creatura non sit subdita legi creatoris, deinde, quia euanesceret remissio peccatorum, quæ nulla esse potest, nõ præsupposito peccato, hoc vero nullum, non præsupposita lege. Quare non vrget nos primi membri absurditas. Quia, quamdiu obligatio manet, tamdiu iugum est durum, & onus graue. Ne secundi quidem, quia iugum, manet iugum, & onus, onus.

XIII. Altero iam modo, dico tolli obligationem. Sic enim Apostolus negat vllam esse condemnationem, cum non simus sub lege: Ad Roman. 8. Et vero, aliter euanesceret remissio peccatorum, quæ nulla esse potest, vbi pœnæ exiguntur. Quare hac non imputatione fieri, vt tollatur reatus.

XIV. Itaq; non nocet prius absurdum, quia illud vere est iugum durum, & onus graue, cum contrahimus reatum, per transgressionem, quam non incurrere non possimus, quæ nostra hęc miseria est. Atq; adeo hæc duritia, grauitasq;, ostenditur ardentissimis illis fidelium suspiriis, dolentium se esse venundatos ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, & desiderantium absolui hoc corpore, vt olim Paulus & dolebat, & desiderabat. Nam etsi certa sit illis remissio, tamen non possunt non miro horrore affici propter sensum peccatorum suorum.

XV. Non noceret etiam posterius absurdum. Nam cur non sit onus leue, cuius pars, & quidem maxima, leuata sit? Cur non sit iugum suaue, in quo tantum est amoris diuini argumentum, imo pignus? Durities, grauitasque legis, vt dicebamus in obseruantia est, & pœnis. Vtraque illa oneris parte premuntur, qui sub lege sunt, non in Christo. At qui in Christo, altera leuantur; id est, pœnis. Et non erit contra sensum communem, negare hoc iugum factum esse suauius, hoc onus leuius?

XVI. Illud autem Bellarmini, mandata Dei paruo negotio custodiri, negamus, aut à Christo, aut à Joanne. Non enim si remittantur peccata, ideo facilis est obseruatio, etsi reuera iugum sit suaue, & onus leue, propter eam remissionem.

Cap. III.

De Charitate implente mandata.

I. SEcundum argumentum apud Bellarminum, Lindanum, De Valentia, est à charitate. Quicumque diligit, implet mandata. At omnes Christiani diligunt. Ergo omnes Christiani implent mandata.

II. Probant maiorem. Joannis 14. *Qui diligit me, sermonem meum seruabit.* Ad Roman. 13. *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Ad Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuũ sicut teipsum.* Nunc assumptionem confirmant: Debemus, & possumus diligere Deum, & proximum, alioqui non possumus esse Christi discipuli. Joann. 13. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habeatis adinuicem.* Nec possemus vnquam amici Christi fieri, si non possemus diligere. Joan. 15. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.*

III. Respondeo: Dilectionem, vt reliquas omnes virtutes, esse, vel perfectam, vel imperfectam. Si imperfectam intelligas, concedo minorem, sed nego maiorem. Nam, quia hoc ipsum vnum mandatum est, vt habeamus charitatem, tum erga Deum, tum erga proximum, & non implet id mandatum, qui imperfectam habet charitatem: Ergo, etsi de reliquis partibus iustitiæ nihil dicerem, tamen hoc ipso non impleretur lex, quod imperfecta charitas esset. Augustinus de Perfect. iustitiæ ad ratiocinat. 15. *Peccatum est, cum vel non est charitas quæ esse debet, vel minor est quam debet.* Adde nunc, quo imperfectior charitas est, hoc frequentiores esse lapsus in reliquis iustitiæ partibus, & plena erit conclusio, longe abesse ab impletione legis eum, in quo est charitas imperfecta.

IV. Nec contra quicquam probatur. Nam concedo, qui diligit Christum, sermonem eius seruare. Quis enim contradicat? Sed nimirum, qui perfecte diligit, perfecte seruat, & contra. Itaque, quæ ex Paulo proferuntur, debent intelligi de hac perfecta charitate, nimirum, qualem lex præscribit, & retinendum illud Augustini: Imperfectam charitatem esse imperfectam iustitiam, perfectam charitatem esse perfectam iustitiam.

V. Jam vero, si perfectam intelligas charitatem, conceditur maior, sed negatur minor. Non est enim verum, vllum dari fidelem, in quo perfecta sit charitas, dum peregrinatur à Domino. Augustinus de Perfect. iustitiæ ad ratiocinat. 17. *Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus, id est, quotquot perfecte currimus, hoc sapiamus, quod nondum perfecti sumus, vt illic perficiamur, quo perfecte adhuc currimus, vt cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est destruatur, id est, non iam ex parte sit, sed ex toto, quia fidei & spei iam res ipsa, non qua creditur, & speretur, sed qua videatur, teneaturque, succedet. Charitas autem, quæ in his tribus maior est, non auferatur, sed augeatur, & impleatur, contemplata quod credebat, & quod sperabat indepta. In qua plenitudine charitatis præceptum illud, implebitur, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Nam cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frenetur, non omnino ex tota anima diligitur Deus. Non enim caro sine anima concupiscit, quamuis caro concupiscere dicatur, quia carnaliter anima concupiscit. Tunc erit iustus sine vllo omnino peccato, quia nulla lex erit in membris eius repugnans legi mentis eius, sed prorsus toto corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod est primum, summumque præceptum.*

VI. Neque vero contrarium probatur. Fateor non posse esse discipulos & amicos Christi, si non amemus: Sed nego, hunc amorem intelligendum perfectum. Amant ergo omnes discipuli, omnes amici Christi, sed aliter in via cum currunt ad patriam, aliter in ipsa patria, cum peruenerunt quo tendebant. Nec, quia aliter, & aliter amant, ideo non sunt vtrique discipuli, amici Christi, sed ideo amici, ideo discipuli, quia amant.

VII. Instat Bellarminus, & concedens, dilectionem imperfectam esse, negat tamen non esse tam perfectam, vt sufficiat præcepto implendo. Argumenta habet duo. Vnum, quia non possumus esse Christi discipuli, & amici, nisi hoc præceptum dilectionis impleremus, sit autem absurdum, neminem esse posse Christi discipulum, vel amicum. Alterum, quia qui dilectionem præcipit, nihil requirit, nisi vt diligamus ex toto corde. At hoc non solum posse fieri, sed etiam futurum in statu Noui Testamenti testetur Scriptura. Deuter. 30. *Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum in toto corde tuo, & in tota anima tua.* Imo, & factum testetur, cum eorum meminit qui perfecti fuerunt.

VIII. Respondeo: Falso sumi charitatem, quæ in hac vita est imperfecta, sufficere præcepto implendo. Alioquin, quo iure Augustinus eam impletionem differret in futuram vitam? Diserte, *In qua plenitudine charitatis, præceptum illud, implebitur.* Ridiculum enim, si etiam in hac impletur imperfectione. Disertius, *Cum est aliquid carnalis concupiscentiæ, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus.* Disertissime, *Tunc erit iustus sine vllo omnino peccato, quia prorsus toto corde, tota anima, tota mente diliget Deum.* Enimuero, si diligere proximum toto corde, sit impletio mandati, & qui ita diligit, eam ob causam sit sine peccato, profecto alterutrum est necesse, aut hic esse aliquos sine peccato, quod perpetuo negat Augustinus, negat etiam Scriptura, aut neminem hic diligere toto corde, ideoque ne implere quidem præceptum. Quod est verius.

IX. Argumenta nihil efficiunt: Non possumus, inquit, esse discipuli, & amici Christi, nisi impleamus hoc præceptum. Negamus, inquam. Antea dixerat, debere nos diligere, alioquin non esse discipulos, & nos concedebamus. At nunc, cum non diligere dixit, sed implere mandatum, prorsus alia ratio est, itaque necessario negandum, quod ponitur tam audacter. Et negandum eam ipsam ob causam, quam ipse pro argumẽto profert. Nimirum, quia sit absurdum, neminem posse esse discipulum, vel amicum. Quia enim certum, non impleri id præceptum, quamdiu absumus à patria. Ergo necessario verum est posse aliquos esse discipulos, esse amicos Dei, qui tamen non impleant id mandatum.

X. Non iuberi, nisi vt diligamus toto corde, est quidem verum, sed vereor ne mollius Bellarminus accipiat. Augustinus distinguit, diligere tota anima, & diligere omnimodo tota anima, & negat omnimodo ex tota anima diligi, cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ. Docet etiam tum diligendum, cum erit plena charitas, & cum fiet quod præcipitur. Vnde perspicuum ex mente Augustini, præcepto hoc imperari, non tantum vt ex tota anima, sed etiam, vt omnimodo ex tota anima diligamus Deum. Et vero non est de nihilo, quod tam curiose phrases sint conglobatæ Deuter. 6. *Ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota fortitudine tua.* Matth. 22. *Ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota cogitatione tua.* Luc. 10. *Ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex totis viribus tuis, ex tota cogitatione tua.* Hæ siquidem nihil reliqui faciunt. Augustinus de Doctrina Christiana lib. 1. cap. 22. *Hæc regula dilectionis diuinitus constituta est. Diliges, inquit, proximum tuum sicut teipsum: Deum vero ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, vt omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, à quo habes ea ipsa, quæ confers. Cum autem ait, toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat, & quasi locum dare, vt alia re velit frui, sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quo totius dilectionis impetus currit.* Victor Antioch. in Marc. 12. *Facit hoc autem* (id est varias illas phrases colligit) *quo hominem tanto Dei amore flagrare debere commonstret, vt nihil prorsus in vllam omnino animæ facultatem irrepere sinat, quod suam erga Deum dilectionem excludat, aut diminuat, aut alio transferat.* Quanquam hac de re erunt nobis paulo post plura dicenda. Sed interim, tu mihi aliquem ostendito, qui sic dilexerit. Imo non posse ostendi fateantur oportet, qui concedunt, non carere hanc vitam concupiscentia.

XI. Sed prædixit Deus futurum, inquit Bellarminus. Ita sane, inquam, & nõ prædixit frustra. Nam id reuera fieri incipit per imperfectam illam, quam diximus, charitatem, quæ sine dubio perficienda est, sed interea à Deo propitio, habetur pro perfecta, quia & inchoata est, & sine dubio perficienda. Quæ ratio effecit etiam, vt nonnulli dicantur perfecti, quanquam de his statim amplius dicendum.

Cap. IV.

Vtrum fuerint qui impleuerint legem.

I. TErtium argumentum, apud Bellarminum, Lindanum, Salmeronem, de Valentia: Si fuerint multi, qui implerint mandata: Ergo lex est facilis. Probatur antecedens, ex multis Scripturæ testimoniis, quæ docent aliquos tales fuisse, quos ego distribuam in classes.

II. Nam negari à nobis antecedens, non oportet admonere, eo saltem sensu, vnde hæc nostra nata controuersia est, quemque indicat Gregorius de Valentia, cum *In multis*, inquit, *Scripturæ locis aliqui viri iusti ita laudantur, vt plane appareat ipsos nihil admisisse, quod damnatione æterna dignum esset, quandiu in gratia Dei perstiterunt.* Quod sane nos ferre non possumus, etsi concedamus nihil egisse vnde damnati fuerint. Nimirum, quia aliud sit de personis iudicare, aliud de peccatis ipsis pronunciare. Personas gratia acceptat, remissio peccatorum facit iustas, sed peccata ipsa, tum remissione purgantur, tum sanctificatione paulatim abolentur. Itaque, etsi personas amet Deus, tamen in ijs odit peccata. Ideoque etsi personæ seruantur, tamen peccata damnationem merentur.

III. Prima Classis eorum esto locorum, qui docent fuisse quosdam iustos. Genes. 6. Noe iustus appellatur: Luc. 1. Zacharias & Elizabetha, iusti coram Deo.

IV. Facilis solutio ex Augustino, qui de Perfectione iustitiæ docet, *Posse dici hominem iustum, qui perfectioni iustitiæ plurimum accessit, vt ei proximus fieret.* Et disertius de peccatorum Meritis, & Remissione, libr. 2. cap. 13. *Sunt ergo in terra iusti, sunt magni, fortes, prudentes, continentes, patientes, pij, misericordes, temporalia mala omnia propter iustitiam æquo animo tolerantes. Sed si verum est, imo, quia verum est, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, &, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, non sunt sine peccato, nec quisquam eorum tam arroganter insanit, vt non sibi pro suis qualibuscunque peccatis Dominica oratione opus esse arbitretur.* Et post, cap. 16. *Huic* (Paulum dicit) *tanto viro perficiendo necessarium fuit, vt ab illo Angelus Sathanæ non auferretur, à quo propterea colaphizabatur, ne magnitudine reuelationum extolleretur, & audet quisquam quemquam, vel putare, vel dicere positum sub onere huius vitæ ab omni omnino mundum esse peccato, sint licet homines tanta excellentes iustitia, vt ad eos de columna nubis loquatur Deus?*

V. Quid clarius? Nemo in hac vita positus, quantumcunque iustus, aut cogitandus, aut dicendus omni peccato carere. At quicunq; legem implet, caret omni peccato, nisi forte adeo insaniat quis, vt neget per legem omne peccatum prohiberi. Ergo, inquam, nemo iustus in hac vita legem implet, quæ nostra est thesis, ac proinde falsa aduersariorum antithesis, omnem iustum implere legem.

VI. Secunda classis, docet esse aliquos non tantum iustos: sed etiam incedentes in omnibus mandatis, facientes omnia, non declinantes. Actorum cap. 13. *Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui omnes voluntates meas faciet.* Primi Reg. 15. *Et quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ.* Iosue 11. *Sicut præceperat Dominus Mosi seruo suo, ita præcepit Moses Iosue, & ille vniuersa compleuit, non præteriit de vniuersis mandatis, ne vnum quidem verbum, quod iusserat Dominus Mosi.* Luc. 1. De Zacharia & Elizabeta, *Erant iusti ambo ante Deum incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini.*

VII. Respondeo iterum ex Augustino de perfectione Justitiæ, *Idem quod dicit* (videlicet Job) *vias eius custodiui, & non declinaui à mandatis eius, neque* disce-

discedam: qui locus obiiciebatur à Pelagianis ad probandam perfectionem iustitiæ in hac vita, ne sibi Papistæ videantur aut solis aut primis Sophistices palmam deberi, respondet ille, *Custodit vias Dei, qui non sic exorbitat, vt eas relinquat, sed in eis currendo proficit, & si aliquando vt infirmus offendit aut titubat, proficit autem minuendo peccata, donec perueniat vbi sine peccato sit, non enim aliter potest eo modo perficere nisi custodiendo vias eius. Declinat autem à mandatis Domini, atque discedit Apostata, non ille, qui, etiamsi habeat peccatum, confligendi tamen cum eo perseuerantiam non relinquit, donec eo perueniat vbi nulla cum morte contentio remanebit.* Idem 1. Retract. cap. 19. *Merito quæritur, vtrum ista perfectio sic possit intelligi, vt tamen verum sit, neminem iam vtentem voluntatis arbitrio hic viuere sine peccato. A quo enim vsque ad vnum apicem lex perfici potest, nisi à quo fiunt vniuersa diuina mandata? Sed in iisdem mandatis est etiam quod iubemur dicere, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, quam orationem vsque ad finem seculi tota dicit Ecclesia. Omnia ergo mandata facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur.*

VIII. Vix opus commentario. Primum custodit omnia mandata, ergo perficit omnia. Negatur consequentia. Sufficit enim, si ita obseruemus, vt peccata minuamus, nõ illa vtiq; quæ non habemus, sed quæ habemus: Ergo etiam tum obseruamus, cum non implemus. Rursus. Non quicunque non implet omnia mandata, discedit ab eis, sed qui apostatat. Nã qui cõfligit cum peccatis, etsi habeat peccata, & eatenus deflectat, quatenus peccatum non potest esse nisi deflexio à iustitia legis, tamen dicitur non deflectere, quia non tradit se peccato, quomodo aliud est, titubare, & offendere, etiam interdum cadere, aliud ab ipsa via discedere. Tertio, quicunq; in hac vita implet mãdata Dei, postulat remissionem peccatorum: Ergo ille necessario implicat contradictionem, qui ita concludit, Implet in hac vita omnia mandata, ergo est sine peccato, id est, non transgreditur legem. Vnde sequitur, dici obseruare omnia mandata, secundum quid, non vero absolute & simpliciter. Denique omnia perficere deputatur, cui quicquid non fit, ignoscitur. Nihil potuit ad hanc rem dici magnificentius, potentius.

IX. Illud tamen ex Iosue 11. videtur longius petitum, & alienius ab hac quæstione. Nos enim disputamus de perficienda lege morali, in cuius transgressione propria est peccati ratio. At Iosue quod exhibetur testimonium, pro subiecto habet legem politicam, & ne hanc quidem totam, sed eius partem illam, quæ spectabat ius belli in hostes victos, vt patet ex ipso contextu. Non est autem consequens, eum vniuersam legem implere, qui vnam eius partem absoluit.

X. Tertia Classis, obseruatam legem docet à quibusdam, sine querela, & macula, ἀμέμπτως, ἀμώμως. Luc. 1. *Erant iusti ambo in conspectu Domini, incedentes in omnibus mandatis & constitutionibus Domini* ἄμεμπτοι, *sine querela.* 1. ad Timoth. 3. Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, ἀνεπίληπτον: Ad Timoth. 1. ἀνέγκλητον, *inculpatum.* Apocal. 14. *Sine macula,* ἄμωμοι *enim sunt ante thronum Dei.*

XI. Respondeo ex Augustino de Perfect. iustitiæ, ad hos similesque locos obiectos à Pelagianis, *Ingredi sine macula non absurde ille dicitur, non qui iam perfectus est, sed qui ad ipsam perfectionem irreprehensibiliter currit, carens criminibus damnabilibus, atque ipsa peccata venialia non negligens mundare eleemosynis.* Iterum, *Aliud est esse sine peccato, quod de solo in hac vita vnigenito dictum est, aliud esse sine querela, quod de multis iustis etiam in hac vita dici potuit. Quoniam est quidam modus bonæ vitæ, de quo in ista humana conuersatione, iusta querela esse non possit. Quis enim iuste queritur de homine, qui nemini male vult, & quibus potest fideliter consulit, nec contra cuiusquam iniurias tenet libidinem vindicandi, vt veraciter dicat, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & tamen eo ipso quod verum dicit, dimitte, sicut & nos dimittimus, sine peccato se non esse declarat.* Iterum, *Illi vero in Apocalypsi propterea tales dicti sunt, quod non sit inuentum in ore eorum mendacium, quia non dixerunt se non habere peccatum, quod si dicerent, se ipsos deciperent, & veritas in eis non esset. Porro, si veritas in eis non esset, inueniretur in ore eorum mendacium. Quod si propter inuidiam cum essent sine peccato, dicerent se non esse sine peccato, hoc ipsum esset mendacium, falsumque esset quod dictum est, non est inuentum in ore ipsorum mendacium. Ideo ergo sine macula sunt, quia sicut ipsi dimiserunt, sic illis Deo dimittente mundati sunt.*

XII. Et de ipsis illis Coniugibus, qui iam tertio occurrunt, eodem libr. de Perfect. iustitiæ (nam & hos Celestinus obiiciebat) breuiter, *Qui iusti ambo vtique legerant inter ipsa mandata, quemadmodum sua peccata mundarent: nam Zacharias, quod de omni sacerdote ex hominibus accepto in Epistola ad Hebræos dicitur, etiam pro suis peccatis vtique hostias offerebat.* Sed plenius de Peccator. meritis & Remission. cap. 13. lib. 2. *Nam de Zacharia & Elizabet, qui nobis sæpe in huius quæstionis disputationibus obiiciuntur, quid dicamus, nisi quod euidenter Scriptura testatur, eminenti iustitia fuisse Zachariam in principibus sacerdotum ad offerenda Veteris Testamenti sacrificia? Legimus autem in Epistola, quæ ad Hebræos inscribitur, solum Christum esse principem Sacerdotum, qui non haberet necessitatem, sicut illi qui sacerdotum principes dicebantur, sacrificium pro suis primum offerre peccatis quotidie, deinde pro populo. In hoc enim numero Zacharias, in hoc Phinees, in hoc ipse Aaron, à quo iste ordo exorsus est, fuit, & quicunque alij in illo sacerdotio laudabiliter iusteq; vixerunt, qui tamen habebant necessitatem sacrificium primitus pro suis offerre peccatis, solo Christo existente, cuius venturi figurã gerebant, qui hanc necessitatem sacerdos incontaminabilis, non haberet. Quid autem de Zacharia & Elizabet laudabile dictum est, quod non in eo comprehendatur, quod de se Apostolus, cum in Christum nondum credidisset, professus est? Dixit enim se secundum iustitiam, quæ in lege est, fuisse sine querela, hoc & de illis ita legitur: Erant autem ambo iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela. Quam ergo quicquid in eis erat iustitiæ, non erat ad homines simulatum, ideo dictum est ante Deum.* Et paulo post, cum docuisset Paulum suam illam iustitiam habuisse pro detrimento, & stercoribus, *Tantum ergo longe est,* inquit, *vt propter illa verba Zachariam & Elizabet sine vllo peccato credamus perfectam habuisse iustitiam, vt nec ipsum Apostolum ad eiusdem regulæ summitatem arbitremur fuisse perfectum.*

XIII. Quarta Classis, cum dicuntur iusti & perfecti: Genes. 6. *Noe iustus & perfectus.* Et 17. Abrahamo mandatur, *Ambula coram me, & esto perfectus.*

XIV. Sed hanc perfectionem Augustinus iampridem explicauerat de Peccatorum meritis & Remissione lib. 2. cap. 15. *Cum dicitur cuiusque perfectio, qua in re dicatur videndum est,* Et post, *Potest fieri, vt iam sit aliquis sapientiæ perfectus auditor, cuius nondum sit perfectus & doctor potest perfectus esse iustitiæ cognitor, nondum perfectus effector, potest perfectus esse vt diligat inimicos, qui nondum est perfectus vt sufferat, & qui perfectus est in eo quod omnes homines diligit, quippe qui etiam ad inimicorum dilectionem peruenerit, quæritur vtrum iam sit in ipsa quoque dilectione perfectus, id est, vtrum quos diligit, tantum diligat, quantum illa incommutabilis regula veritatis diligendos esse præscripsit. Cum ergo legitur in Scripturis cuiusque perfectio, qua in re dicatur non negligenter intuendum est, quoniam non ideo quisque prorsus sine peccato esse intelligitur, quia in aliqua re dicitur esse perfectus, quanquam & in hoc possit ita dici, vt non quia iam non est quo proficiat, sed quia ex maxima parte profecit, hoc nomine dignus habeatur.* Non est igitur, Augustino iudice, simpliciter perfectus, quicunque perfectus, sed aliquis κατά τι, & qui κατά τι perfectus, non sine peccato. At nos addimus, qui non sine peccato, nemo legem implet. Non est ergo necesse omnes perfectos legem implere.

XV. Classis quinta, cum toto corde dicuntur quidam obedisse Deo. Psalm. 119. *In toto corde exquisiui te.* Primi Reg. 4. *Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo.* Et 23. *Similis non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad Dominum omni corde suo, in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua.* 2. Paralipom. 15. *In tota virtute sua quæsierunt Dominum, & inuenerunt.*

XVI. Responsum est iam ante ex Augustino, dupliciter dici ex toto corde, vel omnino, siue omni modo, vel secundum quid. Quorum illud futurum in cœlis est, istud vero in hac vita. De Perfectione Iustitiæ ad ratiocinat. 17. *Tunc erit iustus sine vllo omnino peccato, quia nulla lex erit in membris eius repugnans legi mentis eius, sed prorsus toto corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod est primum summumque præceptum.* Paulo ante, *Nam cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frenetur, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus.*

XVII. Augustino consentit Hieronymus de Dauide loquens 3. contra Pelagianos, disputansque nullum fuisse sine peccato, *Exempli gratia,* inquit, *vno tantum vtamur testimonio: Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas. Dauid sanctum esse non dubium est, & tamen qui electus est, vt omnes Dei voluntates faceret, aliqua fecisse reprehenditur. Vtique possibile erat ei facere, qui ad hoc electus est, vt omnes Dei voluntates faceret. Nec Deus in culpa est, qui prædixit eum cunctas suorum præceptorum facere voluntates, sed ille, qui prædicta non fecit, neque enim dixit inuenisse se virum, qui cunctas in perpetuum suæ iussionis faceret voluntates.* Docet vterque, tum Augustinus, tum Hieronymus, non esse illas propositiones κατὰ πόδας sic intelligendas, vt nulla admittatur exceptio. Ille igitur, ex tota quidem anima, sed non omnimodo, iste autem omnes quidem voluntates, sed non in perpetuum.

XVIII. Itaque omnino istas oportet, sicut præcedentes, de perfectione phrases intelligi, nimirum non eo gradu, quem lex postulat, sed quem fert infirmitas ista, cum qua luctandum est fidelibus, adeo vt tum intelligatur quis amare tota anima, cum quod ei ad hanc perfectionem voluntatis deest, condonatur per Dei misericordiam. Manifestum id in Dauide, qui, etsi secutus dicatur Deum toto corde suo, tamen primi Regum decimo quinto, cum laudatur, quod non declinasset ab iis, quæ præceperat ei Dominus, statim additur, *Excepto sermone Vriæ*, id est, adulterio & homicidio. Cui exceptioni locus esse non potuit, si rigide illud intelligamus de toto corde. Ab eo autem facile iudicium de reliquis.

XIX. Bellarminus instat: Non posse his exemplis applicari solutionem hanc ab inchoatione, & non imputatione. Rationem addit: Nemo tam imperfecte obseruans mandatum vt mortaliter peccet, & dignus sit propter id odio & ira Dei, & supplicio sempiterno, potest dici absolute implere mandatum. At Scriptura dicit illos absolute seruasse, & toto corde seruasse.

XX. Respondeo, primo negari minorem. Nam & Augustinus contra docet, & res ipsa probat. Neque enim potest Dauid dici absolute mandatum seruasse, qui adulterium patrauit & homicidium. Deinde negatur maior, dummodo illud *absolute* tollatur. Nam Dauid & peccauit, & peccauit mortaliter, & ob id dignus fuit odio, & ira, vt ipse fatetur Psalm. 51. *Ne proiicias me à facie tua.* Et tamen is ipse dicitur sequutus Deum toto corde.

Cap. V.

Quomodo non peccet, qui natus ex Deo.

I. Qvartum Argumentum apud Bellarminum sic formatur: Qui non peccat, non præuaricatur, sed implet legem. At nulli iustificati peccant. Ergo omnis qui vere iustificatus est, implet legem, nec fieri potest, vt iustificatus maneat, & legem non impleat. Probat maiorem: Quia qui legem non implet, hoc ipso præuaricatur, & peccat.

II. Probat minorem altero syllogismo: Nemo natus ex Deo peccat. At omnes iustificati nati sunt ex Deo. Ergo nemo iustificatus peccat. Probat maiorem ex 1. Ioannis 3. *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet: & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Probat minorem, variis locis. Ioannis 1. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ioan. 3. 1. Petr. 2. Iacob. 1. 1. Ioan 4. ad Rom. 8.

III. Ad eandem minoris probationem id refero, quod tamen Bellarminus maluit assignare præcedenti argumento, ex septimo ad Romanos, *Quod nolo, facio: si autem quod nolo facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vbi aperte, inquit, demonstrat Paulus se non peccare, dum inuitus concupiscit, ac proinde seruare se legem, quæ, cum iubet, *non concupisces*, voluntati præcipit, ne velit concupiscere, non sensui, qui legis capax non est.

IV. Respondeo, non peccare varie dici, vel enim κατὰ τὸ ῥητόν, de eo qui nullum omnino admittat peccatum, neque faciendo, neque loquendo, neque cogitando, vel de eo, qui etsi admittat, tamen nõ consentiat ad nisso, imo

oderit, ac proinde non peccet ex professo. Augustinus expositione in Epistolam ad Galatas, *Aliud est non peccare, aliud non habere peccatum. Nam in quo peccatum non regnat, non peccat, id est, qui non obedit desideriis eius. In quo autem non existunt omnino ista desideria, non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum.*

V. In priori ergo Syllogismo, sensu posteriore negatur maior. Nam, nemo implens legem, habet peccatum: quod probatur, quia si verum, eum, qui legem non implet, hoc ipso præuaricari, & habere peccatum: ergo contra ex lege τὸ καθ' αὑτὸ, quicunque peccat, & præuaricatur, eo ipso legem non implet. At omnes iustificati in hac vita habent peccatum, teste ipso Augustino, eodem illo loco, *In quo autem non existunt omnino ista desideria, non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum. Quod etiamsi ex multis partibus in ista vita possit effici, ex omni tamen parte nonnisi in resurrectione carnis, atque commutatione sperandum est.* Teste etiam Apostolo Ioanne tam diserte pronunciante eum mentiri, qui neget se habere peccatum. Ergo nemo iustificatus in hac vita implet legem.

VI. Nec valet confirmatio. Est quidem verum, qui non impleat legem, hunc eo ipso præuaricari, & peccare. Sed id intelligendum de iis, qui priore sensu dicuntur non peccare, falsum autem de posteriore sensu, quia implicaretur contradictio.

VII. At vero, si non peccare dicatur priori sensu, conceditur quidem maior, sed negatur minor: eo ipso argumento, quo paulo ante negata est maior, nimirum, quia quicunque negat se habere peccatum, mentiatur, & hæc perfectio non sit speranda ante resurrectionem.

VIII. In confirmatione negatur maior. Qui autem locus ex Joanne profertur, torsit Interpretes, nullam aliam ob causam, nisi quia videtur, non posse intelligi, vt sonant verba, pro eo, qui nullum admittat omnino peccatum. Itaque varie varij limitarunt. Quod ante omnia est obseruandum aduersus Bellarminum, qui ita locum profert, quasi nulla opus esset interpretatione. Admittit enim Sophisma παρὰ τὸ κατά τι ὡς ἁπλῶς. Secundo, illud etiam non negligendum, solos Pelagianos intellexisse, vt sonat, vt aduertamus Bellarminum obiicere nobis Scripturam, non ex sensu Catholicorum, sed ex opinione hæreticorum. Et vt vafritiem agnoscas, Bellarminus ipse de Iustificat. lib. 3. cap. 15. hunc ipsum locum appellat omnium difficillimum, & eius varias interpretationes colligit, ac tandem nonnisi cum restrictione admittit.

IX. Ad rem quod attinet. Augustinus 4. ad Bonifacium cap. 12. Ambrosij locum recitat, existimantis Joannem agere de perfectione futura post hanc vitam: *Possunt*, inquit, *non de quocunque tempore videri dicta, sed de futuro, quo erit noua terra, & nouum cœlum. Nam de hoc seculo Scriptura quid dicit? Non est qui faciat bonitatem, non est vsque ad vnum.* Et fateor equidem videri Ambrosium recedere ab Apostoli mente. Sed id tamen obseruandum, huic viro persuasum fuisse, non posse in hac vita dari hominem non peccantem.

X. Augustinus ipse in hanc Epistolam tractat. 15. existimat, non de quocunque peccato dixisse Joannem, *non peccat*, sed de peccato contra charitatem: *Fortasse*, inquit, *secundum quoddam peccatum dixit, non peccat, non secundum omne peccatum, vt, quod ait, Qui natus est ex Deo, non peccat, certum quoddam peccatum intelligas, quod non potest admittere homo, qui ex Deo natus est, & tale peccatum est illud, vt si quisquam illud admiserit, confirmet cætera, si quis autem hoc non admiserit, soluat cætera. Quod est hoc peccatum? Facere contra mandatum. Quod est mandatum? Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Hoc mandatum Christi dilectio vocatur.* Et hanc suam sententiam multis amplificat. Hic rursus audis Augustini hanc mentem esse, vt non putet omnem excludi præuaricationem, sed tantum solui quæcunque alia peccata. Id est, hoc loco dici eum non peccare, qui diligit fratres, non quidem, quod nullo modo peccet, sed quod, cum in aliis peccarit, in charitatem autem non peccarit, reliqua soluantur, id est, remittantur peccata. Atqui aliud est longe, legem implere, siue non præuaricari, aliud accipere peccatorum remissionem.

XI. Bellarminus hanc interpretationem probat tanquam optimam, & ea doceri existimat Sanctum Joannem loqui de peccatis lethalibus, non de venialibus. Et construit in hunc modum: Qui natus est ex Deo, non peccat, nec peccare potest lethaliter, dum perseuerat filius Dei, quoniam semen Dei, id est, charitas, quæ omnibus peccatis lethalibus contraria est, in ipso manet.

XII. Sed primo imponit Augustino, importune inculcata illa distinctione Venialium & Mortalium peccatorum, cuius ne minimum quidem indicium est. Nam quod illud de charitate eo trahit, violentum est, quandoquidem Augustinus charitatem nō indefinite nominat, sed eam, qua amamus alij alios. At Papistæ, cum opponunt charitatem peccato mortali, illam intelligunt, quæ est in Deum, à cuius amore separari dicunt eos, qui mortaliter peccant. Diserta Augustini verba, non illa tantum iam recitata, sed etiam ista, *Qui facit contra charitatem, & contra dilectionem fraternam, non audeat gloriari, & dicere natum se esse ex Deo, qui autem in dilectione fraterna constitutus est, certa sunt peccata, quæ non potest admittere: & hoc maxime ne oderit fratrem.*

XIII. Cæterum, non conuenit Bellarmino cum Salmero suggillante hanc ipsam Augustini interpretationem, quam ille optimam putat. Verba Salmeronis sunt disput. 22. in hanc Epistol. *Sed sane, non raro contingit, baptisatos, & prædestinatos filios Dei, charitatem fraternam violare, & postea per pœnitentiam ablui, & redintegrari.* Quæ vera est obiectio, etsi dilutius proposita, non enim tantum ante baptismum, sed etiam post, non rara sunt fidelium peccata aduersus ipsam charitatem fraternam.

XIV. Quanquam illud etiam aduertendum, Joannem loqui de Justitia in genere, non specialiter de charitate, nisi postquam hanc absoluit thesin. Nam alioquin quis nescit gratiam Dei opponi omnibus peccatis? Quanquam ipsa Joannis verba sufficiunt, *Quisquis habet hanc spem, purificat se. Quisquis committit peccatum, etiam legem transgreditur. Scitis illum patefactum esse vt peccata nostra tolleret. Nemo vos seducat, qui exercet iustitiam, iustus est.* Et nonnulla præterea, quę longe patent latius, quam vt de sola fraterna charitate exponantur.

XV. Quid? quod addit Bellarminus à se, *Quamdiu perseuerat Filius Dei?* quod certe apud Augustinum apparet nusquam, & vero importune obtruditur, quasi adoptatio in filios Dei desultoria, singulis diebus fit, non fit, fiat, proque infecta habeatur. Et non sit potius verum, dona Dei esse ἀμεταμέλητα. Quanquam hoc alias. Sed aduerte mihi Sophistarum fidem malam. Non peccat, primo restringunt ad mortalia. A se non ab Augustino. Esto tamen, sed saltem illud est, vt concludant nunquam peccare mortaliter, natum ex Deo? Nam hoc necesse, si impleat legem. Minime vero, sed cum hac cautione: Quamdiu manet filius Dei. Hoc rursus à se, non ab Augustino. Adeo sibi indulgent. Nam nos, si vel dimidium nobis sumeremus eius audaciæ, non ferremus impune.

XVI. Sed esto. Non peccet mortaliter, peccet tantum venialiter. Ergo non implet legem Dei. Nam quodlibet peccatum oportet esse contra legem Dei: aut omnino non esse peccatum. Ideo enim Paulus, seipsum filium Dei, manentem filium Dei, ac proinde, ex hypothesi Papistica, non peccantem nisi venialiter, dixit habere in se legem peccati, repugnantem legi mentis id est, Dei. Vnde necesse est non impleri legem Dei à filio Dei, si peccet, etsi non peccet mortaliter.

XVII. Imo esto rursus tam ludicra adoptatio, vt qui heri fuit filius Dei, sit hodie filius Diaboli, cras iterum futurus Dei, & sic quoties Papistæ voluerint ista tam lepida, tam sancta, tam Christiana alternatione recreare immanes illos suos in Controuersiis purgandis labores. Sed, erit ergo, inquam, non verum iustificatos implere legem Dei, Nam hæc non in paucos dies iubet abstinere à peccato mortali, sed in perpetuum, vt necesse sit fateri Petrum (vt hunc exempli gratia nominem) non impleuisse legem, quæ vetabat eum negare magistrum, nec tantum quandiu esset filius Dei, sed omnino, sed absolute, sed nunquam. Si enim aliter, ergo nullum esset peccatum hominis apostatæ vltra momentum ipsum Apostasiæ.

XVIII. Verumtamen hæc non satisfacit Augustini expositio. Ne illa quidem quorundam, quos idem indicat dicere, non peccat, id est, peccare non debet, & negat improbandos videri, de Natura & Gratia capite decimo quarto. Nam etsi non abhorreat ab vsu communi, vt cum negamus Dialecticum male argumentari, Grammaticum solœcismum facere, & similia, nec bene refutetur à Bellarmino, ea ratione, quia non tantum renatus ex Deo, sed ne vllus quidem debeat peccare, quandoquidem certum plus teneri renatos, quam non renatos: Tamen videtur Joannes aliquid amplius significare, & vehementius.

XIX. Alia igitur est ab eodem Augustino explicatio, libr. 2 de Peccatorum meritis & Remission. cap. 7. cuius summa, Natos ex Deo non peccare, quatenus ex Deo natos, *Non aduertunt* (inquit, & Pelagianos taxat hoc abutentes loco ferme ad ingenium Papisticum,) *eo quosque fieri filios Dei, quo esse incipiunt in nouitate Spiritus, & renouari in interiorem hominem, secundum imaginem eius qui creauit eos. Non enim ex qua hora quisque baptisatur, omnis vetus infirmitas eius absumitur, sed renouatio incipit à remissione omnium peccatorum, & in quantum quisque spiritualia sapit, qui iam sapit in tantum renouatur, cætera vero in spe facta sunt, donec etiam in re fiant.* Et post. *Profecto enim qui de die in diem adhuc renouatur, nondum totus est renouatus, & in quantum nondum est renouatus, in tantum adhuc in vetustate est, proinde ex hoc, quod adhuc in vetustate sunt, quamuis iam baptisati, ex hoc etiam adhuc sunt filij seculi. Ex hoc autem quod in nouitate sunt, hoc est, ex plena & perfecta remissione peccatorum, & quantumcunque illud est, quod spiritaliter sapiunt, eique congruos mores agunt, filij Dei sunt.* Paulo post, *Proficimus ergo in renouationem iustamque vitam per quod filij Dei sumus, & per hoc peccare omnino non possumus, donec totum in hoc transmutetur etiam illud, per quod adhuc filij seculi sumus, per hoc enim & peccare adhuc possumus. Ita fit, vt qui natus est ex Deo, non peccet. Et, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Post, *Nunc ergo ei similes esse iam cœpimus primitias habentes Spiritus, & adhuc dissimiles sumus, per reliquias vetustatis. Proinde, in quantum similes, in tantum regenerante Spiritu filij Dei, in quantum autem dissimiles, in tantum filij carnis & seculi. Illinc ergo peccare non possumus, hinc vero, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus.* Eidem interpretationi Bernardus accedit lib. de Natura & Dignitate amoris diuini cap. 6. *Dicit Apostolus: Ego, inquit, mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati, & rursum, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Itaque quisquis ille est, sicut dicit beatus Ioannes, secundum hoc, quod natus est ex Deo, id est, secundum hominis interioris rationem, in tantum non peccat, in quantum peccatum, quod corpus mortis foris operatur, odit potius quam approbat, semine spiritualis natiuitatis, quo ex Deo natus est, eum interius conseruante. Quod si interim aliquando incursu peccati læditur, & atteritur, radice tamen charitatis in altum defixa, non perit.*

XX. Hæc vero sententia, quid habet commune cum argumento Bellarminiano? Nemo, inquiebat, natus ex Deo peccat, itaque non præuaricatur, sed implet legem. Intelligebat ergo non altero illo sensu, quem diximus, cum quis non delectatur peccato, quod perpetrat, sed priore, cum quis ne perpetrat quidem. At hæc Augustini interpretatio negat hanc maiorem, sicut & nos negauimus, quia qui natus ex Deo est, sit etiam natus ex seculo, & quatenus tantum natus ex Deo, non peccat: at quatenus ex seculo, peccat. Peccat igitur ille idem hac ratione, quamuis alia quadam ratione non peccet. Est-ne hoc legem implere? Est-ne hoc non præuaricari?

XXI. Caietanus interpretationem admiserat, *Hoc est*, inquit, *omnis, qui est membrum eius, qui manet in eo vt membrum in corpore, vt sic non peccat. Est enim sermo formalis, significans, quod membrum Christi, quatenus membrum Christi, non peccat.* Bellarminus vel omisit, vel confudit cum illa de peccatis lethalibus, oppositis charitati. Sed Salmero disparauit, & illam non probauit, vt notauimus. Videri ergo voluit hanc admittere, sed non potuit, nisi interpolatam illa ridicula alternatione, quam notauimus in Bellarmino: *Dicendum quarto loco* (inquit disputatione vigesima secunda in hanc Epistolam) *nobis est, verum sensum huius loci capiendum esse à formali ratione loquendi. Nam natus ex Deo, in quantum talis est, non peccat, & homo quandiu est in iustitia, & gratia adoptionis, ex qua est hæc natiuitas ex Deo, non peccat.* Similiter Emanuel Sa, *Peccatum non facit, scilicet quatenus ex Deo natus est, seu quandiu Dei semen, id est, gratia, in eo manet.*

XXII. Sed quid opus erat igitur varios respectus distinguere? Sufficiebant enim varia tempora. Vt si dicam non credidisse in CHRISTVM ante conuersionem Paulum, sed tantum post conuersionem, quid opus erit me dice-

dicere, Paulum fuisse partim filium seculi, partim filium Dei: & qua seculi non credidisse, qua autem Dei, credidisse? Quis non rideat quæso inepte blaterantem? Quid? nonne apparet manifeste Augustinum eos duos respectus in homine vno eodemque considerare eodem tempore? *Nondum*, inquit, *totus est renouatus, & quantum nondum est renouatus, in tantum adhuc in vetustate est. Similes esse cœpimus, & adhuc dissimiles sumus.* Vnde etiam Salmero, quasi totus propenderet in Augustin. *Perpende*, inquit, *hominem in Christo renatum, etiam secundum mentem, in qua semen gratiæ & verbum Dei, & lex iustitiæ, & charitatis, non tanta perfectione pollere, vt non resideat in eo aliquid vetustatis propter amorem carnis & sui ipsius. Ita vt in hominis parte superiore duplex affectus, & amor insit, secundum quem, etsi sit filius Dei, ex parte tamen quoque sit filius seculi. Nā illud semen, quod dicitur fermentum, non perfecte totum hominem fermentat, sed in eo adhuc viget aliqua affectio, vt sit vnus & idem quasi duo homines. Qui ergo peccat, alius est, id est, ille idem, alio tamen semine naturali concretus, iccirco tanquam & alius cogitatur.* Itane? Tam curiose alium & alium, vnum tamen eundem, & tamen alio & alio tempore? Quasi magnum quiddam sit & arcanum, histrionem in eodem theatro diuersis actibus, vel etiam scenis Regem agere & seruum! Sed cur ergo non dicitur alius & alius, vnus & idem ante baptismum? Tam enim iste ex filio seculi futurus est filius Dei per fidem, quam ille ex filio Dei, filius seculi per peccatum mortale.

XXIII. Quamdiu, inquit, est in iustitia, & gratia. Imo Sà: Quamdiu Dei semen, id est, gratia in eo manet. Esto, ô boni, discedit ergo ab eo gratia, discedit semen Dei. Quam vere dictum, id vobis curæ esto. Sed quam congrue ad Bernardum, meum est obseruare, *Secundum hominis interioris rationem in tantum non peccat, in quantum peccatum, quod corpus mortis foris operatur, odit potius quam approbat, semine spiritualis natiuitatis eum interius conseruante.* Ita Bernardus. Quæso te, Salmero, quæso, Sà, quid illud est? Non peccat, quia odit peccatum, quod corpus operatur. Nimirum quod non peccet renatus, non dicitur antequam corpus operetur peccatum, sed tum, cum operatur. Sed vnde odit? Conseruante eum interius semine. Quonam, inquam semine? Illo-ne quod φρένδον ἀπέπτη & χαμαὶ ἀφανὲς χελιδόνος δίκην? An eo quod manet potius? Diserte: Interius conseruante. At si auolauit, aut prorsus non conseruat, aut conseruat exterius. Ergo ad mentem Bernardi, quę eadem mens est Augustini, tum facit peccatum, cum odit, tum odit, cum habet in sese semen Dei. Ergo tum facit peccatum, cum habet semen Dei interius.

XXIV. Et est Augustini non incommoda, imo ne violenta quidem interpretatio, cui noster Caluinus acquieuit. Sed alia superest, quam ego quidem existimo commodiorem & faciliorem, magisque pro simplicitate Scripturæ. Hanc Bernardus copulauit cum præcedente, *Notanda vis verborum: Non, inquit, peccatum facit, quod patitur potius quam facit, qui natus est ex Deo, & non potest peccare, perseuerando scilicet in peccato, dum legi Dei cum mente seruit, etiam carnem festinat subigere, qua tentatione & peccato incurrente legi peccati videbatur seruire.* Item sermon. 1. de Septuagesima, *Inuenies ab eodem Ioanne scriptum, Omnis qui natus est ex Deo, non peccat. Sed generatio cœlestis conseruat illum. Non peccat, inquit, id est, non permanet in peccato, quia conseruat illum, vtique vt perire non possit, ea quæ falli non potest, generatio cœlestis.* Hanc omnibus prætulit Beza, & vertit, *Quisquis natus est ex Deo, peccato non dat operam:* hoc est, ita facit peccatum per infirmitatem carnis, vt tamē peccato non studeat, & vno verbo, prout loquutus est Paulus, non facit bonum, quod vult, facit malum, quod non vult, ac proinde non ipse facit, sed in eo peccatum inhabitans.

XXV. Hactenus ille Ioannis locus. Nunc alter ex ad Roman. Paulus demonstrat, inquit, se non peccare, dum inuitus concupiscit. Sed hoc negatur. Nam cum peccatum sit in omittendo & committendo, id est, peccet vere qui & omittit quod debet facere, & admittit quod non debet: Ergo sese Paulus fatetur peccare, cum fatetur se, & non facere bonum quod velit, quæ omissio est, & facere malum quod nolit, quæ commissio.

XXVI. Sed inuitus concupiscit. Hoc quoque falsum. Nam quomodo inuitus, si concupiscens? Est enim concupiscentia, vt diximus libro præcedente, vel voluntas, vel voluntatis inclinatio. Imo voluntas, quia voluntatis inclinatio, cum non possit inclinari voluntas non à seipsa. Sed lex voluntati præcipit. Ita sane, ideoque concupiscentiæ, quæ voluntas est. Nam qui concupiscentiam interpretantur, nihil aliud quam sensum carnis, digni sunt qui inter bestias numerentur. Itaque non dixit Paulus se legem seruare, sed legi consentire.

CAP. VI.

De iustis sicut Christus iustus est, & de accusatione legis.

I. QVintum argumentum Lindanus habet: Quisquis iustus est, vt Christus iustus est, ille est perfecte iustus. At regenerati sunt iusti, sicut CHRISTVS iustus est. Ergo & perfecte. Probat ex 3. cap. 1. Ioannis, atque adeo argumentum, quod ego redegi in pauca, dilatat, *Qui facit iustitiam* ait Ioannes, *iustus est, sicut & ille iustus est.* Qui Dei igitur mandata custodiunt, non solum vere iusti sunt, sed etiam iusti sunt, sicut Christus iustus est. Quare si Christus Dominus iustitiam faciendo, vere iustus fuit, erunt & Christiani, cœlesti eius Spiritu adiuti, iustitiam faciendo vere iusti. Sicuti porro Christus iustitiam faciendo, legemque præstando, non solum vere, sed perfecte etiam iustus est, sic & Christiani, pij, & vere & perfecte iusti sunt.

II. Respondeo, Justum esse, sicut Christus Iustus est, dici vel secundum æqualitatem, vel secundum similitudinem, & analogiam. De æqualitate, negatur minor. Quia fieri non potest, vt cuiusquam hominis iustitia, sit æqualis Justitię Christi. De analogia autem negatur maior. Quia, etsi omnis æqualitas sit similitudo, tamen omnis similitudo non est æqualitas.

III. Solutio est ab Augustino tractat. quarto in hanc Epistolam: *Nunquid quando audiuimus, quod iusti sumus sicut & ille, æquales nos debemus putare Deo: Debetis nosse quid est, sicut iamdudum dixit: Castificat semetipsum, sicut ipse castus est. Iam ergo patet. Aequalis est castitas nostra, castitati Dei, & Iustitia nostra Iustitiæ Dei? Quis hoc dicat? Sed, sicut, non semper ad æqualitatem dici solet.* Post, *Iusti sumus sicut & ipse iustus est, sed ipse in ipsa incommutabili perpetuitate, nos iusti credendo in quem non videmus, vt aliquando videamus. Et cum perfecta fuerit iustitia nostra, cum facti æquales Angelis fuerimus, nec tunc illi æquabitur.* Diserte. Primo, *Sicut*, non semper significat æqualitatem, sed similitudinem. Secundo, iustitia nostra non potest esse æqualis Iustitiæ Dei: Tertio, ne tum quidem, cum perfecta erit. Ergo non tantum tanc abest ab æqualitate Iustitiæ Christi, vt ne dici possit perfecta eo modo, sed etiam à sua perfectione, quæ speratur futura, cum erimus æquales Angelis.

IV. Satisfecit Augustinus Guillaudo, satisfecit & Lorino. Quin ipsum Lindanum coegit res ipsa nonnihil simile annotare, veritum Sycophantiam, perfectionem eam esse intelligendam, non eo perfectionis gradu, quo Christus Dominus perfectissime Iustus, omnibusque Iustitiæ numeris absolutissimus est. *Etsi enim*, inquit, *mandata Dei vere custodiant, est tamen eis ad vnum omnibus cum D. Iacobo agnoscendum, in multis offendimus omnes.* Quo ipso anno prodidit causam suam? Quis enim perfecte iustum dicat, qui in multis offendat? Enimuero hæc magnifica est confessio. Nam hæc noniam simplex inæqualitas est: qualis in similitudine frequens, vt similis dicitur Cæsari tanto, tantula eius effigies, aut Alexandro tantulo, tantus Athos, si, quod pollicebatur quidam, Athos cæsus fuisset in eius imaginem. Sed est similitudo duntaxat secundum quid, quæ & secundum quid dissimilitudinem admittit, vt solent à non perfectis pictoribus formari imagines, quæ etsi non referant arborem pro Cæsare, ideoque habeant multa homini analoga, tamen in nonnullis peccant, puta si pætos oculos pingant, pro petulcis, si nasum simum, pro aquilino. Denique similitudo hæc talis est, qualem capite præcedenti expressit Augustinus 7. cap. 2. de Peccator. meritis & Remiss. *Nunc ergo similes esse iam cæpimus primitias habentes Spiritus, & adhuc dissimiles sumus per reliquias vetustatis.*

V. At hoc genus similitudinis necessario non tantum æqualitatem excludit, sed etiam perfectionem similitudinis. Potest enim in diuersa quantitate, id est, inæqualitate, esse perfecta similitudo, vt cum Alexandrum Polycletus vel in annulo sculpebat. Perfecta vero similitudo non potest dici in sigillo, si quid sit aliter, quam in exemplari. Vt si Platoni humeros compressiores pictor affinxisset, aut Aristoteli ceruicem rectam, non eo effigies esset similis, si tantæ dimensionis, quantæ corpus ipsum, sed eo dissimilis, quod iis partibus discederet à viuo. Et tam stupidi nos existimabit Lindanus ingenij, vt qui in multis offendant, eorum similitudinem à Christo discedere admittamus tantum secundum æqualitatem? Atqui, ô bone, quid ei relinquas æqualitati, quæ futura est in altera vita, cum æquales erimus Angelis? Nam tum certe non æqualitas erit.

VI. Quid mea autem, quod idem Lindanus, sibi veritus, addidit, *Has offensas, non tam esse graues, vt Deum offendant grauiter, nec tam grandes, vt lædant hostiliter:* Non erunt apud me, imo non debent esse apud quemquam tanti ponderis, quas ille vafre exceptiones addit, vt Leonum in morem, ne tum quidem videatur fugere, cum fugit, quanti, quas vi veritatis tortus, coacte confessiones edit, vt ne tum quidem cum pro mendacio pugnat videatur πονηρεύειν. Deinde, quis sanus in peccatoris arbitrio trutinam esse velit, qua peccata sua examinet, quæ leuia sint, quæ grauia, quæ amica, quæ hostilia? Denique, quid tum, si non offendatur Deus grauiter, dum offendatur? Si non lædatur hostiliter, dum lædatur. An enim præscripsit vnquam Iustitia, non peccare vllo modo, id est, perfecte iustum esse, qui Deum offendat, qui Deum lædat, modo ne grauiter, modo ne hostilter?

VII. Pergo ad 6. argumentum ex Bellarmino, quod ita distinguo in partes, & cogo in formam: Quicunque legem non implent, eos lex accusat. At Iustificatos lex non accusat. Ergo hi legem implent. Probatur minor. Qui accusantur à lege, ij sunt sub lege. At iustificati non sunt sub lege. Ergo iustificati non accusantur à lege. Probatur assumptum: Qui fructus edunt Spiritus, ij non sunt sub lege. At iustificati fructus edunt Spiritus. Ergo non sunt sub lege. Probatur maior, ex 5. ad Galatas, *Fructus Spiritus est caritas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia. Aduersus eos qui sunt eiusmodi, non est lex.* Et paulo ante, *Quod si Spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et ad Roman. 8. *Lex Spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis.* Probatur assumptum. Quicunque habent Spiritum, edunt fructus Spiritus: At Iustificati omnes habent Spiritum. Hoc probatur ad Rom. 5. & 8. 1. ad Corinth. 3. ad Gal. 3. ad Tit. 3.

VIII. Respondeo: A lege accusari quem dupliciter, vel vt damnetur accusatus, vel tantum vt suam sentiat corruptionem. Priori modo negatur in primo syllogismo maior. Quia disertus est Paulus contra. Ad Roman. 8. *Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat.* Negat intentari crimina, sed propter iustificationem. Rursus, *Nulla condemnatio est iis qui sunt in Christo.* Qui tamen faciunt malum quod nolunt, nec faciunt bonum quod volunt. Vnde quotidianæ fidelium preces, *Dimitte nobis debita nostra*, &, *Propitius esto mihi peccatori.*

IX. Altero autem sensu negatur minor. Nam contra Paulus dicit, se peccatum non cognouisse nisi per legem. Et vero, quomodo luctarentur cum peccato? quomodo Deum sibi precarentur propitiū? Necesse est enim agnoscere sua peccata. Quomodo? per legem, an per gratiam? Atqui gratia non accusat, sed condonat. Ergo per legem. Legem ergo necesse est accusare fideles, nimirum quemque apud se.

X. Ad confirmationem respondeo, esse aliquem sub lege, vel ad obsequium, vel ad condemnationem. De condemnatione, negatur maior. Nam qui accusantur à lege apud se ipsos, vt se cognoscant peccatores, non propterea sunt sub lege ad condemnationem. Sed de obsequio, negatur minor. Fideles enim vere sunt sub lege, hactenus vt ei obsequantur, diligenter obseruando. Quomodo enim alioquin peccarent: nam vbi non est lex, ne transgressio quidem. Tum autem, non venit Christus soluere legem. Et fidelibus dixit Ioannes 1. 2. *Qui dicit, Noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est. Qui dicit se in eo habitare, debet sicut ille ambulauit, ita & ipse ambulare.* Quanquam in re tam per se perspicua nullis opus est aut testibus, aut argumentis.

XI. Eadem distinctio satisfacit tertio syllogismo. Falsum est enim eos, qui fructus edunt Spiritus, non esse sub lege ad obediendum. Neque vero id probant loca à Bellarmino citati. Primus certe manifestus est: Quid enim Paulus dixit? *Aduersus eos qui sunt eiusmodi, non est lex.* Bene Justinianus, *Ii qui hisce diuinis muneribus præditi sunt, atque ornati, legi minanti, ac sæuienti nequaquam*

tuam subsint. Bene Salmero, *Sensus est, aduersus eos qui tales sunt, & qui hæc, & huiusmodi bona operantur, non est lex accusans, aut damnans, quæ contra iniquè facta tantum datur.* Quam interpretationem habent à Caluino; qui; *Vbi viget*, inquit, *Spiritus, lex non habet amplius imperium, nam Dominus corda nostra formando in suam iustitiam, liberat nos à legis rigore, vt non agat nobiscum ex eius pacto, nec conscientias nostras sub reatu teneat. Lex interea officium suum facere non desinit, docendo, & exhortando, sed Spiritus adoptionis à subiectione liberat.*

XII. Et est hic sensus conformis Paulo, qui 8. ad Roman. *Nulla*, inquit, *condemnatio est iis qui sunt in Christo Iesu*, tum causam reddens: *Nam*, inquit, *lex Spiritus vitæ, qui est in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis.* Nota, liberauit non à lege simpliciter, sed à lege peccati & mortis, hoc est, à lege quæ arguens nos peccati, adiudicabat morti. Ex illo scilicet pronunciato, ad Gal. 3. *Quotquot ex operibus legis sunt, sub execratione sunt. Scriptum est enim, execrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.* Optime igitur Paulus, ex liberatione à lege peccati & mortis, cõcludit nullam superesse, non obligationem, sed condemnationem. Quo recidunt & loci alij; qui negant nos esse sub lege.

XIII. Nam qui ita interpretantur, vt dicant non esse fideles sub lege, quia ipsi sibi imperant, id est sua sponte faciunt, efficiunt, etsi sint magni nominis viri; tamen non videntur scopum attingere, & abuti legis nomine, pro legis reuelatione. Nec aduertunt Christum ipsum, quo nemo magis sibi imperauit, factum tamen esse sub lege, itidem vt factum ex muliere. Videlicet, quiã, quocunque tandem modo doceamur ea quæ sunt legis, tamen ipsius legis manet autoritas in omnem rationalem creaturam, quæ eo ipso quod creatura est, non est summa, sed subdita suo creatori, ideoque voluntatem non habet ita sui iuris, vt ei sit pro ratione. Nec aliunde damnatio in omnes præuaricantes, siue iis lex per Mosem reuelata fuerit, siue non fuerit, ad Rom. 2. *Quicunque sine lege peccauerunt, sine lege quoque peribunt, & quicunq; in lege peccauerunt, per legem damnabuntur.*

CAP. VII.

De effectis gratiæ: de libertate hominis, & de effectis Christi.

I. SEptimum argumentum De Valentia struxit in hunc modum, ex illo testimonio Apostoli ad Roman. 7. *Ego autem mente seruio legi Dei.* Gratia diuina ita sanat mentem hominis, vt facultatem præbeat vitandi omnia peccata, quæ committuntur cum defectu notabili rationis superioris. Sed huiusmodi sunt omnia peccata mortalia. Ergo gratia diuina sic mentem sanat, vt præbeat eam facultatem vitandi peccata omnia mortalia. Maior probatur: nam quod Apostolus dixit, significat, Secundum rationem superiorem ita sum constitutus, vt condelecter legi diuinæ, eamque adimplere possim ita vt peccata, quæ sine notabili vitio rationis committi nequeunt, cauere valeam: quoniam ratio quæ per se condelectatur legi, nequaquam grauiter delinquet. Minor autem probatur, quia cum peccata mortalia sint graues lapsus, necesse est ea esse plene libera, quod fieri non potest, nisi vis rationis superioris, in qua præcipue inest libertas, valde se exferat, atq; adeo nisi notabiliter exorbitet, cum eiusmodi peccata committuntur.

II. Respondeo, notabilem defectum dici, qui notetur atq; animaduertatur vel ab hominibus, vel à Deo. Priori sensu posse forsan concedi maiorem. Nam ita Paulum dixisse nihil se sibi conscium esse, & exegisse, vt Episcopus sit ἀνεπίλημπτος, siue πανύχιος. Sed negari minorem. Esse enim haud pauca mortalia, quæ effugiant hominum notam, non tantum quia nobis persuasum, atq; etiam probatum omnia peccata esse mortalia, sed etiam, quia Paulo dictum, etsi sibi non esset conscius, tamen non ideo esse iustificatum.

III. Altero autem cõcedi minorem, sed maiorem negari. Ratio in promptu, quia gratia detur in hac vita per gradus, nunquam perfecte, donec tandem rapiamur in patriam, vbi Deus erit omnia in omnibus. Itaque Paulus, quantumuis progressus, tamen gemebat, & optabat liberari ex isto corpore mortis, in quo sentiebat legem quandam repugnantem legi mentis. Ex qua imperfectione factum, vt Dauid adulterium admiserit, & homicidium: Abraham sit mentitus: Petrus negauerit Christum: Noe sit inebriatus. Quæ quidem atrocia sunt crimina, & ipsis etiam hominibus notabilia, sed ex quibus facilis aliorum coniectura sit. Nam, si ne ab illis quidem cauere prorsus possunt etiam prouectissimi fideles, quanto minus à reliquis, quæ occultiora, Psal. 19. *Errores quis intelligat? ab occultis munda me.*

IV. Neque est quod excipiant, vt solent, tunc excidere à gratia, cum ita peccant: Nam, præterquam quod ridiculum est, vt dixi, hanc gratiam ita desultoriã facere, vt in singula momenta aduolet, & auolet, manifesta erit præuaricatio. Quæritur enim, vtrum per gratiam possit homo in hac vita positus, vitare omne mortale peccatum. Quid est, posse vitare? Annon in futurum sibi cauere? Si ergo veniente peccato mortali, fugiat gratia, hominem deserens obnoxium peccato, ergo hæc gratia non sufficit vires ad cauendum in futurum, ac proinde, neq; vitandum.

V. Ne dicant etiam, posse si velint. Nam, hoc ipsum velle, posse est. Quia peccatum, non tantum mortale, sed omne omnino peccatum voluntarium est, nec aliter peccatum, nisi quia voluntarium. Itaque, cum quærimus, vtrum quis vitare possit peccatum, hoc quærimus, vtrum quis possit nunquam velle malum. Ac proinde necesse est, si gratia sufficiat vires idoneas ad cauendum peccatum, hanc eandem efficere, vt nunquam velit malum. Proinde, ridicula erit exceptio, si dicas, Sufficit vires, si velit, perinde ac si diceres, sufficit vires, si sufficit vires, efficit, vt nũquam velit, si efficit, vt nunquã velit.

VI. Sed maioris confirmatio, Deus bone, quam absurda, quam indigna docto viro! Probatur, inquit, quia dixit Apostolus, *mente seruio legi Dei.* Hoc dictum video, sed attendo vim argumenti. Quænam illa est ergo? Hoc ipsum, inquit, voluit Apostolus. Quodnam hoc ipsum, inquam? Nimirum, ita constitutum Paulum, vt possit vitare omnia peccata mortalia. Spectatum admissi? Tantamne esse huius hominis confidentiam, vt nudam petitionem principij obtrudat pro solida demõstratione! Tantum aliorum contemptum, vt sperarit omnes Bœotos futuros! At nos hanc adeo temerariam petitionem principij, dignamque ferula, ridemus, & interpretationis audaciam abominamur.

VII. Enimuero quid hoc est? *mente seruio legi Dei*, id est secundum rationem superiorem condelector legi diuinæ, eamque adimplere possum, ita vt peccata, quæ sine notabili vitio rationis peragi nequeunt, vitare valeam. Nihil video sani. Primum, *Mentem* cur vertit, rationem superiorem? Cur non potius, rationem renouatam? Aut quis nescit, ipsam etiam rationem superiorem, quatenus est à natura, esse peccato corruptam, ideoq; in hoc argumento de seruanda lege, nõ posse opponi soli sensualitati, quæ inferior est? Quod si est, tum omnino oportet, hanc mentem aliud quid inferre, præter rationem illam superiorem, id est, purgationem, vt sit mens purgata. Nam profecto mens absque purgatione, non seruit legi Dei. Et Paulus 1. ad Timoth. 6. nominauit ἀνθρώπους διεφθαρμένους τὸν νοῦν *homines mente corruptos.*

VIII. Secundo, condelector legi diuinæ, cur dicitur, posse eam implere? Hoc nos nunquam concessuri sumus. Ratio nobis certa. Quia adimpletio legis nullum patitur voluntatis motum aduersarium. At, qui mente consentiunt legi, non tamen nullum voluntatis motum patiuntur in oppositum. Imo Paulus contra asserit, cum dixit, eundem, qui mente seruit legi Dei, carne seruire legi peccati. Atqui, huic carni posita est hæc ipsa lex. Itaque non adimplebitur, nisi hæc ipsa caro eidem legi seruiat. Positam esse carni, quis neget? Nisi forte qui neget quemquam infidelem obligari huic legi seruandæ. At, quomodo essent maledicti, qui non permanerent in omnibus scriptis in ea? Quod si carni ponitur lex, & tantum spiritu seruiunt fideles, non carne. Ergo fideles non implent. Ac proinde, non idem est mente consentire, & adimplere, quod audacissime Sophista sumebat.

IX. Tertio: Adimplere possum, ita vt peccata, quæ sine notabili vitio rationis committi nequeunt, vitare valeam. Atqui, vnde est tam importuna limitatio? Cur non potius, vt omnia peccata vitare valeam? Enimuero Paulus non distinxit. Et Sophistam feremus, de suo quidlibet intrudentem in Apostoli sensa? At, si adimpleri legem Apostolus intellexit, tum omnino debuit omnia peccata complecti, quia omne peccatum est aduersus legem. Tum autem, si leuiora vitari nequeunt, quis speret se immunem fore à grauioribus? Nisi forte supinam tu mihi voluntatem indices, quæ seipsam negligat. At hæc in Paulo nullum habere locum potest. Qui hæc ipsa peccata, quæ Papistæ leuia volunt esse, quæ se ipse dolebat admittere, eo ipso testatur odisse mirum in modum, quum doleret admittere, eo vsque, vt in exclamationes erumperet, & frequentissimas preces adhiberet. Quis autem credat, ab attento posse vitari omnia grauia, ab attento non posse tamen omnia leuia excuti? Itaque, non potuit magis dari peruersa interpretatio verborum Pauli.

X. Verum, inquit, peccata mortalia, oportet esse plane libera. Quid hoc rursus est, inquã. Si ab externa vi, concedo, sane. Sed hoc ipsum commune omni peccato, quia omne peccatum voluntarium. Voluntatis autem libertas ista à vi externa, non recipit magis ac minus, quia omnino cogi non potest. An ergo ab interna omni necessitate? Hæc videtur Sophistæ mens esse, cum negat voluntatem plene esse liberam, nisi se vis rationis superioris valde exserat. Sed hoc negatur. Sic enim, voluntas nõ esset plene libera, cum est mens cæca, ac proinde in infidelibus nullum esset peccatum mortale, imo absolute, nullum vnquam esset peccatum mortale. Nihil enim homines aggrediuntur, non prius persuasi specie alicuius boni, ideoque, si male agunt, decepti agunt, cum malum pro bono eligunt.

XI. Octauum argumentum eiusdem Gregorij: Sed & Salmeronis. Nam, Ecclesiast. 15. aperte indicatur, esse in hominis potestate, adiuuante Deo, seruare mandata, cauendo ab iis peccatis, quæ afferunt mortem animæ, & priuant vita gratiæ. *Si volueris*, inquit, *mandata seruare, conseruabunt te. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem, vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.*

XII. Sed enim nihil est difficile. Mitto non esse librum Canonicum. Illud certum, loqui de Adami statu ante peccatum, ipso id agnoscente Salmerone. Quo in statu, concedimus potuisse Adamum implere legem, quamuis nõ ob eam tantum causam, quam ponit Salmero, quod adiuuaretur à gratia, sed quod ea gratia tum maior esset, quam in vllo deinceps fuerit, tum absq; vllo obstaculo, id est, peccato. Neque enim Adamus venundatus erat sub peccatum, vt quæ nollet faceret. At nos de homine agimus post peccatum, qui habuit à Deo quidem gratiam, sed ad mensuram, ac propterea habeat etiam inhabitans peccatum. Itaq; ab illo ad istum, nulla est legitima consequentia.

XIII. Scio velle Jansenium, non posse dici, hæc tantum pertinere ad hominem in sua integritate, in qua fuit conditus, constitutum. Sed non omnib. idem videtur. Primo, verba autoris diserta sunt, *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui, adiecit mandata*, & quæ sequuntur, continuato & spiritu, & sensu. Secundo non potest vera esse deinceps sententia, quia certum, non posse omnes homines vtrumuis eligere, quia peccatores ex se feruntur tantum in malum.

XIV. Præterea, vt demus nunc extendi vltra Adamum in omnes homines, tamen nullum inde argumentum est ad præsentem controuersiam, nisi eadem opera velimus concedere, non tantum fideles, & regenitos, de quib. disputatur, sed etiam quoslibet homines posse vitare omnia peccata, vel saltem omnia mortalia, quod ipsi Sophistæ concedunt esse falsum.

XV. Nonum argumentum Bellarmini est, *Christus passus est, vt iustificatio legis impleretur in nobis*, ad Roman. 8. Item docuit nos orare: *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra*: Matth. 6. *factus est omnibus obedientibus sibi causa salutis æternæ*, ad Hebr. 5. At si lex impleri non potest, Christus non obtinuit quod voluit, frustra nos oramus quotidie, & non omnino saluare poterit. Probatur consequentia. Quia si lex impleri non potest, iustificatio legis nunquam impletur in nobis, nec fit vnquam Dei voluntas in terra, sicut in cœlo, nec vnquam vere obedimus Christo, ac per hoc nulli nostrũm ille causa est salutis æternæ.

XVI. Respondeo, legem impleri non posse, iam in constituendo statu, docuimus quo sensu dicamus, non absolute, sed ὡρισμένη, id est, ab homine, qualis est in hac vita. Ita nego consequentiam, & dico, Christum obtinuisse quod voluit, nec frustra nos orare docuisse, & causam esse salutis obedientibus sibi.

XVII. Nam cur nõ obtinuerit, quæso, quod voluit? Nempe, inquit, quia si lex impleri non possit, non impletur iustificatio legis in nobis. Nego consequentiam, inquam. Ius enim legis δικαίωμα, Paulus nõ intelligit vllam exactam obedientiam à nobis in hac vita præstandam legi. Ratio certa, quia omnino sequeretur non obtinuisse Christum, quod voluit, cum nemo impleat

pleat eo modo legem, qui aliquando peccet. Peccant autem omnes, etiã sanctissimi: quod est extra controuersiam. Quare, si iustificationem legis ita intelligas, vt à nobis præstanda sit, omnino fieri non poterit; vt nõ frustra Christus passus sit. Nam ne illud quidem proderit, si dicas, non peccare, dum quis in gratia est. Iustificatio enim non impletur, quum ad tempus duntaxat non peccatur, vt ante dixi.

XVIII. Quomodo ergo verba Pauli intelligenda? Sunt qui ita; vt fructum mortis Christi dicant, ipsam nostram obedientiam, quam legi debeamus præstare. Et huc omnes propendent, quos viderim, Papistæ: nimirum, quia lex docebat quidem iustitiam, sed non dabat vires ad eam præstandam: & gratia hoc efficit: dat, inquam, vires. Sed profecto si intelligas eas vires, quę dantur in hac vita; nullo modo constare poterit vis verbi πληρωθῇ, quo non sine causa Paulus vsus est. Sin autem non subsistant in hac vita, sed vlterius progressi; sperent id quod in hac vita inchoatum est, in altera perficiendum: non valde pugnarim. Nam certè hæc est omnium spes fidelium.

XIX. Sed nostris tamen magis placet τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου intelligi ius legis, duobus comprehensum capitibus: vno pœnas decernente aduersus peccatores, altero etiam sic plenam obedientiam exigente: nec aliter quenquam absoluente. Quorum neutrum nos in hac carne peccati poteramus præstare. Itaque nihil erat certius æterna damnatione. Sed prouidit Deus: & dedit Mediatorem, à quo vtrumque impletum est, & quidem pro nobis: nam & pœnas dedit violatæ legis, & legem tamen plene impleuit. Vtrumque illud, cum sit pro nobis; non habet amplius quod à nobis requirat. Itaque iam pro certo, nulla damnatio est iis qui sunt in Christo.

XX. Sic videri sensisse Theodoretum, *Nostrum enim, inquit, debitum exsoluit, & legis scopum perfecit. Quis autem erat is? Vt eos iustos ostenderet qui legem susceperant.* Sic Ambrosium, siue quicunque alius est autor, *Ideo damnatum dicit peccatum, vt impleretur in nobis iustificatio legis datæ à Moyse. Sublati enim de conditione legis, facti sumus amici eiusdem. Iustificati enim amici legis sunt. Quomodo autem impletur in nobis iustificatio, nisi cùm datur remissio omnium peccatorum, vt sublatis peccatis, iustificatus appareat, mente seruiens legi Dei.* Paulo post, *Si damnatum est peccatum, quomodo inest? Damnatum est, & à Saluatore triplici genere damnatum. Primo enim in loco, damnauit peccatum, dum non peccauit dissentiens à peccato. Deinde in cruce peccatum, quia peccauit, damnatum dicitur: vnde sublata est illi autoritas, quasi peccati, qua detinebat homines in inferno propter delictum Adæ: vt de cætero in quibus lignum crucis est, detinere non audeat. Tertio damnauit peccatum, dũ irrita fecit delicta remissione peccatorum concessa. Cum enim peccator, caussa admissi peccati, damnatus esset, ignoscens autem ei damnauit in eo peccatum.* Sic Oecumeniũ, τοῦτο ἐποίησε, ὁ Χριστὸς ἵνα ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου, (τοῦτο γὰρ τὸ δικαίωμα) πληρωθῇ ἐν ἡμῖν. τίς δὲ ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου, τὸ μὴ γίνεσθαι ἡμᾶς ὑπευθύνους τῇ ἀρᾷ. *Hæc fecit Christus, vt finis legis (id enim est τὸ δικαίωμα) impleretur in nobis. Quis autem finis legis, Ne fiamus obnoxij maledictioni.*

XXI. Iam cur oremus frustra? Quia voluntas Dei nunquam fit in terra. Esto hoc, inquam. Nam & nos fatemur nunquam futurum, vt sic Dei voluntas fiat in terra, vbi semper multum est peccatum, cum præcipuè in infidelibus, tum etiam in renatis: quomodo fit in cælis, vbi nullum omnino peccatum, aut in Angelis, aut in beatis animabus. Sed frustra nos orare tamen, non est æquum concedi. Quasi vero frustra semper oret, qui non videt impletas suas preces. Frustra ergo orarit Paulus, à quo non est ablatus ὁ σκόλοψ. Frustra precatur Ecclesia pro conuersione gentium. Frustrà orant, qui postulant ne inducantur in tentationem: cum non tantum nunquam desint tentationes, sed etiam non fiat, vt nunquam ijs consentiant, etiam sanctificatissimi.

XXII. Sed, cur non poterit Christus nos omnino saluare? Cur nulli erit caussa salutis æternæ? An quia nemo saluetur, nisi qui in hac vita perfectè impleuerit legem? Monstrum Theologiæ. Nisi fortè nulla sit remissio peccatorum. Nam, hæc si qua est, sperabunt fideles, sibi peccatoribus propitium futurum Deum. Quia nulla condemnatio est ijs, qui sunt in Christo.

CAP. VIII.

Rationes Papistarum extra Scripturam.

I. PRæter hæc argumenta è Scripturis, habent alias Papistæ rationes. Prima Bellarmini hæc esto. Potest homo facere plus quam Deus præcipiat. Ergo, & multo magis implere præceptum. Probat antecedens. Quia cum dixisset Christus Matth. 19. *Si vis ingredi ad vitam, serua mandata*: & Pharisæus respondisset, *hæc omnia seruaui à iuuentute mea*: subiecit ille, *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes.* Probat rursus ex Chrysostom. hom. 8. de Pœnitentia: *Multi & ipsa superant mandata.* Ex Augustino serm. 18. de Verbis Apostoli, *Non grande onus impositum est viribus, maior amor imposuit maius onus: tanquam dicerent, quid iubes? ne adulteremus? amando te plus faciemus quam præcipis.*

II. Hoc vero fundamentum est operum supererogatorum. Nunc dico, *Plus* illud intelligi posse, vel simpliciter aliquid quod non sit præceptum: vel post impleta præcepta aliquid insuper boni. Hoc posito, respondeo primum, non valere consequẽtiam in priore sensu. Non est enim necesse, id factum esse quod mandatum est; etiamsi alia quæ mandata non sunt, fuerint facta. Exempli gratia: cum iussus est ille à patre ire in vineam, nec iuit, potuit aliud aliquid domestici operis domi peragere. Imo Adam etsi non impleuit mandatum sibi datum; tamen assuit sibi folia ficulnea, quod non erat mandatum. Denique ipsi illi hominum superbissimi monachi, qui sperant Deum futurum in suo ære, profitentur tamen se suum institutum ingredi, vt satisfaciant pro peccatis suis. Etsi ergo concedam, eos implere regulam suam: tamen non concedam implesse legem Dei.

III. In altero sensu, negatur antecedens. Primum enim manifesta est petitio principij: quia supponitur posse impleri legem: quod tamen euincendum fuit. Deinde nullum bonum est morale, vltra id bonum, quod mandatur in lege. Imo quæ non continentur in lege, ea per se nec bona sunt, nec mala, sed ἀδιάφορα: & si quando fiunt bona, non fiunt, nisi per ea quæ mandãtur in lege: vt ieiunare, per se non est morale bonum, sed bonum est, cum fit propter amorem Dei, & odium peccati: quod vtrumque mandatur à lege. Inde Paulus 1. ad Corinth. 13. *Si insumam alendis egenis omnes facultates meas, & si tradam corpus meum vt comburar, charitatem autem non habeo, hoc nihil mihi prodest.* Negamus ergo vllum maius bonum præstari posse a quoquam homine, eo bono quod mandatur in lege.

IV. Nec contra quicquam probatur. Nam apud Matthæum res est manifesta, ex Paulo iam citato. Iubetur enim vendere bona sua Pharisæus, & erogare pauperibus. At hoc non est maximum bonum. Eo enim maior est amor Dei: maior etiam amor proximi. Itaque, etsi istud feciſſet Pharisæus, non sequebatur illum impleſſe legem. Videlicet manifestum est, loquutum esse Christum ex illius hypothesi, quam ipso voluit experimento comprobare. Iactabat se obseruasse ab ineunte ætate vtrumque mandatum, amandi Deum totis viribus, amandi proximum sicut seipsum. Quod si verum esset, saltem alterutrum, non amasset opes suas plus quã Deum, plus quam proximum. Ideo præcipiente Deo libens caruisset: poscenti proximorum necessitati promptus erogasset. Itaque hic locus non docet posse aliquid maius præstari: sed demonstrat thrasonicos esse motus gloriantium se implere legem.

V. Nec difficiles Chrysostomus, & Augustinus. Hi enim primo, non loquuntur de omnibus mandatis: sed de vno tantum: nimirum de eo quo prohibetur adulterium. Est autem manifestum vno mandato non contineri omnia: itaque posse aliquid fieri præter vnum mandatum, negari non potest: nã qui nec scortatur, nec furatur, plus agit boni, quam si tantum non scortaretur. At nos non singula nunc mandata seorsim consideramus, sed omnia simul; id est, totam legem. Itaque, etsi dem posse fideles plura facere, quam iubeantur, vno mandato: tamen nego posse plura facere; quam iubeantur, omnibus mandatis: imo nego posse facere, quæ iubentur omnibus mandatis.

VI. Secundo, vterque loquitur de Virginitate: Et nonnullas dicunt non tantum non esse scortatas? sed etiam virginitatem amplexas. Atqui Virginitas in ijs est, quæ per se nec bona sunt, nec mala: sed prout fiunt, vel non fiunt ex amore Dei, & odio peccati. Quare, qui virginitatem colit; minus bonum perficit, quam id quod lex exigit. Itaque nõ sequitur istum toram legem implere. Non enim qui minus potest, potest etiã maius. Atque adeo experientia docet: quia non tantum Virgines fuere inter infideles, quorum non erat bona Virginitas: sed etiam in ipsis qui propter Christum amplexi sunt virginitatem, non defuere malæ concupiscentiæ. Quod ipsum existimant multi significari per σκόλοπα Pauli, qui tamen hoc vitæ genus erat amplexus.

VII. Secunda ratio Bellarmini, & Vasquis: Si præcepta essent impossibilia, neminem obligarent; ideoque præcepta non essent præcepta. Probatur consequentia. Quia fingi non potest, quomodo peccare quis possit in eo, quod vitare non possit.

VIII. Respondeo, me ab initio distinxisse impossibile, in id quod absolute, & quod κατά τι. Absolutè illud, quod ab ipsa creationis natura possibilitate omni caret. Quomodo, si iuberentur homines intra aquas viuere piscium more. Si iuberentur rubi rosas ferre: κατά τι, cum posita aliqua hypothesi, id redditur impossibile, quod antea erat possibile. Præcepta absolutè impossibilia, neminem obligare concedo. Sed nego legis diuinæ mandata aut esse, aut à nobis dici hoc modo impossibilia. Re vera enim ex prima sua natura potuisse hominem omnia implere, quæ à lege imperantur: & rursus futurum vt possint fideles, in patria. Cum tamen nunquam potuerit homo, nunquam futurum sit vt possint fideles, vitam viuere piscium: nunquam potuerit, nunquam futurum sit, vt possit rubus rosas ferre.

IX. Ast nullum impossibile κατά τι obligare: prorsus nego. Est enim falsissimum. Nam qui est in multo ære alieno, etsi non sit soluendo, tamen tenetur soluere: vnde nata lex: si non ære, luat corpore. Quæ obligationis ratio longe fortior in argumento nostro; vbi agitur de iure diuino, cui obligamur ab ipsa creatione. Quod si dicter naturalis sensus, & non posse filios parentibus satisfacere, & debere tamen omnia parentibus: quanto magis nos dicamus, non propterea nihil debere Deo, quod nimis nullæ sint vires nostræ?

X. Verum, inquit, fingi non potest, quomodo aliquis peccet in eo quod vitare non potest. Absoluat ergo, inquam, quantumcunque est, fuit, erit, Idololatrarum in terris. Nam consentiunt ipsi Papistę, non posse hominem sine gratia implere legem. At Idololatræ non habent gratiam: quia sunt infideles. Itaque non possunt implere legem. Conficient ergo nobis Iesuitæ, si Deus patitur, infideles non esse infideles: idololatras non esse idololatras: denique vtilissimum esse homini, ne habeat quicquam commune cum gratia Dei. Vel, si hæc fatentur absurdissima, cur non vident constare rationem, qua dicantur peccare quidam in eo quod vitare non possint? Etsi hoc, fateantur se nunc temere argumentari.

XI. Tertia ratio Bellarmini, Alphonsi à Castro, Gregorij de Valentia. Si lex Domini esset impossibilis, sequeretur Deum esse omni tyranno crudeliorem & stultiorem. Ratio consequentiæ, quia ab ipsis etiam amicis leges exigeret, quas sciret à nemine obseruandas; ne per auxilium quidem gratię. Panigarolla discept. 8. hinc sumit ansam horrendæ in Caluinum calumniæ, quasi docentem, *Deum tam amantem esse, tam cupidum noxarum, & erratorum nostrorum, vt nobis prudens sciens legem dederit, quo peccemus, quoniam obseruari nullo modo possit.* Sed & respondentem inducit obijcientibus fatuum vanumque futurum principem, ferentem legem, cuius obseruatio sita non esset in populorum potestate: id esse verum, cum eo consilio sancitur lex, vt obseruetur: sed interdum ferri nulla alia de caussa, nisi vt populi contra legem committentes, in propriam perniciem ruãt: actum potissimas esse quascunque durissimas, asperrimasque, neque satius quicquam fieri ab eo principe, qui vexare & affligere populum velit, quam leges constituere, quæ obseruari vlla prorsus ratione non possint: Eiusmodi autem fuisse legem Dei.

XII. Nos istis calumnijs moueri non oportuit: indicare tantum, quas sola frangat negatio: & simul ostendat, quid insit huiusmodi hominibus cõscientiæ, tam impudenter mentientibus: itaque, non attentis inquirendæ veritati, sed per immania mendacia conflandæ inuidiæ, qua, si possint, innocentiam obruant. Sed huius certissimus vindex futurus est Omnipotens. Certè Caluinus magis pie, sancteque ac modestè de Deo, Deique rebus loqui solitus erat, quam vt ad tam blasphemas voces deueniret.

XIII. Sed ad rem. Hos quis homines non miretur tam iniquos, vt omnia sibi indulgeant, alijs nihil permittant? Quæ enim illi monstra non garriunt, de Dei omnipotentia absoluta, quam temere separatam à reliquis omnibus

eiusdem attributis producunt quantum volunt: At nunc eiusdem voluntatem non patiuntur abstrahi, non dico ab eiusdem reliquis attributis, quod ego profanum puto, sed ab eo iuris modulo cui sunt ipsi assueti; si tamen assueti. Qui tamen negare non possunt, eundem dispensare res humanas planè pro arbitrio? Non enim fuit ab ijs iuris formulis, aut sacrificium imperatum Abrahamo, aut spoliatio Ægyptiorum permissa Israelitis, aut Chananæorum exterminatio. Quæ profecto defendi non poterunt, si Deo nihil velimus licere, quam quæ ne in hominibus quidem reprehendi possint. Quæ dicta sunto aduersus hanc non procul distantem à blasphemia temeritatem, quæ audet pronunciare, si hoc illud ve Deus ageret, fore iniustum.

XIV. Sed argumenti solutio similis est præcedenti: Si præcipi dicantur absolutè impossibilia; posse concedi consequentiam. Sed non esse necessariam de impossibilibus κατ' ἐνέργειαν: vt ex vitio proprio eorum quibus imperatur: & imperatur non noui quicquam post huius impossibilitatis aduentum: sed id ipsum quod illi tenebantur præstare tum cum potérant. Vt si à decoctore postulentur auri montes nulla præcedente obligatione; magna sit iniustitia. Sed si ab eodem postulentur talenta, quæ vere debuit, dabitur-ne ei vlla in creditorem actio? Et hoc si sic fiat inter homines, indigne ferat quisquam, suum ab homine peccatore ius Deum reposcere? Suum, inquam, ius reposcere: nam quæcunque ei mandata data sunt post peccatum, non vllum nouum tributum imposuerunt. Sed fuerunt tanquam veteris debiti renouatæ tabulæ: quæ lapsam memoriam restaurarent: vnde à Paulo Chirographum appellatur.

XV. Bene Bernardus, Serm. 50. in Cantic. cum distinxit charitatem in actu, & in affectu, *Illa*, inquit, *mandatur ad meritum, ista in præmiũ datur: cuius initium quidem profectumq;, vitam quoq; præsentem experiri diuina posse gratia non negamus, sed plane consummationem defendimus futuræ felicitatis. Quomodo ergo iubenda fuit, quæ implenda nullo modo erat? Aut si placet tibi magis de affectuali datum fuisse mandatum, non inde contendo, dummodo acquiescas & tu mihi, quod minime in vita ista ab aliquo hominum possit, vel poterit adimpleri. Quis enim sibi arrogare id audeat quod Paulus ipse fatetur non comprehendisse? Nec latuit præceptorem præcepti pondus hominum percedere vires: sed iudicauit vtile ex hoc ipso suæ illos insufficientiæ admonere, & vt scirent sane ad quem iustitiæ suum niti pro viribus oporteret. Ergo mandando impossibilia, non prauaricatores fecit, sed humiles.*

XVI. Quarta ratio Greg. de Valentia. Exploratum est, ex sacris literis, iustum ea posse facere, quæ requiruntur vt queat ad beatitudinem peruenire. Sed in primis ad hunc finem requiritur, vt peccata mortalia caueantur: sicut eadem Scriptura vbique docet. Ergo iustus potest omnino id facere.

XVII. Respondeo, quæ necessaria sunt ad assequendam beatitudinem non esse vnius generis omnia. Alia enim esse caussas: alia effecta harum caussarum: & hæc rursus effecta, vel talia vt sine ijs omnino nemo obtineat: vel talia quæ duntaxat obligent ad sui præstationem. Primum genus, quod est caussarum, prorsus nego ab homine præstari posse: nam contra pati debet potius; puta gratiam, & remissionem peccatorum, id est, iustificationem. Secundum genus, eorum scilicet, sine quibus nemo obtineat beatitudinem, puta pœnitentiam veram, & fidem; concedo posse hominem iustum, id est præuentum à gratia, præstare; Etiam tertium genus cuiusmodi sunt omne genus bona opera: sed ita tamen vt non sit perfecta, sed tantum inchoata præstatio.

XVIII. Iam ad argumentum. Vitare omnia peccata mortalia, si sic intelligas, vt non possit quisquam qui vllum admiserit peccatum mortale, obtinere beatitudinem, negatur assumptum. Cõtrà enim constat plurimos beatos nunc esse qui admiserunt grauissima peccata, quæ ne indulgentissimi quidem Papistæ negent fuisse mortalia; tum ante vocationem, tũ post eam. Imo vero, eam ob caussam instituta est & pœnitentia, & remissio; nimirum, vt ne obsint huiusmodi peccata iustificato, quo minus perueniat ad beatitudinem.

XIX. Sin autem ita intelligas, necessarium esse vitare peccata mortalia, vt sensus sit necessario ad id obligari iustificatum: admittam sanè assumptionem: sed maiorem negabo. Nam eadem vis est obligationis ad vitanda etiam ille, quæ vocant venialia: etiam omne genus prauarum concupiscentiarum: si enim non esset, non tenerentur ad vitandum; ideoque non peccarent cum non vitarent. Et tamen certum, non posse hoc hominem iustificatum præstare.

XX. Quintam rationem Salmeronis, sic formo. Quæcunque mandata dantur huius vitæ gratia, ea impleri possunt in hac vita. At omnia mandata dantur huius vitæ gratia. Ergo impleri possunt in hac vita. Probat assumptũ: Quia, si non huius: ergo alterius. At non alterius: Quia ibi tempus victoriæ, & triumphi, non militiæ: præmij, non meriti.

XXI. Respondeo: mandata data quædam huius tantũ vitę gratia: Quędam & huius, & alterius. Illa esse, quæ in earum rerum vsurpatione sunt, quæ non per se sunt peccata, aut virtutes, sed per aliud: & clarius. Amor Dei, & proximi, quæ summa est legis, mandatur absolute, non tantum huius vitæ gratia: sed etiam futuræ: itaque pertinent ad iustitiam etiam in patria. Sed vtriusque amoris exercitia, quædam accommodantur huic vitæ; cuius nulla pars vacare debet eo amore: vnde fit, vt nullæ sint huius vitæ partes, in quibus non sit momentum aliquod ad eam ipsam iustitiam, quæ pertinet ad vitam futuram. Sic adulterium ita prohibetur in hac vita, vt admitti non possit: in futura: ne apud inferos quidem: Quia tum nemo aut nubet, aut ducet vxorem: homicidium etiam nemo patrabit: quia nemo poterit mori. Sed tamen adulterium, & homicidium patrantur contra eam iustitiam, quæ requiritur in vita futura: nimirum contra amorem Dei, & proximi.

XXII. Itaque, in argumento primo negatur maior: quia, vt dixi, summa omnium præceptorum obligat & hanc vitam & futuram: ideoq; inchoata in hac, perficietur in futura: ac proinde falsum posse impleri in hac vita. Deinde negatur etiam minor, eandem ob caussam. Nec contra valet confirmatio: quia eriam in victoria, & triumpho, & præmio, regnat obedientia: imo tum præcipuè & verè regnat; quæ hîc tantum luctatur, & militat, & gemit. Est enim prorsus absurdum somniare, quemadmodum in humanis triumphus finis est belli; adeo vt hoc deinceps nullum sit: ita in beatitudine, post triumphatum peccatum, nullam deinceps præstari obedientiam Deo. Contra enim, huius nostræ luctæ finis est hæc obedientia; quomodo pax finis belli: nempe, vt, quemadmodum bello cessante, & per victoriam ac triumphum cohibito, alta pax sit: ita superatis nostris hostibus, firma sit; & perfecta, & plena obedientia. Et sic, *fiat voluntas tua in terra sicut in cœlis.*

XXIII. Sexta ratio eiusdem Salmeronis: Si lex seruari non posset ab his, qui Dei gratia & Spiritu ornantur; continuo peccaremus. At non continuo peccamus. Ergo lex seruari potest. Probatur assumptũ. Quia alioquin Christus, vt dixit Apostolus ad Galat. 2. peccati esset minister, & gratis, seu frustra esset mortuus.

XXIII. Respondeo, peccare dici de eo, in quo sit peccatum, & de eo qui sit in peccato: siue de eo in quo peccatum habitat, & de eo in quo regnat. De eo, in quo peccatum regnat, negatur consequentia. Nihil enim obstat, quominus is qui ornatur gratia, & Spiritu, faciat malum quod nõlit, & bonum quod velit, non faciat: quod eorum est in quibus peccatum habitat, non regnat: & quibus velle adiacet, ita tamen vt perficere non inueniant. Quare ijsdem lex impossibilis est præstituta.

XXV. At de eo in quo peccatum habitat tantum, non etiam regnat, negatur assumptum. Ille enim eo ipso peccat, quod non inuenit perficere: Nam, quia peccatum est, non facere bonum, & peccatum est facere malum: Ergo, & qui quod non vult facit malum, & qui quod vult non facit bonum, peccat: non regnante tamen peccato: sic enim ne vellet quidem bonum, aut malum non nollet.

CAP. IX.

De Patribus.

I. VEnio ad Patres, quos à se putant esse Papistæ: etsi pauciores, quam pro iactantia. Cyrillum nominat Bellarminus lib. 3. contra Iulian. quasi diceret illud ipsum, *Non concupisces*, quod omnium putatur difficillimum, impleri posse per gratiam. Sed hoc ego reperi haud paulo aliter, *Verbum Dei vnigenitum*, inquit, *reformans hominis naturam in suam originẽ, aboleuit quidem peccatum in carne, factum homo: & transtulit nos in nouitatem vitæ, & repastinare iussit primam naturæ dignitatem, in qua iterum plantetur admirabili gloriæ. Eapropter, inquit, dictum est antiquis, Non mœchaberis: ego autem dico vobis, Non cõcupisces. Quamuis res sit vt opinor, ad quam pertingi nequeat vtpote incomprehensibilis, & quodammodo supra naturam. Sed sic sapere non sinit. Quod enim impossibile legis, in quo infirmabatur per carnem, Deus misso Filio suo in similitudine peccati mortis, & de peccato condemnauit peccatum in morte, vt impletio legis impleatur in nobis, qui secundum carnem non incedunt, sed secundum Spiritum.*

II. Hæc ibi leguntur: sed tam infeliciter Latinè facta; (quod suo more solens fecit Heruetus) vt indignationem moueant legenti: qui in tanta balbutie Cyrilli mentem nequeat assequi: quæ fortasse caussa Bellarmino fuit, vt locum maluerit indicare, quam describere. Sed quantacunq; illa fuerit Heruetti infantia, tamen non potui videre, vnde sutum illud *impleri*, hauserit Iesuita. Nam illud, *Impletio legis impleatur in nobis*, non habet eam mentem, nisi ego vehementer fallor. Imo contra, cum posuit illud, *Non concupisces*, tale esse, vt ad ipsum pertingi nequeat, vt pote incomprehensibile, & supra naturam: tum ponit verbum factum hominem, vt quod lex non poterat in carne; peccatum damnaretur, & ius legis (ita enim loquitur Apostolus: & Cyrillus expressit impletionem legis) impleretur. Quæ quidem omnia nos & confitemur, & docemus ita se habere: vt antè exposuimus. Hic igitur testis frustra est Bellarmino.

III. Athanasium laudat Gregor. de Valentia, ex Epist. ad Marcellin. de Interpretatione Psalmorum, *Sunt & alijs Scripturæ libris sententia prohibitoria, quæ mala vetant: sed hoc in codice, quomodo abstinendum sit à malis, exprimitur: vt dictum alibi est, pœnitentiam agendam esse, & pœnitentiam esse à peccatis desinere: sed hic, quomodo pœnitentia sit agenda, exprimitur.* Verissimè, sed quid ad rem? Potest igitur, inquit Gregorius, homo abstinere à malis, seu desinere à peccatis? Omnibusne omnino, inquam? At hoc ego consequens prorsus nego, & consequentiæ vim nullam video. Typum fateor insignẽ esse propositum in Psalmis veræ pœnitentiæ (id enim significat Athanasius, apud quem est τύπωται) sed esse vllum typum perfectæ obedientiæ, neque dixit Athanasius, neque verum est. Et enim pœnitentia, quæ nobis exhibetur in Psalmis, non ea tantum est prima, cum mundo renuntians quis, ad Deum conuertitur: sed etiam, & quidem præcipue, illa altera, cum quis, post illam renuntiationem, labitur in peccata, & quidem grauissima: quæ non potest renuntiationem, labitur in peccata, & quidem grauissima: quæ non potest consistere cum legis impletione. Quem enim necesse est ita pœnitere, hunc etiam necesse est confiteri se legem non implesse; non tantum antè, sed ne quidem post acceptam gratiam.

IV. Nec felicius Augustinum idem Gregorius aduocat c. 10. de Spiritu & Litera, *Ideo datur* gratia, *non quia bona opera fecimus: sed, vt ea facere valeamus, id est, non quia legem impleuimus: sed, vt legem implere possimus.* Nam, quis hoc negat? Non enim determinauit Augustinus, quando impleamus. Itaq; etsi detur in eum finem gratia, vt implere possimus: tamen non sequitur nũc, id est, in hac vita, nos implere. Erat sanè & Paulo data: qui se tamen negabat facere, quæ vellet: qui velle quidem se bona fassus, negabat perficere.

V. Gregorius, Moral. lib. 21. c. 9. *In hac vita multi sine crimine, nullus verò esse sine peccatis, valet. Vnde & Prædicator sanctus, cum virum dignum gratiæ sacerdotali scriberet, nequaquam dixit, si quis sine peccato: sed, si quis sine crimine est. Quis vero esse sine peccato valeat, cum Ioannes dicat, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est? In qua videlicet peccatorum, & criminum distinctione pensandum est, quia nonnulla peccata animam polluunt, quam crimina extinguunt.* Hunc locum miratus sum à Greg. de Valentia proferri: planum enim, neminem pronunciari sine peccato: quod si est, quis ausit asserere legem impleri? Nisi forte aliqua peccata non sint contra legem.

VI. Sed, inquit de Valentia, peccata mortalia, ea sunt quæ extinguunt animam: Itaque, sine ijs multos esse dixit: reliqua igitur tantum sunt venialia. Sed hæc alia quæstio est, & olim disputata. Nunc latis, si peccatum omne sit ἀνομία, quomodo pronunciauit Ioannes. Nam inde conficitur, quicunque peccatum quodcunque admittat, hunc legem transgredi, ac proinde non implere: vt dixi. Quanquam illa distinctio criminis & peccati infirmissimo nitatur fundamento: id est Latina editione, cui visum τὸ ἀνέγκλητον vertere *sine crimine*

crimine: vnde Latinis impoſitum, vt crimen diſtinguerent à peccato. Atqui ἀνέγκλητος latius ſonat: πᾶν περιέχει τὰ ῥηθησόμενα. τουτέστιν ἀκατηγόρητον, inquit Oecumenius, *comprehendit quæcunque dici poſſunt, & ſignificat eum qui accuſari non poteſt.* Atque adeo quod ita dixit ad Titum, ἀνεπίληπτον poſuit ad Timotheum: Latinus Interpres irreprehenſibilem. Oecumenius, ἵνα μηδὲν ἔχῃ τοῦ κακοῦ συνειδέναι, *qui nullius mali ſibi ſit conſcius.*

VII. Sed enim fateor equidem, non ſignificari à Paulo aliquem quaſi Angelum, perfectè iuſtum: qualem nos negamus eſſe poſſe in hac miſeria corruptionis. Sed viciſſim nego, vllo neceſſario argumēto hinc euinci diſtinctionem peccati, in veniale & morale. Multo melius Græci. Chryſoſtom. hom. 2. ad Tit. οὐδεμίαν παρέχειν λαβὴν τοῖς ἀρχομένοις τὸν ἄρχοντα βούλεται. διὰ τοῦτο ἔφησεν, εἴ τις ἀνέγκλητος, τουτέστιν εἰ κατηγορίας ὁ βίος αὐτοῦ ἐλεύθερος γέγονεν· εἰ μηδεὶς ἔσχεν ἐπισκῆψαι ἐν τῇ ζωῇ, *Nullam occaſionem præbere ſubiectis præſulem vult. Quocirca, hic ante omnia poſuit, ſi quis eſt* ἀνέγκλητος, *hoc eſt, ſi vita illius omnis immunis à culpa: ſi mores eius nemo carpere potuit.* Theodoretus ſimiliter, *Nullam dans occaſionem iuſtæ reprehenſionis.* Elias Cretenſis ad I. Nazianzeni orationem, annotat. 119. *Oportet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, hoc eſt, talem, vt, nec in ſermonibus, nec in rebus, nec in cogitationibus, nec denique in re vlla ſeipſum reprehendat.*

VIII. Alia ſunt in ſpeciem maioris momenti teſtimonia, quæ negant mandata eſſe impoſſibilia: Hæc diſtinguo in varios ordines. In primo hæc ſunto. Baſilius orat. in illud, Attende tibi, *Impium eſt dicere, impoſſibilia eſſe Spiritus præcepta.* Auguſtinus de Natura & Gratia, cap. 43. *Non igitur Deus impoſſibilia iubet, ſed iubendo admonet, & facere quod poſſis & petere quod non poſſis.* Et 69. *Eo quippe ipſo, quo firmiſſimè creditur, Deum iuſtum & bonum impoſſibilia non potuiſſe præcipere, hinc admonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficilibus, quid petamus.* Secundi de Peccator. meritis, & Remiſſ. c. 3. *Acutè ſibi videntur dicere, quaſi noſtrum hoc vllus ignoret, quod ſi nolumus, non peccamus: nec præciperet Deus homini, quod eſſet humanæ impoſſibile voluntati.* Similis locus, de Gratia & Libero arbitrio, cap. 16. Hieronym. 3. contra Pelagianos, *Deus poſſibilia mandauit, hoc nulli dubium eſt.* Et in Matthæi 5. *Multi præcepta Dei, ſua imbecillitate metientes, putant eſſe impoſſibilia, quæ præcepta ſunt.* Et poſt, *Sciendum eſt ergo, Chriſtum non impoſſibilia præcipere, ſed perfecta, quæ fecit Dauid in Saul, & Abſalon.*

IX. Reſpondeo, hæc omnia ſolui, illa, quam controuerſiæ ſubſtrauimus, diſtinctione impoſſibilis per ſe, & per accidens. Eſt enim horum omnium mens, Dei præcepta, etſi à nobis impleri nequeant, tamen non eſſe impoſſibilia. Quod ad hanc noſtram controuerſiam, quid attinet? Porro ita ſe rem habere, enincam certis argumentis.

X. Primo, Baſilius non eſt obſcurus. Interpretatur illud Moſis, πρόσεχε σεαυτῷ. Itaque ἐπειδή, inquit, διπλοῦν τὸ προσέχειν, τὸ μὲν σωματικῶς ὀφθαλμοῖς ἐνατενίζειν τοῖς ὁρατοῖς. τὸ δὲ τῇ νοερᾷ τῆς ψυχῆς δυνάμει ἐπιβάλλειν τῇ θεωρίᾳ τῶν σωμάτων, *Cum dupliciter dicatur* προσέχειν, *interdum corporaliter, oculos intendere in ea quæ videri poſſunt: alias, mentali animæ facultate inſtare contemplationi corporum:* ἐὰν μὲν ἐπὶ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνεργείας κατασχῶμεν τὸ παράγγελμα, εὐθὺς αὐτοῦ τὸ ἀδύνατον ἀπελέγξομεν, *Si de oculorum vi hoc præceptum interpretemur, illico deprehendetur impoſſibilitas:* πῶς γὰρ ἄν τις ὅλον ἑαυτὸν τῷ ὀφθαλμῷ καταλάβοι, οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ὁ ὀφθαλμὸς κέχρηται τῇ ὁράσει. οὐ κορυφῇ ἐφικνεῖται. οὐ τὰ νῶτα οἶδεν. οὐ πρόσωπα, οὐ τὴν ἐν τῷ βάθει τῶν σπλάγχνων διάθεσιν. *Quo pacto enim quis ſeſe totum oculo, concipiat? Neque enim oculus ad ſeipſum viſu vtitur, non aſſequitur caput, non nouit dorſum, non faciem, non internam inteſtinorum diſpoſitionē:* ἀσεβὲς δὲ τὸ λέγειν ἀδύνατα εἶναι τὰ τοῦ πνεύματος παραγγέλματα, *Atqui impium eſt dicere, impoſſibilia Spiritus præcepta.* En tibi locum integrum: negat impoſſibilia mandata, vt neget id quod præ manibus habebat intelligendum corporaliter: nam; attentionem hanc negat eſſe poſſibilem. Quomodo autem? Abſolutè, ſiue ex natura. At nos negamus ipſi, mandata ſic eſſe impoſſibilia, quomodo impoſſibile eſt ab oculo dorſum videri: ſed quomodo potius ſocordi impoſſibile eſt vndique ſibi attendere: quia, ſi ſic attenderet, nihil haberet ſocordiæ. Itidem impoſſibile eſſe peccatori, implere legem: quia, ſi impleat legem, non ſit peccator.

XI. Secundo, Auguſtinus diſputat contra Pelagianos, aſſerentes liberi arbitrij naturales facultates, & concludentes ex legis poſſibilitate. Nulla lex eſt impoſſibilis. Ergo homo poteſt legem diuinam præſtare. Ille concedebat antecedens: negabat conſequentiam: habens pro certo, vt paulo poſt probabimus, nullum hominem eſſe abſque peccato, in hac vita. Atqui, ſi verum eſſet legem eſſe, tum poſſibilem abſolutè, tum non impoſſibilem κατά τι, neceſſaria erat Pelagianorum conſequentia. Et hoc miror Papiſtas non videre; qui fatentur non poſſe ſine gratia Dei fieri mandata: Et tamen reos eſſe, qui ſine gratia non perficiunt: Quod ſi eſt, tum omnino ſequitur, aut poſſe ſine gratia fieri mandata: aut eſſe aliquam legem iuſtam, quæ tamen ſit impoſſibilis; aliquo ſaltem modo.

XII. Præterea Auguſtinus diſertus eſt: vt non ſit opus illis aut argumentis aut coniecturis, *Non igitur,* inquit, *Deus iubet impoſſibilia.* Quid ergo? Hic quæſo obſerua ipſiſſimam illam diſtinctionem noſtram, *Sed iubendo admonet, & facere quod poſſis: & petere quod non poſſis.* Quid illud eſt, obſecro? Negauit mandari impoſſibilia: Concedit aliquid facere nos poſſe, aliquid non poſſe. Nonne id quod facere poſſumus, nobis eſt poſſibile? Nōne id quod nos facere nō poſſumus, eſt nobis impoſſibile? Atqui ſi non admittimus diſtinctionem, omnino neceſſe eſt, ſi poſſibilia ſint omnia: etiām nos poſſe omnia facere: ac proinde contradixit ipſe ſibi Auguſtinus.

XIII. Eadem mens eſt Hieronymi contra Pelagianos: cuius integer locus ita habet, *Deus poſſibilia mādauit: hoc nulli dubiū eſt: ſed, quia homines poſſibilia non faciunt: iccirco, omnis mundus ſubditus eſt Deo, & indiget miſericordia eius: aut certe, ſi oſtendere potueris, qui vniuerſa cōpleuerit, tunc poteris demonſtrare eſſe hominē, qui non indiget miſericordia Dei.* Quid manifeſtius? Poſſibilia agnoſcit mandata: ponit tamen, neminē vnquā impleuiſſe. Et ponit hanc ob cauſſam omnes indigere miſericordia Dei. Sed poſt diſertè, *Humana conditio, ſi paululum ſe remiſerit, diſcit fragilitatem ſuam, & multa ſe non poſſe cognoſcit.* En tibi non poſſe hominem multa, quæ tamen poſſibilia ſunt.

XIV. Deniq; audi Auguſtinum, de Gratia & Lib. arbit. c. 6. *Magnū aliquid Pelagiani ſe ſcire putant, cū dicunt: Non iuberet Deus, quod ſciret non poſſe ab homine fieri.* En tibi obiectionē olim Pelagianorū, nunc Papiſtarum. Reſpondet Auguſtinus, reſpondemus & nos: *Quis hoc neſciat? Sed ideo iubet aliqua, quæ nō poſſumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus.* En tibi: non mandat quæ non poſſint ab homine fieri: & tamen iubet aliqua, quæ non poſſumus.

XV. Itaque, illud etiam perſpicuum eſt Hieronymi in Matthæum, taxantis eos, qui impoſſibilia dicerent mandata Dei, metientes ſua imbecillitate. Id eſt, concludentes in hunc modum: Nos non poſſumus facere: Ergo ſunt impoſſibilia. Cuius argumenti, ille concedit antecedens, negat conſequens. Itaque, vtrunque poteſt conſiſtere, & non poſſe hominem facere: & non eſſe tamen impoſſibilia. Quod ſi eſt, tum vero hoc aduerſariorum aduerſum nos argumentum prorſus concidit.

XVI. Secundo in ordine illos conſtituo, qui aſſerunt, poſſe nos facere, ſi velimus. Conciliū Arauſicanum can. poſt. *Hoc et ſecundum fidem Catholicā credimus, quod accepta per Baptiſmum gratia, omnes baptizati, Chriſto auxiliante, & cooperante, quæ ad ſalutem pertinent, poſſint, & debeant, ſi fideliter laborare voluerint, adimplere.* Hilar. in Pſal. 118. *Latum mandatum Dei eſt, & in omnia ſpei noſtræ genera diffunditur, vt non difficile ſit, ſi voluntas adſit, præcepto Domini obtemperare.* Chryſoſt. in Matth. hom. 39. *Quomodo, inquies, quæ dicta ſunt perficiam animo? Si humilitate ſincera, ſi manſuetudine vera, ſi moderatione integra, te communis.* Breuius Græcè. πῶς δὲ κατορθοῦται, εἰ ταπεινὸς γένῃ, καὶ πρᾶος καὶ ἐπιεικής. Paulo poſt, εἰ δὲ ἔτι δέδοικας καὶ φρίττεις τὸν ζυγὸν καὶ τὸ φορτίον ἀκούων, οὐ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος ὁ φόβος, ἀλλὰ τῆς σῆς ῥαθυμίας. ὡς ἂν ἧς παρεσκευασμένος καὶ προθυμίαν ἔχων, πάντα σοι ῥᾴδια ἔσται καὶ κοῦφα, *Quod ſi adhuc iugum ac onus audiendo formidas nimium, atque perhorreſcis, non naturæ rerum huiuſmodi timorem ſed ignauiæ totum attribuas: Nam, ſi accinctus, & præparatus eris, & nulla deſidia effœminatus, cuncta tibi facilia, leuiſſimaq; videbuntur.* Ad Hebr. orat. 16. *Hic ſolum oportet velle, & ſequuntur omnia. Non licet. n. dicere, nō poſſum: nec accuſare opifice. Nā, ſi nos fecit imbecilles, & impotentes, ſui eſt accuſatio:* Græcè plenius, (οὐ γὰρ ἀδυνάτους ἡμᾶς ἐποίησεν, ἐπεὶ εἰ ποιῆσας, κατηγορία αὐτοῦ ἐστι, *Nā, ſi tales nos fecit, vt non poſſimus, poſtea legē impoſuit, ad eum accuſatio pertingit.*) *Quomodo ergo, inquit, multi non poſſunt? Quomodo ergo, multi nolunt? Nā ſi volunt, poſſunt omnes.* Auguſtin. ſerm. 61. de Tempore: ſi tamen is eſt Auguſtini, *Cum multa ſint quæ propter fragilitatem humanam corporaliter implere non poſſumus, charitatem tamen in corde noſtro, Deo inſpirante, ſi in veritate voluerimus, ſine aliqua dubitatione habere poterimus.*

XVII. Hi loci, & qui his ſimiles, ad hanc certè controuerſiam ſunt inutiles: nimirum, quia præſupponunt idipſum, de quo diſputatur. Quia hoc ipſum velle, quod illi ſupponunt, cum dicunt mandata eſſe poſſibilia, ſi velimus; eſt pars ipſius impletionis, & quidem talis pars, quæ ipſa ſit origo omnis reliquæ impletionis. Nam lex poſita eſt primo, & per ſe voluntati: quæ poſtea regit omnes actiones. Imo, vt plurimum obedientia iudicatur à voluntate, potius quam ab effectu: quia hic multis modis impediri poteſt, vt ne fiat etiam cum eius cauſa, id eſt voluntas, adeſt. Nos ergo, cum negamus poſſe hominem implere legem, hoc ipſo negamus, tantam eſſe vllius hominis ſanctitatem, vt nunquam nolit tranſgredi, vt ſemper velit obſeruare. Velit, inquam, actu præſenti.

XVIII. In quam rem eleganter Hieronymus 3. illo aduerſus Pelagianos libro, *Hoc & nos dicimus, poſſe hominem non peccare, ſi velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quandiu intentus eſt animus, quandiu chorda nullo vitio laxatur in cithara: quod ſi paululum ſe remiſerit, quomodo qui aduerſo flumine lembum trahit, ſi remiſerit manus, ſtatim retro labitur, & fluentibus aquis, quo non vult, ducitur: ſic humana conditio, ſi paululum ſe remiſerit, diſcit fragilitatem ſuam, & multa ſe non poſſe, cognoſcit.*

XIX. Dignus locus qui diligenter obſeruetur. Hoc ponit, poſſe hominē non peccare, ſi velit; id eſt, legem implere, quod nos diſputamus. Et tamen cōcludit, diſcere hominem multa ſe non poſſe. Ergo, inquam, vtrumque ponit, & poſſe, ſi velit, & tamen non poſſe. Quomodo? facile. Non enim & poſſe ſi velit, & non poſſe, etiamſi velit: nam hæc manifeſta eſſet contradictionis implicatio. Sed hoc potius; & poſſe, ſi velit, & tamen non poſſe. Explicat ipſe, Poſſe ſi velit: hoc eſt, ſi intentus ſit animus, & nullo vitio chorda laxetur: ſi ſe paululum quidem ſe remiſerit. Non poſſe autem, ſi ſe paululum remiſerit. Hoc eſt, quod dicebam de voluntate actu præſente. Nam habitu quodam fieri poteſt, vt homo ſemper velit: cui tamen remiſſa ſit interdum voluntas, non autem intenta: ac tum, qui habitu ſic vult, actu tamen peccat.

XX. Itaque, quod ita Patres dixere, poſſe hominem eſſe ſine peccato, ſi velit: poſſe implere legem, ſi velit. ita ponendum ex eorum mente, vt ſit plenum argumentum Papiſticum. Cuicumque ſemper intenta eſt voluntas ad implendam legem, ita vt nunquam remittat ſe, is poteſt implere legem. At omnibus fidelibus voluntas eſt ſic intenta. Ergo fideles poſſunt implere legē. Hic nos maiorem libenter conceſſerimus. Sed minorem non item. Nam cōtra Hieronymus ipſe diſputat, paulo ante iam recitata verba, *Omne,* inquit, *quod fieri poteſt, tribus conſtat temporibus, aut præterito, aut præſenti, aut futuro. Hoc quod aſſeris, poſſe hominem eſſe ſine peccato ſi velit, mōſtra factum eſſe de præterito, aut certè nunc fieri: de futuro poſtea videbimus. Quod ſi nullū potes oſtendere, qui ſine omni omnino peccato, aut ſit, aut fuerit, reſtat vt de futuro tantum diſputatio ſit: interim in duobus temporibus, præterito atq; præſenti, victus teneris: ſi aliquis fuerit poſtea maior Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, qui peccato careat, tunc futuris de futuro, ſi potueris, perſuadeto.*

XXI. Atque hoc tanto diligentius conſiderandum, quanto certius eſt, hoc ipſum à Patribus conceſſum Pelagianis affirmantibus: itaque intellexiſſe verum, non de quibuſdam tantum, ſed de omnibus hominibus. Dicam apertius. Hæc fuit mens Patrum, vt concederent, non fideles duntaxat, ſiue regenitos, & qui in gratia: ſed omnes omnino homines, ſi velint, poſſe eſſe ſine peccato. Nam id ferebat ſtatus controuerſiæ cum Pelagianis, qui calumniabantur Catholicos, cum nollent concedere poſſe hominem per liberum arbitrium carere peccato, ſtatuere legem impoſſibilem. Atqui inquam, neq; olim Patres, imo ne hodie quidem Papiſtæ, docent omnes homines promiſcue poſſe legem implere: etſi concedant omnes poſſe implere, ſi velint, etiam ſceleratiſſimos quoſque.

XXII. Nam, ſi non poſſent, etiam cum vellent, tum rediret accuſatio in Creatorem, qui eam legem impoſuiſſet, quā nullo modo homines obſeruare poſſent: quod cauendum eſſe viderunt Patres. Poterunt ergo Papiſtæ horum autoritate vti legitimè, ſi quando res ſit cum eiuſmodi hominibus, ſi ſint quidam huiuſmodi homines, qui negent vnquam potuiſſe ab homine præſtari legem, quod genus fortè Marcionitarum, aut Manichæorum fuit. Hæc enim phraſis, poteſt homo, ſi velit, diſertiſſimè exprimit impoſſibilitatem legis, ſi qua eſt, nullo modo à lege eſſe, ſed à voluntate hominis. Vnde Chryſoſtom. οὐ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τῆς σῆς ῥαθυμίας, *non naturæ rei, ſed eſt tuæ ſocordiæ.*

XXIII. Et

XXIII. Et vero consensum Patrum vide. Dixit Hilarius, *Si adsit voluntas.* Augustinus, *Si in veritate voluerimus.* Concilium Arausicanum, *Si fideliter laborare voluerint.* Chrysostomus, *Si sis humilis, & mansuetus, & moderatus.* Hieronymus, *Quamdiu intentus est animus, si non remiserit se.* Hæc erant Papistis attendenda, non vero nudo possibilitatis vocabulo abutendum. Sed illi nimirum τὰ φαινόμενα venantur, τὰ ὄντα consultissimum putant negligere. At non ita veritatis amantes. Nobis placet Augustini, 2. de Peccator. meritis, & Remissione c. 14. *Neminem esse, qui tantum velit, quantum res exigit.* Quid supererit?

XXIV. Ab his lucem sumit illud ex Symbolo ad Damasum, quod est inter opera Hieronymi, etsi non Hieronymi: à Salmerone recitatum, *Execramur eorum blasphemiam, qui dicunt impossibile aliquid homini à Deo præceptum esse, & mandata Dei, non à singulis, sed ab omnibus in commune, posse seruari.* Et post, *Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper Dei indigere auxilio: & tam illos errare, qui cum Manichæo dicunt hominem vitare peccatum non posse, quam qui cum Iouiniano asserunt, hominem non posse peccare. Vterque enim tollit arbitrij libertatem: Nos autem dicimus hominem & peccare, & non peccare posse, vt nos semper liberi confiteamur arbitrij.* Nam ista, quis non videt intelligenda, non contra, sed secundum Catholicorum mentem iam expositam? Non enim debuit, hic quisquis tandem est autor, à reliquis discedere. Quod si discesserit, vident omnes nullum posse habere pondus autoritatis, & fidei. Dicat ergo ille nihil homini Deum mandasse per se impossibile: Dicat posse nos non peccare, per naturam: sed non peccare non posse, per corruptionē naturæ: Et posse non peccare, si velimus: actū esto Catholicus.

XXV. Greg. de Valentia ex Ambrosio in 1. Lucæ recitat, *Cum Ecclesia ex gentibus, hoc est, ex peccatoribus congregata sit, quomodo ex maculatis immaculata potest esse, nisi primo per Dei gratiam, quod abluta à delicto sit: deinde, quod per qualitatem non peccandi abstineat à delictis? Ita nec ab initio immaculata: humanæ enim hoc impossibile est naturæ, sed per Dei gratiam, & qualitatem sui, quia iam non peccat, fit vt immaculata videatur.*

XXVI. En tibi, quam procul nos iste abducat à nostra Thesi. Nos negabamus vllum esse omnino, qui in hac vita perficiat legem: iste nobis, non vnum, non duos; sed vniuersam Ecclesiam, id est, omnes omnino Christianos hoc priuilegio donat. Næ, aut nos oportet valde decipi, aut hunc prorsus à veritate aberrare. Cum Donatistis agens olim Augustinus, serm. 29. de Verbis Apostoli, *Cùm eis dicitur,* inquit, *qui sunt isti, qui sine peccato sunt, respondentes dicunt, tota Ecclesia. Mirari potuissem, si inuenirem vnum, duos, tres, decem, quod quærebat Abraham: tu, Hæretice, respondes, & dicis mihi, totam Ecclesiam.* Sic olim Augustinus. Cur non & nos hodie? Nempe certū hoc, magis abire à verisimili Papistas, quo magis hoc ab Ecclesia torquebūt argumentū.

XXVII. Sed enim quis Ambrosio, imo quis Paulo neget Ecclesiam immaculatam? Sed esse propterea sine peccato, quamdiu est in his terris, negabit constanter Augustinus, pro nobis: & quidem declarans, quod alibi ita dixerat, vt periculose videri posset ambiguum. 1. Retractat. 28. *Item, quod dixi, Quam sibi Deus elegit gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, non ideo dixi, quia nunc ex omni parte iam talis est, quamuis ad hoc electa non dubitetur, vt talis sit, quando Christus apparuerit vita eius, tunc enim & ipsa cum illo apparebit in gloria.* Non persuadebit Iesuita fuisse aliam discipuli fidem, aliam magistri. Itaque illud iam non peccare, non potest in eam partē intelligi, vt omnino nihil admittatur præter legem Dei: sed de inchoata sanctificatione; qua fit, vt sit in nobis peccatū inhabitans tantū, non etiā regnans.

CAP. X.

Quæ sit impletio legis.

I. SIc disputarunt infeliciter Papistæ. Nos nunc contra: & quidem hoc argumento, à quo multa pendent: Quicunque implet legem, nullam eius partem transgreditur. At nemo est in hac vita, qui nullam legis partem transgrediatur. Ergo nullus est in hac vita, qui totam legem impleat.

II. De Minore post videbimus. Sed nunc ad maiorem respondet Lindanus. Non esse Decalogum hominibus à Deo præscriptum, vt omni eum ex parte quis in hac vita præstet, & impleat perfectissimè: sed quasi scopū præfixum, in quem omnes animi & cogitationes & cupiditates intendantur, dirigantur, atque destinentur. Huic axiomati fundamentum præmisit duplicem esse iustitiam, ex Hieronymo contra Pelagianos Dial. 1. vnam perfectā, Dei virtutibus cooptandam: alteram, quæ nostræ fragilitati competat. Secūdum illam, posse nullam creaturam esse perfectam: sed cunctorum in carne iustorum imperfectam quandam esse perfectionem: veram tamen iustitiam: Quia rerum aut magnitudo aut paruitas ipsam non tollat naturam: nam paruus ignis, verus est ignis: & pumiliones, namque non minus sunt homines, quam qui procera giganteaque statura.

III. Sed datam esse legem, vt impleatur, non vno sensu dici potest. Alias enim, quasi significetur certitudo euentus; hoc est, fore vt impleatur ab homine: alias autem, vt obligatio designetur: id est, homines teneri ad eam implendam secundum omnes partes. Et priori quidem sensu concedimus, non esse datam. Sed is nihil ad præsentem controuersiam. Nam etsi futurum nunquam fuit vt impleretur lex, tamen non minus peccarunt qui transgressi sunt. Vnde Paulus ad Galat. 3. dixit datam fuisse trangressionum caussa. Et ad Roman. 5. ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα, vt abundaret delictum.

IV. Sed altera notio huc pertinet; & verè peccatores ac reos constituit homines. Esse autem hoc modo datam legem, vt impleretur, nos dicimus & docemus: præter naturam legis & sensum communem, à certis Scripturæ testimonijs, quibus nihil queat esse disertius. Deut. 27. *Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit.* Quæ versio est Latini Interpretis vulgata: Septuaginta, ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ἄνθρωπος ὅστις οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις τοῦ νόμου τούτου τοῦ ποιῆσαι αὐτούς: *Maledictus omnis homo qui nō permanebit in omnibus sermonibus legis huius, vt faciat eos.* Et Paulus. 3. ad Gal. ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά: *Maledictus quicunque non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.*

V. Hebraicè verbū est הקים, cuius vim variè varij conati sunt exprimere. Sanctes, *statuerit.* Caluinus, *stabilierit,* Munsterus, *implet:* Tigurini, *perfecte præstat.* Sed statuere & stabilire, propter homonymiam, non videntur satisfacere. Nam propriè dicuntur de ipsa legis latione, quæ pendet ab autoritate legislatoris: efficientis vt ea lex sit lex. Dicitur etiam de consensu partiū in contractibus & pactis, quæ autoritatem habent ab vtraque. Nec nisi καταχρηστικῶς, ac propterea durius, vsurpantur de implemento aut legis aut pactorum: in qua nulla iam autoritas est: sed tantum obligatio. Neq; enim subditi obtemperantes legem stabiliunt propriè, sed stabilitam obseruant.

VI. Ast Hebræis קום dicitur de obseruatione legis iam constitutæ: & impletione promissionis, tū absolutè, tum in pactis conuentis, & fœderibus. Sic Gen. 26 Deus Isaaco; *& stabiliam iuramentum meum:* quodnam? an recens aliquod, & tum primum auditum? Imo, *quod iuraui patri tuo Abraham.* Non igitur propriè stabiliendum: ideo Latinus interpres vertit *Implebo.* Deut. 8. *Sed recorderis Domini Dei tui: quod ipse vires tibi præbuerit ad fortiter agendū in bello, vt stabiliret.* Vulgata, *impleret pactum suum super quo iurauerat patribus tuis.* Primi Reg. 12. *Non audiuit Rex populum: quoniam auersatus fuerat eū Dominus, vt suscitaret* (pro impleret) *verbum suum quod loquutus erat in manu Abia Silonitæ.* Quo sensu in Nouo Testamento vsurpatur πληρῶσαι, implete. Matth. 13. *Vt impleretur quod dictum erat per Prophetam:* & alibi sæpe.

VII. Similiter de hominibus. 2. Reg. 23. *Pythones, & ariolos, & figuras idolorum, & immunditias, & abominationes, quæ fuerant in terra Iuda & Hierusalem abstulit Iosias, vt statueret verba legis, quæ scripta sunt in libro.* Nehem. 4. *Sic excutiat Deus omnem virum, qui non compleuerit* (stabiliuerit) *verbum istud de domo sua.* Psal. 119. *Iuraui, & stabiliam, custodire iudicia statutorum.* 1. Samuel. 15. Latinus interpres circumloquutus est, *Pœnitet me, quod statuerim Saul Regem, quia dereliquit me.* ואת דברי לא הקים, *Et verba mea opere non impleuit.*

VIII. Deniq;, hoc ipsum verbum opponitur verbo transgrediendi: Hieremiæ 34. *Qui præuaricantur* (transgrediuntur) *fœdus meum, & non obseruarunt* (stabilierunt) *verba fœderis.*

IX. Redeo ad Deuteronomium. Est igitur illius loci mens perspicua, legem ita positam esse hominibus, vt ne ab ijs fiat irrita: id est, vt impleatur. Describitur aūt impletio, vt disertè omnes partes non tantum intelligantur, sed ēt exprimantur: huc enim illud pertinet, *Sermones legis huius:* siue vt Septuaginta, ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις: siue, vt Paulus, ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις: Qui enim omnia dicit, nihil omittit. Glossa ordinaria, *Hæc sententia generaliter & præsentia, & præterita, & dicenda legis mandata complectitur, tanto grauior, quanto generalior.* Chrysost. ad Rom. hom. 17. οὐκ ἔνι δικαιωθῆναι ἐν νόμῳ, ἀλλ' ἢ πάντα πληρώσαντα· τοῦτο δὲ οὐδεὶς δυνατόν, *Non potest quis iustificari in lege, nisi qui omnia compleuerit, quod nemo potest.*

X. Ab hac vi, illud est Iacob. 2. *Quisquis totam legem seruauerit, offenderit autem in vno, omnibus tenetur.* Sed & Christi, Matth. 5. *Quisquis soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Vt manifeste appareat legis præstationem, non in eo esse, vt aliquātulam partem, aut ēt maiorem partem, opere quis compleat: sed vt nihil omittat: quod si quid negligat, reus sit violatæ.

XI. Hoc ipsum alia phrasi enunciat Scriptura. Deut. 5. *Custodite, & facite quæ præcipit Dominus Deus nobis, non declinabitis neque ad dextram, neq; ad sinistram.* Et 17. cum iubetur Rex sibi describere legem, vt eam legat, tum *neque declinet in partem dextram, vel sinistram.* Similes loci eiusdem. Deut. 18. item Iosue 1. & 23. & Esaiæ 30. & alias. Quæ metaphora est ab ijs qui iter faciunt: nam & vniuersam hominis vitam solet Scriptura itineris specie repræsentare.

XII. Ito nunc Lindanus, & suum illud occinat: non esse datam legem, vt omni eam ex parte homo impleat in hac vita. Nam hoc quis non videat ab humana profectum αὐθαδείᾳ? Contra ergo ex diserto Dei Verbo Christiani sentiunt, imo credunt: nullum esse vel tenuissimum, (si aliquod dici possit tenuissimum) præceptum, quod non obliget hominem ad sui implementum: & quidem ita vt qui non impleat, damnas fiet.

XIII. Esse iustitiam humanam longè aliam ab illa diuina iustitia omnibus modis perfecta, nemo negat. Sed negamus profecto, illam iustitiam quæ consistit in obedientia legis, esse diuinam illam perfectam perfectionem. Nā hæc absoluta est, nullique externi legi obnoxia: ac proinde immutabilis. Adde, & adeo hac lege solutam, vt quæ prohibentur ista lege, illi sint libera. Multo certè magis quam inter homines Regibus ea ipsa licent, quæ non licent ciuibus: & pater ea liberè vsurpat, quorum vsu natis interdixit. Dicam plenius: Hæc essentialis est: nihil habens aut accidentis, aut qualitatis: sed totum quicquid est, essentia est, deitas est. Quare, etsi non possit Creatura pertingere ad illam immutabilem iustitiam; tamen tenetur adæquare hanc, quæ præscribitur in lege.

XIII. Hoc modo verum, omnium in carne; imo absolutè omnium iustorum, esse aliquam quasi imperfectam perfectionem. Nimirū quia quicquid ab essentia recedit, etsi sit in suo genere perfectum, tamen comparatum cum essentia imperfectum est. Nulla autem creata iustitia, essentia est; sed essentiæ vel qualitas, vel opus. Deinde, quia depēdentia non possunt de perfectione contendere cum suis causis. At iustitia diuina iustitiæ creatæ causa est, nō tantum physica, sed etiam moralis. Quare quocunque eam gradu constituas, tamen ita erit perfecta, vt in suo tantū genere; ac proinde imperfectè perfecta. Non est autem in suo genere perfecta, nisi ad amussim respondeat suæ mortali caussæ. Etsi ergo concedamus esse aliquam imperfectam perfectionem, tamen non sequitur, non esse legem propositam, vt homines tenerentur eam ad amussim explere secundum omnes partes eius.

XV. Iam vero, iustorum in carne iustitiam imperfectam, non tantum sic contendimus, vt cedat essentiali: sed etiam vt in suo genere deficiat: nimirum sic inchoata, vt cum longe discesserit ab eorum nequitia, qui manent in suæ corruptione naturæ, tum non attigerit tamen suæ perfectionem iustitiæ: ac proinde legem præstet tantum ex parte; non vniuersam impleat: ex eo nunquam sine peccato.

XVI. Vera quidem iustitia: sed non sic tamen, quomodo ignis tam paruus, quam magnus verè ignis, & nanus, tam homo quàm gigas. Nam alia est speciei imperfectio, alia partium. Illa in quantitate sola singularum partium, quæ tamen sunt similes perfectis, etsi non tantæ: quomodo infans specie perfectus homo, quod omnes omnino partes habeat, quas oportet esse ad componendum suæ speciei indiuiduū: singulas tamē infirmiores, quam pro modulo suæ perfectionis. At imperfectio partium in eo sita est, cum non adsunt omnes partes necessariæ, quomodo corpus humanum brachio mutilum, imperfectius eo cui vtrumq; brachium est; nec vnquam perfectū esse potest

quantum

quantumuis reliquæ partes in ſe ſingulæ perficiantur. At iuſtitia ſecundũ legẽ non variatur ſecundũ imperfectionem ſpeciei, ſed partiũ: quæ omnes debent concurrere ad totum ſuum conſtituendum: ideoq; nunquam iuſtus erit adulter, etiam ſi ſupponas reliquis omnibus mandatis obſequentiſſimum.

Cap. XI.

Neminem eſſe ſine peccato.

I. HActenus diſputata maior eſt ſyllogiſmi. Nunc minor. Et primo in cõmune: Quicunque implet legem, eſt ſine peccato. At nemo hominũ eſt ſine peccato, quandiu eſt in hac vita. Ergo nemo hominum implet legem, quandiu eſt in hac vita.

II. Aſſumptum Scriptura diſertè probat: probant & multæ Patrum autoritates 1. Ioan. 1. *Si dixerimus nos peccatum non habere, noſipſos fallimus, & veritas in nobis non eſt. Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra & purget nos ab omni iniquitate. Si dixerimus nos nõ peccaſſe, mendacem facimus eum, & ſermo eius non eſt in nobis*, Iacob. 3. *In multis offendimus omnes.* Eccleſiaſt. 7. *Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonũ & non peccet.* De quibus locis audi Gregorium Magnum ſuper Ezechiel. hom. 22. *Quis in hac vita valeat poſt fidem ſine culpa viuere, cum Ioannes dicat, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ſeducimus & veritas in nobis non eſt? Cuius verbis Iacobus concordans ait, In multis offendimus omnes.* Et ne de leuiculis, atque, vt vocant, venialibus peccatis loquutum cauſentur ſophiſtæ: *Si*, inquit, *peccata præterita in fidei perceptione dimiſſa ſunt: & adhuc poſt fidem ad peccata declinatur, quæ nobis erit præſumptio iuſtitiæ, quæ ſpes vitæ permanentis?* Huc quidam referunt illud Prouerb. 24. *Septies in die cadit iuſtus.* Sed huc manifeſtè pertinet illa precationis particula, *Dimitte nobis debita noſtra*, quam omnibus fidelibus dictauit ipſe Dominus.

III. Patres vix aliud crebrius perſonant. Auguſtinus Epiſt. 50. *Abſit, vt quiſquam noſtrum ita ſe iuſtum dicat, vt aut ſuam iuſtitiam velit conſtituere, id eſt, quaſi à ſeipſo datam, cum dicatur ei, Quid enim habes quod non accepiſti? Aut ſine peccato ſe eſſe iactare audeat in hac vita.* Et paulo poſt, *Nunc ergo, in quantum viget in nobis, quod ex Deo nati ſumus, ex fide viuentes iuſti ſumus: in quantum autem reliquias mortalitatis ex Adam trahimus, ſine peccato non ſumus.* Epiſtola 54. *Hanc vitam noſtram, quantacunque laude commendemus, eam ſine peccato eſſe non dicimus.* De Perfectione Iuſtitiæ, *Aliud eſt eſſe ſine peccato, quod de ſolo in hac vita vnigenito dictum eſt: aliud eſſe ſine querela, quod de multis iuſtis etiam in hac vita dici potuit.* De Peccatorum merit. & Remiſſ. lib. 2. c. 20. *Quartum illud iam reſtat: vtrum qui omnino nullum vnquam peccatum habuerit, habituruſve ſit, non ſolum quiſquam natorum hominum ſit, verum etiam potuerit aliquando eſſe vel poſſit. Hunc prorſus præter vnum mediatorem Dei & hominum hominem Chriſtum Ieſum nullum vel eſſe, vel fuiſſe, vel futurum eſſe, certiſſimum eſt.*

IV. Hieronymus aduerſ. Pelagian. lib. 1. *Medicina, & fabrica, & artes cæteræ inueniuntur in pluribus: ſine peccato autem eſſe perpetuo, diuinæ ſolius eſt poteſtatis. Itaque aut da exemplum, qui abſque peccato fuerit in perpetuum: aut ſi dare non potes, confitere imbecillitatẽ tuam: & noli ponere in cœlum os tuũ, vt per eſſe, & eſſe poſſe ſtultorum illudas auribus. Quis enim tibi concedat, poſſe hominem facere, quod nullus vnquam hominũ potuerit?* Paulo poſt. *Reſeruato igitur hoc, quod fatemur, poßibilia Deum dediſſe mãdata, ne ipſe autor iniuſtitiæ ſit, ſi id exigat fieri, quod fieri non poteſt: nunc illud imple, quod propoſueras, poſſe hominẽ ſine peccato eſſe ſi velit: aut enim dabis eos qui potuerunt: aut ſi nullus potuit, liquido confiteberis hominem in perpetuum vitare peccata non poſſe.* Iterum, *Si poteſt eſſe homo ſine peccato, quod Apoſtolos non fuiſſe perſpicuum eſt, poſſet eſſe ſuper Apoſtolos homo: vt taceam de Patriarchis, & Prophetis, quorum in lege nõ fuit perfecta iuſtitia.* Rurſus, *Omnia habere, & nullo indigere, virtutis eius eſt, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius: qui cum malediceretur non maledixit: qui confidenter virtutum conſciẽtia loquebatur, Ecce venit princeps mũdi huius, & in me inuenit nihil.* Lib. 3. *Si oſtendere potueris, qui vniuerſa compleuerit, tunc poteris demonſtrat eſſe hominem, qui non indiget miſericordia Dei.*

V. Ambroſius 2. ad Coloſſ. *Impoßibile eſt eſſe ſine peccato.* Lactantius lib. 6. cap. 13. *Nemo eſſe ſine delicto poteſt, quamdiu indumento carnis oneratus eſt: cuius infirmitas triplici modo ſubiacet dominio peccati factis, dictis, cogitationibus.* Nyſſenus de Oratione Dominica, ſerm. 5. *Scriptura dicit, quod non poßit inueniri inter homines, qui vnum diem abſque macula viuat.* Paulo poſt, *Cum vita à nobis in hoc ſeculo varie multiformiterque exigatur: alia quidem iuxta animum & mentem: alia verò ſecundum ſenſus corporis, difficulter, aut etiam omnino fieri non poſſe arbitror, vt non cum vno aliquo effectu quis in peccatum labatur, quale quid, exempli gratia, offero in medium. Cum hæc vita, quæ per corpus fruimur, in ſenſus noſtros diuidatur, ea vero quæ ſecundum animum exigitur, in mentis impetu, & motu voluntatis conſideretur, quis adeo magno atque excelſo animo, quis tanta prudentia præditus? quis tanti ſpiritus eſt, vt per vtramque vitæ rationem vitioſitatis ac malitiæ contagionem & inquinationem effugiat?*

VI. Cyprianus de Oratione Dominica, *Nequis ſibi quaſi innocens placeat, cum innocens nemo ſit, & ſe extollendo, plus pereat, inſtruitur, & docetur peccare ſe quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare. Sic denique & Ioannes in Epiſtola ſua monet & dicit, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.* Ille, quiſquis eſt, Clemens Conſtitutionũ 2. cap. 18. ἀναμάρτητος μὲν ἀνθρώπων οὐδεὶς παρὲξ τοῦ γενομένου δι᾽ ἡμᾶς ἀνθρώπου, *Abſque peccato nemo eſt hominum, excepto eo qui propter nos factus eſt homo.*

VII. Hæc & alia plurima colligi poſſunt in hanc rem, quæ eſt apud omnes in confeſſo, exceptis ſolis Pelagianis, qui ſubinde ingerebant; poſſe hominem eſſe ſine peccato ſi vellet, quomodo noſtri Papiſtæ, nullo diſcrimine: niſi quod illi de omnibus dicebant, ac proinde etiam de viribus naturæ: iſti vero tantum de renatis, ac proinde gratiam neceſſariam addunt. At Catholici non tantum denegabant omnibus: ſed etiam renatis: diſertè inquam, renatis, quorum exempla vrgebant, non vires gratiæ negantes: ſic enim confitebantur Deum poſſe efficere, vt quis eſſet abſque peccato, ſi vellet: ſed agnoſcentes naturalem corruptionem; quam nondum abolet gratia in hoc corpore mortis.

VIII. Gregorius de Valentia reſpondet; huiuſmodi omnes ſententias intelligendas de peccatis venialibus: Et concedit non poſſe etiam cum diuina gratia ſecundum legem ordinariam ita ſeruari omnia præcepta, vt vitentur quoq; omnia peccata venialia. Reſponſio igitur eſt ex diſtinctione peccatorum; vt in ſyllogiſmo vera ſit maior de peccatis mortalibus: minor autem falſa. At de Venialibus minor vera: maior autem falſa.

IX. Sed contra, dico hanc ſolutionem primo eſſe inutilem; deinde alienã à vero. Inutilem quidem, primo, quia iã diſputata quæſtio ſit: & probatum; abſurdam eſſe eam diſtinctionem peccati. Secundo, quia etiam admiſſa non lædat. Eſt enim hic Syllogiſmus ad probandam minorem præcedentis ſyllogiſmi: quæ dixit neminem eſſe, qui impleat omnes partes legis: cum poſuiſſet, quicunque impleat legem, hunc nullam eius partem tranſgredi. Hoc autem cum plene probatum fuerit in capite præcedenti: Ergo inutilis diſtinctio eſt.

X. Sed hic Bellarminus ſophiſticatur: diſſentiens etiam à Vega concedente peccatum veniale eſſe propriè contra legem: & legem dici poſſibilem, aut impoſſibilem, ſecundum plus aut minus: quia ſeruari poſſit maiori ex parte. Qua ſolutione vidit Bellarminus non poſſe ſatisfieri argumento noſtro, propter Iacobum, aſſerentem qui in vno peccet, eſſe omnium reum. Hac igitur neglecta ſolutione, ſolidam hanc profert, Venialia non eſſe contra legem: ſed præter legem.

XI. Sed huiuſmodi ſophiſma retuſum eſt in controuerſia de peccato Veniali. Et per ſe ſuam abſurditatem oſtentat. Eſt enim apud omnes ſanos idem contra legem, quod præter legem: quod facile elicitur ex ea phraſi, quam diximus vſitatiſſimam, quæ prohibet diſcedere a lege ſiue ad dextram, ſiue ad ſiniſtram. Ducta ab itinere, in quo oppoſitum illud, quod à termino ad quẽ, diſcedit ad terminum à quo: vt ſi quis Roma Athenas proficiſcens ita decipiatur, vt Athenis Romam eat. At ille nunqnam dicetur deflectere ad ſiniſtram, dextramve. Sed ille, qui cum Athenas peteret, Corinthum iter dirigeret ſuum. Quod ſi etiam in lege velit quis pertinaciter diſtinguere contra & præter: tamen non obtinebit vt non ſit vtrumque peccatum: Quia contra legem dicetur, exempli gratia, occidere proximum, quandoquidem hoc directe vetetur: at qui non amet; præter legem: quia etſi non occidat, tamen non id implet, quod lex iubet.

XII. Denique hoc quicquid eſt diſtinctionis apud Bellarminum non probauit Bellarmini breuiator. Qui & ad marginem notat, *Si vere peccata ſunt* (venialia) *quomodo non contra legem aliquam? Cum peccatum ſit præuaricatio legis.* Et in contextu, *Siue veniale ſit ſupra legem, ſiue contra, nuſquam iuſtus, dũ venialiter peccat, legem dicetur implere.* Quo quid nos amplius poſtulamus? Et ſanè ἀνομία vocabulum ex priuatiua particula compoſitum, id etiam cõprehendit quod fit præter legem: non tantum quod contra: nam hoc potius eſt ἀντινομία.

XIII. Iam ſolutionem eſſe alienam à vero, inde probo: primo quod Patres, cum probant nullum iuſtum eſſe abſq; peccato, ea exempla adhibent, quæ non poſſunt intelligi niſi de ijs peccatis, quæ ipſi Papiſtæ dicũt eſſe mortalia. Hieronymus 1. aduerſus Pelagianos, *Quis eſt, qui non, quaſi in pulcro corpore, aut nauum, aut verrucam habeat? Si enim ipſe Apoſtolus dicit de Petro, quod non recto pede inceſſerit in Euangelij veritate, & in tantum reprehenſibilis fuerit, vt & Barnabas adductus ſit in eandem ſimulationem, quis indignabitur, id ſibi denegari, quod princeps Apoſtolorum non habuit?* Idem lib. 2. Iobi exemplum poſtquam prolixe expendit, *Ecce*, inquit, *Iob noſter immaculatus, & ſine querela, & abſtinens ſe ab omni malo, quali ſine iuſtitiæ coronatur, vt miſericordia Dei indigeat.* Nimirum quia ſibi apud Deum ſolum ſilentium reſtare agnouerat, dicens, *Ego autem ad hoc quid reſpondebo? Manum meam ponam ſuper os meum: ſemel loquutus ſum, in ſecundo non addam.* Puto autem apud Deum non tantum fore ſilentium, ſi venialia tantum eſſent: aut ſi non falſum: venialia per ſe mereri veniam.

XIV. Idem euincunt rationes. Prima. Aut da exemplum, aiebat Hieronymus, qui abſque peccato fuerit: aut, ſi dare non potes, confitere imbecillitatem tuam: id eſt, te non poſſe implere legem. Hæc vero aut nihili eſt; aut concludit etiam de peccato mortali: vt, aut da, inquam, qui abſq; peccato mortali fuerit: aut confitere imbecillitatem. Secunda: Chriſtus dixit: *Ecce venit princeps mundi huius, & in me inuenit nihil.* Id enim perinde eſt, ac ſi diceret: In quo nullum eſt peccatum, in eo Diabolus nihil inuenit; ſiue, vt ſcripſit Ioannes 14. non habet quicquam. Quorſum hoc, ſi tantum venialia? Nam propter hæc, ſi credimus Papiſtis, non fiunt homines obnoxij Diabolo. Deniq;, negabat Hieronymus, quenquam eſſe poſſe, quod non fuerunt Apoſtoli. At & qui, inquam, non fuerunt Apoſtoli abſque vllo peccato mortali: nã Petrus negauit Magiſtrum: & non incedebat recto pede. Ergo nemo eſt immunis à peccato non tantum veniali, ſed ne mortali quidem.

XV. Breuiator Bellarmini aliter inſtituit ſoluere. Impletionem legis, debere referri ad tempus, quo non peccat, ſed recte operatur iuſtus.

XVI. Nimirum, inquam, ex illius admirandæ Dialecticæ præſcriptis, quæ iubet dicere, Si dies eſt, dies eſt. Nã quũ, ipſo teſte, peccatum ſit præuaricatio legis, certè qui nõ peccat, non præuaricatur: & qui non prçuaricatur, implet. Ac proinde, tam incertum eſt, te non præuaricari, quam implere. Verumtamen quid fruſtra contendit? Impletio legis nullo modo cenſeri poteſt ex parte, ſed ex toto: obligatur enim vniuerſa vita, non eius aliquod vnum momẽtũ, & obligatur ad omnia, non ad vnum. Inde Iacobi illud eſt; omnium eſſe reum qui offendat in vno: neque aliter intelligi poteſt: quia non eſt reus homicidij, qui non niſi furtum fecit: ſed tantum furti. At reus eſt tamen violatæ vniuerſæ eius legis, cuius pars eſt, Non furaberis: & pars alia, non occides. Vnde ſequitur, eum, qui furatur hodie, etiam ſi heri non fuerit homicida, aut fur, tamen eſſe præuaricatorem totius legis: ac proinde non eſſe ſine peccato. Similis locus Ezech. 18. *Si auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes, quas operari ſolet impius, nunquid viuet? Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non redibunt in memoriam: in præuaricatione qua præuaricatus eſt, & in peccato ſuo, quod peccauit, in ipſis morietur.*

XVII. Inſtat contra locum Iacobi. Non agimus, inquit, de iuſto quatenus peccat. Qui, malum, vos illi eſtis, qui non agitis de iuſto quatenus peccat? Aut quid hoc ſermonis eſt? Quæſtio enim eſt, vtrum homo iuſtus poſſit eſſe ſine peccato: quaſi quærerem, vtrum homo ſanus poſſit eſſe ſine morbo. Quis iam neſcit poſſe hominem eſſe ſine morbo, ſi de homine non loquaris, niſi quatenus ſanus eſt? Dicam apertius; Quia iuſtitia & peccatum ita ſunt oppoſita, vt inuicem interimant ſe: ſi de homine non loquaris, niſi quatenus iuſtus eſt: nimis dilute dicas poſſe eſſe ſine peccato: dicendum enim fuit, omnino non poſſe habere peccatum. Quod eſt falſiſſimum. Ideoque illud effugium ineptiſſimum.

XVIII. Sed rursus. Iacobus non agit de quacunque offensa, sed mortali: subiungit enim peccata mortalia: Non adulterabis, Non occides: ita est, inquiam. Itaque verum, neminem esse sine peccato mortali. Nam quid aliud inde elicias? Aut quis iussit, peccata venialia non esse contra mores? Imo omnino peccatum quis vnquam vllum imaginatus est non morale?

CAP. XII.

De iustificatione per legem.

I. RVrsus probatur: Quicunque implet legem, iustificatur ex lege: At nemo iustificatur ex lege: Ergo nemo implet totam legem. Maior patet, ex legis formula; *Qui fecerit ea homo, viuet in eis*, ad Galat. 3. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, Matth. 19.

II. Probatur assumptio. Psalm. 143. *Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Paulus 3. ad Roman. *Ex operibus legis nulla caro iustificabitur in conspectu tuo.* Eodem illud Pauli pertinet 3. ad Galatas, *Quotquot ex operibus legis sunt, sub exsecratione sunt. Scriptum est enim, exsecrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Nullum autem per legem iustificari apud Deum, manifestum est: siquidem iustus ex fide viuet.*

III. Lindanus distinguit iustificationem primam à secunda. De prima, minorem concedit. In iustificatione enim prima, inquit, omnino nihil tribuendum est operibus nostris, quasi propter illa iustificemur, aut illorum merito peccatorum remissionem consequamur, sed solis Mediatoris Christi meritis freti. Sed de secunda maiorem concedit, minorem negat: Nam in iustificatione secunda multo secus se rem habere, iuxta illud Apocalypseos, *qui iustus est, iustificetur adhuc.*

IV. Locos autem qui negant iustificari hominem ex lege, de hac vita dictos esse, vt sensus sit, nullum hominem in conspectu Dei iustum esse iustitia illa perfecta, quæ vt Dei est, ita hominum hac in vita non est. Et testes citat Augustinum lib. de Perfectione iustitiæ: Hieronymum lib. 1. contra Pelagianos, & Hierem. 13.

V. Sed peccat Lindanus, prima enim iustificatio, ex Papistarum sententia, pertinet ad eum qui ex nondum seruo, fit seruus Dei: quod cum factus est, tunc incipit secunda. At iustificari coram Deo pertinet ad vniuersum humanæ salutis cursum, donec ad coronam sit perueniatum. Itaque, cum negatur ex lege iustificari quisquam, id pertinet ad vtramque illam iustificationem. Id patet ex Dauide, qui precatur, ne secum Deus intret in iudicium. Se autem appellat seruum, vt denotet conditionem præsentem, non autem præteritam. Quod Augustinus ponderauit, *Bene cum seruo tuo. Indignum est tibi cum seruo tuo intrare in iudicium, nec quidem cum amico tuo.* Itaque sensus est, deprecari Dauidem, sibi obijci in iudicio diuino vitam suam: suam, inquam, deprecari Dauidem, sibi obijci in iudicio diuino vitam suam: suam, inquam, non aliquam præteritam, ante quam regenitus esset, sed illam omnem, quæ erat acta, ad id vsque temporis. Generale igitur axioma ita applicandum, vt non possit quisquam iustus censeri apud Deum, non tantum ex operibus in infidelitate, sed ne quidem ex operibus post regenerationem, & fidei professionem.

VI. Augustinus, *Omnino omnis homo viuens:* nempe significans axioma esse vniuersale, & absque exceptione. Sed statim, *Quid ipsi arietes, quid ipsi Apostoli, de quorum prole dicitur, Asserte Domino filios arietum? Ex his Paulus est, qui dicit non se esse perfectum. Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. Denique fratres, vt cito agnoscatis, ipsi didicerunt orare, quod oramus: ipsis data est regula postulandi à iurisperito cœlesti. Sic orate, inquit. Et cum quædam præmisisset, posuit: & hoc, vt dicerent arietes nostri, duces ouium, & præcipua membra pastoris, & congregatoris vnius gregis: ipsi didicerunt dicere, Dimitte nobis debita nostra.* Et post, *Orabant vtique iam fideles, iam Apostoli: nam ista oratio Dominica magis fidelibus datur. Si debita illa tantummodo dicerentur, quæ per baptismum dimittuntur: catechumenis congrueret magis orare, Dimitte nobis debita nostra.* Idem de Tempore serm. 49. *Quid est, Non intres in iudicium cum seruo tuo? Non stes mecum in iudicio, exigendo à me omnia quæ præcepisti, & omnia quæ iussisti: nam me inuenies reum, si in iudicium intraueris mecum.*

VII. Optime. Nota primo loqui de se Prophetam, quum esset seruus Dei: quomodo Paulus se agnoscebat imperfectum, post vocationem suam non tantum ad fidem, sed etiam ad Apostolatum. Nota secundo, referri eo petitionem orationis Dominicæ: quam ne ipsi quidem Papistæ negant pertinere ad quotidiana delicta. Hinc autem quis non videt confici hoc ipsum quod dicitur, non iustificari quemquam apud Deum, intelligendum non tantum de prima iustificatione, sed etiam de secunda?

VIII. Nota tertio, causam propter quam nolit Propheta secum venire Deum in iudicium, hanc esse, quod reus sit non præstitorum eorum quæ iussa sunt, & præcepta. Vnde habes naturam peccatorum, quæ admittuntur à regenitis, nimirum vt sint ex præuaricatione legis, ac proinde non leuiculæ nescio quæ maculæ, &, vt appellat Lindanus, nescio quæ vitiola. Carthusianus, *Ad literam dixit hoc Dauid pro seipso: Persecutionem enim filij sui patiebatur propter adulterium suum cum Bersabea, homicidiumq; Vriæ, sicut Natan Propheta sibi prædixit, secundum rigorem vero diuinæ iustitiæ, meruit mortem propter vtrumq;: lex namq; tã adulterium, quã homicidium vlciscitur morte.* Iansenius, *Pro hac, inquam, tua iustitia exaudi me, & ne contendas iudicio cum seruo tuo, summo iure me tum agendo. Nam si iudicium nobiscum inire velis, non ego solus sed nullus omnino super terrã viuens, quantumuis apud homines iustus & irreprehensibilis, iustus deprehendetur apud te, cum nullus sit, in quo non multa reprehendere possis, & multo plura exigere, quam præstiterit.*

IX. Vera est igitur assumptio syllogismi, intellecta de secunda iustificatione: quod noluit Lindanus. Sed quid sibi vult, cum vrget locos confirmantes minorẽ intelligendos de iustitia in hac vita? Nam hoc quidem nos volumus; & vrgemus etiam. Consentimus item nullum hominem iustum esse iustitia illa perfecta, quæ Dei est. Sed quid ad rem? Nam ne in futuro quidem seculo hoc modo futuri sunt iusti vlli? Tum autem qua iustitia Deus iustus est, ea non est ex implemento legis; sed essentialis. Itaq; omnino alia perfectio intelligenda, nimirum quæ esse debet hominis: at esse non potest peccatoris, quandiu hanc vitam viuit: tum tamen futura fidelis animæ; cum hanc vitam vixerit. Quæ perfectio ideo nunc non est, quia non potest consistere cum vllo peccato. Vt certissimum sit argumentum peccati, si quis negetur ita esse perfectus.

X. Testes habeo etiam Papistas. Iansenius; *Vt intelligatur quomodo hæc Prophetæ sententia non contrarietur alijs Scripturæ locis oppositũ asserentibus secundum apparentiam: vt præter alia, dum dicit Paulus, Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur: aduertendum est hunc locum posse in Catholico sensu dupliciter intelligi. Primum vt sit sensus: non iustificabitur in conspectu tuo id est, si ad summam tuam iustitiam comparetur, vt iuxta eam exquiratur.* Et hæc quidem Lindani solutio erat, sed audi iudicium Iansenij: *Verum hic sensus acuto lectori fortasse proposito Prophetæ conuenire non videbitur.* Satin clarè conuellit per Rhetoricam addubitationem? Itaque statim. *Proinde dicendum, non simpliciter intelligendum quod dicit, non iustificatur coram te omnis homo, sed cum conditione, quæ petenda est è præcedenti parte. Non enim dicit, Non iustificabitur omnis homo coram te: sed, Non iustificabitur, si scilicet cum ipso volueris in iudicium venire. Sicut enim dicitur, is in iudicio, quod est illi cum altero, non iustificari, qui ab illo in multis iustè accusari potest, quæ alius refellere nequit: ita & Deo nobiscum expostulante, vel nobis ipsis iudicibus inueniemur non esse iusti. Nam præter ea debita gratitudinis, quæ Deo nemo satis exsoluere potest, etiam ea debita, ad quæ præcepto diuino obligamur, nemo est qui plene satisfaciat: sed Deo expostulante omnes inuenientur fecisse multa, quæ facta nõ oportuit: & rursum multa non fecisse, quæ facta oportuit.* Carthusianus, *Sed si hæc ita se habent, quid est, quod Ezechias, Ieremias, Ester, Iudith, & alij multi leguntur suas coram Deo iustitias atque perfectiones præcipuas allegasse? Et respondendum, quod non simpliciter, sed humano modo se iustos dixerunt, scientes vtiq;, quod omnes eorum iustitiæ essent coram Deo sicut pannus menstruatæ.* Quinimo ipse Dominicus à Soto, hinc haberi dicit, *quod nulla persona iusta ita iustificabitur in conspectu diuinæ maiestatis, in qua ipse quem nullum latet secretum, non videat multa opera mala, quæ nobis sunt abscondita.*

XI. Nec vero alia mens fuit illis ipsis Augustino & Hieronymo, quos pro se Lindanus laudat. Nam hos scimus, & antea vidimus perfectam futuræ vitæ iustitiam distinguentes ab huius vitæ imperfectione, non ex comparatione diuinæ iustitiæ, quæ in nulla esse potest creatura: sed ex reliquijs peccati, quæ in futura nullæ esse non possunt.

XII. Imo Hieronymus eo ipso libro primo contra Pelagianos, hæreticis tribuit illam interpretationem, quæ dicebat in eo Psalmo neminem iustum pronunciari comparate ad iustitiam Dei. Verba recognosce, *Quod testimonium sub nomine pietatis noua argumentatione dehudunt. Aiunt enim ad comparationem Dei nullum esse perfectum, quasi Scriptura hoc dixerit.* Sic illi, at Hieronymus ipse, *Quando dicit, in conspectu tuo hoc intelligi vult, quod etiam qui hominibus sancti videntur, Dei scientiæ atq; notitiæ nequaquam sancti sunt, homo enim videt in facie, Deus autem in corde.*

XIII. Est igitur illa Prophetæ mens genuina, neminem vnquam futurum tam iustum, vt non apud Deum reus inueniatur multorum peccatorum: quod nos volumus. Et miramur eorum vanitatem, qui quasi nodum in scirpo quærentes, non possunt huic simplicitati acquiescere. Est forte, inquit Dominicus à Soto, & sensus alius Augustini in enarratione eiusdem Psalmi: nempe quod non potest homo iustificari in conspectu Dei, sicuti cum altero homine: nam inter homines potest quis prius mereri mercedem, vt proprio iure eam reposcat; sed respectu Dei non ita: quia nullus prior dedit ei. Cuius tamen somnij apud Augustinum ne tenuissima quidem vestigia sunt. Cum autem temerè sit assertum, nullo autore, nulla ratione, quem moueat?

XIV. Bellarminus hunc ipsum locum in Commentariis explicans, visus est sibi subtilius agere. Viuentes distribuit in tres ordines, peccatorum, iustorum in via, iustorum in patria, Peccatores vt homicidas, posse quidem iustificari apud homines, at non apud Deum. Iustos in via, non iustificari apud Deum, tum quia non audebunt se iustificare, quod fortasse Deus videbit in eis, quod ipsi non videbunt: siue quia intelligunt iustitiam suam non à se acquisitam, sed à Deo, donatam esse: siue, quia non carent venialibus. Iustos in patria, non iustificari, tum quia totam suam iustitiam tribuant Deo, tum quia comparatione puritatis diuinæ, omnis aliorum iustitia iniustitia esse videatur.

XV. Sed hæc subtilitas infœlix fuit. Nam primo, omnis viuens, complectitur eos dumtaxat, qui hanc vitam degunt in carne. Vnde Paulus sensum exprimens dixit, *Ex operibus legis nulla caro iustificabitur.* Tum Augustinus diserte, *Omnis viuens, hic vtique viuens, in carne viuens, natus homo ex hominibus, viuens de Adam, Adam viuens. Omnis ita viuens, iustificari fortè potest coram se, non coram te.* Nec aliter annotauit Emmanuel Sa, *Viuens, scilicet in carne mortali,* & ante eum Lombardus, *Viuens hic in carne.*

XVI. Supersunt ergo tantum duo priora membra: quamquam primum nõ debuit notari: quod nihil ad rem Prophetæ: qui in ijs nullus erat: sed inter iustos in via; quam ob causam se ille seruum profitetur, quod epitheton nõ conuenit in peccatores illos, qui non sunt in iustis. Itaque Augustinus, vt diximus in eo vim facit, & illustrat comparatione Apostolorum, & omnium baptizatorum. Quare vis verborum Prophetæ in eo est, vt deprecetur seueritatem iudicij diuini: quia certum sit nullum in via iustum futurum, qui apud Deum iustificandus sit.

XVII. Sed illud quantum, quæso, monstrum est, non iustificabuntur, nõ audebunt se iustificare? Quasi nihil cogitaret Dauid, vltra conscientiæ propriæ testimonium; & non præcipue maiestatem æterni iudicis. Nam quid ergo illud est, Ne intres cum seruo tuo in iudicium? Quod equidem video perperam intellectum ab Augustino & Gregorio, de iis, qui intrant in iudicium cum Deo, suam volentes statuere iustitiam, profitentes feciſſe quod ec

XX. Sed huic tamen subtilitati non putauit Bellarminus satis esse virium ad nostri argumenti solutionem. Itaque ex Patribus selegit ea ipsa σοφὰ φέρμακα, quæ iam ab aliis audiuimus. Ex Augustino in hunc Psalmum, iustitiam donatam. Ex eodem in de Perfectione Iustitiæ, Hieronymo ad Ctesiphontem, Gregorio in ipsum Psalmum, peccata venialia. Ex Hilario, Hieronymo, Arnobio in Psalmum, Bernardo sermone quinto de Verbis Esaiæ, comparationem ad Deum. De quibus nihil est necesse prolixe iterum dicere.

XXI. Tantum obseruo Iesuitæ subleſtam fidem, in istis autoribus nominandis. Nam Augustini illud non est, de donata iustitia: Neque id inferunt hæc verba quibus Sophista abutitur *Qui cum illo volunt intrare in iudicium, nisi qui ignorantes Dei iustitiam, suam volunt constituere*? Dicuntur enim, non ad explicandum illud, *Non iustificabitur omnis viuens*, sed alterum membrum, *Ne intres in iudicium cum seruo tuo.* Nam hæc cum exponit Augustinus, tum omnino imperfectionem iustitiæ constituit in peccatis. Et vero illi etiam suam constituunt iustitiam, qui donatam fatentur: teste illo Pharisæo; qui gratias agebat Deo, quod non esset similis publicano.

XXII. Ne illud quidem de venialibus verum ante ostendimus. Sed & illa comparatio ad Deum ita explicanda est, vt hæc inæqualitas inde sit: quod nemo homo sit, qui non peccet. Perspicuum ex Hilario, *Quid enim spei est, si iudicari nos secundum se Deus velit: si ad comparationem sui vitæ nostræ innocentiam postulabit? Iustificari autem in conspectu Dei quis viuentium potest: cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui obliuio, cui casus, cui necessitas, vel per naturam corporis, vel per motum animæ semper fluctuantis, admixta sint? Cui & quotidie grauissimus hostis immineat, diabolus videlicet, animæ viri fidelis insidietur, eamq; ad interitum persequens?* Hæc vero quid significant, nisi peccata, quæ horum omnium sunt consequentia? Itaque debet illa comparatio censeri ex celeberrimo illo axiomate, Deum solum esse ἀναμάρτητον.

XXIII. Et de isto quidem loco hactenus. Alterum ex 3. ad Galatas intactum non omiserunt Bellarminus & Becanus. Vim argumenti Caluinus in Antidoto, ad Sessionem sextam, expresserat in hunc modum: Si possibile sit aliquem inueniri, qui legem impleat, euanesceret illud Pauli argumentum, *Scriptum est, maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt*: ergo, quicunque sunt sub lege, maledictioni sunt obnoxij. Promptum enim esset excipere: legem posse impleri. Sed Apostolus pro confesso sumit, quod anathemate isti damnant. Hanc vim satis commode Becanus redigit in formam: Quicumque non seruat legem, est maledictus: At nemo potest seruare totam legem: ergo maledictus omnis qui ex obseruatione legis vult iustificari.

XXIV. Hic duo reprehendit Becanus. Primo argumentationis formam: Quia conclusio debuerit esse: Ergo omnes sunt maledicti, ac præcipue Caluinistæ. Non autem quicunque volunt iustificari ex obseruatione legis.

XXV. Sed Sophista nimis subtiliter aucupatur syllabas. Fateor illam directam esse conclusionem ex præcedentibus terminis erutam. Sed addo ab ea alteram sequi: Nam, si omnes maledicti: ergo etiam ij, qui ex operibus legis iustificari volent. Itaque Bellarminus, Becano longe iudiciosior, hoc cauillum neglexit. Porro obiter, illud *Maledictus est*, intelligendum non absolute, quasi κατὰ τὸ ῥητὸν nemo non implens legem, non maledicatur: sed quod ex præscripto legis nemo non sit maledicendus, siue mereatur maledici, id est, reduplicatiue, vt loquuntur Scholæ. Vt nullus cœcus videt scilicet, quatenus cœcus. Nam quia qui volunt iustificari ex impletione legis, volunt iidem iustificari ex præscripto legis: sequitur hos omnes esse sub maledictione: quod vult Paulus. Atqui quos Loyolites Caluinistas vocat, in illis nulli sunt, quia enim sciunt se non implere legem: ideo nolunt ex eius præscripto iudicari, id est iustificari per eius impletionem: sed dicunt, Domine, propitius esto nobis peccatoribus. Nec Loyolitis inuident illud magnificum: Agimus tibi gratias, quod non simus, sicut isti Caluinistæ.

XXVI. In altero reprehensionis capite, Becano conuenit cum Bellarmino, & Vasque circa Syllogismi assumptionem, quam ita restituunt, Atqui nemo suis viribus, sine fide & gratia, seruare potest totam legem. Esse enim hunc sensum verborum, *Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt*, probant: quia ad Romanos secundo *Factores legis iustificabuntur.* Item, quia opera legis opponantur fidei: ac proinde, qui sunt ex operibus legis, iis qui ex fide: at de his dictum, *Qui sunt ex fide, benedicentur cum fideli Abraham.*

XXVII. Sed facile vident omnes, nihil istos nisi abuti lectorum patientia. Veteres, in hoc eodem loco, hanc eandem minorem intellexerunt, quam Caluinus. Chrysostomus. *In lege autem neminem iustificari cuiuis perspicuum est: omnes enim peccauerunt, & exsecrationi sunt obnoxij. Verum hoc modo non loquitur, ne videatur ipse ex se pronunciare: sed iterum idem probat testimonio breuiter vtrumque complectente*: καὶ ὅτι νόμον οὐδεὶς ἐπλήρωσε διὸ καὶ ἐπικατάρατοι πάντες, καὶ ὅτι οὐ πίστις δικαιοῖ: alterum: *quod nullus legem implerit; vnde & exsecrationi erant obnoxij: alterum, quod fides iustificet.* Oecumenius in eo laborat, vt probet obnoxios esse maledictioni, οἱ ἐμμένοντες τῷ νόμῳ, *eos, qui insistunt legi.* Quomodo? ὅτι οὐδείς, φησι, πληροῖ τὸν νόμον. *Quia nullus implet legem: propterea exsecrabiles.* Et post, Διὰ τοῦτο οὖν ἐπικατάρατοι οἱ ἐχόμενοι τῷ νόμῳ, διὰ τὸ μὴ ἰσχύειν πληρῶσι τὸν νόμον: *hanc ob causam exsecrabiles sunt qui hærent legi, quod non possint implere legem* Theophylactus, *Aperit in præsentiarum Apostolus, quemadmodum constat fidem benedicendi & iustificandi de se munus præstare, legem peccati causam esse, & maledicti. Nemo enim, inquit, facere potest, quæ sint hac lege conscripta: qui vero ea non fecerit, exsecrationi est obnoxius.* Ambrosius, *Nam qui sub lege sunt, sub maledicto sunt, quia transgressores legis sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permansserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis huius, vt faciat ea. Hoc scriptum est in Deuteronomio, qua si quid legis præterisset aliquis, maledictus haberetur. Et tanta mandata sunt, vt impossibile sit ea seruari.* Sedulius, *Sub maledicto sunt: quia ita præualuit consuetudo peccandi, vt nemo iam perficiat legem.* His autoribus quid obstat, quominus securus esse potuerit Caluinus.

XXVIII. Sed factores legis iustificabuntur. Ita est inquam, si supponas factores esse. Ita enim postulabat oppositio, *Non qui legẽ audiunt, iusti sunt apud Deum, sed qui legem præstant iustificabuntur.* Et quid opus erat quæso, ad Romanos ire tam procul, quum apud ipsos Galatas inuenias, *Qui fecerit ea homo, viuet in ipsis?* Sed, quam id vim habet, vt probet, eos, qui ex operibus legis, intelligendos, qui putant se suis viribus implere posse? Ego quidem non video: & nolim Sophistas alibi & in rebus minoris momenti tam Asiaticos, hic tam fuisse Lacones.

XXIX. Ne illud quidem ignoro, iis, qui sunt ex operibus legis, opponi eos, qui sunt ex fide. Sed nego rursus videre, quæ inde consequentia efficiat, illos ex operibus legis, non alios esse, quam qui suis viribus confidunt. Et interea iubeo obseruari, opponi quidem sæpe eos, qui ex fide, iis, qui ex operibus legis: sed nunquam eos qui ex operibus fidei: vt sciant fidem in hoc argumento opponi operibus: non autem opera operibus.

CAP. XIII.

Quid prohibeatur per mandatum, Non concupisces.

I. ITerum probatur neminem esse in hac vita, qui nullam legis partem transgrediatur. Nam quicunque male concupiscit, transgreditur aliquam legis partem. At omnes renati, dum sunt in hac vita male concupiscunt. Ergo omnes renati, dum sunt in hac vita, transgrediuntur aliquam partem legis Dei.

II. Probatur minor ex Paulo ad Galat. 5. *Caro concupiscit aduersus Spiritum: Spiritus autem aduersus carnem.* Quæ verba describunt conditionem omnium renatorum, tanquam axiomate vniuersali. Quod ipsum cõfirmatur eiusdem exemplo Pauli. Nam certe si quisquam fuit immunis à concupiscentia, is Paulus fuit: aut, si non fuit, nemo fuit. Audi ergo ad Roman. 7. *Comperio mihi volenti facere bonum, hanc legem impositam esse, quod mihi malũ adiaceat. Delector enim lege Dei, quod ad interiorẽ hominẽ: sed video aliam legẽ in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuũ reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit ex isto corpore mortis?* His possũ addere infinita Patrũ testimonia, sed quid opus est? Nam ne Papistæ quidem negant. Vnum satis esto ab Augustino 5. cont. Iulian. 5. *Dum hic viuimus, vbi caro concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem, quantumlibet in isto conflictu superiores simus, nec membra nostra exhibeamus arma iniquitatis peccato, obedientes desideriis eius: tamen, vt taceam de corporeis sensibus, & in rebus, quibus licite vtimur, surrepentis voluptatis excessibus: in ipsis certe cogitationis motibus & affectibus, si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.*

III. Probatur maior, quia mandatum illud, *Non concupisces*, vnum est ex mandatis legis. Et tale quidem mandatum, vt ab eo Paulus probet axioma vniuersale, cognitionem peccati esse per legem. Ad Roman. 7. *Peccatum non cognoui nisi per legem: nam etiam cupiditatem non nossem, nisi lex dixisset, Non concupisces.* Sed & Christus diserte edixit, Matth. 5. *Quicunque aspicit mulierem, vt eam concupiscat, iam adulterauit eam in corde suo.* Quis neget concupiscentiam diserte prohibitam? Et quidem Augustinus de Perfectione iustitiæ, *Concupiscentia*, inquit, *qua non frenari, si omnino esset non debet.*

IV. Sed aduersarii negant minorem: Alphonsus de Castro reddit rationem; Quoniam cum talis concupiscentia in omnibus hominibus inueniatur, nullus huiusmodi præceptum seruasset. At Dauid custodiuit omnia mandata, ideoque etiam istud.

V. Explicant igitur, non esse sensum, ne insit concupiscentia: sed vt ne regnet: ac proinde non esse peccatum Salmero: non est sensus, non habeas fomitem: quia hoc perinde est impossibile, ac si præciperetur, Noli habere nasum. Neque rursus: Noli habere primos concupiscentiæ motus, qui rationem præueniunt: quandoquidem hi dormientibus insunt, & sæpe contra rationem, & sensum prodeunt. Sed esse sensum, Ne acquiescas motibus concupiscentiæ: nec cede carni ad peccatum pellicienti. Ad Galat. 5. *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis.* Ad Roman. 6. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius.* Ecclesiast. 18 *Post concupiscentias tuas non eas.*

VI. Sed nihil esset lege facilius, nihil vilius iustitia etiam perfecta; si legis interpretatio, &, vt loquuntur, restrictio, permitteretur peccatoribus: hi enim, vt sibi semper indulgent, obedientiam legis metiẽtur suis viribus: ideoque, qui se sentient non exactos ad eius præscriptum, mollient, inflectentque, vt habeant sibi cõmodam Lesbiam regulam. Sic Lacedæmonii interrogati de furto, sine dubio distinxissent à solertia: quia id moris esset apud eos, vt adolescentes in furto non solertes plecterentur. Romani de homicidio responsuri, ciuium cædem damnarent; at gladiatorum laudarent: quomodo iampridem nostri in Gallia nobiles, quantum oderunt eum qui per proditionem trucidat inimicum, tantum laudant qui in duello obtruncant. Imo Paulus sine dubio, cum testatur se non cognouisse cõcupiscentiam, nisi per legem; significat se, si consultus olim fuisset, responsurum, Furtum esse peccatum in opere, at non in cogitatione: quam fuisse Iudæorum sententiam testatur alicubi Iosephus. Christus etiam ostendit Pharisæis familiares fuisse huiusmodi distinctiones, per quas soleret ἀθετεῖν τὸν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, irritum facere mandatum Dei, Marci 7. Eo ipso docens nos, quid de nostrorum Papistarum sophismatis debeamus pronuntiare.

VII. Sed quid hoc sit rei videamus tamen. Negant, quicunque male cõcupiscunt, transgredi mandatum, hoc argumento: quia nullus vnquam hoc præceptum seruasset. Egregie. Quasi ego negarem media nocte tenebras esse: quia sequeretur noctem non esse diem. Quis vidit vnquam tam fœdum repetiti principii exemplum? Quod addit de Dauide, fuit antea explicatum. Et vero, quis mirabitur Dauidem non caruisse concupiscentia mala; qui negare non possit adulterii, homicidiique reum? Et hunc quisquam contendet omnino, & per singulas partes impleſſe legem? Non certe sanus

VIII. Non significatur, inquiunt, ne sit concupiscentia: sed ne regnet. Quid? sunt-ne igitur hæc repugnantia, vt non possint simul prohiberi? Nos quidem non censemus: sed subordinata ponimus: Quomodo si bor-

dinati sunt ad peccandum gradus. Itaque non tantum prohiberi ne concupiscentia regnet, sed omnino ne sit. Quod disertis verbis didicimus ab Augustino, quæ repeto, vt aliquando possint Sophistæ concipere, *Concupiscentia non frenari*, (& frenari est non regnare) *sed omnino esse non debet.* Adde, ex de Nupt. & Concupiscent. libr. 1. c. 29. *Multum boni facit, qui facit quod scriptum est, post concupiscentias tuas non eas: sed non perficit, quia non implet quod scriptum est, Non concupiscas.* Adde rursus quod paulo ante recitatum ex quinto contra Iulianum: non esse cogitationes nostras sine peccato, quantumuis in lucta carnis superiores simus, nec præbeamus membra nostra peccato. Poterunt-ne tandem nostri Sophistæ audire, poterunt-ne concedere & eo præcepto iuberi vt ne sit omnino hæc concupiscentia, & donec id fiat, non impleri præceptum, quantumuis non eat quis post suas concupiscentias? Quod si est, prorsus nos obtinuimus quod quærebamus.

IX. Itaque securi nasum irridemus Salmeronis, tam μεστὸν κορύζης, vt non viderit, naturam esse longe aliam nasi & concupiscentiæ. Cum ille corporis pars sit, inde à prima origine: hæc vero animæ vitium corruptione superueniente primæ origini. Ille non tantum nullus esse, sed ne refrænari quidem debeat: Hæc contra non tam frænari, quam omnino non esse: quomodo etiam tandem non erit: cum tamen nasus non deerit cuiquam. Motus item dormientium, si veniant à concupiscentia, non dubitamus esse peccata: Ideoque etiam omnes illos primos, qui præueniunt rationem: imo prodeunt contra rationem & sensum: nam hæc ipsa rebellio est, propter quam Augustinus pronunciat, non esse sine peccato eos motus.

Cap. XIV.

De Amore Dei & proximi.

I. QVisquis totam Dei legem implet, amat Deum toto corde, tota anima, totis viribus, & proximum sicut seipsum. At hoc nemo facit in hac vita. Ergo neque illud. Maior per se est perspicua: Nam hæc est, non pars, sed summa legis: Matth. 22. *Magister, quod est mandatum magnum legis? Iesus autem dixit ei, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua. Istud est primum & magnum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum vt teipsum. Ab istis duobus mandatis tota lex & Prophetæ pendent.* Lucæ decimo, *Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? At ille dixit ei, In Lege quid scriptum est? quomodo legis? Ille vero respondens dixit, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: & proximum vt teipsum. Tum ipse dixit ei: Recte respondisti, hoc fac & viues.* Augustin. Epistola vigesima nona, Charitas, *quamdiu augeri potest, profecto illud quod minus est quam debet, ex vitio est. Ex quo vitio non est iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet: ex quo vitio, non iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens: propter quod vitium si dixerimus, quod peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus.* De Perfectione Iustitiæ, responso decimoquinto, *Peccatum est, cum vel non est charitas, quæ esse debet, vel minor est quam debet, siue hoc voluntate vitari possit, siue non possit.*

II. In assumpto est τὸ κρινόμενον. Probatur ex Augustino, de Spiritu & litera, capite trigesimo sexto, *Sed fortasse quispiam putauerit nihil nobis deesse ad cognitionem Iustitiæ, quod Dominus verbum consummans & breuians super terram, dixit, in duobus præceptis totam legem Prophetasque pendere, nec ea tacuit, sed verbis apertissimis promisit: Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Quid verius, his impletis impleri omnem iustitiam? Veruntamen qui hoc attendit, etiam illud attendat, quam in multis offendamus omnes, dum putamus Deo, quem diligimus placere, vel non displicere quod facimus: & postea per Scripturam eius, siue certa & perspicua ratione commoniti, cum didicerimus, quod ei non placeat, pœnitendo deprecamur vt ignoscat. Plena humana vita est documentis talibus. Vnde autem minus nouimus quid ei placeat, nisi quia & ipse minus, notus est nobis? Videmus enim nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Quis vero existimare audeat, cum eo ventum fuerit, quod ait, Vt cognoscam, sicut & cognitus sum, tantam Dei dilectionem fore contemplatoribus eius, quanta fidelibus nunc est? aut illo modo hanc illi tanquam de proximo comparandam? Porro, si quanto maior notitia, tanto erit maior dilectio: profecto nunc, quantum deest dilectioni, tantum nunc perficiendæ iustitiæ deesse credendum est. Sciri enim aliquid vel credi, & tamen non diligi potest: diligi autem quod neque scitur, neq; creditur, non potest. At si credendo ad tantam dilectionem sancti peruenire poterunt, qua certe maiorem in hac vita esse non posse Dominus ipse testatus est, vt animam suam pro fide & pro fratribus ponerent: cum ab hac peregrinatione, in qua per fidem nunc ambulatur, peruentum erit ad speciem, quam nondum visam speramus, & per patientiam exspectamus, proculdubio, & ipsa dilectio, non solum supra quam hic habemus, sed longe supra quam petimus, & supra quam intelligimus, erit: nec ideo tamen plus esse poterit, quam ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, neque enim restat in nobis aliquid, quod addi possit ad totum, quia, si restabit aliquid, illud non erit totum. Proinde hoc erit primum præceptum iustitiæ, quo iubemur diligere Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente: cui est de proximo diligendo alterum consequens, quod in illa vita complebimus, cum videbimus facie ad faciem. Sed ideo nobis hoc etiam nunc præceptum est, vt admoneremur, quid fide exposcere, quo spem præmittere, &, obliuiscendo quæ retro sunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. At per hoc quantum mihi videtur, in ea, quæ perficienda est, iustitia multum in hac vita ille profecit, qui quam longe sit à perfectione iustitiæ perficiendo cognouit.* Et paulo post, *Ad illam vitam immortalem pertinet, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, ad hanc autem, non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis eius.*

III. Idem de Perfectione Iustitiæ ad ratiocinationem decimam septimam, *In plenitudine charitatis præceptum illud implebitur, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Nam, cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frenetur, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus. Non enim caro sine anima concupiscit, quamuis caro concupiscere dicatur, quia carnaliter anima concupiscit. Tunc erit iustus sine vllo omnino peccato, quia nulla lex erit in membris eius repugnans legi mentis eius: sed prorsus toto corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod est primum summumq; præceptum. Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat? Non enim recte curritur, si, quo currendum est, nesciatur: quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur?* Bernardus in Canticum sermone quinquagesimo. *Si placet tibi magis de affectuali* charitate *datum fuisse mandatum, non inde contendo, dummodo acquiescas, & tu mihi quod minime in vita ista ab aliquo hominum possit vel poterit adimpleri. Quis enim sibi arrogare id audeat, quod Paulus ipse fatetur non comprehendisse? Nec latuit præceptorem: præcepti pondus hominum excedere vires: sed indicauit vtile ex hoc ipso suæ illos insufficientiæ admoneri, &, vt scirent sane, ad quem iustitiæ finem niti pro viribus oporteret. Ergo mandando impossibilia, non præuaricatores homines fecit, sed humiles, vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo: quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Accipientes quippe mandatum, & sentientes defectum clamabimus in cœlum, & miserebitur nostri Deus: & sciemus in illa die, quia non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit*

IV. Magnum hoc, & ineuitabile telum est. Senserunt aduersarij momentum. Itaque omnem mouent lapidem, vt eludant. Bellarminus de Monachis libro 2. cap. 13. Gregorius de Valentia in Thomæ summam 2. tom. disputat. 7. quæst. 6. puncto 4. Et in 22. Matthæi, Maldonatus, Barradas, Salmero tomo 8. tractat. 62. Iansenius Concordiæ capite octuagesimo primo: præter alios, qui hanc ipsam in qua sumus, controuersiam tractarunt.

V. Distinguunt homonymiam. Posse enim id mandatum sic intelligi, quasi solus Deus esset amandus: & nihil omnino præter Deum. Et sic concessa minore, negant maiorem: quia iubemur amare etiam proximum. Vel, vt nihil contra Deum, nihil supra Deum, nihil æque ac Deum, sed sub Deo & infra Deum & propter Deum, reliqua omnia, atque adeo nos ipsos & proximos & Angelos diligamus. Hoc modo concessa maiore, negant minorem: & negandi rationes proferunt istas generales, quibus probare confidunt absurdam esse mandatorum impossibilitatem. Tamen moneo, Stellam dicere, non teneri nos amare Deum cæteris rebus ardentius & feruentius: nec peccare, si quis hominem alterum ardentiori & feruentiori amore prosequatur, quam Deum, dummodo summam gloriam, summum honorem, bonum etiam quod in se est summum, DEO impendere curet ac studeat. Tam exacti sunt hi hominės officiorum trutinatores: tamque exacte norunt fines bonorum & malorum. An potius tam sunt impudentes humanæ socordiæ palpones?

VI. Distinctionem non est quod impugnemus, imo vltro concedimus, non prohiberi alia quædam præter Deum amari: quia manifestum est, alterum illud mandatum simile primo: & in Ecclesia nihil frequentius fraterna dilectione. Concedimus ergo nihil amandum contra Deum, supra Deum, nihil æque cum Deo. Omnia igitur infra Deum, & propter Deum. Sed addimus voces eas esse in præcepto, quæ non hanc tantum Dei comparationem cum reliquis creaturis, includunt: sed etiam emphrasin habeant præterea, significandi amoris diuini per se considerati. Ita enim oportet omnino aliquam eius rationem esse, quæ sit fundamentum eius comparationis. Quia enim intendi amor potest & remitti: ac proinde sub summo varij esse gradus inferiores, nihil obstat quominus possit is amor non esse summus, qui tamen non sit infimus. Itaque poterit Deus amari plus quam omnia reliqua, vt tamen non ametur prout debet. Imo possumus & Angelos odisse, & proximos, qualis fuit Atheniensis Timon, fortasse etiam nos ipsos, vt tamen Deum non cognoscamus, ac proinde non amemus: vel tenuiter cognitum exiguo amore prosequamur. Denique etiam adulteræ nonnullæ amant suos maritos plus, quam adulteros, etsi his prostituant corpus suum. Sic Socrates summum Deum agnoscebat supra mediastinos.

VII. Hæc cum ita sint, perstamus in asserenda minore, dicimusq; neminem vnquam extitisse qui Deum amauerit prout debuit, nec tantum absolute, sed etiam relate. Hoc est, qui Deum non minus dilexerit, quam debeat diligi comparate ad se: & non aliquid in amando prætulerit Deo. Ratio manifesta, si Augustino credimus asserenti, quandiu concupiscit caro contra Spiritum, minus amari. Tum autem Dauid ipse, cuius iustitiam tertio quoque verbo aduersarij commendant, tamen amauit Bersabeam plusquam Deum, saltem tum cum peccauit cum ea.

VIII. Hoc illi vt expediant, rursus distinguunt homonymiam, tum in verbis corde, anima, viribus: tum in articulo, ex toto. Et hæc quidem verba posse vel tanquam diuersa exponi, vel tanquam vnum idemque significantia. Veteres nonnullos intellexisse tanquam diuersa, nempe facultates animæ vegetatiuam, sentientem, intelligentem: alios aliter. Sed longe simpliciorem, & Scripturæ conformiorem esse sententiam eorum, qui docent ea omnia vocabula idem significare, cumulataque maioris expressionis gratia. Significari ergo, diligere verè, sincerè, non fictè, non simulatè. Rationes. Prima, quia Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus in 22. Matthæ Ambrosius in 10. Luc. distinctionem hanc non tradant. Secunda. Quia Matthæus, Marcus & Lucas varie enumerant: quod est euidens argumentum, nihil esse mysterij in ea enumeratione. Tertia, quia alias idem significatur per totum cor, 1 Reg. 14 Et 1. Sam. 7. & alias.

IX. Particulam *ex toto* dupliciter à Patribus exponi, vel vt imperentur omnes gradus charitatis, qui haberi possunt in hoc mundo, vel in altero: vt semper Deum amemus, nec sit vllus motus cupiditatis, siue voluntarius, siue inuoluntarius, cum Dei amore pugnans. Vel, vt præcipiatur tantum amore præcipuo Deum amare, nihil anteponendo, vel æquando. Hæc sunt ex Bellarmino.

X. His positis negat Salmero sensum esse, vt Deum amemus, quanto maximo amore possumus, nixu, & conatu. Ratio: Deus pro bonitate sua ita tradidit mandata: vt sit tamen locus consilijs, & possimus supererogare: alioquin

aliquin nulla futura esset pax conscientiæ, lætitiave: nec vnquam probabiliter agnosci posset nos præceptum implesse. Negat rursus sensum esse, vt sic diligamus ex viribus nostris, vt caro nulli ex mandatis Dei obluctetur. Ratio: Nouit Deus figmentum nostrum: & sæpe inuitis nobis caro subsultat, & nunquam vel maxime iustus sine fomite esse potest.

XI. At ne nos quidem scrupulosi sumus in singulis voculis numerandis, appendendisque, sed non habere maximū pondus tam sollicitam enumerationem nemo nobis persuadebit. Quid tum enim, si hoc momentum sicco præterierint pede Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Ambrosius: Aut quis à singulis omnia exigat? Aut, cur horum nominibus, non opponamus aliorum nomina diligenter expendentium? Nihil habere mysterii, quia non iisdem vocibus, non eodem ordine apud omnes legamus, nos negamus, nec ipse Bellarminus serio dixit, qui cōcessit maiorem expressionem, quæ nobis satis est, nisi ab his Sophistis eneruatur.

XII. Concedimus idem posse significari per totum cor, etiam si reliqua non exprimantur. Sed negamus propterea nihil esse mysterii. Quid enim? nonne idem significauit Lucas 12. *Non remittetur ei.* & Marcus 3. *non habet remissionem in æternum*; quod Matth. 12. *non remittetur neque in præsenti seculo, neque in futuro*? Et tamen omnes Papistæ, ipse etiam Bellarminus in hac numeratione huius futurique seculi, magnum mysterium quæsuerunt: quia ab Augustino & Gregorio indicatum: etsi ab iis multis Patribus neglectum. Omnino Paulus cum dixit, Iesum *factum ex semine Dauidis secundum carnem* ad Rom. 1. idem dixit, quod Matth. 1. & Lucas 3. eiusdem Christi genealogiam describentes. Nihilne igitur ponderis in tam prolixa capitum enumeratione? Denique, ne omnia colligam, quod Leuit. 26. *Ne conuertatis vos ad idola, neque Deos fusiles faciatis vobis*: Idem legis Exodi 20. *Non facies tibi sculptile, neque vllam similitudinem eorum quæ sunt in cœlo sursum, neque eorum quæ in terra deorsum, neque eorum quæ in aquis subter terram.* Et Deuter. 4. *Cauete diligenter animabus vestris, ne forte corrumpatis vias vestras, & faciatis vobis sculptile, imaginem vllius simulachri, effigiem masculi aut fœminæ: effigiem cuiusque animalis quod in terra degat: effigiem cuiuscunque volucris alatæ, quæ volet per cœlum: effigiem cuiuscunque repentis in terra: effigiem cuiuscunque piscis, qui in aqua degat sub terra: neve attollas oculos tuos in cœlum, vt videas Solem, & Lunam, & stellas, omnem militiam cœli: & impellaris, & incurues te illis, colasque ea.*

XIII. Hic igitur nos magnum pondus esse dicimus huius enumerationis, quæ omnia complectitur, quibus homo moueri potest intra se, & indè prorumpere in opus externum. Eam vim Caluinus ita expressit, *Tunc rite compositam fore vitam nostram, si Dei amor omnes sensus nostros occupet. Solide amandum esse Deum: & huc conferri debere, quicquid facultatis inest hominibus. Deum in legis præceptis non respicere quid possint homines, sed quid debeant.* Et in harmonia Mosis, ad summam legis, *Iubemur Deum amare ex toto corde, & anima, totisque viribus. Quamlibet enitamur, mutilum est ac debile nostrum studium, nisi omnes sensus nostros occupet amor Dei, & ad ipsum penitus ferantur vota nostra & cogitationes, ad eum quoque se applicent omnes nostri conatus.* Institut. lib. 3. cap. 19. segm. 4. *Legis præceptum est, vt diligamus Deum nostrum ex toto corde nostro, ex tota anima, ex totis viribus: id vt fiat, anima prius omni alio sensu & cogitatione euacuanda: cor omnibus desideriis expurgandum, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ.*

XIV. Nec primus Caluinus. Victor Antiochenus in Marc. 12. *Lex hac eiusdem verbi circa eandem materiam repetitione, præcateris abundat: ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua. Facit hoc autem, quo hominem tanto Dei amore flagrare debere commonstret, vt nihil prorsus in vllam omnino animæ facultatem irrepere sinat, quod suam erga Deum dilectionem excludat, aut diminuat, aut alio transferat.* Autor operis imperfecti in Matthæum, cum alia multa, de corde, deque anima; tum ista de mente, *Quid est, in tota mente diligere Deum? id est, vt omnes sensus tui qui pertinent ad te, Deo vacent. Cuius intellectus Deo ministrat, & cuius scientia circa Deum est: cuius cogitatio ea, quæ sunt Dei, tractat: cuius memoria quæ sunt Dei recordatur, tota mente diligit Deum.* Theophylactus, etsi paulo alienius inquirat τὸ ζωώδες, τὸ φυτικὸν, τὸ λογικὸν, tamen bene: ὅτι ἀμερικῶς δεῖ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν, ἀλλ' ὅλους ἑαυτοὺς διδόναι τῷ Θεῷ, *non debere Deum amare ex parte, sed nos ipsos totos ei impendere,* τὸ ὅλῃ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ὁλοψύχως, τοῦτό ἐστι τὸ ἀφ' πάντων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν καὶ δυνάμεων ἑαυτὸν προσέχειν. *Oportere Deum amare ex tota anima, id est, ex omnibus animæ partibus & viribus ei attendere.*

XV. Theodor. qu. in Deut. 3. τὸ πᾶν τοίνυν διδασκόμεθα μὴ μερίζειν τὰ ἀγαθὰ εἰς Θεὸν καὶ χρυσὸν, εἰς Θεὸν καὶ γυναῖκας. εἰς Θεὸν καὶ παῖδας· ἀλλὰ πᾶσιν τοῖς ἀγάπης τὸν δυνάμει ἀφιερῶν τῷ πεποιηκότι Θεῷ, μετὰ τὸν ποιητὴν ἀποτίμειν ἑκάστῳ τὰ πρέποντα, τῇ παιδὶ καὶ ἀδελφοῖς καὶ φίλοις. *Hinc docemur dilectionem non dividere in Deum & aurum: in Deum & vxores: in Deum & liberos: verum vniuersam dilectionis vim creatori consecrare Deo. post Deum autem vnicuique suum tribuere, liberis fratribus, amicis.* Aponius in Cantica lib. 2. *Non vult alium quenquam socium amoris Deus, in anima hominis: sed in tota virtute eius, in toto corde & in totis visceribus eius, solus obtinere desiderat principatum. Dicendo enim, Diliges Dominum tuum in toto corde, cogitationem sibi hominis, velut palatium intitulauit. Dicendo, Et in tota anima tua: sermones sibi eius singularem laudem sacrauit. Dicendo vero, in tota virtute, quis ignoret operam hominis nominasse, quam pro sua voluntate sibi vult semper totam impendi?* Zacharias Concordiæ lib. 3. cap. 127. *In tribus rebus Dei exprimitur dilectio, vt nihil remaneat in homine, quod non Diuinæ dilectioni subdatur. Nam dum dicitur, Dilige Deum ex toto corde tuo, omnes cogitationes referendas in Deum præcepit. Dum vero dicitur, ex tota anima, omnes affectiones animæ referri ad Deum præcepit. Dum vero additur, ex tota mente, omnem rationem inferri ad Deum præcepit. Dum vero adiecit, ex tota virtute, bonum perseuerantiæ iniungit.*

XVI. Sic quisque pro suæ mentis captu conatus est vim verborum diuinorum assequi. Augustinus etiam non putauit negligendam lib. 1. de Doct. Christ. c. 2. *Hæc regula dilectionis diuinitus constituta est, Diliges, inquit, proximum sicut teipsum: Deum vero ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, vt omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas: à quo habes ea ipsa quæ confers. Cum autem ait, toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat, & quasi locum dare, vt aliare velit frui: sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quo totius dilectionis impetus currit:* Et statim post, *Sic proximum diligens tanquam seipsum, totam dilectionem sui & illius refert in illam dilectionem Dei, quæ nullum à se riuulum duci extra patitur, cuius deriuatione minuatur.*

XVII. Hæc Veterum fuit sententia: quam nos tenemus. Itaque si concedimus significari id quod Bellarminus dicebat, diligere vere, sincere, non ficte: non simulate; vt tamen addamus has omnes animæ vires, quas exprimit tam sollicita, & vt ita dicam curiosa enumeratio. Quod etiam postulat, illud, Totis viribus: nam quod pro eo Bellarminus substituit pro virili, potest ambiguum esse; cum soleat sonare, quid accommodatum viribus præsentibus, non autem quæ esse debeant. Atque ita mensurarerur obedientia ex modulo obedientis, quod Hieronymus merito improbabat in iis, qui ex sua socordia arguebant præcepta esse impossibilia: nos vero multo magis in iis, qui ex eadem, legis iustitiam euitant peccantes in alterum extremum. Amandum ergo dicimus Deum totis viribus naturæ: non tantum totis viribus corruptionis. Et quia scimus hanc corruptionem obstare, quominus ametur totis viribus naturæ: ideo negamus impleri posse legem. Denique omnes gradus comprehendimus amoris, qui obtineri possunt, vel in hac vita, vel in altera, & si, quid sit minus, id peccato deputamus.

XVIII. Nam, quod Salmero locum relinquit consilius, & supererogationi, Papistice facit, non Catholice. Quanquam hæc quæstio alterius erit temporis. Notum esse Deo figmentum nostrum concedimus: sed negamus propterea permittere, vt suis mandatis obluctentur concupiscentiæ carnis: contra potius prohibuisse concupiscentias carnis, quia norit figmentum nostrum. Inuitis nobis subsultare carnem negamus: sed inuito spiritu, qui in fidelibus dominatur: quam ob causam etiam prohiberi dicimus. Negamus etiam, nunquam iustum esse posse sine fomite. Nam, & fuit ante peccatum, & futurus est in patria: quia hic fomes est à peccato, & est peccatum. Sed in hac vita concedimus: atque ob eam causam asserimus cum Augustino, non posse impleri hoc de amando Deo mandatum.

XIX. Sed audite Bellarminum, quasi Antæum nouis resumptis viribus luctam redintegrantem. Etiamsi, inquit, enumerarentur variæ potentiæ animæ: ac iuberemur illas exercere ad gloriam Dei, adhuc nihil aduersarij obtinerent. Quoniam enim præceptum est affirmatiuum, ideo, dicendum esset, solum præcipi, vt exerceremus eas potentias propter Deum, quando id necessitas gloriæ eius procurandæ requireret. Intelligo, inquam, magnum, sub ime, arduum Theologiæ Scholasticæ arcanum, quod fusius nobis explanabit Iansenius. Affirmatiua præcepta obligare semper, at non pro semper: ideo quosdam inquisisse, quando deberet impleri: nonnullos etiam assignasse dies dominicos: alios vero incertum tempus. Tam serio timet hoc hominum genus, ne quid nimium reddant Deo. Et quidem hos miror non in hæreticis numerasse eos, qui dicebant olim, verum modum amandi Deum, esse sine modo.

XX. Sed nos negamus, nulla affirmatiua præcepta obligare pro semper, vt illi barbare loquuntur: Nam istud de amore Dei dicimus ita obligare, vt nullum vel minimum vitæ momentum eo vacare debeat, *Nullam*, aiebat Augustinus, *vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat.* Aponius, *Operam hominis sibi vult semper totam impendi.* Nec aliter putem à Zacharia nominatam perseuerantiam. Nec aliam ob causam legimus 1. ad Corinthios 10. *Siue igitur editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Quam enim vitæ partem excepram velle potuit, qui ita iussit? *Pulcre omnia comprehendit*, inquit Theodoretus, *& sedere: & ambulare, & dissererе, & misereri, & docere, vt vnus omnium sit scopus, Dei gloria.* Et nobis sanctissimi Papistæ: & nobis defecatissimi Iesuitæ tempus aliquod designabunt, quo vacandum sit ab amore Dei.

XXI. Et quænam illa est, quæso, necessitas gloriæ Dei procurandæ? An, quæ nobis est imposita? quomodo Paulus prioris ad Corinthios 9. *Necessitas mihi incumbit.* Et ad Roman. 13. *Necessitate subditi estote.* An necessitas ipsius gloriæ, quasi necesse habeat Deus à nobis gloriam suam promoueri? quo sensu necessitates sanctorum dixit Paulus duodecimo ad Romanos ex versione Latina, *Necessitatibus sanctorum communicantes*, pro Græco τῶν χρείας. An denique externæ occasionis necessitas? quomodo prioris ad Corinthios 7. *Existimo bonum esse propter instantem necessitatem.* Atqui secunda necessitatis notio nullum hic locum habet: cum Deus sit αὐτάρκης, nostræque opis non indigus. Tertia pertinet ad actus singulares, siue exercitia amoris: breuiter, ad actus imperatos, non autem elicitos amoris diuini: puta, ad hoc illudue faciendum: quo promoueatur Dei gloria: vt edendum, bibendum, sedendum. At nos, cum de amore Dei disputamus, ipsum illud amare consideramus. Itaque superest prima sola notio nostræ disputationi commoda: sed hanc nos dicimus esse perpetuā: nec per interualla: ex vi præcepti, quod non patitur vllam vitæ partem vacare hoc officio amandi Deum.

XXII. Nimirum huc tandem res redit, vt sciamus ita imperari nobis amorem Dei vt nullus sit amoris gradus, intra summum, cui quisquam debeat acquiescere. Summum autem dico, non tantum comparate ad res alias, quæ sub amorem cadunt: sed etiam & quidem præcipue comparate ad nos ipsos, vt ne vltra possimus amare: ita enim vere totum cor erit, tota anima: mens tota, vires omnes: nec erunt tamen, quamdiu aliquis motus concupiscentiæ malæ vigebit in nobis: quod & Augustinus dixit: & Bellarminus negare non potest a Patribus assertum.

XXIII. Confert ergo se ad alia studia, & primo impugnat: deinde distinguit. Impugnat, negans hanc Patrum sententiam videri admodum conformem sacris literis. Primo, quia vox illa *Totus*, vel *Omnis*, non semper absque exceptione vsurpatur. Matthæi 2. *Turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma.* Actorum 21. *Tota Hierusalem confunditur*, Geneseos trigesimoprimo, *Scitis quod totis viribus seruierim patri vestro.* Posteriores Samuelis decimo quinto, *Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom.* Et vulgo dicimus, Totus sum in hac re, vel Totis viribus hoc agam, cum tamen nihil significare velimus, nisi præcipua cura, ac studio. Secundo, hoc præceptum Scriptura docet esse facile Deuteronom. 10 *Quid Dominus Deus petit à te, nisi vt timeas Dominum tuum, & diligas eum, ac seruias ei in toto corde tuo, & in tota anima tua?* Et 13. *Tentat vos Dominus Deus vester, vt palam fiat, si diligatis eum in toto corde vestro, & in tota anima vestra, an non.* Lucæ 10. quæ-

renti, *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* *Dominus respondit, In lege, quid scriptum est? Quomodo legis? Ait ille. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Tum Dominus, hoc fac, & vives.* Certe hæc omnia præsupponunt mandata in hac vita impleri posse. Tertio, promisit Deus se facturum, vt tempore Noui Testamenti diligatur toto corde, tota anima. Igitur aut Deus mentitus est, aut hoc mandatum in hac vita simpliciter adimpletur. Quarto, multi hoc mandatum impleuerunt. Deutero. 30. *Gaudebit Dominus in te, sicut gauisus est in patribus tuis, si tamen reuertaris ad eum in toto corde tuo, & in tota anima tua.* Sic 1. Reg. 24 Et 2. 23. & Psalm. 118.

XXIV. Sed hanc Patrum sententiam esse conformem sacris literis abunde testatur illa diligens enumeratio: cui Patres innitebantur. Ad primum argumentum, concedo non semper exceptionem tolli: sed vicissim fateantur necesse est aduersarij, aliquando tolli, Genes. 1. *Creauit Deus cete grandia, & omnem animam viuentem, atq; motabilem. Viditque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Exod. 1. *Erant igitur omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Ioseph septuaginta.* Exod. 19. *Totus mons Sinai fumabat.* Matth. 8. *abijt totus grex per præceps in mare.* Ioan. 4. *Credidit ipse, ac domus eius tota.*

XXV Quod cum ita sit, apparet non sequi, hoc loco admittendam exceptionem, etiam si aliquibus admittatur. Et conformem Scripturæ eam rationem dici posse, eam sententiam, quæ excludit. Sed addo: Si quisquam sit locus, cum explodenda sit exceptio, tum maxime in præceptis. Exempla hæc sunto. Exod 21. *Facies & tunicam superhumeralem, totam hyacinthinam.* Et 29. *Sumes & adipem totum. Et offeres totum arietem in incensum super altare.* Leuitici secundo, *Adolebit sacerdos in memoriam partem fracti & olei, ac totum thus.* Genes. 7. *Ingredere, tu & omnis domus tua in arcam.* Et 17. *Circumcidetur ex vobis omne masculinum.* Exod. 30. *Sanctificabisque omnia.* Infinita possunt addi similia. Et vero ita exigit ratio præcepti, quod alioquin periculosa homonymia redderetur incertum. Hinc est, quod Saul tam seuere reprehenditur primi Samuelis 15. quod proposito sibi vniuersali præcepto, exceptionem apposuisset. Et Iosue 7. Acham vltimo affectus supplicio, quia subduxisset aliquid de anathemate, cuius verba hæc capite sexto. *Sitque ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt.* Porro agitur nunc de præcepto, & quidem omnium maximo. At Bellarminus nullius præcepti vllum adfert exemplum.

XXVI. Ad secundum, negatur à Scriptura adstrui hoc præceptum esse facile. Neque eam vim vllam videre possum in citatis locis. Neque verum eos omnes præsupponere id impleri posse in hac vita, sed tantum impleri debere. Et vero primi diserta verba sunt, *Nisi vt timeas Dominum Deum tuum, ad ambulandum in omnibus viis eius, & ad amandum eum, & seruiendum Domino Deo tuo toto corde tuo, & tota anima tua.* Vbi vides nō tantum timorem & amorem, & cultum præcipi, sed etiam ambulationem in omnibus vijs, quo intelliguntur comprehendi singula mandata. At hoc onus Apostoli dixerunt non potuisse portari à Patribus. Reliqui faciliores: Tentat Deus, an se populus amet toto corde: Ergo populus potuit amare toto corde. Consequentiam ridebunt etiam infantes: qui sciunt tentari etiam, quæ non possunt fieri, ab eo qui siue tentat, siue tentatur. Rursus, *Hac fac, & vives*: Ergo ille potuit facere. Similis φλυαρία: tantū enim: Ergo debuit facere, vt viueret ex operibus, quod ille Pharisæus quærebat, *Quid faciendo*, aiebat, *obtinebo vitam æternam.*

XXVII. Ad tertium, negatur Deum vnquam promisisse, se effecturum, vt in hac vita se diligant homines toto corde, tota anima. Fateor promissam circumcisionem cordis, vt diligatur toto corde, Deuteron. 30. promissum etiam cor, ad idipsum: Hierem. vigesimo quarto, sed nego eius implementum vnquam futurum in hac vita, sed inchoationem tantum, quæ magis magisq; promoueatur, donec perfectionem assequatur in altera vita.

XXVIII. De quarto non est necesse eadem sæpius repetere, quæ iam satis superq; explicata sunt, in hac ipsa controuersia; c. 4.

XXIX. Sed attendamus nunc distinctioni, qua se sperat satisfacturum non locis tantum Scripturæ, sed etiam Patribus, qui eos locos interpretantur de vniuersis animæ viribus, omnibusque charitatis gradibus. Obseruandum est duobus modis aliquid posse præcipi, vel vt solum indicetur id, quod faciendum, vel vt simul indicetur finis, cuius gratia id sit faciendum. Illustrat exemplo Imperatoris, qui si militibus dicat, Pugnate aduersus illam vrbem, nihil dicat, nisi quod faciendum: at si dicat, Vrbem capite, tum & quid faciendum, scilicet pugnandum, & cuius id gratia faciendum, quasi diceret, Pugnate in hunc finem, vt vrbem capiatis. Prioris modi si sit præceptum, tum præuaricatorem esse, qui non faciat id solum, quod præcipiatur: at si posterioris modi, tum non esse præuaricatorem, qui non finem ipsum obtinet, id est, non capit vrbem: sed qui non id agit, vnde is finis obtineri possit, id est, qui non pugnat.

XXX. Porro hoc mandatum de Deo amando totis animæ facultatibus posterioris esse modi. Probat ex Augustino de Spiritu & litera c. vlt. *Sed ideo nobis hoc etiam nunc præceptum est, vt admoneremur, quid fide exposcere, quo spem præmittere debeamus.* De Perfectione Iustitiæ. *Cur non præciperetur homini ista perfectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat? non enim recte curritur, si, quo currendum est, nesciatur, quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur?* Probat iterum, quia non sit præuaricator, qui non perfecte impleat hoc præceptum. Augustinus de Spiritu & litera c. post. *Neq; enim si esse nondum potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenæ perfectæq; debetur, iam culpa deputandum est.* Bernhardus in Canticum c. 52. *Nec latuit præceptorem, præcepti pondus hominum excedere vires: sed iudicauit vtile ex hoc ipso suæ illos insufficientiæ admoneri, & vt scirent sane, ad iustitiæ finem niti pro viribus oporteret: ergo mandando impossibilia non præuaricatores homines fecit, sed humiles.*

XXXI. Sed ego, non impugnata distinctione, dico, quæcunque præcepta sunt secundi generis, ea medium disparare à suo fine, quemadmodum pugna re vera est aliud ab vrbe capta. Atqui hoc præceptum non disparat medium à fine: quia amor Dei, non potest considerari tanquam medium ad amorem Dei. Itaque est illud ipsum quod imperatur. Nam etiam Deus propter se vnum amandus est: ideoque amor Dei, non potest aliud quid habere sibi propositum pro fine. Præterea, hæc ipsa mediorum & finis disparatio, efficit, vt possint non peccare in illis, qui hunc non assequuntur, ideoque nullam esse militum culpam: sed in hoc præcepto aliter se res habet: quia qui eius perfectionem non assequitur, non potest non peccare in his gradibus, quos Sophistæ volunt esse medios. Nimirum, quia defectus est à propria socordia eorum, qui non quicquid possunt, eo conferunt. Quare Papistæ improbe sumunt, quod non est verum.

XXXII. Intelligo, Augustinum dicere perfectionem huius amoris esse propositam, vt sciamus quo tendere debeamus. Et scio id optimè dictum ac verissimè. Sed nego propterea significari finem esse disparatum à medijs. Potius enim finem perfectionis, quo per profectum sit aspirandum. Quomodo cuicunque studio, finis est propositus perfecta scientiæ adeptio, quo dum non est peruentum, scientia manet imperfecta, & deficiens. Quomodo cursui meta: citra quam curritur quidem, sed imperfectè: adeo vt nunquam suis sit functus partibus cursor, donec attigerit metam. Itaque audiebamus ab Augustino, *Profecto nunc quantum deest dilectioni, tantum nunc perficiendæ Iustitiæ deesse credendum est.* Et iterum, *In ea quæ perficienda est Iustitia, multum in hac vita profecit, qui quam longe sit à perfectione iustitiæ proficiendo cognouit.* Obserua, Iustitiam dici non obtinendam, sed perficiendam. Enimuero, dum pugnatur, non perficitur vrbis captura, sed acquiritur, quia nondum habetur: Et tum desinit pugna: nec amplius mandatum illud pugnandi vim habet. At hæc iustitia ideo perficienda dicitur, quia iam obtinetur, etsi tantum inchoata: vt quod speratur, non sit aliud toto genere diuersum, sed vnum, idemque, differens tantum secundum plus & minus. Ideoque tum etiam quum ad eam perfectionem peruentum fuerit, non vt capta vrbe cessatur pugnare, ita adepto eo perfecto Dei amore, cessabitur ab amando, aut antiquabitur mandatum.

XXXIII. Non esse præuaricatorem, qui non impleat hoc mandatum in hac vita, nunquam quisquam dixit Catholicus. Contra diserte Augustinus, *Qui hoc attendit*, nimirum hoc præcepto impleri omnem iustitiam, *etiam illud attendat, quam in multis offendamus omnes.* Et non est hæc præuaricatio? Quid hoc à *Quamdiu augeri poterit, profecto illud, quod minus est, quam debet, ex vitio est: ex quo vitio non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Nulla, ne hæc præuaricatio est? Item, *Peccatum est, cum vel non est caritas, quæ esse debet, vel minor est quam debet.* Nulla ne hæc præuaricatio est?

XXXIV. A Bernardo audio, hominem non esse constitutum à Deo præuaricatorem: sed non audio ab eodem dictum, hominem non esse præuaricatorem, quod Bellarmino fuit demonstrandum. Nos asserimus esse præuaricatorem, quum minus amat: sed à se, suo factum vitio, non autem à Deo. Fecisset Deus præuaricatorem, si absolute impossibilia mandasset: hoc Bernardus voluit amoliri. At non fecit, quum ea præcepit, quæ propter propriam corruptionem talia facta sunt, vt vires eius excedant.

XXXV. In Augustino negante, culpæ imputandum, si nondum sit tanta dilectio, quanta cognitioni plenæ, perfectæque debeatur, miratus sum Sophistarum socordiam, non attendentium, qua mente dictum sit. Nego enim dictum de eo amore, qui sit, aut fuerit, aut futurus sit in vllo homine in hac vita: sed de imaginaria quadam, vt ita dicam, iustitia, quam Augustinus ponit esse posse in hac vita per gratiam DEI. Mouebatur enim Marcellinus, eo quod legebat in Augustini libris, *Fieri posse, vt homo sit sine peccato, si voluntas ei non desit, ope diuina adiuuante: sed tamen præter vnum, in quo omnes viuificabuntur, neminem fuisse vel fore, in quo hic viuente ista foret perfectio.* Quod quidem ille plurimis locis reperit: & intelligit non esse impossibile, non quidem nobis, sed Deo, vide ista eidem libri capite quinto: *Eius iustitiæ perfectionem etiam in hac vita esse possibile negare nō possumus: quia omnia possibilia sunt Deo, siue quæ facit sola suo voluntate, siue quæ cooperantibus creaturæ suæ voluntatibus, à se fieri posse constituit: ac per hoc quicquid eorum non facit, sine exemplo est quidem in operibus factis, sed apud Deum, & in eius virtute habet causam, qua fieri possit, & in eius sapientia, quare non factum sit.*

XXXVI. Hoc vt explicaret, distinxit iustitiam, in illam magnam, quæ futura est in altera vita, & aliam minorem, quæ huic vitæ conuenire possit. *Sed dici potest*, inquit, *quædam iustitia minor huic vitæ competens, qua iustus ex fide viuit, quamuis peregrinus à Domino: & ideo per fidem ambulans nondum per speciem: non absurde dicitur ad istam pertinere ne peccet.* Hanc, inquam, iustitiam distinxit ab altera: non ipsam tamen quæ in quoquam inueniatur, aut inuenienda sit: sed quæ tamen possit inueniri, si DEVS velit, cui nihil impossibile. De hac ergo iustitia, cui etsi non perfectam tribuat cognitionem, sed tamen carentiam peccati, statim, *neq; enim si tanta esse nondum potest dilectio DEI, quanta illi cognitioni plenæ perfectæque debetur, iam culpa deputandum est:* quibus verbis abutuntur aduersarij. Hæc, inquam, dixit de illa iustitia, quam ille præsupponit esse posse sine peccato, nusquam tamen esse, aut fuisse, aut futuram esse. Quæ certe ad hanc nostram controuersiam non pertinet.

XXXVII. Et erant istæ quidem Bellarmini strophæ. At Becanus, vt Augustino satisfaciat: Prompta est, inquit, responsio. Et credidissem, etsi non admonuisset: res ipsa enim satis docet, nihil esse magna concoctum cura. Sed quid igitur? Duo nititur ostendere Augustinus, inquit. Audiamus sane. Vnum est: præceptum illud posse quidem impleri in hac vita, quoad obligationem quam inducit, non tamen quoad verba quibus proponitur. Alterum, in hac vita non tam perfecte diligi Deum, quam in altera.

XXXVIII. O impostor! ō præstigiator! Quoad obligationem, non quoad verba. Quasi non ex verbis obligatio! Quis tale vnquam audierat? Vbi? quando, quibus verbis id expressit Augustinus? Nimirum id sibi sumunt Iesuitæ, vt quicquid libet fingant, quod Patribus affingant. Nunquam, nunquam tam absurde, tam impie loquutus est Augustinus: sed ita vellent Iesuitæ fuisse loquutum. Non tam amari in hac vita DEVM, verum est, certum est: & dixit Augustinus. Sed vicissim verum est, certum est, eum, qui non amat toto corde, minus amare, quam

quam qui amant in futura vita. Et certum, qui non amat toto corde, non implere mandatum. Quid ergo accreuit Iesuitæ?

CAP. XV.

De onere legis importabili.

I. ACtorum 15. *Nunc quid tentatis Deum imposito iugo ceruici discipulorum, quod neq; Patres nostri, neq; nos portare potuimus?* En tibi Petrum diserte negantem vllum potuisse ferre onus legis. Nam, si ne ij quidem potuerunt, quibus imposita erat in quibus etiam Prophetæ multi, alijque sancti, quis se posse ausit sperare?

II. Respondent Becanus, & Bellarminus breuiter: sed prolixe Stapletonus, Antidotis Apostolicis in hunc locum, disputat contra Caluinum. Certum est, aiunt, Petrum non loqui de lege morali, quæ continetur in Decalogo, & de qua hic disputamus: sed tantum de Ceremoniali. Bellarminus probat tripliciter. Primo ab occasione, sumpta ab ijs, qui Gentiles conuersos volebant circuncidi. Secundo ex Decreto Synodi, *Visum est Spiritui Sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, sanguine, suffocato, & fornicatione.* Hæc enim dici necessaria, vel ex ceremoniali, vel simpliciter ex vniuersa. At non ex vniuersa: alioquin sequeretur, non esse necessarium non colere idola non mœchari, non furari, & similia: quod est absurdum. Ergo tantum ex Ceremoniali. Tertio, ab scopo Apostolorum, nempe remouere iugum legis a ceruicibus Apostolorum. Quærit, quid hoc sit. An abrogare legem, & eius obligationem tollere, an vero tollere opinionem iustificationis per eam. Illud esse absurdum: quia nulla lex obligaret iam Christianos. Hoc etiam, quia sequeretur, ceremonias adhuc obligare. Ergo intelligenda est duntaxat lex ceremonialis.

III. At nos existimamus onus illud importabile dici præcipue propter legem moralem: nec de ceremonijs posse, nisi propter eam. Rationem, qua in eam sententiam adducimur, post videro: si prius obiectiones examinaro.

IV. Ad primam, fateor occasionem fuisse à circumcisione: sed nego hinc sequi, hæc Petri verba de solis esse ceremonijs. Ratio facilis: quod non decretum contineat, sed rationem decreti. Nihil autem prohibet rationem altius surgere, & longius repeti. Imo hic necesse erat: quia ceremoniarum vsus nunquam potuit bene intelligi, nisi relate ad legem. Sic Paulus, cum de hac ipsa circumcisione disputaret ad Galatas, tamen coactus fuit de vniuersa lege dicere: adeo vt inde disputationem inchoarit capite secundo: non iustificari hominem ex operibus legis, absoluerit etiam, quinto: quicunque circunciditur, debitorem esse totius legis seruandæ. Quis miretur in Petro, quo in Paulo manifestissimum videt? Manifesta igitur illatio Petri: non esse retinendam circumcisionem: quia legis onus sit importabile: at circumcisio id onus præsupponat: vnde necesse erat ei oneri subijci Christianos, si subijcerentur circumcisioni.

V. Ad secundam. Necessaria illa dici, non ratione obligationis, sed temporis. Itaque non illa tantum nominata, quæ sunt ex ceremoniali, cuiusmodi, abstinentia à sanguine, & suffocato: & Idolothytis, sed etiam, quæ ex morali, vt abstinentia à scortatione. Quod ignorare, ne Bellarminus quidem potuit, qui annotauit additam reliquis fornicationem, quod apud Gentiles non haberetur pro peccato. Itaque non sequitur, si hæc delecta sunt ex vniuersa lege, propterea non esse reliqua necessaria necessitate obligationis. Nec sequitur, non esse Petrum loquutum de lege morali, à qua est prohibitio scortationis.

VI. Ad tertiam. Fatemur voluisse Apostolos remouere, non tantum opinionem de iustificatione per legem, sed etiam vsum ceremoniarum? non tamen legem moralem abrogare. Itaque neutrum ad nos Bellarmini absurdum pertinet, qui scimus & legem adhuc obligare, & ceremonias antiquatas esse. Neutrum tamen concludere quod Bellarminus proposuit, illa verba, de onere importabili, non pertinere ad legem moralem.

VII. Addit Stapletonus aliud argumentum. Si teneatur Deus imponendo legem mandatorum Dei humeris credentium veluti ad salutem necessariam, profecto ipse Christus tentauit Deum dicens, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et Paulus: *Si secundum carnem vixeritis, moriemini: Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.*

VIII. Respondeo: Legem dici ad salutem necessariam, vel secundum impletionem, vt non saluetur, nisi qui eam impleuerit. Vel secundum pœnitentiam, quæ ita conatur obedire legi, vt quod non perficiat, doleat, & remissionem postulet. Secundum impletionem, negamus, aut Christum, aut Paulum eam cuiquam imposuisse. Nam neque Christus tum exponebat absolute, quænam ratio esset perueniendi ad salutem, sed tantum iuxta interrogationem Pharisæi, quærentis, quid faciendo salutem obtinere posset. Et vero, si factis quisquam vult suis saluari, non potest aliter, quam implendo hanc legem. Sed cum nemo factis saluari possit, alia ratio salutis obtinendæ constituta est à Deo, de qua hoc loco non loquebatur Christus.

IX. Secundum pœnitentiam, fatemur & alias à Christo confirmatam legem, & à Paulo, ijs locis qui citantur. Non enim absolute verum, qui adulterium, aut scortationem admisit, nullum fore hæredem regni Dei, quandoquidem extent luculentissima exempla in contrarium. Sed verum, si ita admittantur, vt nulla sequatur pœnitentia, per quam omnia facta censentur, quia omnia non facta remittuntur, vt loquebatur Augustinus: & quod factum est, Deo non imputante, est quasi non fuerit, vt ait Bernardus, sermon. 1. de annunciat. Porro hoc modo negamus Deum tentari.

X. Sed pertinere id onus importabile ad legem moralem addo, imo non ad ceremonias, nisi propter legem moralem, id est, propter ipsam obedientiæ rationem, quam habent non à se, sed a lege morali, quæ iubet Deum amari toto corde, ac proinde ei obtemperari in omnibus, probabat Caluinus. Quia, quod onus importabile est, eo non defungantur homines at Ceremoniarum onere defuncti sunt multi non tantum sancti, sed etiam hypocritæ. Quare concedendum non fuisse onus importabile: ac proinde non significatas ijs verbis à Petro.

XI. Respondet Stapletonus, concedi minorem: sed negari maiorem: quia importabile id dictum sit, nõ quod omnino ferri non possit: sed quod difficulter. Iam hypocritas potuisse implere, sed magno cum labore, tum propter rerum multitudinem & inanitatem: tum quia non nisi ex timore pœnæ, quam lex intentabat. Sed iustos longe facilius, & expeditius, & iucundius, propter acceptum Spiritum adoptionis.

XII. Sed Stapletonus non agit iudicioſe. Verba Petri hæc sunt. *Quid tentatis Deum, imposito iugo ceruici discipulorum, quod neq; Patres nostri, neq; nos portare potuimus? Imo per gratiam Domini Iesu Christi credimus nos seruatum iri, quemadmodum & illos.* Nota primo, designari personas, *Neque patres nostri, neq; nos*: At hæ personæ non erant hypocritæ, saltem omnes & tamen omnes negantur potuisse portare. Quorsum ergo illud Stapletoni discrimen, Hypocritæ magno labore: at iusti facilius? Nam si hoc verum, vtrique portarunt: at omnes Petrus vno fasciculo comprehendit. Deinde, non legis δυσβάστακτον difficile portatu, ad mentem Stapletoni sed οὐκ ἰσχύσαμεν βαστάσαι, *Nequiuimus portare.* Sunt-ne hæc exiguo disparata interuallo? Nam hæc sane Petri phrasis non tam indistincte naturam rei definit, quam certam designatamque experientiam indicat. Quomodo, si in genere loquar, dixero, difficile esse vigilare in longum tempus: Sed de peculiari experimento Christus Matthæi vigesimo sexto, *Non potuistis vnam horam vigilare mecum.* Nimirum, quia, etsi res per se non esset impossibilis, tamen hoc experimento facta esse nosci tur istis impossibilis. Itaque non dicendum erat, fuit vobis difficile: nam tum sequeretur eos vigilasse, etsi cum labore, at illi non vigilarant. Ita dico Petri verborum hanc vim esse, vt non significet seruatam esse legem, sed non esse seruatam.

XIII. Tertio, confirmatur idipsum per oppositionem gratiæ Domini. Nam hæc, etsi illud etiam inferat, quod Stapletonus attingit, de viribus infusis: tamen significat potissimum remissionem peccatorum. Itaque si Patres, æque vt Apostoli, fuerunt per gratiam seruati: ergo remissa sunt peccata. Et si remissa peccata: Ergo lex non seruata. Ideoque illud οὐκ ἰσχύσαμεν sed βαστάσαι, non significat, eos seruasse quidem, sed non sine magna difficultate: tum enim non peccassent: sed potius non seruasse, etiam si multum in eo laborarint, vt seruarent. Ab hac autem Petri oppositione animus fuit Veteribus hoc ipso loco illustrandi doctrinam Pauli de maledictione legis. Ambrosius, siue quis ille alius est, in 3. ad Galat. ad illud, *Maledictus omnis. Hoc scriptum est in Deuteronomio: quia, si quid legis præterisset aliquis, maledictus haberetur. Et tanta mandata sunt, vt impossibile sit seruari ea. Vnde & Petrus Apostolus in Actibus Apostolorum ait: Quid imponitis iugum fratribus, quod neq; patres nostri, neq; nos potuimus portare?* Sedulius in eiusd c. illud, *Sub maledicto sunt. Quia ita præualuit consuetudo peccandi, vt nemo iam perficiat legem, sicut Petrus Apostolus ait, Quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus: Si qui vero iusti non erant maledicti, non ex operibus legis, sed fidei gratia saluati sunt.*

CAP. XVI.

Status quæstionis de Imperfectione bonorum operum.

I. DIsputata illa parte, quæ vniuersæ legis impletionem attinebat: altera nunc sequitur de singulis operibus bonis. In qua versati sunt ex Papistis, Latomus ad artic. 1. Louanien sem, Auratus Paradoxo 44. Alfonsus de Castro contra hæreses libr. 11. Verbo *Opera*: hæresi 1. Lindanus Panopliæ libr. 3. cap. 19. & 20. Bellarminus de iustificatione lib. 4. c. 15. Roffensis ad artic Lutheri 1. & 32. Becanus de Iustificatione Caluinistarum c. 4. Dominicus à Scoto de Natura & Gratia lib. 3. c. 4. Clingius locorum Commun. lib 1. c. 4. & 30. Pererius in 2 ad Roman. disputat. 4 & in 2. Genes. v. 5. Feuardentius Theomachiæ lib 8 c. 6. Tapperus articulo Louaniensi 11. Vasques disputat. 2. 21. in 1. 2. Carolus Franciscus Abras Raconisius contra quatuor Ministros Parisienses sect. 8.

II. Asseruit Lutherus, In omni opere bono iustum peccare. Itaque esse omnia bona opera, totidem peccata venialia: & venialia quidem, non natura sua, iuxta definitionem Papisticam: sed misericordia Dei. Eandem sententiam Caluinus amplexus est, Institutionis lib. 3. cap. 14. §. 9. *Qualem iustitiam ex suis operibus obtinebunt? Primum dico, quod optimum ab illis proferri potest, aliqua tamen semper carnis immunditie respersum, & corruptum esse, ac tanquam aliquid fecis admixtum habere.* Et paulo post. *Habemus, nec vnum a Sanctis exire opus, quod, si in se censeatur, non mereatur iustam opprobrij mercedem.*

III. Mirum quantopere irritarint ista Pharisaicos crabrones, assuetos humanæ iustitiæ laudes cantillare: & impatientes ita deprimi eius sufficientiam. Primo suo quodam perpetuo more calumniantur Clingius, *Pessime faciunt aduersarij docentes opera pia esse peccata, & quod Deo displiceant, eaque non curret.* Feuardentius, non tantum esse mortalia peccata: sed etiam *Sanctis obstaculo fuisse ne in Paradisum peruenirent.* De isto viderit Feuardentius: cui solemnis mos multa impudentissime fingere. Illud Clingij refutet Tapperus ad articulum Louanien sem 11. *Quod Deo iustorum opera probantur & placent, clarissima sunt Scripturarum testimonia, & gaudemus Caluinũ hoc negare.* Et vero obijcienti Tridentinæ Synodo, Deo placere respondebat, *Quis negat? Tantum contendimus fieri non posse, vt absq; venia placeant.* Sed his mendacijs prolixe refellendis non est quòd immorer, quæ sese ipsa produnt.

IV. Huc eo potius, vt doceam quid Papistis sit visum: Concilium Tridentinum Sess. 6. Canon. 25. *Si quis in quolibet opere iustum saltem venialiter peccare dixerit, aut, quod intolerabilius est, mortaliter, atq; ideo pœnas æternas mereri, tantumq; ob id non damnari, quia Deus opera non imputet ad damnationem, Anathema sit.* Satis seuerè, & Papistice. Sed nemo mirabitur, qui Tapperum legerit longe diutius, & insolentius ad Louanien sem.

art.8. qui est de Iustificatione, *Hæc iustitia, quia vera est & recta, quamuis imperfecta, ferre potest seuerum Dei iudicium, eiq; opponi, nec solum habitualis, per quam natura diuinæ sumus consortes, & Christo conformes, verum etiam actualis, opera scilicet iusta, quæ in Deo sunt facta, merentur à iusto iudice iustam mercedem, quam eam ab eo exigere possemus.* Satin' inflate? Sed pergit, *Non solum igitur opera iustorum seuerum Dei iudicium sustinent, vt reprehendi non possint, etiam diligentissime examinata, discussis circumstantiis, ac diaboli accusatione audita. Nihil enim culpæ, nihil deformitatis habent. Nam in Christum & Spiritum eius blasphemia est dicere, opera iustorum optime facta Spiritu Christi, & in Deo, esse peccata. Quapropter nulla ratione reprehendi possunt seuerissime etiam discussa, quum solum peccatum Deo displiceat, & ab eo arguatur: Verum etiam mercedem secundum iustitiam, & non mere ex gratia, recipiunt.* Nihil istis verbis fingi potuit magis Pharisaicum, magis Thrasonicum.

V. Existis possumus tandem statum quæstionis concipere. Opera bona dupliciter considerari possunt: Vel abstractè, vel concretè. Abstractè, in ipsa ratione bonitatis, secundum quam bona esse debent. Quomodo olim Stoici virtutem definiebant, in seipsa consideratam, & secundum ipsissimam naturam virtutis: itaq; non nisi perfectam omni ex parte. Quomodo Plato rerum omnium Ideas ponebat æternas, quarum perfectionē nulla vnquam res assequatur. Concrete autem, non simpliciter in illa ratione bonitatis, sed cum circumstantijs opera pensitantur, à quibus circumstantijs illa accidit & multa esse & varia, vno verbo, non tam qualia esse debeant, quam qualia fiant ab ea natura, a qua fiunt.

VI. Quomodo igitur sanitatem in abstracto eum dicimus esse corporis habitum, cui nihil sit commune cum infirmitate, cuique opposita sit non tantum febris, pestis, cancer, sed etiam pallor, pustula, scabies, & tamen sanum hominem pronunciamus, cui inest non pustula tantum, sed etiam scabies, vel pallor. Sic, etsi concedimus, opera bona, ita proponi, iubereque à lege, vt nihil habeant admistum vitij, possintque per se ipsa placere Deo iudici, & sustinere seuerissimum eius examen: tamen asserimus, hāc esse humanæ naturæ à peccato corruptæ fragilitatem: vt nulla eiusmodi opera dari possint vllius vnquam puri hominis, vt non deflectant plus minusue ab exacta legis suæ regula. Et quia peccatum definitur ἀνομία, exorbitatio à lege, necessario sequi hæc opera, quæ sic discedunt à regula sua, esse peccata. Hoc sensu loquutus est Lutherus, loquutus Caluinus. Nunquam enim dixere opera bona esse peccata. Sed ille, In omni opere bono iustum peccare. Iste vero: Nevnum quidem ex sanctis exire opus: quod si in se censeatur, non mereatur iustam opprobrij mercedem.

VII. Papistæ etiam hæc ipsa opera considerant in concreto, & ijs ita consideratis, perfectionem affigunt, etsi infra perfectionem, quæ in cœlis est futura, tamen tantam, vt nihil habeant admixtum ex ratione mali, neque vllo modo recedant à rectitudine præscripta in lege. Itaque ex diametro horum sententia opponitur nostræ sententiæ, neque vlla fallit homonymia. Videamus argumenta: primum nostra, deinda aduersa.

CAP. XVII.

De iusto peccante: Eccl. VII.

I. PRimum argumentum nobis esto, ex Ecclesiastis 7. *Non est homo iustus in terra: qui faciat bonum, & non peccet.* Enimuero qui bonum opus perficit, & iustus est, & perficiendo nihil peccat, quia peccare est deficere. Aut igitur necesse est nullum iusti in terris positi opus esse sine peccato, aut non esse certum Salomonis axioma. At hoc absurdum.

II. Respondent, significari neminem esse tam iustum, qui non peccet aliquando, saltem venialiter, at non, qui non peccet tum cum agit bene. Probant: primo Roffensis à phrasi Hebraica, vbi verbum peccandi est futuri temporis, ac si dixerit, *Non est iustus, qui nunquam peccabit.* Secundo à præcedentibus, Roffensis, & Alfonsus de Castro, *Sapientia confortabit Sapientem super decem principes ciuitatis.* Cuius enunciati ratio statim hæc redditur, *Non est enim iustus.* Sapientiam esse Christum, siue gratiam Christi: & absque huius sapientiæ viribus caueri non posse peccatum. At si dicas in nullo opere caueri posse peccatum, nulla ratio reddetur.

III. Sed enim scio à nonnullis ita locum exponi, etiam nuper, à Ioanne Mercero. Sed Becanus fatetur posse etiam aliter. *Respondeo*, inquit, *Illa verba dupliciter intelligi possunt. Primo nullus est iustus, qui faciat aliquod bonum, & non semper peccet in omnibus suis actibus: Secundo nullus est iustus, qui semper faciat bonum, & non aliquando peccet.* Habes: hoc teste, non esse necessarium eum sensum, quem isti tantum volunt. Imo notandum non refutari à Becano, hunc nostrum, vllo argumento ex contextu, sed tantum ijs argumentis, quibus hanc totam causam conficiendam spetauit, *Prior sensus, inquit, aperte falsus est, vt ex dictis patet.*

IV. Sed & Augustinus à nobis stat. Epistola 29 Charitas, *Quamdiu augeri potest, profecto illud quod minus est, quam debet, ex vitio est, ex quo vitio nō est iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet.*

V. Et vero aliter, inutilis redditur emphasis verborum, *Qui faciat bonum*, quæ nihil opus erat exprimi, si is tantum significandus erat, qui aliquando peccet: non semper, quando quidem sufficiebat, iustum nominari. Atqui adeo probant ipsæ Paraphrases. Roffensis, *Nemo quantumuis iustus suis viribus cauere peccatum potest.* De Castro, *Fatemur nullum esse sine gratia Dei iustum, neq; iustum sine Dei adiutorio posse vitare omne peccatum.* Clingius *Ille qui hodie iustus est, cadere potest & peccare.* In his tu illud vides expressum duntaxat, quod significatur nomine iusti. Porro hæc emphasis, quæ sit, iudicetur ex similibus. Nemo tam deuotus est, vt, cum orat, non auertatur alio. An tibi id significare videbor neminem esse, qui semper possit orare, & non aliquando hoc exercitium intermittere? An non potius, neminem esse, qui non in eodem illo exercitio, hoc est, inter fundendum ipsas suas preces, non distrahatur alio?

VI. Quod Roffensis tricatur de futuro, leniculum est: Nam solere Hebræos vti hoc tempore, ad significandam continuationem, siue consuetudinem perpetuam, qui nescit, is ne à limine quidem literas Hebraicas salutauit. Exempla dabo infinita, & hæc ex ipso illo capite *Ira in sinu stulti quiescit*: Hebraicè יָנוּחַ *quiescet: Vitam tribuunt possessori suo* תִּחְיֶה *vitam tribuet.* Imo id ipsum, *Sapientia confortauit sapientem*, Hebraice יָעֹז *confortabit.*

VII. Caussam reddi præcedentis axiomatis, primo nulla exigit necessitas: nam necesse est fateri, non posse dari perpetuam ἀλληλαγίαν huius libelli: sed aceruari multa axiomata, quomodo in rebus moralibus non est insolens, & in libro Prouerbiorum fere me perpetuum. Tum autem si ἀλληλαγίαν placet retineri: longe aptior fututa est aduersatiua copulatio. Sapientia confortat Sapientem, hoc est, ita instruit, vt nihil illo sit fortius: verum nemo ita sapiens datur, vt non etiam cum facit bonum, peccet. Qui nexus mollissimus, & opinor, ipsum Roffensem haut aliter intelligere, suam, inquam, caussam dicere, pro particula aduersatiua. Hoc autem modo longe fallitur, cum negat, nostram sententiam non habere hunc nexum. Sapientiæ enim non tantum opponitur ea infirmitas, qua fit, vt interdum nihil fiat boni: sed etiam illa, qua fit, vt bonum non bene fiat. Vt non tantum excidit à victoria, qui prorsus non pugnat, sed etiam qui non fortiter.

VIII. Et vero cum rem reputo diligentius, omnino necesse est ita se habere, vt nos dicimus. Laudatur Sapientia ab effectis: eo quod homo sapiens, nullum habeat munimentum fortius certiusq; ipsa sapientia. Prompta exceptio: sapientes ipsos non raro impingere. Soluitur, quia nemo tam iustus, id est, sapiens, qui non etiam tum peccet, cum sapientissime nititur agere. Enimuero quid nouum, quid rarum, quid non vulgare dicat, si dicat, Tum impingi cum omnino discreditur à sapientia? siue cum ita peccatur, vt in eo peccato nihil appareat bonitatis, & sapientiæ? At qui obiectio eo fortior est, quod non tantum impingant sapientes, si quando quid agant temere, sed etiam tum, cum omnibus suæ prudentiæ conuocatis viribus, tamen non vndique prospiciunt sibi, vt non hac vel illa parte deficiant. Itaque hic sensus longe est contextui aptior, & verba diligentius expendit: & vtilitatem suam longe profert latius.

CAP. XVIII.

De iustitiis immundis.

I. ALius est locus Esaiæ 64. *Facti sumus vt immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ vniuersa iustitia nostra.* Quæ verba tam sunt diserta, tam emphatica, vt commentarijs nullis indigere videantur. Nos omnes, sine dubio etiam iusti: nam in ijs Propheta. Immundi sumus: Potuit id dictum videri proprer peccata sæpe recurrentia, de quibus præcedens fuit Controuersia: sed attende, Iustitiæ nostræ, inquit, id est, opera nostra quæ bona dicuntur: omnes ergo hæ iustitiæ. Quid sunt? Gratæ Deo? Per se gratæ Deo? Imo quasi pānus menstruatæ. Cogitent cætera, cordati. Certe non potuit Lutherus, non potuit Caluinus, quicquam adijcere.

II. Negant hunc locum ad rem pertinere: quod nobis quidem aliter videtur, nec primis. Sed habere tamen se putant iustas negandi caussas, quas prolixe Bellarminus exequutus est: nos etiam ordine. Prima est: Quod sine dubio non sit Propheta loquutus de iustis: sed de insignibus peccatoribus, quorum ob scelera tradenda esset ciuitas, & totus populus in manus regis Babylonis. Probant à præcedentibus: *Ecce tu iratus es, & peccauimus:* Hoc est, interprete Cyrillo: Quia iratus es, deseruisti nos: deserti autem resistere non potuimus. At primo Deus non irascitur iustis sed tegit eorum peccata; secundo, iusti non deseruntur à Deo. Probant iterum à consequentibus, *Non est qui inuocet nomen tuum: non est qui consurgat, & teneat te.* At iusti Deum inuocant. Probant tertio: quia Scriptura vbique laudet opera iustorum: imo hoc ipso c. Esaias, *Occurristi lætanti, & facienti iustitiam: in vijs tuis recordabuntur tui.* Ergo non est loquutus de operibus iustorum.

III. Respondeo: Contra certum esse loqui de ipsis operibus bonis iustorum. Et ita visum iam olim Bernardo, de Verbis Esaiæ serm. 5. *Nostra si qua est, humilis iustitia, recta forsitan, sed non pura. Nisi forte meliores nos esse credimus, quam patres nostros, qui non minus veraciter, quam humiliter, aiebant: Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ mulieris. Quomodo enim pura iustitia, vbi adhuc non potest culpa deesse?* Idem de Verbis Origenis: de Paulo agens, *Vt nec in se quoq; peccati conscius haberetur: sed non in hoc, inquit, iustificatus sum: qui autem iudicat me, Dominus est. Illius enim prorsus nequeo declinare iudicium, & si iustus fuero, non leuabo caput, quoniam omnes iustitiæ meæ tanquam pannus menstruatæ coram illo. Non est, qui in conspectu eius iustificetur: non est vsq; ad vnum. Caterorum siquidem nemo est, quem non oporteat dicere Deo, Tibi peccaui, sed magnus, qui in veritate potest dicere, Tibi soli.* Dionysius Carthusianus in Psalmum 142. *Quid est, quod Ezechias, Hieremias, Ester, Iudith, alij multi leguntur, suas coram DEO iustitias, atque perfectiones præcipuas allegasse? Et respondendum, quod non simpliciter, sed humano modo se iustos dixerunt, scientes vtique, quod omnes eorum iustitiæ essent coram Deo, sicut pannus menstruatæ.*

IV. Et vero manifesta res est Primo enim iræ diuinæ in Israelitas redditur caussa à peccatis Israelitarum. At hæc ira omnes Israelitas comprehendebat: non autem aliquos duntaxat, id est, sceleratos: Ergo & caussa debuit non minus late patere. Alioquin videretur Esaias iniustitiæ Deum accusare, qui propter sceleratorum peccata insontes puniret, & quidem eiusmodi insontes, quorum bona opera sustinere possent seueriſſimam eius iustitiam. Cum tamen Abrahamo protestatus sit, se non puniturum Sodomitas, vel propter decem iustos. Secundo, phrasis est aperta, *omnes iustitiæ nostræ*, id est, Iudæorum. At hoc falsum, si excipitur iustitia iustorum.

V. Nam quod Bellarminus excipit: morem esse Scripturæ, vt loquatur de multis quasi de omnibus: frequentissimum esse non negauerim, quan-

quandoquidem ita vulgo solent homines, quorum vocibus contexta est Scriptura: sed esse perpetuum nego. Et hic non esse id, quod de pœna obseruatum est, euincit.

VI. Non est autem argumentorum difficilis nodus. Non irascitur, aiunt, iustis Deus, neque eos deserit. Atqui vtrumque falsum. Psalm. 74. *Iratus est furor tuus super oues pascuæ tui.* Exod. 4. *Et incensa est ira Iehouæ in Mosem.* Esaiæ 12. *Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me.* Ergo inquam, irascitur Deus interdum suis, id est, iustis. At non deserit. Imo & deserit. Esaiæ 54. *Ad punctum in modico dereliqui te: in & miserationibus magnis congregabo te.* Psalmo 22. *Deus meus: Deus meus, quare dereliquisti me?* Hæc manifesta. Tantum distinguendum, Iram Dei alias reprobationis esse, quæ aduersus iustos nulla sit vnquam: alias correptionis, quæ omnib. communis: non sceleratis tantum, sed etiam iustis: vtrisque tamen propter peccata. Eodem modo & desertio iudicanda: temporalis, aut æterna. Illa, quæ homines permittit ad tempus luctari cum malo, interdum culpæ, sæpius pœnæ: Hæc, quæ iisdem laxat habenas, vt à peccatis in peccata delapsi, pœnas dent tandem æternas. Hoc modo iustos, id fideles, nunquam deserit Deus: sed illo tantum. Itaque ista non vetant, quominus de iustis Esaias sit loquutus.

VII. Sed iusti inuocabant Deum. Imo ne hi quidem soli. Nam etiam sceleratí Israelitæ. Esaiæ 29 *Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me: cor autem eius longe est à me.* Inuocabant ergo: sed non quomodo oportuit inuocari. Itaque male inuocabant; alii quidem plus, alii minus male: sed omnes tamen minus bene quam oportuit. Et hoc significauit Esaias: quia iusti nunquam se putant nimis peccata sua exaggerare.

VIII. Laudat Deus opera iustorum. Imo & probat, & muneratur. Quid tum? Illud scire interest, vtrum ex iustitia, an ex misericordia, siue gratia. Hoc cum non distinguit Sophista, nihil agit. Si laudet ex iustitiæ rigore, admiserim, ea nihil admixtum habere defectus. At si ex gratia, secus. Tum vero iusti, de suis operib, non ita iudicant, quomodo Deus ex gratia. Imo tum sese condemnant, cum Deus eos absoluit. Hic autem exhibet nobis Propheta luculentum specimen confessionis iustorum, qui (vt loquebatur Bernardus) non minus veraciter, quam humiliter, dicunt, omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ.

IX. Secunda ratio: Quia Propheta loquitur tantum pro eo tempore, quo tradendi erant Israelitæ in captiuitatem Babylonicam propter sua scelera. At non sequitur: Si quodam tempore totus populus fuit malus: Ergo & omni semper tempore.

X. Respondeo, concedi loqui Prophetam de suo tempore. Sed non de sceleratis tantum sui temporis: verum etiamsi de iustis: vt diximus, & quidem cum emphasi: Nam iustitiæ nostræ significant, quicquid in nobis iustissimum est. Itaque duo confici necessaria consequentia. Primum, nihil esse absurdi: imo nihil esse blasphemi: cum docemus iustissimum quemque peccare in sua iustitia, id est, in bono opere: quod tamen aduersarii mitis modis exagitant. Si enim esset aut absurdum aut blasphemum: ergo nunquam esset verum: ideoque non veraciter diceret Propheta. Secundo: si verum fuit de Patribus, multo magis de reliquis omnibus: quæ mens fuit Bernardi, cum diceret, *Nisi forte meliores nos esse credimus, quam patres nostros.* Quod est absurdissimum: cum in iis patribus, ipse fuerit Esaias. Vnde ab eodem Bernardo applicantur eadem verba Paulo. Et à Carthusiano, iis omnibus, qui suas iustitias allegarunt coram Deo, quales fuerunt Ezechias, Hieremias, Ester. Itaque axioma iam fit vniuersale, omnium iustorum iustitiæ, coram Deo, sunt tanquam pannus menstruatæ. Aut enim hoc verum vniuersaliter: aut omnino falsum de Esaia, Paulo, Hieremia, Ezechia, Ester.

XI. Tertia ratio: Quia non loquatur Propheta nisi de Ceremoniis legalib. sacrificiis, neomeniis, & similib. Itaque non dixit omnia opera, sed omnes iustitias esse quasi pannum menstruatæ.

XII. Sed hæc ratio, tam nuda ab argumentis, tam imperiose pronunciata, mirum cui sano placere possit. Vsus est Propheta vocabulo צדקות: Septuaginta, δικαιοσυνη. Latinus iustitias reddidit. Non puto autem vllum locum dari posse, quo eadem hæc vocabula vsurpentur pro ceremoniis. Sed ei vicinum Græcum δικαιωμα crebro, à quo Editio Latina iustificationes dixit, barbare. Est enim pro Hebræo חקים, quo omnia significantur instituta diuina, tum moralia, tum ceremonialia, tum politica. Et quidem non quatenus obseruantur ab hominibus, sed quatenus imperantur à Deo: ea enim vis est Hebræi vocabuli. Sed & stylus indicat: quandoquidem semper legas δικαιωματα κυριου. Cuiusmodi exempla dari possunt infinita. Ineptus sit autem, qui à voce τῶ δικαιωματῶ, velit metiri τὴν δικαιοσυνὴν.

XIII. Alphonsus à Castro, & Roffensis, & Clingius, quartam rationem addunt, Quia loquatur Propheta de iustitia legis, sine fide in Christum. Opera autem fidei non sint talia.

XIV. Sed respondeo, differentiam iustitiæ ex lege & ex fide non esse in operibus oppositis: sed in operibus & gratia: nimirum quia iustitia ex lege iudicatur tantum secundum opera: at iustitia ex fide secũdum gratiam quæ remittit peccata. Itaque hæc potest esse in peccatorib. illa vero non potest. Nos autem nunc disputamus de iustitia ex operibus. Itaque importuna est transitio ad iustitiam ex fide. Itaque Bernardus etiam operibus Pauli, hanc aptauit sententiam, quæ tamen fiebant ex fide. Et vero qui in Veteri Testamento iusti erant, Esaias, Ezechias, Hieremias, Ester, ii non destituebantur fide: quare eorum opera erant etiam ipsa ex fide. Quare illorum idem iudicium, cum iis quæ fiunt in Nouo Testamento.

CAP. XIX.

Putris arbor. Non perficere bonum.

I. HVc pertinet illud Christi Matthæi septimo, *Putris arbor fert fructus malos. Non potest arbor bona fructus malos ferre: neque arbor putris fructus bonos ferre.* Est autem omnis homo in hac vita, arbor putris. Ergo non potest bonos fructus ferre. At in quibus operibus nihil est omnino peccati, & quæ possunt sustinere seuerum examen iustitiæ diuinæ, ea sunt bona. Ergo nullus homo, in hac vita, potest opus edere, in quo nihil sit peccati.

II. Roffensis contra: Omnis arbor bona profert bonum fructum: At omnis homo per gratiam iustificatus, est arbor bona: Ergo omnis homo per gratiam iustificatus fert bonos fructus: id est opera, quibus nihil insit peccati.

III. Respondeo, à Christo opponi δένδρῳ ἀγαθῷ, δένδρον σαπρόν. Est autem σαπρὸν proprie, id quod a bono statu degenerauit in aduersum. Degenerationis autem varii gradus sunt, non tantum ille extremus, quum nihil residui est boni: sed etiam intermedij, cum putredo inuasit. Itaque bonum, quod σαπρῷ est contrarium, continet necessario gradum oppositum omnibus τῦ σαπροῦ gradibus: nimirum in quo nihil sit putredinis. Ast homo in hac vita, quantumuis per gratiam iustificatus, nullus est in hoc gradu bonitatis. Non potest igitur designari per arborem bonam. Quo enim iure καρπὸς καλὸς intelligerent aduersarii opera bona, in quibus nihil insit peccati; at δένδρον ἀγαθὸν hominem iustificatum, in quo tamen non sit nihil σαπρὸν, id est nullum peccatum? Non esset enim ea proportio inter δένδρον σαπρὸν, & καρπὸς καλὸς, quæ inter δένδρον ἀγαθὸν & καρπὸς πονηρὸς: quam tamen ponit Christus. Quod si retineatur proportio, profecto, si discedatur ab extrema perfectione bonitatis in arbore, necessario discedendum est ab extrema perfectione bonitatis in fructibus. Et ponere oportet opera bona, in qua nihil sit itidem peccati. Et contra, si arbor ponitur ita bona, vt aliquid habeat σαπρὸν: etiam opera iterunt bona, vt habeant etiam aliquid πονηρὸν.

IV. Clingius respondet aliter: Bona opera prodire à charitate: à fomite vero, id est, concupiscentia, opera mala. Concise admodum. Sed Roffensis perfecit, opinor, Sicut fomes in multis hominibus vsque adeo dominatur, vt nullum fructum non faciat malum: ita par est, vt vicissim gratia in bonis dominetur, vt aliquem fructum pariat, qui sit absolute bonus.

V. Sed qui locum legerunt apud Euangelistam, facile vident hos Sophistas tergiuersari: & Christum arboris nomine significare homines, non autem aut concupiscentiam aut charitatem. *Cauete*, inquit, *à Pseudoprophetis: à fructibus eorum cognoscetis eos:* vnde reliqua sequuntur. Itaque neque concupiscentia, neque charitas arbor est: sed vtraque, qualitas in arbore, secundum quam hæc dicitur vel bona, vel mala: & secundum quam fructus exeunt vel boni, vel mali.

VI. Et illud quidem Roffensis verum, oportere dari quosdam bonos, in quibus ita gratia dominetur, vt fructus pariat absolute bonos. Sed quando isti dandi sint: hoc vero quæritur, nec Roffensis explicat. Nos dari dicimus in futura vita: in hac negamus. Ratio facilis: quia quemadmodum concupiscentia plene regnante, fructus qui inde sunt nihil habent boni: ita vt fructus nihil habeant mali, necesse est charitatem plene dominari. Atqui in hac vita nunquam plene dominatur, vt non contra cato concupiscat. Quare in eadem vita fructus non possunt esse absolute boni: sed saltem secundum quid mali. Quare nihil vetat, quominus iustorum in hac vita opera etiam optima sint quadantenus peccata.

VII. Idem rursus probamus ex Paulo ad Roman. 7. *Velle adest mihi: sed vt quod bonum est perficiam, non assequor.* Manifesta vis argumenti. Nam si opera nonnulla dentur iustorum absolute bona, ergo ii iusti non tantum vellent, sed etiam assequerentur vt perficerent. At hoc si de se negauit Paulus, de quo speremus asseri?

VIII. Et causa est in promptu, Concupiscentia, cuius motus nunquam nulli sunt in quoquam, quamdiu quisquam hanc vitam agit: concupiscentia, quæ charitatem minuit, cum in proximum, tum maxime in Deum, à quo identidem nos abducit. Est vero amor Dei forma omnium bonorum operum, per quam sunt id quod sunt, nimirum bona: adeo vt quo minor ille est, hoc magis de malo illa participare sit necesse. Cum ergo propter concupiscentiam se negarit Paulus assequi, vt perficeret: & concupiscentia in nullo non sit: Ergo ab eadem causa in omnibus idem erit effectus.

IX. Sed aduersarii negant, quemlibet charitatis defectum esse peccatum: distinguentes perfectionem huius vitæ à perfectione futuræ. Qua de re actum satis in præcedente Controuersia.

CAP. XX.

Ex Patribus.

I. PRobarunt idem Patres. Augustinus Epistol. 29. quæ est ad Hieronymum, *Virtus est charitas, qua id quod diligendum est, diligitur: hac in aliis maior, in aliis minor, in aliis nulla est: plenissima vero, quæ iam non possit augeri quandiu hic homo viuit, est in nemine: quandiu autem augeri potest, profecto illud quod minus est, quam debet, ex vitio est. Ex quo vitio, non est iustus in terra, qui faciat bonum & non peccet. Ex quo vitio, non iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens. Propter quod vitium, si dixerimus, quod peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est, propter quod etiam quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere, Dimitte nobis debita nostra.* Idem de Perfectione, resp. 15. *Peccatum est, cum vel non est charitas, vel minor est, quam debet: siue hoc voluntate vitari possit, siue non possit.*

II. Respondet Bellarmin. peccatum nominari ab Augustino, largo modo, non proprie. Et probat: primo, quod idem eod. lib. neget pro concupiscentia orandum, *Dimitte nobis debita nostra*: tum quia libro de Spiritu & litera, c. vlt. neget esse ad culpam deputandum, quod charitas in hac vita nõ sit tanta, quanta in patria.

III. Sed hæc esse στῶμα φάρμακα, vel ipsa lectio demonstrat. Iis enim circũstantiis describitur hoc ipsum siue vitium, siue peccatum, vt ambigi non possit proprie dici. Primo enim de actibus voluntatis agit Augustinus. At in his vitium nullum dici potest, non peccatum. Secundo: id vitium describit, minus esse, quam debet: vbi manifeste inditatur præscriptum legis: ab

hac autem lege omnis defectus, est peccatum proprie, quia est ἀνομία. Tertio, qui loci Scripturæ conferuntur ad huius vitij naturam explicandam, non possunt nisi de peccato proprie dicto intelligi. Id enim, nec aliud intellexit Ecclesiastes, cum negauit, vllum esse iustum, qui faceret bonum, & nō peccaret. Idipsum, & non aliud habuit in animo Psaltes, cum negauit vllum iustificandum coram Deo. Id ipsum, & non aliud cogitauit, cum, si peccatū non habere negauerimus, pronuntiauit, veritatem in nobis non esse. Denique idipsum neque aliud iudicauit Christus, cum iussit postulare remissionem peccatorum.

IV. At negauit Augustinus alias, pro Concupiscentia postulandam remissionem. At asseruit, inquam Augustinus hoc ipso loco pro hoc ipso vitio necessarium esse dicere, *Dimitte nobis.* Hoc ipso inquam, loco. Diserta enim verba, *Propter quod etiam quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere, Dimitte nobis debita nostra.* Quid illud est, *propter quod?* Recole ab initio, *Illud quod minus est, quam debet, ex vitio est.*

V. Sed agnosco tamen alibi dictum pro Concupiscentia, non esse postulandam remissionem. Quid ergo? sibi-ne contradicens Augustinus? Non putem. Putem potius Sophistæ propositum fuisse, puluere iniecto, lectorem turbare, vt interea euadat. Sed ego facile distinguo. Aliud esse concupiscentiam aliud id vitium, de quo nunc sermo. Illam esse causam, hoc effectum. Illam pertinere ad originis peccarum, hoc ad actualia. Illam etsi vere peccatum sit, tamen esse iam dimissam in Baptismo, adeo vt non sit opus noua remissione. Hoc vero, quia quotidie recurrat, quotidie etiam esse remittendum. Quare non sequitur, si pro concupiscentia semel remissa, non sit quotidie orandum: ne eius quidem effectus esse peccata.

VI. At idem negauit imputandum esse culpæ, si non sit perfectio tanta in via, quanta in patria. At hoc nobis iam explicatum est: & obseruatum dici, non absolute, sed ex hypothesi: si daretur, quisquam perficiens totam legē, tanta perfectione quanta potest cadere in hanc vitam. Quæ hypothesis directe euertitur, posito hoc vitio, de quo hic loquitur Augustinus: quia id vitium in eo est, quod *non tanta est charitas, quanta esse debet:* itaque longe abest ab impletione legis. Ac proinde merito imputatur culpæ: ipso Augustino iudice.

VII. Rursus Augustinus libr. 3. cont. duas Epistol. Pelagianor. cap. 7. *Quomodo est dicenda sanitas plena, vbi etiam de Angeli Sathanæ colapho adhuc est necessaria medicina? Ex quo factum est, Virtutem, quæ nunc est in homine iusto, perfectam hactenus nominari, vt ad eius perfectionem pertineat etiam ipsius imperfectionis & in veritate cognitio, & in humilitate confessio. Tunc enim est secundum hanc infirmitatem pro suo modulo perfecta ista parua iustitia, quādo etiam quid sibi desit, intelligit.* Audin' Ipsam iusti Virtutem esse imperfectam? est, a. iusti virtus iustitia, id est, obseruatio mandatorum, effectio bonorum operum. Ergo ipsa illa obseruatio, ipsa illa effectio, est imperfecta. Potest-ne hæc imperfectio esse sine vllo peccato?

VIII. Respondet Bellar. Imperfectionem Augustino dici, ex comparatione cum iustitia beatæ vitæ. Verum hanc imperfectionem in toto hoc libro, nusquam dici peccatum.

IX. Ego concedo, imperfectionem dici secundum eam comparationem. Quomodo enim potuit, aliter? Nam imperfectio nulla est, nisi ex defectu perfectionis: at hanc perfectionem legis implendæ negat esse Augustin. nisi in beata vita. Ergo necesse habuit hanc imperfectionem illustrare, imo demonstrare ex comparatione eius vitæ. Maxime, cum esset ei negotium cum Pelagianis obijcientib. aliquos à Paulo dictos perfectos: quib. vt satisfaceret, geminam distinxit perfectionem: vnam simpliciter, alteram κατὰ τι: & hanc quidem adeo κατὰ τι, vt proprie non sit perfectio: quia omnis perfectio proprie, est etiam absolute.

X. Non esse hanc imperfectionem, peccatum, non tantum falso, sed etiam absurde negant Papistæ. Est n. perfectio illa alterius vitæ, posita in impletione legis. Itaque in imperfectione oportet hanc deesse impletionem. Deesse ergo aliquid. Vnde Augustin. de Paulo, illo eodem c *Apostolus & imperfectum, & perfectum se dicit. Imperfectum scil. cogitando, quantum illi ad iustitiam desit, cuius plenitudinem adhuc esurit & sitit: perfectum autem, quod & suam imperfectionem confiteri non erubescit, & vt perueniat, bene procedit.* Imperfectio ergo est defectus iustitiæ: atqui hæc ipsa est definitio peccati. Quare ipsa illa imperfectio necessario est peccatum. Nisi naturam rerum Sophi phistis liceat peruertere,

XI. Imo falsum ponit Bellarminus, non dici ab Augustino peccatum hanc imperfectionem. Quanquam coercuit se, vt non simpliciter negaret Augustino vsquam dictum: sed in hoc libro. Quod cur sit factum, quærant alij. Ego nihil interesse puto, vtrum hic dixerit, an alibi. Iam autem recitauimus eius verba asserentis hanc imperfectionem: id est, quod minus est, quam debet, esse à vitio. Sed n. quam mentem Bellarmino fuisse dicam; qui potuit legere hoc ipso capite, peccatum si non nominatum, saltem digito ostentatum? Hanc enim imperfectionem cum illustraret ab exemplo Pauli; ratio eius inde sumpta, quod Sathanæ colapho indiguerit ad medicinam. Et ita sciunt omnes, fatentur ipsi Papistæ, significaria Paulo, id quod in se residuum habuit peccatum.

XII. Pra terea hanc ipsam imperfectionem describens præmisit, *Studium præcepta seruandi gratia Dei tribuit, quæ, si quid etiam in præceptis minus seruatur, ignoscit propter quod orando dicimus, & Fiat voluntas tua, & Dimitte nobis debita nostra.* Claudens etiam caput, addidit, *Illa perfecta magnitudo iustitiæ, eis qui hic mandata fecerunt, præmium dabitur, non & ipsa facienda mandabitur. Sed ita dixerim, mandata fecerunt, vt ipsa mandata meminerimus pertinere ad orationem, in qua quotidie veraciter dicunt sancti filij promissionis, Fiat voluntaria tua, & Dimitte nobis debita nostra.* Tuam fidem, Bellarmine, quid hæc sibi volunt? Primo, si quid minus in præceptis seruatur. Nō significatur ita peccatum? Deinde, illud, *Dimitte nobis debita nostra*; illud, inquam, pertinere ad hanc imperfection m. Non videtur tibi ita ἀπλῶς, appellatum peccatum? Vide, quid dicas, & ne tuo vnus iudicio, nimium confidito: imo reputato esse alios à te, non pecora.

XIII. Gregorius, cognomine Magnus, in eandem sententiam multus est. Moralium 9. cap. 2. *Sanctus vir, quia omne virtutis nostræ meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitrio districte iudicetur, recte subiungit, Si voluerit contender cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille.* Cap. 8. *Recte Deus interrogat, cum nos ad districtionem sui examinis inopinatos vocat. Sed interrogationi illius homo respondere non sufficit, quia, si remota tunc pietate discutitur, in illo examine etiam iustorum vita succumbit.* Cap. 11. *Quin etiam si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Vt enim sæpe diximus: omnis humana iustitia iniustitia esse conuincitur, si districte iudicetur. Prece ergo post iustitiam indiget, vt quæ succumbere discussa poterat, ex sola iudicis pietate conualescat.* Lib. 35. c. 16. *Si de his diuinitus districte discutimur, quis inter ista remanet salutis locus, quando & mala nostra pura mala sunt: & bona quæ nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possunt?* Et libr. 9. cap. 19. *Notandum, quod vir sanctus non ait, Fulserunt mundissimæ manus meæ, sed velut mundissimæ manus meæ: quia quousque pœna corruptionis adstringimur, quamlibet rectis operibus insudemus, veram munditiam nequaquam apprehendimus, sed imitamur, vnde & apte subiungitur: tamen sordibus intinges me, Deus nos sordibus intingere dicitur, intinctos sordibus demonstrare: quia, quanto ad illum verius per bona opera surgimus, tanto subtilius vitæ nostræ sordes agnoscimus, quibus ab eius munditia discordamus.* Gregorius his verbis docet, primo, non esse puram hominis in hac vita iustitiam. Secundo, si à summo iudice districte iudicetur, non posse consistere, sed eius meritum esse vitium. Vtrumque directe contra quam Papistæ asserant.

XIV. Papistæ, qui se huius autoritate premi sentiunt, varie declinant. Respondent ergo, primum de persona, deinde de re: De persona Alphonsus de Castro, Primo se mirari, quod non vereamur eo teste vti, cum Sanctorum testimonia pro libito reijciamus, dicentes fuisse homines, qui potuerint decipi. Secundo eleuari à nobis ipsis eius testis fidem, quandoquidem nullum in operib. agnoscamus meritum: quod tamen in hoc ipso testimonio Gregorius agnoscat. Quare aut meritum nos debere confiteri, aut non vrgere testimonium Gregorij. Quia iustum sit, vt arma sint æqualia, & vt, qua mensura quisq; metiatur, eadem & ipse mensuretur, & ne in sacculo diuersa sint pondera.

XV. Sed nos contra, in primo, dicimus manifestam esse calumniam. Non enim verum, nos pro libito reijcere Patrum testimonia. Quod vniuersæ nostræ disputationes testantur. Agnoscimus fuisse homines, & potuisse decipi, quod ne Papistarum quidem obstinatissimus quisquam potest negare, sed testimonij illis nullum pōdus esse non dicimus: tantum non patimur æquari authoritate Sacris Scripturis. Tum autem, quis nescit posse proferri testimonia etiam illorum, quorum fides sit suspecta proferentib. Nimirum, cum non est suspecta aduersariis. Et maxime, cum velut ex eorum sinu prodeunt. Sic olim licuit accusatoribus producere seruos aduersus herum. At Gregorium Papistæ, etiam adorant, nedum non habent suspectum: & eo loco habent, qui ne publice potuerit falsum docere, nec priuatim facile potuerit in hæresin incidere. Itaq; etsi nobis esset suspectissimus, tamen possemus iure Papistas vrgere eius autoritate.

XVI. In secundo, primo eadem ratio, quæ in priore, quia etsi in alijs capitib. contra nos pronunciet Gregorius, tamen pōt in isto produci à nobis testis. Quomodo Augustini autoritate vtuntur ipsi Papistæ, qui tamen non probant, quæcumque Augustinus probauit. Imo ne omnia quidem, quæ Gregorius: nam illud falsum, de Traiani anima, sugillatur à Baronio, nec omnibus aliis placuit. Neq; vero illa de armis æqualib. de eadem mensura, de diuersis ponderib eo pertinent, vt si vnum in vno aliquo probetur, ideo reliqua omnia probanda sint. Neq; hac exceptione Apelles vsus est aduersus Sutorem. Deniq; hoc idem meritum, quod hic Gregorius, nos profecto etiam in omnibus operibus agnoscimus, & confidenter pronuntiamus: Omne virtutis nostræ meritum esse vitium. Nec de merito contra Papistas disputamus, nisi quia negant, esse meritum, vitium.

XVII. Sed hactenus de testis persona. Nunc de re, respondent. Non esse eam mentem Gregorij, vt doceat omne opus bonum esse peccatū. Hoc Rof fensis probat, quia alibi docuerit, quædam fieri sine culpa. Quod nos negamus, sed post viderimus in argumentis aduersarijs.

XIIX. Ipsa Gregorij verba dum pensitant diligentius, in varia abeunt commenta. Roffensis iustitiæ homonymiam videtur distinguere, vt alias sit vniuersalis comprehendens cursum integrum vitæ Christianæ, alias vero consideretur in singulis operibus. Gregorium, non de aliqua vna peculiari velle intelligi, sed de iustitia ipsa, quæ virtutes nostras omnes complectatur simul & totius humanæ vitæ progressum: nam huius iustitiæ meritum, si ab interno arbitro, districte iudicetur. multis vitijs scatere, propter opera plurima, quæ venialib. non careant delictis, licet enim aliqua sint opera, quæ peccato careant, tamen multo maiorem esse numerum eorum, quæ venialiter saltem inquinentur. Et hoc videtur Bellarmino placere, cum illud perpendit: Vitam iustorum in iudicio succumbere: notat enim non dictum, opera succumbere.

XIX Bellarminus, pluribus intentus est. Primo arripit illud, *Districtè*: Si ab interno arbitro, aiebat Gregorius, districte iudicetur. Districte ergo iudicari, nihil aliud esse, nisi ex his, quæ homo ex se habet, remotis donis gratiæ. Probat. Quia eum Greg. districte iudicari dicit, qui se Deo comparare & cū eo contendere velle dicit, qui non agnoscit se à Deo habere, quod habet: itaque propter superbiam, prius amittit dona Dei, quæ acceperat, & seuere secundum propria iudicatur.

XX. Sed idipsum haud paulo aliter Alphonsus de Castro. Posse Deum, si vellet plura & maiora à nobis exigere, quam nunc exigat: cum tot, tantaq; in nos cōtulerit, vt si millies moriamur, si omnes animæ virtutes expleamus nihil dignum geramus ijs quæ percepimus. Deum ergo pro sua misericordia considerantem, quod caro simus, & lutum fragile, & quod fortitudo nostra non est fortitudo lapidum neque caro nostra ænea est, noluisse à nobis tot, tantaq; exigere, sed solam decē præceptorum possibilem nobis obseruationē. Itaq; *adiecta hac conditione*, inquit, *nos etiam fatemur, omne opus hominis bonum, esse vitium, si Deus illud districte iudicare velit, iuxta rationes debitorū, quorum illi ex natura sumus debitores, & non iuxta misericordiæ suæ rationem, qua rigorem illum iustitiæ temperare voluit.*

XXI. Secundo, quod Gregorius dixit, *Verum munditiam nequaquam apprehendimus, sed imitamur*, munditiam esse Dei, & beatorum, cuius comparatione nostra vera esse non videatur, quamuis absolute sit vera. Sic enim dicere quinti Moralium vigesimo sexto, *Humana iustitia diuinæ iustitiæ comparata, iniustitia est; quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur sed in Solis radio tenebratur.* Et libr. vltim. cap. 1. *Omnia humana, qui iust*

iusta & pulchra sunt, Dei iustitiæ, & pulchritudini comparata, nec iusta nec pulcra sunt.

XXII. Denique illud, *Bona, quæ nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possunt*, non significare, omnia bona opera nostra impura, sed nou omnia posse esse pura: quia fieri non possit, vt non aliquando subrepat aliquid, quo bona opera vitientur.

XXIII. Sed horum commentorum nubem dissipabit ipse Gregorius, quemlibet plenius excutere. Primo negari ab eo veram munditiam nos habere, & pura esse opera bona, dissimulari cum non possit, quod de mente disputatur, frustra est. Dico enim ab eo indicari duas causas. Ita enim habet libr. 9. cap. 11. *Vt sæpe diximus, omnis humana iustitia, iniustitia esse conuincitur, si directe iudicetur. Prece ergo post iustitiam indiget, vt quæ succumbere discussa poterat, ex sola iudicis pietate conualescat. Quæ tum plene à perfectiorib. habetur, haberi de illa quippiam dicitur, quia mens humana, & comprehensa vix peragit, & valde extrema sunt, quæ comprehendit.* Non obscure. Prima causa in comprehensione, altera in actione, Illa, quod non tota iustitia comprehendatur. Imo adeo non tota, vt quæ comprehenduntur, valde extrema sint: & quidem non à vulgo, aut initiatis multis, sed perfectiorib. & quidem cum plene habetur. Hæc esto prior causa.

XXIV. Altera causa in Actione est: significata his paucis verbis, *Comprehensa vix peragit.* quæ quia pauca, ideo sunt obscura. Illustremus ergo aliunde. Dico igitur hanc imperfectionis partem significare aliquid esse in operibus bonis vitij, & peccati, quo polluantur, & fœdentur: vnde illud, vix fieri, significet, non quod Papistæ vellent, opera bona perfici quidem, sed tamen non facile: quomodo, qui impetum fluminis superant magno labore, vix perueniunt ad portum, perueniunt tamen: sed aliud, nempe non tantum imperfecte capi bonum: sed etiam, non tantum non perfici: esset enim implicatio contradictionis: verum etiam idipsum imperfectum quod concipitur non effici, tantum inchoari, & magno tamen labore inchoari.

XXV. Probo ergo intelligi à Gregorio, ipsa bona opera habere admixtum peccatum. Eiusdem ergo libr. c. 13. exponens illud, *Etsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea*, multis modis illustrat hanc iustitiæ imperfectionem. *Plerumque si scimus bona*, inquit, *quæ agimus, ad elationem ducimur: si nescimus, minime seruamus. Quis enim, aut de virtutis suæ conscientia, non quantulumcumque superbiat: aut quis rursum bonum in se custodiat, quod ignorat?* Rursus, *Sæpe recto studio, contra delinquentium culpas accendimur: & cum vltra æquitatis metas per iram rapimur, hoc zelum iustæ districtionis æstimamus: Sæpe officium prædicationis assumimus, vt per hoc fraternæ vtilitati seruiamus: sed nisi placeamus, cum loquimur, nequaquam libenter accipitur, quod prædicamus: cumque placere mens vtiliter studet, ad amorem laudis propriæ turpiter defluit: & quæ à captiuitate vitiorum alios curabat eruere, ipsa suis fauoribus incipit captiua seruire. Quasi latrunculus quippe est, appetitus laudis humanæ, qui recto itinere gradientibus ex latere iungitur, vt ex occultis, educto gladio gradientium vita trucidetur. Cumque propositæ vtilitatis intentio ad studia priuata deducitur, horrendo modo vnum idemque opus culpa peragit, quod virtus inchoauit. Sæpe, & ab ipsis exordiis aliud cogitatio expetit.* (sic enim lego non expedit) *aliud actio ostendit. Sæpe se fidelem sibi, nec ipsa cogitatio exhibet, quia aliud ante oculos mentis versat, & longe aliud ex intentione festinat.* Alia subiicit in eandem rem. Cap. 17. ad illud, *Verebar omnia opera mea. Ac si humili confessione diceretur: Quæ aperte egerim, video. Sed quid in his latenter pertulerim, ignoro. Sæpe enim bona nostris actibus concupiscentiæ terrenæ subiungunt.* (Horum verborum mihi sensus non constat) *Sæpe desidia interueniente deficiunt, quia à feruore quo cœpta sunt, frigescente amore, tabescunt. Quia ergo culpæ surreptio, vel in ipso virtutis actu, vix vincitur, quid ad securitatem superest, nisi vt studiose semper, & in virtute timeatur?* Et 19. *Intentam quippe Deo animam, ipsa adhuc corruptibilis caro diuerberabat, eiusque amoris pulchritudinem obscœnis, & illicitis cogitationum motibus fœdat.* Quin etiam quod ita dixit indefinite, sibi ipsi applicat post. c. lib. post. claudens opus vniuersum, vbi profitetur, & confiteturin hoc ipso suo bono opere, sensisse se motus non bonos: *Bona*, induit, *si qua diuinitus accipiens, dixi meo, videlicet vitio minus me dixisse profiteor.*

XXVI. Hæc omnia intelligi non possunt indefinite de toto cursu iustitiæ continuatæ per multos actus. Sunt enim dicta de singulis eius iustitiæ actibus, & asserunt his singulis hærere aliquid peccati. Itaque perit funditus prima solutio, quæ erat Roffensis. Et concluditur idipsum quod scripsit idem Greg. lib. 9, c. 18. *Si remota pietate, discutimur, opus nostrum pœna dignum est, quod remunerari præmiis præstolamur.*

XXVII. Eadem opera, & illud perit σοφὸν φάρμακον, de vera munditia. Etsi n. concedamus verum esse, comparate ad munditiam Dei nostram non videri munditiam, tamen aliter omnino dici oportet de hominibus in hac vita, quam de Angelis aut beatis animabus. Nam horum munditia, cum nihil habeat admixtum peccati, imperfectionem tantum habet, quæ est ab immensa disproportione creaturæ ad Creatorem. Cum munditia iustorum in hac vita, & illam habeat disproportionem, & præter illam etiam peccatum admixtum. Itaque peccant aduersarii contra mentem Gregorij, qui vtramque imperfectionis rationem posuit.

XXIIX Sed illud bona, *quæ nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possunt*, quam indigne eluditur a Bellarmino? Dicas-ne primis quidem labris degustatam illi esse Logicam disciplinam? Quis enim nescit, illud *non posse*, designare non tantum vniuersalem propositionem, sed etiam necessariam? Ergo cum dicuntur bona nostra non posse esse pura, non tantum dicitur, Omnia non esse pura bona, quod vult Bellarmin. transposita negatione: sed potius, omnia esse non pura. Imo, neque hoc tantum: posset enim contingenter: sed fortius necessario esse non pura.

XXIX Superest districtum iudicium. Districte iudicari, inquit Bellarminus, significat iudicari ex his, quæ homo habet ex se, remotis donis gratiæ. Falsum, hoc, inquam Bellarminus dixit. Intellexit enim Gregorius, remota gratia ipsa, non remotis donis: remota, inquam, gratia, siue misericordia, qua fit, vt condonentur defectus. Probo ex ipso. Primo enim quod hic dixit districte, idem aliter exprimit; remota pietate, & quidem pietate, non nostra, sed Dei Libr. 9. cap. 18. *Si enim remota pietate discutitur opus nostrum, pœna dignum est.* Et vndecimo, *Prece ergo post iustitiam indiget, vt quæ succumbere discussa poterat, ex sola iudicis pietate conualescat.* Quam autem pietatem hic dixit, alibi misericordiam. Libri 5. cap. 18. *Districti examinis flagella metuenda: quia & ipsa nostra perfectio culpa non caret, nisi hanc seuerus iudex in subtili lance examinis misericorditer penset.* Secundo districte iudicare est eidem vitium exactissime inquirere. Eiusdem lib. c. 14. *Districtus iudex cuncta comprehendens, occulta malitiæ mirabiliter penetrat, & suis hanc intentionibus bene ordinans damnat.*

XXX. Illud Alphonsi de Immensa obligatione non est difficile. Nam etsi verum, omnia deberi à nobis Deo, à quo omnia accepimus, neque debiti modum posse præscribi: tamen certum etiam cum iudicem Deum nominamus, haberi rationem morum: itaque supponi legem, quæ voluntati sit præscripta. Damnationem ergo futuram ex præuaricatione legis: quæ si nulla sit, ne damnatio quidem vlla. Itaque Gregorius dixit, districtum hunc iudicem penetrare arcana malitiæ. At malitia nulla, nisi in præuaricatione legis. Itaque districtum iudicium, non debeat aliter intelligi, quam id, quod exacte inquirit in opera hominum secũdum præscriptum legis, nihil quæ condonat. Vndec. 12, *Perpendit adhuc in præsentis vitæ itinere constitutus, humanis actibus exactor operum quam districtus appareat, qui quosdam, tunc creatu culpæ originalis adstrictos, etiam sine operibus damnat.*

XXXI. Hactenus Gregorius. Bernardus de Verbis Esaiæ serm. 5. *Nostra, si qua est, humilis iustitia recta forsan, sed non pura, nisi forte meliores nos esse credimus, quam patres nostros, qui non minus vrraciter quam humiliter dicebant, Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ mulieris. Quomodo enim pura iustitia, vbi non potest adhuc culpa deesse?*

XXXII. Respondet Bellarminus. Primo exponi locum Esaiæ aliter, quam ab aliis Patribus. Secundo triplicem iustitiam statui: vnam rectam: sed nec puram, nec firmam: alteram rectam, & puram, sed non firmam: tertiam, rectam, puram, & firmam. Rectam eorum, qui non consentiunt peccato. Puram eorum, qui nunquam iniusti, Firmam, quæ amitti non possit. Primam esse Angelorum, secundam Adami ante peccatum. In nobis esse iustitiam rectam, quia possimus non consentire peccato, sed non puram, quia & peccauimus in Adamo, & saltem venialiter peccemus: non etiam firmam, quoniam possit amitti.

XXXII. De loco Esaiæ, non est quod iterum disputemus. Sed in reliquis, vt sui similis est Sophista. Consentio, tres, siue species, siue gradus iustitiæ distingui, & ita distingui. Sed in illum, qui noster est in hac vita, primo à se Bellarminus peccatum veniale induxit, quod Bernardus neque nominat, neque indicat. Imo iustitias nostras nunquam Papistæ concesserint, propter venialia esse similia pannis menstruatis: at hoc Bernardus diserte. Secundo, esse in nobis iustitiam puram, quia possimus non consentire peccato, non dixit Bernardus: dixit longe aliter. Posse in nobis esse iustitiam puram: hoc vero longe aliud est, quam si esse dixeris: dixit, si non consentiamus peccato hoc vero, quis tam subtilis disputator est, vt efficiat significare, posse nos non consentire: Imo contra Bernardi verba sunt, *Non potest adhuc culpa deesse.* At nulla culpa est, si non consentiatur peccato, quia peccatum est in voluntate.

CAP. XXI.

Argumenta Papistarum ab absurdo.

I. NVnc argumenta erunt Papistarum, in quib. prima sunto, ea quibus nostram sententiam conantur refutare. Primum absurdum vrgetur à Feuardentio & Clingio: Si quodlibet opus bonum, peccatum est: ergo nemo adduci poterit vt benefaciat. Ratio consequentiæ: ne æternam damnationem incurrat, quam merentur omnia peccata.

II. Respondeo, negari consequentiam. Nam Esaias, qui suam sciebat iustitiam esse instar panni menstruati, non negligebat tamen benefacere. Et Paulus, qui se negabat inuenire quomodo perficeret, tamen volebat bonũ quod non faciebat, & nolebat malum quod faciebat. Denique omnes Sancti, quo magis sentiunt sua peccata, etiam in benefaciendo, tamen luctatur contra sua peccata.. Itaq; hæc doctrina neminem absterret à bonis operib. sed tantum admonet, ne in iis spem suam ponat, & certum habeat, sibi vnicum salutis portum esse misericordiam, qua fiet, vt non districte iudicetur ob suos defectus, sed gratis seruetur ob Christum.

III. Ratio consequentiæ est absurdissima. Quia necesse est supponere, vitari damnationem, si propter imperfectam iustitiam, omnino abiiciatur omnis iustitia, quod est alienissimum à sana mente: quasi quis diceret, optimum aduersus pluuiam esse remedium, si præcipites te in mare, & ne flamme vrare, desiliendum esse in prunas. Imo sensus communis est in contrarium, vt à malo recedamus, & si non à toto, saltem, vt loquuntur, à tanto: ac si non possis oculis, quantum contenderet Lyncæus, non tamen iccirco non cures lippus inungi. Et vero, quis furor est, ne moriare mori? Deinde supponendum est, quicunque in bene agendo peccant, eos incurrere damnationem. At hoc est, falsum. Est verum ita mereri: sed falsum tamen incurrere, propter superuenientem Dei misericordiam. Itaque Paulo dictum conquerenti de reliquiis peccati, *Sufficit tibi gratia mea.* Et hoc sæpe sæpius incalcat Augustinus.

IV. Secundum absurdum Becani, & Bellarmini: Si omnia bona opera sunt peccata; Ergo homo per peccatum iustificatur. Probat consequentiam. Omnia opera iustorum sunt peccata & mera iniquitas: At fides est opus iustorum. Ergo fides est peccatum, & mera iniquitas. At sola fide iustificamur: Ergo solo peccato, & iniquitate iustificamur.

V. Respondeo, negari consequentiã: Nam homo per nulla opera iustificatur. In consequentiæ probatione: primo calumnia est, cum dicũtur opera iustorum esse mera iniquitas: nam hoc significat in iis nullam esse rationem boni: quod quis sanus dicat? Nos dicimus esse peccata κατά τι, id est, esse imperfecte bona. At quæ sunt imperfecte bona, nõ sunt mera iniquitas. Greg. dicebat esse non puram iustitiam. Et nos similiter. Secundo, Fides dicitur, vel pro habitu, vel pro actibus eius habitus. Fidei actus fatemur esse opera hominis, quẽadmodum singula alia opera bona: sed negamus nos fide iustificari hoc sensu: quia negamus iustificari per vlla opera. Altero a sensu, negamus fidem esse opus hominis, Est n. opus Dei, qui eam infundit. Tertio, sophisma est ab accidente. Nam fides, quod sit peccatum, habet per accidens, quia suæ naturæ ratione peccatum non est, sed propter defectum superuenientem ex humana corruptione. Ideoque dicitur in fide peccatum,

Vt non

que ridicula est consequentia, qualis puerorum, ridicule inferentium carnes crudas esse comesas, quia crudæ sint emptæ. Sed quomodo falsum est, crudas carnes comesas, quæ crudæ fuerunt emptæ: ita falsum est, peccatum iustificare, quia iustificanti fidei inest peccatum. Quomodo etiam falsum tenebras illustrare, quia crepusculum, cui insunt tenebræ (propter quas no-cti assignatur ab Astrologis) illustrat orbem. Et falsum, colorem calefacere, quia vestibus calefacientibus insit color.

VI. Tertium absurdum iterum Becani: Si omne opus bonum est peccatum: ergo iusti non debent credere. Ratio consequentiæ: Omnia peccata sunt prohibita: at si opera iustorum sunt peccata, etiam opus fidei est peccatum: Ergo opus fidei est prohibitum.

VII. Respondeo, negari consequentiam: Neq; n. recens initiatus literis non debet legere, quia male legit. Nec puer incedere, quia male incedat. In confirmatione, distinguendum est: Sunt n. opera, quæ per se peccata sunt id est, moralis boni nullam rationem habent, vt blasphemare, furari, mentiri; alia, quæ per accidens: ea nimirum, quæ ex se rationem habent boni moralis, & per accidens mali: illa dicimus omnia esse prohibita. Itaque hoc sensu concedimus maiorem, & minorem negamus. Nam credere in Deum, per se, & sua natura habet rationem boni moralis. Alia vero negamus esse prohibita: sed tantum prohibitam in eis eam mali rationem. Est enim peccatum ac proinde prohibitum, credere cum incredulitate, i d est, imperfecte. Sed ipsum credere non est prohibitum: & quis tam est expers sensus communis, vt hoc ignoret? Sic n. vinum per accidens malum, propter ebrietatem, non prohibetur tamen. Augustin. opus nuptiarum appellat bonum, etsi non perficiatur sine peccato.

VIII. Quartum, Becani, & Clingij: Si omne opus bonum est peccatum: Ergo Deus præcipit, & mandat, vt fiant peccata. Ratio consequentiæ: quia præcipit, & mandat, vt fiant quædam opera a iustis. At omnia illorum opera usnt peccata: Ergo præcipit fieri quædam peccata. Bellar. auget absurdum: Si omnia iustorũ peccata essent mortalia, Deus peccaret mortaliter. Ratio consequentiæ, quia cum opera bona facimus, *Deus est, qui operatur in nobis:* ad Philip. 1. & 2.

IX. Respondeo, negari vtramque consequentiam: Absurdum est n. primæ causæ imputare defectus secundarum. Sic soli, etsi omnes tribuant poma arborum, tamen nemo tribuit poma corrupta, sed arbori malæ. Sic agasoni, claudicationem iumenti nemo adscribit, etsi motum ei imputet: sic secantis nulla culpa est securis obtusa acies. At Deus, tum nobis præcipiens, tum operans in nobis & perficiens, causa est prima: itaque ab eo sunt opera nostra: sed à nobis sunt mala. Vnde Paulus diserte ad Philip. 1. *Qui cæpit in vobis opus bonum, perficiet.*

X. Sed contra solutionem Bellarm. insurgit. Cum Deus non faciat nostra opera bona, nisi per nos, id est, faciendo vt nos illa faciamus: Ergo si vt à nobis fiunt, mala sunt, simpliciter mala, non bona sunt. Probat exemplo. Quia faber, si securi vtatur mala, non efficit bonas incisiones, sed malas.

XI. Sed consequentia manifeste est contra sensum communem. Manifeste etiam contra Theologiam, quæ constantissime tenet, Deum vti malis bene. Et ita infinitis locis Augustinus docet. In Psalm. 104. *Misit ante eos virum. Quem virum? Ioseph. Quomodo misit? In seruum venundatus est Ioseph. Nempe quando factum est, peccatum erat fratrum: & tamen Deus misit Ioseph in Aegyptum.* En tibi opus vnum per homines factum, & ab hominibus factum male, Deo tamen factum bene. Non igitur verum, opera Dei, quæ per homines Deus facit, si ab hominibus fiant male, simpliciter mala esse. Idem de Gratia & Libero arbitrio cap. 21. *Agit Deus in cordibus etiam malorum hominum, quicquid vult, reddens tamen eis secundum merita eorum.* Et post, *Agit Omnipotens in cordibus hominum, etiam motum voluntatis eorum, vt per eos agat, quod per eos agere voluerit, qui omnino iniuste aliquid velle non nouit.* En tibi rursus motus voluntatis humanæ à Deo: nullos ne malos? Ergo hos etiam non absolute malos. Hæc de malis, de aperte malis audimus: & negemus de bonis, negemus, inquam, in bonis quicquam esse operis diuini, quia inest aliquid corruptionis humanæ?

XII. In exemplo ludificatur Sophista. Nam quod dicit fabrum, vtentem securi mala, non efficere bonas incisiones, ambiguum est. Quia incisio pôt sumi, vel pro apotelesmate, vt significet opus completum à fabro per instrumentum, vel pro ratione incidendi. Hoc modo conceditur non fieri bonam incisionem, id est, quod inciditur, male incidi: sed hæc ratio nihil ad fabrum tota ad securim. At illo modo pertinet quidem ad fabrum: sed falsum est, non fieri bonam incisionẽ: potest n. mundari arbor hoc modo: & erit mundatio bona etiamsi facta per securim malam: itaq; non simpliciter mala.

XIII. Quintum absurdum Bellarmini: Si omne opus iustorum esset peccatum: Ergo omnes sibi essent conscij. At hoc falsum: quia Paulus dixit, *Nihil mihi conscius sum* 1. ad Corinth. 4.

XIV. Negatur consequentia: Nam conscius is dicitur, non simpliciter qui peccatum admisit, aut in genere scit se peccatum admittere: sed qui in indiuiduo peccatum suum cognoscit. Itaque qui hoc ignorat, etsi admiserit, tamen sibi conscius non est, & in hunc modum omnes illum Pauli locum hactenus explicarunt. Chrysost. συνῄδειν ἡμαρτηκότι μὲν αὐτῷ τινὰ ἁμαρτήματα, μὴ μὲν αὐτὸν εἰδέναι ταῦτα ἁμαρτήματα. *Contigit quidem ab eo peccari quædam peccata: verum nesciebat ipse hæc peccata.* Theodoretus, *Sæpe enim euenit, vt etiam ignorantes peccent. æquum esse, & iustum existimantes.* Basilius Diataxeon cap. Λέγε, ἐγὼ μὲν, Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἐπίσης φθέγξασθαι, διότι σφόδρα ἁμαρτωλὸς τυγχάνω. κἂν μὴ συνοίδας τι σαυτῷ φαῦλον, οὕτω χρή σε λέγειν. οὐδεὶς γὰρ ἀναμάρτητος, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός. πολλὰ γὰρ ἁμαρτάνοντες, τὰ πολλὰ οὐ συνίσμεν. διὰ τοῦτό φησιν ὁ Ἀπόστολος, οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι, τοῦτ᾽ ἔστι πολλὰ ἁμαρτάνω, καὶ οὐ συνιῶ, ὅθεν καὶ ὁ προφήτης φησί· παραπτώματα τίς συνήσει; *Dicito: Ego quidem, Domine, non sum dignus apud te mutire: quia vehementer sum peccator. Etiamsi tibi non sis conscius cuiusquam mali, sic te oportet dicere. Nemo n. peccati expers, præter solum Deũ. Etenim multa cum peccemus, plurima ignoramus: propterea dixit Apostolus, Nihil mihi conscius sum: sed in hoc non sum iustificatus: hoc est, multa pecco & ignoro, vnde Propheta dixit: Peccata quis intelliget?* Mitto alios.

XV. Sextum absurdum Bellarmini: Si dicuntur omnia iustorum opera, peccata, iniuria fit Redemptori. Ratio Nam à nulla iniquitate vere redemisset, neque vere populum suum mundasset, nec sectatores nos operum vere bonorum, sed peccatorum mortalium effecisset At contra ad Tit. secundo *Dedit semetipsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificauit sibi ipsi populum peculiarem, studiosum bonorum operum.*

XVI. Negatur consequentia, & ratio eius. Nam, & vere ab omni iniquitate redemptus est: qui non seruit peccato, etiamsi peccat: non seruit autem quisquam iustus, teste Paulo ad Rom. 7. Et mundatus est, tum quia incipit mundari, teste Christo, Ioan. 13. *Qui lotus est, non opus habet, nisi vt pedes lauet: sed est purus totus*: tum maxime cui omnia remissa sunt peccata. Deniq; studiosi sunt bonorum operum, qui peccatum oderunt, etiam in seipsis: quomodo suum studium Paulus testatus est, *Non facio bonum, quod volo, facio malum, quod nolo.*

XVII. Septimum absurdum Feuardentij. Si quodlibet opus bonum Sanctorum peccatum est, sublatum est omne boni, & mali discrimen, virtus & vitium, sacra, profana, diuina, & Diabolica sursum versum confunduntur, atq; ita pari iure censentur, qui latrocinijs viuunt, & qui eleemosynas largiuntur.

XVIII. Sed hæ furiosæ sunt consequentiæ, cuiusmodi pleræq; omnes huius cucullionis, qui nihil pensi habere voluit, nisi vt quauis ratione malediceret veritati. Boni & mali discrimen non sumitur ab operibus: sed à lege: & cuius præscripto distinguuntur opera, nõ tantum mere mala, à mere bonis, sed etiam magis bona, à minus bonis, adeo vt in eodem opere distinctissima ratio sit bonitatis, & nequitiæ, æque ac in eodem homine: Et est quidem hæc distinctionis ratio incognita forte hominibus, ac cognitissima tamen Deo, quo nos iudice, hanc rem tantam disceptandam diximus in statu Controuersiæ.

XIX. Octauum Bellarmini: Si omnia opera bona sunt peccata mortalia: Ergo aliqua peccata mortalia sunt bona opera. At hinc sequuntur ista. Omnia bona opera sunt facienda, aliqua peccata mortalia sunt opera bona, igitur aliqua peccata mortalia sunt facienda Item, Nullũ peccatum mortale est faciendum: omnia opera bona sunt peccata mortalia. Ergo nullum opus bonum est faciendum. Dignæ, inquit, Luthero conclusiones.

XX. Imo digna, inquam, Bellarmino sophismata, ex Iesuitica institutione, pueriliter ludentia in Accidente. Sed qui norunt agere serio, norunt etiam, etsi non sint facienda peccata, tamen esse faciẽda bona opera, etiam si sint peccata: quia bona sunt per se, peccata autem per accidens. Sic ab homine amãdus Deus, etiam si imperfecte ametur. Deniq; aliud est quod Deo imperante facimus, aliud quod Deo miserente condonatur. Sed hoc Iesuitæ nolunt concipere. Quid mirum, si & ipsi cæcutiant, & alijs oculos eruant.

XXI. Nonum Bellarmini: Quis non videt, opera bona esse peccata mortalia, contradictionem implicare? Nam erunt bona, & non bona, digna præmio, & pœna: & per ea seruiemus Deo, & Diabolo: & simul erimus filij Dei, & Diaboli.

XXII Sed negamus vllam contradictionem implicari. Contradictio enim est secundum idem de eodem. Quod si non concurrit vtrumq;, contradictio nulla est. Sic possunt eadem corpora esse, & alba, & nigra, & magna & parua. Sic crepuscula, & pars diei sunt apud vulgus, & pars noctis apud Astrologos: nimirum propter oppositarum qualitatum concursum, lucis, & tenebrarum. Cur non eadem opera bona, & mala? Bona, quatenus aliquid habent conformitatis cum lege Dei, mala quatenus minus habent eius conformitatis, quam oportuit. Quomodo Nazianzenus Orat 1. Theologica, καὶ τὸ καλὸν οὐ καλὸν ὅταν μὴ καλῶς γίνεται. *Etiam bonum non est bonum, quum non bene fit.* Nuperus Papista Croquetius Catechesi 152. *Supplicationes nostræ, tam sunt frigidæ, tot peccatis obnoxiæ, vt cum ritum ipsum sacrosanctum esse dixeris, cogaris alio reflectens oculos, ea quæ sunt admixta vehementer arguere, Nam præter fabulas, præter discursum, & oculos vagos, si deteriora non fiunt, nihil fere cernitur. Non desunt fortasse nonnulli paulo religiosiores, sed interea tantus est tepor, tanta distractio, vt supplicantes fere aliud nihil quam peccemus.* Deniq; in singulis operibus, quæ maior contradictionis necessitas, quam in singulis hominibus? Concedunt enim aduersarij paucos iustos esse sine peccato. Cur, inquam, nõ est absurdum vnum eũdemq; hominem esse bonum, & malum, esse præmio, & pœna dignum, seruire Deo, & Diabolo: esse filiũ Dei, & Diaboli? Aut si hæc Sophistæ possunt distinguere, quid est, quod quenquam moueat hæc importunitas?

XXIII. Quanquam præmio esse digna negamus vlla opera, vt suo loco videbimus, nisi dignitas censeatur ex misericordia. At, hæc si supponatur, nihil absurdi, eadem opera, quæ per se merentur supplicium, obtinere tamen mercedem, non ex seueritate expungentis debitum, sed ex bonitate condonantis peccatum. Hæc tamen admodum est ἄκυρος loquutio, vt dicatur opus dignum mercede ex misericordia: quia certissima est implicatio contradictionis, cum dignitas operis proprie dicatur ex ipsius operis consideratione, cui misericordia nõ attendit. Seruire diabolo non dicitur quicumq; peccatum admittit, sed qui peccato seruit, at qui opus bonum facit quod est peccatum, nõ propterea seruit peccato, imo repugnat peccato potius. Simili ratione negatur esse filius diaboli, quia si non esset natus ex Deo: ergo bonum opus non faceret. Itaq; hæc absurda Bellarmini mera sunt μορμολύκεια Iesuitica.

XXIV. Decimum absurdum Clingij: Si in omni opere bono peccatur, tunc Paulus peccauit quando fuit raptus in cœlum: & Laurentius in craticula: Vel dum seruamus præcepta Dei, non adulterando, non occidendo, eleemosynam porrigendo, peccamus.

XXV. Respondeo, raptum Pauli esse ἀπροσδιόνυσον, cum non fuerit opus Pauli: sed Dei agentis in Paulum. De Laurentio & reliquis, mira Sophistæ incogitantia, qui pro absurdo contra thesin, thesin ipsam obijciat. Facilis quidem victoria, si hæc esset victoria. Nos vero nõ dubitamus, tum peccatũ admissum à Laurentio, cum craticulam sustinuit pro Christo, etsi constantissime, fidelissime, optime: non quidem quatenus craticulam sustinuit, sed quatenus in craticula sustinenda, non potuit non sensisse aliquid humanæ infirmitatis. Cur enim non agnoscamus in eo, quod in Petro cogit nos ipse Christus, pronuncians deducendum quo nollet? Ioan. 21 Quod ipsum, etsi fuit fortissime superatum, tamen fuit peccatum, nec fuisset superandum, si non fuisset peccatum: imo non superari debuit, sed τὴν ἀρχὴν non esse.

XXVI. Nam quod instat Clingius, geminam esse iustitiam, vnam, quæ huic vitæ competat, alteram quæ vitæ futuræ, & in hac esse plenam, perfectamq; charitatem, verissime dicit, quæ & nos è Scripturis didicimus, & in

Patri-

Patribus agnouimus: atque adeo hanc ipsam fortitudinem, qua Laurentius reliquiq; martyres, sensus carnis superarunt, ad illam pertinere iustitiam, quæ competat huic vitæ: attingere etiam, si velis summum eius gradum. Sed eam ipsam iustitiam, quæ competat huic vitæ, nihil habere peccati admixtum, non docuit Clingius. Nos ab ipsius verbis eruimus, ita distinguentis geminam iustitiam, vt alteri soli, quæ sit vitæ futuræ, plenam, perfectamq; charitatem assignet: vnde sequitur non reperiri in altera: Nos autem dicimus reperiri debere in vtraq; & ideo in ea esse peccatum, in qua non reperiatur: quia non insit, quod inesse debuit.

CAP. XXII.

Argumenta Papistica ex Scripturis.

I. EXpendam deinceps argumenta, quib. fulcitur sententia Papistarum, à Scripturis, à ratione a Patribus. Primum à Scripturis esto hoc Bellarmini: Scriptura opera iustorum absolute nominat bona. Matth. 5. *Vt videant opera vestra bona.* 1. Timoth. 6. *Diuites fieri in operibus bonis.* Ad Tit. tertio *Curent operibus bonis præesse.* Ad Ephes. secundo, *Creati in operibus bonis.* At si opera omnia iustorum essent peccata mortalia, dicenda essent mala potius, quam bona. Ratio ex Areopagitæ quarto de Diuinis nominibus. Quia malum dicatur opus absolute, nisi integre sit bonum.

II. Respondeo, Opera dici absolute bona, pmhrasin esse aphibolam: & alias significare modum rei, alias modum dicendi. Modum rei, cum ex variis gradibus bonitatis, ex quibus fit, vt quæ bona sunt alia sint ἁπλῶς bona, alia tantum κατά τι, ille designatur, nimirum vt opera sint ἁπλῶς bona & perfecte. Modum dicendi, cum distinctis enun. iatis in absoluta & modificata, significabitur ita sermonẽ haberi de operibus, vt cum dicuntur bona, non addatur secundum quid sint bona. Secundo opera ipsa bona nominantur ὁμωνύμως, vel enim indefinite, quæ mandantur à lege: vel peculiariter, quæ à singulis præstantur: quomodo n. aliud est Virtutem definire, aliud virtutẽ Alcibiadis, aut Socratis: aliud Eruditionem laudare, aliud eruditionem Platonis, aut Ciceronis: ita omnino aliud est, loqui de bonis operib. in genere, aliud de bonis operibus Petri, Pauli, Ioannis.

III. His positis facilis nodus est: imo nullus nodus. Nam opera absolute bona, si opera indefinite intelligas, verum est: id & probant loci enumerati, quinulli dicunt facta à quoquam, sed fieri debere. Nemo autem dubitat, ita nos debitores esse legi, vt non tantum inchoemus, sed etiam perficiamus, quod illa bonum præscribit perfectum, & omnib. partib. absurdum. Sed nõ, quia debemus facere, ideo concludendum nos facere. Et ita Paulus, *Non facio bonum, quod volo.* Sin autem opera intelligas particulariter huius, aut illius: negamus hæc vnquam in Scripturis dici absolute bona: neq; vero id Bellarmin. probat: quia, vt dixi, hæc loca non significant quid fiat, sed quid fieri debeat.

IV. Sin autem intelligas, dici opera, non quidem absolute bona, sed tantum absolute dici bona: hoc est, in Scriptura nõ exprimi totidem verbis modificationem bonitatis. Concedimus sane etsi id Bellarminus non probet. Quia scimus legi Matth. 26. *Opus bonum operata est erga me,* Actor. 9. *Hæc erat dies operum bonorum.* Et pauca alia. Sed negamus vocari à nobis in controuersiam, phrasin ipsam, aut verba phraseos. Imo scimus quæcunque secundum suos gradus bona sunt, ita solere absolute dici bona: etiamsi non sint absolute bona. Ita negamus sequi, quæcumq; sic absolute dicuntur bona, esse etiam absolute bona. Nam Luc. 23. Ioseph ab Arimathæa dicitur, *Vir bonus & iustus.* Act. 11. Barnabas, *Vir bonus, & plenus Spiritu.* Imo 1. ad Timoth. 4. *Omnis creatura bona est.* His, inquam, iocis, absolute bona dici legis: dici, inquam, absolute, quæ tamen constet non esse absolute bona, sed secundum quid. Cur non de operibus idem iudicium?

V. Hac eadem opera Tapperi clamores compescuntur. Opera, inquit, quæ testimonio Scripturæ bona sunt, mala esse aut dici non possunt, nec male fieri ea, quæ nos bene facere sacræ literæ pronunciant: qui væ iis, qui dicunt malum bonum, & bonum malum: lucem tenebras, & tenebras lucem: amarum dulce, & dulce amarum. Nam nos neq; absolute bona negamus, quæ Scriptura pronuntiat esse absolute bona, neq; rursus absolute bona, quæ illa secundum quid mala. Papistas terreat, væ istud: qui quæ illa secundum quid bona esse denunciat, obtrudunt tanquam absolute bona: & quæ illa secundum quid mala, testatur, prorsus negant esse mala.

VI. Secundo, testimonia habent Scripturæ, quæ certis in operibus negant peccatum. 1. ad Corinth. 7. *Si duxeris vxorem non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit.* Post. 2. Petri 1. *Hæc si feceritis, non peccabitis aliquando,* Iobi 1 *In omnibus his non peccauit Iob labiis suis, nec stultum aliquid contra Deum loquutus est.* 1. Io. 3. *Omnis, qui in Deo manet, non peccat.*

VII. Negant in operibus esse peccatum? Hoc vero falsissimum. Concedo negare ipsa opera bona esse peccata: sed in iis nihil peccati, soli dicunt Papistæ. De locis respondeo, priores duos esse reliquis dissimiles: itaq; seorsim considerandos. Sensus est manifestus reduplicatiuus, vt loquuntur scholæ. Non peccat qui ducit vxorem, in eo ipso quod vxorem ducit: non peccat virgo, si nupserit id est, eo ipso, quod nupserit. Quomodo de omnib. operib. bonis loquendum est Si quis Deum laudauerit, non peccauit, si quis eleemosynam dederit, non peccauit. Nam, huiusmodi phrases significant ipsam rationem, per quam fit peccatum non esse hæc ipsa quæ sic nominantur opera. Quod quidem de ipsis hypocritarum operib. dici potest. Non enim hi peccant, quod sumant Dei nomen: sed quod in vanum. Hoc tamen non obstat, quominus peccent, qui hæc bona faciant: nimirum quod non bene faciant. Nemo peccat, quod amet Deum, sed quod non perfecte amet. Itaque etsi amor Dei non sit peccatum, tamen in amore Dei peccatur. Et vero ipsos iudices volo aduersarios. Nam illi non docent nunquam peccari in bonis operib. sed tantum non semper. Concedunt ergo peccari aliquando. Atqui hoc falsum, si verum absolute, illud, *Hæc si feceritis, non peccabitis aliquando.* Non ergo absolute intelligendum.

IIX. Illud Ioannis, *Qui manet in Deo non peccat,* est iam prolixe tractatum paulo ante in altera controuersia, capite quinto. Et est facile. Non peccat, nimirum quatenus ex Deo natus: nam quod habet peccati, id habet ex reliquiis carnis, ex vetere Adamo. Et omnino ita necesse est: quia alioquin nõ peccaret in opere bono, sed etiam omnino non peccaret in vllo opere, quod ne Papistæ quidem admiserint.

IX. Superest locus, in quo commendatur Iobi iustitia. Hic dico Deum sæpe de suis pronuntiare non districti iudicij sententiam, sed indulgentis misericordiæ testimonium. Sic enim præcedente controuersia audiuimus quosdam nominari iustos, & perfectos, & recedentes à malo, & custodientes legem, & denique secundum cor Dei, qui tamen negari non possunt aliquando peccasse. Imo ad eum modum Iob ipse cap. 42. laudatur, quod rectum locutus sit: *Deus dixit ad Eliphas Themanitem, Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos: quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob.* Et tamen Iobum esse etiam loquutum non recta, constat. Breuiter, quomodo ex Augustino scimus; *Posse dici hominem iustum, qui perfectioni iustitiæ plurimum accessit, ita vt ei proxime fieret,* libro de Perfectione iustitiæ: sic absurdi nihil est, dici aliqua opera iusta, ideoque & in operibus non peccari, in quibus quis proxime accesserit ad non peccandum, etiamsi nonnihil peccauerit.

X. Tertio, citant ex Matthæi sexto, *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.* Et Lucæ 11. *Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.* Describitur, inquit Bellarminus, opus perfecte bonum. Nam oculus simplex, est intentio recta: corpus lucidum est opus bonum. Hoc a. opus Dominus pronunciat esse lucidum totum, nec vllam habere partem tenebrarum. Quod esset falsum, si omne opus bonum esset mortale natura sua.

XI. Respondeo, primo concludi extra thesin: Non enim disputamus vtrum opera bona sint peccata ex sua natura: quod nostrum nemo asserit: sed vtrum per accidens, id est, ex corruptione operantis. Hæc autem esse disparatissima, quis non videt? Nam ne in hypocritis quidem peccatum est natura sua, dare eleemosynam: Et tamen hypocrita peccat, cum dat eleemosynam. Neque amare proximum natura sua peccatum est, & tamen peccatur, amando proximum, siue cum parum amatur, siue cum nimis amatur.

XII. Secundo, etsi non satis felici allegoria ludat Bellarminus, tamen esto sane, describatur à Christo opus perfecte bonum. Quid tum vero? Nam si hoc tantum voluit nos docere, esse aliquam rationem perfectionis, vnde opera censeri possint bona, & bona perfecte, non fuit illi valde laborandum: cum nos agnoscamus in lege describi omnia opera perfecta. Est enim contra naturam legis imperfectionem admittere. Tum illud autem disertum est, *Amabis Deum tuum toto corde, tota anima, totis viribus tuis.* Certe hæc verba, aut nulla vnquam. descripserunt opus bonum perfectissimum.

XIII. Quid ergo? Describitur opus perfectum: Ergo aliqua alicuius iusti opera sunt perfecta? Hæc vero consequentia, à quo tandem cerebro esse potuit? Certe cum dicitur Philosophia amor sapientiæ, perfecta eius natura describitur: an statim concludes Philosophiam Socratis, aut Platonis, aut Aristotelis, fuisse perfectam? Itaque Christus non dixit, Esse in te oculum totum lucidum. Sed hypothetice ἐὰν, *Si fuerit.* Probet Bellarm. esse in aliquo oculum totum lucidum, & vicerit. Non vicerit tamen, nisi profligata prius Catholica doctrina de Peccato originali, quod & menti tenebras offundit, & voluntatem inflectit ad malum: vt eo posito non possit intentio omnino recta agnosci, id est, oculus totus lucidus.

XIV. Quarto, Becanus ita arguit: Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* At quomodo, inquit, videbunt homines Apostolorum opera bona, si omnia sunt damnabilia? Aut quomodo glorificabunt Patrem cœlestem, si sunt inquinamenta.

XV. Mirum vero Theologum! qui comparet hominum iudicium diuino iudicio Aut certe mirum Logicum, qui pro isto illud substituat. Vident homines hominum opera: & hæc si bona sint, bona: si mala sint, mala. Sed tam est hebes eorum iudicium, vt quicunque in eo acquieseet, non possit non seipsum decipere. Externa tantum conueniunt, & quæ in sensus incurrunt: corda nemo scrutatur: circunstantias nemo omnes nouit. Et cordis tamen propria est iustitia: & circunstantiæ ipsæ hanc variant, tum agendo, tum minuendo. Vident hypocritæ eleemosynam, & laudant: vnde hypocritas Christus pronunciat habere mercedem suam: nimirum, quia obtinent quod quærebant, vt viderentur. Et tamen hæc eleemosyna est peccatum. Et mihi quisquam in quæstione de Perfectione iustitiæ, obtrudat hominum iudicium? Quare, etsi homines videant iustorum bona opera, & glorificent Deum, tamen ea opera non sunt perfecte iusta.

XVI. Quinto iterum Becanus. Matthæi cap. 7. *Non potest arbor bona malos fructus facere: neque arbor mala bonos fructus facere.* Ioannis cap. 15. *Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Hinc, inquit, eliciuntur duo argumenta. Alterum: Arbor bona non potest facere malos fructus. Sed homo iustus, est arbor bona: Psalmo. 92. Ergo homo iustus non potest facere malos fructus. Alterum: Omnis palmes, qui est in fœcunda vite, potest facere bonum fructum. Sed Apostoli erant palmites in Christo, tanquam fœcunda vite. Ergo Apostoli poterant facere bonum fructum. Ergo falsum est, omnia iustorum opera esse sordes.

XVII. Respondeo: Bonitatis esse gradus varios, prout qui boni sunt, plus minusve a malo recedunt. Et pro bonitate arboris, esse etiam fructus bonitatem metiendam Quæ perfecte bona erit, fructus feret perfecte bonos, cuiusmodi erunt in altera vita, beati omnes. Quæ autem imperfecte bona, imperfectos, ac proinde aliquatenus vitiatos: cuiusmodi omnes sancti sunt in hac vita: quorum neminem carere peccato, constantissima est veritas. Omnis ergo arbor bona, fert bonos fructus: sed tamen non omnis arbor bona, fert fructus perfecte bonos: quia non omnis arbor bona est perfecte bona. Et omnino ita esse, ipsos necesse est consentire Papistas, qui fatentur, nullum esse iustum sine peccato. Nam alioquin, si verum, nullam arborem bonam posse vllum fructum malum facere: Ergo nunquam quisquam bonus peccabit vnquam. Quod est absurdum. Itaque argumenti primi negatur minor.

XIIX.

XVIII. In secundo, solutio inde patet. Conceditur enim syllogismus totus, quia etiam imperfecte bona opera, id est, vitiata per peccatum, bona sunt. Sed negatur, si possint palmites bonos fructus facere. Ergo eos bonos fructus, Deo iudice, non esse sordes.

XIX. Sed idipsum argumentum Sophista plenius declarat. Vt palmes ferat fructum, inquit, requiruntur, & sufficiunt hæc pauca. Primo, vt sit in vite: secundo, vt succum, & humorem ab ea trahat, tertio, vt habeat sufficientem solem, à quo excoquatur: quarto, vt nullum sit impedimẽtum, quo lædi, aut impediri possit: cuiusmodi sunt, frigus, gelu, pruina, ventus turbulentior, vermis corrodens, aut aliquid simile. At hæc omnia locum habent in homine iusto. Est enim in vite: Ioan 15. Trahit ab eo succum diuinæ gratiæ, Ioan. 4. *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons vitæ salientis in vitam æternam.* Habet sufficientem calorem: Luc. 12. *Ignẽ veni mittere in terram* Et 24. *Nonne cor nostrum erat ardens in nobis?* Nullum est impedimentum. Non enim internum: Ad Rom. 8. *Nulla est condemnatio iis, qui sunt in Christo.* Non externum: ad Rom. 8. *Certus sum, quod neq; mors, neq; vita, poterit nos separare à charitate Dei.*

XX. Sed debuit meminisse Sophista, disputari de operibus non bonis, quomodocumq;, sed perfecte, & absolute bonis, id est, sine peccato. Hoc posito, primo, nego enumerationem esse sufficientem. Deest enim saltem vnum membrum: vt qui à Christo bonum humorem haurit, aliunde nullũ malum trahat. At hoc nullus habet, quantumuis iustus in hac vita, qui tum ab Adamo traxit peccatum originale, tum ab infinitis alijs causis ingruentes tentationes non euadit.

XXI. Deinde in singulis membris, dico intelligendam esse perfectionem videlicet, vt sit perfecte vnitus viti: vt ab ea perfecte suum humorem trahat vt perfecte coquat, & si quid est præterea. At hanc perfectionem Sophista dissimulat: quæ tamen neglecta argumentum efficit inutile. Nam etiam infirmi, & ij quos infantibus Apostolus comparat, sunt in Christo: & inde humorem trahunt, nec tamen perfecte bona opera efficiunt.

XXII. Hoc posito, negatur assumptio: negatur, inquam, istaquatuor haberi perfectè in hac vita. Vniuntur Christo fideles, sed tamen adhuc desiderant vniri magis. Ita Paulus cupiebat dissolui, & esse cum Christo: ad Phil. 1 à quo etiam peregrinari nos dicebat, 2. ad Cor. 5. Neq; vero Christus, Ioan 15. significauit hanc vnionis perfectionem esse in hac vita, sed inchoari in hac vita, promouendam paulatim, ac tandem perficiendam in alia.

XXIII. Ab eo gradu secundus pendet. Nam succus ille in singulos diffunditur pro ratione vnionis: ita, si non perfecta vnio, ne perfecta quidem succi communicatio. Nec vero locus ille Ioan. contra est. Qui biberit, inquir: Rectè? sed cur nõ possit plus, minusue bibi? Non igitur, necessaria perfectio, Thomas in eum locum, vt conciliet cum altero Ecclesiastici: *Qui bibunt me, adhuc sitient.* Gratia, cum habetur, & cognoscitur, tunc *delectat affectum, & mouet desiderium, non quidem ad aliud habendum: sed quod imperfecte percipitur, propter recipientis imperfectionem, mouet, vt ipsa perfecte recipiatur.* Iansenius similiter, *Hoc loco*, Ioan. *sitis est desiderium rei nondum adeptæ, aut rei necessariæ ad vitam carentia. Ibi vero* (in Ecclesiastico) *sermo est de siti; hoc est, desiderio, quo id, quod habetur imperfecte, perfectius desideratur, aut quo id, quod habetur perfecte, desideratur sine omni fastidio semper adesse, quomodo etiam Sancti, Deum semper sitiunt in patria.* Carthusianus etiam sitim tripliciter dici, pro desiderio rei nequaquam adeptæ, secundo pro desiderio rei adeptæ, vt habeatur magis perfecte, tertio, pro amore rei præsentis cum exclusione fastidij. Secundo modo sitire, qui gratiam recipit, quoniam quæ habet imperfecte, perfectius possidere desiderat: tertio autem Sanctos in patria. Ergo hic locus Ioannis non excludit imperfectionem gratiæ: quare neq; peccati admixtionem in operibus bonis. Nam alioquin, si nulli qui biberunt de aqua Christi, peccarent in suis bonis operibus ergo & qui primulum biberunt, tam perfecta ederent opera, quam qui longe altius. Quod est absurdum.

XXIV. Eadem tertij gradus ratio: nam calor ille concoquens, à maiori gratia maior est: à minori minor: ideoque & concoctio. At minor concoctio, minus bonos fructus profert. Atq; adeo verum, nemini hunc calorẽ tantum dari, vt omne peccatum consumatur in hac vita: in qua perpetua luctatio est, nulla futura si nullum peccatum esset. Ignem venit mittere in terram Christus, sed nonne misit etiam, qui scintillam? taq; misit Christus, etiamsi non miserit ignem perfectionis. Et cor ardebat in discipulis: Sed nulline dantur ignis ardentis gradus? Imo ij ipsi discipuli postea longe magis arserunt. Et qui maxime arsit, postea tamen reprehensione dignus fuit. Ergo hic ardor non excludit omnino peccatum.

XXV. Sed impedimentum, inquit, nullum, non internum, nõ externum. Miram confidentiam! Sed si nullum internum: vnde ergo: *Caro concupiscit aduersus Spiritum?* Vnde, *Non habitat in carne mea bonum?* Vnde, *non facio bonum, quod volo?* Sed, inquit, nulla est condemnatio. Quasi vero nõ habere condemnationem, sit nullum habere impedimentum, & non potius superari impedimenta per misericordiam Dei. Sed hic locus iam ante nobis est expensus.

XXVI. Si nullum impedimentum externum: vnde ergo Paulus ad Eph. 6. *Induite vniuersam illam armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias Diaboli, Quoniam non est nobis lucta aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus imperia, aduersus potestates, aduersus mundi Dominos tenebrarũ seculi huius aduersus spiritales malitias in sublimi.* Aut hæc si non sunt impedimẽta, quid sunt quæso? An folia furfuri? Sed, inquit, nihil potest nos separare à charitate Dei. Recte, inquam. Sed hoc non significat, nihil habere impedimenti, tantum quantauis sint impedimenta, tamen non futurum, vt non certa sit victoria. Manifestum ex præ- edentib. *Quid nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Sed in his omnibus superamus.* In his omnibus, nota: non sane absq; illis. Et ne hæc sola esse censeas. Iustinianus Iesuita, *Enumerat plurima molestiarum genera prætermissis rebus secundis, quæ quanquam plerunq; animum praue demulcent, ac deliniunt, non tamen fere recensentur in malis.*

XXVII. Sexto Bellarminus pugnat, authore Iacob. c. 3. *In multis offendimus omnes.* Quare, quæso non dixit in omnibus? Quia capite secundo distinxerat opera bona à peccatis. *Si legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis. si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege, quasi transgressores.*

XXVIII. Quasi vero multa nunquam opponantur, nisi omnibus: & non sæpius, vni aut paucis. Ad Roman. 5. *Adami illius vnius offensa mortui sunt multi.* Nonne omnes? Sensus est Iacobi neminem esse inter homines, qui non debeat agnoscere se magna peccatorum mole premi: non vero vni soli esse obnoxium, aut paucis aliquot. Cui sententiæ optime conuenit, quod nos asserimus. Præterea etiamsi concederemus, multa dici, & opponi omnibus in hunc sensum, vt nemo omnia peccata peccet, tamen nihil ad hanc controuersiam. Nam patet ex ipso contextu Apostolum peccatorum comparare non indiuidua: sed species: nam ita necessario postulat id, quod de lingua statim subiicitur: quasi diceret, multa quidem peccatorum genera sunt: sed nullum vitatu difficilius, quam linguæ peccatum: At si non omni genere peccatorum, quis infamis fit, non tamen necesse est eum paucis aliquib. ita obnoxium esse, vt omnia opera eius ab iis sint infecta.

XXIX. Quid tum ergo, si alio illo loco distincta sunt opera bona à peccatis? Quasi nos, aut distinguenda negemus, aut non distinguamus ipsi. Tum autem Iacobus non dixit, Vos legem perficitis regalem, itaque non peccatis, Sed dixit, Si legem perficitis non peccabitis: quod quidem certissimum est: at illud nunquam de vllo homine dictum, vno dempto, qui propter alios fuit homo.

XXX. Septimo, Bellarminus ex 1. ad Corinth. 3. *Si quis superædificat supra fundamentum hoc aurum argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit: si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur.* Hoc loco indicantur esse quædam opera supra fundamentum veræ fidei ædificata, adeo bona, vt nihil omnino habeant vitij. Probat: primo à comparatione auri, argenti, lapidis pretiosi, secundo, quod illa opera in igne diuini indicij manere dicantur, & mercedẽ accipere. Nam peccata, neque aurum dici possent, nec diuini iudicij ignem sustinere.

XXXI. Respondeo: opus dici ambigue, vel pro operatione, vel pro effecto ipso sequente ex operatione. Vt cum de ædificanda domo sermo est, potest opus appellari architecti, tum ipsa ratio ædificandi, tum ipsum ædificium, siue domus, quæ remanet transeunte operatione. Ad nostram quæstionem prior sensus pertinet. Nam exempli gratia, in opere nuptiarum, cum nunquam non sit peccatum, propter concupiscentiam, vt docet Augustinus: tamen ex eo fit homo: & potest secundo sensu, filius dici opus patris, nec tamen est ipse peccatum patris: sed tantum operatio illa patris, qua factus est homo: Sic Paulus gaudebat, cum ex æmulatione prædicabatur à quibusdam Euangelium: nempe, quia etsi æmulatio esset peccatum, tamen ipsum Euangelium erat bonum.

XXXII. In Paulo igitur dico opus esse accipiendum, non primo sensu pro operatione ipsa, sed secundo pro opere: testes habeo ex ipsis Papistis: Imo Iesuitis, Salmeronem, & Iustinianum. Salmero, *Duplex Doctorum ordo: alter ædificantium aurum, argentum, lapides pretiosos id est, doctrinam sacram, salutarem, & promouentem ad fructus fidei, & Spiritus.* Iustinianus, *Nimirum hi sunt probi, atque Euangelici doctores, qui, vt ait Ambrosius, bonam doctrinam tradunt, quæque Christiana dogmata confirmet,* Et eos, qui aliter explicant, & operationes intelligunt, diserte improbat, *Fateor*, inquit, *hanc explanationem vix posse antecedentib. & subsequentib. aptari.* Et vero ipsa metaphoræ natura, qua Paulus vtitur, id manifeste postulat. Neque enim quisquam dixerit vnquam fundamento superædificari, ab architecto, ipsam suam operationem: sed lapides, quæ non sunt architecti opus, nisi secundo sensu.

XXXIII. Iam ergo planum est argumentum. Non enim sequitur. etsi aurum, argentum, lapides pretiosi, significent aliquid absque vllo peccato, propterea dari opera iustorum absque vllo peccato: sed tantum dari doctrinam, quæ non sit ipsorum prædicatorum opus, nisi secundo modo, puram, & sanam, absque vllis adinuentionibus humanis. Cuiusmodi illa erat sine dubio, illorum quos Paulus ad Philipp. 1. dixit, *Plerique ex fratribus in Domino freti vinculis meis, magis audent impauidè sermonem loqui: nonnulli vero propensa voluntate Christum prædicant: alij quidem per contentionem Christum annuntiant, non pure, existimantes se afflictionem addere vinculis meis. Alij rursus ex charitate, scientes me ad defensionem Euangelij constitutum esse. Quid igitur? Attamen quouis modo, siue in speciem, siue sincere Christus annuntiatur: de hoc quoque gaudeo atque etiam gaudebo.*

XXXIV. Præterea, etiamsi cum nonnullis Veterum daremus nominari operã priore sensu, idest, operationes, tamen non est consequentia necessaria. Primo, quia aurum, non semper significat id, quod est omnino sine peccato: sed quod maxime recedens à peccato accedit ad puritatem etiamsi non omnimodam obtineat. Sic Paulus 2. ad Timoth 2. Vasa distribuit in aurea, argenteaque, & vasa lignea, testaceaque: illa ad decus, hæc ad dedecus. Quis autem nescit vasa ad decus, esse omnes vere fideles? At hi non sine peccato. Ergo quæ aurea sunt, id est, ex auro, non sunt tamen omnia sine peccato.

XXXV. Tertio etiamsi darem, auro significari puritatem omnimodam, tamen ab hoc loco non sequitur, dari aliquod opus omnino absque peccato. Ratio facilis. Quia nõ dixit Paulus, aliquem ædificare aurum: sed si quis ædificauerit aurum. Atqui pronuntiata eiusmodi hypothetica per se nihil ponunt: sed tantum, si quid ponatur, indicant quid ex eo sequatur.

CAP. XXIII.

De Rationibus Papistarum.

I. PRima ratio Alphonsi de Castro, & Bellarmini. Multæ sunt persuasiones in sacra Scriptura, quib. admonemur, ne vnquam peccemus. Ergo aliqua sunt opera bona, sine peccato. Antecedens probãt. Ps. 4. *Irascimini, & nolite peccare.* Isaiæ c. 1. *Quiescite agere peruerse, discite bene facere,* Ioan. 4. *Noli amplius peccare* Prior. ad Corinth. 15. *Euigilate iuste & nolite peccare.* Post. Pet. 2. *Satagite, vt per bona opera, certam vestram vocationem, & electionem faciatis, hæc n. facientes non peccabitis aliquando,* Prima Ioannis 2. *Hæc scribo vobis, vt non peccetis.* Consequentiam probant etiam. Quorsum, inquit Bellarm. hæ cohortationes, vel admonitiones, si in omni opere, quantumuis bono, non possumus non peccare.

II. Respondeo, negari consequentiam. Non enim idem qui iubet, asserit fieri, quod iubetur. Nec longe abeundum. Nam hi ipsi, qui enumerati sunt loci, non peculiariter docent, ne peccemus, tum cum bene agimus: sed vniuersaliter ne peccemus: *Noli amplius peccare.* Item, *Non peccabitis aliquando.* At qui nemo tamen inde concludit, nunquam peccari. Deinde Ioannes quo loco dixit, *Hæc scribo vobis, vt ne peccetis*: addit statim, *sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus.* Quorsum? si significauit nunquam peccaturos?

III. Sed quorsum, inquit, si in omni opere bono non possumus non peccare? Imo ego, quorsum, si non possumus omnino non peccare in vita? Nam vtrinque par ratio. Quod si intelligere potuit Bellarminus non frustra iuberi ne vnquam peccemus, etiamsi non possimus nunquam peccare: existimato, & nos posse concipere non frustra præcipi, ne in opere bono peccemus, etiam si negemus posse fieri: nempe vt & sciamus, quo sit enitendum: & intelligamus, quam nihil nobis possimus de meritis nostris polliceri. Et denique, vt eas vires postulemus à gratia, quas nondum habemus: sumus autem habituri tandem. Hæ nobis vtilitates satis magnæ sunt, & satis certæ, vt Bellarmini interrogationes rideamus.

IV. Secunda ratio, ferme omnium. Si placent Deo opera bona: Ergo non sunt peccata. Antecedens confirmant multis locis Scripturæ. Malach. 3. *Placebit Deo sacrificium Iuda, & Hierusalem, sicut dies seculi.* Actor. 10. *Qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.* Prior. Petri 2. *Offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo.* Item ex aliis locis in quib. promittitur merces. Ad Roman. 2 *Iis, qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam.* Item, *Gloria & honor, & pax omni operanti bonum.* Ioannis 5. *Procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerint, in resurrectionem iudicij.*

V. Respondeo, Deum considerari, vel tanquam iudicem, vel tanquam Patrem. Nostra omnis controuersia est de Deo iudice. Ita enim ab initio constitutum; & deinceps sæpe repetitum. Dicimus ergo Deo tanquam iudici, nulla vnquam placuisse hominum opera, quantumcunque fuerint bona. Et dicimus eos omnes locos esse intelligendos de Deo tanquam benigno Patre, & indulgente. Ratio certissima: Quia ex operibus nulla caro iustificatur apud eum. Itaq. Malachias non simpliciter pronuntiauit placitura sacrificia Iuda: sed præmisit purgationem à peccatis. Habuimus etiam ex Gregorio, si districte iudicemur, nullam esse spem salutis, etiam cum bona opera facimus.

VI. Quod si Deum consideremus Patrem, tum vero negamus, ei nihil placere, quod sit peccatum: non quidem, qua peccatum est: sed tamen quod peccatum. Ratio, quia ipsa misericordia non potest considerari, nisi supposito peccato. Itaque miseretur Deus proprie, non iusti, sed peccatoris: nimirum condonando peccata. Placent ergo Deo iustorum opera, tanquam Patri, cum eorundem defectum non imputat.

VII. Tertia ratio Bellarmini: Si bona opera essent peccata mortalia: ergo vel propter innatam concupiscentiam, vel ex defectu dilectionis Dei, vel ex admixtione peccati venialis. At nihil horum. Non propter concupiscentiam: tum quia hæc non est peccatum: tum, quia non semper mouetur, teste Augustino, cap. 8. libr. 6. contra Iulian. Non propter defectum charitatis, quia culpa non est, aut peccatum, teste Augustino, cap. vltim. de Spiritu, & litera. Non denique propter veniale: tum quia non est necesse semper admisceri, tum quia non sit contrarium charitati, nec proprie contra legem.

VIII. Respondeo, primo, enumerationem peccare, cum desit membrum vnum de peccato mortali, illo ipso quod Papistæ sic appellant: nã hoc interdum inserit se bonis operibus. Gregorius certe testis est vltim cap. Moralium, *Eidem intentioni, qua Deo placere studeo furtim se nescio quomodo intentio humanæ laudis interserit:* vnde concludens, *Si de his,* inquit, *diuinitus districte discutimur, quis inter ista remanet saluti locus?* Atqui tum Papistæ vanam gloriam numerant in mortalib. tum vero, etsi districte venialia discutiantur, negant tolli salutis locum: Mitto non bene disparari concupiscentiam à defectu dilectionis diuinæ, quum hic sub illa contineatur. Mitto nugatoriam Venialis commemorationem.

IX. Reliqua sunt facilia: Nam concupiscentiam non esse peccatum: peccatum veniale non esse aut contrarium charitati, aut contra legem, defectũ amoris Dei nullam esse culpam: hæc, inquam, omnia suis locis plene discussa sunt, & refutata.

X. Negat Augustinus semper moueri concupiscentiam. Imo, inquam, distinguit concupiscentiam à concupiscentiæ motu: & vtrunq; tamen dicit peccatum. Verba attende, *Ipse motus actus est eius, quamuis mente non consentiente desit effectus. Inest enim homini malum, & præter istum actum, id est, præter hunc motum, vnde surgit hic motus, quem motum dicimus esse desiderium. Non enim semper est desiderium contra quod pugnemus: sed si tunc non est, quando non occurrit quod concupiscatur siue animo cogitantis, siue sensibus corporis, fieri potest vt insit qualitas mala, sed nulla sit tentatione commota: sicut inest timiditas homini timido, & quando non timet.* Hoc si verum, ergo non bene concluditur, nullum esse peccatum, si non moueatur concupiscentia.

XI. Veruntamen, nego in operibus non moueri concupiscentiam: nego eam mentem fuisse Augustini. Hic enim in genere tantum docere voluit distingui malum concupiscentiæ ab eius motibus: vtrum autem reapse separentur in vllis operibus non dicit. Itaque dixi duntaxat, si nihil sit quod cõcupiscatur, tum nullum esse desiderium, id est concupiscentiæ motum: sed, in vllis operibus nihil esse quod concupiscatur, non dixit: & omnes, credo, vident non posse, dici, quandoquidem actus oporteat omnes à voluntate prodire: concupiscentia autem non sit separatum quid à voluntate, sed ipsius voluntatis infirmitas. Itaque quomodo, cum podagricus mouetur, mouetur non firmiter: non quod non sit aliud infirmitas podagræ, aliud motus: sed quia non itidem separatur vt distinguitur: sic non potest moueri voluntas, quæ eadem sit infirma per concupiscentiam, vt non habeat motũ infirmum. Quare, etsi verum tum non moueri concupiscentiam, cum nihil occurrit concupiscendum: tamen falsum est, tum non moueri, quum aliquid est agendum: ac proinde non immiscere se bonis operibus.

XII. Quarta ratio Bellarmini: Si Sanctorum opera in Iudicio Dei consistere possunt: Ergo sunt vere iusta. Antecedens probat, Psalm. 7. *Iudica me, Deus, secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam super me.* Psalm. 17. *Exaudi, Domine, iustitiam meam. Probasti cor meum, & visitasti nocte: igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas,* Psalm. 8. *Retribuet mihi Deus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia custodiui vias Domini, nec impie gessi à Deo meo.* Psalmo 26. *Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Psalm. 119. *Feci iudicium, & iustitiam, ne calumnientur me superbi.* Consequentiam probat, quia, si opera essent peccata, tum qui peteret se iudicari secundum iustitiam suam, damnationem pro absolutione quæreret.

XIII. Respondeo, iudicium Dei, aliud esse districtum, aliud discretionis: Illud, cum absolute, & secundum se à Deo quis iudicatur ex præscripto legis: Hoc vero, cum per comparationem infidelium, & impiorum. In illo, negamus posse opera iustorum consistere, vt ante & probatum, & disputatum est. Ad probationes antecedentis, respondeo Dauidem non postulasse se iudicari in illo iudicio districto. Imo deprecatus est potius & quidem serio. Psalmo 143: *Et non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Et alias sæpe misericordiam implorauit. Quare hi loci intelligendi sunt de iudicio discretionis: vt alias Psalm. 28. *Ne simul trahas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me.* Et vero Psalmo 7. contextus id ostendit: vnde Iansenius illum ipsum versum sic explanat, *Itaq;, quoniam tibi competit iudicium, quæso, Domine, vt pro me, contra hostes meos, facias iudicium secundum iustitiam meam, qua erga illos me gessi.*

XIV. In altero autem iudicio, quod est discretionis, negamus quæcunque subsistunt opera esse vere, id est, perfecte iusta. Est enim hoc iudicium ex misericordia, qua fideles discreuit Deus ab impiis. Itaque Dauid vtramque coniungit: & suam iustitiam, & misericordiam Dei. Vt illo ipso Ps. 17. postquam prolixe proposuit illam, tum statim, *Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.* Ps. 27. *Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me, & miserere mei.* Similes sunt multi loci.

XV. Confirmatur hac consideratione, quod Dauid non opera quædam sua nominatim designet: sed indefinite postulet iudicari secundum opera sua, secundum innocentiam suam, quæ phrasis complectitur, aut omnia, aut certe plurima opera, id est, maiorem partem, vt minimum. Tantam autem iustitiam quis tandem tribuat, vt vel tota vita, vel maiori parte nihil peccauerit? Quod si est alienum à verisimili, tum profecto non potest intelligi hoc iudicium districtum. Quod nobis quidem sufficit.

XVI. Rationem quintam à Clingio, paulo intricatiorem describam. Paulus hoc censet peccatum, quod voluntate fit: sic etiam, quod non vult sibi imputari, velut autori, peccatum membrorum, propter renisum voluntatis: ad Romanos 7. Augustinus disputat. 2. contra Fortunatum, *Ego dico, peccatum non esse, nisi propria voluntate peccetur: & hinc esse præmium, quia propria voluntate recte facimus. Qui non voluntate peccant, non peccant.* Ambrosius libr. 1. de Iacob, & Vita beata cap. 3. *Nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propria delinquit.* Si ergo voluntate peccatur, sequitur, quod iustus, dum pro viribus renititur peccato, & voluntatem peccandi, consentiendo motibus carnis, non habet, sed faciens quod in se est adiutus gratia, in qua facit opus bonum, non peccat. Sic videtur formari posse. Nemo renitens peccato peccat. At iustus renititur peccato. Ergo iustus non peccat. Maior probatur ex illis autoritatibus.

XVII. Respondeo, negari maiorem. Nam Paulus ipse testatur, se facere malum (id est peccare) quod nolebat. Renitebatur ergo peccato, & tamen peccabat. Idem testatur non esse conscium sibi, & tamen in hoc non esse iustificatum. Denique omnis iustus renititur peccato, & tamen peccat: quia nullus mortalium est sine peccato.

XVII. Sed inquit, non peccatur nisi voluntate. Ita est, inquam. Sed hunc ipsum, qui renititur peccato, dico, voluntate tamen peccare. Est enim concupiscentia carnis, voluntas; vt alias disputatum. Tum quicunque peccat per defectum voluntatis, id est, per voluntatem imperfecte bonam, is voluntate peccat. At nemo iustorum in hac vita est, qui etiam tum cum renititur peccato, voluntatis defectum nullum habeat, alioquin non haberet concupiscentiam. Breuiter, quicquid perfecte bonum est, id oportet tale esse secundum omnes circunstantias: at voluntas non potest adeo esse attenta, vt in omnibus circunstantiis æque sit recta. In eam rem dicebat Gregorius, *Intentam Deo animam ipsa adhuc corruptibilis caro diuerberabat, ei subiecti amoris pulchritudinem obscœnis, & illicitis cogitationum motibus fœdat,* c 19. libr. 9. Et libri 35. c. 16. *Sæpe intentionem nostram, dum ante Dei oculos recte incipitur, occulte sibi subiuncta, & eam veluti in itinere comprehendens, intentio humanæ laudis asseritur.* En tibi quomodo & velit iustus non peccare, & voluntate tamen peccet.

XIX. Sextam rationem sumo à Becano repetitam ab Abræ Raconisi §. 3. sect. 8. contra quatuor ministros. Vbicunque sunt sufficientia principia operationis, ibi potest esse recta & honesta operatio. At in homine iusto sunt sufficientia principia rectæ operationis. Ergo in homine iusto potest esse recta operatio. Minor probatur. Quia ad rectam operationem sufficiunt hæc tria principia: Intellectus, qui intelligat quid agendum sit, quid fugiendum: Voluntas, quæ amplectatur id, quod ab intellectu tanquam bonum & honestum proponitur. Potentia exterior, quæ exsequatur id, quod voluntas amplexa est, & exsequendum imperauit. Hæc autem tria sunt in homine iusto: Intellectus enim lumine fidei illustratus: Voluntas à Deo excitata est, & adiuta: denique potentiæ exteriores.

XX. Sed reuocandum est Becano in memoriam: adesse illa principia, vel perfecta, vel imperfecta, & infirma. Si imperfecta adfuerint, tum syllogismi propositi negatur maior. Quomodo enim, cui crura sunt, potest ambulare: sed si infirma, non potest bene ambulare: & cui oculi, potest videre: sed si lusciosi, non bene videre: & cui lingua, loqui; sed nõ bene loqui, cui blæsa: ita omnino axioma est vniuersale ab infirmis principiis effecta non produci perfecta.

XXI. Quod si perfecta actionis principia supponantur, negatur minor. Nam & intellectus imperfecte illustratur in hac vita, in qua cognoscimus tantum ex parte, videmusque in imagine. Et voluntas excitatur quidem & adiuuatur: sed non perficitur. Et quod ad vires attinet, diserte Chri-

stus. *Spiritus promptus est, sed caro infirma est.* Matthæi 26. Paulus etiam ad Roman. 7. *Velle, adest mihi, sed, vt quod bonum est, perficiam, non assequor.*

Cap. XXIV.

De Patribus.

I. DEuentum est ad Patres, quos citari tam paucos miratus sum, multo magis, tam male. Breuis labor erit. Ambrosius Apologiæ Dauidis c. 6. *Etenim, quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendū est, ne plura peccata sint quam opera virtutum.* Hic Bellar. notat distingui, opera virtutum, à peccatis: quod non fieret, si omnia opera, quantumcunque bona, essent vere peccata.

II. Enimuero, quis iste disputandi pudor est? Distinguuntur opera virtutum à peccatis, ergo in operibus virtutum nihil est peccati admixtum. Ne Chorœbus quidem tam putide negaretur. Imo opera virtutum sunt etiam quæ admixtum aliquid habent peccati, neque admixtum haberent quicquam peccati, si non essent opera virtutum: quia essent pura peccata. Et vero improbitatem videte. Consentiunt aliqua bona opera esse infecta peccato, & nunc tamen ex distinctione virtutis & peccati, concludant nihil esse peccati in virtute. Atqui alterutrum necesse est, aut nunquam admisceri: aut posita distinctione, non sequi, non admisceri. Itaque Gregorius dicebat, & peccata nostra pura esse peccata, & bona, non esse pura bona.

III. Quanquam idipsum quod Ambrosius dixit, non videatur admodum considerate dictum. Ponit enim, Omnia nostra, quasi in trutina, pondetari, si bonis factis peccata præponderent, pręcedere ad iudicium: Quo videtur asserere, sic examinari actus nostros in iudicio diuino, vt, si plura sint peccata, sequatur condemnatio, & supplicium: contra vero, si plura bona. Sed id non potest consistere cum veritate. Quia examen illud fit, per legem, vel per gratiam. Si per legem tum necesse est, non plures esse virtutes, vt ne sit condēnatio, sed omnino nulla peccata, quia qui peccat in vno, fit omniū reus, & πᾶσα ἁμαρτία, ἡ τυχοῦσα θάνατον ἐπιφέρεται. Sin fiat per gratiam, tum vero, etiam cum plura sunt peccata, sequitur absolutio, propter remissionem: vt in iis, qui moriuntur statim accepta gratia: cuiusmodi fuit ille latro in cruce, & fortasse alii.

IV. Ambrosio subiicitur Hieronymus lib. 3. aduers. Pelagianos, *Hoc & nos dicimus, posse hominem non peccare, si velit: pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea: quandiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara.* Et post, *Qui cautus est & timidus, potest ad tēpus vitare peccata.* Admittit, inquit Bellarm. saltem aliquanto tempore posse hominem diligentem, nullum peccatum, ne veniale quidem admittere.

V. Magnum, inquam, mendacium; nec puto veniale. Nam Hieronymus non ita absolute, sed hypothetice: quandiu intentus est, quandiu chorda nullo vitio laxatur. Et, vt hypothesin exponat, statim, *Quod si paululum se remiserit, discit fragilitatem suam.* Manifesta res. Si nullo vitio chorda laxatur, vitatur peccatum: at si paululum remiserit, non vitatur. Sed manifesta insania inferre, esse ergo posse sine peccato quenquam: nisi prius probes esse quenquam, cuius voluntas ita sit intenta, vt nullo vitio laxetur. Quod dicant sane, qui negant concupiscentiam non tantum esse peccatum, sed etiam infirmitatem.

VI. Hieronymum sequitur Aug. de Spiritu & Litera c. vltim. de iustitia quadam minore, huic vitæ competenti. Sed hunc locum nos ante examinauimus, & ostendimus, nihil adstruere, quod sit reuera, aut vnquam fuerit, aut vnquam futurum sit.

VII. Idem de Bono coniugali cap. 6. *Coniugalis concubitus generandi gratia, non habet culpam: concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum coniuge propter fidem thori, venialem culpam: adulterium vero, siue fornicatio lethalem habet culpam.* Et capite septimo, *Continentia meriti est amplioris: reddere debitum coniugi, nullius est criminis: exigere vltra necessitatem culpæ venialis: fornicari, vel mœchari, puniendi criminis.* Bellarminus quatuor distinguit gradus: Continentiam, Concubitum gignendi causa, concubitum satiandæ libidinis, fornicationem. Tum si continentia est peccatum mortale: quid erit concubitus gignendi causa? Et si hic peccatum est ex omni parte: quid erit concubitus libidinis?

VIII. Imo Sophista, quæ de rebus in abstracto dicta sunt, interpretatur de operibus in particulari. Nos fatemur, & concubitum solius generationis causa, nihil habere culpæ. Sed adhuc quærimus, qui eo vsus sit hoc modo, vt nihil dederit voluptati: quomodo nouimus amorem proximi propter Deum, meram esse iustitiam: sed neminem scimus, qui proximum amarit tantum propter Deum. Itaque, quomodo peccari dicimus in amando proximo, ita & in concubitu. Nec aliud iudicium de debito reddendo, imo de continentia.

IX. Sed: si continentia peccatum est. Imo nos ita loquimur, continentiam esse peccatum: sed huius illiusue continentiam siue quod idem est, in continentia peccari. Sed si tamen continentia peccatum est, quid erit concubitus generationis causa? Itidem vt continentia, inquam, non ipse peccatum, sed factus cum peccato. Rursus si concubitus generationis causa peccatum est ex omni parte. Redarguat te Deus, Satanas: qui tam impudenter es calumniator. Si tamen peccatum est: quid erit concubitus libidinis? Maius, inquam, peccatum. Si concubitus libidinis peccatum est, quid erit scortatio? Maius inquam, peccatum. Nonne id sufficit nostræ controuersiæ? Aut quomodo sperare potuit Iesuita, solis istis minutis interrogatiunculis tantam rem se confecturum?

X. Idem Augustinus, inquit, libr. 5. contra Iulianum c. 3. & aliis in locis plurimis, contendit opera infidelium esse peccata, non quod non sint, vel esse possint bona ex genere suo: sed quoniam deest illis intentio bona dirigendi illa ad verum Deum, quem ignorant. Igitur opera fidelium ex sententia Augustini poterunt esse simpliciter, & absolute bona. Nam si fidelium quoque opera essent peccata, & quidem morte digna: quorsum tantopere laborasset, vt probaret opera infidelium esse peccata.

XI. Portentosa consequentia: Si infidelium virtutes sunt peccata propter defectum intentionis: Ergo fidelium virtutes non sunt peccata, quia adest eis intentio, Quasi diceret, Si phrenetici valetudo est mala, propter læsum cerebrum: Ergo podagrici valetudo est bona, cui cerebrum integrū: Quis sic argumentantem negauerit opus habere Anticyra? Nimirum quia varia sunt morborum genera, Atqui varii etiam sunt peccatorum gradus: & peccatum est, non tantum totalis defectus intentionis ad Deum, qua destituuntur infideles, sed etiam intentionis gradus diminutus, qui est etiam in perfectissimis quibusque, dum sunt in hac vita.

XII. Sed cur tantopere laborauit Augustinus? Facilis responsio: quia negabant Pelagiani: prout solet hæresis etiam in perspicuissimis quibusque fatigare Ecclesiam. Sed, si etiam fidelium bona opera essent peccata, illa multo magis. Fateor: sed vtrunque æque Pelagiani negabant: quare vtrunque fuit confirmandum. Quomodo nos etiam hodie Papistas comperimus, & omnes in isto capite, & non paucos in vtroque importunos.

XIII. Aciem claudunt Gregorius, & Bernardus. Ille 2. Moral. cap. 5. *Si in sermonibus suis dicimus Iob deliquisse, quod sentire nefas est, Deum dicimus in sua propositione victoriam perdidisse.* Et 9. 26. *Ipsa bona nostra insidiantis culpæ euadere gladium nequeunt, nisi solicito quotidie timore muniantur.* Ad Augustinum 10. respons. *Bonarum mentium est, ibi etiam aliquo modo culpam agnoscere, vbi culpa non est.*

XIV. Respondeo, in primo loco, Gregorium, conformiter loqui cum Scriptura, quæ Iobum negat peccasse in primis sermonibus: quod nos ante considerauimus. Nempe, vt sit hæc laus à misericordia, a qua, quæ bona sunt, quatenus bona sunt, admittuntur: quatenus autem mala sunt, id est, male fiunt, condonantur. Cēsetur ergo iustitia, tum ab inchoata sanctitate, tum à perseuerantia, quæ & non tantum non discedit à bono, sed etiam in eo proficit. Sic intelligendum Gregorium, manifestum est ex ipso contextu. Primo enim peccasse negat in sermonibus suis: quasi vniuersaliter: cum tamen Scriptura laudet primos tantum sermones. Secundo, si admittatur peccasse, Deum victoriam amisisse: hoc vero debuit diligenter Bellarminus expendere: quod omnino progressum vniuersum comprehendit huius tentationis, imo exitum: nū vero partes singulas. Nam si has, vt sensus sit, si vel in vlla parte tentationis Iob humanum quid passus sit: tam quis negare possit Deum excidisse victoria? Nam constat Iob, quasi victum, ostendisse nonnihil impatientiæ, cum maledixit diei suæ. Sed nimirum alius sensus est quem ipse Gregorius exprimit, *Nisi in sua iustitia permansurum nosset, non vtique pro illo proponeret: nec periturum in tentatione concederet, de quo ante tentationem, ex Dei laudibus, in tentatoris mente inuidiæ fuerant faces excitatæ.* De perseuerantia igitur certamen erat: hoc est, vtrum afflictus permansurus esset in iustitia: victoriam igitur Deo contra Diabolum non negat, qui neget Iobum omnino nihil peccasse: sed qui defecisse dixerit. Deficit autem, non qui nihil peccat: sed qui nihil boni agit. Hoc modo Iob non peccauit: etsi altero modo peccarit.

XV. Secundus locus leuior est: qui agnoscit bona nostra vix euadere culpam, nisi solicito timore muniantur (quo ipso constat, in bonis etiam operibus esse culpam, quod nos defendimus, cum non muniuntur timore illo) nec profitetur vllum hanc culpam euasisse. At nos negamus in vllo vnquam tam exactum, tam circumspectum timorem fuisse, vt cauerit, quicquid cauendum fuit. Denique vin' dicam clarius? Etsi verum sit, non euitari culpam, nisi præsente hoc timore: tamen falsum est, semper vitari culpam eodem præsente. Quomodo dicas non esse sanitatem, nisi absit febris: & tamen non esse sanitatem semper, etsi absit febris: quia aliud quid esse potest, quod lædat sanitatem. Sic etsi timorem Dei quis habeat, tamen potest non satis circunspectus esse, pōt infirmus esse: potest quid aliud. Propterea ipsum Iob, cui adfuisse hunc timorem credidit Gregorius, tamen notat non certum fuisse de operibus, *Ipsa*, inquit, *bona nostra*, (nam vnus est contextus, vt mirer Bellarminum non vidisse,) *quia insidiantis culpæ euadere gladium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur, per sanctum virum nunc recte dicitur, Verebar omnia opera mea: ac si humili confessione diceretur: Quæ aperte egerim video: sed quid in his latenter pertulerim, ignoro.* Viden'? Sollicito timore munitum virum, tamen ignorasse quæ latenter pertulerit: vnde vereri iusta causa sit ne culpam non euaserit etiam in bonis operibus? Hoc vero, qua verisimilitudine dictum, si necessario æque verum sit vitare culpam, si quis munitus sit illo timore: ac verum est non vitare, si non sit munitus?

XVI. Tertius locus rapit me in admirationem immanis Sophistices tam portentosè ludentis, imo imposturam facientis in re tam sancta. Dixit Gregorius, bonarum esse mentium ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, vbi culpa non est: & vere dixit, & sancte dixit: quod isti rapiunt in sensum, nec sanctum, nec verum. Loquitur Gregorius de variis infirmitatibus, quæ homini acciderunt propter peccatum, & nominatim de menstruis mulierum, quas negat prohiberi propterea, aut intrare Ecclesiam, aut percipere communionem: quia in eo culpa nulla sit. Præmittit, *Perpende, frater charissime, quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ, est digno Dei iudicio post culpam ordinatum.* Quæ igitur verba Bellarminus recitat, ea significant debere viros pios in illis ipsis infirmitatibus, quæ non sunt eorum opera ex voluntate mala, sed παθήματα potius ex Dei iusto iudicio propter peccatum: debere inquam, agnoscere suas culpas, sua peccata, nimirum quæ his infirmitatibus à Deo puniuntur. I nunc, & Sophistarum aut conscientiam laudato, aut iudicium.

XVII. Superest Bernardus c. 10 de Præcepto & Dispensatione, *Bonus obedientiæ gradus est, si iuxta magistri nostri sententiam, propter metum gehennæ, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiam obediuerit. Melior tamen, cum ex Dei amore obeditur. Illa quippe obedientia necessitatis est, ista caritatis.* Et c. 12. *Hæc generalis regula sit vniuersorum, quæ per se, aut propter se nec bona nec mala sunt, aut propria cuiusq; professione, aut diuina institutione fixa non sunt, vt non iussa quidem, licite vtrumlibet vel admittantur vel omittantur: iussa vero sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Vbique enim & culpabilis neglectus, & contemptus damnabilis est,*

XVIII. At ista quis non miraretur induci, ad probandum, aliqua opera esse absque vllo peccato bona? Nam profecto nihil illa tale exprimunt. Nec sequitur, si obedientiæ gradus sunt: ergo ita à quoquam obediri, vt nihil peccet. Nam aliud est ipsam obedientiæ naturam explicare, aliud opera singula ponderare. Quid ergo potuit Bellarminus hic pro se arripere? Audite, & miramini. Bernardus cum dicit, obedientiam ex metu gehennæ esse bo-

se bonam, ex charitate meliorem, intelligi bonam simpliciter, & sine vllo peccato, etiam veniali, posse præstari. Tantumne in vllo homine confidentiæ? Imo tantum ne impudentiæ, vt sua somnia tam secure effutiat? At nos negamus ita vel cogitasse Bernardum, quod nec dixit, & absurdum est.

XIX. Imo, inquit, alioquin non distingueret eam ab inobedientia propter neglectum, quam dicit esse culpam venialem: & inobedientia propter contemptum, quam dicit esse criminalem, atque damnabilem.

XX. Imo, inquam, inobedientia necessario & per se distinguitur ab obedientia: pertinetque hæc oppositio ad vtriusque naturam. At nos loquimur non de ipsa obedientiæ natura in abstracto: sed de operibus, quæ ab ea manant. Etsi autem verum sit obedientiam distingui ab inobedientia, siue veniali, siue mortali; nunc enim nihil ad rem: tamen falsum, posse obedientiam præstari à quoquam in hac vita sine peccato.

FINIS LIBRI VNDECIMI.

LIBER DVODECIMVS DE FIDE.

Caput Primum.

PRoximam polliciti sumus disputationem de Fide, quam tractarunt mihi cogniti, ex nostris Caluinus Institutionis libri tertij capite 2. Bulingerus Decadis primæ sermone 4 & 5. Musculus, & Melanchthon in locis Communibus, Chemnitius Examinis parte 1. loc. penultim. Paræus contra Bellarminum de Iustificatione Impij.

II. Papistæ vero: Bellarminus de Iustificatione libri primi capite tertio & sequentibus. Costerus Enchiridij capite quarto: Tapperus articulo nono & decimo: Hosius Confessionis capite decimo quarto Lorichius in Fortalitio Fidei: Matthæus Galenus Catecheſi vndecima: Franciscus Sonnius Demonstrat. tract. 2, secundo: Salmero in Epistol. ad Galat. disputatione quarta: Pighius controuersia 2. Sanderus de Iustificatione: Franciscus Cordubensis, Annotationum artic. 1. Martinus Becan. opuscul. quarto primi tom. cap. septimo & seq. Scultingius Bibliothecæ Catholicæ tom. 2. contra caput secundum libri tertij Institutionis Caluini. Zacharias Bouerius tom. 2. in Demonstratione secundi Symboli.

III. Fides homonyma est: alias Ethica, alias Theologica. Illa, autore Cicerone, lib. 1. de officiis fundamentum iustitiæ, dictorum, conuentorumque constantia & veritas. Qui vsus in profanis autoribus plurimus, nec nullus in sacris. Hier. 7. *Periit fides, & ablata est de ore eorum.* Ampliata tamen significatione, vt sincerum denotet cuiusq; affectum in tuendis sui officii partib. ne discedat ab æquo & iusto. 1. Samuelis 26. *Dominus retribuit vnicuiq; secundum iustitiam suam, & fidem.* Prior. 1. Timoth. 5. *Primam fidem irritam fecerunt.* Quo sensu etiam de Deo vsurpatur Psalmo 33. *Omne opus Dei in fide.* Ad Rom. 3. *Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit?*

IV. Hinc fidelis, quicunque eo animo est, vt suas partes in officiis fungendis non deserat. Numero. 11. *Seruus meus Moses in tota domo mea fidelis est,* Matth. 24. *Quis est fidelis seruus, & prudens?* Imo Deus ipse Deuteron. 7. *Dominus Deus tuus, ipse est Deus fortis & fidelis.* Post. ad Thess. 3 *Fidelis Dominus, qui confirmabit vos, & custodiet à malo.*

V. Theologica Fides à primo illo quidem vsu deriuauit nomen, sed transumptum ad peculiarem: quomodo alia non pauca vsurpauit Spiritus, quæ sumpta de medio tamen diuinius significant, vt Gratia, Charitas, Ecclesia, Baptismus, Cœna, Salus alia, quæ nunc in Ecclesia vix audiuntur: eadam notione, qua in seculo. Significat ergo virtutem, propriam veræ religioni, per quam distinguuntur fideles ab infidelib. Ita n. loqui consueuit Spiritus Sanctus, vt quicunque homines alieni sunt à vera religione, ἄπιστοι, *Infideles* dicantur: & contra, πιστοὶ, *Fideles.* Ioan. 20 Et ne esto, ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. Act. 19. οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ, *Fideles qui erant ex circunciſione.* Et 16. *Filius cuiusdam mulieris Iudææ fidelis.* Post. ad Corinth. 6. *Quæ pars fideli cum infideli.* Prior. ad Tim. 4. *Omnium hominum, maxime fidelium.* Prior. ad Cor. 6. *Et hoc sub infidelib.* Septimo, *Si quis frater habet coniugem infidelem.* Prior. ad Tim. 1. *Ignorans feci, διὰ ἀπιστίαν, in incredulitate.*

VI. Hæc tamen fides adhuc non vno modo legitur. Alias proprie pro habitu ipso fidelium inhærente cordibus, per quem vnusquisque sit & dicatur fidelis. ad Roman. 1. *Fides vestra annunciatur toti mundo.* Ad Ephes. 1. *Audita fide vestra.* Prio. ad Corinth. 2. *Vt fides vestra non in sapientia hominum.* Post. 1. *Non dominamur fidei vestræ.* ad Rom. 1. *Per mutuam fidem vestram simul & meam.*

VII. Alias vero figurate, ac primo quidem μετωνυμικῶς, pro obiecto fidei proprie dictæ: vt significet vniuersam doctrinam Christianam, cui vera fide adhærendum sit, atq; adeo adhæreant ij, qui fideles dicuntur. Ad Ephes. 4. *Vnus Dominus vna Fides, vnum Baptisma.* Ad Tim. 3. *Tenentes mysterium fidei,* Act 6. *Multa turba Sacerdotum auscultabat fidei.* Ad Galat. 1. *Qui persequebatur nos aliquando: nunc annuntiat fidem, quam olim vastabat.* Et est frequentissima notio apud Veteres: vnde in Athanasii Symbolo, ὅστις βούλεται σωθῆναι πρὸ πάντων χρὴ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν, *Quicunq; vult saluus esse, ante omnia opus est, vt teneat Catholicam fidem.* Aug. Epist. 86. *Sit ergo vna fides vniuersæ quæ vbiq; dilatatur, Ecclesiæ tanquam intus in membris: etiamsi ipsa fidei vnitas quibusdam diuersis obseruationib. celebratur.* Quanquam in hanc partem exempla cumulare, quæ vbiq; sunt obuia, superfluum sit.

VIII. Secundo σωεκδοχικῶς vsurpatur pro fidei quadam parte, pnta externa professione, vnde illa Iacobi fides sine operib. quæ & mortua. Quanquã raro occurrit in Scripturis: & forte nusquam alibi: nisi quis huc referat illud ad Gal. 6. *Erga domesticos fidei.* Quia n. hortatio est ad benefaciendum, videtur fidem nominare professionem externam, non vero vim internam, quæ non cadit in cognitionem nostram. Sed apud Patres crebrum, vt fides simpliciter Christianitatem denotat.

IX. Est & alia fidei acceptio: pro miraculorum efficientia, quæ solebat olim & ab initio fidem comitari. Prioris ad Corin. 13. *Si habeam totam fidem, adeo vt montes transferam, charitatem autem non habeam nihil sum.* Et 12. *Alij datur fides per Spiritum.* Oecumenius in ea verba. πίστι, φησὶν, οὐ τὴν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημείων: *Fidem dicit, non eam quæ est dogmatum, sed eam quæ est signorum:* quæ verba habet à suo Chrysostomo: cui Theodoretus accedit: Item Hieronymus, siue quis est alius.

X. At non tantum Bellarm. historicam fidem, & miraculorum, & promissionum fidem vnam & eandem pronuntiat: sed etiam Zacharias Bouerius asserit eam distinctionem male assignari: & disputat his argumentis. Primo, quia Scripturæ vnicam tantum fidem doceant. Secundo, quia ea distinctio sit omnib. Patrib. & Conciliis ignota. Tertio, quia fidem dilaceret, & velut in frusta concidat.

XI. Sed nobis hæc distinctio non tantum vera sed etiam necessaria videtur, & ex ipsis Scripturis Quanquam fidem promissorum siue promissionum, non vidi apud nos vllo loco nominatam; sed pro ea veram fidem, siue fidem iustificantem: sed hanc quia peculiariter innititur promissionib. de remissione peccatorum; hinc factum, vt aduersarij sibi ita permiserunt appellare. Et esto sane: nos enim non solemus in appellationib. esse superstitiosi, dum res ipsa sit in tuto. Nobis igitur hæc ratiocinatio est. Ea quæ possunt separari inter se, non possunt vnum & idem. At hæ notiones fidei possunt in vicem separari. Non sunt ergo vnum & idem. Maior per se patet: nam separatio non potest esse absque numeri multiplicatione, quam vnitas & identias respuit. Assumptum a. facile est. Nam separari miracula à vera fide omnino necesse est nisi vtrunq; verum sit, & omnes vere fideles edere miracula: & omnes, qui edunt miracula esse vere fideles. Quod vtrunq; ipsa docet experientia falsissimum esse. Rursus: si non separantur fides historica, & fides vera: ergo quicunque historice norunt articulos fidei iidem vere sunt fideles. At hoc falsum. Nam Simon ille magus dicitur credidisse Act. 8. & tamen non habuisse correctum in conspectu Dei: & apud Epiphanium οὐκ ὀρθὴν καρδίαν ἔτι τὸν λογισμὸν εὐθῆ, *rectum cor neq; ratiocinationem,* Et. Psal. 50. *Impio dixit Deus. Quid tibi vt enarres statuta mea, & assumas pactum meum in os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti verba mea post te.*

XII. Distinctionem esse Scripturæ incognitam, vel secundum nomen dicit, vel secundum rem, secundum nomen, nihil est absurdi: nec debuit ab iis obijci, qui sibi permittunt fidem formatam, & fidem informem. Secundum rem vero, falsum ponit. Atq; hoc sufficit: nam rationem docendi non est semper necesse extare in Scriptura: vt Trinitatem, consubstantiale, & similia, quæ norunt inculcare Papistæ cum libet. Sed apud Patres veteres nõ reperiri cur dictum? Cum in promptu sint Chrysost. Oecumenius, Hieronym. Theodoretus? Totidem verbis disparantes πίστιν δογμάτων, & πίστιν σημείων? Quanquam hoc cur obijciunt, qui fidem informem & formatam debẽt suis tantum Scholasticorum claustris? Fidem lacerari, & in frusta concidi tantum asseruit Bouerius, non etiam docuit: at nos negamus, non enim si animam vegetatiuam, sensitiuam, rationalem distinguunt Physici propterea animam rationalem discerpunt. Sed Sophistæ magni sunt nugatores.

XIII. Fidei actus proprius atque, vt Scholis loqui mos est, elicitus, credere, πιστεύειν. Itaq; aliquando proprie, Act. 2. *Omnes qui credebant, erant eodem loci.* Ad Rom. 1. *Est potentia Dei ad salutem cuiuis credenti.* Ad Gal. 2. *Et nos in Christum Iesum credidimus.* Vnde & οἱ πιστεύοντες, crebro pro fidelib. Ad Ro. 4. *Vt esset pater omnium credentium* Prioris ad Corinth. 1. *Seruare credentes.* Est tamen cum improprie Act. 8. *Simon vero & ipse credidit.* id est, professus est credere.

XIV. Sed Theologi hunc actum tripliciter distinxerunt, totidem gradib. & phrasib. credere Deum, credere Deo, credere in Deum. Credere Deum primus gradus est, & vniuersalis quidam conceptus de Deo cum intellectui persuasum est, esse Deum. At credere Deo, secundus gradus, cum fides habetur Deo loquenti, tanquã veraci, nec vnquam mentienti. Denique credere in Deum longe strictius: & præter vtrunq; illum gradum, addit affectum in ipsum Deum, quem possunt non habere, non tantum qui eum credunt in primo gradu: sed etiam, qui ei credunt in secundo. Imo cum primus secunduſque, promiscuus sit etiam creaturis: at in Deum solum credi habent Theologi pro certo.

XV. Rufinus in expositione Symboli: *Vbi de Diuinitate fides ordinatur, in Deum Patrem dicitur, & in Iesum Christum, Filium eius, & in Spiritum Sanctũ. In cateris vero, vbi non de Diuinitate, sed creaturis ac mysteriis sermo est, in, præpositio additur vt dicatur, in Sanctam Ecclesiam: Sed Sanctam Ecclesiam credendã esse: non vt in Deum: sed vt Ecclesiam Dei congregatam. Et remissionem peccatorum credendam esse, non in remissionem peccatorum: & resurrectionem carnis, nõ in resurrectionem. Hac itaq; præpositionis syllaba Creator à Creaturis secernitur, & diuina separantur ab humanis.* Aug. Ps. 77 *Hoc est n. credere in Deum: quod vtiq; plus est, quam credere Deo. Nam & homini cuilibet plerumq; credendũ est, quamuis in eum non sit credendum,* In Ioan. tract. 29. *Non continuo qui credit ei, credit in eum, nam & dæmones credebant ei, & non credebant in eum. Rursus etiã*

de Apostolis ipsius possumus dicere: credimus Paulo: sed non credimus in Paulum: credimus Petro: sed non credimus in Petrum.

XIII. In tam variis fidei notionib. necessario monendum est, disputaturos nos esse de fide, non illa Ethica, sed hac Theologica: & quidem proprie dicta: quæ nimirum complectatur illos tres omnes credendi gradus, Quod genus fidei solent nostri appellare fidem iustificantem : quia pro certo habeant, hanc illam esse, cui tam sollicite Paulus iustificationem tribuit: imo ab ea, tanquam propriissima nota discerni fideles ab infidelibus, vt non tãtum videantur, sed sint reuera tales. Quod neque professio externa potest, neque fides illa miraculorum: neutra enim hypocritas discernit.

XIV. Hanc vtriq; consentimus nullam esse nisi infusam: id est, neque oriri à natura: neque à libero arbitrio causari: imo ne acquiri quidem multis actibus: sed infundi per Spiritum in corda fidelium, vt sit vere non humana, sed diuina persuasio. Obiectum eius esse veritatem diuinam reuelatam, neutri dubitant: finem etiam salutem æternam.

XVII. Sed cum ab illis capitibus discessum est, vix est in quo ausim dicere conuenire inquirentibus huius fidei naturam. Nam & cuius sit facultatis disputatur, intellectus-ne an voluntatis: & quomodo, quatenusque aut huius, aut illius. Tum de obiecto non conuenit, vtrum sit propria cuiusque salus, & quatenus, indeque cui hominum generi peculiariter donetur, & vtrum παρρησίως, an in perpetuum. Quæ omnia capita exsequuturi sumus ordine cum Deo propitio.

CAP. II.

Cuius facultatis sit Fides.

I. PRimum ergo certum est Fidem esse in mente : sed huius quia gemina facultas, intelligendi & volendi, quæstio est, vtrius illa sit, an vtriusque. Et nos quidem Catholici dicimus vtriusque: non enim posse consistere absque obiecti sui cognitione, quatenus est verum: aut amore, quatenus bonum.

II. At Papistæ aliter. Nam Bellarmin. ponit in intellectu solo: atque in eo profitetur à nobis dissentire, quod cum fidem esse dicamus fiduciam: hæc autem pertineat ad voluntatem, inde fiat, vt fidem in voluntate constituamus. At Catholici, inquit, id est, Papistæ, fidem in intellectu sedem habere docent. Vasques 1.2. disp. 209. contendit fidem iustificantem esse operationem intellectus, non voluntatis.

III. Sapetus, olim quidem Iesuita, nunc apud Albigenses Theologalis (sic enim appellant) non potest ferre nos in vtraque illa facultate, fidem cõstituere: sed qua mente? Non facile dixerim. Vos coniecturas meas adiuuate: testor enim nolle cuiquam sententiam affingere non suam. Sed ille sibi imputato obscuritatem propriam, quæ me incertum effecit. Queritur ille à nobis fidei definitionem ita dari, vt intellectus sit tanquam genus latius patens: at fiducia, cuius sedes in voluntate, sit differentia.

IV. Iu eo triplex esse peccatum. Vnum, quia non possit vllius speciei genus esse in vna facultate, differentia in alia. Secundum, fiduciam male tribui voluntati, quæ sit potius apprehensiuæ facultatis, statuentis Deum mentiri non posse, assentiente fide. Tertium, fidem, spem, charitatem, tres virtutes Theologicas hoc pacto confundi: quas plurimum inter se differre operosè disputat, quasi esset aliquando in controuersiam vocatum.

V. Quibus ex verbis intelligimus facile, disiplicere Sapeto fidem statui in intellectu simul & voluntate: sed vtram assignet, tamen incertum reliquit. Diceres intellectum, partim ex aliorum coniectura: partim, quod confundi queratur, spem, fidem, charitatem: quarum extremas certum est voluntates esse. Sed contra, non reijci voluntatem, inde suspiceris, quod paulo ante posuit τὸ *credere in Deum*, addere fidei, qua creditur Deo affectum voluntatis: sed & nos refutet, docentes non posse definiri absque cognitione, cuius sit sedes in intellectu : tum denique disputet fidem non ita esse in nobis ex dono Dei, vt nihil ad eam conferat liberum arbitrium, aut in ea non habeat voluntas suas partes.

VI. Sed enim illud de nostra definitione fidei calumnia est. Neque enim dicimus intellectum esse genus fidei, aut differentiam arcessimus à fiducia. Ac sane contentus dicere Sapetus, nullum potuit autorem, autoriue locum indicare testem accusationis. Enimuero intellectus esse genus non potest. Is enim est mentis facultas : at fides mentis habitus. Quis autem tam alte delirauit, vt habitum diceret esse facultatem ? Deinde fides est virtus: at nullius virtutis sua facultas genus est: itaq; nunquam dictum, voluntatem esse genus iustitiæ, temperantiæ, fortitudinis: Tertio, intellectus, quatenus facultatem, dicit, tam est homini à natura, quam mens ipsa : at fides præter naturam. Si a. fides esset species intellectus, necessario esset à natura: quia quæ cũque de genere prædicentur, eadem speciei inesse oporteat. Denique, si fides sit intellectus, quomodo, homo est animal: ergo aliquam aliam oportebit speciem esse intellectus, ἀντιδιηρημμένων τῇ πίστει. Quod si sit, tum plures erunt homini non tantum intellectiones, sed etiam intellectus: non autem vnicus: quod absurdum.

VII. Nec potest etiam fiducia esse differentia: quoniam hæc ipsa latius patet, quam fides, etiam cum intellectu. Certum est enim rationalem confidentiam præsupponere semper cognitionem: quæ n. cæca sit eandem esse brutam, ac stupidam. Confidunt autem non raro homines, cum ratione: vt amicorum beneuolentiæ, quam habent plurimis experimentis compertam.

VIII. Est igitur manifesta calumnia. Sed illud verum nihilominus, à nobis constitui fidem cũ in intellectu, tum in voluntate. Nec vero primis. Pridem n. Bonauentura, magnus inter Scholasticos, disputauit in 3. dist. 23. q. 2. art. 1. *Licet fides respiciat actum potentiæ cognitiuæ, non tamen ipsum respicit omnino, pure: sed inquantum habet affectionem concomitantem, & quodammodo post sequentem, & ideo etiam necesse est ponere quod fides quodammodo sit in affectione: & hoc quia est habitus voluntarius, & amor ordinatus.* Item, *Quod autẽ rationes sibi inuicem non obuient,* (videlicet quæ pro intellectu sunt, quæque pro voluntate,) *sed vtræq; verum concludant, satis clare põt videri, si quis potest capere, quod ad esse fidei virtutis concurrit actus rationis, simul & voluntatis: quod bene innuit Apostolus in ipsa notificatione fidei, cum dicit fidem esse substantiam rerum sperandarum, argumentum non apparentium, tangens quod est in ea cognitionis, & quod est affectionis.*

IX. Necsecus Thomas 2.2. quæst. 4 artic. 2. *Cum fides sit quædam virtus, oportet quod eius actus sit perfectus. Ad perfectionem autem actus, qui ex duobus actiuis principiis procedit, requiritur quod vtrumque actiuorum principiorum sit perfectum: non enim bene potest secari, nisi & secans habeat artem, & serra sit bene disposita ad secandum : Dispositio autem ad bene agendum in illis potentiis animæ, quæ se habent ad opposita, est habitus: & ideo oportet, quod actus procedẽs ex duabus talibus potentiis sit perfectus, habitu, aliquo præexistente in vtraque potentiarum. Dictum est autem supra, quod credere est actus intellectus, secundum quod mouetur à voluntate ad assentiendum : procedit autem huiusmodi actus à voluntate & ab intellectu, quorum vtrumque natum est per habitum perfici, secundum prædicta: & ideo oportet, quod tam in voluntate sit aliquis habitus, quam in intellectu.*

X. Sic illi: nos autem obiectiones Sapeti facile diluimus. Non posse genus esse in vna facultate, differentiam in alia: nihil aduersum, nos, qui nunquam diximus fidem esse ipsam intellectus facultatem: sed esse in intellectu tanquam habitum in subiecto : quanquam non adæquato, siue proprio. Nam profecto fides est habitus animæ fidelis, & renouatæ per Spiritum Sanctum. Quomodo videlicet Liberum Arbitrium & in intellectu est, & in voluntate, ab illo habens arbitrium, ab ista libertatem: ac proinde neq; intellectus est, neque voluntatis, sed vtriusque concurrentis ad eadem operationes.

XI. Fiduciam negat Sapetus voluntatis esse. Verum contradicit Bellarminus, cuius hæc diserta ex c. 6. libr. 1. de Iustificat. *Argumenta omnia, quæ fecimus hactenus, aperte demonstrant, fidem esse in intellectu: ac per hoc ad eam nullo modo pertinere fiduciam, quæ est in voluntate:* Et sane Bellarmino manifeste fauent hi loci. Act. 4. *Da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum :* videlicet vt interpretatur Lorinus, *Ne minæ impediant,* quarum tamen imperium nullum in intellectum, sed in solam voluntatem tyrannis. Posteriorus ad Corinth. 3. *Habentes talem spem, multa fiducia vtimur.* Profecto spes non potest esse causa vllius effectus in intellectu: cum ipsa tota sit voluntatis. Mitto alios non paucos.

XII. Et vero fœde confundit Sapetus fiduciam cum assensu, cum fiduciam definit, esse, quod Deus, cum sit prima veritas, non possit mentiri. Atqui hic ab omnibus appellatur potius assensus, quo nimirum intellectus amplectitur propositam veritatem. Est enim assensus & dissensus in intellectu, idem quod in voluntate, velle & nolle: vt sicut hæc vult bona, non vult mala: sic ille assentiatur vero, dissentiat à falso. Quare, qui certus est apud se, Deum non mentiri, habet ille quidem assensum intellectus sui: at nondum tamen habet fiduciam in Deo. Alioquin ipsi Diaboli, qui illud habent, pro certissimo, dicerentur etiam fidere Deo, dicerentur credere in Deum.

XIII. Distinctionem fidei, spei, charitatis, nos etiam volumus esse saluam: vt non sit nunc opus præcipitem Sapetum sequi in longam illam ἀπαγωγὴν disputationis de earum virtutum discrimine. Satis est non potuisse docere non enim opinor, neglexit) id discrimen tolli, si fidei subiectum sit in voluntate, & intellectu. Nam quid de libero dicturus est arbitrio, quod neque in voluntate sola est, alioquin non futurum arbitrium : neque in solo intellectu, alioquin destituendum libertate?

XIV. Imo quid responsurum speramus, si aduersus eum ab eo doctus velim esse Sophista ? Nam charitatem, credo, non est negaturus totam esse voluntatis. Spem autem Bellarminus assignat eidem, dicens nihil aliud esse fiduciam, quam spem roboratam: & fiduciam tamen assignans voluntati. Ac sane Spei obiectum esse bonum, qua bonum, norunt omnes, qui norunt opponi timori, bonum autem obiectum esse voluntatis, nemo hactenus dubitauit. Manifestum tamen est, vel autore Sapeto, discrimen inter Spem & Charitatem. Quare cum vtraque sit in voluntate tanquam in subiecto suo: non sequitur nihilo differre inter se, quæ sunt in voluntate, tanquam communi subiecto.

CAP. III.

Fidem in intellectu esse.

I. FIdem esse in intellectu, vix putabam demonstrandum. Sed tum quia Sapetus visus est non cõcedere: tum quia futurum est sequentibus disputationibus non inutile, age, pauca hæc huic negotio concedamus: non enim multis opus est. Disputauit Vasques c. 2. disp. 209. in 1. 2. sed nullis necessariis argumentis.

II. Primum ergo: Quicunque habitus mentis versatur circa cognitionem, is pertinet ad intellectum. At fides est habitus mentis humanæ, qui versatur circa cognitionem. Pertinet igitur ad intellectum. Maior per se patet: quia cognitio nõ est voluntatis, sed intellectus: quo posito mouetur voluntas. Nam amor, habitus est voluntatis: nec est rei incognitæ: sed amor tamen non est cognitio, sed cognitioni accedens: quia multa cognoscimus, quæ tamen non amamus.

III. Minor autem probatur. Primo ex locis disertis. Io. 6. *Et nos credidimus, & nouimus te esse Christum, illum Filium Dei viuentis.* Primæ Io. 4. *Et nos cognouimus, & credidimus charitatem quam habet Deus in nobis.* Ad Heb. 11. *Per fidem intelligimus constructum fuisse mundum verbo Dei,* νοΐ, id est, *intellectu concepimus.* Hinc est, quod Aug. de Ciuitate Dei lib. 1. c. 3. Scripturæ nos habere fidem dicit, *De his reb. quas ignorare non expedit.* Ambrosius in c. 1. ad Rom. *Fides aufert nebulam erroris, & tribuit perfectam Dei cognitionẽ mysterio Trinitatis, quod incognitum erat à seculis.* Theodoretus Therapeut. 1. πίστις ἐστὶν ἀφανῶς πρόγμασι θεωρία: *Fides est obscura rei contemplatio.*

IV. Hanc cognitionem significant etiam Mysterij & reuelationis vocabula: Significat enim, rerum abstrusarum, neque passim obuiarum cõmunicatam quibusdam cognitionem. De fide autem vsurpari, manifestum. Prio. ad Tim. 3. *Tenentes mysterium fidei: Magnum est pietatis mysterium.* Ad Gal. 3. *Conclusi in eam fidem, quæ erat reuelanda.* Ad Rom. 16. *Secundum reuelationem mysterij, temporibus æternis taciti.* Imo Christus, Matthæi 13. *Vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum.*

V. Imo doceri fidem, quis ignorat? At, docere profecto ad voluntatem non refertur, sed ad mentem, & intellectum. Itaque, omnino si docetur fides,

des, hanc necesse est pertinere ad intellectum. Docetur autem. Nam illud ipsum quod diximus, *reuelare*, docere est. Et scimus dictum Matth. 28. *Profecti, docete omnes gentes.* Et alias similiter, & quidem sæpe. Ambrosius in Luc. libr. 7. c. 10. *Eos misit ad seminandam fidem, qui non cogerent, sed docerent.* Vnde & διδασκαλία, crebrum. ad Titum 2. *Tu loquere quæ decent sanam doctrinam. Omnem bonam fidem ostendentes, vt doctrinam Seruatoris nostri Dei ornent in omnibus.*

VI. Et quia iisdem Deus vtitur mediis ad mentibus inserendam suam doctrinam, quibus solent omnes doctrinæ tradi: hinc & λόγος fidei & fides per auditum. Prior. ad Timoth. 4. *Innutritus sermonibus fidei.* Ad Roman. 10. *Fides ex auditu.* Ad Gala. 3. *An ex auditu fidei? Ex operibus legis, an ex auditu fidei.*

VII. Secundo, Quicunque habitus mentis habet pro obiecto verum, is pertinet ad intellectum. At, fides est habitus mentis habens pro obiecto verum Fides ergo pertinet ad intellectum. Ratio maioris est manifesta: quia, sicut bonum est obiectum voluntatis, ita verum est obiectum intellectus. Vnde Paulus prio. ad Timoth. 16. cõnectit homines διεφθαρμένους τὸν νοῦν: Et ἀπεστερημένους τῆς ἀληθείας. Scriptura ei cognitionem assignat, Ioannis 8. *Et cognoscetis veritatem.* Prior. ad Timoth. 2. *ad agnitionem veritatis venire.* Et quarto, *Iis qui cognouerunt veritatem.* Poster. 2. *Det illis Deus pœnitentiam, ad cognitionem veritatis.* Ad Hebræos 10. *Post acceptam cognitionem veritatis.* Primæ Ioan. 2. *Non scripsi vobis, quod veritatem ignoretis,* οὐκ οἴδατε, *non cognoueritis,* Imo post. ad Corin. 4. leges, φανερώσει τῆς ἀληθείας *manifestationem veritatis.*

VIII. Minor autem probatur: Primo ex disertis locis. Poster. ad Thess. 2. *Quod elegerit vos Deus ab initio ad salutem, per sanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritatis:* πίστει τῆς ἀληθείας. Item, *Qui non crediderunt veritati.* Quo pertinet & illud prio. ad Timoth. 4. τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν: vbi manifeste describuntur fideles per agnitionem veritatis.

IX. Secundo, quia actus ille fidei elicitus, *Credere*, passim refertur ad axiomata, siue enunciata, quæ veritatem certam habent, quæ intellectui persuadetur, non voluntati. Matth. 9. *Creditis me hoc posse credere?* Marci 11. πιστεύσῃ ὅτι ἃ λέγει γίνεται, *Crediderit, quia quodcunque dixerit, fiat.* Ioan. 8. *Nisi credideritis, me eum esse.* Et 11. *Ego credo te esse Christum Filium Dei.* Et 14. *Credite mihi me in Patre, & Patrem in me esse.* Et 16. *Credidistis me à Deo prodisse.* Act, 8. *Credo Filium Dei esse Iesum Christum.*

X. Imo huic veritatis cognitioni additur πληροφορία. ad Hebræ. 10. *Accedamus cum vero corde,* ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, *in certa persuasione fidei.* At, hanc intellectus esse, ostendunt hi loci. Ad Col. 2. τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, *certò persuasæ intelligentiæ.* Ad Rom. 14. ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω *Vnusquisque in animo suo plene certus esto.* Syrus, *Vnusquisque in cognitione animæ suæ certus esto.*

Cap. IV.

Fidem in Voluntate esse.

I. Sed esse etiam in Voluntate Fidem, negat Bellarminus diserte, ne locum vllũ dare cogatur Fiduciæ, de qua suo loco sumus disputaturi. Negat Vasques, & disputat, in Primam Secundæ, disputatione ducentesima nona: nec tamen quicquam probat, nisi esse actum intellectus: Nam, non esse voluntatis, ne tenui quidem coniectura firmat. Quasi consequentia esset necessaria, si sit intellectus, ergo non esse voluntatis. Contra tamen Zacharias Bouerius c. 6 symbol. *Fides quæ Catholicorum est, non in sola intellectus notitia, quæ, tametsi necessaria sit, ea tamen, non sola sufficit, sed etiam in duplici, tum intellectus, tum voluntatis actu, constituitur.* Et post, *Pius voluntatis affectus accedere debet, sine quo ipse intellectus perfecte, & vt oportet, diuinæ veritati assentiri non potest.* Videant Bouerius, Vasques, Bellarm. quam bene conueniant inter se. Sed & olim Bonauentura in distinct. 9. 4. *Fides respicit intellectum, & affectum.* At nos esse in Voluntate suum etiam fidei locum sic probamus.

II. Primum: Quicunque habitus animæ habet pro obiecto bonum & malum, is pertinet ad voluntatem. At fides habet pro obiecto bonum & malum: Ergo pertinet ad voluntatem. Maior per se patet: Quia, vt intellectus obiectum est verum & falsum, sic Voluntatis, bonum & malum. Minor autem manifesta: Augustinus enim Enchiridij c. 8. *Est itaq; fides, & malarum rerum, & bonarum: quia, & bona creduntur, & mala: & hoc fide bona, non mala.* Tum autem, quis nescit fidem esse ad salutem?

III. Secundo, Omnis lex pertinet ad voluntatem. At fides est lex: Ergo fides pertinet ad voluntatem. Maior per se patet. Minor. ad Rom. 3. *Per legem fidei.* Nam hic quidem concedo ab Apostolo nominari fidem abstracte. Sed id argumento non obstat Nam etiam iustitia legis dicitur abstracte, vnde est concrete iustitia operantis legem, quæ est in voluntate.

IV. Tertio, omne opus pertinet ad voluntatem. Nam, hæc est principium omnium operationum. At, fides est opus: Ergo pendet à voluntate. Assumptum probatur. Ioannis 6. *Operemini cibo qui non perit: sed cibo illi qui permanet in vitam æternam. Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc illud est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille.*

V. Denique, si fides pertineret tantum ad intellectum: Ergo non esset voluntaria. Non est enim à voluntate nostra, quod intelligamus: quia & multa intelligimus, quæ nollemus: & multa non intelligimus, quæ vellemus. At fides est voluntaria. Etsi enim non sit à cuiusque voluntate, tanquã à prima causa, quomodo neque vlla opera bona: tamen est à voluntate, tanquam à causa secunda, sicut opera bona omnia. Itaque, quomodo iustitia, quæ significat habitum, vnde singula opera prodeunt, infunditur à Deo voluntati: sic & fides quæ est habitus, vnde ortum habent singuli credendi actus. Infunditur quidem etiam intellectui: sed non propterea non voluntati: qua de nunc agimus.

VI. Esse ergo fidem voluntariam, facilis probatio est ab omnium Theologorum consensu: qui docent fidem non posse cogi. Tum diserte Augustinus de Bono Perseuerantiæ lib 2. c. 16. *Præuenit ergo & fidem gratia: alioquin si fides eam præuenit, proculdubio præuenit & voluntas: quoniam fides sine voluntate non potest esse.* De Spiritu & litera 31. *Vide nunc vtrum quisq; credat si noluerit: aut non credat si voluerit. Quod si absurdum est: quid est enim credere, nisi consentire verum esse quod dicitur? Consensio autem vtiq; volentis est: profecto fides in potestate est.* Et post, *Fides in potestate est, quoniã quũ vult quisq; credit, & cũ credit, volens credit.* Ambrosius siue quis alius in post. ad Cor. . *Fides nõ necessitatis, sed voluntatis res est.* Theodoretus Therapeutico primo, κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον πίστις ἐστὶν ἑκούσιος τῆς ψυχῆς συγκατάθεσις: *Prout ipsi definimus, fides est voluntarius animæ assensus.* Potho Prumiensis de Statu domus Dei lib 1. *Sic fides definitur. Fides est voluntaria certitudo absentium, supra opinionẽ, & infra scientiam constituta. Voluntaria, quia non cogitur.*

VII. Quin Thomas huc refert illud Pauli ad Rom. 10. *Si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum: & credideris in corde tuo. Corde enim creditur ad iustitiam. Corde creditur: id est voluntate. Nam cætera, quæ ad exteriorem Dei cultum pertinent, potest homo nolens: sed credere non potest, nisi volens. Intellectus enim credentis non determinatur ad assentiendum veritati ex necessitate rationis: sicut in intellectus scientis: sed ex voluntate.* Imo & Salmero, *Ad iudicandum, inquit: quod fides conferens iustitiam, à voluntate imperatur,* Et post, *Fides non demonstratur, sed virtute suscipitur voluntatis, captiuantis intellectum in obsequium Christi, qui illam infundit. Quare Augustinus tractatu vigesimo sexto in Ioannem. Cætera, inquit, potest homo nolens: sed credere non nisi volens.* Nec aliter Caietan. *Attribuitur cordi credere, tam ad excludendum fictionem simulantium se credere: tam ad significandum, quod à voluntate imperatur credere conferens iustitiam.* Salmero, *Ait corde credere, ad excludendam fictionem, cum qua multi accedunt ad baptismum: & ad indicandum, quod fides conferens iustitiam à voluntate imperatur, ad differentiam fidei coactæ, qualis est in dæmonibus, & erat in illis, qui crediderunt in eum à signis coacti, ipse autem Christus non credebat semet ipsum eis. Nam hæc fides iustitiam non adfer: nam vt scientia virtute rationis demonstrantis gignitur: ita fides non demonstratur, sed virtute suscipitur voluntatis captiuantis intellectum in obsequium Christi, qui illam infundit.*

IIX. Et hoc diserte notari iubeo propter Bellarminum, qui obiici sibi non patitur huiusmodi scripturæ locos, in quibus vel fides vel fidei actus tribuuntur cordi: Quia, inquit, Cor in sacris literis pro tota anima accipitur, vt totum interiorem hominem significet: ideoque tribui cordi actus tum intellectus, tum voluntatis.

IX. Et vero certum nomine cordis, ita vsam Scripturam, vt non voluntatẽm duntaxat complectatur, sed etiam intellectum. Veruntamen, primo obiiciebantur Bellarmino etiam loci quidam in quibus non potest non voluntas intelligi: vt ille, *Diliges Deum ex toto corde tuo*: nam quis dubitat, dilectionem voluntatis esse? Deinde, quos nominamus autores, debuerant venire in mentẽ Sophistæ. Tertio; cum de fide agitur, voluntatem etiam comprehẽdi, debuit discere, ex eo quod vera fides ἀνυπόκριτος dicitur. Prio. ad ad Tim. 1. *Charitas ex corde puro, & conscientia bona, & fide non simulata.* Itẽ 2. 1. *Reuocans in mentem meam, quæ in te est non simulatam fidem.* Certe hypocrisis non est in intellectu, sed in voluntate.

X. Redeo ad fidem voluntariam. Augustinus de Spiritu & Litera, c. 31. *Quid est credere, nisi consentire verum esse quod dicitur? Consensio autem vtiq; volentis est. Profecto, fides in potestate est.* Et c. 32. *Cum igitur fides in potestate sit quoniam cum vult, quisque credit & cum credit, volens credit.* Et 33. *Consequens est paululum quærere, vtrum voluntas illa qua credimus, etiam ipsa Dei donum sit.* Gaudentius Tract. 6. in Exod. *Voluntatis fidem* dixit. Sed rursus Augustinus, de Prædestinat. Sanctorum cap. 5. *Fidem, quæ in voluntate est.*

XI. Thomas, 2. 2. quæst. 2. artic. 2. luculenter, *Credere ad intellectum pertinere, prout est à voluntate motus ad assentiendum.* Et art. . *Intellectus credentis determinatur ad vnum, non per rationem, sed per voluntatem. Et ideo assensus hic accipitur, pro actu intellectus, secundum quod à voluntate determinatur ad vnum.* Eodem modo Biel, in 3. Sententiarum, dist. 23. q. 2. Et Altenstaig in Dictionario Theologico verbo *Fides*, Actum fidei qui est credere, esse actum intellectus vero assentientis, procedentem ex voluntatis imperio: quia nullus credat, nisi volens: Et habere, non solum pro obiecto verum, quod est obiectum intellectus: sed etiam finem, vel bonum, quod est obiectum voluntatis.

XII. Franciscus Cordubensis, Annotation. art 1 c. 48 *Quando euidentiora sunt testimonia: tanto ex cordis maiori affectu Deo habemus fidem, & plus obedientiæ illi exhibemus. Nam quod fidei testimonia (non propter eorum insufficientiam, sed quia homini sunt obscura) non efficiunt, id voluntas religiose erga Deum affecta simul illis facit, quia persuadet intellectui, vt firmiter assentiat verbo Dei.*

VIII. Res est non difficilis, nec ratio obscura Fides fertur in verum: ideo non est absque intellectu, vt præcedenti capite obseruatũ. Motus quo fertur intellectus ad verum dicitur. Assensus Sedis motus fit dupliciter. Alias per rationem, id est, euidentiam rei: quomodo in scientiis plerisq; conclusiones persuadetur ex vi principiorum: Et hic assensus necessarius est, nempe quia quodammodo cogitur animus vi rationum: Etenim Syllogismus est, λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι Siue, συλλογισμὸς ἐκ τινῶν ἐστὶ τεθέντων, ὥστε συνάγεσθαι ἕτερόν τι ἐξ ἀνάγκης τι τῶν κειμένων, διὰ τῶν κειμένων, Quæ necessitas in iis reb. habet locum, quarum ratio est euidens, id est, non tantum certa in se: sed etiam accommodata captui discentis.

XIV. Alias, is motus fit à voluntate: nimirum, cum res est obscura, id est, remotior à captu mentis humanæ, quæ tum cogitur quasi palpare in tenebris, luce illa rationum destituta. Itaque quomodo in tenebris non potest oculus obiectum apprehendere propter subtractionem lucis intermediæ: ita intellectus obscuras res non potest percipere, deficiente rationum lumine. Itaque, tum voluntatis partes esse, necesse est: hæc enim intellectum mouet ad assensum rei alioquin incognitæ. Iam in Theologia, quis nescit non esse rationum euidentiam? Oportet ergo in Theologia vel assensum nullum esse, vel esse à voluntate mouente intellectum. Hæc igitur ratiocinatio necessario efficit, tam non esse fidem sine voluntate, quam sine intellectu.

XV. Et vero hæc causa est, cur audiamus sæpe Obedientiam fidei. Ad Roman. εἰς ὑπακοὴν πίστεως. Et 6. *Ex corde obediuistis ei formæ doctrinæ, in quam estis traditi* Et 10. *Non omnes* ὑπήκουσαν *auscultauerunt Euangelio.* Et 16. *Euangelium factum est manifestum ad obedientiam fidei.* Actor. 6.

Multa turba Sacerdotum ὑπήκουον τῇ πίστει, *auſcultabat fidei.* Quin etiam 10.poſterio.ad Corinth. copulantur obedientia, & mens, ſiue intellectus, *In captiuitatem redigentes omnem intellectum*, πᾶν νόημα, εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ *ad obſequium Chriſti.*

XVI. Eſt & hoc argumentum certum. Omnis amor eſt actus voluntatis. At fides eſt amor: Ergo eſt actus voluntatis. Maior per ſe vera, & cognita. Minor probatur, quia vere fides eſt ea, quæ credit in Deum. At, credere in Deum eſt amare Deum. Auguſtinus in Pſalm. 130. *Hoc eſt credere in Chriſtum, diligere Chriſtum.* In Ioannem tract. 29. *Quid eſt credere in Deum? Credendo amare.* Et vero victus hoc argumento Gropperus in Enchirid. cap. 9. de Pœnitentia, *Nec hoc omittendum eſt, inquit, fidem ſecundum duas priores credendi rationes in intellectu conſiſtere, ſecundum tertiam vero etiam in voluntate, quod actio fidei ſic accepta, quod eſt credere, fidere, & adhærere Deo, non ſolo intellectu, quem fides illuminat, ſed & voluntate, quam accedente caritate inflammat, perficiatur.*

XVII. Vaſques contra: Primo fidem definiri ab Apoſtolo ad Hebr.11. *Hypoſtaſin ſperandorum, argumentum non apparentium.* Et hanc fidem iuſtificantem eſſe diſputat; primo poſt dici ſubſtantiam ſperandorum; & hanc eſſe ipſarum eſſe, quod in cognitionis aſſenſu habent: dici & argumentum ἔλεγχον, id eſt, aſſenſum intellectus, circa rem aliquam. Deinde, quia de eadem fide dicat, *Fide credimus aptata eſſe ſecula*: quod intellectus eſt non voluntatis. Denique, *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Nam accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt, & inquirentibus ſe, remunerator ſit.*

XVIII. Reſpondeo, primum opponi poſſe Bonauenturam, qui ex iſtoc ipſo Pauli loco concludat contrarium. Repeto verba paulo ante deſcripta, ex quæſt.2.art.1.in diſt. 23.4. *Ad eſſe fidei Virtutis concurrit actus rationis ſimul & voluntatis quod bene innuit Apoſtolus in ipſa notificatione fidei cum dicit fidem eſſe ſubſtantiam rerum ſperandarum, argumentum non apparentium: tangens quod eſt in ea cognitionis, & quod eſt affectionis.*

XIX. Reſpondeo præterea, concedi Apoſtolo ſermonem eſſe de vera fide iuſtificante: vt ſibi Vaſques intelligat ſuperfluam diſputationem eius capitis. Sed definiri fidem, debeone concedere? Non putem, ſi definitionem intelligas ex placitis logicis, propriam & exactam, quæ vniuerſam rei naturam complectatur. Probatio certa: & quia hypoſtaſis argumentumue, non poteſt dici fidei genus, & quia res ſperandæ, ſiue non apparentes non continent omnem differentiam fidei, nam credũtur etiam præterita. Quod ſi latius definitionem nomines & improprie pro deſcriptione, (Nam & Lombardus ita appellat libr.3.diſt.23.) admittimus: ſed negamus quicquam confici: Non enim ſolent in deſcriptione omnia colligi, quæ pertinent ad naturam rei deſcriptæ: ſed accommodari præſentibus vſibus. Potuerit ergo Paulus fidem deſcribere, quatenus pertinet ad intellectum, vt cum poſt dixit, fide credi condita eſſe ſecula: vt tamen præiudicium non ſit factum eidem, quatenus regnat in voluntate.

XX. Deinde, nego hoc ipſum pertinere ad ſolum intellectum: nam hypoſtaſin nihil eſſe aliud, præter illud eſſe rerum ſperandarum, quod eſt ſimpliciter in intellectu aſſentiente veris; dilutius eſt, quam, vt dignum ſit tanta laudatione fidei, quam Apoſtolus inſtituit. Quid enim eſt non commune, non ex triuio? Scil. nihil Abrahamum habuiſſe amplius quam Ptolomæum: cuius in intellectu hypoſtaſis ſic erat Eclipſeon, ſiue Lunarium, ſiue Solarium futurarum multis poſt eum ſeculis? At, nos longe auguſtius firmiſſimum illum aſſenſum intelligimus, quo totus hærens Deo, & amans Deum, voluntate multo magis, quam intellectu vigebat: nam, intellectus certe in reb. non apparentib. neceſſario languidior eſt, & videt tanquam per ſpeculum, ac tum voluntas & ipſa mouet ſeipſam, acceptis à Spiritu viribus, & intellectum cogit, quodammodo, vt docuit Thomas. Tum ergo, vere fides eſt hypoſtaſis, cum habet vtrunque, & lumen intellectus, & ardorem volũtatis: ſic n. fit, vt res quæ propter ſui abſentiam in ſpe ſunt duntaxat, ſiſtantur tamen quodammodo præſentes, & dicantur habere hypoſtaſin. Fidelis enim tam certo apprehendit eas & intellectu, & voluntate, quam ſi eſſet præ manibus.

XXI. In iis autem, *Sine fide impoſſibile placere Deo*, ſolum intellectum indicari, non dabit quicunq; ſcierit, quæ ſit fides per quam placeatur Deo. Nam hic recordabitur dictum, *Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à me.* Fateor illud credere quod Deus ſit, pertinere tantum ad intellectum; ſed non ſequitur nullum eſſe locum voluntati.

XXII. Secundo, obiicit Vaſques ex 4. ad Rom. *Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſtitiam.* At credere eſt actus intellectus.

XXIII. Sed hæc eſt petitio principii. Certe n. Abrahami ea fides laudatur, quæ non ex euidentia demonſtrationum ſit perſuaſa, ſed ex conſtantia voluntatis imperata, ſiue, vt loquebatur Thomas, ad quam ſit determinatus à voluntate intellectus. Nam, id innuit Paulus, teſtatur contra ſpem ſub ſpe crediſiſſe, καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, neq; infirmatum fide, non conſideraſſe mortuum corpus, tum ſuum, tum Saræ: id eſt, non admiſiſſe in diſceptationem argumenta intellectus.

XXIV. Enimuero, tam præclarum locum vehementer luxat Vaſques ſuis gloſſis, vt conficiat nullam fidem deſcribi, niſi intellectus. Nam, his verbis, *non infirmatus eſt fide*, aperte denotari aſſenſum fidei, qui pertinet ad intellectum, non concedo: imo aſſenſum voluntatis diſputantis contra intellectũ Non dubitaſſe de eo quod ei dicebatur, apertum eſt: ſed non dubitaſſe ex vi, intellectus ſolius, an ex vi voluntatis? intellectus, inquit, quia *non conſiderauit.* At ego hinc concludo potius vim factam intellectui: nimirum quia nõ attenderit vir ſanctus ea, quæ dictabat intellectus: nam hæc ratio ab infirmitate corporis non erat: imo non poterat eſſe voluntatis, ſed tota erat intellectus. Et ſic ſæpe fit in reb. etiam noſtris: vt etiam tum cum non poſſumus obſiſtere rationib. voluntatis imperium ſit. Et in reb. malis, longe illuſtrius documentum eſt, iampridem celebratum carmine,

Video meliora, proboque, Deteriora ſequor.

XXV. Tertio obiicit ex 1. ad Corinth. *Nunc autem manent, fides, ſpes, charitas: maior autem horum, eſt charitas.* Diſtingui enim fidem ab ſpe, fiduciam autem eſſe ſpem quandam.

XXVI. Non aſſequor. Fiducia eſt ſpes quædam: An potius, ſpes eſt quædam fiducia? Nam, Sapetus fiduciam refert etiam ad intellectum: *Fiducia*, nquit, *perſuaſio, & ſimilia ſunt facultatis apprehenſiuæ.* Paulo poſt, *Sicut in ſcientiis certitudo, & fiducia eſt clara & euidens cognitio cauſæ propriæ ſui effectus. Et in rebus, quæ pendent à teſtimonio humano cognitio integritatis, & fidelitatis eius, qui teſtimonium perhibet, certos nos facit. Hæc autem fiducia, ſiue certitudo, cum ſit differentia cognitionis, in eadem facultate conſtitui debet, cum ipſa cognitione.*

XXVII. Et ſane, quo ſenſu *Fiducia eſt ſpes quædam?* An vt ſpem ſi diſtribuas in ſuas aliquas ſpecies, earum ſit vna quædã quam appelles fiduciam? Breuiter, vt omnis fiducia ſit ſpes, at non omnis ſpes fiducia. Imo inauditum, ſpem tanquam genus, diſtingui in ſuas aliquas ſpecies. Nondum certe mihi viſum apud Theologos. Et aliquam eſſe ſpem, quæ nulla ſit fiducia; vix credo, fidem inueniat. *Certe* Altenſtaig *ſperare, eſt exiſtimare, credere, confidere.*

XXVIII. Verius eſt, Spem eſſe fiduciam quandam, & fidem eſſe fiduciam quandam: nimirum, quia fiducia poſſit eſſe etiam rerum præſentium: at ſpes tantum rerum futurarum. Fides autem vtrarumque: itaque Paulus dixit eſſe hypoſtaſin rerum ſperandarum. Diſtinxerit ergo ſane Apoſtolus ſpẽ à fide: at nunquam tamen inde quiſquam conficiet, fidem nihil habere commune cum voluntate.

XXIX. Obiicit quarto ex 2. ad Corin. 10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.* Loquitur de fide, qua ita myſteria credimus, vt intellectum noſtrum cohibere debeamus à quauis contraria opinione.

XXX. Recte, inquam, ſed cohiberi Thomas dixit à voluntate, non autem à ratione: quæ ſola alioquin ſolet intellectum mouere. Tum autem manifeſtum eſt, tum obedientiam, tum inobedientiam, actus eſſe voluntatis: vel ipſis teſtib. Ieſuitis, quibus in ore eſt perpetuo, cæca obedientia. Breuiter: Obedientia Chriſti, ſignificat cohiberi debere, non tantum intellectum à contraria opinione, ſed etiam voluntatem à contrariis motibus.

XXXI. Obiicit quinto, ex ad Epheſ. 3. *in quo*, nempe Chriſto, *habemus fiduciam & acceſſum in confidentia, per fidem eius.* Et prioris ad Timoth.3. *Qui bene miniſtrauerit, gradum bonum ſibi acquiret, & fiduciam in fide, quæ eſt in Chriſto.* Si fiducia & fides eſſent idem, inepte diceret Paulus, haberi fiduciam per fidem.

XXXII Quin dic potius, inepte, falſe Paulus diceret, haberi fiduciam per fidem, ſi nullo ſenſu eſſet idem fides & fiducia. Enimuero, quia verum, fidem eſſe fiduciam apud Deum: ideo verum eſt, legitimum eſt, congruum eſt, per fidem haberi fiduciam apud Deum. Quemadmodum, quia verum, Phyſicam eſſe ſcientiam rerum naturalium: Aſtrologiam motuum cœleſtium: ideo verum, legitimum, congruum, per Phyſicam haberi ſcientiam rerum naturalium; per Aſtrologiam, ſcientiam motuum cœleſtium. Viden' quanto diſtet à Vaſquis iudicio, iudicium noſtrum? Sed, qui tam ſubtiliter conſectatur ſyllabas, quæſierim ab eo libenter, quid ſentiat de illis ad Hebræos 3. verbis, *Si fiduciam & gloriationem ſpei, vſq; ad finem firmam retineamus.* Nam: ſpem eſſe fiduciam, ſpero non negaturum, niſi forte hæc mea ſpes non ſit fiducia. Nam, Sophiſtarum ingenio quis confidat? Non ego, qui verſipelles noui, & in omnes caſus flexiles.

CAP. V.

Statuſ Controuerſiæ, de Cognitione Fidei, ſiue de Fide implicita.

I. Eſt ergo Fides, habitus animi complectens vtramque facultatem, tum intelligendi, tum volendi. Nunc quæritur, quatenus, & quomodo fides intelligat. Nam intellectus habet cognitionem, habet & aſſenſum. Habetne ergo vtrumque fides? Nam de altero, id eſt, aſſenſu, non poteſt dubitari. Quæſtio ergo eſt, vtrum habeat notitiam.

II. Nos: notitiam diſtinguimus, vt alia ſit τοῦ ὅτι, alia, τοῦ διότι. Illa ſimpliciter tenens rem eſſe quæ creditur, & qualis creditur. Hæc vero vlterius progreſſa, cauſas videns cur ſit, & cur talis. Et quomodo Altenſtaig. *Intelligere dupliciter dicitur, vno modo large, idem quod cognoſcere aliquid, quod per nomen dicitur. Alio modo intelligere idem eſt, quod ratione apprehendere, vel prauia ratione cogitare.* Quæ differentia perſpicue apparet, ſi compares βάναυσόν τινα. Et de media plebe artificem, cum erudito viro, & diſciplinis exculto. Plurimi ſunt in vſu communi fabri, qui circuli cẽtrum tam exacte inueniãt, quam Euclides, ex latere Hexagoni circulo inſcripti Sed quæ ſit eius operationis ratio, ſoli ſciunt tamen, qui ab Euclide didicerunt. Eadem differentia Medicorum eſt, & Empiricorum.

III. Cognitio τοῦ ὅτι duplici ratione obtinetur, vel Teſtimonio, vel Experientia. At Cognitio τοῦ διότι, tantum per Syllogiſmum, ſiue ratiocinationẽ. Sic Iudices in reis peragendis hærent teſtib. vt plurimum: aliquando etiam argumentis, ſiue coniecturis. At vulgus artificum totum eſt in experientia. Nam etiam cum diſcunt, non aliter, aut certe vix aliter docentur, quam per frequentes actus, ex quib. fit habitus: vnde Prouerbium, Fabricando, fabrum fieri.

IV. Catholici negant fidem vllam eſſe poſſe abſque vlla cognitione. Primum enim, illam priorem τοῦ ὅτι, omnino eſſe neceſſariam: Adeo vt, exempli gratia, ille non poſſit dici credere Reſurrectionem corporis, qui omnino hanc eſſe ignoret: aut illi credere Spiritum Sanctum, qui Act.19. ne audiuerant quidem an eſſet Spiritus Sanctus.

V. Quod attinet ad alteram cognitionem, dicunt Chriſtianæ fidei dogmata eſſe alia prima, alia à primis deducta. Illa tanquam principia: quæ ab aliis dogmatis non pendeant, & à quibus alia pendeant. Illa non poſſe ſciri, niſi per cognitionem τοῦ ὅτι, quæ tota ſit ex teſtimonio diuino. Quomodo Trinitatem, fidelium nemo credit, niſi propter hoc tantum, quia ſit in Scripturis teſtatiſſima. Sic Chriſtum eſſe Deum hominem, Chriſtum reſurrexiſſe, aſcendiſſe in cœlos, ſedere ad dextram Patris, eſſe Mediatorem noſtrum: & alia nonnulla.

VI. Quæ autem dogmata à primis deducuntur, & pendent, ea vtroque modo poſſe ſciri. Nam & eſſe, conſtat ex teſtimonio, ſiue Scripturæ, ſiue Eccleſiæ: & cauſa cur ſint, habetur ab ipſis dogmatis, vnde pendent. Vt Filium non eſſe aliud à Patre, ratio eſt, quia vnus ſit Deus, non plures. Quod operibus nemo iuſtificetur: quia omnes tranſgrediantur legem. Et ſi-

Et similia quæcunque sunt. In quibus tamen obseruandum, hanc ipsam τὸ διότι notitiam, resolui in illam priorem τὸ ὅτι: nimirum, quia cum non possit hęc cognitio haberi, nisi à primis dogmatis, tum vero hæc ipsa prima dogmata non constent, nisi autoritate diuina, hinc fit, vt ne hæc quidem deducta sciantur, nisi per cognitionem τὸ ὅτι.

VII. Nullam igitur censemus esse fidem, absque vno saltem, aut etiam vtroque cognitionis gradu Quorum eum, qui tantum versatur circa τὸ ὅτι, esse infirmorum, & incipientium, qui infantium more lacte opus habent, & solidum cibum nondum possunt ferre: alterum autem robustiorum, & prouectorum, vltraque primâ elementa progressorum. In quo quidem ordine, fatemur nunquam omnes futuros, qui intra Ecclesiam erunt: sed nemini tamen subsistendum, qui suæ salutis erit studiosus, atque adeo pudendum esse, si quis post multum tempus, tamen non fiat doctior.

IIX. At Papistæ primum iniuriam nobis faciunt in constituendo statu quæstionis, sic disputantes, quasi nihil prorsus vellemus ignorari, non tãtum quod ad τὸ ὅτι, sed ne quidem quod pertineat ad τὸ διότι. Atque adeo Vasques disputat. 209. cap. 3. in 1. 2. fidem iustificantem negat esse perfectam intelligentiam mysteriorum. Et *contra Caluinum*, inquit, *insimulantem Catholicos : quod dicant se reuerenter credere quicquid Ecclesia docet, etiamsi ea minus intelligant, & dicentem non ignorantia, nec sensus nostri submissione, sed cognitione certa & explorata regnum cœlorum adiri.* Immane mendacium: impudentissima calumnia! Nam Caluini verba ita sunt, ex 3. Instit. 2. quem ille locum annotat. *Hoccine credere est, nihil intelligere, modo sensum tuum obedienter Ecclesiæ submittas? Non in ignoratione, sed in cognitione sita est fides, atq; illa quidem non Dei modo, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutem consequimur, vel quod parati simus pro vero amplecti quicquid Ecclesia præscripserit, vel quod inquirendi cognoscendiq; prouinciã ad ipsam relegamus, sed quando Deum agnoscimus nobis esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum vero in iustitiam, sanctificationem, & vitam nobis esse datum. Hac inquam, cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cœlorum obtinemus.* Enimuero, vbi Caluinus certam, & exploratam cognitionem dicit? Deinde submissionem sensus, non absolute reijcit, sed eam quæ in Ecclesiæ autoritate, imo nomine acquiescit, nam quæ Deum respicit, hanc ille submissionem nunquam suggillat. Deniq; cognitionem nominat tum Dei, tum diuinæ voluntatis, non vero cognitionem mysteriorum, certam exploratamque: inter quas longum discrimen. Nam hæc ipsarum rerum euidentiam quærit illa, etiam non perspectorum, non penitus cognitorum mysteriorum rationem vnam habet diuinam voluntatem cui pleno assensu acquiescat: denique sensum submittit Deo, non summittit Ecclesiæ.

IX. Rursus, cum definierunt, fidem non esse tam notitiam quam assensum simplicem, quæ verba sunt Bellarmini c. 17. lib. 1. de Iustificatione: tum fidem distinguunt in Explicitam, & Implicitam Biel in 3. Sentent. q. 25. Altenstaig in Dictionario, verbo *Fides*. Cui distinctioni hic sensus inest. Explicitam fidem esse actualem assensum Catholicæ veritatis cuiuslibet: vt cum quis didicit sigillatim articulos Fidei: eisque ita sibi peculiariter traditis assensum præbet: ac tum coniungi notitiam cum assensu. Implicitam autem, esse habitum credendi, sed sine actuali assensu: itaq; separatam à notitia: adeo vt credi dicantur hac ratione res etiam prorsus incognitæ, quæque in mentem nunquam venerint: nimirum quia credantur in axiomate quodam vniuersali, quod ipsum fide teneatur explicita. Exempli gratia: Si quis credat Ecclesiam Catholicam (nam hoc illis familiare est) eundem statim credere quicquid illa credat, siue credendum tradat. Verba habe, & attende Franciſci Cordubensis: *Et si fideles in lege Dei eruditi plura fidei dogmata explicitè in effectu, quam indocti fideles credant: tamen isti aut explicitè, aut in voto, tot dogmata, quot illi credunt.*

X. Hoc genus implicitæ fidei, Hosius Confutationis Prolegomenon Brentij 3. lepidissimo illustrat exemplo Carbonarij cuiusdam, ex quo cum animi causa vir quidam doctus quæsisset, quid crederet, Symbolum ille recitauit. Cum iste interrogaret vlterius, quid crederet. Quod Ecclesia, inquit. Illo pergente, & quærente, quid ergo crederet Ecclesia. Quod ego, inquit. Cumque ille doctus, de nouo, quid ergo tu? Iste Carbonarius circulo vsus, nihil aliud quam se credere quod Ecclesia crederet, Ecclesiam quod ipse crederet: nec aliud ab hoc ille potuit elicere.

XI. Hæc est Papistarum sententia, in qua satis mirari non possum vertiginosas ambages: quid enim dicam aliud, non habeo. Actualem assensum nominant. Et effectu credere, & in voto credere. Quis hæc verborum portenta capiat? Nam primo, quid est in voto credere, nisi nondum credere, sed velle credere? Et hanc quisquam doctus concipere potuit distinctionem fidei, cuius alterum membrum non sit fides? Tolerem, si homonymiã vocabuli discernant, quæ solet non τὸ ὄντι solum, sed etiam τὸ φαινόμενα appellatione confundere, sed rei natura nunquam ita explicabitur.

XII. Deinde, quid est effectu credere? Annon quomodo effectus, siue actus opponitur potentiæ? Erit ergo credere actu, & credere potentia: quo quidem vix dici potuit quicquam monstrosius. Nam omnis habitus iam est actus, respectu saltem remotæ potentiæ: etsi potentia dicatur propinqua respectu actuum singulorum. Sed potentiæ propinquæ, id est, habitus, dari actus quosdam adhuc in potentia, nunquam doctis auditum. Nec magis auditus profecto assensus aliquis non actualis.

XIII. Quid superest? Est quidem hoc absurdum, vt credere dicatur, qui non credit. Sed est aliquid absurdum magis, credere eum, non tantum qui actu, vt loquuntur, non assentit: sed etiam, qui actu dissentit. Hoc vnquam quisquam exspectasset, aut etiam speraſſet? Altenstaig diserte in verbo *Credere*, In tantum valet fides implicita, quod si quis habens eam falso opinaretur, ratione naturali motus, Patrem maiorem, vel priorem Filio, vel tres personas ab inuicem localiter distare, aut simile quid, non sit hereticus non peccet: dummodo hunc errorem pertinaciter non defendat, & hoc ipsum credat, quia credat Ecclesiam sic credere. En quo se præcipitet humana subtilitas! Et quis erit absurditatum finis?

XIV. Porro Stapletonus Antidotis in Actor. 16. & in 1. ad Roman. implicitam hanc fidem, negat versari circa mysteria Redemptoris Christi, eiusque in nos beneficia: sed tantum circa subtiles quasdam considerationes mysteriorum Christi, aut quædam eorum antecedentia, & consequentia, quæ salua fidei compage diuersè à diuersis intelligi & explicari possunt.

XV. Sed hæc si non est vafrities, in dissimulando dogmate non sana; est saltem in homine Papista, aut ignoratio suorum mysteriorum: aut à suis συνωμότης discessio. Certè, aut illa quæ iam recitauimus, recantanda sunt aut hoc commentum explodendum. Nam primo, Patrem esse maiorem, prioremue Filio, aut Trinitatis personas spatio locorum distare, quis est tam hospes in Christianitate, vt numeret in ijs, quæ salua fidei compage diuersè possunt à diuersis intelligi: Nisi forte & Arrianos, & Antropomorphitas placet restituere. Et illa tamen cadere in fidem implicitam putarunt Scholastici. Deinde, hoc genus implicitæ fidei, in omnibus est Christianis, etiam doctissimis. At Scholastici fidem suam implicitam, non omnibus tribuunt, sed stupidioribus, aut saltem imperitioribus. Testem habeo Thomam, qui Asinis. Secunda 2. q. 2. art. 6. *Minores, qui significantur per asinos, debent in credendis adhærere maioribus, qui per boues significantur.* Tertio, si in rebus esset: quæ diuersæ possunt a diuersis intelligi: ergo non in ijs, in quibus debent alij alijs adhærere At Thomas in his diserte ponit, in quibus minores debent maioribus adhærere.

XVI. Hanc igitur ita descriptam implicitam fidem non possunt admittere Catholici, quamuis alioquin confiteantur non omnia explicatè sciri, (adeo vt ne Caluinus quidem hoc sensu, implicitam fidem recusarit nominare) quamdiu peregrinamur in hoc mundo: non solum, quia multa nos latent, sed quia multis errorum nebulis circundati, non omnia assequamur ne quidem κατὰ τὸ ὅτι. Veruntamen hoc quicquid est impliciti, defectum esse fidei: longè autem esse aliud de fidei natura disputare, quam credentium imperfectionem considerare. Si quis quid non norit, quod debeat credere, imputetur hoc ei, nihil erit absurdi: sed ex eo multiplicari species fidei, indignum est sano cerebro.

XVII. Interea Caluino facit iniuriam Bellarminus: facit & Vasques, c 3. disput. 209. in 1. 2. quem dicunt affirmare, non ignorantia nec sensus nostri submissione, sed cognitione certa & explorata regnum cœlorum aditi. Cum contra sensus submissionem omnino crediderit necessariam: & adeo quidem necessariam, vt absque ea fides constare non possit: etsi subijci sensus nolit creaturæ vlli: sed Deo soli. Certam autem & exploratam cognitionem nunquam aliter vsurparit in hoc argumento, quam quomodo nos explicuimus. Tantum ergo geminum insectatur Papistarum, non tam errorem, quam stuporem. Et credi aliquid, quod omnino ignoretur, atrum sit an album: & credi rursus sub conditione, si ita videatur Ecclesiæ, quem in stuporem qui deuenerint, eos prolixè ignorare quid sit fides: ac ne omnes quidem Papistæ quotquot sunt, erunt, si conferant operas, persuadeant cuiquam sano.

CAP. VI.

Argumenta à Scripturis Papistica fidei implicitæ.

I. QVI de fide implicita ex professo tractarit, vnum vidi Bellarminum: alterum Andradium lib. 2. Orthodox. explic. tertium Greg. de Valentia in 2. 2 quæst. 2. punct 3. Nam Vasquem disputantem de perfecta intelligentia non ego illis annumerarim. Scholasticos, qui attingunt in distinct. 25. 3. Sententiar. mirer, si quis sit tam ἀνυπόστατος, vt patiatur se mouere, magis occupatos in distinctionum quisquilijs, quam in rationum vel specie.

II. Bellarmino primum argumentum ex Esaiæ 7 *Nisi credideritis, non intelligetis.* Vnde putat aperte confici, fidem non esse intelligentiam, sed viam, gradumque ad intelligendum, quomodo videlicet Aristoteles, δεῖ τὸν μαθήσεσθαι πιστεύειν.

III. Respondeo: Primo hunc locum citari ex editione Græca, cui hærebat Editio Latina, illa vulgaris olim ante Hieronymum. Hebraicè, אם לא תאמינו כי לא תאמנו. Vbi geminatur verbum ad eadem origine variè deflexum. Ac prius quidem constat vsurpari pro eodem quod Græci πιστεύειν, Latini dicunt *credere*, & sic est ab omnibus expressum.

IV. Sed alterum vt verteretur, per *intelligere*, causam videre non possum. Hieronymus certe aliter, *non permanebitis*, Cui consentit Paraphrastes, qui vertit תתקיימון. Et vero, vt ex aliis locis constat, hoc aut certe vicino sensu in vsu erat apud Hebræos: ipsis etiam testibus Septuaginta; 2. Samuelis 7. οὐ πιστωθήσεται ὁ οἶκός σου, Chaldæus, וקים *Et firmabitur*, siue, *firma erit, stabilietur domus tua.* Prior. Regum 8. πιστωθήτω δὴ τὸ ῥῆμά σου: *Firmentur verba tua.* Prior. Chronicor. 17. πιστωθήτω ἕως αἰῶνος *Confirmetur in perpetuum.* Denique nusquam quisquam, exceptis Septuaginta vnico hoc loco, vertit *Intelligere.* Itaque hoc argumentum nullum est a Scriptura.

V. Secundo, velim doceri ex quo Dialecticæ genere hæc sit consequẽtia: Nisi credideritis, non intelligetis. Ergo fides non est intelligentia, sed gradus ad intelligendum. Quasi quis diceret, Si non sit animal rationale non est homo: Ergo animal rationale gradus est ad hominem. Si non habet principium motus, non habet animam: Ergo principium motus est gradus ad animam. Infinita sunt eiusmodi. Sciunt autem vel pueri, hoc genere enunciatorum, aliquando sublatis causis tolli effecta, & antecedentibus consequentia, aliquando contra, sublatis effectis, & consequentibus tolli causas, & antecedentia. Illo modo, si non est calidus, non calefacit, altero, si non illuminat, non est dies. Itaq; argumentum nullum est certũ.

VI. Contra potius. Quia non solet hoc genus consequentiæ firmum esse, à negatione antecedentis ad negationem consequentis, nisi termini reciprocentur: vt Sol supra horizontem, & dies: Alterutrum necesse erit vel intellectum esse ante fidem: quomodo, si non sit homo, non est animal, quod contra inepte diceres, si non sit animal, non est homo, vel saltem reciprocari fidem & intellectum: quomodo, si non mouetur, non viuit. Vtrouis a. modo, fides nulla est absq; intellectu. Et ita videntur hoc loco esse vsi Hiero. & Cyril. Illc. *Quia quæ Dominus dixit, futura nõ creditis, intelligẽtiã*

non habetis. Iste, *Qui verbum Dei propter incredulitatem onerant contumeliis, hi cognitione eius præditi esse non possunt. Oportet igitur incunctanter recipere quæ exhibentur à Deo, & quæ pollicetur ac loquitur, his annuere alacriter: ita nobis erit cognitio bona, & mentem nostram illustrabit lux sapientiæ eius.*

VII. Tertio: fidem esse gradum ad intelligendum, dici potest dupliciter. Primo, vt ipsum illud intelligere, non tantum distinguatur, sed etiam separetur à fide, vt hæc omnino sit sine illo, quomodo laborare, gradus est seu via ad diuitias, cum tamen prorsus sine diuitijs non tantum cogitetur, sed etiam sit labor. Deinde, vt tantum distinguantur varij cognitionis profectus, hoc est, vt non sit quidem fides absque intellectu, sed initia fidei esse eiusmodi, vt ad ea quæ adhuc ignorantur inde fiat progressus, quomodo in omnibus scientijs, principiorum cognitionem ipsam in intellectu esse scimus, & tamen viam ad intelligendum, nimirum reliqua earundem scientiarum, quæ nondum sciuntur. Primo modo negamus fidem esse viam ad intelligendum: secundo concedimus, quia certum, fidem in Deum non posse esse absque notione Dei, & certum hanc Dei notionem, initium esse, vnde reliquorum omnium religionis capitum cognitio acquiratur. Sed quomodo in illa scientiarum acquisitione, ita dicimus principia cognosci, & gradum esse ad reliqua cognoscenda, vt tamen propterea non dicantur qui principia tantum norunt, reliqua ignorare, donec ista etiam didicerint: sic & in fide, ita dicendi sunt credere in Deum (vt hoc exempli gratia nunc sit) vt non dicantur tamen credere quæ ignorent: donec ea perceperint, etsi ille necessarius gradus sit, vnde ad reliqua etiam fiat ascensus, nec tantum ad illam intelligentiam, quæ est τοῦ ὅτι, sed etiam ad alteram, quæ τοῦ διότι.

VIII. Et sic Veteres. Nam de profectu cognitionis τοῦ ὅτι, loquutus est Tertullianus contra Marcionem lib 4.c.25. *Abscondit præmisso obscuritatis prophetica instrumento, cuius intellectum fides mereretur: nisi enim credideritis, non intelligetis.* Et Cyprianus Testimonior. 1. cap. 4. *Nihil posse Iudæos intelligere, nisi prius crediderint in Christum: apud Esaiam: Et si non credideritis, non intelligetis.* Et vero hac significatione creber est τοῦ συνιέναι vsus. Matth. 16. τότε συνῆκαν, *tunc intellexerunt, eum non dixisse, vt cauerent à fermento panis.* Luc. 2. καὶ αὐτοὶ οὐ συνῆκαν τὸ ῥῆμα, *& ipsi non intellexerunt verbum, quod loquutus est ad eos.* Etiam apud Septuaginta, Esdræ 8. καὶ συνῆκεν ὁ λαὸς ἐν τῇ ἀναγνώσει, *& intellexit populus in lectione.* Psalm. 19. παραπτώματα τίς συνήσει, *Delicta, quis intelliget?* Esa. 6. ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, *Auditu audite, & ne intelligite.*

IX. In altero genere cognitionis multus est Augustinus: epist. 212. *Vt in quibusdam rebus ad doctrinam salutarem pertinentibus, quas ratione nondum percipere valemus, sed aliquando valebimus, fides præcedat rationem, qua cor mundatur, vt magnæ rationis capiat & perferat lucem, hoc vtique rationis est: & ideo rationabiliter dictum est per Prophetam: Nisi credideritis, non intelligetis. Vbi procul dubio discreuit hæc duo, deditque consilium, quo prius credamus, vt id quod credimus, intelligere valeamus: proinde vt fides præcedat rationem, rationabiliter visum est.* Viden' manifestè distingui rem à ratione rei? Audin' credi rem, quæ nondum ratione percipiatur? Ergo res ipsa percipitur. Fides igitur non est absq; vlla notitia rei, quæ creditur.

X. Pergit Bellarminus argumentando. Paulus 1 ad Corinth. 13 distinguit notitiā mysteriorum à fide, tanquam duo diuersa dona, *Si habuero omnem scientiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem fidem.* Et 12. enumerans dona Dei, dicit alij dari sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij fidem, id est, eximiam fidem, quæ montes etiam transferre possit.

XI. Sed Bellarminus nugatur. Nam fides his locis non illam significat, de qua nunc disputamus, siue notionem, siue assensum veritatis Theologicæ, communem omnibus fidelibus, à qua etiam id nomen eis: sed peculiare aliquod donum à Deo collatum in aliquos fideles. Hoc quale sit, variant interpretes. Chrysostomus homil. 29. in 1. ad Cor. πίστιν, οὐ ταύτην λέγων τὴν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν σημείων. *Fidem non eam dicens, quæ est dogmatum sed eam quæ est signorum.* Quæ verba descripsit Oecumenius: descripsit Theophylactus. Theodoretus *Fidem hic non hanc dicit communem, sed illam, de qua paulo post dicit: & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.* Consentit Salmero in eam Epist. disput. 20. *Fides non est communis illa omnibus Christi membris necessaria, quæ habet pro obiecto, quodcunque reuelatum est in Ecclesia: sed de fide practica est sermo, qua impetramus sius dona, siue signa fieri in nobis, vel in alijs: qua Petrus ornatus ambulauit super aquam, vt veniret ad Iesum, & de qua, si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.* Et disp. 21. *Non est hic sermo de communi & ordinaria fide, tanquam ad eos loqueretur, qui increduli erant, vt admonent Græci Patres, sed sermo est ad discipulos suos iam credentes, & loquitur de dono fidei, quam omnem, id est, perfectam vocauit, quam præcedenti capite inter diuisiones donorum enumerauit, cum dixit, Alij fidem in eodem Spiritu. Nam erat peculiare quoddam genus fidei, quæ cum voce communi fidei conueniebat: quod ad manifestationem præsentiæ Spiritus multis eo tempore tribuebatur, de quo Dominus dixit, Si habueris fidem sicut granum sinapis.*

XII. Ast alij censent donum esse, quo fiebat, vt quis mysteria fidei & altè cognosceret, & solidè tueretur, ac explicaret. Thomas, *Non hic accipitur pro fidei virtute, quia hoc commune est omnibus membris Christi: secundum illud ad Hebræos 11. Sine fide impossibile est placere Deo: sed accipitur pro sermone fidei, prout scilicet homo potest rectè proponere ea quæ fidei sunt, vel pro certitudine fidei, quam præ alijs habet excellenter, secundum illud Matth. 15. Mulier, magna est fides tua.*

XIII Eligat Bellarminus vtris accedat: nam etsi nos magis in eam propendeamus, quæ de miraculis est: tamen nunc nostra nihil interest. Primo enim disputatio nostra est de fide communi: non de dono vllo priuato. Itaque argumentum non est ad rem. Secundo, si præualet Thomæ interpretatio: tum sequitur Bellarminum malè argumentari: si separetur hic fides à mysteriorum notitia, ideo fidem non esse cognitionem. Nam qui possit fieri, vt qui potest rectè proponere ea quæ fidei sunt, ipse nullam notitiam habeat?

XIV. Tertio Bellarminus, Paulus 2. ad Corinth. 10. dicit se per Euangelij prædicationem in captiuitatem redigere omnem intellectum in obsequium Christi. At certè non est necesse, captiuare intellectum, vbi est notitia veritatis: (addit Breuiator) quia videt. Eodem pertinet obedientia fidei, de qua tam sæpè Apostolus concionatur: quorsum enim obedientia in credendo opus esset, si per fidem notitia præberetur?

XV. Respondeo, primo posse me Bellarmino Iustinianum objicere, cuius ad hunc locum verba sunt, *Quod noster interpres dixit, omnem intellectum, Græce est νόημα, quod significat id, quod mente & cogitatione versatur, humani siquidem ingenij commenta fidei nostræ argumentis, quasi quibusdam laqueis, irretita tenentur.* Vbi vides hanc captiuationem tribui argumentis quæ profecto non possunt esse absque aliqua cognitione, adeo non putauit hic Iesuita hanc intellectus captiuitatem opponendam notitiæ. Sed mihi quidem ille visus est non apposite argumentorum meminisse.

XVI. Itaque respondeo, absurdissime dici, non captiuari intellectum, vbi sit notitia veritatis. Et contra verissimum esse, non captiuari intellectum, vbi nulla sit notitia veritatis. Ratio certa, quia tum nullus sit intellectus, qui facultas est intelligendi, ideoque vbi nihil intelligitur: nullus est: quomodo vbi nihil est quod quis velit, nulla voluntas: nulla concupiscentia, vbi nihil concupiscat, nullus amor, vbi nihil amat: nullum odium vbi nihil odit. Enimuero vbi nulla res agitur intellectus, quis captiuari intellectum dicat? At vbi nihil intelligitur, ibidem nulla res agitur intellectus.

XVII. Sed, inquit breuiator, si notitia est veritatis, tum videt intellectus. Esto, inquam, sed æquè falsum, non captiuari intellectum, si quid videat. Potest enim & captiuari & videre tamen. Nimirum, inquam, quoties videt tantum τὸ ὅτι, at τὸ διότι ignorat. Sic olim illius Philosophi magnificè triumphatus est intellectus apud Sozomenum lib. 1. cap. 18 Græco, qui confessus est se ἀφράστῳ τινὶ δυνάμει χριστιανίσαι παρεσκευάσθαι πάντα, οὐκ ἀθεεὶ μεταθέσθαι: *vi quadam quæ nullis possit verbis exprimi motum, vt Christianus fieret, non absque Deo esse mutatum.* Genus audi victoriæ, illustre est enim exemplum, & singulis penè partibus notandum. Primo imperatur ei fides, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ φιλόσοφε ἄκουσον. Tum enumerantur articuli fidei, Deum verbo creasse, Spiritu firmasse mundum, ei Verbo Filio nomē esse, misertum hominum errantium, nasci voluisse, moriq;, venturumque iterum ad iudicium. ταῦτα οὕτως ἔχειν ἀπεριέργως πιστεύομεν *Hæc ita esse absque curiositate credimus.* Tum magnificè, μὴ τοίνυν, inquit, μάτην πόνει τῶν πιστευομένων, ἐλέγχους ἐπιζητῶν καὶ τρόπον ᾧ γένοιτο ἢ μή. *Ne frustra fatigator: earum rerum quæ fidei sunt operæ pretium, demonstrationes quæritans, modumque quo fieri possint, necne.* Tum ille paulo ante philosophiæ præsumptione turgidus, πιστεύω, inquit.

XVIII. Credidit. Quomodo ergo credidit? Nullis persuasus demonstrationibus, siue argumentis, sed sola autoritate. Ergo-ne fide illa implicita? illa fide Carbonaria, quæ nihil nisi, Credo quod Ecclesia credit, credit Ecclesia, quod ego credo? Imo, quorsum enumerati fuissent articuli? Sed diserte αὐτὰ τῷ πρεσβύτῃ ἐδόξαζε, *eadem cum sene sensit.* Nota, eadem sensit. Et vero bonus senex haud aliam ab eo fidem exigebat, quam ipse haberet, Ταῦτα οὕτως ἔχειν ἀπεριέργως πιστεύομεν. Credimus, inquit, & credimus absque indagatione curiosa. Bene, sed an etiam absq; vlla notitia? Imo ταῦτα οὕτως ἔχειν: *hæc ita esse.* Nonne hæc est cognitio τοῦ ὅτι? Hanc fidem Papistæ admittunto: & si velint, implicitiam appellanto: non habebunt iratos Catholicos. Sed si pergant prætextu vitandæ περιεργίας, suam illam Carbonariam ignorantiam obtrudere, non ferent impune.

XIX. Has, nec plures, Bellarminus habuit Scripturas. Vnam olim Thomas, 2. 2 quæst. 2. art. 6. Iob. 1. dicitur, quod boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos: quia videlicet minores, qui significantur per asinos, debent cohærere maioribus, qui per boues significantur.

XX. Sed huius argumenti mirum fit, si quemquem fatiget importunitas. Imo mirum, si quemquam non offendat tam desperata audacia abutentium Sacris literis pro arbitrio. Enimuero hæc allegoria est, hoc est in Theologica disputatione merum nihil. Deinde si placet ἀλληγορίζειν, quis Thomam docuit boues & asinas significare varios status in Ecclesia, Tum si quid significet in Ecclesia, cur asinis ignorantiam assignat, & non bobus? Maiores sane sunto boues: sed doctiores quis censeat? Cur non ergo conclusit tam maiores quam minores decere fidem implicitam? Nimirum sola Sophistæ ratio voluntas fuit: quomodo plerisq; omnibus ἀλληγορουμένοις.

XXI. Gregorius de Valentia citat ex Ioannis 6. *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille.* Et 14. *Creditis in Deum, & in me credite.* Et 17. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Vnde colligit, sufficere fidelibus ad salutem, credere mysteria, quæ ad diuinitatem & humanitatem Christi pertinent.

XXII. Respondeo, primam consequentiam esse futilem. Nullus enim locus citatus dicit sufficere. Etenim quis tam stupidus, vt sibi persuaderi patiatur, Hoc est opus Dei, idem esse, atque hoc sufficit credere? Quis tam nullius iudicij, vt *credite in me*, interpretetur, etsi nihil aliud credatis? & tamen ita oportet vtrumque, si bona Gregorij consequentia est. Concedo hanc esse vitam æternam, vt cognoscatur Pater, & Filius. Sed quid Spiritus Sanctus? Huneccine nullo loco esse extra fidem implicitam? Quid Ecclesiam dicam, quo vno illi articulo, quum libet, concludunt fidem implicitam? Siccine intelligent, ita esse vitam æternam Patrem nosse & Filium, vt perinde sit, Ecclesiam noris, an penitus ignores? Denique, quid peccatorum remissionem? quid peccatorum confessionem; quid contritionem? quid alia dicam? Putent-ne posse quenquam obtinere vitam æternam, qui neque se peccatorem agnoscat, neque confiteatur peccata, ac ne conteratur quidem? Quod si excipias hæc omnia: Ergo, inquam, ij loci non significant sufficere.

XXIII. Secundo, argumentum mutat quæstionem, non enim quæritur, quorum-nam articulorum fides explicita sit, aut necessaria, aut sufficiens: sed vtrum fides aliqua sit implicita: id est, vtrum id quisquam credere dici queat, quod vel ignoret prorsus, vel contra concipit, assensuque amplectitur. Ego vero etsi facile concesserim posse seruari, qui nunquam vel somniando cogitarit arcam Noe: tamen nego quenquam credere arcam Noe, nullo pacto sibi cognitam: nego illum credere arcam Noe, qui sibi arcam Noe nominatam, computet in Hippocentauris & Tragelaphis: vel numeret in fabulis poeticis, æque cum Deucalionis diluuio.

XXIV. Rur-

XXIV. Rursùm Gregorius. Apostolus ad Rom. 12. & 1. ad Corinth. 12. describens membrorum varietatem, quæ sunt in Ecclesiæ corpore, *Omnia*, inquit, *membra non eundem actum habent. Si totum corpus oculi, vbi auditus?* At si omnes fideles æquè explicitè deberent omnia per fidem cognoscere, omnes deberent esse oculi?

XXV. Rursus extra oleas. Quis enim dixit teneri omnes fideles æquè explicitè credere omnia, & cognoscere? Imo hæc nulla nostra controuersia est. Quid igitur importunus est Sophista? Quid illudit nobis Iesuita? Aut probet ignoratorum esse fidem, aut taceat. Nobis in tam serio negotio non libet nugari.

CAP. VII.

De argumentis Papistici à ratione.

I. RAtionem vnicam Bellarminus inuenit. In credente sunt Apprehensio, & Iudicium siue Assensus. Illa non est fides, sed aliud fidem præcedens: (Breuiator maluit non spectare intrinsecè ad fidem,) quia infideles etiam possunt apprehendere mysteria fidei. Præterea apprehensio nõ dicitur propriè notitia, si sit rudis & confusa: distincta autem & perspicua non necessario requiritur ad fidem, quia fieri possit vt Philosophus concipiat distinctè subtilissimèque mysterium Trinitatis, & tamen non credat, & contra Catholicus rusticus tantum confuse apprehendat, & vere credat. Iudicium autem sequitur vel euidentiam rei, & rationem: vel autoritatem dicentis: illud dicitur notitia: hoc fides: teste Augustino, de Vtilitate credendi, c. 11. *Quod intelligimus aliquid, rationi debemus, quod autem credimus, autoritati:* Ergo, inquit, Bellarminus, fides distinguitur contra scientiam, & melius per ignorantiam definitur.

II. Respondeo, variè peccari, Primo, apprehensionem non pertinere ad fidem, siue non esse fidei intrinsecam, sed tantum præcedere. Hoc enim falsum est, quandoquidem fides non possit esse sine notitia: nec notitia sine apprehensione. Nec valet ratio, quia infideles possint apprehendere, siue nosse. Nam hoc significat duntaxat, latius patere notitiam quam fidem: id est, non omnem notitiam esse fidem. Sed non conficit tamen omnem fidem, non esse notitiam. Quemadmodum, non omne quidem principium vitæ, est anima rationalis, quia bruta habent principium vitæ, quæ tamen non habent animam rationalem. Sed nihilominus principium vitæ, & pertinet ad animam rationalem, & est ei intrinsecum, nec eam præcedit.

III. Secundo, apprehensionem non distinctam, non dici notitiam, non debet simpliciter concedi. Notitiæ enim distinctio, propriè significat cum obiectum ita cognoscitur, vt discerni possit à reliquis: siue cum intellectus determinatus est ad vnum aliquod obiectum Non autem, quando omnes eiusdem obiecti, aut partes, aut causæ examinantur. Sic Leonem distincte nouit, qui discernere potest à Tygride, & Pardo, & Vrso, & Lupo: etsi non possit discernere, quicquid ad Leonis naturam particulatim spectat: exempli gratia, Vnum habeat intestinum (quod de lupo affirmant) an plura. Ita omnino distinctè nouit articulos fidei, qui sigillatim confitetur, & scit aliquantum discrimen esse inter Christi natiuitatem, & resurrectionem: inter hominis peccatum, & iustificationem, & præcipuè inter vnum Deum & πολυθεΐαν: inter vnum Mediatorem Christum, & multos mediatores sanctos.

IV. Hoc cum ita sit, dico illam notitiam rudem & confusam, quæ neque vnum articulum distinguat aut à diuerso, aut aboppositio, cuiusmodi illam esse oportet implicationem, pro qua pugnant Papistæ, nullo modo dici posse aut notitiam, aut apprehensionem, neque esse quicquam ei commune cum fide.

V. Nec valet argumentum à Catholico rustico. Quia aliud est rusticus, aliud fides, neque debent personæ defectus transferri in ipsam naturam fidei. Quid malum? Dialecticos videmus quotidie alios doctiores, alios imperitiores nec tamen quisquam Dialecticam distinxit in peritam, & imperitam: Physicos alias subtiliores, alios tardiores, nec tamen Physicam aliam subtilem, aliam tardam, & quia credentium alios numeramus, alijs minus prouectos, inde Theologus conficiat fidem aliam inuolutam: aliam explicatam: Alienum à bona mente. Habent huiusmodi rustici veram fidem, fateor, sed imperfectam: sed quomodo, qui pedibus est truncus & manibus, habet verum corpus humanum.

VI. Tertio, iudicium concedo alias sequi euidentiam rationis, alias autoritatem dicentis. Et concedo illud non pertinere ad fidem. Sed illud dici propriè notitiam, non concedo: nam contra vsus est Verbi Dei, notitiam appellantis, hoc ipsum fidei iudicium, innixum soli autoritati dicentis. Nec vero aliter Augustinus: nam is non nosse dicit, sed intelligere, & hoc quidem non quouis modo, vt paulo post explicabimus.

VII. Andradius habet duas rationes ab absurdo: quarum vna hæc est: Qui implicitam omnem fidem execratur, annon satis prodit, se aut sola illa Scripturæ loca vera esse existimare, quæ intelligit, aut arbitrari omnia illius penetralia ita lustrasse, secretaque ita habere cognita & animo comprehensa, vt nullius intelligentiam desiderare possit? Quæ insania maior esse potest? Consequentiæ fundamentum substernit, quia fides implicita sit, credere omnia vera esse quæ docentur in Scripturis, etiamsi non sint cognita.

VIII. Respondeo, negari consequentiam. Nam nos ipsi, qui fidem implicitam vllam esse negamus, confitemur tamen multa ignorari à fidelibus: & nos censemus longe abesse ab ea perfectione scientiæ, quæ assequuta sit omnia, quæ in Scripturis continentur. Ratio negandæ consequẽtiæ, certissima, quia fides omnino dici non potest, quæ prorsus ignorat. Quomodo visus nullus vbi quid non videtur.

IX. Ad rationem consequentiæ dico, Sophistas posse abuti vocabulis pro arbitrio: sed cordatorum esse, non pati sibi facile hac arte imponi. Nego igitur fidem implicitam esse, cum creduntur vera esse omnia, quæ continentur in Scripturis. Nam fides implicita dicitur respectu earum rerum, quæ ignorantur. At credere omnia esse vera, quæ continentur in Scripturis, dicitur respectu rei, quæ non ignoratur, nempe vera esse illa ipsa. Itaque etsi verum hoc sit, tamen falsum est, ea credi, quæ cum sint in Scriptura, tamen ignorantur: ideoque falsum debere propterea secari fidem in explicitam, & implicitam. Quomodo, etsi dicam, & vere dicam, me vidisse regionem aliquam, cum tamen sit verum me non vidisse quicquid in ea est regione: tamen adeo alienum est à communi sensu visum distinguere, in implicitum, & explicitum, vt si quis à me quærat, cum Galliam viderim, vtrum in Gallia viderim vnum aliquem hominem, negem me vidisse. Et qui testis erit, apud Iudicem, eorum quæ gesta fuerint in tumultu, vere dicat se audisse temere contendentes homines & vociferantes, neget tamen se audisse quid iste dixerit: neque tam absurdus erit, vt dicat, Audiui implicitè, at non audiui explicitè. sed, vt dixi, prorsus negabit se audisse. Omnino ad eam rationem, qui credit vniuersam Scripturam esse verissimam: tamen, si ignoret Pilatum fuisse præfectum Iudææ, negandus est credere Pilatum fuisse præfectum Iudææ.

X. Altera ratio est: Si nulla sit fides implicita, ergo nulla est salutis spes agricolæ, anui, vulgo. Quod est absurdum. Ratio consequentiæ, tum, quia sine fide impossibile est placere DEO, tum, quia id hominum genus fidem explicitam habere non potest: & hic rheoricatur magnificè. Vt reliquas gentes duras, agrestes, nullaque re magis quam mentis stupore insignes taceam, soloque Æthiopes commemorem, quorum plurimi iumentorum ruditatem potius quam hominum ingenium præ se ferunt, adeo vt magna cum difficultate & assidua consuetudine vix Dominicam orationem, Apostolorum symbolum, præcipuaque fidei nostræ capita retinere aut capere possint: nullam-ne illis salutis spem reliquam facies? Eodem argumento, sed contractiori, pugnat Gregorius de Valentia.

XI. Respondeo, negari consequentiam. Quia nullus sit tam rudis homo, tamque crasso ingenio, vt fidem nullam explicitam habere possit. Atque adeo ipsos illos suos Æthiopes, vix hominis ingenium referentes, magisque iumentorum tarditate insignes, tamen agnoscit posse retinere Dominicam orationem Apostolorum, Symbolum, præcipuaque fidei mysteria. Nemo igitur tam stupidus, vt nullam habere fidem possit, etiam quam Papistæ explicitam appellant. Quæ ergo necessitas est consequentiæ, cuius gratia putauit sibi Andradius rhetoricandum? Quid? quod experientia docet nos quotidie, id ipsum quod de immani stupore Papistæ declamant, meram esse docentium negligentiam? Compertum est enim infimos quosque in plebe, si diligenter eruditantur à pastore, posse eadem ipsa arcana concipere, quæ etiam doctissimi assequuntur.

XII. Fateor vero nunquam futurum, vt omnium sit eadem Fidei mensura. Sed qui dixit neminem posse placere DEO sine fide, non intellexit in omnibus vnam eandemque mensuram, sed suam cuique: dum sit Christianæ fidei mensura. Et falsum est, eum non credere, qui non summo gradu credat Marci 9. *Credo Domine: succurre incredulitati meæ.* Qui autem credit, quanquam infirmus sit, tamen explicite credit. Et gratus est Deo, quia credit, propter id ipsum, inquam, quod credit, id est, initia habet fidei. Nimirum, quia nemo DEO placet ex merito fidei, sed ex misericordia, quæ defectus dimittit: vt nihil sit necesse confugere ad implicitæ fidei monstrum, quo nihil potuit sophisticè fingere absurdius.

CAP. VIII.

De Argumentis ex Patribus.

I. EX Patribus Bellarmino primus est Irenæus lib. 2. c. 45. *Melius est nihil omnino scientem credere Deo, & perseuerare in eius dilectione, quæ hominem viuificat, quam per quæstionum subtilitates, & multiloquium in impietatem cadere.*

II. Sed Irenæo nimis quam familiter Bellarminus abutitur, etiam lacero discerptoque. Integrum vide, ex editione Feruadentij, *Melius est, nihil omnino scientem quempiam: ne quidem vnam causam cuiuslibet eorum quæ facta sunt, cur factum sit, credere Deo: & perseuerare in eius dilectione, quæ hominem viuificat, nec aliud inquirere ad scientiam nisi Iesum Christum Filium Dei, qui pro nobis crucifixus est? quam per quæstionum subtilitates & multiloquium in impietatem cadere.* Vafritiem vide, *Nihil omnino scientem:* diceres iam tum ab Irenæo fundatum ordinem Fratrum Ignorantum, cui hodie non est nullum in Papistis nomen: Etiam recens in Galliam translato ex Italia. Sed Irenæus explicuit, *ne quidem vnam causam eorum quæ facta sunt:* nempe vt indicaret, qua de scientia loqueretur: nimirum, quæ cuiusque rei causas anquirat, quam nos τὸ διότι, appellauimus. Deinde, *Credere Deo*: at Irenæus, *Cur factum sit, credere DEO.* Viden' quantum discrimen? Nam illud credere DEO, indefinitum est, & nihil determinat: at Irenæus illud *credere* determinauit ad vnum aliquid & certum, *Cur* (& hoc credo esse pro Græco ὅτι, quod) *factum sit.* Quæ quidem est cognitio τοῦ ὅτι.

III. Non igitur fidem distinxit Irenæus ab omnimoda notitia: sed ab ea tantum, quæ causas inquirit τοῦ ὅτι. Illam vero, quæ simpliciter acquiescit τῷ ὅτι, omnino supponit: imo non supponit, sed exprimit. Nonne enim illud audis, *Nec aliud inquirere ad scientiam, nisi Iesum Christum Filium Dei, qui pro nobis crucifixus est.* En tibi inquirere Christum, & inquirere ad scientiam. Vitet ergo sane Fides quæstionum subtilitates, sed inquirat Christum, & inquirat ad scientiam. Quod non facit fides implicita. Itaq; fidem implicitam non nouit Irenæus.

IV. Sequitur Clemens Alexandrinus, Pædagogi c. 11. *Fides non sapientum secundum mundum, sed eorum qui secundum Deum sunt sapientes possessio est. Illa autem etiam absque literis discitur. Eius autem scriptum, quod & ad rudes, & ad ignorantes pertinet, & est diuinum, Charitas votatur.*

V. Mi-

V. Mirum acumen! Fides non est sapientum secundum mundum. Ergo non est notitia. Fides discitur absque literis: Ergo non est notitia. Recte, si nulla sit notitia, nisi sapientum huius mundi: nulla, nisi à literis. Sed vtrumque falsum. Nec longe arcessendum argumentum, quod ipse locus exhibet. Agit enim Clemens aduersum eos qui stupiditatem suam excusabant, quod nescirent literas: & respondet superesse auditum, per quem possint eruditi. Γράμματα, φήσιν, οὐκ ἔμαθον. *Literas*, inquit, *non didici*, Hæc stupidorum obiectio, pro fide implicita. Clemens pro fide explicita, Ἀλλ' εἰ μὴ τὸ ἀκριβῶς γνῶναι ἔμαθες, τὸ ἀκοῦσαι ἀπολόγητον σὸν μὴ διδακτόν: *Atqui si legere non didicisti, non est quod de auditu excuses non posse doceri.* Intellextin'? Excusabat ille quisquis erat, ignorationem suam: quod literas non didicisset, respondet de auditu non posse excusari, ὅπλον μὴ διδακτόν, id est, quod non sit aptum instrumentum, quo doceri aliquid possit Itaque statim ἡ ἀκοὴ γραμμάτων ἐστὶ παιδευτική. *hæc fides sine literis discitur.* Audin', discitur? Et tu mihi, Bellarmine, omnem cognitionem eliminabis? Profecto hæc nulla mens fuit Clementis.

VI. Postea est Hilarius octauo de Trinitate, *Habet non tam veniam, quam præmium, ignorare quod credis: quia maximum stipendium est fidei, sperare quæ nescias.*

VII. Dura verba fateor: si nullum alium capiant sensum, quam quem primo statim auditu ostentant. Sed profecto non ita sensit Hilarius: non sensit, inquam, omnimodam ignorationem rei, consistere cum fide. *Nec enim*, inquit eodem libro, *quisquam quod non sapit, loquitur: nec quod loqui non potest, potest credere.* Ergo, inquam, iudice Hilario, qui credat aliquid, hunc oportet illud ipsum sapere. At qui penitus ignorat, id quod ignorat non sapit. Itaque illud *ignorare* puto opponi non scientiæ in vniuersum, sed scientiæ humanæ, quatenus hæc omnia metitur ex captu suo, vt id se intelligere dicat, cuius capiat vniuersam rationem. Quod genus intelligendi crebro summouet à fide Hilarius, vt libro primo: de mente in nouam natiuitatem per fidem vocata: cognoscenteque curam in se parentis sui, creatorisque, neque redigendam se in nihilum existimante per eum, per quem hoc ipsum quod est, ex nihilo substiterit: *hæc omnia*, inquit, *vltra intelligentiæ humanæ metiens sensum: quia ratio communium opinionum consilij cœlestis incapax, hoc solum putet in natura rerum esse, quod aut intra se intelligat, aut præstare possit ex se. Dei autem virtutes secundum magnificentiam æternæ potestatis, non sensu, sed fidei infinitate pendebat: vt, Deum in principio apud Deum esse, & Verbum carnem factum habitasse in nobis, non idcirco non crederet, quia non intelligeret: sed idcirco se meminisset intelligere posse, si crederet.* Si ergo ignorare sumas, pro non intelligere, hoc modo qui nunc explicatur, & quomodo Augustinus sumit ne scire, paulo post, nihil est difficile, sed id longe abest à fide implicita.

VII. Augustinus Hilario substituitur, Epist. 102. ad Euodium, *Si propter eos solos Christus mortuus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, pene frustra in Ecclesia laboramus.* Contra Epistolam Fundamenti c. 4. *Turbam non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit.* In Ioannem tract. 27. intelligentiam mysteriorum dicit esse præmiũ fidei: Tractatu qnadragesimo, *Non quia cognouerunt, crediderunt, sed vt cognoscerent crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides.* Serm. 289. de Temp. *Considera, quod voceris fidelis, non rationalis. Deniq; accepto baptismo hoc dicimus, fidelis factus sum, credo quod nescio.*

IX. Sed enim vnde factum, vt tam pauca hæc seligerentur ab infinitis, quæ in tanti viri operibus occurrunt? Vix enim est apud eum quicquam frequentius. Causam facile video: nempe vt facilius latibulum esset, non plene explicata mente autoris. Nam ille certe fidem implicitam, quam definiunt Papistæ, in cæco assensu positam, & oppositam cognitioni cuicunque, fidem, inquam, illam, Carbonariam, non magis cogitauit, quam Chimæras, aut Tragelaphos, quod me oportet docere, his argumentis.

X. Primo, Papistæ fidem Christianorum distinguunt in fidem implicitam, & explicitam: at Augustinus non distinguit: sed potius vniuersaliter separat fidem & cognitionem, ita vt credere, non dicatur qui cognoscat: vno verbo: omnes Christianos, credere, quia non cognoscant, siue intelligant. Patet, de Tempore serm. 189. eos coercet, qui vellent naturam Dei nosse: quod fieri non possit, *Lutum & vas figuli de creatore disputat, & ad naturæ suæ rationem non potest peruenire, & curiose quærit scire de mysterio Trinitatis quod Angeli in cœlo scire non possunt.* Et post, *Vis scire naturam Dei? hoc scito quod nescias, ne in hoc contristeris quod nescias, quia & Angeli nescierunt, & similiter omnes creaturæ.* De Agone Christiano c. 13. *Talis vita* (hanc intelligit) *non potest puram illam & sinceram & incommutabilem videre veritatem, & inhærere illi, & in æternum iam non moueri. Itaq; prius quam mens nostra purgetur, debemus credere, quod intelligere nondum valemus: quoniam verissime dictum est per Prophetam, Nisi credideritis, non intelligetis.* Itaque hoc illo ipso serm. de Tempore, *Considera quod voceris fidelis, non rationalis. Deniq; accepto Baptismo, hoc dicimus, fidelis factus est, siue factus sum, credo quod nescio, & propterea me scio nescire quod nescio.* Ergo hæc fidei est natura omnium Christianorum, vt credant quod nesciant: non vero tantum asinorum, quod Papistæ volebant.

XI. Secundo, Non putauit Augustinus: hanc ignorantiam esse omnimodam: hoc est, eiusmodi quæ tolleret etiam sensum τοῦ ὅτι. Imo credidit hunc poni. Sermone illo ipso de Tempore, *Nobis sufficiat scire de Trinitate, quod Dominus exponere dignatus est.* Et post, *Sed requiris à me, quomodo vno nomine tres appellantur? Nescio, & libere me nescire profiteor. Quod Christus voluit indicare, hoc solum scio: quia in hoc Christianus sum, quia vnum Deum in Trinitate confiteor.* Iterum, *Quando venerit cogitatio, & proposuerit, Quid est Deus, & quæ est ratio Trinitatis, nobis sufficiat credere, quia est, & non temere rationem quærere Trinitatis.* De vtilitate credendi, c. 11. *Credo enim sceleratissimos coniuratos virtute Ciceronis quondam interfectos: atqui id non solum nescio.* Soliloquiorum 1 c. 4. *Dixi non quæ intellectu comprehendi sed quæ vndecumq; collecta memoriæ mandaui, & quibus accommodaui quantum potui fidem.* Intelligin', quanto distet spatio Augustinus à Papistis? Nam hi nolunt actu vllo intellectus hocipsum comprehendi, quod credat fides implicita: sed tantum vniuersali aliquo habitu. At Augustinus Trinitatem voluit credi, quod sit, etiam si ignoretur eius ratio. Et credere se testatus est, coniuratos compressos à Cicerone: etiamsi id nesciret. Quæ omnino nostra confessio est: at vero Papistarum nulla.

XII. Tertio: illud *nosse*, illud *intelligere*, quod fidei denegat, nihil aliud concipit, nisi σύνεσιν τοῦ πράγματος, & συνέσεως rationis, quæ autoritati nihil deferebat. De vtilitate credendi, cap. 4. *Qui non intelligit multum interesse, vtrum aliquid mentis certa ratione teneatur, quod intelligere dicimus: an famæ vel literis credendum posteris vtiliter commendetur, profecto errat: neq; quisquam error turpitudine caret. Quod intelligimus, igitur debemus orationi, quod credimus, autoritati.* Itaq; ser illo de Tempore, indignabatur velle aliquem scire naturam Dei: & posuit credendum, quia sit Trinitas, sed negauit inquirendam rationem.

XIII. Primum igitur Augustinus, omnem fidem Christianorum putauit esse in ignorantia, nullam in cognitione, siue intelligentia. Etsi per fidem aditum esse ad cognitionem & intelligentiam sæpe dixerit. At Papistæ fidem distinguunt in ignorantem, & cognoscentem. Secundo Augustinus fidem illam, cui nescientiam assignat, ponit tamen tamen scire id quod Deus reuelauit. At Papistæ implicitam fidem in eo constituunt, vt ignoretur id, quod reuelatum est de singulis articulis. Tertio, Intelligentiam, quam separat à fide, vult esse per euidentiam rationis: at Papistæ non sunt hac contenti: sed volunt comprehendi, quamcunq; cognitionem rei. Quis non videt igitur abuti Bellarminum huius Patris nomine, à cuius mente tam procul abeat: Nobis profecto cum Augustino conuenit, qui nullam fidem dicimus esse, absque notitia eius veritatis, quæ est fidei obiectum, etsi hæc notitia non sit exacta, & à causis rei. Cæterum Carbonariam illam Hosij, & Asinniam Thomæ à Christianitate exterminantes.

XIV. Neque aliter credamus apud Prosperum, non fidem ex intellectu, sed ex fide intellectum existere, cap. decimo nono primi de vita contemplatiua. Nempe, vt quæ initio nuda cognitio est rei, postea assurgat, & penetret altius, nimirum vt distinctius videat, quare credat, suppositа nihilominus non σύνεσις rei, sed certitudine autoritatis, quod fit per analogiam fidei.

XV. Gregorij boues & asini, si quid haberent aduersarium veritati, non valde mouerent: quid enim magni momenti habet frigida allegoria, cuius vnica ratio, *Quid aliud per boues, quid aliud per asinas?* Frequentissimã apud illos interrogatio, qui per rhetoricam Communicationem plausibilem aditum parant, etiam portentosissimis commentis. Sed nihil tamen Gregorius aduersum nos. Verba describo, quæ maluit interpolare Bellarminus. *Quid aliud in figura per boues, quam bene operantes: quid aliud per asinas, quam quosdam simpliciter viuentes accipimus? Quæ bene iuxta bones pasci referuntur: quia mentes simplicium etiam cum alta capere non possunt, eo magis vicina sunt, quo & fraterna bona sua, per charitatem credunt: cumque inuidere alienis sensibus nesciunt, quasi in pastu se minimè diuidunt. Simul ergo se asinæ cum bobus reficiunt, quia prudentibus coniuncti tardiores, eorum intelligentia pascuntur.* Hæc Gregorius: in quibus de fide implicita nihil prorsus: sed de bobus, & asinis tantum, id est, prudentibus, & simplicibus, siue tardioribus. At quis efficiat ita fidem à fide distare, vt credentes à credentibus? Quis concedat sequi, si quis habeat fidem, & tamen aliqua non capiat, propterea fidem non nosse ea quæ credat? Rursus, etiamsi de fide sermo esset, tamen non omnis cognitio negatur, sed tantum altorum intelligentia.

CAP. IX.

Contra Ignorantiam Fidei.

I. IN nostris argumentis tanta supinitas Bellarmini fuit, tanta Vasquis, vt vnicum scripserint obiectum à Caluino: cui si quid responderent, putarent satis se superque functos officio. Hoc quid sit, primum videbo.

II. Dixit ergo Caluinus: Si Paulus seuerè eos damnat, qui semper discentes, nunquam ad scientiam veritatis perueniunt, quanto grauiorem ignominiam merentur, qui, data opera, affectant nihil scire? Hoc Bellarminus negat ad rem facere: quia tametsi distinguatur fides à scientia: tamẽ hæc vtilis sit & laudabilis: itaq; sicut laude digni sunt, qui discendo proficiunt: ita merito reprehendi, qui semper discunt, & ad scientiam nunquam perueniunt.

III. Sed Pauli verba fuerunt attentius consideranda. Is loquitur primo de Viduis, non de viris, aut etiam doctoribus. In his viduis non probat Paulus, quod semper studentes, ad cognitionem veritatis nunquam peruenirent. Non opinor, quod studerent: quod notauit etiam Iustinianus: sed quod non peruenirent ad eam cognitionem. Existimauit ergo reprehensione dignam hanc tarditatem. Cui loco comparari potest ille ex ad Hebræos 5. *Vos enim, quos oportuit pro temporis ratione doctores esse, rursum opus est doceri, quæ sint elementa initij eloquiorum Dei.* Sed ille tamen potentior, quod viduæ in eo sint hominum genere, quibus maxime putant Papistæ satis esse fidem implicitam. Enimuero, si verum, probrosam esse etiam viduis ignorantiam rerum fidei, quis fidem implicitam possit probandam asserere?

IV. At, inquit Bellarminus: scientia est vtilis, & laudabilis. Nimirum hoc exspectabatur vt hanc aliquis & inutilem assereret, & damnaret. Sed quid ad rem? Nam Paulus hoc loco non laudat eos, qui peruenissent ad eam scientiam: sed vituperat, qui non peruenissent. Imo, inquit, si laudandi qui peruenerunt. ergo vituperandi, qui non peruenerunt. Est, inquam, ita: sed tum, si contra officium sit non peruenire. Nam, si non sit, importuna vituperatio est. Patet exemplo. Si laudandi qui virginitatem colunt, an vituperandi qui matrimonio vtuntur: Si laudandi, qui Græcè & Hebraicè norunt, an propterea increpandus Antonius, qui literas nesciebat? Deniq; Papistæ, nemini laicorum fidei implicitæ obijciunt ignorantiam Non est igitur ratio Bellarmini bona: vtilis cognitio: ergo sicut laudandi, qui ad eam perueniunt, ita vituperandi qui non perueniunt. Non est, inquam, hoc verum: nisi ponas oportere ad eam peruenire. At hoc si ponas, non potes fidei asininæ consulere. Itaque bene Caluinus.

V. Vasqui displicuit hæc Bellarmini solutio, quæ concedit distingui fidem

fidem à scientia: tum enim non fore nullum Caluini argumentum. Quid ergo ipse excogitauit? Scientiam non vsurpari pro perfecta intelligentia mysteriorum, quæ maior est quam simplex assensus fidei, nec discentes, fideles qui veram fidem iam habent: sed scientiam pro cognitione & vera fide: discentes pro discipulis, qui semper aliquos audiant præceptores.

VI. Sed certum-ne, qui altius dormiant, eos doctius somniare: Viderint alij. At Iustinianus siue dormiens, siue somnians non est concessurus Vasqui siue dormienti, siue somnianti: Nam Iustinianus hanc scientiam intellexit perfectam, in paraphrasi: *Quæ cum sciendi cupiditatem prætexant, adeoq; quotidie multa discant, nunquam tamen perfectam veritatis scientiam assequuntur.*

VII. Veruntamen nostram hanc litem nos non facimus. Et cõsentimus potius Vasqui, nullam nominari scientiam aut perfectam, aut maiorem fidei assensu: ne discentes quidem eos qui veram fidem habeant. Sed quid inde argumento decedat, cur tam supinus Vasques fuit, vt oblitus sit docere? Nam perfectam cognitionem iam protestati sumus nullam nos quærere, nullam agnoscere. Maiorē assensu fidei, qui possumus dicere, qui ipsum assensum fidei dicimus esse scientiam? & hanc scientiā, quam Paulus improbat, non assequi eas, quæ semper discunt? Vno verbo, admittimus discentes eos esse non qui fidem verā habeant, sed qui semper audiant præceptores. Itaq; Paulo didicimus idem esse, non peruenire ad scientiam veritatis, & non habere fidem: vnde necessario conficitur, fidem non posse esse absq; scientia: quod nos contendimus.

VIII. Pergo ad alia, quæ Bellarmino dissimulare fuit expeditius, quā soluere. Nam Caluinus ponit tum nos salutem consequi, cum agnoscimus nobis esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta. In eo hæc vis argumenti est. Vnicum medium obtinendi salutem est agnoscere Deum nobis propitium per Christum. At fides est vnicum medium obtinendi salutem. Ergo fides est agnoscere Deum nobis propitium per Christum. Maior probatur ex disertis Christi verbis. Ioannis 17. *Hæc est vita æterna, vt te esse illum solum verum Deum cognoscant, & quem misisti Iesum Christum.* Minor est certa: nam etsi Papistæ negent solam fidem iustificare: tamen non negant esse medium ad salutem: & quidem tale, vt sine eo salus sperari nequeat. Inde Cyrillus in illum locum, *Radicem*, inquit, *atq; originem æternæ vitæ fidem & veræ pietatis virtutem esse affirmat.* Villagudus, *Ego do his, quos mihi dedisti, vita est in hoc quo per fidem viuam cognoscunt te.* Maldonatus, *Quid est caussæ, cur in sola cognitione, id est in sola fide vitam æternam ponere videatur?* Iansenius, *Vita æterna inchoatiue imperfectè hic habetur, cognoscendo Deum per fidem.* Et olim Nouatianus de Trinitate: *Si homo tantummodo Christus, quare credendi nobis talem regulam posuit, quo diceret, Hæc est autem vita æterna.*

IX. Iterum Caluinus. Quum dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem, ad Roman. 10. non satis esse indicat, si quis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquirat: sed explicatam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia. Argumentum: Quicunque confitetur ore, is mente cognoscit at quicunq; tradit, etiam confitetur ore: ergo quicunq; credit, etiam mente cognoscit. Maior est extra controuersiam: quia τὰ ἐν τῇ φωνῇ σημεῖα ἐστὶ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, neq; imaginatione concipi potest, quomodo quis de eo loquatur, cuius imaginem nullam habet in mente. Imago autem non est quid vagum, sed determinatum ad vnum id cuius est imago: vnde fit, vt intelligentiæ pestis sit confusio.

X. Minor autem probatur ex ad Roman. 10 *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Cui addo ex 3. prior. Petri, *Estote semper parati* πρὸς ἀπολογίαν *ad respondendum cuilibet petenti rationem eius spei, quæ in vobis est.*

XI. Nam quod in priore loco Stapletonus Antidoto in Epistolam ad Romanos contra Caluinum disputat, non necessario copulari fidei confessionem, nullam vim habet. Nam quid tum, si credidit Petrus, nec tamen confessus est interrogatus ab ancilla? Lucæ 22. Quid tum, si ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Iudæos non confitebantur: Ioannis 12. Nam quis negat, hominum peccato, illa etiam separari actu, quæ Deus natura coniunxit? Certe Caluinus nihil aliud voluit, quam non posse veram fidem, non erumpere in confessionem, quoties ita res postulat: ideoque non esse censendam fidem eam, quæ nunquam confiteatur. Et hoc ipsum nostro sufficit argumento. Nam certè, qui penitus ignorat id quod se dicit credere, nunquam potest idipsum confiteri.

XII. Fulgentius cap. 1. primi ad Thrasimundum, *Apud eos, qui Christianæ gratiæ participatione redempti sunt, pene id est, fidem nolle asserere, quod negare.* Et post, *Nam cum de Deo res agitur, non leuis reatus est, si quod ad salutem pertinet, taceatur: Ita namque nos oportet corde ad iustitiam credere, vt oris confessio fiat pariter ad salutem.* Chrysostomus in Ioan. homil. 16. Ἄτοπον τὸν μὲν ἰατρὸν μετ' ἀκριβείας ὑπὲρ τῆς τέχνης ἀγωνίζεσθαι τῆς αὐτοῦ, καὶ τὸν σκυτοτόμον, καὶ τὸν ὑφάντην καὶ πάντας ἁπλῶς τοὺς τεχνίτας τὸν δὲ χριστιανὸν εἶναι φάσκοντα μὴ δύνασθαι λόγον ὑπὲρ τῆς οἰκείας παρασχεῖν πίστεως, *Absurdum est: medicum quidem accuratè pro sua arte contendere: item coriarium, textoremq;, omnesque artifices: at eum, qui se Christianum profitetur, non posse rationem reddere suæ fidei.*

XIII. Adhuc Caluinus. Admonendi sumus, perpetuam esse fidei relationem cum Verbo: nec magis ab eo posse diuelli, quam radios à sole, vnde oriuntur. Si Fides & Verbum sunt relata: ergo nec fides sine cognitione esse potest. Probatur consequentia: tum quia relata sunt simul natura: tum quia Verbum, nulli vsui est, nisi ad ingenerandam cognitionem, est enim σημεῖον. Itaque vbi nulla est cognitio, Verbi nullæ sunt partes. Probatur antecedens. Ad Roman. 10. *Hoc est verbum illud fidei, quod prædicamus.* Prior. ad Timoth. 4. *Innutritus in sermonibus fidei.* Ad Ephes. 1. *In quo sperastis & vos, audito sermone veritatis, id est, Euangelio salutis vestræ: in quo posteaquam credidistis, obsignati estis.* Ioan. 20. *Hæc scripta sunt, vt credatis.* Marci 1. *Credite Euangelio.* Prior. Petri 4. *Quis finis eorum qui non credunt Euangelio?* Lucæ 24. *Tardi corde ad credendum omnibus quæ loquuti sunt Prophetæ.* Ioan. 2. *Crediderunt Scripturæ.* Actorum 4 *Multi eorum qui audierant sermonem, crediderunt.* Et 15. *Vt per os meum audirent Gentes verbum, & crederent.*

XIV. Denique Caluinus: Non frustra Deus apud Esaiam cap. 54. hac nota discernit filios Ecclesiæ ab extraneis, quod omnes erudiat, vt sint ab ipso edocti. Argumenti hæc vis est: nulli edocti à Deo, ignorant ea quæ sunt fidei. At omnes fideles sunt docti à Deo: Ergo non ignorant ea, quæ sunt fidei. Maior per se patet: quia edoctum esse, & ignorare opponuntur: non quidem directè, vt scire & ignorare, sed tamen subordinatè, quia docetur nemo, nisi vt sciat. Atque adeo nemo ignorat, nisi qui aut non est edoctus, aut frustra est edoctus. Qui autem frustra docentur, in fidelibus censeri non possunt, quia abutuntur gratia DEI, quæ sese offert.

XV. At fideles non edoceri, Minor negat. Et hæc probatur Esaiæ 54. *Et ponam vniuersos filios tuos doctos à Domino.* Quod Christus repetit, & explicat Ioann. 6. Scriptum est in Prophetis: *Erunt omnes docti à DEO. Quisquis ergo audiuit à Patre, venit ad me.* Inde est quod promiscuè nominantur, pro fidelibus, Discipuli: Actor. 6. *Cum multiplicarentur discipuli.* Et *aduocata multitudine discipulorum.* Nono *Cum Saulus aduenisset Hierosolymam, tentabat se adiungere discipulis: sed omnes timebant eum, non credentes eum esse discipulum.* Et post, *Ioppe fuit quædam discipula nomine Tabita.* Denique Discipuli prius, qui postea Christiani. Actor. 11. *Factum est vt annum totum conuenirent in Ecclesia, docerentque turbam, & discipuli nominarentur primum Antiochiæ Christiani.* Nimirum disertum erat Christi mandatum Matth. 28. μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη *docete*, siue discipulos facite, *omnes gentes.*

XVI. Atque hactenus argumenta Caluini, quæ strenuè Bellarminus dissimulauit. Addo alia. Primum. Ignoratio est mater erroris. At fides non est mater erroris. Ergo fides non est ignoratio. Minorem nemo negat. Maior probatur. Toletani Concilij 4. canon. 24. *Ignorantia mater cunctorum errorum: maximè in sacerdotibus Dei vitanda est.* Arelatensis sub Carolo Magno, *De Baptismo & mysterio sanctæ fidei vnusquisque Archiepiscopus suos suffraganeos diligenter studioseque admoneat, quatenus per studium sacræ lectionis imbuti, & de mysterio sanctæ fidei, & de sacramento baptismatis vnusquisque illorum in propria parochia perfectè studioseq; presbyteros, & vniuersum populum docere, & instruere non negligat: quia ignorantia mater cunctorum est errorum.*

XVII. Secundum. Nulla ignoratio est aut habitus, aut actus mentis. At fides est vel actus, vel certe habitus mentis. Ergo nulla fides est ignoratio. Maior patet, qui priuatio & habitus opponantur: ignoratio autem sit priuatio. Patet minor: quia fides vel nominetur pro virtute, & sic est habitus, vel pro eius virtutis actu, qui est credere.

XVIII. Tertio, omnis habitus determinat facultatem suam ad obiectum suum secundum eiusdem facultatis naturam. At fides est habitus Intellectus. Ergo determinat intellectum secundum eius naturam. Est autem ea intellectus natura, vt intelligat, quemadmodum memoriæ, vt meminerit, voluntatis, vt velit: & intelligere non potest, nisi cognoscat saltē τὸ ὅτι. Ergo omnino fides determinat intellectum ad obiectum suum per cognitionem τοῦ ὅτι. Porro fidem esse habitum intellectus non est controuersum inter nos & plerosq; Papistas, nam & Bellarminus disputauit, & nos asserimus.

XIX. Nec vero magis ambiguum esse potest, determinari intellectum ab habitu. Hoc enim necesse est, quandoquidem habitus ipsi diuersi sunt & multi. Nimirum Physica, est habitus intellectus, hunc ipsum determinans ad res naturales: Astrologia, ad corpora cœlestia: Arithmetica, ad numeros, sic de reliquis. Cur non etiam fides, ad res Theologicas. Enimuero si non determinaret ad suum obiectum, omnino non concipi non posset, quomodo esset habitus distinctus à reliquis.

XX. Determinari autem intellectum, secundum suam naturam, quis dubitet? Nam alioqui necesse erit, vel non determinari, contra quam probatum: vel determinari secundum naturam alterius facultatis: quod est absurdissimum. Præterea patet ab exemplo reliquarum facultatum. Nam & voluntas determinatur secundum velle, & memoria secundum recordari, & visus, secundum videre, & sensus, secundum sentire, & similia. Tertio: quia hæc determinatio per fidem, fit secundum discretionem veri & falsi: At hæc discretio ad nullam pertinet facultatem, nisi ad intellectum.

XXI. Sed probatur eadem determinatio, ex huius habitus actu proprio, & vt loquuntur, elicito: nempe credere, quo certum est includi relationem fidei ad singulos. Quomodo enim videre, audire, meminisse, velle, cætera referuntur ad hoc, illud vel ita & credere. Quod probatur infinitis locis Scripturæ: Matt. 9 *Creditis me hoc posse facere?* Mar. 11 *Crediderit futura quæ dicit Credite vos accepturos.* Lu. 24. *Tardi ad credēdū omnibus quæ loquuti sunt Prophetæ* Io. 6. *Et nos credidimus, & nouimus te esse Christū illum, Filiū Dei viui.* Et 11. *Quisquis viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi. Etiam Domine: Credo te esse Christum Filiū Dei, qui in mundum venturus erat.* Et 16. *Per hoc credimus te à Deo prodisse.* Et 17. *Vere norunt me à te exisse, & crediderunt, me à te missum esse.* Et 20. *Hæc autem scripta sunt vt credatis Iesum esse Christum Filium Dei.* Actor. 8. Dixit ei Philippus. *Si credis ex toto corde, licet. Respondens autem ille dixit, credo Filium Dei esse Iesum Christum.* Ad Rom. 10. *Si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitauit à mortuis, seruaberis.* Ad Heb. 11. *Fieri non potest, vt sine fide quisquam ei placeat: nam qui accedit ad Deum hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt.* Infinita sunt eiusmodi: & omnia significant illam, quam diximus, determinationem.

XXII. Sed fidem non esse sine notitia, ex eo etiam conficitur, quod Apostolus ad Hebr. 11. fidem describens, *Fides*, inquit, *est* ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, *speratarum rerum subsistentia, & earum quæ non videntur demonstratio.* De quo alias plenius erit dicendum. Nunc hoc sufficit Syrum reddere, ἔλεγχον *manifestationem* Chrysostomus ἔλεγχος ἐστὶ τῶν λίαν δήλων, *Elenchus est rerum quæ sunt valde perspicuæ.* Theod. *Ostendit tanquam subsistentia ea, quæ nondum facta sunt.* Oecumenius, ἔστι δὲ ἡ πίστις ἔλεγχος καὶ ἀπόδειξις τῶν οὐ βλεπομένων, ἀποδείκνυσι δὲ ὁρατὰ τὰ ἀόρατα ἡ πίστις, πῶς τῷ νῷ καὶ ταῖς ἐλπίσιν ὁρῶσα τὰ μὴ φαινόμενα. *Fides est Elenchus & demonstratio eorum quæ non videntur. Demonstrat autem visibilia fides ea, quæ sunt inuisibilia. Quomodo? Mente & spe videns ea quæ non apparent.*

XIV. De-

XXIII. Rursus: ad Romanos 10. *Quomodo credent absq; prædicante?* Nihil credi potest, quod non prædicetur. At, quicquid prædicatur, id cognoscendum traditur. Ergo, nihil credi potest, quod non traditur cognoscendum. Itaque, ad ea Pauli verba Iustinianus annotauit, *Duo, quæ hoc loco à Paulo recensentur, ad mentem atq; intelligentiam pertinent, vt audiat, hoc est, vt percipiat, & vt credat, id est, auditis & cognitis præbeat assensum. Itaque: necesse est rerum diuinarum notiones primum menti obijci: & cœlesti, ac diuino lumine illustrari, quod ferè accidit, dum Euangelicæ prædicationi aures præbentur, mox diuinitus mens collustrata, fidem concipit.*

XXIV. Accedant Patrum testimonia. Ignatius ad Magnesianos, post recitatos præcipuos Symboli articulos, ταῦτα ὁ γνοὺς ἐν πληροφορίᾳ καὶ πιστεύσας, μακάριος, *Hæc qui nouit certissimè: & credidit, beatus.* Hilarius de Trinitate 8. *Nec enim quisquam quod non sapit, loquitur: nec quod loqui non potest, potest credere.* Hieronymus contra Luciferianos, *Quæ est ista simplicitas, nescire quod credas?* Cyrillus de Trinitate & Persona Christi, Πρώτιστον ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς καὶ πάντων ἀναγκαιότατον, εἰδέναι τὴν εὐσέβειαν: *Nobis Christianis omnium primum & maximè necessarium esse nosse pietatem.* Fulgentius contra Arianos *Fides vera quod credit, non nescit, etiamsi nondum potest videre, quod sperat, & credit.*

XXV. Augustini apud ipsos Sophistas illud est celebre de Prædestinatione Sanctorum, *Credere nihil aliud est, quam cum consensu aliquid cogitare.* Quæ sic Vasques explicat cap. 3. quæst. 109. in 1.2. *Vult Augustinus nihil esse aliud, hoc est, nullam esse aliquam aliam rem* (vide elegantias Iesuiticas,) *aut entitatem, præter eam cogitationem, qua postquam obiectum credendum mente apprehendimus, iam illi assensum præstamus, vt inde efficeret contra Semipelagianos, quum non simus idonei cogitare aliquid ad pietatem pertinens, ex nobis quasi ex nobis, multo minus posse nos credere sine gratia Christi: nam & fidem præcedere debet cogitatio de re credenda, quæ quidem ad pietatem spectat, & fides ipsa cogitatio quædam est.* Hæc diserta sunt. Nam cogitare quis qui potest, quod ne esse quidem nouit? Mente autem apprehendere potest nequis quicquam, cuius nullam habeat imaginationem?

XXVI. Chrysostomus homilia de Baptismo Christi, *Quid, quæso, ex ijs qui necessaria sunt, te poterimus docere, cum semel aut iterum annis singulis ad nos ventites? De anima nimirum, de corpore, de immortalitate, de regno cœlorum, de pœnis, de gehenna, de Dei longanimitate, de indulgentia, de pœnitentia, de baptismo, de remissione peccatorum, de istis mundi cum superioris tum inferioris creaturis, de hominum natura, de angelis, de improbitate dæmonum, de diaboli fraudibus, de moribus, de dogmatibus, de recta fide, de corruptis hæresibus,* ταῦτα γὰρ καὶ πολλῷ πλείονα τούτων τὸν χριστιανὸν, εἰδέναι χρή· καὶ τούτων πάντων ἀποδιδόναι λόγον τοῖς ἐρωτῶσιν: *Siquidem ista, & multo plura nosse Christianum oportet, horumq; omnium reddere rationem ijs: qui sciscitentur.* Homilia 24. in Ioannem, Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πιστοὶ καλούμεθα, ἵνα τῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν ἀφέντες τὴν κάτω, πρὸς τὸ ὕψος τῆς πίστεως ἀναβῶμεν, καὶ τὰ πλείονα τῶν ἡμετέρων τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ ἐπιτρέψωμεν. *Propterea nos fideles appellamur, vt ratiocinationis terrenæ imbecillitate omissa, in altitudinem assurgamus fidei: & maximam partem bonorum nostrorum, huic disciplinæ permittamus.* Nota, fidem vocari disciplinam, διδασκαλίαν: an huic bene conuenit cum ignorantia?

XXVII. Theodoreti sunt disceptationes aliquot Athanasio tributæ, editæque secundo eius operum tomo. In ijs vna est πρὸς τοὺς κελεύοντας μηδὲν ἀπὸ τῶν γραφῶν ζητεῖν ἢ λαλεῖν. In ea hæc, ἀμελήσω γραφῶν, πόθεν οὖν ἡ γνῶσις, καταλείψω γνῶσιν, πόθεν ἡ πίστις; *Negligamne Scripturas? Vnde igitur cognitio? Omittam cognitionem? Vnde fides?* Alia disceptatio est, πρὸς τοὺς κελεύοντας ἁπλῶς πιστεύειν τοῖς λέγουσιν, *aduersus eos qui iubent simpliciter credere ijs, qui dicunt.* Quorum sententiam sic explicat, Δέχεσθε, φησιν, ἁπλῶς τὰ λεγόμενα, καὶ μηδεὶς ἐξεταζέτω τὸ πρέπον ἐν αὐτοῖς, ἢ τὸ ἀπρεπές, καὶ πίστιν ὀνομάζει τὴν ἀβασάνιστον ἐπὶ τοῖς ἀσυστάτοις καὶ ἀναποδείκτοις ἐπιβολαῖς συγκατάθεσιν. *Amplectimini, inquit, simpliciter quæ dicuntur, nec inquirat quisquam vestrûm, quid in ijs conueniens sit, quid inconueniens. Ac fidem nominat inconsideratam, ideoq; noxiam assensionem, atq; approbationem inconstantium, nullisq; demonstrationibus suffultorum dogmatum.* En tibi expressam imaginem nostrorum Papistarum. Sed, en tibi rursus Catholicum ingenium, Ἀλόγως πιστεύσω, καὶ μὴ ἐξετάσω τί δυνατὸν, ἢ συμφέρον, ἢ πρέπον, ἢ Θεῷ φίλον, ἢ τῇ φύσει κατάλληλον, ἢ τῇ ἀληθείᾳ σύμφωνον, ἢ τῷ σκοπῷ ἀκόλουθον, ἢ τῷ μυστηρίῳ ἁρμόδιον, ἢ τῆς εὐσεβείας ἄξιον, καὶ τί κέρδος ἕξω; ἢ τίς ὄνησις τῇ διανοίᾳ τῇ μηδὲν τούτων λογιζομένῃ, ἀλλ' ἀκοὴν μὲν τῷ ἤχῳ τῶν ῥημάτων βάλλεσθαι, ψυχὴν δὲ μηδεμίαν τῶν λεγομένων σύνεσιν δέχεσθαι: *Credam ne sine iudicio? nec inquiram, quid aut fieri possit, aut vtile sit, aut deceat, aut Deo gratum, aut naturæ congruum, aut veritati consonum, aut efficiatur ex proposito, & sit consequens, aut mysterio respondeat, aut pietate dignum sit? Et quid vtilitatis habebo? aut quis fructus redibit ad mentem, nihil horum reputantem? tantum aures verborum sono feriri: animam autem nullam eorum quæ dicuntur admittere cognitionem?*

XXVIII. Quid multa? Nam omnia si colligam, importunus sim. Croquetij hæc verba sunt ex Catechesi 2. *Vt in antiquitate cernere est, neque baptismus, neq; confessio, neq; aliud sacramentum rite administratur, quin adsit hoc Symbolum, vel suffragetur eius intelligentia: vt libri secundi decretorum capite sexagesimo secundo, ex Rhemensi Concilio docet Burchardus, vbi vetatur, ne quis ad exomologesim admitteretur nisi Symbolum recitaret. Omitto, quæ alijs habet locis ex Cabilonensi, Aurelianensi, Agathensi, Parisiensi, alijsq; Concilijs, quibus præcipitur, vt omnes tam Latinè, quam vernaculè, Symbolum ediscant, & intelligant: ne quis ad baptismum pro puero stipulator accederet, qui Symbolum non pronunciasset: quam legem etiam in catechumenorũ suorum susceptione iubentur Sacerdotes adseruare: vtq; parentes curent liberos suos edoceri capita Symboli. Grauissimè vero Patres Rhemensi Concilij capite octauo dixerunt, neminem seruari posse, qui non Symbolum memoria teneat, & intelligat.* Eant nunc Papistæ, & fidem suam iactent Implicitam, Carbonariam, Asininam.

XXIX. Quinetiam Croquetius, siue mauis, Matthæus Galenus, manifeste abit in nostram sententiam. Primo definiens fidem, *Donum Dei, quo illustratus homo, adhæret atq; assentitur ijs, quæ diuinitus ad credendum proponuntur:* siue, vt postea sub finem catecheseos, *reuelantur.* Deinde disertius, explicans illud *adhæret, atq; assentitur. Sic igitur,* inquit, *cognitione Dei, verorumq; bonorum instructa voluntas, mentem impellit vt adhæreat, non impetu bruto, planeq; Stoico (vt ij solent qui nesciunt de quibus vel negent vel affirment quicquam, cuiusmodi videmus hæreticos) sed rebus verè cognitis, tametsi non propriè scitis.* Et statim, hanc adhæsionem non esse pertinaciam, *sed cum fiducia & cognitione firmam sententiam:* & post, *Habet enim cognitionem & constantiam: nec interim nititur assertionibus antegressis.* Cuius sententiæ videtur etiam fuisse Gropperus: qui Enchiridij initio, *fidem Paulus describens,* inquit, *consistere asserit in earum rerum quæ non videntur cognitione, assensioneq; longe omnium certissima.* Aluares etiam de Auxilijs lib. 6. disput. 49. n. 6. *Quarto supponendum, apud omnes esse certissimum, ad assensum fidei prærequiri ex parte Dei, vt per seipsum immediatè proponat interius obiectum credendum, vel ministerio prædicatorum exterius explicet credibilia sufficienter.* Altenstaig *Intelligere, vno modo largè idem est, quod cognoscere aliquid quod per nomẽ dicitur. Isto modo præcedit assensum fidei, quæ est ex auditu, nec aliquid creditur, quin isto modo prius intelligatur.*

CAP. X.

Status Controuersiæ de nexu Fidei, & bonorum operum.

I. Sequitur Quæstio tertia, de nexu bonorum operum & fidei. Catholici pro certo habent non posse separari fidem veram ab operibus bonis: id est, etsi definitione sua distinguatur à reliquis virtutibus, ad quas singulæ pertinent operationes bonæ: tamen reapse nunquam esse absque illis: imo sua natura ita esse comparatam, vt non possit esse absque ijs fides vera qualis illa est, per quam Scriptura testatur hominem iustificari.

II. Id habes in Confessione Gallica art. 22. *Credimus, nos qui naturæ serui sumus peccati, hac eadem fide intercedente, in nouam vitam regenerari. Recipimus autem per fidem hanc sanctè viuendi gratiam, dum promissionem illam Euangelicam amplectimur, quod daturus sit nobis Dominus Spiritum Sanctum. Tantum abest igitur, vt benè & sanctè viuendi studium fides extinguat, vt etiam illud cieat, & inflammet in nobis, vnde bona opera necessario consequuntur.*

III. At Papistæ fidem distinxerunt in formatam & informem: illam definiunt, quæ sit cum charitate & bonis operibus: siue cui in eodem subiecto, id est, eadem anima, assistat charitas. At hanc, quæ sit in aliquo sine charitate. Et poterat hæc sane distinctio tolerari: si distingueret varias fidei acceptiones & homonymiam explicaret. Sed non est hæc illorum mens. Quin potius testantur se nullam agnoscere propterea essentialem differentiam: sed duntaxat accidentalem variationem: *Non enim,* inquit, Algenstaig, *habitus fidei mutatur propter aduentum charitatis: sicut nec corpus hominis propter vestimentum, licet eo ornetur, neq; mutatur propter desitionem charitatis. Patet ergo, quod idem habitus fidei, tam infusus quam acquisitus, similiter & actus eius potest successiue esse formatus, & informis: formatur autẽ per charitatem, quæ est forma virtutum, non quod informet eas, sed quia reddit eas placentes Deo.*

IV. Inde Bellarminus disputat: fidem veram posse reipsa à dilectione alijsque virtutibus separari: c. 15. 1. de Iustificatione. Dominicus à Soto lib 2. c. 7. de Natura & Gratia: cum posuit Fidem, Spem & Charitatem esse virtutes, non ratione modo, sed re, obiecto, & subiecto discretas, tum rursus, Fidem, Spem, Charitatem, adeo non ratione modo: sed re etiam seiungi, vt possit esse fides, possit esse spes absque charitate. Imo Bellarminus hanc ipsam sine vllis operibus fidem, quam alias veram dicit, dicit etiam iustificantem: nam Iacobum loqui de ea ipsa vera fide, quæ, si non desint cætera, quæ requiruntur, omnino iustificet.

V. Hinc pendet quæstionis notatio. Nam cum fidei vocabulum fateamur omnes esse homonymum, ne aberretur à scopo, constituitur fides hic illa intelligi, quæ non sit hypocritica, aut falsa, sed vera, & vt hæc veritas certius notetur, additur efficacia, nimirum hanc ipsam fidem non aliam esse ab ea quæ omnino iustificet. Hanc igitur fidem esse sine operibus bonis, illis nimirum, quæ opera sunt spei, & charitatis, imo non tantum destitui posse spei, & charitatis operibus: sed ipso etiam horum operum fonte, ipsa, inquam, spe, ipsa charitate.

VI. Hæc Papistarum sententia esto. Quanquam videtur seorsim ire Gropperus in Enchiridio, cap. de Pœnitentia, *Tertia* inquit, *fidei ratio est, qua in Deum credimus, solis pijs peculiaris, quæ certissima quædam fiducia est, qua totos in Deo submittimus, totiq; à gratia & misericordia, Dei pendemus. Hæc & spem complectitur, & charitatem indiuiduam comitem habet.* Sed & Sadoletus Epistola ad Geneuenses, *Est enim amplum & plenum vocabulum fidei, nec solum in se credulitatem & fiduciam continet, sed spem etiam, & studium obediendi Deo, & illam quæ in Christo maximè perspicua nobis facta est, principem & dominam Christianarum omnium virtutum, charitatem.*

VII. Sed de suo consensu viderint Papistæ. Nos serio confitemur, non posse in quoquam esse veram illam & iustificantem fidem, vt non sit efficax, innouans non mentem duntaxat cognitione illa voluntatis diuinæ, quam ei nos oportuit vindicare, sed etiam voluntatem, & vt amet Deum, seque vicissim amari credat: vnde non potest spes non consequi, & auertat se a malo, conuertatq; in bonum: quæ conuersio non potest bonis operibus carere.

IIX. Neque tamen quisquam nostrûm docuit, quod Bellarminus asserit cap. 14. libr. 1. de Iustificatione, per omne peccatum amitti fidem. Cuius calumniæ impudentiam, non opus est me multis traducere. Traducat Becanus c. 10. de iustificatione Caluinistarum, *Decima Caluini propositio est,* inquit, *fidem semel habitam amitti non posse.* Et citat ex Caluino locos, quibus ea continetur assertio. Imo nos huic ipsi quæstioni suum postea locum dabimus. Nunc Papistas disputantes examinemus.

CAP. XI.

De Principibus non confitentibus: De dicentibus, Domine, Domine: De Inuitatis ad Cœnam magnam: De bonis & malis in Ecclesia.

I. PRimo arguit Bellarminus, quosdam esse, quos Scriptura testetur habuisse fidem absque charitate. De Principibus, inquit, Iudæorum ita scribitur, Ioannis 12. *Veruntamen multi ex principibus crediderunt in eum, sed non confitebantur: dilexerunt enim magis gloriam hominum, quam gloriam Dei.*

II. Respondeo dupliciter. Primo non posse hinc confici fidem esse sine charitate: sed tantum absq; confessione: deinde absque amore Christi tanto, quantus debuit esse. Atqui non tantum sine confessione potest esse fides vera: sed etiam cum negatione, saltem externa, vt in Petro: qui fidei suæ efficaciam testatus est etiam lacrymis. Petrus ergo tum negauit magistrum: & tamen non tantum credidit in Christum, sed etiam amauit Christum in corde suo: etsi tum minus amarit, quam suam vitam, cui voluit negando consulere. Et certum est, non omnia effecta fidei sese omni loco, omni tempore exserere.

III. Secundo, nihil est necesse ea verba esse de vera & iustificante fide. Sed de eo gradu fidei, qui communis est etiam hypocritis: quomodo ipse Simon dicitur credidisse apud Lucam.

IV. Insurgit in hanc secundam solutionem Bellarminus: & primo, si sic liceat, inquit, interpretari Scripturas, nihil vnquam probari poterit. Sed hoc frustra. Nam contra, si sic liceat argutari è Scripturis, vt nulla admittatur distinctio, nihil est quod probari non possit: nihilque futurum tutum ab impudentia Sophistarum. Quid autem est in hac distinctione noui? Nam in eo debuit Sophista se exercere: sed id fuit difficilius: itaque maluit exclamare.

V. Secundo, probat agi de vera fide & iustificante. Primo, quia in eodē capite alias occurrit illud ipsum credere in Christum, de vera fide, *Cogitauerunt principes Sacerdotum vt & Lazarum interficerent, quia multi propter illū abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.* Item, *Cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: vt sermo Isaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro?* Iterum, *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* Rursus, *Ego lux in mundum veni; vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Cum igitur, inquit, hæc omnia de vera fide iustificante intelligantur: cur non etiam illud? Eadem enim sunt verba, & eadem phrasis.

VI. Deinde addit Augustinum, in Ioan. tract. 53. *Videte quemadmodum notauerit Euangelista, & improbauerit quosdam, quos tamen in eum credidisse dixit: qui in hoc ingressu fidei, si proficerent, amorem quoque humanæ gloriæ proficiendo superarent.* Et 54. *Quidam crediderunt prædestinati in vitam æternam, quidam vero non crediderunt. Eorum autem qui crediderunt, alij vsque adeo confitebantur, vt palmarum ramis acceptis venienti occurrerent, in eadem laudis confessione lætantes: alij vero ex principibus confiteri non audebant, vt de Synagoga non ejicerentur.*

VII. Sed illud prius leue est. Si enim verum τῷ credere esse varios gradus, quorum aliqui pertineant etiam ad fidem non veram, omnes autem significentur eodem vocabulo, nihil est absurdi; vnum illud verbum varie intelligi, prout variis varij illi gradus competunt. Sic ascendere dicitur in montem, & qui ad summum peruenit, & qui in medio subsistit. Sic audiuisse vocem de cœlo, tum qui Angelum dicebant loquutum, tum qui tonitru factum, Ioannis 12. Sic ad Rom. 5. peccatum vsurpatur & pro Adami actuali, & pro aliorum originali. Exempla sunt alia infinita.

VIII. Ad secundum, fateor videri Augustinum sensisse, istos principes sincere credidisse: vel potius cœpisse credere: diserte enim, *In isto ingressu fidei.* Sed non posse fidem esse veram sine operibus satis indicat, statim, addens. *Si proficerent, amorem quoque humanæ gloriæ proficiendo superarent.* Si proficerent, nempe in fide; cuius iam ingressum tenebant. Enimuero quis tam bardus est, vt non intelligat Astrologiæ scientiam non posse esse sine cognitione astrorum, etiam si qui prima eius elementa incipit degustare, nondum Mercurij cognorit anfractus? Imo, quis non concludet, non esse veram astrologiam, sine ea cognitione, cum audit eo peruenturum illum si ab illis principiis progrediatur vlterius?

IX. Non absimile illud est Dominici, ex Matth. 7. *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris mei. Multi enim dicent in illa die, Domine, in nomine tuo prophetauimus,* & reliqua: qui tamen non intrabunt in regnum cœlorum. Dicere autem Domine, Domine, ad fidem Catholicam pertinet, qua cognoscimus Deum esse verū Dominum. Neque ita cognoscimus, vt dæmones: nam illi non dicunt Domine, quia non credunt ex obedientia. Dicere autem, Domine, est propria fides Christiani: non acquisita solum, sed qua captiuantes intellectum, assensum præbemus diuinæ maiestati eius professi legem: quæ esse nihilominus potest absque charitate. Et ideo subinfert redemptor noster: *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti: qui autem audit & non facit, assimilabitur viro stulto.* Vbi audire idem est quod credere, & suscipere fidem.

X. Sed nos negamus habere fidem quicunque dicit Domine, Domine. Hæc enim est externa tantum professio, quæ potest esse communis etiam hypocritis. Et vero, quis ignorat describi à Christo Pseudoprophetas, qui veniunt cum vestimentis ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces? Hæccine vera fides dici potest, quæ nihil habeat nisi extrinsecum? Imo fidem esse probauimus in intellectu & voluntate, quæ facultates sunt internæ. Quid? quod Christus illis ita dicentibus Domine, Domine, respondet, Nunquam noui vos? Itane? vt nunquam Christus norit eum qui habeat veram fidem? Credant Mahumetani: Christiani non credent: qui illud audiunt potius Ioan 6. *Amen, Amen, dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.*

XI. Chrysostomum tamen, atque alios ex Veteribus agnosco hoc ipsum ad fidem retulisse: nec nego posse: sed tum distingui oportet veram fidem à falsa fide. Nam etiam falsa fides, siue mortua, quæ est hypocritarum, dicit, *Domine, Domine:* & eo falsa est, quod præter verba nihil habet. Sed fides vera longe altius penetrat.

XII. Sed, inquit, dicere *Domine, Domine,* ad fidem Catholicam pertinet. Recte, inquam: quia ex abundantia cordis os loquitur, & erumpit in confessionem. Sed habere tamen fidem veram & Catholicam, quicunque dicit *Domine, Domine,* hoc nos negamus. Quia negamus hanc propriam esse fidē Christiani. Non enim potest quæ sit communis hypocritæ. Est enim falsum, illam esse fidem, qua captiuantes intellectum assensum præbemus diuinæ maiestati: alioquin id nunquam hypocritæ facerent, nunquam Pseudoprophetæ.

XIII. Negamus etiam audire idem esse quod credere. Nam Credere est venire ad Christum. At negat Christus eum ad se venire qui audit, si tantum audit. Ioan. 6: *Quisquis audiuit à Patre meo, & didicit, venit ad me.* Connectit ergo, Audire, & discere, vt necessarium vtrumque ad veram fidem. Et quidē discere, non ad solum assensum intellectus: nam id est audire: sed voluntatis, in qua vis fidei consistit, & differentia veræ ab hypocritica. Paulus 4. ad Ephes. *Vos autem non ita didicistis Christum: si modo eum audistis & per eum edocti fuistis, sicut est veritas in Iesu.*

XIV. Dominicus argumentatur iterum ex 14. Huc, inquit, attinet parabola inuitatorum ad cœnam magnam: qui certe nihil de conuiuio dubitantes, excusauerunt sese, negotia secularia prætendentes.

XV. Imo huc illa parabola non pertinet. Primo enim nihil dubitare de conuiuio, negamus esse fidem. Quia id pertinet tantum ad intellectum: at hæc nulla est vera fides. Deinde, miror Dominici stuporem, qui ab iis argumentum ducat, qui inuitati renunciarunt. Nam, hi profecto nullis comparari possunt fidem profitentibus: sed manentibus in infidelitate: & vocationem aspernantibus: noluerunt enim venire eo, quo venit is qui eiectus est in tenebras exteriores, vt constat ex 22. Matth. vbi Maldonatus, *illi qui inuitati non venerunt, propterea non venisse dicuntur, quia credere noluerunt.*

XVI. Bellarminus argumentum deducit ab illis testimoniis, quæ docent in Ecclesia esse bonos & malos. Similitudine palearum & tritici in area, Matth 3. piscium bonorum & malorum in reti, Matthæi 13. venientium ad nuptias sine veste nuptiali, 22. Virginum prudentium & fatuarum: item ouium atque hœdorum, 25. Quoniam enim qui sunt in Ecclesia, fideles sunt, si iidem mali esse possint, certe sequitur fidem, vnde dicuntur fideles, cum peccato, vnde dicuntur mali, posse esse coniunctam.

XVII. Respondeo primo, argumentum esse ἀπροσδιόνυσον. Concludit enim posse fidem esse coniunctam cum peccato, id est, posse eundem hominem esse peccatorem, & tamen habere fidem: quod nos non negamus, & ante contra professi sumus. Nonne enim negamus vllum esse in hac vita fidelem, non obnoxium peccatis? Quid ergo? Nempe hoc asserimus, vt non sit fides absque peccato, tamen non posse esse veram, & iustificantem absque vllis bonis operibus. Hoc Bellarminus non refutat hoc argumento: sed tantum calumniam, quam nobis diximus ab eo esse impositam.

XVIII. Secundo respondeo non sequi, si sint in Ecclesia multi absq; bonis operibus, esse propterea fidem absque vllis bonis operibus. Ratio, quia non omnes qui sunt in Ecclesia, habent fidem illam veram, & iustificantem, de qua quæstio est, sed illam ἀμάνυμον, quæ constat tantum ex externa confessione, aut etiam ex assensu historico. Quæ nulla ratione dici potest fides iustificans.

XIX. Instat Bellarminus. Primo, non debere nos assumere tanquam certum id quod est in quæstione, id est, fidem beneuolentiæ solam esse veram fidem. Secundo, Si omnes mali, qui sunt in Ecclesia, fide vera carerent, certe ob id potissimum reprehendi deberent, quod præter alia peccata, excideriint à vera fide. At non reprehenduntur de omissione fidei: sed de omissione operum. Matth. 22. quod non haberent vestem nuptialem, id est, caritatem, testibus Hieronymo, Chrysostomo, & aliis. Virgines fatuæ, propter defectum olei, id est, operum misericordiæ, teste Chrysostomo. Qui ex grege dominico à sinistris erunt, propter mala opera: teste Augustino de fide & operibus, cap. 15. Paulus etiam 1. ad Corinth. 5. incestum non arguit infidelitatis: non Petrus, Actorum 5. Ananiam & Sapphiram: Actorum 8. Simonem.

XX. Nos respondemus ad primum: si nos respondentes non debeamus pro certo sumere fidem quam beneuolentiæ appellat, esse solam veram fidem: certum illum argumentantem non debere pro certo sumere, fidem sine operibus esse veram & iustificantem fidem: quod est in quæstione. Cæterum, oblitum esse magnum Sophistam non artis quidem suæ: sed veræ Dialecticæ, quæ peccatum principij petiti imputat interroganti, non autem respondenti, cui certum esse debet non discedere à sua thesi: itaque, pro certo habere quicquid in ea ponitur, donec aduersarius argumentis contra euicerit.

XXI. Ad secundum, respondeo dupliciter: Primo, negamus vbicunque reprobi reprehenduntur, debere ipsum infidelitatis peccatum exprimi. Nam & qui scortatores sunt, non semper adulterij necessario, sed aliquando furti accusantur etiamsi possint vtriusque. Ratio satis perspicua, quia vtrouis modo damnationem merentur.

XXII. Secundo, negamus sequi, si obiiciantur tantum opera mala, non reprehendi ob infidelitatem. Imo contra: quia verum, fidem non esse absque bonis operibus: ideo certum, qui arguuntur nulla habuisse bona opera, eo ipso conuincuntur non habuisse fidem veram. Testis est Apost. Iacobus, c 2. cum iubet ostendi fidem per opera. Quo posito, nihil attinet de singulis exemplis disputare.

CAP. XII.

De fide sine charitate apud Paulum

I. VAlde pugnant autoritate Pauli 1. Cor. 13. & Iacob. 2. Illud prius videamus. Paulus ergo, *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam: charitatem autem non habeo, nihil sum.* Non modo ergo fides, inquit Dominicus, sed maxima esse potest, absque charitate.

II. Respondemus, fidem in hoc loco ab aliis aliter exponi. Vel pro vera fide, & quæ sit omnium fidelium; vel de peculiari quadam, quæ sit paucorum. Si ergo illo sensu intelligamus, negamus consequentiam. Quia Paulus, neque se, neque quenquam dixit habuisse fidem sine charitate. Sed hypothetice, si inquit, habuero. Notum est autem in huiusmodi hypothesibus

assumi interdum etiam impossibilia, ad emphasin maiorem. Quomodo Paulus dixit, *Si Angelus de cœlo*: & reliqua. Est enim locus omnibus notus. Quin etiam eo ipso loco: *Si linguis hominum loquar & Angelorum.*

III. Bellarminus argumentari negat Paulum ab impossibili, sed ab hyperbole. Et sententiam esse, eloquentiam, quamuis maximam, scientiarum omnium rerum, fidem summam, & certissimam, sine charitate ad vitam æternam minime prodesse. Inde sequi, sicut eloquentia, scientia, eleemosynæ sine charitate esse possunt, sed non prodesse: ita & fidem sine charitate esse fidem posse, at non prodesse.

IV. Egregie! docte! Argumentatur non ab impossibili, sed ab hyperbole: quasi nulla hyperbole esset ab impossibili. Sed ad rem. Negatur consequentia: hoc est, negatur necessario inferri, sicut eloquentia potest esse sine charitate: ita & fidem. Ratio, quia huiusmodi hyperbolicæ hypotheses promiscue fiunt ex verisimilibus, & impossibilibus: in quibus est quædam vis vna consequentiæ, at non ratio existentiæ. Sic Paulus exprimit, non tantum loqui linguis hominum, sed etiam loqui linguis Angelorum. Neque tamen sequitur, posse hominem loqui linguis Angelorum, etsi verum posse loqui linguis hominum. Sic, si forte possit quis bona sua omnia insumere in vsus pauperum, sine charitate (quod tamen vix videtur) & certe corpus suum flammis tradere absque vlla in Deum charitate, nescio quis possit concipere.

V. Itaque, Basilius Epist. 75. his Pauli verbis recitatis subiicit: οὐχ ὡς δυναμένου ποτὲ τῶν ἀπηριθμημένων ἑκάστου δίχα τῆς ἀγάπης ἐνεργηθῆναι· ἀλλὰ βουλόμενος ὁ ἅγιος ὡς αὐτὸς εἶπε τῷ καθ' ὑπερβολὴν τρόπῳ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν προσμαρτυρῆσαι, *Non quod quicquam eorum quæ connumerata sunt, vnquam sine charitate præstari possit: sed quod sanctus Apostolus, vt & ipse dixit, hyperbolico modo voluerit excellentiam omnia superantem isti adscribere præcepto.* Et Basilio rei veritas consentire coegit Iesuitam Iustinianum, *Multa*, inquit, *hoc loco in vnum congerit Apostolus, quæ absque charitate nihil prorsus esse affirmat: idque ex hypothesi, siue illa à caritate seiungi possint, siue secus.* His subiungit alia non pauca.

VI. Et tamen probat Bellarminus, non esse argumentum ab impossibili; sed ab eo quod aliquando factum sit, & fieri soleat. Ratio: quia agatur de fide, per quam miracula fiunt; *Si habuero*; inquit, *omnem fidem, vt montes transferam.* Hunc a. reapse separatam fuisse in quibusdam à caritate testatur Dominus Matt. 7. *Multi mihi dicent in die illa, Nonne in nomine tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Quib. confitebor, quia nunquam noui vos, discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.*

VII. Respondeo, primo, concedi argumentum ab iis, qui hanc fidem negant esse Catholicam, sed particulare donum: de quo paulo post: tum enim extra rem est: quia disputatio instituta est de fide per quam fideles dicuntur: & per quam solam seruantur. Verum, si quis contendat intelligi fidem illam quæ communis est omnibus fidelibus: non est quod quenquam moueat Bellarmini sophisma παρὰ τὸ συμβεβηκός. Nam neque omnes qui miracula faciunt, habent istam fidem: neque omnes qui habent faciunt miracula. Itaque non sequitur, si à quibusdam facientib. miracula, absit caritas: etiam abesse ab iis qui miracula faciunt per veram fidem. Nec vero in iis verbis Christi vel verbum habes, quo significentur illi operantes iniquitatem, qui tamen faciebant miracula, credidisse: sed tantum prophetasse, & dæmonia eiecisse, & virtutes fecisse: hæc autem differunt à fide. Imo habes diserte, *Nunquam noui vos*: quod nunquam Christus diceret de iis qui veram fidem habeant: quos contra, asserit in se manere.

VIII. Subiicit Bellarminus: Si ponamus argumentari Paulum ab impossibili, saltem sequi, fidē iustificare non solam, sed cum operib. & quidem ita, vt egeat non præsentia tantum, sed etiam ope illorum. Nam, si fides sine charitate existens, nihil prodest; inde euidenter efficitur, eam non iustificare, nisi adiuuetur charitate. Nam si charitatis ope non egeret, nulla esset causa cur absente charitate iustificare non posset: & falso pronunciasset Paulus. Respondeo negari consequentiā: nā quia differunt indigere præsentia operū; & indigere eorumdem ope: profecto si fides iustificans indiget præsentia, satis id causæ futurum est, vt non iustificet absentibus operibus, etiāsi non iustificet ope eorumdem. Nimirum, quia præsentia operum, eo tantum requiritur vt fides sit vera: non autem quod opera vim vllam habeant iustificandi. Quomodo ad tollendum ingens onus, non deligetur quisquam pallidus, sed boni potius coloris: quanquam color nihil conferat ad onus tollendum: sed indicium est bonæ sanitatis: vt pallor infirmitatis. Sic medici non pauca medicamenta probant ex odore: non quod odor sit quo fiat purgatio: sed quia hunc oportet adesse iis medicamentis, quibus vis est purgandi. Infinita sunt huiusmodi exempla. Itaque inepte Bellarminus subtilis est: negans vllam dari caussam posse, cur non iustificet fides sine operibus: si non egeret ope illorum, sed tantum præsentia.

IX. Atque hactenus prior pars nostræ responsionis, quæ supponit fidem nominari eo loco Catholicam. Sed nos quidem probabilius censemus, fidem ab Apostolo nominari alio sensu, quam cum dicit, fide nos iustificari. Agi igitur de speciali quadam fide, quæ nunquam fuit in omnibus fidelib. sed in quibusdam duntaxat: initio quidem multis, deinceps tamen aut paucis, aut nullis. Fidem hanc appellant quidam miraculorū: & significat vim quandā Deo concessam quibusdā faciendi miracula in confirmationē fidei Catholicæ: nimirū vt hanc cognoscerent populi esse à Deo vero miraculorū autore: & hoc modo persuaderentur, inducerenturque ad credendum. Negamus autem sequi, si hæc miraculorum fides sit absque caritate, aut aliis operibus, ideo fidem veram separari ab iis posse.

X. Insurgunt aduersus hanc distinctionem Soto & Bellarminus. Et primum Soto. Si ita liceret cauillari Scripturas, & locis singulis de Fide noua eam vsurpatione lacerare, & ludificare, omnis deperiret ratio explicandi naturam, & qualitates fidei. Secundo: Quænam nominatio est fidei miraculorum: Si dixisset, gratia miraculorum, ceu gratia sanitatum, vel donum miraculorum, sicut donum linguarum, posset verbum intelligi de aliqua tantum gratia gratis data: cum tamen ait Paulus nihil aliud quam omnem fidem, quæ alia potest intelligi nisi Catholica, cui tanquam fundamento legis Euangelicæ priuilegium hoc congruit miraculorum. Alias posset etiam appellari spes vel caritas miraculorum.

XI. Sed agere Paulum de fide Catholica probant. Primo, quia allusio fit ad illud Redēptoris, *Si habueritis fidem sicut granum sinapi, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit, Matth. 17.* Vbi manifestus est sermo de fide Catholica: siquidem inter exprobrandum incredulitatem Apostolorum, qui illa causa non eiecerant dæmoniū, adiecit illud verbū. Secundo, Virtus miraculorū non fuit nisi ad confirmationem fidei, quæ rationib. naturalib. nequit persuaderi. Tertio fides signorū nihil aliud est, nisi ipsa vera fides Christiana, sed excellens. Hoc probat ex vlt. Marc. vbi, *Qui crediderit, saluus erit*: & post: *signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur*. Et ad Hebræos 12. *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis.* Luc 17. *Si habueritis fidem sicut granum sinapi.* Tertio subiicit Apostolus, *Nunc manent tria hæc, fides, spes, caritas: maior autem horum est caritas.* Quo apertissime declarat, eandem fidem esse, quæ cum opus est, montes transfert, & quæ cum spe & caritate iustificat. Quarto, Augustinus 15. de Trinitate c. 18. docet fidem sine charitate esse posse, non prodesse.

XII. Sed nos contra, dicimus Paulum non nominasse fidem, hoc loco; illam, quæ vniuersalis est omnibus fidelibus. Argumenta. Primum, quia enumeratio Pauli colligit dona particularia, quæ non communicabantur omnib. linguarum, propheriæ, mysteriorum. At capite præcedenti fidem ita distincte nominarat à reliquis charismatis: huic datur sermo sapientiæ, alij sermo cognitionis, alij fides, alij dona sanationum. Et in his diserte Chrysostomus, πίστιν οὐ ταύτην λέγων τὴν τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημείων, *Fidem non hanc dixit dogmatum, sed miraculorum.* Secundo, quia fides illa vera & iustificans non potest separari à charitate reapse: sed tantum cogitatione distingui, vt post probabimus. Tertio, quia sic Chrysost. Σὺ δέ μοι κἀκεῖνο σκόπει· πῶς ἐν βραχεῖ πάντα περιέλαβε τὰ χαρίσματα, προφητείαν εἰπὼν καὶ πίστιν· ἢ γὰρ ἐν λόγοις ἢ ἔργοις ἐστὶ τὰ θαύματα, *Tu mihi vide, quomodo paucis omnia cōplexus sit dona: Prophetiam dicens, & Fidem. Nā, vel in sermonibus, vel in operib. sunt miracula.* Oecumen. Πίστιν νῦν οὐ τὴν τῶν πιστῶν τὴν κοινὴν ἐν καὶ καθολικὴν λέγει, ἀλλὰ τὰ χαρίσματα τὰ τῆς πίστεως· ἦν γάρ τι χαρίσματος εἶδος, ὁμωνύμως οὕτω τῇ πίστει λεγόμενον. ὅπερ ἐπὶ φανερώσει πνευματικῆς μετουσίας ἐχορηγεῖτο πολλοῖς τῶν εὐσεβῶν ἐν τῷ τότε καιρῷ, *Fidem nunc non eam dicit, quæ vniuersalis & communis fidelibus, sed dona fidei. Erat n. quoddam doni genus, de nomine fidei sic dictum: quia, vt indicaretur Spiritus præsentia, multis concedebatur piis tunc temporis.* Etiam ille, quisquis est, Ambrosij nomine, *Virtutes facere, aut dæmonia per fidem eijcere, Dei virtus, & gloria est: nec hoc ad meritum proficit, nisi quis bonæ conuersationis fuerit æmulus.*

XIII. Cauillorum Dominici facile negotium. Nam, si cauillari appellet distinguere, dignum se exhibet scholarum ferulis: qui id tollat, sine quo nulla legitima disputatio, aut in vniuersum tractatio esse potest, Κάλλιστον, aiebat Plato, Politico, ἀπὸ τῶν ἄλλων εὐθὺς διαχωρίζειν τὸ ζητούμενον. Et vero absque hoc esset, omnia Sophistis impune licerent. Sin a. cauillari dicat pro male distinguere, debuit Dominicus probare, à nobis id criminis admitti. Nam de nominatione, quod subiicit, mirum si quenquam moueat, qui legerit apud Chrysost. πίστιν τῶν σημείων. Quid tum enim, si non ita διαρρήδην dicta à Paulo, dum res ipsa indicata? Nam omnem fidem necessario intelligendam fidem Catholicam, nos negamus.

XIV. Reliqua erant maioris momenti, si tamen firmiora Hæc videamus. Alludere Paulum ad illum locum ex Matthæi 17. non negauerim. Sed audi Chrysostom. homil. 29. ad Corinth. πίστιν οὐ ταύτην λέγων τὴν τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημείων. περὶ ἧς, φησι, ἐὰν ἔχητε πίστιν, ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι, καὶ μεταβήσεται, *Fidem dicit, non hanc dogmatum, sed illam signorum: de qua dixit Christus, Si habueritis fidem, vt granum sinapi, dicetis monti huic, mouete, & mouebit.* Similiter Oecumenius in hoc ipsum caput, & statim post ea, quæ paulo prius recitata sunt, περὶ τούτου καὶ ὁ κύριος τοῦ χαρίσματος, ἐν Εὐαγγελίοις φησιν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, *De hoc dono Christus dixit in Euangeliis: Si habueritis fidem vt granum sinapi.*

XV. Sed opponunt, Christum accusasse tum temporis discipulorum ἀπιστίαν. Respondent quidam: quemadmodum donum id miraculorum, fidei nomen obtinuit: ita & ἀπιστίαν intelligendam, carentiam eius doni: non vero fidei illius quæ iustificat. Et sane ij discipuli, ad quos hic sermo pertinebat, iam credebant: imo & amabant. Itaque fidem habebant cum charitate: ac proinde, ex confessione aduersariorum, iustificantem.

XVI. Mihi tamen probatur magis, vt dicamus ἀπιστίαν sumi pro defectu fidei secundum quid: eius inquam fidei, quæ est communis omnibus fidelibus. Denegari enim à Deo hominibus etiam fidelibus non pauca propter hunc defectum, non potest esse ignotum: Sic enim & Petro negatum solidum iter in mari: sic Mosi negatus ingressus in terram promissam: sic Dauidi negata infantis incolumitas, & multa similia. Quanquam illi, & non omnem excussissent fidem, & haberent non eam nudam, quam Papistæ fingunt, sed cum charitate, vt res ipsa docet. Quid? quod ipsi Paulo non concessa liberatio à Sathanæ surculo?

XVII. Hoc posito, nihil est difficile: non enim sequitur, si propter defectū fidei proprie dictæ denegantur miracula: ideo non fidem appellari donum illud miraculorum. Imo propterea sequitur sic appellari: nam si nunquam flueret à fide, non posset sic appellari. Interea tamen nihil obstat quominus distinguantur: & Paulus ita distinctim consideret, ne ipsum quidem illud donum fidei, quod est ad miracula patranda, magnum quid esse, sine charitate. Contra autem, si fides proprie diceretur, oporteret & semper fidei adesse, & nunquam esse sine fide: quod vtrunque est manifeste falsum.

XVIII. Miraculorum virtutem non fuisse, nisi ad confirmationem fidei, concedimus: sed quid hoc attinet ad probandum, fidem à Paulo eā nominari quæ iustificat? Imo contra, si, hæc virtus fuit ad confirmationem fidei. Ergo differt ea virtus ab ea fide. Quod istis incognitum esse merito miror.

XIX. Fidem signorum esse aliud nihil, quam veram fidem Christianam, sed excellentem, non persuadet tam facile, quam proponit. Nam hoc si verum, vbicunque aut fides vlla esset, aut certe excellens, tum inueniretur & hæc signorum. Est autem hoc falsum: Nam in Ioanne Baptista fides erat excellens, & tamen signa nulla. In Centurione, Matt 8. tanta fuit fides, quanta nulla in Israele. Et 15. magna in muliere Cananea, quorum tamen miracula nulla habemus, nisi forte Papistæ proferant ex ditissimo penu suarum traditionum.

XX. Concedo esse aliquod fidei adiunctum, si vis, etiam fidei effectū, & ita indicari locis illis à Bellarmino recitatis: sed nego esse ipsam fidem. Imo si esset ipsa fides, non sequerentur hæc signa eos qui crederent: sed in iis essent

potius,

potius, simul ac crederent. Quanquam, quis ignorat non esse vniuersaliter dictum, sed indefinite? Alioquin multos oportet iustificari sine fide.

XXI. Supersunt illa: *Nunc manent fides, spes, charitas.* Sed nos negamus eandem hic fidem nominari, & cum dicitur, *Si habuero omnem fidem.* Ratio, quia hæc non est conclusio oriens à præcedentibus, sed nouum, idque postremum argumentum, ex comparatione. Patet, quia spes nominatur, quæ in præcedentibus nullo loco fuit.

Cap. XIII.

De Fide sine operibus, apud Iacobum.

I. SVperest Iacobi locus, qui in Epistola sua, inquit Bellarminus, non solum docet, sed etiam probat fidem sine operibus non iustificare, & tamen sine operibus inueniri posse. Cap. 2. *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides saluare illum?*

II. Esse autem illam veram fidem probat: Primo, quia absolute fides dicatur: quod nomen in sacris literis semper veram significat. Secundo, quia de eadem fide continuato sermone, dicatur, fidem Abrahami cooperatam esse operibus eius, & ex ipsis operibus consummatam: at hæc fides Abrahæ non fuit vmbra fidei, nec inanis articulorum notitia, sed vera fides. Tertio; quia conclusio sit, *Videtis, quod ex operibus iustificetur homo, & non ex fide tantum.* At vmbra fidei nullo modo iustificat. Quarto, quia comparetur homo habens fidem sine operibus, ei qui contentus sit cognoscere pauperes egere & nihil eis eleemosynæ largiatur. Quomodo enim nihil prodest pauperibus, quod diuites sciant eorum inopiam, etiamsi verissima sit ea cognitio; nisi secundum eam cognitionem necessaria eis præbeant: ita nihil prodest vera fides, nisi quis iuxta eam viuere statuat. Quinto, quia comparetur fides sine operibus, corpori sine spiritu: quod certum est verum esse corpus licet mortuum.

III. Respondeo Apostolum loqui de fide non vera: & quæ tantum κατ' συγχώρησιν fidei nomen obtineat: quomodo Paulus deos c. 8. 1. ad Corinth. & stultitiam prædicationis, primo: imo, τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ. Nominare ergo fidem; etsi fidei nihil haberet, præter illam professionem: quomodo non raro τοῖς φαινομένοις solent concedi nomina τῶν ὄντων, adeo vt Paulus non dubitarit asserere Antichristum sessurum in Ecclesia Dei 2. ad Thessal. 2. Oecumenius, κατ' δύο σημαινομένων τοῦ τῆς πίστεως ὀνόματος φερομένου. ἐπὶ τῆς ἁπλῆς τοῦ φαινομένου συγκαταθέσεως, πίστιν εἰωθαμεν λέγειν. καθὸ καὶ τοὺς δαίμονας ἔγνωμεν πιστεύειν ὅτι Θεοῦ υἱός. καὶ πάλιν τὴν ἐκ διαθέσεως ἐπακολουθοῦσαν μετὰ βεβαίας συγκαταθέσεως τοῦ τῆς πίστεως περιγραμματικαλοῦντων ἡμεῖς. *Ad duo significata refertur fidei nomen. Nam, fidem solemus vsurpare, tum de simplici concessione eius quod apparet: sicut etiam dæmonas scimus credere Dei Filium: & rursus appellamus fidei nomine, id quod consequitur ex firma dispositione, cum certo assensu.* Et post, ἐπεὶ ὅτι πίστις οὐκ αὐτὴ ἐκγεθεῖσα περιγράφοιτο (λέγω δὲ τὴν ὄντι πίστιν) τις ἀντερεῖ: *Alioquin, fidem (eam dico, quæ reuera fides est) impuro non ingenerari, quis contradicat.*

IV. Nec contra probat Bellarminus. Nam in primo, ψευδεπίγραφον est. Neque enim Iacobus absolute fidem nominat, sed κατά τι. Itaque diserte, non si quis fidem habeat: quod esset absolutum: sed, *si fidem dicat aliquis habere se*: quo posito semel, potuit postea securus, fidem dicere, non addita exceptione, etsi eadem notione: quomodo 1. ad Corinth. 1. cum semel præmisisset, *Sermo ille de Cruce, iis quidem qui pereunt, stultitia est*: postea nude dixit: *placuit Deo, per stultitiam prædicationis seruare credentes*: & *Stultitia Dei sapientior est quam homines.* Quomodo igitur Paulus intellexit etiam in posterioribus stultitiam, quam primo descripsit, quæ non esset stultitia: sed ita appellaretur ab iis qui perirent: ita & Iacobus fidem dixit, quæ non esset vere fides, sed quam fidem dicerent se habere nonnulli, quod semel monuit: & monuisse satis fuit.

V. Abrahami fidem vmbram fuisse nemo erat qui diceret. Sed ex Abrahami fide, fidem definire omnium, & eorum maxime, qui solam externam fidei laruam haberent, iniquum est. Neque à mente Iacobi. Quis enim nescit comparari etiam dissimilia? Certe Paulus 1. ad Corinth. 8. ita scripsit, *Etiamsi sint qui dicantur dij in cœlo & in terra: sicut sunt dij multi, & domini multi: nobis tamen vnus est Deus, Pater ille à quo omnia, & nos in ipso: vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum*: vbi manifestum est falsis diis verum Deum opponi, tanquam nihil habentem cum iis commune præter nomen nudum. Chrysost. οὐχ ἁπλῶς εἰσιν, ἀλλὰ λεγόμενοι, οὐκ ἐν πράγματι, ἀλλ' ἐν ῥήματι τοῦτο ἔχοντες, *Non simpliciter sunt, sed dicuntur: non in re, sed in verbo hoc obtinentes.* Tum autem certum, in fide vera, esse aliquid commune cum fide non vera, nimirum externam professionem, siue historicam cognitionem. Hæc igitur cum est in impiis, & fidelibus, cur non vtrobique idem nomen assequatur? Sensus est ergo Iacobi. In Abrahamo fuisse quidem eandẽ fidei professionem? sed non ab ea iustitiam illi: imo à vera fide, quæ habuit secum opera bona.

VI. Neminem iustificari ex vmbra fidei vllo modo, concedimus. Et hanc causam dicimus, quare hæc fides quæ in hypocritis esse dicitur fides non sit. Sed quid hoc ad rem? Asserit Iacobus ex operibus iustificari hominem, negat ex sola fide. Id diserte legimus: sed fidei veræ nomen huic esse non video non enim dictum, hanc fidem ita solam aliquomodo iustificare: sed prorsus negatum, iustificare.

VII. Sed in comparatione charitatis, quis delirare Bellarminum neget? Nihil, inquit, prodest pauperibus, quod diuites sciant eorum inopiam. Sane, inquam: sed hoc quid ad rem, aut vnde habuit? Nam huiusmodi cognitio, nihil ad charitatem. Et Iacobi non est mens difficilis. Gagnæus, *Quemadmodum nudum illud verbum, quo dicis fratri, Ito in pace, saturare: nisi pastum reipsa illi præbeas, nihil illum iuuerit: ita nihil te iuuat fides, congruis destituta operibus.* Et ante hunc Lyranus, *Fides sine operibus, similis est verbo sine intellectu. Sed tale verbum nihil prodest: sicut si aliquis dicat famelico Vade, & comede: & non det ei aliquid ad comedendum, tale verbum nihil prodest: sed magis est frustratorium, & derisorium.* Nihil planius. Sensus ergo, quemadmodum sola charitatis iactatio inutilis, ita & fidei.

VIII. Corpus mortuum esse verum corpus; nemo dubitat. Sed nego fidem hanc comparari corpori mortuo: sed homini (vt hunc exempli gratia nominem, qui facilius occurrit) mortuo. Hic autem solo nomine est homo. Guillaudus, *Vt cadauer, aut simulacrum, speciem quidem hominis, non autem vim & opera hominis habet, ita & fides, sine charitate & operibus.*

IX. Nullo igitur argumento confici potest à Iacobo nominatam esse veram fidem: id est, eam quæ fideles distinguit ab infidelibus. Nobis autem certa sunt argumenta, quibus probemus eam nominari quæ solo nomine fides est: quorum quædam vidit Bellarminus, & conatus est soluere.

X. Primum est: Quod Iacobus non dicat, Quid proderit, si quis fidem habeat? sed potius, si quis fidem habere se dicat: quæ verba adeo sunt generiala, vt suo ambitu non τὰ ὄντα tantum, sed etiam τὰ φαινόμενα, ὄντα δὲ μὴ, complectantur: Sic Genes. 27. Iacob dicebat se esse Esau: Iosue nono: Gabaonitæ dicunt, se de terra longinqua venisse. Hinc 1. Ioan. 2. *Qui dicit, Noui eum, & mandata eius non seruat mendax est. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est vsq; adhuc.*

XI. Opponit Bellarminus, Apostolum notare iactantiam improborum, qui de sola fide glorientur: vt sit sensus: si quis sola fide fretus eam iactet, seque ea contentum esse affirmet, sciat sibi nihil huiusmodi fidem profuturam. Et probat ex his verbis, *Nunquid fides poterit saluare illum?* Sed hoc non est respondere: Nam illud, Si quis sola fide fretus, intelligi debet, de fide quam ille se habere dicit, non autem de fide, quæ vere sit fides: nec de eo qui vere habens fidem, hac etiam nitatur. Itaq; manet argumentum.

XII Secundum, Apostolus hanc fidem explicans, eiusque naturam; *Tu*, inquit, *credis Deum vnum esse. Bene facis.* Atqui natura veræ fidei, id est, iustificantis, vlterius progreditur: sibi enim applicat, quicquid est misericordiæ, beneuolentiæque diuinæ. Bellarminus respondet, hoc non sumendum, sed probandum. Ergo, inquam differamus paulisper, donec hanc etiam partem disputemus. Sed negare tamen non potest hunc esse, & quidem minimum gradum fidei, vt credat Deum esse: qui gradus communis sit multis infidelibus, atque adeo Diabolis: teste Iacobo. Porro, vera fides est Credere in Deũ, id est, non tantum nosse, sed etiam amare.

XIII. Tertium. Apostolus hanc fidem, quam illi iactabant, comparat fidei, quam habent dæmones, *Credis Deum vnum esse: bene facis: & dæmonia credunt, & horrescunt.* At dæmones habere veram & iustificantem fidem, absurdissimum est: præter alia, quia fidem iustificantem constet esse infusam per Spiritum Sanctum.

XIV. Respondet; fidem impiorum partim conuenire cum fide dæmonum: partim dissidere. Conuenire, quod ex parte obiecti, sit vtraque vera: & tamen infructuosa. Dissidere, quod Dæmonum fides sit necessaria, propter rei euidentiam: impiorum, libera, captiuante intellectum voluntate. Iacobum igitur illo modo fidem dæmonum comparasse cum fide impiorum. Imo Augustino, de vnico Baptismo, c. 10. vsque adeo veram & Catholicam esse fidem dæmonum, ex parte obiecti, vt comparetur cum fide sancti Petri, quam Dominus laudauerit, Matt. 16.

XV. Sed Sophista non respondet. Quid tum enim, si conuenit vtraque fides ex parte obiecti? An propterea non est verum, in Dæmonibus non esse veram fidem? Imo etsi obiecto conueniant Visus & Tactus; quia arborem vterque discernit, tamen non est idem sensus visus, & tactus; nimirum quia non omnis discretio arboris visus est: sed hæc talis discretio, nimirũ per oculos, & lucem. Omnino ita: etsi eundem Deum apprehendant Pij, & Impij ac Dæmones: & eatenus, ex parte obiecti, nonnihil sit simile: tamen, quia aliter apprehendunt Dæmones impiique; aliter fideles; non potest vtraque esse eadem fides. Et vero Augustinus falso citatur: non enim ille fidem, sed confessionem comparat: *Qui dicit destruendum esse baptismum Christi, quando illo hæretici baptizant, consequens est, vt dicant negandum esse etiam ipsum Christum, quando eum dæmones confitentur. Hinc laudatus est Petrus, quando dixit, Tu es Christus Filius Dei viui: expulsi sunt Dæmones, hoc ipsum dicentes, Scimus, qui sis, Filius Dei. Ergo ista confessio Petro fructuosa, dæmonibus perniciosa, in vtrisq; tamen non falsa, sed vera, non neganda, sed agnoscenda, non detestanda, sed approbanda est.* Audis diserte confessionem, Bellarmine: & tamen fidem dicis Potest ne hoc artificium à bona mente esse? Aut nunquam ne legeras ad Tit. 1. *Deum profitentur se scire: sed factis negant.*

XVI. Quartum: Iacobus hanc fidem sine operibus mortuam esse dicit, *Ita quoq; fides, si opera non habeat, mortua est per se.* At quicquid mortuum est; sola nominis homonymia id est quod dicitur.

XVII. Respondet: fidem dici mortuam, non quomodo homo dicitur mortuus, qui post mortem non est, sed quomodo corpus, quod post mortem est, sed non viuit: Probat: quia vita non sit de essentia fidei. Itaque dici fidem mortuam, quomodo aquam mortuam, quæ non fluat: etsi vere proprieque sit aqua.

XIIX. Sed si ita Bellarminus censet: at nos aliter. Quid ni enim ἴσως liceat ἀντιποφαίνεσθαι? Quanquam res ipsa clamat. Nam Iacobus voluit inutilitatẽ fidei ostendere. In ea rem, mortuæ vocabulum vsurpauit. Atqui aquæ mortuæ, id est, non mouentes se, vt in lacu, non propterea significantur inutiles; sed tantum priuatæ eo motu, quem habent flumina. Quare Iacobus, si eo sensu vsus esset eo vocabulo non expressisset quod volebat. Sed vitam, cur, aut quo sensu negat esse de essentia fidei? Id viderit: nos poni pro argumento dicimus quod probari oportuit. Certe, vt hominem esse hominem impossibile est, absque vita: ita fidem esse fidem, absque sua vita, prorsus absurdum.

XIX. Accedit quintum: quod fides sine operibus, comparatur charitati, quæ tantum consistit in lingua, nihil vero operis habet. Nam hæc certe non est charitas 1. Ioan. 3. *Qui habuerit mundanas facultates, & viderit fratrem suum egentem & clauserit viscera sua coram eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* At hic Iacobus diserte, *Ita quoq; fides sine operibus mortua est*: id est quomodo charitas, nihil nisi verba habens humanitatis plena, non est charitas: ita fides sine operibus non est fides: vnde necesse est, pro eodem sumi, fides non est fides, & fides est mortua.

Cap. XIV.

Rationes aduersariorum.

I. SVpersunt aduersariorum argumenta à Ratione, & Patribus. Prima ratio Dominici. Ratio & essentia fidei non solum alia est à ratione charitatis,

tatis,sed natura sua prior,neque ab illa dependens.Ergo , nihil vetat , quominus & prior gigni possit quam charitas : & hac abeunte,perstare. Probatur antecedens:Quia fides tota consistit in intellectu : cuius operatio anteit operationem voluntatis.

II. Respondeo, primo negari consequentiam : Non est enim vniuersale omnib. quæ priora sunt natura, vt & re præcedant consequentia: & his ablatis,perstent. Sunt enim quædam antecedentia, quæ simul sunt cum consequentibus: Exempli gratia, in animali Vita & Spiratio : in corporibus,Superficies & Color:massa,& pondus : neque tamen ista possunt actu separari.Quia simul ac viuit animal,& spirat:simul ac cessat spirare ,cessat & viuere : Cur non similiter : etsi natura sua ponatur fides vera,prior charitate: tamen actu simul sint?

III. Secundo,non bene probatur antecedens : quia falsum totam naturam fidei esse in intellectu:iam enim probatum ,esse in intellectu & voluntate.Imo,quum in fide sit ipsis confitentibus aduersariis , notitia & assensus:hunc etiam constat moueri à voluntate;vt notauimus. Itaque non fides præcedit motum voluntatis : sed tantum ea pars fidei, quæ est notitia. Sed hæc sola non est fides,alioquin posset esse fides sine assensu:vt, exempli gratia,in Arrio fides τοῦ ὁμοουσίου : qui norat quid Catholici ita appellarent: etsi dissentiret.Quod si est absurdum,necesse est,etiam si intellectus actio quædam præcedat actum voluntatis ; non tamen fidem præcedere omnem actum voluntatis.

IV. Secunda ratio eiusdem : Fides nullam vim infert voluntati. Ergo quantumcunque fidem adhibeamus Deo inuitanti nos ad cœleste conuiuium,comminantique æternas pœnas , ac pollicenti requiem à laboribus, nihilo secius liberum est homini præsentia bona seruilia illis anteferre. Itaque nulla est repugnantia ; habere fidem certam & constantem , & nihilominus persistere,in aliquo peccato.

V. Respondeo:non concludi quæstionem.Primo enim non negamus fidem consistere cum aliquo peccato , sed tantum non consistere absque vllis operibus bonis :potest autem in aliquo peccare ex humana infirmitate, qui tamen in aliis rebus ostendat se vera,etsi infirma,fide præditum. Quomodo Paulus se dixit, etsi faceret malum , tamen nolle malum:etsi non faceret bonum , tamen velle bonum. Sic Petrus , etsi non bene dissimulabat præsentibus Iudæis,tamen Iudæos amabat,ex charitate Christiana.

VI. Secundo , concedimus posse fidem haberi Deo pollicenti , & comminanti; & tamen præferri temporalia cœlestibus. Sed hanc negamus esse veram fidem:Quia vera fides,non tantum credit Deo,id est ,fidem habet ei, sed etiam credit in Deum,quod longe amplius est. At non potest, qui credit in Deum præferre absolute temporalia æternis : sed tantum κατά τι , ex infirmitate: quomodo Petrus præferebat Iudæos libertati Christianæ. Sed qui κατά τι præfert temporalia æternis:idem κατά τι præfert æterna temporalib. Ideoque non est omnino absque operibus bonis.

VII. Denique fatemur voluntatem nunquam cogi à fide: imo semper manere liberam. Negamus tamen sequi eum,in quo sit fides, absolute posse præferre temporalia æternis.Ratio,quia omnis habitus voluntatis determinat voluntatem ad aliquid , & tamen non cogit voluntatem, quominus maneat libera: nimirum quia habitus ille ab ipsa voluntate est , ac proinde secundum eius naturam. Sed huiusmodi libertas non potest id efficere, vt quandiu is habitus supponitur, non sit etiam determinatio. Sic impossibile vt qui habet charitatem,non amet proximum: nempe quia charitas est determinatio voluntatis, ad amandum proximũ. Itaq; si vtrumque supponas,& charitatem esse,& non amari proximum contradictionem implicas. Potest quidem eadem voluntas,quæ præsente charitate , amat proximum, odisse proximum,sed discedente charitate. Omnino ad eum modum fides, quamdiu est in voluntate hanc,non tantum incitat,sed etiam mouet ad appetenda cœlestia : nimirum quia talis est habitus:nec tamen cogit,quia est habitus.Et qui ponit fidem veram, illam, inquam, quæ non tantum credit Deo,sed etiam in Deum:& tamen præferri simpliciter terrestria cœlestibus, contradictionem implicat.

IIX. Tertia ratio Bellarmini est : Si fides & charitas disiungi non possent,id fieret,vel quod vna esset de ratione alterius:vel quod vna necessario nasceretur ab alia. At neutrum. Non enim prius:quia fides & charitas non sunt vna virtus,sed duæ. Non posterius : quia etsi charitas oritur ex fide,tamen , non vt propria passio,quæ necessario fluat à subiecto: sed vt virtus ad quam alia disponit & inclinat.

IX. Respondeo negari assumptum. Quia Charitas hæret fidei: quod ab ea necessario nascatur. Neque enim aut charitas vera esse potest absque fide , sed tantum naturalis quidam affectus: neque fides sine charitate: quia nunquam inutilis est fides vera : at quæcunque fides est sine charitate, eam pronunciat Paulus inutilem. Tam igitur non possunt diuelli fides & charitas,quam ignis & lux:imo:inquit, Caluinus,quam Christus & Spiritus.

X. Bellarminus vidit hanc solutionem : & cum non habuit quod opponeret,conuertit se ad suggillanda similia:quia ignis similitudo in Scripturis proprie tribuatur charitati:Cantic.8. *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem.* Quia etiam , qui fide Christum respicit, vel recipit, intueatur quidem illum cum spiritu suo,& recipiat: sed credendo ,id est , credat illum habere Spiritum sanctificationis, & dilectionis:vnde tamen non sequatur , cum fide semper esse spiritum ,nisi obiectiue : quomodo est sanitas in ægroto,quando illam cogitat,aut appetit.

XI. Sed Bellarminus sophistice nugas agit.Quid enim attinebat similitudines sollicitare:quæ non solutionem continent , sed illustrant tantum : nisi vellet,quod aiunt nodum in scirpo quærere?Scilicet , quia non habuit, quo solutionem improbaret. Quod si non placerent, istæ aliæ potueruut assumi : quis enim nescit multa huius generis occurrere , quæ non possint diuelli;eo quod vnum nascatur ex alio: etsi alioquin diuersa sint?Ne Bellarminus quidem fuit nescius.

XII. Non comparatur,inquit,ignis fidei , sed charitati, Esto, inquam: Nec necesse. Illud debuit potius attendere Bellarminus : vtrum non sit diuersa ratio ignis & lucis:an vero vtrum ignis possit actu sepatari à luce. Nã si vtrumque verum,obtinemus quod volumus. Nec poterit obtinere ille, non esse fidem & charitatem in eo rerum genere quæ non possunt distrahi.

XIII. Sed in Christo & Spiritu manifestus est illusor. Qui fide Christum recipit, inquit,credit illum habere Spiritum , non tamen ipse continuo habet, Quod genus ergo nobis ille fidei describit?Non enim profecto veræ, per quam dicitur Christus habitare in cordibus nostris. Non potest enim habitare Christus in nobis, vt non etiam eius Spiritus: quia qui non habet Spiritum Christi,is non est eius. Qua de re paulo post plura. Itaque Mahometicum illud somnium est, Spiritum non esse in eo qui fidem habeat,nisi obiectiue:id est, quomodo sanitas in eo,qui mortaliter ægrotans,optat bene valere : Apage hanc Christianitatem , Imo apage hunc, siue Papismum, siue Iesuitismum.

XIV. Quarta ratio eiusdem,ab eo quod sibi non constet nostra doctrina, quæ negat iustificationem pendere à conditione operum:quia sic nemo certus esset se esse iustificatum. At si fides necessario coniuncta esse debet cum dilectione,& bonis operibus.Ergo iustificatio,hoc ipso quod pendet à fide, pendebit ab operibus:itaque nemo poterit esse certus se esse iustificatum.

XV. Esset vero quod gratiam haberemus Bellarmino , tam sollicito, ne nos ipsi nobis non constemus : nisi hoc ipso ipsum illud efficere conaretur, ne nobis constaremus. Sed nos Dei gratia tam longe absumus ab huiusmodi absurdis,quam ille abest à vero sensu Christianitatis. Negamus igitur iustificationem,eo quod pendeat à fide,quæ non possit esse sine operibus,pendere ab operibus. Ratio facilis, quia fidei vis iustificandi non est ab operibus. Sic etsi ignis non possit diuelli à luce,tamen calefactio non pendet à luce:cum igni vis calefaciendi non sit à luce.

Cap. XV.

De Patribus.

I. EXhaustis rationibus transit ad Patres: Augustinum primo de Trinitate libr.15.cap. 18. *Fides sine charitate potest quidem esse,sed non & prodesse.* In Ioannis Epistol.tract.10. *Iam credit aliquis in Christo, sed odit Christum: habet confessionem fidei in timore pœnæ,non in amore coronæ.adde huic fidei dilectionẽ, vt fiat fides,qualem dixit Apostolus Paulus ,fides, quæ per dilectionem operatur.* Subdit aliorum aliquot nomina.

II. Sed facilis nodus. Fidem hi loci docent esse sine operibus : sine charitate: At quam fidem,non indicat Bellarminus:imo indicato opus non habuit,ne Sophista non esset. At nos,qui ab initio fidei varias notiones distinximus , eo ipso ostendimus nos non negare aliquam fidem esse sine operib. Hoc igitur negotij caput erat : vtrum eandem fidem Patres intelligant esse sine operibus, quam nos negamus. Viderit Bellarminus quid possit. Nos probamus facile non esse. Quia ipsi distinguunt Patres. Augustinus eo ipso sermon.10 in Epistol.Ioan. *Saluemur ab ipso,ambulemus per ipsum. Hoc est credere quod Iesus Christus est,quomodo credunt Christiani , qui non solum nomine Christiani sunt,sed factis & vita:non quomodo credunt dæmones.* Cyrillus libr. 10.in Ioannem c.18. *Qui verbis nudis Christum confitentur , sed mandatorum obseruatione,id est,charitate,ad perfectionem non conformantur:quamuis Christo fide inhæreant, inque eo hac ratione maneant , verba tamen eius non habent.*

III. Addit ex August. de Spiritu & Litera, c.32. *Vnde est dilectio,id est charitas,per quam fides operatur,nisi vnde illam fides ipsa impetrauit?* Hæc Augustinus. Si fides,inquit Bellarminus,impetrat charitatem , certe prior est charitate, & antequam illam impetret, sine illa manet.

IV. Euge,inquam:strenue, & sophistice:quasi , cum ille olim concludebat eum verberare patrem, qui negabat se desisse verberare. Prorsus similiter:fides manet sine charitate , antequam charitatem impetrarit,id est, si aliquod detur tempus , quo fides sit fides, & tamen non impetrarit charitatem. Sed hoc nos vllum tempus negamus dari. Etsi fateamur à charitate impetrari : & catenus charitate esse fidem priorem : quia hæc prioritas non temporis est, sed rationis: vt solis, & lucis.

Cap. XVI.

Argumenta Catholica.

I. CAtholici hæc habent contra. Primum. Ex 1.ad Timoth.5. *Qui suorum, maxime domesticorum curam non habet , fidem abnegauit , & est infideli deterior.* Item ad Tit.1. *Deum profitentur se scire,sed factis negant: cum sint abominandi, & rebelles, & ad omne opus bonum reprobi.* Manifestum est argumentum. Nemo habet fidem,qui fidem negauit. Quicunque suorum curam non gerit, quod est charitatis, fidẽ negauit: ergo, qui suorũ curã non gerit, is fidem non habet. Et per consequens: qui fidem habet, suorum curam gerit: id est, habet charitatem. Similiter : Nemo fidem habens Deum negauit: at quicunque est abominandus, & ad omne opus bonum reprobus, Deum negauit: is ergo fidem non habet : Et per consequens , qui fidem habet, nemo est abominandus, & ad bonum opus reprobus.

II. Bellarminus respondet, Apostolum loqui de iis qui fidem negare dicuntur, quia non viuunt vt fides viuendum docet : Infidelibus deteriores, non quoad omnia, sed quoad impietatem in suos Negant autem fidem non corde, vel ore, sed opere.

III. Omnino ita est , inquam : neque oportuit interpretes citare testes in tanta verborum Pauli perspicuitate imo pondere. Sed quodnam quæso hoc sophistices genus est, quæ obiectiones dilui putet , si idipsum, quod pro argumento est; aliis verbis exprimat? Nisi forte ita concepit animo , vt nemo fidem abnegarit, qui dicatur fidem abnegasse. At nobis sanior mens est. Sed & Chrysostomo, *Quomodo fidem negauit ? Deum, inquit, confitentur nosse, operibus vero negant. Quid autem præcepit is, cui credimus Deus? Domesticos seminis non despiciendos,* πῶς δὲ πιστεύει ἠρνήσατο ὁ τοιοῦτος, φησίν; *Quomodo autem huiusmodi credit, qui Deum abnegauit?* Et post , ὅταν τοίνυν ὅπερ ὁ ἄπιστος ποιεῖ, σὺ μὴ ποιῇς, οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν; *Quando igitur, quod infidelis facit, tu facere negligis, nonne fidem abnegasti,* ἄρα οὐ τοῦτο πίστεως ὁμολογία μόνον τὸ πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα ἐπιδείκνυσθαι ἄξια. *Non igitur credere , nihil aliud est quam fidem confiteri, sed etiam opera demonstrare digna.*

IV. Secundum Ioannis 6. *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Ipse enim sciebat qui non essent credentes, & quis esset eum traditurus.* Et tamen confitebantur omnes: alioquin quorsum illud, sciebat qui essent credentes ? Manifesta

festa enim distinctio est: quasi diceret, omnes profitebantur credere: sed ipse nouerat non omnes.

V. Respondet, Iudam fuisse ex illis, qui audito sermone Domini de carne mãducanda scandilizatus est, & cœpit corde recedere ab eo per incredulitatem. Vere igitur fidem amisisse, & ex infidelitate ad proditionem deuenisse.

VI. Sed verba Christi non expenduntur, *Nouerat*, inquit, *ab initio* τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες, *quinam essent qui non credebant*. Nota. Nõ dixit τίνες ἔσονται οἱ μὴ πιστεύσοντες: *quinã essent, qui erant non credituri*: sed diserte, quinã essent non credentes. Non ergo amissuri fidem: sed potius non habentes, quam amitterent: siue is Iudas fuerit, siue cum eo alij. Imo disertius: Quinam essent qui non crediderant. Nam ita oportet, πιστεύοντες reddere. Et sensus: Etsi ab initio testarentur multi se credere: tamen sciebat Christus etiam tum eos non credere: tum, inquam cum profiterentur. Enimuero magnum quid de Christo dixeris, si non ignorasse dixeris, quinam essent, qui fidem publice profiterentur.

VII. Tertium. ex 2. 1. Ioan. *Qui dixit se nosse Deum, & mandata eius non seruat, hic mendax est*. Quicunque autem habet fidem veram, hic nouit Deum. Quare, qui dicit se fidem habere, & non seruat Dei mandata, hic mendax est: at non esset mendax, si haberet fidem. Non igitur habet fidem.

VIII. Respondet: loqui Ioannem de notitia familiaritatis, & amicitiæ, testibus Beza, & Oecumenio: quomodo Matthæi 7. & 25. improbis dicitur, *Non noui vos*.

IX. Rursus ad ingenium Nos fatemur cognoscere Deum, non sumi pro nuda consideratione: Nam hanc scimus esse posse & sine obseruatione mandatorum, & sine fide, imo ideo sine obseruatione mandatorum, quia sine fide: quomodo etiam naturali instinctu cognosci dicitur Deus. Sumi igitur pro illa peculiari cognitione, quæ est fidelibus propria: siue hanc familiaritatem, siue amicitiam Bellarminus vocet, siue quid aliud. Oecumenius descripsit, per συνουσίαν ἀκριβῆ. ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, inquit, ἀντὶ τοῦ ὅτι συνανεστράφημεν αὐτῷ. Sed quid hoc ad rem? Annon enim habemus, *Deum per fidem habitare in cordibus nostris?* ad Ephes. 3. Et ad Rom. 11. *Dices igitur, defracti sunt rami, vt ego insererer. Recte per infidelitatem defracti sunt: tu vero per fidem stas*. Perstat igitur argumentum. Quia hæc, siue familiaritatis, siue amicitiæ, siue insitionis cognitio, fit per fidem, nec fit nisi per fidem.

X. Quartum est 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est*. Et 2. *Si scitis eum iustum esse, noscitis quicunque exercet iustitiam, ex ipso natum esse*, Et 3. *Quisquis natus est ex Deo peccatum non committit, quoniam semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eo quod ex Deo natus est*. Nemo natus ex Deo peccat. At quicunque credit Iesum esse Christum, non peccat. Fides ergo non potest consistere sine vllis bonis operibus. Alias autem explicuimus quid sit non peccare: nimirum, recedere à peccato magis ac magis: Nemo autem recedere potest à peccato, vt non accedat ad Sanctificationem, proindeque ad bona opera.

XI. Respondet: agi de fide formata, quæ per dilectionem operatur: teste Augustino tract. 10. in Epist. Ioan.

XII. Optime, inquam: sed fidem formatam nugatores Sophistæ dixerunt, quæ fides est vera. Permittimus illis ludere garriendo in vmbris Scholarum suarum: permittant illi nobis retinere formam sanorum verborum: Quicunque igitur credit Iesum esse Christum, is habet hanc fidem formatam: sic nos censemus: Verum ne est, an non, Bellarmine? Tu videris: nobis præit Verbum Dei.

XIII. Quintum. Ex Iacob. 2. *Fides, si opera non habeat, mortua est per se*. At nulla fides vera, nulla fides iustificans est mortua. Ergo nulla fides vera, nulla fides iustificans est sine operibus: Hunc locum Bellarminus respondet fuisse iam examinatum: nec quicquam addit, nobis ergo etiam satis sunto ea quæ ante disputata sunt.

XIV. Sextum pro nobis Bellarminus sumit argumentum, ex Habac. 2. *Iustus ex fide viuit*. At non viuit sine charitate: itaque semper fides est cum charitate. Bis respondet. Primo videri hunc sensum esse, Iustum sustentare, ac tolerare desiderium cœlestis patriæ ex fide: quoniam fides quodammodo præsentem faciat beatitudinem, quæ suo tempore futura speratur. Secundo, etiam iustum viuere spiritualem vitam ex fide, qualis est in hominibus iustis, id est, formata per charitatem.

XV. Sed illustrissimum locum longe aliter Paulus exponit pro ipsa iustificationis gratia, quæ dicitur vita, quia caussa est vitæ. Ad Rom. 1. *Iustitia Dei per illud* (Euangelium) *retegitur ex fide in fidem: sicut scriptum est, iustus autem ex fide viuet*. Quod illi fundamentum est prolixæ solidissimæque disputationis de Iustificatione per fidem. Item 3 ad Galat. *Nullum autem per legem iustificari apud Deum, manifestum est siquidem iustus ex fide viuet*. Hoc modo manifestum est argumentum. Quicunque iustificatur per fidem, is assequitur vitam: at nemo assequitur vitam, qui non renunciarit peccatis, & charitatem admiserit. Ergo nemo iustificatur per fidem quin renunciet peccatis, & charitatem admittat. Non potest igitur fides esse absque charitate, & bonis operib. Illud de fide formata, iam est explosum.

XVI. Septimum argumentum, aut non vidit socordia Bellarmini, aut dissimulauit nequitia. Quicunque spem habet salutis in Christo, ille purificat seipsum, sicut Christus purus est. At quicunque habet fidem veram in Christum, is habet spem salutis. Ergo idem purificat seipsum, itaque non est absque vllis bonis operibus. Maior diserta apud Ioan. 3. Epist. 1. *Quisquis habet hanc spem in eo, purificat se, sicut & ille purus est*. Assumtio per se clara esset, nisi nebulas obducerent Sophistæ: sed hæ discutientur proxima controuersia.

XVII. Octauum ignorauit etiam Bellarminus: Quisquis manet in Deo, is non peccat. At qui habet veram fidem, manet in Deo. Ergo non peccat. Maior est ex eodem capit. Ioan. *Quisquis in eo manet, non pecat: quisquis peccat non vidit eum, neque nouit eum*. Assumptio patet ex 6. Ioan. *Qui venit ad me, nequaquam esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam. Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eijciam foras. Sunt quidam ex vobis qui non credunt: propterea dixi vobis neminem posse venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre*. Manifestum est in his verbis connecti, Credere, & venire, imo pro eodem sumi: & rursus venire, & esse in Christo: alias non posset dici: eum, qui venit, non eijciam foras.

XIIX. Nonum etiam aut fugit Bellarminum: aut fugit ipsum Bellarminus. Quisquis est discipulus Christi, habet charitatem, at quisquis habet fidem veram, est discipulus Christi. Ergo quisquis habet fidem veram serua eius mandata, & habet fidem veram, seruat eius mandata, & habet charitatem. Maior patet Ioan. 14. *Et hoc omnes cognoscent vos esse discipulos meos, si charitatem habueritis alij in alios*.

XIX. Sed neque Patres Bellarminus voluit vllo esse loco. Clementis Stromat. 2. istud est, ἡ μὲν ἀγάπη τῇ πρὸς τὴν πίστιν φιλίᾳ τοὺς πιστοὺς ποιεῖ. ἡ δὲ πίστις, ἑδραίωμα ἀγάπης, ἀντεπάγουσα τὴν εὐποιΐαν. *Charitas amore in fidem fideles facit: fides charitatis fundamentum est vicissim bonam operationem proferens*. Proclus ad Armenios. ἑκατέρα τοίνυν ἀλλήλαις συμβαίνει. ἡ μὲν γὰρ πίστις ἔσοπτρόν ἐστιν ἀγάπης. ἡ δὲ ἀγάπη, βεβαίωσις ὑποδοχὴ πίστεως, *Vtraque igitur merito sibi consentiunt*: Sic vertit Dionysius Exiguus. Ego malim, *concurrunt*. *Fides enim charitatis est speculum: & charitas fidei probatur existere fundamentum*. Pelusiotes, Epist. 73. li. 3. μὴ δὴ νόμιζε, ὅτι ἡ πίστις εἴ γε πίστιν χρὴ καλεῖν τὴν ὑπὸ τῶν ἔργων τῶν σῶν ἐλεγχομένην, σῶσαί σε δυνήσεται, *Ne putato, fidem, si fidem dicere oportet, quæ operibus suis refutatur, salutem tibi afferre posse*.

XX. Augustinus in Epist. Ioannis tract. 10. *Quis est, qui non credit quod Iesus sit Christus? Qui non sic viuit, quomodo præcepit Christus. Multi enim dicunt, Credo: sed fides sine operibus non saluat*. De Fide & Operibus capite decimo sexto. *Aperte dictum est: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. Si autem Christus, proculdubio fides Christi. Per fidem quippe habitat Christus in cordibus nostris, sicut Apostolus dicit. Porro fides Christi illa vtique, quam definiuit Apostolus, quæ per dilectionem operatur. Non enim fides illa dæmonum, cum & ipsi credant & contremiscant, & Filium Dei confiteantur Iesum potest accipi in fundamentum. Quare? nisi quia non est fides, quæ operatur per dilectionem, sed quæ exprimitur per timorem. Fides itaq; Christi, fides gratiæ Christianæ: id est, ea fides, quæ per dilectionem operatur, posita in fundamento, neminem perire permittit*. Quem locum totidem verbis habes repetitum in Dulcitij quæst. De verbis Apostoli, sermon. 13. *Ergo fratres, accepto adiutorio, porrecto nobis desuper diuino auxilio brachio Domini, & ipso brachio Domini porrecto nobis Spiritu Sancto, debitores sumus non carni, vt secundum carnem ambulemus: quia fides bene operari non potest, nisi per dilectionem. Ipsa est enim fidelium fideles, ne sit dæmonum fides: quia & dæmones credunt, & contremiscunt. Illa est ergo laudabilis fides, ipsa est vera gratiæ fides, quæ per dilectionem operatur*. In 50. homil. homil. 17. *Fides debet esse Christianorum, non dæmoniorum: Nam sicut dicit Iacobus Apostolus, & dæmones credunt, & contremiscunt. Et dæmones dixerunt Christo, Tu es Filius Dei, Confitebantur dæmones, quod nõ credebant homines, Illi tremuerunt: illi occiderunt. Quid enim? Quia dixerunt dæmones, Tu es Filius Dei: scimus qui scis: ideo regnaturi sunt cum Filio Dei? Absit. Discernenda est ergo fides dæmonum à fide Sanctorum. Plane discernẽda vigilanter & diligenter. Nam & Petrus hoc dixit, Domino dicenti: Quem me esse dicitis? Tu es Christus Filius Dei viui. Et Dominus, Beatus es Simon Bariona. O Domine, hoc tibi dixerunt & dæmones: quare ipsi non sunt beati? Quare? Quia dæmones hoc dixerunt tremore, Petrus amore: ideo initium est à fide. Sed quali fide? Quam definit Apostolus: Neq; circumcisio, neq; præputium, sed fides. Dic quæ fides? Quæ per dilectionem operatur. Hanc dæmones non habent fidem, quæ per dilectionem operatur: sed soli serui Dei: soli Sancti Dei: soli fide filij Abrahæ: soli filij dilectionis, filij promissionis: ideo est & charitas dicta*. De Fide & Operibus c. 13. *Nec tamen quia hic de insinuanda fide Christus videtur tacuisse, præscribimus nos atq; contenti sumus, morum tantummodo præcepta discenda esse hominibus ad vitam peruenire cupientibus. Vtraq; enim mutuo connexa sunt, sicut ante dixi: quia neq; dilectio Dei potest esse in homine qui non diligit proximum, nec dilectio proximi in eo qui non diligit Deum. Ideo aliquando alterum sine altero, siue illud, siue illud, pro plena doctrina inuenitur Scriptura commemorare, vt etiam hoc modo intelligatur alterum sine altero esse non posse, quia & qui credit Deo, debet facere, quæ præcepit Deus, necesse est vt credat Deo*. Et cap. 16. *Illud sane non absurde intelligunt eũ peccare in Spiritum, & esse sine venia reũ æterni peccati, qui vsq; in finem vitæ noluerit credere in Christum. Non enim, hoc est, habere dæmonum fidem, quæ recte mortua perhibetur sed fidem quæ per dilectionem operatur*. Infinita sunt apud Augustinum similia, quæ si describam, deficiat me tempus. Vnum addo, ex præfatione in Ps 138. breue sed acutum, *Fides, sic est in anima, vt radix bona, quæ pluuiam in fructum ducit*.

XXI. Prosper de Vocatione Gentium lib. 1. c. 8. *Fides bonæ voluntatis, & iustæ actionis, est genitrix*. De Libero Arbitrio, *Pronunciaueras, fidem Christianam voce Ecclesiastica, non solum actuum, verum etiam, cogitationum bonarum ex Deo esse principium: qui nobis & initia sanctæ voluntatis inspirat, & virtutem atque opportunitatem eorum quæ recte cupimus tribuit peragendi*. Libri 3. de Vita Contempl. c. 21. *Fides quæ est iustitiæ fundamentum, quam nulla bona opera præcedunt, & ex qua omnia procedunt: ipsa nos à peccatis purgat, mentes nostras illuminat, Deo reconciliat cunctis participibus naturæ nostræ consociat, spem nobis futuræ remunerationis inspirat: auget in nobis virtutes sanctas ac nos in earum possessione confirmat*. Saluianus de Prouidentia lib. 3. *Quid est igitur credulitas vel fides? opinor fideliter hominem Christo credere, id est, fidelem Deo esse, fideliter Dei mandata seruare*. Libr. 4. *Quum vt diximus hoc sit hominis Christiani fides, fideliter Christi mandata seruare, fit absque dubio, vt nec fidem habeat qui infidelis est, nec Christum credat, qui Christi mandata conculcat*.

XXII. Gregorius Romanus homil. 29. in Euangelia, *Fortasse vnusquisque apud semetipsum dicat: Ego iam credidi: saluus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet. Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc est enim quod de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit: Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Hinc Ioannes ait, Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Quod cum ita sit, fidei nostræ veritatem in vitæ nostræ consideratione debemus agnoscere. Tunc enim veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus, operibus complemus. Itaq; vnusquisque vestrũm ad considerationem suam mentis oculos reducat, & si seruat post baptismum, quod ante baptismum spopondit, certus iam quia fidelis est, gaudeat*.

XXIII. Bernardus serm. ad Pastores in Synodo, *Neminem vestrũm credo esse hæreticum: omnes creditis in Deum trinum & vnum, quia passus sit & sepultus: quia descendit, & ascendit. Facit tamen hæc fides Catholicum? Hac fide vtique dæmones essent Catholici, quia (vt dicit Iacobus) credunt & contremiscunt. Verum vtique Catholicum facit non fides communis dæmonibus & hominibus: sed ea tantum quæ communis est hominibus, & Angelicis spiritibus. Quæ est illa? Quæ per dilectionem operatur*. Anselmus in 1. ad Romanos, *Fides dicta est ab eo, quod fit illud quod inter vtrosque placitum est, id est, inter Deum & hominem:*

silicet vt homo faciat opere, quod dicit ore: & Deus reddat ei beatitudinem quam promisit. In 5. ad Galatas: *Fides vocatur ab eo, quod sit illud, quod inter vtrosque placitum est, id est, inter Deum & hominem: quando & facit opere quod dixit ore, & Dominus reddit, quod promisit. Et ideo fides sine operibus non est vera fides, quia non facit, quod dicit.*

XXV. Adde his omnibus, eos omnes qui docent quid sit credere in Deū. Vera enim fides Christiana, & Catholica, ea est, quæ credit non tantum Deo aut Deum, sed etiam in Deum. At qui istud credere in Deum, non potest fieri sine charitate. Hoc Veteres probant. Augustinus in Psalm. 77. *Hoc est credere in Deum, quod vtique plus est, quam credere Deo. Nam & homini cuilibet plerumque credendum est, quamuis in eum non sit credendum. Hoc est ergo credere in Deum, credendo adhærere ad bene cooperandum bona operanti Deo.* Et in 130. *Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Omnes qui credunt in Christum, & sic credunt vt diligant. Hoc est enim credere in Christum, diligere Christum: non quomodo dæmones credebant, sed non diligebant Christum, & ideo quamuis crederent, dicebant, Quid nobis & tibi est, Fili Dei? Nos autem sic credamus, vt in ipsum credamus diligentes eum: & non dicamus, quid nobis & tibi est: sed dicamus potius, ad te pertinemus, tu nos redemisti.* In Ioan. tract. 29. *Quid est ergo credere in Deum? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari. Ipsa ergo est fides, quam de nobis exigit Deus.* Emissenus siue Cæsarius, siue Eucherius de Symbolo homil. 2. *Aliud est credere Deo, aliud in Deū credere. Credere & Paulo & Petro iure debemus: in Petrum vero ac Paulum credere, i. dest, in seruos conferre honorem Domini non debemus. Credere illi, quilibet potest homini: credere vero in illum soli te debere noueris maiestati. Sed & hoc ipsum aliud est credere Deum, aliud credere in Deum. Esse Deum credere, & Diabolus inuenitur: in Deum vero credere, nisi qui pie in eum sperauerit non probatur. Et ideo Deum credere, naturaliter scire est: in Deum vero credere, hoc est, fideliter eum quærere, & tota in eum dilectione transire.* Auctor operis imperfecti in Matth. homil 19. *Credere Christo, obedire est Christo: qui autem aut non confitetur, aut non conuersatur secundum verbum eius, ille nec obaudit Christo, nec credit.*

FINIS LIBRI DVODECIMI.

LIBER DECIMVSTERTIVS.

De DE FIDEI OBIECTO.

Caput Primum.

STATVS CONTROVERSIÆ DE APPLICATIONE IVSTIFICATIONIS.

VENIO ad eam quæstionem, quæ est, Vtrum Fides subsistat in vniuersali consideratione salutis in Christo propositæ: an vero hanc eandem applicet vnicuique peculiariter. Nam Catholicorum quidem hæc confessio est: art. 20 Confessionis Gallicæ.

II. Credimus nos sola fide fieri huius iustitiæ participes, sicut scriptum est, ipsum passum esse acquirendæ nobis salutis, vt quicunque crediderit in eum, non pereat. Hoc autem ideo fit, quod promissiones vitæ nobis in ipso oblatæ, tunc vsui nostro applicantur, & nobis redduntur efficaces, cum eas amplectimur. nihil ambigentes nobis euentura, de quibus ore Dei certiores sumus. Diserte expressum, nos fieri participes iustitiæ, promissiones nobis applicari; eas nos amplecti: denique, nihil ambigere ea nobis obuentura, de quibus certiores nos Deus reddidit.

III. Plenius tamen idipsum explicant nostri. Melanchthon in locis cūmunibus c. de Vocabulo fidei. *Cum dicit Paulus, Iustificamur fide, vult te intueri Filium Dei sedentem ad dextram Patris mediatorem, interpellantem pro nobis: & statuere, quod tibi remittantur peccata, quod iustus, id est, acceptus reputeris, seu pronuncieris propter illum ipsum filium, qui fuit victima,* Caluinus eodem sensu fidem definit, c. 2 3 Inst. §. 7 *Esse, diuinæ erga nos beneuolentiæ firmam certamque cognitionem, quæ gratuitæ in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum Sanctum & reuelatur mentibus nostris, & cordibus obsignatur.* Et post §. 16 *In summa vere fidelis non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium beneuolumque patrem esse persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem præsumit.* Nec aliter Beza, Confessionis c. 4. art. 5. *Fides, de qua loquimur, non ea est, qua duntaxat credimus Deum esse Deum, & verum esse ipsius Verbum (habent enim ipsi quoq; Diaboli hanc fidem, & eo magis tremunt) sed Fidem appellamus certam quandam scientiam, quam Spiritus Sanctus, sua vna gratia ac bonitate magis insculpit cordibus electorum, qua scientia fit, vt eorum vnusquisque in corde suo certior factus suæ electionis, sibi ipsi applicet promissionem salutis in Iesu Christo. Fides, inquam, non tantum credit Iesum mortuum fuisse ac resurrexisse pro peccatoribus, sed etiam amplectitur Iesum Christum in quo vno confidit qui vere credit, & ita certus est suæ salutis, vt quoad eius fieri potest, de ea nihil dubitet.* Et post, art. 13 *Scimus fidem intra nos esse: fidē, inquam, illam, qua non modo in genere & confuse credimus Iesum venisse, vt mundi peccata tolleret: sed nobis ipsis sigillatim Christum applicamus, adeo vt vnusquisque nostrum ita apud se ratiocinetur, Ego sum in Iesu Christo, ideoque non possum perire.*

IV. Hæc summa est eorum, quæ nos hac parte docemus. Eius duo capita. Prius, fideles scire per fidem non tantum vniuersali, vel potius indefinita quadam notione, aliquos saluos futuros: vel, saluos futuros eos, qui crediderint: sed etiam particulari, seipsos saluos futuros, quia credant. Atque hoc modo sibi peculiariter applicare vnumquemque eas promissiones, quas indefinitis verbis audit in Euangelio propositas. Atque adeo hanc applicationem, submministrare differentiam fidei veræ iustificantis, à fide historica: quæ non aliter concipit quæcunque audit de Deo, eiusque misericordia, quam vt pro veris, vel potius veracibus habea t: quod possunt etiam infideles plurimi: imo faciunt Diaboli omnes.

V. Alterum caput, hanc scientiam coniunctam esse cum certitudine: cuius mensura sit non alia, quam fidei. Itaque perfectæ fidei perfectam esse certitudinem: imperfectæ imperfectam. Sed quomodo naturam fidei describentes, non debemus hærere singularum personarum defectibus: ita & in hac certitudine. Quomodo ergo pronuntiamus, Fidei opponi non tantum rei creditæ falsitatem, sed etiam personæ credentis ἀπιστιαν, quamuis nemo sit, quamdiu est in hac vita, adeo prouectus, vt non egeat hac prece, Marci 9. *Credo, Domine, succurre incredulitati meæ:* omnino similiter in hoc negotio. Fidelis est, certo statuere se per fidem saluum fore: neque fidelem esse, nisi ita statuat: etsi verum sit ex sensu carnis, propriæque infirmitatis, alios sensus suggeri, quibus concutiatur huiusmodi certitudo: adeo vt videatur nonnunquam in ἀπιστιαν degeneare. Sed enim in eis etiam, vt in aliis tentationibus ὑπερνικῶμεν.

VI. Itaque Pererius non agit sincere disp. 19. in 3. ad Rom. hanc applicationem ita describens, vt discussa ex animo omni dubitatione, ac trepidatione, certo quisque persuasum habeat sibi esse remissa peccata: & adeo quidē persuasum, vt si vel parum dubitet, aut trepidet, ne forte non sit iustificatus, is non ad Deum, sed ad Diabolum pertineat. Quæ chimerica est Iesuitæ somniantis imaginatio. Absit, vt adeo ignoremus humanam infirmitatem, quam negamus vnquam omnino nullam esse in quantumuis regenito, vt fidem ponamus extra omnes tentationis sensus. Sentit, sentit illa profecto, nec raro, miros motus ab indignitate sui, à mundo, à Sathana: & ita sentit, vt non possit non affici, atque adeo vacillare, & ferme desperabundæ similis esse. Sed eadem aliquantum luctata, eluctatur denique. Itaque nunquam desperat: Laxius dixi: quod ne ipsi quidem negent Papistæ: dico ergo amplius: nunquam non credit: nunquam non certo credit suam esse salutem: nimirum quia credendo pugnat, credendo vincit. Valeant ergo Iesuitæ, cum sua ἀπιστια: Catholici suam securitatem ne amittunto.

VII. Bellarminus scripsit nos tres fides distinguere, historicam, miraculorum, promissionum: & promissionum, aliam generalem, qua credamus esse promissam omnibus credentibus salutem: aliam specialem, qua vnusquisque sibi promissionem diuinam applicans, confidit peccata omnia sibi dimissa. Admodū Iesuitice. Nam fidem promissionum nusquam video apud nostros nominari: sed iustificantem, distinctam ab illa, quæ est historica: & ab altera, quæ est miraculorum. Et iustificantis quidem omnino esse idem obiectum, quod historicæ, nimirum quicquid reuelatum est in Scriptura: quanquam varia ratione, graduue inæquali: nimirum, quia peculiari quodam modo hæreat promissionibus de salute æterna, tanquam proprio fundamento. Differre autem, non cognitione, sed applicatione: nimirum quia fides historica indefinitam veritatem consideret tantum: at iustificans hanc ipsam indefinitam veritatem peculiariter applicet: adeo vt Dæmones, per fidem illam historicam dicant, Omnes credentes in Christum saluabuntur. At vere fideles non id tantum, sed amplius, Ego, quia credo in Christum, seruabor: Imo, eo ipso quod historice credant omnes credentes seruatum iri: credāt ēt se iri seruatū, quia credāt. Hoc cū fit, duæ fides intelligi possūt: hoc sensu tantū, quomodo duæ vitæ, vegetans, & sentiens. Nō hoc, vt animans vlla viuat duab. vt ita dicā, vitis, vna vegetante, alia sentiēte: sed quia viuat & planta, & animans: aliter illa, aliter hæc: nimirū illa tantū vegetantē vitam: hæc vero vegetantem simul & sentientem: id est, non duas vitas, sed vnicam, quæ vtramque facultatem habeat. Similiter fidelis, fide credit historica, & iustificante, non tanquam duplici, sed tanquam vna, quæ vtrumque habeat: nimirum & certitudinem historiæ, & applicationem peculiarem. Quare distinctio historicæ & iustificantis, nunquam fit in eodem subiecto, sed in diuersis: nisi forte doctrinæ gratia: quomodo in eodem igne lux & calor.

VIII. Sanderus cauillo lancinat hanc nostram sententiam. Nam, cum legit, fidelem confidere, & certo statuere sibi remissa esse peccata, illud statuendi verbum seuere exagitat, c. 13. lib. 3. de Iustificat. Certo statuere, inquit, est ex potestate libera de re potestati nostræ subiecta, certamque de re dubia sententiam ferre. Quod probat ex 1. ad Corinth. 7. *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit.* Itaque neminem posse certo statuere, quod sit filius Dei, & hæres vitæ æternæ: quod hæc res non sit in cuiusquam potestate.

IX. Verum hoc quicquid est, facillime diluitur. Fatemur, statuendi illam crebram esse significationem, fortasse etiam propriam, & primam: vt significet autoritatem in rem, cuius constitutio pendeat ab arbitrio nostro: vnde Principum statuta: Imo etiam Dei. Et hoc sensu negamus aut quenquam

quam statuere posse sibi remitti peccata: aut eo sensu vnquam id verbi in hac materia vsurpari. Quomodo enim? cum tam sollicite salutis nostræ originem tam procul abducamus à libero arbitrio? Et pronuntiemus in tanto mysterio nos tantum pati?

X. Sed existimamus secundarium esse eius verbi vsum nonnihil inde deflectentem, vt inferat certitudinem conclusionis ex præcedentibus positis. Quomodo verbum λογίζομαι vertit Beza 8. ad Roman. *Λογίζομαι γὰρ: Nam statuo minime esse paria, quæ præsenti tempore perpetimur, futuræ gloriæ in nobis retegendæ.* Nunquam putauit Beza hoc quicquid est de inæqualitate præmiorum & laborum, pendere à Pauli autoritate, vt pro arbitrio statueret. Sed obseruauit apud bonos latinitatis autores alio quodam sensu vsurpari, qui respondeat τῷ λογίζεσθαι, quoties denotat, certam sententiam, quæ elicitur ex positis præcedentibus, id est, ex solida ratiocinatione. Quomodo Cicero 2. de Oratore, *Sine vlla dubitatione sic statuo & iudico, nominem omnium tot & tanta, quanta sunt in Crasso, habuisse ornamenta dicendi.* Atque adeo Isengrenius hac eadem voce eadem notione vsus est, in describenda morali coniectura, *Tunc demum illos pro certo statuere & indubitatam fiduciam concipere posse, sibi esse remissa peccata.* Consuluisset suo pudori Sophista, si ab hoc cauillo abstinuisset.

XI. Papistarum sententiam vnam esse omnium si quis putet, fallitur. Tridentini Concilii verba hæc sunt, sess. 6. Can. 13. *Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, vt credat certo, & absque vlla hæsitatione propriæ infirmitatis & indispositionis, peccata sibi esse remissa, anathema sit.*

XII. Quæ verba non potuerunt scribi magis inconsiderate. Nam primo, quid illud est, ad assequendam remissionem peccatorum, necessarium esse, vt quis certo credat sibi esse remissa peccata? Aut potuit-ne Chorœbus loqui stultius? Enimuero monstra illa oportet fuisse hominum, quæ potuerint eam fidem animo concipere: quomodo enim potest quod creditur remittendum, remissum esse: aut quod certo creditur remissum, dici remittendum: & quidem remittendum ob eam caussam, quod credatur remissum? Apud nos certe nemo adeo stipes fuit, vt ob eam causam oriturum solem sperarer, quod ortum viderit, aut certo scierit. Ita ne vllus quidem docuit ad obtinendam remissionem peccatorum, necessarium esse credere remissa esse peccata. Sed docemus tamen omnes, eo quod remittantur peccata omnibus credentibus, quoque credentes statuere (vt hoc mihi verbo vti liceat bona Sanderi venia) sibi remissa esse peccata.

XIII. Secundo, quid illud est, absque vlla hæsitatione propriæ infirmitatis & indispositionis? An hoc est, vt nullum nobis timorem faciat, nullum terrorem incutiat nostrorum meritorum consideratio? Hæc, si quæ talis esse queat confidentia, τῶν ἀπηλγηκότων erit, non vllius fidelis. Brutæ, inquam, stupiditatis, non viuæ fidei. Huic sententiæ dicamus sane vtrique anathema. Quandoquidem certum, neminem magis horrere sua peccata, quam qui maxime sentiunt sibi esse remissa: imo non sentirent remissa, nisi horrerent. An vero significat nullam nobis esse debere curam propriæ dispositionis: sed altam securitatem in omni turpitudinis genere, vt ne blasphemus discedat à blasphemia, fur à furtis, peccator denique à suis peccatis? Et huic rursus sententiæ anathema. Nemo enim magis discedit à peccatis, quam qui certissimi sunt sibi esse remissa.

XIV. Sed potest alius sensus esse: sentiri quidem à fidelibus suam iusirmitatem, suam etiam corruptionem, id est, sua peccata: nec sentiri sine horrore. Nec obstate tamen hunc sensum huic confidentiæ, quæ promissiones vniuersales peculiariter applicat: vt dicat vtrumque fidelis: & se meritum esse æternam damnationem, imo non tantum esse meritum, sed etiam mereri quotidie: & se tamen certum esse non imputatum iri sua peccata: imo non esse imputata, sed se potius esse misericordiam consequutum. Huic vero sententiæ quicunque anathema dixerit, esto ipse potius anathema.

XV. Quid ergo Papistæ doceant, inquiramus diligentius. Bellarminus videtur mihi vtrumque illud impugnare quod proposuimus caput, vnum de applicatione propria, alterum de certitudine eius applicationis. Nam cap. 8. 1. de Iustificat. disputat negans prorsus fidei iustificantis obiectum esse specialem misericordiam, eoque refert quæcunque habet argumenta. Nec aliter Costerus videtur: qui motæ quæstioni, debeat-ne Christianus certa fide tenere peccata sibi esse remissa, se iustificatum, sibi præparatam salutem æternam, se regni cœlestis hæreditatem aditurum, respondet, nihil horum ad fidem pertinere.

XVI. Verum alii videntur magis de certitudine disputare. Lorichij hæc sunt in Fortalitio cap. de Fiducia. Habens fidem formatam & viuam, quæ sine vitæ sanctitate non inuenitur in homine, potest nonnullam fiduciam seu spem concipere de misericordia Dei: at fides ista non est ipsamet fiducia. Sed & reliqui eam opinor ob causam, requiri volunt peculiarem reuelationem, & simul certitudinis gradum describunt. Quæstio est, inquit Dominicus à Soto, cap 10. lib 3. de Natura & Gratia, vtrum valeat homo citra speciale reuelationis priuilegium, de communi lege habere tantam certitudinem se esse in gratia Dei, quanta est fides catholica: Imo subiicit non dubitari, quominus hac de re possit fides quædam obtineri coniecturis maximis.

XVII. Negant ergo plerique: non vniuersum omnem peculiarem applicationem, qua quis ita apprehendat generales promissiones factas in verbo, vt sibi etiam speret dimissa esse peccata: sed tantum hanc spem esse à fide catholica, aut certam, & indubitatam.

XVIII. Quanquam non assenserunt omnes. Martinus Eisengrenius, *Hæc est,* (inquit) *Sacri Concilii* (Tridentinum intellige) *doctrina & sententia, prout Ecclesia Catholica, & vniuersi Christiani doctores nunquam aliter docuerunt, tales homines, si legitime ac strenue sese exercuerint in bonis, laudabilibus ac piis operibus, & iam iustificati in dies magis ac magis iustificarisatagant, iuxta D. Ioannis doctrinam, & Regii Prophetæ dictum, eant de virtute in virtutem, tunc demum illos pro certo statuere, & indubitatam fiduciam concipere posse, sibi remissa peccata, seque in gratia Dei constitutos.* Imo Dominicus à Soto, & Alphonsus de Castro testantur nonnullos hac in re fuisse importunos Concilio Tridentino: & Soto nominatim contra eos disputat, Alphonsusque Guillaudum taxat, & authorem Enchiridii Colonensis. Nec defuerunt qui etiam fiduciam diserte in fide comprehendi voluerint. Sadoletus Epist. ad Geneuenses, *Est enim amplum & plenum vocabulum fidei, nec solum in se credulitatem, & fiduciam continet, sed spem etiam.* Gropperus in Enchirid. cap. de Pœnitentia, *Fides certissima quædam fiducia est, qua totos nos Deo submittimus, totique à gratia, & misericordia Dei pendemus.*

XIX. Non consentiunt ergo inter se omnes. Sed qui negant, vt ne nihil dicere videantur, distinguunt certitudinem obiecti a certitudine subiecti. Illam appellant ipsam rei veritatem, siue, vt loquitur Vasques, immutabilitatem rei, quæ aliter esse non possit, quam cognoscitur: nec audent negare verum esse Petro fideli remissa esse peccata: imo non tantum verum, sed etiam certum, eadem certitudine, qua certum est ipsum Dei Verbum. Sed subiecti certitudinem appellant, cum consideratur in eius conscientia, cui remissa sunt peccata. Et est, interprete Vasque, firma quædam adhæsio assensus nostri ad rem quæ cognoscitur. Illam igitur cum concedunt, tum vero hanc negant, vt hæc tandem sit sententia. Certissime remissa esse peccata iustificato: sed iustificatum neminem id certo scire, aut etiam scire posse, nisi per extraordinariam reuelationem.

XX. Disputarunt hac de re Papistæ, Bellarminus de Iustificat. lib. 3. primis cap. 13. Dominicus à Soto de Natura & Gratia lib. 3. c. 10. & deinceps. Pererius ad Rom. c. 3. Disp. 19. & c. 8. Disp. 7. 8. & 9. Benedictus Iustinianus in 2. ad Cor. cap. vlt. Alphonsus de Castro aduersus omnes hæreses lib. 7. tit. *Gratia*, hæresi 3. Gregorius de Valentia Commentariorum Theologicorum tom. 2. disputat. 8. q. 4. p. 4. Salmero in Epist. ad Galat. disp. 5. Vasques in 1. 2. disp. 200. Cotonus Institutio lib. 9. c. 12. Bouerius 2. Symboli c. 2.

XXI. Catholici vero Caluinus Institutionis lib. 3. c. 2. Paræus contra Bellarminum de Iustificat. lib. 3. Matthæus Archiep. Eborac. Commentat. de Electione, Prædestinatione, & Reprobatione. Est eius oratio de Certitudine salutis. Robertus Sonius quæst. trib. de Mortis Christi merito, & efficacia. Andreas Villetus disp. de prædestinatione, q. 4.

CAP. II.

Suam fidem fideli esse cognitam.

I. NOs igitur oportet docere, & quemcunque fidelem applicare sibi peculiariter promissiones vniuersales de Dei misericordia: & hanc applicationem non esse temerariam, aut incertam. Vtrique tamen capiti præuertendum aliud, quo subinde erit opus. Vtrum fidelis vere sciat, se vere credere. Quod caput ex professo disputatum non vidi apud Papistas, excepto vno Vasque, disp. 201. in 1. 2. non negante illo quidem certo scire quemque se credere: sed se habere habitum veræ fidei. Sed eius non est serius labor: quia vnico vtitur fundamento, nempe quod neget definitum, vtrum detur cuique fideli is habitus. Quasi vero idem sit nugari Papistice, & Theologice disputare. Enimuero, etsi vt dixi, nemo disputet ex professo, tamen non desunt indicia, ex quibus, si non negare, saltem videantur in dubium vocare. Res ipsa docebit.

II. Sed illud, *credere* sicut oportet, ante omnia distinguendum. Potest enim referri ad ipsius, quæ creditur, rei veritatem, quando fides distinguitur ab hæresi secundum veritatem, & falsitatem doctrinæ. Qua de re nunc nostra nulla quæstio, sed quatenus fides sensum interiorem significat, distinctum non tantum ab hypocrisi, quæ ipsa sibi testis est infidelitatis, quam dissimulat apud homines: sed etiam ab assensu historico, & persuasione mere humana. Catholicorum enim sententia est, veram fidem, per quam secernuntur saluandi à damnandis, non esse nisi à Spiritu Sancto operante in cordibus. Hanc operationem, sentiri ab vno quoque in quo fiat, nec relinquere quenquam ignarum sui.

III. Primo Paulus 2. ad Timoth 1. *Noui cui crediderim.* Quibus in verbis necessario duo sunt coniunctim consideranda, & fides Pauli, & obiectum eius fidei, vt sensus sit, ego me scio credere in Deum: & scio Deum esse Omnipotentem. Nam alioquin, quomodo poterat, quæso, asserere se credere, si non pro certo haberet se credere? Et vero loquitur de suæ salutis fiducia. Hæc autem non oritur ex eo quod tantum cognoscatur Deus Omnipotens & verax: sed oportet præterea in eum credi. Qui ergo nescit se credere, non potest hanc confidentiam habere. Itaque necesse est Paulo hunc fuisse sensum, vt sciret vtrumque, & se credere in Deum, & Deum esse potentem.

IV. Secundo, Ioan. 14. *In illo die vos cognoscetis me esse in Patre meo, & vos in me, & me in vobis.* Nota, In illo die, id est, post acceptum Spiritum Sanctum. Nemo autem fidelis est, qui non acceperit Spiritum Sanctum. Cognoscetis, non tantum me esse in Patre: sed etiam in vobis, & vos in me. At Christus habitat in nobis per fidem, nec nos sumus in Christo nisi per fidem. Non potest ergo cognosci Christus esse in nobis, si non eadem opera, cognoscamus nos habere fidem. Omnes ergo fideles cognoscunt se habere fidem. Et quidem veram: non enim per falsam, aut hypocriticam Christus est in nobis, aut nos in Christo.

V. Bellarminus respondet: vel ex Cyrillo & Augustino intelligendum de vita æterna, vel, si de hac, tum cognoscere nos esse in Filio, & Filium in nobis, non esse idem, quod nosse nos esse iustos: sed Christum esse caput totius Ecclesiæ.

VI. Sed de vita æterna, est quod miremur Cyrilli, Augustiniique cogitationes: quæ totum orationis contextum discerpunt. Manifesta enim est ἀλληλοχία *Non relinquam vos orbos: redibo ad vos. Adhuc paululum, & mundus me non amplius conspiciet: vos autem conspicietis me: quia ego viuo, & vos viuetis: In illo die vos cognoscetis me esse in Patre meo.* In illo ergo die, nimirum cum ego non relinquam vos orphanos, cum mundus me non amplius visurus est, sed vos videbitis. At in altero aduentu, *Videbunt quem confixerunt.* Itaque longe melius Chrysostomus, ac

Theophylactus interpretati sunt de die post resurrectionem Christi. Quibus accedit Iansenius. Villagudus etiam diem Pentecostes intelligit: & cognoscere, ex reuelatione Spiritus. Thomas, *In illa die, post resurrectionem meam, cognoscetis: & hoc, cognitione fidei: quod tunc videntes eum resurrexisse, & esse cum eis, certissimam fidem de eo habuerunt.* Toletus, *Dies hic non vnus, aut alter est, sed tempus à Domini resurrectione in futurum, etiam post aduentum Spiritus Sancti.*

VII. Sed nosse nos esse in Christo, non est nosse nos esse iustos. Sane, inquam, si iustos intelligas ex operibus: quomodo nemo iustus, præter Christum. Sed si per gratiam, alia iam ratio est. Nam cui non sunt peccata remissa, hunc manere in Christo, non est verum. Nam hunc odit Deus. Concedo alterum membrum, nosse nos esse in Christo, idem esse, quod nosse Christum caput Ecclesiæ, dummodo ne ἰσοσχιδῶς duntaxat: nam hoc ita noscunt Diaboli: sed ex energia Spiritus. Sed hoc nunquam absque proprio sensu. Itaque dicerte, *nos esse in me, me esse in vobis.* Quod si verum in nemine Christum esse, nisi per fidem: necesse est, ipsam etiam fidem esse cognitam, aut ne cognitum quidem illud, *esse in Christo.*

VIII. Tertio: 2. ad Corinth. postr. *Vosmet-ipsos tentate, an non sitis in fide, vos ipsos probate: annon agnoscitis vosmet ipsos, videlicet, Iesum Christum in vobis esse? nisi reprobi estis.* Admodum disertus locus. Iubet fideles probare seipsos, πειράζειν, δοκιμάζειν. Potest-ne id fieri absque vlla cognitione, vllo sensu? Probare autem, quid? Vtrum sint in fide. Quid exspectamus adhuc? Aut quomodo potuit habitus fidei designari disertius, quam per esse in fide? Et habes tamen hoc ipsum esse in fide, explicatum per inhabitationem Christi, de qua præcedens argumentum. Denique, *Nisi estis reprobi.* Vis magna. Quicunque non agnoscunt se esse in fide, sunt reprobi. Adde, at nulli fideles sunt reprobi. Facilis inde conclusio.

IX. Soluunt varie, vt videre est apud Pererium disp. 8. in 8. ad Rom. Primo, vel illud *Christum esse in nobis,* interpretandum: de præsentia Christi per miraculosos fidei effectus: vel intelligendum, Videant Corinthii, an retineant puram & sinceram fidei doctrinam, an vero tanquam reprobi eam perdiderint: vel non significari cognitionem omnino certam, qualis ex certitudine diuinæ fidei proficiscitur: sed per humanas, & probabiles coniecturas, siue certitudinem moralem. Denique non loquutum Paulum absolute, sed cum conditione, addendo, *Nisi forte reprobi estis:* esse autem certum in homine Christiano, non reprobo, id est, qui propter peccata sua mortalia non meretur à Deo deseri, & gratia spoliari, habitare Christum per gratiam.

X. Sed nos scimus ex Veteribus nonnullos, Chrysostomum, Theophylactum, verba Pauli intellexisse de fide miraculorum: quia tum temporis solerent, qui credebant, etiam miracula edere. Sed id procul abit à verisimili. Primo enim falsum solitos Christianos edere miracula: sed tantum quosdam. At Paulus non iubet quosdam tentare se: sed omnes Corinthios. Deinde, disiunctio non valeret, significata per illa postrema, *Nisi forte reprobi estis.* Nam hæc significat, aut Corinthios esse in fide, & in eis habitare Christum, aut reprobos esse. Atqui hoc falsum de fide miraculorum. Quia, & olim pauci in quibus habitabat Christus, erant χαρισματοφόροι, & multis post seculis, aut nulli, aut ferme nulli. Item nonnulli patrabant miracula, qui tamen non erant in CHRISTO, vt Iudas.

XI. Quare secunda interpretatio longe est præferenda, de pura & sincera fidei doctrina. Iustinianus, *Ego,* inquit, *de fide Theologica accipio: putoq; Apostolum monere Corinthios, vt suam vocationem expendant, & munera diuinitus accepta cognoscant, ex quibus intelligere possint, & quæ sit percepta fidei efficacitas, & Christū in ipsis quodammodo habitare.* Et paulo post, recensita Chrysostomi sententia, *Ego nonnihil hæreo: cum enim probe norim, etiam signa, atque prodigia ab iis interdum patrari posse, qui à Christo sunt alieni, non plane intelligo, qua ratione constet, quod ait Chrysostomus, ex fide miraculorum Christi præsentiam deprehendi. Itaque de vera Theologica fide loquitur.*

XII. Sed longe ante hunc Ambrosius, etsi de mutua probatione perperam, tamen vidit aliam esse fidem, quam illam miraculorum: *Hoc est reprobum esse, nescire religionis, & professionis suæ fidem. Qui enim fidei suæ sensum in corde habet, hic scit Christum Iesum in se esse.* Theodoretus, *Non nostra, sed vos ipsos examinate, & disquirite, & considerate an vere estis in fide fundati: oportet enim vos scire, quod ipsum Christum Dominum habetis inhabitantem. Qui enim non habet hanc fidei cognitionem, destitutus est: hoc enim dixit illud, Reprobi.* Anselmus, *An non cognoscitis vosmet ipsos, id est, non cognoscitis, quales sitis intus, scilicet, quia per fidem, quam à nobis accepistis, est Christus Iesus in vobis. Qui enim fidei sensum in corde habet, hic scit Christum Iesum in se esse: Et vos iā scitis eum in vobis esse, nisi forte reprobi estis. Hoc est enim, reprobum esse, nescire fidem professionis suæ. Reprobus enim, id est, retro à probitate alienus, qui probitatem fidei, & bonæ operationis, quam in baptismo accepit, ignorat, vel deseruit.* Nec Thomas aliter.

XIII. Admittimus ergo secundum membrum: nempe, vtrum Corinthii essent in fide, id est, in vera doctrina Christi, quam acceperant ab Apostolo. Et hoc ipsum robur est nostri ex Apostolo argumenti. Nam si non posset esse sua fides cuique cognita fideli, nemo posset fidelium scire, se esse in vera doctrina: ac proinde nemo seipsum probare, quod ille iubet fieri.

XIV. Sed hæc cognitio incerta est, inquit, & per coniecturas. Hoc, inquam, Papistæ volunt: sed volunt præter rationem. Nam, primo, si ita esset, nulla daretur probatio proprie dicta. Etenim probatio discernit verum à falso: id autem non potest, si probatione facta, incertum remaneat vtrum sit: & remanet incertum, si nihil datur præter coniecturas. Secundo dilemmatis necessaria conclusio est, si partes vere sunt oppositæ. At huiusmodi dilemma Paulus indicat, per hæc verba, *Nisi forte estis reprobi.* Nam inter reprobos, & electos non datur medium.

XV. Nam quod hanc partem Pererius vertit in hypothesin, facit inconsiderate. Patet enim cuicunque, vel cæcutienti, pertinere ad vim argumenti: vt sit, Vos, cum probabitis vos ipsos, agnoscetis esse in fide, & in Christo. Nam alioquin essetis reprobi. Est autem verum quod subiicit Pererius, certum esse in homine Christiano, non reprobo, habitare Christum per gratiam. Quare & conclusio necessaria: Fideles, cum probant se, quia sciunt se esse fideles, etiam certo scire in se CHRISTVM habitare per gratiam.

XVI. Quarto: si nemo certo cognosceret fidem suam: Ergo serio interrogatus, non posset eam confiteri. At quilibet fidelis, potest eam confiteri, tum cum serio interrogatur, & teste Deo. Ergo eandem certo cognoscit. Consequentia per se patet, quia tunc agitur negotium conscientiæ, quæ nullo modo mentiri debet: minime autem omnium, cum serio interrogatur, & sistitur coram Deo scrutatore cordium: imo, cum à Deo ipso interrogatur. Concedo equidem non paucos mentiri. Sed vicissim concedant oportet aduersarii, non omnes mentiri: imo nullos fideles mentiri. Necesse est ergo, vt concedant iisdem certo cognitam esse fidem suam. Nam mentitur, non tantum, qui id asserit quod non est: sed etiam qui tanquam certum id, quod incertum.

XVII. Confiteri autem fideles suam fidem, quod sumitur in minore, vix eget probatione. Nam præterquam constat, obligari omnes ad confessionem: ideoque formulam esse præscriptam in Symbolo. *Credo* habemus exempla ediræ confessionis. Matthæi 9. *Creditis, me hoc posse facere: Dicunt ei, Etiam, Domine.* Marc. 9. *Iesus dixit ei, Si potes hoc credere, omnia fieri possunt credenti. Pater vero pueri statim clamans cum lacrymis dixit, Credo, Domine: succurre incredulitati meæ.* Ioan. 6. *Et nos credidimus, & nouimus, te esse Christum illum, Filium Dei viuentis.*

XVIII. Nisi forte quis dicat, aut non serio interrogatos, aut perfunctorie respondisse. Cum tamen, & Christus interrogarit: & Christo responderint. Imo aduerte, quam serio ille, qui etiam modulum suæ fidei agnoscit, *Credo, subueni incredulitati meæ.* Magna simplicitas! magnus candor! Testatur ergo, se & vere sentire suæ fidei motum, & nihil dissimulare apud interrogantem.

XIX. Denique testem habemus Augustinum de Trinitate, lib. 13. cap. 2. *Fides est in intimis nostris: nec eam quisquam hominum videt in alio, sed vnusquisque in semet-ipso: denique potest, & simulatione confingi, & putari esse in quo non est. Suam igitur quisque fidem apud seipsum videt.* Et post paulo, *Hac in animo credentis est, ei tantum conspicua cuius est.* Etc. 1. *Fidem ipsam quam videt quisque in corde suo esse, si credit, vel non esse, si non credit, aliter nouimus: non sicut corpora.* Et post, *Non sic videtur fides in corde in quo est, ab eo cuius est: sed eam tenet certissima scientia, clamatque conscientia. Cum itaque propterea credere iubeamur, quia id quod credere iubemur videre non possumus, ipsam tamen fidem, quando inest in nobis, videmus in nobis.* In Psalm. 149. *Est ergo modus gloriandi in conscientia, vt noueris fidem tuam esse sinceram, vt noueris spem tuam esse certam: vt noueris charitatem tuam esse sine simulatione.*

CAP. III.

Fidem applicare promissiones.

INVnc probemus, quemcunque fidelem applicare sibi peculiariter promissiones vniuersales de Dei misericordia, ac proinde remissionem peccatorum, spemque vitæ æternæ. Imo, & certitudinem prædestinationis, siue potius electionis. Nam, etsi hanc Bellarminus separet, tamen reuera vna est eademque quæstio: itaque nos coniungemus.

II. Probatur ergo, primo ex 11. ad Hebr. Est autem fides ἐλπιζομένων ὑπόστασις, *Sperandarum substantia rerum,* Interprete Latino: vel Beza, *Illud quod facit vt extent quæ sperantur.* Quem locum paulo post sumus plenius tractaturi: cum agetur de Certitudine. Nunc illud tantum attendimus, fidem dici rerum sperandarum. Itaque non posse seiungi à spe. Vnde ad Roman. 4. dicitur, Abraham, ἐπ' ἐλπίδι πιστεῦσαι, *sub spe credidisse.* Et ad Gal. 5. *Nos ex fide spem iustitiæ expectamus.* Si ergo nulla fides vera, absque spe: nulla autem spes absque applicatione, profecto nulla fides est absque applicatione. Disertius: Quicunque dicit se sperare vitam æternam: non hoc tantum dicit, se sibi persuadere futuram aliquam aliquando vitam æternam, qua fruatur aliquis: sed specialiter, se eius futuræ vitæ futurum compotem. Si ergo quicunque credit vitam futuram, sperat hanc ipsam: ergo oportet hunc eundem ipsum sibi persuadere huius se fore compotem. Quod si est, tum necessario fidem comitatur peculiaris applicatio.

III. Nisi quis forte neget spem cum peculiari applicatione coniunctam esse. Sed is, si quis fuerit, scito, se eadem opera negare solem lucere meridie. Primo enim is vsus est Luc. 3. *Si mutuum dederitis iis, à quibus speratis recipere,* id est, vt expressit Beza, *vos recepturos.* Non enim intelligebat Christus, aliquos sideo liberales, quod sperarent alios, nescio quos, accepturos, sed seipsos. Ad Roman. 15. *Spero me prætereuntem videre vos,* hoc est, vt in vulgata Editione, *quod præteriens videam vos.*

IV. Præterea ipsa Scriptura, non aliter describit spem Christianam. 1. Ioan. 13. *Scimus fore, vt cum ipse patefactus fuerit, similes ei simus: quoniam videbimus eum sicut est: Et quisquis habet hanc spem in eo, purificat se.* Audin' spem appellari illud ipsum, Scire non alios, nescio quos, sed nos futuros similes Christo? Ad Tit. 3. *Vt iustificati ipsius gratia, hæredes efficeremur secundum spem vitæ æternæ.* Itaque ad Colos. 1. Paulus vocat, ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν, ἐν τοῖς οὐρανοῖς, *spem sepositam vobis in cœlis.* Illud etiam ad Roman 5. *Gloriamur sub spe gloriæ Dei.* Iustinianus interpretatur, *gloriæ Dei munere ac beneficio consequēdæ,* in paraphrasi: in Explanatione autem, *Non enim spes nostra diuinam gloriam, qualis in ipso est, proprie spectat: sed qualem nobis, suo diuino munere impertit, tanquam filiis ad hæreditatem adoptatis.*

V. Huic argumento nonnihil obesse videtur, quod Bellarminus obseruat, ἐλπιζομένων, qua voce vtitur Paulus, reddi posse, *Sperantium.* Et ita legi ab Augustino aliquot locis. In homil. 50. hom. 32. in Ioan. tract. 79. & alibi.

VI. Sed hoc infirmum est. Primo, quia solus nomin ari potest Augustinus: alii omnes aliter, & diserte Chrysostomus, eumque sequutus Oecumenius, connectunt, ἐλπιζομένων πραγμάτων. Theophylactus ad eundem sensum, *Fides eorum substantia est, quæ nondum subsistunt, qualis est resurrectio.* Item Theodoretus, *Ad eorum quæ sperantur contemplationem, ea nobis oculis efficitur.* Mitto alios. Neque dissentiunt Papistæ: non tantum enim

Iustinianus

Iustinianus communem sententiam præferendam pronunciat: sed etiam Salmero disertius, *Hoc nequit consistere, cui aperte Græca litera repugnet, ἐστὶ δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, id est, earum rerum, quæ sperantur, subsistentia. Ei ita verbum, Sperandarum, non potest esse mediæ coniugationis, sed passiuæ: & adres quæ sperantur, necessario refertur, non ad homines sperantes.*

VII. Secundo, nihil officit hæc ipsa diuersitas. Nam Augustinus ipse, æque nobiscum intelligit, de peculiari applicatione, per quam vnusquisque sibi sperat ea ipsa bona, quæ credit propter promissiones. Locus est notatu dignus, capite trigesimo primo secundi de Peccatorum meritis & Remissione: postea plenius recitandus: Nunc id tantum obserno, fidem, quæ credat, non sperando, quod non videt, sed amando quod videt, esse eneruem, & debilem, nec fidem omnino dicendam, *quandoquidem fides*, inquit, *ita definita est: Fides, est sperandorum substantia.* Sic enim legitur in editione Frobeniana: quamuis Veneta habeat *Sperantium*. Sed hoc, siue sperandorum, siue sperantium, quid sit, habes paulo ante, *Quid enim magnum erat, videndo nō mori eos, qui crederent, credere se non moriturum? Quanto est maius, quanto fortius, quanto laudabilius, ita credere, vt se speret moriturus sine fine victurum?* Audin' tu, Credere non indefinite aliquos non morituros, sed determinate, se non moriturum?

VIII. Præterea, Fides apprehendit quæcunque manifestata sunt in Scripturis Sanctis, eo modo, quo sunt proposita: aliter scilicet, quæ simpliciter pertinent ad doctrinam, quæ contemplatur res extra nos positas: aliter vero quorum vsus est in applicatione. In primo ordine ea sunt, quæ de Deo, de Angelis proponuntur, deque Creaturis, tantum in eum finem, vt certo sciamus ita esse. In altero autem ordine, sunt quorum finis est in praxi: Cuiusmodi sunt, quæcunque ad sanctificationem pertinent: Neque enim sufficit veræ fidei, vt sciat non furandum: sed debet quicunque credit, cogitare sibi idipsum esse prohibitum: ideoque ipsum illud præceptum sibi nominatim applicare.

IX. In hoc autem ordine esse, quæ pertinent ad spem beatitatis, vix puto admonendum. Si tamen quisquam sibi demonstrari postulet, is ita habeto: Non posse pertinere ad primum ordinem. Nam quæ in eo sunt, ita sunt, vt non tantum vera sint, sed etiam plenum suum effectum sortiantur, etiamsi nemo iis, tanquam veris suum sensum subiiciat, assentiendo, siue per voluntatem, siue per iudicium. Sic enim homo peccator est, & propter peccatum damnandus: quantumuis omnes vtrumque negarent creaturæ. At non ita comparata, quæ ad spem pertinent beatitatis. Nam etsi verissimum sit, Filium Dei esse Mediatorem Dei & hominum, tamen si nemo huic veritati assensum præbeat, nullus eius ad salutem effectus sit. Cum ergo non possint ista ad priorem ordinem referri, necessario referuntur ad alterum.

X. Idem patet ex natura promissionum. Nam quæ ad priorem ordinem pertinent, ea nunquam sub promissionis nomen veniunt. Nunquam enim Deus pollicetur se creasse cœlum & terram: se esse Omnipotentem, esse infinitum: Angelos esse spiritus, homines esse peccatores: & similia. At quæ ad spem salutis referuntur, ea proposita sunt in forma promissionis: vnde etiam ab Apostolo, hoc nomine absolute comprehenduntur. Ad Rom. 4. *Non enim per legem promissio.* Et 15. *Dico Iesum Christum ministrum fuisse Circumcisionis pro Dei veritate, vt confirmaret promissiones Patrum.* Ad Ephes. 2. *Extranei à pactis promissionis.* Tertio, *Gentes esse cohæredes, & concorpores, consorteſque promissionis eius in Christo per Euangelium.* 1. ad Timoth. 4. *Pietas ad omnia vtilis est, vt quæ promissionem habeat vitæ præsentis ac futuræ.* Sexcenti sunt eiusmodi loci.

XI. Hoc ergo quicquid est, censendum venit ex natura promissionum, quæ nullæ, aut sunt, aut considerari possunt absque applicatione peculiari Ideoque vix absque ea concipiuntur. Numer 10. *Dominus bona promisit Israeli.* Deuter. 10. *Non habuit Leui partem, neque possessionē cum fratribus suis: quia ipse Dominus possessio eius est, sicut promisit ei Dominus Deus tuus.*

XII. Et vero in eundem modum hæ ipsæ concipiuntur de rebus tantis promissiones, vt non tantum indefinitæ legantur, sed etiam determinatæ. Ita statim ab initio Abrahæ dictum: non, Ero Deus eorum, qui timebunt me: sed conceptis verbis, Genes. 17. *Ero Deus tuus, & seminis tui post te.* Vnde Paulus ad Rom. 4. *Promissionem*, dicit factam *Abrahæ, & semini eius.* Et post, *Vt firma sit*, inquit *promissio toti semini.* Quorsum autem hæc determinatio, si peculiaris applicatio nulla esse debet, nulla esse potest?

XIII. Adde solitos Apostolos, has ipsas promissiones, peculiariter iis applicare, quos aut instruebant, aut confirmabant in fide. Infiniti sunt huc pertinentes loci. 1. ad Cor. 1. *Gratias ago Deo meo semper de vobis, ob gratiam quæ data est vobis in Christo Iesu.* Et post, *Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem Filii ipsius Iesu Christi Domini nostri.* Iterum, *Ex ipso vos estis in Christo Iesu.* Et 12. *Vos autem estis corpus Christi.* Poster. 1. *Quod sciamus vos sicut socii estis perpessionum, ita etiam fore consolationis.* Ad Ephes. 1. *Posteaquam credidistis, obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto.* Secundo, *Gratia seruati estis per fidem: Non estis amplius hospites, & inquilini, sed conciues Sanctorum, ac domestici Dei.* Ad Colos. 2. *Estis in eo completi, qui est caput omnis imperii ac potestatis: in quo etiam circumcisi estis circumcisione quæ fit sine manibus corpore peccatis carnis exuto in circumcisione Christi: consepulti cum eo per baptismum, per quem etiam cum eo resurrexistis per fidem Dei efficaciter agentis, qui excitauit eum ex mortuis: vosque mortuos in peccatis & præputio carnis vestræ, cum eo viuificauit, condonatis vobis omnibus peccatis, ac deleto quod aduersum vos erat rituum chirographo.*

XIV. Primæ Petri 1. *Vt qui sciatis vos non caducis rebus, argento, vel auro fuisse redemptos ex vana vestra conuersatione, ex Patrum traditionibus accepta: sed pretioso sanguine, vtpote agni immaculati & incontaminati Christi.* Secundo, *Vos genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta, populus, quem sibi Deus vt proprium vendicat: qui quondam eratis non populus, nunc estis populus Dei: qui non consequuti misericordiam, nunc estis misericordiam consequuti.* Primæ Ioannis secundo, *Scribo vobis filioli, quoniam remissa sunt vobis peccata, propter nomen eius.*

XV. Quid? quod non aliis tantum, sed ipsi sibi fideles applicant, vt solet applicari singulis id, quod est generale? 2. ad Corinth 3. *Nos omnes retecta facie gloriam Domini, vt in speculo intuentes, in eandem imaginē transformamur ex gloria in gloriā.* Quinto, *Scimus nos, si terrestris huius domus nostra tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domicilium videlicet non manufactum, æternum in cœlis.* Ad Ephes. 1. *Elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi, vt simus Sancti, & inculpati coram eo per charitatem: qui prædestinauit nos, quos adoptaret in filios, per Iesum Christum.* Secundo, *Etiam cum per offensas mortui essemus, vna viuificauit nos per Christum, cuius gratia estis seruati.* Ad Colos. 1. *Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit ad participandam sortem Sanctorum in luce: qui, inquam, liberauit nos à potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum Filii sibi dilecti: in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, id est, remissionem peccatorū.* Primæ Petr. 1. *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem, quæ nec perire potest, qui virtute Dei custodimur per fidem ad salutem, quæ parata est patefieri tempore vltimo.* 1. Ioannis 2. *Per hoc scimus nos in ipso esse.* Quinto, *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater: nempe, vt filij Dei vocemur: charissimi nunc filij Dei sumus: sed nondum patefactum est, quod erimus: scimus autem fore, vt cum ipse patefactus fuerit, similes ei simus: quoniam videbimus eum sicuti est.* Quarto, *Per hoc patefacta est charitas Dei in nobis, quod Filium illum suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum.*

XVI. Infinita sunt huiusmodi: Sed quid magnificentius illis Pauli verbis 8. ad Rom. Quanquam illa pertinent ad sequens caput: hic tamen etiam vtilia: quod cum prius electos Dei Paulus nominasset in genere, *Quis intentabit crimina aduersus electos Dei?* vt ostenderet sibi esse præmanibus, non particularem aliquam reuelationem, sed generalem consolationem, statim mutata persona, *Quis nos separabit à charitate Christi? Imo in his ὑπερνικῶμεν plus quam victores sumus, per eum qui dilexit nos.* Et eadem phrasi continuata, pronunciat certum se esse, nullam rem separare nos posse à charitate Dei. At hoc absurdum est, si à generalibus promissis nulla potest, nulla debet applicatio fieri.

XVII. Nec pro nihilo est: quod promissionibus Scriptura docet addi arrhabonem, & sigillum, quo quasi depignorati sint singuli in spem earum promissionum, quæ factæ videbantur generaliter: Primo enim naturam circumcisionis, describens Apostolus ad Roman. 4. Signum, inquit, accepit circumcisionis, *σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης, signaculum iustitiæ fidei*, siue vt olim verterat Beza, *quod obsignaret iustitiam fidei.* Quæ eadem efficacia est in Sacramentis nostris. Est enim Baptismus particularis applicatio remissionis peccatorum, generaliter promissæ in Verbo. Vnde Petrus 3. 3. Baptismum dicit nos seruare. Et Paulus ad Tit. 3. *Seruauit nos per lauacrum regenerationis.* In Cœna etiam haberi communionem cum Christo, diserta sunt verba Pauli prioris ad Corinth. 10. At non possunt certe Sacramenta vim habere aliam nullam, quam incertę, & indefinitæ promissionis: quandoquidem singulis applicentur.

XVIII. Quam efficaciam Bernardus eleganter inuestituræ comparat serm. 1. de Cœna Domini, *Datur annulus absolute propter annulum, & nulla est significatio, datur ad inuestiendum de hæreditate aliqua, & signum est ita vt iam dicere possit, qui accipit: annulus non valet quicquam, sed hæreditas est quam quærebam. In hunc itaque modum appropinquans passioni Dominus, de gratia sua inuestire curauit suos, vt inuisibilis gratia, signo aliquo visibili præstaretur.* Et post, *Variæ sunt inuestituræ secundum ea, de quibus inuestimur. Verbi gratia inuestitur Canonicus per librum, Abbas per baculum, Episcopus per baculum & annulum simul: sicut, inquam, in huiusmodi rebus est: Sic & diuisiones gratiarum diuersis sunt traditæ Sacramentis. Quæ est gratia, vnde per baptismum inuestimur? Vtique purgatio delictorum.* Quid istis plenius? Nam certe inuestituræ non potest ea dici natura, vt nemo certus sit eius rei quæ per inuestituram significatur. Quare necesse est fateri per Sacramenta confirmari fideles, vt non tantum credant in genere, aliquibus tandem obuenturam æternam vitam: sed vt sibi: alioquin nulla esset inuestitura.

XIX. Sed longe maius est argumentum interioris illius inuestituræ, vt ita dicam, quæ fit in singulis fidelibus: & quam Scriptura selectis verbis celebrat: testimonium appellans, & quidem Spiritus, quod habet in se quisque fidelis: & signaculum, & arrhabonem, & vnctionem, & similia. Ad Roman. 8. *Ipse Spiritus, testimonium reddit spiritui nostro, nos esse filios Dei.* Primæ Ioannis 5. *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in seipso. Est autem hoc testimonium, nempe quod vitam æternam dedit nobis Deus.* Ad Ephes. 1. *In quo speraſtis & vos audito sermone veritatis, Euangelio salutis vestræ: in quo etiam posteaquam credidistis, obsignati estis Spiritu illo promissionis Sancto: qui est arrhabo hæreditatis nostræ, dum in libertatem vindicemur.* Poster. ad Corinth. 1. *Qui nos confirmat vobiscum in Christum, & qui vnxit nos, Deus est: qui etiam obsignauit nos, deditque arrhabonem Spiritus in cordibus nostris.* Nihil potuit efficacius. Nemo signatur in spem indefinitam: sed tantum cui peculiariter applicatur promissio. Arrhabo autem, cuius causa datur? An vt quis sciat solummodo promissam omnibus promiscue, nulloque delectu rem, paucis obuenturam, an potius, vt quisque norit se inter omnes, imo ex omnibus delectū, cui certa fierent promissio?

XX. Hilarius in Matth. canone 5, *Contemptum seculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone præceperat. Nam cum ad iniuriam pronos iubet esse, & ad damnum voluntarios, & ad vltionem negligentes, & ad diligendum promiscuos, & ad humanam gloriam incuriosos, confirmare nos in spem bonorum æternorum laborat. Plures enim, & amor præsentium, & desperatio futurorum incertos facit, & aut illecebris capit, aut indefidelitate confundit. Ergo regnum cœlorum, quod Prophetæ nunciauerunt, Ioannes prædicauit, Dominus noster in se esse positum est professus, vult sine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate sperari, alioquin iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua.*

XXI. Augustinus in Psalm 130. *Nos sic credamus, vt in ipsum credamus diligentes eum: & non dicamus, quid nobis, & tibi est? sed dicamus potius, ad te pertinemus, tu nos redemisti. Omnes ergo, qui sic credunt, tanquam lapides sunt viui, de quibus templum Dei ædificatum est: & tanquam ligna imputribilia, quibus arca illa compacta est, qua in diluuio mergi non potuit.* In 148. *Erigat se humana fragilitas, non desperet, non se collidat, non se auertat, non dicat, Non ero. Qui promisit Deus est: & venit vt permitteret.* Paulo post, *Quid tibi promisit Deus ô homo mortalis? Quia victurus es in æternum. Non credis? Crede, crede:* Post, *Quiddam vestrum iam sursum est, quod hic accepit vbi mortuus est, vbi crucifixus est. Iam quædam primitiæ tuæ præcesserunt, & dubitas, quia securus es?*

XXII. Cyprianus de Mortalitate, *Eius est mortem timere, qui ad Christum nolit ire: eius est ad Christum nolle ire, qui se non credat cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim, iustum fide viuere. Si iustus es, & fide viuis: si vere in Deum credis, cur non cum Christo futurus, & de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris, amplectaris, & quod Diabolo careas gratuleris?* Post, *Si tibi vir grauis, & laudabilis aliquid polliceretur, haberes vtique pollicenti fidem, nec te fallit, aut decipi ab eo credires, quem stare in sermonibus, atque in actibus suis scires. Nunc Deus tecum loquitur, & tu mente incredula perfidus fluctuas? Deus de hoc mundo recedenti tibi immortalitatem, atque aeternitatem pollicetur, & tu dubitas? Hoc est Deum omnino non nosse: hoc est, Christo credentium Dominum, & magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est, in Ecclesia constitutum fidem in domo fidei non habere.*

XXIII. Bernardus in Annunciatione, Serm. 1 Cum dixit opus esse credere, primo non posse haberi remissionem peccatorum, nisi per indulgentiam Dei: secundo, nihil haberi posse boni operis, quod non dederit ipse: tertio, vitam æternam nullis quenquam posse operibus promereri, *Verum, inquit, haec quae nunc diximus, non omnino sufficiunt: sed magis initium quoddam, & velut fundamentum fidei, sunt habenda. Ideoque, Si credis peccata tua non posse deleri nisi ab eo cui soli peccasti, & in quem peccatum non cadit, bene facis: sed adde adhuc, vt & hoc credas, quia per ipsum tibi peccata donantur. Hoc est testimonii, quod perhibet in corde nostro Spiritus S. dicens, dimissa sunt tibi peccata: sic enim arbitratur Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem. Ita de meritis quoque. Si credis non posse haberi, nisi per ipsum, non sufficit, donec tibi perhibeat testimonium Spiritus veritatis, quia habes ea per illum. Sic & de vita aeterna habeas, necesse est testimonium Spiritus, quod ad eam diuino sis munere perventurus. Ipse enim peccata condonat: ipse donat merita, & praemia nihilominus ipse redonat. Porro testimonia ista credibilia facta sunt nimis.* Idem sermone de Fragmentis septem misericordiarum, *Tria sunt, quae sic roborant & confirmant cor meum, vt nulla me penuria meritorum, nulla consideratio propriae vilitatis, nulla aestimatio coelestis beatitudinis ab altitudine spei deiicere possit in ea firmiter radicatum.* Et post, *Tria considero, in quibus tota spes mea consistit, charitatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis. Murmuret iam quantum voluerit insipiens cogitatio mea, dicens: Quis enim es tu, aut quanta est illa gloria, quibusve meritis hanc obtinere speras? Et ego fiducialiter respondebo: Scio cui crediai, & certus sum, quia in charitate nimia adoptauit me, quia verax in promissione, quia potens in exhibitione. Licet enim ei facere quod voluerit, Hic est funiculus triplex, qui difficile rumpitur.*

XXIV. Denique vsus Sacramentorum hanc ipsam applicationem potentissime demonstrat. Sunt enim Sacramenta addita promissionibus factis generaliter de salute aeterna. Sed conferuntur sigillatim singulis: non proponuntur tantum spectanda omnibus. Itaque cum celebratur baptismus, non tantum praedicatur, baptismo significari remissionem peccatorum: sed diserte: Ego, inquit minister, baptizo te: nimirum, vt qui tantum Sacramentum excipit, de seipso peculiariter cogitet: & sibi promitti aduertat id, cui significando baptismus est institutus. Sic Paulus docet Abrahamo datam circumcisionē, σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης, ad Rom. 4. Sic 5. *An ignoratis, nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos? Sepulti igitur sumus vna cum eo per baptismum in mortem.* Ad Tit. 3. *Seruauit nos, per lauacrum regenerationis.*

XXV. Respondet Bellarminus: Sacramenta esse signa salutis infallibilia: at non absolute: sed ex parte sui: significari enim in baptismo, hominem lauari, non simpliciter: sed si non ponat obicem. At posse fieri, vt quis simulans ad baptismum accedat.

XXVI. Imo frustra est: Nobis enim in disputando supponitur fides: ac proinde remouetur impedimentum. Itaque stat argumentum. Quandoquidem ea sit vis Sacramenti, vt promittat salutem, nō indefinite aliquibus, sed definite iis, quibus ipsa conferuntur, si non ponant obicem: ergo applicare iisdem sigillatim. Itaque posse quemque baptizatum fidelem, dicere, seruauit me Deus per lauacrum regenerationis. Nam fidelis, non ponit obicem. Multos hypocritas ad baptismum accedere, nullus dubito: sed quorsum hypocritae: cum de fidelibus? An inter fideles, hypocritae? Itaque haec importuna est instantia.

CAP. IV.

Argumenta Papistarum contra applicationem promissionum ex Scriptura.

I. ARgumentantur contra Papistae, apud Bellarminum, & Sanderum. Primo: Fides, quam Christus exigebat, & in cuius confirmationem miracula faciebat, fides erat iustificans. Videamus ergo, inquit Bellarminus, quam exigeret, quam signis ac prodigiis comprobaret. Matth. 9. *Creditis, quia hoc possum facere vobis?* Tum respondentibus, *Vtique Domine:* subiecit, *Secundum fidem vestram fiat vobis.* Haec erat fides Omnipotentiae, non specialis misericordiae. Et 16. laudatur fides Petri, qui tamen nihil credidit nisi diuinitatem. Lucae 7. Fides Centurionis ita laudatur, vt dixerit Christus, se tantam fidem non inuenisse in Israel: & haec non fuit, nisi Omnipotentiae. Sic Ioan. 1. Fides Nathanaelis: sexto, Apostolorum: vndecimo, Marthae, 14. docet obiectum fidei, *Nō creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioqui propter opera ipsa credite.* 20. cum Thomas tandem exclamasset, *Dominus meus, & Deus meus:* audiit à Christo, *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati, qui non viderunt & crediderunt.* Denique ibidem, *Haec scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis aeternam.* His addit Actor. 2. 4. 13. 17. nullum esse verbum de speciali misericordia. Non 4. ad Roman. cum laudatur fides Abrahae.

II. Mirum, inquam, argumentum: Et varie peccans. Primum enim seliguntur loci ad arbitrium, non omnes examinantur. Itaq; hoc ad summum poterat concludere Sophista. Ergo his locis non docetur fidei obiectum esse specialem misericordiam. Sed hoc concesso, non sequitur, non multis aliis. Itaque, ab antecedente particulari, infertur vniuersalis conclusio.

III. Vidit Bellarminus hoc peccatum: itaque ad extremum, *Haec*, inquit, *testimonia probant fidem iustificantem habere pro obiecto aliquid aliud praeter misericordiam specialem.* Ergo, inquam, extra oleas. Fuerat enim a te, Bellarmine, thesis posita, totidem verbis, *Fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia, quae Deus reuelauit.* At tu non hoc probas: sed probas aliquod esse obiectum eius, praeter hanc misericordiā. Quid ergo obstat, quominus dicamus ipsum te à te refutari? Nam si haec misericordia specialis, non sit obiectum fidei: ergo non erit aliquod aliud eius obiectum praeter eam, & si est aliquod aliud praeter eam: tum haec etiam est obiectum eius, quod nos volumus. Sentisne peccatum tuum, Bellarmine, an vis disertius exprimi?

IV. Nos ita statuimus: Sola contraria mutuo se tollere: vt vno posito negetur alterum: vt si dicam, noctem esse, statim legitime concludas, non esse diem. Quomodo Paulus 1. ad Corinth. 10. *Non potestis poculum Domini bibere, & poculum daemoniorum.* Sed negamus reuelationi articulorum fidei, contrariam esse specialem misericordiam. Et hoc facile probamus, nec longe petito argumento, ab ipso illo postremo loco, *Haec scripta sunt, vt credatis, quod Iesus est Christus Filius Dei, & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius.* Nam certe contraria non subordinantur. At hic manifeste subordinantur, Credere, quod Iesus sit Filius Dei: & habere vitam aeternam. Potest ergo vtrunque concurrere. Ridicula ergo conclusio: docuit illud Christus: ergo hoc negauit.

V. Si igitur non esset his locis confirmata fides illa specialis misericordiae: at sufficeret, si aliis. Est autem aliis commendata. Matthaei 9. oblato sibi paralytico, Christus dixit, *Confide, fili, remissa sunt tibi peccata tua.* Et rursus mulieri haemorroissae, *Confide filia, fides tua seruauit te.* At haec fides quaenam fuit? Diserte, *Si solum tetigero vestimentum eius, seruabor.* Quid est? Constat-ne his locis laudatam esse peculiarem misericordiae fidem? Nam paralytico non dixit Christus: Confide, remittuntur quibusdam peccata, siue remittuntur omnibus fidelibus, siue pollicitus est Deus se remissurum, quae verba sunt fidei illius meteorae, quae nihil, nisi vniuersalem misericordiam considerat: sed dixit, remissa tibi sunt peccata: Et de hoc voluit, esse securum. Nec mulier dixit. Si quis tetigerit vestimenta, seruabitur: sed ego seruabor: & hoc supposito, dixit Christus, fides tua: illa nimirum, qua credis te seruandam, si tetigeris vestimenta mea.

VI. Sed secundo: magna inconsideratio est Sophistae: qui locos enumerauit etiā aduersum se. Sunt enim in iis, qui manifeste continent specialem misericordiam: quandoquidem hoc ille nomine voluit designare eam, quam nos applicationem appellamus. Mitto Matth. 9. illud, *Creditis quia hoc possum facere vobis?* quia postremum hoc vocabulum additum sit à Latino interprete: cuius tamen autoritas authentica est Bellarmino: vt omnino possim aduersus eum vrgere, si summo iure agam: Vt hoc tamen missum faciam: certe illud Thomae, *Dominus meus, & Deus meus*, cur habet pronomen: & non simpliciter Dominus, & Deus? Aut quis nescit hac phrasi solere fideles testari, suam confidentiam de Dei in eos bona voluntate? Quis non illud legit ad Abrahamum, *Ero Deus tuus?* Guillaudus, *Vehementissimam emphasin confessionis Thomae insinuat vox illa, Meus. Qui enim ex animo, quemadmodum Thomas, confitetur Deum suum, omnia sua abnegat: & quae Dei sunt possidet: nam is in Christo est, quem viua fide induit, & Christus in eo: vt ipse supra monuit: Qui credit in me, in me manet, & ego in eo.*

VII. De Actis Apostolorum & Epistola ad Romanos quid dicam? aut vbi fuisse diuinem animum Sophistae cum legeret? Enimuero, quid ista sonant, si peculiarem nullam misericordiam? Secundo, *Baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus Sancti: Vobis enim facta est promissio, & liberis vestris, & omnibus qui longe sunt, quoscumque videlicet aduocauerit Dominus Deus noster.* Decimo, *Huic, Prophetae testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen eius quemuis qui crediderit in eum.* Decimo tertio, *Notum sit vobis, fratres, annunciari vobis remissionem peccatorum per istum: & ab omnibus, à quibus per legem Mosis absolui non potuistis, per hunc quemuis qui credat, absolui.*

VIII. Sed secundum Bellarmino argumentum est, Fidem esse iustificantem, quamuis non respiciat misericordiam specialem: & rursus: Non esse fidem iustificantem, si eam misericordiam forte respiciat. Prima illi probatio, quia Marc. 1. Leproso dicenti, *Domine, si vis, potes me mundare:* Dominus ait. *Volo, mundare.* De voluntate Dei erga se, Leprosum notauit incertum fuisse, quia dixerit, *Si vis.* Et tamen obtinuisse, quod peteret: vnde conficit, fidem talem fuisse, qualem Dominus exigebat.

IX. Respondeo peccari: Primo, quia supponitur esse fides iustificans, non probatur. Nam, quod Leprosus obtinuerit, quod vellet: non ex eo illud conficitur, Agitur enim de beneficio temporali: cuiusmodi beneficia largitur Deus, etiam non fidelibus: quomodo olim Israelitis, etiam murmurantibus, carnes in deserto concesserat: & Pharaoni, liberationem à variis plagis: & multa similia. Secundo, etsi concederemus fidem fuisse iustificantem, tamen inutile est argumentum: quia agererur de beneficio temporali. Non est autem fides iustificans certa de hoc illove beneficio sibi à Deo conferendo: ratio manifesta: quia nullam habet promissionem praecedentem. Sic decumbens in lecto fidelis postulat restitutionem sanitatis: non ita tamen, vt certum habeat se resurrecturum à morbo. Sic Paulus postulauit liberari ab Angelo Satanae: nec tamen id habuit pro indubitato, qui nihilominus firmissime credidit, & nullatenus dubitauit, se non posse separari à charitate Dei.

X. Altera Bellarmini probatio. Lucae 18. Pharisaeus confidebat se esse iustum, & ideo orans dicebat, *Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut caeteri homines.* At contra Publicanus, *non audebat oculos ad coelum leuare: sed à longe stans, & pectus percutiens orabat, Deus, propitius esto mihi peccatori.* Et tamen *descendit hic iustificatus, prae illo.* Ergo, inquit, Pharisaeus habuit fidem specialis beneuolentiae: & tamen repulsam passus: publicanus caruit fiducia illa; & iustificatus est.

XI. Respondeo, vtrumque egregie falsum esse; & Pharisaeum habuisse fidem specialis beneuolentiae: & publicanum non habuisse. Nam vt desisto, prius agam, quid habuit Bellarminus, vnde ita concluderet?

An

An quia cum tremore ac timore, ad Deum accesserit? Quasi vero fides impudentiam significet. Imo, quasi excluderet sensum peccatorum. At illa includit potius: itaque serio deiicit fideles, vt mihi sit eis timidius, cum se ipsos attendunt. Sed qui sibi diffidunt, iidem Dei misericordiæ confidunt. Bernardus in Cantic. homil 36 *Ego quamdiu in me respicio, in amaritudine moratur oculus meus: si autem suspexero & leuauero oculos ad diuinæ miserationis auxilium, temperabit mox amaram visionem mei, viso lata Dei.* Et vere sic publicanus, sese peccatorem considerans. Itaque non potest concludi caruisse peculiari illo sensu misericordiæ diuinæ.

XII. Sed Pharisæus habuit eam fidem. Magnum mendacium. Bernardus in Annunciatione Mariæ, serm. 1. *Gloria nostra hæc est, ait Apostolus, testimonium conscientiæ nostræ: non quidem tale testimonium, quale ille superbus Pharisæus habebat, seducta & seductrice cogitatione testimonium perhibens de semetipso, & testimonium eius verum non erat: sed cum Spiritus ipse perhibet testimonium spiritui nostro.* Non ergo, inquam, fidem habuit: etsi credidit: sibi certe credidit: non Deo, vnde & inflatus est temeraria suorum meritorum præsumptione, cuiusmodi omnes esse necesse est, qui se putant satisfacere legi Dei, quique supererogatoria iactant opera.

XIII. Imo, dici non potest, inquit Bellarminus, Pharisæum habuisse fidem beneuolentiæ, ob propria merita, quasi iustitiam suam ex se habere se crederet. Nam agebat gratias Deo de sua iustitia, proinde à Deo eam se habere credebat.

XIV. Sed contra Maldonatus, *Stetisse in templo Pharisæus ille dicitur, quasi superbe, & arroganter de propria iustitia cum Deo disserens, quasi Deum non timens, quasi ad certamen, & iudicium quodammodo prouocans.* Fateor tamen egisse gratias DEO, forasse etiam agnouisse se iustitiam suam non habere ex se ipso, quod tamen non est necesse; vt apparuit olim in Pelagianis: sed tamen, quid tum? Nam fides nulla potest esse in re falsa. Iste igitur, etsi gratias ageret Deo, tamen cum falso putauit se esse operibus iustum, non potuit habere fidem, nedum fidem iustificantem.

XV. Argumento Bellerminiano simile argumentum est Becani. Quando Scriptura loquitur de fide iustificante, non loquitur de illo actu, quo quis certo credat remissa sibi esse peccata, sed de alio aliquo actu. Ergo ille actus, non est actus iustificans. Antecedens probatur. Ad Hebræos 11. *Sine fide impossibile est placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Ad Rom. 10. *Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus suscitauit illum à mortuis, saluus eris.*

XVI. Respondeo, primo, quod concludit illum actum non esse iustificantem, perperam fieri, neque haberi ex vllis nostrorum disputationibus. Nunc enim confidentiam necesse est oriri à sensu iustificationis, id est, vt ante docebamus, à testimonio Spiritus, quo obsignatur in cordibus credentium remissio peccatorum: itaque posteriorem esse ratione, ipsa remissione, ideoque non esse actum iustificantem! & vero longe aliud est, fidelem certum esse sibi remissa esse peccata; aliud propterea ei remitti peccata, quod certus sit. Monstra hæc sunt: nec nisi à mera συκοφαντομανία: qua perpetuo laborant Sophistæ.

XVII. Calumnias mittamus: rem inspiciamus. Non loqui Scripturam de illo actu, quo quis credat sibi remissa esse peccata, vehementer est falsum: vt iam ostensum. Ad locos autem citatos, quod attiner, primo idem respondeo, si istis non nominaretur, aliis nullis contineri. Secundo, his ipsis contineri. Nam illud, *Deum esse remuneratorem inquirentibus se*, non posse alio referri: & significare, quemque inquirentem Deum pro certo habere debere, sibi futurum Deum remuneratorem.

XVIII. Simile est eiusdem Bellarmini argumentum à traditione Ecclesiæ negatiue. In Symbolo Apostolorum, inquit, non traditur hæc fiducia; non in aliis vllis: non in eorum explicationibus, quæ habentur apud Patres: non his illisve locis, quos annotat. Ergo, ea nulla est.

XIX. Consequentiam non est opus redintegrato labore exagitare: id est, actum agere: & quod vel pueri sophisma rident, traducere. Antecedens ergo explicandum potius. Itaque dico esse falsum. Nam vere in Symbolo contineri hanc specialem fiduciam: & significari hoc articulo, *Credo remissionem peccatorum. Item, Credo vitam æternam.*

XX. Instat contra Sophista. In primis, si fides iustificans recte definita esset fiducia misericordiæ propter Christum, deberet saltem magna pars Symboli, si non totum, cum hac definitione congruere. At contra, ex articulis duodecim, vnus est tantum, qui, vtcunque ad fiduciam misericordiæ accommodari queat: nam reliqui neque de misericordia docent, neque ad fiduciam vlla ratione, sed ad solam credulitatem pertinent.

XXI. Respondeo, negari assumptum: & omnes omnino articulos symboli congruere cum illa fiducia misericordiæ: imo non tantum congruere, sed etiam referri ad eam, quatenus quidem iubentur credi. Vniuersa enim Dei cognitio manifestata in Scripturis est salutaris credentibus. Itaque eius articuli sincero corde crediti, & salutis causa sunt, & huius etiam salutis sensus, de quo disputamus. Diserte Ioannes 20. claudens Euangelium, *Hæc scripta sunt, vt credatis Iesum esse Christum Filium Dei: & vt credentes vitã habeatis per nomen eius.* Quicquid ergo de Christo est in Symbolo, hunc habet finem. Quid? quod etiam Dei omnipotentia huic rei proficit? Est enim *Euangelium, Dei potentia ad salutem* 1. ad Rom. Augustinus in Psalm. 148 *Putamus, erimus nos sic? Eia suspiremus: de suspirio gemamus. Et quid sumus? & vbi sumus? Mortales, proiecti, abiecti, terra, & cmis. Sed qui promisit, omnipotẽs est. Si ad nos attẽdamus, quid sumus? Si ad illũ, Deus est, omnipotẽs est. Non est facturus Angelum ex homine, qui fecit hominem ex nihilo? aut vero pro nimio habet Deus hominẽ, propter quem mori voluit vnicũ suum? Attendamus ad iudicium dilectionis, & promissionis Dei. Tales arras accepimus. Tenemus mortem Christi tenemus sanguinem Christi.* Et post paulo, *Quid tibi promisit Deus, ô homo mortalis? Quia victurus es in æternum. Non credis? Crede: Crede. Plus est iam quod fecit, quam quod promisit. Quid fecit? Mortuus est pro te. Quid promisit? Vt viuas cum illo. Incredibilius est, quod mortuus est æternus, quam vt in æternum viuat mortalis. Iam quod incredibilius est, tenemur.* Et post, *Sed quomodo mortuus est Deus? Et vnde mortuus est Deus? Et potest mori Deus? Accepit ex te, vnde moreretur pro te. Non posses mori, nisi caro: non posset mori nisi mortale corpus. Induit se, vbi moreretur pro te: induet te, vbi cum illo viuas. Vbi se induit morte? In virginitate matris. Vbi te induet vita? In æqualitate Patris.* Post, *Quiddam vestrum, tam sursum est, quod hic accepit, vbi mortuus est, vbi crucifixus est. Iam quadam primitia tua præcesserunt, & dubitas, quia sequuturus es?* Audistin? aut quid tibi iam videtur? Viden', vt bonus ille pater ad hunc salutis sensum, ad hunc, inquam, peculiarem sensum salutis propriæ, referat. Et Dei omnipotentiã: & creationem: & incarnationem: & crucem: & ascensum in cælos: & quid non? Et hæc cum illa fiducia misericordiæ diuinæ congruere negantem sustinet Iesuitam Christianitas?

XXII. Sed inquit, articulus de Remissione peccatorum, non docet specialem, & absolutam beneuolentiam: sed beneuolentiam generalem, & quæ suis conditionibus non careat: cum ex baptismi perceptione dependeat. Hoc vero, quidnam est, inquam? Nam illud absolutæ beneuolentiæ nomen, ego nondũ audiueram, audiueram, inquam, specialem: sed certe absolutam nõ audiueram: nec quid sit, bene capio: ne illud quidem? *qua suis conditionibus non careat.* Ille viderit, qui nominauit: ego non temere fidam Iesuitæ, cui mille nocendi artes. Nos scio, nullam DEI beneuolentiam agnoscere, suis carentem conditionibus: Sed Papistas conditiones non agnoscere pro conditionibus beneuolentiæ diuinæ.

XXIII. Veruntamen, inquit, sensus huius articuli, non est, credo, aut confido mihi remissa esse peccata: sed, Credo & confiteor in Ecclesia Catholica esse donum remissionis peccatorum, causam quæro. Ille promisit. Nam quod in Symbolo Apostolico habetur, *Credo remissionem peccatorum*: in Constantinopolitano explicatur, *Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum.* Quocirca Catechumeni etiam ante baptismum totum Symbolum recitant; & credunt; & tamen nondum habent remissionem peccatorum: sed eam per lauacrum regenerationis expectant.

XXIV. Sed contra: sensus, inquam, huius articuli est, vt sibi quisque fidelis polliceatur eam ipsam remissionem peccatorum. Quomodo, cum dicit, Credo resurrectionem mortuorum, tam certus sit, non tantum propositam esse aliquam spem resurrectionis: sed sibi propositam, atque adeo, se: se, inquam, ipsum resurrecturum.

XXV. Sed sensus est, inquit, in Catholica esse donum remissionis peccatorum. Omnino, inquam: sed aliud donum nullum esset in Ecclesia Catholica: si nullus eo frueretur, si inquam, nulli applicaretur. Nec vlli applicaretur, si nulli fideli. Itaque quandoquidem absurdum est nulli applicari, quia absurdum est nullum esse, omnino necesse est fidelibus applicari? Quæ ergo hæc dementia est, fateri esse in Ecclesia remissionem peccatorum, & tamen nulli velle hanc applicari? Ego non possum tantum ἀκηδίαν non mirari, non etiam detestari.

XXVI. Concedo idem dici in Symbolo Constantinopolitano. Sed quæ rursus hæc peruersitas est, agnoscere baptismum esse in remissionem peccatorum, & baptismum singulis dari, id est, singulis applicari: & tamen dicere, remissionem illam, quę datur in baptismo, nemini dari, nemini applicari? Consuleretis optime vestræ causæ, Iesuitæ: si baptismum nulli conferretis: sed, quomodo vestram hostiam, magnifice ostentatam, soli deglubitis: sic baptismum nemini conferretis: sed theatrica tantum gesticulatione, omnium oculis videndum exponeretis. Tum enim posset esse vnum baptisma, in remissionem peccatorum, nemini concessam, nemini datam, nemini applicatam. Sed Ecclesia legit dictum Paulo, Actor. 22. *Exsurge, & baptizare, & ablue peccata tua.* Itaque illud Act. 2. *Baptizetur vnusquisque vestrũm in nomine Christi, in remissionem peccatorum*, ita interpretatur, vt significet singulorum ablui peccata.

XXVII. Catechumenis an sint etiam ante Baptismum remissa peccata, nunc non dispuro: cum id alias futurum sit commodius. Sed Bellarminum interrogo, an censeat saltem baptizatis remissa esse peccata: & posse singulos dicere, remissa sibi esse. Nam si neget, quid est quo agnoscat Baptisma in remissionem peccatorum? aut, cur dicat hanc eos expectare per lauacrum regenerationis? Sin concedat, quid est cur dicat hæc verba non significare, credo mihi esse remissa peccata, sed tantum, credo in Ecclesia donum esse remissionis peccatorum? Nam si eis sunt remissa: tum id donum, non tantum est in Ecclesia: sed in ipsis, in ipsorum, inquam, vnoquoque. Quæ nostra est applicatio. Itaque in Symbolo manifesta hæc applicatio est.

CAP. V.

Ratio Papistarum prima à Reuelatione.

I. PErgo ad reliqua Papistarum argumenta: nam de iis quæ ab autoritate ducuntur negatiue, non debent plura dici. Prima ergo ratio: Nihil fide iustificante credendum est: nisi quod Deus reuelauit. Sed Deus non reuelauit huic aut illi, quod peccata sint ipsi remissa: ac proinde iustus sit. Ergo nemo potest hoc credere fide iustificante. Verba sunt Becani, Bellarminus pro reuelatione substituit Verbum Dei: & id videtur de Scriptura intelligere. Fides, inquit, in nihil aliud collimare debet, nisi in Verbum Dei. At in Verbo Dei nusquam reperitur annuntiata salus, vel remissio peccatorum, mihi, aut illi particulari; exceptis quibusdam paucis. Quæ verba si reuelationem non restringant ad Scripturas; ego me nihil videre fateor.

II. Respondeo, omnia particularia contineri in vniuersalibus. Itaque, si vniuersalia sint reuelata: necessario reuelata esse particularia. Exempli gratia. Reuelatum est in Scripturis, pyros, & pomos, & quereus esse creatas à Deo: etsi nusquam Scriptura nominatim dicat, Deum creasse pyros & pomos. Sed quia dixit vniuersaliter, Genes. 1. creatum esse omne lignum pomiferum. Eadem ratio, Leonum, Vrsorum, Pardorum, Canum, Equorum. Sic reuelatum est in Scripturis, Europam concessam hominibus habitandam: quia scriptum sit Psalmo 115. *Cœli cœlorum Domino: terram autem dedit filiis hominum.* Sic Papistæ concedunt Eustathianos saltem

tem damnari à Scripturis : quia etsi illæ Eustathianorum nomen nusquam habeant : tamen pronunciant, Spiritus, qui prohibeant matrimonium esse deceptores, 1. ad Timoth. 4. Infinita sunt eiusmodi. Imo omnia sunt eiusmodi : & qui contra pugnet, hunc necesse sit, & rationis vsum abolere, & omnem rerum veritatem pessum dare : atque adeo mira & αὐθαδείας, & ἀναισχυντίας, imo ἀνοίας laborare.

III. Axiomata vniuersalia ad rem hanc nostram spectantia, est-ne qui neget reuelata? Ipse Bellarminus recitat. Ioann. 3. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Ad Roman. 3. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt in eum.* Potuit addere, Ioan. 6. *Hæc est voluntas eius qui misit me, vt omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam : ego vero suscitabo illum vltimo illo die. Amen, amen dico vobis : qui credit in me, habet vitam æternam.* Et pleraque huiusmodi.

IV. Instant contra solutionem : quam multis nominibus peccare Bellarminus pronuntiat : triplexque peccatum enumerat. Primo : Nusquam dicere Scripturam, Qui credit sibi remissa esse peccata, habet vitam æternam : sed, qui credit in Filium, habet vitam æternam. Neque haberi ex Verbo Dei, credere in Filium, esse credere sibi remissa peccata.

V. Sed primum, illa reciprocatio quorsum? Nobis enim necessaria non est : quibus hoc sufficit. Quisquis credit in Christum, habet vitam æternam : Ego credo in Christum : ergo ego habeo vitam æternam. Tum autem, Quicunque habet vitam æternam, ei remissa sunt peccata. At ego habeo vitam æternam : ergo mihi remissa sunt peccata. Hęc si consequentia sit necessaria, nihil est, quod vltra laboremus : Plene enim habemus hanc ipsam applicationem, de qua disputamus, & quam nobis, quam omnibus fidelibus Papistæ conantur eripere.

VI. Quid ergo Sophistæ? Negant credere in Christum, esse, credere sibi remissa peccata. At hoc, quo sensu dicunt, quæso? An formaliter? vt sensus sit varios esse articulos, Christum esse Filium Dei, & remitti peccata? Hoc vero nihil ad rem. Sufficit enim vt verum sit, neminem credere in Christum, qui non credat sibi remissa esse peccata. Quomodo, etsi diuersi sint articuli, credere Christum esse Filium Dei, & credere, Christum esse passum pro peccatis nostris, tamen nemo credit in Christum, qui non credat eundem passum esse pro peccatis nostris.

VII. Negant ne igitur, quod nos ponimus, Neminem credere in Christum, qui non credat sibi remissa esse peccata, se esse iustificatum? At hoc est absurdissimum. Nam, quicunque credit in Christum, hunc necesse est, aut negare se credere in Christum, & peccare contra hypothesin, aut falsitatis arguere illud, *Qui credit in me, habet vitam æternam*, quod est impium, aut concludere, se igitur habere vitam æternam. Hoc si est, alterutrum necesse est, aut statuere, alicui esse posse vitam æternam absque peccatorum remissione, aut sibi remissa esse peccata. Audiant Augustinum in Psalm. 85 *Si Christiani omnes, & fideles baptizati in illo, ipsum induerunt, sicut Apostolus dicit, Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis, si membra sunt facti corporis eius, & dicunt se sanctos non esse : capiti ipsi faciunt iniuriam, cuius membra sancta sunt.*

VIII. Sed argutatur contra. Idem Ioannes qui scripsit, *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* scripsit etiam 5. 1. *Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.* Et post, *Quis est, qui vicit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est Filius Dei?* Ergo non habetur in Scripturis, Omnem, qui credit sibi per Christum remitti peccata, iustificari.

IX. Monstrum disputationis : quæ nihil nisi aerem verberet, & id serio exagitet, quod non est in quæstione, id quod in quæstione est positum prorsus dissimulet, Hoc ille debuit potius ostendere : Nullum ex Deo natum : Nullum credentem Jesum esse Filium Dei ; credere sibi esse remissa peccata. Aut hoc saltem ; posse eum natum esse ex Deo ; posse vincere mundum ; qui tamen non credat sibi esse remissa peccata. Alterutrum cum confecerit, tum ille de re disputauerit : sed vicissim, ille Christianitatem pessumdederit.

X. Alterum peccatum notat Bellarminus : quod ex antecedente conditionato, colligamus conclusionem absolutam. Nam illa, *Qui credit in Filium, habet vitam æternam : & omnis qui credit, iustificatur*, esse ac si dictum esset : Si quis credit in Filium, is habet vitam æternam : si quis in Christum credit, iustificatur : explicante Apostolo, ad Rom. 10. *Si credideris in corde tuo.* Et Philippus Actor. 8. *Si credis ex toto corde.* Inde autem colligi, Si credo, habeo iustificationem, & vitam æternam : sed non absolute. Ratio : quia absoluta conclusio requirit assumptionem absolutam : Ego credo in Filium. At hæc non est certa. Primo, quia non est in Verbo Dei, sed in opinione : quæ fallax esse potest. Hoc probatur. Quia si omnis, qui existimat se credere, re vera crederet, sicut oportet, hæretici omnes, quantumuis inter se contrarii, recte crederent, & saluarentur. Secundo, quia non satis sit quocunque modo credere : sed oporteat toto corde credere. At nemo est qui affirmare possit se toto corde credere.

XI. Respondeo, hypothesεos proprium hunc vsum esse, vt consequentiæ necessitas indicetur : sed deinde aliquando affirmare, aliquando negare, aliquando dubitare. Itaque vsum iam fieri quadruplicem. Primo enim tantum consequentiam nectit. Et hoc fit, cum non deuenitur ad particularia : sed subsistitur in vniuersalibus. Exempla sunt. Matthæi 18. *Si manus tua, vel pes tuus facit vt tu offendas, exscinde ea. Si peccauerit in te frater tuus, ito & arguito eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum.* Posterioris ad Timoth. 2. *Si toleramus, etiam cum eo regnabimus : si abnegamus, & ille abnegabit nos.*

XII. Secundo, affirmat : nimirum quia, posito antecedente, ponitur consequens. Ad Rom. 5. *Si cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii eius, multo magis, reconciliati, seruabimur per vitam ipsius.* Ioan 13. *Si ego laui pedes vestros, Dominus & Magister, vos quoque debetis alij aliorum pedes lauare.* Et 5. *Si me persequuti sunt, & vos persequentur.* Actor. 16. *Si iudicastis me fidelem esse Domino, ingressi domum meam, manete.*

XIII. Tertio negat : nimirum quia sublato consequente, tollitur antecedens : Ioan. 8. *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis*, Ioan. 18. *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei certarent ne traderer.* Prioris ad Corinthios, *Si cognouissent, nequaquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Ad Galat 1, *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.*

XIV. Quarto dubitat : videlicet cum posita tantum certitudine consequentiæ ; antecedens est in ambiguo. Itaque non raro vtraque pars exprimitur : Actor. 5. *Si est ex hominibus consilium, siue opus hoc, dissoluetur : Sin ex Deo est, non poteritis dissoluere.* Et 25. *Si quam iniuriam, ac dignum morte aliquid feci, non recuso mori : sin vero nihil est eorum, quorum isti me accusant, nemo potest me illis condonare.*

XV. Hæc cum ita sint, apparet Bellarminiani sophismatis futilitas. Nam quia substituta hypothesis, consequentiam indicat necessariam : si constet de antecedente : ergo hoc posito antecedente ; nihil remanet ambigui. At nos ponimus antecedens. Nostra enim thesis est, fideles sibi applicare promissiones salutis. Quorsum ergo nunc nobis illud occinit Bellarminus, si crediderit ? Quasi vero aliquem ille fidelem viderit, qui non crediderit. Quod si est absurdum : tum profecto, qui fidelem dicit, hoc ipsum ponit, quod Sophistæ reuocant in dubium : vere nugaces.

XVI. Confitemur ergo idem esse, *Qui credit in Filium, habet vitam æternam* : quod, si quis credit in Filium. Et bene Paulum interpretatum, *Si credideris in corde tuo.* Sed inde sequi hanc incertitudinis carnificinam, quam inducunt Papistæ, cum volunt neminem sibi applicare promissiones salutares : hoc vero nos constanter negamus. Quia aliud sit vniuersale axioma, aliud positio hypotheseos. Hoc ipsum poterant agnoscere Sophistæ, nisi nihil vellent cognoscere : ex illo Actor. 18. Nam quum Philippus dixisset : *Si credis ex toto corde, licet.* Respondit Eunuchus : *Credo Filium Dei esse Iesum Christum.* Tum quid Philippus ? Substitit ne adhuc, tanquam dubius ; & sophistice insistens, vrgensque illud, *Si credideris* ? Minime vero : sed quia audiit positum antecedens : impleuit statim consequentiæ necessitatem : & baptizauit, quem dixerat licere baptizari, si crederet. Quomodo ergo Philippus concluſit ? Si Eunuchus iste credat, baptizandus est : at Eunuchus iste credit : ergo baptizandus est. Sic patiantur nos importunissimi Papistæ similiter. Si quis credit, is habet vitam æternam : at singuli fideles credunt. Ergo habent vitam æternam. Aut certe negent fideles credere : id est, meridie solem lucere.

XVII. Breuiter : nos non versamur in vniuersali consideratione, sed descendimus ad hypothesin ; quia singulos fideles consideramus, quatenus sunt fideles. Itaque non debuimus dicere, Si Petrus credit, habet vitam æternam : sed debemus, Petrus credit, ergo habet vitam æternam. Itaque habemus necessitatem consequentiæ, ex vniuersali hypothesi. Certitudinem vero antecedentis ex statu controuersiæ. Itaque conclusio nec ambigua esse potest ; vt in quarto vsu : nec negatiua, vt in tertio : sed affirmatiua, vt in secundo. Itaque illud Bellarmini, de conclusione absoluta ex antecedente hypothetico, merum est somnium. Quis enim dixit vnquam id in argumentando vitium esse ? Aut quis est, qui non ita soleat ? Nimirum, si sit assumptio absoluta, quomodo hæc nostra est.

XVIII. Cætera sunt facilia. Hæc, inquit, assumptio non est certa. At hoc primo pertinet ad sequentem controuersiam. Secundo, est falsum. Quia de vnoquoque verum est aut esse, aut non esse. Ideoque nihil certius esse potest, quam omnem fidelem credere. Nam id si quis neget, implicet contradictionem, peccans contra ipsam subiecti definitionem : quomodo si quis Triangulum neget habere tres angulos, aut diem esse lucidum. Nam quemadmodum Triangulum definitur à tribus angulis ; & dies à luce, ita omnino fidelis à fide.

XIX. Sed, inquit, est in opinione. Hoc vero negatur. Est enim in sensu interno, quem generat ille Spiritus, quem qui non habet, non est Christi : De quo Paulus ad Rom. 8. *Non accepistis Spiritum seruitutis rursus ad metu : sed accepistis Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba pater.* Ad Galat. 4. *Emisit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba pater.* Id est, Iustiniano Iesuita paraphraste : *per quem id etiam assecuti estis, vt ipsum Deum parentis nomine vere appellare possitis.* Caietanus, *Non dicit in quo dicimus quod commune est Christianis omnibus : sed in quo clamamus, magnitudine affectus, quod est proprium vere filiorum.* Potest-ne esse in opinione ; si vere simus filii ? Et vere Caietanus addit, *Testimonium hoc non est de possibili, sed de facto : hoc est, non est de hoc scilicet, quod possimus esse filii Dei : sed est de hoc, quod filii Dei sumus.* Non est igitur in opinione. Paulus etiam 2. ad Timotheum 1. *Scio cui crediderim.*

XX. Possit ergo sane opinio esse fallax : sed hic profecto sensus non est. Sensus, inquam, quem Paulus scientiam appellat. Sensus qui internus est : & non à carne, sed à Spiritu. Sensus denique, qui non est possibilitatis, sed facti. Nam si falleretur, non esset facti, sed non facti.

XXI. Sed si omnis, inquit, qui existimat se credere, re vera crederet, sicut oportet, hæretici omnes recte crederent. Ita est, inquam : consequentiæ necessitatem agnosco. Sed tu, Sophista, peruerse & ἀναμαχώτως mutas terminos : cum pro credentibus, pro fidelibus, eos substituas, qui existimant se credere : de quibus nulla nostra Thesis est : sed de fidelibus. At nemo fidelis existimat se credere : nisi quomodo Paulus 1. ad Corinth. 7. *Puto me quoque Spiritum Dei habere.* Sed hæc existimatio non est incerta. Quod autem ius, quod fas permittit, si hæretici qui non credunt, sed existimant se credere, non bene credant : ideo fideles, qui non existimant se credere, sed credunt, non bene credere, sed falli in suo sensu ?

XXII. Concedo, non satis esse quocunque modo credere : sed vicissim nego, fideles quoquo modo credere. Credunt enim vere, aut non sunt fideles. Neminem posse affirmare se toto corde credere ; cur dixit, qui legit, Actorum octauo, dicenti Philippo, *Si credis ex toto corde, licet* : respondisse Eunuchum, *Credo Filium Dei esse Iesum Christum* ? Nam hunc profecto opus est dixisse, se credere toto corde : nisi dicamus quadam æquiuocatione mentali illusisse Euangelistæ : id est, fuisse Iesuitam. Tum autem, quis illud ignorat 1. ad Cor. 2. *Quis hominum nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in eo ?*

XXIII. Sed illud videlicet, *Toto corde* ambiguum est, vel perfectionem significans : vel sinceritatem. Illius fateor neminem esse certum : quia nemo habet. Istius vero certi sunt omnes fideles : quia habent. Nam

si non

si non habent, ne quidem sunt fideles. Porro illius perfectionis defectus, non efficit quominus quis vere credat. Marci 9. *Credo, Domine: succurre infidelitati meæ.*

XXIV. Sed illa tamen assumptio, inquiunt, non est in Verbo Dei. Nimirum, quomodo expressit Sanderus, Non dixit Deus, te ad salutem credere. Scilicet velint isti, singulorum fidelium nomina in Scripturis extare: aut nullam esse cuique sui fidei certitudinem. Sed malitiose sunt importuni. Neque enim quisquam sanus vnquam dixit nihil esse à Deo reuelatum, nisi quod αὐτόλεξει constet è totidem Scripturæ linearum ductibus. Scriptura enim continet vniuersalia: non continet omnia indiuidua: neque debet.

XXV. Non est igitur certa, aiunt. At hoc nos negamus. Quid enim? Nonne ipsi Papistæ concedunt, quibusdam fuisse reuelatam, imo posse reuelari? Extra ordinem, inquiunt. Esto, sed ergo non per Scripturam: inquam: Est-ne ergo incerta? Imo non reuelatio, si incerta. Non igitur omnis reuelatio incerta, quæ non per Scripturam. Sed de certitudine paulo post disputabitur.

CAP. VI.

Aliæ Bellarmini rationes expenduntur.

I. RVrsus: Fides iustificans præcedere debet iustificationem. At fides specialis misericordiæ sequitur iustificationem. Igitur fides specialis misericordiæ non est fides iustificans. Probatur propositio: quia fides sit caussa iustificationis. Probatur assumptio. Primo, quia si præcederet, esset falsa: crederet enim remissa peccata, quæ non essent remissa. Deinde, quia omnis actus pendet ab obiecto: non obiectum ab actu. At remissio peccatorum est obiectum huius fidei. Cum hoc argumento, idem argumentum est, quod Bellarminus quarto loco constituit: vbi probat fiduciam, qua quis sibi remissa esse peccata confidit, præexigere iustificationem: quia pendeat à bona conscientia. Itaque breuiator coniunxit.

II. Respondeo: primo sibi ipsi Bellarminum contradicere. Cum enim tota eius disputatio eiusmodi sit, non vt quærat quo ordine sit fides specialis misericordiæ: sed omnino vt neget vllam esse: hic tamen concedit esse. Nam si fides specialis misericordiæ sequitur iustificationem. Ergo sequitur esse talem aliquam fidem. Vnde certa conclusio, iustificatos habere hanc fidem: id est, credere sibi remissa esse peccata. Adeo Sophistæ disputant inconsiderate.

III. Secundo, nego maiorem: & contra verissimum esse dico, fidem iustificantem, si non tempore, saltem ratione sequi iustificationem. Eas ipsas ob caussas, per quas Bellarminus assumptionem probat. Nec Papistæ debebant contradicere, qui in baptismo asserant remitti peccata: cum tamen in pueris negent fidem esse. Nam si hoc verum, ergo vel illis non remittuntur peccata: vel illi fidem iustificantem nunquam habent: quod, credo, est absurdissimum.

IV. Fidem esse caussam iustificationis, nego; tunc enim iustificatio non esset gratuita, sed ex nobis. At est mere gratuita, neque vllam habet caussam præter Dei misericordiam. Itaque dicitur fides iustificare, non quia efficiat iustificationem: sed quia efficitur in iustificato, & requiritur à iustificato, adeo vt nemo, qui quidem fruatur vsu rationis, iustificatus sit, nisi qui habeat hanc fidem, neque vllus habet hanc fidem, qui non sit iustificatus. Breuiter, quia fides imputatur ad iustitiam, vt loquitur Paulus: quia, vt loquitur Augustinus, Epist. 106. *Ipsa est iustitia ex fide, qua credimus nos iustificari, hoc est, iustos fieri gratia Dei.*

V. Esse tamen iustificationis caussam fidem probat, quia ad Roman. 5. *Iustificati ex fide:* tertio, *iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* At hæ præpositiones, *ex, per,* caussam significent. Deinde Augustinus, de Spiritu & litera, c. 30. hunc ordinem statuit inter actus iustificationis, vt primo loco sit lex, per quam cognitio peccati: secundo fides, impetrans gratiam, contra peccatum: tertio, gratia, quæ iustificat à peccato. Præterea idem Augustinus, Epist. 106. sæpe repetit, per fidem impetrari remissionem peccatorum.

VI. Respondeo, particulas, *Ex, per,* significare aliquando caussam, aliquando modum, siue rationem agendi. De posteriori manifestum. Matth. 15. *Transgredimini mandatum Dei per traditionem vestram.* Et 27. *Per inuidiam tradiderunt eum.* Actor. 8. *Per impositionem manuum Apostolorum dari Spiritum Sanctum.* Et 14. *Per multas oppressiones nos ingredi in regnum Dei.* Ad Roman. 14. *Malum est homini, qui per offendiculum manducat.* Tertio, *Ad declarandam iustitiam suam per remissionem præcedentium peccatorum.* De priore. Ad Rom. 1. *Reuelatur ex fide in fidem.* Et 14 *Non ex fide comedit. Quicquid ex fide non est, peccatum est.* Ad Gal. 3. *Si ex lege hæreditas, non iam ex promissione. Vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.* Et 5. *Spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus.* Itaque nego ex fide, siue per fidem, significare caussam à qua, aut propter quam iustificetur quis: sed tantum rationem iustificandi, quam dixi: vt nemo iustificetur, cui non detur fide, nemini detur fides, qui non iustificetur.

VII. In priore loco Augustinus manifeste falsatur. Habet enim in hunc modum, *Neque enim lex impletur, nisi libero arbitrio: sed per legem cognitio peccati: per fidem impetratio gratiæ contra peccatum: per gratiam sanatio animæ abolitione peccati: per animæ sanitatem libertas arbitrii per liberum arbitrium iustitiæ dilectio, per iustitiæ dilectionem legis operatio.* Quid opus est interprete? Aut quis non videt agi non de iustificatione, sed de legis impletione: de legis operatione? Atqui, hæc non est iustificatio: aut (ne ludant Sophistæ, vt solent, in Iustificationis ambiguo, qua diximus interdum significari eam partem, quam nos cum Apostolo libentius Sanctificationem dicimus) certe operatio legis non est remissio peccatorum. Idem aliis verbis expressit Epist. 106. *Si quis dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur (hoc est obtineat) negare non possumus, imo vero gratissime confitemur.*

VIII. In eadem Epistola, non legi quod Bellarminus profert, per fidem impetrari remissionem peccatorum: quod nec absolute concedi potest: alioquin infantibus nulla remitterentur peccata. Sed legi, *Qui ergo habent fidem, qua impetrent iustificationem, per Dei gratiam peruenerunt ad legem iustitiæ.* Sed iustificationem appellari hoc loco sanctificationem, manifestum est ex serie. Immediate enim præcedunt illa quæ recitauimus, de fide merente gratiam bene operandi.

IX. Iterum Bellarminus, Fides specialis misericordiæ, tollit è medio, orationem, Sacramenta, opera bona, & quicquid aliud ad salutem nostram Deus instituit. Non igitur fides iustificans! sed fides iustificationem impediens, & in exitium ac perditionem adducens iure nominari potest. Probat antecedens. Nam si certo atque ex fide credere debeo, mihi peccata esse remissa per Christum, quomodo possum cum publicano dicere, Deus propitius esto mihi peccatori: aut cum Apostolis, & Ecclesia vniuersa, Dimitte nobis debita nostra, nisi hæsitem in fide, & Deum mendacem efficiam?

X. Respondeo, negari antecedens. Alioquin oportet, neminem vnquam certum fuisse remissorum sibi peccatorum. At concedit Bellarminus, Paralytico, Peccatrici, Adulteræ, Zacchæo: alii etiam Mosi, Virgini Mariæ, Paulo, reuelatam fuisse eam peculiarem gratiam: fatentur etiam omnes Papistæ, posse reuelari extra ordinem aliis. Respondeant ergo, an legitima sit consequentia. Ergo Paralyticum, Zacchæum, Mosem, Virginem, Paulum de medio sustulisse orationem, Sacramenta, opera bona, &, quicquid est ad salutem institutum. Quod si negent, quid habent, quo tam absurdum fulciant axioma? Nempe opus fuerit, refricare veterem illum ἀργὸν λόγον, eorum, qui posita prædestinatione, negabant homini quicquam agendum. Audiat ergo Bellarminus, neminem tam sancte vti oratione, Sacramentis, operibus bonis, quam qui pro certo habent, sibi remissa esse peccata. Nam & Paulus, qui tam magnifice negauit se posse separari à charitate Dei, tamen 1. ad Corinth. 9. *Contundo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne quomodo quum aliis prædicem, ipse reprobus fiam.*

XI. Sed non potest dici, *Dimitte nobis debita nostra,* nisi hæsitetur in fide. Hoc vero negatur, nec sane potuit, nisi ab eo dici, si qui penitus ignoret naturam precum Christianarum. Hæ enim in certitudine rei nihil mutant: sed testantur affectum precantium omnino pendentem à voluntate diuina: atque inde agnoscentem se posse habere, quicquid boni potest optare. Itaque preces fiunt, etiam de rebus, quas pro certo habent futuras qui precantur. Quis enim fidelium dubitat Deum conseruaturum Ecclesiam? Et tamen nemo fidelium non precatur pro conseruatione Ecclesiæ. Nemo nescit nunquam futurum, vt omnes conuertantur ad fidem: & tamen precatur Ecclesia, pro omnium conuersione. Multa sunt eiusmodi.

XII. Atqui, inquiunt, nemo precatur Deum, vt Verbum caro fiat in vtero Virginis. Ridicule, inquam. Quasi sit par ratio eorum, quorum actus sit transiens, adeo vt post vnum sint momentum præterita: & eorum, quæ in continuo vsu sunt, & præterito, & præsenti, & futuro. Exempli gratia: Creationis, & conseruationis. Semel creatus est mundus, & vno vt ita dicam momento: sed conseruatione perpetua opus habet. Itaque non precamur pro Creatione: & precamur pro conseruatione: quam tamen in suum tempus scimus esse apud Deum constitutam: ideoque certam. Eadem ratio est remissionis peccatorum, quæ ita facta est, vt non vna cum eo momento, quo facta est, euanescat, vt ne amplius: sed perseueret, vt sit, etsi facta sit, tamen & præsens sit, & futura: nimirum in actu continuo. Imo ita vt eius effectus, quæ est salus plena, reseruetur in futurum: Vnde Petrus, Actor. 3 *Vt deleantur peccata vestra: postquam venerint tempora refrigerationis à conspectu Domini.* Ea caussa satis legitima est, vt precentur fideles pro remissione peccatorum, & non precentur pro incarnatione Verbi. Non enim postulari solent ea quæ semel facta, nunquam fiunt amplius: sed solent ea non tantum, quæ simpliciter futura sunt, ita vt nunquam fuerint: sed etiam quæ sic facta sunt, vt tamen fiant in præsenti, & futura sint.

XIII. Postremum Bellarmini argumentum. Fides iustificans pacem & tranquillitatem animi parit. Ad Rom. 5. *Iustificati ex fide, pacem habemus ad Deum.* At fides specialis, perturbationem & desperationem mentibus affert: Probatur assumptum: quia velit Caluinus, non solum credi remissa esse peccata; sed etiam plane cognosci, nos ad numerum prædestinatorum certo pertinere, & fidem semel habitam amitti non posse, Institutionis lib. 3. c. 2. At, hæc fides sperari non potest. Quia falli posse eos, qui se prædestinatos, aut nunquam lapsuros arbitrantur, tum experientia probat: tum Caluinus docet, eod. loco, *Tot vanitatis recessus sunt, tot mendacii latebris scatet cor humanum: tam fraudulenta hypocrisi obtectum est, vt seipsum sæpe fallat. At vero, qui talibus fidei simulachris gloriantur, intelligant Diabolis nihil se in hac parte præstare.* Ergo, inquit Bellarminus, Omnes formidare debent, ne ipsi sibi imponant: &, si formidant, fide iustificante carent.

XIV. Respondeo, vere dictum à fide iustificante nasci pacem, & tranquillitatem. Sed nego hanc peculiarem applicationem misericordiæ diuinæ, parere perturbationem, aut desperationem. Neque id vllus dixit, nisi qui ignorauit, quænam illa sit applicatio. Sed, hæc fiducia, inquit, supponit nos plane cognoscere, nos pertinere ad numerum prædestinatorum. Ita est, inquam, nisi insidiæ lateant in illis verbis, plane cognoscere. Nam fides cognoscit tantum τὸ ὅτι, vt alias diximus. Sed non multis morabor. Si plane cognoscere intelligas, rem scire ita se habere, & certam esse, concedo. Hoc enim fides habet vera, nec est vera, si non habet. Paulus ad Rom. 8. Πέπεισμαι γάρ, *persuasus sum:* siue, vt reddidit Latinus Interpres, *Certus sum, neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque Principatus, neque Potestates, neque instantia, neq; futura, neque sublimitates, neque profunditates, neque vllam rem aliam creatam, posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

XV. Sed hæc, inquit, fides sperari non potest. Negatur, inquam: Quomodo enim hanc Paulus habuit, si omnino sperari non potest? Imo, quomodo eam Paulus docuit? Non enim habuit ipse tantum, sed etiam alios docuit. Quia non tanquam sibi peculiare priuilegium iactauit, sed communem doctrinam prædicauit. Eodem refer illud ad Rom. 5. *Per quem*

quem etiam fide habuimus hunc aditum in gratiam hanc, per quam stamus, & gloriamur, sub spe gloriæ Dei: neque id solum, sed etiam gloriamur in oppressionibus, scientes, quod oppressio patientiam efficiat: patientia vero experientiam, experientia autem spem. Porro spes non pudefacit, quod charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.

XVI. Falli posse eos qui se prædestinatos arbitrantur, concedo: non tantum experientia doctus, sed etiam ea ratione, quam à Caluino Sophista descripsit. Sed falli eos, qui se prædestinatos credunt, ista fide, quæ est à Spiritu Sancto inspirante, constanter nego. Nam ii, quos Caluinus describit, negantur habere hanc fidem: imo, nihilo esse dicuntur Diabolis meliores. Vno autem & eodem fasciculo omnes comprehendere, tum qui à Deo signati sunt Spiritu adoptionis, tum qui nihil huius adoptionis habent, præter externam laruam, non est hominis, cui sanum sit cerebrum.

Atque hactenus argumenta Bellarmini: sed & Pecani, qui ex illo descripsit pene ad verbum.

CAP. VII.

Rationes Sanderi, & Bouerii.

I. SAnderus sua habet sibi propria nonnulla argumenta. Primum ita est: Si fides de quibusdam rebus est, de quibus non est fiducia: Ergo, fides non recte dicitur fiducia. Probatur consequentia. Quia latius patere debet genus cuiusque rei, quam ipsa res quæ definitur. Antecedens probatur, quia fides omnibus articulis assentitur ex æquo: propterea quod Deus nihilo magis verax sit in vno quam in altero. At non ex æquo omnibus articulis confidimus. Ergo fides est de quibusdam articulis, de quibus non est fiducia. Probatur assumptum. Quia iis tantum articulis confidimus, qui aliud læti continent. Matth. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata.* At non sunt omnes articuli læti: puta comminationes damnationis. Itaque creduntur sine fiducia. Non ergo omnis fides est fiducia. Quomodo ergo, cum ignis æternus creditur absque fiducia: sic potest credi remissio peccatorum absque fiducia.

II. Respondeo. Primo nos non omnem fidem definire: sed veram: quomodo antea distinximus vocabuli homonymiam. Hoc posito, nego consequentiam. Quia differt fides ab actibus fidei: ita, etsi diuersi illi sint: hæc tamen est vna. Sunt autem diuersi illi, propter diuersam rationem articulorum. Quomodo vna est obedientia fidelium, qua subiiciuntur legi Dei: etsi aliter feratur eadem obedientia in scortationem, & homicidium, quam in charitatem, & laudes Dei. Nimirum, quia illa lex iubet vitari: ista vero affectari. Quomodo ergo eadem obedientia, amor est virtutum, & bene definitur per amorem virtutum, quæ tamen odit etiam vitia: sic fides, est fiducia salutis: & optime definitur per fiduciam salutis, quæ tamen horret ignem æternum.

III. Concedimus ergo latius patere genus, quam rem ipsam quæ definitur: sed negamus aduersus hanc regulam nostram peccare fidei definitionem. Assentiri fidem omnibus articulis ex æquo id est, eodem modo, negamus: sed tantum, quoad veritatis certitudinem. Nam cæterum eadem fides cum lætitia assentitur lætis, itaque est fiducia: at cum horrore, contrariis. Etsi ergo verum sit de quibusdam articulis fidem esse, de quibus non sit fiducia: tamen falsum, vllam fidem esse, quæ non sit fiducia. Potest vero etiam remissio peccatorum credi absque fiducia: sed quomodo à Diabolis, qui ad se non pertinere sciunt: à fidelibus autem, non qui putant se credere, sed qui vere credunt; negamus posse.

IV. Sed instat contra solutionem. Necesse est, aut quamlibet fidem esse fiduciam, itemque iustificare, aut nullam ob hoc ipsum, quia fides existat. Probat consequentiam. Quia fidem oporteat definiri, non ab extrinseco, sed à propria natura. At, si vocant fidem fiduciam, non simpliciter, quia fides est, sed quia talis fides: Ergo, ob qualitatem aduentitiam, & non intimam eius naturam, fidem constituunt fiduciam.

V. Respondeo, supposita, quam diximus, homonymiæ distinctione, omnem fidem veram, esse fiduciam, eo ipso, quod fides vera existat, atque hanc esse eius propriam naturam, atque adeo ita propriam, vt absque eo fides vera, id est, non ὁμωνύμως dicta, nulla sit. Itaque, negamus esse qualitatem aduentitiam. Quod autem dicit, nos non fidem, sed talem fidem definire, ludit in vocabulis. Nam, quod nos talem fidem dicimus, id est, veram, non simpliciter fidem, id non ad rei distinctionem pertinet, sed ad nominis explicandam homonymiam: quomodo qui fidem Theologicam definiunt, non autem fidem ciuilem, in contractibus: definiunt illi, non fidem, sed talem fidem: &, qui hominem definit verum, non pictum; definit non hominem, sed talem hominem: & tamen vterque definit, non ab accidente, sed à propria natura; ille fidem, iste hominem: neque enim quæcunque nominis significationem restringunt, eadem rei ipsius sunt accidentia. Quis hoc potest ignorare?

VI. Secundum argumentum: Spes est donum separatum & distinctum à fide: Ergo, fides non à seipsa proprie habet vt confidat, sed potius à dono spei. Probat antecedens. 1. ad Corint. 13. *Fides, Spes, Charitas.* Consequentiam autem, quia ad Hebr. 3. fiducia cum spe coniungatur, *Christi domus sumus nos, si fiduciam & gloriam spei, vsque ad finem firmam retineamus.* Et alibi pro fiducia, spes dicatur, & contra.

VII. Respondeo: primo, Fidem esse distinctam à Spe: at, non separatam: ita vt sine hac, illa aut sit, aut esse possit, quamdiu quidem in patriam aspiramus. Itaque, coniungi in Scripturis Primæ Petri 1. *Vt fides, ac spes vestra, in Deo esset.* Ad Hebr. 11. Fides dicitur, *hypostasis rerum sperandarum.* Quinetiam proponitur spes, tanquam effectum fidei. Ad Rom. 5. *Fide habuimus hunc aditum in gratiam hanc per quam stamus, & gloriamur, sub spe gloriæ Dei.*

VIII. Secundo, nego consequentiam. Et dico, fidem habere à se fiduciam: ac spem eandem habere à fide. Testem habemus Scripturam. Ad Ephes. 3. *In quo habemus libertatem, & aditum cum fiducia, per fidem ipsius.* Diserta verba sunt, nec facile detorquenda; aditum cum fiducia, haberi per fidem. Quid? quod fides opponitur timori, & diffidentiæ: Iacob. 1. *Postulet cum fide, nihil disceptans.* Matth. 8. *Quid timidi estis, ô exigua fide præditi?* Et 14. *O exigua fide prædite, quid dubitasti?* Lucæ 8. *Vbi est fides vestra:* Denique, pro fiducia vsurpatur: Actor. 14. dicitur impotens ille pedibus, oculos intendisse in Petrum, & fidem habuisse se seruatum iri. Vnde perspicuum, fiduciam esse fidei propriam, non autem spei: huic tamen communicari ab illa.

IX. Nec contrarium Sanderus probat. Quid tum enim, si coniunxit Paulus fiduciam, & gloriam spei? Optime: si quis neget vllam esse spei fiduciam. Sed quis inde conficiat, non esse fiduciam à fide? Eadem responsio satisfacit cæteris omnibus locis: in quibus fiducia est pro spe, aut spes pro fiducia.

X. Tertium argumentum: Permultos fidem habuisse præclaram, atque adeo iustificantem, qui de suæ fidei perfectione nullam habuerint fiduciam. Probat exemplis: Marci 9. *Credo, Domine, adiuua incredulitatem meam.* Hæmorroissa, Matth. 9. cui Christus fidei testimonium perhibet, tremuit: cur nisi parum de fide sua confidens? Matth. 8. Centurio; cuius fidei parem nullam Christus inuenisse dicit, tamen se indignum agnoscit, in cuius domum intraret Christus. Certe, quem Deus dignum censet ac facit, indignum dicere homo non debet. Concludit. Hoc igitur fiduciæ genus nulla fidei Christianæ pars est.

XI. Respondeo, Negari consequentiam. Et concedi neminem, aut esse, aut vnquam fuisse fidelium, in hac vita, qui de suæ fidei perfectione habuerit fiduciam: aliud tamen esse, sentire imperfectionem fidei: & non confidere in Christo se esse filium Dei. Atqui, ne illi quidem, quibus Papistæ concedunt hoc fuisse reuelatum, potuissent non dubitare, & fidem derogare reuelationi. Quod si est absurdum, tum non potest hic sensus imperfectæ fidei obstare, quominus quis speret, & confidat, sibi factas esse promissiones. Tantum sequitur, hanc fiduciam habere tentationes, quibus cum perpetuo luctetur. Aliud vero est, luctari fiduciam cum dubitatione, aliud nullam esse fiduciam.

XII. Neque exempla aliud docent. Confitetur primus incredulitatem suam. At, cur inde sumit argumentum Sanderus excludendi fiduciam, si fiducia non sit fides? Nam ἀπιστία non opponitur fiduciæ, sed fidei: si damus Sandero, fidem non esse fiduciam. Itaque, debuit Sanderus negare, hunc habere fidem: & mentitum esse cum dixit, *Credo.* Quod si vtrumque verum, & credidisse, & incredulitatem habuisse, cur non verum, & incredulitatem laborasse, & fiduciam habuisse? Tremuit hæmorroissa: Ergo, nullam habuit fiduciam: Manifeste falsum. Nam hæc vehemens erat confidentia, quæ pro certo statuebat se sanandam: se, inquam, sanandam; non indefinite posse sanari nescio quos. Ratio ergo tremoris illi fuit, non illa diffidentia: maxime cum tremuerit, iam compos voti, sed consideratio suorum meritorum: quæ caussa omnibus inest, etiam qui reuelatam habent suam salutem. Fuit etiam Centurioni. Nam falso pronuntiat Sanderus, non debere illum appellari indignum, quem Deus dignum facit. Contra enim verissimum, eum dicendum esse indignum, quem Deus dignum facit: neque enim faceret dignum, si non esset indignus.

XIII. Bouerius argumentatur à nominum grammaticatione. Scilicet diuersa esse nomina, Fidei, & fiduciæ. Hebraice enim Fidem appellari אמונה, vt Esaiæ 11. *Erit fides cingulum lumborum eius.* Oseæ 2. *Desponsabo te mihi in fide.* Habac. 2. *Iustus autem in fide sua viuet.* At fiduciam, מבטח vel בטחון. Græcè etiam fidem, πίστιν: fiduciam, παῤῥησίαν. Tum pro certo ponit, fidem qua in Deum creditur, nunquam in Hebræis exemplaribus Miphtach appellari, aut Bittachon, sed semper Emunah. Itaque concludit: Fidem tum nomine, tum re, à fiducia differre.

XIV. Respondeo primo, de Hebræo Emunah, infeliciter Sophistam nugari. Nam, hoc verbi non est proprium ei fidei, de qua nunc disputatio est, & quam vtrique consentimus esse ὑπόστασιν rerum sperandarum. Facio manifestum ex ipso loco Esaiæ laudato, in quo fides nuncupatur, non nostra, sed ipsius Messiæ Jesu Christi. Illa enim verba sunt in eo contextu, in quo Prophetia est de Virga egressura ex semine Jesse. Atqui horrent Papistæ de Christo dici fidem: & sane verum est non posse eadem notione. Hoc igitur volo, nomen אמונה non esse speciale significandæ fidei, qua fideles in Deum credunt: sed latius patere.

XV. Secundo dico, ne nos quidem asserere fidei & fiduciæ nomina esse ἰσοδυνάμα. Quis enim nescit fiduciam plerumq; esse absq; fide; & in rebus etiam seculi? Sed negamus sequi, si nomina sint diuersa: ideo veram fidem, non esse fiduciam. Nam & scientiæ, intellectusque, & fidei nomina, quis neget aliter atque aliter definiri? Nam intellectus profecto latius patet: iremque scientia. Et tamen fidem esse intellectum etiam Papistæ concedunt: nos etiam scientiam asserimus.

XVI. Quod negat fidem vnquam appellari Mibtach: somniculose profecto legit Scripturas. Equidem confidenter dico, per id ipsum, & per ὁμοιογενῆ vocabula frequenter indicari hanc ipsam vim fidei, quam nunc fiduciã dicimus. Psalm. 24. *Deus meus in te confido,* בך בטחתי *non erubescam.* Psalm. 125 *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, qui non commouetur, sed in seculum permanet,* Esaiæ 12. *Ecce Deus salus mea, confidam & non pauebo.* Ierem. 17. *Beatus vir, qui* בטח *confidit in Domino: & est Dominus* מבטחו *fiducia eius.* Hæc & similia nulla poterit sophistice efficere, vt non significent vim illam fidei, quæ efficit non tantum vt credamus esse Deum in genere salutem aliquorum nescio quorum, si in eum sperent: sed etiam nostrũm ipsorum qui in ipsum credimus. Itaque Esaias diserte, *Deus salus mea*: non salus ἀδιορίστως, sed διωρισμένως, salus mea: quod profecto ad fidem pertinet, de qua nunc quæstio est.

XVII. Alterum Bouerii argumentum: Qui fidem ad fiduciam transferunt, neque aliam fidem præter hanc fiduciam esse volunt, iidem omnem fidem exsulare cogunt, neque esse ad regnum cœleste necessariam

ducunt

ducunt. Hoc probat: quia fiducia virtus sit sub spe constituta, qua spes roboratur.

XVIII. Sed hoc quis sperasset quenquam somniaturum? quam hæc tam ἀσύγκλωστα conferruminaturum? Itane? fidem non esse necessariam ad regnum cœlorum, si sine fiducia nulla sit vera fides? Det veniam, quantumcunque est in orbe Franciscanorum cucullorum: Non credimus. Imo contra, eo magis necessariam dicimus. Pertinet ad spem fiducia. Ita esto, inquam. An vero fidei & spei nihil commune est? Nobis contra probatum.

Cap. VIII.

De subsistentia rerum sperandarum.

I. HActenus de applicatione. Nunc de eius applicationis certitudine: etsi non potuerint hæc capita tam diligenter distingui: vt non in illo quædam fuerint, quæ ad istud pertineant. Esse igitur certam, nec fallacem hanc promissionum diuinarum peculiarem applicationem, quæ est à vera fide, docendum nobis est deinceps.

II. Esto igitur hoc nostrum argumentum primũ ex celeberrimo illo loco ad Hebræos 11. Fides est τῶν ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων: *Fides est sperandorum hypostasis: rerum demonstratio non apparentium.* Βαβαί· οἷα εἶπεν, inquit Chrysostomus. Et sane mira vis verborum: nec facile eludenda. Non potuit enim magis extolli fides: imo fidei certitudo: hæc ipsa, inquam, certitudo, de qua contendimus. Itaque diligentius considerandus locus est: & vindicandus à Bellarmini, Sanderique sophismatis.

III. Sanderus vtramque partem examinat: & prius illam, quæ habet Elenchum futurarum. Perspicuum est, inquit, hanc fidem, quæ non apparentium certa probatio & euictio est, non esse fiduciam. Ratio. Per hanc enim fidem infinitas res absque vlla earundem fiducia credimus: puta omnia quæ ab initio mundi ad hanc vsque diem in Ecclesia Dei gesta sunt. Caussa est. Quia fiducia est rerum mearum, non alienarum: futurarum, non præteritarum: bonarum, non malarum. *At fides*, teste Augustino, Enchiridii cap. 8. *& malarum est rerum, & bonarum: & præteritarum, & præsentium, & futurarum: & suarum & alienarum.*

IV. Respondeo, nos in definienda fide non dicere simpliciter esse fiduciam, multo minus omnium rerum fiduciam: sed determinate fiduciam propriæ salutis. Caluinus §. 7. 2. c. lib. 3. Instit. *Esse diuinæ erga nos beneuolentiæ firmam certamque cognitionem.* Quo illud etiam Lutheri referendum à Bellarmino descriptum, *Fides est certa altissimeque animo insidens diuinæ bonitatis, & gratiæ per verbum Dei cognitæ, atque manifestatæ fiducia.* Et Centuriatorum, *Fides est fiducia misericordiæ propter Christum.* Nec aliter alii. Itaque Sanderus vagatur extra oleas, cum impugnat fidem esse fiduciam omnium rerum, quæ creduntur; id quod nemo nostrûm asseruit.

V. Porro non sequitur, si non sit omnium rerum fiducia, ne propriæ quidem salutis esse, siue misericordiæ, siue remissionis peccatorum. Quia ratio est diuersa: vt ante dixi: & cum multa fides apprehendat, tum singula secundum propriam naturam. In genere quidem omnia per certitudinem assensus: sed deinde alia alio motu voluntatis: mala vt horreat, bona vt amet: & sic salutem, vt damnationem fugiat: sua, vt sibi applicet: aliena, vt aliis permittat. Itaque non sequitur, si fides sit cum horrore gehennæ, non esse cum fiducia salutis: imo disertius; si fides sit horror gehennæ, non esse fiduciam salutis.

VI. Sed, inquient, saltem fides in vniuersum non est fiducia: quandoquidem de quibusdam non confidat. Imo, inquam, fides vera & iustificans, in vniuersum est fiducia: quia semper confidat de salute sua. Res est satis manifesta. Nam homo definitur animal rationale, & ideo semper est rationalis: etiamsi multa habeat non rationalia: nimirum, quæcunque sunt animalis. Nam in definiendo, differentia non aufert communia, sed communibus addit propria. Ita omnino fides iustificans habet commune quicquid est à nudo actu intellectus: sed differentiam sumit à voluntate. Itaque, etsi non omnibus confidat, quæ intelligit: tamen iis confidit, quæ habet pro obiecto proprio & peculiari; nimirum, quæcunque ad salutem conferunt: ad quam referuntur reliqua omnia, quæ intellectu solo concipiuntur: quomodo Ioannes dixit, cap. 20. *Hæc scripta sunt, vt credatis Iesum esse Christum Filium Dei: & vt credentes, vitam æternam habeatis.*

VII. Porro, non est in his verbis nullum ad rem nostram momentum. Nam primo, ἔλεγχος certitudinem adsignificat: Est enim, inquit Chrysostomus, ἐπὶ τῶν λίαν δήλων, *de rebus est valde manifestis*: ἡ πίστις οὖν ἐστιν ὄψις τῶν ἀδήλων, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τοῖς ὁρωμένοις φέρει πληροφορίαν τὰ μὴ ὁρώμενα, *Fides igitur est conspectus eorum quæ non sunt manifesta: Et, quæ non videntur, deducit in tantam certitudinem, quanta est eorum quæ videntur.* οὔτε οὖν ἐν τοῖς ὁρωμένοις ἀπιστῆσαι ἐστὶν, οὔτε πάλιν ἂν μὴ τῶν ὁρωμένων σφοδρότερον τις πληροφορῆται, πίστις εἶναι δύναται. *Neque igitur iis quæ videntur licet fidem denegare: neque item, si quis eorum quæ non conspiciuntur, non sit plenius persuasus, ea fides esse potest.*

VIII. Atqui, inquam, cuiusque salus, & remissio peccatorum, & inter ea est, quæ non videntur, & fidei proponitur: quia in verbo Fidei annunciatur. Promissiones, inquam, salutis, non tantum in genere proponuntur, sed etiam docentur applicari, & quisquam eas neget ad fidem pertinere? & quisquam neget esse fidem earum ἔλεγχον? Breuis conclusio. Fides est non apparentium ἔλεγχος, id est, tam certa certitudo, quam ipse aspectus rerum quæ videntur. At, remissio peccatorum in iis est, quæ non videntur, & tamen proponuntur fidei: Ergo fides est ἔλεγχος remissionis peccatorum.

IX. Sequitur pars altera efficacior ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων: & maiori conatu ab aduersariis impetita: à nobis itaque, diligentius vindicanda. Hoc primum est manifestum, & absque vllo ambiguo, fidem dici esse rerum sperandarum: quod etsi sicco pede aduersarii prætereunt, nostrum tamen est vrgere. Tria inde conficimus. Vnum, fidem ergo non esse tantum intellectus, sed etiam voluntatis. Nam spes est in voluntate: nulla enim potest esse absque desiderio. Secundum, esse igitur etiam peculiarem applicationem: nam, spes non concipit res vago quodam phantasmate: neque enim tantum non speramus præterita: sed ne futura quidem, quæ nihil ad nos. Imo, non tantum non speramus, quæ omnino nescimus esse: sed ne ea quidem, quæ etsi sciamus esse, tamen nescimus nobis obuentura, vt Lucæ 12. *Veniet Dominus illius in die, qua non sperat.* Tertium, etsi multa complectatur fides, quæ non speret: tamen optime ab Apostolo definitam esse hypostasin rerum sperandarum: nimirum, quia hæc sit eius quasi specifica differentia.

X. Bellarminus eos refutat, qui ὑπόστασιν vertunt *exspectationem*: quibuscum ille sane transigito, vt volet. Ego quidem, etsi sciam hoc sensu alibi vsurpari id vocabuli: tamen existimo nimium delumbari hunc locum, si nihil nisi exspectationem intelligas: cui fateor nihil maioris certitudinis esse: neque enim qui exspectat, propterea certus est id euenturum quod exspectat: & vno verbo, quæcunque sperantur, eadem exspectantur: siue certa sint, siue incerta. Imo exspectantur etiam aduersa. Quare non placet tam eneruis significatio.

XI. Aliter longe Veteres, & fortius Chrysostomus, ἐπειδὴ τὰ ἐν ἐλπίδι ἀνυπόστατα εἶναι δοκεῖ, ἡ πίστις ὑπόστασιν αὐτοῖς χαρίζεται, μᾶλλον δὲ οὐ χαρίζεται, ἀλλ' αὐτή ἐστιν οὐσία αὐτῶν. οἷον ἡ ἀνάστασις οὐ παραγέγονεν, οὐδὲ ἔστιν ἐν ὑποστάσει, ἀλλ' ἡ ἐλπὶς ὑφίστησιν αὐτὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, τοῦτό ἐστιν ὑπόστασις πραγμάτων, *Quandoquidem quæ in spe sunt, videntur non habere subsistentiam, fides eis subsistentiam largitur: imo ipsa est eorum essentia: exempli gratia: resurrectio nondum aduenit, neque est in subsistentia: verum spes facit eam subsistere in anima nostra. Atque hoc est* ὑπόστασις πραγμάτων. Ab eadem mente Oecumenius, Λοιπὸν ἐκφράζει τί ἐστι πίστις, καί φησι, πίστις ἐστὶν αὐτὴ ἡ ὑπόστασις καὶ οὐσία τῶν ἐλπιζομένων πραγμάτων. ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐν ἐλπίσιν ἀνυπόστατά ἐστιν ὡς τέως μὴ παρόντα, ἡ πίστις οὐσία τις αὐτῶν καὶ ἡ ὑπόστασις γίνεται. εἶναι αὐτὰ καὶ παρεῖναι τρόπον τινὰ παρασκευάζουσα, διὰ τοῦ πιστεύειν εἶναι. *Deinceps, explicat quid sit fides: & fides, inquit, est ipsa subsistentia & essentia sperandarum rerum: cum enim quæ in spe sunt, subsistentiam non habeant, vt quæ nondum adsint; fides sit eorum quædam essentia & subsistentia: efficiens quodammodo vt sint & adsint, per id ipsum, quod ea credat esse.* Primasius similiter: &, puto, ab illis, *Fides est ea credere, quæ non videntur: & dum ea credimus in veritate, aut fuisse, aut esse, aut futura esse, quæ non vidimus: ipsa fides facit ea subsistere in corde nostro, quasi oculis corporeis. In rebus autem, quæ videntur, neque credulitas dici potest, neque incredulitas: sed potius agnitio dicenda est. At vero fides est ita animum firmum esse de his, quæ non videntur, sicut de his quæ iam videntur: Et dum hoc fit, fides facit ea subsistere in nobis, credendo.*

XII. Hanc eandem vim breuiter, sed feliciter expressit Ambrosius, in de Obitu Theodosii, *Nec mirum si auget ætatem, fides, cum repræsentet futura. Quid enim est fides, nisi rerum earum quæ sperantur substantia?* Aptum verbum, repræsentare: quo proprie significatur id quod præsens, vel quasi præsens sistitur. Vnde Tertullianus, repræsentaneam potestatem Imperatorum opponit Diis cap. 28. Apologet. & in de Corona militis, repræsentationem opponit visioni, *Si tales imagines in visione, quales veritates in repræsentatione?* Glossæ etiam, *Repræsentare* ἀποκαθιστῆσαι, ἀποκαθιστᾶν. Ambrosio igitur idem est repræsentare futura, quod Chrysostomo ὑπόστασιν χαρίζεσθαι.

XIII. Mira vis certitudinis. Nam cum certitudinis sint gradus varii: tum iste summus, qui est in ipsa præsentia. Nam inde Chrysostomus, οὐδὲ ἐν τοῖς ὁρωμένοις ἀπιστῆσαι ἐστίν. Huic præsentiæ æquatur hæc fidei certitudo: non potest ergo esse maior. Adde, quod ante euicimus: hanc certitudinem esse cum applicatione: & quid supererit, vt concludamus hanc ipsam applicationem esse certissimam? Quanquam eam applicationem res ipsa docet, ne longius petere sit necesse. Nam repræsentari ista non possunt, nisi in singulis: quia, quæ sperantur, non eiusmodi sunt vt per se subsistant: sed in aliis. Clarius: Resurrectio (vt hanc pro exemplo nominem) nulla futura est, nisi in iis singulis, qui resurgent. Si ergo per fidem repræsentetur: necesse est repræsentari tanquam in singulis: nimirum, vt videat Paulus, non tantum indefinite chimæram aliquam resurrectionis: sed definite resurrectionem Petri, & Ioannis; & aliorum.

XIV. Quis autem non miretur immanem peruersitatem, si quis dicat in aliis, non in seipso Paulum sibi repræsentare Resurrectionem? Et ob hanc rem Syrus interpres ita vertit hæc Pauli verba, vt simul nostram hanc applicationem complexus sit, & quidem ἐμφαντικώτατα. *Fides est persuasio de his quæ sunt in spe, ac si ipsa essent illis in effectu.* Vim vide τῆς ὑποστάσεως, in his, ac si essent in effectu. Sed applicationis, cum dictum est, ac si essent illis. Quo puto etiam pertinere illud Primasii, *Facit illa subsistere in corde nostro.* Et Chrysostomi, ὑφίστησιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ. Hæc necessario huc redeunt omnia, vt per fidem quisque credat, non tantum esse aliquam remissionem peccatorum, sed etiam sibi esse: neque hoc tantum, sed etiam sibi esse certam. Alioquin non foret hæc fides, fides, inquam, hæc Theologica: fides, qua distinguuntur vere fideles ab infidelibus & hypocritis: fides denique ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων: sed aliud aliquod genus fidei, infirmæ, languidæ, vanæ, fluxæ: quæ nihil ad nos.

XV. Nimirum ergo Bellarminus dilutior est, *Nihil aliud est*, inquit, *fidem esse substantiam rerum sperandarum, nisi quæ sperantur, quoniam futura sunt, non habere vllam subsistentiam, vel fundamentum, nisi in intellectu per fidem.* Quid enim hæc habent eximii: aut quod accedat ad immensam illam efficaciam verborum Paulinorum, præ qua exclamauit Chrysostomus Βαβαί, οἷα εἶπεν! Enimuero illud *non habere subsistentiam*, nisi in intellectu, promiscuum est, & vniuersale, omnibus quæcunque mens sibi fingit ipsa: aut quæ, etsi non fingat, tamen abstracte considerat, vt quæ Entia rationis appellantur in scholis. Et omnino omnia quæ futura expectantur: quomodo in Leouicii, & Copernici mente subsistebant Eclipses multis post annis futuræ. Quid? Tun' igitur vis, Bellarmine, haud aliter esse in mente hominis fidelis, beatam vitam, resurrectionem, remissionem peccatorum, quam, quomodo, aut imagines cœlestium constellationum, aut Epicyclus Lunæ in mente erant Ptolomæi? Egregium vero fidei priuilegium, Egregiam vero caussam Chrysostomo exclamandi, Βαβαί, οἷα εἶπεν!

XVI. Sed non est ergo fides fiducia. Quamobrem vero? Quia repræsentare non est voluntatis, sed intellectus: fiducia autem est in voluntate. Imo, inquam, fiducia, quatenus ad veritatem refertur, non potest esse in voluntate, nisi ab intellectu: fiducia, inquam, quam spei nemo denegat, ne aduersariorum quidem. Itaque, si nulla fiducia est in intellectu: nulla esse potest in voluntate. Confidimus promissis viri boni: nimirum, quia primo concepimus in intellectu & promissa viri boni esse firma, & hunc esse virum bonum: & ea promissa nobis esse. Qui tres actus voluntatis neque sunt, neque esse possunt, sed intellectus: quibus tamen positis assentit voluntas: & inde fit spes. Itaque, etsi fides tantum pertineret ad intellectum, tamen fidei optima, imo necessaria ratione tribueretur fiducia.

XVII. Sanderi acumen videamus. Cum fides sit eorum, quæ sperantur, essentia, non sit vero idem essentia rei speratæ & fiducia, quæ de eadem concipitur: certe quando Paulus dixit fidem rerum sperandarum substantiam, nihil minus dicere voluit, quam fidem esse fiduciam. Fides enim, de qua loquitur Apostolus, rerum sperandarum pars maxima, intima, & plane essentialis, atque adeo ipsa earum essentia est. At fiducia cuiusque rei nulla est illius rei pars: Imo rem, de qua confidit, iam esse ponit. Si tu confidis te resurrecturum in nouissimo die, iam prius pro certo habes resurrectionem futuram. Illam porro rerum essentiam, ita explanat. Ponit non posse quenquam confidere hoc tempore, de ea re, quæ omnino hoc tempore nulla sit: ponit nos confidere hoc tempore de resurrectione. Itaque resurrectionem esse quodammodo hoc tempore: nimirum prius in mente diuina: deinde in mente nostra per fidem: hoc modo fidem, qua certo intelligimus resurrectionem futuram, speratæ resurrectionis essentiam, & substantiam esse.

XVIII. Βαβαὶ, οἷα εἶπεν! Liceat enim mihi iisdem verbis vti in detestationem sophistices Sanderi, in quæ Chrysostomus erupit præ admiratione mysteriorum Apostoli. Sophisma ita est: Fides est substantia rerum sperandarum. At fiducia non est substantia rerum sperandarum: ergo fides non est fiducia. Respondeo negari assumptum: quia illud ipsum ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων, descriptio est fidei, quatenus est ex certitudine intellectus concepta fiducia rerum quæ intelliguntur in hunc finem, vt sperentur.

XIX. Sed assumptum probat: Omnis essentia rei est eius pars maxima, intima, & plane essentialis. At fiducia nulla est pars vllius rei: imo rem iam esse ponit. En tibi acumen! Essentia est pars intima cuiusque rei. Vnde hoc? Ex penetralibus, opinor, Philosophiæ. Quanquam illa partem rei, rei cuiusque essentiam, non facile dixerit: etsi intimam dixerit. Debet enim Essentiæ ambitus, totum id complecti quod res est: nec distinguitur nisi ab accidentibus; quæ non sunt partes rei. Sed de hoc ille viderit, siue quis alius pro illo. Nobis, in re Theologica, placet esse Theologis. Esto igitur Essentia apud Philosophos, vt volet Sanderus. At Theologice nos negamus: & ridemus Sophistam in ambiguo haud aliter ludentem, quam stupidissimi quidam monachi, cum audirent Filium Dei dici Verbum, Grammatica phantasmata animo conceperunt: Actionem, passionem, & medium inter vtramque: & tempora & modos, & Infinitiuum & participium: & quas non φλυαρίας? Si sunt tamen tantum φλυαρίαι, scelerati lusus in rebus tam seriis.

XX. Vsus est, fateor, Chrysostomus, οὐσίας voce. Sed Sanderus, aut stupidissimus non vidit, aut nequissimus dissimulauit, quo sensu sit vsus: Non pro intima rei essentia, (multo minus pro parte rei:) qui proprius est vsus: sed gemino tropo: primum illo quo similibus similium nomina tribuuntur: deinde illo, quo caussis effectorum. Rei præsentis omnium maxima certitudo est: Rei præsentis existentia est: nam, aut præteritæ, aut futuræ, nulla nisi improprie. Ab ea existentia illa tanta certitudo. Hac ergo ratione rerum futurarum certitudo maxima existentiæ nomine donata fuit, ex vulgari vsu, quo, nos confisi viri boni promissis, dicimus tam certos esse, quam si rem ipsam teneremus. At hæc ex vsu omnium confidentia est, siue fiducia. Et rerum est, quæ tamen non sunt, id est, non existunt. Vnde Chrysostomus ponit easdem res, quarum fides est ὑπόστασις, esse ἀνυποστάτους: Diserte, non tantum τὰ ἐν ἐλπίδι ἀνυπόστατα εἶναι δοκεῖ: sed etiam, ἡ ἀνάστασις οὐ παραγέγονεν, οὐδέ ἐστιν ἐν ὑποστάσει. Occumenius indicauit tropum, cum dixit, non simpliciter οὐσίαν, sed οὐσίαν ὡς: deinde, τρόπον τινὰ παρεῖναι. Nam si esset illa intima pars rerum, vt nouus Philosophus Sanderus loquitur, debuit absolute & οὐσίαν nominare, & ἁπλῶς παρεῖναι.

XXI. Rursus caussis tribuuntur effectuum propriorum nomina. Sic ad Coloss. 3. *Christus vita nostra.* Prim. Ioan. 5. *Fides victoria nostra*: & alia infinita. Hoc modo nunc fides hypostasis rerum sperandarum. Interprete ipso Chrysostomo, *qui omnium hominum*, inquit Sanderus, *& diligentissime, & summa cum laude in Pauli mente interpretanda versatus est.* Quid enim Chrysostomus? ὑπόστασιν αὐτοῖς χαρίζεται. ὑφίστησιν αὐτήν. Oecumenius, εἶναι αὐτὰ καὶ παρεῖναι τρόπον τινὰ παρασκευάζουσα. Atqui: inquam, ea quæ hoc modo sunt hypostasis rerum, non sunt intima ipsi rei: non sunt pars rei. Nihil obstat vero, quominus fiducia hoc eodem modo dicatur, siue ὑπόστασις, siue οὐσία rerum suarum: Imo nihil, quominus fides sit fiducia.

XXII. Sed fiducia, inquit, præsupponit rem iam esse. Quomodo, inquam, iam esse? Nam tu distinxeras, primo esse in Deo: deinde, esse in nobis: adde & distingue vlterius esse in nobis per spem, aut actu. Quomodo ergo præsupponit iam esse? Si in Deo, nihil ad rem: nam hinc nulla fiducia, alioquin esset in Diabolis fiducia, qui sciunt in mente Dei esse salutem æternam. In omnibus fidelibus, fiducia rerum alienarum: sciunt enim omnes, in Deo iam ab æterno esse salutem omnium prædestinatorum. Sed hæc, aut non est fiducia, aut, si quomodo fiducia dicitur, nobis est ἀπροσδιόνυσος.

XXIII. An igitur in nobis esse ponit? Quæram, quo sensu. An, vt iam antecedens, aut vt simul? Explicabo. Potest enim illud intelligi dupliciter. Ponit esse, cum præsupponit tanquam necessarium antecedens: ita vt fiducia post sequatur, cum in nobis iam certum fuerit, esse resurrectionem, id est, tum denique ex hoc posito progressus fiat ad confidentiam. Rursus ponit esse, hoc est, ipsa simul ac concipitur fiducia, efficit in nobis id esse, de quo confidimus. Illo priori modo, concedimus & fidem, & fiduciam ponere, rem iam esse, sed non secundo. Nam, si antequam confidamus, necesse esset poni in nobis rem esse, nullæ essent vlterius partes confidentiæ, siue fiduciæ. Itaque necesse est, eo ipso fidem esse fiduciam, quo ponit in nobis esse res sperandas.

XXIV. Addit: Cum fides magis sit ampla & generalis, quam fiducia: non potest fieri, vt, quod in totam fidei essentiam, & naturam, generaliter cadit, hoc ad strictiorem fiduciæ naturam, eadem ratione pertineat. Satis obscure, pro more solito. Respondeo, ne hypostasin quidem apud Paulum tam vniuersaliter dici, quam fidem ipsam. Facile hoc & perspicuum. Fides enim est, non tantum sperandarum, sed etiam non sperandarum, imo & timendarum. Attamen Paulus non dixit fidem esse omnium rerum ὑπόστασιν, sed tantum sperandarum: reliquarum, satis habuit dicere ἔλεγχον. Quid ergo? Nempe ὑπόστασις designat peculiarem, vt ita dicam, fidei reuelationem, ad res sperandas. At, hæc æque late patet, ac fiducia: nec vero latius patet. Nam & confidit, quicunque certo sperat sibi aliquid futurum: & qui certo credit sibi aliquid futurum, confidit. Neque aliter, vel sensus communis potest concipere: vtcunque Sophistæ summa imis permisceant

XXV. Rursus argutatur: Fides est in intellectu: nec potest alibi rebus subsistentiam tribuere, quam vbi ipsa est. At, fiducia est in voluntate: Ergo, fides non potest esse fiducia. At, nos fidem esse in intellectu concedimus: in intellectu solo, negauimus, & contra probauimus. Deinde: fiduciam esse in voluntate concedimus: esse tantum in voluntate negamus: oportet enim necessario cum voluntate complecti intellectum. Ratio certa: quia fiducia nulla est absque veritate obiecti: oportet enim, antequam confidam de resurrectione, me, intellectu, concipere primo resurrectionem aliquam futuram: deinde mihi ipsi futuram: hæc vbi firmissime concepi, tum fiducia est. Itaque nihil obstat, quominus fides sit fiducia: quamuis non omnium, sed tantum sperandarum rerum. Ideo enim confidit voluntas, nec aliter aut confidit, aut potest, quam cum vtrumque illud mens, siue intellectus, concepit.

Cap. IX.

De certitudine amoris diuini.

I. ERat illius loci maxima emphasis, qui fide asseruit nobis repræsentari res sperandas. Habemus alium non minoris momenti, à remotione omnium aduersantium saluti. Exstat ad Roman. 8. Post propositum æternæ prædestinationis mysterium, eiusque gradus, *Quid igitur dicimus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non etiam cum eo illa nobis omnia gratificabitur? Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est, qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus is est qui mortuus est: qui etiam est ad dextram Dei: qui etiam interpellat pro nobis. Quis nos separabit à charitate Christi? Num afflictio? num angustia? num persecutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius? In his omnibus amplius, quam victores sumus per eum, qui dilexit nos. Nam mihi persuasum est, neque mortem, neque vitam, neque angelos, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque sublimitatem, neque profunditatem, neque vllam rem aliam creatam, posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

II. Magnus iste verborum delectus est: magna conglobatio. Potest-ne esse pondus leue? Examinemus. Quæstio est, vtrum Prædestinatis ad salutem nocere aliquid possit. Scilicet, quominus salutem assequantur. Conclusio est negatiua. Non possunt hoc negare aduersarii. Prædestinatio describitur per charitatem Dei: *Quis*, inquit, *separabit nos à charitate Dei?* Et charitatem Dei explicant quidem alii, qua nos amamus [illegible]: alii, qua nos Deus amat. Vtram ponamus, nostra nunc non interest [illegible] nam, nec quos amat Deus, ii perire possunt: nec qui amant Deum [illegible]s Deus reiicit: itaque, vtrouis modo, certa salus, si certus amor Dei. Quanquam nos quidem cum iis sentimus, qui amorem, quo Deus nos amat, explicant: quæ sententia est Toleto certa: probabilior Salmeroni, Pererio, Dominico à Soto, Iustiniano, Sadoletus vtramque est complexus

III. Sed hæc tamen conclusio, iis est concepta verbis, vt omnino caussam nostram firmet. Primo enim, nunquam indefinita, siue vaga: sed semper cum applicatione. Indefinita esset, si nihil legeremus: nisi prædestinatos. Si Deus est pro prædestinatis, quis contra eos? Quis separabit prædestinatos à charitate Dei? Sed non ita Paulus Imo descendit ad indiuiduam, vt ita dicam, applicationem: Si Deus pro nobis, Quid separabit nos? Vbi & seipsum includit: & alios docet similiter sentire. Deinde sic applicata, vt simul contineat applicationis certitudinem: ea enim vis est τοῦ πέπεισμαι, vt sensum suum Paulus indicarit: ideoque vtramque sit complexus certitudinem, tum illam obiecti, quæ consistit in rei ipsius constanti veritate: tum alteram subiecti, quæ fit in proprio cuiusque fidelis sensu. Vt merito Caluinus Institut. 1. c. 2. §. 16. dixerit: *fidelis non est, nisi qui suæ salutis securitati innixus, Diabolo & morti confidenter insultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur.*

IV. Enimuero hæc securissima insultatio est, cum remouentur omnia, quæ speciem vllam habere possunt causarum aduersantium: & quidem ὑπερβολικῶς iis nominatis, quæ per se sunt extra hunc censum: cuiusmodi Angelos nominauit, sine dubio ἐξ ὑποθέσεως, si ipsi vellent Angeli. Quis autē ignorat huiusmodi catalogos non esse, nisi quibus extremus est securitatis, confidentiæque gradus? Tum autem non tantum ii negantur dirempturi nos, sed ne posse quidem dirimere. Nam multa negari solent futuri, quæ tamen concedantur esse posse. Sed hic Paulus vtrumque negauit. Itaque ad summam confidentiam nihil fecit reliqui. Ideo dixit etiam.

In his

In his omnibus ὑπερνικῶμεν, cuius vocabuli pondus neglexit non bene vulgatus interpres, *Superamus*, inquit: longe melius Beza, *pluſquam victores ſimus*.

V. Soluunt non vno modo. Sunt, teſte Bellarmino, & Vaſque, qui Apoſtolum velint loqui d. prædeſtinatis in genere: vt ſenſus ſit, certum eſſe omnes prædeſtinatos perſeueraturos in charitate Dei. Huius ſententiæ autorem laudat Bellarminus Auguſtinum de Correptione & Gratia c. 7.

VI. Alii de ſeipſo loqui Paulum interpretantur. Sed Alphonſus de Caſtro, priuato ſophiſmate ludit in verbo *Certus ſum*, vt ſit decretum voluntatis in officii conſtantia. Nam quamuis certitudo proprie conueniat intellectui: per quandam tamen ſimilitudinem tribui voluntati, quæ ſæpe ſit dubia & indifferens ad amorem, vel odium: at cum alterã firmiter elegit partem, tum dici eſſe certam. Sic apud Virgilium, *Certum eſt in ſyluis, inter ſpelæa ferarum malle mori*. Et, *Certus eundi*. Iuxta hunc modũ, inquit, arbitror intelligendum illud Pauli ad Romanos. Dicens enim ſe eſſe certum ſuæ voluntatis, firmiſſimam in amore Dei expreſſit deliberationem: tanto feruore, & tanta firmitate ſe Deum diligere, vt nulla creatura videatur illi potens ad auellendum ſe ab eo amore.

VII. Nonnulli, teſte Pererio, certum fuiſſe Paulum exiſtimant de ſua perſeuerantia vſque in finem per peculiarem reuelationem.

VIII. Bellarminus, Pererius, Coſterus, Stapletonus, Vaſques, verbum πέπεισμαι, non ſignificare certitudinem fidei diuinæ, ſed moralem quandam perſuaſionem, & probabilem exiſtimationem, confidentiã ad quam generandam ſufficiat certitudo coniecturalis: Sic enim ad Rom. 12. Πέπεισμαι, *Certus ſum autem, fratres mei, & ego ipſe de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione*. Poſter. ad Timoth. 1. Πέπεισμαι: *Certus ſum autem quod & in te*, Lucæ 20. *Certi ſunt enim Ioannem Prophetam eſſe*. Ad Hebr. 6. Πεπείσμεθα, *Confidimus autem de vobis dilectiſſimi meliora*. Ex his liquet verbum Græcũm pertinere ad omnem perſuaſionem, etiam non certam, ſed tantum probabilem. Nemo enim dixerit Paulum certitudine fidei diuinæ credidiſſe Romanos eſſe plenos dilectione.

IX. Denique Pererius ex Bernardo profert aliam: Paulum dixiſſe, ſe certum eſſe, quod nulla alia creatura, nihilque quod extra eum eſſet, ſeparare ipſum poſſet, & electos à charitate Dei: nihil enim extra hominem eſſe quod poſſit hominem cogere, & neceſſitate quadam inducere ad peccandum. Non dixiſſe tamen, quod non poſsit hominem propria voluntas ſeparare à charitate Dei. Sermone de Duplici Baptiſmo, & de relinquenda propria voluntate.

X. Sed verior explicatio eſt, agere Apoſtolum cauſam communem omnibus fidelibus, quitiidem ſunt prædeſtinati: in quorum tamen numero ſeipſum eſſe firmiter crederet: Ideoque nec loquutum de ſe ſingulariter, Certus ſum nihil poſſe me ſeparare: ſed pluraliter. Etiamſi non negemus poſſe alias in prima perſona vtrumque numerum vſurpari. Eſt enim peculiaris circumſtantia: quia eiuſdem perſonæ vterque numerus exprimitur: diſerte πέπεισμαι, in ſingulari, deinde ἡμᾶς χωρίσει, plurali. Vt 1. ad Cor. c. 5. *Myſterium vobis dico: non omnes quidem obdormiemus, ſed omnes mutabimur*. Hoc ipſo capite ad Rom. 8. *Nam ſtatuo minime eſſe paria, quæ præſenti tempore perpetimur, futuræ gloriæ in nobis retegendæ*. Quæ phraſes indicant quis eſſet Paulo ſenſus de re communi, & ad plures pertinente. Deinde ratio potentiſſima eſt à ſerie totius contextus. Hæc enim verba claudunt ſeriam diſputationem de Prædeſtinatione: quæ non erat Pauli priuilegium peculiare: ſed commune beneficium omnibus vere fidelibus, id eſt, per fidem iuſtificatis.

XI. Zamorenſis illius Epiſcopi nimis craſſum delirium eſt, ludentis in vocibus Latinis: condonandum tamen Græci ſermonis imperitõ. Nam peritus nemo concedet eodem modo vſurpari πίστευμαι Athenis, quo Romæ *Certus eundi*. Itaque ad Roman. cap. 14. iungitur cum οἶδα, *Noui & Confido*, in Interprete Latino: apud Bezam, *Noui & perſuaſum habeo* Deinde vero, quænam hæc eſſet ἀλληλουχία partium? Præceſſit interrogatio, *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti*? Et hanc præceſſerat alia, *Quis intentabit crimina aduerſus electos Dei?* Et his interrogationibus putet quis apte ſubiici: Ego certo conſtitui nunquam non amare Deum? Chorœbo perſuadeat Alphonſus. Rurſus, Paulus abſurde diceret, *Certus ſum, neque mortem, neque vitam poſſe nos ſeparare à charitate Dei*. Neque enim quid aliis fieret pendebat ab eius voluntate. Denique, cauſam certæ ſalutis repeteret à voluntate humana, qui tamen repetiit à certitudine prædeſtinationis.

XII. Qui dicunt omnes prædeſtinatos perſeueraturos, idque pro certo Paulum habuiſſe, quid habuerunt in animo? Si tamen hic animus, vt nihil niſi vagum conciperent. Nam ſi is vt ſignificetur vniuerſalis doctrina, quam habuerit Paulus certiſſimam, & omnes Chriſtianos habere volu erit: næ illi recte: & ex mente Pauli, ex mente etiam Auguſtini Sed hanc vniuerſalem doctrinam ita oportuit conſideratam: vt ſimul obſeruaretur applicatio, & quidem certa.

XIII. De peculiari etiam reuelatione inſulſa fabula eſt. Vnde hauſta, quæſo? Deinde cui bono? Nam ad illuſtrandam generalem doctrinam nulli vſui. Imo magno vſui ad euertendam. Quia enim reuelatio peculiaris non eſt promiſcua omnibus: ſed eximia paucis, ſi vero etiam paucis: hæc ſi cauſa eſt quare quis certus ſit ſe nunquam ſeparandum ab amore Dei; Certe non debuit Paulus exclamare, *Quid nos ſeparabit*? Non debuit, *Quis intentabit accuſationem aduerſus electos Dei*? Itaque non merentur hi longiorem refutationem.

XIV. Illud, de ſignificatione verbi, paulo maioris momenti videri poſſit. Nam nos fatemur τὸ πίστευμαι, promiſcuum eſſe, & complecti probabilem certitudinem, ſiue confidentiam. Sed non excludere certiſſimam, agnoſcunt, opinor, iidem aduerſarii. Nam Paulus ita vſurpat etiam de dogmatibus fidei, *Noui & perſuaſum habeo per Dominum Ieſum, nihil eſſe impurum per ſe*. Ad Rom. 14. Poſter. ad Timoth. c 1. *Noui cui crediderim: & mihi perſuaſum eſt, eum poſſe depoſitum meum in illum diem ſeruare*. Quid igitur? Nempe, quando commune eſt vocabulum, hic, vt alias, circumſtantiæ expenduntor.

XV. Nam falſo pronuntiauit Stapletonus ab vno hoc verbo totam vim argumenti pendere. Nam quorſum tam curioſa enumeratio, ſi nihil momenti addidit verbo tam diluto? Deinde, cur non dixit ſimpliciter, non ſeparabit, ſed, non poterit ſeparare? Denique, tota ſermonis ſeries oſtendit, Paulum loqui de certitudine prædeſtinationis, quam eſſe infallibilem negare non audent ipſi aduerſarii.

XVI. Supereſt Bernardus. Hic negat Paulum quicquam dixiſſe de nobis ipſis. Sed hoc quis Bernardo concedet? Niſi forte nos ipſi in nullis ſimus rebus creatis. Quanquam quid erat opus addere, cum contineatur in hypotheſi? Nos, inquit Paulus. Non enim nullos, ſed nos, id eſt, fideles: nempe quorum immutata voluntas eſt per efficaciam Spiritus: confirmata etiam, per eum, qui cum dedit velle, daturus eſt & perficere. Denique impoſſibilitatem Paulus conſiderat, non abſolute, ſed hypothetice, poſita nimirum prædeſtinatione: cui non magis opponi poteſt noſtra voluntas, quam res alia quæcunque. Quid? quod hæc non bene conſonat exceptio amori Dei? ei amori, quo nos Deus eſt complexus? Nam ille non poteſt non ab æterno eſſe, & præuiſis omnibus. Quid? nos putemus præuidiſſe reliqua, quæ obſtare poterant, Deum, & non præuidiſſe voluntatem noſtram? Nam ſi præuidit, quî fieri poteſt, vt ab ea mutetur? Nos ab æterno eum amorem eſſe putabimus, & tamen mutabilem? obnoxium, inquam, rei temporali, vt non tantum ab ea mutari, ſed omnino etiam extingui valeat?

XVII. Omnino vere Bernardus: nihil, quod ſit extra nos, vim poſſe facere ſaluti noſtræ: ſed ſolam voluntatem noſtram. Sed id verum, non de euentu, vt ſit ſenſus, fieri aliquando, vt qui prædeſtinati ſint ad ſalutem, à ſalute abducantur per propriam voluntatem: ſed de natura voluntatis abſtracte conſiderata: quomodo natura Ezechiæ ita erat comparata, vt poſſet occidi, ſicut alius quiſquam: ſed tamen, cum Deus eſſet pollicitus vitæ prorogationem, ſimul certum fecerat, non quidem non poſſe occidi, ſed tantum non eſſe occidendum à re vlla. Ad ſimilem modum, prædeſtinati poſſent abduci à ſpe ſalutis per propriam voluntatem, quam habent & flexilem à prima natura, & corruptam à ſecunda: ſed potentiæ huius actum impedit eadem prædeſtinatio. Itaque confidentia fidelibus oritur, non à conſideratione proprtiarum vitium, ſed ipſius amoris diuini, in cuius admiſſi ſunt tutelam.

XVIII. Non debet etiam omitti, hanc Bernardi exceptionem, ſi intelligitur ita, vt dicat reapſe, &, vt loquuntur, actu, aliquos aliquando prædeſtinatos incertos reddidiſſe ſuæ ſalutis; imo non incertos reddidiſſe: ſed abduxiſſe potius à ſalute, contradicturam, non tantum ſecuritati, quam illi certitudinem dicunt ſubiecti: ſed ipſi rei veritati, id eſt, certitudini obiecti. Non enim Bernardus dicit, poſſe nos propriam voluntatem incertos facere: ſed omnino cum reliqua omnia Paulus amoueret, non amouiſſe tamen nos ipſos, ſiue propriam voluntatem. At quorſum tanta, tam magnifica enumeratio? Nam illa quidem hac vna exceptione tandem corrumpitur. Quomodo feſtiuus ille poeta Stoicorum, vno verbulo traduxit τὸ προσδόξον: cum poſt enumeratos magnificos Sapientis titulos, addidit, *Præcipue ſanus, niſi cum pituita moleſta eſt*.

XIX. Nihil illa ergo lædunt argumentum noſtrum à verbis Apoſtoli tam diſertis. Stapletonus habet aliud quiddam. Obſeruandum eſt, inquit, cur hanc tantam confidentiam perſeuerantiæ, ac ſalutis ſuæ conceperit. Reſpondet: non ex ſola fide iuſtitiam apprehendente, non recedente tamen à peccatis, & ſordibus, ſed ex multis, & optimis beatæ perſeuerantiæ indiciis, & argumentis, id eſt, ex ſummo gradu charitatis: qui tamen gradus eſſet defectibilis.

XX. Sed in his, primo impudens eſt calumnia de fide non recedente à peccatis: hanc ſibi Stapletonus Papiſtice finxit; non vere expreſſit, ex vllis Caluini, aut Bezæ, aut cuiuſquam Catholici verbis. Sed hæc calumnia ante confutata eſt. Secundo, quæſtio eſt extra theſin, quæ diſputat, an ſit in fideli confidentia ſuæ ſalutis propriæ: non vnde ſit. Nam vnde ſit, tum videbimus, cum agemus de cauſſis iuſtificationis. Tertio eſſe defectibilem hanc, ſiue confidentiam, ſiue fidem, ſiue charitatis gradum, interea negamus, poſt plenius diſcuſſuri in proxima controuerſia.

XXI. Sed ô bonum factum! Emergit veritas tandem, nec ſeſe vel omnibus clauſtris Jeſuiticis detineri diutius patitur in iniuſtitia. Vaſques ab illis omnibus Interpretibus, ab illis Interpretum ſomniis recedit, & profitetur ſibi videri altiorem eſſe huius loci ſenſum. Nimirum, loqui Paulum de charitate Dei, non qua nos diligentes Deum, ſimus apud eum iuſti, ſed qua potius paratus ſit Deus per merita Chriſti, dona gratiæ ſuæ nobis elargiri. Videlicet Paulum certo credidiſſe, neque viuentes, neque mortuos, neque Angelos, & cætera, poſſe hanc impedire charitatem Dei, quam habet per Chriſtum in ſuos iuſtificatos. O iterum bonum factum! Vicit veritas. Quid enim nos volumus aliud? Nam ſicut ſalutis, ſic ne certitudinis quidem cauſam putamus quærendam à iuſtitia noſtra: ſed à miſericordia Dei. Hæc ſi certa eſt, & tam certa, vt nullo modo aut mutari aut impediri poſſit: profecto & noſtra ſalus, quæ inde pendet, eſt certa. Claudimus ergo hoc argumentum magnifice: propitio magni nominis Ieſuita: Quicunque certus eſt charitatis Dei erga ſe, idem certus eſt ſuæ ſalutis. At fideles certi ſunt eius charitatis erga ſe. Ergo certi etiam ſunt ſuæ ſalutis.

CAP. X.

De Dono Spiritus Sancti.

I. EAndem applicationis certitudinem docent ii loci Scripturæ, qui Spiritus Dei in fidelibus efficaciam deſignant Nam argumenti conſequentia hæc certa eſt: Quicunque habet Spiritum Sanctum, is ſit certus de ſpe ſalutis ſuæ. At omnes fideles habent Spiritum Sanctum. Omnes ergo fideles de ſpe ſalutis ſuæ certi ſunt.

II. Minorem confirmant, quicunque loci pronunciant dari fidelibus Spiritum Sanctum: quorum magnus eſt numerus: ex eo iſti. Actor. 2. *Baptizetur vnuſquiſque veſtrũm in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus Sancti; vobis enim facta eſt promiſſio & liberis*

& liberis vestris, & omnibus, qui longe sunt: quoscunque videlicet aduocauerit Deus noster. Ad Rom 5. *Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.* Ad Rom. 8. *Vos autem non estis in carne: sed in Spiritu: si quidem Spiritus Dei habitat in vobis. Quod si quis Spiritum Christi non habet, is non est eius. Quotcunque Spiritu Dei ducantur, ij sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum seruitutis rursus ad metum: sed accepistis Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba, pater.*

III. Maiorem ii confirmant omnes loci, qui eius Spiritus efficaciam describunt Primo, testimonium. Ad Rom. 8. *Ipse Spiritus testatur vna cum spiritu nostro, nos esse filios Dei.* Primæ Ioan. 5 *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in seipso: est autem hoc testimonium, nempe quod vitam æternam dedit nobis Deus.* Deinde obsignationem, & arrhabonem. Ad Ephes. 1. *Obsignati estis Spiritu illo promissionis Sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ, dum in libertatem vindicemur.* Poster. ad Corinth. 1. *Qui nos confirmat vobiscum in Christum, & qui vnxit nos, Deus est, qui etiam obsignauit nos, deditque arrhabonem Spiritus in cordibus nostris.* Quinto, *Deus is est, qui nos ad hoc ipsum condidit: qui etiam dedit nobis arrhabonem Spiritus.*

IV. Magna emphasis. Primo, testimonium nullum est simpliciter ad veritatem illam, quam obiecti appellant, sed proprie ad certitudinem subiecti ingenerandam: Dicam clarius, quicunque testimonium reddit, etsi attendat necessario rei, de qua testimonium perhibet, veritatem: tamen scopum sibi hunc proponit, vt illam veritatem persuadeat ei, apud quem testimonium id perhibet: atque inde testimoniorum distinctiones, prout magis apta sunt minusve persuadere. Non enim à certitudine obiecti, cui nihil addi, detrahi nihil potest, vllo testimonio. Itaque maius, minusve testimonium dicitur, propter maius minusve momentum ad persuadendum id, quod se habet semper eodem modo. Cum igitur testimonii proprium id sit, tum vero apparet, quid sentiendum de testimonio Spiritus in hac causa.

V. Quid σφραγίδα dicam? Nam eius profecto vsus est ad maiorem testimonii confirmationem. Quanquam σφραγίδων etiam varii gradus. Aliæ simpliciter ad rei pertinent certitudinem indefinite: Sic Reges sigillo suo muniunt diplomata: sic in priuatis contractibus, contrahentes sigillo suo schedam muniunt. Sed aliæ spectant personæ certitudinem, quæ ipsa obsignari dicitur: id est, signo aliquo particulariter insigniri, vt ea sciat se in numerum illorum adscriptam, ad quos tale aliquod ius pertineat: quomodo aureum torquem Rex concedit Equitibus suis: in eum videlicet finem, vt pro certo habeant, non tantum esse aliquos equites, quibus aliquid sit priuilegii: sed multo magis, vt sciant singuli, se nominatim equites esse: ac proinde ad se nominatim pertinere, quicquid id iuris est.

VI. Est-ne vero ambiguum, de quo signaculi genere Scriptura loquatur? Enimuero id perspicuum est, cum dicit nos obsignari. Nam id significat peculiari illa nota nos insigniri. Quomodo in vocatione externa: qui olim circumcidebantur Iudæi, eo ipso obsignabantur, vt proprio charactere impresso certum haberent se esse Iudæos. Similiter Christiani baptizantur, vt se nominatim adscriptos norint militiæ Christianæ. His externis signis, hoc internum respondet Spiritus signum, quo obsignantur, non ea quæ debent credi, sed ii ipsi qui credunt. Infert igitur primo peculiarem applicationem: deinde eius applicationis certitudinem: atque hanc quidem certitudinem, non ex desiderio nudo, non ex leui coniectura: sed ex autoritate diuina, qua nulla potest esse maior.

VII. Sed adde tandem arrhabonem, & quid deerit ad cumulum? Enimuero huius vsus apud omnes perspicuus: adeo vt, qui fidei sunt subleftioris, huc confugiant, vt momentum addant suis promissionibus. Quia pignus sit, quædam quasi repræsentatio rei futuræ, in cuius locum illud datur. Significans non tantum rem repræsentandam, sed etiam ei cui datur, Genes. 38. *Dixit, mittam tibi hœdum de gregibus: illa, dixit, Patiar quoduis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris.* Habent ergo fideles, quo certissimi sint apud se non tantum esse aliquam vitam æternam, aliquibus tandem conferendam: sed seipsos in eo esse numero, quibus illa sit conferenda: adeo vt certo statuere debeant, non posse fieri, vt sibi non conferatur, rebus videlicet sic stantibus.

VIII. De obsignatione & arrhabone, non vidi quicquam apud aduersarios responsum. De Testimonio obseruat Bellarminus, cum aliis, paulo aliter legi Græce, quam Latine. Nam quod Latinus Interpres dixit, *Spiritus testimonium reddit spiritui nostro*: vt & Syrus, Paulum scripsisse συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν: Interprete Beza, *Testatur vna cum spiritu nostro.* Quo aliquid amplius exprimitur: nimirum, vt sit quasi geminatum testimonium à Spiritu Sancto, & à spiritu nostro. Quanquam reuera, eodem redeat vtrumque, vt non existimem valde contendendum.

IX. Soto Commentariis in hunc locum, geminatum hoc testimonium pronunciat alienum esse à mente Pauli: hoc argumento: quod Spiritus noster non possit rei supernaturalis testimonium reddere: quam ipsam nisi per reuelationem scire nequeat. Sed hinc illud non consequitur. Ponimus & nos, non posse spiritum nostrum à se rei tantæ fidem facere: imo ne cognitionem quidem habere: sed cognitionem, imo sensum habere à Spiritu Sancto posse, disputamus: & hac adepta cognitione, ipsum testari non esse dubitandum: cum alibi legamus testimonium conscientiæ: poster. ad Corinth. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.*

X. Huic tamen quantæcunque diuersitati, Bellarminus accommodauit geminam solutionem. Primo, testimonium in Latina Versione, non esse per verbum aliquod expressum, id est, per reuelationem, sed per experimentum cuiusdam suauitatis, & pacis internæ. Hanc autem non gignere certitudinem, nisi coniecturalem. Ad Græcum συμμαρτυρεῖ: testimonium Spiritus, non esse nisi ipsam illam orationem, qua dicimus, *Abba Pater*: quod idem testimonium est Dei, & nostrum: quia hoc nos dicimus, moti à Deo. Quid ergo? Nempe hoc ipsum, quod Spiritus moueat nos, non constare fide diuina, sed solum ex coniecturis fallacibus. Ratio, quia multi non tantum peccatores Catholici, sed etiam hæretici dicant *Pater Noster*: & tamen non sint filii Dei. Iudæis etiam dicentibus, Ioann. 18. *Nos vnum Patrem habemus, Deum*: Christus respondit, *Vos ex patre Diabolo estis.* Et huic posteriori solutioni acquiescunt Pererius, & Dominicus à Soto.

XI. Stapletonus paulo subtilius vrget Græcum συμμαρτυρεῖ. Significari enim non solum Spiritum testari, sed vna cum eo, spiritum nostrum: & hunc non per reuelationem, sed per charitatis experimentum. Tale autem Spiritus Sancti testimonium, quia cum nostro sit coniunctum, nec præsentis gratiæ posse fidem facere, cum nihil sit credendum, quod Verbo Dei non reueletur: nec in futurum securitatem, cum mutabilis sit hominum voluntas.

XII. Nos, quia verbis tantum differre putamus Veterem interpretem à textu Græco, disparationem Bellarmini etiam negligimus. Et dicimus, testimonium illud Spiritus esse reuelationem: itaque Verbum Dei. Non est enim Verbum DEI, id duntaxat quod expressum est in Scripturis, aut prædicatum in Ecclesia: sed etiam id, quod ex eo sequitur necessario. Atqui ex Scriptura, doctrinaque in Ecclesia prædicata, sequitur necessario, quemcunque fidelem esse filium Dei. Itaque hoc etiam debet censeri Verbum Dei, & sic est reuera. Quomodo ipsi Papistæ in hoc ipso locum concedunt reuelationibus extraordinariis, quæ tamen neque sunt in Scriptura, neque prædicantur in Ecclesia. Porro reuelationes DEI certitudinem suam non mutuantur à modo, sed habent a seipsis. Etsi ergo hæc reuelatio, quæ fit cuique fidelium per inhabitantem Spiritum, sit ordinaria, tamen est certissima.

XIII. Secundo, testimonium illud *Spiritus* nihil esse præter experimentum suauitatis, & pacis, orationemve qua dicimus *Abba Pater*, falso sumitur. Nam hoc testimonium est conscientiæ propriæ, manans à testimonio Spiritus: quo non supposito, neque suauitas esse potest, neque pax, neque adeo oratio, nisi in summis labris. Etsi igitur verum, simul esse cum testimonio, Spiritus hanc suauitatem, & pacem, tamen non propterea vnum sunt.

XIV. Tertio, hunc motum esse à Spiritu Sancto, non constare nisi à coniecturis, & quidem fallacibus, vehementer falsum: imo proximum dementiæ: quomodo, si quis neget ignem esse calidum, gelu frigidum. Enimuero, aut vllum esse motum Spiritus, negandum est prorsus: aut concedendum, suis certis argumentis constare. Nec enim negari potest, quæcunque efficaciam suam habent, eadem demonstrare se per ipsam illam efficaciam. Agit ignis per calorem: & ab ipso calore deprehenditur. Agit anima per motus suos: & ab his ipsis in cognitionem venit. Sic de cæteris. Quid ergo? Est-ne Spiritus Sanctus in homine otiosus? Imo πάντα τῶν συνεργεῖ, inquit Paulus 1. ad Corinth. 12. Ad Roman. 8. *Adiuuat infirmitatem nostram: & interpellat pro nobis, suspiriis inenarrabilibus.* Denique efficit, vt clamemus *Abba pater.* Quomodo, aut quorsum hæc? si nihil sit amplius fideli, quam infideli? id est, ei qui Spiritum habet, quique eodem destituitur?

XV. Sed, inquiunt, multi peccatores dicunt se filios esse Dei: multi hæretici, multi Iudæi. Mutantur, inquam, termini argumentationis. Nam hoc dicere se esse filium Dei, nullus est Spiritus motus, nullum Spiritus testimonium: imo ne coniectura quidem. Nisi tu intelligas coniecturam, secundum quam alii de aliis iudicamus: quod nihil ad rem: quandoquidem nostra controuersia sit de certitudine propriæ, non vero alienæ salutis. Cæterum nihil vnquam fuit falsi, quod veritatem non mentiretur. Sed nihil hoc obstat, quo minus suæ sit veritati propria efficacia, suæ propriæ demonstrationes.

XVI. Vna testari cum spiritu nostro Spiritum Sanctum, diserte Paulus dixit. Sed quæ ratio persuasit Stapletono, vt inde eliceret, non esse ergo certum eius testimonium? Ego quidem videre non possum. Et vero quis pius concipiet, plus posse nostram voluntatem ad Spiritus corrumpendum testimonium, quam Spiritus vim ad corrigendam voluntatem nostram? Aut quæ vis supererit Pauli verbis, dicentis πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, *Subleuat*, vt Beza, sue, *adiuuat*, vt Vetus interpres, infirmitates nostras? Nam ea certe subleuatio nulla esse potest, si deprimatur ipse potius Spiritus ab infirmitatibus nostris.

XVII. Vasques diligentior videtur, c. 10. disp. 200. in 1. 2. Primo, respondet nihil hoc testimonium nobis fauere: quia inde concludi duntaxat possit certitudo fidei de nostra gratia, postquam sumus iam iustificati, & accepimus per iustificationem Spiritum adoptionis: at nos doceamus, debere nos credere, remissa nobis, vt iustificemur, & remittantur peccata.

XVIII. Sed nihil hic præter meram calumniam, de qua iam dictum. Enimuero, quid monstri est, credere sibi remissa peccata, vt remittantur? Aut quod genus hominum est, tam à communi sensu destitutum, vt possit capere? Sic enim constituitur fides remissionis prior, reapse, ipsa remissione: quod omnem absurditatem superat. Enimuero si prius remissa credimus, quam sint remissa, falsum nos oportet credere. Quid plura? Nobis potius est persuasissimum, remissa esse peccata, antequam credamus: Certe infantes nos negamus credere, & tamen infantibus condonari peccata. Nec vero Vasques ita proposuerat sententiam nostram capite secundo: sed in hunc potius modum, debere fideles statuere dimissa sibi esse peccata, alioquin, nec iustos fideles esse. Quod tolerari possit. Nam etsi verum, ante dimitti quam credamus, id est, quam simus actu fideles, tamen verum etiam, cum sumus actu fideles, credere remissionem peccatorum nostrorum: quia hæc nobis proponatur, imo promittatur eodem verbo, cui fides innititur, & obsignatur, eodem spiritu, quo eius verbi veritas. Verum quod ita erat propositum, vt à nobis posset agnosci, idem Vasques post cap. 14. mutat in, *credere debere dimissa esse sibi peccata, si iustificari velit.* Et isto tandem decimo, *vt iustificemur, & remittantur peccata nostra, debere nos credere esse remissa.*

Vtrumque

Vtrumque impudenter? adeo nihil habent penſi Ieſuitæ, quid dicant, quid fingant, dum nobis ægre faciant.

XIX. Sed miſſa calumnia, quid de re dictutus eſt? Primum ad Græcum textum quem magis probat: deinde ad Latinum. Græcum à Græcis ſic explicari. Spiritus Sanctus teſtimonio ſuo adſtruit gratiam, quæ nobis data eſt, dum mouet nos, vt pronuntiemus, *Abba pater*, quod proprium eſt filiorum. Itaque, teſtimonium eſſe, non quo teſtificetur, & ſuadeat nobis, vt credamus nos eſſe filios Dei: ſed quod nobiſcum exhibeat, dum nos mouet, ad inuocandum Deum illis verbis.

XX. Sed iſta quæro ſibi quid velint. Nam teſtimonium omnino reddi oportet aliquibus. Itaque, vel nobis, vel aliis. Si nobis, Vaſques pati non poteſt: ergo aliis. Hoc vero, quid ſibi vult? Nimirum Spiritum Sanctum efficere, vt nos aliis teſtimonium demus, nos eſſe filios Dei. Atqui primum, vt hoc admittã, quæro tamen, vtrum idipſum, quod aliis ſic teſtamur, credamus ipſi, habeamuſque perſuaſum, an ſecus. Nam ſi non credimus, teſtimonium quid differt ab hypocritarum teſtimonio, cum vel deierant ſe eſſe filios Dei? nam & hi, tum teſtantur quod non credunt. Sin autem ipſi etiam credimus: ergo & nobis oportet prius teſtimonium fuiſſe redditum: itaque habemus, quod volumus.

XXI. Sed profecto Paulus ſignificauit huius teſtimonij efficaciam ad nos pertinere. Patet ex phraſi, *συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν*. Sicut nono, *συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως*, *teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea*: ſiue vt Beza, *atteſtante mihi ſimul conſcientia mea*. Apocalyps. 22. *συμμαρτυροῦμαι παντὶ ἀκούοντι*, *Conteſtor omni audienti*. Quis vnquam ſuſpicatus eſt his locis, id verbi ſignificare, efficere vt teſtimonium reddatur? Aut, quæ cauſa eſt, vt hoc loco nouum aliquid ſonet?

XXII. Verum eſto, inquit: teſtetur Spiritus ſpiritui noſtro, vt Latini volunt: nulla tamen inde concluſio. Cur non inquam? Quia, inquit: non deber intelligi de teſtimonio ipſius Dei intus reuelantis, cui proxime noſtra fides, tanquam primo principio innitatur: ſed de teſtimonio operum: quæ quidem dicuntur teſtimonium Dei, quia Deus gratia ſua in nobis & nobiſcum ea operetur. Sit dicuntur teſtimonium iuſtitiæ noſtræ, quatenus illis innuit nobis Deus ſignificationem aliquam noſtræ iuſtificationis: namque ex illis coniectura aliqua deducimus, nobis remiſſa eſſe peccata: & hanc etiam coniecturam Deus adiuuat. Hoc tamen non obſtat, quominus tali coniecturæ ex ſua natura, & principio conſideratæ poſſit ſubeſſe falſum.

XXIII. Enimuero, quam nobis cauſam Sophiſta dixit, cur non poſſit intelligi de teſtimonio Dei intus reuelantis? An, quia Spiritus adoptionis aliquid eſt extrinſecum: an, quia ſpiritu noſter extra nos eſt, & non potius id ſonat, quod eſt in nobis maxime intimum? Sed non eſt ſaltem primum principium, inquit. Imo, inquam, primum eſt: non enim ſubalternatum? Aut cur non æque ac fidei? Nam à fide hic ſenſus eſt. Quare ſi fidei primum principium eſt Spiritus (& hoc concedit Vaſques) omnino etiam primum eſt huius teſtimonij.

XXIV. Sed eſt ab operibus. Imo hoc nos negamus: etſi concedimus confirmari ab operibus: nimirum tanquam à poſteriori. Certe, etſi nos ortum eſſe ſolem ſcimus, qui videamus ſingula, quæ prius latebant, tamen ipſe ſe oculis noſtris prius Sol oſtendit, & ſignificat eſſe ortum. Omnino abſurdũ eſt negare animam hominis non ſentire ipſam per ſe affectus ſuos, niſi quantum eos ab effectis didicerit. Sciebat ſe Ptolomeus eſſe Aſtrologiæ peritum: etiam, antequam Almageſtum componeret. Sciebat ſe Petrus amare Dominum, antequam moreretur pro eo. Sciebat Iudas ſe odiſſe, antequam acciperet triginta denarios. Aſt hic ſenſus, hoc teſtimonium Spiritus eſt, affectus animi fidelis, à quo affectu mouetur ad actus externos, ipſo teſte Paulo, *Accepiſtis Spiritum adoptionis per quem clamamus Abba Pater*. Oportet igitur eſſe animo intus, & per ſe notum.

CAP. XI.

De Fiducia, & πληροφορίᾳ: & notitia Salutis.

I. PAulus ad Epheſ 3. *Habemus libertatem, & aditum cum fiducia per fidem ipſius*, ſiue vt apud Veterem interpretem, *Habemus fiduciam, & acceſſum in confidentia per fidem eius*. Primæ Ioan. 3. *Si cor noſtrum nos non condemnet, fiduciam habemus apud Deum*. Ad Hebr. 3. *Cuius domus ſumus nos, ſi fiduciam, & ſpem illam, de qua gloriamur, ad finem vſque firmam retinuerimus*. Quarto, *Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, vt conſequamur miſericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium*. Ad Hebr. 6. *Cupimus, vt vnuſquiſq; veſtrũm idem oſtendat ſtudium, πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος, ad expletionem ſpei*, inquit Vetus interpres: at Beza, *ad plenam ſpei perſuaſionem ad finem vſque*.

II. Nota primo, alias *παῤῥησίαν*, alias *πεποίθησιν*, denique *πληροφορίαν*. Deinde hanc fiduciam eſſe ſpei: Tertio eſſe per fidem. Quarto, eſſe non paucorum quorundam: ſed fidelium, & quidem ſingulorum. Nam hæc vis eſt verborum, *Habemus, retinemus, accedamus, vnuſquiſque veſtrũm*. Denique non differendam ad vſque extremum articulum, aut ipſam fruitionem: ſed retinendam ad finem vſque. Imo ne expectandam quidem peculiarem, ſiue extraordinariam reuelationem: non enim poſſet ſub exhortationem cadere.

III. Bellarminus reſpondet de *παῤῥησίᾳ* & *πληροφορίᾳ*. *Παῤῥησίαν* vertit audaciam. Et audaciã negat eſſe certitudinem: ſed generari à certitudine: eſſeq; audaces ex certitudine ſumma, & infallibili. Porro hanc certitudinem non eſſe de iuſtitia, ſed de veritate myſteriorum fidei. Nimirum, quia certi ſumus fide Catholica, Chriſtum pro nobis paſſum & mortuum eſſe, & reliqua: nos tanto mediatore fretos audere confidenter accedere ad thronum gratiæ, & ſperare à Deo indulgentiam.

IV. Ego vero dico Bellarminum non diſtinguere, ſed nugari. Primo, nihil noſtra intereſſe iam dixi, vtrum fides ipſa ſit confidentia: an cauſa potius confidentiæ. Nam has ſcholarum ſubtilitates, nos libenter ſcholæ relinquimus: dum certum ſit fidem illam veram, de qua quæſtio eſt, hoc efficere, vt quiſque vere fidelis certus ſit obtinendæ ſalutis. Quomodo, non credimus ad ſummam Chriſtianitatis intereſſe, vtrum Paulus fidem pronuncians eſſe hypoſtaſin rerum ſperandarum, exacte definierit, an deſcripſerit potius. Dent ergo id nobis Ieſuitæ: de cætero non habebunt importunos.

V. Secundo, Certitudinem, quod negat eſſe de iuſtitia, ſed tantum de veritate myſteriorum, non admittimus abſque diſtinctione. Nam iuſtitiam dicimus vel imputatam, vel inhærentem. Concedimus hanc *παῤῥησίαν* non eſſe certitudinem, quæ confidat iuſtitiæ inhærenti: quandoquidem, vt ante diſputatum eſt, nulla hæc talis eſt, quæ Deo poſſit iudice conſiſtere. Itaque, huius ratione, nihil ſcimus eſſe fideli timidius, nihil incertius. Nam hac quidem parte longe audaciores ſunt infideles plerique omnes: nimirum, quia neſciant, quid quantumue peccent.

VI. Sed eſſe certos fideles, ſe pro iuſtis haberi apud Deum, per & propter Mediatorem: hoc vero ſi quis neget, videre non poſſumus, quid relinquat audaciæ, ſiue confidentiæ, quocunque vocabulo volet *τὴν παῤῥησίαν* exprimere. Niſi forte impudentiam ſignificet, & temeritatem, aut aliquid deſperatius. Nam, quomodo poteſt ſana quiſquam mente ſeſe ſentire peccatorem, & audere ad Deum accedere, non certus, ſibi eſſe condonata ea peccata. Nam Deus neceſſario cogitatur vindex peccatorum admiſſorum, & non condonatorum. At nunquam quiſquam latro confidenter accedat ad ſuum iudicem.

VII. Et libens quæram, quo ſenſu illud vſurpet, Chriſtum eſſe pro nobis paſſum. Efficaciter ne, an tantum ſufficienter? Nam ſi efficaciter, idipſum eſt, quod nos volumus: nec poteſt aliis verbis luculentius exprimi, non tantum applicatio: ſed etiam certitudo & ſecuritas applicationis, quam ſi quis dicat Chriſtum pro ſe eſſe mortuum. Sic enim Iob ſuum affectum exprimebat, cap. 19. *Scio, quod Redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die, de terra ſurrecturus ſum*. Non redemptor ſimpliciter: ſed *ἐμφατικῶς*, Redemptor meus. Sin autem ſufficienter tantum, æquat fidem veram fidei Diabolorum: nam hi ipſi certi ſunt ſufficienter pro omnibus hominibus mortuum eſſe Chriſtum.

VIII. Hactenus *παῤῥησίαν*. Nunc *πληροφορίαν*, quomodo explicet audiamus. Diſtinguit Spem a Fide. Et fidem quidem eſſe certiſſimam, neque poſſe credi cum dubitatione, & formidine. Sed remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem, ad fidem proprie dictam non pertinere. Quod ad ſpem attinet, eſſe hanc quidem certiſſimam, ſed in ſuo genere, quod, quid ſit myſterij, ita explicat. Duplicem certitudinem eſſe, aliam voluntatis, aliam intellectus. Illam eſſe adhæſionem firmam voluntatis ad rem ſperatam: & eſſe poſſe maximam, etiamſi non ſit quis certus ex parte intellectus, ſe id, cui ita adhæret, vo'untate conſequuturum: imo amplius videri non poſſe hanc intellectus certitudinem cum ſpe conuenire: quia, quod certo ſcimus nos habituros, non proprie ſperemus, ſed expectemus. Non deſtitui tamen ſpem omni certitudine intellectus: imo habere geminam: priorem ex promiſſione Dei, quem certi ſumus non poſſe fallere: alteram ex charitate: quia amicus ab amico poteſt omnia bona ſperare. Sed infallibilem certitudinem negat in ſpe eſſe, tum quia non ſufficiat promiſſio Dei, ſed alia requirantur, de quibus non ſimus certi: tum quia charitas corrumpi poſſit, & fieri, dum peregrinamur, vt qui amicus eſt iterum fiat inimicus.

IX. Sed nos, haud paulo aliter philoſophamur. Primo, ſpem & fidem ratione ſui, & definitione diſtinctas, re tamen ſemper indiuulſas eſſe: adeo vt, neq; quiſquam vere credat, qui non vere ſperet: neque rurſus vere ſperet qui non vere credat: vnde ab Apoſtolo audiuimus fidem eſſe ſperandarum rerũ hypoſtaſin. Vere autem dico credere, & vere ſperare, quod certum ſit, quemadmodum fidem ſic & ſpem è medio vſu translatam ad alium peculiarem in religione Chriſtiana. Neque enim de qualibet ſpe Paulus dixit, *κατέχωμεν* ad Romanos 5. Hoc poſito, non eſt apud nos tanti, vt dixi ſcholarum ſubtilitas, vt ambitioſe contendendum putemus, de fidei definitione: dum conſtet à fide eſſe certitudinem ſpei, qua ſibi, qui Chriſtiani vere ſunt, ſalutem pollicentur.

X. Secundo, remiſſionem peccatorum, & cuiuſque iuſtificationem ad fidem non pertinere, hoc vero *ἀθεόλογον* eſſe pronuntiamus: neque contra perſuaderi poſſumus ab vllo Ieſuita. Nã certe vtriuſq; fundamentum eſt diuina promiſſio: hæc autem nullo modo ad ſpem pertinet, niſi poſtquam eſt ab intellectu concepta, vt in voluntatem ſit efficax. Non enim poteſt efficaciter voluntatem mouere, niſi ſuppoſita veritate: at veritas iam ad intellectum pertinet, non ad voluntatem. Quare omnino neceſſe eſt, remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem cuiuſque ad fidem referri eo ipſo, quod pertinent ad intellectum. Quanquam nos etiam antea definiuimus, fidei ſuas eſſe partes in voluntate.

XI. Tertio, in diſtinguenda certitudine voluntatis & intellectus, oblitus eſt Bellarminus agi non de Latino Certitudinis vocabulo, quod agnoſcimus complecti etiam voluntatem, quomodo Virgilio dictum, *Certus eundi*: ſed de Græco *πληροφορίας*, cuius, puto, alia ratio eſt. Nam ego quidẽ, cum recolo, non memini legere, niſi pro certitudine intellectus, ex comperta rei veritate indubitata. Itaque, cum Apoſtolus *πληροφορίαν* ſpei tribuit, ſatis oſtendit ſibi aliud eſſe in animo, quam Bellarmino fuit. Et vero illa voluntatis certitudo ſola, quidp oſſit ſignificare præter nudũ deſiderium, ego quidem non video: vt is cuipiam rei certa voluntate hæreat, qui non deſiſtat ab eo deſiderio. At hæc profecto non eſt ſpei ſignificatio. Nam hæc illam ſupponit quidem neque, enim quiſquam quicquam dicitur ſperare, quod non optet, id eſt, in quod voluntate non feratur: ſed habet tamen aliquid præter eum voluntatis motum, vnde ſpes dici queat, nimirum rationem ſaltem probabilem vnde ſibi perſuadeat id ſibi obuenturum, quod optat. At hæc iam rationis, ſiue probabilitas, ſiue etiam certitudo voluntatis eſſe non poteſt. Itaque omnino, ſpei certitudo à voluntate eſſe non poteſt: aut igitur nullam eſſe, aut eſſe oportet ab intellectu: ac proinde ſpei Chriſtianæ, à fide. Ideoque eodem cenſeri gradu cum certitudine fidei.

XII. Enimuero, vbi peregrinabatur animus tanti Sophiſtæ, cum certitudinem intellectus diceret expectationi potius congruere, quam ſpei? Aut, quis huuc nobis dedit tam confidentem ſermonis arbitrum? Vno ſaltem aliquo argumento, vno ſaltem aliquo exemplo doceret. Sed nimirum facilior illi in aſſerendo luſus: quam in confirmando labor. At nos legimus Actor. 10. Cornelium expectaſſe Petrum: & 23. Iudæos expectaſſe quid renuntiaretur à tribuno. Et Iohan. 5. ægros expectaſſe aquæ motum,

& plurima similia: in quibus nulla intellectus certitudo. Nempe hoc potius verum: & omnia exspectari, quæ sperentur: nec omnia tamen sperari quæ exspectantur: nimirum, quia expectantur etiam mala quædam, quæ ventura aut putamus, aut scimus: quæ tamen nemo sperat, nisi quomodo aliquando abusus ea voce Vergilius est. Et in summa videtur exspectatio effectum quoddam esse eius persuasionis, qua persuasi sumus aliquid euenturum. Itaque, in bonis expectationem niti spei am concepta: ideoque non esse aliam exspectationis certitudinem, quam spei: vt omnino frustra Bellarminus fuerit subtilis grammaticus.

XIII. Nam, quod obiicit non sufficere promissionem diuinam: non negem, si sic intelligat, vt in nobis etiam supponi oporteat quæ esse debent: quandoquidem non omnibus promiscue facta promissio est: verum fidelibus. Sed hinc concludi incertitudinem spei, non patimur. Non quod non agnoscamus hæc, quæ in nobis requiruntur, esse mutabilia ex parte nostri: sed quod sciamus non pendere effectum diuinæ voluntatis ab ea mutabilitate: imo contra, hanc mutabilitatem subijci ei potius voluntati: adeo vt penes Deum sit non tantum promittere, sed etiam promissa præstare: ideoque efficere, vt quæ in nobis requiruntur, ea ne desiderentur. Poster. ad Corinth. 9. *Potens est Deus efficere, vt omnis gratia in vos redundet, vt in omnibus semper omnino quantum sufficiat penes vos habentes, abundetis ad omne opus bonum.*

XIV. Illud etiam, posse, qui Dei amicus est, fieri inimicum, non est, vt ferat pietas Christiana: quæ nouit neminem separari ab amore Dei. Equidem agnoscimus posse interdum electos labi: sed fieri inimicos, non possumus in animum inducere. Quia inimicus is vere est, non qui non amat, sed qui etiam non amatur. Amari autem hodie quenquam à Deo, cras odio haberi absurdissimum est. Nam quos amat, amat ab æterno: itaque nunquã odit. Quanquam scimus interdum inimicos dici, qui tantum oderunt, non etiam odio habentur: vt ad Roman. 5. Sed hic vsus alienus ab instituto nostro: in quo certitudo spei mensuratur, non ex nostro modulo, sed ex gratia diuina. Quanquam hic sermo alterius erit controuersiæ paulo post excutiendæ.

XV. Sed enim, vt πληροφορίαν tanto norimus exactius, addamus vicinum argumentum, vnde constet hanc πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος esse certitudinem intellectus. Id inde constat, quod scientiæ nomine significetur. Prior. ad Corinth. 2. *Nos vero non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo: vt sciamus quæ Deus est nobis gratificatus.* Poster. 5. *Scimus nos, si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domicilium videlicet non manufactum, æternum in cœlis. In hoc enim suspiramus, expetentes domicilio nostro, quod è cœlo est, superindui.* Primæ Ioan. 3. *Scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Quarto, *In hoc cognouimus, quoniam in ipso manemus, & ipse in nobis quoniam de spiritu suo dedit nobis.* Quinto, *Scimus quoniam ex Deo sumus. Hæc scripsi vobis qui creditis in nomen Filij Dei: vt sciatis vos vitam æternam habere, & vt credatis in nomen Filij Dei.* Enimuero, Potestne id sciri, cuius certitudo nulla? Certitudinem dico, non obiecti tantum: sed maxime subiecti. Et rursus, potestne aliquid sciri certitudine voluntatis, & non intellectus? Plana ergo res est.

XVI. Respondent. Primo: in 1. ad Corinthios loqui Paulum, vel de notitia diuinæ gratiæ, quæ singulari munere Dei, ipsis Apostolis reuelata esset. Vel de beneficiis communiter vniuerso generi humano, partim iam datis à Deo, partim promissis, puta redemptionis, vocationis, iustificationis, glorificationis. Ita Perer ius. Et posteriori solutioni Bellarminus acquiescit. Acquiescit etiam Alphonsus de Castro: Secundo, ad Ioannem Bellarminus semel de iustificatione libri secundi capit. 11. Vere dicere Ioannem, omnes, qui credunt sicut oportet, habere vitam æternam: sed non dicere, omnes, qui arbitrantur se credere sicut oportet, re vera credere, sicut oportet. Iterum lib. 3. c. 9. Verba illa *scimus & cognoscimus*, non necessario includere certitudinem fidei diuinæ: sed interdum ex signis, & coniecturis Et rursus libri tertij cap. 13. Eos, qui credunt, habere vitam æternam, sed in spe, non in re.

XVII. Sed contra, ad primum agere Paulum de peculiari quodam munere aut priuata reuelatione, negari ab Alphonso de Castro, *Non loquitur*, inquit, *de donis specialibus, quæ aliquibus hominibus Deus peculiariter concedit.* A Iustiniano poni non necessarium. Nam is & in paraphrasi, vtramque explicationem connectit, *Nobis autem, siue vniuersis fidelibus, siue verbi Dei præconibus.* Et in notis, *Quæ cum ita sint, non loquitur Apostolus de peculiari aliqua reuelatione, sed de communi fidei illustratione.* A Salmerone improbari, *Non est ergo referendum ad peculiarem reuelationem: non solum quia iuxta Bernardum, id Paulus dixit de se & aliis Apostolis, sed etiam de discipulis suis: ait enim, Vt sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis. Non est autem verisimile, voluisse Paulum asserere, discipulos habuisse peculiarem reuelationem: sed etiam, quia superius dixerat, Quæ & loquimur, quod verbum Apostolus de his, quæ communi fide accipiuntur, vsurpare solet.*

XVIII. Sed in altero membro, quæram libenter, quænam sit vis solutionis. Nam nos quidem concedimus per ea, *quæ data sunt nobis*, Apostolum intelligere beneficia communiter humano generi partim data, partim promissa: sed quis inde concludat, ergo nescire sibi fideles ea esse data, donata?

XIX. Concedimus non dicere Ioannem, omnes, qui arbitrantur se credere sicut oportet, etiam credere sicut oportet. Enimuero, quorsum hoc? aut quis Bellarmino obiiciebat? Sed nos vicissim dicimus, omnes qui vere credant sicut oportet, etiam scire se credere sicut oportet: quia si nesciant, ne credant quidem: cum non sit fides brutus quidam motus, sed actus intellectus simul & voluntatis, vt disputatum est. Tum autem spiritus hominis non potest ignorare, quid sit in homine Denique transit à cæpis ad allia. Non est enim eadem quæstio, vtrum quis vere credat: & vtrum qui vere credat, certus sit suæ salutis. Omnino necesse est confiteri, & qui non credit, & qui nescit se credere (si tamen hæc diuersa sunt) nihil habere posse, vnde sit certus se iri seruatum. Sed, si per hypothesin quis credat, omnino sequitur scire se saluum futurum.

XX. Verba scire & nosse, includere interdum certitudinem coniecturalem, fortasse concedi possit: quanquam non sine abusu. Sed inferre etiam certitudinem diuinam aliquando, ne negat quidem Bellarminus. Hoc ergo superest, vtrum hoc in argumento: imo vtrum his locis apud Paulum & Ioannem. At vterque hanc scientiam deducit à Spiritu, non huius mundi, sed Dei. Hunc autem Spiritum nihil habere præter frigidas coniecturas, nunquam concessurus est quisquam Christianorum.

XXI. Haberi vitam in spe, non in re, (quod tertio Bellarminus respondet) quid habet ponderis? Nam is dicitur habere in re, non qui certus est se habiturum, sed qui ita habet, vt præsente fruatur. Sic quicunque in via sancti, habent in spe: quicunque in patria, re. Itaque distinctio aliena à quæstione. Quid enim? Nonne concedunt Papistæ aliquos per reuelationem particularem esse certos de sua salute? Atqui ne hi quidem vitam habent, nisi in spe. Est enim vniuersale illud ad Rom. 8. *Spe salui facti sumus.* Ergo, inquam, in spe haberi vitam æternam, non debet opponi certitudini. Itaque nulla Bellarmini solutio est, sed nostrum potentissimum argumentum. Nam præsentia non sunt incerta. Itaque cum non dixit Apostolus, ὅτι ζωὴν ἔχετε, sed disertius, ὅτι ζωὴν ἔχετε, omnino voluit certitudinem significare rei futuræ, aut parem, aut similem rei præsenti.

CAP. XII.

Laudari certitudinem fidei, reprehendi dubitationem.

I. ADdamus laudatam in scripturis fidei certitudinem, reprehensamque infirmitatem: Illam, inquam, certitudinem fidei, quæ est in particulari applicatione, per quam sibi quis pollicetur certo id futurum, quod speret, non autem illum tantum μετέωρον intellectus assensum, qui aut Deum tanquam potentem efficere, si velit, aut veracem in promissionibus, considerat.

II. Laudis esto nobis primum exemplum, Hæmorroissa, quæ audiit Matth. 9. *Confide filia: Fides tua te seruauit.* Hæc vero fides cuiusmodi fuit. Exprimit idem Matthæus. Dicebat enim apud se, *Si solum tetigero vestimentum eius, seruabor.* Audin'? Papista dixisset aliquis: Si quis tangat vestimenta, poterit seruari, forte seruabitur: aut vt maximum, si ego tetigero vestimenta, forte seruabor: spero me seruatum iri. At illa prorsus Catholice, *Seruabor.* Et hanc fidem laudauit Christus. Cur Catholici damnent?

III. Alterum exemplum Abraham, ad Rom. 4. *Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei pro iustitia.* Sed illud, credere, quale fuit? Explicat postea Paulus, *Qui Abraham contra spem sub spe credidit, vt fieret pater multarum gentium: secundum id quod ei dictum fuerat, ita erit semen tuum. Ac minime imbecillis fide, non considerauit suum ipsius corpus iam emortuum, cum centum circiter natus esset annos, nec emortuam vuluam Saræ: aduersus promissionem autem Dei non disceptauit infidelitate: sed robustus factus est fide, tribuens gloriam Deo: ac plene persuasum habens eum quod promiserat, posse etiam facere.* Quibus verbis describitur ingens confidentia super promissione diuina: quam ille credidit omnino implendam. Implendam, inquam, in se ipso: quantumuis à se multa posset opponere. Itaque confidentia erat non tantum obiecti, sed etiam subiecti propter veritatem diuinam: Inde: Non hæsitauit diffidentia.

IV. Bellarminus ad hoc Abrahami exemplum excipit: Paulum sentire: Credidisse Abrahamum, se posse sperare filium ex Sara, ob diuinam promissionem, quem naturaliter non poterat. Et Abrahami fidem fuisse insignem, ita vt fiduciam pepererit. Et ἀπιστίαν esse incredulitatem: Denique expressisse fidem Abrahami, *Plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere.*

V. Nimis dilute illud quidem, credidit, se posse sperare: & non ad emphasim, *contra spem sub spe credidit, vt fieret pater.* Sed condonemus tamen & hoc & reliqua omnia. Quid ergo? Falsum ne fidem Abrahami fuisse confidentissimam? Admittit Bellarminus, peperisse fiduciam. Iesuitice quidem: sed tamen ita esto sane. Ne ἀπιστίαν quidem negemus esse infidelitatem: quia tamen ῥητῶς opponitur spei: certa conclusio est, fidei coniunctam esse necessario fiduciam: alioquin esse ἀπιστίαν. Potentissimum nobis argumentũ. Denique Abrahami fidem hanc fuisse, vt sciret, posse Deum facere, quæcunque promisit, non debuit monere Bellarminus eos, quibus oculi sunt ad legendum: sed docere, quomodo inde sequatur, bene conuenire fidei cum dubitatione & incertitudine. Nam nos quidem censemus, hanc illam potentiam Dei, esse potius credenti fundamentum fiduciæ confidentissimæ, positis promissionibus. Abrahamus credidit posse Deum facere quæ erat pollicitus. At credidit Abraham sibi Deum esse pollicitum semen. Ergo credidit Abraham Deum posse sibi dare semen.

VI. Eodem referre licet ipsius Pauli confidentiam, poster. ad Timoth. 1. *Quam ob caussam & hæc patior: neque erubesco: noui enim cui crediderim, & mihi persuasum est eũ posse depositum meum in illum diem seruare.* Sensus est manifestus: describi à Paulo spem suam in futurum, qua se sustentaret in mediis ærumnis, quæ erant ei tot & tantæ tolerandæ. Non erubescebat ergo: quomodo ad Romanos quinto, spes οὐ καταισχύνει. Ergo: certus de euentu. Certitudo vnde? Noui, inquit, cui crediderim: quod potens sit seruare meum depositum, nimirum vt certo sit redditurus. Vidit olim Theodoretus, *Bono, inquit, sum animo, & confido, respiciens ad illius potentiam: quod quantam mihi præbuit spiritus gratiam, integram seruabit vsque ad suum aduentum.* Vidit Ambrosius, *Hoc est quod dicit, quia & spe & fiducia magnificentiæ Saluatoris securus est, quia quod commendat illi, in tuto est. Quid autem illi commendat, nisi salutem suam, vt hic pro illo patiens, salutem inueniat penes illum, cum cœperit iudicare vt puniens infideles, iustum dignum æterna vita pronunciet?* Vidit & recens Iustinianus Iesuita, *Quod ait Paulus, Scio cui credidi, indicat certitudinẽ quandam ac spei Christianæ firmitatem, vt maxime nititur diuina potentia.* Sed & prior Thomas, *Cum dicit, Scio, ponitur certitudo spei, quæ facit eum non confundi.*

VII. Sed & olim, veritate in Christo nondum plene manifestata, vir magnus, patientiæ exemplar, Iob, 19. *Ego quoque noui, Redemptorem meum esse viuentem, & nouissimum, qui super terram surget: ac post pellem meam contriuerint istud, & ex carne mea videbo Deum: quem ego visurus sum mihi: & oculi mei conspecturi sunt, & non alienus.* Verba sunt sane magnifica. Pollicetur sibi resurrectionem Non ergo credit duntaxat, sed applicat sibi peculiariter. Nimirum, inquient, quia omnes sint resurrecturi homines. Ipse autem homo.

homo. Ita est omnino. Sed an minus verum, omnes seruatum iri fideles: & in fidelibus esse Iobum? Immanis amentia! Velle applicari resurrectionis promissiones, quia sunt vniuersales hominibus: nolle redemptionis: etsi sint vniuersales omnibus fidelibus. Quanquam Iobus non resurrectionem sperat duntaxat, sed in resurrectione redemptionem suam. Nam & redemptorem suum se nosse: non simpliciter redemptorem, forte aliorum, sed diserte redemptorem suum: & hunc se visurum. Nimirū 1. Io. 3. *Similes ei erimus, quoniam videbimus, sicut est.* Ergo peculiarem, particularemque suæ salutis certitudinem Iobus olim habuerit: & nemo habiturus sit Christianorum?

VIII. Sed reprehensam infirmitatem fidei & dubitationem: fidei: inquā: non quatenus intellectus assensum significat, sed quatenus ad res sperandas pertinet, variis locis constat. Primum Iacob. c. 1 *Postulet à Deo, qui dat omnibus benigne, nec exprobrat, & dabitur ei: sed postulet cum fiducia, μηδὲν διακρινόμενος, nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris qui ventis agitatur, & iactatur. Ne igitur existimato homo ille, se quicquam accepturum à Domino.* En tibi Iacobi sententiam de hæsitante in fidei fiducia. Nam apertum est, hæsitationem in postulationibus opponi fiduciæ illi, de qua loquimur. Ita ergo vult preces concipi, vt ne quis in postulando hæsitet: & addit caussam, quia hæsitans nihil obtinebit. Adde nunc: atqui in precibus, postulare etiam debemus vitam æternam, remissionem peccatorum. Tunc conclude. Nam quid obstat, quod asserit Bellarminus, excludi dubitationem fidei contrariam? Nam hoc ipsum nos volumus. Sed vult, inquit, Deus omnipotentiam suam sine vlla dubitatione credi. Ita est, inquam: sed idem vult suis promissionibus sine dubitatione credi.

IX. Matth. 6 *Si fœnum agri, quod hodie est, cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: nonne magis vos, ô exigua fide præditi?* Et 8. *Et accesserunt ad eum discipuli eius & suscitarunt eum, dicentes, Domine, salua nos, perimus. Et dicit eis Iesus, Quid timidi estis, modicæ fidei?* Et 14 Petrus *videns ventum validum, timuit, & cum cœpisset demergi, clamauit, dicens, Domine, serua me. Statim vero Iesus, extensa manu apprehendit eum dicens, ô exigua fide prædite, quid dubitasti?* Et 16. Apostoli *disceptabant inter se, dicentes panes non sumpsimus. Id autem cum nosset Iesus, dixit eis: Quid disceptatis inter vos exigua fide præditi?* At his locis exprobatur Apostolis, non quod non assentiantur articulis fidei: sed quod ipsi diffiderent, & sibi timerent. Et tamen defectus refertur in fidem.

X. Respondet Bellarminus: timiditatem, quæ fiduciæ opponitur, referri in defectum fidei: quandoquidem fiducia oriatur ex fide. Sed non esse tamen confundendam cum fide fiduciam.

XI. Verissime, inquam, dictum: & nos ita volumus: fiduciam oriri ex fide: itaque imputari defectui fidei, diffidentiam. Hinc enim necessario sequitur non posse fidem esse sine fiducia: siue potius ipsam fidem efficere eum in quo est, confidentem. Imo non esse fidem, si non faciat confidentem. Nam defectus fidei, non est fides: sed est vitium in fide: quomodo valetudo bona facit robustos: adeo vt debilitas sit, non valetudo, sed huius diminutio.

XII. Lorichius aliter. Modica fides, non est, inquit, intelligenda de defectu in vana fiducia: sed de defectu in credendo diuinæ potentiæ, aut prouidentiæ.

XIII. Mitte vanam fiduciam: conuitium, non argumentum. Cætera nimium dicuntur αὐτοκρατορικῶς: quasi Prætorem quisquam constituisset. At nos opponimus primo Bellarminum, cuius sententiam iam iam audiuimus. Deinde Franciscum Lucam in primum locum: *Causam ipsam anxiæ solicitudinis hominum exponit, fidei scilicet, & quæ hinc sequitur fiduciæ exiguitatem, quod minus alte de Deo sentiant, quod æque minus credant, fidantque Deo. Diffidentia, siue fiduciæ exiguitas è fidei exiguitate nascitur, idcirco huius, vt matris nomine, vtramque Saluator notat.* Iansenium, *Modicæ fidei: vel vt habent Græca ὀλιγόπιστοι, Hoc est, parum fidentes, increpatiuum est, quo ostendit vulgarem sollicitudinem nasci ex diffidentia diuinæ prouidentiæ intolerabili, vt sic obiurgatos confunderet, ac fidentiores faceret sollicitudine excussa.*

CAP. XIII.

Patrum Testimonia.

I. HAnc fidei speique Christianæ certitudinem Patres & agnouerunt, & celebrarunt. Ex iis hos viderunt aduersarij.

II. Dionysius ille, quisquis est, Areopagita, de Diuinis nominibus c. 7 εὖ οἶδεν ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἑνωθείς, ὅτι εὖ ἔχει, κἂν οἱ πολλοὶ νουθετοῖεν αὐτὸν ὡς ἐξεστηκότα: *Nouit penitus is qui veritati coniunctus est, quam bene se habeat: etiamsi vulgus* (ita enim vertendum, non plures) *illum corripiant, quasi amentem.* Nota, nouit: nec tantum nouit: sed εὖ οἶδεν, bene nouit, siue penitus nouit: ὅτι εὖ ἔχει, sibi bene esse, se in bono statu esse. Absurde, si nulla certitudo fidei. Nam veritati coniunctum ab eo appellari, non receptum in patriam, sed in via positum, non est quod admoneam.

III. Bellarminus respondet, Dionysium loqui non de certitudine propriæ iustitiæ, sed religionis Christianæ, quæ stultitia Gentilibus esse videbatur. Itaque sententiam esse, Christianos omnino scire, & certos esse, quam bonum sit in Christiana religione viuere. Probat, quia dicantur paulo post martyres huic veritati testimonium reddere cum vitæ periculo, cum tamen mortem oppetant, non pro sua iustificatione, sed pro Christi diuinitate. Et huic solutioni acquiescit Iustinianus 13. 2. ad Corinthios. Item Vasques cap. 12.

IV. At primum, quis non miretur, non distinguentes tantum sed etiam separantes fidem Catholicam, à fide cuiusque pij: quasi hæc non sit Catholica? Quis non miretur, scire Catholicos bene esse Catholicis, nec scire tamen sibi bene esse? Sed hoc mittamus. Omnino ita est, loqui Dionysium de certitudine fidei Catholicæ: sed addo hanc fidem Catholicam nullam esse, nisi in singulis: itaque omnino metiendam ex sensu singulorum. Itaque diserte. *Nouit sibi bene esse*: non autem nouit Catholicis bene esse: sed diserte sibi. Quod vt melius intelligatur, describenda sunt præcedentia, αὐτὸς ὁ λόγος ἐστὶν ἡ ἁπλῆ καὶ ὄντως οὖσα ἀλήθεια, *Verbum est simplex, & vere existens veritas:* περὶ ἣν ὡς καθαρὰν καὶ ἀπλανῆ τῶν ὅλων γνῶσιν ἡ θεία πίστις ἐστὶν ἡ μόνιμος τῶν πεπιστευμένων ἵδρυσις, ἡ τούτους ἐνιδρύουσα τῇ ἀληθείᾳ, καὶ αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν ἀμεταπτώτῳ ταυτότητι, τὴν ἁπλῆν τῆς ἀληθείας γνῶσιν ἐχόντων τῶν πεπιστευμένων. εἰ γὰρ ἡ γνῶσις ἑνωτικὴ τῶν ἐγνωκότων καὶ ἐγνωσμένων. ἡ δὲ ἄγνοια μεταβολῆς ἀεὶ καὶ τῆς ἐξ ἑαυτοῦ τῷ ἀγνοοῦντι διαιρέσεως αἰτία, τὸν ἐν ἀληθείᾳ πιστεύσαντα κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον οὐδὲν ἀποκινήσει τῆς κατὰ τὴν ἀληθῆ πίστιν ἑστίας ἐφ' ἧς καὶ μόνιμος ἕξει τῆς ἀκινήτου καὶ ἀμεταβόλου ταυτότητος, *Circa quam, veluti puram & erroris nesciam vniuersorum cognitionem, versatur diuina fides: illud videlicet constans eorum quæ creduntur stabilimentum: quæ & illos in veritate, & veritatem in illis statuminat immutabili identitate: cum habeant, qui persuasi sunt: simplicem veritatis cognitionem. Etenim, si cognitio cognoscentes vnit cognitis: ignorantia vero caussa sit mutationnis perpetuæ: & efficiat, vt qui ignorat à seipso disparetur, nihil est quod eum, qui in veritate credidit, & sacrum verbum dimoueat à vero fidei fundamento: super quo habebit immobilis & immutabilis identitatis constantiam.* Ex his constat luce clarius Dionysium explicare effectus fidei in credentibus: vnionem cum veritate: & in ea vnione constantiam, cuiusmodi nulla potest maior describi. A quibus effectis illud consequens sit, quod assumpsimus: nosse nimirum quemque credentem suum esse statum optimum: quantumuis vulgo insanire putetur. Itaque Pachymetes & Maximus ita reddant: ἑαυτὸν γινώσκει νήφοντα καὶ ἀπηλλαγμένον τῆς πολυπλανοῦς ἀπιστίας: *seipsum* (hoc nota: non Catholicam fidem, sed seipsum) *nouit sobrium, & procul positum ab infidelitate infinitis obnoxia deerrationibus.*

V. Sed enim nemo moritur martyrum pro certitudine suæ iustitiæ. Ita est, inquam. Quid tum autem? Nam ego consequentiæ vim obseruare non possum. Martyres ad mortem eunt alacres, pro veritate fidei Catholicæ: hæc enim caussa moriendi: sed, quod alacres eant, quis nescit hanc etiam caussam esse, quod in ea fide morientes, certi sint se recipiendos in æternam vitam? Paulus ipse 4. poster. ad Timoth. *Certamen illud præclarum decertaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Quod superest, reposita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die.*

VI. Basilius proximus est: Eius in quæstionibus breuiter explicatis, quæst. 12. verba sunt. Πῶς πληροφορηθῇ ἡ ψυχή, ὅτι ἀφῆκεν αὐτῆς Θεὸς τὰ ἁμαρτήματα, *Qua ratione plene certa efficiatur anima sibi Deum remisisse peccata.* Et respondet ὅταν θεωρήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ διαθέσει τοῦ εἰπόντος, ἀδικίαν ἐμίσησα, καὶ ἐβδελυξάμην, *Si contemplabitur seipsum ita dispositum vt ille fuit qui dixit, iniustitiam odio habui, & abominatus sum.*

VII. Respondet Bellarminus, & acquiescit Vasques hanc esse certitudinem coniecturalem quæ sufficiat ad animæ tranquillitatem. Probat: quia certitudinem fidei diuinæ non possit gignere quiuis affectus, & odium contra peccata, nisi Deus reuelare dignetur affectum illum, & odium esse purum & sincerum.

VIII. Sed Basilius primo vtitur verbo πληροφορεῖσθαι, quo significatur summus veræ certitudinis gradus, & cui falsum non subsit. Huiusmodi est autem fidei diuinæ persuasio. Deinde fundamentum eius persuasionis indicat syllogismnm ex promissionibus diuinis, necessario concludentem, non autem contingenter. Ὁ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων κατὰ ἀποστείλας τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ προλαβὼν πᾶσιν ἀφῆκεν. ἐπειδὴ δὲ ἔλεον καὶ κρίσιν ᾄδει ὁ ἅγιος, καὶ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Θεὸς ἐλεήμων ἐστί, καὶ δίκαιος, ἀνάγκη τὰ εἰρημένα ὑπό τε τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων εἰς τοὺς περὶ μετανοίας τόπους παρ' ἡμῶν γίνεσθαι. ἵνα τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ ἀναδειχθῇ, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν πληρωθῇ. *Qui enim ad remittenda nostra peccata misit vnigenitum suum Filium, ille prior, quantum in eo fuit, omnibus dimisit. At quia misericordiam & iudicium cantat sanctus ille, testaturque Deum esse & misericordem & iustum, necesse est, quæ dicta sunt tum à Prophetis tum ab Apostolis pertinentia ad pœnitentiam, apud nos fieri: vt manifestentur iudicia diuinæ iustitiæ, & impleatur eius misericordia in remissionem peccatorum.* Ἀνάγκη, inquit, hæccine certitudo coniecturalis? an potius necessaria? Quanquam certitudinem coniecturalem vnde habeant Sophistæ videre non possum. Illud scio coniecturam esse incertam: itaque certitudinem coniecturalem, chimæram esse, aut quid absurdius.

IX. Sed certitudinem diuinam non potest quiuis affectus gignere. Quasi Basilius, quemuis affectum dixerit: & non potius designarit illum, quem sensit in se Propheta, qui dixit sibi exosam esse iniustitiam. Sed hunc affectum esse sincerum oportet reuelari à Deo. Quomodo, inquam? Extranē ordinem per ἐνθουσιασμούς, an ex Spiritus inhabitantis efficacia? Illud absurdum & procul est à scopo Basilij: cui non erat in animo suos ἀσκητὰς exercere in Camera meditationum. Hoc autem certum, nec deest vere fidelibus: quia nemo fidelis qui non habet Spiritum Christi, συμμαρτυροῦντα.

X. Tertius Chrysostomus, homil. 14. in epist. ad Romanos, illa Pauli verba συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν expendens ἐμφατικώτατα. Notat ergo Paulum ducere argumentum ab ipso Spiritu Sancto, à quo nostra illa sit vox *Abba pater*: οὐ γὰρ τοῦ χαρίσματος ἐστιν ἡ φωνὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ δόντος τὴν δωρεὰν παρακλήτου, *Non enim doni solum vox est, sed & ipsius qui donum dedit Paracleti,* ὅταν δὲ τὸ πνεῦμα μαρτυρῇ. ποία λοιπὸν ἀμφιβολία, εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ἢ ἄγγελος, ἢ ἀρχάγγελος, ἢ ἄλλη τις τοιαύτη δύναμις τοῦτο ὑπισχνεῖτο, καὶ ἀμφιβάλλειν ἦν εἰκός τινας. τῆς δὲ ἀνωτάτω οὐσίας τῆς καὶ δωρησαμένης τοῦτο, καὶ δι' ἧς ἐκέλευσεν εὔχεσθαι, μαρτυρούσης ἡμῖν, τίς ἂν ἀμφισβητήσειε λοιπὸν περὶ τῆς ἀξίας, οὐδὲ γὰρ βασιλέως χειροτονήσαντός τινα, καὶ ἀνακηρύττοντος τὴν τιμὴν παρὰ πᾶσι, τολμήσειέ τις τῶν ὑπηκόων ἀντειπεῖν. *Quum autem Spiritus testimonium perhibuerit, quæ tandem restat ambiguitas? Enimuero si homo, vel Angelus, vel Archangelus, aliaue huiusmodi potestas polliceretur, posset quis dubitare. At quum summa essentia, quæ & ipsa hoc largita est, & illa ipsa per quæ iussit precari, nobis testimonium perhibeat, quis postea dignitatem vocabit in controuersiam? Nam neque postquam Rex elegerit quempiam, & dignitatem eius publico præconio significare iusserit, subditorum quisquam ausit contradicere.* Agitur autem de testimonio non fidei Catholicæ, prout isti vocant Sophistæ, sed fidei particularis, in cuiusque animo: nam ita Paulus dicebat, Spiritum συμμαρτυρεῖν τῷ πνεύματι ἡμῶν.

XI. Bellarminus negat Chrysostomum dicere omnes, qui dicunt, *Abba pater*, id dicere ex corde, & sicut oportet: aut impulsos à Spiritu Sancto. Esse igitur Chrysostomi sententiam conditionatam, & generalem, non absolutam, & particularem.

XII. Miram Sophistarum importunitatem. Enimuero quis disputat, omnes qui dicant recte dicere? Aut quid hoc ad Thesin nostram? Id potius

debuit

debuit, non omnes fideles dicere Abba pater, ex motu Spiritus. Hoc si Chrysostomus diceret, non staret à nobis: sed illud nos etiam dicimus: cur miremur etiam Chrysostomum?

XIII. Sed est generalis sententia, & conditionata. Generalem, inquam, concedo: conditionatam nego. Nam generales sunt, quæ de nullo indiuiduo χωριστῶς & ἰδίως prædicantur. Sed de multis sub eodem genere comprehensis communiter. Sic generalis est, Homo est animal. Fidelis credit in Christum. Et similes. Sed conditionatas huiusmodi enuntiationes, quis appellauit vnquam? Quis non potius numerauit inde mere categoricas? Deinde, quis negauit vnquam categoricas vniuersales applicandas indiuiduis? Aut si applicetur, esse hypotheticas? Semel dico Ille ab omni ratione est alienus, qui, cum concesserit, omnem hominem esse animal rationale, nolit dici, Ergo Petrus est animal rationale κατηγορικῶς, sed tantum ὑποθετικῶς: Petrus est animal rationale, si sit homo. Nisi forte per illud, si sit homo, nihil aliud intelligat, quam assumptionem, At Petrus est homo. Sed hoc si cogitauit Bellarminus: nihil ille nisi ἐφλυάρησε aut etiam quid deterius.

XIV. Vasques refutat illam conditionatam sententiam: & agnoscit Chrysostomum non dicere, vbicunque fuerit tale testimonium: sed absolute, re vera aliquibus concedi. Quod & nos volumus: nam fideles, quorum nos causam defendimus, non omnes sunt, sed tantum quidam homines. Sed hoc concesso, cur non perit Papistica ἀπιστία, Ego existimo, inquit, non conclusisse Chrysostomum formidinem, sed dubitationem, & ambiguitatem. Vnde tanta hæc subtilitas? Nimirum quia cap. 8. obseruabat Tridentinos paterculos non dixisse, quemlibet de sua gratia dubitare posse, sed timere posse. Quod ille quidem tam certo nobis persuasum vult, vt nouum & antea scilicet inauditum nos linguæ Latinæ doceat arcanum, idem esse formidare & timere. Cuius vnius arcani nomine, quæ non illi ἀδίδακτα debentur? Sed de iis otiose cogitandum. Nos, quod nunc instat, agamus.

XV. Non potest, inquit, fidelis dubitare de sua iustitia: hoc est, opinor, se iustum esse: sed tantum timere, videlicet in futurum, vt quam nouit sibi adesse, non possit polliceri in perpetuum. Imo vtrumque, inquam: quandoquidem suam iustitiam dicunt inhærentem. Nam quomodo non sit incertus & in præsenti de sua iustitia vir quantumuis fidelis, qui scit se esse peccatorem, & scit certius, quam sciat cœlos moueri? Qui possit certus esse in futurum, qui in præsens non sit: Itaque de dubitatione profecto nimium loquutus est Vasques Pharisaice. Pharisaicum est enim illud, *Gratias ago tibi, quod non sim, vt reliqui homines*. Contra Christianum est, *Deus propitius esto mihi peccatori*. Veruntamen, quid tum, siue dubitet, siue timeat de sua quisquam iustitia? Non enim ea res agitur, sed longe alia: vtrum siue dubitandum, siue timendum sit Christiano de misericordia Dei erga se: & ea quidem, quam sentit, & aliis experimentis, & interno conscientiæ sensu, id est, testimonio Spiritus. Nam id Paulus proponebat: id Chrysostomus exponebat. Vasques, cum detorquet ad propriam iustitiam, neque Paulum concipit: neque Chrysostomum assequitur: sed Papistice nugatur.

XVI. Quartus Cyrillus Alexandrinus 10. in Ioannem cap. 3. *Cum non recte à discipulo verba sua intellecta Christus videret, repetit rursus quod dixit, dilucideq́; docet, non solum cognitione ista communi amicis se suis manifestaturum, sed excellentiori quodam fulgoris modo. Nam rudiores ab impio idolorum cultu, ad Dei cognitionem vocati, solummodo per fidē discunt, quod vnus Deus, qui eos creauit, colendus est. Qui vero omni virtute mentem suam purgando apti iam ad maiora facti sunt, Spiritus illuminatione recepta, oculis animi habitantem in se Deum videbunt.*

XVII. Respondet Bellarminus, videri Cyrillum loqui de notitia beata, quæ obtinebitur post hanc vitam. Vel si loquatur de notitia huius vitæ, non prædicare certitudinem fidei, sed notitiam maiorem, quam vulgus habere consueuerit. Et hoc posterius retinet Vasques.

XVIII. Sed illudere lectoribus Sophistam, quis non videt? Nam illud de cognitione post hanc vitam futura, vnde habet? Nihil est enim apud Cyrillum, quo firmetur. Imo contra Sanctorum fidem distinguit à communi fide, *Non est communis Sanctorum cognitio: sed eximia, & certa longeque à communiore illa differens.* An tibi quicquam magnificum dicere visus est, qui cognitionem beatorum in cœlis, distinxerit à promiscua in his terris? Tum autem nullis ille verbis vtitur, quibus non soleat Scriptura describere gratiam fidelium in hac vita. Videat Lector, & iudicet.

XIX. Non prædicare certitudinem fidei, sed notitiam maiorem. Quasi, inquam, certitudo fidei non sit notitia maior. Imo, inquam, certitudinem fidei prædicat. Cur non enim certitudinem, cum videri dicat inhabitantem Deum? Non enim opinor, videri dicuntur incerta. Sed cur non certitudinem fidei? Nisi forte oculis carnis Deum inhabitantem videri, tam improbus sit, vt asserat?

XX. Quintus Cyprianus de Mortalitate, *Regnum Dei, fratres dilectissimi, esse cœpit in proximo: præmium vitæ, & gaudium salutis æternæ, & perpetua lætitia, & possessio paradisi nuper amissa, mundo transeunte iam veniunt: iam terrenis cœlestia, & magna paruis & caducis æterna succedunt. Quis hic anxietatis, & sollicitudinis locus est? quis inter hæc trepidus & mœstus est? nisi cui spes & fides deest? Eius est enim mortem timere, qui ad Christum nolit ire: eius est ad Christum nolle ire, qui se non credat cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim, iustum fide viuere: si iustus es, & fide viuis, si vere in Deum credis, cur non cum Christo futurus, & de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris, amplecteris, & quod Diabolo careas, gratuleris?* Paulo post, *Cum ergo Christum videre, gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum, nisi cum viderimus Christum, quæ cæcitas animi, quæue dementia est, amare pressuras, & pœnas, & lacrymas mundi, & non festinare potius ad gaudium, quod nunquam possit auferri. Hoc autem fit, fratres dilectissimi, quia fides deest: quia nemo credit vera esse quæ promittit Deus, qui verax est, cuius sermo credentibus æternus & firmus est. Si tibi vir grauis & laudabilis aliquid polliceretur, haberes vtique pollicenti fidem, nec te falli aut decipi ab eo crederes, quem stare in sermonibus atque actibus suis scires: nunc Deus tecum loquitur, & tu mente incredula perfidus fluctuas? Deus de hoc mundo recedenti tibi immortalitatem atque æternitatem pollicetur, & tu dubitas? Hoc est Dominum omnino non nosse: hoc est, Christum credentium Dominum & magistrum peccato incredulitatis offendere: hoc est in Ecclesia constitutum fidem in domo fidei non habere.*

XXI. Bellarminus, aduersus eos hoc testimonium pugnare, qui de promissionibus Dei dubitant: id eo, non satis firmiter credunt parata esse gaudia sempiterna diligentibus Deum, & spem talem non gerunt, qualis requiritur: & ideo nimis anxie mortem timent & fugiunt. At se non negare & fidem habendam promissionibus, & spem talem habendam, ac tantam, quæ desiderium moriendi pariat: quamuis cum timore propter incertitudinem dispositionis.

XXII. Imo aduersus eos pugnat hoc testimonium, qui sibi diffidunt de promissionibus Dei: hoc est, non qui in genere dubitant vtrum veræ sint, & in aliquibus implendæ: sed qui non certi, sunt in seipsis implendas. Ita enim necesse est. Quærit enim animare fideles ad fortiter sustinendam mortem: argumentum illi, certitudo salutis. Iam vero, mors non in commune omnibus, tanquam aliquid μετέωρον, sed peculiaris singulis. Itaque quomodo mors singularis: ita aduersus mortem remedium esse oportet singulare. Quis autem non videt, nullum esse in indefinita illa persuasione, quæ omnibus quidem consideret propositam vitam, at sibi peculiariter non possit credere? Alioquin infinitis hypocritis commune esset solatium cum fidelissimis quibusque. Itaque Cyprianus loquitur singulariter, *Qui se non credat cum Christo incipere regnare. Quod ad Christum voceris: quod Diabolo careas! Si tibi vir grauis polliceretur: recedenti tibi pollicetur.* Et his sufficiat indefinita illa persuasio?

XXIII. At spem tantam postulant Papistæ, vt desiderium moriendi pariat. Gratulemur illis sane, quod nondum Christianitatis sensum omnem extinxerint. Sed videant quid agant, aut quomodo sibi constent. Nam, si communis sensus consulatur, negabit hanc tantam spem concipi posse absque hac ipsa fidei certitudine, quam nos asserimus. Nam cuiusmodi potest id desiderium esse, nisi experimenti capiendi? Quasi diceret, sæpe audiui promitti vitam credentibus: velim mori, vt huius dicti veritatem experiar. Et hæc constantia est Christiana? Hanc certe non descripsit Cyprianus, qui vult sibi quemque gratulari, quod ad Christum vocetur.

XXIV. Sed reprehendi trepidationem ex incredulitate probat Bellarminus, ex iis verbis, Quia fides deest: quia nemo credit: tu mente incredula perfidus fluctuas.

XXV. Ita est sane: reprehendit, inquam, trepidationem ex incredulitate. Sed hæc incredulitas est, quæ sibi non applicet promissiones diuinas. Concipeinde: quod exemplo petito ex vsu communi res tota illustretur. Hoc fit, aiebat, quia fides deest. Quomodo ergo? Nempe, si tibi vir grauis promitteret, crederes. Quid crederes? an illud duntaxat, veraces esse promissiones, non etiam illud, tibi factas promissiones? Vtrum? Similiter ergo vult Cyprianus, fidem deesse non tantum cum quis neget veraces esse diuinas promissiones in genere: sed etiam cum dubitet in seipsum futuras tales.

XXVI. Sextus, Hilarius Canon. 5. in Matth. *Regnum cœlorum, quod Prophetæ nunciauerunt, Ioannes prædicauit, Dominus noster in se esse positum est professus, vult sine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate sperari, alioquin iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa sit ambigua.*

XXVII. Non loquitur, inquit Bellarminus, de fide propriæ iustificationis: sed resurrectionis corporum: quæ nisi certissima sit, spes quoque nulla esse poterit. Probat: quia paulo ante dictum, quosdam ob præsentium delectationem, & futurorum desperationem fieri negligentes. Post autem desperationem hanc inde nasci, quod adduci non possunt vt credant corpora resurrectura. Tum additum, regnum cœlorum sine ambiguitate sperandū: & quia spes oritur ex fide, iustificationem nullam futuram, si fides ipsa sit ambigua.

XXVIII. Sed hic præter purum putum mendacium nihil est. De resurrectione corporum proprie agi, falsum: sed de spe regni cœlestis adipiscendi: vel potius fiducia futurorum: sic enim primis verbis, *Contemptum seculi, & fiduciam futurorum toto superiori sermone præceperat. Nam cum ad iniuriam pronos iubet esse, & ad damnum voluntarios, & ad vltionem negligentes, & ad diligendum promiscuos, & ad humanam gloriam incuriosos, confirmare nos in spem bonorum æternorum laborat.* Quam longe à Bellarmino? Nam resurrectio corporum promiscua est tum bonis, tum malis: sed spes futurorum bonorum, bonis eximia. Quare quæ statim sequuntur, *Plures enim & amor præsentium, & desperatio futurorum, incertos facit & aut illecebris capit, aut infidelitate confundit*: quis non videt eadem serie intelligenda de bonis futuris? Horum desperatio, non tantum est, cū omnino nulla creduntur esse: sed etiam, cum sibi non futura. Sic enim desperauit Iscariotes, non quod nullam opinaretur vitam futuram: sed quod non sibi, qui tam fœde peccasset. Itaque vehementer falsum, huiusmodi desperationem oriri ex eo quod non credatur futura resurrectio. Nihil tale Hilarius habet, prorsus nihil tale.

XXIX. Reliqua quis intelligat? Regnum cœlorum sine ambiguitate sperandū: spem oriri ex fide, iustificationem nullam futuram, si fides ipsa sit ambigua. Quodnam vero hoc solutionis genus est: repetere totidem verba Hilarij, quibus nos vtimur pro argumento: nec tamen ostendere vllam argumenti fallaciam? Næ magnus hoc modo futurus est Papistis solutionum prouentus.

XXX. Loquitur, inquit Vasques, de certitudine spei, quam debemus habere de promissione regni cœlorum: hæc autem debet inniti iustitiæ operum, & sanctitati cum gratia Dei, quam vtrum habeamus, an non, certo sine formidine scire non possumus. Illud admittimus, de certitudine spei: hoc negamus, fundari eam certitudinem super iustitia operum. Et tamen perinde est. Nam, si verum loqui de certitudine spei & hanc inniti iustitiæ operum. Itaque hanc ipsam esse necessariam: frustra ergo subtilis est Vasques. Nam hoc constat, quod erat in quæstione: illud autem de origine confidentiæ alienum est ab hac thesi. Denique, vide quid fit. Dicebat Hilarius. Regnū cœlorum sine vlla incertæ voluntatis ambiguitate sperandum. Vasques vult non posse certo, & sine formidine haberi hanc certitudinem. Quod hoc mōstri est? Nam conclusio manifesta, non posse ergo sperari regnum cœlorum.

XXXI. Septimus Ambrosius: si tamen is Ambrosius, serm. 5. *Quisquis fermento Christi adhæserit, efficitur & ipse fermentum, tam sibi vtilis, quam idoneus vniuersis, & de sua certus salute, & de aliorum acquisitione securus.* En tibi certum de sua salute, qui Christo adhæserit.

XXXII. Loquitur, ait Bellarminus, de certitudine conditionali, non abso-

absolutè, vt sensus sit, eum, qui adhæret Christo, certum esse de sua salute, & de aliorum acquisitione, si Christo vere adhæreat, & in illo permaneat. Nobat. Quia eundem dicat securum de aliorum acquisitione. At qui nemo potest certus fieri de aliorum salute, certitudine fidei.

XXXIII. Sed quod est, φλυαρεῖν, si hoc non est? Qui adhæret Christo, si vere adhæserit? Quasi non quicunque adhæret Christo, vere adhæreat. Atqui hactenus auditum erat, de vnoquoque aut esse, aut non esse, verum. Et ex sensu communi, falsa dicuntur, quæ id non sunt, quod apparent. Atqui Ambrosius non dixerat, qui Christo videtur adhærere: sed qui adhæserit. Si dixerim, Petrus si homo est, animal ab rationale: quis excipiente tolleret, si quidem vere homo siet? Sed hanc ineptiam ne prolixius exagitemus, concedat hoc saltem Iesuita, omnem fidelem, qui Christo vere adhæreat, certum esse de sua salute: nam de falso adhærentibus, ne verbum quidem cum eo commutabimus.

XXXIV. Illud, quid est? Nemo certus est certitudine fidei de aliena salute: Ergo illud, certus de sua salute, intelligendum cum conditione? Ego non posum vim consequentiæ aduertere. Longe enim differunt hæ partes Prior est definita: non enim potest sua cuique salus, esse aliquid vagum. At posterior indefinita, de aliorum, inquit acquisitione: id est, se etiam alios acquisiturum: refertur enim ad id quod præcedit, *idoneus vniuersis*. Quis autem æquum censeat eodem loco haberi enunciationem indefinitam cum definita? Itaque certus est fidelis, se quibusdam aliis fore vtilem: etsi nesciat, quibus: sed si certus sit de sua salute, non potest de se incertus esse.

XXXV. Octauus: Augustinus in Psal. 88. *Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus: si parum est, hoc iurauit. Quia ergo non secundum opera nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio, nemo debet cum trepidatione prædicare, de quo non potest dubitare, fiat ergo in cordibus nostris robur illud, vnde Ethan nomen accepit robustus corde: prædicemus veritatem Dei, eloquium Dei, promissa Dei, iurationem Dei, & his modis omni ex parte firmitati prædicemus, & portando Deum cœli simus.*

XXXVI. Negat Augustinum loqui de iuramento Dei, quod iste, vel ille sit iustus: sed quod Christus perpetuo sit regnaturus in Ecclesia. Argumentum geminum. Prius quia explicans illud, *Vsque in æternum præparabo sedem tuam. In æternum* ait, *regnabit Christus in Sanctis suis: hoc dixit, hoc promisit.* Alterum. Quis credat dicturum fuisse, nemo debet cum trepidatione prædicare, fide propria iustitia? Annon fuisset hoc ad iactantiam homines exhortari.

XXXVII. Sed Augustinus Sanctos nominauit, non Ecclesiam. Etsi enim re vera idem sit vtrumque: tamen, quia promissiones ad Ecclesiam pertinentes nolunt Papistæ considerari in singulis fidelibus, operæ pretium est Augustini verba vrgere. Is ergo dixit regnare Christum in Sanctis, id est, in singulis sanctis. Itaque Christus præmittit, *Christus habet in nobis sedem suam: ædificata est sedes eius in nobis, nisi enim sederet in nobis, non nos regeret: si autem ab illo non regeremur, à nobis ipsis præcipitaremur, sedet ergo in nobis, regnans in nobis.*

XXXVIII. Propriam iustitiam, quamnam, quæso, Bellarminus intelligit? Illamne ex operibus? Hanc vero si cogitasset, Augustinus, prorsus esset hortatus hominem ad iactantiam, & quidem inanissimam. Sed non ita bonus ille pater. Imo diserte *non secundum opera nostra, sed secundum illius misericordiam.* Hæc vero iactantia nulla est. Audi ex serm. 28. de Verbis Domini *Præsume non de operatione tua, sed de Christi gratia. Gratia enim salui estis Apostolus ait: Non ergo hic arrogantia est, sed fides: prædicare, quod acceperis non est superbia, sed deuotio.* Idem Augustinus in Io. tract. 22. *Paulus dicit oportet nos exhiberi omnes ante tribunal Christi. Et tu tibi audes promittere quia in iudicium non venies? Absit, inquis: vt ego mihi hoc promittere audeam: sed credo promittenti. Saluator loquitur, veritas pollicetur: ipse dixit mihi, Qui audit verba mea, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam, & transitum facit de morte in vitam, & in iudicium non veniet. Ego ergo audiui verba Domini mei, credidi. Iam infidelis cum essem, factus sum fidelis sicut ipse monuit: transii à morte in vitam, ad iudicium non venio, non præsumtione mea, sed ipsius promissione.*

XXXIX. Bellarminus dicit recte ab Augustino asseri, id posse colligi: sed non explicari, qua certitudine, infallibili-ne, an coniecturali. Porro, se infallibilem dicere, si attendatur fidelitas attendentis: sed, si dispositio colligentis, coniecturalem. Ratio: quia promissio Christi sit conditionalis: non enim absolute dictum, Tu in iudicium non venies: sed qui audit verba mea, & credidit ei qui misit me, in iudicium non veniet. Vtrum autem ego verba eius, sicut oportet, audierim, & crediderim, non ipse dixit, sed experientiæ meæ, quæ fallax esse potest, credere me oportet.

XL. Sed considerari dispositionem colligentis dupliciter intelligi potest: vel, vt ipsa dispositionis dignitas attendatur: vel, vt tantum dispositio ipsa supponatur: adeo vt conditio vim habeat assumptionis. Priori modo negamus certitudinem esse conditionalem: ratio, quia ea omnino nulla est certitudo. Imo potius desperatio: nemo enim ex meritis suæ dispositionis potest quicquam colligere, præter certissimum exitium. Itaque hoc sensu ne debuit quidem dispositionis meminisse Bellarminus. Altero vero negatur esse conditionalis, quatenus hæc ei opponitur, cui non possit subesse falsum. Non enim potest fidelis, non esse vere dispositus. Est vero nimia imperitia, illud, non dixit Christus, Tu in iudicium non es venturus: sed dixit: Qui audiuit, & credidit, non est venturus in iudicium. Ergo vnumquenque fidelem non venturum in iudicium, coniecturalis est certitudo: Quod paulo ante monuimus. Sic enim ex propositione vniuersali, nulla daretur assumptio non coniecturalis: quod est absurdissimum.

XLI. Nonus: Bernardus sermon. 1. de Annuntiat. Mariæ, *Si credis peccata tua non posse deleri, nisi ab eo cui soli peccasti, & in quem peccatum non cadit, bene facis: sed adde adhuc, vt credas, quia per ipsum tibi peccata donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet in corde nostro Spiritus Sanctus, dicens, Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem.*

XLII. In hoc eneruando loco multus est Bellarminus. Primo, concedit intelligi fidem Catholicam, eosque improbat qui secus. Deinde exponit Bernardum loqui de fide Catholica, qua credamus Deum velle nobis remittere peccata, & reipsa, ex parte sua, remittere, modo conditio impleatur: non autem absolute, & sine respectu dispositionis nostræ. Argumenta ei: primum, Quia eodem loco Bernardus dicat, credendum esse nobis donari merita, & paratam esse vitam æternam. At Epist. 107. & sermon 1. de Septuagesima, de vita æterna consequenda spem nos habere, non securitatem. Secundum: quia Bernardo, argumenta sunt validissima, mors Christi, & resurrectio, & ascensio. At hæc valent ad probandum velle Deum ex parte sui remittere. Sed non in particulari, sine vlla dispositione nostra, nobis dimitti: alioquin omnes homines iustificarentur. Tertium: quia statim doceat, multas conditiones ex parte nostri requiri. Quartum, quia addat, credendum esse secundo loco, Deum velle delere peccata, donare merita, & vitam æternam, vt habeamus primo testimonium potentiæ, secundo testimonium voluntatis.

XLIII. Bene est, quod priorem solutionem impugnet. Habemus enim Bernardum sentire, fide Catholica quemque fidelem debere credere sibi remissa esse peccata. Sed hoc quid sit plenius ipse docebit, *Necesse est*, inquit, *primo omnium credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei: deinde, quod nihil prorsus habere queas operis boni, nisi & hoc dederit ipse: postremo, quod æternam vitam nullis potes operibus promereri, nisi gratis detur & illa.* Hæc tria, quæ pertinere ad fidem illam Catholicam indefinitam, non grauate concedent aduersarij, postquam certis argumentis breuiter confirmauerit tum, *Verum hæc quæ nunc diximus, non omnino sufficiunt, sed magis initium quoddam & velut fundamenta fidei sunt habenda.* Et poterat hinc argumentum Bellarminus torquere aduersus illam priorem solutionem. Nam si distingueret Bernardus fidem Catholicam ab ea, quæ sibi persuadeat remissa esse peccata: Ergo fidem hanc ille longe præferret fidei Catholicæ, quam illius tantum constitueret initium. Quod est absurdum. Quid? quod initium dicit fidei, simpliciter: non huius, aut illius fidei?

XLIV. Sed, quid ergo Bellarminus tergiuersatur? Concedit fidei Catholicæ non posse subesse falsum. Concedit, fide Catholica Bernardum dicere, quemque fidelem sibi persuadere, peccata remissa. Manifesta consequentia. Ergo fidelem credere sibi remissa peccata, ea fide, cui non potest subesse falsum. Aut hoc concedat, necesse est aut alterutrum retractet: vel fidei Catholicæ non posse subesse falsum, vel fidem Catholicam non intelligi apud Bernardum. Quod vtrumque absurdum.

XLV. Sed quodnam igitur superest Sophistæ κρησφύγιον? Fidem hanc Catholicam esse qua credimus velle Deum nobis peccata remittere: & reipsa ex parte sua remittere, modo impleatur conditio, velle remitere, inquit, & hoc sæpius repetitum. Sed quo sensu, inquam? An volentem remittere, id est, ex mera sua voluntate: an vero, quomodo velle quid facere dicimur, quod nondum sit factum: fortasse etiam nec faciendum: sed tantum ad quod prono quodam affectu feramur? Illud admittimus libentes: neque enim putamus Deo inuito remitti cuiquam peccata: sed hoc alienum est a nostra controuersia: nec soluit argumentum ab autoritate Bernardi. Alterum vero nimium audacter Bellarminus proferret: cuius ne tenuissimum vestigium in verbis Bernardi. Ille dixit. *Adde adhuc, vt & hoc credas, quia per ipsum tibi peccata donantur.* Et subdit, *Ita de meritis quoque, si credis non posse haberi nisi per ipsum, non sufficit donec tibi perhibeat testimonium Spiritus veritatis, quia habes ea per illum. Sic & de vita æterna, habeas ne esse est testimonium Spiritus, quo ad eam diuinosis munere peruenturus.*

XLVI. Hæc Bernardus. Consideremus attentius. Primo credi postulat, non posse haberi aut remissionem peccatorum, aut opera bona, aut vitam æternam, nisi ex gratia Dei. Deinde, credi, donari sibi peccata, haberi a se merita: denique se peruenturum ad vitam æternam. Comparantur ergo posse donari, & donari: posse haberi, & haberi: posse peruenire, & peruenire. Nimirum res non est difficilis. Nam illa, quæ primo loco ponuntur, indefinita sunt, & pertinent ad omnes homines. Quomodo enim verum, neminem posse oculis vti, nisi per lucem: nec tamen verum omnes vti oculis: sic certum, neminem posse ad salutem peruenire, nisi per Christum: & tamen certum, non omnes peruenire ad salutem. Scilicet hoc posteriori actus significatur. At hic actus nullus significatur, per velle secunda notione: aliud est enim, Volo ire, volo loqui: aliud, eo, sto. Itaque Bernardum qui asserat in posterioribus axiomatis, nihil aliud dicere, quam Deum velle aliquem saluari, inepte loquutum fingit. Multo id manifestius in 2. membro. Non satis est, inquit, credere te non posse habere merita, nisi per gratiam: sed oportet insuper tibi à Spiritu testimonium reddi, te habere merita. Quis est tam auersæ mentis, vt illud, te habere, nihil exponat, quam Deum velle vt habeas, quod tamen actu aut non habeas: aut forte etiam nunquam sis habiturus?

XLVII. Ad argumenta opposita. Agnosco dictum Epistol. 107. *De qua tamen iam percepta (beatitudinem dicit) sumet ex parte notitia, interim quidem glorietur in spe, nondum tamen in securitate.* Sed securitatem ille procul dubio intelligit, non certitudinem spei, sed plenam potius fruitionem, quæ non tantum desperationi opponatur; verum etiam omnibus tentationibus; & vno verbo gradibus infirmioris fidei, quæ etsi non cadat, tamen vacillet: etsi non dimoueatur, tamen moueatur variis impressionibus: etsi non diffidat se assecuturam, tamen doleat non esse assequutam: Nam alioquin iisdem ipsis locis multus est in fiducia asserenda Bernardus, quod legenti patet.

XLVIII. At Christi mors, resurrectio, ascensio, non probant nobis in particulari, sine vlla dispositione, remitti peccata. Mitto illud de dispositione, de quo sæpe dictum. Non valere autem ea argumenta Bellarminus ponit contra mentem Bernardi: nam is diserte ea profert ad posteriorem quæstionem, quæ docet credendum, cuique sibi donata esse merita: non autem ad illam indefinitam, posse conferri merita. Debuitne Iesuita, adeo manifeste Bernardo contradicere? Verum, inquit, si ita esset, omnes iustificarentur. Hoc vero, neque putauit Bernardus, neque vllus Catholicorum concedet esse consequens: quia, vt alias disputauimus, non est pro omnibus efficaciter mortuus Christus, aut rediuiuus, aut illatus in cœlos.

XLIX. Multas conditiones requiri ex parte nostri vt iustificemur, doceri à Bernardo, non debuit Bellarminus tam exiliter dicere: sed plenius explicare. Neque enim aut nos dicimus, nullas conditiones à nobis requiri: aut verum est, quascunque conditiones incertitudinem inferre: sed eas tantum quæ supponuntur quidem necessariæ, in maiore: sed non aque ponuntur in assumptione. At nos negamus vllas huiusmodi in Bernardo inueniri.

L. In quarto argumento, primo id falsum, positum esse à Bernhardo, Deum velle donare peccata: vt in primo argumento. Deinde illud: Vt habeamus primo testimonium potentiæ, secundo testimonium voluntatis: aut ego non capio in Bellarmino, aut non lego in Bernardo. Enimuero quia à sola potentia Dei nullum est legitimum argumentum: necesse est addi voluntatem. Atque hoc sensu verum, habendum nobis esse vtriusque testimonium. Sed hoc quid pertineat ad præsentē quæstionem, videre non possum.

Cap. XVI.

De amore & odio ex Ecclesiaste: de propitiato peccato ex Ecclesiastico. De incertis & occultis Sapientiæ Dei ex Ps.51.

I. Papistarum deinceps erunt argumenta. Primum, inquit, Soto, ac celeberrimum ex Ecclesiastis.9. *Sunt iusti & sapientes, & opera eorum in manu Dei: Et tamen nescit homo, vtrum odio, vel amore dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta.*

II. Respondeo. Primo miram esse aduersariorum importunitatem, qui vniuersale hoc axioma velint singulis applicari capitibus: & tamen non patiantur vniuersalia illa à nobis enumerata longe plura, pertinentia ad certitudinem salutis, cuiquam esse vtilia, nisi totidem syllabis scriptum legat, Ioannem, Petrum, Paulum. Ne hoc ipso satis illi declarant, & vim ratiocinationis, quæ ab iis commendatur maxime, à quibus impugnatur: & maiorem sibi esse nostræ sinceritatis confidentiam, à quibus non expectent paria sophismata, parem importunitatem.

III. Secundo, solentes suo more facere, qui ex vulgatæ versionis peccatis sua quærant commoda. Hunc enim locum esse deprauatissimum: adeo vt vix alius dari possit, in quo tam manifesta deprehendatur audacia. Hebræa sic sūt, עבדיהם ביד אלהים גם אהבה גם אשר צדיקים שנאה אין יודע אדם הכל לפניהם והחכמים. Hæc Arias reddidit ad verbum, *Quia iusti, & sapientes & seruitia eorum in manu Dei: etiam amorem, etiam odium non sciens homo, omnia ad facies eorum.* Et olim Hieronymus, *Quia iusti post sapientes, & opera eorum in manu Domini. Et quidem charitatem, & quidem odium non est cognoscens homo omnia in facie eorum.* Alij aliter, quos nihil est necesse enumerare. Sed peccata vulgati interpretis hæc. Primum גם non potest significare, *Et tamen*: imo sensus redditur longe alius. Mercerus, *Latine* גם *etiam repetitum, vertendum esset tam amorem, quam odium nescit homo.* Secundo, *odio vel amore dignus sit,* longe aliud est, quam quod Hebraice, *Amorem & odium*: nam dignum nihil est quod significet. Tertio, *in futurū reseruantur incerta,* pro *ad faciem eorum siue ante eos, vel coram eis.* Quo si quis contendat aliquando significari futurum, tamen & *reseruari,* & *incerta,* Hebraice non est.

IV. Hanc peruersionis audaciam Chemnitium queritur Bellarminus dicere factam ad stabiliendum dogma de dubitatione fidei in iustificatione: respondetque antiquum esse igitur dogma de ea dubitatione. Ratio: cum n. antiqua sit editio vulgata, non potuisse deprauari ad stabiliendum dogma recens, & Papistarum proprium. Sequi etiam Hieronymum, qui ex Hebræo sic verterit, egregium fuisse Papistam. Secundo non esse quidem translatum locum ad verbum: sed tamen sensum fideliter & eleganter expressum: sicq; omnes eruditos fateri: atque adeo Chemnitium, qui neget, hoc ipso imperitum demonstrare & linguæ Hebraicæ, & rationis interpretandi.

V. Mitto Bellarmini in Chemnitium calumniam: non enim ille eum in finem deprauatum dixit fuisse locum. Illud certum, hac deprauatione abuti Papistas ad confirmandum id dogma, vt aliis multis ad alia. Quid interest autem, vtrum ille aliquis tibi errorem subministrarit suum, an tu ex alieno tuum siue extundas, siue confirmes? Nam esse antiquum, possum concedere, qui sciam antiquam adeo desperationem de remissione peccatorum, vt exemplum repeti possit, non à Iuda tantum, sed etiam à Caino. Autorem vero huius versionis Hieronymum cur concedam, qui hunc videam suam distinxisse, imo separasse? Habentur enim eius commentarij in hunc Solomonis librum: in quibus gemina versio.

VI. Etsi autem in interpretandis sacris libris, quibus tot insunt mysteria, quot vocabula, non facile discedendum sit ab iis ipsis vocibus: tamen condonandum esset humanæ imbecillitati, si nullum aliud peccatum esset. Verum expressam fuisse fideliter sententiam, potest Iesuita asserere, cui & nihil inausum, quod Papisticis erroribus commodum, & immanis, vel innata, vel insita tum sui confidentia, tum aliorum despicientia. Interim res ipsa loquitur: eruditi etiam testantur: qui, etsi multi hunc locum verterint, tamen omnes iuerunt in aliam partem. Septuaginta, Hieronymus, Pagninus, Arias: vt nostros non dicam, Munsterum, Leonem Iudæ, Tremellium, Iunium, Mercerum: denique Geneuenses. Horum omnium vel sola nomina, Bellarmini audaciam satis retundent, quoties ille de Hebraice doctis volet iudicium ferre.

VII. Et vero, neminem scire, vtrum amore sit dignus, an odio, nego tolerari posse inter sanos Theologos: nisi penitus suffocato peccati sensu: qui, quamdiu erit, non patietur quenquam ignorare homines esse odio dignissimos, tum omnes ex naturali corruptione, tum præcipue eos qui in ea proficiunt in deterius. Nam, quod Bellarminus audet asserere non loqui Salomonem, nisi de iustis, respōsionem quidem facilem esse illi concesserim: sed ille vicissim debuit agnoscere, non verisimilem: quia ex Hebræorum more, *Non est homo cognoscens,* vniuersale est enuntiatum, significans, Nemo hominum cognoscit, inepte, si non de omnibus, sed de quibusdam tantum: quanquam ea, quæ statim sequuntur, sunt apertissima: in quib. oppositio est iusti & impij: mundi & im̄undi, omnino ἀπροσδιόνυσος, si non nisi de iustis sermo.

VIII. Tertio, cum negatur cognitio amoris, odiique, nego agi de interno vllo testimonio conscientiæ: sed de externis coniecturis, ductis ab iis quæ humanæ imbecillitati extrinsecus accidunt: vt sit sensus, ex statu huius vitæ non posse concludi, quenquam amari à Deo, odioue haberi. Quod manifestum, ex iis, quæ statim subiiciuntur. *Omnia consimiliter omnib. euentus vnus est iusto & impio: bono, mundoq; & immundo: sacrificanti quoq; & ei q non sacrificat, sicut bonus, sic qui peccat: & is qiurat, sicut is qui iuramentū timet.*

IX. Bellarminus vero eumque secutus Vasques, negat hanc esse Solomonis mentem. Et arguit ex iis verbis, *Sed omnia in futurum seruantur incerta.* Non n. inquit, post hanc vitam seruatur nobis cognitio, an digni simus amore vel odio, quantum ad signa præsentium euentorum, sed absolu. Nā si sciretur nunc esse nos iustos, & dignos amore, quamuis non sciremus ex euentu præsenti, non esset verum omnia in futurum incerta seruari.

X. De serie autem contextus, quo nos argumento vsi sumus, respondet, non esse necesse, vt ratio æque late pateat, atque ipsa conclusio, quæ ratione probanda est, Solomonem velle probare non posse homines iustos certo cognoscere vtrum diligantur a Deo: id vero recte probari ex eo, quod si possent id certo cognoscere, maxime cognoscerent ex beneficiis Dei. At beneficia Dei, communia sunt iustis, & impiis, & vniuersæ æque eueniunt iusto, & impio. Ergo beneficia diuina nec odij, nec amoris certa sunt indicia.

XI. Sed Bellarminus falsum falso superstruit. Nam illud *in futurum seruantur incerta,* peccatum est interpretis Latini, vt paulo ante monuimus. Hebraice הכל לפניהם, *Omnia coram eis,* siue ad verbum, vt Arias, *Omnia ad facies eorum*: Septuaginta τὰ πάντα πρὸ προσώπου αὐτῶν, quæ verba varie sunt à variis explicata. Tigurini, *Ipsi autem, Deo, sunt omnia proposita.* Quod non probo: quia, *Ipsi Deo,* subauditio est dura. Iunius repetit negationem & vertit, *Nullam esse expositam ipsis*: quàm commode nescio. Pagninus *Omnium quæ ante eos sunt,* quod retinet Ioannes Serranus.

XII. Ego non puto dari posse exemplum, vbi τὸ לפני pro futuro vsurpetur. Sed quum tempori significando seruit, antecedens indicat, non autem sequens. Geneseos 13. planities Iordanis describitur irrigua לפני שחת יהוה את סדם πρὸ τοῦ καταστρέψαι Θεὸν, *antequam subuerteret Dominus Sodomam.* Et 27. vt benedicam tibi coram Domino לפני מותי πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν, *antequam moriar.* Et 37. Hi sunt reges, qui regnarunt in terra Edom לפני מלך מלך πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι βασιλέα, *antequam haberent regem filij Israel.* Leuit. 18. *omnes exsecrationes istas fecerunt accolæ terræ* אשר לפניכם τοῖς πρὸ ὑμῶν *qui fuerunt ante vos.* Nehem. 5. אשר לפני, *Duces primi, qui fuerunt ante me.* Multi sunt loci similes. Vnde mirum fit hoc vno loco placuisse cuiquam reddi per futurum.

XIII. Sed illud, Non esse necesse, vt ratio æque late pateat, ac conclusio, quid est, aut à qua dialectica? Nam illa sane naturalis, ab Aristotele tam curiose obseruata, non patitur ex antecedente speciali inferri conclusionem vniuersalē. Itaq; examinemus argumentū, quod Solomoni Sophista tribuit. Si iusti possent certo cognoscere se dignos amore, maxime cognoscerent ex beneficiis Dei. At nō cognoscunt ex beneficiis Dei. Ergo, Concedatur sane propositio. Sed assumtum quî probas? Quia beneficia Dei communia sunt iustis, & impiis? Omnia ne, inquam, an quædam? Nam si omnia, falsum sumitur: quia temporalia duntaxat & externa. Sunt autem interna quædam, & spiritualia, quibus nihil cum impiis commune An ergo quædam? Tum vero non probatur, quod fuit probandum. Etsi enim quædam beneficia cōmunia sint, tamen non sequitur ex nullis beneficiis cognosci amorem: cum possit cognosci ex iis, quæ non sunt communia. Quare inanis esset Solomonis sapientissimi virorum argumentatio: & similis argumentationibus Iesuiticis.

XIV. Vidit Vasques ineptiam: nec obscure sugillauit, *Vix,* inquit, *hoc responsum intelligo*: tum examinat ex arte Sed ipse: Existimo, inquit, prædictam rationem non deseruire toti sententiæ: sed parti posteriori: scilicet huic, *Sed omnia in futurum seruantur incerta*: hoc sensu: ideo etiam in incertum omnia iustorum opera seruantur, quia videmus iustum & iniustum, aut eodem modo affligi à Deo, aut eodem modo prospere omnia vtrique euenire: ex quo discernere minime valemus, quisnam cuiusque status sit.

XV. Atqui primum, ea secunda pars nulla est in Ecclesiaste: quomodo ergo possunt ad eam referri sequentia? An dignum est, propter interpretis temulentiam distrahi, peruertiq; sacri contextus seriem? Deinde quorsum id? Nam, quam iste secundā partem dicit, ea est aduersatiua: itaque æque late patet cum prima; imo oppositum asserit, eius quod affirmatiue ponebat sententia, quæ in priore membro negatur: *Nescit homo, vtrum odio vel amore dignus sit*: ea pars prima: tū secunda: *sed omnia in futurum seruantur incerta.* Quænam illa, inquam, omnia? nimirum *vtrum odio an amore dignus sit.* Hæc, inquam, quare nesciuntur? Quia seruantur incerta. Hoc cum ita sit: quæcūque argumenta seruiunt huic secundæ parti confirmandæ, eadem euertunt primam. Id est, statuunt nescire vllum hominem, vtrum sit dignus odio, an amore. Quid ergo promouit magnificum Vasquis ingenium?

XVI. Candidior Alphonsus de Castro, cum primis editionibus, huncipsum locum putasset apertissimum testimonium, postrema tamen recantauit, & agnouit sensum esse, *Nemo aliquid horum,* (sit ne electus, an non) *scire potest ex consideratione rerum externarum, siue prospera sint, siue aduersa, quia hæc omnia possunt iusto perinde ac peccatori contingere.* Et post, *Reiecto ergo illo testimonio, propterea quod dubium est, & non conuenit inter omnes de sensu illius, oportet aliunde capiamus testimonia.*

XVII. Secundo obiiciunt ex Ecclesiastici 5. *De propitiato peccato noli esse sine metu, neq; adiicias peccatum super peccatum: & ne dicas, Miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur.* Et nugatur Bellarminus, nos eos esse, qui vbi nobis visi sumus Christi iustitiam fide apprehendisse, nullo deinceps metu tangamur, quamuis adiiciamus peccatum super peccatum. Sed hæc calumniæ plurimum cum habeant, tum argumenti vim nullam explicant. Nos vero canum rabiosorum latratibus iampridem obsurduimus.

XVIII. Ad locum ipsum respondeo, primo esse apocryphum: itaq; nunquam passuros nos eo vrgeri tanquam canonico. Secundo, non consentire Latina Græcis, Περὶ ἐξιλασμοῦ μὴ ἄφοβος γίνου ἐν πλεονασμῷ προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίαις. Arias vertit ad verbum, *De propitiatione, ne sine timore sis in abundantia, ad addendum peccata super peccata.* Quæ verba nihil habent alienum à vero, cum significent non esse abutendum fiducia remissionis peccatorum ad perseuerandum in peccatis. Vnde nemo conficere potest, neminem posse certo statuere sibi esse remissa peccata.

XIX. Bellarminus & Vasques inanem respondissent esse querelam de corruptione loci. Eundem enim esse sensum. Distingui quidem remissionem præteritam, & futuram. Sed loqui autorem de præterita, non futura. Tum vero, etiamsi de futura, tamen manere argumentum. Quod enim non

sim is

simus certi de futura propitiatione, inde fieri, quod nesciamus, an simus habituri spatium pœnitendi.

XX. Mihi quidem inutilis videtur distinctio præteritæ & futuræ propitiationis: etsi aliis aliud cordi. Imo non video, quomodo futura dici possit, quæ non possit considerari nisi in Dei voluntate: nisi forte propitiationem nomines, pro vacatione pœnæ: quæ nihil est nisi consequens, imo effectum remissionis culpæ. Itaque per me quidem ne fatiganto se hac parte Sophistæ: & à me habeant perinde esse, vtramuis intelligas: imo futuram non differre reapse à præterita.

XXI. Sed eundem esse Latine sensum, qui Græce est, non debuerunt ἀθῳωκώς, pronuntiare, quasi regnum aliquod in disputando obtinerent. Interea intelligant se falli, dum putant, errorem in eo tantum esse, quod propitiatum peccatum dixit pro ἱλασμῷ propitiatu, vt legi vult Iansenius. Cum nos constituamus in tota sententia, quæ non timorem seorsim dicit, & seorsim addere peccata peccatis, sed vtrumque vno spiritu, *Ne esto sine timore, ad addendum peccata peccatis.* Vnde constat agere, non de qualibet securitate: sed de ea illorum impudentia, qui ex remissione peccatorum occasionem sumunt permanendi in peccatis: quales ii erant quos Apostolus describit ad Roman. 6. *Permanebimus in peccatis, vt gratia auctior fiat?*

XXII. Audito Iansenium Bellarminus, *Quam lectionem* (illam videlicet De propitiato peccato) *contra hæresin nostri temporis, qua docetur hominem certo credere debere sibi remissa esse peccata, plerique citant, ex ea contrarium ostendere conantes: sed argumento non satis firmo: tum quod ea non sit lectio vertor: tum quod dici posset sapientem securitatem prohibere propter recidiui periculum, cui magis conuenit quod sequitur, neque adiicias peccatum super peccatum.*

XXIII. Tertio, obiicit Gregor. de Valentia ex Psalm. 51. *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Vbi Dauid beneficium illud commemorat, quod audiuit à Natan, poster. Regum 12. *Transtulit quoque Dominus peccatum tuum*: teste Augustino.

XXIV. Respondeo: locum esse manifeste peruersum. Ita enim habet, *In occulto sapientiam docuisti me.* Itaque nihil est, quo incerti quicquam significetur; quod tamen imposuit Augustino. Deinde, sapientia non significat remissionem peccatorum: Bellarminus interpretatur mysteria diuina, secretissima, & occultissima.

XXV. Præterea incertum & obscurum dicitur, non quod semper manet incertum & obscurum: sed quod antequam reueletur, tale est: at cum reuelatur, desinit esse tale. Hoc modo Augustinus intelligendus.

CAP. XV.

De Incertitudine propriæ iustitiæ, & timore. Deq; eo qui se commendat: & de certa vocatione.

I. IN tertium argumentum confero, quicunque loci ab aduersariis sparsim citantur, improbantes confidentiam propriæ iustitiæ. Primo illud ex Prou. 20. *Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Deinde exempla Iobi, Dauidis, Pauli, trium perfectissimorum hominum. Nam si hi (inquit Bellarminus) quorum vnus dicebat, *Non reprehendit me cor meum in omni vita mea*, c. 27. alius, *In innocentia mea ingressus sum*, Psal. 26. tertius, *Nihil mihi conscius sum*, 1. Cor. 4. Si hi, inquam, non audebant sibi certitudinem diuinæ gratiæ arrogare, quis erit ille, qui de propria iustitia non formidet?

II. Iam, non esse ausos sibi certitudinem gratiæ arrogare, probant Iob. 9. *Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit, non intelligam:* & loquitur de aduentu Dei ad hominem per gratiam, inquit Pererius: Et post, *Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me cõprobabit: etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Et post, *Vereb. r omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti*, c. 31. *Quid faciam, cum surrexerit ad iudicandum Dominus? Et cum quæsierit, quid respondebo illi?* Sic Iob. Iam Dauid, Psalm. 19. *Delicta quis intelligit; ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo.* Denique Paulus, 1. Cor. 4. *Nihil mihi conscius sum: sed non in hoc iustificatus sum.*

III. Forma erit argumenti: Nemo incertus de propria iustitia, certus esse potest de gratia Dei: at omnes iusti incerti sunt de propria iustitia. Ergo nullus iustus certus est de gratia Dei. Maior supponitur per se cognita: itaque non probatur. Minorem confirmant qui citantur loci.

IV. Respondeo: iustitiam propriam, nomen esse homonymum: sumi enim interdum pro iustitia, quæ est per gratiam, vt 1. ad Cor. 1. Christus dicitur nobis factus esse iustitia: vnde Christianis solenne, Christum agnoscere suam iustitiam: atque inde se iustificari per fidem. Alias, pro iustitia secundum legem: nimirum inhærentem animæ rationali habitum conformem legi diuinæ: sed hanc rursus vel perfectam, cui peccati nihil sit admixtum: vel inchoatam, quæ peccatum odit, amat legem, & ei subiicitur.

V. Hac supposita distinctione, facilis est solutio. Nam si iustitiam propriam intelligas, illam primam, quæ est per gratiam: negatur minor. Negatur etiam confirmari illis locis recitatis. Nec vero diffitentur ipsi Papistæ, iis omnibus designari iustitiam illam altero sensu nominatam, quæ opponitur peccatis: cum hæc prima opponatur potius reatui, id est, imputatis peccatis: quandoquidem certum sit, etiam supponere peccatum: quod si nullum esset, tum ne esset quidem hoc genus iustitiæ. Propterea audimus à Paulo ad Rom. 5. *Vbi auctum est peccatum.*

VI. Et vero nos contra scimus, tum omnes iustos certos esse de iustitia sua per gratiam Dei, quod tota hac disputatione contenditur: tum illos ipsos Iobum, Dauidem, Paulum: quandoquidem ille certus fuit & redemptorem suum viuere, & se visurum Deum, c. 19. alter certo credidit sibi remissa peccata. Psal. 32. tertius, misericordiam sibi, peccatorum primo, esse factam scitiuit, 1. ad Timoth. 1.

VII. Quod si iustitiam in argumento sumas secundum legem, sed inchoatam: potest concedi maior: quandoquidem nemini potest applicari gratia, sine vera pœnitentia: sed rursus negatur minor. Nam & omnes fideles aguntur Spiritu Christi, quem qui non habet, ne Christi quidem est, teste Paulo: & illi ipsi, Iob, Dauid, Paulus, multa dixere de sua iustitia: quod nõ ignorant Papistæ: atque adeo eos perfectissimos homines appellant. Vnde necessaria conclusio est, non posse vllos ex citatis locis ita intelligi, vt negent illi perfectissimi viri sibi vllum esse internum motum ad bonum: quod ne aduersarios quidem sperem negaturos.

VIII. Superest ergo tertia iustitiæ acceptio, nimirum perfectæ, & quæ sit sine peccato. Hic vero minor præuaricatur. Neque enim vllis sanctis vnquam vlla fuit dubitatio: imo omnes certo sciuerunt sibi hanc deesse iustitiam, vtpote miseris peccatoribus, quibus necessarium fuerit aut de vita æterna desperare, aut confugere ad remissionẽ peccatorum. Sed hoc tamen alterius est temporis.

IX. Negatur ergo maior. Et contra verissimum est, ad plenam iustificationis persuasionem necessario requiri, vt se homo sciat esse peccatorem: ideoque diffidat iustitiæ suæ. Sic enim Publicanus ille abiit iustificatus, cum se confessus esset peccatorem: Pharisæus contra. Bellarmini ergo disputatio inepte Sophistica est, minorẽ probans, quæ est extra controuersiam: maiorem negligens, in qua est τὸ κεχυμένον.

X. Sed Pererius probat: Cum quodlibet delictum mortale impediat iustificationem: Nemini autem certum esse queat, ab omni se delicto purum esse: necessario efficitur neminem quoq; certũ esse posse, se iustificatũ esse.

XI. Respondeo, peccatum mortale vel illud esse quod Ioannes appellat peccatum ad mortem: vel aliud quodcunque peccatum, siue ex idiomate Papistico, non veniale: siue ex vsu Catholico, cuius stipendiũ mors est. Priori sensu conceditur maior. Sed negatur minor. Omnino enim pugnant inter se, fides & peccatum ad mortem: quia fides nulla absque pœnitentia. At peccatum ad mortem omnino pœnitentiam excludit. Itaq; nullus fidelis peccat peccatũ ad mortẽ. Eo ipso ergo, quod fideles sciunt se esse fideles, quia sentiunt fidem suam, vt ante est disputatum, etiam sciunt se non peccare peccatum ad mortem.

XII. Altero autem sensu si nominetur peccatum, mortale: tum iustificationem distinguo, vt sit vel Papistice, iustitia inhærens: vel Catholice, gratia Dei per remissionem peccatorum, vt post sumus disputaturi. Si sit iustitia inhærens: tum vel perfecta, vel inchoata. Perfectam iustitiam concedo impediri à peccato quocunque: eo enim ipso iustus non est homo, quod peccet, quodcunque tandem peccatum id sit. Et inde sese omnes fideles fatentur esse peccatores, etiam illi quos nobis perfectissimos obtendunt, Iob, Dauid, Paulus. Verum hoc nihil ad Thesim: non enim verum, spem salutis pendere à perfectione inhærentis iustitiæ. Imo verum, etiam primos peccatores misericordiam esse consequutos.

XIII. Quod si vel inchoata iustitia designetur, vel gratia Dei: tum negatur id quod audacius supponitur, quodlibet delictum mortale impedire iustificationem: prout iam explicatum.

XIV. Quartum argumentum, ab iis locis, qui iubent fideles esse timidos, vel pauidos. Prouerb. 28, *Beatus homo, qui semper est pauidus.* Ad Philipp. *Cum metu & tremore, salutem vestram operamini.* Prim. Petri 1. *In timore, incolatus vestri tempore conuersamini.*

XV. Respondeo: non omnem timorem opponi certitudini salutis obtinendæ: sed quendam, confirmationi in gratia: & huic timori bene conuenire cum certitudine salutis obtinendæ. Confirmatio in gratia, est status, in quo quis positus, non potest peccare: cuiusmodi status est beatorum, tum Angelorum, tum hominum. Huic statui opponitur status infirmitatis, qui est in hac vita fidelium, qui possunt peccare, imo reapse peccant: & tamen oderunt peccatum. Hinc illis timor peccandi, qui opponitur duritiei, apud Salomonem: siue impœnitentiæ, *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Beatus homo, qui semper est pauidus: qui vero mentis est duræ, corruet in malum.* Hunc timorem perpetuum esse oportet: imo est in iis maximus, quibus certissima spes salutis: quia nemo aut æque odit peccatum, aut æque habet cognitam propriæ corruptionis infirmitatem. Vnde sibi omnia tuta timet.

XVI. Isto timore non perimi omnem securitatem, Solomon testatur eo ipso cap. *Fugit impius nemine persequente: iustus autem, quasi leo confidens, absque terrore erit.*

XVII. Superioribus locis duos aggiutinat Bellarminus, quos ego separandos censeo: quod iis sit alia vis argumenti. Poster. ad Cor. 10. *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deum commendat.* At certe inquit, qui certitudine fidei sciret se iustum esse, posset vtique se commendare: quia sine dubio minime falleretur. Secund. Pet. 1. *Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis.* At si per bona opera, certitudo vocationis quærenda est, certe etiam iustificationis. Si autem certitudo iustificationis pendet ab operibus, non est igitur certus homo de sua iustificatione, mox atque est iustificatus. Tum etiam non pendet ex sola fide certitudo iustificationis: denique, non est certa iustificatio nostra certitudine fidei, quæ infallibilis: sed operum, quæ coniecturalis.

XVIII. Respondeo, in priori oblitum esse, Bellarminum explicare quid sit illud *se commendare.* Et potest id quidem varie exponi: sed semper tamen conseruanda oppositio: commendare se, & commendari à Deo: vt intelligatur ille se commendare, qui non commendatur à Deo. Hoc posito, alii explicarunt, se commendare eum, qui intrudit se in aliquem gradum Ecclesiasticum. Ambrosius, *Verum est, quia illum Dominus commendat, & probatus est, quem dignum habet ac mittit vt prædicet donum eius. Quem autem non mittit, non illum commendat: ipse autem se commendat, qui non missus prædicat nec per hoc idoneus non est, sed præsumptor & reprobus.* Benedictus Iustinianus aliter, *Seipsum commendare is dicitur, qui suas laudes, quasi suas celebrat, nec quicquam Deo, bonorum omnium autori, tribuendum putat.*

XIX. Vtrouis modo intelligas, falso asseritur, qui certus est se esse iustificatum, id est, per solam Dei misericordiam iustum; posse ipsum se cõmendare. Ratio in promptu: prima, quia commendatur à Deo, cuius Spiritu testimonium habet: altera, quia sibi nihil tribuit, sed omnia gratiæ Dei. Itaque argumentum inde Bellarmini nullum.

XX. In altero, primum nego Petrum docere, quærendam esse vocationis certitudinem ex bonis operibus: longe enim est aliud firmam per bona opera facere. Hoc enim est confirmare: quod vsurpatur non semper de re quę primo sit incerta: sed etiam de ea, quæ etsi primo & per se certa sit; tamen cõplementum sui expectat: quomodo infinitis locis Deus dicitur confirmare fœdus suum. Ad Rom 15 εἰς τὸ βεβαιῶσαι, *vt confirmaret promissiones Patrum.* Inde Marci 16. τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος: *Domino cooperante,*

rante, & sermonem confirmante, Inde ad Philip. 1. ἐν βεβαιώσει τῷ εὐαγγελίῳ, *in confirmatione Euangelij*. Sic confirmabitur etiam vocatio, non vt quæ incerta erat, fiat certa: sed, vt, quæ certa est, eius certitudo ostendatur signo proprio, nempe bonis operibus. Quod si ne vocationis quidem certitudo pendet ab operibus, certe multo minus ipsius iustificationis.

XXI. Secundo absurda est consequentia, si confirmetur operibus vocatio, confirmari etiam iustificationem. Nam vocatio quidem distinguitur in efficacem, & temporariam: itaque ratione quadam potest dici confirmari, cum efficitur, vt constet esse efficacem. At iustificatio non est gemina, sed vnica & simplicissima: nec vnquam nisi vera & certa: itaque non opus habet confirmari. Falsum igitur, pendere eius certitudinem ab operibus.

Cap. XVI.

De promissionibus hypotheticis: Vtrum sit incertum, eos qui agunt pœnitentiam, assequi remissionem. Et de certitudine Prædestinationis.

I. ILli mihi loci occurrerunt à quibus videretur Papistarum conclusio directa: Nunc erit obliqua & per consequentias paulo remotiores. Esto igitur quintum argumentum ab hypotheticis promissionibus. Nusquam enim inquit Pererius, diuina Scriptura absolute promittit huic vel illi remissionem peccatorum, sed adiuncta semper conditione, si dignam egerit pœnitentiam, vel serio & ex animo conuersus sit ad Deum. Et hoc probant Deuter. 4. *Cum quæsieris ibi Dominum, inuenies eum: si tamen in toto corde quæsieris eum, & in tota tribulatione animæ tuæ.* Poster. Paralipom. 6. *Si conuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, tu exaudies de cœlo, dimittes populo tuo*, Esaiæ 1. *Quiescite agere peruerse, discite bene facere: quærite iustitiam: & venite, & arguite me, dicit Dominus: Si fuerint peccata vestra sicut coccinum, sicut nix dealbabuntur: & si fuerint rubra sicut vermiculus, sicut lana alba erunt.* Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet.* Ioan. 13. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Luc. 3. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Act. 8. *Si credis in toto corde, licet.*

II. Hoc posito, bis assumunt. Primo, Neminem certum esse posse, præsertim certitudine fidei, se toto corde conuersum esse ad Dominum, & fidem ac pœnitentiam habere, qualis requiritur. Hoc probant: quia in nulla Scriptura testimonium huiusmodi inueniatur de fide & pœnitentia nostra in particulari. Igitur nemo certus esse potest, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata.

III. Secundo Lorichius assumit: at etiamsi aliquis implerit omnia, tamen iussit eũ Christus dicere, se esse seruum inutilem. Ergo nemo potest sibi certa fiducia polliceri beatitudinem.

IV. Respondeo, de hypothesi & posse fusius disputari, & nonnulla esse iam dicta: sed nunc admitto, hac conditione Deum remittere peccata, vt vere conuertantur homines à peccatis; & subiiciant sese legi, eamque obseruent dum tamen nemo ita interpretetur, vt aut præcedat hæc conditio remissionem peccatorum, siue iustificationem, aut sit exacta, & in nullo deficiens. Nam vtrumque hoc est alienum à natura Gratiæ diuinæ per Christum. Dimittuntur enim peccata, etiam antequam quicquam boni sit præstitum, ipso saltem teste Baptismo: & post remissa peccata, nemo tamen perfecte implet legem.

V. Hoc igitur posito, dico, immerito negari ab aduersariis quenquam posse esse certum certitudine fidei, se toto corde conuersum esse. Enimuero non potest id doceri, quod non potest sciri. At docentur fideles, conuerti ad Deum toto corde suo. Ergo oportet etiam fideles id ipsum scire posse. Tum autem, si non possunt scire, ne possent quidem scire se credere toto corde. At qui hoc possunt scire, vt nos probauimus: ergo & illud.

VI. At qui, inquiunt, nulla Scriptura reuelauit. Quid, inquam? Abel aut Enoch, aut Isaacum credere? Esto. Sed quomodo? An quia non totidem syllabis dixit? At qui, eadem non dixit totidem verbis, eosdem factos ad imaginem & similitudinem Dei? An igitur verum, nescisse Abel, Enoch, Isaacum se factos esse ad similitudinem Dei? At quis vnquam audiuit, quod de genere certum est, de specie, siue de indiuiduo incertum esse? Imo nulla dari potest maior importunitas, vt dicam mollissime.

VII. Lorichii consequentia negatur. Nam antecedens non pertinet ad certitudinem, sed ad meritum. Itaque recte conclusio erat, neminem mereri beatitudinem. Sed si nemo mereatur, non sequitur tamen neminem certum esse de gratia.

VIII. Sextum argumentum, erit ex iis locis qui indicant incertum esse an qui agit pœnitentiam, consequatur remissionem. Daniel. 4. *Forsan ignoscet Deus delictis tuis.* Ioel. 2. & Ioan. 3. *Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus?* Act. 8. *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi.* Hos locos Bellarminus pronunciat significare incertitudinẽ remissionis; non facere tamen dubias promissiones Dei, quibus promisit vere pœnitentibus indulgentiam: sed respicere incertitudinẽ nostrę dispositionis. Vnde cunque à. veniat incertitudo, semper probare, non debere hominẽ ita esse securum, vt nõ semper à Deo petat seriã pœnitentiam, & peccati remissionem.

IX. At qui primum, in conclusione mutatur quæstio. Nam & nos concedimus hanc, quam adstruimus certitudinem, talem esse, quæ petat à Deo perpetuis precibus seriam pœnitentiam, & remissionem. Quandoquidem certum, non tantum non posse ad pœnitentiam venire, sed neque in ea perseuerare, nisi Deus dederit: & certum rursus nos quotidie addere peccata peccatis. Tum autem, quia remissionis peccatorum finis est liberatio à miseria, cui sumus tota hac vita obnoxii: semper oportet precari remitti nobis peccata, donec illa plena liberatio aduenerit: vnde illud Petri, Act. 3. *vt deleantur peccata vestra, postquam venerint tempora refrigerationis à conspectu Domini.* Si ergo nihil aliud ab his locis concluditur, pax esto.

X. Secundo, si verum, reuocari his phrasibus in dubium: dispositionem humanam: non vero ea posita, certitudinem consequentiæ: ergo nihil eæ phrases pertinent ad præsentem controuersiam: Nam hæc ita disputat de certitudine salutis, vt supponat salutem non quorumuis hominum, sed fidelium. Enimuero, quomodo omnibus certum, nullam esse salutem iis, quos esse impœnitentes certum sit: ita nemo ignorare potest incertam esse salutem, iis quos esse pœnitentes incertum est. At fideles esse pœnitentes nunquam est incertum. Non potest ergo illis esse salus incerta.

XI. Septimum argumentum; ex ad Rom. 11. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Et quis nouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* Quamuis hæc altitudo secreti (inquit Bellarminus) præcipuè respiciat causam, cur Deus vnum eligat, alterum non eligat: tamen indicat etiam non posse scire, sine reuelatione, quem Deus elegerit, & quem non elegerit. Nam ex hoc ipso, quod ignoramus, quid moueat Deum, vt hunc potius quam illum eligat, & in eius voluntatem rem totam referre cogimur: intelligimus non posse alia via cognosci quem eligere, & quem non eligere voluerit, nisi per reuelationem specialem, qua suam ipse voluntatem alicui manifestare dignetur.

XII. Respondeo, verissimum esse non posse cognosci quem Deus eligere voluerit aut non, nisi per reuelationem specialem. Itaque nihil argui contra Thesin. Nam dico cuique fidelium peculiariter reuelari hoc ipsum tantum arcanum: nimirum, per ipsa effecta: quomodo amat fieri in omnibus arcanis prouidentiæ. Hæc enim duobus modis cognoscuntur, vel per verbum, vel per euentum. Incertum erat quis post Saulem futurus esset rex Israel: id Deus verbo reuelauit, cum iussit Samuelem vngere Dauidem. At non sic reuelatum fuit, quis Iulio Cæsari in Imperio Romano successurus erat: reuelatum tamen: sed alio modo: nempe ipso facto: quia axioma est vniuersale, Non regnare regem nisi à Deo. Fuit prædictum Petro mortis genus, quo Deum erat glorificaturus. At infinitis aliis martyribus minime: qui tamen eo ipso quod se ad martyrium vocatos viderant, non dubitarunt ita fuisse apud Deum statutum; vnde Petrus 3. 1. *Melius est, vt bene agentes, si ita velit Dei voluntas, malis afficiamini, quam male agentes.*

XIII. Hoc prorsus modo iudicandum dico de his tantis prædestinationis ad salutem arcanis. Sunt enim electi ad vitam æternam, quibus dignatus est Deus peculiare testimonium exhibere suæ electionis: puta Abrahamus, Isaac, Iacob, Paulus: sunt contra quibus ipsa vocationis efficacia pro omni testimonio est. Et dico non minus certum fuisse Æthiopem illum se electum à Domino in vitam æternam, ex eo quod credidit: quam ipsam Candacem eius dominam, certam esse potuisse se à Deo destinatam regno Æthiopum, ex eo ipso, quod Æthiopibus imperaret. Quia non minus sit destinatorum saluti, credere toto corde, quam destinatorum regno, imperare.

XIV. Porro hoc implementum appellari merito potest reuelatio: quandoquidem ex eo reuelantur ea, quæ erant arcana. Vnde ab Apostolo dicitur Spiritus συμμαρτυρεῖ: atqui testimonium est genus quoddam reuelationis. Sed & specialis est reuelatio: quia, etsi ratio reuelandi sit communis omnibus fidelibus, tamen actus ipse singulis est proprius: neque enim eadem numero reuelatio, qua Æthiops sensit se adoptatum, communis fuit Proconsuli Sergio. Itaque quot personæ sunt, totidem esse oportet actus reuelationis: id est, totidem numero reuelationes. Vnde & cuique sua est, & propria.

Cap. XVII.

Rationes Bellarmini, & Gregorii de Valentia.

I. SEquitur alius ordo rationum. Prima est apud Bellarminum: quam sic dispono: Quicquid est certum certitudine fidei, id vel in verbo Dei continetur immediate, vel inde deducitur per euidentem consequentiam. At hæc propositio: Talis, puta Augustinus Hipponensis Episcopus, est vere iustificatus, neque est in Verbo Dei immediate, neque inde deducitur per euidentem consequentiam. Ergo hæc propositio non est certa certitudine fidei. Maior ponitur tanquam vtrinque confessa.

II. Minor probatur. Nam immediate, id est, totidem verbis non contineri, per se est manifestum, quandoquidem Augustinus in Scripturis ne nominatur quidem vnquam. Non deduci per euidentem consequentiam, probat, quia si deduceretur, ergo per hanc formam, Scriptura testatur omnes vere conuersos ad Deum, & pœnitentiam serio agentes, gratiam obtinere. At mihi euidens est mea vera conuersio, & seria pœnitentia: ergo mihi certum est, certitudine fidei, me gratiam obtinuisse. At non deducitur per hanc formam: ergo non deducitur euidenter.

III. Non deduci per hanc formam probat: quia eius assumptio non solum falsa sit; sed etiam impossibilis. Hoc probat. Primo, quia, *Prauum est cor hominis, & inscrutabile: & quis cognoscet illud?* Hierem. 17. Deinde, quia re ipsa multi falluntur, qui se putant habere, quod non habent: vt Petrus se paratum esse ad carcerem, & mortem: Paulus etiam, quum fureret in Christianos, se flagrare Dei amore: tum nemo sit, qui non laboret ignorantia aliqua non tantum probabili: sed etiam crassa. Tertio, quia nulla sint clariora signa veræ conuersionis, & gratiæ iam adeptæ, quam opera charitatis, & præsertim si quis animam pro Deo ponat: at hoc ipsum esse signum fallax constet, tum ex 1. ad Cor. 13. tum experientia: quia hæretici pro defensione perfidiæ suæ mortem libenter oppetant.

IV. Respondeo, Verbum Dei nominari, vel lata notione, quicquid Deus reuelat hominibus: vel strictiori, quicquid reuelatum est olim Ecclesiæ, & ab eius initio. Deinde enunciatorum credendorum, alia esse vniuersalia; quæ ab omnibus tenenda sunt: alia particularia, quæ à singulis duntaxat, vtpote, quæcunque pertinent ad indiuiduam applicationem illorum vniuersalium. Concedo igitur, quæcunque credenda sunt certitudine fidei, ea debere inniti Verbo Dei: quia nimirum humanæ coniecturæ non possunt vnquam hanc certitudinem assequi. Sed nego omnia singularia aut contineri immediate verbo illo olim reuelato & ab initiis Ecclesiæ, aut inde deduci sine Spiritus applicatione.

V. Exceptio enim legitima est eorum enuntiatorum particularium, quæ alio principio nituntur: sed eo semper diuino; ac proinde Verbo Dei: scilicet illo interno testimonio Spiritus, q Paulus expressit, vt paulo ante docuimus. Spiritus aiebat, συμμαρτυρεῖ, testimonium reddit nobis, vna cum Spiritu nostro: & alia in eam rem. Hoc dico esse Verbum Dei, & ita appellari in Scripturis: in quibus reuelationes illæ, quæ fiebant Prophetis, per internum & arcanum motum Spiritus, perpetuo appellantur nomine Verbi Dei: nec differebat ab ista energia, nisi modo: quia nimirum in Prophetis erat extraor-

extraordinarius: at in fidelibus, ordinarius: quia, qui non habet Spiritum Christi, is non est eius. Ergo ab ista vi Spiritus pendet quicquid de particularis applicationis: quemadmodum ab experientia constant in aliis scientiis, quæcunque assumptiones sunt eius ordinis: vt Hominem esse animal, tatione docet physica scientia, sed Petrum esse hominem, experientia euincit. Sic, qui credat in Deum, habere vitam æternam, docet Verbum illud olim reuelatum: sed Paulum credere, inde nec habuit, nec habere potuit Paulus, sed à sensu suo, id est, experientia, quæ erat ab internis motibus Spiritus.

VI. His positis, manifesto falsam esse dico primi assumptionem Syllogismi: & hanc propositionem, Augustinum esse iustificatum, constare Augustino ex Verbo Dei: idque dupliciter, primum ex illo Spiritus motu: deinde ex Verbo etiam illo olim reuelato, nempe per euidentem consequentiam. Nam ex vniuersalibus enunciationibus fatentur omnes deduci euidenter particulares. Exempli gratia, ille ipse Augustinus Hipponensis detur Episcopus: Huic dico certissimum fuisse hoc enunciatum, Augustinus fuit creatus à Deo Patre per Filium: & quidem certitudine illâ fidei Catholicæ, quam nunc vrgent Papistæ. Nimirum, quia hac eadem certitudine verum est, *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Ioan. 1.

VII. Quod vt sit magè perspicuum, aduertendum est in omnibus scientiis, demonstrationum partes posse vario modo certas esse: alias enim vtramque niti aliis theorematis communibus: alias tantum alterutram duntaxat, reliquam ex hypothesi, siue statu quæstionis. Sed conclusionis certitudinem tamen eandem esse cum certitudine Theorematum. Exempla dabo familiaria. Esto syllogismus: Omne Triangulum habet omnes suos angulos, æquales duobus rectis. At Pentagonum non habet omnes suos angulos æquales duobus rectis. Ergo Pentagonum non est triangulum. In antecedente vtraque propositio demonstrabitur, similiter ex variis theorematis vniuersalibus, quorum certitudo est Mathematica: ideo nemo dubitat, conclusionis etiam certitudinem esse itidem Geometricam. Nunc vero esto alius: Omne Pentagonum habet suos omnes angulos æquales sex rectis. At hæc figura nunc proposita est pentagona. Ergo eius anguli omnes sunt æquales sex rectis. Hic iterum dico conclusionem esse certam certitudine mathematica: etsi sola maior demonstrabilis per communia Theoremata: minor autem ex hypothesi tantum. Nimirum, quia hæc ipsa hypothesis est Mathematica. Tum, quæ pars controuerti poterat (nam hypothesis nunquam) eius certitudo est à demonstratione. Similiter in Physicis: Omne compositum est dissolubile: At omne corpus est compositum: ergo dissolubile: vtraque antecedens certa, ex principiis. At, omne compositum est dissolubile: Petrus est compositus; ergo dissolubilis: assumptio certa per hypothesin. Et tamen vtrinque conclusio physica.

VIII. Ad eandem rationem nostram rem esse dico. Quicunque vere conuersus ad Deum, assequetur vitam æternam. At Augustinus vere conuersus est ad Deum. Ergo Augustinus assequetur vitam æternam. Maior certa est ex certitudine fidei: quia constat ex Scripturis. Minor ex hypothesi vera, itaque controuerti non potest. Quare conclusio necessaria est, & euidenter deducta è Scripturis: itaque tenenda eadem fidei certitudine, cum maiore propositione. Quia conclusionum eadem veritas, quæ principiorum.

IX. Bellarminus hanc assumptionem, *atqui mihi euidens est mea conuersio, & seria pœnitentia*, negauit esse certam: quin potius dixit esse impossibilem. Sed nos contra certam esse dicimus: & quidem non ex hypothesi tantum: sed ex principiis Theologicis; æque ac maiorem. Pendet enim ab interno sensu; id est, à Spiritus Sancti testimonio, signaculo, arra; quibus omnibus nominibus is sensus honoratur in Scripturis. Itaque hic est syllogismus: Quisquis sentit intra se motus veros Spiritus Sancti, is est vere conuersus ad Deum. At Augustinus sentit hos motus: ergo vere conuersus est ad Deum. Siue ita malit Bellarminus: Quisquis habet testimonium, signaculum, arram Spiritus Sancti: is euidenter nouit se esse vere conuersum. At Augustinus id habet testimonium: ergo Augustinus euidenter nouit se conuersum. Rursus hæc conclusio est certa ex principiis Theologicis: si certa minor. At hæc rursus certa ex Scripturis: Omnis fidelis habet hoc testimonium. Augustinus est fidelis: ergo habet id testimonium. Maior est ex Paulo ad Rom. 8. Minor est-ne incerta? Atqui primum oportet esse certam; ex hypothesi quidem nobis de Augustino disputantibus: At ipsi Augustino, cuius interest; ex eodem illo interno sensu, quem esse diximus principium Theologicum, & efficacissimum. Itaque conclusionem oportet vtriusque esse certam, ex principiis Theologicis.

X. Bellarminus contra arguit, sed ita vt nihil sit magis sophisticum. Prima illi ratio: Quia prauum est cor hominis, & nemo illud cognoscit. Imo, inquam, non hominis sine exceptione. Nam Psalm. 7. *Iustum adiutorium meum à Domino, qui saluos facit rectos corde.* Et 35. *Prætende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his qui recti sunt corde.* Et 63. *Laudabuntur omnes recti corde.* Nimirum loquutus est Propheta de homine per peccatum deprauato: at nos disputamus de homine per gratiam restaurato. Itaque argumentum est contra hypothesin: concludens de alliis, cum de cœpis sit propositum.

XI. Multos falli, qui putent se habere, quod non habent, concedo. Sed eos, qui fidem habent, nescire se hanc habere: & cum sentiunt se habere, tum falli, hoc vero non tantum falsum, sed etiam absurdissimum. Fallebatur Petrus, cum se pollicebatur iturum ad mortem: at non fallebatur, cum diceret, *Nos credidimus, & nouimus te esse Christum illum Filium Dei viuentis*, Ioannis sexto. Nimirum id signum est imperfectæ conuersionis: at non falsæ. Nos autem non perfectam supponimus, sed veram: vt alias monuimus. Paulus si deceptus fuit in censendo suo zelo, ante conuersionem: at non deceptus fuit, cum diceret, *Neque vita mea mihi ipsi cara est*, Actor. 20. Habere etiam quenque fidelem, aliquid ignorantiæ, non est negandum: quis enim nescit, habere etiam aliquid peccati? Nam id nos pridem disputauimus: Sed incertam propterea esse fidem, aut non cognitam conuersionem, falsum. Vnde ille clamabat: *Credo, Domine: subueni incredulitati.* Et Apostoli: *Adauge nobis fidem.* Certe, qui postulant augeri suam fidem: eo ipso testantur, & se habere eam fidem & se certos esse se habere.

XII. Nulla esse clariora indicia conuersionis, quam opera charitatis, falsum est. Nam iis longe certior ipsa charitas, quæ est interna: & quam differre ab iis operibus, quæ Bellarminus, tanquam maxima nominat, ipse ostendit Paulus, à quo videri vult habere, quæ habet. Is enim disserte, *Si insumam alendis egenis omnes facultates meas, & si tradam corpus meum vt combiuar, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodest.* Et sane fideles, cum se examinant, non consistunt in his externis operibus: quæ sine dubio fallacia sunt, vt ponit Bellarminus: sed parent Apostolo, monenti, *Vos ipsos tentate, an non sitis in fide: vos ipsos probate: annon agnoscitis vosmet ipsos videlicet Iesum Christum in vobis esse?* Poster. ad Corinth. 13. Itaque concedimus hæreticos mortem obire: sed quis de hæreticis contendit? aut quæ ratio fert, vt, quia hæretici falluntur, ideo concludat quis, Fideles cæco ferri impetu? Quasi, quia cæci palpent, ideo Lynceos cæcutire oporteat.

XIII. Secunda ratione probat Bellarminus, neminem teneri certo credere certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Hoc bis probat. Primo, nullum eiusmodi articulum in vllo Symbolo fidei contineri: aut Concilii canone. Iustinianus similiter: ea, quæ diuinæ fidei certitudine credenda sunt, fidei præcepto comprehenduntur. Quis vero ante istos pseudomagistros Euangelicos hoc præceptum excogitauit vnquam, quo iusti fide diuina credere compellantur se iustos esse? Secundo: Si eiusmodi aliquis esset articulus fidei: ergo quicunque peccaret, quocunque genere peccati mortalis, esset hæreticus: & nullus peccator esset in Ecclesia. Ratio, quia, dum quis peccat mortaliter, non potest credere se esse iustum.

XIV. Respondeo, verum esse contra, omnes fideles teneri credere certitudine fidei, sibi esse remissa peccata: quandoquidem fidei obiectum sit Deus misericors; ac proinde remissio peccatorum: Adeo vt, quomodo qui non credat Christum esse suum mediatorem: sic & qui non credat sibi per eum remitti peccata; non sit Christianus. Itaque Bernardus negabat esse satis, si quis credat posse obtinere remissionem peccatorum: esse enim id tantum initium fidei: sed addendum esse præterea, credere sibi remissa esse peccata.

XV. In priori argumento negatur id, quod pro certo sumitur, nullum esse in Symbolo hac de re articulum. Et mirum esset, hos tantos magistros, qui nos audent Pseudomagistros dicere, tam esse cæcos, vt non videant, quid illud sit, *Credo remissionem peccatorum*: si non esset certum, magistros mendacii nihil videre. At nos, quomodo scimus debere quenque credere certitudine fidei, se esse creatum à Deo: & Christum esse suum redemptorem: & se resurrecturum, quia diserti sint articuli? Credo in Deum creatorem. In Filium eius vnigenitum, passum & mortuum: Credo resurrectionem carnis: etsi alioquin vniuersaliter concepti: sic scimus vnumquemque fidelem debere certitudine fidei credere, sibi esse remissa peccata: quia articulus sit: Credo remissionem peccatorum.

XVI. Imo, inquit, Bellarminus, is articulus significat in Ecclesia dari Baptismum in remissionem peccatorum. Esto, inquam. Nam & illud, credo resurrectionem, significat in Ecclesia esse spem resurrectionis. Quid ergo? Vin' tu Bellarmine; ita profiteri, in Ecclesia hanc spem esse, vt tu tamen incertum habeas te resurrecturum? Quod si est absurdum: ergo vides, non si in Ecclesia sit remissio peccatorum, ideo nulli priuato applicandam. Imo vrgeo te. Dixisti enim, dari remissionem in Ecclesia, Quid illud est dari? Tu videris: quo sensu possis excusare: sed nos credimus, nemini dari, si nemini applicetur. Credimus dari per baptismum, significare, dari baptizatis: hos a. esse aliquos indiuiduos: non tragelaphos nescio quos in aere incerto volitantes. Itaque libenter auscultamus Paulo, ad Rom 7. *An ignoratis, nos, quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos? Sepulti igitur sumus vna cum eo, per baptismum in mortem.* Vnde concludimus: illud, In Ecclesia datur per baptismum remissio; non significare, datur in Ecclesia, nec tamen scit quisquam cui detur: quomodo faceti ludiones multis præsentibus cæcis dicunt, Do vobis stipem, vt inter eos rixam excitent audientes datam, nescientes cui: sed significari, dari in Ecclesia, id est, cuique fideli. Vnde Petro dictum 1. 1. *Scientes vos esse redemptos non auro & argento, sed pretioso sanguine agni immaculati.* Clare & disserte, scientes vos esse redemptos.

XVII. In secundo argumento, absurdissima est consequentia: & eius ratio futilissima. Quia de iustitia agat inhærente; quæ non significatur per remissionem peccatorum. Certe enim nemo fidelium tenetur credere se esse iustum, id est, sine peccato. Imo, contra tenetur credere se esse iniustum id est, non sine peccato, alias enim nulla cogitari potest remissio peccatorum.

XVIII. Tertia ratio negat expedire, vt homines habeant ordinariè certitudinem de propria gratia. Hoc probant ab incommodis consequentibus. Primo à superbia. Nam vt Augustinus ait libri de Corrept. & Gratia c. 13. *In hoc loco tentationis tanta est infirmitas, vt superbiam possit generare securitas.* Et Gregorius 9. Moral. c. 7. *Si scimus nos gratiam habere, superbimus.* Et Lucæ 18. parabola Pharisæi & Publicani docet, eos, qui se iustos esse confidunt, facile se cæteris anteponere. Secundo à desidia & somnolentia. Esset enim, inquit Alfonsus de Castro, propriæ iustificationis certitudo, præsertim viris imperfectis, occasio desidiæ, & somnolentiæ, & otiositatis.

XIX. Nos contra existimamus Deo soli optime esse cognitum quid expediat, quid minime: Sophistas posse multa hinc inde μωρολυκεια corrogare: quibus infirmiores deterreant: quomodo olim athei criminabantur, doctrinam de immensa Dei in peccatores misericordia, inferre confidentiam in peccando: & doctrinam prædestinationis, Deum arguere iniustitiæ. Existimamus rursus contrariam doctrinam vere incommodis esse obnoxiam: vtpote minuentem, extenuantemque beneficium redemptionis: fidei vim funditus tollentem: pacem apud Deum expungentem: & testimonium Spiritus, sigillum, arrhabonem, commutantem in meras nugas, & Centauros & Tragelaphos: mera somnia: quibus incommodis nos vere oportet moueri.

XX. Cæterum notemus vafrè substitui homines, pro fidelibus. Nam etsi fideles omnes sint homines, tamen non omnes homines sunt fideles. Itemq; nimis indistincte loquitur, qui hominibus promittit eam certitudinem: nos consideratius, qui tantum fidelibus. Hoc posito, negatur vtraq; consequentia. Negatur, inquam, ex hac certitudine salutis sequi vel superbiam, vel socordiam. Nam hoc si esset, tum nemini oporteret vnquam hanc certitudinem reuelatam. At fatentur Papistæ ipsi quibusdam reuelatam. Nos ergo concludimus, non esse hoc necessarium incommodum.

XXI. Enimuero facetus est hoc loco Bellarminus. Præuidet, inquit, Deus hos paucos sic in charitate radicatos, vt non sit illis ab hac elatione periculum: quod tamen infirmioribus & imbecillioribus euenire posse cognoscit.

XXII. Optime sane: nam Deus, si forte aut multitudine turbatur, ne in multis præuideat, quod in paucis: aut numero obruitur, ne qui in paucis efficaciter agit ne efferantur, in omnibus non possit. Et non tædet Sophismatum? Et non pudet imposturarum? Longe consideratius Ethnici, qui etsi suum Achillem finxerint ἄτρωτον, tamen nunquam sic elatum, vt arma non optima indueret. Atqui sciunt Christiani, & Spiritum fidelibus inditum, esse Spiritum vt non timoris, sic neque temeritatis, aut insolentiæ. Et vero parabola Pharisæi nihil docet simile: nam ille profecto non erat certus de sua iustificatione: sed præsumebat de sua iustitia. Itaque quod Augustinus, quod Gregorius, reliquit scriptum, aut est ἄτοπον, aut intelligendum de iis, qui non per Spiritum, sed per propriam præsumptionem, hanc sibi persuasionem induerent.

XXIII. Longe vero absurdius illud de socordia. Nam quemadmodum homo illa ipsa vita, quam sentit se viuere, incitatur ad vtendum iis mediis, quæ instituta sunt ad vitam sustentandam: ita omnino fidelis, ea ipse fide, qua certus est se esse iustificatum, fertur in omnes partes eiusdem fidei: ideoque tanto est diligentior, quanto magis per eam fidem certus est. Itaque Paulus dicebat, καθ᾽ ὡς ἠλεήθημεν οὐκ ἐκκακοῦμεν, *prout misericordiam consequuti sumus, non segnescimus.*

XXIV. Quarta ratio probat hanc certitudinem non esse communem omnibus fidelibus: triplici argumento. Primo: quia paucis quibusdam reuelata fuerit, Mosi, Virgini, Paulo, Antonio, Francisco, Gallæ. At si esset vniuersalis, non necesse erat reuelari paucis. Secundo, constat quosdam, alioqui perfectissimos, in obitu suo non mediocriter trepidasse. Sic Hilarionem, teste Hieronymo, dixisse. *Egredere anima mea, quid times? egredere, quid trepidas? Septuaginta prope annis seruisti Christo, & mortem times?* Tertio, quia ii, quos in hæreticis hodiernis Papistæ numerant, inter se dissentiunt: vnde necesse est aut omnes, aut certe aliquos falli: cum tamen omnes hanc certitudinem doceant.

XXV. Respondeo ad primam. Omnibus fidelibus reuelari hanc certitudinem; vt antea explicatum est, sed paucis interdum peculiarem esse reuelationis modum, nimirum externum, &, vt ita dicam, vocalem. Non sequitur autem, si communis sit omnibus interna reuelatio, externam esse quibusdam inutilem. Maxime cum hæc vtilitas non à natura rei pendeat, sed à voluntate diuina, qui quo vult modo manifestat se suis. Sic etsi per interiorem efficaciam Spiritus vocentur omnes fideles, per ordinarium ministerium, tamen quidam sunt extra ordinem vocati. Quod attinet ad exempla harum reuelationum, nihil opus est singula discutere: esto illis tanta fides, quantam merentur autores.

XXVI. Ad secundum, trepidasse Sanctos non negem: ast id non significat fuisse incertos, sed luctatos cum sensu carnis, & diaboli tentationibus. Alioquin enim certitudinis eorum hæc ipsa lucta, locupletissimum exhibet testimonium. Nego enim quicquam posse dici confidentius, quam verba illa sunt Hilarionis apud Hieronymum. Potest-ne enim argui timor, ab eo cui nulla certitudo, nulla fiducia est? Atqui hæc verba acerrime timorem arguunt. *Quid times? quid trepidas? & mortem times?* Nam his aut nulla est vehementia: aut hæc est contra officium fidelis animæ esse trepidationem in morte.

XXVII. Ad tertium, concedimus non paucos eorum, qui veram doctrinam ore scriptisue propugnant, non sentire eiusdem efficaciam: quia multi sint, qui dicunt, Domine, Domine, quos tamen Christus non nouit. Sed quomodo non sequitur, propterea nullos vere credere: ita nemo legitime concludat, qui vere credant, non sentire hanc certitudinem. Singulorum ergo conscientiam Dei iudicio Bellarminus relinquito, de Thesi ipsa disputato: & hoc vnum habeto pro omnibus: si qui falluntur, dum se putant securos esse, hos non esse fideles, quicunque tandem sint: nam si essent fideles, tum illi seruandi essent: itaque non eos falleret spes sua. Quod si non sint fideles: ne ad nostram quidem disputationem pertinent.

XXVIII. Quæ sequuntur rationes, huc translatæ sunt ex quæstione de Certitudine Prædestinationis. Esto igitur quinta. Scriptura hortatur omnes fideles ad timorem. Ad Rom. 11. *Tu autem fide stas, noli altum sapere, sed time ne forte & tibi non parcat.* Prior. ad Cor. 10. *Qui stat, videat ne cadat.* Ad Philipp. 2. *Cum timore & tremore salutem vestram operemini.* Apocal. 3. *Tene quod habes, ne forte alius accipiat coronã tuam.* Secund. Ioan. *Videte ne perdatis, quæ operati estis.* Psalm. 2. *Seruite Domino* in timore & exultate ei cum tremore, *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via.*

XXIX. Respondeo, alium esse timorem, aliam vero incertitudinem gratiæ Dei. Nam & qui certissimus erat Paulus, tamen subiiciebat carnem suam, ne reprobus inueniretur. Itaque nos censemus, eos certissimos esse gratiæ acceptæ, suæque prædestinationis, in quibus hic timor est maximus. Hic enim timor nascitur ex notione seuerissimi iudicii diuini, propriæque infirmitatis: at confidentia, ex sensu misericordiæ diuinæ, quæ concussos illo timore subleuat: Neque enim imaginandum, hunc misericordiæ sensum vnquam cuipiam ingenerare contemptum iustitiæ, aut iræ diuinæ: tantum efficere, vt qui mirum in modum concutiuntur horrore suorum peccatorum, tamen miro modo erigantur in confidentiam remissorum eorundem: etiam ex ipso horrore; quem concipiunt ex vi Spiritus intus agentis, & efficientis, vt oderint peccatum quod faciunt. Breuiter: ipsi Papistæ concedunt aliquos ex particulari reuelatione certitudine fidei credidisse se esse prædestinatos. At hos nos scimus seruisse Deo in timore & tremore. Ergo negamus hunc timorem opponendum certitudini salutis.

XXX. Sexta ratio: Scriptura disertis verbis docet salutem pendere à conditione operum. At nulla esse potest certitudo salutis, si pendeat à conditione operum. Quare nemo est certissimus de salute sua. Primum probat, Matth. 5. *Dico vobis, Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, vos nequaquam ingressuros in regnum cœlorum* Et 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Ad Rom. 8 *Quod si filij, & heredes, si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Poster. ad Thimot. 2. *Si commortui sumus, & conuiuemus.* Et, *Non coronabitur nisi qui legitime certauerit.*

XXXI. Respondeo, conditionem operum, vel ponere simpliciter necessitatem operum: vel præterea eorum meritum. Illo sensu significatur, debere eos, qui sperant vitam æternam, operam dare bonis operibus. Altero autem hanc vitam acquirendam ex vi illorum operum. Priori sensu non negemus pendere vitam à conditione operum: quia certum sit absque pœnitentia, neminem saluandum. Sed negamus, hac posita conditione, nullam esse certitudinem salutis. Imo, dicimus, hac posita conditione, magnam esse certitudinem salutis: quia nemo sit fidelis, qui non sentiat se operam dare bonis operibus: quomodo Paulus testatur, se velle bonum, quod non faceret.

XXXII. Nam, quod Bellarminus, neminem electorum posse certe statuere se facturum omnia illa bona opera, quæ Christus fieri iubet: nos fortius dicimus, omnem electum certo statuere se non facturum omnia opera, quæ Christus iussit: sed propterea nullam esse certitudinem, constanter negamus. Quorsum enim esset remissio peccatorum.

XXXIII. Posteriore sensu, consentimus nullam posse esse certitudinem salutis, posita ea conditione. Sed hanc conditionem positam esse, non extorquebit Bellarminus à Catholicis. Non enim persuadebit iis locis id doceri: quorum tamen expositio alterius est controuersiæ. Hic breuiter, nihil esse quo ex verbis confirmetur secundus sensus, potius quam primus.

XXXIV. Hactenus Bellarminus. Addo duas rationes à Gregorio de Valentia. Septima ergo. Supponatur peccator, qui nondum credit se in gratiam esse receptum: sed contra potius, propter manifesti alicuius peccati conscientiam certissimus sit, se gratia carere: hoc posito, sic erit argumentum: Nemo potest certissime sine vlla formidine sibi persuadere id, quod neque per se notum, neque vllo firmo argumento, siue ex reipsa euidenter, siue ex autoritate diuina ducto, concludi, & probari potest. Sed quod talis peccator sit propter Christum in gratiam receptus, neque per se notum: neque vllo firmo argumento, concludi, & probari potest. Ergo non potest talis peccator certo, sine vlla formidine, id sibi persuadere.

XXXV. Magnifice. Hic profecto triumphauit, aut nemo triumphabit vnquam. Quid-ni enim vincat, nullo posito hoste? Si tamen triumphus puerorum aliquis est, qui castella erigunt ex puluere, quæ pedibus disturbent. Ponit peccatorem, qui nondum credat se in gratiam esse receptum: & hunc concludit non posse sibi firmiter persuadere se in gratiam esse receptum. Quis vnquam somniauit magis ridiculè? At nos fidelem volumus, & negamus vllum esse fidelem, vllum vnquam esse posse fidelem, qui non credat se in gratiam receptum; id est, sibi dimissa esse peccata: tam profecto, quam non potest sanus esse oculis, qui solem meridie lucere non credat: quam non potest religiosus esse, qui nullum Deum esse credat. Itaque sufficit ridere tam belle delirantes Iesuitas.

XXXVI. Octaua ratio similis septimæ: Impossibile est, sana mente, & cum iudicio eam persuasionem suscipere, quam sua mente habere non possis, nisi illam habueris priusquam primo habeas. Sed illam persuasionem fidei non potes sana mente habere, nisi eam habueris priusquam primo illam habeas: Ergo impossibile est sana mente, & cum iudicio, suscipere persuasionem illam fidei. Assumptum probatur. Quia hæc persuasio est medium vnicum ad acquirendam gratiam, Christi beneficio: atque ideo oportet eam præire, vt possis cum iudicio credere, qaam iam habeas gratiam Christi beneficio.

XXXVII. En nouum triumphum: sed similem præcedenti. Negatur enim minor: quæ illi non aliunde, quam à febri aliqua. Nam, quis docuit hanc fidei persuasionem esse vnicum medium? mitto vnicum, quia docuit esse saltem medium ad acquirendam gratiam? Atqui, ô bone, gratiam nos acquiri à nobis, negamus vllo medio à nobis: sed accipi à Deo agente in nobis, qui eo respectu nihil nisi patimur. Itaque, dicimus hanc gratiam nobis iam oportere esse donatam, antequam vllo motu sentiamus. Scimus enim Iacobum ante fuisse amatum, quam quicquam egisset boni. Breuiter sciunt omnes, nisi qui nos quid doceamus ignorant, fidem esse instar manus, qua accipimus & applicamus gratiam nobis donatam. Hoc modo nihil est necesse quemquam prius credere remissa sibi esse peccata, quam re vera sint remissa: Ita somniet (quamquam illi, non somniare dicunt, sed meditari:) sed tamen ita, siue somniet, siue meditetur Iesuitas Catholici tam inepte, siue somniantes, siue meditantes. Sed taceo, & precor his somniantibus, his meditantibus, bonam mentem.

Cap. XVIII.

Rationes Dominici à Soto, & Vasquis.

I. Qvæ sequuntur rationes, eas sufficiet Dominicus à Soto, & Gabriel Vasques. Ille irritatus, vt videtur, à suo Catharino, rem totam voluit altius considerare, vt haberet nonnulla quæ omissa aliis. Esto igitur nona ratio: Si aliquis certus esset diuinæ in se gratiæ existentis: Ergo idem certus esset se in malo non perseueraturum. At vero certitudine fidei Catholicæ nemo certus esse potest, se in aliquo iniquo opere, aut saltem cogitatione, non perseueraturum: Ergo nemo potest certus esse certitudine fidei Catholicæ, gratiæ in se existentis. Ratio consequentiæ, quia saltem ea quæ praua sunt, obstaculo sunt gratiæ diuinæ.

II. Respondeo illud, in malo perseuerare, ambiguum esse, videlicet, vel actu duntaxat, vel etiam affectu. Et affectu quidem illum perseuerare in peccato, cui peccatum ipsum placet, adeo vt nolit inde recedere, ne tum quidem cum sentit prohiberi à Deo. Actu autem potest in malo perseuerare, qui tantum per naturalem corruptionem deficit ab officio. Et habet tamen intra se timorem Dei, quo fit vt odio habeat peccatum: deploret etiam suam quam sentit, miseriam.

III. Si de affectu perseuerantibus argumentum intelligitur, conceditur consequentia. Sed negatur assumptum. Nam profecto nemo est fidelis, qui & non sentiat in se affectum istum recedendi à malo; imo verũ odium mali: & non certo speret se in eo odio perseueraturum: Videlicet quia idem certus est, nihil posse se separare à dilectione Christi, prout testatur

Apostolus

Apoſtolus: qui etiam diſerte teſtatur, ſe odiſſe malum, quod faceret: cum deſcriberet naturam, vt ita dicam, regenerationis.

IV. Si autem intelligatur de actu: negatur conſequentia. Nam etiam falſa eſt eius ratio : non enim malum actu obſtaculo eſt gratiæ diuinæ, Alioquin in nullo vnquam homine fuiſſet gratia Diuina. Quia nullus dari poteſt hominum, excepto vnico Chriſto, in quo non fuerit malum actu: quandoquidem nemo dari poteſt, non peccator: Itaque, Paulus ad Roman. 7. cum dixiſſet videre ſe in membris ſuis legem, rebellantem, ſubiecit. *Quis me eripiet ex iſto corpore mortis?* ſignificans nullam ſpem fore, ſe liberandum ab ea lege, id eſt, à malo, niſi eadem opera liberetur à corpore.

V. Enim vero, cum gratia ſit, vel ipſe amor Dei in Chriſto nos complectentis, vel eius amoris effectum, id eſt, renouatio noſtri: vtroque tamen modo gratiæ Dei negatur obſtaculum eſſe malum hoc actu exiſtens in fidelibus. Non enim obſtat amori: quandoquidem Paulus, ad Rom. 5. *Commendat*, inquit, *charitatem ſuam Deus erga nos, quod cum adhuc eſſemus peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus ſit:* audin' charitatem Dei in nos, tum cum eſſemus peccatores, id eſt, actu, imo etiam affectu, in malo? Non obſtat etiam renouationi: quia idem Paulus teſtatur vtramque legem in ſe eſſe: nimirum & ſpiritus & carnis, ad Rom. 7. teſtatur rurſus ad Galat. 5. carnem concupiſcere aduerſus ſpiritum. Quod ſi verum non ſit peccatum, id eſt, malum, exiſtens in homine fideli, obſtaculo eſſe gratiæ diuinæ: ergo non eſt neceſſe, quicunque certus eſt gratiæ Dei in ſe exiſtentis, eundem certum eſſe ſe ne actu quidem perſeueraturum in malo, id eſt, non futurum peccatorem, quandiu erit in hac vita.

VI. Quid ergo? Nempe debuit Soto dicere, certum eſſe fidelem, ſibi non imputatum iri vllum peccatum: vtpote condonatum per gratiam. Sed hoc genus hominum nullam gratiam, nullam iuſtificationem poteſt concipere, niſi in operibus, à quibus ſuam omnem petit certitudinem ſalutis. At contra fidelis nullus eſt, qui non ſemper cum publicano dicat, *Domine, propitius eſto mihi peccatori.*

VII. Decimam rationem deſcribam αὐτολεξεί. Statuamus, inquit, hominem, qui diu hæſerit in aliquo vitio : puta, qui odia exercuit, vel concubinam habuit, cuius prauitatis cogitatus identidem in memoriam recurrunt: vel hominem, quem ambitio, vel quiuis alius reprobus affectus diuexat, adeo vt dubium illi iniiciat, vtrum cupiditates illas, quæ altiſſime eſſe ſolent viſceribus infixæ, ſtirpitus auulſerit ex corde, atque adeo ea ratione, qua offenſa ſunt Dei, quod ad veram pœnitentiam requiritur, an nequaquam propter Deum, ſed ſolum propter temporarios reſpectus ſe abſtineat: Huiuſmodi pauidas (vt vos vocatis) gerentes conſcientias: quin vero (vt ego exiſtimo) meritiſſimo dubias, id duntaxat admonetis, vt ſatagant in fide, ſe contra hos pauores obfirmare, & aſſerere: cum Apoſtolis deprecantes, adauge nobis fidem; & confidentes per illam, vniuerſa contegi peccata, nullo habito reſpectu operum. Sed quid hæc eſt, ſi contradictio non eſt, & acceptiſſima verborum repugnantia? Quomodo enim poteſt fides certum hominem facere, ſe eſſe in gratia, niſi omnino tollendo dubitationem, quæ ex diametro pugnat cum certitudine?

VIII. Ignoſcant viri, ſi forte boni; ſed ignoſcant viri ſaltem acutiſſimi (nam & Sophiſtas eſſe acutiſſimos nullum incommodum eſt) confitenti propriam hebetudinem. Nam ego certe huius rationis vim nullus percipio. Fingi audio neſcio quem poſt longam vitiorum habitudinem, incertum, vtrum ab iis receſſerit propter Deum. Huic nos incertitudini audio opponere preces, quibus poſtuletur augmentum fidei. His cum ſum intentus maxime, vt videam, quid ſit conſequens; vt conficiatur, neminem poſſe certum eſſe ſuæ ſalutis: ſubito ſtrepitum pro foribus audio, importune clamantium, Contradictio, contradictio. Quid hoc, inquam, rei eſt? Illi regerunt non poſſe fidem generare illam quam quærimus certitudinem, niſi tollat omnino dubitationem. Atqui, inquam, in hypotheſi illius fictionis, hominem audieram, fidem non audieram. Propitii eſte, Dominicani: propitii eſſe, Papiſtæ, ἀλληλεγγύαν non video.

IX. Intelligo non abſurde ſupponi quendam ex longa habitudine peccatorum conuerſum. Nam mihi exemplo ille bonus latro, cuius ſola laudatur extrema vita: exemplo item Paulus, qui è primo peccatore ſubito factus Apoſtolus. Eſto. Sed Dominicus iſte Dominicanus, hunc tantum hominem finxit; non finxit fidelem. Atqui, poſſunt homines à longo vitiorum habitu recedere, vt tamen non ſint fideles. Noſtra autem vniuerſa diſputatio non de homine eſt quolibet, ſed de fideli. Fidelem autem vllum recedere à vitiis, non propter Deum, hoc ego nunquam conceſſerim: qui iis ipſis exemplis, quæ iam dixi, contra doceor. Fingat Dominicus ſibi monſtra pro arbitrio: at nos didicimus, hypotheſes debere eſſe non abſurdas. Et quamuis concedamus, ſi quis Triangulum ſupponat habere quatuor angulos, inde ſequi, non eſſe Trianguli angulos æquales duobus rectis: tamen prolixe ridebimus adeo monſtroſe ſupponentem.

X. Præterea non poſſe generari fiduciam ſiue certitudinem ſalutis, niſi omnino ſublata incertitudine: non debet ſimpliciter concedi. Nam dubitatio, vel erit habitus formati; vel tranſeuntis tentationis. Habitum formatum concedo non poſſe conſiſtere cum ea certitudine: ſed tentationes ſcio non poſſe tolli niſi cum in patriam peruentum erit. His autem ſæpe & vehementer concuti fidem, non eſt negandum: ſed excuti, hoc vero falſum. Paulus ad Rom. 8. *Qui nos ſeparabit à charitate Chriſti? num oppreſſio, num anguſtia, num perſecutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius? Imo in his omnibus* ὑπερνικῶμεν, *plus quam victores ſumus, per eum qui dilexit nos.*

XI. Vndecima ratio negat, quemque teneri credere ſe eſſe in gratia. Hanc rurſus deſcribo. Ad ea quæ naturalia ſunt, nemo obligatur. Sed quod dubitatio in homine inſurgat, & metus quo ſtatu ſit apud Deum, eſt res naturalis, in his maxime, qui vel perdite aliquando vixerunt, aut vehementes patiuntur incurſus dæmonis, mundi, vel carnis: ergo huiuſcemodi dubitatio non eſt peccatum. Quin vero nonnunquam illa exſurgit ex naturali hominis complexione. Sunt enim quibus parum eſt ſanguis: qui ideo, ſicuti in rebus aliis, ita & in hac parte, ſunt meticuloſi. Adde quod ſæpenumero expertum habemus, homines probatæ vitæ, quo maiorem adhibent curam expurgandæ conſcientiæ, maiori ſunt vel in metu, vel in ſcrupulo.

XII. Intelligo gemino argumento probari non eſſe peccatum timere propriæ ſaluti: Horum primum à natura eſt: alterum ab eo quod etiam ſanctiſſimis accidit. Sed in primo non dubito Dominici linguam præcurriſſe eius mentem: illud enim, *Ad ea quæ naturalia ſunt, nemo obligatur*, contra debuit, *Aduerſus ea quæ naturalia ſunt*: niſi ego forte nihil video. Sed condonetur ſane. Hanc igitur dubitationem de ſalute ponit eſſe naturalem. Ego fateor: ſed quomodo naturale peccatum; id eſt, à naturæ corruptione vniuerſali. At non obligari hominem aduerſus ea quæ ſic ſunt naturalia, nullus concedet Catholicus. Illud autem plus minuſue ſanguinis, quis non rideat? Ergo-ne fidei vis ab habitu pendet corporis, vt tandem conſulendus ſit Hippocrates, & Galenus? Apage nugas.

XIII. Alterum argumentum ſumit, probatiſſimæ vitæ homines, in maximo eſſe metu, vel ſcrupulo. Ego concedo, nulli maiores eſſe aut vehementiores tentationes. Sed certitudinem ſalutis nego nullam eſſe. Ratio facilis ex præcedentibus: quia tentationes hanc certitudinem concutiunt quidem, ſed non excutiunt tamen: itaque ſuperantur: & ita, qui tentatur, manet certus.

XIV. Duodecimam rationem Soto mutuatur à Thoma: ego ſic diſpono: Quæcunque res certa eſt, ea diiudicatur per propria principia. At gratia cuiuſque hominis non diiudicatur per propria principia: Ergo ea gratia non eſt certa. Probatur: quia principium & obiectum gratiæ Deus eſt: at hic ignotus.

XV. Reſpondeo, principia propria hoc loco intelligenda ea, quæ appellantur ſcientifica: non vero rem ipſam conſtituentia. Nam hæc ſemper ſunt ratione priora ea re, cuius de certitudine quæritur. At illa poſſunt eſſe poſteriora: Alioquin nulla daretur demonſtratio à poſteriori, quod eſt abſurdum. Sciri ergo certo poſſe gratiam Dei hoc modo, nimirum quia ipſa efficiat intrinſecus motus ſuos, tum in illuſtranda mente, tum in innouanda voluntate. Quomodo ergo certo ſcimus ortum eſſe ſolem, ex die ipſo, quo fruimur; etſi hic dies non ſit cauſſa exortus ſolis: & ſic credunt fideles ſe eſſe apud Deum in gratia, quod ſentiant in ſeipſis effecta gratiæ certiſſima. Et eſt hoc principium huic certitudini proprium.

XVI. Itaque propoſiti ſyllogiſmi neganda minor eſt. Quod ad rationem attinet, primo negatur Deum eſſe fidelibus incognitum. Nam & quod addit Soto, Deum intelligi, acceptantem nos per ſuam gratuitam voluntatem; & hanc non innoteſcere per opera noſtra, falſum eſt: quia innoteſcit per opera ſua: ea videlicet, quæ intra nos efficit per Spiritum.

XVII. Decimatertia ratio: Nullus habitus generat aſſenſum, niſi circa ſuum proprium obiectum. At ſpecialis gratia non eſt obiectum proprium fidei. Ergo habitus fidei non generat aſſenſum, circa eam. Probatur aſſumptum: quia obiectum propoſitum fidei, non eſt niſi Deus, & illa quæ ad ſpem noſtram pertinent, vel reuelata in Scripturis, vel inde deducta, & expreſſa autoritate Eccleſiæ. At hæc ſpecialis gratia neque reuelata eſt in Scriptura: neque inde deducta per Eccleſiam.

XVIII. Reſpondeo, negari aſſumptum primi ſyllogiſmi. In ſecundo dico illud, *deduci per authoritatem Eccleſiæ*, eſſe aſſumptum Papiſticum. Nam hæc autoritas Eccleſiæ, mere accidens eſt neque augens, neque minuens certitudinem. Itaque abſolutè dicendum, id eſſe proprium obiectum fidei, quod reuelatur in Scriptura: vel inde euidenter & neceſſario deducitur: vt loquebantur Bellarminus, & Pererius. An autem hæc gratia particularis eo pertineat, quod negat Dominicus, antea explicatum eſt.

XIX. Vaſques c. 7. diſput. 100. in 1. 2. bis argumentatur. Itaque eſto ratio decima quarta: Quamuis quiſque debeat fide diuina credere promiſſam eſſe remiſſionem peccatorum omnibus pœnitentibus, & bene operantibus: tamen, cum talis promiſſio ſubſequatur opera &, pœnitentiam: & de hac nullus eſſe poſſit certus certitudine euidente, aut fidei diuinæ; nullus credere debet hac certitudine remiſſa eſſe ſibi peccata.

XX. Reſpondeo; negari eam promiſſionem; id eſt, eius promiſſionis effectum, (ſic enim ipſum Vaſquem puto intelligere, vt ne abſurde dicat) ſubſequi opera & pœnitentiam. Diſcant ipſi Papiſtæ à Baptiſmo: nam in hoc, quomodo dicant præcedere opera? quomodo pœnitentiam? Cum ne ipſi quidem vllam diſpoſitionem requirant, niſi, vt ne actu quis ſeſe opponat? In infantibus certè, quid habent quod dicant? Nam his neque opera inſunt, neque vlla pœnitentia præmittitur: Nulla-ne igitur infantibus remiſſio ſit peccatorum? Sed quicquid Papiſtæ, quicquid Ieſuitæ cogitant; id meritum eſt: nec quicquam debere volunt gratiæ Dei.

XXI. Decima ſexta ratio. Qui aſſenſus præbetur remiſſioni peccatorum, vel eſt ex nuda reuelatione, vel ex diſcurſu. At neutro modo certa. Non ex reuelatione: quia non eſt ordinis ſupernaturalis. Non etiam ex diſcurſu. Quia hic conſtat ex aſſumptis primo certiſſimis fidei principiis: deinde principiis certo experimento compertis. Sed hæc exprimento comperta, non poſſunt ita eſſe certa, vt cum al[iis] generent aſſenſum infallibilem.

XXII. Reſpondeo; h[u]nc aſſenſum non eſſe ex nuda reuelatione: hæc enim eſt extraordinaria; nos [a]u[t]em in hac certitudine nihil inuehimus, non ordinarium, & de natura fidei: ideoque commune omnibus vere fidelibus. Itaque fatemur aſſenſum eſſe per diſcurſum ex principiis veris ac certis. Cōcedimus etiam principia eiuſmodi eſſe debere, cuiuſmodi deſcripta ſunt. Nam illa, quæ dicuntur fidei, maiorem propoſitionem ſufficiunt, puta, Omni credenti remittuntur peccata per Chriſtum. Ea vero quæ experimento conſtant, ſuppeditant aſſumptionem. At ego credo. Quibus poſitis, neceſſaria, & infallibilis concluſio conficitur: Mihi ergo remittuntur peccata per Chriſtum. Non poſſe autem hæc ſecunda eſſe ita certa; omnino falſum: ſunt enim diuina: quia à Spiritu Sancto: atque adeo inde appellantur teſtimonia Spiritus ab ipſo Paulo 8. ad Rom. *Ipſe Spiritus teſtatur vna cum Spiritu noſtro, nos eſſe filios Dei.*

CAP. XIX.

De Patribus.

I. NOn detinebunt nos Patrum autoritates: quarum pleræque tantum docent nemini certam eſſe ſuam iuſtitiam; illam nimium, quæ conſiſtit non in remiſſione peccatorum, ſed in innouatione vitæ: vt non vereri debeat, nequid peccans ab officio diſcedat, aut etiam diſceſſerit. In has, aut omnes, aut ſingulas quid opus erat inquirere? Sed immanis eſt aduerſariorum importunitas.

II. Primus ergo Ambrosius, serm. 5. in Psal. 118. *Nolebat auferri opprobrium quod suspicatus est: vel quia cogitauerit in corde, & non fecerat: & pœnitentia licet abolitum, suspectus tamen erat, ne forte adhuc maneret eius opprobrium: & ideo Deum precatur, vt illud auferat, qui solus nouit, quod nescire potest etiam ipse qui fecit.* Sed enim non agi de remissione peccati patrati: sed de auferendis eius reliquiis manifestum est ex præcedentibus: *Subobscure dictum videtur.* (Nam versabat hæc verba, *Aufer opprobrium meum, quod suspicatus sum*) *Sed explanauit Apostolus, quod hic videbatur obscurum, vbi ait: Nihil quidem mihi conscius sum: sed non in hoc iustificatus sum. Sciebat enim se esse hominem, & sibi cauebat, vt poterat, ne post suscepta baptismi sacramenta peccaret: ideoque delicti conscius sibi non erat: sed quia homo erat, peccatorem se fatebatur, sciens vnum esse Iesum lumen verum, qui peccatum non fecit, nec est inuentus in ore eius dolus: ipsum solum iustificari qui veri alienus esset à lapsu. Similiter ergo Propheta, etsi peccatum declinare cu[ra]bat, tamen quasi Deum repulsorem peccati esse sui cupiebat.* Optimè: sibi cauebat ne peccaret: non erat tamen certus non peccare: quia se hominē meminerat, itaque peccatorē. Quid verius? Nam iustificatū quenquā dicere non peccatorē, Papisticū est.

III. Basilius in Constitution. Monasticis c. 2. *Multi peccantes, plurima neque intelligimus: quapropter dicit Apostolus, Nihil mihi conscius sum. sed non in hoc iustificatus sum, h. e. multa pecco & non intelligo.* Rectè: quis enim ignorat multa esse peccata nobis incognita? Sed est-ne horum incognitorum nulla remissio? aut remissionis nulla certitudo? Hoc videlicet fuit disputandum.

IV. Hieronym. 2. contra Pelagian. *Sunt iusti, ad quos peruenit quasi opus impiorum; & sunt impij, ad quos peruenit, quasi opus iustorum. Hoc idcirco dicitur, quia certum iudicium, solius Dei est.* Nempe disputabat aduersus Pelagianos asserentes: esse iustos sine peccato: contra asserens diserte, *Iustos esse concedo: sine omni autem peccato omnino, non assentior.* Præterea in illis verbis, iudicium Dei ponit, oppositum iudicio humano: sequitur enim statim, *Et quos putamus iustos, sæpe peccatores inueniuntur: Et quos è contrario peccatores, apud Dei scientiam iusti sunt.* Eodem sensu in Hierem. 13. *Homo videt in facie, Deus in corde: & quod nobis interdum mundum videtur, illius oculis sordidum deprehenditur.* Quid ista, quæso, contra remissionē peccatorū, eiusq; certitudinē.

V. Et Hieronymus quidem de alienis loquebatur iudiciis. Chrysostomus vero, de suis cuiusque homil. 88. in Ioan. *Propterea contristatus sum,* Petrum intelligit, *ne forte me amare arbitratus, non amem: vt antea eum me fortem & constantem putarem, postmodum imbecillis deprehensus sum.* Nec dissimilis ratio. Nam Paulus, qui ipsum se non iudicabat, erat-ne propterea alienus à remissione, aut etiam à certitudine remissionis? Imo, Papistæ affirmant monitum extra ordinem peculiari reuelatione: & inde certitudinem elici consentiunt. Si igitur Paulus certus erat sibi remissa esse peccata: nec tamen certus, nihil peccasse: quis neget certitudinem remissionis non tolli, incertitudine propriæ iustitiæ.

VI. Alterius loci, ex 11. homilia in 1. ad Cor. non est noua difficultas. Explicatur enim idem Pauli locus, quo se testatur non propterea esse iustificatū, quod nihil esset sibi conscius. Δυο τούτων ἕνεκεν, μᾶλλον δὲ καὶ τριῶν, οὐκ ἔστιν ἡ μῶν ἡ κρίσις ἀκριβὴς, *Duabus ergo, vel tribus potius de causis, nostrum non est accuratum, & exactum iudicium. Vna quidem, quod etiamsi nullius rei simus nobis conscij, opus tamen habemus, eo qui accurate, & exacte, nostra arguat peccata. Altera autem, quod nos plura latent, ex iis quæ fiunt, & absconduntur:* καὶ τρίτη πρὸς τούτοις, *& tertia insuper, quod multa ex iis quæ fiunt ab aliis, nobis quidem videntur bona, non fiunt autem ex recta animi sententia.* Vtrumq; iudiciū coniungit, & proprium cuiusq;, & alienum. Sed vtrumq; de iustitia operum quam nos non ponimus: non a. de remissione peccatorū, quæ nostra thesis.

VII. Quid multa? Nam certè tædet in singulis eadem repetere. Eadem mens Augustino in Psal. 41. *Noui quia iustitia Dei mei manet: vtrū mea maneat, nescio. Terret enim me Apostolus, dicens, Qui stat, videat ne cadat.* Sermo. 23. de verbis Domini, *Fortasse tu nihil inuenies in conscientia tua, inuenit ille qui melius videt.* Homilia 35. *Quandiu viuimus hic, de nobis ipsis nos ipsi iudicare non possumus: non dico, quid cras erimus, sed quid hodie simus.* De Perfectione iustitiæ, *Quantalibet iustitia sit præditus homo, cogitare decet, ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inueniatur esse culpandum.* Theodoretus in 4. 1. ad Cor. *Non me à peccato immunem pronunciabo, sed Dei sententiam expectabo. Sæpe enim euenit, vt etiam ignorantes peccent, æquum & iustum esse existiment: sed hoc aliter videt vniuersorum Deus,* Beda ad c. 20. Prouer. *Potest hic versus & de electis accipi: qui habent aliquando latentia in mente mala, quæ ab aliis videri non possunt hominibus, quæ tamen ipse Dominus cernit.* Et post, *Sunt multi mundo corde, & iuxta humanæ possibilitatis modum, puri à peccato, nec tamen se ipse quisquam mundicordem, &, immunem à peccato, absque temeritate pronuntiauerit.* Bernar. sermone 3. de Aduentu. *Accedit ad solicitudinis cumulum, & pondus timoris, quod cum & meam, & proximi conscientiam seruare necesse sit: neutra mihi satis est nota: vtraque abyssus est imperscrutabilis: vtraque mihi nox est: & nihilominus exigitur à me vtriusque custodia.* Hæc omnia dealbantur vna, eademque fidelia. Agunt de incertitudine iustitiæ inhærentis: non lædunt certitudinem remissionis, siue iustificationis.

VIII. Ista Bernardi possunt cuipiam videri duriora. Epist. 107. *De qua tamen percepta suimet ex parte notitia interim quidem gloriatur in spe, nondum tamen in securitate.* Serm. 2. in Octaua Paschę, *Nouit Dominus qui sunt eius, qui vero scit hominum, si est dignus amore, an odio?* Serm. 1. Septuagesima, *Quid potest dicere, ego de electis sum, ego de prædestinatis ad vitam, ego de numero filiorum? Quis hæc, inquam dicere potest, reclamente Scriptura, nescit homo, si dignus sit amore, an odio? Certitudinem vtique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis huius anxietate penitus cruciemur.*

IX. Respondeo, distinguere huius vitæ statum, ab statu futuræ: huic tribuere securitatem, illi spem. Sed huic spei tribuere peculiarem applicationē, qua se quisque credat, & filium Dei, & prædestinatum ex certis signis. Sic igitur ille, Epist. 107. *Quos ab æterno prædestinat, in æternum beatificat, intercedente sane media vocatione, vna cum iustificatione, duntaxat in adultis. Sic ad ortum Solis iustitiæ, sacramentum absconditum à seculis, de prædestinatis & beatificandis emergere quodammodo incipit ex abysso æternitatis, dum quisque vocatus por timorem, iustificatus per amorem, præsumit se quoque esse de numero beatorum: sciens nimirū, quia quos iustificauit, illos & magnificauit. Quid enim? Audit se vocari, cum timore concutitur, sentit & iustificari, cum amore perfunditur, & de magnificatione diffidet? Initiatur, prouehitur, & de sola consummatione desperabat?* Et post, *Habes homo, huius arcani indicem Spiritū iustificantem, eoque ipso testificantem spiritui tuo, quod filius Dei & ipse sis.* Et post, *Nemo itaque se amari diffidat, qui iam amat.* Item, *Iustus quis est, nisi qui amanti se Deo, vicem rependit amoris? Quod non sit nisi reuelante Spiritu, per fidem homini æternum Dei propositum, super sua salute futura.* Post, *Hoc itaque est illud sacrum, secretumq; consilium, quod à Patre Filius in Spiritu Sancto accipiens, suis, quos nouit, per eundem Spiritum iustificando eos, communicando iustificat, quando id quisque accipit in sui iustificatione, vt incipiat & ipse cognoscere, sicut & cognitus est, cum videlicet datur & ipsis præsentire aliquid de sua ipsius futura beatitudine, quemadmodum ab æterno latuit in prædestinante, plenius appariturum in beatificante. De qua tamen iam percepta suimet ex parte notitia interim quidem gloriatur in spe, nondū tamen in securitate,* Serm. in Septugesima, *Certitudinē vtique non habemus, sed spei fiducia cōsolatur nos ne dubitationis huius anxietate penitus cruciemur. Propter hoc data sunt signa quædam & indicia manifesta salutis, vt indubitabile sit eum esse de numero electorum, in quo ea signa permanserint. Propter hoc, inquam, quos præsciuit Deus, & prædestinauit conformes fieri imagini Flii sui, vt quibus certitudinem negat causa solicitudinis, vel fiduciam præstet gratia consolationis.*

X. Hæc nota. Primo fidelem quenque præsumere se de numero beatorū. Secundo: Hanc præsumptionem, esse fiduciam. Tertio; sacrum secretumq; consilium prædestinationis per Spiritum Sanctum reuelari. Quarto, reuelari per fidem. Quinto, manifestari per iudicia manifesta, sed & indubitabilia, si permaneant.

XI. Nempe igitur, manifestum opponi cognitionē ex signis, quæ est à posteriori, scientiæ videlicet, quæ fit à priori. Hanc negari iis qui sunt in hac vita: illam vero concedi: quod nostræ thesi sufficit. Nam certe, si cognitio est, & cognitio prædestinationis, oportet esse certam: id est, talem, vt non subsit ei falsum, alioquin cognitio non erit, & quidem cognitio diuini consilii. Nam quod eidem certitudo denegatur, nihil nocet: quia non potest absolute intelligi: non est n. notitia, cui nulla omnino certitudo: sed cōparate & secundum quid: id est, quatenus longe abest spes à fruitione: etiam si spes sit vera, & proinde suo modo certa.

XII. Superest Gregorius, Epist. 22. lib. 6. *Quod vero dulcedo tua in suis epistolis subiunxit, importunam se mihi existere, quoad vsque scribam, mihi reuelatum esse quia peccata tua dimissa sunt: rem & difficilem, etiam & inutilem postulasse. Difficilem quidem, quia ego indignus sum, cui reuelatio fieri debeat. Inutilem vero, quia secura de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum iam in die vitæ tuæ vltimo, plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies quousq; veniat, semper suspecta, semper trepida metuere culpas debes, atq; eas quotidianis fletibus lauare.*

XIII. Respondeo, à Gregorio rectè fuisse reprehensam Augustæ cubiculariam: non quod sibi vellet certam fieri remissionem peccatorum: sed quod reuelationem extraordinariam voluerit dari: quæ non solum inutilis curiositas est, sed etiam prophana temeritas. Intra hos reprehensionis cancellos si continuit se Gregorius, vt videtur, laudandus est: Sin autem progressus vlterius etiam illam negauit certitudinē, quæ est ab in æterno spiritus sensu, non debuit. Hoc satis est: neq; n. tantus Gregorius, vt sit extra iudiciorū aleā positus.

CAP. XX.

Status Controuersiæ, de Fide Electorum propria.

I. SVperest postrema de fide quæstio: quorumnam sit hominum fides vera; Electorum-ne tantum, an etiam quorundam reproborum: & possit-ne ea penitus deficere. Disputatur à Bellarmino c. 14. & 15. 3. de Iustificatione. Feuardentio Theomachiæ 7. c. 19. 20. & 21. Et contra à Paræo contra Bellarminū: à Zacharia Bouerio Demonstrationis generalis II. Symboli c. 4.

II. Catholici de vera fide, quam ex præcedente disputatione constat esse coniunctam cum certitudine salutis, duo docent. Primum, non posse in reprobis esse: alterum, coniunctam esse cum perseuerantia: adeo, vt nunquā fidelis desinat prorsus credere. Etsi agnoscant duo esse verissima: prius, etiā reprobos nonnullos videri cum aliis, tum etiam sibi credere: posterius, etiā fideles interdum ita concuti vi tentationum, vt videantur non credere. Hæc omnia Caluinus docet c. 2. 3. Instit.

III. Sed ei tamen Bellarminus calumniose imponit, fidem non solum nō esse, nisi in electis, sed etiam in electis esse plane immobiliter: quo expressit, credo, id quod paulo ante eidem tribuerat, fidē nulla ratione amitti posse. Calumniæ pars gemina: & quod fidem dicit, non distincte fidem veram: & quod immobiliter esse. Nā Caluinus iisdem locis, & fidem πρόσκαιρον à vera distinguit diligenter, & illud *immobiliter* nusquam vsurpat: contra autem agnoscit, nō raro vehementer commoueri: tantum negat penitus excuti.

IV. Quid contra Papistæ sentiant, nusquam quod sciam exprofesso docent: tantum lemmata capitum legi: apud Bellarminum, fidem ac iustitiā non esse propriam electorum, & semel habitam amitti posse: apud Feuardentium, Spiritum Sanctum aliquoties permittere, vt veram fidem semel à se datam, homines amittant, nec donum perseuerantiæ illi semper, aut necessario connexum esse. Item Spiritum Sanctum frequenter permittere electos, atque iustificatos, per peccata lethalia, ab accepta gratia sua & fauore excidere. Hæc illi. Et vero gratia magna Feuardentio, qui non fidem simpliciter nominauit, sed veram limitauit: Absque eo fuisset, tota disputatio laboraret homonymia.

V. Sed Bellarminus, quare fidei iustitiam addidit? Si iustitiā apud Deum, id est, iustificationem, ac proinde remissionem peccatorum: taceo, nam & huic non minus quam fidei, negamus quicquam esse commune cum reprobis. Sed si externam, quæ est in bonis operibus: hanc profecto importune addidit: de qua nos sane litem nunc illi nullam mouemus: qui norimus hypocritas ea fingere omnia, quæ fideles vere efficiunt.

VI. Semota igitur vndiq; tum calumnia, tum homonymia, quæstio esto, vtrum fides illa vera, qua credentes in Christum iustificantur, pertinere possit ad aliquos reprobos: & in aliquibus electis aliquando penitus deficiat. Nos negemus, Papistæ asserant.

VII. Sed Martyrem Bellarminus obseruat seorsim ire. Quod ego tamen cur dixerit, non video. Nam apud Martyrem, commentariis in 8. ad Rom. sic lego, *Quicquid alii sibi fingant, hoc nobis certissimum esse debet: homines sanctos non tantum peccare posse, sed etiam interdum grauissime labi: quod in historia de Dauide & Petro videmus accidisse, Id a. diuinæ electioni nihil præiudi-*

cat

At: huiusmodi n. lapsus prædestinatorum non possunt esse perpetui: nim restituuntur, & per pœnitentiam instaurantur. Hæc Martyri tandem verba sunt: quibus cur iperarit non subscripturum Caluinum, nulla causa fuit. Nisi q videre sibi visus dicere Martyrem, posse fidem ad tempus amitti. At non si potuit id somniare Bellarminus, potuit etiam Martyr docere.

CAP. XXI.

Argumenta Papistarum de interitu fidei.

I. PApistæ ergo suam illam affirmationem sic probant. Ezech. 18. *Cum auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in illa.* Quomodo auertitur iustus à iustitia sua, si fide sola iustificatur, & fides extingui non potest?

II. Imo, inquam, primo non sequitur necessario auerti: quomodo etsi legas: Si Angelus annuntiet aliud Euangelium, tamen non sequitur Angelum vllum annuntiare aliud Euangelium. Hypothesis enim non facti, sed consequentis necessitatem significat. Secundo: iustus alio sensu dicitur, quam per fidem, nimirum per opera. Et Ezechiel ἀυτολεξεὶ hunc describit, *Vir si fuerit iustus, & fecerit iudicium, & iustitiam: in montibus non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel: & uxorem proximi sui non violauerit, & ad mulierem menstruatam non accesserit: & hominem non contristauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit: panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento: ad usuram non commodauerit, & amplius non acceperit: ab iniquitate auerterit manum suam, & iudicium verum fecerit inter virum & virum, & in præceptis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, vt faciat veritatem: hic iustus est, vita viuet, ait Dominus.* Quare argumentum est præter thesin.

III. Bouerius instat. Sic duplicem in homine iustitiam fingi, vnam, quæ à fide, alteram, quæ à lege manet. At hoc esse absurdum. Nam, si vtraque in homine esset; (quod saltem diuina virtute hominem roborante fieri posse concedendum) duplex quoque in homine iustificatio esset constituenda. Quod rursus absurdum docet: quia, si altera deesset, simul & iustus, & iniustus existeret.

IV. Atqui Geminam iustitiam in homine esse, nemo nostrûm dixit. Sed geminam iustitiæ rationem esse: nempe vt iustus dici queat homo, vel per legem, vel per fidem: quod qui impugnet, hunc necesse est non esse sanũ Theologum. Quid enim agit Paulus, cum disputat iustificari hominem fide, non operibus; si nulla hæc distinctio iustitiæ considerari potest? Sed esse geminam in homine, id est, reapse vtramq; reperiri, vel in vno eodemq;, vel in diuersis, deliria sunt Papistica.

V. Quod addit, posse in eodem vtramque esse diuina virtute, crassam redolet imperitiam in Theologo. Etenim, si ne diuina quidem virtus potest contradicentia, quod omnes Theologi concedunt: ne hoc quidem potest. Quia enim iustificatio per fidem est in remissione peccatorum, quæ ex diametro pugnat cum iustitia ex lege: ergo fieri non potest, vt in eodem vtraq; sit. Verius itaque, in homine alterutram deesse iustitiam. Nam in Christo (quem ille exempli causa nominat) iustitia quidem fuit per legem: at non iustitia per fidem: quæ enim illi peccata condonata sunt? In reliquis sanctis, iustitia est per fidem, sed non per legem: quicunq; n. se absque peccato dicit, mentitur.

VI. Atqui, inquit, si altera desit, ergo idem iustus est, & iniustus. Imo, inquã in quo absit iustitia per fidem, absurda consequentia est. Non enim iniustus est, quicunq; per fidem non iustificatur: sed tantum peccator. Necessario enim hoc genus iustitiæ præsupponit peccatum. Si vero iustitia absit secũdum legem, hunc partim iniustum esse, partim iustum, nihil absurdi est. Nihil enim obstat, quominus iniustus sit per legẽ, qui iustus sit per fidem. Nullan. oppositio: imo potius necessaria connexio, vnde solenne nomẽ iustificatio impij.

VII. Luc. 8. *Nam quod super petram, qui cum gaudio suscipiunt verbum: & hi radices non habent, sed ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedũt.* Si suscipiunt cum gaudio verbum Dei, ergo credunt; neq; deest illis fides. Probatur consequentia. Nam qui recipiunt verum verbum Dei; nemo iure calumniari queat, quin vere credant. Deinde fides illa, si non est simulata, est vera. At quomodo illi fidem simulare possunt, qui auide & cum gaudio verbũ Dei suscipiunt? Nam qui fidem cum gaudio suscipiunt, ipso cordis gaudio declarant, se fidem ex animo amplecti.

VIII. Respondeo, non concludi quæstionem in prima consequentia: quia non omnis fides est vera fides, siue fides iustificans, de qua nunc instituta disputatio est. Nego rursus, quicunq; recipiunt verbum Dei, vere credere. Omnes enim dicuntur recipere, qui externe profitentur. At non omnes qui profitentur, etiam vere credunt, sed videntur, inquam, alijs; interdum etiam sibi: sed Deo non videntur: à quo quæcunque fides non infunditur, vera non est; non est iustificans.

IX. Rursus nego, si non sit simulata, esse veram fidem. Nam simulare is dicitur, qui reapse non credat. Atqui potest esse fides non vera, in eo qui reapse credat. Qui reapse credit, profecto ex animo credit. Sed hic animus multum interest qualis sit. Vin' probari? Ex ipso textu facile. Semen cecidit aliud in viã, aliud super petram, aliud inter spinas, aliud denique in terram bonam. Et terra bona eos significat, qui ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ *in corde bono & optimo.* siue vt Beza, *honesto & bono,* auditum sermonem retinent. Atqui & via, & petra, & spinæ, non sunt terra bona: ideo neque cor honestum & bonum. Quare, ne eos quidem significant, qui fidem veram habent. Nam fides ipsa purificat corda, Actor. 15.

X. Quid ergo prodest, quod ipso gaudio testentur se fidem ex animo amplecti? Aut quis nescit non tantum animo, sed etiam toto animo esse amplectendam? Atqui hos non toto animo amplecti, patet ex eo, quod tempore tentationis recedant. Id enim est vitam suam plus amare, quam Christum: cuiusmodi homines se indignos Christus pronuntiat: tantum abest, vt iustificantis fidei laudem tribuat.

XI. Ioann. 15. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit eum.* At palmes esse non potest, qui aliquando non vixerit in vite. Non n. palmites aliunde inseruntur, sed nascuntur ex vite: & non mortui, sed viui nascũtur. Potest ergo, qui aliquando fuit membrum in corpore Christi per fidem viuam, mitti in ignem æternum.

XII. Mitto illud, palmites aliunde non inseri: quod in hoc negotio aperte falsum: Christiani n. fiunt non nascuntur. Respondeo, vt Christianos, sic palmites dici non omnes eadem definitione: quosdam n. veros, quosdam fictos: & hos: e vera non palmites, sed quadantenus similes palmitibus. videlicet externa professione. Non ergo verum, omnes palmites vere viuere, quan lo quidẽ videntur quidam viuere. Villagudus in eum Ioannis locum, *Quomodo est palmes in Christo, qui non adfert fructum? Respondeo. Hic loquitur de eo qui nomine tenus est Christianus, qui secundum externam speciem videtur palmes, non autem ex viua fide est: is est sicut zizania in regno Dei hoc est, in Ecclesia, & putres pisces in reti Euangelico: & carens veste nuptiali in nuptiis Christi.*

XIII. Matt. 24. *Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorũ, qui autem perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit.* Ergo non omnes iusti perseuerant, ideo neq; saluantur.

XIV. Nihil probatur, nisi hoc probetur, quod oblitus est Bellarminus, per eos iustos, quorum charitas defecit, eos intelligi, qui per veram fidem iusti sunt apud Deum.

XV. Prior. ad Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Calumniatæ (inquit Iesuita) merito non castigant corpus suum, & operibus pœnitentiæ valedixerunt: quia certi sunt certitudine fidei, se reprobos fieri nulla ratione posse.

XVI. Impudens calumnia, nulla ad thesin argumentatio. Nos qui simus caueat quisquam discere ab improbissimo aduersario. Interea quænam hæc dementia est? Paulum illi numerant in iis qui fide certi erant suæ salutis, etiam per peculiarem & extraordinariam reuelationem: & nunc tamen subito trãsferunt in oppositum ordinem. Hoccine mentis non emotæ? Enimuero, si Paulus certus fuit, se nunquam separatum iri à charitate Dei, & tamen castigabat corpus suum, ne forte reprobus efficeretur. Ergo, non si quis castigat corpus suum. ne reprobus efficiatur, idem continuo incertus est de sua salute. Quid ergo? Nempe hæret iis mediis, quæ scit à Deo constituta ad salutem: nam quicunq; hanc sperat, hunc oportet castigare corpus suum. Ezechias certus erat se victurum annos quindecim: & tamen quotidie comedebat, ne moreretur: non quia incertus esset, sed potius vt certus esset.

XVII. Ad Galat. 5. *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis.* Quomodo possent euacuari Christo & gratia excidere, si in Christo & in gratia vere nunquam fuissent?

XVIII. Quomodo, inquam, iustificabantur in lege. *Qui,* inquit, *in lege iustificamini.* Atqui per legem nemo iustificatur. Ergo *iustificari,* inquit Benedictus Iustinianus, *non pro reipsa, sed pro opinione iustitiæ accipitur.* Nempe quia quæ videntur esse, appellatur quan essent. Itaq; euacuati Christo, qui Christũ profitentes, videbantur esse pleni Christo: quanquam non essent. Et à gratia excidere, qui spe frustantur gratiæ obtinendæ.

XIX. Prior. ad Timoth. 1. *Quidam circa fidem naufragauerunt.* Et 4. *In nouissimis diebus, discedent quidam à fide.* . 6. *Quam quidam appetentes, errauerunt à fide.* Ad Hebræ. 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus Sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque seculi venturi, & prolapsi sunt, renouari iterum ad pœnitentiam.* Et 10. *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccato: terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios.* Poster. Petr. 2. *Melius erat illis non agnouisse viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato: contigit enim illis illud veri prouerbij, Canis reuersus est ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti.* Num habuerunt veram fidem, qui discesserunt à fide? Et quomodo naufragauerunt, qui in naui nunquam fuerunt? Num verè iustificati fuerant, qui illuminati gustauerant donum cœleste, & participes facti erant Spiritus Sancti.

XX. Nimium vehementer pro tantula occasione. Nego habuisse veram fidem qui discesserunt à fide. Nisi forte veram tu fidem dicas, non ipsam virtutem; sed obiectum virtutis, non ipsum, inquam, internũ habitum, vnde quis credere dicitur, sed doctrinam duntaxat quam credere. Sed nos scimus illos habere veram fidem, id est, veram fidei doctrinam, qui tamẽ non habeant veram fidem, id est, veræ fidei habitum, quæ est ex puro corde. Itaque ab illa fide scimus plurimos desciuisse, & quotidie desciscere. Sed ab ista neminem putamus: prorsus, inquam, deficere. Negamus etiam illos verè iustificatos fuisse, qui illuminati gustauerunt donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus. Ratio, quia etiam tenuissimas qui accipiunt scintillas cognitæ veritatis, ij quodammodo gustant donum Dei, & fiunt participes Spiritus. Reliqua similia sunt.

XXI. Sed nunc exempla congerit è Scripturis, eorum qui defecerint. Primo Satanæ: & primorum parentum: inde Regis Saul, & Dauid, & Solomonis: tum Petri, & Simonis Magi, & Iudæ proditoris. Horum exemplorum duos esse ordines: primum Adami, Dauidis, Petri: vnde discamus, iustitiam posse amitti & recuperari: alterum reliquorum; à quibus pateat, posse eos, qui crediderint, etiam reprobos fieri.

XXII. Respondeo, non videri verisimile, Solomonem in iis fuisse, qui reprobi fuerunt, & prorsus exciderint à gratia. Sed sane, relinquatur id nunc quidem in medio. Ego Angelos & Adamum nego ad thesim apte proferri. Illi enim iusti fuerunt iustitia inhærente, quæ eis dos erat à creatione: non vero iustitia hac per fidem, de qua nobis sermo, & quæ supponit necessario remissionem peccatorum. Augustinus de Corrept. & Gratia, cap. 11. *Ille* (Adam) *in illis bonis: Christi morte non eguit: istos* (sanctos ita hac vita) *à reatu & hæreditario & proprio illius Agni sanguis absoluit.* Non sequitur autem, si iustitia creationis potuerit funditus amitti, posse etiam iustitiam fidei per Christum.

XXIII. Dauidem, Petrum, negamus à fide, sine iustitia fidei, vnquam excidisse totaliter. Habemus contra de Petro testimonium Christi, *Ego pro te rogaui, ne deficiat fides tua:* quod quum libet, valde vrgent aduersarij: hic dissimulantes: quam mendaces non oporteat esse memores. Negauit magistrũ Petrus. Sed eleganter Theophylactus in vigesimum secundum Lucæ, *Vt ne deficiat fides tua;* εἰ γὰρ τῷ θεῷ μικρὸν μέλλεις σαλεύεσθαι, ἀλλ' ἔχεις σὺν πεποιθήσει τὸ σπέρμα τῆς πίστεως κἂν τὸ φύσημα ἐρρίψε τὸ πνεῦμα τῶν ἐπηρεαζόντων, ἀλλ' ἡ ῥίζα ζῇ, κἂν ἐκλείψει ἡ πίστις σου; *Etsi enim post paulo concutiendus es, habes tamen insita semina fidei. Et quantumvis folia deturbarit ventus insultantis, tamẽ radix viuit: neq; deficiet fides tua.* Quid plura Bellarm. ipse, de Pontifice Romano lib. 4. c. 3. *Non dixit Dominus, rogaui, vt non deficiat charitas tua, sed, fides tua: & reipsa scimus defecisse Petri charitatem, & gratiam, quando negauit Dominum, fidem autem vnquam defecisse non scimus.*

XXIV. Saulem, & Magum, & Iudam, fuisse vnquam vera fide iustificatos, negamus. De Mago Petrus Actor. 8. *Non est tibi pars, neque sors in hoc negotio: cor enim tuum non est rectum in conspectu Dei.* Attende etiam, tum cum nondum abnegasset fidem: tum ergo cum fidem habebat secundum externam professionem, habuisse cor rectum negauit Petrus: & nos credamus Bellarmino, habuisse veram fidem? Imo Irenæo potius lib. 1. cap. 20. *Hic igitur Simon, qui fidem simulauit.* De Iuda etiam Ioan. 6. *Respondit ei Iesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis est Diabolus? Loquebatur autem de Iuda Simonis Iscariota.* Ergo Iudas tum, cum annumerabatur duodecim Apostolis, erat Diabolus. Et Diabolum nos Bellarmino credamus veram fidem habuisse?

XXV. Sed Saulum, inquit Bellarmin. Scriptura testatur fuisse electum, & bonum. Primi Sam. 9. *Erat Saul electus, & bonus: & non erat vir de filiis Israel melior illo: ab humero, & sursum, eminebat super omnem populum.*

XXVI. Respondeo, nugari Bellarminum, & lectores suos pro meris fungis habere, aut peponibus. Nam eo loco nihil agi, aut de æterna Dei electione, aut de vlla animi laude: sed duntaxat, de corporis dotibus. Nam בחור etsi à delectu dictum, quis ignorat, iuuenem significare? Ierem. 31. בחרים וזקנים *Iuuenes & senes.* Ezech. 9 זקן בחור ובתולה *senex, iuuenis, & virgo.* Sexcenta sunt huiusmodi. Kimchi in radicibus, ונקרא עול ימים בחור לפי שהוא נבחר לכל דבר, בחור, מיל אכה או למלחמה יותר מזקן, *Et vocatur puer dierum* בחור, *propterea quod eligitur ad omnem rem, omne opus, aut bellum potius, quam senex.* Sed & טוב *bonum*, dici de forma non debuerunt ignorare, qui Grammaticas Hebræas condiderunt. Kimchi in eum locum Samuelis, פירושו טוב בתואר ובמראה id est, *bonus forma, & facie.* Vide licet Genes. 6. *Viderunt filias hominum,* כי טבות הנה *esse pulchras.* En tibi nobile specimen acuminis Iesuitici.

XXVII. Sed & de Iuda habet quod sophisticetur. Fuisse aliquando iustum probat Hieronym. tertio aduersus Pelagianos, ex eo Ioann. 17. *Pater, quos dedisti mihi custodiui: & nemo ex iis periit, nisi filius perditionis.* Nam si Pater dedit illum Filio: certe bonus erat, & si periit ex grege, certe antequam periret, in Christi grege numerabatur.

XVIII. Sed ego id apud Hieronymum obseruare non potui. Rem ipsam videamus. Fuit, inquit, aliquando iustus Iudas. Imo Villagudus in eum Ioannis locum: *Nisi Iudas Iscariotes, qui licet mecum viueret, meus tamen non erat, sed ad perditionem pertinebat quam ipse sibi suopte vitio, volens accersiuit. Nam nunquam ex animo mihi adhæsit, nec serio verbum meum amplexus est: sed ideo sectabatur me, quo apud me, & sub nominis mei prætextu diuitias sibi cumularet, ea tamen sanctitatis simulatione & fuco, vt eius nequitiam & dolos nullus discipulorum senserit.* Digna profecta iustitia, quam in tanto viro Bellarminus admiretur & laudet.

XXIX. Sed dederat illum pater filio. Quomodo, inquam? An tanquam vnum de electis? Minime vero: quomodo enim potuit in electis esse, qui diserte filius perditionis? Neque vero concluditur ex illis, *nisi filius perditionis.* Manifestum enim particulam *nisi*, sæpe esse pro aduersatiua *sed.* Exempla: Marci 13. *nemo scit, ne Angeli quidem qui in cœlo sunt: nec ipse Filius, nisi Pater:* hoc est, *sed Pater.* Lucæ quarto. *Multæ viduæ erant diebus Eliæ in Israele: & ad nullam illarum missus est Elias, nisi Sareptam vrbem Sidoniæ, ad mulierem viduam, Et multi leprosi erant in Israel sub Eliseo Propheta, & nullus eorum purgatus est, nisi Naaman Syrus.* Cur non hic similiter: nullus illorum periit, sed filius perditionis? Vt ne numeretur in iis quos dederat Pater: quomodo nō in viduis Israeliticis, Sareptana: in leprosis Israel, Syrus. Quod si de vocatione externa magis placet intelligere, quomodo quibuslibet Pastoribus à Deo commissæ sunt quælibet oues de suo grege, ἐδεὶς φθόνος. Falsum est enim huiusmodi omnes oues esse vere iustas.

XXX. Hæc habuit Bellarminus è Scriptura, quæ obiiceret. Rationes addit. Prima ratio: Fides quæ hæret in corde hominis semel iustificati, est habitus, non actus. At habitus non impedit ex necessitate actum contrarium. Potest ergo is qui habet habitum fidei facere factum infidelitatis. At secundum Scripturas, qui facit actum infidelitatis, perdit etiam habitum: nam efficitur simpliciter infidelis, & inimicus Dei, & reus mortis æternæ. Papæ mōstrum Logicæ Iesuiticæ! Clarius in forma: Quicunque facit actum infidelitatis, perdit habitum fidei. At quidam, cui hæret in corde immobiliter habitus fidei, admittit actum infidelitatis: Ergo quidam, cui in corde immobiliter hæret habitus fidei, perdit habitum fidei. Probatur minor, quia habitus non impedit actum contrarium.

XXXI. Acute, ita me ament Iesuitæ omnes. Illi amittunt habitum fidei, quibus immobiliter hæret actus fidei. Ne fando quidem auditum quicquid vnquam acutius. Sed ad rem: Negatur maior. Non enim verum, amitti habitum vllum, posito aliquo actu oppositi habitus. Nam, etsi abnegare Magistrum fuerit actus infidelitatis, tamen Petrus negando; non amisit habitum fidei. Et vero, ni ita sit, Bellarmino perit acumen suum: non enim verum fuerit, habitum non impedire actum contrarium. Sin autem verum: Ergo simul esse possunt habitus, & actus contrarius: &, si hoc: Ergo, admisso actu infidelitatis, non tamen necessario habitus fidei amittitur.

XXXII. Sed: qui facit actum infidelitatis, fit simpliciter infidelis, & inimicus Deo, & mortis reus. Imo, τί καθαρὸν ἐκ ῥυπαρᾶς ξυνελθόντων? Nam, nego fieri propterea simpliciter infidelem: alioqui obstaret habitus actui contrario: & Petrus negans, factus esset simpliciter infidelis. Nego fieri Dei inimicum. Nam etiam cum inimici essemus, reconciliati fuimus. Fateor hoc vnum, reum fieri mortis: non potest enim aliter intelligi vllus peccator. Sed non omnis reus mortis, propterea est, aut simpliciter infidelis, aut Dei inimicus.

XXXIII. Secunda ratio. Infantes omnes per Baptismum verè iustificantur, & fidem accipiunt, at multi in infantia baptizati, cum adoleuerunt, grauissimè peccant: multi item non sunt prædestinati.

XXXIV. Respondeo, negari antecedens. Neque enim exterius ministerium semper est, & in omnibus efficax: nec Deus magis incertus est futuri, in infantibus, quam in adultis. Itaque, negamus vnquam remitti reipsa peccata iis, qui non pertinent ad æternam electionem: quomodo Esau nunquam remissa fuerunt, etsi is circumcisus fuerit: nempe, quia exosus erat Deo, iam antequam nasceretur. Grauissimè peccare adultos, qui sunt in infantia baptizati, non habuit opus dicere Bellarmin. imo non debuit: quando nihil ad hanc controuersiam.

XXXV. Tertia ratio: Si fides amitti non potest, vnde tot hæretici?

XXXVI. Imo calumnia est, inquam, fidem amitti non posse. Nos enim, & scimus, & fatemur amitti posse: sed simulatam, sed falsam, sed πρόσκαιρον. Itaque inde esse hæreticos, quod plurimi fidem hanc πρόσκαιρον amittant. Quanquam non hi tātum sunt hæretici, sed etiam alij qui nunquam fidem amiserunt, quandoquidem amittere non potuerunt, quam nunquam habuerunt.

XXXVII. Quarta ratio: Si iusti peccare non possunt, quorsum tot admonitiones, & cohortationes Apostolorum, & Prophetarum? Quorsum iubemur orare, *Dimitte nobis debita nostra: & ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo?* Quorsum pœnitentia, absolutio, & reconciliatio lapsorum?

XXXVIII. Imo si bonam causam tuentur Iesuitæ: quorsum tot sophismata? tot imposturæ? tot tam impudenter ficta? Nam, quis negauit iustos peccare posse? Iesuitæ viderint: interim nos tam monstrosè disputantes, ne permittamus abire impunè.

XXXIX. Quinta ratio: Si præsens gratia & iustificatio vera esse non potest, nisi quis certus sit de perseuerantia, ita vt, vel certo sciat se nunquam lapsurum, vel ad pœnitentiam rediturum: quomodo fieri potest, vt nullus sani cerebri speret se vere iustum esse, cum de futuris euentibus nihil sibi certi polliceri: nisi temere possit? Et cum videat quotidie se, & alios, in varia peccati, etiam contra conscientiam labi? Prouerb. 27. *Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies.* Ecclesiast. 11. *Ante mortem ne laudes quemquam.* Iacob. 4. *Ignoratis, quid erit in crastino.*

XL. Respondeo, falso asseri neminem sani cerebri sibi quicquam de futuris euentibus polliceri posse, nisi temere. Alioquin temerarius Paulus, qui dixit nihil posse nos separare à charitate Dei. Temerarius Dauid, qui Psal. 20. *Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecū es. Et misericordia tua subsequetur me omnib. dieb. vitæ meæ.* Sed sophistæ sunto potius Iesuitæ, quam illi temerarij. Meri Sophistæ, qui sic ausint: Vident fideles & se & alios labi etiam contra conscientiam: Ergo non possunt sibi aut perseuerantiam, aut restitutionem polliceri. Adeon' nullam apud Papistas esse vllis Dei promissionibus fidem: Adeon' nullum etiam præsentis misericordiæ sensum? Adeòne stupidam Christianitatem?

XLI. Sed in crastinum non gloriandum: neque cognitum, quid crastinus dies pariat: Quid ergo? Adeon' incertam fidelibus suam esse fidem, ac mercatoribus lucrum? Ego vero humanas omnes negotiationes fateor esse incertas, incognitas, sed quicunque ab iis negotiationibus nullo discrimine separet fidem Christianam promissionibus diuinis innixam; nunquam Christianum reputabo.

XLII. Proximæ sunt autoritates Veterum. Primum ergo, damnatum olim Iouinianum fuisse qui asseret iustos post baptismum non posse peccare: &, si forte peccarent, non accepisse in baptismo spiritum gratię. Testes Hieronym. lib. aduersus Iouinianum 2. Augustin. hæresi 82.

XLIII. Sed nos Iouiniani stolidum errorem ipsi damnamus; & scimus Bellarminum sæpius aut calumniari, aut aerem verberare, quam disputare. Augustinus de Correptio. & Gratia cap. 13. *Credendum est, quosdam de filiis perditionis non accepto dono perseuerandi vsque in finem, in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere viuere, & aliquandiu fideliter, & iuste viuere: & postea cadere: neque de hac vita priusquam eis id contingat, auferri.* Gregor. 30. Moral. 3. *Quis intelligat, quod alius Catholicæ matris ventre proditus, iuxta vitæ terminum erroris voragine deuoratur: alius autem vitam suam in catholica pietate consummat, qui ortus in perfidia, cum lacte matris hauserat virus erroris?*

XLIV. Sed ista quorsum? De filiis perditionis Augustinus agit: nos de filiis dilectionis. Illos incipere viuere per veram fidem, quis neget, quandoquidem externa vocatio sit initium vitæ? Ita est profecto. Nicolaus ille olim ita viuebat, vt mereretur ab Apostolis admitti in ordinem Diaconorum. Sed illi veram fuisse fidem; id est, illam, quæ, describente Bernardo, non credat tantum posse condonari peccata: sed etiam esse condonata sibi, statuat, hoc vero neq; Augustin. dixit, neq; Bellarmin. persuadebit: ne illos quidem, quos Gregorius in Catholica conceptos male vitam claudere dixit. Itaque Bellarmino frustra fuere hæc nomina.

Cap. XXII.

Argumenta Catholicorum contra interitum fidei.

I. Nos nunc contra: Primum habemus illud Ioann. 4 *Quisquis biberet ex aqua illa quam ego ei dabo, non sitiet in æternum: sed aqua illa, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Chrysostomus, ὥσπερ γὰρ ὁ πηγὴν ἔνδον ἔχων ἀποκειμένην, οὐκ ἂν ἁλοίη δίψῃ ποτέ. οὕτως οὐδὲ ὁ τὸ ὕδωρ τοῦτο ἔχων, *Sicut enim si quis fontem intus habeat, nunquam sitiret; ita, qui hanc aquam habuerit.* Enimuero qui sitiunt, iis deficit humor. Si ergo nunquam sitiunt, qui biberunt de aqua Christi: ergo nunquam iis hæc aqua deficit. At fideles omnes, qui quidem vere fideles sunt, biberunt de hac aqua Christi: & vere biberunt, non tantum visi sunt bibere. Ergo his nunquam hæc aqua deficiet. At si deficeret fides, hæc aqua deficeret. Nunquam igitur iis deficit fides.

II. Bellarminus respondet: In quo manet gratia Dei, siue charitas, eum non sitire in æternum, cum habeat in se fontem viuum. Tamen, fontem illum siccari, & obstrui posse, dum sumus in hoc loco tentationum. Id, puto magis explicant Iansenius, Maldonatus, Salmero. Pererius: Aquam illam ex sua natura talem esse, vt efficere possit, nūquam sitire eum qui biberit, sed ex naturæ nostræ imbecillitate aliter accidere; præcipue si quis eam semel haustam euomat.

III. Sed isti non cogitant quid dicant. Vere dicunt, eam aquam, quandiu manet, expellere sitim. Sed dissimulant alteram etiam partem à Christo defini-

definitam, videlicet, vtrum maneat: cum dixit: vtrumque, & non sitiet in æternum: & fiet ei fons aquæ. Nam quid opus erat dicere, non sitiet in æternum, si sensus esset, non sitiet quandiu in eo manebit hæc aqua? Enimuero id verissimum de eadem aqua, quam Dominus postulabat à Samaritana. Verissimum, inquam, quandiu in homine manet aqua hausta è puteo, tamdiu non sitire: quandoquidem sitim sciunt omnes esse à defectu humidi: vnde necesse est, quamdiu inest humidum, tamdiu non esse sitim.

IV. Tum autem illud *fiet in eo fons*, quid est? Aut quorsum illud Sophistarum, *ex sua natura*? Nam ea Christi verba, non aquæ naturam considerãt abstracte, sed aquæ eius effectum in eo qui bibit. Nam si naturam abstracte, oportuisset dictum, Aqua illa est fons scaturiens in vitam æternam, sed Christus amplius dixit; fiet fons, & fiet in eo. Et quomodo fiet fõs, si siccari potest? si obstrui? Nam profecto vtrovis modo non erit fons saliens; quod tamen diserte expressum voluit Dominus. Illud vero Maldonati posse euomi quis capiat? fontem fieri in ipso, & tamen euomi?

V. Longe aliter olim Nonnus, ὅς δ' οἱ ἐγγυαλίξω, Οὔ ποτε διψήσει πιὼν αἰώνιον ὕδωρ, ἀλλά οἱ ἐν πραπίδεσσι μένει ῥόος ἔμφρονι παλμῷ. Ἀλλήκτοιο νοεροῖο βυθοῦ θεοδινέϊ ῥιπῇ Πηγῆς ἐνδομύχοιο παλιμφυὲς ἔμπεδον ὕδωρ, Ζωῆς ἀενάοιο καὶ οὐ χθονίοιο ποταμοῖο, *Quam vero ei præbuero aquam, si biberit, nunquam sitiet. Verũ manebit ei in præcordiis rationali vena saliens ex intellectuali profundo, diuino impetu fontis interni, aqua constanter renascens vitæ æternæ non fluuij terrestris.* Nota & παλιμφυὲς, & ἀέναον, & μένει ἐν πραπίδεσσι. Quib. nihil significatur minus quã desultorius ille ludus, quo fingitur vena modo fluere, modo siccari, modo obstrui, modo euomi, aut si quid aliud promptum fuerit Sophistis excogitare: sed eiusmodi abundantia, qualis est in perenni fonte.

VI. Primæ Ioannis tertio, *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen illius in eo manet, quoniam ex Deo natus est.* Si semen Dei manet in eo qui natus est ex Deo: Ergo non aufertur ab eo. At quicunque fidelis est vere, is natus est ex Deo. Ioann. 1. *Qui non ex sanguine, neque ex libidine carnis, neq; ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt.* Ergo id semen Dei non aufertur ex vllo vere fideli.

VII. Bellarminus causatus hunc locum esse omnium difficillimum: quinque confert expositiones. Primam eorum qui loqui Apostolum putent de statu vitæ futuræ. Alteram eorum, qui semen exponant gratiam prædestinationis: tertiam, non potest peccare, id est, non debet: quartam, non posse peccare, quatenus est filius Dei. Quintam, non posse peccare lethaliter, dum perseuerat filius Dei. Et hanc postremam longe præfert aliis.

VIII. Sed nos quid sit *non potest peccare*, alias exposuimus: & nominatim hanc postremam expositionem explosimus: vt non sit nunc necesse actum agere: tantum hoc vrgere, *Semen Dei in eo manet*, siue fidem dicamus, siue charitatem: nunc enim perinde est. Nam, si fidem dicas, id est, quod quærimus: sin charitatem mauis, hæc sine fide nulla est vere charitas: itaq;, si charitas manet, necesse est fidem manere. Sed, si semen Dei manet in eo qui natus est ex Deo, tum non potest fieri, vt is desinat esse filius Dei. Esto ergo sane verum, non facere peccatum, quatenus filius est Dei, sed adde semper filium esse Dei, & plena erit nostra conclusio, neq; labefactata à Bellarmin. Et quidem notandum: manere semen Dei in eo, quoniam natus sit ex Deo: nihil isto potentius dici potuit. Nam, quemadmodum in Isaaco semẽ est Abrahami, quia natus ex Abrahamo, adeo vt, non magis non esse queat semen illud, quam ipse non est natus ex Abrahamo, sic fidelis, eo ipso, quod à Deo genitus sit, habet in se semen Dei.

IX. Paulus ad Roman. 8. *Quis nos separabit à charitate Dei? Certus sum, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, neque sublimitas, neque profunditas, neque vlla res alia creata, poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Quicunque prorsus deficit à fide, separatur à charitate Dei. At nemo fidelis separatur à charitate Dei: Ergo, nemo fidelis prorsus deficit à fide.

X. Respondet Bellarminus, explicari his verbis efficaciam & potentiam charitatis, quæ, si adsit in corde nostro, omnes vincat tribulationes, & sensum esse, nullum esse terrorem, qui possit efficere in homine, in quo ardeat charitas, vt Deum suum offendat. Posse tamen in hac vita amitti charitatẽ. Et huius expositionis autorem laudat Augustinum. Respondet iterum, Paulum loqui in persona Electorum.

XI. Ast ego contra: Primo ex non paucorum Papistarum consensu, alias firmatum est, longe præstare, charitatem intelligi Dei in homines, quam hominum in Deum. Quod tamen nunc quidem ἐν μέρει esto: neq; enim argumenti vim minuit. Si enim non possunt abduci ab amando Deo, cum non ametur Deus sine fide; Ergo, ne à fide quidẽ poterũt abduci. Secũdo, Nõ id tãtum dici à Paulo, omnes vinci tribulationes, sed longe vniuersalius, omnia non aduersa tantum, sed etiam prospera: ita enim intelligenda vita & mors. Quod valde pertinet ad nostram certitudinem. Quid enim iam timendum, si nihil creatum possit fidelem abducere ab amore Dei?

XII. Verum charitas, inquit, potest amitti: Ergo, inquam, potest is, de quo Paulus agit, separari à charitate Dei. Enimuero, quodnam hoc ratiocinationis monstrum est? Nihil creatum potest me separare à charitate mea in Deũ (sic enim interpretatur Bellarminus) & tamen potest charitas mea in Deum amitti. Nam, nisi vehementer fallor, separari à charitate in Deum, nihil aliud est, quam desinere ab amore Dei, id est, ab amando Deo. Quid autem est amittere charitatem in Deum, si hoc non est? Certe nimium supinus fuit Iesuita, qui oblitus sit, nos discrimen docere.

XIII. Loqui Paulum in persona prædestinatorum, non postulamus, vt nobis quisquam demonstret: imo ipsi non aliter intelligimus, sed iidem dicimus omnes vere fideles, esse prædestinatos ad vitam: quia nemo peruenit ad vitam, nisi prædestinatus. At, quicunque vere credit in Christum, perueniet ad vitam: Ioann. 5. *Qui sermonem meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, & in condemnationem non veniet, sed transiuit à morte in vitam.*

XIV. Matth. 17 *Quisquis audit ex me sermones istos, & eos præstat, assimilabo eum viro prudenti, qui ædificat domum suam super petram: decidit autem nimbus, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & inciderunt domui illi: & non cecidit: fundata enim fuerant super petram.* Psalmo 125. *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion non commouebitur in æternum.* At si deficeret fides, certe ædificium concideret: & commoueretur, qui confidit in Dominum.

XV. Primæ Ioan. 7. *Ex nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nam, si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum, sed hoc factum est, vt patefieret non omnes esse ex nobis.* Quicunque sunt fideles vere, ij sunt ex nobis. At, qui deficiunt, ij non sunt ex nobis: Ergo quicunque deficiunt, non sunt vere fideles.

XVI. Matthæ. 7. *Non quisquis dicit mihi, Domine, Domine, introibit in regnum cælorum, sed, qui facit quod vult Pater meus, qui in cælis est. Multi dicent mihi in illo die, Domine, Domine, nonne per nomen tuum prophetauimus, & per nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus? Tum autem profitebor eis, Nunquam noui vos: discedite à me qui facitis iniquitatem.* Nota. Non dictum, non nosco vos nunc: scilicet, post dectam hypocrisin, sed nunquam noui vos: scilicet, ne tum quidem, quam fidem profitebantur. Est autem hic nosse, non nudæ cognitionis, sed approbationis. Sed hac cognitione Christus agnoscit oues suas. Ioan. 10. *Ego sum Pastor ille bonus, & agnosco oues meas, & agnoscor à meis.* Manifestum ergo est argumentum. Christus semper agnoscit oues suas. At nunquam agnoscit damnandos: Ergo damnandi non sunt oues Christi. Nulli damnandi sunt vnquam oues Christi. At quicunque prorsus deficit à fide, is damnandus est: Ergo, nullus qui deficit prorsus à fide, vnquam fuit in ouibus Christi. Quicunque habent fidem veram, sunt oues Christi: At nulli damnandi habent fidem veram. Nulli damnandi habent fidem veram. At omnes veri fideles, habent fidem veram: Ergo nulli veri fideles damnandi. At quicunque prorsus deficiunt à fide, damnandi. Ergo nulli veri fideles prorsus deficiunt à fide.

XVII. Cantici Cantic. 8 *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, neq; flumina obruent illam.* Si fides vera posset deficere: Ergo & charitas vera. At hæc non potest: Ergo neque illa. Ratio consequentiæ, quia nulla vera charitas sine fide.

XVIII. Bellarmin. respondet. Hoc testimonium probat, non posse amitti charitatem, si quis velit eam exsuere, & cupiditatem in locum eius recipere, sed manente charitate, nullam esse tribulationem, quæ non facile toleretur.

XIX. Imo, aquæ non significant peculiariter tribulationem, sed quicquid oppositum est charitati, ac proinde aptum videtur, ei extinguendæ. Ratio, quia charitas cõparetur igni, vnde extinguendi verbum. Deinde, non agatur de tolerandis aduersis, sed de non extinguẽda charitate. Itaq;, discedit à verbis Solomonis explicatio Bellarmini. Docet ergo non posse extingui charitatẽ. Concedo amitti posse charitatem, si quis velit eã exsuere. Sed hoc tale est, ac si diceret, posse meridie tenebras esse, si sol abscõderetur infra horizõtem. Enimuero, quia certum tenebras esse, cum sol est infra horizontem: eum nego posse esse tenebras meridie: nego eadem opera, posse solem esse sub horizonte meridie. Sic cum negat Solomon extingui charitatem, negat eum in quo charitas est, posse velle charitatem exsuere. Nimirum, quia, quomodo meridies est eleuatio solis super horizontem, si charitas est voluntas bona in Deum.

XX. Enimuero, quid non promptum sit eludere, hoc artificio? Negat Scriptura Deum posse mentiri. Quid si dicat Iesuita: non significari, non posse mentiri, si velit mentiri? An propterea dixerimus, Deum posse mentiri? An potius ne posse quidem velle mentiri? Mitto id: Saltem de Angelis, de Sanctis in gloria: consentimus non posse amittere charitatem. An non possunt amittere, ne quidem si velint exsuere. Imo id potius, ne velle quidem exsuere.

FINIS LIBRI DECIMITERTII.

LIBER

LIBER DECIMVS QVARTVS,

De

OPERIBVS.

Caput Primum.

DE MERITO, PAPISTARVM SENTENTIA.

DETINVIT nos Fides: nunc opera bona. Hoc autem nomine venit quicquid ad mores pertinet Christianos, actusque Sanctificationis, siue iustitiæ inhærentis, qua in admittendo, qua in omittendo: breuiter, quicquid opponitur peccato, conforme existens officio viri fidelis adulti, pollentisque iam liberi arbitrij vtu. Disputationis erunt partes: De Merito Operum prima: De Necessitate, altera.

II. De Merito disputant, Hosius Confessi.cap. 68. Petrus Auratus, Parad. 46. Latomus, libr. de Fide & Operibus: & aduersus Tindallum, libris tribus Ioannes Antonius Delphinus, extremo libro de Iustificatione. Lindanus Panopliæ libr. 3. cap. 20. & sequ. Ioannes à Dauentria, refutatione articuli 6. Confessionis Augustanæ. Viruesius. Philipp. 4. & seqq. Tapperus ad artic. 11. Arboreus, Theosophiæ libr. 3. cap. 15. Alphonsus de Castro aduersus hæreses, de Fiducia, de Merito, & de Operibus, hæresi 4. Sanderus, de Iustificatione lib. 6. cap. 6. Dominicus à Soto, de Natura & Gratia libri 3. cap. 7 & seqq. Franciscus Romæus, de Libertate & necessitate Operum, Veritate 22. Bellarminus, de Iustificatione libr. 5. Costerus, Enchiridij cap. 7. Salmero, ad Galatas disput. 15. & tribus deinceps. Pererius, ad Roman. disput. 5 in cap. 2. & 6. disputat. quinque postr. Greg. de Valentia, commentariorum in Thomam, tom. 2. disput. 8. quæst. 6. & libri de Diuina gratia cap. vltim. Antonius Porsanus, contra Saluæum. Ioannes Bunderius à Gandauo, in compendio concertationis titul. 6. Becanus, tom. 1. opuscul. 6. cap. 3. & opusc. 7. Vasques in 1. 2. disput. 213. Bailius, Catechismi part. 4. quæstione 17. Abras de Raconis, in responso ad quatuor Ministros.

III. Disputarunt & isti. Caluinus, Institutionis libr. 3. cap. 15. Chemnitius, Examinis part. 1. de Bonis operibus qu. 5. Wolfgangus Musculus in locis communibus, de Meritis erga Deum. Beza, responso ad duos Apostatas, cap 2. Amandus Polanus, Syntagmatis Theologici lib. 8. c. 10. Dauid Paræus contra Bellarminum, de Iustificatione. Riuetus, Summæ controuersiarum, tract 4. q. 17.

IV. Meritum Papistæ definiunt actionem liberam, cui merces debeatur ex iustitia. Ita enim Costerus. Dici autem in vtramque partem, tum bonam, tum malam: Mereri enim alium pœnas, alium præmia. Et meritum quidem pœnarum volebant Scholastici proprio nomine Demeritum dicere, sed ex mera ignoratione Latinitatis ridiculi. Porro hac disputatione tota, non nisi in bonum sumi. Vnde Gregorio de Valentia strictor definitio: Opus liberum, bonum, ad alterum aliqua ratione spectans, quod proinde, secundum modum aliquem æqualitatis, siue iustitiæ, aliquo munere ab altero compensari debeat.

V. Huiusmodi meritum in bonam partem nominatum distinxerunt in Congruum, & Condignum. Nam, qui subtiliores in Interpretatiuum, congruum, dignum, condignum, vix exaudiuntur. Et Delphinus Interpretatiũ, quo nomine continebantur opera alioquin bona, sed facta ex intentione nõ bona, vt si quis eleemosynam largiatur murmurando; negat esse proprie meritum. Dignum autem sub condigno contineri. Imo Bellarminus hanc digni & Condigni distinctionem, nimis esse leuem pronunciat: & Alphonsus de Castro ex ignoratione Latinitatis. Itaq; tandem residua sunt Congruum & Condignum: quorum haberi possit ratio.

VI. Congruum ergo definiunt, apud Soto de natura & Gratia lib. 2 c. 4. opus cui de iustitia non debeatur merces, sed tantum ex congruitate quadam. Apud Altenstaig ex Gabriele: Actum libere elicitum, acceptatum ad aliquid retribuendum, non ex debito iustitiæ, sed ex sola acceptantis liberalitate. Apud Dauentriam: Quod non tam meretur suo opere, quam quod de sola largitoris liberalitate petenti obuenit. Itaq; Altenstaig negat in eo exigi æqualitatem dignitatis, siue in operante, siue in opere, siue in retribuente. Quod si est, tum necessario reuocanda definitio meriti illa generalis apud Costerum, quæ debitum ex iustitia definiebat, aut certe negandum vllum esse meritum de congruo, quod maluit Dominicus à Soto.

VII. Iam meritum de Condigno, quod secum adfert rationem debiti & iustitiæ, apud Dominicum. Apud Altenstaig, pro quo exigitur præmium ex debito. Item, quod ita accipiunt benemeriti (verba sunt Ioannis à Dauentria) vt negare, iniustitiæ sit. Rursus apud Altenstaig. Actus est à voluntate elicitus, vel libere procedens ad præmium alicui secundum debitum iustitiæ retribuendum. Adde ex Caietano in 1. 2. q. 114. art. 3. *Mereri ex condigno est mereri sic, vt secundum iustitiam sibi debeatur, ita quod iniustum esset non reddi mercedem merito ex condigno.*

VIII. Breuiter Romæus merita hæc ita comparat, *Nempe, si doctioribus creditur, illud dicitur esse meritum de condigno, cui merces reddenda est secundum iustitiæ debitum: ita sane, vt inter meritum & mercedem attendatur æqualitas quantitatis, quemadmodum in commutatiua iustitia, puta tantum: quantum. De congruo autem dicitur quis mereri, cum scilicet inter meritum & præmium, non paritas quantitatis, sed proportionis attenditur.* Et illustrationis gratia, hypotyposin subiicit operarij diuino denario conducti. Huic enim deberi non nisi denarium, nempe ex condigno: Strenue tamen laboranti, nonnihil superaddi ex liberalitate domini esse congruum.

IX. Iam vt exactissimi rerum æstimatores esse voluerunt, æqualitatis etiam rationem non omiserunt scrutari. Altenstaig, hanc æqualitatem attendi, vel ex natura & conditione extrinseca actus & præmij: vel ex ordinatione, pacto, aut conuentione, aut promissione præmiantis. Et omnes docent non esse meritum quodcunque opus: sed duntaxat bonum: ac ne quidem quodcunque bonum, sed acceptatum, id est, gratum ei à quo præmium exspectatur: & deniq;, non cuiusvis præmij, sed eius cui reddendo teneatur is à quo præstandum sit.

X. His ita in genere constitutis, tum vero bona opera definiunt omnes Papistę esse merita. Eorum autem mercedem, tũ gratiam primam, tum iustitiæ incrementum, tum vitam sempiternam: & in hac etiam augmentũ gloriæ, cui aureolæ nomen indiderunt, ridicule captata occasione, ex Exodi 25. *Et ipsi labio coronam interrasilem, altum quatuor digitis: & super illam, alteram coronam aureolam.* Qua de re vide Supplementum Thomæ, q 96.

XI. Sed quomodo merita? Bellarminus obseruat Thomam Valdensem, & Paulum Burgensem, noluisse dici merita: siue ex congruo, siue ex condigno. Sed hos, credo, nemo est sequutus.

XII. Separant ergo opera, in ea quæ fiunt ante gratiam, & quæ post gratiam. Illa negant omnes, quod quidem sciam, esse merita ex condigno. Ex congruo ne igitur: Scindunt sese. Nam Soto negat, *Sub hoc statu*, inquit, *male audit hoc meritum congrui, ex puris naturalibus.* Et disputat c. 4. li. 2. de Natura & Gratia. Latomus etiam, libro de Fide & Operibus, non tantum primam salutem negat cadere sub meritum operum: sed etiam opera præcedentia fidem & iustificationem, quicquam mereri, nisi pœnam. *Sunt enim*, inquit, *mala, aut imperfecte bona. Quæ mala sunt, merentur supplicium: quæ autem vt cunq; bona, quia non perfecte bona sunt, nullum merentur præmium.* Cui sententiæ videtur affinis Gropperus autor Enchiridij Colonienſis, *Vix hic cernere est vllam ex nobis meriti causam, nisi meriti vocabulo per catachresin propemodum abutamur, vt dicamus hominem credentem mereri iustificationem, non quidem ex obligatione, seu ex operib quæ facimus nos: cum ante iustificationem ad peccandum solum ex nobis valeamus, sed tantum ex condecentia, quod meritum congrui appellant.* Nescio an & Andradius Orthodox. explicat. li. 6. *Vel ipsum*, inquit, *congrui nomen indicat, non vere ac proprie meritum esse, cui quicquam iure debeatur, sed quod Dei misericordia magis, quam iustitia innititur.* Sed certe Greg. de Valentia in libro de Diuina gratia. *Nec probamus*, inquit, *sententiam eorum, qui tametsi non ex condigno, ex congruitate tamen dicunt nos gratiam primam promereri, per actus illos, quibus nos vltimo ad illã disponimus.* Hosius Confessionis c. 37. *Neque tamen defuerunt viri docti, qui meritum hoc, quod congrui vocatur, prorsus reijciendum esse putarent, ne quid habere cum Pelagianis commune videremur.*

XIII. Verum, reliqui aut omnes, aut ferme omnes in oppositam partem eunt. Dauentria peccatorem nobis effingit nullius frugi: qui tamen cœperit malitiæ suæ enormitatem secum in animo suo volutare, & detestari: indeque gemere, lachrymari, tundere pectus, orare, inedia se affligere, pauperibus succurrere, & omnem operam nauare, vt in gratiam tandem postliminio recipiatur. Istiusmodi, inquit, quis neget de congruo mereri iustificationem? Nihilominus opera eius, qualiacunque tandem sint, non merentur, vt eorum intuitu Deus obligetur ei gratiam dare, vt iustam operum mercedem, sed pro effluentissima sua largitate gratiam ei impartit, & peccatorum remissionem. Bellarminus etiam, lib. 1. de iustificat. c. 21. negat videre, cur hoc meritum non admittatur: quod tamen paulo ante notauit à Concilio Tridentino neque assertum, neque negatum.

XIV. Pronuntiat tamen idem Bellarminus in hoc suorum dissidio, quæstionem videri de solo meriti nomine: in quo rursus contradicente m habet Soto, qui disserte, *Neque solum de nomine, sed de re quoque subesse quæstionem intelligo.* Et vero Latomi dilemma, paulo ante relatum, non nomen suggillat, sed rem recta impetit.

XV. Quæ opera fiunt post acceptam gratiam, & à iustificato, hæc vero merita condigna omnes esse volunt. Sed rursus non eodem modo omnes. Durandus in 2. Sententiarum dist nct. 27. quæst. 2. Meritum de condigno geminum describit: vnum large sumptum, pro quadam dignitate, quam Deus ex ordinatione requirit in operibus nostris, ad hoc, vt remunerentur vita æterna. Hanc esse in nobis per gratiam & charitatem habitualem. Aliud stricte & proprie, esse actionem voluntariam, propter quam alicui debetur merces ex iustitia, sic, quod si non reddatur, ille, ad quem pertinet reddere, iniuste facit, & est simpliciter & proprie iniustus. Huiusmodi meritum inueniri inter homines, sed non esse hominis ad Deum. Negat igitur Durandus opera bona iustorum esse merita de condigno, nisi priori illo modo: id est, Bellarmino exponente, vt eis non ex iustitia debeatur merces, sed ex sola liberalitate.

XVI. Itaque à Durando reliqui dissentiunt, & tenent, iusto Dei iudicio deberi meritis operum bonorum mercedem vitæ æternæ. Sic non tantum

tantum Dominicus à Soto probare instituit, iustorum opera esse digna merita vitæ æternæ: & Costerus pronuntiat, hominem iustum non solum vitam æternam mereri operibus bonis, sed ampliorem etiam gratiam Dei, atque iustitiam in hac vita: Sed etiam Tapperus longe durius, & ne quid superesset ambigui, *Opera quæ mouente Spiritu in Christo viuificante, ex fide & charitate Dei & proximi procedunt, ex Scripturis, certum haberi debet Deo grata esse, adeo vt eis rependat vitam æternam, non quasi gratiam vel liberalitatem, sed tanquam iustam mercedem, & vt iustus iudex secundum veram iustitiam.*

XVII. Quod, vt constet apertius, arcessitur apud Bellarminum condignitas, vel ex ratione pacti tantum, vel ratione operis tantum, vel ratione vtriusque. Ex pacto tantum, vt si operatio merces diurna promittatur, non denarius, sed centum nummi. Videlicet, quando opus longe est inferius mercede. Ex ratione operis tantum: si opus, vel æquale sit mercedi, vel etiam maius, nulla interueniente conuentione. Ex ratione vtriusque, cum & pactum intercedit, & opus est vere par mercedi: vt cum operarij ad vineam denario conducuntur.

XVIII. Hinc tres sententias Bellarminus enumerat. Vnam, Caietani censentis opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ ex condigno ratione operis, etiam si nulla exstaret diuina conuentio. Nimirum ita Caietanus in 1. 2. quæst. 114. disputat contra Scotum: concludens ex hoc ipso, quod actus sit bonus, esse ordinatum à Deo ad præmium, idque, quantum ex ratione actus: adeo vt non oporteat aliam ordinationem superaddi.

XIX. Secundam, quorundam existimantium opera bona ex gratia procedentia non esse meritoria ex condigno ratione operis, sed tantum ratione pacti, & acceptationis diuinæ. Ita sensisse Scotum in 1. Sententiar. dist. 17. q. 2. Verba recito, *Ratio meriti non habetur complete, nisi habeatur ratio digni vel digne ordinabilis ad præmium, quod est beatitudo: & hoc digne secundum iustitiam commutatiuam siue retributiuam: Sed quicunque actus ex solis intrinsecis agentis non habet hunc ordinem: tunc enim Deus non posset ei, qui sic operatus est, non retribuere beatitudinem, nam iniuste eam sibi detraheret: hoc autem est falsum: ergo talis ordo secundum iustitiam est ex sola voluntate diuina gratuite ordinante. Et ita ratio meriti completi erit ex ordinatione voluntatis diuinæ illius actus ad præmium.*

XX. Nec vero defuisse Scoto suos sequaces agnoscit Bellarminus, & in iis Vegam, cuius opusculum de Iustificatione, ego non vidi. Sed Conradum Clingium legi, cap. 22. locorum communium, *Opera iustificatorum* (inquit) *quamuis ex fide Christi ad laudem & gloriam Dei atque dilectionem proximi fiant, quia tamen nos ex carne & sanguine polluti sumus: hinc est, quod opera nostra in sua bonitate, natura, & dignitate considerata, sint impura: & imperfecta ex se & propria sua virtute. Et quoniam omnia opera nostra, etiam post fidem facta: sunt imperfecta, & immunda, & inuoluntaria: ideo non possumus contendere cum Deo, quasi nobis aliquid debeat, & teneatur ex condigno, sicut mercenarius pro suis laboribus cum Domino. Et in eum finem dicimus quod opera nostra non merentur vitam æternam, nec apprehendunt, sicut mala, & imperfecta moneta nihil emi potest.*

XXI. Sed tertiam sententiam Bellarminus præfert, vt probabiliorem, quæ docet, opera bona iustorum meritoria esse vitæ æternæ, ex condigno, ratione pacti, & operis simul: non quidem quod sine pacto, vel acceptatione, non habeat opus bonum proportionem ad vitam æternam, sed quia non teneatur Deus acceptare ad illam mercedem opus bonum, quamuis par & æquale mercedi, nisi conuentio interueniat. Atque hanc censet esse sententiam, non tantum Concilij Tridentini, sed etiam Thomæ. At Vasques disputat. 214. in 1. 2. longe fusius, primam sententiam & explicat & disputat, bona opera iustorum ex se ipsis absque vllo pacto, aut acceptationis fauore, condigne mereri vitam æternam: quod ipsum tribus distinguit capitibus: Vno, opera iustorum, absque vlla acceptatione & pacto ex se habere dignitatem vitæ æternæ: altero, ex meritis aut gratia Christi non habere nostra opera maiorem dignitatem, quam alias ex gratia Dei haberent: tertio, pactum seu promissionem, quæ bonis operibus accessit, minime pertinere ad rationem meriti.

XXII. Disputatur etiam, vtrum omnia, an tantum quædam bona opera sint meritoria. Vasques disp. 217. in 1. 2. à non paucis affirmatum obseruat, non omnia, sed ea tantum quæ aliquomodo à charitate imperantur: ipse tamen omnia mauult.

III. Quanquam obligationem, siue debitum, non intelligendum est reciprocari cum merito: patet enim latius: quia potest se ipsum quisque obligare sponte promittens absque vllo eius merito cui promittit, sic enim dives inopem virginem tenetur ducere, tantum quia promisit: & adoptans adoptatum filij loco habere, & hæredem scribere. Potest rursus aliquis obligari alteri à potentiori: vt homo tenetur hominem amare, etiam immeritum, propter legem Dei ita statuentis: & parentes, ex se natos educare.

IV. Sed meriti obligatio duplici nititur fundamento, libertate & æqualitate. Oportet enim primo id quo alium nobis deuincire volumus, eidem non deberi vllo alio titulo: quod agnoscunt Scholastici. Neque enim seruus, qui iam ex iure seruitutis laborem suum hero debet, locabitur diurno denario: sed tantum mercenarius, qui sui iuris ita sit, vt imperium detrectare possit, atque adeo non offendere, si operam suam neget.

V. Secundo debent meritum & præmium sibi æqualitate quadam respondere: neque enim quodcunque meritum esse potest cuiuscunque præmij: Vt si operæ diurnæ merces sit denarius: non erit etiam operæ vnius tantum horulæ. vnde in Euangelio murmur eorum qui æstum diei tolerarant, & patrisfamilias ratio, non à merito aliorum, sed à propria benignitate.

VI. Verumtamen hæc æqualitas partim exacta est, partim arbitraria. Exacta inter res eiusdem generis: vt cum par pari dicitur referendum, cum bos boue permutatur, amor amore pensatur, & æs contractum ære dispungitur. Arbitraria autem, inter res diuersi generis: vt cum permutantur χρύσεα χαλκείων: cum operæ redimuntur certa pecunia. Est vero arbitrium vel à lege generali, vel à pacto peculiari. A lege, vt in Republica nummorum variorum comparatio. A peculiari pacto: vel mutuo, vt in licitationibus: vel statuto eius autoritate, à quo præmium exspectatur: sic enim certaminum constituuntur coronæ: vt non à natura rerum æqualitas æstimetur, sed tantum à voluntate cõstituentis: sic rex eiusdem certaminis βραβεῖον constituere potest sestertia quotcunque: cum inter Græcos, apium aut oleastrum, aut laurum victores acciperent.

VII. His ita positis, deinceps opera diuiduntur in bona & mala: quibus respondent præmia, & supplicia. Opera mala vere & proprie esse suppliciorum merita, adeo vt propter ea merito Deus autores puniat æterna morte, in confesso est.

VIII. Bonorum vero operum alia ratio. Primo enim, si simpliciter considerentur, meriti apud Deum rationem habere nullo possunt modo: ratio facilis, quia omnia debentur iure creationis. Creatus est homo, debet se totum, ac proinde quicquid suum est, creatori, quantumvis nulla spes esset vllius præmij inde consequendi: quomodo inopum & mendicorum liberi, etsi nullam hæreditatis paternæ spem habeant, tamen non minus debent parentibus, quam qui Crœso nati erant. Est enim natura cognitum etiam Ethnicis, neque Deo, neque parentibus paria posse referri. Itaque in Creatione nihil promissum homini legimus: si obtemperaret Deo, sed tantum minas propositas, si rebellis esset. Nimirum, quia officij neglectus peccatum est: & præstatio non est meritum.

IX. Sed accessit tamen legis pactum, *Hoc fac, & viues*, Hoc autem supposito considerantur bona opera, vel abstracte & ex sui definitione, talia, qualia esse debent, id est, describuntur à lege: ac tum merita dici sane possunt ex pacto, quomodo nos suo loco disputauimus, Christi iustitiam meritum esse: & si quis hominum, præter eum, daretur, qui nunquam esset transgressus legem diuinam, hic similiter dici posset sibi meruisse vitam.

X. At si eadem opera consideremus non tanquam ideas Platonicas, sed qualia præstantur ab hominibus; ideest, & præstita sunt inde ab Adamo, & præstabuntur ad diem vsque iudicij: Tum vero negamus aut extra gratiam esse merita de congruo: aut in gratia, de condigno, imo vllo modo esse merita; nisi abusiue, atque adeo traducto vocabulo à propria & natiua significatione in aliam: vno verbo, nullo iure meriti operum teneri Deum aut peccatorem vocare ad gratiam; aut vocato, imo accepto in gratiam siue augmentum gratiæ reddere, siue vitam æternam, siue in vita æterna augmẽtum gloriæ.

CAP. II.

De Merito, Catholicorum sententia.

I. COnfessionis Gallicanæ artic. 13. verba sunt, *Omni virtutum & meritorum opinione abiecta, in sola Iesu Christi obedientia prorsus acquiescimus.* Et articul. 22. *Quamuis Deus, vt nos plene seruet, regeneret nos, & ad sanctam vitam formet, tamen profitemur bona opera quæ duce ipsius Spiritu edimus, non respici à Deo, vt per ea iustificemur: aut filij Dei censeri mereamur: quoniam perpetua dubitatione & trepidatione fluctuaremus, nisi vnica satisfactione illa niteremur, per quam nos omni noxa Iesus Christus exemit.* Ex his verbis apertum satis est improbari Catholicis merita operum bonorum. Sed id nos breuiter dictum debemus fusius explicare.

II. Merendi vocabulo solent Latini moralem causam significare propter quam aliquid alicui accidit: & quatuor terminos simul consignificant, primum, eum qui meretur: secundum, eum, apud quem ille meretur: tertium, id quo meretur, & solet meritum appellari: quartum, id quod meretur, & præmiũ merceſve in bonam, pœna autem & supplicium in malam partem designatur: quamquam catachresi quadam factum sit, vt præmium merceſque in vtramque sint ambigua. Sic in hac controuersia, primus terminus est homo: secundus, Deus: tertius, opera: quartus, salus damnatiove: prout meritum est in bonam malamve partem: & opera bona vel mala. Ex iis terminis secundus obligari dicitur primo ex merito ad præmium, siue debere primo præmium,

CAP. III.

De nomine meriti ex Scripturis.

I. IN hunc modum explicatis vtrinque sententiis iam disputatio erit; primum de vocabulo meriti: tum de re. De Vocabulo pronunciauit Caluinus, Institut. 3. c. 15 § 2. Quicunque primus meriti nomen operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, eum fidei sinceritati pessime consuluisse: non ille quidem contentiosus λογομάχος, sed certe religiosissimus sacræ simplicitatis obseruator, nec facile patiens, cum nihil opus foret, vsurpari exotica vocabula, quæ multum adferrent scandali, ædificationis minimum.

II. Hanc iudiciosissimi viri censuram tulerunt impatienter Sophistæ. Porsanus Pythagoricum ὡς τὸς ἴφα exprobrat: quasi nuda ἀποφάσει sensum suum protulisset, & non certas rationes subiecisset. Sed hoc Sophistis ex disciplinæ instituto solenne est, vt quæ refutare non valent, dissimulent. Qui tamen sibi ipsis indulgent, suis etiam imperent cæcam obedientiam. Bellarmin. animosior, etiam incredibilem arrogantiam lanciant: quasi non solum totam antiquitatem temere & impudenter accusantis: qui tamen non poterat modestius animi sui sensum aperire, sed ipsum etiam Spiritum Sanctum corrigentis: quasi iam certis demonstrationibus euicisset hoc vsum vocabulo Spiritum Sanctum.

III. Caluino sic sentiendi causa trigemina. Vna peregrinitas: altera superfluitas: tertia periculum. Nam primo vocem meriti non esse ex vsu Scripturæ. Secundo non deesse alias quibus commodius exprimatur pretium bonorum operum. Tertio, & fastuosissimam esse: & obscurare Dei gratiam: & homines praua superbia posse imbuere. Et certe incommodi testimonium

mum luculentissimum habemus, ab ipsa Papistarũ inquietissima in hanc partem doctrina. Nam primo, vnde illis tot distinctionum curiosissimarum plaustra; nisi ad vitanda (si vitari potuissent) varia incommoda? Deinde, vnde de his ipsis distinctionibus tot sententiæ, non tantum variæ, sed etiam pugnantes? Nonne fuit melius inutilem de via lapidem semel tollere; quam infinita cura, multiplicatisq; indiciis prætereuntes monere, cauerent offendere?

IV. Sed primam causam aduersarij impugnant. Et, quod ad nomen meriti attinet, inquit Bellarmin. non desunt testimonia Scripturæ Sacræ, vel vbi eiusmodi nomen aperte cõtineatur; vel vnde facili negotio deducatur. Ergo hoc inquam videamus: prius tamen moniti agi de merito in bonam partem.

V. Obiiciunt ergo aliquot Scripturæ locos: & primum ex Ecclesiastici 16. *Omnis misericordia facit locum vnicuiq; secundum meritum operum suorum.*

VI. Sed expedita responsio est. Primo, librum non esse Canonicum. Itaque non magis probare in Scripturis sacris id vocis contineri, quam si quartus Esdræ nominaretur, aut Maccabæorum. Secundo, non esse eius autoris verba, sed interpretis: rursus ergo, non magis inde probari meriti vocem esse è Scriptura, quam Orionis & Pleiadum, à Iobo: aut hederæ à Iona: Etenim Græce autor ille, quisquis est, scripsit κτ̀ ἔργα.

VII. Et de priore quidem solutione tacet Bellarminus. Ad posteriorem vero regerit illud κτ̀ ἔργα, recte verti, secundum meritum operum, vel pro merito & dignitate operum. Quid enim est, inquit, reddere secundum merita, nisi, reddere sicut opera merentur? Tum vero Hieronymum, idipsum quod Hebræi Græcique dicunt, secundum opera, solere reddere per vocem meriti. Iudicum 20. *Vt possimus pugnare contra Gabaa Beniamin, & reddere ei pro scelere quo meretur.*

VIII. Sed contra, primo, quæri nunc dico, vtrum ipsum vocabulum extet in Scripturis: hoc autem non probari, etiam si concederem non peccasse autorem vertendo. Nam aliud est vocabulum ipsum, aliud ipse vocabuli sensus. Enimuero, etsi res per τὸ ὁμοούσιον significata perspicua sit, & certissima in Scripturis, tamen hæreticis obiicientibus, nemo vnquam negauit non legi τοῦ ὁμοουσίου verbum in Scripturis, sed tantum disputarunt Catholici retinendum, etiam si non legeretur. Nec aliter hodie Papistæ, de Missa agunt, & Purgatorio, & aliis, quibus putant ea significari, quæ in libris sacris doceantur.

IX. Sed enim proferri hunc locum ad probandum ipsum vocabuli vsum, patet ex Bellarmino, qui cap. 3. *Sed,* inquit, *vt iam ad rem ipsam veniamus.* ostendens se capite tertio de re nondum egisse: ideoque tantum de nomine. Patet rursus ex Porsano, cuius totidem verba, *Si Caluinus nolit vocabulum meriti, at vult Spiritus Sanctus.* Patet tertio, ab ipso delectu huius versiculi. Nam si rem duntaxat vellent probatam, cur hunc versum omnes selegerunt, & proximum neglexerunt? *Correctio illius hominem secundum opera iudicat.* In promptu causa est: quia cum in vtroque sit illud κτ̀ ἔργα: tamen sui nescio quomodo oblitus interpres, non vertit *meritum*, sed ad verbum, *Secundum opera.* Imo, quid opus erat libro Apocrypho, cum præsto essent Canonici? Ad Roman. 2. 2. ad Corinth. 11. 2. ad Timoth. 1. & 4. Apoc. 2. & 22. Nimirum illexit eos meriti sonus ipse: & quidem tanto potentiori fascino, quanto disertius vtrumq; legebant: non meritum solum, aut opera sola: sed meritum operum. Itaque putarunt se reperisse quod in faba pueri clamitant.

X. Secundo, phrasin hanc κτ̀ ἔργα concedo interdum bene verti per merendi vocabulum. Sed semper, nego. Nam, exempli gratia, Matthæi 23. cum legas κτ̀ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε, tamen nemo vnquam sanus reddat, *secundum merita eorum:* sed tantum, *secundum opera eorum ne facite.* Sic 1. Samu. 7. κτ̀ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν ἃ ἐποίησάν μοι οὕτως αὐτοὶ ποιοῦσι καὶ σοί, *Iuxta omnia opera quæ fecerũt, sic faciunt etiam tibi* Quod si non semper: ergo non ipsa hæc verba per se: sed circumstantia loci, meritum, si forte includet.

XI. Quid tum ergo, si aliquo loco Hieronymus ita vertit? Quanquam possum contradicere. Quin constanter nego vllum locum dari (hoc vno excepto) vbi vel Hebræum במעשים vel Græcum κατὰ τὰ ἔργα, per meritum exprimatur. Solet enim ille potius ad verbum, vt Psalmo 28. *Da illis secundum opera eorum.* Prouerbiorum vigesimo quarto, *Reddam vnicuique secundum opus suum.* Secundi Esdræ 6. *Iuxta opera eorum talia.* Psalmo 62. *Tu reddes vnicuique iuxta opera sua.* Prouerbiorum 10. *Iuxta opera manuum suarum retribuetur ei.* Et 24. *Reddetque homini iuxta opera sua.*

XII. Et vero, Meritum, nusquam legas nisi in Ecclesiastico ter. Vno autem hoc loco excepto de quo agimus, in reliquis Græce est κτ̀ τὴν ἀξίαν. ca. 10. *Da illi honorem secundum meritum suum.* 38. *Fac luctum secundum meritum eius vno die vel duobus.* Ter rursus occurrit aduerbium *Merito.* Genes. 42 *Merito hæc patimur.* pro quo Hebraice est אבל אשמים אנחנו Græce, Ναί, ἐν ἁμαρτίαις γάρ ἐσμεν. Iob 21. *Vt merito non debeam contristari.* Hebraice ואם מדוע לא תקצר רוחי: Græce, ἢ διὰ τί οὐ θυμωθήσομαι. Iud 10. *Vt non pro his merito pugnare debeamus:* cui in Græcis nihil est, quod respondeat.

XIII. Merendi verbum haud multo frequentius: omnino nouies occurrens, sed nunquam respondens huic phrasi κτ̀ ἔργα. Imo, quod notandum, nunquam nisi in malam partem. Nam quod ex Iudicum vigesimo Bellarminus excerpsit, Hebraice est בכל הנבלה Græce κατὰ πᾶσαν τὴν ἀφροσύνην. Genes. 4. *Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear:* גדול עוני מנשא μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναί με. Deuter. 7. *Et reddens odientibus se statim, ita vt disperdat eos, & vltra non differat, protinus eis restituens quod merentur.* ישלם לו ἀποδώσει αὐτοῖς. Iosue 11. *Et non mererentur vllam clementiam.* לבלתי היות להם תחנה ὅπως μὴ δοθῇ αὐτοῖς ἔλεος. Secũdi Paralip. 19. *Et idcirco iram quidẽ Domini merebaris* עליך קצף מלפני יהוה ובזאת διὰ τοῦτο ἐγένετο ἐπί σε ὀργὴ κυρίου. Ester. 16. *Deo reddente ei quod meruit.* Θεοῦ διὰ τάχους ἀποδόντος αὐτῷ κρίσιν. Iob 6. *quibus iram merui:* quibus verbis Hebraica nulla respondent, aut Græca. Vndecimo, *Et intelligeres quam multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua.* ודע כי ישאל לך אלוה מעונך καὶ τότε γνώσῃ, ὅτι ἄξιά σοι ἀπέβη ἀπὸ κυρίου ὧν ἡμάρτηκας. Ad Hebræos 10. *Quanto magis, putatis, deteriora merebitur:* Πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται.

XIV. Fallebat ergo Bellarm. cum solitum dicebat Hieronymum illud κτ̀ ἔργα reddere per meritum, aut certe probabat à se nimium indiligenter consideratos esse locos. Nobis autem vehemens coniectura est ea, quam obseruauimus semper mereri ab eo, si tamen is est, vsurpari cum de peccatis agitur: quæ nos non negamus esse vere merita.

XV. Alterũ locum proferunt ex ad Heb 13. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus n. hostiis promeretur Deus.* Hic Salmero, *Et vide, Hæretice, merita, & satisfactiones ad abluenda peccata.* Et ad marginem, *Impie, Lutherane, contra satisfactiones, quid etiam oblatras? nunc tace tandem, & obmutesce:* En triumphos! Sed de lectis in litore cochleis, vt olim.

XVI. Nam rursus argumentum est, non ab authoritate Scripturæ, sed à Latini interpretis, facilitate dicam, an quid durius? Nam Paulus Græce dixit εὐαρεστεῖται, vt doceret tales hostias placere Deo, atque esse gratas, acceptasque: & si vis, his Deum delectari. Nam omnino τὸ εὐαρεστεῖσθαι pertinet ad explicandam Dei voluntatem: itaque merito respondere non potest, quod est hominis. Placere autem posse etiam ea in quibus nullum est meritum, quis ignorat? Paulus ad Titum 2. seruos iubet dominis ἐν πᾶσιν εὐαρέστους εἶναι: cum tamen certum sit nihil posse mereri: vt omnino necesse sit placere, non cum merentur, sed cum ea faciunt, quæ iam debent. Psalmo 116. Græce est, εὐαρεστήσω ἐνώπιον κυρίου ἐν χώρᾳ ζώντων, *Placebo in conspectu Domini in regione viuentium:* vbi omnes ab omni parte viuunt, inquit Bellarminus, & ideo placent omnibus modis Deo viuenti. Et vero de iisdem Basilius in Psalmum 114. οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐν τῇ ἀναστάσει, ἀλλὰ μία τίς ἐστιν ἡ ζωὴ καὶ μονότροπος εὐαρεστούντων τῷ ἑαυτῶν δεσπότῃ τῶν κατοικούντων ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ζώντων, *Neque mas est, neque fœmina in resurrectione, sed vna quæpiam vita & vnius modi, placentibus suo domino iis qui habitant in regione viuentium.* Et tamen, inquam, in ea regione, ne Papistæ quidem vlla agnoscunt merita. Quod si nulla merita, vbi maxime placetur Deo, necesse est aliud esse placere Deo, aliud mereri. Olim legebat aliter Augustinus de Ciuitate Dei lib. 10. c. 5. *Talibus n. sacrificiis placatur Deus.* Vbi Viues, *In antiquis placetur Deo: vtrumq; melius, quam quomodo vulgo habemus.* Deniq; Oecumenius explicat ἀρέσκεται, *delectatur.*

XVII. Instat tamen Bellarminus. At certè, inquit, propriissime dicimus Latine vnum apud alterum mereri, & eum sibi obstringere, qui facit aliquid, quod ei placeat, eumque delectet. Adde, quod coniunctum cum vocabulo hostiarum, non solum significat Deum delectari bonis operibus: sed etiam conciliari, & induci ad bene faciendum iis qui bene operantur.

XVIII. Respondeo, in priori terminos non conuerti. Sic enim verum est placere, quicunque bene meretur: vt tamen non vicissim mereatur quicunque placet, aut delectat. Potest enim herus εὐαρεστεῖσθαι officiis serui, apud quem tamen seruus non mereatur: quandoquidem debet ea ipsa officia, quæ exhibet vt placeat. Sic apud Terentium Sosias, *Gaudeo si tibi quid feci, aut facio, quod placeat.* Et, vt mox dicebamus, placebunt beati Deo in immortali vita, vbi tamen nihil merebuntur.

XIX. Nam quod in posteriori additur de hostiis, ego sane non capio, quãti sit momenti. εὐαρεστεῖσθαι additum hostiis, non solum significat delectari bonis operibus, sed etiam conciliari, & induci ad benefaciendum. Atqui, inquã, debuit Bellarmin. non dicere, sed demonstrare: nam nos, qui negamus operum merita: negamus eadem opera conciliationem per opera. Itaque affirmando nihil promouet Iesuita. Quanquam Sacrificiorum peculiaris ratio: quia hæc conciliant, non per modum meriti, sed typi: id est, non tam conciliant ipsa, quam veram rationem ostendunt conciliandi, nempe Sacrificium illud vnicum, cui significando instituta fuere.

XX. Tertio loco Bellarminus, in subsidium vocat omnes locos, vbi inuenitur nomen dignitatis. Nam quod nos dicimus, inquit, mereri, Græci dicunt ἀξιοῦσθαι, id est, *dignum esse.* & meritum vocant ἀξίαν. Poster. ad Thessalon. 1. *vt digni habeamini regno Dei:* εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Apocalyp. 3. *Ambulabunt mecum in albis: quia digni sunt,* id est, quoniam id merentur. Et 16. *Dedisti eis sanguinem bibere: digni sunt enim:* id est, merentur.

XXI. Sed Sophistis si tanta est confidentia, vt quidlibet asserant: at non certe tanta autoritas, vt quidvis persuadeant absque argumentis. Nos scimus dignitatem longe patere latius quam meritum. Est enim meritum, ex ipsa definitione aduersariorum, opus liberum At nos dignitatem inuenimus, absque vllo opere. In Scholis tritum illud ex Porphyrio. Πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος. Et illud ex Aristotele Rhetoric. 3. τὴν ἀξίαν δεῖ γαμεῖν τὸν ἄξιον. Ex Terentij Eunucho, *Non tu te dignum, Chærea, fecisti: nam si ego digna hac contumelia sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.* Infinita sunt huiusmodi. Etiam in Veteri interprete, Esther 1. *Vinum quoque, vt magnificentia regis erat dignum, abundans.* Esaiæ 32. *Princeps ea quæ digna sunt principe cogitabit.* Enimuero, neque vini in regem vlla erant merita: neque cogitatorum in principem: neque apud Terentium recte vertas: at tu non merebaris id facere. Basilius contra Eunomium 5. cap. 14. Βαπτίζει Χριστὸς ἐν πνεύματι τοὺς ἀξίους ἁγιασμοῦ. Quis tam Papista, vt sic reddat, *Baptizat Christus Spiritu eos, qui merentur sanctificationem:* Quare dignitas non semper meritum significat.

XXII. Neque omittendum: ἄξιον sæpe dici de posterioribus relatis ad præcedentia, adeo vt meriti nulla ratio inesse queat. Zenon apud Arsenium Monembasium, ἔλεγε μὴ δεῖν ζητεῖν τοὺς ἀνθρώπους, εἰ τινες ἐκ μεγάλης πόλεως εἰσίν, ἀλλ' εἰ μεγάλης πόλεως ἄξιοι, *dicebat non debere anquirere homines, quinam essent oriundi vrbe ampla: sed potius, vtrum essent ampla vrbe digni.* Dignos vrbe, interpretare, qui meriti sunt eam vrbem, aut ex ea vrbe nasci, quid magis ridiculum? Qui enim potuerant mereri, qui nondum erant nati? Sed qui post quam nati sunt, dignos se exhibuerunt sua vrbe, legitima explicatio est. Eadem analogia Antonius in oratione funebri Cæsaris apud Cassium li. 44. θεοῖς τινες οὐκ ἄξιοι παῖδες ἐπευφημίσθησαν, *Deorum filij quidam immerito nominati sunt.* Et Calenus de Cicerone apud eundem libr. 46. πρᾶξιν οὐδεμίαν πώποτε ἐλλογίμου ἀνδρὸς ἀξίαν πέπραχας, *Nullam rem illustri viro dignam vnquam fecisti.* Eadem & Baptistes dixit Matth. 3 Fructus ἀξίους μετανοίας, non qui mererentur pœnitentiam: quo enim bono sensu? sed qui responderent professæ pœnitentiæ: &, vt loquitur Franciscus Lucas,

cas, *qui decerent pœnitentiam, siue pœnitentes: quos dignum esset pœnitentiam producere.*

XXIII. Aliquando τὸ κατ' ἀξίαν meritum redditur, vbi tamen opus nullum est. Exempla sunt in Ecclesiastico duobus locis paulo ante citatis. Cap. 10. *Fili, in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundum meritum suum:* κατ' ἀξίαν αὐτῆς. Iansenius. *Non enim hic locus accipiendus est de merito operum, sed de dignitate ipsius animæ, quam habet ex sua conditione.* Cap. 38. *Fac luctum secundum meritum eius.* Iansenius, *Non significat pro merito vitæ & operum mortuum plangendum esse, sed secundum dignitatem eius, est enim Græcis* κατ' ἀξίαν αὐτῦ, *hoc est, prout dignus est defleri à te.*

XXIV. Iam ἀξιῶν & ἀξιοῦσθαι, Bellarmini prodit insignem aut temeritatem aut imperitiam. Nego enim vnquam significare meritum, sed dignationem. Est autem meritum eius, in quem aliquid confertur: at dignatio eius, qui confert. Itaque Scholiastes Aristophanis Equitibus, exponit ἀξιῶ, ἄξιον κρίνω, *dignum iudico.* Sed est etiam dignitatem alicui conferre, vt 2. Maccabæorum 9. ἐς διεγνώκει μηδὲ ταφῆς ἀξιώσειν, *quos decreuerat ne sepultura quidem dignari.* Posterioris ad Thessalonicen. 1. ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ Θεὸς ὑμῶν, *Vt dignetur vos vocatione sua Deus.* Oecumenius in 4. ad Romanos de Abrahamo, ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ ἠξιώθη τῆς δικαιοσύνης, vbi quis non videt ineptum fore, si quis reddat, *Abraham in circumcisione meritus est iustitiam?*

XXV. Itaque ἀξιοῦσθαι, est dignitatem ab alio accipere: quomodo Æneidos 3. Virgilius, *Coniugio Æneæ Veneris dignate superbo.* Et Eclog. 4. *Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.* Certe Caietanus illud ipsum κατ' ἀξιωθῆναι expendens. *Non dixit,* inquit, *digni sitis, quoniam non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurum regnum, sed vt digni habeamini ab ipso Deo.* Sic omnino Marcus Eremita cap. 22. de iis qui putant se operibus iustificatum iri, dixit, ὅσοι τῷ λατρεῖ τῆς παλιγγενεσίας ἠξιώθημεν; cũ tamen certum sit baptismum non acquiri meritis. Sic Oecumenius in 8. 1. ad Corinth. παυλὸς οὐκέτι τῆς κλήσεως ἠξιώθη; *iuuenis adhuc cum esset, nimirum Paulus, vocationis honorem adeptus est.* Et tamen, neq; vllus vocationem mereri potest: & minime omnium Paulus.

XXVI. Non probant ergo Papistæ in Scripturis *meriti* vocem vsurpari, & tribui operib. bonis comparatis ad Deum. Nam quod Bellarminus argumentum addit à mercede, differo: quia id non de nomine est: se de re: itaque paulo post recurret opportunius.

CAP. IV.

De Merito congruo.

I. HActenus vocabulum: nunc res ipsa tractanda, quæ per meritum significatur. Et primum de Congruo, deinde de Condigno. Sed illud tamen admodum est sterile, ac ferme desertum, pauculis tantum coniecturis indicatur potius, quam rationibus confirmatur: atque adeo à multis etiam Papistis, vt diximus, improbatur: ne Bellarminus quidem dignum existimauit, in quo stylum suum exerceret, otiumve occuparet, curiosus alioquin huiusmodi captator subtilitatum. Becanus negauit necesse esse de eo disputari, de quo nihil certi possit affirmari. Effecit tamen Bunderius, effecit Vasques, disp. 218. in 1. 2. vt ne inauditum prorsus damnetur; conquisitis Sophismatis nonnullis, quæ nobis non prætereunda.

II. Primum Sophisma Lucæ 19. *Omni habenti dabitur, & abundabit.* Vbi Theophylactus, *Qui negotiatione boni multa lucratus fuerit, illi dabitur & amplius.* Ergo congruum est, vt bene vtenti bono naturæ propter Deũ, Deus qui est maxime munificus, bona gratiæ largiatur.

III. Sed hæc multimodis peccat ratiocinatio. Primo non concludit quod est in quæstione. Nõ enim ponit esse aliquem bene vtentem bono naturæ, sed tantum, bene vtẽti deberi munificentiã. At hoc non conficit esse aliquod meritum congrui: nisi prius probetur esse aliquem ita bene vtentem. Nam si dicas: Si sint homines alati aquilarum instar: ergo sunt aliquot homines volatici: non tamen probaris esse homines volaticos: nisi prius verum sit esse homines sic alatos. At nos negamus vllos vnquam fuisse bene vtentes bono naturę propter Deum: itaq; non dabimus esse aliquod meritum congrui. Quare ad homines extra gratiam illud pertinet potius, ex Matt. 25. *Qui vero non habet, etiam quod habet, tolletur ab eo.*

IV. Secundo, etiamsi concederentur esse, qui bene vterentur bono naturæ, & congruum esse, vt in eos Deus sit munificus: tamen non concluditur meritum. Non enim quicquid congruum est, etiam meritum supponit. Genes. 40. habes somnij interpretationem congruam. Exo. 15. *congruum loco nomen,* nec tamen opinor ex opere meritorio. Hîc vero causa manifesta, quia congruitas desumitur à liberalitate & munificentia Dei, non ab opere: at meritum oportet esse ab opere.

V. Tertio, non constat illa Christi verba dicta esse de homine in puris naturalib. Maldonatus in Matth. 25. Christum de Fidelib. tantum videri loquutum pronuntiauit. Et in Lucam Caietanus, *Intellige per decem minas, vniuersa dona, quæ Iesus distribuit Ecclesiæ suæ.* Thomas etiam in Cathena. *Significat ergo per eos qui minas recipiunt, suos discipulos.* Deniq; ne omnes colligam: Lyranus, *Vocatis decem seruis suis, id est, fidelib. vniuersis.* Hæc si vera sunt, tum hæc Domini parabola, agens de puris naturalibus, non potest etiam ad meritum congrui pertinere.

VI. Secundum Sophisma. Exod. 1. Obstetrices Israelitici populi, solertia sua seruantes & non interimentes mares, meruerunt sibi ædificari domos. Poster. Reg 10. Iehu vindicans peccatum Achab, eius perimendo domum, meruit sibi regnum in quartam generationem. Ezechielis 29. Nabuchodonosor meruit sibi dari terram Ægypti: quia seruiuit Domino contra Tyrum.

VII. Respondeo, primo, hæc exempla nulla esse ad rem: nam quæ merces istis reddita est, non pertinet ad primam gratiam, quam tamen Papistæ mercedem faciunt meriti congrui. Secundo, nego in iis vllum esse meritum: nec vero ita nominat Scriptura: sed tantum in Nabuchodonosore, mercedem: quæ non semper meritum supponit, vt alias videbimus. In reliquis tantum legas, *Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos. Quia studiose egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis; filij tui vsque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel.* At hæ formulæ loquendi meritum non necessario significant, sed quodcunq; genus cohærentiæ, aut consequentiæ. Genes. 29. *Da mihi vxorem meam: quia iam tempus impletum est.* Est post, *Quoniam audiuit me Dominus haberi contemptui, dedit etiam istum mihi.*

VIII. Tertium Sophisma. De hoc merito est illud Zachar. 1. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Ezech. 8. *Quacunque hora auerterit se impius ab impietate sua, & fecerit iustitiam: ipse animam suam viuificabit:* faciente namq; homine quod in se est, Deus superaddit quod suum est, ex sua munificentissima liberalitate, & bonitate.

IX. Imo conuertere se quemquam ex puris naturalibus, mere Pelagianum est; & à Catholicis alienum. Augustinus de gratia & Libero Arbitrio. *Talia ergo de Scripturis colligunt, quale hoc est vnum, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: vt secundum meritum conuersionis nostræ ad Deum, detur gratia eius, in qua ad nos & ipse conuertitur.* En tibi originẽ meriti de congruo. Sed refutat Augustinus; hoc certissimo argumento; quod conuertat nos Deus. *Nec attendunt,* inquit, *qui hoc sentiunt, quia nisi donum Dei esset ipsa ad Deum nostra conuersio, non ei diceretur, Deus virtutum, conuerte nos. Et Deus tu, conuertẽs viuificabis nos. Et conuerte nos Deus sanitatum nostrarum, & huiusmodi alia, quæ commemorare longum est. Nam & venire ad Christum quid est aliud, nisi ad eum credendo cõuerti? Et tamen ait, Nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei à Patre meo.*

X. Quartum Sophisma Vasquis. Ad Hebr. 13. *Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talib. enim hostiis promeretur Deus.* Quod quamuis alij exponant de condigno: tamen Glossa interlinearis, de eleemosynis, quib. hostes superantur, & peccata extinguuntur: quo sensu idem est promereri Deum nostris operibus, & promereri propitiationem. Confirmatur Græca voce ἐνα-ρεστῆται *placatur, conciliatur.*

XI. Sed autoritas interlinearis Glossæ quantula est, cui inniti possit demonstratio dogmatis Theologici? & quidem soli? Quanquam hac exceptione nihil sit opus. Non enim ea Glossa vtitur Vasques: neque illa congruum magis innuit, quam condignum. Sed ille conficit: Idem est, inquit, peccata extingui, & promereri Deum. Esto, inquam: sed quis docuit peccata non extingui nisi congruo merito, non etiam condigno? Papistice loquor, sed Catholice, quis docuit, peccata extingui merito vllo, siue congruo, siue cõdigno? Est enim vel cõdonari, vel deseri mutatione in melius. Si condonari, nulla merita id consequi possunt, alioqui remissio non esset gratuita: sin deseri, quanta absurditas, bona opera mereri nobis, vt discedamus à peccato? cum non fiant, nisi ab eo qui discedat à peccato?

XII. Quod attinet ad Apostolum, primo falsum est, eum loqui de operibus quæ fiunt ante gratiam, quibus solis tum alij, tum Vasques ipse assignat meritum congruum. Loquitur enim potius de beneficentia & communione post acceptam gratiam. Quos enim alloquitur, quæso? Ethnicos-ne aliquos tum primum inuitandos ad fidem acceptandam: an fideles potius eosdẽ quos tota Epistola? Itaque etiam hortatur, vt ne obliuiscerentur: id est, ne intermitterent ἐνπόνιαν: nimirum, quia iam feliciter eam exercuerant: & vero quis nescit sic quotidie hortandos etiam quosque maxime fideles, vt pergant cum bene cœperint?

XIII. Porro verbum ἐναρεστῆται nego proprie significare placationem: siue conciliationem: quomodo solet intelligi placatio irati, conciliatio inimici. Latius enim significat, quod Oecumenius notat, ἀρέσκεσθαι *delectari.* Et vere Deus delectatur beneficentia, & communione eorum, qui in gratia sunt. Adde quæ c. 3. obseruata sunt, vnde constat non significare merita: & quid restabit? Nam certe si non merita, ergo neque merita congrua.

XIV. Quintum sophisma: De hoc merito ait Augustinus lib. 1. de Baptismo contra Donatistas c. 8. *Cornelius Angelum ad se mitti, & missum meruit intueri, per quem posset vtiq; sine hominis alicuius accessu cũcta necessario discere. Sed quoniam quicquid boni in orationibus, & eleemosynis habebat, prodesse illi non poterat, nisi per vinculum Christianæ societatis, iubetur mittere ad Petrum, & per illum discit Christum, per illum etiam baptizatur: Christiano populo consortio communionis iungitur.*

XV. Sed falsum est loqui Augustinum de merito congrui. Primo enim illud, *mereri,* ille vsurpat, pro assequi, & obtinere, quod ei frequentissimum postea docebimus. Secundo, etsi esset meritum aliquod, tamen nego esse congruum. Ratio, quia Cornelius non erat in puris naturalibus: sed in fide. Testis Gregorius in Ezech. homil. 19. *Cornelius Centurio, cuius eleemosyna ante baptismum, Angelo testante, laudata sunt, non operibus venit ad fidem, sed fide venit ad opera. Nam & eiper Angelum dicitur, Orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in conspectum Dei. Si enim Deum vere, & ante baptismũ non crediderat, quidorabat: vel quomodo hunc omnipotens Deus exaudierat, si non ab ipso se in bonis perfici petebat? Sciebat igitur Creatorem omnium Deum, sed quod eius Omnipotens Filius incarnatus esset, ignorabat. Neque enim poterat bona agere, nisi ante credidisset. Scriptum namque est, Sine fide impossibile est placere Deo. Fidem ergo habuit, cuius operationes, & eleemosynæ placere potuerunt.*

XVI. Hæc Papistæ: Sed nos contra: Nullum peccatum est meritum apud Deum: At omne opus hominis constituti in puris naturalibus est peccatum. Ergo nullum opus hominis constituti in puris naturalibus est meritum: ideoque nec congruum. Maior patet ex ipsa definitione meriti, quod dicitur esse opus bonum: at nullum peccatum apud Deum est opus bonum: vnde necessaria consequentia, nullum peccatum esse meritum. Minor prolixe disputata est huius tomi libr. 4.

XVII. Nam quod bona opera dicunt, agunt næ vt intelligendo nihil intelligant. Nam bona dicuntur, vel ad homines, vel ad Deum. Ad homines, quæcunq; accommodata sunt iustitiæ, cuius capax est hominis ingenium, etiam peccato venditum in seruitutem: quomodo præclara multa disputata sunt Veteribus philosophis: statuta etiam à legislatoribus, Dracone, Lycurgo, Solone: item Decemviris Romanis, viris sceleratissimis. Ad Deum autem quæ censentur in regula legis diuinæ. Sed illa, merita non possunt dici apud Deum, quia meritum necesse est ab eo probari, apud quem est meritum. Itaque merita sunt sane apud homines. Sed apud Deum, nullo esse modo possunt. Ista autem, nulla vnquam fuerunt vllius hominis ψυχῇ, & nihil habent

habentis præter naturæ vires. Quare hominis ψυχικοῦ nulla possunt esse apud Deum merita.

XVIII. Præterea: Si opera bona naturaliter sunt merita: Ergo omnibus illa præstantibus debetur gratia. At hoc falsum. Ergo & illud. Ratio consequentiæ manifesta,, ex relatione meriti, & debiti: adeo vt necesse sit, eandem esse rationem debiti, quæ erit & meriti. Si meritum sit condignum, etiam debitum erit condignum, & congruum, si congruum. Itaque meritis congrui debebitur aliquo modo gratia.

XIX. Assumptum patet primo: quia gratia nullo modo debetur, sed est omnino à liberalitate. Itaque quicunque gratiam dicit deberi, is eadem opera dicit lucem esse tenebras: ignem frigidum, & si quid absurdius fingi potest. Ideoque Paulus opponit gratiam operibus. Secundo, si deberetur gratia: ergo Deus iniustus esset. Neque enim iniustus esse non potest, qui debitum non præstat: quandoquidem iustitia est suum cuique reddere, at quod quis meretur, id suum iure potest dicere. Iam vero Deum non dare gratiam omnibus, qui bona moraliter opera faciunt, manifestum est, nec potest in dubum verti à Christiano, ne ab iis quidem qui Traiani boni Imperatoris miserti, finxerunt concessum fuisse precibus Gregorij. Nam hi damnatum agnouerunt, id est, gratia destitutum: quod non debuit, si sunt aliqua merita ex congruo.

XX. Tertio, Si homini extra gratiam aliquod est meritum congrui: Ergo id vel ex omnibus operibus bonis, vel ex aliquibus: At neutrum. Quare nullum est meritum congrui. Patet assumptum. Nam si prius, ergo omnia illius hominis oportet esse bona opera, quod ne Papistæ quidem concesserint, opinor. Et Bellarmin. lib. 5. de Gratia & Libero arbitrio disputauit, non posse solis naturæ viribus adimpleri omnia præcepta moralia, ne quidem secundum substantiam operis, & septimo, non posse solis naturæ viribus vllam veram tentationem superari.

XXI. Si ex aliquibus tantum: Ergo falsum dixerit Iacobus, qui peccet in vno, omnium fieri reum. Tum autem, si mere carnales, etiamsi in plurimis peccantes: vnum tamen aliquod bonum facientes, merentur gratiam: multo magis fideles, vnum aliquid peccantes, multa bona operantes. Et sic falsum erit, Christianos peccantes mereri mortem. Imo Papistæ sibi contradicerent, asserentes quolibet peccato mortali amitti gratiam. Nam quare amittatur vno isto opere, si alius debeatur?

XXII. Quarto, Inimici, mortui, athei, nihil mereri possunt. At omnes homines ante gratiam, sunt inimici, mortui, athei. Ergo nihil merentur. Et si nihil, ergo neque de congruo. Maior per se patet. Nam mortui nihil operantur: Inimici, & athei, nihil propter Deum, potius contra Deum. At consentiunt Papistæ, omne meritum esse opus, & quidem propter Deum. Assumptum facile probatur ex Paulo, ad Roman. 6. *Cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo.* Ad Ephes. 2. *Nos cùm per lapsus mortui essemus, vna viuificauit in Christo.* Item, *Vos illo tempore fuisse absque Christo, spem non habentes, & absque Deo in mundo.*

XXIII. Quinto, Catholici contra Pelagianos constantissime disputarunt, nullum esse meritum, quæ præueniatur gratia. Augustinus Epist. 105. *Si gratia, vtique nullis meritis reddita: sed gratuita bonitate donata.* Et post, *Quia vniuersa ista massa merito damnata est, contumeliam debitam reddit iustitia, honorem donat indebitum gratia, non meritis prærogatiua, non fati necessitate, non temeritate fortunæ.* Item, *Quæ igitur sua merita iactaturus est liberatus, cui si digna suis meritis redderentur, non esset nisi damnatus?* Rursus, *Percipienda huius gratiæ merita, nulla præcedunt: quoniam meritis impij, non gratia, sed pœna debetur, nec ista esset gratia, si non daretur gratuita, sed debita redderetur.* Præfatione in Psalmum 31. *Noli præsumere de operibus ante fidem. Noueris, quia peccatorem te fides inuenit: & si te fides data fecit iustum, impium inuenit quem faceret iustum. Credenti, inquit, in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. Si iustificatur impius, ex impio fit iustus, si ex impio iustus fit, quæ sunt opera impiorum?* Et paucis interpositis, *Si gratia est, gratis datur. Quid est gratis datur? Gratis constat. Nihil bonifeciſti, & datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala. Si quod debetur illis operibus, Deus redderet, vtique damnaret: stipendium enim peccati mors. Malis operibus quid debetur nisi damnatio? Bonis, quid debetur? Regnum cœlorum Tu autem in malis operibus inuentus es, si reddatur tibi quod debetur, puniendus es Quid ergo fit? Non tibi Deus reddit debitam pœnam, sed donat indebitam gratiam; debebat vindictam, dat indulgentiam.*

CAP. V.

Status Disputationis de Merito Condigno.

I. SEd meriti de Condigno longe fertilissimus ager est: atq; adeo vere, vt ita dicam, Ecclesiæ Romanæ hodie idem, quod fuit olim Vrbi Romæ, Siculus & Ægyptius, quo animosior futura disputatio est. Vniuersa autem vt notauimus, occupatur in operibus, quæ fiunt in gratia, id est, ab iis, qui iam vocati ab infidelitate ad fidem, Christo nomen dedere, eique militant in Ecclesia.

II. Quæritur, vtrum sibi quisque fidelis mereatur ex condigno apud Deum. Papistæ asserunt, nos negamus. Et hic status est quæstionis. Quamquam de hoc ipso Scultingius Biblioth. tom. 2. dum agit aduersum caput vndecimum libri tertij, Institutionis admodum siniſtre loquatur: *Quod ad meritum condigni attinet*, inquit, *aboleri si nimus aut certe scholis remittimus, vt sine quo subsistere potest orthodoxa fidei veritas: cum nec ipse persuadere potuerit Origenes vllum esse opus nostrum posse, quod ex debito Dei remunerationem reposcat. Cum neque etiam hoc ipsum quod sumus, quod agere, quod cogitare, quod proloqui possumus, ex Dei dono, & largitione sit* (hic videtur luxata sententia, defectu negationis) *nec etiam existimauit Apostolus condignas passiones his ipsis etiam ipsorum, qui Christo incorporati sunt ad futuram gloriam.* Hęc quidem scripsit ille. Verum alij omnes, condignum meritum retinent mordicus.

III. Et Bellarminus quidem deducit plenius. Nam præter propositam quæstionem, distincte examinat: primum, vtrum confidendum sit propriis meritis: secundo, vtrum bona opera liceat fieri intuitu mercedis: tertium, quæ sint, & quot necessariæ conditiones, vt aliquod opus dici possit vere ac proprie meritorium felicitatis æternæ: eas conditiones definiens quatuor; Liberum arbitrium, Statum gratiæ, Promissionem diuinam, Charitatem: quartum, vtrum condignitas sit ratione pacti, an etiam ratione operum, denique, vtrum Deus remuneretur bona opera supra condignum, & peccata puniat citra condignum.

IV. Nos vero non putauimus esse necessarium omnes sigillatim percurrere. Nam tertiam & quartã, ille aduersum nos non instituit, & otiosè instituisset: nam, quia non Entis nullæ sunt qualitates, quicunque funditus meritum tollunt: eos sane de eius conditionibus, aut remuneratione, non oportet esse sollicitos. Viderit ille, quomodo cum suis transigat. Nam nos nostra curabimus, bona eius cum venia.

V. In prima quæstione, pronuntiat aliquatenus posse fiduciam collocari in propriis meritis: quod tribus propositionibus ita explicat. Primo, fiducia Sanctorum, quam in Deo constituunt, non ex fide sola, sed etiam ex bonis meritis nascitur. Secundo, in bonis meritis, quæ vere talia esse compertum sit, fiducia aliqua collocari potest, modo superbia caueatur. Tertio, propter incertitudinem propriæ iustitiæ, & periculum inanis gloriæ, tutissimum est, fiduciam totam in sola Dei misericordia, & benignitate reponere.

VI. Sed nos contra sentire, iam sumus protestati. Atque adeo Caluini iram aduersus huiusmodi meritorum fiduciam valde probamus, nec putamus nimis exagitari posse immanem temeritatem. Nam quod Bellarminus addit conditionem, modo superbia caueatur, non potest non esse ridiculum: cum ipsa illa confidentia non possit esse absque superbia, quandoquidem de meritis supra meritum præsumat, vnde si necesse sit vitare superbiam, omnino etiam necesse sit ipsam meritorum horrere confidentiam.

VII. Distinguit ille quidem, aliud esse fiduciam nasci ex meritis, aliud fiduciam constitui in meritis, sed nos non possumus, quandoquidem merita omnia tollimus. Si tamen pro meritis, opera nominasset, possemus concedere ex operibus nasci confidentiam fidelibus, quæ tota constituatur in misericordia diuina. Nimirum, quia sanctitas vitæ sit effectus inhabitantis gratiæ: ac proinde eiusdem testimonium non leue, ideoque nonnullus ad spẽ salutis gradus. Vnde nobis in Liturgia Cœnæ, potentissima hæc consolatio, cum hortamur singulos, vt suam probent conscientiam, ac videant, num se suorum scelerum pœniteat, atque ex iis dolorem animo maximum capiant, cupientes vitam honeste ac sancte instituere, ac fiduciam habeant in misericordia Dei, & in Christo salutem suam quærant: omnibus inimicitijs, ac simultatibus nuntium remittentes, nihilque aliud studentes, nisi vt posthac fraterna beneuolentia, & charitate proximos complectamur. Tum statim, *Quod si hoc studium in nobis esse nostra conscientia, coram Deo testatur, ne dubitemus, quin habeat nos in filiorum loco, & numero.* Et post, *Quoniam Dominus nobis benignitate sua concessit, vt eius Euangelium in animis nostris impressum, atque insculptum sit, quo incredulitati, diffidentiæq; resistamus: nobisque desiderium largitus est, cupiditatibus nostris renuntiandi, quo iustitiam illius, sanctissimasque leges, & præceptiones obseruemus, certum atque exploratum habeamus, vitia omnia quæ in nobis sunt, minime obfutura, quominus nos admittat, dignosq; reddat, qui spirituali hoc conuiuio participemus.* Ex quibus verbis satis constat, nos etiam confiteri, oriri aliquomodo fiduciam nostram apud Deum, ex operibus nostris, tanquam effectis Spiritus sancti, sed eam tamen fiduciam, quæ non modo nulla sui parte consistat in operibus, sed ne commune quidem habeat quicquam cum meritis.

VIII. Imo, quam sit vana & indigna fide Christiana, fiducia illa in meritis, inde facile est colligere, quod eam duobus maximis incommodis obnoxiam Bellarminus ipse coactus sit agnoscere, incertitudini, & inani gloriæ. Enimuero, si sit incerta propria iustitia, quæ potest, non dicam in ea fundari, sed saltem, ex ea oriri fiducia? Et denique ipsa re comprobatur nostra doctrina. Quid ergo habent Sophistæ, quod nobis aduersentur, cum ipsi cogantur consultissimum docere, auersa ex propriis meritis cogitatione, à sola (quod nos docemus) misericordia diuina fiduciam suam quærere, vbi nihil esse potest inanis gloriæ, & certe maior certitudo?

IX. Sed Cardinalis Bellarmini cautioni longe præferenda est Cardinalis Contareni confessio, libro de Iustificatione, *Ego prorsus existimo pie & Christiane dici, quod debeamus niti: niti, inquam, tanquam re stabili, quæ certo nos sustentat, iustitia Christi nobis donata, non autem sanctitate & gratia nobis inhærente. Hæc etenim nostra iustitia est inchoata, & imperfecta, quæ tueri non potest, quin in multis offendamus, quin assidue peccemus, ac propterea indigeamus oratione, qua quotidie petamus dimitti nobis debita nostra. Idcirco in conspectu Dei non possumus ob hanc iustitiam nostram haberi iusti, & boni, quemadmodum oporteret filios Dei esse bonos & sanctos.*

X. In secunda quæstione, Bellarminus pronunciat licere operari bona intuitu mercedis æternæ. Et Caluinum videri id negare Institutionis lib. 3. cap. 16. §. 3. & 17. §. 2. Sed ille Caluino illudit, qui longe aliter, *Neque id dico*, inquit, *quod id vel reſpuam, vel negligam adhortatiunis genus, quod Scriptura sæpenumero vsurpat, ne vllam omittat, nos vndiq; animãdi rationem. Commemorat enim mercedem, quam Deus redditurus sit vnicuique secundum opera sua, sed illud vnicum, atque etiam in multis præcipuum esse nego: deinde exordium inde sumendum non concedo: ad hæc nihil facere ad erigenda qualia isti prædicant, merita contendo.* Fallit ergo Bellarminus, vno verbo, cum dixit, *intuitu mercedis*: si dixisset spe meriti, admisisset Caluinus, nos verbum non commutaremus. Tam certo enim scimus iuuandam infirmitatem nostram intuitu mercedis, exspectandæ à Deo: quam auertendam cogitationem ab omni præsumptione meriti.

XI. Sed nos igitur missis omnibus his quæstionibus, solam illam, harum minutularum fundamentum, quo euerso quicquid superstruitur, necesse sit ruere, disputatione nostra examinabimus.

CAP.

CAP. VI.

De Mercede.

I. ADuersariis è Scriptura primum est argumentum, frequentissimumque à mercede. Matth. 5. *Gaudete & exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Et 6. *Alioqui mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cœlis est.* Et 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Secunda Ioannis, *Videte vosmetipsos, ne perdatis, quæ operati estis, sed vt mercedem plenam accipiatis.* Apocal. vlt. *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua.*

II. Huius argumenti vim Bellarminus ita concipit. Si vita æterna est merces: ergo bona opera sine dubitatione sunt merita. Rationem consequentiæ habebimus à Porsano: quia non possit concipi merces absque merito: sicut nec filius absque patre: maritus absque vxore: dominus sine seruo: magister sine discipulo: mons sine valle. Qua ratiocinatione vsus est etiam Raconisus.

III. Respondeo, Mercedem aliam proprie dici, aliam improprie, & per similitudinem quandam. De mercede impropria, conceditur antecedens, sed negatur consequentia. Nam homonymorum non potest eadem ratio esse. Si taurus est, ergo natus ex vacca, & habet duo cornua. At mons in Cilicia est Taurus. Et tamen neque natus ex vacca, neque habens duo cornua.

IV. Itaque Porsani exempla quibus probat consequentiam, negantur esse similia, quia omnia propriæ appellationis. Nos autem probamus non esse perpetuam relationem mercedis, & meriti, Genes. 20. *Dedit Deus mercedem meam: eo quod dederim ancillam meam viro meo.* Atqui nullum in eo potuit esse meritum apud Deum: nullum enim Lea faciebat opus, aut propter Deum, aut bonum, aut bene: itaque nulla ratione poterat appellari meritum, quod à Deo mereretur quicquam. Psalm. 127. *Ecce hæreditas Iehoua filij: merces, fructus ventris. Repetitio*, inquit Vatablus in maioribus annotationibus: *idem bis dicit, quasi dicat, quod à Deo tanquam iure hæreditario accipimus, sunt liberi, & donum, quo afficit pios Iehoua, quodque ab eius liberalitate proficiscitur, est soboles.* Genebrardus, *Merces, siue donum Domini, nempe fructus ventris.* Et post, *Filij eis dono Dei contingent.* Sed quid manifestius 15. Genes. *Ego sum merces tua*, inquit Deus Abrahamo? Itane obstimabunt se Papistæ, vt asserant Deum ipsum cadere posse sub meritum? Quod si non audiunt: ergo necesse est aliquam esse mercedem præter meritum.

V. Sed Paulus disertus, ad Romanos quarto. *Ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia sed ex debito.* Vbi manifeste audis dupliciter imputari mercedem, vel ex debito, nimirum propriam: vel ex gratia, nimirum impropriam. Vnde Augustinus præfatione in enarrationem Psalm. 31. *Si in omnibus peccata inueniuntur, remanet, vt non sint beati, nisi quorum remissa sint peccata. Hoc ergo Apostolus sic commendauit: Credidit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiam. Et ei qui operatur, id est, de operibus præsumit, & eorum merito sibi dicit datam esse gratiam fidei, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Quid est hoc: nisi quod merces nostra gratia vocatur? Si gratia est, gratis datur. Quid est, gratis datur? gratis constat.* Ambrosius etiam Epistola prima, *Alia est merces liberalitatis, & gratia, aliud virtutis stipendium, alia laboris remuneratio.* Manifesta res est.

VI. Sed si in argumento propria merces intelligatur, tum vero concedimus consequentiam: at negamus antecedens. Nam hæc merces, quæ datur fidelibus à Deo, est merces improprie dicta: quia gratuita, id est, absque merito: Augustinus eodem loco, *Gratis constat. Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala. Si quod debetur illis operibus Deus redderet, vtique damnaret: stipendium enim peccati mors. Malis operibus, quid debetur nisi damnatio? Bonis quid debetur? Regnum cœlorum. Tu autem in malis operibus inuentus es: si reddatur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? Non tibi Deus reddit debitam pœnam, sed donat indebitam gratiam.*

VII. Solutionem impugnant, partim præscriptione, partim argumentis. Præscriptione Porsanus. Nunquam futurum quicquam certi, si subindeliceat metaphoras comminisci. Et citat Tertulliani 15. cap. 3. contra Marcionem, *Nullus status differentiarum, nisi proprietatibus appellationum consignetur.*

VIII. Respondeo, primo certum esse apud Theologos vtrumque: neque semper recurrendum ad metaphoras: neq; ab iis semper abhorrendum. Nec dum definitum ab vtro plura sint incommoda. Itaq; ex præsenti necessitate capiendum consilium: & in omni disputatione primam curam esse, distinguendi homonyma.

IX. Nec vero contra Tertullianus, aut sensit, aut loquutus est. Atque adeo truncatum Porsanus induxit. Plenum vide, *Nullus status differentiarum, non nisi proprietatibus appellationum consignatur: quibus deficientibus, si quando, tunc* (ita commendauit Latinius) *Græca catachresis de alieno abutendo succurrit.* Vbi vides perspicue locum suum relictum figuris: & sensum esse, in constituendis quæstionibus, siue ponendo controuersiæ statu, vtendum esse propriis vocabulis, nec ad impropria deueniendum, nisi illis deficientibus.

X. Concedimus ergo nunquam futurum quicquam certi, si subinde liceat figuras comminisci: imo negamus vnquam licere figuras comminisci. Sed vicissim asserimus, nunquam futurum in disputando quicquam certi, si non liceat figurate dicta distinguere à propriis. Quid ergo? Nempe diligenter attendendum, & religiosè, quid quisque locus postulet: vt neque præfracta importunitas oggerat figuram commentitiam, neque peruersum præiudicium necessariam æque auersetur. Debent igitur Sophistæ, non in loco communi αἰωρεῖσθαι, sed euincere, nos hoc loco figuram fingere.

XI. Argumenta ergo videamus potius. A Porsano duo. Prius: Quæ verba nihil ponunt euidenter, aut impossibile, aut absurdum, ea sunt ad literam accipienda. At hæc verba nihil ponunt euidenter, aut impossibile, aut absurdum. Ergo ad literam accipienda.

XII. Respondeo: Primo, maiorem non esse vniuersalem, & absque exceptione. Nam Paulus illud de boue triturante, in quo ad literam expositio, nihil est, aut absurdum, aut impossibile, tamen interpretatur tropice. Et ipsi Papistæ, non exspectant hæc incommoda, vt ad allegorias diuertãt. Denique, si hoc axioma esset certum, nulla vnquam figura esset, nisi necessaria, quod esse alienum ab vsu, norunt quicunque Rhetores norunt. Et Tertullianus paulo ante laudatus, non simpliciter dixit catechresi locum esse, cum deficiunt propria vocabula, sed ἐν τῷ, nimirum cum consignandus status differentiarum.

XIII. Secundo, nego assumptum. Nam hîc illud est euidenter absurdum, euidenter impossibile, ex merito operum dari vitam æternam: quod vniuersa Euangelij doctrina impugnatur: vt necesse sit, vel figuram induci, vel ipsum sibi contradicere Spiritum sanctum, id est, doctrinam Euangelij non esse diuinam.

XIV. Alterum Porsani argumentum. Merces hæc metaphorica infert absurdum. Videlicet aufert animos laboranti.

XV. Sed hoc est falsum, & à mera calumnia. Nemo est enim, qui tantos vnquam animos attulerit ad pietatem, quantos, qui penitus persuasum habuit, suam salutem esse à mera Dei gratia. Quod vel vnius Pauli doceat exemplum. Contra potius, geminum inde est commodum. Vnum, quia distinguat mercenarios à filiis: illos, inquam, qui nihil boni præstare volunt, & se putant frustra pios esse, si non sit certum propositum lucrum; ab iis, qui eo ipso satis habent ad fungendum suum officium, quod sciant esse suum officium. Alterum, quod his ipsis addat animos, scientibus se saluatum iri bene operando: etsi per opera non mereantur salutem, quos animos auferret aduersa persuasio, propter peccatorum conscientiam. Adde tertium, quod ansa præcidatur inanigloriæ, quam à fiducia meritorum facile nasci Bellarminus agnouit. Itaque omnino intelligenda est merces metaphorica.

XVI. Tertium argumentum Bellarmini: Scriptura disertis verbis docet hanc mercedem dari operibus. Quid enim apertius dici potuit, quam *Voca operarios & redde illis mercedem?*

XVII. Imo reddi operibus, vbi dictum? Nam reddi operariis concedimus, negamus tamen inde sequi, reddi operibus, quantacunque sit perspicuitas. Primum, operarij nominantur ex necessitate parabolæ. Non sequitur autem, si in eo, vnde sumitur parabola, sint operarij: esse etiam in ea re ad quam parabola spectat: quomodo, nec, si pisces in nassa; pisces etiam esse in regno cœlorum, sed tantum aliquod piscibus simile, siue respondens. Paulus autem mercedem dicit imputari non operanti, sed credenti.

XVIII. Deinde, non si operariis, etiam operibus, quomodo donatiuum, etsi militibus donetur, tamen non militiæ. Hic vero non reddi operibus manifestum: alioquin inæqualibus operibus mercedem oporteret esse inæqualem: quomodo militiæ reddita stipendia varia sunt, pro tempore militiæ. At hæc parabola inæqualibus operibus proponit æqualem mercedem, quomodo inæquali militiæ æquale donatiuum. Sicut igitur donatiuum non est stipendium, ideoq; nec debitum, etsi detur militibus, sic neque hæc merces meritis est imputanda.

XIX. Dari tamen operibus probat Porsanus, vrgens verbum reddendi ἀποδιδόναι, Et addens ex ad Hebr. cap. 10. *Fidelis est, qui repromisit:* vbi notat dictum, non promisit, sed repromisit, quod sit, promisit dare mercedem ei, qui promisit opus facere.

XX. Sed τὸ ἀποδιδόναι, varie significare norunt, vel pueri. Suppponere meritum interdum nemo negat, vnde Eustathius dixit esse χρεωστικῶς δίδωμι. Sed vsurpari etiam sine merito facilis probatio. Primum enim significat restituere alicui id, quod eius aliquando fuerat. Qui sensus est Demosthenis, Oratione περὶ τῆς Ἀλοννήσου, distinguentis inter δίδόναι, & ἀποδιδόναι. τί ἦν, inquit, αὐτῷ ἀμφίβολον, μὴ τοῦ δικαίου ὀνόματος χρησάμενον ἀποδόναι ὑμῖν. ἀλλὰ δωρεὰν δεδωκέναι, τοῦ ἀδίκου. Quid eius interest, non legitimo vocabulo, reddere vobis, sed alieno potius, dono dare? Non enim Demosthenis mens, fuisse bene meritos de Philippo Athenienses, sed Athenensium olim fuisse Halonnesum, itaque non dandam, quasi nouis, sed restituendam, quasi veteribus dominis. Φίλιππος μὲν ἄρχεται περὶ Ἀλοννήσου λέγων, ὡς ὑμῖν δώσων αὐτὴν ἑαυτῷ ὄσαν. ὑμᾶς δ' οὐ φησὶ δικαίως αὐτὴν ἀπαιτεῖν· οὐ γὰρ ὑμετέραν οὖσαν, ἔπ λαβεῖν, ἀπεικὸς εἶναι, *Primo sermone Philippus de Halonneso dixit, se daturum vobis tanquam suam: vos vero non iure à se reposcere: neque enim vestram se aut cepisse, aut tenere.* Hac eadem notione habemus Matth. cap. 22. ἀπόδοτε τῷ Καίσαρος, Κ τοῦ θεοῦ, *reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Lucæ cap. 9. ᾧ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ, *& reddidit eum patri suo.* Nec alienum cum Lucæ c. 4. dicitur Christus reddidisse codicem ministro, à quo videlicet acceperat.

XXI. Alias aliter: & quidem vt nullum meritum supponatur. Matth. cap. 27. *Pilatus iussit* ἀποδοθῆναι, *reddi corpus.* Actor. cap. 4. *Apostoli magna vi,* ἀπεδίδουν, *reddebant testimonium resurrectionis Domini Iesu.* Numerorum cap. 26. τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐνετείλατο Κύριος ἀποδοῦναι τὸν κλῆρον τῆς κληρονομίας τοῖς κλήροις τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ. Et tibi ἀποδοῦναι, pro Hebræo לתת לך תנה. Itaque Latinus Interpres, sic reddidit, *Tibi domino nostro præcipit Dominus, vt terram sorte diuideres filiis Israel.*

XXII. Quid? quod ἀποδιδόναι legimus, pro implendis promissionibus? Deuter. 23. ἐὰν δὲ εὐξῃ εὐχὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, οὐ χρονιεῖς ἀποδοῦναι αὐτὸν, *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere.* In Psalmis crebrum. Psalmo 20. τὰς εὐχάς μου ἀποδώσω, *Vota mea reddam.* Enimuero vota agnosco debita, postquam sunt promissa, sed debita tamen, non ex merito, sed ex sola promissione: neque enim fideles vouent sub conditione, *Facio, vt facias.* Itaque, voti redditio, non supponit meritum, sed tantum promissionem.

XXIII. Quare non est necesse meritum concludi, vbicunque audimus aliquid reddi. Et quid obstat quominus intelligamus reddi vitam æternam, quomodo reddenda erat Halloneſus Athenienſibus, quomodo redditus est patri suus filius: id est, quo sensu dicuntur reddi, quæ olim habebantur, postea amissa erant, & sicut ille dixit, *Vita me reddet priori?* Nam & nos dicimur excidisse à vita per peccatum, vnde & sa-

lus dicitur ἀποκατάστασις, Rursus, quid obstat, quo minus propter solam promissionem deberi dicamus, ac proinde reddi vitam æternam?

XXIV. Sed in repromittendo Porsanus ineptè acutus est. Nam primo Græce Paulus, πιστὸς ὁ ἐπαγγειλάμενος. At τὸ ἐπαγγέλλεσθαι simpliciter est promittere: ita etiam reddente alias Veteri interprete. Ad Roman. 4. ὅ ἐπήγγελται, *Quæcunque promisit, potens est facere* Ad Galatas. 3. τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται, *Semen cui promiserat.* Prioris ad Timoth. 2. γυναιξὶν ἐπαγγελλόμεναις θεοσέβειαν, *mulieres promittentes pietatem.* Et alias sæpe. Quid mea autē, si repromittendi verbum nonnihil faueret Porsano? Nam mihi autor idoneus Paulus est, non vetus ille, quisquis est, interpres.

XXV. Secundo, apparet ipsum veterem interpretem, repromittendi verbo vsum pro simplici promittendi, id est, etiam tum cum non agitur de promissione reciproca. Ad Hebræos 11. πιστὸν ἡγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον, *Fidelem credidit esse eum, qui repromiserat.* Et 12. νῦν δὲ ἐπήγγελται, *nunc autem repromittit.* Deniq; ad Ephes. c. 1. πνεύματι ἐπαγγελίας, quod Latinus vertit, *Spiritu promissionis*, Hieron. commentans in eum locum dixit, *Signati estis Spiritu repromissionis Sancto.* Audiitne Porsanus Spiritum sanctum cadere sub meritum?

XXVI. Gregorius de Valentia nodum sperauit magis stringere: argumentatus non à mercede simpliciter, sed à mercede certis descripta circumstantiis. Si qua mercede, inquit, aliqua opera bona, secundum modum aliquem iustitiæ compensari debent, dubium non est, quin talia opera sint vere & proprie ex condigno meritoria eius mercedis. Sed bona opera iustorum, quatenus ex gratia, & charitate proficiscuntur, debent compensari secundum aliquem iniustitiæ modum, vita æterna. Ergo vere, & proprie sunt meritoria ex condigno vitæ æternæ. Maiorem probat, quia sic ei sit ante definitum meritum. Minorem vero, his locis præter iam enumeratos. Iacob. 1. *Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Poster. ad Timoth. 4. *In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius,*

XXVII. Respondeo, Compensationem alias pro vno reddere aliud, vt pro afflictionibus solatium, pro labore quietem, pro bono malum, aut contra: alias propter vnum aliud, vt agrum propter depensum aurum. Iustitiam item aliam esse constantiæ, aliam permutationis. Illam iubere stare promissis, etiam propter solam promissionis rationem: & hæc tantum abest, vt meritum semper præsupponat, quod non potest non coniungi cum bono promittentis, testibus ipsis Papistis in definiendo merito: vt contra etiam cum damno promittentis possit consistere: vnde Psal. 15. *Qui iurauit in malum, & non mutat.* Quæ autem iustitia permutationis est: hanc demum inferre meritum alterius partis.

XXVIII. Itaq; argumentum si intelligat Gregorius de Compensatione priore, & iustitia constantiæ, conceditur quidem minor, sed negatur maior. Nam, quod attinet definitionem meriti ab eo positam, illa vero inutilis est, geminam ob causam. Primo, quia non descripsit meritum condigni, de quo nunc peculiariter agitur, sed meritum in genere, videlicet tā condigni, quam congrui. Sunt n. Gregorij totidem verba, *Hic vero meritum accipimus in bonam partem, potest autem illud generatim ita describi: Meritum est opus liberū, bonum, ad alterum aliqua ratione spectans, quod proinde secundum aliquē modum æqualitatis, siue iustitiæ, aliquo munere ab aliquo compensari debeat.* Generatim, inquit. Ergo ab ea definitione, cur speciatim concludit meritum condigni, potius quam meritum congrui?

XXIX. Secundo, hæc ipsa, siue definitio, siue descriptio, non quamlibet iustitiam supponit, sed eam, quam diximus, permutationis. Nimirum propter opus bonum ad alterum aliqua ratione spectans. At iustitia constantiæ, interdum opus nullum supponit. Quare non potest ea definitio probare maiorem, quæ indefinite proponit aliquem modum iustitiæ, non determinate hunc modum, qui est propter opus bonum.

XXX. Iam vero si argumentum sit à Compensatione altera, quæ propter vnum reddat aliud, & iustitia commutatiua: concederetur maior, sed negabitur minor, id est, vlla esse fidelium opera, quæ hoc loco debeant à Deo compensari.

XXXI. Enimuero de Mercede nihil opus est eandem telam redordiri. Coronæ ratio eadem. Imo corona in ludis datur, non quod opus eam mereatur, sed tantum, quod sit promissa. Et hæc satis iusta fuit causa metaphoræ: nempe, vt eo nomine salus æterna significaretur. Nec vero qui suffert tentationem; coronam accipiet, idem est, ac si dicas, tentatio est meritum dignum corona: cum contra habeamus Pauli apophthegma ad Romanos 8. *Existimo, quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Quid ergo? Nempe sensus erit compensatum iri tentationes corona illa, sed priore compensationis genere, vt his tentationibus illa corona succedat.

XXXII. Sed contra Bellarminus: Quod propter solam promissionem vere ac proprie debetur, nunquam id mercedis nomine appellari poterit, nisi conditio operis, & conditionis impletio interuenerit. Esset enim, & durissima, & intolerabilis catachresis, si quis donatiuum à rege promissum ex mera liberalitate, sine vlla conditione operis mercedem appellare vellet.

XXXIII. Respondeo, Augustino longe aliter visum. *Merces*, aiebat, *nostra gratia vocatur*, & explicabat, gratis dari, gratis constare: id est, nulli operi, ac proinde nulli conditionis impletioni deberi. Iudicent illam Iesuitæ catachresin quantum volent, duram: quantum volent, intolerabilem. Mouebit nos magis Augustini, & quidem præeunte Apostolo, authoritas, quam Iesuitarum petulantia. Ad hæc, argumentum est inutile. Nam conditio operis, impletio conditionis, non supponunt necessario meritum: vtraque enim esse potest, absque æqualitate: quæ si nulla sit, ne meritum quidem esse potest. Denique, etsi supponatur conditio operis: tamen impletio conditionis potest abesse. Et reuera abest in operibus fidelium. Nam hæc longe aliud est, quam conatus, siue etiam inchoatio: Fideles vero, & conantur bene agere, & inchoant, sed nunquam perficiunt, teste Paulo, ac propterea non merentur.

XXXIV. Sed enim Caluinus inuicto argumento probabat vitam æternam, non esse mercedem proprie. Nulla, proprie dicta merces, dici potest hæreditas. At vita æterna dicitur hæreditas: Ergo non est merces proprie dicta.

XXXV. Bellarminus respondet: cum in Scripturis vita æterna, non minus sæpe, forte etiam sæpius dicatur merces, quam hæreditas, vnde probabit Caluinus dici proprie hæreditatem, improprie mercedem, & non potius contra? Deinde, quid si vtrumque proprie possit? Datur ex promissione laborantibus, quod est mercedis: nec datur nisi filiis, quod est hæreditatis.

XXXVI. Sed Bellarminus nugatur strenue. Primo enim, quid tum, si tam crebrum vnum nomen esset, quam alterum, aut etiam crebrius mercedis? Quamquam neutrum concesserit Caluinus: qui negat vnquam dici mercedem ipsam æternam vitam. Sed quid tum tamen, si vtrumque concessero? Nam qui didicimus à Tertulliano, cum desunt appellationes propriæ: tum vsurpari catachresticas: inde etiam scimus, ne perpetuum quidem vsum obstare, quominus catachresis sit admittenda. Nam perpetuum esse oportet, si desit alius: quod si non obstet perpetuus: multo minus, aut frequens, aut frequentior.

XXXVII. Secundo, absurde dixit, vtrumque & hæreditatis, & mercedis nomen posse hîc proprie dici. Nam si proprie: necesse esset quæcunque, tum de mercede, tum de hæreditate vere dicuntur, eadem dici de vita æterna. At hoc est impossibile, propter manifestam contradictionem. Nam merces est, quæ debetur præcedenti merito: at hæreditas minime. Itaque eadem vita æterna deberetur, & non deberetur præcedenti merito: quod est absurdum.

XXXVIII. Ideoque absurdæ sunt consequentiæ Bellarmini. Non datur nisi filiis: ergo est proprie hæreditas: non datur nisi laborantibus: ergo est proprie merces. Ratio manifesta: quia filiis dari aliquid potest, propter merita, aliasve causas, cum hæreditas tantum propter filiationem. Et rursus laborantibus potest aliquid dari, non ex merito, teste illa Christi parabola.

XXXIX. Hoc explosо, duo iam supersunt: Vel, vt sit vtrunque, hæreditatis, & mercedis nomen improprium: vel saltem alterutrum. Si vtrunque: reuera enim nihil cogit alterutrum esse proprium: quandoquidem frequentissimum, eidem rei multas posse conuenire similitudines, ideoque metaphoras: & vero hæreditas proprie dicta, datur filiis proprie dictis: quomodo vita æterna futura est hæreditas solius Christi, qui solus est naturalis filius. Sed si vtrunque nomen sit figuratum: obtinemus, quod volumus: quia tum vita æterna merces erit, non tamen propterea meritis debita.

XL. Sin autem alterutrum duntaxat, nos vero facile obtinebimus mercedem potius dici improprie. Nam si proprie: ergo fideles proprie dicerentur mercenarij: quod quis ferat? Certe nunquam hactenus auditum. Cum tamē frequentissime dicantur, & filij, & hęredes: vnde facilius hæreditati proprietas vindicaretur: Sed improprietas meriti satis est.

CAP. VII.

De Proportione operum.

I. PRimo argumento à mercede non est admodum dissimile secundum, at minus apud Papistas celebre, ex iis locis, in quibus habetur, præmium cœleste dari hominibus, secundum mensuram, proportionemque operum, & laboris: ita enim ponit Bellarminus: & hinc, inquit, euidenter colligitur in præmio illo conferendo non haberi rationem solius promissionis, vel liberalitatis, vel indulgentiæ Dei, sed etiam dignitatis, & efficaciæ ipsorum operum. Sunt autem ij loci. Psalm. 61. *Reddens vnicuique secundum opera sua.* Matthæi cap. 16. *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui, cum Angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundum opera sua.* Lucæ cap. 16. *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Ad Romanos 2. *Thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius,* Prioris ad Corinth. cap. 3. *Vnusquisque mercedem recipiet secundum suum laborem.* Ad Galatas 6. *Quæ seminauerit homo hæc & metet.* Apoc. vlt. *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua.*

II. Huic argumento oppositam geminam solutionem Bellarminus impugnat. Vnam, opera mereri præmia in hac vita: alteram, bonis operibus reddi tanquam signis fidei. Viderit ille, vnde habeat. Nos aliter respondemus: distinguentes mensuram proportionemque nimirum vel operum ad opera, vt mercedis ad mercedem; puta, vt opera bona ad opera mala: ita vitam æternam ad damnationem: Vel operum ad mercedem, sicut opera mala ad damnationem, ita bona ad vitam æternam. Illo modo significari diuersum esse exitum bonorum & malorum: nempe, vt neq; omnes aut damnentur, aut saluentur: neq; boni damnentur, mali saluentur, sed boni saluentur, mali damnentur. Aut altero modo, denotari, non tantum diuersos esse exitus, sed etiam eodem modo proportionata bona opera vitæ æternæ, quomodo mala morti.

III. Et posteriori quidem sensu negamus vnquam in Scriptura doceri proportionem operum, ad mercedem esse eandem. Hoc facile probatur. Primo, quia non est eadem proportio stipendij ad opera, quæ χαρίσματος. At teste Paulo ad Romanos 6. *Stipendia peccati, mors: donum autem Dei vita æterna.* Secundo: si eadem proportio: Ergo, quomodo nemo damnatur nisi ex operibus: nemo etiam saluaretur nisi ex operibus: at contra Paulus ad Ephes. 1. *Gratia estis seruati per fidem: & hoc non ex vobis: Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur.*

IV. De locis allatis in confirmationem, sic respondeo. Primo illum ex Luca, *Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis*, non esse ad rem. Nempe hunc non vno modo exponi testantur etiam interpretes Papistæ: Maldonatus, Iansenius; alij. A quibusdam ergo de iudicio humano: vt qui se seueriorem præbuerit in iudicandis fratribus, idem sciat se seuere ab aliis iudicandum. Cui expositioni consentire videntur hæc verba: *dabunt in sinum vestrum.* Alij tamen malunt referre ad iudi-

cium

clum diuinum, eum, qui iudicauerit de fratre, à Deo etiam seuere iudicandum.

V. Hæc cum ita sint, si placet prior sensus de humano iudicio: manifestum est, alienum esse locum ab hac nostra controuersia, quæ merita non considerat, nisi relata ad Diuinum iudicium. Sin autem non placeat: primo, est tamen ambiguus locus: ideoque incerta inde conclusio: nisi prius illa tollatur certis aliis argumentis ambiguitas: quod nondum quisquam fecit, quod sciam. Deinde: ne sic quidem quicquam promotum erit. Nam iudicandi verbum non sumitur indefinite, & in vtramque partem, sed determinate in malam, scilicet pro condemnatione, vt patet, *Nolite iudicare, ne iudicemini.* Nam, quis vnquam ita exposuit: Nolite absoluere, ne absoluamini; Rursus ergo præter controuersiam locus est, disputamus enim de meritis ad salutem; non de meritis ad damnationem: nam hæc certa esse, nulli nos negamus.

VI. Rursus, illum ex 1. ad Corinth. existimamus remouendum. Patet enim non agere de meritis, quorum varij sunt exitus. Quandoquidem vtrisque operibus positis, tamen salutem proponit. Disserte, *Si cuius opus manserit, quod superædificauerit, mercedem accipiet, si cuius opus exustum fuerit, damnum faciet: ipse vero seruabitur.* Non sunt re diuersa, *mercedem accipiet*, &, *ipse seruabitur.* Itaque vtrumque Paulus asserit mercedem accepturum, siue seruatum iri. Non est igitur proportio, quam diximus, hæc enim exigit, vt alter seruetur, alter damnetur.

VII. Qui reliqui sunt loci, non ad hanc, sed ad priorem proportionem pertinent. Id doceat nos Paulus ipse: qui, quo loco dixit, redditum iri vnicuique secundum opera, addit statim explicationis gratia: *Iis quidem qui perstantes, boni operis gloriam & honorem & immortalitatem quærunt, vitam æternam: Rixosis vero, & veritati quidem non obtemperantibus, obtemperantibus autem iniustitiæ, excandescentia & ira. Afflictio, & angustia aduersus omnem animam hominis perpertantis malum, tum Iudæi in primis, tum etiam Græci. Gloria vero & honor & pax cuiuis operanti bonum, tum Iudæo in primis, tum etiam Græco.* Quinetiam in Apocalypsi, quod Latinus interpres dixit *secundum opera sua*, Græce scripsit Ioannes non κατὰ τὰ ἔργα, sed ὡς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἔσται. Significatur ergo talem futuram mercedem, qualia opera erunt, nimirum bonam, si bona, malam, si mala, sed non propterea, sicut meritis malorum operum debetur mors; sic meritis bonorum deberi vitam.

VIII. Quod si à prioris generis proportione ducatur argumentum: tum negamus inde colligi, rationem haberi à Deo dignitatis siue efficaciæ ipsorum operum. Neque enim necesse est, si detur vita æterna iis, qui bona opera fecerint, & mors iis, qui mala, ideo merita significari. Exemplum dabo manifestum & familiare, ab aduersariorum doctrina de Baptismo. Nam illi audacter dicent: Qui baptizatus fuerit, saluabitur: qui non fuerit baptizatus, damnabitur. Atqui nemo est, quod sciam, qui baptismum posuerit in meritis vitæ æternæ: alioquin infantes mererentur, cum baptizantur, aut peccarent, cum non baptizantur: quod est absurdum.

IX. Gregorius huc facit in Psalmum pœnitentialem 7. *Misericordia Domini ab æterno vsque in seculum super timentes eum. Quod si illa sanctorum felicitas misericordia est, & non meritis acquiritur, vbi erit quod scriptum est: Et tu reddes vnicuique secundum opera sua? Si secundum opera redditur, quomodo misericordia æstimabitur? Sed aliud est secundum opera reddere, & aliud propter ipsa opera reddere. In eo enim, quod secundum opera dicitur, ipsa operum qualitas intelligitur: vt cuius apparuerint bona opera, eius sit & retributio gloriosa. Illi namque beata vita, in qua cum Deo, & de Deo viuitur, nullus potest æquari labor, nulla opera comparari, præsertim cum Apostolus dicat, Non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.*

X. Sed instant & probant intelligenda esse merita. Scriptura, inquiunt, loquitur eadem phrasi de bonis & malis operibus. Ergo si bona opera non sunt merita vitæ æternæ: ne mala quidem, mortis æternæ. At, quis Christianus affirmare audeat, homicidio, adulterio, periurio, aliisq; id genus sceleribus non deberi supplicium per se, qua talia scelerata sunt?

XI. Respondeo, negari consequentiam. Et causam ostendo, quod alia longe ratio sit bonorum, alia malorum operum. Patet: quia si eadem ratio esset, tum quomodo dictum: Qui in vno delinquit, fit omnium reus: ita dicendum foret, qui vnum bene facit, censetur omnia impleuisse: quod est absurdissimum, & implicat contradictionem. Rursus: si vnum quodlibet peccatum sufficit ad damnationem: ergo vnum quodlibet opus bonum sufficeret ad salutem: quod rursus alienum est à Theologia. Denique Paulus disserte: *Stipendium peccati, mors: donum autem Dei vita æterna*, ad Roman. 6.

XII. Quod autem vtrinque eadem phrasis sit, nihil habet difficile. Hæc enim phrasis non peculiariter significat merita: sed generalius, consequentiam. Sic ergo dicimus, animam inesse stirpi, & inesse etiam animali: tamen non eodem modo concludimus animam stirpi inesse & animali. Item & hominem esse animal, & pecudem esse animal: nec tamen idem genus animalis. Ita etsi verum sit proponi præmium tum bonis, tum malis operibus: non est tamen necesse, eandem esse vtrinque præmij rationem, sed sufficit illud simpliciter, vtrinque præmium esse propositum, quomodo sufficit stirpi aliquam esse animam.

XIII. Ad eum modum audimus à Christo, Marci 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, seruabitur: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Et hîc eadem phrasis vsurpatur, tum de fide, tum de infidelitate. Et infidelitatem omnes agnoscunt esse peccatum: ac proinde per se meritum damnationis. At fidem ne in meritis computemus, obstat Apostolus, qui ne in operibus quidem patitur computari: his illam opponens, in hoc de salute argumento.

CAP. VIII.

De ratione obtinendæ vitæ.

I. TErtium argumentum deducit Bellarminus ab iis locis, qui ita vitam æternam testantur reddi bonis operibus, vt ipsam rationem, cur detur vita æterna, in operibus ponant. Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei: possidete paratum vobis regnum ab origine mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare.* Item: *Quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.* Apocal. 7. *Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, ideo sunt ante thronum Dei.* Argumentum est huiusmodi. Si ratio, cur detur vita æterna, ponitur in operibus: Ergo opera sunt merita condigna vitæ æternæ. Probatur antecedens, quia particulæ, enim, quia, ideo, sunt omnes causales.

II Sed rationis nomen nimis late patet, quam vt non sit distinguendum. Interdum causam designat propriam, vnde sit effectus, aliquando autem consequentiam quamcunque, id est, nexum antecedentis & consequentis. Vt, si dicat Astrologus hoc temporis noctem esse, quia Sol sit sub Horizonte, tum rationem reddet à propria causa noctis. Sed, si dicat, hoc temporis noctem esse, quia appareant stellæ: tum hæc quidem ratio est legitima: sed non indicat tamen causam, à qua sit nox. Sic Medicus alius dicet, hunc ægrotare, quia nimium habeat calorem internum: alius vero, quia palleat. Infinita sunt huiusmodi.

III. Si rationem Bellarminus posteriori notione vsurpat, negatur consequentia argumenti. Nam quemadmodum non est lumen stellarum causa noctis, etiam si bona sit ratio noctem esse, quia stellæ luceant, sic nulla ratiocinationis necessitas efficiet, opera esse meritum vitæ æternæ, etiamsi legamus dari vitam æternam cuiquam, quia opera bona præstiterit. Quod puto esse per se manifestum, & habet in promptu exemplum à Paulo, qui, *misericordiam*, inquit, *Dei consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate*, 1. ad Timoth. 1. An tibi videtur, an cuiquam videtur ignorantia in incredulitate, esse meritum, & quidem condignum, misericordiæ? Et tamen audis ὅτι, *quia*.

IV. Sin autem argumentum est à priori rationis notione, tum negatur antecedens. Falsum est enim vsquam Scripturam docere, opera esse rationem, id est, proprie causam dandæ vitæ æternæ. Contra enim docet, talem causam esse gratiam, cui cum operibus conuenire non potest.

V. De locis respondeo, primo secundum tertiumque male citari. Nam secundum violatum ab interprete Latino, addita particula, *quia*, quæ in textu Græco nulla est. Lucas Brugensis, *Quia, non legitur aut Græce, aut Syriace: decetque eius omissio, & sermonis contisio, maiestatem Domini: seruo enim Dominus omnis monosyllabus est.* Cur ergo hanc particulam vrgeat?

VI. Sed in altero propria fraus est Bellarmini, truncantis locum. Integrum lege, *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbarunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius.* En tibi, non vnam causam, quam solam exscripsit Bellarminus, reditum à tribulatione, sed etiam alteram, lotas stolas in agni sanguine. *Quia* (inquit Ambrosius) *animæ electorum, quæ antea erant nigredine peccatorum inuolutæ, per redemptionem sanguinis Christi candorem munditiæ assumpserunt.* Haimo, *Ac si diceretur, propterea ad numerum pertinent electorum: propterea thronus Dei, propterea templum Dei sunt, propterea in templo Dei sanctam illi exhibent seruitutem, quia talibus vestimentis induti, quia sanguine agni videntur abluti.*

VII. In reliquis, dico significari rationem non primi generis, sed secundi. Nam quod Bellarminus vrget particulas, facile negotium est. Causales esse particulas fateor, sed has dico significare omne genus causarum, etiam eas à quibus oritur non tam res ipsa, quam rationis consequentia: ac proinde lato ambitu complecti, & occasionem & causam sine qua non, & signum, & coniecturam, & si quæ sunt aliæ. Prima Ioannis 2. *Scripsi vobis, Patres, quoniam nostis eum, qui à principio est. Scripsi vobis adolescentes, quia fortes estis.* Prioris ad Timoth. 1. *Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* Et post, *Ideo misericordiã consequutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam.* Matth. 16. *Serenitas erit rubet enim cœlum.* Infinita sunt huiusmodi, & si prolixius colligam, rem non necessariam facturus sim.

VIII. Instat Bellarmin. At si ita licet omnia eludere, inquit, nullæ erunt formæ loquendi, quibus sententias nostras explicare possimus.

IX. Imo, inquam ego, si non licet ambigua distinguere, nullæ erunt formæ loquendi, quibus non abutantur Sophistæ ad veritatem euertendam. Et vero quis tulerit Gracchos de seditione querentes? Aut quis ignorat, quam sint exercitati Papisticarum Scholarum Sophistæ in torquendis manifestissimis quibusque, & comminiscendis nouis, iisque violentissimis distinctionibus? Mirum ni ad eos delatum sit summum in disputantes imperium, vt omnibus pro arbitrio interdicant, sibi contra permittant, quicquid commodum visum fuerit.

X. Sed fingamus, inquit, voluisse Christum ostendere, opera misericordiæ esse veram causam, cur iustis hominibus in iudicio reddenda sit merces salutis æternæ: quibus, quæso, verbis, breuius, apertius, commodius id explicare potuisset, quam illis, *Possidete regnum: esuriui enim, & dedistis mihi manducare.*

XI. Ridiculum, inquam. Quasi Christo non potuissent illa ipsa verba in mentem venire, quibus nunc est vsus Sophista. Nam ecce dixit Sophista id, quod fingi vult: aliis verbis: & dixit apertius, commodius. Nam nos, qui contendimus illa Christi verba non id sonare necessario, quod ille vellet obtinere; & obtineret profecto, si nos tam essemus ad fingendum procliues, quam ille vellet: nos, inquam, non possumus ambigere, quin voluerit opera esse vere merita vitæ æternæ. Et nos existimabimus tam fuisse infantem Christum, tam indigum verborum, vt eadem verba non potuerit exprimere? Quantum huic, quæso, homini, concedemus celebri? Nisi forte, suum illud breuius vrgeat, & breuitatem constituat in syllabarum compen-

compendio: quomodo illi breues erant, quorum breuitatem ridet Comicus, cum Coniam dicerent.

XII. Quanquam illa ipsa Christi verba, si quid habent obscuri, id est à versione Latina: quæ possidere dixit, paulo latius. Et hoc verbo abutuntur Sophistæ: qui possideri sciunt non illa tantum quæ dono, sed etiam quæ pretio depenso nostra fiunt. At Christus dixit κληρονομήσατε; quod verbum significat non *possidere* simpliciter, sed hæreditatis iure: quod ius nulla mercede, nullo merito acquiritur, nec puto facile id verbum occurrere pro possessione acquisita propriis meritis.

XIII. Sed esse tamen illas particulas vere caussales, cum agitur de bonorum operum præmiis, probat ex 2. ad Corinth. 4. *Quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* ad Galat. 6. *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Ad Philipp. 1. *Cum timore & tremore salutem vestram operamini.*

XIV. Sed nego in primo loco, *operari*, idem esse quod mereri. Argumentum certum: quod, quæ tribulationes hîc dicuntur operari immensum pondus gloriæ, negantur alibi esse condignæ eadem gloria, ad Romanos octauo. Itaque κατεργάζεσθαι generaliter interpretandum *efficere*: quomodo cuiuscunque generis caussæ vis, ita solet exprimi. Vt ad Romanos 4. ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται: *Lex iram operatur.* Quinto, ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται. *tribulatio patientiam operatur.* Posterioris ad Corinthios 7. ἡ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται: *Quæ secundùm Deũ tristitia est pœnitentiam in salutem stabilẽ operatur.* Iacob. 1. τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν. *Probatio fidei vestræ patientiam operatur.* Et vero Syrus interpres hoc loco reddidit מטיבב, quo verbo *præparatio* significatur.

XV. In tertio loco, ἐργάζεσθαι σωτηρίαν eodem modo dicitur, quo solent Græci, ἐργάζεσθαι γῆν: vnde Geneseos secundo, ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι αὐτόν. Et Apocalyp. 18. ὅσοι τὴν θάλασσαν ἐργάζονται. Nam operari terram, operari paradisum, operari mare, non est ipsam terram, aut paradisum, aut mare efficere, sed occupare se in iis, quæ pertinent ad terram: paradisum, & mare. Similiter ergo, operari salutem: in iis occupari, & laborare, quæ pertinent ad salutem: quod quidem potest fieri, vt mereamur tamen salutem.

XVI. Restat secundus locus, in quo est *metere vitam æternam.* non difficilis. Quia terminos necesse est non proprie, sed figurate intelligi. Nam proprie oportet messem eiusdem esse definitionis cum semente, vt triticum cum tritico: non ex filigne triticum. At hîc non potest eadem definitio esse operum bonorum, & vitæ æternæ. Figuræ autem, satisfacit proportio, quam diximus, secundi generis, nimirum vt reddatur cuiq; secundum opus suum: id est, ita vt spiritualia respondeant spiritualibus: carnalia carnalibus: non pro meritis, sed pro qualitate operum.

CAP. IX.

De retributione iustitiæ. De vita promissa operibus. De dignitate. De acceptione personarum.

I. QVartum argumentum Bellarmini est ab his locis: qui docent vitam æternam reddi ex iustitia. Posterioris ad Thessalonicen. 1. *Gloriamur in Ecclesiis Dei, pro vestra patientia & fide in omnibus persequutionibus vestris & tribulationibus quas sustinetis, in exemplum iusti iudicij Dei. Si tamen iustum est apud Deum, retribuere tribulationem his qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini requiem.* Post. ad Tim. 4. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* Ad Hebr. 6. *Non est iniustus Deus vt obliuiscatur operis vestri.* Iacob. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ,* Apocalyps. 2. *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo coronam vitæ.* Prouerbiorum 19. *Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.* Prioris ad Corinth. 9. *Nescitis quia hi, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehendatis.* Poster. ad Tim. 1. *Certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem.*

II. Nimirum hinc argumentum ita est: Quod ex iustitia redditur, id redditur merito. At vita æterna redditur ex iustitia: ergo merito. Probatur minor: primo, quia iustum dicitur apud Deum, qui ipse iustus est: secundo, quia dicitur corona, & brauium: tertio, quia fœneratur Domino, qui miseretur pauperis: quarto, quia depositum dicitur. Porro iniuriam faceret, qui mutuum non redderet, vel brauium vincenti non daret: vel depositum non restitueret.

III. Respondeo: iam ante in primo argumento satisfactum esse Gregorio de Valentia, qui, quod in nomine mercedis videbat esse leuiculum, hac iustitiæ mantissa voluit supplere. Itaque nunc tantum perstringam. Ex iustitia redditur: nimirum Dei, quia iustus sit Deus: non fidelium, quia iusti sunt fideles. Itaq; non ex merito.

IV. Probationum aliæ fideles comparant infidelibus: & hæ faciles, iam consideratæ. Vtrisque enim retributio ex iustitia, sed non eodem modo: quia aliis ex iustitia constantiæ, propter promissionem: aliis ex iustitia distributiua, propter merita peccatorum. Ideoque Deus iustus iudex: quia iuste discernit hos ab illis, vt vtrisque tribuat secundum opera.

V. Aliæ non comparant, sed absolute fidelibus pollicentur. Sic corona promittitur & brauium: apud Paulum ad Timotheum, & Corinthios, & apud Iacobum, & in Apocalypsi. Sed eadem ratio est, quæ paulo ante mercedis fuit. Sunt enim loquutiones metaphoricę, non propriæ: ideoque non possunt meritum proprie dictum inferre. Censendæ ergo, non ex vsu vulgari coronæ aut brauij, sed ex eius natura rei ad quam transferuntur significandam. Quare cum vniuersum Euangelium operum merita auersetur, necesse est meritum, aut nullum nominari, aut καταχρηστικῶς vsurpari.

VI. In depositio, quis non deprehendat Sophisticem? Nam certe depositum proprie meritum, aut mercedem non significat, sed id, cuius nos cum simus domini, apud alium interim deposuimus: tandem repetendum; & quidem ipsum, non aliud. At primo meritum non ipsum repetitur, sed aliud pro ipso: deinde vitam æternam nemo nostrûm reposuit apud Deum: Itaque ne repetere quidem potest: denique non eramus eius vitæ domini: imo ab ea excideramus: nec poteramus repetere, donec iure promissionis gratuitæ, facta sit nostra. Itaque depositum nominari non potest, nisi καταχρηστικῶς: ex hac tantum similitudine, quod cum nostra sit, non tamen apud nos, sed est apud Deum; & quidem certo reddenda: quomodo depositum, quamdiu depositum, non est in potestate domini: etsi certo futurum tandem. Ratio autem dominij non explicatur, itaque aliunde petenda.

VII. Et tamen, quid obstat quominus & coronam, & brauium, & depositum dicamus esse fidei? Nam hi quidem loci, de operibus nihil habent necessarium. Imo Paulus *Fidem seruaui.* Et tentationes Iacobus diserte dicit probationem fidei operari, δοκίμιον τῆς πίστεως. Si vero fidem ponimus, operũ merita excludimus necessaria consequentia: nisi Paulo nimium aperte contradicamus. Obtinetur ergo corona fidei, brauium fidei, depositum fidei: non vero meritorum, non operum.

VIII. Qui dat pauperi, fœnerari Deo, concedo: Sed nego propterea mereri: Imo propterea dico non mereri. Nam fœnus non est meritum: si enim esset, esset etiam iustum, & si iustum, non prohiberetur à Deo. Est autem prohibitum: ergo non est meritum. Quod si est, tum vero Scriptura fœnoris nomine non potest significare apud Deum aliquid nos mereri: Contra potius, à Deo nos accipere, quod tamen non meremur. Itaque huius fœnoris naturam explicans nobis Christus Matth. 19. *Quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut liberos, aut agros caussa nominis mei, centuplicia accipiet, & vitam æternam* κληρονομήσει *hæreditatis iure possidebit.* Vbi nota tum illud, *Centuplicia accipiet,* tum hoc, κληρονομήσει, vtroq; enim excluditur meritũ condigni. Prius proportionem negat, siue potius æqualitatem, ideoque condignitatem: alterum autem etiam meritum, quia hæreditatis ius non acquiritur meritis.

IX. Non obliuiscitur Deum operis, quid habet vitium? Namne ille quidẽ obliuiscitur, qui compensat ex gratia. Et ille non iniustus, qui constanter manet promissis. Vtrumq; Deus, etsi nulla sint merita.

X. Quintum argumentum Bellarminus habet ab his locis, Matthæi 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Omnis qui reliquerit domum, vel patrem, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Prioris ad Timotheum 4. *Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est & futuræ.* Iacob. 1. *Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Hinc ita colligit. Vita æterna promittitur operibus, at promissio facta cum conditione operis, non solum debitã facit rem promissam, sed ẽt facit, vt qui opus impleuerit, meruisse dicatur rem promissam eamque, vt mercedem iure suo exigere possit. Sic formo: Quisquis implet opera, quibus promissa est vita æterna, is meretur ex condigno, at fideles implent. Ergo merentur ex condigno.

XI. Respondeo. Primo, negatur minor. Nemo enim fidelium non est peccator, itaque nemo implet opera, quibus promittitur vita æterna. Cum autem promittitur merces operaturo, id est, impleturo conditionem additam promissioni, & tamen datur etiam non implenti, tum qui accipit non potest dicere se mereri, sed accipere duntaxat ex gratia. Vt si quis conductus ad vineæ culturam, in denarium diurnum, tamen vineam non coluit, aut male coluit, huic si redditur denarius, tum ille nullo pacto meruit. Atqui tales sunt omnes fideles: Itaque tenentur precari, *Dimitte nobis debita nostra.* Quare non merentur.

XII. Secundo, maior non est vniuersalis, quia potest promissioni addi cõditio, cuius nulla sit proportio ad mercedem, vt si rex venienti ad se pollicereturauri vim magnam, nemo tam est alienus à sensu communi, vt dicat eo quod venerit, meritum esse ex condigno. Ratio, quia defectus est proportionis. Si ergo poneremus vitam æternam, promissam, non simpliciter operibus bonis, sed diserte his operibus, quæ præstantur à fidelibus: id est, vt loquuntur Papistæ, si vita æterna esset promissa facientibus quod in se est, tamen nulla ratio bona concluderet meritum ex condigno.

XIII. Rursus potest promissio addi conditioni operis iam debiti. Vt si quis seruo promittat, si sit frugi, libertatem: tum libertatem ille non merebitur ex condigno: quia omnes serui tenentur esse frugi. Itaque vsu fit, vt non omnes seruos frugi, domini manumittant, sed tantum vnum, aut alterum pro arbitrio: deberent tamen omnes, si qui frugi sunt, merentur ex condigno.

XIV. Hæc cum ita sint, nihil est difficile in locis citatis. Primum enim nullus probat assumptum, itaque, cum hoc sit falsum, conclusio nulla est. Secundo, probant duntaxat promissionem factam esse operantibus, sed non probant opera esse condigna, id est, aut non alio iure debita, aut perfecta, id est, qualia supponuntur in conditione. Itaque, ne maiorem quidem fulciunt.

XV. Sextum argumentum his locis nititur. Sapient. 3 *Deus tentauit eos, & inuenit dignos se.* Posterioris ad Thessalon. 1. *Vt digni habeamini regno Dei, pro quo patimini.* Lucæ 20. *Qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis,* Apoc. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.* Syllogismus: Quicunque dignus est præmio, meretur præmium. At qui bona opera faciunt, digni sunt præmio, ergo merentur. Probatur maior: Luc. 10. *Dignus est mercenarius mercede sua.* At ante probatum est, idem esse, dignum esse, & mereri.

XVI. Respondeo: dignum esse, vel ex operibus, vel ex gratia. Si dignum dicas ex gratia, negatur maior: quia opponuntur directe meritum & gratia. Nec verum est antea probasse Bellarminum idem esse, dignum esse & mereri: qua de re actum c. 3.

XVII. Sin vero dignum dicas ex operibus; distinguam opera in perfecta, & imperfecta: illa, vt dixi talia, qualia esse debent, ex formula conditionis: ista, qualia fiunt à fidelibus adhuc sub peccato gementibus. Illo operum sensu conceditur argumentum vniuersum, sed negatur esse ad thesim: nempe, quia non concluditur, quemquam esse, qui eiusmodi faciat opera: non esse autem, alias est à nobis disputatum. Sic autem intelligitur operarius dignus esse sua mercede; nempe qui vere operarius sit; nec tantum

incho

inchoet, sed etiam absoluat opus: nam qui tantum inchoat, is non meretur.

XVIII. Sin loquamur de operibus, non tanquam idea Platonica, cuius substistentia nulla extra definientis cognitionem: sed qualia sunt, esseue possunt, quæ exercentur: tum vero negamus, qui ista opera faciunt, esse dignos præmio, hac quidem dignitatis notione, cuius mensura sitie fundamentum sit in operibus. Ratio certa ex demonstratis. Quia nullus peccator sic potest mereri vitam æternam. At omnes fideles sunt peccatores, nullo prorsus dempto. Neque vero dignitas illa, quæ in citatis locis nominatur, describitur ex operibus: & alii loci necessario cogunt intelligi, ex gratia. Itaque argumenti vis nulla.

XIX. Septimum argumentum ab istis deducitur Ad Rom.2. *Non est acceptio personarum apud Deum.* Ad Galat.2. *Deus personas non accipit.* Prim. Petr.1. *Si patrem inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundum vniuscuiusque opus.* Actorum decimo. *In veritate comperio, quod non est personarum acceptio apud Deum.* At acceptio personarum, inquit, est vitium contrarium iustitiæ distributiuæ, cum videlicet iudex dat præmium sine meritis: aut maius præmium minoribus meritis: vel contra. Deus igitur in retributione præmiorum merita considerat, & pro meritorum diuersitate, vitæ æternæ mansiones assignat. Itaque Augustinus, Epist. 46. *Si non sunt merita, quomodo iudicabit Deus hunc mundum?* Sic erit argumentum: Quicunque præmium distribuit sine meritis, est acceptor personarum. At Deus non est acceptor personarum. Ergo Deus præmium vitæ æternæ non distribuit sine meritis.

XX. Sed hoc argumentum non minus inutiliter hodie torquetur à Papistis, quam olim à Pelagianis, quorum non erat dissimilis caussa. Respondeo, maiorem non esse vniuersalem: sed veram duntaxat de præmio dando secundum iustitiam distributiuam: at non secundum gratiam. Euidens argumentum: quod inæqualiter laborantibus in vinea, sub vesperam æquale præmium redditur: quod non debuit ex iustitia distributiua. Necesse tamen est in Deo vitium non esse, ac proinde neque acceptionem personæ. Si igitur omnis acceptio personæ, est, quum in iustitia distributiua datur præmium sine merito: vel inæqualibus meritis æquale: & tamen inæqualibus meritis tribuendo æquale præmium vitæ æternæ, non admittitur προσωποληψία: omnino necesse est, distributionem præmii in vita æterna, non pertinere ad iustitiam distributiuam. Quod si verum, concidit argumentum Bellarmini, falsaque conclusio Deum merita considerare.

XXI. Sic Augustinus Pelagianis olim satisfaciebat contra duas Epistolas, lib.2.c.7. *Acceptio personarum ibi recte dicitur, vbi ille, qui iudicat relinquens caussa meritum, de qua iudicat, alteri contra alterum suffragatur, quia inuenit aliquid in persona, quod honore, vel miseratione sit dignum. Si autem quispiam duos habeat debitores, & alteri vellet dimittere debitum, alterum exigere: cui vult donat, sed neminem fraudet: nec acceptio personarum dicenda est, quando iniquitas nulla est.*

XXII. Et fatemur tamen non posse iudicari mundum à Deo, si nulla essent merita: quod Augustinus voluit: sed meminisse iubemus Bellarminum, non agi nunc de meritis in genere: sed de meritis vitæ æternæ. Ad iudicandum autem mundum sufficiunt merita mortis: tum, vt damnentur infideles ex merito: tum vt saluentur fideles ex gratia. Nam gratia præsupponit peccata: ac proinde merita damnationis.

CAP. X.

Rationes Papistarum extra Scripturam.

I. HActenus è Scripturis: nunc vndecumque Bellarminus: Si opera bona fidelium, sunt vera iusta, & satisfaciunt legi diuinæ, & iustificant hominem: ergo merentur vitam æternam. Ratio consequentiæ: quia potissima ratio, propter quam impugnantur merita, hæc est, quod omnino iustorum opera dicantur esse peccata. Antecedens autem probasse se dicit Bellarminus libro quarto.

II. Sed nos negamus antecedens. Ad confirmationem: primo dicimus non hanc solam caussam esse, quam ille notat: sed etiam aliam: nimirum, quod præter ea quæ fiunt à fidelibus bona, multa fiant vere mala: ob quæ sola, deberetur eis mors æterna; qualiacunque reliqua essent. Quia, qui peccat in vno, fit omnium reus: vnde impossibile sit, vt quæ illi bona faciunt, eos iustificent.

III. Deinde falsum est à Bellarmino vnquam esse demonstratum, opera fidelium talia esse, qualia describit: quod partim factum est manifestum ex opposita disputatione nostra de Perfectione iustitiæ: partim constabit, cum de Iustificatione disputabimus, Deo dante. Itaque hæc ratio Bellarmini mera fuit φλυαρία, & petitio principii.

IV. Secundam rationem Porsanus contraxit in Soritem. Vbi promissio, ibidem obligatio est. Vbi obligatio, ibi debitum, Vbi debitum, ibi ius. Vbi ius, ibi vera iustitia. Ergo Deus debet mercedem ex iustitia: eo quod ipse se obligarit promittendo.

V. Retexo gradatim. Vbi, inquit, promissio est, ibi obligatio. Concedo sane, inquam: ita enim vsus obtinuit. Pergit. Vbi obligatio, ibi debitum. Concedo rursus: sed distinguendo. Est enim debitum, quicquid aliquo pacto debetur. Debetur autem aliquid, alias ex sola promittentis constantia exque vi solius promissionis: alias, ex merito eius cui facto promissio est. Rursus. Vbi debitum, ibi ius: Esto; sed tale ius, quale debitum.

VI. Hactenus nihil incommodi. Sed vbi ius, ibi vera iustitia. Nec hic quidem. Nam rursus distinguo: Est enim iustitia eius, qui promisit: est & iustitia eius, cui promissum est. Illa sequitur ex debito priore: hæc vero ex posteriore: non contra illa ex posteriore, hæc ex priore. Et vtraque tamen non tantum iustitia est; sed etiam vera iustitia.

VII. Denique: ergo Deus debet mercedem ex iustitia; eo quod ipse se obligarit promittendo. Quis abnuat? Sed nos disputamus de merito: & quidem condigni. Hoc autem meritum nos deduci asserimus, non ex quacunq; iustitia; sed ex iustitia eius, cui datur merces: seu mauis, cui facta est promissio. Negamus vero ex iustitia sola eius, qui promisit. Exempli gratia. Promisit Deus baptizatis salutem: ergo debet. At infantes baptizantur: ergo & his baptizatis debet. Si debet, ergo ex iure: si ex iure, ergo ex iustitia; eo quod se obligarit promittendo. An etiam ex meritis? Viderit Porsanus. Nos sane nondum quenquam vidimus, qui Baptismo infantium meritum vllum assignaret. Nihil ergo promouet qui concludit, deberi mercedem ex iustitia.

VIII. Porro obligari Deum non nostris meritis, sed sola sua fide: ideoque iustitiam, qua nos seruat, intelligendam esse eius iustitiam, non nostram, discant Papistæ: ex Augustini serm.16. de verbis Apostoli, *In his, quæ iam habemus, laudemus Deum largitorem: in his, quæ nondum habemus, tenemus debitorem. Debitor enim factus est, non aliquid à nobis accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Aliter enim dicimus homini, debes mihi, quæ dedi tibi: & aliter, debes mihi, quia promisisti mihi. Quando dicis, debes mihi, quia dedi tibi, à te processit beneficium, sed mutuatum, non donatum. Quando autem dicis, debes mihi, quia promisisti mihi, tu nihil dedisti, & tamen exigis. Bonitas enim eius qui promisit, dabit, ne in malitiam fides conuertatur. Qui autem fallit, malus est.* Item de Tempore, serm.151. *Laudemus, fratres, Dominum: quia eius fidelia promissa retinemus, nondum accepimus. Parum putas, quia promissorem tenemus, vt iam debitorem exigamus? Promissor Deus, debitor factus est bonitate sua, non prærogantia nostra.* In eandem mentem Bernardus extremo libro de Gratia & Libero arbitrio: *Promissum quidem ex misericordia: sed iam ex iustitia persoluendum est. Est ergo quam Paulus expectat, corona iustitiæ: sed iustitiæ Dei, non suæ. Iustum quippe est, vt reddat quod debet: debet autem, quod pollicitus est: & hæc est iustitia, de qua præsumit Apostolus, promissio Dei.* Nec vero inelegans illud quod ex Bonauentura recitat Alfonsus à Castro: *Debitorem se fecit: non quidem hominibus, quibus nihil debere poterat: sed sibi ipsi, vt fidelis esset in promisso ita vt cœlum & terra transirent potius, quam promissio illius volaret inanis.*

IX. Sed debitum tamen ex merito probare sperat Porsanus. Promissionem enim, aliam esse absolutam; aliam cum conditione alicuius dicti factiue. Illam esse fidelitatis, alteram iustitiæ. Hanc, de qua agimus, esse cum conditione: & quæ sit eiusmodi, perfectissime obligare.

X. Nec vero nos promissionis distinctionem negamus: sed addimus promissionem cum conditione non omnem inferre meritum: nam hoc credimus à Porsano intelligi per illud, perfectissime obligare. Exceptio gemina. Prior, cum conditio addita non potest esse meritum: vt cum baptismo additur promissio: altera, cum non impletur conditio, vt si quis vel non baptizetur omnino: vel baptizetur non in nomine Trinitatis, quæ exceptio in hac quæstione locum habet, vt ante diximus.

XI. Tertia ratio erit Sanderi: Si Christus meritus est, ergo & fideles merentur. Antecedens manifestum, ad Philip.2. *Factus est obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis: propter quod Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen.* Probatur consequentia. Quia Christus meritus est, vt nos mereremur. Hoc ipsum probatur: quia natus est, vt nos renasceremur: precatus est, vt nos precaremur: obediuit, vt nos obediremus: passus est, vt nos pateremur: resurrexit, vt resurgeremus: per passiones suas intrauit in gloriam, vt per nostras tribulationes ipsi intremus in gloriam. Ergo & meritus est, vt nos mereremur. Rursus. Si proportio quædam est inter Christi passionem & gloriam: nosque ad eius imitationem oportet compati, vt conglorificemur: ergo est etiam proportio inter nostram compassionem & conglorificationem.

XII. Respondeo, negari consequentiam. Contra potius, Christum oportuisse mereri, quia nullus homo poterat: quomodo vadem oportet soluere, quia debitor ipse non est soluendo. Non est autem verum, si vas soluit: ideo debitorem soluere debere. Contra enim dictat sensus communis, si vas soluat, non teneri debitorem ipsum soluere. Itaque Paulus ad Colossenses 2. dixit Christum deleuisse chirographum. Quare etsi Christus meritus sit, apud Deum (quod tamen non probat locus ille ad Philippenses, vt alias disputauimus) tamen nos non meremur.

XIII. Precatum esse, vt nos precaremur: obedisse, vt obediremus: passum, vt pateremur; non bene dicitur: nisi sensus sit, exemplum nobis ab eo præbitum. Sed esto tamen, & reliqua quæ adduntur. Nego vero meritum esse, vt nos mereamur. Tu non valere consequentiam inde disce, quod non omnia fecerit, vt nos itidem faceremus. Incarnatus est pro nobis: nec tamen vt nos incarnaremur: passus pro nobis, non vt nos pro nobis: peccata nostra lauit suo sanguine, non vt nos eadem nostro lauemur: breuiter intercessit pro nobis, non vt nos etiam. Est autem intercedere pro alio, & mereri pro alio, prorsus idem.

XIV. Denique concedimus, quædam effecisse, in quibus sit à nobis imitandus: qualia illa sunt omnia, quæ debuit ex iure legis, quæ quicquid est naturæ rationalis, subiicit sibi. Aſt quæ præstitit tanquam, & quatenus Mediator, id est, ex ipso proprie Mediatoris officio: hæc negamus debere, hæc negamus posse nos præstare. Est vero in iis, mereri pro aliis. Non est enim ex lege: quæ nullam admittit vicariam iustitiam: sed tantum personalem, cum dicitur sit, *Hoc fac, & vives: maledictus, qui non permanserit in omnibus.* Cum ergo non sit eadem ratio, manifeste absurda consequentia.

XV. Esse proportionem inter Christi iustitiam & gloriam, concedimus: sed moralem: nimirum, qualem lex exigebat, & ex pacto. Fuit enim iustitia perfecta, in nullo prorsus deficiens. Sed esse proportionē inter nostram iustitiam, & nostram glorificationem, nulla dixit Scriptura: nullus concedet sobrius Theologus, qui norit, quantum absimus à legis perfectione: quique legerit non esse condignas passiones nostras, gloriæ reuelandæ: quod de Christi passionibus nemo hactenus dictum audiuit.

XVI. Ratio quarta eiusdem: Si solus Christus, absque nostris meritis, gloriam nobis meritus esset: ergo eiusdem esset ordinaria potestate cœlestem gloriam absq; vlla conditione cuiq; gratis dare: ēt nō operanti cum posset. At hoc non est. Ergo neq; illud. Probatur assumptū: quia Matth.20. ipse negat Christus, suū esse vt det etiam charissimis Apostolis sedere ad dextram suam, vel sinistram.

XVII. Respondeo, nos nunquam non inuitos inquirere in potentiam Dei, aut ei limites vllos ponere: sed totos esse in eius cognoscēda, meditandaq; voluntate, quatenus eam ipse patefecit in Scripturis: ex quibus constat, quo modo, quaue ratione voluerit homini ceetam salutem constare. Cum ergo certum sit, nullum vocari ad salutem absque obligatione pœnitentiæ, hoc contenti sumus: neque facile toleramus, qui id ex factum dicant, non tam quod voluerit, quam quod non potuerit aliter.

XIX. Ita protestatus: ne sibi non satisfactum audax Sophista conqueratur, distinguo non operantem: vt is sit, vel qui nulla exerceat opera bona ex vi vocabuli: vel qui exercet quidem, at non talia, qualia esse debeant, vt vere sint bona, ac perfectè: quomodo ad Rom. 4. Paulus τὸν μὴ ἐργαζόμενον dicit eum, non qui omnino nihil habeat boni: sed τὸν πιστεύοντα ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ. Hoc posteriori modo negatur assumptum: autore ipso Apostolo, *Ei*, inquit, *qui non operatur, sed credit in eum, qui iustificat impium, imputatur fides sua in iustitiam.* Non tantum ergo Deus potest cœlestem gloriam dare ei qui non operatur, hoc sensu: sed etiam dat reapse: imo nemini dat nisi non operanti.

XX. Nec contra est illud Matthæi. Nã primo nõ iis hoc priuilegii postulabatur, quibus nulla essent opera bona. Itaque si operum mentio aliqua huc sit intrudenda, negasset potius Christus se iis dare posse, quibus opera bona essent: contra quam velit Sophista, iis non posse dare, quibus nulla essent. Deinde, quorsum distinguitur potentia ordinaria, ab extraordinaria? Aut quid est in verbis Christi, quo ordinaria potius significetur? Nisi forte somnia nobis Iesuitica esse debeant pro Verbo Dei.

XXI. Et vero eum locum varii varie sunt interpretati. Mitto eos, qui delusi ab interprete Latino legerunt, *dare vobis*. Sed alii post Augustinum de Trinitate lib. 1. c. 12. de se Christum esse loquutum volunt, secundum formam serui: siue ita eius humanitas significetur, vt nonnullis placet: siue status eius, quandiu in hac fuit vita: quia non venisset ad distribuendas tunc sedes regni: vt Boyardus notauit feria 4. post Dominicam; *Reminiscere*. Alii malunt: non est meum, nisi cui præparatum est à Patre: nimirum, quia eadem sit & voluntas, & potentia Patris, ac Filii.

XXII. Sed quæcunque tandem interpretatio placeat, longè erit à mente Sanderi. Nam Christi secundum formam serui, non fuit nisi ordinata potentia: itaque distinctio ἀπὸ σκοποῦ est. Deinde eiusdem non fuit dare, siue ex operibus, siue absque operibus: sed absolute non dare. Est enim id iuris tantum pertinens ad Maiestatem diuinam: itaque, si dedit Christus, quocunque tantem modo dederit, dedit tanquam Deus. Quod si negauit tantum Christus se posse dare, nisi iis quibus sit prædestinatum: Ergo non ab operibus caussa quærenda est dandi, aut non dandi: sed ab ipsa prædestinatione: quod ad rem nostram nihil pertinet.

XXIII. Iam si non operantes sumas eos, qui nihil prorsus agant boni, ne inchoati quidem, tum negatur consequentia. Nam primo aliud est meritum, aliud opus bonum: vt quamuis omnia merita definiantur bona: tamen omnia bona non sint merita. Quare, etsi negentur merita, non tamen necesse est negari opera. Deinde ordinaria potestas Christi, non contradicit voluntati & sapientiæ, ipsis definientibus Papistis. Cum ergo eius sit voluntatis, & sapientiæ, non conferre salutem absque vllis operibus bonis, non est potentiæ nullo modo operanti conferre.

XXIV. Ratio quinta est Salmeronis. Colliguntur, inquit, merita à typo Abrahæ, & filiorum Israel egredientium de Ægypto. Constat enim Abrahamum, fuisse typum iustificatorum. De eo dictum, *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* At illa iustificatio ad regnum non fuit satis, sed exegit adhuc Dominus illud, *Ambula coram me, & esto perfectus.* Qui educti sunt de Ægypto, non statim post mortem agni, & transitum maris rubri terram promissam obtinuerunt: sed viam deserti ambularunt, & præeunte Domino, legitime pugnarunt. Hæc autem omnia figura nostri fuerunt: quibus non satis est credere agnum pro nobis immolatum, & per baptismum mittere nuntium Ægypto: nisi per viam deserti, ac pugnæ, hoc est meritorum, & obedientiæ, & patientiæ, contendamus in patriam intrare.

XXV. Sed nos pridem scimus, quam sit lubricum argumenti genus allegoricum. Itaque, vt maxime nihil aliud haberemus quod obiiceremus: tamen abunde satis refutatum hoc putaremus: nisi ita collatas, comparatas tesserulas, Sophista doceret esse à Scriptura: quod nunquam facturum certo etiam scimus.

XXVI. Et vero Abrahamum typum esse iustificationis ex operibus, negat dissertissimus Paulus 4. ad Romanos: qui eum proponit potius typum iustificationis ex fide sine operibus, *Si Abrahamus ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur. At non apud Deum. Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abrahamus Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Atqui ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia: sed ex debito. Ei vero qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua ad iustitiam.* Et neget aliquis Abrahami exemplo immane abuti Salmeronem?

XXVII. In populo Israelitico haud est dissimilis ratio. Viam, inquit, ambularunt & pugnarunt. Ita est, inquam. Sed hæc via, hæc pugna, fuerunt-ne illis merita: propter quæ terram promissam possiderent? De via, ridiculum, vel ipso communi sensu teste. Imo, qui eam confecerunt viam, plerique omnes defecerunt, nec possederunt: & qui non confecerunt, non pauci possederunt. Imo acquisita fuit Abrahamo, Isaaco, Iacobo, Iosepho, qui ne potuerunt quidem iter conficere. De pugnis autem manifestissimum est Prophetæ enunciatum Psalm. 44. *Non enim gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos. Sed dextera tua & brachium tuum.* Adeo Sophista κλωβὸς ἀσύγκλωστος.

XXVIII. Sed rursus. Non fuit Abrahamo satis sua fides: sed oportuit ambulare coram Deo, Non fuit satis Israelitis edere agnum; sed oportuit iter conficere & pugnare. Esto sane, inquam: Sed hoc, quid ad merita? Et merita de condigno? Nam nos nec disputamus fideli nihil esse nisi credendum: nec negamus, esse etiam credenti bene operandum: Et legitime concludi concedemus: si Abrahamo imperatum fuit, vt ambularet coram Deo; etiam à nobis requiri, vt simus ei similes: Et hoc modo facile patiemur dici typum nostri. Rectè etiam: Si Israelitis post promissam terram Canaan ambulandum fuit & pugnandum: etiam nobis ambulandum in viis Domini: & pugnandum contra omne genus tentationum: Sed meritis nullum propterea locum damus. Sic nostri dicunt bona opera esse, non caussam regni, sed viam ad regnum, ex Bernardo.

XXIX. Nec vero difficilis res est. Nam Israelitis ius nullum quæsitum est in terram Cananitidem, ex itinere, aut pugnis: sed duntaxat ex liberalitate diuina. Neque, opinor, Reges Hispaniæ, & Lusitaniæ, patrum nostrorum æuo, ideo se legitime dicebant possidere nouum illum orbem: quia nauigationibus suum fecissent; sed quia ita esset à Papa definitum. Nimirum hanc illi definitionem existimarunt illis ius dare nauigandi. Sic idem rex Hispaniæ, vt Nauarræ regnum occuparet, catissam habuit, non arma sua, sed tyrannicam illam Papæ proscriptionem. Infinita possunt eiusmodi exempla dari. Itaque Salmeronis ratio est ridicula.

XXX. Sexta ratio ab eodem. Omnis recta lex præcipit, vetatque: & benefacta præmio afficit: iniqua autem opera supplicio. At lex Christi est perfectissima: ergo eadem, & præcipit, & vetat: item bona opera præmio afficit, mala opera mulctat.

XXXI. Respondeo primo: non concludi quæstionem: nos enim concedimus præmio affici bona opera: sed negamus id fieri per meritum condignum. Ast argumentum concludit quidem præmium, quod conceditur: meritum ne attingit quidem: quod tamen vocatur in dubium.

XXXII. Secundo, didicimus à Paulo legem aliam esse operum, aliam fidei, ad Romanos 3. Legem operum concedimus, non tantum mala opera mulctare: sed etiam bona remunerari ex merito: Sed nos negamus, post Paulum, legem Christi, esse legem operum. Contra autem, legem fidei concedimus esse legem Christi: & quidem perfectissimam: sed negamus legem fidei, agnoscere præmia operum. Paulus, *Colligimus fide iustificari hominem absque operibus legis.*

XXXIII. Septima nobis erit ratio à Ioanne Dauentria contra 6. artic. Confessionis Augustanæ. Si ad vtilitatẽ nostram iubemur facere bona opera ergo per bona opera meremur vitam æternam. Probat antecedens. Quia imperauit nobis Deus bona opera; vel in sui commodum, vel proximi tantum, vel etiam nostrum. At non suum: non etiam proximi tantum: Ergo nostrum. Probat consequentiam. Quia, si ob nostrum: ergo vel temporale, vel æternũ: at non temporale: ergo æternum. Vnde Matth. 6. *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius.*

XXXIV. Respondeo; quæcunque disputantur de antecedente, frustra esse: quia nemo nostrum negauit, nostro ipsorum commodo impositam esse nobis legem: aut id commodum, esse æternum præcipue. Insanus sit, qui cõtra disputet. Quid ergo? Nempe negatur consequentia: cuius infirmitatem, vafrè Sophista dissimulauit, vt in id sermonem auerteret, vbi se videbat abundaturum argumentis.

XXXV. Ratio negandi: quia à lege nulla salus cõstet, propter præuaricationem. Dicam clarius. Etsi concedamus legem positã esse, vt præmia obtineamus æterna per meritũ de condigno: tamen negamus vlla esse merita de condigno. Et ratio manifesta: quia lex meritum agnoscat implentis: nullũ præuaricantis. Nemo autem implet: omnes præuaricantur: itaque nullum esse meritum potest. Et importuna est, imo ridicula, in hoc hominum statu argumentatio à natura legis: quæ nihil nisi ideas sectatur, vereque ἀνεφάπτως: vt eiusmodi Sophistis merito, illud obiicere possim, non meminisse se, nõ in Republica Platonis viuere: sed in foro Romuli.

CAP. XI.

De Absurdis Salmeronis.

I. POstrema Papistarũ ratio est ab absurdis: quæ quatuor colliguntur à Salmerone: vnde mihi totidem distinguentur argumenta.

II. Primum hoc est: Meritis sublatis refrigescet animus, & feruor operandi: otiabimur itaque; & abundabit iniquitas: & ad bona torpebimus. Quis preces fundet ad Deum? Quis se macerabit ieiunio? Quis laborabit in seruandis Eccl esiæ vel Dei mandatis? Et aperietur ostium magnum Sathanæ.

III. Idem erat Porsani absurdum supra capite tertio. Itaque nunc similiter negamus consequentiam: & iterum monemus, nullos vnquam minus fuisse in bonis operibus segnes, quam, qui pro certo habuerunt nihil se posse mereri apud Deum; & tamen eius gratia seruari. Itaque & Paulus feruentissimus fuit, etiam in precibus, & ieiuniis: & in reliquis bonis operibus: adeo vt nullius peccati se conscium esse diceret: qui tamen omnium diligentissime merita profligauit. Et Publicanus ille, non propterea Deum non orabat, quod se sciret esse peccatorem, id est, nihil merentem: imo propterea orabat potius, & quidem ardentius, quod se sciret nihil mereri, id est, esse peccatorem.

IV. Itaque docent nos Apostoli, arctissimam connexionem salutis gratuitæ & sanctificationis, siue bonorum operum. Petrus prim. 1. *Si patrem cognominatis eum, qui citra personarum respectum iudicat ex cuiusque opere: cum timore versamini, commorationis vestræ tempore: vt qui sciatis vos, non caducis rebus, argento, vel auro fuisse redemptos ex vana illa vestra conuersatione à patribus tradita: sed pretioso sanguine, vtpote agni inculpati, & incontaminati.* Paulus ad Tit. 2. *Expectantes beatam illam spem & illustrem illum aduentum gloriæ magni illius Dei ac Seruatoris nostri Iesu Christi: qui dedit semetipsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificauit sibi ipsi populum peculiarem studiosum bonorum operum.* Et paulo ante. *Illuxit gratia illa Dei salutaris omnibus hominibus: erudiens nos, vt abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter, & iuste, & pie viuamus in præsenti seculo.*

V. Et vero rem ipsam mihi vide. Non potest hæc operum segnities esse, nisi vel in infidelibus, vel in fidelibus. In infidelibus fatemur esse: imo non segnitiem tantum ad bona opera; sed etiam strenuum ad mala studium. Sed negamus esse ab hac persuasione salutis gratuitæ: quia huiusmodi persuasionem nullam infideles aut habent, aut habere possunt. Itaq; hac quidem parte non oritur huiusmodi incommodum à doctrina salutis gratuitæ: sed ab ipsa infidelitate: quæ ne tum quidem cohibeatur, cum persuasissimum feceris inuadendum esse regnum cœlorum, & vi meritorum occupandum.

VI. Fidelibus vero fatemur esse persuasissimam salutem gratuitam: sed huiusmodi segnitiem locum habere posse negamus. Ratio, quia hęc persuasio non potest esse, nisi à Spiritu efficaciter operante in cordibus. At hæc efficacia, non in eo est duntaxat, vt persuadeatur salus; sed etiã vt formetur obedientia: Vnde Paulus diserte dixit, eam gratiam quæ saluifica est, παιδεύειν, erudire nos, vt viuamus temperanter, & iuste, & pie. Est autem erudire, non tantum externo verborum sono aures mouere: sed etiam reipsa formare eos qui docentur, vt id ipsum exprimant, quod docentur. Quare ne hic quidem locum vllum habet Salmeronis absurdum.

VII. Secundum absurdum. Sublatis meritis, sequitur Deum promptiorẽ esse ad vindicem iustitiam, quam ad gratiam. Ratio consequentiæ, quia puniret malos, & non remuneraret bonos.

VIII. Imo nihil ista putidius consequentia. Nam ne apud homines quidem ille pronior in vindictam, qui omnes latrones agit in crucem. Quia si bonos

bonos inueniret viros, tam esset promptus, imo vero promptior ad eos protegendos. Itaque illa seueritas tota est à caussa extrinseca. Iã Deus nullos inuenit bonos, quibus præmia retribuat ex meritis: sed tantum malos, quibus supplicia. Non ergo ille, nisi per immanem calumniam, pronior in iram dici potest; quomodo latrones cõqueri solent de optimi magistratus crudelitate.

IX. Præterea fœdus error est, cum constituitur gratia in remunerandis meritis: quæ potius est in condonandis peccatis: vnde consequentia longe aptior, Si auferantur merita longe promptiorem Deum esse ad gratiam, quam ad vindicem iustitiam. Ratio manifesta, quia cum non à se, sed à meritis moueatur; vt ita dicam, ad vindicandum: at non à meritis, sed à se ipso solo, gratificetur. Itaque Paulus scriptũ voluit, *Deũ iustificare impiũ:* qua in re immensitas est misericordiæ: quam tu diruis, quisquis nõ potes nisi merita cogitare.

X. Tertium absurdum. Sublatis meritis committitur peccatum in Spiritũ Sanctum, expectando gloriam sine meritis. Mirum genus cõsequentiæ. Sed audite rationem. Est enim fides substantia rerum sperandarum: & respicit Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator. Et quid est, Deum inquirere, nisi bonis operibus, & sanctæ vitæ meritis Deum promereri? Et quid est remunerator, nisi munerum, & mercedum redditor? Est enim munerare, nullius prioris officii aut beneficii accepti compensandi respectu aliquem sibi demereri: at remunerat, quia acceptum beneficium, aut quod sibi velut impensum tulit, aliquo præmio compensat. Spes præterea definitur à Thoma, certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis proueniens: at sine meritis arrogans esset & temeraria. Vnde cum fide excluduntur à regno operarii iniquitatis: quod etiam ostendunt virgines fatuæ vanè expectantes; & dicentes, *Domine, Domine aperi nobis.*

XI. Descripsi ad verbum: ne quis me per calumniam Sophistæ huic imputare quid indignum suspicetur. Nam ego quidem argumentationis neque pedes video, neque caput: nec possum mihi persuadere non esse illud de peccato in Spiritum Sanctum, inanis terriculi caussa additum. Nam alias cui bono? Nam in probationibus, non maior habetur eius ratio, quam chimæræ aut tragelaphi. Itaque, etsi concederentur, quæcunq; dicuntur de fide, de muneratione & remuneratione, de spe, quæ tamen concedi non debent: nihilominus nihil est, quo concludatur peccatum contra Spiritum Sanctum. Nisi forte hoc hominum genus, casibus scilicet innutritum conscientiæ, nouã habeat propriamque decempedam metiendis pro arbitrio peccatis. At nos vnum scimus, & scire amamus, Vitam æternam esse donum, non stipendium.

XII. Deum esse inquirentibus se remuneratorem, talemque credi ab iis qui accedunt ad eum, pridem didicimus à Paulo. Sed inquiri eundem per bona opera & merita, nimium securus pronuntiat Salmero, quasi prætor esset rebus Theologicis definiendis. Sed huic nos temerarii prætoris edicto, autoritatem opponimus Thomæ, huncipsum accessum tribuentis, non operibus, non meritis: sed fidei. *Minorem subdit, dicens. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Ecclesiastis primo, Beneplacitũ est illi fides. Ad Rom 3. Arbitramur iustificari hominem per fidem. Probat autem minorem, cũ dicit, Accedentem ad Deum oportet credere. Nullus enim potest Deo placere, nisi accedat ad ipsum. Iacobi quarto, Appropinquate Deo & appropinquabit vobis Psalmo. Accedite ad eum, & illuminamini. Sed nullus accedit ad Deum nisi per fidem: quia fides est lumen intellectus. Ergo nullus potest placere Deo nisi per fidem. Accedentem autem per fidem, oportet credere Domino.* Thomæ Lyranum addimus, *Ad hoc, quod aliquis placeat Deo, opus est, quod accedat: iste autem accessus est per fidem.* Quod si per fidem, imo vt disertius Thomas, non nisi per fidem: ergo non per opera: at si non per opera, quomodo per merita? Esse porro Deum inquirendum, eodem medio, per quod ad eum oporteat accedere, quis potest dubitare? Prophano ergo Salmeroni dictum, inquirere Deum, Paulo esse, operibus & meritis Deum promereri.

XIII. Μισθαποδότην etiam Deum absit vt negemus. Sed quomodo ante, sic ẽt nunc negamus omnem μισθὸν, præsupponere meritũ. Mitto subtiliorẽ quã solidiorẽ distinctionem munerandi & remunerandi: sed, vt concedã, remunerando, compensari aliquod munus præcedens: tamen nego omne munus mereri id, quod rependitur: nam & apud homines sæpe permutantur χρύσεα χαλκείων: Et Apostolus non dixit remuneratorum, sed μισθαποδότην: hoc autem ab illo differt non exiguo interuallo: Nam remunerator munus aliquod præcedens supponit, teste saltem Salmerone: at μισθαποδότης non item. Nemo enim, opinor, hactenus appellauit munus id, quod spe mercedis præstatur. Et quanquã nolimus λογομαχεῖν, tamen interest id notari aduersus istos, qui singula Latini interpretis vrgent verba: quasi totidẽ Spiritus oracula.

XIV. Breuiter de munere duo dicimus. Primum, bene operando nullum nos Deo munus offerre proprie: sed debitum officium præstare: itaq; ne nobis quidem remunerationem deberi. Secundo munus proprie, ad liberalitatem pertinere; non ad iustitiam commutatiuam. Itaq; id proprie munus esse; quod detur absque spe compensationis. Quare, si bona opera essent munera: tamen non debere à nobis merita appellari.

XV. Est tamen hoc loco vehemens Benedictus Iustinianus: pertendens mutuam esse relationem inter meritum & mercedẽ, adeo vt possit Deus μισθαποδότης dici, si negetur ratio meriti. Probat ex 4. ad Roman. τῷ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὀφείλημα. Et grauiter in nos inuehitur, qui relationem substituamus inter μισθὸν & ἐπαγγελίαν. Nimirum, inquit, istud est bona fide interpretem agere, id est, omnia suo arbitratu peruertere & inquinare.

XVI. Sed Iesuitico ingenio familiaris πικροχολία nos non mouet: futilitas potius rationum perpetua securos reddit. Enimuero Apostolus iisdem illis verbis agnoscit relationem mercedis geminam: vnam ad merita, alterã ad gratiam: manifeste distinguens duplicem imputationem τοῦ μισθοῦ: alias κατὰ χάριν κατὰ τὸ ὀφείλημα. Et imputari κατὰ τὸ ὀφείλημα, operanti: at non operanti κατὰ χάριν. Potest ne autem non operantis esse aliquod meritum? Necesse est ergo mercedis imputatæ κατὰ χάριν nullũ esse meritũ. Vnde Augustino Merces nostra gratia erat. Itaq; Iustinianum ridiculè exarsisse in iras constat.

XVII. Sed redeo ad Salmeronem. Spes, inquit, ex gratia & meritis prouenit: Et sine meritis arrogans est ad temeraria. Nimirum, inquam, sic definitũ Salmero inuenit aliquando à Theologis: sed suis, non sanis. Nam spem, qui sani sunt, sciunt commune habere fundamentum cum fide. Fidei autem præter gratiam Dei, nullum esse. Itaq; ne spem quidẽ oriri, nisi gratia Dei. Quapropter vere illam spem arrogantem esse, temerariam esse si quæ est, quæ confidentiæ operum & meritorum innitatur.

XVIII. Cum fide exclusos operarios iniquitatis, exclusas virgines non prudentes, illi iidem, puto, dixerunt Salmeroni, Salmeronis Theologi: Sed illis iisdem insolens est sanis Theologis, qui fidem non nisi ὁμώνυμον, imo ψευδώνυμον agnoscunt in operariis iniquitatis.

XIX. Quartum absurdum. Hæc opinio, inquit Salmero, tolleret varia hominum merita, ac per hoc varias mansiones in domo Patris. Nam si sola consideres Christi merita, & illa omnia, quisque sua fide apprehendat, eadem profecto & paria erunt omnium merita, etiam puerorum.

XX. Ridiculè. Quomodo enim paria, quæ nulla? Sed ad rem. Tolli hominum varia merita fatemur: neque absurdum agnoscimus: imo potius necessarium, vt ne subuertatur vniuersa fides in Christum. Sed tolli varias mansiones in domo Patris, negamus. Nam hæ non dispensantur secundum merita; sed per gratiam. Hæc autem, etsi vna est, tamen dona sua varie, inæqualiq; mensura dispertit: vnde Paulus ab eodem Spiritu docet esse varia χαρίσματα. Et vero, in prima saltem gratia ipsi Papistæ tollunt merita: & tamen in Paulo maiorem fuisse, quam in vulgo fidelium, non negent opinor. Apostolatum nemo est promeritus: & tamen inter Apostolos, erant nonnulli ὑπερλίαν ἀπόστολοι, teste Paulo.

Cap. XII.

De Patribus.

I. HActenus fuerunt Papistarum argumenta è Scriptura, & ratione: nunc erunt ab autoritate veterum Theologorum: Et quidem distributorum in certos ordines, vt res tota sit manifestior.

II. Primi ii sunto, qui manifestam vim passi, à partibus Papistarum stant inuiti, & tamen non reclamantes. Ignatius ad Rom. *Sinite me, vt bestiarum esca sim, per quam possim Deum promereri.* Iustinus Apolog. 2 *Homines, qui dignos se Dei voluntate & consilio, operibus præstiterint, cum eo victuros esse meritis suis sumpsimus, ac regnaturos, sicut ab omni interitu perturbationeque sint liberi.* Origenes ad Rom. lib. 2. *Primo excludantur hæretici, qui dicunt animarum naturas bonas & malas: & audiant, quia non pro natura, sed pro meritis reddit Deus. Secundo ædificentur fideles, ne putent hoc solum sufficere, quod credunt: sed sciant, iustum iudicium Dei vnicuique reddere secundum opera sua.* Basilius in Iulittam apud Horantium, locorum communium lib. 1. c. 66. *His dictis, in lignorum struem accensam insiliuit, quæ perinde ac thalamus splendore coruscus, corpus sanctæ Iulittæ complexa, animam quidem in cœlestem illam destinauit regionem, & requiem quæ illius meritis congruebat.*

III. Horum omnium improba versione corrupta sunt testimonia: Latinis interpretibus sui præiudicii commodo Græca exprimentibus, suamque mentem autoribus suis commodantibus. In Ignatio sane mira lusit impudentia, quisquis ille fuit, quo Bellarminus vti maluit interprete: ita tertio quoque verbo, mereri, promereri, & meritum ingeminat. Videte confidentiã. ἐπέτυχον ἰδεῖν ὑμῶν τὰ ἀξιόθεα πρόσωπα *Obtinui vt videre mererer dignos Deo vultus vestros.* Εἴπερ χάριτος ἐπιτύχω, *siquidem per gratiam meruero:* ἐμοὶ δὲ δύσκολόν ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐπιτυχεῖν: *mihi difficile Deum promereri*, & ita semper Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Dignũ vero meritorum fundamentum. At Vairlemius optimus interpretum Ignatii, iudice Billio, optime, *Deum assequi*, vertit. Itaque quibus verbis abusus est Bellarminus, ea sic sonant apud eundem, *Sinite me ferarum escam fieri, per quas licebit Deum adipisci.*

IV. Iustinus scripserat in hunc modum: Οἱ ἐὰν ἀξίους τῷ ἐκείνου βουλεύματι ἑαυτοὺς δι' ἔργων δείξωσι, τῆς μετ' αὐτοῦ ἀναστροφῆς καταξιωθῆναι προσειλήφαμεν συμβασιλεύοντας, ἀφθάρτους καὶ ἀπαθεῖς γενομένους. Hæc Latine sonat. *Qui, si dignos illius consilio sese per opera ostenderint, eius conuersatione dignatum iri accepimus, cum illo simul regnaturos, & futuros corruptionis ac passionis expertes.* Tolerari poterat illud, quanquam durius, *operibus præstiterint se dignos Dei voluntate:* pro *ostenderint:* sed ἀξιωθῆναι ἀναστροφῆς, *meritis suis victuros*, quis ferat? In editione Silburgii bene, *conuersationis sua dignatum iri.*

V. Origeni de suo Bellarminus commodo commodauit illud *pro meritis:* pro quo legas tum in Basileensi editione, tum in Parisiensi postrema, *pro operibus.* In quo si nihil erat momenti, cur mutauit? Mihi quidem fit verisimile scripsisse Origenem, κατὰ τὰ ἔργα, *secundum opera*, vt in posteriore membro: quę phrasis antea nobis exposita.

VI. Basilius dixit. τὴν δὲ ψυχὴν ἐπὶ τὴν οὐράνιον χώραν καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῇ λῆξιν ἀνέπεμψε. *Animam in cœlestem regionem, conuenientemque requiem emisit.* Πρέπουσαν ergo vertit ille quisquis est, *Eius meritis congruentem*: Quis sperasset? Nam Matth. 3. cum se baptizandum Christus doceret, οὕτω, inquit, πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην: An tu sic reddideris: *Sic enim meritis meis congruit, omnem implere iustitiam?*

VII. Ad eundem ordinem refero Areopagitam Salmeroni nominatum ex capite postremo Ecclesiasticæ Hierarchiæ. *Didicit ex Scripturis, quæ diuinitus prodita sunt, eis qui sancte vixerint, splendidissimam, diuinamque vitam pro meritis æquissima trutina esse reddendam.* Clementem Alexandrinũ Stromat. 4. ex Herueti versione, *Deus omnia omnibus distribuit pro meritis.* Sexto, *Qui in iustitia maiorem habuere dignitatem & merita.* Nam primo secundoque loco, pro meritis Græce illud est κατ' ἀξίαν, de quo iam actum. Tertium ita legas, τοὺς ἀξίαν μᾶλλον ἐσχηκότας ἐν δικαιοσύνῃ: quod debuit reddi: *Eos quibus in iustitia maior fuit dignitas*: id est, qui iustiores aliis fuerunt: etsi non meritis, tamen apud Deum.

VIII. Sed Basilium, & Nazianzenum fœdius deturpatos dolemus. Hic oratione 28. οὐκ ἔστι χωρὶς πίστεως πρᾶξις ἔγκριτος. Billius vertit, *Actio, si à fide discedat, laudem non meretur.* Billium ferre possum: cum aliud sit laudem mereri, aliud vitam æternam mereri: sed qui hinc merita apud Deum conficiunt, quid habent sani?

IX. Ex Basilio illud est oratione in quadraginta Martyres. *Quæ tandem horum merita explicare possit oratio? nec quadraginta quidem linguæ tantorum virorum.* Sed Græce: Τίς ἂν οὖν ἐφίκοιτο λόγος τῆς τούτων ἀξίας; Et hoc non pudet interpretari de meritis vitæ æternæ? de meritis ex condigno? Profecto hos homines necesse est, aut ipsos fungos esse, aut omnes alios pro fungis habere. Nam ea verba sic erant reddenda. *Quæ oratio horum assequatur dignitatem?* Quanquam possum sane & hic merita condonare; quæ vox hoc genus hominum adeo titillat: vt patiar reddi: *quænam eos possit oratio laudare pro meritis?* Verum hæc merita non erunt quibus illi sunt æternam vitam meriti: sed relata potius ad ipsam orationem. Breuiter non est hic sensus: quæ oratio explicare possit eorum opera, quorum operum meritis

adepti

adepti sint vitam æternam: sed hic potius, quænam oratio par esse possit laudibus, quas illi sunt à nobis meriti?

X. Hæc cum ita sint, tantusque obseruetur apud Papistas abusus Græcorum autorum: condonent nobis non iniustam similium omnium locorũ suspicionem, viri pii: neque nos sperent Papistæ futuros tam faciles, vt quæ merita illi nobis legent ex versionibus suis, ea concedamus esse legitima testimonia; donec de textu Græco plena fides fiat. Itaque illud Nysseni ex orat. 1. de amandis pauperibus: *Denique pro suis quemque meritis ornamentum cerno*: Et Chrysostomi homil. 4. de Lazaro: *Si iustus est Deus, & his & illis reddet pro meritis*, examinent Lectores suæ salutis curiosi, ad fidem Græcorum codicum, quos mihi videre nondum contigit. Mirum, ni simile quid superiori comperiant audaciæ.

XI. Proximo eos Patres loco constituo, qui solo nomine testes, oratione caussam Papisticam non promouent. Tales, quicunque mercedem solam nominant, aut coronam, aut præmium, & similia. Nam ista nos pridem negauimus concludere meritum, & quidem ex condigno. Irenæus lib. 4. c. 72. *Pretiosam arbitremur coronam, quæ per agonem nobis acquiritur: sed non vltro coalitam: & quanto per agonem nobis aduenit, tanto est pretiosior.* Hilarius in Matth. Can. 5. *Hæc rectè perfectèque viuentium merces est; vt in nouam cœlestemque substantiam ex hac corruptibilis corporis materia transferantur, & corruptio terrena cœlesti incorruptione mutetur.* Paulinus ad Victricium, *Tuarum tibi præmia te debere virtutum, iudex iustus agnoscet.* His, & si qua sunt eiusmodi poterant enumerandis supersedere boni Papistæ, quæ pro merito stabiliendo sunt non satis diserta. In quorum ordine & illud Nazianzeni potuit esse, ex oratione in sanctum Baptisma: *Crede resurrectionem, iudicium, mercedem ad iustam Dei lancem exigendam*: nisi paululum quid sibi Billius indulsisset. Nam Græca ne mercedem quidem dicunt, sed ἀνταπόδοσιν. Ita enim habent Δέχε πρὸς πίστιν ἀνάστασιν, κρίσιν ἀνταπόδοσιν πίστει θεὸς σταθμοῖς. Atqui ἀνταπόδοσιν latius patere, quam μισθὸν quis ignorat?

XII. Sed illud Hilarii, *Regnum Dei vitæ nostræ stipendiis quæramus*, eodem quinto Canone in Matthæum, qui sibi putarunt fauere, nec illi quę legunt non curarunt intelligere. Quis, quæso, stipendia dixit vnquam, quæ à nullis præstantur, & non potius ab imperatore soluuntur? Itaque ridiculus Porsanus, qui Gallice interpretatus est, *per merita vitæ nostræ*. Nemo potuit crassius allucinari. Intellexit Hilarius, stipendia vitæ nostræ, quæcunque nobis Deus sufficit vtilia vsibus huius vitæ: & hæc nos à Deo accipere quærentes regnum cœleste. Patet ex serie. *Omnem igitur expectationem nostram in fide repromissionum, & virtutis suæ potestate, exegit collocari: vt, cura rerum quibus indigemus omissa, ab eo potius omnia, à quo ipsi vitale exordium sumpsimus expetamus, regnumque Dei, vitæ nostræ stipendiis, quæramus.* Hæc vero quid ad meritum? Nam profecto, quæ à Deo accipimus vtilia sustentandæ huic vitæ, ea non possunt esse aut dici merita nostra.

XIII. Tertio ordini assignabo, quicunque secundum opera retributum iri dixere: imo etiam per opera. Irenæus: *Coronam per agonem nobis acquiri.* Origenes, *Iustum iudicium Dei, vnicuique secundum opera sua reddere.* Basilius in Prouerb. initium. Πάντες οἱ τὴν εὐαγγελικὴν ὁδὸν περιερχόμενοι ἐμπορεύεσθαι λέγονται τὰς ἐργασίας τῶν ψυχῶν. *Omnes qui Euangelicam viam incedimus, mercatores sumus, per opera* (dic potius *per operationem*) *mandatorum nobis possessionem cœlestium comparantes.* Hæc & similia nihil promouent. Non enim consequens est, si per opera acquiramus, etiam per operum merita, vt alias diximus: quanquam in metaphorica oratione, ratio similitudinis facile aliter æque aliter concipi queat.

XIV. Supersunt frequentissima apud Theologos Latinos, mercedis, & meriti vocabula: quibus quæ adæquate (vt loquuntur scholæ) respondeant, nulla sunt apud Græcos. Itaque & Papistis longe maior spes à Latinis: & plurimis nostrum videtur hæc pars disputationis longè difficilior. Nec negem sane, abusam esse posteriorem, sequioremque ætatem huiusmodi vocibus, ad eam statuminandam, quæ tandem inualuit, persuasionem. Sed eodem sensu vsos Veteres, persuaderi mihi non potest: qui sciam perpetua eorum doctrina non pessundari tantum meriti condigni fundamenta: sed etiam dirui parietes; totumque adeo ædificium disturbari, vt postea fiet manifestum.

XV. Enimuero, merendi verbum, non nego, prima sua propriaque origine, aptum esse significationi Papisticæ, quæ aliquid antecedens præsupponat, cuius ratione aliquid debeatur boni, non sine iniustitia denegandum: & denique, ita, vt quod ita meritum sit, opponatur gratuito: quo nos sensu, nunc negamus vlla esse hominum merita.

XVI. Sed dico: quomodo solet ab antecedente consequens, & à caussa effectum aut nuncupari, aut designari; aliam huic vocabulo accessisse notionem, eamque frequentissimam apud Ecclesiasticos Scriptores: nempe adipiscendi, consequendi, etiam tum cum dignitas nulla, nullum præcedens meritum supponitur: adeo vt sit simpliciter idem quod obtinere; imo etiam donari. Exempla sunt vbique obuia: itaque infinita cumulari possunt. Nos pauca recensebimus. Augustinus in Psalm. 105. *Vnam stillam diues ille non meruit.* Gaudentius præfat. in tract. suos. *Obsecraret istius pauperis tincto in aqua digito refrigerari linguam suam, quod tamen promereri non potuit.* Est ne aliquid obscuri? At certe diues ille; nulla sua aut obtendebat, aut obtendere poterat merita: sed suppliciter rogabat, instanter postulabat: id est, obtinere gestiebat, & contendebat: sed frustra petiit: Itaque sensus, Augustino, non obtinuit: Gaudentio, obtinere non potuit. Ambrosius de fide Resurrectionis: *Denique etiam ipsa præsto vsum vota fastidio sunt, & quæ mereri optauimus postquam meruimus, abdicamus,* Idem de dignitate sacerdotali c. 5. *Gratiam, cum ordinareris, non suscepisti, quia gratuito eam non meruisti.*

XVII. Augustinus de Prædestinatione & Gratia, c. 16. *Dura ceruix in illo populo, qui ex omni mundo electus est, qui de seruitute decem miraculis meruit liberari.* Posidonius in Augustini vita cap. 11. *per libros editos: atque in Græcum sermonem translatos, ab illo vno homine, & per illum multis fauente Deo, multa innotescere meruerunt.* Arnobius lib. 1. *Postquam gens nostra* (Christianos intelligit) *felicitate donari huius vocaminis meruit.* Item, *Istud munus Dei Patris, & donum est, vt infinita meruerint esse per secula.* Sedulius de Tenebris horarum trium, *Hunc elementa sibi meruerunt cernere vultum.* In ipsis Papistarum ritualibus audio etiamnum cantillari *felix culpa, quæ tantum meruit habere redemptorẽ.* Et apud Gratianum de Consecratione, dist. 2. Canone, *Quia corpus*, illud, *Dei filius fieri occulta puritate meruisti.* Glossa exponit *obtinuisti*: nam sermo est de Baptismi regeneratione, quam nullis vnquam meritis quisquam assignauit: ne ipsi quidem Papistæ. Denique agnoscit hunc vsum Stapletonus in Promptuario, Feria 5. post Dominicam passionis. *Nemo vel veterum interpretum vel recentium verbo promerendi vsus est*, nempe in historia mulieris peccatricis Luc. 7. *aut si aliquis eo vsus est, aliter non intellexit, quam consequutionem de facto.*

XVIII. Nec vsus apud exoticos mauditus. Sic videtur Seneca Agamemnone, *Cadere qui meruit manu* quod Virgilius dixit, *Contigit oppetere.* Simmachus libri 2. Epist. 36. *Neque more fieri, quod Numa autor Metellus conseruator religionum, omnesque Pontifices maximi nunquã ante meruerunt.* Ammianus Marcellinus lib. 14. *Censorius Cato interrogatus, quamobrem inter multos nobiles statuam non haberet, Malo, inquit ambigere bonos, quamobrem id non meruerim, quam, quod est grauius, cur impetrauerim, mussitare.*

XIX. Hinc explicatur facile magnus locorum numerus. Ambrosius ad Hebræ. c. 4. *Si illi terram intrare non meruerunt, quia murmurarunt contra Deum: quomodo nos cœlum merebimur intrare, indifferenter viuentes, sicut gentes:* Cyprianus de Vnitate Ecclesiæ lib. 2. *Iustitia opus est, vt promereri quis possit Deum.* Augustin. de Natura & Gratia, c. 36. *Maria concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.* Cyprianus sermone de Eleemosyna: *Nutum beata mulier, & gloriosa, quæ etiam ante diem iudicii meruit iudicis voce laudari.* Lactantius lib. 7. c. vl. *Vniuersos oportet operam dare, vt se quamprimũ ad rectam viam dirigant, vt susceptis, operatisque virtutibus, huius vitæ laboribus patienter exactis consolatorem Deum habere mereantur.* Ambrosius in 3. ad Philippenses, *Qui intelligit sui caussa Christum hominem factum & passum, & victa morte resurrexisse, contemptis & spretis omnibus, hunc sequitur, cuius præsidio videt se à morte liberatum, quærens caussas ad promerendum eum, vt vel in aliquo illi vicem possit reddere, vt adhuc maiora consequi mereatur promissa in resurrectione.* Horu & quicunque loci sunt similes, facilis soluto. Quia idem est, salutem mereri, & salutem obtinere, siue assequi. Idem rursus, consequi mereatur, & consequi obtineat: vnde nihil elici potest necessarium pro merito condigno.

XX. Indidem censebuntur, & alii infiniti, quibus est familiare meritorũ nomen. Cyprianus de Eleemosyna. *Si expeditos, si celeres, si in hoc agonis opere currentes, dies nos vel redditionis, vel persecutionis inuenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad præmium deerit.* Epist. 77. *Vt ex vobis pars tam martyrii sui consummatione præcesserit meritorũ suorum coronam de Domino receptura* August. Epist. 105. *Nullane sunt merita iustorum: Sunt plane, quia iusti sunt: sed vt iusti fierent, merita non fuerunt.* Hilarius in 2. Ps. *Amari se, sibique nos obsequi, idcirco à nobis expetit, vt digni beatitudinis suæ ac bonitatis munere per meritum amoris sui & obsequii iudicemur.* Et post. *Qui nos per beneuolentiam vtendæ beatitudinis suæ creasset, profectum nobis ad id meritum vitæ innocentis honestæque constituit.* Ambrosius de Viduis, & viduitatis merita frequens nomina: & *Nec inflatur*, inquit *Domini mater quasi secura de meritis: sed quo meritum maius agnouit, eo votum vberius exsoluit, officium copiosius detulit, munus religiosius vexit mysticum tempus impleuit.* Prosper de Vocatione Gentium lib. 2. c. 2. *Datur vnicuique sine merito, vnde tendat ad meritum & datur ante vllum laborem meritum, vnde quisque mercedem accipiat, secundum suum laborem.* Et c. 10. *Deus iu, quos elegit sine meritis, dat vnde ornentur & meritis.* Sed non est necesse huiusmodi locos omnes describere, quorum numerus imiri vix potest.

XXI. Nam qui in merendi verbo tam fuere liberales, potueruntne meritis, inde deductis, nihil indulgere? Mihi quidem non fit verisimile. Et ipse Bellarminus de Gratia & libero arbitrio lib. 1. c. 10. cogitur agnoscere: *Solet*, inquit, *Augustinus meritum appellare quemlibet actum bonum, ratione cuius aliquid aliud accipimus.* Vt cum Epist. 105. & 106. remissionem peccatorũ negat dari sine merito, quia fides, orando illã meretur. Nam certe mereri quenquam posse remissionẽ peccatorum, absurdissime dicitur, si non *merendi* vocabulum abstrahas à propria significatione: & fidem qui segregat ab operibus, idem necessario docet alienandam à meritis. Denique dari merito quid, propter solas preces, ne homines quidem inter se admiserint: quanto ferendum minus, homines Deo quasi insultare? Adde ex eodem Augustino merita fidei, de catechizandis rudibus c. 25. *Credimus quod non videmus, vt ipsis meritis fidei etiam videre quod credimus, & inhærere mereamur.*

XXII. Quare merito idem accidit, quod oppositæ mercedi: vt à prima significatione deflecteret in longe molliorem: significaretque, non id tantũ cui ex propria dignitate aliquid debetur: sed etiam cui quoquomodo consequens sit aliud, siue necessitate caussalitatis, siue necessitate consequentiæ. Neque hoc negare, aut possunt, aut debent Papistæ, alioquin meritum congrui, quomodo nominent? Nam istud meriti nihil habere præter nomen cõcedunt. Quia igitur hæresis in sensu, non in verbis est, sed scimus ex diuina ordinatione necessariam esse consequentiam, vt qui crediderit in Christum, qui bene egerit, consequatur vitam æternam: toleremus sane in Veteribus, magnis viris, meriti nomine designari opus bonum: sed Papisticum dogma de condignitate operum, ne putemus hoc prætextu admittendum: quod ipsi illi Veteres seueriissime explosserunt, vt paulo post manifestum fiet.

CAP. XIII.

Vita æterna, donum Dei.

I. HActenus Papistæ; nos nunc disputamus. Primo ex illis Pauli verbis ad Rom. πλὴν ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος, τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν: *Nã stipendia peccati mors: donũ a. Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.* Inde argumentũ perspicuũ: Nullum donum est ex merito condigno. At vita æterna est donum. Non igitur ex merito condigno.

II. Minor est manifesta ex disertis Pauli verbis. Maior tum per se, quandoquidem donare, solius est liberalitatis: tũ ex ipso χαρίσματος vocabulo: tum ab oppositione ὀψωνίων. Nam χάρισμα, ἀπὸ τοῦ χαρίζεσθαι, q. ipsum, ἀπὸ τοῦ χάριτος. Hæc a. gratia est, quã apostolus opponit ὀφειλήματι, debito, & operibus, 4. ad Rom. *Et qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito.* Vnde necesse est, τὸ χαρίζεσθαι, nõ simpliciter esse *largiri*, sed *gratis largiri*, siue *gratificari* Phauor. χαρίζομαι δὲ μόνον τὸ ἀψώνιον, ἀλλὰ καὶ τὸ χάριν τινὶ ποιῶ. A Veteri interprete Latino, solet exprimi per donare. Vim a. verbi disce ex Luc. 7. *Quĩ illi nõ essent soluẽdo, ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο, gratificatus est vtrisq; siue nõha bẽtib. illis vnde redderẽt, donauit vtrisq;* nã hic manifesto merita explodũtur.

III. Τὸ χάρισμα igitur, exponẽte etiam Phauorino, δῶρον, *donum* est, nimirum id, quod quis in alterum confert gratis. Itaque ab interprete Latino, plerumque

plerumque *donum* redditur. Ad Rom. c. 5. *Sed nō ſicut delictum, ita & donum.* cap. 11. *Sine pœnitentia ſunt dona, & vocatio Dei.* Prior. ad Cor. 7. *Vnuſquiſque proprium donum habet.* At ad Rom. 12. *Habentes donationes.* Alias ipſum Gratiæ nomen vſurpare maluit. Ad Roman. 1. *Vt aliquid impertiar vobis gratiæ ſpiritualis.* Prior. ad Cor. 1. *Vt nihil vobis deſit in vlla gratia.* Et ne plura colligam, in hoc ipſo noſtro loco, *Gratia autem Dei, vita æterna.* Quanquam facile vident omnes χάρισμα, eſſe potius effectum gratiæ.

IV. Iam ὀψώνια, ſtipendium, tum hoc loco vertit Vulgatus interpres, tum poſt. ad Cor. 11. *Alias Eccleſias expilaui, accipiens ſtipendium.* Et Luc. 3. *Contenti eſtote ſtipendiis veſtris.* Et prior. ad Cor. 9. *Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam?* Nec mutauit Beza. Eraſmus maluit, *autoramentum peccati*: oſtẽtandæ puto Latinitati: nam alia nulla potuit eſſe cauſa. Sadoletus multo futilius, *Pabulum.* Nam ὀψώνια docti ſciunt illud eſſe, quod militibus datur, quaſi pro mercede laborum: vnde illud Baptiſtæ monitum, vt milites ſuis ſtipendiis eſſent contenti. Poterat quidem argumento ſuo Paulus ſatisfacere, ſi vtrique membro ὀψώνιον nomen retinuiſſet: verum maluit ille rei conſulere, maxime nullo cum detrimento argumenti. Mutauit ergo: & non ſicut peccati mortem, ita iuſtitiæ vitam dixit eſſe ſtipendium: ſed peccati quidem ſtipendium mortem: at æternam vitam, donum eſſe Dei gratuitum. Quam oppoſitionis vim eleganter, meo iudicio, Tertullianus expreſſit, continuata militiæ metaphora. De Reſurrectione carnis c. 47. *Stipendia delinquẽtiæ mors: donatiuum autem Dei, vita æterna in Christo Ieſu Domino noſtro.* Erat n. apud Romanos donatiuum id, quod militibus dabatur præter ſtipendium.

V. Itaque mens Apoſtoli manifeſta eſt, etſi vltimi ſint fines hominis vita, & mors: tamen non eſſe vtriuſque eandem rationem. Mortem acquiri veris meritis, id eſt, peccatis, quibus proprie, & ex iuſtitia diſtributiua, illa debeatur. At non ita ex aduerſo vitam æternam: quaſi hanc acquirant homines per iuſtitiam, etſi quidem peccato aduerſa ſit iuſtitia, vt morti vita: ſed potius eſſe gratuitum donum: ideoque nulli merito debitam reddi, ſed ex mera Dei liberalitate conferri.

VI. Hoc vidit & expendit iam olim non nemo. Origenes, *Deum non erat dignum militibus ſuis ſtipendia, quaſi debitum aliquod dare, ſed donum & gratiam, quæ eſt vita æterna.* Hieronymus, *Non dixit ſimiliter ſtipendia iuſtitiæ: quia non eſt, antequam remuneratur in nobis: non enim noſtro labore quæſita eſt: ſed Dei munere condonata.* Theodoretus, *Hic non dicit mercedem, ſed gratiam. Eſt enim Dei donum, vita æterna. Etſi quis enim ſummam & abſolutam iuſtitiam præſtiterit, temporalibus laboribus æterna in æquilibrio nō reſpondent.* Sed reliquis prolixior Chryſoſtomus, Εἰπὼν ὀψώνια ἁμαρτίας, ἐπὶ τῶν χρηστῶν οὐ τὴν αὐτὴν ἐτήρησε τάξιν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων ὑμῶν, ἀλλὰ τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ. δεικνὺς, ὅτι οὐκ οἴκοθεν ἀπηλλάγησαν, οὐδὲ ὀφειλὴν ἀπέλαβον, οὐδὲ ἀμοιβὴν, καὶ ἀντίδοσιν πόνων, ἀλλὰ χάριτι ταῦτα πάντα ἐγένοντο. *Poſtquam dixiſſet ſtipendia peccati, de bonis non eundem ſeruauit ordinem: neque enim dixit, merces benefactorum veſtrorum: ſed donum Dei, oſtendens: non eos à ſe liberatos eſſe: neque debitum accepiſſe, aut retributionem, remunerationemue laborum: ſed omnia gratis obueniſſe.* Sed & Caietanus, *Non dicit, quod ſtipendia iuſtitiæ vita æterna: ſed, donum Dei, vita æterna: vt intelligamus non ex noſtris meritis, ſed ex gratuito Dei dono aſſequi nos pro fine vitam æternam.* Etiam Cuſanus, *Notandum eſt hic, quod innuit Apoſtolus, ex iuſtitia peccato deberi mortem (nomen enim ſtipendii videtur hoc ſignificare) vitam autem æternam eſſe ex dono Dei gratuito.*

VII. Huius argumẽti ſolutionẽ omnes mutuãtur ab Auguſt. Enchi. c. 107. Et Epiſt. 105. Et de Gratia & Libero arbitrio, c. 8. & 9. Duo ergo dicere Auguſtin. primo potuiſſe Apoſtolũ recte dicere, ſtipendiũ iuſtitiæ vita æterna, ſicut dixit, ſtipendium peccati mors: hanc a. confeſſionẽ cauſam noſtrã penitus iugulare: Secundo, nõ eſſe dictũ, ſtipendiũ iuſtitiæ vita æterna, ſicut ſtipendiũ peccati mortẽ, ne quis exiſtimaret, ita nos ex nobis habere iuſtitiã, ſicut ex nobis habemus peccata. Itaque gratiã dici vitã æternã: nõ quia nõ ſit merces meriti: ſed quia ipſa merita habeamus ex gratia. Quomodo, ſi quis (inquit Coſterus) vir diues cuipiam pauperi exiguo pretio inſignem & amplam domum vendat, eidemque gratis donet pecuniam ad ſoluendum, vere dici poterit domum donaſſe, cuius pretium dederit, & vendidiſſe, quia propter pretium dederit.

VIII. Sed hæc nodum non ſoluunt: Concedimus potuiſſe Apoſtolum dicere, ſtipendium iuſtitiæ eſſe vitam æternam: ſed negamus inde quicquam concludi aduerſum nos. Cauſa gemina. Primo, quia iuſtitia nominaretur indefinite, quam nos cgnoſcimus, ſuppoſito pacto, dici poſſe meritum vitæ æternæ. At nos in hac diſputatione de Merito, non indefinite iuſtitiam conſideramus, ſed definite opera iuſtorum, quæ nulla ſunt digna titulo eius iuſtitiæ, cuius ſtipendium eſt vita æterna.

IX. Secundo, quia ſtipendium, æque ac merces, ſumi poteſt proprie & improprie, noſtrum argumentum non eſt à ſtipendio, ſed eſt à gratia, cuius nõ eſt eadem ratio. Patet, quia, vt vita æterna poſſit appellari, & ὀψώνια & χάρισμα: at mors ὀψώνια quidem, at non poteſt χάρισμα dici. Nimirum, quia vere & proprie eſt ſtipendium, cui nihil commune cum gratia. Itaque certum eam vitam, quæ ſtipendium eſt iuſtitiæ, quia ſit etiam donum, alia quadam ratione ſtipendium dici, quam mortem. Eſt autem ratio, propter quam mors ſtipendium eſt, hæc, quod peccato debeatur ex merito condigno: Ergo non debet vita dici ſtipendium, quod iuſtitiæ debeatur ex condigno: alioquin æque mors χάρισμα diceretur ac vita: quemadmodum æque vita diceretur ὀψώνιον, ac mors. Auguſtinus Enchir. c. 107. *Stipendium pro opere militiæ debitum redditur, non donatur: gratia vero, niſi grata ſit, gratia non eſt.*

X. Eſto igitur ſane vita æterna ſtipendium: dummodo non debitũ: ideoque improprie ſtipendium. Quamuis non fruſtra obſeruet pius, nunquam à Spiritu Sancto ita dici: ſed tantum mercedem, & addat, ab Ambroſio diſperari ſtipendium & mercedem. Epiſt. 1. *Alia eſt merces liberalitatis & gratiæ: aliud virtutis ſtipendium, alia laboris remuneratio.* Sed concedamus tamen aliquid Auguſtino: & demus aliquo modo ſtipendium dici: at non tamen ſtipendium ex debito: ideo neque ex merito condigno: quia hoc ſine debito ne Papiſtæ quidem vllum agnoſcunt.

XI. Indidem illuſtratur alterum Auguſtin. caput. Ne quis exiſtimaret, ita nos ex nobis habere iuſtitiam, ſicut peccata. Eſto ſane, inquam. Sed negatne Auguſtinus, ideo dictum, ne quis putaret debitam vitam æternã, ita vt debitam mortem? ſiue non magis donum eſſe? Enimuero illud Auguſtino bene eſt aſſertum, aduerſus Pelagianos: ſed optime etiam hoc nõ negatũ. Quid ergo Papiſtis illud prodeſt? Niſi forte oppoſitum iſti eſſe doceant: & non poſſe vitam eſſe donum, ſi bona opera nobis non ſunt à natura.

XII. Amplius dico: vtrumque Auguſtinus agnouit, & illud quod vrgent Papiſtæ, & quo nos volunt oculos, mentemque aduertere: & hoc quod nos diſputamus, *Intelligendũ eſt igitur:* inquit, *et ipſa hominis bona merita eſſe Dei munera, quibus cũ vita æterna redditur, quid niſi gratia pro gratia redditur?* Et clarius de Gratia & Libero arbitrio, c. 9. *Cum poſſet dicere, & recte dicere, ſtipendium autem iuſtitiæ vita æterna: maluit dicere, Gratia autem Dei, vita æterna: vt hinc intelligeremus, non pro meritis noſtris Deum nos ad æternam vitam, ſed pro ſua miſeratione perducere.* Viden' duo diſtincte? primum merita bona eſſe Dei munera. Alterum, his ipſis meritis reddi vitam, tanquam gratiam. Adde, at gratia, ſi non eſt gratis, non eſt gratia: vt concludas: ergo ipſis meritis, quæ nobis nulla ſunt niſi donata, ipſa vita æterna redditur tanquam gratia. Atque ita habemus à Deo geminam gratiam, vnam, in collatione bonorum operum: alteram in largitione vitæ: ita vt ſit, non ſtipendium pro gratia, quod Sophiſtæ volunt: ſed gratia pro gratia, quod nos adſtruimus.

XIII. Itaque Coſteri ſomniationem ſecuris licet ridere: miro quodam artificio, ſimul & venditam, & donatam domum imaginantis. Enimuero ſcimus, & nos interdum fingi poſſe ſimilitudines: ſed tam abſurde fingi poſſe, nunquam ſperauimus. Monſtrum illud quidem videtur nobis in rerum natura, propria ſua pecunia, alteri cuipiam poſſe dominum ædes vendere. Quãtus viuus fuerit inter Iuriſconſultos Coſterus, neſcio: ſed eiuſmodi venditionis, in mentem vnquam veniſſe Trebonianis, Cuſpinianis, auſim ſacramento contendere. Ille viderit: nos interim noſtra curabimus.

XIV. Et illos in Anticyram relegabimus, qui nolunt ipſam per ſe vitam æternam eſſe gratiam, ſed tantum per accidens, ſiue per aliud, nimirum, quia ipſa quidem merito acquiratur operum: ſed ipſa opera noſtra ſint ex gratia, quo commento, qui fit vt non videant delumbari oppoſitionem mortis & vitæ? Nam profecto mors nõ ſic eſt ſtipendium peccati, quod ipſum peccatum ſit ſtipendium: ſed potius, quod ipſa merito debeatur peccati. Quis vero ſanus ferat, morti vitam, ſtipendio gratiam opponi, & peccato iuſtitiam, & tamen mortem eſſe ſtipendium peccati, at vitam non eſſe gratiam iuſtitiæ: ſed ipſam iuſtitiam gratiam: iuſtitiæ autem meritum vitam? Vix Chorœbo tanta amentia.

CAP. XIV.

De Miſericordia.

I. SEcundum nobis argumentum à miſericordia Dei: Si ſalus eſt à miſericordia: ergo nõ à meritis. Probatur antecedens: Pſa. 103. *Qui coronat te miſericordia & miſerationibus.* Matth. 5. *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Ad Tit. 3. *Poſtquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtis, quæ fecimus nos, ſed ex ſua miſericordia ſeruauit nos.* Prim. Petr. 1. *Secundum miſericordiam ſuam magnam regenerauit nos in ſpem viuam, per reſurrectionem Ieſu Chriſti, ex mortuis.* Ad Gal. 6. *Quicunque hanc regulam ſequuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia.* Exod. 20. *Faciens miſericordiam in millia, his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.*

II. Conſequentiæ autem neceſſitas eſt euidens: quia miſericordia ipſa etiam eſt gratuita, non debita: quod patet, tum quia Paulus ſe peccatorem dicit eſſe conſequutum miſericordiam, 1. ad Tim. 1. *Qui prius blaſphemus fui, & perſecutor, & contumelioſus: ſed miſericordiam Dei conſequutus ſum.* Similiter ad Rom. 11. *Vos quondam non paruiſtis Deo, nunc autem eſtis miſericordiam conſequuti.* Tum, quia in illa ad Epheſios operibus opponitur miſericordia, *non ex operibus, ſed ex miſericordia.*

III. In ſoluendo varius labor. Bellarmini ex Auguſt. geminus. Primo beatitudinẽ tribui miſericordiæ, nõ quia nõ ſit vera merces meriti: ſed quia meritum ipſum ex miſericordia: nimirum, vt in præcedente argumento. Secundo, in ipſa coronatione meriti, neceſſariam eſſe miſericordiam, quæ peccata venialia remittat. Porro hanc remiſſionem, & deberi bonis meritis Sanctorum, teſte Auguſtino, vt in iudicio non tam donetur, quam reddatur: & tamen ſi non redderetur meritis, eſſetque pura miſericordia: non impedire rationem meriti in bonis operibus iuſtorum.

IV Sed de priori iam confectum negocium. Eſt tamen inſuper conſiderandum dici à Paulo, *ex miſericordia ſeruauit nos*: quo vix dici poteſt quicquam fortius ad rem præſentem. Enimuero fingamus gratis ſic datam à Deo primam gratiam, vt inde meritis iam ſequentibus acquirenda ſit vita æterna: at certè ludicra phraſis erit, ſi dicas, *ſeruauit nos.* Non enim ille ſeruatus, qui initia tantum ſalutis habet: neq; ſeruatus ex miſericordia, cui tam ſint poſt eam miſericordiã neceſſaria merita, vt poſſit illa abſq; his fieri irrita: nam ita volunt Papiſtæ. Tolerabilior phraſis eſſet, ſi de iis loqueretur Apoſtolus, qui iam perueniſſent in regnũ: ſed ille profecto de iis ſermonem habebat, qui eſſent adhuc in hac vita. Nunquam ille dicetur princeps δῶρον δοῦναι dediſſe ei, cui equum dederit, adhuc in carceribus poſito: ſed vere diceretur, ſi & equum concederet, & ipſam ſimul etiam coronam, quaſi conceptis verbis: Do tibi illam coronam, quam in meta vides: do & hunc equum, vt ad eam peruenias. Hic, inquam, vere dicatur dediſſe: non ille qui dixerit: En tibi equum: tu deinceps curre quantum in te erit, vt aliis præripias, nemo tibi: hîc, inquam, non dicetur dono dediſſe coronam: ne Deus quidem dicendus eſſet vitam æternam, ſiue ſalutem.

V. Eſt & alterum momentum non exiguum: quod in futurum dicatur, *Miſericordes miſericordiam conſequentur.* Et in futurum Paulus, *Qui hanc regulam ſequuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia:* nõ eſt n. dubiũ eſſe votum, fauſtamq; precationem, quæ nonniſi in futurum eſſe poteſt: vnde eſt Iuſtiniani paraphraſis, *ij veræ pacis fructum, & miſericordiam conſequentur.* Quo nihil ineptius fingi poteſt, ſi miſericordia eſt duntaxat in prima gratia: quorſum enim aut promittitur in futurum, aut vouetur id, quod iam obtinetur? Miſericordes enim eſſe, aut regulam Euangelij ſequi, non poſſunt ex puris naturalibus, ſed ex vi Spiritus, quæ prima eſt gratia. Quod ſi abſurdum eſt, fingere tam abſurde loquutum Spiritum Sanctum, & manifeſtum tamen poſt primam gratiam pollicitum eſſe miſericordiam, non poteſt non ineptiſſima eſſe hæc prima ſolutio.

VI. Denique Auguſtinus de Correptione & Gratia c. 13. *Numerus ergo Sanctorum per Dei gratiã regno prædeſtinatus, donata ſibi etiam vſque in finem perſeuerantia, illuc integer perducetur, & illic integerrimus, iam ſine fine beatiſ-*

ſimus

simus seruabitur, adhærente sibi misericordia. Saluatoris sui, siue cum conuertuntur, siue cum præliantur, siue cum coronantur. Nam & tunc esse illis Dei misericordiam necessariam, Sancta Scriptura testatur, vbi Sanctus Dauid, de Domino Deo suo dicit animæ suæ : Qui coronat te miseratione, & misericordia. En tibi tres gradus, conuersionem, prælium, coronam. En tibi in singulis necessariam misericordiam! Non ergo tantum in prima gratia. Etsi coronæ, præter conuersionem, & prælium, necessaria misericordia : non ergo ex misericordia, corona, eo tantum, quod præcesserit misericordia in conuersione, aut prælio. Quare vndique ineptum effugium illud est.

VII. In altero, quis pudor est, Augustinum dicere præter coronationem meriti necessariam esse remissionem peccatorum venialium? Manifestarium est geminum mendacium : & quod venialia nominentur : & quod hæc remissio dicatur præter coronationem meriti. Atqui Augustinus & peccatorũ meminit duntaxat, non venialium : & non præter coronationem : sed tunc cum coronantur, necessariam dixit misericordiam. Audi loquentem illo eodem capite, *Dicit etiam Iacobus Apostolus : Iudicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiã: vbi ostenditẽr in illo iudicio, in quo iusti coronantur, iniustiq; damnantur, alios cũ misericordia, alios sine misericordia iudicandos. Propter quod ẽt mater Machabæorũ, filio suo dicit, vt in illa miseratione cũ fratribus tuis te recipiam. Cum enim rex iustus sicut scriptum est, sederit in throno, non aduersabitur ante eum omne malum. Quis gloriabitur, castum se habere cor : aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Ac per hoc etiam ibi Dei misericordia necessaria est, qua fiet beatus, cui nõ imputauit Dominus peccatũ.*

VIII. Deberi meritis bonis hanc remissionem aliud est Bellarmini mendacium. Augustini verba sunt, *Sed tunc pro bonorum operum meritis iusto iudicio etium ipsa misericordia tribuetur.* Deberi non dicit : dicit tantum tribui. Sed illud ipsum, quid sit, audi statim interpretantem, *Cum enim dicitur iudicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam : manifestatur in his, in quibus inueniuntur bona opera misericordiæ, iudicium cum misericordia fieri : ac per hoc etiam ipsam misericordiam meritis bonorum operum reddi.* Nimirum, hæc est non meriti condignitas, sed consequentiæ necessitas: quam supra obseruauimus ab Augustino, meriti nomine designari, laxiori, molliorique significatione. Ergo, per hoc misericordia meritis redditur, quod, in quibus inueniuntur opera bona, iudicium fiat cum misericordia, quod nemo nostrum non concesserit.

IX. Sed, inquit, etsi non deberetur, sed esset pura misericordia, tamen hæc remissio non impediret merita operum. Sed hoc falsum: primo, quia, qui in vno peccat, fit omnium reus : tum, quia hæc remissio peccatorum, non his, illisue aliquot operibus necessaria, sed cunctis : quandoquidem euicimus, nullo excepto, omnia esse peccato vitiata, omnia esse peccata: ideoque non posse pertingere ad meriti rationem.

X. Porsanus negans sequi, si ex misericordia, ergo non ex meritis, docet posse simul consistere misericordiam, & merita, primo ex parabola talentorum, Matth. 25. Esse enim talenta data ex misericordia : sed ex iis deinceps fœnus esse merita. Nempe igitur primam gratiam dari ex mera liberalitate : quæ vero hanc consequuntur, ex meritis. Secundo ex Psal. 25. *Omnes viæ Domini misericordia, & veritas.* Et 85. *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi.* Nam veritatem esse iustitiam : quandoquidem vtraque inferat conformitatem, siue analogiam.

XI. Sed parabola illa talentorum, nulla sui parte misericordiam docet: sed tantum iustitiam. Nam ne ipsa quidem talenta dicuntur donata : sed tantum distributa, non in vsus proprios : sed in vsus domini : quomodo videmus quotidie à mercatoribus suis ministris æra committi, quo paradigmate Porsanus ipse vtitur. Itaque diserte, *Ecce habes quod tuum est.* Quo significatur, ei domino, non tantum redditam rationem fœnorum : sed etiam restituta talenta. Itaque, probatur hinc quidem seueritas iustitiæ, sed non probatur itidem misericordia. Propterea aliena est parabola ab hoc instituto. Præterea, si misericordia esset distributio talentorum : at certe redditio rationum, non est misericordia. Atqui, in mysterio salutis ostendimus ex Augustino, non in conuersione tantum, aut in prælio : sed etiam in coronatione necessariam esse misericordiam. Quare rursus hæc parabola non est ad rem: sed illa potius, vbi auditis rationibus, quicquid debebatur condonatum est: nam hæc misericordiam stabilit, tum in largitione pecuniæ: tum in redditione rationum.

XII. Quod attinet ad misericordiam, & veritatem, concedimus veritatem esse iustitiam : sed non contra, omnem iustitiam esse veritatem. Est enim iustitia, quæ generaliter significat actuum cum æqua ratione conuenientiam: quomodo Deus sine dubio non est non iustus, etiam, cum non punit peccata. Est & iustitia, quæ peculiariter significat distributionem præmiorum, & pœnarum secundum merita. Porro illud, *Omnes viæ Domini, misericordia & iustitia*, duplici notione posse exponi, vel distributiue, vt omnes viæ Domini sint, aut misericordia, aut iustitia. Vel coniunctim, vt singulæ viæ, sint simul & misericordia, & iustitia.

XIII. Si coniunctim intelligas, verum erit axioma, de iustitia generaliter sumpta : vnde Prophetæ nominata est veritas potius : quæ non peculiariter seueritatem retributionis denotat : sed potius constantiam in dictis, & promissis. Actum certum est, salutem fidelium esse misericordiam, & veritatem : nimirum, quoniam eorum Deus miseretur secundum promissiones. Itaque hinc ad merita, nulla consequentia est legitima.

XIV. Sin autem iustitiam intelligas, seueritatem distribuendi: tum falsum est, omnes vias Domini esse misericordiam simul; & iustitiam. Nam salus certe fidelium sic est misericordia, vt non sit iustitia. Alioquin, cur tam ardenter deprecarentur fideles iudicium Domini? Cur negarent posse quenquam in eo iudicio consistere? Imo, vt ne sis nescius: ipsis illis Psalmis, nonnisi misericordiam in se Propheta precatur, *Reminiscere miserationum tuarum, Domine, & misericordiarum, quæ à seculo sunt. Domine iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Secundum misericordiam tuam, memento mei tu, propter bonitatem tuam, Domine. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.*

XV. Iam vero, si distributiue intelligas, verum erit axioma, de seueritate iudicii. Sed nulla conclusio: nam erunt viæ Domini misericordia, quæ deducant ad salutem. Erunt eædem iustitia, quæ amandant in damnationem. Vnde Psal. 25. non simpliciter dixit, *Vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas*: sed addidit, *requirentibus testamentum eius, & testimonium eius.* Quæ verba sic explicat Bellarminus, *Addit ad id, quod dixerat, non solum à Deo dirigi mansuetos, sed omnia opera Dei erga tales homines, esse misericordiam, & veritatem, id est, iustitiam, quatenus iustitia accipitur pro fidelitate, & veritate, qua, quod promittitur, implere facit.*

XVI. Augustinus tamen Epist. 105. Veritatem intellexit iustitiæ seueritatem : sed locum exposuit distributiuè. Verba hæc sunt, *Quæ sunt viæ inuestigabiles, nisi de quibus in Psalmo canitur. Vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas. Igitur inuestigabiles sunt misericordia, & veritas eius : quoniam cuius vult, miseretur, non iustitia, sed misericordia gratia: & quem vult obdurat, non iniquitate, sed veritate vindicta. Quatamen misericordia, & veritas ita sibi occurrunt, quia scriptum est, misericordia & veritas obuiauerunt sibi: vt nec misericordia impediat veritatem, qua plectitur dignus, nec veritas misericordiam, qua liberatur indignus.*

XVII. Hæ solutiones erant argumenti: nunc peculiaris locorũ quorũdam explicatio. Pererius disput. 9. in 6. ad Rom. locũ illũ, *Coronat te misericordia*, bifariam soluit. Primo. Quasi vero, inquit, non sicut Dauid retributionem vitæ æternæ, appellauit coronam misericordiæ, ita B. Apostolus eandem vocarit coronam iustitiæ, vt debitã meritis hominũ. Secundo, non dissimulabo, inquit, & aliam illius loci esse posse sententiam. Verbũ n. *coronandi*, significat vndiq; hominẽ, ad similitudinẽ coronæ, circũdare, vel circũtegendo eũ, & à malis omnibus seruando, vel omni ex parte bonis replendo, & cumulando. Itaque coronat te misericordia, significat, te sua benignitate circumdat, bonorum suorum copia, ex omni parte animum tuũ replens: vel protectione sua, & præsidio vndique circumdat, & circumtegit.

XVIII. Sed in priore membro, scimus vt à Paulo nominatam coronam iustitiæ : ita à Pererio, temere insertum esse glossema, *Vt debitam meritis hominum.* Antea nemini ex Veterum consensu coronam iustitiæ, dici, non vt esset corona iustitiæ Paulinæ : sed Dei. Et iustitia quidem Dei, non illa, quæ iudicat secundum merita operum : sed secundum quam Deus constans est in promissionibus: quæq; debitum inferat, non ex merito, sed ex mera gratia. Quanquam non dissimulo, posse etiam coronam dici iustitiæ, quomodo corona lauri, apii, significat ex lauro & apio. Coronam ergo iustitiæ, cum plene perfecteq; traducetur Paulus in illam vitam, vbi iustitia est sine peccato. Si Esaiæ 28. *Corona superbiæ*, cum ipsa superbia quis coronatur. Et ibid. *Corona gloriæ.* Ezech. 16. *Corona decoris*, Iacob. 1. *Corona vitæ*, vbi nimirum gloria, decor, vita, est corona, siue στέφανος.

XIX. In altera parte, non est quod contendamus de vocabulis: *Coronandi* significationem agnoscimus. Et vero Caluinus, iam diu ante Pererium, his verbis Prophetæ sensum expresserat, *Dicit nos illis circumdari, quasi diceret, à fronte, à tergo, ab vtroque latere, sursum & deorsum immensam gratiæ Dei abundantiam nobis præsto esse, vt nullus locus ab ea sit vacuus.* Sed & Beza εὐφροσύνως, *Beneficium singularis bonitatis, ac commiserationis testibus exornat.* Veruntamen quid hæc explicatio nostro noceat argumento, oblitus est Pererius indicare: An ille nos putauit tam εὐηθεῖς, vt cum audiremus, vndique præsto esse misericordiam diuinam, excipiendã putaremus salutem æternã?

XX. Quanquam poteramus esse Pererio molesti, ipsumque obruere multitudine testium, qui hoc loco coronam nullam intelligunt, nisi salutis. Augustinum iam vidimus. Adde Arnobium, *Coronat nos in regno suo.* Hieronymum, *Dat victoriam, vt tribuat palmam*, Theodoretum comparantem cum *Gratia saluati estis, & hoc non ex vobis.* 2. ad Ephes. Et cum *Ideo misericordiam cõsequutus sum.* Prior. ad Timoth. 1. vt concludat, *Gratia igitur, & benignitatis est coronata.* Remigium, *Coronat in futuro.* Lombardum, *Coronat te iam incorruptum, quod non est, nisi ab eius misericordia.* Aiguanum, *Nos redemptos coronat in gloria, & hoc facit misericordia, & miserationibus, quia corona gloriæ excedit merita nostra.* Bellarminum, *Coronans te corona gloriæ.* Mitto alios.

XXI. Porsanus locum ex 20. Exodi, sic explicat. In gratiam eorum, qui obseruant mandata, promitti misericordiam in mille generationes. Itaque meritum esse eorum, qui seruant legem : sed misericordiam posteritatis: quia præter Christum nemo possit mereri pro aliis.

XXII. Sed hic conatus absurdissimus est. Nam verba sunt diserta, *Visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me : & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.* Quia locus effugii? Faciens misericordiam his, qui diligunt me: & negat Porsanus ad hos pertinere misericordiam? Imo vident omnes sensum esse, Deum non illis tantum facturum misericordiam : sed & eorum posteris. Nam & in altero membro, quis existimet à solis posteris sumi pœnas peccatorum: non vero ab ipsis peccantibus? Adde alios locos. Psal. 25. *Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, requirentibus Testamentum eius, & testimonia eius.* Ad Gal. 6. *Quicunque hanc regulam sequuti fuerint, pax super illos & misericordia:* Falsum est igitur, non esse misericordiam in eos, qui operantur.

CAP. XV.

De Hæreditate.

I. TErtium argumentum: Quod meritis acquiritur, hæreditatis iure non obuenit: at vita æterna obuenit hæreditatis iure: Ergo eadem meritis non acquiritur. Minor ex infinitis Scripturæ locis constat. Nam primo ipsa salus *hæreditas* dicitur, ad Galat. 3. *Si ex lege est hæreditas, non iam ex promissione.* Ad Ephes. 1. *Qui est arrhabo hæreditatis nostræ. Vt sciatis, quæ opes gloriæ hæreditatis ipsius in Sanctis.* Quinto, *Nullum scortatorem, aut impurum habere hæreditatem in regno Christi, & Dei.* Ad Colos. 3. *Scientes vos à Domino recepturos mercedem hæreditatis.* Ad Hæbr. 11. *Promissionem accipiant æternæ hæreditatis, qui sunt vocati.*

II. Inde & fideles *heredes* κληρονόμοι. Ad Rom. 8. *Si filii, etiam heredes : heredes quidem Dei, coheredes autem Christi.* Ad Galat. 3. *Quod si vos estis Christi nempe Abrahami semen estis, & secundum promissionem heredes.* Ad Tit. 3. *Vt iustificati illius gratia, heredes efficeremur, secundum spem vitæ æternæ.* Iacob. 2. *Heredes regni, quod promisit iis, qui ipsum diligunt.*

III. Sed, & obtinere salutem, κληρονομεῖν, tanquam hæreditatem possidere, siue hæreditatis iure, quod tamen Vetus Interpres vertit simpliciter, *possidere* Matth. 19. *Vitam æternam* κληρονομήσει. Et 25. κληρονομήσατε *paratum vobis regnum à iacto mundi fundamento.* Ad Hebr. 1. Διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, *propter eos, qui heredes erunt salutis.*

IV. Maior

IV. Maior est etiam perspicua, tum ex natura hæreditatis, & oppositione hæredis, ac mercenarij: tum ex Paulo ad Galat. 3. *Nam si ex lege est hereditas, non iam est ex promissione. Abrahamo vero per promissionem gratificatus est Deus,* nimirum hæreditatem. Sed & 3. ad Titum, *Vt iustificati illius gratia heredes efficeremur.*

V. Hoc argumentum Bellarminus obiter tantum attigit, agens de mercede, cap. 2. ex professo nusquam tractauit. Sed non obliti sunt Salmero, Soto, Tapperus, Costerus. Negant omnes maiorem. Salmero: Dicendum est per gratiam verè nos hæredes reddi: sed non absolute: quia subiungit, *Si tamē compatimur, vt & conglorificemur.* Et iustis dicitur, *Possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi, esuriui enim, & dedistis mihi manducare.* His locis ostenditur, hæreditatem adiri, non tantum ratione filiationis, sed etiā ratione obedientiæ, & meritorum. Præterea, aliud est vita æterna, aliud possessio vitæ æternæ: quemadmodum aliud terra promissa, aliud ius ad illam: sed vt ius, & titulum terræ illius filijs Israel dono dedit Deus, ad cuius tamen possessionem non sunt ingressi, nisi fortiter debellando inimicos, & eos de terra expellendo: ita in gratia, quæ gratis data, datur quidem ius, & actio ad gloriam simul cum gratia: at ingressum in vitam æternam, & regni cœlestis possessionem, nemo nisi bonorum operum, & patientiæ meritis consequi potest.

VI. Sed maior sua per se luce patet. Nam etsi fatear, quod Iustinianus obseruauit in 8. ad Romanos, apud Hebræos verbum ירש commune esse hæreditati, ac alijs possessionum generibus: vnde factum, vt apud Septuaginta, τὸ κληρονομεῖν laxius sit, vt Psal. 38. δίκαιοι κληρονομήσουσι γῆν, octogesimo tertio κληρονομήσομεν ἑαυτοῖς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, & alias. At Paulus, nullam ambigendi reliquit ansam, qui dixit, *Si filij, heredes,* vt constaret non quālibet hic designari, sed eam possessionem, quæ hæreditas est.

VII. Et vero placet Salmeronis in eum locum annotatio, digna certe, quam haberemus ab homine non Iesuita, *Obserua,* inquit, *de filijs adoptionis esse sermonem, nam inter homines illatio hæc non fallit, ad hoc enim adoptantur, vt in bonis adoptantis succedant.* Cui & Iustinianus addit calculum, *Apte vero hereditatis nomine vtitur, quippe alludens an ius adoptionis, qui enim in alienam familiam adsciscuntur, iure adoptionis ad hereditatem adoptantis vocantur.* Quod & ante eos indicabat Caietanus. *Ad hoc enim adoptatur quis in filium, vt sit heres.* Hinc enim constat, quanta sit vis eius iuris, quod nos hæreditatis dicebamus: & quanto proinde potentius sit inde ductum argumentum nostrum. Nam certè adoptio nostri à nullis est meritis. Quod si hæreditas ab adoptione: Ergo à nullis meritis.

VIII. Verum illud quid est non absolute nos hæredes reddi? Aut enim sensus est, non esse filiationem solam causam hæreditatis: sed etiam alias oportere concurrere: vt cum dico, qui seminauit largiter, vbertim metet, si tamen tempestas concurrerit, & soli bonitas, significo vbertatem messis, à variis causis pendere, quarum aliæ absque alijs nihil efficiant. Aut aliter, esse quidem filiationem solam per se causam hæreditatis: at tamen ipsam non esse solam, sed additam habere conditionem, vt is qui filius est, ac proinde hæres, suo fungatur officio, quomodo si dixerim, ei cui ampla seges est, in campis vberem messem futuram, si falcem diligenter exerceat.

IX. Nam illo nos quidem priore modo fateamur, ostendi posse opera esse merita hæreditatis: ac proinde hæreditatem non esse merè à iure filiationis. Sed quis sanus concesserit hoc modo filios esse hæredes? Nam si ita esset, ius non acquireretur in ipsam hæreditatem, donec reapse concurrissent omnes causæ, neque hæres quisquā dici posset, statim ac filius, etiam in cunis. Quomodo in tyrannide Papistica, quia id inualuit, vt ad perficiendum Imperatorem, & electionem oporteat, & Papæ consecrationem concurrere, qui electionem solam habent, quod non paucis iam accidit, ij non ausint sese Imperatores appellare, sed tantum designatos, siue electos. Atqui hæreditas nō ita est: nam tam plenum ius est hæreditatis à filiatione, vt etiam nondum impleta conditione alia vlla, filius hæres dicatur. Gen. 16. *Qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis heredem.* Ad Gal. 4. *Quandiu heres est infans, nihil differt à seruo, quamuis sit Dominus omnium.*

X. Altero autem modo concedimus sanè non fieri nos absolutè hæredes, verum addi conditiones, cuiusmodi illæ sunt, quæ denotantur in locis recitatis. Necesse est enim, eum, qui fit hæres, ei esse obsequentem à quo adoptatur. Sed has conditiones nemo sanus concedet esse causam hæreditatis, quæ potius conditiones non sunt, nisi supposita hæreditate, id est, filiatione. Loquar apertius. Debet adoptatus in hæredem, omne genus obsequij deferre adoptanti. Sed nego his illum officijs mereri adoptionem: contra potius ab adoptione oriri hoc debitum: neque enim aliter teneretur hæc officia præstare: adeoq; necesse est, hanc adoptionem præcedere hæc omnia officia.

XI. Esto sanè aliud hæreditas, aliud hæreditatis aditio: siue vita æterna, & possessio vitæ æternæ, fuerit Israelitis non adeunda possessio terræ promissæ, nisi fortiter inimicis debellatis. Sed quid hoc ad rem? Nos enim quærimus, vtrum à Deo mereantur fideles vitam æternam: non vtrum aliquid ijs sit faciendum, antequam ea vita fruantur: imo vt ea vita fruantur. Quomodo, si quærerem, vtrum à Deo Israelitæ sint meriti terram promissam. Nam si quis respondeat meritos esse, quia fortiter pugnarint, quis non rideat, quādoquidem iam antè data illis esset terra, quam illi vel cogitarent pugnare? Addo, quando ne vllum quidem ius pugnandi habuerint, nisi supposita ea donatione? Qui igitur labores insumuntur in adeunda hæreditate, non sunt hæreditatis merita: Sunto sanè conditiones hæreditatis, quantum quisque volet: vt nō sit absolutè factus hæres: hoc est, quasi nihil ipse præstiturus, hianti duntaxat ore, expectaret offam. Sed iterum dico, nemo sanus agnoscet esse merita, quibus acquisita sit hæreditas.

XII. Atque hactenus Salmero: Porsanus negat legitime concludi. Datur vita æterna hæreditatis iure: ergo non meritis. Quia hæc etiam valeret: Vita æterna merces est: ergo non est hæreditas: quæ tamen est falsa.

XIII. Sed nos, vt alias, negamus eandem esse rationem: nimirū &, quia magis sit vita æterna hæreditas, quam merces. Et quia, non vt merces alia ex gratia, alia ex merito, sic hæreditas: sed tantum ex gratia: denique, quia non vt filij, sic etiam mercenarij fideles sunt.

CAP. XVI.

De Seruis inutilibus.

I. Qvartum argumentum, ex Lucæ c. 17. *Quis vestrûm habet seruum arantem, aut pascentem, qui regressus ab agro, dicat statim, Accede, & discumbe? Imo nonne dicet ei, Para id quod cœnem, & præcinctus ministra mihi vsque dum edero, ac bibero, & postea edito tu, & bibito? Num gratiam habet seruo illi, quia fecit, quæ ipsi fuerant præcepta? non puto. Ita & vos, quum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: nam quod debuimus facere, fecimus.* Consequentiæ vis: Nullus seruus, qui ab hero meretur, est inutilis. At quicunque homines faciunt omnia præcepta, sunt inutiles serui. Ergo iidem non merentur ab hero. Probatur assumptio. Qui debent id omne quod faciunt, nihil merentur. At homines facientes omnia præcepta, faciunt quod debent. Ergo non merentur.

II. Porro, perspicuum est, non ideo asserere Christum, fieri à quoquam omnia, quæ sunt mandata: sed tantum ponere hypotheticῶs, at non simpliciter concedere. Quod annotauit Iansenius, *Quod autem præcipit, vt dicamus nos seruos inutiles, cum omnia præcepta adimpleuerimus, non sic accipiendū, quasi quis sit, qui omnia adimpleuerit (in multis enim, inquit Iacobus, offendimus omnes) sed sensus est, etiamsi feceritis omnia, tamen agnoscite vos seruos inutiles:* Quare geminatur argumentum. Nam, si etiam tum futuri sumus serui inutiles, si impleremus omnia: quanto magis, cum non implemus? Expressit idem Iansenius, *Quo significatur,* inquit, *quam inutiles nos debeamus reputare, & nos deprimere, cum aduerterimus nos omnia nobis præcepta non impleuisse.* Et Stella, *Docemur hic, omnem præsumptionem & vanam gloriam vitare. Si enim hi se seruos inutiles reputare debent, qui omnia impleuerunt præcepta, quid nobis incūbit, qui in tam multis offendimus, & ea ipsa, quæ forsan implemus præcepta, tam imperfecte implemus, ita vt iuxta Esaiam, Vniuersæ iustitiæ nostræ sint quasi pannus menstruatæ.* Quare nemo suis operibus quantumuis bonis apud Deū meretur. Iam enim disputatum est, neminem implere omnia.

III. Magna vis argumenti. Et vero Papistæ senserunt: adeo vertunt se in omnes facies, vt eludant. Non ij tantum, qui ex professo controuersiam disputant, sed & qui Commentaria scripserunt in Lucam. Didacus Stella, Iansenius, Salmero, Maldonatus, Barradas: quibus adde Stapletonum in Antidotis Euangelicis: & Renatum Benedictum in Panoplia. Quorum Sophismata, vt ordine quodam excutiam, incipiam ab ijs, qui de modo dicendi contendunt: inde deueniam ad eos qui de re agunt potius.

IV. Priores videntur assumptionem negare: vt ad verba Christi respondeant, non dixisse, cum feceritis omnia, serui eritis inutiles: sed dicite, Serui inutiles sumus. Nimirum, *Iactationem prohibet,* inquit Stapletonus, *rem non negat.* Maldonatus, *Sunt qui non tam verè, quam humilitatis caussa dictum interpretari videantur, quasi id tantum Christus agat, vt doceat nos non efferri animo, cum omnia, quæ præcepta nobis sunt, seruauerimus, fecisse enim tantū quod debebamus, quin humiliter de nobis sentire oportere, existimareque, aut nihil fecisse, aut nulla dignos esse mercede.* Hanc solutionem Bellarminus quarto loco ponit: Costerus primo.

V. Interpretationem fulciunt primo autoritate Veterum. Etenim in hanc sententiam, inquit Maldonatus, hoc testimonio vtuntur Origenes, hom. 12. in Iosue: Cyprianus 3. ad Quirinum c. 51. & lib. 5. Epist. 6. Chrysostomus in sermone de pœnitentia & confessione (Bellarminus addit, homiliam in illud, *Elatum est cor Oziæ*) Hieronymus Epistola ad Ctesiphontem contra Pelagianos: Bernardus serm. 4. in Psalm. 90. & Epistol. 142. Cyrillus apud Thomam: Theophylactus. Deinde: quia seruos esse vtiles alibi Christus docuit: Matth. 25. *Euge serue bone & fidelis.*

VI. Sed nihil potuit indignius Christo cogitari, vt tantum verbis præscripserit, non etiam cordi: siue, vt contra rei veritatem discipulos instituerit loqui. Et quidem apud Deum. Etsi ne apud homines quidem liceat: sed apud Deum tamen, illud vero omnem excedit absurditatem. Vasques, *Cum humilitas non debeat mendacio foueri, non videtur conueniens medium ad humilitatem comparandam dicere, Serui inutiles sumus, quando re vera aliquid vtilitatis præstamus.* Itaq; nos potius censemus mentem Christi hanc esse, Dicite, id est, confitemini id quod res est. Quomodo etiam alibi, præcipit, vt *Sermo noster sit, Est, est, Non, non,* hoc est, vt sit verax, ac proinde conformis rei de qua loquimur. Non potest autem esse conformis, si, cum verum sit nos esse seruos vtiles, prædicemus tamen nos seruos inutiles.

VII. Præterea, eam rationem Dominus reddit, quæ non à modestia desumitur, sed à rei ipsius veritate, *Serui sumus inutiles, quia, quod debuimus facere, fecimus.* Est enim non laruatæ cuiusdam ταπεινοφροσύνης hęc simulatio: sed vera conditionis seu agnitio. Erat hic status seruorum, vt non quemadmodum mercenarij, certis quibusdam terminis definitum haberent seruitium: sed, vt ita dicam, penè infinitum: saltem hoc sensu, vt nullum genus sit officij aut laboris, quod illi non debeant. Quod ipsum satis exprimitur in parabola. Nam, qui mercenarius conducitur ad arandum, aut pascendum pecudes: cum ararit, aut pauerit: tum vero nihil potest ab eo Dominus exigere: & si quid exigat, hoc mercenarius pro arbitrio vel faciet vel omittet. At in parabola, absoluto labore arandi, pascendive, tamen nouum opus, imo noua opera imperantur.

VIII. Quo loco subit admirari Maldonati, postque eum, Porsani audaciam: negantium per seruum, intelligendum esse mancipium, quod, quantum quantum sit, Domini sui sit: sed mercenarium. Nam hoc quis sperasset? Duplici tamen argumento Maldonatus pugnat. Primo, vulgari Scripturarum more, seruorum nomine non mancipia modo, sed etiam mercenarios intelligi: Quin Porsanus durius. Quod Caluinus intelligat mancipium, id esse, cōtra vsum Scripturæ, quæ hoc nomine ferè semper eum significet, qui sit mercede conductus. Secundo, ex ipso textu parabolæ: cum enim dicit, dominum nullam seruo suo gratiam habiturum, quia nihil fecisset vltra, quam debeat, indicat de eo agi seruo, qui aliquid plusquam debebat, agere potuisset, quod si fecisset, gratiam illi Dominus esset habiturus.

IX. Sed contra, non tantum Barradas, *Non est,* inquit, *Deus similis hominibus, qui seruis, siue mancipijs suis, neque habent neque referunt pro operibus*

gratiam: vbi vides seruos & mancipia pro ijsdem vsurpari. Sed etiam Salmero ex professo, *Hoc loco seruum, non conductitium famulum, & mercenarium, qui locat operas suas sub certo pretio, intelligere debemus: sed de proprie seruo, vt erant olim, & modo sunt mancipia iure belli capta, & seruata, vel pecunia nostra redempta.* Et erant tamen hi Iesuitæ, magis ingenuos dicerem, si vna hirundo ver faceret.

X. Sed illud Porsani mirè est impudens. Contra vsum Scripturæ, inquit. Quasi nunquam in Scriptura seruus mancipium signaret. Atqui Maldonatus contra, serui nomine & mancipium & mercenarium comprehendi. Non ergo, inquam, contra vsum Scripturæ. Imo ipse Porsanus, non semper, sed ferme semper dixit: vt suo seipsum iugularet gladio: quanquam hoc ipsum longe vltra Maldonatum: qui contentus fuit mollissimè dicere, seruorum nomine, non mancipia modo, sed etiam mercenarios intelligi.

XI. Ego vero agnosco τὸ δοῦλος serui nomen non semper exactè pro mancipio vsurpari. Nam hi loci contra sunt. Matth. 20. *Quicunque voluerit inter vos primus esse, esto vester seruus.* Post. ad Corinth. 4. *Nos autem seruos vestros propter Iesum*: Et pauci si fortè præterea: quia quibus illa significatur ingenua seruitus, per quam alii alijs seruimus ex charitate. Sed audacter tamen dicam, non tantum frequenter, quod sufficere queat Porsano, aut certè sæpius: sed etiam, aut nunquam, aut vix vnquam aliter exceptis iis locis paucis, serui nomen non esse pro mancipio, vt & referatur ad δεσπότην, *herum*: & opponatur libero. Exempla non est opus percurrere.

XII. Verum, inquit, Maldonatus, de eo agitur, seruo, qui aliquid plusquam debebat agere potuisset. Imo, inquam, hoc falsum, & præter omnem verisimilitudinem. Imo, inquit, si negatur ei haberi gratiam, quod nihil fecisset vltra quam debebat: ergo poterat vltra quam debebat agere. Falsum, inquam, & alienum à sensu communi. Quis enim hoc vnquam agnouit cōsequentiæ genus? Si nihil faciat vltra debitum, non habebitur ei gratia: Ergo potest aliquid vltra debitum facere: Simile, Nisi Lepusculus celerius volet quam aquila, non effugiet aquilæ vngues: Ergo lepusculus potest celerius volare, quam aquila. Quis crederet horum ratiocinationis portentorum capaces esse Iesuitas? At, inquit, si id fecisset, gratiam illi Dominus esset habiturus. Ita est, inquam: quomodo si lepusculus celerius volet, effugiet aquilæ vngues. Sed quis nescit hoc genus hypotheseon, admittere etiam impossibilia.

XIII. Non erat igitur quod se quisquam importunum præberet in eo nomine. Sed fucatam suam humilitatem, qui Veterum Theologorum titulo commendant, faciunt suo nimium more, vt negligentioribus imponant leui occasione. Concedo illis omnibus hoc loco obseruatum commēdari ne quis efferat se ob bona opera, siue vt Theophylactus loquitur: μὴ δεῖν μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ κατορθώμασι: neque nos sane aliter censemus. Sed negamus eorum quenquam dixisse, quod Stapletonus, rem non negari, iactantiam cohiberi. Contra iactantiam prohiberi, propter negationem rei, verum. Hos audi, Hieronymum ad Ctesiphontem, *Hæc hominibus sola perfectio, si imperfectos esse se nouerint. Et vos, inquit, cùm omnia feceritis, dicite, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Audin' noscere se imperfectos esse: An id noscimus, quod verbis quidem profitemur, sed aliter esse sentimus? Cyrillum apud Thomam, *Per hoc morbus superbiæ tollitur, Quid superbis? Ignoras quod si non persoluis debitum, periculum imminet: si vero persoluas, nullam gratiā facis?* At hæc ratio, est à rei veritate. Theophylactum. Δούλῳ γὰρ ἀνάγκη ἐπίκειται, τὸ πληροῦν τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου, οὐ μὴν ὡς κατόρθωμα ἐπιγράφεσθαι ἑαυτῷ τοῦτο ὀφείλει. εἰ γὰρ μὴ ἐργάσηται, πληγῶν ἄξιος, ἐπεὶ δὲ εἰργάσατο, ἀρκείσθω ὅτι τὰς πληγὰς ἐξέφυγεν. οὐ μὴν ὀφείλει ἐπὶ τούτῳ τιμὴν ζητεῖν ἀναγκαίως, *Seruo necessitas incumbit implere mandata Domini at non tanquam meritum imputare debet: nisi enim operatus esset, plagas mereretur: Cum ergo operatus est sufficiat quod plagas effugerit: at non debet propterea præmium necessario flagitare.* Denique Chrysostomum ad Romanos homil. 7. καὶ γὰρ ἅπαντα ἃ ἂν ποιῶμεν, ὀφειλὴν ποιοῦντες πληροῦμεν· διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν. ἃ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν, *Quæcunque enim facimus debitum facientes implemus: propterea & ipse ait: omnia cum feceritis dicite, Inutiles serui sumus: quæ enim facere debebamus, ea fecimus.* Ex his reliquos omnes metire.

XIV. Sed alibi, Seruos esse vtiles Christus docuit. Atqui hoc ipsum negatur. Concedo fideles dixisse: sed vtiles nego. Non esse autem idem, vel ex ipsis verbis potes discere. Nam hos seruos dicit inutiles, qui tamen omnia fecerant, quæ erant mandata. Quæso te potest ne aliquis omnia facere quæ mandata sunt, & non esse fidelis? Quod si est absurdum: tum vero, quia qui omnia fecit, quæ debuit, est inutilis: & idem tamen fidelis: Ergo etiam ipse fidelis est inutilis.

XV. Sunt igitur nil nisi magni nugones, qui de modo dicendi litem mouent. Rem ipsam videamus. Quæritur, quo sensu Inutiles serui dicantur. Qua de re antequam varias sententias excutio, libet occupare lectorem, vt ne hanc à nobis esse putet obiectionem, quam Barradas ita concipit. Obijcies: Nunquid gratiam habet seruo illi, qui fecit quæ ei imperauerat? Non puto. Indicat Dominus his verbis, herum nullam habere gratiam seruo debita facienti: Ergo Christus, nec habet, nec refert gratiam seruis iussa exsequentibus. Habeat hanc Barradas vnde volet: à nobis certè non potuit: qui & confitemur, & profitemur Christum multam habere, multam referre gratiā Fidelibus suis seruis exercentibus se strenue in obseruatione legis. Et inde dictum scimus; *Fieri misericordiam in millia his qui seruant mandata.* Exod. 20. *Qui hanc regulam sequuti fuerint, pax super illos & misericordia*, ad Galat. 6. *Talibus hostijs εὐαρεστεῖται delectatur Deus*, ad Hebr. 13. Et multa similia. Neque veremur, ne adeo sint aduersarij eloquentes in hac commendanda Christi liberalitate, vt nos superent: Quid ergo? Nempe hoc vnum est in quæstione: vtrum hæc siue gratia siue merces quam Christus siue habet siue refert obseruantibus mandata, debeatur eis ex operum merito cōdigno. Hoc si non concludant aduersarij, meras egerint nugas. Hoc monitum oportuit, ne solito more imponant nobis Sophistæ, mutata quæstione.

XVI. Iam ad rem: de qua cum multiplices sint opiniones, hinc mihi esto initium: vt seruus vel ex natura vel ex gratia censeatur. Ex natura inutilem dici concedunt: ideoque non mereri: at ex gratia negant. Bellarminus. Ex nobis serui inutiles sumus, inepti prorsus ad ea implenda, quæ Dominus præcipit: tamen per eius gratiam vtiles efficimur. Ita visum esse Ambrosio: *Agnoscenda gratia: sed non ignoranda natura.*

XVII. Sed nos dicimus hoc esse valde alienum à verbis Saluatoris. Eos enim dixit inutiles, quos alloquebatur. Alloquebatur autem suos discipulos, vt constat & ex initio capitis, *Ait autem discipulis*: & ex proxima eorum interrogatione, *Tunc dixerunt Apostoli Domino; Adde nobis fidem.* At hi Apostoli iam tum erant in gratia. Rursus eos dicit seruos inutiles, qui fecerint omnia mandata. Argumentum manifestum. Quicunque implet omnia mādata, is est, hoc loco, seruus inutilis. At quicunque implet omnia mandata, is est in gratia. Ergo quicunque est in gratia, is est seruus inutilis. Maior manifesta ex verbis Christi. Minor certa, quia sine gratia, ipsi Papistæ agnoscunt non posse hominem perficere legem: & manifesta sunt verba Christi, *Sine me nihil potestis facere.* Ioann. 15. Pauli etiam, *Deus est, qui efficit in vobis, vt & velitis, & vt efficiatis.*

XVIII. Neque vero alia potest esse sententia eorum, qui hanc parabolam cum præcedentibus connectunt. Stella. *Quia Saluator, suis electis excellētissima gratiarum charismata promisit & contulit, præstaturusque fuit tam in donis gratiæ gratum facientis, quam gratiæ gratis datæ, ideo post prædicta saluberrime instruit eos de profunda & inconcussa humilitate semper in omnibus conseruanda, vt omne bonum omnipotenti creatori iugiter adscribatur, & tanto plus ei regnatiemur, quanto copiosiora gratiæ dona ab ipso sortiti fuerimus.* Salmero, *Subiunxit præsentem parabolam, vt cum tali fide ornati viderint se illa præstare, non superbiant, nec efferantur, sed se deijciant, & in officio humilitatis, & modestiæ sese contineant.* Olim Theophylactus, ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπε περὶ τῆς πίστεως ἐπιφέρει καὶ ἀναγκαιοτάτην ἑτέραν διδασκαλίαν ποίαν ταύτην, τὴν περὶ τοῦ μὴ δεῖν μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ κατορθώμασι. ἐπειδὴ γὰρ ἡ πίστις πολλὰ κατορθοῖ, καὶ τῶν ἐντολῶν πληρωτὴν ποιεῖ τὸν ταύτην ἔχοντα μετὰ τοῦ καὶ θαυματουργίαις κατακοσμεῖν αὐτόν, ἐκ τούτων δὲ εἰκὸς τὸν ἄνθρωπον εἰς μεγαλοφροσύνην ἐκπεσεῖν πολλάκις. ἀσφαλίζεται τοὺς ἀποστόλους ἐπὶ κατορθώμασι, δι᾽ ὑποδείγματος χαριεστάτου. *Postquā hæc dixit de fide, subinfert & alteram valde necessariam doctrinam. Quam vero? Non esse præsumendum de bonis operibus. Quia enim fides multa præclara efficit, eumque qui fidelis est, præter quam quod miraculis ornat, etiam efficit impletorem legis: atque inde solet homo in præsumptionem incidere vt plurimum, cautos reddit Apostolos in bonis operibus, elegantissimo exemplo.* Sed & Theodoretus in Cathena Thomæ, *Quia fides proprium possessorem facit diuinorum mandatorum obseruatorem, viuificis eum exornans operibus: exinde videbatur hominem incurrere posse superbiæ vitium: vnde præmonuit Dominus Apostolos, ne superbiant in virtutibus suis, per exemplum conueniens.*

XIX. Omnia conspirant igitur, vt intelligamus eum seruum, qui etiam positus est in gratia, esse inutilem: non eum duntaxat, qui est in puris naturalibus. Quid contra hæc vnius posset Ambrosij opinio? Quanquam ne Ambrosij quidem videtur opinio esse opposita; quantum iudicare est ex integro loco, à quo tria quatuorve vocabula Bellarminus misere delumbauit. Ellum tibi, *Sequitur, vt nemo in operibus glorietur, quia iure domino debemus obsequiū.* En tibi iam ὑπόθεσιν: non particularem de ijs qui non sunt in gratia: sed vniuersalem: *nemo*, inquit, *in operibus glorietur*: Ergo, inquam, ne is quidem qui in gratia. Pergit, *Nam si tu non dicis seruo aranti, aut oues pascenti, recumbe: sed exigis ab eo aliud ministerium, & gratias ei non agis: ita nec in te patitur Dominus vsum esse operis aut laboris, quia dum viuimus, debemus semper operari.* Si dum viuimus, & semper: ergo etiam in gratia. Propterea statim confirmat exemplo Pauli, qui certè erat in gratia, *Vas gentium, electus à Domino, non sum, inquit, dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei, deinde alibi, nullius se ostendens conscium culpæ, subiecit, sed non in hoc iustificatus sum.*

XX. Quis tam vacuus est cerebri, vt hanc perpetuam seriem negligat, paucorum vocabulorum occasione? Quæ tamen ipsa nihil habent incommodi. Imo etiam nouam vim, *Non te præferas, quia filius Dei diceris, agnoscenda gratia, sed non ignoranda natura.* Audin' tu ad eos sermonem dirigi, qui dicuntur filij Dei? Hos quis neget esse in gratia? Ergo manifestum, intellexisse Ambrosium de eorum operibus, qui sunt filij Dei: ac proinde fiunt ex gratia. Dicamus ergo velle Ambrosium, ne tum quidem, cum in gratiam recepti legem implemus (si fortè implemus) dememinisse oportere nostram eam esse naturam, vt simus serui Dei, omnibus obsequijs de fœnerati: vnde nunquam possimus de Deo mereri: quandoquidem nihil meritum esse possit, quod iure seruitutis debeatur.

XXI. Secunda distinctio: Inutiles dici Deo, at non sibi. Exponit Beda, inquit Bellarminus, iuberi nos agnoscere, nihil nos Deo vtilitatis adferre: sed quicquid boni faciamus, id nobis vtile esse, non Deo, qui bonorum nostrorum non eget. Neque meliorem solutionem Soto quæsiuit. Sensus, inquit, legitimus S. Thomæ & aliorum Theologorum, sane qui eruitur ex notione ipsa, vtile, est huiusmodi. Ille seruus est domino vtilis, cuius opera accrescit domino lucrum: qui tamen sibi lucratur, inutilis est domino.

XXII. Verum neque Bedæ, neque Thomæ tanta fuit autoritas, vt non displicuerit, hoc quicquid est nugamenti, Maldonato, & Alphonso de Castro. Ille, *Alij*, inquit, *vt Beda, & Lyranus, seruos nos etiam, cum omnia fecerimus, inutiles existimare debere, quia nihil Deo vtilitatis attulimus, qui bonorum nostrorum non indiget. Cæterum non id, opinor, agebatur, vt probaretur nihil nos vtilitatis Deo afferre posse, sed nihil nobis, præter constitutam debito ministerio deberi mercedem. Nam seruus quidem ille, qui in parabola proponitur, aliquid domino suo vtilitatis attulit. Et, si nos nullam Deo vtilitatem afferre possumus, non impotentia nostra, qui aliquid certè facimus, sed Dei nulla re indigentis natura fit: neque concludit Christus, Dicite, serui inutiles sumus, quia nihil Deo vtilitatis attulimus: sed quia, quod debuimus facere, fecimus, quod aliud esse dubium non est.* Castro, *Scio alios verba illa Christi aliter interpretari, dicentes ideo nos seruos inutiles esse, quia nullam Deo vtilitatem ex nostris meritis præstamus: Et huic interpretationi fauet Beda.* Et post, *Longe à litera discedit, propterea quod non conuenit parabolæ, ad cuius exemplar nos admonuit, vt diceremus nos esse seruos inutiles. Nam seruus, qui homini seruit, domino vtilis est, quamuis sibi non sit, non ergo de vtilitate, quæ prouenit domino, sed de vtilitate propria ipsorum seruorum Christus intellexit, quum admonuit nos, vt diceremus nos seruos inutiles esse. Inutiles ergo nobis sumus, quia nihil ex natura nostrorum operum, quantumlibet & bonorum, meremur: sicut nec seruus meretur ex seruitio quod impendit domino suo: quia facit, quod ratione seruitutis facere obligatur.*

XXIII. Et vero, cum Parabola sit similitudo: necesse est πρότασιν similem esse ἀποδόσει: ideoque, si in illa, seruus sit sibi vtilis, in hac oportet esse

item

item ſeruum ſibi vtilem: quid enim magis abſonum, quàm ſi dicas, ſeruus ille nihil ſibi prodeſt: ita & vos nihil Deo prodeſtis? Hoc igitur expendendum: vtrum proponatur ſeruus, ſibi vtilis, an vero vtilis domino ſuo. Atqui, tam manifeſta ſunt verba, vt mirum ſit quemquam potuiſſe hæſitare. Nam primo, non ſeruus nominatur ſimpliciter: tum enim, fortaſſe ambigui aliquid eſſet: manifeſtum eſt enim ſeruos alios eſſe vtiles, alios inutiles: ſed idem, qui ſeruus nominatur, ſtatim deſcribitur, arans, & paſcens, & quidem tota die. At qui ſunt huiuſmodi, hi non poſſunt numerari inter inutiles domino. Ergo inter vtiles.

XXIV. Tum ſecundo, *Num gratiam habebit ei*, non poteſt vtilitatem domini ſignificare: ſed vtilitatem potius ſerui. Nam vtilitas domini à ſeruo eſt in dominum: at hæc gratia à domino eſt in ſeruum. Et confirmatur ex Luc. 6. *Si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis erit gratia? Si benefeceritis ijs qui vobis bene faciunt, quæ vobis erit gratia?* Lyranus. *id eſt, merces à Deo reddenda in æterna vita.* Caietanus, *Quæ vobis eſt gratia reddenda à Deo?* Carthuſianus: *id eſt, merces à Deo præſtanda? Vtique nulla de condigno.* Toletus, *Id eſt, nihil in eo facitis dignum, pro quo vobis gratiæ vllæ habendæ, agendæ, aut referendæ ſint: quaſi diceret, retributionem à Deo non habebitis. Gratiam appellat retributionem, quæ ex gratitudine etiam datur his, qui de Deo bene meruerunt, & propter eum opera fecerunt.*

XXV. Conſtat igitur inutiles intelligendos ſeruos, non Domino, ſed ſibi. Quid ergo? Eſt-ne aduerſarijs ſatisfactum? Imo nouum ſperant ſe nodum in ſcirpo inueniſſe. Inutiles eſſe, non abſolutè, ſed ſecundum quid: nempe quatenus nihil præſtant non debitum. Quod nos quidem concedimus propter diſerta verba, *quod debuimus facere, fecimus*. Sed quomodo, quæſo, inde ſubleuatur cauſſa meritorum? Nam nos quidem inde putamus confectam. Tripliciter comperio, hac ſubtilitate illos vti.

XXVI. Bellarminus ſimpliciſſimè: Serui inutiles dici poſſumus, cum omnia mandata diuina ſeruauimus, quoniam nihil facimus vltra id, quod debemus: & nihil inde iuſtæ mercedis petere poſſemus niſi Deus liberali pacto nobiſcum conuenire voluiſſet. Nam ex conditione mancipia Dei ſumus: & ſi velit, poteſt nos abſque vllo præmio ad omnia opera, quæcunque illi placuerint, obligare. Et expoſitionis huius autorem laudat Auguſtinum, Serm. 3. de Verbis Domini.

XXVII. Sed hoc homine nihil imbecillius, concedente omnes argumenti partes, vnde neceſſaria concluſio oriatur. Non mereri, qui nihil niſi debitum facit: & nos nihil niſi debitum facere. Quid ergo obſtet, quominus certa ſit theſis noſtra? Nam quod addit, niſi Deus liberali pacto nobiſcum conuenire voluiſſet: quid habet virium? Nam liberali pacto conuenire, non includit meritum. Vaſques cap. 2. diſputat. 213. in 1. 2. *Si enim quiſpiam non intuitu alicuius meriti aut operis, quicquam alteri promitteret id, quod promiſſum redderetur, nunquam haberet rationem mercedis, ſed ſimplicis donationis.* Itaque etſi concedamus, Deum promiſiſſe iis qui legem implerent, ſalutem: tamen negabimus, hos qui implent, mereri ex condigno: ſed tantum obtinere ex gratia: quomodo ſeruus ſi ſibi operato, redeuntique ex aratione, aut paſtione, herus promiſiſſet cœnam communem: nunquam diceret ſe meruiſſe ex condigno: ſed admiraretur heri liberalitatem.

XXVIII. Nec vero pudori ſuo conſuluit Bellarminus nominato Auguſtino. Is enim huius loci, cuius de intellectu diſputamus, nec verbulo meminit: ſed & multo minus meriti condigni, imo totus eſt in extollenda bonitate, quæ præmia polliceatur, vt extorqueat opera debita. Audi loquentem, *Vos amici mei eſtis*, inquit, *ſi feceritis ea quæ mando vobis. O magna bonitas Dei: cui cum pro conditione reddere debeamus obſequia, vtpote ſerui Domino, famuli Deo. ſubiecti potenti, mancipia redemptori, amicitiarum nobis præmia repromittit, vt à nobis obſequia debita ſeruitutis extorqueat: vt quos nolle ſeruire conſpicit ſponte, ſuorum beneficiorum poſſit promiſſionibus inuitare: & quorum voluntates à ſe conſpicit alienas, eorum mentes præmiorum liberalitatibus conſtituat ſuas.*

XXIX. Sed Bellarmino vehementior eſt Salmero: vehementior Maldonatus. Ille, Loquitur, inquit, Dominus hoc loco de his, qui non ſua ſponte, & charitate, Deo ſeruiunt, ſed inuiti & coacti neceſſitate præcepti: qui dicunt, quod debuimus facere, fecimus: quomodo ſibi Paulus præmium non deberi, ſi inuitus euangelizaret, oſtendit. At ex eo agnoſcitur quis operari ex neceſſitate præcepti, & non ex charitate, quando quis ita ſeruit Deo, vt cum res & charitas poſtulauerit, non ſit paratus facere etiam ea, quæ non videntur eſſe præcepta, ſed in libertate eius permiſſa.

XXX. Verum refutatur hoc ſomnium ex ijs quæ annotauimus ad primam diſtinctionem: vnde conſtitit loqui Chriſtum de ijs ſeruis, qui ſunt admiſſi in gratiam, qui aguntur Spiritu: imo, autore Stella, de electis, quibus excellentiſſima gratiarum chariſmata & promiſit, & contulit Deus. Atqui hos quis poteſt fingere nihil operari, ex amore Dei? Imo expendenda verba ſunt parabolæ, *Cùm omnia feceritis, quæ mandata ſunt.* Atqui in mandatis primum & ſummum eſt amare Deum toto corde. Quare, qui non operatur ex charitate Dei, is non poteſt dici implere omnia mandata. Itaque fœda eſſet implicatio contradictionis: Cum impleueritis omnia, dicite, Serui inutiles ſumus: quia non impleuimus omnia: quod eſt abſurdum.

XXXI. Iam vero Maldonatus: Idem eſt ſeruos inutiles eſſe, cum fecerimus omnia, quæ præcepta ſunt nobis, non quidem nihil præceptorum obſeruatione meruiſſe: ſed nihil meruiſſe præter mercedem, quæ præceptorum obſeruationi reſpondet. Vult ergo Chriſtus non gloriari nos, cum præcepta ſeruauimus: quia, etſi mercedem noſtram meriti ſumus, tamen nihil ſingulare, nihil egregium, & eximium fecimus, quod non quilibet ſeruus facere debuit: nec tam eſt laudabile, quod id fecerimus, quam vituperabile, ſi non feciſſemus.

XXXII. Argumentum habet: Quod in parabola eſt, Seruo illi nullam à Domino deberi gratiam, hoc in parabolæ concluſione eſt, ſeruum inutilem eſſe. Gratia autem in parabola non ſignificat mercedem ex pacto, pro exhibito labore ac miniſterio, ſeruo promiſſam debitamque: ſed mercedis cumulum, atque corollarium, quo ſerui, qui plus quam debebant, laborauerunt, donari ſolent.

XXXIII. At nobis cum Maldonato conuenit hos ſeruos inutiles dici, non Deo, ſed ſibi. Hoc poſito, addimus, abſurdiſſimam eſſe, & à ratione alieniſſimam hanc expoſitionem: neque vnquam auditum eum ſeruum, ſiue vt Maldonatus mauult, eum mercenarium, eſſe ſibi inutilem, qui præter pactam mercedem nihil auferat. Enimuero hæc illa eſt potius vel ſola vtilitas, quam à ſuo labore mercenarij exſpectant, aut etiam exſpectare poſſunt: alias quorſum paciſcerentur? Quis autem credat Dominum ita vſum his vocibus è medio petitis, vt affingeret ſenſum nunquam auditum? amplius dicam, ſenſum oppoſitum ſenſui proprio, & vſitato? Nam transferre in vicinum & ſimilem, potuit: ſed oppoſitum, videant ferrea Ieſuitarum pectora, vtrum concedere queant: Catholicus nullus admittet.

XXXIV. Ad hæc, prohiberi hac parabola τὸ μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ κατορθώμασι, audiuimus ab interpretibus. Vide mihi abſurdum. Nam quia prohibetur hæc præſumptio propter hanc rationem, quia ſerui ſimus inutiles: ergo non latius patebit prohibitio, quam ipſa ratio. Si ergo ratio hæc eos tantum comprehendit, qui nihil niſi debitum præſtiterunt: non autem eos, qui aliquid præter debitum: Ergo ſolis illis prohibebitur μεγαλοφρονεῖν, non itidem iſtis. Quod rurſus an ſint admiſſuri Ieſuitæ, non facilè dixerim: Catholicos ſcio nullos poſſe tolerare; qui vniuerſaliter dicunt μὴ δεῖν μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ κατορθώμασι: at non ἐπὶ ποιοῖς μὲν ἐξεῖναι, ἐπὶ ποιοῖς δὲ μὴ ἐξεῖναι. Quid? quod huiuſmodi diſtinctio ponit, poſſe aliquid præſtari boni, non debitum Deo? At hoc negantem audiuimus Chryſoſtomum hom. 7. in Epiſt. ad Rom. ἅπαντα ἃ ποιοῦμεν, ὀφειλὴν ποιοῦντες πληροῦμεν.

XXXV. Concedo huic clauſulæ, *an illi habebit gratiam*, alteram clauſulam reſpondere, *ſerui inutiles ſumus*, ſed illam ſignificare, cumulum, corollariumve mercedis, non concedo: etſi centies Maldonatum aſſerentem audio. Cur enim me moueat autoritas Maldonati nudata ratione, deſtituta teſtibus?

XXXVI. Oſtenſum eſt ſeruos nominari, id eſt, mancipia: At hæc omnia debent: nec poſſunt quicquam operis ſupererogare. Quod ſi nihil erogent non debitum: Ergo neque vllam exſpectare poſſunt gratiam: nullum meriti ſiue cumulum, ſiue corollarium, ſiue auctarium, dicas, ſiue mantiſſam. Præterea ſi mantiſſam expectarent, & nõ propter opus diurnũ arandi, & paſcendi, cui operi erant conducti (ſi conducti) ergo propter illa opera: *para quod cœnem, & præcinctus miniſtra mihi*: nam in hæc opera non conducuntur aratores, & paſtores, ideoque neque eorum cauſſa vllam mercedem paciſcuntur. An igitur ſaltem propter paratam cœnam, & exhibitum miniſterium, debetur eis ſeruis, quos Dominus nominabat, ea gratia, id eſt, Maldonato autore, corollarium mercedis? Pronuntient alij: quando ego ſuſpectus Ieſuitis, bonis ſcilicet viris. Ambroſius, *Tu non ſolum non dicis ſeruo tuo, recumbe, ſed exigis ab eo aliud miniſterium, & gratias ei non agis.* Euthymius, *Docens, quod ſicut nullus ſeruum ſuum arantem aut paſcentem, & ex agro domum reuertentem, honore dignum ducit ob huiuſmodi laborem, ſed rurſum iubet, ac debitam adhuc exigit ſeruitutem, & nec ſic illi gratiam habet: ad eundem ſane modum & Deus.* Ianſenius, *E rebus humanis profert exemplum de ſeruo, quem nullus Dominus, quantumuis commodus, ſolet ex agro reuerſum honore afficere ob diurnum eius laborem, ſed rurſum iubet, ac debitam adhuc exigit ſeruitutem, & ne ſic quidem gratiam habet ei.*

XXXVII. Atque hactenus Sophiſtarum commenta, quibus exploſis omnibus ſupereſt illa legitima interpretatio, quæ meritum congruum penitus tollit. Colligo ſummam diſputationis, vt res tota ſit manifeſtior. Quicunque meretur à Deo vitam æternam, is ſeruus eſt ſibi vtilis. At nemo faciens omnia imperata, eſt ſeruus vtilis. Ergo nemo faciens omnia imperata meretur à Deo vitam æternam. Maior patet. Minor probatur. Si eſt vtilis: Ergo vel à natura, vel à gratia. At neutrum. Non à natura: & hoc fatentur aduerſarij. Probandum igitur non à gratia. Si ergo vtilis eſſet ex gratia: Ergo vel Deo, vel ſibi. At neutrum. Non enim Deo fatentur Papiſtæ. Probandum ergo, ne ſibi quidem. At ſi ſibi, ergo vel per ea opera quæ debet ex lege: vel per aliqua alia, quæ non debet. Hoc vero neutrum.

XXXVIII. Probo non per debita. Primo, quia contra hypotheſin: *Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite Serui inutiles ſumus.* Deinde, quia ſunt oppoſita, ſoluere debitum & mereri: vnde Chriſti ratio: ſerui inutiles, quia fecimus, quod debebamus: ex manifeſto ſcilicet axiomate: nemo ſibi vtilis, qui facit, quod debet. Tertio, rectè Maldonatus dixit: Quæ debemus, non tam laudabile eſſe ſi faciamus, quam vituperabile ſi non fecerimus. Nimirum: *εἰ μὴ ἐργάσηται*, aiebat Theophylactus, πληγῶν ἀξιωτέος ἐστὶ· ἐὰν δὲ ἐργάσηται, ἀρκείσθω ὅτι πληγὰς ἐξέφυγε. Argumentum: Nemo meretur præmium, ex ijs operibus, quorum ob defectum pœnis plectendus eſt. Ac per defectum operum debitorum ex præſcripto legis iuſtè plectitur quilibet. Ergo per eadem opera nemo meretur. Maior manifeſta ex ſenſu communi: alioquin ſerui mererentur à dominis ſuis: quod eſt abſurdum: quia progreſſus eſſet in infinitum, ideoque negatur à Chriſto.

XXXIX. Sed neque per indebita. Ratio: Nemo meretur per ea opera quæ nulla ſunt. Aſt opera bona Deo non debita nulla ſunt. Quoniam homo, ſeipſum totum debet Deo, qui totum ſe accepit à Deo. Et hic libens repeto, quod iam bis habui à Chryſoſtomo: ἅπαντα ἃ ποιοῦμεν, ὀφειλὴν ποιοῦντες πληροῦμεν.

XL. Hæc certa. Sed Abras Raconiſus, nouus Thraſo cornutam opponit aciem. Serui ſunt inutiles, vel qui omnia Dei mandata ſeruarunt, vel qui non niſi quædam, alijs violatis. Si illi, Ergo non erit lex impoſſibilis impleri: quod Caluinus dixit. Sin iſti, nihil contra Papiſtas: qui nulli docent eos mereri, qui parte vna violata, partem reliquam legis obſeruant.

XLI. Sed non ſunt ſemper inuictæ acies cornutæ Imo hæc ridicula. Nam prius cornu, ipſum eſt inutile: non enim refutatur. Quid ad te nunc, noue Thraſo, ſi alia parte Caluinus perit, dum iſta non euadas? Neque enim, ſi falſum, legem impleri non poſſe, ideo non verum, qui legem impleuerit eſſe ſeruum inutilem. Hoc igitur prælij effectum erit, quod in illo Thebano, cum ambo fratres cæſi ſunt. Vter enim regnauit eorum? An tibi perinde eſt, quid te futurum ſiet, dummodo pereat aduerſarius? Me vide. Serui inutiles ſunt, vel qui totam legem implent, vel qui partem tranſgrediuntur. Si iſti: ergo pereunt Papiſtæ, qui per bona quædam opera ſatisfieri poſſe nugantur alijs operibus malis: quæ certè non eſt inutilitas. Sin alij: ergo vicimus nos, qui bonorum operum impugnamus merita.

XLII. Enimuero, ſeruos hic inutiles dicimus vtroſque, Raconiſe: & illos

illos, inquam, qui totam legem implent, si qui sunt: & illos qui partem duntaxat. Viden vt minimè omnium terreat nos tua cornuta acies? Vt facile vtrumque cornu fundimus, fugamus? De primis disertus Christus: *Cum feceritis omnia, quæ mandata sunt, dicite Serui sumus inutiles.* Cum feceritis omnia, non autem: cum transgressi fueritis partem aliquam. Quod si inutiles illi, quid reliquos censemus? Mira Thrasonis impudentia est: sed nondum tanta, vt potuerit de istis non fateri.

XLIII. Sed si primi, inquit: Ergo potest impleri lex. Quæro, à quibus. A beatis-ne, an à viatoribus? Si beatos dicas, nihil ad nos: qui in viatoribus ad sanam fidem instruendis laboramus. Nemo nostrum sanè negauit à Sanctis in cœlo beatis impleri legem: & hoc sensu, legem non difficilem impleri quanquam tum negatis mereri. Sin viatores, nos vero negamus consequentiam. Nam hæc Christi oratio est hypothetica. Ast hypothesis nihil asserit. Cum Sol est supra horizontem: tum dies est, id potest verè dici etiam à Cimmerijs, quibus tam densæ tenebræ. Paulus 1. ad Corinth. 13. *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans.* οὐχ ὡς δυναμένῳ ποτὲ τῶν ἀπηριθμημένων ἐκάστῳ δίχα τῆς ἀγάπης ἐνεργῆναι, *Non quod quicquam eorum, quæ connumerata sunt, vnquam sine charitate præstari posset: sed quod Sanctus Apostolus, vt & ipse dixit, hyperbolico modo voluerit excellentiam omnia superantem isti adscribere præcepto*: Verba sunt Basilij Epist. 75. Quare Caluinus optimè, *Loquitur hic Christus de integra legis obseruatione, quæ nusquam reperitur.*

CAP. XVII.

Emere absque pretio. Deprecari in miserationibus Dei. Seruari non ex operibus.

I. QVintum nobis argumentum erit ex Esaiæ 55. *Omnes sitientes, venite ad aquas: vos, quibus non est argentum, venite, emite, & comedite: venite, emite absque argento, & absque pretio vinum & lac.* Si sine pretio, ergo sine merito.

II. Bellarminus negat esse ad rem. Quia vinum & lac, non gloriam sempiternam, sed gratiam temporis huius significent: quod probat autoritate Hieronymi. Se autem fateri gratiam Dei non acquiri per merita, sed gratis dari: quamuis non absque opere & labore nostro: nam venire, & emere, laborem nostrum designare: & absque argento, & absque vlla commutatione, designare reconciliationem non debitam, sed planè gratuitam.

III. Sed ego esse ad rem ostendo: quia agitur de obtinenda gratia diuina. Hanc autem ipsi Papistæ distinguunt, in primam & secundam: illam, qua venitur ad Deum: hanc, qua manetur in Deo: & hæc, nisi fallor, comprehendit, tum augmenta gratiæ in hac vita, tum vitam ipsam æternam. Primam gratiam acquiri gratis fatentur: & hoc loco nominatim Bellarminus: sed meritis obtineri secundam gratiam vtramque contendunt. Atqui Prophetam de hac secunda gratia loqui, manifestum. Nam hæc significat, vt dicebam, primos gratiæ in nobis motus: itaque significantur per venire. Hic vero Propheta non dixit, Emite & venite: sed contra, venite, & emite: vt doceat primo veniendum, id est, habendam primam gratiam: deinde emendum, nempe obtinendam gratiam, quæ est post primam.

IV. Hoc ipsum confirmatur ex sequentibus, *Quare appenditis argentum in non panem, & laborem vestrum in id quod saturare non potest? Audite audiendo me, & comedite bonum, delectabiturque in pinguedine vita vestra: Inclinate aurem vestram, & venite ad me: audite, & viuet anima vestra: feriamque vobiscum pactum sempiternum, misericordias Dauid fideles.* Enimuero quis non videt hæc verba complecti omnes partes gratiæ diuinæ à prima ad vltimam? Certè panis & vinum, alunt & saturant: quod prima gratia non facit, quæ designatur per sitim & esuriem: sunt enim hi primi motus ad fidem. Tum autem vita animæ, quid potuit dici latius? Adde fœdus, & quid supererit? Ergo falsum, per vinum & lac designari tantum primam gratiam.

V. Consentiunt interpretes. Cyrillus vt illud exponat, *Venite ad aquas*, varios congerit locos, quibus gratia designatur similibus comparationibus: & tandem, *Sæpe in Scriptura* (inquit) *diuinitus inspirata inueniemus Dei verbum dictum esse fontem ac flumen. Ideoque ipse Iudæos alloquebatur, & ad se vocabat, dicens. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, quemadmodum dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vitæ. Cum etiam sermonem habet cum Samaritana muliere, rursus sic ait, Omnis qui bibit de aqua hac, sitiet rursus, at qui bibit de aqua, quam ego dabo ei, fiet in illo fons aquæ salientis in vitam æternam. Itaque, inquit, si quis sitit, accedat ad Christum & bibat, accipiatque vberem per Sanctum Spiritum consolationem, gratiam, & sinceriſsimam mystagogiam.* Paulo post, *Itaque sine argento & precio est hæc potio, ac charismatum eius amplissima donatio. At quid mercamur? quam emimus potionem? Vini, inquit. Escam vero adipis, & frumenti. Et quidem in confesso est charismatum Christi copiosam accessionem, animam lætitia afficere.* Et post, *Omittite igitur frustra laborare & nullos fructus colligere, ac in rebus infrugiferis labores collocare, ac potius audite me, & comedetis bona, ex Euangelica scilicet prædicatione, in qua anima vestra, inquit, abunde acquiescet, & deliciabitur. Illic cognitio vera, & Dei qui natura est, & omnis virtutis & sancti decoris disciplina est, ac intelligentia, quæ res quasque agendas mirabiliter ac recte discernit, & mentem bonorum operum effectricem reddit, adeo vt omnibus, quæ innuuntur & significantur, adhæreſcant, & ab omnibus quæ taxantur, recedant, etiam qui ante grauibus criminibus fuerant affines.* Viden' vt nullæ sint partes gratiæ, quæ non contineantur hac prophetia?

VI. Lyranus, *Omnes sitientes, scilicet gratiæ in præsenti, & gloriæ in ciuitate cœlesti, per ipsum Christum donandæ, secundum quod ipse Ioannis quarto, Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et qui non habetis, quasi dicat, ista non cadunt sub precio temporali, sed dantur ex mera liberalitate diuina.* Paulo post, *Et viuet anima vestra, vita gratiæ, & postea gloriæ: Et vnde ista proueniant, postea subditur: Et feriam vobiscum, id est, legem Euangelicam, cui alia non succedet.* Adde ex Glossa ordinaria, *Et qui non habetis argentum. Gratia salui facti estis. Et alibi, Gratis accepistis, gratis date*: quæ quidem sumpta sunt ex Hieronymo: vt intelligat Bellarminus, etiam Hieronymum, quem solum laudauit autorem, non coercere Prophetæ verba intra terminos gratiæ huius temporis.

VII. Sextum argumentum ex Daniel. 9. *Non in iustitiis nostris nos prosternimus deprecationes nostras in conspectu tuo: sed in miserationibus tuis multis.* Theodoretus in ea verba, *Neque enim nos ijs freti, quæ iustè egerimus, inquit, tuam imploramus benignitatem, sed tua misericordia confisi, audemus tibi supplicare.*

VIII. Bellarminus paucis se sperat hanc rem confecturum, *Daniel*, inquit, *non coronam petit hoc loco, sed liberationem à captiuitate, in quam populus Dei propter peccata deuenerat.*

IX. Sed frustra. Nam, vt dixi, Papistæ non solam coronam meritis obnoxiam esse docent: sed etiam, excepta prima gratia, reliquum quicquid est gratiæ. At ex hoc saltem loco habemus sanctissimos viros, etiam cum temporalia bona postulant à Deo, niti non suis meritis, sed misericordia diuina. Tum certè si non sunt meritis exposita illa, quæ hanc vitam duntaxat spectant, multo minus illa, quæ alteram, cum sint longè maiora: ideoque longè minus meritis proportionata. At cum ex ipsa Papistarum doctrina necesse sit meritis suam esse ad præmia proportionem: omnino oportet ea, quorum maior est disparilitas, minus esse proportionata: illud etiam erit consequens, si non meritis reddantur temporalia, multo minus redditum iri æterna.

X. Septimum argumentum ex Paulo ad Ephes. 2. *Gratia estis seruati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur.* Item ad Tit. 3. *Postquam bonitas & erga homines amor apparuit Seruatoris nostri Dei, non ex operibus quæ fecimus nos, sed ex sua misericordia seruauit nos per lauacrum regenerationis, & renouationem Spiritus Sancti.* Si ex meritis, ergo ex operibus: nam merita sunt opera. Cum igitur non ex operibus: neque sanè ex meritis. Iustiniani hæc est paraphrasis. *Hvc tam amplum beneficium prorsus liberaliter, atque gratuito, nulloque modo merentibus nobis collatum est, gratia enim salutem consequuti estis, per Christi fidem: idque non vestris meritis, vestro-ve nisu, conatuve, cùm sit singulare Dei munus.*

XI. Porsanus distinguit salutem primam, à gratia secunda, & iustificatione. Illam dari sine meritis. Istam vero contra: quia Deus per gratiam suam dederit nobis eam mereri. Rursus opera distinguit in ea, quæ præcedant gratiam: & ea quæ sequantur. Illa non esse merita: & intelligi ab Apostolo; hæc vero esse merita: & non intelligi à Paulo, probat ex sequentibus, *Ipsius enim sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.* Addit Augustinum, octauo de Gratia, & Libero arbitrio, testem.

XII. Sed Paulum loqui non tantum de illa prima gratia, quæ præcedunt, apertè docent. *Sed Deus, vt qui dives sit misericordia, propter multam charitatem suam, qua dilexit nos, etiam nos cum per lapsus mortui essemus, vnà viuificauit cum Christo, cuius gratia estis seruati, Vnáque suscitauit, vnáque collocauit in cœlis in Christo Iesu.* Ergo gratia, quam laudat Paulus, & viuificationem comprehendit, & suscitationem, & collocationem in cœlis: quæ partes esse non possunt primæ gratiæ duntaxat. Non malè Salmero. *Hoc autem obtinuimus, tum quod præcipua pars hominis sit mens, siue spiritus, qui hic reparatur, & renouatur per fidei, & charitatis virtutes, & animus liberatur, à miseria tenebrarum, & ignorantiæ, & à proprij amoris vitio, quo nos supra Deum ipsum diligimus, & à pernitioso odio aliorum, tum etiam, quod per gratiam certam spem æternæ salutis, & ius ad gloriam, & arrhã Spiritus Sancti, & gustum quendam futurorum bonorum habemus.* Nam omnino duo sunt gradus beneficiorum comprehensorum hoc salutis nomine. Alia enim præsentia sunt; alia futura. Illa, quæ reapse conferuntur in hac vita; quorumque sensus est potius, quam spes. Ista, quæ hic obtineri non possunt; sed præstabuntur post hanc vitam: & horum spes est: nec spes tantum, sed ius iam acquisitum: ex cuius tum spei, tum iuris certitudine, non tantum saluandi dicimur: sed etiam saluati. Porro vtraque hæc beneficia cum contineantur salutis nomine; tum ergo cadunt in hæc verba; *Gratia seruati estis*: itaque falso Porsanus solam primam gratiam dixit.

XIII. Simili modo inepta est operum distinctio. Nam primo, Apostolus non distinguit: sed vniuersaliter loquutus est, *Non ex operibus*, quæ *fecimus nos*. Deinde, illud *Saluati sumus*, vtraque excludit: Nam si gratia, ergo non operibus: ita enim constanter Paulus. Si ergo ita sumus saluati gratia sine operibus; vt eo salutis nomine contineantur viuificatio, suscitatio, collocatio in cœlis: tum sanè confiteri, est necesse, non viuificationem tantum, sed etiam reliquas dari non ex operibus. At hoc verum non erit, nisi ipsa etiam opera comprehendantur post primam gratiam: nam hæc, etsi sequantur gratiam primam: tamen præcedunt suscitationem, vel certe collocationem in cœlis.

XIV. Tum autem: si per merita operum, post gratiam primam, acquiritur collocatio in cœlestibus; ergo, vel quoad præsentem sensum, vel quoad spem & ius. At neutrum est. Ergo non acquiritur per operum merita sequentium gratiam. Probatur assumptum. Non enim quoad præsentem sensum: neque enim nunc in hac vita, collocamur in cœlestibus, sed tantum collocãdi sumus tandem post hanc vitam. At neque, quoad spem & ius: Nam, vt audiuimus à Salmerone, vtrumque habemus ex ea gratia, quam Paulus nominauit: & hanc Paulus ipse affirmauit esse sine operibus. Quare nullo modo verum est, operibus quæ procedunt à gratia, tanquam meritis condignis, nos obtinere gloriam.

XV. In sequentibus, quid obseruauit Porsanus istis contrarium? Id vero oblitus est annotare: festinans nimium, an sibi diffidens potius? Enimuero Paulus nihil vult aliud, quam ita nos gratia factos esse saluos, vt tamen toti debeamus esse in bonis operibus: itaque statuit ad salutem necessaria esse bona opera, quod nos concedimus, & alias tractabimus. Neque aliter Augustinus exposuit: cuius verba. *Vidit, vtique putare posse homines hoc ita dictum, quasi necessaria non sint bona opera credentibus, sed eis fides sola sufficiat: & rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ea facienda sibi sufficiant:*

mox

mox itaque addidit, ipsius enim sumus figmentum. Vtrunque igitur tenendum: & seruari nos non ex operibus: & tamen creari nos in Christo in bonis operibus: vtrunque enim dixit Apostolus.

Cap. XVIII.

Parabola operariorum.

I. Octauo loco parabola erit operariorum, quæ recitatur Matth. 20. Paterfamilias conducit operarios prima luce, pacto denario: iterum alios hora tertia: alios sexta, & nona, & vndecima. *Quum autem serum diei esset, dicit Dominus vineæ procuratori suo, voca operarios, & redde eis mercedem, exorsus ab vltimis vsque ad primos: & cum venissent, qui circa vndecimam horam, acceperunt singuli denarium. Quum venissent autem primi, existimarunt se plus esse accepturos: sed acceperunt ipsi quoque singuli denarium. Sed cum accepissent, murmurabant aduersus patremfamilias, dicentes, Isti vltimi vnam horam opus fecerunt, & eos æquales nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstum. Ipse vero respondens dixit vni eorum, Amice, non facio tibi iniuriam: nonne denario pactus es mecum? Tolle quod tuum est, & abi, volo autem huic vltimo dare, vt & tibi. Annon licet mihi quod volo facere in meis rebus? an oculus tuus malus est, quia ego bonus sum?*

II. Manifestum argumentum. Si pro meritis præmium datur, ergo pro inæqualitate meritorum, inæqualia erunt præmia. At non sunt inæqualia præmia. Ergo non dantur pro meritis. Assumptum manifestum est in parabola: nam opera inæqualia sunt eorum, qui totum diem laborarunt, & eorum, qui non totum, sed horas alij aliis pauciores, ad vnam vsque. Propositio autem manifesta ex ipsa aduersariorum doctrina. Nam ij non tantum diligenter notant nullum esse meritum absque proportione: vnde erant Romæi conceptissima verba, *Vt inter meritum & mercedem attendatur æqualitas quantitatis, quemadmodum in commutatiua iustitia, puta, tantum quantum.* Imo Porsanus, in huius argumenti solutione: *Nihil æquius, quam vt qui plus laborauit, plus recipiat.* Sed etiam addunt, acquiri augmentum gloriæ: quod tamen concedunt non esse omnibus idem: vnde necesse confici; ei qui plus sit meritus, deberi etiam augmentum gloriæ maius.

III. Prolixi sunt hoc loco Maldonatus, & Porsanus. Et primo, calumniantur hac nos abuti parabola ad negandam inæqualitatem gloriæ in regno cœlesti. Sed neminem tamen indicant, à quo id assertum fuerit. Imo Maldonatus notat displicuisse Caluino hanc interpretationem: Quanquam hoc ipsum non sincere. Nam huius interpretationis Caluinus non magis meminit, quam si nunquam fuisset audita. Et quidem pro certo habeo, Iesuitam sibi finxisse monstra, quæ magnificè debellaret. Ita enim solent viros bonos artificiosa inuidia onerare, quo iure, quave iniuria, ille viderit: nobis nostra conscientia sufficiet, contra non huius tantum, sed omnium etiam συκοφαντῶν calumnias: in quibus Maldonatum, qui ex scriptis nouerit, postremum nunquam numerarit.

IV. Ponamus ergo inæquales esse in æterna vita gradus, quod Paulus 15. prior. ad Corinth. euidenter adstruit. Sed ne labefactemus tamen parabolam, quæ vnum omnibus denarium donat. Non enim istud illi contrarium. Nam etsi, exempli gratia, Apostolis maior gloria, quam Euangelistis: aut his, quam fideli plebi: tamen nihil obstat, quominus æquè in totidem thronis sedeant Apostoli, qui tamen inæqualiter laborarint: & in plebe fideli, eadem vita æterna concedatur, puta latroni, qui vltimo actu vitæ duntaxat credidit, & alij cuipiam, qui ab ineunte ætate, ad postremam vsque senectam, Christum sit confessus: vt nihil sit opus subtili illa Seraphicaque Scholarum distinctione beatitudinis obiectiuæ & formalis, quam Porsanus, quia potuit eloqui, putauit magnum se operæ pretium fecisse: καὶ γὰρ ὄδωρ φθόνος,

V. Deinceps geminum illis σόφισμα. Primum, negant inæqualitatem meritorum, siue operum. En tibi acumen: Nam si verba non recito, vix spero me lectori persuasurum, inueniri potuisse tantam audaciam. Maldonatus. *Finis parabolæ est, mercedem vitæ æternæ, non tempore, quo quis laborauit, sed labori & operi, quod fecit, respondere. Sæpe enim fieri solet, vt aliquis vna hora tantum laboret, quantum alius toto die, ideoque æqualem mercedem, id est, eundem denarium accepturum esse.* Nihil mutaui: ne solœcismum quidem, cuius Prisciano cura esto: Porsanus, *Hi, quanquam primi venissent, minus tamen laborarunt, quam postremi, qui vna hora tantum confecerunt, quantum illi toto die.* Et post, *si quis eorum opus fecisset tantum dimidiæ diei, proculdubio dimidium duntaxat denarium abstulisset.* Intelligo: quasi prima luce conducti asini fuissent, reliqui vero equi, & quidem alij aliis valentiores: sic enim puto fit etiam hodie, vt equinæ operæ maiori ære redimantur quam asininæ. Fortè etiam inciderat ille non nimium accuratus paterfamilias in febricitantes, quorum pallorem dubia lux obtegebat, ne deprehendi posset infirmitas: quę postea orto sole non potuit latere: vt eodem occaso computaretur.

VI. Eleganter sanè, nisi multa obstarent. Primo, interpretum autoritas. Hilarius, Canon. 20. *Et cum sero esse cœpisset, donum constitutæ in totius diei labore mercedis primi operarij hora vesperis consequuntur.* En tibi mercedem constitutam labori, non operę. Similiter Franciscus Lucas, *Denarium mercedem labori totius diei debitam.* Et rursum ad id, *Quod plus essent accepturi, vt qui plus laborarant, quam cæteri omnes.* Lyranus fortè ad eandem mentem, *Conuentio ista est promissio vitæ æternæ pro labore,* Royardus, hom. 1. dominica in septuagesima, *Conuentione, inquit, facta cum operariis ex denario diurno, id est, vt pro labore diei denarium recipiant.*

VII. Et vero, si non laboris, sed operæ præmium fuit: fuerunt autem inæqualium laborum æquales operę: ergo omnium operariorum eadem caussa fuit. At contra, Augustinus de Bono Perseuerantiæ c. 8. *Sed cur, inquit, non solum in paruulorum, verum etiam in geminorum vna atque eadem causa, tam diuersum iudicium?* Obiectio fuit Pelagianorum. Hanc ille soluit alia proposita quæstione. *Nonne similis quæstio est, cur in diuersa causa idem iudicium? Recolamus igitur illos operarios, in vinea qui tota die laborauerunt, & eos qui vna hora, nempe causa diuersa est impensi laboris, & tamen idem iudicium in redditione mercedis.* Franciscus Lucas, ad illud, *Quod iustum fuerit. Denarius integer non his iure debebatur, quod dies non esset integra, sed quadrans iure demi poterat* Et post de postremis vocatis ad recipiendam mercedem. *Cum minimum fiderent meritis suis, solamque expectarent Domini gratiam, denarium, mercedem labori totius diei debitam, præter suam & aliorum omnium exspectationem accipiunt,* Caietanus, *Acceperunt singulos denarios, pro singuli denariũ. Hoc est tantum præmij, quantum debetur toti labori vnius diei, vbi manifestè liquet, gratia patrisfamilias dans nouissimis supra condignum.* Hieronymus disertè, *Non sic laborauit tertiæ horæ operarius, quomodo ille, qui prima hora est missus in vineam. Similiter & sextæ horæ operarius, minus laborauit, tertiæ horæ operario, & nonæ, sextæ horæ operario.*

VIII. Ac sanè, si fuisset merces assignata operi, & omnium opus æquale: nulla fuisset primis indignationis caussa, non tantum iusta, sed ne verisimilis quidem. Nullum enim ius, nulla consuetudo, non id iubet. In parabola autem non solent fingi absurda, & non verisimilia. Royardus, *Arbitrari meritò poterant, quod plus illis essent accepturi, quandoquidem vsitato hominum more plus laborantibus, etiam plus mercedis conferatur.* Tum autem paterfamilias responsionem habebat paratam ab eo iure: quod tamen ille nullum pertendit: sed opponit naturam gratiæ, quæ illam iustitiæ æqualitatem non nouit. Vnde Royardus, *Amice, inquit, non facio tibi iniuriam, quæ locum non habet, vbi est mera gratia, sed vbi quod iure debetur, negatur.* Ferus, *Vbi nullum debitum est, sed omnia ex gratia præstantur, ibi nulla fit iniuria, nemo quicquam conqueri potest.*

IX. Sed obijcientem audio Maldonatum. Primo, de labore sæpe fieri solere, vt aliquis vna hora tantum laboret, quantum alius tota die. Deinde, de responso patrisfamilias; voluisse personæ decorum seruare: non conuenisse autem, vt illi operario declararet, cur tantum nouissimis, quantum primis daret: sed tanquam Dominus diceret, *Sic volo, sic iubeo.* Sic enim prudentes Domini solent seruis rationem quærentibus, cur hoc, vel illud iubeant, etiamsi intimam habeant consiliorum suorum rationem; pro ratione suam exponere voluntatem: Cur iubes? quia volo. Addit, noluisse prudentem patremfamilias, conquerentem operarium pudore suffundere: quod factum fuisset, si dixisset tantum se postremis dare, quantum primis, quia tantum laborassent.

X. Et vero solent ista in rebus humanis accidere. Verum quis docuit parabolas explicare ex non expressis in ipsa parabola? Hæccine ratio legitima est? aut vnquam, non dico præscripta, sed vel exemplo confirmata à quoquã sano? Breuiter ergo, concedo euenire interdum, vt inæqualis laboris æquales sint operæ, ideoque æqualia præmia: sed nego hac parabola id poni: à Maldonato dico intempestiue inquiri, importune vrgeri.

XI. Nam de decoro quid dicam? Primo, non videt se subito transformare mercenarios in seruos: eadem audacia, qua paulo ante seruos in mercenarios. Est enim verum, solere seruis suis herum pro ratione voluntatem suam obijcere: sed liberis itidem, absurdum est. Tum autem voluntas est pro ratione, in ijs quæ pendent à mera autoritate: & non, in iis quæ à iure. At meriti præmijque negotium eiusmodi est, ipsis confitentibus populis, vt pendeat à iure. Itaque debuit ille paterfamilias suis non seruis, sed mercenarijs, nõ voluntatem suam obijcere, sed rationem, si pares supponantur operæ. Et vero repræstat. Non enim voluntas, sed ratio significatur iis verbis, *Non facio tibi iniuriam, nonne denario pactus es mecum? Tolle quod tuum est.* Quibus verbis Bellarminus c. 19. 5. de Iustificat. asserit significari, non ex iustitia, sed liberalitate factum. An hæc non est ratio? An hac parte decorum personæ oblitus est Christus? Imo nugator Maldonatus potius.

XII. Nam quod de pudore addit, primo, vnde habet? quis eum docuit Euangelista? aut quis diuinare permisit? Deinde, quæ ratio diuinandi? An quos tam viles iam iam depingebat, vt non mererentur audire rationem, sed imperium exspectare; iidem tam subito tanti fuere, vt non deberent pudore suffundi? Et hoc præter verisimilitudinem, solent enim patresfamilias non dissimulare, cum sui operarij non strenue laborant, & tamen integram mercedem postulant.

XIII. Atque hactenus primum sophisma. Alterum sequitur, Maldonato proprium. Nam Porsanus, etsi alias fidus discipulus, hic tamen discessit à magistro, Maldonatus ergo: Tantum abest, vt docere Christus voluerit, æqualem omnium beatorum futuram gloriam, quia non meritis, sed gratis datur: vt contrarium omninò probare voluerit, non omnium gloriam æqualem futuram, quia non gratis, sed meritis datur: quod autem datur meritis non æqualiter omnibus, sed alijs plus, alijs minus pro cuiusque meritis datur: Videte λῆμα λαιολιτικόν. Videte quanti sit Iesuitam fieri.

XIV. Duo ponit, distincte consideranda. Vnum, velle Christum docere hac parabola, futuram gloriam inæqualem, alterum, rationem eius inæqualitatis à Christo sumi ex meritis, itaque docuisse Christum, eam gloriam acquiri ex meritis. De primo non contendimus: etsi miramur audaciam: quæ eam speret ab hoc loco euincere, cum tamen negare non possit in parabola non dari inæquale præmium, imo disertissime, æquale, denarios videlicet singulos singulis. Qui fieri potest autem, vt idem denarius, inæqualitatem significet? Et vero Bellarminus 3. de iustific. 16. *Denarius ille*, inquit, *significat æqualitatem æternitatis,* Aquinas, 1. 2. q. 5. artic. 2. *Vnitas denarij significat vnitatem beatitudinis ex parte obiecti.* Vt mittam alios, totumque adeo hoc caput, quo, si negasset Maldonatus, probari æqualitatem gloriæ: non contradiceremus, sed cum dixit probari inæqualitatem, nos certè cogimur audaciam mirari, imo temeritatem exsecrari.

XV. De altero capite non idem iudicium. Omnino enim falsum, à Christo statui merita, alioquin necesse esset poni paria, propter paria præmia. At id falsum, vt docuimus. Deinde, si merita statuerentur. Ergo omnibus ex iustitia merces esset reddita. At hoc falsum, tum ex verbis patrisfamilias, *An oculus tuus malus est, quia ego bonus sum?* Tum ex iudicio interpretum. Caietanus, *Vbi manifeste liquet gratia patrisfamilias dans nouissimis supra condignum.* Franciscus Lucas, *Idque egit recte, nullius reprehensioni merito obnoxius, erga illos benignus, erga hos iustus.* Bellarminus paulo ante, non ex iustitia, sed liberalitate factum.

XVI. Sed ille contra. Primum ex propositione. *Multi erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.* Ibi enim de meritis & præmijs agebat: Probat ab occasione: tum adolescens, cui dictum, *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me,* quod meritum est;

Et habebis thesaurum in cœlo: quod præmium. Item Petri, cui postulanti præmium pro meritis; *Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis?* responsum est, *Sedebitis & vos super sedes duodecim.* Nam, quia istis subiectum est statim, *Multi erunt primi nouissimi*: significatum est, propterea primos nouissimos futuros, quia, quamuis primi venerint ad vineam; minus tamen laborauerint, ideoque minorem mercedem meruerint.

XVII. Secundo, ex initio parabolæ; Operarius est, qui propter mercedem, quam labore suo meretur, laborat. Conducere, est verbum iustitiæ, id est, meriti & mercedis. Tum, Conuentionem ex denario facere; iustitia est, non solum gratia. Tertio, *Quod iustum fuerit, dabo vobis*: non potuit apertius meriti & mercedis iustitiam declarare. Denique, *Non facio tibi iniuriam*: quid est, nisi quod iustum erat, dedi tibi? Quid est, *tolle quod tuum est*, nisi quod iustum est, quod tibi debetur, quod meruisti.

XVIII. Sed ista nihil euincunt. Fateor parabolam inductam ad id explicandum de primis nouissimis, sed nego in eo de meritis agi: nec istud euincit occasio. Primo, quia in ea nihil de meritis condignis: sed tantum de ordine præmij adipiscendi: est autem aliud ordo, quam meritum. Neque verum, si quis vel vendat omnia, & det pauperibus, vt habeat thesaurum in cœlis: ideo meruisse hunc thesaurum: non verum, si sessuri sint in thronis ij, qui reliquerint omnia propter Christum, meritos esse eas sedes. Sed verum, ijs Deum illa præmia gratificari. Secundo, etiam si hæc concederem Maldonato: tamen negem sequi in his, *Nouissimi erunt primi*, similiter agi de meritis. Nam hoc etiam Iesuita sumit, sua fretus audacia, non vlla rei aut necessitate, aut euidentia.

XIX. Nec verum, Operarium esse, qui labore suo mereatur: quia mereri est præter nominis veriloquium: & aduentitium, vt sit quidem operarius, quicunque meretur suo labore: sed non contra. Quid enim obstat, quominus gratis laboret aliquis in vinea amici? Conducere, concedo esse verbum meriti: sed posse conductis dari vltra meritum, id est, non meritum præmium, nemo hactenus dubitauit: & in hac parabola, præter Maldonatum, alij agnouerunt posse ijs, qui post primos, tantum detrahi de præmio, quantum deerat horarum: itaque denarium integrum donatum non ex iustitia, sed ex gratia: & quidem præter omnium exspectationem. Conuentionem ergo ex denario, fateor fieri secundum iustitiam? sed hic nego vllam factam exceptis primis.

XX. Meriti & mercedis iustitiam designari his verbis, *Quod iustum fuerit, dabo vobis*, possum concedere absque damno: sic enim paterfamilias docuit se noluisse à se reposci denarium pro meritis: sed cauisse mature, vt ne denarium æquè debitum reposcerent. Est enim ac si diceretur: analogiæ hoc fundamentum esse, vt laboris diurni merces sit denarius. Itaque iis, qui tota die non laborarent, ne totum quidem denarium deberi: sed aliquam denarij partem, & quidem varijs variam. Atqui vis parabolæ præcipua, non in conuentione, sed est in persolutione præmij, vbi gratia est. Neque enim in conuentione primi fiunt nouissimi, aut contra; qui tamen parabolæ scopus est: sed tantum in retributione. Quare etiam si in conuentione meritum sit: non est tamen necesse esse in solutione: quandoquidem hæc ordinem inuertit conuentionis.

XXI. Concedo, primis cum datur denarius, dari ex iustitia, dari etiam ex meritis. Sed dari tamen fidelibus vitam æternam ex meritis, nego. Ratio negandi: quia hic denarius datus supponitur iis qui totum diem laborarint: at nego vitam æternam vlli (excepto Filio Dei vnigenito) vnquam datam, qui laborarit totum diem. Neque vero id parabolam necesse est asserere: quomodo non necesse, inducere conuentionem inter eos, qui præmium accipiunt. Sensus est ergo: Si quis daretur, qui totam diem laborasset, huic etiam deberi totam mercedem. Sed dari aliquem, id vero aliunde probandum. Nos autem confecimus non posse dari, cum euicimus neminem non esse peccatorem, & quidem à conceptione, id est, ἁμαρτωλοί.

CAP. XIX.

Passiones non condignæ.

I. NOnum argumentum sufficit Paulus ad Roman. 8. *Statuo ὅτι οὐκ ἄξια, quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Siue, interprete Beza: *minime esse paria quæ præsenti tempore perpetimur, futuræ gloriæ in nobis retegendæ.* Perinde est, siue condignas dicas, cum veteri interprete (Augustinus pro non condignis, indignas dixit, de Ciuitate Dei libr. 5. cap. 18. & octoginta trium Quæstion. quæst. 67.) siue pares, cum Beza. Nam si condignas: ergo ipsum meriti condigni nomen negabitur: & directa contradictio erit, Pauli negantis passiones esse condignas futura gloria: & Papistarum, asserentium esse merita condigna. Sin pares, at ijdem docent æqualitatem necessariam esse inter meritum & mercedem. Si ergo omne meritum est par mercedi: & passiones non sunt pares, ergo non sunt merita. Meminerint autem Sophistæ, se antea voluisse vrgere verbum Græcum ἄξια, quasi id meritum significaret. Quod si à se non discedant hoc loco, vident facile, quid inde concludi oporteat.

II. Tantum ictum Bellarminus sperat se leui declinatione elusurum. Loquitur Apostolus, inquit, de substantia ipsorum operum, non de proportione absoluta. Nam passiones huius temporis breues sunt, gloria illa æterna est, tamen proportio est inter has passiones & illam gloriam, propter charitatis dignitatem, vnde procedunt. Cuius fundamentum Tapperus accersiuit ab Aristotele, vnde hausit magno fructu, an fastu? Æquale esse aliud secundum quantitatem, aliud secundum proportionem: illud esse commutatiuæ, hoc distributiuæ iustitiæ: & illam non esse Dei ad hominem: sed istam. Paulum autem non respicere merita passionum & operum, sed labores & afflictiones, annexas passionibus huius seculi: quæ non possint conferri cum æterna gloria.

III. Et hoc videor intelligere: quasi diceret, cum comparantur boui, aliquot nummi, tum æqualitatem esse inter bouem & nummos: non quamcunque tamen: nam massam vtrinque valde esse inæqualem: sed vt massa massam non assequatur; at æstimationem pecuniæ tantillæ tamen æquare tanti bouis æstimationem. Similiter durationem æternæ bonitatis immani spatio superare durationem afflictionum, & cæteram etiam quantitatem esse imparem: nihilominus tamen aliquam alicunde proportionem esse.

IV. Hoc quicquid est breuius, indeque obscurius dictum, explicant Pererius, & Costerus. Ille considerari bona opera, primo vt sunt humana, & à libero arbitrio: secundo secundum substantiam operis, & proprias naturalesque conditiones, vt intentionem, durationem, materiæve conditionem: tertio vt proficiscuntur à Spiritu Sancto, per gratiam. Primo & secundo modo, non esse condigna: sed tertio, conuenientem habere proportionem æqualitatis & dignitatis cum præmio vitæ æternæ. Costerus, considerari primo, vt sunt molesta & difficilia: secundo, vt à voluntate nostra dimanant: tertio, vt effecta à Filio Dei, & inhabitante Spiritu, quarto, vt coniunctam habent diuinam promissionem mercedis æternæ. Duobus primis modis non esse condigna: at reliquis duobus contra. Paulum autem loqui de primo modo.

V. Comparemus istos inter se. Distinguit Bellarminus substantiam operum, ab eorum proportione absoluta. Et Apostolum ait agere de substantia. Ergo, inquam, substantia operum illi est, quod Pererio Costeroque primus & secundus modus considerandi opera. Ideoque proportio absolute: quanquam hoc nominis ego non bene concoquo: neque concipere possum (quæ mea tarditas est) vllam in rerum natura proportionem absolutam: quandoquidem omnis proportio relatio est: at nulla relatio est absoluta: condonemus tamen homini alioquin vehementi cura occupato opprimendæ veritatis, condonemus, inquam, hanc illi ἀκυρολογίαν. Ergo illi proportio est in tertio modo Pererij, vel tertio & quarto Costeri; nam hi proportionem æqualitatis inde repetunt.

VI. Rem iam videamus. Non loquitur de proportione operum. Et tamen, inquam, ἄξια dixit. Atqui Bellarminus cap. 2. Græcos asseruit meritum ἀξίαν dicere, & mereri ἀξιοῦσθαι. Quid? an meritum negabit, significare proportionem? Imo suadeo, vt illud potius recantet: & nobiscum agnoscat non esse perpetuo idem ἄξιον & meritum.

VII. Verumenimuero, si non loquitur de proportione: ergo neque de operibus, quatenus sunt à Spiritu Sancto: aut quatenus habent adiunctam promissionem: nam in his duobus modis proportionem esse agnoscunt Pererius, & Costerus. Atqui falsum posterius. Et mirum est potuisse quenquam, aut tam esse somnolentum, vt non attenderet seriem textus: aut tam impudentem, vt ab ea hæc pauca verba distraheret: *Non enim accepistis spiritum seruitutis, rursus ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba Pater. Qui ipse Spiritus testatur vna cum spiritu nostro, nos esse filios Dei: Quod si filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si modo simul cum eo patimur, vt simul cum eo glorificemur. Nam statuo minimè esse paria quæ præsenti tempore perpetimur, futuræ gloriæ in nobis retegendæ.*

VIII. Viden'? audin'? vtramque istam conditionem, à qua aduersarij proportionem operum accersunt, disertè expressam? Nonne enim agit manifestis verbis de fidelibus quatenus acceperunt Spiritum Sanctum? Et ab hoc Spiritu nasci illam confidentiam, qua certi sunt se esse filios Dei? Et ab hac filiatione oriri ius hæreditatis? Et huic iuri additam conditionem vna patiendi? Quæso te, quisquis es Lector Christiane, quomodo potest à Spiritu esse certitudo filiationis: ab hac certitudine, hæreditas: huius hæreditatis conditio patiendi: & tamen subito passiones considerari absque Spiritu, & nō aliter, quam in Caino, aut Ismaele, aut etiam Iscariota? Aut, quomodo possunt sine promissione considerari, de quibus tamen, nec longo interuallo, sed statim & immediatè, *hæredes sumus, si compatimur*? Anne hæc nulla promissio? Et neget quisquam impostores esse Bellarminum, Tapperum, Pererium, Costerum?

IX. Oecumenius, Δείκνυσι τὸ ὅλον σχεδὸν τῆς χάριτος ὂν διὰ τὸ νικᾶν ταῖς ἀνταποδόσεσι τὸν Θεόν, καὶ ὅτι οὐκ ἰσχύομεν ἄξιόν τι τῆς ἐκεῖ ἀνταποδόσεως παθεῖν ἢ συνεισενέγκειν. *Demonstrat totum hoc ferme gratiæ esse, eo quod superet Deus remunerationibus: quandoquidem non possumus quicquam dignum futura illis remuneratione neque pati, neque conferre.* Quanquam hinc vnum potuit abesse vocabulum σχεδόν, quo nonnihil deciditur de gratia. Sed constat tamen Oecumenium τὸ ἄξιον considerasse non in substantia, sed in proportione. Theodoretus. *Superant certamina coronæ: non comparantur cum laboribus remunerationes: Labor enim paruus est, sed magnum lucrum speratur. Et propterea non mercedem, sed gloriam vocauit ea quæ exspectantur.* Sedulius, *Puto, quod in præsenti vita consolatio, quæ datur iustis secundum mensuram cruciatuum, detur: gloria vero futura, quæ reuelabitur in nobis, non secundum mensuram passionum, quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam.*

CAP. XX.

Contra meritum rationes.

I. HActenus argumenta nostra directe à Scriptura. Nunc erunt rationes variæ. Prima ratio: Nullum meritum est debitum. At omne opus bonum hominis est debitum: Ergo nullum opus bonum hominis est meritum.

II. Huic argumento respondens Porsanus, vtranque antecedentem negat. Prius maiorem: tum exemplo, tum ratione. Exemplo: posse enim operarium debere cuipiam æs magnum, cui tamen suas locet operas. Ratione. Vbi enim ius est, ibi esse proprie iustitiam; at inter duos, quorum vnus alij sit debitor, ius esse posse. Ergo & iustitiam.

III. Sed maiorem qui neget hunc necesse est abire à sensu communi; à quo illud erat in parabola. *Serui sumus inutiles: quod debebamus facere, fecimus*, de quo paulo antè disputatum est. Tum autem Porsanus ipse cap. 6. cum ageret de conditionibus meriti, primam posuit, vt sit liberum, non factum ex necessitate. At, quicquid fit ex debito, necessariū est, non liberū; quia pendet ab eius voluntate, cui debetur; non eius à quo fit. Et huc facit ratio Domini-

Dominici à Soto, pro libertate arbitrij. *Ratio naturalis est: quod mereri est aliquid dare alteri, & conferre in bonum ipsius, nemo vere dat, nisi illud cuius est dominus.* Perge enim: at eius, quod debemus, domini non sumus, vnde apud Latinos debita pecunia, dicebatur, æs alienum. Plena erit conclusio. Ergo debitum non esse meritum.

IV. In rationibus Porsani exilis est & ridicula Sophistice. Nam, qui operarius æs debet, potest sane operas locare, sed, si operas debeat, non potest operas locare eisdem. At nos Deo debemus hæc ipsa bona opera, quæ Papistæ iactant esse merita.

V. Ius esse inter debitorem & creditorem, libentes concedimus. Nec negamus ibi iustitiam esse vbi ius est, sed querimur Porsano imperfectum remansisse argumentum, nec ostensum, quomodo inde concludatur meritum. Nam nos quidem negamus, id ius eamve iustitiam non nisi cum merito existere: Esse enim aliquod ius, aliquamve iustitiam debiti. Sic inter herum & seruum, quis neget esse ius aliquod? & tamen à domino seruus non meretur, quod ipse dictat sensus communis. Manet ergo maior certa.

VI. Minorem negat itidem: nempe ex isto, puto, principio, Qui semel sic verecundiæ fines prætergressus, eum oportere esse nauiter impudentem, sed argutatur tamen: Omnia nos quidem fuisse debituros Deo, si sic voluisset. Sed, quæ ille nobis donet, ea nostra esse, quantumuis ab eo prorsus pendeamus. Sic regem beneficium dare, vt penes se tamen sit summum dominium. Deniq; sic Christum à Deo omnia habuisse: & tamen meritum esse.

VII. Sed nobis certa est minor. Debemus enim Deo & nos ipsos, & nostra omnia, tum tanquam creatori, tum tanquam redemptori: Et, vt cætera mittam; bona opera deberi, vel hoc vnum abunde docet argumentum, quod ea non præstantes merito puniamur. Ad Ephes. 6. *Venit ira Dei in filios contumaces.* Item in lege, *Maledictus qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in lege.*

VIII. Concedo, si voluerit Deus nonnulla à nobis non postulare, ea nos illi non debere. Sed esse eiusmodi aliqua bona opera, nunquam probaturum scimus Porsanum. Quia nos contra, scimus exigi pœnas ab iis, qui non præstiterint. Et habemus disertos locos. Primæ Ioannis 2. *Qui dicit se in eo habitare, debet, ὀφείλει, sicut ille incessit, ita & ipse incedere.* Ad Roman. 8. ὀφειλέται ἐσμέν, *Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus: nam si secundum carnem vixeritis, futurum est, vt moriamini.* Nec in oratione, alia mente dictum. *Dimitte nobis debita nostra.* Et, quia hæc omnia debentur ex vi legis, si non debemus, relaxata esset lex: At Christus Matth. 5. *Ne existimate me venisse, vt dissoluam legem aut Prophetas.*

IX. Regis exemplum est alienum. Retinet ille sane summū dominium, sed non retinet subalternum. Itaque donat subalternum: non donat summum. Itaque beneficiarius non potest, cum à rege agnoscit summum illud dominium, ab eo mereri, sed potest, si forte subalterno dominio. Atqui opera nostra bona sunt de iure summi illius dominij, quod sibi totum Deus retinuit. Itaq; hoc ipso fieri non potest, vt ab eo mereamur.

X. Domini nostri exemplum alienissimum est. Quod enim ille habuit à Deo, non habuit per gratiam, sed per naturam, quæ in eo fuit integra, & in statu perfectæ innocentiæ. Itaq; debuit tantum ex iure creationis. Nos vero debemus insuper ex iure adoptionis. Deinde Christus est non homo tantum, sed θεάνθρωπος. Atque inde est meritorum eius pondus. Nam hæc opera non debuit Deus. Quia igitur Deus fecit, ergo merita esse potuerunt, quæ in puro homine non potuissent. Nihil ergo Porsanus promouit.

XI. Ratio altera: Nemo potest mereri eo, quod non sit suum. At opera bona, non sunt nostra. Ergo operibus bonis non possumus mereri. Nostrum intelligimus, respectu eius à quo oporteat mereri. Quanquam de maiori non est, quod contendamus: cum eam conceptis verbis Porsanus concedat, & vero negare non ferebat sensus communis. Sed minorem negat: Nos probamus. Quæ nos habemus à Deo, ea non sunt nostra. At omnia opera bona habemus à Deo, Ergo non sunt nostra.

XII. Hic Porsanus maiorem negat. Eadem enim opera esse, & Dei & nostra, nimirum quomodo Scriptura, & scribentis est opus in solidum, & calami. Itaque Paulum dicere, *Non ego autem, sed gratia Dei mecum*, prioris ad Corinthios 15. Sic Christum meritum esse operibus, quæ tamen habuerit à Deo.

XIII. Eadem opera esse & Dei & nostra, nullus negat, neque ad rem est obseruatio. Nam argumenti mens est, operibus bonis nos non mereri posse nisi qua nostra sunt. Atqui ea ratione, qua mereri possunt, si possunt, nostra non esse, sed Dei ea in nobis operantis. Enimuero placet scriptionis exemplum, à Porsano indicatum. In Scriptura ductus sunt linearum, in singulis literis. Est & vocabulorum συνταξις, ex quibus oratio scripta conficitur. Dicatur ergo sane tota Scriptura esse ab homine, esse etiam à calamo, sed profecto συνταξις non potest à calamo, etsi per calamum: nam hoc ingenij humani opus est. Similiter in operibus, est operatio ipsa, est & qualitas, per quam non tantum opera dicuntur, sed etiam bona. Operatio ab homine esto, quomodo lineamenta à calamo, sed bonitas tamen à Deo, non ab homine, etsi à Deo per hominem. Atqui opera bona, si quid mereri possunt, non eo merentur, quod sint opera, alioquin etiam scelera mererentur, sunt enim opera, sed eo quod sint bona. Quare opera, ea ipsa ratione, qua mereri possunt, non sunt à nobis, sed ab eo apud quem mereri debent. Quod est absurdum.

XIV. Nihil ergo Porsanus agit, cum probat nostra esse opera. Quanquam hoc ipsum non bene probet, ex Paulo. Quia non sic Paulus dixit, *Non ego, sed gratia Dei mecum*, quasi significans non se solum, sed vna cum gratia Dei, aut etiam non gratiam solam, sed se vna. Græce: οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. Hoc est: *Sed gratia Dei, qua mecum est*: quomodo expressit Hieronymus contra Pelagianos lib. 2. & notarunt Caietanus, Salmero Iustinianus. Hoc est, non ego is sum, cui tribui debet id omne opus quod effectum, sed gratiæ Dei, quæ mecum est. Concedo vtrique, id est, tum Paulo, tum gratiæ totum opus tribui, quod Salmero voluit, concedo significatum auxilium, atque opitulationem, quod Iustinianus: Sed id ita intelligendum, non quomodo duæ principes causæ concurrunt, sed quomodo instrumentum seruit principi: nimirum, vt etsi sua efficacitas sit instrumento, tamen opus proprie referatur ad principem causam. Nam cæterum, absit vt ab his verbis nos intelligamus, quod Iustinianus notauit, nullum à Paulo adhibitum fuisse conatum, nullum laborem, aut industriam.

XV. De Christo iam dictum. Habuit sane sua, quæcunque habuit à Deo, sed non vt externo principio, quia est ipse Deus, ac proinde habuit à se ipso; quia habuit à Deo. Potuit ergo mereri. Sunt enim eius operationes omnes θεανδρικαί.

XVI. Tertia ratio: Quodcunque est meritum condignum, iustam habet proportionem ad eum à quo meretur, & ad præmium. At bona opera non habent iustam proportionem, aut ad Deum, aut ad vitam æternam. Ergo non sunt merita.

XVII. Respondet Porsanus, aliam esse æqualitatis proportionem, aliam condignitatis. De æqualitate concedit assumptum, negat maiorem. De condignitate concedit maiorem, negat minorem. Quia operibus addita sit gratia, instar imaginis regiæ, quæ monetam format. Hæc autem gratia extollit opera, vt reddat digna obiecto.

XVIII. Sed nihil est difficile. Nam nos hanc ipsam condignitatis æqualitatem intelligimus in argumento, & descripsimus per iustam proportionem ad eum à quo merentur. Hanc ergo ipsam nos negamus. Et rationem habemus negandi, quia hæc proportio posita est in iustitiæ qualitate, qua sine opera bona nulla aut esse aut dici possunt. Considerantur autem vel omnia, vel singula. Nempe, quia primum oportet singula eiusmodi esse, vt ne sint infecta peccato, vt si per martyrium, exempli gratia, velit quis vitam æternam à Deo mereri, tum necesse sit hoc perfectum esse, & omnibus numeris absolutum, vt nullum det locum cuiquam imperfectioni, quę aduersetur iustitiæ. Ratio facilis ab ipsa nummi similitudine, cui non est satis insculptam esse effigiem Cæsaris, nisi etiam sit purus, nec recisus. Atqui iam nulla nostra opera sunt non impura, non recisa. Itaq; nulla sunt merita.

XIX. Sed altera ratio est ex omnibus. Nam vita æterna non promittitur vni alicui bono operi, aut certæ cuidam operum parti, quomodo emendo agro non necesse est suum vniuersum thesaurum quempiam impendere, sed promittitur omnibus, adeo vt si emenda sit, omnibus simul operibus bonis sit acquirenda. Nimirum, quia *maledictus qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in lege, & qui in vno peccat, fit omnium reus.* Nec vero partibilis est vita, vt si non totam, at tantam queas obtinere. Imo, aut tota habenda, aut tota carendum, ideoq; aut omnibus operibus comparanda, aut nullis. Et præterea, quia Christianis omnibus omnes iustitiæ partes cōmendantur. Prioris Petr. 1. *Sicut is qui vocauit vos Sanctus est, ipsi quoq; sancti in omni conuersatione, διὰ πάσης ἀναστροφῆς reddamini.* Atqui rursus nemo omnium est, aut fuit, aut erit, qui omnia sua opera exhibuerit iusta: nam in multis offendimus omnes. Itaque duplici iam nomine deficit proportio meritis necessaria.

XX. Atqui operibus addita gratia est. Ita est, sed hæc gratia, vel qualitas operibus inhærens significatur, vel indulgentia Dei. Si qualitas; negatur ea gratia effici opera digna mercede, siue digna Deo, quia hæc gratia non omnino peccatum aufert, quamdiu sumus in hac vita. Sin autem indulgentia, condonans quicquid est imperfecti, hæc vero tollit omnem meriti rationem.

XXI. Illis operum defectibus Salmero se sperat satisfacturum varie. Primo, illud Lutheri dogma, statuentis cuiusuis iusti opus damnabile coram Deo, reprobatum, & à sanis mentibus tanquam insanum explosum. Secundo, imperfecta esse opera iustorū, si ad perfectionem comparentur, quæ futura est in patria. Sed hanc perfectionem Deum à viatore non exigere. Tertio, esse etiam imperfecta propter pugnam spiritus & carnis, sed hanc imperfectionem purgatam esse sanguine Christi, nec imputari à Deo. Quarto, multa iustorum opera, si strictius exigantur, nonnihil mereri correctionis, & emendationis, sed non esse tamen damnabilia ex eo, quod ex feruenti charitate Dei non procedant. Quinto, peccatum veniale consistere cum iustitia.

XXII. Non merentur ista longam considerationem. Et de primo quidem capite disputata controuersia est, vt ne sit nunc opus actum agere. Quod ad secundum attinet, illa perfectionis ficta distinctio est, quia non potest esse nisi ad præscriptum legis. Sed si tamen ei locus aliquis dandus, vt memini nonnihil simile ab Augustino fictum, quod alias notauimus: nempe oportet intelligi secundum intentiorem aut remissiorem iustitiam: quæ tamen sit vtrinque vere iustitia, & nihil habens admixti peccati. Ast ego dico sanctis in hac vita, non eam tantum deesse iustitiæ perfectionem, quæ est intensissima, sed illam etiam remissiorem, quæ nihil habeat peccati. Et id probari iis argumentis quæ sunt allata.

XXIII. Purgatam esse huiusmodi imperfectionem sanguine CHRISTI, quod erat in tertio capite, absit vt negemus. Sed si purgata sit, etiam mereri, hoc vero omnes absurditatis terminos excedit. Purgatur enim non nisi per remissionem admixti peccati. Remissio autem & meritum in vno maxime eodemque opere opponuntur διὰ πάσης. Non esse damnabilia ea quæ non procedunt à feruente charitate, ex iam dictis intelligi potest, potest enim concedi, vt prius dictum de intentione & remissione: Nam si charitas non tantum sit non feruens, sed remissa, verum etiam peccato vitiata, tum damnabilia dicimus, quæ inde procedunt, quia nusquam peccatum est, non damnabile. Itaque Veniale consistere cum iustitia, fatemur, si imputatam, si gratuitam intelligas, sed, si meritoriam ex condigno, negamus, quanquam venialis peccati monstrum, confossum est propria pugna.

XXIV. Sed videte indignum Salmeronis facinus. Audiit obiectum illud seueriſſimum, *Maledictus qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis.* Huic vulneri ita medetur. Primo, id maledictum non fuisse super æternis bonis, quia hæc pendebant ex susceptione Christi, ideo ad Iudæos tantū pertinere, non ad nos. Secundo, in lege Euangelij non ferri maledictum statim ac quis præuaricatus sit, sed si in præuaricatione perseuerarit. Esse enim gratiæ beneficium, *Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat.* Ezechiel. 33. Nam Christum in finem seruare maledictionem cum dicturus est, *Discedite maledicti in ignem æternum*, Matth. 25. Tertio, maledictionem Christi non venire à peccato letali, & veniali, quod oratione & aliis bonis operibus dispungatur.

XXV. Ego vero miror potuisse primum illud cuiquam Theologo venire in mentem, tam per se absurdum, tam alienum à vera Theologia. Mitto quam sit verisimile, Idololatris, Blasphemis, præter temporalia detrimenta, nullum à lege supplicium proponi? Aut, nullos fuisse Iudæos ante Christum damnatos pœnis post hanc vitam æternis. Mitto illud Augustini, *maledictio-*

nemsid est, pœnam æternam, expositione secunda Psalm. 108. Sed cur non attendunt viri Theologi, si Theologi, maledictionis eius vsum nullum esse posse, nisi inter Judæos, si non fuit nisi temporalis? At Paulus longe producit latius, vt probet neminem, non tantum Judæum, sed ne Gentilem quidem iustificari per legem. Itaq; curiose notas vniuersalitatis adscripsit, ὅσοι, *Quotquot ex operibus legis sunt, sub exsecratione sunt, scriptum est enim, execrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea*, ad Galat. 3.

XXVI. Quid? quod ibidem paucis interpositis verbis, *At Christus nos redemit ab execratione legis*, siue, vt habet Latinus interpres, *à maledicto legis*. Quos, inquam, *nos?* an Judæos tantum? At Paulus Galatas, non Judæos, sed Gentiles alloquitur. Deinde, non tantum Justinianus, sed etiam Salmero, fatentur intelligi tum Judæos tum Gentiles. Ergo, inquam, maledictum non tantum temporale, sed etiam æternum. Nihil enim me mouet vtriusque subtilitas, distinguentium maledictum commune cum Adam, vnde sumus natura filij iræ, & maledictum peculiare non seruantibus legem: nam etsi insulsitatis plus habeat, quam conueniat Thologo, tamen sufficit, quod vtrumq; sub his Pauli verbis comprehendi agnoscant, inde enim conficitur vtrumque esse maledictum legis, à quo nos Christus liberarit. Vnde mihi certa conclusio, maledictionem legis absurdissime describi huius vitæ terminis, tum etiam Judaici populi limitibus. Sed potius vere, & certe extendi in omnes homines, & super omnes homines.

XXVII. Secundum concedo, sed quid inde accedat meritis non video: Etiamuero non hoc tantum maledictum in extremum vsque diem differtur, sed ei maledicto opposita etiam benedictio, *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à iactis fundamentis mundi*. Etsi verum, recipi quotidie in sinum Abrahæ sanctos expectaturos beatam resurrectionem, sed nec minus verum, detrudi quotidie ad inferos, rebelles expectaturos vltimum iudicium.

XXVIII. Maledictum Christi non venire à peccato leui & veniali, primo Papisticum est somniantium ἀπροσδιόνυσος in distinctione peccatorum, de qua alias dictum, secundo dico, à nullo peccato venire condonato, siue illud magnum sit, siue leue, sed tantũ ab imputato, neq; enim eos duntaxat damnari, qui Christum tradiderunt, sed neq; iis tantum condonari, qui leuicula illa peccarunt, quæ pro exiguis labeculis vix dignantur agnoscere Papistæ, sed & damnari eos, qui longe minus peccarunt, quam Chorazitæ, & misericordiam consequi primos peccatorum.

XXIX. Ratio quarta: Quæ dona sunt Dei, eadem non possunt esse merita condigna apud Deum: Atqui bona opera sunt dona Dei, nõ possunt igitur merita esse apud Deum. Minor est extra controuersiam. Maior patet ex sensu communi: Nam meretur operarius à patrefamilias, nõ per ipsam illam pecuniam, quam accipit, sed per laborẽ suum, quem non habet ab eo. Potest quidem aliquis mereri per ea quæ sibi donata fuere, sed apud alium, vt seruus ille qui acceperat talenta à domino, fœnerabatur: at non domino, verum aliis quibuscunque, quomodo & nos iis ipsis operibus bonis, quæ accepimus à Deo, mereri possumus à proximis.

XXX. Aduersarij negant maiorem. Porsanus obiicit Christum, qui meritus sit apud Patrem, à quo tamen omnia acceperit. Alfonsus de Castro confugit ad Veteres, affirmantes opera nostra esse Dei dona, & tamen merita nostra, vt Augustin. Epist. 105. *Ipsa vita æterna, quæ vtiq; in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamen quia iam merita, quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa vita æterna gratia nuncupatur: non ob aliud nisi quia gratis datur, nec ideo quia meritis non datur, sed quia data sunt ipsa merita, quib. datur.*

XXXI. Sed de Christo responsum est, quæ habuit, ita accepisse à Patre, vt tamẽ à se ipso habeat. Itaq; illud *accipere* longe aliter sonat in eo mysterio, quam in hac nostra controuersia, nimirum accepit per generationem Christus: at nos accipimus per gratiam: itaque, quæ ita accipimus, non habemus ex nobis, sed mere aliunde. Quare hæc exceptio nulla est.

XXXII. Veteres agnosco ita esse loquutos, vt dicerent dona Dei esse merita nostra: In eoque crebrum esse Augustinum, sed & alios, maxime post Augustinum. Verum nunquam auditum apud eos vel nomen meriti condigni, de quo nostra disputatio est instituta: Res ipsa multo minus. Nam ij meritum dixerunt impropriissime. Quod, ne longe abeam, docet Augustinus hoc ipso, qui citatur, loco, vbi diserta ista, *Vita æterna in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur*: quæ verba quid significant, nisi propter solam consequentiam nominari merita, nimirum quia præcedant opera, sequatur autem vita æterna? Quod sane longissime abest à merito proprie dicto, id est, condigno.

XXXIII. Ratio quinta: Quicquid derogat meritis Christi, oppositum est fidei Christianæ. At merita condigna operum humanorum derogant meritis Christi. Ergo eadem opposita sunt fidei Christianę. Maiorem nemo negat, neque enim potest aliter: cum merita Christi sint basis fidei Christianæ. Probatur ergo minor. Quia mereri significat ius acquirere, quod antea non habebatur, siue ex toto, siue ex parte saltem. Sic enim operarij in diurnum denarium nullum est, nisi per operas, nec antea has potest illum à patrefamilias vllo suo iure postulare. Ideoque, proprie loquendo non potest quis mereri, quod iam suum est. Si ergo vitam æternam mereremur nostris operibus, ius aliquod acquireremus in eam, quod non habebamus. Si solidum, ergo nihil nobis Christus meruit, sin autem partiale: ergo aliquid est in æterna vita, quod nobis Christus non meruit. Vtroque autem modo, manifestum est derogari meritis Christi.

XXXIV. At aduersarij negant minorem. Negationis rationem varie exprimunt. Sanderus. Nam iis, inquit, meritus est vitam æternam, non qui nihil essent acturi ea in causa, sed qui per gratiam eius crederent in ipsum, & spatium temporis cum suppeteret, ambularent in iis operibus, quæ nobis ad eum finem præparasset, vt in eis ambularemus. Ambulare autem ex gratia in operibus bonis, quibus vita æterna ex gratia promittitur, nihil aliud est, quam ex gratia mereri vitam æternam.

XXXV. Sed nos concedimus ita nobis Christum esse meritum, vt tamen noluerit otiosis contingere vitam æternam, imo ambulantib. in iis operibus, quæ præparauit ad eum finem. Negamus vero hoc ambulare in iis operibus, esse mereri vitam æternam. Imo hoc ipsum impugnatur ea ratione, qua confirmata est à nobis minor, cui rationi nihil opponitur.

XXXVI. Salmero, Dicendum est, nostra & Christi merita pariter requiri, quia ita voluit. Nec propterea Christi meritis derogatur, non enim exiguntur, quasi sua non sufficerent, sed quia decens non erat, vt absq; nullo nostro opere Christi merita nobis applicarentur. Nam quia assimilandi illi eramus in gloria, par erat, vt & in gratia configuraremur, & inueniretur misericordia & veritas in hac via Domini.

XXXVII. Sed hic nihil audimus, præter nuda Salmeronis decreta, pro arbitrio constituentis, quid decens sit, quid æquum, denique, quid Deus voluerit, quasi eum prætorem nobis aliquis constituisset finiendis controuersiis Theologicis. Sed nos ab immani ista tyrannide liberos fecit Deus. Vtraque, inquit, requiruntur, quia Deus voluit. Sed nos contra dicimus, nihil velle Deum, contra disertum suum verbum, quia mendax esse non possit. Est autem ex diserto eius verbo verum, Christum nobis in solidum meruisse vitam æternam, quod necessario falsum, si eadem promerenda sit nostris operibus. Itaque non possunt vtraque requiri merita.

XXXVIII. Non decuisse nobis applicari merita Christi absque nostris operibus, nonnihil habet ambigui, itaque neque simpliciter concedi, neque etiam negari potest. Nam merita Christi, intelligi possunt, vel illa, quibus nobis Christus meruit, vel illa, quæ nobis meruit. Priori modo applicari nobis merita Christi signabit, quicquid iustitiæ fuit in Christo, factum esse nostrum, vt inde ius nobis certum esset in vitam æternam, & hoc modo vehementer abire dicimus Salmeronem à rei veritate. Quia non aliter nobis ea merita applicantur, quam sine operibus. Non possumus enim saluari, siue tu initia salutis dicas, siue perfectionem, sine applicatione meritorum Christi. At saluatos nos esse sine operibus diserte pronuntiauit Paulus. Quomodo ergo non decens applicari merita Christi, sine nostris operibus? Et omnino concedunt aduersarij primam gratiam dari absque operibus, siue meritis. Altero modo sensus erit, non esse decens conferri nobis vitam æternam absque nostris operibus, quod etsi negari possit, exemplo infantium, tamen concedatur sane in adultis. Sed quid ad hoc rem? Nam opera non sunt necessario merita, & solutio hæc incidit in eam Sanderi, de qua iam dictum.

XXXIX. Par est, inquit, vt Christo in gratia configuremur. Quomodo, inquam? Nam id aliquomodo verum: nimirum, quatenus sanctos nos esse oportet, sicut ille sanctus est. Et inde Paulus dixit, nos conformes fieri Christo. Sed quicumque eam conformitatem extendunt ad merita, vt sicut Christus meruit, etiam nos mereamur, imo quicquid ille meruit, & nos mereamur, næ illi Theologi sunt nugatores, ne quid dicam durius.

XL. Tapperus respondet, potius Christum eiusque merita magis glorificari, confitendo meritum esse nobis non tantum vitam æternam, sed etiam vt eandem mereri possimus. Explicat simili, quia sicut maior est Christi gloria, cum Apostolis concessit vt miracula ederent, quam quod ipse ediderit, sic etiam, cum nobis concessit, vt vitam mereamur. Costerus inducit Medicum, ita curantem morbum, vt non tantum infirmitatem & dolorem auferat, sed etiam vires reficiat, ad opera quælibet etiam ardua sufficientes.

XLI. Sed isti abutuntur nostra simplicitate, qui de alliis interrogati, de cepis respondeant. Nos dicimus detrahi meritis Christi, isti negant detrahi Christo: & hoc se persuasuros sperant, si aliam dent rationem augendæ gloriæ Christi. Quasi, si cur dicenti neminem peccatorem redemptum, quis obiiceret hoc modo minui misericordiam Dei: at ille responderet, nihil deperire gloriæ diuinæ, quia sic apparet infinita eius iustitia. Hoc quidem diceret plausibiliter, sed non euinceret tamen, non minui misericordiam. Gloria enim Dei & misericordiam comprehendit & iustitiam. Omnino similiter gloriam Christi forte quis doceat incolumem, qui prædicet effecisse, vt nos possemus mereri: at non ille tamen nõ detrahet de iis meritis, quibus idem Christus nobis vitam meruit æternam, quod nostrum est argumentum.

XLII. Præterea illud absurde dicitur, maiorem esse gloriam, si Christus efficiat, vt mereamur, quam si ipse in solidum sit nobis meritus. Ratio, quia quæritur hic laus beneuolentiæ, non vero potentiæ. Nam potentiam, non inuitus agnouerim magis elucere in miraculis patratis ab Apostolis, quã ab ipso immediate Deo, propter infirmitatem naturalem illorum. Sed beneuolentiæ longe alia ratio est. Is enim sine dubio munificentior est longe, qui opes amplas largitur inopi de suo, quam qui facultatem ei dat quærendi opes proprio labore. Et sine dubio de illa liberalitate multum ille detraheret, qui in ea prædicanda hoc tantum commendaret.

CAP. XXI.

De fiducia operum.

I. SExta ratio paulo erit prolixior, quia habet peculiarem controuersiam: Si operibus promereatur fidelis vitam æternam, ergo licebit fideli confidere suis operibus. At hoc absurdum. Ergo & illud. Consequentia facile confirmatur, quia licet confidere in omni vera causa, quæ ad finem optatum consequendum idonea est. At si operibus promeremur vitam, tum opera sunt vera causa vitæ. Ergo liceret operibus confidere. Quo argumento Bellarminus vtitur, capite septimo quinti de Justificatione ad propositionem secundam.

II. Probanda igitur assumptio. Primo, Pauli ad Philip. 3. hoc fuit votum, vt comperiretur in Christo, *non habens*, inquit, *meam iustitiam quæ est ex lege, sed eam, quæ per fidem est Christi, iustitiam ex Deo per fidem*. En quam longe abfuerit ab iis, qui confidunt operibus suis, nam hæc iustitia est legis. Quod si Paulus non putauit sibi suis confidendum, quid alij facient?

III. Tum autem si licet confidere, ergo & gloriari. Quia hoc est gloriari, non tam magnificis verbis sua extollere facta, quam magnificis cogitationibus, quandoquidem verba nihil sunt, nisi indicia cogitationum. At non licere gloriari de operibus, constat ex Paulo ad Roman. 3. *Vbi est gloriatio? Excluſa est. Per quam legem? operum? Non, sed per legem fidei*. Quarto, *Si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur: at non apud Deum.*

IV. Tertio: Si licet operibus confidere, ergo ex operibus oportet esse iustitiam apud Deum. Quia salutis causa nulla esse potest præter iustitiam, quæ vere sit iustitia apud Deum. Psalm. 15. *Domine, quis habitabit in tabernaculo*

suo

tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Esaiæ 33. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem.* Atqui bonorum operum nulla iustitia, quæ vere sit iustitia apud Deum, prout alias prolixa disputatione probatum est. Ergo non licet cuiquam suis operibus confidere.

V. De consequentia non pugnant aduersarij. De consequente quis sit eorum sensus, antea monuimus: nimirum posse aliquam fiduciam collocari in operibus. Huius igitur sensus argumenta nunc examino. Et ex Scripturis quidem colligit Bellarminus aliquot locos, ex quibus constat pios apud Deum meminisse, suorum operum: Nehem. 5. *Memento mei, Domine, in bono, secundum omnia quæ feci populo huic.* Psalm. 18. *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, quia custodiui vias eius.* Isaiæ 38. *Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim,* Esther 14. *Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ, & gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud sicut pannum menstruatæ, & non portem in diebus silentij mei, & quod non comederim in mensa Aman.* Denique poster. ad Timot. 4. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.*

VI. Atqui somnolentior hic fuit Bellarminus profecto, qui vim nullam argumenti indicarit. Ego sane video nonnullam piæ vitæ commemorationem apud Deum, sed fiduciam positam in pia vita, siue operibus, nullam video. Neque video necesse, vt quisquis commemorat sua opera, etiam iis confidat. Apparet exemplo Pauli, qui, etsi sibi peracto legitimo certamine dicat esse repositam coronam iustitiæ, quæ certe aliqua confidentia est: at idem tamen, negauit se velle inueniri cum sua legis iustitia, vnde apparet nullo modo confisum esse suis operibus. Clarius Nehemias, qui cum prius capite quinto & sexto, & alias rogasset Deum, vt sui esset memor secundum omnia, quæ fecerat, tandem, capite decimo tertio, explicat his verbis: *Pro hoc memento mei Deus, & parce mihi secundum multitudinem miserationum tuarum.* Quid manifestius? Nam quid opus ei parci, qui suæ confidit iustitię? Et quidem secundum miserationes?

VII. Alios locos Alphonsus de Castro colligit. Ex Tobiæ 4. *Fiducia magna erit coram Deo, eleemosyna omnibus facientibus eam.* In quibus verbis, inquit aperte docet Tobias fiduciam coram Deo licite collocari in Eleemosyna facta.

VIII. Respondeo, primo autorem esse Apocryphum: à quo præcessit illud longe durius: *Eleemosyna ab omni peccato, & morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras,* quod, vel falsum est, vel certe multa indiget curatione, vt non sit incommodum. Secundo, dissentiunt à Græcis Latina vocabula. Nam Græce nihil est absurdi, Δῶρον γὰρ ἀγαθόν ἐστιν ἐλεημοσύνη πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτὴν ἐνώπιον τοῦ ὑψίστου. *Donum enim bonum est eleemosyna omnibus facientibus eam coram Altissimo.* Tertio, Bellarminus vtitur hoc eodem loco, vt probet non ex fide solum, sed ex bonis operibus nasci fiduciam, & quidem postquam sollicite distinxit, aliud esse, nasci fiduciam ex operibus, aliud constitui in operibus. A quo nos certe non simus alieni, qui confessi sumus in constituendo statu quæstionis cap. 5.

IX. Addit ex Iob. 7. Vita hominis super terram est, sicut dies mercenarij. Sicut enim mercenarius, inquit ille, præstolatur finem operis sui: sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi. Mercenarius autem sperans mercedem laboris sui, non solum habet fiduciam in veritate & bonitate domini, à quo fuit conductus ad laborem, sed etiam confidit in suo proprio labore: quoniam optime intelligit se non recepturum à domino mercedem, quamuis ille sit bonus & verax, nisi propter laborem suum.

X. Optime, si Franciscana somnia totidem essent demonstrationes. Sed, quis homuncioni permisit oblatas similitudines producere in infinitum? Certe Jobus, tum temporis fiduciam nullam versabat animo, multo minus fiduciam ex meritis congruis. Argumenta. Primum axioma est vniuersale de vita non fidelium tantum, sed hominum. Perspicue. *Militia est vita hominis super terram, & sicut dies mercenarij dies eius.* At falsum omnium hominum esse merita condigna, quibus fidere possint. Alterum, suam ille perpetuam miseriam exprimit, & sine fine labores, *Sicut mercenarius præstolatur finem operis sui, sic & ego habui menses vacuos,* Hieronymus, siue quisquis est pro eo alius. *Similiter & ego me consequi arbitrabar, sed pro vmbra refrigerij incurri æstus pœnarum, & pro mercede mei operis, vacuus dimissus sum.* En tibi egregium argumentum fiduciæ!

XI. Sed est tamen vita hominis, sicut dies mercenarij. Esto, inquam, quid tum autem? At mercenarius fiduciam ponit in suo opere. Et hoc esto, inquam. Ergo homo fiduciam ponit in suis operibus: At hoc negatur, inquam. Ratio, quia, quæ sunt similia, non sunt, nisi κατά τι similia. Aduentus Christi similis est aduentui furis, Matth. 24. sed in eo tantum, quod vterque sit incertus, non enim vterque ad malefaciendum. Hic ipse mercenarius opus domino nullo iure debet, nisi ex compacto. An sic fideles Deo? Item, non omnes suas operas mercenarius, sed certas duntaxat. An Papistæ Deo seruiunt tantum ad numerum? Quæ cum ita sint, immanis est audacia, ex proposita parabola, verbum temere decerpere, cuius occasione, quasi libero aperto campo, petulanter exsultes, euagandi nullis propositis terminis. Sani certe interpretes non discedunt ab autoris mente.

XII. Quid? quod mercenarius in opere suo non confidit, nisi absoluto iuxta compactum? Nos ergo oportet ex eius similitudinis vi, operibus nostris non confidere, qui pensum perficimus nunquam, semper deficimus, nec in toto duntaxat, sed etiam in singulis partibus, adeo vt nec absoluamus totum, nec ea ipsa quæ facimus, non faciamus male. Et his operibus quisquam confidat.

XIII. Argumentatur iterum ex Matth. 9. *Confide filia, fides tua saluam te fecit.* In quibus verbis docuit illam licite fiduciam salutis posse habere, quia fidem tenebat, præcepit ergo, vt confideret in illo, & in fide, quam de illo conceperat?

XIV. Mirum argumentum! à fide ad opera. Atqui hæc illi apud Apostolum perpetuo opponuntur, adeo vt tollant se mutuo. Fide enim seruari, minime vero operibus. Quinetiam Salmero ad Galatas disputat. 17. ad argumentum 8. *Dicendum est, hic non esse sermonem de fide & aliis præparationibus, quæ ad percipiendam gratiam disponunt, constat enim in illis nullum esse iustitiæ meritum.* Audin', Alfonse, in fide nullum esse meritum iustitiæ? Quid ergo fides ad probandum fiduciam in meritis operum reponendam?

XV. Iterum ex primæ Joannis 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus.* Docet nos ex adimpletione mandatorum Dei posse concipere fiduciam obtinendi à Deo, quicquid orantes petierimus.

XVI. Sed primum illud falsum de adimpletione legis. Dixit Joannes, quia mandata eius custodimus, non autem implemus. Non esse autem idem vtrumque manifestum, quia nullus peccator implet mandata, & tamen aliquis peccator custodit mandata. Nam omnis fidelis custodit, & tamen omnis fidelis peccator. Nimirum, quia custodire mandata dicitur non tantum de omnibus numeris absoluta obedientia, cuiusmodi in Christo etiam dum in terris viueret, item in sanctis receptis in patriam, sed etiam de inchoata, custodit enim, qui incipit custodire.

XVII. Deinde argumentum non est ad thesim, non enim negamus ex bonis operibus, siue, vt ille loquitur, ex adimpletione legis, nasci fiduciam, sed in bonis operibus constitui: Ioannem autem illud concedimus dicere, hoc negamus.

XVIII. Postremo argumentatur ex Poster. ad Timoth. 4. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* Videte, quantam se dicat Paulus habere fiduciam assequendi coronam iustitiæ propter præclara opera, quæ meminit se fecisse.

XIX. At ego Papistas miror tam inconstantes, aut certe tam obliuiosos, qui nunc nobis confidentissimum Paulum propinent, quem tamen alias, quasi exemplar diffidentiæ obiiciunt. Meminimus enim, cum de fidei securitate ageremus, detortum illud fuisse, Nihil mihi conscius sum, & tamen in hoc non sum iustificatus. Vide libri 13. cap. 15. Sed nos tamen in his Pauli verbis ingentem agnoscimus, & vere Christianam fiduciam, dignam, vnde fideles omnes sui consolandi occasionem sumant. At fiduciam in operibus, fiduciam in meritis nullam ne ostendisse quidem Alphonsum obseruare possumus: asserentem duntaxat, audimus: Et ridemus. Nam cursum consummasse, fidem seruasse, etsi significet bona opera fecisse, tamen non significat nunquam peccasse. Itaq; etsi meminerit Paulus præclarorum suorum operum, tamen non significat sibi propter ea opera reddendam coronam, qua de re alias disputatum.

XX. Bellarminus addit exempla Veterum. Hieronymo teste, Paulum Eremitam morti proximum dixisse, *Peracto cursu superest mihi corona iustitiæ.* Et Hilarionem, *Egredere anima mea, egredere, quid times? septuaginta prope annis seruisti Christo, & mortem times?* Teste Sulpitio, Sanctum Martinum, diabolo adstanti, *Quid hic astas, cruenta bestia? nihil in me funeste reperies. Abrahæ me sinus excipiet.* Teste Bonauentura, Franciscum, *Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me exspectant iusti, donec retribuas mihi.*

XXI. Quid hæc, inquam, ad rem? aut quo peregrinabatur Bellarmini disputantis animus? Nam hæc verba, vt plena sunt pietatis & fiduciæ, ita nihil habent meritorum, de quibus oportuit Bellarminum agere. Nobis ergo vtilia fuissent huiusmodi exempla, cum contendebamus certos esse fideles de exitu suo felici, quod pertinaciter negabant Papistæ, negabat ipse Bellarminus, sed nunc nihil habent virium.

CAP. XXII.

Authoritates Patrum contra merita.

I. NEc vero Patres Catholici meritis condignis sunt propitij: Ex quibus paucos Bellarminus locos explicare conatus est. Nos addemus alios.

II. Primum constituit Hilarium in Psal. 51. *Spes in misericordia Dei in seculum, & in seculum seculi est. Non enim ipsa illa iustitiæ opera sufficient ad perfectæ beatitudinis meritum, nisi misericordia Dei etiam in hac iustitiæ voluntate, humanarum demutationum & motuum vitia non reputet.* Respondet Hilarium docere duntaxat, cum bonis meritis admisceri peccata quædam, quæ, tametsi non faciant hominem iniustum, cum sint leuia & venialia, tamen remissione & misericordia indigent, quia nihil coinquinatum intrare potest in regnum cœlorum.

III. Nos contra. Primo, illud de veniali peccato somnium à nobis iam solide esse profligatum, & vero his ipsis verbis conuinci absurdissimũ, tum quod negetur facere hominem iniustum, quo quid potest dici alienis à bona mente? Certe, ab Apostolo, qui peccatum definiuit ἀνομίαν. Rursus negat facere iniustum, & tamen concedit facere coinquinatum. Age, inquam, quod illud, quæso, coinquinationis genus est, si non est iniustitiæ? Et, si est iniustitiæ, quomodo non facit iniustum? Secundo Hilarium dicere, bona opera non sufficere ad beatitudinis meritum, hoc vero multis parasangis distat à Bellarmino substituente, meritis admisceri vitia. Enimuero, quod non sufficit ad meritum, non potest esse meritum: At, qui meritis dicit misceri vitia, supponit esse merita, id est, directe contradicit.

IV. Succedit Basilius, cuius hæc sunt in Psal. 114. *Manet sempiterna requies illos, qui in hac vita legitime certauerunt, non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia, in qua sperarunt.* Bellarminus primo versionem suggillat: Græce legi πρόκειται γὰρ ἀνάπαυσις αἰωνία τοῖς νομίμως τὸν ἐνταῦθα διαθλήσασι βίον, οὐ κατ' ὀφείλημα τῶν ἔργων ἀποδιδομένη, ἀλλὰ κατὰ τοῦ μεγαλοδώρου Θεοῦ, τοῖς εἰς αὐτὸν ἠλπικόσι παρεχομένη. Hæc significare requiem æternam reddendam legitime certantibus, non secundum debitum operum, sed secundum debitum Dei munificentissimi, id est, non pro mensura operum, sed pro mensura magnificentiæ Dei, siue, non quantum debetur operibus, sed pro mensura magnificentiæ Dei, siue non quantum, sed multo amplius, quantum videlicet decet munificentiam diuinam.

V. Nos vero agnoscimus in Græco textu non exprimi gratiam, quam Latinus interpres, quisquis est, expressit in secundo membro. Verumtamen primo, facile apparere cuiuis iudicioso lectori, non commode repeti ὀφείλημα, sed hiare potius locum defectu vnius voculæ, quomodo infinitæ occur-

runt

funt in bonis authoribus luxatæ fententiæ, exfcribentium culpa. Nam ὀφείλημα Dei, quis non audiat inuitus? Tum autem, ὀφείλημα pro decentia longe duriſſimum. Itaque merito dabunt cordati veniam ſupplenti aptiſſimum nomen gratiæ, & vſitatiſſimum in Scripturis. Præterea, vt nihil remittat Bellarminus de ſuo ſummo iure, tamen manet certiſſimum remoueri à Baſilio ὀφειλὴν ἔργων, id eſt, meritum operum: nam, quod meritum eſt operantis, id debitum eſt eius, cuius gratia opus fit. Itaq; vrgeat, quantum volet φιλανθρωπίαν Θεοῦ: dum tamen ne ſit ἔργων ὀφειλὴ, nihil nobis perit: nam promiſſio dici poteſt debitum Dei, & poni abſque vllis meritis.

VI. Sed iterum reſpondet, etiam poſita Latina verſione, nihil ſequi contra merita. Dicemus enim, inquit, à Baſilio excludi merita, quæ ſint hominis à ſe, & prædicari ea quæ ſint à gratia. Nam cum dicitur, manere requiem æternam legitime certantes, aperte ponit merita. Cum autem dicit, non ob merita factorum, ſed de munificentiſſimi Dei gratia, indicat neminem legitime certare ſuis ſolis viribus. Ego contra vrgeo οὐ κατὰ ὀφείλημα τῶν ἔργων, phraſin, quæ opera non diſtinguit, ſed vniuerſa complectitur. Enimuero, ſi merita conceduntur ſaltem poſt gratiam: Ergo vita æterna daretur ſecundum debitum operum poſt gratiam, ideoque & ſecundum debitum operum: quomodo, quod animal eſt rationale, eſt animal. Quomodo ergo, qui negat animal, negat animal rationale, ſic qui debitum negat operum, negat debitum operum poſt gratiam. Nec verum, qui dicat, requiem æternam manere legitime certantes, eundem ponere merita operum: minime vero omnium, Baſilium, qui contrariam exceptionem manifeſte addidit, οὐ κατ' ὀφείλημα τῶν ἔργων: qua fit perſpicuum in hoc differre fideles ſeruandos, ab iis, qui certant in ſtadio, quod his, non illis ex merito brauium debeatur.

VII. Hieronymus ad Demetriadem, *Si humiliaueris te ſub potenti manu Dei, & ſcriptum ſemper memineris, Superbis Deus reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Vbi autem gratia, non operum retributio, ſed donantis eſt largitas, vt impleatur dictum Apoſtoli, Non eſt volentis, neque currentis, ſed Dei miſerentis.* Præclare: adde enim, atqui vita æterna eſt gratia: & integram claramque habes concluſionem: Ergo vita æterna non eſt operum retributio. Aduerſus Pelagianos lib. 1. *Helizabet & Zacharias, nos docere poſſunt, quanto inferiores ſint beatæ Mariæ matris Domini ſanctitate, quæ, conſcientia in ſe habitantis Dei, libere proclamat: Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen eius. Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. Fecit potentiam in brachio ſuo. In quo animaduerte, quod beatam ſe eſſe dicat, non proprio merito, atque virtute, ſed Dei in ſe habitantis clementia.* Si de matre Dei verum, cur de reliquis negent Papiſtæ hyperduliſtæ? Lib. 2. *Omne os obſtruitur, & obnoxius eſt omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram eo, nullaque diſtantia eſt perſonarum, omnes enim peccauerunt, & indigent gloria Dei, iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Sic autem ſcribit: Exiſtimamus fide iuſtificari hominem ſine operibus legis, ſiquidem vnus eſt Deus, qui iuſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem: Manifeſte oſtendit, non in hominis merito, ſed in Dei gratia eſſe iuſtitiam, qui ſine legis operibus credentium ſuſcipit fidem.* In 2. ad Galat. & illud, *Nos natura Iudæi. Nos, id eſt, ego & tu, Petre, cum eſſemus, inquit, natura Iudæi, ea facientes quæ lege præcepta ſunt, & non ex Gentibus peccatores, ſcientes quod non poſſemus ex legis opere, ſed ex Chriſti ſaluari fide, credidimus in Chriſtum, vt quod lex nobis non dederat, fides tribueret.*

VIII. Chryſoſtomus ad Coloſſenſes Homil. 2. Διὰ τί κλῆρον καλεῖ, δεικνὺς ὅτι οὐδεὶς ἀπὸ κατορθωμάτων οἰκείων βασιλείας τυγχάνει. ἀλλ' ὥσπερ ὁ κλῆρος ἐπιτυχίας μᾶλλόν ἐστι, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· οὐδεὶς γὰρ τοιαύτην ἐπιδείκνυται πολιτείαν, ὥστε βασιλείας ἀξιωθῆναι· ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς ἐστι τὸ πᾶν. Διὰ τοῦτο φησὶν, ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν, ὃ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν, *Cur vocat ſortem, oſtendens quod ex bonis ſuis actionibus & recte factis nemo regnum aſſequitur. Sed quomodo ſors eſt potius boni euentus, ita hic quoque. Nullus enim ſic ſe vitam probauit inſtituiſſe, vt dignus habeatur regno, ſed quicquid id eſt, donum eſt eius. Propterea dixit, Cum omnia feceritis, dicite, Serui inutiles ſumus, quæ enim debuimus facere, fecimus.* In Epiſtolam ad Philippenſes, Homil. 11. καὶ καλῶς εἶπεν, ἐμὴν δικαιοσύνην, οὐχ ἣν διὰ πόνων καὶ ἱδρώτων ἐκτησάμην, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ χάριτος φησίν. εἰ τοίνυν ὁ κατορθώσας ἀπὸ χάριτος σώζεται, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς· ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς λέγειν ὅτι μείζων αὕτη ἡ δικαιοσύνη, ἡ διὰ πόνων, δείκνυσιν, ὅτι σκύβαλον τοῦτό ἐστι πρὸς ἐκείνην. οὐ γὰρ ἂν ποτὲ ἐγὼ κατορθώσας, αὐτὴν ῥίψας ταύτῃ προσέτρεχον. ποία δέ ἐστιν αὕτη; ἡ ἀπὸ πίστεως τοῦ Θεοῦ· τουτέστι καὶ αὕτη παρὰ Θεοῦ δίδοται· Θεοῦ ἐστιν αὕτη ἡ δικαιοσύνη· δωρεά ἐστιν αὕτη ὁλόκληρος. τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ δῶρα, πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερβαίνει τὴν εὐτέλειαν τῶν κατορθωμάτων τῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σπουδὴν γινομένων. *Et recte dixit, meam iuſtitiam, non, quam laboribus & ſudoribus quæſiui, ſed quæ eſt à gratia, inquit: Si ergo is ipſe, qui præclara opera geſſerat, ex gratia ſeruatur, multo magis vos. Quoniam enim veriſimile erat eos dicere maiorem eſſe iuſtitiam, quæ laboribus conſtet, oſtendit hanc præ illa quiſquilias eſſe, neque enim vnquam ego tot rebus præclare geſtis hac abiecta ad illam confugiſſem. Quænam autem illa eſt? Quæ ex fide Dei, hoc eſt, etiam hæc à Deo data eſt. Dei eſt hæc ipſa iuſtitia. Donum eſt omnino. At vero Dei dona longo interuallo excedunt exiguitatem bonorum operum quæ noſtro ſtudio fiunt.*

IX. Chryſoſtomo ſuccenturiatus accedit Oecumenius in 1. caput ad Coloſſ. καλῶς δὲ κλῆρον, οἱονεὶ κληρονομίαν τινὰ καὶ δωρεάν, οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι δόξαν. *Recte ſortem, quaſi hæreditatem quandam & donationem, non enim dignæ ſunt paſſiones huius temporis quæ comparentur reuelandæ gloriæ.* Theophylactus, *Sortem vbique appellat, vt oſtendat, quemadmodum ſors nulla obueniat humana ſolertia, ſed caſu quodam & fortuna potius terminetur, ita & nos nullo noſtro vel officio vel virtute cœleſti dignamur imperio, ſed Dei munere quodcunque eſt boni, ad nos defertur. Propterea Dominus, inquit, Dicite, quoniam inutiles ſerui ſumus, fecimus quod facere debebamus.*

X. Marcus Heremita de iis, qui ſe putant ex operibus iuſtificari, cap. 2. Ὁ Κύριος πᾶσαν ἐντολὴν ὀφειλομένην δεῖξαι θέλων, τὴν δὲ υἱοθεσίαν ἰδίῳ αἵματι δεδωρημένην τοῖς ἀνθρώποις φάσιν. ὅταν πάντα ποιήσητε τὰ προστεταγμένα ὑμῖν, τότε εἴπατε· δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, καὶ ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι μισθὸς ἔργων ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ χάρις δεσπότου πιστοῖς δούλοις ἡτοιμασμένη, *Dominus omne legis præceptum debitum volens oſtendere, adoptionem vero proprio ſanguine dari hominib. dicit, Cum omnia feceritis imperata vobis, tunc dicite, Serui inutiles ſumus: Et quod debebamus facere, fecimus. Propterea non eſt operum merces regnum cœlorum, ſed gratia heri fidelibus ſeruis deſtinata.* Et 3. Οὐκ ἀπαιτεῖ δοῦλος ὡς μισθὸν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' εὐαρεστεῖν ὡς ὀφειλέτης, καὶ κατὰ χάριν ἐκδέχεται, *Seruus non poſtulat libertatem tanquam mercedem, ſed acquieſcit tanquam debitor benignitatem heri ſentiens, & ex gratia ſuſcipit.* Et 4. Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ τοῖς εὖ δουλεύουσιν αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν χαρίζεται. *Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum Scripturas: & iis qui bene ipſi ſeruiunt, libertatem largitur gratuito.* Et 17. Τινὲς μὴ ποιοῦντες τὰς ἐντολάς, πιστεύειν ὀρθῶς νομίζουσι· τινὲς δὲ ποιοῦντες, ὡς μισθὸν ὀφειλόμενον τὴν βασιλείαν ἐκδέχονται, ἀμφότεροι δὲ τῆς βασιλείας ἀποφαλλονται. *Quidam non facientes præcepta, ſe tamen recte & ſane credere exiſtimant. Rurſus ſunt nonnulli facientes, qui tanquam debitam mercedem regnum cœlorum ſe ſuſcepturos ſperant. Horum vtrique à regni cœleſtis poſſeſſione fruſtrati excident.* Et 18. Παρὰ δεσπότου μισθὸς δούλοις οὐ κεχρεώσται, οὐδ' αὖ πάλιν οἱ μὴ δουλεύοντες ὀρθῶς ἐλευθερίας τυγχάνουσιν. *Ab hero ſeruis nulla merces debetur, neque rurſum niſi bene ſeruientes libertatem conſequuntur.* Et 19. Εἰ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε κατὰ τὰς γραφάς, καὶ οὐ ζῶμεν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι, δηλονότι δουλεύειν αὐτῷ ἕως θανάτου κεχρεωστήκαμεν· πῶς οὖν ὀφειλομένην τὴν υἱοθεσίαν λογιζόμεθα; *Si Chriſtus pro nobis mortuus eſt ſecundum Scripturas, neque viuimus nobis, ſed ei qui pro nobis mortuus eſt, & reſurrexit, nimirum ſeruire ei ad mortem vſque tenemur, quomodo igitur adoptionem debitam reputabimus?* Et 12. Ὅταν ἀκούσῃς τῆς γραφῆς λεγούσης, ὅτι ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὐκ ἔργα λέγει γεέννης ἢ βασιλείας ἄξια, ἀλλ' ἔργα τῆς ἑαυτοῦ ἀπιστίας ἢ πίστεως, ἃ Χριστὸς ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ, οὐχ ὡς συναλλάκτης πραγμάτων, ἀλλ' ὡς Θεὸς κτίστης καὶ λυτρωτὴς ἡμῶν, *Quando audis Scripturam dicentem, quod redditurus ſit vnicuique ſecundum opera ſua, non opera dicit gehennæ regnove digna, verum opera fidei in ſe, vel infidelitatis, quæ Chriſtus remuneraturus ſit vnicuiq;, non tanquã permutationem exercens rerum, ſed tanquam Deus creator, & redemptor noſter.* Et 22. Ὅσοι τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἠξιώθημεν, τὰ ἀγαθὰ ἔργα, οὐ δι' ἀνταπόδοσιν προσφέρομεν, ἀλλὰ διὰ φυλακὴν τῆς δοθείσης ἡμῖν καθαρότητος. *Quicunq; ad regenerationis lauacrum admiſſi ſumus, bona opera non propter remunerationem proferimus, ſed propter cuſtodiam donatæ nobis puritatis.* Et 24. βλέπεις πῶς πᾶσα ἕως θανάτου ἐπιτελουμένη ἀρετὴ, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἁμαρτίας ἐστὶν ἀποχή; ἁμαρτίας δὲ ἀποχὴ, φυσικῶς ἐστιν ἔργον, οὐ βασιλείας ἀντάλλαγμα, *Viden' omnem virtutem quæ ad vſq; mortem exercetur, eſſe abſtinentiam à peccato?* (Nimirum exempla præceſſerunt, ſobrietas, abſtinentia edacitatis, caſtitas, voluptatis: humilitas, vanæ gloriæ; & ſimilia) *Atqui, abſtinentia à peccato naturæ opus eſt, non vero regni meritum,* ſiue, vt vertit Ioan. Picus, *quod regni permutatione nequaquam penſandum eſt.* Et 54. Ὁ ποιῶν ἀγαθὸν, καὶ ζητῶν ἀνταπόδοσιν, οὐ δουλεύει Θεῷ, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ θελήματι, *Qui facit bonum, & quærit mercedem, non ſeruit Deo, ſed propriæ voluntati.*

IX. Auguſtinus in hanc partem multus eſt, ſed paucula quædam Bellarminus ab eo excepta putauit ſuo inſtituto ſufficere, eaq; delumbata in Pſal. 70. conc. 2. *Tua peccata ſunt, merita Dei ſunt. Supplicium tibi debetur, & cum præmium venerit, ſua dona coronabit, non merita tua.* Sermon. 15. de Verbis Apoſtoli, *Pro nihilo ſaluos facies illos: nihil inuenis vnde ſalues, & multum inuenis vnde damnes.* De Gratia & Libero arbitrio, cap. 9. *Maluit dicere, gratia Dei vita æterna, vt intelligeremus, non pro meritis noſtris Deum nos ad æternam vitam, ſed pro ſua miſeratione perducere.*

X. His tam paucis reſpondet, Auguſtinum docere, primo iuſtitiam noſtram, cui redditur vita æterna, veram eſſe iuſtitiam, ac per hoc vere meritoriam, non autem imperfectam, vt peccatum dici poſſit, ſecundo, diſtinguere hominem, qualis eſt ſine gratia Dei; & qui ſolis ſuis viribus operatur, ab eo qui per gratiam. Illi non deberi vitam æternam ex merito, ſed gratis donari, huic vero dicere, deberi vitam æternam ex merito; quia dicat, reddi iuſtitiam tanquam ſtipendium. Vtrumque colligit ex Epiſt. 105. ad Sixtum, & de Gratia & Libero arbitrio, cap. 6. 7. 8.

XI. Sed prius illud caput pertinet, non ad hanc quæſtionem, ſed ad illam de Perfectione iuſtitiæ, quæ diſputata eſt libro vndecimo, vt non ſit neceſſe nunc prolixius diſcuti. Tantum obiter, nego Auguſtinum quicquam aſſerere eiuſmodi, videlicet, aut veram eſſe iuſtitiam, aut dici non poſſe peccatum. Nam verba eius ſunt ex Epiſtola ad Sixtum, *Cui debetur vita æterna, vera iuſtitia eſt, ſi autem vera iuſtitia eſt, ex te non eſt; deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum, vt haberes eam, ſi tamen habes, profecto accepiſti.* Quis hic non videt Bellarmini importunitatem? Nam illud, *Cui debetur vita æterna, vera iuſtitia eſt*: maior eſt ſyllogiſmi propoſitio, quæ noſtram iuſtitiam non nominat, ſed eam cui debetur vita æterna. Et hanc nos omnes concedimus eſſe non tantum veram, ſed etiam perfectam, nec dici poſſe peccatum: Sed quæſtio reſtat, vtrum noſtra iuſtitia ſit ea cui debeatur vita æterna: Hanc Auguſtinus non aſſerit. Itaque aſſumit, non categorice, ſed hypothetice: *Vt haberes, ſi tamen habes.* Vt nec poneret tanquam verum, habere quenquam eam iuſtitiam, nec diſputaret tamen, quo non erat opus aduerſus Pelagianos, quorum controuerſiæ ſtatus is erat, vtrum à ſe & ſuæ naturæ viribus homo poſſet ſaluari. Cæterum aurea ſunt eius hæc verba ex capite vigeſimo ſeptimo decimi noni de Ciuitate Dei: *Hic ſiue illa communis, ſiue noſtra propria, talis eſt pax, vt ſolatium miſeriæ ſit potius, quam beatitudinis gaudium. Ipſa quoque noſtra iuſtitia, quamuis vera ſit propter veri boni finem, ad quem refertur, tamen tanta eſt in hac vita, vt potius peccatorum remiſſione conſtet, quam perfectione virtutum.* Hæc Viues explicans: *Magna enim ex parte ſumus boni, non quod bene viuimus, ſed quod commiſſorum ſcelerum nobis ſit à Deo gratia.*

XII. Alterum caput, magis eſt ad rem. Et fateor in diſputatione contra Pelagianos, hanc diſtinctionem non vtilem tantum, ſed etiam fuiſſe Auguſtino neceſſariam, quia Pelagiani, non ſimpliciter volebant hominem iuſtificari ex operibus, ſed diſerte, ſine gratia, id eſt, poſſe ex ſe & ſuæ naturæ viribus iuſte viuere, indeque obtinere ſalutem. Sed nego propterea verum eſſe, ab eo aſſeri opera, quæ fiunt per gratiam, eſſe vere merita, quibus ex condigno debeatur vita æterna. Nam appellari merita, & ante conceſſi, & quo ſenſu, explicaui.

XIII. Sed excludi merita, non tantum præcedentia gratiam, ſed etiam conſequentia, doceo. Primo ex his: *Vt intelligeremus non pro meritis noſtris Deum nos ad æternam vitam, ſed pro ſua miſeratione perducere.* Enimuero perducere ad vitam ęternã, conſummationem ſignificat ſalutis, non autẽ duntaxat

tæ initia, Atqui,si merita excluduntur duntaxat ante gratiam, admittuntur post gratiam; Ergo secundum merita perficietur salus, & perducemur ad vitam æternam, quod ipsum disertissime negat Augustinus. Sensisset fortasse cum Papistis, si dixisset, Non pro meritis nostris deduxit nos ad gratiam, siue ad initia salutis, siue ad spem vitæ æternæ, sed longe aliud dixit, cum dixit, Non pro meritis perducet ad vitam æternam. Recte dicam, sine pane dat nobis initium vitæ Deus, quis enim contradicat? At non recte, sine pane perduxit nos Deus ad vltimam senectam, quis enim nescit Deum vti pane ad prorogandam cuique vitam?

XIV. Rursus, *Cum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua.* Quid illud est, *cum præmium venerit?* An prima gratia? An initium salutis? Negant ipsi Papistæ, qui negant ibi locum esse meritis, ideoque & præmio. Ergo de eo ipso loquutus est Augustinus, in quo maxime Papistæ merita defendunt. Loquutus, inquam, de vita æterna. Habemus igitur, eo autore, tum temporis, cum donabitur nobis vita æterna, redditum iri quidem nostris operibus, sed non tanquam meritis. Quod ipsum disertius cap.7. de Gratia & Libero arbitrio, *Non Deus coronat merita tua, tanquam merita tua, sed tanquam dona sua.* Et de Tempore, sermon.49. *Exaudi me, Domine in iustitia tua: hoc est, non in mea, si diceret, Exaudi me in iustitia mea, tanquam meritum vocaret.* Et iterum, *Tunc Deus coronabit, non tam merita tua, quam dona sua, quicquid tibi donauit, si seruasti, cognoscit.* Attende geminum respectum in operibus bonis, alterum quatenus merita, alterum quatenus dona. Vtro ergo respectu redditur illis vita, redditur corona? Attende: nam hic nodus est. Diserte Augustinus, non tanquam merita, sed tanquam dona. Sensus est: Corona iustitiæ reddetur operibus bonis: at non tanquam essent merita tua, sed quatenus sunt dona Dei. Quis non cæcos dicat, qui hoc non videant? surdos, qui non audiant?

XV. Magni hæc momenti consideratio est: quia infinitis locis occurrit apud Augustinum, vitam æternam reddi operibus, & tamen esse gratiam, quia ipsa opera data sint ex gratia. Vnde hauserunt Papistæ subtilem hanc separationem operum ante gratiam, & operum post gratiam, quasi illis quidem negari posset, meriti nomen, istis vero concedi deberet. At hoc est præter Augustini mentem, cuius hæc doctrina fuit, operib. ante gratiam nullo modo reddi vitam æternam, sed operib. post gratiam, reddi quidem: at non tanquam meritis, sed tanquam donis. Nimirum quia meritum oporteat à nobis esse, cum tamen bona opera non sint à nobis. Si operibus bonis tanquam meritis redderetur vita, ergo bona opera coronarentur tanquam à nobis, non tanquam dona. At coronantur tanquam dona, non tanquam à nobis, ergo iisdem redditur vita, non tanquam meritis.

XVI. Nostra igitur sunt quæcunque eiusmodi occurrunt, qualia illa ipsa quæ ostentauit Bellarminus, vt ex Epistol.105. *Ipsa vita æterna, quæ in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentib. redditur, tamen quia eadẽ merita quibus redditur, non à nobis parta sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, nõ ob aliud nisi quia gratis datur, nec ideo quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur.* Et post, *Cui debetur vita æterna, vera iustitia est, si autem vera iustitia est, ex te non est, desursum est, descendens à patre luminum. Vt haberes eam, si tamen habes, profecto accepisti, quid enim habes, quod non accepisti? quapropter, homo, si accepturus es vitam æternam, iustitiæ quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est ipsa iustitia. Tibi enim tanquam debita redderetur, si ex te tibi esset iustitia cui debetur.* De Gratia & Libero arbitrio, cap.6. *Cum dicunt Pelagiani, hanc esse solam non secundum merita nostra gratiam, qua homini peccata dimittuntur, illam vero quæ datur in finem, id est, æternam vitam, meritis nostris præcedentibus reddi, respondendum est eis: Si enim merita nostra sic intelligerent, vt etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia, quoniam vero merita humana sic prædicant, vt ea ex semetipsis habere hominem dicant, prorsus rectissime respondet Apostolus, Quis enim te discernit? quid autem habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Prorsus talia cogitanti verissime dicitur, Dona sua coronat Deus, non merita tua, si tibi à teipso, non ab illo sunt merita tua. Hæc enim si talia sunt, mala sunt, quæ mala sunt, non coronat Deus, si autem bona sunt Dei dona sunt.* Sed enumerare plura non est necesse, quia singulis pene paginis recurrunt.

XVII. Tertio illud ipsum inde probatur, quod eorum etiam meritum Augustinus excludit in quibus dispensationem salutis gratia inchoauit, adeo vt sola supersit gratiæ corona. In Psalm.142. *Cum diceret Propheta, Propter nomen tuum viuificabis me in iustitia tua.* Non de præterito viuificasti, vt intelligi posset prima gratia, quam iam accepisset, sed in futurum *viuificabis*, vt intelligatur id quod supererat post eam primam gratiam, secundum quam erat iam viuificatus, ac proinde illud ipsum, vbi necesse est meritum esse, aut nusquam esse, ex ipsa Papistarum doctrina. Hic ergo Augustinus, *In iustitia tua, non in mea, non quia ego merui, sed quia tu misereris: nam si meum ostenderem meritum, nihil abs te mererer nisi supplicium. Auulsisti merita mea, inseruisti dona tua, propter nomen tuum viuificabis me.* De Tempore sermon.15. *Tempus mœstitiæ, laboris, miseriæ peccata nostra nobis repererunt. Tempus vero lætitiæ, quietis, felicitatis, non venit de meritis nostris, sed de gratia Saluatoris. Aliud meremur, aliud speramus. Meremur mala, speramus bona. Hoc facit gratia eius qui creauit nos.*

XVIII. Sed & vide, quod imperfectionem iustitiæ in iustissimis quibusque asserat, ad eo vt iustificationem constituat in remissione. Sermon.49. de Tempore. *Sequitur, Et non intres in iudicium cum seruo tuo, Quid est, non intres in iudicium cum seruo tuo? Non stes mecum in iudicio, exigendo à me omnia quæ præcepisti, & omnia quæ iussisti. Nam me inuenies reum, si in iudicium intraueris mecum. Opus est ergo, inquit, mihi misericordia tua potius, quam liquidissimo iudicio tuo Quare, ergo ne intres in iudicium cum seruo tuo? Sequitur & dicit, Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Seruus enim sum. Quare mecum stas in iudicio? Misericordia Domini vtar. Quare? Quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Quid dixit? Quamdiu viuitur in hac vita, nemo iustificatus est, sed in conspectu Dei. Non frustra addidit, in conspectu tuo, nisi quia potest esse iustificatus aliquis in conspectu hominum, vt & illud impleatur, Secundum iustitiam quæ est ex lege, qui sine querela in conspectu fuerim hominum. Referat in conspectu Dei, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Quid ergo facturi sumus? Clamemus, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Clamemus, Ne intres in iudicium cum seruo tuo, Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.*

XIX. Prosperum discipulum Augustino magistro subiiciamus. De Vocatione Gentium lib.1.ca.5. *Deus multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem, etiam illa regulæ Euangelicæ comparationis adstruxit; quæ ostendit patremfamilias diuerso tempore conducentem operarios vineæ sub pactione denarij, quo vitæ æternæ significatur æqualitas, vbi sine dubio hora vndecima intromissi in vineam, totius diei operariis exæquati, istorum, de quibus nunc loquimur, præferunt sortem, quos ad commendandam gratiæ excellentiam in defectu diei & conclusione vitæ diuina indulgentia munerauit, non labori precium soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos quos sine operibus elegit, effundens, vt etiam ij qui in multo labore sudarunt, nec amplius quam nouissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non accepisse mercedem.*

XX. Bellarminus explicat, eo sensu dictum, vitam æternam donum esse gratiæ, non mercedem operum, quo sensu dixit Augustinus, dona sua coronat Deus, non merita tua, videlicet, operum quæ sint in nobis tanquam à nobis, sed à gratia Dei. Porro non negare Prosperum vera merita, quæ oriantur à gratia, ex his constare verbis eodem loco, *Bona merita sunt in homine post adeptam gratiam, non autem præcedere.*

XXI. Consensum Augustini & Prosperi, absit vt dirimam. Non potest sane vita æterna esse præmium operum bonorum, quæ sint à nobis, quandoquidem hæc omnino nulla sunt. Sed ne horum quidem quæ in nobis sunt à gratia, præmium esse ex condigno, Prosper adeo aperte cõfirmat, vt nisi sponte cæcutienti, obscurum esse non possit. Primo enim denarium dixit esse vitam æternam, hanc dari inæqualiter laborantibus æqualem, ideoque non mercedem laboris. Quasi exprimeret, si daretur merces laboris, dandam esse inæqualiter laborantib. inæqualem. Deinde laborantibus dari. At hi quando laborant? Num, ante quam sint vocati? Antequam promissa merces? Id est, ante primam gratiam? Minime vero. Nam parabola directe contra est. Quid ergo vitilitigatio, quid tergiuersatio est, quid calumnia, si hæc non est? Audiamus. Iis operariis, qui post vocationem laborarunt inæqualiter, datur æqualis vita æterna. At si merces esset laboris, daretur inæqualiter. Ergo iis, qui post vocationem laborarunt inæqualiter, non est merces laboris. Non est ergo meritum in labore, quod nos volumus. Aliter: Non est merces laboris. Sed cuius laboris? In vinea, an extra vineam? Manifesta est parabola. Itaque omnino intelligit Prosper, ne operum quidem factorum ex gratia (nam hæc sunt in vinea) mercedem meritam ex condigno dari vitam æternam. Denique, si merces est operum ex gratia: Ergo vel opera oportet esse æqualia, vel, si hæc inæqualia, illam inæqualiter dari, quod vtrumque falsum.

XXII. Quare, quod addit Bellarminus, non negare Prosperum vera merita, quæ procedunt ex gratia, neque verba retinuit, neque sensum Prosperi. Merita nominat: at nunquam vera merita. Sed audi verba, *Omnibus hominibus, cuiuslibet generis, cuiuslibet conditionis & ætatis, causa percipiendæ gratiæ voluntas Dei est, apud quam ratio electionis abscondita est, ab ea gratia incipientibus meritis, quam accepere sine meritis.* Parumne sibi Jesuita arrogat, qui non merita cum Prospero, sed vera merita audet nominare? Nimirum illa sua ex condigno semper cogitans. Sed non sic Prosper, qui hæc ipsa merita ex gratia à suo didicit Augustino, de quo, quæ dixi supra, de Prospero etiam dicta volo.

XXIII. Sed audi eundem Prosperum eod. cap. & mirare: dissimulatum à Bellarmino, *Quod si & ad illos dirigas mentis intuitum, qui longam agentes in flagitiis & sceleribus ætatem, sacramento baptismatis Christi in ipso fine vitæ renouantur, & sine vllo suffragio bonorum operum in regni cœlestis consortium transferuntur, quo intellectu diuinum Iudicium comprehendes, nisi vt indubitanter agnoscas gratuita esse Dei munera, & sicut nulla sunt tam detestanda facinora, quæ possint gratiæ arcere donum, ita nulla posse tam præclara opera exire, quibus hoc quod gratis tribuitur, per retributionis iudicium debeatur: Vilesceret enim redemptio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei humanorum operum prærogatiua succumberet, si iustificatio, quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, vt non munus largientis, sed merces esset operantis.*

XXIV. Bernardus serm.1. de Annunciatione, *Neq; talia sunt hominum merita, vt propter ea vita æterna debeatur ex iure, aut Deus iniuriam aliquam faceret, nisi eam donaret.* Serm.15. in Psa. *Quis habitat. Totum hominis meritum est, si totam spem suam ponat in eo, qui totum hominem saluum facit.* Serm.61. in Cantica, *Proinde meritũ tuum, miseratio Domini.* Itẽ altercando cum Diabolo, dixit, *Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possum meritis regnum obtinere cœlorum. Cæterum dominus meus duplici iure illud possidens, hæreditate patris, & merito passionis, altero ipse contentus, alterum mihi donat.*

XXV. Ad primum istorum locorum respondet Bellarminus, mentem esse Bernardi, non deberi vitam æternam ex meritis, iure absoluto, nimirum quia præsupponenda sit & gratia & promissio. Hoc probat, quia idem dicat paulo post propterea non deberi meritis ex iure, quia merita ipsa nascuntur ex gratia. Ad reliqua loca respondet, intelligendum merita nostra non esse ex nobis, sed ex misericordia Dei. Vel fortasse, Bernardum ex humilitate, quæ propria merita ignorat, aut ex incertitudine gratiæ, prudenter non esse confisum meritis sui, sed soli misericordiæ diuinæ.

XXVI. Sed Bellarminus nunquam exsuit Jesuitam, adeo nihil non peruerse agit. Nam Bernardum dico loqui de ipsis meritis præsupposita gratia & promissione, itaq; asserere, nulla esse fidelium post acceptam gratiam merita, quibus, etiã ex vi promissionis, debeatur vita æterna Aduerte, *Necesse est* inquit, *primo omnium credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei, deinde quod nihil prorsus habere queas operis boni, nisi & hoc dederit ipse, postremo, quod æternam vitam nullis potes operibus promereri, nisi gratis detur & illa.* Nota ordinem. Nam manifestum est non enumerari tria capitta, quæ seorsim singula subsistant, sed tres gradus potius, à quorum primo progressus fit ad secundum posito primo, & inde ad tertium positis primo & secundo. Nimirum, vt primum obtineatur gratis remissio peccatorum, deinde, vt, sic remissis peccatis, obtineantur à Deo bona opera, tertio, vt & remissis peccatis, & obtentis bonis operibus, tamen rursus gratis detur vita æterna.

XXVII. Et quidem primi secundique nexus est manifestus, nec negabitur ab aduersariis: vnde iam verisimilis fit tertij nexus cum præcedentibus. Sed quia mihi res est cum præfractæ frontis hominibus, verisimilitudine non agam, agam disertis verbis. Primo, quod hæc videntur verba, quæ haud ita multo post leguntur: *Ipse enim peccata condonat, ipse donat merita, & præmia nihilo-*

nihilominus ipse redonat. Nihil mihi quidem esse potest disertius. Condonat peccata, hæc non negatur esse mera gratia. Rursus donat merita: consentiunt aduersarij. Sed etiam ita datis meritis redonatur præmium. Quid est *redonatur?* Nempe nouo munere donatur, adeo vt distincta sit donatio operum, & donatio vitæ. At si propter opera, id est, ex merito operum obtineretur vita, omnino vna esset donatio, quomodo si mihi diues aliquis donet aliquam pecuniæ summam, vnde ego lucrum multiplicem, donauerit ille mihi sane hoc lucrum, sed non redonauerit, nimirum eo tantum donarit, quia ante pecunias illas. Quare necessario Bernardo alia mens fuit, quam Bellarmino.

XXVIII. Iterum attende seriem orationis. Vt illud tertium probet, de donata vita æterna: *Iam vero*, inquit, *de æterna vita scimus, quia non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, nec si vnus omnes sustineat. Neque enim talia sunt hominum merita, vt propter ea vita æterna debeatur ex iure, aut Deus iniuriam aliquam faceret, nisi eam donaret. Nam, vt taceam, quod merita omnia Dei dona sunt, & ita homo magis propter ipsa Deo debitor est, quam Deus homini, quid sunt merita omnia ad tantam gloriam? Denique, quis melior est Propheta, cui Dominus ipse tam insigne testimonium perhibet, dicens, Virum inueni secundum cor meum? Veruntamen & ipse necesse habuit dicere, Non intres in iudicium cum seruo tuo, Domine. Nemo igitur se seducat, quia, si bene cogitare voluerit, inueniet proculdubio quod nec cum decem millibus possit occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se.* Habes hic distincte tria argumenta, quibus probat neminem operibus posse promereri vitam æternam. Primum, quod ipsa opera sint ex Dei gratia, & hoc quidem obiter. Vt taceam, inquit, quod merita Dei dona sunt. Et tamen hoc solum Bellarminus obseruandum putauit. Nimirum magno eius causæ emolumento: cætera oportuit dissimulata, quæ omnino melius nunquam fuissent prolata, est merita congrua essent stabilienda. Sed alterum Bernardi argumentum si ab inæqualitate maxima operum & præmiorum, tertium ab imperfectione iustitiæ propter hærens peccatum. Hoc autem vtrumque argumentum verum est, & necessarium, non in operibus tantum nostris ante gratiam, sed omnino omnibus, imo tertium, duntaxat in iis quæ post gratiam, antequam non imperfecta, sed omnino nulla esse potest iustitia. Quare sensus est Bernardi, etiam supposita gratia & promissione, tamen non deberi meritis vitam æternam.

XXIX. Merita nostra non esse ex nobis, sed ex misericordia Dei. Itane? hoc Bernardus? Hoc tantum Bernardus? O Iesuitæ! Sed reprimo. Audi Bernardum, *Maiorem miserationem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro addictis morti & damnatis. Meum proinde meritum, miseratio Domini. Non plane meriti sum inops, quamdiu ille miserationum non fuerit. Quod si misericordia Domini multa, multis nihilominus ego in meritis sum. Quid enim si multorum sim mihi conscius delictorum? Nempe, vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.* Hic mihi tu duo nota. Primo confidentiam, dum se certissimum proponit sibi abundare merita. Non igitur ea, quæ ex gratia fluunt opera: nam hæc adeo non est certa abundantia, vt Bellarminus ipse confugere cogatur ad incertitudinem gratiæ, ad ignorationem meritorum, ad humilitatem. Secundo, cum huic meritorum confidentiæ obiici sibi sentit multitudinem peccatorum, tum opponere gratiam abundantem, vbi abundet peccatum. Quid absurdius, quam simul confiteri abundantiam suorum peccatorum, & iactare abundantiam suorum meritorum, suorum, inquam, operum? Adde illud ex serm. 23. in Cantica, *Non peccare Dei iustitia est, hominis iustitia, indulgentia Dei.*

XXX. Sed erat illud fortasse ex humilitate ignorante sua merita, erat ex incertitudine gratiæ. Propudium! Imo, inquam, ex serio sensu suæ corruptionis, ex certitudine iniustitiæ. Audi eundem ex serm. 27. in Cantica, *O solus vere beatus, cui non imputauit Dominus peccatum. Nam qui non habuerit peccatum, nemo. Omnes enim peccauerunt, & omnes egent gloria Dei. Quis accusabit tamen aduersus electos Dei? Sufficit mihi ad omnē iustitiam solum habere propitium cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuerit, sic est quasi non fuerit. Non peccare Dei iustitia est, hominis iustitia indulgentia Dei.*

FINIS LIBRI DECIMI QVARTI.

LIBER DECIMVSQVINTVS.

De

OPERVM NECESSITATE.

Caput Primum.

DE NECESSITATE OPERVM SECVNDVM EFFICIENTIAM.

DE Operum Necessitate disputantes legi, Bellarminum de Iustificatione libr. 4. capitibus primis nouem, & ei oppositum Paræum. Item, Salmeronem ad Galatas, disputat. 14. Becanum, Opuscul. 6. Tom. 1. cap. 2.

II. Becanus à suis scripsit doceri, Opera esse necessaria ad salutem, ac neminem saluari posse, nisi qui legem obseruarit. Nimis inconsiderate: nam hæc profecto definitio omnibus infantibus præripit spem omnem salutis. Itaque, Bellarminus prudentior, cap. 7. *Intelligimus*, inquit, *hoc esse necessarium hominibus rationis vsum habentibus, & qui tandiu post adeptam remissionis gratiam superuiuant, donec occasio legis implendæ occurrat. Non enim negamus, quin infantes, & etiam adulti recens baptizati saluentur, si continuo ex hac vita decedant.*

III. Gemina ergo exceptione Bellarminus Becani ἀναγκαῖαν corrigit, vna infantium, altera adultorum subito post Baptismum morientium. Quarum illam quidem nos admittimus, hanc vero non item, & persuasissimum habemus adulto nulli prodesse Baptismum, absque vllo bono motu conscientiæ, iam credentis, quod ipsum opus est, postulantisque Baptismum & iam reipsa subiicientis sese legi Dei. Nam, etsi non requirantur semper externa opera, quæ propter varia impedimenta præstari non possunt, tamen, non propterea nulla opera non putamus. Sed hæc pars pendet ab alio Papistico dogmate, de efficacia Baptismi ex opere operato, quam nos suo loco excutiendam relinquimus.

IV. Esto ergo iam semel contracta thesis de necessitate operum, vt pertineat ad solos adultos. Sed & necessitatem explicans Bellarminus, geminam constituit, præsentiæ nimirum, & efficientiæ. Illa significari duntaxat necesse esse, eum, qui saluandus sit, bene operari, hac vero ampliùs, videlicet, etiam causam necessitatis: nempe, quia salutem bona opera efficiant. A suis porro stabiliri vtranque necessitatem, asserentibus, Bona opera homini iusto esse necessaria ad salutem, non solum ratione præsentiæ, sed etiam ratione efficientiæ, id est, non tantum vt causam sine qua non, sed etiam, vt vere causam salutis.

V. At Catholici separant: Et necessitatem efficientiæ negant. Esse enim impossibile vitæ æternæ causam veram vllam esse in bonis operibus. Itaque, Bernardum audiunt libro de Gratia, & Libero Arbitrio, *Si proprie appellentur ea quæ dicimus nostra merita, spei quædam sunt seminaria, charitatis incentiua, occultæ prædestinationis indicia, futuræ felicitatis præsagia, via regni, non causa regnandi.* Sed hæc controuersia proprie pertinet, partim ad merita iam disputata, partim ad Iustificationem, cui post opera locum nos meminimus assignare. Quare hic nihil nisi aduersariorum argumenta perstringemus, quibus hanc efficientiæ necessitatem se sperarunt confirmaturos.

VI. Primum Bellarmini argumentum: Si promissio vitæ æternæ est conditionata, ergo opera sunt necessaria necessitate efficientiæ. Probatur consequentia, primo, quia necesse est impleri conditionem, si qui saluus fieri velit, secundo, quia si iustus non est liber ab obligatione legis, certe nisi eam impleat, non saluabitur.

VII. Respondeo, negari consequentiam. Nam quia consensum est, aliam esse necessitatem præsentiæ, aliam efficientiæ, non sequitur, quicquid necessarium est, esse etiam necessarium necessitate efficientiæ, alioquin distinctio esset frustranea. Posita autem conditione, concedimus sequi necessitatem aliquam, nimirum præsentiæ. Et eo pertinere, vtramque confirmationem consequentiæ. Vt si quis iter aggredienti dicat, necesse esse soleas inducere, ea necessitas non significat soleas conficere iter, sed tantum esse causam, sine qua non conficiatur.

VIII. Secundum: Ad Hebr. 10. *Patientia vobis necessaria est: vt facientes voluntatem Dei, reportetis promissionem.* Diserte audimus necessitatem. Sed hanc esse necessitatem non solum præsentiæ, sed etiam relationis ad salutem, inde arguit, quia dictum sit, *vt reportetis promissionem*, sicut cibus necessarius, vt nutriamur, aer, vt respiremus, vestis, ne frigeamus.

IX. Respondeo: Nemo negat patientiam esse necessariam, sed esse hanc necessitatem efficientiæ, hoc vero probandum fuit. Nos Sophistam ridemus, qui pro ea substituat relationem ad salutem, siue ad acquisitionem salutis, quasi hæc nulla esset in necessitate præsentiæ. Exempla cibi, aeris, vestis, agnoscimus apta ad significandam necessitatem efficientiæ, sed huic instituto negamus idonea, hæc potius: Calcei necessarij ad iter, vestis nuptialis ad conuiuium.

X. Tertium: Prioris ad Timoth. 2. *Mulier seducta in præuaricatione fuit, saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate.* En tibi conditio, sine qua mulier saluari non potest.

XI. Ita est, inquam. Sed hæc conditio causæ est sine qua non, ac proinde necessitatis, secundum præsentiam, minime vero causæ efficientis. Illam nos concedimus, hanc oblitus est Sophista sibi probandam.

XII. Quartum: Ad Philip. 2. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini.* Si actiones bonæ salutem operantur, non sunt necessariæ solum ratione præsentiæ, sed etiam efficientiæ.

XIII. Valeat sane consequentia, sed vnde habeat Sophista bonas actiones salutem operari? Non enim ita Paulus, sed potius, *Vos operamini.* Quis autem tam lolio victitat, vt pro eodem sumat, Vos operamini, & actiones bonæ operantur? Imperatum olim, vt succinctis renibus Judæi comederent Pascha. An dicat quis, ipsos renes succinctos comedisse? Cæterum alias docuimus, Operari salutem, idipsum esse, quod occupare se in iis, quæ sunt ad salutem necessaria, id est, sine quibus salus constare non possit.

XIV. Quintum: Poster. ad Corinth. 7. *Tristitia, quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Hæc ratio est efficientiæ.

XV. Certe, inquam, efficientiæ: at non eius quam quærimus: nempe eius rei quæ efficiat salutem. Nam Paulus scripsit, Tristitiam effecere, non salutem, sed, pœnitentiam, & hanc pœnitentiam esse εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον.

λπτον. Sunt autem ad salutem, etiam ea sine quibus non obtinetur illa: quomodo in Euangelio vestes dicuntur nuptiales, quæ tamen nuptias non efficiunt.

XVI. Sextum: Poster. ad Corinth. 4. *Id enim, quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supramodum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Ergo relatio est aliqua inter patientiam & salutem.

XVII. Quis neget? Nam etiam causa sine qua non, habet relationem aliquam ad salutem. Itaque Sophista hic, vt alias, oblitus est quæstionis. Cæterum omnibus causis assignatur sua efficientia, neque enim aliter in causis locum obtinerent. Et hęc efficientia generaliter significatur per κατεργάζεσθαι etiam in causis sine quibus non, quæ tamen proprie nihil agunt in ipso effecto. Probo exemplis. Ad Roman. 4. ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, *Afflictio tolerantiam operatur.* Hoc quid sit, explicabit nobis Benedictus Iustinianus Jesuita, ne si quem virum bonum autorem laudauerim, suspectum habeant Jesuitæ: *Tribulatio ipsa per se non est effectrix patientiæ: ac ne impatientiæ quidem, sed alterutri pro hominum conditione materiam præbet.* Itaque, Pauli verba vertens: *Oppressionibus patientiam comparari.* Pererius accedet, *Tribulatio patientiã operatur, non quod tribulatio sit efficiens causa patientiæ, sed quod exercendæ patientiæ occasio & materia sit.* Salmero, *Afflictio suapte natura non effectrix patientiæ directe, sed impatientiæ potius, & indignationis, & maledicentiæ, vt videmus in incredulis: at in fidelibus est materia exercendæ patientiæ, & roborandæ, quemadmodum copia rerum, materia est liberalitatis exercendæ. Nam veluti in belli conflictu augeri solet fortitudo bellantium, ita patientia in fornace tribulationum perficitur.*

XVIII. Similiter ad Rom. 4. Ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, *Lex iram operatur: Quia* (inquit Iustinianus) *dum lex præcipit quid faciendum sit, prohibet q; contrarium, nec; vllum ad recte laudabiliterque viuendum gratiæ subsidium affert, occasionem ac veluti materiam peccandi præbet, atque ita reos iræ at q; damnationis homines constituit.* Salmero, *Nequaquam legem immediate efficere ex natura & qualitate sua, tanquam sit causa efficiens, sed per occasionem, quia si lex non esset data, non esset per legem aucta præuaricatio, & pœna, quia tollit omnem excusationis prætextum lex cognita, & per transgressionem violata.*

XIX. Quid plura? *Neque mireris* (addit Salmero rem definiens) *de verbo illo operandi, multa enim dicuntur aliqua efficere, non per se, sed per occasionem. Vnde & Christus dicitur positus in ruinam multorum in Israel & in lapidem offensionis, & petram scandali, his qui non credunt, & Apostolus non solum est odor vitæ in vitam, sed etiam mortis in mortem, & simili ratione, capite septimo ait, Peccatum, occasione acceptæ per mandatum, seduxit me, & per illud occidit. Et alio loco, Virtus vero peccati lex, quasi lex præciperet peccatum, cum tamen officium præcipiat, & nos occasione sumpta, quia nitimur in vetitum semper, virtutem facimus peccatum.*

XX. Manifesta iam res est. Nam efficere, vt dicebam, late patet, & tribuitur, non tantum causis efficientibus, sed etiam causis per accidens, causis sine quibus non, denique, causis nihil proprie efficientibus. Quare etiam causis, quæ propter solam præsentiæ necessitatem causæ dicuntur. Quod si est, tum vero etsi significetur iis Pauli verbis, aliqua relatio inter tribulationem, & pondus gloriæ, non erit tamen necesse, concedi relationẽ efficientiæ. Denique, Iustinianus in paraphrasi huius loci, dixit, *Efficere quodammodo*, vt improprietatem vocabuli indicaret.

XXI. Septimum: Ad Rom. 8. *Si Spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* His verbis causam significari probatur ex particula conditionali, deinde, ex antithesi, quia præcessit, *si secundum carnem vixeritis, moriemini.* non potest autem dubitari, quin secundum carnem viuere, sit vera causa mortis æternæ.

XXII. Respondeo, causam quidem significari, sed non efficientem. Nam phrasin esse communem omni generi causarum, etiam per accidens, & sine quibus non, copulam significare quancunque necessitatem consequentiæ, quod ne pueris quidem ignotum. Si pluat, arabit agricola. Si sudum sit, deambulabit Philosophus. Si flet Auster, continebit se domi Medicus. Et infinita huiusmodi, quæ cur non attendit, non considerauit Bellarminus?

XXIII. Nec maius momentum in antithesi, quia sufficit vtrinque necessitas consequentiæ, etiamsi in modo aliqua sit diuersitas. Certum est, æq; esse verum, Si facta carnis quis mortificet, victurum, vt verum est, si secundum carnem vixerit, moriturum. Sed eandem esse vtrinque rationem consequentiæ, non est necesse. Si ignauiter pugnent milites, ducentur in captiuitatem, si fortiter, erunt liberi. Vtrumque verum: at non eodem modo, quia fortis pugna non efficit, sed tantum tuetur libertatem: at ignaua, non tuetur, sed efficit captiuitatem. Seruus si imperata non faciat, dabit pœnas: at si faciat, nihil meretur.

XXIV. Octauum: Ad Roman. 8. *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Existimo enim, quod nõ sint condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam.* Causam hoc loco indicat, tum particula, tum excessus gloriæ ad passiones. Nam, si nullam haberet patientia tribulationum relationem ad salutem, frustra diceret, *Existimo quod non sunt condignæ.* Ista enim collatio manifeste declarat esse aliquam vim in opere patientiæ, ad acquirendam illam gloriam.

XXV. Respondeo, nihil noui, sed idem quod prius, nullam significari causam efficientem. Neque hic aliam esse vim particulæ, etsi millies Bellarminus asserat. Relationem aliquam, miror tot ies inculcari, quæ tamen non fuit in thesi, imo supponi pro necessitate efficientiæ non patior, quia, vt dixi, etiam necessitas præsentiæ est aliqua relatio.

XXVI. Vim acquirendi gloriam significari, ne hoc quidem negauerim, quandoquidem cuilibet causæ sua vis est. Sed vim efficientiæ significari à Paulo constanter nego. Contrarium enim constat ex inæqualitate, siue disparitate. Id enim communis sensus habet, posita pretiorum disproportione, negari acquisitionem. Sic regnum Galliæ negabitur acquiri posse omnib. thesauris Jesuiticis, etsi hi iam inter ipsos Papistas inuidiam sustineant.

XXVII. Nonum: Ad Roman. 10. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem,* Ergo non sufficit ad salutem fides, nisi accesserit externa confessio.

XXVIII. Quorsum hoc? Non enim concluditur thesis. Docetur duntaxat necessitas: at non docetur efficientia. Illam nos non negamus, quatenus præsentiam significat, hanc impugnamus solam. Hanc probet, aut taceat Jesuita.

XXIX. Decimum: Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esurijt enim, & dedistis mihi manducare.* Certe, inquit, ratio reddita luculenter ostendit, opera bona esse aliquomodo causam æternæ salutis.

XXX. Certe, inquam, Bellarminus semper φύσει, non concludit thesin. Nos enim cum admittimus necessitatem præsentiæ, concedimus causam sine qua non, ideoque aliquo modo causam, sed ille volebat causam efficientem, id est, necessitatem efficientiæ, quæ tamen in toto argumento nulla est. Ratio autem reddita intelligi debet, positio conditionis: Si bene operemini, possidebitis vitam æternam. Nunc, vos possidete vitam æternam: At hoc non debuit, nisi posita conditione, ponitur ergo, cum dicitur, *dedistis mihi manducare.*

XXXI. Vndecimum: Jacob. 1. *Qui autem perspexerit in lege perfecta libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.* At quomodo, si facta nullam habeant relationem ad beatitudinem, sed solam præsentiam otiose exhibent?

XXXII. Imo, quodnam, aut vnde illud monstrum est, otiosæ præsentiæ? Itane suam præsentiam otiose exhibet causa sine qua non? Aut hoc vnquam sanus aliquis dixit? Imo ne signa quidem quisquam dixerit otiosa, quorum tamen nulla est efficientia.

XXXIII. Duodecimo nobis loco esto Becani ratio, quam efficacem dicit. Deus in Scripturis indicat se velle, vt legem seruemus. Vel ergo serio vult, vel ioco. Si serio: Ergo tenemur, si ioco, cur punit?

XXXIV. Anathema, quicunq; ioco dixerit. Ille enim eadem opera sustulerit æqui discrimen, & iniqui. Serio ergo, neq; vero quicquam magis serio. Ergo, inquit, tenemur eam seruare. Omnino, inquam. Et si negantem quemquam viderit Becanus, oppugnare per nos licebit. Sed quum aduersum nos stylum exercebit, abstineat hoc labore, ne se ridendum propinet.

XXXV. Sed & Bellarminus argutatur: Si fides sola saluaret, & opera non essent necessaria, nisi ratione præsentiæ, vt fructus & signa fidei, sequeretur, fidem saluare posse, etiamsi careret omni bono opere, & coniuncta esset omnibus vitiis, & peccatis. Hoc autem consequens est manifeste falsum, & Scripturis ac rationi repugnat. Igitur fides sola non saluat, & necessaria sunt opera bona, non solum ratione præsentiæ, sed etiam ratione efficientiæ. Probat consequentiam: Si opera non requiruntur in actu saluandi, nisi per accidens: Ergo, iis sublatis, fides saluaret. At, si sola fides saluet, & opera non sunt necessaria, nisi ratione præsentiæ, opera non requirentur in actu saluandi, nisi per accidens: Ergo, his sublatis, fides saluaret. Probatur assumptum, quia opera nullam ipsa vim saluandi habent, neque addunt fidei, neque tollunt vim saluandi. Quemadmodum, quia ignis solo calore calefacit, si tollerentur ab eo omnes aliæ qualitates, quæ per accidens sunt cum calore coniunctæ, adhuc, sine dubio, calefaceret, & quoniam pater sola relatione paternitatis refertur ad filium, si ab eo, qui pater est, omnia alia attributa remouerentur, vt scientia, nobilitas, potestas, sanitas, pulchritudo, & contra adderetur ignorantia, obscuritas, debilitas, ægritudo, deformitas, & sola paternitas remaneret; adhuc pater ille referretur ad filium. Ita prorsus, si Christianus per solam fidem salutem apprehendit, atque ad eam refertur, sequitur, vt mente fide saluari possit, etiamsi nulla habeat opera bona, & multa habeat opera mala.

XXXVI. Respondeo, concessa assumptione, negari consequentiam. Nam hæc omnino contradictionem implicat. Si enim sine vllis operibus fides saluare posset, ergo opera non essent necessaria, ratione præsentiæ. Quomodo in generatione filij nemo vnquam dixit necessarias esse ratione, siue efficientiæ, siue præsentiæ, eruditionem, nobilitatem, & quas deinceps Bellarminus enumerat. Etenim necessarium est, quod aliter se habere non potest. At aliter se habet salus, siue, vt loqui mauuit Bellarminus, actus saluandi, cum operibus, & aliter sine operibus, quare omnino absurde dicerentur, bona opera necessaria. Et vero longe alienissimum à ratione, in eodem argumento eandem hypothesin & ponere & tollere.

XXXVII. In consequentiæ probatione, rursus nego consequentiam. Et hanc omnino desertam Bellarminus reliquit, sophisticem exercens in probando antecedente. Ratio negandi vt constet, prius notandum, dupliciter aliquid adesse per accidens: Vel, vt, adesse possit & abesse indifferenter, vel vt adsit non immediate, sed propter aliud. Priori modo concederetur consequentia, quomodo paternitati ita per accidens adest eruditio. Atqui in hoc ordine constitui non possunt opera bona, nisi destruatur ipsa hypothesis, vt dixi, quæ necessitatem ponit.

XXXVIII. Altero modo, possunt quidem nonnulla etiam adesse & abesse, sed non omnia tamen, quia etsi adsint per accidens rei propositæ, id est per aliud, tamen huic ipsi per quod adsunt, necessaria sunt. Sic Isaaci hominis, ac proinde rationalis, oportet genitorem esse rationalem. Ita huic generationi ratio est necessaria, etsi per accidens, nimirum per aliud: Non enim adest ratio generationi per se, & ex ipsa generationis natura: Sed adest tamen huic generationi necessario. Si enim non fuisset Abrahamus rationis capax, non fuisset homo, ac proinde neque hominis pater, ideo ne Isaaci quidem. Porro nos opera negamus esse in ordine eorum, quæ vtroque modo, & per se, & per aliud, sint mere accidentaria actui saluandi (vt phrasi vtar Bellarminiana) eo tantum quod per aliud, nimirum per fidem, sed huic ipsi fidei necessario & per se.

XXXIX. Breuiter: Actui saluandi necessaria est fides: At fidei necessaria sunt bona opera, Ergo actui saluandi necessaria sunt bona, ideoq; non eatenus adsunt actui saluandi per accidens, vt perinde adesse & abesse possint. Itaque illud etiam falsum, neq; addere, neq; adimere fidei vim saluandi: nam quandoquidem sine operibus nulla fides saluat, certe si non addunt cum adsunt, saltem cum absunt, tollunt vim saluandi. Ideoque dissimilia sunt exempla ignis, & paternitatis.

XL. Sed, quod nos negamus posse separari fidem à bonis operibus, id primo falsum Bellarminus pertẽdit, & ita alias probasse: Deinde inutile, quia saltem ratione separari possit, cum illa sine his intelligi queat. Hoc vero sibi sufficere.

XLI. Sed de primo nos etiam disputauimus, & Bellarminum potenter confutauimus. In secundo, concedimus distingui posse, & intelligi fidem, sine operibus. Sed hoc satis esse, vt inde fiat conclusio, ergo constare salutem sine operibus, hoc vero Choræbi somnium est. Nam hæc rationis separatio

viuiuersalis est causis omnibus sine quibus non, quæ tamen non essent eiusmodi, si sine iis esse posset effectum. Vt, intelligi quis neget posse paternitatem Abrahami seorsim à ratione? Et tamen sine ratione non fuisset Abrahamus pater Isaaci. Quis neget, sine motu intelligi posse calorem? Et tamen multis in rebus calor nullus sine motu. In viatore, nihil vetat quominus absque vlla reciprocatione spiritus, intelligatur iter, sed, vt conficiatur iter sine reciprocatione spiritus, fieri nõ potest. Quid? quod intelligi potest & domus, & nauis, absque vlla architecti cogitatione, & tamen esse domus nulla, nulla nauis potest absque architecto.

XLII. Nimirum non sequitur, re separari, quæcunque cogitatione distinguuntur. At cum dicis constare salutem sine operibus, tum non cogitationis distinctio est, sed realis separatio. Efficientiam tamen potes seorsim considerare, vt, etsi non generarit Abrahamus Isaacum sine ratione, tamen non generauit per rationem, non enim ratio causa est generandi hominem. Etsi nemo iter conficiat, sine reciprocatione spiritus, tamen reciprocatio spiritus iter non conficit. Etsi nullus architectus domum ædificat, absq; oculis, tamen oculi non ædificant. Ad eundem modum, etsi nemo saluetur sine operibus, tamen opera nõ saluant. Et inde nostra, imo Scripturæ tam sollicita cura, ne quis salutem tribuat operibus.

XLIII. Supersunt Patres, sed in iis piget immorari, nemo enim est à Bellarmino inductus, qui necessitatem efficientiæ adstruat, omnes vero necessitatem præsentiæ. Sic enim damnati, Simon Magus, iubens, teste Theodoreto, *suos legis minas non pertimescere, sed tanquam liberos facere quæ vellent:* Eunomius, apud Augustinum, *adeo bonis moribus inimicus, vt asseueraret, quod nihil cuiquam obesset quorumlibet perpetratio, & perseuerantia peccatorum.*

XLIV. Sic Clemens Stromat. 5. *Quando audierimus, fides tua te saluum fecit, non accipimus absolute eos saluos futuros, qui quomodocunq; crediderint, nisi facta quoq; fuerint consequuta.* Sic Ambrosius in 4. ad Hebr. *Festinemus ingredi in illam requiem. Festinemus, inquit, quoniam non sufficit fides, sed debet addi & vita fidei condigna. Opus est quippe, omni volenti cælum possidere, fidem bonis operibus ornare.* Sic denique reliqui omnes: etiam qui dixerunt cum Clemente Stromat. 5. *Gratia saluantur, sed non absq; bonis operibus.*

CAP. II.

De necessitate operum, calumnia Papistica.

I. DE necessitate præsentiæ, id est, quum quæritur, vtrum bona opera sint præstanda iis, qui credentes in Christum salutẽ sperant & exspectant, prolixior erit disputatio. Sed primum amolienda calumnia.

II. Catholicis enim imponunt, Bellarminus, Negare operum necessitatem: Becanus disertius, Docere opera non esse necessaria ad salutem, seu fideles non teneri ad obseruationem legis, non teneri facere bona opera. Bellarminus ipse, Videntur, inquit, omnino existimare, posse hominem saluari, etiamsi nulla bona opera faciat, nec mandata diuina custodiat.

III. Verum hæc iniusta criminatio est. Nam Catholici distinctius agunt, necessitatemque operum nec simpliciter asserunt, nec negant simpliciter, sed vtrumq; κατὰ τι. Obseruationem legis aliam esse perfectam, aliam inchoatam. Illam, quæ nihil aut omittat agendum, aut admittat fugiendum, hanc vero, quæ sibi ipsi displicens in violatione legis, serio affectu, etsi imbecillo, fertur ad eius obseruationem, volens facere bonum quod non facit, & odio habens malum quod facit. Ad perfectam obseruationem teneri docent Catholici, ex vi legis, omnes homines siue iustos, siue iniustos, & quidem propositæ maledictionis pœna, tum temporali, tum æterna. Verum fideles, quibus remissa peccata sunt, ab hac maledictione esse liberatos: non sublata tamen obligatione, sed sublato tantum obligationis rigore. Nam obligatio legalis damnat, absq; exceptione, non satisfacientes: at obligatio Euangelica non damnat, sed absoluit.

IV. Cum ergo doceamus obligationem manere, tum vero docemus eo ipso necessaria esse bona opera: nam obligatio est necessitatis species. Et qui obligationis neglectus pœnas exigit: Ergo qui eius rationem nullam habeat, hunc iusto Dei iudicio puniendum, ideoq; non posse sibi salutem polliceri. Necessaria esse igitur bona opera, non vt, si quid desit, certa sit desperatio, sed vt si nihil adsit, certa sit damnatio.

V. Sic nos docere facilis probatio est. Primo, ex controuersia de Nexu fidei, & Operum, disputata iam lib. 12. vnde liquidum, nullam veram esse fidem, quæ non per charitatem operetur. Nam fidem nos sane, & quidem veram, & credimus, & profitemur esse necessariam omni saluando, quomodo ergo possumus à saluando separare bona opera? Hinc erant illa Confessionis Gallicæ verba, alias recitata, *Tantum abest, vt bene & sancte viuendi studium fides extinguat, vt etiam illud creet, & inflammet in nobis, vnde bona opera necessario consequuntur.*

VI. Deinde ex liturgia nostra. Nam in Baptismo infantium, in hanc partem cauemus diligentissime. Verba hæc sunt ad eos à quibus offertur infans: *Eum præterea hortabimini, vt ad eam normam & regulã vitam suam instituat, quam nobis Deus in lege sua præscripsit.* Audin' normã & regulam? Audin' nobis præscriptam? Quid amplius postulas? In liturgia Cœnę, solennis est excõmunicatio omnium violantium legem, *Hinc ego arceo & repello, atque hoc sacrosancto mysterio interdico, omnibus idolorum cultoribus, impie & contumelioſe de Deo loquentibus, impiis & sceleratis hominibus, numenq; contemnentibus, hæreticis, iisq; omnibus, qui sectas & hæreses amplectuntur, quo vinculum & communionem Ecclesiæ perfringunt, periuris, contumacibus in vtrumq; parentem, ac superiores, seditiosis, factiosis, sicariis, concitis ad rixam, adulteris, stupris, furtis rapinæ auaritiæ, vino, gulæ, ventrisque vitio deditis, quicunque vitæ rationem sequuntur flagitiosam, & offensiones ac scandala parientem, iisq; palam denuntio, vt ab hoc sacrosancto conuiuio abstineant, ne sanctissimas epulas, quas Dominus solis suis domesticis fidelibus parauit, fœde polluant atque contaminent.* Quorsum ista, si nihil ad nos Decalogus pertineat, si perinde sit bene an male viuamus? Vide hac de re prolixe Caluinum, Institut. lib. 5. cap. 16. Vide extremo tractatu de Fide, Catechismum nostrarum Ecclesiarum. Deniq;, Bellarminus agnoscit clamare nos, iniuriam nobis fieri, cum dicimur bona opera tanquam non necessaria contemnere.

VII. Quid ergo? Satin' purgati sumus? Imo vide immane κακοηθὲς, & extremam inhumanitatem Papistarum. *Aliud loquuntur*, inquit Bellarminus, *aliud sentiunt.* Quasi, aut hunc nos necesse sit conscientiarum iudicem agnoscere, aut non satis tot tantæque controuersiæ, superq; testatam fecerint nostram in profitendis nostris sensibus παῤῥησίαν, quã neq; ignes, neq; cruces potuerint suffocare. Sed quandoquidem apud feros homines nihil illud potest, Inter bonos bene agier: retundamus impudentiam, & quæ argumenta proferunt nostræ conuincendæ dissimulationi, discutiamus.

VIII. Primum: Si bona opera sunt peccata mortalia: Ergo non necessaria ad salutem. Becani consequentia est, ratio consequentiæ apud Bellarminum: Si sunt peccata mortalia, & tamen propter fidem non imputentur, certe poterunt etiam mala opera propter fidem non imputari, ac per hoc non nocere, neque erit causa cur vitentur.

IX. Respondeo, ante esse disputatum, quomodo bona opera sint peccata. Nunc negamus consequentiam: Quia necessitas pendet, non ab eorum perfectione, sed à mandato Dei, quod irritum fieri non potest, quantumuis sint exiguæ vires nostræ. Itaque, hoc tantum sequitur, non sufficere ad salutem, imo, non mereri salutem, sed non exigi, nemo sanus Becano concedet.

X. In ratione Bellarmini, concedo, si bona opera imperfecta, id est, peccata, propter fidem non imputentur, posse etiam non imputari ipsa mala opera. Quanquam propter Christum, malumus dicere non imputari, quam propter fidem, ne videamur fidei meritum aliquod condignum tribuere. Sed tamen, quia Christus, nonnisi per fidem fit noster, esto, sane dicamus propter fidem non imputari mala opera, tantisper dum plenius hoc quid sit, explicemus.

XI. Pergo: Si non imputantur, inquit, non nocent, si non nocent, nulla causa cur vitentur. Itane? Et sic Bellarminus Theologum didicit? Quid igitur fiet remissioni peccatorum? Nam, si certum, nulla remissa peccata nocero, & quæ non nocent, non esse vitanda: Ergo blasphemia Paulo nihil nocuit, fuit enim remissa. Fuitne non vitanda? Fuitne Petro non vitanda abnegatio? Dauidi adulterium, & homicidium? Denique, quandoquidem ne ipsi quidem Papistæ negant per Baptismum remitti omnia peccata; concederne per Baptismum fieri, vt non noceant vlla peccata? Per Baptismum fieri, vt ne sint vitanda vlla peccata? Aut, si hæ consequentiæ sint absurdissimæ, quid ille nunc mentis habuit?

XII. Nos dicimus omnia peccata nocere, etiam ea quæ remittuntur. Imo non remitti, nisi noceant. Non efficiunt quidem, vt ne obtineatur salus, quomodo non effecit blasphemia, non effecit abnegatio, non effecit adulterium, vt damnarentur Paulus, Petrus, Dauid, quia interceſſit remissio. Sed non nocere, insanum est dicere. Nullum enim malum non nocet, quia nec malum esset, si non noceret. At peccatum etiam remissum, malum est, nec remitteretur, nisi malum esset. Itaque peccatum etiam remissum nocet. Hoc sciuit Paulus. Paulus ille, qui certus de remissione peccatorum suorum, vel consentientibus Papistis, certe ipso profitente (ἀλλ' ἤλεηθην inquit) tamen exclamabat, *Miser ego homo, quis eripiet ex isto corpore mortis?* Potuit-ne miser esse, si nihil nocuisset peccatum?

XIII. Si nocet, ergo causa est aliqua, cur vitari debeat, etiam si, inquam, non noceat ad mortem. Neque enim quilibet morbus interimit corpus, & tamen quemlibet morbum vitandum, vix credo Pyrrhonis αὐαῤῥεστίαν negasse. Quanquam habent fideles causam longe veriorem: *Oderunt peccare boni virtutis amore. Quia Oderunt peccare mali formidine pœnæ.* Præterea, remissio peccatorum non tollit prohibitionem legis: imo ponit necessario, quia, si tollas, eadem opera sustuleris peccata, indeque ipsam remissionem. Iam si manet prohibitio, manet etiam causa vitandi peccati, vera, inquam, causa vitandi peccati. Iraque ex nostra doctrina, quicquid latrent Iesuitæ, necessaria manebunt bona opera.

XIV. Secundum: Si sola fides sufficit ad salutem, ergo reliqua sunt superuacanea.

XV. Respondeo, sæpe à nobis auditum, sola fide nos iustificari, sed solam fidem sufficere ad salutem, me nondum à quoquam nostrũm audisse. Quod si cui tamen dictum, eo sensu sine dubio dictum, vt significaretur nos per solam fidem apud Deum fieri iustos, sicut agnoscit Bellarminus libr. 1. de Iustificat. cap. 12. *fidem solam iustificare, hoc est, nulla re alia iustificationem acquiri, vel apprehendi, nisi fide.* Et paulo post à Caluino doceri solam fidem iustificare, sed non esse tamen solam, quomodo solis calor incendit, quamuis non sit solus, sed cum splendore coniunctus. Falsum est ergo à nobis doceri, solam, id est, solitariam fidem, & quæ nulla edat opera, sufficere. Itaq; nihil nisi calumniam calumnia Becanus fulciuit.

XVI. Tertium: Si lex est impossibilis, quis saluus erit, si seruari debeat?

XVII. Absurde. Nam impossibilis est lex impletu, non seruatu. Nemo vnquam impleuit, vno excepto Mediatore, seruarunt autem multi: Imo seruant omnes fideles, in quibus ille, Psalm. 119. *Seruauit anima mea testimonia tua*, & 18. *Quia custodiui vias Iehouæ.* Rursus, sic iste argutatur, quasi inter Christianos, nullo numero, nullo loco gratia esset. At nos pronunciamus: Etsi impossibilis sit lex, tamen multos saluari, nimirum, quia per legem nemo saluetur, sed per gratiam.

XVIII. Quartum: Si Euangelium sine conditione legis implendæ promittit salutem, necesse non est eam implere: Vel, vt mauult Bellarminus, certe qui nihil boni faciat, consentanee ad Euangelium viuet.

XIX. Concedo Becani consequentiam, sed hæc nihil ad rem. Nam etsi non impleatur lex, tamen necessaria sunt bona opera, quia hæc non implent, sed tantum obseruant legem. At Euangelium non promittit salutem absque vlla conditione legis obseruandæ, neque id nostrũm quisquam docuit, modo ne conditio pro merito sumatur. Bellarmini consequentiam nego: nam, qui nihil boni facit, non modo non implet legem, sed ne seruat quidem: at omnino legem non seruare, non est vita Euangelio consentiens. Necessaria itaq; sunt bona opera.

XX. Quintũ: Si homo iustus liber est à debito legis implendæ coram Deo, ergo omnia opera sunt illi indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita.

XXI. Negatur antecedens, iustus enim liber est à maledictione non impletæ legis, non autem à debito implendæ, alioquin non saluaretur per gratiam. Potest tamen etiam liber dici à debito, sed tantum, quatenus debitum non exsolutum infert damnationem, adeo vt id pro non debito videatur esse, quod si non præstes, non tamen damneris. Malim tamen ego quidem

hanc

hanc καταχρήσιν vitare. Res autem perspicua est. At quamuis quis liber sit, vel à damnatione legis, vel etiam illo sensu à debito legis, tamen absurda consequentia est, omnia opera esse indifferentia.

XXII. Sed probat tamen antecedens Bellarminus. Primo, quia statuamus legem impossibilem, vnde sequi, si non tollatur eius debitum, omnes damnare. Secundo, quia Caluinus Institutionis libro tertio, capite decimo nono, tribus in rebus libertatem Christianam constituat. Primum, in eo quod, vbi fiducia iustificationis quæritur, nulla legis, vel operum ratio habeatur. Deinde, in eo, vt opera bona non fiant, tanquam examinanda ad regulam legis, sed tanquam certo acceptanda à Deo, qualiacunque sint. Denique in eo, vt omnium rerum externarum vsus habeatur pro indifferenti, ita vt homo nulla religione tangatur, siue eas vsurpet, siue relinquat. Et quis non videt (inquit,) quam lata porta sceleribus & flagitiis omnibus patefiat? Et quis ambigat, nulla esse opera bona necessaria ad salutem, si res omnes externæ, proinde etiam Baptismus & Eucharistia, adiaphoræ sunt, & nihil ad legis regulam examinandum?

XXIII. Sed de lege impossibili, facile satisfecimus, opposita gratia, quæ eos absoluat, quos lex damnet, vt nihil necesse sit propterea solui debitum legis implendæ. A primo Caluini capite, nihil sequitur. Nam, etsi in fiducia iustificationis nulla habeatur ratio operum, tamen opera non sunt indifferentia. Et contra, quamuis opera bona sint necessario facienda, tamen in fiducia iustificationis, nulla est eorum ratio habenda. Nimirum, quia ex iis nemo iustificatur, vt suo loco disputaturi sumus.

XXIV. In cæteris capitibus, nihil est non calumniosum, non malignum. In secundo, non examinanda opera ad regulam legis, nihil ad legis regulam examinandum, verba nulla sunt Caluini: Verba sunt Bellarmini, inuidiæ plena, propter ambiguitatem, qua solent abuti nequam Sophistæ in partem deteriorem: nam alioquin, agnosco sensum habere commodum, si cum viris bonis esset negotium. Examinanda enim opera possunt intelligi, vel à nobis cum fiunt, vel à Deo, postquam sunt facta. Examinanda ad regulam legis dum fiunt, siue, vt fiant, si quis neget, prophanus sit & impius. Nam, quomodo lex esset regula? Itaque, nunquam hoc in mentem venit Caluino, & fallor tamen, si non hoc in mente habuerit Bellarminus, & in mentem venire voluerit lectori; vt impiæ licentiæ Caluinus inuidia grauaretur. Et vero ab hoc sensu illud vere est consequens, patefieri latam portam sceleribus: nulla esse opera bona necessaria: quibus tanquam absurdissimis Sophista pugnat.

XXV. Sed si examinanda negentur bona opera à Deo, cum facta fuerint à fidelibus, hic vero sensus fuit Caluini, cum diceret, *Vt conscientiæ non quasi legis necessitate coactæ legi obsequantur, sed legis ipsius iugo liberæ, voluntati Dei vltro obediant. Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem damnat, nisi rigore mitigato. Qui legis iugo adstringuntur, seruis sunt similes, quibus certa in singulos dies opera à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conspectum dominorum venire audent, nisi exactus operarum modus constiterit: filij vero, qui liberalius, & magis ingenue à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiam vitij habentia, offerre, confisi suam obedientiã & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiamsi minus exacte effecerint quod volebant. Tales nos esse oportet, qui certo confidamus, obsequia nostra indulgentissimo patri probatum iri, quantulacunq; sint, & quantumuis rudia & imperfecta.* Hæc Caluinus, quæ rapere potuit Sophista in inuidiam, potius quam aut sincere recitare, aut solide refutare.

XXVI. Hoc autem sensu posita, posita hac doctrina, negamus portam aperiri vllis flagitiis, negamus opera non fore necessaria. Non enim soluitur debitum legis præstandæ, per fiduciam misericordiæ. Quamdiu autem sartum tectum illud est debitum, tamdiu manent opera bona necessaria, & porta omnis præcluditur sceleribus.

XXVII. In tertio capite superauit seipsam calumniatoris impudentia. Dixit Caluinus tertiam partem libertatis esse Christianæ, *vt nullam rerum externarum, quæ per se sunt ἀδιάφορα, religione coram Deo teneamur, quin eas nunc vsurpare, nunc omittere indifferenter liceat.* Calumniator fingit dicere, omnium rerum externarum vsum habendum pro indifferenti, ita vt homo nulla religione tangatur, siue vsurpet, siue relinquat. Geminata calumnia, primũ, quod speciale enunciatum vertat in vniuersale, quasi omnes res externas cõprehendat in indifferentibus, cum ille cautius dixerit, res externas, quæ per se sunt ἀδιάφορα: quomodo qui diceret, animalia quæ sunt rationalia, homines qui sunt fideles: & mille eiusmodi, & explicarit subiectis exemplis, carnium, feriarum, vestium, vt non possit non præfracta temeritas esse Iesuitæ, Baptismum, & Eucharistiam obtrudentis. En tibi dignos viros, quibuscum de Religione agas!

XXVIII. Altera calumnia, quasi dixerit Caluinus: *Vt nulla religione tangatur, siue vsurpet, siue relinquat*, qui tamen dixit, *vt nulla rerum externarum religione coram Deo, teneamur, quin eas vsurpare, aut omittere liceat.* Immane discrimen, nulla religione tangi, & nulla earum religione tangi, his enim verbis significatur, religionem in ipsis iis rebus nõ esse constituendam, quasi per se essent alterutrum tantum, vel licitæ, vt prohiberi non possint, vel prohibitæ, vt non permitti; cum illa latius pateant, & excludant etiam circumstantias, à quibus religio interdum oriri potest, vt cum Paulus docet per se liberum esse vesci carnibus, significat nulla carnium religione quenquam teneri, quominus carnibus vesci queat, sed addens, abstinendum tamen propter fratris conscientiam, fieri posse insinuat, vt aliqua religione idem debeat carnibus abstinere, ea nimirum quæ per charitatem iubet nos seruire infirmitati fraternæ.

XXIX. Rursus longe aliud, nulla religione tangi, siue vsurpet, siue omittat, aliud, nulla religione teneri, quin nunc vsurpet, nunc omittat. Nam hæc significant nullam legem esse, quæ in alterutram partem generaliter definiat, vel nunquam vsurpare, vel nunquam omittere licere, illa vero nullam habendam religionis rationem, siue cum vteris, siue cum abstines. Hoc vero absurdissimum, ideo enim dicuntur ἀδιάφορα, quod pro variis circumstantiis possint vsurpari, vel omitti. In circumstantiis autem nullam esse religionis rationem, est prophanum. Sic olim Christiani, etsi per se nunquam Deus prohibuerit acerræ thus imponere, tamen, magna cum fidei & constantiæ laude, mori maluerunt, quam thurificare, & thurificatos arcebat Ecclesia à communione: nimirum, quia in re per se indifferenti tum temporis religionis summa versabatur confitendæ vel abnegandæ.

XXX. Iam vero, posita hac indifferentium doctrina, nullum Bellarmini absurdum sequitur: Nam etsi nulla ἀδιάφορα fiant necessaria, tamen bona opera non desinunt esse necessaria, vnde Paulus volebat abstineri à carnibus propter scandalum fratris, indicans, etsi carnium vsus sit indifferens, tamen scandalum fratris necessario vitandum. Rursus etsi ἀδιάφορα maneant libera; tamen nulla flagitiis aperitur porta, quia nimirum flagitia non sunt ἀδιάφορα. Exerceat se ergo Bellarminus, quantum volet tragicis clamoribus, nos & tragicum Sophistam ridebimus, & tragicum συκοφαντικὸν execrabimur.

XXXI. Sextum. Probamus, inquit, ex vita & moribus Lutheranorum, qui occasione huius doctrinæ cœperunt incredibili licentia in omnia scelera & peccata prorumpere.

XXXII. Redarguat te Deus, Satanas. Nos (quos libet Iesuitæ Lutheranos appellare) ruere in omnia scelera, falsissimum. Hoc enim elogio ij digni sunt, quorum deploratissima vita est, quique nullo sensu tanguntur boni & æqui. Agnoscimus sane multa inter nos peccata, etiam interdum scelera, sed indignos tamen esse hoc diabolico opprobrio, res ipsa testatur apud omnes, quibus nos sumus noti: nec est quod vereamur, si scelera sceleribus comparentur, ne nostra doctrina non longe præferatur doctrinæ Papisticæ, & Iesuitæ calumniatores appareant. Deniq; viuit Bellarminus, sed viuit Romæ, hoc mihi satis est vltionis. Nisi forte quis excipiat, non iam cæpisse Papistas prorumpere in scelera, sed iamdiu cœptum impetum consummasse, adeo vt nulla altioris gradus spes reliqua facta sit.

CAP. III.

Status Controuersiæ de discrimine Legis & Euangelij.

I. PVrgata tam immani calumnia, deinceps necessitas operum est plenius explicanda. Hanc Bellarminus duobus comprehendit capitibus, vno de discrimine legis & Euangelij: altero de libertate Christiana, & philosophatur ad hunc modum de eo discrimine.

II. Primo, Euangelij homonymiam distingui, vt sit, vel doctrina, quam Christus & Apostoli prædicarunt, quæque in libris Euangelistarum, aliisque Apostolorum scriptis continetur. Vel gratia noui Testamenti, quæ lex in corde scripta, & spiritus viuificans, & lex fidei, dici solet. Porro hoc disputationis capite Euangelium priori sensu intelligi, etiam à nobis.

III. Nos dicere, discrimen in eo esse, quod lex proponat iustitiam & salutem cum conditione totius legis implendæ: Euangelium vero promittat eandem sine vlla conditione, sed absolute, vel certe cum sola conditione fidei. Item, quod lex terreat, Euangelium consoletur. At Papistas contendere eadem omnia, quæ nos soli legi tribuamus, Euangelio contineri, videlicet leges proprie dictas, comminationes, & promissiones.

IV. Itaque verum discrimen his articulis explicandum. Primum, quod lex sit doctrina inchoata: Euangelium, perfecta. Secundo, illa data per Mosem tantum legislatorem, hoc vero per Christum legislatorem & redemptorem, ideoque, qui eam accepissent tantum habere doctrinam, per quam dignoscerent vitia a virtutibus, qui vero Euangelium, his præterea datam gratiam, per quam iustitiam diligerent, vitium odissent. Tertio, illa Judæis tantum, hoc omnibus gentibus. Quarto, illa vmbram & figuras, hoc corpus & veritatem habeat. Quinto, illa mutanda veniente Christo, hoc perpetuum. Sexto, illa non habens vim iustificandi, sed hoc. Septimo, illa timoris & seruitutis, hoc amoris & libertatis. Octauo, illa grauissima & importabilis, huius iugum suaue & leue.

V. Hæc Bellarminus, sed nihil, nobis quidem iudicibus, bene, & legitime. Nam primo graue peccatum, quod non, vt Euangelij, sic legis homonymiam explicarit, non minus tamen necessariam. Sumi enim Legem interdum late pro vniuersa religionis œconomia ante Christum exhibitum, siue doctrina, quæ proposita à Mose & Prophetis, continetur in libris veteris Testamenti, alias vero longe contractius pro ea doctrina, quæ & operum iustitiam explicat, & ei iustitiæ salutem pollicetur, quo sensu opponitur Euangelio, negare nullus Theologus potest. Sunt enim in promptu loci non pauci in eam rem manifesti.

VI. De legis priore sensu, Lucæ 16. *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Ioan. 10. *Nonne scriptum est in lege vestra, Ego dixi, dij estis?* Et 12. *Nos audiuimus ex Lege, Christum manere in æternum.* Et 15. *Vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, oderunt me immerito.* Ad Roman. 3. *quæcunq; lex dicit, iis qui in lege sunt dicere.*

VII. De posteriore autem: Actor. 13. *Notum sit vobis fratres annuntiari vobis remissionem peccatorum per istum, & ab omnibus à quibus per legem Mosis absolui non potuistis, per hunc, quemuis, qui credat, absolui.* Ad Roman. 3. *Ex operibus legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius, per legem enim agnitio peccati.* Ad Galat. 2. *Si per legem est iustitia, igitur Christus sine causa mortuus est.* Tertio, *Qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli illo Abraham: nam quotquot ex operibus legis sunt, sub exsecratione sunt.*

VIII. Hæc duo necessario distinguenda sunt. Nam Legis prior acceptio duo complectitur, videlicet Legem proprie dictam contracta illa significatione, quam secundo loco posuimus: & præterea fœdus cum Israelitis sancitum, quæ non possunt confundi, vt postea patebit, cum singula Bellarmini discrimina considerabimus.

IX. Secundo, ne Euangelium quidem bene distinguitur: Certe non videtur huic cõtrouersiæ quadrare illa gratia noui Testamenti, quæ lex scripta dicitur in corde, & spiritus viuificans. Quia hæc verba significant potius particularem efficaciam Spiritus sancti agentis in cordibus singulorum, insculpentisque doctrinam prædicatam, quomodo Actor. 16. Lydiæ purpurariæ dicitur cor apertum. Cum tamen hic non de singularibus agendum videatur, sed de vniuersalibus. Illud melius de lege fidei, quæ abstracte considerari potest, quantumuis nemo illam hominum admitteret. Quanquam autem nolimus verborum proprietatem superstitiosius exagitare, tamen videtur aptius distingui, ab vniuersali prædicatione Euangelij, ipsa illa lex fidei, quam Paulus opponit legi operum. Et hoc nos sensu profitemur vsuros in hac controuersia.

X. Quare sunt omnino quatuor distincta, quorum comparatio venit in

quisitionem; Lex proprie dicta, siue Lex operum: Tum fœdus cum Israelitis initum, siue fœdus Vetus, tertio prædicatio Euangelij, quarto Lex fidei: Non vt opponantur primum secundo, tertium, quarto, sed tantum vt distinguantur, opponanturq; primum tertio, secundum quarto. Hæc autem distinctio quanti sit momenti, statim docebo.

XI. Etenim de Lege operum, concedimus, quod in secundo discrimine ponitur, datam esse tantum à legislatore, & in sexto, quod non habeat vim iustificandi, & septimo, quod sit lex timoris, & seruitutis, & in octauo, quod grauissima & importabilis. Sed de eadem reliqua negantur.

XII. Nam in primis, falsum est, quod in primo est, Lex operum est doctrina inchoata, & imperfecta, est enim omnino perfectissima & absolutissima regula iustitiæ moralis, cui nihil addi, nihil detrahi possit. Argumentum certissimum, quod eam oporteat esse perfectissimam iustitiam, per quam homo saluari possit, quia in Hierusalem cœlestem nihil ingredi potest peccato inquinatum. At per iustitiam legis homo potest saluari, si eam præstet, vt patet ex his locis, ad Rom. 10. *Moses describit iustitiam quæ est ex lege, Quod qui præstiterit ea, viuet per ea.* Luc. 10. *Hoc fac & vives.* Deuter. 11. *Ecce propono in conspectu vestro hodie benedictionem & maledictionem, benedictionem, si obedieritis mandatis Domini Dei vestri, quæ ego hodie præcipio vobis.* Et 30. *Testes invoco hodie cœlum, & terram, quod proposuerim vobis, vitam & mortem.*

XIII. Secundo falsum, quod in tertio: Vni tantum genti datam esse lege. Est enim hæc lex operum data, id est, posita vniuerso generi humano nisi forte datam intelligas peculiariter de publicatione per Mosem facta, quæ potius pertinet ad pactum Abrahami. Nam alioquin propositam esse omnibus, manifestum, quia secundum eam iudicabuntur omnes, & Paulus docet initio ad Romanos omnes esse transgressores legis. Ad Roman. 3. disertum est: *Ex operibus legis nulla caro iustificabitur, per legem enim agnitio peccati.* Neque hoc puto apud quenquam esse ambiguum.

XIV. Nam, quod Paulus ait, ad Roman. 2. quosdam esse sine lege, nihil habet difficile, quandoquidem manifestum dici sine lege κατὰ π, non absolute, quum dicuntur iidem ostendere opus legis inscriptum cordibus, vnde manifestum, dici sine lege, comparate cum Iudæis: nimirum quod his, non illis per Mosem publicata lex esset. Itaque iidem dicuntur, sibi ipsis lex esse, quod natura, quæ legis sunt, faciant. Vnde Justinianus paraphrasticos, *Ethnici, ατ᾽ infideles, qui nullius legis scriptæ notitiam perceperunt.*

XV. Nec in quarto quidem verum, legem operum vmbras & figuras rerum futurarum complecti. Nam præcepta non in allegorias transformari possunt, sed ad literam implenda sunt, si per opera iustus esse quis velit. Sed ne hoc quidem controuersum existimamus. Itaque Bellarminum non absolute dicere vmbras habere, sed magna ex parte, quod sine dubio verum, quatenus ille non distinguit, sicut nos, legem operum, à pacto Abrahami.

XVI. Nec quintum etiam verum. Lex enim ipsa operum non fuit à Christo mutata, sed confirmata potius. Itaque Christianis idem Decalogus semper proponitur, tanquam morum regula, eademque iis vetantur peccata. Quod rursus extra controuersiam est.

XVII. Atq; hactenus de lege operum. Nunc de pacto siue fœdere Israelis, verum est doctrinam esse inchoatam & imperfectam, quod in primo discrimine, & in tertio, vni tantum genti datam: & in quinto, mutandam adueniente Christo, & in octano, grauem & importabilem.

XVIII. Sed reliqua non sunt simpliciter vera. In secundo, non esse datam per Christum legislatorem, concedi potest, si externam duntaxat Oeconomiam consideres in incarnatione, nemo enim negat hanc Euangelij prærogatiuam, quod primo prædicatum sit ab ipso Filio Dei, prout ab Apostolo consideratur primo ad Hebræos. Sed si vis eius fœderis negatur fundamentum habere in CHRISTO, tolerari non potest. Disertum enim illud ad Ephes. 2. *Superstructi super fundamentum Prophetarum & Apostolorum, cuius imus angularis lapis, ἀκρογωνιαῖος, est ipse Iesus Christus.* En tibi Christum fundamentum non tantum Apostolorum, id est, Euangelij, sed etiam Prophetarum, id est, fœderis Abrahami. Nec vero alias dici posset Abrahamus pater noster. Item huic fœderi, iisque, qui in eo erant, nulla fuisset salus: nam aliud nomen nullum datum est sub cœlo, per quod oporteat nos seruari, Actor. 4.

XIX. Itaque eadem opera falsum, legem venisse solam sine gratia. Nam, quia fides nulla nisi à gratia: Ergo sub lege, id est, Veteri fœdere nulli fuissent fideles. At non pauci fuere, teste Paulo ad Hebræos vndecimo. Falsum item, non adfuisse gratiam, per quam fideles cognitum peccatum odio haberent, oppositam virtutem amarent. Vnde enim viri boni? Vnde vir ille secundum cor Domini? Vnde Abraham fidelis? Vnde Abrahamo iustitia fidei?

XX. Nec contra sunt Hieremias & Ezechiel. Nam Hieremias cap. 31. pollicetur quidem abundantiam Spiritus futuram in Euangelio, sed non negat eius participationem omnem sub Veteri fœdere. Hieremias autem manifeste comparat legem operum Euangelio, *Non secundum pactum*, inquit, *quod pepigi cum patribus vestris in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti.* Nec aliter Paulus explicat ad Hebræos octauo, & decimo. Non aliter ad Roman. 5. pronuntiat, Charitatem Dei effusam in corda nostra per Spiritum Sanctum, qui datus sit nobis, nunquam enim venit ei in mentem omnes sub lege sanctos priuare omni efficacia Spiritus. Et Petrum habemus diserte testantem primo primæ, Spiritum Christi fuisse in Prophetis.

XXI. Eadem ratione explicandum in sexto, non habuisse vim iustificandi. Verum enim, quatenus complectebatur legem operum, & ceremonias, sed non ita, vt in illo fœdere nemo intelligatur iustificatus fuisse, contra enim docet Paulus ad Roman. 4. Abrahamo imputatam fuisse fidem in iustitiam, & datam circumcisionem sigillum iustitiæ fidei. Imo ipsi Papistæ docent Circumcisionem fuisse remedium contra peccatum saltem originale, quod falsum, si nulla fuit iustificatio.

XXII. Sed ne quartum quidem ἀλληγορίαν admittendum. Legem vmbras, & figuras rerum futurarum magna ex parte complecti. Euangelium vero corpus & veritatem exhibere. Nam si significes, nullam exhibitam fuisse promissionum veritatem, iis qui sub eo fœdere, contradicet Paulus primæ ad Corinthios decimo Patres in nube baptisatos, & bibisse de spirituali petra, quæ est Christus, eundem etiam nobiscum cibum comedisse. Contradicet Christus, Abrahamo visum esse suum diem, & quidem cum gaudio, Ioan. 8.

XXIII. Et vero illud Joann. 1. *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta*, non est de Fœdere Abrahami simpliciter, sed de lege operum. Illud ad Hebræos 10. *Vmbram habens lex futurorum*, peculiariter dictum de Ceremoniis, quæ partem tantum faciebant eius fœderis. At 1. ad Corinth. 10. *Hæc in figura facta sunt nostri, hæc omnia in figura contingebant illis*, prorsus alienum ab hoc sermone, vtpote dictum, non de lege operum, non de fœdere, sed de exemplis moralibus, qualia sumi possunt innumera à singulis actionibus, siue bonis, siue malis, tum in lege, tum in Euangelio, à quibus admonitiones deduci possunt, quid sit fugiendum, quid sequendum.

XXIV. Verum tamen erit, si intelligas in Nouo Testamento vmbras figuraſque aut nullas esse, aut si forte, pauciſſimas, sed res ipsas longe manifestissime propositas, & exhibitas, quæ quidem in hac vita exhiberi possunt. Cum eædem res in Oeconomia fœderis illius fuerint obscuriores, adumbratæque multis, iisque variis figuris. Denique & vno verbo, si de aduentu Messiæ in carnem loquaris, quomodo Petrus primo prioris, *De qua salute inquisierunt, & quam scrutati sunt Prophetæ, qui venturam in nos gratiam prædixerunt, scrutantes in quem aut cuiusmodi temporis articulum, prænuncius ille qui in ipsis erat Spiritus Christi declararet euenturas Christi perpessiones, & gloriam illas consequuturam, quibus patefactum est, eos non sibi, sed nobis ea administrare, quæ nunc annunciata sunt vobis.*

XXV. Hæc omnia necesse nobis fuit percurrere, quibus abstinere potuimus, si distinctius explicasset Jesuita. Legem, quam nominari putauit, sufficere. Sed nō sint hæc eius sola peccata. Aliud est, cum nos dicit Euangelium in hac controuersia sumere priori sensu, pro doctrina Apostolorum vniuersa: Aliud rursus, cum à nobis hanc doctrinam absque vlla operum conditione proponi. Nam nos quidem vtrumque falsum esse pronunciamus, teste vel ea calumnia, quam præcedenti capite purgauimus.

XXVI. Itaq; semel habeto, nos legis & Euangelij discrimen, cum quærimus, vtrumq; nominare contracta illa significatione, secundum quam Paulus opponit legem operum, legi fidei, deinde proprium verum certumque discrimen constituere, conditionem Operum & Fidei. Hoc est, legem operum proponere salutem sub conditione legis perficiendæ. At legem fidei eandem proponere, sub conditione tantum credendi in Christum: nimirum, vt vtrinque conditio sumatur eodem sensu.

XXVII. Nam vt, ne quid inexplicatum relinquam, conditiones in contractibus siue fœderibus obseruamus duūm esse generum, quas libet & nominibus distinguere, etsi forte minus propriis, alias præcedentes, alias consequentes. Præcedentes illas dico, quæ causam dant contractui, ex formula, *do, vt des.* Nimirum cum quis agrum vendit certa pecunia. Conditiones sunt reciprocæ, vt venditor agro cedat, emptor pretium pendat. Sic in contrahendo matrimonio, mutua est corporum donatio. Huiusmodi conditiones, non tantum defectu suo contractum rescindant, sed etiam fundamentum eius constituunt, & vt ita dicam, essentiam.

XXVIII. Consequentes autem adduntur præcedentibus, tanquam ex iis pendentes: Verius mutuæ sunt inter partes, sed obligant alterutram tantum: ita vt propter eas nihil amplius reliqua teneatur facere. Vt si quis, fundo donato, venditove, imponat pensionem annuam pecuniæ, erogandæ in pauperes, & ita quotidie, contrahendis matrimoniis additur dotis conditio. Solent autem, quæ sunt huiusmodi conditiones, suo defectu irritum contractum facere: at non efficere tamen contractum. Imo, nisi plena iam & perfecta venditio esset, nulla esset annua pecuniæ pensio. Et antequam vlla hęc sit, iam oportet emptorem plene non tantum iure esse dominum, sed etiam fundi possessionem adiuisse, id est, venditorem suis partibus satisfecisse.

XXIX. Lex igitur operum, exigit impletionem legis, tanquam conditionem antecedentem, qua sine vlli homini in vitam æternam non tantum possessio non sit, sed ne ius quidem in vitam æternam. At hoc eodem conditionis sensu, lex fidei, opera non admittit, sed tantum altero, nimirum, vt ex vi donatæ iam propter fidem vitæ, necessaria sint opera, adeo vt, qui opera nulla exhibeat, is excidat ab omni iure, quod habebat, vel potius habere videbatur, propter externam vocationem, etsi alioquin opera non sint causa vitæ donandæ.

CAP. IV.

De legibus & comminationibus Euangelij.

I. HÆc paulo plenius dicenda fuere de statu huius quæstionis, quam Bellarminus ita disputat, vt contendat Euangelio contineri, leges proprie dictas, comminationes, & promissiones, cum conditione obedientiæ: hoc nimirum fine, vt obtineat, male à nobis assignari discrimen Euangelij, & legis in iis.

II. Videamus ordine. Primum ergo probat, quia Dominus Matth. 5. confirmat, explicat, & perficit legem Mosis. Hanc autem seruari velle docet, primo, ex modo loquendi, *ego autem dico vobis*, quæ verba legislatorem proprie decent, secundo, quia dixit Dominus, *Non veni legem soluere, sed adimplere*, si enim nulla esset in Euangelio legis obligatio, sustulisset legem veterem, quoad præcepta moralia. Tertio, *Si quis ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum*: Ergo iubet legem Veterem seruari. Quarto, Matth. 7. *Erat docens, sicut potestatem habens: non sicut Scribæ & Pharisæi*, id est, sicut legislator.

III. Respondeo: non bene consuluisse Bellarminum aut sibi, aut lectori auido veritatis, cum legem veram tantum nominatam non definiuit: nam cæteroquin verisimile non est, nulla de causa sic nominatam non legem, sed legem veram. Ego igitur explicabo, ille viderit vtrum ad suam mentem, quanquam mihi quidem præcipue veritas attenditur. Lex ergo omnis obligat eum cui ponitur, ad obediendum. Deinde obedientem debita mercede compensat, transgredientem vero punit, quanquam non tam necesse sit obedienti suam mercedem esse, quam transgredienti pœnam, quia lex vt plurimum imperat ea, quæ iam ex officio debentur, sed hoc tamen nunc nihil ad nos. Inde fit, vt nulla vere lex dicatur, quæ neminem puniat. Itaque,

esto

esto nobis sane legis ratio gemina; vna obedientiæ, altera pœnæ; & ea dicatur vera lex, quæ & obedientiam exigat, & pœnas sumat, si illa desit.

IV. Hoc posito, dico Euangelium, quatenus significat legem fidei, nullam legem, vere legem complecti, sed tantum, quatenus latius sumptum vniuersam prædicationem: nimirum quia hæc etiam legis autoritatem confirmat, & renouat. Ast illa legem proponit tantum ratione obedientiæ, quomodo nos iam concessimus bona opera esse necessaria, non vero ratione pœnæ, quia Euangelio propria est remissio peccatorum: at remissio & pœna, ex diametro opponuntur, adeo vt, quomodo lex nulla remittit peccata, quia omnia punit, sic Euangelium, quatenus Euangelium, nulla puniat, quia remittit.

V. Hinc habes, 1. Ioan. 2. *Filioli mei, hæc scribo vobis, ne peccetis*: En tibi obedientiam Euangelio necessariam, cuius causa possit aliquo modo lex dici, sed statim, *Quod si quis peccarit*: En tibi inobedientiam, & transgressionem, qua posita, lex statim inferat, dabit pœnas: at Euangelium, *Si quis peccarit, aduocatum apud Patrem habemus Iesum Christum Iustum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solum, sed etiam pro totius mundi.* Item 2. *Si dixerimus nos societatem habere cum eo, & in tenebris incedimus, mentimur, nec sincere agimus. Quod si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam, & sanguis Iesu Christi purgat nos ab omni peccato. Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & purget nos ab omni iniquitate.*

VI. Multa sunt huiusmodi, quæ non necesse est percurrere. Sed vt sciamus Euangelio propriam esse indulgentiam, quarto, vt dicunt, modo, Paulus nominat sermonem reconciliationis, 2. ad Corinth. 5. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis peccata ipsorum, posuitque in nobis sermonem hunc reconciliationis. Itaque, nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos, oramus Christi nomine, reconciliamini Deo.* Hinc est etiam illa Euangelij definitio ad Roman. 1. Euangelium *est potentia Dei ad salutem cuiuis credenti.* Nam lex vere lex non ita determinatur ad salutem: Etenim ex se ambigua est in vtrumque, scilicet ad salutem, & ad supplicium: at per peccatum, certa in alterum, videlicet supplicium, vnde à à Paulo 2. ad Corinth. 3. dicitur *ministerium mortis*, & ad Rom. 4. ὀργὴν κατεργάζεσθαι, *iram operari.*

VII. Nec contra quicquam probat Bellarminus. Nam primo, quod de legislatore ponit, & autoritate docentis, nihil habet vitium. Nam hæc autoritas necessaria est, non ei tantum qui legem fert vere legem, id est, damnantem, sed etiam qui legem, eo tantum legem, quod obedientiam exigat. Dicam amplius, eum necesse est legislatorem esse, non tantum qui punit, sed etiam qui peccata condonat, quod nemini ignotum est. Admittimus ergo, quæcunque argumenta probant Christum esse legislatorem. Sed negamus sequi, Christus est legislator, ergo, Euangelium est lex vere, & proprie. Velle etiam suas leges obseruari, παραφισβήτησις est, imo absurdissimum esset legem nolle obseruari, sed rursus negamus inde sequi, esse legem proprie dictam.

VIII. Rursus Bellarminus arguit: Si lex vetus moralis ad Christianos non pertineret, quare Dominus tam accurate illam exponeret & perficeret? Num Euangelium Christi otiose in rerum inutilium explicatione consumi debuit?

IX. Imo legem veterem ad Christianos non pertinere, absit vt dicamus, quod sæpe testati sumus. Contra hoc magis ad Christianos pertinere credimus, quo accuratius illam Christus exposuit & confirmauit. Sed pertinere tantum quoad obedientiam, non vero quoad damnationem: *Nam Christus nos redemit ab exsecratione legis, dum pro nobis factus est exsecratio*, ad Galat. 3. Et ad Roman. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Et 7. *Nunc autem liberati (siue, vt vetus interpres maluit) soluti sumus à lege.* Quid ergo? Nempe hoc argumentum non ratione nititur, sed calumnia.

X. Atque hactenus de lege vera. Nunc de comminationibus. Probat ergo in Euangelio contineri terrores & comminationes. Sed nos non ita ponimus statum quæstionis, agnoscimus enim contineri in Euangelio comminationes, sed nimirum, quatenus Euangelium sumitur late pro prædicatione, negamus autem esse in lege Fidei, hoc est, esse in Euangelio, quatenus Euangelium est, siue ab ipsa Euangelij natura, sed à legis confirmatione.

XI. Primum argumentum Bellarmini, ex Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo fatue, reus gehennæ.* Et 7. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.*

XII. Respondeo, hæc à Christo dicta, pertinere ad legem operum, non vero legem fidei. Id enim illa habet, vt æterno supplicio damnet transgressores, cum hæc contra transgressoribus proponat æterna gaudia, si pœnitentiam agant, & credant.

XIII. Ille instat ab absurdo, si ita sit, magnam partem sermonum Christi, non futuram Christi, sed Mosis, & Christum in Euangelio, nihil minus quam Euangelium prædicare.

XIV. Sed ego hanc consequentiam ab ira esse, non à ratione dico, ideoque absurdam. Nam quia Christi prædicatio continet & explicationem confirmationemque legis, & gratiam Euangelij, certe vtraque erunt verba Christi, & quæ gratiam promittent, & quæ legem confirmabunt. Porro ad Christi munus, pertinuisse etiam legis confirmationem, ipse docuit Matth. 5. *Ne existimate me venisse vt dissoluam legem, aut Prophetas, non veni vt dissoluam, sed vt impleam.*

XV. Secundum, ex 1. ad Roman. *Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est, Iustus autem ex fide viuit. Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem.* Ergo reuelatio iræ Dei manifeste tribuitur Euangelio, quia iustitia reuelatur ex fide, vt iustificati euadant iram, quam impijs imminere testatur idem Euangelium. Vnde capit secundo, *In die, cum iudicabit Dominus occulta hominum, secundum Euangelium meum.*

XVI. Imo falso supponit iram Dei reuelari in Euangelio, quod Paulus non dixit, sed tantum iustitiam, illam nimirum, qua iustificatur homo, & per quam sit Euangelium potentia Dei ad salutem. Ideoque huic iustitiæ opponitur directe ira, quæ absque vllo dubio est potentia Dei ad damnationem. Dixit Apostolus & iustitiam & iram Dei reuelari, sed non eodem modo tamen, iustitiam enim in Euangelio: at iram è cœlo. Stio Papistas, Dominicum à Soto, Peterium, Toletum, Iustinianum, ipsum etiam Thomam, repetere ἀπολογικῶς, etiam in hoc membro, illud *in eo*, sed dico violenter facere, & præter contextus seriem.

XVII. Enimuero particulam *enim* nemo dixerit esse otiosam, esse autem ἀπολογικὴν, cuiuis notum. Ponamus ergo sic dixisse Paulum; *Reuelatur enim in Euangelio ira Dei.* Quæro nexum cum præcedentibus. Necesse erit hanc clausulam referri vel ad illud, *Euangelium virtus est Dei ad salutem:* Vel ad alterum, *Iustitia enim Dei reuelatur in eo ex fide in fidem.* Si primum: Ergo duas Paulus rationes proponeret, quibus vnam eandemque rem demonstraret. Sed quis non videt insolentiam ἀναλλήλων, copulæ, pro copulatiua? Aut quod simile dabitur exemplum?

XVIII. Oportet ergo referri ad posterius. Hic autem gemina potest quæstio esse, vna, Vtrum reueletur in Euangelio iustitia ex fide, altera, Vtrum iustitia sit ex fide. Sed perspicuum est ex tota disputatione, non illam, sed hanc tractari. Ad hanc autem concludendam, nihil necesse affirmare, hanc iram declarari in Euangelio, sed tantum constare, certamque esse ac indubitatam, iram Dei in peccata hominum. Vndecunque enim id constet, siue ex Euangelio, siue ex lege Mosis, siue ex natura, perinde est. Quæ causa fuit Bezæ vertendi ἀποκαλύπτεται, alias *palam est*, alias *patet*. Itaque id pro fundamento Bellarminus ponit, quod incertum est, cum neque verba inferant, neque res exigat.

XIX. Deinde vt hoc ipsum gratis concedatur, tamen ita Bellarminum explicare coegit veritas, vt nihil inde sequatur. Testatur, inquit Euangelium impijs iram imminere. Optime, inquam, testatur. Atqui etiam quæ aliena sunt à natura Euangelij, quatenus Euangelium est, testari potest Euangelium. Quomodo Euangelio ipsi testimonium perhibuit lex. Ad Rom. 3. *Nunc vero absq; lege iustitia Dei patefacta est, testificata*, siue interprete Beza, *comprobata testimonio legis, ac Prophetarum.* Cum tamen ad legem pertinere Euangelium nemo tam absurde fuit Theologus, vt diceret.

XX. Dixit tamen Paulus Deum iudicaturum secundum Euangelium. Sed explicat Iustinianus in paraphrasi, *Vt traditur in Euangelio.* Toletus, *hoc est enim quod docet, & aperte tradit* Euangelium, *iudicium hoc vniuersale futurum per Christum.* Dominicus à Soto, *Secundum quod euangelizare docere q; soleo vos.* Salmero, *vt soleo prædicare.* Sed & Beza, *Nempe quod aperte demum Christus aduenies hac duo nobis patefecerit, diem videlicet futurum, in quo ipse ex cœlo sit ad semel iudicandos viuos & mortuos venturus, & omnia in æternum instauraturus.* Manifesta ergo res est. Nam, etsi verissimum est, iudicatum iri impios, idque constet ex testimonio Euangelij, tamen non sequitur Euangelij proprias esse comminationes, sed legis, cui testimonium redditur ab Euangelio. Quomodo cum sit verissimum, remissum iri peccata fidelibus per Christum, cui lex perhibet testimonium, tamen falsum est, remissionem peccatorum esse propriam legi.

XXI. Tertium argumentum est Actor. 2. cum Petrus prædicasset Euangelium, tum, *his auditis compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum, & reliquos Apostolos, Quid faciemus, viri fratres?* Euangelium igitur non solum consolatur, sed etiam terret, compunctio enim ex terrore nascitur.

XXII. Respondeo, negari consequentiam. Nam Petrus non tantum prædicauit Euangelium, id est, legem fidei, sed etiam, ex lege operum exprobrauit grauissimum crimen occisi Filij Dei. Quod positum, satis fuit ad terrorem incutiendum, ex vi legis, *Non occides.* Sic autem solet lex Euangelio inseruire, nimirum, vt indicata certissima ex operibus damnatione, præparet quemque ad quærendam gratiam. Nam haud aliter Paulus docuit, ex fide quemque viuere, nisi posito, neminem iustificari ex operibus legis propter transgressiones. Augustinus Epist. 144. *lex docendo, & iubendo, quod sine gratia impleri non potest, homini demonstrat suam infirmitatem, vt quærat demonstrata infirmitas Saluatorem, à quo sanata voluntas possit, quod infirma non posset. Lex igitur adducit ad fidem.*

XXIII. Nec aliud iudicium de Paulo perterrefaciente Felicem: Actorum vigesimo quarto. Nam quòd Bellarminus insultans, *Non audebunt*, inquit, *dicere Paulum vocatum, vt prædicaret fidem* CHRISTI, *pro fide legem, pro* CHRISTO *Mosen, pro Euangelio aliquid Euangelio contrarium prædicasse*: metum est nugamentum. Neque enim, qui ex lege Mosis conscientiam pungit, vt Christo præparet, is aut pro fide legem docet, aut pro Christo Mosen, aut quicquam Euangelio contrarium, sed tantum qui legis operibus iustificari hominem. Eadem ratio & Iacobi, & Iudæ, & Apocalypseos, ne prolixiores simus.

XXIV. Cum nihil probauit Bellarminus, tum nos contra habemus argumenta potentissima. Vnum, à nomine Euangelij, indito ad designandum proprium officium doctrinæ salutaris, id est, legis Fidei, significat enim bonum nuncium. Et hoc explicatur his locis: Lucæ 4. *Spiritus Domini super me, propterea quod vnxit me: vt euangelizem pauperibus, misit me vt sanem contritos corde, vt prædicem captiuis dimissionem, & cæcis visus recuperationem, & confractos emittam in libertatem, vt prædicem annum Domini acceptum.* Actor. 10. *Euangelizans pacem per Iesum Christum.* Ad Roman. 1. *Euangelium est potentia Dei ad salutem.* Et 10. *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Argumentum in promptu. Omne Euangelium proprie est bonum, & lætum nuncium: at nulla comminatio, nullus terror, est bonum & lætum nuncium. Ergo nulla comminatio, nullus terror, est proprie Euangelium.

XXV. Respondet Bellarminus, impugnans maiorem. Esse enim Euangelij nomen impositum ab altera tantum parte, quomodo, etsi clauis non tantum claudat, sed etiam aperiat, tamen dicitur à claudendo. Ergo Euangelium annunciare quidem Saluatoris aduentum, reconciliationem cum Deo, aditum patefactum ad regnum cœlorum, sed simul etiam indignationem non recipientibus Saluatorem. Denique terret, vt consoletur, quomodo medicus vulnerat, vt sanet, emaciat vt reficiat, cibum eripit, vt cibi vsum reddat.

XXVI. Sed nos primum negamus impositum nomen ab altera tantum parte. Contradicit enim definitio, *Potentia ad salutem: Sermo reconciliationis.* Itaque dissimile est exemplum clauis. Quia non, vt nomen clauis à claudendo, ita & definitio. Concedo annunciari & reconciliationem & indignationem. Sed ab Euangelio late sumpto, non autem lege fidei. Im-

verum, illud ipsum Euangelium late sumptum terrere, vt consoletur, sequitur, proprium maxime officium Euangelij esse illud, quo consolatio cótinetur, quomodo medici proprium sanare, non autem vulnerare, etsi aliquando vulneret, sed nonnisi vt sanet. Nam si proprie medici officium esset vulnerare, aliquando certe vulneraret tantum, vt vulneraret, quod ille tamen nunquam facit. Omnino ad eam rationem, Euangelium aliquando saltem terreret in eum finem, vt terreret, si eius propria pars esset terror. Quod nunquam accidit. Imo notandum, nunquam legi in scripturis à Christo quenquam confractum, sed liberari confractum, quomodo medicus vulneratum sanat.

XXVII. Alterum nostrum argumentum, ex 8. ad Roman. *Non accepistis Spiritum seruitutis rursus ad metum*, εἰς φόβον. Quod necessario esset falsum, si proprium esset Euangelij officium terrere.

XXVIII. Respondet, negans inde colligi discrimen Legis & Euangelij, quatenus Euangelium significat vniuersam doctrinam Christi, & Apostolorum, quo sensu ille disputat, sed inter Testamentum Nouum & Vetus.

XXIX. At nos discrimen testati sumus quærere legis operum, & legis fidei, id est, tum Legis tum Euangelij, non lata significatione, pro vniuersa doctrina Veteris & Noui Testamenti, sed contracta, vt ante explicuimus. Quid ergo Sophisticen moremur eius, qui non veritatem habet pro scopo, sed calumniam? Sed & Paulus haud aliter quam nos statim initio capitis, *Nulla est condemnatio iis qui sunt in Christo: Nam lex Spiritus vitæ, qui est in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis*. Potuit-ne quicquam disertius? Nam & lex Spiritus opponitur legi peccati, & illi tanquam propria assignatur vita, huic vero mors. Vnde manifestum, nullam esse damnationem iis qui in Christo, id est, liberati à lege mortis, sunt sub lege Spiritus. Atqui non aliunde terror, non aliunde comminatio, quam à condemnatione, & morte. Si ergo verum in Euangelio large nominato contineri terrores, necesse est aut mentitum esse Apostolum, quod absit, aut (quod verum) loquutum de Euangelio contracte, ideoq; solutionem Bellarmini non esse ad eius mentem.

CAP. V.

De promissionibus Euangelij conditionatis.

I. SEd hæ leges, hique terrores paululum quid diuertebant à nostro controuersiarum ordine. Itaque tertium caput de conditionibus agnoscit huius loci maxime proprium Bellarminus. Quæritur ergo, vtrum Euangelicæ promissiones habeant additam operum conditionem, non simpliciter, sed vt antecedentes, an vt consequentes, sic enim nos distinximus, non tantum definitionibus, sed etiam, doctrinæ gratia, nominibus. Bellarminus antecedentes asserit, nos potius consequentes.

II. Qua in disputatione nostra, nulla argumenta proferri necesse est, quandoquidem res confecta sit eadem opera, quæ paulo ante disputauit contra operum necessitatem effectiuam. Etenim omnis conditio antecedens, est effectiua: ex nostra definitione. Si ergo operum conditio addita promissionibus non sit effectiua, ne antecedens quidem erit, ideoque ex necessitate distributionis, tantum consequens. Consideremus ergo Bellarmini argumenta.

III. Primum est ex Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Hæc, inquit, promissio Euangelica, quia comprehendit regnum cœlorum, & tamen habet conditionem iustitiæ actualis, quæ in perfecta mandatorum obseruatione consistit.

IV. Respondeo: primum dubitari posse vtrum promissio sit Euangelica, quandoquidem Christus sermonem habeat de lege operum vindicanda à Pharisæorum traditionibus. Nam, cum protestatus esset se venisse, vt legem non solueret, sed impleret, eosque pronunciasset minimos futuros in regno cœlorum, qui vel vnum mandatum soluerent, statim addit, *Dico autem vobis, nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Nimirum significans iustitiam illam legis longe ampliorem esse & augustiorem iustitia illa, quam velut perfectissimam siue commendabant, siue exercebant Pharisæi. Huc facit Franciscus Lucas, *Sunt igitur hæc, quæ Saluator proponere statuit, aliquid legis, nec seruat legem, qui ea non seruat.* Etiam Maldonatus, *Iustitia vestra. Legis obseruatio, quam Christus ipse iustitiam appellat, quia obseruatione mandatorum Dei iustificamur.*

V. Neque obstat regnum cœlorum. Nam eo significari vitam æternam, quis ignorat? Atqui legali iustitiæ propositam fuisse vitam æternam, ne aduersarij quidem negant. Quid igitur obstat, quominus etiam regnum cœlorum dicatur propositum iustitiæ legali? Est quidem id regnum aliquo modo proprium Euangelio, fateor, sed dupliciter, primo, quia disertum nomen eius in Euangelio est, non in Lege, secundo, quia id ipsum obtinetur per Euangelium, nunquam vero per legem, sed si hæc efficiunt, vt nihil ad legem pertineat regnum cœlorum, eadem efficient, vt ne vita quidem æterna, quod est absurdum.

VI. Verum, etiam si daremus promissionem esse Euangelicam, non legalem, tamen argumentum inutile est, quia non probat conditionem antecedentem. Nam quia, vt diximus, conditiones consequentes, si deficiant, irritum faciunt contractum, alioquin plenum: Ergo verum erit, non ingressurum in regnum cœlorum, qui non amplius iustus fuerit, quam Scribæ & Pharisæi, etiam si conditio operum non sit antecedens, vt vult Bellarminus, sed tantum consequens, vt nos contendimus. Quanquam non concedimus eam iustitiam sitam in perfecta mandatorum obseruatione, ne tollatur remissio peccatorum, qua de re alias actum est.

VII. Secundum argumentum, Ex Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et Luc. 10. *Hoc fac, & viues.* Hæc, inquit, apertissima vitæ æternæ promissio, apertissimam conditionem exigit obedientiæ.

VIII. Bellarminus aliquos dicit respondere hæc à Christo dicta εἰρωνικῶς. Et his videtur Caluinum annumerare, dicentem Institut. 3. cap. 18. Christum attemperare solitum responsa iis, qui interrogarent, ideoque hunc legis peritum remisisse ad obseruationem legis, quoniam persuasione legalis iustitiæ imbutus esset. Brentium vero ausum dicere indicatam à Christo potius viam ad damnationem æternam.

IX. Sed nos nec ironiam, nec Brentium, probamus, etsi sciamus posse aliquomodo molliri, quæ durius dicta fuere. Respondemus potius promissionem illam esse non Euangelicam, sed legalem: id est, declarasse Christum, quomodo per legem operum obtineri possit vita. Neque vero aliter à Caluino responsum, cui propterea immerito conflatur inuidia, quasi ironiam probauerit. Verba eius fuerant à Bellarmino non mutilanda. Itaque recito, *Quasi vero non constet Christum iis responsa sua attemperasse, quibuscum negotium esse sibi videbat. Hic à legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis, neque id simpliciter, sed, quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona, & ipsa interrogatio Dominum inducebat, vt sic responderet.* Et hactenus quidem relatum voluit Bellarminus. Sed hoccine idem Caluino cum Ironia? Minime vero. Audin', *Ergo merito remittitur ad legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoque clara voce prædicamus seruanda esse mandata, si in operibus vita quæritur. Atque hæc doctrina cognitu necessaria est Christianis.* Et post, *Summa hæc esto: Si in operibus salus quæritur, seruanda esse mandata, quibus instituimur ad perfectam iustitiam.* Hæccine Ironiam redolent? Sed in Harmonia clarius, *Et certe sic habendum est, Deum lege sua complexum esse sancte iusteque viuendi rationem, qua iustitia continetur, neque enim frustra hanc sententiam protulit Moses: Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Item, Contestor cœlum & terram, quod hodie vobis ostenderim vitam. Negandum ergo non est, quin legis obseruatio iustitia sit, qua vitam sibi acquireret, si quis perfectus esset Legis obseruator.* Hæccine Ironiam redolent? Ergo seipsam Caluini satis superque tuetur innocentia.

X. Quid ergo? Consentimus vere, & vt se res habet Christum respondisse. Sed negamus tamen proposuisse promissionem Euangelicam, verum legalem, vt sensus sit, non absolute perueniendum esse ad vitam per impletionem legis, sed posita hypothesi interrogantis, cuius verba erãt: *Quid faciam, vt vitam æternam possideam?* Id est, interprete Caluino, Quæ sunt opera iustitiæ, quibus salus comparatur? Non enim simpliciter rogat, quomodo & qua via perueniet ad vitam, sed quid boni faciendo eam acquiret. Merita igitur somniat, quibus vita æterna reddatur, quasi debita compensatio. Quid autem Caluinum dico? Stapletonus enim haud aliter in Promptuario Catholico, Dominica 12. post Pentecost. *Quærebat, quid faciendo, id est, per quæ tandem opera vitam æternam possideret.* Sed & Salmero discept. 51. Tom. 8. vocat *Iudæum ad opera attendentem.* Ita sensus erit: Si quis per opera velit peruenire ad vitam, hunc oportet facere quæ mandata sunt.

XI. Sed hoc improbat idem Stapletonus in Antidotis Euangelicis. Et simpliciter adolescentem interrogasse, qua via perueniret ad vitam, probat ex simplice responsione Christi. Nam ad illud, *Quid boni me oportet facere*, respondisse, *Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus:* nimirum non debuisse adiicere: Quid boni, interrogando de bono, quasi quæ homines facerent, ex se facerent, aut absolute & perfecte bona essent.

XII. Sed Stapletonum sua fefellit Dialectica, qui quod nos in quæstionem vocamus, id pro argumento sumat: nimirum simplicem esse responsionem Christi, & non ex hypotesi interrogantis. Præterea ridiculus est, qui illud, *Vnus est bonus Deus*, responsum aptat, & illi, *Magister bone*, & isti, *Quid boni faciam?* Profecto nihil dici potuit incogitantius. Nã vel cæcus videat, illud quidem, *Vnus est bonus*, respondere epitheto boni, quo Christum iuuenis ornauerat, reliquum pertinere ad nodum quæstionis. Sed Stapletono videlicet imposuit illud ex Vulgato interpete, *Quid me interrogas de bono*, quo nihil cogitari potuit peruersius. Cum Græce sit, Τί με λέγεις ἀγαθόν; *Quid me dicis bonum?* Vt est apud Marcum, & Lucam. Imo etiam hoc loco apud Syrum interpretem. Nec aliter vllus Græcorum legit Interpretum. Tantum vnum aut alterum exemplar annotatur à Francisco Luca abire seorsum. Quin certe non sunt tanti. Maxime contradicente sententia tam aperte, vt Maldonatus, non ausus reiicere vulgarem versionem, interpretando coactus sit inflectere, *Si ita legamus*, inquit, *non significat, quid me interrogas, quid boni facturus sis, sed quid me interrogas, bonum appellans.*

XIII. Tertium Bellarmino argumentum, ex ad Roman. 8. *Si Spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Cohæredes Christi, si tamen compatiamur.* Poster. ad Timoth. 2. *Si commortui sumus, & conuiuemus, si sustinebimus, & conregnabimus.* Similiter ex Prophetis, Ezech. 18. *Si impius auerterit se ab impietate sua, & fecerit iudicium, & iustitiam, vita viuet.*

XIV. Verum hæc non magni sunt laboris. Probatur ex iis sane, promissiones esse conditionatas, quod non est incertum: at non probatur eas conditiones esse antecedentes, quæ disputatio nostra est.

XV. Quarto. Probatur, inquit, ex conditione fidei, Marc. vlt. *Qui crediderit, saluus erit.* Hinc gemina argutatio. Prior, Quomodo conditionales non sunt promissiones, si conditio fidei requiritur? Altera. Ergo falsum est non requiri conditionem legis implendæ. Nam quibus verbis Scriptura docet, requiri conditionem fidei ad salutem, iisdem, vel etiam clarioribus, docet, requiri conditionem legis implendæ.

XVI. Respondeo, ne hinc quidem sequi quicquam. Nam etiam fidei conditio non est antecedens, sed consequens, quia, vt alias explicaturi sumus, nullum fidei meritum attenditur, siue fides non est causa salutis, sed tantum instrumentum apprehendendæ gratiæ. In priori Sophismate, sui ipsius oblitus est Bellarminus, qui cap. præcedenti, nostram sententiam sic expresserat, *Euangelium promittere iustitiam & salutem sine vlla conditione, sed absolute, vel cum sola conditione fidei.* Quod si est, quis non videt quam absurda sit argutatio?

XVII. In secundo Sophismate, negatur consequentia, dummodo semper conditio antecedens intelligatur. Nam Scripturã iisdem verbis exprimere conditionem fidei, & legis, verum est secundum quid: nimirum, cum hypothesis ipsa designatur. Sed hæc cum sit vtrinque similis, nihil mirum, si verbis etiam similibus exprimatur, nec sequitur rationem non esse diuersam. Nam & impune possumus dicere, non tantum, Si sol sit infra horizontem, nox est, sed etiam, Si stellæ luceant supra horizontem, nox est. Etsi vere alia sit & alia ratio, quia Sol quidem infra horizontem positus, causa est noctis: at non stellæ supra eundem. Sed absolute tamen falsum est iisdem verbis exprimi semper vtramque hypothesin. Nam diserte legas, iustificari hominem fide, at contra, iustificari sine operibus legis. Quarum phrascon θαυμαστὸν ὅσον τὸ διάφορον.

* * *

CAP.

CAP. VI.

De libertate Christiana circa legem moralem.

I. DIscrimen Legis & Euangelij, sequitur apud Bellarminum Libertas Christiana. Hanc ille à suis constitui docet, iuxta Concilium Tridentinum, non vt liberi sint Christiani ab obligatione præceptorum Dei, & Ecclesiæ: sed è peccato & morte: à iugo legis cæremonialis, & iudicialis Hebræorum: tum à dominio & reatu legis naturalis.

II. Nos vero accusat, quasi docentes, Nulli legi fideles subijci in conscientia, & coram Deo: Christumque habere pro redemptore, non pro legislatore: Mosen cum suo Decalogo nihil ad eos pertinere.

III. Sed ille sui semper est similis in nobis calumnia grauandis. At nos longè aliter, & distinctius. Libertatem Christianam consideramus in vsurpandis omittendisue rebus, quas distinguimus in Certas, & Indifferentes, Illas, quæ ex præcepto Dei simpliciter vel mandantur, vel prohibentur: ac proinde suo genere necessario vel bonæ sunt, vel malæ: cuiusmodi illæ sunt omnes, circa quas propriè versatur Lex Dei moralis. Indifferentes vero, quæ suo genere nec bonæ sunt, nec malæ; ideoque non nisi per accidens pertinent ad legem moralem. Circa vtrumque genus fatemur occupari libertatem Christianam: sed longè diuersa ratione: vnde nobis necessario distincta esse oportet capita.

IV. Circa res ergo necessarias, legemque adeo moralem, constat ex præcedentibus immanem nobis fieri iniuriam, cum dicimur vlli nos legi subditos negare coram Deo. Neque enim id de ijs veraciter dici potest, qui profitentur sibi obedientiam legis diuinæ, esse necessariam Et quidem ita, vt quicunque eam violet, peccati reus sit: peccati autem non venialis, quo sensu Papistæ veniale dixerunt, sed vere mortalis: adeo vt eo ipso verè mereantur æternam damnationem: à qua nullo se ipsi pacto eximere possint, per vlla merita, per vllas satisfactiones, per vlla hominum suffragia: sed tantum per veram, viuamque fidem, id est, per merita vnius Christi. Quæ capita, partim iam disputauimus, partim sumus suo loco, & tempore disputaturi, aduersum Papistas, illam ipsam legis obedientiam, quam videri volunt tantopere commendare, variè siue eludentes, siue eneruantes.

V. Quare si quos Bellarminus comperit, qui dixerint nulli subesse legi fideles coram Deo: nihil ad nos pertinere Decalogum Mosis, audacter aduersus eos disputato: certus se habiturum nos non aduersarios, sed socios: si socios tamen patiatur Iesuiticum supercilium. Quãquam existimo hanc Caluino causam longe solidius viuaciusque actam contra Libertinos, quam ab eo tentatam viderim. Sed vt vt sit, ne exspectato à nobis examen suæ in hac re disputationis, quam vellemus etiam fuisse neruosiorem.

VI. Quid ergo? aut quomodo nobis libertas definitur circa hoc genus rerum? Describam ex Caluino, qui institutionis lib. 3. c. 19. Libertatis tres partes constituit, quarum tamen duę tantum huc pertinent, tertia tota ad res indifferentes, de quibus paulo post.

VII. Prima ergo pars, *vt fidelium conscientia, dum fiducia suæ coram Deo iustificationis quærenda est, sese supra legem erigant atque efferant, totamque legis iustitiam obliuiscantur. Altera, quæ ex superiore pendet, vt conscientia, non quasi legis necessitate coacta, legi obsequantur: sed legis ipsius iugo libera, voluntati Dei vltro obediant.* Sensus est, nullam iustificationis nostræ apud Deum partem, siue particulam, constituendam esse in legis obedientia: quia cum fieri nequeat, vt vlla sit à peccato libera, non poterit deesse miserrima, & infra omnem seruitutem deiecta anxietas, nostrisque conscientijs molestissima, quæ tum demum nulla erit, cum certi erimus, nobis iustificationem ex meritis constare Christi: vnde fiet etiam, vt alacres ei subijciamus nos ipsos, cui tamen implendæ sentiamus impares.

VIII. Et vero non ignorauit Bellarminus, qui sciuit nos intelligere libertatem à lege, non quasi præuaricatio non sit peccatum, sed quod non imputetur: ita enim disertè scriptum reliquit, hoc ipso capite, & hausit ex Luthero, Caluinoque. A quibus verbis facilè illum patimur concludere, verè & propriè legem ad nos pertinere, eiusque iugo nos esse subiectos: & probamus conclusionis rationem: Si verè peccemus, licet peccatum non imputetur, tamen verè nos præuaricari legem: proinde verè legem habere: quia non sint verè præuaricatores, qui legem non habeant, neque vere peccare, qui legem non præuaricentur.

IX. Sed non æquè nobis probari potest subiectum statim sophisma. Præuaricatio, vel cum fide subsistit, vel non. Si non subsistit, ergo imputatur. Sin subsistit, ergo non sunt necessaria bona opera, ne quidem vt fructus, & signa fidei.

X. Nam subsistere posse cum fide, concedimus, quandoquidem probauimus donum hoc Dei extingui non posse: indeque fieri vt non imputentur præuaricationes: quia idem, qui cum Betsabæa commisit adulterium, tamen credidit in Deum. Sed si subsistat cum fide præuaricatio, ergo non esse necessaria bona opera; monstrum est consequentiæ: cui refellendæ, cur immorer, quum ne verisimili quid em coniectura fultam videam?

XI. Quare nobis hoc loco nulla fuit disputanda controuersia: sed tantũ impudens compescenda calumnia, vt locus detur tandem disputationi de rebus indifferentibus.

CAP. VII.

De Libertate circa ἀδιάφορα.

I. EXplicanda venit Libertas Christiana in rebus indifferentibus. Ingens negotium, prolixumque, & diffusum in multa capita, propter immanem superstitionis impetum, in quam facile diuertit humanum ingenium, non tantum cum Idololatria occupatur, sed etiam cum inde arcetur: adeo peruicax malum. Sed & subtiliter blandiens specie boni, qua pietatis, qua vtilitatis, siue priuatæ, siue publicæ: adeo vt vix vnquam fuerint eius initia aut multa, aut apertè mala, sed semel admissum serpserit longius, donec nihil reliquerit non corrupti. Id videre est manifesto, præsentique religionis Papisticæ exemplo, vbi superstitionibus, neque omnibus, neque singulis modus vllus. Nam & variarum obseruationum iniri vix numerus potest, quin & instituendarum nullus sit finis: tum autem singulis, tam sunt perplexi laquei, tam potentes scrupuli conscientiæ, vt nihil addi posse videatur. In summa, Augiæ stabulum videas stercoribus semper ingestis, egestis nunquam. Hoc nobis stabulum purgandum est. Atque vtinam purgari possit. Sed vt possit, quis neget laborem opus esse pluspquam Herculeum? Adesto Deus laborantibus, qui hactenus infirmitatem nostram noluit esse necessario destitutam auxilio gratiæ suæ.

II. De hac igitur parte Libertatis Christianæ, nos quidem sic docemus, vt expressit Caluinus, in Institut. lib. 3. 19. §. 7. *Tertia pars Libertatis est, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt ἀδιάφορα, religione coram Deo teneamur: quin eas nunc vsurpare, nunc omittere indifferenter liceat.* Sed hæc breuiter dicta, sunt explicanda latius, ne quid sit obscuri.

III. Primum ergo res externas, siue ἀδιαφόρους appellamus eas omnes (quod meminimus iam dicere) quæ ex legis moralis vi, id est, certo Dei mandato, neque virtutes sunt, neque vitia: ac proinde non coercita in alterã partem vsus, absinentiæve. Cuiusmodi vestes sunt, & cibi, & loca, & tempora, & quæcunque eo accedunt. Itaque protestamur, non venire in hunc cœsum, quæcunque sunt virtutes, vitia ve, amorem Dei, & proximi, honorem parentum, castitatem, modestiam, fidem: idololatriam, blasphemiam, homicidium, scortationem, furtum, mendacium, & quæcunque similiter poterunt nominari. Nam in his necessitatem agnoscimus, vt nemini liceat vnquam vtramuis vsus partem pro arbitrio moderari. Itaque in illis solis hanc constituimus libertatem, de qua nunc agendum.

IV. Deinde hanc libertatem his exprimimus verbis, *vt nulla earum rerum religione teneamur coram Deo, quin eas liberè vsurpemus & omittamus.* Vbi notanda religio coram Deo: & quidem earum rerum religio: non enim otiosè nominata. Nam significat religio scrupulos illos, quibus vrgeri solet conscientia, quum suos actus refert, non ad hominum placita, sed ad Dei voluntatem. Itaque hac exceptione summouentur omnes considerationes non religiosæ, sed seculares. Neque enim derogatum volumus legibus politicis, quibus iuberi, prohiberive posse concedimus, quidlibet; arma, vestes, cibos, coniugia, & alia pleraque, quorum numerus iniri non potest.

V. Tum autem ipsarum rerum religionem dicimus, nimirum, vt ipsas per se considerandas significemus. Concedimus enim variari certis circumstantijs, vt χρῆσίν non liceat, quod tamen ἀπλῶς, prohibitum non sit. Nimirũ quoties accidit, vt lædatur aliquod morale præceptum. Vnde Paulus, 1. ad Corinth. 8. *Si esca facit, vt offendat frater meus, non vescar carnibus in æternum, nec faciam vt frater meus offendatur.* Nempe causa in promptu, ad Roman. 14. *Si propter escam frater tuus tristitia afficitur, nõ iam secundum charitatem incedis.* Hoc cum fit, religione sit illud quidem: sed non religione cibi ipsius: at religione scandali.

VI. In huiusmodi ergo rebus omnibus, duo nobis axiomata proponit Paulus. Vnum, ad Roman. 14. pertinens ad rerum ipsarum naturam: ideoque firmum, ratum, & perpetuum, *Noui & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse impurum per se: sed ei, qui existimat aliquid esse impurum, id ei impurum esse.* Appelletur hæc, si placet, Regula conscientiæ, quam nulla mutet, tollatve circumstantia.

VII. Alterum 1. ad Corinth. 6. *Omnia mihi licent: at non omnia conducunt: omnia mihi licent: sed ego non redigar sub vllius rei potestatem.* Et c. 10. *Omnia mihi licent: at non omnia conferunt: omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.* Appelletur autem sanè regula prudentiæ: quandoquidem prudentia circa res eas versatur, quæ non habent se semper eodem modo: ideoque iudicandæ sunt ex comparatis varijs circumstantijs: vt si solus sis, vel cum alijs, quos Apostolus δυνατοὺς *firmos* vocat, tum sanè liberè, licenterque comedito quascunque carnes, etiam εἰδωλόθυτα, nihil interrogans conscientiæ causa, tuæ quidem: at si cum fratre ἀδυνάτῳ, cui durum sit, imo impurum vesci εἰδωλοθύτοις, tum sanè carnibus ijs abstineto: atque hoc modo libertatem tuam prudenter accommodato ædificationi eorum, quibuscum tibi conuersatio est.

VIII. Hæc nostræ fidei hac quidem in parte summa est: quam in Papatu misere labefactari dolemus. Labefactari autem? Mollius dixi, quam pro tanto peccato: hoc fuerat potius dicendum, periisse de medio Papatu libertatem Christianam, qua publicis, qua priuatis superstitionibus pessundatam. De quibus agendum deinceps, nec breui labore. Prius, de Constitutionibus Ecclesiæ, tum de Votis, qui duo sunt vberrimi superstitionum fontes.

CAP. VIII.

De Legibus Ecclesiæ.

I. DE Autoritate Ecclesiæ in constituendis legibus disputarunt, Alphonsus de Castro, lib. 6. hæresi 3. de Ecclesia. Conradus Klingius lib. 3. c. 24. & 25. Peresius de Traditionibus, p. 3. de tertio fonte Sacrarum traditionum cap. 1. Petrus Lizetus de Mobilibus Ecclesiæ præceptionibus. Vasques in 1. 2. disp. 152. Bellarminus de Romano Pontifice lib. 4. c. 15. & seq. Stapletonus in Relectione controu. 5. q. 7. Gretserus Apologiæ Bellarmin. tom. 2. lib. 4. c. 16. & seqq. Hi Papistæ. Catholici, Caluinus Institut. 4. cap. 10. Sibrandus, Sutliuius, Witakerus, Danæus, Iunius, aduersus eam Bellarmini controuersiam.

II. Quæritur, vtrum Ecclesia possit leges condere. Ecclesiam autem intelligimus vtrique, non, quomodo omnes omnino fideles intelliguntur, sed quomodo, ij penes quos est omnium fidelium gubernatio: vt Matth. 18. *Dic Ecclesiæ.* Leges autem etiam alias ab ijs, quæ iam latæ sunt authoritate diuina. Nam has iam latas, nihil opus est ferri de nouo, alioquin Verbum Dei, non esset æternum. Itaque de rebus quæstio est penitus ἀδιαφόροις, quæque per se, siue vsurpatæ, siue omissæ peccatum nullum habent. Denique Ecclesiam nominantes, hanc controuersiam separamus, ab ea quæstione, quæ disputat de Magistratibus Politicis, siue secularibus.

III. Nam de Magistratibus manifesta nostra sententia est, in Confessione Gallicana, art. 40. & 41. *Credimus Deum velle mundum legibus, & politia*

gubernari, vt aliqua sint frena, quibus immoderatæ mundi cupiditates coerceantur: ideoque constituisse regna, Respublicas, & reliquas principatuum species, siue hæreditario iure obueniant, sine minus, neque id duntaxat, sed etiam quicquid spectat ad statum iustitiæ, quam vocant, cuius autor agnosci postulat: ideo etiam gladium in Magistratuum manus tradit, reprimendis nimirum delictis, non modo contra secundam tabulam: sed etiam contra primam commissis. Oportet igitur, propter illum huius ordinis autorem non tantùm pati, vt ij dominentur, quos ille nobis præfecit, sed etiam honore, & omni reuerentia eos prosequi, tanquam eius legatos ac ministros, ad legitimum, & sanctum munus obeundum ab ipso designatos. Affirmamus ergo parendum esse legibus, & statutis, soluenda tributa: & reliqua onera perferenda, subiectionis denique iugum voluntariè tolerandum, etiam si infideles fuerint magistratus, dummodo Dei summum Imperium integrum, & illibatum remaneat. Itaque detestamur omnes eos, qui dominationes repudiant, communitatem, & confusionem bonorum inuehunt: omnem denique iuris rationem euertere moliuntur. Hæc nostra Confessio est: plene purgabis quascunque calumnias; quibus aduersarij nos hac parte conantur onerare.

IV. Sed de autoritate Ecclesiæ, nostrum sensum exprimit eadem confessio art. 33. & 34. *Credimus expedire, vt qui electi sunt Ecclesia alicuius præfecti, inter se dispiciant, qua ratione totum corpus commode regi possit. Ita tamen, vt ab eo quod Dominus noster Iesus Christus instituit, nusquam deflectant. Hoc autem non impedit, quominus quædam singulis locis peculiaria sint instituta, prout commodum visum fuerit. Excludimus autem humana omnia commenta, & leges omnes, quæ cultus Dei prætextu, adstringendis conscientiis inuehuntur, & eas tantum admittimus, quæ foundæ concordiæ, & vnicuiq; in obedientia debita retinendo, subseruiunt, qua in re sequendum nobis putamus, quod Dominus noster Iesus Christus de excommunicatione statuit: quam quidem approbamus, & vna cum suis appendicibus necessariam esse arbitramur.*

V. Ad propositam ergo quæstionem in promptu nobis responsio est. Posse Ecclesiam leges condere: vt ne nobis obijciatur, aut Ioannes de Vessalia negans Apostolos, prælatosve Ecclesiæ habere à Christo autoritatem condendi Canones, siue leges: aut Begardi, Beguinæve, aut si quid est nominum similium apud Alphonsum de Castro. Absit, vt huiusmodi quicquam nobis in mentem venerit, quantumcunque debacchetur calumnia.

VI. Veruntamen fatemur nos hanc condendarum legum autoritatem agnoscere non immensam, sed suis certis limitibus descriptam. Itaque primũ negamus, eandem esse legum istarum authoritatem & momentum cum legibus diuinis, aut peccari tam grauiter illarum, quam harum transgressione. Secundo, negamus posse rerum naturam immutare, vt quæ per se erant adiaphoræ, fiant necessariæ: adeo vt nunquam, vllave causa, aliter liceat, quam est constitutum. Tertio, in ijs vllam esse partem iustitiæ Christianæ, multo magis vllum meritum apud Deum. Quarto, porrigere se vltra Ecclesiasticam ὀρθοξίαν, siue politiam, quæ consistit in ijs, quæ non pietatis sunt proprie, sed tantum propter aliud, & per accidens tantum: vt exempli gratia, in ieiunio nulla pietas est, nisi quatenus vtile interdum testandæ internæ pœnitentiæ, & præparationi ad preces.

VII. Rursus has leges dicimus non ex se metiendas, sed ex diuinis: nimirum, vt ne quoquo modo eis officiant, sed subseruiant potius: hunc scilicet, finemque, & vsum habentes, vt & cognitionem; & obedientiam adiuuent earum in quibus propria iustitia est. Denique oportere esse non multas: adeoque quo pauciores sint, hoc meliorem fore Ecclesiæ statum.

VIII. In earum transgressione peccatum nullum esse posse, nisi indirecte, hoc est, non propter rei ipsius vsurpationem; quomodo in furto, aut homicidio: sed propter aliud: idque tripliciter. Primo, si sit ex contemptu authoritatis legitimæ: nam, quia mandata est à Deo obedientia: proculdubio in ea neglecta, peccatum est. Secundo. Si cum neglectu fraternæ ædificationis. Denique si ex propria impietate, & prophana licentia, intemperantive luxuria. Sed hæc si absint omnia, quod frequenter accidere potest, negamus in ijs legibus transgrediendis vllum esse peccatum. Quod longe aliter accidit in legibus diuinis, quarum transgressio nullo vnquam casu excusari potest, ne illa quidem quam dicunt inuincibilem ignorantiam, vt patet idololatriæ, homicidij, adulterij, furti exemplo.

IX. Itaque non mutari per leges Ecclesiæ, rerum ipsarum naturam, quo minus indifferentes sint, & cum vetantur, & cum prohibentur. Tantum cõtrahi vsum: vt qui prorsus liber est, & vsurpatur, negligiturve, tum pro arbitrio, tum etiam fortuito, accommodetur ordini vtili, imo Ecclesiæ necessario: ac proinde iudicetur ex hac Pauli regula, *Omnia licent, sed non omnia expediunt.* Et, quia non est omnium, siue temporum, siue locorum eadem ratio, ac proinde non semper eadem vbique expediant: propterea ne vbique quidem, aut semper valere leges huiusmodi. Et vero nullam posse dari, quæ non fuerit variata: excepta fortè vnica die Dominica, propter additum mysterium: quanquam ne huius quidem solennitas eadem fuisse videtur ab initio.

X. Hæc nostra sententia est. Papistæ longè seuerius. Has leges ligare cõscientiam, ita enim loquuntur, nec posse violari absque peccato mortali. Audi Lizetum c. 2. lib. 3. *Si quis, vel mediocriter in sacris eruditus literis, attentius quæ ad hanc rem pertinent animaduertere velit, mox illi in propatulo erit Ecclesiasticis mandatis, non secus ac pene diuinis, & Euangelicis, ad æternæ mortis pœnam obligatiuam inesse vim.* Peresius, ne extra casum quidem scandali, conscientias subditorum esse liberas à præceptis Episcoporum: sed deberi eis obedientiam secundum conscientiam. Bellarminus, *In Ecclesia Catholica semper creditum est, Episcopos in suis diœcesibus, & Romanum Pontificem in tota Ecclesia esse veros principes Ecclesiasticos, qui possint sua autoritate, etiam sine plebis consensu, vel Presbyterorum consilio, leges ferre, quæ in conscientia obligent.* In quo quantum sit momenti, docet experientia, quæ vix quicquam permisit liberum à superstitione, hacque ipsa tanto immaniori, quanto certius cõstat, longè maiori diligentia huiusmodi leges obseruari, quam ipsas diuinas: adeoque seuerius violationem puniri: vt non defuerint, qui in sermonibus ad populum dixerint, præstare hominem occidere, quã carnes gustare in Quadragesima: & Iesuitarum recens apophthegma est, longe peius peccare

Sacerdotem si ducat vxorem, quam si vel concubinam foueat,
vel etiam passim scortetur.

CAP. XI.

De Sacerdote Veteri. De ligando, & pascendo, & de missione Apostolorum.

I. EXcutiamus argumenta, & primum Bellarmini è Scriptura. Primus ergo locus est illi ex Deuter. cap. 17. *Qui superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel.* Argumenti forma. Si Israelitici Sacerdotis præcepta erant vere imperia, & obligabant conscientiam: Ergo & Christiani. Consequentia patet, quia non est minor authoritas Sacerdotis Christiani, quam Israelitici. Antecedens patet, primo ex iis verbis, *Sacerdotis imperio.* Deinde, quia quicunque potest præcipere, potest etiam actum indifferentem facere necessarium: & per se bonum. At omittere bonum necessarium, & per se bonum, est peccatum in conscientia, etiam citra contemptum & scandalum. Probatur illud, Quia actus indifferens; si præcipiatur, iam erit necessarius, alioqui frustra præcipitur. Hoc probatur: quia sequeretur leges Dei positiuas non obligare in conscientia.

II. Respondeo, Sacerdotis Veteris imperia, vt & nouorum, duplicia esse posse: alia quæ referrent ipsa Dei mandata: alia vero, quibus priuatæ ipsorum Sacerdotum constitutiones proponerentur. De prioribus, nulla controuersia est, quin obligent conscientiam: non propter ipsius Sacerdotis autoritatem, sed Dei, à quo ea præcepta Sacerdos habet. Quomodo in Republica, etiam pedaneus iudex: Imo quicunque ὑπηρέτης, autoritatem prætendunt regiam. Deus autem sua autoritate conscientiam vere obligat, quicquid tandem præcipiat: vt patet in Ceremoniis Iudaicis: & in Sacramentis Christianis. Sed de istius modi præceptis nulla nobis nunc disputatio est.

III. Verum de præceptis priuatis, quæ fundamentum nullum habent præter Sacerdotis autoritatem, ac voluntatem, primo negari potest consequentia: quia falsum, tantam esse autoritatem Sacerdotum Christianorum, quantum Israeliticorum. Ratio est, quia Sacerdotes illi non tantùm erant ministri: sed etiam typi Christi. At noui; sunt non typi, sed duntaxat ministri. Ideoque summus ille Pontifex imperium habebat summum in vniuersam Ecclesiam Israeliticam, quale nulli competit Christiano.

IV. Deinde negatur præcipuè antecedens. Neque enim verum, Pontificis Israelitici præcepta, disparata à præceptis Dei, obligasse vnquam vllius Iudæi conscientiam, aut res vllas ex indifferentibus fecisse necessarias per se. Neque vero locus Deuteronomij quicquam probat eiusmodi. Imo contra. Dicitur, *Iuxta legem quam docuerint te, & iuxta iudicium, quod dixerint tibi, facies.* Quæ Latinus Interpres luxauit, *Iuxta legem eius: sequerisque sententiã eorum.* Quod etsi ferri potest, tamen Hebraica sunt clariora. Nam docere, legem, est iam latam proponere, & inculcare. At nos de ijs agimus, non qui latam docent, sed qui nouam ferunt. Et negamus, si autoritas sit magna eius, qui legem diuinam docet: futuram non minorem eius, qui suam ferat.

V. At Sacerdotis imperium nominatur. Ita est, inquam, sed primo Latinè tantum, non Hebraicè, non etiam Græcè. Itaque non ex mente Mosis, id est, Scripturæ. Tum autem, quid tum? An quia nullum imperium est, nisi legem suam ferentis? Imo 1. ad Timoth. cap. 4. *Hæc præcipe*, inquit Paulus: qui tamen hortabatur Timotheum ad inculcanda, non sua inuenta, sed accepta præcepta.

VI. Quod addit, qui potest præcipere, eundem posse actum indifferentem facere necessarium, & per se bonum, propter ambiguitatem infirmum est. Nam cum præcipiat, non is tantum, qui suam legem fert: sed is etiam, qui alienam inculcat: si de illo Sophista loquatur, τὸ ζητούμενον συναιτεῖ: nam hoc modo, vtrum præcipere possit Ecclesia, in controuersiam vocatur: & locum Deuteronomij ostendimus non huc facere. Sin autem de altero, falsum enunciat. Non enim is, qui sic præcipit, rem facit necessariam, sed is cuius ille præceptum recenset, & rursus de hac præcipiendi autoritas est ἐξω πράγματος.

VII. Quia tamen concessimus, esse etiam Ecclesiæ suam autotitatẽ præcipiendi de rebus indifferentibus, negamus, quicunque præcipiat, hunc statim id, quod præcipit, efficere necessarium per se: sed solum Deum: reliquos omnes tantum κατὰ πίστιν, & secundum certas circumstantias. Quod autem Bellarminus ait, actum indifferentem, si præcipiatur, statim reddi necessarium: verum est de actu vno particulari: sed hic alius est à re ipsa. Exempli gratia, Si indicatur ieiunium in vnam diem, redditur necessarius actus ieiunandi, sed eo vno tantum die: ideoque non simpliciter: itaque non minus manet indifferens per se ieiunium, quia per se necessarium, non potest aliter se habere.

VIII. Nec vero metuendum, ne propterea leges Dei positiuæ non obligent conscientiam: est enim longè alia ratio Dei & hominum. Cum Deo propriè & per se subsit conscientia: nulli autem hominum, nisi per accidens, id est, propter Deum.

IX. Nam quod addit, non poni has leges, à Deo tanquam Deo, sed tanquam legislatore: ideo omnem verum legislatorem posse idem facere: mirũ est cuiquam potuisse in mentem venire: est enim vehementer falsum. Poni à Deo tanquam legislatore, verum: sed non poni tanquam Deo, abhorret à pia mente. Quanquam, quorsum mihi illud, *ponere legem?* Nam ego quæro de obligatione conscientiæ: at etiã concesserim ponere Deum has leges, tanquam legislatorem: nego tamen obligare conscientias, nisi quatenus latas à Deo. Hoc Bellarmino fuerat non sumendum, sed probandum. Quantus enim ille legislator est, vt eius nostram placita conscientiam teneant?

X. Secundus locus ex Matth. 16. *Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis.* Ligare, inquit, est legem imponere, Matth. 20. *Alligant onera grauia.* Christus loquitur generaliter: ideoque eius verba referri possunt, & debent, ad omnia, quæ secundum vsum Scripturæ dicuntur ligari. Ergo Dominus Petro promisit, vt quicquid ipse ligauerit, id est, quam obligationem præcipiendo ipse fidelibus imposuerit, sit ligatum & in cœlis. Ergo præceptum Petri est præceptum Christi: ergo peccat, qui non obtemperat.

XI. Respon-

XI. Respondeo, falso poni; ligare esse legem imponere. Nam hoc loco nihil significat præter potentiam clauium in remittendis, retinendisve peccatis. Testes sunt qua Veteres, qua recentes. Veteres quidem, Augustinus in Ioann. tract. 50. *In Ecclesia fit, vt quæ in terra ligantur, in cœlo ligentur, & quæ soluuntur in terra, soluantur in cœlo: quia cum excommunicat Ecclesia, in cœlo ligatur excommunicatus.* Theophylactus, κλεῖδας δὲ νοήσεις τὰς δεσμούσας, καὶ λυούσας, τὰς τῶν σφαλμάτων ἢ συγχωρήσεις, ἢ ἐπιτιμήσεις: *Claues intelliges, quæ ligant, & soluunt, scilicet peccatorum tum condonationes, tum punitiones.* Anselmus, *Ligare & soluere, est super terram viuos excommunicare & absoluere.* Hieronymus, *Quomodo ibi* (in Veteri Testamento) *leprosum sacerdos, mundum vel immundum facit: sic & hic alligat, vel soluit Episcopus & Presbyter: non eos, qui insontes sunt, vel noxij: sed pro officio suo, cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quive soluendus.*

XII. Recentiores nostros omitto, omnes consentientes: Papistas recenseo. Maldonatum, *Hæc etiam metaphora est, qua idem, quod duabus superioribus, significatur, supremam remittendi, aut retinendi peccata potestatem, Petrum habuisse.* Franciscum Lucam, *Volens Iesus declarare supremam potestatem Simoni proximis verbis promissam, adfert in exemplum vnum quoddam, præcipuũ ex multis, quod erit potestatis ipsius, quod penes ipsum erit summa omnium vitæ spiritualis, mortisque autoritas, quod quoscunque peccatis obstrictos poterit, vel iustè punire, vel clementer seruare.* Sa, *Id est, quemcunque indignũ remissione iudicaueris, dũ viuit, apud Deum indignus iudicabitur.* Driedonem de Lib. Christian. lib. 2. cap. 2. qui cum duplices dixit esse claues, vnam scientiæ, quæ discernat inter lepram, & lepram, tum, *Alia,* inquit, *est clauis potestatis, per quam secundũ conditionẽ tribunalis, tã interioris, quã exterioris ex actis iudicialiter cognitis, soluit & ligat, absoluit, vel condemnat pœnitentes, vel impœnitentes, secundum peccatorum varietates, quas audiuit.* Stapletonum de Principijs libri 6. cap. 1. Omnium doctorum Scholasticorum sententia, verbis illis, *Quæcunque alligaueritis, quæ sane his verbis ad Petrum dictis, similia sunt, idemque prorsus sonant, constituitur iudex Ecclesiasticus in foro exteriori.*

XIII. Ex his patet illud *ligare, & soluere,* versari circa peculiares actus, hominum singulorum, prout sunt virtutes, aut vitia: non vero leges complecti, quarum ab illis infinita differentia est, cum leges sint τῶν καθ᾽ ὅλου, at vitia, virtutesve, τῶν καθ᾽ ἕκαστα. Quomodo pedanei iudices pronuntiant, quid iuris sit Titio in Mæuium; non ipsi legem ferentes, sed potius secundum leges latas. Et sic Aristoteles Politic. 4. cap. 4. disparauit, τοὺς νόμους, καὶ τὰς ἀρχάς. Δεῖ γὰρ, inquit, τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων, τῶν δὲ καθ᾽ ἕκαστα τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς πολιτείας κρίνειν. *In rebus vniuersis leges valere debent: & de rebus singulis proprium magistratuum, reique publicæ iudicium est.*

XIV. Cum sit ergo verum, longè aliud esse, ferre leges vniuersales, aliud iudicare sigillatim de Titio, & Mæuio: hic autem locus agat de iudicijs singularibus, manifestum est argumenti vitium: quandoquidem non sit necesse eum legem ferre, qui priuatas causas iudicet. Nam quid tum, si alibi vsquam ligare, sumatur pro legem constituere? Non enim alij loci citantur à Bellarmino, in quibus leges significantur: sed iste, in quo particulares causæ. Quare omnino falsum, verba Christi referenda ad omnia omnino, quæ dicuntur ligari.

XV. Tertium locum Bellarminus numerat ex Ioann. 21. *Pasce oues meas.* Vbi exhibiturus Petro Christus quod promiserat, Matth. 16. vtitur regio vocabulo, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.

XVI. Sed nouit Bellarminus, τὸ ποιμαίνειν non esse verbum regium. Genes. 30. πάλιν ποιμανῶ τὰ πρόβατά σου, inquit Iacob Labano. Exod. 3. Μωυσῆς ἦν ποιμαίνων τὰ πρόβατα Ἰοθὸρ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ. Primi Samuel. 17. ποιμαίνων τὰ πρόβατα τοῦ πατρός. His atque alijs plurimis locis verbum est seruile. Fateor aliquando regibus tribui per metaphoram: sed regium propterea, quis vnquam appellarat? Nimirum ζῶμα ἐστὶ πλέγμα, vir est Iesuita habens in arbitrio proprio, & Theologiam, & Grammaticam, & Rhetoricam, & quid non? Beatus nouo hoc regno: si mens adesset sana. Sed hic certè æquè ridendum vocabulum regium, ac alibi Cotoni coniugatio Sacra, vt ex הוציא sacrificium Melchisedeci conficiat. Interea verum, pasci oues alienas ab ijs, penes quos ius nullum sit leges ferendi de ouibus: sed iam latis vtendi. Verum rursus Ecclesiæ Pastores, non suas pascere oues, sed Christi. Iansenius, *Pronomen meas, indicat Ecclesiæ Pastores, non debere sibi commissos habere veluti suos, quibus tanquam Domini præsint, sed tanquam alieni Domini, qui eos sibi emit proprio sanguine, cui pastores aliquando sint de commissis ouibus rationem reddituri. Vnde hanc formam sibi præscriptam probè intelligens Petrus, eadem explicatius alijs tradit pastoribus, sic scribens, Pascite, qui in vobis est, gregem Dei, prouidentes non coactè, sed spontaneè, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie, neque dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.* Nonne ergo contra Bellarminum luculentissima conclusio, à Pastoribus Ecclesiam pasci, legibus non suis, sed Domini?

XVII. Quarto loco profertur ex Ioann. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* At Christus missus est à Patre cum potestate non solum prædicandi, & Sacramenta ministrandi: sed etiam præcipiendi, & iudicandi: Ergo & Apostoli à Christo similiter.

XVIII. Respondeo, primo nihil concludi aduersum nos: qui & præcipiendi, & iudicandi partes concedimus Pastoribus: & duntaxat disputamus de legibus ferendis, quæ obligent conscientiam: qua de re nihil est in verbis Bellarmini. Itaque possemus argumentum dissimulare: nam præcipiunt, vt antè diximus, etiam qui aliena mandata proponunt: & iudicant de more iudices ex legibus principum.

XIX. Verumtamen respondeo, missum esse à Patre Christum, non tantum ad ferendas leges, sed etiam ad prædicandum verbum, & administranda Sacramenta, teste ipso Bellarmino. Itaque qui missus est à Christo, ad hæc ipsa præstanda, missus est, sicut Christus à Patre suo: etiam si non sit missus ad ferendas leges. Res est manifesta. Nam ne longius abeam, Missus est Christus à Patre ad redimendum suo sanguine genus humanũ: at Apostoli, aut vlli Pastores missi non sunt in eum finem: & tamen missi, sicut missus est Christus. Nimirum posito genere, non ponuntur statim quælibet species: sed vna duntaxat aliqua. Quæ consideratio in omni comparatione similitudinis est necessaria, quæ vix vnquam ἀπλῶς proponitur, sed tantum κατά τι. Cum enim respectus dentur varij, non est necesse, vt quæ similia dicuntur, ea secundum omnes respectus similia sint, cum sufficiat vel vnicus.

XX. At, inquit, Chrysostomus exponit, *Suum eis reliquit ministerium.* Theophylactus, *Opus meum suscipite.* Imo, inquam, Interpretum diuersa sunt vocabula, ministerium, & opus: non autem Chrysostomi, & Theophylacti, quorum vterque ἔργον dixit, hoc est, exsecutionem, siue laborem eius muneris, quod gerebat. At hoc ἔργον differt ab autoritate legum ferendarum. Itaque vocantur ὑπηρέται τοῦ λόγου. Lucæ primo, Et διάκονοι καινῆς διαθήκης, Post ad Corinth. Et amẽ idipsum per ministerium significatur: itaque pro fecto non interest, vtrum dicas opus, an ministerium. Sed constat tamen munus Christi Apostolis commissum, primum non totum, vt dixi, sed κατά τι: quomodo autoritatem suam rex dat proregi, quanquam non totam. Secundo, non tanquam successoribus: sed tanquam vicarijs, nimirum, vt eo defungerentur, non proprio nomine, sed alieno. Solent autem, qui alieno pręsunt nomine, alligari legibus latis ab eo, à quo pendent.

CAP. X.

De prohibitis Idolothytis, sanguine & suffocato.

I. De quinto prolixius disputatur, Actor. 15. Petrus cum alijs Concilij Patribus, scribit Gentibus ad fidem conuersis, *Visum est Spiritui Sancto, & nobis, nihil vltra vobis imponere oneris, nisi hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & fornicatione.* Hic nouam Apostoli legem condunt: esse nouam, probatur, primum, teste Chrysostomo: secundo, quia de suffocato, & sanguine nihil præceptum erat à Christo: nec sicut naturæ bona, vel mala, sed indifferentia.

II. Esse vero legem obligantem conscientiam saltem pro tempore, probat. Primum, quia vocant onus Apostoli, *Nihil,* inquiunt, *vltra imponere oneris.* Secundo, quia dicunt esse necessaria: vnde sequitur, necessario obseruanda, non libere, Tertio, quia Lucas absolutè præcepta appellat. Cap. 15. *Pertransiens ciuitates præcipiebat eis custodire præcepta Apostolica & Seniorum.* Cap. 16. *Tradebant eis custodire dogmata, quæ decreta erant ab Apostolis & Senioribus, qui erant in Hierusalem.* Cap. 4. Chrysostomus hom. 33. in Acta, *Vide,* inquit, *breuem Epistolam, neque epicheremata, neque syllogismos habentem, sed imperium. Erat enim Spiritus legislatio.* Quinto, ex Tertulliano, Apologetici cap. 9. Origene 8. contra Celsum. Eusebio 5. historiæ cap. 11. de Blandina. Augustino, Epistola 154. Concilij Gangrensis Canone 9.

III. Respondeo, Primum, nihil inde confici contra Thesin: quia non eadem sit autoritas Apostolorum, & reliquorum Ecclesiæ Pastorum. Illis aderat extra ordinem Spiritus Sanctus: adeo vt quæ illi proponerent, a Deo simpliciter manarent. At reliquis Pastoribus adsistentia Spiritus nulla extra ordinem: itaque ne eorum quidem Sanctiones eodem loco habitæ cum Apostolorum sanctionibus: præcipuum autem discrimen in obligatione conscientiæ, quæ se testem habet, Deum solum iudicem: ideo, cum habet aliquid imperatum à Deo, non potest non obstringi. Quare, etsi hæc Apostolorum esset lex, & lex noua: tamen nihil esset in hac controuersia promotum, quæ agit, non de Apostolis, sed de ordinarijs pastoribus.

IV. Secundo, negatur ea lex esse noua: Erat enim potius repetitio veteris, quæ in Ecclesia Israelitica vigebat. Hanc Apostoli volunt interim, & ad tempus obseruari, donec absque scandalo, penitus omitti queat. Chrysostomus, ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα λαμβάνουσι, *A lege hæc accipiunt.* Oecumenius, ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα λέγουσι: *Ex lege hæc dicunt,* Atqui vetera retinere, longe aliud est, quam noua instituere.

V. Chrysostomum contra testem falso citat Bellarminus: nec obiter aut semel: sed bis, & serio. Nam secundo, *Chrysostomus,* inquit, *dicit hanc esse nouam legem.* Quid impudentius? Nam hoc certè nunquam dixit Chrysostomus. Lege, ταῦτα ἡ καινὴ οὐ διέταξε ... οὐδαμοῦ γὰρ περὶ τούτων διελέχθη ὁ Χριστός, *Hæc,* inquit, *noua lex non disposuit: nusquam enim de iis Christus disseruit.* Verè, sed non ad Bellarmini mentem. Verumtamen, inquit, nihil præcepit Christus: nec bona sunt, aut mala naturæ. Fateor, inquam, sed conclude: ergo noua lex est: ridiculus fueris.

VI. Gretserus excipit, legem Mosis abrogatam fuisse morte Christi. Ergo non potuit Christianos obligare, nisi denuo sanciretur. Ast ego de abrogatione legis, repeto Augustini sententiam ex Epistol. 19. *Paulum & alios rectæ fidei Christianos, tunc illa vetera Sacramenta paululum obseruando veraciter commendare debuisse, ne putarentur illæ propheticæ significationis obseruationes, à pijssimis Patribus custodita, tanquam sacrilegia diabolica, à posteris detestata. Iam enim, cum venisset fides, quæ prius illis obseruationibus prænunciata, post mortem & resurrectionem Domini reuelata est, amiserant tanquam vitam officij sui. Verumtamen, sicut defuncta corpora necessariorum officijs deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulatè, sed religiose: non autem deferenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tanquam canum morsibus proijcienda.* Abrogatam ergo legem, scimus ipsa morte Christi: sed non vt malam, & detestandam. Ideoque, vt nihil ei concedi posset, ne propter fratrum quidem ædificationem.

VII. Concedo, non potuisse Christianos obligare: sed non potuisse Christianis commendari ad tempus, negat Augustinus: nos etiam negamus. Et negamus, sic commendare veterem legem, idem esse quod nouam sancire. Quantumuis Gretserus obstrepat.

VIII. Tertio negatur ea lex obligasse conscientias Christianorum: quomodo nos obligationem conscientiæ definiuimus: siue hæc ita sancita fuisse, tanquam per se necessaria. Argumenta Caluinus habet tria, quæ sigillatim Bellarminus sperauit se confutaturum. Hæc videamus, post Bellarminiana discussuri.

IX. Primum Caluini argumentum: Si Apostoli hanc legem proposuissent tanquam necessariam: ergo euertissent ipsi suum decretum. At hoc absurdum. Ergo illud falsum. Ratio consequentiæ, quia contraria sese mutuo destruunt. Sunt autem contraria, liberare conscientias ab onere legis, & easdem alligare ceremonijs legis. Voluisse autem liberare, manifestum, tam ex statu quæstionis disputatæ in eo Concilio, quam ex suffragijs.

X. Bellarminus negat consequentiam: & ad probationem: negat pugnare obligationem huius præcepti, cum scopo, & fine illius decreti. Primo, quia aliud sit libertas ab obseruatione legis Mosaicæ, aliud, libertas ab obedientia prælatorum. Hæc autem abstinentia à suffocato & sanguine, imposita sit, non tanquam ex lege Mosis, sed vt Apostolicum & Ecclesiasticum. Secundo, quia liberauerint Apostoli Christianos ab obseruatione innumerabilium cęremoniarum: solam autem vnam eamque facilem, & ad tempus breue duraturam imperauerint.

XI. Atqui primo licetne Bellarminum imitari? Is paulo ante, *Et si finis præcepti Apostolici erat, ne scandalizarentur infirmi: tamen præceptum ipsum nõ cadebat super vitationem scandali, sed super abstinentiam ab immolatis, sanguine, & suffocato.* Ego similiter. Etsi finis esset præcepti, vt præstaretur obedientia prælatis, tamen præceptum ipsum non cadebat super obedientiam prælatorum, sed super abstinentiam ab immolatis. Viderit Bellarminus, vt tam suam sibi offam reponi patiatur.

XII. Nunc serio. Primum omnibus præceptis, communem esse obedientiam prælatorum: sed finem esse præceptorum nunquam, nisi supremi legislatoris. Nam Deo quidem obedire oportet, propter hoc ipsum, vt ei obediatur: est enim ei sua voluntas pro summa ratione. Quod idem si dicas de subalternis prælatis, non tantum absurdus, sed etiam blasphemus sis. Atque adeo iidem Apostoli rationem reddunt huius præcepti, non suam autoritatem, sed necessitatem. Differentiæ ergo rationem Bellarminus reddit, quæ esse non potest.

XIII. Secundo: Quid illud est, non tanquam ex lege Mosis, sed tanquam Apostolicum? An, quia solius legislatoris persona sit mutata, eodem tamen manente onere? Atqui contra est Apostolorum contestatio, *Ne quid amplius imponeremus vobis oneris.* Et ratio ipsa dictat, non tolli seruitutem, si mutetur Dominus.

XIV. Præterea, ex lege Mosis prohibebantur illa, vt immunda. Atqui immundities omnis duplex est, vel à natura rei, vel à prohibitione. Iam lex Mosis non prohibebat, vt à natura immunda. Ergo tantum supereſt alterum genus immunditiæ. Immunditia autem isthæc nulla in re consistit, nisi in ipsa vsus inhibitione, quæ peccati causa est, hoc est, efficit, vt, qui contra præceptum iis vtatur, peccet, ac proinde, sit immundus. Quid ergo efficit nunc Apostolica illa autoritas, quæ nunc prætenditur? Non sanè immunditiem à natura. Ergo solum à prohibitione. Rursus, ergo inepta distinctio est, quæ in re nihil admittit diuersum: sed tantum in legislatoris persona.

XV. Illud foret plausibilius: multis ceremonijs deoneratos, vna tantum aut altera esse grauatos: sed & contra testantur Apostoli nihil oneris voluisse impositum: & has ipsas idolothytorum, & sanguinis, aliunde constat non relictas: vt paulo post fiet planum.

XVI. Alterum Caluini argumentum. Id ipsum præceptum cessauit tandem, quia desijt ratio scandali. Ergo causa eius præcepti fuit scandalum: non vlla rei necessitas.

XVII. Respondet; cessasse, non quia cessauit ratio scandali, quomodocunque: sed quia cessauit vniuersaliter.

XVIII. Mira solutio! Cuius ego fateor me sensum non videre, quod & Vuitakerus est ante confessus: cuius responsum ob eã causam Gretserus insensatum vocauit, pro sua modestia: nec quicquam tamen addidit, quo Bellarmini φλυαρίαν purgaret. Quid enim? Dixerat-ne Caluinus, cessasse ex parte tantum scandalum? Annon disertè, *cessauit ratio scandali*? Nam hæc totidem verba descripsit Bellarminus. Ergo respondens, idipsum concedit, quod pro solutione Caluinus proferebat: sic colligens. Si quæ lex statuatur, tandiu perstare eius vigorem, quandiu ratio ferendi integra est, itaque, si aboleatur lex, propter hoc illudve deficiens, tum hanc verè dici causam legis. Vt in lege ciuili, quam in exemplum Gretserus hic profert, prohibet Magistratus frumentum deferri ad exteras gentes: ea seruatur, quandiu annonæ caritas est: sed exacto aliquo tempore, annona cum sit vilis, tum eadem lex cessat: vnde manifesta conclusio, annonæ caritatem, causam fuisse legis. Similiter in hoc, de quo agimus, negotio: causa prohibendi suffocati, datur, siue pastorum autoritas, vt Papistis placet, siue, vt Caluino, scandalum Iudæorum. Vtri verius, ita constabit. Si pastorum autoritas esset causa, ergo ea durante duraret lex: atqui ea durante, non durat lex. Ergo non fuit ea legis causa. Maior manifesta ex dictis. Minor certa ex reipsa: non enim desijt autoritas Pastorum in Ecclesia: Ergo conclusio ἀψεύδιστος. Rursus, id quo constante, constat, quo cessante, cessat lex, est vera causa legis. At scandalo Iudæorum constante, constitit, cessante, cessauit lex suffocati. Ergo scandalum Iudæorum fuit vera causa eius legis. Maior ex dictis vera: minor constat ex confessione aduersariorum: ergo conclusionis veritas est ἀψεύδιστος.

XIX. Tertium Caluini argumentum. Paulus, qui interfuerat Apostolorum Concilio, in quo hæc lex est lata, quique eam legem optimè intellexit, ita illam explicauit, 1. ad Corinth. 8. & 10. vt apertissimè docuerit, non esse absolutè illicitum comedere idolothyta: sed tantum propter scandalum. Cap. 8. *De esu eorum, quæ idolis immolantur, scimus idolum nihil esse in mundo. Sed non in omnibus est ea scientia: nonnulli enim cum conscientia idoli vsque ad hoc tempus, vt idolis immolatum edunt, & conscientia eorum, infirma cum sit, polluitur. Cæterum esca nos non commendat Deo: neque enim si vescamur abundantiores sumus, neque si non vescamur, pauperiores reddimur. Sed videte, ne quo modo potestas illa vestra offendiculo sit ijs qui infirmi sunt. Etenim si quis viderit te, qui scientia præditus es, in idoleo accumbere, nonne conscientia eius, qui infirmus est, instruetur ad edendum ea quæ sunt idolis mactata? & tua ista conscientia, frater, qui infirmus est, propter quem Christus est mortuus, peribit? Ita autem peccantes in fratres, & vulnerantes ipsorum conscientiam infirmam, in Christum peccatis. Quapropter, si esca facit, vt offendat frater meus, non vescar carnibus in æternum, nec faciam, vt frater meus offendat.* Decimo, *Quod si quis infidelium vos vocat, & vultis ire, quicquid apponitur vobis, edite, nihil interrogantes propter conscientiam. At si quis vobis dixerit, hoc idolis mactatum est, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conscientiam, conscientiam autem dico, non tuam, sed illius alterius. Cur enim libertas mea damnatur ab alia conscientia? Et si ergo per gratiam cibum participo, cur ob id impius iudicor, pro quo ego gratias ago?*

XX. Hic Bellarminus, dubitare, tremere, anxius esse, tergiuersari, ludere, illudere. Agnoscas Sophistam redactum ad incitas. Cœpisse legem antiquari, non probat. Ad Corinthios nondum peruenisse, titubans ariolatur. Peruenisse, nec certo obseruatam, persuaderi posse cuperet. Ita vertit se in omnes facies: & denique tamen mera incertitudine nihil habet aut inuenit certius. Eleganti sanè Theologus facie: & quem magistrum Controuersiarum facilè delegeris. Et vero vrget temporis circunstantia. Nam si ante Concilium illud, hæc scripsisset Paulus, quæsta esset fortè hæreticorum impudentia; emendatam fuisse in Concilio priuatam Pauli sententiam. Sed prærepta est ansa: cum constet scriptam hanc ad Corinthios Epistolam aliquanto post id Concilium: vt notat Bellarminus, Nam Lucas Actor. 10. concilium coactum narrat: & 18. primum aduenisse in eam vrbem Paulum. Atque adeo Baronius Concilio assignauit annum quinquagesimum primum, Epistolæ vero quinquagesimum septimum.

XXI. Sed solutiones expendamus. Prima eorum est, qui iam dicerent legem illam Apostolicam abrogari cœpisse. Hos ille improbat; negans verisimile intra tam paucum tempus: & quidem vigente adhuc ratione: neque nos contra disputamus.

XXII. Secundo igitur respondet; tum temporis, cum hæc scriberetur Epistola, fortasse nondum eam legem ad Corinthios peruenisse. Confirmat gemina ratione: tum, quia Apostoli scripsissent tantum Ecclesijs Syriæ, & Ciliciæ, vt constat ex inscriptione: Corinthus autem in Achaia sit, quæ est in Europa. Tum autem, quia si peruenisset, cur Corinthij quæstionem proposuissent Paulo? Cum ergo nondum habuissent, Paulum respondisse illis, quod fuit respondendum, secundum ius naturæ: iudicans nondum expedire eis legem tradi, quos nosset valde superstitiosos.

XXIII. Verum istud qualecunque est, *fortasse*, ahhorret à verisimili. Nam, quis credat id temporis, cum Euangelium tanto impetu vniuersum percurreret orbem, Euangelicum hoc præceptum (ita enim Bellarminus appellauit) solum torpuisse in exiguo angulo? Imo quis credat, anno quinquagesimo primo factum hoc decretum, post quinquagesimo secundo deuenisse Paulum in hanc vrbem, & id præceptum silentio obruisse? Paulum, inquam, cuius cap. 16. laudatur fides, & diligentia in hoc ipso tradendo præcepto?

XXIV. Quid tum autem, si scripta est Concilij Epistola, in Syriam & Ciliciam: neque in eo tractu Corinthus? An sufficiens causa coniecturæ? Eadem opera concludas nusquam Gentium, eo excepto tractu, prædicatum. Atqui cap. 16. Actor. constat prædicatum Derbæ in Isauria: alijsque ciuitatibus. Et vide inconsiderationem! Obseruatum fuisse docet hoc ipsum præceptum in Galliis, teste Blandina: in Africa teste Augustino: non vult Corinthi. Quid ergo Galliæ, quid Aphrica, ad Syriam & Ciliciam, potius quã Achaia? Sed si erat prædicatum, inquit: cur Corinthij de eo quæsissent? Imo existimant nonnulli, non quæsisse: sed Paulum ex officio in eum sermonem deuenisse cognito inter Corinthios abusu. Vide Iustinianum Iesuitam. Sed fac quæsisse: quid tum? Quasi nulla necessitas vnquam accidat renouandi præcepta iam prius lata.

XXV. Fac tamen ne per somnium quidem fuisse Corinthi cognitum: Quis credat aliter Paulum tradidisse, quàm ipse & viderat statutum in Concilio, cuius ipse pars magna fuisset. Et post prædicarat in iis Ecclesijs? ad quas nondum ea fama peruenisset? Aliter, inquam, idem præceptum, & præceptum Euangelicum, præceptum Apostolicum, præceptum necessarium (ita enim censet Bellarminus) tradidisse Derbæ & Lystræ, viua voce: aliter Corinthi per literas? An quia Corinthios voluit minus esse suis prælatis obedientes.

XXVI. Sed iudicauit ita expedire Paulus. Hoc ego quidem habeo persuasissimum. Et quis sanus neget? Sed expedire etiam Romanis: imo expedire Lystrensibus, & Derbensibus: expedire omnibus Christianis. Constat ex ipso facto. Nam hæc ad Corinthios Epistola, Canonica est; Canonica fuit, vbicunque Christiani fuere. Sed hoc, expedire, significat non fuisse præceptum de suffocato & sanguine positum tanquam necessarium. Nam, quæ præcepta sunt eiusmodi, ea nunquam & nusquam expedit violari.

XXVII. Sed erant valde superstitiosi Corinthij, Quid? magis-ne etiam quam Ephesij? quam Afri? quam Romani? Quam Lystrenses, à quibus pro Ioue, & Mercurio adorabantur Paulus & Barnabas? Tum autem, quæ ratio hæc est: Fuere superstitiosiores, ergo docendi fuerunt indifferenter vti idolothytis? Nam vim quidem nullam video. Quid enim? Fuerunt-ne confirmandi in superstitione, an abducendi ab ea? Illud, absurdum est: & alienum ab instituto Pauli. Si abducendi, quomodo fit verisimile, Lystrenses, Derbenses, Syros, Cilicas abducendos fuisse a superstitione, prohibitis necessario Idolothytis: Corinthios vero, permissis?

XXVIII. Tertio, Bellarminus supponens cognitum fuisse Corinthi præceptum, respondet, Paulum reddidisse rationem præcepti geminam, tum scandalum infirmorum, tum periculum idololatriæ. Porro non sequi, si propter scandalum & periculum prohibeatur vsus idolothytorum, licite vsurpari extra scandalum, & periculum. Rationem reddit, quia, etsi non fuerint per se mala, tamen potuerint absolute prohiberi, quia multa prohibeantur, ne ad illicita nos trahant.

XXIX. Imo comminiscitur Sophista à se ipso, non habet à Paulo geminam rationem. Nam Paulus vnicam duntaxat, nempe scandalum, id est, conscientiam alienam. Periculum idololatriæ nullum habet, nisi quatenus pertinet ad scandalum. Itaque non tanquam rationem nouam, & distinctam: sed tanquam illius appendicem, siue exaggerationem. Concedamus tamen, quid lucri accedit Bellarmino? Non sequitur, inquit, licite vsurpari extra scandalum & periculum, etsi propter scandalum & periculum prohibeantur. Imo, hoc quorsum, inquam? optime, si nihil Paulus diceret, nisi prohibitum esset propter eas causas: & nos inde consequentiam deduceremus. Sed non ita est. Paulus non tantum docet, propter eas rationes prohibitum esse vti Idolothytis: sed etiam diserte: diserte, inquam, extra eos casus permissum vti: & nos inde argumentum sumimus. Nam, vt concedamus Sophistæ, quædam propter certas tantum causas, absolutè tamen prohiberi, & hæc præcepta esse necessario: at profecto nunquam efficiet, vt, quæ propter eas causas prohibentur, & extra earum casum, permittuntur, eadem absolutè prohibeantur.

XXX. Vicimus ergo: nisi fortè molesta sit Gretseri importunitas. Qui, *nunquam,*

nunquam, inquit, *permittit Apostolus, vt fideles vescantur Idolothytis: sed hoc tantum concedit, necessarium non esse, vt sollicitè inquirant, num hoc vel illud quod venditur, vel in mensa apponitur, sit immolatum idolis.*

XXXI. At hæc non tantum importunitas est, sed etiam impudentia: Quis enim non legit, *Quicquid apponitur vobis, edite?* Itaque Pauli mentem longè melius alij, quantumvis Papistæ, perceperunt. Caietanus, *Ex dictis habetur, quod nulla est differentia inter esum talium, & esum aliarum rerum.* Et post, *Isti, inquam* (infirmos intelligit) *vsque in præsentem diem manducant cibos immolatos simulacris, tanquam immolatos simulacris, hoc est, tanquam illicita: ita quod rectè sentientes de simulacris, errant circa vsum immolatorum.* Gagnæus, ad illa, *Nihil interrogantes Non quod conscientia iudicet non esse interrogandum: sed id vult Paulus, quod de iis, quæ in macello veneunt, nullam facere oporteat conscientiam: verum, vt inquit Photius, puram illam ea in re, & nihil hæsitantem habere oportet.* Et ad ista: *Hoc immolatum est. Ex hoc loco & præcedente ostendit se idolothytum non inhibere, nisi quatenus suspicionem affert venerati idoli: quando, si extra sacrificia idolorum, ac sine conscientia idoli apponatur, non interdicit.*

XXXII. Hactenus defensa sunt argumenta Caluini: Bellarmini nunc excutienda. Primum fuit, quia hoc præceptum onus vocetur. Sed hoc primum non est necesse concedi. *Visum est*, inquiunt Apostoli, *Spiritui Sancto ac nobis*, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων· *nihil vltra iam imponere vobis oneris, quam hæc necessaria.* Non habet id phrasis aut Græca aut Latina, vt necessaria comprehendantur sub oneribus. Exempla. Paulus Actor. 27. ἀποβολὴ ψυχῆς οὐδεμίας ἔσται ἐξ ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίου, *Amißio nullius animæ erit ex vobis, præter quam nauis.* An nauis erat anima? Lysias Apologia de cæde Eratosthenis. οὐ χρημάτων ἕνεκα ἔπραξα ταῦτα, ἵνα πλούσιος ἐκ πένητος γένωμαι, οὐκ ἄλλου κέρδους οὐδενός. πλὴν τῆς κατὰ νόμους τιμωρίας. *Neque pecuniarum causa hæc admisi, vt diues fierem ex paupere, neque vllius alius lucri, nisi vt vindictam sumerem iuxta leges.* An vindicta inter lucra? Aristophanes Equitibus. οὐδὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι, πλὴν γραμμάτων: *neque musicam scio: nisi literas.* Plautus Menæchmis in prologo, *Et liberorum, nisi diuitiæ, nihil erat.* An inter liberos diuitiæ? Nimirum sensus: nulla anima ex vobis peribit: sed tantum peribit nauis: Nulli erant liberi: sed erant diuitiæ tantum. Cur non similiter: nullum imponimus onus: sed tantum abstinere ab immolatis? Vt ne sit onus tamen.

XXXIII. Et confirmat circunstantia fornicationis: quæ onus non est: sed omnino debitum: idque tam certo, vt præter calumnias nihil habuerit Gretserus, quod Witakero monenti opponeret; confundens impudenter abstinentiam à fornicatione, cum impuro cœlibatu: cui tamen cum scortatione tam benè conuenit, vt pronuntient delicatuli, castuli Iesuitæ, solui votum castitatis per copulam matrimonij, at non solui per fornicationem; vt manifestum fiet proxima controuersia.

XXXIV. Præterea, vt concedamus etiam onus dici: tamen negamus; omne onus esse legem obligantem conscientiam. Posse enim onus dici, ratione præcepti duntaxat; etiam si etiam ratio sit vel accidentaria, vel secularis, & propter δύσπραξιαν. Denique onera dici posse, secundum plus & minus.

XXXV. Secundum argumentum Bellarmini, quod lex illa dicatur ab Apostolis esse necessaria. Hoc Gretserus explicat: *Non possumus*, inquit, *dicere necessariam appellatam tantum, vt pœna temporalis vitaretur, quomodo lex purè pœnalis nominari potest necessaria: quia Apostoli nullam pœnam temporalem huic suæ legi adiecerunt, ergo legem istam vocarunt necessariam propter vitandam pœnam alterius vitæ, cuius reatum nemo incurrit, nisi per violationem illius legis, quæ conscientiam sub peccati culpa obligat.*

XXXVI. Ast ego respondeo, primo Bellarminum suo more imposturam facere. Nego enim Apostolos appellare eam legem necessariam. Verba sunt: μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, *nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria.* Manifestius Syriacè, *quàm hæc quæ sunt necessaria.* Hoc autem quid est? Nimirum, ratio siue causa legis: non, vt ita dicam, quantitas. Exprimitur, inquam, quam ob caussam illa prohibeantur: at non quomodo, quaue legis seueritate prohibeantur. Consentiunt interpretes: Lyranus, *Quam hæc necessaria ad viuendum communiter cum Iudæis in Ecclesia primitiua.* Caietanus, *Aduerte, ne intelligas hæc necessaria vna & eadem ratione necessitatis. Nam ratio necessario vitandi fornicationem diuini est iuris: ratio autem abstinendi ab iis, quæ immolata sunt simulacris, & ab esu sanguinis, & ab esu suffocati, est vt morem geratis ijs quibus conuiuitis Iudæis* Repeto igitur, necessitatem hanc intelligendam non ipsius legis, sed ipsius rei: Differre autem, patet ex ipso Bellarmino, qui docuit nos, posse quædam indifferentia per se, interdici absolute. Quare, sit hæc verba Apostolorum significant necessitatem rei; & hæc non sit absoluta, sed κατά τι, id est, propter & scandalum Iudæorum, & ad tempus: Ergo non potest intelligi legis vlla necessitas absoluta.

XXXVII. Lepidum vero caput Gretseri. Nulla inquit, addita est pœna temporalis: ergo lex non propterea necessaria: necessaria ergo propter pœnam æternam. Enimuero, quid si ego contrà: Nulla addita est pœna æterna: necessaria ergo non propter pœnam æternam; sed temporalem? Vter vincet? Nam & consequentia similis à negatione vnius ad positionem alterius, & tabulis scriptis ambo æquales. Nam profectò Apostoli nullam pœnam huic assignant legi, neque temporalem, neque æternam. Itaque, vnde subtilitatis laudem sperauit Sophista, inde apud omnes πλὴν ὦφλε γέλωτα: quod fatum est hominis.

XXXVIII. Optimè notaui, nullam additam legi isti pœnam, non hic tãtum, sed ne vsquam quidem. Nam neque Paulus; aut ad Romanos, aut ad Corinthios vllius meminit. Et vero ita solet in rebus adiaphoris, abstinentia cohiberi, sola addita præsentis vtilitatis ratione: quanquam ne hac quidem semper, propter euidentiam. Iubet Corinthios conuenientes prima hebdomados, conferre eleemosynas: iubet mulieres orare capite velato: iubet manere in cœlibatu: Et nonnulla fortè alia: nulla vsquam adhibita pœnæ vllius comminatione. Nimirum, hæc est omnium huiusmodi obseruationum natura, vt persuadeantur, non etiam cogantur.

XXXIX. Instat Gretserus. Imo hoc ipso quod abstinentia ab Idolothytis, & suffocato, & sanguine, cum vitiatione fornicationis enumeratur, & necessaria prædicatur, satis apertè innuitur, vt hanc, ita & illam ad conscientiam spectare, nec transgressionem salua conscientia locum habere posse sicut habere nequit in violatione præcepti de non fornicando.

XL. Imo illud ipsum Iesuitæ Gretseri *aperte innuitur*, apertè refutatur à Gretseri coniuratis. *Aduerte*, inquiebat Cardinalis Caietanus, *ne intelligas hæc necessaria, vna & eadem ratione necessitatis.* Et vero cur non eliciunt esse iuris diuini æquè abstinentiam à suffocato, à fornicatione? Aut cur hic minus habeat virium connexio? Nam apud nos res est sanè non difficilis. Nam præter rationem summam, quæ efficiebat fornicationem necessario vitandam; poterat & alia pro tempore accedere, qaam designant interpretes. Etiam Thomas, prima 2. quæst. 107. artic. 4. *Fornicatio autem prohibetur specialiter: quia Gentiles non reputabant eam esse peccatum.* Similiter Caietanus. Quare, etsi verum sit propter conscientiam abstinendum à fornicatione, tamen verum est, non hanc ob caussam hic numerari ab Apostolis, sed propter aliam, quæ concurrebat cum Idolothytis & suffocato. Ideoque nulla est Gretseri comparatio.

XLI. Tertium argumentum erat Bellarmini: quod Lucas absolutè præcepta appellet hoc eodem capite. Sed primum, quod de hoc capite citatur, non est certum: quia in nullis habetur Græcis exemplaribus. Vnde Caietanus annotat, *Superfluunt hæ sex vltimæ dictiones.* Laudato ergo sanè Gretserus sui interpretis fidem, quantum volet: at nos scimus iampridem præscriptum, Latinorum codicum fidem ad Græcorum fidem explorandam. Sed capite tamen proximo legimus, Paulum & Barnabam, prout pertransibant vrbes, παρεδίδοσαν φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, tradidisse, vt custodirent *dogmata*, siue, vt Beza maluit, *instituta, quæ erant decreta ab Apostolis.* Atqui δόγματα generale nomen est, comprehendens quicquid constitutum est; imo etiam quicquid solenne, siue ex decreto, siue ex consuetudine. Promptum videre, ex Basilio de Spiritu Sancto, cap. 27. vbi distinctis δόγμασι καὶ κηρύγμασι, inter δόγματα refert omnes ritus. Imo, quod ad hanc rem nostram plurimi interest, τὰ δόγματα σιωπᾶται, τὰ δὲ κηρύγματα δημοσιεύεται: *dogmata tacentur: prædicationes verò publicantur.* Cum tamen idem in regulis breuioribus. Canone 1. dicat, τῶν σεσιωπημένων κανόνα ἡμῖν ἐξέθετο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, εἰπών, πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. *De ijs quæ tacentur, Canonem nobis exposuit Apostolus Paulus, dicens: omnia mihi licent, sed non omnia expediunt: omnia mihi licent, sed nõ omnia ædificant.* Qui quidem Canon de rebus est de indifferentibus. Adeo alienum est à vero Gretseri apophthegma, *præcepta & dogmata, legem proprie & stricte sumptam indicare: non autem talem, cuius obseruatio, secluso scandalo, libera esset.*

XLII. Verum, ait Gretserus, non fuisset occasio scandali præcisa, sed aucta: si legis sensus fuisset, abstinendum, si quis Iudæorum adesset: alias, cuiuis liberum esse. Ratio, quia Iudæi hypocrisin putassent potius quam serium decretum.

XLIII. Sed mira est Gretseri prudentia: etiam supra Apostolicam. Quid enim? Nonne hoc ipsum, quod ille de hypocrisi appellat, manifestissimis verbis tradit, explicat, inculcat Paulus ad Romanos, & ad Corinthios? Abstinendum ab Idolothytis tantum propter infirmi fratris conscientiam? Næ tu, Paule, magistro non vsus es Gretsero, qui tam improuide tuam prodidisti hypocrisin, aliorum etiam adiuuisti. Nisi potius Iesuitarum, & Gretserorum quantum est, quantum fuit, in Morboniam amandandum est, vt tuum miremur candorem, & ab eo quæ sit morum disciplina, cognoscamus.

XLIV. Quartum argumentum: quia Chrysostomus, *Vide*, inquit, *breuem Epistolam, neque epicheremata, neque syllogismos habentem, sed imperium: erat enim legislatio Spiritus.* Sed nihil difficile est, ἐπίταγμα dixit Chrysostomus: & νομοθεσίαν generali nomine, quo continentur quæcunque mandata, siue necessaria, siue vtilia tantum: & leges non illæ duntaxat, quæ propriè & strictè leges sunt, vt loquebatur Gretserus; sed quæcunque. Quanquam hæc verba non hanc vnam partem, sed totam spectant Epistolam, eiusque stylum, breuem, & concisum, qui nihil ad hanc nostram controuersiam.

XLV. Subijciebat Bellarminus Canones Apostolicos, quorum qui est sexagesimus secundus, addit grauissimas pœnas, sed cum omnes hi canones apocryphi sunt: tum hic sexagesimus secundus, suspectissimus. Audi Baronium, & quidem hac ipsa de re agentem ex professo, anno quinquagesimo primo, §. 22. *Certè in Cresconiana Collectione omnium antiquißimæ, quinquaginta tantummodo adnumerati habentur Canones Apostolorum, quos Dionysius Romanus Abbas, cognomento Exiguus, in Latinum vertit: cæteri enim à Græcis putantur dolose suppositi.* Nec obiter: nam perstat in sententia tomo secundo, ad annum centesimum secundum §. 14. Videmus, quidem in iis defendendis miserè desudantem Turrianum, quem & Gretserus non potuit innominatum omittere. Sed quid ad Baronium Turrianus? Aut quid contra Baronium Gretserus?

XLVI. Neque est quod nobis Tertulliani, Origenis, Blandinæ, Augustini-ve nominibus illudat quisquam. Scimus post Apostolos mansisse consuetudinem huiusmodi abstinentiæ: nec miramur additum obseruationi rigorem, imo & superstitionem, sed nos Apostolorum mentem inquirimus: & hanc confidimus, ab ipsis longè melius constaturam, quam à mille alijs.

Cap. XI.

De Subiectione propter conscientiam. De Virga. De digamis. De aliis quibusdam.

I. Sexto iam loco, locus est ex ep. ad Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non enim est potestas nisi à Deo, quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt,* Et post, *Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Formam argumenti educo. Cuicunque potestati obediendum est necessario propter conscientiam, ea potestas potest condere leges obligantes conscientiam. At Ecclesia est eiusmodi potestas. Ergo Ecclesia potest condere eiusmodi leges.

II. Mino-

II. Minorem probat, quia ipse Caluinus fatetur Institutionis lib. 4. ca. 10. §. 5. Paulum loqui non solum de principibus secularibus, sed etiam de Ecclesiasticis: deinde, quia manifestum sit, Paulum loqui in genere de omnibus potestatibus. Esse autem aliquam potestatem Ecclesiasticam patet ex 2. ad Corinth. 13. *Hæc absens scripsi, vt non presens durius agam, secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus.* Denique, etsi Paulus ad literam loqueretur solum de seculari potestate: tamen, vel à simili, vel à maiori, eadem ratio esset Ecclesiasticæ.

III. Rursus probat ex ijs verbis, *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Qui resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Item testibus, Oecumenio, Theophylacto, Ambrosio, Petro Martyre, interpretantibus damnationem illam tam temporalem, quam æternam.

IV. Respondeo, concedi à me quidem minorem: etsi negem Paulum de alia vlla potestate esse loquutum eo loco, præter secularem: quod prolixè disputatum est tom. 2. libr. 15. cap. 17. vt ne sit necesse eandem telam redordiri. Tantum admonendum falso Caluinum testem laudari. Nam hic profecto haud aliter intellexit, quam de terrenis potestatibus, siue Magistratu; vt patet ex commentarijs: & Institutionis libro quarto, capite vigesimo.

V. Et vero, quem locum Bellarminus citat, eo abutitur. Caluinus enim non suum sensum exprimit, sed aduersariorum obiectionem, & quidem petitam, non à Pauli mente, sed ex consequenti inde deducto. Si Principum leges dominantur in conscientiam: ergo & Ecclesiasticorum. Longe autem est aliud consequentiam formare, aliud ipsam mentem autoris explicare.

VI. Verum de re ipsa agamus potius. Negatur ergo maior. Nam obedientia non respicit adæquatè potestatem condendi leges: sed autoritatem iubendi. At non condit leges quicunque iubet. Sunt enim qui autoritatem iubendi habeant secundum latas iam leges. Itaque est quidem verum, quicumque habeat autoritatem legum ferendarum, huic esse obediendum propter conscientiam: sed non æquè cuicunque obediendū sit propter conscientiam, huic autoritatem esse condendi leges. Enimuero in ipsa seculari Republica, soli summi Magistratus, & ij, penes quos maiestas est, possunt leges condere: non autem pedanei iudices. Et tamen pedaneis iudicibus debetur obedientia propter conscientiam. Vnde Caluinus rectè, *Potestates supereminentes vocat, non supremas, qua summum imperium obtineant: sed qua excellant supra reliquos homines. Subditorum ergo respectu, non mutua inter se comparatione, sic vocantur magistratus.* Ad eam formam in Israele, morte plectebatur quicunque recusasset parere Leuitæ, aut Iudici cuicunque, Deut. 7.

VII. Iam Ecclesiæ hæc est natura, vt leges eius, quæ propriè leges sunt, iam ab initio sint latæ, & quidem autoritate diuina. Quibus autem Ecclesia deinceps administranda est commissa, ij autoritatem habuerunt omnes, eas latas leges inculcandi, & secundum eas imperandi. 1. ad Timoth. 4. *Præcipe hæc & doce.* Quinto, *Hoc præcipe, vt sint irreprehensibiles.* Sexto, *Denuntio tibi coram Deo, qui viuificat omnia, vt serues hæc mandata.* Posteriori tertio, *At tu permane in his quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt.* Ad Titum 2. *Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio.*

VIII. Non est ergo verum, quia Ecclesiæ obsequendum est propter conscientiam, posse eandem leges ferre. In quo Bellarmini nimium fuit cæca supinitas, quæ hanc partem desertam prorsus reliquerit, quasi esset per se nota. Solenne Sophistis, non minus quam poetis, vt quæ desperent tractata nitescere posse, relinquant.

IX. Rursus dico, ne esse quidem verum, eorum omnium, quibus obedientia debetur propter conscientiam, quique leges possunt condere, id esse iuris, vt eorum leges obligent conscientiam. Quæ solutio est Caluini, libr. 3. Institut. cap. 19. §. 15. & §. 5. cap. 10. libr. 4. Sanè aliud est leges obligare conscientiam, aliud legibus deberi obedientiam propter conscientiam: quomodo aliud est regi exhiberi obedientiam, tanquam regi, aliud alij cuipiam propter regem. Nam qui exhibet tanquam regi, is agnoscit eius esse propriam autoritatem regiam: at qui propter regem, agnoscit aliena autoritate fretum imperare. Ad eam rationem: quæ leges conscientiam obligant eæ sunt, quarum imperium propriè & per se est in ipsam conscientiam: sed quæ obseruantur propter conscientiam, eæ nituntur aliena autoritate, id est, alterius cuiuspiam legis obligantis conscientiam. Itaque magistratus politici, etsi nullum habeant imperium in conscientiam, tamen habent propter conscientiam.

X. Bellarminus obstat tripliciter. Primo, se ostendisse euidenter sequi, ex eo, quod tenemur obedire superioribus, teneri etiam in conscientia leges eorum seruare, etiam citra contemptum & scandalum. Nimirum, inquam, cum ageret de primo loco, nempe ex Deuteron. 17. Sed nos etiam tunc Sophismati neruos succidimus. Nunc addo: teneri ex conscientia leges seruare, illud ipsum esse, quod nunc dicimus, obediendum propter conscientiam, quæ vrgetur ab alia aliqua lege, non politici magistratus. Illud autem teneri obseruare, etiam citra contemptum, & scandalum, manifestè alienum esse ab omni vsu: neque vllus vnquam est, fuit, erit, qui non se aliter compararit; vt, cum commodum postularit suum, id faciat quod prohibitum est, si faciat nullo cum aut publico aut priuato damno: neque vllus vnquam est, fuit, erit magistratus non desperatè tyrannus, qui ab eo pœnas exegerit, si fecerit citra contemptum. Dicam amplius. Etiam, qui cum publico damno, tamen eximuntur pœnæ, si se probent inscientes, ideoque absque legum contemptu fecisse. Plena est huiusmodi exemplorum communis vita.

XI. Rursum Bellarminus: Ad quæ Paulus extendit illud, *Propter iram*, ad eadem extendit illud, *propter conscientiam*: at illud pertinet non solum ad vitandum contemptum & scandalum, sed etiam ad obseruationem legum in particulari. Hoc probatur, quia suspendio necat furem princeps, homicidam capite plectit, falsarium cremari iubet, etiamsi non ex contemptu principis, sed ex cupiditate pecuniarum illos peccasse constet. Ergo eadem ratione hoc *propter conscientiam*.

XII. Æque latè vtrumque patere concedatur sanè: sed iram pertinere ad obseruationem legum, etiam citra contemptum & scandalum; dico esse falsum. Nam ira significat pœnam: atqui pœna, vt dixi, non pertingit ad transgressionem citra contemptum & scandalum, id est, offensam publicam. Nec contrarium probatur. Nam exempla furti, homicidij, falsi, omnino sunt aliena: vtpote peccatorum verè & per se peccatorum; itaque prohibitorum, non lege principis tantum, sed præcipuè lege Dei: itaque in his conscientia propriè ligatur: & quidem potentissimè. Sed exempla erant nominanda rerum, quæ duntaxat ex vi legis politicæ prohibentur, vt quum apud Thebanos lex fuit, ne quis vltra dictam diem sibi imperium prorogaret: quam tamen impunè legem transgressus est Epaminondas. Impunè Agesilaum muliercula iussit findere ligna. Et in Ecclesia, teste Tertulliano de Baptismo, cap. 17, *Dandi baptismi habet ius summus Sacerdos, qui est Episcopus: deinde presbyteri & Diaconi: non tamen sine Episcopi autoritate, propter Ecclesiæ honorem, quo saluo salua pax est.*

XIII. Tertio Bellarminus: Superbire, & contemnere superiorem, adeo manifestum est malum esse, vt non fuerit opus Paulum tot verbis, & tam sæpè id inculcare. Ergo non hoc solum docet, sed id, quod dubium esse poterat, vt notant Chrysostomus, alijque interpretes, nimirum teneri Christianos in conscientia ad obseruanda præcepta & leges principum, etiam temporalium.

XIV. Nam hoc quorsum? Teneri enim in conscientia Christianos obseruare leges principum, nos nulli negamus. Sed nunquam tamen quenquam vidimus, qui spontaneam legum violationem dispararet à contemptu principum. Constat autem Paulum aduersus eos scribere, qui nollent obedire principibus. Iustinianus Iesuita, in hæc Pauli verba, *Iosephus autor est apud Iudæos fuisse quandam sectam Gaulonitarum, à quodam Iuda Gaulonita ortam, quem inducare videtur Gamaliel, nomine Iuda Galilæi, qua negabat censum, & obedientiam Cæsari deberi: qua occasione permoti Pharisæi à Christo quærunt, liceátne Cæsari censum persoluere, an non. Eodem vel persimili errore delusi, malè Christianam libertatem interpretantes, fuerunt olim qui existimarent eos, qui Christo nomina dedissent, legibus ciuilibus solutos esse, ac penitus liberos à principum potestate: itaque malè olim audiebant Christiani apud infideles, quasi principibus, ac magistratibus minus essent obsequentes.* Paulo post. *Hanc igitur falsam atque impiam suspitionem Paulus in præsentia amolitur.* Haud aliter Salmero, Pererius, Dominicus à Soto. Verè omnes, nostro iudicio. Paulus ergo eos perstringit qui negarent obediendum Magistratui: non eos damnat, qui nullo animo malo, nullo item incommodo aut proximi aut reipublicæ, interdum ab eorum legibus recederent. Itaque, etsi propter conscientiam vult ijs obtemperari: tamen non docet eorum legibus tantam esse vim, vt per se conscientias obstringant.

XV. Transeo ad locum septimum: ex prioris ad Corinth. 4. *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis?* Virga potestas est iudiciaria puniendi peccatores, testibus, Chrysostomo, & alijs in eum locum. Augustino etiam, lib. 3. c. 1. contra Epistolam Parmeniani.

XVI. Ineptè: non enim hoc quæritur, vtrum Pastores habeant virgam id est, potestatem puniendi peccatores. Imo Caluinus, *Virgam appellat*, inquit, *seueritatem, qua pastor delicta populi corrigere debet.* Et post, *Sunt qui virgam, pro excommunicatione hic accipiunt: ego autem, tametsi illis concedo, excommunicationem esse partem huius seueritatis, quam Paulus Corinthijs denuntiat, ita hanc latius extendo, nempe vt duriores omnes reprehensiones comprehendat.* Petrus Martyr. *Est autem virga, nota seueritatis.* Post, *Quam timenda sit hæc Apostolicæ seueritatis virga, & Christi verba docent, quibus ait, Quæcunque ligaueritis in terra, ligata etiam erunt in cœlis.* Aretius, *Pabdos symbolum est imperij & seueritatis. Cum baculo igitur venire, est seueriter venire: studio puniendi.* Et post, *Paulus, si cum summa potestate Apostolica veniret Corinthum, vtique terribilis foret illius aduentus: alium daret Sathanæ, vt Alexandrum & Hymenæum, alios cæcitate percuteret, vt Elymam Magum: alios subita morte plecteret, vt Petrus Sapphiram & Ananiam: alios excommunicaret, vt sequenti capite, iubet illum pollutum incestu. Hoc vtique fuisset venire cum baculo, hoc est, summa Apostolica autoritate.* Quid igitur? Nempe nostri omnes Virgam hanc non agnoscunt minus quàm Papistæ. Quorsum ergo aliqua esse probatur?

XVII. Gretserus ænigma dissoluet, qui nostros miratur non vidisse vim argumenti. Si Apostoli, inquit, habebant virgam, hoc est, puniendi potestatem, ad posteros transmittendam, habebant etiam vim coactiuam: si hanc, præcepta igitur eorum non erant tantum admonitiones, vel cohortationes, sed vera imperia.

XVIII. O Lynceum! qui, dum nos vix quicquam videmus, præter cauillationes, Lœdorias, Pseudologias: viderit hoc tantum, tam Papisticū, tam Iesuiticum arcanum? Sed & nos contendamus oculis: etsi præter loliū, nihil ille nobis cibi relictum velit. Si habebant virgam, habebant vim coactiuam. Hoc ego tolerare possum, tantisper dum in tractatum de Ecclesia, diligentius excutiendum differtur: sed, si habuit vim coactiuam, ergo eius præcepta erant imperia. Quid dicam? Quid excipiam? Sophista, inquā, ne tu quidem tuo Bellarmino plus vides, ne tu quidem quæstionem attingis. Nam & nos Apostolorum præcepta concedimus fuisse imperia. Sed addimus imperia fuisse, quibus iuberentur leges non suæ, sed Dei: non in dies inuehendæ: sed ab initio positæ. Itaque hoc ipso loco virgam minatur Corinthijs Paulus, hanc, inquam, seueritatem, hoc imperium: sed quibus? An comedentibus suffocatum, & sanguinem, & Idolothyta, & quidem extra casum scandali? An degustantibus frustulum aliquod laridi veteris sexta septimavè feria, aut quadragesima? An aniculæ deducenti ex colo tenuis frusti filum, festo aliquo die? Nam hæ sunt apud Papistas seueriſsimæ leges Ecclesiasticæ. Minimè vero. Sed Corinthijs incestuosum tolerantibus: contentiones inter se exercentibus, tum Ecclesiasticas, tum politicas, non tolerantibus infirmos: etiam contaminantibus Eucharistiam. Quid plura? His, his virgam minabatur: sed leges nullas nouas aut denuntiabat, aut significabat, vt norit Gretserus se frustra esse.

XIX. Octauo notat 1. ad Timoth. 3. Apostolum lege statuere, ne digami ordinentur. Hanc porro legem obligare in conscientia, etsi planè positiuam & Ecclesiasticam, planum esse, tum ex Ecclesiæ praxi, quæ nunquam sit ausa digamos ordinare, tum ex Concilij Carthaginensis Canone 69. priuante Episcopum autoritate ordinandi, qui prudens ordinauerit digamum.

XX. Respon-

XX. Respondeo, digamum a Paulo nulla noua lege remoueri ab Episcopatu, sed eadem, qua oportebat Episcopum esse ἀνεπίλημπτον. 1. ad Tim. 3. siue ἀνεγκλητον ad Titum 1. Est enim δίγαμία verè peccatum contra legem Dei: quæ duos vult esse in carne vna. Scio Veterum plurimos δίγαμίαν interpretatos esse de successiuis vxoribus: sed nos Pauli mentem quærimus: aliorum intempestiuam superstitionem non probamus: cui refutandæ suus postea locus erit.

XXI. Nono, 1. ad Timoth. 5. *Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus* Hinc colligit Episcopum habere suum tribunal, & more iudicum accusationes, probationesq; audire, tum secundum allegata & probare iudicare.

XXII. Quis negat? inquam: aut quid ad rhombum? Est enim argumentum simile septimo, de virga. Itaque & Gretserus similiter concludit: ergo Episcoporum iussa non esse tantum monita, sed imperia. Quare nulla necessaria est noua responsio. Memento etiam inter homines sua imperia esse subalternis iudicibus, quibus tamen legis ius nullum, nisi accipiendæ à summis.

XXIII. Hæc visa sunt Bellarmino argumenta nonnullius ponderis: deinceps leuiora subijcit, quæ, inquit, minus vrgent. suam tamen habent efficaciam Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.* Prioris ad Corinth. 11. *Laudo vos, quod præcepta mea tenetis.* Prioris ad Thess. 4. *Scitis quæ præcepta dederim vobis. Qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum: qui Spiritum suum Sanctum nobis dedit.* Posterioris 3. *Si quis non obedit verbo nostro, per Epistolam hunc notate, & ne commisceamini ibi.* Ad Heb 13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis: ipsi enim pervigilant, tanquam pro animabus vestris rationem reddituri.*

XXIV. Eædem nugæ. Commendatur enim his omnibus locis obedientia, quæ debetur pastoribus: sed de legibus condendis, ne verbum quidē. Gretserus ita formatargumentum, quod Bellarmino in mentem non venerat: Ministri Dei audiendi sunt qua tales, ergo & tunc cum nouas leges nobis promulgant. Sed concesso antecedente, negatur consequentia: quia Ministri Christi, qua tales, sunt, qui leges à Christo iam latas renouant, & inculcant, siue prædicant. Atq; adeo id discas ex Paulo, laudante quidem eos qui præcepta sua renetent: sed explicante, cum postulet imitatores esse suos. sicut ipse esset Christi: Diserтius ad Thessalonicenses, *Rogamus vos & precamur per Dominum Iesum, vt sicut accepistis à nobis quomodo oporteat vos incedere, & placere Deo, magis excellatis Nostis enim quæ mandata dederimus vobis per Dominum Iesum. Nam hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Et post, *Non enim vocauit nos Deus ad impuritatem, sed ad sanctificationem, proinde qui hæc reijcit, non reijcit hominem, sed Deum.* At his locis nullæ significantur Apostoli nouæ leges, de quibus nostra est controuersia: ne reliquis quidem. Itaq; frustra sunt.

CAP. XII.

De necessitate legis.

I. HActenus è Scripturis, vt potuit, pugnauit Bellarminus: nunc à ratione, & Patribus Ratio hæc est, in modo & figura, puto, Iesuitica: nam Aristotelica iampridem antiquata est. Sunt necessariæ aliquæ veræ leges ad Ecclesiam gubernandam, præter diuinas, & ciuiles Omnis autem vera lex vim habet coactiuam: Ergo sunt necessariæ in Ecclesia leges Ecclesiasticæ coactiuæ, ac verè & propriè in conscientia obligantes.

II. Probatur maior. Si in Republica necessariæ sunt leges: Ergo & in Ecclesia. Antecedens patet per se. Consequentia probatur: quia eadem est vtrinq; ratio: nimirum vt homo possit secundum rationem viuere. Probatur assumptio, ex ipsa natura legis. Est enim lex, teste Aristotele 10. Ethic. c. 9. *Sermo ab aliqua prudentia, ac mente profectus, vim habens cogendi.* Sed & peccatum, nihil est nisi transgressio legis.

III. Respondeo, legis nomen aliquando latè sumi, aliquando strictius, vt patet ex ipsa aduersariorū confessione, qui subinde probant leges Ecclesiæ esse verè & strictè leges. Ergo leges, lata significatione, sunt quæcunque constitutiones aliquid imperant siue faciendum, siue omittendum. At strictiori notione leges sunt, quæ per se vim habent imperandi, & quidem ἀναγκαστικῶ, vt loquitur Aristoteles. Hæ obligant conscientiam, illæ non nisi per accidens, quod nos alias diximus.

IV. Hoc posito, si in argumento leges sumantur lata significatione, conceditur maior: inde enim ἰυταξίας canones iampridem admissi. Sed negatur illa pars, quam Minorem Sophista appellauit. Nam Aristoteles definiuit legem notione altera: quod inde probatur, quia πατρικὴ πρόσταξις neget, ἴχειν τὸ ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον. Cum tamē paterna mandata, verè sint imperia, generali illa significatione. Quomodo sanè imperia sunto Episcoporum διατάξεις, etsi non habeant in cōscientiam vim ἀναγκαστικῶ, id est, quę re vera peccatum per se faciat, sicut habent leges diuinæ.

V. Sin autem coerceatur argumentum ad leges propriè dictas & strictè negatur ea propositio, quam pro maiore obiecit Bellarminus. Verè enim nullæ tales sunt in Ecclesia præter diuinas.

VI. Ad probationem huius maioris, primo dico non concludi quæstionem: tantum enim confici, Ecclesię necessarias esse aliquas leges, sicut Reipublicæ: non autem esse necessarias aliquas præter diuinam, ὅπερ ἐστι τὸ ζητούμενον. Nec ratio id concludit. Nam homo potest secundum rationem viuere ex legibus diuinis.

VII. Præterea ne consequentia quidem est necessaria à Republica ad Ecclesiā. Ratio dissimilitudinis: quia nulla Respublica ab initio ita est instituta, vt perfectas leges habuerit, & quæ possint omnibus vitæ partibus sufficere. At contra Ecclesia leges habuit diuinas ab ipso statim sui initio, verè sufficientes omnibus pietatis partibus: teste Apostolo, qui post. ad Timoth. 3. Scripturas dicit esse *vtiles ad institutionem, quæ est in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus.* Et Augustinus in ijs quæ scripta sunt inueniri omnia quæ continent fidem moresq; viuendi: c 9. secundi de Doctrina Christiana.

VIII. Itaq;, quomodo iudicibus subalternis sola supersunt iudicia singularia, quibus contineant vnumquemq; in officio, quod æstimatur ex legibus latis à Principe: ita Pastoribus hoc duntaxat incumbit, vt instantes opportunè & importunè, suas sibi commissas oues dirigant in vias Domini. Itaq; Paulus monebat Thessalonicenses post. 3. *Quod si quis non auscultat nostro per Epistolam sermoni, hunc notate, & ne commercium habete cum eo, vt eum pudeat.* En Thessalonicensis Ecclesiæ partes: non vt suas leges poneret, sed vt latas a Paulo, i. e. a Spiritu Sācto, curaret obseruari, adhibitis pœnis.

IX. Postremum Bellarmini argumentum est ab autoritate Patrum. Nullum ferè est Concilium, inquit, quod non aliquid præcipiat, vel interdicat, sub pœna anathematis, vel depositionis. Id illustratvno tantum exemplo ieiunij: quam in rem præsto fuerunt ei multæ autoritates.

X. Sed de ieiunio non est necesse nunc agere, cui prolixior disputatio debetur paulo post. De ipsa respondeo: Synodis suam semper fuisse autoritatem ferendi leges, idq; dupliciter. Primo ad cohibēdam vetarum legum transgressionem, tum quæ fidem spectant, tum quæ mores. Sic multa videas in antiquissimis, Neocæsarienſi, Ancyrano, Nicæno, aliis, de lapsis in idololatriam, de fornicarijs, de homicidis, de incestis, & huiusmodi plurimis: quibus legibus nihil continetur noui, præter pœnæ assignationē. Secundo, ad componendam ἰυταξίαν: de non promouendis castratis, de ordinandis Episcopis, de Synodis cogendis, de Sedium ordine, & alijs plurimis. Qua in parte notare est immensum discrimen primarum Synodorum, & postremarum. Nam illæ, tum paucis canonibus erant contentæ, tum pœnam vix assignabant, contentæ solo imperio. At reliquæ, quanto posteriores, tanto videntur & copiosiores fuisse, & seueriores: nimirum recedētes à prima & Apostolica simplicitate. Nos, Apostolicum morem amplexi, quicquid sibi reliqui sumpserint Episcopi, non putamus habendum pro lege.

XI. Rursus huiusmodi διατάξεις canones negamus obligare conscientias Primo enim mutabiles sunt: at quæ conscientiam obligant, non possunt aut vsurpari cum prohibentur, aut omitti cum mandantur. Non negant autem Papistæ multos Canones esse antiquatos: &, si negent, facilis fuerit probatio. Vnum exemplum hic satis erit, ex ipsorum vsu. Neocæsariensis Canon primus iubet durius puniri presbyterum qui sit fornicatus, quam qui vxorem duxerit, atqui hodie disputant longè grauius hunc peccare. Secundo, Canones interdum poterant violari absq; peccato. Gangrensis 19 ita punit soluentes ieiunium, vt excipiat necessitatem, *Si quis eorum qui continentiæ student, absq; necessitate corporea, tradita in commune ieiunia, & ab Ecclesia custodita, superbiendo dissoluerit, stimulo suæ cogitationis impulsus, anathema sit.* Sic cum Tertullianus, tum Hieronymus docent posse absente Episcopo, presbyterum consignare. Et multa similia, licet passim obseruare.

CAP. XIII.

Pastorum autoritas alligata mandatis Christi. Nihil addendum mandatis acceptis.

I. BEllarminus ignauiter pugnauit. Nobis nunc constantior pugna. Primum hoc esto telum. Nemo subalternus iudex transilire debet autoritatis sibi concessæ præscriptos limites. At omnes Ecclesiastici indices sunt subalterni. Non debent ergo transilire præscriptos sibi limites. Maior per se patet, nam, si liceret transilire, ergo non essent præscripti, contra hypothesin. Minor etiam manifesta, quia omnis iudex vel summus est, vel subalternus. Summi iudices non sunt Pastores, ratio facilis, quia nullus iudex summas in alieno occupatur regno: at Pastores occupantur in regno non suo, sed Christi: Tum autem, nullus summus iudex est alterius iudicis Vicarius. At omnes Ecclesiæ Pastores Vicarij sunt alterius, nimirum Christi. Non sunt ergo summi. Deniq;: Omnes summi iudices, dominantur ijs, quibus præsunt. At Pastores Ecclesiæ non dominantur ijs, quibus præsunt, teste Petro.

II. His positis reliqua facilia. Nam hos ego fines dico esse præscriptos omnibus Pastoribus, vt ne quas leges ferant à seipsis, sed acceptas prædicent. Hoc probatur. Matth. vlt. *Baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, dicentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui vobis.* Matth. 7. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce, & quod in aurem auditis, prædicate supra domos.*

III. Lasciuit hoc loco Bellarminus, & dedignabundus, quasi furfures excuteret, in ijs, inquit, quæ mandauit Dominus, illud etiam esse, vt seruētur præcepta prælatorum. Quia dictum, *Qui vos audit, me audit.*

IV. Quasi diceret, Apostolis liberam esse datam legationem, nullis terminis, nullis certis coercitam mandatis. Irent quo vellent, proponerent quodcunq; liberet. Quis credat? Non Iansenius, qui in postremum Matthæi, *Tertium est, vt post doctrinam fidei, & baptismum, doceant fideles seruare omnia, quæ ipsis erant præcepta Apostolis* Non Caietanus, *Mandaui, Ego: non mandabitis vos: non adinuenietis vos: mea enim mandata seruare est necessarium ad salutem, vestra autem possunt esse mortifera.*

V. Sed in ijs erant, vt seruentur mandata prælatorum. Mira interpretatio: Quæcunq; mandaui vobis, id est, quæcunq; ego non mandaui, sed alij mandabunt: Quid non sperent se persuasuros, qui hoc audent? Sed vnde fides? *Qui vos audit, me audit.* Rectè, inquam, quia qui mandata Christi loquuntur, ij quum audiuntur, Christus auditur, sed audiri Christum quum ij audiuntur, qui non mandata cius, sed sua loquuntur inuenta, id vero apud amentes fidem inueniat.

VI. Secundum addo argumentum: Si nouas subinde leges liceret ferre in Ecclesia necessarias, & obligantes conscientiam: Ergo aliquid nobis liceret facere Deo præter Scripturam. At hoc non licet: Ergo ne illud quidem. Consequentia per se patet. Quia quicquid ligat conscientiam, id necesse est fieri Deo, cum conscientia solum Deum agnoscat iudicem. Atq; adeo Papistę cultum Dei constituant in suis huiusmodi legibus, & quidem meritorium. At assumptum patet Deut. 4. *Non addetis ad verbum, quod ego loquor vobis, neq; minuetis ex eo.* Duodecimo, *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, non addas quicquam, neq; minuas.*

VII. Bellarminus totus est in explicatione horum locorum, quos etiam nudos recitauit: cum ego vim argumenti expresserim: cui certum est accommodare solutiones. Prima ergo solutio esto, quam ille tertiam constituit: inde sumpta, quod hi loci pertineant ad Vetus Testamentum: nos etiam

etiam de Nouo disputemus. Posset, inquit, dici non esse eandem rationem Testamenti Veteris, & Noui. Lex Testamenti Veteris dabatur vni tantum populo, & ad certum tempus: itaque potuit facile determinare omnia in speciali, vt etiam fecit, ac proinde prohibere alias leges. At lex Euãgelica datur toti mundo, id est, diuersissimarum nationum populis, & vsq; ad finem mundi. Id circo non poterat tam facile determinare omnia in speciali, vt non essent adhuc necessariæ leges aliæ. Itaque traditæ sunt communissimæ leges de Sacramentis, atq; articulis fidei, alia magis specialia pro locorum & temporum diuersitate relicta Apostolis instituenda, eorumque successoribus.

VIII. At contra. Fateor eos locos primo & per se pertinere ad Vetus Testamentum. Sed concludere etiam similiter de Nouo, alias disputatum est, cum ageremus de perfectione Scripturæ, tom. 1. lib. 8. c. 6. Et vero à minori ad maius: si legi imperfectiori nihil fuit addendum, quanto minus longe perfectiori? Et si hoc non est, cur à Cypriano indidem argumentum ducitur, Epistola 74.

IX. Sed in hoc esse Testamentorum rationem aliam atq, aliam, non sum concessurus. Etenim cultus diuini agitur negotium vtrinq;, & ille semper pependit à diuino præcepto. Tum autem vtrobiq; Pastorum autoritas subalterna, pendens a diuina, ideoq; diuinis mandatis obnoxia.

X. Sed vni populo, ad certum tempus, poterãt omnia determinari: at omnibus gentibus, & ad finem seculi, non poterant. Ergo, inquam, longè maiorem oporteret esse in nouo quam in Veteri Testamento particularũ legum cumulum, prolixiorem obseruationum indicem. At hoc si est, quem Theologum oportet olim fuisse Augustinum hunc cumulum tam solicite eleuantem? Lib. 3. de Doctrina Christiana, c. 9. *Hoc tempore, posteaquam resurrectione Domini nostri Iesu Christi manifestissimum indicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum, quæ tam intelligimus operatione graui onerati sumus: sed quædam pauca pro multis, eademque facilima & intellectu augustissima, & obseruatione castissima, ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina.* Epist. 118. *Primo itaq; tenere te volo, quod est huius disputationis caput: Dominum nostrum Iesum Christum, sicut ipse in Euangelio loquitur, leni iugo suo nos subdidisse, & sarcina leui: vnde Sacramentis numero paucissimis obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit.* Vide item Epistolam centesimam decimam nonam extremam, & de vera religione cap. 17.

XI. Id inquam, quomodo potest constare? Ponit enim Bellarminus, potuisse determinari singula in Veteri lege, non posse in noua. Ergo, inquã longè longèque disparem nomenclaturam esse necesse est: nam quomodo non æquè numerari possent, si non essent plura? quomodo non facilius, si essent pauciora? Quis autem credat non esse grauius iugum, vbi plura sunt obseruanda, & quidem ex necessitate conscientiæ? maxime cum Augustinus in explicanda leuitatis ratione paucitatem nunquam omiserit?

XII. Tum autem hæc particularia, cuiusmodi sunt? hæc, inquam, particularia, quæ non poterant ab initio determinari? Vel enim necessaria ad pietatem, vel non necessaria. Si non necessaria: cur dicuntur non potuisse determinari, quæ potius non debebant? Nam, quæ legislatoris prudentia ferat, eum occupari in ijs rebus, quas vsurpes, an omittas nihil interest. Sin erant necessaria, ergo ab initio Christianitatis pietas fuisset dimidiata: imo multo minus quam dimidiata. Quod quis credat sanus? cum ea fuerint tempora, quorum pietati, nulla deinceps æquari potuerit temporum pietas?

XIII. Præterea, si non potuerint determinari, caussam necesse est imputari vel legislatori, vel ijs quibus leges dabantur. Legislatoris culpam fuisse, quis concedet? Nam is Deus est. Atqui legislatoris culpam necesse est esse ab infirmitate, siue autoritatis, siue mentis, quæ non omnia concipiat præsentia, multo minus omnia præuideat futura. Vnde fit, vt posteriores, obseruatis multis, quæ erant omissa, leges nouas condant: nec tantum alias, sed etiam contrarias. Quomodo Augustinus iampridem pronuntiauit de Baptismo contra Donatistas 2. c. 3. *Episcoporum literas, & per sermonem forte sapientiorem cuiuslibet in ea re peritioris, & per aliorum Episcoporum grauiorem autoritatem, doctorumq; prudentiam, & per Concilia licere reprehendi, si quid in eis forte à veritate deuiatum est. Et ipsa Concilia, quæ per singulas regiones, vel prouincias fiunt, plenariorum Conciliorum autoritati, quæ fiunt ex vniuerso orbe Christiano, sine vllis ambagibus cedere, ipsaq; plenaria, sæpe priora posterioribus emendari, cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat, & cognoscitur quod latebat.* Cum Deo quis quenquam præferat, siue autoritate, siue mentis sapientia?

XIV. Quid ergo? an ab auditorum impotentia? Fortè: quomodo Christus negauit discipulos suos ferre posse omnia, quæ habebat dicenda. Hoc ciue igitur nostri Sophistæ dicent? Ego vero mirabor, si hodierni nostri Papistæ (nam hi omnes suas nouas leges capiunt, à maxima ad minimam) capaciores sint Apostolis: mitto Apostolos: capaciores sint ijs, qui ab Apostolis docti, iis, inquam, qui in omnibus abundabant fide & sermone: post. ad Cor. 1. 'is quos vnctio docebat, vt necesse nõ haberent, vt quisquam doceret eos, 1. Ioannis 2.

XV. Venio ad alteram Bellarmini solutionem. Ea est in duplici distinctione additionis, quæ pertinet ad syllogismi assumptionem. Primo hanc additionis prohibitionem non debere intelligi, nisi legum contrariarum prioribus.

XVI. Quomodo, inquam, cõtrariarum? An quæ negant, quod illæ affirment: & contra? vt si priores vetent adorari idola, posteriores præcipiant: Atqui hæc non additio est, sed exautoratio legis. Quis enim nescit addi leges legibus, cum vtræque obseruantur? At, quæ contrariæ sunt, quomodo possunt simul obseruari? Nisi forte contrariæ sint tantum per consequentiam. Sed hoc modo si contrarias Bellarminus explicet, suis quomodo consulet? Nam, quia noluit Spiritus quicquam oneris imponere Ecclesiæ, in rebus quidem indifferentibus: certè, qui ijsdem, siue vsurpandis, siue cauendis legem ponit, hunc necesse est per cõsequentiam contradicere legibus prius positis, huic ipsi saltem, quæ adiaphora reliquit in vsu libero. Itaq; ne hæc quidem solutio nauci est.

XVII. Altera distinctio additionem geminam ponit, vel quæ ad numerum præceptorum pertineat, scilicet ex decem duodecim faciat, vel quæ ad rem præceptam, vt cum iubetur agnus vnus comedi, comedantur duo. Additionem prohiberi nõ prioris generis, sed posterioris. Et probat quia Iudæi inueniantur addidisse ad numerum præceptorum Ester 9. obseruationem dierum decimæ quartæ, quintæque mensis Adar. Iudith vlt. diem victoriæ de Holoferne. Primi Machabæ. 4. diem dedicationis templi.

XVIII. Imo distinctio est friuola & nugatoria. Etenim, vel cõsiderantur numerus & res, disparatè, vt numerus tantum fiat diuersus, res autem non multiplicetur, & contra, vel coniunctim. Si disparatè, φλυαρεῖ Sophista: nos enim nõ disputamus de ratione tradendi: secundum quam & multa capita conferri possunt in vnam legem: & vna lex distingui in multa capita: sed loquimur de rebus ipsis, quæ sunt subiectum legis. Scimus res plurimas inter se conuenire, generali aliqua consideratione, ideoq; & vno fasce cõprehendi, vt factum in postremo Decalogi mandato, complectente & vxorem proximi, & domum, & bouem, & asinum. Rursus differre suis circumstantijs: vnde distingui in suas classes: hinc decem præcepta numerata, post commode in duo tantum relata. Breuiter, quicquid huiusmodi est, ad περιπλοκὴν μέθοδου pertinet, quam scimus variari posse: non ad nostram cõtrouersiam, quæ tota est de rebus præceptis prohibitisue: vt exstatu quæstionis fit manifestum. Nam hic erat de rerum adiaphorarum vsu. Itaq; non hoc quæritur, vtrum possint numero augeri minuiue præcepta: sed vtrum quæ à Deo relicta sunt libera, ea in alterutram partem possint ab Ecclesia fieri necessaria, siue vno præcepto, siue pluribus.

XIX. Iam, si res coniunctim consideres cum numero, & has, quatenus sunt inter se distinctæ, & leges item, vt sunt præceptiones, prohibitiones suarum quæq; rerum, tum dico non posse aut multas dici leges, dum res vna manet eademq;, aut res esse plurimas, non multiplicatis legibus. Ideo enim duas esse leges, vnam, quæ prohibeat coli plures deos, alteram quæ idola haberi: nempe quia aliud est habere Idola, aliud coli plures deos & sic de reliquis.

XX. Quid iam? Concedo non esse verisimile, Deum voluisse populum suum occupari in Dialecticis tricis, quomodo Thom. 1. 2. quæst. 100. art. 4. inquisiuit vtrum præcepta Decalogi conuenienter distinguantur, quinto, vtrum conuenienter enumerentur: sexto, vtrum conuenienter ordinentur: septimo, vtrum conuenienter tradantur, Item 22. quæst. 1. art. 6, vtrum credibilia sint per certos articulos distinguenda: octauo, vtrum articuli fidei conuenienter enumerentur: nono, vtrum conuenienter ponantur in symbolo. Sed potius de rebus ipsis certum esse, vt cognitas haberet, & constitutas? Nam certè verba sunt Deuter. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neq; auferetis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis.* Duodecimo: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino.* Custodire, & præcipere nõ inanem curiosumque numerandi laborem signant, sed religiosum operandi studium. Nec aliter Cyprianus intelligebat.

XXI. Quis igitur non videt solutionis ineptitudinem? Agimus nos de imperandis, prohibendisve rebus, quas Deus neque imperarit, neque prohibuerit. Exempli gratia, nomino esum carnium tempore quadragesimæ. Esto igitur lex, Carnes quadraginta dies ante Pascha nemo edito. Additum legibus diuinis, nemo negat: ipse enim status quæstionis ponit. Sed quomodo additum: an tantum ad augendum numerum præceptorum, an etiam rerum? Nam, si hoc potius posterius, non it inficiat Bellarminus, quo minus huc se prohibitio porrigat. Quis autem tam insanus est, vt quam rem neq; prohibuerat, neque imperarat Deus, qui prohibeat, hunc putet numero tantum, non etiam rebus augere præcepta? Quid est ergo caussæ, quominus ire se fateantur Papistæ contra Verbum Dei?

XXII. Nisi fortè adeo sit importunè λεπτολόγος Sophista, vt intelligat, licere quidem omnibus præceptis præcepta addere, at non singulis, vt exemplo videtur expressisse, non licere agnos duos comedere, cum vnus sit imperatus. Sed hoc subtilitatis genus Cypriano nondum innotuerat: cum ab his locis non esse recipiendam eam, quam oppugnaret traditionẽ, se sperabat probaturum. Non Tertulliano: qui, *Si non est scriptum; timeat væ illud adijcientibus, vel detrahentibus destinatum.* Non opinor, Procopio qui ad initium Deuter. *Verba Dei, cum plena & perfecta existant, nullum auctarium admittunt.*

XXIII. Quanquam hoc si daretur, non effugerent Papistæ, qui non tantum præceptorum numerum auxerunt: sed etiam ipsi præceptorum operi addiderunt, quæcunque libuit: vt patet ex Eucharistia & Baptismo quæ à prima puritate & simplicitate in operosam mystagogiam demutata sunt: adeo vt nullius apud Iudæos sacrificij tot fuerint capita, tam curiosæ obseruatiunculæ, tam perplexæ cautelæ.

XXIV. Sed est verum nihilominus, institutam fuisse longe post legem latam, dierum aliquot obseruationem, tum Esteræ, cum Machabæorum tempore, nam Iudith, fabula est. Quid tum autem? Aut quis docet eam institutionem simpliciter religiosam fuisse potius, quam ciuilem, cum nullum nouum cultum instituat, sed eiusdem olim instituti exercitium speciale, ob insignis liberationis: ab hostium tyrannide memoriam.

XXV. Sed hæc hactenus. Superest vnum adhuc effugium Bellarmino: Moses non alloquitur Principes, quorum est leges condere, sed populum, cuius est obedire. Ergo solum præcipit id, quod populo conueniebat præcipi, nimirum vt impleret integrè opera præcepta non addendo vel minuendo. Probat ex cap. 5. *Facite, quæ præcepit Dominus Deus vobis, non declinabitis neq; ad dextram, neq; ad sinistram.*

XXVI. Imo alloquebatur vniuersum Israelem. Cap. 1. *Hæc sunt verba, quæ loquutus est Moyses ad omnem Israel.* Atqui, non vniuersus Israel, si excludas Principes, id est, in hoc quidem sermone, Leuitas. Imo hi ipsi disertè annumerati, c. 12. *Ibi epulamini coram Domino Deo vestro*: totum Israelem alloquitur: sed explicat per partes, statim, *Vos & filij, ac filiæ vestræ famuli, & famulæ, at q; Leuites.* Et rursus, *Coram Domino Deo tuo comedas ea in loco quem elegerit Dominus Deus tuus: Tu & filius tuus, & filia, & seruus, & famula, at q; Leuites.* Si ergo vniuerso populo hæc præscribebãtur, & in vniuerso populo principes Ecclesiastici (nam ij erant Leuitæ) certè principibus Ecclesiasticis, isthæc oportuit præscribi, contra quam sophisticatur Bellarminus.

XXVII. Et

XXVII. Et tamen, fac ita esse: atque his verbis ex professo separasse plebem à principibus. Quid promouit Sophista? Nempe, plebi vt sit imperatum hæc tantum facere, quæ imperabantur à Deo. Et tu mihi hinc concludas licuisse principibus nouas leges ponere? Quibus quæso? Et quorsum? An non obtemperaturis? Nam profectò, si plebi prohibitum quicquam facere Domino, præter ea quæ erant imperata: ergo plebi interdictum erat obsequi nouis legibus. Quare eo ipso, intelligendæ sunt prohibitæ nouæ leges à principibus ferri, quod prohibitum sit nouas leges obseruari à plebe. Alia ratio esset, si legeremus, Non addetis ad verbum quod loquentur vobis Sacerdotes: vel quod præcipiunt tibi Pontifices, hoc tantum facito Domino. Sed quis vnquam ita loquutum finxit Spiritum Sanctum?

Cap. XIV.

De Legislatore.

I. Tertium argumentum. Si Pastores Ecclesiæ possent leges imponere, Ergo essent legislatores Ecclesiæ. At hoc falsum. Ergo & illud. Consequentia patet ab Etymo: est enim legislator is qui leges fert. Assumptum probatur, quia vnicus est Ecclesiæ legislator Deus. Esaiæ 33. *Dominus Rex noster, Dominus legislator noster, Dominus Iudex noster: ipse saluabit nos.* Iacobi quarto, *Vnus autem legislator, qui potest seruare & perdere.*

II. In quibus locis, præter testimonij autoritatem, etiam ratio continetur: Quicunq; est legislator Ecclesiæ, is habet potestatem vitæ & mortis, id est, saluandi & perdendi. At Pastores Ecclesiæ non habent potestatem vitæ & mortis. Ergo non sunt Ecclesiæ legislatores. Hanc rationem obseruauit Oecumenius in Iacobi locum, οὐ γὰρ ἔξεστί σοι, ἑνὸς μόνου νομοθέτου ὑπάρχοντος Θεοῦ, τοῦ δυναμένου τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου αὐτοῦ σῶσαι καὶ ἀπολέσαι, τοῦτο γὰρ νόμου καὶ νομοθέτου τὸ τοὺς παραβάτας αὐτοῦ ὑποδίκους τιμωρίας ποιῆσαι, *Non enim tibi licet, cum vnus solus sit legislator Deus, qui possit transgressores legis suæ seruare, aut perdere. Hoc enim legis est & legislatoris, transgressores pœnæ reos facere.*

III. Gretserus negat assumptum, & contra probationem obijcit, eodem argumento euersum iri legislationem politicam. Nam, si vnus duntaxat est legislator, vnde tot legislatores ciuiles? vnde tot iudices? Quod si tot legislatores ciuiles & iudices, non tollunt vnitatem supremi illius legislatoris, & iudicis, profectò neque Ecclesiastici legislatores & iudices.

IV. At ille oppugnat non nos, sed diserta Spiritus verba: Nam *Vnus legislator,* εἷς νομοθέτης apud Iacobum (id est, interprete Oecumenio, εἷς μόνος νομοθέτης, *vnus solus legislator*) non potest multitudinem ferre. Instantia à legislatoribus ciuilibus, est importuna: nihil enim illi pertinent ad Ecclesiasticos: neq; quisquam dixit vnquam, vnum esse legislatorem politicum Deum, cum contra manifestissima sit experientia. Sed & ratio: neque enim Deus solus potest perdere & saluare politicè, id est, vt loquebatur Oecumenius, pœnæ reos ferre transgressores. Imo Christus ipse contra docuit. Matth. 10. *Ne timete ab ijs qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare, sed timete potius eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehenna.* Vbi manifestum est comparari sic homines Deo, vt hic potestatem habeat puniendi tum corpus, tum animam, at illi tantum corpus. Paul. 13. ad Roman. *Si feceris quod malum est, metue: non enim temere gladium gestat: nam Dei minister est vltor ad iram ei, qui quod malum fecerit.* In Ecclesia autem, de pœnis agitur animæ, in republica, corporis: quare nihil mirum, si sit & in Ecclesia vnus tantum legislator Deus, & in republica plures legislatores præter Deum.

V. Bellarminus distinguit legislatorem primarium, & secundum. De primario concedit argumentum: de secundario negat assumptum: & Esaiā Iacobumq; ponit loquutos de primario duntaxat. At Pontifices esse secūdarios: vnde Cyprianus appellat Episcop. Iudicem vice Christi Epistola 55.

VI. Distinctio valeret, si iudicem duntaxat vnum legeremus: nam manifestum est Iudices alios summos esse, alios subalternos. Hos, qui ex summorum præscripto iudicant de rebus singularibus, siue, vt loquitur Aristoteles, καθ' ἕκαστα. Illum vero qui leges præscribit, secundum quas subalterni iudicent. Sed nos eundem iudicem legimus, & Regem, & legislatorem. Est autem absurdum, Regem distinguere in primarium & secundarium: quia omnis Rex, summus est: at nullus secundarius summus. Cum ergo nos loquamur de eo iudice, qui non tantum iudex est, sed etiam Rex, eo ipso constat agi de summo iudice.

VII. Ad legislatorem quod attinet, variè id nominis vsurpari video, prout lex intelligitur vel formaliter, vel tantum materialiter. Nam eo nomine vel ipsæ designantur sententiæ, quatenus significant id quod faciendum, cuiusmodi leges sunt Platonis, vel præterea autoritas, per quam fiunt vere leges, adeo vt priori sensu leges impropriè dicantur, quomodo lapides, & ligna dici possunt domus, quia ad id destinata. Legislator ergo proprijssimè dicitur, qui eiusmodi sententijs, siue à se inuentis, siue aliunde sumptis, vim dat legis, cuiusmodi legislatores fuere apud Lacedæmonios, Lycurgus: apud Romanos Numa: Vnde Oecumenius dicebat legislatoris esse, τὸ τοὺς παραβάτας ὑποδίκους τιμωρίας ποιῆσαι.

VIII. Sed latius producto nomine, ij etiam dicti, qui sententias eiusmodi sufficerent, tanquam materiam, cui post, ab alio tanquam forma adderetur: sicut Solon apud Athenienses, non enim suâ ille autoritate statuit leges: sed suo ingenio leges conscripsit, quas postmodum populus sanciuit, penes quem autoritas erat. Romæ tamen parcioris vsus: nam etsi non pauci fuerint, qui populo leges suaserint, tamen eorum neminem vi deo legislatorem appellatum, sed tantum leges de eorum nomine cognominatas.

IX. Sed ij longè durius abusi eodem vocabulo, qui Mosen dixerunt legislatorem Iudæorum, in quibus Philo est: quanquam certum à Mose, neq; inuentas leges, neq; sancitas, sed à Deo per eum ministrum imperatas. Vnde, quod alias durius dictum, idem Philo quodammodo molliuit statim initio libri de vita Mosis, cum se pollicetur vitam scripturum Μωϋ-

σέως τοῦ κατὰ μέν τινας νομοθέτου τῶν Ἰουδαίων, κατὰ δέ τινας ἑρμηνέως νόμων ἱερῶν. Nam certè fuit ille potius interpres, quam lator: ac proinde Prophetam inuenimus appellatum Deut. 18. & Sacerdotem. Psalm. 99. sed legislatorem nusquam.

X. Quum ergo triplex sit vsus legislatoris nominandi, tertio quidem nullus in hac disputatione locus: nam interpres, quarum legum interpres est, eas aliunde habet, nempe à Deo: in Ecclesia quidem: At quas leges ipsa condit Ecclesia, non habet aliunde: tum vero etiam non à Deo: quia supponimus res indifferentes, liberas permissas à Deo. Tum hæc acceptio non admittit distinctionem primarij & secundarij: cum interpres nullus possit esse primarius legislator. Sed ne secunda quidem acceptio apta ratio, quia, quas à se leges Ecclesia componit, eas nō aliena autoritate sancit. Superest ergo prima acceptio, vt legislator dicatur Ecclesia, quia ipsa & profert, & sancit leges. Atqui hoc modo nunquam hactenus auditum huius generis legislatorem vllum esse secundarium, neq; vllum dabitur vllius Reipublicæ exemplum.

XI. Verum hæc, si libet omittere: quid Iacobo fiet? Nam is negat à fratre fratrem iudicandum: hoc argumento, quod vnus sit legislator, qui possit seruare & damnare. Quorsum hic legislator primarius, secundarius? Dauus sum, non Oedipus: itaq; hæc ænigmata non capio: οὕτως ἀγροικός εἰμι καὶ δυσμαθής. Nam, quia ad omnes legislatores pertinet, leges ferre, quæ damnent τοὺς παραβάτας; certè si sint alij legislatores præter Deum, erunt etiam aliæ leges præter legem diuinam, secundum quas licebit fratrem iudicari. Itaq;, cum diuinam obieceris, non effeceris quominus aliæ supersint, quibus se temerarij isti iudices tueri possint. Atque ita conciderit Apostoli ratio. Non enim erit necesse iudicari, secundum legem diuinam: nisi ponas omnes leges alias huic esse contrarias. Quod si est, tum illæ non erunt legitimæ; ideo ne leges quidem; ac proinde vnus omnino legislator.

XII. Bellarminus huic nodo satisfacturus, Iacobum ponit alloqui omnes homines, quatenus subsunt alicui legi: itaque velle, nemini licere iudicare legem sui superioris: hac ratione, quod vnus sit summus & primarius legislator, qui solus dare legem, non accipere debeat.

XIII. Atqui primo falsum, alloqui omnes homines, quatenus subsunt alicui legi: sed tantum, quatenus subsunt legi Dei. Hanc enim significat in Scripturis ὁ νόμος: Nec aliter interpretibus visum. Gagnæo, *Quam autem legem iudicat, qui fratrem iudicat: eam, quæ ait, Nolite iudicare, & non iudicabimini,* Et ante hunc Oecumenio: ποῖον δὲ νόμον, πρῶτον μὲν τὸν δικάζοντα, μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, ἔπειτα καὶ τὸν ἐν ψαλμοῖς, τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. *Quam legem? Primo eam quæ præcepit Ne iudicate, vt ne iudicemini: Deinde illam in Psalmis, obloquentem clā proximo suo, hunc persequebar.* Et vero ita exigit addita legislatoris vnius mentio, *Tuum non est iudicare, neq; abrogare legem, sed eius qui est vnus & solus legislator Christus.* Atqui leges suas possunt ipsi legislatores abrogare: atque adeo Papæ id sibi iuris vindicant, vt prædecessorum decreta posteriores possint refigere, vt notauimus cap. 16. lib. 3. tom. 1.

XIV. Præterea cogor hic etiam meam tarditatem agnoscere, non assequentis vim aut formam argumenti. Vnus est summus legislator, qui leges dare, non accipere debeat: Ergo nemo debet iudicare legem sui superioris. Exspecto, dum quis mihi huius Sphingis ænigmata soluat. Certe enim non omnes superiores, ijdem summi sunt.

Cap. XV.

De mandatis hominum.

I. Pergo ad argumentum quartum: Nulla hominum mandata legitima sunt ad cultum Dei: At omnes Pontificum constitutiones, sunt humanæ: Nullæ ergo Pontificum constitutiones sunt ad cultum Dei legitimæ. Minor patet per seipsam: quia hæc nostra controuersia Pontificum constitutiones supponit in rebus, quæ sunt à Deo permissæ liberæ: itaque non posse dici mandata Dei, manifestum est. Maior probatur ex Esa. 29. *Dixit Dominus: Propterea quod appropinquauit populus iste ore suo, & labijs suis honorauerunt me, cor autem eius elongauit se à me, fuitq; timor eorum quo timuerunt me, mandatum hominum edoctum: propterea: Ecce ego addam vt mira faciam in populo isto: mira, inquā, & miraculum, peribitq; sapientia sapientiū eius, & intelligentia intelligentium eius abscondet sese.* Matth. 15. *Hypocritæ, bene de vobis prophetauit Esaias: Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me honorat: cor autem eorum procul est à me: Sed frustra me colunt docentes doctrinas, quæ sunt mandata hominum,* Marc. 7. *Interrogarunt eum Pharisæi, & Scribæ, Quare discipuli tui non ambulant, secundum traditionem seniorum, sed illotis manibus edunt panem? Ille vero respondit, & dixit eis: Enimuero bene prophetauit Esaias de vobis hypocritis, vt scriptum est: Populus iste labijs me honorat, cor autem eorum procul est à me: frustra vero me colunt docentes doctrinas, quæ sunt mandata hominum. Nam omisso mandato Dei, tenetis traditiones hominum, lotiones sextariorum, & poculorum, aliaq; similia eiusmodi facitis.*

II. Bellarminus distinguit hominum mandata, vt alia sint generali notione hominum præcepta: alia vero strictius, quæ omnino sint humana, ita, vt, nec Deo iubente, nec inspirante, nec eius autoritate vllo modo constituta sint: Et horum rursus quædam esse contraria diuinis mandatis: quædam inutilia prorsus & vana. De iure humanis concedit maiorem: sed minorem negat, negandi rationem habet, quod in Scripturis Ecclesiastica mandata nunquam dicantur mandata hominum: item, quod reprehendi nequeant, cum nec pugnent diuinis mandatis: nec sint inutilia: neq; anteponantur, sed postponantur diuinis. At de altero membro, nihil ille quidem pronuntiat diserte: sed tamē postulat rectè disputandi ratio, vt minorem concedat: nempe mandata Ecclesiastica esse aliquo modo humana sed maiorem neget, & contra statuat, mandata aliquo modo humana esse legitima ad cultum Dei.

III. Ad locos ergo citatos respondet, Christum non reprehendere quæcunque humana mandata; sed quædam duntaxat. Primo, quæ sunt con-

ratia legi diuinæ, vt Matth.15. vt constat ex his verbis, *Irritũ feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram*: item ex Irenæo libr. 4. c.25. & 26. Secundo, quæ erant inutilia & friuola, ſolo ſpiritu humano adinuenta, & tamen antepoſita diuinis: Marc.7 *Relinquentes mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptiſmata vrceorum, & calicum.* Tertio, quæ erant quidem bona, ſed pluris fierent, quam lex diuina. Matth.23,

IV. Sed nos diſtinctionem humanorum mandatorum vellemus explicatam diligentius. Vnum quidem nos membrum videmus ſatis expreſſum: præcepta videlicet omnino humana: ea nempe, quæ ita ſunt ab homine, vt neque inſpirante Deo, neq; iubente: ac ne quidem vlla eius autoritate conſtituta. Verum oppoſitum membrum querimur relictum incertum: duntaxat coniectandum ex pauculis illis, cum dicuntur Eccleſiaſtica mandata eo dici humana, quod non ſint immediatè à Deo. Quo tamen nihil incertius. Nos igitur explicabimus diſtinctius.

V. Eſto omnibus humanis præceptis commune, vt ſint per hominem. Sed illis, iuſſione, inſpiratione, autoritate, quid futurum eſt? An vt intelligamus eſſe quædam per hominem, non tamen abſque iuſſu, inſpiratione, autoritate Dei: quædam ex iuſſu quidem, at non ex inſpiratione, & autoritate, quædam ex inſpiratione, non tamen iuſſu & autoritate: quædam, neq; ex iuſſu, neq, ex inſpiratione, ſed tamen ex autoritate Dei? Nam his totidem modis, & fortaſſe pluribus permutari poſſent. Sed examinemus. Nos, quæcunque erunt ex iuſſu, inſpiratione, autoritate Dei, admittimus eſſe legitima: neq; permittimus appellari humana: Nam leges Moſis hoc modo latę fuere, & tamen, quamuis per miniſterium Moſis, ſemper diuinæ appellatæ. Eadem ratio Euangelij. Itaque hæc præcepta nihil ad noſtram quæſtionem. At præcepta ex iuſſu Dei, non tamen ex eius inſpiratione, & autoritate nulla poſſumus agnoſcere, ne Papiſtas quidem putamus: fieri enim non poteſt, vt iuſſio Dei deſtituatur eius autoritate. Eadem ratio præceptorum ex inſpiratione, abſque iuſſu & autoritate. Nos enim, ſiue per publicam iuſſionem, ſiue per arcanam inſpirationem pateſiat voluntas Dei, non poſſumus ſeiungere ab autoritate.

VI. Itaque ſupereſt illud membrum quo ſignificantur mandata, neq; ex iuſſu, neque ex inſpiratione Dei: ſed tamen ex autoritate. Equidem velim a Bellarmino ſignificatum, putetne aliqua eſſe huiuſmodi. Quando ille neglexit, diuinabo, videri eum putare: nimirum vt autoritas illa ipſa Epiſcopatus, quæ inſtituta à Deo eſt, ſemper diuina intelligatur: & quæcunque Epiſcopi agant ex ea autoritate, eadem cenſeri, fieri autoritate diuina. Porro ea quæ ſuo proprio motu Epiſcopi inſtituunt fieri, neq; iubente, neque inſpirante Deo: nam ſi ſaltem inſpirata conſtet, ne nos quidem negaturi ſumus eſſe diuina. Tandem igitur diſtinctionem Bellarmini ita conſtituamus: vt mandata hominum ſint alia neque ex iuſſu, neque ex inſpiratione, neque autoritate Dei: quomodo ſi quis in Eccleſia priuatus mandaret aliquid: alia autem, neq; ex iuſſu, neque ex inſpiratione, ſed tamen ex autoritate Dei: quomodo, cum Epiſcopus Catholicus aliquid iubet. Et de illis negari minorem: De his vero maiorem.

VII. Sed nos primo maiorem dicimus eſſe veriſſimam de ijs ipſis, quæ ſola illa Dei autoritate, non autem iuſſu, aut inſpiratione dicuntur conſtare. Argumentum manifeſtum ex locis Matthæi & Marci, quibus Eſaiæ repetitur illa damnatio: Nam diſertè habes traditionem Seniorum τῶν πρεσβυτέρων. Quis autem neſcit hoc nomine, eos deſignari, quibus erat ordinaria in Eccleſiam iuriſdictio? Nam & Franciſcus Lucas interpretatur, *Eos qui in populo Dei primas olim in cauſa religionis obtinuerunt.* Tum autem interrogatio erat Scribarum & Phariſæorum: at hos Chriſtus teſtatur ſediſſe in Cathedra Moſis, Matth. 23. & hanc quis Papiſtas non audijt inculcantes pro Eccleſiaſtica autoritate? Quare certum eſt, Chriſtum de ijs mandatis agere, quæ obtruderentur Eccleſiæ, prætextu eius autoritatis quæ haberetur legitima in Eccleſia.

VIII. Quanquam nos quidem etiam generalius pronunciamus, nihil poſſe diuina autoritate ſancitum dici, quod non ſit à Deo aut iuſſum, aut inſpiratum. Et probatur: quia, nihil quod ſancitum ſit diuina autoritate, reuocari poteſt vlla oppoſita ratione, niſi per nouam iuſſionem, aut inſpirationem, quomodo mutatæ fuerunt ceremoniæ Moſaicæ. At quæcunq; ſanciuntur abſque inſſu & reuelatione diuina, reuocari poſſunt abſq; noua iuſſione aut reuelatione, & tantum proprofita noua ratione: non poſſunt ergo dici ſancita autoritate diuina. Probatur minor, tum ex Auguſtino, cap. 3. 2. de Baptiſmo contra Donatiſtas, *Quis neſciat, Epiſcoporum literas, quæ poſt confirmatum Canonem vel ſcriptæ ſunt, vel ſcribuntur, & per ſermonem forte ſapientiorem cuiuslibet in ea re peritioris, & per aliorum Epiſcoporum grauiorem autoritatem, doctiorumq; prudentiam, & per Concilia licere reprehendi?* Tum ex Epiſcopis Romanis. Nam Ioannes 22. in Extrauagãtibus de Verborum ſignificatione, c.2. ſanciuit in hunc modum, *Quia non nunquam, quod coniectura profuturum credidit,* (id eſt, ſancitum fuit absque iuſſione & reuelatione diuina) *ſubſequens experientia* (non noua reuelatio,) *nociuum oſtendit, non debet reprehenſibile iudicari, ſi canonum conditor canones à ſe vel à ſuis prædeceſſoribus, reuocare, modificare: vel ſuſpendere ſtudeat.*

IX. Itaque ne minor quidem poterit negari. Nam quod obſeruat Bellarminus non dici in Scripturis Eccleſiaſticas traditiones, humanas, cuiuſmodi eſt quæſo? Nam, vel ipſa vrget vocabula: & tum nihil habet quod nos moueat: nam, quæ nullas vnquam nominet traditiones Eccleſiaſticas quid mirum ſit, ſi non dicat humanas? Sin autem rem ipſam potius attendit, falſum pronunciat: nam quia traditiones huiuſmodi ſunt præter legem Dei: & omnes traditiones præter legem Dei, etiam Seniorum, & eorum qui ſedebant in cathedra Moſis, appellantur doctrinę hominum: profecto neceſſe eſt has Eccleſiaſticas traditiones, de quibus inſtituta diſputatio eſt, hoc eodem nomine contineri. Tum autem, quid illud eſt, *Irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram?* Poteſtne non eſſe humana traditio, illa traditio veſtra, oppoſita mandato Dei?

X. Sed has negat Eccleſiaſticas conſtitutiones, vel repugnare legibus Dei, vel eſſe inutiles, vel præferri legi Dei. Imo, inquam, nec hæ tantum reprehendebantur à Deo: ſed etiam aliæ, quæ neque contrariæ erant, neq; præferebantur legi Dei, ſed erant indifferentes: & æquabantur legi Dei: cuiuſmodi illæ ſunt omnes, de quibus diſputatio nobis eſt. Nam indifferentes eſſe, patet ex ſtatu quæſtionis: æquari legi Dei, probatur, quia obligare dicuntur conſcientiam: quod legibus diuinis ſolis competit.

XI. Inutiles etiam dico plurimas eſſe, vt quæ tam ſcrupulosè verſantur circa vaſa quæ vocant ſacra: vt peccet mortaliter, laicus, qui manibus nudis contingat calicem: etiam presbyter, qui calice vtatur fictili, & qui celebret abſque definitis veſtibus. Tum autem alia huius generis infinita. Deinde inutiles eſſe dico omnes, omnino, quo ſenſu ſancitæ ſunt de ijs leges. Nam quæ res ſunt indifferentes, non poſſunt, niſi per accidens eſſe pietati vtiles, ideoque non ſemper, ſed tantum certis obſeruatis circumſtantijs. Aſt hæ leges has omnes circumſtantias negligunt: ideoq; ex rebus quæ non ſunt ſemper vtiles, faciunt ſemper neceſſarias. Itaque hoc etiam reſpectu continentur ijs legibus, quas damnat Scriptura.

XII. Superſunt locorum citatorum expoſitiones, Matth. 15. negat Ieſuita reprehendi humanas quaſcunque traditiones: ſed tantum contrarias legi diuinæ. Sed quomodo, inquam, contrarias? Directene, vt iubeant aliquid prohibitum: Aut indirectè, quod fuerint præter legem, & eatenus legi ſint aduerſatæ, quæ ſola obtinere debuit? Nam hoc certè poſteriori modo fatear fuiſſe contrarias. Sed quid inde Bellarmino emolumenti? Fruſtranea enim diſtinctio eſt: quandoquidem omnes omnino humanæ conſtitutiones, ſic ſunt contrariæ legi diuinæ, ac proinde eandem ob cauſam reprehendendæ.

XIII. An igitur directè malit potius? At hoc falſum. Agebatur enim de lauandis manibus: quain re ſuperſtitioſiſſimi Iudæi erant. Aſt hanc manuum lotionem, quo mihi loco prohibitam monſtrabit Sophiſta? Imo, inquit, Chriſtus accuſat irritum facientes mandatum Dei. Ita eſt, inquam: verum nego dictum de manuum lotione: ſed de altero mandato quod erat directè contra præceptum de honorandis parentibus. Nam cum criminati eſſent Scribæ Diſcipulos, quod contra traditionem ſeniorum manus non lauarent: Chriſtus ita reſpondit, vt primo ijs ἀνηκατηγόρητον opponeret longe grauioris criminis, *At ille reſpondens dixit eis, Quare & vos transgredimini mandatum Dei per traditionem veſtram? Nam Deus mandauit dicens, Honora patrem tuum & matrem: & qui maledixerit patri & matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Quicunq; dixerit patri & matri, Donum quodcunq; à me erit, tibi proderit, etiam ſi nequaquam honorauerit patrem ſuum, aut matrem ſuam. Et irritum feciſtis mandatum Dei per traditionem veſtram.* Viden' vt vno ſpiritu hæc omnia cohæreant? Vt manifeſtum ſit, irritum fieri honorem parentum, per illam traditionem? Deinde reſpondet propoſitæ quæſtioni dupliciter: primum citatis Eſaiæ verbis, quibus grauiſſimè corripiebatur eiuſmodi cenſorum hypocriſis, qui in rebus nullius momenti conſtituerent cultum Dei: deinde ratione reddita apud plebem, quæ intrent per os, ea non inquinare.

XIV. Sed Irenæus, inquit, exponit de præceptis pugnantibus cum diuinis legibus. Imo Irenæus, inquam, contrariam legi traditionem gemina diſtinguit ratione, tum per tranſgreſſionem, & ad hanc refert illud, de irrito mandato diuino: tum per legem legi oppoſitam, quæ & auferret, & adderet, & interpretaretur, Verba recole, *Oſtendens,* inquit, *quod auſtero Dei præcepto miſcerent ſeniores æquatam traditionem, id eſt, aggredientes adulteram legem, & contrariam legi, ſicut & Dominus fecit manifeſtum dicens eis, Quare vos tranſgredimini præceptum Dei propter traditionem veſtram? Non ſolum autem per prauaricationem fruſtrati ſunt legem Dei, miſcentes vinum aqua: ſed & ſuam legem è contrario ſtatuerunt, qua vsq; adhuc Phariſaica vocatur: in qua quædam quidem auferunt, quædam vero addunt, quædam autem quemadmodum volunt, interpretantur.* Ad quam amuſſim ſi examinemus leges, quas Eccleſiaſticas vocant Papiſtæ: nihil eſt ſanè, quod metuamus, ne melior ſit Irenæi contra Phariſæos cauſſa, quam noſtra contra Papiſtas.

XV. Matthæi 7. reprehendi inutilia quædam & friuola: non eam inficias. Sed omnia eſſe inutilia & friuola, quæ ex indifferentibus fiunt neceſſaria, iam præſcripſimus. Præterea, næ illa nulla magis friuola ſunt, quam quæ Eccleſiaſticis iſtis legibus continentur, pro quibus aduerſarij depugnant. De pane Euchariſtico, decidente in terram: de vomitu ſacrificuli poſt communionem: de compoſitione digitorum ad ſignandam crucem: vtrum ſolutum ſit ieiunium, ſi fruſtula cibi ex pridiana cœna dentibus hærentia, forte fortuna demittantur in ſtomachum poſtridie mane, & infinita alia: quibus omnibus peccata multiplicantur, non leuicula, ſed mortalia: quæ certè ſingula ſi compares, ipſa ſui leuitate & inutilitate, vincant etiam ſextariorum, & calicum ablutiones.

XVI. Denique reprehendi notat quædam bona quidem, ſed prælata tamen legi diuinæ Matth. 24. Sed ne hac quidem parte Phariſaicis legibus, leges iſtæ cedunt Eccleſiaſticæ. Fac enim bonum eſſe cœlibatum presbyterorum, ſed confiteturtamen Bellarminus eſſe iuris humani. Hunc autem cur non prælatum dixero legi diuinæ de matrimonio, ab ijs qui minus peccare diſputent fornicantem presbyterum, quam qui vxorem duxerit?

XVII. Denique congeramus in ſummam. Damnantur humana præcepta contradicentia legi Dei: tum directè, tum indirectè, damnantur friuola, & inutilia: damnantur bona, prælata legi Dei. Quid ſupereſt, quominus omnia damnata dicamus?

CAP. XVI.

De libertate Eccleſiæ: & comparatione rituum Iudaicorum cum humanis.

I. QVintum nunc eſt argumentum. Quæ res nobis liberæ ſunt à Deo relictæ, ijs nulla lex poteſt conſcientiam ſubijcere. At res indifferentes relictæ ſunt nobis à Deo liberæ. Ergo ijs nulla lex poteſt conſcientiam noſtram ſubijcere. Patet maior: quia nulla lex prævalere poteſt voluntati diuinæ, nam ſi par in parem nullum habet imperium, quanto minus inferior in ſuperiorem? Minor probatur. Ad Galat.4. *Nempe fratres, non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ.* Quinto, *In libertate igitur, qua Chriſtus nos liberauit, perſtate: & ne è contrario implicamini ſeruitutis iugo.* Ad Coloſſ. 2. *Ne quis igitur vos damnet, ob cibum, vel potum, aut reſpectu diei feſti, aut nouilunij, aut ſabbathorum.* Ad Galat. 5. *Vos ad libertatem vocati eſtis, fratres*

tres, tantum ne libertatem in occasionem carni : sed ex charitate seruite alij alijs.

II. Bellarminus formam vimque argumenti non vidit: locos probantes minorem soluit; distinguendo quadruplicem libertatem; à seruitute peccati, à seruitute legis diuinæ moralis, à seruitute matrimonialium, & iudicialium præceptorum, ab obedientia prælatorum. Quæ primo est, & secundo & tertio loco; hanc concedit fidelibus constare è Scriptura. Quartam negat: imo contra frequentissimè inculcari, vt obedientiam superioribus etiam Ethnicis exhibeamus.

III. Nos fatemur hæc omnia. Sed Sophistam negamus argumento satisfacere: quia omittat vnum membrum: quo continetur libertas in rerum indifferentium vsu: nisi hanc fortè comprehendat sub ceremonialib. non inuitis nobis; nisi arctius ceremonialia censeat particulatim illa ipsa, quæ Iudæis erant imperata: cum certum sit non illis tantum, sed etiam alijs non esse liberatos: vt ne mutatum sit, & non sublatum iugum. Ideoque nos non tantum ijs diebus, ijsque cibis, quos Iudæi obseruabant: sed etiam omnino omnibus esse liberatos. Quanquam alia etiam ratio est: quia ceremoniæ Iudaicæ nonnihil omnes habebant significationis mysticæ; cuius gratia erant institutæ? siue ea mores spectaret, siue venturum Christum. At indifferentium vsus potest coerceri simpliciter ex imperio. Nos autem censemus Ecclesiam non tantum non detinendam illa mystagogia: sed ne grauandam quidem vllo vllius vsus iugo. Itaq; consultius putamus suum huic libertati caput seorsim assignare.

IV. Quis igitur Bellarmino subtilitatis fructus? Asseritur libertas à peccato, à lege morali, ceremoniali, iudiciali. Quid tum autem? Ergo non conceditur libertas rerum indifferentium? Quis sanus admittat? Rursus prohibetur neglectus obedientiæ Prælatorum. Ergo non conceditur libertas rerum indifferentium, æque friuolum, vt antea sæpius expositum.

V. Sed mentem Apostoli facilè est percipere ex ep ad Colossens. Hinc enim de Libertate sermonem sic inchoat. *Videte, ne quis sit qui vos deprædetur per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.* Ex quibus quis non videt non agi de lege Mosaica, siue ea moralis sit, siue ceremonialis, siue iudicialis? Non enim opinor διὰ τῆς φιλοσοφίας illi dicebantur decipere, qui legi conabantur subijcere Ecclesiam. Neque rursus κατὰ τὰ παραδόσεις τῶν ἀνθρώπων: illi enim vrgebant potius legem Dei. Ergo cum prohibuit, ne quis nos iudicet in cibo & potu: non eos intellexit duntaxat vitandos, qui Mosen ingerebant, & vrgebant seruitutem, siue peccati, siue legis moralis, ceremonialis, & iudicialis: sed longe latius, quicunq; eas imponeret conscientijs, quæ possunt verè appellari παραδόσεις τῶν ἀνθρώπων. Quam partem nos etiam vrgemus hac controuersia.

VI. Deinde libertas etiam à Ceremonijs legalibus argumentum nobis sufficit idoneum. Nam si liberati sumus ab ijs quæ erant in vsu ex diserto Dei mandato: adeo vt quam nefas erat ijs non subijci, tam nunc sit nefas ijs seruire: quanto magis nos oportet libertatem nostram tueri, cùm nihil obtenditur præter humanam autoritatem? Nam & Pauli ea disputatio est eodem ad Coloss. capite: vt enim doceat cauendum à deceptione Philosophiæ, magnificum illud beneficium commemorat, quum Christus condonauit peccata, *Deleto quod aduersum nos erat rituum chirographo.* Vnde statim conclusio, *Ne quis igitur vos damnet*, & quæ diximus reliqua.

VII. Est igitur argumentum nostrum, quod sextum Bellarminus numerauit. Si ab omnibus Iudaicis liberauit vos Christus: Ergo multo magis ab omnibus humanis ritibus. Patet antecedens ex iam dictis. Patet cõsequentia: quia ritus Iudaici, erant à Deo imperati. Longe autem Deo subijci præstat, quam homini. Quam vim agnouit Augustinus Epist. 119. tolerabiliorem pronuncians conditionem Iudæorum, quam Christianorum quibus tam multa imponebantur. Quia hæc, *Ipsam religionem*, inquit, *quæ pauciss imis, & manifestissimis celebrationum Sacramentis misericordia Dei liberam esse voluit, seruilibus oneribus premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnouerint, legalibus tamen sarcinis, nõ humanis præsumptionibus subijciuntur.* In quibus Augustini verbis duo sunt manifesta argumenta : vnum hoc ipsum quo de agimus, à comparatione legis, & traditionum: vnde duriorem conditionem Christianorum concludit, propter inæqualitatem legalium sarcinarum, & humanarum præsumptionum: quasi diceret, cæteris paribus, tamen adhuc grauius esse iugum humanũ diuino. Alterum à natura religionis Christianæ, quæ huiusmodi additionibus libertatem amittit, quam Deus voluit consistere in pauciss imis celebrationum Sacramentis. Vnde quis non videt iudicatam esse litem nostram aduersum Papistas?

VIII. Bellarminus vtrumq; hoc argumentum soluere conatur. Et primus quidem illud: Voluisse Christum nos esse liberos à ceremonialibus præceptis Mosis: quia ceremoniæ essent figuræ Testamenti Noui: ideoq; cessare deberent re præsente. Non sequi autem nullas debere nos habere Ecclesiasticas leges, si illas Mosis habere non debeamus.

IX. Sed fœdè abutitur sua autoritate. Neq; enim verum eam esse solam causam abrogatarum Ceremoniarum. Tum enim fateremur infirmum esse argumentum. Sed altera causa est, quam expressit Concilium Apostolorum, quod onere tanto leuatam Deus Ecclesiam voluerit: *Placuit Spiritui Sancto, & nobis, nihil vltra oneris vobis imponere.* Expressit etiam Augustinus Christum voluisse, quam pauciss imis celebrationum Sacramentis esse liberam Ecclesiam. Itaq; duo attendenda in Ceremonijs Iudaicis: vnum illud est, quod Bellarminus solum cõmemorandum putauit, quod referrentur in Christum, tanquam figuræ ad figuratum: alterum, quod cõscientiam onerarent graui multiplicium obseruationum iugo. Quorum duorum, si minus illud, at hoc certè commune est ceremonijs Iudaicis & traditionibus hominum. Itaq; constat argumentum, si onere aliquo premendæ sunt Christianorum consciẽtiæ, longe consultius sit iugum Mosaicum redintegrare, quam humanum recens inducere.

X. Ad alterum argumentum respondet, sine comparatione vlla esse pauciores & leuiores Pontificias leges legibus Mosaicis. Pauciores quidẽ quia quæ absolutè impositæ sint omnibus Christianis, vix sint aliæ, præter festa, ieiunia, confessionem, communionem. Cæteras, vel esse admonitiones, non leges, sine obligatione ad culpam, vt trinam salutationem Angelicam, ramum oliuæ in die Palmarum, aspersionem aquæ lustralis, tundere pectus tempore sacrificij. Vel esse leges conditionales, impositas his qui velint ad ordines admitti, vt cœlibatum: atq; has non grauare Ecclesiam; cum nemo teneatur fieri Clericus, vel Monachus. Vel esse regulas præscriptas solis iudicibus Ecclesiasticis: vel esse explicationes dogmatum fidei; aut iuris diuini. Iudaicas autem omnibus & singulis Iudæis fuisse impositas innumerabiles, Purificationes, Sacrificia, Ciborum delectum.

XI. Leuiores autem: primo, quia quæ Festa, Ieiunia, Confessionem, Communionem spectent, ea sint potius a determinatione diuina, quam a lege penitus noua. Nimirum; quia iure diuino teneamur aliquod tempus impendere cultui DEI, aliquando ieiunare, confiteri, communicare. Itaq; Pontifices solum determinarint tempora. Deinde hæc ipsa determinatio mitissimam obligationem habeat. Ad ieiunia non obligantur, nisi qui possunt: festis etiam non intermittuntur seruilia opera, nisi non necessaria, vel non vtilia humanis corporibus. Missæ qui non interfuit impeditus iusta causa, non iudicatur deliquisse. At Iudæi adeo seuerè tenebantur Sabbathis vacare, vt ne ignem quidem accendere possent, vel cibos coquere.

XII. At nos dicimus in his variè peccari. Primo, quod multitudo censeatur ex ijs duntaxat ritibus, qui sunt iam autoritate humana inducti. Cũ sit etiam eorum ratio habenda qui induci possunt. Quia enim autoritas vindicatur omnibus Pontificibus leges condendi, tum præsentibus, tum futuris, hinc fit, vt nunquam certum sit iugum: sed in perpetuo; vt ita dicã; fluxu, adeo vt obseruationum cumulo semper aliquid & adijci possit, & re vera adijciatur, teste ipsa experientia. At Iudæi legem habebant certam; ideoq; rituum numerum definitum. Tum autem hæc ipsa autoritas alterum incommodum inducit: quod Posteriores possunt refigere præcedentium leges. Ita nunquam in tuto est consciẽtia: & fit sæpè, vt quæ licebant, amplius non liceant, & quæ prohibebantur, ea imperentur. Vnde necesse est miros nasci consciẽtiæ scrupulos.

XIII. Secundo, nulla est numerositatis diminutio, cum nominantur summa genera: quomodo hic a Bellarmino, Festa, Ieiunia, Confessio, Communio. Numerositas enim est in singularibus: alioquin ne Iudaici quidem ritus multi poterunt dici, quorum summa itidem genera nominari possunt: & quidem nominata sunt à Bellarmino, purificationes, sacrificia, ciborum delectus. Quod si à generibus deuenitur ad indiuidua, non est verendum, ne præualeant Iudaici ritus. Nam festa sunt & ieiunia, absq; vlla comparatione, plura Christianorum, quam Iudæorum. Adeo vt de festis quidem celebre habeamus Ioan. Monlucij, Episcopi Valentini, decretum cap 35. Reformationis Cleri Valent. *Adhæc etiam accidit, quod qui manibus victum sibi quærere solent, in tanto tamq; infinito dierum festorum numero, etiam magno suo incommodo cogantur, Itaq; auctis hominibus, & multiplicatis, in tam frequenti esurie, & magna fuit parte labefactata caritate, plures mendici sint oportet, & qui se suorumq; vitam aliena sustentent misericordia.* In Communione, quam scrupulosa ieiunitatis obseruatio? Nam & horæ, ac fermè momenta numeranda à capto cibo, & in dentes singulos inquirendum, ne quid intra eos delituerit carnium, quod in stomachum delabatur, & alia non pauca. Tum autem Confessionem quis expleſſe possit sibi polliceri? Dicam audacter, ne vniuersos quidem Mosaicæ legis, adde etiam Iudaicarum traditionum ritus, tanto onere consciẽtijs non prophanis fuisse molestos, prout est hæc vna Confessionis lex, de qua nos suo loco plura dicturi sumus, Deo dante.

XIV. Tertio importuna est distinctio eorum rituum, qui omnibus impositi sint, & non omnibus. Nam primo inter Iudæos idem discrimen fuit: multi enim sacerdotibus erant proprij. Deinde omnes Christiani ad Ecclesiam pertinent: ac proinde quæcunq; onera quibusdam imponuntur, eadem imponuntur Ecclesiæ: ideoq; onus sempus aggrauant. Et vero cum Papistis in vsu sit frequenti, libertates Ecclesiæ dicere immunitates illas concessas solis, quos appellant Clericis, cur non possimus onera Ecclesiæ nuncupare, quanquam solos vexent presbyteros?

XV. Quarto, non illa tantum onera Ecclesiam totam grauant, sed etiam illa ipsa quæ alijs capitibus voluit disparari, saltem admonitiones, & explicationes dogmatum. Nam, vt ab his incipiam, nonne vniuersam Ecclesiam ij grauarunt, vel maximè, qui imaginum vsum, per se verè promiscuum, religiosum fecerunt? qui charitatem in Sanctos, mutarunt in adorationem religiosam, & auxerunt etiam inuocatione? Qui curam pro mortuis tot auxerunt sollicitudinibus, cum circa corpus, cum circa animam? Vt alia mittam, ex istis æstimanda.

XVI. Sed & ipsæ, illæ, quas admonitionum nomine incrustant, quid non habent vehementiæ, imo violentiæ, cum ijs additur meriti, imo supererogationis opinio, redemptioque a flammis purgatorijs? Aut quis nescit superstitionem non minus augeri spe, quam metu? Ergo vero nunquam crediderim tanto onere consciẽtias pressas olim fuisse Iudæorum, ex sacrificiorum pro peccatis solemnitate, quanto in Papatu anicularum animas opinione illa quam de Agnis Dei, Granis benedictis, Sphærulis precatorijs, imbiberunt, & similibus quisquilijs. Itaq;, quacunq; tandẽ arte dissimulentur, hæ siue admonitiones, siue quid aliud placet nuncupare, immane quantum intendant hanc consciẽtiæ carnificinam: & omnes cumulum augeant, vt longè sit supra Iudaicum.

XVII. Sunt-ne ergo saltem leuiores? Minimè omnium. Quid tum enim si docuit Scriptura, aliquando vacare cultui diuino, ieiunare? An propterea leuior est sarcina festorum, ieiuniorum, confessionis, communionis? Rectè, si nihil additum iuri illi diuino. Sed quis nescit quanta seueritas inducta sit? Aut quis concedit nihil prohiberi operis necessarij, aut vtilis, qui ab Episcopo Valent. imo ab experientia didicerit, eos, quos necesse est manibus victum quæritare, coactos ociari, & redigi ad mendicitatẽ? Aut quis credet, vno aut altero, aut certè tertio die ieiunia, quotannis indicta, nihilo esse breuiora, tot vigilijs, quatuor temporibus quadragesima ferijs sexta & septima, quibus omnino plus anno dimidio impenditur.

XVIII. Mitissima, inquit, obligatio est. Hoc videro: sed interea, cur non onus tamen, cum sit obligatio, quæ esse non debuit? Quantumuis, inquam, mitissima sit, tamen obligatio est, & obligatio quæ esse non debuit. Itaque onus, & onus iniustum. Sed cur mitissimam dixeris? Non vetatur opus, nisi non necessarium, aut non vtile. Primo id falsum, vt dixi, deinde vetatur opus indifferens, vt exempli gratia, filum tenue de colu deducere: & vetatur sub pœna peccati mortalis. En tibi legislatorum manſuetudi-

nem. Non tenentur ieiunare, nisi qui possunt. Primo falsum. nam, si non iubentur, cur dispensatio est necessaria? Cur attestatio Medicorum? cur iusiurandum? Nam ipse Valentinus Episcopus in Reformatione sua, cap. 53. etiam Caupones vetat viatoribus carnes dare, vel morbum excusantibus, nisi excusatio medici consilio comprobetur, & Episcopi autoritate. Sed præstat locum describere, *Illud præterea statuimus, ne ijs diebus, quibus ab Ecclesia esu carnium interdictum est, caupones viatoribus carnes, aut dare, aut parare audeant, nisi forte morbum viatores excusent: & ea quidem excusatio medici consilio, & Episcopi autoritate comprobata sit oportet. Verum quoniam accidit nonnunquam, vt, qui iter faciunt, morbis corripiantur, quorum nulla sit in vultu prædictio, & significatio, sint q; nihilominus graues, & periculosi, quibus curandis carnibus vesci necesse sit: tunc caupo medicum accersendum, & consulendum curabit: quod si desit medicus, parochus conuocetur. Is vero iurisiurandi religione interposita, à diuersoribus eiusmodi quæret, eo-ne valetudinis vitio teneantur, vt salua & integra valetudine, carnibus abstinere non possint: quibus illud ipsum iureiurando affirmantibus, eo die potestatem faciet parochus carnibus vtendi: pauperes si qui sint, illi commendabit.* Et tu mihi occinas non teneri nisi valentes? Et tu mihi hanc obligationem mitissimam appelles? Etiam mitiorem dicas, obligatione Mosaica? Tu mihi Communionis superstitionem leuissimam persuaseris, quæ mille mihi nodis ieiunium obstringat, vt nihil sit tam nihili, quo ingesto in stomachum non soluatur? Quæ me tam superstitiosum faciat, vt tota die non ausim in terram despuere, ne mihi meus creator (horresco referens) exspuatur, & pedibus conculcandus obijciatur? Hæc mitissima, inquam, est obligatio?

XIX. Quid si addam reliqua, quæ possum? Ego scio non esse nusquã peregrinationes, quas obire genibus oporteat, & quidem aduerso montis lapidosissimi cliuo. Alias, pedibus nudis, & silentio · alias non tantum nudis pedibus, & silentio, sed etiam depositis vestibus, excepta intima subucula linea? Et quidem vt, si silentium forte fortuna rumpatur, tum infectum sit quicquid fuit factum, etiam si duo tantum treisve essent reliqui passus. O humanitatem! ô libertatem! ô facilitatem!

XX. Est igitur inconcussum argumentum. Sed quod Augustinum nominauerimus, id ferre non potest Bellarminus. Hunc enim non conqueri de ritibus à Pontificibus institutis: sed de quibusdam consuetudinibus particularibus vulgi, & hominum rudium, quæ paulatim obtinent vim legis, & has, quando nimium crescunt, debere episcoporum autoritate tolli. Velle autem omnino seruari leges statutas in Concilijs, vel vniuersalis Ecclesiæ consuetudine roboratas.

XXI. At nos Augustino fuisse fatemur paulo aliud quam nobis propositum: Sed rationem tamen propositi eandem agnoscimus: neque vero Bellarminus ipse potuit disparare. Quis autem prohibuit eadem ratione vti ad diuersas, modo ne oppositas conclusiones? Imo vero ita diuersas, vt non toto genere, sed tantum secundum plus & minus? Esto igitur sanè Augustini conclusio nostra conclusione contractior: nihilominus certum est, tum religionem liberam esse debere, ideoque paucissimis manifestissimisque obseruationibus alligatam, tum seruilibus oneribus non pressam.

XXII. Concedo voluisse retineri Conciliorum constitutiones. Sed obseruo nihilominus voluisse esse paucas. Et sane ita erat tum temporis. Ne millesima quidem pars inducta quisquiliarum, quibus posteriora Concilia delicias sibi suisque fecerunt. At ille profecto, si immanem vidisset licentiam, qua abusi sunt deinceps Episcopi nomine Conciliorum: quis nõ diuinet facile, ne hanc quidem tyrannidem fuisse toleraturum? Non enim aliter potuisset, non concusso suo fundamento.

XXIII. Præterea, duobus maximè capitibus recedit Augustinus ab ijs Sophistis, quibuscum nos pugnamus. Primo, constitutiones tolerandas putauit, non Episcoporum, sed Conciliorum. At isti, vix perire velint quæ in singulis diœcesibus suis sui Episcopi voluerunt obseruari. Deinde, saltem consuetudini promiscuæ noluit deferre. At isti etiam consuetudinem nobis fontem traditionum indigetant, quæ contineat particulares locorum ritus: cum tamen nullum locum Augustinus consuetudini reliquum fecerit, nisi vniuersæ Ecclesiæ, id est, non tantum per orbem vniuersum, sed etiam ab initio: quod neutrum apud Papistas obseruatur. Ad vtros ergo bonus ille Pater accedit propius, nosne, an Papistas?

CAP. XVII.

De Dominio in Ecclesia.

I. SExtum argumentum nobis esto: Quicunque ius habet ferendi leges suas Ecclesiæ, id est Dominus Ecclesiæ. At Pastores non sunt Ecclesiæ domini. Non habent igitur ius ferendi leges suas Ecclesiæ. Ferre autem leges intelligimus, non tantum conscribere, se etiam sancire, vt vim habeant legis. Itaque magis perspicua est, ab ipso vsu. Nulla enim respublica leges vllas agnouit, nisi sic latas ab eo, penes quem est maiestas, vel Monarcha, vel Optimatibus, vel Populo, pro varijs Reipublicæ generibus.

II. At probatur assumptio, ex Petro, 1. 5. *Pascite Dei gregem, qui penes vos est, curam illius agentes, non coactè, sed libenter, non turpiter affectantes lucrum, sed prompto animo: neque vt dominantes cleris, sed vt qui sitis exemplaria gregis.* Ex Paulo 1 ad Corinth. 7. *Pretio empti estis, ne fiatis serui hominum.* Poster. 1. *Non quod dominemur fidei vestræ, sed quod adminiſtri simus gaudij vestri.* Matth. vigesimo, *Scitis principes gentium, in eas dominari, & qui magni sunt, licentia vti in eos: Verum non ita erit inter vos: sed quicunq; voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister.*

III. Bellarminus solum illum, ex 1. ad Cor. 7. locum finxit videre: & respondit, solum præcipi, ne seruiamus hominibus, præcipuè propter homines, sed propter Deum, ita vt magis Deo in hominibus, quam ipsis hominibus seruiamus, & comparauit cum alio ad Ephes. 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes, sicut Domino, & non hominibus.*

IV. Verum operam lusit. Quid tum enim, si hic vnus locus detorquetur, cum constent alij, quibus illud dominium in Ecclesiam deturbatur? Nam hoc si nullum est, profecto inconcussum manet argumentum: cuius id fundamentum est.

V. Præterea, vt fatemur ab aliquibus etiam veterum illam assignatam fuisse Apostoli mentem, sic non debuit Bellarminus dissimulare, nonnullis eam placuisse, quæ nobis potior videtur. Ambrosius certè, *A DEO*, inquit, *empti, id est, à Christo serui hominum esse non debent: Serui autem hominum hi sunt, qui humanis se subijciunt superstitionibus.* Quæ verba Lombardus retinuit. Thomas. *Et quia tanto pretio empti estis, nolite fieri serui hominum, postponendo seruitium Dei, & vos humanis superstitionibus occupando.* Caietanus, *Non de seruitute corporis, sed de seruitute animæ ad literam Paulus loquitur. Quod patet ex hoc, quod secundum id prohibet fieri seruos hominum, secundum quod empti sunt à Christo, hoc est, secundum illam partem, qua sunt serui Christi. Constat autem quod secundum animam sumus Christi serui, secundum quam nullus sit seruus hominis, nisi qui consentit homini aduersus Christum.* Huic Contarenus similis est. *Iccirco concludit, Nolite fieri serui hominum, ea parte scilicet, qua estis liberi à peccato, & facti serui iustitiæ, id est, Christi.*

VI. Nec ab istis valde abit Chrysostomus, quique ab eo pendent, Theophylactus, Oecumenius. Nam hi verba Pauli pertinere asseuerant ad vtrosque, tum seruos, tum liberos. *Et quomodo*, inquit, *quum sit seruus non est seruus? Quando propter Deum omnia fecerit, quando non simulaverit, neq; fuerit hypocrita: nec aliquid agat, vt seruiat oculis hominum, hoc est, hominibus seruientem esse liberum.* Et hanc partem solam Bellarminus sibi sumpsit. Sed post: *Aut quomodo rursus quispiam quum sit liber fiat seruus? Quando hominibus aliquod malum obit ministerium: ὅταν ἀμφότερα αἰσχρὰ πονηρεύηται ἀμφοτέρων: aut propter ingluiem, aut propter pecuniæ cupiditatem, aut propter potentiam, ἢ ἀμφὶ δυναστείαν. Nam qui est eiusmodi, est omnibus seruilior, etsi sit liber.* Hæc vero pars, etsi abit a superstitionibus, tamen pendet ab ea libertate, cui nostrum innititur argumentum, & longè latius patet priori illa parte, qua Bellarminus fuit contentus.

VII. Porro hanc expositionem longè aptius quadrare textui, fit perspicuum. Quia admonitio communis est, cum seruis tum liberis, vt notauit Chrysostomus. Et vero manifesta sunt verba Pauli. Nam primo in præcedentibus, vtrinque admonebantur. *Vnusquisq; in qua erat vocatione, quum vocatus fuit, in ea maneat. Seruus, quum esses, vocatus fuisti? ne sit tibi curæ: sed, si potes etiam liber fieri, potius eo vtere. Etenim qui in Domino vocatus est seruus, libertus domini est: similiter & qui liber quum esset, vocatus fuit, seruus est Christi.* Imo, & quæ statim sequuntur, *vnusquisq; in eo, in quo erat, quum vocatus fuit, fratres, in hoc maneat apud Deum.* Deinde verba ipsa vniuersalia sunt. *Pretio empti estis*, ad omnes Corinthios, qui tamen non erant omnes serui. Atqui illa admonitio, quæ repetitur ad Ephesios, ad solos seruos pertinet, non est igitur apta huic loco: & Bellarminus dissimillima comparat.

FINIS LIBRI DECIMI QVINTI.

LIBER

LIBER DECIMVSSEXTVS.

De

COELIBATV SACERDOTVM.

Caput Primum.

STATVS CONTROVERSIÆ, DE COELIBATV SACERDOTVM.

HActenus de autoritate Ecclesiæ in condendis legibus. Nunc de legibus ipsis, quas ab ea latas tuentur Papistæ: quanquam non omnibus: quis enim finis? tum autem, plurimis earum alij loci sunt commodiores: nec paucis sola thesis sufficit quæ negat in rebus indifferentibus iugum Ecclesiæ imponendum. Quare nunc temporis duo tantum capita seligenda, quorum prolixius negocium est; animosior etiam controuersia, de Coniugiis & Ieiuniis, in quibus tanto duriorem obseruamus Papæ tyrannidem, quanto videtur plausibiliori antiquitatis tectorio fucari.

II. In Coniugiis, quæritur primo de eorum vsu, tum de Repudiis. De vsu erunt controuersa capita tria: Primum, vtrum sit aliquod genus hominum, cui sit interdicendum matrimonium: secundum, de Cognationib. tertium de Liberis, qui sunt in potestate parentum. In primo capite, Papistæ non permittunt omnibus vsum matrimonij: opponunt enim primo ordines: deinde votum. Sed de hoc dicendi locus erit, quando tota de Votis controuersia nobis explicabitur.

III. Ordines appellant, gradus Ecclesiastici ministerij: distinctos in maiores & minores: in illis esse, Sacerdotes, Diaconos, Hypodiaconos: in his Lectores, Cantores, Acoluthos, Ostiarios, Exorcistas Maioribus interdictum hoc proprium est: non enim porrigit se ad minores. Etsi ne hi quidem non sint experti tyrannidem. Nam Contarenus 4 de Sacramentis, *Hi ordines non impediunt matrimonium contrahendum, imo si contrahant, erunt clerici coniugati. Aduertendum tamen, quod de consuetudine Ecclesiæ est, quod donec vxorem habent, suspendantur ab executione officij, illi ordini debito.* Et nega matrimonij odium Vaticanum: Vatinianum volui. Sed illis duplex nodus. Nã & omnes damnantur perpetuo cœlibatu, & rursus, post secundas nuptias, nulla spes admittendi quenquam. Vnde duo capita disputationis, vnum de Cœlibatu, alterum de Digamia.

IV. De hoc Cœlibatu disputantes vidi Papistas, Albertum Pighium, Controuersia 15. Ioannem Arboreum Theosophiæ lib. 5. cap 7. Martinum Peresium de Traditionibus p. 3. Clingium Locorum Communium libr. 3. c. 37. Ioan. à Dauentria, Ioa. Cochlæum, Io. Hofmeisterum, Alfonsum Viruesium contra Confessionis Augustanæ artic. de Coniugio Sacerdotum. Hosium Dialogo. Num calicem laicis, & vxores Sacerdotibus permitti fas sit: & c. 56. Confessionis. Ioannem Bunderium, compendio Concertationis, tit. 12. Salmeronem to. 8. tract. 50. Horantium locorum Catholicorum lib. 5. c. 35. & 36. Bailiũ Catechismi p. 2. q. 21. Michaelem Medinẽ de Sacrorũ hominum continentia: Martinum Cromerum, Orechouio: Richardum Smythæum de Cœlibatu Sacerdotum: Franciscum Torrensem de Actis Synod. sextæ septimæ, octauæ: Gregorium de Valentia de Cœlibatu: Posseuinum contra Chytræum sect. 1. Franciscum Turrianum pro Canonib. Apostolorũ, lib. 1. c. 2. & 4. lib 3. c. 16. Et quinti 12. tribusq; proximis: Alphonsum de Castro, cõtra hæreses lib. 13. c. de Sacerdotio hæresi 4. Petrũ Autatum paradoxo 20. Bellarminum de Clericis lib. 1. c. 18. & seq. Costerum Enchiridij c. 7. Claudium Espensæum de Continentia: Cæsarem Baronium to. 1. annalium, anno 58. Bulengerum responsione Catholica ad Plessiaci librum: Andradium 10. Orthodoxar Explicationum: Lorichium in fortalitio, cap. de Cœlibatu: Frontonem Ducæum Indicis Falsitatum c. 7. Richeomum Sanctæ Missæ lib. 4. c. 16. & seq. Hieremiam Ferrarium de Antichristo c. 11. Petrum Cotonum Iust. lib. 3. c. 17. Vasquen in 3. Thomæ disp. 247. 248. 249.

V. Oppositos Caluinum Institutionis lib. 4. c. 12. Bezam de Polygamia: Melanchthonem in Apologia Confessionis Augustanæ art. 23. Et in Defensione Coniugii sacerdotum ad Regem Angliæ: Zanchium de Operibus Dei parte 3. lib. 4. c. 1. Zuinglium Paræneſis ad Heluetiorum Ciuitatem p. 2. & supplicatione ad Episcopum Constantiensem: Petrum Martyrem in Locis Communib. classis 3. c. 7. Chemnitium Examinis Tridentini part. 3 Philippum Mornæum Plessiacum de S. Eucharistia lib. 2. c. 9. & deinceps: Iuniũ Animaduersionibus in eam Bellarmini controuersiam. Iuellum, Defensione Ecclesiæ Anglicanæ, responsioneq; ad Hardingum ad c. 8. Andream Dudithium, Demonstratione, Matrimonium omni hominum ordini, sine exceptione, diuina lege permissum esse: Riuerum Summæ Controuersiarum, tract. 2. q. 23. Petrum Molinæum in Clypeo fidei sect. 87. Marcum Antonium de Dominis de Republica Ecclesiastica, lib. 2. c. 10. & 11.

VI. Papistæ omnes quidem docent maiorib. siue sacris ordinibus interdictum coniugium. Quanquam de Subdiaconis Contarenus lib. 4. de Sacramentis: *Huic* ordini, inquit, *priscis temporibus non erat annexum votum continentiæ: Visum posteriorib. fuit, cum tangat vasa sacra Subdiaconus, pertinere etiam ad hũcordinem munditiam castitatis.* Sed interdictum dicunt non omnes eodem modo. Nam neque omnibus eadem interdicendi causa: neque iidem interdictionis termini.

VII. Causam alij naturalem dicunt, accidentariam alii. In illis Medina libr. 1. ca. 47. suscipit probandum, *Euangelico sacerdotio ex natura ipsa sacerdotij repugnare coniugium.* Distinguit tamen contrarietatem; aliam formalem, quæ fit ab ipsis formis & rerum essentiis, vt albi & nigri, frigoris & caloris, humidi & sicci: aliam virtualem, quæ à pugnantib. mutuo, dissidentibusq; effectis, quomodo duæ formæ essentiales in eodem loco & subiecto repugnare dicuntur. Ipse autem disputat cap. 49. non esse formalem: 50. esse virtualem. *Quod si*, inquit, *matrimonium & ordo sacer formali repugnantia, quæ ab essentiis desumitur, secum mutuo non pugnant, restat vt virtuali, quæ ab effectuum contrarietate descendit, iudicentur contraria: quoniam scilicet ordinis sacri functionibus, cum matrimonij & nuptiarum vsu nullo pacto conueniat.*

VIII. Videntur alii duriores. Viruesius contra Confessionem Augustanam, *Coniugium res est inferior sacerdotio, ita vt à toto genere, quod aiunt, coniugium ordo profanus, sacerdotium vero sacer habeatur. Ab ordine ergo imo, atq; profano licet ascendere ad sacrum, & sublimem: quis vero non videat è contrario haud æque decentem esse regressum?* Toto, inquit, genere. Ergo, inquam, etiam plus quam virtualiter. Et vero imum, sublime, profanum, sacrum; non minus opponuntur, quam album nigrum, frigidum calidum. Ad eam mentem Pighius dixit, coniugium non modo Sacerdotio suam dignitatem non restituere, sed plane profanum, commune & vile facere.

IX. Quid eos memorem, aut in quibus numerem, qui coniugij sordes, & immunditias tam prolixe exsequũtur? Qui coniugatum esse, & in carne esse pro eodem habent? qui negant posse placere Deo: siue, vt Hosius citat ex Epiphanio, *Vacare Domino posse, qui mariti officio fungatur.* Quid Costerum? cuius pudicissimum apophthegma recole, ex castissima propositione nona, *Sacerdos si fornicetur, aut domi concubinam foueat, tametsi graui sacrilegio sese constringat, grauius tamen peccat si contrahat matrimonium.* Quanquam Costerum quid solum nomino? Hosius enim testatur hanc, quæ Pighij erat sententia, placere omnibus Catholicis. Quid hoc autem est? Graui illo sacrilegio sese constringit: & tamen hic grauius peccat. Atqui fornicatio, vt mihi quidem videtur, plusquam virtualiter opponitur sacerdotio: potest enim Papistis iudicib. idem & sacerdotis munere fungi, & scortari: nam propter scortationem nemo iampridem deponitur, vt notat Glossa ad Canonem, *Presbyter*, dist. 82. *Dicunt hodie pro fornicatione neminem deponendum, nisi in ea perduret.* Viderint illi

X. Ast alii contrarietatem accidentariam malunt. Et votum prætexunt annexum plerique omnes. Vnde Bellarminus disputat, Votum esse ordinib. annexum optima ratione. Sed & Costerus, cum ponit grauius peccare contrahentem nuptias Sacerdotem, quam scortantem, causam arcessit a voto.

XI. Verum Almainus in distinct. 37. 4. Sentent. contra disputat: & concludens, *Ideo ponitur opinio quæ semper visa est mihi probabilior, quod presbyter non possit contrahere, hoc non est, quia vouet solenniter: quia, si vouet, hoc est, interpretatiuè solũ: sed hoc ideo est, quia Ecclesia illegitimat.* Similiter Aquila. *Dico ergo quod, non est propter votum continentiæ annexum ordini sacro: sed est ex hoc, quia Ecclesia facit talem personam simpliciter illegitimam ad matrimonium contrahendum.* Scotus diserius, *Dico igitur, quod nec propter votum continentiæ dictum, annexum ordini sacro, nec annexum ex præcepto Ecclesiæ præcipientis tali non contrahere: est quod iste non potest contrahere:* De Palude etem, *Non ratione voti annexi: sed statuti Ecclesiæ.* Et vero res est manifesta: nam Papæ interdixerunt vxores etiam iis, qui erant vxorati: vt postea fiet manifestum: vsque erant vxoribus post consecrationem suam: qui qui certè nullo eiusmodi voto tenebantur. Præterea, ne deinceps quidem votum vllum est expressum: itaque interpretatiuum oportuit comminisci subtilitate noua; atque adeo absurda: id enim aliud nihil est, quam vota censere ex aliena, non propria voluntate, quod est absurdissimum, & directe contra naturam voti.

XII. Durandus in eandem eiusdẽ libri distinctionem, *Dicendum est, quod ordo sacer habet impedire matrimonium contrahendum, & dirimere contractum ex se quidẽ dispositiuè, sed ex statuto Ecclesiæ completiuè.* Explicat deinceps confirmando: quod minister debeat congruere ministerio, id est qui dignè ex se ad ministerium autem digne exsequendum, necessariam esse puritatem corporis, & libertatem contemplationis, vt possint & diuina munde tractare: & spiritualia liberè contemplari. Vbi notandum, primo non negari, posse Sacerdotem coniugatum & diuina tractare, & spiritualia contemplari: sed tantum non dignè, non libere. Post autem, quis neget posse cum matrimonio consistere & puritatem corporis, & libertatem contemplationis? Nisi quis fortè neget nullum vnquam coniugatum fuisse sanctum. Quod si potest: ergo, si quæ hic contrarietas est, hanc oportet esse accidentariam. Petrus de Aquila in 37. dist 4. cum posuit quatuor esse necessaria, mentis puritatem, intellectus perspicuitatem, affectus feruorem, & corporalis munditiæ decorem: tum infert ad hæc omnia continentiam disponere. Nec aliter Scotus.

XIII. Hinc alia pendet quæstio: cuius sit iuris hoc coniugii interdictum diuini, an humani. Non defuere qui diuinũ adstruerent. Bellarm. Gregorius que de Valentia Io. indicant Maiorem in 4. Sent. dist. 24. q. 2. Espensæus Francisc. Torrensem, cuius hæc to ridem verba legas libro de Synodis, *Cũ tamen eadem sit lex continentiæ omnib. sacri ordinis hominib. à Deo sancita.* Et post, *Est n. hæc diuina & Apostolica traditio, non quidẽ ἄγραφος, vt plerique falsò putant, quanquã ne sic quidem minoris esset autoritatis: sed quo certior clariorq; res esset, γεγραφος, scripta sc. in Euangelio, & Epistolis Pauli.* His addo Costerum, qui obiectionem 11. *Matrimonium non est diuino iure prohibitum sacerdotibus: ergo sine vitio licebit eis vxores ducere*: hanc, inquam obiectionem soluens, *Negandum*, inquit, *antecedens.*

XIV. Alij maluerunt esse ius positiuum, & quidem longe maiori numero: adeo vt Hofmeisterus dicat; *Articulus hic ad ius positiuum pertinet, id quod neminem negare putamus.* Et vero Espensæus, Bellarminus, Gregorius de Valentia, ex professo disputant contra præcedentem sententiam: autoresque suos laudant Thomam 2. 2. q. 88. artic. 11. Caietanum tomo 1. opusc. tractatu 27. Et nos paulo ante audiuimus, Aquilam, Paludanum, Durandum.

XV. Sed pauci mediam viam inquisierunt. Almain disparat Diaconos & Subdiaconos à Sacerdotibus: illos teneri nonnisi statuto Ecclesiæ: hos vero in ambiguo esse, *Quantum*, inquit, *ad Diaconatum & Subdiaconatum, est solum ex statuto Ecclesiæ: quia aliquando in talibus ordinibus contrahebant: & illi ordines non erant sacri: illi sacri vocabantur, quibus annexa erat castitas. Sed de presbyteratu, vtrum dirimat contractum, & contrahendum, ex solo statuto Ecclesiæ, vel Christi: dicit doctor, quod secundum non videtur probabile: ratio, in primitiua Ecclesia sacerdotes erant vxorati: & hoc verum est: sed vxorati erant antequam ordinarentur: & licuit vxorato ordinari & suscipere sacros ordines: sed vtrum aliquando licuerit presbytero contrahere, est difficultas: & videtur quod non, imo apud Græcos, in quibus Sacerdotes sunt vxorati, & quod plus est mortuo sacerdote, vxor non potest amplius cum secundo contrahere. Ideò non est vndiquaque certum, an sit ex statuto Ecclesiæ, vel Christi, quod sacerdos non possit contrahere. Multi doctores tenent, quod est ex statuto Christi. Sanctus Thomas & doctor in materia de voto dicunt quod est solum ex statuto Eccl siæ. Et videtur multum probabile, quod est solum ex statuto Ecclesiæ, quod presbyter in sacris non potest contrahere.*

XVI. Medina, libri 2. cap. 7. *Ego*, inquit, *vt coniugia ante sacros ordines assumpta, eorumque vsum iure diuino cum iisdem sacris ordinibus pugnare non crediderim: ita coniugiorum post Sacerdotium, Diaconatum, Subdiaconatum contractorum vsum diuinæ prorsus existimo institutioni contrarium.* Quæ sententia videtur etiam Clichthouæi apud Bellarminum, & Gregorium de Valentia; quem duo ἀσύστατα docere notant: Vnum, de iure diuino esse, vt qui est sacris ordinibus initiatus, non possit vxorem ducere: alterum, eos, qui vxorem duxerint, non posse sacris ordinib. initiari, nisi deinceps continere velint, esse præceptum Ecclesiæ, & à Siricio Papa primum editum.

XVII. Atque hactenus de causa. Nunc de terminis interdicti: admittat-ne exceptionem, an non. Negat Costerus ἀπρόσωπος *Sacerdotibus*, inquit, *nullo modo permittenda sunt matrimonia.* Medina libr. 5. cap. 97. quosdam indicat, ita diuino iuri puro, id est, diuinis constitutionibus nuncupasse, vt nulla Ecclesiastica potestas in hac parte quicquam possit. Dure admodum.

XVIII. Verum non sunt omnes tam Dracones, qui leges sanguine scripserint. Sunt qui distinguant Orientem ab Occidente. Nam quia obseruarunt Orientales semper indulsisse suis sacerdotibus vsum matrimonij, saltem iam contracti, ideo negarunt ad eos pertinere hoc quicquid est Ecclesiastici iuris, & semper ab hoc onere exceperunt, saltem quod attinet matrimonium iam contractum. Andradius, *Satis*, inquit, *puto ex veterib. Conciliis constare, non eundem fuisse Orientis & Occidentis morem. Nam cum nulla extet à primis illis vniuersalibus Synodis ea de re lex lata, diuinoque præcepto vxorum vsus sacerdotibus non sit prohibitus, licuit sane prouincialib. Synodis varias ac diuersas leges condere, ex quibus regionum mores atque instituta luculentissimè aucupari licebit. Quæ si euoluas, perspicuum sanè fiet, Ecclesiæ Occidentali familiarem atque Sacrosanctum fuisse Sacerdotum Diaconorumque cœlibatum: Ecclesiam vero Orientalem suis sacerdotibus vxorum vsum permisisse: quod tamen tantum discrimen, in fide consensionem, mutuāq; coniunctionem non disrumpebat.*

XIX. Et in ipso Occidente non pauci dispensari posse existimarunt, id est, priuatim permitti matrimonium pro variis circunstantiis, Viruesius Philippica 19. *Quem legitimus scrupulus angit & excruciat, si omnibus, quæ prudentia fert, serio ac fidei ardore tentatis, viderit se non posse continere, confidenter ego illi auderem consulere, vt non propria autoritate, quæ potius esset temeritas, sed summi Pontificis indulgentia, saluti suæ per matrimonium prospiceret.* Et vero plurima dispensationum exempla Espensæus colligit c. 7. lib. 5. quibus addi non pauca possunt, nostri etiam sæculi. Nec contra it Medina, tantum addit conditionem. *Credimus* (inquit c. 98. lib. 5.) *exsequutionem ordinis sacri ante coniugium accepti diuino iure diuinaque institutione à Christo per Ecclesiæ traditionem in hac vsq; tempora inuiolabiliter vbique gentium obseruatam, vxoriis hominibus prohiberi, atque adeo nec Romanum Pontificem, vt ea simul cum matrimonij vsu currat, posse dispensare. Posset tamen idem Pontifex, cum iam Sacerdote, iam Diacono, aut Subdiacono dispensare, vt abiecto vsu Sacerdotij, Diaconatus, Subdiaconatus, ad vitam coniugalem conuolaret.*

XX. Peresius tamen hæret, *Videor mihi*, inquit, *si quæstio sit de præsentibus Sacerdotibus, qui iam cœlibatus votum emiserunt, non vniuersaliter legem cœlibatus posse relaxari. Nam multi sunt inter eos, qui matura deliberatione voto se adstrinxerunt: & nonnulli, qui non magna cum difficultate votum possunt adimplere: & qui hodie fragilis est, craslina die per Dei gratiam fortis redditur, & ad implendum promissum potens. Et esto quod sine difficultate non possit, quid tum?* His verbis apparet eo inclinasse, vt negaret dispensandum. Tamen labascit statim. *Quod si non aduerterunt, nec matura deliberatione se adstrinxerunt, videat Romanus Pontifex, qui circa hæc solet dispensare, quid agendum sit de particularib. cæterum legem manere oportet intactam, pro iis qui iam cœlibatui se adstrinxerunt.* Facile coniicias anxium fuisse: vt solent quos superstitio detinet.

XXI. Quid quod ne ab ipsius quidem legis relaxatione abhorruerunt omnes? Olim Æneas Syluius, post Papa Pius secundus, libr. 2. Commentariorum de gestis Concilij Basileensis, *Fortasse non esset peius, Sacerdotes quam plures vxorari: quoniam multi saluarentur in sacerdotio coniugato, qui sterili in presbyteratu damnantur.* Imo apud Platinam, *Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias, maiori restituendas videri.* Cui assensum suum Hofmeisterus commodauit, *Rectè haud dubie*, inquit, *Pium Papam dixisse credimus, fuisse causas cur adimeretur sacerdotibus coniugium: sed multo maiores esse causas, cur reddi debeat.* Polydorus Virgilius de Inuentoribus libr. 5. cap. 4. *Forsitan tam è republica Christiana, quam ex ordinis vsu esset, vt tandem al quando ius publici matrimonij sacerdotibus restitueretur: quod illi sine infamia sanctè potius colerent, quam se spurcissimè eiusmodi naturæ vitio turificarent.* Lisleus Caroli noni Regis nostri legatus apud Papam Pium quartum tempore Concilij Tridentini literis ad Regem datis sexto Nouembris anni 1569. *Agere*, inquit, *cœpi cum Papa præcipuè super articulo de communione sub vtraque specie: quod illi, meo iudicio, non fuit ingratum: dixit autem mihi, semper existimasse hunc articulum, ite mque coniugium Sacerdotum, esse iuris positiui, & posse mutationem admittere: eamque ob causam in nouissimo conclaui sustectum se fuisse tanquam Lutheranum.*

XXII. Peresius, *Multis piis viris: & doctis visum est, attenta hominum fragilitate, & dissolutione multorum Ecclesiasticorum hoc tempore, in quo maxime languet Ecclesiastica disciplina, sacram cœlibatus legem debere relaxari, vt euitarentur multa scandala & fornicationes, quæ quotidie videmus in Ecclesiis accidere, putantes hæc aliter euitari non posse, nisi adhibito concupiscentiæ remedio, scilicet matrimonio.* Sed & olim Abbas Panormitanus, de quo hæc recitat Sanctesius libri 1. cap. 3. *Plus iam audet: quod scilicet posset vel Papa, vel Concilium, statuto permittere clericis, matrimonio ante sacros ordines contracto vti, vt Græcis: idque se indubitanter putare, respectu posteriorum, qui nondum sunt effecti clerici: & sic nec ad continentiam obligati. Quinimo salubre reputat consilium, si nolentes ex toto continere, facultatem, quæ toleratur in Græcis, haberent: experientia docente, plus mali quam boni ex ea lege resultauisse. Sic enim præ carnis rebellione continere non valentes, non se immiscerent tam grauibus peccatis, vel cum sua cuique vxore rem habere, peccatum non esset. Faceret igitur Ecclesia boni medici instar, medicinam, quæ obsit magis, quam prosit, tollentis, cum lex laqueum magis tollere debeat, quam injcere. Et hæc super ordinandis in futurum. At vero maius dubium in iam ordinatis: veritas tamen ei videtur, quod possit Papa cum eis dispensare, cum id clericorum votum sit de iure positiuo.* VVendelinus Stambachius Supplemento Bielis quæst. 2. distinct. 24 *A voto continentiæ quod faciunt ordinandi, possunt, accedente dispensatione Papali, liberari. Imo sicut Ecclesia statuit, quod sic fieri debeat, ita posset ipsum tollere & retractare.*

XXII. Exiguo ab his interuallo videtur Bellarminus distare, *Probandum nobis est* (inquit cap. decimonono) *votum continentiæ esse ordinibus sacris annexum, ita vt nec ducere vxores, nec vxoribus antea ductis vti liceat post ordinationem: positiuo quidem iure, sed antiquissimo, & quod nullo modo expedit, vt hoc tempore daretur.* Nota. Non negat relaxari posse: sed tantum expedire. Tum autem expedire, non in vniuersum: sed tantum hoc tempore. Magnam, imo insperatam Iesuitæ benignitatem!

XXIV. Atque hactenus Papistarum opiniones: & tam multis quidem explicatæ: quia interest, meo iudicio, poni ob oculos tantam incertitudinem, quantam necesse est emergere ex humanis constitutionibus. Nam nec qui leges ferunt, possunt omnibus rebus prospicere: plerumque etiam abrepti variis præiudiciis multa vel despiciunt, vel negligunt, vt ne ab incœpto abducantur: quæ maxima vis est superstitionis. Itaque post eas latas, cum ingerunt se noua incommoda: proditque sese maxima difficultas implendarum: tum emergunt scrupuli, qui variis momentis conscientias huc illuc distrahunt: vt necesse sit variari sententias, quib. cohibendis sufficere non potest humana autoritas, minime a. omnium surreptitia. Sed & pertinacia retinendi legem, pugnans cum priuato fauore, particularia excogitat remedia, in incommodo vniuersali: vnde fieri non potest, vt non turbetur Ecclesiæ tranquillitas. Experimentum vide. Dum enim disputant in vmbris otiosi Sophistæ, de potestate dispensandi, Papæ autem hanc sibi reapse vendicant: interea Christianitatem inuasit terra libidinis lues, quam ne ipsis quidem superstitiosissimis dissimulare integrum sit.

XXV. At Catholicorum omnium vna est & simplicissima definitio. Matrimonium in iis esse; quæ indifferentia dicantur: itaque momentum per se ad pietatem, impietatem ve, certum nullum habere: sed per accidens: prout enim quis vtatur, ita esse. Institutum tamen, Deo teste, ob temporalem necessitatem: maximè vero post peccatum, cum ex honesto adiumento, factum est potens libidinis remedium. Itaq; præcisa nulla Ecclesiastica lege aut imponendum aut prohibendum: sed liberæ cuiusq; voluntati permittendum. Imo docendum, ex institutione diuina esse: ac proinde per se, vtile, bonum, sanctum: per accidens duntaxat vitiatum peccati sordib. etsi magis, non tamen aliter, quam vsum cibi, potus, vestium, diuitiarum, & similium, quæ ad vitam in seculo proprie pertinent: ad vitam autem spiritualem, nonnisi per accidens.

XXVI. Posse igitur vnumquenque, priuatis apud se expensis causis & rationibus, abstinere matrimonio: quomodo multi sibi vino interdicunt: & maximè eos, quibus satis virili concessum ad retundenda libidinis incentiua. Rationabilem etiam abstinendi causam esse: vt quis expeditior sit ad munus aliquod sibi impositum obeundum; siue id seculare sit, siue Ecclesiasticum. Nihilominus tamen non peccare, ne eos quidem, qui etiam aduersus libidinem fortes sint, aut publico seruiant, si coniugatam vitam eligant. At eos peccare, qui sentientes suam in naturali morbo infirmitatem, tamen, hoc tanto, tam bono remedio dedignentur vti. Monendos esse igitur singulos, vt se norint, suasq; examinent vires, ne fortè maioris specie boni, iugum sibi imponant, quod ferre nequeant.

XXVII. Denique & vno verbo, Viruesij illud retinemus constantissimè, *Cœlibatum nemini esse præceptum, lege diuina, neque coniugium quidem.* Et hanc à Deo non tantum permissam, sed etiam statutam indifferentiam, admus à nemine hominum, ne Angelorum quidem esse violandam. Itaque non inconsultum duntaxat, & temerarium, sed impium etiam fuisse ausum eorum, qui tam seuerè Ecclesiæ presbyteris Cœlibatum imposuerunt, vt nihil quantumuis infandum, diligentius, curiosiusq; prohibuerint, quam matrimonium.

XXVIII. Hæc nostra sententia est. Itaque nihil nisi calumniantur, qui imponunt nolle nos Sacerdotes esse non coniugatos: nihil nisi furiose mentiuntur, qui aduersum nos declamant, tanquam fautores libidinum, pudicitiæ osores, virginitatis hostes, & quid non? Nam tota hac controuersia, ita se gerunt aduersarij, vt nullos modestiæ limites sibi præscripsisse manifestum sit. adeo vix aliter salutat, quam Nicolaitas, an Borboritas, aut si quod est aliud genus hominū, quod incontinentiæ impudicitiæ, spurcitiæ fræna laxarit, nulloque discrimine pudorem habuerit & impudentiam. Sed nos disputationem aggrediamur. Nam hos importunos latratus, nostrum est despicere: ipsos propriæ conscientiæ, addo etiam vitæ testimonio acquiescere, dum summus ille iudex nostram vlciscens innocentiam, his calum-

mniatoribus, aut mentem vertat in melius, quod serio optamus, aut. Sed hoc iudex viderit.

XXIX. Status quæstionis facile appatet, non esse in thesi de omnibus hominibus, sed in hypothesi de presbyteris & Diaconis. Diserta ergo quæstio, Vtrum his liberum sit vti matrimonio. Nos asserimus, Papistæ negant, Nec distinguimus contractum à contrahendo, quia censemus iisdem de causis vtrunque aut concedendum, aut prohibendum: Nam neque, qui distinctionem superstitiosè obseruarunt Græci, causas vllas notarunt, ob quas vnum prohibuerint potius quam alterũ: Et quod Latini finxere votũ: nihil ad rem: eadem enim quæstio quæ quærit, an sit prohibendũ matrimonium, in controuersiam vocat etiam, vtrum. Caietanus, opusc. tom. 1. tract. 27. *Quod sacerdotum impedit matrimonium contrahendum intelligendum est de congruo: quoniam nec ratione, nec autoritate probatur, quod absolute loquendo, sacerdos peccet contrahendo matrimonium, quin potius & ratio ad oppositum ducit: quoniam nec ordo in quantum ordo: nec ordo in quantum sacer, est impeditiuus matrimonij.*

CAP. II.

De vnius vxoris viro.

I. LOcupletissimum habemus in primis Pauli testimonium, 1. ad Timoth. 3. *Oportet Episcopum ἀνεπίλημπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, irreprehensum esse, vnius vxoris virum.* Et ad Titum primo, *Vt constituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi mandaui. Si quis est ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, inculpatus, vnius vxoris vir.* Et similiter de Diaconis. Ad Timotheum, *Diaconi sint vxoris mariti, qui liberis recte præsint.* Et paulo ante hos ipsos iubet habere, *Vxores honestas, non calumniosas, sobrias, fidas in omnibus.*

II. Manifesta res. Describit enim Paulus, eum, qui sit eligendus in Ministerium Ecclesiæ: ideoque notat vitia, quibus eum carere oporteat. In vitiis, primo matrimonium numerat nunquam: quod tamen curiosissime faciunt Papistæ: & quidem adeo, vt reliqua omnia amittant potius, quam vnum hoc. In quo necesse est, aut Pauli fuisse immanem socordiam, absurdissimamque incognitantiam, aut esse deinceps horum intolerabilem audaciam.

III. Secundo, tantum abest, vt nominarit in vitiis: vt potius virtutibus adscripserit. *Si quis sit vnius vxoris vir.* Quomodo, *Si quis sit inculpatus.* Hoc ausit vllus Papistarum? Quid? quod vtrumque iungit ἀνεπίλημπτον siue ἀνέγκλητον & μιᾶς γυναικὸς ἀνδρα? Itane? Hoc Siricius probet? hoc Iesuitæ tolerent? vt qui presbyter sit & vnius vxoris vir idem sit nullius criminis reus? Ipsi viderint. Nobis Paulus vnus pro multis: imo vnus aduersus omnes testis sufficit.

IV. Varie sese hic torquentes videas Papistas. Et primo elicere nos fingunt, necessitatem nuptiarum. Alphonsus de Castro, *ex quibus verbis, colligunt Lutherani, non solum licitũ, sed & necessarium esse, vt Episcopus & sacerdos vnam habeat vxorẽ.* Similiter Hosius, similiter alij. Et Bellar. ipse nõ induxit inanimum aliter: non Vasques, qui hoc nos differre notat à Theodoreto in explicando hoc loco. Negant autem hanc esse Pauli mentem, Alphonsus, *Paulus in illis verbis non exigit matrimonium, in eo qui ad Episcopatum assumendus est, vt tanquam indignus sacerdotio habeatur, qui liber ab vxoris vinculo viuere voluerit.* Et probant variis argumentis, tum quod Christus, atque Apostoli, alij plurimi Sancti viri in Sacerdotio fuerint cœlibes: tum quod ipse Paulus virginitatem præponat matrimonio: neque verisimile sit voluisse priuare Sacerdotes potiore virtute: tum denique ab autoritate Veterum.

V. Sed iniuriam nobis fieri Deus testis est: & res ipsa clamat: neque enim vllum vllius locum proferre quisquam potuit, in quo vel tenue sit huius conclusionis argumentum. Imo neque vllum: à quo ea necessitas sit asserta. Contra Caluinum audi in priorem ad Timotheum. *Neque tamen eorum opinionem improbo, qui putant Spiritum Sanctum Diabolicæ superstitioni voluisse occurrere, quæ postea obrepsit: ac si dixisset adeo non cogendos ad cœlibatum Episcopos, vt maximè pios deceat coniugium. Hoc modo non exigeret ab illis tanquam rem necessariam, sed tantum laudaret, tanquam ab officij dignitate minime alienam.* Bezam, *Non excluduntur ergo, qui continentiæ donum habent: sed quod rari essent illi, coniugatorum fit mentio, & quidem, damnata expresse polygamia.* Quanquam testibus nullis indigemus in re, cuius est quotidianus vsus. Nam apud nos, Pastores, quamdiu volunt, sunt cœlibes: nonnulli etiam ad extremum vitæ diem. Ne ergo frustra fatigent se viri, si forte, boni colligendis rationibus, sibi ipsi potius imperent: vt agant nobiscum bona fide.

VI. Viderit tamen Renatus Benedictus, quid sibi voluerit, cum in Panoplia ad hunc locum scripsit, *Tantum abest, quod Apostolus præcipiat omnes Ecclesiasticos habere vxores: vt etiam doceat, non esse admittendum aliquem ad Ecclesiasticum ministerium, qui plures habuerit vxores.* Nam hæc verba, quam habent rationis vel micam, videre ego quidem non possum. Quasi vero maius sit aliquod crimen, coniugatum esse Sacerdotem: quam polygamum vt non illud tantum, sed hoc etiam prohibeatnr.

VII. Secundo, fuere olim, qui vxorem allegoricũs, intelligerent. Ambrosius citatur à Cotono, ex c. 4. de Dignitate Sacerdotali, *Vnius vxoris. Si ad superficiem tantum literæ respiciamus, prohibet digamum Episcopum ordinari. Si vero ad altiorem sensum conscendimus, inhibet Episcopum duas vsurpare Ecclesias: & si adhuc introrsus profundiora perscruteris, monet ne post Catholicum dogma, sensum inueniatur Episcopus habere hæreticum, sed Christianam tantum orthodoxam & Catholicam sibi associet fidem, vt vnius tantummodo vxoris & catholicæ Ecclesiæ vir Episcopus vocitetur.*

VIII. Sed hinc nobis negotij nihil. Præscripsit enim Hieronymus, Epistola ad Oceanum, *Quidam (ait) coactè interpretantur, vxores pro Ecclesiis, viros pro Episcopis debere accipi. Et hoc in Nicæna quoque Synodo à Patribus esse decretum, ne de alia ad aliam Ecclesiam Episcopus transferatur.* Theophylactus item, *Plerique etiam, inconsideratius tamen affirmant de Ecclesia hæc dixisse Apostolum, tanquam enixe prohibeat ab Ecclesia esse ad Ecclesiam transeundum, quod esse adulterium dicit ait.* Ille coactè: hic inconsiderate. Et vero ita est. Nam cui fiat vnquam verisimile, vno tantum aut altero verbo diuertisse Apostolum in tam longe quæsitas allegoriæ ambages, quam neque præcedentia innuant, neque sequentia declarent? Adde ipsius tropi insolentiam. Sed & sequentibus quid manifestius? *Suæ domui bene præsit: liberos contineat in subiectione,* Enimuero, si Ecclesia vxor, quænam domus erit? qui liberi? Præterea, *vxores itidem honestas: non calumniosas, sobrias, fidas in omnibus.* Quomodo hæc accommodes Ecclesiis?

IX. Itaque etiam Papistæ. Salmero numerat in sensibus leuioribus, ac minus solidis: & *solent*, inquit, *detorquere, disputantes contra eos, qui plures Ecclesias Cathedrales, aut plura beneficia curam animarum habentia, ambiunt. Verum hoc minime solidum est: & verbis Apostolicis minus congruit: hoc enim mysticum est, & bonum sensum habet: sed non est ad mentem Apostoli.* Seuerus Iustinianus, *Aliena prorsus censeri debet eorum interpretatio, quam merito Hieronymus, & Theophylactus confutant.*

X. Tertio, Arboreus, *Illa*, inquit, *Pauli verba per exclusionem bigamorum accipienda sunt, vt intelligatur indignus esse Episcopatu, qui bigamus fuerit, aut secundam duxerit vxorem.* Et huic assentiuntur omnes ferme.

XI. Et, ita est sane, inquam. Quid tum autẽ? aut quo inde fit argumentũ deterius? An quia, si excluditur digamia, ne matrimonium quidem ferri queat? Imo nos censemus sic dictum, quomodo μὴ πάροινον, *non vinolentum*, ad exclusionem remulentiæ: non ipsius vini: sed vt vino possit vti Et *habentem liberos in subiectione*, ad exclusionem insolentiæ, non vero liberorum ipsorũ: sed vt possit, qui liberos habet esse Episcopus. Denique quomodo sobrium, prudentem, vt excludatur ebrius, & temerarius Vno verbo, quæcunque affirmatiua sunt, duo consignificant, quorum vnum excludatur, nempe oppositum, & alterum ponatur Permittant similiter, admitti vxores: nos non libenter, polygamiam cum illis impugnabimus.

XII. Quarto, Hieronymus olim in æstu disputationis excidere sibi passus est istæc verba, *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, vt nulli vitio mancipatus sit: vnius vxoris virum: qui vnam vxorem habuerit, non habeat.* Lib. 1. aduersus Iouinianum.

XIII. Magnum profecto in tanto viro peccatum audaciæ Nam primo, cum in viduis de præterito tempore fuit loquendum, habes diserte, γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνὴ, *quæ fuerit vnius viri vxor*: at hic simpliciter μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, Cur nihil sit discriminis: Deinde cui fiat verisimile, in tanto articulorũ numero, hunc vnum de præterito intelligendum? Aut quis non videt à cõmuni per omnes repetendum τὸ εἶναι: *Oportet irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, vigilantem, sobrium, compositum*: & reliqua: & hæc quisquam sanus sic explicet, vt secundo loco suppleat fuisse, reliquis omnibus repetat esse? Quis tantam patienter ferat ἀνομαλίαν?

XIV. Tum si *fuisse* virum voluit, non *esse*: quorsum illud statim: *Vxores modestas, non calumniosas, sobrias, fidas in omnib.*? Aut quid possunt nocere, quæ olim fuere, nec sunt amplius vxores? Quis legitimam dicat exceptionem aduersus eligendum, fuisse olim illi vxorem non bene moratam? Nec vero in tanta huius quæstionis austeritate memini fuisse vnquam quicquam a quo quam simile obseruatum.

XV. Enimuero, etsi mulieres non vxores interpretati sint olim quidam, siue indifferenter nominatas siue peculiariter Diaconissas: tamen: ita exigente contextu, recentiores omnes contendunt vxores dicendas: non nostri tantum Caluinus, Beza, Aretius, Piscator, Pellicanus: verum etiam Papistæ, Lombardus *Mulieres ordinatorum*. Thomas, *In vxoribus eorum requirit quatuor*. Caietanus, *Mulieres pro vxores, proculdubio Episcoporum, & Diaconorum*. Guillandus, *Sermonis tenor declarat, Paulum loqui de vxoribus Episcoporum & Diaconorum. Siquidem Paulus non hic instituit vniuersum populum, sed Episcopum cum sua familia, & clientela, quam vult totam esse illibatam*. Emanuel Sa, *Vxores scil. Episcoporum, & Diaconorum*. Salmero, *Præstantior videtur interpretatio B. Thomæ, & Petri Lombardi & Glossa interlinearis: qui hæc de vxoribus Episcoporum & Diaconorum accipiunt*. Benedictus Iustinianus, *Eorum mihi sententia ad mentem Pauli pronior videtur, qui de Episcoporum & Diaconorum vxorib. explicant: nec n. dubito, vt Græcicodices aperte docent, mulieres quarto casu dixisse Paulum, quasi pendeat à superiori participio habentes*. Turrianus annotatio. in 2. caput 1. Constitu. Clementis, *Idem requirit ab eorum vxoribus. De vxoribus enim eorum loquitur Paulus, cum ibidem, postquam dixit de sacerdotibus & Diaconis subiungit, mulieres similiter pudicas, sobrias, vt ex hoc loco Apostolicæ doctrinæ tanquam interprete Pauli intelligi potest*.

XVI. Itaque olim, *Vnius vxoris virum* de præsenti est interpretatus Chrysostomus ad Titum, hom. 2. ἐπισημίζει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, δεικνὺς ὅτι τὸ κεφάλαιον οὐκ ἐστιν ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἕτερον τίμιον, οἷς μετ' αὐτῆς δύναται τις ἐπὶ τὸν ἄκρον ἀναβαίνειν θρόνον. *Obstruere prorsus intendit hæreticorum ora: qui nuptias damnant: ostendes eam rem culpa carere, imo ita esse preciosam, vt cum ipsa etiam possit quispiam ad sanctũ Episcopatus solium subuehi*. Eodẽ modo Oecumenius, τοὺς τὸν γάμον βδελυσσομένους αἱρετικοὺς ἐπιστημίζει, ὡς δυναμένῃ καὶ μετὰ γάμον ἐπισκοπῆς τινὸς. *Hæreticorum nuptias traducentium ora obstruit, nempe quia possit quis eum nuptiis Episcopatum administrare*. Ambrosius Epistola ad Vercellenses & recitatur apud Gratianum dist. 26. c. postremo, *Qui sine crimine vnius vxoris est vir, tenetur ad legem Sacerdotij suscipiendi*. Sic enim legitur in prioribus editionibus: mutatum in editione Gregoriana, item in Costerij Ambrosio, *Qui sine crimine est*, exiguo tamen discrimine. Sed & Leo Romanus Epistola 95. *Dicente Apostolo, vt inter alias electionis regulas, is Episcopus ordinetur, quem vnius vxoris virum fuisse, aut esse constiterit, tam sacra semper habita est ista præceptio, vt etiam de muliere sacerdotis eligendi, eadem intelligatur seruanda conditio* Quo loco non possum intactam prætermittere Bulengeri perfidiam, Leonis verba ex professo corrumpentis: & illud *autem* detrahentis.

XVII. Quinto, respondent alij, non negari à Paulo significari Episcopos constitutos in matrimonio: sed intelligendos à suis abstinentes vxoribus. Klingius, *Paulus vult, vt in electione Episcopi, eligendus non sit bigamus: nam in primitiua Ecclesia potuit promoueri in Episcopum vxoratus, eo quod ad manum semper aderant. Sic & hodie fit, quod quis mortua vxore, virgine promouetur in Sacerdotem. Sed sicuti iam tenetur vlterius viuere cœlebs, sic etiam tunc cogebatur: alias pro adultero habitus fuisset, & depositus ab Episcopatu*. Salmero, *Credibile tamen est, & valde probabile, eos qui è coniugio promouebantur ad sacerdotium, nullam prorsus cum vxorib. commixtionem habuisse*. Et post, *Atque*

que ita excludimus eos etiam, qui exponunt, vnius vxoris virum, hoc est, vna & sua vxore contentum, & honesti coniugij limites non transgredientem, nec alienas vxores permolentem: nec cum concubina, aut vidua quauis scortantem, sed tantum cum sua legitima vxore consuetudinem habentem.

XIIX. Et habent assentientem Oecumenium, *Non fert legem*, ὅτι ἀπὸ γυναικὸς εἶναι δεῖ πάντως τὸν Ἐπίσκοπον, *vt omnino oporteat non vxoratum esse Episcopum: sed si contingat, inquit, esse* ἀπὸ κοσμικῶν, *à secularibus*, ὡς δευτερογάμος, *ne sit secundis nuptiis implicitus, siue, vt ad coitum vnicam norit vxorem legitimam: verumtamen vocatus ad Episcopatum, illud impleat: vt qui habent, inquit, vxores, sint tanquam non habentes. Et, Volo omnes esse sicut me, inquit Paulus.*

XIX. Sed hoc profecto nunquam dixit, nunquam indicauit Paulus: neq; vllus Apostolorum: multo minus Christus. Itaque somnium est, quod sibi finxerunt aliquot post Apostolos seculis. ij, qui multo se subtilius putarunt in Ecclesiæ sanctitatem penetrare, quam ipsum Spiritum Sanctum. At Salmero difisus tantæ audaciæ, *Credibile dixit, & valde probabile*, vt ne frontem prorsus amisisse videretur. Quanquam sciebat tamen non esse verum, sed ita oportebat Sophistam illudere lectoribus.

XX. Et sic quidem soluere nodum conati sunt varij. sed alii secare consultius putarunt: nempe id, quicquid fuit, à Paulo dictum esse antiquatum. Arboreus. *Consuetudo illa, secundum quam permissum erat, vt alligatus matrimonio promoueretur ad sacerdotium, inualuit vsque ad tempora Nicæni Concilij, in quo (vt fertur) generali decreto statutum est, ne aliquis vxorem habens consecretur sacerdos.* Cotonus etiam, & Coccius citant ex Chrysostomi homilia 2. in Iob, quod ego tamen legere non potui in editione Parisiensi anni 1543 *Paulus Apostolus, vbi ad gentes proficiscitur, summum virtutis pondus illis non imposuit: sed vti in orbe adulteriis, fornicationibus repleto, voluit orbis pastores constituere, & quoniam virtutes raro inueniebantur, Episcopos ordinans, Tito dixit, Constitue Episcopos, sicut ego disposui: vnius vxoris virum: non ea ratione, quod id nunc in Ecclesia obseruetur: oportet enim omni prorsus castitate sacerdotem ornatum esse, sed quod id quandoq; ad eos, qui in fornicatione erant magnum fuit: ideo dicit, Constitue Episcopos, sicut ego disposui tibi: si quis est sine crimine, vnius vxoris vir: non quod id legis loco posuerit, sed quod errori ignoscebat.*

XXI. Et tamen, inquam, paulo ante Leonem audiuimus pronunciantem hanc Pauli præceptionem semper esse habitam sacram. Potuitne-ita, & tamen non obseruari? Et viuebat tamen Leo longe post Concilium Nicenū, etiam post Chrysostomum. Et is semper dixit fuisse sacram: nimirum ad sua vsque tempora. Et quidem semper: non aliquando sacram, alias antiquatam: sed semper sacram. Et nobis Arboreus obiiciat Nicenum Canonem? Et nobis Chrysostomus excipiat sua tempora? Nugæ. Quanquam ille Nicenum obiicit non certo sciens: sed, *vt fertur*, fundamento solito adstabiliendum cœlibatum, sed inter superstitiosos.

XXII. Quid? nonne constat apud Græcos semper licuisse coniugatis esse Presbyteris? & vxoribus vti, quibus ante erant copulati? Adeo vt ne hodie quidem aliter: Nec desiit ergo Pauli præceptio autoritate Niceni Concilij. Hoc enim fuit Oecumenicum, & non Latino tantum orbi, sed & Græco leges præscripsit. Quanquam hoc de Concilio post viderimus prolixius.

XXIII. Denique superiores nos sumus scriptis diuini iuris tabulis. Proferant illi oppositam eiusdem iuris constitutionem, quæ illam refigat. Sed non habent proferre, nisi humanas, & has quidem nullas vniuersales, & authenticas. Desinant ergo esse Catholicæ Ecclesiæ molesti: & suam piis viris integram relinquant libertatem, quam habent ab ipso Deo.

CAP. III.

De Vxore propter fornicationem.

I. PRioris ad Corinth. septimo Pauli verba sunt. *Propter fornicationes, suam quisque vxorem habeat, & proprium quæque virum habeat. Vxori vir debitam beneuolentiam reddat: similiter autem & vxor viro. Vxor proprium corpus non habet in potestate, sed vir: similiter autem & vir proprium corpus non habet in potestate, sed vxor. Ne fraudate alius alium, nisi si quid ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus: & rursum simul conuenite, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico ex concessione, non ex imperio.* Et paulo post, *Dico autem cœlibibus & viduis, bonum eis est, si manserint, vt maneo ego. Quod si se nō continent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere, quam vri. Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, denuntio, non ego, sed Dominus, vxor à vero ne discedito.*

II. Hæc Paulus: Nos inde, Ergo inquimus, cuilibet Sacerdoti liberum est esse coniugato: id est, tum vti vxore, quam habuit ante susceptum sacerdotium: tum vxorem ducere post initum sacerdotium, siue primam, siue secundam. Probatur consequentia: tum, quia Paulus vniuersali nota vsus est, ἕκαστος, *quisque*, nulla prorsus addita limitatione, nulla exceptione Episcopatus, Presbyteratus, Diaconatus: ne distinctione quidem, aut temporis ante post-ve sacerdotium, aut conditionis, virginum, aut viduorum: tum, quia causam notauit, non peculiarem, sed indefinitam. Nam fornicationis, & periculum æque imminet Episcopis, Presbyteris, Diaconis: & peccatum in his longè grauius: ideoque intelligentius vitandum.

III. Etiam hic varij sunt Sophistæ. Primum calumniatores, cum nobis consequentiam affingunt non nostram. Costerus: *Ergo nemo carere debet vxore.* Salmero disput. 10. in hanc Epistolam, *Addunt præterea illi nebulones, hic præcipere Apostolum, vt vnus quisque suam vxorem habeat, & vna quæque suum virum. Ecce, aiunt, nullus penitus excipitur.* Richeomus: *Antecedens habet: ei qui continere non pōt, melius esse matrimonium contrahere, quam vri: illi autem consequens eliciunt: absolute melius esse matrimonium contrahere.* Hæc illi. Et alia alii nobis de suo condonant, tum triumphant refutando. At nos nihil simile admittimus, agnoscimusue. Sed id, quod vidit Arboreus, *Dicit Paulus: Qui non se continent, nubant: melius est enim nubere, quam vri: ergo si sacerdos non possit continere, non peccat ducendo vxorem.* Hoc nos si obtinemus, nihil est quod vlterius pertendamus.

IV. Alij paulo magis accedunt ad hanc mentē nostram: Et calumniantur tamen. Smythæus, *habent isti persuasum*, inquit, *Paulum hoc loco sensisse, liberum esse atque integrum cuilibet contrahere matrimonium, quando insita libido eum pellexerit ad venerem.* Dauentria, *Haudquaquam*, inquit, *vt somniant hic aduersarij, Paulus cuilibet contrahendi matrimonij copiam facit, cum se titillauerit innata libido.* Sed ista nemo non videt esse inuidiosius dicta, quam verius: vt solent, qui iniquiores sunt verbis suis exasperare eorum, quos susceperunt impugnandos, sententiam. Modestius Salmero, *Ex quo loco inferunt, etiam monachos & clericos in sacris constitutos, & Altaris ministerio addictos, & sanctimoniales, quæ se per vota castitati addixerunt, hanc facultatem habere matrimonij contrahendi: quia vbi viget ratio, & finis legislatoris, ipsa quoq; legis debet vigere dispositio: si quis enim continere se non valeat, inquiunt, cur illis hæc facultas denegabitur?* Et vero longe aliud est non continere, & vri: quibus Pauli vocabulis vtimur libenter; quam titillari libidine.

V. Sed his omissis, qui non tam suum traducunt iudicium, quam conscientiam prostituunt: eos potius attēdamus, qui solidius disputare volunt videri. Smytheus, *Apostolus nuptias his verbis nec præcepit, nec consuluit.* Accedunt Smythæo; Alphonsus de Castro & Dauentria. Probant ex sequentibus, *Quippe quod horum vtrumque* inquit Smythæus, *ex diametro pugnet, cum his, quæ mox apud eum sequuntur.* Quomodo ergo? *Non est verisimile* inquit de Castro) *vt Paulus nuptias præcipiat, qui post pauca verba sæpe dedit consilium de non nubendo, & sæpe hortatus est ad illud. De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Qui sine vxore est, sollicitus est, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit, & qui non iungit, melius facit. Hæc omnia*, inquit Alphonsus, *contradicerent verbis à Lutheranis citatis, si, vt illi dicunt, Paulus per illa, aut præciperet, aut consuleret iis, qui matrimonio iuncti non sunt, vt matrimonium contraherent.*

VI. Sed primo, Alphonsus non agit sincere, cum negat Paulum, aut præcipere, aut consulere matrimonium iis, qui matrimonio iuncti non sunt. Quasi id habuisset à quoquam nostrum. Nos vero consideratius hæremus Pauli verbis, loquētis de iis, qui non continēt, qui vruntur. Et his dicimus, si non præcipi, at certe consuli matrimonium. Et quanquam verum sit aliquo sensu illud ipsum, quomodo verum est, qui animal dicat, dicere hominem, id, aliquod animal: tamen in disputando, vitanda est omnis ambiguitas, quæ nulla est in verbis Smythæi, negantis simpliciter, aut præcipi, aut consuli nuptias.

VII. Et præcipi quidem non vrgemus. Quia ista perspicua sunt, *Hæc dico ex concessione, non ex imperio:* neque nos solemus manifestæ Scripturæ quicquam opponere. Itaque consentimus nihil hominum generi necessitatem imperari contrahendi matrimonij: ne iis quidem qui vrantur. Tum quia possint alia remedia vsurpari, qualia sunt in precib. & ieiuniis, tum, quia potest quis fortiorib. vinculis obligari ad continentiam: puta, præsenti aliqua necessitate, siue temporis, siue officij. Exempli gratia. In dura persecutione Ecclesiæ, potest quis, animo versans infinita incommoda, quæ impendent coniugatis, abstinere à matrimonio, etiamsi æstus illos intra se sentiat: sic, qui vocatus ad ministerium verbi, videbit, sibi impedimento fore vxorem, & liberos.

VIII. Concedimus ergo non imperari: Sed non consuli, quis sperasset quenquam negaturum? Aut, quid est, quæso, verbis Pauli, vt nullum sit consilium? γυναῖκα ἐχέτω. Hoc primum. Atqui illud, *Vende omnia, da pauperibus:* vrgent Papistæ, tanquam consilium. Et istud, μὴ ζήτει γυναῖκα. Cur illud minus? Sed & cum legitur: *Qui non iungit, melius facit*, tantum non deierant esse consilium. Cur non cum audiunt, *Melius est nubere, quam vri?* Vnde est, quæso, in rebus non dissimilibus, tam dissimile iudicium? Deniq; si non est consilium, quid igitur est tandem? Nam obliti sunt docere. Ego in moribus agnosco extrema, Præcipere, & prohibere. Media autem consulere, & tolerare. Et puto præcipi res bonas, prohiberi malas: consuli: quæ accedant propius ad bonas: tolerari, quæ ad malas: sic mandatur amor proximi, consulitur venditio facultatum: toleratur diuortium, prohibetur furtum. Quæro à vobis, Papistæ, quid nobis autores estis, vt dicamus? Præceptum neque vos vultis, neque nos vrgemus. Prohibitionem, puto, & nos recte negamus, & vos non ponitis. Quæ frons enim ausit, *Vxorem habeto*, prohibitionem dicere? Superest ergo, vel consilium, vel tolerantia. Atqui non consulit, inquitis, Tolerabit ergo. Vt magis accedat matrimonium ad mala, quæ prohibenda: quam ad bona, quæ imperanda? Matrimonium, inquam à Deo institutum: & quidem ante peccatum: matrimonium; καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. τίμιος ἐν πᾶσι; Matrimonium denique, cui addita Ecclesiæ benedictio solennis. An mihi exemplum quis dabit, rei tantum toleratæ, cui benedixerit Ecclesia? Sed hoc suo loco,

IX, Nos igitur, neque prohibuisse, neque tolerasse Paulum dicimus. Sed consuluisse saltem asserimus. Consuluisse tamen ita, vt non fuerit procul ab imperio, posita incontinentiæ circunstantia. Quomodo Medici, posito morbi periculo ita consulunt ægroto, vt tamen propiores sint imperantibus, nempe, quia consilij neglecti additur comes damnum præsens. Denique hoc genus consiliorum in iis rebus esse solet, vt plurimum, in quibus nihil mali, si vtaris: sed incommodi non nihil, si omittas.

X, Quam autem obijciunt contradictionem? merum est, ὀρεμολύκειον. Continentiam Paulus consulit: Fateor, ergo non consulit matrimonium, nego. Nam, quia vtrumque est indifferens, cur non possit vtrunque consuli? Non tamen absque distinctione. Et hanc Paulus expressit, *Qui non continet, contrahat matrimonium.* Hoc ille diserte posuit: at nunquam: Qui non continet, cœlibatum colat: quæ vera esset contradictio: quanquam hæc non magni fiat ab aduersariis: qui videntur sentire, posse castitatis votum non frangi per scortationem, certe Sacerdotem, quem dicunt vouisse cœlibatum, propter fornicationem non mouent ordine, sed tantum propter matrimonium, prætextu voti violati. Tam sunt exacti rerum æstimatores.

XI. Alij iam non negant Paulum, aut imperare, aut saltem consulere: tantum distingu int personas: idque dupliciter, Pauci nonnulli, non coniugatas à coniugatis. Paulū ergo loqui de iis, qui à Paganismo ad Christianismum

mum transirent iam vxoribus copulati, vt ne ab iis discederent. Quæ explicatio est Smythæi, Alphonsi de Castro, Costeri, Salmeronis.

XII. Hanc solutionem tribus fulciunt argumentis, à scopo, à verbis, à testibus. Respondere Paulum quæsito Corinthiorum, dubitantium, an conuerso ad Christianismum liceret vti coniuge ante id tempus suscepta: an vero esset abstinendum: Paulum ergo respondere, licere vti: imo exigentib. reddendum debitum, *Ex toto itaque illius literæ decursu*, inquit Alphonsus: *colligitur apertè in illis verbis, quæ pro se citant Lutherani, nihil prorsus in illorum fauorem dicere: quoniam de coniugibus illic loquitur, & non de iis, qui nullo matrimonij vinculo tenentur.* Præterea dicere, *Vnusquisque suam vxorem habeat.* Non accipiat, sed habeat, id est, retineat, & illa vtatur. Dicens etiam, suam, manifeste ostendit se de retentione, & vsu illius, quæ iam erat sua, loqui, & non de illa, quę ducenda erat, & adhuc non erat sua. Denique testes, commentarios in hunc locum, Ambrosij, Hieronymi, Chrysostomi, Oecumenij.

XIII. Verum ineptius est artificium, quam vt quenquam possit decipere. Quis enim non videt Paulum loqui etiam de nondum coniugatis? Nam primo, si de coniugatis duntaxat, ergo, ne negent Papistæ, plus esse in verbis Pauli, quam consilium. Nam, qui vxori fidem suam obstrinxit, iam liber non est, quod ipsi fatentur, ne in vsu quidem corporum, quem Apostolus honeste circumloquutus est, per debitam beneuolentiam. Tum autem disertum extat Dei mandatum, *Quos Deus coniunxit, homo ne separato.* Deinde, quid habent quod regerant ad illud, *Si se non continent, γαμησάτωσαν, nubant.* vt habet Vetus interpres, inepte, vel *matrimonium contrahant*, vt melius Beza? Nam si illa, *suam habeat vxorem*, aliquid habebant ambiguitatis, quo aut se ipsi deciperent Sophistæ, aut aliis imponerent: hoc tamen γαμησάτωσαν, tam est disertum, vt nullis tricis vllum relinquat locum. Quis enim ignorat γαμεῖν, *nubere, contrahere matrimonium*, de iis dici, qui non ea vtantur quam iam habeant suam, sed aliquam ducant, vt sit sua? Itaque nota, Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις, καὶ ταῖς χήραις, *Dico cœlibibus & viduis.* Quid disertius?

XIV. Tum autem, si idem sit, habeat vxorem, & vtatur vxore, quorsum statim, *Vxori vir debitam beneuolentiam reddat?* Nam hæc beneuolentia, quid est aliud, quam vsus mutuus? Vidit hoc Thomas, & manifestè distinxit, *Deinde: cum dicit, Propter fornicationem, ostendit quid circa hoc sit necessarium: primò quantum ad contractum matrimonij: secundo quantum ad actum matrimonij iam contracti: ibi. Vxori vir debitum.* Quæ & Lyrani sunt ferme ad verbum.

XV. Verum aiunt, quæsierant Corinthij, vtrũ liceret vti coniuge in Ethnicismo accepta. Quæsierant, inquam, at primum non ita simpliciter: sed cum limitatione, coniuge Ethnica, siue infideli, id est, quæ post conuersionem alterius partis maneret in infidelitate. Itaq; si tam sunt iniqui rerum æstimatores aduersarij, vt ne vel pilum discedi velint à Corinthiorum problemate, cur exspatiantur in omne vxorum genus, & pro iisdem habent fideles, & infideles?

XVI. Deinde, fac ita quæsisse: an vero id duntaxat, & nihil præterea? Non videtur. Nam & ipse Paulus, *Cæterum*, inquit, *de quib. scripsistis ad me*, plura indicans non vnum: deinde responso suo multa complexus capita, & quidem, quæ non possint ad id vnum referri, vt de virginib. in matrimonium dandis: & de viduis iterum nubentibus.

XVII. Deinde Interpretes altius quæstionem repetunt. Chrysostomus, ἔγραψαν αὐτῷ δεῖ ἀπέχεσθαι γυναικὸς, ἢ μή· πρὸς αὐτὰ ἀντιγράφων, καὶ περὶ τοῦ γάμου νομοθετῶν, εἰσάγει καὶ περὶ τῆς παρθενίας λόγον. *Scripserant, oporteretne abstinere à muliere, an secus: ille rescribens, & de matrimonio leges ferens, infert de virginitate sermonem.* Theophylactus, *Scripserant Corinthij rogantes Apostolum, vtrum esset à re vxoria, abstinendum an minimè.* Ambrosius, *Prauis sensibus pseudo apostolorum exagitati qui nuptias per hypocrisin, vt puriores cæteris viderentur, spernendas docebant, hac per Epistolam ab Apostolo requirebant.* Thomas, (cui Lyranus comes est) *Considerandum est, quod in detestationem fornicationis, contra quam locutus fuerat, aliqui, non habentes zelum Dei secundum scientiam, in tantum procedebant, quod etiam matrimonium condemnabant. Et, quia hoc durum Corinthiis videbatur fidelibus, super hoc Apostolo scripserunt, eius sententiam requirentes.* Mitto alios. De matrimonio ergo thesis erat proposita: non hypothesis de quorundam matrimonio. Itaque ne de vsu quidem iam ductæ vxoris: sed amplius de ducenda vxore.

XIIX. Rursus, quid si concedam eam fuisse Corinthiorum quæstionem, quam pertendunt? An propterea sequitur non esse hæc verba generaliter enuntiata? Quasi non soleant hypotheses explicari proposita thesi. Certè non poterat melius constare quid esset officij eorum, qui coniugio implicati veniebant ad Christianismum, quam ex ipsa coniugij natura. Hæc autem non ad eos tantum pertinet, qui iam copulati sunt, sed etiam ad eos, qui sunt copulandi. Tum autem ratio est generalis. Nam πορνεία non iis tantũ vitanda, qui in coniugio viuunt, sed ijs etiam qui nondum sunt experti iugum. Itaque nihil obstat à Corinthiis proposita quæstio, quæcunque tandem illa fuerit, quominus ex verbis Apostoli apte concludamus contra Papistas.

XIX. Sed, *suam* inquiunt, *vxorem habeat*, id est, retineat, & illa vtatur. Egregie. Sed primo, cur non intra hos saltem limites continent sese? Nam & hi sufficiunt iis damnandis: qui non tantum nolunt Presbyteros ducere vxores, sed & prohibent vti iam ductis. Toleretur ergo in Græcis fortasse hoc sophismatis monstrum: sed Papistis cui vsui est? Imo apparet hoc experimento, non alio fine, subtilitatis laudem affectare, in excutiendis Scripturæ verbis, quam vt tandem, sibi indulgentes, quicquid Scripturæ est susque deque habeant.

XX. Sed habeat, id est, retineat: quam puerile, quam ineptum, quam alienum à verisimili. Nam quis nescit hac forma vsurpari Verbum de iis reb. quæ nondum habentur, sed habendæ, aut optantur, aut sperantur, aut deniq; iubentur haberi? Marci 9. ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας, *habete in vobis salem*, num id est, vtimini eo quem habetis, non vero, acquirite, (vt ita dicam) quẽ non habetis? Et statim, *Habete pacem inter vos.* Et 11. *Habete fidem Dei.* Et mille eiusmodi.

XXI. Nec vero, pronomen *suam*, quicquam addit. Quis enim ignorat late patere, & ad præsentia, & ad futura? Ad Eph. 4. *Loquimini veritatem quisq; proximo suo*: scil. & quem habetis, & quemcunque habituri estis. Post, ad Thess. 3. *Cum silentio operantes suum panem manducent.* Quem, quæso, suum panem? tantum-ne eum, quem iam suum dicebant, an etiam eum, quem post dicturi erant? Prio. ad Timoth. 5. *Dignus est operarius mercede sua.* Et, vt reliqua prætersam, quomodo mihi ista, quæso, explicabunt, ad Ephes. 5. *Mulieres viris suis subditæ sint. Et adhærebit vxori suæ. Vnusquisq; vxorem suam sicut seipsum diligat?*

XXII. In testibus solus est Hieronymus, quem suum iactare possint: quique primus illud, *habeat, non ducat*, commentum excogitauit frigidum. Cuius tamen autoritas in hoc argumento quam sit leuis momenti, multa aliæ euincunt argumenta, quæ coegerunt Viruesium fateri iniquiorem fuisse matrimonio. Ambrosius quid quæso, dixit? Quosdam, nuptias spernendas docuisse. Fateor: atque id meum erat paulo ante argumentum. Quis enim nescit hoc genus hominum, ita nuptias spreuisse, vt non tantum contractas damnarent: sed etiam contrahendas improbarent? Dixit rursus, *Quis fieri posset, vt hi ab vxoribus se abstinerent, quos in tantis vitiis reperit?* Non male. Sed cur non ab vxorib. abstinent se, alij iam ductis, alij etiam ducendis? cur vtrumque æque abhorret a verisimili in ijs, qui scortationib. indulgẽt? Nihil igitur nocet Ambrosius. Quid Chrysostomus? Quid eius pedissequus Oecumenius? *Scripserunt, oporteret ne ab vxore abstinere, an non.* Esto, sed vt prius, tam ducta, quam ducenda.

XXIII. Hi ergo nihil promouent hactenus. Longe maior numerus est, qui distinguunt liberos à deuotis. Arboreus, Klingius, Hosius, Bunderius, Cochlæus, Dauentria, Richeomus: ipse etiam Costerus, & Smythæus, qui fuerunt in præcedentibus. Itaque, aut hic vincent, aut omnino nulla spes futura est prosperi successus. Quid ergo? Hominibus, inquit Costerus loquitur *nullo vinculo ligatis, vel matrimonij, vel voti.*

XXIV. Sed hoc illi nimirum ἐξ αὐθεντίας, suo quodam peculiari iure imperandi, vt nobis vnum restet αὐτὸς ἔφα. Multo sane magis Papisticè quam præcedentes, qui eo se demiserunt, vt si minus rationes, certe rationum phãtasmata ostentarint, eoque non parum de suorum mysteriorum dignitate remiserint: pœnas forte daturi, nisi succurret bona intentio. Sed danto veniam non magis deferentibus tantæ superbiæ, quam cedentibus tam vanis sophismatis. Et tamen quid promouent? Nam vt prius, ita & nunc suas ipsi vites cædunt. Neque enim deuotis tantum interdicunt matrimonio, sed etiam vouere cogunt tum omnes quodammodo, cum neminem admittunt ad ordines absque eo: tum olim certe, quoscunque coegerunt etiam à legitimis vxoribus abstinere. Permittant, si sani sunt, Græcis hoc quicquid est subtilitatis: qui nunquam vllum coegerunt ad hanc continentiam, nisi cœlebs fuerit promotus.

XXV. Denique quorsum voti mentio? Nam nos disputamus nunc de Sacerdotio duntaxat: cui audiuimus negantes non paucos, contrarium esse coniugium, si votum seiungas. Seiungant igitur ipsi, neque cogunto vouere, qui noluerit: atque ita restituunto nobis Tertullianos, Hilarios, Gregorios, Prosperos, quib. maritis olim felicissime vsam esse Ecclesiam postea docebimus: & confectum fuerit negotium.

XXVI. Sed argumentabamur nos à ratione legis, quam Paulus voluit expressam, & repetit à periculo fornicationis. Posita enim causa eadem, cur non effectum eundem posuerimus? Et *causa permanente, res ei cohærens permanere debet*, vt verbis vtar Ioannis de Turrecremata in Canonem *Sacerdotib.* dist. 26. Aut igitur negent vllum imminere fornicationis periculum Episcopis, Presbyteris, Diaconis, & tam multis, & tam vegetis, & tam otiosis, vel non vitandum dedecus: aut concedant legitime concludi.

XXVII. Quid ergo? Videte, quæso, superstitionis τὸ ἀπτινονηκός. Legitime concludi vt concedant, adduci nequeunt: in periculo & dedecore malunt frontem perfricare. Nã vt de dedecore prius dicam, quantam eorum necesse est esse ἀπόνοιαν, qui non tantum negarunt iampridem esse quenquam a Sacerdotio deturbandum ob simplicem fornicationem, excogitaruntq; quãdam corporum fragilitatem maiorem quam olim, in glossa Canonis *Presbyter*, dist. 82. Sed etiam hodie non verentur asserere minus peccare fornicantem, quam coniugatum.

CAP. IV.

De difficultate Continentiæ.

I. VErum de Scortationis dedecore plenius erit dicendum paulo post: magnitudinem periculi expendamus nunc, vnde nobis nouum argumentum. Si enim nõ possunt omnes continere se: Ergo non est lex continentiæ imponenda vlli hominum generi. At prius verum. Ergo posterius. Ratio consequentiæ est per se nota, nam & meminimus aduersarios inde nobis creare voluisse inuidiam, cum disputaremus legem esse præstitu impossibilem.

II. Antecedens ergo negant Papistæ: & nemini impossibile dicunt esse volenti. Bunderius, *Impossibile dicitis, non quia gratia Dei assistente impossibile est: sed quia negligentia torpentes non conamini vt sitis continentes.* Smythæus, *Ambrosius sic habet in hunc locum, hoc est, vnusquisque iuxta votum suum donum Dei habet, vt si velit ipsius Dei nutu possibilitatem consequatur. Vides itaque vnumquenque iuxta D. Ambrosii hanc enarrationem posse continentem vitam transigere, modo velit, idque doni à Deo poscat votis sedulis & ardentibus: vt frustra causentur Lutherani, Sacerdotes non posse castè viuere absque vxoribus: cum non tam desit facultas illis, quam voluntas continendi.*

III. Hanc autem facilitatem explicant in hunc modum. Bunderius, *Quid facturus est, petulantem, & lasciuientem carnẽ sentiens? Oret, abstineat, ieiunet, corpus inedia subijciat, occasiones libidinem prouocantes fugiat, ad bona se opera conferat: & diuino fultus auxilio cõtinere poterit, quod sibi prius impossibile suspicatus fuerat.* Costerus fusius; *Deus neminem sua gratia destituit in re ad salutẽ consequendam necessaria vel percommoda. Homo quidem virib. suis continens esse nequit, nisi Deus dederit: at Deus dat affluenter petenti, atq; in se confidenti.* Tũ distinguit donorum genera, vt alia ad animæ salutem, & perfectionem sua natura non referantur, illa videlicet, quæ naturæ dicuntur, & fortunæ, alia ad eandem plurimum valeant, quales sunt virtutes. Illa Deum sæpe recusare, ista vero largiri tempore suo: & in his castitatem esse.

IV. Sed

IV. Sed qui periculum adeo extenuant, non expenderunt satis humanæ naturæ infirmitatem: quam tamen è Scripturis poterant cognoscere. Nam Apostolus expresserat, *Velim*, inquit *omnes homines esse, vt ipse sum, sed vnusquisq; proprium donum habet ex Deo: alius quidem ita, alius autem ita. Dico autem cœlibibus & viduis, bonum est eis si manserint, vt maneo ego quod si non continent, matrimonium contrahant.* Quid apertius? Velim, inquit, omnes esse, sicut me. At ipse erat, vt posset continere. Sensus ergo est: velim omnes continere, sicut ego me contineo. Velim, Ergo, inquam, sciebat non omnes continere se. Tum causam reddit: quod non sint omnibus eadem dona. Nō omnibus igitur donum continentiæ, At quibus hoc deest, ij continere non possunt, ipsis confitentib. aduersariis. Ergo teste Apostolo, non possunt omnes continere se.

V. Lyranus, *Assignat rationem, quare de matrimonio concesso dixit, secundum indulgentiam: quia scil. quilibet non est tantæ virtutis, quod possit continere.* Et post, *Quod si se non continent, id est, si donum continendi non acceperint à Deo.* Nec aliter Thomas Caietanus, *Quamuis ego vellem omnes homines esse incongugatos, tamen scio non esse commune tantum donum omnibus: sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius autem sic: puta vnus habet donum castitatis coniugalis, alius castitatis virgineæ, alius castitatis vidualis.* Salmero, *Vellet igitur omnes cœlibes esse si fieri posset: sed quia non poterant ob hominum vitium, & defectum, coniugium suadet.* Et ante hunc Lombardus, *Quantum ad beneuolum, & solicitum magistrum pertinet, omnes tales si fieri posset, volebat esse sicut seipsum.*

VI. Sed & Christi manifestissimum in eandem rem oraculum habes. Matthæi capite decimonono. Dicunt ei discipuli eius, *Si tale est negotium hominis cum vxore,* (vt non possit hæc dimitti, nisi propter fornicationem) *non expedit contrahere matrimonium. Ipse vero dixit eis. Non omnes capiunt hūc sermonem: sed quib. datum est. Sunt enim Eunuchi, qui ex matris vtero nati sunt ita, & sunt Eunuchi, qui castrati sunt ab hominibus: & sunt Eunuchi, qui seipsos castrarunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat.* Quid amplius requirat quisquam? Non omnes, inquit, χωρῦσι capiunt ἐνδεικνὺς τοῦ πράγματος τὸν ὄγκον, *rei declarans magnitudinem*, inquit Chrysostomus oratione in fouentes συνεισάκτους. Metaphora ducta à loco, qui arctior, quam vt contineat omnia. Marci capite secundo, *Statimq; coacti sunt multi: ὥστε μηκέτι χωρεῖν, adeo vt non caperent eos, ne ea quidem loca, quæ erant ad ostium.* Ioannis 21. *Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur sigillatim, ne mundum quidem ipsum opinor χωρῆσαι, capturum eos qui scriberentur, libros.*

VII. Nam, quod negat Anselmus, negant alij post Anselmum, dictū esse, nō posse capere: sed tantū non capere, friuolum est. Quia hanc mentem ipsa reddit metaphora: qui n. locus non capit, intelligitur nō posse capere. Itaq; Vetus interpres, Io. vlt. quod simpliciter Græce est χωρῆσαι, vertit, *posse capere*, Nimirum, quia reuera idē sit, non capere, & non posse capere. Et vero Syrus Interpres hoc verbi expressit per מספק sufficere, לא כלנש ספק לה. Boderiano interprete, *non omnis homo sufficit sibi ad sermonem hunc.* Tremelius, *Vnusquisq; non est capax sermonis huius.*

VIII. Theophylactus, φησὶν ὁ Κύριος· ὅτι μέγα τὸ τῆς παρθενίας χρῆμα. ἀλλ' οὐ πᾶσι κατορθωτό. ἀλλ' ἐκείνοις μόνοις οἷς συνεργεῖ ὁ Θεός, *Dixit Dominus magnum quid esse virginitatem: sed quæ non possit ab omnibus seruari: verum iis tantum, quib. præsto est auxilium diuinum.* Nazianzenus orat. 30. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖ· οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται. ὁρᾶτε τοῦ πράγματος τὸ ὑψηλὸν μικροῦ καὶ ἀχώρητον εὑρίσκεται. πῶς γὰρ οὐ κρεῖττον σαρκὸς, τὸ ἐκ σαρκὸς γεννώμενον μὴ γεννᾶν σάρκα, *Ille dixit eis, non omnes capiunt sermonem: sed quibus datum est. Videte rei sublimitatem! Tantum non talis inuenitur, vt capi non possit. Qui enim non sit supra carnem, cum qui genitus sit ex carne, in carnem non generare?* Ambrosius exhort. ad virgines, *Non omnes capiunt verbum istud, sed quib. datum est. Hoc est, non capit hæc conditionis humanæ infirmitas, vt omnibus pateat. sed illis solis facile est ad capiendum, quibus diuina refulsit gratia.* Euthymius, *Non omnes suscipiunt hunc sermonem de non contrahendo matrimonio: non omnes ferunt. Magna enim res est cœlibatus: nec ab omnibus ferri potest.*

IX. Multo alienius Maldonati commentum: Capere interpretantis alias intelligere, alias, brauium accipere, metaphora ducta à stadio. Illud probat, quia dictum, *Capiunt verbum hoc*: quomodo Ioannis octauo, *Sermo meus nō capit in vobis*: vbi sermonem capere, nihil aliud est quam intelligere: Illud probat autoritate Hieronymi, libro primo contra Iouinianum, *Proponit ἀγωνοθέτης premium, inuitat ad cursum: tenet in manu virginitatis brauium, ostendit purissimum fontem, & clamat, qui sitit veniat ad me, & bibat, qui potest capere, capiat.*

X. Sed falsum, *Capere sermonem* nihil esse aliud, quam intelligere; teste Iansenio, *Verbum capere, non accipitur pro intelligere: Sicut nec postea, cum dicitur. Qui potest capere, capiat.* Nam neque τὸ χωρεῖν ea notione vsurpatur: & ὁ λόγος ex Hebræorum more, non raro in Scripturis est pro re, quæ per sermonē significatur, Marci capite primo, διαφημίζειν τὸν λόγον, *diffamare sermonem*: id est, Beza Interprete, *rem diuulgare*: nempe se purgatum à lepra. Capite nono, τὸν λόγον ἐκράτησαν πρὸς ἑαυτοὺς. *Verbum continuerunt apud se*, id est, *id continuerunt apud se.* Itaque nihil est, quod obstet, quominus *Capere hunc sermonem*, sit capere hanc rem. Imo res ipsa postulat. Nam, quid est intelligere hunc sermonem? Aut quid erat difficile in Apostolorum verbis, *Si tale est negotium hominis cum vxore, non expedit homini contrahere matrimonium*; vt opus esset gratia Dei: neque aliter sensum quisquam assequi posset? Imo ipsi discipuli, propria & carnali ratiocinatione, atque a seipsis, id dixerant, ac proinde conceperant.

XI. Capere autem, esse metaphoram à stadio, stupenda est Maldonati ἀπροσεξία, vt dicam mollissime. Nam neq; Latina ipsa vox in ea re vsitata: & tamen, si ambigua esset: at Græcam χωρεῖν, quis concesserit eo pertinere? Λαμβάνειν βραβεῖον dixit Paulus, 1. ad Corinth. 9. & hinc credo deceptum Maldonatum ex vicinitate vocum Latinarum accipiendi & capiendi. At non, si Latinis idem est capere, & accipere, ideo apud Græcos non est longum, latumque discrimen inter λαμβάνειν & χωρεῖν. Iansenius, *Verbum χωρεῖν significat capere, quemadmodum vas in se aliquid capere dicitur.* Et Barradas, *Significat capere instar loci, vel vasis.*

XII. Nec vero Hieronymum, etsi in ea disputatione de nuptiis extra rationis limites ferri se sinat nimio disputationis æstu, crediderim adeo sui esse oblitum, vt χωρεῖν putarit pertinere ad stadium. Maxime, cum eo ipso loco notet Christum indicasse rei difficultatem, *In propatulo est*, inquit, *cur Apostolus dixit: De Virginibus autem præceptum Domini non habeo: profecto, quia præmiserat Dominus: non omnes capiunt verbum, sed quibus datum est & qui potest capere, capiat. Proponit ἀγωνοθέτης præmium.* Et quæ deinceps descripsit Maldonatus, tū statim, *Non dicit velitis, nolitis, bibendū vobis est, atq; currendum: sed qui voluerit, qui potuerit currere, atq; potare, ille vincet, ille satiabitur.* Audin', *qui potuerit*? Ergo indicat, quosdā non posse: nam, si omnes possent, quorsum hæc verba? Viderint reliqua, nā hæc si sic significant, sufficiunt. Sed enim nihil admodum difficile. Nam, *Qui potest capere, capiat*, verba esse adhortātis, & ἀγωνοθέτου, quis neget? Sed quis vicissim nescit, hortari agnothetas, promiscue cunctos, ad id, cui tamen obtinendo non omnes sint pares? Tum ergo non significant omnes posse: sed tantum instigant, omnes, experturi, vtrum aliquis possit.

XIII. Bellarminus de Monachis, c. 31. hac eadem in re studuit esse subtilior. Verbum χωρεῖν significare potentiam ad capiendum, interdum naturalem, quam qui non habeant, proprie dici incapaces, vt locus angustus non capax multorum corporum, & puer doli: alias actualem, seu voluntariam, quam qui non habeant, non propterea dici incapaces, sed tantum non capere: vt si quis quid non intelligat, siue non attentus, siue non doctus aliunde. Hoc autem Matthæi loco τὸ χωρεῖν sumendum posteriori modo, probat, primo, quia sensus esset. Qui est capax, sit capax, quod est ineptū: deinde, quia addita ratio, *sunt enim Eunuchi*, & quę sequuntur, nihil ad rē facere: non enim sequi, quidam continent vitio naturæ: alii coacti, alij propria voluntate: ergo non possunt omnes continere. Contra potius: ergo credibile est omnes continere posse. Vnde Chrysostomum dicere, hac Eunuchorum similitudine doceri facile esse, & vtile abstinere à nuptiis.

XIV. Sed Bellarminus nimis ieiune, aut certe minus distincte philosophatur. Potentiam naturalem, & actualem appellat, puto, quam scholæ remotam & propinquam. Vt in infante potentia naturalis est ad ratiocinandum: propterea quod ita factus sit à natura, vt sit rationalis: at viro iam actualis est potentia. Est autem verum, omnem actualem potentiam, præsupponere naturalem: non enim potest actu ratione vti, non ita factus à natura, exempli gratia, bos. At vero pōt naturalis potentia non ponere actualem vt furiosus, etsi natura sit rationalis, tamen actu non potest vti ratione. Hæc, puto, sunt extra controuersiam. Sed actualem potentiam, & voluntariam cur coniunxerit, non equidem video: nisi habuerit rationem virtutum duntaxat, & vitiorum, quæ sunt à voluntate, tanquam facultate propria, quomodo actus ambulandi à pedibus, loquendi à lingua. In opposita vero carentia potentiæ, paulo alia ratio est: Omnis enim carentia potentiæ naturalis, ponit etiam carentiam potentiæ actualis: alioquin daretur actualis aliqua potentia, absque naturali, quod est absurdum. At omnis carentia potentiæ actualis, non ponit carentiam potentiæ naturalis, nam mutus actu quidem loqui non potest: sed potest tamen natura, quia est animal λογικόν.

XV. Concedimus rursus, Christum loqui de carentia potentiæ actualis: non autem naturalis. Nam homines, qui à natura sunt ita facti, vt capaces sint virtutum & vitiorum, profecto sunt etiam capaces continentiæ, & incontinētiæ: quomodo capaces loquendi, & tacēdi, standi & sedendi, & similium, alioquin nulla potentia esset, sed certa determinatio: quomodo plumbo circa pondus, nulla potentia est: quia non potest esse non graue, arbori, nulla ad ratiocinandum, quia non potest non esse ἄλογος. Dico igitur, sensum esse: etsi ita sint facti homines, vt possint, & coniugio vti, & cœlibatu, secundum potentiam, scilicet remotam, tamen secundum propinquam, non posse omnes vti alterutro. Nam Eunuchos à natura, vel vi, non posse vti matrimonio: non Eunuchos autem, non posse vti cœlibatu nisi per gratiam adiutos: nisi forte Papistico modo, cum cœlibatus est tantum legitimæ vxoris contemptus.

XVI. Veruntamen, quod negat actualis potentiæ carentiam, incapacitatem dici; suo more facit, id est, ex imperio potius quam ratione. In promptu contra est exceptio, illa ipsa, de qua agimus: Nam, etsi Christus loquatur de carentia potentiæ actualis, tamen diserte pronunciat, οὐ χωρεῖ non capit, id est, non est capax. Et quotidianus sermo id habet; vt negem us infantem capacem esse profundioris scientiæ: bubulcum astrologiæ, Arithmeticæ, Geometriæ. Sic apud Tacitum libro Annal. 13. de Cornelio Sylla *Maximeque despecta, & nullius ausi capax natura eius.* Historiæ secundo, *capax iam imperij alter.* Etiam furiosum, negamus posse capere sanum consilium. Sic Paulus non dubitauit dicere τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, non posse Deo subiici: & Christus, impossibile esse diuitem ingredi in regnum cœlorū. Non quidem negans potentiam remotam, cuius solius carentiam, Bellar. vult incapacitatem dici: sed indicans impotentiam actualem. Denique Barradas capacem hoc eodem sensu vsurpauit, *Vt ergo possimus capere, hoc est, vt animum magnum, tantiq; doni capacem habeamus, & consequamur donum, Deum perpetua precatione oremus.*

XVII. Porro, quæ duo argumenta Bellarminus protulit, possent omitti: quia præ se ferunt probare, loqui Christum de potentia actuali, quod nos concessimus. Verum, quia impugnāt etiam incapacitatem, excutiamus. Ineptum est, inquit, *Qui est capax, sit capax.* Imo, inquam, neque ita Christus dixit neque ita nos explicamus, Sed ille dixit, *qui potest capere, capiat*: nos explicamus, qui capax est, capiat. In quo nihil absurdi magis, quā, qui oculos habet, videat. Qui aures habet, audiat. Nam etsi in istis non repetitur idem vocabulum, tamen non propterea dissimilis ratio est. Illæ n. plurales. Qui aures habet: qui oculos, habet, potentiam significant propinquam: siue, vt loqui mauult Bellarminus, actualem: at, hæc videat, audiat, eiusdem potentiæ exercitium, & siue actum secundum. Quæ eadem ratio est huius phrasis, ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω: id est, qui iam potest continere, non per illam potentiam remotam, sed per hanc propinquam, ille actum secundum exerceat & reapse contineat se.

XVIII. Sed ratio nulla esset ab exemplis Eunuchorum. Nempe, inquam, quomodo ille concipit. Sed hæc nulla est Christi ratio. Nam, quia sermo erat de non contrahendo matrimonio, voluit Christus distinguere varia eius abstinentiæ genera: non enim negabat, nullum posse abstinere: sed tum non omnes. Cum autem abstinentia sit, alia laudabilis, alia minime, indicauit se de laudabili loqui. Nam de altera abstinentia si loquaris, falsum est, non esse promiscuam: nemo est enim aut à natura, aut à vi Eunuchus,

qui

qui non abstineat: vt nullum sit eis donum Dei gratuitum necessarium. Similiter poterat, & coactam istam designare, quam nunc oppugnamus, quæ nobis infinitos hominum greges dedit abstinentium, non à mulieribus, sed tantum a legitimis coniugibus: adeo, vt vere possimus dicere contra quam Christus, Omnes capiunt verbum hoc: omnes inquam sacri, prophani fideles, infideles. Christiani, Turcæ, Ethnici: neminem excipio. Sed laudabilis illa abstinentia, quæq; nõ ideo vitet legitimum matrimonium, vt polluat se peccando, aut extrinsece per promiscuos concubitus, imo & auersam venerem: aut intrinseco ardore, quem longe facilius est non exercere, quam nõ sentire: hæc demum continentia illa est, quam non omnes capiunt. Itaque illud, *Qui potest capere, capiat*, referendum, non ad omnia illa tria Eunuchorum genera: sed ad postremum duntaxat, eorum qui se castrarunt propter regnum cœlorum, vt sensus sit: non de omnib. loquor, qui quoquomodo abstinent: sed de iis, qui cum nullo animæ suæ dispendio. Neq; enim sani est hominis, ita fugere temporalia matrimonij incommoda, vt animarum salutis nulla ratio habeatur.

XIX. Sed ille: Hoc potius ergo credibile est omnes posse abstinere. Quomodo? aut ex cuius dialecticæ præceptis? Itane docebunt Iesuitæ Christum suam Logicam, quæ ex particularibus vniuersaliter concludat? Possunt & Iurisconsulti, & Medici, & Theologi, & Astrologi, & Geometræ in scholis docte disputare: Ergo verisimile est, omnes homines posse in scholis docte disputare. Possunt Aquilæ, Vultures, corui, columbæ, perdices volare: Ergo verisimile est, omnes bestias posse volare. Quis hæc conclusionum monstra in Theologiam ingerat?

XX. Sed Chrysostomus, inquit, indidem colligit facilitatem abstinentiæ. At hoc, inquam, mire falsum Possibilitatem probari dicit non facilitatem: & possibilitatem, non omnium hominum ratione, sed ipsius continentiæ. Verba. Τὸ δυνατὸν τῆς ἀρετῆς ταύτης κατασκευάζων. Trapezuntius vertit, *Possibile id esse hominibus hoc fere modo confirmat.* Ego magis ad verbũ, *Possibilitatem huius virtutis adstruens.* Quid hoc prodest Bellarmino? Nam possibilitas virtutis pertinet ad potentiam naturalem, hoc est, ita factum esse hominem, vt non possit queri, sibi impossibilem esse abstinentiam: quod neque nos negamus: neque inde quisquam concludat, esse omnib. possibilem, secundum potentiam actualem. Quomodo si dixero, possibile esse hominem loqui, nemo tamen inferat posse ergo omnes homines loqui: nam mutos saltem excipi necesse est, & infantes.

XXI. Atque hactenus probata est difficultas, imo κατά τι impossibilitas abstinentiæ ex scripturis: quibus addere possum testem experientiam: cum cœlibatus tam austera lex degenerauit in fœdos concubitos passiuæ Veneris, qui non possunt legitimas vxores; habeant saltem prostitutas mulieres: imo ipsi suum pudorem prostituant. Nisi Leonis noni fraude perisset Petri Damiani Gomorræus, quo quadripartita vitia carnis, quibus obruebatur Ecclesia, quam potuit honestissime insinuauit, teste Baronio, ad annum millesimum quadragesimumnonum, poteramus doceri statum eius temporis: quem cuiusmodi putemus fuisse, cum non potuerint teste eodem Baronio absque verborum obscœnitate, obscœnitates illæ tantæ pertractari, quin legentium aures castas offenderent? Nisi forte, quod potius suspicor, magis dissimulata, quam emendata vitia Pontifex voluerit. Aliquot seculis posterior Nicolaus Clemangis de Corrupto Ecclesiæ statu, cap. 15. *Iam illud obsecro, quale est: quod plerisque in diœcesibus, Rectores parochiarum, ex certo & conducto, cum suis prælatis pretio, passim & publice concubinas tenent?* Et 20. *Quid enim de Capellanis, & Canonicis longũ me trahere sermonem necesse est: cum vno verbo dicere liceat similes Episcoporum pro suo modo Canonicos esse!* Et post, *Adhuc autem ebrios, incontinentissimos, vt pote, qui passim & inuerecunde prolem ex meretrice suscepitam, & scorta vice coniugum domi teneãt.* Ioannes Chementis in Onere Ecclesiæ c. 21. *Ecclesiæ prouisores in carne vitam meretricalem habent.* Et 23. *Sacerdotes frequenter fornicationibus coinquinantur: maxime Curati sordescunt in concubinatu adeo manifesto, quod nulla tergiuersatione celari possit.* Auentinus libr. 5. *Et tu vigilantissime Gregori* (septimum intelligit) *quid nam faceres, si te fortuna ad nostra tempora seruasset, & nunc demum natus esses, quando amare, potare stupra, incestus committere, vim puellis inferre, virgines vitiare, alienas permolere vxores, adeo vt cauda salax Sacrificulorum in prouerbium, vel vulgo protritum, abierit, munus Sacerdotale censetur?* In ipso nuper Tridentino Concilio, Orator Alberti Ducis Bauariæ dixit, *Clerus noster tantis Ecclesiæ calamitatibus nullo modo neque afficitur, neque affligitur, sed multo magis insolescit, gula, libidinibusque indulget.* Et post, *In proxima visitatione per Bauariam facta, tam frequens concubinatus repertus fuit, vt vix inter centum, tres vel quatuor inuenti sint, qui aut manifesti concubinarij non fuerint, aut clandestine matrimonia non contraxerint, aut vxores palam non duxerint.* Exstat oratio inter opuscula Andreæ Dudithij. Espensæus in 1. ad Titum, *Turpissimum, quod & hos cum concubinis, pellicibus, & meretriculis cohabitare, liberosque procreare sinunt, accepto ab eis, atque adeo alicubi à continentibus certo, quotannis censu. Habeat* (aiunt) *si velit: & quotus enim quisq; talis, cum tamen tam multi sint, hodie aliter punitur?*

XXII. Miros homines! Diros homines! Quorsum pertinaciam, neq; domet Scripturæ autoritas: neque moueat multorum seculorum experientia: iam certa, aut nunquam certa. Quid? quod ne sunt quidem sensus? Quorsum enim illud Glossatoris ad Canonem, *Qui admisit.* Causa 15. quæst. 6. *Minus punitur aliquis propter fornicationem, quam propter aliud crimen, quia pauci sine illo crimine inueniuntur.* Et, quod ante citauimus, *hodie fragiliora sunt corpora nostra, quam olim erant?* Vnde canonum relaxatio: Neque enim profiteri pudet, *Fornicationis causa hodie nemo est deponendus:* in medulla Decreti, ad Canonem *Presbyter*, Distinct. 81. *Nam quamuis multa sint, quæ in huiusmodi casibus obseruari canonica iubeat sublimitatis autoritas: tamen, quia defectus nostri temporis, quib. non solum merita, sed corpora ipsa hominum defecerunt, districtionis illius non patitur manere censuram*: quæ verba sunt canonis, *Fraternitatis tuæ.* Distin. 34. vbi agitur de promouendo, eo, qui nec castitatem seruarat in priori coniugio: & vxore defuncta liberos susceperat ex ancilla.

XXIII. Proh Dei atque hominum fidem: quænam hæc peruersitas est? Vident se eo redactos, vt necesse sit, sanctam illam primæuæ Ecclesiæ seueritatem antiquare: & promiscuum volunt esse cœlibatum? Imo quænam hæc impudentia est! Cœlibatus legem fatentur esse humanam, & à se inductam. At Sacerdotis puritatem lege diuina sancitam: quæ iubeat Sacerdotem esse ἀνέγκλητον, ἀνεπίληπτον: & malunt tamen non ἀνεπίληπτον habere, quam non Cœlibem. Hæc vero non iam peruersitas est, sed impietas. Rursus, Fornicatorem deponi lex iubebat: isti pœnam relaxant. Satin, sobrie? Nam si, vt cohibeantur crimina, pœnæ infliguntur, quis non videt pœnis sublatis, crimina tolerari? Atqui scitum est illud Æschinis contra Timarchum, ἐὰν μὲν κολάζητε τοὺς ἀδικοῦντας, ἔσονται ὑμῖν οἱ νόμοι καλοὶ καὶ κύριοι, ἐὰν δὲ ἀφίητε, καλοὶ μόνον, κύριοι δ' οὐκ ἔτι, *Si quidem iniurios homines punitueritis, leges vobis & bonæ & ratæ erunt: sin absolueritis, bonæ illæ quidem non erunt, ratæ non erunt.* Et quæso attendite: suam legem nullo incommodo patiuntur concuti: non censent expedire dispensari, id est, vllo modo, vllaue ratione permitti, vxores Sacerdotibus: At fornicarios fieri Sacerdotes: at Sacerdotes fieri fornicarios: hoc vtrumque tolerare possunt, & dispensare: adeo didicerunt misereri infirmę huius carnis: Ὢ τῆς ἐπιεικείας! ὢ τῆς φιλανθρωπίας ὄντως ζήλου!

XXIV. Sed cur difficilem, cur quibusdam impossibilem nolunt sibi persuaderi? Nempe quia primo impotentia nulla nisi à voluntate. Deinde in promptu remedia scilicet preces, & carnis afflictatio. Videamus ergo quid hoc sit mysterij: Impossibilitas non nisi à voluntate. Optime, inquam. Quid tum? Ergone impossibilitas nulla? Imo inquam, impossibilitas certa à voluntate: & eo potentior, quod non nisi à voluntate. Inde enim est omnibus hominibus ineuitabilis illa peccati tyrannis, quæ neminem sui expertem relinquit. Quomodo claudicatio, quæ est ab ipso cruris vitio corrigi non potest, cũ id membrum sit, cui proprius incessus: facile corrigenda alioquin, si ab extrinseca alia & accidentaria causa esset, puta ab ebrietate. Sic peccatum, si quod esset non à voluntate, haud difficile siue vitaretur, siue emendaretur: sed quum sit à voluntate, id est, propria sede virtutis: hoc opus, hic labor est. Quicunque igitur impossibilitatem dicit impertinentiæ esse à voluntate, is scito se eam non minuere, multo minus tollere: aut fateor in Theologia hospitem esse.

XXV. Sed habent remedia. Remedia? Cuius, inquam, rei? Matrimonij? atqui τίμιος ὁ γάμος. Non autem τίμιος, si remedia opposita sunt necessaria: neque enim remedium vllum dicitur nisi mali. Cur ergo se negent Tatianos, Encratitas ve, si remedium quærant contra matrimonium? Certe nusquam Scriptura docet, aut vllum hortatur ad remedia sibi comparanda contra matrimonium. Atque adeo mirabile est, aliquod exstare posse genus Christianorum, qui remedia affectent contra matrimonium, potius quam contra fornicationem. Denique legimus abstinendum esse ab operibus coniugij, vt vacetur orationi & ieiunio: Sed nego vsquam lectum, vacandum precibus, & ieiunio, vt abstineatur à matrimonio.

XXVI. Quanquam, quid necesse est de remediis quenquam esse sollicitum? Nam nemo est nostrum imo, sanæ mentis nemo, qui neget facile esse matrimonio abstinere. Sic non tantum Essem olim, quos tam curiose descripsit Philo: & a quib. ortos se monachi papistæ gloriantur, quorum examina iampridem mundo sunt oneri: sed, & Turcæ continentes: nec nouo orbi suum hoc deest ornamentum: ne Ethnicis quidem olim. Equites Romanos plures fuisse cœlibes quam coniugatos testatur Dio Cassius lib. 56. Augustus ἀθροισθεῖσι τοῖς ἀγάμοις χωρὶς μὲν τὰς γυναῖκας σφῶν, χωρὶς δὲ τοὺς γεγαμηκότας, ἢ καὶ τέκνα ἔχοντας καὶ ἰδὼν πολὺ τούτους ἐκείνων ἐλάττους ἤλγησε, *Eorum cœlibes seorsim, seorsim nuptos, aut quib. esset proles in concionem conuocauit: ac vbi hos numero illis longe inferiores vidit, indoluit*, Imo totũ ordnem describit cœlibatum affectantẽ: οἱ ἐν τοῖς ἱππεῦσι πολλῇ σπουδῇ τὸν νόμον τὸν περὶ τῶν μὴ γαμούντων μηδὲ παιδοτροφούντων καταλυθῆναι ἠξίουν, *Equites magno studio eam legem, quæ de coniugij liberorumq; expertib. lata fuerat, antiquari cupiebant.* Confidenter dicã, vbicunque terrarum persuasum fuerit, aut non peccari, aut minus peccari fornicando, quàm contrahendo matrimonium, nunquam defuturum hoc genus continentium. Dormiant ergo in vtramque aurem Papistæ hanc quidem ob causam, neq; aut precib. fatiganto quenquam aut ieiuniis maceranto. Hoc genus abstinentiæ ipsa dabit natura. Cur enim non daret hominibus, quod non negauit canibus?

XXVII. Sed esto: demus quærere potius remedia opposita fornicationi. Atque, vtinam serio facerent, quod profecto non faciunt. Sed si faciant, primo nobis facient non inuitis: qui contra fornicationem, quærenda remedia consentimus: & optima confitemur, preces atque ieiunia: omnibus diligenter commendanda, inculcanda: vtpote communia omnibus peccatis. Nobis ergo autorib. quicunque sentiet se in fornicationem procliuem, is precator attentissime, intentissime: & vt loquitur Paulus, ἀδιαλείπτως. Si non sufficiant simplices preces, ieiuniis crebris ὑπωπιαζέτω propriam carnem. Denique nihil omittito, quo tanto malo obuiam eat.

XXVIII. Quid ergo inter nos est, & Papistas discriminis? Dicam libere. Nempe nos & miramur & indignamur, in remediis tam diligenter conquirendis, illud vnum omissum, quod ei morbo omnium maxime proprium est, & naturale: disertissimeque non tantum indicatum, sed etiam commendatum, imo imperatum a Spiritu Sancto. Ipsum, inquam, matrimonium. Nam Paulus dixit, *Propter fornicationem vnusquisq; vir habeto vxorem suam.* Quid est, ò boni! Quid fremitis? Aut quid est, quo offendamini.

XXIX. Audio, audio. Neque enim tam sum hospes apud vos, aut adeo vestri moris inexpertus, vt vestros animi motus non possim coniicere. Nimirum igitur, aduersus fornicationem quæritis, non remedia simpliciter: sed remedia alia absque matrimonio. Non vultis scortari: atque adeo vti nam serio velitis: sed non vultis etiam matrimonio vti: imo, si optio detur, malitis scortari, quam vti matrimonio (neque enim dissimulatis, aut exspectatis dum in eculeo extorqueatur à vobis veritas) quomodo, si fraxini frõde gyro claudatur ignis & serpens, in ignem potius quam in fraxinum fugere serpentem testatur Plinius. Sed hoc tamen de optione, mitto. Vos igitur inquiritis rationem qua possitis, & cœlibes viuere & non scortari: id est, vt loqui soletis, continere: atque in eum finem cœlibatus legem posuistis, vt nefas sit presbyteris matrimonio vti, post, remedia sollicite vestigatis, preces, & ieiunia.

XXX. Esto: Verumtamen vestra primum intoleranda est temeritas, & præpostera audacia: qui prius exponitis vos certissimo periculo, tum adiumenta conquiritis, quibus erui possitis. Alto vos mari committitis, absque velis, & remis, imo absque naui, & tum iubetis, vt ita dicam, Deum vobis succurrere. Quid est Deum tentare, si hoc non est? Atqui à Christo iustum

erat vos prudentiæ exemplum capere, qui iussus ex alto seipsum præcipitare, prætextu auxilij diuini, negauit facturum. Cur vos audentiores? Prius oportuit orare, prius oportuit ieiunare: imo non hoc tantum: sed prius oportuit precibus illis, & ieiuniis obtinere vires à Deo, tum Cœlibatum suscipere: quomodo prius nauem, vela, remos comparare, tum ducere in altum, & prosperum ventum à Deo flagitare. Iansenius explicans hunc nostrum Euangelij locum, *Cum dicitur, qui potest capere, capiat, non de absoluta potentia est sermo, sed ea quam propinquam dicere solemus, qua scilic. ea dicimur posse, ad quæ perficienda adsunt necessariæ vires: qualem potentiam ad continendum se iam habere is confidere potest, qui se sic sentit affectum, vt speret se à diuino Spiritu ad eam commoueri. Huic consulitur, vt quia potest capere, capiat. Qui autem non sic se affectum sentit, huic quia nec dum capere potest, non consulitur vt sese ad capiendum ingerat.*

XXXI. Quid igitur, inquiunt plerique, faciet ille: cuius vxor incidit in impotentiam reddendi coniugalis debiti? Nam huic necesse est non vti coniugio? Et tamen non permissum scortari. Ille, vero, inquam, precabitur, ieiunabit. Lactantius libr. 6. cap. 23. *Quod si aliqua necessitas prohibebit, tum vero maxima adhibenda virtus erit, vt cupiditati concupiscentiæ resistatur.* Sed, quid hoc ad rem? Nam aliud est, longeque aliud, externa necessitate vrgeri, quam vitare non possis, aliud propria spontaneaque temeritate, seipsum dare præcipitem? Recte expectarunt à Deo auxilium, Lazarus, Martha, Magdalene (si vera canunt Papisticæ legendæ) quos nauiIudæorum imposuit crudelitas, absque vllis armamentis: sed eius vnius experimenti occasione, qui se eo modo mari committeret, aut qui sic nauigãdum iuberet, inuentus est nemo, & si fuerit quisquam, non sanum esse hominem non sanus iuret Orestes. Tum autem, quam disparia comparantur? Nam huic non proponitur vitandum matrimonium, quod perpetuo est aduersarijs in ore: sed proponitur vitandum adulterium. Nisi enim contineat, necesse est ei adultero esse: nullo admisso medio. Quæ hæc est mentis peruersitas: vt eadem ratione, eodem modo iubeat me quisquam vitare matrimonium, rem bonam, rem sanctam, rem honestam; cum adulterio, cuius malum quantum sit nequeat satis exprimi, non si linguæ centum sint, oraque centum.

XXXII. Sed negant se quenquam cogere. Itane? Neminem patiuntur ordinari, nisi hac lege, vt perpetuo contineat, & neminem cogunt? Nimirum, inquiunt, neminem cogimus ad suscipiendos ordines: sed, si quis velit suscipere, hunc volumus continere. O euge! acutissimum inuentum! Quasi dicant latrones: neminem se vi spoliare, quia neminem cogant peregrinari: sed eum duntaxat, qui sponte peregrinetur, inuadant. Imo, inquam, vos cogitis aliquos, qui eos, quia volunt ordinari: quomodo latrones vere spoliant aliquos, quia eos, quia sponte itineri se committunt. Itaq; Polydorus apte coactam castitatem nuncupabat. Quanquam, quid olim factum Ambrosiis, Nazianzenis, aliis plerisq; qui inuiti facti sunt presbyteri? Hoscine saltem concedent fuisse coactos ad continentiam? An etiam illos, quos iussit Episcopus Romanus vxores abiicere in Germania, in Anglia, in Gallia, quas retinuerant, cum ordinarentur.

XXXIII. Sed siue cogantur, siue sponte suscipiant, nego ad huiusmodi continentiam, vllum dari certum remedium: non preces, non ieiunia, non quicquid præterea commenti sunt homines superstitiosissimi. Nimirum clamat Scriptura, non tantum, *Non omnes capiunt:* quod fortasse eludant aliquomodo, vt sunt subtiles Sophistæ, & in suam perniciem, id est, in superstitionem ingeniosi: sed etiam, *Velim omnes homines esse, vt ego sum*: id est, continentes: *sed vnusquisq; proprium donum habet à Deo: alius quidem sic: alius autem sic.* Hoc est, non omnes habent à Deo donatam continentiam: vnde patet, esse istud inter particularia dona numerandum. Atqui huiusmodi quæ sunt, non dantur à Deo omnibus: ne quidem precantibus, & ieiunantibus: quomodo dona linguarum, sanationum, miraculorum.

XXXIV. Nam, quod opponunt ex ad Philip. 4. *Omnia possum in eo qui me confortat.* abutuntur suo more Scripturæ verbis. Neque enim Paulus aliud significat, quam sentite se præsens sibi auxilium diuinum, vt omnib. sufficerettaque τὸ δυναμοῦντι, inquit, *qui confortat me*, non vt male Salmero, *qui potest confortare.* Atqui certum, non confortari omnes à Deo, sicut Paulum: alioquin non essent sua cuique dona, aliter atque aliter. Sed omnib. eadem. Possunt cum Apostolo loqui quicunque eodem modo sentiunt se à Deo sustentari. Sed non æque, qui optant. Inepte igitur his verbis velatur eorum temeritas, qui quasi deuinctum atque adeo obæratum Deum tenerent, sibi de eo pollicentur quicquid potest: atque ea freti confidentia nihil non audent, etiam supra vires.

XXXV. Enimuero, quæ fides Deo nititur, ea non tantum quid ille possit, attendit, sed etiam quid velit considerat: Velle autem tum demum certo scit, cum vel promissiones habet, vel vocationis specialem necessitatem. At hic vtrumque deest: nam, neque Presbyterij officium exigit necessario continentiam: neque vllus est, qui vnquam audierit, promissam. Quare etsi Deus possit omnes ita confortare, tamen nullius est sibi continentiam promittere.

XXXVI. Quid? quod nescimus vtrum aliter Deo sit decretum, & velit ille potius vti nostra opera ad propagationem? Sic enim patriarchis vsus est olim. Neque dubitem asserere, plus longe fructuosum fuisse Gregorij patris matrimonium à quo habuit Ecclesia Gregorium Theologum, quam ipsius huius Theologi cœlibatum, à quo nihil Ecclesia habuit, quod non ab aliis plurimis. Et vero generali oraculo habemus voluntatem Dei; *Crescite & multiplicamini, & replete terram*: quo tamen non ego quidem dixerim omnes absque exceptione obligari ad contrahendum matrimonium: sed saltem non debere absque dispensationis, vt ita dicam, testimonio peculiari, iugum excutere: & ad extremum, non facile sibi polliceri Deum adiutorem, nulla alia causa, nisi quod ita quis in animum induxit suum.

XXXVII. Bellarminus cap. trigesimoprimo de Monachis. Etsi promissio particularis desit, sufficere tamen promissionem generalem. Lucæ 11. *Petite, & accipietis.* Ioannis decimoquarto, *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Alioquin enim, si requireretur particularis promissio, nec fides, nec spes, nec dilectio, nec continentia coniugalis, nec alia virtus peti posset, nusquam enim exstant promissiones horum donorum in particulari.

XXXVIII. Sed lusit profecto Bellarminus, cum hæc dixit. Quis enim credat ignorasse, quod eius sciuit Symmistes Maldonatus in Matthæi 7. *Maior quæstio est, quomodo sententia vera sit, cum experientia quotidiana doceat, multa nos, quæ petimus, non accipere. Docuimus supra, affirmantes promissiones nunquam esse simpliciter: & sine exceptione intelligendas: ad eam regulam hic locus explicandus est.* Docuerat autem ad c. 6. 12. *Vt semel dicam, hoc inter negantes, & affirmantes promissiones, aut conditiones differt: quod negantes absolutè, & sine alia superaddita conditione: affirmantes nunquam absolutè, sed cum exceptione, nisi quid aliud impediat, intelliguntur.* Aut Iesuitam Iesuita mentitũ arguat, aut seipsum fateatur nõnisi imponere nobis voluisse, quod & cordati facile agnoscent; quum meminerint, & Paulum bis terve orasse, nec obtinuisse: & Christum ipsum ter deprecatum calicem, quem tamen bibere fuit necesse. Et audeat nũc quisquam propria præsumptio ne confidere, non posse sibi Deum denegare, quam postulabit continentiam?

XXXIX. Sed, non poterit ergo, inquit, postulari quicquam, ne fides, quidem aut spes, aut dilectio. Atqui, inquam, tu sophistice abis à proposito. Neque enim nos negamus petendum quicquam absque peculiari promissione: quin & alios quotidie videmus petentes, & ipsi nos petimus à Deo, bona huius vitæ; vt modicas opes, & sanitatem, vitamque, & similia. Quid ergo? Nempe negabamus, sibi quenque polliceri posse, non denegatum iri quod petat: quod eos facere necesse est, qui prius vouent, tum ad preces confugiunt. Quomodo si Lazarus, flagitanti cuipiam pollicitus esset se donaturum grandem pecuniam: tum postquam in pera nihil comperisset, præter mucidi panis emendicata frustula: conuerteret se ad serias preces vt sibi Deus eam pecuniam largiretur. Ego vero hunc Lazarum non damnem, hanc ob causam ad Deum confugientem: sed dicam temere feciisse tamen, qui non obstante sua egestate, tantæ se pecuniæ debitorem constituisset. Postulent ergo sane qui volent, continentiam: sed antequam accepèrint, ne vouento. Iubento sane suos Presbyteros Papistæ ieiuniis suum corpus macerare: sed antequam Deum exorauerint, ne grauissimo eos iugo subijciunto. Quod tamen & faciunt, & porro facere decreuerunt.

XL. Veruntamen agnoscit subaudiendam aliquam conditionem. Quamnam igitur? Non eam, inquit, quam aduersarij fingunt, vt res, quæ petitur, sit necessaria ad salutem, vel imperata: sed, vt id quod petimus, sit secundum Dei voluntatem. Primæ Ioannis 5. *Hæc est fiducia, quam habemus ad Deum, quia quodcunque petierimus secundum eius voluntatem, audit nos.* Esse autem cœlibatum secundum Dei voluntatem, probat: quia secundum voluntatem Dei sint non ea tantum, quæ necessaria ad salutem: sed etiam quæ vtilia: imo quæ vtiliora, quam quæ eis opponuntur: item non ea tantum, quæ ab eo imperantur, sed etiam quæ consuluntur.

XLI. Atqui de illa aduersariorum conditione, non est quod laboremus: quos, qui sint, ignoramus, neque ille indicauit. Nos autem quæ nostra sit sententia, iam explicauimus. Designatam à Bellarmino non improbamus: sed veremur, vt bene intelligat. Quia enim voluntas Dei, alia est nobis manifesta, vt nostrarum sit regula actionum: alia occulta, secundum quam ipse sua dispensat opera, nobis autem & de precibus sermo est; & de exauditione: sic censemus: Concipiendarum precum regulam esse voluntatem manifestatam: eoque sensu debere nos nihil postulare à Deo nisi secundum eam voluntatem. Hoc autem modo posse postulari quicquid est non tantum gloriæ Dei, sed etiam nobis, aut necessarium, aut vtile: imo amplius quicquid indicauerimus ipsi aut necessarium, aut vtile. Itaque etiam Cœlibatum: etiam paupertatem: sed & matrimonium, diuitias, reliqua. Verum hæc inutilis est consideratio nostro nunc labori: qui non de precando susceptus est, sed de obtinendo eo, quod precando postulamus.

XLII. Dicimus ergo iterum: fiduciæ quæ habenda sit nos exauditum iri precantes, regulam esse, voluntatem illam Dei, quam diximus arcanam: hoc sensu: certum nobis esse, nos exaudiendos, si subiiciamus desideria nostra voluntati Dei; vt fiat, non quod ipsi volumus, sed quod ipse. Ratio nobis certa: Quia cum constet voluntatem Dei esse fundamentum fiduciæ huius, nam ne aduersarij quidem negant: Ergo alterutram oportet esse. At non illam manifestatam. Hoc probo: ab experientia: plerumque enim Christiani precantur secundum illam voluntatem manifestatam: & tamen non obtinent. Paulus precatus est, nec semel, vt abs se discederet angelus Satanæ: nec tamen obtinuit, Christus, vt à se recederet calix passionis: nec tamen obtinuit. Dauid, vt ne moreretur infans ex Betsabea: nec tamen obtinuit. Infinita sunt huiusmodi.

XLIII. Quare superest voluntas illa Dei occulta: vt sit fundamentum fiduciæ huius nostræ: hoc est, tum nos certo exauditum iri, cum ita postulabimus à Deo, vt tamen pendeamus ab eius decretis. Exemplo ipse Christus nobis præiuit. Matthæi 26. *Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud: veruntamen non vt ego volo, sed vt tu.* Præiuit & præcepto: cum iussit orare: *Fiat voluntas tua, in terra sicut in cœlo.*

XLIIII. Et ad hunc sensum dixit Ioannes, *Quodcunque petierimus secundum eius voluntatem, audit nos.* Testes mihi, hunc locum explicantes. Salmero, *Posset quis obijcere, si ea concedit, quæ secundum voluntatem suam sunt, id est, quæ vult nos facere, quid opus est rogare? Respondetur, Velle quidem Deum sua dona nobis impertiri, sed non nisi rogantibus, & postulantibus: quia non aliter decreuit dare quod promisit, quam precedentibus precibus nostris.* Clarior Lorinus, *Non potest queri se exauditum non esse, qui sciens se nescire, quid oret nisi Spiritus ipse postulet, certus est id Deum velle concedere quod melius est. Exauditur quisquis talis est rogando, qualem requirit Deus, nec aliud vult, quam quod ipse.*

XLV. Atqui hæc voluntas Dei arcana, etiam si non raro concurrat, & cũ voluntate manifestata, & cum nostra etiam: tamen non est regula nostrarum actionum: nimirum, quia nobis incognita; nisi quantum manifestatur, vel per peculiarem reuelationem, vel per euentum. Si ergo hac confidentia, quicquam aggrediendum omnino exspectandum, donec aliunde nobis constet, quam ex proprio desiderio. Vnde diuinum illud monitum: Lucæ 14. *Quis ex vobis, si velit turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, an habeat? πρὸς ἀπαρτισμὸν, quæ ad perfectionem operis requiruntur?* Nota, *an habeat*, non vero, vtrum precaturus sit sibi dari; aut optet, aut quid simile. Deinde, *ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui spectarint, incipiant ei illudere.* Quod Papistis euenit: qui seueriissima sancita lege cœlibatus, experti sunt omnium ordinum contumelias in clerum. Quid, quod ipsi etiam seueritatem relaxare sunt coacti?

XLVI. Deniq; non pertinent ad hanc voluntatem occultam, quæcunq; vtilia sunt ad salutem non pertinet cœlibatus, alioquin falso dixisset Christus, *Non omnes capiunt*: falso Paulus: *Vnusquisque donum suum habet: alius quidem sic, alius autem sic.* Et, vt dixi, voluit Deus Patriarchis vti, non continentibus, sed vxoratis: & aliis plurimis. Itaque nulla hinc iusta causa eius confidentiæ, quam pro cœlibatus lege Papistæ constituunt.

XLVII. Superest illa donorum distinctio, quam ab initio Costerus explicabat. Eorum, quæ sua natura non referantur ad animæ salutem: & eorum, quæ ad eandem plurimum valeant. Vbi se ille ridendum propinauit, & imperitum distinguendi traduxit. Quid enim? nulla-ne sunt illa, quæ sua natura non referantur ad animæ pietatem, & tamen ad eandem plurimum prosint? Imo in his sunt Principes, pro quibus tamen Paulus orari voluit: *vt tranquillam ac quietam vitam degamus, cum omni pietate & honestate.*

XLVIII. Itaque primum nego à Deo concedi omnia dona, quæ ad salutem animæ plurimum conferunt. Nam, quis dubitet plurimum conferre potuisse ad salutem Pauli, si ab eo recederet angelus satanæ? Et vero ea causa fuit illi assiduarum precum: nec tamen obtinuit. Nec sane flagitanti Ecclesiæ bonos Principes, semper annuit Deus: qui non raro eam vult exerceri violentis persecutionibus.

XLIX. Deinde nego Cœlibatum, in iis esse, quæ sua natura referantur ad animæ salutem. Alioquin non esset in rebus mediis; Et matrimonium obstaret saluti, contra quam Paulus dixit, prio. ad Timo. 2. *Seruabitur autem liberos gignendo.*

L. Nihil ergo est hactenus prolatum, quo constet non esse difficillimam cœlibatus obseruationem cum castitate: id est: non esse & maximum & præsentissimũ Ecclesiæ periculum, ab illa immani tyrannide, quã ne tantillum quidem relaxari patiuntur Papistæ. Ac proinde, nihil obstare põt, quominus quod male impositum est legis huius iugum ceruicibus Presbyterorum, ab iis quibus nulla erat eius rei legitima autoritas: id excutiatur ab iis, quibus cordi est, & libertas Ecclesiæ, & salus sua.

CAP. V.

De nuptiis honorabilibus.

I. NVllum honorabile & absque macula est prohibendum in Ecclesia. Atqui matrimonium est honorabile & sine macula. Ergo non prohibendum in Ecclesia. Maior per se patet: nam bona nemo est, qui non prohibenda negeti: at quæcunque & sine macula sunt & honorabilia, ea non possunt esse non bona. Ideoque non prohibenda. Minorem nobis Paulus ad Heb. Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, *Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus.*

II. Ne hic quidem locus, quietos esse Papistas permittit. Itaque varie luctantur. Richeomus, vt est stupide calumniator: ab eo fingit nos concludere, debere ergo Presbyteros esse coniugatos: & hanc consequentiam magnifice refutat, ab absurdis exemplis: Regium munus est honorabile: ergo omnes oportet esse reges: sic Doctores, Præsides, Imperatores? & quid non? Sed hæc rabies cur nos moretur? Imo certissimus ἔλεγχος ἥττης.

III. Andradius, vt vt sit honorabile coniugium, attamen infra cœlibatus splendorem & dignitatem, semper positum esse. Et hoc inde colligit, quod cum Paulus matrimonium illis, qui continere nollent, permittat, optare se tamen ait, omnes esse sicut seipsum, id est, abstinentem.

IV. Ast ego primũ, nego vnquam dictum, scriptumue, ab vllo Canonico autore matrimoniũ esse infra splendorẽ cœlibatus: Amplius: addo nunquã dictum scriptumue, à viro θεοπνεύστῳ cœlibatum esse τίμιον ἐν πᾶσι, quomodo matrimonium Paulus asseruit. Et vero res ipsa per se loquitur. Cœlibes n. infantes sunt: cœlibes multi fornicatores: an quæso honestiores viris cõiugatis? Abrahamo, Isaaco, Iacobo? Nugæ. Neq; vero quicquam huiusmodi Paulus tum significauit, cum scripsit ad Corint. Non significauit, inquam, cœlibem vitam, esse τιμιωτέραν coniugata. Explicat n. statim, *Dico autem cœlibibus, & viduis, bonum eis est, si manserint vt maneo ego.* Sed ne ambiguitas quenquam decipiat, quo sensu bonum dixerit, audi. *Existimo igitur, hoc bonum esse propter instantem necessitatem: bonum inquam esse homini ita esse.* Et post, *Si nupserit virgo, non peccauit: sed afflictionem in carne habituri sunt, qui sunt huiusmodi:* Bonum ergo, non quo sensu bona dicitur virtus: nam hæc nunquam dicitur bona κατά τι, sed quomodo bona dicuntur, quæ huic vitæ commoda. At non sic matrimonium, sed absolute, honorabile, & immaculatum. Itaque Andradius quæsiuit imponere lectori.

V. Secundo; quid tum, si concederemus dignitate cœlibatum præire matrimonio? Aut quid inde decedit argumento? Ergone prohibendum matrimonium? Nam expetendum magis cœlibatum, concederem: quomodo Paulus optabat omnes esse sicut seipsum. Sed hoc non agimus qui legem duntaxat impugnamus tyrannicam. Aduersarios ipsos interrogo: nonne persuasi sunt virginitatem præstare viduitati? Non negabunt. An igitur propterea nullum admittunt Sacerdotem nisi virginem? Imo promiscue. Cur non similiter de matrimonio disputant? Rursus: Monachatum nonne præferunt longe seculari vitæ? Et quidem ita, vt illum appellent perfectionis statum: atque adeo religionis nomine ἐξαιρέτως, & κατ' ἐξοχὴν indigetent. Nullos ne igitur seculares Sacerdotes admittunt? Cur tam varie? Deniq; si præstat cœlibatus, tum non in Sacerdotibus tantum, sed etiam in plebe: nam de plebe Apostolus disserit. Et tamen nemo tam est amens, qui velit plebem Christianam debere cœlibem esse. Nihil ergo nisi nugatur Andradius.

VI. Turrianus optaret persuaderi posse Apostolum imperando dixisse nõ indicando: libri 5. de Epistolis Pontificum. c. 19. *Hon[ora]bile, inquit, connubium, scil. sit & thorus immaculatus: id est, præcipio, vt vnusquisque suum matrimonium honoret: & nullus cubile vxoris suæ violet commiscendo corpus suum cum aliena.* Et cap. 14. contra Marloratum, *Sic itaque interpretatur falsus hic propheta, quasi nihil aliud Apostolus voluerit, quam asserere, laude dignum esse in omnibus ordinib. hominum matrimonium. Atq; ita verbum quod deest in Græco, ipse sua interpretatione supplet: sic n. vertit, honorabile est in omnibus coniugium.*

VII. Turrianus hoc somnium probat. Primo, quia statim subiungitur, *fornicatores n. & adulteros iudicabit Deus.* Deinde, quia similiter explicandũ illud, *& thorus immaculatus*, sc. *in omnibus. Dicat ergo nunc Marloratus, & Magdeburgenses, qui cum eo faciunt, an sit in omnibus coniugibus thorus immaculatus? etiam in adulteris maritus? quod si non est, male igitur interpretatus est Marloratus: non enim supplendum verbum, est. Dicat rursus an vbi thorus est pollutus, vt in adulteris, ibi, etiam connubium τίμιον, id est in honore, an potius in probro, & dedecore, & infamia? Quis hoc sanæ mentis neget? Non ergo hoc Paulus dicit, quod pessimus interpres facit eum dicere, scilicet, honorabile est coniugiũ in omnibus: nec est præcisa denunciatio: quin potius præceptum est: supplendumq; verbum, Esto, aut sic, vt dicat præcipiens, Honorabile sit coniugium in omnibus: & sit item thorus immaculatus in omnibus: id est præcipio vt omnes qui in coniugio sunt, habeant illud in honore, & non in passione desiderij.* Hunc sequuti sunt Louanienses in editione Gallica: & Emanuel Sa. Sed & Vasques vnam hanc nouit sacram anchoram.

VIII. Verum durior est verbi imperãtis ellipsis, quam vt facile ferri queat: neque puto datum iri exemplum. Tum autem indicandi modo fere omnes hactenus sunt interpretati. Syrus. *Honorabile est coniugium in omnibus: & thorus eorum purus est.* Anselmus. *Aliud quoque vobis notifico, scil. quia connubium est honorabile in omnibus: id est, legales nuptiæ sunt honorabiles in omnibus: nihil est in eis quod honore careat.* Hieron. in Matth. 13. *Centesimum fructum virginibus, sexagesimum viduis, & continentibus: tricesimum casto matrimonio deputantes: honorabiles enim nuptiæ, & cubile immaculatum.* Augustinus contra Pelagium & Cœlestium lib. 2. qui est de peccato originali c. 34. *Propter hæc omnia, honorabiles nuptiæ in omnibus, & thorus immaculatus.* Cyrillus Hierosolymitanus Illuminatorum catechesi 4. μηδ' αὖ πάλιν κατορθῶν τὴν σωφροσύνην τυφλωθῇς κατὰ τῶν ἀποδεδεχότων ἐν γάμῳ· τίμιος γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος: Hoc est, interprete Ioanne Grodecio, emendato tamen à Ioanne Preuotio: *Neque vero si continentiam instituas ac præstes, ita cæcutias vt nuptiis alligatos insecteris: Honorabile est enim connubium & thorus immaculatus, vt ait Apostolus.* Epiphanius in Saturnilianis. Ὅτι ὁ γάμος οὐκ ἐκ τοῦ σατανᾶ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ τυγχάνει, πρῶτον μὲν ὁ Κύριος λέγει· οὓς ὁ Θεός φησιν, συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. Καὶ πάλιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος, τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. *Nuptias esse non ex Satana, sed ex Deo, primum Dominus dicit. Quos Deus, inquit, coniunxit, homo ne separato: Et rursus sanctus Apostolus: Honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus.* Fulgentius c. 3. de Fide ad Petrum, *Non quia peccatum est, aut coniugem habere, aut vinum carnesue percipere: nam & beatus Apostolus dicit: quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. Coniugium quoque in primis hominib. Deus instituit & benedixit: propter quod Apostolus ait, Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus.*

IX. Hi omnes indicandi modo Apostolum intellexerunt. Sed & Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, contra quam mentitur Iustinianus. *Ostendit se iure subiunxisse ea quæ deinceps sequuntur*: εἰ γὰρ γάμος συγκεχώρηται, δικαίως ὁ πόρνος κολάζεται, inquit Chrysostomus: *Si enim concessum est matrimonium, merito punitur scortatio.* Plenius Oecumenius. *Si enim permittitur matrimonium, liceátq; absque peccato implere concupiscentiam, quæ futura est excusatio mœchis.* Theophylactus, *Passim & cunctis in reb. honore est dignum.* Primasius, vtrumque admittit, tum est, tum sit, sed eodem sensu. *Honorabile connubium in omnibus sit vobis: siue placet Deo.* Sit vobis, inquit: hoc est, existimetur à vobis. Vnde statim, *Erant quidam tunc temporis, qui condemnabant nuptias, dicentes, immundum esse coniugale connubium, nec posse esse mundum à lecto coniugis surgentem: vnde beatus Apostolus legitimum cõnubium dicit, quod causa amoris filiorum fit, non causa libidinis explendæ: non solum concedit, sed etiam dicit, Deo placere: honorabile enim connubium est.*

X. Verum, inquit, subditur ratio, *fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.* At inquam, id vitium est Latini interpretis: quo nõ miror impositum fuisse Lombardo, Lyrano, Thomæ. Sed Græce constanter legimus πόρνους δὲ, *scortatores autem*: tam constanter inquam, vt nulla hactenus sit codicum obseruata varietas. Sed & Anselmus legit, autem. Caietanus admonuit legendum. Dissimulant autem Salmero, & Iustinianus. Atqui hæc lectio ferre non potest imperandi modum: quod facile indicabunt omnes: quibus aures non erunt asininæ.

XI. Sed etiam-ne, inquit, Thorus est immaculatus? Imo est, inquam. Et omnino ita Veteres iam nominati. Anselmus diserte: *& thorus talium coniugatorum est immaculatus, id est, sine macula criminis:* quomodo vertit etiam Syrus. Sed, inquit, etiam ne in adulteris? Ita est, inquam, etiam in adulteris matrimonium est τίμιον, & κοίτη ἀμίαντος. Nam quid contra Turrianus affert? Aut an nos moueant inepti clamores, in quibus nihil præter clamores? Fateor ab adulteris thorum pollui, fateor nuptias non honorari. Sed nego propterea non esse eorum nuptias honorabiles, & thorum ἀμίαντον. Neque enim τίμιος, id est quod honoratur, sed id quod honore dignum est. Nec obstant hominum vitia, præter naturam rei, quominus res ipsa suam retineat dignitatem: quomodo rex, etsi abutatur sua autoritate, tamen autoritatem non amittit. Episcopus, etsi Episcopatum polluat adulteriis, tamẽ in ipso adulterio Episcopatus est opus bonum. Sic hæreses baptismum polluunt: & baptismus tamen etiam in hæresi sanctus est. Itaque nihil necesse est Apostolum imperatiue interpretari.

XII. Vasques hanc expositionem esse ait secundum mentem Apostoli, qui eo capite documenta mutuæ caritatis Hebræis præbere cupit. Quorsum autem inter hæc documenta licentiam præberet ministris altaris, vt vxores ducerent, & eis vterentur? vel quorsum hoc eis diceret permissum esse, & à nullo vituperandum.

XIII. Elegantem ludionem! Documenta mutuæ charitatis. Ita est sane, tradidit eo capite documenta mutuæ caritatis. Sed nulla ne præterea? Imo Thomas ille tuus: tuus inquam, Thomas, ô Vasques, aliter: *Ab isto loco incipit moralis instructio post commendationem, & exhortationem ad imitandum ipsum. Et circa hoc duo facit. Primo n. hortatur eos ad bonum secundo, orat pro eis. Circa primum tria facit. Primo enim ostendit quomodo debeant operari bonum quoad proximos: secundo quantum ad se ipsos: tibi Honorabile connubium: tertio quantum ad prælatos.* Et tu nunc exclames, quorsum?

XIV. Sed quorsum ministris altaris. Euge: euge, iam tandem pronunciabit Vasques nihil ad ministros altaris attinere bene operari, quoad se ipsos. Nam si nõ neget, vnde tam stupida admiratio? Sic nos sane ad ministros, altaris honestatem matrimonii producimus, quomodo hospitalitatis charitatem.

XV. Sunt ergo hactenus inutiles conatus. Quare conuertunt se ad alias artes: & negant maiorem esse vniuersalem: pertinere tantum ad laicos. Et illud autem ἐν πᾶσι, non patiuntur significare omnes personas. Sed hoc ipsum cum explicant, discedunt in partes. Turrianus, cui solenne est sibi canere & musis, de laicis duntaxat vult dictum. Ratio illi: quia det Apostolus præcepta iis quibus præsunt præpositi spirituales, Episcopi, & presbyteri: id est laicis, quib. duo in primis cauenda, vitia adulterij, & auaritiæ: ad quos etiam pertinet, vt quieti sint, & res suas agant, & operentur manibus suis.

XVI. Bellarminus, Richeomus, atque alij, non intelligi omnes personas probant: quia alioquin sequeretur coniugia etiam consanguineorum, puta, patris & filiæ, matris & filij, fratris & sororis, esse honorabilia: quod est absurdum. Quo igitur sensu? Bellarminus triplicem indicat. Primum, omni ex parte: id est, in omnib. quæ coniugij sunt secundum, apud omnes, vt nemo debeat coniugium reprehendere, etiamsi virginitatem ipse profiteatur: tertium, in omnib. legitime coniunctis. Hinc autem Richeomus negat deduci posse coniugia presbyterorum.

XVII. At nos maiorem nostram vniuersalem esse pronunciamus, ex ipsis Apostoli verbis: sic pronuntiantis honorabile coniugium, vt nulla limitatio ne vniuersalitatem coerceat. Est autem solenne illud, vbi lex non distinguit, nec nos debemus. Et vero Theophylactus: *In omnibus, inquit, non quia nuptiæ ætate proiectioribus minus conueniant, adolescentulos vero admodum deceant: sed cunctis ait honori sunt. Vel in omnibus, hoc est quibusuis modis, & quouis tempore: nec quidem quia mœrentibus & afflictis, coïnubium illud sit honorabile: otianti vero, & prosperis in rebus agentibus, minime: nec quia alteram in partem honoratius, sit, in alteram vero nequaquam: sed passim & cunctis in rebus honore est dignum.*

XVIII. Oppositæ argumenta facile diluimus. Dat, inquit, mandata iis quib. præsunt Episcopi. Omniane, inquam? Vix fit verisimile. Sed, vt fit, scribens ad Hebræos, in quib. erant omne genus homines, vt ita dicam, promiscua dat præcepta, varie variis congruentia. Sed fac tamen scriptam hac Epistolam ad laicos solos: fac iis dictata hæc præcepta: an sequitur propterea solis laicis propria esse? Et fortasse ita existimauit Turrianus, solis laicis vitanda adulteria, vitandam auaritiam: non item Episcopis & presbyteris. Quod si est absurdum, tum nihil obstat, quominus qui laicos alloquitur, vniuersalem tamen sententiam proferat, quam ipsi laici eo magis ad se pertinere sentiant, quo magis vniuersalem concipient.

XIX. Bellarminus est impudentior. Ergo, inquit, honorabiles nuptiæ, patris & filiæ, matris & filij: sororis & fratris. Mirum non additas, Neronis & Spori. Quasi cum Paulus dixit Episcopatum esse opus bonum, Iesuita aliquis inferret etiam in muliere, vt olim in Ioanna illa famosissima. Vno verbo respondeo: has omnes honorabiles esse si fuerint nuptiæ. Sed hoc expecto à mollissimis Iesuitis, vt qui cœperunt dicere, magis peccare coniugatum sacerdotem, quam fornicantem: iidem addant, incestas esse nuptias. Nos vero illud malumus can. 30. Epaunensis, *Incestus, nec vllo coniugij nomine pallietur.* Ergo ne sint molesti: neque ex non nuptiis id axioma contrahant, quod ad nuptias solas pertinet. Quasi quis negaret, sobrietatem omnem laudabilem, quia sit ebrietas damnabilis. Nisi forte tam alte sapit Sophista, vt eodem loco et ordine coniugia presbyterorum cum incestu. Quod quis toleret? Nam fatetur ipse idem hæc coniugia non repugnare Sacerdotio iure diuino: at quis credat ne incestum quidem? Concedit toleratos, olim, id est, tum cum sanctissima, castissimaque erat Ecclesia, coniugatos an etiam incestos?

XX. Τὸ ἐν πᾶσι cuius sit generis, non contendam, & scio vtrinque rationes adferri posse, posse testes. Sed, primum miror neutrum genus ab iis asseri, qui & coniugatum esse interpretantur in carne esse, nec posse placere Deo: & tam sunt diligentes in coniugij infirmitatib. & enumerandis, & inculcandis, atque adeo exaggerandis. Qui enim fieri potest, vt nihil non sit honestum, quod quidem sit matrimonij, ac proinde ne excepto quidem ipso corporum vsu: & tamen opus sit carnis?

XXI. Tum autem quid obtinent, si concesserimus hoc neutrum genus? Nam ego quidem assero nihil deperire argumento nostro, etiamsi demus, non aliter dictum Paulo, quam, *Honorabile coniugium, & cubile immaculatum.* Dixit idem, Episcopatum bonum opus esse: nec addidit in omnib. an propterea non concluditur, in quocunque Episcopatus sit, esse bonum; Imo nobis idipsum genus neutrum commodum est: Nam si oppositum est sacerdotio coniugium, propter eximiam Sacerdotij sanctitatem, puritatemque, vt pertendunt aduersarij: tum sane oportebit aliquid in matrimonio inesse oppositum ei sanctitati puritatiq; ac propterea aliquid inesse non immaculatum, ideoque ne honorabile quidem. Quare non esset mattimoniũ immaculatum, & honorabile in omnibus, quæ sunt matrimonij: contra hæc Apostoli verba: si ita sunt Apostoli verba.

XXII. Secundam tertiamque explicationem, nihil est cur non admittamus. Possumus itaque pati sic interpretantes, vt apud omnes sit honorabile coniugium, neque id quisquam reprehendat. Redarguentur enim Papistæ, qui reprehendunt, saltem in presbyteris, & quidem adeo reprehendunt, vt minus reprehendant, fornicationem: neq; aut contrahi velint, aut contractum tolerent.

XXIII. Quanquam consentimus Bellarmino magis illam literalem esse, quæ dicat in omnibus legitimè coniunctis: vt nullum genus, nullus hominum ordo excipiatur: ac proinde ne presbyteri quidem. Nam quod illud *Legitimè coniunctis*, siue vt ex Marlorato Turrianus annotat, *matrimonio aptis*, tanquam ἑρμαιον arripiunt, addentes, *Coniugio* (verba sunt Turriani) *nõ sunt in Nouõ Testamento apti, qui sunt Deo in ministerium eius consecrati.* Primum vereor, vt omnes suos habeant consentientes. Nam certe, qui negant iure diuino prohibitum Sacerdotibus coniugium: Et qui ab initio saltem toleratos coniuges fatentur: non videntur admittere neminem huic ministerio consecratum esse aptum matrimonio. Deinde autem mirum, qui fiat, vt non inepti sint fornicationi: & non apti tamen matrimonio. Cæterum Marloratus ex Caluino suo aptos dixit coniugio, vt incestuosos excluderet, quibus Sophistæ abutuntur tanquam μορμολυκείῳ

CAP. VI.

De impia comparatione coniugii & fornicationis.

I. Fieri non potest, vt hoc loco mihi non dent pœnas, qui tam sinistre, tam abiecte: imo tam spurce, tam prophane de coniugio loquuti sunt, vt postponerent fornicationi. Hosius paulo mollior, Confessionis c. 56. *Reprehenditur à Philippo Pighius, qui non vere magis quam pie scriptum reliquit, minus peccare sacerdotem, qui ex infirmitate carnis in fornicationem sit prolapsus quam qui nuptias contraxit. Turpis illi videtur hæc oratio: contra Catholicis honestissima.* Honestissima, inquit: nec magis vere quam pie. Euge, sic in cœlibatus schola huiusmodi Catholici profecerunt.

II. Sed quam ille mihi carnis infirmitatem nominat? Sic enim solemus culpam minuere: quod profecto Pighio non veniebat in mentem: cuius oratio, non infirmum, sed socordem describit. Recole verba ex Controuers. 15. *Sed esto, non faciunt obligati voto omnes quod possunt, & debent, vt habeant continentiæ gratiam: & proinde, non solum tentantur, sed etiam vruntur eorum plerique. Quid igitur? An nubere his minus malum erit? His, inquam an saltem minus malum, minusq; damnabile erit nubere, quam vri? Tu vide quis peior seruus est: an qui grauatus seruitio, & fortassis negligentius, aut incautius agens, cadit sub onere? an qui iugum in totum proiicit? Quis peior discipulus? an qui ex præscripto ediscit, non quidem vniuersum quod forte potuisset, nisi crapulæ & somno indulsisset securius: tamen partem: an qui se holam prorsus deserit?* Audin'? non infirmitatem, sed etiam socordiam? Etsi concludens etiam infirmitatem noluerit omissam. *Tentationi proinde, quib. diximus remediis resistendum est: in quibus si quando remissiores, ex infirmitate carnis ceciderimus, tolerabilius hoc peccatum est, quam si iugum in totum excutiamus.*

III. Ethis tamen longe infra Costerum audacia: cuius de Cœlibatu Sacerdotum est hæc propositio nona, *Sacerdos, si fornicetur, aut domi concubinam foueat, tametsi graui sacrilegio sese obstringat, grauius tamen peccet, si contrahat matrimonium: sicut & leuius peccatum, si maritus neglecta vxore, vel vaga libidine se polluat, vel cum stabili scorto adulterium committat, quam si dimissa vxore, aliam publico sibi matrimonio iungat.* Similis Costero Cardinalis Campegius, idem Legatus alatere apud Sleidanum libr. 4. Commentar. *Quod Sacerdotes fiant mariti, multo esse grauius peccatum, quam si plurimas domi meretrices alant.* Quib. in verbis ne illam quidem audis, siue infirmitatem, siue socordiam, qua saltem extenuatum aliquomodo peccatum voluere Pighius, & Hosius: sed crude fornicationem matrimonio comparatam. Adde Bauaricum articulum quinquagesimum actum apud Bullingerum in Institutione. *Annon Sacerdos qui vxorem nomine & opinione contra votum susceptum sibi coniungit, grauiter peccet? & annon tale matrimonium sit geminata scortatio, & incestus, & iuxta leges, gladio puniendum sit?* Adde denique Matthiam Aquensem aduersus præcipuos Buceri errores. *Ego quidẽ mihi videor videre, quod ille, qui post huiusmodi continentiæ votum Domino Deo factum, adducit & deuouet potestatem corporis sui cuiuis mulieri, inæqualiter magis contemnat omnipotentem Deum, atq; per deliberato animo factam obligationem in huiuscemodi perfidia perseuerandi, magis quoq; offendat, quam ille, qui, post æquale votum, humana fragilitate deuiaret cum centum diuersis personis, ita tamen, quod cum nulla illarum se vellet deuouere iuxta formam contractus matrimonialis coniugij.*

IV. At nos hunc genuinum agnoscimus fœtum humanæ tyrannidis, quæ conscientias, dum sibi subijcit, alienat paulatim à vera iustitia, siue diuina, siue naturali: Nam ne alias quidem immane προσωπεῖον erubuerunt, vt tragice peccata exaggerarent aduersus suas traditiones: nec defuere concinnatores, qui maius peccatum dicerent vsum carnium, quadragesimalib. feriis, quam homicidium; certe seueriori disciplina coercere solent illud peccatum peccantes, quam qui blasphemiis in Deum indulgent.

V. Horrendum dictu! Eos qui & confitentur cœlibatum Sacerdotum esse iuris humani: & non negant fornicationem iure diuino prohibitam: vnde necesse est, fornicantes ius diuinum violare: contrahentes autem matrimonium, venire duntaxat contra ius humanum: hos tamen grauius peccatum censere contractum matrimonium, quam scortationem. Nam quid est, ius humanum diuino præferre, si hoc non est?

VI. Sed nobis inuictum est argumentum, quod cum fornicationi seueras minas legamus additas in verbo Dei: tum vero matrimonio, nunquam nisi laudes. Minæ sunt disertæ ad Hebr. 13. *Scortatores autem & adulteros damnabit Deus.* Prioris ad Cor. 6. *Ne errate. Neq; scortatores, neq; idololatræ neq; mœchi, neq; molles, neq; qui coucũbunt cum masculis: neq; fures, neq; auari, neq; ebrioſi, neq; conuitiatores, neq; rapaces, regni Dei hæreditatem possidebunt.* Ad Ephes. 5. *Hoc nostis: nullum scortatorem, aut impurum, aut auarum, qui est idololatra, habere hæreditatem in regno Dei & Christi.* Mitto alia multa. Habent-ne vllum Papistæ locum, in quo alicui propter coniugium, similes minæ sint propositæ?

VII. Contra, laudes certissimæ. ad Hebr. 13. tertio. *Honorabiles nuptiæ in omnib. & cubile immaculatum.* Vix dici potest quicquam magnificentius. Quid illud? Matth. 19. *Quos Deus coniunxit, homo non seiungat.* Ad Ephes. 5. *Propterea derelinquet homo patrem ac matrem, & agglutinabitur vxori suæ: & qui duo erant, fient vna caro. Mysterium magnum est: loquor autem de Christo, & de Ecclesia.* Deus bone! potuit-ne quisquam Christianus id peccatum dicere, cuius tantas legat laudes: & peccatum quidem, maius peccato eo, cui tantas pœnas vidit propositas?

VIII. Rursus, nullum peccatum, peccati est legitimum remedium. At coniugium est alicuius peccati legitimum remedium. Ergo coniugium non est peccatum. Patet maior: Et quia contraria contrariis curantur: peccatum virtutib. mala bonis: ægritudo, sanitate: mors vita. Et, quia in Ecclesia solenne axioma est, non facienda mala, vt eueniant bona. Minor probatur ex Paulo: *Propter fornicationes, suam quisque vxorem habeat, & proprium quisque virum habeat.* Prioris ad Corinthios septimo.

IX. Et vero olim, cum primum insinuaret se in Ecclesiam hæc humana tyrannis, tamen modestius iudicatum est. Inficetus ille, quisquis est autor sermonis septimi & tricesimi ad fratres in Eremo. *Si coniugium sacerdotibus prohibetur, quanto magis crimen fornicationis in nobis æstimabitur?* Haud paulo gra-

lo grauior, ſerm. de tempor. 143. *Nullus magis illicita vitare debet, quam qui reſſuit, quæ licebant: Cum vxorem accipere liceat, & contra omnium Scripturarum autoritatem adulterium committere nunquam liceat: quare, cum Dei gratia non accipis quod licet: & cum Dei offenſa præſumis, quod non licet?* Neocæſarienſis Concilij Canon habet. Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως αὐτὸν μεταπίπτειν. ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν τελέως καὶ ἀγεσθαι ἐν τοῖς μετανοοῦσι, *Presbyter ſi vxorem duxerit, ab ordine remouendum. At ſi fornicatus fuerit, aut mœchatus, prorſus eijciendum, & inducendum ad pœnitentiam.* Comparemus. Prohibentur non nuptiæ tantum, ſed etiam fornicatio. Et inæquali quidem ſeueritate. Sed quomodo? Maiori fornicatio. Nam prorſus eiici longe durior pœna eſt, quam deponi è gradu ſuo. Deinde coniugato nulla pœnitentia indicitur: indicitur fornicatori. Quis credat peccatori, & quidem peccato excedente fornicationem, nullam iis temporib. fuiſſe imponendã pœnitentiam? longe ergo ab iis Patrib. abſunt noſtri hodie Papiſtæ, Qui & publice teſtantur presbyterum fornicantem minus peccare contrahente matrimonium: & ipſo etiam vſu, deponunt coniugatum, fornicatorem tolerant.

X. Meus hic Ignatius alteris ad me literis. Reſpondeo, inquit, non ſequi: grauior pœna decernitur fornicanti vel adulteranti Sacerdoti, quam vxorem ducenti: ergo grauius ſcelus eſt adulterium, vel fornicatio Sacerdotis, quam nuptiæ eiuſdem. Et negatæ conſequentiæ cauſam ſubiicit. Nam lege ciuili magis puniuntur latrones, & homicidæ, quam blaſphemi, & hæretici, in aliquibus regionibus: at hæreſis & blaſphemia: atrocitate longe ſuperant furtum & homicidium.

XI. Sed conſequentiam cur negant, qui alioquin tam curioſe examinant gradus illos iudicij, conſeſſus, gehennæ, vt mortalium & venialium diſtinctionem extundant? Non illud non norunt, Deut. 25. *Pro menſura peccati, erit & plagarum modus?* Nam, ſi conſequentia eſt abſurda: tum periit Papiſtis ratio omnis artis confeſſionariæ: quam illos ſcio nullo auro permutaturos. Et vero hactenus iuriſprudentia eſt inaudita, durioribus ſuppliciis puniri leuiora crimina. Alia mens Gregorij in Decreto ſuonis, pa. 6. c. 85. *Hanc formam ſeruandam cognoſcimus, vt quem minorem maior præcedit, ſicut eſt maior honore, ita ſit in crimine: & quem maior ſequitur culpa, maior ei implicetur vindicta.*

XII. Concedo quibuſdam locis, grauius puniri latrones & homicidas, quam blaſphemos & hæreticos, & quis miretur, quum ſcierit quibuſdam locis, id eſt, in Eccleſia Romana, grauius tractari coniugatum, quam fornicatorẽ. Sed eoſdem illos interrogato, qui iis locis præſident, quis illis ſenſus ſit, comparantibus, homicidis, latronibus & blaſphemos & hæreticos? Reſpondebunt ſe iudicibus, his grauius illos peccare. Nec forte reſpondebunt abſurde, ſi curent illi tantum ciuiles leges: quibus proprius finis eſt ſocietas ciuilis: cui ſine dubio magis aduerſatur latrocinium & homicidium, quam blaſphemia & hæreſis. Non enim aliter medicus, cui corporis ὑγιεία curæ eſt, longe diligentius caſtigaret Timotheum στόμαχον, quam Corinthium inceſtum. Sed hæc ratio in Eccleſia nulla eſſe poteſt: quæ his patribus Neocæſarienſib. erat commiſſa: quæque peccata æſtimat ex animę periculo: itaque non poteſt, minus punire maiora peccata.

XIII. Habere tamen ſibi iuſtas ſui axiomatis cauſas videntur: profecto, quomodo ſibi nemo videtur abſque ratione inſanire. Coſterus. Sacerdotes, qui nuptias ineunt, primo, ſolenni voto caſtitatis iniuriam faciunt: ſecundo, Eccleſiam grauius vulnerant, cum qua tanquam ſponſi ſunt copulati: tertio inuerecundius ſcortantur, cum ea, quam pro ſua haberi volũt: quarto, obſtinata, perfectaque voluntate in peccato perſeuerãt: quinto, hæreſi vitiatũ habent intellectum, quod arbitrentur eſſe nuptias, quæ non ſunt nuptiæ: ſed peiora omnibus adulteriis ſacrilegia.

XIV. Atqui rationes ineptæ ſunt. Prima ponit votum: quod tamen non eſt neceſſe: non enim Sacerdotium inſeparabile eſt à voto: ſed additum per accidens, nempe iure humano, non autem diuino. Atqui Sacerdotium conſtitutum eſt iure diuino. Cum igitur iure diuino conſtet Sacerdotium: at iure humano cœlibatus votum. Ergo Sacerdotium conſtat ſua natura, abſque voto. Itaque cum de cœlibatu Sacerdotum quæritur ἀναγοσδιόνυσος eſt voti inculcatio. Deinde, quid mihi votum caſtitatis nominat, pro voto cœlibatus? Nam caſtitatem non ex voto ſuſceptam, ſed lege diuina impoſitam nos dicimus, nec Presbyteris tantum, ſed etiam omnibus Chriſtianis. Sed hunc abuſum, caſtulo Ieſuitæ, vt condonemus, quid illud eſt, per matrimonium iniuriam fieri cœlibatui? Nam caſtitati nunquam Chriſtianus concedet: cœlibatui forte non negabit. Tum quid ſibi vult? an, quia ſiue caſtitati, ſiue cœlibatui nullam faciat iniuriam, fornicatio, & concubinatus? Nam ita qui dem videtur Coſtero perſuaſum. Monſtroſe. Sin aliter, quænam vis argumento, violatur caſtitas tum matrimonio, tum ſcortatione: Ergo magis peccat coniugatus? Niſi intelligat coniugio mage violari: quod tamen nec dixit, nec forte auſus eſt.

XV. Altera ratio falſo ponit Eccleſiã vulnerari: & quidem grauius. Vnde enim habet? Niſi forte Eccleſiam appellat Siricium, & quicunque cum eo negarunt poſſe Deo placere coniugatos, eo quod ſint in carne. At contra longe grauius vulnerari Eccleſiam ſcortatione, quam matrimonio, quot me argumentis Coſterus volet euincere? Primo Neocæſarienſes contra teſtantur: nam ſi exiſtimarunt, ſeuerius puniendos ſcortatores, omnino oportet magis percelli putaſſe Eccleſiam, quam coniugio. Deinde, omnium mihi teſtium, imo iudicum inſtar Paulus: qui presbyterum ἀνεπίλημπτον appellauit, eum qui eſſet μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ. An, quæſo, Eccleſiam vulnerat, qui eſt ἀνεπίλημπτος?

XVI. Sed illi, inquit, tanquam ſponſi ſunt Eccleſiæ copulati. Ita, inquam, dictum ſcio apud Papiſtas: quib. inde ſolennis ritus, annulo inaugurare Epiſcopum. Sed primo debuerat meminiſſe Coſterus, priuilegium id apud ipſos eſſe Epiſcopi ſolius, cœlibatum autem etiam presbyteris, etiam Diaconis, etiam hypodiaconis indictum, quib. cum annulo nihil commune: quoſque nemo vnquam appellauit ſponſos Eccleſiæ. Deinde, vt illud ne ſubtilius exquiramus: tamen hanc deſponſationem eſſe metaphoricam: non eſt a verum, coniugio metaphorico opponi proprium, ſicut neq; ſaturitati ſpirituali refectionẽ corpoream: quis n. dicat, quia, qui venit ad Chriſtum nunquam eſuriet Io. ſexto: ideo eidem nunquam comedendum panem? Non eſt verum in metaphorico omnia exigi, quæ in proprio: alioquin polygami eſſent omnes Epiſcopi, presbyteri, Diaconi: quia deſponſarunt ſibi Eccleſiam, non vnius viri vxorem: & quidem non ſucceſſiue tantũm, ſed etiam eodem tempore: quandoquidem ſingulis nullus certus presbyterorum numerus: ſed & Diaconorum ſaltem conſtitutus ſeptenarius, niſi Canonib. nulla ſit fides. Sed hoc potius profecto verum, Nihil niſi παίζειν hos diſputatores: & tum apud ſe ridere per otium ſtupidas illas mentes, quæ ſeſe his argumentis paſſæ ſunt triumphari.

XVII. Inuerecundius ſcortantur: quæ tertia ratio eſt: ſed à pura puta calumnia: quæ etiam implicat contradictionem. Nam, quid illud eſt: Magis peccat, quam fornicator: quia inuerecundius ſcortatur? An igitur, qui ſcortatur, fornicator eſt: & non eſt fornicator, qui inuerecundius ſcortatur? Aut quænam hæc eſt φλυαρία? At Chriſtianis ex Paulo, ſolenne eſt, matrimoniũ opponere fornicationi, non, vt diuerſa, ſed, vt aduerſa: Itaque tam abſurdum, coniugium ſcortationem dicere: quam ſcortationem coniugium. Sed apud Papiſtas, μηδὲ τὰ πράγματα ὀρθὰς ἔχειν, μηδὲ αὐτὰ ῥήματα. Etiam in quarta & quinta ratione: quibus alia nulla neceſſaria refutatio eſt.

CAP. VII.

De prohibentibus nuptias.

I. PRioris ad Timoth. 4. verba ſunt Pauli *Spiritus diſerte dicit fore, vt poſterioribus temporibus:* ἐν ὑστέροις καιροῖ· *deſciſcant quidam à fide ſpiritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorum, per hypocriſin falſiloquorum quorũ conſcientia cauterio reſecta eſt,* κωλυόντων γαμεῖν, *prohibentiũ contrahere matrimonium.* Hinc conſtat diſerte, eos qui prohibent matrimonium, etiã contrahendum, docere contra fidem. At qui presbyteris cœlibatum imperant, prohibent iiſdem matrimonium, tum contractum: tum contrahendũ. Ergo docent contra fidem. Maior eſt perſpicua: nam κωλύειν γαμεῖν, proprie eſt; prohibere ne quis contrahat matrimonium. Quod ſi hoc male: multo magis, ſi prohibeatur quis contracto vti. Aſſumptio etiam certa ex ſtatu controuerſiæ.

II. Huic nodo ſoluendo variam nauant operam. Interdum negant aſſumptionem, ſed non eodem modo. Clingius. *Nec Papiſtæ, prohibent matrimonium Sacerdotibus: ſed Sacerdotes ipſi, ſuo voto in ordinatione, prohibent ſibi matrimonium:* Fronto. Non tam prohibetur matrimonium, quam iubetur ſeruari fides voti Deo nuncupati, quomodo cum vetatur vxori ſuperinduci alia, vt priori fides præſtetur, neque enim minus Deo ſeruanda fides, quam homini. Alphonſus de Caſtro hoc ſenſu, negat Eccleſiam prohibere: ſed Deum.

III. Imo Papiſtæ prohibent. Id enim habet vſus loquendi, vt qui autores ſunt legis prohibentis, ij ipſi dicantur prohibere. Ita Deus prohibet, quum lex eſt à Deo. Ergo & homines, cum ab eis. Sic Apoſtoli prohibuiſſe dicũtur idolothyta. Sic reges in ſuis regnis infinita prohibere, prout vſus poſtulat. Atqui matrimonium interdictum eſt presbyteris certa & conſtante lege. Et hanc Papiſtæ legem condiderunt, hoc eſt, vt Papiſtarum verbis vtar, Eccleſia. Ergo hæc Eccleſia merito dicitur prohibere coniugium presbyteris. Niſi forte, ne loquendi quidem vſum vulgo velint permittere.

IV. Quanquam quid opus coniecturis? Nam ipſi profitentur, Diſt. 32. Canon. 4. *De illo clerico, Alberico nomine, quem per ordines Eccleſiaſticos, vſque ad ſubdiaconatum caſte vixiſſe dicitis, cur veſtra autoritate vxorem duxerit, miramur: eo quod nulli vnquam (exceptis illis quibus Eccleſiaſtica regula habere permittit) vxorem ducendi licentiam damus.* Innocentius in Decreto Iuonis p. 6. c. 98. *Sacerdotum tam excellens eſt electio, vt hæc quæ in aliis membris Eccleſiæ non vocantur ad culpam, in illis tamen habeantur illicita. Nam cum extra clericorum ordinem conſtitutis, nuptiarum ſocietati & procreationi filiorum ſtudere ſit liberum, ad exhibendum tamen perfectæ continentiæ puritatem, nec ſubdiaconibus quidem carnale connubium conceditur.* Nam, quæ hæc fuerit impudẽtia, non concedere licentiã, & negare ſe prohibere? Affirmare illicitum, & negare prohibitum? Hardingus confutatione Apologiæ Anglicanæ cap. 8. *Legat, qui volet epiſtolam Siricii ad Himerium, Epiſtolam Innocentij ſecundam ad Victricium, tertiam ad Exuperium: & cum ſatis hos locos expenderit, Papas hos ſanctos eadem ratione miniſtris Eccleſiæ matrimonii vſum interdixiſſe intelliget, qua Moſaica legis ſacerdotibus, cum redirent vices operandi ſacris, intra ſua cuiuſquã limina pedẽ inferre vetitum erat.* Gratianus diſt. 56. Canone. *Cenomanſem*, diſerte, Coniugia *Sacerdotib. ante prohibitionem vbiq; licita erant.* Entibi prohibitionem. Idem cauſa 26. q. 2. Canone, *Sors non eſt. Copula ſacerdotalis, vel cõſanguineorum nec legali nec Euangelica, vel Apoſtolica autoritate prohibetur: Eccleſiaſtica tamen lege penitus interdicitur.* Nota penitus interdicitur. Deniq; quid hic ſibi vult canon poſtremus Auguſtanæ Synodi, quam edidit Caniſius to 5. Antiquarum lectionum? *Epiſcopus, presbyter, diaconus, ſubdiaconus, vt in multis conciliis firmatum eſt, quia diuina myſteria contrectant, ab vxorib. abſtineant. Cæteri autem Clerici, quando ad maturiorem ætatem peruenerint, licet nolentes, ad continentiam cogantur.*

V. Sed ipſi ſuo voto ſibi prohibent Imo iubentur vouere. Quid intereſt? Qui iubetur bibere cicutam, iubetur mori: ergo & qui iubetur vouere, iubetur abſtinere: itaque prohibetur eidem matrimonium. Tum autem, non iis tantum qui vouerunt interdicuntur nuptiæ: ſed iis etiam, qui non vouerũt, vſus coniugum iam ductarum. Nonne enim per vim ablatæ vxores? Quod poſtea planum faciemus.

VI. Sed Frontonis. quæſo, quæ frons eſt? Prohibetur vxori iam ductæ addi pellex. Ergo Sacerdoti non permittendum coniugium. Quaſi diceret: interdicitur latrocinium: ergo & eleemoſyna Quis ferat? Sed ſi, vxori fides ſeruanda, multo magis Deo: Aſſentior. Verum, neque vetatur pellex, tantum propter fidem iam datam: ſed propter adulterium per ſe prohibitum, & qui dem lege diuina. At coniugij longe alia ratio Deinde, fidei Deo datæ non obſtat coniugium. Nam coniuges eſſe fideles, nihil obſtat. Quod ſi fidem appeller, Votum cœlibatus: primo, non debet appellari fides Deo data: quia Deus, neq; inſtituit, neque exigit: ſed homines: Deinde, vt dixi: non purgat: quia non tantum vouentes coguntur eſſe cœlibes: ſed etiam presbyteri vouere. Imo, etſi non vouerint, abſtinere.

VII. Alias tacentur circa maiorem, contrahentes Apoſtoli verba: Eos notari, qui coniugium abſolute damnent, Saturninum, Marcioniſtas, Encrati-

c.. titas, Manichæos, qui nuptias tanquam à Dæmone inuentas damnauere: Sic Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, Chrysostomum, interpretari. Se vero de nuptiis honorifice & sentire & loqui, adeoque inter Sacramenta collocare: Hæc enim omnium vna vox.

VIII. Et vero taxari à Paulo eiusmodi monstra, sibi per Spiritum prædicta, nos quidem nulli negamus: & fatemur, sic Patres olim esse interpretatos: & quidem iure merito. Nam qui genus dicit, hūc necesse est & speciem dicere. Verum, quodnam hoc genus solutionis, Deus bone! Taxat Saturninum, Marcionitas, Encratitas, Manichæos: non igitur Papistas. Quasi dicerent: cum dixit Deus non fornicandum, prohibuit incestus, & adulteria, & ἀῤῥενομανίαν: Ergo non simplicem fornicationem. Quasi vero inauditum sit, eodem hæreseos capite, multos communicare hæreticos: interpolatis etiam interdum placitis. Enimuero, si dixerit alius æque argutulus Sophista: taxari Saturninum, Marcionitas, Encratitas: Itaque non Manichæos: quid nostri argutuli Sophistæ dicant?

IX. Nam & Patribus alius sensus. Etenim Ambrosius Patritianos addit: Anselmus, Aginnenses. Hieronymus Iouinianum, teste Vasquez in 3. Thomæ q. 249. cap. 6. Imo longe latius Chrysostomus hunc in modum παραφράζει· μὴ θαυμάσῃς τοίνυν, εἰ νῦν ὅτε τὴν ἀρχὴν ἔχει τὰ τῆς πίστεως, τινὲς ἐπιχειροῦσι παρεισφέρειν τὰ ὀλέθρια δόγματα, ὅτι ὅταν πα, γῆ μετὰ χρόνον πολὺν, ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως. *Ne mirare, si nunc, cum initium accipit fides, hæc nonnulli audent introducere perniciosa dogmata, quandoquidem, postquam firmata fuerit longo post tempore, discessuri sunt aliqui à fide.* Τί δήποτε καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις οὐκ εἶπεν; ἡ ἴζατο αὐτὰς εἰπὼν, πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων. *Cur non & alias hæreses dixit? Indicauit eas, cum dixit: spiritib. impostorib. & doctrinis dæmonum.* Oecumenius. Διὰ τούτου πᾶσαν αἵρεσιν ἐδήλωσε, μάλιστα δὲ Μανιχαίους, Ἐγκρατιστὰς, Μαρκιωνιστάς. *Per hæc omnem hæresin significauit: maxime vero Manichæos, Encratistas, Marcionistas.* Nec aliter Athanasius hunc eundē locū vibrat cōtra Arrianos, disputatione prima, ἐὰν δὲ τολμήσαντες τὰ Ἀρείου γράψωσιν ὁρῶντες αὐτοὺς εὐοδουμένους καὶ εὐθηνουμένους, οὐδὲν ἔτι λοιπὸν ἡ πολλὴ παῤῥησία χρήσασθαι, μνημονεύοντας τῆς ἀποστολικῆς προῤῥήσεως, ἣν διὰ τὰς τοιαύτας αἱρέσεις προμηνύων ἔγραψε. *Quod si ausint Arriana scribere, conspecta eorum prosperitate, nihil superest, nisi vt confidenter meminerimus Apostolicarum prædictionum, quas harum hæreseon causa scriptas reliquit.* Et Dis. 2. Τὸ δὲ μὴ ἐκ πατέρων, ἀλλὰ νῦν ἐφευρεθὲν, τί ἂν ἕτερον, ἢ περὶ οὗ προείρηκεν ὁ μακάριος Παῦλος ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ἰδίας πίστεως τῆς ὑγιαινούσης, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, ἀποστρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν. *Quod non est à Patribus, sed nunc inuentum, quid aliud sit, quam id quod prædixit beatus Paulus: In posterioribus temporibus deficient quidā à propria fide, quæ eadem sana est, attendentes spiritibus errantibus, & doctrinis dæmoniorum auersantes veritatem?*

X. Adde temporis circumstantiam. Nam id Paulus futurum dicit ἐν ὑστέροις καιροῖς, ad verbum quidem, vt vertit Beza, *in posteriorib. temporibus*: sed in Editione Latina vulgata, *in nouissimis temporibus*: sicut in Syra אחרנא בזבנא, Bodenianus reddidit *in temporib. postremis*. In quo explicando miri sunt Bellarminus & Richeomus. Fatentur ita significari totam vltimam ætatem à Christo ad vltimum iudicium: quo quid promoueant ego quidem non video. Quis enim concedat inde confici, non significari ergo nisi Tatianos, Encratitas, Marcionitas, Manichæos, vt diserte concludit Richeomus? Costerus, si minus solide, at minus tamen stupide, interpretatur *paulo post*, vt euincat Apostolum loqui de illis hæreticis, qui iam tum suis temporib. paulatim exoriebantur. Sed tanto conatui vires defuerunt, adeo vt sola sua autoritate contentum esse oportauerit. Neque enim quisquā sanus, pro argumento admiserit, quod subiicit *Et illos quidem significauit tā esse vicinos, vt etiam tunc præmonendi essent fideles. Hæc proponēs fratrib. bonus eris minister Christi.* Quasi non sit certum etiam longè futura prædici in Ecclesia; Quasi, qui longe post futura cōplectitur, idem neget proxima. Quasi denique non omnium Ecclesiæ ætatum intersit, & proponi veritatem, & refutari mendacium. Quasi non eodem tempore monendos iudicarit fideles de Antichristo, cuius tamen aduentum Sophistæ reijciunt in postremos tres aut quatuor mundi annos.

XI. Quanto nos rectius: si Τὸ ὑστέροις καιροῖς significet totam ætatem à Christo ad diem iudicij: Ergo non eos tantum hæreticos indicari, qui fuerunt ab initio & Apostolis proximi: sed etiam, longe post venturos? Enimuero Anselmus & Lyranus applicant temporib. Antichristi, quæ tamen nemo proxima dixit Apostolis: plerique etiam remotissima. Anselmus. *In nouissimis temporibus, id est, regnante Antichristo, vel antea.* Lyranus, *Potissime circa tempora Antichristi.* Longe aliter quam Salmero, qui proxime exoritura tempora explicat a Paulo ad Marcionem, & Manichæum. Sed Iustinianus in paraphrasi *denuntiat fore, vt in sequentib. ac penè postremis temporibus.* Et hic cur non præualeat Salmeroni?

XII. Hactenus Apostoli verba. Maioris illud esset momenti, quod addunt, se tam honorifice loqui de matrimonio, vt constituant inter Sacramēta. Sed nos etiam Iudæos dicimus honorifice loquutos de Christo: *Salue rex Iudæorum*: a quib. tamen ἐκολαφίσθη. Sed fieri non potest. vt ille honorifice sentiat de matrimonio, qui coniugatos Sacerdotes multo sceleratiores dicat, quam scortantes, cum Costero: Et qui coniugatos dicat in carne esse quique in carne sint, neget posse placere Deo, cum Siricio: & qui neget coniugatos esse debere Sacerdotes, quia eos oporteat castitatem siue pudicitiā seruare, vt apud Gratianum Distin. 31. Canone *Ante Triennium*, & *Sacerdotibus*: & *Tenere debet*. Et qui neget quemcunque fidelem orare posse, nisi careat officio coniugali: Eadem Distinctione, Canone *Si laicus*. Et qui; de coniugatis pronuntiat: *Qui sancti non sunt, sancta tractare non possunt*: apud Iuonem Innocentius, in Decreto 6. p. c. 96. Denique, ne omnia colligā, qui dicat cum Hieronymo, *Si bonum est mulierem non tangere, malum est ergo tangere*: apud Gratianum Dist. 32. Canone *Hospitiolum*.

XIII. Superest Ferrarij acumen: cui recenti Apostatæ necesse fuit aliquid comminisci, vt ne quæ prius cōfutarat, eadem videretur temere nullisq; nouis rationib. adductis, amplecti. Is professus se diligentius expensurum hanc Pauli prophetiam, varia excerpit capita. Primum, non dixisse, simpliciter prohibitionem coniugij fore doctrinam dæmoniorum: sed eos qui damnaturi essent coniugium, proposituros doctrinas dæmoniorum. Nempe damnaturos coniugium, cibos-ve, tanquam creata à Diabolo. Et hoc probat: ex eo, quod eis opponat Paulus, *Quos Deus creauit.*

XIV. Sed Ferrarius suæ nimium, autoritati indulget. Nam contra verum non est, & ex ipso contextu certum ac perspicuum, non attigisse Paulum causam prohibitionis: sed ipsam prohibitionem perstrinxisse: *Prohibentium*, inquit, *coniugia contrahere* ἀδιορίστως significare. Act. 24. *Ne quem prohiberet ex ipsius familiaribus ei ministrare, aut eum adire.* Et 27. *Prohibuit eos ab hoc consilio.* Prioris ad Thess. 2. *Prohibentes nos Gentib. loqui, vt seruentur.* Quod si causa indicanda est; tum vero proprijs verbis opus est. Marci 9. *Prohibuimus eum, quia non sequitur nos.*

XV. Concedo, opponi huic prohibitioni, illud *quos Deus creauit* etsi peculiariter ad cibos pertineat: sed nihil nunc quidem interest. Opponi autem, non tanquam limitationem: sed tanquam axioma, ex quo sequatur opposita conclusio. Vt Matthæi 19. Christus redarguit discipulos prohibentes ad se venire pueros: *Ne prohibete eos ad me venire*: & addit rationem: *talium est enim regnum cœlorum*: non significans propterea prohibuisse, quod aut docerent aut crederent, talium non esse regnum cœlorum: quomodo enim verisimile? quum celebre esset pactum, *Ero Deus tuus, & seminis tui*: sed vt moneret, nullum prohibendum esse venire ad Christum, cuius esset regnum cœlorum. Sic Lucæ 9. *Ne prohibete, qui enim non est aduersus nos, pro nobis est.*

XVI. Alterum obseruationis caput. Hos describi à Paulo, priuatos, ab Ecclesia separatos, aque eius communione recedentes, & à fide. At vniuersam Ecclesiam instituisse cœlibatum. Hoc probat: Quia Hieronymus, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, fuerint eius Cœlibatus patroni, & vixerint in vera Ecclesia.

XVII. Respondeo; Paulum non dixisse futuros priuatos: neque quicquam interesse, cum agitur de doctrina falsa; vtrum priuatus sit, qui proponit, an personam publicam sustineat. Non dixisse . . am separatos ab Ecclesia: sed Apostatas à fide. Interest autem nonnihil inter vtrumque: quia interdum in Ecclesia ipsa tolerantur, qui discedunt à fide: saltem in aliquo capite. Vnde Paulus Ecclesiæ nomine salutat, & Corinthios: & Galatas: qui tamen recesserant à fide, illi quidem resurrectionis, hi autem iustificationis. Hoc modo fatemur Hieronymum, Ambrosium, reliquos; fautores cœlibatus fuisse in vera Ecclesia: nec probandam tamen eorum seueritatem. Documento est ipse Hieronymus, quem iniquiorem fuisse coniugio, ne ipsi quidem Papistæ possunt non fateri. Sed & olim Cyprianus, qui etsi in iteratione Baptismi non Orthodoxus, tamen nunquam fuit extra veram Ecclesiam. Negamus vero vnquam vniuersam Ecclesiam consensisse in hanc cœlibatus legem: atque adeo hoc ipsum disputamus.

XVIII. A fide discedentes concedo dixisse Apostolum. Sed discedendi varios esse gradus dico: vt alij plus, alij minus discedant. Nempe quia sunt qui omnino vniuersam Christianitatem eiurant, qualis Apostata olim Iulianus, Ecebolius, alij. Sunt autem qui per partes duntaxat; vt hæretici varij. Porro ea mens est Apostolo, Cum interdicitur matrimonium, id est, docet aliquis non licere matrimonium contrahere: eo ipso discedi a fide: nempe quia fides vera doceat, vnicuique propter fornicationem licere coniugem habere. Nam hoc sensu Paulus dixit ad Galatas, μετατίθεσθε εἰς ἄλλο Εὐαγγέλιον *translatos in aliud Euangelium*: qui tamen, vt dixi vno tantum capite peccabant.

XIX. Tertium obseruationis caput. Apostolum loqui de absoluta simplicique prohibitione coniugij, absque vlla exceptione, in omne tempus, & omne genus personarum. At huiusmodi prohibitionem nullam esse inter Papistas.

XX. Imo mera est diuinatio. Neque quicquam huiusmodi præferunt verba Pauli. Non enim ii tantum interdicunt, qui omnino, sed etiam alij qui aliquo modo. Testis Paulus: qui: quos sciebat non interdicere absolute omnes cibos, tamen inducit loquentes 2. ad Col. μὴ ἅψῃ μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς: *Ne attigeris, neque gustaris, neque contrectaris.* Atque adeo hoc ipso loco, quid illud est, ἀπέχεσθαι βρωμάτων? An quia aliqui aliquando fuerint hæretici, qui præcise, & semper, & omnes iusserint abstinere à cibis? Apage stupidissimam εὐήθειαν. Denique Manichæi non ita præcise matrimonia prohibebant: imo tolerabant in adiutoribus suis, teste Augustino. Et hos tamen his Pauli verbis taxati & omnes concedunt, & Papistæ pertendunt.

Cap. VIII.

De Canone Apostolico, & Gangrensi.

I. HActenus è Scripturis probatum, non prohiberi presbyteris nuptias, quod agnouit iampridem Gratianus Causa 26. quæst. 2. Canone, *Sors non est. Copula Sacerdotalis, vel consanguineorum, nec legali, nec Euangelica, vel Apostolica autoritate prohibetur.* Hac igitur parte securi, percurramus nunc Ecclesiasticam historiam: vt Ecclesiastici huius iuris à quorem hanc totam arcessunt; qui modestiores videri voluere, agnoscamus infirmitatem. Distinguemus tria capita, vt primo sine decreta, tum priuatæ Patrum χρείας: denique exempla.

II. In Decretis primum esto id, quod Apostolicorum Canonum nomine habetur, Canone 5. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας, ἐὰν δὲ ἐκβάλλῃ, ἀφοριζέσθω. ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω. *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus vxorem suam prætextu religionis non abiicito. Si abiicit, segregator à communione: si perseuerat, deponitor.* Nam quid ad me si nutet horum Canonum autoritas? Viderint Papistæ. Nos, nixi Verbo Dei, nihil respuimus, quod ei sit consentaneum. Sed ne illi quidem omnes his volunt derogatum.

III. Bellarminus respondet ex Humberto Cardinali, non negari separationem thori, sed imponi curam vxoris: quia etsi reliquerint quoad thorum, tamen debeant alere. Confirmat ex Trullano Canone 48. iubente Episcopi vxorem in monasterio aliquo degere, & prouidentia Episcopi viri sui frui. Ex Turonensis Concilii 2. Canone 13. præscribente, Episcopum cōiugatum habere vxorem, vt sororem, & eius curam gerere, absque vlla tamen suspicione carnalis commercii.

IV. Ast ego dico inhiberi separationem thori: Etenim non simpliciter prohibitum, eiici vxorem, sed eiici prætextu pietatis. Atqui destituere omni

auxilio

auxilio, quem potest habere religionis prætextum? Sed distractionem thori, manifestum est à multis inductam, hoc ipso prætextu. Quare de thoro intelligenda Canonis verba. Nam & Nicolaus Papa ijs vtitur apud Gratianum causæ 30.q.2.c.3. de separatione thori loquens, *nullius religionis obtentu debet coniux dimittere coniugem.* Zonaræ in hunc Canonem hæc verba τὸ παλαιὸν ἐξῆν διαζεύγνυσθαι τοὺς συνοικοῦντας, καὶ χωρὶς αἰτίας ὁπηνίκα ἐθέλοντι. ὁ δὲ κύριος ὡς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γέγραπται, τοῦτο ἀπηγόρευσε. καὶ νῦν τὴν τοῦ κυρίου διαταγὴν (lego διάταγμα) καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῦτο κωλύουσι, καὶ τίας νῦν περὶ τῶν ἱερωμένων φησιν. ὡς εἰ προφάσει εὐλαβείας ἱερωμένος τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀποπέμψηται, ἀφορίζεσθω ἕως ἂν δηλαδὴ πεισθῇ προσλαβέσθαι αὐτήν, εἰ δὲ ἐπιμείνη μὴ προσλαμβάνων αὐτήν, καὶ καθαιρεθήσεται, ἔοικε γὰρ εἰς διαβολὴν εἶναι τοῦτο τοῦ γάμου. ὡς ἀκαθαρσίαν τῆς μίξεως ἐμποιοῦσης. τὴν δὲ τίμιον ἡ γραφὴ λέγει· καὶ κοίτην ἀμίαντον. μέμνηται δὲ ὁ κανὼν, καὶ Ἐπισκόπων ἐχόντων γυναῖκας, ὅτι τότε ἀκώλυτον εἶχον, καὶ οἱ ἐπίσκοποι τὴν πρὸς γυναῖκας νόμιμον συζυγίαν. *Olim licebat soluere coniugatos etiam absq; causa, quoties vellent: at Dominus, vt in Euangelijs scriptum est, id interdixit. Quare secundum Christi mandatum, etiam Apostoli idipsum prohibent. Et nunc de ijs loquitur Canon, qui sunt in sacris. Si prætextu pietatis, qui in sacris est, vxorem suam dimittat, separetur à communione: videlicet, donec in animum inducat eam resumere: quod si perseuerauerit non resumere, etiam excommunicator. Videtur enim id pertinere ad calumniam coniugij, quasi impuritatem coitus induceret. At hunc honorabilem Scriptura dicit, & cubile impollutum. Meminit autem Canon etiam Episcoporum habentium vxores, quia tum etiam Episcopis erat libera cum mulieribus legitima copulatio.* Nec aliter Balsamo, *Ante Sextam Synodum, quæ fuit in Trullo palatij, licebat Episcopis habere vxores, etiam post dignitatem Episcopalem: quemadmodum, & qui post matrimonium ordinantur Sacerdotes & Diaconi.* Adde Matthæum Monachum tom. 1. iuris Græco Romani lib. 8. in responsis matrimonialibus, c. de Clericis vxores suas prætextu religionis eijcientibus, vbi hic ipse Canon Apostolicus recitatur: ἔοικε γὰρ τὸν γάμον διαβάλλειν, ὡς ἀκάθαρτον ὂν τὸ νομίμως μίγνυσθαι, *Quippe matrimonium criminari videtur, quasi coitus legitimus quadam sit impuritas.*

V. Nota: Primo, causas Canonis duas: Vnam, autoritatem Christi prohibentis dissolui matrimonium. Atqui hæc solutio etiam thori intelligitur negat enim Christus eos separandos, quos Deus coniunxit, quare & canō sic intelligendus. Alteram, calumniam coniugij: At hæc calumnia in eo constituitur, si dicatur ἡ μίξις ipse coitus impurus esse. At hæc caussa non tollitur, etiamsi maneat cura illa quam vult retineri Canon Trullensis: imo manet, si separetur thorus: itaq; hanc necesse est prohiberi. Secundo nota, ἀκώλυτον εἶχον καὶ οἱ ἐπίσκοποι τὴν πρὸς γυναῖκας νόμιμον συζυγίαν. Atqui non est ἀκώλυτος συζυγία vbi iubetur thorus separari, & prohibetur vsus eius συζυγίας. Tertio, perspicua sunt verba Balsamonis, *Licebat Episcopis habere vxores, quemadmodum Sacerdotibus & Diaconis.* Clarum est autem ex vsu Græcorum, Sacerdotibus & Diaconis licuisse vti vxoribus. Ergo hic Canō negat prohibendum Episcopis vsum coniugij.

VI. Iterum testem do, Nouellam Alexij Comneni ex libro octauo tom. 1. Iuris Græco - Romani editi à Leunclauio, in titulo de Clericis, vxores suas prætextu religionis eijcientibus, Ὁ πέμπτος τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλοντα ἀφορίζει, μέχρις ἂν αὖθις προσλάβηται. ἐπιμένοντα δὲ καθαιρεῖ. *Quintus sanctorum Apostolorum Canon, Episcopum, vel Presbyterum, vel Diaconum, suā vxorem, prætextu religionis eijcientem, segregat, donec eam ad se receperit, perseuerantem vero deponit,* τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἐδίωσεν μὴ ἐξεῖναι τινὶ τῷ παλαιῷ προστίχειν· ὁμοῦ ὅτε βούλοιτο τὴν ἰδίαν ἐκβάλλειν γυναῖκα χωρὶς ἀπηγορευμένης αἰτίας. ἔοικε γὰρ τὸν γάμον διαβάλλειν, ὡς ἀκάθαρτον ὂν τὸ νομίμως μίγνυσθαι· *Hoc enim Dominus etiam in Euangelijs sanciuit, non licere alicui priscæ legi obtemperanti, vt pro lubitu suo vxorem suam eijciat, absq; causa legis interdicto comprehensa. Quippe matrimonium criminari videtur, quasi coitus legitimus quadam sit impuritas.*

VII. De Trullano Concilio facile negotium. Primo, [illegible] quid eo constituitur, pertinere duntaxat ad Episcopos. Relege, [illegible] ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνὴ κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν, ἐν μοναστηρίῳ εἰσίτω πόρρω τῆς ἐπισκοποῦ καταγωγῆς ᾠκοδομημένῳ, καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἐπισκόπου, (an potius ἐκ τοῦ ἐπισκόπου) προνοίας ἀπολαυέτω, *Vxor eius, qui ad Episcopalem dignitatem promotus est, communi consensu à suo viro prius separata, postquam in Episcopum ordinatus est monasterium ingrediatur, procul ab Episcopi habitatione constructum, & ibi fruatur Episcopi prouidentia.* Viden' solos episcopos nominari? At de Presbyteris, & Diaconis longe aliter Canone decimo tertio, etiam contra morem Romanorum, vt postea videbimus. Atqui Papistæ nihil distinguunt inter Episcopum, & Presbyterum ac Diaconos, imo æquè prohibent.

VIII. Secundo, quid hic Trullanus Canon, ad explicandum illum Apostolicum? Aut quæ ratio concludentibus, Trullani Patres censuerunt dissoluendum thorum, non negandam prouidentiam. Ergo etiam autores Cnnonum Apostolicorum? Atqui audiant non interpretatos esse Trullanos Patres, sed antiquasse Canonem Apostolicum, hac quidem parte, quæ de Episcopis est. Zonaras, Μέμνηται δὲ ὁ κανὼν καὶ ἐπισκόπων ἐχόντων γυναῖκας· ὅτι τότε ἀκώλυτον εἶχον καὶ οἱ ἐπίσκοποι τὴν πρὸς γυναῖκας νόμιμον συζυγίαν· ἡ γὰρ ἐν τῷ Τρούλλῳ σύνοδος ἡ λεγομένη ἕκτη, τοῦτο ἐκώλυσεν, ἐν δωδεκάτῳ αὐτῆς κανόνι· *Meminit Canon etiam Episcoporum habentium vxores: quia tunc etiam Episcopis erat libera cum mulieribus legitima copulatio. Nam Synodus in Trullo, quæ sexta dicitur, hoc prohibuit, Canone suo duodecimo.* Quod ipsum paulo ante Balsamon significabat, *Ante sextam Synodum, quæ fuit in Trullo Palatij licebat Episcopis habere vxores, etiam post dignitatem Episcopalem.* Viden', ante licuisse? lib. 8 iuris Græco Romani tom. 1. in Matthæi monachi causis Matrimonialibus, cap. de Clericis vxores suas prætextu religionis eijcientibus, αὕτη ἡ σύνοδος πρώτη ταῖς γαμεταῖς ἀποταξασθαι τοὺς ἐπισκόπους ἐθέσπισεν, *Hæc Synodus prima fuit, quæ sanciuit, vt vxoribus suis Episcopi renuntiarent.* Nulla ergo interpretatio.

IX. Et vero ipsa illa Trullana Synodus, Canone illo duodecimo, satis indicat, se de ipso thoro statuere aliter, quam esset ab Apostolis definitū. Verba hæc sunt, *Ad nostram cognitionem hoc quoq; peruenit, in Africa & Libya, & alijs locis, religiosos præsules,* πρόεδροι, *cohabitare proprijs vxoribus* συνοικεῖν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς, *neq; post acceptam ordinationem æstimare se alijs offendiculo esse & scandalo,* μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῖς προελθοῦσαν χειροτονίαν, ἐν τῷ τιθέντας προσκόμματι τοῖς ἄλλοις τιθέντες καὶ σκάνδαλον, *Quamobrem cum magno studio teneamur, vt omnia ad vtilitatem gregis, qui sub manibus est, peragantur: visum est, ne quicquam tale posthac vnquam fiat. Hoc autem dicimus,* οὐκ ἐπ' ἀθετήσει ἢ ἀνατροπῇ τῶν ἀποστολικῶς προνομοθετημένων, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν προνοούμενοι, καὶ τὸ μὴ δοῦναι μῶμόν τινα κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως, *Non vt antiquemus, aut euertamus, quæ fuerunt Apostolicis legibus constituta, sed curam habentes salutis & progressus in melius populi, &, nequid labis inuratur sacerdotali ordini.* Quorum verborum hāc habes paraphrasin apud Zonaram, Μονονουχὶ τοῦτο λέγοντες, ὅτι οἱ μὲν θεῖοι ἀπόστολοι ἀρχὴν ἐχούσης τῆς πίστεως καὶ τοῦ θείου κηρύγματος οὔπω πληρωθέντος, συγκαταβατικώτεροι ἐδόθησαν τοῖς τῇ πίστει προσερχομένοις, *Tātum hoc non dicunt: Diuinos Apostolos, cum initium caperet fides, necdum impletum esset præconium diuinum, indulgentiores fuisse in eos qui accederent ad fidem, neq; vsquequaq; perfectionem exegisse, sed concessisse aliquid eorum infirmitati, moribusq; Paganis & Iudaicis,* Α ἐπεὶ δὲ τοῦ κηρύγματος πλατυνθέντος, *Nunc vero cum dilatatum esset præconium, peruenissentq; fideles* εἰς κρείττω κατάστασιν καὶ τάξιν, *in meliorem statum & ordinem, profecissetq; Euangelica disciplina,* καὶ τῆς Εὐαγγελικῆς πολιτείας ἐπιδιδούσης, *oportere dicunt Antistites vitam suam instituere ad exactam continentiam, vt non tātum alienis abstineant mulieribus, sed ijs etiam, quæ prius sibi copulabantur, nec tantum non misceri iis, sed ne quidem eodem tecto vti.* Et hæc Balsamon repetijt totidem pene syllabis.

X. Hæc adeo sunt manifesta, vt luce alia nulla opus habeant: si enim nihil noui decernebatur: quid opus erat tempora distinguere? quid initia & progressus? omnino igitur constat aliud sancitum. Si autem aliud: ergo nō idem sensus Canonis Apostolici & Canonis Trullensis: quod tamen voluit Bellarminus. Tum autem Trullenses, existimant proficienti præconio cōgruere, exactam abstinentiam: & hanc in eo sitam, vt ne miscerentur Episcopi sui vxoribus. Necesse est igitur, illis primis temporib. Apostolos permisisse κοινωνεῖν τῆς τε εὐνῆς καὶ τῆς μίξεως, quod ferre non potest Bellarminus.

XI. Sed eam comparationem sui cum Apostolis, quis pius ferre potest? Testantur nolle se ἀντινομοθετεῖν τοῖς Ἀποστόλοις, vt loquitur Zonaras: satis prouidè. Sed quid igitur? Curam gerere salutis populi. Hoc vero pios viros & Apostolorum sequaces oportuit dicere? Nam quid hoc est, si non suggillatio est Apostolicæ prouidentiæ: quasi non satis attendentium ei saluti? Sed pergunt, καὶ τὸ μὴ δοῦναι μῶμον κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως. O scelus! Non tantum negligentiores fuisse Apostolos procurandæ saluti plebis: sed etiam non cauisse ne Episcopalis dignitas esset ἄμωμος; Quid addi potest? Imo, Quid aliud dixisset quisquam eorum, qui Diabolo coniugium imputant? Mitto, quam verisimilem dicant τὴν ἐπὶ κρεῖττον προκοπὴν, id est, interprete Zonara, εἰς κρείττω κατάστασιν καὶ τάξιν τῶν πιστῶν ἐληλυθέναι. Nam longus de ea de re sermo esset: vnum moneo, vt cogitent Papistæ, quam bene conueniat huic profectui, (quæ quidem causa fuerit arcendi Episcopos ab vxoribus) cum infirmioribus illis corporibus, quibus disciplinæ remissionem adscribunt?

XII. Concilij Turonensis secundi mentem, aut Bellarminus detorquet, aut ego non assequor, *Episcopus coniugem, vt sororem habeat: & ita sancta gubernatione gubernet domum omnem, tam Ecclesiasticam quam propriam, vt nulla de eo suspicio quaqua ratione consurgat.* Hæc video in speciem seruire Bellar. notanti & sororem, & suspicionem. Sed primum, nullam lego curam vxoris: quam ille expressit, quasi eodem sensu cum Trullensi Canone, sed gubernationem, quam illa Trullensis cura non comprehendebat, si credimus Interpreti Balsamoni: sed duntaxat egestatis subleuationem, si quæ egestas esset. Quid? quod neq; gubernationem solius vxoris, sed totius familiæ? At Trullensis Canon, non tantum familiam nullam nominat: sed etiam excludit, cum mulierem iubet includi monasterio: non enim, puto totam familiam: quis enim factum vnquam audiuit? Itaque non vult habitare seorsim. Imo contra, Canone 14. *Episcopum, Episcopam non habentem, nulla sequatur turba mulierum.* Quid hoc est? Nam si separatim habitat Episcopa, & quidem προδιαζευχθεῖσα, vt in Canone Trullensi, quis locus exceptioni?

XIII Suspicionem autem, quomodo intelligam, anxius sum. Nam quæ sequuntur, non accedunt ad mentem Bellarmini, de vsu coniugij. Videtur potius de abusu famularum in comitatu Episcopæ, *Et licet,* inquit, *Deo propitio, clericorum suorum testimonio viuat, quia cum illo tam in cella, quam vbicunq; fuerit secum habitent, eumq; sequantur, & presbyteri, & diaconi, vel deinceps clericorum turba iuniorum, Deo adiutore, conuersantur: sic tamen propter zelotem Deum nostrum, tam longe absint, mansionis propinquitate diuisi, vt nec hi, qui ad spem recuperandam clericorum seruitute nutriuntur, famularum propinqua contagione polluantur,* Ita se Canon habet: vbi vides nihil de vxoris, sed tantum de famularum contagione agi.

XIV. Quanquam fateor ita, aut ab initio obscurè, intricateque conceptum, aut deinceps incuria librariorum corruptum, vt seriem contextus non facile sit cuiquam obseruare, aut perspicuum sensum eruere. Sed, si tamen Bellarminus mentem potius est assequutus, quod tum credidero, cum erit argumentis firmatum: at certè negabo, (vt in Trullensi,) eam mentem esse Canonis Apostolici: sed potius contrariam constitutionem.

XV. Pergit Bellarminus, Trullensem Canonem pro se facere. Nam Græca vox, inquit, pro qua habemus religionis, est εὐλαβείας, quæ cautionem propriè significat. Itaq; sensus est, Episcopus, aut Presbyter nequaquam prætextu cautionis vxorem abijciat: id est, ne curam vxoris dimittat eo prætextu quod tenetur ab ea se continere.

XVI. Imo εὐλάβεια etiam religionem, pietatemque in Deum significat: quod infinitis locis patet. Vnde est, Lucæ 2. δίκαιος, καὶ εὐλαβής. Actorum c. 2. ἄνδρες εὐλαβεῖς. Hic vero nemo vnquam aliter erat interpretatus. Atq; adeo nullus commodus sensus erui potest ex cautione, nisi supponatur cura illa vxoris, quam satis refutauimus.

XVII. Huic Apostolico Canoni, Canonem subijcio Gangrensem quartū, εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω. Hoc est Interprete Herueto, *Si quis de presbytero, qui vxorem duxit, contendat, non oportere eo sacra celebrāte oblationi communicare, sit anathema.* Possevinus reddidit, *Si quis existimat de Presbytero, qui vxorem duxerit, quod eo significante, non oporteat ipsius*

oblationi, vel ſacrificio communicare, anathema eſto. Græcè durior phraſis eſt, διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, neq; facilè meo iudicio obuia eo ſenſu, quem illi reddiderunt. Mihi potius ſonet, *Si quis ſeparetur*, ſiue *ſeparet ſe, à presbytero.* Veruntamen res eſt in plano: nec obſcurum, quid velit Canon. Nempe licere presbytero coniugato, λειτουργεῖν, id eſt, miniſtrare, ſiue (vt malunt Papiſtæ, & mea nunc nihil intereſt) ſacrificare. Cum tamen præcipua cauſa indicti cœlibatus, hæc ipſa ſit, quod ſacra tractari, niſi à puris non oporteat. Licere igitur coniugatis ſacra tractare, adeo, vt qui ijs ſacra tractantibus noluerit oblationi communicare, mereatur eſſe anathema.

XVIII. Andradius reſpondet, quamuis hic Canon ſatis apertè innuat, integrum olim fuiſſe Sacerdotibus, vxoribus coniungi, nihil tamen de earum vſu certi decernere. Senſus eſt ni fallor, licere quidem miniſtrare ei, qui coniugem habeat: at non tamen ei, qui coniuge vtatur. Bellarminus. Bulengerus, γεγαμηκότα interpretantur, *qui vxorem habuit*. Et probat ita eſſe Bellarminus, tum à verſione communi: tum, quia anathema dicatur ijs, qui putent matrimonium eſſe ex ſe malum: & propterea exiſtiment non licere ſacra facere ei, qui vxorem habuit, etiam ſi ab illa contineat.

XIX. Atqui, vt de Verſione agam primum, abſurda eſt Bellarmini incurioſitas, quanquam plurimis alijs locis vſitata, quæ verſionibus hæret, fontes negligit. Nam fateor in Latina editione ſic legi, *Qui vxorem habuit.* Imo in Adriani Papæ Canonum Epitome, *eo quod legitimè coniugatus fuerit.* Sed Græcè γεγαμηκώς, eum ſonat, qui vxorem duxit, indeque eum qui habet. Paulus prioris ad Corinthios 7. τοῖς δὲ γεγαμηκόσι, *Iis qui matrimonio iuncti ſunt.* Non qui habuerunt vxores, ſed qui habent: ſequitur enim *denuntio, non ego, ſed Dominus, vxor à viro ne diſcedito,* Itaque Syrus vertit, *Iis quibus ſunt vxores:* Oecumenius, *Diuiſa eſt mulier & virgo,* γυναῖκα δέ φησι τὴν γεγαμηκυῖαν, etſi conſtet agi de ea quæ virum habeat, eoque vtitur. Clemens Alexandrinus, Pædagogi 2. cap. 10. συνουσίας δὲ τὸν καιρὸν μόνοις τοῖς γεγαμηκόσιν ἀπολέλειπται σκοπεῖν. Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι σκοπὸς ἡ παιδοποιΐα· *Coeundi tempus ſolis coniugatis conſiderandum ſupereſt. Coniugatis autem finis eſt liberorum generatio.* Arrianus libr. 1. τῶν Μακεδόνων δὲ τῶν συνεστρατευμένων Ἀλεξάνδρῳ, ἦσαν οἱ νεωστὶ πρὸ τῆς στρατιᾶς γεγαμηκότες, *Macedonum, qui Alexandro militabant, erant qui recens ante expeditionem, vxores duxerant.* An etiam habuerant? Imo habebant: nam ſtatim, καὶ τούτων ἔγνω οὐκ ἀμελητέα εἶναι Ἀλέξανδρος. ἀλλ᾽ ἐκπέμπει γὰρ αὐτοὺς ἐκ Καρίας διαχειμάσοντας ἐν Μακεδονίᾳ ἅμα ταῖς γυναιξὶν, *Horum non eſſe negligendam curam ſtatuit Alexander: verum poteſtatem fecit abeundi ex Caria hiematuris in Macedonia cum vxoribus.* Auguſtus apud Dionem Caſſium in oratione in Cœlibes, quæ eſt libr 56. Ὁ Κούρτιος, ὁ καὶ ἀποθανεῖν ὑπομείνας ἵνα μὴ στερηθῶσι τῶν γυναικῶν γεγαμηκότες, *Curtius, qui mortem ſubijt, vt ne vxoribus priuarentur, qui duxerant.* Et ipſe paulo ante Dio, & ſtatim initio lib. Auguſtus ἤθροισεν ἐς τὴν ἀγορὰν χωρὶς μὲν τοὺς ἀγυναίους σφῶν, χωρὶς δὲ τοὺς γεγαμηκότας, *Vocauit in Concionē, ſeorſim cœlibes, ſeorſim coniugatos.* Vidē' τοὺς γεγαμηκότας adeo non ſignificare eos, qui habuerint vxores, vt potius opponantur τοῖς ἀγυναίοις, qui vxores non habeant? Quomodo etiam Paulus ad 1. Corin. 7. τὴν ἄγαμον, & τὴν γαμήσασαν opponit.

XX. Itaque hic ipſe Canon hoc ſenſu ſemper eſt vſurpatus. Apud Gratianum diſtinct. 28. *Si quis diſcernit presbyterum coniugatum, tanquam occaſione nuptiarum, quod offerre non debeat, & ab eius oblatione ideo abſtinet, anathema ſit.* Ferrandus Breuiarij cap. 89. *Vt de oblatione presbyteri coniugati, nullus audeat non communicare.* Balſamon, Ὁ παρὼν κανὼν ἀναθεματίζει τοὺς μὴ ἀδιστάκτως μεταλαμβάνοντας ἀπὸ ἱερέων ἐχόντων γυναῖκας. Interprete Herueto, *Præſens Canon eos anathematizat, qui non indiſtinctè communicant ſacris Sacerdotum, qui habent vxores.* Andradius lib. 10. orthodoxarum explicationum, *Concilium Gangrenſe contra Euſtathium: qui nuptias damnabat, coactum, anathemate eos præcellit, qui presbyterorum vxores habentium oblationes detrectaſſent.*

XXI. Tot teſtibus, cur non cedit Bellarminus? Aut cur ei potior obſcurus Interpres: nec ſibi ipſe conſtans? Nam in præfatione eius Concilij. ἐν τοῖς οἴκοις γεγαμηκότων εὐχὰς ποιεῖσθαι μηδὲ βούλεσθαι, vertit, *In domibus coniugatorum, nec orationes quidem debere celebrari perſuaſiſſe.* Et poſt, πρεσβυτέρων γεγαμηκότων ὑπερφρονοῦντες, *Presbyteros, qui matrimonia contraxerunt, ſperni debere dicunt.*

XXII. Sed agit Concilium, inquit, de ijs, qui putant matrimonium eſſe ex ſe malum. Imo inquam, id non habes ex Concilio: & vos præſtis viam negandi. Recole enim, quæ Euſtathianis exprobrantur: inuenies, καταμέμφεσθαι αὐτοὺς τὸν γάμον, *nuptias accuſare*: Hoccine eſt, matrimoniū ex ſe malum aſſerere? Illi ergo aſſerunt, qui cœlibatum induxerunt, ὑπὲρ τοῦ μὴ μῶμόν τινα δύνασθαι κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως. Meminiſtin' quinam illi fuerunt? Aut cenſen' poſſe quenquam dicere, ex coniugio labem aſpergi ſacerdotio, vt non in accuſationem veniat nuptiarum? Rurſus lego eos ὑποτίθεσθαι ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐν γάμῳ ὄντων ἐλπίδα παρὰ Θεῷ ἔχει, *Docere, quod nullus in coniugali poſitus gradu ſpem habeat apud Deum.* Quid autem illi, qui coniugatos, eſſe in carne, & qui in carne, non poſſe placere Deo? Noſtin' iſtos Bellarmine, aut cenſen' ab Euſtathianis diſtare longo interuallo? Quod ſi hæc vos poteſtis de coniugio docere, & tamen non credere, ex ſe eſſe malum: quo tu argumento nobis hoc perſuaſurus es de Euſtathianis, tacente ipſo Concilio, neq; idoneo vllo autore, quem ego quidem nouerim, prodente? Certè Sozomenus, libri tertij capite decimotertio, & Nicephorus libri noni capite decimoſexto, nulla ei dogmata, ſed abſurdas tantum obſeruationes tribuunt, ex nimis exacti monachatus affectatione. Verba Sozomeni, *Apud Armenios, Paphlagonas, & Ponti incolas, fertur Euſtathium Eccleſiæ Sebaſtiæ, quæ eſt vrbs Armeniæ, Epiſcopum, primum cœpiſſe vitam monaſticam, & auſteram illius inſtitutionem colere, à cibis ad viuendum neceſſariis, & à veſtibus, quibus vtendum eſt, abſtinere, morum & vitæ accuratè traductæ autorem extitiſſe. Dicitur porro præ nimis exquiſita diſciplinæ norma,* εἰς παραλόγους παρατηρήσεις ἐκπεσεῖν, *ad abſurdas obſeruationes delapſus eſſe, eaſq; legibus Eccleſiaſticis penitus diſcrepantes.* Ex qua deſcriptione qui non agnoſcit ſuperſtitioſorum Monachorum ingenium, quid ille videre poteſt?

XXIII. Nihilominus, detur ſanè, quod audacius ſumitur: nec differre Euſtathij πολλὴν ἀκρίβειαν, à Tatianorum inſania, hancque fuiſſe cauſſam damnandi: quodnam inde Bellarmino lucrum accedit? An propterea falſum cenſu ille Gangrenſes Patres, licere coniugatis ſacra tractare? Non licere coniugatis ſacra facientibus cuiquam à communione abſtinere?

XXIIII. Verba diſerta, tum autem Andradij non fortuitus aſſenſus. Quid ergo ſupereſt? Nihil, inquit Andradius, de vſu decernitur. Nihil enim, inquam. Nam, quis hæc ſecreta curioſius inquirat? Aut quis audito Coniugum nomine, non ſtatim cogitet permiſſum corporum vſum? Nam, id eſt coniugium. Et firmant ſubſequuti mores, qui interdicto vſu, etiam corpora ſeiunxerunt: ne ſcilicet (vt quidam non erubuerunt, dicere) ignis ſinu foueretur. Medina c. 10. libr. 2. *Quis nunc eum, qui ab vxore poteſtate facta, Sacerdotio initiaretur, ſi cum ea poſt initum Sacerdotium cohabitaret, tanquam, qui ſibi delinquendi certiſſima ſcandala ſpontaneus obijceret, omnino non damnaret? aut, quis eum Epiſcopum, qui id permitteret, peccare non diceret? aut quis eum Pontificem, aut Concilium, quod huiuſmodi Sacerdotes poſt inita matrimonia: cum vxoribus cohabitare, & conuiuere, lege lata, ac pœnis propoſitis ſanciret, non ſacrilegium diceret?*

XXV. Quanquam, quid opus multis, cum res ipſa loquatur? Euſtathiani in coniugatorum domibus preces fieri non tolerabant: coniugatis ſpem apud Deum denegabant. Inde, πολλαὶ γυναῖκες ὕπανδροι ἀπατηθεῖσαι τῶν ἑαυτῶν ἀνδρῶν ἀνεχώρησαν, καὶ ἄνδρες τῶν ἰδίων γυναικῶν: ſeiungebant ſe vxores à ſuis viris, & viri à ſuis vxoribus. Quis non videt, Euſtathianis non improbari eos, qui coniugio renuntiaſſent? Ergo γεγαμηκότες intelligendi non qui coniugia olim contraxiſſent, tantum: ſed, qui contractis vterentur. Itaque ſenſus Concilij, non eſſe tolerandos, qui communicare nollēt presbyteris vtentibus legitimo coniugio.

CAP. IX.

De Canone Ancyrano, & Trullenſi, & Carthaginenſi.

I. Concilij Ancyrani Canon 10. Διάκονοι, ὅσοι καθίστανται, παρ᾽ αὐτὴν τὴν κατάστασιν εἰ ἐμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι οὕτως μένειν. οὗτοι μετὰ ταῦτα γαμήσαντες ἔστωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. τοῦτο δὲ εἴ τινες σιωπήσαντες, καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτως, μετὰ ταῦτα ἦλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς διακονίας. *Diaconi quicunq; ordinantur, ſi in ipſa ordinatione proteſtati ſunt, & dixerunt oportere ſe vxores ducere, cum non poſſint ſic manere: hi ſi poſtmodum vxores duxere, ſint in miniſterio, eo quod eis Epiſcopus hoc conceſſerit. Sin autem tacuerint, & poſtquam in ordinatione admiſerint ſe ita manſuros, poſtea conuolarint ad nuptias, ij à Diaconatu ceſſent.*

II. Notatu dignus Canon, & in eo duo. Primo, permiſſum fuiſſe vſum legitimarum coniugum poſt ordinationem in Diaconum. Alterum, non tantum licuiſſe vti prius ductis vxoribus: ſed etiam poſt ordinationē nouas ducere. Contra quam tertio verbo clamitant aduerſarij, nunquam licuiſſe. Non eſt autem, quod nobis quiſquam negotium faceſſat de Diaconibus: quaſi hoc eorum eſſet priuilegium: nam, & in Diaconis aduerſarij æquè damnant: neque in Presbyteris, aut Epiſcopis alia ratione. Itaque, ſi non erat prohibitum Diaconis, ne reliquis quidem fuit prohibendum. Præterea videntur Diaconi nominati, quod is primus eſſet in ordinatione gradus, vnde ad reliquos progreſſus. Quanquam nobis perinde eſt.

III. Obſerua obiter Papiſtarum artes, Baronij in primis, qui, cum aperta virtute nihil poteſt, occultis agit fraudibus. Nam Baronius anno trecenteſimo quarto, quaſi nihil mali cogitans aſtutè, & diſſimulanter inflexit. Verba repeto, ex §. 88. *De Eccleſiaſtica diſciplina incorruptè ſeruanda, Patres alias regulas addiderunt: ſed illam in primis, quæ ad ſacros Eccleſiæ miniſtros magnopere ſpectare videbatur: nempe, vt abſq; vxore cœlibem vitam ducerent: qua quidem lege, vt alias dictum eſt, non Sacerdotes tantum, ſed & Diaconi obligati erant ab ipſo exordio naſcentis Eccleſiæ: illoſq; ſolum Diaconos ab ea eximi voluerunt, qui, cum ordinarentur inuiti, fuiſſent pariter conteſtati ſe non poſſe continentes viuere, ac proinde ducere vxorem velle.*

IV. Vide, vt hos viros nihil pudeat? Primum mendacium, Latam legem vt ſacri homines cœlibem vitam ducerent. Vbi? quibus verbis? Audio remouendos à miniſterio, ſi poſt promiſſam abſtinentiam duxerint vxores: Sed quanta vafricies eſt, quod de quibuſdam dictum, id ponere tanquam vniuerſalem legem? Alterum mendacium. Ab ea lege exemptos, qui inuiti ordinarentur. Atqui de inuitis nullum verbum: ne apex quidem: ſed de ijs tantum qui proteſtati non poſſe continere: at hi non continuo ijdem cum inuitis. Tum autem, quæ ſpecies exceptionis: Imo ordinandi diſtinguuntur in duo genera, quorum alij proteſtentur, alij taceant. Et de vtriſque ſeparatim ſancitur: his, vt non liceat: illis vt liceat, vxorem ducere. Quid ſi eſſet dictum, homines alios laicos, alios eſſe ſacros illis vxores permiſſas, his prohibitas, hoc te Logica doceat, vt dicas hominibus lege interdictas vxores: ſed laicos inde exceptos? Nimirum, non veritatem (quam profiteri debet hiſtoricus) ſed ſuarum ſuperſtitionum incruſtationem ſibi propoſitam Baronius habuit in ſuorum Annalium farragine.

V. Medina magis ingenuus libri ſecundi, capite decimoquarto: Ancyranus Canon, inquit, abſq; vllo periculo contemnitur. Et audaciæ laudat autorem Balſamonem, qui, *Hunc*, inquit, *Canonē ne ſequaris.* Addit cauſam, *Sextus enim Canon Synodi in Trullo deponendos decernit Diaconos & presbyteros, & ſubdiaconos, qui poſt ordinationem matrimonium contraxerint.*

VI. Ego vero Balſamonem ita ſcripſiſſe ſcio, etiam priorem Zonaram obſeruaſſe hanc Canonum diſcrepantiam. Sed primum, cur apud Papiſtas præualeat Canon Trullenſis, quem plerique eorum negant eſſe legitimum, vt paulo poſt videbimus? Nam Ancyranæ Synodo nihil obiicitur eiuſmodi. Deinde, Balſamon nullam cauſam dicit. *Quod ſit*, inquit, *contra Canones, nec ex permiſſione Epiſcopali, nec ex eo tantum, quod non tacuerit, concedetur.* Eſto, inquam, quanquam vix valeat apud Papiſtas, quib. ſuæ diſpenſationes ſunt in tanto pretio. Sed: eſto tamen. Cur non aduertit Balſa-

Balsamo, non magis aduersari Ancyranum Trullensi, quam Trullensem Ancyrano? At si Canon est Ancyranus, tum id quicquid est, non fit contra Canones: sed ad summum, contra aliquem Canonem. Itaq; nulla vis est argumenti.

VII. Zonaras, cur Ancyrano Trullensis præualeat, caussam assignat, Ὁ τῆς ἕκτης συνόδου κρατεῖν ὀφείλει κανὼν, ὡς μεταγενέστερος· καὶ τῷ ἀποστολικῷ συμφέρων κανόνι· οὐ γὰρ ποτὲ πρεσβύτερος ἢ διάκονος μετὰ τὴν χειροτονίαν γυναῖκα λαβὼν ἐν τῇ οἰκείᾳ ἔσται ἐπιτιμίᾳ ἢ ἱερουργεῖν παραχωρηθήσεται, *Prævalere debet sextæ Synodi Canon, vtpote posterior, & Apostolico consentiens. Neq; enim vnquam Presbyter, Diaconusue post ordinationem vxorem ducens in proprio honore permanebit, aut ministrare permittetur.* Vel potius, *ducens, domi habeat, manebit in honore*, Nam Græca corrupta sic restituo, λαβὼν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἔστω ἐπὶ τιμῇ.

VIII. Sed quod de posterioritate dicit, est insulsum: Non enim in Ecclesia itidem, vt in foro pisces, optimæ leges sunt, quæ recentissimæ. Imo, primū quodque verissimum. Itaque Ancyrana Synodus, ætatis prærogatiua, si hæc quicquam habet momenti, præire debet, eo ipso quod Trullensis sit μεταγενεστέρα. Apostolicus ille Canon, qui dicitur, nondum eius nominis meruit dignitatem apud omnes, apud Papistas certe suspectæ est fidei, & inter Apocryphos relatus. Ego non dubito, farraginem illam longe posteriorem esse Ancyrana Synodo, collectam ex varijs, siue Concilijs, siue obseruationibus, quomodo conflatus est etiam Liber κανόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Nunquam licuisse post ordinationem duci vxorem, cur ausus est asserere, qui ante oculos haberet hunc ipsum Ancyranum Canonem.

IX. In Trullensi Concilio Canon est 13. paulo prolixior: non indignus tamen relatu, Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου χειροτονίας ἀξιοῦσθαι, καθομολογεῖν ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς· ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρρῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας· ὥστε εἴ τις ἄξιος εὑρεθείη πρὸς χειροτονίαν ὑποδιακόνου ἢ διακόνου ἢ πρεσβυτέρου, οὗτος μηδαμῶς κωλύεσθαι (lego κωλυέσθω) ἐπὶ τοιοῦτον βαθμὸν ἐμβιβάζεσθαι, γαμετῇ συνοικῶν νομίμῃ, μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτείσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμετὴν ὁμιλίας· ἵνα μὴ ἐντεῦθεν τὸν ἐκ Θεοῦ νομοθετηθέντα, καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ γάμον καθυβρίζειν ἐκβιαζώμεθα, τῆς τοῦ Εὐαγγελίου φωνῆς βοώσης· ἃ ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· καὶ τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος· τίμιον τὸν γάμον, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον, καὶ δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει λύσιν. *Quandoquidem rescinimus, apud Ecclesiam Romanam pro lege haberi, eos qui allegendi sunt in ordinem Diaconi, vel Presbyteri, polliceri non amplius copulatum iri suis vxoribus, non instantes antiquo Canoni Apostolicæ curæ constitutionis, sacrorum virorum legitima contubernia, nunc & in posterum valere volumus, & neutiquā dissolutam eorum cum vxoribus copulam, aut eos fraudatos mutua temporis cōgrui familiaritate. Itaq; si quis compertus sit dignus, qui ordinetur in hypodiaconum, Diaconumue, aut Presbyterum, huic ne fraudi esto, quominus ad eum gradum promoueatur, quod vxori legitime copuletur: neq; exigitur cum ordinabitur polliceri se abstenturum legitimo accessu ad suam vxorem Ne hinc cogamur nuptias Dei lege constitutas: eiusq; præsentia benedictas, contumelia afficere, cum clamet Euangelium: Quæ Deus coniunxit, homo ne separato: & Apostolus doceat, Honorabiles nuptias, & cubile impollutum, & alligatus es vxori, ne quære solutionem* Et paulo post, εἰ τις οὖν τολμήσοι παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος, τινὰς τῶν ἱερωμένων, πρεσβυτέρων φαμὲν ἢ διακόνων, ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας τε καὶ κοινωνίας, καθαιρείσθω· ὡσαύτως καὶ εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλει, ἀφοριζέσθω. ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω. *Si quis igitur audeat motus contra Apostolicos Canones, Consecratorum vllis, Presbyterorum videlicet, & Diaconorum interdicere cum legitima vxore copulam, & communionem: excommunicetur. Similiter, Si quis Presbyter, & Diaconus, suam vxorem, prætextu pietatis, abijciat deponatur si perseueret, excommunicetur.* Refertur à Gratiano, Dist. 31.

X. Notanda non pauca: Primum, reuocari & antiquari Romanæ Ecclesiæ Canonem: magno Oecumenici Primatus præiudicio. Secundo, confirmari coniugia contracta ante ordinationem, vt valeant post ordinationem æque ac prius. Tertio, hanc validitatem designari peculiariter quoad thorum: ne nobis sophistica distinctione thori & curæ quisquam amplius illudat. Quarto, prohiberi ne exigatur in ordinando votum continentiæ: contra quam Papistæ hodie ingeminant votum, vel expressum, vel implicitum: ita enim excogitarunt: quia negare non possunt in ordinando neminem conceptis verbis promittere cœlibatum. Quinto, si eiusmodi votum exigatur, contumelia affici nuptias. Denique contradici Scripturis.

XI. Quibus obseruatis & expensis, merito mirabitur cui sanus est intellectus, qui factum fuerit, vt non viderint hæc ipsa argumenta vim suam integram obtinere, non tantum in Diaconis, & Presbyteris, sed etiam in Episcopis: nec tantum in coniugijs ante contractis, sed etiam in alijs Videlicet mira vis est consuetudinis, imo gliscentis superstitionis, vt ne sinat sibi humanam subtilitatem constare.

XII. Bellarminus autoritatem impugnat. Tum, quia Canones sint suppositítij, quandoquidem sexta Synodus nullos ediderit: sed post eam annis compluribus, quidam Episcopi hos condiderint illius nomine. Tum quod nullus eos Romanus Pontifex probarit: imo Sergius manifestè improbarit, teste Beda libro de Sex ætatibus, in Iustiniano: & Paulo Diacono lib. 8. c. 9 de rebus Romanis. Addit non iuuare causam Lutheranorum, cum non permittant post ordinationem duci vxorem.

XIII. Suppositítij: quo sensu? An quod nunquam facti in vlla Synodo, vt Synodum Romanam sub Syluestro nos suppositítiam dicimus: vt Papistæ historiam Paphnutianæ intercessionis suspicantur? Minimè vero. Neque enim ambiguum fuisse reuera Synodum conuocatam Constantinopolim imperante Iustiniano ῥινοτμήτῳ, ad quem etiam directa præfatio est. Itaque nullis historicis omissa notatio: ne Baronio quidem ad annum sexcentesimum nonagesimum secundum. Quare constat rei gestæ veritas.

XIV. Cur ergo suppositítij? Quia editi nomine sextæ Synodi, quæ tamen nullos ediderit Canones. Sed hoc ipsum quæro, quo sensu? Sunt enim multa scripta Veterum nominibus ornata perfide, vt plurimæ Decretales, primis Romanis Episcopis tributæ, quarum autores fautoresquē voluerunt, volunt, non alijs titulis venditari, vt impostura potens esset. Siccine isti Canones? Minime omnium. Nam ipsi se profitentur autores, qui condiderunt: neque vllus vnquam fuit, qui ignorare potuerit. Verba audi ex ea præfatione ad Imperatorem. *Quoniam sanctæ & vniuersales duæ Synodi in hac Imperatoria, & à Deo seruanda ciuitate congregatæ, vna quidem temporibus diuinæ recordationis Iustiniani, altera vero sub pia memoriæ Imperatorē Constantino, tuæ mansuetudinis patre,* τὸ περὶ τῆς πίστεως πατρικῶς διατρανώσασαι μυστήριον, *Elucidato secundum paternam traditionem fidei mysterio, sacros Canones nequaquam conscripserunt, sicut reliquæ sanctæ vniuersales quatuor sanctæ Synodi:* aliquando post, *Sanctam hanc & diuinitus electam vniuersalem Synodum congregari decreuisti:* iterum post, *Propterea ergo tuæ pietatis iussu in hac à Deo conseruanda & Imperatoria vrbe congressi, sacros Canones conscripsimus.* Viden' apertam confessionem? Synodos quintam & sextam nullos Canones edidisse. Hanc in Trullo, istos scripsisse. Et tu obijcies editos nomine sextæ Synodi? Tu suppositítios dices? Suppositítios, qui parentis nomen tam confidenter profiteantur? Suppositítios, qui alieni parentis nomen tam diserte abdicent? Noua hæc profecto suppositítiorum definitio est.

XV. Nec ignoramus tamen πενθέκτης nomen, Balsamo, γέγονεν αὕτη ἡ σύνοδος εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν δύο, διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οὐδὲ ἕκτη κυρίως καλονομάζεται ἀλλὰ πενθέκτη, ἀνεπλήρωσε γὰρ τὸ ὑστέρημα τῆς τε πέμπτης, καὶ τῆς ἕκτης συνόδου· *Hæc Synodus facta est ad supplementum illarum duarum: propterea neq; propriè dicitur sexta, sed quinisexta. Expleuit enim defectum quintæ & sextæ.* Ab hoc nomine qui suppositítiam concluserit, næ illi nihil erit pensi quid effutiat. Primum enim, quid tum, si ei à posteris id impositum? Reprehendantur isti sane, si quid est reprehendendum: sed cur horum peccatum ijs Canonib. imputetur? Deinde hoc ipso nomine fraus purgatur. Non enim possunt esse suppositítij, nisi de alieno nomine: atqui πενθέκτης nomen nullum est alienum. Nulla enim Synodus, præter hanc vnam, fuit appellata πενθέκτη. Denique nominis causa fuit addita, non vt censeantur Canones quintæ, sextæque Synodi: sed vt supplementum eius partis, qua illæ deficiebantur.

XVI. Quid? quod qui se tam seueros Censores nunc præbent, longe impudentius factum dissimulāt suæ postremæ, itidem & nequissimæ Synodi Tridentinæ, cuius corpore contineri non indignantur annorum circiter octodecim acta, quorum postremis, aut nulli aut pauci interfuerunt eorum qui ab initio conuenerant? Cum tamen hæc Trullensis annos decem tantum sequuta sit præcedentem, fortasse etiam paucioribus.

XVII Papæ comprobationem non meruisse nemo mirabitur, qui recolet in ea Synodo Latinos καιρίως πεπληγμένους, vt loquitur Zonaras, (*opportune ictos* reddidit Gentianus, tu melius, *letaliter*) non fuisse patientes vulneris, solitos propria sua ambitione cuncta metiri, potius quam iustitia. Nec magis nouum Paparū assentatores maximos, inq; ijs Baronium, Binium, nullis probris abstinere in hanc Synodum. Sed norunt omnes etiam Chalcedonensis Concilij Canonem de dignitate Constantinopolitana vim suam obtinuisse, quantumuis dissentiente Romano. Non enim huic infinita fuit tyrannis in orbem Christianum: sed magna autoritas in Latinas Ecclesias: cui haud paulo minus Græcæ deferrent, suo iure frequenter vsæ. Et tamen, si ad rem quicquam facit Romana autoritas, Medina c. 24. lib. 2. *Enimuero*, inquit, *Adrianus Pontifex eis temporibus proximus, non veretur eos* (Patres Trullenses intelligit) *& allegare & vocare.*

XVIII. Non permitti nouas post ordinationem nuptias, neq; erat quod nos quisquam moneret, qui ipsi legebamus: neq; est, quo confidat Bellarminus. Non enim nobis tam nocet nouas prohiberi, quam Papistis præcedentium vsum concedi. Si enim causa legitima est prohibendi connubij, hanc necesse est peti ab ipso vsu vxoris. Aut si in hoc nulla est, omnino nullam esse. Apparet ab ipsa aduersariorum disputatione: qui & impuritatem subinde obijciant, non aliunde petitam, & identidem persuasum velint nō solutum matrimonium, sed duntaxat thorum separatum. Si igitur obtinemus, in ipso thoro nihil esse incommodi: quid supererit, quominus cōcludamus ne in nouis quidem contrahendis post ordinationem quicquam esse absurdi? Itaq; & nos causa erimus superiores, & aduersarijs nulla exceptio commoda. Itaq; non est quod de nobis sit sollicitus Bellarminus.

XIX. Canonem ipsum minutim Posseuinus & per partes expendit. Primum, inquit, hic habes Romanam Ecclesiam, hoc est, Occidentalem vniuersam, id de cœlibatu sacerdotum obseruasse, quod etiamnunc in sacerdotibus, & reliquis sacris ordinibus obseruatur. Quod cum antiquissimum fuerit, non aliunde quam ab Apostolis Petro & Paulo fluere potuisse certo certius est. Et cum in Occidēte solidior fidei Christianæ regula semper fuerit, atque à Romana sede reliquæ omnes Synodi legitimæ aut vocatæ aut confirmatæ sint, non est cur leuiter putemus vno externo canone conuelli posse tot alios canones.

XX. Sed hic multa nutant. Romanam, inquit, hoc est, Occidentalem vniuersam. Falsum. Neque enim vniuersus Occidens legem illam cœlibatus admiserat: ac ne multis quidem post annis: vt postea planum fiet. Tum autem, vt alias ostensum, neque Hispania, neq; Gallia hoc se nomine comprehendi patiebantur: non Africa. Non etiam mos hodie nominatim profiteri cœlibatum: sed tantum implicitè. Non esse autem aliunde morem quam à Petro & Paulo, puerilis pertinacia est: reliqua etiam pariter ficta, & alias refutata.

XXI. Secundo: quod sequi se Trullenses dicunt antiquum Canonem Apostolicum, huius Canonis quærit vbi extent verba, quæ non viderint Patres Nicæni: vt auderent de cœlibatu legem ferre. Et huic canoni repugnare quæ Patres Græci Latiniq; testata reliquerint de Apostolica cœlibatus traditione: itaque aut Apostolos sibi fuisse contrarios, aut Trullenses mentitos.

XXII. Atqui Canon Apostolicus manifestus: siue ex Scriptura, cum iubent Episcopum esse vnius vxoris virum: siue ex ea farragine, cui Apostolicorum nomine conciliata est autoritas. Hanc enim & viderunt, & probarunt Trullenses. Nicænos quidem non putem, sed illum duntaxat. Sed hos de cœlibatu legem tulisse, falsum: vt postea patebit. Falsum etiam aut contradixisse ipsos sibi Apostolos, aut mentitos Trullenses: quia falsum

ab

ab Apostolis quicquam testatum de cœlibatu, quod quidem congruat cum Papistica tyrannide: nisi cum sibi mentiendi audaciam assumpsere non pauci, vt sua commenta commendarent. Nam quid mirum, si assumptum sit Apostolorum nomen, cum ne diuino quidem parsum sit? Sed non si hæc impudentia inualuit, propterea aut Deus, aut Apostoli cœlibatum iniunxerunt.

XXIII. Pergit Posseuinus, & elicit ex eo Canone, moris fuisse in Oriente, quæri de ijs qui sacris ordinibus essent initiandi, num in posterum sibi essent a coniugio temperaturi: idque pro se testimonium esse. Mirari vero, cur nulla ante hanc Synodus Canonem aliquem sanxerit, quo antiqua libertas integra vnicuiq; staret.

XXIV. Verum Posseuino oculi fuerunt, qui viderent, quod nusquam erat. Neque enim Trullensis Canon testatur, eum morem fuisse in Orienta: sed duntaxat in Romana Ecclesia. Et hunc sua coercet autoritate. Huc morem non fuisse ab vlla præcedente Synodo sublatum, non est quod quisquam miretur, vtpote non antiquissimum. Fuit enim Syricius primus eius autor, vix ducentis quinquaginta annis ante hanc Synodum. Tum autem Synodi vniuersales omnes habitæ in Oriente, procul à Romana ditione, quo non facile peruenisse Romanorum morum cognitionem, quis miretur: In tanta præsertim Romana superbia, quæ dedignabatur corrigi?

XXV. Argumenta etiam à locis Scripturæ enumeratis in Canone, refutare nititur Posseuinus: sed hanc partem consulto prætermitto: ne actum agam. Post committit Canones Canonibus. Huic nimirum decimotertio, duodecimum, & trigesimum. Illo enim sanciri cœlibatum Episcopi: ijs rationibus, quæ vim suam retinent in Presbyteris & Diaconis. Itaq; aut his etiam imponendum fuisse cœlibatum: aut ne illis quidem. Isto autem permitti Sacerdotibus Barbaricis, Apostolicum Canonem de vxore non eijcienda, violare, vnde pateat non magni fuisse apud autores eos, siue Euangelicam, Pauli ue, vocem, siue traditionem Apostolicam.

XXVI. At nos etiam mouerunt ista, manifesta non tam falsitatis indicia, quam gliscentis superstitionis argumenta. Profecto consuluissent illi melius tum suo honori, tum Ecclesiæ saluti, tum deniq; pietatis simplicitati, si adhæsissent constantius Sacræ Scripturæ. Quid tum autem? Aut cur non venit in mentem Posseuino, distingui apud eos Concilia, in probata, improbata, & partim probata, partim improbata? Imo cur non audiuit seipsum hoc ipso in sermone dicere, non omnes Trullanos Canones improbatos esse ab Ecclesia? & mistos esse malis plerosq; bonos? Fuerint ergo non boni duodecimus, ac trigesimus: iste vero decimus tertius bonus & sufficit.

XXVII. Hactenus Trullensis Canon: à quo nobis suppeditatur alius ex Africano Concilio: quo permittitur non tantum matrimonium, sed etiam vsus matrimonij clericis, excepto tantum tempore ministerij. Ἴσμεν δὲ ὡσπερ καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συνελθόντες τῆς ἐν βίῳ σεμνότητος τῶν λειτουργῶν τιθέμενοι πρόνοιαν, ἔφασαν, ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους, τοὺς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους, καὶ πρεσβυτέρους κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι, ἵνα καὶ τὸ διὰ τῶν ἀποστόλων παραδοθέν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος κρατηθὲν ὁμοίως φυλάξωμεν, καιρὸν ἐπὶ παντὸς ἐπιστάμενοι πράγματος, καὶ μάλιστα νηστείας καὶ προσευχῆς· χρὴ γὰρ τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἁγίων μεταχειρήσεως ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν, ὅπως δυνηθῶσιν ὃ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἁπλῶς αἰτοῦσιν ἐπιτυχεῖν: *Scimus, eos qui Carthagine conuenerunt: curam habentes dignitatis vitæ ministrorum, dixisse, Hypodiaconos, mysteria contrectantes, item Diaconos & Presbyteros, proprijs suis terminis, abstinere etiam à proprijs coniugibus: vt quod ab Apostolis traditum est, & ab ipsa antiquitate firmatum, æquè custodiamus, gnari vnicuiq; rei tempus suum esse, maxime ieiunij, & precum. Oportet enim eos qui altari assident, quo tempore sacra manibus tractant, in omnibus continentes esse, vt possint, quæ à Deo simpliciter poscunt, adipisci.*

XXVIII. Calumniatur Patribus Trullanis Posseuinus: negans vere recitare Carthaginensem canonem. Ita enim habere secundum secundi Concilij: *Ab vniuersis Episcopis dictum est, Omnibus placet, vt Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, vel qui sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes, etiã ab vxoribus se abstineant. Ab omnibus dictum est, Placet, vt in omnibus, & ab omnibus pudicitia custodiatur.*

XXIX. Verum si Posseuinum excæcauit ἀνεπιστήμη, non tamen Trullanos æquum fuit imposturæ arcessere. Nam in Carthaginensibus Canonibus, corpus in vnum redactis, 25. editionis Græcæ, ita est, Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν, προστίθημι ἀδελφοὶ τιμιώτατοι πρὸς τούτοις ἐν τῷ ἀναφέρεσθαι ἕνεκεν ἐγκρατείας τῆς περὶ τὰς ἰδίας γυναῖκας τινῶν τῶν κληρικῶν, ἐξαιρέτως ἀναγνωστῶν, τὸ καὶ ἐν διαφόροις συνόδοις βεβαιωθὲν ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους, καὶ τοὺς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους, καὶ πρεσβυτέρους, ἀλλὰ καὶ ἐπισκόπους κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι, ἵνα ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν· ὅπερ εἰ μὴ ποιήσωσιν, τῆς ἐκκλησιαστικοῦ ἀποκινηθῶσι καθήκοντος. Latinum fecit Heruetus apud Balsamonem, & numerauit 28. *Aurelius Episcopus dixit. Adijcio hic fratres in primis venerabiles, dum refertur de continentia quorundam clericorum erga suas vxores, præterquam lectorum, id quod in diuersis canonibus confirmatum est, vt hypodiaconi, qui sacra mysteria contrectant, & diaconi, & presbyteri, in proprijs terminis à coniugibus abstineant: vt sint tanquam non habentes: quod nisi fecerint, ab Ecclesiastico officio moueantur.*

XXX. Exstat idem Canon in 1. Conciliorum tomo, tertius in Canonibus Concilij Carthaginensis quinti, his verbis, *Præterea cum de quorundam clericorum, quamuis erga vxores proprias, incontinentia referretur, placuit episcopos, & presbyteros, & Diaconos, secundum propria statuta, etiam ab vxoribus continere: quod nisi fecerint, ab Ecclesiastico remoueantur officio.* Vbi vides τοὺς ἰδίους ὅρους dici *propria statuta*: non admodum male, quia tempora intelligi possunt. Sed apud Gratianum tum Distin. 32. can. *Placuit*: tum 84. canone, *Cum de quorundam*, fœdius *priora statuta*: longe alio sensu. Nam τοὺς ἰδίους ὅρους, Balsamon interpretatur, *omni tempore sua vicis, quando tractant sacra*: & sic conciliat hunc Canonem cum quarto, quo videbatur seuerius esse interdictum coniugium. *Canon quoq; septuagesimus* (ita editum corrige, & scribe vigesimus octauus) *præsentis Synodi conuincit, Latinos de hac re male sentire. Dicit enim: Placuit vt presbyteri & diaconi, & Episcopi proprijs terminis, etiam à suis vxoribus abstineant, vt ex hoc ostendatur, & presbyteros, & diaconos, & episcopos, cum mulieribus vixisse: nec prohibuit eis Synodus cum ipsis consuetudinem, nisi in proprijs terminis, id est, in præstitutis vniuscuiusq; vicis diebus.* Cui Zonaras consentit, ἡ σύνοδος αὕτη τὸν ἐνθέσμον γάμον, τῶν πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων ἐκώλυσεν ἀντιφθεγγομένη τοῖς συγχωροῦσι τοὺς ἱερωμένους τῶν ἤδη συστάντων γάμων νομίμων, ἔστι δὲ εἰπεῖν ὅτι οὐχ ἁπλῶς τοῦτο φασιν, ἀλλὰ τὸν καιρὸν μόνον τῆς ἱερουργίας καὶ τῆς ἄλλης ἱερᾶς ὑπηρεσίας ἀπέχεσθαι τῶν γαμετῶν αὐτῶν βούλονται τούτους, ὅπερ ὅσιον, καὶ τῷ θείῳ Παύλῳ καθόλου προδιατετύπωται. *Hæc Synodus legitimum coniugium interdixit presbyteris & diaconis, contradicens ijs, qui permittunt consecratis iam contracta coniugia. Sed dici potest, hæc non dicere simpliciter, sed tempore officij, reliquiq; sacri mynisterij hos velle abstinere suis coniugibus, quod sanctum, à Diuo Paulo prius generaliter definitum.*

Cap. X.

De Synodo Nicæna, & Paphnutio.

I. SYnodi Nicænæ, Oecumenicarum post Apostolos primæ ac celeberrimæ, Canonem nullum habemus: sed Canoni tamen proximum decretum, quod cautum vt ne esset canon, quo vsus coniugij coerceretur, sed esset in cuiusque libertate positus. Rem gestam narrat Socrates historiæ lib. 1. capite editionis quidem Græcæ 12. at Christophorsonianæ 8. ἐν μὲν οὖν τοῦτό τι περὶ Παφνουτίου εἰρήσθω, ὃ δὲ πρὸς λυσιτέλειαν τῆς ἐκκλησίας καὶ κόσμον τῶν ἱερωμένων διὰ τὴν αὐτοῦ συμβουλὴν γέγονε διηγήσομαι· ἐδόκει τοῖς ἐπισκόποις νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσφέρειν, ὥστε τοὺς ἱερωμένους, λέγω δὲ ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς. ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο, καὶ ἐπεὶ περὶ τούτου βουλεύεσθαι προὔκειτο, διαναστὰς ἐν μέσῳ τοῦ συλλόγου τῶν ἐπισκόπων ὁ Παφνούτιος, ἐβόα μακρὰ μὴ βαρὺν ζυγὸν ἐπιθεῖναι τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσι. Τίμιον εἶναι τὴν κοίτην καὶ αὐτὸν ἀμίαντον τὸν γάμον λέγων, μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀκριβείας μᾶλλον, τὴν ἐκκλησίαν προσβλάψωσιν, οὐ γὰρ πάντας δύνασθαι φέρειν τῆς ἀπαθείας τὴν ἄσκησιν, οὐδὲ ἴσως φυλαχθήσεσθαι τὴν σωφροσύνην τῆς ἑκάστου γαμετῆς, σωφροσύνην δὲ ἐκάλει καὶ τῆς νομίμου γυναικὸς τὴν συνέλευσιν, ἀρκεῖσθαί τε τὸν φθάσαντα κλήρου τυχεῖν μηκέτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν, μὴ μὴν ἀποζεύγνυσθαι ταύτης, ἣν ἅπαξ ἤδη πρότερον λαϊκὸς ὢν ἠγάγετο, καὶ ταῦτ᾽ ἔλεγεν, ἄπειρος ὢν γάμου, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν γυναικός. πείθεται πᾶς ὁ τῶν ἱερωμένων σύλλογος τοῖς Παφνουτίου λόγοις, διὸ καὶ τὴν περὶ τούτου ζήτησιν ἀπεσίγησαν, τῇ γνώμῃ τῶν βουλομένων ἀπέχεσθαι τῆς ὁμιλίας τῶν γαμετῶν καταλείψαντες. *Verum de vna re à Paphnutio gesta hactenus. Alteram etiam narrabo eius consilio confectam, quæ & Ecclesiæ vtilitati, & omnibus qui sacris sunt initiati, ornamento esse possit. Visum erat Episcopis legem nouam in Ecclesiam introducere, vt qui essent sacris initiati, sicut Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, cum vxoribus, quas cum erant laici, in matrimonium duxissent, minime dormirent. Et cum relatione facta, potestas esset dicendæ sententiæ, surgens è medio Episcoporum cœtu Paphnutius, vehementer inclamauit: graue iugum sacris viris cauerent imponere: Honorabile esse etiam cubile, nuptiasq; impollutas. Ne seueritatis excessu magis Ecclesiam læderent. Neq; enim posse omnes ferre professionem adeo alienam à passionibus: sed neque forte seruatum iri propriæ cuiusq; vxoris continentiam, Quin & continentiam appellauit cum legitima vxore. Sufficere vero eum quem occupasset ordinatio non progredi ad nuptias, ex antiqua Ecclesiæ traditione, neq; abiungendum ab ea quam duxisset, etiamnum laicus. Atq; hæc ille, expers nuptiarum, imo etiam mulieris. Assentitur vniuersus sacrorum cœtus Paphnutij orationi. Inde silentio obruta quæstio: permissumq; cuiusq; arbitrio abstinere congressu vxoris*

II. Hanc ipsam historiam Sozomenus describendam putauit, libri primi capite vigesimo secundo. Et Gelasius Cyzicenus lib 2. Actorum Concilij Nicæni cap. 33. Et Nicephorus lib. 8. c. 19. Cassiodorus Historiæ Tripartitæ lib. 2. cap. 14. Denique Gratianus distinct. 31. Canone *Nicæna Synodus.* Antonius historiæ parte 2. c. 3. Descripsit etiam Petrus Crabbe tom. 1. Conciliorum, in actis Concilij Nicæni.

III. Hic quid non monent, quid non satagunt? Quid non turbant Papistæ? Nihil illis obiectum, quod tantis oppugnent conatibus: quod tam lubricis artibus inuadant: quod tanta bile dicam, an rabie, rodant? Vt facile conijcias altum hinc illis vulnus. Quid promouerint, iudicabunt cordati. Nobis certe laborem auxerunt: neq; enim paucis res tam animosè tractata, potest expediri. Separabo in ordines. Sunt enim, qui eam Socratis narrationem falsi accusent, sunt qui de re ipsa dicant potius.

IV. Accusant, Torrensis, Bellarminus, Posseuinus Richeomus, Fronto, Ferrarius, Baronius: quibus mirum, si fuerint nares purgatiores, quam Espensæo, Medinæ, Cromero, contra disputantibus: aut etiam antiquioribus nihil extraordinarium suspicatis. Quid? quod & Vasques Bellarminum refutat, prolixè, cap. 4. quæst. 247. in 3. Thomæ? Veruntamen argumentum illi sumunt primum à Socratis primi autoris persona: tum à rei circumstantijs Socratem dicunt, primo posteriorem eo Concilio annis centum, & quod excurrit, computante Ferrario, Concilium habitum anno vigesimo quinto seculi quarti, Socratis vero historiam desinere in annum quadragesimum tertium quinti. Profiteri ipsum multo se labore vera assequutum etiam sui temporis, lib. 6. cap. 1. nec potuisse certo comperta habere gesta Constantini, διὰ χρόνου μῆκος. Itaque ab alijs didicisse: atque adeo lib. 1. c. 9. Auxanonem Nouatianum autorem sibi fuisse rerum apud Nicæam gestarum inter Constantinum & Acesium. Scisse ergo ex aliorum relatione, quæ ante annos centum euenerant: & quidem in Nicænam Synodum iniquorum.

V. Posteriorem fuisse nemo potest ambigere: ideo ne potuisse quidem à seipso rescire quæ præcesserant: ac ne omnia quidem sui æui negotia. Sed hic quid noui, quid peculiare Socrati accidit, quod non promiscuum omnibus historicis? Aut, si hæc exceptio Socratem infamat mendacij, quam mihi dabit quisquam historiam, cui fides haberi queat? Scripsit Ecclesiasticam primus omnium Eusebius, deducto exordio a Christi temporibus, id est, seculis ferme tribus ante se natum: quis id vnquam obiecit? Quid? Liuium quis deturbauit prima classe, describentem res supra septingentesimum annum repetitas? Mitto reliqua, quæ possunt innumera proferri: sed Socrati, si fraudi esse debent, anni centum & quod excurrit, quid Baronius est meritus, qui seculorum sedecim Annales ausus est aggredi: &

quidem

quidem sumpto in manus decretorio stylo, quo pro arbitrio veteres conficeret autores? Denique hos ipsos tam rigidos censores interrogo: Si Socrati obstitere centum anni, quominus id sciret esse gestum: quomodo non nocuerunt eis sedecim secula, quo minus sciuerint non esse gestum?

VI. Sed Socrati ἐπιπόνως τὸ ἀληθὲς ἐγνωρίζετο, varijs varia referentibus. Et hoc certum: nam ipse profitetur. Verum quotus quisque eorum, non idipsum agnouit, cuius in hac parte non labor tantum, sed etiam iudicium laudetur? Aut quis adeo est in scriptis Liuij, Plutarchi, Taciti, Tranquilli, hospes, qui non infinitis locis offenderit eosdem conquerentes eadem gesta, aliter atq; aliter enarrata: indeque lectores incertos deserentes? Quod si omnibus id commune, quid mirum & huic accidisse? Aut quomodo κακοήθειαν velabunt, qui quasi iustum suspicionis obijciunt argumentum?

VII. Illud superest, vtrum quæ scripserit, ab ijs didicerit, qui essent in Concilium Nicænum iniquiores. Fingere potuit Ferrarius: at nos haud æquè credere, Neq; enim extra omnem exceptionem, quod ei libuerit temerè effutire? Imo, cui fiat verisimile, tum cum in viuis esset, Socrates, maximam testium partem, quos interrogare poterat, fuisse infensos ei Concilio cuius iam maiestas vniuersam Christianitatem occupauerat? Ipsis Imperatoribus iampridem suam autoritatem commodantibus?

VIII. Secundo Socratem mendacem traducunt Torrensis, Posseuinus, Richeomus, Ferrarius: & mendacia indicant ex cap. 21. libr. 5. Nihil ab Ecclesia de festo Paschæ fuisse constitutum, cum tamen Nicææ decretum sit, celebrandum Dominica post æquinoctium. Romæ non ieiunatum die Sabbathi, aut integra quadragesima, contra Augustinum, Epistola quinquagesima sexta ad Casulanum: & Leonem, serm. 4. de quadragesima. Rursus lib. 1. cap. 2. Edicto Licinij prohibitum Christianis μὴ φοιτᾶν παρ' ἕλλησι: cum tamen apud Eusebium, lib 1. de vita Constant cap. 20. interdicantur Episcoporum cœtus, & apud Sozomenum lib. 1. cap. 2. ἐκκλησιάζειν, libr. 3. cap. 5. in Concilio Nicæno, de controuersia περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ne verbum quidem factum esse: imo constitutum in Concilio Alexandrino, non oportere, cum de Deo sermo sit institutus, his verbis vti, quæ non sint in Scriptura. Mendacium probat, tum, quia fuisset pronunciatum secundum Arianos: vt in Ariminensi Concilio: tum, quia Hilarius de Synodis: Epiphanius hæresi septuagesima tertia: Basilius Epist. 78, alij ea nomina vsurpant non tantum contra Sabellianos, sed etiam Arianos. Deniq; Occidentes subscriptionem detrectasse διὰ τὸ ἀλλογλώσσους εἶναι, id est, propter ignorantiam, lib. 2. c. 15.

IX. Respondeo verbis Medinæ. *Si qui semel aut iterum in historia mentitur, semper est mentiri credendus, vniuersa, siue prophana, siue Ecclesiastica iã perijt historia. Quotus enim quisq; autor mendacia non scribit? Aut nunquam mentiti sunt, Herodotus, Thucydides, Pausanias, Dionysius, Liuius, Salustius, Iosephus, Suetonius, Eusebius, Theodoritus, Euagrius & reliqui, quibus tamen vel in prophana, vel in Iudaica, vel in Ecclesiastica historia fides adhibetur? Ergo nunquam illis, quoniam à multis, in grauissimis quoq; rebus, mendacij arguuntur, fidem præstemus.* Hactenus Medina. Ego addo, derogent ergo fidem suis legendis Papistæ: derogent suis Missalibus & Breuiarijs, quæ oportuit correcta mandato Tridentini Concilij. Deniq; derogent Baronio, magno Annalium helluoni: cuius plura (credo) mendacia numeraris, quam annos descripserit. Messem habes satis magnam in Casauboni Exercitationibus: & hanc potest augere multis partibus, quicunq reliquos tomos examinabit: nam Casaubonus in primo solo laborauit.

X. Quin vereor, vt, quæ illi exempla collegerunt, non mendacia sint Socratis, sed aduersariorum calumniæ. Negauit Nicææ quicquam decretum de Paschate Imo non negauit. Lego, καὶ οὐχ ὥς τινες ὑπειλήφασι, ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου σύνοδος τὴν ἑορτὴν ταύτην παρέτρεψεν. Christophorsono interprete. *Neq; illud verum est, quod nonnullis frequens in ore est, Concilium Constantini temporibus habitum, morem huius festi celebrandi penitus peruertisse.* Tum recitat Constantini verba, ex Epistola de Paschatis celebratione, quibus nihil tanquam lege lata decernitur, sed tantum adhortatio cõtinetur, vt cedatur maiori numero. Non peruertisse, quis somniarat idem esse, quod nihil decreuisse? Quanquam certum, nullo peculiari canone definitam esse à Nicænis Patribus festi eius celebrationem: quomodo fieri amat in rebus necessarijs. Atq;, hoc quidem certissimum: adeo vt nunquam vllus ea de re Canon extiterit eius Concilij. Nec propterea negauit quod Eusebius 3. de vita Constantini cap. 18. Constantinum ipsum scripsisse testatur κοινῇ πάντων ἤρεσε κρίσει τὴν ἁγιωτάτην τοῦ πάσχα ἑορτὴν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεῖσθαι. *Visum est communi omnium iudicio festum Paschatis, vno eodemq; die celebrandum esse.* Quin Eusebius ipse cap. 13. hoc ipsum, quicquid est de Paschate, disparat à rebus fidei. ὡς ὁμόφωνον μὲν κρατῆσαι τὴν πίστιν· τῆς σωτηρίου δ' ἑορτῆς τὸν αὐτὸν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρόν. *Adeo vt consentiens fides firmaretur: in salutaris autem festi diem vnam omnes consentirent.* Primum ergo non fuit decretum de Paschate inter canones fidei, secundo fides quidem ἐκρατύνθη firmata est: at festi vna dies ὡμολογήθη communi consensu designata. Id Socrates voluit, itaque non est mentitus.

XI. De hypostasi, & persona, negat sermonem habitum Niceæ. Et Alexandriæ definitum, ne vsurpentur cum de Deo agitur, vtpote quæ non sint è Scriptura. Imo variè peccat Ferrarius. Locus ita est. Οἱ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ συνόδῳ παρόντες οὐκ ἀβασανίστως εἴασαν, φημὶ δή, τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως. *Qui interfuerunt Synodo Alexandrinæ, negotium de Essentia & persona non omiserunt inquirere.* Tum notato Hosium Cordubensem, ei rei occasionem dedisse, ἀλλὰ τότε, inquit, ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐπιτελουμένη σύνοδος, περὶ τῆς ταύτης ζητήσεως (lege potius τὴν περὶ ταύτης ζήτησιν) οὐδὲ λόγου ἠξίωσεν. ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα περὶ τούτου τινὲς ἐριζέλειν ἤθελον. διὰ τοῦτο ἐν ταύτῃ τῇ συνόδῳ, περὶ οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως τάδε, ἐπεφώνησαν, οὐκ ἐπὶ Θεοῦ δεῖν ἔφασαν ταύταις χρῆσθαι ταῖς λέξεσιν. οὐσίαν μὲν γὰρ μηδὲ ὀνομάζεσθαι ὑπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· τὸ δὲ τῆς ὑποστάσεως ὀνόματι καταχρήσασθαι τὸν ἀπόστολον τῇ τῶν δογμάτων ἀνάγκῃ· καθ' ἕτερον δὲ λόγον παρεσφάλη· μόνον τὰς λέξεις ἐδογμάτισαν, ὅτ' ἂν τὴν σαβελλίου δόξαν ἐκβάλλωσιν· ἵνα μὴ στενώσει τῶν λέξεων, ὡς ἓν πρᾶγμα τριώνυμον νομίζωμεν· ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὀνομάτων περὶ τῆς τριάδος ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεολογῆται. *Verum id temporis in Concilio Nicæno de ea controuersia ne verbum quidem factum est: at postquam nonnulli cœpere de ea digladiari: ob eam causam in hoc Concilio, de Essentia & persona, ista deciderunt. Non oportere cum de Deo sermo sit institutus, his verbis vti. Nam οὐσίας nomen in Sacris literis non reperiri: Et voce ὑποστάσει, Apostolum dogmatum tradendorum necessitate adductum, vsum fuisse. Cæterum alia quadam ratione voces istas admittendas decreuerunt, nimirum quod Sabellij opinionem explorant, ne verborum inopia rem quasi eandem triplici nomine, significatam existimemus: sed vnumquodq; nomen in Trinitate propria subsistentia Deus dicatur.*

XII. Viden' quam peruersè omnia Ferrarius detorserit, inuerterit? Nam sermonem nullum habitum Niceæ de essentia & hypostasi, nullus dixit Socrates: sed ne verbo dignatos esse Patres, τὴν περὶ τούτου ζήτησιν, hanc inquisitionem: nimirum motæ controuersiæ de ijs vocabulis, occasione Hosij. Atque hoc verissimum, neque contra quisquam probaturus est. Et quis nescit, multis viris doctis hac parte hæsisse aquam multis etiam post Nicænum centum annis: adeo vt ne Hieronymus quidem non inuitus audierit? Rursus falsum, dixisse eas voces non esse in Scripturis. Tantum de οὐσίᾳ & verè. Nunquam enim id vocabuli legas de Deo vsurpatum: etsi fateor nimiam hanc esse λεπτολογίαν: quandoquidem cognatæ voces occurrant, ὤν, εἶναι: Sed aliud est subtilitas importuna, aliud mendacium.

XIII. Præterea non sine calumnia illud est: in sermone de Deo prohibitum vsum harum vocum: etsi verba esse fateor Socratis: sed profecto non bona mente abrupta à serie contextus. Nam ille distinguit τὸ ἐπὶ Θεοῦ λέγειν: & τὸ τὴν σαβελλίου δόξαν ἐκβάλλειν. Itaq; illud non vniuersaliter, quoties de Deo habetur sermo, quo continetur etiam refutatio Sabellij, sed peculiariter, tractatus de vnitate Dei: Ad eorum sine dubio mentem, qui cum Hieronymo, non distinguebant inter οὐσίαν & ὑπόστασιν. Itaq; vnitatem essentiæ diuinæ vtroq; vocabulo æquè designabant.

XIV. Concedo ea nomina vsurpata à viris magnis, tum contra Sabellianos, tum contra Arianos: at hoc quid contra Socratem? Neque enim negat vtendum contra Arianos: sed duntaxat cum de vnitate Dei; Contra Arianos autem quæstio disputatur de personis. Eodem modo negatur pronuntiatum fuisse secundum Arianos: Itaque non tantum Nicephorus, lib. 10. c. 15. *Concilium Alexandrinum ea quæ diximus* (& repetebat à Socrate) *sapienter mihi constituisse videtur*: sed etiam Baronius anno 362. §. 192. rectè definita esse pronuntiat. Vtris fides, Nicephorone, & Baronio, an Ferrario?

XV. Ignorantiæ accusauit Occidentales. Ita sanè vertit Christophorsonus: *quod linguæ Græcæ ignari erant*: & huic fidem Ferrarius habuit: sed neque ille bene, neq; iste sanè. Socrates. ταῦτα οἱ κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη ἐπίσκοποι διὰ τὸ ἀλλογλώσσους εἶναι, οὐ προσεδέξαντο· ἀρκεῖν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν λέγοντες, καὶ μηδὲν περαιτέρω περιεργάζεσθαι. Redde. *Hæc* (scilicet Orientaliũ τῶν πᾶσι διαμερισθέντων) *Episcopi Occidentales, quod essent alterius linguæ non admiserunt: sufficere Nicænam fidem, dicentes, neq; vlterius quicquam mouendum.* Atqui ὁ ἑτερόγλωσσος non significat imperitum linguæ cuiusquam: sed cui lingua patria non est eadem. Hæc autem circumstantia significat, non fuisse occidentales obnoxios constitutionibus Orientalium a quibus etiam lingua separentur. Cæterum recusatæ subscriptionis causam perspicuam reddunt, sufficere Nicænam fidem.

XVI. Licinius autore Socrate, νόμῳ ἐκώλυσε τοὺς ἐπισκόπους μὴ φοιτᾶν, ὡς ἂν μὴ ἔχοι πρόφασιν αὔξεσθαι τὰ χριστιανῶν, *lege interdixit Episcopis, frequentarent Græcos: vt religioni Christianæ proficiendi occasio nulla esset*, Mendaciũ esse vult Ferrarius. Quamobrem verò? Quia Eusebius significauit prohibitas Synodos. Quid? eodemne, inquam, edicto? Vnde has? Aut cur non diuersa esse potuerint? Imo ipse Eusebius paulo post alterius edicti meminit, non valde abludentis à verbis Socratis. Δεύτερον νόμον ἐτίθει, μηδὲν προσῆκον ἄνδρας ἅμα γυναιξὶν ἐπὶ τὰς Θεοῦ παριέναι εὐχάς, μηδὲ ἐπὶ τὰ σεμνὰ τῆς ἀρετῆς διδασκαλεῖα φοιτᾶν τὸ γυναικῶν φῦλον. *Aliam legem tulit, ne viri cum mulieribus adessent, Deum precantibus: neue mulieribus liceret scholas frequentare, vbi virtus doceretur.* Sed Sozomenus interpretatus est ἐκκλησιάζειν. Imo Sozomenus, τῶν δὲ Χριστιανῶν οἱ μὲν πρὸς ἕω μέχρι τῶν ὁμόρων Αἰγυπτίοις Λιβύων, οὐκ ἐθάρρουν τέως εἰς τὸ φανερὸν ἐκκλησιάζειν, μεταβαλοῦσαν Λικινίου τῆς περὶ αὐτοὺς εὐνοίας. *At Christiani, qui ad Orientem adusque Libyas Ægyptijs finitimis, tunc non ausi palam in Ecclesiam conuenire, mutata Licinij in eos beneuolentia.* Nullam vides edicti mentionem. Tum si idem fuit edictum, cur non æquè mentitus Sozomenus? Non enim idem ἐκκλησιάζειν, quod Synodos celebrare, vel inter se Episcopos de rebus suis communicare?

XVII. De Pascha, Socratis locus est, οἱ μὲν γὰρ ἐν Ῥώμῃ, τρεῖς πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδας, πλὴν σαββάτου καὶ Κυριακῆς, συνημμένας νηστεύουσι. *Qui Romæ sunt tres ante Pascha, exceptis Sabbato, & Dominico, continuas hebdomadas ieiunant.* Quid peccati est? Primo, inquiunt, negauit Sabbato Romanos ieiunare. Falsum, inquam: Imo idem eodem capite contra: ἐν Ῥώμῃ πᾶν σάββατον νηστεύουσι, *Romæ quocunq; Sabbato ieiunant* Quid ergo? Nempe, de tribus proximis loquebatur ante Pascha Septimanis, ieiunijq; more: negat igitur Romæ ieiunatum fuisse integris ijs septimanis: sed interruptum ieiunium, Sabbato & Dominico. An mentitus? Mentitus ergo Leo: cuius hæc sunt sermone illo ipso 4. de quadragesima, *Secunda igitur, & quarta, & sexta feria, ieiunemus.* Viden', omitti Sabbatũ & Dominicũ: imo amplius tertiam feriam? Nec contra Augustinus: à quo habemus Romæ sabbatho ieiunari, at non omnib. Sabbatis, Quid? quod & Canon Apostolicus 64. prohibet ieiunari Sabbato, & in Constitutionibus iubet diem esse festum Clemens?

XVIII. Alterum mendacium, non ieiunari Romæ quadraginta dies: cõtra Leonem. Ne hoc quidem vere. Nam Leo quadraginta dies non numerat: sed *Sanctos quadragesimæ dies. Sanctos*, inquit, *quadragesimæ dies pia deuotione suscipite.* At hi non necessario sunt quadraginta dies ieiunij continui: sed tantum quadraginta dies sancti, intra quos exercentur ieiunia, omnia quadragesimæ nomine, etsi varia numero, vt indicat Socrates: etiam cum septem numerarentur hebdomadæ.

XIX. Tertio, objiciunt Socratem fuisse Nouatianũ: Probat Ferrarius. Primo, quia coniũcti fuerint Donatistæ Nouatianis. At lib. 2. c. 32. hæc Socratis verba, Donatistam redoleant. *Si illi Spiritum Sanctum non habebant, qui per ordinationem in quemq; descendit: isti sacerdotij functionem non acceperunt: qui enim accipere potuerunt, cum daretur ab ijs, qui eum nõ habuere?* Secũdo, quia diligentissime Nouatianorum narret miracula, Eutychiani, Agelij, Pau-

lij, Pauli, etiam Nouatianorum vitam describat artificiosè, ne successiones quidem omittat. Tertio; eorum beneficia, qui eis fauerunt, exsequitur, vt Iuliani, Attici: contra, qui in eos duriores, eos insectatur, non duntaxat Nestorium, sed etiam Chrysostomum, Cyrillum, ipsam Ecclesiam Romanam.

XX. Respondeo, relinquere me in medio hanc Socratis accusationem, hoc tantum dicere: si verè fuerit Nouatianus, tum functum fuisse strenuè partes optimi historici, dum sibi est ita moderatus in tanto tamen ardore, quantus solet esse partium in religione: vt præter tenues coniecturas, nihil ei possit obijci. Laudauit Nouatianos: Nimirum in ijs es, qui dicunt, *Laudibus arguitur vini vinosus Homerus*? Æquum-ne id fuerit? Aut cur non tu itidem concludas Catholicum, quia longè plures laudarit Catholicos? & horum successiones longe studiosius annotarit: & reliqua similiter? Crede mihi, ridebuntur hæc λεπτολογήματα ab ijs quibus mens non siderata. Nam ostendendum erat potius falso narrata, quæcunq; in eam partem ab eo collecta.

XXI. Verum, concedamus fuisse Nouatianum. Quid hoc pertinet ad id, de quo agitur; *Quasi vero* (inquit Espensæus,) *non simul esse potuerint, & viri non boni, & historici non mali.* Sed enim tum solent præiudicia partium non ineptè obijci, cum de ipsis agitur partibus: neque enim verisimile ipsum suis dogmatis non fauturum hæreticum. Quid ergo in Nouatianis obseruatum est, quo eos oportuerit imposturis causam promouere Presbyterorum coniugatorum? Vasques. *Licet Nouatianus fuerit, non perinde sequitur hac in re mentitum fuisse, quum error Nouatianorum de alia omniuo diuersa fuerit.*

XXII. Expediet Ferrarius ille, recens de cœlo datus nouus Antiquitatis totius promus condus. Ita enim indigetari decet, ex quo factus est Cardinalis Omniscij assecla. Nouatiani, inquit, secundas nuptias damnabant: quia Paulus dixisset, *Episcopum vnius vxoris virum.* itaq; eos oportuit coniugium Presbyteris communicare, vt secundarum nuptiarum prohibitionem in plebem extenderent. Id posse elici, ex obiectione ab eis sumpta, apud Epiphanium: quibusdam locis Episcopos & Diaconos generare: quæ verba sunt etiam Socratis, quo loco varius recenset ritus.

XXIII. Deus bone! quid est frontem habere ferrariam, si hoc non est! Plurimi hactenus extitere, qui nobis hæreticorum descripsere placita, tum antiqui, tum recentes: nec quisquam hactenus, qui Nouatianis in hoc capite, quod est de Sacerdotum connubio, obseruauerit quicquam diuersum fuisse à Catholicis: Non Epiphanius, non Augustinus, non Philastrius, non Damascenus, non Harmenopolus, non Nicetes Choniata: non recentiores, Alphonsus de Castro, Prateolus. Imo Vasques magnus Iesuita, cui hominum generi nunc adulatur Ferrarius, *Nouatianorum error de alia omnino diuersa re fuit.* Et nobis nunc Ferrarius persuadeat? Quid si ego illi longinquitatem obijciam temporum, quam paulo prius ipse idem obiecit Socrati? Sed ei nimirum vni datum nosse æquè præcedentia, cum præsentibus. Ne futurorum quidem non conscio, si venter iusserit.

XXIV. Egregiè. Secundas nuptias damnabant: ergo eos oportuit coniugium presbyteris communicare; Itane? Atqui Epiphanius accusat quidem, ὅτι τὰ εἰς ἱερωσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώτατον τῆς ἱερουργίας, εἰς πάντας ὁμοίως ἴσως φέρουσι, *censentes æquè ad omnes pertinere, quod esset in Sacerdotij gratiam traditum propter excellentiam ministerij*: sed voluisse quæ plebis erant imponere sacerdotibus, neque quisquam dixit, neque vlla ratio persuadet. Nam quæ spes erat interdicendarum plebi secundarum nuptiarum, si vnæ permitterentur presbyteris? Potuerit somniare Ferrarius, ex quo nonnihil intercessit societatis cum Iesuitis: sed non quæ somniabit etiam persuadebit, sanis quidem.

XXV. Conijcit ex Epiphanio, obijciente sibi Nouatiani nomine, quibusdam locis Episcopos generare. Nouatiani, inquit, nomine? Quis credat, qui vel textum legerit? Nam si Nouatiani erat obiectio, nihil infantius Epiphanio. Refellit enim Nouatianum, quod ex verbis Apostoli, designantis Episcopum, Presbyterum, Diaconum vnius vxoris virum, concluderet improbandas secundas nuptias etiam in plebe. Soluit argumentum Ephiphanius, congruenter dictum dignitati Sacerdotij: neque enim admitti ad ordinem eos qui post baptismum secundo contraxissent. Addit, ne eos quidem, qui primis vterentur. Quasi diceret: negari id producendum ad plebem vsq;, quia presbyteris interdictus esset etiam vsus primarum nuptiarum, quæ tamen plebi sunt liberæ. Quem hic quæso locum habere potest obiectio Nouatiani nomine, à Sacerdotibus generantibus? Nam obiectionem, si quæ erat facienda, oportuit confirmare consequentiam: At tantum negatur exemplum: quo quid erat opus? neq; enim propterea non legitimè negabatur consequentia, id est vis argumenti. Id potius verum, quia asseruisset non admitti Episcopos generantes, timuisse sibi Epiphanium etiam à Catholicis, ne obijcerent oppositum vsum: itaq: voluisse obiter occupare & soluere.

XXVI. Sed missam faciamus tamen hanc puerilitatem. Et demus ipsum Nouatianum adeo fuisse bona mente vacuum, vt obijceret, quid tum? an propterea Nouatianum fuit, concedere presbyteris matrimonium? Atqui id passim fiebat. Fiebat, inquam, non apud Nouatianos duntaxat: sed apud Catholicos. Nonne enim diserte Hieronymus, contra Iouinianum libr. 1. *Quasi non hodie quoq; plurimi sacerdotes habeant matrimonia.* Cur non ergo Hieronymus Nouatianus? & vero si Nouatianorum id fuit, cur non excepit Epiphanius, quod erat in promptu, non Catholicorum esse? Sed vereor vt me ridiculum exhibeam, qui tam absurdum somnium curiosè refellam.

XXVII. Quarto Ferrarius obijcit ipsum testari Sozomenum, libr. 1. c. 5. coruptam fuisse rerum Nicææ gestarum narrationem à Sabino Macedoniano in libro de Concilijs, à quo & ipsum petere testimonium lib. 3. c. 21. Tum addit, si quis Socratis narrationem attendat, comperturum potuisse texi eodem artificio: totum enim in eo esse, vt actorum Concilij fidem vellicaret.

XXVIII. Nihil est, quo altius ire possit calumnia, vt etiam aliena culpa Socrati noceat? & ea quidem, quam, nisi ille indicasset, reprehendisset, damnasset, nemo nostrum cogniturus erat? Potuit sane: potuit Cicero coniurare in patriam, cuius in exitium Catilina coniurauerat. An, quia Catilinam compressit, Cicero coniuratus? ô te, si eodem modulo metientes appellent omnes corruptorem Synodi Nicænæ. Ferrari, ausum non iam Sabinum, sed ipsum deferre Socratem? Nam tibi: cur negent posse easdem artes esse familiares? Sed legitur Socrates & legitur multis: legitur autem alijs oculis. attenditur alio animo, quam Ferrarij: & qui legant, qui attendunt, non parcum agnoscunt laudum eius Concilij: increpito etiam Sabino, Patrum nomina contumeliosè tractante. Nec verum, à Sabino petitū vllum testimonium: tantum, descriptas ad Imperatorem Acacianorum literas, quas alibi si quæsiuisset, frustra fuisset. In quo, vt scias quantum sit peccatum, easdem literas inuenies apud Sozomenum lib. 6 c. 4. Nicephorum lib 10. c. 40. Cassiodorum lib 7. cap. 4. Denique apud Baronium anni 363. §. 141.

XXIX. Atque hactenus argumenta contra Socratis personam: nunc alia aliunde. Quinto, *Si vera est,* inquit Torrensis, *hæc historia, quemadmodū alij scriptores, quorum maior, & fides & diligentia est, silentio eam prætermiserunt?* Nec Ferrarius argumentum neglexit.

XXX. Quid ergo? Nihil-ne in Socrate verum, quod non apud alios legas? Atqui ij vel præcesserunt, vel sunt sequuti. Præcessit historicorum solus Eusebius. Fidem-ne ergo denegemus Socrati, quoties non exscripsit ab illo? Quid igitur fiet contentionibus Alexandri Alexandrini & Arij? quid literis Constantini super ea contentione ad vtrumq;? Quid magnificis illis contra Philosophos disputationibus? Quid ijs, quæ de Theogni Nicæo, & Eusebio Nicomediensi? Quid Byzantio vrbe ampliata? Quid Indis, & Iberibus ad fidem accedentibus? Quid Antonio Monacho, imo manachorum patre? Quid infinitis alijs? Nam infinita sunt propemodum quæ ab Eusebio prætérita, Socrates non putauit omittenda. Viderit Torrensis, viderit Ferrarius, hæccine omnia velint inter fabulas computari?

XXXI. Sed cur ne posteriores quidem retulerunt? Et nominat Torrensis: Theodoretum, Theophanem, Georgium Cedrenum, Gregorium Cappadocem, qui Encomium scripsit trecentorum decem & octo: Epitomemq; Concilij. Acta deniq; ipsius Synodi, in quibus non extat historia Paphnutij.

XXXII. Sed Theophanem, quod sciam, nullum habemus: ne Gregorium quidem Cappadocem. Si habuit Torrensis in multis manuscriptis quorum ei potestas facta, ipse viderit. Nobis de testibus ignotis, nihil est quod dicamus: quanquam Theophanem in Epitome multa omisisse quis miretur? Cedreno, falsum, hanc omissam partem: corruptam verius. Nam is cœlibatum clericorum dissuasum à Paphnutio notauit, exceptis Episcopis. τῆς συνόδου κανονίσαι θελούσης, ὥστε κληρικὸν μὴ συνέχεσθαι γυναικὶ πρὸς γάμον, ὡς βαρὺν τὸν λόγον ἀνέτρεψε, καὶ μόνοις ἐπισκόποις ἐτύπωσε τοῦτο παραφυλάττεσθαι. *Cum vellet Synodus decernere, ne Clericus mulieri copularetur in nuptias, eam sententiam vt duram refutauit, sanxitq; vt solis id Episcopis obseruaretur.* Quæ vero dicat Synodi Acta Torrensis, non diuinabo. Nego vlla exstare non post id tempus collecta: & prima opinor Gelazij Cyziceni, cui hæc historia non omissa. Quid? quod ne Alphonsus quidem Pisanus Iesuita ausus vel omittere, vel falsitatis suspectam habere? Nam Ioachimi Camerarij historiam Synodi Nicænæ cur nominem? Solus itaque Theodoretus superest. Hic vero, si nulla omittat alia, deferamus sane eius nomini, vt fidem Socratis vellicet. Sed, quid si alia? Hosium à Constantino missum, Alexandriam, Athanasij ordinationem, & pueritiam: Byzantij ampliationem, Antonium Monachum, & alia non pauca. At hæc si in tanto Theodoreti silentio, fidem obtinuerunt, cur vnum illud de Paphnutio proscribamus?

XXXIII. Deniq;, quis hanc historiæ legem vnquam præscripsit, vt nihil in ea verum sit, quod vel priores tacuerint, vel posteriores non descripserint? Aut, cur quemq; æquum sit præstare culpam siue præcedentium ignorantiæ: siue posteriorem negligentia? O si in se ipsos hac tanta seueritate vterentur! Mitto portentosam idololatriæ audaciam, quæ infinitas reliquias multis post seculis inuenit, inuexitq;, postquam eas extare oportuit, nulli vnquam visas, cognitas, auditas, antequam inuenirentur: Cameram Virginis, Longinum eiusq; lanceam, & mille similia. Quis ante Baronium dixit, Constantinum, postquam factus esset Christianus, apostatasse? Quis olim dixit à Papa Romano conuocatum, indictum Concilium Nicænum, aut vllum Oecumenicum? Quid? nonne Baronio solēne, plerasq; traditiones temporibus Apostolorum inserere ex testimonijs longe recentioribus? In Apparatu, bouem & asinum adstitisse nascenti Domino ex Hieronymo, si tamen ex Hieronymo: Aquam ex spelunca Christi fluentem, ex Beda: Anno primo, Fontem Ægypti, in quo lotus sæpe Christus infans, ex Burchardo. Et, vt magis mireris, anno eodem arborem inclinatam Seruatori: trigesimo quarto fontem Emmauntis post lotos Seruatoris pedes, omnibus salutarem, non aliunde, quam ab hoc ipso Sozomeno, cuius fidem nunc tam seuerè exagitant: nec clamat quisquam Nouatianum fuisse: posteriorem fuisse, tacuisse priores, & quæ nunc cunq; ad rauim ingeminant. Cur tam varij? Vna caussa, hoc nolunt esse verum: illa nolunt esse falsa Sic viuitur.

XXXIV. Sexto: testimonio Socratis opponunt aliorum testimonia. Epiphanium dicere, contra Canones Ecclesiasticos, à presbyteris, & Diaconis generari liberos, hæresi 59. Hieronymum contra Vigilantium libr. 1. non licere Presbyteris & Diaconis Ægyptijs, & Orientalibus vxores habere.

XXXV. Imo, non dixit Epiphanius esse contra Canones: sed non admitti, vbi Canones sunt seueri. Duo habes apud illum. Prius de ijs qui mortua vxore aliam duxerint: atq; hos non recipi, καὶ ταῦτα, inquit, ἀσφαλῶς ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία μετὰ ἀκριβείας παραφυλάττεται: Alterum de ijs, qui iam ductis vtuntur: τὸν τεκνογονοῦντα οὐ δέχεται μάλιστα ὅπου ἀκριβεῖς καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοί. Euidens distinctio. Illud de digamis rigide seruari, vt ne recipiantur: hoc vero de generantibus, seruari quidem, at non vbiq;: sed maximè, vbi Canones sunt seueri. Quomodo dixerit Papista, vbiq; Monachis interdici vestem secularem: sed vbi austerior disciplina, etiam super sarmentis cubari: non tamen is significet, iuberi omnes Monachos sic cubare. Sic Ephiphanius indicauit non esse vbiq; terrarum impositam clericis χαμευνίαν, sed quibusdam locis duntaxat, & vno verbo, alias Ecclesias alijs rigidiores esse, & notandum, vbi Canones sunt exactiores: non vero vbi canonum vsus: hoc enim dici poterat de neglectis canonibus, iam statutis,

quod

Quanquam hoc per ἀνάγκην, vt amat fieri, cum frangimus vim occupatæ obiectionis: nam cæteroquin non paucis locis factitatum facile docet Hieronymus; qui coniugatis orbem plenum scripsit, epistol.83. Imo reiici coniugatos non dixit, nisi in Oriente & Ægypto: Sozomenus in Thessalia, Macedonia, Hellade, & Thessalonicæ libri 3 cap. 21. Nempe ergo Epiphanij Canones non erant vniuersales: sed locis quibusdam peculiares: ac maxime Orienti, in quo ipse erat. Cur ergo contradicunt Socrati? Maxime cum nullum hic canonem factum dicat: sed permissum liberum: vnde nemo mirabitur aliis aliud placuisse: prout ἀκρίβεια seueritas plus minusue cordi.

XXXVI. Septimò opponitur Canon tertius Nicænus, quo sancitur Cœlibatus, & prohibetur, ne apud se habeant Episcopi, Presbyteri, Diaconi vllam mulierem vllius spiritualis societatis prætextu (ita enim Fronto expressum voluit) excepta matre, sorore, amita.

XXXVII. Sed negatur eo Canone sanciri cœlibatum, aut prohiberi omnes mulieres. Cœlibatus neque nomen est, neque indicium. Mulieres prohibentur, non omnes, sed tantum συνείσακτοι: in quibus vxores legitimæ nunquam fuerunt. Sed huic rei prolixior inquisitio debetur proximo libro; cum nobis hic idem Canon obiicietur.

XXXVIII. Nec pluribus, quod sciam, impugnatur historiæ veritas. Deinceps igitur paulo quietius agetur de reipsa: neque enim etiam, cum non reiicitur tanquam falsa, desunt Sophismata, quibus eludatur. Et primo, sunt nobis qui obiiciant malam fidem. Richeomus Mornæum dicere ab hoc Concilio permitti omnibus vxores ducere. Castro similiter: obiicit nobis Caluinus, inquit: Concilij Nicæni decretum, quo sancitum, liberum fore sacerdotibus, vt vxores si vellent, ducerent.

XXXIX. Sed hic, præter mendacium, nihil est. Nam Caluini quidem verba ex 3. cap. Institutionis (vsus est enim Castro prioribus editionibus) hæc sunt §.70. *In sententiam Paphnutij discessum est, qui pronunciauit castitatem esse cum propria vxore concubitum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neque aut ipsis dedecori cessit, aut maculam vllam aspergere ministerio creditum est*: Et exstant adhuc in postrema editione §. *26.* cap. 12. libr. 4. Sed & Plessæus libr. 2. de Eucharistia, cap. 10. *Sententia lata, qua coniugiorum vsus Ecclesiæ ministris concessus.* In quibus, quid est, quod reprehendat quisquam? Est quidem verum, mansisse prohibitionem nuptiarum post ordinationem: sed quid ad nos? An propterea non permissus vsus coniugij? Nisi forte coniugiũ negent, id quod ante ordinationem erat contractum.

XL. Post agunt de ipsa Paphnutij persona. Meletianum fuisse Posseuinus, & Pisanus libro tertio de Actis Nicenis, *Quin & autoritati Paphnutij non est quod multum fidant: quippe ex Meletianorum numero fuit, quos Concilium Nicenum damnauit.* Testem adhibent Epiphanium hæresi sexagesima octaua.

XLI. Sed calumnia est: cui laruam Baronius iam detraxit, anno 325. geminum fuisse iisdem temporibus Meletium: vnum hunc, qui Synodo Nicenæ interfuit, strenuum Arianorum oppugnatorem: alterum illum apud Epiphanium. Et sane hunc suum Epiphanius anachoretam appellat: & appellat tum, cum Ioannem collegam legationis ad Imperatorem, Episcopi titulo honorat: vnde manifestum, non fuisse eiusdem ordinis. At hunc nostrum, non tantum Sozomenus annumerat Episcopis, Hosio, Amphioni, Maximo, libri 1. cap 10. sed etiam Socrates diserte Episcopum dicit ciuitatis cuiusdam in superiore Thebaide Et Ruffinus libri 1. cap. 4. *Fuit præterea in illo Concilio & Paphnutius, homo Dei, Episcopus ex Ægypti partibus, Confessor.* Et tamen, da fuisse Meletianum: quid ad Meletianos controuersia de cœlibatu? Vasques *Meletius, & qui ipsum sequebantur, nihil contra fidem Catholicam locuerunt.* Sumpsit ab Epiphanio hæresi 68. Meletiani ἀπὸ Μελητίου τινὸς ἐπισκόπου ἐν τῇ Θηβαΐδι γενομένου τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως· οὐ γὰρ μετήλλακτο ἡ πίστις αὐτοῦ, *à Meletio quodã Episcopo in Thebaide Ecclesiæ Catholicæ, & rectæ fidei neque enim immutata est fides eius.* Post, σχίσμα ἐποίησεν· οὐ μὴν μετηλλαγμένος τὴν πίστιν γεγένηται, *Schisma fecit, verum fide non est mutatus.* Denique Paphnutij nos autoritate non tam nitimur: quam ipsius Concilij euntis in eius sententiam. An ergo totum Concilium Meletianum? Quanquam inde non parum ponderis Paphnutio, admissa à tanto cœtu eius mente comprobatis argumentis: quæ non sunt alia, quam quibus nos etiamnum hodie pugnamus.

XLII. Addunt Monachum fuisse: ideoque non vxoratum: frustra ergo à nobis citari: ita enim Richeomus: addit rationem Ferrarius: Quia, nos etiam Monachorum cœlibatum non probemus.

XLIII. Antecedens conceditur: consequentia negatur. Imo tanto potentius producitur testis, quanto illi constantius fuit Monachismi propositum. Neque alia mente Socratis dictum, καὶ ταῦτ' ἔλεγεν ἄπειρος ὢν γάμου, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν γυναικός· ἐκ παιδὸς γὰρ ἐν ἀσκητηρίῳ ἀνετέθραπτο, καὶ ἐπὶ σωφροσύνῃ, εἰ καί τις ἄλλος ὢν περιβόητος, *Hac ille, expers nuptiarum, imo omnino mulieris: vt pote educatus à puero in monasterio, & quod ad continentiã attinet, famosus quantum quisquam alius.* Quod ipsum notare non omisit quisquam. Nẽpe, coniugato quid non in promptu fuisset obiectare? Discant à seipsis Papistæ, qui hac occasione nullis in nos maledictis temperant. Sed bene, quod non tantum nuptiarum, sed etiam omnino mulieris expers fuerit. Discant inde, quantum in eo momentum in laudes nuptiarum: tantum leuitatis in hodiernis cœlibatus cultoribus: quorum, etsi publicum sit odium nuptiarum: at non secreta continentia à mulieribus.

XLIV. De Paphnutio hactenus. Sed is, quicunque tandem fuerit hæreticus, an Orthodoxus, monachus, an secularis: tamen constat, & ipsum magno cum honore loquutum de vsu coniugij, eius, inquam, coniugij quod alienum censetur hodie à Sacerdotio, siue ex sua natura, siue ex institutione diuina, siue ex traditione Ecclesiasticâ: & adeo alienum, vt præ eo tolerabilior censeatur scortatio: mouisse concilium, vt abstinentia ab vxoribus nemini imponeretur, sed cuiq; libera permitteretur. Quid ergo aduersarij? Tacentne tandem, cum vident exhausta sua omnia argumenta, quibus & testes rei gestæ impetebant: & autorem ipsum lancinabant? Tacent autem? Non iis id ingenij, vt vel manifestissimæ veritati concedant. De ipso igitur Concilio accingunt se dicturi. Et, qui Socrati, propter annos centum, negabant cognitas esse posse res gestas in ea Synodo: iidem sibi post sedecim secula perspectissimam ipsam etiam mentem Patrum, tantum non iurarẽ audent. Ergo & hanc nos partem videamus.

XLV. Alphonsus Pisanus extremo libro tertio Concilij Nicæni: Non est verisimile, inquit, iudicio volentium relictam fuisse à sanctis Patribus omnium Christianorum continentiam: sed eorum duntaxat continentia libera permansit, quæ libera prius erat: eorum videlicet sacri ordinis clericorum, qui cum ordinarentur, coniuges erant, & continentiam non promiserant, vt prius se habebat mos Ecclesiæ. Consuetudo enim fuit Ecclesiæ à tẽpore Apostolorum, vt presbyteri à coniugibus, quas ante ordinationem acceperant, continerent, nisi forte in aliqua necessitate dispensatio intercederet.

XLVI. Vide confidentiam! Non esse relictam cuiusque arbitrio continentiam Christianorum. Imo non tantum verisimile, sed etiam certissimum. Atque adeo quidem, vt neque hodie Papistæ: ipsi, inquam, Papistæ cœlibatus iuratissimi defensores, contra ausint dicere. Nam, quorsum audiuimus tã studiose protestantes neminem apud se cogi ad cœlibatum? ne presbyteros quidem: quia non cogantur fieri presbyteri? Et quod istos pudet profiteri, nos existimabimus longe sanctiores Patres a se iudicasse alienũ? Sed ista, quid sonant? τῇ γνώμῃ τῶν βουλομένων ἀπέχεσθαι τῆς ὁμιλίας τῆς γαμετῆς καταλείψαντες. Vel hæc ex Sozomeno: περὶ τούτου οὐδὲν συνομολογήσαντες, ἀλλὰ τῇ ἑκάστου γνώμῃ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἀνάγκῃ ἔθεντο. Hæc mihi, siue tu Pisane, interpretare, siue alius quisquam, ita vt sonent non esse verisimile, relictam Christianorum continentiam cuiusque arbitrio: & viceris.

XLVII. Illud verum, liberam mansisse eorum continentiam, quæ libera prius erat. Nihil tu verius vnquam potuisti dicere. Sed, cur non ergo, & apud vos mansit? Veruntamen hos, tu quos nam, quæso, intelligis? Eos, qui cum ordinarentur coniuges erant. Admitto. Sed satin' id tibi? Minime: & continentiam non promiserant. O scelus: itan' tibi impune videtur illudendum Concilio, imponendum nobis? Non omnes, inquis, coniugatos: sed eos, qui non vouerant continentiam. An, quia apud vos moris est, ducere vxores, vt ab iis abstineatur? An apud vos moris est, vouere continentiam, & post ducere vxorem? Sed longe aliter, ij à quibus hanc habemus historiam, Τοὺς ἱερωμένους λέγω δὲ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο. Lege: & obserua nõ distinctos hos ab illis: sed omnes comprehensos, qui laici cum essent, duxissent vxores.

XLVIII. Consuetudinem fuisse à tempore Apostolorum, vt abstinerent presbyteri coniugibus suis: falsum est, & constat, tum ex tota hac controuersia: tum ex hoc ipso loco, ἐδόκει ποτὲ τῶν ἐπισκόπων νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν. Cur νεαρὸν si iam inde ab Apostolis? Nisi forte tu consuetudinem dicas sine lege. Quod si facis, inepte facis, & absurde, qui statim dispensationem inuehas & quidem dispensationẽ in necessitate. Nam quis audiuit dispensatum, nisi aduersus legem? Tum autem apud vos, in Ecclesia, itidem vt in republica, consuetudo, præsertim antiqua, pro lege est. Sed hæc consuetudo, si vere allegatur: & quidem talis, vt dispensatione opus esset, & quidem in necessitate: Ergo omnes presbyteri continentiã promittebant. Quid ergo opus erat distinguere? Aut, cur non potius dicas voluisse Patres, vt hoc ipsum promittere, ex vi consuetudinis neminem obligaret? Tu videris. Nobis multo probabilius, nondum legem vllam fuisse: nondum etiam consuetudinis vim inualuisse: sed tum primum ex quorundam, forte etiam multorum exemplis, tentatam tyrannidem: & huic intercessisse Paphnutium, obstitisse Concilium. Itaque nugatur Pisanus.

XLIX. Posseuinus longe aliter. Nicænos Patres, admittendam esse vbique puriorrs Apostolicæ traditionis de cœlibatu obseruationem cordantissime insinuasse, si qua ratione opem ferre possent Orienti in schismata, & alia damna collabenti: sed auersam plerorumque mentem vidisse, intellexisse difficillimum eos, qui erga cœlestem discplinam non afficerentur, solis legibus posse ad officium redigi: itaque sapientissime fecisse: nimirum, ne alia quæ imminebant & iam deliberata fuerant, nouarum tractationum occasione relinquerentur inchoata.

L. Optime: aut hic rem acu tetigit, aut nemo vnquam. Scilicet Patribus Nicænis Posseuinus fuit à consiliis, & quidem intimis: vt cum nulli latuerint eorum motus, nullæ cogitationes fefellerint: & quicunque hactenus eam historiam scripsere, meras nugas egere, cum dixere permotos oratione Paphnutij. Credite Posseuino: longe illis alias res, rationum alia momenta fuisse in animo, quam, illas pridem tritas quisquilias: Honorabile esse coniugium: cubile immaculatum: congressum cum vxore legitima, castitatem: non posse omnes capere tam exactam disciplinam, & quæcunque in eam rem addi potuere. Nam hæc nimium redoluere simplicitatem boni senecionis, forte repuerascentis, longi etiam monasterij situm: At Patres id videre, quod multos post annos videre Tridentini: astu potius tractandam Ecclesiam, itidem vt rempublicam: consiliisque humanis dirigendam: Canones condendos, non ex veritatis præscripto: sed ex præsenti rerum statu: concedendum plerunque hominum peruersitati, vt quod iis non placeat, ne consulatur quidem: denique nonnihil mali faciendum, vt eueniat bonum. Has bonorum illorum Patrum ἐννοίας nouit, imo pernouit Posseuinus Iesuita: & eas nunc denique in hac mundi senecta putauit manifestandas, quas ipsos Nicænos puduit posteritati prodere.

LI. Astute, nisi superessent scrupi: quos valde expediat discussos, quod ille oblitus est: artene an forte incertum. Primo, vnde constat cœlibatus obseruationem cordatissime insinuatam fuisse: cuius rei, ne tenuissimum quidem indicium apud vllum, à quo eius Synodi acta sint olim commemorata? Nisi & hoc sciuit Posseuinus ex illa arcanorum conscientia: quomodo Antonius sciebat omnia, quæ continebantur Cæsaris testamento.

LII. Secundo, quî verum, non potuisse persuaderi hanc abstinentiam: & tamen ei prouisum iam olim per traditionem Apostolicam, siue potius consuetudinem Ecclesiasticam: sic enim Pisanus nominabat. Etenim, si fuit consuetudo: ergo in vsu: Si fuit in vsu: Ergo redacti iam ad officium presbyteri. Atque ita egregij illi Patres id desperarunt posse fieri,

quod tamen in vſu erat promiſcuo. Egregiam vero prudentiam! Et aſtum plus quam humanum!

LIII. Tertio: mirum eſt, fuiſſe Apoſtolos iſtis Patribus imprudentiores: Nam ſi conſuetudo fuit Apoſtolica: Ergo ab Apoſtolis inſtituta. Quî factum eſt igitur, vt viderint Nicæni Patres, non viderint Apoſtoli, non poſſe eos, qui erga cœleſtem diſciplinam non afficerentur, ſolis legibus ad officium redigi? Niſi forte magnum hoc arcanum nobis Poſſeuinus, conſcius omnium temporum, inſinuet: incidiſſe Apoſtolos in Gentes, iam à ſe ipſis aſſuetas cœlibatui. Sed tum mirabuntur omnes, quî factum vt inciderint Nicæni Patres in Chriſtianos adeo degeneres, vt illis fuerit omnibus mens auerſa.

LIV. Denique, hæc me cura torquet: quî factum, vt timidiores Nicæni nihil auſi ſint decernere: at audaciores Tridentini, de reſidentia Epiſcoporum, de pluralitate beneficiorum, ea auſi ſint, quæ tum longa experientia, tum propria conſcientia, ſciebant nemini probatum iri: aut ſicut ille dicebat olim, vel duobus, vel nemini. Et cur iſtis non venerit in mentem, quod illis, aut ſaltem Poſſeuino, difficillime eos, qui erga diſciplinam non afficerentur, ſolis legibus poſſe ad officium redigi?

LV. Sed Poſſeuinum miſſum faciamus: demuſque locum alij non ex veteri diſciplina, ſed recenti apoſtaſia, totius antiquitatis myſtæ. Ferrarium dico, qui, quia ex impluuio, & quidem aureo eum habuit Spiritum, quem expera Tridentini Patres, ſine dubio rem confecerit: aut omnes fruſtra erunt. Ille igitur (quanquam Smythæus prior occupauerat) & quidem confidentiſſime: Firmari hac Paphnutij ſententia id, quod huius controuerſiæ caput eſt: imo totam controuerſiam continet: Ne poſt ordinationem cuiquam liceat vxorem ducere. Nam illud de presbyteris coniugatis, nulli vſui eſſe hodie.

LVI. Euge, acute, cate, caute, aſtute: Nihil conſultius, quibus iura ſunt aduerſa, quam ſuo arbitrio ſtatum cauſæ fingere, refingere, interpolare. Denique ἀπαίρουν εἰς ὃ δύ πορήσωσιν ἐπιχειρηματων. Næ, vos euaſuri pœnas eſtis fures, ſi obtinetis, vt ne diſputetur de furto coercendo: ſed quæratur, vtrum præſentibus vtiliceat. Nec Caino, vel diuinum iudicium erit timori: ſi non accuſetur occiſi fratris, ſed tantum poſt cædem ſepulti. Verum non ſunt eadem reis vtilia, & reipublicæ: non hæreticis, & Eccleſiæ ſalutaria: Reipublicæ Eccleſiæque intereſt quærere, & quid ſit factum, & quo iure. Audacter ille in Libanij Menelao ἔλαβον, καὶ ἔχω, καὶ μὴ ἐνόχλει. *Cepi, ac teneo: moleſtus ne ſis*. Sed conſtanter contra, Ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ λαβεῖν, οὐδ' ἔχειν Ἀλέξανδρε. ἔστι γὰρ καὶ λαβεῖν, ὅθεν οὐκ ἄξιον, καὶ ἔχειν τὰ ἀλλότρια· οὐ γὰρ ἐν τῷ λαβεῖν ἐστὶ τὸ δικαίως χρήσασθαι, ἀλλὰ τῷ χωρὶς ἐγκλημάτων ἔχειν, *Atqui non ſatis eſt cepiſſe, neque retinere Par. Fit enim vt tollat quis vnde non deceat, & poſſideat non ſua. Neque enim ideo protinus quis iure poſſidet, quia rem nactus: ſed ita demum ſi citra culpam*, οὐκ οὖν τὴν λῆψιν ἁπλῶς σκοπεῖν. ἀλλὰ πολὺ πρὸ ταύτης τὸν τρόπον, ἀπὸ γὰρ τούτου κἀκείνη δοκιμάζεται. *Eoque non ſimpliciter ſpectare conuenit, ſi quid capiatur: ſed longe magis quibus rationibus capiatur. Hinc enim & illud perpenditur*.

LVII. Itaque nobis, quibus non licet eſſe tam argutis, negatur id caput eſſe controuerſiæ: negatur ea eſſe tota controuerſia. Fontes enim cenſemus inquirendos. Et cum ſciamus hodie apud Papiſtas neminem Presbyterum, eſſe coniugatum, inquirimus, qua id cauſa factum ſit: quærimus inquam, quæ iuſta ratio fuerit arcendi coniugatos à presbyterio. Quod conſtat non factum Paphnutij æuo: conſtat poſt inſtitutum audacia Romanorum Epiſcoporum. Et conſtat prohibitum, ne priori matrimonio vti liceat. Antoninus ad hanc ipſam hiſtoriam, *Occidentales ſi contraxiſſent ante ſuſceptionem ordinis ſacri, non poſſunt vti tali matrimonio: & hoc à tempore Innocentij & Siricij, qui continentiam quantum ad hoc indixerunt Diaconibus. Antea poterant Occidentales, ſicut & Orientales vti iam contracto ante ordinationem in ſacris*. Naucleus ſimiliter, *Licuit tunc eis, qui ante ſacros ordines vxores duxerant, eas poſtea retinere, & matrimonio vti: ſed poſtea Gregorius Papa, & ante ipſum Siricius, indixerunt talibus continentiam*. Denique Gratianus hunc Canonem refert inter eos, qui ex tempore ſunt conſiderandi, *Quia nondum erat conſtitutum, vt Sacerdotes continentiam ſeruarent*.

LVIII. Non igitur eſt illa tota controuerſia. Sed ne præcipuum quidem caput. Quis enim neſcit, cum de iure facti diſputatio eſt, inquiri præcipue in cauſam? At nos cum quærimus, quare apud Papiſtas nulli ſint Presbyteri coniugati: reſpondent, nuptias Sacerdotio repugnare: alij iure diuino, alij iure Eccleſiaſtico, & eo antiquiſſimo. Reſpondent, quod Gratianus indicauit Canone *Ante triennium*, diſtinct. 31. *Cauſa huius inſtitutionis munditia fuit Sacerdotalis*. Itaque neceſſario huc transfertur diſputatio, vt quæratur, vtrum ſit immundus presbyter coniugatus: vtrum repugnet presbyterio coniugium. Et fit hæc quæſtio præcipuum caput controuerſiæ: contra quã Ferrarius voluit, dum voluit nouo aliquo ſubtilitatis pretio, recenti ſuæ apoſtaſiæ pretium addere,

LIX. Concedimus tamen in hac hiſtoria firmari eam ſententiam, quæ huius controuerſiæ caput eſt: dum definitur perſpicue, & coniugium eſſe honorabile etiam in presbyteris, vt ne amplius vtilitigatores agant in vocibus ἐν πᾶσι: & ipſum congreſſum cum vxoribus eſſe caſtitatem, etiam in presbyteris, id eſt, κοίτην ἀμίαντον. Vnde neceſſario ſequitur, non pollui ſacerdotium matrimonio. Rurſus vniuerſam controuerſiam definiri concedimus: dum negatur prohibendus vſus matrimonij presbyteris iam coniugatis. Inde enim conficitur, ne prohiberi quidem contrahenda debere: quia nihil ſit in his quam in illis deterius, ſi vſus ipſe non ſit malus. Neque ſane Papiſtæ vllum hactenus habuerunt argumentum, quo proprie contrahenda oppugnarent.

LX. Præterea negamus illud ipſum de coniugiis contrahendis, ea hiſtoria definiri. Nam neque à Synodo, quæ tantum non probauit legem ferri contra contracta, quæ quæſtio fuit propoſita. Neque à Paphnutio. Hic enim, ἀρκεῖσθαι inquit, τὸν φθάσαντα κλήρου τυχεῖν, μηκέτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν. *Satis eſſe, vt ne qui prius ordinati ſunt, ad nuptias tranſeant, ſecundum antiquam Eccleſiæ traditionem*. At, qui ſufficere dicit, non propterea rei ius vllum definit: ſed vſum duntaxat relinquit intactum. Imo ſubſignificat, vt plurimum, nonnihil, quod potius toleremus, quam probemus: & libenter mutemus, ſi poſſimus. Tale illud, *Satis eſt potuiſſe videri*: Et, *pro magno peccato paululum ſupplicij ſatis eſt patri*. Quid? illud Chriſti, Lucæ 22. *Satis eſt*, cum duos gladios oſtentarent diſcipuli? Et quis non mentem Paphnutij concipiat, iis rationibus nouæ legi intercedentem, quibus antiqua conſuetudo æque conuellatur?

LXI. Addit Ferrarius: teſtari hos hiſtoricos, Paphnutio præcipuam curam fuiſſe coniugum, de quarum non poſſet quiſquam caſtitate ſecurus eſſe, ſi eas mariti deſertum irent. Argumento, in gratiam eorum peroraſſe, qui inuiti ordinati eſſent.

LXII. Nugæ: imo mendacia. Primum, non videtur Paphnutius ambiguam facere mulierum caſtitatem. Scio in eam partem conuerſa verba à Chriſtophorſono: ſed, quid ſi perperam? οὐδ' ἴσως φυλαχθήσεσθαι τὴν σωφροσύνην τῆς ἰδίας γαμετῆς. Nam quia ſtatim additum à Sozomeno explicationis cauſſa σωφροσύνην δὲ ἐκάλει καὶ τῆς νομίμης γυναικὸς τὴν συνέλευσιν: ſiue ab ipſo potius Paphnutio, vt eſt apud Gelazium: σωφροσύνην δὲ καλῶ καὶ τῆς νομίμης γαμετῆς ἑκάστου τὴν συνέλευσιν λέγω. Mihi quidem videtur ſenſus eſſe potius, vt τῆς ἀπαθείας ἀσκήσεως difficultatem exaggeraret: ne facile quidem futurum, vt intra legitimæ vxoris vſum ſeſe omnes continerent: nedum adſtringi poſſent tam ſeuero ἀπαθείας vinculo. Itaque verterim: *ac ne quidem forte ſeruatum iri eam continentiam, quæ propria vxore contenta ſit: Continentiam vero appellabat, cuiuſque congreſſum cum legitima coniuge*. Et ſine dubio phraſis Græca huc magis inclinat. Quanquam paulo prius in citando loco, ita diſceſſerim à Chriſtophorſono, vt tamen hunc ſenſum non expreſſerim: ſed ambiguum reliquerim: vt doctis integrum permittatur iudicium.

LXIII. Gelaſius legit aliter. οὐ γὰρ φησὶ πάντας δύνασθαι φέρειν τῆς ἀπαθείας τὴν ἄσκησιν· οὐδεὶς οὖν (ita enim manuſcriptus codex) ὡς οἶμαι φυλαχθήσεται ἐν τῇ σωφροσύνῃ τῆς ἑκάστου γαμετῆς τοῦ ἀνδρὸς στερομένης. Balforeo interprete, *Non enim omnes ait ferre poſſe vitæ illud inſtitutum, quod omnibus affectibus vacat. Nemo, vt opinor, in caſtitate ſeruabitur, ſi mariti ſinguli ſuis priuantur vxoribus*. Quod mihi quidem videtur aliquanto duriuſculum: minuſque congruum: ſed alij viderint.

LXIV. Demus tamen boni patris eam mentem fuiſſe, quam Chriſtophorſoni verba expreſſerunt, *neque à ſingulorum vxoribus fortaſſe eam caſtimoniæ normam poſſe ſeruari*. Quid inde? Aut, quis non videt, quam ridicule dicatur hæc præcipua cura fuiſſe Paphnutio: quæ tantum inter argumenta fuit, nec primo quidem loco? Videlicet in diſputando Papiſtæ non veritatem ſectantur: ſed affectant audaciam, vt in ſyluis latrones.

Cap. XI.

Patrum ſententiæ.

I. ABſoluimus publica decreta: inde tranſimus ad ſententias priuatas. Non magno illas quidem numero: quia, & primorum ſeculorum haud multi ſuperſunt ſcriptores: & poſt Concilium Nicænum propagata ſit magis ac magis cœlibatus admiratio: adeo vt, etſi non vbique obtinuerit, tamen laudatores vbique habuerit. Verum qui Scripturis ſuum locum aſſignarit: qui Concilia enumerata conſiderarit: is quæ pauca habemus præterea teſtimonia, non negliget.

II. Primo loco nobis ſunto, qui Matrimonij laudes ita celebrant, vt negent officere pietati ſanctitati ve. Auguſtinus de bono Coniugij c. 11. *Decus ergo coniugale eſt caſtitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides: hoc eſt, opus nuptiarum: hoc ab omni crimine defendit Apoſtolus dicendo: Et ſi acceperis vxorẽ, non peccaſti, & ſi virgo nupſerit, non peccat, & quod vult, faciat, non peccat, ſi nubat. Quod ergo ait: Quæ innupta eſt, cogitat ea, quæ ſunt Domini, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu, non ſic accipiendum eſt, vt putemus non eſſe ſanctam corpore Chriſtianam coniugem caſtam. Omnibus quippe fidelibus dictum eſt: Neſcitis quoniam corpora veſtra templum in vobis eſt Spiritus ſancti, quem habetis à Deo. Sancta ſunt etiam corpora coniugatorum, fidem ſibi & Domino ſeruantium.*

III. Chryſoſtomus in Geneſin homil. vigeſimam primam. *Et placuit, poſtquam genuit: vt nequis arbitretur obſtaculum virtutis eſſe coniugium. Quia ſi ſobrij ſumus, neque educatio, neque coniugium, neque aliud quid nobis oberit, quominus placeamus Deo. Nam ſi nuptiæ, dilecti, vel puerorum educatio, perpedimentum forent in virtutum itinere, nequaquam in hanc noſtram vitam nuptias introduxiſſet vniuerſorum Dominus, vt ne in rebus præcipuis, & maxime neceſſariis nos læderet. Sed, quia non ſolum nihil nobis obſtat ad philoſophandum Deo, ſi voluerimus eſſe ſobrij, ſed & magnam adfert conſolationem, dum comprimit inſanum naturæ impetum, nec turbari quaſi mare ſinit, ſed efficit, vt ſcapha feliciter in portum appellat: & ideo conſolationem hanc humano generi tribuit*. Idem de verbis Eſaiæ, *Vidi Dominum*. Homil. 4 *Quoties cum quibuſdam de vulgo diſſerimus, dicentes, Cur non recte viuis? quamobrem nõ præſtas mores abſolutos? Qui poſſum, inquiunt, niſi diuertam ab vxore? niſi valedixero liberis? niſi valere iuſſero negotia? Quamobrem? Num obſtat matrimonium? Adiutrix tibi data eſt vxor, non inſidiatrix. Annon habebat vxorem Propheta? Neque tamen ſpiritus gratiæ obſtabat coniugium: ſed cum vxore conuictum habebat, & erat nihilominus Propheta. Moſes nonne vxorem habuit? Et tamen is petram dirupit, aerem in mutauit, cum Deo colloquebatur, diuinam iram cohibuit. Abraham nonne habebat vxorem? Et tamen pater factus eſt gentium, & Eccleſiæ. Annon vidiſti totum, & Filij amantem, & Dei?*

IV. Hæc illi. Nec vero mihi meus Ignatius obiiciat σκιαμαχίαν, *Contra cœlibes*, aiebat, *iuratos, & votos in caſtimoniam, quod nuptiæ bonæ ſint, virginitas melior, afferuntur ſcripturæ loquentes honorifice, de coniugio. Quem feriunt? nos, Chamiere, qui honorificentius multo quam vos, & loquimur, & ſentimus de matrimonio Chriſtianorum.*

V. Nam primo de iuratis, de votis in caſtimoniam, nullus nobis ſermo: nec eam tantum ob cauſam: quia ſeiungere placuerit cœlibatus legem à votis: ſed etiam, quia perſuaſum, debere omnes Chriſtianos, nullo prorſus excepto, iurare, vouere caſtitatem, quam Scriptura iniunxit, non alicui hominum aut generi, aut ordini: ſed omnibus ex æquo. Quid ergo? nempe eos: impugnamus, qui caſtimoniæ prætextu, fœdam legem induxerunt, qua prohibeatur non concubitus, ſed matrimonium, vt olim Manichæis Auguſtinus exprobrabat. Quique hac cauſa tam ſpurce, tam fœde blaſphemant in coniugium: vt mollius ſcortationem tractent.

Et

Et λογομαχία erit, cum huic hominum generi laudes opponimus coniugij? Quid? quod ipsi peccatum in se admittunt, quod in nobis carpunt? Nam, vt hanc probent tyrannidem, qua matrimonium prohibetur presbyteris, quotusquisque est, qui nobis non occinat castimoniæ laudes? virginitatis præconia, continentiæ elogia? Tam sibi sunt talpæ, qui aliis tam Lyncei?

VI. Sed, & laudes non promiscuas arripuimus, aut ex triuio: ex quibus integrum volumen possit confieri: sed eas excerpsimus, quæ iugulum caussæ recta petant, oppositas nimirum iis causis, quas caussas assignant sui cœlibatus: Immunditiam dico, impuritatem, fœditatem, auersionem à Deo: quas quidem isti exaggerant pro arbitrio. Nam si has constet esse iniustas: nonne obtinemus? Si presbyteri, inquiunt, debent esse puri: Ergo abstinendum à coniugio. Nos consequentiam negamus. Quis enim non videt, supponendum, coniugatos non esse puros? At, qui hoc dicat, aduersus hunc si probauero, corpora coniugatorum Christianorum esse sancta, necesse ne fuerit λογομαχοῦντα nugari? Nisi forte impudentia sit tanta, vt asserat, & sancta corpora esse impura, & impura esse sancta. Rursus clamant. Qui in carne sunt, placere Deo non possunt. Ergo presbyteris abstinendum matrimonio. Et hos non feriat Chrysostomus, qui diserte negat obesse, quominus placeamus Deo?

VII. Pergo ad alia. Clemens Stromateon. 3. Καθόλου πᾶσαι αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου σωφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν διδάσκουσι, περί τε γάμων, περί τε παιδοποιΐας, περί τε οἴκου διοικήσεως, μυρίας ὅσας ἐντολὰς περιέχουσαι· οὐδαμοῦ γάμον ἀπέτεμον τὸν σώφρονα. ἀλλὰ τὴν ἀκολουθίαν σώζουσαι τοῦ νόμου πρὸς τὸ εὐαγγέλιον ἀποδέχονται ἑκάτερον, τόν τε εὐχαρίστως τῷ Θεῷ γάμῳ κεχρημένον σωφρόνως. τόν τε εὐνουχίᾳ ὡς ὁ Θεὸς βούλεται συμβιοῦντα: *Et, vt in summa dicam omnes Pauli Epistolæ, quæ moderationem docent & continentiam, cum & de matrimonio, & de liberorum procreatione, & de domus administratione innumerabilia præcepta contineant, nusquam honestum moderatumque matrimonium prohibuerunt, aut abrogarunt: sed legis cum Euangelio seruantes conuenientiam, vtrunque admittunt, & eum qui Deo agendo gratias moderate vtitur matrimonio, & eum qui, vt vult Dominus, viuit in castitate.* Nusquam prohibuerunt, inquit: Et volunt tamen Papistæ aliter. Nam qui σώφρονα, qui ἐγκρατῆ dixit, eundem volunt & paulo post disputabunt interdicere matrimonio. Vtris fides? Papistis, an Clementi?

VIII. Sed erunt posthac, qui de ipso presbyterorum coniugio disertius dicant. Clemens ille alius, quisquis est autor Apostolicarum constitutionū lib. 1. c. 2 cum primo dixit ambigue, τὸ οὖν δεῖ εἶναι τὸν ἐπίσκοπον, μιᾶς ἄνδρα γεγενημένον γυναικὸς μονογάμου: *talem oportet esse Episcopum, vnius, qui factus sit vir vxoris, quæ ipsa vni nupserit*: quasi nollet præsens coniugium intelligi: tamen subiicit, ἢ γυναῖκα σεμνὴν καὶ πιστὴν ἔχῃ ἢ ἐσχήκει: *Si vxorem habeat pudicam & fidelem, aut habuerit*: quæ verba vtrumque significant, tum præteritum, tum præsens matrimonium. Itaque non dubium, illud prius, γεγενημένον ἄνδρα, non eum significare tantum qui maritus olim fuerit, post esse desierit: sed eum, qui factus sit maritus, id est, nuptias celebrauit ante ordinationem: siue eæ post esse desierint, siue perstiterint.

IX. Ex eodem, locum alium habemus libri sexti capite decimo septimo, cui corrumpendo egregiam nauauit operam Turrianus. Græce ita habet: Ἐπίσκοπον, καὶ πρεσβύτερον, καὶ διάκονον εἴπομεν μονογάμους καθίστασθαι, κἂν ζῶσιν αὐτῶν αἱ γαμεταὶ κἂν τεθνᾶσι, *Episcopum, & presbyterum, & diaconum diximus singulos expertos nuptias ordinari debere, siue viuant eorum coniuges, siue decesserint*, μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτοῖς μετὰ χειροτονίαν ἀγάμοις οὖσιν ἔτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, ἢ γεγαμηκόσιν ἑτέραις συμπλέκεσθαι: *Non licere autem post ordinationem, si sint non coniugati, ad nuptias transire: vel si coniugati, aliis copulari mulieribus.* Et hactenus perspicue, atque ad eam mentem, quam in præcedente loco notauimus. Nec habemus quod de Turriani versione conqueramur: etsi postremum illud ἑτέραις συμπλέκεσθαι arctius vertat, *alias in matrimonium accipere*: cum prohibeatur etiam fornicatio. Sed exigui hoc momenti.

X. Sequitur hoc longe maioris, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι, ἣ ἔχοντες ἦλθον ἐπὶ χειροτονίαν. Sic enim legendum contendit, & vertit, *Sed potius quod cum haberent, ad ordinationem venerunt, contentos esse.* Et huius lectionis interpretationisque vim tu mysterium edoceri: Ipse præibit in annotatione defensoria: *Plurimum refert bene interpretari hanc constitutionem: quæ si male intelligatur, non solum libidinem Sacerdotum Græcorum defendat, sed Latinis quoque ad petendum, quod concedi non potest, aditum præparet, & muniat. Sin autem bene intelligatur, castitatem & continentiam sacri ordinis sanciat.* Vides audaciæ causam: ne quod præiudicium fieret cœlibatui, ex autoritate tanti viri, quantum existimat hunc Clementem, etiam Apostolico nomine honestatum.

XI. At nos absurdam hanc electionem, & à Græca lingua alienam barbarismum ore pleno redolentem pronuntiamus: neque posse dari huic phrasi phrasin similem ἀρκεῖσθαι ἣ ἔχοντες ἦλθον. Rursus negamus ἣ posse Latine exprimi per particulam coniunctiuam, *quod*, cum sit potius disiunctiua. Itaque legendum ἀρκεῖσθαι ᾗ ἔχοντες ἦλθον ἐπὶ χειροτονίαν. *Contenti sint ea, quā habentes venerunt ad ordinationem*: vt opponatur proximo membro ἢ γεγαμηκόσιν ἑτέραις συμπλέκεσθαι: sensu manifesto, & facili. Ne aliis vllis copulantur mulieribus: sed ea sunto contenti, quam prius duxerant. Quæ verba manifeste concedunt vsum legitimæ coniugis post ordinationem, dissentiente quidem ipso Turiano: qui obseruat interpretem se priorem ita vertisse, vt nos contendimus.

XII. Sed ille tamen suam lectionem stabiliri satagit his argumentis. Primo, tribus se libris manuscriptis legisse ἣ. Secundo, non posse ᾗ referri ad vxorem: quia subiiciatur participium pluralis numeri *habentes*: non enim dicendum, *quam habentes*: sed *quas habentes*: quia non plures vxorem habent: sed plures viri plures vxores. Tertio, coniunctio ἀλλὰ infert aliquid contrarium ei quod proxime præcessit: itaque necesse est, hoc ipsum *contentos esse habere*, pugnare cum eo quod proxime vetuit, nimirum ducere alias post ordinationem. At contentos esse, habere simul, & vti, non pugnat cum eo, quod est ducere alias post ordinationem: siquidem consuetudo, quam ordinatus habet modo cum vxore, si ita ponamus, non aduersatur consuetudini cum ea, quam post ordinationem duceret, si id quoque ponamus.

XIII. Sed codicum autoritate non mouebuntur οἱ τῆς κριτικῆς παῖδες, qui propria experientia didicerunt singulis pene versibus peccare exscribentium siue ignorantiam, siue socordiam: tum autem manifestam colligunt mendam, cum vel grammatica syntaxis est absona, vel sensus non constat. Imo docet nos ipse in iis codicibus scriptum non ἣ, sed ᾗ: vnde erat facilis emendatio in ᾗ addito tantum spiritu, seruato accentu: cum ipse & spiritum addere sit coactus, & accentum mutare. Tum autem non erat negligendus consensus præcedentis interpretis: quem facile est suspicari autoritatem esse sequutum sui codicis. Denique nullum dico fore sanæ mentis criticum, qui non deferat vestigiis scripturæ puritati sermonis veterique interpreti: indeque tanquam certissima demonstratione conficiet legendum ᾗ. Neque rursus vllus erit, qui dubitet, quin hic sit articulus relatiuus: si modo Athenas vel procul salutarit. Nam qui interpretabitur *quatenus*, nihil nisi ignorantiam suam traducet.

XIV. Potuisse dici αἷς, non repugnabo: sed non apte dici ᾗ, nulla ratione Turrianus probabit. Nemo enim ignorat & bene dici, *quam habebant singuli*. Et facile in his distributionibus illud *singuli* subaudiri: Iob primo: *pueros percusserunt gladio*. Numerorum trigesimo secundo. ἕως ἂν ἀγάγωμεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἑαυτῶν τόπον: pro quo est in editione Latina: *donec introducamus eos ad loca sua*. Et post, *Vsque dum possideant filij Israel hæreditatem suam*: pro quo Græce ἕκαστος εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Et rursus ἀπέχομεν τοῖς κλήροις ἡμῶν, *Habemus possessionem nostram*. Denique Paulus dixit, *Diaconi sint vnius vxoris viri*. An vnius omnes? ἀλλ' ἑκάστου. Sed vnius quisque. Olympiodorus in 9. Ecclesiastis, *Quod si ad vxorem mariti vniuscuiusque referas, tunc literali sensu nos admonebit, vt iuxta monogamiæ legem, vxore vna contenti simus.* Audin' *vna*, & *contenti simus*? Non præuiderat Olympiodorus Iesuitas.

XV. Tertium argumentum simile est aliis infinitis, quæ subinde occurrunt in huius viri libris, cum excarnificat cerebellum suum: vt aliquid aut dicat, aut velit dicere, quod neque ipse capiat, & lectores torqueat instar gryphi. Adeo sunt & verbis perplexa, & sensu absona. Opponi oportere posterius membrum priori, quod ille primo ponit loco, nemo negat. Sed non opponit illud ἀρκεῖσθαι ᾗ ἔχοντες ἦλθον, ei quod præcessit μὴ ἐξεῖναι ἔτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, ἢ γεγαμηκόσιν ἑτέραις συμπλέκεσθαι, tam præter omnem rationem dicitur, vt mihi miraculi loco sit, potuisse vel Iesuitam somniare. Nam certe qui contentus est ea vxore quam habuit, non quærit aliam: & qui quærit aliam, non contentus est priore. Verum, inquit, consuetudo cum priore non repugnat consuetudini cum posteriore. Potuit ne quicquam dici stupidius, agrestius, insulsius, aut si quid est quod adhuc dicam, in eum qui non vidit non opponi, imo non opponendam consuetudinem consuetudini, sed consuetudinem vnius solius, consuetudini alterius post illam? Profecto & qui bis, & qui ter, bibit, vterque bibit, atque ita non opponitur alter alteri: sed opponitur tamen qui ter, ei, qui bis tantum. Nec aliter qui vnam duxit, ei qui alteram: quia tollunt se mutuo.

XVI. Apud Eusebium, historiæ libri 4. c. 23. Dionysius Corinthiorum Episcopus magni vir nominis τὸν Πινυτὸν παρακαλεῖ μὴ βαρὺ φορτίον ἐπάναγκες τὸ περὶ ἁγνείας τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιτιθέναι· τῆς δὲ τῶν πολλῶν στοχάζεσθαι ἀσθενείας. *Pynitum admonet ne graue onus castitatis fratribus ex necessitate imponat, sed multorum imbecillitati attendat.* Et huic quidem consilio videtur Pinytus non acquiescere: sed ita rescribit tamen: vt non veteris vllius legis obseruationem postulari, sed nouam potius & perfectiorem viuendi rationem optari significet, Ἀντιπαρακαλεῖ, στερροτέρας ἤδη μεταδιδόναι τροφῆς. τελειοτέροις γράμμασιν εἰσαῦθις τὸν παρ' αὐτῷ λαὸν ὑποθρέψαντα, ὡς μὴ διὰ τέλους τοῖς γαλακτώδεσιν ἐνδιατρίβοντες λόγοις τῇ νηπιώδει ἀγωγῇ λάθοιεν καταγηράσαντες· *Contra obsecrat, solidiorem cibum tandem impertiat, populumque suum perfectioribus literis pascat: ne semper exerciti sermonibus merum lac redolentibus, in puerili disciplina imprudentes consenescant.* Quæ ipsissima ratio est eorum, quibuscum & nos hodie conflictari necesse est: imaginantium Christianos mores, quo magis discessum est à temporibus Apostolorum, hoc magis perfectionem attigisse. Quo nihil vanius, nihil futilius, aut magis alienum à vero. Pynitum ergo vides non contentum ea disciplina, quæ erat ab initio, & nouæ perfectionis confidentia inflatum, nouos mores introducentem. Dionysium contra, nouitates improbantem, & quos ille perfectos dicebat, eorum ἀσθένειαν obiicientem. Vtrum saniorem? Certe Papistas ipsa coegit experientia, cum Dionysio infirmitatem agnoscere: quanquam exitu longe diuerso: cum enim ille ab ea infirmitate concluderet, non imponendum cœlibatum: isti de cœlibatu nihil remittere: tantum mollire seueritatem in fornicantes.

XVII. Bulengerus respondet τοὺς ἀδελφοὺς in Dionysio intelligendos laicos, non clericos. Portentose. Quis enim audiuit vnquam tam immaniter insanientem Christiani nominis quenquam, nedum Episcopum, & quidem sanæ fidei, qualem Pinytum describit Eusebius, qui vniuerso populo continentiæ φορτίον ἐπάναγκες imposuerit? Ne Manichæos quidem tam apertæ dementiæ quisquam accusauit, aut alios, quibus lusus fuit matrimonij insectatio. Enimuero, fratrum nomine, etsi omnes Christiani veniant, tamen peculiari quodam modo sic solebant clerici clericos salutare: & vt peculiaris is vsus nullus esset: tamen quia omnes Christiani fratres, quod proponitur clericis, fratribus cur non dicatur proponi? Imo, ne λαὸν quidem cum Pinytus nominat, Bulengero fauet. Non enim id nominis semper laicos significat, cum distinguuntur à clericis: sed interdum totum Ecclesiæ corpus in quo etiam clericorum ordo.

XVIII. Chrysostomus homil. 2. in Epistolam ad Titum, Τινὸς ἕνεκεν καὶ τὸν τοιοῦτον εἰς μέσον παράγει, *Cuius rei gratia talem profert in medium?* videlicet coniugatum, id est, vnius vxoris virum, ἐπιστομίζει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, *Os obstruis hæreticis nuptias infamantibus*: puta clamantes, in carne esse coniugatos, nec posse placere Deo: immunditiem esse coniugium, ideoque alienum à Sacerdotio, & similia: δεικνὺς ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγές, *ostendens rem non esse abominandam*: non ergo opus carnis, non immunditiem, non quid stupro deterius: ἀλλ' οὕτω τίμιον, ὡς μετ' αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον, *imo tam honestam, vt cū ea possit ascendi in sacram sedem?* non tantum ad infimos ordines, ostiariorum, lectorum, cantorum, acolytorum, exorcistarum: sed ad summum. Nam ἅγιος θρόνος, Episcoporum erat: at si Episcoporum, cur non Hypodiaconorum, Diaconorum, Presbyterorum.

XIX. Et nota, μετ' αὐτῆς, *cum ea*, μετ' αὐτὴν, *post eam*. Nam hinc nullum argumentum honestatis: quia etiam post quæcunque atrocia peccata licet. Petro, post negationem, & quidem trinam: Paulo, post blasphemiam & persequutionem: Cypriano, post diabolicam magiam: Hieronymo, post fornicationem: sic enim nunquam maritus, fatetur tamen sibi deesse virginitatem: Augustino, post concubinatum. Quid multa? Infinitis post idololatriã, post hæresin. At nullis vnquam cum negatione, cum blasphemia, cum persequutione, cum magia, cum fornicatione, cum concubinatu, aut idololatria, aut hæresi. Quis non exhorrescat dicentem τίμια esse hæc omnia, quia postea liceat ordinari? Imo quis non τίμια neget, quia non liceat cum iis ordinari, id est, nisi iis eiuratis? Videant, quantum matrimonio deferant Papistæ.

Cap. XII.

De Apostolis, Apostolicisque coniugatis.

I. ATque hactenus decursa sunto Antiquitatis tum publica decreta, tũ priuatæ sententiæ. Superest pars tertia exemplorum, quæ docebit nos idipsum, quod hucusque docuimus licere, fuisse reuera vsurpatum per vniuersam Ecclesiam Christianam multis seculis. Incipiam ab Apostolicis temporibus, inde descendam ad subsequuta: desinam in historiam apertæ tyrannidis.

II. Apostolos Ambrosius existimauit fuisse coniugatos: *In mulieribus errorem significauit: nam si mulieres, mulieres intelligas, vt ideo putes virgines dictas, quia corpora sua intaminata seruauerũt, excludis ab hac gloria sanctos: quia omnes Apostoli, excepto Ioanne & Paulo, vxores habuerunt.* Paulo aliter Ignatius, ne Paulo quidem excepto, Epistola ad Philadelphenses, οὐ ψέγω τοὺς λοιποὺς μακαρίους, ὅτι γάμοις προσωμίλησαν, ὧν ἐμνήσθην ἄρτι. εὔχομαι γὰρ ἄξιος Θεοῦ εὑρεθεὶς, πρὸς τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν εὑρεθῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὡς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ Ἰωσήφ, ὡς Ἡσαΐου, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν. ὡς Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, τῶν γάμοις προσομιλησάντων: *Non vitupero reliquos beatos, quod nuptiis operam dederint, quorum iam memini: opto enim vt dignus inuentus Deo, ad eorum pedes inueniar in regno, puta, Abrahami, Isaaci, Iacobi, Iosephi, Esaiæ, & reliquorum Prophetarum: item Petri, Pauli, & aliorum Apostolorum, qui nuptiis operam dederunt.* Basilius de Abdicatione seculi, coniugatis reddendam esse rationem temperantiæ & castitatis, vt sint qualis olim Abraham, & Iob, ἐν δὲ τῇ νέᾳ διαθήκῃ οἷος Πέτρος ἦν, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀποστόλων, *In Nouo Testamento, qualis Petrus fuit, vnaq́ cum eo reliqui etiam Apostoli.*

III. De Petro res est perspicua, cuius Socrum in Scripturis legimus, Marci. 1. *Socrus Simonis decumbebat febricitans.* Chrysostomus de verbis Esaiæ homil. 4. *vbi socrus, ibi & vxor: ibi & coniugium.* Clemens, Stromateon 3. testatur liberos genuisse, Πέτρος μὲν καὶ Φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο: atque adeo in Papisticis legendis, Petronilla est eius filia, hac occasione eleganter, scilicet, ficta, & ad inauditam nominis analogiam. Veruntamen vxori martyrium patienti, maritum adstitisse descripsit Eusebius histor. 3. lib. 3. cap. 30. ex Clementis Stromat. 7. φησὶ γοῦν τὸν μακάριον Πέτρον θεασάμενον τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἀπαγομένην ἐπὶ θανάτῳ, ἡσθῆναι μὲν τῆς κλήσεως χάριν, καὶ τῆς εἰς οἶκον ἀνακομιδῆς. ἐπιφωνῆσαι δὲ εὖ μάλα προτρεπτικῶς ἐξ ὀνόματος προσειπόντα, μέμνησο, ὦ αὕτη, τοῦ κυρίου, *Dixit beatum Petrum cum vidisset suam vxorem duci ad mortem, lætatum esse propter vocationem, quodque domum reuerteretur: exclamasse etiam vehementer hortando, & nomine compellando, Heus tu memento Domini.*

IV. De Paulo, non Ignatium duntaxat, sed & eundem Clementem habemus testem, Stromateon 3. quod nec Eusebius omittendum putauit, καὶ ὅγε Παῦλος οὐκ ὀκνεῖ ἔν τινι ἐπιστολῇ τὴν ἑαυτοῦ προσαγορεύειν σύζυγον, ἣν οὐ περιεκόμιζεν, διὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐσταλές. *Et vero Paulus non contatur in quadam Epistola suam coniugem compellare, quam non circumduceret, quod non esset opus multo ministerio.*

V. Philippi duo fuere: alter Apostolus, Diaconus alter & Euangelista. Hunc habuisse vxorem constat, cum dicitur habuisse filias quatuor. Actor. 21. *Paulus & nos qui cum eo eramus, venimus Cæsaream: & ingressi domum Philippi Euangelistæ, qui erat vnus ex illis septem, mansimus apud eum: huic autem erant quatuor filiæ virgines prophetantes.* Chrysostomus de verbis Esaiæ homilia 4. *Quid autem Philippus, nonne quatuor habebat filias? Vbi vero quatuor filiæ, illic & vxor, & matrimonium.*

VI. De Apostolo testem habemus, Eusebij libro 3. cap. 31. Polycratem Ephesium Episcopum, qui Epistola ad Victorem Romanum, καὶ Φιλίππου μνημονεύει τοῦ ἀποστόλου, τῶν τε θυγατέρων, *Etiamsi Philippi meminit Apostoli, eiusq́ filiarum.* Tum recitat verba Eusebius, ἀναζητήσει πάντας τοὺς ἁγίους Φίλιππον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κεκοίμηται ἐν Ἱεραπόλει, καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γεγηρακυῖαι παρθένοι, καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ ἐν ἁγίῳ πνεύματι πολιτευσαμένη ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται· *Requiret omnes sanctos. Philippum vnum ex duodecim Apostolis, qui dormit Hierapoli: & duæ eius filiæ, quæ virgines senuerunt: item alia eius filia, quæ in Spiritu Sancto vita acta, Ephesi quiescit.* Sunt qui hoc etiam de Philippo Diacono interpretetur: sed manifesta sunt diuersitatis argumenta: tum quia ἀποστόλων iste dicitur ex numero Apostolorum, tum quia eidem tres tantum filiæ assignantur: quæ Diacono numerantur quatuor.

VII. Vtrum amborum Clemens tertio Stromateon intellexerit, incertũ, Πέτρος μὲν γὰρ, καὶ Φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο. Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκεν, *Petrus & Philippus liberos genuerunt: Philippus etiam filias viris tradidit.* De Apostolo videtur, quandoquidem annectit Petro. Nec obstat, quod filias tradiderit viris: neque enim omnes, sed duas tantum virgines senuisse dixit Polycrates: & potest etiam de vna sermo institui numero plurium. Quod si cui tamen durum: illi, sane esto potius Diaconus: & quas virgines Lucas dixit, intelligat pro tempore: id est, tum cum ad Philippum diuertit Paulus, nondum fuisse viris elocatas.

VIII. Sed & Iudam fratrem Domini coniugio vsum, collige ex Hegesippo apud Eusebium libri 3. c. 20. Ἔτι δὲ περιῆσαν οἱ ἀπὸ γένους τοῦ κυρίου, υἱωνοὶ Ἰούδα, τοῦ κατὰ σάρκα λεγομένου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, *Adhuc superstites erant de genere Domini nepotes Iudæ, qui dictus est eius frater secundum carnem.* Non potuit habuisse υἱωνοὺς *nepotes*, vt non habuerit liberos, proindeque vxorem. Nam υἱωνὸς apud Phauorinum, υἱοῦ υἱὸς *filius filij.*

IX. De Luca testes sunt, Volaterranus Anthropologiæ libr. 16. extrem. *Vixit annos octoginta quatuor, cum coniugio.* Et Platina in Cleto, *Vixit annos octoginta tres, vxorem habuit in Bithynia.* Sic enim habent priores editiones, Lugdunensis, anni duodecimi supra mille quingentos apud Gilbertum de Villiers Borbonium: & anni quadragesimi apud Eucharium Ceruicornum. Contra Coloniensem anni septuagesimi quarti apud Matthæum Cholinum: cum annotationibus Onuphrij. Hæc enim legit, *Vixit annos octoginta quatuor vxorem non habens in Bithynia.*

X. Denique Nicolaum illum, qui in septem Diaconis locum habuit, coniugem habuisse testantur omnes qui eius historiam descripsere, Epiphanius, γύναιον ἔτος ἔχων εὔμορφον, *Vxorem habuit formosam.*

XI. Quid hîc nostri Papistæ? Primo inquirunt in exempla Pauli & Lucæ, quorum veritatem reuocant in dubium. Otiose. Nam quid tum? Sufficeret enim vel vnus Petrus. Quia si alienum est à ministerio sacro coniugium. Ergo ne Petrum quidem oportuit esse coniugem. Etsi coniux fuit, & tamen ad ministerium sacrum vocatus, tum necessario falsum est, ei ministerio cõtrarium esse coniugium. Sed videamus tamen exceptiones.

XII. De Luca primum, quia facilius est. Platinæ autoritatem ridet Bulengerus. Egregium vero autorem! inquit? Quin potius Hieronymus auditur, qui in viris illustribus, vxorem negat habuisse?

XIII. Esto vero, inquam, Platinæ, atque etiam cum eo Volaterrani autoritas, quantam esse æquum fuerit: quanquam ante hæc tempora, cum cornicum oculos confingere visum est, non fuit nullo numero. Tantum moneo, oppositum ei Hieronymum non esse extra exceptionem. Legimus apud eum de Luca, *Vixit octoginta & quatuor annos vxorem non habens:* quod & Centuriatores descripsere: Et inde credo Onufrio audacia mutandi Platinam. Sed suspectum in Hieronymo locum faciunt, tum Erasmus, tum Marianus Victorius. Ille, *Hæc verba videntur adiecta, quandoquidem non adducuntur apud Sophronium: nec in exemplaribus, emendatioribus.* Iste, *Hæc verba, neq; in antiquis manuscriptis exemplaribus neque apud Sophronium inuenimus: reliquimus tamen, vt erant antea.* Quæ potest dubio loco vis esse? Interea id saltem constat duobus Papistis, duobus Cœlibatus admiratoribus visum, non absurdum Lucam fuisse coniugem.

XIV. De Paulo grauior quæstio est, & in vtramque partem prolixius disputabilis, tum rationibus probabilibus: tum autoritatibus veterum. Neque nos vero id, quicquid est, in medium protulimus, vt certum: sed duntaxat, vt verisimile, neque olim visum absurdum magnis viris, quibus ipsis castitas, vel potius continentia à mulieribus cordi erat. Nam alioquin in eam nos partem inclinamus potius, vt censeamus Paulum non fuisse coniugem: quod & nostri eliciunt ex Epistola ad Corinthios. Quod ne videar nunc recens fingere: en tibi testes. Caluinum in 4. ad Philippenses, negantem γνήσιον σύζυγον esse coniugem, *Cum priorem ad Corinthios scriberet Paulus, tunc se fuisse cœlibem commemorat: Inconiugatis, inquit, & viduis dico, bonum est, si permaneant, sicut ego sum. Scripsit eam Epistolam Ephesi, cum discessum pararet. Non multo post Hierosolymam profectus est, vbi coniectus fuit in vincula & Romam perductus. Quam alienum ducendæ vxori fuerit tempus, quod partim in itinere partim in vinculis consumpsit, nemo non videt:* Martyrem in 1. ad Corinthios 7. *Tanta charitate afficiebatur erga illos, vt cum cœlibatum videat habere multa commoda, vt expeditius Deo seruiatur, illum omnibus optet.* Aretium in eundem locũ, *Vellem quidem vos esse mihi similes, hoc est, pares omnes ad cœlibatum.* Et post, *Secunda est commendatio cœlibatus, qua ad suum exemplum, omnes cœlibes esse.* Piscatorem in 4. ad Philippenses. *Infirmo argumento vtuntur, qui hinc colligunt Paulum habuisse vxorem: quia nimirum nomen σύζυγος sonat coniugem. At nomen illud in genere socium significat: Et Paulum non habuisse vxorem cum scriberet Epistolam priorem ad Corinthios, liquet ex illius capite septimo. Quod autem postea nupserit, nuspiam legitur, nec cum iis, quæ leguntur de ipsius vita, conuenit.* Similiter Beza, *Quod nonnulli colligunt ex hoc loco Paulum hoc tempore vxorem habuisse, ad quam hoc spectet, nimium est infirmum, cum prioris ad Corinthios septimo, iis sese manifesto adiungat, qui vxorem non haberent: nec (vt recte obseruauit doctissimus interpres) vlla vel leuissima sit coniectura, Paulum ab eo tempore de vxore ducenda cogitasse, quam Philippis reliquerit.* Post, *Syrus autem interpres vtens masculinis vbique vocibus, nullum dubitationi locum reliquit.*

XV. De Paulo igitur magis annotauimus, quæ fuerit quorumdam Veterum sententia, quam nostram ipsi expressimus. Cæterum sufficit reliquorum Apostolorum, Apostolicorumque exemplum, qui si fuere coniugati, vel omnes, vel aliqui, rem hanc totam conficiunt. Fuisse autem non illa tãtum probant, quæ enumerauimus: sed etiam Paulus locupletissimus testis, 1. ad Corinth. 9. *Annon habemus potestatem sororem vxorem circunducendi, vt & reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas?* Vnde duo colligimus: & reliquis, saltem quibusdam, Apostolis fuisse vxores, quas circumducerent: & ipsi Paulo, ac proinde omnibus, eandem potestatem fuisse: quod falsum, si lex vlla fuisset in contrarium: nam hodie apud Papistas nemo presbyter eam sibi ausit arrogare. Itaque si Paulus, si qui alij Apostoli, adde Apostolici viri, Timotheus, Titus, alij, cœlibes fuere: fuere profecto, prorsus eo modo, quo nos omnibus, etiam dicatis Ecclesiæ ministerio, cœlibatum permittimus.

XVI. Singularibus ergo his missis, consideremus potius quid de re tota Papistæ argutentur. Apostolos asserunt, vel assumptos virgines, vel post vocationem continentes: quod habent ab Hieronymo. Nos vero hoc primum negamus satisfacere quæstioni: quæ non est simpliciter de continentia: sed continentiæ necessitate. Potuerunt autem Apostoli fuisse, vel virgines, vel abstinentes ab vxoribus, ex solo propriæ voluntatis motu: quomodo non dubitem multos laicos fuisse: Quod si est, tum illi nihil promouent, si non probent: necessario fuisse continentes. Quod tamen non faciunt.

XVII. Quid enim? Disputant primo potentiam illam, quam eis Paulus adstruit, non intelligendam de vxoribus: tum reliquisse omnia, etiam vxores. Et fac ita esse inquam. Tamen vrgeo adhuc, non euinci quod est in quæstione: nam etsi nos non satis apte probemus ex illis Pauli verbis potentiam ducendi vxorem: tamen non propterea illi demonstrant, non licuisse: aliud est enim aduersariæ assertionis argumenta soluere, aliud suam thesin comprobare.

XVIII. Rursus: etiamsi omnia reliquerint Apostoli, & in omnibus vxores:

res: tamen non sequitur reliquisse ex imperio Christi: aut ex necessitate ministerij. Vin' ostendam? & quidem argumento non longe petito? Reliquerunt omnia: ergo etiam possessionem bonorum. Atqui ne ipsi quidem Papistæ concludunt, necessario renunciasse bonis temporalibus. Hoc enim relinquunt Monachis, sibi ipsis paupertatem indicentibus. Sed quicunque sunt Ecclesiæ prælati, a summis ad infimos, iis liberas permittunt diuitias. Si ergo non efficitur ex eo, quod reliquerint Apostoli omnia, reliquisse necessario, siue non potuisse habere: cur hoc tu potius de vxore concludes, & quidem ex iisdem verbis? Vrgeo, reliquerunt omnia Apostoli, & in his omnibus etiam vxores. Esto: quanquam hoc paulo post videbimus. Ergo inquã, non alio iure, ex iis saltem verbis, vxores quam omnia. At ij omnia non reliquerunt necessario: ergo ne vxores quidem. Nõ reliquisse necessario, probo: quia, si Apostoli reliquerunt omnia necessario, id est, ita postulante ministerio Ecclesiastico: Ergo quicunque vocantur ad ministerium Ecclesiasticum, debent necessario omnia relinquere: quod falsum. Quare nihil aduersarij probant.

XIX. Verumtamen inquiramus altius in eorum disputationem. Negant ergo in iis verbi, *Annon habemus potentiam* ἀδελφὴν γυναῖκα *circumducendi*, τὴν γυναῖκα intelligendam vxorem, sed tantum mulierem, quæ non esset vxor: sed pia fœmina, quæ sectaretur, vt ministraret necessaria: instar earum, quæ Christum sequebantur, Lucæ 8. Argumenta Ferrarius collegit: & Salmero, Iustinianusq; in eum locum Pauli. Primum à Patribus, Chrysostomo Theodoreto, Hieronymo, Tertulliano, Augustino, Isidoro Pelusiota. Secũdũ, Dixit Paulus fratres Domini circunduxisse huiusmodi mulierem: at Ioannes non vxorem, quia fuit cœlebs. Tertium, Cur non addit articulũ τὴν γυναῖκα, vt significaret vxorem, & non mulierem in communi? Neque quisquam dicere valet Paulum ita imperitum fuisse sermone, vt significare sine ambiguitate, quod volebat, non potuerit. Quare indefinite, & sine articulo loquutus est, vt non de certa aliqua vxore, sed de quauis muliere intelligatur. Quartum, ab epitheto Sororis. Nam sicut Act. 1. *Viri fratres*, nomine virorum non intelliguntur mariti: sic ne hic quidem mulieris nomine vxor.

XX. Sed nobis contra persuasum, Vxores à Paulo intelligi. Primo, quia non ferebat honestas eiusmodi mulieres circunducere: qui enim potuissent vitare fœdas suspiciones? maxime in tanto, tum Iudæorũ, tum Ethnicorum odio: tum etiam inuidorum peruersitate? Quo argumento effectum, vt toties postea constitutũ sit, arcendas mulieres nõ coniuges à commercio Presbyterorum. Concilium Nicenum solas permittit, matrem, sororem, auiam, amitam, materteram: caussamq; addit, ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε: *quæ solæ personæ omnem excedunt suspicionem*. Trullensis Canon. 5. Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι τῶν ἐν τῷ κανόνι ἐμφερομένων ἀνυπόπτων προσώπων ἐκτὸς διάγων, γυναῖκα κεκτήσθω ἢ θεραπαινίδας, τὸ ἀνεπίληπτον ἑαυτῷ ἐντεῦθεν φυλάττων, *Nemo eorum, qui accensentur ordini sacro, si seorsim viuat à personis quæ in Canone* (illo videlicet Niceno) *feruntur non suspectæ, habeat mulierem, aut ancillas, seque ipsum hac in re suspicioni non obnoxium faciat*. Nec alia puto causa Canon. 48. iussit Episcopi vxorem προδιαζευχθεῖσαν monasterium ingredi πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς ᾠκοδομημένον.

XXI. Respondet Ferrarius: primo, opponi exẽplũ Christi Secundo Apostolos fuisse lucem mundi: itaq; non timuisse prophanorum vana obiecta.

XXII. Sed exemplum Christi est alienum: non enim ille vnam mulierem ducebat: sed à multis colebatur. Multitudo autem obstare poterat suspicioni: quam solitudo excitat. Agnosco Apostolorum puritatem tantam, vt esse debuerit extra suspicionem: sed idem iubeo obseruare, primo ne purissimos quidem vitare posse maledicentiæ tela, à quibus ne Christus quidem fuit immunis. Et sane suspicionis ea natura est, vt pro fundamento habeat ea, quæ, per se cum mala non sint, possunt tamen trahi in partem sinisteriorem: nec veritatem attendit, sed τὰ φαινόμενα consectatur. Non ieiunabat Christus: audiit gulosus: non quia non ieiunare sit gulositas: sed, quia gulositas est etiam in non ieiunando. Quomodo ergo potuissent Apostoli sinistros rumores, effugere, si ductassent mulieres non suas?

XXIII. Secundo, verbum περιάγειν, quo Paulus vtitur, autoritatem adsignificat. Non enim is dicitur circunducere, qui secum habet aliquem: quis enim non rideat, dicentem à satellite suo circumduci regem, etsi verum hærere regi satellitem? Sed contra, Rex quocunque ierit circumducere satellites dicitur: & Imperator exercitum. Neque Christus mulieres illas dicitur vnquam circunduxisse.

XXIV. Ferrarius respondet περιάγειν, in Euangelio esse circuire, iter facere: nec significare dominationem, sed voluntariam vocationem. Matt. 23. *Volui congregare filios tuos, quemadmodum Gallina congregat pullos suos*, Iustinianus autoritatem dicit, non viri in vxorem, non heri in ancillam, sed doctoris in discipulam.

XXV. Atqui primo, quid huc faciat locus ille Matthæi, non video: in quo est περιάγειν, non magis quam inter monachos casta matrona. De autoritate: nos vero non dicimus significari præcise autoritatem viri in vxorem, sed autoritatem eius, qui ducat, in eum qui ducatur. Itaque ab Apostolo designari ius suum, quo vti posset, si vellet: nimirum, vt se sequi ex imperio suo deberet mulier: at eiusmodi ius nullum in eas mulieres, quæ ei sumptus præberent: has enim solo suæ voluntatis motu id facere oportebat. Adeoq; ne Christus quidem dicitur eas, quæ sibi ministrarent, circunduxisse: sed illæ fuisse cum eo, οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ, καὶ γυναῖκές τινες. Imo ne discipulas ius erat circumagendi.

XXVI. Vasques Bellarmini solutione improbata, sperauit se facilius responsurum, per potestatem intellexisse facultatem & licentiam, nimirum non minus sibi licere, quam aliis Apostolis, quamuis vti nollet. Nam & dixisse, *nunquid non habeo potestatem manducandi & bibendi*: vbi quis intelligat auctoritatem manducandi?

XXVII. Sed Vasques subtilitatem importune affectans, hoc sane loco loco stoliditatem prodidit. Argumentum enim est, non à potestate, siue quod dicat ἔχομεν ἐξουσίαν, Quis n. tam Bœotus? sed à verbo περιάγειν. Debuit ergo attendere, vt dictum ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν: sic dictum ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν. Et quemadmodum illic τὸ ἔχειν ἐξουσίαν, aliud est, quam φαγεῖν: ita hic aliud quam γυναῖκα περιάγειν. Concedimus ergo ἐξουσίαν non esse autoritatem vllam in mulierem: sed haud ita τὸ περιάγειν circumducere.

XYXIII. Tertio circumstantia textus contradicit. Nam his mulieribus, quæ sumtum Apostolis faciebant, Ecclesiæ subleuabantur: itaque loqueretur Paulus aliena, si hanc se viuendi rationem secutum esse diceret, ostensurus se de suo iure decessisse, quo Ecclesiis parceret.

XXIX. Iustinianus respondet, Paulum non tantum de Ecclesiis, sed potissimum de priuatis subleuandis cogitasse, neque n. dubitandum illis ipsis fœminis, quacunque tandem ratione victum Apostolis suppeditarent, molestum id, ac laboriosum fuisse, siue eædem semper comitarentur, siue aliæ aliis succederent: potuisse etiam earum propinquos & consanguineos ægre; molesteq; ferre Ferrarius, neminem asserere has fœminas, adeo opulentas, vt nihil eis accipiendum esset à populis, ad Apostolos sustentandos. Secutas esse, vt ministrarent, & subuenirent: nec tamen Ecclesias nihil contulisse in id opus. Itaque Paulum testari sibi potius fuisse propriis manibus laborare, quam oneri esse, aut iis fœminis, aut Ecclesiis.

XXX. Verum hæc, neq; cum Paulo satis consentiunt, neque is quadrant, à quibus primis has fœminas Papistæ habent. Oecumenius, αἱ εὔποροι γυναῖκες πιστεύσασαι ἠκολούθουν τισὶ τῶν ἀποστόλων, εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτῶν χρείας χορηγοῦσαι, *Opulentæ fœminæ cum credidissent affectabantur quosdã Apostolos, horum necessitatem liberalitate sua subleuantes*. Ambrosius, *Mulieres desiderio doctrinæ Dominicæ, & cupidæ virtutum sequebantur Apostolos ministrantes eis, & sumtus, & seruitia, sicut & Saluatorem sunt secutæ, ministrantes ei de facultatibus suis*. Nec aliter Anselmus, Lyranus, Thomas. Imo Hieronymus 1. contra Iouinianum. *De sua substantia ministrabant*. Et Pelusiota Epist. 136. lib. 3. ἐκ τῶν οἰκείων χορηγοῦσαι καὶ τρέφουσαι τοὺς τῆς ἀκτημοσύνης κήρυκας, *ex suis facultatibus subministrantes, & paupertatis præcones alentes*: Quorsum opulentas, quorsum de suo χορηγούσας, si quod iam tandem fingunt, & finxit Caietanus, vt iis facile à diuitibus darentur pecuniæ pro sumptibus necessariis Apostolis? Nam nec de suo ministrassent, & æque paupere, atque adeo mendicæ. Tũ vero, quanto, quæsumus, tolerabilior inde futura erat eorum conditio ad quos Apostoli ventitabant? Imo, cur non onerosior? Fuisset enim, tum Apostolis prouidendum, tum iis fœminis. Egregiam parcendi rationem: si pro vno obiiciantur duo nutriendi. Vide ridiculos lusus. Abutuntur Latino verbo ministrandi, vt fingant nudum ministerium exhibitũ Apostolis, quasi ancillarum. Atqui Græce est nõ διακονῶν, siue ὑπηρετῶν, sed χορηγῶν, cuius longe alia significatio, quam Ambrosius expressit, ministrantes de facultatibus suis. Hieronymus, quæ de sua substantia ministrabant.

XXXI. Intelligo de subleuandis, non Ecclesiis tantum, sed etiam priuatis Apostolum cogitasse. Sed quibus inquam? iis, puto ad quos ventitabat: Corinthiis videlicet: nam alioquin, quorsum circũduci mulieres? Vel, si hoc nolint, quorsum mulieres sequi, siue comitari? Non enim, si in singulis Ecclesiis tales inuenirent, nisi mendacio, aut illi dicerentur circumducere, aut hæ sequi. Atqui rursus, quomodo subleuati Corinthij, siue publice, siue priuatim? Ego sane non intelligo.

XXXII. Superest ergo eas mulieres ab aliis Apostolis circumductas, quæ oneri essent Ecclesiis, nimirum propter impensas: quibuscum vellet Apostolus non grauare Ecclesias, tum ipse propriis manibus operabatur, tum etiam eas mulieres non circumducebat. Hæ autem cum non potuerint esse, quales describuntur ad aduersariis, necesse est intelligi coniuges legitimas: quod nos volumus: & olim ita intellexisse certum est, tum Clementem Alexandrinum, & Eusebium, tum Tertullianum. Nam Clemens, Stromat 3. καὶ ὅ γε Παῦλος οὐκ ὀκνεῖ ἔν τινι ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ προσαγορεύειν σύζυγον, ἣν οὐ περιεκόμιζεν, διὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐσταλές. λέγει οὖν ἔν τινι ἐπιστολῇ, οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, *Paulus non veretur in quadam epistola, suam appellare coniugem: quam non circumferebat, propter ministerij tenuitatem: ait igitur in quadam epistola Nonne habemus potestatem: & quæ sequuntur*.

XXXIII. Tertullianus exhortatione ad Castitatem cap 8. *Licebat & Apostolis nubere, & vxores circunducere: licebat & de Euangeliis viuere*. Iustinianus post Pamelium his verbis esse non patitur sensum ipsius Tertulliani: sed eorum, qui secundas nuptias inde videbantur comprobare: at Fronto mauult mutasse sententiam in libro de Monogamia. Atqui si verum dicit Fronto, mentitur Pamelius, Iustinianusque, & contra: neque n. mutat sententiam, qui non suam recitat Et videtur quidem Fronto verior. Nam Pamelius in textu fundamentum nullum habet. Disputat n. Tertullianus, non expedire secundo nubere, etiamsi liceret? & probat non pauca licere, quæ non expediant, hoc exemplo à permissis nuptiis, quibus tamen ab abstinuerint Apostoli: *Licebat*, inquit, *& Apostolis nubere, & vxores circunducere: licebat & de Euangeliis viuere Sed qui his vsus non est, in occasionem, ad exemplum nos suum prouocat*. Ergo, inquam, non ab aduersariis obiectio est: sed ab ipso Tertulliano, theseos suæ illustratio. Mutarit ergo sane sententiam. Sed hoc si est, ergo in deterius: sic enim à Catholicis desciuit ad Montanistas Et quidem in libro de Monogamia ex professo hæreticus, & contra Ecclesiam, quod fatetur Pamelius. Itaque si alterutra sit amplectenda, certe illa prior præstat, geminam ob caussam: tũ, quia communis illi cũ Clemente, & Eusebio, non hæreticis: tum, quia etsi vterque, tum de Castitate, tum de Monogamia liber, Montanum oleat: tamen hic impurior est: etenim capitum de Castitate argumenta Pamelius tolerari posse omnia diserte notat nisi quod inter disputandum prouehatur in damnationem secũdarum nuptiarum: at totum Monogamiæ argumentum non potuit non improbare.

XXXIV. Iam transeo ad examen oppositorum argumentorum. Patres illi primo loco obiiciunt, quos & nos vidimus: sed primo, posteriores, non tantum Tertulliano, sed etiam Clemente & Eusebio: qui propinquiores Apostolis videntur testes locupletiores Præterea, non satisfaciunt hi Patres, nostris ex ipso contextu petitis argumentis: itaque cum bona eorum Patrum venia, sustineant nos Papistæ dissentientes. Maxime cum illi suæ opinionis, aut nullam, aut puerilem rationem reddant. Hieronymus lib. 1. aduersus Iouinianum, *Vbi de comedendo, & bibendo, ac de administratione sumptuum præmittitur, & de mulieribus sororibus infertur, perspicuum est, non vxores debere intelligi, sed eas vt diximus, quæ de sua substantia ministrabant*. Pelusiota, *Quis eos virginitatem suadentes tulisset, siquidem ipsimet in voluptatum cœno sese volutantes deprehensi fuissent?*

XXXV. Itane, inquam, vos auditores tanquam pilas habetis, vt non aliter quam ludicre tractetis? Nam hæc quidem si seria sunt, non video, quid sit ludicrum. Quia de comedendo, & bibendo præmittitur, & de

mulieribus infertur, ergo mulieres intelligendas, quæ de suo largirentur. At hoc, quæ lex iussit, quæ Dialectica docuit? Et cur non potius variarum rerum indifferentiũ coaceruatas species concipimus? licere, & bibere & comedere, & laborare, & vxores ducere? An quia præmisit Christus Matthæi 19. *Quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut liberos*: ac tum intulit, *& agros*, necesse est agros nulles intelligere, nisi qui nobis fratres, sorores, patres, matres exhibeant? Et quanta possum similia colligere? Imo, quia non indicauit Paulus, mulieres se intelligere, quæ de suo ministrarent, ne nos quidem aliter debemus accipere, quam vt solent similia exempla multa congeri.

XXXVI. Pelusiota autem vbi habebat animum, cum sua illa voluptatũ volutabra somniaret? Aut nonne hoc est, quod querimur, quanquam apud surdos, non posse sibi hos Agamistas temperare, quominus ipsum coniugij, quantumuis legitimi, & sancti, honorem violent? Et τίμιον γάμον æque tractent, cum prostibulorum lupanari? Alioquin, quid obstat, quominus qui sancte coniugio vtitur, hortetur alios ad virginitatem? Cur ergo Hieronymus, cur Augustinus, neuter virgo, & quidem non matrimonij causa, potuit hoc fungi officio? Respondeant Papistæ, qui scortantem Sacerdotem, imo Episcopum tolerant, potius quam coniugatum, cur ferri non possit in Petri coniugati ore exhortatio ad castitatem, & possit ferri in prostibulorum subagitatore?

XXXVII. Verum Ioannes, aiunt, (hoc enim secundum illis erat argumentum) non circunduxit γυναῖκα *coniugem*. Ergo non poterant fratres Domini circunducere coniuges. Nullin e? Atqui, inquam, Paulus ne has quidem subministratrices circunducebat. Ergone non poterant vlli Apostoli? Placetne, Ferrari, acumen hoc meum? Sin minus: cur nobis tuum tu speres potius? Imo, inquam, poterant aliqui fratres Domini coniuges circunducere. Nam, vt monuimus, Iacobus habuit vxorem. Et hic sufficit, etiam vnus Quanquam alios nullos habuisse, quis docuit?

XXXVIII. Sed nullus, inquiunt, præit articulus. Qua autem lege debuit? Nisi forte γυναῖκα vacante articulo vxorem nusquam esse iusserint οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος νομοθέται. Sed Paulum non erit necesse his nouis legibus subiici: ante hos legislatores natum, denatum multis seculis: adeoque solitum multis aliis locis vxorem sic dicere. Prioris ad Corinthios 5. ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν: *ita vt vxorem patris aliquis habeat*. Septimo, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι, *Vxorẽ à viro nõ discedere*, καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι, *& vir vxorem ne dimittat*. Δέδεσαι γυναικὶ, *alligatus es vxori*. Etiam 1. ad Timoth. 3. γυναῖκας ὡσαύτως σεμνάς: nam hic etsi mulieres vertérit vulgatus Interpres, tamen intelligunt omnes de vxoribus dictum Presbyterorum, vt ante obseruauimus. Imo illud. Bonum est homini γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι, Iustinianus vult intelligendum de vxore. *Quod autem ait mulierem, Hieronymus alicubi transtulit vxorem: non solum enim ambiguitas Græcæ vocis* γυναικὸς *id patitur, sed & hoc loco, vt arbitror postulat: agit enim Apostolus de maritis, quibus ait vtile esse vxores non tangere*. Et sane aliter, quis sensus? Aut quis in Ecclesia ignorabat bonum esse mulierem non tangere non vxorem? Nisi forte nondum erat auditum fornicationem prohiberi.

XXXIX. Nec soli Paulo phrasis propria. Septuaginta concurrunt. Iudicum 21. καὶ ἔλαβον γυναῖκας, *Et ceperunt vxores iuxta numerum suum*. Ruth. 1. καὶ ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας Μωαβίτιδας, *Et acceperunt sibi vxores Moabitidas*. Esdræ 10. ὃς ἐκάθισεν γυναῖκας ἀλλοτρίας, *qui duxit vxores alienas*.

XL. Imo neque solis sacris autoribus familiare: ne barbarismum forte clames, alias non infrequentem: sed doctissimis Græcorum vsitatissimum, qua poetis, qua oratoribus, Euripidi Electra, Θνήσκει γυναικὸς τῆς Κλυταιμνήστρας δόλῳ, *Moritur vxoris Clitæmnestræ dolo*. Oedipo tyranno, ἔχων δὲ λέκτρα καὶ γυναῖχ' ὁμόσπορον, *Habens thorum & vxorem communem liberorum parentem*. Aristoteli Oeconomic. 1. cap 3. τῶν περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἡ περὶ γυναῖκα πρώτη ἐπιμέλεια, *Humanorum negotiorum prima vxoris cura*. Politic. 1. οἶκον μὲν πρώτιστα γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα, *In primis, tibi quare domum, sociamque bouemque*. Plutarcho Timoleonte, Αἰτοῦντος μὲν αὐτῷ γυναῖκα Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου μίαν τῶν θυγατέρων, *cum postularet sib eo senior Dionysius vnam ex filiabus in vxorem*. Dione. κατὰ τῶν φιλτάτων ἀπειλῶν σωμάτων, ἀδελφῆς, καὶ τέκνου, καὶ γυναικὸς *In corpora carissima, sororis, filij, vxoris, minacia*. Phocione, τοῦ Φωκίωνος οὐχ' ὁρᾷς γυναῖκα περιϊοῦσαν ἀεὶ μετὰ μιᾶς θεραπαινίδος, *Phocionis vxorem nonne vides semper procedentem cum vnica ancillula*? Æschyni contra Timarchum, τοσαύτην ἀσέλγειαν ἐπεδείξατο εἰς ἐλευθέρων ἀνθρώπων γυναῖκας, *Tantam exercuit intemperantiam in liberorum virorum vxores*. Apud Stobæum, περὶ Γεωργίας. Musonio, δύναται τρέφειν οὐ μόνον αὐτοὺς, καὶ τέκνα δὲ καὶ γυναῖκας, *Potest alere, non ipsos tantum, sed & liberos, atq; vxores*. Diodoro Siculo libr. 12. κρεῖττον εἶναι δὶς ἑαυτὸν θαλάττῃ παραβαλεῖν ἢ γυναικὶ, *Præstare bis se mari, quam vxori committere*. Nec multis interpositis, τῶν προβεβηκότων τῇ ἡλικίᾳ τὶς ἔχων γυναῖκα νεωτέραν. *Quidam prouectus ætate cum haberet vxorem iuniorem*.

XLI. Hæccine satis futura sunt nostrorum Solonum temeritati? At nostræ certe modestiæ, vt sciamus vacantem articulo γυναῖκα, non semper mulierem simpliciter, sed crebro etiam vxorem legitimam designare. Et quidem maxime ἀορίστως Nam etsi interdum certam aliquam, tamen frequentius incertam. Quæ circumstantia apud Paulum hoc nostro loco manifesta: non enim de vlla sermo erat, quam haberet iam constitutam, quomodo procliuius τὴν γυναῖκα: sed quam posset sibi habere: ac proinde adhuc incertam: quo facilius γυναῖκα potuit.

XLII. Superest *Soror*, triumphi materia. Vide quantum vir viro distet. Nam nos quidem censeamus hinc potius constare γυναῖκα esse vxorem. Non potest enim, non pro sexu sumi, aut coniuge. Si pro sexu, cuiusmodi hæc, quæso: φλυαρία est, vt ἀδελφὴν moneat esse γυναῖκα. Quasi aliquando aliquis frater auditus sit mulier. Nisi forte in Conuentibus, vbi audio interdum mentitis vestibus fratres dici, quos aliter oportuit: quæ monstra nondum præuiderat Paulus, quidẽ ne cœlibatus qui carnificinã induxerat. At sciebat tamen, non omnem sororem esse vxorem, itaque confidenter dixit ἀδελφὴν γυναῖκα. Qui si sexum notatum voluisset, debuisset γυναῖκα ἀδελφὴν, inuerso ordine.

XLIII. Sed aiunt, Viri fratres, non significat coniuges: sed Christianos. Recte, inquam: sed hoc hominum genus vnde est, aut cuius iudicij? Nam dissimiles phrases sunt ἄνδρες ἀδελφοὶ, & ἀδελφὴν γυναῖκα, præpostérato ordine. Si similes velis, dato vtrinque, vel ἄνδρες ἀδελφοὶ, γυναῖκα ἀδελφὴν, vel ἀδελφοὶ ἄνδρες, ἀδελφὴν γυναῖκα. Aut si non potes, desine φλυαρεῖν.

XLIV. Vin' sufficiam exempla. Apud Plutarchum in Comparatione Aristidis & Catonis habes συνήλικι παιδὶ, καὶ γυναικὶ νυμφίῳ παιδὸς ἐπιγαμεῖν κόρην, *Filio ætate prouecto, & mulieri nuptæ filio, superinducere nuptias virginis*, Sic in Sylla, παρὰ γυναιξὶ γαμεταῖς ἄνδρες ἐσφάττοντο, *apud mulieres, coniuges viri trucidabantur*. Vbi non dubium est sexum significari. Ast apud Dionysium Halicarnassæum libr. 4. ἀπέλυσέ με ὅτι τὴν θυγατέρα τὴν ἐμὴν ἐβούλετο λαβεῖν γυναῖκα. Interpres Gelenius, *Me suo iudicio liberauit, cum filiam meam ambiuit coniugem*. Filiam coniugem, recte: dic filiam mulierem, etsi potes auditorum comprime sibilos. Apud Plutarchum Pompeio, τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων ἐπὶ θέαν ἀγῶνος εἰς Ῥώμην παραγενομένας οἱ προὔχοντες ἀρετῇ τῶν Ῥωμαίων ἥρπαζον ἑαυτοῖς γυναῖκας, *Filias Sabinorum, quæ Romam venerant ad ludos spectandos, qui Romani virtute præibant, rapuerunt sibi coniuges*. Denique norunt omnes ineptam esse βαττολογίαν cum consequens inest in antecedente necessario. Soror nulla est, nisi fœmina: & omnis frater vir est. Itaque absurde soror mulier, frater vir. At non contra omnis soror, eadem vxor: non omnis vir idem frater. Itaque recte, & decenter, soror vxor, & viri fratres.

XLV. Nam quod Clementem sibi autorem faciunt, næ illi suam traducunt ἀπαιδευσίαν. Dixit ille, οὐχ ὡς γαμετὰς, ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς περιῆγον, *non vt vxores, sed vt sorores circumducebant*: sed non negauit fuisse vxores: imo diserte asseruit eo ipso loco. Nam hæc verba statim subiiciuntur iis, quæ paulo ante sunt à nobis recitata. Sed nimirum Clementi aliud est γαμετὴν ἔχειν, aliud ὡς γαμετὴν περιάγειν, quia videlicet potest vir ab vxore abstinere: ac tum non habere ὡς γαμετήν. Et putauit ita factum ab Apostolis: quod statim video: nunc enim sufficit, γυναῖκα vxorem esse.

XLVI. Hactenus ergo probauimus fuisse Apostolis quibusdam suas coniuges: omnibus esse potuisse: quæ pars prior erat disputanda. Nunc altera, vtrum, qui habebant, fuerint post vocationem continentes: nam hoc erat secundo loco propositum. Præiuit Papistis viam Hieronymus, quem & citat Posseuinus: *Petrus, & coapostoli, vxores, eo quo Euangelium tempore nesciebant, acceptas habuerunt: post in Apostolatum accepti, officium coniugale relinquunt*. Et vno ille quidem argumento vtitur. *Nam Petro, ex eorum persona dicenti, Ecce reliquimus omnia, Matthæi decimo nono, respondit Dominus, neminem, qui inter alia vxorem dimisisset, non multo plura recepturum*. Posseuinus addit, si filios genuissent, aliqua extaret memoria, quibusnam filij, filiæue traditæ nuptui fuissent: quiue fuerint nepotes, & posteri: quandoquidem discipulorum, quos habuere, memoriam, longe tempora non deleuerint.

XLVII. Sed, vt hoc posterius expediam, quod & leuius, quid si, qui vxores habuerunt, ex iis liberos non susceperunt? Neque enim mirum. Quid si susceperunt, & non conseruata est memoria. Nam Iacobi ὑιωνοὺς audiuimus: vix seculo integro post Christum cognitos. Sed discipuli non sunt obliterati. Ita est, inquam. Non enim vt Reipublicæ, ita Ecclesiæ interest conseruari familiarum historiam, sed doctrinæ propagationem. Neque vero ipsi superstitiosissimi Papistæ legendas conscripserunt propter parentes, aut auos: sed propter proprias quibusque sanctis virtutes. Quomodo ergo non sequitur Ciceronem nunquam vsum coniugio, quia nulli fuere ei nepotes, quod quidem constet: ita inepte concludat, qui nullos Apostolos, Apostolicosque viros dicat coniugio vsos, quod non peruenerit ad nos eorum progenies. Tum autem non quadrat Paulus. Nam si circumactæ hæ vxores, non tanquam vxores: ergo ductas oportuit ante Apostolatum. Si enim Apostolatu indignum iis, quis ductas credat? Atqui Paulus, qui sibi potestatem circumducendi asserit, eo ipso sibi permissum docet, ducere. Alioquin, quia non ducitur vxor, vt ab ea abstineatur, quantum scandalum fuisset, Apostolum vxorem ducere, si persuasum fuisset, indignum Apostolatu vsum legitimæ vxoris.

XLVIII. Illud, de relictis omnibus, videtur grauius: sed re vera est ineptum. Reliquerunt omnia. Ergo non sunt vsi vxoribus. Negatur, inquam consequentia. Quomodo si dixeris, reliquerunt omnia: ergo non sunt vsi suis vestibus: non vsi suis domibus: nihil denique sui habuere. Nam hæc consequentia sunt falsissima, testibus Scripturis. De vestibus credo, dubitet nemo: & tamen Ioannis 21 *Simon Petrus, cum audisset Dominum esse, amiculum succinxit, erat enim nudus*. Habuit ergo ἐπενδύτην aliquot annis, postquam reliquerat omnia. Ioannis 19. Ex illa hora recepit eam discipulus εἰς τὰ ἴδια *in sua*. Quare Ioannes aliquot post annis, quam reliquerat omnia, habuit tamen ἴδια. Quid? quod Paulus, & habuit, & voluit, ad se referri penulam, libros, membranas? Posterioris ad Timotheum 4. Ergo relinquere omnia, & habere propria, atque adeo vti propriis, non erant opposita, vt cunque somniarint succedentibus temporibus Monachorum mendicabula. Denique, & vno verbo relinquere vxorem, hoc loco non significat, discedere ab ea, nec amplius vti coniugio: sed, quod Maldonatus vidit, *Non vult Christus matrimonium dissolui: sed vult se vxori præferri, & si vxor virum impediat, quominus Christum sequatur, vxorem relinqui*.

XLIX. De Nicolao, quod peculiariter respondet Bulengerus, teste Epiphanio, abstinuisse ad tempus commercio vxoris, nihil probat: quia Epiphanius diserte factum dicit imitatione, non lege, κατὰ μίμησιν ὧν ἑώρα Θεῷ προσανεχόντων, μέχρι τινὸς ἐγκρατεύεσθαι: *ad imitationem eorum, quos videbat Deo adhærere, aliquantum abstinuit*. Itaque à nobis est exemplum coniugati: nec nocet abstinentis.

Cap. XIII.

De Episcopis, Presbyteris, Diaconis, variorum seculorum coniugatu.

I. HÆc Ecclesiæ nascenti præbita, sunt exempla: & quidem illustrissima, potentissimaque propter Apostolorum autoritatem. Itaque vt reliquis seculis nulla essent, his tamen satis superque virium, ad restituendam in integrum libertatem Christianam, cuius nos à partibus stamus.

Sed

Sed non ita suam deseruit Ecclesiam Deus, vt statim præualuerit superstitio, quantumuis magna erumpens vehementia. Itaque subsequuta Apostolus tempora sufficient cerebrum matrimonii vsum: quem nos oportet nunc illustrare.

II. Et prima quidem sunto nullis personis definita testimonia, promiscui vsus. Gregorius Nazianzenus suo tempore non fuisse presbyteros ἀγάμους omnes, innuit oratione quadragesima, cum quorundam delicia improbat, qui in petendo baptismo delectum presbyterorum haberi volebant Μὴ εἴπῃς ἐπίσκοπός βαπτισάτω με, καὶ οὗτος μητροπολίτης, ὁ Ἱεροσολυμίτης, *Ne dicito, Baptizet ne Episcopus, atque is Metropolitanus*, ἢ πρεσβύτερος μὲν, ἀλλὰ οὗτος τῶν ἀγάμων, *vel si presbyter, saltem qui cœlebs sit.* Imperator Codicis lib. 1 tit. 3. c 2. *Omnibus clericis huiusmodi prærogatiua succurrat, vt & coniugia clericorum, ac liberi, eorum quoque, & ministeria, id est, mares pariter ac fœmina, eorumque etiam filii & filia, immunes semper ab huiusmodi muneribus perseuerent.* Epiphanium audiuimus in Catharis distinguentem secundas nuptias a primis: & illas interdici pronuntiantem ordinis: καὶ τοῦτ' ἀσφαλῶς ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία μετ' ἀκριβείας παραφυλάττεται: *Et hoc,* inquit, *seuere sancta Dei Ecclesia & exacta cura obseruat:* Has autem non nisi vbi seueriores essent canones, μάλιστα ὅπου ἀκριβεῖς κανόνες οἱ ἐκκλησιαστικοί. Itaque agnoscentem etiam ἔν τισι τόποις ἔτι τεκνογονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους, *Liberis operam dare quibusdam locis, tum presbyteros, tum diaconos, tum hypodiaconos.* Sed Hieronymum longe amplius: contra Iouinianum lib. 1. *Quasi non hodie quoque plurimi sacerdotes habeant matrimonia: & Apostolus Episcopum describat, vnius vxoris virum habentem filios cum omni castitate.* Et Epist. 83. quæ ad Oceanum, *Carterius Hispania Episcopus, homo & atate vetus, & sacerdotio, vnam antequam baptizaretur, alteram post lauacrum, priore mortua, duxit vxorem: & arbitraris eum contra Apostoli fecisse sententiam, qui in catalogo virtutum, Episcopum vnius vxoris virum praceperit ordinandum. Miror autem te vnum protraxisse in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus sit: non dico presbyteris, non de inferiori gradu: ad Episcopos venio: quos si sigillatim voluero nominare, tantus numerus congregabitur, vt Arminiensis Synodi multitudo superetur.* Idem ex Epistola ad Ephesios, ad Gratianum Distinct. 37. Episcopos nominat, & Presbyteros, *qui filios suos sacularibus erudiunt literis, & faciunt illos comœdias legere, & mimorum turpia scripta cantare, de Ecclesiasticis sumptibus forsitan eruditos.*

III. Socrates libri quinti, capite vigesimo secundo, atque ex eo Cassiodorus lib. 9. histor. Tripart. cap. 38. & Nicephorus lib. 2. cap. 34. in Oriente narrant nulla necessitatis lege prohibitas coniuges, ἔγνων δὲ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ. ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένηται μετὰ τὸ κληρικὸς γενέσθαι συγκαθευδήσας αὐτῇ ἀποκήρυκτος γίνεται. τῶν ἐν ἀνατολῇ γνωρίμων πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων, καὶ τῶν ἐπισκόπων εἰ καὶ βούλοιντο, οὐ μὴν ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων. πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμης γαμετῆς πεποιήκασιν. Cassiodorus vertit, *Ego quoque cognoui in Thessalia consuetudinem aliam, cum quidam clericus ante clericatum legitime duxisset vxorem, qui cum ea mixtus fuisset, abdicatus est: quum in Oriente cuncti spontanea voluntate, & non aliqua necessitate etiam Episcopi, se ipsos abstineant. Plurimi enim eorum etiam Episcopatus tempore ex legitima vxore filios habuerunt.* En tibi Thessaliæ consuetudini, oppositam totius Orientis. Et illius quidem in Thessalia originem Socrates adscripsit ab Heliodoro illo autore τῶν αἰθιοπικῶν: ne putes aut ab Apostolis, aut à Concilio Niceno, aut ab aliquo principio diuino. Ex Innocentii primi Epist. 22. apparet, adeo non fuisse prohibitam primam vxorem, vt ne secunda quidem officeret, in Macedonia saltem: nam hunc morem necesse habuit Innocentius corrigere. Macedoniæ videtur & Mauritiania consensisse, quantum coniicere est ex Leonis primi epistola 85.

IV. De Subdiaconis, illustre testimonium Gregorii apud Gratianum Distinct. 31. Canone *Ante triennium*, vbi restituuntur vxores prius ablatæ: *Ante triennium*, inquit, *omnium Ecclesiarum subdiaconi Sicilia prohibiti fuerant, vt more Romana Ecclesia suis vxoribus nullatenus miscerentur: quod mihi durum atque incompetens videtur: vt qui vsum continentia non inuenit, neque castitatem promisit, compellatur à sua vxore separari, ac per hoc, quod absit, in deterius cadat.* Viden', omnes Siciliæ Subdiaconos habuisse vxores? Viden' harum vsum fuisse interdictum & dure & incompetenter? Sed & Concilium Lateranense sub Alexandro III. sanciuit, *Subdiaconorum, de quorum incontinentia timemus, matrimonium est dissimulandum.* Satin' grauiter? Sed de Diaconis vidimus supra Canonem Ancyranum.

V. Gratianus canone *Cenomansem*, Distinct. 56. *Cum ex sacerdotibus nati, in summo pontifices supra legantur esse promoti, non sunt intelligendi de fornicatione, sed de legitimis coniugiis nati: qua sacerdotibus ante prohibitionem vbique licita erant: & in orientali Ecclesia vsque hodie eis licere probantur.* Nihil disertius. Primo ante prohibitionem, inquit: Ergo non semper prohibitio fuit. Tum, *vbique licita erant:* quid amplius ipsi possimus dicere? Epiphanius quibusdam in locis permitti dicebat: nonne maligne? Sed de Orientalibus testis est Stephanus Papa apud eundem, Distinct. 31. *Aliter se Orientalium traditio habet Ecclesiarum, aliter huius Sancta Romana Ecclesia. Nam earum sacerdotes, diaconi, aut subdiaconi matrimonio copulantur: istius autem Ecclesia vel occidentalium nullus sacerdotum, à subdiacono vsque ad Episcopum, licentiam habet coniugium sortiendi.* Vbi quærunt, quid illud sit, *matrimonio copulantur*: Et definit glossator, *copulato vtuntur*: ac videtur ita postulare consuetudo Græcorum: sed tum quid erit in altero membro, coniugium sortiri? Non enim copulato vti: nam quis vnquam ita loquutus? Itaque esset insolentissima κακοζηλία, nulloque prætextu excusanda. Sin autem id quod sonat, nuptias celebrare, & matrimonium contrahere: quid infantius Stephano, tanquam diuersa comparante, quæ sunt eadem? Oporteret enim sic potius, Orientales quidem copulato vtuntur: at nulli Occidentales. Sed erit (vt dicunt, ex Caldaria in Carbonariam) fœdum mendacium. Nam & Mauritania, & Macedonia, & Sicilia ad occidentem pertinebant, & Germania, & Gallia, & Britannia, de quibus suo loco.

VI. Transeo ad singulares personas. Polycarpus epistola ad Philippenses, Valentem nobis exhibet: *Nimis contristatus sum, pro Valente, qui presbyter factus est aliquando apud vos, quod sic ignoretis locum, qui datus est ei.* Et paucis interiectis, *Valde ergo, fratres, contristor pro illo, & coniuge eius, quibus det Dominus pœnitentiam vestram.* Irenæus lib. 1. c. 9 *Diaconus quidam eorum qui sunt in Asia suscipiens eum* Marcum hæreticum, *in domum suam, incidera in huiusmodi calamitatem. Nam cum esset vxor eius speciosa, & sententia & corpore corrupta esset à mago isto, & secuta eum esset multo tempore, post deinde cum magno labore fratres eam conuertissent, omne tempus in exhomologesi consummauit.* Eusebius duos indicat, Chæremonem, & Phileam lib. 6. historiæ cap 34. Χαιρήμων ἦν ὑπεργήρως τῆς Νείλου καλουμένης πόλεως ἐπίσκοπος· οὗτος εἰς τὸ Ἀράβιον ὄρος ἅμα τῇ συμβίῳ ἑαυτοῦ φυγὼν οὐκ ἐπανελήλυθεν: *Charemon erat valde affecta atate: ciuitatis, qua dicebatur Nilus, prasul: hic in Arabicum montem, vna cum vxore sua, cum fugisset, nunquam rediit.* Libri octaui capite decimo, Philoromum & Phileam (& hunc quidem Episcopum Timuithensis Ecclesiæ) ad martyrium paratos; cognatorum audisse preces, vt sibi parcerent; & coniugibus & liberis. οἱ καὶ μυρίων ὅσων πρὸς αἱματέων τε καὶ τῶν ἄλλων φίλων ἀντιβολούντων, ἔτι μὴν τῶν ἐπ' ἀξίας προεχόντων πρὸς δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ παρακαλοῦντος, ὡς ἂν αὐτῶν (an vero potius αὐτῶν) οἶκτον λάβοιεν, φειδώ τε παίδων καὶ γυναικῶν ποιήσαιντο, οὐδαμῶς πρὸς τῶν τοσούτων ἐπὶ τὸ φιλοζωῆσαι μὲν ἑλέσθαι, καταφρονῆσαι δὲ τῶν περὶ ὁμολογίας καὶ ἀρνήσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεσμῶν ὑπήχθησαν: *Hi plurimis consanguineis amicisque obsecrantibus, sed & magistratibus, atque adeo ipsos iudice hortante, vt sui misererentur, parcerentque liberis & vxoribus: neutiquam abduci potuere, vt eligerent amorem vita, & leges, de confitendo, aut negando Seruatore, pro nihilo haberent.*

VII. Hæretici fuere, fateor, Tertullianus, Nouatusque presbyteri: sed vterque tamen in Ecclesia Catholica ordinatus: nec transfuga in eas hæreses, quibuscum hæc controuersia disputanda esset. Vterque coniugatus. Nam Tertullianus ad vxorem suam scripsit libellos, æternos testes suarum nuptiarum: quorum priore dehortatur à secundis, si se contingeret priorem mori: altero, vt saltem ne copuletur Gentili. De Nouato, Cyprianus Epist. 49. testis est; cum eius scelera enumerans, *Vterus*, inquit, *vxoris calce percussus, & abortione properante in parricidium partus expressus. Et damnare nunc audet sacrificantium manus, cum sit ipse nocentior pedibus, quibus filius qui nascebatur, occisus est?*

VIII. His duobus infaustis nominibus nomina meliora nunc erunt, Spiridion, & Gregorii duo, Nyssenus alter, alter Nazianzenus. Sozomenus lib. 1. c. 11. de Spiridione: ἐγένετο γὰρ οὗτος ὁ ἄγροικος, γαμετὴν καὶ παῖδας ἔχων, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὰ θεῖα χείρων: *Erat iste vir sane agrestis, qui tametsi vxorem habebat & liberos, non tamen propterea res diuinas obiit negligentius.* Sic vertit Christophorsonus: nec multo aliter Cassiodorus Tripartitæ historiæ lib. 1. cap. 10. aut Joannes Langus in Nicephoro libr. 8. cap. 42. Fuit autem Spiridion Episcopus Trimithuntis in Cypro.

IX. De Gregorio Nysseno Nicephorus lib. 11. c. 19. *Habuit Basilius fratres: quorum vnus Gregorius fuit Ecclesia Nyssena lux & ornamentum: vir, secundum fratrem, doctrina, moribus, & vita sanctitate, spectatus. Et quamuis is coniugem habuerit, rebus tamen aliis fratri minime cessit.* Et vero in præfatione, præfixa eius operum editioni Parisiensi, hæc legas, *Ipse Gregorius libro quem de Virginitate scriptum reliquit, videtur apertius innuere se coniugem non cœlibem fuisse.* Merentur vero ipsa tanti viri verba describi ex capite tertio, *Vtinam aliquo modo fieri posset, vt ex hoc studio mihi quoque aliquid amplius contingeret, quo propensiore animi voluntate, ego in hoc studii genere laborem posuissem: quoniam si ea spe ducerer, vt quemadmodum literis proditum est, frugum, qua ex aratione tritura ve percipiuntur, partem ego quoque aliquam ferrem, accurate sane in hac oratione elaborassem. Nunc vero mihi virginalium laudum cognitio, quodammodo inanis est, ac minime fructuosa, quales solent esse terra fruges boui, qui ore frenis impedito ad aream conuertitur: id quod accid.t item ei qui aquam sitit è praruptis saxis defluentem, neque eam capere potest. Praclare quidem cum iis agitur, quibus integrum & liberum est, meliora deligere; quique cum communi se vita dederint, quasi vallo aliquo circumsepti, non tenentur: quemadmodum nos, qui veluti quodam terrarum hiatu prohibemur, quominus ad hanc virginalem gloriam accedamus, quam attingere, illis amplius non licet, qui in humana vita curriculo vestigium semel impresserunt.*

X. De Gregorio Nazianzeno, Gregorii Nazianzeni, cui Theologo cognomen, patre nemo dubitet, qui filii legerit orationes: Sed, qui Gregorii Theologi vitam descripsit, Gregorius presbyter docet, matrem votis ad Deum conceptis obtinuisse masculam prolem, Theologum: qui Patri defuncto, superstite matre, successerit in Episcopatu Nazianzeno. Porro Theologus oratione funebri celebrauit tum patrem, tum sororem Gorgoniam, & fratrem Cæsarium, multis laudibus dignos omnes: nec matris laudes omisit, cum Patris funus celebraret.

XI. Hieracem Presbyterum, Isidorus Pelusiota libri 2. Epistola 53. docet vxorem habuisse, ἤκουσα παρά τινος φιλαλήθους ἀνδρὸς διήγημα λόγου καὶ μνήμης ἄξιον ὃ καὶ τῇ σῇ γυναικὶ δηλῶσαι ἐδικαίωσα, *Audiui à quosdam veritatis amante viro, historiam commemoratu dignam & memoria, quam vxori tua narrari opera pretium censui.* Prosper Aquitanus Rhegiensis Episcopus, ipse de seipso testis est, Epigrammate postremo ad vxorem, *Age iam precor mearum comes irremota rerum trepidam breuemque vitam, Domino Deo dicemus.*

Tu modo fida comes mecum isti accingere pugna,
Quam Deus infirmo prabuit auxilium:
Vt caro non eadem tantum, sed mens quoque nobis
Vna sit, atque duos, spiritus vnus alat.

XII. De Hilario Pictauiensi Episcopo cecinit 1. lib. Fastorum Mantuanus Carmelita,

Integritas vita, legum prudentia, cultus
Cœlitum, tutela inopum, diadema pedumque
Pictauiense tibi, dum nil mortalia curas,
Dum viuis tibi sorte tua contentus, ab omni
Ambitione procul, populo adplaudente tulerunt.
Non nocuit tibi progenies: non obstitit vxor,
Legitimo coniuncta toro: non horruit illa
Tempestate Deus thalamos, cunabula, tadas.

Et in eius vita Fortunatus, *Coniugem habens & filiam:* & quidem iam Episco-

Episcopus: has enim reliquisse tradit idem Fortunatus Pictauis, cum iret in exilium in Phrygiam Asiæ Itaque Ioannes Gillotius in eiusdem vita coniugatum fuisse non est ausus negare, *Vxoratum fuisse Hilarium*, inquit, *& vnius filiæ patrem non imus inficias.* Et paucis interiectis, *Quod si ita sit, ab hoc quidem munere non alienum tunc putabatur: imo sæpius eligebantur in Episcopatum coniugati, quam virgines, quia isti non tam idonei curæ pastorali, quam illi iudicarentur, vt scribit Hieronymus libro primo aduersus Iouinianum.*

XIII. Sidonium Apollinarem Gregorius Turonensis historiæ Francorum lib. 2. c. 22. scripsit, sibi filiam Auiti Imperatoris in matrimonio sociasse: atque ea nesciente plerumque abstulisse domo vasa argentea: quæ pauperibus donata, solebat illa non sine offensione redimere. Sed ipse Sidonius Episcopum suggerit Simplicium Biturigum, in Concione, quæ inserta est lib. 7. Epist. qua Concione describitur eius Simplicii electio. Et hic non tantum socer nominatur, *Istum, vt audiuimus, tam socero quam patre postpositis, ad sacerdotium duci oportere, vociferabamini*: sed etiam vxor laudatur, *Vxor illi de Palladiorum stirpe descendit, qui aut literarum, aut altarium cathedras cum sui ordinis laude tenuerunt.*

XIV. Magdeburgenses, Centuria sexta, Basilii in Gallia Episcopi Epitaphium recitant, in quo,

Annis bis denis, cum Badegunde iugali
Clausit in vrbe duos vnus amore thorus.

Rollevikius in Fasciculo temporum, ad annum Christi quadringentesimum nonagesimum quartum, *Gerhardus primus Episcopus Laudunensis vir sanctus habuit primo vxorem, quam dimittens, & iterato admittens, genuit ex ea virum sanctum Latronem, qui ei in Episcopatu successit.*

XV. Quid? quod infinitos legimus Sacerdotum filios? Athanasius ad Dracontium testatur nouisse, καὶ ἐπισκόπους πατέρας τέκνων. In Concilio Hispalensi primo, cap. 1. *Comperimus in Canone, vt Episcopus, qui res proprias, excepto filiis & nepotibus, alteri, & non Ecclesiæ suæ dimiserit, quicquid de Ecclesiæ rebus aut donauit, aut vendidit, aut quoquo modo ab Ecclesia transtulit, irritum haberetur.* In Capitulis Synodorum Græcarum a Martino Bracarensi collectarum, habes trigesimum, *De filia Episcopi vel presbyteri, siue Diaconi si Deo consecrata fuerit, & maritum duxerit, si eam pater vel mater in affectum receperint, à communione habeantur alieni.* In Concilio Lateranensi sub Innocentio tertio cap. 3. *Ad abolendam pessimam, quæ in plerisque inoleuit Ecclesiis, corruptelam, firmiter prohibemus, ne Canonicorum filii, maxime spurii, canonici fiant in secularibus Ecclesiis, in quibus instituti sunt patres.* In altero sub Alexandro tertio, caput est hoc titulo, *De ordinatione filiorum sacerdotum, & eisdem in Ecclesiis paternis non tolerandis.* Concilii Africani sub Bonifacio primo cap 2. *Vt Episcopi, vel clerici filios suos à potestate per emancipationem exire non sinant, nisi de moribus eorum fuerint, & de ætate securi.* Venantius Fortunatus libr. 4. Carmine 5. Ruricorum aui & Nepotis Epitaphium reliquit. Et Ruricus Epist. 36. libr. 2. scripsit ad Parthemium & Papianillam nepotes suos.

XVI. Gratianus Distinctione quinquagesima sexta probat filios sacerdotum, non solum sacerdotes, sed etiam summos pontifices fieri posse: & addit exempla. *Osius Papa fuit filius Stephani subdiaconi. Bonifacius Papa fuit filius Iucundi presbyteri. Felix Papa filius Felicis presbyteri de titulo fasciolæ. Agapitus Papa filius Gordiani presbyteri. Theodorus Papa filius Theodori Episcopi de ciuitate Hierosolyma. Siluerius Papa, filius Siluerii Episcopi Romæ. Deusdedit Papa filius Iucundi presbyteri. Felix etiam tertius natione Romanus ex patre Felice presbytero fuit. Item Gelasius natione Afer ex patre Episcopo Valerio natus est. Item Agapitus natione Romanus ex patre Gordiano presbytero originem duxit: Complures etiam alii inueniuntur, qui de sacerdotibus nati Apostolicæ sedi præfuerunt.* Eiusdem est Canon Priusquam Distinct. 28. *Priusquam ad nos scriptura vestra discurrisset, Ioannem diaconum, qui ab altera parte electus est, paruulam habere filiam quorundam relatione cognouimus: Vnde si rationem voluissent attendere, nec illi eum eligere, nec ipse debuerat consentire. Nam qua præsumptione audet ad Episcopatum accedere, qui adhuc longam corporis sui continentiam filia teste conuincitur non habere?* Platina. *Ioannes vndecimus patria Romanus, patre Sergio Pontifice. Ioannes decimus sextus patria Romanus, patre Leone presbytero.* Hadrianus. *Secundus patria Romanus, patre Valaro Episcopo, Deusdedit patria Romanus, patre Stephano Subdiacono. Ioannes decimus quartus Narniensis Episcopus patria Romanus, patre Ioanne Episcopo* Liberatus Breuiarii capite vicesimo secundo. *Romana ciuitas, Siluerium subdiaconum, Hormisdæ quondam Papæ filium, elegit ordinandum.*

XVII. Hieronymus ad Demetriadem de virginitate seruanda. *Quod nuper in hac vrbe diues quidam fecit presbyter, vt duas filias in proposito virginali inopes relinqueret, & aliorum ad omnem copiam filiorum luxuriæ atque deliciis prouideret.* Ad Eucherium Episcopum Saluianus Massiliensis *Legi*, inquit, *libros, quos transmisisti*: & post. *Nec miror quod vtile & pulcrum opus ad institutionem potissimum sanctorum ac beatorum pignorum condidisti.* Et Gennadius in Catalogo, *Eucherius Lugdunensis Ecclesiæ Episcopus scripsit ad Valerianum propinquum suum de contemptu mundi. Disseruit etiam ad personam filiorum Solonii & Verani, postea Episcoporum, obscura quæque sanctarum capitula Scripturarum.* Sed & Ruricii Lemouicensis ad Hesperium verba sunt, *Commendantes tibi pignus nostrum depositum tuum, cuius nos susceptione cepisti*: mihi quidem significant filium Ruricii ab Hesperio susceptum in sacro lauacro. Idem Epistola 45. lib. 2. consolatur Albinum presbyterum, & vxorem eius super morte filii, Gregorius Turonensis Historiæ Francicæ libri 10. cap. 5. *Ipse quoque Chupa, iterum commotis quibusdam de suis, filiam Bardegesili quondam Cenomanensis Episcopi diripere sibi in matrimonium voluit.* Rollevikius in fasciculo ad annum 464. *Germana Dauina Leontia, filia sancti Germani Episcopi.*

XVIII. Hinc sacra prosapia, instar regiæ in republica, aut apud Israelitas Sacerdotalis. In Epitaphio Chronopii Petrocoricensis Episcopi, apud Magdeburgenses Centuria 6. *Ordo Sacerdotum cui fluxit vtroque parente: Venit ad hæredem pontificalis apex.* In ea Sidonii oratione quam paulo ante diximus. *Si natalibus seruanda reuerentia est, parentes ipsius aut cathedris, aut tribunalibus præfuerunt.* Et post, *Vxor illi de Palladiorum stirpe descendit, qui aut literarum aut altarium cathedras cum sui ordinis laude tenuerunt. Sane quia persona matronæ verecundam & succinctam sui exigit mentionem, constanter astruxerim respondere, illam fœminam sacerdotis vtriusque familiæ, vel vbi educata creuit, vel vbi electa migrauit.* Iustinianus Nouella tertia ad Basilium Archiepiscopum. τὴν μακαριότητα τοίνυν τὴν σήν, ἥπερ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ νηπίας σχεδὸν ἡλικίας ἐν ἱερατικῷ παντὶ βαθμῷ τε καὶ σχήματι τὴν ἀξιωτάτην καλλιεστάτην ἐκκλησίαν, οἷα καὶ ἐξ ἱερατικῆς καταβαίνουσα φύσεως, ταῦτα φυλάττειν διηνεκῶς θεσπίζομεν, *Quare beatitudini tuæ, quæ ab initio ac infantili ferme ætate, in sacro solio & ornatu sanctissimam decorauit Ecclesiam, vtpote sancta descendens prosapia, sancimus hæc custodienda.* Rufinus hæc Eusebii et 24. cap. lib. 5. historiæ, ἔτι δὲ κἀγώ, ὁ μικρότερος πάντων ὑμῶν Πολυκράτης, κατὰ παράδοσιν τῶν συγγενῶν μου, οἷς καὶ παρηκολούθησα τισὶν αὐτῶν ἑπτὰ μὲν ἦσαν συγγενεῖς μου ἐπίσκοποι, ἐγὼ δὲ ὄγδοος: Hæc inquam Rufinus vertit: *Sed & ego omnium vestrum minimus Polycrates secundum traditionem parentum meorum obseruo, eorum duntaxat quos & ab initio sequutus sum: septem namque ex parentibus meis per ordinem fuerunt Episcopi, ego octauus.*

XIX. Satin' hæc exempla sunt: Addam duo. Cassiodorus Tripartitæ lib. 6. c. 14. *In illo porro tempore ferunt vitam finisse martyrio Basilium, Ecclesiæ Ancyranæ presbyterum & Eupsychium Cæsariensem Cappadociæ, ducta nuper vxore, cum adhuc sponsus esse videretur.* Vbi & vxorem habes, & recens ductam: vno verbo Eupsychum ferme sponsum: In eum-ne finem, vt sponsa ne vteretur?

XX. Nicephorus libri 14. cap. 5. historiam recitat Synesii promoti in Episcopatum Cyrenensem, & simul protestantis se liberis operam daturum. Protestatio fuit his concepta verbis, & legitur in Epistola 105. quam totã Nicephorus transcripsit: ἐμοὶ ὅ τε θεὸς ὅ τε νόμος, ἥ τε ἱερὰ Θεοφίλου χεὶρ γυναῖκα ἐπιδέδωκε. προαγορεύω τοίνυν ἅπασι καὶ μαρτύρομαι, ὡς ἐγὼ ταύτης οὔτε ἀλλοτριώσομαι καθάπαξ, οὔτε ὡς μοιχὸς αὐτῇ λάθρα συνέσομαι. τὸ μὲν γὰρ ἥκιστα εὐσεβές, τὸ δὲ ἥκιστα νόμιμον. ἀλλὰ βουλήσομαί τε, καὶ εὔξομαι συχνά μοι πάνυ καὶ χρηστὰ γενέσθαι παιδία. *Mihi tum Deus, tum lex, tum sacra Theophili manus vxorem tradidit. Prædico igitur cunctis, testorque, me neque ab ea discessurum vllo modo, neque vt mœchum cum ea furtim congressurum: quorum illud impium, hoc contra leges est: quin optaturum, precaturumque multos mihi bonosque nasci liberos.* Non nocuit libera protestatio: nec Ecclesiam pœnituit admisisse multis post laudibus celebrandum virum.

XXI. Magna hæc nubes est exemplorum: quæ si non impetret quod est in controuersia positum, scilicet, longe abfuisse prima Ecclesiæ secula ab ea seueritate, quam nunc cogimur oppugnare, quid est quod disputando obtinere quis possit vnquam sperare? Sed age, quid respondent videamus, qua singulis, qua omnibus.

XXII. Singulorum paucorum fidem vellicant. Polycratis, Eupscyhii, Synesii. Optime, si hi soli nominarentur: sed in tanta messe, quid iuuat pauculas spicas corrumpere? Næ nos ἐκ περιουσίας possumus hunc vnum, alterum, & tertium condonare aduersariorum iracundiæ, leuissimo, imo nullo totius exercitus damno. Et tamen quid id sit examinemus.

XXIII. In Polycrate, decipi Ruffini versione & Iuellum dixit Hardingus, & Bellarminus Philippum: discedentis a voce græca συγγενεῖς. Sed non est magni momenti. Concedimus eo nomine significari cognatos: sed parentes non posse, Bellarminus non facit fidem, non Hardingus. Imo, si verum, periit ipsa funditus cognatio, quæ non potest nisi à parentibus esse: at, propter quod quique tale, idipsum magis tale. Itaque si mihi propter vtrumque parentem cognati sunt & συγγενεῖς ii qui remotiores: non video qui possint ipsi parentes non esse συγγενεῖς. Sed sunt profecto. In iure Græco-Romano tom. 1. lib. 8. Michael Chonnus de gradibus cognationis: ἡ συγγένεια ὄνομά ἐστι κοινὸν καὶ καθολικόν. διαιρεῖται δὲ εἰς τάξεις τρεῖς. εἰς ἀνιόντας, κατιόντας, καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. καὶ ἀνιόντες μέν εἰσιν οἱ ἡμᾶς γεννήσαντες. *Cognatio nomen est commune, & generale: diuiditur autem in tres ordines: in ascendentes, descendentes, & eos qui ex transuerso, Ascendentes sunt qui nos genuerunt.* Et statim nominat in cognatione Iacob patrem Isaac, matrem Rebeccam: auum Abraham, auiam Saram καὶ τοὺς ἐπανωτέρω, & vlterius ascendendo: tum subiicit, οὗτοι οὖν πάντες συγγενεῖς τοῦ Ἰακὼβ λέγονται ἀνιόντες *omnes igitur hi cognati Iacob, dicuntur ascendentes.* Diodorus Siculus lib. 13. συνέβαινε καὶ τοὺς ἰδίους ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν συγγενῶν ἀναιρεῖσθαι, *ita fiebat, vt in suorum oculis cognatorum interficerentur*, καὶ θεωρεῖν γονεῖς μὲν τέκνων ἀπώλειαν, ἀδελφὰς δὲ καὶ γυναῖκας ἀνδρῶν καὶ ἀδελφῶν οἰκτρὰν καταστροφήν: *Et parentes viderent liberorum interitum: sorores, vxoresque virorum ac fratrum miserandum occasum.* Ergo proximi parentes in cognatis. Chrysostomus Homilia prima de Anna, cum de abdicatione loquitur, quæ est patrum in filios, τῆς συγγενείας τῆς ἑαυτῶν ἐκκόπτουσι: *Excindunt à sua cognatione.* Possunt tamen fateor in multis cognatis non esse parentes: sed nullos esse posse, falsum. Ideoque verisimile in multis non deesse aliquem. Et cur negemus in isto, quod in aliis manifestum?

XXIV. Eupsychium Episcopum dictum negat Hardingus contra Iuellum. Sed hæc nimia est vocularum cautela. Concedo non legi distincte: sed quis non videt seriem postulare? *Basilium Ecclesiæ Ancyranæ presbyterum, & Eupsychium Cæsariensem Cappadociæ?* Imo Athanasius contra Arrianos: Λεοντίου καὶ Εὐψυχίου τῶν τῆς Καππαδοκίας ἐπισκόπων. *Leontii & Eupsychii Cappadociæ Episcoporum.*

XXV. Synesii autoritatem valde eleuant Posseuinus, & Ferrarius. Fuisse neophytum: necdum peritum Christianitatis: non credidisse resurrectionem carnis: aut creari animam post corpus. Itaque, vel non factum Episcopum, vel mutasse. Si mutauit, vt hæc crederet; quod testatur historia, mutasse ergo & illud de vsu coniugis: neque enim in hunc magis iurasse quam in illa.

XXVI. Sed has vere Papisticas coniecturas facile dissipat Nicephorus: cuius hæc narratio est, *Quamuis esset ea opinione, Ecclesia tamen, vt sacerdotis obiret munus, homini permisit. Quæ hoc tum fecit, illa certa coniectura adducta, quod propter reliquas eius virtutes, eum etiam aliquando tandem flexum resurrectionis professionem comprobaturum, diuinamque gratiam rem illi tandem deesse, passuram non esse putaret. Neque illa opinione & spe sua falsa est: Paulo namque post, resurrectionem & credidit, & professus est, certam hanc esse, maximeque conuenire Ecclesiæ ipsi sententiam.* Cui Photius accedit, Bibliothecæ c. 26. πρὸς τὴν ἄλλην τοῦ ἀνδρὸς καλοκαγαθίαν καὶ τὸ καθαρὸν ἀφορῶντες τοῦ βίου· καὶ ὅτι οὐκ ἂν οὕτω βίος ἄνθρωπος τὸ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἐναμφθείη φέγγος· καὶ τῆς ἐλπίδος οὐκ ἐψεύσθησαν· ῥᾶστα γὰρ αὐτὸς ἐπὶ ἀρχιερατεύοντι, καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως εἰς πίστιν ἀπηκρίβωσε δόγμα, *Reliquam viri vitam attendentes*

tendentes & puritatem, & sperantes futurum, ut qui sic viueret illustrandus esset resurrectionis lumine. Nec spei frustrati sunt: facile enim postquam ordinatus fuit, fides ei facta est resurrectionis. Hinc habes primo factum esse Episcopum, etiam cum in ea esset sententia: quod tamen Sophistæ negabant. Secundo, mutasse quidem sententiam: sed aliquanto post ordinationem. Tertio, in ea mutatione ne verbum quidem factum de coniuge. Quis credat omissum, si verum, si necessarium? Et eo quidem tempore, cum iam egisset tam altas radices cœlibatus opinio?

XXVII. At non magis iuratus in hoc, quam in illa. Falsum inquam. Nam in matrimonium profecto iurauerat, tum cum vxorem acceperat ex manibus Theophili: at dogmatis Philosophicis hæsit tantum ex priuata animi persuasione, cuiusmodi solet esse iis omnibus qui imbiberunt eiusmodi studia: quod & ipse testatum fecit. χαλεπὸν ἐστὶ, inquit, εἰ μὴ καὶ λίαν ἀδύνατον, εἰς ψυχὴν τὰ δι᾽ ἐπιστήμης εἰς ἀπόδειξιν ἐλθόντα δόγματα σαλευθῆναι, *Difficile est, si non est valde impossibile, quæ opiniones in animum penetrauerint per demonstrationem scientiæ, eas concuti.* Non per sacramentum, sed per demonstrationem. Quis autem nescit facilius longe demonstrationem, saltem τὴν δοκοῦσαν, solui, quam sacramentum exui?

XXVIII. Præterea audio protestatum, non posse suam sententiam ire dissimulatum: sed ne relicturum quidem: hoc vero protestatum nemo legit, αὖθις δὲ πολλάκις ἐρῶ, μηδεμιᾶς ἀνάγκης παρούσης, οὔτ᾽ ἐλέγχειν σοφὸν, οὔτ᾽ ἐλέγχεσθαι, καλούμενος δ᾽ εἰς ἱερωσύνην, οὐκ ἀξιῶ προσποιεῖσθαι δόγματα· ταῦτα Θεὸν, ταῦτα ἀνθρώπους μαρτύρομαι, *Rursus & sæpius dicam: nulla præsente necessitate, in vtramuis partem disputare, non esse sapientis. Vocatus tamen ad sacerdotium certus sum non simulatum ire quæ non sentiam. Hæc Deum atque homines testor.* Hæc ille, quibus potuit non renuntiare, & tamen sententiam mutare: neque enim ille fingit, qui sententiam mutat: sed ille qui non mutato sensu suo, alienum aliis edisserit tanquam sibi persuasum. Indignum facinus viro bono. At de coniuge facit verba longe aliter: nec deseram, inquit: nec furtim coibo. Quam sunt hæc diuersa ab illis?

XXIX. Denique, quis persuadeat, non magis obligatum fuisse vxori legitimæ, quam falsæ sententiæ? Atqui huic ius diuinum obstabat. Vxori vero fidem que præstari ius diuinum cogebat, id est pietas. Quare, cum progressus fecisset in fide, tum vidit se delusum suæ illius scientiæ demonstrationibus. Quis vero ausit dicere, similiter delusum, cum fidem promitteret vxori? Merito igitur obseruauit Nicephorus, mutasse sententiam de dogmatis: at non obseruauit mutasse fidem coniugalem.

XXX. Hactenus illi passim carpebant agmen. Nunc totis pugnabunt legionibus. Vxores ergo illas fuisse ante ordinationem ductas: à quibus post abstinerent. Sic Tertullianum Pamelius in argumento lib. 1. ad vxorem, ad hanc scripsisse, *pari consensu continentiæ ergo separatam.* Gregorii Nysseni vxorem Baronius Theosebiam finxit seorsum à viro se Ecclesiæ ministerio mancipasse, & diaconissæ munere functam: §. 64. anni 369. Sed finxit suo more, propria fretus audacia, nullo antiquitatis vel monumento præeunte. Hilarii historiam Ferrarius Mantuani testimonio niti, qui fuerit seculis vndecim posterior: & semper cœlebs, multusque in laude virginitatis: qui etiam Hilarium testetur, ne castum pudorem perderet, obtinuisse à Deo mortem tum filiæ, tum Coniugis. Posseuinus addit extare eius Epistolam ad Abram filiam, vt eius animum auerteret à nuptiis: & in Psalmum 64. dixisse, Vouendum esse Deo contemptum corporis, & castitatis custodiam. Fronto Ducæus, Sidonio vnicum fuisse filium, duasque filias: Illi, factum Episcopum, quicquid habebat dignitatis reliquisse, teste Sauarone in eius vita. Itaque non potuisse filium non esse iam grandem.

XXXI. At nos habemus & vrgentes coniecturas, & certa argumenta, quæ opponamus. Quanquam de ductis ante ordinationem, non est, quod valde contendamus: etsi Eupsychii videatur historia abludere, nisi si dicat quis, occisum in ipsis primordiis ordinationis: quod tamen de presbyteratu foret intelligendum: sed si fuit non extra ordinem electus, ante oportet fuisse Diaconum: ideoque etiam positum in ordinibus nuptias celebrasse. Viderint tamen, qui volent. Nam nos quidem de nuptiarum tempore, non sumus solliciti: hoc potius quærimus, vtrum nuptiis ante ordinationem contractis vsi sint etiam post ordinationem.

XXXII. Et primo, suadet vitæ societas. Nam qui Cœlibatum maxime promouerunt, iidem viri cum vxore suspectam esse voluerunt habitationem: inde enim Trullenses sanxerunt Episcopi γυναῖκα προδιαζευχθεῖσαν habitare in monasterio: & quidem procul à viri mansione ædificato. Nostri etiam Papistæ inter fœminas, quarum suspectam familiaritatem esse volunt, ideoque clericis prohibitam, vxorem ipsam numerant: quod proximo libro videbimus. Quare, quæ ratio coegerit (si quę ratio coegerit) abstinere ab vxoribus, eadem coegisset separari habitationem, & familiaritatem dissui. Atqui non factum. Nam & Diaconus ille apud Irenæum domi secum suam habuit: & Prosper suam dixit Comitem irremotam: & Hilarius, cum abiret in exilium, reliquit apud Pictauos vxorem, & filiam. Deinde si factus Episcopus, separatus esset, falso Mantuanus diceret,

> *—— Non horruit illa,*
> *Tempestate Deus thalamos, cunabula, tædas.*

Nam quis neget horrori esse non ea tantum quæ fieri nolumus: sed ea etiam, quæ cum facta sint auersamur? Tum autem, quid ageret illa temporis circumstantia? Aut quis non videt additam, ad comparationem insequentium temporum, quibus mutata sit ratio? Atqui ne hodie quidem non licet admitti eos, qui prius nuptias celebrarunt, dum voueant in posterum abstinentiam. Inepte ergo Mantuanus comparationem instituisset.

XXXIII. Cœlibem fuisse fateor Mantuanum, & virginitatem laudasse? Quid tum? aut quomodo inde conficiet Ferrarius non habitasse Hilarium cum vxore? quod nam id genus est Logicæ quod imbibit, factus assecla Cardinalis, adulator Jesuitarum? An ita proficiunt, qui à nobis discedunt? Bonum factum. Sed idem Mantuanus, qui cœlebs virginitatem laudauit, dum hanc Hilarii coniugis historiam descripsit, ausus est Cœlibatus tyrannidem graui stylo notare, quod satis sit: & carmina descripsit Espensæus, de Continentia lib. 1. c. 13.

> *Propterea leges, quæ sunt connubia contra,*
> *Esse malas quidam perhibent: prudentia patrum*
> *Non satis aduertit, dicunt, quid ferre recuset,*
> *Quid valeat natura pati: ceruicibus, aiunt,*
> *Hoc insuaue iugum nostris imponere Christus*
> *Noluit: istud onus, quod adhuc quam plurima monstra;*
> *Fecit ab audaci dicunt pietate repertum.*
> *Tutius esse volunt, quam lex diuina sinebat;*
> *Ire via, veterumque sequi vestigia patrum,*
> *Quorum vita fuit melior cum coniuge, quam nunc*
> *Nostra sit, exclusis thalamis, & coniugis vsu.*

Vbi vides semper tempora temporibus comparata, vt quæ patrum erant, fuerint cum coniuge: quæ deinceps, exclusis thalamis, & coniugis vsu. Quare certum, cœlibem Mantuanum, & profusum in laudes Virginitatis, non aliter induxisse in animum, quam Hilarium, atque alios Patres, non desiisse vti coniugibus ante ordinationem ductis.

XXXIV. De impetrata coniugis filiæque morte, ipsi Ferrario non arrisit fabula, nedum nos moueat. Et vero nouum, imo inhumanum aduersus carnis stimulos remedium est. Epistola ad Abram displicuit Hardingo, tanquam peniculamentum miserum, scriptumque ἀπόκρυφον, abiectum, & suppositium. Et vero ita est: nihil habet dignum Hilario. Minus dixi nihil habet non indignum Hilario: adeo vt Baronius cogatur diuinare, demisisse sese tantum virum ad captum mulierculæ. Sed esto vt volent: quid inde lucri habent? Hortatur filiam Hilarius ad virginitatem: ergo Hilarius ab vxore sua abstinuit. Egregie, quasi non in medio ipso papismo, multi patres liberos vtriusque sexus includant monasteriis, ipsi interea alios generantes.

XXXV. Sed ipse dixit, Deo vouenda esse contemptum corporis, castitatis custodiam, ieiunij tolerantiam. Quasi nulla esset castitas, præter abstinentiam ab vxore: quasi nulli coniuges casti: sed id nos proximo libro videbimus. An vero vouendum dixit, solis presbyteris? Nam, nostra quidem sententia, hoc genus vota communia sunt omnibus Christianis: qui tamen non tenentur omnes abstinere ab vxoribus. Denique, cur non potuit Hilarius ipse vouere castitatem, & simul vti vxore, cum hodie qui vouerunt, non desinant vti scortis?

XXXVI. Nec in Tertulliano miranda non est Pamelij audacia, non in Gregorio Nysseno Baronii, tam confidenter asserentium, quod nunquam viderunt, neque scriptum, neque pictum, neque dictum. En quo se præsumptæ opinionis erigat vehementia! At si tam potens fuit apud Tertullianum lex, quæ continentiam imperat presbyteris, vt ex ea ausus sit definire vxorem ab eo separatam; cur eam minoris fecit, quæ ab eadem origine est, prohibente sic separatam à viro mulierem, postea vnquam nubere, ne defuncto quidem illo? Nam poterat hæc Tertulliano gratiam facere dissuadendi vxorculam à secundis nuptiis. An existimauit nondum perfectum fuisse cœlibatus Babelem? Habet nos assentientes: sed qui sibi permittit, non credere vllam adhuc legem, quæ vxores presbyterorum, quantumuis separatas, nubere post virorum mortem vetaret: ne ægre ferto non credentes, fuisse vllam latam, quæ abstinentiam ab vxore imperaret. Quando ne ipsi quidem hac parte tyranni ausi sint eam inducere, nisi posito mutuo in continentiam consensu. Ac enim vxorem Tertulliani non consensisse patet: quia laborauit vir in ea dissuadenda à secundis nuptiis. Et hanc quis credat noluisse primis vti?

XXXVII. De Apollinaris liberis, quid iuuat nugari? Non equidem ausim affirmare vllos ei susceptos post Episcopatum: etsi nonnullos scio ex nonnullis coniecturis suspicatos. Sed, vt sese hæc res habeat, at illud certum, non discessisse ab eo vxorem. Itaque Sauaro in eius vita, *In Episcopatu suo præclare se gessit, in ieiuniis & orationibus assiduus, vnde malese habuit: erga mendicos effusus, & vnice liberalis, argenteæ supellectilis vasa egenis erogabat, vt Papianilla vxor resciens illa dato precio reciperet.* In Episcopatu ergo ille erogabat: in Episcopatu hæc redimebat. Itane potuit, si separata, si inclusa monasterio, si procul habitans? Imo Gregorius Turonensis diserte, ille *auferebat à domo*, ista *domi restituebat.* Ambo igitur domi

XXXVIII. Non satis probationis? iis forte quibus nihil satis. At cohabitatio tam certo supponit id ipsum quod probatum volumus, vt ex more Græcorum vsus matrimonii solo συνοικεῖν verbo significetur. Isæus de Philoctemonis hæreditate τῷ Φιλοκτήμονι ἐκ μὲν τῆς γυναικὸς ᾗ συνῴκει οὐκ ἦν παιδίον οὐδὲν, *Philoctemoni ex vxore, cui erat copulatus, infans nullus fuit.* Et post, ταῖν δὲ ἀδελφαῖν τῇ μὲν ἑτέρᾳ, ᾗ ὁ Χαιρέας συνῴκει οὐκ ἦν ἄρρεν παιδίον, οὐδὲ ἐγένετο πολλὰ ἔτη συνοικούσῃ. ἐκ δὲ τῆς ἑτέρας, ᾗ συνῴκει Φανόστρατος, οὐ τοσούτων ᾠδῦνε. Denique lib. 8. tom. 1. Iuris Græco-Romani capite de habentibus in contubernio mulieres extraneas, ita legas, ἀγαμία ἐν τούτῳ ἔχει τὸ σεμνὸν, ἐν τῷ κεχωρίσθαι τῆς μετὰ τῶν γυναικῶν διαγωγῆς· ὡς ἐὰν ἐπαγγελλόμενός τις αὐτὴν τῷ ὀνόματι, ἔργῳ τὰ τῶν γυναιξὶ συνοικούντων ποιῇ, δῆλός ἐστι, τὸ μὲν τῆς παρθενίας σεμνὸν ἐν τῇ προσηγορίᾳ διώκων, τῆς δὲ καθ᾽ ἡδονὴν ἀπρεπείας μὴ ἀφιστάμενος: *Cœlibatus dignitatem ac venerationem in hoc consistere, vti quis à consortio muliebri separatus sit: quippe si quis eum verbo tenus promittens, reapse faciat ea, quæ solent qui mulierum in consortio degunt: manifestum de se præbet indicium quod virginitatis decus nomine tenus sectetur, verum fœditate voluptatis non abstineat.* Nota, τὰ τῶν γυναιξὶ συνοικούντων. Etiam Latini similiter: Suetonius Vespasiano, *Dilectam quondam sibi, reuocauit in contubernium.*

XXXIX. Sed exspectant, videlicet, potentius confutari. Satisfaciamus importunitati. Joannes ille Diaconus, de quo fuit paulo ante Canon, *Priusquam*, Distinct. 28. apud Gratianum, habuisse dicitur paruulam filiam. Et paruitas filiæ, inquit glossa, fuit argumentum quod non diu fuerit continens. Vnde ei negata promotio in Episcopum: non neganda puto, si ante diaconatum genuisset. Sed quid de Nouato dicent presbytero, qui calce violauit vterum coniugis prægnantis? Non habuit hic Pamelius, vnde nobis, vt in Tertulliano, separationem cuderet continentiæ ergo.

XL. Quid

XL. Quid? nonne Gratianus ad Canonem *Cenomanensem*, diserte monuit, sacerdotum filios intelligi natos, non ex fornicatione, sed legitimo matrimonio, quod iis liberum fuisset ante prohibitionem? Verba paulo ante descripta recolamus, *Cum ex sacerdotibus nati in summos pontifices supra leguntur esse promoti, non sunt intelligendi de fornicatione, sed de legitimis coniugiis nati: quæ sacerdotibus ante prohibitionem vbique licita erant, & in Orientali Ecclesia vsque hodie eis licere probantur.* Enimuero si tantum natos dixisset Gratianus ex legitimo matrimonio, poterat videri habere in animo, tempora præcedentia ordinationem. At ille non substitit, sed addidit matrimonia licita presbyteris: & licita ante prohibitionem, quæ autem prohibitio fuit, qua fierent non licita matrimonia ante ordinationem? Tum autem licita, vt in Oriente. Quis iam dubitandi locus? Et vero hanc fuisse Gratiani sententiam, agnoscit adnotatio addita in Decreto Gregoriano, *Ostendit aperte Gratianus, se in ea fuisse opinione, aliquando in Latina Ecclesia, presbyteris etiam licuisse vti coniugio: quod in Ecclesia Græcorum, & olim & nunc permissum est.* Ergo, inquam, si nati liberi presbyteris post ordinationem; vsi sunt hi suis vxoribus. Nam quid ad me, si displicuit Gratiani sententia correctoribus Gregorianis? An quia hi ex suorum præiudicio temporum voluere Gratianum suæ ferulæ subiicere; ideo æquum nos à veritate abduci? Imo nimium sero cornicum oculi configuntur.

XLI. Sed illustrius exemplum est Gregorii Nazianzeni senioris. Hunc enim manifeste constat duos saltem filios genuisse post initum sacerdotium: illum videlicet nominatissimum Theologum, tum eius fratrem Cæsarium. Concedunt-ne: an volunt conuinci? En tibi locupletissimum testimonium vnum, idemque duorum simul testium, & patris, & filii. Habes in carmine de eius vita patrem cum obsecraret filium, vt sibi auxilio esset in exercendo munere, cum alia παθητικώτατα, tum hoc οὔπω τοσοῦτον ἐκμεμέτρηκας βίον. ὅσος διῆλθε θυσιῶν ἐμοὶ χρόνος, *Nondum tot anni sunt tui, quot in sacris, mihi sunt peracti victimis.* Quid autem hoc est, nisi necessario affirmare, Gregorium filium genitum esse, cum iam pater esset Episcopus? aut certe presbyter?

XLII. Quid Cæsarius? At hic Gregorio minor natu. Est enim Gregorius concessus matris votis, optantis prolem masculam. Eodem carmine, Αὕτη ποθοῦσα παιδὸς ἄρσενος γόνον Ἰδεῖν ἐν οἴκῳ, πρᾶγμ' ἐὸν πολλοῖς φίλον, Θεῷ προσωμίλησε, καὶ δεῖται πόθου τυχεῖν: *Cupiebat illa masculum fœtum domi spectare, magna vt pars cupit mortalium. Deum ergo supplex orat, vt vota expleat.* Post subiicit exauditam, & forma, & nomine præmonstrato, in somnis, καὶ τίνων εὐχῆς οὐκ ἀμυρίζει φίλης. Ἀλλ' ἧκεν αὐτῇ δεξιὸν προοίμιον Ὄψις, σκιὰν φέρουσα τῆς αὐτουργίας. Ἐμὸν γὰρ εἶδος ἐμφανῶς παρίσταται, καὶ κλῆσις, *Nec vero id eius irritum votum fuit. Sed venit ipsi commodum præludium. Visio petita deferens vmbram rei: facies aperte nostra, nam se illi obiecit, Nomenque.* Si optabat prolem masculam domi videre: ergo nulla erat. Primogenitus ergo, saltem marium, Gregorius. Itaque Cæsarius & ipse natus patre iam Episcopo.

XLIII. Commotus tam illustri, tamque manifesto exemplo, magnus Annalium decoctor Baronius anno 371. *Quam caro*, inquit, *pretio sibi emerent eiusmodi exemplum, tum recentiores Græci, tum Latini incontinentes, atque ii potissimum, qui à fide Catholica exulant hæretici?* Nam hoc genus hominum, mire Catholicum, si credere fas est, mireque continens, se vnis exceptis, nihil in orbe vident non hæreticum, non incontinens. Esto: nos Romanum fastum æqui bonique consulamus: & quod mutare non possumus, saltem toleremus: donec ille appareat nostræ fidei autor, nostræque castitatis vindex. Cur tamen emamus pretio, quod & offert sese vltro, & dono datur? Grati potius, lætique accipimus, quod facit ad nostri triumphi magnificentiam, cum iam potentissimis Scripturis debellatum est mendacium. At sacerrimi Papistæ, quod nullo auro possunt redimere, vt ne sit; quacunque arte, impostura, audacia satagunt, vt ne sit quod est. Tantus eis religionis amor.

XLIV. Vt suis ergo, sibique, metum minuat Baronius, hyperbolen comminiscitur. Commenti ratio: vna à lege cœlibatus. Generare liberos, inquit, in Episcopatu, procul à moribus legibusque Ecclesiasticis erat: tamque in Occidentali, quam in Orientali Ecclesia, hoc potissimum seculo, firmiter custoditum: nec fingi potest, Gregorium seniorem adeo ignominiose leges Ecclesiasticas proculcasse. Deinde, quomodo eiusmodi suorum natalium labem sic ipse Gregorius propalare non veritus esset, quæ diuinitus accidisse tantopere prædicat?

XLV. Tertia ratio præcipua, à notatione temporum: vnde sperat conficere natum Theologum, antequam pater esset non tantum Episcopus, sed etiam Christianus. Theologum, cum Athenis esset vna cum Basilio, fuisse annorum triginta. Eodem tempore Athenas se contulisse Julianum: nempe Consulibus Constantio septimum, & Gallo tertium, qui annus erat Domini 354. Vnde si auferas triginta, redibit annus 324. idem annus nati Theologi, & præcedens annum Concilii Niceni. Iam vero Gregorium patrem eodem anno baptizatum, quo Concilium coactum, constare testimonio ipsius filii. Imo in oratione funebri patris, scripsisse se natum ante baptismum patris. Non constare autem, quanto tempore fuerit in laicis post baptismum, aut in sacris ordinibus ante Episcopatum. Vt plane intelligas (exclamat post tantum sudorem exsultans Baronius) longe abesse, vt parente Episcopo, nasceretur Theologus.

XLVI. Sed potuit ne fieri, vt hæc ipse sibi persuaserit Baronius? Nam, vt aliis persuadeat, vix est, vt credam: nisi si quis nihil habet salis. Nam quod genus hoc est hyperbolæ? contra non tantum veritatem rei, sed etiam cognitam: Nam per hyperbolen excedi veritatis exactam mensuram, satis tritum: sed tum ea ipsa exacta mensura non est rite explorata: sic chiliades pro numero incerto: sic infinitum, pro immensa quantitate. Sed in re exploratissima & certissima, cuiusmodi annorum numerus est patri liberorum, apud quos locum habere possit, non sane video. Est enim disertum, Nondum es tantum vitæ emensus, quot mihi sunt transacti anni in sacrificiis. Et valeat tamen hyperbole: si vincant argumenta. Sed si hæc, aut falsa sunt, aut incerta, quis non videat standum testimonio tam diserto?

XLVII. Et primum quidem argumentum præter nugas nihil habet, Meras, inquam, nugas: vix pueris dignas. Nos enim, generauit, inquimus, Gregorius vir pius liberos, dum esset Episcopus: Ergo nulla erat tum temporis lex certa cœlibatus. Negant antecedens Papistæ, vt ne cogantur admittere consequens. Ergo magnifice Baronius (nam hyperbolem hic mihi credo Baronius indulgebit) Lex erat certa cœlibatus: ergo non generauit, dum esset Episcopus. Næ facile triumphi obtinentur, si hac arte victoria acquiritur. Sed nos, qui aliis etiam argumentis scimus nullam fuisse, tum maxime temporis, facile videmus Baronianam Dialecticam.

XLVII. Secundum argumentum iis ego condono, qui didicerunt legitimum Presbyteri matrimonium multo magis damnare, quam impuram fornicationem. Imo ausim deponere, si peruenisset Baronius ad finem Annalium, mollius fuisse loquuturum de Cæsare Borgia, illo Alexandri Pontificis digni Patris digno Filio, non iam ex legitimo matrimonio, sed ex infami concubitu suscepto: quam nunc de Gregorio Theologo. At certè non ea mens erat nostro Theologo. Itaque potuit securus suorum natalium honorem prædicare: magnum duplici nomine: & quod ex sancto Episcopo: & quod ex illustri matrona, cuius erant muliebria castiora, quam sit os impure calumniantium.

XLVIII. Tertium argumentum artificiosius est, & consideratione dignius, ne nos arte vafra decipiat: qua solet ille plerumque minima quadam inclinatione, magnarum rerum momenta præcipitare: vt nisi quis attentissime legat, diligentissimoque exploret examine, non possit imposturas cauere. Hic certe, & vera dicit, & vera dicendo mentitur tamen: quod genus imposturæ est artificiosissimum. Anno Concilii Nicæni Gregorium seniorem baptizatum fuisse constat. Sed à baptismo ad ordinationem longum interuallum, nugamentum est. Testis contra Theologus ipso in funebri patris, Πιστεύεται μὲν γὰρ τὴν ἱερωσύνην, οὐ κατὰ τὴν νῦν εὐκολίαν καὶ ἀταξίαν· ἀλλὰ μικρόν τι διαλιπών, ὥστε τῇ καθάρσει προστεθῆναι καὶ τὴν τοῦ καθαίρειν ἐμπειρίαν, καὶ δύναμιν: *Enimuero sacerdotium suscipit, non ea facilitate & confusione, quæ nunc viget, sed pauco interiecto temporis spatio: vt purgationi accederet purgandi peritia & facultas.* Μικρόν τι διαλιπών, inquit, id est, autore Baronio, aliquot annos, dum degit in laicis, dumque in minoribus ordinibus. Satin' sanus Baronius? Nos annum damus: qui scimus, ne annum quidem concessum Hilario, Ambrosio, Synesio. Et esse satis, quis neget: maxime ei, cuius præmonstratam diuinitus ordinationem, ipse testatur filius; diuina affulgente luce inter baptizandum? Enimuero apud Harmenopulum tit. 2. Canon 1. sect. 1. Νεοφώτιστος, ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς ἐπίσκοπος μὴ γινέσθω, εἰ μὴ θείᾳ χάριτι: *Recens per baptismum illuminatus, aut ex praua conuersatione, non fiat Episcopus, nisi diuina gratia:* ἤγουν εἰ ἀποκάλυψις περὶ αὐτοῦ γένηται, *id est, si reuelatio de ipso contigerit.* Imo ordinarie electis, Justinianus putauit tres menses sufficere. In Authenticis collat. 9. tit. cap. 2. *Si laicus hoc modo ad Episcopatum eligatur, ne repente Episcopus ordinetur, sed primo clericis non minus tribus mensibus connumeretur: & ita sanctas regulas & quotidianum Ecclesiæ ministerium edoctus, Episcopus ordinetur.* Quod habes iterum Nouella 113.

XLIX. Quare dicimus hoc posito, non constare suum Baronio calculum. Nam, vt demus non male assignari annum nati Theologi: tamen superest frater Cæsarius, post eum natus: quot annis? Varium hoc esse scio. Sed in moderatis coniugiis vix intra biennium, dum ablactetur, qui prior in lucem processit. Quare natiuitas Cæsarii incidit in sacerdotium patris: imo ipse conceptus. Quid ergo promouit Sophista?

L. Verum in ipsa Theologi historia, multa sunt diligenti retractatione digna. Venisse Athenas Iulianum anno Christi 354. id est, Consulibus Constantio septimum, & Gallo tertium, certum: fuisse Theologum Athenis anno ætatis trigesimo, certum: visum esse Athenis à Theologo Julianum, certum. Sed visum Athenis anno 350. incertum: incidisse annum Gregorii tricesimum, in Christi 354. incertum: visum denique Iulianum anno Gregorii tricesimo, incertum. Et quidem ita incerta omnia, vt propinquiora sint falsis. Et tamen nisi certa sint, nullam esse Baronii demonstrationem necesse est, quæ nullis nisi iis fundamentis nitatur.

LI. Fuisse Athenis Gregorium anno ætatis tricesimo, verum: sed postremo Gregorius, Presbyter τριάκοστον ἤδη πληρώσας ἔτος ἐν τοῖς μαθήμασιν, οὕτω τῇ πατρίδι ἑαυτὸν ἀποδίδωσι: *Tricesimo iam anno in artium studiis exacto, patriæ se restituit.* Ipse Theologus, καὶ γὰρ πολὺς ἤδη τέτριπτο τοῖς λόγοις χρόνος ἤδη τριακοστὸν μοὶ σχεδὸν τοῦτ' ἦν ἔτος: *Nam tempus ingens fluxerat iam in literis, triginta & annos pene tunc exegeram.* Vbi διαφωνίαν nota. Presbyter plenos annos numerat: at Theologus non plenos. Vter norat certius? Itaque vno minus, Baronio erant numerandi: vnde conficeret, natum Theologum ipso anno Nicæni Concilii: eoque magis Cæsarium conceptum in Episcopatu.

LII. Sed cur necesse, visum Julianum ipso illo tricesimo anno. Sane: si Athenis non fuit amplius Theologus: & intra menses duodecim venit studuit, rediit. Quod quis credat? Quid si pro mensibus duodecim, annos totidem euincimus moratum Athenis? Ipsum testem appello, describentem suum aduentum in vrbem literis opulentissimam: Ἄχνους παρειά, τῶν λόγων δ' ἔρως ἐμὲ Θερμός τις εἶχε: *Lanugo nondum texerat genas: tamen me literarum ceperat feruens amor.* Post pauca, ὅπερ δὲ πάσχει θερμότης ἀεὶ νέων Ὁρμαῖς ἀτάκτοις, εὐκόλως ῥιπίζεται. Ὡς πῶλος ἅπτων εἰς δρόμοις, θυμοῦ πλέως· Γένοιτο τοῦτο τῆς γὰρ ὥρας παντελῶς Ἔξω θαλάσσης ἐκ ἰθ' ἡμερωμένης, *Quod autem ephebis ferè accidit (præceps eorum semper est namque impetus, non aliter atque pullus ad cursus salit ferox) idem mihi contigit: nam incommode prorsum efferato iam mari,* Ποτ' οὖν Ἀλεξάνδρειαν ἐκλιπὼν ἐγὼ Ἄρας ἔτεμνον πόντον εὐθὺς Ἑλλάδος: *Vrbe tunc Alexandri pedem Mouens, Athenas naue tendebam.* En habes Theologum Athenas nauigantem ἔτι νέον adhuc iuuenem: atque adeo iuuentutis delatum impetu. Adhibe Bellarminum, aut Gretserum testem: vicerimus facile. Nam illi olim in Manasse, quem iuuenem Iosephus dixit, collegerunt annum ætatis decimum octauum. Sed hic iuuentutis habes notata initia. Nam, vt omittam eos, qui annum tricesimum accedunt, iam non posse dici rerum inexpertes, vt solo impetu agantur: habes ἄχνουν παρειάν,

læues genas, imberbem iuuenem: & in versione Billii Ephebum. Sunt autem imberbes circa annum ætatis decimum octauum; sed & prius: nam ἄχνος non eum designat duntaxat, cui barba nulla: sed etiam cui ne lanugo quidem. At lanugo plurimum ab anno decimo sexto, aut circiter. Tunc autem ætas etiam feruentissima, & inconsultissima. Nam Xenophon in Laconum Politia iis qui ἐκ τῶν παίδων εἰς τὸ μειρακιοῦσθαι ἐκβαίνωσι, *qui egressi pueritiam, adolescunt*, obseruat ἰσχυροτάτας ἐπιθυμίας τῶν ἡδονῶν παρεῖναι: *vehementissimas adesse voluptatum concupiscentias.* Nauigarit ergo, atque adeo Athenas venerit circa annum ætatis duodeuicesimum: vnde resultant temporis apud Athenienses acti circiter duodecim anni. Quid habet ergo causæ Baronius, vt non potuerit Gregorius Iulianum videre Athenis, ante annum tricesimum? Non vicesimo, non vicesimo quarto, aut quinto? non denique vicesimo septimo, aut octauo? ac proinde nasci idem anno secundo, aut tertio, aut quarto, aut etiam amplius patris summum Pontificem agentis?

LIII. Nam, quod notat ipsum testari se natum ante patris Baptismum, mera fabula est. Ille natiuitatis quidem meminit, post describit baptismum patris. Sed nego natiuitatis tempus vllo modo designare. Amplius dicam: nego suam natiuitatem describere: sed quæ eam præcesserunt. En tibi, vt intime Baronium noris: & quam dignus sit, quicum in tenebris mices: τὸ γὰρ καθ' ἡμᾶς ἴσως οὐδὲ μνήμης ἄξιον, ὡς ἀναξίους τῆς ἐλπίδος ἐλπισθέντος, ἢ κἂν ᾖ μέγα τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι καὶ πρὸ γενέσεως ἡμᾶς καθυπέσχετο τῷ Θεῷ, μηδὲν τὸ μέλλον δυσωπηθεῖσα, καὶ γεννηθέντας εὐθὺς ἀνέθηκε: *Nam quod me spectat, forte nec dignum est quod recenseam, vt qui non responderim speratis: vtcunque magnus eius ausus fuerit: nempe quod antequam generaremur, Deo nos vouerit, futurorum non ambigua: quin & primulum genitos dedicarit.* Hæc ille, subiectis postea iis quæ pertinent ad sollicitam matris curam de conuersione mariti. Et quis credat tum demum hanc curam incepisse, cum natus est Theologus? Aut quis in huiusmodi encomiis exegit ordinem temporum? Et non agnoscit seriem plerunque occupari, prout commodum laudanti, pompam orationis affectanti, potius quam historiæ distinctam descriptionem?

LIV. Rem habemus in tuto. Nam Baronius nihil adfert præter coniecturas, oppositis coniecturis facile diluendas: & ipsas per se vix verisimiles. Oportet enim in eundem annum trigesimum Nazianzeni Theologi, conferri tum eius aduentum, & discessum, tum præsentiam Iuliani: quod quis credat? Tum autem eo redeunt omnes, vt ne dixerit Gregorius pater, quod dixit, sed hyperbolice loquutus sit. At nostræ coniecturæ, primum nihil habent absurdi, quod-ve pugnet cum historia aut Nazianzeni, aut Iuliani. Deinde retinent τὸ ῥητὸν verborum patris. Quis autem non hoc ῥητὸν præferat hyperbolæ? Nam si vim habuit hyperbole, certe maiorem multo ipsa veritas. Voluit pater filio suadere, vt se iuuaret in tanto munere. Expressit caussam, ætatem iam grauem annis: indicans eam spem, in quam generantur liberi: vt habeant patres senectutis solatium. Ergo, quo senior pater, hoc vehementius argumentum. Est autem sine dubio senior, si natus filius in Episcopatu, quod sonat τὸ ῥητὸν: quam si ante Episcopatum, quod vult hyperbole. Itaque nostræ sunt partes longe meliores. Quibus opponi nihil possit, præter illud ipsum, quod est in quæstione cœlibatus mysterium: quod non potest esse tanti.

LV. De Gregorio Nysseno disputatum nihil vidi. Sed tantum à Baronio audacissimo vitorum luxatam historiæ veritatem, quasi nihil minus agente. Anno 369. §. 64. *Quod vero spectat ad Nyssenum, ante Episcopatum fuisse coniugio obligatum, cum Nicetas, tum Nicephorus testari videntur: annuit hoc idem ipse in libro, quem de Virginitate conscripsit.* En tibi coniugatum: sed ante Episcopatum, quod tamen à nullo veterum habuit: sed à se suo more assuit, vt errori caueret. Nam ab iis quos laudat habet coniugium: non habet coniugii tempus.

LVI. At nos contra etiam in sacris constitutum docemus fuisse coniugatum, ex Gregorii Nazianzeni Epistola 95. quæ ipsum Nyssenum consolatur super morte vxoris, quam diserte appellat ἱερέως σύζυγον, *Sacerdotis coniugem.* Et ipsum Nyssenum τῇ τοιαύτῃ συζῆσαι, *cum ea vixisse*, scilicet ad eius vsque obitum. Sed & Nicetas annot. 28. in Nazianzeni oration. 20. quæ est in laudibus Basilii. *Sic coniugatam vitam delegit*, nempe Nyssenus, *vt tamen eandem vitæ rationem, idemque institutum cum Episcopis haberet. Ita fiebat, vt hæc tria, nimirum cœlibatus, matrimonium & sacerdotium, vitæ quidem genere & instituto inter se differrent, non item vitæ gerendæ ratione.* Non enim coniugium magis hæc separant ab Episcopatu, quam cœlibatum: sed significant cœlibatum cum Episcopatu, non dissimilem fuisse matrimonio cum Episcopatu: id est, non minus laudabiliter & sancte in Episcopatu vixisse Gregorium coniugatum, quam Basilium & Petrum eius fratres cœlibes.

CAP. XIV.

Historia firmati cœlibatus.

I. SVperest, quam polliciti sumus historiam cœlibatus imperati mera & violenta tyrannide. Non enim, vt reliquiæ corruptæ partes Ecclesiæ: ita hæc suam calamitatem imputat soli persuasioni, quæ vtcunque intellectum vitiet, tamen voluntatem liberam permittit: sed violentiæ, quæ non persuasos, imo reluctantes, quo iure qua ve iniuria coegit. Quo magis constat violatam Ecclesiæ naturam. Hanc vero partem addidimus, magis ne quid desit nostræ disputationi, quam, quia sit opus noua post Chemnitium & Plessæum diligentia, à quorum exacta cura plenissimam habemus, & inde hæc excerpta.

II. In hoc negotio separatur Oriens, in quo Græci, ab Occidente, siue Latina Ecclesia. Oriens cœlibatum nunquam admisit, nisi ex parte: nempe, his legibus coercitum: vt ante ordines vxorem ductam ne non liceret retinere, eaque vti, vt prius: exceptis tamen Episcopis tandem, quibus videtur seuerior fuisse Synodus Trullensis. Nisi forte admittenda cuidam videatur Iunii interpretatio: non pro lege, sed pro hypothesi accipiens προδιαζευχθεῖσαν γυναῖκα: hoc sensu, Si Episcopus communi consensu prius separatus sit ab vxore, tum hæc includatur monasterio. Qua de re iudicent docti. Certe Zonaras, & Balsamon, legem fuisse dicunt. Sed vt sit, tamen verum, in Oriente, Presbyteros, Diaconos, Hypodiaconos vti vxoribus ante ordinationem ductis, & liberis operam dare, atque ita coniugatos esse.

III. Hunc morem, inquit Bellarminus, c. 21. ad 5. argument. Philippi; *etsi Ecclesia Romana non probat, & abusum esse indicat, tamen permittit Græcis: & si errorem alium non haberent, facile pax componeretur.* Permittit; inquit, eleganter, & festiue. Quomodo videlicet apud Ammianum Marcellinum festiuum autorem legimus; *Vrbs venerabilis, Cæsaribus regenda patrimonii iura permisit*, lib. 14. Sic, credo, Turcis permittit vinum non bibere. Et Hispanorum regi Siciliæ regalia: de quibus tam prolixe disputauit Baronius. Et omnibus Christianis regibus sua regna teste Bozio. Gallis etiam, nondum admitti Concilium Tridentinum: & paucos ante annos Venetis illa, quorum caussa tantum non Europam concussit. Est enim ingenii tam modesti, tam clementis, tam liberalis Ecclesia Romana; vt quæ ab ea nemo postulat, sed suo iure sumit, quæque non potest impedire, ea permittat. Bona mater; indulgens mater: denique mira mater. Stupenda-ne audacia, an iucundo delirio? Nam ego quidem illum mihi videor videre, qui quascunque aspiciebat è portu soluere, eas se dicebat naues in Orientem mittere.

IV. Sed illos Orientales oportet esse in tam piam matrem valde ingratos, qui tantum ab eo absunt, vt agnoscant sibi quicquam permissum, aut quicquam licentiæ ab ea esse; vt eam potius non obscure reprehendant, quod aliis legibus vtatur: eo enim tendit canon ille Trullensis de Presbyteris & Diaconis, quem commemorauimus. Et per Nicetam Pectoratum exclamant, *Quis est ille, qui tradidit vobis perhibere & abscindere nuptias Sacerdotum? Quis ex doctoribus Ecclesiæ hanc vobis tradidit prauitatem?* Itaque videntur securi esse, probet-ne, an improbet Romanus Episcopus, quæ apud se agantur, paratiores reprehendere, quam dirigi. Tanta apud illos vis est Papalis permissionis.

V. Et qui homo tandem Papa, aut quæ mulier Ecclesia Romana, quæ permittat Græcis, quod tamen detestetur inter prima? Aut quis nescit quibus pridem titulis Siricius, cæteraque eius cohors, nuptias Sacerdotum sit prosequuta? Mitto illa vetustiora; carnem, immundiciam, sectatores libidinum, præceptores vitiorum, laxata frena luxuriæ; quæ Siricio dictauit spiritus ille cœlibaticus: at posterioribus seculis, quis non audiuit hæresin, & quidem Nicolaitarum? Certe Humbertus ille olim respondens Pectorato, *Hinc perpendentes*, inquit, *à te tam peruerse defendi adulteria, potius quam nuptias Sacerdotum: arbitramur ab inferis emersisse principem huius hæresis nefandum Diaconum Nicolaum.* Euge: optime consuluit Bellarminus dignitati Ecclesiæ Romanæ, cum eam dixit permittere adulteria, permittere hæresin Nicolaitarum? Nouus hic certe pietatis vultus, & forte fœdus, nisi succurrat priuilegium non errandi, quicquid agat.

VI. Sed enim, cur tam varie? Et quæ tam facilis, tam indulgens, tam clemens in Orientales, eadem in Occidentales, cur tam seuera, tam dura, tam crudelis? Non probat, permittit tamen Orientalibus. At in Occidente non tantum non probat, sed ne permittit quidem. Quid? non permittit? Imo contra præcipit, mandat, imperat: neque hoc tantum, sed cogit: & vt cogat, nihil facit reliqui aut atrocitatem verborum, aut pœnarum Ecclesiasticarum, aut secularis violentiæ. Proh Dei atque hominum fidem! tantum-ne discriminis inter Orientem & Occidentem? tanti-ne interest apud Indos nascaris, an Persas, Syrosve, aut in Armenia, in Bithynia, in Thracia? an apud Italos, Hispanos, Gallos, Belgas, Germanos: aut in Polonia, Dania, Brittania? Vt illis vnum idemque sit duntaxat abusus, vt loquitur mollissime Bellarminus, his vero hæresis, manifesta hæresis, hæresis exsecranda? Et non dispare caussa illi tolerentur, his vero nulla satis sint atrocia aut verba, aut facta? Scilicet non debuit omnibus vnum esse Euangelium, omnibus vna Ecclesia.

VII. Qui primus impotenter debacchatus, is Siricius fuit. Nam, etsi ante eum fuerat nonnihil attentatum, tamen modestiæ limites nondum quisquam erat egressus. Sed ille exarsit in iras: & nihil nisi merum fel, meros iambos, ac pene totum Lycamben ructauit: Epistola ad Himerium, 7. c. *Si beatus Propheta, ad lugenda populi peccata, non sibi ait lacrymas posse sufficere: quanto nos possumus dolore percelli, quum eorum, qui in nostro sunt corpore, compellimur facinora deplorare?* Post, *Plurimos Sacerdotes Christi, atque Leuitas, post longa consecrationis suæ tempora, tam de coniugibus propriis, quam etiam de turpi coitu, sobolem didicimus procreasse: & crimen suum hac præscriptione defendere, quia in Veteri Testamento Sacerdotibus & Ministris generandi facultas legitur attributa.* Audin' facinora, audin' crimen? Quid ergo? Nempe vel in Occidente quæ facinora sunt & crimina, in Oriente naturam mutant: vel bona illa Ecclesia Romana permittit Orientalibus facinora, & crimina. Et vide: *Tam de coniugibus propriis, quam de turpi concubitu.* Non separat causas; æque illi crimen de legitima vxore, ac de fornicario prostibulo prolem suscipere. Vtrunque eadem verborum seueritate tractat: eadem legis autoritate coercet. Satin' sanus?

VIII. Pergit, *Dicat mihi nunc, quisquis ille est sectator libidinum, præceptorque vitiorum.* Quis atrocius loquatur de Nicolaitis, de Borboritis, de Carpocratianis, qui, teste Augustino, docebant omnem turpem operationem, omnemque adinuentionem peccati? Et nemo quidem reclamaret, si de turpi tantum coitu. Sed de propriis vxoribus: & æque de propriis vxoribus, ac de turpi coitu: hoc vero atrocissimum, hoc intolerandum *Dicat*, ergo, *mihi nunc, quisquis ille est sectator libidinum, præceptorque vitiorum, si æstimat, quod in lege Mosis passim sacris ordinibus à Deo nostro laxata sunt frena luxuriæ: cur eos, quibus committebantur sancta sanctorum, præmonet, dicens, Sancti estote.* Post, *Quarum sanctionum Sacerdotes omnes, atque Leuitæ indissolubili lege constringimur, vt à die ordinationis nostræ, sobrietati ac pudicitiæ, & corda nostra mancipemus, & corpora, dummodo per omnia Deo nostro in his, quæ quotidie offerimus sacrificiis placeamus. Qui autem in carne sunt, dicente electionis vase, Deo placere non possunt. Vos autem iam non estis in carne, sed in spiritu: si tamen Dei Spiritus habitat in vobis. Et*

vbi

vbi poterit, nisi in corporibus, sicut legimus, sanctis, Dei spiritus habitare? Hæc illi argumenta sunt: an potius blasphemiæ?

IX. Sed, siue argumentorum, siue blasphemiarum hic scopus est, vt prohibeatur coniugium Sacerdotibus & Leuitis, *Et quia aliquanti de quibus loquimur, ignoranter se lapsos esse dolent, his hac conditione misericordiam dicimus non negandam, vt sine vllo honoris augmento, in hoc quo detecti sunt, quamdiu vixerint, officio perseuerent: si tamen posthac continentes se studuerint exhibere. Hi vero qui illiciti priuilegii excusatione nituntur, & sibi asserunt veteri hoc lege concessum, nouerint se ab omni Ecclesiastico honore, quo indigne vsi sunt, Apostolicæ sedis autoritate deiectos, nec vnquam posse veneranda attrectare mysteria, quibus se ipsi, dum obscœnis cupiditatibus inhiant, priuauerant.*

X. Instant Siricii vestigiis, sed Siricio longe verbis saltem modestiores, Innocentius I. Leo I. Zacharias, contenti coniuges interdicere; à probris in coniugium temperantes. Nec cessatum deinceps, donec vel sero tandem prorsus Sacerdotes coniuges in Christianis nulli essent: quod nec vno conatu, nec vno seculo effectum: nec sine multis magnisque tumultibus.

XL. Pontificatum iniit Ioannes decimus tertius anno nongentesimo sexagesimo quinto. In Anglia cœlibatus huius autoritate firmatus est, Rege in eam rem intendente. Descripsit Polydorus Vergilius historiæ Anglicæ lib. 6. *Osualdus Floriacensis Monachus, creatur Vigornienſis Episcopus, ac deinde Eboracensis Archiepiscopus, cui in Vigornensem Episcopatum Dunstanus successit. Tantum princeps tribuit istorum præsulum doctrinæ ac vitæ sanctitati, quam illi præ se ferebant, quemadmodum Monachi tale quid interdum miro artificio facere sciunt, vt partim eorum rogatu adductus, partim commotus, quod principes Sacerdotes adhuc suas retinerent vxores; contra atque Patres paulo ante decreuissent, bene multis fatigauerit precibus Ioannem tertium decimum Romanum Pontificem, quo bonis de causis, quas Monachi ex vsu suo inuestigarant, vellet concedere, vt ipsis liceret Apostolica autoritate eiicere ex Vintonienſi, & Vigornienſi collegio Presbyteros, quos seculares vocant Canonicos, atque in eorum locum, suos inducere Monachos; quod & impetrauit.* Apud Baronium anno 970. describitur Synodus generalis celebrata à Dunstano Cantuarienſi, quæ, autoritate Ioannis Papæ, statuit & decreto sitmauit, vt Canonici omnes, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, aut caste viuerent, aut Ecclesias quas tenebant dimitterent: habebat autem regem Edgarum hac in re fidelem adiutorem, & egregium defensorem.

XII. Leo nonus sedere cœpit anno 1049. Moguntiæ coacta Synodus est ab eo, in qua, *Multa* (inquit Krantzius Saxoniæ lib. 4. cap. 41.) *sancita sunt ad vtilitatem Ecclesiæ, in quibus Simoniaca hæresis, & Sacerdotalia coniugia Synodi manu perpetuo sunt damnata.* Et modeste Krantzius retulit; sed durius Baronius ex Adam, nefanda sacerdotum coniugia nominauit; Hermannus Contractus secundum editionem Vrstisii: *Hic in plenaria Synodo constituit, vt Romanorum presbyterorum concubinæ, ex tunc, & deinceps Lateranensi palatio adiudicarentur ancillæ.* Vbi, concubinæ dicuntur pro vxoribus.

XIII. Anno millesimo quinquagesimo nono etiam Mediolani in media Italia, & vt ita dicam, ad portas vrbis, nondum cœlibatus obtinuerat: Petrumque Damianum necesse fuit eo proficisci, Nicolai II. nomine: cuius legationis historiam ab ipso Baronius descripsit, tomo 11. *Erat*, inquit, *inter Clerum & populum propter duas hæreses, Simonitarum videlicet & Nicolaitarum, satis turbulenta seditio.* Et ne putes antiqno sensu vsurpata nomina, *Nicolaitæ autem dicuntur clerici, qui contra castitatis Ecclesiasticæ regulam fœminis admiscentur: qui plane tunc fornicatores fiunt, cum fœdi commercii copulas ineunt: tunc Nicolaitæ iure vocantur, cum hanc letiferam pestem velut ex autoritate defendunt. Vitium quippe in hæresin vertitur, cum peruersi dogmatis assertione firmatur.* Perfecit igitur, vt eius vrbis Archiepiscopus sponderet non iri amplius toleratum Presbyteros coniugatos. Verba sponsionis, *Nicolaitarum quoque hæresin, nihilominus condemnamus, & non modo Presbyteros, sed & Diaconos & Subdiaconos ab vxorum, vel concubinarum fœdo consortio, nostris studiis, in quantum possibilitas nobis fuerit, arcendos esse promittimus.* Exegit etiam à Clericis iusiurandum, *Anathematizo generaliter omnes hæreses, extollentes se aduersus sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, specialiter vero ac nominatim Simoniacam:* post: *Deinde, Nicolaitarum aque abominabilem hæresin, quæ impudenter latrat, sacri altaris ministros debere vel posse licenter vti coniugibus, quomodo & laicos. Vnde, quia his diebus hæ duæ hæreses, scilicet Simoniacorum, & Nicolaitarum grauius Ecclesiam Dei vexant, & impugnant: Simoniacos omnes & Nicolaitas cum dogmatum autoribus Sectatoribusque suis æterno anathemate dignos esse pronuntio.*

XIV. Nec finis tamen. Nam rursus Alexander secundus eodem misit Mainardum & Joannem Cardinales, eundem ob causam, vt habes apud Baronium anno 67. eiusdem seculi. In quorum decretis hoc est secundo loco, *Presbyter etiam & Diaconus, ac Subdiaconus, fœminam ad fornicandum palam retinens, donec in culpa manserit, nec officium faciat, nec Ecclesiæ beneficium accipait. Qui vero non retinet, & euentu ex humana conditione ceciderit, postquam manifestum veraciter fuerit, suspendatur ab officio tantum, donec per pœnitentiam satisfecerit.*

XV. Anno septuagesimo tertio supra millesimum fuit Gregorius septimus, ille fax orbis: natus communi, tum Ecclesiæ, tum Imperii malo: qui extraordinatio furore easdem duas sibi oppugnandas proposuit, quas hæreses appellabat, Simoniacam, & Nicolaitarum, id est ius Imperatoris in temporalia Ecclesiæ bona, & coniugium Sacerdotum. Auentinus lib. 5 *Sacerdotes illa tempestate publice vxores sicuti cæteri Christiani, habebant, filios procreabant, sicuti in instrumentis donationum, quæ illi templis, mystis, monachis fecere, vbi hæ nominatim cum coniugibus testes citantur, & honesto vocabulo Presbyterissæ nuncupantur, inuenio. Cæsar tum, quemadmodum in Carolo Magno etiam explicaui, Episcopos, Pontifices, antistites, Monachorum Magistros, virginum maximas suo iure capiebat: & vt homines, non dii sumus, nihilque est ex omni parte beatum, eueniebat interim, vt & honorarium scribis, pro diplomate, xenium suffraganti (sic enim lego) condonare necesse foret. Sacerdotes illos Nicolaitas, hos Simoniacos appellat, eosdem deuouet ambitus, incestus condemnat, curia sacerdotum mouet. Scribit deinde Cæsari, ducibus, principibus, Episcopis, sacrificulis, populo, vt superiores mystas velut scelerato atque impios deuitent: eorum sacrificia, colloquia, sermones, conuiuia, haud aliter quam contagionem fugitent: illos salutare, resalutare vo maximam impietatem esse docet.*

XVI. Intercessere tam duro edicto Sacerdotes: causas recitant Sigebertus Gemblacensis, à quo descripsit Vincentius lib. 26. c. 45. *Gregorius Papa, celebrata Synodo, Simoniacos anathematizauit: vxoratos sacerdotes à diuino officio remouit, & laicis missam eorum audire interdixit. Nouo exemplo, & vt multis visum est, inconsiderato præiudicio: qui contra sanctorum Patrum sententiam, qui scripserunt, quod sacramenta quæ in Ecclesia fiunt, baptismus scilicet, chrisma, corpus & sanguis Christi, Spiritu Sancto latenter operante; eorundem sacramentorum effectum, seu per bonos, seu per malos intra Dei Ecclesiam dispensentur: tamen quia Spiritus S. mystice illa viuificat, nec meritis bonorum dispensatorum amplificantur, nec peccatis malorum attenuantur.* Mutius lib. 15. *Sacerdotes omnes vno consensu respondebant: se sua omnia subiicere iudicio Ecclesiæ, nec ab ea vnquam dissensuros, modo non aperte contra Domini institutionem faciat. Coniugium, cui essent diuina constitutione fideque data obstricti, deserere, aut abiurare non posse: nec minus posse fidem datam sacerdotio, se ministerio altaris abdicare posse. Et multa pro coniugio aduersus coactum cœlibatum adducebant: & quo quisque vir melior, aut Sacerdos sanctior, hoc pluribus vehementius repugnabat.* Lambertus Schafnaburgensis anno supra millesimum septuagesimo quarto, *Hoc decreto per totam Italiam promulgato, crebras literas ad Episcopos Galliarum transmittebat, præcipiens, vt ipsi quoque in suis Ecclesiis similiter facerent, atque contubernio sacerdotum omnes omnino fœminas perpetuo anathemate resecarent. Aduersus hoc decretum protinus vehementer infremuit tota factio clericorum: hominem plane hæreticum, & vesani dogmatis esse clamitans, qui oblitus sermonis Domini, quo ait, Non omnes capiunt hoc verbum, qui potest capere, capiat: & Apostolus, Qui se non continet; nubat: melius est enim nubere quam vri: violenta exactione homines viuere cogeret ritu Angelorum: & dum consuetum curſum naturæ negaret, fornicationi & immunditiei frena laxaret.*

XVII. Nihil promouerunt apud bipedum superbissimum. Caussam credo, quod illi subiicerent se Ecclesiæ, id est Papæ. Nam qui iugum nunquam admiserant, viuunt liberi: & permittit eis, inquit Bellarminus, cum coniugibus viuere. Gregorius ergo, *Instabat*, ait Lambertus, *& assiduis legationibus episcopos omnes socordiæ arguebat: ac nisi ocius iniunctum sibi negocium exequerentur, Apostolica se censura in eos animaduersurum comminabatur.* Apud Mutium Episcopus Moguntinus, *Se cogi Apostolicæ Romanæ sedis autoritate ad hanc exactionem: nec quenquam sperare debere, quod argumenta supplicationesque aliquid hic mutare possent. Romæ esse hoc decretum in sacrosancta Pontificis, Cardinalium & Episcoporum Synodo frequentissima.* Anno sequente, *Frequentes bullæ, frequentes nuncii è Roma veniebant, quibus ira Pontificis in non obtemperantes sacerdotes significabatur, & minabantur Episcopo, & Clero Moguntino, anathemata & execrationes.*

XVIII. Hactanta animositate quid factum tandem: Mutius, *Quidam audacioris spiritus contra sententiam Romanæ sedis multis magna voce disserebant. Nonnulli pauci tamen, vel timentes famem, si essent sacerdotia relinquenda, vel alioqui non amantes vxores, libenter vxores concubinis commutantes, responderunt, Se Ecclesiasticis constitutionibus sacrosanctæ Synodi obtemperaturos. Horum quidam postea clam vsi sunt vxoribus suis, retinuereque sic vxores & sacerdotia: ii vero, qui vxores suas non amabant, vel cum ancillis suis, vel cum adulteris muliebribus, quas multas ipsi fecerunt, vel cum vulgari immundi meretricum turba consuetudinem habuerunt loco vxorum. Ii autem, qui contra præstitam fidem vxoribus, & aduersus Dei constitutionem, putabant salua conscientia Dei præcepto despecto, hominum constitutionibus obsequi non licere, nihil aliud responderunt, quam sententias ex Scriptura, & disputando molesti Apostolico legato fuerunt, qui occluserat aures suas ad eorum argumenta. Itaque mandatum est illis, vt relictis suis, quibus præerant Ecclesiis, alio se conferrent, neque turbarent eos, qui in eorum locum essent mittendi: si quis aliter faceret, excommunicationem animæ simul, & corporis interitum præsentissimum expectaret.* Nec in ventum minæ abiere, saltem de interitu corporis. Nam *parochi vbique occuparant sua doctrina animos vulgi, nihilque mouebantur bullis Romanis, nihil minis, nihil exsecrationibus. Quod vbi animaduerterunt pontificii, aliquot præstantiores diuersa partis captos interfecerunt: hoc exemplo alios deterrere volentes.*

XIX. Sigebertus, *Ex qua re tam graue oritur scandalum, vt nullius hæresis tempore sancta Ecclesia grauiori schismate scissa sit, his pro iustitia, illis contra iustitiam agentibus. Continentiam paucis tenentibus, aliquibus eam modo causa quæstus, ac iactantiæ simulantibus: multis incontinentiam periurio ac multipliciori adulterio cumulantibus. Ad hoc, hac opportunitate laicis insurgentibus contra sacros ordines, & se ab omni Ecclesiastica subiectione excutientibus. Laici sacra mysteria temerant, & de his disputant, infantes baptizant, sordido humore aurium pro sacro oleo, & chrismate vtentes: in extremo vitæ viaticum Dominicum, & vsitatum Ecclesiæ obsequium sepulturæ à Presbyteris coniugatis accipere paruipendunt: decimas Presbyteris deputatas igni cremant: & vt in vno cætera perpendas, laici corpus Domini à Presbyteris coniugatis consecratum sæpe pedibus conculcauerunt, & sanguinem Domini voluntarie effuderunt, & multa alia contra ius & fas gesta in Ecclesia sunt.* Auentinus, *Grauissima itaque seditio gregem Christi perculit, nec vnquam talis lues populum Christi afflixit. Mystæ aduersus Pontifices, populus aduersus Sacerdotes, prophani aduersus initiatos sæuire, omnia diuina humana permiscere cœperunt. Viri, mulierculæ, vt quisque maxime auarus ambitiosus, aut inuidus erat, bella, & lites, odia amabat: leui admodum suspiciuncula excitatus Sacerdoti suo resistendi, bona templi diripiendi, ansam præripiebat: populares, sacerdotulos qui vxores habebant, floccifaciebant: decimas, igni concremabant: sacrosanctam hostiam (horresco referens) à mystis qui coniuges habebant consecratam, in lutum abiiciebant, pedibusque conculcabant: tales enim non esse Sacerdotes, neque sacrificare Hildebrandus docebat: hincque occasione arrepta, multi falsi Prophetæ nebulas offundunt: fabulis, miraculis (exempla vocant) à veritate plebem Christi auertunt: sacras literas interpretando suo negotio seruire cogunt. Porro pauciſſimis Veneri bellum indicentibus, quibusdam castitatem iactantia, quæstus ergo simulantibus,*

bus, maxima pars sub honesto castimonia nomine, stupra, incestus, adulteria, passim & impune committunt.

XX. En pietatem! En curam! En zelum Pontificis Romani! En curmerito dicat Baronius anni 1074. tit. 38. *Nullatenus coegit Gregorius, vel Ecclesiastica lex, aliquem vnquam inuitam continentiam profiteri: sed tantum cum quis eam sponte professus est clericatus susceptione, ad quem inuitus nemo compellitur, obseruare præcipit: quo nihil iustius, sanctius nihil dici potest, & æstimari debet.* Scilicet neminem cogit, qui reluctantes dignitate priuat, anathemate ferit, denique morte afficit. Hæ Romanorũ sunt persuasiones, & quidem modestissimæ, blandissimæ. Quid faciant, si seueritatẽ excitent, si iræ indulgeant? Scilicet illi vouerant continentiam, qui vxorati erant ordinati! Et vouerant illi castitatem, qui prostibula assumpserunt, relictis vxoribus. Vt nihil pudet!

XXI. Haud dubium, quin tanta violentia cœlibatus negotium vehementer promouerit. At non sic tamen, vt successoribus nihil fuerit relictum. Paucis enim interpositis annis, Vrbano II. fuit in Concilio Melphitano condendus Canon, *Sacrorum Canonum instituta renouantes, præcipimus, vt à tempore subdiaconatus nulli liceat carnale commercium exercere: quod si deprehensus fuerit, ordinis sui periculum sustinebit.* Descripsit Baronius anno millesimo nonagesimo. Ab eodem Gratianus Dist. 32. retulit: *Eos, qui post subdiaconatum* (ita emendante Gregorio) *vxoribus vacare volunt, ab omni sacro ordine remouemus, officioque atque beneficio Ecclesiæ carere decernimus. Quod si ab Episcopo commoniti, non se correxerint, principibus indulgemus licentiam, vt eorum feminas mancipent seruituti.* Vbi vides id, quod in præcedenti erat de carnali commercio, ad vxores peculiariter restringi. Tum autem nouum genus persuasionis, id est, Romanæ illius quam diximus, benignitatis, coniugum seruitutem.

XXII. Nec multo post Calistus secundus fuit, anno centesimo decimo nono supra millesimum, à quo Canon, apud Gratianum Distinct. 27. *Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis, & Monachis, concubinas habere, seu matrimonia contrahere penitus interdicimus: contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi, & personas ad pœnitentiam redigi debere, iuxta sacrorum canonum definitiones iudicamus.* Et instabat sine dubio exequutioni. Matthæus Paris in Henrico I. *Anno millesimo centesimo vigesimo quinto, Ioannes Cremensis Apostolicæ sedis Cardinalis, de licentia Regis Anglorum veniens in Angliam, berendinauit per Episcopatus & Abbatias. Vbi igitur de Concubinis Sacerdotum* (id est, vxoribus, sic enim nominabat inuidioso nomine: & ita fabulæ intererat) *seueriſſime tractasset, dicens summum esse scelus de latere surgere meretricis, ad corpus Christi conficiendum: ipse cum die illa corpus Christi consecrasset, post vesperam fuit in meretricio interemptus. Res notissima negari non potuit, dum magnum decus in summum dedecus commutauit.*

XXIII. Anno centesimo vigesimo septimo eiusdem seculi, in Anglia Vuilelmus Cantuariensis, accepta legatione ab Honorio secundo, Concilium habuit Vintonæ. In eo hoc decretum apud Baronium, *Presbyteris & Diaconibus, Subdiaconibus, & omnibus canonicis, contubernia mulierum illicitarum penitus interdicimus. Quod si concubinis, quod absit, vel coniugibus adhæserint, Ecclesiastico priuentur honore simul & beneficio. Presbyteros vero parochiales, si qui tales fuerint, extra chorum eiicimus, & infames esse decernimus. Archidiaconis vero & ministris, quibus hoc incumbit, autoritate Dei & nostra præcipimus, vt omni studio & solicitudine procurent, ab Ecclesia Dei hanc pernicium omnino eradicare.*

XXIV. Alexandri tertii definitiones habemus in Decretalibus libri 3. tit. 3. de Clericis coniugatis, *Si qui Clericorum infra subdiconatum acceperint vxores, ipsos ad relinquenda beneficia Ecclesiastica, & retinendas vxores districtione Ecclesiastica compellatis. Sed si in subdiaconatu, & aliis superioribus ordinibus, vxores accepisse noscuntur, eos vxores dimittere, & pœnitentiam agere de commisso, per suspensionis & excommunicationis sententiam compellere procuretis.* Et c. 2. *Prouideas attentius, ne deinceps clericus coniugatus ad Ecclesiastica beneficia, vel sacros ordines, aut administrationes Ecclesiasticas admittatur: nisi forte castitatem vouerit perpetuam: & qui vnicam & virginem habuisset vxorem.* Tertio, *Vtrum clerici infra subdiaconatus ordinem constituti, qui continere, carnis deuicti vitio, nõ valentes, vxores accipiunt, Ecclesiastico beneficio canonice debeant spoliari: id volumus te tenere: quod cum simul voluptatibus & carnalibus desideriis, ac diuinis, & Ecclesiasticis obsequiis vacare non valeant, ob immunditiam suam Ecclesiasticis sacramentis indigni tractandis, Ecclesiasticis procul dubio beneficiis sunt priuandi.* Nota: & carnalia desideria, ac voluptates, & immunditiam obiici matrimonio. Sed & nondum vbique viguisse prohibitionem coniugii. Viuebat tamen Alexander vltra annum millesimum quinquagesimum nonum.

XXV. Hæc est historia longi contra coniugium belli, hæc artium series, quibus tandem triumphata libertas est Christiana. Qua in historia, quibus in artibus multa sunt obseruatione digna. Primum in vsu fuisse coniugii vsum, quacunque se Christianitas porrigebat. Nam de toto Oriente non ambigitur. In Occidente ipso, vides Italiam, Galliam, Germaniam, Angliam, assuetas, nec inde deductas, nisi magna violentia. Nec erant tamen recens conuersæ ad fidem, sed iam pridem acquisitæ Christo: & magna quidem cum laude iam olim. Illud quæro, si amplitudo catholicum dogma arguit, quod vrgent Papistæ, quoties libet, & libet non raro, cur hoc non censendum sit dogma Catholicum? Nam certe amplitudo negari non potest, quæ tot terras occuparit.

XXVI. Adde originem. Nam & hoc Papistis solemne: si quod dogma vbique gentium acceptum, cuius origo non possit indicari, id Apostolicum esse censendum. Vincit ergo, inquam, nostra libertas. Nam vbique gentium inualuisse, iam confectum: nisi si paucas excipias, puta Romanam Ecclesiam, & ei consentientes. Originem ne ipsi quidem Papistæ possunt à quoquam nominatim aut homine, aut tempore arcessere. Cur non igitur Apostolicum censeatur institutum? Breuiter, hullum contra Canonem proferre possunt in suas partes, quo instituatur simpliciter aliquid, & non mutetur id quod præcesserat: adeo vt iis ipsis testimoniis, quibus improbatur matrimonii libertas, demonstretur esse prohibitione prior & antiquior. Quod aliis non accidit. Nunquam enim fuere Presbyteri Christiani, vt non eis fuerit interdicta ebrietas, fornicatio, polygamia, & reliqua peccata. At nos cum ipso presbyterio cœpisse ostendimus libertatem coniugii: teste locupletissimo Apostolo, ad Titum 1. *Huius rei gratia reliqui te in Creta, vt constituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi mandaui: si quis sit inculpatus, vnius vxoris vir, liberos habens fideles.*

XXVII. Tertio, non omittendum, sero tandem obtinuisse cœlibatus legem. Nam, etsi iam olim caput exseruerit, maxime tertio & quarto seculo: tamen nunquam, absque manifesta controuersia. Atque ita ab aliis est admissa, ab aliis spreta seculis circiter vndecim: quibus tamen Christianitas non potest negari valde viguisse: & quidem ita, vt siue doctrinæ puritatem spectes, siue morum probitatem, nihil addiderint sequuta tempora: vtinam nihil ademissent. Quare non habent Papistæ quo valde exsultent antiquitatis prætextu, quam vix proferant vltra quinque ante nos secula. Quo loco vindicanda est Melanchthonis innocentia, à Bellarmini calumnia: mendacium imputantis, quasi dixerit articulo 23. Confessionis Augustanæ, in Germania ante annos quadringentos primum esse legem cœlibatus impositam Clericis. Cum ille aliter dixerit, & vere dixerit: *In Germania primum ante annos quadringentos, Sacerdotes vi coacti sunt ad cœlibatum.* Respexit enim non legem latam, quam sciebat longe altius repetendam à Siricio: sed secundum eam legem vxores ablatas; ea vi, eaque tyrannide, quam retulimus, Gregorii VII. à quo ad scriptam confessionem haud multo plures numerantur annis quadringentis.

XXVIII. Quarto, notandum nulla id confectum autoritate vllius Vniuersalis Concilii: sed tantum Episcopi Romani adsciscentis sibi pro arbitrio Concilia quædam particularia, quorum nomine abuteretur, tanquam larua. Siquidem eo vocabantur Clerici, non vt rem ipsam legitime discuterent, & rationum momentis examinarent: sed vt imperata excipetent, volentes nolentes. Quo loco rursus imponit Philippo Bellarminus, dicere legem de cœlibatu Clericorum in nullo Concilio reperiri, sed à solo Romano Pontifice contra Synodorum sententiam inductam esse. Nam ille aliter, *Dissentit lex Pontificia à Canonibus Conciliorum. Nam veteres Canones non prohibent coniugium, nec contracta coniugia dissoluunt, etsi hos, qui in ministerio contraxerunt remouent ab administratione. Sed noui Canones, qui non sunt in Synodis conditi, sed priuato consilio Pontificum facti, & prohibent contrahere matrimonia, & contracta dissoluunt.* Sic Philippus: & vere: qui sciebat in quibusdam Conciliis, nec tantum particularibus, sed etiam generalibus nonnihil fuisse sancitum de cœlibatu, saltem vt ne contraheretur matrimonium post ordinationem: sed sciebat vicissim nullum antiquum Canonem rescindere contractum, etiam post ordinationem: duntaxat virum remouere ab ordine: Cum Papæ, ii quos diximus, iusserint renunciare aut ordini, aut coniugi.

XXIX. Quinto, quam procul discessum sit à prima iudiciorum modestia. Primus, vt dixi Siricius cœpit vehementius commoueri: sed quid eius ira, ad Gregorii septimi furores? Huius enim stylo primum, puto, Nicolaitarum dicta est hæc hæresis, & obscœna, & detestanda: & quid non? Nam verborum atrocium nullus factus est modus. Comparent studiosi lectores priora posterioribus, antiqua recentibus, singula singulis: &, si non vident tantum distare quantum tenebras inter est & lucem, tum vero ego caussa ceciderim. Percurre Canones Ancyranos, Neocæsarienses, Nicænos, Trullanos, Carthaginenses, Elibertinos, nihil reperies in ipsa coniugia, ne Clericorum quidem, dictum contumeliosius: cum Romanis Episcopis nihil potuerit nimium videri.

XXX. Denique, vt alia multa mittam, vide seueritatis distantiam. In primis decretis pœnam nullam vides, præter remotionem ab ordine. At hæc nimium nihil visa, est Romanis Episcopis: qui anathemata ingeminarunt, & exsecrationes multiplicarunt: neque id tantum: sed addidere seruitutem fœminarum: denique presbyterorum ne vltimo quidem supplicio abstinuerunt. Sic demum sancita lex, obtinuit. Sic fuit sancta scilicet!

FINIS LIBRI DECIMI SEXTI.

LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

De

COELIBATV SACERDOTVM.

Caput Primum.

DE PRESBYTERO TEMPERANTE, CONTINENTE, ET SANCTO.

ESTO nobis superiori labore confirmata coniugii libertas. Nunc Papistarum partes sunto, vt suam prohibitionem, si possunt, tueantur.

II. Primus illis impetus à Pauli verbis ad Tit. 1. *Episcopum oportet esse hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem.* Vrgent Græcas voces σώφρονα, ἐγκρατῆ: atque his tantum non deierant significari abstinentiam ab vxoribus. Σώφρονα esse ambiguum, ex Hieronymo Bellarminus notat, prudentem, sobrium, castum: sed hoc loco castum. Et quia castitas sit etiam coniugalis, addi ἐγκρατῆ *continentem*, id est, eodem teste Hieronymo, abstinentem ab vxoris amplexibus. Nam, inquit Turrianus, *Castus, siue pudicus & continens non est Episcopus, aut presbyter, si cum vxore consuetudinem habeat.* Torrensis addit, ἅγιον, id est, castum & impollutum, autore Dionysio de diuinis nominibus: vnde, teste Sixto secundo, illud fuit Græcorum ante communionem τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις: vt intelligat qui se non sanctum agnouerit, sancta non debere contingere.

III. Hinc facilis formatu Syllogismus. Quisquis est σώφρον, & ἐγκρατὴς, & ἅγιος; abstinet vxoris complexibus. At presbyteros oportet esse σώφρονας, ἐγκρατεῖς, ἁγίους. Ergo hos oportet abstinere vxorum complexibus. Maior testimonio nititur Hieronymi, & Sixti: minor testimonio Apostoli.

IV. Ad minorem non erit respondendi magnus labor. Nam præter Torrensis τὸ ἅγιον, reliqua admittuntur. Ille autem vbi animum habuerit, non est facile dicere, & iam miratus est Espensæus. Nam Apostolus ὅσιον dixit, non ἅγιον: non quidem valde aliena significatione: sed tamen aliena voce. In quo doleamus licet vicem lepidissimi sophistæ, cui tam præter spem præciditur ansa festiuæ allusionis ad illud τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις: qua alioquin nihil frigidius.

V. Sed illo, veniali scilicet peccato condonato, in maiori longe fœdior lapsus, mera falsitas. Nullum enim est eorum nominum, siue σώφρονα, siue ἐγκρατῆ, siue ὅσιον, siue etiam, vt volebat Torrensis, ἅγιον dicas, quo vlla necessitas importetur abstinendi à complexibus vxoriis. Nihil, inquam est, quominus qui iis complexibus vtitur, sit quicquid iis vocabulis designatur. Dicam de singulis ordine.

VI. Primus locus est τοῦ σώφρονος: hunc castum reddunt. Bene quod ambiguum fatentur: ne eis dicatur pudor periisse. Nam οἱ τῶν ἠθικῶν παῖδες didicerint ab Aristotele magnorum Ethic. 2. cap. 6. τὸν σώφρονα esse τὸν μὴ ἔχοντα ἐπιθυμίας φαύλας, τόν τε λόγον ὀρθὸν τὸν περὶ ταῦτα: & ad Nicomachum 2. cap. 7. σωφροσύνην esse περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας saltem σωματικὰς μεσότητα. Quis autem nesciat, tum ἡδονὰς σωματικὰς longe patere latius, quam amplexus vxorios, & τὰς ἐπιθυμίας versari circa παντοδαπὰς ἡδονάς? Vnde Aristoteli consentiens Augustinus, de Ciuitate Dei lib. 19. cap. 4. eam describit, *qua carnales frenantur libidines, ne in quæ flagitia mentem consentientem trahant.*

VI. Sed hoc saltem loco, inquiunt, castum significat. Imo hoc ambiguum, inquam: vel enim ἰδικῶς, quasi exclusis aliis partibus, quæ alias eodem ambitu comprehenduntur: vel γενικῶς, quomodo nominato genere, omnes species in mentem venire oportet. Quod si illo modo velint, debuerunt viri si non mali demonstrare. Nam dissentire videntur Salmero, & Justinianus in Epistolam ad Timotheum. Salmero, *Græca vox habet, σώφρονα, vnde σωφροσύνη apud Aristotelem in Ethicis, temperãtia est, vna ex quatuor virtutibus primariis, moderans omnes inordinatos & inhonestos appetitus facultatis concupiscentis, id est, cibi, potus, & Veneris, & modũ illis præfigens.* Justinianus. *Aristoteles temperantiã σωφροσύνην appellat, quasi mentis prudentiam, & sanitatem seruet, vt ibidem asserit Aristoteles, secutus Socratis sententiam apud Platonem: quanquam ea voce existimat Augustinus etiam fortitudinem & modestiam significari, vt ea virtus omnes contumaces repugnantesque rationi cupiditates coerceat, atque cohibeat, quæ plurimum prudentiæ obsunt.* Et quid est, quæso, in toto textu Apostoli, quod hanc expositionem respuat? Neque enim, puto, censuit Apostolus vni huic concupiscentiæ, quæ est circa vxoris legitimæ amplexus, cohibendæ intentum Episcopum, alias omnes susque deque habere.

VII. Quod si igitur posteriorem sensum malint, οὐδὲ γὰρ φθόνος. Sed quid ille ad Cœlibatus carnificinam? Nam idem modus esse debet τῆς σωφροσύνης περὶ τὰ ἀφροδίσια, qui est περὶ σῖτον, καὶ ποτόν. At iste non in eo consistit, vt abstineatur prorsus à cibo & potu: sed, vt qui vtitur, & sciat & possit sibi temperare: ne trans moderationem migret.

VIII. Denique, vt castum significet, tamen castitas est in coniugatis vtentibus sese mutuo. Testes sunt & sacri, & prophani. Paulus 1. ad Timoth. 2. de muliere loquens, *Seruabitur, liberos gignendo,* ἐὰν μείνωσιν, *si manserit in fide, & dilectione, & sanctificatione* μετὰ σωφροσύνης, *cum sobrietate*, inquit Vetus interpres: *cum modestia*, inquit Beza: cur non nos, *cum castitate*? Quod & Hieronymus mauult. Et Tremellius, Boderianusque ita verterunt Syrum בְּנַכְפּוּתָא Habes ergo hic mulieres permanentes in castitate, etiam tum cum τεκνογονοῦσι.

IX. Nam quod Hieronymus detorquet ad filios, tam frigidum est, vt mirum sit tanto viro in mentem venire potuisse: *Tunc saluabitur*, inquit contra Jouinianum primo, *si illos genuerit filios qui virgines permansuri sint.* Nam quid, si non virgines permaneant: quales non Ismaelem tantum Sara, ant Esau Rachel, sed etiam Isaacum & Jacobum? an propterea æquum est sanctarum mulierum incertam esse salutem? Scio vrgeri numerum pluralem μείνωσιν, cum præcesserit in singulari γυνή: sed instantiam nihili esse, is facile sciet, qui aduerterit & Hebraismos multiplices passim occurrere in Nouo Testamento, & hunc esse vsitatissimum, collectiua nomina promiscue vtriuis numero copulari. Quod Beza notauit, *Cur ad pluralem numerum repente transiret Apostolus, hæc causa fuit, quod in genere disserat de omnium vxorum Christianarum officio, collectiue posito γυναικὸς nomine.* Et habuit discipulum Salmeronem. *Nec est loquutio incongrua: quia vox illa mulier, vicem collectiui nominis habet, sub quo plurima indiuidua continentur, vt Turba ruunt, Forum clamant: nec hoc nouum est in Paulo, & Prophetis, de numero ad numerum transire.*

X. Nazianzenus oratione in Cyprianum: ἀκούετε παρθένοι, καὶ συναγάλλεσθε· μᾶλλον δὲ τῶν ὑπὸ ζυγὸν ὅσαι σώφρονες τε καὶ φιλοσώφρονες. Vertit Billius. *Audite virgines, ac simul exsultate: imo etiam quæcunque pudicitiam in matrimonio colitis, ac pudicarum amantes estis.* Vbi vides oppositam virginibus pudicitiam coniugatarum. Quod imitatus Chrysostomus, oratione prima de precatione: εἴτε παρθενίας τις ἐραστὴς εἴτε τὴν ἐν γάμῳ σωφροσύνην τιμᾶν ἐσπουδακώς: Pomponio Brunello interprete: *Siue quispiam virginalem pudicitiam adamauerit, siue nuptiarum temperantiam colat.* Rursus Nazianzenus sororem Gorgoniam coniugatam dixit fuisse σώφρονα ἄτυφον, *citra supercilium pudicam.* Basilius de abdicatione seculi, ὡς δύο διεῖλε βίους τὰ τῶν ἀνθρώπων, *hominum res duplici vitæ genere distinxit*, συζυγίαν λέγω καὶ παρθενίαν *coniugio videlicet, virginitateque, vt qui virginitatis ferendo certamini pares esse non possent, hi sibi vxorem adiungerent: ea tamen conditione, vt scirent*, ὡς ἀπαιτηθήσεται λόγον σωφροσύνης καὶ ἁγιασμοῦ, *nihilominus sibi temperantiæ & sanctitatis reddendam esse rationem.*

XI. Quid plura? Aristoteles politic. 2. cap. 5. Ἀναιροῦσιν ἔργα δυοῖν ἀρεταῖν φανερῶς, σωφροσύνης μὲν, τὸ περὶ τὰς γυναῖκας· ἔργον γὰρ καλὸν ἀλλοτρίας οὔσης ἀπέχεσθαι διὰ σωφροσύνην. *Duarum virtutum opera manifeste tollunt: primum temperantiæ circa mulieres. Est enim bonum opus ab aliena abstinere per temperantiam.* Quid manifestius? Temperantia est, cum abstinetur non à propria, sed ab aliena. Plutarchus Pompeio σωφροσύνην laudat, μόνην γινώσκοντος τὴν γεγαμημένην: *solam experti quam duxisset.* In Apophthegmatis Laconicis. Τοσαύτη δ' ἦν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους σωφροσύνη τῶν γυναικῶν, καὶ τοσοῦτον ἀπεῖχε τῆς ὕστερον περὶ αὐτὰς εὐχερείας, ὡς πρότερον ἄπιστον εἶναι τὸ τῆς μοιχείας παρ' αὐτοῖς. *Tanta erat illis temporibus temperantia mulierum, tantoque distans à posteriore facilitate, vt prius supra fidem esset apud eas adulterium.* Libanius Oreste σωφρονοῦντες ἑλληνικῶς, καὶ τὸ μοιχείας τοὔνομα βδελυττόμενοι: *Continentes ad Græcam disciplinam, & adulterium abominantes.*

XII. Inde Basilio homilia ἐν λακίζοις oppositio: οὗτος σωφρονεῖ, ἐκεῖνος πορνεύει. *Ille continet, iste fornicatur.* Basilius Seleuciensis homilia 1. de Adam, καὶ ᾠκοδόμησεν ὁ Θεὸς τὴν πλευρὰν ἣν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα· ὁμοφροσύνης καὶ σωφροσύνης ἡ πλάσις διδάσκαλος· ἑνὶ ἀνδρὶ μίαν προσαρμόσας γυναῖκα, σωφροσύνης ὑπηγόρευσε νόμους. *Et ædificauit Deus costam quam sumpsit in mulierem. Consensus & temperantiæ magistra creatio est: cum vni viro vnam aptat mulierem, temperantiæ suasit legem.* Idem orat. 42. Ἁγιασμὸν λέγει τὴν σωφροσύνην, ὥστε ἕκαστον ἀρκεῖσθαι τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ, καὶ μὴ προσέχειν, ἑτέρᾳ: *Sanctitatem dicit* Paulus ad Hebræos 12. *continentiam, vt singuli sua vxore contenti, non copulentur alienæ.* En tibi σωφροσύνην, non cum abstinetur omnino à muliere, sed cum vnius soliusco͂suetudo admittitur. Clemens primi Constitutionũ 8. connectit γυνὴ σώφρον καὶ φίλανδρος. *mulier pudica, & mariti sui amans.* Chrysostomus sermone contra ignauiam, Πορνεύει τις; δεῖξον αὐτῷ σωφρονοῦντα ἕτερον. *Scortatur quispiam, demonstra ipsi aliquem qui continenter & caste viuat.*

XIII. Itaque Chrysostomus ad Hebræos homil. 33. Ὅρα πόσος περὶ σωφροσύνης λόγος αὐτῷ εἰρήνην, φησὶ, διώκετε καὶ τὸν ἁγιασμόν· μήτις ἢ πόρνος, ἢ βέβηλος· καὶ πάλιν πόρνους καὶ μοίχους κρινεῖ Θεός. *Vide quam multus illi sermo de temperantia. Pacem, inquit, sectamini, & sanctificationem. Ne quis esto fornicator aut prophanus. Et rursus, fornicatores & mœchos iudicabit Deus.* Et 19. in 1. ad Corinth. ἡ γυνὴ λεγέτω πρὸς τοὺς βουλομένους αὐτῆς διορύξαι τὴν σωφροσύνην, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ σῶμα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τοῦ ἀνδρός. *Dicito mulier volentibus suam diruere temperantiam: non est corpus meum, sed viri.* Et paulo post. Τί δήποτε; Quamobrem? ἐπειδὴ περὶ σωφροσύνης ὁ λόγος ἦν αὐτῷ· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, πλεονεκτείτω φησὶν, ὁ ἀνήρ· ἔνθα δὲ σωφροσύνης λόγος, οὐκέτι. *Quoniam de Temperantia sermo erat. In aliis quidem viri potior esto causa, inquit: ast vbi de temperantia agitur, minime.* Ambrosius de Abraham libr. 1. cap. 7. *Discite, etiam qui ad gratiam baptismatis tenditis, velut quidam fidei candidati, continentiæ disciplinam sobriam: Nulli licet scire mulierem præter vxorem.*

XIV. Nec Latini suam castitatem aliter conceperunt. Tacitus Dialogo

logo de Oratoribus; *Suus cuique filius ex casta parente natus.* Annal. 6. *Agrippina paulo commotior, nisi quoa castitate & mariti amore, quamuis indomitum animum in bonum vertebat.* Virgilius Æneid. 6 *Casta licet patrui seruet Proserpina limen.* Nam neque, o pinor, ille cœlibem matrem intellexit: & iste metum raptus amouebat, non autem indicebat marito abstinentiam. Apud Liuium libro primo. Brutus, *Per hunc castissimum, ante regiam iniuriam, sanguinem iuro.* Scilicet Lucretia monialis erat. Ambrosius de obitu Valentiniani: *Fuit etiam castus corpore: qui præter coniugium nescierit fœminæ alterius consuetudinem.* Lactantius libr. 6 c. 23. *Nec ob aliam causam Deus, cum cæteras animantes suscepto fœtu maribus repugnare voluisset, solam omnium mulierem patientem viri fecit: scilicet, ne fœminis repugnantibus, libido cogeret viros aliud appetere, eoque facto castitatis gloriam non tenerent.* Augustinus de Verbis Domini serm. 46. *Aliter ibi lucebit virginitas: aliter ibi lucebit castitas cõiugalis: aliter ibi lucebit sancta viduitas.* Serm. 46. de Verbis Domini. *Qui coniugati estis, fidem thori seruate coniugibus vestris. Reddite quod exigitis. Vir à fœmina exigis castitatem, præbe illi exemplum, non verbum.* Postea, *Et tamen quod dolendum est, multi viri à fœminis vincuntur. Seruant fœminæ castitatem, quam viri seruare nolunt.* Et 59. *Alio modo ibi erit castitas coniugalis, alio modo ibi erit integritas virginalis.*

XV. Potest-ne iam argumenti audacia vllo fuco excusari? Gemina castitas est; altera Virginum, altera coniugatorum. Quid est igitur causæ, cur tam pueriliter sophistas agant viri alioquin graues? Episcopum oportet esse continentem: ergo, aiunt, non vtentem coniugio. Impudens, inquam, consequentia est: cum tot prolatis testibus, luce hac clarius constet, etiam qui coniugio vtatur, esse continentem.

XVI. Quanquam quid erat necesse tam procul excurrere? Nam debebat ipsa loci Paulini circumstantia cohibere audaciam. Etenim qui dixit σώφρονα, idem contextus habet, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα: *vnius vxoris virum.* Cur libuit; quæso, tam immane discedere à communi sermone, vt cum σώφρων, significet eum cui præter legitimæ vxoris amplexus, nulli vllius mulieris amplexus in vsu sunt, hic tamen vbi tam diserte, ὁ μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, σώφρων dicitur, haud aliter intelligatur, quam qui suæ legitimæ vxoris amplexus fugiat: nec minus fugiat, imo magis fugiat, si Costero fides, quam insanæ meretricis sceleratos furores? Et non est illud οὐ αἰσχρὰ μαίνεται? Ignoscat mihi vir alioquin magnus, Hieronymus: sed hic certe, vt alibi nonnunquam, suo stomacho nimis indulgens, ea dixit, quæ dicta non oportuit. Quanto prudentior Libanius Oreste: δεῖ γὰρ, ὦ δεῖ, πάντα παθεῖν, ὅπως σωφρονῶσιν ἡμῖν αἱ γυναῖκες. *Omnia subeunda sunt, vt apud nos castæ sint vxores.* ô sic Hieronymus, sic dicerent Papistæ, atque eodem sensu, oportet nihil non facere, vt apud nos casti sint sacerdotes. Permitterent enim legitimas nuptias, honorabiles & inculpatas: qui nunc πόρνους, καὶ μοιχοὺς esse malunt, quam in coniugio σώφρονας.

XVII Vrgent non σώφρονα tantum dici, sed etiam ἐγκρατῆ: atque ita omnino abstinentem significari. Quo iure, inquam? Non enim ii estis, aut ita gessistis vos, vt sine vllo pignore vobis credi oporteat. An igitur, quia σώφρων: an quia ἐγκρατὴς: an quia simul vtrumque? Videamus de ἐγκρατείᾳ, nam de σωφροσύνῃ actum quod satis: post de vtroque. Aristoteles τοῦ ἐγκρατοῦς idem definit esse subiectum, quod τοῦ σώφρονος: & modo tantū differre: ad Nicomach. c. 4. εἰς ταυτὶ τὸν ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον τίθεμεν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα. *Ad idem ponimus intemperantem, dissolutumque & abstinentem, continentemque.* Et post, οἱ δ' εἰσὶ μὲν περὶ ταῦτα, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσιν. *circa eadem sunt, at non eodem modo,* nimirum περὶ τὰς ἡδονὰς; quas expressit initio capitis. Itaque 2. magnorum Ethicor. 6. ἔστι δὲ σώφρων, ὁ μὴ ἔχων ἐπιθυμίας φαύλας, τόν τε λόγον ὀρθὸν τὸν περὶ ταῦτα· ὁ δ' ἐγκρατὴς ὁ ἐπιθυμίας ἔχων φαύλας, τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ ταῦτα ὀρθόν. *Temperans, qui neque affectus prauos habet, & habet rationem rectam circa eadem: continens habet quidem affectus prauos, sed circa eadem rationem rectam.* Hæc si vera sunt, tam profecto late patet ἐγκρατὴς quam σώφρων, obiectorum quidem ratione. Tunc autem, si ἐγκρατὴς, is est, qui concupiscentias malas cohibet: at vti coniuge legitima non pertinet ad concupiscentias malas: ergo ἐγκρατεῖα non pertinebit ad vsum coniugii.

XVIII. Clemens Stromat. 3. initio. ἐγκράτεια, σώματος ὑπεροψία, κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν ὁμολογίαν. οὐ μόνον γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ἄλλα, ἃ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ κακῶς, οὐκ ἀρκουμένη τοῖς ἀναγκαίοις, ἡ ἐγκράτεια ἀναστρέφεται. *Continentia est corporis contemptus, secundum id quod à Deo fuit promissum Nec tantum circa res versatur venereas, sed & circa alia, quæ male concupiscit anima, cui non sufficiunt necessaria.* Et rursus c. 5. οὐ μόνον, περὶ τι ἓν εἶδος τὴν ἐγκράτειαν συνορᾶν προσήκει, τουτέστι τὰ ἀφροδίσια· ἀλλὰ γὰρ καὶ περὶ τὰ ἄλλα ὅσα περιτταλῶσα ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ ἡμῶν, οὐκ ἀρκουμένη τοῖς ἀναγκαίοις, περιεργαζομένη δὲ τὴν χλιδήν· ἐγκράτεια ἐστὶν ἀργυρίου καταφρονεῖν, τρυφῆς, κτήσεως, θέας, καταμεγαλοφρονεῖν, στόματος κρατεῖν, κυριεύειν λογισμῷ τῶν πονηρῶν. *Non oportet considerare continentiam in vno solum genere, nempe, in rebus venereis: sed etiam in quibuscunque aliis, quas luxuriosa concupiscit anima, non contenta necessariis, sed solicita de deliciis. Continentia est pecuniam despicere, voluptatem, possessionem, spectaculum, magno & excelso animo contemnere, os continere, quæ mala sunt ratione vincere.*

XIX. Nimirum, consentit Aristoteli Philosopho, Theologus Clemens: & continentiam opponit malis concupiscentiis, in quibus, vt dixi, non est legitimæ coniugis vsus. Amplius, opponit superuacuis desideriis, & non necessariis. Atqui non esse coniugis vsum in hoc ordine, docuit Paulus, cum iussit propter fornicationem habere vxorem. Vnde rursus magnum argumentum. Non propterea dici ἐγκρατῆ, vt abstineat ab vxore.

XX. Quid? Quod vt σώφρων paulo ante, sic ἐγκρατὴς dicitur qui vtitur vxore? in vsu inquam vxoris constituitur ἐγκράτεια? Idem Clemens eodem & libro & capite. Τί δέ, οὐχὶ καὶ οἱ παλαιοὶ δίκαιοι εὐχαρίστως τῆς κτίσεως μετελάμβανον; οἳ δὲ καὶ ἐπαιδοποιήσαντο γήμαντες ἐγκρατῶς. *Quid vero? non etiam iusti veteres creaturam cum gratiarum actione percipiebant. Aliqui autem etiam liberos susceperunt, cum continenter versati essent in matrimonio?* Post: καθόλου δὲ ἡμῖν περιέστω λόγος, περὶ τε γάμου, περὶ τε τροφῆς, καὶ τῶν ἄλλων, μηδὲν κατ' ἐπιθυμίαν ποιεῖν, θέλειν δὲ μόνα ἐκεῖνα τὰ ἀναγκαῖα· οὐ γὰρ ἐσμὲν ἐπιθυμίας τέκνα, ἀλλὰ θελήματος· καὶ τὸν ἐπὶ παιδοποιΐᾳ γήμαντα, ἐγκράτειαν ἀσκεῖν χρή· ὡς μηδὲ ἐπιθυμεῖν τῆς γυναικὸς τῆς ἑαυτοῦ, ἣν ἀγαπᾶν ὀφείλει, σεμνῷ καὶ σώφρονι παιδοποιούμενος θελήματι: *In summa autem, & in genere nobis procedat oratio de matrimonio, nutrimento, & aliis, vt nihil faciamus ex cupiditate, velimus autem ea sola, quæ necessaria: non sumus enim filii cupiditatis, sed voluntatis: & eum qui vxorem duxit pro liberorum procreatione, exercere oportet continentiam, vt ne suam quidem concupiscat vxorem, quam debet diligere, honesta & moderata voluntate operam dans liberis.*

XXI. Potest-ne quicquam dici disertius in rem nostram? γαμῶν ἐγκρατῶς; ἐπὶ παιδοποιΐας γήμαντα, ἐγκράτειαν ἀσκεῖν; σεμνῷ καὶ σώφρονι παιδοποιεῖν θελήματι; Ne Caluinus quidem loqui potuisset magis apposite, aut ἐνεργητικώτερον. Nemini igitur mirum esto, apud Nazianzenum de laudibus Basilii, tribui huius parentibus ψυχῆς καθαρότητα ἐξ ἐγκρατείας: neque putet significari horrorem mutui vsus: neque alio sensu legat Canonem 1. Concilii Toletani 1. *Placuit, vt Diaconi, si vel integri* (id est virgines) *vel casti sint, & continentis vitæ, etiamsi vxores habeant, in ministerio constituantur.* Et quod statim subiicitur, de fornicatione dictum non dubitet: *Ita tamen, vt si qui, etiam ante interdictum, quod per priores ante nos Episcopos constitutum est, incontinenter cum vxoribus vixerint, presbyterii honore non cumulentur.* Vt *incontinenter cum vxore viuere,* significet adulteriis polluere thorum immaculatum, quod ii faciunt, quibus non sufficit vxor vna. Quis enim furor, aditum negare ad presbyterium, iis qui ante ordinationem vsi essent legitimis vxoribus? aut cui auditum? quando factum? Imo ne hodie quidem cum ad summum erupit cœlibatus imperati furor, quisquam Papista id exigat: neque olim Gregorius septimus. Denique Chrysostomus in 1. ad Cor. homil. 19. εἰπὼν δὲ διὰ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, αὐτῇ τῇ αἰτίᾳ τῆς συγχωρήσεως εἰς ἐγκράτειαν ἤγαγε. *Cum dixit, propter fornicationem, vnusquisque suam vxorem habeat, ipsa caussa concessionis deduxit ad continentiam.* Nam hic certe non potest intelligi abstinentia ab vxore. Ambrosius de Abraham lib. 1. cap. 7. *Discite etiam qui ad baptismi gratiam tenditis, velut quidam fidei candidati, continentiæ disciplinam sobriam. Nulli licet scire mulierem præter vxorem.*

XXII. Quid igitur? Nempe, vt prius in temperante, ita nunc in continente insultauit aduersariis suis Hieronymus, & abusus est suo nomine. Prorsus enim falsum ἐγκρατῆ significari abstinentem vsu vxoris legitimæ: sed eum qui vxore legitima sic vtatur, vt neque vllis aliis, neque illa ipsa immodeste.

XXIII. Atque ita expediuimus seorsim singula σώφρονος καὶ ἐγκρατοῦς nomina. Sed ambo simul vrgent. Quid tum? Nam ni neutrum valet, qui valebit vtrunque? Tum autem, cur coniungas σώφρονα καὶ ἐγκρατῆ coniunctim potius, quam reliqua σώφρονα καὶ ὅσιον σώφρονα καὶ δίκαιον: & quidem cum hæc propinquiora sint? Aut, si hoc absurdum, cur non dant nobis, ab Apostolo coaceruata esse verba, ad significandas virtutes diuersas, quas omnes in Episcopo necessarias esse velit?

XXIV. Superest Torrensis ἅγιον: quod verbi, etsi apud Paulum non est, tamen quid habet vitium? aut quo sensu inducitur? An quomodo apud Papistas ij tantum sancti appellantur, quibus nullum peccatum, quique miraculis toti scatent? Atqui ne ipsi quidem Papistæ Presbyteros hac ratione sanctos esse volunt. An ergo latius, & quomodo in Scriptura? Atqui his sanctis nihil obstat coniugium: & adeo nihil obstat, vt certum sit longe plurimam partem semper fuisse coniugatam. Omnes Prophetæ, teste Chrysostomo, vxores haberre: & tamen Actor. 3. *De quibus loquutus est Deus à seculo per os omnium sanctorum suorum prophetarum.* Quid? non erant Romæ, non Corinthi, non inter Colossenses, aut Ephesios, aut Philippenses, aut Thessalonicenses, qui coniugio vterentur? Atqui, vt mittam recentem conuersionem ab Ethnicismo, certe ne tum quidem cum cœlibatus inualuit, fuit vnquam cœlibum maior numerus, quam coniugum. Et tamen Romani sancti: ad Rom. 1. *Omnibus qui Romæ estis, vocatis sanctis.* Et Corinthii: 1. ad Corinth. 1. *Ecclesiæ quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis.* Ephesii, ad Ephes. 1. *Sanctis qui sunt Ephesi.* Sic ad Philipp. 1. *Omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis.* Ad Colloss. 1. *Iis qui sunt Colossis, sanctis ac fidelibus fratribus,* Sed Petro nihil disertius tertio 1. *Sanctæ mulieres, sperantes in Deo subiectæ suis viris.* Nam profecto coniugatæ, si subiectæ suis viris: sed & vtentes coniugio: quia sub lege, vbi nullum Cœlibatus votum: tum autem si cœlibes, quo prætexru coniugatis proponerentur in exemplum? Quid, quod paulo ante attigimus, Basilius de Abdicatione seculi, coniugatos dixit rationem reddituros σωφροσύνης καὶ ἁγιασμοῦ, temperantiæ & sanctitatis? Vbi Adamus Fumanus ἁγιασμὸν castitatem reddidit. Disertior Basilius alter Seleuciensis ille, paulo ante citatus; nunc repetendus ex oratione 42. Ἁγιασμὸν λέγει τὴν σωφροσύνην. *Sanctitatem dicit continentiam, vt singuli sua vxore contenti, non copulentur aliena.*

XXV. Quod si etiam coniugati sancti sunt, quid est, quod nos terreat illud olim solemne, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις? Et sic opinor, persuasum olim Ecclesiæ, cum promiscue coniuges essent Episcopi, presbyterique. Quanquam illud ipsum τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, vniuersam Ecclesiam significabat, & fideles, quibus omnibus, non autem solis presbyteris, Eucharistia conficiebatur. Itaque iisdem vocibus, non Cœlibes, sed promiscue coniugati continebantur. Et significabat admonitio debere omnes esse sanctos, qui de sanctificatis erant participaturi.

CAP. II.

De abstinentia propter preces.

I. SEcundum illis argumentum ex 1. ad Corinth. 7. *Ne fraudate alius alium: nisi si quid ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus.* Bellarminus. Apostolus iubet coniugatos vacare ex consensu ad tempus ab opere nuptiarum, vt orationi instare possint: ex quo per bonam consequentiam deducit B. Hieronymus, in caput 1. ad Tit. & lib. 1. in Iouinian. cum præcipere Episcopis & aliis hominibus sacratis, vt perpetuo à nuptiarum opere vacent, cum quotidie orationi insistere debeant. Quo eodem argumento, ex hoc loco, vtuntur, Origenes homilia 23. in Numer. & Epiphanius in hæresi Catharorum.

II. In Antecedente, primo falsum est, iuberi ab Apostolo coniugatos vacare ex consensu: sed tantum permitti. Præceptum est, *Ne fraudate alius alium*, vnde nullum aut est, aut esse potest Papistis argumentum. Ab hoc præcepto exceptio est, *Nisi si quid ex consensu ad tempus:* in quibus verbis nego quicquam esse, quod iussionis vim habeat. Imo, Iustiniani paraphrasis, ita est, *Nisi forte communi consensu ad aliquod certum tempus ab vsu coniugii abstinendum censeatis, dum ieiunio ac precibus vacetis.* Et in Explanatione, *Non putat esse tutum sæpius, aut diutius ab vsu coniugii abstinere: quocirca id moderate permittendum ratus*, addit, *Nisi forte ex consensu.* Audin' permissionem? Sed & Salmero, *Hæc licentia ex mutuo consensu præstanda est.* Audin' licentiam? At neque permissio, neque licentia, imperium est. Nazianzenus orat. 40. λάβε παρὰ τοῦ δώρου τὴν ἀσφάλειαν· καὶ δὸς τῷ δώρῳ τὴν ἁγνείαν καὶ καιρὸν, ἕως εὐχῆς πρόκειται προθεσμία, καὶ ἀσχολίας τιμιώτερος, καὶ τοῦτον ἐκ κοινῆς ὁμολογίας, καὶ συναινέσεως· οὐ γὰρ νομοθετοῦμεν, ἀλλὰ παραινοῦμεν. *A dono* (matrimonium intelligit) *securitatem accipit, ac vicissim hoc dono rependas, vt certo tempore; hoc est, quamdiu assignatum orationi tempus, omni occupatione præstabilius fluit, à re vxoria abstineas, idque ex communi pacto & consensu. Non enim legem sancimus, sed consilium damus.* Pauli ergo imperium hic nullum: nisi forte illud de mutuo consensu: sed nos de abstinentia disputamus.

III. Secundo, falsum est, suaderi vacationem ab opere coniugii, vt orationi vacare possint. Nam Paulus diserte dixit τῇ νηστείᾳ καὶ προσευχῇ *ieiunio & precibus.* Sic enim legunt constanter Græci omnes, & Syrus interpres. Sed & Hieronymus lib. 1. in Iouinian. Est autem in eo momentum magnum: nimirum, vt designentur preces, non ordinariæ in quotidiano pietatis exercitio: sed extraordinariæ, solennesque. Salmero, *Et non videtur esse sermo de priuatis ieiuniis, & precibus quotidianis: sed de publicis, & solenniter susceptis: vt cum ingruit aliqua calamitas, ex qua apparet iudicium iræ Dei aduersus nos: vel quando aliquid agendum, quod magni sit momenti.* Quod ille a Caluino, & Martyre mutuatus videretur, nisi publica ieiunia dixisset, nimium auare: cur enim priuata excipias?

IV. Sed optime Veteres. Chrysostomus, Τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς προσευχὴν ἐνταῦθα λέγων. εἰ γὰρ κωλύει τοὺς συνόντας ἀλλήλοις εὔχεσθαι, τὸ ἀδιαλείπτως εὔχεσθαι, πῶς ἂν ἔχοι καιρὸν; ἔστι τοίνυν καὶ ὁμιλεῖν γυναικὶ καὶ εὐχῇ προσέχειν· ἀλλ' ἐγκρατείᾳ ἀκριβεστέρα γίνεται αὕτη· οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, ἵνα προσεύχησθε, ἀλλ' ἵνα σχολάζητε· ὡς ἀσχολίαν ἐμποιοῦντος τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐκ ἀκαθαρσίαν. *Eam orationem dicit, quæ fit cum interiori studio. Si enim prohiberet coeuntes inter se orare, quomodo illud, indesinenter orare, locum haberet? Potest igitur quis & cum vxore copulari, & orationi attendere: sed per continentiam fit exactior illa: neque enim dixit simpliciter, vt oretis: sed, vt vacetis: nimirum quia occupationem ea res afferat, etsi non impuritatem.* Et hunc suo more imitatus Oecumenius. Πρὸς καιρὸν τουτέστι κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα· εὐκαιρία δὲ ἐστιν ἀποχῆς ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχή· τοῦτο δέ φησιν· οὐ τοὺς συνόντας γυναικὶ εὔχεσθαι ἢ νηστεύειν κωλύων, ἀλλ' ὅπως ἡ εὐχὴ καὶ ἡ νηστεία σπουδαιοτέρα γένηται· ἀπέχεσθε γάρ φησιν, ἵνα σχολάσητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ· ὡς τῆς μίξεως ἀσχολίαν, οὐκ ἀκαθαρσίαν ποιούσης. μίξεως δὲ τῆς πρὸς τὴν νομίμην γυναῖκα. *Ad tempus: hoc est secundum tempus congruum. Opportunitas autem est abstinentiæ, ieiunium & oratio. Atque hoc dicit, non coeuntes cum vxore prohibens precari, vel ieiunare: sed vt, siue oratio, siue ieiunium fiat cum maiori intentione: Abstinete, inquit vt vacetis ieiunio & orationi, videlicet, quia coitus occupationem afferat, non impuritatem: coitum dico, cum vxore legitima.* Theodoretus, *Tempus quoque docet, dicens, vt vacetis ieiunio & orationi: oportet enim ieiunium sanctitate honorare.* Sedulius, *Ad tempus, hoc est, specialibus, alternisque diebus, aut quadragesimali tempore, vel ad tempus orationis, siue per dies purificationis.* Autor Quæstionum ex vtroque mixtim apud Augustinum, cap. postr. vocat *dies processionis*, eadem mente, *Christiano cum vxore sua conuenire aliquando licet: aliquando vero non licet: propter dies enim processionis aliquando non licet conuenire: quia etiam à licitis abstinendum est, vt facilius impetrari possit quod postulatur.*

V. Habes sensum Apostoli: cui tamen Medina contradicit, atque hos longissime à Pauli mente recessisse mauult. Quamobrem vero? Quia Latina editio non legat ieiunium: videatur autem hoc prorsus ascititium, & ex consuetudine antiqua Græcorum, qui orationibus publicis ieiunia coniungebant. Imo, ne Græci quidem omnes. Nam Chrysostomus, non ieiunium, sed orationem causam proposuit abstinentiæ. Rursus: quia reliquæ omnes actiones naturales maius negotium exhibeant, ac proinde impedimentum orationi: quia frequentius vsurpantur: itaque illis potius, quam coitui frenum iniecisset Apostolus. Tertio: quia ab iis ipsis precibus ad ordinarias consequentia valeat. Nam si, cum inducuntur orationes extraordinariæ, castitas, & coniugalis concubitus abstinentia postulatur, ergo ex coniugali quoque & iustissimo coitu, turpitudo quędam, quæ orationi sit impedimento, deriuatur. Atqui vtræque preces, tum ordinariæ, cum corporis & animæ puritate postulantur: tum extraordinariæ ergo propter vtrasque abstinendum à coitu.

VI. Sed autoritas editionis Latinæ, minor est, quam vt opponi posit Græcæ: non tantum, quia hæc antiquior, & prior: sed etiam quia illa infinitis locis corruptior. Codices autem Græci nulli proferri dissentientes potuerunt, aut à Medina: aut Francisco Luca: aut Guillelmo Cantero, aut denique vllo alio. Nam illud de Chrysostomo leuiculum est. In textu enim constanter legitur ieiunium: & ita excusum, non tantum à Commelino: sed etiam olim Gilberto Veronensi. Sciunt autem, qui in eo authore sunt versati, non solere in explicando singula vocabula rimari. Et vere potuit orationem causam dicere huius abstinentiæ, non ieiunium, cum re vera non ieiunium quidem ipsum, nisi propter orationem vsurpetur. Nam quod consuetudinem Græcorum videtur suggillare, quorsum spectat? Quasi non ipse fateatur, itidem esse Latinorum. Imo quasi non constet itidem esse Scripturæ: Matth. 17. *Nisi per precationem & ieiunium*, Lucæ 2. *ieiuniis ac deprecationibus seruiens Deo.*

VII. Reliquas actiones naturales magis obstare orationi, negatur. Frequentius vsurpari concedo, ideoque frequentius obstare: sed propterea magis obstare, non sequitur. Rursus, nego illas potius Apostolo prohibendas, geminam ob causam: primam, quia non magis obstent: secundam & præcipuam, quia non erat ei hoc argumentum propositum, sed tantum de vsu matrimonii: itaque reliquæ occupationes, ἄλλο περὶ ἴσον. Cæterum & illud certum, etiam reliquas omnes occupationes omittendas cum vacandum est precibus: propter illam ipsam distractionem: nam inde consuetudo inualuit otii diebus Dominicis, & reliquis festis.

VIII. Sed tertiæ rationis impudentior consequentia. Quid enim? Non audiuerat Chrysostomum diserte negantem? ἀσχολίαν ἐμποιοῦντος τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐκ ἀκαθαρσίαν? Nos ergo cur moueat hæc importunitas? Fateamur sane puritatem requiri etiam in precibus ordinariis: sed æque in iis cessandum ab vsu matrimonii, insana illatio est: vel ipso Medina iudice: qui ponit reliquas actiones naturales magis obstare, quam vsum matrimonii: & tamen non significauit potius interdicendas propter preces ordinarias.

IX. Et vero potens est Chrysostomi argumentum, τὸ ἀδιαλείπτως εὔχεσθαι πῶς ἂν ἔχοι καιρὸν; Constat enim à Paulo dictum, *Indesinenter orate.* Vnde alterutrum sequitur necessario, nulli fideli vel vtendum esse coniugio, vel indesinenter orandum: nisi falsum sit potius Medinæ λῆμμα.

X. Huic vulneri medentem audiamus. Respondemus, inquit, non perpetuum orationis actum, qui cunctis hominibus est impossibilis, Paulum voluisse præcipere: sed tantum animi desidiam, & socordiam excludere, Interprete Augustino. Sine intermissione orate, id est, semper iuste viuite, & æterna desiderate. Iustus enim nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse: semper orat: qui semper bene agit. Ipsum enim bonum desiderium, oratio est continua. Et Haimone. Quis hominum mortalium potest semper orationi insistere? aut ergo totum tempus pro parte posuit Apostolus, vt dicat, illum semper orare, qui canonicas horas obseruet, aut illum, qui semper de Deo cogitat, & Deo placere desiderat. Nullo itaque pacto, coniugibus omni tempore, necessitatem imposuit orandi.

XI. Esto sane, indesinentem orationem non intelligi de actu perpetuo: nam & nos fatemur hunc esse impossibilem huic humanæ fragilitati. Concedamus etiam dici, siue pro affectu & dispositione animi: siue ὑπερβολικῶς indesinenter pro certis, addo, frequentibus temporibus Nam hæc quid nobis nocent? quid Medinæ prosunt? Et ipse quidem oblitus est explicare, siue socordia, siue conscientia. At nos dicimus primo, illum ipsum affectum animi, desiderare illam ipsam puritatem, quam iste fingit necessariam tantum actibus orandi. Et eo confidentius dicimus, quo manifestiora sunt Augustini verba: *non desinit orare, nisi desinat iustus esse.* Nam iustitiam quidem nos nullam agnoscimus absque puritate: viderit ille, vtrum impuram aliquam constituat. Quare argumentum manet. Nam si, qui indesinenter iubetur orare, iubetur indesinenter iustus esse: & iustus nullus est impurus, & qui vtitur coniugio, impurus est: certe, qui vtitur coniugio, nunquam iustus esse potest: non indesinenter orare.

XII. Quod si interualla mauis, & cum Hugone, horas canonicas: Ergo, inquam, nulla impuritas. Nam hæc, opinor, non tollitur per interualla, sed per pœnitentiam: argumento, vel ab ipsa Papistarum opinione: nam presbyteratus functiones, non minus fiunt per interualla, quam horæ canonicæ: nec minus impossibile, indesinenter iis vacare, quam orationi. Et tamen nolunt per interualla presbyteros vti coniugio, sed indesinenter abstinere, propter impuritatem. Vnde necesse est eos constituere, impuritatem manere, etiam per interualla. Rursus ergo valet Chrysostomi argumentum: Si coniugio annexa sit impuritas, ergo frustra præcipi, vt indesinenter oremus. Quod est absurdum.

XIII. His positis, nihil est iam difficile. Nam consequentia absurditatis est manifesta: & falsum supponens: & terminos comparans mirum in modum alienos, Si quilibet fideles vacaturi precibus debent abstinere ab vxoribus legitimis, ad tempus aliquod, ergo multo magis presbyteri semper. Nam primo falsum est antecedens. Non enim aut dixit, aut sensit Paulus, debere abstinere ab vxoribus: sed tantum posse, siue licere: quia, vt dicebam, non imperium est: sed permissio. At nostri belluli homunciones presbyteris suis non permittunt: imo ne suadent quidem: sed omnino imperant: & quidem tanta seueritate, vt nulla fuerit vnquam maior, magisque accedens ad crudelitatem. Enimuero permissione si quis non vtatur, aut suasioni non cedat, quis vnquam vidit dare pœnas permittenti suadentive? At miseri presbyteri dant pœnas. Saltem ergo cohibuissent se intra suorum, quæ vocant, consiliorum metas, tolerabiles futuri. Sed hoc demum omnes modestiæ fines excedit, cum ex permissione legem inferunt, & quidem altissimæ, atque indispensabilis necessitatis.

XIV. Secundo, negatur consequentia: quomodo non sequitur, Laici debent interdum ieiunare: ergo presbyteri semper: nec vero legitima conclusio est à minori ad maius affirmatiue: sed tantum negatiue. Mouit loco suo montem: ergo multo magis calculum: at non mouit calculum: ergo mouebit montem. Neque id tantum cum terni, sed etiam cum quaterni comparantur termini. Non tantum, inquam, insane dicas, Milo tulit Taurum, ergo montem: sed etiam Milo tulit Taurum: ergo Goliat montem. Nam, etsi plus postulent Goliati vires, quam Milonis: tamen proportio seruanda inter Taurum, cui sufficit Milo, & id cui suffecturus est Goliat, in eandem rationem, quæ virium est. Atqui inter, aliquando, & semper, nulla proportio dari potest. Quamuis igitur verisimile sit plus exigi à presbytero, quam à laico: tamen importunum est ab interuallis laici, perpetuitatem imponere presbytero.

XV. Et quidem, vt hos videns mero cæcoque impetu disputare, non tantum concludunt debere presbyterum semper, quia laicos interdum: sed fortius: si laicos interdum: multo magis presbyteros semper. Clingius, *Si hoc omnibus Christianis maritis voluit dictum, quanto amplius illi congruit, nempe sacerdoti?* Atqui, si ridicule dicas, si pusio gestat vitulum, ergo Milo Taurum: quid is, qui dixerit, Ergo multo magis Milo Taurum? Dictat enim ipse sensus communis, in huiusmodi ratiocinationibus, si primus terminus sit minor tertio, debere secundum esse vel maiorem, vel certe æqualem quarto. At hic cum laicus minor sit presbytero: at abstinere interdum, longe minus quam semper. Quid ergo recti, aut sani ab his sperandum, quibus-ne communis quidem sensus, communis est cum reliquis hominibus.

XVI. Ratione tamen consequentiam firmant. Quia presbyteris semper sit insistendum orationi. Et tamen, inquam, negabat hoc in

laicis

Laicis Medina, quia impossibile sit. Cur non nos in clericis? Nam hi sane, quia Clerici, non eo minus homines. Et Haimonis verba referebat, *Quis hominum mortalium potest semper orationi insistere?* Et Anselmus, *Nunquid sine intermissione possumus genu flectere, corpus prosternere, vel manus leuare, vt de hoc nobis dicatur, Sine intermissione orate?* Iam si Laicos, cur non & Clericos excuset impossibilitas?

XVII. Nimirum, vt prius, aliæ preces sunt quotidianæ, aliæ extraordinariæ. Si quotidianas intelligant, negatur hinc sequi abstinentia: nam, vt iam dictum, hanc neque iubet, neque suadet, neque permittit Apostolus istam ob caussam. Sin autem extraordinarias, negatur, his semper insistendum: nam quod semper fit, id extraordinarium dici nequit. Et Paulus diserte adscripsit, *ad tempus*: &, *rursum simul conuenite*. Denique, ne Papistæ quidem demonstrationem vnquam protulerunt, qua illud probarent; cur nos refutationi curiosius insistamus?

XVIII. Nisi forte alicuius momenti sit, quod Salmero voluerit comprehendi verbis Apostoli preces publicas. Quod etsi recens sit Iesuitæ commentum, tamen quid habet vitium? Nam certe publicis precibus non soli vacare debent Clerici, sed tota Ecclesia, singulique adeo fideles. Inde enim publicæ, quia conceptæ, non tantum pro tota Ecclesia: sic enim etiam priuatim & in cubiculo conceptæ, publicæ dicerentur: quis enim nescit fideles quosque etiam domi, non se solos, sed totam Ecclesiam, atque adeo vniuersos homines commendare? sed quia eadem præsente, ac proinde etiam precante, & dicente Amen. Quare, si preces publicæ necessario exigerent cœlibatum: omnes oporteret esse cœlibes Christianos: quo quid fingi potest absurdius? Quare, cum dixit Paulus, totam Ecclesiam alloquens, ac proinde etiam laicos, abstineri posse ab opere coniugali, vt vacetur precibus, negandum est intelligi publicas, si nihil aliud sint quam publicæ.

XIX. Et fatcor quidem in publicis proprias esse quasdam presbyterorum partes: vt qui ipsi sustineant personam publicam. Sed & hinc quicquam concludi legitime nego. Ratione gemina. Priore, quia nunquam Scriptura docuit, precibus publicis a presbytero concipiendis vllum a coniugii vsu impedimentum esse. Imo ex Scriptura constet, nullum esse? nam alioquin Apostolus non præciperet, Episcopum esse vnius vxoris virum. Constat etiam ex Gangrensi Concilio, quo damnati Eustathiani, qui illud impedimentum animo concipientes abnuebant communionem recipere, ministrante presbytero coniuge.

XX. Altera, etsi concederemus aliquod esse impedimentum eiusmodi, tamen non sit necesse presbyteros semper vacare publicis precibus. Cur non enim per vices, vt in Veteri Testamento factum scimus: & quidem hanc ob caussam, si Papistis credimus? Et quidem ita opus esset, potius quam flocci facere grauissimum illud incommodum fornicationis, admonitionemque Pauli, *rursum simul conuenite, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram*. Vnde olim, cum inualesceret opinio cœlibatus, nonnulla Concilia non absolute voluerunt abstinere clericis, sed κατὰ τὰς ἰδίας ὥρας, vt paulo post sumus audituri. Et quid multis opus est? Cum ne apud ipsos quidem Papistas, quicunque in ordinibus sunt, iidem quotidie ministrent? Nam Episcopos, horumque Vicarios, & iis altiores Primates, Cardinales, Papas, vix semel in anno quis nescit has partes obire? Sed solos illos minutulos, iam vere minores, inferioresve ordines, Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos, qui nihil sint nisi Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, quotidie Missam canere: neque eam quidem, eius amore: sed amore nummi, qui nullus iis, nisi inde emendicatus?

XXI. Confugiunt ad autoritatem Origenis, Epiphanii, Hieronymi; vtentium, inquit, Bellarminus, hoc ipso argumento. Sed de Origene mendacium est. Namis, neque de matrimonio cuiquam inhibendo, neque adeo de Presbyteris priuatim quicquam loquitur: sed de quocunq; Christianorum genere. Itaque pauca quædam eius verba Bellarminus deseripsit, misere à toto textu reuulsa, vt inani tinnitu suorum aures demulceret. *Certum est*, inquit, *quia impeditur sacrificium indesinens, iis qui coniugalibus necessitatibus seruiunt: vnde videtur mihi, quod illius solius est offerre sacrificium indesinens, qui indesinenti & perpetuæ se deuouerit castitati*. Nam quia sacrificium moris est apud Romanenses, non offerri nisi à presbyteris, sperauit Sophista, se solo sono persuasurum, agi apud Origenem de solis presbyteris, aut certe maioribus clericis, qui etsi non offerant omnes, tamen seruiunt offerenti.

XXII. Describo plenius. Ἀναγορεύει suo more hæc verba capitis 28. Numero. *Vt offeratis mihi in diebus festis meis*. Et festiuitates Dei distinguit, *Prima*, inquit, *est festiuitas Dei, quæ appellatur indesinens: de iis enim mandatur, quæ indesinenter, & sine vlla prorsus interruptione, matutinis & vespertinis Sacrificiis offerantur*. Et aliquanto post, *Sed sunt & alii dies festi, in quibus forte non possunt indesinenter immolare sacrificia castitatis*. De his tamen posterioribus nihil necesse est nos esse sollicitos: non enim pertinent ad argumentum Papisticum.

XXIII. Deinde sinenti, sic disputat: *Mandans igitur festiuitatum ritus, non primo statim venit ad festiuitatem Paschæ, neque ad Azymorum, neque ad Scenopegiæ, aliasque de quibus præcipitur: sed hanc primam posuit, in qua sacrificium indesinens mandat offerri: quo scilicet cognoscat, quisquis ille vult esse perfectus & sanctus, quia non aliquando quidem agenda est Deo, aliquando vero non agenda festiuitas, sed semper & indesinenter iustus agere debet diem festum. Sacrificium namque, quod indesinenter, & in matutinis, & in vespertinis mandatur offerri, hoc innuitur, vt in lege ac Prophetis, quæ matutinum tempus ostendunt, & in Euangelica doctrina, id est enim vespertinum, quæ vespera mundi Saluatoris ostendit aduentum, indesinenti intentione persistat. Has ergo festiuitates Dominus dicit, & ob eruabitis dies festos meos. Dies ergo festus est Domini, si & sacrificium indesinens offeramus, si sine intermissione oremus, ita vt ascendat oratio nostra sicut incensum in conspectu eius mane, & eleuatio manuum nostrarum fiat ei sacrificium vespertinum. Est igitur prima solemnitas sacrificii indesinentis, quæ à cultoribus Euangelii eo modo, quo supra exposuimus, debet expleri. Sed quoniam, sicut propheticus sermo perdocuit, dies festi peccatorum conuertuntur in luctum, & cantica eorum in planctum, certum est, quia qui peccat & agit diem peccati, agere non potest diem festum: & ideo illis diebus, quibus peccat, offerre non potest indesinens sacrificium Deo: sed ille offerre potest, qui indesinenter custodit iustitiam, & conseruat semetipsum à peccato, qua die autem interruperit, & peccarit, certum est, quod in illa die non offert sacrificium indesinens Deo. Vereor aliquid dicere, quod ex sermonibus Apostolicis intelligi datur* (& hæc verba Bellarminus subindicabat) *ne forte videar aliquos contristare. Nam si oratio iusti sicut incensum offertur in conspectu Domini, & eleuatio manuum eius sacrificium est vespertinum: dicit autem Apostolus, iis qui in coniugiis sunt, Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum in id ipsum sitis: certum est, quia impeditur sacrificium indesinens iis qui coniugalibus necessitatibus seruiunt. Vnde videtur mihi, quod illius est solius offerre sacrificium indesinens, qui indesinenti & perpetuæ se deuouerit castitati*.

XXIV. Hactenus Origenes. In quo primum nota, clericos ne nominatos quidem: secundo in genere dici, *Quisquis ille vult esse perfectus & sanctus: iustus agere debet diem festum: Si sacrificium indesinens offeramus: ille qui indesinenter custodit iustitiam, & conseruat semetipsum à peccato: oratio iusti*: & similia: quæ quis tam effrons est, vt de solis intelligat clericis? Quid? quod apud Papistas, non clerici, sed tantum monachi profitentur perfectionem? Nullo igitur iure Bellarminus disputans de solis clericis, & quidem maioribus, sibi testem aduocat Origenem, qui de fidelibus in genere. Sed, etsi de fidelibus in genere: ergo non de cœlibatus lege, neque enim quilibet fideles tenentur cœlibatum profiteri. Et vero diserta verba sunt, *qui indesinenti & perpetuæ se deuouerit castitati*. Vt rem indicaret esse nullius legis, sed tantum voti.

XXV. Præterea, cui incertum est, quid sit Origeni indesinens sacrificium: vel sacrificium offerre: nisi qui legens neglexerit ista? *Non aliquando agenda, aliquando non agenda festiuitas, sed semper, & indesinenter. Sacrificium indesinenter & in matutinis, & vespertinis mandatur offerri. Matutinum cum in lege ac prophetis: vespertinum cum in Euangelica doctrina indesinenti intentione persistit, oratio, sicut incensum mane, eleuatio manuum, sacrificium vespertinum*. Ista enim dici non possunt de eo, quod Sophistis in mente versatur nimis indesinenter: quodque illi matutinum duntaxat esse volunt. Sed istud, *qui peccat & agit diem peccati, agere non potest diem festum: illis diebus quibus peccat, offerre non potest indesinens sacrificium Deo*: istud, inquam, quomodo de sacerdotibus interpretabuntur? Itaque non dubium est, Origenem agere de iustitia vitæ cuiuscunque fidelis, quomodo bona opera appellantur sacrificium, quod offerunt Deo, quicunque pie & sancte viuunt. Non defendo ego quidem allegoriæ subtilitatem: siue violentiam potius: quam scio iampridem in hoc autore improbatam, & merito: sed hoc contendo, non cogitasse de Sacerdotibus magis quam de quoquam ex plebe. Et vero ita necesse est, quandoquidem verbis Apostoli innitatur. Nam Apostolum de Sacerdotibus agere; ne ipsi quidem Papistæ audent dicere.

XXVI. De Hieronymo malim tacere; & tanti viri peccata modesto pudore dissimulare. Sed cogit aduersariorum importunitas etiam mutos loqui: ne tanti nominis præiudicio libertas Christiana periclitetur. Certe tam procul abiit ille in hoc argumento a sinceritate Christiana, vt non potuerint desperatissimi nuptiarum hostes Encratitæ, Tatiani, Cathari violentius loqui. Mentiar, si non ipsos Papistas aliquantillum subpuduerit. Commentariis in hunc locum. *Negare videtur incontinentes orationi posse vacare: quæ in eo vtique minor est communione, qua catechumeni, & pœnitentes orant, qui communicare non possunt*. Sed hæc modestæ, præut illa sunt cõtra Iouinianũ, *Orote, quale illud bonum est, quod orare prohibet, quod corpus Christi accipi nõ permittit? Quandiu impleo mariti officium, nõ impleo Christiani. Iubet idem Apostolus in alio loco, vt semper oremus. Si semper orandum est: nunquam ergo coniugio seruiendum: quotiescunque vxori debitum reddo, orare non possum. Petrus Apostolus, experimentum habens coniugalium vinculorum, vide quomodo informet Ecclesiam, quid doceat Christianos. Similiter viri, cohabitantes iuxta scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri tribuentes honorem, & sicut cohæredibus multiplicis gratiæ, vt non impediantur orationes vestræ. Ecce eodem sensu, quia eodem spiritu, impediri dicit orationes officio coniugali*. Et paulo post, *Cernis quale coniugium inter viros vxoresque præcipiat? Cohabitantes iuxta scientiam: vt nouerint, quid velit, quid desideret Deus, vt tribuant honorem vasculo muliebri. Si abstinemus nos à coitu, honorem tribuimus vxoribus: si non abstinemus, perspicuum est honori contrariam esse contumeliam*.

XXVII. Hæc Hieronymi sunt: tam dura, tam dira: vt ne Papistæ quidem potuerint concoquere. Erasmus argumento eius libri, *Hoc argumentum*, inquit, *non illibenter arripuit, impendio faueus virginitati, & ob id nuptiis iniquior, quam Episcopi quidam esse volebant*. Viruesius in Confessionis Augustanæ articul. 23. *Imo nec bonum quidem est coniugium, tantum abest, vt sit præceptum, si Hieronymo credimus. Illi enim est minus malum, in remedium maioris permissum. At iniquior fuit matrimonio Hieronymus, non negamus. Fortassis hanc seueritatem illius temporis lasciuia, & Iouiniani hæretici petulantia requirebat. Nos in neutram partem ab Euangelica doctrina declinantes dicimus, bonum esse coniugium, sed meliorem cœlibatum*. Et spensæus de Continentia lib. 1. cap. 9 *Græcos sequuntur Latini: sed mirum quam pro continentia vehementes, & sibi nihil non indulgentes: omnium vero maxime Hieronymus*. Et post. *Multa viro sancto in virginitatis fauorem exciderunt coacta, & violenta*.

XXVIII. Et vero illud, *Quandiu impleo mariti officium, non impleo Christiam*: quis patienter audiat? aut quid eo tetrius dixit vllus vnquam iuratissimus hostis coniugii? Itaque mutare ausus, magnus ille Hieronymi adulator, & interpolator Marianus Victorius; *Christiani in continentis*, &, *ita*, inquit, *ex emendatioribus codicibus emendauimus: prauo enim ac hæretico fere sensu legebatur: quandiu impleo mariti officium, non impleo Christiani: veluti coniugium copula Christianorum non sit*. Bene: quod non prorsus cæcutiuit in tam crasso errore animaduertendo. Sed, quod de emendatioribus codicibus, penes eum fidem esto. In Apologia ad Pammachium, scimus ita repositum, siue ab ipso Hieronymo, siue à describentibus: Sed non videtur certa fides: nam & autor in Apologia, non pauca inflectit, vt sint minus odiosa: & scribæ multa subinde peccant.

XXIX. Hoc ſane loco manifeſte diſputationis ardor poſtulat, *Chriſtiani* potius quã *continentis*. Nam primũ, quid ad Pauli verba cõtinens? Fallor: nõ enim Pauli, ſed ipſius Hieronymi verba debui dicere Nam hîc dicebat, *Quale illud bonum eſt, quod orare prohibet? quod corpus Chriſti accipi non permittit?* Et ſtatim. *Quandiu impleo*, & reliqua. Vbi quis non videt intendi vim præcedentium interrogatiuncularum? & oſtendi quantum in eo ſit malum, quod prohibeatur orari, & corpus Chriſti accipi. Hoc autem, quid ad continentem? Quaſi ſoli continentes orent, corpus-ve Chriſti accipiant. Omnino ſic potius. Vſus coniugij impedit hæc officia: & hæc officia ſunt Chriſtiani: ergo vſus coniugij impedit officia Chriſtiani. Et hoc tam certum, vt ſiue ille Chriſtiani ſcripſerit, ſiue continentis: tamen reapſe docuerit Chriſtiani partes non impleri ab eo, qui impleat mariti.

XXX. Secundo, in *continente*, quæ vis? quis aculeus? quis lancinando aduerſario (quod ille multo ardentius ſatagebat, quam vera diſtinguere à falſis) neruus? Nam, quia continentem ille non alia notione vſurpabat, quam abſtinentis à re venerea, quid mirum, aut extra vulgi captum etiam ſtupidiſſimi, vtentem vxore, non abſtinere ab vxore? Hoc quiſquam exſpectaſſet ab Hieronymo? Hoc ſibi permiſiſſet Hieronymus? Non erant illi in diſputando tam vieti lacerti: non tam hebes machæra: non tela tam obtuſa. Næ illi Hieronymi vel vngues non norunt: qui ſic putarunt infantem agere.

XXXI. Sed id tamen, vt diſſimulemus: quod illud, aut quantum mendacium eſt? prohibet orare: corpus Chriſti accipi, non permittit. At de corpore Chriſti, ipſe in Apologia ad Pammachium. *Scio Romæ hanc eſſe conſuetudinem, vt fideles ſemper Chriſti corpus accipiant: quod nec reprehendo, nec probo:* Mittamus iudicium: teſtimonio vtamur. Romæ ergo poſt coitum (nam ſic ipſe poſt interpretatur) ne accipiatur? Cur, inquam, id dixit, cuius teſtem in oppoſitum habebat quotidianam experientiam?

XXXII. De oratione: quid audacius? *Paulus Apoſtolus dicit, quando coimus cum vxoribus, nos orare non poſſe.* Sic enim in Apologia, Paulus, inquis? Hoc Paulus dixit? Ille vero nuſquam gentium: teſte Chryſoſtomo, cuius alias cum libet nomine & autoritate ſeſe ſatis tutum putat. ἔστι καὶ ὁμιλῶν γυναικὶ καὶ εὐχῇ προσέχειν. Et vero, vt eius δεσπότῳ mihi liceat imitari: quid eſt maius? orare, an corpus Chriſti accipere? vtique accipere corpus Chriſti. Si per coitum quod maius eſt non impeditur, quod conſtat teſte Roma: multo minus, quod minus eſt.

XXXIII. Nec leuius peccatum, in Petro: *Impediri orationes officio coniugali.* Et *tribuere honorem vaſculo muliebri*, id eſt, *abſtinere à coitu:* Et *non abſtinere à coitu, contumeliam eſſe.* Nimis certe, nimiſque fuit confidens ſui, quiſquis ita blaterauit. Aut quid eſt, ipſam damnare naturam, cuius autor Deus: ſi hoc non eſt? voluit Petrus Viros συνοικεῖν κατὰ γνῶσιν. Et fateor eo verbo ſignificari omnes coniugii partes. Sed συνοικεῖν κατὰ γνῶσιν Deus bone! quis vnquam ſuſpicatus eſſet, idem velle, ac μὴ συνοικεῖν? Longe illud melius, *vt nouerint, quid velit, quid deſideret Deus:* ſed velle, ſed deſiderare Deum, vt abſtineant viri ab vxoribus, vnde docebit? Nos contra Geneſ. 1. *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram.* Secundo, *Relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ.* Et hoc ipſo capite ad Corinthios. *Vxori vir debitam beneuolentiam reddat.*

XXXIV. Itaque longe alia mens Apoſtoli: nempe, vt ne abutatur vir ſua autoritate, quod ſæpe faciunt, qui, quid ſit coniugium ignorant, & quomodo inſtitutum à Deo, aut creatus vterque ſexus: denique, qui de muliere nihil aliud cogitant, quam quod ille olim, Malum eſſe neceſſarium. Itaque ſiue ad coitum, ſiue ad aliud quiduis vtuntur, temere, & arroganter, atque faſtuoſe. Hos Petrus coercet ſua autoritate: neque prohibet virum, verbi gratia, imperare vxori, ſed abuti imperio. Simile iudicium de coitu. Lorinus Ieſuita. *Meminit Lyranus expoſitionis eiuſdem*, nimirum abſtinendi ab vxoribus, non inuitis, ſed perſuaſis *ſed mauult aliam de cohabitatione domeſtica, in qua mulier quidem debet eſſe ſubiecta, vir autem præeſſe ſecundum ſcientiam, vt vxorem tractet tanquam ſociam, ac de latere ſuo formatam, non quaſi ancillam. Conſentit Carthuſianus vt diſerte, atque circumſpecte viri agant, neque ſcandalizent, ac offendant vxores, quia ſunt proniores ad malum. Mens eadem Gagnei, & recentiorum aliorum, quibus libentius acquieſco.* Adde Guillaudum. *Maritorum officia præſcribit, reprimens quorundam ſupercilium, imperium, & tyrannidem, qui clamitant, Vir eſt caput mulieris: habemus ergo vitæ & necis poteſtatem: omni imperio imperitare poſſumus vxoribus noſtris in quauis re, etiam iuxta noſtram libidinem: ab illis parendum eſt nobis. Sed viris huiuſmodi frenum impoſuit Apoſtolus, dicens, Viri cohabitate vxoribus cum ſcientia. Vera & ſolida ſcientia eſt, quæ malos & tyrannicos affectus reprimit. Sint ergo viri, non vt pecora ignorantes, ſed veluti cognoſcentes & ſcientes hoc ſodalitium à Deo inſtitutum eſſe, atque myſterium & Symbolum Chriſti & Eccleſiæ continere.* Et poſt. *Cauete ô viri, ne vxores habeatis, vt ancillas, vt concubinas. Nolite has deſpicere: ſed illis, aliquid honoris deferatis.*

XXXV. Quid tandem? Aduerſum ne tam impotenter abutentes verbo Dei, nullæ dabuntur veritati vindiciæ? Et ſoli nomini, quod fatentur omnes eſſe antiquum, eſſe magnum, libertatem Chriſtianam æquum erit ſuccumbere? Imo; meminerimus potius, omnem hominem eſſe mendacem: vt Deo ſoli ſua laus ſolida reſeruetur. Meminerint Papiſtæ, non minus in cauſſa Carterii vehementem fuiſſe & violentum, nec tamen eius probatum iudicium. Meminerint in mendacio officioſo Pauli, modeſtiæ limites exceſſiſſe, & ei tamen præualuiſſe Auguſtinum.

XXXVI. Supereſt Epiphanius: ſed & longe modeſtior in argumentando: & in concludendo tolerabilior: adeo nihil ferme ſimile habet Hieronymo: colligens non neceſſitatem, vt ille: ſed conuenientiam, τὸ περισπαδίστευον. Deſcribo locum. τῷ μὲν ὄντι οὐ δέχεται τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ κήρυγμα; *Re vera non admittit Sancta Dei prædicatio*, id eſt, ſanctum munus prædicandi Deum, eos qui ſecundas nuptias contraxerunt: ἀλλὰ καὶ τὸν ἔτι βιοῦντα, καὶ τεκνογονοῦντα μιᾶς γυναικὸς ὄντα ἄνδρα οὐ δέχεται. *ſed ne recipit quidem eum qui liberis dat operam vnius vxoris virum.* τὸ περισπαδίστευον γὰρ ἀεὶ ἡ ἐκκλησία ὁρῶσα ἁγίῳ πνεύματι εὐδιαταχθεῖσα, ἔγνω ἀπερισπάστως Θεῷ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖσθαι προσδοκᾶν, καὶ τὰ πνευματικὰ τῶν χρειῶν μετὰ πάσης εὐνουστάτης συνειδήσεως τελειοῦσθαι. Φημὶ δέ, ὅτι πρέπον ἐστὶ διὰ τὰς ἐξ ἀπίνης λειτουργίας καὶ χρείας σχολάζειν τὸν πρεσβύτερον καὶ διάκονον, καὶ ἐπίσκοπον Θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ προστάσσει ὁ ἅγιος ἀπόστολος λέγων, ἵνα πρὸς καιρὸν σχολάσωσι τῇ εὐχῇ, πόσῳ γε μᾶλλον τῷ ἱερεῖ τὸ αὐτὸ προστάσσει; τὸ ἀπερισπάστον δὲ λέγω, εἰς τὸ σχολάζειν κατὰ Θεὸν ἐν ταῖς χρείαις πνευματικαῖς τελεσιουργημένην ἱερωσύνην. *Quid enim decentius ſit attendens ſemper Eccleſia à ſancto Spiritu bene ordinata, decreuit in id ſtudia ſua conferre, vt abſque diſtractione Deo miniſteria exhibeantur, Spiritualeſque vſus cum omni promptiſſima conſcientiæ affectu implere. Dico autem, decens eſſe propter ſubitanea miniſteria & vſus, Deo vacare Presbyterum, Diaconum, & Epiſcopum. Etenim, ſi etiam laicis imperat Apoſtolus, dicens, vt ad tempus orationi vacent, quanto magis ſacerdoti id ipſum imperat? Illud, inquam, ne diſtractio fiat, quominus ſacris miniſterium dicatum vacet ſecundum Deum vſibus ſpiritualibus*

XXXVII. Hactenus Epiphanius: à quo primum non audis ea verborum monſtra, quibus Hieronymus conatus eſt δειματοῦσθαι lectores: non poſſe orari, non accipi corpus Chriſti, non impleri partes Chriſtiani: ne illam quidem impuritatem, quam vrgebat Medina. Sed audis tantum τὸ περισποδίστευον, audis τὸ ἀπερίσπαστον, audis εὐνουστάτην συνείδησιν. Et hæc quidem reprehendi vix poſſunt: nec habent quicquam, cui non bene conueniat cum ea libertate, quam defendimus. Et vero ita eſt in plebe. Nam vt hæc in oratione ſectetur τὸ περισποδίστευον, & τὸ ἀπερίσπαστον, id eſt, ne abſtrahatur à vehementi intentione precum, & vt adhibeat εὐνουστάτην συνείδησιν ei ipſi officio, ideo permiſit, imo ſi mauis, conſuluit Paulus, abſtinere à coniugii vſu: nec tamen abſtulit libertatem: cur non ſimiliter in Presbyteris?

XXXVIII. Male tamen Epiphanius, primum, dixit Paulum προστάσσειν; quod falſum diximus. Deinde Pauli verba inuerit: Nam cum hic dixerit, *Ne fraudate inuicem, niſi ſi quid ex conſenſu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus:* εἰ μή τι γε ἐκ συμφώνου, πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσητε: Epiphanius turbato ordine, ſcripſit: ἵνα πρὸς καιρὸν σχολάσητε: immani diſcrimine: longe enim aliud, abſtinere ad tempus coniugali opere, vt vacetur orationi: aliud, abſtinere coniugali opere, vt ad tempus vacetur orationi. Hoc enim ſignificat tota vita abſtinere à coniugio, vt ſemel bis-ve quotannis vacetur orationi, quod Paulo nunquam venit in mentem: vt conſtat ex additis, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε: *Et rurſus in idipſum conuenite.*

XXXIX. Sed concluſio tamen eſt nullo pacto excuſabilis. Non admitti dantem operam liberis. Nam hoc quidem penitus alienum ab ea, quam diximus, libertate. Imo abſurde colligitur. Nam quis ferat concludentem, à decentia ad neceſſitatem? Nam certe, etſi quæcunque ſunt neceſſaria, eadem deceant: tamen non contra, quæcunque decent, eadem ſunt neceſſaria: argumento non longe petito. Nam plebi profecto decentius eſt, cum vacandum precibus, vt abſtineat ab opere coniugali. An propterea concludendum, preces non admittere laicum vtentem coniugio? Peccat ergo bonus Epiphanius contra legitimas Dialecticæ leges, à contingentibus neceſſario concludens. Patiatur ergo nos, impetrata bona venia, ab eo diſſentire.

CAP. III.

De diſtractione ab actibus presbyterii: & quomodo bonum, non tangere mulierem.

I. EXaminemus reliqua, quæ ab eodem 7. cap. 1. ad Corinth. eruuntur argumenta pro cœlibatu. Primum ita. Omnes presbyteri debent Domino eſſe addicti & conſecrati, diuinis rebus perpetuo vacare, altiſſimis fidei & religionis myſteriis intenti eſſe. Propoſitio eſt totidem verbis ab Andradio. At nemo coniugatus Domino eſt addictus & conſecratus: diuinis rebus perpetuo vacat, altiſſimis fidei & religionis myſteriis intentus eſt. Ergo, nemo coniugatus poteſt eſſe presbyter. Concluſionis vim idem Andradius expreſſit his verbis: *quonam, quæſo, modo cum hoc cœleſti ſtatu viuendi ratio conuenire poteſt, quæ hominem in contraria ſæpe ſtudia diſtrahit: quæ animum inaniſſimis curis excruciat, & temporalibus rebus immergit?* Clingius paulo mollior eſt: non concludens impoſſibilitatem, ſed tantum decentiam. *Quem*, inquit, *magis decet, ſine mundi eſſe ſolicitudine, totamque mentis intendere curam, vt placeat Deo, quam ſacerdotem, qui ad iuge Dei miniſterium eſt vocatus, & ſacro altari mancipatus? Vt igitur hæc omnia liberius abſque impedimento expediat, congruum eſt illi à coniugali nexu eſſe liberum*

II. Aſſumptionem probant ex his Pauli verbis, *Qui cœlebs eſt, curat ea quæ ſunt Domini, quomodo placiturus ſit Domino. At qui duxit vxorem, curat ea quæ ſunt mundi, quomodo placiturus ſit vxori. Diſcretæ ſunt, ea quæ eſt vxor, & ea quæ eſt virgo: quæ eſt innupta curat ea quæ ſunt Domini, vt ſit ſancta cum corpore, tum ſpiritu: quæ verò nupta eſt, curat ea quæ ſunt mundi, quomodo placitura ſit viro.*

III. Reſpondeo, Concedimus presbyteros debere eſſe conſecratos Deo. Sed diuinis rebus perpetuo vacare, & intentos eſſe myſteriis, prout explicabitur, ita concedendum, vel negandum. Nam, & diuinæ res dicuntur ambigue: & perpetuo vacare aliter atque aliter. Res diuinæ, vel quæ non contradicant voluntati diuinæ, ſecundum cuiuſque Chriſtiani vocationem: ita vt qui iis vacat, non propterea non ſeruiat Deo: imo etiam ſic ſeruiat Deo, Vel quæ tantum immediate referuntur ad cultum Dei: quales ſunt preces, tum priuatæ, tum publicæ: item hymnodiæ, ieiunia, Sacramentorum celebratio: & ſi quæ ſunt ſimiles. Perpetuo vacare, vel actus intelligitur ſecundus, vt loquuntur ſcholæ, cum ſinguli motus, ſingulæque actiones ita continuantur, vt nunquam, vel exiguo momento, ab iis deſiſtatur: vel de actu primo, cum inductus eſt habitus, inſeruiendi rebus diuinis, vacandi myſteriis fidei, adeo conſtans, vt nunquam exſuatur, imo vt ad eum referatur quicquid agatur, & attentetur.

IV. Itaque, cum dicimus, ſemper vacare rebus diuinis, ſenſus eſt, vel

vel nunquam vacare iis rebus, quæ contrariæ sunt cultui diuino, puta idolatriæ, blasphemiæ, peccato. Vel nunquam non vacare rebus immediate pertinentibus ad cultum diuinum. Et hoc dupliciter: vel actu primo quomodo debet quicunque vocatus est ad aliquod munus publicum, semper in id intentus esse: οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα, ᾧ λαοί τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλε: vel actu secundo, vt nunquam non in eo sit, vt sit omnino triplex sensus: primus, de rebus oppositis cultui diuino: secundus, de immediati cultus diuini actu primo, tertius, de immediati cultus actu secundo.

V. Iam ad partes syllogismi. Maior conceditur primo & secundo sensu. Re vera enim nemini Christiano licet quicquam admittere, quod non modo sit contra cultum Dei: sed etiam, quod non sit secundum cultum Dei. Sic à Paulo audiuimus prior. ad Corinth. 10. *Siue manducatis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Vbi Hieronymus, *Nihil magis agendum est Christiano, quam vt in omni opere eius Dei gloria prædicetur: nec aliquid faciat, vnde Christi doctrina possit in aliquo reprehendi.* Theodoretus, *Pulcre omnia comprehendit, & sedere, & ambulare, & disserere, & misereri, & docere, vt vnus omnium sit scopus, Dei gloria.* Idem inculcat Paulus 3. ad Coloss. *Quicquid egeritis, sermone, aut facto, in nomine Domini Iesu facite, gratias agentes Deo, & Patri per eum.*

VI. Sed negatur minor: quam mirum est aduersarios ne verbulo quidem confirmare: tantum communicatione Rhetorica ornare: Quonam pacto potest? inquit Andradius. Quasi res esset tam perspicua, vt nemini vel dubitatio in mentem venire posset. At nos negandi rationem certam habemus. Tum quia nō nemo est, qui iis ipsis verbis Pauli, *Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud aliquid agitis,* comprehendunt ipsum coniugium: imo ipsum coniugij vsum. Origenes homilia 15. in Genesin, *Vos, ô populus Dei, qui Christum amatis in incorruptione, intelligite Apostoli sermonem, quo ait: Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Quod enim post manducare, & bibere dicit, siue aliud quid facitis, inuerecunda coniugij negotia, verecundo sermone signauit: ostendens etiam ipsa ad Dei gloriam geri, si posteritatis solius contemplatione procurentur.* Ambrosius, *In gloriam Dei aliquid fit, cum in actibus & conuersatione Christiani Deus laudatur, vel cum filiorum procreatio à Deo speratur.*

VII. Sed & Apostolus aperte docet hoc ipso ad Corinthios capite, *Vxor alligata est lege quandiu viuit vir ipsius: quod si obdormiuerit vir ipsius, libera est ad cui velit nubendum, tantum in Domino.* Nam quomodo nubere posset in Domino, si contra Domini cultum? Imo quomodo Christianæ omnino liceret nubere? Et tamen Paulus hîc permittit. Imo alias iubet: prior. ad Timoth. 5. *Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse.* Quid? quod Petrus vxores subditas suis viris, vocat sanctas, tertio primæ? Quid? quod Paulus vnius vxoris viros ἀνεπιλήπτους ἀνεγκλήτους vocat? Certe Sozomenus libri 1. cap. 1. de Spiridione: γαμετὴν καὶ παῖδας ἔχων· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὰ θεῖα χείρων, *Vxorem & filios habens: nec propterea diuinis minus aptus.* Interpres Chrysostomi homil. 10. in 1. ad Timoth. mentem magis quam verba autoris exprimens? *Nuptiæ licet difficultatis in se plurimum habeant, ita tamen assumi possunt, vt perfectiori vitæ impedimento non sint.* Homil. 4. in Esaiæ, *Vidi Dominum. Quoties cum quibusdam de vulgo disserimus, dicentes: Cur non recte viuis? Quamobrem non præstas mores absolutos? Qui possum, inquiunt, nisi diuertam ab vxore, nisi valedixero liberis, nisi valere iussero negotia? Quamobrem? num obstat matrimonium? Adiutrix tibi data est vxor, non insidiatrix. Annon habebat vxorem Propheta? Neque tamen spiritui gratiæ obstabat coniugium.* τὶ πολλὰ μηκύνω? Omnes Christiani semper debent vacare rebus diuinis actu primo: at quidam Christiani sunt coniugati. Ergo quidam coniugati debent semper vacare rebus diuinis actu primo. Itaque falsa est minor propositio dati syllogismi.

VIII. Præterea, si nullus coniugatus vacare posset rebus diuinis: ergo non tantum non consulenda esset abstinentia, sed etiam imperanda: nec tantum in aliquod tempus: sed perpetuo: quomodo imperatum est absolute, & simpliciter abstinere a fornicatione: sexto prioris ad Corinthios, *Fugite scortationem*: ad Ephes. 5. *Fornicatio, & omnis impuritas, aut auaritia, ne nominator quidem inter vos, sicut decet sanctos.* At nusquam ita prohibetur, sed tantum consulitur: nec in perpetuum, sed duntaxat ad tempus. Ergo non verum, nullum coniugatum posse vacare rebus diuinis.

IX. Neque vero contra quicquam est in verbis Apostoli. Nam primo τὰ τοῦ κόσμου, non intelligit ea quæ sunt opposita cultui diuino. Quæ igitur illa? Salmero, *Solicitus est quæ sunt mundi, id est circa regimen familiæ, vt vxoris & filiorum, & seruorum.* Thomas, *id est, de regimine familiæ, & huiusmodi.* Lyranus, *Ad prouidendum necessaria sibi, familiæ & vxori.* Anselmus, *Vt habeat, vnde pascat vxorem, & filios.* Atqui hæc non esse opposita Christianorum pietati, imo esse potius Christianæ pietatis partes in promptu est docere. Prior. ad Timoth. 3. *Qui suæ domui bene præsit, qui liberos contineat in subiectione, cum omni honestate. Nam si quis propriæ domui præesse nescit, quomodo Ecclesiam Dei curabit?* Quinto. *Quod si quis suis, & maxime domesticis non prouidit, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Velim iuniores nubere liberos gignere,* οἰκοδεσποτεῖν *domum administrare.*

X. Secundo, non dicit coniugatum nihil curare, quæ Dei sunt: aut cœlibem nunquam curare quæ sunt mundi: sed tantum illum curare, quæ sunt mundi: hunc autem quæ Dei. At quis nescit, & coniugatum non propterea non esse Christianum, neque esse Christianum, si nunquam curet quæ Dei sint: & cœlibem, non propterea non esse hominem obnoxium necessitatibus huius vitæ? Itaque Latini, qui legunt, *Solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est,* interpretantur distrahi in varia, Anselmus: *Quia singulariter Domino non seruit, sed partim Domino, partim seculo.* Lyranus, *Partim seruiens mundo, & partim Deo: quantumcunque bene viuat in matrimonio.* Salmero, *Et sensus est: vir partim seruiens vxori, partim Deo: non totus Deo, nec totus vxori: quia multis externis actionibus distrahitur.*

XI. Quare ita statuendum est, matrimonij vsum abstrahere quidem Christianum ab actibus cultus diuini: sed non ab habitu, qui desideratur semper in fidelibus. Et eo pertinent patrum dicta, tum quæ iam recitata, tum hoc Nazianzeni in funebri Basilij, δηλοῖ δὲ οἱ μακάριοι τῶν ἱερέων καὶ ὑπὲρ παρθένων ἀριθμόν· καὶ τῶν ἐν γάμῳ, μηδὲν τῇ συζυγίᾳ βλαβέντων βιωσάντων, πρὸς τὴν ἰσὴν τῆς δόξης εὐδοκιμηθέντων. Quem locum Billius ita vertit, *Quod quidem liquido demonstrat ille felicitatis nomine prædicandus Sacerdotum & virginum numerus, eorumque qui in matrimonio eam vim sibi adhibuerunt, vt matrimonium nihil ipsis nocumenti afferret ad parem virtutis gloriam.* Nescio vero an satis ad mentem Nazianzeni: vt hoc obiter moneam. Nam mouet me, quod cum virginibus opponantur οἱ ἐν γάμῳ tamen nihil τοῖς ἱερεῦσι: & nihilominus statim subiiciatur, ἀλλὰ βίων αἱρέσεις μᾶλλον, ἢ πολιτείας τοιαῦτα ποιησάμενοι, *atque illud effecerunt vt hæc generum vitæ potius quam rationis viuendi electiones essent.* Itaque valde inclinem, vt illa discretio virginum, & coniugatorum, pertineat ad sacerdotes: & ita reddi debeat, *Quod quidem liquido demonstrat, ille felicitatis nomine prædicandus, Sacerdotum tam virginum numerus, quam eorum qui in matrimonio:* & quæ deinceps. Nam παρθένοις etiam dictos viros, satis crebrum, ex quo cœlibum facti duo ordines, coniugatorum, & eorum qui nuptias nunquam sint experti. Qui mos opinor ab Apocalyps. 14. παρθένοι γάρ εἰσιν, inquit, de iis qui cum mulieribus non sunt inquinati. Nisi forte locus mendo non vacat: & legendum non ἱερέων sed ἱερῶν. Cuius tamen rei penes eruditos iudicium esto. Nam ad eam rem, quæ nunc est præ manibus, sufficit quibusdam coniugatis, nihil fuisse incommodi ad parem virginibus gloriam.

XII. Facit in eam rem, tum textus Apostoli, tum subiecta diserta protestatio. Admonet enim Apostolus, non Presbyteros, aut clericos, sed omnes Christianos: Itaque, quæcunque conclusio ex iis verbis elicietur, debet esse, non peculiaris presbyteris: sed communis Christianis. Si, inquam, inde conficitur obstare coniugium, quominus Presbyteri vacent cultui diuino: necesse etiam erit concludi, laicos coniugatos non posse vacare cultui diuino: quod est absurdissimum. Præterea, si non permittit vacare cultui diuino: ergo non tantum consulenda erat, sed etiam imperanda abstinentia, At Apostoli contra protestatio est solennis, *Hoc*, inquit, *dico vestro commodo, non vt laqueum vobis iniiciam: sed vt decenter & apte adhærescatis Domino absque vlla distractione.* Iustinianus, *Ostendit Apostolus nihil se præcipere, sed liberum cuique permittere, vtrum malit eligere: sed tantum id proponere quod vtile atq; honestum est,* Nec Salmero aliter.

XIII. Superest, qui tertio loco sensus est positus: nempe si dicantur impediri actus singulares pertinentes ad cultum diuinum videlicet, vt non possit semper & ἀδιαλείπτως iis vacari. Ac tum conceditur minor: quam indicat ipse Paulus, postremis illis verbis, *decenter & apte adhærescatis Domino* ἀπερισπάστως *absq; distractione.* Et Chrysostomus annotauit: ὅρον διδοὺς τῆς παρθένου καὶ τῆς οὐ παρθένου, οὐ γάμον εἶπεν οὐδὲ ἐγκράτειαν, ἀλλὰ ἀπραγμοσύνην, καὶ πολυπραγμοσύνην. οὐ γὰρ ἡ μίξις πονηρὸν, ἀλλὰ τὸ ἐμποδίζειν πρὸς φιλοσοφίαν: *Differentiam assignans virginis, & non virginis, non nuptias dixit & abstinentiam: sed otium & distractionem: neq; enim coitus malum: sed auertit à studio sapientiæ.*

XIV. Sed Minor concedi, nec debet, nec potest. Sic enim prorsus esset presbyteris abiicienda omnis cura rerum ad hanc vitam pertinentium: quod est absurdum. Nam ipse Paulus ab eis exigit, vt bene præsint suæ domui: & vniuersaliter pronuntiat, si quis suorum domesticorum curam non habeat: fidem abnegasse: vt sit etiam verum de presbyteris. Denique, ne apud Papistas quidem clerici vacant solis operibus, quæ pertinent ad cultũ diuinum: imo iis multo minus indulgent temporis, quam τοῖς βιωτικοῖς. Et vero exemplar egregium in sacerdotibus sub lege, quibus erant assignatæ ministerij vices, longe operosioris, quam Ecclesia Christiana. Neque vero huius distractionis incommodum, quodcunque est, vllis partibus comparandum cum periculo fornicationis: in qua præter distractionem horrenda est impuritas. Sed ipsa distractio longe violentior, quam in matrimonio. Est quidem illud Ambrosij in hunc locum verissimum, solicitudinem rei vxoriæ, solam in mundo cæteris grauiorem esse, sed esse vehementiorem, & violentiorem illam, quæ à fornicatione, sciunt, quicunque vel in se experti sunt, vel in aliis obseruarunt Et ratio manifesta: quia in tanta deprauatione hominis, impetus ad illicita plus longe ardoris habet, quam vsus licitorum. Vt hinc etiam vere concludendum sit, propter fornicationem debere presbyterum vnumquenque habere suam vxorem.

XV. Sed eodem capite, alia pleraque olim excerpsit Hieronymus contra Iouinianum, quibus impotentissime abuteretur. violentissime contortis in matrimonium: quæ etsi a nostris Papistis pro desertis habeantur præ pudore, tamen iuuabit examinare: saltem vt videamus à quo fonte cœlibatus tyrannis ortum habuerit. Quanquam hoc examine defunctus iam sit Theodorus Beza, libro de Polygamia.

XVI. Primus & vehementissimus impetus, *Bonum est*, inquit, *homini mulierem non tangere, Si bonum est, mulierem non tangere: malum est ergo tangere: nihil bono contrarium est, nisi malum: Si autem malum est, & ignoscitur: ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat. Quale autem illud bonum est, quod conditione deterioris conceditur? Nunquam enim subiecisset, Vnusquisque vxorem suam habeat: nisi præmisisset, propter fornicationes autem. Tolle fornicationes, & non dicet, Vnusquisque vxorem suam habeat: Velut si quis definiat, bonum est triticeo pane vesci & edere purissimam similam. Tamen ne quis compulsus fame, comedat stercus bubulum, concedo ei, vt vescatur & hordeo. Num iccirco frumentum non habebit puritatem suam, si fimo hordeum præferatur? Bonum est illud naturaliter, quod comparationem non habet mali, quod prælatione alterius non obumbratur. Simulque animaduertenda est Apostoli prudentia. Non dixit, bonum est, vxorem non habere: sed bonum est, mulierem non tangere: quasi & in tactu periculum sit: quasi, qui illam tetigerit, non euadat, quæ virorum pretiosas animas rapit, quæ facit adolescentium euolare corda, vnde & noster Ioseph, quia tangere volebat eum Ægyptia, fugit ex manibus eius: & quasi ad morsum rabidissimæ canis, ne paulatim virum serperet, pallium, quod tetigerat, abiecit.* Hæc ille: quæ miror, si quis tam patiens futurus est Christianus, vt possit auribus admittere: & non cohorrescere. Quid enim potuit Tatianus ipse tetrius euomere?

XXII. Prima verbam utuatus est à Tertulliano ex cap. 3. de Monoga-

mia, *Bonum*, inquit, *homini mulierem non contingere: ergo malum est contingere: nihil enim bono contrarium, nisi malum: ideoque superesse, vt & qui habeant vxores, sic sint quasi non habeant: quo magis, qui non habent, habere non debeant.* Sed in Tertulliano non mirum: scribente ex professo contra Ecclesiã. Illud mirum, neque Pamelium in Tertulliano, neque Victorium in Hieronymo, huic tam insano argumento antidotum opposuisse. Salmero, tract. 10. tom. 9. Hieronymum quidem non ausus est: at Tertullianum saltem refutauit, *Neque valet*, inquit, *argumentum Tertulliani: Bonum est homini mulierem non tangere: ergo malum est tangere: neque bonum & malum immediate opponuntur, ita vt ex negatione vnius, liceat inferre positionem alterius.* Et illustrat exemplo, *Non valet, bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum: ergo malum est edere, & bibere.* Bonum factum: quod non omnes stupidi fuerint ad tantam absurditatem.

XVII. Sed nos oportet tamen notare similitudinem causſæ, & admirari iustum Dei iudicium, excæcantis etiam oculatissimos, qui sibi cœperunt nimium indulgere. Non profitebatur Tertullianus odium coniugij: sed tantum iterati: itaque primas nuptias non damnabat. Et tamen disputationis ardore abreptus, iis vsus est argumentis, quæ non secundas tantum nuptias prohibeant: sed etiam primas damnent. Nam Paulus absque dubio loquitur de coniugio absolute, siue primo, siue iterato: vt omnino necesse sit, qui bono, quod ille nominauit, malum opponat, de vtroque concludere. Similiter Hieronymus, non profitebatur odium coniugij: sed tantum coniugio cœlibatum præferebat. Et tamen iisdem argumentis vtitur cum Tertulliano. Quæso te, Salmero, nam reliquos fortasse frustra interroget, qui tantam ἀκρισίαν dissimulauerunt: te ergo interrogo, qui non potuisti concoquere, quid causſæ erit, quominus in eodem argumento Hieronymi pro cœlibatu contra coniugium, absurda sit conclusio: quam Tertulliani pro Monogamia, contra idem ipsum coniugium? Quod si æqua vtrinque κρίνοια: saltem vos sapite hodie & aliorum exemplo, cauete infames scopulos.

XIX. Redeo ad Hieronymum: & dico. Bonum dupliciter dici. Alias oppositum vitio, Matth. 5. ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, *vt videant vestra bona opera.* Ad Roman. 7. τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐ, *perficere bonũ non inuenio.* Et alibi sæpissime. Alias contrarium incommodo, Matthæi 17. Κύριε καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, *Domine bonum est, nos hic esse.* Marci 9. καλὸν τὸ ἅλας, *Bonum est sal.*

XX. Bonum priori notione, vel absolutum est, vel κατά τι. Absolutum in ipsis actibus virtutum, qui vocantur eliciti: atque hi sunt semper boni, quandocunque & quomodocunque exerceantur. Ideoque iis oppositi, semper mali, quandocunque & quomodocunque vsurpentur. Sic laudare Deum, bonum: honorare parentes, bonum: credere in Christum, bonum. Sic blasphemare Deum, malum: impietas in parentes, malum: negare Christum, malum. At bonum κατά τι, in vsurpatione rerum, quæ sunt extra hominem: nam hic vsus interdum bonus interdum malus: bonus quidem prout est actus imperatus alicuius virtutis: vt dare panem famelico, ex vera caritate: abstinere cibis propter pietatem: & plurima huiusmodi: malus autem, quatenus est ab aliquo vitio: vt dare eleemosynam ostentationis causa: abstinere cibis, propter hæresin.

XXI. At bonum posteriori notione nullum dicitur absolute: sed & πῇ τι & κατά τι. Non enim omnia aut in eundem finem commoda, aut eodem modo. Sunt quædam commoda corpori, vt sanitas, agilitas, diuitiæ: Sunt quæ animæ: preces, ieiunia, scientia, & si quæ sunt alia. Ac plerunque accidit, vt quæ corpori commoda, animæ sint incommoda, & contra. Nam diuitiæ quidem obsunt saluti, teste ipso Christo. Ieiunia autem nocent corpori, teste experientia. Tum autem commoditas est ab vsu, & mediocritate: incommoditas ab abusu, & excessu: nam cibus & potus prosunt corpori, sed intra modum: nam si nimium iis indulgeatur, fiunt noxia.

XXII. Iam, quæ in priore boni notione absoluta sunt, eã præcise præcipiuntur & opposita præcise prohibentur. Sic absolute legis, *Amabis Dominum Deum tuum toto corde: & proximum sicut teipsum. Non habebis Deo alienos coram me. Non occides: non mœchaberis:* & reliqua. Ideo, quæ in hoc genere mala sunt, nunquam licent in foro, vt loquuntur, conscientiæ: vnde Paulus, negat faciendum malum, vt eueniat bonum. Etsi in seculi politia, non raro minora mala vel permittantur, vel tolerentur, vt vitentur maiora.

XXIII. Quæ autem sunt in eodem genere secundum quid, modo imperantur, nempe secundum id, quo sunt bona. modo prohibentur, secundum id, quo sunt mala. Nam, quia iustitiæ ratio ferre non potest, vt prohibeantur bona, & iubeantur, malasit autem hoc genus rerum bonum, suis certis circunstantiis, profecto iisdem positis circunstantiis prohiberi non potest: quia prohiberetur bonum. Similis absurditas in oppositum: quia iuberetur malum.

XXIV. Quæ vero in secunda notione bona sunt, ea proprie nec præcipit religio, nec prohibet, sed tantum per accidens, hoc est, quatenus seruire possunt pietati charitative, vel nocere. Sic Paulus dixit, *Quicquid facitis, ad gloriam Dei facite.* Sic Timotheum monuit, vt pauco vino vteretur: sic Philemonem, vt Onesimo condonaret, imo fratris loco haberet.

XXV. His positis, quæ sunt extra controuersiam: quæritur, quomodo Paulus dixerit, *Bonum est mulierem non tangere.* Hieronymus in Apologia ad Pammachium valde contendit, se contra Iouinianum scribentem, non existimasse dictum prima notione. Et ego quidem protestanti fidem non detraxerim, tanquam sollicite detestanti Marciones, & Manichæos: exclamantique, *Qui Domini dicit esse præceptũ, ne dimittantur vxores: & absque consensu, quod coniunxit, homo non separet, hic potest dici nuptias condemnare?* Quanquam, vt obiter moneam, nunquam ille legerit ex consensu separandum, quod Deus coniunxerit: Nam Paulus non separandum dixit: sed tantum ad tempus intermittendum: vt vel hinc obseruemus, quanto nimium sibi vir ille indulserit in Scripturæ applicatione. Sed credo tamen longe abfuisse à damnando matrimonio.

XXVI. Verum profecto aliud est, quid sentias dicere, aliud, quomodo disputes. Nam plerunque ardor disputationis transuersos agit homines, cum incaluerunt plus nimis: adeo præsentem solam spectantes victoriam, deferri se sinunt in absurda, & contradicentia. Hincille, nec rudis in Scripturis, nec tunc primum sacra volumina legens, lineam, & vt ita dicam, tenue dicendi filum, inter virginitatem, & nuptias tenere non potuit. Breuiter, insultasse puto virum doctum, sed affectuum impotentem, Iouiniani imperitiæ, sperantem non posse homonymiam boni distinguere: itaq; passurum sibi imponi, adeoque iniecto puluere excæcandum, vt, quo se verteret, non haberet.

XXVII. Nam retexamus, quæso altercationem. *Malum est ergo, inquit, tangere.* Videbat consequentiam negandam: itaque fulcire conatus est. Primo, quia nihil bono contrarium est nisi malum. Atqui necessitas consequentiæ, non pendet à contrarietate, sed ab immediata oppositione vt quia temporis partes sunt duæ tantum, nox & dies recte concludas, si dies non est, ergo nox est. Sed non æque de membris corporis: si caput non est: ergo pes: quia, etsi opponantur caput, & pes, tamen non immediate: sunt enim præter caput, & pedes, alia membra. Quare, vt valeat Hieronymi consequentia, supponendum est immediatam esse oppositionem. Atqui hæc nulla est, nisi in bonis, & malis, prima notione. Itaque, aut credidit in eo esse ordine mulierem tangere & non tangere: aut certe perpetam est argumentum, quod vidit in Tertulliano Salmero, & expressit: vt nos ne formidaremus dicere in Hieronymo, post Caluinum & Bezam.

XXVIII. Sed pergit, *Si autem malum est, & ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat: quale autem illud bonum est, quod conditione deterioris conceditur?* Argumenti vis: Quicquid ignoscitur, est malum: at matrimonium ignoscitur: Ergo est malum. Imo ludit in ambiguitate ignoscendi. Nam ignoscitur peccatũ: & ignoscitur nõ peccatum. Illud, iam factum, vt ne inferantur pœnæ: Deuteronomij vigesimo nono, *Dominus non ignoscat ei.* At ignoscuntur non peccata, vt fiant. Quanquam ignoscendi vocabulum hoc sensu nunquam quod sciam soleat vsurpari. Paulus autem dixit συγγνώμην, id est, ipso interprete Hieronymo, indulgentiam: longe aptius in vtrumque sensum. Nam & indulgentur peccata præterita, cum condonantur: & actiones futuræ, cum permittuntur. Sed de lingua Latina ineptum esset nos cum Hieronymo disputare. Itaque hoc sane ponamus in medio, rem ipsam potius in medio examinemus.

XXIX. Sit ergo ignoscere dicatur in præteritum, conceditur maior: sed in futurum, negatur: quia, vt dictum, in foro conscientiæ nunquam vllum peccatum permittitur: ne minus quidem, ad vitandum maius. Itaque hic etiam illusit Hieronymus aduersarij imperitiæ, quem sperauit non posse respondere. Paulum indulgere in futurum, id est, non peccati patrati veniam concedere: sed operis faciundi consilium dare, quod tamen euidenter constat ex oppositione imperij: κατὰ συγγνώμην. καὶ κατ' ἐπιταγήν: *ex concessione, non eximperio.* Neque enim condonatio peccati facti, opponitur imperio, sed damnationi. Lyranus in hunc locum, *Sed videtur Apostolus hic improprie loqui, dicens, Hoc autem dico secundum indulgentiam: quia indulgentia non est nisi de malo: actus vero matrimonij non est malus. Ad quod dicendum, quod indulgentia accipitur hic pro permissione. Permissio autem fit dupliciter: vno modo, de minori malo, ad vitandum maius malum, sicut Moyses permisit libellum repudij: & talis permissio non fit in Euangelio, propter eius perfectionem. Alio modo, fit de minori bono, per hoc quod maius bonum non præcipitur. Sic est in proposito: ex hoc enim quod Apostolus virginitatem non præcipit, indulget matrimonium.* Lyrano contentit Thomas in totidem ferme verba.

XXX. Scio paulo aliter philosophari eosdem: nempe ipsum actum coniugij habere aliquid peccati admixtum: vnde ei sit venia necessaria: à quo ne Augustinus quidem alienus. De bono coniugali capite decimo, *Non itaque nuptias secundum veniam concedit Apostolus: nam quis ambigat absurdissime dici non eos peccasse, quibus venia datur? Sed illum concubitum secundum veniam concedit, qui fit per incontinentiam, non sola causa procreandi, sed etiam aliquando nulla causa procreandi, quem nuptiæ non fieri cogunt, sed ignosci impetrant.* Sed, vt hoc verum sit, tamen alienum est à mente Pauli, qui veniam hanc opponit imperio, vt dixi: tum autem de coniugij actu loquitur, quatenus est debitum: adeo vt eius denegatio, sit defraudatio, ideoque peccatũ. Denique, hæc veniæ, id est, condonationis commemoratio, est ἀπροσδιόνυσος: aliud enim negotium erat Paulo præ manibus.

XXXI. Sed illud intolerabile, *Concedi, ne malo quid deterius fiat:* si suo animo dixit, & non tentandi aduersarij gratia. At contra Augustinus, quasi his ipsis Hieronymi verbis offensus: de bono coniugali capite 8. *Honorabiles ergo nuptiæ in omnibus, & thorus immaculatus. Quod non sic dicimus bonum, vt in fornicationis comparatione sit bonum: alioquin duo mala erunt, quorum alterum peius: aut bonum erit fornicatio, quia peius adulterium. Peius est n. alienum matrimonium violare, quam meretrici adhærere. Et bonum adulteriũ, quia est peior incestus: peius est n cum matre, q̃ cum aliena vxore concumbere. Et donec ad ea perueniatur, quæ, sicut Apostolus ait, turpe est etiã dicere, omnia bona erunt in comparatione peiorũ. Hoc a. falsum esse, quis dubitet? Non ergo duo mala sunt, connubium & fornicatio, quorũ alterũ est peius: sed duo bona sunt, connubiũ, & continentia, quorum alterum est melius. Sicut ista temporalis sanitas, & imbecillitas, non sunt duo mala, quorum alterum peius: sed ista sanitas & immortalitas, duo bona sunt, quorum alterum melius. Item scientia & vanitas non duo mala sunt, quorum vanitas peius: sed scientia & charitas duo bona sunt, quorum charitas est melius.*

XXXII. Addit Hieronymus, *Quale illud bonum est, quod conditione deterioris conceditur? Nunquam enim subiecisset, vnusquisq; vxorem suam habeat: nisi præmisisset, Propter fornicationem autem: tolle fornicationem, & non dicet, Vnusquisque vxorem suam habeat.* Et quæ sequuntur de hordeo & stercore bubulo. Sed ne hæc quidem probare potuit Augustinus. *Vnde mihi videtur hoc tempore solos eos, q:ii se non continent, coniugari oportere, secundum illam Apostoli sententiam: Quod si se non continent, nubant: melius est enim nubere quam vri. Nec ipsis tamen peccatum sunt nuptiæ: quæ si comparatione fornicationis eligerentur, minus peccatum essent quam fornicatio, sed tamen peccatum essent. Nunc autem, quid dicturi sumus aduersus euidentissimam vocem Apostoli dicentis: Quod vult faciat, non peccat si nubat: & si acceperis vxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccat. Hinc certe iam dubitare fas non est, nuptias non esse peccatum.*

XXXIII. Sed

XXXIII. Sed attentius expendamus Hieronymum : negat dicturum Paulum, vnusquisque vxorem suam habeat, nisi propter fornicationem. Hoc quomodo? Nam si ita, vt sensus sit concessisse nuptias ex comparatione fornicationis, quomodo ille videtur velle, stercorea comparatio: satisfecit Augustinus negando. Sin autem sensus est in remedium fornicationis, adhuc ambiguum restat, quid sit, Vnusquisque vxorem suam habeat. Vel enim, quasi non permissurum simpliciter matrimonium, nisi propter periculum fornicationis, actum contradicit ipse Paulus : qui diserte, *Si quis aliquid non decens à se in virginem suam committi putat, si florem ætatis excedat, & ita debet fieri, quod vult faciat, non peccat, iūgantur matrimonio.* Nam hæc verba nuptias permittunt extra casum fornicationis : tantum si quis putet non decere florem ætatis transire absque coniugio. Et hoc casu, negat esse peccatum.

XXXIV. Vel sensus est, non imperaturum fuisse matrimonium, nisi propter fornicationem. Nam hæc verba, *vnusquisque habeat*, videntur plus sonare, quam si dixisset, vnicuique licet habere : nimirum vnusquisque tenetur habere. Hoc igitur pacto fateor nunquam ita imperaturum fuisse, nisi in conditione fornicationis. Sed quæ hinc caussa est calumniandi matrimonij: Nam imperatur matrimonium, tanquam remedium necessarium iis, qui se continere non possunt. Quis autem ita insaniat, vt remedium mali, malum esse pronunciet? Enimuero sciunt omnes ieiunia in vsu esse ad domandos carnis motus malos, an propterea dixerit Hieronymus esse mala?

XXXV. Ne hæc quidem commode expensa sunt, *Bonum est illud naturaliter, quod comparationem non habet mali : quod prælatione alterius non obumbratur.* Nam, quid sibi vult comparationem non habere mali? Ego sane assequi nequeo. Nisi forte ad illud alludat, *melius est nubere, quam vri.* Quod si est: quomodo ergo interpretabitur illud ad Hebræos 9. *Persuasimus nobis de vobis, dilecti, istis meliora.* Nam, quæ sperabat, comparantur malis, prius descriptis, *Terra quæ profert spinas, & tribulos, reproba est, & maledictioni affinis: cuius exitus tendit ad exustionem.* An igitur, quia hæc mala sunt: & his malis meliora sperabat Paulus de Hebræis, ideo hæc, quæ sperabat, non erant bona? Et cum dicit Christus Matth. 18. *Bonum est tibi ad vitam ingredi claudum aut mancum potius quam duas manus, vel duos pedes habentem conijci in ignē æternum: Bonum est tibi luscum ingredi in vitam, potius quam duos oculos habentem conijci in gehennam ignis.* An propterea non bonum ingredi in vitam claudum, mancum: luscum : quia melius quam ire in gehennam, habentem duas manus, duos pedes, duos oculos? Næ hoc ridere est, non disputare, illudere, non erudire.

XXXVI. Sed nec illud, *Bonum non est, quod prælatione alterius obumbratur*, est à sana mente. Augustinus contra, *Duo bona sunt, coniugium & continentia, quorum alterum est melius.* Imo Apostolus, *Qui dat nuptum, bene facit: qui vero non dat nuptum, melius facit.* Et vero illustrabat exemplis Augustinus. Sanitatis, & immortalitatis : scientiæ & veritatis: quæ omnia bona sunt, sed posteriora meliora. Denique illa assertio aperte peccat contra communem & vsum & sensum: à quo illud est Augustini de Bono viduitatis cap. 5 *Sicut ergo bono melius, & beato beatius, sic honesto honestius est.* Sed & ab ipso Hieronymo libens quæsiero, quid de Viduitate censeat? Nam hanc obumbrari comparatione melioris ipse docebit, qui longe præferat Virginitatem, in festiua illa allegoria. Triginta ad nuptias, sexaginta ad viduas, centum ad virgines.

XXXVII. Hæc vero, quid sibi volunt? *Quasi qui eam tetigerit, non euadat, quæ virorum pretiosas animas rapit, quæ facit adolescentiam euolare corda:* Et illud de Iosepho. Constat enim & illa sapientem dixisse de muliere fornicaria, & Iosephum ab Ægyptia fuisse de stupro interpellatum. Aut igitur necesse est, nihil poni discriminis inter fornicarias, adulteras, coniuges, aut certe non sincere disputasse Hieronymum, & Sophisticen exercuisse, indignam religioso Theologo.

XXXVIII. Quid ergo tandem? Nimirum à Pauli mente toto cœlo aberrat ea notio boni, quæ opponitur vitio, siue peccato. Illa vero genuina, quæ incommodo. Nam & res ipsa testatur in quotidiana experientia multis incommodis expositum esse coniugatorum statum: & Paulus ipse sibi optimus est interpres, *Existimo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, bonum hoc, inquam, esse homini ita esse.* *Quod si etiam duxeris vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccat : sed afflictionem in carne habituri sunt, qui sunt huiusmodi: ego vero vobis parco. Hoc autem aio, fratres, quoniam tempus contractum est in posterum : vt & qui habent vxores sint vt non habentes : & qui flent, vt non flentes: & qui gaudent, vt non gaudentes: & qui emunt, vt non obtinentes: & qui vtuntur mundo hoc, vt non abutentes: præterit enim species huius mundi : velim autem vos absque sollicitudine esse.* Itaq; Iustinianus in paraphrasi, *Sic primum censeo commodum sane ac per honorificum fore, si quis ea sit animi constantia, & corporis integritate, vt omni prorsus abiecta coniugis consuetudine, castimoniam sibi perpetuo ac virginitatem vxore consentiente, colendam ducat.* In Commentariis *Hieronymus sic interpretatur, perinde quasi in eo bonorum genere collocetur, quæ non nisi vitio opponuntur, Atqui id cum acerbius dicitur, tum non omnino vere: nisi fortasse quis interpretetur bonum quidem commodum, atque vtile, malum autem incommodum* Et post, *vero similius videtur quod ait Chrysostomus, simpliciter affirmare Apostolum, commodum ac laudabile esse vsu coniugij abstinere.* Caietanus, *Paulus loquitur de homine relato ad vitā spiritualem, in qua bonum est non ducere vxorem, nonnihil enim impedimenti præstatur spiritnali vitæ ex coniugio.*

XXXIX. Et hactenus de Hieronymo. Sed hoc ipsum, quod de incommodo concessimus, tanquam nouum telum arripit, & torquet in libertatem Christianam Medina : docens Coniugium virtuali contrarietate pugnare cum sacerdotio, ob hæc ipsa incommoda, quæ prolixe enumerat ex Sixto tertio. Mores difficiles: adulteria, & quæcunque, ex iis pendent: sterilitatis periculum : fœcunditatis timores laboresque : tum liberorum difformitatem, & mores, & inopinatas mortes. Addit Sixto omissa, curam dotis filiabus assignandæ, tum earum vel stupra, vel infelices nuptias.

XL. Sed hanc pugnam quomodo intelligit : Distractionemne, an indignitatem? Nam de distractione iam actum. Indignitatem intelligo, vt indigna sint Episcopo illa quæ enumerauit omnia. Atqui hoc negatur. Et vero Paulus iussit Episcopum suæ domui bene præesse, liberos continere in subiectione. Itaque non iudicauit indignum Episcopo habere domum, habere liberos. Nec vnquam audita lex: ne quis pater, siue paterfamilias esto Episcopus: ne tum quidem, cum coniugium maximo fuit odio, aut cum operæ pretium existimatum est prouidere reditibus Ecclesiæ, potius quam puritati: atque adeo infinitos Episcopos, Patres historia narrat. Atqui, quæ incommoda, siue Sixtus enumerauit, siue Medina, hæc non tantum à coniugio, sed etiam oriuntur à domo & liberis. Quid? quod non à liberis tantum, sed etiam consanguineis? Experimento manifesto ipsius Papismi, in quo prima maximaque cura Paparum, Cardinalium, Episcoporum, reliquorum in Clero, quibus sua denegatur legitima propago, consanguineos vtriusque sexus augere diuitiis, & honoribus. Denique & vno verbo : hæc quæ tragice recensentur incommoda, infelicitatis sunt humanæ, non vitiositatis: siue peccati. At infelicitas est quidem incommoda sacerdoti, sed non pugnat cum sacerdotio, vt non possit simul esse Sacerdos, & infelix in seculo, siue miser. Egregiam sane Theologiam! ex coniugio possunt nulli liberi procreari, & si procreentur, possunt, gibbosi, claudi, manci generari: ergo coniugium pugnat cum Sacerdotio.

CAP. IV.

De castitate. De odio vxoris. De negotiis secularibus.

I. ENumerabo nunc leuiusculas quasdam sophisticationes ex variis Noui Testamento locis : nihil est enim tam exiguum, quod aduersarij se putarint indignum, imo cui fastu suo non sperarint conciliaturos momentum, & dignitatem. Quanquam enim pigeat tam minutula consectari, tamen ita facto opus est, ne vlla præbeatur ansa vel imaginarij triumphi. Mos enim illis perpetuus, vt nunquam negligere nos sua putent, sed semper metuere, ideoque abstinere.

II. Primum ergo Torrensis. In priore ad Timotheum Paulus describens qualis Episcopus aut Presbyter esse debeat, *Suæ*, inquit, *domui bene præpositum, filios habentem subditos, cum omni castitate.* At hæc castitas non ad filios tantum, vt aliis fortasse videri possit, pertinet, vt scilicet, quandiu in potestate patris sunt, continentes sint, & dicantur: sed ad ipsos etiam Episcopos, & Presbyteros : ita vt illa omnis castitas, quam Apostolus dicit, horum quoque continentiam à suis vxoribus significet.

III. Respondeo. Primo illud, *cum omni castitate*, eo loco intelligi de castitate filiorum: scilicet, vt sic instituantur à patribus Episcopis, vt tales sint. Sic enim postulat ordo verborum. Et sic interpretes exposuerunt Primasius, *Hoc est, si filios in castitate & humilitate nutriuit, vt in hoc eius diligentia comprobetur.* Theodoretus, *Qui filios docet omnem virtutem.* Theophylactus *Quo pacto alios moderatos effecerit, qui suos viuere intemperantius siuerit?* Thomas, *Inter alia quæ requiruntur in filiis Episcoporum, quos habuerunt ante quam essent Episcopi, requiritur quod sint casti: ideo subditur cum castitate.* Iustinianus, *Liberosq; contineat in officio adeo vt subsint quibus debent educatoribus, & pædagogis: omnem deniq; virtutem, morumq; honestatem complectantur.*

IV. Verumtamen oleum & operam perdit Torrensis, qui putauit sibi prolixius disputandum, hanc castitatem, etiam postulari ab Episcopis. Non debuit, profecto non debuit in re nu la controuersia solicitus esse. Viderit alios : nos quidem concedimus nullum genus virtutis à Diaconis exigi, quod non etiam Episcopi præstare debeant. Esto igitur verum, Episcopos debere esse σεμνοὺς itidem vt Diaconos.

V. Sed quid hoc ad rem nostram? Castitas, inquit, abstinentiam à suis vxoribus significat. Itane? Vnde hoc vero? Aut cur à se Torrensis comminiscitur? Nam Græce Paulus σεμνότητα dixit. Et hoc verbi respondere proprie castitati, quæ περὶ τὰ ἀφροδίσια versatur, negant, qui vim verbi notarunt. Aristoteles, magnor. Ethicor. 1. cap. 29. Σεμνότης ἐστιν αὐθαδείας ἀνὰ μέσον τε καὶ ἀρεσκείας *Honestas in medio est superbiæ, & scurrilitatis.* Vnde in hunc Pauli locum Theophylactus, *In omni autem castitate, id est, quæ verbis, & gestu, & operibus ipsis præfertur: in omnesq; & quouis tempore adhibetur.* Theodoretus, *Qui filios doceat omnem virtutem.* Gagnæus σεμνότητος, *quod Græcis significat castitatem, sanctimoniam, seueritatem, & grauitatem, morumque honestatem, ac verecundiam : qualis esse in virginibus, ac iuuenibus bene institutis solet.*

VI. Denique, negamus castitatem esse abstinentiam ab vxore. Prius enim ostensum, etiam vsum vxoris esse castitatem. Sed & hic res in obscuro esse nequit: filios suos iubetur Episcopus continere in castitate. Neque tamen audiuit quisquam vnquam debere Episcopi liberos esse cœlibes. Imo Clemens Stromateon tertio testatur Philippum τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐκδεδωκέναι, filias suas maritis tradidisse. Iacobum etiam fratrem Domini, qui nepotes habuerit teste Hegesippo apud Eusebium, necesse est liberis suis non interdixisse coniugio. Gregorius Nazianzeni Theologi pater, filiam Gorgoniam nuptum dedit. Quibus tantis viris, namque sanctis vereor, vt iniuriam faciam, si addidero Alexandrum sextum Romanum, patrum memoria, moribus certe, pietateque, adde etiam fide longe dissimillimum: sed suæ tamen filiæ Lucretiæ, secundas, tertias, imo quartas nuptias indulgentem, teste Guiccardino. Et vtinam hos intra limites indulgentiam suam continuisset &, cætera, subditam habuisset cum omni castitate, quod contra testantur historiæ: ne quid durius dicam.

VII. Lorichius, nulli Clerico à Subdiacono & deinceps licere vxorem ducere, ductamque apud se retinere, probat ex verbis Christi, monentis, ac tantum non præcipientis, vt qui eius velit esse discipulus, odio habeat vxorem, Matthæi decimo nono, id est, relinquat ductam, aut, si nullam habet, nullam ducat.

VIII. Sed habebat animum in patinis Lorichius, cum citaret decimum nonum Matthæi, vbi de odio vxoris ne verbum quidem : sed tantum de ea relinquenda: ac ne hoc quidem iubendo. Verum Lucæ decimo quarto sic legimus, *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem & vxorē & liberos,*

liberos, & fratres, & sorores, atque adeo etiam animam suam, non potest meus esse discipulus. Et hunc puto locum ille designatum voluit. Et estosane dissimulateque supinitate, rem ipsam potius consideremus. Argumentum sic oportet esse: Omnes discipulos Christi oportet relinquere ductas vxores, vel nullas ducere. At Presbyteri sunt discipuli Christi, Ergo hos oportet nullas vxores ducere, vel ductas relinquere. Probatur maior: Quisquis odit vxorem, vel nullam ducit, vel ductam relinquit: At omnes Discipuli Christi tenentur odisse vxores: Ergo vel nullas ducere, vel relinquere.

IX. Respondeo, negari prioris Syllogismi maiorem. Nam contra diserta sunt Scripturæ testimonia. Ad Ephes. quinto. *Vxores, propriis viris subiectæ estote, vt Domino: Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam.* Prioris ad Corinth. 7. *Iis qui matrimonio iuncti sunt, denuntio non ego, sed Dominus, Vxor à viro ne discedito.* Ad Collossens. 3. *Vxores, subiectæ estote propriis viris, vt conuenit in Domino. Viri diligite vxores: & ne sitis aduersus eas amarulenti.* Quid plura Matthæi 5. *Dictum est autem: quisquis dimiserit vxorem suam, det ei libellum discessionis. Ego vero dico vobis, eum qui dimiserit vxorem suam extra rationem scortationis, facere vt ea mœchetur.* Denique in Synodo Gangrensi, damnatus est Eustathius, qui docebat vxores recedere à viris, & viros ab vxoribus.

X Negatur etiam posterioris Syllogismi maior. Nam odisse vxorem, non est in verbis Christi, relinquere vxorem. Probatur: primo quia odisse animam, non est tamen relinquere animam: siue animam intelligas vitam, vt Beza: quis enim audiuit vnquam Christiano imperatū, vt occideret ipse sese? Siue, vt alij etiam Papistæ, partē ratiocinantem: tunc enim iubetur duntaxat non obediri eius prauis motibus. Iansenius, *Sic & propriam animam odisse oportet, quia desideria eius, non tantum debemus subijcere Christo: sed etiam odisse in ea id quod Christi præceptis est contrarium: vt cum contra Christum optat vitæ longæuitatem, aut voluptates aliquas carnales.* Theophylactus, κατὰ τοῦτο δὲ δῆλον ὃ λέγομεν, ἐκ τοῦ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐντέλλεσθαι μισεῖν, *Quin hinc manifestum quod dicimus ex eo quod iubeat propriam animam odisse:* adeo nobis idem argumentum cum Theophylacto. Sed quomodo igitur? πάντως γὰρ οὐ τοῦτο διακελεύεται τὸ ἑαυτοὺς ἀποκτιννύναι, ἀλλὰ τὸ ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς ταῖς χωριζούσαις ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἀποτάσσεσθαι· καὶ, εἰ προκέοιτο μαρτύριον, μὴ φροντίζειν τῆς ψυχῆς. *Nullo enim modo præcipit vt nos ipsos interficiamus, sed vt concupiscentiis animæ, separantibus nos à Deo renuntiemus: etsi propositum fuerit martyrium, de anima ne simus soliciti.*

XI. Quid de Patre dicam & matre? Hosne etiam vt relinquere iubeatur quisquam? Imo in Pharisæis hoc grauiter reprehensum, Marci septimo: *Pulcre abrogatis mandatum Dei, vt traditionem vestram seruetis: Moses enim dixit, Honora patrem tuum, & matrem tuam: & qui maledixerit patri vel matri, Corban, id est munus, quodcunque ex me, tibi proderit.* Sed & Paulus ad Ephesios sexto, *Liberi, auscultate in Domino parentibus vestris: id enim est iustum.* Theophylactus in illa Lucæ verba inducit ipsū Christi exemplum: καὶ γὰρ τῷ Ἰωσὴφ φησί τοι οὐδὲ κυρίως πατρὶ ὄντι, ἀλλὰ νομιζομένῳ, ἦν ὑποτασσόμενος, καὶ τῆς μητρὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο ἀεὶ τὴν φροντίδα, ὥστε οὐδὲ σταυρούμενος ἠμέλησε ταύτης, ἀλλὰ παρέδωκε τῷ ἠγαπημένῳ μαθητῇ. πῶς οὖν ὁ τοιαῦτα διδάξας διὰ τῶν ἔργων, ἐναντία διὰ τῶν λόγων εἰσηγεῖτο, *Etenim Ioseph, quamuis non proprie patri, sed putatiuo, subditus erat: & matris tantam curam semper gessit, vt ne crucifixus quidem eam neglexerit, sed tradiderit discipulo dilecto. Quomodo igitur, qui hæc operibus docuit, contraria verbis insinuasset?*

XII. Breuiter, omnes Interpretes in eo sunt, vt quod odium dixit Christus, moneant intelligendum κατὰ τι. Theophylactus. ὅρα δὲ μὴ συναρπασθῇς τῷ ῥητῷ ἁπλῶς οὕτω καὶ ἀνεπιστημόνως· οὐ γὰρ ἀπανθρωπίαν διδάσκει ὁ φιλάνθρωπος, οὐδὲ διαχειρίζεσθαι ἑαυτοὺς νομοθετεῖ· ἀλλὰ τὸν γε γνήσιον αὐτοῦ μαθητὴν βούλεται τὸ μισεῖν τοὺς κατὰ γένος οἰκείους, ὅτε πρὸς θεοσέβειαν αὐτῷ ἐμποδίζουσι, καὶ διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν κωλύοιτο αὐτὸς τὸ καλὸν μετιέναι, ἐπεὶ εἰ μὴ ἐμποδίζοιεν, τιμᾶν μᾶλλον ἄχρι τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς διδάσκει: *Caue ne eo dicto, simpliciter & imperite abripiaris. Neque enim crudelitatem docet humanissimus, neque admonet nobis ipsis nos manus inferre. Quin potius germanum suum discipulum vult, tum odisse propinquos sibi genere, cum erunt sibi ad religionem impedimento: ipseque affectu in eos propenso prohibebitur prouehi ad bonum: cæterum, si non obstent honorare potius ad extremum vsque iubet spiritum.* Titus Bostrensis, *Neque naturam vult vos ignorare: neque naturæ rursum vult nos seruire: sed natura ad meliora salutique vicinora vult nos vti. Etenim, vt liberi parentes venerentur, eorumdemque mandatis obsequantur: parentes vero liberos alant, & instituant, hoc expressum Domini decretum est. Parimodo, vt vxores maritos suos timeant: mariti vero vxores suas diligant, id diuinus Apostolus diserte præcipit. Neque enim fidei domesticos odio persequi licet, Domini autē oratio aliud nihil à nobis exigit, quam vt eos auersemur, qui fidem nostram in Deum impedire, aut ab iis rebus auertere nos student, quæ ad animæ salutem sunt necessaria: tum ne eo vnquam nos abduci sinamus, vt propter qualēcunque carnalem amorem, eam dilectionem negligamus, aut contemnamus, quam debemus Christo.* Mitto alios, etiam Papistas. Franciscum Lucam, Iansenium, Caietanum, Carthusianum, Sa, Barradam, Salmeronem: nemo enim aliter exposuit.

XIII. Denique, quid illud censes esse, *Non potest meus esse discipulus?* Nam Iansenius, *Dupliciter accipi potest nomen discipuli: primo, vt eo nomine comprehendatur omnis Christianus: nam bono Christiano necessarium est odium prædictum, & baiulare crucem suam: secundo, vt eo nomine intelligatur Dominus solum comprehendisse tales, quales erant Apostoli, & septuaginta discipuli, qui scilicet non tantum Euangelica præcepta, sed & consilia obseruare perfectionis vellent.* Esto ergo sane homonymum nomen Discipuli: quanquam posteriorem definitionem inuexit posterior superstitio, non prima institutio: quæ neque Apostolos, neque Septuaginta finxit monachos, sed duntaxat Christianos, variis & vocationis gradibus distinctos, & gratiæ donis: denique & vno verbo, quos hodierna superstitio, secularium titulo inhonorat.

XIV. Sed, vt hoc quicquid est peccati, nunc dissimulemus, quod ergo genus discipulorum Christo nominatum est? Iansenius Monachos mauult, *Quomodo*, inquit, *hic accipi nomen Discipuli apparet ex eo, quod in fine dicitur. Qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: vbi generali illo modo quo omnis fidelis dicitur discipulus Christi, non videtur nomen discipuli accipi posse, cum non sit omnium Christianorum renuntiare omnibus quæ possident.*

XV. At nominari Christianos, censuit Caietanus. *Non potest meus esse Discipulus. Quod vnq. n horum triū defecerit.* nēpe vt oderit proximos, vt tollat crucem, vt sequatur me. *non potest esse Christianus, non nomine sed re.* Carthusianus, *Non potest meus esse discipulus, id est, veraciter Christianus, vtpote meæ doctrinæ obeditor, seu adimpletor.* Et post, *Istud quippe, loquendo in genere ad omnem pertinet Christianum, dicente Apostolo, Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Istud etenim aliud prorsus non est, nisi per arctam viam incedere, quæ sola ad salutem perducit.* Tum autem res ipsa manifesta. Nam Christus nihil distinguit: sed simpliciter negat posse esse suum discipulum. In re autem tanti momenti non poterat non esse necessaria distinctio. quia non nisi incommoda, ne periculosam dicam, homonymia.

XVI. Sed non est omnium fidelium renuntiare iis quæ possident. Hoc enim argumento Iansenius pugnat. Sed primo, non sunt hæc verba Christi apud Lucam hoc loco. Deinde sumit falsum. Nam si sit Christiani renuntiare sibi ipsi, quanto magis omnibus iis quæ possidet? Si odisse animam suam, si odisse patrem, matrem, reliquos propinquissimos, charissimos, quanto magis renuntiare bonis suis, quorum cum anima, cum propinquis nulla comparatio?

XVII. Sed non vrgebo tamen: sunto sane discipulorum ea duo genera. Nam hinc potentissime confutari dico Lorichij argumentum. Si enim intelligas omnes fideles: Ergo manifestum, nullam legem à Christo latam, de non ducenda vxore, multo minus de deserenda. Nam ea lege omnes tenerentur Christiani: quod absurdum. Sin autem ij tantum qui Consilia profitentur obseruare: Ergo non comprehenduntur hac lege presbyteri. Nam hi ne apud Papistas quidem profitentur consilia. Itaque non numerantur in iis qui renuntiarint seculo. Et res ipsa probat. Nam ipsi Sacerdotes alij sunt Religiosi, Seculares alij.

XVIII. Atque hactenus de odio vxorum. Nunc aliud argumentum exhibet Torrensis. Christus, *Cauete*, inquit, Lucæ 21. *ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ*, siue, vt Leo sermone octauo de Ieiunio decimi mensis, interpretatus est, cogitationibus secularibus. Tum Paulus in 2. ad Timoth. cap 2. præcepit, vt quæ Timotheus ex se didicisset, hæc eadem traderet presbyteris suis ad docendum alios: & his statim præcipit, ne se implicarent secularibus negotiis: subiungens, Nemo militans implicat se negotiis secularibus, vt ei placeat qui se probauit. An vero sit seculare negotium, dare operam liberis, quis nisi Nicolaita quispiam dubitet? Quod si est negotium seculare, mercatura, agricultura, tutelæ, curationes testamentorum, quæ clericis prohibita sunt, quanto magis curare quæ mundi sunt, quomodo placeant vxori? Forma. Quisquis coniugio vtitur, implicat se negotiis secularibus. At nullus presbyter debet se implicare negotiis secularibus: Ergo nullus presbyter debet vti coniugio.

XIX. Respondeo, vt firmum sit argumentum, antecedentes propositiones ambas debere esse vniuersales: itaque minoris hanc formam: Nullus presbyter debet se implicare vllis negotiis secularibus. Potest autē implicare se negotiis, dici vel de iis qui vtuntur simpliciter, vel qui sese totos iis immergant. Priori modo negatur assumptum. Nam cuicunque fideli, atque adeo etiam presbytero: licet moderate vti secularibus negotiis, saltem quibusdam. Est enim seculare negotium præesse domui suæ, suorumque domesticorum curam gerere. At hoc negotium diserte Paulus probat in Episcopo. Quid administrationem dicam fundorum Ecclesiæ: Atqui hanc Canones non tantum permittunt, sed imponunt etiam Episcopo. Concilij Aurelianensis primi Canon. decimus septimus sic habet, *De his quæ parochiis in terris, vineis, mancipiis, atque peculiis quicunque fideles attulerint, antiquorum canonum statuta seruentur, vt omnia in Episcopi potestate consistant.* Hanc vero potestatem quis neget esse secularem? Complectitur enim emptiones, venditiones, & permutationes. Canon duodecimus Epaunensis, *Nullus Episcopus de rebus Ecclesiæ suæ sine conscientia Metropolitani sui, vendendi aliquid habeat potestatem: vtili tamen omnibus commutatione permissa.* Denique ne in re facili sim prolixior, apud ipsos Papistas, quid est omnino secularium negotiorum à quo abstineant Episcopi? Scilicet non sunt illi in aulis Regum perpetui, nunquam lites exercent.

XX. Verum, aiunt, mercatura, agricultura, tutelæ, curationes testamentorum, Clericis prohibentur. De tutelis, & curationibus nullum interdictum lego in Scripturis. Apud Cyprianum Epistola sexagesima sexta lego in Concilio Episcoporum statutum, ne quis de Clericis & Dei ministris tutorem, vel curatorem testamento suo constitueret. Sed lego vicissim apud Gratianum Distinction. 86. cap *Peruenit*, permissas in Concilio Chalcedonensi legitimas tutelas, curationesque, iis nimirum, *qui legibus ad minorum ætatis tutelas, siue curationes inexcusabiles attrahuntur.* Et ad hunc Canonē glossator notat *Clerici nō coguntur recipere aliquam tutelā: possunt tamen legitimam recipere tutelam si volunt*, idque repetit ad caput, *Cyprianus*, caussa 21. quæstion. 3. Quin præcedente loco, addit, id esse *priuilegium clericorum.* Quis autem nescit, quantum sit interuallum inter priuilegium, & prohibitionem?

XX. De mercatura, quid dicam? Certe Paulum fuisse mercatorem, quis ignorat: Nisi forte neget quis inter mercatores numerandos artifices, qui sua opera sustentandæ vitæ caussæ diribunt. Disertum autem illud Actor. 18. de Paulo, & Aquila, *Eiusdem erant artificij, Erat enim ars illorum conficere tabernacula.* Quod si artificium, ac proinde mercatura, non est indigna, non prohibita presbytero, quid habet grauius agricultura? Et vero in eodem illo Chalcedonensi Canone apud Gratianum, non reprehenduntur, qui conductiones alienarum possessionum (quæ quidem meo iudicio ad agriculturam pertinent) nisi propter turpis lucri gratiam: & glossator notat alibi non reprehendi monachos, *qui habent terras ad firmam, cum sua eis non sufficiunt, vel cum ipsimet excolunt, non vt inde plus lucrentur, sed vt de fructibus viuant.*

XXII. Iam si posterior sensus placet, negatur maior. Nec profecto verum, quicunque coniugio vtuntur, sese totos negotiis immergere secularibus. Nam quis vnquam coniugatus spem vllam salutis habuisset? Aut quomodo dictum Veteribus sanctiori vitæ non esse obstaculo coniugium, quod audiuimus? Imo quis crederet sanctam rem esse

conju-

coniugium? Nam profecto, qui toti immergunt se seculo, ij longe abducuntur à sanctitate.

XXIII. Iam vero Christus, cum iussit caueri ne grauemur curis huius mundi, quo sensu dixit? Hoc, inquam, posteriore. Argumenta. Primum, quod is sermo pertineat ad omnes Christianos: Pertinet enim ad eosdem, ad quos hæc quæstatim subiiciuntur: *Nam vt laqueus, inuadet* (nempe postremus dies) *in omnes qui habitant in superficie totius terræ. Excubate igitur, omni tempore rogantes, vt digni habeamini qui effugiatis ista omnia quæ futura sunt, & consistatis coram filio hominis.* Hæc autem ad omnes Christianos. Theophylactus. Οὐκ ἀρκεῖ δ' μόνον φεύγειν τὰ δεινὰ, ἀλλὰ καὶ δόξαν σπεύδειν λαμβάνειν τὸν χριστιανὸν, *oportet enim Christianum, non tantum fugere mala, sed etiam contendere gloriam assequi.* Nota: Christianum: non tantum presbyterum. Iraque Stella omnibus applicat, *Caue ergo tu, qui homo rationalis & Christianus es, ne tali vitio deditus, vsum rationis, per quam à brutis distingueris, amittas, & legem Dei transgrediens, prauaricator sis diuini præcepti*, Iansenius Concordiæ cap. 124. *Postquam Dominus, quæ de aduentu suo cognoscere conueniebat, prædixisset, commode iam etiam subiungit, quomodo ad illum aduentum propter eius incertitudinem nos parare & gerere debeamus. Quæcunque enim hic dicuntur Apostolis dicta, in ipsis etiam nobis dicta sunt: vnde postea dicit Dominus, Quod autem vobis dico, omnibus dico.* Iam igitur, si omnibus dixit hoc quicquid est Christus: at non omnes tenentur nullo modo curis secularibus sese permittere: ergo manifestum, non hoc sensu esse à Christo dictum.

XXIV. Præterea, non dixit Christus cauete omnino à curis huius mundi: sed dixit, *Cauete ne grauentur corda vestra curis huius mundi*: vt ne vsum prohiberet, sed excessum cohiberet. Iansenius, *Adiecit Dominus, & curis huius vitæ, non quidem omnem vitæ huius curam prohibens: sed ne sinamus illis cor nostrum grauari, quod fit cum sunt immodicæ, cumque nimio studio temporalibus rebus parandis quis est deditus, cum hæc obiter & perfunctorie curanda essent, & in primis quærendum regnum Dei.* Carthusianus, *Videte quoque ne corda vestra grauentur curis huius vitæ, hoc est, solicitudinibus circa carnalia & terrena, pro quorum adeptione & conseruatione non est immoderata & anxia solicitudo habenda, quæ est diffidentiæ filia: sed in Deo tanquam in piissimo ac prouidissimo patre sperandum est.* Lyranus, *Et curis, id est, superflua solicitudine terrenorum.*

XXV. Supereſt locus ex Paulo. Vbi primum vide mihi Torrensis peruersum ingenium, etsi ad hanc controuersiam non magni momenti: sed tamen non laudandum, forte, ne dissimulandum quidem in Theologo. Nam certe apud Apostolum distrahuntur, quæ Torrensis vno perpetuoque textu connectit. Primo iubetur Timotheus committere dignis viris, quæ acceperat coram multis testibus: deinde rursus iubetur diligenter laborare, vel potius κακοπαθῆσαι molestias omnes ferre, vt se probet bonum militem Christi: & hoc suadetur exemplo militum, qui non implicant se negotiis huius vitæ. At bonus Torrensis, sic copulat quasi iis idoneis viris, quibus tradere oportebat Timotheum, quæ à magistro acceperat, hoc imperaretur, vt ne se implicarent negotiis vitæ. Cum tamen post eam priorem partem diserte legisset, *Tu igitur labora*: manifeste indicante Apostolo hoc se postulare ab ipso Timotheo. Quæ distinctio, etsi hîc non sit magni momenti, tamen & alibi neglecta possit nocere: & hic arguit, quam religiose hoc se genus hominum gerat in Scriptura interpretanda. Nihilominus agnoscimus vere hæc verba generale præceptum continere: atque adeo cum Chrysostomo dicimus, *Nullus Episcopatu præditus hæc audire detrectet: sed agere talia plane detrectet.*

XXVI. Quid tum autem? Ergo ne nulla administranda huius vitæ negotia? Minime vero. Nam idem Chrysostomus. Ταῦτα εἴρηται μὲν πρὸς Τιμόθεον. λέγεται δ' πρὸς παντα διδάσκαλον καὶ μαθητὴν δ' οἰκείαν, *Hæc dicta quidem sunt ad Timotheum: verum dicuntur etiam per eum ad quemcunque magistrum & discipulum.* Rotunde. Quid ergo? placet ne Torrensi non tantum omnes magistros, sed etiam omnes discipulos connubia auersari? Nimium tetrice. Chrysostomo consentit Esaias Abbas oration. vigesima prima, *Sciebat Apostolus neminem, quæ Dei & quæ mundi sunt, simul posse diligere, ideo scripsit ad Timotheum discipulum suum, Nemo militans, vitæ negotiis implicatur, vt ei placeat à quo miles electus est.* Sed & Ambrosius, *Manifestum est quod dicit: quia nemo potest duobus dominis seruire.*

XXVII. Itaque implicari negotiis vitæ, non ἀκωλύτως accipiendum, sed limitatione distinguendum. Oecumenius, οὐκ ἐμπλέκεται πράγμασι τοῖς ἀφέλκουσιν αὐτὸν τῶν ὅπλων, *Non implicat se negotiis, quæ eum auocent ab armis.* Haimo, *Secularia negotia sunt, per vsuras & adulationes lucra temporalia acquirere, sicut faciunt illi, qui regibus & comitibus ideo seruiunt, vt ab eis temporalia accipiant beneficia.* Iustinianus, *Ambrosius secularia negotia ea sentit, quæ auaritiæ seruiunt.* Ac sane Ambrosius dixit *Negotia secularia auaritiæ seruiant necesse est*, Salmero, *Videtur notare Apostolus quosdam sui seculi Episcopos & Doctores, qui suis commodis seruiebant, & secularibus negotiis mundi huius per superbiam, vel auaritiam, vel carnem se implicabant, & occupationibus suu muneris non vacabant.*

XXVIII. Quid plura? De ipsorum Episcoporum negotiationibus, Iustinianum audi, *Iam vero Pauli testimonio abutuntur plerique hoc nostro seculo, & aduersus Ecclesiasticos vociferantur, quod illos videant forensibus negotiis, & concertationibus distentos & augendæ rei familiari plus æquo fortasse deditos: qui si omnem humanarum rerum curam, & solicitudinem, clericis adimant, inique plane faciunt: sin autem nimiam curam, & solicitudinem, qua cætera Ecclesiastica munera obruantur, modeste reprehendant, non sunt aspernandi.*

XXIX. Summa est, neque ex Christo, neque ex Paulo probari, quod assumebatur in argumento, nullis debere presbyterum secularibus, siue huius vitæ negotiis tempus vllum impertire. Sed duntaxat, non debere in iis nimium esse, aut saltem in iis esse, quæ non patiantur fungi Ecclesiastico munere. Nos vero, & nunc negamus huiusmodi esse coniugium, & libro præcedenti probauimus. Quare non vere concludit Syllogismus. Et sane, vt fateamur coniugium esse curam seculi, esse πράγματων τὴν βίου. At non solum tamen. Quid causæ est igitur, cur reliquas quidem sollicitudines permitant; solum Coniugium interdicant viri si forte pudici? Cur in illis moderationem & agnoscunt & requirunt, in hoc vno tam sunt inhumani, vt nihil tolerent, nihil indulgeant? Et tamen de iis, ipsis seculi negotiationibus, quas auaritiæ seruire dicebat, Ambrosius, ait, *Est ergo sed leue peccatum*: peccatum, inquam, leue pronuntiabat implicare se iis negotiationibus, quibus qui militant, non solent implicari: & in his negotiationibus comprehendunt Papistæ matrimonium: & tamen non leue, sed grauissimũ clamant peccatum: clamant adulterium: clamant incestum: clamant sacrilegium: & quicquid splendida bilis suggesserit. Si plus æquo forensibus negotiis intentum quis Episcopum videat, patitur Iustinianus reprehendere, modo modeste, sobrie, caste, coniuge vtentem legitima, Costerus longe grauius peccare pronunciabit quam scortatorem, quam adulterum. Nimirum dicis tantum causa, Scripturæ apud eos nomen est.

CAP. V.

Argumenta ex Veteri Testamento.

I. SEd & à Veteri Testamento patrocinium mendicant. Ex Bellarmino huiusmodi colligitur argumentum. Si in Veteri Testamento, continentia ab vxoribus in primis fuit requisita, ab iis qui Deo propinquaturi, vel rem aliquam sanctam tractaturi erant: Ergo & in Nouo testamento. At prius verum Ergo posterius.

II. Probat antecedens Bellarminus duabus figuris, tribusque exemplis. Prima figura. Exodi duodecimo præcipitur, vt comesturi agnum Paschalem renes sues accingerent: quo significabatur, vt Gregorius exponit homilia vicesima secunda super Euangelia, debere eos carnis voluptatem edomare, qui agnum Paschalem comedunt. Altera figura. Exodi vicesimo octauo præcipit Deus, vt Aaron, & filij eius: cum ingrederentur tabernaculum, fœminalibus lineis, à renibus vsque ad fœmora tecti essent: quo exponit Beda libro 3. de tabernaculo capite nono, significatum esse, debere Sacerdotes Noui Testamenti, aut virgines esse, aut contracta cum vxoribus pacta dissoluisse.

III. Exemplum primum. Exodi decimo nono, cum populus legem à Deo accepturus esset, ait illis Moses, *Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus vestris*: quo testimonio vtitur Ambrosius, libri primi de Officiis capite vltim. Secundum. Priori Samuelis vigesimo primo, noluit Achimelec Sacerdos dare Dauidi panes propositionis comedendos, nisi prius intellexisset, eum ab vxore aliquandiu se continuisse. Ex quo Hieronymus in primum ad Titum, colligit perpetuam in Sacerdotibus continentiam, etiam ab vxoribus, qui corpus Christi, qui illo pane propositionis significabatur, conficiunt, edunt, aliisque tradunt. Tertium, ex prioris Paralipomenon capite 24. & Lucæ 1. colligitur: Sacerdotes Veteris Testamenti per vices suas ministrare solitos, & toto eo tempore quo ministrabant in tabernaculo, à domo, & vxore abfuisse. Ex quo deducunt Syriricius ad Himericum, Innocentius ad Victricium, Beda in primum Lucæ, Si illo tempore, quo ministrabant, ab vxoribus abstinebant: omnino decere vt Sacerdotes nostri, qui non per vices, sed semper ministrant, semper ab vxoribus se contineant.

IV. Respondeo, primum negari consequentiam. Quia multa obseruari debebant a Iudæis, quarum vis nulla apud Christianos. Abstinendum erat à porcina, leporina, aliisque multis carnium generibus: multæ etiam inquinationes vitandæ: ne singulas exequar ordine: à quibus tamen prorsus liberati sunt Christiani, tanquam à grauissimo iugo. Quare, etsi occurreret eiusmodi aliquod præceptum, quale isti volunt, tamen non valeret argumentum, nisi peculiariter docerent Sophistæ, idipsum esse continuatum in Euangelio. Quod nunquam sunt facturi.

V. Et sane, quis pudor est in ipsis moralibus præceptis disputare de abrogatione legis. Et in his ceremonialibus contra, vim velle esse integram? Certe Franciscus à Victoria, Relection. 7. part. 2. vt obtineat non omnes gradus prohibitos in Leuitico, nunc obstare matrimonio, eo præcipue nititur, quod lex Mosaica per Euangelium sit abrogata. Ergo ne ita factu opus est, vt cum volent obtineat lex Mosaica, cum volent exsultet?

VI. Sed enim quæcunque prohibentur in lege duûm sunt generum, vel peccata, vel pollutiones: illa vetantur lege morali, hæc autem ceremonialia. Peccatorum prohibitionem pertinere ad Christianos, nemo negat: sed esse vsum vxorum in peccatis, nondum sunt ausi dicere quamuis audaciſſimi Papistæ. Et vero si peccatum, oportuit prohibitum in vniuersum. Necesse est ergo matrimonium prohibitum fuisse, si fuit, tanquam pollutionem. Atqui pollutiones hæ apud Christianos nullo loco, nullo sunt numero. Nam nec cadauer contingere quisquam horret: nec à menstruatarum contactu receditur, nec parietum, imo ne hominum quidem lepra vitatur: neque aliud quicquam eiusmodi. Quid ergo? habent ne probare in vxoris vsu solam pollutionem, si quæ fuit, potius quam alias, ab Euangelio detestatam.

VII. Deinde, negatur antecedens. Neque enim illa lex indicari potest in eam sententiam. Quis autem credat, in eo statu Ecclesiæ, in quo infinita minutissimaque capita distincte, diserteque suis singula locis erant annotata, imo enumerata, hoc fuisse, & quidem tantum caput prætermittendum: silentioque tam alto sepeliendum vt ei nunc eruendo necessaria sit minutulorum argumentorum aucupatio, tenuissimarum coniecturarum affectatio? Quomodo cum vltimæ antiquitatis mores Antiquarij conquisitis vndique signis venantur. Qua arte de iisdem Iudæis mihi videtur Tacitus dixisse, *Longam olim famem, crebris adhuc ieiuniis fatentur: & raparum frugum argumentum, panis Iudaicus nullo fermento delinetur*: imo & Saturno honorem habitum collegit ex Sabbati cessatione. Et tam vere profecto, quam suam abstinentiam Bellarminus. Sic enim meruerunt omnes decipi, qui suis diuiuationibus indulgent nimium.

VIII. Primum igitur, renes, ait, præcincti, & fœmoralia castitatem significabant. Imo tu nobis illudis, veterator. Quid enim? fuscepperas probandum, requisitam, & quidem in primis, fuisse abstinentiam ab vxoribus: id est, debuisse Iudæos abstinere. At tu probas debuisse exercere figuram abstinentiæ,

ſtinentiæ, id eſt, aliquid quod ſignificaret abſtinentiam. Viden' tuum in diſputando ſcelus, Veterator, qui aliud ponas, aliud probes? Quid enim? An quia multas Euchariſtiæ figuras illi iidem Iudæi celebrarunt, ideo tu concludes ipſum etiam Euchariſtiæ Sacramentum apud eos fuiſſe ſolenne? Et multa alia ſimiliter? Nam quid eſt in Ceremoniis, quod non aliquid noſtrorum myſteriorum ſignificaret: maxime vobis ſi fidem habeamus?

IX. Sed has ipſas figuras examinemus. Qui comedebant Paſcha, cingebant renes: Fateor: ſunt enim in eam rem diſertiſſima Moſis verba. Id ſignificabat continentiam ab vxoribus. Magnum mendacium. Nam contra Moſes diſerte ſignificationem adſcribit, *Comedetis feſtinantes, eſt enim Paſcha Domini.* Vnde Theodoretus quæſt. 24. in Exodum, Διὰ τί φεύγουσιν ἐπιτελοῦσι προστάξει τὸ πάσχα ἑορτήν; *Quare præcipit Hebræis ad fugam præparatis celebrare feſtum Paſcha?* Bene vno verbo φεύγουσι expreſſit quicquid erat myſterii in renibus cinctis cum baculo, & calceis: *Nam iſta tria,* teſte Lyrano *quæ hic exprimuntur, deſignant, quod debebant eſſe parati ad exeundum de Ægypto.* Et Pererio diſp. 7. in hoc Exodi caput, *Totus iſte habitus, & paratus corporalis Hebræorum in edendo agno Paſchali, ſignificabat eos ad iter feſtinanter faciendum promptiſſimos eſſe debere. Accingere renes eſt hominis parati ad iter proprie expediteque perficiendum: nam laxæ ac defluentes veſtes, feſtinationem itineris faciendi prapediunt.* Et hoc confirmat, notatis locis poſter. Reg. cap. 4. *Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade.* Item Hierem. 1. *Accinge lumbos tuos, & ſurge.* Adde 1. Reg. 18. *Accinctuſque lumbis currebat ante Achab.* Poſterior. 9. *Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramot Galaad.* Itaque Gloſſa ordinaria ex Procopio, *Quia feſtinato eiicebantur Aegypto, & feſtinantes faciebant iter, non abs re veſtiti more viatorum ouiculam ederunt.* En tibi quid hæc ſibi cinctura vellet Quid autem proportionis eſt Viatoris ad cœlibatum?

X. Sed eo ſignificari dixit Gregorius carnis voluptatem edomandam. Sed quibus argumentis perſuaſit Gregorius? Nam hoc primum inquiri debuit: quia ſcimus nefas eſſe cuiquam pro arbitrio ſcripturas detorquere in allegorias: Et ſi quiſquam auſit non θεόπνευστον, vel ridiculum eſſe, vel certe non authenticum. Et tamen hoc ipſum vt diſſimulemus, quid vero hominis Bellarminus fuit, tam in diſputando aut ſecurus aut ſupinus? Carnis, inquit, voluptatem edomandam? Quis neget? quis non probet Chriſtianus? Sed hoc non eras pollicitus, Veterator. Non, inquam, probare intendebas voluptatem edomandam, ſed abſtinendum ab vxoribus. An apud tuos nemo coniugatus voluptatem carnis domat? Tu videris: ſed Catholici ſciunt omnes σώφρονας domare voluptatem carnis: At multos etiam vtentes coniugio eſſe σώφρονας. Omnes eſſe debere.

XI. Itaque, etſi allegoriæ ſtudium, quo flagrauit Gregorius, non laudamus, tamen quicquid huius paratus corporei dixit occaſione, nos libentiſſimis animis audimus: & cum maxime attendimus, tum de abſtinentia à coniugibus nihil audimus. Credant lectores, non Bellarmino nihil recitanti: ſed ipſi Gregorio, cuius verba ita ſunt, *Quid in renibus, niſi delectatio carnis accipitur? Vnde & Pſalmiſta poſtulat, dicens, Vre renes meos: ſi enim voluptatem libidinis in renibus eſſe neſciret, eos vri minime petiſſet: vnde quia poteſtas Diaboli in humano genere maxime per luxuriam præualuit, de illa voce dominica dicitur, Poteſtas eius in lumbis eius* Hoc fundamentum eſt allegoriæ: quam alienum, Deus bone, à Theologo? Sed id nos diſſimulaturos ſumus pollliciti. Allegoriam igitur audiamus, *Qui ergo Paſchæ comedit, habere renes accinctos debet: vt qui ſolennitatem reſurrectionis atque incorruptionis agit, corruptioni iam per vitia nulla ſubiacet, voluptates edomet, carnem à luxuria reſtringat: neque enim cognouit quæ ſit ſolennitas incorruptionis, qui adhuc per incontinentiam corruptioni ſubiacet.* Hæc ille. Sed vbi abſtinentia vxoris? Et quidem, vt ſcias quanti ſit: quibus hæc, quæſo, dicuntur? Omnibus hominibus, nullo excepto: nam, credo non paucis quibuſdam inſtituta eſt ſolennitas aut reſurrectionis, aut incorruptionis. A quibus ergo exigitur abſtinentia ab vxoribus? Ab omnibus ne omnino hominibus? Dicat Bellarminus, ſi auſit, & vicerit. Certe Nodinus applicat omnibus ſumentibus Euchariſtiam, *Qui Sacramentum,* inquit *ſumere vult, renes accingat, id eſt, luxuriam domet, & concupiſcentiam refrenet: exigit enim hoc Sacramentum, vt mundi ſimus corpore & anima.*

XII. Simile nugamentum de fœminalibus. Legis cauſam diſerte Moſes addidit, *Vt operiant carnem turpitudinis ſuæ:* quæ verba cur verſutus omiſit Bellarminus, excerptis præcedentibus tantum, & ſequentibus? Nimirum, vt fraus ne pateret. Nam hinc clarum, nihil hac veſte ſignificatum myſterii altioris, ſed tantum honeſtati, decorique ſeruitum. Nec vero Lyranus illud cogitauit, *Quia, inquit aliter modo indebito accederent, & irreuerenter.* Quid ſibi vlterius Beda permiſerit, noſtrum non eſt ſuperſtitioſe curare: ſed iis vti, atque adeo contentos eſſe, quæ certo conſtat diuinitus inſtituta, reuelataque. Nam ſi allegoriis indulgendum, nihil eſt quod non ex quolibet efficiatur: adeoque vnam eandemque rem videre eſt à variis varie transformatam: vt quam cui præferas, magni ſit & iudicii, & laboris apud te conſtituere. Profecto longe tutior, longe certior ſimplicitas.

XIII. Superſunt exempla. Iubentur Iſraelitæ, accepturi legem, abſtinere ab vxoribus: & Dauid non accepiſſet panes propoſitionis, niſi teſtatus abſtinuiſſe. Et Sacerdotes abſtinebant vicibus ſuis: Ergo etiam Sacerdotes Chriſtiani debent perpetuo. Reſpondeo, primo negari conſequentiam: quia hæc exempla nulla ſunt perpetuæ abſtinentiæ: ſed tantum per certa tempora, & quidem breuiſſima. Atqui, aiunt, Sacerdotibus Chriſtianis ſemper contrectanda ſunt ſancta. Hoc vero nos alias negauimus: & poſt prolixius tractabimus.

XIV. Secundo, quid ſi hæc non ſunt exempla abſtinentiæ ab vxore? Scio non paucis ita viſum deprioribus, & quidem Caluino, de primo, nec admodum repugnarim. Sed aliud eſt coniicere, aliud demonſtrare. Atqui aduerſarii ipſi non negant hoc, quicquid eſt, non ad peccatum pertinere, ſed ad pollutionem ceremonialē. Et in primo loco manifeſta res, cum paulo ante iubetur populus ſanctificari etiam lotis veſtimentis, *Sanctifica eos hodie & cras, lauentque veſtimenta ſua.* Et poſt, *Eſtote parati in diem tertium: & ne appropinquetis vxoribus.* At nullus datur locus legis: quo vſus vxoris annumeretur pollutionibus. Datur vero alia pollutio, à contactu mulieris menſtruatæ: Leuitici decimo quinto, *Mulier, quum fuerit fluens ſanguine, & erit fluxus eius per carnem eius, ſeptem diebus erit in ſeparatione ſua & omnis qui tetigerit eam, immundus erit vſque ad veſperam.* Hæc vero pollutio non erat à contactu ſolius vxoris, ſed cuiuſcunque mulieris. Quid eſt ergo, quominus vtrumque locum de hac intelligamus? Nam in hiſtoria Dauidis vxor nulla nominatur: *Si mundi ſunt pueri maxime à mulieribus,* Et in Exodo, vxores nominauit interpres nulla neceſſitate. Nam אל תגשו אל־אשה, ſonat, *ne tangite mulierem.* Quid ergo diuinare iuuat: & non potius iis vti, quæ lex manifeſte offert?

XV. Sed in tertio, de Sacerdotum vicibus: quid non mirer? An primorum audaciam: an poſteriorum ſtuporem? Abſtinebant, inquiunt, Sacerdotes ab vxoribus tempore vicis ſuæ. Hoc ego, inquam', nego. Et quidem iam conſtat, nullo prorſus loco vlla legi verba, quæ hanc ſiue legem, ſiue conſuetudinem exprimant. Magno iam præiudicio. Sed vnde habent igitur? Et comparatione vigeſimi quarti prior. Paralipomen. cum 1. Lucæ. Et hanc tamen comparationem nemo, quem ego quidem viderim, explicauit: non olim, non nuper. Bellarmino ſatis fuit indicare: quaſi tam perſpicua res eſſet, vt ſola, & quidem perfunctoria, admonitione opus haberet: an potius, quomodo deſperata vulnera ne attingere quidem prudentis eſt medici?

XVI. Res ita habet. Dauid Leuitas diſtribuit in ſortes viginti quatuor? vt ne omnes simul, ſed ordine miniſtrarent tabernaculo: vnde initium τῶν ἐφημεριῶν: quas curioſiſſime obſeruatas deinceps à Iudæis docti tradunt. Lucæ 1. Zacharias eſt ἐξ ἐφημερίας Ἀβιὰ, quæ octauo erat loco: *qui ſecundum ritum functionis ſacerdotalis, ſortitus eſt munus ſuffimenti faciendi, poſtquam ingreſſus eſſet in templum Domini. Et factum eſt, vt impleti ſunt dies miniſterij ipſius, abiit domum ſuam:* nimirum in montana, vbi habitaſſe, atet ex his: *Quum autem ſurrexiſſet Maria per eos dies, profecta eſt in montanam regionem, cum feſtinatione in vrbem Iuda, & ingreſſa eſt domum Zachariæ, & ſaluauit Elizabet.* Ellam tibi totam hiſtoriam, vnde noſtris cœlibatarius triumphus Nam hic Salmero, *Dies officij, vocat peractam hebdomadam miniſterij* (nota hebdomadam: contra Innocentium, qui annum dixit, apud Iuonem part. 6. Canone 94. *Dies,* ergo *officij vocat peractam hebdomadam miniſterij, & functionis Sacerdotalis, quæ Græce λειτουργία dicitur: quo tempore non ſolum ab vxorum complexu, verum etiam ab ipſo domorum ſuarum abſtinebant ingreſſu. Quales ergo, & quam ſanctos, ſobrios, ac puäicos Sacerdotes decet habere Nouum Teſtamentum, ſi vetus tales habebat?* Stella, *Erant quippe Sacerdotes illi ſeparati ab vxoribus, Deo in templo ſeruientes, quousque complerent dies ſui miniſterij. Vide obſecro & tu, ſi ſacerdotes veteris legis quorum ſacerdotium, collatione noſtri, vile & vmbraticum erat, ſi ita ſe à propriis vxoribus abſtinebant, quam abominandi ſunt ſacerdotes Euangelici, qui ſanctiſſimum Chriſti corpus conſecrantes, & ſuis manibus contrectantes, vilia ſcorta in ſuis domibus habent.* Satis moderate, niſi & ille pudicitiam nullam nominaret, niſi in cœlibatu: & iſte vilia ſcorta intelligeret, quaſcunque mulieres ſacerdotibus cohabitantes, nulla diſtinctione, legitimarum & concubinarum.

XVII. Sed quis non videt miram abſurditatem? Abſtinebant, aiunt, domo, & vxoribus. Ergo ſacerdotes Chriſtiani debent abſtinere vxoribus. Atqui, ô boni, ſi boni quiquam Sophiſtæ, cur tam dimidiata concluſio? Et cur ab vxore infertur abſtinentia, non infertur à domo? An quia pro arbitrio vos & leges veſtras ponitis, & argumentationes etiam diſpenſatis? Nam nos quidem in veſtri comparationem, tam ſumus ἀνόητοι, vt putemus aut vtramque in partem conſequentiam eſſe neceſſariam, aut in neutram. Vel, inquam, auferendas & domos & vxores: vel permittendas & vxores & domos. Sed vos domos non aufertis: nec vero cenſetis auferendas. Ignoſcite ſtupidis, inde colligentibus vos, (ſi ſic argumentetur aliquis: Sacerdotes Veteris Teſtamenti tempore miniſterij abſtinebant ingreſſu ſuarū domorū: Ergo Sacerdotes Noui ſuas domos nunquā debēt ingredi) colligentib. inquā, vos ſre ue negaturos cōſequentiā Ignoſcite, inquā, ſimiliter de vxore iudicantib. niſi ſi ſemel conſtitutum vobis ipſis cum omnia permittatis, nihil indulgere peccātib. ſi forte, & quidē veſtro exēplo.

XVIII. Sed ſiue vos eſtis humaniores futuri, ſiue omnem nobis anſam indulgentiæ præciditis: tamen nos negamus Sacerdotes Veteris Teſtamenti tempore vicis ſuæ abſtinuiſſe, aut domibus, aut vxoribus. Vnde enim vos id conficitis? Ab exemplo Zachariæ. Optime ſane. At de Zacharia nihil ſimile Scriptura dicit. Indicat abfuiſſe domo: non vſum vxore, paucis illis diebus: hoc fateor. De domo non diſputo. Sed de vxore dico incertum. Nam cur non potuit Zacharias rediſſe domum vna cum vxore? Non enim contradicit Lucas. Nec eſt inſolens. Sed eſto tamen incertum. Imo eſto pronius in alteram partem. Aſt ego nugones magnos dico Papiſtas: & quicunque Papiſtis huius ineptiæ anſam præbuerunt Abſtinuit domo. Imo, inquam, abfuit domo: non abſtinuit. Videlicet myſterij res fuit, Zachariam habitantem in montanis, profectum Hieroſolyma, egreſſum eſſe domo: Magnum rurſus ſecubaſſe Zachariam, qui Hieroſolymis, Annam quæ in montanis. Cordati fatebuntur, & abfuiſſe domo, & ſecubaſſe: ſed addent, nulla lege, nulla religione, mere per accidens: nimirum, quia nondum erat illud magnum naturæ arcanum manifeſtatum, quod habuit tandem ætas noſtra, magno Loiolitici pecoris beneficio, poſſe vnum eundemque virum & Romæ eſſe & Lutetiæ eodem momento. Quo ſi priuilegio vti ſciuiſſet bonus Zacharias, quam legem habent Ieſuitæ, qua probent, ſicut vnum eundemque aſſerunt Romæ in medio gelu, Lutetiæ ad ignem luculentum eſſe poſſe: non futurum Zachariam Hieroſolymis quidem in templo, & viduum: in montanis vero, domi, & cum vxore? neque enim hæc conditio locationis eſt, potius quam illa.

XIX. Nam ſi illis peregrinatio pro lege eſt: placet ne etiam, vt quia filij Iacobi euntes in Ægyptum frumentandi cauſa, domo diſcedebant, & ab vxoribus: concludamus omnibus Dardanariis hanc legem eſſe, vt domo abſtineant, & vxoribus? Et forte, quia Ahod, Iudicum 3. occiſurus Eglonem regem, profectus domo, ab vxore receſſit, ea cauſa delecti fuere noſtra ætate Iacobus Clemens Monachus, & Petrus Caſtellus, & Raualliacus cœlibes qui deſtinarentur occidendis Regibus noſtris: Henricis III. & IV. Quis enim credat confeſſionarios non omnia agere cautiſſime.

Fortaſſe

Fortasse etiam renouata editio Marianæ non omittet hanc necessariam cautelam imponere suis tyrannicidis, sic enim malunt Iesuitæ, quam Regicidas appellare, ominis gratia.

XX. Cæterum, considerandum existimamus, quod hi ridiculi Sophistæ dissimularunt semper: primo, ante distributas has ἐφημερίας, annis ferme quingentis, ministrasse Leuiticos Sacerdotes: an etiam tunc cum nullæ essent ministerii vices, & peregrinatio erat, & secubatio? Deinde etiam post id institutum, non tamen nullos Sacerdos habitasse Hierosolymis. Non erat igitur his necessaria ἀποδημία, & inde probabunt secubationem: quando hæc in Zacharia nonnisi ex peregrinatione? Tertio, qui peregrinabantur, qua lege inhibebantur circumducere vxores? Nam si vetulam Zacharias reliquit domi, cum qua vixerat iam annos plurimos, quid mirum? Quarto, quid dicent de Summo Sacerdote, cuius nulla erat ἐφημερία, nullæ vices, sed perpetuum ministerium? Illene vxore nunquam vtebatur? nunquã ne erat domi?

XXI. Becanus quæst. 7 c. 7. in Analogia Veteris & Noui Testamenti. Sacerdotes per octo dies, relictis domibus & vxoribus, permanebant in templo, & ibi ministrabant, & quidem tempore sacrificii erant in ea parte templi vbi sacrificia offerebantur. Reliquo tempore habitabant in atrio templi in domunculis ad id destinatis: quo non licebat vxores introducere. Vnde consequens est debuisse à cohabitatione vxorem abstinere.

XXII. Permanebant in templo. Quid ergo? Ex lege, an ex consuetudine? Non certe ex lege. Nam cum hę institutæ, nullum templum fuit: sed tabernaculum duntaxat, Templo aliquot post annos exstructo à Solomone. Quare nulla lege Sacerdotes abstinebant priuatis domibus. Nec sane vlla indicatur, ne quidem post ædificatum templum. Si igitur consuetudo fuit tantum, quid habent vnde tam magnifice triumphent?

XXIII. In eas domunculas non licuit vxores introducere. Vnde habes Becane? Nisi tu forte domi abundes huiusmodi commentis. Certe ex Scripturis non habes. At nos contrarium ex Scripturis: à quibus habemus Iosabetam in iis domunculis habitasse, atque adeo occultasse Ioasum, filium Achaziæ, & apud se detinuisse vna cum nutrice annos sex. Siccine Iesuitis veritas cordi?

XXIV. Et hæc quidem Bellarminus habuit ex Veteri Testamento, quæ obiiceret. Andradius. Quantum Ecclesiæ de cœlibatu lex cum sacris literis conueniat, vel ex eo Esaiæ loco aperte constare poterit cap. 56. *Non dicat Eunuchus, Ecce, ego lignum aridum: quia hæc dicit Dominus Eunuchis, qui custodierint Sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meũ: dabo eis in domo mea, & in muris meis locũ, & nomen melius à filiis, & à filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.* Quæ certe, inquit Andradius, de iis sunt Eunuchis intelligenda, qui se castrarunt propter regnum cœlorum: atque propter excellentioris sanctitatis studium, à mulierum se consortio reuocarunt, vt liberi & expediti ardentius in studium religionis incumberent: his ergo pollicetur Deus in Ecclesia egregium atque præcipuum locum, atque adeo illos clarioribus dignitatis ornamentis afficiendos esse Propheta ait, quam si multiplicem sobolem genuissent. Quæ sane in alios quam clericos, qui propter regnum cœlorum cœlibem vitam degunt, quique in Christi Ecclesia principem locum tenent, quadrare nullo modo possunt.

XXV. Atqui hic præter meram allegoriam nihil est. Vnde igitur tanta confidentia? Quasi non iam constantissime præsumptum sit, allegoriis in disputando nihil esse virium. Tum autem, Quadrare, inquit, nisi in clericos cœlibes non possunt. Dicas solum ascendisse in cœlum illud allegoricũ, ac scalam, quod dicitur, subduxisse, vt ne cui post se quicquam liceret. Quasi non sit campus fertilissimus nugarum, & quaquauersum latissime patens. Atque adeo, quod ille iudicauit impossibile, ego facillimum esse ostensum eo.

XXVI. Primo, non consentiunt omnes allegoriam esse. Certe Procopius, & Lyranus sunt interpretati ad literam. Lyranus, *Hic consequenter remouetur error oriens circa prædictam dispositionem*, videlicet salutis: *Iste autem error primus procedit ex defectu naturali, scilicet generis & prolis. Ex hoc enim quod Gentiles conuersi ad Iudaismum non admittebantur in cœlum Iudæorum æqualiter, quia recipiebantur ad legis obseruantiam, non tantum admittebantur statim ad ea, quæ erãt honoris, sed aliqui in tertia generatione, & aliqui in decima, aliqui nunquã, & ex hoc credebãt, quod in præmio beatitudinis esset tanta distãtia: hoc remouetur, cũ dicitur, & nõ dicat filius aduena. Similiter quia defectus prolis in lege erat vituperabilis, aliqui simplices prole carentes, quamuis essent de populo Israel, æstimabant se deficere in præmio iustorum, eo quod non multiplicauerunt populum: & hoc remouetur, cum dicitur: Et non dicat Eunuchus, id est, impotens ad generandum, Ecce ego lignum aridum, & non faciens prolis fructum. & subintelligitur diminutio mercedis, vel ablatio. Quia hæc: Hic consequenter contraria veritas asseritur, videlicet, quod Eunuchus, & Gentilis veniens ad fidem, tantum bonum consequitur gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro, cæteris tamen paribus, quantum recipiet Iudæus natione, & dotatus multa prole.*

XXVII. Procopius prorsus in eandem mentem, διαγράψας ὁ λόγος τὴν περὶ τῶν ἐθνῶν προφητείαν, ἐπὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων τάγμα μετέβη τῶν τότε τῷ προφήτῃ συνόντων, οἵτινες ἐφρόνουν ἐπ' εὐγενείᾳ, καὶ τῷ φυλάττειν τὰ σάββατα καὶ τὸ πολύγονον εὐσέβειας ἐνόμιζον γέρας, ὡς αὐτίκα πιστεύειν ἐν τῷ ζῆν τοὺς προσηλύτους καὶ τοὺς εὐνούχους· τοὺς μὲν ὡς εὐγενείας, τοὺς δὲ ὡς παίδων ἐστερημένους. διὸ δείκνυσι Θεὸς ἐν τρόποις εἶναι καὶ ἀρετῆς τὸ μακάριον. *Post explicatam de Gentibus prophetiam, ad Iudæos iam transit oratio, qui Prophetæ temporibus viuentes, generis nobilitate superbiebant, prolisque fœcunditatem pietatis esse præmium existimabant: vnde qui alienigenæ, Eunuchique erant, animis concidebant: hi quidem tanquam ignobiles, illi autem vt infœcundi, liberisque carentes. Quo fit vt in moribus ipsis & virtutibus, esse beatitatem demonstret Deus.* Et post, παραμυθεῖται τοὺς προσηλύτους καὶ τοὺς εὐνούχους, ὡς οὐδενὸς τῶν μεγάλων ἐστερημένους σωματικῆς εὐγενείας καὶ παίδων γονῆς. οὐ γὰρ ἐμποδίσει ταῦτα τῶν θείων τυχεῖν ἀγαθῶν ῥίζαν ὄντας. *Alienigenas deinde & Eunuchos consolatur, tanquam leuis iactura sit, si sanguinis nobilitate, prolisque fœcunditate destituantur: cum diuinorum bonorum perceptionem talia non impediant.* Et persuadebit cuiquam Andradius, non posse hæc referri, nisi ad clericos cœlibes?

XXVIII. Displicuit hæc simplicitas Hieronymo sine causa. Quis enim nescit præualere literalem sensum, si nullum incommodum ferat? Sed ille tamen allegoriam consectatus est. Quid ergo? An secundum Andradii mentem? Imo audi. *Qui humiliter hunc locum intelligunt ad proselytos ex Gentibus, & vere Eunuchos referunt.* Et post, *Nos autem, quos supra per saliuncalam, & vrticam, & κονύζαν & στοιβὴν interpretati sumus in abietem, & cyparissum, myrtumque conuersos, eosdem nunc ad fidem Euangelij intelligimus prouocari.* Et post, *Et quomodo in proselytis non est vlla diuersitas, sed & viri & fœminæ pariter vocantur, sic & in Eunuchis, qui se castrauerint propter regna cœlorum, vterque sexus accipitur: qui mortificauerunt membra sua super terram, fornicationem, immunditiam, passionem, desiderium malum: donec perueniant omnes in virum perfectum, & dicant cum Apostolo, Nos neminem nouimus secundum carnem.* & quæ sequuntur ex 19. Matthæ. & 7. prior. ad Cor.

XXIX. Hieronymus ergo Eunuchos interpretatus est ἀλληγορικῶς. Sed an clericos? Ridiculum: vtrumque enim sexum admittit: an etiam Papistæ clericas didicerunt habere? Deinde, æque late interpretatur, vt proselytos. An proselytos nullos admittit Andradius, nisi clericos? Sufficerent hæc nostro instituto: qui præ manibus habemus cœlibatum non indefinite, sed clericorum: & Andradii argumento, qui diserte negauit posse referri, nisi ad clericos cœlibes.

XXX. Sed amplius dico, ne ad cœlibes quidem referri peculiariter, vt non etiam ad coniugia casta. Certe Hieronymus, cum hos describit Eunuchos, nihil exprimit, quod non necesse sit castis coniugatis, *vt mortificarint membra sua super terram, id est, fornicationem, immunditiam, passionem, desiderium malum*: quæ ipsissima Pauli verba sunt, 3. ad Coloss. dicta omnibus fidelibus. Quis credat velle Hieronymum, omnes fideles esse cœlibes? Hieronymum, inquam, qui iam tulit impotenter accusari damnati matrimonii? Habento ergo sane cœlibes Christiani suum ius in hac consolatione: sed soli? hoc vero neque Hieronymus patietur: neque sanus Theologus probabit. Habento & clerici: sed cum reliquis Christianis. Quod si est: Ergo inepte hæc verba Prophetæ torqueutur ad cœlibatum imperandum.

XXXI. Claudet hoc caput Medina, arguens à Sacerdotio Melchisedec, c. 66. Recte, inquit, Paulus non quodcunque Sacerdotium Euangelico, sed id quod esset secundum ordinem Melchisedec tribuisse videtur: in quo nimirum, quemadmodum & Christus eiusdem Euangelici status verus Sacerdos, Sacerdos esset sine patre, sine matre, sine genealogia, id est extra totius vitæ ciuilis, quam matrimonium requirit, impedimenta constitutus. Argumenti forma. Sacerdotium Melchisedec est sine matrimonio: at Christianum Sacerdotium est Sacerdotium Melchisedec: ergo sine matrimonio.

XXXII. Respondeo, Sacerdotium sumi vel personaliter, vel latius pro ordine plurimorum Sacerdotum: quomodo aliter consulatum dicimus abstracte, pro eo Magistratu, quo post reges exactos vsi sunt Romani multis seculis: aliter consulatum Pompeii, Ciceronis, aliorum. Si ergo Sacerdotium intelligas seriem multam, longamque Sacerdotum, negabitur minor. Nam Scriptura nunquam hoc modo aut Sacerdotium Melchisedec nominauit, aut ei comparauit Euangelicum. Sed altero potius: quia solus Melchisedec: omnino, inquam, solus talis legitur Sacerdos ante Christum. Et solus Christus, omnino hic solus comparatur cum Melchisedec.

XXXIII. Sin autem Sacerdotium personale dicitur, admittitur minor, est enim verum, Sacerdotium personale Christi esse secundum ordinem Melchisedec: sed quid hoc ad rem? Nulla enim nunc disputatio est de persona Christi: sed de Ministris Christi: ad quos quicunque deriuet, quæ Christo fuere personalia, quanto spatio distet ab insano? Mitto, quam importune, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, in cœlibem mutetur. Quid enim opus est tam absurdum somnium refutare? Quasi non ipsa res sit manifesta. Primum nusquam dicitur ἄγαμος. Deinde, cum ἀπάτωρ, non significet Paulo, Melchisedec fuisse sine patre, neque enim verum: sed tantum induci in Scriptura sine patre: similiter etsi diserte legeretur ἄγαμος, tamen non significaretur fuisse cœlebs: sed duntaxat, nulla mentio fieri eius matrimonii. Alioqui, cur Sophistæ non concludunt Sacerdotes debere esse ἀπάτορας, καὶ ἀμήτορας, quæ scripta sunt: & concludunt tamen, esse debere ἀγάμους, quod scriptum non est? Annon manifestum libidinem illis esse pro argumento?

XXXIV. Præterea quid illud est monstri: Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, id est, extra vitæ ciuilis impedimenta: Quasi Adamus, qui vere fuit ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, fuerit iis impedimentis solutus? Et quidem matrimonio. Quasi non ipse Melchisedec dicatur fuisse rex, & regis munus nullum sit ciuilis vitæ impedimentum: & maius quidem quam matrimonium.

CAP. VI.

De Virtutibus Episcopi oppositis coniugio.

I. HÆc ex Scripturis testimonia habent, quæ diserta putent. Nunc ad rationes transeunt, locosque, ex quibus non directe, sed per consequentiam pugna est. Obstare dicunt matrimonium, tum virtutibus, tum officiis Sacerdotum: quos nos negamus: illi probant: primo de virtutibus. Nam Medina, Amorem Dei, & humilitatem nominat, quibus matrimonium opponatur: tum αἰσχροκέρδειαν, quæ matrimonio habeat. Ordine exsequar.

II. De amore Dei sic philosophatur, cap. 57. lib. 1. Christus à Sacerdotibus expostulat, firmum, stabilem, perfectum sui amorem. Hoc vero præstare est impossibile statui nuptiali. Ergo Sacerdotibus coniugium prohibetur. Prima pars probatur ex 21. Ioann. vbi Christus, commendaturus oues suas Petro, ter prius interrogat, vtrum se amet. Altera sic. Quicunque amat Christum, frangit concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorũ, & superbiam vitæ. At contra coniugatus, ipso coniugalis vitæ instituto, & quasi quadam necessitate mundo implicitus, in media carnis, & oculorum concupiscentia, & in media horum ambitione, si non sui, suorum tamen ratione versatur.

III. Respondeo, huic homini nihil aliud videri fuisse pensi, nisi vt matrimonio quocunque modo malediceret: malititiose, & impie. Itaque amorem Christi fateor exigi firmum, stabilem, perfectum. Sed primum, nego defectum huius obstare, quominus quis & sit Sacerdos, & munia Sacerdotis omnia exsequatur. Res est in aperto. Nam primum amor perfectus, vt ab isto incipiam, si ad se dicatur, & non potius ex comparatione aliorum minus aman-

amantium,in nullo vnquam fuit,posito inter peccatores. Itaque nemo vnquam fuisset Sacerdos non indignus Sacerdotio, & non tantum nemo coniugatus, quod isti solum vrgent, sed ne vllus quidem hominum fuisset instituendus Sacerdos. Illud antecedens probo: quia omnis Sacerdos, vno excepto, necesse habet offerre pro peccatis, non tantum populi, sed etiam suis. Omnis ergo Sacerdos habet peccata. At hæc non consistunt cum illo perfecto amore. Itaque consequens esset necessarium: quod tamen est absurdum.

IV. Secundo, Firmus & stabilis amor, fateor necessarius est: sed ita tamen, vt, qui eum non habent, non propterea non sint Sacerdotes. Is enim respicit in futurum: nempe, vt qui amare Christum cœperint, nunquam post ab eo sint recessuri. Atqui multi ex iis, qui vere Sacerdotes sunt, recedunt tandem ab amore Christi, eoque probantur non habuisse firmum & stabilem amorem. Assumptum probatur. Act. 20. Paulus alloquens Sacerdotes Ephesios, *Attendite vos ipsos, & totum gregem, in quo vos Spiritus Sanctus constituit Episcopos ad pascendam Ecclesiam Dei.* En tibi constitutos Episcopos: & quidem à Spiritu Sancto: ideoque verè tum temporis Episcopos. Et tamen statim, *Ego hoc noui, post discessum meum, lupos graues, non parcentes gregi, ingressuros esse in vos: & ex vobis ipsis exorituros, qui loquantur peruersa, vt discipulos post se attrahant.* Denique manifestum ex historia Ecclesiæ, plurimos Episcopos, quibus nemo imputauit quicquam, quominus legitime functi essent officio, tandem fœde lapsos. Sic Romæ & Marcellinum sacrificasse Idolis: & Liberium Arianis consensisse, & Honorium factum Monothelitam. Itaque etsi verum, teneri omnes Sacerdotes amare Christum amore firmo, stabili, perfecto: cur non enim Sacerdotes, cum etiam laici? tamen non propterea non est Sacerdos, qui hunc amoris gradum non attigit. Et manifeste insaniunt, quicunque hanc perfectionem, nisi videant actu præsentem, neminem credunt Sacerdotem.

V. Æque insanit, qui negat eum amorem, qui Christo debetur, & firmum & stabilem, & perfectum, quatenus quidem in tanta vitæ infirmitate potest sperari, impossibilem statui coniugali affirmat: Tatianus est, aut Eustathianus: aut quid peius. Nam si impossibile est, quid de sanctis dicimus Patriarchis: quibus omnibus vxores fuere? quid de Prophetis, quibus plurimis, imo etiam, teste Chrysostomo, omnibus? Denique præcedente libro conclusum, nihil obstare pietati coniugium.

VI. At qui amat Christum frangit concupiscentiam carnis, & oculorum, superbiamque vitæ. Perfectene, inquam, & omni ex parte, vt nihil sit residui? Hoc vero falsum. Quia nobis semper lucta est cum peccato, tum demum finienda, cum erimus apud Deum exuti corpore. An vero inchoate? ita vt paulatim progressus fiat, etiam à tenuibus initiis? Conceditur. Sed egregium est mendacium, hoc ipsum esse impossibile coniugatis: nunc enim nemo coniugatus esset Christianus. Egregium rursus mendacium, coniugatos, ipso vitæ instituto, & necessitate, mundo implicitos esse, & in media concupiscentia versari. Nunquam potuit dirius coniugium blasphemare Tatianus. Nam quid est, Deus bone, non tantum implicitum esse mundo, non tantum in media concupiscentia versari, sed etiam ipso coniugalis vitæ instituto, & necessitate? Nam quid est ipsum vitæ institutum? Aut quis potuit disertius ipsam mali radicem imputare matrimonio? Nam omnino is sensus est: non per accidens, & externo casu aliquo, sed proprie, & per se, atque adeo matrimonium quatenus matrimonium est, siue, eo ipso quod matrimonium est, implicari mundo, concupiscentiis hærere. Quod si potuit dici absque immani in ipsum coniugii autorem blasphemia, quis non speret iungendos iam gryphas equis? Nam certe non est matrimonium, qua matrimonium, nisi à Deo: itaque necessario à Deo esset ipso, vt implicaremur mundo, & concupiscentiis hæreremus.

VII. Pergo ad humilitatem. Humiliari Presbyteros, & diuini verbi Ministros, sub potenti manu Dei, præcipit Petrus 5. prim. non aliam quam integram quandam vtriusque partis, corporis scilicet & animæ subiectionem intelligens: omnium affectuum, quibus homines agitari solent, perfectam resignationem, tum corporis, tum animæ passionum in Dei sinum, renuntiationem & mortificationem. Itaque addit, *omnem vestram solicitudinem proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Hæc ille postquam verbosissime prosequutus est, vt ne illud quidem tacitum voluerit, *Nemo potest duobus dominis seruire, Deo & Mammonæ*, tandem, *Si Syllogismis*, inquit, *agere liceat, ita profecto recte colligemus*: quasi magnum aliquod experimentum editurus suæ in Dialecticis solertiæ, *Paulus docet, coniugem cogitare, quæ sunt vxoris, & diuisum esse: eum vero qui sit cælebs, cogitare quæ sunt Domini, id est, integram animi cogitationem in Deum proiicere. Ergo, cum Apostolus Petrus Presbyteros omnem solicitudinem in Deum proiicere iubet, matrimonium exclusit.*

VIII. Mirentur alii nouam inauditamque syllogismi solertiam, dum ego potius rem considerabo. De perfecta resignatione affectuum eadem ratio, quæ in præcedenti argumento. De coniugibus distractis, ante actum: nunc non repeto. De Petro dico, primum non concedi ab omnibus hæc verba dicta peculiariter iisdem Presbyteris, à quibus initium est eius capitis. Nam testantur Salmero, Lorinus, Guillaudus, esse qui latius extendant, & interpretentur de ætatum discrimine, id quod proxime præcessit, *Similiter adolescentes subditi estote.* Quod si est, tum ne hæc quidem, *Humiliamini sub potenti manu Dei*, pertinebunt ad solos Sacerdotes. Et vero eandem sententiam, iisdem ferme verbis, Iacobus c. 4. pronuntiat vniuersaliter, ταπεινώθητε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑψώσει ὑμᾶς.

IX. Alii existimant illa, *Similiter adolescentes subditi estote*, continuari præcedentibus, & pertinere peculiariter ad eos, qui in sacris ordinibus. Lorinus, *Probabilis est aliorum sententia, nomine νεωτέρων. iuniorum intelligi ordines inferiores, qui dicti sunt paulo ante cleri, in quibus seniores, siue Presbyteri, hoc est, Episcopi dominari non deberent.* Salmero, *Dubium fuit, ad quos adolescentis ista sint referenda, an ad gradus inferiores Episcopatu, vt sunt septem ordines sacri: an ad eos, qui ætate iuniores sunt. Mihi prior sententia magis arridet.* Sic illi quibus tamen non leuis labor in vocabulo πατέρων, quod nullus vsus ita vsurpauit. Sed præmittamus tamen luxuriantia ingenia sic sibi indulgere.

X. Cadit ergo causa Medina, quocunque tandem modo explicet. Nam hæc, *Humiliamini sub potenti manu Dei*, vel connectit præcedentibus, vel disparat. Si disparet: manifestum est non dici de Sacerdotibus: aut saltem solis. Ideoque falsa hypothesi innixum argumentum esse nihili. Sin connectit primo, non necessario, sed tantum probabiliter de Presbyteris dicta sumit. Sic enim diserte Salmero, & Lorinus: & vero in diuersis opinionibus ita necesse: quandoquidem ex contextu nihil certi obiicitur. Si autem generalis est sententia: ergo nihil hæc pertinet ad prohibitionem coniugii, alioquin omnibus adolescentibus vxores essent prohibendæ.

XI. Sed si de ordinibus tamen concedamus intelligi: ne sic quidem consequentia est firma. Nam primo, ea ipsa probabilitas obstat. Quia si huiusmodi humiliatio significat carentiam vxoris, quis tam stipes est et in vniuersa Christianitate, qui vel verisimile putaret impositam hanc humiliationem omnibus adolescentibus? Atqui ipsi illi, qui magis inclinant in ordines, tamen non negant probabiliter pertinere ad discrimen ætatum. Et Salmero in hæc ipsa verba, *Vult vt omnes agnoscant supremam Dei autoritatem, & illi se subiiciant, & pareant per omnia suis mandatis*, nota *omnes*.

XII. Quid? quod ne ipsi quidem ordines non sunt Medinæ aduersi? Nam intelliguntur, teste Lorino, ordines inferiores: at hi septem, inquit Salmero. Est igitur præceptum septem ordinibus. Atqui cœlibatus non est indictus septem ordinibus: sed tantum tribus superioribus: Presbyterii, Diaconatus, Subdiaconatus. Necesse est ergo hanc humiliationem nō significare carentiam vxoris. Nisi forte Medina in eo fuit errore, vt quatuor inferiores ordines nollet humiliari sub potenti manu Dei. Viderint, quibus est cum Medina causa communis.

XIII. Enimuero de Mammona, quid dicam? aut quid potuit violentius impudentius torqueri? Primum, quid inde potentius contra Sacerdotes, quam contra quoscunque Christianos? Neque enim dictum, Sacerdotes non possunt Deo seruire, & Mammonæ. Sed, Nemo. Quare, si in eo quicquam virium est, & necesse sit omnes coniugatos seruire Mammonæ, concludat Molina, neminem Christianum coniugatum esse. Quod si est absurdum, & aliquis coniugatus est Christianus: ergo aliquis coniugatus non seruit Mammonæ, sed Deo. Cur hoc falsum in Sacerdotibus? Aut si ne in his quidem falsum, quid in hoc virium est contra eorum coniugium.

XIV. Nimirum, non curauit ipse inquirere, aut nos potius sperauit tam supinos, vt non dignaremur inquirere, quid sit seruire Mammonæ. Autor operis imperfecti homil. 16. *Non dixit, nemo potest habere Deum & diuitias: sed nemo potest Dei esse seruus, & diuitiarum. Aliud est enim habere diuitias, aliud autem seruire diuitiis. Si habes diuitias, & diuitiæ illæ non te faciunt superbum, aut violentum, sed secundum quod potes das impotentibus, dominus es diuitiarum tuarum, non seruus. Si autem diuitiæ tuæ superbum te faciunt, aut violentum, & constrictus auaritia nemini aliquid præstas, tunc seruus es diuitiarum tuarum, non dominus: quia diuitiæ tuæ te tenent, non tu diuitias tuas.* Stella in Lucæ 16. *Expende quod Christus non dixit: Non potestis Deum, & temporalia bona simul habere: sed non potestis Deo seruire, & Mammonæ. Aliud est enim habere bona temporalia, & aliud illis inseruire. Diuitias enim habere per se malum non est: quinimo benedictio est Dei: Seruire autem eis, ita vt non illis vtamur, vt auari, qui serui sunt diuitiarum, hoc iniquum & abominabile est.* Iansenius Concordiæ c. 42. *Non dixit autem Dominus, non potestis Deo placere, & habere diuitias. Nihil enim vetat Christianum habere diuitias, si eas habeat, vt habuerunt Patriarchæ, hoc est, si non eis seruiat, sed imperet & dominetur. Seruit autem eis, qui animum suum illis apponit, qui earum gratia facit fere quicquid facit, qui ab eis pendet, & felicitatem suam hinc sperat: qui, cum recta ratio dictat, non expendit eas in Dei gloriam, in suam & proximi vtilitatem, qui per fas ac nefas congregat, nihil graue ducens, modo liceat lucrum facere.* Franciscus Lucas, *Constituit hic Saluator Deum & diuitias, tanquam dominos duos: non quod diuitiæ sint vnus aliquis magnus dominus, sed quod non secus ac si essent vnus aliquis magnus dominus, aut certe Deus, ita omni studio, totoque conamine illis seruiatur, colligendis, adaugendis, adseruandis: ita cor illis apponatur, ita spes in eis figatur, & felicitas constituatur. Res certe indigna, vt rei inanimi terrenæ, vili, quæ seruire homini debeat, homo seruiat: homo subsit, obtemperet, obsequatur, rationalis, libera, nobilis creatura.*

XV. Habemus ex his testibus, quid sit seruire Mammonæ: Vnde reliqua facilia: nam si possunt haberi diuitiæ, ita vt non seruiatur Mammonæ, &, si necesse esset coniugatum habere diuitias: tamen posset coniugatus seruire Deo. Chrysostomus in Matthæum hom. 21. τί οὖν, ἐπὶ τῶν παλαιῶν, οὐκ ἦν τοῦτο δυνατὸν οὐδαμῶς; Anianus vertit, *Quia ergo apud Veteres? nonne hic ipse auri potentatus vigebat? Nequaquam*, Prorsus male. Sic oportuit. *Quid ergo? An apud Veteres fuit hoc possibile? nequaquam.* Hoc possibile, nimirum seruire Deo & Mammonæ. Sed pergit, πῶς οὖν ὁ Ἀβραάμ φησι, πῶς ὁ Ἰακὼβ εὐδοκίμησε; μὴ τοὺς πλουτοῦντας εἴπῃς ἀλλὰ τοὺς δουλεύοντας. ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰὼβ πλούσιος ἦν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐδούλευσε τῷ Μαμμωνᾷ, ἀλλ᾽ εἶχεν αὐτὸν καὶ ἐκράτει, καὶ δεσπότης, οὐ δοῦλος ἦν, *Quomodo ergo Abraham, inquit, quomodo Iacob, laudabiles fuere? Ne mihi diuites dicito: sed seruos. Nam & Iob diues fuit, at non seruiit Mammonæ: imo habuit eum, & imperauit, & dominus non seruus fuit.* At Iob, inquam, fuit coniugatus. Abraham coniugatus: Patriarchæ (nam & hos nominabat Iansenius) cōiugati. Possunt ergo cōiugati non seruire Mammonæ, sed Deo.

XVI. Quid? quod ipse Medina concedit posse clericos esse diuites? *Non quod diuini verbi ministris*, inquit, *plusquam aliis quibuscunque diuitias inuideat, sed quod velit eos omnino, non modo rerum temporalium, sed propriæ vitæ solicitudine liberos, fratrum promouendæ saluti se totos impendere.* Quæ verba si bene capio, duo nobis concedunt. Vnum posse eos, qui ministrant Ecclesiæ verbum Dei, id est, Episcopos & Presbyteros, habere diuitias: & quidem Deo non inuidente, id est, non prohibente: alterum posse, & diuitias habere, & se totos fratrum saluti impendere, & quidem liberos solicitudine rerum temporalium. Vnde sequitur, & tertium: Posse aliquos diuites esse & tamen liberos solicitudine rerum temporalium. His positis, quid iam matrimonio possit obiicere, ego quidem non video.

XVII. Transeo ad αἰσχροκέρδειαν. Non vult, inquit, Medina, Apostolus vt turpis lucri gratia grex Christi pascatur. Sed quo pacto alenda esset vxor, nutriendi filii, locandæ filiæ, sustentanda familia? Videmus nunc in clerum cœlibem tam atrociter auaritiam irruisse, vt nemo pene sit, qui Christi amore, & fraterna charitate munus docendi suscipiat. Quid putas futurum, si nullum aliud esset vitæ munus, nulli alii reditus, vnde familia, cui iure naturæ ipso, non tantum sustentatio, sed etiam thesauri debentur, aleretur? Nunc multos ex totius cleri ordinibus, mercenarios agere, & nihil ad eos, præter opes pertinere de ouibus, aperte videmus: quid tunc esset, cum ipsa vitæ coniugalis necessitas, ipsum, inquam, ius naturæ, rapacitatem & auaritiam, si non iustificaret, excusaret tamen?

XVIII. Egre-

XVIII. Egregium declamatorem: at non certè acutum disputatorem. Primo enim à minori concludit ad maius. Si cœlibes sunt dediti turpi lucro: multo magis coniugati. Esto, inquam. Sed adde, nemo deditus turpi lucro, debet esse Episcopus, aut Presbyter. Nam omnino ita oportet poni, aut nugatorium esse contra coniugatos argumentum. At cœlibes sunt turpi lucro dediti. Ergo, inquam, nullus Episcopus debet esse cœlebs. Viden' vt suas ipse tibias Medina cædat? vt se absurdum & stupidum disputatorem præbeat? Nam quid tum, si multo magis cupidi coniugati? Hoc tantum, multo magis arcendos ab Episcopatu: sed si coniugati arcendi multo magis: ergo & cœlibes arcendi. Nullus enim vsus fert, vt id multo magis dicatur fieri, in comparationem eius quod nullo modo fit.

XIX. Sed nos dicimus turpis lucri cupiditatem indignam esse quocunque Presbytero: negamus tamen quemcunque coniugatum esse turpis lucri cupidum: quomodo neque omnes cœlibes à turpi lucro alienos. Fatemur familiæ plura esse necessaria, quam vni viro: itaque Presbytero coniugato maius lucrum (si lucri nomen huic sit aptum rei) esse necessarium. Sed negamus necessarium lucrum, siue maius, siue minus esse turpe lucrum. Nec admittendus Oecumenius in eam ad Titum, ὡς παντὸς κέρδους κἂν δίκαιον εἶναι δοκῇ αἰσχροῦ ὄντος ἐπισκόπῳ, *quasi, quodcunque lucrum, quantumuis iustum videatur, indignum sit Episcopo.* Nam contra scimus de ipso Episcopo dictum à Paulo, ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ, *Dignus est operarius mercede sua.* Est vero merces inter lucra. Guillandus in 1. Petri, *Obseruabis interim nō damnari lucrum ex re honesta. Nam Dominus in Euangelio ordinauit, teste Paulo, vt qui Euangelium annuntiat, de Euangelio quoque viuat.*

XX. Quid est ergo turpe lucrum? Sedulius in eam ad Titum, *Turpis lucri appetitio est, plusquam necesse est de præsentibus cogitare,* Theodoretus in priorem ad Timotheum, *Turpis lucri sectator est, non qui, vt nonnulli existimarunt, vel parua lucra appetit: sed, qui ex rebus turpibus, & valde inhonestis, quæstum facere in animum inducit.* Guillaudus in hanc Petri *Omnem malorum radicem, auaritiam, maxime ab Episcopo alienam esse vult. Nihil est, quod magis Episcopalem functionem impediat, & Episcopi nomen dehonestet, quam munerum corruptela.* Salmero in eandem, *Auaritiam longe esse vult ab Episcopo, quæ semper ab Apostolis vocatur turpe lucrum.*

XXI. Hi generaliter. At paulo contractius Primasius in 3. prior. ad Timoth. *Turpe lucrum est, de cœlestibus Sacramentis terrenas opes conquirere.* Et ad eandem mentem, opinor, autor commentariorum, quæ Hieronymo adscribuntur: & Sedulius *De cælestibus mysteriis terrena sectari.* Salmero etiam præcedentibus addebat, *Quod ad Episcopos spectat, qui primum nihil aliud quærunt, quam fructus ouium & quantam pensionem possint pendere: quæ etiam temporalia commoda suis seruis, aut consanguineis adferre valeant.* Hæc si recte se habent, quid contra coniugium insurgit Medina? Nam possunt esse coniuges, neque auari, neque plusquam necesse sit de præsentibus cogitantes, neque ex rebus turpibus lucra captantes. Atque adeo cum ita peccatur, non fit ex vitio coniugii. Alioquin, neque vllus coniugatus non ita peccaret: neq; cœlibes ita peccarent. Quod vtrumque falsum. Et quidem ad cœlibes id pertinet quod admonet Salmero de seruis, & consanguineis promouendis quæ hodie maxima cura est Episcoporum. Cur non ergo statuunt, neminem promouendum ad Episcopatum, cui serui sint, & consanguinei? Nam similiter poterit declamare Medina: Si quibus nulli sunt, tamen vix inueniuntur, qui Christi amore, & charitate proximi munus docendi suscipiant, quid fiet si serui sint, ac consanguinei? Et reliqua πάθη, quæ curiose Rhetorculus congessit.

Cap. VII.

De Partibus Presbyterii oppositis coniugio.

I. CVm coniugium, inquit Bellarminus, vehementer impediat Ecclesiastica munera, æquum fuit, vt sacerdotibus, aliisque sacratis hominibus, coniugia prohiberentur. Ergo argumentum: Quæcunque vehementer impediunt Ecclesiastica munera, prohibenda sunt Sacerdotibus. At coniugium impedit vehementer Ecclesiastica munera: ergo fuit prohibendum. Maior supponitur vt, per se & perspicua & certa.

II. Minorem inductione probat breuiter ille: sed longe prolixius Medina multis capitibus lib. 1. Quanquam, quę iste tribus generibus comprehendit, offerre dona & sacrificia: condolere his, qui ignorant, & errant: diuinæ iræ deprecationem. Ille sex maluit, sacrificare, orare, docere, exhortari, Sacramenta ministrare, pauperum curam gerere: neque tamen hunc in singulis recensendis ordinem sequitur, substituta quarto loco cura pastorali: quam ego quidem censebam primo loco esse debere, tanquam generalem. Sed in tanta mentis peruersitate, nos si hanc Methodi incuriam exagitemus, otio abundare videri possimus.

III. Post paulo singula capita videro. Nunc argumentum expendam. Dico igitur dupliciter quid impedire munera Ecclesiastica. Per se, vel per accidens. Quæ non impediunt, nisi per accidens, ea nego esse omnia prohibenda: sunt enim varii generis. Quædam ad tempus prohibent: & hæc ad tempus prohibenda esse, nimirum quandiu impediunt, quomodo ad tempus cōsuluit Paulus coniugatos secubare. Quædam ex abusu: ac tum non ipsa prohibenda esse, sed abusum corrigendum: vt quia vinum propter ebrietatem obstat ministerio, non prohibeatur ipse vini vsus, sed tantum ebrietas, id est, abusus. Posse etiam interdum prohiberi omnino: sed ita, si non ex prohibitione vsus, plus mali accidat: vt mechanicum opificium, quia abstrahit à functionibus publicis, interdici potest Pastoribus, si aliunde suppetat vnde viuant: sed si non suppetat, non prohibendum. Non enim abstrahit omnino: & præstat nonnunquam auocari, quam fame perire eum, cuius vita vtilis est Ecclesiæ.

IV. At nos dicimus primum in eo esse matrimonium, vt non semper impediat, sed auocet, non à toto, vt loquuntur Scholæ, sed à tanto. Facile probatur: quia Episcopi fuere non pauci sancti, & tamen coniugati: atque, vt dictum olim de Spiridione, οὐδὲν ἧττον τὰ θεῖα χείρων. Et in Ecclesia Græca semper licuit Presbyteris esse coniugatis. Episcopis etiam multis seculis, id est, adusque Concilium Trullense. Præterea, si semper impediret, & omnino; ergo oporteret iure diuino prohiberi: quod contra sentiunt magnam partem Papistæ, & nominatim Bellarminus.

V. Secundo, addimus ex prohibitione longe plus mali nasci, quam ex illa auocatione non perpetua. Nam in promptu est periculum fornicationis, cuius causâ legem tulit Apostolus, vt quisque vxorem suam habeat. Atqui, nunquam tanti erit distractio illa, quanti hoc periculum. Ratio, quia nulli peccato, vllum incommodum poterit aut comparari, vt certè æquari: neque vllum dari tantum, vt non semper melius sit γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι.

VI. Superest alterum genus rerum, quæ impediunt per se, ac proinde semper. Hæc vero conceduntur esse prohibenda, quod ponit maior. Sed negamus in iis esse coniugium, quod affirmat minor: iis ipsis rationibus, quibus probauimus esse in altero genere. Itaque superest examinanda Bellarmini partium enumeratio.

VII. Primum igitur (nam hic placet initium facere, etsi aliter Bellarmino visum) coniugiū impedire dicitur curā pastoralē. Nam, qui vxorem & liberos habet, de illis semper cogitat, & affectus, quo oues suas prosequi deberet, in vxore & filiis totus consumitur: & tamen, vt Ambrosius docet lib. 1. de Officiis c. 7. plus diligendi essent filii spirituales quam carnales.

VIII. Hactenus Bellarminus: sed Medina mirus c. 56. Probat Sacerdotem debere curam gerere totius populi, ex lapidibus, qui in Ephod Aaronis insculpta gerebant nomina tribuum: sed non posse hanc curam geri, nisi à libero, solutoque politica illa ratione viuendi, quam matrimonium secum adferat. Mosen citat testem: Deut. 32. qui prophetico Spiritu, cum Leuiticæ & Sacerdotali tribui, iam moribundus benedictionem impertiret, dixit, *Perfectio tua & doctrina tua, à viro sancto, quem probasti in tentatione, & iudicasti ad aquas contradictionis. Qui dixit patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & filios suos nesciuerunt, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob & legem tuam, ô Israel.* Horum autem verborum hanc ille paraphrasin exhibet, *O Leui, munus perficiendi & illustrandi cæteros apud te erit: sed tamen recte ab omnibus exerceri poterit; sed tantum ab eo, qui vir misericordiarum in te fuerit, & in tentationibus probatus fuerit, quemadmodum & olim Aaron ad aquas contradictionis: ab eo, inquam, qui adeo à vitæ politicæ ratione recedat, vt dicat patri suo, & matri suæ, quos tamen, quasi generationis nostræ principia, & Deus, & natura colendos præcipiunt, non noui vos: qui etiam fratres suos, id est, omnem cognationem non agnoscat: & demum, qui filios suos ignoret, aut dum sacerdotalis solicitudinis districtione, matrimonio non studet, aut dum sic habet vt sit tanquam non habens. Hi, inquam, eloquium tuum, ô Deus, & pactum tuum conseruabunt: haud aliud profecto pactum intelligit, quam quod promouendæ charitatis fraternæ, & illuminandæ & perficiendæ plebis, cui per sacerdotium præficitur, Sacerdos cum Deo iniit.* His positis concludit, *Vides ergo & munus docendi, & illuminandi, quod Sacerdotio coniungitur, & pactum, aut fœdus, quo aliorum saluti sacerdotes, ipsi muneris susceptione inuigilare tenentur, à nullo alio commode geri posse, quam ab eo, qui non modo filiis, & matrimonio pepercit: sed quod est grauius, parentibus, & iis, quos nobis commercio sanguinis, natura sociauit, omnino renunciauit.*

IX. Respondeo, concedi, amandos esse filios spirituales plusquam carnales: id est, maiorem curam esse debere Ecclesiæ, quam familiæ. Sed negari, non posse à coniugato magis curari Ecclesiam. Concedi, qui habet vxorem & liberos, semper de illis cogitare, vel saltem debere: negari autem affectum qui debetur ouibus totum in vxore, & filiis consumi. Et conqueror Bellarminum ea pro certis sumere, quæ debuit potius demonstrare. Argumenta mihi negandi certa Primum ex Apostolo 1. ad Tim. 3. *Qui suæ domui bene præsit, qui liberos contineat in subiectione cum omni honestate: Nam si quis propriæ domui præesse nescit, quomodo Ecclesiam Dei curabit?* Quibus verbis manifeste iubetur Episcopus, & sui domui bene præesse, & simul Ecclesiæ curam gerere. Quod si esset impossibile, quis existimet à Paulo impetratum? quod si vtrūq; potest concurrere, ergo falsum, totum affectum, qui debetur omnibus occupari in familia. Præterea, Synodus Trullensis iubet vxorem Episcopi, etiam separatam à viro, frui cura eius Episcopi: & ipsi Papistæ sic interpretantur Synodum Gangrensem, quæ prohibuit reiici vxorem ab vllo clerico. Ergo, inquam, certum, posse simul familiam curari, & Ecclesiam. Denique in Veteri Testamento omnes Sacerdotes, etiam summi, erant coniugati, & tamen curabant Ecclesiam. Quare Bellarminus excusari non potest à mendacio.

X. Ne Medina quidem: sed huius insuper intoleranda est in torquendis Scripturis audacia. Nam eius loci sensus literalis longe alius est. Fingit Medina eos describi à Mose, qui optime functuri essent Sacerdotii munere. At hoc falsum: nam ii laudantur potius, quibus iam nunc commissum erat sacerdotium. Testes do, non Caluinum tantum, quo nemo doctius, aut solidius penetrauit in sensum literalem Scripturæ: non Iunium: nam horum, vel nomen ferre non possunt Papistæ. Ne Vatablum quidem: cum neque ei satis sint æqui. Sed eos saltem, quorum autoritatem defugere non possint. Lyranum, *Post benedictiones Iudæ, immediate ponitur benedictio Leui, propter dignitatem Sacerdotii.* Et post, ad descriptionem viri illius sancti, *A viro, id est, à Moyse, qui fuit de eadem tribu, & sanctitas vitæ, & veritas doctrinæ ab eo deriuata fuit ad alios eiusdem tribus. Et loquitur hic Moyses de seipso, quasi de quodam alio, ex humilitate, quia hæc pertinent ad commendationem eius: sicut & Ioannes Euangelista dixit, de seipso: Vidit illum discipulum quem diligebat Iesus.* Emanuel Sa aliter, *A viro scilicet, Aarone.* Et hic consentiens Caluino, Iunio, Vatablo. Procopius vtramque sententiam connectit, *Non puduit enim Mosen tam de se ipso quam de fratre efferre, quod exploratus sit super aquis rebellionis, quodque eis in terram promissionis ingredi sit interdictum.* Quis porro nescit vtrumque fuisse coniugatum, & liberis operam dedisse.

XI. Si ergo fuit, siue Moses, siue Aaron vir ille sanctus; omnino fieri non potest, vt, qui dixit Patri suo, & matri suæ, Nescio vos, is idem sit, qui adeo à vitæ politicæ ratione discedat, vt matrimonio non studeat: quod tamen si non obtinet Medina, non est nauci. Lyranus, *Hoc non solum intelligitur de Moyse, sed etiam de aliis filiis Leui, qui ad præceptum Moysi interfecerunt propinquos suos propter culpam ex adoratione vituli.* Sa, *Quasi dicat, propter te reliquit omnes cognatos, vel, pro nullo cognato peruertit iudicium.* Viden' quod dicebam? peruerse torqueri in abstinentiam à coniugio? Nam, si dixerunt Leuitæ, Patri & matri, Nescio vos: & tamen vxorati fuerunt, atque adeo vsi sunt vxoribus: Ergo illud *dicere patri & matri, Nescio vos,* non significat, non vti matrimonio.

XII. Theodoretus in Deuteronomium, quæstione quadragesima quarta profert latius: Τὸ τέλειον τῶν ἱερέων ὁ λόγος διδάσκει· πάντων γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον καταφρονεῖν προσήκει τὸν ἱερέα καὶ τῇ θείᾳ προσεδρεύειν ἱερουργίᾳ, *Perfectionem Sacerdotum docet hæc oratio: quæcunque enim sunt in hac vita despicere sacerdotem oportet.* Audin' πάντων τε κτῶν; Ergo non coniuges tantum. Quæ igitur hæc est tam desperata in coniugium nequitia, vt omnibus aliis relictis, hoc solum telis cœlibatariis sit expositum? Sed nos constanter: Omnia quæ sunt in hac vita debere contemni: & tamen non omnibus debere abstineri. Non esse igitur idem contemnere & abstinere. Cur non possit igitur vir pius; cur non possit Sacerdos eo modo matrimonium contemnere, & vti tamen matrimonio? Contemnit enim diuitias, & vtitur tamen diuitiis: contemnit cibum, & tamen vtitur cibo: contemnit vestes, vtitur vestibus. Denique contemnit patrem, matrem, filios, & habet tamen, imo vtitur. Nimirum vna ratio est. Non placet Papistis. Ne rosæ quidem scarabæis.

XIII. Denique, quid hoc est impudentiæ? Quia dictum, qui filios suos nesciuerunt, concluditur, non debere Episcopum habere liberos. Ettamen cum æque dictum sit, *Qui dixit patri suo & matri sua, Nescio vos*: tamen non concluditur, Episcopum non debere habere patrem & matrem. Potestne excusari? Ast ego, Qui dicunt patri & matri nescio vos, non propterea non debent habere patrem & matrem: Ergo similiter: Qui filios suos nesciuerunt non propterea debent non habere: alioquin, quo modo dicent?

XIV. Secundo loco constituamus Sacrificia; Coniugium impedit munus sacrificandi: quia summa quædam puritas & sanctitas in eo requiritur, teste Chrysostomo, lib. 6. de Sacerdotio. In actu vero coniugii, negari non potest, quin admixta sit quædam impuritas & pollutio, non quæ peccatum sit: sed ex peccato tamen nata: quod testatur rebellio membrorum, & verecundia humana in illo actu, quæ secretum semper quærit, vt notauit Augustinus lib. 14. de Ciuitate Dei, capite decimo septimo. Hæc Bellarminus Omne impurum impedit sacerdotii functiones: in actu coniugii impuritas est, ergo coniugium impedit sacerdotii functiones.

XV. Medina longe prolixius, cap. 53. 54. & 62. Apud Gentiles, virginitatem coluisse sacerdotes: qua fœminas vt Sibyllas, Vestales, & Cereris Sacerdotes, imo & Veneris: qua mares, testibus Virgilio & Ouidio: exemplo etiam Gallorum exsectorum, & eorum, qui abstinebant capra, qui hedera, qui contra vtebantur ruta: denique in Æthiopia, eorum, quos Augustinus vidisse testatur, serm. 30. ad fratres in Eremo, capita non habentium: quibus vxorum semel tantum in anno vsus erat: item monophtalmorum, qui ab omni libidine se abstinebant: & qua septimana offerebant thura, nihil sumebant, nisi metretam aquæ per diē. Nam ne has quidem fabulas suo cœlibatu honestando indignas putauit, ex autore, quem Baronius, ad annum trecentesimum octogesimum secundum, impostorem honorat.

XVI. A Gentibus ad Iudæos transitum faciens, Leuitici vigesimo primo legē esse summi sacerdotis, *Virginem ducet vxorem: viduam autem & repudiatam, & sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo.* Item, Ezechielis quadragesimo quarto, *Et viduam, & repudiatam non accipient vxores, sed virginem de semine domus Israel.* Tum, ex Innocentio primo, Quorsum id, nisi quia matrimonium tantum indulgebatur, ad prolis propagationem? Et innuere, quantum, in sacerdotalis functionis exsequutione delectetur Deus puritate: imo vero vix ægreque sacerdotibus vxores concedi. Addit abstinentiam illam per vices sacrificandi: quam etiam conicit, non à Dauide institutam: sed ab initio imperatam, neglectam tamen restitutam. Addit, filiam Sacerdotis fornicantem igne puniri, Leuitici vigesimo primo: quasi non tantum matrimonium sacerdotis: sed & eius matrimonii fructus omni libidinis macula carere debeat. Denique, quod, etsi polygamia esset permissa, tamen sacerdotibus non illa tantum prohibita: sed etiam conuolare ad secundas nuptias, priore vxore defuncta. Et hæ, inquit, sanctiones non alio contendere videntur, quam vt innuant sacerdotii naturam hanc esse, vt omnibus carnis sordibus, & libidine careat.

XVII Tandem de Christiano sacerdotio. Huius igitur tanto profundiorem ac sanctiorem rationem esse, quanto Euangelicum institutum viuendi, alias omnes religiones, siue diuinitus tributas, siue humanitus inuentas & excogitatas, perfectione transcendit. Et subiicit longam comparationem Sacrificiorum, Mosaicorum, cum Sacrificio Christiano. Atque hic finis longarum nugarum. Argumenti vis est huiusmodi: Si Sacerdotium Ethnicum & Iudaicum impediebatur matrimonio, Ergo multo magis Christianum. Consequentia probatur à maiori dignitate: Antecedens probatur prolixa illa enumeratione.

XVIII. Ambobus responderi potest, sacerdotium Ecclesiæ nullum esse, præter illud æternum, quod Ecclesiæ prædicant, vnius Christi personale, adumbratum veteri illo Aaronis sacerdotio. Sed hæc materia est alterius controuersiæ suo tandem tempore disputandæ. Quia vero sacerdotium est species quædam ministerii, & in Ecclesia Presbyterium est etiam ministerium: ideoque aliquomodo concurrunt Sacerdotium & Presbyterium, interim dissimulato Sacerdotii proprie sumpti nomine, reliqua videamus.

XIX. Et Bellarminum priorem expediamus. Impurum dico, vel moraliter, per peccatum: vel ceremonialiter. De vtroque falsa maior. De peccato quidem, quia non vniuersalis. Non enim omne peccatum impedit sacerdotium: alioquin nullus vnquam posset esse sacerdos, præter vnum Christum: quo excepto, nullus non est peccato impuratus. At multi fuerunt sacerdotes præter Christum: quem hoc discrimine Paulus à cæteris distinguit ad Hebræos septimo, quod *ei non fuerit quotidie necesse, quemadmodum aliis, prius pro peccatis propriis victimas offerre, deinde pro populi.*

XX. Quod si intelligamus impuritatem ceremonialem, vera non est maior vniuersaliter de omni sacerdotio: sed tantum de Leuitico. Nam Christianum sacerdotium nullis omnino ceremonialibus immundiciis potest inquinari, aut impediri. Ratio certissima, quia in Nouo Testamento prorsus nullæ sunt relictæ ceremoniales immundiciæ: sed, quæcunque erant, sublatæ per doctrinam Euangelii.

XXI. In minore manifestum sophisma est: quia mutantur termini. Cum enim debuisset assumere, matrimonium esse immundum: ille potius dixit, in actu matrimonii admixtam esse impuritatem. Atqui, si impuritatem ceremonialem dicat, vtrumque est falsum: id est, siue coniugium, siue actum coniugii esse impurum: neque habet dare vllum legis testimonium. At, si impuritatem moralem, non æque verum, matrimonium esse impurum, & actibus matrimonii inesse impuritatem: nam hoc quidem concedimus, quomodo certum alias constituimus, nullum opus humanum morale carere suo peccato: at illud non concedimus: quomodo, etsi singulis actibus precandi suum sit admixtum peccatum, tamen falsum est peccatum esse precari, aut immundum. Alioquin ipsum precari impediret Sacerdotium: quod opinor non concessuros Papistas.

XXII. Id magis agnoscas ex subiectis rationibus. Secretum petit in illo actu verecundia humana. Ita est, inquam: sed an secreti petendi nulla caussa est præter immunditiam, vel moralem, vel ceremonialem? Quasi nullis aliis necessitatibus secretum eligatur. Placetne igitur exonerationem ventris, aut vesicæ, à sacerdotibus publice peragi, aut ab ea pollui, & impediri sacerdotium? A peccato esse huiusmodi pudorem, nullus dubito, & verè Augustinus pronunciauit. Sed esse impuritatis signum, cuiusmodi impuritatem in hac quæstione oportet nominari, non facile quis euicerit. Sed impuritatem rebellio membrorum testatur. Quid ergo? hanc-ne rebellionem soli sentiunt coniugati: an omnes? Imo omnes: nam Augustinus libidini tribuit, non actui: libidini, inquam, à peccato ortæ: & inde pudorem, quo factum vt pudenda velarint protoplasti: indeque reliqui. An igitur soli coniugati velant: cælibes autem habent in aperto? Imo æque omnes velant. Omnes ergo æque pudet? Cur pudet, nisi propter eorundem membrorum rebellionem? Ergo non coniugati soli, sed & cœlibes sentiunt eam rebellionem. Si ergo sit hæc rebellio argumentum immunditiæ, & impuritatis, non in solis actibus coniugii impuritas erit: & erit etiam in cœlibibus. Quare etiam cœlibatus impediet sacerdotium: & omnino inepti ad sacerdotium quibuscunque ea membra sunt: vt laudandi sint qui olim Gallos Matris deûm iusserunt exsecari: vt ne frustra eos Medina non sit oblitus in exemplum proponere, dignum quod imitentur Papistæ.

XXIII. Sed ipsum Medinam audiamus. Gentes, inquit, voluerunt Sacerdotes abstinere coniugio. Ergo, coniugium obstat sacerdotio. At primo, antecedens non est vniuersaliter verum. Nam certe apud Ægyptios aliter, teste Mose, qui Geneseos quadragesimo primo nominat, *Aseneth filiam Putipharis sacerdotis Heliopoleos.* Et apud Babylonios, quibus vxores tribuit Historia Bel, quæ Danieli adscribitur, *Erant Sacerdotes Bel septuaginta, exceptis vxoribus & filiis.* Quid ex poetis repetam, aut Chrysen, eiusque filiam Chryseidem, aut Laocoontem à Draconibus occisum cum duobus liberis? Quid tum ergo, si quibusdam, si paucis aliter visum? Aut, cur ex paucis concludas obstare, potius quam ex multis, non obstare sacerdotio coniugium? Denique, quid tum, si maxime omnibus Ethnicis is sensus fuisset? Nempe, cæci erant, cæcorum duces: qui neque religionem nouerant neque matrimonium. Vt pudere debeat Christianos eorum exemplis moueri.

XXIV. Sed apud Iudæos ægrè permissum matrimonium sacerdotibus. Ain' tu ægrè? Ita nimirum Deo dignum fuit: cui sit necesse accommodare seipsum, suaque vota, humanæ infirmitati? Sed illud tamen constat, fuisse sacerdotibus Iudaicis permissas vxores. An vero ægrè, probandum Medinæ fuit. Videamus ergo primo causam: deinde argumenta. Caussam dicit, prolis propagationem. Atqui Polydoro Virgilio aliud fuit iudicium, de Inuentoribus libri quinti capite quarto, *Moses omnibus æque coniugium concessit, ipsis etiam sacerdotibus, ne naturali mulierum coniunctione priuati, ad minus licita temere prolaberentur.* Quæ eadem caussa est, quam Paulus omnibus proposuit, & nos vrgemus hodie. Sed enim, quænam hæc ratiocinandi forma est? Nam omnibus hominibus, quis dubitat concessum matrimonium propter prolis propagationem? Placetne igitur, vt dicamus omnibus hominibus ægrè concessum?

XXV. Sed argumentum videamus. Concessum est ducere vxorem: sed duntaxat virginem: non viduam, non repudiatam, non sordidam, non meretricem. Ita est, inquam, diserta sunt legis verba. Sed quibus? omnibusne Sacerdotibus? Hoc falsum: sed summo soli. Polydorus Virgilius, *Constituit vt sacerdotes vxores ducerent, etiam viduas, quæ neque captiuæ, neque ancillæ, neque quibus vis de causis per factum diuortium, repudiatæ à prioribus viris essent: summo vero Pontifici voluit virginem nuptum dari.* At tu, Medina, de Sacerdotibus disputas: non de summo Sacerdote. Quodnam hoc genus est logicæ? si summo Sacerdoti ægrè permittatur coniugium: Ergo & omnibus Sacerdotibus? Imo vide. Ægrè concedi probas: quia nonnisi cum virgine: at reliquis Sacerdotibus etiam cum vidua. Ergo reliquis sacerdotibus non oportet ægrè concessum. Quanquam illud etiam argumentationis monstrum, vnde est? Conceditur coniugium duntaxat cum virgine: ergo ægre conceditur. Quasi tuis diceret: Conceditur Iudæis esus ciborum duntaxat purorum: Ergo Iudæis ægrè conceditur esus ciborum. Sacerdotibus permittitur sacrificare animalia duntaxat munda: Ergo Sacerdotibus ægrè permittitur sacrificare.

XXVI. De abstinentia per vices, ante est disputatum: sed hoc profecto egregium argumentum est: Filiam Sacerdotis fornicantem oportuit comburi. Ergo Sacerdotium impeditur à matrimonio. Potuitne res tota magnificentius concludi? Quasi filia Sacerdotis sit Sacerdotium: quasi scortatio sit matrimonium. Sed inde saltem constat, inquit, non tantum matrimonium Sacerdotis, sed etiam eius fructus omni libidinis macula carere debere. Imo inquam, neque hæc legitima consequentia est: neque ad rem. Non legitima: quia agitur non de quauis libidinis macula: sed tantum scortationis: quis autem sibi ab vna specie permisit vnquam de toto genere concludere, nisi cui immensa est τῶν φρενῶν ἀβλεψία? Non ad rem. Quia longe aliud est, carere libidinis macula, & impedire Sacerdotium. Nos illud prolixe non tam concedimus, quam docemus & profitemur: imo seuerius, non coniugia tantum, sed & cogitationes Sacerdotis debere carere omni libidinis macula. Quis tamen concludet, Sacerdotis cogitationes impedire Sacrificium.

XXVII. Pergamus. Tertio loco: Coniugium impedit studium orationis. Ratio Bellarmini. Oratio requirit mentem eleuatam, purgatam, & tranquillam: actus autem coniugii maxime hebetat aciem mentis, & deprimit ad in-

ad inferiora, & perturbat, & animam ipſam carnalem quodammodo facit, teſte Auguſt. lib. 14. de Ciuitate Dei, c. 17. Iam vero Sacerdos in orandi ſtudio aſſiduus eſſe debet. Et hic inſtat Medina c. 64. ſuo more prolixus. Orationes alias priuatas, quibus teneatur ex charitate: alias publicas, quibus ex iuſtitia, ſiue ſacerdotii natura: vtriſque tamen longe intentius, quam Iudæi. Priuatis quidem, quia Chriſtum referat, cuius charitas, & erga mortales amor, non iam promiſſus, vt olim, ſed exhibitus, vehementius adſtringit. Publicus autem: quia Leuiticus Sacerdos, nullus erat Sacramenti miniſter, præter Sacrificia: ſed Euangelicus, ſeptem Sacramenta Chriſtiano populo per omnes horas miniſtrat.

XXVIII. Reſpondeo hic, vt in ſuperiori, Bellarminum de coniugio proponere: ſubſumere autem de actu coniugii. Pueriliter. Nam & nutritionis actus impediunt orationes, maxime publicas. Quis enim vidit vnquam, ſimul & orantem & comedentem, aut bibentem, aut dormientem? An propterea humani corporis nutritionem quiſquam dixit obſtare Sacerdotio? Quin ipſarum ſacerdotalium functionum actus ſinguli, nonne alii alios impediunt? Niſi forte eodem momento & baptizat Sacerdos, & corpus Domini conficit: & vt de ſuperſtitione ipſa exemplum capiam, ſimul & ſemel Eccleſiam conſecrat Epiſcopus, & confirmat pueros: aut extremam vnctionem adminiſtrat Sacerdos, & erucas excommunicat. Et infinita huiuſmodi. Et tamen nunquam eſt auditus quiſquam, qui harum partium functiones ita inter ſe committeret, vt oppoſitas diceret, aut non poſſe ab vno eodemque viro adminiſtrari. quantumuis actus ſingulares alii alios impediant.

XXIX. Concedamus ergo Bellarmino coniugii actus ita deprimere animam: & orationibus adeſſe debere animam purgatiſſimam. Nempe ergo ſequetur inde, orationem impediri actibus coniugii. Quid inde? Nempe tum cum vacatur actibus Sacerdotii, vacandum eſſe ab actibus coniugii. Legitima hæc quidem eſt conſequentia; nec nobis inuitis. Sed ne tum quidem poſſe coniugem vacare actibus ſacerdotii, cum non vacat actibus coniugii: aut ſacerdotem actibus coniugii, cum non actibus ſacerdotii, nulla ratio bona patitur: ſed mera tyrannis imperat.

XXX. At, inquiunt, in orandi ſtudio Sacerdos aſſiduus eſſe debet. Quomodo, inquam, aſſiduus? An quomodo reciprocatio ſpiritus viuenti corpori aſſidua eſſe debet? vt nulla vnquam vel minima ſit intermiſſio? Nunquam vt dormiat, nunquam vt prandeat Sacerdos, nunquam peregrinetur. Ne noſter quidem omnium Dominus, à cuius charitatis exemplo nos Medina vult noſtræ diligentiæ legem ſumere, hoc modo fuit aſſiduus: nedum alius eſſe queat. Quod ſi orationum viciſſitudines quædam eſſe poſſunt: cur non & actuum ſucceſſiua quædam ordinatio? Atque adeo ita factum. Nam in Veteri Teſtamento Leuitæ fuerunt vxorati, & ſimul fuere Sacerdotes: itaque temperabantur vtriuſque functionis actus, vt vtriſque illi ſufficerent.

XXXI. At ſacerdotibus Chriſtianis, inquit Medina, longe operoſior aſſiduitas. Fac ita eſſe: quid inde? nimirum longe rarius poſſe vacari actibus coniugii. Sed nunquam poſſe, abſurda conſequentia eſt. Nam charitas priuatas preces poſtulat, ipſo teſte Medina: at has non impedit vſus coniugii, teſte Paulo, vt libro præcedenti vidimus: & has ipſas debebant Leuitæ ſuæ charitati. Sed intentiores Chriſtiani. Cur? Quia Chriſti perſonam ſuſtinent? In priuatis, inquam, precibus? Hoc vero falſum: ſed tantum in publicis. Quare priuatæ ſaltem huius charitatis actibus, cur non poſſint actus coniugii ſuccedere, nulla cauſa eſt.

XXXII. Superſunt publicæ precationes: quæ ipſæ ſunt priuatis ſolenniores quidem, ſed non frequentiores. Imo eo rariores, quod non priuatæ tantum cuiuſque ſacerdotis commoditates, ſed publicæ etiam totius Eccleſiæ ſint obſeruandæ. Itaque illis non certi tantum dies, ſed etiam dierum horæ certæ aſſignari ſolent, vt fiant ordine. Atque adeo in media ipſa Papiſtarum ſuperſtitione, quantumuis negotioſiſſima, tamen poſt meridiem ſolæ Veſpertinæ, quas vocant, preces, ſunt publicæ operationis: excepta Baptiſmi adminiſtratione, quam patiuntur eſſe inordinatam: quanquam & ipſis nihil obſtet certas horas adſcribi. Denique vt diem vniuerſum publicis officiis impendas, tamen nox reliqua eſt, cum nihil publice fieri poteſt: quamque oportet, velis nolis, humanæ infirmitati concedi. At hæc ſatis erit.

XXXIII. Quarto loco. Coniugium impedit efficaciam prædicationis, vt Ambroſius docet libr. 1. de Officiis c. vlt. Quomodo enim efficaciter exhortabitur viduas & virgines, qui liberis perpetuo operam dat? Medina c. 63. difficultatem exaggerat: quia cum apud Iſraelitas hæc ſollicitudo eſſet non tantum penes Leuitas, tam multos, quippe integram tribum, ſed etiam Prophetas, quos frequentiſſimos Dominus mittebat: at in Chriſtianis nec Prophetæ ſunt, nec certa Chriſtianorum pars: ſed is tantum qui ſacerdotio voluntarie initiatur: nam quod multi ſint, non Euangelii natura, ſed accidens facit. Eſt ergo non diuiſa, ſed prorſus integra apud Euangelicos ſacerdotes paſcendi ſolicitudo.

XXXIV. Reſpondeo, negari à coniugio impediri efficaciam prædicationis. Nam coniugatorum opera laudabili ſæpe vſam eſſe Eccleſiam, libro præcedenti oſtenſum eſt. Impeditur hæc efficacia non ab vllo vitæ legitimo genere, ſed ab intemperantia vitiorum. At coniugium non eſt in vitiis: imo caſtitas eſt. Quis vnquam audiuit Chriſtianus à caſtitate violari efficaciam prædicationis? Non poteſt, ait, viduas & virgines exhortari, qui perpetuo dat operam liberis. Ecce perpetuo dat operam. Quis hic eſt? quis vnquam fuit? Aut ſi eſt, ſi fuit quiſquam, ille à coniugii legibus procul receſſit. Sed hoc hoſtile ſarcaſma eſt, non vtile pietati argumentum. Qui autem coniugio moderate & temperanter vtitur, is quominus & virgines & viduas hortetur, nihil habebit impedimenti: quomodo nihil obſtat, quo minus, qui edit & bibit, quantum naturæ ſatis eſt, ieiunia poſſit commendare. Et quid ſi contra diceret quis: Quomodo poterit coniugatos hortari, qui coniugium horret? adderet etiam, qui coniugio impotentiſſime maledicit, qui mos iam pridem eſt Cœlibatariorum?

XXXV. Nam quod Ambroſium teſtem citat, abutitur Bellarminus eo nomine. Ille enim Pater non matrimonium impetit, ſed iteratas duntaxat nuptias vellicat. *De caſtimonia quid loquar, quando vna tantum, nec repetita permittitur copula? Et in ipſo ergo coniugio lex eſt, non iterare coniugium, nec ſecundæ coniugis ſortiri coniunctionem.* Et poſt, *Quomodo autem poteſt hortator eſſe viduitatis, qui ipſe coniugia frequentauerit?* Audin' dicere, non cum Bellarmino eum qui liberis operam dat: ſed qui frequentarit coniugia? Quanquam hoc ipſum nimis dure. Nam cum admittant eum hortari poſſe ad virginitatem, qui ſit viduus: quid incommodi eſt, vt non poſſit ad viduitatem, qui iterauit coniugium? Sed de iterato coniugio, paulo poſt.

XXXVI. Medinæ diſputationem ego quidem non capio. Nulli ſunt hodie prophetæ. Quid tum? Nam prophetæ olim non leuabant Sacerdotes labore ſuo: ſed horum labori ordinario, ſuum extraordinarium adiiciebant. Non eſt Chriſtianorum certa pars, puta duodecima deſtinata ſacerdotio, admitto: ſed nunquam defuit Eccleſiæ quantum ſatis fuit prædicatorum, vt in multos diſtributa prouincia ſingulis fieret leuior. Itaque, quid ſit illud, *Quod multi ſint, non Euangelij natura, ſed accidens fecit*, aut illud, *non diuiſa, ſed prorſus integra eſt apud Euangelicos ſacerdotes paſcendi ſolicitudo*, diuinare non poſſum: niſi forte voluerit ſignificatum Medina, omnes prædicationis partes ſingulis Presbyteris eſſe impoſitas: vt exempli gratia, non ſit vni commiſſa hortandi, alteri corripiendi, tertio conſolandi, quarto confutandi prouincia, ſed ſingulis omnes ſimul. Hoc ille ſi voluit, nihil abſurdi dicit: ſed ne noui quidem: nam habet ne oſtendere aliam fuiſſe rationem Leuitarum? Ego quidem audiui nunquam. Nec vero hinc impoſſibilitas vlla. Vnde ergo? Ex numeroſitate populi: quæ ſola eſt vera cauſa multiplicandi eiuſdem ordinis Presbyteros. Nam vt ſolus vnus omnibus ſufficiat, nunquam viſum, nunquam auditum.

XXXVII. Itaque Paulus 1. ad Cor. 14. ordinem præſcripſit obſeruandum multis prophetantibus, *Prophetæ duo aut tres loquantur, & alij diiudicent: quod ſi quid alii patefactum fuerit aſſidenti, prior taceat. Poteſtis enim ſigillatim omnes prophetare, vt omnes diſcant, & omnes conſolationem accipiant.* Quinetiam tum, cum vnus cœpit eſſe Epiſcopus, tamen non ipſe ſolus prædicare eſt ſolitus: ſed & Presbyteri: quo illud Clementis ſpectat Διαταγῶν 2. c. 27. καὶ ἑξῆς, id eſt, poſt lectionem Scripturarum, παρακαλείτωσαν οἱ πρεσβύτεροι τὸν λαὸν ὁ καθεὶς αὐτῶν, ἀλλ' οὐχ ἅπαντες, καὶ τελευταῖος πάντων ὁ ἐπίσκοπος. *Poſt ordine exhortentur populum Presbyteri: nempe ſinguli, non vniuerſi: poſtremuſque omnium Epiſcopus.* Poſtremis denique temporibus admiſſi in partem oneris Monachi, quibus olim diſerte prædicatio erat prohibita; vtpote meris laicis. Quo minus cauſſæ ſit Papiſtis, quibus tot ſunt & tantæ Presbyterorum legiones, tot & tanta Monachorum examina, detrectato coniugio, meretrices frequentandi.

XXXVIII. Quinto, Coniugium impedit curam pauperum, & illam hoſpitalitatem & benignitatem, quam Apoſtolus tantopere commendat. Nam qui vxorem & liberos habet, debet eis theſaurizare, & raro inueniuntur coniugati, qui ſuperfluum habeant.

XXXIX. Quaſi, inquam, multa frequenſque hoſpitalitas inter cœlibes. Et non ſoleant ipſi Monachi, qui omnium maxime cœlibatum exercent de alieno viuere, de ſuo neminem paſcere: aut Monachis multo ſint in pauperes liberaliores Presbyteri, Epiſcopiue. Res eſt lippis nota & tonſoribus. Verumtamen Apoſtolus longe aliter rem æſtimauit: qui cum Epiſcopum Presbyterum, Diaconum, deſcripſit, & vxores habentes, & liberos, tamen eoſdem iuſſit eſſe φιλοξένους: iuſſiſſetue, ſi non poſſe eſſe credidiſſet?

XL. At non multi ſunt: quibus ſit aliquid ſuperflui. En charitatem Ieſuiticam! quæ non niſi ex ſuperfluis liberalitatem exercet. At Chriſtiani etiam ex neceſſariis. Marci duodecimo, *Omnes ex eo quod eis redundat miſerunt: hæc vero è penuria ſua miſit omnia quæ habebat: totum, inquam, victum ſuum.* Debent patresfamilias filiis theſaurizare: & id ſciunt fideles: ſed ſimul ſciunt, debere & pauperum eſſe memores: quare vtrumque conantur: & quidem ita, vt inter laicos coniugatos, etiam pauperes, longe ſint frequentiora hoſpitalitatis officia, quam inter ditiſſimos cœlibes.

XLI. Poſtremo tandem loco Bellarminus impediri dicit Sacramentorum adminiſtrationem: tunc enim vix diſtinguerentur Clerici à Laicis, & eſſet ſicut populus, ſic Sacerdos. Teſtem adhibet experientiam: cum enim tempore Gregorii ſeptimi cœpiſſent ſacerdotes vxores ducere, tantus contemptus Sacramentorum ſequutus eſt, vt paſſim Laici Sacramenta adminiſtrarent: referente Nauclero, & aliis.

XLII. Solenne eſt Bellarmino nugari: niſi & hoc pro tam frequenti peccato mollius eſt dictum. Si coniugati ſunt ſacerdotes, impedietur Sacramentorum adminiſtratio. Cur potius quam ſacrificiorum apud Iudæos, quæ ipſa Sacramenta quædam erant? Cur hodie potius quam olim, cum Presbyteri erant coniugati? Cur in Latina potius, quam Græca Eccleſia? Mira pertinacia! Rurſus: vix diſtinguentur Clerici à Laicis. Ergo impedietur adminiſtratio Sacramentorum. Eſto: etſi nexum neceſſarium nullum videam. Sed quare non cognoſcerentur? Aut quare Chriſtiani minus quam Iudæi? Quare hodie minus quam olim? Latini minus quam Græci? Mira res. Hodie fieri non poſſe & inter Chriſtianos, & apud Latinos, quod facile apud Iudæos, facile olim inter Chriſtianos, facile hodie inter Græcos. Næ faſcino quodam potentiſſimo rerum naturam immutatam oportuit, à primis illis temporibus: & in angulo iſto mundi. Tanti nimirum fuit erroris efficaciæ non obſiſtere. Sed eſt quod mirer amplius, & ſerio mirer: non poſſe dignoſci apud Papiſtas Sacerdotem coniugatum à Laico coniugato: & poſſe Sacerdotem fornicantem à fornicante Laico. Aſt ego audieram nunquam legitimas matronas viros mutare in ſues, ſed tantum Circes famoſas. Iterum quod mirer: non poſſe Presbyteros, Diaconos, Hypodiaconos coniugatos, diſcerni à plebe: poſſe oſtiarios, cantores, acolytos, exorciſtas.

XLIII. Huius tam portentoſi faſcini, nullas Bellarminus cauſas potuit aſſignare, potuit exemplum vnicum ſaltem in vniuerſa Eccleſiæ hiſtoria. Nec exemplum tamen, ſed mendacium: nam hiſtoria nobis recitata eſt capite poſtremo libri præcedentis. Incipiebant, inquit, ſacerdotes ducere vxores: at contra verum, incepiſſe Gregorium Sacerdotibus vxores eripere, eripere inquã: nam etſi longe prius eſſent prohibitæ; tamẽ nunquã ereptæ. At Gregorius mera vi ac tyrannide non tantum vetuit ordinatos coniugium inire: ſed & coniugatos coegit, vel vxores abiicere, vel ſacerdotio abire. Itaque quicquid tunc accidit incommodi, nemo autor adſcribit coniugio ſacerdotum, ſed prohibitioni Gregorii. Paſſim fuiſſe Sacramenta adminiſtrata non tam latè dicunt, ſed baptiſmum duntaxat, & extremum viaticum: at Euchariſtiam à coniugibus conſecratam, pedibus conculcatam. Sed hæc omnia ex prohibitione, non ex coniugio: plebe nimirum abominante ſacerdotes coniugatos. Sic nihil niſi mentitur Bellarminus.

Cap. VIII.

De Concilii Nicæni Canone tertio.

I. EXhausta sunt aduersariorum argumenta : nunc expendamus Antiquitatis testimonia : & primo Conciliorum : in quibus Nicænum vix est, qui omissum voluerit. Eius Canon tertius sic habet, ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν κλήρῳ ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν, πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν ἢ θεῖαν ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε: *Interdixit per omnia magna Synodus, nō Episcopo, nō Presbytero, non Diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem: nisi forte aut matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas, quæ suspiciones effugiunt.*

II. Bellarminus. Concilium Nicænum primum Canone tertio interdicit Episcopo, Presbytero & Diacono, ne domi mulierem vllam habeat, præter matrem, sororem, amitam. Nulla vxoris fit mentio : quæ tamen primo loco poni debuit, si cum ea habitare liceret. Item cur prohibetur Clericis cohabitatio mulierum, si vxorati esse possunt? Nonne vxores ancillas habere possunt in eadem domo? Ferrarius ita vertit Gallicè, *A interdit d' auoir dans leur maison aucune femme, qui habite & viue auec eux en commun, si ce ne' est leur mere : Interdixit habere domi vllam mulierem, quæ vna habitet & communiter viuat, excepta matre.* Similiter Richeomus. Bulengerus contra Paphnutii sententiam fuisse prohibitum, nec domi haberent vllam mulierem, præter exceptas.

III. Nos negamus hoc interdicto comprehendi vxorem. Idque habemus probare certis argumentis. Nam primo, qui non improbarunt vsum vxoris legitimæ, quomodo cohabitationem interdixissent? Imo non suspectas personas dum testantur se permittere, eo ipso ostendunt, non prohibere nisi suspectas: at inter suspectas, qui potuerunt vxores numerare, qui assensi sunt σωφρονεῖν εἶναι τῆς νομίμης γυναικὸς συνελεύσιν? Scio Ferrarium hoc ipso Canone vsum ad hanc impugnandam Paphnutii historiam. Concedamus ergo sane in medio tantisper relinquendum hoc probationis genus, dum veram mentem Synodi posuerimus in tuto. Nam esse hunc Canonem genuinum vtrique confitemur. Itaque si eo certum sit interdici vxorem, non poterit non supposititia esse Paphnutii historia. Sed vicissim, si nimis confidenter abutantur Sophistæ his verbis, necesse est fateantur nihil esse dissidii inter Paphnutii historiam, & hunc Canonem.

IV. Secundo igitur, dicimus prohiberi à Concilio non omnem mulierem, sed τὴν συνείσακτον. At nullam vxorem esse συνείσακτον, & vicissim. Qua de re disputatio inchoanda est prolixior : neque enim aduersarii vel hoc loco suis artibus renuntiarunt. Expendam horum argumenta prius, tum nostra.

V. Non excipitur vxor, inquit Bellarminus: sed tantum mater, soror, reliquæ. Ita est, inquam : At hanc in primis exceptam oportuit. Hoc vero negatur. Excipiuntur enim necessario ea tantum, quæ verborum eodem ambitu comprehendi possunt: at non solent, quæ sunt extra eum ambitum. Numerorum 26. *Hic est numerus filiorum Israel, qui descripti sunt à Moyse, & Eleazaro Sacerdote in campestribus Moab supra Iordanem contra Iericho. Inter quos nullus fuit eorum, qui ante numerati sunt à Moyse & Aaron in deserto Sinai. Prædixerat enim Dominus, quod omnes morerentur in solitudine : nullusque remansit ex iis, nisi Caleb filius Iephone, & Iosue filius Nun.* Exceptos vides duos tantum: sed cur non plures? puta filios Salphaad, filios Hepher, alios qui statim nominantur capite sequenti? Nempe quia hi non poterant comprehendi in numero eorum qui censi fuerant in deserto Sinai : at ille Caleb & Iosue poterant. Itaque horum necessaria fuit exceptio, illorum absurda. Poster. Chronic. 21. *Nec remansit ei filius, nisi Ioachaz, qui minimus natu erat.* Cur Ioachaz tantum exceptus : non vxor, non seruus? Nimirum, quia non dictum, *Nemo remansit ei*: sed strictius *non remansit ei filius*: at Ioachaz filius : itaque fuit excipiendus. Vxor aut seruus, non filii : itaque non erant excipiendi. Infinita dari possunt exempla : etiam ex vsu quotidiano. Similiter oportuit exceptas matrem, sororem, auiam: quia possunt contineri nomine ἐπεισάκτων γυναικῶν : at non vxor.

VI. Addit Bellarminus : Nunquid vxores ancillas habere possunt in eadem domo? Et Ferrarius eadem mente. Absurdum esset permitti Episcopis vxores, nec permitti tamen vllam extraneam mulierem ad seruitia, aut etiam curandos infantes.

VII. Imo licuit habere. Nouella 123. τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, καὶ ὑποδιακόνοις καὶ πᾶσι τοῖς ἐν κλήρῳ τεταγμένοις μὴ ἔχουσι γαμετάς, *Presbyteris, Diaconis, & Hypodiaconis, ac omnibus in Clero constitutis, nec habentibus coniuges, inhibemus*, γυναῖκά τινα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἔχειν, *vllam mulierem introductam habere.* Viden' inhiberi non absolute omnibus, sed cum exceptione non habentibus vxores? cur non enim præsentibus vxoribus; cum licuerit, præsentibus illis non suspectis personis? Nam neque verisimile has carere potuisse omni ancillarum ministerio : & Trullanus Canon quintus eo facit, Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι, τῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκφερομένων ἀνυπόπτων προσώπων ἐκτὸς διάγων, γυναῖκα κεκτήσθω ἢ θεραπαινίδας, τὸ ἀνεπίληπτον ἑαυτῷ ἐντεῦθεν τηρῶν, *Nullus eorum qui in sacerdotali Catalogo recensentur, si extra eas personas, quæ in canone ponuntur esse abque suspicione, viuat, mulierem possideat, vel ancillam, hac etiam parte solicitus vt ne sit obnoxius reprehensioni.* Audin' iis solis interdici ancillas, qui secum non haberent matrem aut sororem, aut auiam? Ergo reliquis habere licebat. Cur ergo prohibuissent Nicæni Patres? Aut, cur hi supponunt prohibuisse? At non exceperunt. Fateor : neque enim erant γυναῖκες συνείσακτοι.

VIII. Nec plura bonus excogitare potuit Bellarminus. Ast Horantius: non dixit τὴν συνείσακτον cum articulo, ne singularem quampiam acciperemus, sed quamcunque siue vxorem, siue non vxorem. Turrianus. Συνείσακτον dixit ἀορίστως; id est, infinite, & sine articulo, vt intelligeremus, quamcunque mulierem, siue vxor esset, siue non vxor.

IX. Concedo defectum articuli obstare, ne singularem quampiam intelligamus; quanquam si contra disputem, nihil sit, quod vereat ne me exempla deficiant. Sed quanta his Sophistis accidit ἀῤῥησία, qui, quod de singulari posuerunt, de vniuersali concludunt? Nam vxor & non vxor, singulares mulieres non significant, sed mulierum quædam genera, siue species malis, aut ordines. Omnino ita est: cum prohibuit συνείσακτον intelligi, non vnam aliquam singularem, puta Annam : sed vniuersaliter quamcunque, siue Annam, siue Mariam, siue Claudiam, quocunque tandem proprio nomine nuncupes. Sed intelligi, siue vxorem, siue non vxorem, tum demum crediderim, cum probatum fuerit, eo nomine vxorem comprehendi. Matth. 10. *Ne comparate autem, neque argentum, neque æs in zonis vestris, neque peram ad iter.* En tibi hæc omnia ἀορίστως æque ac illud : itaque sine dubio sensus, ne quam haberent peram : non hanc potius, quam illam, aut aliam. Sed, si quis dicat, ergo prohiberi peram omnem, siue ea vestis sit, siue non : poterunt risum tenere Papistæ subtilissimi? Nimirum id demonstrari sibi volent, vtrum vestis sit pera : nam si non sit, ne contineri quidem hoc interdicto patientur.

X. Iidem rursus συνεισάκτους vocant Antiochenses quascunque mulieres, vt est in Eusebio, historiæ libro septimo capite trigesimo.

XI. Sed hoc argumentum nullum, mendacium merum. Apud Eusebium tantum legas Antiochensium id vocabulum esse : at, quas, qualesue mulieres designaret, non legas. Id ipsa verba doceant. Literæ sunt multorum piorum, Paulum Samosatensem accusantes multorum criminum : & huius inter alia, quod eius generis mulieres, tum ipse haberet, tum suo clero permitteret, τὰς δὲ συνεισάκτους αὐτοῦ γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, οἷς καὶ τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀνίατα ὄντα συγκρύπτει συνειδὼς καὶ ἐλέγξας, ὅπως αὐτοὺς ὑπόχρεως ἔχῃ περὶ ὧν λόγοις καὶ ἔργοις ἀδικεῖ, τί ἂν ταῦτα γράφοιμεν; Christophorsonus reddidit, *Præterea, quid est, cur literis prodamus, ascititias illius mulieres (quas συνεισάκτους Antiocheni appellant) & mulieres etiam Presbyterorum & Diaconorum suorum, quorum non hoc peccatum solum, sed alia prope insanabilia, cum eorundem conscius esset, explorateq; cognita haberet, callide occultauit, quo illi ita ipsi obaratique astrictique, dum sibi ipsis metuebant male, scelerum quæ ille verbo vel facto consciuisset, reum agere non aliquando auderent.* Viden' nihil vltra nomen explicari?

XII. Sed si infinite quascunque mulieres intelligeret, cur addidit, non iam articulum dico, etsi acutis aduersariis hoc penè iustæ fuit demonstrationis loco : sed, cur nō simpliciter τὰς αὐτοῦ γυναῖκας, quo modo sine dubio mulieres appellantur ἀορίστως, sed addidit συνεισάκτους? Otiosene, & tantum, vt detineantur diutius aures? An potius, quomodo, νόμιμον γυναῖκα cum dicit quis, non quamlibet in animo versat? Deinde has mulieres ei Episcopo, eiusue Presbyteris & Diaconis fuisse, id in peccatis numeratur. At si reliqua nolint, hoc saltem attendere debent, Græcos esse eos, qui scribunt : & apud Græcos, nunquam peccato imputatam vxorem legitimam, saltem ductam ante ordines.

XIII. Iidem Arelatensis Concilii secundi Canonem tertium, pro interprete, adsciscunt. Hæc enim Synodus Canonem Concilii Nicæni sequens, & velut eius interpres ante mille ducentos annos sic statuit, *Si quis de Clericis à gradu Diaconatus in solatio suo mulierem, præter auiam, matrem, sororem, filiam, neptem, vel conuersam suam vxorem habere præsumpserit, à communione alienus habeatur.* Mulierem συνείσακτον vertit eam, quæ habetur in solatio. Vxorem vero conuersam, quæ continentiam promiserit, cum ordinationi viri sui assensa est.

XIV. Sed, quod tam facile sumunt, vtrumque constanter nego : Vxorem conuersam, id est, quæ continentiam promiserit? Scio vsurpatam postrema ætate, conuersionem pro Monachatus professione : sed primis seculis, nusquam dum obseruatum. Longe pronius, pro Christianismo. Tum enim temporis (& dicitur sub Syluestro hæc habita Synodus) frequens erat ab Ethnicismo transitus : vnde & coniugatorum religio non eadem : quare hoc loco intelligitur Episcopi vxor etiam ipsa debere esse conuersa ad Christianitatem. Hinc alterum patet : non idem esse mulierem habere in solatio suo, & habere συνείσακτον : nimirum, quia hoc strictius, illud latius : quia in solatio sit etiam vxor : quæ tamen non sit συνείσακτος. Interea patet ex isto Canone, vxores vna fuisse, vna habitasse cum Diaconis, cum presbyteris : imo & cum Episcopis : quod tamen cœlibatarii ferre non possunt.

XV. Superest testis Basilius laudatus Turriano, Horantio, Ferrario. Basilius ergo, Epistola ad Gregorium, inquit, Ferrarius, qui vxorem retinebat quantumuis presbyter, opponit ei hunc Nicænum Canonem; tanquam legem, qua teneretur ab ea secedere; quantacunque excusatio esset ætatis septuagenario. Sic Ferrarius per compendium. At illi totam describunt Epistolam ex Balsamone, hunc in modum : iuuat enim ab eis sumere, vt eorum fides quanta sit, constare queat, *Legi literas tuas tolerantissime, illudque miratus sum, quod cum posses te mihi breui & facile reipsa excusare, malis in crimine perseuerare & longa oratione vulnus periculosum curare tentes, Nos vero Gregori, neque primi, nec extremi legem tulimus, ne mulieres cum viris Deo dedicatis habitarent. Lege Canonem editum in Concilio Nicæno, qui plane vetuit habere has domi mulieres. Cœlibum vero hæc est gloria & splendor, mulierum conuictu carere, vt iam qui castimoniam nomine profiteatur, re vero ipsa ea faciat, quæ facere solent, qui cum mulieribus habitant, perspicuum sit hunc decus & dignitatem ipsam virginitatis, aut castimoniæ, appellatione tantum consectari, ab ipsa vero non honesta voluptate non se temperare. Et vero magis oportuit te precibus nostris facile acquiescere, quod te ais liberatum esse ab omni libidine & corporis lasciuia : nam neque te credo annos natum septuaginta libidinose & incontinenter. cum vxore viuere, neque, quasi aliquid turpe feceris decretum fecimus : sed quoniam nos Apostolus docuit, ne offensioni & scandalo essemus fratri. Scimus autem quod à quibusdam integre fit, solere aliis occasionem peccandi præbere : hac de causa præscripta sanctorum patrum secuti, iussimus, vt vxorculam excluderes. Quid igitur chorepiscopum criminaris, & veterum simultatum memor es? quid de nobis quereris, quasi facile calumniis aliorum excipiendis aures patefaciamus? ac non potius te ipsum accusas, qui non passus fueris, ab ista vxoria consuetudine auelli? Eiice ergo eam domo, & include in monasterium : sit illa inter virgines, & tibi ministrent viri, nec nomen Dei per vos blasphemetur.*

tur. *Quandiu verò in hac labe & macula perstiteris, nihil te iuuabunt tam multa ista, quæ ad me scribis, quin potius vsque ad extremum vitæ à sacrorum administratione vacabis, vacationisq; tuæ rationem referes Deo. Quod si ausus fueris, antequam vitam exueris, culpamque emendaris, sacerdotio fungi, eris vniuerso populo anathema, vt qui te receperint omni ecclesiastica communione priuentur.*

XVI. Hactenus Basilius: cuius mihi partem Græce videre contigit, in iuris Græco-Romani tomo primo, lib. 8. extremis responsis de causis matrimonialibus. Sed integram postea, in Basilij editione Parisiensi Græcolatina: sic tamen, vt pro Gregorio ad Paregorium sit scripta. Vnde mihi in promptu est, asserere nihil agi apud Basilium de vxore, sed tantum de ipsa subintroducta muliere, quam negaui iam vxorem fuisse. Itaque iubeo obseruari immanem Turriani, nec tamen nouam audaciam: solet enim, quæcunque vertit, nulla religione teneri vt non trahat in suam sententiam, quo iure, qua ve iniuria. Inde habes nunc, *Qui plane, vetuit habere has domi mulieres*: quæ verba quis suspicaretur esse à Nicæno Concilio? Et sunt tamen, atque in iis hoc ipsum συνεισάκτων, quo de agimus: φανερῶς ἀπηγόρευσε συνεισάκτους μὴ εἶναι. Heruetus vertit, *Qui aperte prohibet ne sint introductitiæ.* Itaque Balsamon annotauit, *Eas autem introductitias appellauit tertius dictæ Synodi canon, quæ introducuntur in ædes sacratorum hominum, qui vxores non duxerunt, & cum eis cohabitant.* Nota, eos homines, qui vxores non duxissent: & dici to συνεισάκτους esse vxores. Credo appellatas Focarias in Concilio Vestmonasteriensi, cuius meminit Bzouius in appendice ad Spondani Epitomen anno millesimo ducentesimo, *Clerici in sacris ordinibus constituti Focarias non habeant.* Nam Gallicum prouerbium eas dicit haberi *A pot & à feu.*

XVII. Sed ab eodem more, ab eadem, inquam, audacia sunt iterum ista, *Incontinenter cum vxore viuere: vt vxorculam excluderes: ab ista vxoria consuetudine auelli*; vbi tamen Græce est mulier tantum: ἐμπαθῶς γυναικὶ συνοικεῖν· χωρισθῆναί σε τῆς γυναικός: vnde Heruetus vertit, *Cum muliere habitare: vt à muliere separeris: à consuetudine cum muliere non potes recedere*: longe latiore sensu: nam, etsi mulier sit quæcunque vxor est: at non vxor tamen quæcunque mulier. Nam quod Horantius γύναιον mauult vxorculam, temere facit. Plutarchus in Pelopida, describit a Philida vocatos in conuiuium tyrannos Thebanos, simul iis promissa γύναια τῶν ὑπάνδρων, quæ Amiotus magni nominis apud nos interpres, reddidit *Femmes de plaisir*, id est, scorta. Idem Timoleonte, Dionysium tyrannum Siciliæ describit διαπληκτιζόμενον ἐν μέσῳ τοῖς ἀφ' ὥρας ἐργαζομένοις γυναίοις, *altercantē publice cum mulierculis, formam prostituentibus.* Epiphanius Ebionitis, Γυνή τις ἐλευθέρα ἐτύγχανεν ἐν τῷ λουτρῷ, *Mulier quædam libera erat in balneo*: περιέτριψεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν τῇ πλευρᾷ τῆς γυναικός; *affricuit latus suum lateri mulierculæ.* Cyrillus Glaphyrorum primo ipsam Euam in creatione γύναιον dicit.

XVIII. Et viderunt Turrianus atque Horantius (& ab illo iste sumpsit) posse accusari versionem: itaq; occuparunt. Si negauerint vxorem fuisse Gregorij presbyteri, respondeant quæso, cur non permisit mulieri isti, vt nuberet, si hoc mallet? cur, inquam, iussit includere monasterium inter virgines? quod suis vxoribus sexta Synodus iussit facere Episcopos.

XIX. Sed solutio facilis. Nam primum, quid, si non iubeat absolute includi monasterio? Sic Balsamon, *Mihi videtur magnam differentiam esse ancillæ & coniugis legitimæ: & propterea illic* (id est in Trullensi canone) *Episcopus coactus est curam gerere & corporis & animæ salutis suæ coniugis: Hic autem* (id est in Epistola Basilij) *solum habet necesse scandalum per separationem tollere: sed non ipsam mulierem iure cogi dicit quispiam, vt vel inuita tonsuram suscipiat. Et ideo intelligo esse necessariam solam separationem, non etiam tonsuram: sin autem ea fiat mulieris voluntate, duplicatur bonum, & fit melius.* Secundo: solebant hæ συνείσακτοι ex iis esse plerumque, quæ ipse continentiam profitebantur, vt paulo post fiet manifestum. Quid ergo mirum, si virginitatem professam voluit Basilius intra monasterium esse cum virginibus? Sextæ autē Synodi Canon, primo nondū erat institutus: deinde disertus est de Episcopi vxore: nam presbyterorum longe alia ratio erat: at iste Gregor. ad quem Basilius scribit, presbyter erat, non Episcopus.

XX. Nihil habent ergo, quo probent τὰς συνεισάκτους esse vxores: vt non sine causa Posseuinus abstinuerit ab hoc corio. *Neque vero*, inquit, *litem fecero meam, vtrum mulieres, quæ in Canone Nicæno συνείσακτοι, à vetere interprete subintroductæ, ab aliis extraneæ dicuntur, vt & Ancyrana Synodus vocat, siue has, siue alias συνερχομένας, pro sacerdotum vxoribus accipiendæ sint: necne.* Et erat Posseuinus Iesuita, nulli Iesuitæ secundus audacia: vt non immerito coniicere possimus eius hac in parte diffidentiam, in modestioris ingenij viro futuram plenam confessionem. Sed nos, quod ille dissimulauit, quod illi contra asseruerunt, nunc imus probatum.

XXI. Primum argumentum: ab ipso Canone Nicæno. Nulla legitima vxor interdicitur omnibus omnino clericorum gradibus. At hæc συνείσακτος interdicitur omnib. omnino ordinib. Ergo hæc συνείσακτος non est vxor legitima. Maior patet: quia, ipsis etiam agnoscentibus Papistis, vxor legitima prohibetur duntaxat Episcopis, Presbyteris, Diaconis, Hypodiaconis: minoribus autem permittitur ordinibus. Minor est manifesta ex disertis canonis verbis, Μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν κλήρῳ: *non Episcopo, non Presbytero, non Diacono, nec alicui omnino qui in clero est.*

XXII. Turrianus soluens, non de vxoribus eorum, inquit, sed de aliis mulieribus synodus intelligit. Et hoc sane est, inquam, quod volumus: hoc, inquam, ipsum non intelligi de vxoribus, sed de mulieribus, quæ non essent vxores. Sed si verum in minoribus, cur falsum in maioribus? Aut cur non in minoribus illa omnia, quæ paulo ante videri volebant vrgere tanquam certissimas demonstrationes: non additum articulum, συνεισάκτους quascunque esse mulieres, non exceptas vxores? & si quæ alia. Nimirum superba res est Papista: argumentis etiam suis momentum addit, & demit pro arbitrio: atq; adeo hic, quæ omnia in Episcopis, Presbyteris, Diaconis, necessario vxores significabant, quia sic libebat, nunc contra in Acolytis, Cantoribus, Ostiariis Lectoribus, vxores non significant: quia rursus sic lubet. Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?

XXIII. Huic illustrando argumento est Nouella 123. vbi manifestissimū discrimen inter Episcopum, & reliquos clericos. Nam cum istis interdicatur duntaxat συνείσακτος, & quidem non habentibus vxorem: tum vero illi ἁπλῶς quæcunque mulier. Sic enim statuit: Τοῖς δὲ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, καὶ ὑποδιακόνοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐν κλήρῳ τεταγμένοις μὴ ἔχουσι γαμετὰς, κατὰ τοὺς θείους κανόνας ἀπαγορεύομεν καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων κανόνων δύναμιν, γυναῖκα τινα ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ ἐπείσακτον ἔχειν δίχα μέντοιγε μητρὸς, καὶ θυγατρὸς, καὶ ἀδελφῆς, καὶ τῶν ἄλλων προσώπων ἅπερ πᾶσαν ὑποψίαν ἐκφεύγει: *Presbyteris, Diaconis, Hypodiaconis, & omnibus in clero constitutis non habentib. vxores iuxta diuinos Canones interdicimus nos etiam, ex vi sanctorum canonum, vllam mulierem domi habere introductam, excepta matre, filia, sorore, & aliis personis quæ sunt extra omnem suspicionem.* At paulo post, Ἐπισκόπῳ δὲ μηδὲ μίαν παντελῶς γυναῖκα ἔχειν ἢ μετ' αὐτῆς οἰκεῖν συγχωροῦμεν: *Ast Episcopo nullam omnino mulierem habere siue vna cum ea permittimus habitare.* Nota reliquis prohiberi συνεισάκτους, istis vero omnes omnino. Nēpe ex eo discrimine, de quo alias diximus, cum seuerior disciplina prohibuit etiam coniugia Episcopis: non itidem reliquis clericis.

XXIV. Secundum argumentum: Vxor separatur ab introducta. Nouell. 123. prohibetur omnibus Clericis, non habentibus vxores, habere ἐπείσακτον, Eia non habebant vxorem, & tamen assumebant extraneam. Ergo, non vxor inter extraneas. In Concilio Turonico 1. Canon 2. *Decreuimus, vt Sacerdos, vel Leuita, coniugali concupiscentiæ inhærens, vel à filiorum procreatione nō desinens, ad altiorem gradum non conscendat, neq; sacrificia Deo offerre vel plebi ministrare præsumat.* At canon tertius, *Decreuimus, vt nullam clerici cum extraneis fœminis habeant familiaritatem. Si quis clericus, post interdictum Episcopi sui illicitis familiaritatibus extranearum fœminarum voluerit inhærere, à communione habeatur alienus.* Similiter Concilium Turonicum II. de Extraneis agit can. 10. *Nullus deinceps Clericorum pro occasione necessitatis faciendæ vestis, aut causa ordinanda domus extraneam mulierem in domo sua habere præsumat.* Item XI *Nullus ergo Clericorum, non Episcopus, non Presbyter, non Diaconus, non Subdiaconus, quasi sanctimonialem aut viduam, vel ancillam propriam pro confirmatione rerum in domo sua stabilire præsumat: quæ & ipsa extranea est, dum non est mater, aut soror, aut filia. Si quis de hac re statuta Patrum vel nostra temerare præsumpserit, excommunicetur.* At de vxorib. Episcoporum can. 13 *Episcopus coniugem vt sororem habeat.* Et reliqua, quæ alias citauimus. Eadē ratio est Synodi Augustanæ, editæ tom. 5. Antiquæ Lectiōnis ab Henrico Canisio. Can. 1. *Si quis Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum, vxorem acceperit, à sibi iniuncto officio deponendus est.* Item can. postremus, *Episcopus, Presbyter, Diaconus Subdiaconus, vt in multis Conciliis firmatum est, quia diuina ministeria contrectant, ab vxorib. abstineāt.* At can 4 *Nullus in Clericatus officio manens, mulierem subintroductam secum habitare permittat. Si vero aliqua suspicionum maculis adspersa, contra hac agere tentauerit, ab Episcopo vel eius misso virgis cæsa, detondeatur.*

XXV. Nota: primo diuersis canonib. agi de Vxoribus, & extraneis, quas easdem συνεισάκτους esse, non est controuersum. Quorsum hoc, si omnis vxor συνείσακτος, siue extranea? Nota secundo aliter puniri qui vxore vtitur & qui extranea. Nota deniq; nullam pœnam assignari vxori, assignari autem extraneæ. Quæ omnia, si nihil distinguant, age dicamus ne lucem quidem & tenebras, diem & noctem separare.

XXVI. Sed & Nazianzeni Epigramma Posseuinus, Τὰς δὲ συνεισάκτους, ὡς δὴ φάσκουσιν ἅπαντες, οὐκ οἶδ' εἴ τε γάμῳ θήσομεν, εἴ τ' ἀγάμοις θήσομεν, εἴ τε μέσον τι φυλάξομεν. *Subintroductas, quas omnes appellant, nescio an nuptis adscripturi simus, an inter innuptas posituri, an vero tertium locum eis reseruaturi.* Chrysostomus homilia de iis qui fouent sorores adoptiuas, *Maioribus nostris duæ tantum cognitæ fuerunt causæ, propter quas mulieribus viri cohabitēt,* has causas explicat: vnam coniugium, alteram stuprum. Post: *atqui*, inquit, *nostra hac ætate tertius quidam nouus & insolitus mos prodiit*: tum συνεισάκτους describit, εἰσὶ γάρ τινες, οἱ γάμου καὶ συνουσίας χωρὶς ἀπειρογάμους ἀγόμενοι καθίζουσιν διηνεκῶς. *Sunt enim nonnulli, qui puellas nuptiarum inexpertas domum ducant, & vsque in extremam senectam inclusas tenent.* Ex his patet has συνεισάκτους longe alias esse ab vxoribus.

XXVII. Tertium argumentum: Quia etiam laicis mulier συνείσακτος interdicitur: at non interdicitur vxor. Illud probatur ex responsis Eliæ Metropolitani Cretæ, quæ sunt in libr. 1. Responsorum, quæ extant tomo 1. iuris Græco-Romani. Secundum responsum est ad quæstionem, εἰ δεῖ τοῖς μέχρι ἐσχάτης ἐκπνοῆς συνεισάκτῳ γυναικὶ συμφθειρομένοις μεταδιδόναι τῶν θείων ἁγιασμάτων, ἢ μή; *An ei qui ad extremum vsque spiritum cum extranea turpem transegit vitam, sint largiendæ diuinæ sanctificationes, necne?* Respondet cum distinctione: Eum n. vel pœnitentiam testari: καὶ ἐκλιπαρεῖν τοῦ δεσποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος ἀξιωθῆναι: *postulare Dominici corporis & sanguinis communionem mereri*: Vel οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιδεικνῦσαι, *Nihil tale ostendere.* Ab hoc Elias τὸν προσκεκλημένον ἱερέα πόρρω ἀφίστασθαι; *aduocatum sacerdotem procul absistere*: Sed illū admitti ad communionem, ἀξιωθήσεσθαι τούτου, πίστει τῆς περὶ Θεοῦ φιλανθρωπίας: *obtineat quod petit propter fidem diuinæ misericordiæ.* Indulti huius rationem repetit ex decimo tertio Canone Nicæno, quo nihil habetur peculiare presbyteris, sed commune omnibus Christianis, nemini pœnitenti, & in extremis posito, negandum viaticum. Sed responsum tertium est manifestius: Nam quæstio erat, πῶς δεῖ καλεῖν τὸν μετὰ τὴν τελευτὴν τῆς ἐκ πρώτου γάμου συναφθείσης αὐτῷ συνεισάκτῳ συνοικοῦντα, καὶ ταύτῃ συμμολυνόμενον, τὸ αὐτὸ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τῆς ἐκ δευτέρου, ἐπὶ συνείσακτον ἀποκλινόμενον· καὶ εἰ τὸν μὲν δίγαμον, τὸν δὲ τρίγαμον ἢ πόρνους ἁπλῶς. *Quonam modo vocandus sit is, qui post mortem coniugis ex primo matrimonio, habitat cum extranea, & cum ea coinquinatur: item qui post obitum secundæ vxoris ad extraneam diuertit: an ille binubus, hic trinubus, an simpliciter scortatores.* Quis dubitet hic agi de laicis, cum audiat secundas tertiasq; nuptias. Nam has non permissas clericis manifestum, ex ea quæ tunc temporis obtinuit disciplina.

XXVIII. Quartum argumentum: quia hoc genus mulierum ab iis habebatur viris, qui ἀγαμίαν profitebantur. Concilium Carthaginense. 1. can. 3. *Vt nullis liceat ab affectu abstinentibus carnali apud extraneas pariter cōmorari. Nullus igitur, nullaque sanctimoniæ & virginitati deseruiens, propter blasphemiam Ecclesiæ, si vobis placet, in vna domo cum extraneis penitus commorari debeat. Vniuersi dixerunt, Qui nolunt nubere, & pudicitiæ mulierem eligunt partem, hæc vitare debent.* Matthæus ille Monachus,

συνεισάκτους δέ φησι τὰς ἑλομένας συνοικεῖν ἱερεῦσιν ἀζύγοις, τὰς πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρείας αὐτοῖς διακονουμένας. *Vocat autem extraneas, vel introductitias, quæ cohabitare cum expertibus coniugij sacerdotibus eligunt, dum in illis operam suam exhibent, quæ necessarios ad vsus spectant.* Et eodem modo Balsamon, supra citatus in illam Basilij Epistolam, *Eas introductitias appellat tertius dictæ Synodi canon, quæ introducuntur in ædes sacrorum hominum qui vxores non duxerunt, & cum eis habitant.* Et vero ipse Basilius non solum testabatur se non credere septuagenarium ἐμπαθῶς γυναικὶ συνοικεῖν sed etiam ita admonebat: ἀγαμίαν ἐν τούτῳ ἔχειν τὸ σεμνὸν, ἐν τῷ κεχωρίσθαι τῆς μετὰ τῶν γυναικῶν διαγωγῆς. ὡς ἐὰν ἐπαγγελλόμενός τις αὐτὴν τῷ ὀνόματι, ἔργα τὰ ταῖς γυναιξὶ συνοικοῦσιν ποιῇ, δῆλος ἐστὶ τὸ μὲν τῆς παρθενίας σεμνὸν ἐν τῇ προσηγορίᾳ διώκων, τοῦ καθ' ἡδονὴν ἀπρεποῦς μὴ ἀφιστάμενος. *Cœlibatus dignitatẽ in eo consistere, vti quis à consortio muliebri secedat: adeo vt, si quis eum nomine professus, reapse faciat ea quæ solent, qui cum mulierib. versantur, is manifestus sit virginitatis decus in sola appellatione affectare, at voluptatis indecentiam non auersari.* Nam quid habuisset virium hæc exhortatio sumpta à cœlibatus natura apud eum, qui ipse coniugalem vitam profiteretur? Denique Iustinianus Nouella 123. Τοῖς δὲ πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ ὑποδιακόνοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐν κλήρῳ τεταγμένοις, μὴ ἔχουσι γαμετὰς, κατὰ τοὺς θείους κανόνας, ἀπαγορεύομεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν τῶν ἁγίων κανόνων δύναμιν, γυναῖκά τινα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἐπείσακτον ἔχειν. *Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis, omnibusque aliis in clericatus ordine constitutis, non habentibus vxores, iuxta diuinos canones prohibemus & nos, vigore sanctorum canonum, habere quancunque mulierem domi introductitiam.* Photius in Nomocanone, titulo octauo, capite decimo quarto: ἡ δὲ δευτέρα διάταξις τοῦ αὐτοῦ πρώτου τίτλου τῶν νεαρῶν λέγει, μηδεὶς κληρικὸς γυναῖκα μὴ ἔχων, ἐπείσακτον ἐχέτω. *Secunda vero constitutio eiusdem tituli Nouellarum dicit, Nullus Clericus, qui vxorem non habet, habeat in domo sua introductitiam.* Viden' diserte, non omnibus interdictum, sed non habentibus vxores. Nisi forte Imperatori diem dicat Horantius, qui Balsamonem ausus sit temeritatis damnare ob eam ipsam causam, nimirum quod ἀζύγοις assignaret subintroductitias.

XXIX. Quintum argumentum: Hæ mulieres profitebantur ipsæ abstinentiam, & assumebantur eo prætextu. Habes ex Chrysostomo homilia aduersus eos qui fouent sorores adoptiuas. *Maioribus*, inquit, *nostris, duæ tantum cognitæ fuerunt causæ, propter quas mulieribus viri cohabitent. Et vna quidem vetus est ac iusta, rationique consentanea, nempe matrimonium. Altera vero, posterior, & ex confesso iniusta, & legi aduersa, nempe stuprum. Atqui nostra hac ætate tertius quidam nouus & insolitus mos prodiit, cuius causam haud facile inuestigaueris. Sunt enim nonnulli, qui puellas nuptiarum inexpertas domum ducant & vsque in extremam senectam inclusas tenent ac fouent, non procreandorum puerorum gratia, negant enim se cum illis rem habere: neque libidinis causa, aiunt enim, quod illas & integras & incorruptas seruent.* Nota, non tantum non vsos esse ijs viros qui assumebant, sed etiam assumpsisse, vt non vterentur, quod de vxore absurdum est. Nam cum constet ea ætate non superinductas sacerdotio nuptias: necesse erat, si vxores fuissent, ductas ante sacerdotium fuisse, ac proinde in spem liberorum. Non ergo vt incorruptæ manerent.

XXX. Sextum argumentum: Quia harum subintroductarum vsus carnalis erat prohibitus: atque adeo scortatio. Hoc patet ex Elia Metropolitano Cretensi in responsis matrimonialibus. Nam in tertio hæc diserta sunt. τοῦτο δὲ προστέθεικε, Pauli illud intelligit, *Cui vult nubat, tantum in Domino:* τὰς πορνικὰς κωλύων συμπαθείας καὶ συναφείας, ὁποῖαι δὴ καὶ τῶν συνεισάκτων. *Hoc aũt addit, scortarios vetans affectus, & congressus, quales sunt & extranearum mulierũ.* Et post, claudens responsum, καὶ ταῦτα περὶ διαφορᾶς γάμων τε καὶ πόρνων, μεθ' ὧν δὴ τάττονται καὶ οἱ συνεισάκτοις συνοικοῦντες. *Et hæc de differentia nuptiarum & scortatorum, cum quibus collocantur etiam qui cum extraneis mulieribus habitant.* Et hinc sine dubio magnum illud suspicionis incommodum, imo crimen, quod huiusmodi viris obiiciebatur. Et quidem notanda hæc Chrysostomi verba, hanc ipsam causam tractantis Clericorum, inquam, subintroductas fouentium. *Etenim cum legitima muliere congredi, quum non sit vititum, concupiscentiæ vehementiam demulcet, & sæpe numero satietatem affert, immodicum restinguens ardorem.* Atque hoc quidem tanto potentius, quanto certius, & apud solos Græcos in vsu fuisse hoc genus mulierum: neque enim legas apud Latinos: & in Græca Ecclesia ne Papistas quidem negare, non interdictum fuisse presbyteris vsum coniugum ductarum ante ordinationem.

XXXI. Quare nihil certius, quam non posse συνεισάκτων, siue ἐπεισάκτων, subintroductarum, siue extranearum nomine, comprehendi legitimas vxores: & abuti Papistas tertio Nicænæ Synodi Canone in eam rem.

Cap. IX.

De reliquis Synodis. Deque Patribus.

I. Alias Synodos Bellarminus recenset. Ancyranam, Canon. 10. *Diaconos qui in ipsa ordinatione non protestantur se velle vxorem habere, non posse post ordinationem eam ducere, si autem protestentur, posse ducere, quia tunc censetur Episcopus cum eis dispensasse.* Neocæsariensem, Canon. 1. *Presbyter, si vxorem duxerit, ordine suo moueatur.* Trullanam, Canon. 6. prohibentem ne Episcopi, Presbyteri, Diaconi, aut Subdiaconi, post ordinationem vxorẽ ducant: & Canon. 48. ne Episcopus cohabitet vxori. Carthaginensem secundam Can. 2. *Omnib. placet, vt Episcopi, Presbyteri, Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes etiam ab vxorib. se abstineant.* Cuius ratio redditur, *Vt quod Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus.* Romanam secundam sub Syluestro, prohibentem Canon. 8. Subdiaconis ne vxores vllo modo ducere audeant. Arelatensem secundam, cauentem Canone 2. ne vllus coniugatus ad sacerdotium assumatur, nisi continentiam ab vxore promiserit. Turonensem 1. Canone 1. & 2. item secundam, Canone vigesimo, Agathensem cap. 9. Aurelianensem tertiam, Canone secundo. *Vt nullus Clericorum à Subdiacono & supra, propriæ, si forte iam habeat, misceatur vxori.* Elibertinam Canon. 33. *Placuit in totum prohibere Episcopis, Presbyteris, Diaconis, ac Subdiaconis, abstinere se à coniugibus, & non generare filios,* Toletanam secundam Canone 1. quartam, 26. octauam 6. Aquisgranensem capit. 6. Vormatiensem capit. 9. Moguntinam cap. 10.

II. Inter eas Synodos, quantæ sit fidei Romana illa sub Syluestro, alias adnotatum. Primas omnium seligo, Ancyranam, Neocæsariensem, & hanc ipsam Romanam, siue ea legitima sit, siue supposititia. Quæ nullæ cœlibatum sanciunt, sed tantum nuptias prohibent post ordinationem. Et quidem tam aperte, vt argumentis opus sit nullis, sed tantum nuda verborum recitatione. Sic Neocæsariensis iubet τῆς τάξεως μετατίθεσθαι, ordine remoueri, presbyterum ἐὰν γήμῃ: *si vxorem duxerit.* Romana, ne vxores vllo modo ducere audeant. Quis ausit dicere, nihil interesse inter ducere vxorem, & vti ducta? Sed canon. 19. disertius, *Nemo presbyter à die oneris presbyterij sumat coniugium.*

III. Et hic Baronij quis non miraretur confidentem audaciam? Anno trecentesimo vigesimo quarto, §. 28. *Subdiaconis nuptias penitus interdixit:* quanquam hoc non alienum: si nuptias intelligeret celebrandas, sed §. sequ. *Sed & ne presbyter à die suscepti gradus presbyterij coniugium inire deberet. Verum, quod ait de non ineundo coniugio, non de ducenda vxore est intelligendum (nam id etiam in eodem Concilio Subdiaconis fuisse vetitum dictum est) sed de vitando cum fœmina contubernio.* Quasi verborum significata soli essent Baronio expedita: & Latine sciret nemo, nisi qui Annalium farraginem compilasset. Itaque non est opus argumenta congerere confutandæ tantæ impudentiæ.

IV. Prohibentur ergo, vt dicebam, nuptiæ post initum ordinem, contrahendæ, non vero contractarum vsus. Imo Ancyranus Canon, ne illas quidem præcise, sed tantum, si ordinandus promisisset non contracturum. Alioquin liberum fuisse non promittere, ac proinde & contrahere, post ipsam illã ordinationem. De Trullana Synodo superfluum sit repetere quæ præcedente libro satis multa dicta fuere.

V. Et vero vno verbo notandum, nullas Græcas posse proferri Synodos, siue mericas, siue Oecumenicas, quæ vsum coniugij prohibuerint, vlli clerico, exceptis Episcopis, in Trullo. De Latinis, quæ nullæ fuerunt Oecumenicæ, aliud iudicium: pleræque enim in hanc partem fuere seueriores. Sed his cur illas non opponamus? Neq; enim eorum sana sententia, qui separant vt nationes, sic dogmata: tamque alia Græcis iura permittunt, quam aliud cœlum, vt apud alios permittantur coniuges, apud alios prohibeantur. Vbi n. vna fides? Nos ita statuimus, aut vbique prohibendas, aut vbique permittendas.

VI. Tamen Elibertinam Synodum non recitant bona fide: *Placuit in totum prohibere Episcopis, Presbyteris, Diaconis, ac Subdiaconis abstinere se à coniugibus, & non generare filios.* Atqui in Tomis Conciliorũ legas, *Episcopis, Presbyteris, Diaconis, ac Subdiaconis positis in ministerio:* quod sonat dum ministrant, dum funguntur officio. Non ergo semper abstinere, sed tantum aliquo tempore: sicut Paulus quoslibet Christianos, cum vacandum fuerit precibus & ieiunio.

VII. Quomodo Carthaginenses Patres Concilij II. Canone 2. dixerunt, *Omnibus placet, vt Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, vel qui sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes, etiam ab vxoribus se abstineant.* Iidem 3. (quem habes apud Gratianum distinct. 84.) multo consideratius, *Cum de quorundam clericorum, quamuis ergo vxores proprias, incontinentia referretur, placuit Episcopos, & presbyteros, & Diaconos, secundum propria statuta, etiam ab vxoribus abstinere.* Non absolute abstinere, sed *secundum propria statuta*: Græce κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, Herueto interprete *in propriis terminis.* Hoc quid sit interpretatur Balsamon, in eiusdem Synodi Canonem 4. *Nec prohibuit eis Synodus cum ipsis consuetudinem, nisi in propriis terminis, id est, in præstitutis vniuscuiusque vicis diebus.* Et in hunc ipsum Canonem, qui numeratur apud eum 28. *Statuit vt à propriis vxoribus abstineant Presbyteri, & Diaconi, & Subdiaconi, omni tempore suæ vicis, scilicet quando tractant sacra.* Sed & ante Balsamonem Concilium Trullense Can. 13. Γνῶμεν δὲ ὥσπερ καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συνελθόντες τῆς ἐν τῷ βίῳ σεμνότητος τῶν λειτουργῶν πρoθέμενοι πρόνοιαν, ἔφασαν ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους, τοὺς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους, καὶ πρεσβυτέρους κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι· ἵνα καὶ τὸ διὰ τῶν ἀποστόλων παραδοθὲν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος κρατηθὲν, ὁμοίως φυλάξωμεν, καιρὸν ἐπὶ παντὸς ἐπιστάμενοι, καὶ μάλιστα νηστείας καὶ προσευχῆς· χρὴ γὰρ τοὺς θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἁγίων μεταχειρήσεως ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν. *Scimus eos, qui Carthaginem conuenerunt, curam gerentes honestatis ministrorum dixisse, Hypodiaconis, sacra mysteria contrectantibus, Diaconis & Presbyteris, in propriis terminis, etiam vxoribus abstinendum esse, gnaris cuique rei tempus suum esse, maximeque ieiunio & orationi. Oportet enim eos qui altari assident, quo tempore sacra aggrediuntur, continentes esse in omnibus.*

IIX. Denique, hoc verum, hoc certum, & cui contradicendo non sufficiat quantumcunque est Papistarum: prima & nominatissima Concilia, cœlibatum nunquam imperasse absolute: quæ autem imperarunt, ea esse omnia & particularia, & recentiora. Itaque nostram longe esse causam superiorem: aut illud falsissimum, *Verissimum quod primum*: Item absurdissimum illud, *Ab initio non erat sic.*

IX. Eadem ratio singulorum Patrum. Nam, vt non diffitear Latinos Patres non paucos præiuisse nostris Papistis suæ seueritatis exemplo: tamen, qui negabit postremos quosq; fuisse durissimos, longissimeq; à primis abiisse, maxime Græcis, hunc oportet sibi ipsum oculos eruisse. Quod, quo iure dicam; malo è re ipsa iudicium fieri.

X. Nam primum, quid est, quæso, in istis virium? Cyrillus Catechesi 12. εἰ γὰρ ὁ τῷ υἱῷ καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικὸς, αὐτὸς ὁ υἱὸς πῶς ἔμελλεν ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἔρχεσθαι. *Si qui apud Filium bene fungitur sacerdotio abstinet à muliere: ipse Filius quomodo ex viro & muliere proditurus esset?* Augustinus de adulterinis coniugiis 2. cap. 20. *Solemus eis proponere continentiam Clericorum, qui plerumque ad eandem sarcinam subeundam capiuntur inuiti, eamque susceptam vsque ad debitum finem, Domino adiuuante perducunt.* Hæccine concludunt, omnes Clericos debere esse cœlibes? Qui bene sacerdotio funguntur, abstinent à muliere. Ergo, quicunq; bene funguntur; aut etiam quicunque funguntur, tenentur abstinere? Atqui indefinitæ propositio-

sitiones, non sunt eædem cum vniuersalibus. Cur non n. dicatur vere: qui bene sequuntur Christum, renunciant omnibus quæ habebant? Et tamen non omnes qui sequuntur renunciant: neq; ipsi seuerissimi Papistæ ita iubẽt. Proponimus Clericorum continentiam. Esto: sed cur omnium; aut quo argumento? Nam neq; verum, omnes cœlibes susceptam continentiæ sarcinam ad debitum vsq; finem perducere. Ergo rursus indefinite Augustinus pronunciauit non autem vniuersaliter.

XI. Sed Græcos profecto in hanc arenam inductos mirum est. Excutiamus. Primus Origenes est, ex homilia in Numeros 23. Sed nobis antea exploratus. Secundus Eusebius; quem nego quicquam agere, aut de Clericis peculiariter, aut de Cœlibatus lege. Næ, quicunq; in eam rem citauit, misere abusus est vocibus præter autoris mentem: quod miror hactenus neminem obseruasse. Græce sic est, c. 9. 1. de Demonstratione, καὶ τοὺς τῆς καινῆς διαθήκης ὅμως, οὐ παντάπασιν ἀπηγόρευται τὰ τῆς παιδοποιΐας, ἀλλὰ κἀν τούτῳ τὰ παραπλήσια τοῖς θεοφιλέσιν διατέτακται· χρῆναι γάρ φησιν ὁ λόγος τὸν ἐπίσκοπον γεγονέναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα· πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἱερωμένοις, καὶ περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ἀσχολουμένοις ἀνέχειν λοιπὸν σφᾶς αὐτοὺς προσήκει τῆς γαμικῆς ὁμιλίας. *Ne noui quidem Testamenti legibus inhibetur liberorum procreatio: imo institutum similiter in hac re, vt viris olim Dei amantibus. Oportere enim Episcopum fuisse vnius vxoris virum. Verumtamen* (& his iam Bellarminus abutitur sumptis ex Donati Veronensis versione) *eos qui sacrati sunt, atq; in Dei ministerio, cultuq; occupati, continere deinceps seipsos à commercio vxoris decet.* Sperauit, inquam, Bellarminus, se impositurum facile incuriosis lectoribus, quum sacratos audirent homines, & Dei ministerium, pro Græcis ἱερωμένοις & τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ.

XII. Sed ego iis verbis dico intelligi non presbyteros, non clericos, sed quodcunque genus Christianorum, peculiariter perfectionem pietatis profitentium: siue ij laici sint, quod genus monachorum postea fuit: siue Clerici. In promptu probatio est ex capite præcedenti: vbi distinguuntur Christianorum ordines duo: quorum alij τὴν ἕξιν διαβεβηκότες, *habitu prouecti:* alij ἔτι τὰς ψυχὰς ἐμπαθεῖς, καὶ θεραπείας δεόμενοι, *animas habent passionibus obnoxias, & curationis indigentes:* atque his ordinibus relictam esse ab Apostolis κατάλληλον διδασκαλίαν, accommodatam vtrique doctrinam: ἤδη δὴ καὶ τῇ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ δύο βίων νενομοθέτηται τρόποι: *vt iam in ipsa etiam Christi Ecclesia, duo sunt vitæ genera instituta:* τὸν μὲν ὑπὲρ φύσιν καὶ τῆς κοινῆς (sic enim legendum cum Donato, non καινῆς) καὶ ἀνθρωπίνης πολιτείας ἐπέκεινα, οὐ γάμους, οὐ παιδοποιΐας, οὐδὲ κτῆσιν, οὐδὲ περιουσίας ὕπαρξιν παραδεχόμενον, ὅλον δὲ δι' ὅλου τῆς κοινῆς καὶ συνήθους ἀνθρώπων ἀγωγῆς παρηλλαγμένον, καὶ μόνῃ τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ προσανακείμενον καθ' ὑπερβολὴν ἔρωτος οὐρανίου. *Alterum supra naturam, atque vltra promiscuam, humanamque cõuersationem: neq; nuptias admittens, neque prolem, neq; possessionem, aut opum facultatem, sed totum à communi consuetaque hominum ratione viuendi separatum, soli intentum diuino cultui præ immenso diuinarum rerum amore.* τοιοῦτο μὲν οὖν καθέστηκεν ὁ ἐντελὴς τῆς κατὰ τὸν χριστιανισμὸν πολιτείας τρόπος· ὁ δὲ ὑποβεβηκὼς, ἀνθρωπινώτερος, οἷος γάμοις συγκατιέναι σώφροσι καὶ παιδοποιΐαις, οἰκονομίας τε ἐπιμελεῖσθαι, τοῖς τε κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ πρακτέα ὑποτίθεσθαι, ἀγροῦ τε καὶ ἐμπορίας, καὶ τῆς ἄλλης πολιτικωτέρας ἀγωγῆς μετὰ τῆς θεοσεβείας φροντίζειν. *Et huiusmodi quidem est perfectus ille in Christianitate viuendi modus. Ast alter remissior, magis est ad humanitatis rationem: temperatis nuptiis sese accommodare & soboli: familiæ curam gerere, sed & pro iustitia militantib. quæ sint facienda sufficere: agros, mercaturam, reliquamque politicam vitam cum pietate curare.*

XIII. Hæc Eusebius: Nunc quæro, quæ ab eo recitauit Bellarminus, quo argumento putauit dicta de Clericis? Hoc puto quod indicaui: quod sacratos dixerit: deinde ministerium eis assignarit, addo tertium, quod Bellarminus tamen omisit: ὅτι δὲ μὴ τοσαύτης ἠξίωνται ἱερουργίας τοσούτοις ὁ λόγος καθυφίησι μονονουχὶ διαῤῥήδην ἅπασι κηρύττων, ὅτι δὴ τίμιος ὁ γάμος. Id est Donato interprete, *Qui autem non ad tantum assumpti sunt sacerdotij munus, iis idem sermo diuinus indulget, ac propemodum palam omnibus prædicat, quod vtique honorabile sit coniugium.* Quis hæc legens, non ipsissimos putet describi clericos, saltem maiorum ordinum, Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos: ac proinde certissimam esse Bellarmino victoriam? Atqui nihil ineptius.

XIV. Nam primo, his ipsis vocibus Eusebius vtitur in describendo illo altero genere Christianorum, quorum est ὑπὲρ φύσιν βίος καὶ ἀνθρωπίνης πολιτείας ἐπέκεινα. Vin' referam? καὶ μόνῃ τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ προσανακείμενος. Donatus vertit, **Soli diuino cultui addictos.** Quod autem reddidit, *Dei ministerio cultuque occupati*, Græce est, περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ἀσχολουμένοις. Itaque ministerium, & cultum pro eodem Donatus vsurpauit: non pro aliquo ordine: quomodo ordinem Papistæ solent nominare. Rursus, quod dixit μὴ τοσαύτης ἠξίωνται ἱερουργίας, vnde constat statum illum, cui negat conuenire nuptias, appellari ἱερουργίαν? similiter habes statum illum perfectum dictum ἱερουργίαν: & quidem multis verbis descriptam: atque adeo eodem contextu, τῶν ἱερωμένων titulo honestatam, vt nobis nihil desit, ὑπὲρ τοῦ παντὸς γένους ἱερώμενοι τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ, οὐ βουθυσίαις καὶ αἵμασιν, οὐδὲ σπονδαῖς καὶ κνίσσαις, οὐδ' αὖ καπνῷ καὶ πυρὸς ἀποβολαῖς, καὶ σωμάτων φθοραῖς, δόγμασι δὲ ὀρθοῖς ἀληθοῦς εὐσεβείας, ψυχῆς τε διαθέσει κεκαθαρμένης, καὶ προσέτι τοῖς κατ' ἀρετὴν ἔργοις τε καὶ λόγοις, οἷς τὸ θεῖον ἐξιλεούμενοι, τὴν ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, καὶ τῶν σφίσιν ὁμογενῶν ἀποτελοῦσιν ἱερουργίαν. *Qui pro vniuerso genere supremo omnium Deo sacrati sunt: idque non boum mactationibus, non cruoribus: non libationibus, non nidore vllo, neque fumo, aut ignis deuoratione, consumptioneve corporum: sed rectis veræ pietatis sententiis, & purgati animi affectione, ad hæc operibus quoque ac verbis, quæ à virtute proficiscantur: quibus rebus diuinitatẽ ipsam placantes, suum & pro seipsis, & pro aliis, qui eiusdem generis sunt, administrant sacrificium.* Quare nemini dubium esse potest, quin vtroque loco de iisdem personis Eusebius loquatur.

XV. Sed, sunt ne ij Presbyteri, siue Clerici? Possunt esse, inquam. Verum non omnes: quia is status describitur, quem perfectionis appellant, longe supra humanum morem, id est, Angelicus, ita enim tandem indigetatus est. Atqui ne ipsi quidem Papistæ hunc statum annectunt sacris ordinibus: etsi patiantur ab eo statu desumi ordinandos. Præterea, qui hunc statum profitebantur, non nuptiis tantum carebant, sed & familiæ renunciabant, & possessionibus: nam de his disertus Eusebius οὐδὲ κτῆσιν, οὐδὲ περιουσίας ὕπαρξιν παραδεχόμενον. De familia non obscurus, tum quia non potest hęc haberi absque possessionibus: tum quia alteri ordini assignat τὸ οἰκονομίας ἐπιμελεῖσθαι. Quod si verum, non omnes Clericos huic vitæ ordini studere: si rursus verum, non solos Clericos, quod ne Papistis quidem negare integrum: certe verum est etiam nihil de Clericis peculiariter agi: quod erat propositum.

XVI. Inde alterum sequitur, nullam cœlibatus legem poni. Nam certe renunciare aut familiæ, aut omnium rerum possessioni, lex nulla quenquã cogit. Et apud Papistas, Episcopi, Presbyterique familiam habent, bonisque suis libere vtuntur: imo acquirunt, haud secus ac reliqui omnes seculares: Quare non sensit Eusebius, non debere coniugatos esse: sed duntaxat non decere. Nam & ita loquutus de toto illo perfectionis ordine. ἀνέχειν λοιπὸν σφᾶς αὐτοὺς προσήκει τῆς γαμικῆς ὁμιλίας *abstinere deinceps conuenit maritali coitu.* Nota, *Conuenire.* Et adde Augustinum 1. de adulterinis coniugiis cap. 20. *Monendum, non iubendum fuit: quia non tanto pondere prohibendi sunt homines facere licita, quamuis non expediant, quanto pondere prohibentur illicita.*

XVII. Subiicio autorem libri de singularitate Clericorum, quem docti consentiunt non esse Cyprianum. Hunc Bellarminus obseruat, scribere, sibi à Domino reuelatum, non debere Clericos domi suæ habere mulieres. Quod ne nos quidem possumus negare. Disertum hoc, *Ne Clerici cum fœminis commorentur.* Quid ergo? Nempe sibi similem Bellarminum dicimus, semper Sophistam. Et negamus mulierum nomine, vxorem comprehendi, in ea disputatione. Quas igitur? Easdem profecto, quas ante vidimus συνεισάκτους siue Extraneas. Atque adeo ipsa pene verba Concilij Nicæni retinuit in totius disputationis conclusione; nisi quod inter non suspectas personas, etiam vxorem nominat, quam illi sophisticabantur omissam. En tibi, *Si quis habet matrem, vel filiam, vel sororem, vel coniugem, vel cognatam, sic habeat, vt nulla ancilla intersit, neque aliqua ingrediatur extranea: ne ad hoc videatur tenere proximas suas, vt ipsarum causa libere sibi adhibeat alienas.* Audin' non magis prohibere vxorem, quam matrem, quam filiam?

XVIII. Bellarminus tamen non cedit: & responsat, loqui de coniuge, quæ simul vouerit continentiam, vt Canonem 3. Concilij Arelatensis secundi. Tum, si vxorem clericis concederet, sibi ipsum contra dictorum, pugnantem, tum, cum toto libro, tum, cum titulo de singularitate Clericorum.

XIX. Sed sumit falsum. Nam Cypriani perpetuum argumentum est à concupiscentiæ periculo, *Ne*, inquit, *aut ipsi per fœminas, aut fœminæ per illos ad ignominiosa ludibria prouocentur.* Atqui is metus à nulla muliere potentior, quam ab vxore: Vnde factum, vt Trullensis Synodus, quæ prima Episcopis interdixit vsum coniugij, vxorem iusserit procul habitare: & Papistæ hodie fatentur, vt vidimus, non posse aliter fieri, absque manifesto scandalo. Et vero non solum ille periculum vrget, sed etiam suspicionem, *Non est sine filiis cum claritate, nisi singularitas sola, quam non solum conscientia sua nullis sordibus maculat, sed etiam nullæ opiniones suspectæ pluralitatis infamant. Nam si castitas, quod est difficile, masculum & fœminam pariter in virginitate conseruet, non habet claritatem, quam communitas ipsa non potest nisi quibusdam probrositatum tenebris obscurare.* Atqui votum continentiæ, vt periculum (si forte, nam & hoc non facile creditu:) auertat, at suspicionem certe non purgat. Itaq; vere sui Cyprianus oblitus esset instituti, si vxores votas in castitatem permitteret. Præterea si vxor, sic vota, permitteretur συνοικεῖν: Et virgines quęlibet sic votę, permitti possent: neq; enim impar ratio. Atqui non permittebantur hæ virgines, vt ante vidimus.

XX. Arelatensis Canon antea fuit expensus. Toto libro fateor agitari cohabitationem cum mulieribus, quasi vniuersaliter omnes comprehenderet nullo discrimine. Verum haud aliter Sapiens in Prouerbiis videtur sexum ipsum odio habere: cum tamen sit certum non nisi in malas competere tam seueram censuram. Potuit similiter Cyprianus abuti eodem nomine: itaq; interpretandus ex ista conclusione: alioquin, quia mulieris nomine continetur & mater: & soror, & filia: posset Sophista obiicere harum quoque contubernium damnatum. Singularitas Clericorum, vnde libri titulus, non significat omnes Clericos debere esse solitarios, sed eos tantum, qui abstinentiam professi sunt; *Vt quid sibi adhibuit mulierem, qui ducere contempsit vxorem? Qui despexit vinculum nuptiarum, & aliter vinculis fœmineis obligatur, quamuis nullo concubitu misceatur, desiderio tamen, visu, colloquio, coniunctione semper oblectatur.*

XXI. Oecumenius in 1. ad Timotheum 3. οὐ τοῦτο νομοθετεῖ ὅτι ἀπὸ γυναικὸς εἶναι δεῖ πάντως τὸν ἐπίσκοπον, ἀλλ' εἰ γίνεται, φησιν, ἀπὸ κοσμικῶν, μὴ εἴη δευτερόγαμος· ἢ ὅτι μίαν ἰσχέτω πρὸς μῖξιν γυναῖκα τὴν νομίμην, πλὴν ἵνα πρὸς ἐπισκοπὴν κληθεὶς, ἐκεῖνο πληροῖ, ἵνα ἔχοντες, φησι, γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι. Ita est Græce: at Bellarminus sic recitat. *Non statuit vt ab vxore pendeat Episcopus, aut vxorem necessario habeat, sed si fiat, inquit, è mundanis, non sit saltem bigamus: ita tamen vt vocatus ad Episcopi munus, illud compleat, quid qui habent vxores, sint tanquam non habentes.*

XXII. Verum, quod mihi causæ Bellarminus assignabit, cur omissa sint illa, ἢ ὅτι μίαν ἰσχέτω πρὸς μῖξιν γυναῖκα τὴν νομίμην; *siue vt vnã cognoscat ad coitum mulierem legitimam?* Nam hæc manifesto permittunt non vxorem tantum, sed & vxoris vsum. Nimirum non in bello tantum, sed & in Sophisticis disceptationibus solenne illud est, *Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?* Cæterum, de Episcopo quæ subiicitur exceptio: ea est ex more Græcorum post Trullensem Synodum. Itaque sensus est, permitti vxores clericis, sed tantum infra Episcopum.

XXIII. Gregorij Nyss. ex c. 50. de Virginitate verba sunt, *Quomodo Dei Sacerdotio fungeris, qui ad hoc ipsum, vt munus offerres, vnctus es? Quomodo hæc ipsa Deo offeres, qui legi non obtemperas prohibenti, ne sacra impurus faciat? ac si Deum tibi apparere expetis, quid causæ est, cur Mosen non audias, qui populo edicit, vt à nuptiis purus sit, quo Dei affectum comprehendat?*

XXIV. Atqui Gregorius primum Græcus fuit, magno iam contra Bellarminum præiudicio: deinde coniugatus: & quidem tum, cum hunc ipsum librum componeret, vt libro præcedente planum fecimus, ex 3. cap. cui adeo præfixum habes argumentem huiusmodi, *Commemoratio difficultatum, ac molestiarum, quæ è nuptiis existunt: qua in re demonstratur item is, qui orationem hanc conscripsit, cœlebs non fuisse.* Quis igitur credat ei persuasũ

non

non potuisse à coniugato offerri munera? Sed hæc, quibus abutitur Bellarminus, proxime subiiciuntur istis. *Quomodo, qui ita viuit, & qui in peccato valet, audiet eum, qui & crucifixus & peccato mortuus est? Quomodo, qui neque mundo crucifixus est, neq; carnem afflixit, illi obediet, qui se sequi iubet, & crucem corpore, quasi de hoste trophæum aliquod tollere? Quomodo Paulo, qui te his verbis adhortatur, Exhibe corpus tuum hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, obtemperas, qui huius seculi habitum induis? qui neque mentis tuæ renouatione immutatus, neq; nouam huius vitæ viam ingressus, veteris hominis vitæ institutum persequeris:* Hæc vero de coniugio dicta durum est, cuiquam cordato persuadere: & dicta ab eo, qui ipse esset coniugatus: nam quid aliud, quam sibi, non functione Sacerdotij interdicere, sed spem omnino salutis tollere?

XXV. Sed non est opus multis Nyssenus de nullo Sacerdote, id est, Episcopo, Presbyterove loquitur, sed de quocunque Christiano, ad perfectionem adspirante sanctitatis. Atque adeo Bellarminum dico nimis titillatum sacerdotij vocabulo in Versione Latina, facilem fuisse deceptu At nos attendimus, eius sacerdotij descriptam functionem in offerendis muneribus, cuiusmodi offert nemo pro alio, sed quisque suo nomine priuato, quod omissum voluit Bellarminus ad fraudem: nos restitutum veritatis caussa, πῶς ἱερατεύεις Θεῷ, *Quomodo Dei sacerdotio fungens*, καίτοι εἰς αὐτὸ τοῦτο χρισθεὶς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρον τῷ Θεῷ, *Et quidem ad ipsum vnctus, vt munus offeras Deo?* Descripsit hæc Bellarminus, sed Bellarminus hæc omisit, δῶρον δὲ οὐκ ἀλλότριόν τι πάντως οὐδὲ ὑποβολιμαῖον ἐκ τῶν ἔξωθέν σοι παρεσπαρμένων, ἀλλὰ τὸ ἀληθῶς σὸν, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἔσω ἄνθρωπος, τέλειός τε καὶ ἄμωμος εἶναι ὀφείλων, κατὰ τὸν περὶ τοῦ ἀμνοῦ νόμον, *Munus autem omnino non alienum, neq; subdititium ex iis quæ tibi extrinsecus adiacent, sed reuera tuum, nempe interior homo, quem oportet perfectum esse & sine vitio, iuxta illam legem de agno.* Audin' muneris genus, cui offerendo sacerdotes vncti sint? & paulo prius recitauerat illud ex ad Roman.12 de hostia viua & sancta.

XXVI Nihil ergo difficile. Quicunque seipsum debet offerre Deo, hunc purum oportet καθαρεύειν ἀπὸ γάμου. At omnes Christiani debent seipsos offerre: ergo & καθαρεύειν ἀπὸ γάμου. Hinc nobis geminum caput. Vnum, nihil agi peculiariter de ordinibus sacris. Nam neq; id totius libri institutũ: quod tamen est nostræ nunc disputationis. Alterum, nullam hîc legem designari, sed tantum, vt loquuntur Papistæ, consilium. Quare etiam ordines sacri, quicquid hîc habent negotij, liberum est, vt faciant, vel non.

XXVII. Magnam ergo partem, testes Bellarminus induxit non commodos. Supersunt soli, Chrysostomus, si tamen Chrysostomus: Ambrosius, Hieronymus: & sequioris æui, Gregorius magnus, Gregorius Turonensis, Isidorus Hispalensis, Anselmus, Arator: quorum non est tantum momentum, vt tantam tyrannidem fouere oporteat, maxime oppositis aliis multis, tum ex Verbo Dei, tum ex purioris Ecclesiæ consensu, ac praxi, certis argumentis.

CAP. X.

De Digamis.

I. ATque hactenus de Nuptiis in genere. Nunc de Digamia peculiariter: quo nomine significantur nuptiæ sæpius cõtractæ, sed dupliciter. Vel enim successiue, cum, priore defuncta vxore, secunda assumitur, vt Abrahamus post mortem Saræ, Ceturam duxit. Vel eodem tempore multiplicantur vxores, vt Iacob Liam duxit, & Rachelem. Et de Digamia quidem posterioris generis, nulla nunc controuersia est. Nam nos hanc docemus esse vere peccatum, ideoq; nulli hominum licitam, nedum Presbytero, quantumuis olim toleratam in Patriarchis.

II. Sed alterum genus Papistæ, etsi permittant Christianæ plebi, tamen seuerissime interdicunt clericis. Bellarmin. *Prohibitum sacris ordinibus initiare eos, qui quouis modo bigami fuerint.* Quouis modo, inquit, nam præter geminum, iam dictum digamiæ genus, tertium etiam inductum est, vt non is tãtum, cui secunda sit vxor successiue, sed etiam is, qui secundus sit vxoris maritus, quamuis ante priores ipse nuptias nullas expertus. Censent ergo Papistæ, non promouendum ad ordines quenquam, qui successiue duas vxores habuerit, vel fuerit secundus maritus vxoris suæ.

III. At Catholicis in oppositum sententia est: non minus hac quidem parte licere clericis, quam laicis. Et mirantur Veteres tanto consensu transisse in aliam partem. Nam hîc sane fatemur omnium, quos quidem sciamus, eam mentem fuisse: nisi quod pauci, quasi per somnium, nonnihil coniecturarum, quasi palpauerunt: sed has ipsas tam timidas, tam in constantes, vt nihil magis Sed hoc tanto consensu non est æquum moueri quẽquam, si eius nullæ sunt legitimæ causæ. Neq; enim fas est dominari vllos mortales fidei nostræ, vt non aliter sentire liceat, si ratio nos aliter sentire cogat. Quare ne autoritatum præiudiciis, sed argumentorum momentis, rem ipsam æstimemus.

IV. Argumenta nostra pauca erunt, præter ea, quæ de nuptiis disputata sunt. Nam, quia secundæ nuptiæ sunt legitimæ, æquum est in iis valere, quæ de legitimis conclusa sunt. Esto ergo primum argumentum. Quibuscunque periculum est scortationis, iis permittendus est vsus legitimæ vxoris. At viduis clericis, periculum est scortationis. Ergo viduis clericis permittẽdus est vsus legitimæ vxoris, id est, secundarum nuptiarum. Maior est ab Apostolo, 1. ad Cor.7. *Propter fornicationem, suam quisque vxorem habeat.* Ab eodem rursus est minor, *Dico autem cœlibib. & viduis, bonum est, si manserint, vt maneo ego, quod si se non continent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere, quam vri.* Nam etsi χήραις dixit, neminem tamen spero fore, qui non & virorum eandem agnoscat infirmitatem.

V. Secundum argumentum, quia nulla legitima causa prohibendi. Nam si est aliqua: ergo vel moralis, vel mystica. At neutrum. Hoc probatur. Primum, Si moralis: vel à peccato, vel ab incommodo. At neutrum. Non enim à peccato: quia consentiunt Papistæ, secundas nuptias non esse peccata: & æque nobiscum damnant Cataphrygas. Non etiam ab incommodo: quia id nullum maius esse potest, quam primarum nuptiarum: itaque, si, vt probauimus, non est primis nuptiis interdicendum clericis, ne secundis quidem. Nulla igitur est moralis causa. An igitur mystica? Atqui Scriptura nullam talem docuit: nec homines possunt de suo comminisci. Quare omnino nulla causa est.

VI. Reluctatur Bellarminus: causam esse, tum moralem, tum mysticam. Moralem quidem, minorem suspicionem incontinentiæ, siue perfectiorem continentiam. Tum autem excellentiam sacerdotij. Tertio; vt liberius sacerdos hortari possit ad continentiam. Mysticam vero, perfectam significationem coniugij Christi cum Ecclesia: qui enim secundam duxit vxorem, significat quidem coniugio suo Christi coniugium, sed non ita perfecte, vt is, qui vnam solam habuit. non enim significat Christum esse vnum vnius Ecclesiæ sponsum.

VII. Examinabo sigillatim, in prima causa morali, dico, quæ pro eodem Bellarminus ponit, minorem suspicionem incontinentiæ, & perfectiorem continentiam; eorum diuersam esse rationem: aliter enim de virtute, aliter censendum de vitio. Ergo perfectiorem continentiam in eo esse volunt qui semel tantum coniugem habuit. Et non contradixerim ego quidem, Si modo cætera sint paria. Nam alioquin, si Carterius solis suis vxoribus vir fuit: non dubitem Carterij pronunciare longe perfectiorem continentiam fuisse, quam Hieronymi: quam Augustini, quorum vterq; nuptiarum expers virginitatem neuter seruauit, ratio facilis, quia, etsi vsus est pluribus vxorib. tamen continuit se intra legem Dei: at illi, etsi paucioribus, tamen vsi sunt contra legem castitatis. Quare, si ex maiore, minoreve continentia censenda sit dignitas, longe Carterius dignior fuit, qui Presbyter fieret, quam Hieronymus, quam Augustins.

VIII. Præterea, etsi monogamia perfectior sit continentia, tamen digamia non est indigna presbyterio. Ratio, quia virtutum omnium dantur gradus intentiores, & remissiores, nec tamen istis illi præiudicant, vt quia intentiores digni sunt presbyteratu, remissiores sint indigni Nam & perfectior eloquentia digna est Episcopatu, itaque merito Basilii, Gregorii, Chrysostomi fuere Episcopi, sed non indigni tamen qui Ecclesiæ præessent Spiridiones ἄγροικοι. Obseruant Papistæ à Petro fuisse Christum plus amatum, quam à ceteris: dignam certe Apostolatu virtutem, sed quis reliquos indignos pronunciauit? Deniq; eius, qui perpetuum coluit cœlibatum, id est, virginis, ne Papistæ ne quidem negabunt perfectiorem esse continentiam, quam monogamorum: & tamen monogamos non arcent ab ordinibus. Quare falsum est, si perfectior sit continentia monogami, quam digami, ideo digamum non admittendum ad sacros ordines.

IX. Transeo ad minorem suspicionem incontinentiæ: & dico continentiam, vel simpliciter intelligi abstinentiam à congressu muliebri, vel abstinentiam ab illegitimo congressu. Priori notione, concedo maiorem esse suspicionem in digamo, sed nego hanc suspicionem, efficere quenquam indignum sacris ordinibus: ratio in promptu, quia incontinentia hæc non est crimen: imo ne vitium, quidem, alioquin in vniuersum secundæ nuptiæ essent improbandæ, & Christianis transeundum ad Cataphrygas. Iam altero sensu, concedo huiusmodi suspicionem, efficere indignum sacris ordinibus, sed nego vllam esse in digamo suspicionem: quia digamia non est illegitimus congressus. Imo, eo ipso ostendit ille, quisquis est, se alienissimum ab hac suspicione, qui nunquam excessit legem castitatis. Et profecto longe potentior hæc erat suspicio in Hieronymo, & Augustino.

X. Atqui, non sola peccata reprehenduntur, sed etiam ea, quæ signum præbent incontinẽtiæ, aut alterius vitij: talem autem esse, quamlibet bigamiam certum est. Nam iccirco in Cornelio Neocæsariensi, can.7. prohibentur Sacerdotes interesse nuptiis digamorum: & apud Gentiles digami Pontifices esse non poterant, teste Tertulliano ad vxorem libr.1. Sic enim Bellarminus notat ad primum argumentum Lutheri.

XI. Sed eadem ratio signi & suspicionis. Reprehenduntur ergo signa incontinentiæ illegitimæ, nec tantum in clericis, sed & in quibuscunque laicis: nec in hac tantum, sed etiam in omnibus partibus vitæ humanæ. At non item signa incontinentiæ legitimæ. Verbi gratia, damnantur signa ebrietatis: at non signa moderati vsus vini: neque enim quisquam est, qui non nimios dicat fuisse Romanos, quibus cæsæ sunt vxores, quod inter oscula vinum oluissent. Illegitimæ autem incontinentiæ signum esse quamcunque digamiam, solis dignum est Montanistis: eorumque stolonibus Papistis. Catholicus pronunciabit abs se alienum. Et Gentiles magistros permittet Montanistis, Papistis: se vero vnius Dei discipulum profitebitur. Porro Canon Neocæsariensis, non quamlibet bigamiam notat, sed duntaxat eam, quæ eodem tempore multiplicat vxores. Patet ex toto contextu: nam cur non liceat Presbytero interesse conuiuio digamorum, causam reddit, quia sit digamis imponenda pœnitentia, ἐπεὶ μετανοίας αἰτοῦντος τοῦ διγάμου, τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος ὁ διὰ τῆς ἑστιάσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις; *Cum enim pœnitentiam requirat digamus, quis erit Presbyter, qui eo quod sit conuiuio acceptus, nuptiis assentiatur?* Et addit Balsamon, *Laicus, qui digamus est effectus, non sinitur, nisi anno præterito esse diuinorum Sacramentorum particeps. Dicit ergo Canon, quod quoniam hæc pœna à Sacerdote digamo indicitur, non debet cum eo in nuptiis conuiuium inire.* En tibi pœnam impositam his digamis: at pœna nulla, nisi peccati: Ergo hæc digamia, peccatum. At non peccatum quælibet digamia: nam digamis, quorũm nuptiæ fuerunt post mortem prioris vxoris, ne Papistæ quidem, aut hanc, aut vllam pœnam imponunt.

XII. Sequitur excellentia Sacerdotij, quam scio indicatam ab Epiphanio, hæresi 59. sed indicatam duntaxat doleo, non etiam explicatam. Nam, Dei atq; hominum fidem, quodnam hoc ratiocinationis genus, Sacerdotiũ est excellentissimum, &, vt loquitur Epiphanius ἐξοχώτατον; ergo omnis bigamia est indigna Sacerdotio? Aut cur non similiter: ergo monogamia est indigna Sacerdotio? Ergo vsus vini, aut carnium indignus Sacerdotio? & huius generis ὅσα μυρία; Λῆροι μακροί. Imo cur non potius. Ergo digamia non est indigna Sacerdotio?

XIII. Tertia causa est, vt possit Sacerdos hortari ad continentiam. Ineptissima causa: & profecto indigna, quam suo nomine commendarit Ambrosius, vir alioqui magnus. Nam primum, non oportet omnes hortari ad continentiam, id est, ad abstinentiam à mulieribus. Contra potius quosdam hortari necesse est ad incontinentiam. Mentiar, si non ostendam exemplo Pauli. Nam, quid hæc aliud sibi volunt, 1. ad Corinth.7. *Vir vxori debitam beneuolentiam reddat: similiter autem & vxor viro?* Ne-

ro? *Ne fraudate alius alium: & rursum simul conuenite. Si se non continent, matrimonium contrahant.* Hoc posito, si legitima conclusio est, Presbyteri debent hortari ad continentiam: ergo debent esse continentes: cur erit illegitima: Presbyteri debent hortari ad incontinentiam, ergo debēt esse incontinentes, id est vxorati?

XIV. Et vero, cur non poterit, quæso, & vxoratus, & bigamus, hortari ad continentiam? Atqui Gregorius Nyssenus vxoratus, hortabatur ad virginitatem; & quidem non minus vehementer, quam prolixe. Potest Presbyter, qui militiam nunquam attigerit, hortari milites ad fortitudinem: potest, qui nunquam mercator, mercatores: & non poterit digamus continentes. Quid? nōne possunt continentes hortari maritos ad amorem coniugum? Deniq; possunt clerici Papistæ, qui ipsi tamen nolunt subijci regibus, hortari populos, vt subijciantur regibus.

XV. Catholici sic censent: commendandam esse continentiam, non per se, & ἁπλῶς, sed secundum quid: quomodo Christus, *Qui potest capere, capiat.* Quæ per se commendanda, ea si non exerceat ipse Presbyter, frustra commēdet: quia, *turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.* Sed quæ tantū κατά τι, ea potest quilibet commendare, & quidem potenter, qui tamen nunquam exercuerit. Cur non enim? Si quis contra excipiat, at tu ipse nihil tale præstas, in promptu responsio, non esse sui officij. Nunquam sane seruus fuit Paulus, & potuit tamen ad Ephes. 6. *Serui auscultate iis, qui vestri domini sunt secundum carnem cum timore, ac tremore.* Nunquam pater, & tamen, *Patres ne prouocate ad iram liberos vestros.*

XVI. Superest causa mystica. Vnde argumenti hanc esse formam est necesse. Nullum coniugium secundum perfecte significat Christi cum Ecclesia coniugium. At clericorum coniugium oportet significare perfecte Christi cum Ecclesia coniugium: Ergo nullum clericorum coniugium oportet esse iteratum. Atqui tanta est huius Syllogismi absurditas, vt verear ne me aliquis Gretserus obiiciat fingere. Sed viderit, si qui poterunt melius. Nam ego quidem, & confiteor non posse aliter, & profiteor bona fide formasse.

XVII. Respondeo: Primum, quam ineptum, quæso, quod clericorum coniugium volunt perfecte significare Christi coniugium: cum tamen nolint vllum esse clericorum coniugium? Potuitne dici quicquam inconsideratius? Prolixe declamant, in ea coniugia, esse sacrilega, esse peiora scortationibus, & adulterijs: multi, esse iure diuino prohibita: omnes iure positiuo nunquam licita, & nunc tamen, oportet, aiunt, clericorum connubia perfecte significare Christi coniugium. Siccine apud Papistas respondent vltima primis? Et tamen videri voluit Bellarminus serio agere. Nam alioquin, quorsum illud perfecte significare? Et, cur non simpliciter significare? Imo, cur disparauit à connubiis laicorum hac differentia? *Satis est,* inquit *si matrimonium laicorum significet coniugium Christi cum Ecclesia, licet non significet illud, vt est vnius cum vna.*

XVIII. Secundo, vt hoc peccatum condonemus, & fingamus ex parte saltem rediisse nobiscum in gratiam, agnoscereque legitima esse saltem quædam clericorum matrimonia, tantumque ambigere de digamia: quid est, quod non matrimonia dicunt, sed clericorum matrimonia debere perfecte significare Christi coniugium? An, quia aliter clericorum, aliter laicorum matrimonia debent? Atqui nos negamus. Nam, cur deferamus somnijs Bellarminianis? Nulla Scriptura id vnquam, vel leuissime indicauit, nedum expressit. Dubitem etiam, an vlli vnquam Patrum sit dictum. Certe nihil adfert Iesuita, quo intelligere possimus à se ipso non fuisse commentum. Quod si nullum discrimen sit laici & clericalis matrimonij, hoc est si æque vtrumque significet coniugium Christi, quis non videt insolentiam argumenti. Nam eadem ratio efficiet, ne laicis quidem permittenda iterata coniugia.

XIX. Tertio, quid est perfecte significare? Aut, vnde perfectionem æstimabimus? Ex parte ne exemplaris, an potius imaginis? Exemplaris quidem, vt omnes eius circumstantiæ depingantur? Atqui hoc fieri nequit. Audacter dicam, nullum vnquam fuisse vllius rei tam exactum παράδειγμα, vt quæ sunt τῆ ἀρχετύπου omnia exprimeret. Omnes similitudines, suis certis terminis circumscribuntur: quos terminos si excedas, desinunt similitudines esse. Laudatissimæ imagines Apellis nihil vnquam præter lineamenta designarunt. Estque hoc maxime verum in signis voluntariis, quorum efficacia pendet omnis ab institutione: qui enim instituit, quod vult, quomodo vult, significat. Sacrificia vetera designabant, & quidem verissime redemptionis nostræ mysterium: non tamen omnes eius partes, sed postremum duntaxat actum, videlicet mortem Christi. Et ipsa Eucharistia corpus est Christi non absolute, sed τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. Itaque hoc modo ineptissimum est argumentum.

XX. An igitur perfectionem metiemur ex parte signi? Nimirum, vt quæ pars mysterij fuit repræsentanda, ea perfecte repræsentetur? Atqui hoc sensu negatur maior. Nam secundæ nuptiæ non minus exprimunt quicquid matrimonio humano repræsentari dicitur, quam primæ. Sunt enim secundæ, vere, proprie, perfecte matrimonium, & quidem legitimum, & tam legitimum quam primæ. Itaque nihil repræsentant primæ nuptiæ, quod non repræsentent secundæ.

XXI. Sed Bellarminus, contra. Qui secundam vxorem duxit, significat quidem coniugio suo Christi coniugium, sed non ita perfecte, vt is, qui vnam solam habuit: non enim significat Christum esse vnum vnius Ecclesiæ sponsum.

XXII. Ast ego primo, quid, si quæram à Bellarmino, vnde habuerit, matrimonio significandum Christum esse vnius Ecclesiæ vnum sponsum? Profecto non habet à Scriptura. Paulus est Eph. 5. *Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea. Nullus vnquam suam ipsius carnem odio habuit, imo enutrit, ac fouet eam, sicut & Dominus Ecclesiam. Propterea derelinquet homo patrem ac matrem, & agglutinabitur vxori suæ: & qui duo erant, fient vna caro. Mysterium hoc magnum est: loquor autem de Christo & Ecclesia.* Hæc Paulus: in quibus, quid est de vno viro, de vna vxore? Imo, quid in protasi, quod non æque conueniat secundis, ac primis nuptiis? Non equidem nego, vnum esse vnius Ecclesiæ maritum Christum, sed aliud est, ipsum esse Christum, aliud significari per matrimonium.

XXIII. Deinde, hoc ipsum, nempe vnius Ecclesiæ vnum sponsum esse Christum, æque significari per secundas nuptias, ac per primas. Nam in illis non magis multæ sunt vxores, quam in istis, sed vna tantum: quomodo, vna est semper Ecclesia, vnius Christi. Nec significationis vim minuit successio vxorum: quod successio Pontificum summorum non obstabat, quominus vnus Pontifex vnum Christum significaret. Nimirum, quia Pontificatus ea erat natura, vt vnius esset: at quod plurium erat, fiebat per accidens quin eædem personæ non poterant esse perpetuæ. Quæ ratio eadem coniugij: nam hoc adeo sua natura est vnius cum vna, vt non possit aut vir idem habere plures vxores, aut vxor vna plures viros, etiamsi bis, terve, aut sæpius instauretur.

XXIV. Tertio, etiamsi concederemus non posse significari hanc coniugij Christi veritatem, per repetitas nuptias: tamen nulla consequentia est: quia probandum esset, hanc in Sacerdote perpetuo significandam. At hoc falsum. Nam si potest omnino non significari in clerico Christi coniugium: ergo potest etiam non significari eius coniugij vnitas Etenim non potest hæc vnitas significari, vbi nulla significatio est coniugij. At in clerico non est necesse significari coniugium Christi in Ecclesia. Hoc patet, quia non necesse est clericum contrahere coniugium. Cum ergo clerici cœlibes non significent Christi coniugium, ac proinde neq; eius coniugij vnitatem: quid absurdius sit, si dicamus in bigamo non significari hanc eandem vnitatem.

XXV. Denique ne ipsa quidem Monogamia potest hanc Christi coniugij vnitatem perfecte significare. Ratio, quia hæc vnitas nunquam dissoluitur. At monogamiæ vnitas dissoluitur; saltem morte alterius coniugum: adeo vt etsi superstes non iteret coniugium, tamen non sit amplius defunctæ coniugis vir, sed prorsus dissolutum matrimonium, ita vt non sit amplius, nec re, nec nomine. Si enim constaret etiam intercedente morte, nullo vnquam casu liceret secundam vxorem ducere, & vicissent Cataphryges. Sed & Paulus rem totam definiit, ad Roman. cap. 7. *Vxor alligata est lege, quandiu viuit vir ipsius: quod si obdormierit vir ipsius, libera est ad cui velit nubendum.*

XXVI. Quare nunc tandem concludimus, nullam esse, aut moralem, aut mysticam causam legitimam, quare prohibeantur secundæ nuptiæ clericis, magis quam primæ. Audiamus nunc contra argumentantem Bellarminum.

XXVII. Totus est in explicando Paulo. Tota, inquit, controuersia est de verbis illis beati Pauli, *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum.* Et rursum, *Diaconi sint vnius vxori viri.* Probat igitur triplici argumento intelligenda, non tam prohibere plures simul vxores, quam varias successiue. Primo, quia idem Paulus, ad Timoth. 5. similiter dixit, *vidua eligatur, quæ fuerit vnius viri vxor.* At nulla ratio permittit, vt Paulus voluerit, ne vidua eligeretur, quæ fuisset vxor multorum virorum simul: frustra enim iussisset, cum nunquam & nusquam is visus fuerit. Secundo, quia quo tempore Paulus id scribebat, non erat consuetudo, neque apud Iudæos, neque apud Gentiles, & multo minus apud Christianos, vt vnus vir duas simul vxores haberet. Tertio, quia Patres semper hunc locum de monogamia ita intellexerunt, vt non liceat eum Episcopum, vel Diaconum creari, qui duas vxores etiam diuersis temporibus habuerit.

XXVIII. At nobis contra videntur, non successiuæ, sed concurrentes simul vxores prohiberi. Visum etiam Chrysostomo in 1. ad Timotheum homilia 10. Μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα ἐνομοθετεῖ τοῦτο φησιν, ὡς μὴ εἶναι ἐξὸν ἄνευ τούτου γίνεσθ᾽ ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐξῆν, καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας. *Vnius vxoris virum, Non hoc veluti sanciens dicit: quasi non liceat absq; eo esse, sed immoderatam licentiam cohibens: quia apud Iudæos licebat etiam secundo matrimonio iungi, duasque simul vxores habere.* Visum Theodoreto, *Illud autem, vnius vxoris virum, mihi videntur quidam recte dixisse. Olim enim consueuerant & Græci, & Iudæi, cum duabus, & tribus, & plurib. etiā vxoribus, simul iungi lege matrimonij. Quin etiam nunc, cum leges Imperatoriæ prohibeant duas simul vxores ducere, rem habent cum concubinis & meretricibus. Dixerunt ergo diuinum dixisse Apostolum eum qui cum vna sola vxore pudice cohabitat, dignum esse qui ordinetur Episcopus. Neq; n. secundum inquiunt, reiecit matrimoniū, qui illud sæpe iussit fieri. Hæc considerans admitto eorum interpretationem qui sic intellexerunt,* Visum Theophylacto, *Vel vnius vxoris virum dici, vt qui ad eam Episcopatus prouehendus sit dignitatem, non multas habuerit vxores, sed vnam. Quod eo dicit, ne Iudæos in ea re sectarentur, quibus vt plurimos filios procrearent, vt & plures haberent vxores, permittebatur.*

XXIX. Ad primum argumentum, respondeo, ne in viduis quidem prohiberi secundas nuptias. Testis Theodoretus, *Hinc ēt manifestum est, quod non reiicit secundas nuptias, sed decernit vt in matrimonio caste viuant. Neq; n. qui secundum matrimonium lege superius constituit, prohibuit, vt quæ secundas sit sequuta nuptias, non assequatur corporale subsidium: qui aperte præcipit, vt bonum faciamus omnibus hominibus.*

XXX. Enimuero, neq; Græce ἀνὴρ & γυνὴ, neq; Latine *vir,* nomina sunt, quæ proprie matrimonium legitimum consignificent, quomodo aut γαμετὴ Græcis, aut Latinis *maritus*, & *vxor*: sed generalius sexuum copulationem etiam illegitimam. Vnde illud apud Suetonium in Cæsare, *Omnium mulierum virum.* Et eodem sensu minimi legisse, (apud quem non occurrit) Christianos olim suis solis vxoribus viros esse. Et Casaubonus ad illum Suetonij locum, recitat ex Pheracrate, ἀνὴρ ἁπασῶν τῶν γυναικῶν ἐστιν. Et ex alio quopiam. Ἄνερες εἰσι γυναιξί. Apud Sophoclem disertus locus in Trachiniis, πῶς δ᾽ οὐ φοβοῦμαι μὴ πόσις μὲν Ἡρακλῆς ἐμὸς καλῆται τῆς νεωτέρας δ᾽ ἀνήρ. *Hoc nunc vereor, ne maritus quidem meus Hercules dicatur, at iunioris vir.*

XXXI. Hoc modo nihil est, aut implicitum, aut difficile in verbis Apostoli. Presbyteri sunto viri suis tantum vxoribus. Viduæ fuerint suis tantum viris mulieres, etiamsi bis, terve matrimonium contraxerint. Et hanc expositionē indicauit olim Hieronymus, indicauit Oecumenius. Ille Epist. ad Oceanū de Carterio, *Vide ne hoc quod dicitur, vnius vxoris virum, vnius mulieris possit intelligi, vt ad coitum magis referatur, quam ad dotales tabulas.* Iste explicans illud, *Vnius vxoris virum*, ex ea ad Timoth. ἢ ὅτι μίαν ἴδετω πρὸς μῖξιν γυναῖκα τὴν νομίμην, *Vel vnicam noscito ad coitum mulierem eam, quæ sit legitima.* Et ad Titum, αὐτὴν εἰδέτω τὴν νομίμην μόνην, *Illam norit legitimam solam.* Nihil hîc coacti est, nihil absurdi.

XXXII. Se-

XXXII. Secundum argumentum, primo est elumbe. Nam si digamia in plebe non tolerabatur, multo minus probari debuit in Episcopo & Presbytero. Si interdicebatur in illis, multo magis in istis. Nonne hæc satis legitima causa? Omnino, nisi forte non improbari velint à Paulo laicum πάρεργον, aut πλήκτρων, aut αἰχμηρόν. Deinde, quod sumitur, non fuisse in vsu plures vxores, ex professo refutatur à Veteribus. Chrysostomum iam vidimus scribentem, ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων licuisse, δύο ἔχειν καὶ τρεῖς γυναῖκας. Sed & Hieronymus concurrit, Epistola ad Oceanum. *Ex Iudæis erat Apostolus. Prima Christi Ecclesia de Israel reliquis congregabatur. Sciebat lege concessum, & exemplo Patriarcharum ac Mosi, familiare populo nouerat in multis vxoribus liberos spargere: ipsis quoque Sacerdotibus huius licentiæ patebat arbitrium. Præcepit ergo, ne eandem licentiam Ecclesiæ &c.* Iustinus martyr in colloquio cum Tryphone, Οὐδὲν ἐστιν ὑμᾶς τοῦ Θεοῦ ἔπεσθαι ἢ τοὺς ἀσωτοτέρους καὶ τυφλοὺς διδασκάλους ὑμῶν, ὅτινες καὶ μέχρι νῦν καὶ τέσσαρας, καὶ πέντε ἔχειν ὑμᾶς γυναῖκας ἐκέλευσαν συγχωρεῖσθαι. *Præstaret vos Deo obsequi, quam stultis, cæcisque vestris magistris, qui ad hunc vsque diem, permittunt vos quatuor, & quinque vxores habere.* Et rursus extremo Dialogo, εἰ σωιεχώρειτε λοιπὸν καὶ ὡς θέλετε, καὶ ὅσας θέλετε λαμβάνειν γυναῖκας, ὁποῖον πράττουσιν οἱ ἀπὸ τοῦ ἡμῶν ἀνθρώπου, καὶ πᾶσαν γλῶτταν ἐνθα ἂν ἐπιδημήσωσιν ἢ ἀφεστήκασιν, ἀγόμενοι ἐνόμιζε γάμους γυναικῶν, πολὺ μᾶλλον οὐ τοῦ Δαυὶδ τοῦτο συνεχωρεῖτο πράττειν. *Si liceret, quâ quis vellet, & quot vellet sumere vxores, quod vestri faciunt generis homines in quamcunque regionem peregrinatum iuerint: aut missi fuerint, ducentes nuptiarum nomine mulieres, multo magis licuisset idipsum Dauidi.* Deniq; Iosephus Antiq. lib. 17. c. 1. πάτριον γὰρ οὐ τοῦτο παρ' ἡμῖν συνοικεῖν, *Mos enim nobis patrius, pluribus vxoribus vti.*

XXXIII. De Iudæis ergo certum. Et hi satis Apostolo, vt præceptum huiusmodi necessarium videretur. Sed de Gentibus, an falsum? Negat Theodoretus, quem audiuimus pronunciantem & Iudæos, & Græcos consueuisse duabus, tribus, & pluribus simul vxoribus iungi. Tum autem vt demus, non adeo fuisse hoc frequenti in vsu; tamen quis potest negare frequenti in vsu fuisse diuortia? Atqui hæc pertinent ad polygamiam: quia viuente, vidente priori vxore repudiata, secunda ducebatur. Et fiebant repudia leuiculas ob causas, etiam tacitas. Plutarchus Æmilio, ἐγημεν Παπιρίαν ἀνδρὸς ὑπατικοῦ Μνάσωνος θυγατέρα, καὶ χρόνον συνοικήσας πολλὸν, ἀφῆκε τὸν γάμον. αἰτία δὲ μεγάλη μὲν τοῦ Δημοσθένους δοκεῖ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς· ἀλλ' ἔοικεν ἀληθὴς εἶναι λόγος καὶ γάμος λύσεως γνώμων, ὡς ἀνὴρ Ρωμαῖος ἀπέπεμπετο γυναῖκα. τῶν δὲ φίλων νουθετούντων αὐτὸν, καὶ σωφρονοῦντων δοκοῦντες, καὶ παιδοποιεῖσθαι, ὡς τινας τὴν ὑποδημοκόλπον αὐτῷ Ρωμαῖοι καλοῦσιν, ἣν δοκιμασθὲν ὑπὸς ἐστὶ γυνὴ ἀλλ' οὐκ ἂν εἰδείη τις ὑμῶν καθόν θλίβεται μέρος ἅπας πούς. *Duxit vxorem Papiriam Mnasonis, viri Consularis filiam: quam cum diu habuisset apud se, soluit coniugium. Repudij causa, scripto non peruenit ad nos. Sed videtur verum id, quod fertur de nuptiarum solutione, quendam Romanum, cum ob dimissam vxorem ab amico reprehenderetur, interrogante, an non esset modesta, formosa, fœcunda: prolato pede, ostendisse calceum, dixisseque, Annon & iste elegans, & recenti à manu? At nemo nouit, qua mihi parte pedem vrat.* Tertullianus Apologetici capite sexto. *Vbi est illa felicitas matrimoniorum de moribus vtique prosperata, qua, per annos ferme sexcentos ab vrbe condita, nulla repudium domus scripsit? At nunc in fœminis præ auro nullum leue est membrum, præ vino nullum liberum est osculum: repudium vero iam & votum est, quasi matrimonij fructus.* Senec. (& vixit iste temporibus Pauli) de beneficiis lib. 3. c. 16. *Nunquid iam vlla repudio erubescit, postquam illustres quædam, ac nobiles fœminæ, non consulum numero, sed maritorum, annos suos computant, & exeunt matrimonij causa, nubunt repudij? Tamdiu istud timebatur, quandiu rarum erat. Quia vero nulla sine diuortio acta sunt, quod sæpe audiebant, facere didicerunt.*

XXXIV. Supereſt tertium argumentum. Patres omnes, inquit, vnius vxoris vitum intellexerunt, qui plures non habuerit successiue. Omnesne? Nego: Plurimos concedo. Tertullianum, Epiphanium, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum. Sed Chrysostomum, immerito illis Bellarminus adscripsit, solens suo more delusus interprete Latino. Nam Græce, ἐν τούτῳ δὲ καὶ τοὺς ἀπελθεῖς κελεύει μὴ θνητὸν γάμον τὸν ἀρχὴν ἐγκαταλείποντας τοῦτον, ὃ δὴ πρὸς τῶν ἀπελθόντων μηδεμίαν φυλαξαι ἰσχύειν, πῶς ἂν ἔτι γένοιτο πρὸς τῆς κεφαλῆς, πᾶσα δοκεῖ ἂν ὑποψία κατηγορεῖσθαι; δῆλον πάντες; ἴσθι ὅτι οὐκ ἐμποδίζει παρὰ τὸν νόμον τὸ δευτέρους ὁμιλεῖν γάμοις, ἀλλ' ἐμπροσθεν πολλὰς ἔχει τὸ πρᾶγμα κατηγορίας. Hæc Latine vertit Ambrosius Camaldulensis, *Casligat hoc ipso etiam impudicos, dum non eos permittit post secundas nuptias ad Ecclesiæ regimen dignitatemque Pastoris assumi. Nam, qui defunctæ vxori beneuolentiam nullam seruasse deprehenditur, quo pacto hic Ecclesiæ præceptor, esse optimus poterit? Imo, quibus criminibus non subijcietur in dies? Notius enim profecto omnes, quod etsi per leges secundæ nuptiæ permittuntur, multis tamen ea res accusationibus patet.* Cur defunctam dixit? Nam Græce ἀπολυθῆναι significat eam, quæ discessit: quomodo, quæ pars dabat repudium, ἀποπεμπειν, *dimittere.* Tum autem, quomodo congrueret id, quod additur de non seruata beneuolentia? Aut quis ansit pronunciare omnes, qui post viduitatem nubunt, nulla vsos beneuolentia in defunctam? Abrahamum, inquam, in Saram, cui defunctæ Ceturam induxit? Nam Theodoretus in tertium prioris ad Timotheum, *Si ipse priore expulsa vxore, fuisset alij coniunctus, dignus esset qui reprehenderetur, & iure esset accusationi obnoxius. Sin autem vis mortis priorem disiunxerit, vrgens autem rerum natura, vt secundæ vxori coniungeretur, coegerit, non ex voluntate, sed ex casu processit secundum matrimonium.* Nam & ipse Theodoretus in iis est, vt ante dixi, qui non improbant Episcopum fieri, qui vxores habuerit successiue plures. Sed illud Chrysostomi, *Etsi per leges permittuntur, multis tamen accusationibus patent,* quis potest de nuptiis successiuis dicta putare ab Episcopo Christiano, ab Episcopo Catholico, cuius erat scire, teste Paulo, eas contrahi in Domino?

XXXV. Quare nihil est omnino quod obstet, quominus securi concludamus, intolerandam esse tyrannidem in Ecclesia, & quæ primas, & quæ secundas, dummodo successiuas, nuptias prohibuit clericis cuiuscunque sint ordinis.

FINIS LIBRI DECIMISEPTIMI.

LIBER DECIMVS OCTAVVS,

De

GRADIBVS IMPEDIENTIBVS MATRIMONIVM, ET DE REPVDIIS.

Caput Primum.

DE COGNATIONE.

HACTENVS satis multa de Clericorum cœlibatu. Breuiores erunt disputationes de Cognationibus, & Liberis. Et de Cognationibus disputantes legi Theodorum Bezam, libro de Polygamia & Diuortiis: Petrum Martyrem in locis Communibus, Classe secunda, capite decimo: Chemnitium Examinis Tridentini tomo secundo in loco de Matrimonio. Rhuardum Tapperium Articulo vigesimo, Bellarminum de Matrimonio, libri primi capite vigesimo quarto, & deinceps, Archangelum Rubeum Cremonensem, opere de Sacramentis in distinctionem quadragesimam secundam, quarti Sententiarum, Cotonum, Institutionis Catholicæ libri tertij capite sexagesimo quinto & sexto, Dominicum à Soto, in quartum Sententiarum, distinctione quadragesima, quæstione vnica.

II. Cognationis nomen accipio late, pro nexu, quo homines inter se deuinciuntur iure familiæ secundum originem, in tanta multiplicatione generis humani: etsi nonnulli subtilius definiant, neque sine ratione, cui & ipse libens acquiescam, sed illa mihi notio tractanti Controuersias visa commodior. Nam Papistæ etiam latius vsi sunt, qui distinxerunt Spiritualem & Carnalem. Hanc proprie, quam nos definiuimus: illam, alterius cuiusdam generis, quam fingunt contrahi per Baptismum & Confirmationem. Quia enim moris est iam pridem in Ecclesia, Baptismo offerri infantes, non à parentibus, sed ab alijs quibuscunque pro arbitrio eorum, in quorum potestate illi sunt: imaginati sunt otiosissimi, imo superstitiosissimi homines, cognationem contrahi. Et, quia confirmationem, quasi secundum quendam baptismum esse voluerunt, eadem seruata curiositas est. Qui offerunt, tum inter se, tum ad parentes oblati, dicti sunt compatres mares, fœminæ commatres. Ad susceptum autem, Patrimi, & Matrimæ. Infans denique, Filiolus, vel Filiola.

III. Decretum est in eam rem Tridentinum sessione 24. c. 2. de Reformatione, *Sancta Synodus statuit, vt vnus tantum, siue vir, siue mulier, iuxta sacrorum Canonum instituta, vel ad summum vnus, & vna, baptizatum de Baptismo suscipiant: inter quos & baptizatum ipsum, & illius patrem & matrem necnon inter Baptizantem, & baptizatum, baptizatiq; patrem & matrem tantum, spiritualis cognatio contrahatur.*

IV. Cognatio, quam carnalem appellant, distinguitur in Consanguinitatem, & Affinitatem: συγγένειαν Græci dicunt, & ἀγχιστείαν. Illa est à generis multiplicatione perpetuo per semen, per quod fit vnius eiusdemq; sanguinis communio. Eius initium, atque adeo fundamentum, Pater, siue Mater: vterque tamen seorsim. Idemque Stirps, siue stipes, siue truncus dici solet: & qui inde deducti, rami. Consideratur autem Decliuis, à stipite ad ramos: Accliuis, à ramis ad stipitem. Descendentem vulgo dicunt, & Ascendentem.

IV. Est

V. Est directa, vel collateralis. Directa, quæ per directam generationem singulorum filiorum filiarum ve semper, vt Adam, Set, Enos, Cainan, Malaleel, &, deinceps in infinitum: Geneseos quinto. Item, Cain, Irad, Meiuael, Metusael, Lamec, Genes. 4. Nam in his semper posterior filius est præcedentis proximi. Nomina supra patrem ascendendo, auus, proauus, abauus, atauus, tritauus: infra patrem descendendo, filius, nepos, pronepos, abnepos.

VI. Collateralis, Græce ἐκ πλαγίου, quæ ab eodem patre deducitur per binos liberos, qui fratres dici solent, & sorores. Nam etsi plures multo cuique esse possint liberi, tamen cognatio binos tantum computat. Sic, quia Seto & Caino communis pater est Adam: dicuntur ipsi inter se Consanguinei collaterales: & quicunque in directa cognatione Caini, collaterales item consanguinei sunt, tum Seto, tum Seti posteris quibuscunque & contra.

VII Sed nomina sunt tantum à fraternitate eorum qui in linea directa: & quidem varia pro va io sexu. Patruus est patris frater: Amita eiusdem soror: Auunculus matris frater: Matertera soror: Patruelis patrui filius vel filia: Amitinus, amitæ filius: Amitina filia: Consobrinus, Patrui, vel Auunculi, vel amitæ, vel materteræ filius: Consobrina eorundem filia. Sobrinus filius eius qui patri consobrinus est, vel matri: sobrina, eiusdem filia.

VIII. Affinitas, ἀγχιστεία, est cognatio contracta per nuptias: ἡ ἐξ ἐπιγαμβρείας συγγένεια. Itaq; eius fundamentum, Vir, & vxor, non seorsim, sed simul ambo. Contrahitur autem inter alterutrum coniugem, & alterius consanguineos directos. Abrahamo filij fuere Isaac, & Ismael. Nupsit Isaaco Rebecca, filia Batuelis, soror Labani. Isaaco filij Iacob & Esau: Labano, Lia, & Rachel filiæ. Affines fuerunt Isaaco, Batuel, Laban, Lia, Rachel: Rebeccæ vero, Abrahamus, Ismael, & quicunque ab Ismaele. Rursus, Ismaeli, Labanoque, Iacob, Esau, Lia, Rachel. Denique affines sunt vni coniugum, quicunq; alteri consanguinei.

IX. Nomina, Socer, mariti vxorisue pater. Socrus, mariti vxorisve mater. Vitricus, maritus vxoris, nec tamen pater. Nouerca, vxor patris, nec tamen mater. Priuignus, vxoris filius ex alio viro: Priuigna vero filia. Gener filiæ maritus. Nurus, filij vxor. Leuir, mariti frater: Glos, soror, Sororius, sororis maritus: Fratria, fratris vxor.

Cap. II.

De Gradibus, in directa linea.

I. Gradus, est Cognationis mensura secundum propinquitatem. Linea est graduum numerus siue series. Et secundum plures paucioresve gradus, propinquitas, indeque cognatio maior vel minor: vt scilicet cognatio maior vel minor, cuius pauciores gradus numerantur, minor, cuius plures. Differunt autem gradus, vel numero tantum: vel etiam genere. Numero, quorum eadem definitio, vt Adami ad Enosum, & Caini ad Iradum, gradus sunt diuersi tantum numero, quia vterque est Aui ad Nepotem. Genere autem differunt, quorum non tantum numerus est alius sed etiam diuersa definitio. Sic Adami ad Enosum, non idem gradus, qui Adami ad Setum: quia ille, aui ad nepotem: hic, patris ad filium. Sic non ij dem consanguinitatis gradus, & affinitatis: non consanguinitatis directæ, & obliquæ.

II. In Cognatione directæ Consanguinitatis numerus graduum difficultatis nihil habet. Consentiunt omnes, esse totidem quot personas, vna minus. Quod quare sit obscurum visum Bezæ, ego quidem causam non video. Est enim cognatio, duarum personarum quædam relatio. Itaque, quemadmodum in Mathemeticis progressionibus termini sunt semper vno plures, quam rationes; sic in cognatione esse oportet: neque enim aliter constaret personarum combinatio. Nam quod quæritur: non exprimi personam, quæ sit excludenda: respondeo, neque illi fuisse quærendum: neque Bellarmino respondendum, excludi stipitem. Nam absurdum est, vllam excludi personam: cum gradus non sit persona, sed relatio personarum, quæ nulla consistere potest, nisi posito vtroque termino. Itaque etsi Patris & filij, duarum personarum, dico vnum esse gradum: Patris, Filij, Nepotis, trium personarum, duos gradus; nego me Patrem excludere: quia, hoc excluso, remaneret vel filius solus: ac tum nullus gradus: vel Filius, & nepos, & tum non duo gradus. In hac igitur linea, Adami, Set, Enos, Cainan Malaleel, Iared, Henoc, Methusalem, Lamec, quæ directa est consanguinitas, personę cum sint nouem, gradus sunt octo: & Lamec distare dicitur ab Adamo, gradibus octo, nulla tamen de ponte deiecta persona.

III. Genealogiam Christi directam recensuerunt Matthæus & Lucas, sed ille κατιοῦσαν decliuem, iste ἀνιοῦσαν accliuem. Matthæus, sic cap. 1. *Abraham genuit Isaac: Isaac autem genuit Iacob: Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius* At Lucas c. 3. *Iesus, qui fuit filius Ioseph: qui fuit Heli, qui fuit Matthat, qui fuit Amos, qui fuit Nahum*, & deinceps. Est autem illa decliuis ratio magis naturæ accommoda, ideoque vsitatior. Vnde apud Mosen vbique obuia & initio libri Paralipomenon.

IV. Sed in Matthæo scrupulus est, qui etsi ad nostras Controuersias non pertinet, tamen quia nascitur ex comparatione graduum, digna est, quam hoc loco, tanquam ὁδοῦ πάρεργον, non relinquamus neglectam. Matthæus recitata vniuersa genealogia, *Vniuersæ*, inquit, *γενεαὶ, ab Abraham vsque ad Dauid, γενεαὶ quatuordecim: & à Dauid vsque ad deportationem Babylonicam, γενεαὶ quatuordecim & à deportatione Babylonica, vsq; ad Christum, γενεαὶ quatuordecim.* Vbi manifestum, tot γενεὰς numerari, quot personas: contra quam nobis obseruatum gradus numerandos vno minus quam personas.

V. Sed nihil est admodum difficile. Hebræis vocabula sunt duo דור & תולדה siue מולדה, quæ Græci Interpretes expressa voluerunt per γενεὰν Genes. 6. *Noe vir iustus & integer* בדרתיו *ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, in generatione sua.* Exod. 3. וזה זכרי לדר דר *μνημόσυνον γενεῶν γενεαῖς: memoriale meũ in generatione, & generationẽ.* Gene. 25. *Hæc sunt nomina filiorũ eius.* בשמתם לתולדתם, *κατὰ ὀνόματα τῶν γενεῶν αὐτοῦ, in vocabulis & generationibus suis.* Trigesimo primo: *Reuertere in terram patrum tuorum* ולמולדתך *καὶ εἰς τὴν γενεάν σου, & ad generationem tuam.*

VI. Atqui inter vtrumque illud vocabulum Hebræum πολὺ τὸ διάφορον. Sciunt enim per דור ætatem potius significari, quam generationem, id est, relationem cuiusque hominis ad tempus, potius quam ad originem. Quo etiam sensu γενεᾶς nomen vsitatissimum, ac ferme perpetuum. Matthæi 11. *τίνι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην, cui assimilabo generationem hanc?* id est, homines huius siue ætatis, siue seculi, siue temporis. Marci 13. *οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, non transibit generatio hac*, id est, qui nunc viuunt. Lucæ 1. *καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς γενεὰς γενεῶν: & misericordia eius à progenie in progeniem.* Beza, vt sensum hunc exprimeret, duobus proximis locis, ætates dixit, non generationes. Sicut apud Herodianum libr. 3. Politianus, *decursu*, inquit, *trium spatio ætatum*, quod erat Græce, τριῶν γενεῶν διαδραμουσῶν: de ludis nimirum secularibus, quos nec vidisset hactenus quisquam, nec porro visurus esset. Sed apertissime apud Herodotum libr 2. *Αἰγύπτιοί τε καὶ οἱ ἱερέες ἔλεγον ἀποδεικνύντες ἀπὸ τοῦ πρώτου βασιλέος ἐς τοῦ Ηφαίστου τὸν ἱρέα τοῦτον τὸν τελευταῖον βασιλεύσαντα, μίαν τε καὶ τεσσεράκοντα καὶ τριηκοσίας γενεὰς ἀνθρώπων γενομένας, καὶ ἐν ταύτῃσι ἀρχιερέας καὶ βασιλέας ἑκατέρους τοσούτους γενομένους: Ægyptij & sacerdotes referebant demonstrantes à primo rege ad Vulcani sacerdotem hunc, progenies hominum fuisse trecentas quadraginta vnam: & totidem interea pontifices, totidemque reges.* Dionysius Halicarnasseus, libro primo ex Cephalone refert Romam conditam, δευτέρᾳ γενεᾷ μετὰ τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον: nimirum à Remo Æneę filio. Vnde manifestum, in quolibet cognationis directæ gradu duas esse γενεὰς, totidem quot capita.

VII. At תולדה proprie hanc nostram consanguinitatem significat, id est, relationem posteriorum ad priores secundum cognationem: & vsitatius exprimitur per γένεσιν. Geneseos 5. *Hic liber* תולדת *γενέσεως, generationis Adam.* Sexto, אלה תולדת נח *αὗται αἱ γενέσεις Νῶε: hæ sunt generationes Noe.* Exodi 28. כתולדתם *κατὰ τὰς γενέσεις αὐτῶν: iuxta ordinem natiuitatis eorum.*

VIII. Hæc si obseruentur, nihil est in Matthæo scrupuli. Nam Matthæus non gradus numerat cognationis, qui vno pauciores erant, sed personas, siue personarum ętates. Itaq; cum initio dixisset *Βίβλος γενέσεως*, id est, vt Moses loquitur, ספר תולדת at post *πᾶσαι οὖν αἱ γενεαί*, mutato vocabulo, quod magis respondet Hebræo דור. Quam diuersitatem Beza voluit non omissam, qui illud reddidit, *Liber generationis*, at istud, *Vniuersa igitur progenies*: quanquam haud scio vtrum melius: nam progenies æque ac generatio videtur magis originem respicere, quam ætatem.

IX. Sed sensus est perspicuus: numerari ab Abrahamo ad Christum ter quaternas denas generationes, id est, hominum ætates: quomodo Nestorem dicunt vixisse tres ætates: quia μετὰ τρίτατοισιν ὁμίλει. Et forte ea caussa omissarum Matthæo aliquot personarum. Nihil enim obstat, quominus in paucioribus ætatibus plures sint generationis gradus: quomodo ab Adamo ad diluuium gradus sunt nouem, nempe ad vsque Noe: ast ætates, siue γενεαὶ duntaxat duæ: quia Metusalem, qui Adamum vidit, natus iam annos centum nonaginta octo, ipso diluuij mortuus est anno.

Cap. III.

De Gradibus in Collaterali Cognatione.

I. Hactenus directa Cognatio. In Collaterali numerandorum graduum gemina ratio inducta. Iurisconsultorum vna, siue iuris ciuilis, & Imperatorij: Canonistarum altera, quibus ius Canonicum, siue Papale est pro pistrino. Illis non alia ratio, quam indirectæ, idemque axioma, vt gradus sint vno pauciores quam personæ, sed hæ in linea siue serie gemina, & proinde vtrinque computatæ omnes: vna linea, Adam, Set, Enos, Cainan, Malaleel, Iared, Henoc. Altera, Adam, Cain, Henoc, Irad, Mauiael, Metusael, Lamec. Omnib. his computatis, personæ surgunt tredecim, indeque gradus duodecim.

II. Sic in iure Græco-Romano libr. 8 qui est de Causis matrimonialibus: *Τοῖς δὲ ἐκ πλαγίου ὁ ὄγδοος ἐφίησι τὸν γάμον βαθμὸς, ὁ ἕβδομος τοῦτον παντάπασιν εἴργοντος: Iis qui sunt ex transuerso, gradus octauus matrimonium permittit, quum septimus ab eo prorsus arceat.* Et statim datur exemplum: *οὐ γὰρ δύναταί τις τὴν τοῦ δισεξαδέλφου θυγατέρα λαβεῖν, Quippe non potest aliquis sobrini filiam vxorem ducere.* Numera. Stirps, inde frater, tum fratris filius ἐξάδελφος, fratris nepos δισεξάδελφος, huius filia. Inde frater alius, huius filius, tum nepos: habes personas octo, in iisque gradus septem. Rursus, *εἴσγε μὴν τὸν ὄγδοον βαθμὸν προβαίνων οἱ ἐξ αἵματος γάμος συγκεχώρηται, Nuptiæ quæ inter consanguineos contrahuntur, si ad octauum vsque gradum procedant, permissæ sunt. τὴν γὰρ τρισεξαδέλφην, ἢ τὴν ἐγγόνην τοῦ δισεξαδέλφου λαμβάνειν, οὐδ᾽ ἂν τινα οὐκέτι κωλύσει: Quippe nati ex consobrino filiam, vel neptem sobrini, ducere nullo modo quis prohibetur.* Inde Ambros. Epist. 66. patrueles dixit sibi quarto sociari gradu: filium autem & neptem ex filia tertium esse gradum.

III. At Canonistæ vtriusque lineæ personas binas quascunque ex æquo distantes à stipite comparant, non inter ipsas, sed cum stipite: & quoto gradu remotissima distat ab stipite, toto inter se distare pronuntiant. Si quia tũ Henoc in linea Caini, tum Lamec in linea Seti, distant sex gradibus ab Adamo, ipsi Lamec & Henoc distabunt inter se sexto gradu. Et quia Iared ab Adamo abest gradu quinto, at Meuiael tantum quarto: dicentur Iared & Meuiael inter se disparari quinto.

IV. Harum rationum immane quantum discrimen. Nam apud Iurisconsultos, fratres Set, & Cain secundo gradu sunt, apud Canonistas primo. Consobrini Enos, & Irad apud illos quarto, apud istos secundo. Denique οἱ τρισεξάδελφοι, id est, patruelium nepotes, apud illos octauo, apud istos quarto.

V. Vtramque rationem bonam dicit Bellarminus: tamen Canonistarum meliorem. Nos etsi de re tantula nolimus magnas tragœdias excitare, si tamen, libere loqui fas, quod sentimus, hanc Canonistarum absurdissimam pronuntiamus, neque iudicio constantem, neque exemplo. Et exem-

plum quidem similis computationis in alia re vlla, ne ipsi quidem assertores proferunt vllum, aut etiam proferre possunt. Iudicium paucis explorem us.

VI. Primum absurditas magna, non magis distare fratrem à fratre, quam filium à parte: consobrinum à consobrino, quam nepotem ab auo. Imo vnius eiusdemque lineæ quotcunque personæ erunt, omnes æqualiter ab alterius lineæ persona postrema. Non magis, inquam, à Lameco Caini, Henocum Seti, quam Iaredum, quam Malaleelem, denique quam Setũ ipsum. Quod in adeunda hæreditate, quis ferat? Nempe enim nullo erit potiori iure patruus quam sobrinus.

VII. Hoc Bellarminus negat esse absurdum. Eos enim qui sunt in vno ordine, non habere habitudinem ad eos qui in altero, nisi ratione stipitis in quo vniuntur.

VIII. Sed ponit falsum. Nam si nulla alia habitudo esset, quam per stipitem: ergo nulla esset graduum multiplicatio, omnesque essent in primo gradu: neque caussa vlla reddi posset, cur inæqualium ordinum, siue linearum, gradus numerarentur ab ipsis Canonistis, à remotiore persona, potius quam à propinquiori. Nam si nulla habitudo Malaleelis ad Iradum, nisi per Adamum, non autem per interpositas personas hinc, Setum, Enosum, Cainanum: inde Cainum: certe his demptis, supersunt tantum Adam, cui comparandi sint Malaleel & Irad: itaque is primus erit gradus, ex Canonistarum sententia. Quod si nolint excludi Setum, Enosum, Cainanum, cur excludent potius Cainum? Cur, inquam, habitudo est ad Adamum potius per Setum, Enosum, Cainanum, quam per Cainum? Rursus hanc rationem stipitis oportebit communem esse vtrinque. Itaque cognationem inquirenti Malaleelis & Iradi, oportebit exhibere rationem tũ Malaleelis ad Adamum, tum Iradi ad eundem. At rationem Iradi ad Adamum, quo iure repetas duntaxat ex genealogia solius Malaleelis, quæ nihil ad genealogiam Iradi? Itaque dicendum, habitudinem componi ex duplici cognationis serie, concurrente in vnum stipitem: ideoque esse tanto compositiorem, quanto plures sint termini: nec simplam, sed multiplam. Habere igitur inter se habitudinem, non tantum ratione stipitis, in quem lineæ desinunt, vt ambæ vniantur, sed etiam ratione eorum per quos ab eo stipite descendunt. Denique absurdissimum, esse nullo numero istos, siue omnes, siue aliquos.

IX. Sunt & alia incommoda, quibus non prouidit Bellarminus, siue non potuerit præuidere, aut prouidere. Nam Canonistæ non comparant Collaterales alterum alteri, sed ambos stipiti: imo ne ambos quidem, sed sæpe alterum, nempe quum lineæ sunt inæquales. At hæc manifestissima est quæstionis elusio. Longe enim aliud est quærere, quantum sit interuallum à Lameco ad Adamum, quam ab Henoco ad Lamecum: quomodo aliud, quantum distent Roma & Babylon ab Hierosolymis: aliud, quantum Roma à Babylone.

X. Præterea, quandoquidem gradus est mensura cognationis: & cognatio non potest non esse relatio: absurdissimum hoc sequitur, plurium quam duorum terminorum, vnam eandemque esse numero relationem: quod ne cogitatione quidem quisquam sanus concipere potest, sed is solus, cui geminæ apparent Thebæ. Tres sunt termini, Set, Adam, Cain, & ita distantes, Set & Cain, vt ab vno ad alium perueniri non possit, nisi per Adamum. Dico vnam relationem esse Seti ad Adamũ: alteram; Adan i ad Cainum, nec posse vnam esse aut Adami ad Setum, Seti ad Adamum: aut Adami ad Setum, Adami ad Cainum. Ratio, quia vnius relationis duo sunt tantum termini, à quo, & ad quem: at hic plures sunt duobus. Ergo, non relatio vnica: ac proinde neque vnius gradus.

XI. Tertio, si tanta est distantia ab Seto ad Metusalemum, quanta est à Iaredo ad Meuiaelem, quod omnino defendunt Canonici: ergo, ablata vtrinque ea distantia, quæ est à Seto ad Meuiaelem, necesse erit non maiorem esse distantiam, i. non plures gradus à Seto ad Iaredum, quam à Meuiaele ad Metusaelem: quia videlicet ab æqualib. si auferantur æqualia, quæ remanebunt, erunt æqualia: nisi si apud Canonistas forte cœperunt communes notiones esse deridiculo. Quis autem concedat, non magis distare Abauum ab Abnepote, quam à Filio Patrem?

XII. Hæc absurda mire confutant Canonistas. Sed pro Canonistis disputantes audiamus Rubeum & Bellarminum. Illum vno tantum argumento: istum duobus. Vnius, inquit Rubeus, habitudinis sunt duo extrema: ideo duo fratres vnum constituunt gradum.

XIII. Nihil ineptius. Nam si duo extrema nonnisi vnum gradum constituunt: cur duo patrueles, Enos & Irad, duos faciunt? Cur duo patruelium filij, tres: cur eorundem duo nepotes, quatuor? Nam vel ipsi Canonistæ sic numerant. Atqui concedo verum, vnius habitudinis duo esse extrema: cõcedo amplius, duorum extremorum vnam esse habitudinem. Quid ergo? Nempe aliud est habitudo, aliud gradus: quia hic illius mensura: itaq; possunt in vna habitudine plures esse gradus: vt nihil obstet quominus duo fratres, totidem gradus numerent. Manifestius in directa. Nam & hic cur non verum, vnius habitudinis esse duo extrema? pura Proauum & Proneporem? Atqui horum tamen duorum extremorum sex gradus computantur. Nempe absurdum est, vt prius, neglectis intermedijs, non nisi extrema putare.

XIV. Audiamus Bellarminum. Cum Cognatio vinculum sit eorum, qui propagantur ab vno, non potest fingi melior ratio supputandi gradus, quam penes distantiam ab illo vno.

XV. Respondeo, aliud esse cognationem, aliud gradum. Hunc enim non cognationem tantum significare, sed etiam adsignificare cognationis distantiam. Quare in computandis gradibus rationem habendam vtriusque, cognationis, inquam, & distantiæ. Si cognationem quæras solam, concedo repetendam esse duntaxat ab illo vno, à quo fuit origo: qui quia communis est omnibus inde deductis, ideo omnes esse vere cognatos. Si quis quærat, an, & quare consanguinei sint, Noe & Irad, audacter respondeo, caussam esse, & quidem solam, quia ab Adamo: hæc enim & vera, & sola ratio est: eadem communis Abrahamo, & Caino, atque alijs infinitis, quãtumlibet aut propinquis, aut remotis. Sed si præter consanguinitatem, etiam gradum quærat, tum necessario præter stirpem, aliud quid addendum: alioquin omnium esset eadem ratio, ideoque gradus: quod est absurdissimum.

XVI. Breuiter negatur sequi, Si cognatio sit vinculum, ergo quærendam eius rationem tantum in stirpe. Nam cognationis vinculum, non illud est duntaxat, quod est vtrique ordini commune, sed sunt & alia subordinata, per quæ singulæ personæ deuinciuntur eidem stirpi: atque in idem multiplicatio est graduum. Quod manifestum in linea recta. Sic enim comparatur Noe cum Adamo, necessario per intermedios singulos. Itaque etsi Adam & Noe vniuntur per Lamecum: tamen non est vnus tantum gradus inter eos.

XVII. Addit Bellarminus, Canonicam supputationem in linea transuersa ponere primum gradum, quem non ponant Iurisconsulti. Videri autem ne scio quid absurdi præ se ferre, si detur secundus sine primo.

XVIII. Respondeo distinguendam esse quæstionem. Quæritur. Cognationis Collateralis gradum primum, vel obliquum, vel quemcunque. Non dari primum obliquum, non tam absurdum est, quam impossibile dari. Id enim significat vnicam dari relationem, quod diximus fieri non posse, positis pluribus terminis quam duobus: quod omnino necesse est in cognatione collaterali. Non igitur commodior Canonica supputatio, sed monstrosior: quæ cogat id esse, aut potius videri, quod tamen per naturam esse nõ potest. Quod si quæratur gradus quicunq;, vt sensus sit argumenti, nullũ dari gradum primum, vnde deueniatur ad secundum in Collaterali cognatione: nego hunc non dari. Nam vtriq; cognationi, tum directæ, tũ collaterali, communis est gradus filiorum, vnde vtraque procedat. Itaq;, non in recta tantum, sed etiam in Collaterali datur hoc modo primus, vt natura postulat: quomodo in omnib. reb. compositis prima sunt elementa, quæ tamen ipsa non sunt composita.

XIX. Iurisconsultorum computationi Bellarminus hoc opponit argumentum: etsi contra Bezam peculiariter. Fingit, inquit, à fratre ad fratrem ita transeundum esse per patrem, ac si in aliqua linea, per medium punctum duo fratres duo extrema tenerent. Sed falsa est hæc imaginatio: non n. vltra patrem est progressio ad aliam personam, nisi ad illam, à qua pater procedit, videlicet auum: & sic in linea recta, per vnam personam transitur ad aliam. Ast, à fratre ad fratrem non transitur per patrem, cum nulla sit processio fratris à fratre, sed vterq; in patre coniungatur.

XX. Respondeo, ridicule falli Bellarminum, exemplo lineæ rectæ, & extremorum. Non enim sic considerari transitum à fratre ad fratrem per patrem. Aliud potuit longe aptius petere ἀναδίπλωμα, ex ipsa figura Arborum (sic enim vocant) consanguinitatis, quas curiosè depingunt vtriq;, tũm Iurisconsulti, tum Canonistæ. Illud est ab extremis duarũ rectarum in angulum coëuntium. Nam harum commune punctum est in quo angulus, siue vinculum commune. Est autem transitus ab extremo lineæ dextræ, ad extremum lineæ sinistræ non nisi per angulum. Sed est quolibet iumento stupidior, teste Epicuro, qui duas lineas sic coëuntes neget esse maiores vna, quod faciunt Canonistæ, qui imaginari potuerunt genealogiæ geminas, vnam desinentem in Henocum, alteram in Lamecum, vtramq; concurrentẽ in Adamum: & tamen negare maiores ambas esse, quam sit vna earum. stupore certe fustibus digno. Deniq; concedimus, non dari progressum à filio vltra patrem, nisi ad auum: sed id negamus pertinere nisi ad directam consanguinitatem. Itaque asserimus dari à filio progressum ad patrem, & inde regressum ad alterum filium, illius fratrem, in consanguinitate obliqua, ideoque gradus vno plures. Itaque falso poni non transiri à fratre ad fratrem per patrem.

CAP. IV.

De Gradibus prohibitis in Scriptura.

I. COnsanguinitatis supputatio per gradus geminum finem habet: vnum ad hæreditariam successionem: alterum ad connubiorum commercia. Hæreditariæ successionis ius omne pertinet ad ciuilem Magistratum: & alienum à Theologo. Nos ergo Coniugiorum naturam videamus, qui controuersias Theologicas suscepimus.

II. Diuiduntur ergo nuptiæ, in Legitimas, & Incestas. Illas, quæ nullo cognationis vinculo prohibentur. Has vero (ἀθεμίτους Græci vocant) quæ ob cognationem contrahi non possunt. Itaq; necessarium fuit distingui gradus cognationis, ac disparari eos, qui nuptijs obstant, ab ijs qui minime.

III. Id discriminis sumitur à propinquitate. Leuitici 18. *Nemo ad vllã propinquam carnis suæ accedat, ad reuelandam turpitudinem.* Vnde manifestum, quo remotiores gradus erunt, hoc faciliores fore nuptiis: & quo propinquiores: hoc incommodiores. Alias, nulla posset fieri generis humani multiplicatio: quandoquidem omnes sunt ab Adamo & Eua. ideoq; consanguinei. Sed ita voluit Deus hanc consanguinitatis vim paulatim ἀμαυροῦσθαι, & tandem abire in nihilum. Quare non obtinuit vsus, vt omnes homines inter se dicantur consanguinei, sed quidam duntaxat, quorum propinquior est origo: & pauci quidem admodum præ reliquis.

IV. Consentiunt Papistæ Catholicis, in directa consanguinitate, vniuersaliter prohiberi nuptias. Etsi Scriptura non designet nominatim, nisi duos gradus, parentum & Auorum. Leuitici 18. *Turpitudinem pãtris tui, & turpitudinem matris tuæ non reuelabis: mater tua est, non reuelabis turpitudinem eius: turpitudinem filiæ filij tui, vel filiæ filiæ tuæ non reuelabis: quia turpitudo tua sunt.* Et vero, etsi quis contenderet etiam hanc cognationem paulatim extingui, tamen superesset naturalis impossibilitas, propter immanem ætatis distantiam. Nam vix generatio est ante ætatis annum decimumquintum itaq; proauum oportet natum esse annos iam circiter quadraginta quinque ante natam filij neptem: adde quindecim ad ætatem vsq; nubilem, fient sexaginta: quod quis ferat? Et tamen non sunt admodum frequentes nuptiæ, anno decimo quinto, contractæ. Imo Philosophorum pueri, commodissimũ existimant fœminæ vigesimum, viro trigesimum. Quanquam fateor hanc non esse causam incestus.

V. In Consanguinitate Collaterali, Deus in Leuitico nuptias prohibuit fratris, patrui, patruæ, auunculi, & amitæ, *Turpitudinem sororis tuæ, filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ quæ genita est domi, vel genita est foris: non reuelabis turpitudinem earum. Turpitudinem sororis patris tui non reuelabis: consanguinea patris tui est: turpitudinem sororis matris tuæ non reuela-*

reuelabis, consanguinea matris tuæ est: turpitudinem fratris patris tui non reuelabis.

VI. In affinitate prohibentur ij gradus, qui similes sunt gradibus prohibitis in consanguinitate, *Turpitudinem vxoris patris tui* (ea nouerca est) *non reuelabis, turpitudo patris tui est: Turpitudinem filiæ vxoris patris tui, prolis patris tui, quæ soror tua est, non reuelabis: turpitudinem fratris patris tui non reuelabis: ad vxorem eius non accedes, vxor fratris patris tui est. Turpitudinē nurus tuæ non reuelabis: vxor filij tui est, non reuelabis turpitudinem eius. Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo fratris tui est. Turpitudinem mulieris: & filiæ eius non reuelabis, filiam filij eius, & filiam filiæ eius non accipies ad reuelandam turpitudinem eius, consanguineæ sunt: scelus est.*

VII. Ergo intra gradum secundum non licet coniugium copulare. Quanquam ipso mundi initio etiam fratrum ac sororum fuerit necessarium nimirum, quia aliter non processisset generis humani multiplicatio. Sed excepta vna illa Adami familia prima, nunquam permissum: ne factum quidem, inter infideles: & hos quidem vel penitus barbaros, vel certe sceleratos.

VIII. In affinitate nonnihil exceptionis fuit apud Iudæos. Nam fratris defuncti licebat viduam ducere: Si tamen ille mortuus esset absque liberis. Deuteron. 25. *Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri.* Sic vetus interpres reddidit male, prohibens idipsum, quod lex iubet: recte Sanctes, *Non nubet vxor mortui viro extraneo.* Quid ergo? *Sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui.* Vel potius ex Sancte, *Cognatus eius ingredietur ad eā, & capiet sibi eam in vxorem, affinitatemque contrahet cum ea,* Est enim Hebraice יבם quo is significatur, ad quem id iuris pertinebat: primo quidē frater, vt patet ex Geneseos trigesimo octauo: deinde, si hic deficeret, alij, vt constat ex historia Ruth. Itaque Matth. 22 non est necesse septem illos fratres, quibus successiue eadem vxor fuisse dicitur, intelligi proprie, sed latiore nominis notione apud Hebræos trita: etsi alioquin nihil sit incommodi.

CAP. V.

De Cognatione Spirituali.

I. Catholici acquiescunt facile autoritati diuinæ: à qua vel tantillum discedere pro scelere habent. Papistarum mentem intellige ex Tridentino decreto sessio. 24. Can. 3. *Si quis dixerit eos tantum consanguinitatis & affinitatis gradus, qui Leuitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, & dirimere contractum: nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere vt plures impediant, anathema esto.* Nempe, non putauit Ecclesia Romana satis esse pro suæ maiestatis amplitudine, si non perfringeret hos cancellos, vt quaquauersum erumperet. Duo ergo sunt futura huius disputationis capita. Vnum, an iis gradibus, qui exprimuntur in Leuitico, alij gradus addendi fuerint, quorum incestæ fierent nuptiæ. Alterum, vtrum iis ipsis eorum prohibitionibus constanter sit standum.

II. In priori rursus duo sunt. Vnum de Consanguinitate illa, quam diximus, spirituali: alterum de Carnali, de spirituali habes apud Gratianum Causæ 30. quæst. 3. & 4. Nicolaus enim inter fratres & filios spirituales negat posse legale coniugium fieri. Zacharias, *Sciscitari curasti si liceat filio, cuius pater alterius filiam ex sacro baptismate susceperit, susceptam, id est, spiritualem eius patris filiam (quod dici crudele est) in matrimonio accipere: quod apud te enormiter asseruisti contigisse. Sed bene tua sancta fraternitas compertum habet, quod Dominus præceperit per Moysen, dicens, turpitudinem patris tui, vel matris, vel sororis non reuelabis. turpitudo enim tua est. Cum ergo à propria consanguinitate iubemur abstinere, multo magis à spirituali nostri patris filia omni excusatione, aut argumento seposito sub nimia districtione nos cauere conuenit: ne in iram diuini examinis incidat, si quis tali facinore mistus, minime restrinxerit fræna luxuriæ.* Similiter Zacharias & Deusdedit, *Non oportet filiam, quam de sacro fonte susceperit, aliquando filio suo in matrimonium tradere, quia in diuina sententia germani esse inueniuntur.*

III. Ioannes de Turre cremata in eam quæstionem, concludit ex hac Spirituali cognatione, viginti personas prohiberi posse contrahere matrimonium, nempe quandoque ex persona baptizantis, quandoque ex persona leuantis in baptismate: quandoque ex persona confirmantis, quandoque ex persona tenentis in confirmatione: quia contrahatur cognatio inter baptizantem & baptizatum, & dicitur paternitas: secundo inter baptizantem & parentes baptizati: & dicitur compaternitas: tertio inter baptizatum & filios baptizantis, & dicitur fraternitas: quarto inter baptizatum & vxorem baptizantis prius cognitam, & dicitur maternitas: quinto inter parentes baptizati, & parentes vxoremque baptizantis prius cognitam. Huic sententiæ fauet Lombardus libri quarti distinctione quadragesima secunda.

IV. Verumtamen, vt se Ecclesia Romana ostentaret habere autoritatem figendi refigendiq; leges, tum diuinas, tum suas, nunc nuper in Concilio Tridentino circumcisa est tanta austeritas: iussaq; hęc tanta, tam sacrosancta spiritualis cognationis vis cohibere sese, & continere intra limites pauciorum personarum, ne cuiquam nocere queat, præter baptizantem, baptizatum, suscipientes, baptizatiq; parentes: qui canon paulo ante nobis est recitatus Itaque, tanta autoritate, quasi fulmine icta, deinceps fuit modestior, & spes est futuram in posterum.

V. Superest tamen scrupulus, quem exemptum à tam prudentibus patribus non vidi: & tamen intererat non negligi, ne qui iura omnia tum diuina tum humana habent in scrinio pectoris, sibi ipsi fœde videantur contradicere. Nam, vt est apud Gratianum, & Lombardum, Nicolaus ita sanxit, *Nosse desideras, vtrum mulier, quæ viri filium ex alia fœmina genitum de sacro fonte leuauerit, postmodum possit cum eodem viro copulari. Quos ideo iungi posse decernimus, quia secundum sacros canones, nisi amborum consensu, nullius religionis obtentu debet coniunx dimittere coniugem.* At non tantum in Concilio quodam apud Vermerias, *Si quis filiastrum, vel filiastram suam ante Episcopum tenuerit ad confirmationem, separetur ab vxore sua, & nunquam aliam accipiat:* Sed etiam Deusdedit, cum ad se relatum esset, à quibusdam imprudenter præ magno populorum concursu proprios filios susceptos ex sacro lauacro, respondit olim à prædecessoribus suis, Iulio, Innocentio, Cœlestino, decretum, *vt nullo modo se in coniugio reciperent mulieres ac viri, quicumque alia ratione susceperint natos proprios, sed separarent se, ne suadente diabolo tale vitium inolescat,* Et egregio epiphonemate, *Scitis, quia quomodo sunt septem dona Spiritus sancti, ita sunt septem dona baptismi à primo pabulo sacrati salis, & ingressu Ecclesiæ, vsq; ad cōfirmationem Sancti Spiritus per chrisma. Ab hoc ergo primo sancti Spiritus dono vsque ad septimum, nullus Christianus suam commatrem in coniugium suscipere debet & qui præsumpserit, tamdiu vinculo anathematis religetur, donec pœnitentiam digne egerit.*

VI. Sed, si Tridentinis Patribus non licuit esse tam otiosis, at Cardinalis de Turre-cremata non multo iis Patribus antiquior curiositas defectū supplebit, nec nolentibus forte Iesuitis. Is in eam Gratiani quæstionem iubet distingui, vtrum pręcedat susceptio matrimonium, an vero sequatur. Tum, *Si præcedit,* inquit, *est conclusio, quod impedit contrahendum, & dirimit, si postea contrahatur de facto Si sequitur, est conclusio, quod non impedit matrimonium, quantum ad eius essentiam siue vinculum. Sed quantum ad actum matrimonij, scil. carnalis debiti redditionem; est distinguendum quia aut spiritualis cognatio inducitur causa necessitatis, sicut quando pater baptizat filium in periculo mortis, & tunc est conclusio, quod in illo casu cognatio spiritualis non impedit contractum matrimonij, nec reddendo nec petendo, nec ex parte viri, nec ex parte vxoris: aut inducitur extra casum necessitatis: & tunc istud factum, aut est factū per errorem adhibita diligentia debita: & tunc est conclusio, quod non impedit, sicut in casu prædicto: aut factum est in fraudem, & tunc est conclusio, quod coniunx qui fuit in causa fraudis, perdit ius petendi debitum, non autem ius reddendi:* ὦ Ζεῦ βασιλεῦ τῆς λεπτότητος τῶν φρενῶν! Vere dignus est, qui respondeat ψύλλας ὁπόσους ἅλλοιτο τοὺς αὐτῆς πόδας.

VII. Sed satis esto nugarum. Hanc causam misere desertam à Bellarmino videre est cap. 30. Ponit ille, Cognationem spiritualem merito ab Ecclesia inter impedimenta matrimonij referri, sed, si quæras, vnde illud *merito:* nihil audies præter Epistolas decretales, & Gratianum: tum autem, quatuor rationes, quibus sperauit se consequuturum, vt cognationis carnalis gradus amplientur, vim suam obtinere etiam in spirituali: denique nihil à nobis opponi soldi.

VIII. Sed, ex Decretalibus & Gratiano, concedimus doceri fuisse inter Papistas hanc introductā tyrannidē: quod nec negamus, &, vt nunquam testarentur Decretales, nunquam diceret Gratianus, tamen vsus ipse prolixe confirmaret. Ast introducendi rationes cum quærimus, tum vero causæ suæ desunt, tum Decretales, tum Gratianus. Itaq; ne miretur Iesuita, si nos constantiores videat, quam vt nudis nominibus moueamur.

IX. Quatuor illas rationes postmodum suo loco videbimus quid valeant in gradibus consanguinitatis. Sed nunc, in tam dispari causa, iisdem rationibus vti, nonne monstro est simile? Demus nonnihil valere, vbi certo constet, affinitatem, siue consanguinitatem intercedere, sed in mero phantasmate: vbi nullum ne tenuissimum quidem cōsanguinitatis, affinitatisve, vel vestigium est, valere, sani-ne cerebri, vel somniare? Non valere, testem habemus Nicolaum Papam, paulo ante laudatum, qui nullo vllius religionis (ac proinde baptismi: nam de isto institutus illi sermo erat) obtentu, debere coniugem dimitti habuit pro certo.

X. Sed nos nihil solidum obiicere. Quasi non illos potius oportuerit aliquid solidi proponere: vt ne se portentose tyrannos in Ecclesia gererent. Quasi non sint quædam tam absurda, tam extra omnem fidem, vt refutari nec possint, nec mereantur: nisi forte solo helleboro. Quasi non ipse Bellarminus agnoscat, prohibitiones, propter duritiem, restringendas potius, quā ampliandas: vt nobis inde concludendum relinquat, si quid foret Ecclesiæ autoritatis, debuisse numerum potius minuere prohibitorum gradu ū in lege Mosis, quam augere: quod illa contra fecit. Quasi denique non illud sit potentissimum, quo vno Dominus noster eos repressit, qui post diuortium insaniebant: illud, inquam, magnificentissimum, *Ab initio non fuit sic.* Non fuit sic institutum à Christo, à quo institutum Baptisma, non fuit sic vsitatū ab Apostolis: non fuit sic vsitatum post Apostolos, atq; adeo prima in hanc rem oracula emendicanda fuere, à postremissimis Romanis, non Episcopis, sed tyrannis. Et nihil hic solidi?

XI. Trullensis Canon 53. rationis fuco, voluit interdictum incrustare: ἐπειδὴ μείζων ἐστὶν ἡ κατὰ πνεῦμα οἰκειότης τῶν σωμάτων συναφείας, τοὺς ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος παῖδας ἀναδεχομένους, καὶ μετὰ τοῦτο ταῖς ἐκείνων μητράσι χηρευούσαις γαμικῶς συναπτομένους, ὁρίζομεν ἀφίστασθαι μὲν τοιούτου συνοικεσίου. ἔπειτα καὶ τοῖς τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίοις ὑποβάλλεσθαι, *Quoniam spiritualis necessitudo maior est coniunctione corporum, statuimus, vt qui ex sacro & salutari baptismate pueros suscipiunt, & postea cum matribus eorum viduis in matrimonium coeunt, primum à tali contubernio abstineant, deinde scortatorum quoque pœnis subijciantur.* Argumentum ita erit: Quæcunque necessitudo maior est coniunctione corporum, ea impedit matrimonium. At necessitudo spiritualis maior est coniunctione corporum. Ergo necessitudo spiritualis impedit matrimonium.

XII. Respondeo, maiorem esse fictitiam. Nam inter coniuges Christianos omnes coniunctio est spiritualis: quia sunt omnes vnum in Christo: & membra eiusdem corporis, atque adeo appellant inter se fratres: & tamen hæc tanta, tamq; arcta necessitudo non impedit matrimonium: alioquin omnium Christianorum dissoluenda essent coniugia. Falsitatem agnouit Nicolaus ille Papa, qui consultus hac ipsa de re, negauit, vllius religionis obtētu, debere à coniuge dimitti coniugem. Agnouit & Cardinalis ille de Turrecremata, qui certis casibus saltem, fatetur constare coniugium, tum quoad vinculum, tum quoad thorum. Nam quid ad me illa necessitas? An enim eo minus baptismus fuit?

XIII. Instat contra Bellarmin. Impedimentum huius cognationis non esse ex iure naturæ, sed ex Ecclesiæ arbitrio pendere. Ecclesiam voluisse non quamlibet spiritualem cognationem impedimentum esse matrimonij, sed eam solam, quæ ex Baptismo & Confirmatione. Et subesse causam rationalem, quia vnus ab altero recipiat esse spirituale: & ideo debeat illi peculiarem reuerentiam: neque vllum inde sequi absurdum.

XIV. Clamemus ergo bonum factum. Nam bene ac liberaliter nobiscum actum est. Etenim, quomodo olim illi si lagena non defecisset, calumniis in Imperatorem finem non erant facturi: sic si genio indulsisset Ecclesia Romana, vt sua autoritate plene vteretur, nihil erat propius factum quam, vt periret de medio Christianitatis, coniugiorum vsus, relegatus ad Turcas, apud quos nullum est spirituale vinculum. Sed n. neq; tyrannidem, neque tyrannidis fundamentum Catholici admittunt: neq; vnquam concessuri sunt matrimoniorum impedimenta tantummodo pendere ab arbitrio Ecclesiæ. Et vero, quid hominis est Bellarminus, qui, cum proposuerit, cognationem spiritualem merito ab Ecclesia referri inter impedimenta matrimonij, nunc ponat eam rem pendere ex eius arbitrio? Itane quisquam loqui solitus? merito facio: idest, sic volo, sic iubeo?

XV. Sed causam illam rationalem videamus. Quænam est ergo? susceptus à suscipiente recipit esse spirituale: Itaque debet ei peculiarem reuerentiam. Argumenti ergo formam hanc esse oportet. Nemo potest cōtrahere matrimonium cū eo, cui debet peculiarem reuerentiam. At susceptus debet suscipienti peculiarem reuerentiam. Ergo non potest contrahere cum eo matrimonium. Probatur minor. Quisquis recipit esse Spirituale, peculiarem debet reuerentiam ei, à quo suscipit. At susceptus recipit esse spirituale à suscipiente. Ergo debet ei peculiarem reuerentiam.

XVI. Respondeo: primum non concludi vniuersalem thesin. Nam hæc est de qualibet cognatione spirituali: & hanc Papistæ volunt esse non tantum inter suscipientem, & susceptum, sed etiam inter suscipientes: tum etiam inter hos & suscepti parentes: atque adeo Concilij Trullensis Canon agit de suscipiente, & suscepti matre. Atqui neque suscipientes à suscipientibus: neque suscepti parentes à suscipientibus accipiunt esse spirituale. Quare horum saltem respectu, nulla fuit Ecclesiæ causa rationalis.

XVII. Secundo, falsa est prioris syllogismi maior: de qua quanquam paulo post plura dicturi sumus, tamen hic libet admonere. Primum, etiam Catechumenum debere catechistæ peculiarem reuerentiam: vtpote Patri filium. Cyrillus Catechesi 15. εἰ δὲ καὶ κατηχήσεως ἐγέννησάς τινα. *Si quem etiam per Catechesin genuisti.* Et tamen nondum auditum hinc vllos factos gradus prohibitos. Secundo non tantum agi de non contrahendo matrimonio, sed etiam de contracto dissoluendo. Dicamus ergo ita: nemo debet vti matrimonio eius cui debet peculiarem reuerentiam: & reliqua vt prius. Atqui instantiam contra mihi sufficit ille Cardinalis de Turrecremata: asserens eum, qui baptizat filium in casu necessitatis, posse tamen vti matre infantis: & eum similiter qui imprudenter suscipit. Quid igitur? falsum-ne; infantem baptizatum à patre in casu necessitatis, aut susceptum imprudenter, accipere ab eo esse spirituale? An malit eum, qui vel in casu necessitatis, vel imprudenter ab alio accepit esse spirituale, nihil debere reuerentiæ? Videat acutissimus Iesuita, quid sit concessurus, quid negaturus.

XVIII. Tertio, in Syllogismo posteriore, falsissima minor. Etenim esse spirituale gratia est Dei: at neque hanc tradit qui suscipit; ac ne sacramentum quidem eius. Quanquam, etsi Sacramentum traderet, quod facit baptizans, tamen gratiam non traderet: bene enim Baptista, Matth. 3. *Ego baptizo vos aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne.*

CAP. VI.

De Gradibus in Cognatione carnali prohibitis apud Papistas.

I. NVnc locus est cognationis carnalis, tum in consanguinitate, tum in affinitate. Consentiunt Catholicis Papistæ; non esse promiscue & per omnes gradus absq; vllo discrimine contrahendum matrimonium. Eos esse prohibitos, qui enumerantur Leuitici 18. Affinitatem esse imaginem consanguinitatis, itaq; similes gradus vtrinq; aut prohiberi, aut permitti: deniq; quia vir & vxor, duo sint in carne vna; cuius sunt prohibitæ nuptiæ, esse & prohibitas eius coniugis.

II. Sed, cum quæritur, quinam illi sint gradus prohibendi, iam Scriptura non progreditur vltra eum, quem Iurisconsultorum supputatio secundum nominat, Canonistarum vero somniatio, primum, qui fratrum est & patrui, filiæque fratris, in Consanguinitate: leuiri & filij fratris in affinitate & similium.

III. Qui inde discesserunt, variarunt sententiis, vt videre est apud Gratianum causæ 35. quæstion. 2. Concilium Toletanum secundum capite 5. *Sancimus, ne quis fidelium propinquam sanguinis sui, vsque quo affinitatis lineamenta generis successione cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari.* Concilium Vormaciense, *In copulatione fidelium, generationis numerum non definimus, sed id statuimus, vt nulli Christiano liceat de propria consanguinitate, seu cognatione vxorem accipere, vsque dum generatio recordatur, cognoscitur, aut memoria retinetur,* Est autem hæc immanis aut in re seueritas, aut in verbis ἀκυρολογία: imo & mentis δυσχερασία: neque enim rem ipsam per se aut permittit aut prohibet, sed per accidens; nimirum per memoriam: vnde necesse est vnum eundemque gradum aliquando liberum esse, aliquando incestum: nam, quis nescit non eandem omnibus, non dicam capitibus, sed ne familiis quidem, esse generis memoriam?

IV. Alij ergo graduum numerum definiendum putarunt, vt habes apud Gratianum causæ 35. quæst. 2. & Lombardum 4. distinct. 39. Gregorius Papa, , *De affinitate consanguinitatis per gradus cognationis, placuit, vsque ad septimam generationem obseruare.* Concilium Lugdunense, *Nulli ex propinquitate sui sanguinis, vsque ad septimum gradum, vxorem ducant.* Iulius, *Nullum in vtroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis, vel vxoris, vsque ad septimum generis gradum, vxorem ducere vel incesti macula copulari. Præterea illud quoque adiicimus, quoniam sicut non licet cuiquam Christiano de sua consanguinitate, sic etiam nec licet de consanguinitate vxoris suæ coniugem ducere propter carnis vnitatem.* Hunc autem Iulium Bellarminus censet esse illum, qui ducentis annis Gregorium magnum præcessit; nimirum, vt antiquitatis obtentu commendet. Sed non videtur. Obseruauit enim annotatio huic capiti addita in Gratiani editione Gregoriana; hunc ipsum Canonem apud Burchardum, Iuonem, & in Pannormia citari ex Concilio Aurelianensi, sed & eiusdem partem ab ipso Gratiano, quæstione secunda causæ vigesimæ septimæ, tanquam ex Gregorio: vt ex tanta nominum varietate possit Bellarminus agnoscere desiderio suo se plus indulsisse, quam iudicio.

V. Sed enim concisam habemus vastam illam superioris sententiæ amplitudinem, quæ vniuersam cognationem excludebat, nulla vllius numeri, nulla vllorum terminorum reuerentia. Nisi forte verum sit, quod Bellarminus obseruat; non productam vniuersam cognationem vltra gradum septimum: habens ab Alexandro secundo apud Gratianum, causæ 35. q. 5. c. 2. *Canones,* inquit, *vltra septimam, nullam numerauere generationem.* Et post, *Illa quoque sacrorum præceptio canonum, quæ iubet à propria abstineri consanguinitate quandiu generatio recordatur, aut memoria retinetur, nec à prædicta parentelæ discrepat computatione. Nam in septem gradibus, si canonice & vsualiter numerentur, omnia propinquitatum nomina continentur: vltra quos nec consanguinitas inuenitur, nec nomina graduum reperiuntur, nec suc- successio potest amplius prorogari, nec memoriter ab aliquo generato recordari.*

VI. Sic Alexander: paulo confidentius, quanquam pro more Paparum, qui semel persuasi omnia habere iura intra pectusculi scrinia, nihil non sunt ausi blaterare. Enimuero, cuiusmodi illud est, nullam memoriter à quoquam generationem memorari vltra septimum gradum? Nam contra in promptu est, non tantum Iudæorum olim cura genealogiarum conseruandarum, sed etiam quotidiana omnium regum, atque adeo magnatum solicitudo, nostro etiam seculo. Certe apud Herodotum Clione legas: Ἡρακλεῖδαι ἔσχον τὴν ἀρχὴν ἄρξαντες ἐπὶ δύο καὶ εἴκοσι γενεὰς ἀνδρῶν ἔτεα πέντε καὶ πεντακόσια παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδεκόμενος τὴν ἀρχήν. *Heraclidæ obtinuerunt imperium, & regnarunt per duas & viginti virorum generationes annos quingentos quinque, sic vt filius à patre regnum acciperet.* Nulla-ne hæc cognationis erat memoria vltra septimum gradum?

VII. Præterea, vereor vt satis fecerit canonis verbis, quem interpretatur: Negat ille canonicam supputationem progredi vltra gradum septimum. Esto, inquam, sed primo, illi supputationem non nominabant Canonicam, sed omnino cognationis memoriam, quæ longe est alia, secundo, Conciliū Vormatiēse, negabat, se generationis numerum definire: atqui septimus gradus numerum definit: quid ergo iuuat tricari?

VIII. Verum intra hos gradus, inquit, omnia cognationis nomina. Imo quæ nomina dicit? An singula vocabula; rebus singulis aptata, vt Pater, Filius, Auus, Nepos, similia: An rerum periphrases, vt filij nepos: Amitæ filius: Vxoris frater? Si singula vocabula, pro variis linguis varius vsus fuit. In linea directa Latini videntur locupletiores, qui accliuiter Patrem, Auum, Proauum, Abauum, Atauum, Tritauum dixerunt, decliuiter Filium, Nepotem, Pronepotem, Abnepotem: & si quibusdam credimus, Atnepotem, Trinepotem. Cum Græci vltra πατέρα, πάππον, πρόπαππον, [illegible], siue ἔκγονον, δισέγγονον, τρισέκγονον non processerunt. At Hebræi omnium sterilissimi, vltra primum nihil habent quod nominent. In Collaterali, Latini Patruum, propatruum, filium, patruelem, Sobrinum, & Consobrinum notarunt tantum. In affinitate, Socerum, Prosocerum, Generum, Progenerum: Vitricum, & Priuignum, duntaxat. Itaque falsum est vlla esse nomina singularia gradibus cognationis vllis, ad septimum vsque, excepta consanguinitate directa. Sed si paraphrasi placet indulgere, falsum vltra septimum gradum nullas esse. Namquemadmodum fratris filium dixere, quis vetet dicere progeneri trinepotem, prosoceriq; tritauum ad designandum duodecimum gradum?

IX. Verumtamen, hac omissa nugarum austeritate, Lateranense Concilium existimauit sibi hæc vetera decreta antiquanda: & coercendam prohibitionem intra quartum gradum. Canon est eius 50. *Non debet reprehensibile iudicari, si secundum varietatem temporum, statuta quandoque varientur humana, præsertim cum vrgens necessitas, vel euidens vtilitas id exposcit: quoniam ipse Deus ex his quæ in veteri Testamento instituerat, nonnulla mutauit in nouo. Cum igitur prohibitiones de coniugio in secundo & tertio affinitatis genere minime contrahendo, & de sobole suscepta ex secundis nuptiis cognati viri non copulanda prioris, & difficultatem frequenter inducant, & aliquando periculum pariant animarum: vt cessante prohibitione cesset effectus, constitutiones super hoc editas, sacri approbatione Concilij reuocantes, præsenti constitutione decernimus, vt sic contrahētes de cætero libere copulētur. Prohibitio quoq; copulæ coniugalis, quartum consanguinitatis & affinitatis gradum de cætero non excedat quoniam in vlterioribus gradib. iam non potest absq; graui dispendio huiusmodi prohibitio generaliter obseruari. Quaternarius n. numerus bene congruit prohibitioni cōiugij corporalis, de quo dicit Apostolus, quod vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: neque mulier habet potestatem sui corporis, sed vir: quia quatuor sunt humores in corpore, quod constat ex quatuor elementis. Cum ergo vsq; ad quartum gradum prohibitio coniugalis copulæ sit restricta, eam ita esse volumus perpetuam, non obstantibus consultationibus super hoc dudum editis, vel ab aliis vel à nobis, si qui contra prohibitionem huiusmodi præsumpserint copulari, nulla longinquitate defendantur annorum, cum diuturnitas temporum non minuat peccatum, sed augeat, tantoq; grauiora sint crimina, quanto diutius infelicem detinent animam alligatam.*

X. Atque hoc iure deinceps vsi sunt Papistæ, felicitate Innocentij quadam: Nam olim Gregorium magnum excusare oportuit, quod Angelis hanc gratiam fecisset, & protestari, non factum, vt derogaretur legi, sed vt consuleretur infirmitati Anglorum. Testis est, præter ipsius Gregorij literas, Alexander secundus, capit. 2. quæstion. 5. causæ 35. apud Gratianum. Nondum enim Ecclesiæ Romanæ iurium promus condus, ius illud didicerat, quod longe eruditior, etsi recentior Innocentius didicit & docuit: itaque constanter pugnabat pro septem gradibus, tanquam pro aris & focis. Cum ergo sibi autoritatem Gregorij videret nonnihil importunam obstrepere, *Sunt quidam,* inquit, *qui ex his Gregorij verbis, quibus ait, vt in tertia, vel quarta generatione copulentur fideles, occasionem accipiunt illicita matrimonia contrahēdi, dicētes se hoc iure facere posse, quod prudentissimus doctor sua sententia definiuit. Isti itaq;, qui se hoc velamento defendere nituntur, aduer-*

tan

tant in eiusdem Patris sententiis hoc non generaliter cunctis, sed specialiter Anglorum genti mandasse. Nam postmodum à Felice Messana Siciliæ præsule requisitus, an hoc, quod Augustino mandauerat, generaliter cuncta Ecclesia tenendum esset, aperte firmauit, non alius hoc, quam illi genti mandasse, ne bonum quod cœperunt, metuendo austeriora desererent, sed & illis, postquã essent firma radice solidati, & vniuersalis Ecclesiæ censuit esse tenendum, vt nullam de propria consanguinitate vel affinitate infra septimam generationem aliquis sibi audeat coniugio copulare.

XI. Tamen videtur hæc explicatio paulo violentior. Nam Gregorij verba ita erant, eadem causa, q. 3. c. 20. *Quædam lex terrena in Romana Republica permittit, vt siue fratris & sororis, seu duorum fratrum germanorum, seu duarum sororum filius & filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali coniugio sobolem non posse succrescere: & sacra lex prohibet cognationis turpitudinem reuelare. Vnde necesse est, vt in quarta vel quinta generatione fidelium licenter sibi coniungantur.* Quæ verba, quid habent, quæso te, Anglis peculiare? quid non commune fidelibus? Imo, necesse est, inquit, in quarta vel quinta licenter coniungi. Quid necesse est licenter coniungi, id est, conceditur peculiari priuilegio Anglis? Nempe ergo apud Papistas, idem est retractare & explicare.

XII. Primum igitur, apud Papistas vniuersa cognatio prohibita, post eadem sic explicata, vt non excederet septimum gradum, tandem hic ipse gradus septimus reuocatus ad quartum. Nobis igitur, quibus negotium est, eas, quæ nunc in Papistis obtinent, opiniones confutare, videbatur hęc quæstio futura: vtrum iusta sit prohibitio quatuor graduum. Sed noluit Bellarminus, cui thesis posita est c. 29. *Recte Catholica Ecclesia, coniugia prohibuit olim vsq; ad septimum, postea vero vsq; ad quartum gradum consanguinitatis, & affinitatis.*

XIII. Qua in re mira absurditas. Primo enim contradictio manifesta est in ipsa re, nec vnquam concilianda: septem gradus esse prohibitos: & tantum quatuor esse prohibitos. Nam id est dicere, quintum, sextum, & septimum, esse prohibitos: & tamen quintum, sextum, septimum non esse prohibitos. Intelligo cautelæ gratia distincta esse tempora: vt olim septem prohibiti sint: nunc non sint nisi quatuor. Satis caute: nisi ipsi sese suo iugularent gladio. Nam lex fingebatur vniuersalis. Certe Alexander ille paulo ante dicebat, Vniuersali Ecclesiæ tenendum, vt nullus sibi audeat cognatam intra septem gradus copulare. Est autem Ecclesia Catholica, non vnius ætatis fidelium numerus, sed omnium seculorum: At si nunc aliter; ergo non fuit Vniuersali Ecclesiæ tenendum, aut si fuit, ergo ne nunc quidem aliter.

XIV. Secundo tantæ, tamque insignis contrarietatis ratio nulla redditur à Bellarmino. Nam temporum successio rationis locum habere nequit. Non tantum enim quæri potest, vtrum idem semper iuris fuerit, sed multo potius, longeque maiori momento, illud Iurisconsultorum solenne, Cur tam varie? Cur, inquam, adeo sit Ecclesiæ facies mutata, vt, quæ nuptiæ olim illicitæ, sic nominante Alexandro, imo incestæ, si Iulio credimus: eæ sint hodie, neque incestæ, ac ne illicitæ quidem. Quæstio enim facti ad historiam potius pertinet, quam ad conscientiam: at quæstio iuris conscientiam vrit: maxime in religione, in qua solenne, *Ab initio non fuit sic* &, *Verissima prima*. Lateranenses existimarunt satis fore causæ, si dicerent, obseruari non posse. Sed hæc Lesbia est regula, iam olim prouerbio traducta, quæ non regulæ rem subiiceret, sed rei regulam. Et, quid est in religione Christiana, quod non ea ratione foret innouandum, immutandum, abrogandum, fusque deque habendum?

XV. Gregorius Anglis vt prouideret peculiariter, caussam sibi putauit esse legitimam, eorum infirmitatem in fide: qua cessante, cessatum iret prohibitio. An eadem ratio Ecclesiæ Catholicæ? Et tam feliciter laboratum est à Papistis, vt facti sint eorum Christiani infirmiores, quam erant olim? verendumque merito, ne bonum, quod cœperunt, metuendo austeriora deserant? vt de Anglis loquebatur Alexander. Nam ita quidem videtur: si propter infirmitatem permittantur nuptiæ vltra gradum quartum: ergo propter firmitatem prohiberi ad vsq; septimum. Quis igitur neget longe firmiores fuisse Catholicos illos Gregorij, Alexandri ve, quam Catholicos istos Innocentij tertii, & Pauli quinti Vicedei?

XVI. Tertio: Vtramque thesεos partem æque rationalem Bellarmin. ponit, & iisdem rationibus statuminare satagit. Itane? Vtrumq; contradictionis manifestissimæ membrum esse verum: & vtrumque iisdem niti rationibus? Atqui audire mihi visus sum, rationem esse animam legis. Vnde necesse est tandiu viuere legem, quandiu ratio viget. Cum ergo, cum vigeant nunc eædem rationes, quibus septem gradus interdicebantur olim, (vigent autem: quia, si non vigerent, ne quatuor quidem interdicerentur) non etiam hodie septem gradus interdicuntur? Cur potius abrogata lex est, quæ septẽ gradus interdicebat? Nam Concilium Lateranense diserte perspicuisq; verbis eam abrogauit.

CAP. VII.

De autoritate Ecclesiæ in prohibendis gradibus.

I. SEd iis absurditatibus otiosè prouidebit, siue Bellarminus, siue Bellarmino potentior, Quintus Vicedeus. Rem ipsam paulo aliter Dominicus à Soto disputat, quam Bellarminus. Ille enim de autoritate prohibendorum, articulo quinto: Iste autem de ratione prohibitorum. Illi Thesis, *In facultate Ecclesiæ positum est, vt paciscendis coniungendisq; nuptiis legitimas illegitimasque decernat, ob sanguinis propinquitatem, personas.* Hoc sensu, non vt iudicet πεϱὶ διϰαίου ex lege posita, nimirum, vtrum Titius & Titia sint in gradu prohibito, sed, vt ipsa legem ponat, qua fiat is, quisquis gradus est, prohibitus: quo sensu thesin improbamus. Ille defendit trib. argumentis.

II. Primum illi argumentum est: Cui Ecclesiæ Sacramentorum administrationem & dispensationem Redemptor commisit, eadem pro locorum, temporumq;, & gentium varietate, de eorum causis & conditionib. dispo-

nit. At Ecclesiæ commissa est administratio & dispensatio Sacramentorum. Ergo eadem disponit de eorum causis & conditionibus. Est autem matrimonium Sacramentum.

III. Respondeo primo, Matrimonium non esse in numero Sacramentorum, nisi lata laxaque notione, quatenus ritum aliquem sanctum designant. Sed hoc alterius est controuersiæ: nec nunc agitatu necessarium. Itaque omittatur sane.

IV. Secundo dispositionem causarum & conditionem distinguo: vel enim significatur dispensatio particularis circa exempla singularia, vel dispensatio vniuersalis circa ipsam Sacramentorum naturam, &, vt ita dicã, substantiam. Priori sane modo, esto ea Ecclesiæ autoritas: quomodo scilicet iudicium eius est, vtrum Titius accedens ad communionem Eucharistiæ, admittendus sit, an vero repellendus. Vtrum Eucharistiam matutino, potius quam vespertino celebrari commodus sit. Nam hæc ipsa est, quæ appellatur, dispensatio. Et omnino ad eam formam, nemo negat posse Ecclesiam diiudicare, vtrum legitimum futurum sit matrimonium inter hunc & illam: an vero illicitum, prout cognatio obstabit, vel nõ: siue ætas, siue quid aliud, si quid aliud obstare queat.

V. Altero autem modo, negatur consequentia. Hæc enim non dispensatio est, sed institutio. At hæc Deo eximia: nec communicanda vlli creaturæ. Sic non est Ecclesiæ mutare quicquam substantiale in Baptismo, aut Eucharistia. Imo ne dispensationem quidem negare iis, quibus libera est. Quomodo Petrus præscripsit, Actorum 10. *Num quis aquam prohibere potest, quominus baptizentur illi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos?* Vt contra non est Ecclesiæ admittere ad Sacramenta indignos: & si admiserit, tum non erit propterea vtile sacramentum. Quia certum, 1. ad Cor. 11. *Qui edit, & bibit indigne damnationem ipse sibi edit, & bibit.* Similiter ergo, non potest legitime Ecclesia Matrimonium inhibere cuiquam sua sola autoritate: non etiam permittere: vt non sit vere matrimonium, si contractum legitime, quantumuis contradicente Ecclesia: non sit vere adulterinum, si contractum illegitime, quantumuis permittente, & vt loquuntur, dispensante Ecclesia.

VI. Probat tamen consequentiam: quia, quod ius ad ciuilem rempub. pertinebat de causis matrimonialib. statuere, sicut de reliquis ciuilib. contractibus & stipulationibus, quamdiu non erat Sacramentum; id translatum est ad Ecclesiam, quum factum est Sacramentum.

VII. Respondeo primum, antecedens non est certum. Etenim matrimonium in gradibus prohibitis, incestum est, at incestum omnes retulerũt semper ad ius naturæ: neq; quisquam agnouit, quod sciam, vllis imperialib. legibus, factum esse, vt quod natura non erat, id fieret incestum: aut cõtra. Tum autem, etsi nonnunquam tale aliquid vsurpatum est, tamen id tyrannice factum potius, quam legitime: Et sic horruerunt reliquæ gentes Persicum morem generandi liberos ex propriis parentibus.

VIII. Secundo negatur consequentia. Nam, quia magistratibus nullas leges præscripsit Deus in administrationem reipub. possunt illis multa licere, quæ non liceant ijs quibus leges diuinæ præscribunt. Sic profecto Iudaico Magistratui non licebat violare leges Mosaicas, quib. alij nõ tenebãtur. Rursus peccarunt Israelitæ, cum decreuerunt non communicare matrimonia cũ Beniamitis: & peccarunt rursus, cum communicarunt cum gentibus: nempe quia hoc prohibitum erat à Deo; illud vero permissum. Haud aliter peccabit Ecclesia, si matrimonia interdicat septimo gradu: nec minus, si permittat secundo.

IX. Alterum argumentum: Naturalis rationis lumen ostendit quidem in quibusdam gradib. absurditatis plurimum, si promittantur matrimonia, sed non ostendit tamen satis quantum se absurditas extendat. Ergo necessaria est ad id discernendum Ecclesiæ facultas.

X. Respondeo primo, nullas esse vires argumenti: quia Ecclesia non nitatur solo lumine naturæ ipso, sed, verbo Dei. At non, vt natura, sic verbũ Dei imperfectum. Quare cum Ecclesia definitum habeat in verbo Dei, quousq; se porrigat absurditas, nihil opus est nouam aliquam comminisci autoritatem. Itaq; negatur consequentia.

XI. Deinde ipsum Antecedens est falsum. Nam, quia non est incestus, nisi in gradu prohibito lege naturæ: at profecto, non prohibet lex naturæ, vbi nihil absurditatis monstrat: ergo, vbi nihil absurditatis monstrat lex naturæ: nullus incestus est: nullum, inquam, prohibitum matrimonium. Item, si lumen naturæ nullum ostendit quicquam absurditatis in tertio, quarto q; gradu; quis potuit videre? Denique, hæc immanis est fenestra abeundi in infinitum. Nam & qui ad septimum vsque producere volet prohibitiones, vt olim nonnulli Papæ, ij causaturi sunt nondum satis fuisse luminis naturalis. Et ita vlterius.

XII. Tertium argumentum. Cum Deus in lege Mosaica de huiusmodi gradib. decreuerit: & sint hæ prohibitiones antiquatæ per legem Euangelicam, quatenus erant legis illius mandata, mancam Christus Ecclesiam suam relinqueret, nisi illa facultate eam communiret, qua posset eiusmodi gradus, secundum naturalem decentiam, taxare & definire.

XIII. Imo antiquatas illas prohibitiones, quatenus erant legis Mosaicę mãdata; imperite dixit Theologus. Nulla enim abrogata sunt, quatenus erant Mosaica, sed, quatenus vel Politica, vel Ceremonialia: Nam, cęteroquin manent integra Moralia: etiam quatenus Mosaica. Quia scilicet Moses nihil nisi ministrũ agebat Dei. Itaq;, quatenus erãt Mosaica, erant ẽt præcepta Dei. Sic in reliquo Testamento Veteris corpore, prophetiæ adhuc obtinẽt; quatenus Esaiæ, puta, prophetiæ fuerunt. Et de lege morali manifestum testimonium apud Paulũ repetentem illud de honorandis parentib. mandatum, *Quod est*, inquit, *præceptum primum, cum promissione.* Atqui manifestum est, eam circumstantiam esse legis Mosaicæ, quatenus Mosaica est.

XIV. Nimirum Moses, non debet considerari, nisi interpres Dei, ac proinde naturæ. Quod si lex moralis Mosis non fuit antiquata, non erunt etiam hæ prohibitiones antiquatæ. Non erant enim illæ aut politicæ, aut Ceremoniales: quod alibi notamus, sed veræ naturales, & morales. Itaque nihil est periculi, quominus recte sit à Christo prouisum Ecclesiæ.

CAP. VIII.

Rationes Papistica prohibitorum graduum.

I. SEd Bellarminus Thesin suam, de recte prohibitis quatuor, septemve gradibus, probat argumentis quatuor, quæ fere ex Patribus Thomas desumpsisse videri voluit, in 2. 2. q. 15. art. 9.

II. Post videro, quanti sint singula. Nunc prius iubeo notari vehementem Bellarmini supinitatem, hæc ita mutuantis à Thoma, vt quæ apud Thomam sunt, si minus necessariæ, at saltem verisimiles, apud eum sint, ne verisimiles quidem, nedum necessariæ. Ratio dissimilitudinis, ab immenso theseon discrimine. Nam Thomæ Thesis, *Videtur quod incestus nõ sit species determinata luxuriæ.* Determinatio, *Ibi necesse est inueniri determinatam speciem luxuriæ, vbi inuenitur aliquid repugnans vsui debito venereum. In vsu autem consanguineorum vel affinium inuenitur aliquid incongruum coniunctioni venereæ.* Et hanc assumptionem probat iis quatuor rationibus. Itaque non disputat de numero graduum, quatuor ne sint an septem; an plura pauciorave, sed generalius, vtrum sit aliquid in vsu consanguineatum incõgruum, id est, vtrum sint aliqui cognationis gradus prohibendi: qua de re non fuit Bellarmino disputandum. Nemo n. negat hodie: Nos certe & profitemur, & docemus: nec rationibus aut futilibus, aut etiam verisimilib. sed vna necessaria, & certissima, quæ est ab autoritate Dei. Nempe igitur magnus nugator Bellarminus.

III. Secundo, quæro, hæ rationes necessarie ne concludant, an contingenter. Nam, si contingenter: ergo non magis erunt incestæ nuptiæ, quam non incestæ: & lex Pontificia, ne lex quidem: quandoquidem legis anima ratio est: vt non possit legi plus inesse momenti, quam ipsi rationi. Sin autem necessario: ergo necessario prohibendi gradus septem: ac proinde non recte, sed impie tunc prohibentur tantum quatuor; id est permittuntur tres reliqui: aut, si hi recte permittuntur, ergo tyrannice olim prohibiti sunt, vt illiciti, vt incesti. Itaque falsa thesis, quæ asserit recte fuisse prohibitos. Mitto de Deo dicere, quo autore, postremus prohibitorum graduum is est, qui apud Papistas secundus. Nam Dei honorem minore esse loco, quam Paparum, apud hoc genus hominum, iampridem exploratum.

IV. Recenseamus nunc rationes. Primam ita concipit. Docet ipsa natura, parentibus, & consequenter aliis consanguineis & affinibus deberi peculiarem verecundiam, reuerentiam, seu cultum, & obseruantiam. Huic autem reuerentiæ repugnat maxime coniugalis actus, qui sine turpitudine quadam & irreuerentia exerceri non potest. Hæc autem ratio eo vsque valet, quousque habetur notitia cognationis, solent autem homines ordinatie vsque ad quartam generationem se cognatos agnoscere: deinceps autem vix vlli sunt, qui se pro cognatis habeant. Formabo distinctius: Nemo potest matrimonium contrahere cum eo, cui debet peculiarem reuerentiam. At cognati ad quartum vsque gradum, debent inter se peculiarem reuerentiam. Ergo cognati adusque quartum gradum, non debent contrahere matrimonium. Maiorem probat. Quia peculiari reuerentiæ contrariæ sunt nuptiæ: & hoc probat, tum ratione; quia non possint sine turpitudine exerceri: tum autoritate: quia in Leuitico causa prohibitionis redditur, *Quia mater tua est, Quia vxor filij tui est.* Et Augustinus de Ciuitate Dei, 15. libri ca. 16. *Nescio quomodo inest humanæ verecundiæ quiddam naturale, atq; laudabile: vt, cui debet causa propinquitatis verecundiam, ab ea contineat, quãuis generatricem, tamen libidinem, de qua erubescere videmus & ipsam pudicitiam coniugalem.* Minorem probat; quia vltra gradum quartum nulla cognationis memoria.

V. Respondeo. Primum, hoc argumento refutari eam theseos partem, quæ est de septem gradibus. Quia nimirum eius diruatur fundamentum. Cum enim Bellarmino conueniat cum Alexandro & similibus in eo, quod sint prohibenda coniugia, quamdiu memoria cognationis durat: tum in altero διὰ λόγων discrepant, quousque duret memoria: Alexander asserebat ad septimum: Bellarminus Cardinalis, Alexandro Papæ non concedit. Mittamus Alexandrum. Sed si non vltra prohibendi sunt gradus, quã se memoria cognationis porrigit & hæc non porrigit se vltra quartum gradum: ergo non recte facta erat olim prohibitio ad vsque septimum: quod tamen recte factum Bellarminus asserebat: quare, non tantum Alexandro Papæ contradicit Bellarminus Cardinalis, sed etiam Bellarmino Cardinali Bellarminus Iesuita.

VI. Secundo, manifeste falsum, aut nullam, aut vix vllam cognationem agnosci post quartam: imo & post septimam. De septima, antea obseruatum. De quarta, Canonistæ omnes aduersantur: qui & descendendo fratris filij non pronepotem tantum nominant, quarto gradu, sed etiam abnepotem quinto, & atnepotem sexto, & trinepotem septimo. Sed & nos, qui ne Canonistis quidem habemus fidem, vlterius etiam progredi memoriam scimus quam nomina. Sed de memoria etiam supra diximus, quæ hic quoq; vim suam habent.

VII. Tertio negatur maior. Non omnis reuerentia contraria est coniugio. Nam etiam famulæ suis dominis reuerentiam peculiarem debent: an famularum cum dominis incesta connubia Iesuitæ definient, vt Abrahami cum Agara, Iacobi cum Zelpha, & Bala? Omnibus etiam cognatis debetur & reuerentia; & peculiaris reuerentia: nimirum singulis, pro dignitate graduum: alia patri, alia filio, alia fratri, alia patruo, & deinceps. Quod si non omnibus eadem, & tamen omnibus aliqua; ergo singulis peculiaris. Itaque, si verum, non posse contrahi connubia inter eos, quibus est mutua reuerentia peculiaris, omnes omnino gradus prohibendi erunt, non quartus duntaxat, & septimus, sed longe vlterius. Præterea, quis credat voluisse Deum abolitam omnem reuerentiam vltra secundum gradum? Et tamen hic solus ab eo prohibitus inter collaterales. Quid? Mandatne Bellarminus nunc tandem in hac mundi senecta, quinto sexto ve gradui reuerentiam deberi?

VIII. Quarto. Negatur iis verbis, *Mater tua est, Vxor filij tui est*, significari causam interdicti esse reuerentiam peculiarem, sed ipsam cognationis propinquitatem. Breuiter: etsi reuerentia debeatur matri, debeatur nouercæ, debeatur nutrui, tamen aliud est matrem esse & nouercam, & hutrui. Est quidem omnis mater, etiam mulier: tamen cum legis, Ne ducito vxorem matrem, quia mater tua est: si interpretaris, quia mulier est, pessime facias. Augustinus vere dixit de verecundia, sed & hæc alia est à reuerentia: & non ponitur, tanquam causa interdicti matrimonij. Argumentum certum, quod eãdem verecundiam Augustinus agnoscat in pudicitia coniugali. An vt soluat coniugium? Sed & Petrus 1. 3. Vasi muliebri vt infirmiori tribui vult honorem.

IX. Enimuero, ipsum peculiatis reuerentiæ nomen indicat varios esse gradus, siue etiam species reuerentiæ: itaque cum ἀνυπερβάτως opponantur reuerentia & irreuerentia, non omnis tamen irreuerentia cuilibet opponitur reuerentiæ, sed peculiaris peculiari: non, inquam, reuerentiæ matris, reuerentia filiæ fratris, aut consobrinæ, sed reuerentia matris, matris irreuerentiæ: reuerentia consobrinæ, irreuerentiæ consobrinæ. Itaque, etsi concederem reuerentiam matris impedire nuptias cum matre: tamen nunquam concessero impedire nuptias cum consobrina, sed tantum reuerentiam consobrinæ. Quare nugatur, quicunque reuerentiam dicit impedire matrimonium, debet enim potius dicere hanc peculiarem reuerentiam impedire hoc matrimonium, reuerentiam, inquam, debitam consobrinæ, impedire connubium consobrinæ: quomodo si diceret reuerentiam septimi gradus, impedire cõnubia septimi gradus. Quod cum ita sit, vel fallit mentiendo, quãlibet reuerentiam impedire quodlibet matrimonium Bellarminus: vel nuptit petendo principium, cum reuerentiam tertij, quartive gradus ponit impedire matrimonia tertij quartive gradus.

X. Poterat autem ab ipso Thoma; vnde mutuatus est argumentum, argumenti infirmitatem discere. Thomas enim respondens tertiæ obiectioni, distinguit personas pro varia cognatione. *In commistione personarum, inquit coniunctarum aliquid est, quod est secundum se indecens & repugnans naturali rationi, sicut quod commistio fiat inter parentes & filios, quorum est per se & immediata cognatio. Aliæ vero personæ, quæ non coniunguntur secundum seipsas, sed per ordinem ad parentes, non habent ita ex seipsis indecentiam, sed variatur circa hoc decentia, vel indecentia, secundum consuetudinem, & legem humanam vel diuinam.* Vnde Caietanus elicit. *Coniunctio reliquarum personarum* (quæ nimirum in 2. membro Thomisticæ Distinctionis) *cum annexa reuerentia naturali, non efficit, quod commistio talium sit secundum se indecens, & repugnans naturali rationi, sed cum ipsa stat, quod sit commistio talium decens, vel indecens, secundum consuetudinem, vel legem diuinam vel humanam. Et per hoc habetur: quod talis commistio non ex terminis, sed ex consuetudine vel lege superueniente, redditur decens vel indecens.* Sic duo Thomæ: ex quorum sententia potuit Bellarminus aduertere, non esse hanc irreuerentiam causam legis prohibentis, siue quatuor, siue septem gradus: sed contra legem prohibentem hos, siue quatuor, siue septem gradus, causam esse irreuerentiæ: itaque in hoc argumento nihil esse præter meram ἀδολεσχίαν.

XI. Quinto: quod ait, non posse nuptias exerceri absque aliqua turpitudine, turpitudinem dicit, vel peccati, vel inciuilitatis. Illam, quæ opponatur iustitiæ, quam à nobis Deus exigit: ideoque turpitudo est apud Deum: hanc vero, quæ honori, quo alij alios præuenire debemus ex charitate. Illa rursus distinguitur, vt sit peccatum ex suo genere, vel per accidens: Peccatum ex suo genere, vt adulterium, stuprum, incestum, furtum: per accidens, vt quæ per se vel bona sunt, vel ἀδιάφορα, cum non fiunt bene. Non posse nuptias, in quatuor, vel septem gradibus vllas exerceri absque peccato, quod sit peccatum ex suo genere, nego: atque adeo hoc ipsum est, quod quæritur. Non posse exerceri absque pecto per accidens, concedo: sed nego hoc genus peccati aut impedire, aut dirimere nuptias, alioquin nullæ nuptiæ hominibus constarent. nam omnibus hoc peccatum annexum est. De peccato autem inciuilitatis; primum nego nullas nuptias intra quartum, septimum ve gradum exerceri posse absq; eo. Deinde nego id peccatum aut impedire. aut dirimere, quascunq; nuptias.

XII. Denique Bellarminum moneo, veram propriamque incesti causam, atque adeo formam esse Abominationem, quam Moses, neque aliam describit Leuitici 18. *Neque polluamini in omnibus istis: per hæc enim omnia polluerunt se gentes, quas ego eiecturus sum à facie vestra. Polluta namque est terra: & visitaui iniquitatem eius super eam: euomuitque terra habitatores suos. Custodite itaque statuta mea, & iudicia mea: & ne faciatis aliquam ex omnibus abominationibus istis.* Atqui connubia cum omnib. gradibus siue intra septimum, siue intra quartum non sunt abominatio apud Deum: quod probatur, quia ipse Deus permiserit vltra secundum gradum.

XIII Sequuntur tres aliæ rationes, quas vno pugione confodit Caietanus in eum Thomæ locum, *Naturalis indecentia per tres vltimas rationes allata non est talis indecentia, quæ constituat personam inhabilem ad coniugium, sed ad cautelam consequentis mali, vel impediti boni spectat.* Quid ergo promouent Sophistæ? Quod illis est laboris, siue operæ precium siue præmiũ? Sed has tamen rationes singulas expendamus.

XIV Secundam Bellarminus ita descripsit. Parentes & filij: fratres & sorores: aui & nepotes: nouerca & priuigni, in eadem domo habitant, & assidue noctu & interdiu simul versantur: cæteri etiam propinqui crebro & fidenter propinquos adeunt, & cum illis manent. Vt autem ista intima consuetudo innoxia esset, oportuit omnino inter eiusmodi personas coniugia interdicere: alioqui tria mala inde nascerentur: vnum, quod nimis facile, cito ac temere matrimonia cõciliarentur: Deinde maxima præberetur incestib. occasio. facilius n. peccata committuntur cum eis, cum quib. ius est matrimonij contrahendi. Denique essent omnia plena malis suspicionibus, & affabilitas, blanditiæque & oscula, quæ nunc inter propinquos pietatis sunt, tunc libidinis esse non immerito crederentur. Expediam partes seorsim. Nemo debet in coniugem ducere eam, quicum licet familiariter versari. At cognatis ad quartum gradum licet familiariter inter se versari. Ergo cognatis ad eum vsq; gradum non licet matrimonia contrahere. Probatur maior tribus illis incommodis.

XV. Respondet Caietanus, *Mollities animi ex nimia opportunitate personarum ad coniugium habilium, quæ ex secunda ratione cauetur, ad defectum personæ consequentem ex abusu familiari seu domesticæ conuersationis spectat:*

spectat: nam recta ratione conuersantes, donec à parentibus deputati essent coniuges, ad huiusmodi amorem non declinarent, vt patet de Iacob & consobrinis eius, quas post habuit in vxores.

XVI. Ego distinctius. Primo, Assumptionem non esse necessariam aut vniuersalem gradibus septem: ne quatuor quidem. Itaque Tapperus de prohibitionibus Mosis. *Arcebantur, inquit, in lege à coniugio sola personæ, quas necesse est simul commorari: & hoc, ne nimia daretur venereæ commixtionis opportunitas.* Nota igitur solas eas personas, quæ prohibitæ sunt in lege Mosis necesse esse simul commorari. Et sane solent puellæ locari in alienas familias: quare non omnes consanguinei manent in eadem domo: multo minus omnes affines. Itaque hanc ob causam, etsi concederetur maior, nihil necesse fuit, siue quatuor, siue septem gradus prohiberi. Rebecca adeo non erat familiariter versata cum Isaaco, vt ne desponsata quidem sponsum agnosceret, Genes. 24.

XVII. Præterea negatur maior. Nam etiam ancillæ familiarissime versantur in heri familia, assidue, noctu, diuque: sed & discipuli cum magistris omne genus artium. Nec tamen interdicta fuere vnquam, aut etiam interdici oportuit ancillarum, cum heris, connubia. Atq; adeo, quantacunque hæc familiaritas aut sit, aut esse possit, tamen Deus vltra secundum gradum omnes voluit esse liberos. An Deum Bellarmino gratificabimur ignorasse, quod esset, quantumue oporteret esse ius familiaritatis?

XVIII. At connubia, inquit, emere contrahentur. Primum hoc negatur: neque enim Bellarminus tanti, vt affirmanti, & nihil nisi affirmanti tam facile deferamus. Contra potius, familiaritas obstat temerariis coniugiis. Quia nulla maior temeritas, quam vsurpatio rei incognitæ: ideo quo res erit cognitior, hoc minor temeritas. At per familiarem conuersationem personæ fiunt cognitiores, vt ne minima quidem, atque inde occultissima vitia latere possint: quæ facillime latent alias. Secundo: etiamsi concederemus hoc incommodum, tamen vis argumenti nulla esset: nam vltra quartum, septimumue gradū, plurima fiunt coniugia temeraria: argumento vel frequentissimorum diuortiorum apud Romanos: quotidianarumque omnibus seculis rixarum omnibus locis: imo & adulteriorum. Nec tamen censet Bellarminus, vltra quartum, alii vltra septimum gradum, prohibitionem produci.

XIX. Maxima præberetur incestibus occasio. Ridicule, inquam, & præter Bellarmini dignitatem: nisi non esset præter dignitatem Sophistæ puerilis petitio principii. Quid enim est incestus? Audio Lombardum definientem, abusum consanguineorum, vel affinium: sed eam definitionem nimia laxitate diffluentem oportet cohiberi. Nam vltra quartum gradum quædam sunt & affines, & consanguineæ, quarum abusus, non incestus est, sed fornicatio. Itaque opportune Altenstaig, *Incestus est concubitus, & non nisi cum vera cognata vel affine, & non est incestus, nisi in gradu prohibito lege naturæ, à qua est sola consanguinitas vel affinitas vera.* Vide ergo acumen Bellarmini. Si non prohibeantur connubia intra gradum quartum, occasio dabitur abutendi cognatis intra gradus prohibitos. Atqui, ô bone, si non prohibeantur ii gradus, non erunt prohibiti. Tu igitur, qui probare debes esse prohibitos, fœdissime supponis esse prohibitos. Et non polcat flagra magister? Multo nos iudicio ius. Si non prohibeantur cognatorum matrimonia, labarum in dicimus omnem occasionem incestum.

XX. Omnia essent plena malis suspicionibus. Cur istud? An quia, inter quos licita sunt matrimonia, nihil esse potest non suspecti? Prohibeantur ergo in vniuersum omnia coniugiorum commercia. Nam profecto nusquam ferendæ sunt suspiciones malæ. Sed Iesuitæ non educati, nisi in suorum claustrorum gurgustiis, non sunt idonei ciuilitatis moderatores: Non Carthusiani, non Capuccini, quos audio fœminarum vestigia, si quæ forte fœminæ claustra ingrediantur, palcis accensis amburere: adeo fugitant malas suspiciones: adeo illis persuasum à nimia familiaritate hæc oriri incommoda. Sed quid si nos hoc eorum exemplo rem attendamus diligentius? Nam illis hæc suspicio oritur ex seuero interdicto, ne quid illis sit cum mulieribus commune: ast, vbi hæc interdicta non sunt: ne suspiciones quidem. Cur non ergo dicamus veram rationem præcidendarum suspicionum malarum hanc esse, si tollantur interdicta? Itaque rursus erit petitio principii.

XXI. Tertia ratio est Bellarmino: Per matrimonia coniunguntur & colligantur homines vinculo necessitudinis. Quod si inter propinquos matrimonia contrahantur, perit hic fructus amplissimus propagandæ necessitudinis: nam ad vnam personam multa vincula inutiliter restringuntur, quæ in multas vtilissime spargi potuissent.

XXII. Respondet Caietanus, *Impedimentum multiplicandæ amicitiæ, quod in tertia ratione affertur, manifeste ad bonum non debitum, sed ad bene esse spectans respicit. Non enim tenetur quis, nisi forte in casu, cum extraneo tamen scilicet per coniugij vinculum: sed hoc ad bene esse humanæ amicitiæ confert.* Nempe, quod ad bene esse duntaxat pertinet, non cogitur necessitate legis: sed permittitur liberæ voluntati. Sic nemo cogitur literas discere: nulla lex imperat vouere castitatem: nulla distribuere omnia sua bona pauperibus. Tu ergo sane, si placet, consulito, ne consobrini filiam Titius ducat: & eligat aliquam potius ex media Græcia, vt amplietur necessitudo: sed si iubeas, vide ne tyrannum agas.

XXIII. Rursus, negatur consequentia: si inter propinquos matrimonia contrahantur, ergo non spargi in multas personas necessitudinem. Non enim si quidam gradus liberi sunt, ideo, non liberum est, coniugia inire cum iis, ad quos ii gradus non pertinent. Neque vero in populo Israelitico is defectus vnquam obseruatus. Quid? quod ne inter Ethnicos quidem: eos, inquam, quibus omnia erant promiscua? Quanquam, si incommodum est non spargi consuetudinem in multos, quanto maius, non spargi in vllos? Atqui hoc incommodum est ex cœlibatu. Quod si non propterea Papistæ censent inhibendū cœlibatū, & efficiat, vt omnino necessitudines non multiplicentur: imo extinguantur potius: quanto minus sani inhibebunt nuptias, tertio, quartoque gradu, quæ non inhibent omnino, sed tantum leuissime coercent.

XXIV. Præterea considerandum fuit bonis istis legislatoribus, non tantum in eos spargendam esse necessitudinem, qui sunt alieni à cognatione: sed etiam renouandam inter eos, in quibus cognationis vinculum paulatim extinguitur: itaque permittenda esse connubia quædam etiam cum cognatis: neque expectandum, dum omnino perierit omne cognationis vestigium.

XXV. Superest quarta & vltima ratio, ab vsu moderato officii coniugalis. Cum enim naturaliter consanguinei diligantur, si adderetur etiam amor coniugalis, cresceret plus debito carnalis amor. Quæ ratio ex Aristotele in 2. politic. desumpta est.

XXVI. Primo festiue respondet Rubeus, *Crediderim pulcritudinem magnā mulieris alicuius potius mouere ad libidinem, quam vinculum consanguinitatis: & tamen, quis affirmaret cum muliere pulcra non posse matrimonium contrahi? Vinculum enim consanguinitatis ac matrimonii, cum diuersa sint vincula, non nisi per accidens vnum ad intensionem alterius amoris facere videtur: id autem quod est per accidens, ab omni arte excludi debet. Quod Ecclesia animaduertens, non remanet super huiusmodi matrimoniis dispensare, præsertim causa rationabili expostulante. Quod autem per accidens ardor ille coniungat, manifeste ex eo habetur signo, quod consanguinei dispensati non plus ardere videntur, quam alii coniuges, vt dictum est. Apud enim sensum, sed non rectam rationem sequentes id accidere potest, cui Ecclesia minime respicere habet, quæ res iuxta rationis terminos, & non sensus, qui nobis cum bestiis communis est, diiudicare habet.* Caietanus etiam, *Secundum* (hoc intelligit incommodum) *forte nullum esset, si consuetudo esset, vt consanguinei coniuges essent In cuius signum consanguinei, dispensati ad coniugium, non plus ardere videntur, quam alij coniuges.*

XXVII. Respondemus ergo: primo negari consequentiam, si cognatis iutra septimum quartumue gradum permittantur nuptiæ: ergo futurum immoderatum amorem: non, quod non ita accidat: sed quod non necessario. Rursus, si immoderatus sit amor, ergo prohibenda coniugia, negatur sequi. Nam amoris carnalis excessum frequentissimum etiam in non cognatis, quis ausit negare? Et tamen nemo prohibet non cognatos coniungi. Quare nulla hæc legitima causa est incestus.

XXVIII. Non pluribus molestus fuit Bellarminus. Olim leuiores causæ quæsitæ, quas habes apud Lombardum, libri quarti, distinctione quadragesima. Vnus aliquis dixit: septem gradus ideo computari, vt post septimum sponsus sponsæ iungatur: sicut post hanc vitam, quæ septem diebus agitur, Ecclesia Christo iungetur. Alius quidam, vsque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, vt sicut sex ætatibus, mundi generatio, & hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur: Synodus Lateranensis sub Innocentio tertio. Quaternarius numerus bene congruit prohibitioni coniugii corporalis: quia quatuor sunt humores in corpore, quod constat ex quatuor elementis. Vidin' ingeniosulos homines sibi plaudentes? Mirum, non surrexisse qui succineret quinque esse corporis sensus: ideo quinque gradus determinandos: aut qui suggereret ternarium esse perfectum, itaque tres gradus numerandos. Quid? nemone vllas habuit binarii laudes, vt Dei prudentiam commendaret subsistentem in secundo? Sed his nugis si indulgeamus, & decimum commendabimus, & centesimum, & quem non?

XXIX. Bellarminus illam rationem sumptam à quatuor humoribus, negat vt primariam adferri, sed vt congruentiam: neque tamen ineptam esse, aut ridiculam: quia enim homo constet ex quatuor elementis, colligi admodum probabiliter, in quarto gradu penitus deficere vim illam sanguinis ciusdem, quæ à primo stipite trahitur. Nam in permistione sanguinis, id quod est subtilissimum: nimirum, vim igneam primo confundi, secundo vim aeream, tertio aqueam, quarto terream: quare in quarta generatione totam perire.

XXX. Sed primum, cur neget adferri tanquam primariam rationem, non video: & amplius dico afferri non primariam, sed solitariam. Egregiam vero legislatorum prouidentiam, qui in sanciendo lege, cum nollent omnes rationes recensere: ex omnibus eam delegerunt, quæ esset non primaria: mitto iam primariam: quæ non esset saltem necessaria, aut denique certa: sed pro primaria, pro necessaria, pro certa, ea contenti fuerunt, quæ tantum nec inepta esset, nec ridicula: denique duntaxat probabilis. Certe, aut omnes oportuit recensitas, aut potiores delectas. Sed hoc genus hominum videlicet, magis autoritate sua nititur, quam vlla ratione: &, si quando meminerint, meminerunt tantum dicis causa.

XXXI. Sed quæ probabilitas maior, quam in reliquis numeris? Quatuor humores: ergo quatuor gradus. Par pari refero, quinque sensus: ergo quinque gradus: septem ætates, ergo septem gradus. Viden' vtrinque æque numeros respondere? Cur non æqua probabilitas? Sed consumitur vis ignea, inde aerea, tum aquea, denique terrea. O acumen! ô eruditionem! ô ingenii miraculum? Quas vires, aut cuius rei? Corporisne an gradus? Si corporis: patior esse aliam igneam, aliam aeream, aliam aqueam: denique terream, & concedo paulatim quamque, & forte, ordine consumi. Sed hoc quid ad rem? aut vnde consequentia, hinc ad gradus? Non enim tot humores virtū sunt, quot in cognatione gradus, Nemo quod sciam, id vnquam demiuit. Qui essent? cum nec in eodem illo corpore, cuius sunt quatuor humores, quatuor sint ætates tantum? Numerantur enim sex, infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, senectus, decrepitudo. Cur ergo verisimilius, quarto gradu finiri cognationem, quam quarta ætate, desinere hominem.

XXXII. An igitur vires illæ graduum sunt: primi ignea, secundi aerea, tertii aquea, quarti terrea? Nouam philosophiam: &, puto, nunquam Aristoteli cognitam. Sed si sunt: primo, quid prohibet, quomodo in corpore dispensantur eæ vires paulatim per sex ætates: sic in cognatione per sex gradus, aut etiam septem, & plures? Præterea, si vis ignea tota consumitur in primo gradu, cur in reliquis metuendus ille feruor libidinis, quem nobis paulo ante obiiciebat tanquam [illegible]? Nam in ætatibus ita videmus fieri, vt, quæ plus amisit sui ignis, minus sit in venerem potens: exemplo vel Dauidis 1. Reg. 1. Adeo nihil est periculi, si coerceatur prohibitio circa quartum.

XXXIII. Gregorius Magnus ratione nitebatur, quam præterea nemo dignatus est vel commemoratione: omnium potentissimam, si quid haberet veritatis, *Experimento didicimus*, inquit, *ex tali coniugio sobolem non posse succrescere: vnde necesse est, vel quarta, vel quinta generatione fidelium licenter sibi coniungantur.* Sed videre alii facile, fictum esse ex tempore à bono viro, quod nunquam esset expertus. Contra vero, felicissimam fuisse & Isaaci, & Iacobi prolem, cum vterque consobrinam duxerit.

Cap. IX.

De Dispensatione.

I. NVnc inquiramus in alteram quæstionem, vtrum sit standum prohibitioni diuinæ eorum graduum, quos Moses enumerauit in Leuitico. Nam Papistæ ita prohibitos concedunt, vt dispensationi faciant obnoxios. Dispensationem appellant, cum permittitur idipsum vsurpari, quod lege prohibetur, Lælius Zecchius de Republ. Ecclesiast. c. 2. *Dispensare est ex facultate habita aliquem subditum à lege eximere, concessa illi licentia & facultate, sine qua legi esset obnoxius, & sic licentiam illi concedere, vt aliquo casu veniat contra legem.*

II. Rubeus in quartum Sententiarum, dist. 41. *Commistio inter patrem & filiam: & inter filium & matrem iure prohibetur naturæ, cætera vero commistiones ab illa consanguinitatis, & tanto minus affinitatis, minime iure prohibentur naturali.* Et post, *Solus primus gradus consanguinitatis in linea recta impediet & dirimet matrimonium iure naturæ: adeo quod inter parentes & liberos nullo modo poterit cadere dispensatio aliqua humana, vt inter eos matrimonium esse possit: at inter reliquos omnes consanguineos, Pontificia autoritate si sibi placeret dispensare, posset esse: & si non dispensaret, non esset ex impotentia, sed quoniam aliqua de causa nobis occulta Pontifici summo non liberet.* Et ne id putes meram esse in vmbra garrientium Sophistarum nugacitatem: quomodo plerunque disputant quæ neque sunt, neque fuerunt, neque futura sunt: audi Caietanum, in artic. 9. q. 154. in Thomam 2. 2. *Quod Papa possit, ex gestis Romanorum Pontificum patet. Nam Modernus Rex Portugalliæ Emanuel duas sorores, quarum altera superest, successiue vxores habuit: ita, quod etiam cum prima consummauerit matrimonium. Moderna quoque Regina Angliæ, consummauerat prius matrimonium cum olim fratre istius Regis Angliæ sui mariti. Ferdinandus quoque iunior Rex Siciliæ circa Pharum, sororem patris sui Ioannam, quæ adhuc superest, in vxorem duxit, dispensante Alexandro sexto. Hæc autem constat esse in diuina lege prohibita.* Adde ex commentario quinto Bellaii. *Andreas Auria Papam adibat, vt priuigno veniam obtineret, qua lege solutus Antonii Leuæ minorem filiam in matrimonium duceret, cuius antea matrem habuerat, id quod etiam impetrauit.* Et ex Francisci Lopez Historiæ Indicæ lib. 6. cap. 14. *Petrus Aluaradus ex Papæ dispensatione duas sorores duxit, Franciscam & Beatricem de la Cueua.* Hoc durius ex Angeli Clauasii summa in Papa, *Dominus Archiepiscopus Florentinus in summa dicit se audiuisse à fide dignis, quod Martinus quintus habita consultatione cum multis doctissimis viris in sacra Theologia & iure canonico dispensauit cum quodam qui acceperat germanam suam in vxorem.* Quod ipsum habes apud Almianum de Potestate Ecclesiastica, c. 13.

III. En tibi Paparum ingenium: qui, cum magnam seueritatem ostentarunt: ac pene Deum ipsum accusarunt mollitiei, cum frena nimium laxasset luxuriæ: nunc subito, ita compatiuntur suis bonis ouiculis: vt non tantum, quas ipsi leges præscripserant, patiantur violari, sed ipsas illas, quæ ab eorum autoritate non pendent, sed pendent à diuina, nunc subito condonent transgressoribus. At nostra constans sententia est, addititios illos gradus, melius fuisse non prohiberi, quam prohibitos dispensari: quomodo Innocentius tertius septenarium numerum antiquauit: At primarios illos à Deo signatos, esse supra omnem humanam potestatem. Nuptias in iis contractas, vere esse incestas, ac proinde, vt verbis vtar Epaunensis Concilii, nullo coniugii nomine palliandas: quæcunque tandem cuiuiuscunque creaturæ dispensatio prætendatur.

IV. Disputat Bellarminus c. 28. primum gradum consanguinitatis, tam in directa, quam in transuersa linea: item primum affinitatis in directa prohiberi iure naturæ, nec ab homine dispensari posse. Sed c. 27. non omnes, qui exprimuntur in Leuitico. Hoc vt conficiat, abutitur iure naturæ pro fundamento, quasi in hanc formam: Quæcunque sunt indispensabilia ab homine, ea sunt iure naturæ prohibita. Ast hi gradus non sunt omnes iure naturæ prohibiti. Ergo non sunt omnes ab homine indispensabiles. Minorem confirmat tribus argumentis, quæ paulo post videro.

V. Nunc respondeo, negari maiorem. Quædam enim esse iuris non naturalis, quæ tamen sint indispensabilia: nimirum, quæcunque iuris sunt diuini, quæ ipsa sunt duum generum, alia perpetua, vt quæ moralia dicuntur: alia non perpetua, siue positiua. Et hæc, rursus duplicia, ceremonialia & politica: qualia illa, quæ solis Iudæis erant vi legis Leuiticæ imperata: omnia indispensabilia ab homine: vt non tantum honorare patrem ac matrem, sed etiam circumcidi, abstinere à porcina, opus seruile exercere sabbato, & multa similia, quæ tamen nulla erant de iure naturæ.

VI. Secundo nego minorem. Hanc Bellarminus probat, vt dixi, tribus argumentis: quorum primum à diuersitate pœnarum, sic formandum. Quæcunque sunt prohibita iure naturæ, puniuntur æqualiter. At coniugia horum graduum non puniuntur æqualiter. Ergo non sunt omnia prohibita iure naturæ. Assumptum probat ex Leuitici 20. Nam coniugium parentum cum filiis: item fratris cum sorore, puniuntur pœna mortis, & copulantur cum adulterio & sodomia. At coniugium nepotis, id est, τῆς ἐξαδέλφης (nam nepotis vocabulo Bellarminus abutitur) cum amita, vel materter: item nepotis, cum vxore patrui: leuirique cum vxore fratris, puniuntur leuius, nempe priuatione filiorum, vt non adscribantur iis filii.

VII. Respondeo negari maiorem. Nam inæqualitas pœnarum non arguit contra naturam, sed contra æqualitatem peccatorum. At peccata contra ius naturæ nihil prohibet esse inæqualia: ideoque inæqualiter puniri. Exempli gratia, grauior est blasphemia mendacio, grauius adulterium fornicatione: grauius homicidium furto: & tamen hæc omnia peccata sunt contra ius naturæ. Enimuero graduum distinctio non est frustranea: agnoscitque Bellarminus grauius incestum esse parentum & liberorum, leuius autem fratrum: & tamen vtrumque esse contra ius naturæ.

VIII. Præterea obseruandum Leuit. 20. agi de pœnis politicis inferendis à magistratu: non de propriis peccati pœnis, quæ pertinent ad iudicium diuinum. Harum autem longe aliam esse rationem nemo dubitat: nec dubitat harum proprie intuitu, abstinendum esse à peccatis. Itaque Leuit. 18. cum ipsa ponuntur interdicta, ratio interdicendi non sumitur ab his ciuilibus pœnis: sed à iudicio diuino, nempe, vt vidimus, quod abominatio sit, & quod vniuersus populus, si has abominationes admitteret, eiiciendus esset à terra, instar Chananæorum.

IX. Secundum argumentum: Si omnia illa præcepta essent naturalia, semper obligassent, etiam ante legem latam, quemadmodum obligabat lex de non occidendo, non mœchando, non furando, non mentiendo, antequam à Deo per Mosen populo suo daretur. At posterius falsum. Hoc probat: quia si semper obligasset, nunquam sancti viri, & amici Dei contra leges eas matrimonia contraxissent. At contraxerunt: nam Iacob duas sorores habuit, Genes. 29. Iudas, Genes. 38. dedit filio sua secundo genito vxorem primogeniti defuncti. Moses Exod. 6. & Numer. 26. natus est ex coniugio nepotis cum amita.

X. Respondeo, in priori syllogismo concedi consequentiam, negari assumptum. In posteriori contra, concedi assumptum, negari consequentiam. Neque enim sancti omnes nunquam nihil sibi permiserunt aduersus legem, qua lege tenebantur. Sanctus fuit Lot, & tamen vsus est filiabus suis: quod ne Bellarminus quidem negat esse contra naturam, ideoque obligasse ante legem Mosis. Inebriatus est Noe, & tamen contra naturam. Abraham mentitus, & quidem bis eadem in re, cum negauit, saltem indirecte, Saram esse vxorem suam: & tamen mendacium est contra naturam. Iudas ipse, Genes. 38. abutitur nuru sua: ignorans quidem esse nurum: ac proinde incestum committens ignoranter: sed non ignorans non esse vxorem suam: itaque saltem scortationem simplicem admittens sciens volens. Mille dari possunt exempla similia. Vnde manifestum, ex legibus iudicandum esse de exemplis: non ab exemplis violandam legum sanctitatem.

XI. Instat Bellarminus, nullo modo dici posse istos Patriarchas peccasse in iis matrimoniis. Nam, licet aliquando vt homines peccauerint, tamen perpetuo in peccato manere, non esse sanctorum & amicorum Dei. At illi mansissent semper in peccato.

XII. Sed contra, peccasse istos Patriarchas, putamus non esse negandum. Neque verum, recessisse amicos Dei ab omnibus peccatis. Primi Reg. 15. Asa rex Iuda, fecisse dicitur rectum ante conspectum Domini, sicut Dauidem patrem eius: vnde promptum colligere, fuisse amicum Dei: nam diserte, *Cor Asa perfectum erat cum Domino Deo suo cunctis diebus suis: Tamen, excelsa autem non obstulit:* quod in Rege peccatum fuit: nec obseruatum, nisi fuisset peccatum. Similiter Asæ filius Iosaphat 22. Et ipsa matrimoniorum ratione, quid Abrahamum, Iacobum, Dauidem, Solomonem dicimus? Nam hi omnes amicissimi Deo fuere: & tamen Polygami; ad extremum vsque spiritum. Polygamiam tamen, tum ex parte viri, tum ex parte vxoris iuri naturæ, rationique matrimonii repugnare, tum colligitur ex institutione matrimonii, & verbis Christi, Matth. 19. tum Bellarminus ipse ponit cap. 10. disertis verbis: & cap. 11. ipsis Patriarchis amicis Dei non licuisse, nisi per dispensationem. At dispensatio eiusmodi nulla datur, nisi peccati.

XIII. Instat secundo. Si illegitima fuere eorum matrimonia: ergo liberi fuere spurii. Imo, inquam, ante legem latam à Moyse, nulla fuisse legitur distinctio filiorum legitimorum, & spuriorum: sed omnes eodem filiorum & nomine, & ordine habiti. Sic Genes. 4. Lamec, qui primus omnium legitur polygamiam inuexisse, & contra legem naturæ, & sine dispensatione diuina: itaque illegitimo matrimonio vsus, filios genuit ex vtraque vxore Ada, & Sella, qui omnes in eius posteritate æque numerantur. Tum autem Genes. 19. quos pepererunt filiæ Loti patri suo, censentur filiorum ordine. Præterea consequentia non est necessaria. Nam ex illegitimis nuptiis possunt legitimi esse liberi, per dispensationem.

XIV. Sed dispensatum fuisse in his casibus negat Bellarminus: quia ex 28. satis apparet fuisse consuetudinem loci, vt duæ sorores vni viro coniungi possent. Nam Laban cum decepisset Iacobum, obtrusa vna sorore pro altera, conquerenti obtulit alteram, & ille nihil dubitans acquieuit: neque postea parentes reprehenderunt, neque factum purgauit Iacobus. Præterea nulla apparet eius dispensationis causa.

XV. Respondeo, de consuetudine loci dupliciter: primo, non sequi hanc fuisse: quæcunque enim argumenta Bellarminus profert, personalia sunt, non publica. Quis autem nescit, multa similia occurrere in singulorum peccatis? Nam, qui semel animo inclinant in vitium, facile sibi omnia indulgent. Laban astutus ac vafer, commodum suum captabat: Iacob amore plenus, suo affectui seruiebat: quis miretur neutrum disputasse? Neque parentes reprehendisse, neque Iacobum excusasse, Scriptura non dicit, neque necesse fuit tam minuta conquiri: fieri etam potest, vt sit verum: sed argumenti vis nulla. Nam Iudæ incestum, aut certe adulterium, nemo parentum obiurgauit, ne ipse quidem excusauit.

XVI. Secundo, vt concedamus hanc fuisse loci consuetudinem, nego sequi non fuisse à Deo dispensatum. Neque enim dispensatio opponitur locorum consuetudinibus, sed peccato: possunt autem & locorum consuetudines esse peccata. Etenim, cum vidit Iudas mulierem stantem in via, & iudicauit meretricem, adeo vt nulla mora eam adiuerit, facile inde indicium, si consueuisse iis locis fieri. Quis peccatum neget?

XVII. Nullam fuisse dispensationis causam, cur negat? Aut cur non potius, occultam fuisse? Neque enim Deum necesse est nihil agere, cuius causam nobis non reuelet. Quanquam nos causam idoneam videmus, misericordiam, quam ille non subducit à suis, etiam peccantibus, & quidem grauissime. Hæc nobis satis superque causa est, neque mysterii quicquam inquirimus vltra eam.

XVIII. Tertium argumentum, Quæcunque præcepta iure naturæ constituta sunt, sine dubio sunt vniuersalia. At hæc non sunt omnia vniuersalia. Ergo nec iure naturæ constituta. Assumptum probat. Si essent vniuersalia, ergo intra eundem gradum omnia matrimonia essent illicita. At non fuerunt illicita. Hoc probat, quia eodem gradu sunt nepos (filium fratris intelligit vel sororis) & amita siue matertera: item neptis, & patruus siue auunculus: & tamen illorum coniugium prohibetur, non item horum. Rursus prohibetur coniugium cum vxore fratris etiam defuncti: at non cum sorore vxoris, nisi hac viuente. Item, matrimonium inter patrueles nō est prohibitum: & prohibitum tamen cum amita, quæ est eodem gradu. Præterea Abraham & Nachor, Genes. 11. duxerunt vxores duas filias fratris Aram: vnde sequitur non esse contra ius naturæ, vt patruus filiam fratris ducat. Denique lex iubebat fratris defuncti vxorem assumi.

XIX. Re-

XIX. Respondeo, negari minorem prioris syllogismi. Ad secundum syllogismum, primo obseruari iubeo, non distinxisse Deum hæc interdicta per gradus, sed per cognationum nomina. Gradus autem postea excogitatos, & quidem, multis intercedentibus seculis, specie quadam iuuandæ memoriæ, indeque iudicii: sed re vera multam in obscuritatem exisse, multiplicatisque esse in infinitum scrupulis, quibus expedire se ipsos vix possunt, vel ii qui se profitentur huius scientiæ, si est scientia, consultissimos. Dei autem methodum esse facilimam, & accommodatissimam etiam rudissimis ingeniis. Quare, etiam si non prohiberentur coniugia cum patruis & auunculis, aut cum sorore vxoris defunctæ, tamen non propterea non vniuersalia essent interdicta, amitæ, materteræque, & vxoris fratris: nimirum, quia etsi iidem gradus, tamen non eædem personæ: non autem gradus designati, sed personæ.

XX. Secundo, argumentum est extra rem nostram, non enim probat ab hominibus, id est ab Ecclesia, aut dispensatum fuisse, aut dispensari potuisse: sed tantum à Deo non fuisse interdictum: quod longe est aliud.

XXI. Tertio nego assumptum: & examino sigillatim opposita exempla. Prohibitum esse cum amita materteraque coniugium concedimus: esse eodem gradu patruum & filiam fratris, concedimus, sed non prohibitum coniugium patrui cum filia fratris non concedimus. Si enim similium eadem sit ratio: & sunt similes, quicunque in eodem gradu: ergo iidem æque permissi aut prohibiti.

XXII. Instat Bellarminus. Primo, argumentum à simili in legibus prohibentibus non valere: has enim esse odiosas, ideoque non laxandas, sed restringendas. Deinde consequentiam non esse à simili, sed à minori. Nam licet sint in eodē gradu, tamen turpius esse coniungi filium fratris cum amita, quam patruum cum filia fratris; quia vxorem subiici oporteat: sit autem indecens amitam subiici fratris filio: non item patruo fratris filiam.

XXIII. Respondeo ad prius. Primo infirmari hoc ipsum axioma à Papistis in hoc ipso negotio: quia eadem ratione moti interdictum ampliarunt olim quidem ad septimum, postmodum autem ad quartum: Nec tantum in verisimilibus, sed etiam in iis, quos sibi similes finxere: nam quia induxerunt in animum, rationem consanguinitatis collateralis repetendam tantum à stipite, ideoque eodem gradu esse omnes in diuersis lineis directis, omnium pariter coniugia interdixerunt, nulla odiosæ prohibitionis habita ratione. Itaque non legitime hoc argumento pugnare aduersum nos, qui ei argumento lumbos fregerunt.

XXIV. Secundo, quod negatur non valere argumenta à simili, intelligendum de similibus rationibus, non similibus exemplis. Exempla dico similia, quæ indiuidua sunt eiusdem speciei: siue species eiusdem generis, vt sunt Abrahamus, & Isaac: Noe & Sem: Adam & Set, qui omnes ad gradum primum pertinent: item Sem & Cain: Isaac & Israel: Iacob & Esau, qui ad secundum: hæc exempla sunt indiuiduorum. At pater & filia, mater & filius species sunt eiusdem generis: quia, etsi indiuidua non significentur, tamen eadem definitione comprehenduntur. Quæcunque autem ita sunt similia, vt comprehendantur sub eadem specie, aut sub eodem genere, hæc omnia nemo negat eodem iure comprehendi: sic non tantum Isaaco non licebat Saram ducere, sed ne Iacobo quidem Dinam. Similes autem rationes differunt sæpe ab iisdem: nam illæ non per omnia concurrunt, sed ex parte tantum: at istæ non possunt à seipsis differre: similis ratio est, fermenti ad totam massam: quæ vnius peccatoris ad totam Ecclesiam: similis ratio sagenæ ad mare, quæ Euangelii ad mundum. Dico igitur in similibus rationibus, non esse semper conclusionem necessariam: quia omnis, vt aiunt, similitudo claudicet: sed eiusdem, contra: ideoque etiam exemplorum similium, quia horum ratio est non similis, sed eadem, quia idem genus, aut certe species.

XXV. In hoc negotio, nego esse rationes similes, sed potius rationem eandem: quin, etsi diuersæ sint personæ, at genus idem: quia præter sexum nihil mutet. Nam patrui cum filia fratris, & amitæ cum sororis filio cognatio, eiusdem est definitionis, si modo solum sexum mutes. At sola sexus mutatione non effici diuersum gradum, consentimus omnes, & experientia docet: quia non magis interdictum Saram, Isaaco copulari, quam Dinæ Iacobum.

XXVI. Ad secundum, ex iam dictis patet responsio. Nam si eadem ratio est, non potest esse argumentum à minori. Quod autem notat esse indecentius materteram subiici, quam filiam fratris, est ἔξω σκάμματος. Neque enim hæc vlla ratio est prohibitarum nuptiarum: alioquin non tantum oporteret minus incestum esse patris cum filia, quam filii cum matre, & fratris primogeniti cum sorore, quam sororis primogenitæ cum fratre: sed etiam incestas esse cuiuscunque viri minoris natu, cum quacunque muliere maiore: Item prohibendum esse, ne regina quenquam nō regem, maxime ex subditis suis, virum acciperet. Quæ si aliena sunt sensu communi: Ergo certum delirare Bellarminum.

XXVII. Alterum exemplum fuit, prohiberi coniugium cum vxore fratris, siue viui, siue defuncti: at non cum sorore vxoris nisi viuentis. Locos recito ex 18. Leuit. *Vxorem fratris sui nullus accipiat. Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis: quia turpitudo fratris tui est.* At post, *Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente.*

XXVIII. Respondeo, fuisse quidem hac αὐτινομίας specie, viros doctos exercitos: cum tamen non sit nodus difficilis, si quis ipsa Mosis verba diligenter attendat, hebraismique vim non negligat. Nullam enim, aut cognationis, aut affinitatis significationem habent: quod mihi, cum hæc meditanti venissent in mentem, postea legenti, occurrit apud Iunium, qui Latine ita reddidit, *Item mulierem vnam ad alteram ne assumito angustia affecturus hanc retegendo turpitudinem illius* recens ductæ *supra hanc in vita ipsius.* Optime.

XXIX. Nam hæc vocabula, quæ nobis *virum & fratrem eius* siue *mulierem & sororem eius*, Hebraicè significant, sumi tanquam prouerbialem formulam, pro eo, quod nos dicimus hunc & illum, siue vnum & alterum, nemo debuit ignorare, qui vel limen salutauit Hebraici Musæi. Do exempla. Geneseos 13. ויפרדו איש מעל אחיו: Hieronymus, *diuisique sunt alterutrum à fratre suo.* Sanctes, *Separauerunt se alter ab altero.* Deuter. 25. כי-ינצו אנשים יחדו איש ואחיו: Hieronymus, *Si habuerint inter se iurgium viri duo, & vnus contra alterum rixari cœperit.* Secundi Reg. 7. ויאמרו איש אל-אחיו Hieronymus: *Dixeruntque adinuicem.* Sanctes, *dixeruntque alter ad alterum.* Et hæc in genere masculino. In fœminino vero etiam de brutis. Exodi 26. חמש היריעת חברת אשה אל-אחתה: Hieronymus, *Quinque cortinæ sibi iungentur mutuo.* Sanctes, *Quinque cortinæ erunt cunctæ altera cum altera.* Ibidem שתי ידות משלבת אשה אל-אחתה: Hieronymus, *In lateribus tabulæ duæ incastraturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur.* Sanctes. *Duo cardines tabulæ vni, instar graduum scalæ dispositi, alter è regione alterius.* Ezechielis primo, חברת אשה אל-אחותה. Sanctes, *Iuncta erant vnum ad alterum.* Similia multa sunt. Quid igitur prohibet hoc loco eandem phrasin similiter accipi? ואשה אל-אחתה לא תקח. Arias, *Et vxorem ad sororem eius non accipies.* Cur non, inquam, vt Iunius, *Vnam ad alteram?*

XXX. Neque enim nullius esse momenti debet analogia, quæ hoc modo conseruatur integra, vt cum eodem sit ordine affinitatis, fratris vxor, & vxoris soror, constetque illius nuptias prohibitas: huius etiam ne permittantur, propter solam sexus differentiam, quam in reliquis gradibus neglexit legislator.

XXXI. Itaque illud לצרר, quod Hieronymus interpretatur *in pellicatum illius*, male; Sanctes melius, *ad affligendum*, non videatur mihi commode expositum ab iis qui dixere, cum semper grauis sit priori vxori altera superinducta, tum vero longe grauiorem futuram propriam sororem: quia scilicet durior sit dolor ab iis, à quibus minime oportebat. Nam phrasis Hebraica, nisi fallor, non solet incommodi obiectionem significare dehortantis: sed potius scopum agentis. Itaque nolim redditum, *Ne affligas*: sed quomodo paraphrasin Chaldaicam reddiderunt Paulus Fagius, & Arias, *vt sit ei in tribulationem.* Id ita interpretor: prohibitum vxorem vxori superinducere, non simpliciter, sed priore non volente, siue eo animo, vt ei ægre sit videndumque adeo, & diligenter cauendum, ne posterior sit priori molesta: sic & Abraham volente Sara, sibi Agaram iunxit: at Iacob non consulta Lia, Rachelem. Hoc modo, si non prorsus interdicta, certa valde videatur dissuasa polygamia.

XXXII. Tertium exemplum matrimonii erat inter patrueles non prohibiti: prohibiti tamen cum amita, quæ sit eodem gradu. Sed hic identitas graduum falso supponitur ex Canonistarum ineptiis ante refutatis. Nam ex vera computandi ratione, Amita tertio gradu est, patrueles quarto.

XXXIII. De Abrahamo & Nachore, quod erat quartum exemplum, respondeo, nondum fuisse legem latam: itaque potuisse vtrumque hanc prohibitionem ignorare: quamuis esset de iure naturæ: quomodo manifestum est ignorasse in polygamia: maxime vero cum vterque esset idololatra. Nam Abrahamus Saram duxit antequam exiret ex patria. Benedixisse Deum coniugio Abrahami, nullus dubito: sed ne vicissim negato Bellarminus benedixisse polygamiæ eiusdem Abrahami, & Iacobi: imo incesto Loti, ex quo qui nati sunt, creuere in magnas gentes, quanquam non negetur, & Polygamia, & incestus patris cum filia esse contra ius naturæ. Nempe igitur ex ea benedictione non legitime concluditur non fuisse contra ius naturæ: quid ergo? Nempe quicquid peccati erat, condonatum fuisse: quod nos agnoscimus.

XXXVI. Postremum exemplum, à suscitatione seminis fraterni. Sed hæc exceptio erat à lege, vno quodam casu, cui Deus prouisum voluit: & illa quidem non ab alio, quam ab ipso legislatore Deo & instituta & expressa. At Deus, qui potest etiam in naturali iure dispensare, cur non potuit peculiares circumstantias excipere, pro arbitrio? Chrysostomus 2. contra Iudæos, τὸ μὲν γὰρ κατὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ γινόμενον, κἂν φαῦλον εἶναι δοκῇ, πάντων ἐστὶν ἄριστον. τὸ δὲ παρὰ γνώμην καὶ μὴ δοκοῦν ἐκείνῳ, κἂν ἄριστον εἶναι νομίζηται, πάντων ἐστὶ φαυλότατον καὶ παρανομώτατον. κἂν φονεύσῃ τις κατὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ, φιλανθρωπίας ἁπάσης βελτίων ἐστὶν ὁ φόνος· κἂν φείσηταί τις καὶ φιλανθρωπεύσηται παρὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ, φόνου παντὸς ἀνοσιωτέρα γένοιτ᾽ ἂν ἡ φειδώ. *Quod fit iuxta Dei voluntatem, quamuis videatur improbum esse, omnium est optimum: quod autem fit præter eius voluntatem, ac secus quam ille probet, quantumcunque bonum videatur, omnium est pessimum, & iniquissimum. Etiamsi quis occidat hominem volente Deo, quauis humanitate melius est id homicidium: at si à quo quis manus abstineat, seque ei benignum præbuerit, præter Dei sententiam, quouis est homicidio peior indulgentia.* οὐ γὰρ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ αἱ τοῦ Θεοῦ ψῆφοι καλὰ καὶ φαῦλα εἶναι ταῦτα ποιοῦσι, *Non enim ipsa eorum quæ fiunt natura, sed Dei suffragia efficiunt vt sint bona vel mala*, Θεοῦ προστάττοντος οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τὴν φύσιν τῶν γινομένων, ἀλλὰ πείθεσθαι μόνον: *Deo iubente, non licet curiose inquirere in naturam eorum quæ fiunt: sed duntaxat obtemperare.*

XXXV. Instat Bellarminus. Primo exceptionem esse: sed hanc aperte demonstrare legem illam Leuitici non fuisse naturalem, sed iudicialem. Nam hæc, inquit, exceptio, vel naturalis est, vel iudicialis. At non naturalis: quia etiam nunc seruando esset: Ergo iudicialis: At si iudicialis, ergo & lex ipsa, à qua est exceptio. Consequentiam probat: quia exceptio fiat ab iis, quæ sint eiusdem naturæ & ordinis.

XXXVI. Sed non est verum ab exceptione euinci legem non esse naturalem. Nam vel violenta vel fraudulenta vsurpatio rei alienæ, prohibetur iure naturæ iure item naturæ prohibetur cœdes filii: & tamen iussit Deus Abrahamum occidere filium, Israelitas auferre Ægyptiorum bona. Naturæ ius fuit polygamiam interdici, & tamen eadem permissa fuit patribus. Quare exceptio, non negat legem esse iuris naturalis.

XXXVII. Concedo exceptionem non esse naturalem: sed potius politicam. Sed nego nullius legis naturalis posse exceptionem esse non naturalem. Verius, legis naturalis nullam esse exceptionem naturalem. Ratio in promptu: quia lex & exceptio opponuntur, vt prohibitio & promissio, id est, ἀντιφατικῶς, vt affirmatio & negatio: itaque non potest vtriusque idem ius esse. Si iuris sit naturalis, fratriam leuiro non nubere; profecto non potest iuris naturalis esse, fratriam leuiro nubere post mortem viri: & si hoc iuris est, tum illud iuris non est: dicendum potius, iuris naturalis esse, vt fratria, non quælibet, sed sine liberis, nubat leuiro. At, tum exceptio nulla erit legis, sed lex gemina. Vna, Nullus ducat fratriam, liberos habentem: altera, fratriam quæ absque liberis est, leuir libere ducito. Nam vere Bellarminus ponit: Exceptionem fieri ab iis quæ sunt eiusdem naturæ & ordinis. Non est autem eiusdem ordinis fratria cum prole, & fratria sine prole.

XXXVIII. Sed

XXXVIII. Sed illud saltem certum, posse lege naturæ addi exceptionem non naturalem. Nihil enim prohibet quominus legem naturalem violet lex municipalis: & legem municipalem exceptio naturalis. Proferam exempla. Lex erat naturalis, saltem post peccatum. Geneseos 3. *In laboribus comedes ex terra cunctis diebus vitæ tuæ.* Et tamen exceptio erat peculiaris Iudæis, diei Sabbati, quo non licebat laborare. Rursus lex erat municipalis Iudæis, id est, ceremonialis, ne Sabbato opus fieret. At exceptio naturalis 1. Maccab. 2. *Omnis homo quicunque venerit ad nos in bello die Sabbatorum, pugnemus aduersus eum.* Et Matth. 12. *Quis erit ex nobis qui habeat ouem vnam: & si ceciderit hæc Sabbatis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Quanto magis melior est homo oue? Itaque licet Sabbatis benefacere.* Iuris erat naturalis, vt in quamcunque & gentem & familiam liceret filias collocare. At peculiaris exceptio Christianis est, ne liceat in infideles: Iudæis alia rursus, ne filias hæredes in alienam tribum, Numer. 36. Denique falsum est axioma, eiusdem semper esse & naturæ & ordinis, tum legem, tum exceptionem.

XXXIX. Exceptionem fieri ab iis quæ sunt eiusdem naturæ, & ordinis, verissimum est: sed à Bellarmino vafre dictum. Non enim inde sequitur, exceptionem esse eiusdem naturæ & ordinis cum lege. Hoc enim sensu illud dicitur, vt legis materia designetur, non legis & exceptionis genera indicentur. Clarius. Id significat legem & exceptionem versari circa res quæ sint eiusdem non diuersi generis, siue naturæ, siue ordinis. Neque enim non ridiculè dixeris, à lege prohibente opus seruile Sabbato exceptionem esse, quæ iubeat honorare parentes: quia neque specie, neque genere concurrunt opus seruile & honor, Sabbatum & parentes. Eadem ratione insaniat quicunque dixerit à lege prohibente nuptias secundo gradu, exceptionem esse, quæ permittat nuptias decimo: quia non idem sunt gradus secundus, & decimus, neque numero, neque specie. Quid igitur? Nempe, si lex dixerit, Nemo leuir fratriam ducat, Exceptio vere erit, Leuir ducito fratriam sine sobole. Quia omnis fratria sine sobole, est fratria.

XL. Sed nemo vnquam dixit, Exceptionem debere ipsam esse eiusdem generis cum lege. Quia eiusdem generis res possunt variis & modis & rationibus permitti, prohiberi-ve, varia etiam autoritate. Itaque Bellarminus hac parte Sophistam agit.

XLI. Sed rursus instat: Qualiscumque sit exceptio, tamen conuincit, coniugium cum vxore fratris non esse per se & intrinsecè malum: quia per nullam circumstantiam posset fieri bonum. Non esse etiam semper malum, excepta sola extrema necessitate: nam hæc exceptio non est propter extremam necessitatem, sed propter pietatem quandam in mortuum.

XLIII. Imo docet esse semper malum, nisi Deo excipiente, & permittente, cuius sola voluntas est causa boni & peccati, nimirum, vt hæc nullo necessario & vltimo discrimine differant, nisi eius permissione & prohibitione: vnde certum, posse eundem ius naturæ relaxare, non tantum propter summam necessitatem, vt cum filiis Adami permissæ sunt sorores: sed etiam ob alias causas: vt ob conseruandum ordinem ab eodem positum: aut alias, quas ipse nouit. Quomodo igitur, etsi Abrahamus iussus sit occidere filium, tamen semper manet per se & intrinsece malum occidere filium, extra eum casum, nimirum, peculiare mandatum diuinum: sic, etsi iusserit Deus Iudæos suscitare semen fratri defuncto, tamen manebat per se & intrinsece malum, vti vxore fratris defuncti extra hunc vnum casum: adeo vt non liceret Iudæis vllas alias causas comminisci: sed hac tantum non negligere, quam legislator præscripserat. Itaque prohibitio erat iuris naturæ.

XLIII. Instat tertio: non videri hanc vllam esse legis exceptionem. Rationem indicat: quia exceptionem addere post legem conditam, & maxime alio tempore, locoque, non sit Dei, qui omnia nouit: sed hominum, qui experimento paulatim discunt suas leges non posse seruari, nisi aliud excipiatur.

XLIV. Quasi vero, quia exceptio facta est alio loco, alioque tempore, ideo Deus aliquid didicerit, quod antea nesciebat. Quasi non ipse Deus præcepta sua dispenset, non sui caussa, sed hominum, qui neque ipsi possunt omnia simul & semel inuenire: sed ne inuenta quidem ab aliis concipere. Accusent ergo Deum, qui cum ab initio dixisset, Genes. 9. *Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia:* tanto post tempore, longeque alio loco exceptionem addiderit, Leuit. 11. *Quicquid ruminat, & habet vngulam, sed non diuidit eam, sicut Camelus & cætera, non comedetis illud, & inter immunda reputabitis.* Et, qui Exodi 12 tempus Paschatis celebrandi præfixerit, Numer. 9. exceptionem addiderit in gratiam immundorum. Breuiter, Deus ab æterno, & simul omnia nouit, videt, præuidet: sed in tempore dispensat. Cur non leges? Cur non exceptiones legum? Salmero tomi 8. tract. 38. *Nec inconuenit, Dominum aliquid in lege sua posuisse, quod postea egeret declaratione vel additione, quia hoc non factum est ob defectum sapientiæ, vel prouidentiæ eius, sed ob nostram minus capacem & perfectam mentem, qui non possumus omnia simul capere, sed paulatim edocti: sicut lex de successione hæreditatis aucta est propter filias Salphaad, quia explicatum est quid sit faciendum, quando non sunt filii, sed filiæ.*

XLV. Nihil ergo Bellarminus promouebat contra hanc solutionem. Caietanus nodum soluebat hoc modo: Matrimonium cum sorore fratris non esse malum, nisi nude & solitarie: quomodo, hominem occidere, ita malum est, vt tamen positis quibusdam circumstantiis possit fieri bonum, ideoque & leges condi positiuas, quæ iubeant occidi, puta latronem, & maleficum. Hanc solutionem Bellarminus probat, vt verisimilem.

XLVI. Magna, inquam, Iesuitæ inconsideratio. Nam hæc Caietani solutio re nostra est, verbis tantum differt. Etenim coniugium cum vxore fratris nude & solitarie sumptum, quid est aliud, quæso, quam quatenus est coniugium cum vxore fratria? Sic enim res cum abstrahitur ab omnibus seclusis circumstantiis, haud aliter consideratur, quam quatenus est id quod est: quomodo memini alias Bellarminum disputasse, Monarchiam, seclusis omnibus circumstantiis, esse optimum regimen. Si ergo id coniugium, quatenus tale, malum est: ergo necessario generale est axioma, id coniugium malum esse: nec id tantum, sed etiam per se malum esse: nam, si non est per se, necessario erit per accidens, nec potest esse per accidens, nisi propter circumstantias, quæ nunc finguntur secludi. Itaque condantur sane quotcunque leges particulares, vt hoc casu, vel alio, non sit malum, necesse tamen erit exceptiones esse ab illo axiomate, ab illa lege generali. Nam exceptio, generalis legis specialis derogatio: vt in homicidio, lex est, *Non occides.* Exceptio, *Nisi latronem.*

XLVII. Sed enim, nihil impedire, quo minus post generalem legem fiant leges particulares, videndum quo sensu dicatur. Nam, si ita, vt cuicunque liceat, siue Deo, siue homini, siue magistratui, siue priuato, nemo sanus concedet: oportet enim ab eadem autoritate esse & legem & exceptionem: quomodo Iurisconsultos audiui dicere, *Eius esse legem interpretari, cuius & condere.* Item, *Vbi lex non distinguit, nec nos oportet distinguere.* Itaque si nihil Deus dixisset, nisi hoc vnum, *Non occides*: neque interpretatus esset ipse, Genes. 9. *Qui fuderit sanguinem hominis, per hominem fundetur sanguis illius*: nunquam cuiquam licuisset, vel latronem occidere: sed permittere diuino iudicio: quomodo Cainum nec Adamus occidit, nec quisquam bonus: sed Lamec, si forte etiam Lamec, idem qui primus alias leges naturæ violauit.

CAP. X.

Leges Cognationis à Deo positas non esse ab homine dispensabiles.

I. NObis contra hanc temeritatem potentissima sunt argumenta. Primum. Nullæ leges diuinæ sunt ab hominibus dispensabiles. At hæ leges, quibus in Leuitico prohibentur coniugia inter eos consanguinitatis gradus, sunt diuinæ: ergo ab hominibus non dispensabiles. Dispensabiles diximus ab hominibus: tum quia Deus ipse potest dispensare, quod & fecit, tum quia ea nostra quæstio est.

II. Minor per se manifesta: nam legũ Mosaicarũ nemo auto: ẽ agnoscit Mosem, sed ipsum Deũ. T ũ a. harũ ipsarũ legũ initio, habes Leuit. 18. *Locutus est Dominus ad Mosem dicens, loquere filiis Israel, & dices ad eos: Ego sum Dominus Deus vester: facietis iudicia mea, & præcepta mea seruabitis, vt ambuletis in eis. Ego sum Dominus Deus vester. Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis.* Et post easdem latas, expositasque sigillatim, *Custodite legitima mea, atque iudicia: vt non faciatis ex omnibus abominationibus istis. Custodite mandata mea: nolite facere quæ fecerunt hi, qui fuerunt ante vos, & ne polluamini in eis: Ego Dominus Deus vester.*

III. Maior non est incerta. Non tantum quia in ore omnibus, eius esse legem interpretari, cuius condere: sed etiam quia ratio in promptu. Nulla lex à subditis est dispensabilis. Atqui homines sunt subditi legi diuinæ: Ergo nulla lex diuina est ab hominibus dispensabilis. Minor per se patet: quia leges diuinæ, etsi dentur etiam Angelis suæ: tamen nos de iis loquimur, quæ positæ sunt hominibus.

IV. Maiorem negari non patitur primo lumen naturale, quo inferioris in superiorem nulla est autoritas: esse autem legem in superiorem, quibus ponitur, controuersiam non habet. Secundo, immensa absurditas: nam eadem lex esset & non lex. Neque enim lex est, quæ non exigit obedientiam: at dispensatio, opponitur obedientiæ:: itaque quatenus dispensatur, eatenus lex non est. Denique cum lex imperet potius quam persuadeat: & omne imperium habeat in se aliquid duri, nulla lex esset, à qua non resilirent homines, si iidem, qui tenentur obedire, possent dispensare.

V. Probatur rursus indispensabiles esse leges diuinas. Deuter. 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas.* Atqui dispensare, est minuere de lege, saltem, quoad singulares actus: de quibus hæc verba loquuntur: *tantum*, inquit, *facito.* Deuter. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor: non auferetis ex eo. Custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis.*

VI. Secundum argumentum; Nulla lex naturæ est ab vllo homine dispensabilis. At hæ leges de gradibus prohibitis in Leuitico, sunt leges naturæ. Ergo à nullo homine dispensabiles. Maior conceditur vtrinque: nam & Bellarminus ita agnoscit subinde: & alii omnes, quos viderim: atque adeo hanc ob causam Bellarminus capite præcedenti disputabat has leges non esse naturales.

VII. Minor probatur. Omnes leges à Mose latæ sunt vel naturales vel Ceremoniales, vel politicæ. At hæ sunt latæ à Mose, nec sunt tamen Ceremoniales aut politicæ. Ergo naturales. Maior non controuersa. Minor probatur, quia, nullæ Mosis leges Ceremoniales aut politicæ, obligabant infideles populos. At hæ obligabant infideles populos. Ergo non sunt aut Ceremoniales, aut politicæ. Maior est etiam in confesso. Minor probatur ex disertis legis verbis Leuitici 18. *Iuxta consuetudinem terræ Aegypti, in qua habitastis, non facietis: & iuxta morem regionis Canaan ad quam ego introducturus sum vos, non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis.* Et post enumeratas varias leges omnes pertinentes ad incestus, *Nec polluamini in omnibus his, quibus contaminatæ sunt vniuersæ gentes, quas ego eiiciam ante conspectum vestrum & quibus polluta est terra: cuius ego scelera visitabo, vt euomat habitatores suos. Omnes enim execrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam.* Et 20. *Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas.*

VIII. Lyranus: ad illud 18. *Et iuxta, morem. Quia in terra eorum habitaturi erant, & homines de facili accipiunt mores terræ, in qua habent habitare, vt potissime quia Aegyptii & Chananæi erant vitiosi in his quæ postea prohibentur.* Radulphus in glossa ordinaria, *Ille Dei populus, necessario fuerat præmonendus, vt malitiam vbique diffusam attentius euitaret, ne aut pristina sua consuetudine traheretur, aut habitatorum regionis ad quam vocabatur, peruersitatem imitaretur.*

IX. Bellarminus subindicare videtur quosdam, qui solui putarent, distrahendo peccata numerata in Leuitico: inter quæ sint adulteria, concubitus cum masculis ac iumentis: item idololatriæ: atque his imputarent hanc pœnam, impositam gentibus: quasi non propter abusum illorum graduum eiecti fuissent è terra: sed propter illa alia peccata. Sed idem refutat.

X. Et vero violentior distractio est, quam vt cuiquam sano verisimilis esse

esse queat. Nam primo, magna illa φλυαρία est, quæ pœnas solas considerandas putauit, & neglexit abominationes. Atqui diserta sunt verba, *Omnes execrationes istas fecerunt accolæ terræ.* Quid manifestius? Deinde, *Omnia hæc fecerunt, & abominatus sum eas.* Pone vt voles: electas fuisse eas gentes tantum propter fornicationem, & reliqua: at manet fecisse eas abominationes: Abominationes audit quisquam, & neget peccata? Deinde, quis impudentiam ferat distinguentium, imo distrahentium ea, quæ legis textu coniunguntur? Neque est, qui neget, propterea expulisse Deum eas gentes, quia esset abominatus eas: testatur autem se abominatum, quod ea omnia egissent. Ergo conclusio certa, eiecisse easdem, quod ea omnia egissent.

XI. Bellarminus ipse sic soluit. Omnia illa præcepta de cognationibus naturalia esse, si nudè ac solitariè sumantur cognationis gradus, sine circumstantiis, quæ sufficiant ad matrimonia in illis gradibus honestanda. Propositionem illam generalem, *Ad proximam sanguinis sui nemo accedat*, ius naturæ complecti: & gentes peccasse, quia sine vllo delectu miscebantur consanguineis, contra ius naturæ: non tamen ita grauiter, vt propterea eiiciendæ essent è terra: hanc enim pœnam proprie respicere crimen idololatriæ, adulteria, & flagitia illa prodigiosa cum masculis & brutis. Itaque illud, *Omnia hæc fecerunt*, non significare tantum coniugia in gradibus prohibitis, sed omnia scelera supra nominata. Nec dicere Scripturam, propter singula peccata, sed propter omnia dignos fuisse quos reuera euomeret. Confirmat exemplo Patriarcharum, qui in gradibus iisdem prohibitis coniugia contraxerunt, nec sunt tamen puniti: quia videlicet non temere, sed cum ratione id fecerint: neque ad ea coniugia adiunxerint quatuor illa scelera, ob quæ propriæ gentes punitæ fuerunt.

XII. Ego nihil memini videre perplexum magis. Expediam, si potero: non enim negabo, nonnihil esse laboris: Maiorem concedit, *In assumptione* distinguit: consanguinitatis gradus considerari, vel nude, vel cum circumstantiis. Si nude, tum concedit assumptionem, præcepta esse naturalia. Sed si cum circumstantiis, tum non esse. Ad argumentum ex gentibus, quibus nos probabamus esse de iure naturæ, respondet, non propter horum graduum abusum, punitas esse proprie, sed propter alia crimina. Hoc probat, quia Patriarchæ ob eadem coniugia non fuerunt puniti. Nolim sane quicquam illi affingere: sed profecto, si hæc non est solutionis σκολαζία, ego nullam video.

XIII. In concipienda vi argumentationis plus laboris fuit, quam in diruenda. Nam qui ponit esse quasdam circumstantias sufficientes ad honestanda ea matrimonia, idem dicit, quædam esse matrimonia huius generis, quæ sint honesta. Sed hoc illud est, quod hac disputatione quæritur: atque adeo hoc ipso argumento impugnatur. Itaque nullas vires distinctio habet, nisi soluantur minoris probationes: quod statim videro. Nunc ita rem considero. Agere nos de legibus, non de philosophica vlla rerũ contemplatione. Leges a. imponi actionibus: actiones vero esse singulares, ac proinde semper concretas nũquã abstractas. Ea vero omnia, quæ nude & solitarie absq; circũstantiis considerantur, eadem abstracte considerari. Quare nullas actiones existere nude & solitarie sine circumstantiis. Cum ergo leges dentur actionibus, necessario intelligendas dari actionibus cum circumstantiis. Et vero inde esse exceptiones legum. Exempli gratia: Matrimonium Leuiri & fratriæ ex circumstantiis distinguitur, si ex eo proles fuit; an non. Permittit Deus matrimonium cum sororia sine prole: At cum prole prohibet. Ergo inquam, Vtraque lex posita est matrimoniis cum fratria, non nude consideratis, sed cum circumstantiis. Itaque ita concipiendas leges: Fratriam, cui proles est, nemo ducito: fratriam sine prole leuir ducito. Cum ergo leges ponantur actionibus: actiones nullæ sint absque circumstantiis: ridiculum est quasdam imaginari datas rei cuiquam nude consideratæ & solitarie, vt Bellarminus loquitur.

XIV. Præterea, vt ne eam absurditatem vrgeamus, alia supereſt. Non pertinere distinctionem ad dispensationem, de qua disputatur. Nam dispensatio, æque ac exceptio (nam re vera omnis dispensatio, est exceptio quædam) fit ab iis quæ sunt eiusdem generis & ordinis. Neque enim, qui aut iubetur, aut permittitur, dare eleemosynam, hunc quisquam sanus dicet dispensari à non occidendo. Atqui, quarum actionum variæ circumstantiæ sunt, eæ, si, sunt eiusdem generis, at certe non eiusdem ordinis. Exempli gratia: etsi occidere fratrem, & occidere latronẽ, sit vtrumq; occidere hominem, ac proinde eiusdem generis: at propter circumstantias diuersas fratris, & latronis, non est vtrumque eiusdem ordinis. Itaque, qui latronem occiderit, hunc nemo dicet fratrem occidisse. Latronis ergo cædes, nullo modo dispensatio est à lege, quæ prohibet fratrem occidi. Hoc tanto vtilius nobis, quanto disertius circumstantias Bellarminus definiuit sufficientes ad honestanda matrimonia eorum graduũ. Nam ita præsupponuntur matrimonia iis circumstantiis vestita, esse honesta. Atqui honesta nunquam prohibentur: itaque non possunt eiusdem ordinis esse cum iis quæ prohibentur. Prohibentur autem matrimonia eorum graduum nude & solitarie considerata. Vnde sequitur matrimonia eorum graduum nude & solitarie considerata, non esse honesta. At honesta & non honesta eiusdem ordinis esse non possunt. Quare matrimonia hæc honesta, si permittantur, nihil id pertinet ad dispensationem matrimoniorum nude & solitarie consideratorum.

XV. Verum esto. At nos minorem probamus, id est, has leges esse naturales, quia non sint, aut Ceremoniales aut Politicæ. Dissimulauit Bellarminus, vel saltem non vidit. Hoc probabamus: quia obligabant gentes omnes, etiam non Iudaicas. Et hoc inde conficiebatur, quia in eis etiam hæc coniugia damnata & punita. Hic expergiscitur Bellarminus: & quid ait? Negat esse has gentes punitas propter hæc crimina singula. Quo ergo iure, inquam refutauit ille eos, qui hac ipsa solutione vtebantur? Verba diserta, *Responderet aliquis fortasse, Deum punire voluisse gentiles, non propter transgressionem præceptorum de gradibus cognationis, sed propter adulteria, propter concubitum cum masculis, & iumentis, & propter idololatriam, quam gentes illæ exercebant in Idolo Moloc. At non videtur solida solutio. Nam, etiam si capite decimo octauo, Leuitici, pœna in Gentiles subiiciantur immediate post illa quatuor scelera, tamen c. 20. subiiciuntur eadem pœna in eosdem Gentiles immediate post prohibitiones graduum cognationis.* An non sufficiebamus nos Bellarmino aduersarii, nisi ipse coniurasset aduersus seipsum.

XVI. Peccarunt illi quidem, inquit, in eiusmodi coniugiis contrahendis: sed non ita grauiter, vt propter illa eiiciendi essent è terra. Quis dixit? quis edixit? Egregium vero legislatorem Bellarminum, cui somnianti fidem habeamus. At Deus pronunciat propter ea peccata eiici. Deinde: quid tum? Peccasse concedit. Hoc sufficit: non enim peccassent, si lex fuisset tantum municipalis Iudæorum: si non fuisset naturalis. Nam gentes, præter legem naturalem, nulla lege vtebantur, quæ quidem huc pertineat.

XVII. Sed Scriptura cum dicit, *Omnia hæc fecerunt*, non intelligit tantum coniugia in gradibus prohibitis, sed omnia scelera supra nominata. Concedo, inquam, & vicissim: non intelligit tantum scelera supra nominata: sed etiam coniugia in gradibus prohibitis. Quare hæc coniugia, etiam scelera fuerunt & abominationes, & fuerunt non in Iudæis tantum, sed etiam in gentibus: quod nos volumus.

XVIII. Sed Patriarchæ non fuerunt puniti ob eadem coniugia: Ergo quia non temere, sed cum ratione fecerant. Si diceret Deus, crederem: Bellarminus non mouet. Nam & Abraham fuit idololatra, fuit mendax: nec tamen punitus: an quia non temere, sed cum ratione idololarra, & mendax? Paulus fuit blasphemator, & tamen non punitus: an quia non temere, & cum ratione blasphemator? Quid? Loth propter filios susceptos ex propriis filiabus, quod pœnæ genus incurrit? Mille sunt eiusmodi. Habent omnes fideles, cum peccarunt, aduocatum apud Deum Patrem: etsi temere, & sine ratione peccarint. Denique aliud est misericordia diuina, aliud dispensatio humana: imo aliud indulgentia diuina, aliud exceptio à lege.

XIX. Atque hactenus Bellarminus. Caietanus videtur haud paulo aliter in 2.2.q.154.artic.9. Considerandum est, inquit, quod præcepta ista sunt partim moralia, & partim iudicialia. Nam quantum ad hoc, quod cum proximis, & quibusdam determinate non debet esse matrimonium, sunt moralia simpliciter: sed quantum ad determinationem tot personarum habent aliquid morale, & aliquid iudiciale. Et morale quidem in eis est, quicquid & quantum morali rationi conforme est: iudiciale autem est, omnimoda determinatio tot personarum. Probat primo thesin, nempe aliquid esse morale, aliquid iudiciale, quatuor argumentis, quæ post videro. Deinde hypothesin, ex refutatione quatuor rationum, quas profert Thomas.

XX. Respondeo, in legibus distingui, materiam & formam. Materiam dico, id ipsum quod vel iubetur, vel prohibetur: imo & rationem iubendi, prohibendique: formam autem, peculiarem ferendæ legis modum. Et dico posse materiam esse naturalem, ideoque vniuersalem: formam vero peculiarem, &, vt loquitur Caietanus, iudicialem. Exempli gratia; possunt legis à variis regibus ferri de iisdem rebus, puta, ne quis cum lica versetur in foro; eadem lex esto in Hispania & Gallia. Dico materiam legis communem esse Gallis & Hispanis: quia vtrisque lica interdicta eandem ob causam, nempe propter cædes: sed nego vtriusque formam esse communem: neque enim apud Gallos vim legis habet, eo quod sancita sit ab Hispano rege: aut apud Hispanos, quia à Gallo: sed apud Gallos, quia à Gallo: apud Hispanos, quia ab Hispano. Hoc modo concedo in legibus per Mosem latis esse aliquid iudiciale, quod non sit omnibus hominibus commune. Et in hoc nostro exemplo, concedo non eo peccasse gentes contrahentes ea matrimonia, quod leges de iis latæ sint per Mosem. Ratio manifesta: quia peccarunt etiam cum contraxerunt ante Mosem: sic enim docent verba Mosis. Nec nos quidem Christiani agnoscimus vel morali legi obligari Ecclesiam, quia lata sit à Mose. Quid ergo? Nempe materiam attendimus cum has leges dicimus esse naturales: & de ea materia dicimus agere debere Caietanum. Videamus reliqua.

XXI. Ad thesin primum argumentum: Quoniam inter hæc præcepta illud ponitur de muliere menstruata: hoc vero partim esse naturale, partim iudiciale. Etenim Thomam in 4. sententiarum, diligenter discutere, quid & quantum sit in præcepto de vitanda menstruata, rationis naturalis.

XXII. Respondeo de vitanda muliere menstruata prohiberi, tum omnem contactum, tum coitum venereum. Vitandum omnem contactum concedo esse ex iure peculiari Iudæorum, & pertinere ad Ceremonias. Sed id nullum est aut in hac disputatione, aut in 18. Leuitici. Sed coitum vitandum, omnino esse iure naturali: coitus enim proprius finis est generatio: at hæc nulla in muliere fluente. Itaque non potest non contra naturam esse. Deinde dico, non esse absurdum rationi naturali, accedere rationem iudicialem. Nam qui coibat non poterat non tangere: at hic tactus prohibitus propter ceremoniam. Sed distinguendam tamen vtramque: nam contactum non pertinere ad incestum: neque coitum ad Ceremoniam. Itaque cum hoc loco non agatur de contactu, sed de coitu, non posse dici hoc interdictum Ceremoniale, aut iudiciale, id est, particulare Iudæis: sed naturale, & commune gentibus.

XXII. Secundum argumentum. In principio cap. 18. Leuitici, præmittitur præceptis istis inhibitio legũ extranearum: & expresse bis subiicitur impositio iudiciorum, *Facietis iudicia mea & præcepta mea. Custodite leges meas atque iudicia.* At ex eo, quod iudicialia extranea vitare, & iudicialia illis dare Deum commemorat Moses, significat non pure moralia præcepta esse.

XXIV. Sed Caietanus fœde fallitur. Falsum est inhiberi leges extraneas: sed verum inhiberi mores gentium, *Iuxta consuetudinem* (Hebraice כמעשה *secundum opus*) *terræ Ægypti in qua habitastis, non facietis.* At hæc opera erant peccata contra naturam: quia etiam in iis ea Deus abominabatur. Deinde, etiamsi leges extraneæ nominarentur, tamen nihil prohibet has esse contra ius naturæ. Etsi enim peculiaris erat Cananeis idololatria circa Moloc, tamen hæc ipsa erat contra naturam. Itaque non sequitur, præceptum huic peculiari legi oppositum non esse naturale. Tertio, quæ iudicibus inculcantur, imperite Caietanus intelligit distincta à legibus, & peculiaria quædam mandata. Nam id est præter linguæ proprietatem: in qua חקים & משפטים vix re differunt, ideoque ferme semper coniunguntur. Kimchi in שפט radice, post enumerata exempla, בלם מבין החוק והדת והבינה *Omnia significant præceptum, legem prudentiam.* Quare non sequitur, non pure moralia præcepta esse.

XXV. Ter-

XXV. Tertium argumentum: Quia præcipitur, vt soror vxoris non sumatur, sorore viuente: itaque non propter incestum fit hæc prohibitio, sed propter discordiam vitandam inter sorores. Sed nos ostendimus aliam esse huius præcepti mentem: vt non sit opus pluribus.

XXVI. Quartum argumentum: Quia secundus gradus, tam affinitatis, quam consanguinitatis in quibusdam personis inueniatur: & tamen Innocentius tertius, Decretaliũ lib. 4. de diuortiis, c. *Gaudemus* definit Paganos in secundo gradu coniunctos, si conuertantur, non esse separandos. At hoc non esset statutum, si secundus gradus incestum causaret ex præceptis pure naturalibus diuinæ legis.

XXVII. Sed vehementer alienum est à sana mente iudicium Innocentii opponere disertis verbis Scripturæ. Illi hoc argumento moueantur, quibus impium est quæcunque tractauerint Papæ non adorare. At nos anathema pronunciamus in eos, qui per suam traditionem irritum faciunt mandatum Dei. Et vero Innocentii huius mirum vide stuporem, *Cum sacramentum coniugii apud fideles & infideles existat, & in præmissis gradibus à paganis, quoad eos, matrimonium licite sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur, in fauorem præsertim Christianæ religionis & fidei, à cuius perceptione per vxores se deseri timentes viri, possunt facile reuocari, fideles huiusmodi matrimonialiter copulari libere possunt, & licite remanere coniuncti, cum per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittantur.*

XXVIII. Non potest satis exprimi verbis, quam hæc sint ἀσύστατα. Mitto illud de Sacramento. A paganis dicit, quo ad eos? licite contrahi matrimonia eorum graduum. Quid illud est inquam, quoad eos? An secundum eas leges, quibus legibus vtebantur, dum essent infideles? Concedo sane: sed quod monstrum consequentiæ: ergo possunt licite remanere coniuncti? Nam æque quoad eos licite idololatræ erant. An licet etiam conuersis idololatris esse? Imo æque quoad eos, plures simul vxores ducebant: an & retinere licuit conuersis? Imo ipse negat, & pronunciat absonum, inimicumque fidei Christianæ. Cur ergo non inquisiuit, vtrum eorum graduum coniunctio esset absona, inimicaque fidei: & satis habuit, quoad eos licuisse? An vero illud *quoad eos*, ei sonat, esse quidem peccatum in Christianis, at nullum Paganis? Opponit se igitur Deo, qui eadem matrimonia abominatus est in Cananæis Paganis, in Ægyptiis Paganis: qui tamen Canonicas illas constitutiones, quique adeo Mosem ipsum audierant multo minus, quam ii quibus tam facilem se præbebat Innocentius. De quibus denique illud æque vsurpandum, *Quid ad nos de iis qui foris sunt iudicare?* quibus Pauli verbis abutitur Innocentius. Paucis. Si verum Canonicas constitutiones non obligare paganos: at has constitutiones prohibitorum graduum obligasse Paganos: Ergo, has constitutiones prohibitorum graduum non fuisse Canonicas, verum: quicquid Innocentius blaterarit.

XXIX. Atque hæc de Thesi, Caietanus. Ad hypothesin deueniens, vt ostendat horum prohibitionem non esse iuris mere naturalis, eas quatuor rationes examinat, quas sibi superiori capite Bellarminus recoxit ex Thoma: harumque ostendit vim esse infirmam. Sed hoc, quid ad nos? Neque enim Deus vllis iis vsus est, aut adeo vllam indicauit. Itaque nos ridemus otiosos Sophistas, suæ subtilitati nimium indulgentes, vt ipso etiam Deo sapientiores videri queant. Negamus autem inde causam esse prohibendorum graduum: sed aliam, quam nos diximus, nec à nobis commenti, sed ab ipso Deo moniti.

XXX. Tertium nobis argumentum est à natura dispensationis. Si in his gradibus dispensare potest autoritas humana; ergo vel abrogando, vel excipiendo. At neque abrogando, neque excipiendo: Ergo omnino dispensare non potest. Non abrogando: quia sic irrita fieret lex diuina: & autoritas humana æquaretur diuinæ. Est enim abrogatio, cum lex ita antiquatur, vt in posterum vim legis nullam habeat. Quod in nulla vnquam Republica licuit cuiquam, cui non esset par autoritas, aut maior ea autoritate, qua lata lex fuit. Inde Christus Iudæis obiiciebat Marci 7. *Aboletis mandatum Dei, vt traditionem vestram seruetis.* Et vero non disputarunt, quod sciam, Papistæ, posse abrogari has leges, de quibus nunc est controuersia.

XXXI. An igitur excipiendo? Bene olim ille, etsi Ethnicus, apud Liuium lib. 10. *Quid attinet leges ferri, quibus per eosdem qui tulerint,* (multo indignius per eos qui non tulerint) *fraus fiat? Iam regi leges, non regere.* Sed si excipiendo, ergo vel generaliter, vel particulariter. At neutrum. Ergo non licet dispensare. Particulariter excipere dico, cum personæ tantum ratio habetur, & de facto indiuiduo pronunciatur: at generaliter, cum exceptio proponitur in formam legis. Vtriusq; enim generis dispensationes inueniuntur. Nam Valentinianus Imperator contraxit legem prohibitæ polygamiæ, & permisit digamiam. Testes Socrates, lib. 4. c. 31. Νόμον ὑπαγορεύσας δημοσίᾳ προτίθησι κατὰ πόλεις, ὥστε ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ δύο νομίμους ἔχειν γυναῖκας· *Legem tulit vt cuicunque volenti liceret duas vxores habere legitimas, eamque in singulis ciuitatibus diuulgauit.* Hæc generalis exceptio erat. Non enim omnimoda abrogatio: quia non omnem polygamiam permisit: sed duntaxat duarum vxorum. Peculiaris exceptionis exemplum habes in Cæsare, apud Suetonium. *Heluius Cinna Tribunus plebis plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratamque legem. quam Cæsar ferre iussisset, cum ipse abesset, vti vxores liberorum quærendorum causa, quas & quot vellet, ducere liceret.*

XXXII. Prior modus dispensandi eadem habet incommoda, quæ sunt in præcedente. Nimirum, quia abrogatio quædam fit, saltem partialis, Nam vniuersali affirmandi, opponitur ἀποφατικῶς particularis negans, & contra. Et, vt magis perspicue dicam, vna lex scinditur in duas. Exempli gratia, lex est vniuersalis, non licere plures vxores ducere: hoc autem fit duobus modis, vel cum ducuntur duæ tantum, vel cum plures duabus. Itaque lex illa instar erat duarum, quasi ita esset, Nemini licere duas vxores ducere. Nemini liceto plures vxores ducere. Valentinianus non vtrique contradixit, sed alteri duntaxat. Quid igitur? Nempe abrogauit, non illam quidem, quæ prohibeat plures vxores: sed hanc saltem, quæ duas. Atqui eadem audacia fuit: ideo impie fecit Imperator. Iacobus dixit, *Qui transgreditur in vno, fit omnium reus.* Et Christus Matth. 5. *Quisquis soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* At profecto, qui hoc modo dispensat, soluit mandatum, & docet alios sic.

XXXIII. Superest dispensatio particularis, & vt ita dicam, per capita. Omnium profecto, si non perniciosissima, saltem impudentissima: quæ fingit nec legem refigere, neque vero restringere: & tamen contra legem permittit fieri. Nam hoc modo etiam plerumque gerunt se Papæ Romani. Alexander sextus, non iussit licere deinceps copulari sorori patris quenquam, sed Ferdinando Siciliæ regi indulsit peculiariter: quomodo Cæsar non cuique permittebat, quas & quot vellet vxores ducere: sed sibi volebat licere. Mira peruersitas! Quod agnoscas male fieri, id vt permittas: & legem putes conseruari integram, tum etiam cum violetur. Denique publice prohibere, quod priuatim concedas. Longe illis olim cerebrum sanius, qui legem ad tempus refigebant. Nam etsi manifestus lusus erat: tamen pudentior religio. Lacedæmone, cum durum esset omnes, qui è Leuctrica pugna fugerant tractare pro legum seueritate, Agesilaus, Φήσας ὅτι τοὺς νόμους δεῖ σήμερον ἐᾶν καθεύδειν, ἐκ δὲ τῆς σήμερον ἡμέρας κυρίους εἶναι πρὸς τὸ λοιπὸν ἅμα τοὺς νόμους τῇ πόλει καὶ τοὺς ἄνδρας ἐπιτίμους ἐφύλαξε: *cum dixisset, Hodie leges dormire permittendum, in posterum autem valere, & leges ciuitati seruauit, & viros suis honoribus.* Apud Appianum Iberico, Senatus, cum Scipio propter ætatem magistratum gerere non posset, ἐψηφίσατο τοὺς δημάρχους λῦσαι τὸν περὶ τῆς ἡλικίας νόμον, καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος αὖθις ἀνανεῶσαι, *decreuit Tribunos legem abrogare de ætate, sequentique anno reponere.* Quod iterum bello Punico tertio factum in alterius Africani gratiam, docet idem Appianus, Lybico. Pudentius ille etiam, qui prætextus fingebant. Sic Clodius, vt Tribunus plebis fieret, adoptione transiit in plebeiam familiam: sic cum lex esset, ne duo ex eadem gente eodem sacerdotio fungerentur, Spinther Consul filium Cornelium ἐξεποίησεν ἐς τὸ Μαλλίου Τορκουάτου γένος, *in Manlij Torquati familiam adoptandum dedit.* Quo tamen facto iudicauit Dion Cassius lib. 39. violatam fuisse legem: καὶ οὕτως ὁ νόμος, ἐν τοῖς ῥήμασι μείνας, ἔργῳ κατελύθη. Recte. Verba manent: res tollitur. Et quidem sic ludere in rebus seculi, quarum dominium penes homines, fortasse tolerabile: sed in Ecclesia, in rebus Dei?

XXXIV. Peccata. Vnum manifesta προσωποληψία, cum paucis permittitur, quod omnibus prohibetur. Cum tamen, serio Paulus 1. ad Tim. 5. *Obtestor in conspectu Dei & Domini Iesu Christi, & electorum Angelorum, vt hæc serues,* χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν, *absque eo vt vnum alteri præferas, nihil faciens in alteram partem inclinando.* Prouerb. 17. *Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum.*

XXXV. Est autem hæc acceptio personarum à seipsa tam absurda, alienaque à recto iudicio, vt etiam potentissimos in seculo viros eius puduerit. Suetonius in Claudio, *Illecebris Agrippinæ, Germanici fratris sui filiæ, per ius osculi & blanditiarum occasiones pellectus in amorem, subornauit proximo senatu, qui censeret cogendum se ad ducendum eam vxorem, quasi Reip. maxime interesset: dandamque cæteris veniam talium coniugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur.* Quæ ratio persuasit & Valentiano legem de digamia, vt Iustinam duceret plausibili aliquo prætextu. Adeo persuasum erat, minus malum esse, legem omnino irritam facere; quam vni indulgere, quod omnibus negabatur. Itaque possumus Papistas sensu communi destitutos accusare.

XXXVI. Alterum peccatum, Contradictio: vtraque enim pars affirmans negansque ponitur. Est enim, vt dixi, opposita vniuersalis affirmatio particulari negationi, & contra: itaque non potest vtraque esse vera simul: Et hoc tamen Dispensationis genus ponit vtramque veram. Lex enim non antiquatur: itaque verum est axioma, Quicunque ducit in vxorem vxoris defunctæ sororem, eius incestæ sunt nuptiæ. Quia tamen dispensatur, verum est, Regis Portugalliæ ducentis defunctæ vxoris sororem non sunt incestæ nuptiæ. Quod incommodum nullum est in prima secundaque dispensatione, cum lex vel antiquatur vniuersa: vel ex parte contrahitur.

XXXVII. Tertium peccatũ. Manifesta illusio Ecclesiasticæ indulgentiæ. Nã etsi frequentissimum, imo propriũ Ecclesiæ, condonare peccata: tamen alienum est ei condonare, qui perseueret in eo peccato, quod condonatur. Paulus condonauit sane incestum, sed postquam ab eo discessum est: nam cum in peccato fuit Corinthius, excommunicationem passus est. Denique ea natura est prædicationis Euangelicæ, vt remissionem peccatorum denunciet, non omnibus, sed duntaxat pœnitentibus, id est, recedentibus à peccato. At monstrosa hæc dispensatio remittit peccatum non recedentibus à peccato: imo remittit peccatum, vt permaneant in peccato.

CAP. XI.

De liberorum nuptiis.

I. Absoluimus Cognationes. Nunc agendum de liberorum nuptiis: de quibus Bellarminus c. 19. & Tapperus artic. 20. Quæstio gemina. Prior, vtrum liberos suos possint parentes ad matrimonium cogere: siue iis prouidere coniuges absque eorum consensu. Negat posse. Et recte: Neque nos aliter.

II. Altera quæstio est de consensu parentum: hoc est, vtrum possint ipsi sibi liberi coniuges prouidere absque consensu parentum. Respondet Bellarminus in hæc verba, *Filiorum consensus, etiam si solus sit, ad matrimonium firmum, ac ratum efficiendum sufficit, nec potest à parentibus vel magistratu eiusmodi matrimonium irritari.*

III. Nos distinguimus: & consensum liberorum solum interpretamur vel ita vt actu non adsit voluntas parentum, vel ita vt sit contra actualem voluntatem parentum. Priori modo dicimus, non debere liberos coniugia inire de sola sua voluntate: non consulta autoritate paterna: posse tamen interdum. Et consentit Bellarminus, cuius tertia propositio est, peccare filios, quando sine iusta & rationabili causa, parentibus insciis vel inuitis, matrimonia contrahunt.

IV. At posteriori casu, censemus, non tantum non debere, sed ne posse quidem quenquam non sui iuris, matrimonium contrahere, contra voluntatem, autoritatemue eorum, à quibus pendeat: contra quam Bellarminus ponat. Disputauit Petrus Martyr in c. 14. Iudicum. Item Claudius Espensæus de Clandestinis coniugiis.

V. Primum Bellarmini argumentum ab exemplis Scripturæ. Genes. 26. Esau ducit vxores duas, quæ ambæ offenderant animum Isaac, Rebecæque, parentum eius: & vigesimo octauo tertiam; nec tamen Isaac ea coniugia

irritauit:

irritauit: imo Scriptura simpliciter vxores appellat. Genes. 29. & 30. Iacob vxorem vnam quidem iuxta consilium parentum ducit: tres vero, exque ijs duas ancillas, parētibus inscijs: quod nō fecisset vir sanctissimus, si credidisset aliter esse necessarium. Tobias quoque vxorem duxit in aliena regione, parentibus ignorantibus, nec Angelo Raphaele dissuadente.

VI. Respondeo, exempla Esau, & Tobiæ nihil efficere. Non Tobiæ, quia ex libro Apocrypho, id est, a fabula; cuius non est autoritas idonea ad firmādos articulos fidei. Non Esau, describitur enim vir nequam: atque adeo parentibus immorigerus: vt non sit mirum, semel, bis, terve, nupsisse, non tantum præter, sed etiam contra voluntatem parentum. Scriptura autem vxores eius appellare potuit, historicè, & de facto: neque, vt iuri paterno præiudicium faciat. Quanquam, quid eo ius est? Non enim describit Scriptura, inuitis parentibus, facta, saltem prima duo matrimonia, sed duntaxat immorigeras fuisse eius vxores, post nuptias. Nam, quod Latine legimus, *offenderant animum Isaac & Rebeccæ.* cur non est potius, *offenderunt*? Sanctes reddidit, *& irritabant spiritum Isaac, & Ribcah.* Pererius, non tantum legit, *offenderunt*, sed etiam explicans, *Hebræa sonant ad verbum*, inquit, *eas fuisse amaras, vel exacerbantes spiritum Isaac & Rebeccæ, vel vt habent Septuaginta, cum illis contendentes & altercantes. His porro verbis notatur earum mulierum aduersus Isaac & Rebeccam irreuerentia, petulantia, procacitas, & contumacia. Videtur itaque offensio Isaac & Rebeccæ accidisse ob impietatem, quod more illius gentis deditæ essent idololatria.*

VII. Superest exemplum Iacobi. Duxit ille, inquit, vnam vxorem de cōsilio parentum: at non tres reliquas. Quid hoc est, inquam, de consilio parentum? An indefinitè, quia permissum erat à parentibus, vxorem ducere: an peculiariter, quod iussus esset, nonnisi vnam ducere? Nam si hoc, fatendum erit inuitis factum parentibus, quod plures duxerit. Sed hoc falsum: Isaaci verba sunt: initio c.18. *Noli accipere coniugem de genere Canaan: sed vade, & proficiscere in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Batuel patris matris tuæ: & accipe tibi inde vxorem de filiabus Laban auunculi tui.* Hæc vero significant datā Iacobo à patre potestatem eligendi sibi vxorem, quam vellet ex eo genere: non vero determinatum vxorum numerum. Itaque certus fuit Iacob de voluntate patris: etsi peculiariter actualem consensum non habuerit, super hac, illave vxore. Itaque Bellarmini exempla non concludunt.

VIII. Secundo loco pugnat Bellarminus ex iure Canonico: vbi Clemens tertius de Puella nubili, *Tunc, quia liberum arbitrium in electione propositi, parentum sequi non cogitur voluntatem.* Item ex Ambrosio, lib.1. de Virginibus, *Cui licet maritum eligere, non licet Deum præferre?* Docens licere puellæ virgini, patre etiam inuito, continentiam Deo vouere, sicut eidem licet virum eligere. Idem, Epistola 43. ad Sysinnium, qui filio indignabatur, quod sine suo consilio vxorem duxisset, dicit culpam aliquam ab eo filio admissam: tamen satis aperte indicat matrimonium fuisse ratum, & Sysinnium laudat, quod facile culpam ignouerit filio.

IX. Sed nos Iuris Canonici autoritate premi iniquum est, qui conscientiam teneri scimus diuina autoritate: qua loquente, nos necesse erit tacere. Quanquam, si nihil haberet ius Canonicum, præter id, quod ex Clemente selegit Bellarminus, nihil est sane, quod iuri Canonico obijciamus. Negat Clemens puellam nubilem cogi parentum voluntatem sequi. Recte, inquā. Cogitur enim, qui non vult: & nos concessimus non posse à parentibus hic cogi liberos. Et erat Clementi sermo, non de nuptijs, sed de coacta religionis, id est, monachatus professione.

X. Ne Ambrosius quidem Bellarmino propitius, *Plerasque*, inquit, *virgines cognoui velle, & prohiberi etiam prodire à matribus, & quod est grauius, viduis, cum quibus hic mihi sermo est. Nempe, si hominem amarent filiæ vestræ, per legem possent eligere quem vellent. Quibus igitur hominem eligere licet, Deum non licet?* Hæc Ambrosius. Vide Bellarmini religionem. Nam, vbi illud, licere virgini, inuito patre, continentiam vouere? Nusquam profecto: multo minus, sicut licet virum eligere, inuito patre. Hæc Bellarminiana sunt, Ambrosiana non sunt. Nam primo, Ambrosius de patribus non loquitur, sed tantum matribus: quibus nunquam autoritas fuit æqualis paternæ autoritati. Deinde, etiam ijs licet eligere maritum, qui tenentur tamen consensum obtinere parentum. Itaque, si dixit Ambrosius licere virgini eligere maritum, non sequitur tamen licere contra voluntatem paternam.

XI. Sed ad Sisynnium scribens indicat satis, matrimonium ratum fuisse contractum inconsultis parentibus. Et laudat Sisynnium reconciliatum filio. Hoc posterius verè Bellarminus excerpsit: sed illud punica prorsus fide addidit. Nusquam tale quicquam Ambrosius dixit, scripsit, innuit. Imo contra, *Paterna fuit offensio*, id est, in autoritatem paternam, *quoniam venturam in locum filiæ tuæ debuisti eligere iudicio, cui fieres pater: namque, aut natura filios suscipimus, aut electione.* Porro facile reconciliari potuisse patrem filio, laudabile fuit, vt, quod peccarat filius, pater corrigeret: sed nihil ad rem.

XII. Denique ratione pugnat. In eiusmodi coniugio, nihil eorum deest, quæ ad essentiam matrimonij pertinent: verum igitur & ratum, atque adeo insolubile est. Probat antecedens: Consensus contrahentium adest, & intentio ministri: adest materia, nempe personæ ad matrimonium idoneæ: adest forma, id est, verba, seu signa mutui consensus: quid igitur deest?

XIII. Respondeo, negari antecedens: In probatione autem, negatur adesse materia, id est, persona ad matrimonium idonea. Non est enim persona idonea, quæ non habet consensum eorum, in quorum est potestate. Alioquin nihil est, quo doceret irrita esse Presbyterorum matrimonia.

XIV. Instat, Si non est apta persona: ergo vel quia deest libertas arbitrij, vel maturitas consilij, vel ius disponendi de statu vitæ. At non, quia deest libertas arbitrij: quia tum, ne accedente quidem parentum consensu, ratum coniugium esset. Non quia maturitas consilij: quia hæc non est necessaria. Non denique ius disponendi: nam filius, licet patri obedientiam, & reuerentiam debeat, tamen quando vsum liberi arbitrij habet, liber est, & sui iuris, non minus quam pater, in his, quæ ad statum vitæ pertinent.

XV. Respondeo, non propter defectum, aut libertatis, aut maturitatis, sed propter iuris. Et negatur sui iuris esse filius in disponendo statu vitæ. Concedo esse liberi arbitrij: sed nego propterea esse sui iuris. Hæc enim differunt inter se. Nam & vxor, & seruus, sunt liberi arbitrij, nec tamen sui iuris. Sunto sanè filij liberi arbitrij, æque ac pater: at falsum prorsus, esse æquè sui iuris in his, quæ ad statum vitæ pertinent. Alioquin quomodo poterat pater vendere filiam? Exodi 21. Et quomodo poterat pater filiæ, maritus vxoris facere votum irritum? Num.30.

XVI. Nihil ergo probauit Bellarminus. Nos contra: primum Scripturam habemus; quæ autoritatem coniugij liberorum semper assignat patri. Sic Genes. 24. Abraham mandata dat seruo suo, de quærenda vxore Isaaco. Sed & Rebecca postulatur à Bathuele patre; ab eodemque desponsatur. Rursus c.28. Isaac mandata dat ipsi Iacobo de sumenda vxore: & vigesimo nono, filias ei suas Laban tradit. Mosis verba sunt, Exod. 22. *Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, habebitque eam vxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt*, Et 34. *Nec vxorē de filiabus eorum accipies filijs tuis.* Iudic.14. Samson *nuntiauit patri suo, & matri suæ, dicens, Vidi mulierem in Tamnatha, de filiabus Philistinorum: quam quæso, vt mihi accipiatis vxorem.* Et 21. *Nullus nostrum dabit filijs Beniamin de filiabus suis vxorē.* Primi Samuel. 13. Thamar Absalomo respondet, *Quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi.* Quid plura? Paulus 1. ad Corinth. 7. *Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit.*

XVII. Respondet Bellarminus, non negare, ad parentum curam & prouidentiam filiorum coniugia maximè pertinere.

XVIII. Satis maligne. Nam cur maxime pertinere, & non potius pertinere? Atqui tam exiguo flexu, tantus ictus non vitatur. Constat enim liberorum matrimonia pertinere ad curam parentum: vnde certa consequentia, nō posse absque cura parentum contrahi: aliter non pertinerent ad curam parentum. Iste Iesuita de suo addidit, maxime pertinere, quasi ad aliam curam pertinerent, etsi potissimum ad paternam. Vafre nimis: nec vt virum bonum decet.

XIX. Respondet iterum, Exod. 22. non agi de matrimonio iam contracto, sed futuro, causa stupri præcedentis.

XX. Concedo agi de stupro: sed stuprum dico intelligi, quemcunq; coitum cum virgine, non consulto patre, Ideoque etiam coitum prætextu matrimonij. Nam lex est vniuersalis: Quicunque virginem non desponsatam seduxerit, vt dormiat cum ea. Atqui inquam, qui cum virgine concumbit, nomine matrimonij, seducit eam. Ergo idem hac lege tenetur. Agi ergo fateor de futuro matrimonio, nempe, quia nullum supponitur esse, aut esse posse, sine patris voluntate. Itaque disertissimus locus est, quemque nulla arte eludant aduersarij: Si volet pater, nuptiæ erunt: si nolet, non erunt. Nam quis credat nolle filiam nuptias, quę iam sui copiam fecerit? Posse virum nolle, fateor: sed eius voluntatem lex negat attendendam: nam si pater filiæ velit, ducenda est, siue velit, siue nolit ille: & quidem ea lege, vt nunquam possit dimittere. Deuter. 22. Sed si nolit pater, non potest. Ergo coniugium filiæ, prorsus pendet ab arbitrio patris.

XXI. Secundo, argumentum damus: Nemo non sui iuris, de se potest statuere. At quicunque matrimonium contrahit, de se statuit. Ergo, nemo non sui iuris, potest matrimonium contrahere. Atqui liberi non sunt sui iuris. Ergo non possunt matrimonium contrahere, scilicet absq; consensu eorum, in quorum sunt potestate. Probatur maior. Numer. 30. *Mulier si quippiam vouerit, & se constrixerit iuramento, quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari: Si cognouerit pater votum quod pollicita est, iuramentum quo obligauit animam suam, & tacuerit, voti rea erit: quicquid pollicita est; & iurauit, opere complebit. Sin autem statim vt audierit, contradixerit pater: & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo quod contradixerit pater.*

XXII. Respondet Bellarminus: Filiam intelligi, non quamlibet, sed quæ in domo parentum habitet, & sit in ætate puellari. Quomodo apud Gratianum q.2. Causæ 20. *Puella, si ante duodecimum ætatis annum, sponte sua velamen sibi sacrum assumpserit, possunt statim parentes, vel tutores, id factum irritum facere, si voluerint. Si vero in fortiori ætate adolescentula, vel adolescens seruire Deo elegerit, non est potestas parentibus prohibendi.* Et rationem legis reddit, quia ante annos pubertatis non habent homines plenum iudicium rationis: ideoque nec sunt Domini actuum suorum: at post annos pubertatis, sui iuris efficiuntur.

XXIII. Fateor vero filiam intelligi, non quamlibet, sed quæ in domo parentum habitet: sed dico hoc ipsum esse, quod nos in thesi posuimus, quæ non sit sui iuris. Nam quod de annis duodecim additur, ætateque ante pubertatem, merum est nugamentum. Quod autem viget ætatem puellarem, quid si vrgeam ego, quod alibi ille, Iudith anno etiam ætatis quadragesimo puellam fuisse? An negent hanc ætatem puellarem fuisse? Nam si non fuit, ne illa quidem puella. Sed ille fortasse priuilegio Sophistarum volet vti, quod est in Euthydemo Platonis, ὦ Σώκρατες, εἶπεν, ἀρχαῖος, ὥστε ἃ τὸ πρῶτον εἴπομεν, νῦν ἀναμιμνήσκει· καὶ εἴ τι πέρυσιν εἶπον, νῦν ἀναμνησθήσει; *Itane vnus es, Socrates, vt ea quæ prius diximus, nunc in memoriam reuoces, obtrectando? quin & si quid superiore anno dixi, in memoriam sis reuocaturus?* Nam, vt videtur, multum iam temporis erat, cum illud de Iudith puella diceret, antequam hæc venirent in mentem de puellari ætate.

XXIV. Quid ergo? Interpretetur Lyranus, *Nec intelligitur ista lex de puellis, quæ non attigerunt annos discretionis: quia illæ non possunt vouere: nec etiam de illis, quæ sunt maritatæ, licet adhuc maneant cum patre, quia sunt emancipatæ: sed de illis, quæ attigerunt annos discretionis, nec sunt maritatæ viro, seu affidatæ, & ideo sunt simpliciter sub cura patris: & illæ non possunt aliquid vouere, quod sit stabile seu obligatorium absque consensu patris expresso, vel tacito.* Quid ergo, nisi mentitus est Bellarminus, substituens puellam nondum annorum duodecim, & ante annos pubertatis?

XXV. Et vero נְעָרִים, qua voce hic vsus Moses, non eam duntaxat ætatem designat, quam nos pueritiam, intra pubertatem scilicet: sed etiam prouectiorem, & quam nos iuuentutem dicimus, atque adeo post susceptos liberos. Psal.127. *Sicut sagittæ in manu fortis, sic filij iuuentutis*: id est, suscepti in iuuentute. Malach. 2. *vxorem adolescentiæ tuæ noli despicere.* Glossa interlinearis *coniunctam tibi in iuuentute.* Sed & נַעֲרָה est iuuencula, adolescentula nubilis. Itaque Genes. 24. Rebecca sic appellatur, quæ tamen statim desponsatur Isaac. Deut. 22. ea quæ iam tradita in matrimonium: sed & ea quam vir seduxerit. Esther. 2. *Quærantur regi puellæ virgines.* Prioris Reg. 1. *Quæratur domino regi puella virgo.*

XXVI. Rursus tertio argumentatur: Si liberis licet, absque parentum

consensu, matrimonia contrahere: ergo iisdem liceret de familia paterna disponere pro arbitrio, & absque consensu paterno. At hoc absurdum. Ergo & illud. Patet assumptum, ex luce naturæ, quæ suum cuique iubet reddi: vnde distrahendæ pecuniæ, agrorum vendendorum, nulla eis facultas est. Paulus ad Galat. 4. *Quamdiu hæres est infans, nihil differt à seruo, quamuis sit Dominus omnium.*

XXVII. Consequentia probatur. Quia, qui contrahit matrimonium, vel coniugem transfert in familiam patris, vel seipsum in alienam familiam. Neque dari potest medium. Mares, vt plurimum transferunt in suam familiam suas vxores: fœminæ autem transeunt in familias maritorum. Atqui absurdum est, in paternam familiam adscribi quenquam inuito patre. Atque id erat, quod innuebat Ambrosius supra, *Paterna fuit offensio: quoniam venturam in locum filiæ tuæ debuisti eligere iudicio, cui fieres pater: namque, aut natura filios suscipimus, aut electione.* Sed nec minus absurdum, è paterna familia quenquam subducere inuito patre: subduceretur autem filia: tanto absurdius quam seruus, quanto filia patri charior, & coniunctior.

XXVIII. Sed & olim ita iudicatum, Basilij Epist. ad Amphilochium, Canon. 43. *Quæ sine iis qui habent potestatem fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo viuente patre, nec domino, ij qui conueniunt, sunt ab accusatione liberi, donec coniugio Domini annuerint: tunc enim accipit firmitatem, coniugiũ.* In eum locum Balsamon, *Dicit, quod si filiæ familias, vel ancillæ, matrimoniũ cum aliquo contraxerint sine voluntate eorum, qui ipsas habent in potestate, hoc existimatur fornicatio, vtpote quod non possit consistere. Quare & tanquam fornicatores punientur, & matrimonium tanquam quod non possit consistere soluetur.* Idem Basilius eadem Epist. Canone 38. *Puellis, quæ præter patris sententiam fornicatores secutæ sunt, reconciliatis parentibus videtur res remedium accipere.* Balsamon, *Dicit, quod si aliquæ puellæ tradant seipsas amatoribus præter suorum parentum sententiam, & ab illis vitium illis illatum sit, etiamsi matrimonio sibi esse coniunctæ videantur, matrimonium eius, quæ est in parentis potestate, non possit consistere sine paterna voluntate. Sin autem parentes ipsarum eis reconciliati fuerint, & eas cum amatoribus cohabitare voluerint, ei rei illa ratione videtur remedium afferri. Quod enim ab initio male factum est, parentum postea consensus reparare videatur, vt fornicatio in matrimonium deducatur.*

XXIX. Iidem Basilij Canones recitantur in iure Græco-Romano, in responsis matrimonialibus Matthæi Monachi. Et additur, αἱ γὰρ συνθῆκαι τῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον· [illegible] οἱ παρὰ γνώμην τῶν κρατούντων γάμοι, πορνεῖαι λογίζονται. *Qui in aliena potestate sunt, eorum pacta nihil habent firmi: propterea, quæ citra voluntatem nuptiæ fiunt eorum penes quos potestas est, pro scortationibus habentur.*

XXX. Quo accedit & illud decretum, quod habetur Euaristi nomine, Epist. 1. *Similiter custoditum & traditum habemus, vt vxor legitimè viro iungatur. Aliter enim legitimum, vt à patribus accepimus, & à Sanctis Apostolis, eorumque successoribus traditum inuenimus, non fit coniugium, nisi ab his, qui super ipsam fœminam dominationem videntur habere, & à quibus custoditur, vxor petatur, & à parentibus, aut propinquioribus sponsetur, & legibus dotetur, & suo tempore sacerdotaliter, vt moris est, cum precibus, & oblationibus, à Sacerdote benedicatur.* Et post, *Aliter vero præsumpta, non coniugia, sed aut adulteria, aut contubernia, aut stupra, vel fornicationes potius, quam legitima coniugia esse non dubitate.*

XXXI. Sed de Euaristo Bellarminus respondet, (nam Basilium, vel non vidit, vel finxit non videre.) Multas ex conditionibus Euaristi, ita esse extrinsecas, & accidentarias, vt stultum sit credere, sine illis coniugium irritum esse: vt vxorem paranymphi custodiant, vt propinqui comitentur, vt legitimè dotetur, & solenniter accipiatur. Itaque noluisse Euaristum significare, eas omnes conditiones esse necessarias, ita vt si vna vel altera desit, irritum sit matrimonium: sed ita legitimum esse, si illa omnia adsint, vt è contrario si nulla adsit, legitimum haberi non possit.

XXXII. Ego vero non inuitus audiam Euaristum cogi in ordinem: què tamen Euaristum esse, non possum admittere, sed infrunitum aliquem monachum, qui non tam luserit ipse sibi, quam Ecclesiæ illuserit. Sed hoc illis curæ esto, qui hoc sibi Decretalium Epistolarum pistrinum delegerunt. Bellarminum iubeo repetere, quæ tamen apud se descripta noluit legi, *aliter præsumpta non coniugia, sed adulteria, aut contubernia, aut stupra, vel fornicationes potius, quam legitima coniugia esse non dubitate.* Nam hæc apparet valde serio esse dicta: cur enim lepido ingenio perisset, tam curiosus, tam selectorum verborum cumulus? Hoc posito: esto sane quod iubet Iesuita, non omnes conditiones esse necessarias: & mentem hanc esse, vt si earum nulla adsit, legitimum matrimonium non censeatur. Libet enim in hanc saltem horulam homini satis imperioso non denegare obsequium. Nempe igitur, inquam, poterunt aliquæ abesse, salua matrimonij essentia: sed profecto non poterunt omnes: ne tam bellum autorem, non tantum nos, vt spurium castris prohibeamus, sed illi etiam vt ridiculum exsibilent. Cedo igitur delectum. Quas ergo censebimus abesse posse? Nempe, opinor, quasdam illas, tam extrinsecas, tam accidentarias, vt paranymphi custodiant, vt propinqui comitentur, vt dotetur, vt sacerdotaliter benedicatur. Reliquæ igitur potiori iure erunt, vt ab ijs, qui in eam dominationem habent, petatur, vt à parẽtibus desponsetur. Quare de his saltem concedet Euaristo Bellarminus, in honorem cathedræ, vt verum dixisse videatur. Atqui hoc illud est, quod volebamus, vt quæ nuptiæ cõtrahuntur inter liberos absque parentum consensu, eæ pro scortatione habeantur, non pro nuptijs. Sic respondendo, nihil respondit Bellarminus præuaricator egregius.

XXXIII. Ambrosius, libro primo de Abraham capite nono: & refertur à Gratiano, Causæ 30. qu. 5. *Consulitur puella, non de Sponsalibus (illa enim iudicium spectant parentum: non est enim virginalis pudoris eligere maritum) sed iam desponsata viro de profectionis consulitur die. Nec immerito dilationem non attulit: iure enim properare debuit ad maritum. Vnde illud Euripideon, quod mirantur plerique, vnde translatum sit manifestum est. Ait enim in persona mulieris, quæ tamen maritum volebat relinquere, & ad alias petebatur nuptias,* Νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς Μέριμναν ἕξει, κοὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε. *Hoc est, sponsalium quidem meorum pater meus curam subibit, hoc enim non est meum.*

XXXIV. Non tacet Bellarminus: Nihil, inquit, in eo canone contra sententiam nostram habetur. Rectè, inquam, si vestra sententia negat filiarum esse curare sibi nuptias. Imo, solum, inquit Ambrosius, hortatur puellas, vt ad exemplum Rebeccæ permittant parentibus iudicium de nuptijs suis. Imo amplius: hoc enim, etsi verè dicas, tamen exilius dicis. Illud ipsum, de permittendo parentibus iudicio, explicat ex Euripidis Andromacha, vbi Hermione, non tantum patri suo permittit: sed etiam negat suum esse, οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε. Et concludit, *Ergo, quod & ipsi Philosophi mirati sunt, seruate virgines.* Vnde constat credidisse Ambrosium non esse id iuris puellarum, vt sibi maritos prouiderent.

XXXV. Denique apud Gratianum, Causa 37. quæst. 1. cap. 3. *Si quæ rapitur, patrem habere constiterit, & puella raptori consenserit, potestati patris excusata reddatur.* Quæst. 2. ipse Gratianus, *Cum illa rapta patriæ potestati restituta fuerit, & raptor suæ rapinæ pœnitentiam egerit, cum voluntas parentum vtriusque in vnum conuenerit, non prohibentur ad inuicem copulari.*

XXXVI. Respondet Bellarminus, aliud esse raptum, aliud coniugium. Raptus enim, inquit, ad eam pertinet: quæ nondum est propria vxor, neque sponsa. Qui enim violenter sponsam suam patri eiusdem aufert, non dicitur raptor: quia rem suam, non alienam rapiat. Sed si puella loco tuto, & libero constituta, libero consensu cum raptore contraheret, non posset à patre irritum fieri matrimonium.

XXXVII. Verum est, longo interuallo distare raptum à coniugio. Sed nego coniugium illud, quod Bellarminus ratum vult absque parentum consensu, procul distare à raptu. Hoc probo ex Lombardo, libr. 4. distinct. 41. & Gratiano, quæst. 1. Causæ 36. cap. 2. Sic enim vterque raptum definit, *Raptus admittitur, cum puella violenter à domo patris abducitur, vt corrupta in vxorem habeatur, siue puellæ solummodo, siue parentibus tantum, siue vtrisque vis illata constiterit.* Et cap. 3. Gratianus, *Ex hac autoritate liquet, quod aliquando vis infertur parentibus, & non puellæ.* Quare in aliquo saltem raptu concurrunt ea omnia, quæ Bellarminus postulat in rato matrimonio. Iam vero, quæ producimus verba, loquuntur de hoc genere raptus. Ergo ex iis cõstat non esse matrimonium ex solo consensu raptoris, & raptæ: nisi accedat consensus parentum, quod nos disputamus.

XXXVIII. Variè ergo fallit Bellarminus. Primum, non pertinere raptum ad vxorem, aut sponsam, verum: sed addo, neque vxorem, neque sponsam esse, quam patris voluntas non desponderit. Itaque raptum esse, etiam cum abducitur, quæ proprio motu contraxit nuptias inconsultis parentibus: alioquĩ non posset esse, quo solis parentibus vis fieret. Secundo, deponendam puellam, tuto & libero loco. Atqui Canones iubent patri restitui: tuto quidem & libero loco, quis neget? sed à raptore: in potestate tamen patria: qui solus virgini locus tutus: non autem sibi permittendam. Nam alioquin, quorsum tutus locus: cum supponant Canones, eam consentire in nuptias? Tertio non posse irritum fieri matrimonium. Atqui Canones nullum potius esse dicunt, nisi annuente patre. Næ mihi, si Bellarminus eas fallendi permittat artes, quas ipse ipsi plurimas indulget, nihil fit, quod me contra Bellarminum diffidam confecturum.

Cap. XII.

De Repudio.

I. De vsu, quam priorem controuersiarum de Matrimonio partẽ proposueramus, hactenus satis. De Repudio deinceps, quod opponitur Matrimonio, vt coniunctioni solutio: quas enim personas matrimonium coniungit, easdem separat repudium.

II. Sed in Matrimonio considerantur gradus duo, Sponsaliorum, & Nuptiarum. Sponsalia significant communem consensum & legitimũ in futuras nuptias. Nuptiæ autẽ, complementum sponsaliorum, videlicet, cũ vir assumit ad se prius desponsatam. Quomodo desponsata fuit Isaaco Rebecca, in domo patris Bathuel, de voluntate ipsius patris, & sua: post autem tradita Isaaco. Sic Isaaci filio Iacobo desponsata filia Labani, totum septennium ante nuptias, quo impleto dixit Iacob Labano, Genes. 29. *Da mihi vxorem meam: quia iam tempus impletum est, vt ingrediar ad illam.* Ac tum dicitur à Veteri Latino interprete Laban fecisse nuptias, quamuis Hebraicè sit conuiuium. Tum ergo tradita est Lia. Sed Rachel eidem desponsata est in dies septem. *Imple hebdomadam dierum huius copulæ: & hanc quoque dabo tibi pro opere, quo seruiturus es mihi septem annis aliis.* Sic denique in Euangelio Matthæus cap. 1. distinxit, *Cum Maria desponsata esset Iosepho, priusquam ipsi conuenissent, inuenta est vterum ferre.*

III. Iam repudium commune est, tum sponsalibus, tum nuptiis, nempe, vt repudiari dicatur, tum ea, quæ tantum desponsata erat: tum ea etiam quicum nuptiæ erant celebratæ. Plautus Aulularia, scena penult. *LYC. Filiam ex te tu habes. EV. Imo eccillam domi. LYC. Eam tu despondisti opinor meo auunculo. EV. omnem rem tenes. LY. Is me nunc renunciare repudium iussit tibi. EV. Repudium rebus paratis, atque exornatis nuptiis?* Terentius Phormione, Actus 4. Scen. 3. *Illi repudium renunciet,* quam tamen prius sponsam nominauerat, *Si volt Demipho dare quantum ab ea accipio, quæ sponsa est mihi.* Suetonius Claudio, *Sponsas admodum adolescens duas habuit. Priorem adhuc virginem repudiauit.* Hæc exempla erant repudiatæ sponsæ. Nunc vxoris, & post nuptias. Suetonius Cæsare, *Corneliam Cinnæ quater Consulis filiam duxit vxorem: ex qua illi mox Iulia nata est: neque vt repudiaret compelli à Dictatore Sulla vllo modo potuit.* Quintilianus lib. 7. c. 9. *Eandem repudiauit: per propinquos rogata vt rediret, non est reuersa, suspendit se maritus: mulier veneficii rea est.* Plinius libr. 7. cap. 36. *M. Lepidus Apuleiæ vxoris charitate post repudium obiit.* Iustinus Apolog. 1. τὸ λεγόμενον παρ' ὑμῖν ῥεπούδιον δοῦσα, ἐχωρίσθη· *misso eo, quod apud vos dicitur repudio separata est.* Valerius Maximus lib. 2. *Repudiũ inter vxorem & virum à condita vrbe, vsq; ad vigesimum, & quingentesimum annum, nullum intercessit.* Tacitus Annal. 3. *Quirinius post dictum repudium adhuc infensus.*

IV. Sed repudium tamen post nuptias, appellatum est etiam Diuortium. Suetonius in Tito, *Duxit vxorem, & in defunctæ locum Marciam Furnillam splendidi generis, cum qua, sublata filia, diuortium fecit.* In Claudio, *Vxores deinde duxit Plautiam Vrgulanillam triumphali, & mox Æliam Plautiam consulari patre. Cum vtraque diuortium fecit.* In Cæsare, *In Corneliæ locum Pompeiam duxit, Q. Pompeij filiam, L. Sullæ neptem, cum qua de-*

qua deinde diuortium fecit. In Octauio, *Cumque etiam immaturitate sponsarum & matrimoniorum crebra mutatione, vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coarctauit: diuortiis modum imposuit.* Ratio nominis, ni fallor, quia vna habitent vir & vxor, dum constat matrimonium, vnde Græcis frequentissimum συνοικεῖν, σύνοικον, συνοικέσιον: at per diuortiũ separabantur. Quæ ratio non erat in sponsis, quæ nondum ductæ: itaque non dicebantur diuertere. Hinc factum, vt Iurisconsulti, Repudium concesserint, tãquam proprium sponsis, quod alioquin erat commune: vnde Apuleius Apologia 2. vtroque promiscuè vsus est, *Vidua qualis nuptiis venit, talis diuortio digreditur.* Post, *Siue illa morte amisit maritũ seu repudio digressa est: vtramuis habeat culpam mulier, qua aut tam intolerabilis, vt repudiaretur, aut tam insolens, vt repudiaret.* Nos, si libet, cum Iurisconsultis loquamur: & quæramus primo de Repudio, tum de Diuortio.

V. Repudia olim in Ecclesia Iudaica, fuisse permissa confici videtur ex Matth. 1. *Ioseph vir Mariæ, cùm esset iustus, & nollet eam ignominiæ exponere, voluit eam clam dimittere.* Nec mirum: cum Iudæis etiam diuortia fuerint in vsu. Sed quæritur in Ecclesia Christiana, vtrum idem liceat. Nec vero negatur omnino licere: sed Papistæ, postquam distinxerunt matrimonium in legitimum, in quo nihil contra leges, & ratum, quod verè contractum ex consensu partium legitimo, & consummatum, cui accessit copula carnalis, tum pronuntiant, id quod non sit consummatum, dissolui posse prætextu religionis, id est, per solenne votum, siue monasticam professionem. Vnde Canon. 6. Tridentinus sess. 24. *Si quis dixerit matrimonium non consummatum, per solennem religionis professionem alterius coniugum non dirimi, anathema sit.* Et disputat Bellarminus cap. 38. lib. 1. de Monachis: item Croquetius Catechesi. 215.

VI. At nos, præter quam quod dicimus solennem hunc religionis ingressum, merè superstitiosum esse, qua de re in disputatione de Votis disputandum est: etiam censemus, non posse hanc legitimam esse causam fidei non seruandæ, quæ data in sponsalibus.

VII. Primum argumentum Papistis, à testimonijs Veterum. Quanquã Croquetius infirmitatem agnouit, *Adferuntur*, inquit, *quædam probationes, in quibus tamen aduersus hæreticos non videretur multum inesse præsidij, si Ecclesiæ sententia nobis deesset: nam præter sententias Pontificum, vix quicquam est in antiquitate.* Sed ea tamen quantacunque sint, videamus. Apud Gratianum Causæ 27. q. 2. c. 27. Eusebius Papa, *Desponsatam puellam non licet parentibus alij viro tradere: licet tamen illi monasterium sibi eligere.* Et post Gregorius, *Decreta legalia desponsatam, si conuerti voluerit, nullo omnino censuerunt damno mulctari.* Quibus additur Canon ille Tridentinus.

VIII. Sed facilis responsio. Nam Canon ille Tridentinus, apud Papistas magni ponderis, apud Catholicos nullius est momenti: itaque ne responsione quidem dignum. Nec decreta apud Gratianum multo potentiora: cum sint compluria supposititia: & forte ista: nã certè illud Gregorij non legas lib. 6. Registri, vnde dicitur desumptum. Monasteria autem extitisse, aut nominata etiam fuisse Eusebij temporibus, non credent antiquitatis Ecclesiasticæ periti. Et tamen aliam solutionem nobis Gratianus ipse exhibet. Ex his enim Canonibus elicit, nullum esse matrimonium inter desponsatos, *Cum ergo coniugatorum continentia, nisi ex amborum consensu, Deo offerri non valeat, cum vir sui corporis potestatem non habeat, sed mulier, sponsa autem monasterium possint eligere, & sponsi, non exquisito consensu sponsarum propositum melioris vitæ assumere valeant, patet quod inter sponsum & sponsam coniugium non est.* Atqui Bellarminus de ijs sponsis disputat, inter quos coniugium est, & quidem ratum: atque adeo à perfecto non differens, nisi quomodo homo, cui nulla deest pars integralis ab homine manco, surdo, vel cæco. Denique Ioannes de Turrecremata in Canone *Desponsatam*, intelligit, *sponsum de futuro.*

IX. Secundum argumentum ab exemplis Teclæ, quam Paulus desponsatam à nuptijs reuocauit, teste Epiph. hæresi 78. & Ambr. lib. 2. de Virginibus. Sancti Alexij, Euphrasiæ, Cæciliæ, teste Simeone Metaphraste, duorum militum, apud Augustinum Confessionum lib. 8. c. 6.

X. Respondeo, non posse ab his exemplis quicquam certo concludi. Nã milites illi ab Augustino desumpti, quomodo sponsas habuerint, non constat: tantum enim habuisse dicit Augustinus: & videntur per verba de futuro, quę hodie sic dicunt: neq; enim illa de præsenti, tunc temporis videntur vsurpata: quæ ne nominata quidem. Quæ exempla à Metaphraste repetuntur, suspectæ sunt fidei. Solet enim ille nuperus Græculus vanissimas fabulas cõsectari. Discas grauitatem authoris, ex nuptijs illis in Cana Galilææ, in quib. Ioannem Euangelistam sponsum fuisse habet pro certo: quod nõ tantum refutat Croquetius, sed etiam Baronius anno 31. §. 30. *Sunt hæc omnia*, inquit, *commentitia, ac nuper excogitata: cum penes antiquos patres nulla prorsus mentio de his habeatur.* Et qui sic vanus deprehenditur in Ioanne, fidem mereatur in reliquis?

XI. Impudens etiam fabula fuit Theclę. Hieronymus in viris illustribus, in Luca, *Igitur περίοδους Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam inter Apocryphas Scripturas computamus: Quale est enim, vt individuus comes Apostoli inter cæteras eius res hoc solum ignorauerit?* Sed & Tertullianus de Baptismo cap. 17. *Quod si quæ Pauli perperam scripta legunt, exemplum Theclæ, ad licentiam mulierum docendi, tingendique defendunt: sciant in Asia Presbyterum, qui eam Scripturam construxit, quasi titulo Pauli de suo cumulans, conuictum atque confessum id se amore Pauli fecisse, loco decessisse.* Cui igitur satisfactum iri putant sano? Equidem non negem aliquam potuisse exstare Theclam: & eandem martyrem: sed persuasam à Paulo vt discederet à sponso, ne centum quidem Epiphanij persuaserint, quod manifeste pugnet cum doctrina Pauli.

XII. Tertio loco rationes sunt duæ. Prior hæc est: Semper esse licitum, transire de statu minus perfecto ad perfectiorem, si id possit fieri sine vllius detrimento. At status coniugij est imperfectior statu religionis: Ergo poterit ab vno ad alium fieri transitus, quando id fiet sine vllius detrimento: fit autẽ sine vllius detrimento, quando matrimonium non est consummatum. Hoc probat. Quia, cum matrimonium est consummatum, duplex detrimentum oritur, si dirimatur: vnum proli iam natæ, vel conceptæ, quæ non poterit tam bene educari: alterum ipsi coniugi, quæ manet ligata, nec potest alteri nubere: & quando etiam posset, non tam commodè, cum non sit amplius virgo. At nihil horum est in non consummato.

XIII. Respondeo, variè peccari: Primum, negatur posse semper transiri, quando potest fieri sine alterius detrimento. Quia altera causa esse potest, nempe fides data: quam nemo frangere debet: sed seruare etiam cum proprio damno. At hic non potest sic transiri, absque fœdifragio: quia sponsus obligauit fidem suam sponsæ, se ducturum: itaque, cum non ducit, imo ab ea separat se solo suo motu, tum promissam fidem non præstat: quod non est viri boni, & pij, quantumcunque fingas nihil alteri coniugi perire commodorũ. Secundo accedit alia ratio, defectus potestatis: nam in matrimonio, neque vir habet potestatem sui corporis, neque vxor sui.

XIV. Præterea, hoc ipsum falsum, posse fieri absque alterius detrimento: hoc ipsum detrimentum est, quod sponsæ inuitæ denegatur suus sponsus. Sed illa, inquit, tenetur consentire. Imo, inquam, temere dictum. Quis enim iussit? Nam Iesuitæ quidem leuior autoritas. Tum autem, si verum, teneri sponsam consentire sponso volenti perfectiores nuptias inire: cur non, si Episcopatum desideret, quem etiam, cum libet, nuptiarum cum Ecclesia nomine indigetant? Egregium audiamus acumen! Quia, inquit, monasticæ professioni repugnat per se, & ex natura rei, matrimonium, at non ordini sacro. Nõ potest dari magis stupidus disputator. Hoc quæro, sitne, an non sit perfectior status Episcopi, quam coniugati. Tu respondes magis opponi matrimonium, monachatui, quam Episcopatui. Rectè: si tibi in disputando propositum cachinnos excitare: & Iesuiticam solertiam ridendam propinare. Nam, quis fatagebat coniungere matrimonium monachatui? Eheus tu! ne nescias, nõ hoc nos dicimus, debere sponsum vouentem monachatum, non discedere ab sponsa: quis enim tam bardus est, vt ignoret esse ἀσύγκριτα? Sed dicimus nõ debere sponsam deserere, ideoque non vouere monachatum: &, si voueat, debere irritum fieri votum, ne irrita fiat prior fides; & quidem cum sponsæ detrimento.

XV. Egregium vero illud à detrimentis matrimonij consummati. Quasi somnians cum somniantibus disputaret. Non accidunt illa duo incommoda: Ergo nulla. Mirum acumen. Sed potest alteri nubere. Primo, quid tum? An quia mihi facile est vestem aliam comparare, ideo tibi licet eam me inuito rapere, quam nunc habeo? Deinde, quid est naturam matrimonij ignorare, si hoc non est? An tu putas in matrimonio nihil quæri, nisi indefinitè coniugem? Et perinde esse, quancumque tu offeras? An potius delectum esse, & quidem ex amore? Nam, si illud, quod tu mihi discrimen ponis inter belluarum promiscuam venerem, & hominum matrimonium? Quanquam & belluarum nonnullæ fidem, vt ita dicam, coniugij seruant. Sin autem hoc, quis tam μετέωρος cogitare potest amorem, & tam desultorium? Nimirũ iniquissimi sunt Cœlibatarij coniugij hostes, qui coniugiorum sint legislatores. Sed, qui non sunt humanitatis expertes, sciunt veram coniugij conciliationem esse ab amore: amorem autem nullum esse, nisi certæ personæ; non autem quasi cum lapides in turbam iacti fortuito vnum aliquem feriunt.

XVI. Secunda ratio: In matrimonio duplex inuenitur vinculum: vnum spirituale, quod ex solo consensu nascitur: alterum carnale, quod nascitur ex copula. Sed istud carnale dirimitur per mortem corporalem: Ergo spirituale dirimi debet per mortem spiritualem, & ciuilem. Talis autem est monastica professio, qua homo toti mundo, quodammodo, moritur. ergo.

XVII. Deum immortalem! quæ sunt hæc somniorum portenta? Duplex vinculum in matrimonio concedamus sane: Vinculum carnale nasci ex copula, quis sanus concedat? Nisi fortè idem vinculum agnoscas etiam in mẽbris scorti: & refigas illud, nuptias voluntas non concubitus facit. Sed, hoc si verum manet, tum certum est vinculum carnale fieri aliunde: & esse verum effectum alterius vinculi, quod spirituale dicunt. Sed esto tamen, nihil enim nunc interest. Sed vinculum spirituale ex solo consensu nascitur. Ergo, inquam spirituale hic alia notione vsurpatur, quam cum Paulus spiritum carni opponit: non enim diuinum quid est: sed merè humanum: quomodo consensus, qui omni coniugio inest. Pergamus. Carnale vinculum dirimitur per mortem corporalem. Esto, sed quomodo, inquam? solumne? Nam hoc ego quidem negem: qui sciam per mortem solui, non partem duntaxat coniugij: sed totum omnino coniugium. Ideoq; per eandem mortem solui etiam vinculum illud spirituale. Si enim non solueretur, non posset per mortem solui matrimonium, nisi quoad thorum, vt Sophistæ loquuntur: itaque Sophistis transeundum esset in castra Montani. Quod si nolunt: certè Sophistis concedendum, solui vinculum spirituale per mortem. Quorsum ergo hæc distractio, sicut carnale per mortem corporis, sic spirituale per mortem spiritualem?

XVIII. Monachatus est mors spiritualis, vel ciuilis. Esto: nunc enim de natura monachatus non disputo. Sed deinceps, per monachatum, inquit, homo toti mundo quodammodo moritur. Esto: sed non igitur absolute moritur: cur ergo: quæ non est mors, nisi quodammodo, ea tamẽ non quodammodo, sed simpliciter soluit vinculum illud spirituale, siue ciuile? Sed condonemus hoc. Istud attendamus. Monachus mundo moritur: Qui mundo moritur, soluitur à coniugio. Ergo monachus soluitur à coniugio. Ne negemus. Sed non propterea tamen non monachus soluetur à coniugio. Atqui nulla quæstio est, vtrum qui monachus est possit esse coniugatus: sed vtrum, qui coniugatus possit fieri monachus. Quomodo, si de Episcopo disputatem ex hypothesi Pontificiorum. Concedunt enim hi Episcopum solutum esse à coniugio: nec aliter debere esse: Itaque negant Episcopum debere esse coniugatum: sed non concedunt tamen per Episcopatum solui matrimonium. Quid ergo? nempe coniugatum non debere fieri Episcopum, inuita saltem coniuge. Quo exemplo nos freti; etiamsi nunc non disputemus, & in gratiam Papistarum supponamus, neminem Monachum debere esse coniugatum, tamen negamus monachatum debere soluere præcedens matrimonium, id est, coniugatum non debere fieri Monachum. Sic enim monachatus, etsi sua natura oppositus coniugio, non soluet coniugium.

XIX. Nempe igitur falluntur Sophistæ, qui tam necessarium ponunt monachum fieri, quam mori. Atqui mori pendet ab ordine Dei: itaq; non in nobis est, vtrum malimus vti coniugio, an mori. Sed monachatus pendet à voluntate: itaque cuiusque est apud se statuere, vtrum malit in coniugio permanere, an monasterium ingredi. Quis ergo non miretur Sophistarum artem, quæ potest de rebus tam diuersis similiter statuere?

XX. At nostræ sententiæ certa sunt firmamenta, duo axiomata ex verbo Dei, vnum, *Quod Deus coniunxit, homo ne separato:* Alterum, *Vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor: vicissim, vxor non habet potestatem sui corporis, sed vir.* Nam matrimonium ratum, quantumvis non consummatum, est à

Deo coniunctum: itaque non debet ab hominibus dissolui: vnde sequitur, non debere quenquam ex coniugato monachum fieri. Rursus, si non habet potestatem sui corporis, non potest subducere suum corpus ab eo in cuius est potestate: ideo neque monachus fieri ex coniugato.

XXI. De secundo tacet Bellarminus, & substituit argumentum à sui similibus Sophistis vsurpatum, ex vi Sacramenti: quod nos absit vt probemus. Sed priori geminam solutionem opponit. Priorem: non hominem soluere, sed Deum: qui vocet ad cœlibatum. Alteram, non de quolibet matrimonio loquutum esse Christum, sed tantum de consummato.

XXII. Sed illud de vocatione, commentitium est: Non enim Dei vocatio illa est: sed est superstitiosum inuentum: qua de re aliàs. Non vocari coniugatum à Deo ad cœlibatum, docet Paulus, 1. ad Corinth. 7. *Vnusquisque in qua erat vocatione, cum vocatus fuit, in ea maneat: Vnusquisque in eo, in quo erat, cum vocatus fuit, fratres, in hoc maneat apud Deum.* Disertius, *Dico cœlibibus & viduis, bonum eis est: si manserint vt maneo ego, quod si se non contineant, matrimonium contrahant. Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, denuntio non ego, sed Dominus, vxor à viro ne discedito.* Notetur distinctio, Christiani vel cœlibes sunt, vel coniugati. Cœlibibus licet vel perseuerare, vel nuptias contrahere. At coniugatis nulla datur optio, sed præcipitur, ne deserant coniugem. Si præcipitur, & quidem à Domino: Ergo non liberum. Quare non vocat hos Deus ad cœlibatum. Et vero quis illam Dei vocationem putet sanus, cuius à fœdifragio initium est?

XXIII. Sed loquutus est de matrimonio consummato. Ita est, inquam: sed vtrum solo? Imo de matrimonio in genere: est autem matrimonium ratum, etsi non consummatum, verum matrimonium, ipsis testibus Papistis. Ergo & de hoc loquutus Paulus: neque enim distinctionis vllum vestigium. Nemo alligatus vxori, quærat solutionem. Verba sunt Pauli. At cuius matrimonium est ratum, is alligatus est vxori: hoc fatentur aduersarij, saltem de vinculo, quod spirituale vocant. Certa conclusio nostra: Ergo cuius matrimonium est ratum, is ne quærito solutionem.

XXIV. Canon Apostolicus huc pertinet, prohibens vxorem dimitti πρόφασιν ὁλαβείας, *prætextu pietatis.* At monachismus prætextus est pietatis. Ergo non debet vxor ἐκβάλλεσθαι *dimitti* prætextu monachismi. Nam dimittere non is tantum dicitur, qui consummauit matrimonium, sed etiam qui desponsauit tantum. Suetonius Cæsare, *Dimissa Cossutia, qua familia equestri, sed admodum diues, prætextato desponsata fuerat.*

CAP. XIII.

De diuortio controuersiæ status.

I. TAntum de Repudio. Diuortium in vsu fuisse inter Gentes, & quidem æquo iure maris & fœminæ, non est qui dubitet: cum plaustra exemplorum conferri possint: tum teste Seneca de beneficijs li. 3. c. 16. *Exeunt matrimonij causa: nubunt repudij.* Tum denique oportuit Octauium teste Suetonio, diuortijs modum imponere.

II. Fuisse & apud Iudæos, testis Christus Matth. 5. *Dictum est, Quisquis dimiserit vxorem suam, det ei libellum discessionis.* Et Pharisæi 19. *Cur ergo Moses mandauit dare libellum discessionis, & eam dimittere?* Quanquam hi fallebantur, qui mandatum dicerent: itaque correxit Christus, *Moses pro duritia cordis vestri dimittere vxores:* permisit, non iussit. Vnde constat male vertisse Latinum interpretem vulgatum legem Deuter. 24. *Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuener. t gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem: scribet libellum repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua. Cumque egressa, alterum maritum duxerit: & ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, & dimiserit de domo sua: vel certè mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in vxorem.* Nam hæc versio geminam legem manifestè distinguit: Vnam, si oderit vxorem vir, dato ei libellum repudij. Alteram: Quæ repudiata nupserit alteri, ad priorem ne redito. Vnde constaret tam esse præceptum à Mose libellum repudij, quam prohibitum reditum ad priorem virum: contra mentem Christi, qui diuortium permissum dixit. Neque vero contextus Hebræus patitur distingui in geminam legem, sed vnicam ponit. Quæ mulier repudiata, alteri nupserit, ne redito ad priorem. Itaque Pagninus perpetuo nexu ita vertit, *Si acceperit vir mulierem, & coierit cum ea, accidat autem vt non inueniat gratiam in oculis eius, quod inuenerit in ea turpitudinem aliquam, & scripserit ei libellum repudii, ac posuerit in manu eius, eiecerit que eam è domo sua: & egressa è domo illius abierit, ac nupserit viro alteri: Et ille quoque vir posterior odio habuerit eam, atque scripserit ei libellum repudii, posuerit que in manu eius, ac eiecerit eam è domo sua, aut si mortuus fuerit vir ille posterior, qui acceperat eam sibi in vxorem: non poterit maritus eius prior, qui eiecerat eam, iterum accipere eam, vt sit illi vxor.*

III. Sed quid in Ecclesia Christiana iuris? Quæsiuerunt à Christo Pharisæi, apud Matthæum 19. *Licetne homini dimittere vxorem suam quauis ex causa?* Lex enim videbatur non coercere mariti impetum: sed causas permittere eius arbitrio: *Si non inuenerit,* inquiebat, *gratiam ante oculos eius,* id est, si non placita sit vito. Christus respondens, *Non legistis, opificem ab initio fecisse masculum & fœminam? Et dixisse, propterea relinquet homo patrem, & matrem & agglutinabitur vxori suæ: & qui duo fuerant, erunt vna caro. Itaque non amplius sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo ne seiungat.*

IV. Quid ergo? prorsus-ne & in vniuersum interdictum diuortium, vt nulla causa liceat, quæcunque tandem illa sit? Imo licet interdum. Et geminam ob causam, Adulterium, & Desertionem. De adulterio Christus pronuntiat: nam cum obijcerent Pharisæi libellum repudij permissum à Mose, & Christus docuisset causam permissionis duritiam cordis, quæ coegisset naturam matrimonij violari, subiecit, *Dico autem vobis, Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob scortationem, & aliam duxerit, eum mœchari: & qui dimissam duxerit, mœchari.* Manifesta sententia est, licere propter fornicationem diuortium facere.

V. Paulus desertionem etiam excepit, 1. ad Corinthios 7. ita iubens coniugem fidelem non discedere à coniuge infideli, vt tamen si hic discedat, fidelem neget hoc casu illi subijci, *Si quis frater vxorem habet infidelem, qua consentiat ad habitandum cum eo, ne eam dimittito: & vxor, qua habet virum infidelem, qui consentiat ad habitandum cum ea, ne eum dimittito. At si incredulus discedit, discedat: non est seruituti subiectus frater, aut soror, in huiusmodi rebus.*

VI. Hæc constant ex Scripturis: vnde manifestum, quid liceat, aut secus, inter Christianos. Primo, diuortij causa non permittitur Christiano: nam & adulterium interdictum est: & Paulus desertionem à Christiano ordiendam negat. Itaque si se altera pars ita gerat, vt matrimonio dignum est, tum negatur vllus locus esse diuortio. Secundo, etiamsi non per omnia præbeat se commodam, atque odij etiam occasiones exhibeat, tamen non propterea licere diuertere: sed tantum, si fidem matrimonij directè violet, quod fit tum per adulterium, tum per desertionem.

VII. Sed intempestiuis subtilitatibus effecerunt Papistæ de more, vt nobis hic ne liceat esse quietis. Disputarunt Tapperus artic. 18. & 19. Lindanus Panopliæ lib. 4. cap. 95. Pighius de diuortiatorum coniugijs. Turrianus pro Epistolis decretalibus, lib. 5. c. 10. & 11. Arboreus Theosophiæ lib. 1. cap. 35. Alphonsus de Castro lib. 11. capite de Nuptijs, hæresi 5. Latomus de Matrimonio. Gropperus in Enchiridio Colonienſi, cap. de Matrimonio. Bailius Catechismi par. 3. quæst. 15. Auratus paradoxo 55. Eckius de Sacramentis homilia 70. & 75. Crocquetius, siue Matthæus Galenus, Catechesi 213. Bellarminus de Matrimonio, cap. 15. 16. & 17. Pererius in 7. ad Romanos, disputationibus quatuor primis. Salmero tom. 5. tractat. 39. & tom. 8. tract. 48.

VIII. Contra mihi lecti tantum, Theodorus Beza libro de Polygamia & diuortijs. Chemnitius examinis Tridentini parte 2. Petrus Martyr in 7. prior. ad Corinth. Riuetus summæ controuersiarum tractatu tertio, quæstion. 15.

IX. Quæritur, vtrum Christianis, post diuortium, permittantur nouæ nuptiæ. Negant Papistæ: & habent Tridentinum decretum Canone 7. sess. 24. *Si quis dixerit Ecclesiam errare, cum docuit & docet, iuxta Euangelicam & Apostolicam doctrinam propter adulterium alterius coniugum, matrimonii vinculum non posse dissolui: & vtrunque vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero coniuge viuente aliud matrimonium contrahere, mœcharique eum qui dimissa adultera aliam duxerit, & eam quæ dimisso adultero alii nupserit, anathema sit,* Hæc illi concise.

X. Sed reliqui fusius explicant. Distinguunt primo vinculum, & thorum, & cohabitationem. Vinculumque intelligunt, quo fiat vt non possit vnus, nisi alterius esse, vtroque viuente: thorum, mutuam potestatem incorpora, siue ius exigendi, reddendique debiti coniugalis: cohabitationem, communitatem familiæ, nimirum vt mulier apud virum maneat, & ambo eiusdem familiæ sint, ille pater, hæc mater. Post distinguunt personas infideles, & fideles, vt aliter statuant de matrimonio cum infideli, siue vtroque, siue alterutro: aliter, de matrimonio amborum fidelium.

XI. Infidelium matrimonium, id est, contractum ante baptismum, Bellarminus disputat capite 12. solubile esse etiam quoad vinculum, id est, omnino, penitusque, & quoad thorum, & quoad cohabitationem, & quoad vinculum. Idque si alter coniugum conuertatur ad fidem, & aliter nolit cohabitare sine iniuria creatoris. Cui & nos consentimus, & putamus esse ex doctrina Pauli: quam tamen latius censemus proferendam: nimirum ad vsum diuortij, tum inter Ethnicos frequentissimi: vt sensus sit, liberum esse fidelem, si per diuortium secedat ab eo infidelis, quamcunq; ob causam: quomodo Cæsar, tantum ob suspicionem. Quin existimamus eandem rationem esse, si ambo sint Christiani: vt vno alterum deserente, desertus sui sit iuris, si nulla spes resarciendæ gratiæ. Quanquam longe tutius & sanctius, autoritate magistratus coerceri perfidiam deserentis. Sed neque id semper fieri potest: & nobis conscientiæ cura est.

XII. Sed si vtraque pars sit Christiana, tum vero dissolui posse propter fornicationem, & apostasiam, tum thorum, tum cohabitationem. Et quidē thorum, Bellarmino autore, priuato partis offensæ motu: cohabitationem vero ex cognitione magistratus. Sed vinculum tamen manere indissolubile, si sit contractum post baptismum.

XIII. Nos contra censemus matrimonium, autore Deo, verè dissolui propter fornicationem, & desertionem: & dissolui penitus, adeo vt non sit alter alterius coniunx: ita licitas esse nouas nuptias. Optaremus tamen magistratus autoritate vltimo supplicio affici adulteras; quomodo inter Israelitas faciendum erat autore Deo. Censemusque magno Christianis dedecore tam facile tolerari tantum crimen, quasi rem ludicram.

CAP. XIV.

Argumenta Papistarum.

I. PApistis hæc sunt fundamenta, Primum ex Marci 10. *Quicunque dimiserit vxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur aduersus eam. Et si mulier dimiserit virum suum, & nupserit alteri, mœchatur.* Lucæ 16. *Quisquis dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui à viro dimissam ducit, mœchatur.* Hæc verba, inquit Bellarminus, vniuersaliter docent, nunquam dissolui matrimonium inter fideles contractum, & consummatum, vt liceat ad alias nuptias transire.

II. Respondeo. Primo Bellarminum de suo limitationes addere: vt contrahat ad matrimonia, primo quæ inter fideles; secundo, quæ consummata. Cum tamen verba tum Marci tum Lucæ sint vniuersalia, comprehendantque matrimonia tam infidelium, quam fidelium: tam rata quam consummata. Etenim apud Marcum Christus causam repetit ab ipsa matrimonij institutione: quæ communis est cum fidelibus, tum infidelibus: cum ratis, tum consummatis.

III. Secundo, negatur vniuersaliter doceri matrimonium inter fideles consummatum nullo modo posse dissolui, vt liceat ad alias nuptias transire. Exceptio in promptu est, Matth. 10. & 19. adulterij: & 1. ad Corinthios 7. desertionis: quæ non fuerunt à bonis Theologis pro nihilo habendæ: imo ex ijs explicandum si quid hoc loco obscurum esset.

IV. Sed contra instant. Primum Bellarminus: Euangelistas omittere quidem interdum aliquid: aut addere, quod alij Euangelistæ aut omiserunt,

au tu

aut non addiderunt: ſed nunquam ita, vt ſententia reddatur falſa. Ratio: quia alioquin decepiſſent homines, quibus Euangelia ſua tradidiſſent; nulla mentione facta aliorum Euangeliſtarum.

V. Reſpondeo, ſententiam intelligi, vel genuinam, id eſt ipſius Euangeliſtæ: vel quamcunque, quæ poſſit ex litera inferri. Priori modo, concedo nunquam effici ſententiam falſam: imo ſi quæ falſa ſit, hanc nego eſſe vllius loci Scripturæ genuinam. Sed poſſe ex ipſa litera, non explicata per comparationem aliorum locorum, infinita docent exempla: neque vnquam controuerſum fuit inter Chriſtianos. Et ne procul abeamus, hoc ipſo loco ipſe aduerſarius non potuit non addere exceptiones: & quidem, quod indignius, non ex alijs ſumptas Euangeliſtis: ſed vnde libuit. Chriſti enim verba cum ſint generalia, vel certè indefinita, de matrimonio, Bellarminus contraxit. Nempe quia vidit falſam poſſe ſententiam confici, ſiue inferri ex litera: Nullum matrimonium inter vllos homines eſſe diſſolubile: cum debeat potius, Nullum matrimonium inter fideles conſummatum eſt diſſolubile. Omiſit ergo Euangeliſta verba, *Inter fideles conſummatum*, quæ addenda putat Ieſuita, ne ſententia falſa conficiatur. Hoc ſi Ieſuitæ licuit, nobis interdictum erit, ex Euangeliſta Euangeliſtam interpretari?

VI. Placet-ne alia exempla proferri? Lucæ 6. *Beati pauperes.* At Matthæi 5. *Beati pauperes ſpiritu.* Ex Luca, quis non videt ſententiam poſſe falſam inferri, omnes pauperes πτωχοὺς eſſe beatos? At Lucas contraxit, & indicauit intelligendum non quoſcunque mendicantes, ſed tantum πτωχοὺς πνεύματι. Simile exemplum ſtatim. Lucas, *Beati qui nunc eſuritis.* At Matthæus, *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam.* Rurſus Lucæ 9. *Et miſit illos, vt prædicarent regnum Dei, & ſanarent infirmos.* Verè: quis enim dubitat? Sed tamen poſſet aliquis inde colligere, iam tum miſſos Apoſtolos ad Gentes, quia indefinita eſt enunciatio. Itaque ſupplendum ex Matth. 10. *In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne ingrediamini: ſed ite potius ad oues perditas domus Iſrael.*

VII. Sed decepiſſent homines. Negatur conſequentia. Enimuero ſi non deceperunt his proximis exemplis, cur alijs potius? Si non deceperunt, qui nec meminerunt matrimonij inter fideles conſummati: nec vero potuerunt iis, quibus Euangelia ſua ſcripta tradebant, mentionem facere Bellarmini, nondum Ieſuitæ, imo nondum hominis: cur neceſſe erit decepiſſe, mentione omiſſa reliquorum Euangeliſtarum?

VIII. Secundum argumentum, ex 7. ad Romanos, *Quæ ſub viro eſt mulier, viuente viro alligata eſt legi: ſi autem mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro: ſi autē mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri, vt non ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro.* Similiter 1. ad Corinth. 7. *Vxor alligata eſt lege, quandiu viuit vir ipſius: quod ſi obdormierit vir ipſius, libera eſt ad cui vult nubendum: tantum in Domino.* Ex his colligunt, nunquam ſolui vinculum coniugale, niſi per mortem: & quia non ſoluitur, manere etiam poſt diuortium, quacunque de cauſa factum.

IX. Reſpondeo, à Paulo diſertè nominatam γυναῖκα ὕπανδρον, id eſt, vt interpretatur Syrus, דאסידא הי בבעלה *quæ vincta eſt marito ſuo.* Atqui mulier per repudium definit eſſe alligata viro: contra enim dicitur ἀπολελυμένη: neque Chriſtus repudium alio verbo ſignificauit, quam ἀπολύειν, quod eſt ſoluere, & opponitur τῷ ligare, ὁ ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Eodem ſenſu ad Corinthios. *Quandiu viuit vir ipſius,* ſignificat, non eum qui fuerit: ſed eum qui ſit vir eius. At per repudium definit eſſe vir eius, & tantum fuiſſe dicitur. Quod manifeſtum ex 24. Deuteron. vbi prohibetur poſt ſecundum maritum, prior maritus dimiſſam iterum accipere, vt eſſet illi vxor.

X. Iuſtat Bellarminus. Primo ex ipſis verbis. Quid enim planius illo? *Mulier viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro:* Et *Mulier alligata eſt legi, quanto tempore vir eius viuit?* Et certè mirum eſſet Apoſtolum nunquam addidiſſe exceptionem, ſi ea addenda eſſet, cum tam ſæpe hæc repetiuerit, & inculcauerit.

XI. Nihil ego quidem planius poſtulem in mentem Pauli, in mentem noſtram. Sed mentem Bellarmini, ipſe nobis multo planius expreſſit, ſolui quoad thorum, non quoad vinculum, mulierem etiam poſt diuortium: quibus verbis ſi vſus eſſet Paulus, nihil eſſet nobis reliquum quod opponeremus. Sed non vſus eſt, & hoc male habet Bellarminum. Enimuero, quis quenquam ſperaſſet tam Bœotum, vt in eodem contextu membra membris, & quidem proxima non connecteret? Imo non dictum, quod Bellarminus fingit, *Mulier viuente viro vocabitur adultera.* Sed potius, *Igitur viuente viro vocabitur adultera:* ex qua ſyntaxi manifeſtum, repeti debere ex præcedente periodo, non mulierem, nam hæc ita nominata non erat, ſed γυναῖκα ὕπανδρον, mulierem obnoxiam viro. Ita que nulla opus fuit exceptione: quæ locum habet, quoties verba latius produci poſſunt, quam rei veritas patiatur: quod hic locum non habet.

XII. Secundo inſtat, à ratione ſimilitudinis. Voluiſſe Paulum probare, legem veterem obligaſſe vſque ad Chriſtum: ſed iam non amplius. Vt id probet, vti ſimilitudine ducta ex matrimonio. Quemadmodum vir & vxor ſibi inuicem obligantur, donec alter eorum, vel vterque moriatur: ſic etiam tandiu homines legi ſubijci, donec ipſa lex abrogetur. Hanc autem ſimilitudinem omnino requirere, vt vir & vxor nullo diuortio aut repudio, ſed ſola morte liberari queant à vinculo coniugij.

XIII. Reſpondeo, concedi id eſſe Pauli conſilium, ſed negari, propterea vt vir & vxor nullo diuortio ſeparentur, ſatis enim eſſe, vt mulier ſit ὕπανδρος. Res facilis. Alias neceſſe eſſet ne per infidelitatem quidem ſolui matrimonium: atqui hanc ſanè cauſam legitimam Bellarminus agnoſcit, ſeparandi vinculi. Et tamen Paulus non ſignificat ſe loqui de matrimonio fidelium: atque adeo æquè verum de vxore, cui vir eſt infidelis, adulteram appellari, ſi cum altero viro manſerit, niſi deſierit eſſe ſubdita priori. Denique comparatio legitima eſt, ſumpta à natura matrimonij: nam diuortium eſt contra eam.

XIV. Inſtat tertio, à teſtimonio interpretum, Ambroſij, Chryſoſtomi, Theophylacti, Theodoreti, Oecumenij, Primaſij, Anſelmi, in vtrunque illum Pauli locum.

XV. Sed antiquum obtinet, ſolis nominibus magnificus, rei inanis. Inducit non teſtes, ſed teſtium nomina, κωφὰ πρόσωπα: quaſi, vt olim Midas, quicquid contingebat, in aurum vertebat, ita nunc ipſe cuiuſcunque nomen vſurpabit, hunc neceſſe ſit fieri eius fautorem. Chryſoſtomus, Theophylactus, Oecumenius, Primaſius, nihil habent prorſus, vnde conſtet intellexiſſe Paulum aliter quam hos. Inducam loquentes, quos ille ſibi mutos ſperauit meliores.

XVI. In 7. ad Romanos Ambroſius, *Sicut mulier mortuo viro liberata eſt à lege viri, non à lege naturæ: ita & hi gratia Dei liberati à lege erunt.* Chryſoſtomus, τὸν νόμον ἐδείξε τῷ βουλομένῳ τὸ ἀποστῆναι αὐτοῦ, καὶ γίνεσθαι ἀνδρὸς ἑτέρου. οὐ κωλύει γὰρ φησὶν ἑτέρῳ συνεῖναι ἀνδρὶ τελευτήσαντος τοῦ προτέρου πῶς γάρ, ὅπου γε καὶ ζῶντος ἐπιτρέπει βιβλίον ἀποστασίου λαβοῦσαν, *Legem oſtendit hoc etiam velle vt à ſe deficias, & cum altero viro ſis: neque enim prohibet, inquit, quominus cum altero viro coniungatur, mortuo priore. Quidni? cum potius permittat eodem viuente, eam quæ libellum repudij acceperit?* Theophylactus. *Viro enim, inquit, mortuo mulieri facultas eſt alteri ſe viro coniungere.* Et poſt, *Mulierem inducit, ſub cuius perſona Iudæos ipſos expreſſit, vt quemadmodum illa viro hac vita functo libertatem adepta eſt: ſic & Iudæi lege ceſſante, legis ſunt poteſtate exempti.* Oecumenius, ἐν παραδείγματι τῆς χηρείας τὸν νόμον ὑποτίθεται ἀποθανόντα, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ συμπεράσματι. *In ſimilitudine viduitatis legem ſupponit morientem: at non in illatione.* Primaſius. *Quandiu viuit vir, tandiu ei ſecundum eius neceſſe eſt viuere voluntatem: ſi autem dormierit vir, & mulier alij fuerit iuncta viro, iam non ei ſecundum prioris viri conſuetudinem viuendum.* Theodoretus, *Adulteram, inquit, vocat lex, non eam quæ poſt mortem coniugis alij coniungitur, ſed eam quæ coniuge ſuperſtite cum alio copulatur: eam enim, vt quæ legem matrimonij iniuria afficiebat, puniri iubet. Clarum eſt ergo, quod poſtquam vir vitam finierit, ex lege, & non contra legem facit vidua, quæ alij nupſerit. Et ſciebat quidem diuinus Apoſtolus, quod lex viuentibus quoque ſeparandi matrimonij facultatem dederit, quando id non gratum eſſet: ſed dominicum præceptum exaudit, quod dicit Moſem hanc legem dediſſe ad cordis Iudæorum duritiam: ſed lege naturæ hæc non ita habuiſſe.* Anſelmus, *Quod Apoſtolus per ſimile probat. Nam mulier, quæ eſt ſub viro, viuente viro alligata eſt legi viri, vt non poſſit ab eo diſcedere. Sed ſi vir eius fuerit mortuus, ſoluta eſt à lege viri: ſic etiam, quamdiu lex ſtatum habuit, debet ſeruari: ſed ſi lex ſtatum amittit, ſoluitur homo ab ea.*

XVII. In priorem ad Corinthios, Ambroſius, *Vxor vincta eſt lege, quandiu viuit vir eius. Hæc idcirco proſequitur, vt doceat, quia mulier, etiamſi à viro fuerit eiecta, nubendi licentiam non habet.* Chryſoſtomus nihil hic notat. Theophylactus. *Legi itaque alligata eſt mulier, id eſt legi obſtringitur, quæ de adulteriis ipſis cauetur, ne adultera fiat, ſi viro ſuperſtite alteri copuletur, quo mortuo priori vinculo liberatur: & lege, in domino tamen, & ſolo, ſi nubat, libertatem aſſequitur.* Theodoretus nihil. Oecumenius. Νόμῳ λέγει τῷ περὶ τῶν μοιχῶν, ᾧ κατέχεται εἰς τὸ μὴ συμπλακῆναι ἑτέρῳ: *Lege dicit, de mœchis quæ detinebatur, ne copularetur alteri.* Primaſius, *Libera facta à vinculo coniugali ſecundum legem.*

XVIII. Hactenus illi. Iubeo obſeruare primo horum neminem diſtinguere coniugia fidelium à coniugijs infidelium: aut thorum a vinculo: aut ratum à conſummato. Secundo, neminem loqui de coniugibus per legitimum diuortium ſeparatis: ſed tantum de non ſeparandis. Tertio, pleroſque eorum intelligere legem, qua teneatur mulier, de lege adulterij: quæ nulla erat in eam quæ dimiſſa erat. Hæc omnia cum ita ſe habeant, efficitur hæc teſtimonia aduerſum nos nulla eſſe.

XIX. Vnicus Anſelmus in 2. ad Corinth, ita ſcripſit, *Nec poteſt à lege viri ſolui, vt alteri nubat, dum ille vixerit. Hæc namque alligatio non ſoluitur, etiam ſi per repudium adultera coniunx, à caſto coniuge ſeparatur: nec habet licentiam, vt alteri nubat, quandiu ſiue caſtus, ſiue mœchus vir eius viuit.* Sed Anſelmus vixit iam corruptis ſeculis, & poſtremis. Tum autem neque oſtendit, imo ne dixit quidem, id erui ex verbis Apoſtoli: tantum de ſuo attexit, quod à ſuo ſeculo habuit.

XX. Inſtat quarto aduerſus ſolutionem noſtram: Mulierem, quæ ſub viro eſt, γυναῖκα ὕπανδρον, ſimpliciter coniugatam ſignificare: quod nomen non minus conueniat mulieri poſt diuortium, quam ante diuortium, ſi diuortium non ſoluit vinculum. Non ſolui probat tum ex concluſione Apoſtoli, *Igitur viuente viro, vocabitur adultera:* non enim dictum, dum eſt ſub viro, vel dum non repudiatur: ſed dum vir eius viuit: tum ex 7. 1. ad Corinth. vbi generatim Paulus, *Mulier,* inquit, *alligata eſt legi, quanto tempore vir eius viuit.*

XXI. Rectè, ὕπανδρος, ſimpliciter coniugatam ſignificat: ſed ſimpliciter coniugatam, non eam ſignificat, quæ olim nupſit: ſed eam, cuius nuptiæ conſtant: nam cuius nuptiæ diſſolutæ ſunt, ſiue morte, ſiue repudio, dicitur vidua: nunquam ὕπανδρος. Itaque falſum ſumit, id nominis æquè conuenire mulieri poſt diuortium. Nec leuius allucinatur Iuſtinianus, vertēs, *quaſi quæ apte natura viro ſubeſſe debet:* quaſi (vt annotat) ſimpliciter ſignificaret muliebrem conditionem, qua, fœmina, ſuapte natura apta eſt ſubeſſe, ac parere viro. Cum tamen Gloſſarium vetus diſertè habeat, ὕπανδρος: *Maritata:* Et Sa, *Sub viro, id eſt, Nupta.* Sed probationes Bellarmini nihil habent præter puerilem principij petitionem, vt patet ex præcedentibus.

XXII. Tertium argumentum, ex 7. 1. ad Corinth. *His, qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio, non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non diſcedere: quod ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari.* Hinc nectit argumentū indiſſolubile. Nam hæc mulier diſceſſit, vel ex iuſta cauſa, vel ſine cauſſa. Non hoc, non enim diceret de ea Paulus maneat innupta, aut viro reconcilietur: ſed diceret: maneat innupta, donec reconcilietur, & omnino ad virum ſuum redeat, non enim poterat permittere iniuſtum diuortium. Tum ſi non permittat coniuges ſecubare, niſi ad tempus, & ex conſenſu: quomodo permitteret vxorem, inuito marito, ſine cauſa ſeparari? Loquitur ergo de diuortio ob iuſtam cauſam. At ſic diuertentem, negat alteri poſſe nubere. Ergo etiam iuſtum diuortium non tollit vinculum coniugij.

XXIII. Reſpondeo: primum ab iiſdem verbis firmiſſimum eſſe argumētum, ſolui per diuortium etiam vinculum matrimonij. Ratio manifeſta: quia quæ ſeparata eſt, iubetur manere ἄγαμος. Atqui nulla ἄγαμος dicitur, quæ virum habeat. Itaque paulo ante, *Dico autem τοῖς ἀγάμοις, non nuptis & viduis: bonum eſt illis ſi permanſerint, ſicut & ego. Quod ſi non ſe continent γαμησάτωσαν, matrimonium contrahant.* Nota primo, τοὺς ἀγάμους, vult manere ſicut ſeipſum: at ipſe neque toro, neque vinculo erat coniugatus: Ergo ἄγαμοι, neque toro, neque vinculo ſunt coniugati. Deinde vult τοὺς ἀγάμους γαμεῖν, matrimonium contrahere: at nemo aut toro, aut vinculo coniugatus,

oteſt matrimonium contrahere, ipſis contendentibus Papiſtis: Ergo ἄγαμοι neque toro, neque vinculo ſunt coniugati.

XXIV. In argumento, concedo non loqui Paulum de ijs qui diſceſſerunt ex legitima cauſa, Chryſoſtomus, ἐπειδὴ γὰρ διίγκρατειαν, καὶ δι' ἄλλας τοιαύτας αἰτίας καὶ μικρόψυχίας γινομένας διαιρέσεις συνέβαινε, βέλτιον μὲν μηδὲ γίνεσθαι τὸν ἀρχὴν φησίν, εἰ δὲ ἄρα καὶ γένοιτο, μένειν ἡ γυνὴ κατὰ τὸν αὐδρὸς, εἰ καὶ τὴν μίξιν, ἀλλὰ δὲ μηδένα ἕτερον παρεισαγαγεῖν ἄνδρα: *Nam quoniam & propter continentiam, & propter alias occaſiones, & puſilli animi ſcrupulos contingebat fieri diuiſiones, melius quidem inquit, erat omnino non fieri: ſed ſi factum ſit, maneat vxor cum marito, etſi non concubitu, eo tamen quod nullum alium virum adducat.* Oecumenius. γυναῖκα μὴ ἀφιέναι εἰ μὴ πρὸς λόγον πορνείας. οὕτω γὰρ ὁ Χριστοῦ νόμος: *Vxorem ne dimittito, excepta cauſa ſcortationis: ſic enim eſt lex Chriſti.* Vterque autem agnoſcit Paulum agere de lege Chriſti, quæ prohibet diuortium, excepta fornicationis cauſa: Νόμον ῥητὸς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τεθῆναι μέλλει ἀναχωρῆσαι, περὶ δὲ χωρὶς πορνείας μὴ ἀφιέναι γυναῖκα: *Legem diſertis verbis à Chriſto latam it lectum, de vxore non dimittenda, excepta fornicatione.*

XXV. Ad argumentum Bellarmini reſpondeo, Paulum agere de ea quæ maritum dimiſerit, abſque legitima cauſſa, id eſt, fornicatione. Neque ille contrarium probat. Cur enim non potuerit de ea dici, aut viro reconcilietur, aut maneat innupta? Dixiſſet potius, maneat innupta, donec reconcilietur. Quaſi hoc illi ſit contrarium. Aut Paulus intelligat eam ſic manere, etiamſi reconcilietur. Ego non dubito voluiſſe dictum, omnino dandam operam reconciliationi: ideoque abſtinendum ab alteris nuptijs: nam hæ prorſus omnem ſpem tollerent reconciliationis: ideoque reditus. Scio, non permiſiſſe coniuges ſecubare, niſi ad tempus: ſed nego hic permittere ſeparari vxorem ſine cauſa: nam contra diſertè, *Vxor à viro ne diſcedito;* ſed, ſi quando fiat, διὰ μικροψυχίαν, vt loquutus eſt Chryſoſtomus, tum iubet cogitare de reconciliatione; & interea non tranſire ad nouas nuptias.

XXVI. Quartum argumentum Croquetij eſt: Si quis ligaminis huius robur æternum demonſtrari ſibi cupiat, audiat Moſen in ipſa naturæ inſtitutione hunc in modum ſcribentem: *Propter quod relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ.* Adhærebit Latine, non exprimit, quod eſt in Hebræo fonte, ודבק Græce προσκολληθήσεται, quod ſignificat ita agglutinari, vt non appareat commiſſura, ſed quid vnum videatur. Ergo Moſes tantam coniugum coniunctionem demonſtrat, vt poſteaquam ſunt facti vna caro, nulla ratione ſeiungi poſſint.

XXVII. Reſpondeo: primo, manifeſtam eſſe conſequentis falſitatem: nam ne ipſi quidem Papiſtæ volunt nulla ratione ſeiungi poſſe coniugatos. Nam primo concedunt ſeiungi quoad thorum, & conuerſationem. Quæ iam aliqua ratio eſt ſeparandi, oppoſita τῇ προσκολλήσει: quia ſic aliqua ſaltem apparet commiſſura. Deinde concedunt prorſus ſolui poſſe coniugium inter infideles: & tamen Moſes loquitur de matrimonio in inſtitutione naturæ, inquit ipſe Croquetius: ideoque etiam infidelium. Denique concedunt prorſus ſolui per mortem.

XXVIII. Sed in ipſo antecedente, miſera eſt Grammaticatio. Ruth ſecundo, iubetur Ruth addere ſe comitem ancillis Boaſi metentibus: ſiccine putas, vt nulla commiſſura appareret? vt nunquam ſeparari poſſet? Et tamen Hebraicè תדבקין עם-נעדתי: Græce κολληθῇ καὶ τῶν κοριασίων μου. Latinè *Iungere puellis meis.* Et iterum paulo poſt, עם-חנערים אשר-לי תדבקין μετὰ τῶν κοριασίων τῶν μῶν προσκολλῶ, *vt tandiu meſſoribus eius iungerer.*

XXIX. Quintum argumentum Bellarmini. Matrimonium fidelium ſignum eſt coniunctionis Chriſti cum Eccleſia, ad Epheſ. 5. At hæc vnio indiſſolubilis eſt: igitur & vinculum coniugij.

XXX. Reſpondeo: primo in antecedente manifeſta calumnia eſt. Cur enim matrimonium fidelium dicit? Et non potius matrimonium? Non enim fidelium matrimonium ſolum: ſed quorumcunque hominum matrimonium ſignificat coniunctionem Chriſti cum Eccleſia, & apparet ex Paulo ipſo, qui rationem ſimilitudinis deducit ab ipſa inſtitutione matrimonij naturali, *Derelinquet homo patrem ſuum, ac matrem, & agglutinabitur vxori ſuæ: & qui duo erant, fient vna caro. Myſterium hoc magnum eſt: loquor enim de Chriſto & Eccleſia.* Ambroſius, *Myſterij Sacramentum grande in vnitate viri ac fœminæ eſſe ſignificat.* Oecumenius, πῶς μέγα, ὅτι τῷ Χριστῷ ἔδοξεν μεῖναι ἐπὶ τῆς ἰδίας δόξης, ἐποίησεν ἑαυτὸν ἵνα προσκολληθῇ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ γένωνται οἱ δύο εἰς πνεῦμα ἓν: *Quomodo magnum? Quia cum poſſet Chriſtus manere in propria gloria, deiecit ſeſe, vt agglutinaretur Eccleſiæ: vt fierent qui duo erant, in vnum ſpiritum.* Iuſtinianus, *Senſus igitur eſt: hoc, quod modo ex libro Geneſeos commemoraui, præterquam quod veram hiſtoriam continet, myſticam habet ſignificationem, & ſenſum quendam propheticum, eſtque velut typus, aut allegoria coniunctionis Chriſti, cum Eccleſia.*

XXXI. Secundo, negatur conſequentia: nempe, ſi ſignificet indiſſolubilem vnionem: ergo debere eius vinculum eſſe indiſſolubile: Apparet abſurditas, multis modis. Nam primo: quia ea ſignificatio myſterij communis eſt, vt diximus, matrimonio etiam infidelium: ergo oporteret hoc eſſe omnino indiſſolubile: quod Papiſtæ negant. Secundo, etiam fidelium matrimonium ſoluitur per mortem: itaque non eſt abſolutè inſolubile: at Chriſti coniunctio cum Eccleſia, nullo modo ſoluitur. Tertio: Chriſti coniunctio cum Eccleſia, eo ſignificatur, quo vir & vxor ſunt vnum in carne vna: at ipſe Bellarminus agnoſcit vnum eſſe in carne vna per carnalem copulam, quæ pertinet ad thorum. Ergo oporteret ſolutionem thori nullam eſſe: quod Sophiſtæ tamen nolunt.

XXXII. Argumentum ſextum: Si licitum eſſet aliud matrimonium, iniuria afficeretur proles: nam filijs iam natis malè conſuleretur, qui pro patre vitricum, pro matre nouercam habere inciperent. Et hæc eſt ratio Ambroſij in caput 16. Lucæ.

XXXIII. Reſpondeo, nihil inde ſequi. Alioquin ſequeretur, ne mortua quidem vxore, licitas eſſe ſecundas nuptias: non etiam ſic inducitur filijs, vel pro patre vitricus: vel pro matre nouerca. Similis ratio matrimonij cum infideli. Quod ſi non eſt abſurdum, repudiata vxore propter infidelitatem, liberis nouercam inducere: Ergo hæc ratio non poteſt nuptijs poſt repudiũ obſtare. Neque ſanè verum, Ambroſium eſſe vſum hac ratione: neque enim ille diſputat, non licere poſt repudium alteram ducere: ſed diſſuadet potius repudium, *Noli*, inquit, *vxorem dimittere.* Prima ratio, *Ne Deum tuæ copulæ diffitearis autorem.* Secunda. *Si alienos, multo magis vxorios debes tolerare & emendare mores.* Tertia, *Qui dimittit vxorem, facit eam mœchari.* Quarta, à crudelitate in vxorem, *Quo cum parvulis fœta dimittitur? quo titubanti veſtigio grandæua dimittitur?* Quinta à crudelitate in liberos, *Pateris-ne, oro, liberos tuos, viuente te, eſſe ſub vitrico? aut incolumi matre eſſe ſub nouerca?* Ita diſputat Ambroſius: & eo ipſo oſtendit moris fuiſſe, vt poſt diuortium tranſiretur ad nouas nuptias. Mitto iam loqui de repudio illegitimo, *Dimittis vxore quaſi iure ſine crimine, & putas id tibi licere.*

XXXIV. Argumentum ſextum. Si eſſet licitum eiuſmodi coniugium, viuente altero coniuge, aperiretur aditus infinitis repudijs etiam iniuſtis. Nũc enim, quia ſciunt fideles, debere ſe aut cœlibes viuere, aut priori coniugi reconciliari, non facile ad diuortium adducuntur: at ſi ſcirent, mox repudiata vxore, poſſe aliam duci, facillimè diuortia fierent, & quærerent occaſiones aliquando diſſidiorum & criminum.

XXXV. Reſpondeo, nullam legem eſſe, cui non poſſint opponi incommoda. Et ne illam quidem ſuis carere, quæ prohibet aut diuortia, aut poſt diuortium nouas nuptias. Hieronymus in Matth. 19. *Moyſes cum videret propter deſiderium ſecundarum coniugum, primas vxores interfici, aut malam vitam ducere, maluit indulgere diſcordiam, quam odia & homicidia perſeuerare.* Itaq; ſolent legislatores conſiderare, ab vtra parte maiora ſint pluraue incommoda: cum obtineri non poſſit, vt ab alterutra nullum ſit. Iam vero permiſſione nuptiarum poſt diuortium, negare non poſſumus, pleroſque poſſe abuti. Sed negamus tanta illa eſſe incommoda, quanta ex inhibitis: quia cædes vxorum longe durior eſt repudio. Nemo autem non videt, quo ferri ſolet impatientia.

XXXVI. Sed hoc erat in primis conſiderandum: poſſe in ſuo corio ludere humanum ingenium & leges ſuas mutare, coercere, antiquare, prout commodas videt vel incommodas. Sed leges Dei non ita eſſe: nec mutari pro libidine hominum vtentium abutentiumve. Nouit Dominus & tueri eos, qui iuſtè viuunt, & de illis pœnas ſumere, qui lege ſancta abutuntur in occaſionem peccati. Sic, cum diſcipuli reſponſarent, *Non expedit vxorem ducere,* quod argumentum erat ab incommodis ex prohibitione diuortij, tamen nõ mutat ſententiam Chriſtus.

XXXVII. Argumentum ſeptimum: Si poſt diuortium liceret parti innocenti aliud matrimonium inire, vel idem nocenti liceret, vel non liceret. Si liceret, ergo commodum ex peccato reportaret? & ſæpe viri dedita opera cõmitterent adulterium. Si non liceret: quare? cum ſoluta ſit.

XXXVIII. Reſpondeo, licere etiam nocenti: quia ſit libera. Ergo, inquit, illa ex peccato percipiet commodum. Abſurde. Niſi tu mihi genus hominum neſcio quod, πόρρω που ἔχοι τῆς ἀνθρωπότητος, & quos nulla moueat iuſta ignominia: nulla conſcientia temperet. Quod ſi ponas, quorſum matrimonia? Nam, ſi qui erunt huiuſmodi, profecto ludos facient, fornicationem, adulteria: & quæcunque ſcelera nominari poſſunt. Quorſum diſtinctio tori & vinculi? Nę hanc illi tantum curabunt, quantum, aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas. Releganto igitur Papiſtæ ſolutionem non tantum vinculi, ſed etiam tori in Mori ſui Rempublicam, quando ſemel ſtatuerunt leges diuinas iis accommodare, quibus neque humanum quicquam cordi, neque adeo diuinum timori.

XXXIX. Octauum eſt apud Salmeronem: Si per fornicationem alterius ſolueretur coniugium, non liceret parti innocenti conſuetudinem habere cum fornicante coniuge, etiam pœnitente & ad bonam frugem conuerſo: quia non eſſet amplius vſus coniugij iam ſoluti, ſed fornicatio, & non ſuperesſet locus reconciliationi, ſed noua ineunda eſſent coniugia. Quæ omnia falſa ſunt & abſurda.

XL. Reſpondeo: Conſuetudinem intelligendam, vel durante, vel ceſſante diuortio. Si prius, conceditur conſequentia: ſed negatur in conſequente eſſe quicquam abſurdi: imo contra, abſurdiſſimum, dicere ſeparatos, qui tamen conſuetudinem inter ſe habeant. Sin autem ceſſans diuortium intelligatur, conſequentia eſt abſurda. Sed aiunt non fore locum reconciliationi. Diſtinguo, vel antequam nouæ nuptiæ ſint contractæ, vel poſtea. Si hoc, negatur vlla eſſe abſurditas: quia non poteſt eadem vxor duorum eſſe: aut vir idem duarum. Sin illud, negatur conſequentia. Sed, aiunt, reconciliatis noua eſſent ineunda coniugia. Primo, quid hic abſurdi ſi poneretur? Deinde, cur neceſſe? Quaſi non idem, quod ſolutum eſt, poſſit nouo conſenſu reuocari. Sic enim loquitur Iuſtinianus Nouella 132. Εἰ ἑνὸς βουλομένου τὸν γάμον διαλυθῆναι, καλέσαντος. Apud Diodorum Siculum legas lib. 12. πάλιν ἐγημε τὸν ἀπολυθέντα, *rurſus nupſit ei quem dimiſerat.*

XLI. Nonum, apud eundem. Illud verum non eſſet, *quod Deus coniunxit, homo non ſeparet:* ſepararet enim adulter, vel adultera, vel dæmon, ad fornicationem inducens.

XLII. Reſpondeo, falſum ſumi. Quia Chriſtus, ijs verbis non ſignificat, ſeparari non poſſe coniugium: ſed non eſſe ſeparandum: itaque, ſiue adulter ſeparet, ſiue Diabolus, tamen verum, non debere ſeparari, ſiue ab homine, ſiue à Diabolo, & eius cauſam eſſe, quia Deus coniunxerit. Et verè, ſi quæ abſurditas eſt, cur torquent in nos tantum, & non in ſeipſos Papiſtæ? Nam primo, non fideles tantum, ſed etiam infideles Deus coniungit, qui cõiugij autor eſt. Et tamen permittunt Papiſtæ ſeparationem infidelium certis caſibus. Deinde, coniungit Deus non tantum vinculum, ſed etiam thorum: & tamen ſeparationem thori conceſſam iidem volunt. Aut ſua recantent, aut concedant, non ſignificari nullo modo diſſolui poſſe matrimonium.

XLIII. Decimum eiuſdem. Incommoda eſſet hæc diſſolutio liberis iam ſuſceptis, qui non poſſent conuenienter educari, vel inſtitui: quod maximè repugnat, non ſolum rationi, ſed etiam fini coniugij.

XLIV. Reſpondeo, non ſequi, ſi ſit incommoda liberis, ergo non eſſe licitam. Neque enim nullum incommodum eſt licitum. Alioquin, cur non dicamus: Si retineatur vinculum, viro erit incommodum? Nam & hoc aduerſatur rationi, naturæque coniugij. Præterea, idem incommodum ſequitur ex ſeparatione thori, & cohabitationis, potius quam vinculi. Itaque ſeparatio thori eſſet inhibenda. Tertio, negatur ſequi: Nihil enim obſtat, quominus vir ei rei prouideat.

XLV. Vnde

XLV. Vndecimum ab eodem. Cum omnes proni simus ad licentiam, nullus probus dicitur hac licentia vsus, vt propter fornicationem vxoris, ea relicta, aliam sumpserit.

XLVI. Respondeo, ne olim quidem & sub Lege Mosis, vllū dari exemplum vllius repudij, & tamen certum esse, licuisse dare libellū repudij. Quare argumentum nullum est. Nimirum, necesse non fuit historiam Ecclesiæ occupari in recensendis singularum familiarum accidentibus, sed conscientiis piorum consulere, quod factum est per leges.

Cap. XV.

De Patrum autoritatibus, quas habent Papistæ.

I. VErtunt se nunc ad Patres, quos Bellarminus recenset per secula, ad vsque Tridentinum Concilium, maiori pompa, quam vsu: Omnes enim elingues, quod ei tum familiarissimum, cum maxime nominibus abutitur. Non est necesse omnes percurrere, imo post seculum sextum, quicunq; erunt, iis vtatur fruatur sane pro arbitrio: non enim mouebunt quenquam sanum, itaque non inuidebimus.

II. Sex porro primis seculis fateor nonnullos habere suos, sed addo admodum paucos, Cōcilium Elibertinum, Augustinum, Hieronymum. Quibus id videtur placuisse, vt ne post legitimum diuortium liceat nouas nuptias facere. A reliquis nihil est admodum quod timeamus. Distinguo in duos ordines, vt ne soluendo sæpius idem repetere sit necesse.

III. Priori loco sunto, Canon Apostolicus 48. *Si quis laicus sua eiecta vxore aliam acceperit, vel ab alio solutam, segregetur.* Justinus Apologia 2. ὃς γαμεῖ ἀπολελυμένην ἀφ' ἑτέρου ἀνδρός, μοιχᾶται. *Qui repudiatam à viro altero ducit, mœchatur.* Athenagoras pro Christianis. ὁ γὰρ ἂν ἀπολύσῃ, φησί, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται· οὔτε ἀπολύειν ἐπιτρέπων ἧς ἔπαυσέ τις τὴν παρθενίαν, οὔτε ἐπιγαμεῖν. *Qui enim vxorem suam dimiserit, & duxerit alteram, adulteratur, inquit, neque illam dimittere concedens cui delibata est pudicitia, neque alteram ducere.* Origenes in Matthæum tractat. 7. *Scio quosdam qui præsunt Ecclesiis, extra Scripturam permisisse aliquam nubere viro priori viuente, & contra Scripturam quidem fecerunt dicentem, Mulier ligata est, quanto tempore viuit vir eius. Item, viuente viro adultera vocabitur, si facta fuerit alteri viro.* Concilium Mileuitanum canon. 17. *Placuit vt secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinam, neque dimissus ab vxore, neque dimissa à marito, alteri coniungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur,* qui Canon totidem verbis reperitur in Concilio Africano Canone 69. Innocentius primus Epist. 3. quæ ad Exuperium cap. 6. *De his etiam requisiuit dilectio tua, qui interueniente repudio, alij se matrimonio copularunt, quos in vtraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel vxore viuente, quamuis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum vt etiam hæ personæ, quibus tales coniuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur.*

IV. Quid habent hæc contra nos virium? Nempe ambiguitatem captantes Sophistæ, infirmioribus negotium facessunt. Nam, qui paulo firmiores erunt, cum meminerint, Matthæum addidisse exceptionem fornicationis, & tamen Marcum & Lucam, quasi absolute esse loquutum, non mouebuntur his indefinitis Patrum sententiis. Et vero Balsamon haud aliter explicat Canonem illum Apostolicum, *Qui suam vxorem præter rationem eiicit, aliam accipere non potest, vel potius etiam segregabitur: & qui liberam non accepit, se solutam, (est autem soluta, quæ non ex lege à suo marito est separata) vt adulter condemnatur, conuenienter ei quod dixit Dominus, & qui solutam duxerit, mœchatur.* Et post, *Antiquitus quoq; non fiebat libere diuortium, nisi cum cognitione iudicis. Qui eam ergo vxorem ducit, quæ non sic dimissa est, adulterauit.* Breuiter: Loquuntur omnes prolatæ autoritates de repudio illegitimo, quod erat in vsu tum apud Iudæos, tum inter gentes, ex quibuscunque causis. Sed, inde nullum fieri potest præiudicium exceptæ scortationi, quæ quidem exceptio, si esset à nobis, merito irrisa exploderetur, sed est ab ipso Domino, quis contradicat? Papistæ quidem: at non Catholici.

V. Transeo ad alterum ordinem. Tertullianus quarto contra Marcionem cap. 34. obiicienti Marcioni, inquit Bellarminus, Christum contrarium esse Mosi, quia prohibuit diuortium, quod ille concesserat, respondet his verbis, *Dico illum conditionaliter nunc fecisse diuortij prohibitionem, si ideo quis dimittat vxorem, vt aliam ducat:* vbi docet Christum non prohibuisse diuortium, si causa iusta adsit, sed prohibuisse alterum coniugium, post diuortium. Clemens Alexandrinus, lib. 2. Stromat. extremo, *Adulterium existimat Scriptura, coniungi matrimonio, viuo altero ex separatis,* & paulo ante dixerat non fieri posse separationem, nisi ob fornicationem. Ambrosius in Luc. 16. multa scribit contra eos, qui vxore dimissa aliam ducunt, & passim adulterium vocat id coniugium, neque in tota illa disputatione vnquam excipit causam fornicationis. S. Ioannes Chrysostomus, homil. 17. in Matthæum, enarrans cap. 5. idem docet. Primasius in commentario cap. 7. prior. ad Corinth. in illud, *Si discesserit, manere innuptam,* idem habet. Isidorus idem docet lib. 2. de officiis cap. 19.

VI. Hos quinque separatim necesse fuit examinari: quorum nullus est, qui pro nobis sententiam non dicat, & in quo non vafre mentiatur Bellarminus. Initium esto à Clemente, cuius recito locum. Γαμεῖν ἡ γραφὴ συμβουλεύει, οὐδὲ ἀφίστασθαί ποτε τῆς συζυγίας ἐπιτρέπει, αὐτικρὺς νομοθετεῖ, οὐκ ἀπολύσεις γυναῖκα, πλὴν εἰ μὴ ἐπὶ λόγῳ πορνείας· μοιχείαν δὲ ἡγεῖται τὸ ἐπιγῆμαι ζῶντος θατέρου τῶν κεχωρισμένων. *Coniugium inire Scriptura consulit, neque vnquam à coniugio discedere permittit, contra legem tulit: Non dimittes vxorem, nisi causa fornicationis: Scortationem autem censet, superinducere matrimonium viuo altero separatorum.* Hæc ille: Bellarminus interpretatur, quasi sensus sit, non licere vxorem dimittere, nisi propter fornicationem, sed interdictū matrimonium iis qui sic separantur ob fornicationem. Atqui nos longe aliter: Non licere vxorem dimittere nisi propter fornicationem, & qui aliter separati sint, iis non permitti nouas nuptias, nimirum subauditis ex præcedenti sententia, εἰ μὴ ἐπὶ λόγῳ πορνείας, de quo genere repetitionis dicendum erit capite proximo.

VII. Tertullianus minus habet ambigui, vt non frustra noluerit integrum locum Sophista descriptum: *Dico illum conditionaliter nunc fecisse diuortij prohibitionem, si ideo quis dimittat vxorem, vt aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, vxorem, & aliam duxerit, adulterium commisit, & qui à marito dimissam duxerit, æque adulter est, ex eadem vtique causa qua non licet dimitti, vt alia ducatur. Illicite enim dimissam pro indimissa ducens, adulter est. Manet enim matrimonium, quod non rite diremptum est, manente matrimonio nubere, adulterium est.* Obseruo primum: Non prohibitum diuortium, nisi conditionaliter, si ideo vt alia ducatur vxor. Satis perspicue dictum. Non esse legitimam causam diuortij, amorem alterius mulieris. At Bellarminus sic interpretatur, quasi dictum, si diuortij causa sit adulterium, tum non licere aliam vxorem ducere. Vafre. Atqui repetitio vafritiem detegit, *qui à marito dimissam duxerit, æque adulter est, ex eadem vtique causa, qua non licet dimitti, vt alia ducatur.* Manifesta limitatio. Noluit simpliciter dictum, *qui à marito dimissam duxerit, æque adulter est,* veritus scilicet, ne latius æquo produceretur, contraxit ergo, interpretatus dimissam, videlicet *eadem causa, qua non licet dimitti, vt alia ducatur.* Quis tam expers est communis sensus, vt non intelligat licere dimissam à marito ducere, si dimissa sit ob aliam aliquam causam? Secundo, hæc disertiora, *Illicite dimissam pro indimissa ducens, adulter est.* Nota: Non dixit, dimissam pro indimissa ducens, adulter est, quomodo omnino oportuit ad mentem Jesuiticam, quæ, neque licite, neque illicite dimissam vult duci, sed illicite dimissam. Tertio, *manet matrimonium, quod non rite diremptum est.* Ergo ex mente Tertulliani, matrimonium rite diremptum non manet: contra mentem Jesuiticam, quæ manere vult, quocunque modo dirimatur. Denique illud Bellarmini, sed prohibuisse alterum coniugium post diuortium, vnde est? Nimirum à Bellarmino: A Tertulliano ne per somnium? Verior Pamelius annotat. 537. *Quidam putant errorem esse in Tertulliano, quod hic dicat Christum conditionaliter fecisse diuortij prohibitionem, sed, saluo meliori iudicio, non tam in illo videtur errare, quam in eo quod infra sequitur, vbi videtur velle diuortium ex causa adulterij ita licere, vt possit vir alteram vxorem ducere.* Tertulliani mentem perspexit iste melius, sed Papistice improbauit. Sixtus Senensis, Bibliothecæ lib. 6. annotat. 81. Tertullianum numerat inter eos, *qui certa & indubitata assertione, vtriusque repudij,* (nempe tori & vinculi) *licentiam probauerunt.*

VIII. Ambrosius, multa scribit contra eos qui vxore dimissa, aliam ducunt. Jesuitice. Nos iam diximus Ambrosium dehortari à diuortio, tum aliis argumentis, tum ab incommodo secundarum nuptiarum. Est autem longe aliud dehortari à diuortio, quam post diuortium inhibere nouas nuptias. Sed & illud eludi non potest, *Dimittis vxorem, quasi iure sine crimine, & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet. Sed diuina prohibet.* Nam certe lex diuina prohibet dimitti sine crimine, non prohibet dimitti criminosam. Non agit igitur Ambrosius de diuortio propter adulterium, quod non huumana lex tantum prohibet, sed etiā diuina, sed loquitur de diuortio, propter aliam causam, quam lex humana permittit, diuina prohibet. Itaq; nihil aduersum nos Ambrosius.

IX. Chrysostomus idem docet. Primasius idem docet. Isidorus idem docet. Vide confidentiam! Nam Chrysostomus non docet, Primasius non docet, Isidorus non docet. Itane esse causam Pontificiorum comparatam, vt non possit nisi mendaciis defendi? Adeone curtam Sophistarum artem, vt non possit nisi mēdaciis pugnare? Chrysostomus ita scripsit, Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι ἐξέβαλεν ἐκεῖνος· καὶ γὰρ ἐκβληθεῖσα μένει τοῦ ἐκβαλόντος γυνή. *Ne mihi dicito, illum eiecisse: nam etiam eiecta, manet eiicientis vxor.* Et hæc credo titillasse Bellarminum, vt præ inconsulta voluptate non animaduerterit dicta de diuortio, non quolibet, sed iniusto. Certe hoc voluit Chrysostomus, vxorem illegitime separatam, manere vxorem. Nam primo dehortatur à diuortio, deinde exceptionem addit. Prioris partis conclusio est, εἰ δὲ φορτικὸν τοῦτο, ἀναμνήσθητι περὶ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, ἐφ' οἷς ἐμακάριζε τοὺς ἀκούοντας, καὶ ὄψει πολὺ δυνατὸν καὶ εὔκολον ὄν. ὁ γὰρ πρᾶος, καὶ εἰρηνοποιὸς, καὶ πτωχὸς τῷ πνεύματι, καὶ ἐλεήμων, πῶς ἐκβαλεῖ τὴν γυναῖκα; καὶ ὁ ἑτέρους καταλλάττων, πῶς αὐτὸς διαστασιάσει πρὸς τὴν ἑαυτοῦ; *Quod si hoc videatur onerosius, reuoca in memoriam quæ ante dicta sunt, cum beatos pronuntiaret auditores, & videbis valde esse possibile ac facile. Etenim mansuetus, & pacificus, & pauper spiritu, & misericors, quomodo eiiceret vxorē? & qui alios conciliat, quomodo ipse dissideret à sua?* Et post: ὁρᾷς πῶς συμβαίνει τοῖς ἔμπροσθεν; ὁ γὰρ μὴ βλέπων ἑτέραν γυναῖκα ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, οὐ πορνεύσει· μὴ πορνεύων δὲ, οὐ παρέξει ἀφορμὴν τῷ ἀνδρὶ ἀφορμὴν ἐκβαλεῖν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα. διὰ δὴ τοῦτο μετ' ἀδείας ἐπισφίγγει, καὶ τὸν φόβον ἐπιτειχίζει, μέγαν ἐπισείων τῷ ἀνδρὶ τὸν κίνδυνον, εἴγε ἐκβάλοι: *Viden' vt conueniunt ista præcedentibus? Qui enim aliam vxorem non aspiciet oculis nequam, non fornicabitur, si non fornicetur, non præbebit occasionem viro eiiciendi suam vxorem. Propterea secure vrget, timoreq; cingit, magnum viro periculum ostentans, si dimiserit.* Hæc omnia quis neget eo referri, vt ne diuortium fiat? Tum igitur pronunciat Chrysostomus dimissam manere dimittentis vxorē, cum docet non dimittendam.

X. Nunc exceptio est, οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ κοῦφον ἐποίησε τὸν νόμον. καὶ γὰρ καὶ τούτῳ τὸ ἐκβλημαῖον τρόπον ἕνα ἀφῆκεν, εἰπὼν παρεκτὸς λόγου πορνείας. *Neq; hoc tantum, sed & alio modo, leuem hanc legem facit ac facilem, siquidem reliquit viro vnum expulsionis modum, dicendo, excepta causa fornicationis.* Leuem facit legem: quam quæso? Diuortij? quo sensu? Imo prohibiti diuortij, εἰ γὰρ ἐκέλευσε καὶ πολλοῖς συγγινομένην κατέχειν ἔνδον, πάλιν εἰς μοιχείαν τὸ πρᾶγμα κατέστρεφεν. *Si enim iussisset etiam pluribus mistam, retineri tamen à viro coniugem, rursus in adulterij licentiam negotium omne conuertisset.* Ergo lex illa leuis redditur, quæ iubebat τὴν γυναῖκα κατέχειν ἔνδον, id est, non repudiari. Quare Chrysostomi consilium est, non dimitti debere vxorem sine crimine adulterij, quæ autem fuerit dimissa, manere coniugem. Sed post legitimum diuortium manere coniugium nusquam dixit.

XI. Primasius, *Vxorem à viro non discedere, Si quis dimiserit vxorem, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari. Quod si discesserit, manere innuptam, non ita discedere vt alij nubat, si ob aliquam causam discesserit, alij non nubat.* Viden' additam fornicationis exceptionem, & quidem nō cogente Apostolo, qui eius nō meminit. Credidit ergo Primasius, virum, si dimittat vxorem propter fornicationem, non efficere eam mœchari. Cur ergo producunt Papistæ & dicunt, si dimiserit etiam propter fornicationem, facere eam mœchari? Itaque illa, *si ob aliquam causam discesserit, alij non nubat,* ex præcedentib. sunt interpretanda, vt aliqua causa intelligatur alia præter adulterium.

XII. Isidorus, *Apostolus, præcipio, inquit, non ego, sed Dominus vxorem à viro non discedere. Prohibet enim dimitti quacunque ex causa, ne aliis coniungatur secundum consuetudinem Iudæorum, quam Dominus interdixit, dicens, Quicunque dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa & aliam*

uxerit, mœchatur. Solum, vt ait Hieronymus, adulterium est, quod vxoris vincat affectum, imo cum illa vnam carnem in aliam diuiserit & se fornicatione separauerit, à marito non debet teneri. Similis præcedentibus. Explicat enim Paulum ex verbis Christi, addentis exceptionem adulterij, tum autem dicit, prohibere dimitti ne aliis coniungatur, non vero coniungi, si dimissa fuerit. Denique prohibere dimitti secundum consuetudinem Judæorum. At hi non dimittebant propter adulterium, sed morte puniebant, dimittebant igitur propter alias causas, & hoc Paulum prohibere censuit Isidorus.

Cap. XVI.

Matthæi XIX. nuptias post diuortium non inhiberi.

I. QVi frustra fuerunt disputando, audiant nunc Catholicos, ab ipso Christo doctos, à cuius autoritate argumentum vnum omnium instar. Matth. 5. *Dictum est autem: Quisquis dimiserit vxorem suam, det ei libellum discessionis. Ego vero dico vobis, eum, qui dimiserit vxorem suam, extra rationem scortationis, facere, vt ea mœchetur, & eum, qui dimissam duxerit, mœchari.* Rursus 19. *Dico autem vobis, quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob scortationem, & aliam duxerit, eum mœchari, & qui dimissam duxerit, mœchari.* Manifesta res est. Nam, si quis vxorem dimittit extra causam fornicationis, efficit, vt ea mœchetur: ergo, qui vxorem dimittit causa fornicationis, non efficit vt mœchetur. Et si qui vxorem dimiserit, nisi propter fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur, ergo qui vxorem dimiserit propter fornicationem, & aliam duxerit, non fornicatur. Jansenius Harmoniæ cap. 96. *Dominus hic loquitur de ea separatione, quæ tollit vinculum coniugale, qua scilicet fit, vt non sit mulier alligata legi viri, sed viuente viro sine crimine adulterij alteri possit coniungi.* Vnde fit argumentum fortius, aut certe clarius, quia negari non potest, id genus separationis licere propter fornicationem, ideoque separatos per fornicationem posse nouas nuptias contrahere.

II. Huius vim argumenti si quis forte non habet bene cognitam, Papistas mihi videat, si vnquam alias, nunc mire torquere seipsos, vertere se in omnes formas, nullum lapidem non mouere, omnia deniq; dicere, vt ne vnum dicant, quod vnum tamen debebant dicere, si quid sani vellent dicere. Ipse ego tot controuersiarum labore iam bene exercitus, tot sophismatum nugis assuetus, tot præteruectus insignis audaciæ experimenta, non potui admirationem continere. Omnino, si quis ignorauit hactenus, quid sit στρέβλωσις τῶν γραφῶν, hinc licet cognoscere. Distinguam audaciæ partes duas: nam illi, primo volunt hic à Christo inhiberi nouas nuptias, secundo, negant permitti, hoc est, primo, torquent in nos, quasi certissimum pro se telum, deinde soluunt nostrum inde ductum argumentum.

III. Qui primum vrgent, volunt, vt Jansenius explicat cap. 40. Concordiæ, legem diuortij veterem perfecisse Dominum in duobus. *Primum, quod non permittat, nisi ob vnam causam marito dimittere vxorem, videlicet ob fornicationem, adeo vt si ob aliam causam dimiserit, mœchiæ autor sit vxori. Secundo, quod non permittat dimissæ etiam iuste, videlicet ob fornicationem, alteri nubere, quemadmodum tamen licebat in veteri Tastamento. Nunc enim qui dimissam duxerit, adulterat: Ac proinde sustulit Dominus repudij libellum, quod nec ob fornicationem dimissæ conscribi, & tradi potest.* Quod si vere dictum & ex mente Christi, nihil nobis superest, quod vel mutiamus. Sed videamus, quo iure dictum. Nam quibus verbis Euangelistæ nobis Christi mentem expressam reliquerunt, ea verba penitus aliena sunt ab illo sensu. Maldonatus, commentariis in decimum nonum Matthæi, argumenta nobis sufficiet.

IV. Primum. Ex ea ratione, qua hoc loco Christus vsus est, aut nihil probatur, aut hæc sententia probatur. Argumentatur enim, Deum non plures, sed vnam tantum fœminam fecisse viro, vnde colligit non debere plures habere, id est, vnam dimittere & aliam ducere. Quæ ratio idem omnino valet, vt probetur etiam propter fornicationem vxore dimissa, aliam ducere non licere, nec enim refert, qua de causa dimissa sit, cum eadem semper aliam non ducendi causa maneat, quod vni viro vna tantum fœmina facta sit.

V. Respondeo præter immodestam principij petitionem, nihil esse in hoc argumento. Falsum est, illud, *non debere plures habere*, idem esse, quod *vnam dimittere & aliam ducere*, imo idipsum est quod controuertitur: nam, si verum, nos, qui concedimus non licere plures habere, non negaremus prohiberi vnam dimitti, & alteram duci. Sed qui dicimus, licere interdum, id est, propter fornicationem, vnam dimitti, & alteram duci, & tamen nunquam licere plures habere, eo ipso satis ostendimus, non esse vnum idemque. Rursus ergo negamus eandem manere causam non ducendi aliam, si prior dimissa sit propter fornicationem. Ratio manifesta, quia hæc, quæ fornicata est, non est amplius vni viro, quia membrum facta est scortatoris. Prioris ad Corinth. 6. *An ignoratis eum qui agglutinatur scorto, vnum esse corpus? Erunt enim, inquit, qui duo erant, in carne vna.* Peccauit ergo illa in institutionem, id est, in naturam matrimonij, à qua est Christi argumentum. Quare nō eadem vis perstat. Qui sunt vna caro, separari non debent. At vir & mulier sunt vna caro, ergo separari non debent. Manifeste distinguenda est minor. Nam mulier vel casta est, vel adultera. Si casta, conceditur minor, quæ Christi est. Sed negatur, si adultera, quia, si est vnum corpus cum adultero, non est vna caro cum viro. Itaque longe abit Maldonatus à Christo.

VI. Secundum. Dubium non est, quin propterea Christus concessetit vxorem adulteram dimittere, ne cogerentur mariti cum adultera doloris plenam vitam agere, cum vxor ipsa indignam se adulterando reddidisset, vt cum ea maritus habitaret. Hæc, autem ratio non eo vsque pertinet, vt marito aliam ducere liceat, satis enim est, vt liceat priore liberari.

VII. Respondeo, eum dolorem vel intelligi solitarie, vel subalternate, id est, ita, vt vel is solus sit causa legitima, vel vt, præter causam legitimam, eius etiam ratio habeatur. Priori modo, falsum supponitur. Si enim propterea permissa discessio, debuit etiam permitti, si mulier sit ebriosa, si sit rixosa, si sit ceruicosa. Non potest enim vir bonus, cum ea sine perpetuo dolore, & quidem graui, habitare. Quod & discipuli viderunt, qui statim intulerunt, *Si tale est negotium hominis cum vxore, non expedit vxorem ducere.* Denique, quis non videt eam fuisse causam tolerati olim apud Iudæos diuortij? Altero autem modo, concedi potest doloris eius habitam fuisse rationem, sed negatur tamen fuisse causam veram & summam, ipse enim Christus docet aliter: nempe argumentum dcens à natura matrimonij. Hæc autem causa eo vsque pertinet, vt marito liceat aliam ducere. Quanquam falsum est, eum liberari potiore, si maneat vinculum. Quomodo enim potest quisquam animo concipere simul constare vinculum, & liberationem? Quanquam priorem causam non huc vsque pertingere etiam ipsam, falsum docet indulgentia olim apud Iudæos, qui sic ob quancunque grauem causam dissoluebant matrimoniū, vt conuolarent ad secundum. Et vero pertinere causam dissidij ad alterius copulam, ridicule dictum, quasi eadem vtriusque causa sit. Nam certe verum, aliam esse causam ablegatæ prioris, aliam vero posterioris admissæ.

VIII. Tertium. Illa etiam ratio, quam Hieronymus affert, multum habet ponderis, si maritis liceret, dimissis adulteris vxoribus, alias ducere quotidie, qui nouas vxores appeterent, contra priores adulteria confingerent, vt illis repudiatis, alias haberent. Itaque non restrinxisset Christus veteris legis disciplinam, sed relaxasset. Nam nec in veteri lege huic mutandarum vxorum libidini tantum loci erat, cum adultera non dimitteretur, sed occideretur. Ista vero ratione, licentiam Christus maritis præbuisset vxores quotidie mutandi, quam enim facile est, si quis animum attendat, aut verum in vxore adulterium, aut probabile deprehendere? quam facile fingere?

IX. Respondeo, hanc rationem, siue ab Hieronymo sit, siue aliunde, non enim interest, nullius esse momenti. Concedo fieri posse, vt qui nouas vxores appetant, fingant adulterij crimina. Sed inde sequi non coercitam fuisse veteris legis licentiam, sola calumniandi κακοήθεια, potuit fingere. Nam primo restrictio legis, sumitur, non à singulis actibus eorum qui vel seruant, vel transgrediuntur, sed ab eorum actuum speciebus: quæ quanto plures lege comprehenduntur, tanto latius patere lex dicitur. Ratio est manifesta, quia in vnaquaque specie, indiuiduorum potest esse numerus infinitus, itaque nullæ ferme leges aliæ aliis essent aut ampliores, aut contractiores. At Maldonati instantia petitur à singularibus actibus, cum fieri posse asserit, vt singulis diebus mutentur vxores. Itaque nihil agit, nisi nugas. Nam apud Iudæos, non tantum poterant quotidie mutari vxores, sed etiam ex infinitis causis. Illud erat à singulorum duritia cordis, hoc vero à legis disciplina. At post hanc Christi declarationem, etsi possint singulis diebus, adde si velis, & singulis horis, aut etiam momentis, vxores mutari, tamen non licet nisi ex vnica fornicationis causa. Itaque, si fiat illud, poterit non esse coercita hominum nequitia, sed non poterit lex non esse longe contractior.

X. Præterea, fac imputari legi singulos actus hominum, tamen indignum est imputari etiam præuaricationes. Vadimonia leges permittunt, hac licentia quotidie abutuntur innumeri vexandis vicinis. Tu hanc vexationem legi tribuas? Deferri scelestos iura permittunt, & tute ita compares, vt iis omnium Sycophantarum myriades adscribas? Quis ita insaniat, vt quia iussit Deus hominem crescere & multiplicari, eum autorem faciat omnium fornicationum, adulteriorum, incestuum? Denique aduertant, quæso, Sophistæ, quid lex loquatur, quid ipsi obiiciant. Obiiciunt ficta adulteria, quorum nullus sit finis, magna facilitas. Quid? ergo-ne Christus permisit diuortia, propter adulteria ficta? Hoccine vnquam Christus? Vt Caio liceat comminisci Caiam esse adulteram, eoque nomine repudiare? Nunquam, ille quidem, nunquam. Itaque obiectio preter meram calumniam nihil habet. Olim cum lex iuberet adulteram occidi, cur nullus fuit Maldonatus, nullus Hieronymus, qui clamaret, quotidianas futuras vxorum cædes, quia facile possint adulteria aut vera deprehendi, aut falsa fingi?

XI. Quartum. Quis non videt, Christum, cum velit Euangelicam disciplinam maxime restringere, & matrimonij vinculum indissolubile esse docere, non solum non debuisse potestatem facere maritis, dimissis adulteris vxoribus, alias ducendi, sed frenum potius illis iniicere, vt si nollent vxore carere, adulteras paterentur, & corrigere conarentur, non repudiare? Voluntas enim Christi, erat, vt maritus etiam adulteram vxorem non dimitteret, sed vt eius dolori consuleret, permisit, non præcipit, vt dimittere, si vellet, posset.

XII. Imo quis non videt Maldonatum subinde repetere tanquam per se nota, quæ debuit potius probare? Negamus Christum voluisse docere matrimonij vinculum esse indissolubile, simpliciter, sed cum addita exceptione fornicationis. Negamus eius voluntatem fuisse, vt maritus ne adulteram quidem dimitteret, negamus, causam solam fuisse, vt mariti dolori consuleret. Hæc omnia ex arte sunt Iesuitica, non sunt à sano cerebro.

XIII. Quintum. Illud etiam hanc sententiam magnopere confirmat, quod Christus non dixerit, si dimissa nupserit, mœchatur, *sed qui dimissam duxerit mœchatur.* Cuius rei non alia potuit esse causa, quam quod Christus de vxore etiam propter fornicationem dimissa loqueretur, de qua, quia iam adultera erat, noluit dicere, *mœchatur*, quia nihil noui dixisset, sed dixit fore, vt quicunq; eam duceret mœcharetur, vt significaret, nec dimissæ licere alteri viro nubere, neque alteri viro vxorem eam ducere.

XIV. Respondeo. Primum, neminem mœchari solum, sed vtrumque, quare reapse, qui dicat, si quis duxerit eam, mœchatur, eundem necessario significare, si illa cuiquam nupserit, mœchatur. Itaque 5. cap. Matthæi, hoc crimen diserte de ea dicitur, quæ nubit; *Facere, vt ea mœchetur*, Vnde planum perinde fuisse Christo vtrum diceret.

XV. Secundo, forte esse verum, de industria non dixisse Christum, si illa nupserit mœchatur, sed potius, qui eam duxerit mœchatur, causam vero posse varie inquiri. Vnam audi ex Chrysostomo, εἰ δὲ μηδὲν αὐτῇ περὶ τούτων διαλέγεται, μὴ θαυμάσῃς· ἀσθενέστερον γὰρ ἡ γυνή. διὰ τοῦτο αὐτὴν ἀφεὶς, ἐν τῇ κατὰ τῶν ἀνδρῶν ἀπειλῇ τὴν αὐτῆς διορθοῦται ῥᾳθυμίαν· ὥσπερ ἂν εἴ τις παῖδα ἄωτον (an potius ἄσωτον? Nam ἄωτον quid est?) ἔχων, ἐκεῖνον ἀφεὶς τοῖς ποιοῦσιν αὐτὸν τοιοῦτον ἐπιπλήττοι, κἀκείνοις ἀπαγορεύοι μὴ συγγίνεσθαι αὐτῷ. *Quod si de his rebus ipsam non alloquatur, ne mirare, est enim infirmior mulier, propterea, hac omissa, dum interminatur viris, eius quoq; vitium emendat, quomodo, si quis filium habens nequam, ipsum faciat missum, sed corrumpentes increpet, eisque interdicat omnem cum eo familiaritatem.* Alteram exhibebit Franciscus Lucas Brugensis, *Virum alloquitur potius quam dimissam, quod viro, vtpote libero, ad ducendam aliam quancunq; facilius sit persuadere, vt non ducat mulierem ab alio dimissam, quam mulieri dimissæ vt nemini nubat, quæ, si non intemperantia, certe honoris recuperandi causa, votis omnibus desiderat esse qui eam velit, & ducat.*

XVI. Non

XVI. Non est igitur necesse, hanc esse potius causam, quam relictis omnibus delegit Maldonatus, suo commodo. Imo hanc potius oportet esse falsam, si verum, de alia muliere loqui Christum, quam quæ sit dimissa propter fornicationem, quod nos asserimus, imo verba contextus profitentur. Caietanus, *Et qui dimissam. Non fornicariam: nulla enim alia dimissa nominata est.* Petit igitur principium Maldonatus.

XVII. Sextum est Bellarmini, ab iisdem verbis, *Qui dimissam duxerit mœchatur*. Hæc, inquit, vel vniuerse accipienda sunt, vel cum exceptione illa, nisi ob fornicationem. Si vniuerse, ergo qui dimissam duxerit etiam ob fornicationem mœchatur, itaq; non fuerat dimissa quoad vinculum, sed solum quoad thorum. Si cum exceptione, ergo qui fornicariam à viro dimissam duxerit, non mœchatur. Quare melior est conditio fornicariæ, quam innocentis, & castæ: nam fornicaria libera est, & nubere potest: innocens vero, nec priorem habere, nec alteri potest nubere, quod est absurdum.

XVIII. Hic inducit quosdam respondentes, fornicariam non posse nubere, & refutat. Sed illi viderint, nos enim aliter censemus, & si putemus magistratū, cuius hæc cognitio est, si nō gladio vindicet adulterium, quod quidem foret longe optimum, certe debere prouidere, ne omnino impune sit peccatum, sed, vt iam dixi, nos politicas leges non præscribimus, religioni consulimus. Itaque existimamus, soluto matrimonij vinculo, vtrique nuptias concedi.

XIX. Respondemus ergo, repetendam esse exceptionem, vt post patebit. Itaque falsum esse alterum dilemmatis membrum. Sed, inquit, tum futura est melior conditio impudicæ, quam castæ. Quomodo, inquam, melior? Nam id dupliciter dici potest, melior in seculo, melior coram Deo. Si coram Deo, negatur. Nunquam enim futurum, vt hoc sensu potior sit conditio peccatricis, quam insontis, & quantumuis millies hæc nubat, tamen longe potiori loco erit, quæ in casta viduitate perseuerat, quod miror eos non videre, qui concedunt matrimonium infidelium solubile etiam quoad vinculum. Nam quis non statim inferat ex hoc principio, meliorem esse conditionem infidelium, siue ij maneant infideles, siue post professionem redeant ad vomitum, quam fidelium, qui post baptismum coniunguntur? Illis enim Papistæ permittunt post diuortium nubere, istis minime. Sed Catholici nunquam sunt concessuri, illos meliore loco esse apud Deum. Ideoq; negabunt, necessario esse meliore loco apud Deum, eos omnes quibus post diuortium licet nuptias mutare.

XX. An ergo dicent, in seculo? Atqui primo negamus leges religionis prouidere huic seculo. Enimuero secundum seculum, illius melior est conditio, cui licet vlcisci inimicum, & tamen lex Christiana prohibet. Quid mirum, si fiat hic aliquid simile? Negatur ergo hoc esse absurdum, vt Bellarminus pronunciat, non satis expensa religionis natura.

XXI. Secundo, quid si falsum hoc ipsum sit, nimirum meliore conditione fornicariam esse quam pudicam, etiam in seculo, hac quidem in parte? Nō licet, inquit, castæ nubere alteri viro, si dimissa sit. Non licet? Nos vero aliter sentimus. Nam, vt non sit hoc repudium, erit tamen desertio. Et nos Paulus docuit desertam pudicam non teneri seruitute ἐν τοῖς τοιούτοις. Scio loqui de desertis ab infidelibus. Sed scio vicissim, ex 1. ad Timoth. 5. *Si quis suis & maxime domesticis non prouidet, fidem abnegauit, & est infideli deterior.* Scio iterum, Ecclesiam non defuturam suo officio, vt deserentem moneat, corripiat, & impœnitentem abscindat, vt tandem sit, *tanquam Ethnicus & publicanus.* Itaque, omnibus frustra tentatis vt desertorem reuocet ad bonam mentem; tum demum poterit pudica matrona absq; crimine nubere.

XXII. Septimum, à comparatione Marci, Lucæque. Id vero valde vrgent, non Maldonatus tantum, sed etiam Turrianus, Alfonsus de Castro, Pererius, Salmero. Fundamentum ponit Maldonatus, *Dubitandum non est, quin oporteat hunc locum ex aliis Scripturæ locis, in quibus de eadem re agitur, explicare. Nam*, inquit Salmero, *vt docet Tertullianus in Praxeam Patripassianum, pauca per plura debent iudicari, non autem plura per pauca.* Pergit Alfonsus de Castro, *Non est aliqua euidens ratio, quæ conuincat, Marcum & Lucam inter se concordes potius esse interpretandos, per verba Matthæi, quam è contrario Matthæum per verba Marci & Lucæ.* Turrianus: *Quia igitur, quod est apud Matthæum cap. 19. paulo obscurius scriptum videri poterat, iccirco alij Euangelistæ consequuti, tanquam eius loci interpretes, Marcum dico & Lucam, parenthesi illa, exceptæ fornicationis, quæ obscuritatem loco adferebat, prætermissa, totam sententiam explanarunt, cum simpliciter dixerunt, Qui dimiserit vxorem, & aliam duxerit, mœchatur, aut mœchatur super eam, quod omnino verum est: atque hoc erat tanquam explanatius, & simplicius dictum ad interpretationem illius loci Matthæi adhibendum, quibus paulo obscurior esse videbatur.*

XXIII. Respondeo, neminem negare posse, comparandos esse inter se omnes locos Scripturæ, qui eandem rem tractent. Etsi aduersarij, cum libet, id est, cum sibi commodum putant, hanc negent esse optimam interpretandi rationem. Sed nos tamen negare, hos Matthæi locos ex locis Marci & Lucæ esse interpretandos: Contra potius Marcum & Lucam ex Matthæo.

XXIV. Nec contra promouent aduersarij. Tertullianus non dixit vt fingit Turrianus, pauca per plura debere iudicari, non plura per pauca. Describo ipsa verba ex cap. 26. *Ne tot manifeste pronunciata & antea & postea, vnus sermo subuertat, secundum omnia potius, quam aduersus omnia, etiam aduersus suos sensus interpretandus.* Vere, & absque exceptione, quia nunquam admittenda contradictio in Scriptura. Sed pauciora interpretanda esse per plura, aliam mentem habet: nimirum lucem adferri paucioribus ex pluribus, quod non est semper verum. Nihil enim obstat, quoniam vnum aliquod enunciatum sit planius, clarius, disertius plurimis aliis. Et re vera, vnum illud Joannis. *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, manifestius est omnibus præcedentibus de Christo prophetiis.

XXV. At nulla, inquit Alfonsus, euidens ratio est, cur Marcus & Lucas ex Matthæo sint exponendi potius, quam hic ex illis. Quasi aliquam illi proferant, quæ euincat Matthæum esse potius exponendum ex Marco & Luca. Verumtamen, imo est, inquam, in promptu, & quidem non euidens tantum, sed etiam necessaria. Quia interpretanda nunquam sunt obscura per obscuriora. Sunt autem Marcus & Lucas loquuti obscurius, Matthæus clarius. Ergo certum, posse Marcum & Lucam illustrari ex Matthæo, non contra Matthæum ex Marco & Luca. Assumptio probatur, quia determinatæ enunciationes clariores sunt indeterminatis. At Matthæi enunciationes determinatæ: Lucæ autem, & Marci, indeterminatæ, ergo illæ istis clariores. Maioris ratio, quia indeterminatæ latius patent, quam determinatæ, ideo has illæ continent & comprehendunt suo ambitu: at contra hæ contractiores, itaque illarum partem aliquam excludunt. At hæc pars in enunciatio latiori, delitescit confusa, vnde obscuritas. Nam quia mens nostra non potest vno actu omnia, imo ne plura quidem, percipere, quatenus plura, hinc factum, vt cognitioni ex distinctione lux oriatur, quæ distinctio non est in vniuersalibus. Assumptio autem patet, quia omnis enunciatio per exceptionem fit determinatior. At Matthæus exceptionem addit, quam Marcus & Lucas omittit.

XXVI. Itaque Turrianus peccat in sensum communem, asserens, exceptionem additam à Matthæo causam esse obscuritatis, & ea sublata, Marcum & Lucam fieri clariores. Nam certe eo fit sententia obscura, quo fit vt falsa esse possit. Perspicua enim illa dicitur, quæ certo distinguit verum à falso, obscura contra, quæ non distinguit, sed ambigua est inter vtrumque. Atqui omnis exceptio, si legitima est, cuiusmodi hanc esse Matthæi non dubitamus, certo distinguit, vnde apud Jurisconsultos axioma decantatum, Exceptio firmat regulam, hoc est, Lex tum maxime certa est, quum notantur ea, quę excipi debent ab ea, quia in reliquis omnibus, quæ sunt extra exceptionis ambitum, vim suam plenam obtineat. Exempli gratia, lex erat: Panes propositionis nemini licet edere, nisi solis sacerdotibus, Matth. 12. Inde certum, Quicunque non essent Sacerdotes, iis non fuisse licitum. Aufer exceptionem, vt sit, Panes propositionis nemini licet edere, legem facis falsam. Breuiter, aut exceptionem oportet esse falsam, aut legem, à qua fit exceptio. Sunto duo enunciata. Omnis homo est peccator. Omnis homo est peccator, præter Christum. Sensus communis dictat alterutrum esse falsum, quia contradictionis partes non possunt esse simul veræ. Est autem contradictio. Omnis homo est peccator, aliquis homo nō est peccator. Itaque, si omnis homo peccator est, omnino necesse erit Christum esse peccatorem: Et si Christus non sit peccator, necessario falsum erit, Omnem hominem esse peccatorem, excepto Christo.

XXVII. Frustra sunto sane hæc omnia, nisi ea Papistæ ipsi confirment suo exemplo, in omnib. controuersiis de religione. Nihil enim illis frequentius ad solutionem obiectionum, isto loco à distinctione. Solus Christus est caput Ecclesiæ: nempe, aiunt, primarium, sed ministeriale est Papa. Omnis homo est conceptus in peccato, excepta, inquiunt, Virgine Maria. In Christo habemus plenam remissionem peccatorum, culpæ, inquiunt, at non pœnæ Christus: *Bibite ex hoc omnes:* Papistæ exceptis laicis. Et in hoc ipso loco de coniugio 1. ad Corinth. 7. Paulus, *Si non se continent, nubant:* Sà, *nisi continentiam vouissent.* Paulus, *Vxorem à viro non discedere:* Sà, *scilicet, sine iusta causa.* Didacus Stella in Luc. 16. *Propter fornicationem tamen potest illam dimittere, quoad thorum. Maritus in sex casibus non poterit relinquere vxorem adulteram, & sic intellige & limita Christi dictum. Primo, quando ambo commiserint adulterium: Secundo, si maritus propriam vxorem prostituerit pro pecunia, vel alia re: Tertio, si vxor, putans se cum viro congredi, decepta est ignoranter, aut contraxit putans esse mortuum. Quarto, si fuerit vi oppressa. Quinto, si vir postquam reconciliatus est vxori, cognouerit eam. Sexto, si vxor infidelis ab eo repudiata contraxerit cum aliquo, & postea ambo fidem suscipiant, debent iterum conuenire.* Sexcenta sunt eiusmodi. Quid ergo? Sunt-ne huiusmodi exceptiones, obscurandis iis sententiis, an explicandis? Nam si explicandis? cur eam vim huic soli denegant? Scilicet, ea sibi indulgent Papistæ, quæ non tantum nobis non concedant, sed ne in sacris quidem autoribus nonimprobent, tam sunt religiosi.

CAP. XVII.

Matthæi XIX. permitti nuptias post diuortium.

I. HActenus conati sunt Christi verba detorquere in suas partes. Nunc videamus, quanta Sophistice conentur à nostris abducere. Nos ex contextu ita interpretabamur: Quicunque, nisi ob fornicationem, dimiserit vxorem, & aliam duxerit, fornicatur. Et à contrario arguebamus: Ergo, qui ob fornicationem dimiserit vxorem, & aliam duxerit, non fornicatur. Illi & interpretando dissentiunt, & consequentiam impugnant. Vtrumque videamus.

II. Interpretationis discidium in eo est, quod cum duo sint membra, vnum, de dimittenda vxore priore, alterum, de ducenda posteriore, nos ita interpretamur, vt exceptio fornicationis ad vtrumque pertineat, & non tantum intelligatur vxor non dimittenda prior, nisi propter fornicationem, sed etiam non ducenda posterior, nisi priore propter fornicationem dimissa. Ast illi, de priore membro, non possunt contradicere, sed in posteriore sunt pertinaces, & cum repeti patiantur vxorem dimissam, tamen exceptionem fornicationis nullo modo, quasi geminum præceptum esset. Vxorem nemō dimittito, nisi propter fornicationem. Vxore quamcunque ob causam dimissa, alteram nemo ducito.

III. Perspicuum est, hoc eos, & ita velle. Sed non possunt inter se conuenire de interpretationis modo, quicquid enim fingant, tamen sunt ipsi sibi testes, se discedere ab vsitata verborum ratione, ad peregrinam, longissimeque remotam, qua nemo vnquam sit vsus. Itaque immanis fuit illis labor, & inde, vt fit, aliis alia venere in mentem. Mollissime Jansenius, *Quicunque dimiserit vxorem suam, quod non licet, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.* Alij rusticius, & impudentius. Alphonsus de Castro, cui consentit Salmero, *Quicunque dimiserit vxorem suam, non ob aliam causam, nisi propter fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.* Croquetius, *Si quis vxorem suam dimiserit, quod meis est aduersum legibus (excipio autem causam fornicationis:) sed quomodo libet se res habeat, siue immerito, siue merito, etiam propter causam fornicationis: Si quis, inquam, dimiserit, & aliam duxerit, fornicatur.* Alphonsus de Castro interpretationem Abulensis recitat, *Quicunque dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, etiamsi aliam non ducat, mœchatur, & qui illam dimittens, quoquomodo dimittat, si aliam superduxerit, mœchatur.*

IV. Enimuero, quid istis in mentem venit, vt putarent sibi licere, nouum ius ἑρμηνείας inducere? & eiusmodi nobis Christum pingere, Euangelistas fingere, qui vsi sint formulis tritis, atque è medio petitis, eo sensu, qui sensus nulli

nulli fuit vnquam cognitus? Sed horum religionem hominum frustra sollicito, qui iampridem licentius ludunt in Scripturis torquendis, quam in prophanis autoribus. Certe, non illi tam faciles se præbeant in Aristotelis textu violando. Sed conscientiam eorum viderit Deus. Nos nostrum pensum exsequamur.

V. Nobis ergo non placuit esse tam violentis, aut à communi vsu recedere. Communem vsum his iudicamus exemplis, Matth.5. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te.* En tibi partes duas. Si oculus scandalizet, erue eum. Post, & proiice. Quis tam impudens, vt dicat iuberi oculum erui propter scandalum: at proiici quancunque ob causam? Et non potius, eruendum oculum scandalizantem, & eundem scandalizantem oculum, propterque id ipsum erutum, proiiciendum? Deute.22. *Si in agro repererit vir puellam, quæ desponsata est, & apprehendens concubuerit cum ipsa, ipse morietur solus.* Rursus partes duæ. Si inuenerit in agro puellam desponsatam, si concubuerit cum ea. Quid? sensusne, si inuenerit desponsatam, concubuerit autem cum quacunque, siue desponsata, siue minus? Imo, non tantum puella repetenda, sed etiam quæcunque ad eam circumstantiæ pertinent. Exod.22. *Qui percusserit virum, & mortuus fuerit, moriendo morietur.* Ausitne Jesuita interpretari, mortuum alium quencunque, quam eum, qui fuerit percussus, & quidem ex vulnere? Egregie: Si quis percusserit virum, & hic vir moriatur, siue ex vulnere, siue ex alia quacunque causa, qui percussit, moriatur. Contra legem. Ibidem, *Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno restituet.* O vos adeste Jesuitarum Jurisconsultissimi, & Jurisconsultorum Jesuitissimi: adeste ambigentibus, vt à vobis oraculum audiamus. Quisquis bouem furatus sit, quinque pro vno restituito, & qui bouem iugulauerit, siue furto ablatum, siue iure emptum, quinque pro vno restituito. Et hoc audito oraculo, exclamemus omnes, ô Jesuitarum Jurisconsultissimos! ô Jurisconsultorum Jesuitissimos!

VI. Τί πολλὰ μηκύνω? Nam sexcenta sunt eiusmodi, qua in sacris, qua in exoticis libris, imo in vsu quotidiano. Adeo nostra facilis, fluensque interpretatio, vt ne interpretatio quidem potius, quam recitatio. Quum aduersarij præruptam ineant, & confragosam, salebrosamque viam, nullis ante tritam pedibus. Neque enim habent exemplum vllum proferre, quo se consolentur.

VII. Sed argumenta videamus, quibus se tutos putant. Salmero. Accipe, quod, quando dictio aliquo ponitur inter duo, si potest referri ad primum, quia iam produxit effectum suum, non debet, neque potest referri ad secundum. Et ita exceptio dimissioni vxoris conuenit, vt etiam Matthæus cap. 5. testatur, qui tantum dimissionis, non autem alterius accipiendæ coniugis meminit, quare ad alterius vxoris acceptionem non est referenda. Secus vero, si post ambas poneretur, vt si quis diceret: Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, excepta causa fornicationis, tunc enim ad vtrumque esset referenda.

VIII. Imo, Accipe, quod, quando Jesuitæ conuincuntur communi vsu vocabulorum, tum inducunt nouum aliquem ex Vtopia Japonica, quo imponant stupidioribus. Enimuero, vnde hoc axioma? à quo autore lex est? Nam vt Loiolæ mancipio permittamus de suo leges ferre, & quidem, ex postfacto, quod ius, fasque sinat? Næ, si par pari liceat referre. Sed taceo. Nobis religiosior est affectus. Deinde, dico, orationis partes poni, vel ἐκ παραλλήλου, vel ὑπαλλήλως. Has subiici alias aliis, illas minime. Vt, ad Ephes.4. *Omnis amaritudo, & excandescentia, & ira, & clamor, & maledicentia tollatur ex vobis.* Hæc varia sunt membra παράλληλα, quæ ex æquo orationem componunt, ita vt singulis vnum idemque prædicatum conueniat. Prioris ad Corinth.7. *Si acceperis vxorem, non peccasti.* Membra hæc subordinata sunt, quia prius supponendum est, vt constet posterioris sensus. Non enim dicitur absolute, *non peccasti*, sed cum conditione, *si vxorem duxeris.*

IX. Hoc posito, legem a Salmerone latam dico, in partibus ἐκ παραλλήλου, non esse vniuersalem, in reliquis esse falsam, imo impossibilem. In illis enim, neque semper vnum verbum additum alterutri parti, siue præcedenti, siue sequenti, referendum ad vtrumque, & esse tamen aliquando commune. Ad Ephes.5. *Hoc nostis, nullum scortatorem, aut impurum, aut auarum, qui est idololatra, habere hæreditatem in regno Christi & Dei.* Hic verum, τὸ Idololatra additum, membro sequenti, non referri ad præcedentia. Ad Corinth.1. *Paulus, vocatione Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Sosthenes frater.* Ad Sosthenem, in posteriori membro, non pertinet Apostolus Iesu Christi, sed ad solum Paulum in priore. Nunc contra. Ioan.17. *Vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Nam solus verus Deus, æque ad Christum pertinet, in posteriore membro, & ad Patrem in priore.

X. Iam vero, si partes fuerint ὑπάλληλαι, omnino necesse est, quæcunque verba tribuuntur parti suppositæ, siue ex primo loco sit, siue secundo, pertinere ad vtramque, & hoc si non fit, orationem reddi ridiculam, ineptam, absurdam, & si quid durius dici potest. Ad Roman.7. *Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi, si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri.* Supponitur mulier ὕπανδρος: & est primum membrum, alterum esto, *Si mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri.* Dico in hoc posteriore non tantum subaudiendum vocabulum γυνὴ, sed etiam alterum, ὕπανδρος. *quæ sub viro est.* Prioris ad Corinth.5. *Si quis, cum frater nominetur, sit scortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuitiator, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi ne edatis quidem.* In priore membro sunt omne genus peccatores, cum hac conditione, si fratres nominentur. Dico hanc conditionem pertinere ad secundum membrum, *cum eiusmodi ne edatis quidem*: non enim iubere Apostolum, vt omnino non edamus cum idololatris, quicunque tandem hi sint, sed cum idololatris, qui nominantur fratres, & hanc esse Apostoli mentem res ipsa docet, neq; puto à quoquam contradici.

XI. Quare quæ à Salmerone lex proponitur, non est lex, sed portentum legis, cuiusmodi multa portenta fert non iam Africa, sed Africa deterior Papismus. Porro nostri huius loci partes cuiusmodi sunt? παράλληλαι, an vero ὑπάλληλαι? Facile iudicium. Nam quæ sunt primi ordinis, eæ per se, & seorsim à reliquis veram sententiam conficiunt: at non item reliquæ. Non enim, vt verum est, scortatores, etiam si non sint auari, nullam habituros hæreditatem in regno Chrsti, sic verū, non esse comedendum cum scortatoribus, etiamsi fratres non sint. Itaque in hoc de quo agimus loco, partes oportet esse ὑπαλλήλας: non enim loquitur Christus de vxore ducenda absolute, sed propter diuortium. Quare necesse est, quæ de diuortio dicuntur, repeti in secunda parte, quæ agit de ducenda vxore, vt conueniat exceptio non tantum dimissioni, quod vult Salmero, sed etiam alteris nuptiis, & sensus sit, qui priorem vxorem dimittit, nisi causa fornicationis, & alteram ducit, nisi illa dimissa propter causam fornicationis, mœchatur.

XII. Sed, ait, vocabulum illud pertinens ad prius membrum, iam produxit effectum suum. Mirum Sophistam! Ita esto sane, sed, ergo non est repetendum in secundo. Imo, inquam, ipse ille effectus repetendus in secundo membro, itaque etiam vocabulum, à quo is effectus productus est. Bouem furto ablatum si quis occiderit, quintuplum reddito. Quis hic neget effectum vocabuli, quo significetur furtum, productum esse in ea parte, quæ dicit, Bouem ablatum furto? Ergone, furti nulla habenda ratio, in restituendo quintuplo? Imo sic absolute præscriberetur, quicunque bouem abstulerit, quintuplum luito, quæ lex est tyrannica, potest enim quis bouem auferre suum, & qui suum aufert, non tenetur luere.

XIII. At cap.5. Matthæus non meminit vxoris ducendæ, sed tantum dimittendæ prioris, & tamen meminit exceptionis. Fateor, inquam: Quid tum autem? Ergone exceptio ad vxorem ducendam nihil pertinet? aut hoc concedat quisquam sanus? Imo pertinet, inquam, quia non agitur de altera vxore ducenda simpliciter, sed ex hypothesi prioris dimissæ, vt dixi. Tum autem, etsi nulla mentio secundarum nuptiarum mariti, tamen fit vxoris, neq; enim mœchatur vxor, quæ dimittitur, si maneat innupta. Cum ergo dixit Matthæus, *facit eam mœchari*, secundas huius nuptias intellexit. Itaque res eodem redit, ac si dictum, Si dimiserit nisi causa fornicationis, & hæc nupserit viro, hæc mœchatur.

XIV. Rursus Salmero, Accipe. Quoties exceptio, vel dictio aliqua ponitur inter duo contraria, si conuenit primo, non potest conuenire secundo, quia produceret effectus cōtrarios, & inter se pugnantes. Cum ergo exceptio fornicationis conueniat dimissioni, & dimittere vxorem, & accipere aliam vxorem, sint quasi contraria, sequitur, quod si exceptio quadrat, primo, non potest quadrare secundo, ne operetur contraria, & diuersa.

XV. Imo, Accipe: Quoties inter duo contraria, Veritatem & mendacium conflictantur Jesuitæ, tum aperta impudentia sibi rimam faciunt, qua elabantur, aut certe elabi videantur. Sed illa vnde, aut à quo lex fuit? Aut quorsum illud, inter duo contraria? Quis audiuit aliquando exceptionem positam inter duo contraria? Quod genus orationis id patitur? Deinde, si quod patitur, cur non generalius? Non enim certe magis absurdum ab eadem dictione contraria esse effecta, si interponatur, quam si, aut præponatur, aut postponatur. Leue peccatum tamen, & Papistæ in primis veniale. Sed in argumento longe grauius, θέσει ponit contraria, ἀποδόσει vero, non contraria, sed quasi contraria, magno interuallo. Quanquam hoc ipsum falsum, poni aut contraria, aut quasi contraria. Nam quis dixit vnquam contraria, quæ diuersum respectum habent? Dimittere vxorem, & eandem ducere, contraria fatebuntur omnes, sed vnam dimittere, & aliam ducere, nemo sanus.

XVI. Et hoc dissimulemus, si placet, iusto æquiores in Jesuitas. Illud cuiusmodi est? Exceptionem conuenire primo, non quadrare secundo? Quid? Adeon' fuit ille παράφρων, vt existimarit quemquam Christi verba sic interpretari: Quicunque dimiserit, excepta fornicatione, & aliam duxerit excepta fornicatione? Hoc quisquam somniare? Hoc quisquam potuit in animum inducere? O Jesuitæ! quanto vobis facilius luctari cum laruis, quam cum cordatis viris disputare! Sanus sic resoluat: Si quis vxorem dimiserit, nisi fornicantem: & aliam duxerit, nisi priore dimissa propter fornicationem.

XVII. Pererius: Si sensus sit vtrumque licere, nempe, & vxorem dimittere, & aliam ducere, colligi posset, non esse prohibitum à Christo, quauis alia de causa, præter fornicationem, dimittere vxorem, dummodo, nec vir dimittens, nec vxor dimissa ad alias transeat nuptias, quod falsum profecto esse constat.

XVIII. Falsum profecto, inquimus & nos, qui neque religionis prætextu separationem thori probare possumus. Sed & falsum Pererij antecedens. Quis enim dixit, sensum esse licere, & vxorem dimittere, & aliam ducere? Nemo, qui verbis Christi religiosus hæserit, quæ disertam continent exceptionem, nisi propter fornicationem. At hæc facit, vt non significetur licere, vxorem dimittere, sed tantum dimittere propter fornicationem. Soletne perinde Jesuitis esse τὸ ἁπλῶς, & τὸ κατά τι? Solentne Jesuitæ ita argumentari? Licet propter fornicationem, ergo etiam propter aliam quancumque causam? Mirum artificium. Quanquam hoc ipsum, Licet propter fornicationem, dilutius est. Quod potius dici debuit, non licere nisi ob fornicationem, siue, licere ob solam fornicationem. Itaque Pererius non disputator est, sed præstigiator.

XIX. Atque hactenus interpretatio, nunc consequentiam examinemus. Nos igitur concludebamus: Si mœchatur, qui, nisi repudiata priore vxore ob adulterium, nouam ducit: Ergo, qui repudiata priore vxore ob adulterium, nouam duxerit, non mœchatur. Nam exceptionis vis est gemina, Vna vt regulam firmet, in iis, quæ non excipiuntur, altera, vt contrarium supponat in iis, quæ excipiuntur, vt hic verum, mœchari quicunque repudiata priore casta aliam duxerit: Et non mœchari, qui repudiata priore adultera, aliam duxerit.

XX. Exempla probant infinita. Prioris ad Corinth.1. *Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizauerim, nisi Crispum & Caium.* Inde Baronius anni quinquagesimi secundi §. 21. *Baptizauit Paulus Corinthi dictum Crispum, necnon Caium.* Justinianus, *Hos enim paucos, me baptismo abluisse non inficior.* Numer.14. *Non intrabitis terram, super quam leuaui manum meam, vt habitare vos facerem, præter Caleb filium Iephone, & Iosue filium Nun.* Hinc Augustinus de Tempore sermone 102. *De sexcentis millibus duo tantum terram repromissionis ingressi sunt.* Genes.9. *Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia: Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis.* Tertullianus de Jeiuniis cap.4. *Hoc ipso, quod eam solam carnem esui eximit, cuius anima non per sanguinem effunditur, omnis reliquæ carnis vsum concessisse manifestum est.* Marc.9. *Hoc genus* dæmoniorum, *non potest exire, nisi oratione & ieiunio.* Athanasius de Virginitate, πᾶς ὁ ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου ὀχλούμενος, ἐὰν ἀκούσῃ καὶ χρήσηται τῷ φαρμάκῳ τούτῳ, λέγω δὲ τῇ νηστείᾳ, εὐθὺς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν στενοχωρούμενον ἀναχωρεῖ, *Quisquis igitur*

ab im-

ab immundo spiritu vexatur, si attendat, & vtatur hoc remedio ieiunio, inquam, statim spiritus nequam præ angustia abscedet. Huius generis sunt μυρία ἄλλα.

XXI. Et tamen Bellarminus negat sequi hanc à contrario conclusionem. Vel enim intelligi Christi verba, Qui dimiserit vxorem extra causam fornicationis, mœchatur, & mœchatur aliam ducendo, id est, bis mœchatur, & quia facit illam mœchari dimittendo, & quia ipse mœchatur accipiendo aliam. Vel aliter: Qui vxorem dimiserit, quod non licet, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Vtrouis modo conclusionem esse, vel: Ergo, qui propter fornicationem dimittit vxorem, & aliam ducit, non mœchatur bis, sed tantum semel, id est, non mœchatur dimittendo, sed aliam accipiendo. Vel, Ergo, qui propter fornicationem dimittit vxorem, & aliam ducit, non peccat dimittendo, sed solum mœchatur aliam ducendo.

XXII. Sed nos facile videmus, si Sophistis liceat pro arbitrio interpretari, licere etiam pro arbitrio, & suas conclusiones educere, quantumuis falsas, & alienas disturbare, quantumuis veras. At nos de posteriore diximus satis. De priore non est aliud iudicium, quia in secundo membro omittit exceptionem, quam non debuit. Quanquam alio etiam nomine ridicula est, quod ponat eum mœchari, qui priorem dimittat, etiam si posteriorem nullam ducat. Nam, quod ex 5. Matthæi repetitur, facit eam mœchari, quam est indignum sanis viris. Quis enim non percipit, eam intelligi, quæ dimissa nubat? Patet ex secundo membro, *Et eum, qui dimissam duxerit, mœchari.* Et res ipsa clamat: nam si hæc repudiata non propter fornicationem, non nubat denuo; qui ratio ferat accusari fornicationis? Hoc ergo cum sit, diciturus, qui dimisit, hanc facere fornicari: At, quia ipse non dicitur aliam ducere, ne dicitur quidem fornicari. Capite autem 19. supponitur idem post dimissionem, aliam ducere, itaque dicitur fornicari.

XXIII. Salmero eandem consequentiam impugnat aliter. In forma argumentandi, fallacia est consequentis: quæ tunc committitur, cum ab opposito antecedentis, oppositum consequentis deducitur. Vt si quis argumentum nectat: Si homo est, animal est, sed homo non est, ergo nec animal est. Vel, si fumus est, ignis est, sed fumus non est, ergo ignis non est. Ita hic, Excepta causa fornicationis, non licet dimittere vxorem, ergo non excepta licet dimittere. Et habet instantias in simili modo loquendi, vt, Interficiens vxorem non fornicantem, peccat, ergo adulteram occidens non peccat.

XXIV. Sed negatur esse fallacia consequentis. Et vero longe diuersi sunt generis exempla, quæ pro similibus inducuntur, non iam per fallaciam consequentis, sed aperta impostura. Nam hoc genus exceptionum, non simplex est modificatio, vt loquuntur in scholis, sed est de rebus diuersis eiusdem attributi affirmatio & negatio. Exempli gratia. Matthæi 11. *Nemo nouit Filium, nisi Pater, neque Patrem quisquam nouit, nisi Filius.* Hic vero non significatur tantum pars affirmans de Patre & Filio, quasi dictum, Pater nouit Filium: Patrem nouit Filius, sed vna eademque opera definitur, non nosse Filium, quicunque non sit pater. Et 17. *Hoc genus dæmoniorum non egreditur, nisi per precationem, & ieiunium.* Et 14. *De die illa & hora, nemo scit, ne Angeli quidem cœlorum, nisi solus Pater.*

XXV. Quod cum ita sit, frustra negatur consequentia, quamuis reuera non tam sit consequentia, quæ ex alio aliud eruit, quam diserta positi axiomatis expressio. Vt tamen demus esse consequentiam, quis tam est inexpertus rerum, vt nesciat esse vsitatissimam? Ioan. 3. *Nemo potest hæc signa edere, quæ tu edis, nisi Deus sit cum eo.* Argumentatio erat Nicodemi, quæ non erat à bono cerebro, si non valuit hæc à contrario consequentia, quam impugnant aduersarij. Ergo quicunque ea signa facit, Deus est cum eo. Simile Ioan. 9. *Nisi esset hic à Deo, non posset tale quicquam facere.*

XXVI. Et vero manifesta est Salmeronis præuaricatio, exemplorumq; adeo τοῖς περιεργίοις. Nam, vt verissimum concedimus, non sequi, Interficiens vxorem non fornicantem, peccat, ergo interficiens fornicantem non peccat: Ita cōstantissime negamus, vllum vnquam sani hominem cerebri dicturum, Omnis occidens vxorem, nisi fornicantem, peccat: quæ tamen forma est axiomatis, de quo nunc disputatur.

XXVII. Lindano & Latomo satis fuit Augustini solutio, quod Christus voluerit hic maius adulterij genus damnare, non generaliter omne. Magis enim adulterium esse, quis negat, vxore non fornicante, alteram ducere, quam si fornicantem quisquam dimiserit, & tunc alteram duxerit? Non, quia istud etiam adulterium non est, sed, quia minus est.

XXVII. Sed hoc commentum, ne in Augustino quidem probare potuit Salmero, *Addit præterea diuus Augustinus aliam solutionem, exceptam causam fuisse fornicationis, in qua mœchia, præ illa, quæ est extra dictum casum, non est vocanda mœchia. Sed dura profecto explicatio videri posset, quia Dominus occasionem dedisset existimandi non esse mœchiam, si quis in causa fornicationis aliam acciperet vxorem, maxime cum exceptio sine comparatione negandi vim habeat.* Ignoscat Lindanus, ignoscat Latomus, nobis non minus est animi, quam Salmeroni, vt ne Augustino hæreamus, plus etiam iuris. Nam Salmero, suas tantum ne vites cæderet, cauere voluit, nobis maior cura veritatis. Nusquam Spiritus Sanctus peccatum minus, negare solet esse peccatum. At hic diserte, non mœchatur, longe aliter, quam si, *minus mœchatur.*

XXIX. Itaque frustra Latomus prouocat ad sensum communem, quasi is dictet manifesto, minus adulterium esse, si quis alteram ducat, priore nō fornicante, quam si fornicante. Et tamen nimia hæc confidentia est. Negant enim omnes sani, vllum esse adulterium, si quis alteram ducat, priore legitime repudiata. Imo, negat ipse Christus totidem verbis: Quisquis aliam ducit, nisi propter fornicationem, mœchatur. Nam, teste Salmerone, Exceptio negandi vim habet.

XXX. Superest alia solutio: Christum loqui de separatione thori, non solutione vinculi. Et probant his argumentis. Salmero. Quia si intelligas de dimissione ad vinculum, frustra & superflue additum fuisset, *Et aliam duxerit,* quia hoc inclusum erat in tali dimissione, posse aliam ducere. Rursus. Confirmat id verbum Domini apud Marcum, *Adulterium committit super eam,* vel aduersus eam, id est, in iniuriam illius. Non ergo dimissum est, vel solutum vinculum viri sui antiqui secum, sed adhuc perseuerat. Turrianus. Vir, dimittens vxorem ob fornicationem, domo tantum illam excludit, id quod verbum ipsum Græcum ἀπολύειν, quo Scriptura vsa est, vulgari consuetudine sermonis Græcæ significat, vt à Veteribus linguæ Græcæ magistris notatum reper̄, pro quo vsus est Paulus verbo ἀφιέναι: non autem soluit iugum matrimonij, id quod verbum λύειν significat, quo idem Apostolus in hac significatione vtitur, cum ait, alligatus es vxori, noli quærere solutionem, non dixit ἀπόλυσιν, id est, dimissionem, sciebat enim licere dimittere propter fornicationem, sed dixit, noli quærere λύσιν, id est, solutionem.

XXXI. Nos contra, solutionem thori, seorsim à solutione vinculi, nouitium esse, & sophisticum inuentum, eorum, quibus cura est sepiæ atramento veritatem obscurare. Enimuero, cur superflua additio? Non enim idem est, dimittere priorem, & aliam ducere, cur non enim possit, illa dimissa, viduam vitam colere? Sed habet inclusum posse ducere. Ita omnino est, inquam: at Christus de potentia nō loquitur, sed de actu: adulterium autem non est potentia, sed actus. Itaque ridiculum fuisset dicere, qui dimittit vxorem, & potest aliam ducere, mœchatur.

XXXII. Concedo, si mœchetur aduersus vxorem, ergo nō esse solutum vinculum, sed nego etiam solutum thorū. Ratio manifesta, quia hoc à Christo dictum de eo qui repudiat non adulteram, sed contra adulteram repudiatam mœchari maritum, nunquam dixit Christus, soli somniarunt Papistæ, quibus rara sunt somnia, non à febri sophistica.

XXXIII. Dignus vero Turrianus, qui ex peragrata Græcia deferret ad nos meros Atticismos. Nam quis non miretur acumen distinguendi inter λύειν & ἀπολύειν? Illud, inquit, soluere est, hoc dimittere, & hoc tantum acumen habere, profitetur à veteribus Græciæ magistris, Credite, non solet enim mentiri vir bonus. Et puto sic Josephus, quum esset iustus, voluit λάθρα ἀπολῦσαι, Mariam, nō quoad vinculum, sed tantum quoad thorum. Sic cum legimus, Matthæi 5. Dictum est, ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, *Quisquis dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij.* Et decimo nono, *Moses pro duritia cordis vestri permisit vobis* ἀπολῦσαι *dimittere vxores vestras,* nihil id ad vinculum pertinebat, sed tantum ad thorum. Imo Pharisæi interrogantes, tentantesque Christum, iam docti non soluendum vinculum, sed tantum separandum thorum, caute, *Licetne,* inquiunt, *homini,* no λῦσαι quod, magno teste Turriano, ad vinculum pertinet, sed ἀπολῦσαι *dimittere vxorem.* Et magnus nugator fuit Syrus Interpres, qui cum ἀπολῦσαι vertisset Matthæi 19. דישרא, ab eadem origine 1. ad Corinth. 7. λύσιν reddidit שׁרא. Qui si vnquam incideret in Turriani manus, daret grauissimas pœnas, qui tam stupide neglexit vocularum λύειν, & ἀπολύειν, πολὺ τὸ διάφορον. Ne Tranquillus quidem linguæ Latinæ satis peritus, qui in Cæsare, *Dimissa Cossutia, Corneliā duxit.* Cum tamen, grauissimo autore Turriano, dimissio non pertineat ad vinculum, sed dissolutio. Imo Salmero inconsideratus, qui tract. 39. Tom. 5. dicat iis verbis, *Dictum est, quicunq; dimiserit vxorem suam,* agi de dimissione quantum ad vinculum, & tam viro quam vxori licuisse nouas nuptias inire.

XXXIV. Ego putabam dici potius eodem sensu & λύειν & ἀπολύειν: sed illud de nuptiis, hoc de coniugibus, vt λύσις sit γάμου, non autem τῆς γαμετῆς: contra ἀπόλυσις non γάμου, sed γαμετῆς. Justiniani nouella est 117. περὶ διαφόρων κεφαλαίων, καὶ λύσεως γάμου. Ibi Imperator, εἴ ποτε inquit, τὸν μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς γάμον λυθῆναι συμβαίη: *Si quod inter virum & vxorem est coniugium solui contigerit,* οὐδὲ παρ' αἰτίαν τῆς μητρὸς δείκνυται λελύσθαι τὸν γάμον. *Si præter crimen matris, probatur solutum esse coniugium.* Et de solutione ob religionem, μετὰ τὸ διὰ σωφροσύνην ἐκ συναινέσεως τὸν γάμον λυθῆναι, *Post solutas mutuo consensu propter continentiam nuptias.* Dionysius Halicarnassæus lib. 2. ὁμολογεῖται γὰρ ἐν ἔτεσιν εἴκοσι καὶ πεντακοσίοις μηδεὶς ἐν Ῥώμῃ διαλυθῆναι γάμος· κατὰ δὲ τὴν ἑβδόμην ἐπὶ ταῖς τριάκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάδα πρῶτος ἀπολῦσαι λέγεται τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Σπόριος Καρβίλιος: *Constat intra annos quingentos & viginti, nullum coniugium solutum fuisse, sed circa centesimam trigesimam septimam Olympiadum, primum Spurium Caruilium repudiasse vxorem.* Quomodo etiam in Euangelio nunquam ἀπολύειν γάμον. sed ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς. Quid multis? Apud Diodorum Siculum lib. 12. δεύτερος δὲ διωρθώθη νόμος, ὁ διδοὺς ἐξουσίαν τῇ γυναικὶ ἀπολύειν τὸν ἄνδρα καὶ συνοικεῖν ᾧ ἂν βούληται. *Secunda lex emendata, quæ potestatem faciebat vxori repudiare virum, & cui vellet nubere.* Censen' hoc loco ἀπολύειν dici tantum de thoro, non etiam de vinculo? Sed nimirum dij sunt Jesuitæ, & pro arbitrio verum statuunt ac destituunt.

XXXV. Concedo tamen interdum etiam τὸ ἀπολύειν dici de ipso matrimonio. Vtrum frequens sit, non facile dixerim: vnum tamen exemplum habeo Josephi Archæologias lib. 15. cap. 11 | συνέβη τὴν Σαλώμην στασιάσαι πρὸς Κοστόβαρον. Πέμπει μετὰ ταῦτα αὐτῷ γραμμάτιον ἀπολυομένη τὸν γάμον: *Accidit inter Salomonem rixas esse, & Costobarum. Illa statim mittit literas, nuntians dissolutionem matrimonij.* Alij dicerent potius λυομένη τὸν γάμον. Sed quid ad nos? Non enim ad thorum duntaxat pertinuit, sed omnino ad vinculum.

XXXVI. Salmero habet aliud argumentum. Sicut, inquit, legem strictiorē, quam erat Vetus, ferebat, ita strictiori verbi significatione est vsus, & se verbi dimittendi significatu vti satis ostendit, dum dixit, & qui dimissam duxerit adulterat, quia nō esset vere adulterium, nisi vxor dimissa esset prioris viri vxor. Ergo dimissam tantum vocat illam, quæ à thoro separata est.

XXXVII. Non tamen facile apparet, vtrum velit hanc propriā esse eius verbi significationē, quod volebat Turrianus, an vero peculiariter Christum vsum verbo latiore, in sensum strictiorem. Hoc ille viderit. Sed nos fatemur, non futurum adulterium, si dimissa non remaneat dimittentis vxor. Sed iubemus aduertere, mœchari dictum, non eum qui dimittit, quocumq; modo dimittat, sed, qui dimittit absq; fornicatione. Dicat ergo nobis volentib. Salmero, dimissam manere dimittentis vxorem, nisi sit ob fornicationē, sed meminerit inde confici, dimissam ob fornicationem non manere vxorem dimittentis. Ideoq; ἀπολύειν, significare separationem vinculi.

XXXVIII. Quod etiam conficitur his argumentis. Primo, quia Christus respondet Pharisæis inquirentibus de diuortio, quod apud eos nullum erat, nisi vinculi. Itaque, aut Christus respondit ad eorum mentem, & idem diuortium intellexit, aut illusit periculosa homonymia, siue, vt vocant Jesuitæ, mentali æquiuocatione, quod est non tantum absurdum, sed etiam blasphemum. Deinde: Si de thoro tantum sermo, ridicula esset exceptio fornicationis, quia ne propter fornicationem quidem, liceret alteram ducere. Quia ipsa Papistarum doctrina sufficit argumentum tertium, cum docent ob alias causas posse thorum solui, vnde falsum esset enunciatum, non licere dimittere vxorem, nisi propter fornicationem, quia licet, exempli gratia, propter votum ex consensu.

XXXIX. Re-

XXXIX. Respondent ad primum, Pererius: Duplicem fuisse Iudæorum in dimittendis vxoribus consuetudinem, & vtramque malam, & quod dimitterent ob quamcunque causam, & quod iis dimissis alias ducerent. Vtramque damnari à Domino, & corrigi. Primam per hæc verba, *Qui dimiserit, nisi ob fornicationem, mœchatur*, alteram per ista, *Et qui dimissam duxerit, mœchatur*. Bellarminus: Illud, *nisi ob fornicationem*, vel exceptiue dici, vel negatiue, si exceptiue, negat consequentiam. Nam, quia in dimissione perfecta duo contineantur, dimissio vnius, & potestas ducendi aliam: Dominum hæc separasse, & dimissionem concessisse cum exceptione fornicationis, alteram vero omnino sustulisse. Sin autem negatiue, concedit loquutum Christum de dimissione, quoad vinculum, sed non concessisse dimissionem hanc in causa fornicationis. Negasse enim licitam sine causa fornicationis: at non dixisse licitam, si adsit fornicatio.

XL. Sed Pererius quidem nugatur, neque soluitur argumentum. Nugatur, cum tanquam duo distinguit, quæ non erant, nisi vnum. Etenim omnis prioris matrimonij dissolutio, eo ipso, quod dissolutio erat, inferebat potentiam secundarum nuptiarum, quomodo ipsi Papistæ concedunt in diuortiis infidelium. Et omnis libertas id habet, vt à domino abstrahat, & potentiam inducat oppositam priori seruituti. Deinde nulla solutio est: Nam manet quæstio, quo sensu repudium, siue ἀπολύειν nominetur: Pharisæi quærebant, liceretne dissoluere? Christus respondit: Non licere, nisi propter fornicationem. Vel falso, vel ἀ ἀφ' ἑαυτοῦ: nisi potius veteratores sint Papistæ. Si enim cum Papistis solutionem intellexit solius thori, non ita interrogabant Iudæi, & Christus abusus est eodem vocabulo in alium sensum, iis non monitis, quod Sophistarum est. Sin autem intellexit cum Iudæis, falsum necesse est dixisse, iudicibus Papistis. Itaque Pererius non soluit.

XLI. An igitur Bellarminus? Nos vero negatiuam illam interpretationem iam explosimus: & ostendimus, non tantum significari, non licere dimittere sine causa fornicationis, sed etiam licere propter fornicationem. Atque adeo nunquam quenquam bene sanum sic loquutum esse. Non licet sine fornicatione, vt fornicatione posita, licere non crederet. Restat ergo sensus exceptiuus. Sed hic incidit in solutionem Pererij, itaque non aliter iudicandus. Et vero Alphonsus de Castro homonymiam non potuit negare, *Iudæis Christus loquens, cum abiicere vellet libellum repudij, qui in veteri lege erat præceptus, vsus est verbo dimissionis iuxta sensum, in quo Iudæi capere solebant, cum autem post abrogatum repudium veteris legis, statuit diuortium iuxta legem Euangelicam, non vtitur illo verbo, vt significet dimissionem quoad vinculum, sed solum quoad thorum.* Quæ ipsissima est mentalis æquiuocatio tantopere Iesuitis probata, vt interroganti, an hac fur transierit, responderi possit, non transisse hac, ita vt cum ille de via interroget, tu de manica respondeas.

XLII. Ad secundum Bellarminus: Dominum respondisse Pharisæis, qui venerant tentatum, præcise ad interrogata. Quæsisse hos, an liceret dimittere quacunque causa, quoad vinculum, illum respondisse, non licere quacunque ex causa, quia non liceat dimittere non fornicariam, & aliam ducere, id quod tam perspicue verum erat, vt nullo modo negari posset. Vtrum autem liceat dimittere fornicariam, quoad vinculum, & aliam ducere, aperte dicere noluisse, quia altius, quam vt ab eis capi posset, & quanquam facile intelligendum ex iis, quæ dicta erant de prima institutione matrimonij, tamen voluisse, vt colligerent à seipsis potius.

XLIII. Varie peccatur: Primo, Christum respondisse, non licere dimitti non fornicariam, falsum, respondit enim, non licere dimitti, nisi fornicariam, magno discrimine, quia, si illud dixisset, non posset inferri, licere fornicariam dimitti, sed, qui hoc dixit, necessario ponit licere. Itaque non potuit argumento Bellarminus satisfacere, nisi pro mente Christi, suam mentem substitueret. Secundo: Falsum, illam mentem tam perspicue veram esse, vt contradici non potuerit: nam contra Iudæi, aliter erant edocti, & quotidie vsurpabant, atque adeo contradicentes obiecerunt Mosen, qui permiserat, non fornicariam dimitti, & ea dimissa aliam ducere. Tertio, falsum, non aperte definisse, vtrum liceret fornicariam dimittere, quoad vinculum. Nam docuit aperte licere λύειν, quod est dimittere, quoad vinculum, vt probauimus. Quarto, ex institutione coniugij, nec minus negatur dimissio quoad thorum, quam quoad vinculum, & æque concluditur dimissio, quoad vinculum, quam quoad thorum, vtraque enim contra naturam coniugij, & quidem ex doctrina Papistarum, dimissio thori: nam illi de copula carnali intelligunt, *Erunt duo in carne vna.*

XLIV. Sed hoc quartum parum refert, inquit Bellarminus: nam sufficit testimonium ex Matth. 5. Quasi ex Matt. 5. magis eruas dimissionem thori, quam ex 19. En fidem! En pudorem! En religionem!

XLV. Ad tertium, Pererius: Licet nonnullæ sint aliæ præter fornicationem causæ soluendi coniugium, quantum ad thorum, illæ tamen generales sunt & communes aliis. Causa vero ducta ex fornicatione, seu adulterio alterius coniugis, propria est matrimonij, vt quæ per se, & proprie aduersetur matrimonio.

XLVI. Atqui primo, quomodo aliæ communes? Obscure enim hoc dictum. Nam si hoc sensu, quod alia etiam vincula dissoluant, cur magis communes quam fornicatio? Nam hæc in iis est, quibus communionis Christianæ vinculum solui vult Paulus, prioris ad Corinthios quinto. Secundo, cur hæc peculiariter contra naturam coniugij? Aut cur non etiam odium? Cum Paulus dicat ad Ephesios quinto, *Nullus vnquam suam ipsius carnem odio habuit.* Et tamen propter odium non datur solutio. Tertio, non satisfit argumento. Non enim quæritur, vtrum aliæ sint causæ, vel propriæ, vel communes, sed vtrum aliæ fuerint excludendæ. Et constat non fuisse excludendas, nisi falsa sit Papistarum sententia. Porro Christus non dixit, licere ob causam fornicationis dimittere, tum enim videri poterat non excludere reliquas: sed dixerit, non licere dimittere, nisi ob fornicationem, qua phrasi penitus excluduntur reliquæ causæ, quicquid garriant Sophistæ.

***

CAP. XVIII.

Veterum testimonia.

I. QVid Patres? Origenes tractat. 7. in Matth. *Scio quosdam, qui præsunt Ecclesiis, extra Scripturam permisisse aliquam nubere, viro priori viuente; & contra Scripturam quidem fecerunt, dicentem, Mulier ligata est, quanto tempore viuit vir eius. Item, viuente viro, adultera vocabitur, si facta fuerit alterl viro. Non tamen omnino sine causa hoc permiserunt, forsitan enim propter huiusmodi infirmitatem incontinentium hominum, peiorum comparatione, quæ mala sunt permiserunt, aduersus ea, quæ ab initio fuerunt scripta. Dico autem vobis, quoniam quicunq; dimiserit vxorem suam, nisi ob causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur.*

II. Sed hunc locum sibi Papistæ vendicant, quia eorum Episcoporum Origenes factum improbet. Ego vero non putem, quicquam certi statui posse. Non enim constat, quid sit, aut quomodo factum. Potuerunt enim ij, quibus permissæ sunt secundæ nuptiæ, priores coniuges dimittere castas, potuerunt adulteras. Si castas, merito reprehensi sunt Episcopi ab Origene, sin adulteras, immerito. Et quidem ex serie verborum existimarim castas fuisse dimissas. Non tantum, quia factum damnauit Origenes, sed etiam, quia hoc exemplum tum temporis propositum, cum de exceptione fornicationis nihil esset actum, sed cum Christus proposuisset naturam matrimonij. Sed esto tamen res in medio.

III. Lactantius Epitomes cap. 8. *Sicut fœmina castitatis vinculis obligata est, & ne aliud concupiscat, ita vir eadem lege teneatur, qua Deus & viro vxorem vnius corporis compage solidauit. Ideo præcipit non dimitti vxorem, nisi crimine adulterij deuictam, & (lego, vt) nunquam coniugalis fœderis vinculum, nisi ruperit, resoluatur.* Institut. 6. cap. 23. *Adulterum esse, qui à marito dimissam duxerit, & eum, qui præter crimen adulterij vxorem dimiserit, vt alteram ducat.*

IV. Salmero in posteriori loco exceptionem adulterij vult referri tantum addimissionem, & prohiberi absolute, alteram duci. Priorem vero recte exponi, si dicatur vinculum fœderis coniugalis rumpi, quando fides pacta & promissa frangitur, & violatur, per quam violationem fiat, vt corpus innocentis, non sit illi amplius obnoxium. Nihil tamen decerni, an, adultera dimissa, possit denuo alteri copulari.

V. Sed omnem audaciam superat hæc audacia, quæ discerpit in duas vnam hanc sententiam, *Qui præter crimen adulterij vxorem dimiserit, vt alteram ducat.* Durum erat etiam copulam connexiuam sic distrahere, sed longe durius, causalem hic vsurpatam ludificare. Nam hæc manifeste subalternat partes partibus, vt aliud sit dimittere priorem, & aliam ducere, aliud dimittere priorem, vt aliam ducas. In altero loco, non minus mira sophistice, distinguunt in coniugio thorum, & vinculum, & negant vinculum solui, thorum concedunt, nunc Lactantius pronuntiat coniugalis fœderis vinculum resolui, isti volunt intelligi coniugalis fœderis thorum resolui. At hoc si est, ô boni viri, cur thorum distinguitis, & vinculum? An id vobis iuris Romanus tribit Monarcha, vt cum voletis, thorus sit thorus, vinculum sit vinculum, & rursus cum voletis, thorus sit vinculum, vinculum sit thorus? An vos potius cogit euidentia rei vestram reuocare tam curiosam, tam anxiam distinctionem, ociosam magis, quam speciosam, & nunc fateri nõ solum tum separari thorum, cum resoluitur vinculum, sed etiam, tum solui vinculum, cum separatur thorus? Acquiescimus, neque aliud volumus.

VI. Basilius regula 73. Ὁ πιστὸς ἐν γάμῳ ὢν ἀπὸ γυναικὸς, ἢ γυναῖκα, ἀπὸ ἀνδρὸς χωρίζεσθαι, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ ἀλῷ, ἢ εἰς τὰ θεοσέβειαν κωλύεται: *Non licere coniugatum ab vxore, aut vxorem à viro separari, nisi quis conuictus sit adulterij, vel sit ad pietatem impedimento.* Idem ad Amphilochium Epistolæ 1. Canon. 9. Διὰ δὲ ἀκόλουθον ἔχει τὴν ἐκ φάσιν ἐξίστης, καὶ ἀνδρὸς, καὶ γυναικὸς τὸν τῆς πορνείας αἰτίαν λύσαι γάμους: *Consentaneum erat, vt secundum sententiam Domini, æquabiliter, tam viris, quam mulieribus, fornicationis causa matrimonium dissolueret.* Nota λύσαι γάμους, & memento magnum in eo vocabulo anquisitum mysterium à Turriano.

VII. Salmero respondet, Basilium primo, non dicere, quod liceat innocenti coniugi nouo matrimonio copulari, deinde, in de Virginitate aliter sentire, tertio, in illa ipsa regula addere, non licere vxore dimissa, aliam ducere.

VIII. Sed Basilius disserte dixit, licere à matrimonio discedere. Atqui, vel ipsis Papistis testibus, thorus non est matrimonium, sed vinculum, itaque, etiam separato thoro, pronunciant mulierem esse dimissi vxorem, & virum dimissæ maritum, quæ ne imaginari quidem potuit quisquam, nisi durante matrimonio. Quare, qui discedere permittit à matrimonio, amplius significat, quam discedere à thoro. Atqui, si solutum sit matrimonij vinculum, ne ipsi quidem Papistæ negant, posse nouas iniri nuptias. Alibi autem sensisse

non promptum sit amoliri, si hoc concedatur? De autore scio dubitari inter doctos, & hanc ego litem meam non facio. Certe Sixtus Senensis, Bibliothecæ lib. 4. in Ambrosij operibus numerat, *In omnes Pauli Epistolas libros quatuordecim, breues quidem in verbis, sed sententiarum pondere graues.* Cuiuscunque opus sit, parum interest, dummodo senserit cum Scriptura. Nec vero ipsi Papistæ nunquam eius vtuntur autoritate. Illud non dissimulandum, iniquiorem esse in sexum fœminarum, atque abire à recto, cum his non vult idem licere. Ambrosium contra sentire, falsum est, nam qui diuortium dissuadet (& dissuadere vidimus) non contradicit asserentibus post legitimum diuortium licere iterum nuptias celebrare.

XIII. Chrysostomus in 1. ad Corinth. homil. 19. causam explicans, quare diuortium permittatur ob fornicationem, non vero ob idololatriam: ὅτι ἐνταῦθα μὲν ἐλπὶς σώζεσθαι τὸν ἀπολλύμενον μέρος διὰ τοῦ γάμου, ἐκεῖ δὲ ὁ γάμος ἤδη διαλέλυται: *Quoniam hic spes reliqua est, posse per coniugium seruari partem pereuntem: ast illic, iam solutum est matrimonium:* πάλιν ἐκεῖ μὲν μετὰ τὴν πορνείαν ὁ ἀνὴρ οὐκ ἔστιν ἀνήρ, ἐνταῦθα δὲ κἂν εἰδωλολατρεύῃ ἡ γυνή, τοῦ ἀνδρὸς τὸ δίκαιον οὐκ ἀπόλλυται, *Præterea illic quidem post fornicationem maritus non est maritus, hic autem mulier licet sit cultrix idolorum, non amittitur ius mariti.* Nota, *solutum est matrimonium, &c, maritus non est maritus.*

XIV. Hilarius in Matthæum canon. 4. *Cum lex libertatem dandi repudij ex libelli autoritate tribuisset, nunc marito fides Euangelica non solum voluntatem pacis indixit: verum etiam reatum coactæ in adulterium vxoris imposuit, si alij ex discessionis necessitate nubendæ, nullam aliam causam desinendi à coniugio præscribens, quam quæ virum prostitutæ vxoris societate pollueret.*

XV. Epiphanius contra Catharos, ἔξεστι δὲ τῷ λαῷ διὰ τὴν ἀσθένειαν διαβαστάζεσθαι, καὶ μὴ δυνηθέντας ἐπὶ τῇ πρώτῃ γαμετῇ στῆναι, δευτέρᾳ μετὰ θάνατον τῆς πρώτης συναφθῆναι· καὶ ὁ μὲν μίαν ἐσχηκὼς ἐν ἐπαίνῳ μείζονι καὶ τιμῇ παρὰ πᾶσιν ἐκκλησιαζομένοις ὑπάρχει. ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι τελευτησάσῃ. (hic insere particulam ὁ alioquin non congruet oratio) ἕνεκέν τινος προφάσεως πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κακῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομένου, συναφθέντα δευτέρᾳ γυναικί, ἢ γυνὴ (potius γυναῖκα) δευτέρῳ ἀνδρί, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεῖος λόγος. οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει, ἀλλὰ διαβαστάζει διὰ τὸ ἀσθενές, οὐχ ἵνα δύο γυναῖκας ἐπὶ τὸ αὐτὸ σχῇ ἔτι περιούσης τῆς μιᾶς, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ἀποσχεθείς, δευτέρᾳ εἰ τύχοι ἐννόμως (sic corrigo quod erat εἰ τύχοιεν νόμῳ) συναφθῆναι. ἐλεεῖ τοῦτον ὁ ἅγιος λόγος, καὶ ἡ ἁγία Θεοῦ ἐκκλησία, μάλιστα εἰ τυγχάνει ὁ τοιοῦτος τὰ ἄλλα εὐλαβής, καὶ κατὰ τὸν νόμον Θεοῦ πολιτευόμενος: *Licet populo propter infirmitatem tolerari, & iis qui non possunt in prima vxore subsistere, secundæ post prioris mortem copulari. Et is quidem qui vnicam habuerit, maiori gloria est apud omnes Ecclesiasticos. Cui autẽ vna illa mortua, vel aliquam ob causam, vt scortationis, adulterij, aut grauis criminis facto diuortio, satis esse non potuit, hunc copulatum secundæ vxori, vel mulierem secundo viro, non culpat verbum Dei, neque exulare iubet ab Ecclesia, aut vita, verum tolerat propter infirmitatem, non vt habeat simul duas vxores adhuc superstite illa vna, sed vt ab vna separatus, secundæ, si contingat, lege copuletur, diuina Scriptura, & Sancta Dei Ecclesia eius miseretur, maxime, si sit in reliquis pius, & secundum legem Dei viuat.*

XVI. Theodoretus Therapeuticon 9. comparans leges Christi legibus Platonis, ὁ μὲν ἀδεῶς καὶ ταῖς ἀλλοτρίαις κοινωνεῖν ἐνομοθέτησε γυναιξί· ὁ δὲ τῆς φύσεως ποιητής, ἐπειδὴ καὶ δημιουργῶν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν ἕνα ἐξ ἀρχῆς ἄνδρα καὶ μίαν γυναῖκα διέπλασε, καὶ τὸ διαλύειν ἀπαγορεύει τὸν γάμον, μίαν δὲ μόνην ἀφορμὴν διαλύσεως ἔδωκε. τὴν ἀληθῶς διασπῶσαν τὴν ζεύγλην. Πᾶς γάρ, φησιν ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι. καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμῶν μοιχᾶται· διὰ δὲ τούτων πάντα φέρειν κελεύει, τὰ τῆς γυναικὸς ἐλαττώματα, κἂν λάλος ᾖ, κἂν μέθυσος ᾖ, κἂν εἰς λοιδορίαν προχειροτάτη. εἰ δὲ τοῦ γάμου παραλύσει τοὺς νόμους καὶ πρὸς ἕτερον ἴδοι, τηνικαῦτα λύειν κελεύει τὴν ζεύγλην: *Ille quidem impune ac licenter alienis vxoribus admisceri instituit. At humanæ naturæ opifex, qui eam ipse effinxit, vnumque ab initio virum mulieremque vnam plasmauit, has dissolui nuptias vetuit. Vnam vero copulæ huius dissoluendæ occasionem proposuit, qua penitus nuptialis distraheretur coniunctio. Inquit enim, Omnis, qui dimittit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterat. Quibus sane verbis cæteræ vxoris vitia æquo animo ferri iubet, seu loquax sit illa, seu temulenta, seu conuitiosa. Sin vero nuptiarum leges transiliat, in aliumq; virum procax intendat, tunc deniq; copulam solui iubet.*

XVII. Græcis omnibus eandem mentem esse testis est mihi Benedictus Iustinianus, commentariis in 7. ad Romanos. *Præterea (quod magis mirandum est) Græcorum consuetudo, etiam nunc in lege Euangelica, propter fœminæ adulterium ita diuortium probat, vt innocenti fas esse putetur secundum inire connubium, quod quidem simpliciter licere plerique canones apud Burcardum indicare videntur.*

XVIII. Concilij Arelatensis primi Canon 10. *De his qui coniuges suas in adulterio deprehundunt, & iidẽ sunt adolescentes fideles, & prohibentur nubere, placuit, vt in quantum potest, consilium eis detur, ne viuentibus vxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.* Hic Salmero consilium pro quauis exhortatione accipi, idque satis insinuari, dum ait, *& prohibentur nubere.* Esto vero, inquam, quælibet exhortatio, dum ne sit lex. Nam hic legem non esse, illa ostendunt, *in quantum potest*, non enim sic solent ferri leges. Illud *prohibentur*, corruptum possit esse, pro quo si reponas *perhibentur*, facili flexu, nihil est obscuri, nisi forte quis malit sensum esse, placere non mollius agi cum iis, vt qui ante prohiberentur nubere, deinceps tantum admoneantur non nubere. Quod non placet, quia constat in aliam potius partem peccatum, ex licentia legum politicarum.

XIX. Concilium Veneticum cap. 2. *Eos quoque, qui relictis vxoribus suis, sicut in Euangelio dicitur, excepta causa fornicationis, siue adulterij probatione, alias duxerint, statuimus à communione similiter arcendos, ne per indulgentiam nostram permissa peccata, alios ad licentiam erroris inuitent.* Salmero negat quicquam determinari in causa probati adulterij. Nimirum illi nesciebant, quomodo exceptionibus vtendum, quæque illarum vis esset. Non meretur hoc somnium sæpius refutari. Interea obserua non dictum, *eos qui excepta causa fornicationis vxores dimiserint, & alias duxerint*, quod Sophistæ in Euangelio arripiebant tanquam ἔνστασιν, vt non tam distinguerent, quam membra distraherent: sed *eos, qui relictis vxoribus, excepta causa fornicationis, alias duxerint*, vnde apparet, non illud tantum, relictis vxoribus, sed illud etiam, excepta fornicationis causa, pertinere ad vtrumque membrum. Et nota id esse, *Sicut in Euangelio dicitur*.

XX. Concilium Triburiense cap. 41. *Si quis legitimam duxerit vxorem, & impediente quacunq; domestica infirmitate vxorium opus non valens implere, frater vero eius, suadente Diabolo adamatus ab ipsa clanculum eam humiliauerit, & violatam reddiderit, omnimodo separentur, & à neutro vlterius eadem mulier contingatur. Igitur coniugium quod erat legitimum, fraterna commaculatione est pollutum, & quod erat licitum, illicitum factum est, vt Hieronymus ait. Mulier duorum fratrum non ascendat thorum, si autem ascenderit, adulterium perpetrabit. Quia vero humana fragilitas procliuis est ad labendum, aliquo modo muniatur ad standum. Iccirco Episcopus, considerata mentis eorum imbecillitate, post pœnitentiam sua institutione peractam, si se continere non possint, legitimo consoletur matrimonio, ne, dum sperantur ad alta subleuari, corruant in cœnum.* Dicendum est, inquit Salmero, vel Concilium errasse, vel post peractam pœnitentiam dispensare, vt possit adulter, cum libuerit, adultera, post mortem viri, ad noua nuptiarum vota transire. Sed peccatum facilius accusare potest Salmero, quam probare. Dispensationem, quo sensu nominat? Nam memini ante à nobis obseruatam dici exceptionem à lege, vel generalem, vel particularem. Si generalem, quid promouet? Nam hoc est, quod volumus, nempe ab ordine eorum, qui post repudium prohibentur nubere, excipi eos, quorum solutum est matrimonium propter adulterium. Sin autem particularem, contradicit Canoni *si quis*, non significat vllum indiuiduæ certæque personæ priuilegium, sed legem pertinentem ad plures.

XXI. Ex Triburiensi Concilio recitat Gratianus, causæ 32. quæst. 7. Canonem, *Si quis cum nouerca sua dormierit, neuter ad coniugium potest peruenire: sed vir eius potest, si vult aliam accipere, si se continere non potest. Similiter si quis cum filiastra sua, vel cum sorore vxoris suæ dormierit, obseruandum est.* Item ex alio quodam Concilio, *Quædam cum fratre sui viri dormiuit, decretum est, vt adulteri nunquam coniugio copulentur. Illi vero, cuius vxor stuprata est, licita coniugio non negentur.*

XXII. Habet idem ex Zacharia Papa, *Concubuisti cum sorore vxoris tuæ? Si fecisti, neutram habeas, & si illa, quæ vxor tua fuerit, conscia sceleris non fuit, si se continere non vult, nubat in Domino cui velit.* Hic Salmero longum texit sermonem de dispensationibus, & concludit Zachariam dispensasse cum vxore huius incestuosi. Sed Salmero diuinat, præter contextum canonis, qui proprie & per se agit de ipso incestuoso, de vxore autem per accidens, tum autem absq; causæ cognitione, quod colligitur ex illo, *si se continere non vult*, quo constat incertum fuisse Zachariam de voluntate mulierculæ. Illud ergo potius verum, pronunciasse Zachariam, quid sibi videretur iuris esse: nempe incestuoso prohibendas in perpetuum nuptias, quod ne Salmero quidem ignorat, multis visum esse æquum statui de sonte: at vxori castæ permittendas.

XXIII. Denique Augustinus, quo nemo disertius aut prolixius aduersam tutatus est sententiam, significauit tamen ipsum sibi non satisfecisse. Retractat. 2. cap. 57. *Scripsi duos libros de coniugiis adulterinis, quantum potui secundum Scripturas, cupiens soluere difficilimam quæstionem, quod, vtrum enodatissime fecerim, nescio, imo vero non me peruenisse ad huius rei perfectionem sentio, quãuis multos sinus eius aperuerim, quod iudicare poterit quisquis intelligenter legit.* De Fide & Operibus cap. 19. *Quisquis vxorem in adulterio deprehensam dimiserit, & aliam duxerit, non videtur æquandus iis, qui excepta causa adulterij dimittunt, & ducunt. Et in ipsis diuinis sententiis ita obscurum est, vtrum & iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit, vt quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur.*

FINIS LIBRI DECIMIOCTAVI.

LIBER DECIMVSNONVS.

De IEIVNIIS.

Caput Primum.

DE IEIVNIO, CALVMNIA PAPISTICA.

PERTRACTATO matrimonio, Ieiunia restant, disputata à nostris, Zuinglio, de delectu ciborum: Caluino, Institutionis lib. 4. cap. 12. Martyre, in Judicum 20. & in 1. ad Corinth. 8. Chemnitio, Examinis Tridentini parte quarta, loco quarto: Petro Molinæo, in Clypeo fidei-sect. 88. Riueto in summa controuersiarum part. 2. quæst. 10. & 11. & 13. 14. 15.

II. Papistis, Lindano: Panopliæ lib. 3. cap. 9. & sequentib. Peresio, de Traditionibus, parte 3. Dauentria, ad Confessionis Augustanæ articulum de Discrimine ciborum: Horantio, locorum communium lib. 5. capitibus à septimo ad vndecimum: Bunderio, Compendij titulo trigesimo quinto: Bailio, Catechismi parte secunda, quæst. 10. & 11. 13. 14. & 15. Polygrano in Assertionibus: Turriano, pro Canonibus libr. 1. cap. 3. & libro 5. cap. 6. & proximis duobus: Arboreo, Theosophiæ libri duodecimi cap. vndecimo, & libri decimi quinti capite tertio: Alphonso de Castro, verbo Cibus, hæresi secunda, & verbo Ieiunium: Bellarmino, de Bonis operibus in particulari libro secundo: Costero, Enchiridij cap. 18. Salmerone, Tom. 4. tractat. 10. & 11. partis 1. Ferrario de Antichristo, cap. 12.

III. Ieiunium est abstinentia eorum, ex quibus nutritur corpus, cibi videlicet, potusque. Quæstiones habet tres, vnam, an pertineat ad religionem, alteram, quomodo celebrandum, tertiam, quæ sit vis ieiunij.

IV. Prior quæstio inquirit, an religionis causa ieiunium debeat, aut possit assumi. Vbi nulla nobis quidem cum Papistis controuersia disputanda, sed purganda calumnia. Mira enim audacia blaterandi. Polygranus, *Nostrates sic æmulantur Spiritum, vt die noctuque nihil clamitent præter carnem: Sic Spiritum volunt esse liberum, vt non sinant vnquam corpus esse sobrium.* Salmero, *Euangelium nouellum, ab hæreticis Germaniæ excogitatum, atque confictum, ab ingluuie & ebrietate, dæmone esum vetitorum suadente, omnino exordium capit. Nam, vt olim primos parentes ad gustatum vetiti fructus suis suasionibus & fraudibus pellexit, atque ad violandum diuinum præceptum impulit, atque pertraxit, haud dissimili ratione equidem hos miseros, & carni deditos hæreticos seduxit atque decepit, ad Ecclesiæque salutares leges contemnendas solicitauit. Verum hoc primis illis parentibus infeliciores existunt, quod illorum oculi peccato admisso aperti sunt, & cognouerunt se esse nudos, istorum vero oculi crapula gulaque clausi sunt, vt peccatum, quo se atque alios misere perdunt, non solum non agnoscant, sed etiam impudentissime atque obstinatissime defendant.* Costerus, *Malignus spiritus, humani generis hostis acerrimus cum sciat nullum esse genus Dæmoniorum, quod non eiiciatur oratione, & ieunio, omnibus viribus contendit Christianos his armis spoliare. Impugnat igitur per hæreticos ieiunium, tanquam rem superstitiosam, Scripturis, diuinæque voluntati repugnantem.* Multa his similia vbique sunt obuia, vt vix sit quisquam eorum, qui, vbi semel in Ieiunij nomen incurrerit, non exoneret in nos atram bilem.

V. Nos vero, præterquam quod obsurduimus ad has calumnias tam frequentes, quomodo qui ad Catadupa Nili habitant, scimus immeritissimo hæc in nos immodestissima conuicia declamari, siue vitam dicas, siue doctrinam spectes. Nam, etsi non possimus singulorum, qui in nostris plebibus sunt, mores defendere, imo cogimur ipsi grauissime accusare, tamen nostræ causæ nullum hinc præiudicium creari, nemo est qui non videat, nisi prorsus odio cæcus. Quando enim vnquam fuit, vt sinceritati doctrinæ responderent plebis mores? Quando fuit, vt non multa sibi sex hominum permiserit, contra modestiam, & temperantiam?

VI. At cur non in seipsos aliquando conuertunt aciem oculorum, Sycophantæ? Cur dissimulant, quæ apud se sciunt fieri? Audacter dico, quantumcunque sit apud nos ἀκρασια tamen nihil esse, præ ut apud illos est. Nam, quis bacchanalia ignorat, inde à Natalibus ad initium quadragesimæ? Quis in Trium Regum vigilia non audiuit immanem licentiam? Cui incognitæ sunt circumcursationes festorum variis locis, quibus, apud Nostrates, Votorum nomen impositum. Fiunt ista inter Papistas, & fiunt non clam, inque priuatis domibus, aut extra ordinem, sed fiunt palam, in publicis conuentibus, & statis temporibus, adeo vt solemnes sint intemperies. Cum apud nos, si quid habent quod reprehendant, vltra priuata exempla nihil habeant, atque hæc ipsa eiusmodi, vt qui sic peccat, si reprehendatur, non ausit factum tueri: cum, qui sic insaniunt papistice, ne à magistratu quidem prohibeantur, & ferme publico iure se tueantur.

VII. Quid? quod ij nos accusent ieiunij aut violati, aut neglecti, apud quos iampridem ieiunij nihil est? Mentiar, si non ipsi cogantur fateri. Breuiter Baronius, §. 5. anni millesimi trigesimi quarti ex ieiunio remansisse duntaxat abstinentiam ab esu carnium. Sed hæc breuitas quanti sit ponderis, hi docebunt: Peresius, *Pudet me loqui de hac virtute sacrosancta, qua nomine tenus hodie in Ecclesia obseruatur: nam neque apud eos solum, qui ieiuniorum præscriptiones damnant, neque apud nos, qui merito eas defendimus, in vsu sunt sancta ieiunia, nisi tantum secundum quandam externam ceremoniam. Putamus enim nos ieiunare, si semel in die, vsque ad ingluuiem prandium faciamus, probe poti & melius pasti, sumentes cibos, non pro natura & sustentatione, aut vnius diei duntaxat, sed in tanta quantitate, vt vel Miloni olim pro tribus diebus posset sufficere. Taceo qualitatem & differentiam cibariorum & condimentorum. Iam enim neque mare, neque terra, neque aer, neque salsamentarij sufficiunt gulæ nostræ. Et vtcunque tolerabile esset, si hæc ingluuiei contagio solos laicos comprehenderet, & non potius multos nostri ordinis sacerdotes, religiosos, & prælatos Ecclesiæ peruaderet, quos video huic rei tantum inuigilare, vt potius ad ventris voracitatem natos esse dixeris, quam ad imitandum Apostolicam modestiam, in fraudem pauperum, & destructionem castitatis, qua cum sanctis ieiuniis terras iam videtur reliquisse. Quid enim exspectabitur à ventre mero, piscibus, variisque aliis cibariis, & irritatoriis pulmentis distento, nisi vt statim in fœdam libidinem despumet, & in motus illicitos prorumpat?* Lindanus, *Ieiunia nostra, quæ & vini copia natant, abundantiaque redundant, & piscium varietate carnium superant delicias, adeoque (quod & D. Hieronymus de suæ ætatis moribus conquerebatur) cum Deo ludere videntur, dum pro intercepto qui ex ouis oritur calore, olei flammas, vini æstum, omnisque aromatum generis ignes helluoni infarciunt stomacho, veteribus Christianis omnino fuisse non modo incognita, sed & intolerabilia, atque adeo abominanda piis omnibus vetera cogitantibus, arbitramur notius, quam vt ea de re vlla sint verba profundenda.* En tibi mores: En tibi homines Papistas! Dignos mores, qui nostris insultent moribus. Dignos homines qui nostris hominibus opprobrent ieiunia!

VII. Sed enim, non tantum nos eorum vita iustificat: Sed, etiam manifesta calumniæ absurditas, quæ sublatis ieiuniis crapulam concludit. Atqui hoc à quo sensu? Non enim necesse eos qui non ieiunent, statim indulgere crapulæ: Sunt enim ieiunium & crapula, extrema duo, inter quæ media sobrietas, qua quis vti nos prohibuit? Sed idem nimirum Spiritus nostros agitat aduersarios, quem in Iudæis olim notabat Dominus Matth. 11. *Venit filius hominis edens ac bibens, & dicunt, Ecce homo edax & vini potor.* Qui idem Spiritus, dæmonium nos habere diceret, si imitari voluissemus monachorum hypocrisin, quibus perpetua sunt ieiunia. Idem, inquam, Spiritus, qui olim fuit in Tertulliano, cuius libri de ieiuniis aduersus Psychicos, id est, Catholicos scripti hoc præclarum initium est, & vere Papisticum, *Mirarer Psychicos istos si sola luxuria tenerentur, qua sæpius nubant, si non etiam ingluuie ducerentur, qua ieiunia oderunt. Agnosco animalem fidem, studio carnis qua tota constat, tam multiuorantiæ, quam multinubentiæ pronam, vt merito spiritalem disciplinam pro substantia æmulam, in hac quoq; specie continentiæ accuset, proinde gulæ frænos induentem per nullas interdum, vel seras, vel aridas escas, quemadmodum & libidini per vnicas nuptias.*

IX. Sin autem doctrinam potius traducunt nostram, tum vero confidentius calumniam retundemus. Damnati enim à nobis ieiunia, purum putum mendacium. Contra Caluinus, §. 17. capitis 12. libr. 8. *Cum sanctum sit exercitium, cum ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam, cur eo minus vtamur, quam veteres in simili necessitate: Legimus ieiunasse in signum mœstitiæ non modo Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam, & constitutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationem habebant. Quid causæ est igitur, cur nos non idem agamus? At externa est ceremonia, qua finem in Christo vna cum aliis accepit. Imo hodieque optimum fidelibus adminiculum est (vt semper fuit) & vtilis admonitio ad seipsos excitandos ne sua nimia securitate & socordia Deum magis ac magis prouocent, dum eius flagellis castigantur.* Hæc nostra est doctrina, accusent si possint, aut taceant, certe calumniari desinant.

X. Cæterum ieiunium per se non censemus vllam esse religionis partem, quia corpus tantum respicit, per accidens tamen fieri religiosum, nimirum prout vsurpabitur, vel ad macerandam subigendamque carnem, ne lasciuiat in peccata, vel vt ad preces, sanctasque meditationes melius simus comparati, vel vt testimonium sit nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum coram Deo confiteri. Itaque solitarium, & per se, vel nullo modo pertinere ad religionem, vel esse superstitiosum. Vnde nos illa quidem medicis permittimus in solidum, hæc etiam damnamus.

XI. Atque hinc occasio calumniæ. Nam quia apud Papistas nulla sunt iampridem legitima ieiunia, nulla non superstitiosa, non potuimus nos tam illegitima, tam superstitiosa ieiunia non reprehendere, non exterminare è medio nostri, quomodo reliqua omnia, quorum cumulus totam immutauit Ecclesiæ Christianæ faciem. Nec potuerunt illi æquo animo ferre, ita se reprehendi, ita abiici suas quisquilias, hæc impatientia abiit in furorem, furor nihil sibi non permittit. Sed hic, vt in reliquis, nostra nos tuetur conscientia. Qui enim scimus, Catholicos olim, etsi improbarunt & Gentilium, & Marcionitarum ieiunia, non tamen non amasse ieiunia, didicimus longum esse interuallum inter eos, qui Papistica non tolerent ieiunia, & eos qui omnino ieiunia contemnant.

XII. Missis ergo his calumniæ latratibus, videamus quomodo sit ieiunium celebrandum. Et primo, quæ sit in eo abstinentia, tum, quod tempus ieiunandi.

***

Cap. II.

De vna cœna in Ieiunio.

I. IEiunij nomine Bellarminus scripsit videri abstinentiam à cibo significari. Salmero dilutius, Ieiunium in cibi potusque parsimonia consistere. Vterque varia distinxit ieiunia. Ille Spirituale, morale, naturale, Ecclesiasticum. Iste, Naturale, ciuile, morale, Euangelicum, Ecclesiasticum. Spirituale, esse abstinentiam à peccatis. Morale, parsimoniam, temperantiamque cibi & potus, quam Philosophi quoque, duce natura, & ratione, approbauerunt, vnde etiam Philosophicum appellauit Salmero. Naturale, abstinentiam ab omni prorsus cibo vel potu, quacunque ratione sumpto, & sumptionem definiri deiectionem in stomachum. Euangelicum, arctiorem victus rationem, quam vel temperantia, vel robusta corporis valetudo concedat, citra tamen vitæ, vel rei ad salutem necessariæ, vel melioris operis, dispendium. Ecclesiasticum, abstinentiam cibi secundum Ecclesiæ regulam assumptam.

II. At nos primo ieiunium definimus ἀποχὴν τῶν σιτίων, vt loquitur Nyssenus oratione in principium ieiunij, item, de pauperibus amandis, abstinentiam cibi potusque, adeo vt nihil sumatur, quod vsui sit corpori nutriendo, sustentandoque, & tum desinatur ieiunari, cum quid tale sumitur.

III. Itaque probare non possumus Bellarmini definitionem, non Salmeronis. Bellarmini, quæ dubium relinquat, vtrum eo nomine significetur abstinentia cibi. Salmeronis, quia longe aliud sit abstinentia, aliud parsimonia: nempe quia etsi omnis abstinentia possit appellari parsimonia, quia parcit rerum vsui, tamen non omnis parsimonia est abstinentia, non enim vere dicitur abstinere à pecunia, qui parcit pecuniæ, neque vero ipsi Papistæ abstinere eum dixerint à matrimonio, qui non nisi raro vtatur. Peccauit ergo Salmero, qui in definiendo vsus sit genere remotiori, quasi qui definiret hominem substantiam rationalem.

IV. Præterea, ieiunium illud spirituale ἀπροσδιόνυσον, quia etsi sit abstinentia, tamen non à cibis. Itaque ieiunium non est, quia ieiunium non significat abstinentiam omnem, sed tantum quandam. Et si ieiunium appelletur, non nisi per metaphoram, quomodo alia possunt infinita. Nam & cœlibatus, poterit ieiunium hoc modo dici, & Fratrum ignorantium professio, etiam ieiunium, & quid non? Nam & cœlibes abstinent à mulieribus, & Fratres illi, ab omni scientia.

V. Ne morale quidem ieiunium πρὸς ἔπος. Neque crediderim dari vllum posse exemplum huius καταχρήσεως, etsi sciam non abludere Caluinum. Et vero temperantia media est inter ieiunium & crapulam, non ergo ipsa ieiuniũ, nisi forte morale, nimirum propter abstinentiam à vitio. Præterea, huiusmodi temperantia perpetua esse debet, quia nunquam quisquam bonus vir intemperantię habenas laxat. Ac ieiunium perpetuum nondum mihi quidem auditum est.

VI. Verum ista sunt leuiuscula, eoque facilius condonanda, quod nullam habeant de rebus controuersiam, tantum in modo loquendi diuersitatem. Sed duo restant duriora, directe contra ieiunij naturam, quia contra abstinentiam. Bellarminus disputat vnam in ieiunio refectionem, eamque cœnam esse debere, non prandium, post etiam habendum esse ciborum delectum, & præsertim à carnibus abstinendum. Nos contra, nullam refectionem in ieiunio esse posse, nullum delectum ciborum, imo quocunque cibo sumpto solui ieiunium. Et delectum hunc præterea esse aduersum fidei Christianæ. De vna cœna videamus.

VII. Bellarmino argumentum primum est à Scripturis. Iudicum 20. *Ieiunauerunt illa die vsque ad vesperam.* Item 2. Samuelis cap. 1. ac 3. & alibi. A quo more, mos fluxit Judæorum & Saracenorum, in ieiuniis non sumentium cibum, ante quam stellam viderint, teste Tertulliano libro contra Psychicos extremo, & Hieronymo, 2. contra Jouinianum. Et Alcorani cap. 2.

VIII. Alterum argumentum à variis Veterum testimoniis, ex quibus constat hora nona solitum esse cibum capi, ita scribentibus Tertulliano libro de Jeiunio: Athanasio de Virginitate: Basilio Oratione prima de Jeiunio: Epiphanio in fine librorum aduersus hæreses: Ambrosio in Psalmum 118. Sermon. 8. Hieronymo ad Eustochium de custodia Virginitatis: Prudentio in hymno post ieiunium: Paulino Epistol. 6. Chrysostomo homil. 4. & 6. in Genesin: Augustino Epistol. 86. & 118. Cassiano Collationis 21. cap. 23. Benedicto in regula cap. 41. Bernardo Serm. 3. de Quadragesima.

IX. Respondo, incõsiderate hæc omnia aduersum se proferre Bellarminum. Nam omnia dico loqui de fine imponendo ieiunio, non autem de ratione ieiunij. Est autem longe alia quæstio, quamdiu durare oporteat ieiunium, aliud quid, dum ieiunetur, agendum. Nos agnoscimus humani corporis infirmitati consulendum, vt ne vllum ieiunium sit non tantum perpetuum, sed ne nimium quidem. Itaque, finem tandem imponendum abstinentiæ, cui aut perpetuæ, aut prolixiori nullæ vires sufficiant. Hoc iure, iis diebus, quibus ieiunatur, posse sumi cibum, semel, & quidem vespere. Sed hunc cibum negamus ieiunio imputandum, imo dicimus eo cibo solui ieiunium.

X. Et huc pertinent omnia, quæ Bellarminus selegit sine iudicio. Nam in Scripturis, quid habet? Ieiunatum esse vsque ad vesperam. Atqui hæc phrasis terminum significat in quem quid desinit: Geneseos 11. *Venerunt vsque ad Aram, & habitauerunt ibi.* Nimirum desiit id iter in Aram, adeo vt progressus vltra non fieret, itaque additur illud de habitatione: Matthæi 11. *Omnes Prophetæ & ipsa lex vsque ad Ioannem prophetarunt.* Infinita sunt huiusmodi. Itaque illud ieiunare vsque ad vesperam, significat præscriptum ei ieiunio tempus, ideoque ad vesperam cessasse ieiunium, ac reficiendo corpori indultum, hoc 1. Samuelis 14. *Maledictus vir qui comederit panem vsque ad vesperam.* Nempe, id temporis præfiniebatur ieiunij finiendi.

XI. Neque aliter Veteres, quorum aliis eadem phrasis vsurpatur. Epiphanius, ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρας ἐνάτης: *In ieiunio ad vsque horam nonam.* Benedictus, *Quarta & sexta feria ieiunent vsque ad nonam*, Bernardus, *Hactenus vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc vsque ad vesperam ieiunabunt nobiscum vniuersi reges & principes, clerus & populus, nobiles & ignobiles, simul in vnum diues & pauper.* Et ex his quidem Bernardi verbis patet sensus. Hactenus, inquit, ad nonam ieiunauimus, nunc vsque ad vesperam. Nam si vna cœna pertinet ad ieiunium, cur non ad vesperam vsq; tum ieiunabatur, cum cœnabatur nona?

XII. Alij etiam disertius testantur tum desinere ieiunium, cum cœnatur. Prudentius.

Non breuis voti dape vendicata
Soluimus festum, fruimurq; mensis
Affatim plenis.

Et vero erat phrasis solennis, soluere ieiunium. Boetius lib. 2. de Consolatione metro 5.

Felix nimium prior ætas,
Contenta fidelibus aruis,
Nec inerti perdita luxu
Facili quæ sera solebat ieiunia soluere glande,

id est, finem imponere: Concilium Bracarense primum, cap. 16. *Si quis quinta feria Paschali, quo vocatur cœna Domini hora legitima post nonam ieiunus in Ecclesia Missas non tenet, sed secundum sectam Priscilliani festiuitatem ipsius diei ab hora tertia per Missas defunctorum, soluto ieiunio colit, anathema sit.* Toletanum quartum, *Quidam in die passionis Dominicæ ab hora nona ieiunium soluunt, conuiuiis adhibentur.* Et post, *Quicunque in eo ieiunium præter paruulos, senes, & languidos, anteperactæ indulgentiæ preces soluerit, à Paschali gaudio depellatur.* Multa occurrunt similia, ex quibus constat, soluere ieiunium dici eum, qui non amplius ieiunet. Ipsum Bellarminum, lege cap. 22. inuenies, autore Tertulliano libro de Ieiunio, stationem finiri hora nona, aut ad vesperam, *Simul enim,* inquit, *ieiunium soluebatur & statio:* Et post, *tamdiu stationem durare, quamdiu non soluitur ieiunium.* Vnde perspicuum, solui & finiri, nulla notione differre. Denique Prudentij is hymnus inscribitur post ieiunium. Itaque elegans est eius periphrasis soluti ieiunij hora nona,

Nona summissum rotat hora solem,
Partibus vix dum tribus euolutis:
Quarta deuexo superest in axe
Portio lucis,
Nos breuis voti dape vindicata
Soluimus festum, fruimurq; mensis
Affatim plenis, quibus imbuatur
Plena voluptas.

Itaque, qui fruatur mensis, hoc est, qui sub vesperam cœnat, hunc eo ipso desinere ieiunare. Quæ causa illi nominandi breuis voti, nimirum, quia non longum tempus sit ab initio diei, ad nonam.

XIII. Ab his reliqui omnes explicant: Athanasius ὥρα ἐνάτη τῆς ἡμέρας ἐν ὕμνοις καὶ προσευχαῖς διατελέσασα, μετάλαμβανε τὸν ἄρτον σου, *Hora diei nona postquam tota fueris in hymnis & precibus, sumito panem tuum.* Basilius, *Exspectas vesperam vt cibum capias.* Paulinus: *Pauperem mensam vespertinus conuiua non horruit.* Chrysostomus, *Non existimemus inediam vsq; ad Vesperam ad salutem nobis sufficere.* Quid cæteros enumerem? Omnes significant extremo die sumptum cibum: Hoc quis negat? Sed tum, cum sumeretur cibus ieiunatum esse, siue eum cibum, esse partem ieiunij nemo dixit.

XIV. Addit rationem ex Thoma, ieiunium ideo institutum, vt natura dometur, non destruatur. Domatur autem & non destruitur, si assueta bis cibum capere semel tantum sumat, destrueretur, si nihil sumeret, & non domaretur, si nihil amitteret.

XV. Bona, inquam, ratio, quæ probet finem imponendum ieiunio, qui, si nullus sit, tum omnino destruat naturam. Sed, quando sit finis imponendus non docet hæc ratio, neque sane necesse est naturam humanam destrui, si vltra vnius dieculæ limites proferatur abstinentia. Sed esto tamen, neque enim hæc nunc quæstio est. At profecto ratio hæc non euincit, vnum conuiuium, partem esse ieiunij, non probat, inquam, non solum ieiunium, cum venitur ad cœnam, quod nos contendimus.

XVI. Itaque ludebat Bellarminus, cum hæc argumenta tractabat. Nos contra habemus Scripturæ diserta testimonia: haud aliter ieiunium describentis, quam ab omnimoda cibi abstinentia. Lucæ 4. *Dees quadraginta tentante eum Diabolo, neque comedit quicquam per illos dies.* Et id Matthæus Jeiunium appellauit cap. 4. *Et cum ieiunasset dies quadraginta, & noctes quadraginta, postea esuriit.* Ester 4. *Vade & congrega omnes Iudæos, quos in Susan repereris, & orate pro me. Non comedetis, & non bibetis tribus diebus, & tribus noctibus, & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo.* Ionæ 3. *Homines, & iumenta & boues, & pecora non gustent quicquam, nec pascantur, & aquam non bibant.* Et in Apocrypho Tobiæ cap. 3. *Perrexit in superius cubiculum domus suæ, & tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit neque bibit.* Tertullianus, Apologetici cap. 40. *Nos ieiuniis aridi, & omni continentia expressi, ab omni vitæ fruge dilati, in sacco & cinere volutantes, inuidia cœlum tundimus.*

XVII. Sed & illi ipsi Veteres, quibus testibus vsus est Bellarminus, nobis potius testes adsunt: nam, qui ad Vesperam cibum sumebant, & dicebant ieiunare vsque ad vesperam, tum autem soluere ieiunium, eo ipso manifestum faciebant, sibi pro certo esse, ieiunium constare ex omnimoda cibi abstinentia, quod nos etiam tuemur.

XVIII. Itaque mirum est Bellarmino, non tantum illud de vno conuiuio disputatum esse, verum etiam contra Chemnitium, posse ieiunantes bis cibum sumere. Sic enim solent Papistæ, non amplius vnica cœna esse contenti, exspectareque vesperam, sed nonam etiam præuenire, reficeque corpora hora sexta, tum ad vesperam iterum. Magna, si forte, abstinentiæ laude, & noua disciplinæ seueritate, quæ, si in Tertullianum incideret, næ illa grauissima daret pœnas, & audiret, *tum domicilium interioris hominis escis stipatum, vinis inundatum, decoquendis iam stercoribus æstuans, præmeditatorium latrinarum, in quo nihil plane tam in proximo supersit, quam ad lasciuiam sapere.* Sed nos sumus clementiores, quantumuis illi non par pari referant. Jubemus tamen Bellarminum legere ex Sermon. 60. de Tempore apud Augustinum, *Roge vos, fratres charissimi, & admoneo, vt in isto legitimo, ac sacratissimo tempore, exceptis Dominicis diebus, nullus prandere præsumat, nisi forte ille quem ieiunare infirmitas non permittit.* Vide, prandere, & non posse ieiunare, idem, quod continuat toto sermone. Nam & statim ratio additur, quia in Quadragesima non ieiunare peccatum sit.

XIX. Artificium Bellarmini videamus. Primo non imperari, sed tole-

rari eum morem, nec deesse qui aliter. Secundo, res huiusmodi non determinari iure diuino, itaque posse per Ecclesiasticam legem, vel locorum consuetudinem, & temporum diuersitatem variari. Et ita apud Veteres, alios nona cœnasse, alios vesperam exspectasse. Tertio, non carere probabili ratione, quia Veteres, qui hora nona soluebant ieiunia, solitos esse meridie cibum sumere, & iudicasse sufficere carni domandæ, si tribus horis serius solito cibus sumeretur, nona scilicet pro sexta. At nunc de more tertia solere prandium sumi, itaque, si meridie tantum reficiatur corpus, tres adhuc horas produci ieiunium.

XX. Imo, si præuaricatorem de industria Bellarminus ageret, non posset magis causam prodere. Nam primo, ratio ea nulla est, quare bis eo die sumi possit cibus, sed tantum quare citius soluendum ieiunium. Secundo, ostendit Papistas vti regula Lesbia, quæ flectatur pro variis & locis & temporibus, quod si liceat, næ nos egregia habebimus ieiunia. Tertio, ieiunium in genere esse diuina lege præscriptum ipse disputat Bellarminus cap. sexto. Quod si est, tum oportet esse aliquid in ieiunio certi, nec inflectendum pro variis circumstantiis, alioquin nullum esset ius diuinum. Hoc autem si verum, ergo ipsa ratio ieiunij debet esse immobilis. At hæc est corporis afflictio. Nulla autem hæc est, si tribus tantum horis serius corpus reficiatur, ipsa teste experientia, atque adeo ipso Bellarmino, qui concedit hora sexta solitum olim cibum sumi: vnde certum illos tribus horis amplius inediam passos, nec tamen ieiunasse, id est, afflixisse corpus. Quarto, si sic argumentari liceat, cur non etiam tertia concludimus posse cibum sumi? Quis enim negat multos in lucem bibere? His ergo, qui sic solent, magnum erit ieiunium, si ad tertiam vsque sibi temperent, iudice Bellarmino, quia, quæ ratio est horæ tertiæ ad sextam, eadem est primæ ad tertiam, æquali nimirum trium horarum interuallo. Denique, quorsum ille mihi non imperari, sed tolerari eiusmodi ieiuniorum περιδιόρθωσιν? Nam, quid ad me, si non imperet, dum probet? Aut quis improbare dici possit ea, quæ rationibus confirmet?

Cap. III.

De Ciborum delectu.

I. Qvi tam procul à ieiunio discesserunt, vt etiam in comedendo & quidem bis in die, ausi sint constituere, coacti fuere, vt vmbram saltē eius retinerent, Ciborum delectum inducere: Nam re vera, hoc vno excepto, nihil habent Papistica ieiunia, quo differant à communi atque vsitata diæta. Bis quotidie cibum sumunt, ne à lautitiis quidem abhorrentes. Nec tantum vesperam non exspectantes, aut nonam, sed ne sextam quidem admodum obseruantes. Denique quadragesimam vide, & feriam quintam, sextamque: Mentiar, si quicquam in his sit à reliqua vita mutatum, præter genera ciborum. Itaque, ne sibi ratio ieiuniorum prorsus intereat, de delectu seuerius agunt, quem & nos examinare nunc oportet.

II. Ciborum discrimen variis temporibus varij varie sunt introducere conati in Ecclesiam. Primus impetus eorum fuit, qui in Deum blasphemi, in creaturas contumeliosi, naturam ipsam ciborum oderant: Ebionitæ, Encratitæ, Manichæi: Impudentior hæresis fuit, quam vt obtinere posset. Itaq; iam olim potenter repressa.

III. Alij subtilius, damnare naturam non ausi, vsum circumciderunt. Montanistæ siue Cataphryges primi videntur. quos ab Encratitis natos Epiphanius scripsit. Sed ex Tertulliano satis apparet: diuersam potius sectam fuisse. Nam Encratitæ ipsam naturam damnabant. Τὸν γάμον σαφῶς διαβόλου ὁρίζονται: *Nuptias manifeste Diaboli esse definiunt.* Ἔμψυχα βδελύσσονται ἀπαγορεύοντες, οὐχ ἕνεκεν ἐγκρατείας, οὔτε πολιτείας, ἀλλὰ κατὰ φόβον καὶ ἰνδαλμὸν τοῦ μὴ καταδικασθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἐμψύχων μεταλήψεως. *Animata abominantur & respuunt, non abstinentiæ causa, & seuerioris vitæ, sed metu, quod imaginentur se damnatum iri, si animatis vtantur.* οἴνῳ δὲ ὅλως οὐ μεταλαμβάνουσι, φάσκοντες εἶναι διαβολικόν. *Vinum omnino non sumunt, dicentes esse diabolicum.* Hæc Epiphanius Encratitis tribuit. Quorum ne vestigium quidem vllum apparet apud Tertullianum, qui Montanistarum partes prolixe & violenter tutatus est aduersus Catholicos, quibus Psychicorum nomen ascripsit, libro de Ieiuniis. Nullis enim hic aliis rationibus pugnat, quam quibus aduersum nos hodie Papistæ. Adeo vt Pererius, Psychicos à Tertulliano nominatos, genus quoddam hæreticorum existimarit, *Error*, inquit, *fuit olim Psychicorum, id est, animalium hominum, qui ieiuniorum præscriptiones damnabant, dicentes suo arbitrio relinquendos esse homines in ieiunio, quos Tertullianus damnat, & efficaciter conuincit in tractatu, quem edidit contra eos satis Ecclesiastico, & erudito.* Fœda hallucinatione. Cum certum sit, teste etiam Pamelio, eum tractatum editum contra Catholicos, & tamen, vt magis mirere, habuit socium magni nominis Turrianum pro Epistol. lib. 1. cap. 3. *Qua in re melius saltem quam vos vestri illi Psychici sentiebant, contra quos Tertullianus disputat.*

IV. Sed ad rem. Tertulliani diserta protestatio est. *Hi Paracleto controuersiam faciunt, propter hoc nouæ prophetiæ recusantur, non quod alium Deum prædicent Montanus, & Priscilla, & Maximilla, nec quod Iesum Christum soluant, nec quod aliquam fidei, aut spei regulam euertant, sed quod plane doceant sæpius ieiunare quam nubere.* Tum ex ea disputatione scimus, Catholicis tria capita fuisse in Montanistis reprehensa, ieiunia, stationes, ξηροφαγίας. *Arguunt nos*, inquit, *quod ieiunia propria custodiamus, quod stationes plerunque in vesperam producamus, quod etiam xerophagias obseruemus, siccantes cibum ab omni carne, & omni iurulentia, & vuidioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus, vel potemus, lauacri quoque abstinentiam congruentem arido victui.*

V. Videtur istos sequutus Eustathius ille, apud Armenos primus autor vitæ Monasticæ, damnatus in Gangrensi Synodo. Dicitur enim Sozomeno ὑπὸ πολλῆς ἀκριβείας εἰς παραλόγους ἐπιτηρήσεις ἐμπεσεῖν, *ex nimia austeritate vitæ, incidisse in absurdas obseruationes*, videlicet in coniugio, in cibis, in vestibus. Quanquam, ex actis illius Synodi constat progressum longius, vt etiam spem salutis auferret coniugatis.

VI. In easdem ἐπιτηρήσεις necessario deuentum est ab iis, qui, moderatis ieiuniis non contenti, deferri se passi sunt in immoderatiora, & seueriora, quam quæ posset ferre humana imbecillitas, vt qui non possent à cunctis, saltem ab vsitatis abstinerent, quia persuasum fuit, *Exceptiones eduliorum quorundam*, vt loquitur Tertullianus, *esse portionale ieiunium*. Hic Monachi frequentissimi, post etiam populus, saltem in quadragesima. Addita denique mollities, vt quibus durior videbatur ad vesperam inanitas, exemplo se aliorum tuerentur, & singulorum dierum ieiunia bene obseruasse putarent, si xerophagias pro ieiunio substituerent.

VII. Ex his habemus Papismi formam. Nam & Monachorum nonnulli ordines sibi perpetuam indixerunt ciborum quorundam abstinentiam, vt Carthusiani, & qui inter Franciscanos Minimi audiunt, aliique fortasse, quos ego non noui. Et stata ieiunia, nulla aliter celebrantur. Delectus autem ita est, vt carnes segregentur, & quicquid est à carnibus, vt lac, & butyrum, & caseus. Quanquam non eadem ratione: variant enim mirum in modum obseruationes. Sola quadragesima, præter carnes, lac horret, & caseum, & oua, quibus impune vescuntur sexta feria, & sabbatho. Imo sabbatho etiam carnibus, si Ecclesia, in qua est Cathedra Episcopalis, sit dicata Beatæ Virgini. Butyrum, apud nos, qui oliuo abundamus, seuerissime interdictum: ast iis regionibus minime, quæ butyro sunt fertiles. Hispanis audio permitti animalium intestina, & pedes, & si quid est eiusmodi minutiarum. Qui abstinent carnibus Monachi, si forte infirmentur, molliores sunt, exceptis Carthusianis, qui nullo vitæ periculo discedunt à suo more. Lerinenses Monachi, intra insulam, & qui in Maiori Monasterio sunt apud Turones, intra claustra, nihil ausint carnium attingere, sed illis extra insulam, his in domuncula, quam habent haud procul à Monasterio, hilarior victus permittitur.

VIII. Infinita sunt similium ineptiarum exempla, quæ si quis colligat, comperiat nulla certa lege astringi Papisticas ceremonias, sed incertis superstitionibus vagari, quæ cæco impetu ceptæ, tandem in propriæ vanitatis sensum desinant, potius quam temeritatis confessionem, vnde fit, vt, omissa substantia, retineatur saltem vmbra, & hæc quidem tenuis.

IX. Nos contra, sublatis Mosaicis ritibus, in quibus illa erat exacta ciborum discretio, deinceps in Euangelio generalem esse docemus esculentorum, poculentorumque libertatem, adeo vt, religionis causa, nihil intersit, quid edas, quid bibas, dum temperantiam ne deseras. Libertatem cum dicimus, ita intelligimus, vt in neutram partem sit seruitus, siue vtendi, siue abstinendi. Itaque, cum verum sit, nunquam imperatum, vtique necesse est, non ieiunia tantum, sed & delectum nullum posse simpliciter damnari, neque vero hæc vnquam mens nobis fuit. Verum hoc si tenendum, non tamen propterea aut ita illudendum hominibus, vt pro ieiuniis, delectus ciborum obtrudatur, aut ita abutendum plebis infirmitate, vt scrupuli iniiciantur conscientiis, peccati vllius admissi, eo quod hoc cibi genere vtantur potius, quam alio.

Cap. IV.

Argumenta Papistica pro delectu ciborum.

I. Papistarum primum argumentum, apud Pererium, & Arboreum. Habet delectus ciborum autoritatem in lege naturæ. Nam primis parentibus certum genus cibarij fuit prohibitum, puta, fructus ligni scientiæ boni & mali: Geneseos secundo. Ne reliqua quidem cibaria fuere illis omnia permissa, sed tantum herbæ, aut arborum fructus, Genes. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent insemetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam.* Et ita fuit adusque diluuium, cum facta est copia vescendarum carnium, Genes. 9.

II. Respondeo, primo incertum esse, quod de vsu carnium sumitur. Etenim constat certo, occisas fuisse animantes statim post eiectum hominem ex Paradiso. Genes. 3. factæ sunt ei vestes pelliceæ. Et quanquam dubitent multi, vtrum repente creatæ sint, an vero desumptæ ex cæsis animantibus, tamen, præterquam quod audacius est creationem ponere, nulla diserta autoritate, nihilominus id verum esse nequit, nisi de primis vestibus, itaque, non potuerunt cæteræ omnes adusque diluuium aliter constare, quam ex animantium cæde. Præterea, constat ex 4. Genes. sacrificia fuisse oblata ex pecudibus, *Abel obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum.* Et Genes. 8. Noe statim egressus Arca, & ante quam audiret sibi permissa in cibum quæcunque mouerentur, *Aedificauit altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus, & volucribus mundis, obtulit holocausta super altare.* Si autem occidere licuit, cur non & edere? Nam neque hoc magis contra naturam, quam illud: aut magis crudele cibi causa occidere, quam vestium. Et de sacrificiis notum est, partem sibi sumpsisse qui offerrent.

III. Et tamen, vt hoc in medio relinquamus, secundo respondeo, argumentum esse alienum, quia nos nunc disputemus, non simpliciter de abstinentia, sed ea quæ fit ieiunij prætextu, & quidem religosi. Atqui nec verum, eiusmodi ciborum discrimen vel in paradiso, vel omnino ante diluuium, institutum, vt speciem aliquam ieiunij, sed vt ordinem perpetuum sumendi cibi. Nec nos sane omnes omnino improbamus, qui quancunque ob causam aliquo cibo abstinent, siue sanitatis conseruandæ: siue naturalis antipathiæ, siue etiam arbitrij proprij, sed eos tantum, qui religionis causa, aut sibi scrupulos fingunt, aut aliis obiiciunt.

IV. Denique aliud est, longeque aliud, interdici à Deo aliquid, & à Deo permissum ab hominibus prohiberi. Apud nos, nemo vertit in dubium, quominus Deo ius fuerit, non tantum ab arbore scientiæ hominem arcere, sed etiam ab esu animalium, sed nunquam nobis Papistæ persuadebunt, idem ius esse vllis hominibus.

V. Secundum argumentum petunt à Veteri Testamento. In lege quoque, inquiunt, scripta, legimus delectum ciborum esse Deo placitum: Numeror. 6. describitur lex Nazaræorum: *Vir, siue mulier, cum fecerint votum vt sanctificentur, & se voluerint Domino consecrare, à vino & omni quod inebriare potest, abstinebunt. Acetum ex vino & ex qualibet alia potione, & quicquid de vua exprimitur, non bibent, vuas recentes, siccasq; non comedent cunctis diebus, quib. ex voto Domino consecrantur, quicquid ex vinea esse potest, ab vua passa vsq; ad acinum, non comedent.* Judicum 13. Angelus, qui apparuit matri Sampsonis, ante quam Sampson conciperetur, à vino iubet eam abstinere & sicera, prædicens filium eius fore Nazaræum. Et mater Samuelis, primi

Samue-

Samuelis 1. Deo promittit facturam filium Nazaræum. Deuter. 16. Dominus septem diebus ieiunij panes azymos iubet comedere. Eliæ panis subcineritius traditur ab Angelo, 1. Regum 19. Danielis primo ieiunans vinum non bibebat, neque carnibus, sed leguminibus vescebatur. Hæc ex Peresio & A. boreo. Bellarminus: Daniel cap. 10. describens formam ieiunij sui, *in diebus illis*, inquit, *ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum. Quod autem*, inquit Pererius, *Deus reuelat esse faciendum, & sancti promittunt, & Deus ipse acceptandum ducit, non solum laudabile, sed imitabile est.*

VI. Respondeo, primo neque votum Nazaræorum, neque panes azymos septem dierum, neque subcineritium panem Eliæ, neque legumina Danielis, pertinere ad ieiunium, de quo nobis instituta disputatio est. Etenim Nazaræis certa genera prohibebantur: at non imponebatur luctus, qui semper coniunctus ieiunio in veteri lege: adeo vt idem esset ieiunare & affligere animam suam: neque eis paucior solito refectio mandata legitur, cum absque ea ne Papistæ quidem ieiunium agnoscant. Dies azymorum imperite Peresius appellat dies ieiunij, qui potius festi erant.

VII. Ieiunauit Elias, fateor, sed post sumptum panem subcineritium. Etenim ieiunium suscipitur ad infirmandum corpus, atqui contra Elias iubetur hunc panem edere, ad corroborandum, ideoque bis paulo momento, *Angelus Domini tetigit eum, & dixit illi, Surge, & comede. Respexit, & ecce ad caput suum subcineritius panis, & vas aquæ. Comedit ergo, & bibit, & rursum obdormiuit, reuersusque est Angelus Domini, & tetigit eum, dixitq; illi, Surge, comede, grandis enim tibi restat via. Qui cum surrexisset, comedit & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.* Vnde autor lib. 2. de mirabilibus Scripturæ cap. 19. non tantum eo cibo refectum dicit Eliam, & eius fortitudine pastum, quod iam est contra naturam ieiunij, sed etiam *vna saturitate quadraginta dierum necessitatem impleuisse*. Et in Glossa Ordinaria Rabanus. *Elias bis pastus, exprimit naturæ nostræ infirmitatem, quibus non sufficit simplex pastus, sed duplex.* Adeo nihil hic erat ieiunij.

VIII. Sed & leguminum Danielis manifesta causa, non ieiunium vllum, sed metus pollutionis. *Proposuit Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regis, neque de vino potus eius.* Hac ergo occasione postulata legumina, nimirum in vsum continuum vitæ. Neque nos vero negamus nullam Christiano habendam vnquam rationem ciborum, qui legimus apud Paulum, 1. ad Corinth. 8. *Si esca facit vt offendat frater meus, non vescar carnibus in æternum.*

IX. Secundo respondeo: nullam esse consequentiam à veteris legis seruitute, ad Euangelij libertatem. Itaque qui à Nazaræorum voto argumentantur tam confidenter, & azymis Paschæ, non ausint idem votum, eademq; azyma restituere. Neque vero si exegit Deus externa sacrificia, ideo & nunc externa vlla sacrificia in vsu esse oportet, cur magis discrimen ciborum? aut cur non æque illis argumētum, à tam curioso animantium discrimine, quod erat in lege præscriptum? Nimirum ipsi sibi sunt conscij, ea nunc esse superstitiosa, quæ tunc erant religiosa.

X. Danielis ieiunium paulo magis ad rem, vere laudabile, & imitabile. Nam & nos tam magni ieiuniorum hostes, si fides Papistis accusantibus, haud solemus aliter. Atqui in eo exemplo nullum profecto ieiunium constituitur in delectu ciborum. Carnibus abstinuit, an & piscibus indulsit? Nam hæc nostræ accusationis causa est, quod Papistę tum se ieiunare credant, cum piscibus vescuntur opipare, & oleribus. Neque vitant non iam vinum, quod apud eos in nulla est abstinentiæ parte, sed ne quidem *panem desideriorum*, quia nullas fugiunt in piscibus, aut oleribus lautitias. Daniel ergo tribus hebdomadis ieiunauit, prolixius, quam vt posset natura durare, nullo prorsus cibo sumpto, itaq; necesse habuit singulis diebus ieiunium soluere, sed cum solueret, tum omne genus lautitias, & delicias vitauit, vt vere se in doloribus esse ostenderet. Hoc nos faciendum docemus, hoc ipsi facimus, hoc si facerent Papistæ, non haberent accusatores. Breuiter, exemplum Danielis ad abstinentiam pertinent, non ad delectum, & voluntatis fuit propriæ, non legis.

XI. Tertium argumentum à Ioanne Baptista, cuius vita perpetuum ieiunium fuit, is autem non solum à lautitiis in genere, sed in specie ab omni cibo, & potu abstinebat, preterquam à locustis & melle syluestri, vt habemus Matthæi 3. *Ipse vero Ioannes habebat vestimentum suum ex pilis camelinis, & zonam coriaceam circum lumbos suos, alimentum autem eius erat locustæ, & mel agreste.*

XII. Respondeo, de tota Joannis viuendi ratione, paulo post actum iri: nunc nullum eius describi ieiunium, itaq; falso sumi à Bellarmino totam eius vitam fuisse ieiunium, etsi nonnullis fatear ita dictum propter austeritatem alienam à deliciis. Sed Matthęus diserte, ἡ τροφὴ αὐτοῦ: *alimentum eius*, inquit, siue *esca eius*, quæ phrasis significat rationē non ieiunandi, sed potius vescendi. Non sequitur autem, si austere, dureq; vixit, ideo ieiunasse. Secundo, nulla inde in rem præsentem consequentia est, quia hæc Joanni ratio fuit peculiaris, propter peculiarem, & plane extraordinariam vocationem. Itaque abstinuit ab aliis cibis, non tanquā interdictis, quæ seruitus est Papistica, quam impugnamus. Quanquam abstinuisse, nemo conficiet vlla necessitate consequentiæ. Non enim esca eius, significat nihil aliud prorsus ab eo fuisse vsurpatum, sed tantum ordinarium eum fuisse cibum. Alioquin, quis credat, ne pane quidem vsum? Quanquam video Papistis nonnullis assertum. Sed, vt dixi, phrasis non magis id significat, quam Leuitic. 22. *Vescetur sanctificatis, quia cibus illius est.* An quia nihil aliud?

XIII. Quartum est ab exemplis Apostolorum apud Bellarminum. Petrus pene semper ieiunans, nihil aliud sumebat, nisi lupinos minuto asse venuntes, vt scribit Nazianzenus in oratione de pauperum amore. Matthæus Apostolus oleribus, baccis, & seminibus, non autem carnibus vescebatur, teste Clemente Alexandrino lib. 2. Pædagogi, cap. 1. Jacobus à carnibus & vino abstinebat, vt Eusebius refert, historiæ libr. 2. cap. 22. Timotheum à vino ordinarie abstinere solitum fuisse, perspicuum est ex 1. ad Timoth. 5. *Noli adhuc aquam bibere, sed vtere modico vino, propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates.*

XIV. Respondeo, excepto postremo, esse isthæc omnia incerta. Certe Petrum constat accommodasse seipsum modo Gentibus, modo Judæis, testimonio Pauli secundo ad Galatas, quod vtrum vere de eo dici possit, cui præter olera, baccas, & semina, nihil esset in vsu, quis non videt? Rursus Actor. 10. quum ostensis omne genus carnibus, iuberetur mactare & vesci: non respondit abstinere se à carnibus, sed tantum, nunquam edisse quicquam commune & impurum. Audio tamen veterem fuisse illam persuasionem, sed apud hæreticos, teste Epiphanio in Ebionitis: καταψεύδονται δὲ Πέτρου κατὰ πολλοὺς τρόπους ὡς αὐτοῦ καθ' ἡμέραν βαπτιζομένου ἁγνείας ἕνεκεν καθάπερ καὶ οὗτοι, ἐμψύχων τε τὸν αὐτὸν ἀπέχεσθαι, καὶ κρεῶν, ὡς καὶ οὗτοι καὶ πάσης ἄλλης ἐδωδῆς τῆς ἀπὸ σαρκῶν πεποιημένης λέγουσιν, ἐπειδήπερ καὶ αὐτὸς Ἐβίων καὶ Ἐβιωναῖοι παντελῶς ἀπέχονται τούτων. *De Petro mentiuntur multimodis, quasi quotidie lauaret puritatis causa, sicut ipsi. Sed & animatis abstinuisse dicunt, ac carnibus, sicut ipsos, cunctoque alio cibo ex carnibus: quia scilicet ipse Ebion, Ebionitaq; iisdem abstinerent.* De Iacobo recitat Eusebius ex Egesippo, sed huic quantum fidei tribuendum, qui eidem potuit scribere licuisse vni ingredi Sancta Sanctorum? Nisi forte oblitos omnes oportet esse legis diuinæ, prohibentis quenquam eo penetrare, excepto vnico summo Pontifice: aut Paulum, mentitum ad Hebræos 9. Alia falsitatis argumenta vide apud Scaligerum in Thesauro temporum.

XV. Secundo, nego vlla his testimoniis ieiunia significari. Nam, vt de Timotheo agam prius, hunc quidem scimus ex Paulo non bibisse vinum, sed ieiunij causa, quis-nam dixit? Non Paulus. Si quis alius, vnde habuit? Nemo enim nescit aliis aliquot causis aquam bibi: maxime in calidioribus regionibus, quomodo hodie non in Hispania tantum, sed etiam in Galliæ nostræ partibus, quæ sunt magis ad Austrum: atque adeo in quibus vina generosiora nascuntur. Quid prohibet sic ab infantia institutum Timotheum? Aut quis credat non fuisse huic tam sancto viro cognitum, quod Papistarum hodie nemo ignorat, non esse propter ieiunia lædendam valetudinem. Quod tamen crebro iis accidit, qui abstemij sunt, adeo vt tandem coacti diætam mutent, & vim faciant siue naturæ, siue consuetudini.

XVI. Nazianzenus Petri non ieiunium laudat, sed parsimoniam. καλὸν ἡ εὐτέλεια· καὶ διδάσκει με Ἠλίας ἀναπαυόμενος παρὰ χήρᾳ. Ἰωάννης θριξὶ καμήλου σκεπόμενος. Πέτρος ἀσσαρίου θέρμοις τρεφόμενος: *Pulcra res victus tenuitas, documento mihi est Elias, qui apud viduam requiescebat, Ioannes qui Cameli pilis tegebatur: Petrus, qui lupinis vnico asse emptis alebatur.* En tibi locum. Pro quibus ergo nos Bellarminus habet, vt εὐτελείας loco ieiunium obiiciat? At nos scimus vilitatem potius significari, & opponi τῇ πολυτελείᾳ: vt apud Clementem Alexandrinū ipso illo capite Pædagogi: παιδὶ μή τι γε φιλάσθαι περὶ φυσικὸν τὸ ἐκ τῆς πολυτελείας τῶν βρωμάτων· πᾶν γὰρ τοὐναντίον οἱ ταῖς εὐτελεστάταις χρώμενοι τροφαῖς ἰσχυρότεροί εἰσι καὶ ὑγιεινότεροι· ὡς οἰκέται δεσποτῶν, καὶ γεωργοὶ κληρόνων· καὶ οὐ μόνον ῥωμαλεώτεροι, ἀλλὰ καὶ φρονιμώτεροι, ὡς φιλόσοφοι πλουσίων. *Quandoquidem ita natura comparatum est, vt ne prosint corporibus lauti cibi & dapsiles, contra potius, quibus in vsu sunt faciles, ij valentiores sunt, & saniores, exempli gratia, serui dominis, agricolæ heris, neq; tantum robustiores, sed & ingeniosiores, vt philosophi diuitibus.*

XVII. In quibus Clementis verbis, non illa tantum oppositio notanda, πολυτελείας & εὐτελείας, sed duo præterea, quib. certissimis argumentis constat εὐτέλειαν non esse ieiunium. Prius, quod ea adscribatur, seruis, agricolis, philosophis, quibus, opinor, nō erant ieiunia in frequenti vsu. Alterum, quod ex ea fieri dicuntur ἰσχυρότεροι, ὑγιεινότεροι, ῥωμαλεώτεροι, quod certe in ieiunio contra est, quo domatur corpus, ipsis testibus Papistis, & infirmantur vires, atque adeo valetudo periclitatur. Itaque ridiculi sunt, qui in argumentum ieiuniorum Petri εὐτέλειαν nobis obiiciunt.

XVIII. Eadem ratio Matthæi. Nam Clemens, eo toto capite, de ieiuniis neque γρῦ neque μῦ; sed de eadem frugalitate. Atque adeo ab initio statim suum aperiens institutum ὁποῖόν τινα εἶναι χρή, inquit, παρ' ὅλον τὸν βίον τὸν χριστιανὸν καλούμενον, κεφαλαιωδῶς ὑπογραπτέον: *Qualem tota vita eum esse oporteat, qui Christianus audit, describendum capitatim.* Eorum capitum primum hoc est πῶς δεῖ περὶ τὰς τροφὰς ἀναστρεπτέον: *Quomodo se quis debeat in cibis gerere.* Ergo hoc, inquam, non ad ieiunia pertinet, quæ pars exigua est Christianorum vitæ, sed ad totam vitam. Imo illam capitis περὶ εὐωχίας Heruetus vertit, *Quomodo in conuiuio versari oporteat.* Itane? conuiuium in ieiunio? Axiomata: οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ἄνθρωποι, ζῶσιν ἵνα ἐσθίωσιν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὰ ἄλογα ζῷα, οἷς οὐδὲν ἀλλ' ἢ γαστήρ ἐστιν ὁ βίος, ἡμῖν δὲ ὁ παιδαγωγὸς ἐσθίειν παραγγέλλει, ἵνα ζῶμεν. οὔτε γὰρ ἔργον ἡμῖν ἡ τροφή, οὔτε σκοπὸς ἡ ἡδονή. ὑπὲρ δὲ τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς, ἣν ὁ λόγος εἰς ἀφθαρσίαν παιδαγωγεῖ: *Etenim alij homines viuunt vt comedant, videlicet instar aliorum animalium, quibus nulla alia vita quam venter: at nobis Pædagogus præcepit edere vt viuamus, neque enim nostrum opus est cibus, neque finis voluptas, sed causa, commoratio in hac vita, quam ratio dirigit ad incorruptionem:* διὸ καὶ ἐκλέγεται ἡ τροφή. ἁπλῆ δὲ αὕτη καὶ ἀπερίεργος ἀληθῶς παραπλησίως ἁπλοῖς καὶ ἀπεριέργοις ἁρμόζουσα παιδίοις, ὡς ἂν εἰς τὸ ζῆν, οὐκ εἰς τρυφὴν ἐπιτήδειος. *Propterea seligitur cibus. Hic autem simplex & minime accurratus vere congruus simplicibus & non curiosis pueris, puta ad viuendum idoneus, non ad delicias.* Τὸ δὲ ἐκ δυεῖν τὸ ζῆν τοῦτο, ὑγιείας τε καὶ ἰσχύος, συγκεῖται. οἷς μάλιστα κατάλληλον τῆς τροφῆς τὸ εὔκολον, εἴς τε τὰς ἀναδόσεις, καὶ τὴν τοῦ σώματος κουφότητα χρησιμεῦον, ἐξ ὧν αὔξησίς τε καὶ ὑγεία, καὶ ἰσχὺς δικαία. *Ipsum autem viuere duobus constat, sanitate, & viribus, quibus congrua maxime cibi facilitas; vtilis ad corporis & profectum & agilitatem, vnde augmentum, & sanitas, & robur iustum.* Inde seria insectatio τῆς λιχνείας *gulositatis.*

XIX. Post hypotheses. διὸ παραιτητέον τὴν λιχνείαν, ὀλίγων τινῶν καὶ ἀναγκαίων μεταλαμβάνοντας. *Propterea vitanda est gulositas, & pauca quadam, atque ea necessaria vtenda*, ὡς δὲ ἡ δικαιοσύνη διὰ πλεονεξίας οὐ περιγίνεται, οὐδὲ σωφροσύνη δι' ἀσελγείας· οὕτως οὐδὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ δίαιτα ἡ δι' ἡδυπαθείας περιληπτέα· πόρρω γάρ ἐστι τῶν παρηρτυμένων ἐδεσμάτων ἡ τράπεζα τῆς ἀληθείας. *Quemadmodum ex auaritia non acquiritur iustitia, neque ex luxuria temperantia, sic neque Christi diæta delitiis acquiritur, procul enim abest ab eduliis irritantibus veritatis mensa.* Διὸ παραφυλακτέον τῶν βρωμάτων, ἃ μὴ πεινῶντας ἡμᾶς ἐσθίειν ἀναπείθει γοητεύοντα τὰς ὀρέξεις. *Propterea vitanda edulia, quæ nec esurientes nos suadent edere appetitum delinientia.*

XX. His tandem præceptionibus exempla subiiciuntur. Ματθαῖος μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος σπερμάτων καὶ ἀκροδρύων καὶ λαχάνων, ἄνευ κρεῶν, μετελάμβανεν. *Matthæus sane Apostolus, seminibus, & summis arboribus, ac oleribus, sine carnibus vescebatur.* Tum Baptistæ, vescentis locustis, & Petri suilla abstinentis. Quæ quis non videt, quorsum referenda sint? Enimuero, si non merus nugator Clemens, hæc pertinent ad præcedētia παραγγέλματα. At in his ieiunium nullum, sed tantum dehortatio à lautitiis, deliciis, gulositate.

XXI. Super-

XXI. Superest Iacobus, de quo, si quid veri dixit ille, siue Eusebius, siue Hegesippus, dixerim eius vitam designari in Iudaismo, & quæ Græce sic habent: οὗτος ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ἅγιος ἦν, οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν, οὐδὲ ἔμψυχον ἔφαγε, ξυρὸν ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ οὐκ ἀνέβη: Vertenda, non vt apud Christophorsonum aut Rufinum, *Fuit, bibit, abstinuit*, sed hoc potius modo. *Hic ab vtero matris sanctus erat, vinum siceramque non bibebat, neque animatum quicquam edebat, nouacula in caput eius non ascendebat*: vt describatur eius vita, ante quam Christi discipulus fieret. Nam sane cum factus est discipulus, aliter instituisse vitam, vel vna postrema Christi cœna argumento est, nisi forte, neque agni carnes edisse dicas, neque γέννημα τῆς ἀμπέλου, bibisse, solum, quod quis credat?

XXII. His exemplis exemplum Pauli Baronius adiecit, anni quinquagesimi septimi. §. 192. Paulum enim abstinuisse vino probat postea anni quinquagesimi octaui. §. 121. ex Actor. 21. Quia, cum Nazaræis omnia in templo exhibuerit officia, tamen inopinato, & ante diem tantum admonitus, quomodo ergo triginta dies perseuerasset abstemius? Ex his colligi plane posse Paulum à vino penitus temperasse, alioquin enim fuisset hæc potius quędam legis illusio, & simulatæ sanctitatis affectatio, & tanquam in scena fabula, ac in re gesta affectatum mendacium.

XXIII. Verum hinc tu potius disce, quàm sunt procliues Sophistæ in omne genus imposturarum, quamque parum soliciti de veritate, qui tam leues, imo tam nullas coniecturas affectent. Enimuero, Paulum exhibuisse omnia Nazaræorum officia, id est, ipsum accessisse ad templum quasi reum voti, purum putum mendacium. Neque Lucas dixit, ipsum sibi totondisse caput, aut pro se obtulisse. Contra potius: *His assumptis*, nempe quatuor, qui votum fecerant, *sanctificator cum eis, & adde ad eorum sumptus*, ἵνα ξυρήσωνται, *vt radant capita*, non vt radas caput, sed vt illi radant; Et, *cum eis sanctificatus ingressus est in templum, denuntians expletionem dierum sanctificationis, vsque dum oblata fuit* ἑκάστου αὐτῶν, *pro vnoquoque eorum oblatio*. Caietanus, *Ex eo quod non dicit, vt radatis capita, sed vt radant capita, apparet quod non hortantur Paulum, vt ipse tanquam Nazaræus radat caput. Idem quoque apparet ex eo, quod dicunt Paulo, impende illis vt radant capita, hoc enim manifeste significat, vt Paulus tribuat sumptus ad hoc vt Nazaræi radant capita.* Itaque mirum est, quod Hieronymo atq; aliis venerit in mentem, existimantibus ipsum Paulum rasisse caput.

XXIV. Verum, inquit Lorinus, Sanctificari, & purificari, non solam important impensam, sed omnem includunt sanctum ritum, qui adhibebatur in huiusmodi voto, ideoque præsertim rasuram capitis. Imo, inquam, sanctificari dicebantur & purificari alij, quam qui Nazaræi votum præstarent, vt constat ex infinitis ceremoniarum partibus. Itaq; non includebat sanctificatio rasuram, nisi in Nazaræus, ideoq; supponendum esset prius à Paulo id votum fuisse emissum, quæ esset petitio principij.

XXV. Ad hæc Lorinus, etsi tonsum fateatur Paulum, tamen illud Baronij consequens de vino, palam improbat. *Ego*, inquit, *de Pauli abstinentia temperantiaque quidlibet magnum & eximium credo, tamen non assequor, qua ratione vini perpetua illa hinc probetur abstinentia, quoniam postero isto die potuit ritum Nazaræi inchoare, & abstinentiam à vino cum cæteris cæremoniis ad certum vsque tempus, quod sibi ipse præscripsisset, seu quod absolueretur vna cum eo tempore, quod alij quatuor præscriptum habebant. Atque hoc est esse purificatum, nempe purificationem inchoasse, quæ comprehendit vniuersum illud opus religiosum.* Et sane Lucas non dixit impletos fuisse dies, sed denuntiata fuisse impletionem dierum: διαγγέλλων τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν, quod æque significat futuram, ac præteritam. Erat autem ea voti natura, vt nullo certo dierum numero contineretur, sed ad arbitrium vouentis. Nam, quos ex Josepho, Baronius recitat triginta dies, ij non ad votum pertinent, sed ad aliam aliquam necessitatem, quod ipsa testantur verba, *His autem, qui morbo, vel aliis necessitatibus implicantur, mos est orare per triginta dies, antequam immolarent hostias, abstinere quoq; à vino, & capillos radere:* Belli Judaici lib. 2. capite Latinæ editionis 15. Græcæ autem 23. Itaque nugatur Baronius hinc, quasi perpetua Judæorum consuetudine, votum Nazaræatus circumscribens.

XXVI. Quintum argumentum habent, Castro, & Dauentria, ex Actorum 15. Post prædicatum Euangelium, in quo omnium ciborum esum Christus concessit, Apostoli in vnum congregati, prospicientes tranquillæ conuersationi eorum, qui ex Judæis & Gentibus conuertebantur, decretum ediderunt in hunc modum, *Visum est Spiritui Sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos bene agetis.* Si Apostoli potuerunt prohibere esum suffocati & sanguinis, cur etiam modo Ecclesia, aut Concilium generale, illos, aut similes cibos, ob aliquas caussas iustas, prohibere non poterit?

XXVII. Responde, primo sumi falsum, prohiberi ab Apostolis suffocatum & sanguinem. Nulla id eius decreti verba significant. Nam, teste ipso Alfonso, id factum, vt prouideretur tranquillæ conuersationi Judæorum & Gentium. Augustinus prior contra Faustum lib. 32. cap. 13. *Elegisse mihi videntur pro tempore rem facilem, & nequaquam obseruantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam Gentes, propter angularem illum lapidem, duos parietes in se condentem, aliquid communiter obseruarent.* Itaque eadem doctrina est, quam Paulus tractat ad Romanos 13. & prioris ad Corinthios 10. scilicet non expedire, non ædificare, quæcunque licent. Ast abstinentia, quæ fit ædificationis causa, longe differt ab ea quæ propter interdictum. Nam quæ interdicta sunt, ea ne licent quidem. Secundo, nihil hoc ad ieiunia pertinet, de quibus nostra quæstio. Nam neque Iudæi ieiunabant, cum abstinebant à suffocato & sanguine. Imo ipse Paulus abstinentiam Idolothytorum præcipit, in mediis conuiuiis.

XXVIII. Quare non negamus nos quidem licere etiam hodie, cuicunque Ecclesiæ, siue Concilio, iustis de causis, si causæ quædam iustę emergant, imitari Apostolos, in iisdem aut similibus cibis, sed ferre non possumus hoc idem sibi sumere siue Ecclesiam vllam, siue vllum Concilium, nulla legitima causa. Deinde negamus illam esse legitimam causam, quam hodie Papistæ prætendunt, scilicet ieiuniorum, atque adeo ne Apostolos quidem, aut Apostolicos viros, hac vsos, obseruamus.

XXIX. Sextum esto ab Essenis, qui apud Alexandriam à Sancto Marco erudiebantur, & ad vesperam tantum cibum sumere, à carnibus & vino abstinere solebant, vt ex Philone referunt Eusebius, lib. 2. histor. ca. 17. Epiphanius hæresi 29. quæ est Catharorum.

XXX. Respondeo, Essenos non fuisse Christianos, itaque à Bellarmino sumi præter veritatem, institutos fuisse à Marco. Etsi ita senserit Hieronymus. Sed id nos proximo libro disputatum imus. Deinde quid Esseni ad Papistas, quos Papistarum nemo imitatur? Nam qui cibus illis erat, hic iampridem istis nullus. Non enim illi cibos tantum eligentes, cæterum lautitias perinde habebant, sed has omnino prorsusque vitabant, ideo, neque neglectis carnibus, piscibus vescebantur, aut ouis, aut lacticiniis, aut oleribus, sed hæc omnia procul valere iubebant: σιτοῦνται δὲ, inquit Philo, πολυτελὲς οὐδὲν, ἀλλὰ ἄρτον εὐτελῆ, καὶ ὄψον ἅλας, οὓς οἱ ἁβροδίαιτοι παραρτύουσιν ὑσσώπῳ· ποτὸν ὕδωρ ναματιαῖον αὐτοῖς ἐστιν. *Pro cibo habent nihil lauti, sed panem simplicem: opsonium sal, quem qui delicatissimi, condiunt hyssopo, potus illis est aqua fontana.* Quæ tamen verba non recensuit Eusebius, etsi horum austeritatem valde commendet. Tertio, hoc ipsum ad rationem ieiunij non pertinebat, sed ad vescendi rationem, siue ieiunij relaxationem. Inde scias, quod, quæ de cibo annotantur tribuuntur curæ corporis, at non Philosophiæ: σιτίον δὲ ἢ ποτὸν οὐδεὶς αὐτῶν προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως· ἐπειδὴ τὸ μὲν φιλοσοφεῖν ἄξιον φωτὸς κρίνουσιν εἶναι, σκότους δὲ τὰς σωματικὰς ἀνάγκας· ὅθεν τῷ μὲν ἡμέραν, ταῖς δὲ βραχύ τι μέρος τῆς νυκτὸς ἔνειμαν. *Cibum potumve nemo horum intulerit ante solis occasum, vtpote, dignam luce philosophiam existimantes, tenebris autem corporeas necessitates, vnde illi quidem, diem, his vero, exiguam noctis partem assignarunt.* Audin' philosophiæ oppositas corporis necessitates? audin' ad has referri cibum & potum? Tertio, illam ipsam tam austeram reficiendi corporis rationem festis assignatam Philo dixit: τὴν δὲ ἑβδόμην πανίερόν τινα καὶ πανέορτον νομίζοντες εἶναι ἐξαιρέτου γέρως ἠξιώκασιν, ἐν ᾗ μετὰ τὴν ψυχῆς ἐπιμέλειαν, καὶ τὸ σῶμα λιπαίνουσιν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὰ θρέμματα τῶν συνεχῶν πόνων ἀνιέντες: *Septimam diem habentes sacram, & festam, eximio dignati sunt priuilegio, qua die, post animæ curam, etiam corpus pinguefaciant, instar videlicet iumentorum, continuis laboribus solutis.* Quare, ab hoc exemplo liquet ipsum eduliorum delectum, etiam seuerum, pertinere non ad ieiunium, sed ad solutionem ieiunij. Quod nos volumus.

XXXI. Septimo Lindanus ratiocinatur. Sextam & Sabbathi ferias liquet apud priscos Occidentalis Ecclesiæ Partes sacris ieiuniis fuisse deputatas, ac meditandæ CHRISTI passioni dicatas. Vnde quæ in hunc vsque diem populo Catholico supersunt pij ieiunij reliquiæ, atque affectionis vltroneæ vestigia, eadem prorsus sunt pietate colenda, imo necessitate obseruanda, qua ipsa, cum florerent simul & vigerent ieiunia. Quæ, vtut populi licentia in temperatas corporis reficiendi cœnas sint commutata, habent tamen priscæ illius moderantiæ, atque à delitiis abstinentiæ nonnihil, puta à carnibus nostro corpori longe gratissimis, gulæq; iucundis.

XXXII. Respondeo, primum, has nullas esse pij ieiunij reliquias, sed indignæ superstitionis effectus, quæ sic solet optima quæque violare, & sanctissima prophanare, quomodo vera olim sacerdotum castitas, degenerauit in cœlibatum, quem non violet concubinatus, quomodo pie defunctorum nomina in sacris solennibus recitata, nihil sui reliquerunt præter aut cæcam inuocationem mortuorum, aut stultas preces pro mortuis, quomodo pœnitentia, in priuatæ confessionis tyrannidem, & satisfactionis carnificinam. Sexcenta sunt eiusmodi.

XXXIII. Sed habent, inquit, abstinentiæ nonnihil. Falsum, inquam: Nihil, inquam, abstinentiæ habent. Nisi forte tanta est sophistis audacia, vt abstinentiam constituant in nuda negatione, quod si est, tum vero abstinentia erit, & tum cum comeduntur carnes nimirum quia non comedantur aut pisces, aut oua. Sed si abstinentiam, vt debent, dicant austeritatem vitæ, tum merito negamus quicquam abstinentiæ, esse in hac superstitione Papistica. Imo, inquit, abstinentia est à deliciis. Quibus, inquam? Omnibus ne? Nam ita oportuit. At hoc falsum, abstinetur enim tantum à deliciis carnium, piscium autem nemini denegantur. At carnes nostro corpori longe sunt gratissimæ, inquit. Omnes ne? Falsum. Sunt enim pleræque insuauiores piscibus.

XXXIV. Secundo negatur, pij ieiunij reliquias, & affectionis vltroneæ vestigia, pietate prorsus eadem colenda, eadem necessitate obseruanda, cum ipsa affectione vltronea. Nam quis neget apud Turcas esse eiusmodi quædam antiquæ Christianitatis vestigia? Quis nescit, vix vllam esse gentem, quæ omnino nihil retineat pietatis? Aut ipsos Græcos cur detestantur Papistæ?

XXXV. Octauo, Ratio naturalis, inquit Bellarminus, rem eandem confirmat. Nam finis ieiunij est corporis concupiscentias edomare, & in seruitutem redigere. At non poterat certa & communis regula constitui circa quantitatem cibi sumendi, vel circa lautitias, & condimenta ciborum, hæc enim infinitis modis variantur, & quod est vni multum, alteri est parum? quod vni est lautum, alteri non est lautum. Debuit igitur constitui regula penes abstinentiā ab aliquo genere cibi, qui ex genere suo, & vt plurimum, magis nutrit, & magis delectat, qualem esse carnem pecorum, & auium, omnes concedunt.

XXXVI. Respondeo, concedi finem illum esse ieiuniorum, sed quæ sequuntur omnia inepta esse. Non poterat, inquit, regula constitui circa quantitatem cibi sumendi. Recte, inquam, sed hoc quid ad rem? Jeiunium enim non est cibum sumere, sed cibum non sumere, vnde nobis obseruatum, cibi sumptionem appellatam solutionem ieiunij, τῆς νηστείας ἀπόλυσιν. Itaque nihil opus infinita inquisitione, vna sufficit regula, omnibus communis. Jonæ tertio, *Non gustent quicquam, nec pascantur, & aquam non bibant.* Apud Essenos illos, σιτίον δὲ ἢ ποτὸν οὐδεὶς αὐτῶν προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως. Illis si potuit hæc esse communis regula, cur Papistis nulla potuit?

XXXVII. Debuit ergo constitui abstinentia ab aliquo genere cibi? Recte, inquam, si est aliquod genus cibi, quo libere & ad satietatem sumpto, domentur concupiscentiæ. Sed qui credunt carnium vsum nullum fuisse ante diluuium, qua arte persuadebunt, ablatis carnibus, minui concupiscentias? Nisi forte nullus tunc fuit Cain, nullus Lamec, nulli filij Dei concupiscentes filias hominum: nulla caro, quæ corrumperet vias suas. Sed hoc alij viderint. Nos negamus vllum genus esse cibi, cui si indulgeas, non etiam nutrias carnis τὰ πάθη. Itaque negamus genera prohibenda, sed quantitatem minuendam, alioqui nunquam iri domitum concupiscentias. Rursus dicimus, nullum esse tam delicatum edulium, quo si vtaris parcissime,

non minuas, non domes tandem carnales affectus. Hinc olim prouerbium, *Sine Cerere & Baccho friget Venus.* Itaque prudentior Prosper secundi de Vita contemplatiua cap. 23. *Si à quadrupedibus abstinentes, phasianis altilibus, vel alijs auibus pretiosis, aut piscibus perfruantur, non mihi videntur resecare delectationes sui corporis, sed mutare: nec pro abstinentia, sed velut pro nescio qua immunditia, vel certè quod verius est, pro stomachi nauseantis teneritudine, delicatas,* (malim delicata, & omnino id sensus postulat) *illas communes ac viles carnes abijcere, quo possint alijs non solum carnibus, sed etiam delicatioribus, ac pretiosioribus carnibus suas voluptates explere* (& hic obiter nota pisces etiam ipsos in carnibus numerari) *cùm, sicut iam supra patuit, non aliquarum carnium, quæ vsui humano concessæ sunt, nobis naturæ damnandæ sint, quas Deus instituit: sed carnales concupiscentiæ fugiendæ, quas sensui carnis diabolus introduxit. Illi autem, qui parciores videri volunt, & gloriam sibi velut de abstinentia districtiore conquirunt, sic ab omnibus animalibus indicant temperandum, vt peregrinis pomis, ac sorbitiunculis delicatis, cæterisque alijs immanem sui corporis impleant appetitum, cum spiritualis abstinentia non aliquorum ciborum vsum, sed desiderium suadeat compescendum. Et illi magis parsimoniæ seruire censendi sunt, qui sibi non aliquarum rerum perceptiones, sed delectationes corporis interdicunt.*

XXXVIII. Præterea, si propter concupiscentias dominandas, abstinendum est ab aliquo genere cibi: tum profectò Ecclesiæ Papisticæ mira incogitantia, ne quid dicam durius: quæ ea genera omnia permittat, quæ maximè concupiscentiam irritant. Nam quis nescit, vt mittam legumina ferme omnia, quantos in Venerem motus creant tubera, denique vinum, & omnes aromatum species? imo & pisces, aut omnes, aut plerique? Quid butyrum dicam, & oleum, & oua? Ex quibus, vt dixi, oua & butyrum, permittuntur saltem extra quadragesimam: oleum semper, & vbique: butyrum etiam in quadragesima apud Septentrionales. Certè Peresius, lacticinijs & ouis multum sanguinis, & Spiritus generari compertum esse testatur, testibus medicis. Et Lindanus solam Carinthiam habuit, in qua diceret vigere consuetudinem abstinendi ab ouis. Denique hunc ipsum audiuimus suorum ieiunia, quæ tota sunt in carnium abstinentia, his laudantem verbis, *Ieiunia nostra vini copia natant, piscium varietate carnium superant delicias: olei flammas vini æstum, omnisque aromatum generis ignes helluoni infarciunt stomacho.* En concupiscentias egregie domitas! En genera ciborum cautè delecta! En prouidam Ecclesiam!

XXXIX. Nono tandem, proferunt autoritates Veterum. Epiphanius in Compendiaria doctrina, testatur multos fuisse, qui sponte abstinerent à carnibus per totum annum: sed in hebdomada, quæ sanctum Pascha præcedit, totam Ecclesiam perseuerare solitam in esu siccorum. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 4. Christianos ieiunantes abstinere à carnibus. Basilius oratione prima de Ieiunio: Chrysostomus homilia sexta in Genesin: Theophilus Alexandrinus tertio Paschali: Augustinus trigesimi contra Faustum c.5. & alij Patres passim docent, in Quadragesima cessare vsum carniũ. Rursus? Hieronymus libro secundo contra Iouinianum, ex instituto probat bonam esse abstinentiam à carnibus: & ad Eustochium de Custodia virginitatis, apud multos scribit anachoretas continua per totum annum fuisse ieiunia, & à vino ac carnibus abstinentiam. Similia tradunt Augustinus lib. 1. de moribus Ecclesiæ c.31. & 33. Chrysostomus homilia 59. ad populum Antiochenum: Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum extrema, Ecclesiam Catholicam sæpe abstinere à carnibus, sed longè alia opinione quam hæretici faciant. Hæc Bellarminus.

XL. Atqui, aut hæc manifesta est impostura: aut nihil vnquam vsquam imposturarum fuit. Primo, quorsum Chrysostomus homilia 6. in Genesin, quæ de carnibus omnino nihil magis habet, quam de piscibus, aut de Tragelaphis? De Ieiunio, & quidem quadragesimæ, pauca, & per accidens, *Hoc est, quod potissimum me contristat, & bilem mihi mouet, quod cum nostra admonitione, reuerentiam etiam, quam quadragesimæ debetis, ex animo vestro simul eiecistis.* Et ad finem, *Quæ vtilitas ieiunij, dic obsecro, si toto die nihil comedis, ludis autem & nugaris?* Hæc Chrysostomus: hæccine concludunt à carnibus solis abstinendum? an potius, quod nos contendimus, nihil eomedendum?

XLI. Secundo, nulla nunc quæstio, vtrum liceat abstinere quodam cibi genere: sed, vtrum sit verum & legitimum ieiunium, abstinere à quodam genere, reliquis indulgere: carnes refutare, piscibus vesci, aut oleribus. Illud insanus sit qui neget: maximè, qui ieiunia legitima concedat: nam, si qui ieiunat, abstinet ab omni cibo: ergo & ab aliquo genere, nam, si non ab aliquo: ergo non ab omni: Hoc vero nulli vnquam Patres dixere: sed soli tandem Papistæ confinxere, vt & sibi indulgerent, ne ieiunare cogerentur: & Deo illuderent, siue, vt loquitur Lindanus, cum Deo luderent: Ecclesiæ etiam imponerent, Christianos omnes naso suspenderent adunco.

XLII. Quid ergo promouet Bellarminus? Magna scilicet illa sunt & ex vltima antiquitate repetita mysteria: carnib. abstinuisse Christianos, Νηστεύομεν, inquit Hierosolymitanus Antistes, οἴνου τε καὶ κρεῶν ἀπεχόμενοι: *ieiunamus abstinentes à carnibus & vino.* Basilius: κρεῶν οὐκ ἐσθίεις· οἶνον ἀπέχῃ. Theodoretus, *A vino, & ab esu carnium, & ab alijs eiusdem generis abstinentiam nõ similiter ac hæretici amplectitur* Ecclesia, Augustinus, *Non solum à carnibus & vino abstinent pro sufficientia domandarum libidinum, sed & ab iis etiam, quæ tanto concitatius ventris, & gutturis prouocant appetitum, quanto quasi mundiora nonnullis videntur.* Quid his opus fuit? quid alijs? Nam & alia longe plura nec dissimilia conuerri possunt: vt mirer tam paucis nominibus fuisse contentum Bellarminum. Quin hoc egit potius, quod erat agendum: Eos, qui carnibus sic abstinebant, alijs edulijs sic indulsisse, vt cum eis indulgerent, existimarent implere ieiunia: siue, vt maluit loqui, hunc ciborum delectum pertinere ad rationem ieiunij. Nos enim ipsi ieiunantes, carnibus abstinemus, sed ijdem abstinemus vino: abstinemus reliquis omne genus esculentis, poculentisque: ne aquam quidem sumimus.

XLIII. Illi tamen veteres, inquient, carnibus abstinentes, non abstinebant alijs omnibus cibis. Concedo: sed, dum non ieiunarent. Hi enim cibi tum sumebantur, cum soluebatur ieiunium. Audi Augustinum, eodem c. 31. de Moribus Ecclesiæ, *Conueniunt diei tempore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc ieiuni sunt ad audiendum illum patrem. Corpus deinde reficitur, quantum saluti & salubritati sat est.* Audin'? dum adhuc ieiuni sunt: corpus deinde reficitur. Ergo aliud ieiunium, aliud corporis refectio. Quod idem aduertas in illis Essenis apud Philone, non tantum distinguentem inter ieiunium, & σωματικὰς ἀνάγκας, sed etiam, has referentem ad festos dies, σῖτον δὲ ἢ ποτὸν οὐδεὶς ἂν αὐτῶν προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δυσμῶν· ἐπειδὴ τὸ μὲν φιλοσοφεῖν ἄξιον φωτὸς κρίνουσιν εἶναι, σκότους δὲ τὰς σωματικὰς ἀνάγκας· ὅθεν τῷ μὲν ἡμέρας, ταῖς δὲ βραχύ τι μέρος τῆς νυκτὸς ἔνειμαν. *Cibum potumque nemo horum intulerit ante solis occasum: quandoquidem philosophiæ studium luce dignum censent, tenebris vero corporis necessitates: vnde illi quidem totos dies: his vero exiguam noctis partem assignarunt.* Quid hoc est? Itane ieiunium luce nõ dignũ: dignum tenebris? Minime vero: vnde sequitur corporis reficiendi necessitatem non pertinere ad ieiunium. Sed profecto festis diebus nullum ieiunium: audi igitur, τὴν δὲ ἑβδόμην πανίερόν τινα καὶ πανέορτον νομίζοντες εἶναι ἐξαιρέτου γέρως ἠξιώκασιν, ἐν ᾗ μετὰ τὴν ψυχῆς ἐπιμέλειαν καὶ τὸ σῶμα λιπαίνουσιν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὰ θρέμματα τῶν συνεχῶν πόνων ἀνιέντες· σιτοῦνται δὲ πολυτελὲς οὐδέν, ἀλλ' ἄρτον εὐτελῆ, καὶ ὄψον ἅλες, οὓς οἱ ἁβροδίαιτοι παραρτύουσιν ὑσσώπῳ· ποτὸν ὕδωρ ναματιαῖον αὐτοῖς ἐστιν: *Septimam diem totam sacram festamque existimantes, speciali priuilegio dignati sunt: in qua post animæ curam, corpus vngunt, relaxatis laboribus, vt solet iumentis fieri. Vescuntur autem nihil opiparum: sed panem tenuem, ac pro opsonio sales, quos qui delicatissimi, hyssopo condiunt: potus illis aqua fontana.* Audin, & apud istos tum cum non ieiunatur, tum cum laute tractatur corpus, abstineri à carnibus? Audin, hunc ipsum tenuem victum assignari, non ieiunijs, sed diebus festis: sed curæ corporis? Eodem refer Socratem, libr. 5. cap.22. editionis Græcæ, ἕτεροι δὲ ἄχρις ἐνάτης ὥρας νηστεύοντες, διάφορον ἔχουσι τὴν ἐδωδήν: *alij cum ad nonam ieiunarunt, varijs cibis vescuntur.* Eadem mente apud Tertullianum de ieiunijs, separantur ieiunijs, separantur ieiunia & xerophagiæ, cum tamen hæ constarent pane & aqua, c.1. *Arguunt nos, quod ieiunia propria custodiamus, quod stationes plerunque in vesperam producamus: quod etiam xerophagias obseruemus, siccantes cibum ab omni carne, & omni iurulentia, & vuidioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis, vel edamus, vel potemus.*

XLIV. Tertio, hæc ipsa carnium vinique, atque aliarum rerum abstinentia libera cuique erat, & arbitraria: non autem à legis vllius necessitate: cuius transgressio peccatum esset. Theodoretus, Epitome decretorum, *Ecclesia autem nihil horum decernit, neque enim eorum prohibet participationem: & ideo, alij quidem permissis à lege bonis & voluptatibus securi fruuntur, alij vero ab eis abstinent: nullus autem qui sapit, & rectè sentit, condemnat eum qui comedit.* Augustinus c.33. de Moribus Ecclesiæ, *Non manducantem nemo spernit, manducantem nemo iudicat: qui infirmus est olus manducat: multi tamen firmi propter infirmos idem faciunt: multis non est causa ista faciendi: sed quod viliore victu viuere placet, minimeque sumptuoso corporis sustentaculo ætatem tranquillissimam ducere. Omnia enim mihi licita sunt, sed ego non redigar sub potestate vllius. Continent se igitur qui possunt, qui tamen sunt innumerabiles, & à carnibus & à vino duas ob causas: vel propter fratrum imbecillitatem, vel propter suã libertatem.* Idem contra Faustum libr. 31. c.3. *Christiani non hæretici, sed Catholici edomandi corporis causa, propter animam ab irrationalibus motibus amplius humiliandã, non quod illa esse immunda credant, non solum à carnibus, verum à quibusdam etiam terræ fructibus abstinent, vel semper sicut pauci, vel certis diebus ac temporibus sicut per quadragesimam ferè omnes, quanto magis quisque vel minus seu voluerit seu potuerit.* Socrates libri quinti capite 22. ἐστὶ δ' εὑρεῖν οὐ μόνον περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν ἐδεσμάτων οὐχ ὁμοίαν ποιουμένους· οἱ μὲν γὰρ παντὸς ἐμψύχου ἀπέχονται· οἱ δὲ τῶν ἐμψύχων ἰχθῦς μόνους μεταλαμβάνουσι. τινὲς δὲ σὺν τοῖς ἰχθύσι καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται, ἐξ ὕδατος καὶ αὐτὰ κατὰ τὸν Μωυσέα γεγονέναι λέγοντες· οἱ δὲ καὶ ἀκροδρύων, καὶ ᾠῶν ἀπέχονται, τινὲς δὲ καὶ ξηροῦ ἄρτου μόνου μεταλαμβάνουσιν· ἄλλοι δὲ οὐδὲ τούτου. ἕτεροι δὲ ἄχρις ἐνάτης ὥρας νηστεύοντες διάφορον ἔχουσι τὴν ἐδωδήν: *Inuenias, qui non tantum in numero dierum discrepent: sed qui nec abstinentiam à cibis eandem obseruent. Alij prorsus animatis abstinent: alij animatorum pisces solos sumunt: quidam præter hos etiam auibus vescuntur: eas itidem ex aqua genitas dicentes, iuxta Mosen: alij nucibus atq; ouis parcunt: nonnulli solo pane sicco vtuntur: quidam ne isto quidem, alii ad nonam ieiunantes, varijs ciborum generibus vtuntur.* Et hanc diuersitatem, post Socratem, notarunt Sozomenus lib.7. c.19. & Nicephor. lib.12. c.34.

CAP. V.

Argumenta Catholica contra discrimen ciborum.

I. Catholici opponunt disertissimum Dei verbum, ex quo non illud, tantum constat, quod dicebamus, discrimen ciborum non esse de natura ieiunij: sed hoc amplius, in quo vel maximè peccant Papistæ: quoties de reficiendo corpore agitur, nulla nos religione duci debere, ad distinguenda ciborum genera, ita vt persuadeamus nobis ipsis, peccari si his potius vtamur, quam illis. In quo Papistæ pertinacissimi sunt: qui non tantum consulunt abstinere à carnibus, sed etiam iubent seuerissimè, & quidem sub pœna, vt loquuntur, peccati mortalis.

II. Matthæi 15. *Audite & intelligite. Non quod ingreditur in os, polluit hominem: sed quod egreditur ex ore, hoc polluit hominem.* Certè si peccat homo comedendo, polluitur etiam comedendo. Et si non polluitur comedendo non peccat. Iam si nullum in comedendo peccatum, vnde prohibitio?

III. Respondent, Peresius, Bellarminus, Maldonatus; reliqui: Cibos sumi vel secundum eorum naturam: vel secundum circunstantias Cibos secũdum suam naturam, concedunt non polluere hominem. At secũdum aliquas circunstantias, polluere asserunt: alioquin crapulam & ebrietatem non inquinaturas. Porro Christum de cibis loquutum priori modo: reprehendentem Iudæorum superstitionem, existimantium cibos, illotis manibus sumptos, contrahere nescio quas sordes, quibus animæ quoque inficerentur: & cibos quosdam propterea fuisse à Deo prohibitos, quod natura sua immundi essent.

IV. Nos ptius illud, quod vltro dant, accipimus: cibos natura sua non inquinare hominem: hoc quod negant, Christum loquutum de cibis secundum aliquas circunstantias videamus. Occasio sermonis fuit ab interrogatione Scribarum, *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum: non enim lauant manus suas quando edunt panem.* Vnde patet Christi mentem

hanc esse, vt discipulorum innocentiam tueatur aduersum hanc calumniam, ideoque conclusionem hanc esse, Discipuli, transgredientes traditionem seniorum, comedendo illotis manibus, non peccant. Et hæc probatur, argumento vniuersali: cuius formam hanc esse necesse est. Nihil quod intrat in os, polluit hominem: at cibi sumpti illotis manibus, intrant in os: Ergo cibi sumpti illotis manibus, non polluunt hominem.

V. Inde apparet agi de cibis non ἁπλῶς tantum, sed etiam κατά τι, id est, cum hac circunstantia manuum illotarum, vel potius ex posito axiomate vniuersali, de natura cibi, concludi specialiter aduersus hanc peculiarem circunstantiam. Circunstantiæ autem huius firmamentum à Scribis positum erat, Traditio seniorum, id est, vt loqui solent Papistę, traditio Ecclesiæ: propterea enim hanc traditionem accusatio complectebatur. Quare, nisi nugatum velint dicere Christum, necesse est aduersarios concedere, docuisse non propterea peccare discipulos trāsgredientes traditionem seniorum, quià non vterentur cibis, contra ciborum naturam.

VI. Nam quod Bellarminus scripsit, imaginatos fuisse Iudæos, sordes quasdam contractas à cibis, quibus animæ inficerentur: & cibos propter naturalem immunditiam fuisse à Deo prohibitos, inanes sunt coniecturæ: neutra ex contextu, posterior etiam absurda. Quis enim credat, nesciuisse Iudæos, omnia quæ creasset Deus bona esse? Itaque illi neque illud obtendunt, neque illud nugantur: sed obijciunt traditionem seniorum. Et vt maximè ita cogitassent, tamen, quia eam traditionem expresserunt, oportet nos concipere Christum, ei ipsi traditioni obiectæ prouidisse.

VII. Hæc cum ita sint, nihil est amplius quod desideremus. Etenim ipsi aduersarij hunc ciborum delectum non aliter firmant, quam à traditione seniorum, id est, Ecclesiæ: & ab ea pollutionem concludunt, Bellarminus, *Loquitur Dominus de cibo, & potu, non quocunque modo, sed vt res sunt corporales, quæ ex sua natura non possunt animam, quæ spiritualis est, coinquinare: quamuis ratione adiunctæ concupiscentiæ, aut inobedientiæ, facilè possint eandem animam inquinare.* Alphonsus de Castro, *Respondemus, fatentes cibum nullum ex sua natura posse maculare animæ substantiam: sed voluntas deprauata: quæ contra præceptum Ecclesiasticum carnes comedit, illa est quæ coinquinat hominem.* Maldonatus, *Ita prorsus est: nosque idem dicimus: quod intrat per os, non coinquinare hominem: scimus enim omnem creaturam Dei bonam: sed inobedientem animum, qui contra Ecclesiæ præceptum, cui Deus obedire iussit, cibum sumit, hominem inquinare.* Barradas, *Quod si cibus vel potus, à superiore vetitus spectetur, tunc ad animum peruenit: tunc quod intrat in os, inquinat hominem.* Nec aliter Stapletonus Antidotis Euangelicis. Iansenius Concordiæ c. 60. Renatus Benedictus in Panoplia disertior, *Sola est transgressio præcepti, quæ spiritualis est, & à corde procedit, quæ coinquinat hominem: non autem cibus.*

VIII. Quid ergo? Nimirum habemus Christum plane perspicueque concludentem aduersus Pharisæos Papistas, siue Papistas Pharisæos. Nihil quod intrat in os, coinquinat hominem: at cibi vetiti per traditionem seniorum, intrant in os: Ergo cibi vetiti per traditionem seniorum non coinquināt hominem. Longè sibi Papistæ consulerent prudentius, si cibos dicerent sua natura polluere hominem: nam plus nobis hoc modo facesserent negotij, in hoc saltem argumento.

IX. Sed hic Iansenius mirè sophisticatur, Concordiæ cap. 60. Dicendum est, non magis Ecclesiasticis præceptis hæc Domini verba esse contraria, quam vel legi Mosaicæ, vel legi Apostolicæ de suffocato, sanguine, Idolothytis. Non sunt autem istis contraria. Ergo neque illis. Assumptum probat. Aduertendum, Dominum noluisse, saltem potissimum, refutare præcepta legis Mosaicæ: sed, vt patet & ex occasione, & ex conclusione, Pharisaicas traditiones, de modo edendi munde & sine coinquinatione cibos à lege concessos. Itaque non dicere: Nullus cibus est, qui possit hominem coinquinare: sed *nihil introiens* in hominem, aut quod intrat in os, potest eum coinquinare: quo nihil aliud significatur, quam cibum, qui editur, non posse coinquinare. Non edebatur autem apud Iudæos, nisi cibus à lege concessus: vnde talem cibum, qui licitè editur, significat Dominus non posse coinquinare, quomodocunque sumatur, siue lotis, siue illotis manibus, siue ex vasis mundis, siue immundis.

X. Respondeo, magis esse contraria hæc Christi verba præceptis Ecclesiasticis, quæ vocat, quam Mosaicis, aut Apostolicis, quod ille contra sumit, nec probat. Ratio est nobis certa de Mosaica. Quia negat Christus ipsam ciborum naturam polluere hominem. Itaque si polluant, id fieri ex prohibitione: at hæc vel diuina est, vel humana. Agit autem Christus contra humanam: nimirum traditionem seniorum. Itaque conclusio est, cibos non tātum sua natura, sed ne quidem propter humanam traditionē polluere: quod cum euertat Iudaicas traditiones, tum nullam vim habet aduersus diuinam legem. Non enim vt Iudæi, sic Deus non potest naturam rerum cohibere. De Apostolica, non difficilius negotium: nam hæc non prohibuit cibos: sed scandalum, & offensionem proximi: itaque ex ea lege non conficiebatur vlla pollutio ex vsu ciborum. Quare Paulus negat inquirendum propter propriam conscientiam, sed tantum propter alienam. At præcepta hæc, tum Iudaica, tum quæ Papistæ vocant Ecclesiastica, non alienæ conscientiæ consulunt, sed propriam infestant. Itaque nihil mirum, si Christi verba neque Mosaicæ legi, neque Apostolico interdicto contradicant: & contradicant tamen Ecclesiasticæ, id est, Papisticæ superstitioni.

XI. Quanquam probatione assumpti nihil potest magis ridiculum excogitari. Nihil aliud, inquit, Christus significauit, quam cibum, qui editur, non posse coinquinare. Quo sensu, inquam? Nam illud *editur* ambiguum: vel pro actu, vel pro potentia. Itaque vel sic, cibum, qui natura aptus est ad edendum, non posse inquinare: vel, cibum, qui actu & reapse comeditur, non posse inquinare. Hoc posterius absurdum, quia naturam rei non considerat: sed duntaxat indiuiduum vsus actum: à quo nullum argumentum: quia ex puris particularibus. In altero manifesta ἀδολεσχία. Quis enim cibus est, qui non sit natura aptus ad edendum? Sed pergamus tamen. Ast, inquit, non comedebatur apud Iudæos, nisi cibus lege concessus. Rectè: sed ab ijs qui secundum legem viuebant: poterant tamen alij comedi: vt Maccabæorum tēpore suilla. Similiter autem non comedebatur cibus apud Iudæos illotis manibus: ex traditione seniorum.

XII. Sequitur tandem conclusio. Ergo Christus significat talem cibum, qui licite editur, non posse coinquinare. Nihil absurdius: propter infamem principij petitionem. Nam vt certum est nullum cibum qui licite edatur, polluere; ita non certum est apud Iudæos, vtrum licitè vllus cibus ederetur illotis manibus. Deinde id non conficitur ex præcedentibus. Non, inquam, cibus, qui licitè editur: sed cibus, qui editur: quia, vt dixi, illud ineptum, non fuisse in vsu cibum nisi à lege concessum. Tertio, si conficitur, tum æque cibus qui comeditur illotis manibus: quia ne hic quidē in vsu, vt diximus. Sic Iansenius in pueriles nugas detorquet Christi disputationem.

XIII. Lucæ 10. *In quamcunque vrbem ingressi fueritis, & exceperint vos, edite τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν, quæ apponentur vobis.* Prioris ad Corinth. 10. *Quicquid in macello venditur, edite: nihil interrogantes propter conscientiam: Domini enim est terra, & plenitudo eius. Quod si quis infidelium vos vocat, & vultis ire, quicquid apponitur vobis, edite, nihil interrogantes propter conscientiam.* Ergo Christianus potest comedere omne genus ciborum; puta carnium die Veneris. Nam si hoc non potest: ne potest quidem quæ sibi apponentur, comedere: & falsum erit Pauli, falsum Christi præceptum. Tum autem, si peccat qui carnes edit die Veneris: Ergo is, cui die Veneris carnes apponuntur, debet interrogare aliquid propter conscientiam, contra Pauli præceptum.

XIV. Ad priorem locum, in quo sunt verba Christi, respondet Alfonsus de Castro tripliciter. Primo, præceptum fuisse Apostolis peculiare, & quidem pro tempore? quomodo illud, *In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis.* Secundo, doceri Apostolos, vt contenti essent iis, quæ sibi apponentur, neque præterea quicquam exigerent. Tertio, non esse præceptum, sed indulgentiam: non enim mandatum vt ederent, sed permissum tantum vt possent edere: vt videlicet intelligerent nullum iam illis esse prohibitum cibum à Christo; nisi ipsi pro libito abstinere vellent, aut in posterum interdicerentur à Christi successoribus.

XV. Nos peculiare fuisse Apostolis præceptum, negamus: & negandi causam habemus iustam ex Paulo, qui ijsdem verbis omnes Christianos admonet, vt ederent quæ apponerentur. Tantum ergo peculiariter fuisse tum Apostolos admonitos præcepti mox futuri vniuersalis: quomodo solent omnia vniuersalia singulis etiam indiuiduis applicari. Itaque, etsi eodem tempore prohibitum fuit ire ad Gentes, & Samaritanos, tamen non fuit simile, quia post fuit reuocatum, cum iussi sunt ire in vniuersum mundum: quod de cibis aliter fuit.

XVI. Concedimus, voluisse Christum, vt Apostolis satis essent, quæ apponerentur: sed nihil obstare, quominus etiam significatum sit, vt libere vescerentur oblatis: non enim illa se mutuo tollunt.

XVII. Concedimus, non esse præceptum hoc sensu, vt non liceret non edere, quæ apponerentur: nam neque nos contendimus neminem posse Christianum abstinere à carnibus die quocunque. Sed ridemus cum audimus à Sophista, nullum illis prohibitum esse cibum, nisi ipsi pro libito abstinere velint. Quid enim? An prohibitum dicat cibum à quo quis abstineat pro libito? Quis audiuit aliquando? Nam quæ prohibentur, ab ijs abstinetur non pro libito, sed ex necessitate mandati. Itaque nugacissima exceptio est. Altera, nisi interdicantur à Christi successoribus, quæstionem ipsam continet, quam nos impugnamus, ipsi confirmare nequeunt. Imo, ridiculè implicant contradictionem. Quia ipse locus permissionem continet, *Edite quæcunque.* At hæc exceptio hanc tollit, & dicit, ne edite quæcunque. Adeo miri sunt interpretes.

XVIII. De Paulino loco Bellarminus: Voluisse Apostolum fideles liberare solicitudine inquirendi, vtrum carnes essent idolis mactatæ, necne. Sed voluisse tamen seruari decretum Hierosolymitanum: itaque noluisse emi eas quas quis sciret fuisse mactatas. Porro cum qui dixerit, bonum esse carnes non comedere, nec vinum bibere, si frater scandalizetur, multo magis voluisse seruari ieiunia indicta ab Ecclesia.

XIX. Sed primo Bellarminus mentem Pauli adulterat. Cum enim is dixerit, Nihil interrogantes: ille dicit, Non interrogantes vtrum sint mactatæ, nec-ne. Atqui verum quidem est hoc agi propriè in hac disputatione: sed nō propterea verum est, ea verba non latius patere. Enimuero, si carnium, nihil esse inquirendum propter conscientiam: erit etiam verum, non inquirendum vtrum mactatæ sint. Sed non contra, si non inquirendum sit, vtrum sint mactatæ, non esse propterea nihil inquirendum. Et si inquirendum sit, quo tempore veneant: ergo inquirendum erit aliquid propter conscientiam: & mentitus erit Paulus, qui pronunciarit nihil inquirendum. Nos potius Sophistas mentiri habemus persuasissimum. Et Paulum in vniuersali axiomate, conclusisse etiam particulare, vt moris est.

XX. Secundo, voluisse Paulum obseruari decretum Hierosolymitanum, non est quod quisquam dubitet: sed noluisse emi carnes, quas quis sciret immolatas, falsum. Nam si non prohibuit edi, multo minus emi. At non prohibuit edi, cum permisit fideles ire ad conuiuia infideliū, & comedere quicquid apponeretur. Quid ergo? Nempe Paulus voluit eas carnes non edi, quas frater aliquis admoneret esse immolatas: & causam addit, propter conscientiam alienam. Quo ipso manifestè ostendit, permisisse emi propter propriam conscientiam: quæ nostra quæstio est.

XXI. Tertio, eum, qui dixit bonum esse carnes non edere, si frater scandalizetur, multo magis voluisse seruari indicta ieiunia: & alienum est: & falsum. Alienum, quia aliud est, vt sæpe diximus, ieiunium, aliud discrimen ciborum. Falsum, quia ieiunia indicta, id est, stata, nulla Paulus agnouit, aut probauit. Sed haud paulo post videbimus.

XXII. Paulus ad Coloss. 2. *Ne quis vos damnet κρινέτω, ob cibum, vel potum: aut respectu dies festi, aut nouiluny, aut Sabbatorum.* Post, *Si mortui cum Christo, liberi estis ab elementis mundi, quid, vt viuentes mundo, ritibus oneramini δογματίζεσθε? Ne attigeris, ne gustaris, neque contrectaris. Quæ omnia ipso vsu pereunt, præscripta ex mandatis & doctrinis hominum. Quæ rationem quidem habent sapientiæ in cultu voluntario, & summissione animi, & in eo quod corpori non parcant: non tamen vllius sunt pretij: quum ad ea spectent, quibus farcitur caro.*

XXIII. Eximius locus, & auro signandus: vere potens ad vniuersam hanc controuersiam definiendam. Colligit enim Apostolus omnes causas, quibus superstitiosi homines suam hanc ciborum abstinentiam commendare solent. Primo, quod præscripta sint ex mandatis & doctrinis hominum, id est, vt sermo habet Papistarum, autoritate Ecclesiæ. Secundo. quod rationem habent sapientiæ: nam & Papistæ disputant non sine iustis causis institutum, vt ne quis carnibus vescatur. Tertio, hanc rationem sapientiæ esse in cultu voluntario: in summissione animi, ἐν ἀφειδίᾳ σώματος.

Quæ

Quæ & singula & omnia perpetua sunt in ore Papistarum. Et his tamen non obstantibus omnibus, *οὐκ ἐν τιμῇ τινι, non sunt vllius pretij*, vt vertit Beza. Tũ vero, *Ne quis vos damnet ob cibum, vel potum*. Est autem damnare, si quem dicas peccare, & peccare mortaliter: Rursus: *Si mortui estis cum Christo, quid ritibus oneramini?* Nimirum, quia sint ἀσύγκλωστα mori cum Christo, & his ritibus onerari, quibus iubemur abstinere à cibis.

XXIV. Audiamus excipientes. Non possunt, inquit Bellarminus, Pauli verba nisi per summam impudentiam ad leges Ecclesiæ de ciborum delectu detorqueri. Et eo conspirant omnes. Ne nobis quidem inuitis: qui non de Ecclesiæ legibus, quas in hac materia nullas esse scimus, sed de Papisticis nugis disputamus: quas tamen illi non pro nugis habent, sed pro seuerissimis legibus: has nos nugatorias leges dicimus hoc Pauli illustrissimo loco antiquari, ac tolli penitus. Sed audiamus eruditè philosophantes.

XXV. Bellarminus primum Iudæos taxari vult. Et probat ex Hieronymo Epistola ad Algasiam, q. 10. & Augustino ad Paulinum Epistola 59. q. 7. Chrysostomo, atque alijs in hunc locum. Quod si non loquerentur de Iudæis, saltem taxare Patrum dogmata Græcorum Philosophorum: de quibus illud: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam.* Tandem, siue Iudæos, siue Philosophos intelligas; tamen loqui de iis qui cibos aliquos vt immundos ita prohibebant, vt nunquam eos comedi vellent; quique res aliquas ita natura sua immundas iudicabant, vt ne tangi quidem sine contaminatione possent.

XXVI. Quid hæc sibi volunt? An sic, Loquitur de Iudæis & Philosophis: Ergo non loquitur de Papistis? Rectè, inquam, si toto genere hi differant ab illis: alioquin absurde. Et cur magis loquitur de Iudæis & Philosophis: ergo non de Papistis: quam loquitur de Iudæis, ergo non de Philosophis? Multo verius loqui de Iudæis, de Philosophis, de Papistis. Quid absurdi? An qui eadem peccata peccant, non solent eadem lege contineri? Imo mœchiæ damnantur ex septima lege Decalogi, & qui virginem stuprant, & qui matronam adulterant, & qui propinquam incestant, & qui scortum publicum subagitant: quia etsi, siue speciebus, siue gradibus, hæc distinguantur peccata, tamen in idem genus mœchiæ concurrunt. Differunt genere adulteriũ, & cædes. Itaq; per legẽ, Non occides, adulterium non damnatur: nõ dãnatur per legẽ, Non mœchaberis, homicidiũ. Imo si legeres, Incestũ ne facito, simplicem fornicationem ex ijs verbis vix esset qui damnaret: non enim idem vtrinque significatur: neque qui fornicationem simplicem, idem incestum committit. At, qui propter ceremoniam abstinet à cibo, suillam horret, non comedit: & qui propter naturæ contumeliam, auersatur carnes, idem non comedit. Et Paulus improbauit illud, non comedere: itaque vterque à Paulo improbatus.

XXVII. Vin' disertius? Paulus dixit, *Quæ sunt vmbra rerum futurarum: at corpus Christi:* Ergo improbauit Iudæos. Sed dixit idem, *Quæ rationem quidem habent sapientiæ in cultu voluntario, & animi summissione, & in eo quod corpori non parcant:* alios igitur improbauit præter Iudæos. Neque enim Iudæis hæ fuere abstinendi vllæ causæ. Alios rursus præter Philosophos: alios denique præter eos, qui naturam damnarent, nam his nullis eæ causæ abstinendi. Damnauit Papistas: quia his abstinendi causæ, cultus voluntarius, & ἀφειδία σώματος: nam has proferunt, & iactant: indeque suo sperant in ære multo futurum Deum, quum, in tremendo iudicio, rationes ab eis reposcet, vel ab eis reposcetur, potius.

XXVIII. Secundo Bellarminus. Per doctrinam & præcepta hominum, Scripturam sacram, tum hoc loco, tum ad Titum primo: & Esaiæ 29. Matthæi 15. non intelligere quæstiones humanas quascunque: sed, quæ vel repugnent diuinis, vel certè non sint ijs conformes. At constitutiones hominum, qui Spiritu Dei agantur, & secundũ regulam fidei, & iuxta Scripturarũ exempla, doctrinamque, aliquid præcipiunt; non tam hominum, quam Dei præcepta dici solere: Lucæ 10. Act. 15. 1. ad Corinthios 14. 1. ad Thessalon. 4. Porro præcepta de delectu ciborum esse conformia Scripturarum doctrinæ, & exemplis.

XXIX. Quæ de definitione doctrinæ præceptorumque hominum disseruntur, facile conceduntur. Sed, quod sumitur, præcepta de delectu ciborum conformia esse Scripturæ: hoc vero falsum esse cõstat ex hac tota disputatione: imo ex hoc ipso argumento. Nam improbat Paulus legem, quæ dixit, Ne tangito, ne comedito: At præceptum de delectu, dicit idipsum: itaque improbatur. Non potest autem conforme esse Scripturæ, si damnatur à Scriptura. Ne conforme quidem est exemplis Scripturæ: quia hæc exempla legem nullam faciunt: & nemo negat, æque licitum, abstinere à carnibus, & à piscibus: à vino, & ab aqua: sed tantum negant Catholici, cuiquam prohibendas esse carnes, aut pisces, aut vinum, aut aquam, religionis quidem causa.

XXX. Non est minus vehemens in eandem causam Paulus, 1. ad Timoth. 4. *Spiritus disertè dicit, fore vt posterioribus temporibus desciscant quidã à fide, spiritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorum: per hypocrisim falsiloquorum, quorum conscientia cauterio refecta est, prohibentium contrahere matrimonium: abstinere à cibis, quos Deus creauit, ad participandum cum gratiarum actione, fidelibus & iis qui cognouerunt veritatem. Nã quicquid creauit Deus, bonum est: nec quicquam reiiciendum est, si cum gratiarum actione sumatur: sanctificatur enim per Verbum Dei & preces.* Res plana: Certè, si inter doctrinas dæmoniorum est, iubere abstinere à cibis: Væ Papistis.

XXXI. Papistarum solutio gemina. Apud Costerum vna, facta ad hominem, qua indocto negetur antecedens. Sic enim dixit Apostolus, *venturos, qui attendant spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, prohibentium nubere, abstinere cibis, quos Deus creauit,* vbi verbum *abstinere*; cum ab alio nullo regatur, quam à participio prohibentium, videbuntur potius designari hæretici, qui prohibent abstinere à cibis, quos Deus in vsum generis humani creauit, quam Catholici qui iubent abstinere.

XXXII. Sed de Catholicis non est quod sit solicitus Costerus: quos nemo accusat. Papistas si purgauerit, tum ei operæ pretium factum fuerit. Cæterum bene illud, indocto negari antecedens. Atque optandum Costero fuit, vt nullum sibi negotium, nisi cum indoctis esset: quibus facile imponeret. Nam paulo nasutioribus, nulla spes fuit. Hi enim sciunt Latini interpretis oscitantiam, non posse fraudi esse Apostolo. Hunc vsum esse eleganti apud Græcos phrasi: quam ille ad verbum pueriliter exprimens, corrupit sententiam.

XXXIII. Græcam elegantiam Oecumenius obseruauit, οὐκ ἔστι σφάλμα καλλιγραφικὸν τὸ ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ὥς τισιν ἔδοξεν, οὐδὲ παρόραμα ἀποστολικόν· ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς· εἰς τὴν Ἀτθίδα συνήθειαν διαπεφρασμένον. *Non est menda scriptionis, illud, abstinere cibis, vt quibusdam visum: neque inaduertentia Apostoli: sed phrasis recte expressa ad Atticam consuetudinem,* Et subijcit exempla; ὥσπερ τὸ ἐκώλυσεν αὐτὸν μὴ ποιεῖν τὰ ἄτοπα· οὐ λέγει ὡς εἰς ἀτοπίαν αὐτὸν προέτρεπεν· καὶ τὸ ἀπέτρεπεν αὐτὸν μὴ προσκρούειν φίλοις οὐχὶ φίλοις προσκρούειν, ἀλλὰ τοὐναντίον. καὶ πάλιν ἐκώλυσε μὴ κλέπτειν, οὐχ ὅτι ἐπέτρεπε τὴν κλοπήν· καὶ ἐκώλυεν ἀπέχεσθαι ἀρρητοποιΐας, ἀντὶ τοῦ ἀπῆγε ἀπὸ τῆς τοιαύτης πράξεως: *Sicut prohibuit eũ nõ facere indigna: non dixit, impulisse ad aliquid indignũ. Dehortatus est, non offendere amicos, non vt offenderet amicos, sed contra: & rursus, prohibuit non furari, non quod permiserit furtum: & prohibuit abstinere infandis factis, pro eo quod est, auertit ab eiusmodi actu:* οὕτως καὶ ἐκώλυον ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἀντὶ τοῦ ἐκώλυον ἀπὸ τῆς βρώσεως: *ad eum modum, prohibuerunt abstinere cibis: pro; prohibuerunt eis cibos.*

XXXIV. Sed enim Oecumenij exempla ambigas, vtrum aliunde desumpta sint: an vero ex tempore ficta: itaque possent in dubium vocari: quomodo memini quędam à Iesuitis sic non ex vsu repetita, sed in præsens commodum inuenta: vt Salmero, quo eneruaret argumentum ab exceptione fornicationis: Si quis, inquit, sine licentia Episcopi ieiunium soluat, & crapuletur, peccat. Sed non desunt vera, quæ ab autoribus classicis repetamus. Et quidem omissis illis, quæ Beza induxit, ex 1. ad Corinthios 14. οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι: *non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse.* Prioris ad Timoth. 2. γυναικὶ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ: *docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virũ, sed esse in silentio.* Nam hęc, vt ingenuè dicam quod sentio, similia non videntur: quanquam Iustinianus probarit. Neque enim quicquam habent non facile, aut vbique obuium: & explicantur Latinè commodissimè per repetitionem verbi pręcedentis, non permittitur loqui: sed permittitur subijci: cui similia sunt μυρία ὅσα. Ast hic non potest idem verbum repeti: quis enim ferat: prohibentium abstinere à cibis? Sed planè oppositum subaudiri oportet: vnde Beza, *prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abstinere à cibis.*

XXXV. Hæc igitur erunt similiora. Nam in Apostoli verbis ambiguitas est, ex geminata negatione, in κωλυόντων ἀπέχεσθαι, ad verbum, *prohibentiũ abstinere*, quod sonat Latine nihil aliud, quam abstinentiam ipsam esse prohibitam, cum nos tamen dicamus, vsum potius prohibitum: vel, quod idem est, abstinentiam imperatam. Sic autem loqui solitos Gręcos hęc docent exempla, Sophocles Antigona, καὶ φημὶ δρᾶσαι κοὐκ ἀπαρνοῦμαι τὸ μή: *Dico fecisse, neque ego quod non.* Iterum φέρ' εἰπὲ δή μοι, καὶ σὺ τοῦδε τοῦ τάφου φήσεις μετασχεῖν, ἢ ἐξομεῖ τὸ μὴ εἰδέναι. *Age dic mihi: etiam te huius sepulturæ dices participem fuisse, an eiurabis nescisse?* Electra οὐ μὴν θέλω προλιπεῖν τό γε μὴ οὐ τὸν ἐμὸν στοναχεῖν πατέρ' ὄλβιον, *Sed non tamen hoc prætermittam non meum plangere patrem miserum.*

XXXVI. Credin' Poetarum priuilegium? Pedestres vide. Plato Lyside sic scripsit: πότερον καὶ τὸ ἐρᾶν ἔξαρνος εἶ οὗ λέγει οὗτος, οὐκ ἔγωγ' ἔφη, ἀλλὰ μὴ ποιεῖν εἰς τὰ παιδικά, μηδὲ συγγράφειν, *An neges te illum amare, quem hic dicit? Non equidem, inquit, sed non versus facere de amoribus, vel scribere.* Pausanias Atticis. Ἀγλαύρῳ δὲ καὶ ταῖς ἀδελφαῖς Ἕρσῃ καὶ Πανδρόσῳ δοῦναί φασιν Ἀθηνᾶν Ἐριχθόνιον καθεῖσαν εἰς κιβωτόν, ἀπειποῦσαν εἰς τὴν παρακαταθήκην μὴ πολυπραγμονεῖν, *Aglauro, sororibusque, Hersæ, & Pandroso, Mineruam dedisse ferunt Erichthonium in cistam abditum, interminatam ne, quid inesset, curiosè inquirerent.* Diodorus Siculus lib. 11. τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ μὴ τυχεῖν τιμωρίας ὡς τύραννος: *Tantum abfuit, vt non daret pœnas, tanquam Tyrannus.* Dion Cassius l. 60. προσαπηγόρευσε μήτε προσκυνεῖν τινα αὐτόν, μήτε θυσίαν οἱ μηδεμίαν ποιεῖν, *Mature prohibuit, neque se quenquam adorare: neq; sacrificium sibi vllum facere.* Et post: Τοῖς τε στρατηγοῖς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ὁπλομαχικοὺς ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, *Ducibus inhibuit, certamina armatorum pugnantium non edere.* Appianus de bellis Hispanicis, ἔλεγον ἀπηγορεῦσθαι Κελτίβηρσιν ὑπὸ Γράκχου μὴ κτίζειν πόλεις, *Responderunt Celtiberis interdictum à Graccho, ne nouas vrbes conderent.* Ciuilium 1. Gracchus ἀπηγορεύκει μὴ πωλεῖν, *prohibuerat vendere.*

XXXVII. Ecclesiastici similiter. Nicęni Concilij Canon. 3. Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν κλήρῳ, ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν. Latinè apud Gratianum dist. 32. *Interdixit per omnia, sancta Synodus, non Episcopo, non Presbytero, non Diacono, vel alicui omnino, qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem.* Neque aliter Elibertinus Canon 33. *Placuit in totum prohibere Episcopis, presbyteris, Diaconibus, ac subdiaconibus positis in ministerio, abstinere se à coniugibus suis, & non generare liberos.* Chrysostomus contra eos qui subintroductas habent. εἴ τις πολυτελῆ τράπεζαν παραθείς, πολλῶν καὶ ἡδίστων γέμουσαν ἐδεσμάτων, ἀπηγόρευσε μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἀπειλῆς μὴ ἅπτεσθαι τινὸς τῶν προκειμένων. *Si quis mensa sumptuosa apposita, varijs dulcissimisq; plena eduliis, prohibeat summis minis, non attingere quicquam appositum.*

XXXVIII. Enimuero his omnibus locis, si orationem metiare ex proprietate Latina, idipsum videtur permitti, quod tamen inhibetur: & affirmari, quod negetur: aut contra: quomodo apud Paulum. Qua ratione non negem perturbatum iri imperitum, audacia Costeri. Sed audaciam Costeri tamen exsibilaturos scio doctos, qui sibi putarit peniculo pugnandum.

XXXIX. Nemo vnquam Interpretum aliter Paulum exposuit. Syrus, *& prohibent nubere, & abstinent à cibis.* Tertullianus de Monogamia c. 15. *Notat Apostolus eos, qui in totum nubere prohibebant, & qui de cibis interdicebant, quos Deus condidit.* De Ieiunijs cap. 2. *Apostolo detestatore eorum, qui sicut nubere prohibebant, ita iubebant cibis abstinere à Deo conditis.* Ambrosius, *Hi enim & Christum natum negant, & nuptias prohibent, & abstinendum à cibis tradunt.* Theophylactus, *Id est, consulentium fore à cibis abstinendum.* Augustinus contra Faustum lib. 30. c. 5. *Cum Apostolus dixisset, Abstinentes à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus.* Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 4. Μηδὲ ψέγε τοὺς ὀλίγῳ οἴνῳ χρωμένους, διὰ τὸν στόμαχον καὶ τὰς πυκνὰς ἀσθενείας. μήτε ὡς ἀλλότρια μίσει τὰ κρέα· οἷς γὰρ τοιούτοις ὁ Ἀπόστολος λέγων, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων. Grodecius verterat, *Neque vituperes, qui modico vino vtuntur propter stomachum, & crebras infirmitates: neque tanquam abominabiles oderis carnes. Sciebat enim tales quosdam futuros Apostolus, dicens, prohibentes nubere, & vesci cibis.* Sed postrema verba mutata fuere in edi-

in editione Parisiensi Ioannis Prævotij Burdigalensis, *Prohibentium nuptias, abstinentium à cibis*, eodem sensu conseruato.

XL. Papistæ denique: Thomas: *Tangit hæresim Manichæorum, qui damnant matrimonium. Item Manichæi prohibent vsum ciborum.* Carthusianus, *Prohibentium nubere, quasi matrimonium non esset Sacramentum, atque diuinitus institutum. Iubentium etiam abstinere à cibis.* Caietanus, *Iubentium abstinere à cibis: vtrumque præceptum dicitur esse Manichæorum.* Gagnæus, *Hoc autem loco, inhibentium abstinere, non est intelligendum, quod illi vetarent abstinentiam à cibis: sed carnium vsum potius.* Guillaudus, *Hæreticos prohibentes nuptias tanquam malas, præuidebat Paulus: & qui iuberent abstinendum ab escis tanquam communibus, & immundis ex seipsis. Ex Ambrosio, & alijs Doctoribus vincitur mihi sic ordinandus textus. Prohibentium nubere, & iubentium abstinere.* Espensæus, *Hoc loco, inhibentium abstinere, intelligendum est potius, quod carnium vsum vetarent, non à cibis abstinentias: quomodo qui dicit: Caue abstineas à carnibus, abstinentiam præcipit, non inhibet.* Salmero, *Id est, prohibentium nubere, ne quis vtatur cibis.* Iustinianus, *In præsentia, prohibentium nubere, & abstinere à cibis: vt quiuis facile intelligat illud prohiberi, hoc vero imperari.* Emanuel Sa, *Abstinere, scilicet docentium.* Longum sit & tædiosum omnes colligere. Biblia Gallica ex Editione Louaniensi, *Defendans de marier, commandans des' abstenir des viandes*: prorsus conspirans cum Geneuensi. Vide Magallianum in opere Hierarchico.

XLI. Et est manifesta series. Nam id quod sequitur, *Quos Deus creauit ad participandum*, argumentum est Apostolicum contra eam assertionem. Caietanus, *Contra præceptum abstinentiæ à cibis, adfert Paulus rationem ex institutione diuina.* Thomas, *Improbat Apostolus hanc erroneam doctrinam dupliciter, scilicet ex intentione Dei creantis cibos: secundo, ex conditione creaturæ.* Qua serie nihil foret ineptius, si Spiritus illi intelligendi essent, prohibuisse abstinentiam: quorum sic partes confirmarentur potius.

XLII. Verum non erat opus multo conatu ad ridiculum hoc commentum exagitandum. Altera responsio magis placuit, tum fortasse Costero, tum certè alijs. Baronio exploratum, anni quinquagesimi septimi §. 19. impie simul, ac stultè, ineptè, ac pariter inerudité, denique turpiter ac procaciter (σαβαρῆς ἐσιόπη ©!) nouantes hæreticos ijs Pauli verbis abuti in suggillationem Catholicæ veritatis, quæ cœlibatum nuptijs super extollit, & eborum commendat abstinentiam. Satin' commodè ? Omnino ad veteratoris Romani naturam: ὦ δὴ ἰδέμμια χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται. Mittamus verborum ἀκράτου χολῆς rem videamus. Bellarminus. Damnat Apostolus hæreticos omnes, qui cibos, vt per se immundos, prohibent, ac præsertim Marcionitas, Encratitas, Manichæos: testibus Chrysostomo, Ambrosio, Theophylacto, Oecumenio, Hieronymo.

XLIII. Euge! Planè, ac rotunde: vt Papistas oportuit: quorum interest imparatas alicunde adoriri conscientias, & in eiusmodi ceruas incurrere, cuiusmodi apud Æsopum sunt, quæ sibi à mari nihil periculi metuentes, sanum oculum aduerterant in continentem, opportuniores inde factæ ijs qui in litore erant venatoribus. Sed norunt fideles, non à solis Marcionitis, Encratitis, Manichæis, corrumpi solitam veritatem doctrinæ, imo impostoribus mille esse artes nocendi: quare sibi cauent vndique. Fatentur ergo taxari ab Apostolo Marcionitas, Encratitas, Manichæos, omnes, quicunque cibos per se immundos dicerent. Sed, ijs exceptis, nullos prorsus: hoc vero, quicunque erunt sanæ mentis, dicent esse figmentum Iesuiticum.

XLIV. Quorsum ergo nobis Chrysostomi, Ambrosij, Theophylacti, Oecumenij, Hieronymi nomina? Horum enim nemo est prorsus, qui Papistas Veteratores dixerit excipi. Imo tu vide. Tertullianus, & Hieronymus, solos nominarunt Marcionem & Tatianum: at August. præterea Manichæos: Næ si Manichæi non fuissent Iesuitis minus Sophistæ, excepissent eodem iure agere Paulum de Marcione & Tatiano, testibus Tertulliano & Hieronymo: Itaque non de seipsis. Sed Augustino contra certum erat, etsi Manichæorum non meminisset Tertullianus, Manichæis antiquior: Etsi eorundem oblitus esset Hieronymus, tamen Pauli verbis contineri etiam Manichæos, propter communionem dogmatis. Nec aliter, puto, Gangrenses Patres addiderunt Eustathium. Denique hoc ipsum erat olim Tertulliani sophisma putum putum, respondentis Catholicis hunc eundem locum sibi obijcientibus, *Reprobat*, inquit, *illos qui iubebant cibis abstinere: sed de prouidentia Spiritus Sanctus prædamnans iam hæreticos perpetuam abstinentiam præcepturos ad destruenda & despicienda opera creatoris: quales inueniam apud Marcionem, apud Tatianum, apud Iouem hodiernum de Pythagora hæreticum, non apud Paracletum.* Sensus est, damnari Marcionem, & Tatianum. Ergo non Montanistas. Antecedentem vno nomine auctiorem Papistæ fecerunt: Damnari Marcionem, Tatianum, Montanum. Ergo non Papistas.

XLV. At si nihil habent commune cum Marcionitis, Encratitis, Manichæis, Papistæ, ne contineantor sanè ijs Pauli verbis. Sed si habent illud saltem commune, vt prohibeant vsum aliquorum ciborum, quo iure separabuntur? Maximè, cum Apostolus ne verbo quidem attigerit causam prohibitionis: sed tantum prohibitionem expresserit. Quis ignorat posse eiusdem facti diuersas diuersis causas esse? Damnat eos Scriptura, qui soluant Iesum: Soluerunt longe aliter atque aliter Arius, & Nestorius. An propterea non vterque æquè damnatus? τὸ ἓν ὄνομα impugnarunt longè aliter ὁμοιούσιοι, & ἀνόμοιοι: Longè aliter humanam naturam impugnarunt, Monophysitæ, & Monothelitæ: An illis damnatis, hi absoluti sunt? Minime vero. Quia, quocunque modo, quacumque causa τὸ ὁμοούσιον impugnes, aut naturæ humanæ veritatem in Christo: hoc ipso quod impugnes, impie facis. Eadem hic ratio est. Cum constet liberum permissum à Christo vsum omnium ciborum, conscientiæ quidem caussa: quicunq; conscientiæ caussa, eam libertatem infringet, contra Christum faciet, siue Marcionita fuerit, siue Encratitis se adscripserit, siue Manichæis hæserit, siue Eustathij castra sectatus fuerit, siue denique Papistarum dementiæ fauerit. Denique, sicut ridemus Dialecticum, si dicat, Hominem esse animal: non ergo bouem: sic detestamur Iesuitas in religione nugantes, non damnandos Papistas, quia damnati sint Marcionitæ.

XLVI. Verumtamen, neque illa Costeri impostura, neque hoc aliorum effugium, quantiuis pretij est, præ infinita Turriani subtilitate, qui non tantum Papisticam superstitionem ab isto Pauli loco tutam putauit, quod illis fuit satis superque: sed etiam nostram simplicitatem eodem disertè damnari sperauit se demonstraturum: id est, eo ipso loco, quo dixit Paulus, eos esse apostatas à fide, qui prohiberent vti cibis, quos Deus creauit ad vescendum, cum gratiarum actione, eundem ipsum Paulum docuisse, esse abstinendum cibis aliquibus: quod quid est, si non est ex eodem ore calidum elicere & frigidum? Consideremus subtilitatis miraculum. Quorsum enim hoc demum seculo nati essent Iesuitæ, si post tot Dominicanos, Franciscanos, Benedictinos, Carthusianos, alios, nullum operæ pretium ipsi facerent? Aut quomodo tandem tam sanctus ordo approbandus, canonizandus esset, si nihil nisi tritum, & commune cum vulgo ostentarent?

XLVII. Ille igitur in hunc modum: Ne quis falso existimarit sanciri perpetuam adiaphoriam, non dixit solum Paulus, *Quos Deus creauit*, sed, *ad percipiendum cum gratiarum actione.* Quibus verbis satis significauit ijs qui intelligere volunt, percipi quidem aliquando cibos alioqui bonos, vt à Deo creatos, non iustè tamen, nec in Domino, ac proinde non percipi in gratiarũ actione: nam, quod iniustè fit, non potest esse in gratiarum actione. Post etiam subijcit, *Et nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur*: vt similiter significaret, tunc esse reijciendum, cum non percipitur cum gratiarum actione, id est, iustè, & in Domino. Cum autem iustè percipitur, iustè quoque sanctificatur, ac benedicitur: si vero non iustè percipitur, sanctificatur quidem per Verbum Dei, & orationem, & erit sanctificatus, & benedictus: non tamen iuste sanctificatur, & benedicitur ab eo, qui eum sanctificat, & benedicit ad vtendum contra iustitiam: vt vos Lutherani facitis, cum carnem, quibus diebus non licet editis. Cum igitur Paulus, dicendo nihil reijciendum esse, quod cum gratiarum actione, id est, iustè percipitur, simul docuerit, illud reijciendum esse, quod iniuste percipitur, consequens sanè est, vt intelligamus fuisse iam tunc, cum hæc scripsit, legem de cibis iustè sumẽdis: & iniustè percipi cibum, aut cibi genus, si contra legem percipiatur. Quod si erat lex de cibis iustè sumendis, cum hæc Paulus scripsit, quomodo Magdeburgenses vocant huiusmodi leges de cibis prohibitis, laqueos, & Pharisaicas Traditiones, & onera Iudaica?

XLVIII. Hoc est argumenti Turrianici τὸ σύστημα, amputatis paraphrasibus, excursionibus, repetitionibus, & similibus artibus, quibus ita vsus est, vt solent atramento suo sepiæ: & quidem tam lentè, tam operose, vt vix tandem, quarta pagina concludere potuerit: καθάπερ ἀμβλεῖ ξιφιδίῳ μόλις ἀνατεμὼν τὸν ἄνθρωπον, vt festiuè in alio argumento Plutarchus lusit in Ctesiæ ambages. Sed retexamus. Si erat lex de cibis iuste sumendis (nam hæc basis est sophismatis) cum hæc Paulus scripsit: ergo leges de cibis prohibitis, non sunt laquei, aut Pharisaicæ traditiones, aut onera Iudaica.

XLIX. Respondeo, negari consequentiam. Ratio negandi: quia lex de cibis iuste sumendis, non supponit cibos prohibitos: sed cibos iniuste sumendos: quomodo, si lex iubeat fieri vestes ex proprio, nemo dixerit, aliquã esse legem, quæ prohibeat fieri vestes: sed tantum ex furto. Si quis eleemosynam iussit dari ex suo, næ ille non prohibebat eleemosynam dari: sed ex rapto. Breuiter cibis prohibitis opponuntur cibi permissi: & distribuunt cibos ipsos in duos ordines: At cibis iuste sumendis, opponuntur cibi iniustè sumendi: & cibos non distinguunt, sed modos sumendi. Itaque debuit consequentia hæc esse, si erat lex de cibis iuste sumendis, ergo leges de cibis iniuste non sumendis, non sunt laquei. Sed vidit hanc Sophista nimis multis parasangis à suo instituto alienam.

L. Secundo, antecedens etiam falsum est. Non enim loquitur Paulus de cibis iuste sumendis, quæ thesis est vniuersalis: sed de thesi longe contractiori: nimirum de cibis sumendis cum gratiarum actione, id est, vno quodam modo iuste sumendi cibos: itaque debuit opponi lex de cibis non sumendis sine gratiarum actione. Scio legem sumendi cibos cum gratiarum actione, esse legem iuste sumendi cibos: nec reprehendo Turriani philosophiam, quum disputat iniuste sumi cibos sine gratiarum actione: Sed Sophista debuit meminisse, posita vna specie, non propterea poni genus. Quare nihil potuit absurdius fingi ea consequentia: Si lex fuit de cibis sumendis cum gratiarum actione: ergo lex de carnibus vetitis die Veneris, aut Sabbatho, aut Quadragesimæ tempore, non est laqueus. Quasi vero ijs diebus nullæ carnes sumi possint absque gratiarum actione.

LI. Verum, inquit, quod iuste non percipitur, sanctificatur quidem per Verbum Dei & orationem: & erit sanctificatum & benedictum: non tamen iuste sanctificatur, & benedicitur ab eo qui sanctificat & benedicit. At carnes iuste non percipiuntur, quibus diebus non licet: Ergo carnes iis diebus iustè non sanctificantur. Viden' rursus absurdam Sophisticen? Nam primo, si iusta distinctio esset sanctificandi, & iuste sanctificandi: tum vero ille Pauli sententiam contraheret, qui loquitur de sanctificando: non autem iuste sanctificando. Verumtamen, vnde hæc tam noua, tam absurda distinctio? Itane, vt, quicquid sanctificetur verbo Dei, & orationibus, non tamen iuste sanctificetur? Et poterit in rebus iniustis aliqua concipi sanctificatio? Sanctificatio vel absolutè dicitur ad rem, puta cibũ: vel relate ad personã: puta comedentẽ. Si absolute, non potest significare nisi ipsam rei naturã, quæ semper bona est, vt testatur Paulus. Sin relate, nõ nisi vsum, cui ea applicatur, puta esum: vt significet aptam fieri ei vsui. Priori modo, quis locus distinguendi inter sanctificari & iuste sanctificari? Cum absolute verum sit omnem Creaturam Dei esse bonam? Sin autem relate, tum vero, quid disertius Paulo, *Nihil reijciendum, si cum gratiarum actione sumatur: sanctificatur enim per Verbum Dei & preces.*

LII. Certa argumentatio: Nullum sanctificatum reijciendum. At, quicquid sumitur cum gratiarum actione, sanctificatur per Verbum Dei & preces: ergo nihil quod sumitur cum gratiarum actione reijciendum. At Iesuita præsupponens aliquid iniuste sanctificari, vult idem reijci: itaque procul discedit à Paulo. Rursus, Sanctificatur, *id est*, inquit Emanuel Sa, *idonea fit esui, si alioqui inepta esset*: quomodo, inquam, idonea vsui? An vt, exempli gratia, ferrum fiat idoneum esui? Posset ferri, si dixisset Paulus tantum: Sanctificari per Verbum Dei, constat enim, Verbo Dei factum, vt panis edulis sit & carnes: sed addidit, & per preces: at sanctificatio per preces, non efficit, at quæ natura sunt aliena à nutritione corporis, eadem apta sint esui: quare oportet Paulum ita significasse, non remotiorem aptitudinem ad vescendum, sed propinquiorem illam, per singulos actus, quæ non potest esse nisi in iusto vsu. Vnde necesse est absurdissime distinctam sanctificationem

ficationem à iusta sanctificatione: vt sanctificetur quidem interdum cibus, qui tamen non iuste sanctificetur.

LIII. At carnes, inquit, iustè non percipiuntur, quibus diebus non licet. Vnde hoc vero? An à Paulo? Minimè gentium: nam ille contra negat, aut aliquibus, aut aliquando, cibis non licere vesci, dummodo sumantur cum gratiarum actione, *Nihil*, inquit, *reijciendum, si cum gratiarum actione sumatur*. Si nihil reijciendum: Ergo licet sumere: quanto igitur interuallo abest ab eo, vt dicat non licere sumere? Certè infinito: tanto enim distat affirmatio à negatione. Quia igitur non à Paulo, an ab Ecclesia Romana? Egregiam vero laudem, & spolia ampla! Scilicet: ita demum obtinebunt Iesuitæ, & magnificè triumphabunt, si eis solis id priuilegij concedas, vt impune petant principium: quomodo nemo hostes non sternat, si quis vinculis constrictos obijciat.

LIV. Manifestè est igitur à nobis Scriptura. Sed nec aduersa primæ Ecclesiæ praxis: quam obseruauimus capite præcedenti. Vidimus enim primo Ecclesiam nihil decernere, ex Theodoreto: secundo, abstinuisse quosdam: alios minime: tertio, abstinuisse non ex seruitute legis, sed ex arbitrij libertate: *quanto magis quisque*, inquiebat Augustinus, *seu voluerit, seu potuerit*: Et alibi: *Continebant duas ob caussas, vel propter fratrum imbecillitatem, vel propter suam libertatem*: quarto, neque, qui abstinebant damnasse eos qui vtebantur: neque qui vtebantur spreuisse eos, qui abstinebant. Quæ omnia contra fiunt in Papatu: nam & omnes abstinent carnibus, ferme solis, piscibus vescentes impune. Et abstinere lex cogit, excepta, si forte, infirmitate corporis: quæ tamen apud Carthusianos dicitur locum nullum habere: & palam damnantur, qui non abstinent: adeo vt Bellarmino dictum sit cap. 9. *Non esse Christianos qui carnibus vescuntur in Quadragesima*. At nos illam pristinam libertatem docemus esse reuocandam: &, quam legis necessitatem sequior posteritas induxit, refigendam.

LV. Eadem libertas confirmatur alijs exemplis: quibus constat sine peccato ea ipsa ieiunia, siue potius eam ipsam ciborum abstinentiam violatam: & quidem absque dispensatione: sed proprio priuatoque motu: quomodo solet fieri, vt eodem modo res soluatur, quo fuit ligata: nimirum, qui sponte suscepissent austeritatem vitæ profiteri, non alia etiam causa quam sua voluntate hilariores fierent. Exemplum habemus, primum Spiridionis apud Sozomenum lib. 1. cap. 11. Græci Codicis: *ἤδη τῆς τεσσαρακοστῆς ἐνστάσης, ἧκέ τις πρὸς αὐτὸν ξένος ὁδοιπορῶν ἐν αἷς εἰώθει μετὰ τῶν οἰκείων ἐπιτείνειν τὴν νηστείαν, καὶ εἰς ῥητὴν ἡμέραν γεύεσθαι. ἄσιτος τὰς ἐν μέσῳ διατελῶν. ἰδὼν δὲ τὸν ξένον μάλα κεκμηκότα ἄγε δή, πρὸς τὴν θυγατέρα ἔφη, ὅπως τοῦ ἀνδρὸς τοὺς πόδας νίψῃς, καὶ φαγεῖν αὐτῷ παράθες. Instante iam quadragesima, quibus diebus solebat cum familiaribus ieiunia continuare, certoque tantum die edere, intermedijs cibo abstinens, accessit ad eum viator. Ille, viso hospite valde fatigato, Age: inquit, filiam alloquens, huic viro pedes lauato, & cibum apponito.* Hac negante panem adesse, aut polentam: ille *εὐξάμενος πρότερον, καὶ συγγνώμην αἰτήσας ἐκέλευσε τῇ θυγατρὶ κρέα ὕεια ἃ πρὸς ἔτυχε τῇ οἰκίᾳ τεταριχευμένα ἕψειν. ἐπεὶ δὲ ἥψητο, καθίσας ἅμα αὐτῷ τὸν ξένον· παραθέμενος τῶν κρεῶν ἤσθιε, καὶ τὸν ἄνδρα παρεκάλει αὐτὸν μιμεῖσθαι· παραιτουμένου δὲ καὶ λέγοντος Χριστιανὸν ἑαυτόν, ταύτῃ μᾶλλον, ἔφη, οὐ παραιτητέον. πάντα γὰρ καθαρὰ τοῖς καθαροῖς ὁ θεῖος ἀπεφήνατο λόγος: precatus prius, & venia postulata, filiam iubet suillas carnes in familiæ vsum conditas coquere: cumque essent coctæ, sedens vna cum hospite, appositis vescebatur, cumque hortabatur se imitari: cumque is recusaret, seque esse Christianum profiteretur. Hoc, inquit, magis non debes recusare: omnia enim pura puris diuinus sermo denunciauit.*

LVI. Alterum exemplum descripsit Theodoretus in historia Sanctorum Patrum in Marciano. Auitus magnæ austeritatis monachus adit Marcianum, hic iubet coqui legumen, & olus, atque adferri. Et Auito, *Adesdum omnium mihi amicissime, & huius mensæ simus simul participes. Ille, Nescio, inquit, me vnquam cibum sumpsisse ante vesperam: sæpe autem duos & tres dies simul maneo ieiunus. Magnus autem Marcianus, Mea ergo, inquit, causa hodie mutetur consuetudo: nam cum sim corpore imbecillo, non possum exspectare vesperam.* Non persuadebat tamen: itaque, *Ego inquit. animo angor, & valde crucior, quod tantum laborem cœperis vt virum aliquem laboriosum videres, & philosophum, spe autem falsus, cauponem videris aliquem profuse & delicatè viuentem.* Auitus tum, *Se malle vesci carnibus, quam hæc audire.* Et Marcianus, *Nos quoque, ô amice, eandem quam tu vitam prosequimur, & amplectimur eandem viuendi rationem: & quieti labores præferimus: & ieiunium magis expetimus quam cibum, eumque nocte aduentante capimus: sed scimus charitatem esse ieiunio præstantiorem. Charitatis enim opus à lege diuina præcipitur. Ieiunium autem est potestatis nostræ, & arbitrij. Oportet autem existimare diuinas leges esse nostris longè præstantiores.*

LVII. Tertium exemplum recitat Nicephorus, lib. 4. cap. 18. *Alcibiades quidam martyrum choro adscriptus, squalidam plane ac duram agebat vitam, & solo pane & aqua victitans à cæteris cibis omnibus abstinebat. Quem morem cum in carcere quoque seruare pergeret, Attalo, qui & ipse post primum obitum certamen, eo coniectus fuerat, res est reuelata. Is porro illum admonuit, non rectè facere, qui creaturis Dei non vteretur, & multis exemplum scandali atque offendiculi fieret. Proinde Alcibiades posthac nullo discrimine omne genus cibi, citra satietatem tamen, cepit: & gratias Deo egit, qui quod ei defuisset, ita expleuisset.*

LVIII. Hanc ab antiquitate repetitam ciborum libertatem his strophis Bellarminus eludere conatur. Leges sanciisse hæreticos de cibis, tanquam immundis: at Ecclesiam nihil tale præcipere, quia hæc nullum cibum prohibeat, tanquam immundum: sed permittat vti cum gratiarum actione pro loco & tempore. Concedit non omnes abstinuisse: quia multi excusentur, vel ob ætatem, vel ob infirmitatem. Illud Augustini, *quanto magis quisque seu voluerit, seu potuerit*, ad abstinentiam referri non à carnibus, sed a fructibus.

LIX. Nos instamus, & hæc commenta ne verisimilia quidem dicimus. Theodoreti mentem esse, abstinentiam à quibusdam cibis, esse quidem in Ecclesia: sed non ab vlla lege, quæ eos prohibeat: contra quam apud hæreticos, qui abstineant quidem, sed ex lege, quia cibos habeant pro immundis. Itaque sic exponendam: hæreticos docuisse cibos esse immundos, ideoque prohibuisse, at Eclesiam tenere cibos mundos omnes, ideo non prohibuisse. Hoc constat argumento gemino: primum, quia idem negat omnes abstinere: sed multos permissis à lege bonis, & voluptatibus securos frui: quod ipsum alij Patres docent: secundo, *Abstinentia*, inquit, *& eius participatio sunt in mentis potestate*: id est, vt dicebamus in libertate cuiusque. Atqui hoc vtrumque contra est in papismo: nam neque in cuiusque arbitrio est abstinentia: neque securus quisquam fruitur cibis omnibus.

LX. Excusari aliquos propter ætatem, aut infirmitatem scimus, sed apud Papistas: apud veteres negamus. Excusatur enim is, qui aliquid committit, alioquin non admittendum. Denique excusare est veniam dare. At, non conceditur secundum veniam nisi peccatum, teste Augustino, cap. 5. libri contra Faustum 30. At nemo Veterum dixit, peccatum vllum esse in esu ciborum: ergo neque excusationem. Sed quid coniecturas quæro: cum res ipsa manifesta sit? Quid enim? Nonne diserte Augustinus causam expressit? Repeto, *Continent se igitur qui possunt, & à carnibus & à vino duas ob causas, vel propter fratrum imbecillitatem, vel propter suam libertatem.* Causam habes geminam, non quidem vtendi cibis: sed potius abstinendi, imbecillitatem alienam, propriam libertatem. Si abstinent propter propriam libertatem, ergo non propter legem: sunt enim hæc opposita, vt non possint simul consistere. Deinde exempla manifesta. Spiridion nullam propter aut ætatem aut infirmitatem ipse carnes suillas sumpsit. Marcianus nullam propter aut ætatem, aut infirmitatem epulatus est: sed vterque propter amicum, quod apud Papistas scelus sit.

LXI. Denique Augustini verba misere distrahuntur à Bellarmino: *Christiani non solum à carnibus, verum à quibusdam terræ fructibus abstinent, vel semper vt pauci, vel certis diebus ac temporibus, sicut per quadragesimam fere omnes: quanto magis quisque, vel minus seu voluerit, seu potuerit.* Hæc verba qui sic distrahit, vt significent abstinuisse omnes à carnibus, at fere omnes à fructibus terræ: nę huic nihil pensi est, nisi vt imponat imperitioribus. Enimuero quis non videt hæc, *vel semper vt pauci*, & quæ sequuntur, pertinere ad verbum *abstinent*? At hoc manifeste refertur ad vtrumque, abstinent à carnibus, abstinent à fructibus. Itaque eadem distinguunt, non cibos à fructibus: sed abstinentes à non abstinentibus: vt ne omnes dicantur abstinuisse à carnibus, & fructibus: sed fere omnes. Et vero manifestum est, eodem pertinere vtramque, nimirum, & omnes, & fere omnes. At certum, illud, omnes, non ad fructus: quia manifeste falsum, omnes Christianos abstinuisse à fructibus.

LXII. In exemplo Spiridionis, idem obseruat, apposuisse quidem eum carnes hospiti, ipsumque gustasse: sed primo, cogente summa necessitate & charitate. Secundo, non prius quam à Deo veniam petijsset: quorsum, si ciborum delectus non obligat coram Deo? Tertio, hospitem recusasse addita ratione, quia Christianus esset: vnde constet, Christianos non esse, qui carnibus vescantur in Quadragesima.

LXIII. Necessitatem agnosco: sed summam Bellarminus commentus est. Et hanc quis admittat, qui hospitem audiat recusantem? Post vero, si hospiti necessitas adfuit, cur ipse Spiridion comedit? An hic etiam μακα ... ? Sed charitas impulit. Ita est: quomodo & Marcianum, atque Auitum. Mea, inquit ille, causa hodie mutetur consuetudo. Vnde constat, quomodo charitatem intelligas: non illam, quæ summam exspectet necessitatem fratris, cui sit subueniendum: sed quæ, vel gaudium testetur ex amici præsentia. Sed enim, si necessitas, si charitas tam facile apud Papistas excusat: cur tam seuere prohibentur in diuersorijs carnes? vt aduenienti hospiti non possint apponi, ne morbi quidem causa, nisi consulto prius medico, addito etiam Episcopo, eiusve Vicario? Nam hæc seueritas profecto procul recedit à facilitate & Spiridionis, & Marciani.

LXIV. Postulauit veniam. Atqui, inquam, primo non constat, à Deo. Cur non enim, vt fieri solet, ab hospite, quod non posset lautius accipi? Deinde, si referas ad Deum, cur interpreteris de hoc ipso facto, potius quam generaliter, quomodo solent Christiani, quoties cibum sumunt & precari, & veniam petere à Deo? Sic enim sanctificant cibum. Vel aliter (quod equidem videtur aptius) finiuit hoc actu ieiunium eius diei Spiridion: itaque significatur, cum ante vesperam præter suum morem cibum esset sumpturus, hoc etiam functum esse exercitio quotidiano pietatis suæ, vt non sumeret cibum: & si magis placet, non solueret ieiunium, nisi conceptis precibus, & postulata omnium peccatorum remissione. Denique, si hoc Papistis sufficiat, cur non permittunt hodie id ipsum? hoc est, priuatis precibus, priuatimque à Deo solo postulata venia, quoscunque cibos sumere? Nam quis nescit frustra hæc futura, si non adeatur Episcopus?

LXV. Recusabat hospes, eo quod esset Christianus. Ita est: sed hinc disce, quanto periculo, siue leges inducantur superstitiosæ, siue consuetudines. Ita enim fit, vt ab initijs paulatim longe longeque recedatur; & quæ primum libera sunt, fiant necessaria: sed, ex priuati hominis imperitia, non est æquum iudicari Christianam religionem. Dixit iste hospes quidem, Christianum se esse: ideoque non comesturum carnes. Oppone Sancti Episcopi contrarium apophthegma? *Hoc magis*, inquit, *non debes recusare*. Negauit hospitis consequentiam: & contrariam opposuit, Christianus sum, aiebat ille: Ergo non licet mihi carnes gustare hodie, Christianus es, regerit iste: ergo debes hodie non recusare carnes. Esto sane Bellarminus imperiti hominis discipulus: nos patiatur esse potius eruditi Episcopi: Sancti Episcopi. Et quidem suæ consequentiæ nullam vides hospitem dare rationem: quomodo prorsus apud Papistas idiotæ omnes solent. Sed Episcopum vicissim vides suam fulcire verbo Dei diserto, *Verbum*, inquit, *Dei pronuntiauit esse omnia pura puris.* Quæ ipsa nostra ratio est, quoties interrogamur.

CAP. VI.

De Statis Ieiuniis.

I. PRoximum est, vt de ieiuniorum temporibus loquamur. Nam apud Papistas, quid moris sit, in manifesto est. Distinguunt enim tempora: vt alijs ieiunare necesse sit: alijs vero nefas: alijs denique liberum. Necesse habent ieiunare primo, quinta feria, & Sabbatho per singulas septimanas; deinde certis anni temporibus: nempe quadraginta dies continuos

nos ante Festum Paschæ: tum quatuor anni temporibus, sic enim appellarunt, & distribuerunt, teste Bellarmino, alij in primam Hebdomadam Martij mensis, secundam quarti, tertiam septimi, quartam decimi: alij in primā Quadragesimæ, & ipsam Pentecostes, tertiam septimi, quartam decimi. Postea sunt, ieiunia Aduentus, & Rogationum, illud tribus proximis Hebdomadis ante Natale Domini: hoc vero, ante Ascensionem triduo. Denique ieiunia sunt Vigiliarum, quæ assignantur pridie singulorum festorum magnorum. At diebus Dominicis & omnibus festis, ieiunare non permittunt: aut toto illo tempore, quod est inter Pascha, & Pentecostem. Reliquos omnes cuiusque permittunt arbitrio.

II. Catholici vero ieiunia nulla agnoscunt stata, aut à Christo constituta, aut ab Apostolis obseruata: sed omnia pro præsenti necessitate: itaque nullos certos dies habent ei dicatos exercitio: Sed peculiariter delectos, siue publicè, siue priuatim, prout occurrunt publicæ priuatæve causæ. Publica ergo ieiunia indicenda permittunt ijs, penes quos autoritas est regendæ Ecclesiæ: priuata singulis, vel familijs, vel etiam personis relinquunt.

III. Prima Catholicorum ratio ab indifferentia dierum. Ad Colossenses 2. *Ne quis vos damnet, ob cibum, vel potum, aut ἐν μέρει ἑορτῆς, respectu diei festi, aut nouilunij, aut Sabbathorum: quæ sunt vmbra rerum futurarum, at corpus est Christi.* Ad Galatas 4. *At nunc cum cognoscatis Deum, imo potius edocti sitis à Deo, quomodo conuertimini retrorsum ad impotentia & egena elementa, quibus retrorsus ab initio seruire vultis? Dies obseruatis, & menses, & annos. Metuo de vobis ne frustra fatigatus sim apud vos.* Ex his constat, obseruationem dierum alienam esse à Christianitate: at quorundam dierum abstinentia à cibis necessaria est obseruatio dierum. Ergo hæc est aliena à Christianitate.

IV. Aduersariorum solennis atque vnica elusio est, hæc nonnisi pertinaciter & malitiose (verba sunt Salmeronis, Disputat. 29. ad Galatas) ab hæreticis obijci: cum Apostolus non reprehendat nisi eos, qui obseruantias Iudaicas iam extinctas, tanquam Iudaizantes, obseruare volebant.

V. Sed hæc vetus cantilena est, & iam explosa. Reprehendi Iudaicas obseruantias, verum: sed non nisi Iudaicas, falsum. Scilicet quisquam sanus credat Ethnicas probatas. Nam & Ethnici dies obseruabant. Quid Turcas dicam, aut Genethliacos? Augustinus, apud Bedam in ad Galatas, *Quis æstimet quantum peccatum sit dies obseruare, & menses, & annos, & tempora, sicut obseruant, qui certis diebus, siue mensibus, siue annis volunt, vel nolunt aliquid inchoare: eo quod secundum vanas doctrinas hominum, fausta, vel infausta existimant tempora, nisi magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui talibus ait, Timeo vos, ne fortè sine causa laborauerim in vobis.* Ambrosius in eundem locum, *Dies obseruant, qui dicunt, vt puta, Crastino proficiscendum non est: post crastinum enim non debet aliquid inchoari: & sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses, qui cursus Lunæ perscrutantur, dicentes, vt puta septima Luna stramenta confici non debent: nona item Luna, seruum emptum, vt puta, domum duci non oportet: Tempora vero sic obseruant, cum dicunt, Hodie Veris initium est festiuitas: post cras, Vulcanalia sunt.* Non igitur, inquam, Iudaicas tantum obseruationes damnabat Paulus, sed etiam Gentiles.

VI. Quare absurde luxant Apostolicæ doctrinæ vim, qui ex ea particulare eliciunt Enunciatum de Iudaicis ritibus, vt dierum discrimina non sint Iudaicè obseruanda. Illi longe sanius, qui vniuersale axioma retinent, Christiani non debent dies obseruare, & menses, & annos. Quomodo, & ex 2. ad Colossenses, Ambrosius vniuersale eruit, *Quoniam omnis spes in Christo est ac fiducia, nulli superstitioni aut legi subiacere nos debere præcepit: quamobrem perstrepentes, aut aliquid quod ad fidem Christi non pertinet susurrantes, contemnendos.* Ast vniuersale axioma non minus Papistas perstringit, quā Genethliacos, quam Gentiles, quam Iudæos: nisi nos illi noua quadam arte doceāt, non obseruare dies, qui dicant, Cras sexta est feria, peccabit mortaliter, qui carnes comedet: aut, Dies est Dominica, ergo nefas fuerit ieiunare.

VII. Altera ratio ab ipsa est ieiunij natura, tristi semper, luctuosa, & afflictionibus propria atque accommoda. Non enim aliter Scriptura describit. In Veteri Testamento inde est phrasis. Psalm. 31. *Afflixi in ieiunio animam meam*, Leuitici 16. *Mense septimo, die decima mensis affligetis animas vestras.* Idem Christus docuit Matth. 9. caussam reddens, cur non ieiunarent sui discipuli, *Num possunt filij thalami lugere quandiu cum iis est sponsus? Aderunt autem dies cum tolletur ab eis sponsus & tunc ieiunabunt.* Ergo lugere & ieiunare idem. Franciscus Lucas, in ea verba, *Ieiunium lugentis est actio.* Iansenius, Concordiæ c. 33. *Sub verbo lugere comprehenditur ieiunare, eo quod ieiunium luctus quidam sit*, &, *Verbo ieiunare omnis luctus, afflictio, & inopia comprehenditur.* Toletus in Lucæ 5, *Ieiunium ad luctum pertinet quendam: tempus ergo ieiunii contrarium est nuptiarum tempori.* Maldonatus in Matthæi 9. *Cur non dicit ieiunare? non enim de luctu, sed de ieiunio quærebatur. Ideo, vt opinor, vt in genere non solum ieiunium, sed omnes alias luctus species comprehendat: & plus quam ab aduersariis interrogabatur, respondeat: & vt à negatione generis ad negationem speciei fortius argumentetur. Si enim animal esse non potest, quomodo homo esse poterit?*

VIII. Manifesta hinc conclusio, si quid manifestum esse patiuntur Sophistæ. Neque enim ijsdem recurrentibus temporibus, semper etiam recurrit luctus, sæpe potius occasio se offert gaudij. Itaque, vel non ieiunandum semper: vel aliquando esset cum gaudio ieiunandum, quod est absurdum. Nam & hæc causa prætenditur, quare non sit ieiunandum die Dominica. Imo Papistæ, quoties incidit Natale Domini in feriam sextam, non ieiunant. Bellarminus. *Caussa huius prohibitionis fuit, tum ob lætitiam & celebritatem horum dierum: tum maxime in odium hæreticorum.* Illi igitur longe prudentiores, qui ieiunia non diebus assignant, sed occasionibus metiuntur: quoniam, neque legem vnquam violare coguntur, neque ieiuniorum naturam: quorum alterutrum vitare non possunt Papistæ.

IX. Tertia ratio ab statu primæ Ecclesiæ: cum nullas certorum ieiuniorum leges fuisse constat. Testis Augustinus, Epistola octogesima sexta, quæ ad Casulanum, *Quibus diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini, vel Apostolorum non inuenio definitum.* Sed & Eusebius Historiæ libr. 5. c. 17. ex Apollonio Montanum hæresiarcham accusat, sancitorum ieiuniorum, αὐταῖς ῥήμασι περὶ τοῦ Μοντανοῦ ταῦτα λέγοντος ἄκουε. Ἀλλὰ τίς ἐστιν οὗτος ὁ πρόσφατος διδάσκαλος, τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἡ διδασκαλία δείκνυσιν. οὗτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων, ὁ νηστείας νομοθετήσας, ὁ Πέπουζαν καὶ Τύμιον Ἱερουσαλὴμ ὀνομάσας, *Totidem his verbis loquentem audi de Montano. Enimuero quis sit hic nouus magister, eius docent opera, & doctrina. Is ille est, qui docuit soluere matrimonia, qui ieiunia legibus sanciuit, qui Pepuzam & Tymium Hierusalem nominauit*, Audin? Statorum ieiuniorum originem referri longe alio, quam ad Apostolos, quam ad Catholicos?

X. Ad Augustini testimonium Bellarminus respondet, intelligendum de præceptis scriptis. Esse enim verum, in Scripturis non reperiri vllum, aut Domini, aut Apostolorum præceptum de diebus ieiuniorum. Sed non sequi, nullum esse Apostolorum præceptum.

XI. Sed primum, potest negari eam esse Augustini mentem. Textus ita habet, *Ego in Euangelicis & Apostolicis literis, totoq; instrumento quod appellatur Testamentum Nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium: quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non inuenio definitum.* Hic, etsi potest ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repeti in secundo membro, illud de Testamento Nouo: tamen potest etiam omitti: postquam assertum, constare ex Scripturis præceptum esse ieiunium: secundo asseratur nullo præcepto, siue scripto siue non scripto definitum, quibus diebus oporteat ieiunare.

XII. Verumtamen relinquamus sanè id in medio, & demus quod vult aduersarius, tamen magnum id iam rei præiudicium est, apud eos, qui nihil necessarium censent, quod sit merè ex Traditione non scripta. Et, vt scias quanti id sit ponderis, Augustinus inde concludit liberam esse hanc obseruationem: imo amplius, eorum dierum, de quibus interrogabatur, relaxationem magis expedire. Audi loquentem, *Ac per hoc* (id est, quia non est definitum, quibus diebus sit ieiunandum, quibus non) *sentio, non quidem ad obtinendam, quā fides obtinet iustitiam, in qua est pulchritudo filiæ regis intrinsecus, sed tamen ad significandam requiem sempiternam, vbi est verum Sabbatum, relaxationem, quam constrictionem ieiunij aptius conuenire. Verumtamen in huius Sabbati ieiunio, siue prandio, in his nihil mihi videtur tutius, pacatiusq; seruari, quam vt qui manducat, non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet.* Nota primum, aptius non ieiunari sabbato: deinde ieiunandum pro arbitrio, vt ne non ieiunans damnetur. Ratio, quia nihil ea de re præceptum in Scripturis. Sic Socrates lib. 5. cap. 21. ἐπειδὴ οὐδεὶς περὶ τούτου ἔγγραφον ἔχει δεῖξαι παράγγελμα. δῆλον ὡς καὶ περὶ τούτου τῇ ἑκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν οἱ ἀπόστολοι, *Quandoquidem nemo ea de re præceptum vllum scriptum proferre potest, manifestum, & id vniuscuiusque sententiæ atq; arbitrio reliquisse Apostolos.* Quid nos exspectemus amplius? An vero sic concludunt hodie Papistæ?

XIII. De Montano maius est Bellarmino negotium: Fingit sibi obiectum, primum fuisse Montanum, qui leges ieiunij imposuerit: & vocem illam *primus*, additamentum esse respondet hæreticorum: neque esse in textu Græco, Tertullianum non dicere accusatum Montanum, quod primus, sed quod nouas leges ieiuniorum addiderit: testari etiam ieiunium Paschale fuisse ex lege seruatum in Ecclesia ante tempora Montani: vnde sequi, non primum Montanum excogitasse leges ieiuniorum. Ab Hieronymo eundem reprehēdi, quod tres quadragesimas instituerit, Epistola ad Marcellam. Theodoretum, libr. 3. de Fabulis hæreticorum, dicere, eundem nouas leges ieiunij tulisse præter Ecclesiæ consuetudinem.

XIV. Sed de primo, cur litiget non video: neque enim Chemnitius, quem ille refellit, ita obiecit: sed Græco hæsit textui, *Hic est*, inquit, *nouitius ille doctor*, ὁ νηστείας νομοθετήσας, *qui de ieiuniis leges tulit: seu potius, qui ieiunia certis legibus determinauit, definiuit, vel ordinauit: hoc enim verba propriè sonant.* Quanquam, si primum dixisset, non video, quanto illius peccatum maius esset, quam Christophorsoni, qui ausus est vertere, *Qui nouas ieiunii leges sanxit.* Cæterum ego quidem vere vtrumque dictum puto, & primum sanxisse, & nouas sanxisse. Primum quidem, quia priorem nullum nouimus: Non enim Catholicos, quod nos disputamus, sed nec hæreticum quenquam: neminem enim assignare quisquam potuit: nam Tatianus quidem præcessit, iubens abstinere animantibus: sed id nihil ad ieiunia, verum ad perpetuam victus rationem. Quod si primus sanxit, certè & nouas: nam si non nouas, nec primus. Verumtamen, siue primum dicas, siue nouas, non multum detrahis argumento: longè enim potentius est, damnari Montanum, quod leges tulerit: quam quod vel primus, vel nouas tulerit. Itaque, ne aduersum nos hanc ob causam Bellarminus calamum suum acuat. Nobis hæc mens est: quomodo damnatur Montanus, quod matrimonia dissoluerit, sic damnari, quod ieiunia certa esse voluerit: &, quomodo nihil interest, primusne, an secundus, an denique postremus dissoluerit: sic perinde esse, primusne, an secundus, an postremus sanxerit.

XV. Quid tum ergo? si dixit Tertullianus, si dixit Theodoretus, Montanum nouas leges tulisse? Non enim, non primus, si nouas. Et tamen de Theodoreto sustineo dicere, quem Græce non legi. Et fortean interpretis idem peccatum est, quod Christophorsoni, vt νηστείας νομοθετεῖν dixerit, *de ieiuniis nouas leges sancire:* accommodatius ad Papisticam superstitionem, quā ad vocum significationem. Verumtamen, vt dixi, ἐπέχω.

XVI. De Tertulliano confidentius. Nusquam enim iste Montani nouas leges dixit, quicquid Bellarminus iactet: sed nouam disciplinam Montani appellauit: & tum appellauit, cum obiectionem aduersum se proponeret Catholicorum, *Itaq; de cætero indifferenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio nouæ disciplinæ, pro temporibus & causis vniuscuiusque. Sic & Apostolos obseruasse, nullum aliud imponentes iugum certorum, & in commune omnibus obeundorum ieiuniorum.* Ex quibus verbis Sole manifestius est, nouam disciplinam appellatam, non leges alijs legibus substitutas, sed nouam & ante nunquam auditam religionis rationem, quæ libertatem ieiunandi tolleret, statutis certis diebus.

XVII. Sed Bellarminus notat Catholicorum sententiam calumniose expositam à Tertulliano: vnde accusasse, quod ieiunia improbarent. Præstare autem eam peti ex Epiphanio, & alijs Patribus.

XVIII. Et vero non diffitear in disputationis hoc feruore prætergressum esse Tertullianum modestiæ fines: sed obiectiones tamen imposuisse Catholicis, non est verisimile: non enim ita solet. Et frustrà ad Epiphanium, aliosq; Patres prouocatur: nam ne isti quidem leges necessarias ieiuniorum esse docuerunt.

XIX. Sed Paschale ieiunium Tertullianus in vsu fuisse testatur. Vbi, inquam? Nam ego festum, duntaxat lego c. 14. de Ieiunijs, *Pascha celebramus annuo circulo in mense primo*, Ieiunium Paschæ apud eum nunquam lego: nisi

niſi libro de Oratione extremo, *Die Paſcha communis, & quaſi publica ieiunij religio eſt:* contra Papiſtarum doctrinam pro certo habentium nefas eſſe eo die ieiunari: vnde Pamelius hunc diem Paſchæ interpretari cogitur diem ipſum paſſionis qui præcedit Paſcha, vel feriam quintam. Sed illud tamen certum, nullam certi ieiunij legem apud Catholicos fuiſſe, Tertulliani tempore: nam & hoc ipſum ieiunium die Paſchæ, quocunq; modo intelligas, ipſe idem nominat quaſi publicam religionem: vnde certum, non eſſe legem, ſi enim lex fuiſſet, fuiſſet & publica religio: quare ſignificat ſolennem quidem obſeruationem eſſe, ſed ex libro cuiuſque arbitrio, adeo vt nō fieret abſolute publica, ſed tantum quaſi publica, nimirum, quia vt fieri amat, cum nulla lex cogit, multis obſeruantibus, non pauci non obſeruabant.

Cap. VII.

De Quadrageſima.

I. Papiſtæ hanc Controuerſiam nullis, quæ quidem viderim, conficiunt argumentis καθ᾽ ὅλου, ſed particulatim capita percurrunt ſingula. De Quadrageſima, de Ferijs, de quaternis temporibus, de Aduentu, de Rogationib. de Vigilijs: deniq; de diebus, quibus non licet ieiunare: totidē enim Bellarminus diſtinguit: quæ & nobis ordine conſideranda.

Quadrageſimæ ieiunium ab Apoſtolis inſtitutum, atq; vniuerſæ Eccleſiæ traditum fuiſſe diſputat Bellarminus: poſt rationes inſtituendi enumerat.

II. Inſtitutum probat tribus argumentis. Primo, ex Apoſtolico Canone 68. Secundo ex Hieronymo & Leone. Illo ad Marcellam aduerſus Montanum, *Nos vnam Quadrageſimam, ſecundum traditionem Apoſtolorum toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus.* Iſto ſermone ſexto de Quadrageſima, *Vt Apoſtolica inſtitutio, quadraginta dierum ieiunijs impleatur.* Et c. 9. *A Sanctis Apoſtolis per doctrinam Spiritus Sancti, maiora ſunt inſtituta ieiunia, vt per commune conſortium crucis Chriſti, etiam nos aliquid in eo, quod propter nos geſſit, ageremus.* Tertio, Quæ in vniuerſa Eccleſia obſeruantur, & in nullo Eccleſiæ concilio inſtituta inueniuntur, omnia ſine dubio ex Apoſtolica traditione deſcendunt: teſte Auguſtino, Epiſt. 118. quæ ad Ianuarium: & quarti de Baptiſmo c. 24. At eiuſmodi eſt quadrageſimale ieiuniū probat, quia nuſquam extet Concilium, in quo dicatur inſtitutum: Quadrageſimæque inueniatur mentio in autoribus, qui omnia Concilia præceſſerunt. Et tamen obſeruatum in Eccleſia vniuerſali ſemper fuiſſe, pateat ex Concilijs & Patribus diuerſorum temporum, locorumque.

III. Sed nos longè verius cenſemus, Quadrageſimam poſt Apoſtolorum tempora inſtitutam, nulla lege certa, ſed priuatis religionibus, atq; adeo ſuperſtitionibus: indeq; paulatim inualuiſſet apud omnes, prætextu imitandi Chriſti.

IV. Argumentum primum, quia nuſquam in Scripturis exſtet eius, vel tenuiſſimum, aut veſtigium, aut indicium. Cum autem, nec omiſſum ſit decretum temporarium de ſanguine & ſuffocato: & diei Dominicæ argumenta certa, & de Ieiunijs in genere, & multa alia, vt ſimilia, vel non maioris momenti. Ex quibus pluſquam veriſimile ſit, ne hoc quidem omiſſuros fuiſſe viros θεοπνεύστους, ſi fuiſſet ab Apoſtolis inſtitutum, & quidem certa, eaque vniuerſali lege.

V. Secundo, Caſſianus, Colla. 21. c. 30. *Sciendum ſane hanc obſeruantiam quadrageſimæ, quamdiu Eccleſiæ illius primitiuæ perfectio inuiolata permanſit, penitus non fuiſſe. Non enim præcepti huius neceſſitate, nec quaſi legali ſanctione conſtricti, arctiſſimis ieiuniorum terminis claudebantur, qui per totum anni ſpatium æquali ieiunio concludebantur. Verum, cum ab illa Apoſtolica deuotione deſciſcens quotidie credentium multitudo ſuis opibus incubaret, nec eas vſui cunctorum fidelium, ſecūdum Apoſtolorum inſtituta, diuideret, ſed priuatim impendijs ſuis conſulens, non ſeruare tantum, ſed etiam augere contenderet, Ananiæ & Sapphyræ exemplum non contenta ſectari id tunc vniuerſis Sacerdotibus placuit, vt homines curis ſecularibus illigatos, & pene, vt ita dixerim, continentiæ vel compunctionis ignaros ad opus ſanctum canonica indictione reuocarent, & velut legalium decimarum neceſſitate compellerent.*

VI. Sed hoc Caſſiani teſtimonium Bellarminus eleuat gemino argumento. Primo, non eſſe verum, omnes Chriſtianos Apoſtolicis temporibus per totum annum dediſſe operam ieiunijs: nam contra, 1. ad Corinth. 7. & 8. item Actor. 13. conſtat non ſemper, ſed interdum fuiſſe ieiunatum. Secundo, nuſquam inueniri legem illam ab omnibus ſimul ſacerdotibus Chriſti latam: primum autem Concilium fuiſſe Nicænum, & in eo fieri Quadrageſimæ mentionem.

VII. Sed & in priore ſibi paſſus eſt imponi Bellarminus à figura dictionis: nam, quæ legis de æquali per totum anni ſpatium ieiunio, non ad literam ſignificant abſtinentiam à cibis, de qua nobis diſputatio eſt: quæque ieiunij eſt exterior ceremonia: ſed morale illud, quod Bellarminus appellabat ieiunium, qui finis eſt externi. Conſtat ab ipſo Caſſiano, qui c. præcedenti hunc Canonem ieiunij, *illis, qui per totum anni ſpatium delicijs, vel negotiis ſecularibus implicantur*, ſtatutum dixit, & hos opponit iuſtis, *quibus lex non eſt poſita: quiq; ſpiritalibus officiis non exiguam illam, id eſt, decimā partem: ſed totius vitæ ſuæ tempus impendunt.* Atque ita deſcribit ieiunium illud perenne: quod attonitum reddidit Bellarminū, qui tamen poterat idipſum legere apud Chryſoſtomum, homil. 10. in Geneſin, *Si ſobria mente vitam noſtram inſtituerimus, & quicquid otij datur in ſpiritualia impenderimus, & cibos ita ſumpſerimus, vt tantum ſatiemur; quantum vſus exigit, & vitam omnem in bonis operibus diſpenſemus, iam nullo opus fuerit ex ieiunijs adiumento.*

VIII. Legem vero nullam ille vllo in Concilio latam ſignificat, ſed vniuerſis placuiſſe ſacerdotib. nimirum longè, lateq; graſſante exemplo à primis ad alios, atq; ita ex conſenſu factam conſuetudinem, quæ Canonis locū obtinuerit. Quomodo alia non pauca inualuiſſe negari nequit.

IX. Tertio, ſi inſtituta eſſet ab Apoſtolis Quadrageſima: Ergo & ipſum Paſchæ feſtum. At hoc falſum: Ergo & illud. Conſequentia per ſe patet: quia non aliter intelligitur Quadrageſima, quam numerus dierum ante id feſtum. Aſſumptum habemus à certo argumento: quia, ſi inſtitutū fuiſſet ab Apoſtolis: ergo eodem vbique modo fuiſſet inſtitutum, & obſeruatum: quod falſum eſſe, iam olim obſeruauit Socrates, lib 5. c. 22. Græcæ editionis. Non prudenter contendiſſe Veteres de celebrando Paſcha: neq; conſideraſſe, mutato Iudaiſmo in Chriſtianiſmum, deſiſſe, τὰ ἀκριβῆ καὶ τυπικὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, *exactas illas obſeruationes typoſq; legis Moſaicæ*, ἰουδαΐζειν γὰρ Χριστιανοῖς οὐδεὶς τοῦ Χριστοῦ νόμος ἐπέτρεψεν, *nulla enim Chriſti lex eſt, quæ iudaizare Chriſtianos permittat*, ἐναντίως δὲ ὁ ἀπόστολος καὶ ἐκώλυσεν, οὐ μόνον τὴν περιτομὴν ἐκβάλλων, ἀλλὰ καὶ περὶ ἑορτῶν μὴ διακρίνεσθαι παραινῶν, *Contra Apoſtolus etiam vetuit: non tantum circuncisionem eliminans: ſed & de feſtis, ne diſceptarent adhortatus:* παραινεῖ δὲ καὶ μηδαμῶς παρατηρεῖσθαι ἡμέρας, καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτούς, *hortabatur autem ne vllo modo obſeruarent dies, aut menſes, aut annos*, οὐδαμοῦ τοίνυν ὁ ἀπόστολος, οὐδὲ τὰ εὐαγγέλια ζυγὸν δουλείας τοῖς τῷ κηρύγματι προσελθοῦσιν ἐπέθηκεν, *Nequaquam igitur Apoſtolus Euangeliaue ſeruitutis iugum impoſuere ijs, qui prædicationi accederent*, Ἀλλὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τιμᾶν τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν εὐεργετηθέντων καταλέλοιπεν, ὅθεν ἐπειδὴ φιλοῦσι τὰς ἑορτὰς οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸ ἀνίεσθαι τῶν πόνων, ἐν αὐταῖς ἕκαστοι κατὰ χώρας ὡς ἐβουλήθησαν τὴν μνήμην τοῦ σωτηρίου πάθους ἐξ ἔθους τινὸς ἐπετέλεσαν· οὐ γὰρ νόμῳ τοῦτο παραφυλάττειν ὁ σωτὴρ, ἢ οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν παρήγγειλαν. *Sed Feſtum Paſchæ, atq; alia, libero, æquoq; iudicio eorum ad quos attinent beneficia, permiſerunt honoranda. Vnde, quia amant homines feſta propter relaxationem laborum in ijs, ſinguli pro locis, vt voluerunt ſalutaris paſſionis memoriam celebrarunt: neq; enim lege ea obſeruare iuſſerunt Saluator, & Apoſtoli.* σκοπὸς μὲν οὖν γέγονε τοῖς ἀποστόλοις, οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορταστικῶν νομοθετεῖν, ἀλλὰ βίον ὀρθὸν, καὶ τὴν θεοσέβειαν εἰσηγήσασθαι: *Apoſtolis igitur propoſitum fuit, non de diebus feſtis leges ferre: ſed vitam rectam, pietatemq; intimare.*

X Potentiſſimum id quidem eſt argumentum, ab ipſis petitum Scripturæ teſtimonijs, 4. ad Galat 2. ad Coloſſ. 7 ad Heb. Sed eſt aliud inſuper nō negligendum. Quia ſi aut Chriſti, aut Apoſtolorum lege vlla ſancitum eſſet id feſtum: concordibus animis ea fuiſſet lata: & in eundem modum: itaq; & apud omnes vno modo conformiter celebratum, ſaltem ab initio. Quis enim credat, tam facilè ac ſtatim diſceſſum à præcepto tam ſancto? Tum a. à reliquis argumentum eſt: neq; enim variatum in Baptiſmo, in Euchariſtia: ne quidem in die Dominica. At in feſto Paſchatis, quam longè repeti poteſt Eccleſiaſticarum rerum memoria, ratio fuit alia, atq; alia. Non ergo veriſimile à Chriſto, aut Apoſtolis inſtitutum.

XI. Argumentum non omiſit Socrates, ἐμοὶ φαίνεται ὅτι ὥσπερ ἄλλα πολλὰ κατὰ χώρας συνήθειαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ πάσχα ἑορτὴ παρ᾽ ἑκάστοις ἐκ συνηθείας τινὸς ἰδιάζουσαν ἔσχε τὴν παρατήρησιν, διὰ τὸ μηδένα τῶν ἀποστόλων, ὡς ἔφην, μηδενὶ νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς: *Videtur mihi, vt alia multa pro locis varijs in conſuetudinem abierunt, ſic & Paſchalis feſtiuitas apud quoſq; populos conſuetudine quadam, priuatam obſeruationem meruiſſe, propterea quod nemo Apoſtolorum, vt dixi, cuiquam leges de ea tradidit.* Variaſſe vero obſeruationem ſtatim annotat ex veteri Victoris Romani hiſtoria, quam repetit ab Euſebio: & quibuſdam al js.

XII. Quartum nobis de Quadrageſima argumentum. Quod variè & pro arbitrio obſeruatum eſt, nō fuit lege ſancitum, maximè Chriſti, aut Apoſtolorum. At Quadrageſima variè fuit, & pro arbitrio obſeruata. Non fuit ergo lege à Chriſto, aut Apoſtolis ſancita. Maior non poteſt, aut incerta, aut obſcura eſſe, ex natura legis, cuius eſt regere, non regi. Minor autem probatur facilè ex Veterum teſtimonijs.

XIII. Irenæus apud Euſebium lib. 5. hiſtoriæ c. 26. Græci Codicis, οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς νηστείας· οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν· οἱ δὲ δύο· οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινάς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων, οὐ νῦν ἐφ᾽ ἡμῶν γεγονυῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν τῶν παρὰ τὸ ἀκριβὲς, ὡς εἰκὸς, κρατούντων τὴν καθ᾽ ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιηκότων: Chriſtophorſonus vertit, *Non enim de die Paſchatis ſolum, ſed etiam de Ieiunij ratione & modo eſt iſta conſtituta controuerſia. Quidam namq; vnum diem ſe ieiunare oportere exiſtimant: alij duos: non pauci plures: multi quadraginta: atq; diurnis, nocturniſq; horis omnibus numeratis, diem ſuum metiuntur ac ſtatuunt. Atq; eiuſmodi eorum, qui hac obſeruant ieiunia, varietas ac diſcrepantia, non iā noſtra ætate cœpta eſt, verum etiam longè ante apud maiores noſtros, qui, vt coniectura aſſequi licet, non accuratè conſuetudinem eorum, qui vel ſimplicitate quadam, vel priuata autoritate, aliquid in poſterum tempus ſtatuiſſent, obſeruarunt.*

XIV. Hæc Irenæus. Socrates lib. 5. c. 21. & Sozomenus 7. 19. & Niceph. 12. c 34. & 35. longè latius diuerſitatem exſequuntur, *Ieiuniorum rationem*, inquit Socrates, *quæ ante Paſcha ſunt, aliter ab alijs obſeruatam fuiſſe, facile eſt reperire. Nam, qui ſunt Romæ tres ſeptimanas ante Paſcha, Sabbato & Dominico exceptis, ſimul ieiunant qui autem in Illyria, & tota Græcia, quiq; Alexandriæ habitant, ante ſex ſeptimanas ieiunia, quæ ante Paſcha ſunt, ordiuntur, illudq; tempus Quadrageſimam nuncupant. Alij, præter horum conſuetudinem, ſeptem ſeptimanas ante illud feſtum initium ieiunandi facientes, quamuis quindecim dies ſolum, quibuſdam interuallis interpoſitis, ieiunent, nihilominus tamen tempus illud, Quadrageſimam vocant. Vnde non mediocris me capit admiratio qua ratione iſti, licet de numero dierum diſſentiant, omnes eodem modo Quadrageſimam appellent. Alij aliam cauſam huius nominis, ſuopte ingenio excogitatā, tradunt. Quinetiam non de numero dierum ſolum diſcrepant, verum etiam de abſtinentia à cibis variam ſequuntur rationem. Nam alij omnino ab omni animantium genere abſtinent: alij inter animata piſces ſolos comedunt: alij cum piſcibus volucres etiam manducant, eaſq; ex aqua (vt eſt apud Moyſen) naſci aſſerunt, alij à fructibus, duris integumentis inuolutis, & ab ouis temperant: alij arido pane ſolo veſcuntur. alij ne illo quidem. Sunt, qui cum ad horam nonam ieiunauerunt, varijs ciborum generibus vtuntur. Alia ratione apud alias gentes ieiunatur: cuius rei ſunt cauſæ prope infinitæ:* καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς περὶ τούτου ἔγγραφον ἔχει δεῖξαι παράγγελμα, δῆλον ὡς καὶ περὶ τούτου τῇ ἑκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν οἱ ἀπόστολοι ἵνα ἕκαστος μὴ φόβῳ, μηδὲ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀγαθὸν κατεργάζηται: *Ac quoniam nemo de ea præceptum, literarum monumentis proditum, poteſt oſtēdere, perſpicuum eſt, Apoſtolos liberam poteſtatem in eadem cuiuſq; menti & arbitrio permiſiſſe, vt quiſq; nec metu, nec neceſſitate inductus, quod bonū ſit, ageret.* Nicephorus addit, *aliqui hora nona, aliqui poſt occaſum ſolem, quidam poſt diem vnam ſequenti die cibum capiunt: nonnulli vero ad tres, ad quatuor, ad quinq;, ad ſeptem vſq; dies dapibus abſtinentes procedunt: pro eo atq; quiſq; carere, vel vult, vel poteſt.*

XV. His testibus accedit Augustinus contra Faustum libr. 30. cap. 5. *Catholici edomandi corporis causa, propter animam ab irrationalibus motibus amplius humiliandam, non quod illa esse immunda credant, non solum à carnibus, verum à quibusdam etiam terra fructibus abstinent: vel semper, sicut pauci, vel certis diebus, atq; temporibus, sicut per Quadragesimam fere omnes, quanto magis quisq;, vel minus, vel voluerit, seu potuerit.* Ad Casulanum Epistol. 86. *Videat quanta afficiat contumelia ipsam quoq; Romanam Ecclesiam, vbi & his hebdomadibus, in quibus quarta, & sexta, & sabbato ieiunatur, tribus tamen diebus continuis, Dominico scilicet, ac deinde secunda, & tertia prandetur.*

XVI. Magnam hinc habes diuersitatem: eiusq; capita quatuor: primo in dierum numero, trium, vel sex, vel septem hebdomadarum: secundo, in continuatione, vel relaxatione ieiunij, vnius pluriumue dierum: tertio, in generibus ciborum: quarto, non tantum publicum discrimen pro varijs regionibus: sed etiam priuatum per capita: nimirum, quia ieiunarit quisq; pro arbitrio: non tantum pro viribus. Vnde certa conclusio, nullam fuisse legem, qua sanciretur Quadragesimale ieiunium.

XVII. Torsit Bellarminum hæc diuersitas non tamen vt daret gloriam Deo, aut obliuisceretur Sophistices. De Irenæo prius agit: tum de reliquis. Non agere Irenæum de Institutione ieiunij Quadragesimalis: sed solum de forma ieiunandi, id est, quamdiu oporteat ieiunantes manere impastos, vnone die, an duobus, an pluribus. Probat argumentis quinque, primo, ab ipsis verbis, secundo, quia dubitatum dicatur, non de ieiunio, sed de forma, siue specie ieiunij, id est quomodo seruandum esset, tertio, quia dictum, non solum de die Paschæ, sed etiam de forma ieiunij controuerti: at de die non erat controuersum, vtrum celebrandus esset: ergo neq; de ieiunio: quarto, incredibile videri, quosdam putasse vnico tantum die constare, aut duobus, ieiunium illud, quod Quadragesimæ nomen semper habuerit, quinto, quia reuera semper variauerit consuetudo apud Veteres continuandi ieiunij.

XVIII. Respondeo, non agere quidem Irenæum de Institutione, aut Ieiunij quadragesimalis, aut ipsius festi Paschæ, neque vero nos ita ponere: sed ex ea tamen, quam ille annotauit diuersitate, sequi id quod nos disputamus, videlicet, nequeab Apostolis sancitum, neque vero vlla lege, sed consuetudine duntaxat inualuisse, ac proinde liberum fuisse. Hanc autem consequentiam nullo Bellarminus infirmat argumento: quare hoc quicquid est obseruationum, nihil ad nos, Tantum moneo: eum diem, duosue intelligendos per singulas hebdomadas: nempe, in eo diuersam fuisse consuetudinem, quod quidam in Quadragesima, singulis septimanis, singulos dies tantum ieiunarent, quidam binos. Quomodo ex Augustino habemus Romæ ternos, feriam scilicet quartam, & sextam, & Sabbatum. Ex Socrate alios aliter: & tamen omnes Quadragesimæ nomen vsurpasse: nimirum, vt mihi quidem videtur, quia hæc, quantacunq; diuersitas esset, tamen ad id tempus pertineret, quod ante Paschæ diem, eos dies numeraret, & clarius: quod is delectus, non toto anno, sed fieret tantum intra illos proximos Paschæ dies quadraginta.

XIX. Rursus negat Irenæum significare consuetudinem quadragesimalis ieiunij introductam à priuatis hominibus, & ex simplicitate quadam: ideoque à viris Apostolicis non accuratè seruatam: sed potius, aliquos ex antiquis non accuratè seruasse consuetudinem, vt erat à maioribus tradita, & Apostolicis viris: atque ex hac negligentia ortam varietatem. Et Græca sonare, *Qui non accurate, vt par erat, tenentes simplicem, & propriam consuetudinem, eam ad posteros transmiserunt*: vnde sequi, aliquos ex Veteribus non conseruasse consuetudinem Apostolicam, ita simpliciter ac proprie, vt conseruanda erat.

XX. Sed, nimium Bellarminus abutitur suæ eruditionis opinione, vt speret persuaderi nobis posse, eam esse legitimam Græci contextus versionem. Atqui primo, τῶν μὲν τὸ ἀκριβὲς, ὡς εἰκὸς κρατούντων, nego bene reddi, *qui non accuratè, vt par erat, tenentes*: Non quod negem, illud ὡς εἰκὸς, interdum significare, *vt par erat*: sed, quia id ferat Græcorum vsus, vt ὡς εἰκὸς referatur, non ad ἀκριβὲς seorsim, sed ad τοῦ τὸ ἀκριβὲς: quomodo significaretur non debuisse ista obseruari exacte, quæ mens longe abit si minus ab Irenæo, certè à Bellarmino. Itaque, tum à Rufino, expressum per, *vt opinor*: tum à Christophorsono, *vt coniectura assequi licet*, quæ vsitatissima est eius phrasis notio.

XXI. Secundo illud κρατούντων τῶν καθ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν, vt patiar reddi, *tenentes simplicem, & propriam consuetudinem*, fieri potest, sed explicari, *non conseruasse consuetudinem Apostolicam, ita simpliciter ac proprie, vt conseruanda erat*: nemo patienter ferat, qui in medijs Athenis non sit Scytha. Longe enim aliud est id quod scripsit Irenæus, ab eo quod expressit Bellarminus, quasi esset Græce, κρατούντων κατ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν τῶν συνήθειαν. Nam hoc designatur, quæ ratio fuerit obseruationis: cum Irenæus significarit potius naturam, vt ita dicam, consuetudinis. Præterea, vt demus scriptum, κρατούντων κατ' ἰδιωτισμὸν, quis est tam infausto natus sydere in Græcia, vt vertat, *proprie conseruari*: ea notione proprietatis, quæ τὸ πρέπον significat? Nam ἰδιωτισμὸς, significat potius priuatum morem, oppositum publicæ consuetudini, nisi me fefellit quicquid Atticorum fuit.

XXII. Itaque immerito Bellarminus negat Irenæum significare quadragesimalis ieiunij esse introductam consuetudinem, priuata institutione, non autem vniuersali lege, aut adeo vlla lege: falso addit significari introductam esse ab Apostolis. Contra enim omnia Irenæus expressit: & interpretatus est nuper Christophorsonus: cui, quod Ruffinum anteponat, iniustè facit: quippe quem constet, multa peruertisse potius, quam vertisse: quod ignorat nemo, nisi, qui nunquam eius Latina Græcis comparauit.

XXIII. Sed enim diuersitatem ieiunij negare cum non possit, Bellarminus extenuat. Vere omnibus seculis ieiunium hoe fuisse dierum quadraginta, id est, triginta sex. Et probat, quia omnes Patres hoc significant nomine Quadragesimæ: per quam intelligi non potest, nisi numerus quadraginta dierum: Secundo, quia multi dicunt ieiunari ad exemplum Christi, Mosis, Eliæ. Tertio, quia Ambrosius, Gregorius, Cassianus scribunt, quadragesimam continere dies quadraginta duos, & detractis diebus Dominicis, remanere dies triginta sex. Quarto, quia Augustinus, Leo, Chrysologus, disertis verbis tradant, ieiunium esse quadraginta dierum. Conciliari itaque diuersitatem: quod omnes triginta sex diebus ieiunarent, nō continuis tamen. Quosdam enim Dominicam excepisse solam: & hos Quadragesimam obseruasse: alios etiam Sabbatum: & hos Quinquagesimam addita nimirum vna hebdomada.

XXIV. At hæc frustra: Primum, quia Socrates, & Sozomenus, & Nicephorus disertè dicunt, discrepasse veteres de numero dierum. Secūdo, quia etsi constaret omnibus idem numerus, tamen, in eo colligendo, magna supereset diuersitas: quæ non potuit esse à lege, sed ab arbitrio. Tertio, quia supereset ipsius ieiunij ratio, non eadem cum abstinentia ciborum.

XXV. Nominari Quadragesimam ab omnibus, primo falsum, nam qui septimanam vnam addebant, appellabant Quinquagesimam. Deinde nihil efficit: non enim significat numerum dierum, quibus singulis ieiunetur: sed tantū spatium temporis, intra quod exercerentur ieiunia, etiamsi diuersa ratione exercerentur: quæ mens est Socratis admonentis, & quidem cum admiratione, in tanta dierum varietate, tamen vsurpatum fuisse id nominis.

XXVI. Obseruatam Quadragesimam ad exemplum Christi, concedo pletisque dictum: & credo prætextum fuisse, sed negatur propterea confici exactum vllum dierum numerum, quibus ieiunaretur: sed duntaxat, vt in præcedenti argumento, Quadragesimam ieiunijs celebratam, etsi variè. Et vero, ab exemplo Christi, nonne ter constat discessum, & quod pro quadraginta diebus, tantum triginta sex numerentur: & quod non continuetur ieiunium, sed intermittatur: & quod dies tantum non etiam noctes computentur? Dixit Ambrosius, si tamen Ambrosius, sermon. 23. *Dominus Iesus Christus hunc eundem numerum ieiunij consecrauit, & continuatis diebus, noctibusq; non capiens cibum, vnum ieiunij corpus effecit, hoc est, licet diei ordo noctis interrumperetur aduentu, non tamen interruptus est ordo ieiunij: vnde erant apud eum plura temporum curricula, sed abstinentia dies vna, ostendens nobis, ita nos hunc numerum integrum ieiunare debere, vt, quia totam Quadragesimam complecti non possumus solido & vno ieiunio, vel quotidianis eandem sine intermissione ieiunijs celebremus.* Viden' elegantiam ingenij, religionis subtilitatem? Ieiunauit Christus quadraginta dies, totidemque noctes: Ergo nos debemus ieiunare quadraginta dies? Cur non etiam noctes? Quia non possumus. Ita esto, inquam: sed consequentia igitur non est necessaria. Et quis non similiter alijs exceptionibus videt apertam ianuam? Cur non enim negent plurimi, se non posse ieiunare quadraginta dies? Et vero ita factum constat, tum ex hac ipsa diuersitate: tum vero & Homilia Chrysostomi 10. in Genesin. Papistæ tandem: ieiunauit Christus Quadragesimam, nos non possumus, ergo carnes ne edamus, reliqua, vt libet: Ergo non tantum nona cœnemus, aut vespere, sed etiam sexta prandeamus. Sic enim solent exempla in deterius proficere. Id fuit dicere, ergo ne ieiunemus, sed fingamus ieiunare. Acutè, an etiam piè?

XXVII. Contineri Quadragesima dies triginta sex, dixerunt Gregorius & Cassianus: sed Ambrosius sermon. 23. non dixit: imo quadraginta duos constanter. Ex quibus, si auferas sexies diem Dominicum, fateor confieri triginta sex, qui calculus est Gregorij, & Cassiani, sed id non habet Ambrosius. Imo contra, *Ostendens nobis, ita nos hunc numerum integrum ieiunare debere, vt quia totam Quadragesimam complecti non possumus solido & vno ieiunio, vel quotidianis eandem sine intermissione ieiunijs celebremus: vt si quisquam vnam diem abstinendo prætermiserit: totam Quadragesimam violauerit: & propter modici temporis cibum magni fructum laboris amiserit.* Et 37. *Sanctam Quadragesimam abstinendo ipse Dominus consecrauit, & tot dierum, noctiumq; curriculo cibum omnino non capiens, vnum ac solidum ieiunij corpus effecit, quod in totum non obseruare, sacrilegum est, ex parte violare, peccatum est.*

XXXVIII. Deinde, non sequitur ita factum ab omnibus, sed ab ijs qui maximè suam authoritatem ostentarent: quos & alij superare conantes, quinquagesimam sibi præscribebant, inuito Ambrosio, si tamen Ambrosius est author Sermonis 34. *Nonnulli Christianorum*, inquit, *existimantes se diuinitatis præcepta religiosius obseruare, prætermissa deuotione Quadragesimæ, cuius hodie curamus exordium, quinquagesimam se facere, mentiuntur, cum id neq; diuinis literis iubeatur, neq; traditum sit authoritate maiorum. Sola igitur hoc faciunt animi præsumptione, & dum putant se deuotius agere, superstitiosius conuersantur.* Hinc probatur magis diuersitas, nam hic autor: quisquis est, quadraginta dies videtur exigere, ne vno quidem dempto, alij tantum triginta sex. Idem author quinquagesimam improbat, quam alij probabant. Non improbasset autem, si in idem recideret.

XXIX. Augustinus, Leo, Chrysologus, definiunt ieiunium esse quadraginta dierum. An eo sensu, vt ijs singulis diebus ieiunia sint? Fac verum: ergo discrepabunt ab alijs, qui tantum triginta sex, multo magis ab alijs, qui pauciores. Neque hoc friuolum: quia Chrysologus, sermone vndecimo vrget numerum Arithmetica subtilitate, *Quadragesima quatuor decades, quadratam fidei continet disciplinam, quia semper est quadrata perfectio.* Quæ ratio perit in quadraginta duobus: & in reliquis. Imo in triginta sex: nam, etsi hic numerus sit quadratus, tamē non eo allusum, sed quia quadraginta fit ex decem & quatuor. Sed profecto non est verum, sic numeratos ieiuniorum dies. Augustinus, Epistolæ 119. cap. 17. *Vt quadraginta illi dies ante Pascha obseruentur, Ecclesia consuetudo roborauit.* Possunt autem obseruari, etiamsi non singulis ieiunetur: Leo, sermone quarto de Quadragesima, *Magna diuina institutionis salubritate prouisum est, vt ad reparandam mentium puritatem, quadraginta nobis dierum exercitatio moderetur, & ieiunia casta decoquerent.* Hæc erat celebratio, non ieiuniorum tantum, sed etiam aliorum exercitiorum piorum, hæc erant perpetua, illa non item: Nam extremo eodem sermone, exigitur ieiunium ternum dierum, *Secunda igitur*, inquit, *& quarta & sexta feria ieiunemus.* Chrysologus, Quadragesimam ait, ieiunari, totam non dicit: Et potest intelligi Quadragesimam is ieiunare, qui tamen non totam ieiunet. Nam Græci dicebant, se Quadragesimam ieiunare, qui tamen, teste Bellarmino, quinis tantum per hebdomadas diebus ieiunabant, dempto nimirum Sabbatho & Dominico, qua ratione triginta dierum duntaxat erant illis ieiunia. Quid? quod apud Clementem, Constitutio-

num 5.c. 17. legimus, *Ieiunate diebus Pascha, incipientes à secunda feria, vsq; ad sextam & Sabbatum, sex diebus.* Enimuero, quid opus erat præscribere, sex postremorum dierum ieiunium, si perpetuum fuisset totis quadraginta? Itaq; nihil obstat, quominus intra Quadragesimam ieiunia fuerint plurium, pauciorumve dierum pro varia locorum consuetudine vario etiam personarum arbitrio.

XXX. Sed in Socratem Bellarminus animaduertit seuerius. Fidem nō mereri, quia Nouatianus fuerit & Aëtianus, & cupiuisse festa ieiunia que esse libera. Deinde, aut manifestè falsa dicere, aut corruptum esse codicem, cum scribat apud Romanos non ieiunari, nisi tribus hebdomadibus ante Pascha, detractis Sabbatis, & Dominicis. Cum tamen Romæ ieiunaretur Sabbato, per totum annum, teste Augustino ad Casulanum: & Canone quinquagesimo quinto sextæ Synodi. Cassianus etiam, qui vixit eodem tempore scribit Latinos ieiunare sex hebdomadas: Leo sermone quinto de Quadragesima, Romæ ieiunium esse omnino quadraginta dierum. Itaque concludit Bellarminus videri corruptum codicem, & pro tribus hebdomadis, reponendas quinq;, & has quidem seiunctas ab hebdomoda sancta, id est, proxima ante diem Paschatis.

XXXI. Sed his de rebus nonnulla nobis explicata suntin controuersia de Cælibatu. Itaque de Nouatiana hæresi, nihil amplius dico. De Aetiana nouum crimen: & sine dubio hac ipsa huius loci occasione confictum à Bellarmino. Itaque neglectu facile. De Sabbato etiam tunc dictum. Restant tres hebdomadæ: in quibus, si aut mendacium est: aut mendum, miretur sanè lector: non immerito, cur repetitum, non à Nicephoro duntaxat, sed etiam à Cassiodoro, Tripartitæ historiæ libr. 9. cap. 49. Cassiodoro, inquam, Latino homine, cui non poterat ignota esse Romana Ecclesia.

XXXII. Sed etiam, cur aut mendum, aut mendacium? Cassianus scripsit Latinos sex ieiunare hebdomadas: Leo ieiunium esse omnino quadraginta dierum. Sed de Leone falsum. Nam is, *Saluberrimè*, inquit, *nos quadraginta dierum ieiunio præparemus*: eodem sensu, quem antea diximus, nimirum, non quod totidem diebus ieiunaretur, sed quod intra id spatium ieiunaretur. Cassianus disertior, sed hunc non putem describere quid soleret ab omnibus fieri, verum quid ab ijs, quibus exactior esset austeritas. Tum Socrates non simpliciter de ieiunijs est loquutus, sed continuatis, *Romani tres ante Pascha septimanas, præter Sabbatum & Dominicam, sub continuatione ieiunant.* Sic enim vertit Cassiodorus.

XXXIII. Demus tamen: peccatum in Romanis. Quid in alijs? Nam alij quinque septimanas dicuntur ieiunare, alij sex, alij tres, alij septem, & qui tres, has ipsas πεντηκοστὰς quinum dierum Nicephorus notat. Non igitur sublata diuersitas. Nam Baronius anni quinquagesimi septimi §. 191. *Licet de vsu Quadragesimalis obseruationis diuersa fuerint diuersarum Ecclesiarum consuetudines: omnes tamen in id ipsum consenserunt, vt certa anni tempora, quæ sanctum Pascha præcurrunt, eadem ieiuniis celebrarent.* At nos ab ijs diuersitatibus argumentum sumimus, non esse Apostolicam institutionem: non esse legem: sed liberam consuetudinem. Quid tum enim, si omnes in id tempus consenserint? Aut cur non sit difficile eo modo conciliare etiam maximè dissentientes? Nam & nos similiter concurremus in idem cum Papistis: quia etsi negemus certa esse & necessaria ieiunijs tempora, tamen consentimus esse ieiunandum. Et consentient Montanistæ Catholicis, quia etsi non eundem vtrique dicant esse Paracletum, tamen consentiant esse vnum aliquem. Sed hæc sunt inepta. Imo contra: quomodo, etsi consentiant Montanistæ Manichæis esse Spiritum Sanctum, tamen ijdem dissentiunt, cum dicunt esse Montanum: sic etsi illæ omnes Ecclesiæ consenserint in Quadragesimæ tempus, tamen in dierum numero dissenserunt.

XXXIV. Hactenus argumenta nostra, quibus probamus non esse, aut à Christo, aut ab Apostolis institutam Quadragesimam. In contrariam sententiam opponebat Bellarminus primo, Canonem Apostolicum 68. Sed hos Canones esse Apostolicos sciebat Bellarminus non constare: imo Apocryphos esse, teste Gratiano, distinct. 15. cap. *Sancta Romana*: & Isidoro, apud eund. dist. 16. c. *Canones*. Enimuero non tantum præcipitur Quadragesima ieiunari: sed etiam quarta feria: & quidem interminata clericis depositione, *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut hypodiaconus, aut lector, aut cantor, sanctam Quadragesimam non ieiunarit, ἢ τεσσαρὰς, ἢ παρασκευὴν, vel quartam, vel parasceuen, καθαιρείσθω, deponitor.* Quod neque Papistæ vsurparunt vnquam. Itaq; ne mirentur, si tam hoc quam illud dicamus esse, non ex autoritate Apostolica, sed ex certorū locorum obseruationibus, quibus accommodatos esse huiusmodi Canones, non hoc vnum est argumentum.

XXXV. Secundo, citabat Bellarminus Hieronymum, & Leonem, institutionem deferentes Apostolis Ego vero non hos tantum sciebam nonnihil eiusmodi dicere, sed etiam alios altius progredi, ad ipsum vsque Dominum, quod ipse postea Bellarminus notat: quod tamen est falsum: & mollitur commoda quadam interpretatione, tum à Bellarmino, tum etiam à Salmerone. Sed ij testes sunt longè post initia Ecclesiæ. Quis autem non miretur ante Hieronymum, qui in extremum incurrit seculum quartum, neminem inuentum, qui autores laudaret Apostolos? Imo in tanto vsu, non plures occurrere, quam Hieronymum, & Leonem? Nam plures Bellarminus non nominat: ne Baronius quidem, Bellarmino diligentior: imo & religiosior: qui ne Apocryphis inniti videatur, Canonem Apostolicum omitti concedit, quem Bellarminus non æstimauit se indignum.

XXXVI. Tertio opponebat, ea sine dubio instituta esse ab Apostolis, quæ ab vniuersa Ecclesia obseruantur, nec vllo Concilio instituta inueniuntur, teste Augustino. Augustinus tamen non est ita loquutus, sed *dantur ab Apostolis constituta*: quod longè mollius, quam quod expressit Bellarminus, *Sine dubio esse instituta.* Nam illud verisimilitudinem tantum significat, hoc necessitatem. Deinde, quæ ab vniuersa Ecclesia obseruantur ambiguum est, quid sit: vel enim vniuersam Ecclesiam nominat repetitam ab ipsis initijs, vel per singula tempora, id est, obseruari ab vniuersa Ecclesia, quod vel nunc demū in omnē Christianitatem inualuit, vel quod ab ipsis Ecclesiæ initijs sic fuit. Si ab ipsis initiis, concedimus, quia hæc nō nisi ab Apostolis, quibus superstitibus, non est verisimile quicquam fortuito, aut ijs inuitis, imo inscijs, impositum vniuersæ Ecclesiæ, si de alijs, quæ non ab initio, nos falsum scimus axioma, vt de imaginibus, de cœlibatu, de ciborum delectu, de vestium discrimine, & alijs non paucis: quæ quantumcunq; inualuerint longè lateque, tamen nunquam fuerunt ab Apostolis: nonnulla potius contra Apostolos.

XXXVII. Sed hanc ieiunij Quadragesimalis obseruationem in ijs numerandam, quæ ab initio Ecclesiæ, vbiq; sunt Christianitatis obseruata, apertè falsum euicerunt argumenta nostra, ab Apostolicis scriptis desumpta. Imo illud à diuersitate probat, non inualuisse in omnem Ecclesiam: nam quæ aliter atq; aliter obseruantur, non possunt ab Apostolis esse instituta, quorum ab eodem Spiritu eruditorum non potuit non esse indiuiduus cōsensus. Neq; vnquam pijs fuit persuasum, ab Ioan. institutum Pascha decima quarta Luna, à Petro autem post eam: quomodo iactabant Veteres.

XXXVIII. Nec plura Bellarminus habuit argumenta. Proprio deinde capite rationes septem enumerat institutæ quadragesimæ. Primam, vt pro negligentijs totius anni, agatur communis & publica pœnitentia. Secundam, vt ad sacram communionem fiat præparatio. Tertiam, vt impleatur illud Matth. 9. *Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus.* Quartam, vt sit præparatio ad celebrationem passionis & resurrectionis Domini. Quintam, vt pro Catechumenis in Paschate regenerandis ieiunetur. Sextam, vt quasi decimæ consecrentur totius vitæ. Nam dierum totius anni decimam partem efficiunt dies triginta sex Septimam, vt sit imitatio Christi: tum patientis eo ipso tempore, tum ieiunantis pro nobis.

XXXIX. Sed quis nescit, nihil vnquam à quoquam institutum, cuius se instituendi rationem habere non putaret? Ne Montano quidem triplicis suæ quadragesimæ nulla erat. Quid ergo? Admittenda-ne sunt in Christianitatem, quæcunq; ad quoquam instituta? Minimè vero. Paulus enim vetuit nos subijci elementis mundi, ad Colost. 2. quæ tamen rationem habent sapientiæ in cultu voluntario, & humilitate, & quod non parcant corpori. Nempe igitur peccant Papistæ cum in alijs rebus alias, tum nunc in ista, quod solo rationis nomine contenti, nihil amplius satagunt. Atqui si verum, non omnia, quorum ratio quædam reddi potest, sunt admittenda, necesse est in ipsas rationes inquirere: & quidem dupliciter, tum vtrum sint ipsæ veræ, quis enim nescit multa Sophistas solere pro veris supponere, quæ vel falsa sunt, vel tantum verisimilia? tum autem, vtrum ab ijs rationibus consequentia sit legitima, & benè concludat quæstionem.

XL. Nos ergo inquiramus: non enim si superstitiosi, si Papistæ noluerunt, ideo nos oportet esse in religionis negotio tam ἀνοήτους, vt susque deque habeamus omnia. Neque vero nobis nomina Bellarminus obijciat autorum Veterum, à quibus eas descripsit rationes. Nam aliud est ratione pugnare, aliud autoritate obruere: & nobis in promptu est illud Pauli, 1. ad Thessalo. 5. *Omnia explorate, quod bonum fuerit, retinete.*

XLI. Prima ratio, vt pro negligentijs totius anni agatur pœnitentia publica. Sed hanc oportet supponere, pro negligentijs totius anni agendam esse publicam pœnitentiam. At hoc axioma falsum: neque enim aut ratio patitur, aut lege sancitum est, publicam pœnitentiam agi, nisi pro criminibus, ijsque publicis. Itaque, non pro negligentijs, quæ non sunt crimina: neque pro criminibus omnibus: quia omnia non sunt publica. Deinde supponendum, pro negligentijs totius anni purgandis, vnum aliquod esse certum tempus constituendum, quod non est necesse. Nam sic differretur pœnitentia, quæ tamen agnitum peccatum debet statim consequi: quomodo Niniuitæ, cum primum admoniti sunt à Iona, statim solenni ieiunio, testati sunt animi sui dolorem. Sed & hypocritas facit hoc genus assignatæ pœnitentiæ, quia ex alieno, non proprio motu: deinde, quia reliquo tempore populus fit negligentior. Negligentior autem? Imo Papistæ insolentiores, qui, quia se hoc tempore damnatos vident ad pœnitentiam quasi ad remos, aut lapidicinas, & metalla, reliquo anno indulgent suis concupiscentijs: imo tum maxime habenas laxant, quum accedunt ad hoc pistrinum. Quis enim ignorat, quod apud eos sit genus vitæ inde à Natalitijs ad initium Quadragesimæ? Præterea si ieiunia purgant negligentias præcedentes, cur non purgarunt sextæ feriæ, & Sabbathi ieiunia? Neque enim aliæ totius anni negligentiæ, quam singularum septimanarum. Quod si per singulas septimanas purgatæ, cur iterum purgandæ. Non enim eadem negligentiarum ratio & Sanctorum; quibus cum singulis sua festa sunt constituta, tum omnibus vnum, ne quis fortè omissum se conqueratur: quomodo olim Discordia ægrè tulit non vocari in Deorum conuiuium. Aut si purgatæ semel iterum purgari debent, cur peccauit Montanus, qui ter purgauit, triplici quadragesima?

XLII. Secunda ratio ad communionem. Non absurda forte, si ieiunium tantum concluderet. Quanquam neque ex Scriptura, neque ex Patribus probari potest, necessarium esse ieiunium ad hanc communionem. Sed absurda profecto impositio, & publici ieiunij, & quadragenarij. Quæ enim patitur ars, concludi, si ieiunandum sit ante communionem: ergo ieiunandum esse quadraginta dies, ergo ieiunandum publicè? Sed, inquit, nullus Christianorum hanc communionem debet omittere. Esto, inquam: quid tum? Inferri patiar, Ergo, debent omnes ieiunare: sed ieiunare publicè: ieiunare omnes quadraginta dies, quid cogit? Tum autem, quid fiebat, cum omnes communicarent vel singulis Dominicis, vel saltem quater quotannis? An toties erat in vsu Quadragesima? Denique obiter moneo Bellarminum, vt se religiosum magis præstet in citandis autoribus. Non enim Hieronymus in Matthæ. 9. ieiunari dixit Quadragesimam, vt saginæ spirituali ieiunio corporis præparemur: sed in alium longeque alium sensum, *Vt spirituali sagina, ieiunio corporis præparemur*: nimirum quia ieiunio corporis coniūgebantur pietatis omne genus exercitia: & hanc pietatem ille appellat saginam spiritualem, quasi diceret, tum maximè saginari animam, cum maximè ieiunabat corpus: atq; adeo hæc sagina non exacta tandem quadragesima fiebat, vt fit communio, sed per totam potius quadragesimam.

XLIII. Tertia ratio, ab illo Christi dicto: *Cum auferetur ab eis sponsus tunc ieiunabunt in illis diebus.* Sed hac ratione, nulla potuit absurdior excogitari. Est tamen, inquit ille, antiquissimorum Christianorum. Quo, inquā,

argumento? Non enim fit verisimile, tam impotenter Veteres Christianos abusos esse Scriptura. Hic ille Tertullianum testem citat. Itane Tertullianum? Atqui huius ipse paulo ante fidem eleuabat cap. 13. *Non bona fide recitare doctrinam Catholicorum.* Et huic fides erit recitanti argumenta Catholicorum? Sed hoc ipsum Iesuitica, id est, Punica fide Bellarminus. Non enim Tertullianus hoc à Catholicis propositum dicit ad stata quadragesimæ ieiunia: sed contra potius, ad eam libertatem ieiuniorum, quam nos à tyrannide Papistica satagimus vindicare, *Certè,* inquit, *in Euangelio illos dies ieiunijs determinatos putant, in quibus ablatus est sponsus: & hos iam esse solos legitimos ieiuniorum Christianorum, abolitis legalibus & Propheticis vetustatibus. Vbi volunt enim, agnoscunt quid sapiat, Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem. Itaq; de cætero indifferenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio nouæ disciplinæ, pro temporibus & causis vniuscuiusq;.* Quis non cæcos dixerit & Bellarminum, & Pamelium, qui his in verbis, Quadragesimam sunt imaginati? Et non potius aduerterunt, ea ἀφωρισμένα designatos dies malos, quibus affligendi sunt causæ tristes accidunt.

XLIV. Et vero designari quadraginta dies ante Pascha tam absurdum est, vt non videatur in mentem venire posse non emotam. Nam quomodo nisi per recurrentem solemnitatem? sicut die Dominico, & Paschatis, resurrexisse dicimus Dominum: *quia,* vt inquit Augustinus epist 23. *istos dies secundum illorum, quibus hæc gesta sunt, similitudinem nuncupamus, vt dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed reuolutione temporis similis eius.* Qua ratione, quia Paschatis die assignata est resurrectio, feria sexta passio dicitur, quinta vero Cœna Domini Atqui horum quadraginta dierum ante Pascha nulla eiusmodi similitudo est: non enim tum ablatus sponsus est. Et omnino si quæ mica fuisset sanitatis, debuissent hi dies quadraginta, si quadraginta esse debuerunt, incipere potius à feria sexta ante Pascha, quam in eam desinere: si propter ereptum sponsum lugendum fuit.

XLV. Et vero Matthæus dixit: ἐλεύσονται ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν: *venient dies, cum ablatus fuerit ab eis sponsus,* pro quo perperam vulgata editio Latina, *cum auferetur ab eis.* Sed certè Lucas disertius c. 5. ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, καὶ ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος: rectè eadem editio, *Venient autem dies: & quum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus:* vt omnino intelligamus ieiunandum, non cum erit auferendus, sed postquam fuerit ablatus. Hieronymus, *Quando transierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus aduenerit.* Theophylactus ἔσται οὖν καιρὸς, φησὶ, ὅτι ἐμοῦ παθόντος καὶ ἀναληφθέντος, νηστεύσουσιν λιμῷ καὶ δίψῃ διωκόμενοι: *Tempus erit, cum post passionem meã, & ascensionem, ieiunaturi sint, in fame & siti persequutionem passi.* Rupertus, *Planè ieiunabunt in illis proximè venturis diebus, cum ablatus fuerit ab eis sponsus, cum passus, mortuus, & sepultus resurrexerit, & in cœlum ascenderit, iam non vltra cum eis in mundo hoc corporaliter conuersatus.*

XLVI. Deniq;, non tantum Hieronymus in Matth. 9. testatur Montanistas post Pentecostem quadragesimam celebrasse, huius loci occasione, sed etiam Isidor. lib. 1. de Officijs c. 37. de ieiunio Pentecostes. *Hoc ieiunium* inquit, *à plerisq; ex autoritate Euangelij, post Domini ascensionem completur, testimonium illud Dominicum historialiter accipientibus. Nunquid possunt filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Veniet autem dies, cum auferetur ab illis sponsus, & tunc ieiunabunt. Dicunt enim post resurrectionẽ Domini quadraginta illis diebus, quibus cum discipulis postea legitur conuersatus, non oportere ieiunare, nec lugere, quia in lætitia sumus. Post vero cum tempus illud expletur, quo Christus aduolans ad cœlos, præsentia corporali recessit, tunc indicendum ieiunium est, vt per cordis humilitatem, & abstinentiam carnis, mereamur è cœlis promissum Spiritum Sanctum accipere.* Probabilius certè isti, quam Papistæ. Sed huiusmodi somniorum nullus finis.

XLVII. Quarta ratio fuit præparatio ad celebrationem passionis & resurrectionis Dominicæ. Ergo ne non celebranda hæc passio, & resurrectio nisi ieiunio quadraginta dierũ? Quid ergo fiet singulis septimanis? Nam & dies dominicus dicatus resurrectioni celebrandæ, & sexta feria, passioni. Imo, quid fiet singulis diebus, si singulis diebus celebratur Eucharistia: quam certum est esse celebrandæ passioni? Tum autem, cur eadem ratio resurrectionis & passionis? Nam huic quidem aptum ieiunium fortè fuer t propter luctum. Sed resurrectio certè tota debet esse in gaudio, cui oppositum est ieiunium.

XLVIII. Quarta ratio, à catechumenis in Paschate regenerandis At qui primum hæc ratio nulla erat Apostolorum tempore, neq; enim vllum assignarunt peculiarem diem baptismo: ipsi potius promiscuè baptizarunt singulis diebus. Rursus euanuit pridem huius rationis vis, cum desierit esse Catechumenorum ordo. Tum deniq; Apostoli suo exemplo docuerunt non esse ieiunium necessarium ante baptismum: multo minus tam lõgum. Et vero Durandus, Rationalis lib. 6. c. 82. solenne Baptisma celebrari notat, non tantum ad Pascha, sed etiam ad Pentecosten, & tamen Quadragesimarij omnes, nefas habent ieiunare ante Pentecosten. Græcis etiam baptizare in Epiphania: cum tamen nulla est Quadragesima.

XLIX. Sexta ratio, à decimis totius vitæ. Magnum nugamentum, & ab ignobilibus autoribus Cassiano, Gregorio, Isidoro, Dorotheo: iam luxuriantibus Ecclesiæ seculis in nugas, quæ tandem veram Theologiam pessum dederunt. Sic lusum variè in numero, quasi ex Euclidis demonstrationib. petenda ratio salutis esset. Paulo antiquius alia subtilitas erat. Autor sermonis 157. in Augustini de Tempore, *Tota hæc agit Ecclesia, & illa vnitas quæ dicit in Psalmo: A finibus terræ ad te clamaui, dum anxiaretur cor meum. Vnde iam nobis elucet, cur Quadragesima instituta sit huius humiliationis solennitas. Qui enim à finibus terræ clamat, cum anxiaretur cor eius, à quatuor orbis terræ partibus clamat, quas frequenter etiam Scriptura commemorat, Oriente, & Occiduo, Aquilone, & Meridie. Vnde quater multiplicatis in decem, videmus quadraginta compleri.* Bonus ille Greg. hom. 16. in Euangelia, *Cur in abstinentia Quadragenarius numerus custoditur, nisi quia virtus Decalogi per libros quatuor sancti Euangelij impletur? Denarius etenim quater ductus in quadragenarium surgit: quia tunc Decalogi mandata perficimus, cum profecto quatuor libros sancti Euangelij custodimus.* Egregia subtilitas. Sed non sola. Alteram audi, *In hoc mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus, & per voluptates eiusdem corporis, præceptis Dominicis contra imus. Præcepta a. Dominica per Decalogum sunt accepta: Quia ergo per carnis desideria, Decalogi mandata contempsimus, dignum est vt eandem carnem quaterdecies affligamus.* Amalarius de Officijs lib. 1. c. 4. *Quia & tempora annorum quadripartitis vicib. currunt, & mundus iste quatuor partibus terminatur: quadraginta autem, quater habent decem. Porro ipsa decem ab vno vsq; ad quatuor progrediente numero cõsummãtur.* Iuo Carnotensis sermone de Quadragesima, *Quaternarium nãque quasi per denarium multiplicamus, dum fragilitatem nostram ex quatuor elementorum connexione, vel ex quatuor temporum varietate contractum ad laboriosam Decalogi disciplinem violenter inflectimus.*

L. Sed quadragenarius numerus Decimationi non conueniebat. Aptiores erant dies trigintasex. His Gregorius vsus: sed παχυμερῶς: siue Geometriæ haud admodum peritus, siue quod, vt prætor, sic Ecclesia minima non curet, vnde Durandus notat quadragesimam nominatam neglectis duobus excurrentibus, *Ecclesia non curauit de duobus,* inquit, c. 32 lib. 6. *quæ minutias non attendit, sed summam numeri ponit, quamuis sit parum plus vel minus.* Illiberaliter & maligne, nummulariorum more. qui rotundandi numeri prætextu, suo sibi commodo minutias decidunt: non Arithmeticorũ, qui assignandis non quadratorum numerorum lateribus malunt excessu peccare.

LI. Verum, vt noris magno Dei bono natos monachos, in eo totos, vt exacta cura quicquid est Deo iuris & seruent, & restituant: Cassianus, & Dorotheus, dies triginta sex semis numerant, vt decimatio sit perfecta, *Omnium,* (inquit Cassianus c. 25. Collationis 21.) *dierum numerus, quibus reuolutus in orbem annis includitur, triginta sex semis dierum numero decimatur. In septem vero hebdomadibus, si dies dominici sabbata subtrahantur quinq; & triginta supersunt dies ieiunijs deputati: sed adiecta illa vigiliarum die, qua vsq; in gallorum cantum illucente dominica ieiunium sabbati protelatur, non solum sex & triginta dierum numerus adimpletur, verum etiam pro decimis quinq; dierũ, qui residui videbantur, si illud quod superest, adiectum noctis spatium computetur, plenitudini totius summæ omnino non deerit.* Eadem Dorotheo ratio, nisii noctem non integram, sed dimidiatam computaret, *Septẽ hebdomadæ absq; sabbatis & dominicis triginta dies complent, quibus adiecto sabbato sancto, & media parte noctis dominicæ, splendidè crescit numerus dierum, & triginta sex cũ dimidio computantur, quæ decima pars est, si rectè numeres, trecentorum sexaginta quinq; dierum anni: trecentorum enim dierum decima pars est triginta: sexagenarij vero numeri, sex: quinquenarij autem, dimidius dies.* I nunc, & negato abaci monastici vllum vsum esse in Ecclesia.

LII. Sed enim, vnde conficitur? qua autoritate constat, Deo consecrãdam esse totius vitæ decimam partem? Quanquam, si hoc ponatur, mirus inde scrupulus est, quare subtrahantur sabbata, & Dominicæ. An quia hi dies non sint Deo consecrati? ne consecrandi quidem? Nam si sunt, perit τοῦ λογιστικοῦ τὸ ἀκριβὲς: nec erit decimatio, bona Quadragesimæ instituendæ ratio: non enim trecentũ sexaginta quinq; dierum, sed quingentorum decimatio erit. Nam in septem hebdomadis, septem sunt ij dies. Itaq; omnes quatuordecim: quibus si addas dies triginta sex iam confectos, fient omnes quinquaginta.

LIII. Sed hoc omisso, vnde, inquam, constat decimam tantum vitæ partem Deo consecrandam? Non enim autoritate Scripturæ, siue Veteris Testamenti, siue Noui. Hæc enim nos potius docet, totam vitam Deo deberi in solidum. Nyssenus dimidium deberi dicebat animæ, In principium ieiunij, μέρισον μοι, inquit anima, τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν χρόνον· δὸς τοὺς ἓξ μῆνας τῷ κυβερνωμένῳ, καὶ τοὺς λοιποὺς τῷ κυβερνήτῃ, *Partire mihi anni tempus: Da sex menses ei, quod gubernatur, & reliquos gubernanti.* Decedẽdo tamen de hoc iure propter infirmitatem corporis: Ἀφίημι τοὺς δέκα μῆνας τῷ σώματι, καὶ μικρόν τι προσχαρισάσθω τεσσαρακοστὴν αὐτοτελῆ: *Permitto decem corpori: exiguũ quid mihi gratificetur, nempe Quadragesimam solidam.* Verum, quæ ratio patitur, ei cui totum debeas, partem duntaxat reddere, & quidem siue quintam, siue liberalius decimam? Potuit is cui debetur debitum relaxare, vt factum in sabbato: sed debitori quis permisit? Cassianus c. 29. scribit hunc canonem, *Profecto illis, qui per totum anni spatium delicijs, vel negotijs secularib. implicantur, Ecclesiarum principes statuisse, vt vel hac legali quodammodo necessitate constricti, his saltem diebus vacare domino cogerentur, ac dierum vitæ suæ, quos totos, quasi fructus quosdam fuerant voraturi, vel decimas Domino donarent.* Quo nihil potuit esse magis alienum à pietate Christiana. Primum n. coactum, non a. voluntarium esse sequitur hoc, quicquid est decimarum. Atqui nihil coactum Deo consecratum dici potest: hilarem enim datorem diligit Deus. Mera igitur hypocrisis, non vlla religio. Deinde plena, vt prius, iniuria, neq: enim ius fasq; est cui totum debeas, eundem iubere contẽtum esse vna duntaxat particula. Atq; adeo inter homines, vsuræ, quæ vt plurimum decimæ erãt, extra sortem sunt: at hæ ex ipsa sorte, quod absurdum. Deniq; manifesta socordiæ hinc origo. Nam qui pro tota vita, audiunt à se tantum exigi decimam, quid nisi reliquum quicquid est delicijs & negotijs secularibus securi indulgeant?

LIV. Sed, inquiunt, *lege Mosaica, vniuersali populo generalis est promulgata præceptio, Decimas tuas & primitias offeres Domino Deo tuo. Itaq; qui substantiarum, omniumq; fructuum decimas offerre præcipimur, multo magis necesse est, vt ipsius quoq; conuersationis nostræ & humani vsus, operumq; nostrorum decimas offeramus: quæ profecto in supputatione quadragesimæ euidenter implentur.* Verba sunt Cassiani: ratio etiam puto omnium, etsi non ita expresserint omnes. At sumit falsum, iuberi nos decimas offerre substantiarum, omniũq; fructuum Primo enim id mandatum peculiare fuit Iudæis, non commune Christianis. Neq; ipsis Iudæis imperatæ omnium substantiarum: sed tantũ omnium fructuum. Deinde vnde consequentia? debentur Deo decimæ omnium fructuum, ergo omnium actuum? Quasi eadem horum & illorum ratio esset? Atqui ne apud Iudæos quidem ita fuit: nunquam enim dictum, exactam ab ijs fuisse decimam actuum, aut decimam dierum.

LV. Superest ratio septima, ab imitatione Christi: quia is nimirum ieiunauit quadraginta dies, sed & passus est: vtrumq; autẽ nos imitamur, eo modo quo possumus. Ego vero hanc rationem scio apud Patres etiam vetustissimos crebro occurrere, & esse plausibilem: Sed primum respondeo, hãc olim, & apud Patres non inutilem, apud Papistas locum habere nullum. Neque enim hi Christum imitantur, ne quidem eo modo quo possunt. Ratio manifesta, quia prorsus non ieiunant: nam neque abstinent ab omnibus cibis, sed tantum à quibusdam: & non tantum cœnant quotidie,

sed

ſed etiam prandent: adeo vt, exceptis ſolis hominibus, Quadrageſimæ atq; ieiunij nihil retinuerint, vt oſtendimus cap 1.

LVI. Secundo, cum verum ſit totum Chriſtum nobis proponi tanquam abſolutiſſimum exemplar: tamen certum etiam, quid & quomodo imitemur, accuratè eſſe diſtinguendum. Non enim quæcunq; Chriſtus fecit, nobis imitanda. Sunt ab eo geſta ex peculiari, quam ſuſtinebat, perſona Mediatoris: quædam ex communi hominis. Hæc nos ſecuri poſſumus imitanda proponere. Quo iſta pertinent. Ad Philip. 2. *Is affectus ſit in vobis, qui fuit & in Chriſto Ieſu.* Ad Epheſ. 5. *Eſtote imitatores Dei, vt filij dilecti: & verſamini cum charitate, ſicut & Chriſtus dilexit nos.* Primæ Petri 1. *Sicut is, qui vos vocauit ſanctus eſt: ipſi quoq; ſancti in omni conuerſatione reddamini: Propterea ſcriptum eſt, ſancti eſtote, nam ego ſanctus ſum.* Ioan. 13. *Exemplum præbui vobis, vt prout ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Et multa ſimilia.

LVII Sed, quæ peculiaria, & ex ratione officij, eorum non itidem affectanda imitatio, & in ijs hoc eſſe ieiunium, quemadmodum olim Moſis, poſt Eliæ, vel ſolum rei miraculum eſt argumentum: adeo vt quemadmodum membrorum reſtitutiones, ægrorum curationes, mortuorum ſuſcitationes: ſic ne quadragenarium quidem ieiunium debuerit in exemplum aſſumi. Tum autem celebratum ſtatim redeunti à baptiſmo, atq; initio fungendæ vocationis, ſatis conſtat fuiſſe peculiare.

LVIII. Præterea, cum imitandus proponitur Chriſtus, tum diſtinguenda ratio eſt exempli, ab indiuiduo actu. & illa ſemper imitanda, hoc non item: Exempli gratia, lauit pedes ſuis diſcipulis, magnum nobis imitationis documentum: at non, vt lex fiat de lauandis pedibus, quam ne ipſi quidem ſuperſtitioſiſſimi Papiſtæ habent: quanquam ludicrum quotannis ſpectaculum inde præbendi occaſionem ſumpſerit Vaticanus Iupiter, ſed de humilitate, à qua is actus fuit.

LIX. Deniq; imitationis huius, nulla pars eſt temporis circumſtantia: ſiue, vt annis vertentibus, ſiue vt ſemel, biſue: ſed vt ſæpius, & quotieſcunque nos res ipſa popoſcerit. Sic, etſi ſemel pedes lauerit, tamen id, quod in eo actu obligat ad imitandum, non ſemel quotannis præſtandum, ſed tota vita exprimendum: & quidem, non tam actu externo, quam interno habitu: vnde Paulus dixit, *Is affectus ſit in vobis*, τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, *fuit & in Chriſto Ieſu.*

LX. Quibus nos cautelis adhibitis, non inuiti conceſſerimus eſſe nobis etiam in hoc quadrageſimali Chriſti ieiunio imitandum, non ipſum tamen quadraginta dierum numerum: non abſtinentiam ab omni prorſus cibo: quæ ne ipſi quidem Papiſtæ negant miraculi fuiſſe: ſed quæcunque mortalia ſunt. Vnde à Chryſoſtomo libenter audimus homil. 13. in Matthæum: *Quia omnia ad nos erudiendos, & facienda ſibi, & patienda ſuſceperat, in eremum quoq; ſe patitur abduci, & cum Diabolo inire certamen: vt vnuſquiſq; cum fuerit baptizatus, ſi poſt baptiſma maioribus tentationibus vrgeatur, non vtiq; turbetur, quaſi inſperatum ſibi aliquid obuiauerit: ſed permaneat cuncta viriliter ſuſtinendo*, ὡς κατὰ ἀκολουθίαν τούτου συμβαίνοντος, *vt potè quæ ſibi conſequenter contigerint. Icci rco enim accepiſti arma, non vt otieris, ſed pugnes.* Ne Bellarminum quidem auerſabimur docentem, *exemplum nobis præbitum, vt ad reſiſtendum tentationibus per ieiunium armemur.*

LXI. Hæc vera, hæc ſola ratio eſt legitimæ imitationis, hæc ſalutaris. Baptizatus eſt Chriſtus: conclude te ipſum etiam baptizandum. Confutauit Satanam Scripturis, & tu Scripturas habeto in numerato, quoties tentabit te Satanas, ſiue per ſe, ſiue per emiſſarios. Sed, vt nolis baptizari, niſi in Iordane: vt nolis aut reſiſtere Satanæ, aut Scripturis pugnare, niſi in deſerto, niſi in pinnaculo templi poſitus: quis furor eſt? Similiter: ieiunauit Chriſtus dic tibi etiam ieiunandũ: ſed, vt ne te credas ieiunando Chriſtum imitari, niſi obſeruato dierum numero, & certo anni tempore, & ſemel, id κακοζηλίας plus habet, quam legitimæ imitationis.

LXII. Præterea, negamus Papiſtas merito imitari hoc ipſum quadrageſimale Chriſti ieiunium: quod tamen profitentur. Eſt enim geminum diſcrimen. Prius, quod Chriſtus ſemel tantum tota vita id ieiunium ieiunauit: at Papiſtæ quotannis. Alterum, quod ita ieiunauit, vt totis quadraginta diebus, ijſque naturalibus, conſtantibus horis viginti quatuor, nullum prorſus cibum ſumpſerit. At Papiſtæ, primo inſtar eius Sophiſtæ, qui cum inducias pepigiſſet in quadraginta dies, noctu populabatur agros, profeſſi ieiunium quadraginta dierum, noctu tamen epulantur: deinde ne diebus quidem ſeruant fidem, quia non tantum ſub veſperam, aut nonam cœnant? ſed etiam ſexta prandent. Itaque intolerabilem dicimus Papiſtarum hypocriſin, vt & Clericorum, qui cœlibatum profeſſi, Venere non abſtinent, ſed ſaltem coniugio. Omnino ſimilis ratio Quadrageſimariorum, & cœlibatariorum.

LXIII. Reſpondet Bellarminus, ita ſe velle Chriſtum imitari, vt non ſimul eum nolint admirari (ille tamen imprudens contra dixit, *vt non ſimul eum admirari velimus*, ſed correxit breuiator) imitari, vt diſcipulos magiſtrum, ſeruos dominum, homines Deum, non perfectè, ſed pro modulo.

LXIV. Et optime, inquam: ſi tamen facta verbis reſpondeant. Sed hoc eſt ipſum, quod ijs obijcimus, non modo non perfectè Chriſtum imitari; ſed ne quidem pro modulo. Neque enim is pro modulo alium dicitur imitari, qui ne inchoat quidem opus, aut inchoat alterius generis. At vtroque Papiſtæ peccant: neque enim inchoant ieiunium quadraginta dierum, qui non modo totidem dies non abſtinent à cibo: ſed ne quotidie quidem: imo ne dimidio quidem die: ſed, vt reliquo anni tempore bis comedunt, id eſt, & cœnant, quod olim permiſſum, & prandent, quod olim damnatum. Inde ſecundum peccatum, quod ne ieiunent quidem, ſed tantum abſtineant à carnibus: Quæ ſi imitatio eſt, tum profecto Ichthyophagi Chriſtum imitantur, qui toto anno ieiunent. Nam, etſi tempus ſit longe diſpar, tamen tam credo illis licere quadraginta dies multiplicare quam Papiſtis minuere, ad horas pauculas. Et ſi hi laudandi qui pro ſorte, decimis iubent Deum eſſe contentum, certè illi magis, qui de ſorte nihil deminuunt. Quare apud Papiſtas imitatio Chriſtiani ieiunij nulla.

CAP. VIII.

De ieiunio feriæ quartæ, ſextæ & Sabbati.

I. Feriarum ieiunia trium celebrantur apud Veteres, Quartæ, ſextæ, & ſabbati, quorum cum ne veſtigia quidem vlla apparent in ſacris literis, tum in vſu Eccleſiæ conſuetudo variauit: conſtantior illa quidem in ſexta feria, ſed in reliquis alia atq; alia.

II. In antiquiſſimis autoribus, non videtur ſabbato ieiunatum, ſed duntaxat quarta, ſextaq; feria. Ignatius, epiſt. 5. quæ ad Philippenſes: μὴ παρεωρᾶτε τετράδα καὶ παρασκευὴν νηστεύοντες: *Ieiunare quartis & ſextis ferijs ne negligatis.* Clemens Stromat. 7. οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας τὰ αἰνίγματα τῶν ἡμερῶν τούτων, τῆς τετράδος καὶ τῆς παρασκευῆς λέγω. ἐπιφημίζονται γὰρ ἡ μὲν Ἑρμοῦ, ἡ δὲ Ἀφροδίτης, *Nouit ille* ſcilicet, ὁ γνωστικὸς *ænigmata ieiunij harum feriarum, quartæ, inquam, & ſextæ, quæ dicuntur illa Mercurij, hæc Veneris.* Epiphanius in Compendiaria doctrina, τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτῳ, ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρας ἐννάτης: *Quarta & proſabbato ieiunium ſtatutum eſt, vſq; ad horam nonam.* Multi ſunt ſimiles loci: diſertiſſimus autem Canon Apoſtolicus 68. εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν, καθαιρείσθω· ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο. ἐὰν δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω. *Si quis Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut hypodiaconus, aut lector aut cantor ſanctam quadrageſimam non ieiunarit, vel quartam, vel paraſceuem, deponitor, præterquam ſi corporis debilitate impediatur: ſin fuerit laicus, ſegregetur.*

III. At de Sabbato contra ſeuere prohibitum ieiunium. Ignatius eadem ad Philippenſes: εἴ τις κυριακὴν ἢ σάββατον νηστεύει, πλὴν ἑνὸς σαββάτου, οὗτος χριστοκτόνος ἐστί. *Si quis Dominicam diem aut Sabbathum, vno excepto ieiunarit, hic Chriſti interfector eſt.* Canon Apoſtolicus 66. εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου καθαιρείσθω. εἰ δὲ καὶ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω: *Si quis clericus inueniatur die dominico ieiunans, aut ſabbato præter vnum ſolum, deponatur: ſi vero laicus, ſegregetur.* Nam & Clemens ille quiſquis eſt, Conſtitutionum 7. cap. 22. ſabbatum vult eſſe feſtum, propter memoriam creationis, τὸ σάββατον μέντοι καὶ τὴν κυριακὴν ἑορτάζετε, ὅτι τὸ μὲν δημιουργίας ἐστὶν ὑπόμνημα, τὸ δὲ ἀναστάσεως. ἓν δὲ μόνον σάββατον ὑμῖν φυλακτέον ἐν ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ, τὸ τῆς τοῦ Κυρίου ταφῆς, ὅπερ νηστεύειν προσήκει, ἀλλ' οὐχ ἑορτάζειν: *Sabbatum tamen & Dominicum feſtos dies agitate, quod ille quidem dies recordatio ſit fabricationis mundi, hic vero reſurrectionis. Vnum vero tantummodo ſabbatum nobis toto anno obſeruandum eſt, ſabbatum ſcilicet ſepulturæ Chriſti, quo quidem ieiunare deceat, non autem celebrare feſtum.* Quinetiam præcedenti capite vidimus ad perficiendum cenſum dierum, quibus ieiunandum ſit, vt ſoluantur Deo decimæ totius anni, etiã Latinos, Caſſianum, Gregorium, Iſidorum, Dorotheũ, ſegregare de Quadrageſima, tum Dominicum, tum ſabbatum.

IV. Sed Romæ tamen is Orientis mos non placuit: conſtat enim ex Auguſtini epiſtola ad Caſulanum, fuiſſe ſabbato ieiunatum. Et ex epiſtolæ primæ Innocentij primi cap 4. *Sabbato*, inquit, *ieiunandum eſſe ratio euidentiſſima demonſtrat.* Idem conſtat ex 55 Canone Trullanſi, eam ob rem cõdito, vt cogerentur Romani concordare reliquis. *Quoniam intelleximus*, τοὺς ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, *eos qui Romæ ſunt in ſanctis quadrageſimæ diebus & ieiunijs, in eius ſabbatis ieiunare*, παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, *præter Eccleſiæ traditam conſuetudinem, ſanctæ Synodo viſum eſt, vt in Romanorum Eccleſia Canon inconcuſſe obtineat:* nimirum Apoſtolicus, quem paulo antè deſcripſimus.

V. Mediolanenſis Eccleſia non conſentiebat Romanæ. Et turbabat infirmos huiuſmodi diuerſitas: adeo vt Vrbicus quidam non nomine proprio, vt videtur exiſtimaſſe Bellarminus, ſed appellatiuo, ſignificante eum, qui ex vrbe Roma, ac Romanis, proinde ritibus, eſſet addictus. Nam nomen hominis proprium ipſe profitetur Auguſtinus ſibi à Caſulano non indicatum, *cuius*, inquit, *me nomen ignorare voluiſti.* Sed ille Vrbicus quidam vehementer diſputauit non licere non ieiunare, & aduerſariam ſententiam ijs omnibus argumentis impugnauit, quæ ab intemperantiæ, & guloſitatis probro ſumi ſolent, ab ijs qui, quid inter extrema medium ſit, præiudicio cæci videre nequeunt Sed Auguſtinus longè prudentior, & pietate præſtantior, atq; charitate, impudentiam hominis retudit epiſtola ad Caſulanum, quæ 86. numeratur: Poſuit primo, *In his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit Scriptura diuina, mos populi Dei, vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt de quibus ſi diſputare voluerimus, & ex aliorum conſuetudine alios improbare orietur interminata luctatio, quæ labore ſermocinationis, cum certa documenta nulla veritatis inſinuet, vtiq; cauendũ eſt, ne tempeſtate contentionis ſerenitatis charitatis obnubiletur.* Poſt concludẽs, *Sed quoniã non inuenimus, vt iam ſupra commemoraui in Euangelicis & Apoſtolicis literis, quæ ad Noui Teſtamenti reuelationem propriè pertinent, certis diebus aliquibus euidenter præceptum obſeruanda eſſe ieiunia, & ideo res quoq; iſta, ſicut aliæ plurimæ, quas enumerare difficile eſt, inuenit in veſte illius filiæ regis, id eſt Eccleſiæ, veritatis* (omnino legendum *varietatis*) *locum, indicabo tibi, quid mihi de hoc requirenti reſponderit venerandus Ambroſius, à quo baptizatus ſum, Mediolanenſis Epiſcopus. Nam cum in eadem ciuitate mater mea mecum eſſet, & nobis adhuc catechumenis parum iſta curantibus, illa ſollicitudinem gereret, vtrum ſecundum morem noſtræ ciuitatis ſibi eſſet ſabbato ieiunandum, an Eccleſiæ Mediolanenſis more prandendum, vt hac eam cunctatione liberarem, interrogaui hoc ſupradictum hominem Dei. At ille, Quid poſſum, inquit, hinc docere amplius, quam quod ipſe facio? Vbi ergo putaueram nihil eum iſta reſponſione præcepiſſe, niſi, vt ſabbato pranderemus: hoc quippe ipſum facere ſciebam: ſed ille ſequutus adiecit, Quando hic ſum, non ieiuno ſabbato, quando Romæ ſum, ieiuno ſabbato, & ad quamcunq; Eccleſiam veneritis, inquit, eius morem ſeruate, ſi pati ſcandalum non vultis, aut facere.* Hactenus Auguſtinus: admodum manifeſtè definiens idipſum quod nos contendimus, non ex vllius legis neceſſitate, ſed ex varietate conſuetudinis pendere quicquid eſt horum ieiuniorum.

VI. Et tamen notandum, eam conſuetudinem ieiunandi ſabbato, ſolius fuiſſe Romanæ Eccleſiæ, ac paucarum præterea: ſed oppoſitam longè lateque diffuſam. *Eum ſermonem*, inquit, *cuiuſdam, vt ſcribis, Vrbici paulo* *dili-*

diligentius ipse considera, & videbis eum pene vniuersam Ecclesiam Christi, ab ortu Solis, vsq; ad occasum scilicet, verbis iniuriosissimis nequaquam lacerare timuisse. Post, *Quod vtinam sic quæreret, aut sic affirmaret, vt toto terrarum orbe diffusam, exceptis Romanis, & adhuc paucis Occidentalibus; apertissime non blasphemaret Ecclesiam. Nunc vero, quis ferat per omnes Orientales, & multo etiam Occidentales populos Christianos de tot tantisq; famulis, famulabusq; Christi sabbato sobriè modesteq; prandentibus, ab isto dici, quod in carne sint & Deo placere non possint.* Iterum, *Cum ergo his opprobriis atq; maledictis insectatur Ecclesiam per totum mundum fructificantem atq; crescentem, & die sabbati pene vbiq; prandentem, admoneo quisquis est, vt sese cohibeat.* Rursus, *Non tibi persuadeat vrbem Christianam sic laudare sabbato ieiunantem, vt cogaris orbem Christianum damnare prandentem.* Item. *Nunquid cæteri Apostoli prandere Christianos contra Petrum docuerunt in vniuerso orbe terrarum? Sicut itaq; inter se vixerunt concorditer Petrus & condiscipuli, sic inter se concorditer viuant sabbato ieiunantes, quod plantauit Petrus, & sabbato prandentes, quos plantauerunt condiscipuli eius.* Denique, *De die quidem sabbati facilior caussa est, quia & Romana ieiunat Ecclesia, & aliæ nonnullæ, etiam si paucæ, siue illi proximæ, siue longinquæ,* Hieronymus epist. 28. quæ ad Lucinium, hunc morem ieiunandi sabbato obseruatum fuisse docet Romæ & in Hispania: deq; eo haud aliter iudicat, quam Augustinus.

VII. Secundo notandum, etsi nusquam ex professo suam sententiam profiteatur, tamen ita disputare contra Vrbicum illum, vt satis appareat, magis inclinasse ad eos qui sabbato pranderent, quod & Bellarminus agnouit, *Sanctus Ambrosius,* inquit, *& S. Augustinus congruentius esse putabant, vt non ieiunaretur sabbato.*

VIII. Bellarminus egregiè fallitur, qui, vt ne solitarium suum Innocentium nominet, Epiphanium dicat: & Hieronymum videri sensisse conuenientissimè ieiunari sabbatho. Epiphanius, inquit, solum excipit Dominicos dies à ieiunio Quadragesimæ. Hieronymus, cum seruandam respondit propriæ Ecclesiæ consuetudinem, addidit Epistola ad Lucinium, *Vtinam per totum annum ieiunare possemus.* Enimuero, vt de Hieronymo priore dicam, quis stupor ille est concludentis, de Sabbato potius quam de secunda, aut tertia, aut quinta feria? Nam hæc continentur in anno æquè ac Sabbatū. Quid ergo? placet ne Bellarmino, fuisse Hieronymo persuasum conuenientius ieiunari, quam prandere ijs etiam ferijs?

IX. Epiphanium solam dominicam excipere à ieiunio Quadragesimæ falsum. Verba audi ex compendiaria doctrina, ταῖς δὲ κυριακαῖς οὐδὲ ὅλως, οὔτε ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρακοστῇ: *Diebus dominicis, nullo modo,* ieiunatur, *ne in ipsa quidem Quadragesima.* Sensus est, solam esse diem Dominicam, quæ excipiatur à ieiunio ὅλως, id est, per totum annum: nimirum, quia reliquæ dies admittunt ieiunia: atque adeo ipsum sabbatum semel in anno, nempe id quod proximum Paschati: sic enim mos erat. At hoc quid pertinet ad ieiunia feriarum, id est, certorum dierum per singulas hebdomadas? Non sequitur: si Dominico, ne in Quadragesima quidem, non prandebatur: ergo pransum non esse sabbato.

X. Atque hactenus de consuetudine prisca. Sed quærit Bellarminus de ieiunio quartæ & sextæ feriæ, sit-ne lege sancitum, an potius in arbitrio fidelium positum. Respondet, ex legis præcepto ieiunatum fuisse, quoad abstinentiam à carnibus: verum abstinentiam à prandio minimè: sed passiuè cucurisse, teste Tertulliano.

XI. Sed nos censemus legem nullam esse debuisse: fuisse autem non legem absolutè, sed quomodo Augustinus dixit pro lege consuetudinem: hoc est, non eiusmodi legem, quæ Ecclesiam obligaret vniuersam, vel etiam sacrosancta esset: verum niteretur vsu, qui orsus ab humana institutione, pro varijs locis, variè obtineret. Sed euenisse ex pertinaci quodam affectu, vt alij alios suis ritibus conati sint subijcere: inde Trullenses Romanam Ecclesiam coercere esse conatos: sed ipsam potius totum occidentem transtulisse ad se, vtrunq; impudentius, quam pro charitate Christiana.

XII. Veruntamen distinctionem prandij & carnium Bellarminus commentus est, ex sibi nimium familiari impostura. Enimuero ieiunium cum prandio, olim Chimæra fuit aut tragelaphus: merum prodigium. Et Augustinus manifestè ostendit discrimen fuisse, quod Romani non pranderent: cæteri omnes paucis exceptis, pranderent. Et Vrbicum illum declamasse, non aduersus promiscuum vsum carnium, sed aduersus prandentes. Nec vero Tertullianus prandia dixit passiuè cucurrisse, sed stationes, *Sic Apostolos obseruasse, nullum aliud imponentes iugum certorum & in commune omnibus obeundorum ieiuniorum: proinde nec stationum, quæ & ipsæ suos quidem dies habeant, quartæ feriæ, & sextæ, passiue tamen currant, neq; sub lege præcepti, neq; vltra supremum diei.*

XIII. Scio Bellarminum pro eodem sumere stationem & ieiunium: sed hoc si esset, cur Tertullianus distingueret? Distinguere enim quis non videt nullum iugum imponentes ieiuniorum, proinde nec stationum! Itan' quæso, loquatur quisquam, qui stationem credat esse ieiunium? Rursus, *Arguunt nos,* inquit, *quod ieiunia propria custodiamus, quod stationes plerunq; in vesperam producamus.* Duo vides capita disparata: & quidem de priore, disputandi initium à capite 2. *Nam quod ad ieiunia pertineat*: de altero autem decimo, *Aeque stationes nostras, vt indignas.* Atqui si idem vtrunque, cur etiam hæc illius species, illo absoluto, quid erat opus de hac separatim dicere? Ego sic censeo, stationes ita differre à ieiunijs, vel hæc ad cibos referantur, illæ ad cœtus publicos conuentusque populi in Ecclesiam ad preces. Iuuat Epiphanius in compendiaria doctrina: vbi cum dixisset in quinquaginta diebus Pentecostes, ὅτε γονυκλισίας γίνεσθαι, ὅτε νηστεύειν προστέταχθαι, *neq; geniculationes fieri neq; ieiunia instituta*: addit ἀντὶ δὲ τῶν ὡρῶν τὰς ἐννάτης συνάξεις πρὸς ὄρθρον καὶ προσαββάτων. ὡς ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ, κατὰ τὰς πρωϊνὰς αἱ συνάξεις ἐπιτελοῦνται. *At pro cœtibus quartæ & sextæ, qui ad nonam vsq;, sicut de Dominico, matutinis horis cœtus fiunt.* Quæ verba significant fieri solitos cœtus, siue congregationes totius Ecclesiæ, diebus illis quinquaginta continuis, quibus nullum erat ieiunium: sed fieri, non quomodo feria quarta & sexta cum ieiunabatur: tum enim cœtus ij producebantur ad nonam: sed quomodo die dominica, cum fiebant mane, & ad auroram. Itaque crediderim tota quidem die ieiunatum, vsque ad nonam, vel vesperam: at non tota die stationem habitam, sed tantum sub finem ieiunij: reliquum autem temporis quemque domi se continuisse, & vacasse pietatis exercitijs priuatis: eoq; Montanistas discretos à Catholicis, quod etiam stationes ad extremum diei proferrent, quas Catholici maturius soluerent.

XIV. Neque vero coniunctam semper fuisse stationem ieiunio, quod Bellarminus putauit: tum illud argumento est, quod ipse dicat Tertullianus, in de ieiunijs, *Stationes plerunq; in vesperam producamus.* Et post cap. 4. *Aeque stationes nostras, vt indignas, quasdam vero, & in serum constitutas, nouitatis nomine incusant.* Tum vero multo magis libro de Oratione *die Paschæ*: & hic diem Paschæ Pamelius intelligit diem passionis, verè quidem sed non verè Pascha pro passione: præstat longe pro ipso solenni festo Paschæ, vt significetur, non quæcunq; feria sexta, sed illa solennis, quæ proxima ei festo. Sed ad rem. *Die Paschæ* (inquit Tertullianus) *quo communis & quasi publica ieiunij religio est merito deponimus osculum, nihil curantes de osculando, quod cum omnibus faciamus, Similiter de stationum diebus, non putant plerisq; sacrificiorum orationibus interueniendum, quod statio soluenda sit accepto corpore Domini.* Hic certè habes distinctos stationum dies à ieiunio. Quin statim, tum lætitiæ, tum tristitiæ stationes adscribit, *Si statio de militari exemplo nomen accepit (nam & militia Dei sumus) vtiq; nulla lætitia, siue tristitia obueniens castris stationes militum rescindit, nam lætitia libentius, tristitia sollicitius administrabit disciplinam.* At certè lætitiæ cum ieiunio non bene conuenit.

XV. Ergo non est idem statio & ieiunium, quicquid senserit Bellarminus & Pamelius. Sed, vt eo redeam vnde sum digressus: demus Bellarmino, idem esse. ergo passiua statio, passiuum erit ieiunium: & si ieiunium est abstinentia à carnibus: tum Tertullianicum illud passiue currere stationem, significabit, pro arbitrio quenque abstinere carnibus, ijs ferijs, contra quā Bellarminus censebat.

XVI. Porro institutorum horum ieiuniorum ratio nulla redditur necessaria. Epiphanius locum illum protulit ex Matth. 9. *Cum ablatus fuerit sponsus, tunc ieiunabunt illis diebus*: non minus inepte quam cum aptabatur Quadragesimæ: non enim magis denotantur sexta feria aut Sabbatum, quam secunda aut tertia, aut quinta: imo, quam ipsa Dominica, & omnino quotcunq; dies fluxere inde ab eius ascensione, vt capite præcedenti. Itaq; Isidorus de officijs lib. 1. c. 37 ab hoc eodem loco arcessit ieiunium Pentecostes. Cur non etiam Montanistæ, suam alteram, & tertiam quadragesimā.

XVII. Bellarminus, veram causam quartæ & sextæ feriæ asserit esse Dominicam passionem, quum quarta proditus sit ac venditus Christus, sexta crucifixus: & hanc reddere Clementem Constitutionum 5. c. 16. & Augustinum Epistola 86.

XVIII. Sed primum testis Clemens perperam laudatur: is enim de ieiunio feriarum non loquitur; sed de diebus Paschæ proximis ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πάσχα νηστεύετε, ἀρχόμενοι ἀπὸ δευτέρας μέχρι τῆς παρασκευῆς καὶ σαββάτου, ἐξ ἡμέρας. *Ieiunate diebus Paschæ, incipientes à secunda feria vsq; ad sextam & sabbatum, sex diebus.* Deinde Augustinus non dixit quarta feria proditum fuisse ac venditum Christum, sed Iudæos iniisse consilium ad occidendum Dominum.

XIX. Veruntamen concedo, commemorationem mortis Domini causam fuisse, cur his diebus institutum fuerit ieiunium: neq; id nos mouet. Hoc potius quærimus, vtrum legitima sit consequentia, Christus ijs diebus traditus est, & passus: ergo ijsdem diebus omnes Christiani semper ieiunare debent: nec videmus quicquam certi. Oportet enim fundamentum substerni, ijs diebus ieiunandum esse, quibus passus est Christus, quod axioma vnde sit, aut quo iure nitatur, nemo hactenus explicauit: Nos potius, cum audimus Christum, vt loquitur Augustinus eadem Epistola, gaudium māducantibus, luctum ieiunantibus deputasse, credimus proprias cuique occurrentes lætitiæ dolorisque causas designatas, pro quibus vel ieiunet vel prandeat. At profecto ipsa Christi passio, nobis nulla est peculiaris tristitiæ causa, ideo neq; ieiunij: lætitiæ potius, propter perfectionem redemptionis nostræ.

XX. Cur sabbatho sit ieiunandum, ratio Innocentij solidissima est, inquit Bellarminus. Nam quemadmodum Græci cum Latinis ieiunant Sabbato maioris hebdomadæ, propter Christi sepulturam, & Apostolorum mœrorem: sic etiam par esset, vt ieiunarent in omnibus Sabbatis per totū annum, alioqui non deberent ieiunare feria sexta propter Christi passionē, nisi in maiori hebdomada.

XXI. Imo Innocentij ratio futilissima: non suis vllis viribus potens, sed aduersarij tantum ignauia. Nam quid, si ne Sabbato quidem maioris hebdomadę propter eam causam fuit ieiunaudum? Quis enim ignorat, nos nūc quærere, non quid his illisue sit visum commodum aut incommodum? sed qua legis necessitate hæc imperentur ieiunia? Quam si nullā tu vrgeas: pax esto, & de his ieiunijs sic iudicemus, quomodo charitas iubet in varijs consuetudinib. Sed, si tu ita ieiunari velis, vt & legem necessariam inducas, & hæresin pronuncies, si quis contra aut sentiat, aut faciat, tum te necesse est non emendicare argutiolas explaciris cuiuscunq;, sed ex natura aut rei, aut pietatis, demonstrationes repetere, vt cogas etiam contradicentem.

XXII. Et vero, quam vanum sit hoc quicquid est subtilitatis, vide. Si ieiunatur, inquis, Sabbato hebdomadæ magnæ: ergo ieiunandum omnib. Sabbatis. Quid, si ego, Si ieiunandum feria sexta & Sabbato ante Pascha: ergo etiam inter Pascha & Pentecosten? Hoc tamen negant omnes Veteres. Quid? qui dixit, εἰ δὲ κυριακὴν ἢ σάββατον νηστεύει, πλὴν ἑνὸς σαββάτου τοῦ πάσχα, οὗτος χριστοκτόνος ἐστι: huic tu putes acumen deesse ad negandam consequentiam? Nimirum hoc illud est: qui sibi potestatem arrogarunt instituendorum ieiuiniorum, ijdem suo iure putarunt exceptiones addere, tam infirmas, profecto, quam ipsas leges: sed tamen eadem probabilitate: itaque qui autoritatem iubentium agnouit, ne subterfugito autoritatem excipientium.

Cap. IX.

De Ieiuniis quatuor temporum.

I. QVatuor temporum ieiunia celebrantur ternis diebus, videlicet feria quarta, sexta, & Sabbato: quater quotannis, nempe prima hebdomada Quadragesimæ: hebdomada Pentecostes: tertia hebdomada Septēbris: tertia hebdomada Decembris. Quanquam variatum fuisse agnoscat

Bellar-

Bellarminus:tum quia nonnullis placuit magis prima hebdomada primi mensis,secunda quarti,tertia septimi,quarta decimi:quæ ratio præscribitur in ordine Romano, elegantius aliquanto,indicando ipsi ordini,tũ quia, cum olim terna tantum fuissent tempora, quãtum post adiecerit Callistus.

II. Originem tamen ducere ab Apostolica traditione probat,primum, autoritate Leonis expresse confirmantis,sermone secundo de ieiunio Pentecostes:& octauo,de ieiunio septimi mensis:Secundo,quia per vniuersam Ecclesiam obseruata fuere,testibus Leone,sermone 7. ieiunio decimi mensis:& Athanasio,qui pro fuga sua,meminit ieiunij Pentecostes:præscripsit autem Augustinus eiusmodi omnia credenda descendere de Apostolica traditione. Tertio,quia Callistus Papa testetur Epistola ad Benedictum,iam ante sua tempora consueuisse seruari trium temporum ieiunia: à se vero additum quartum. Quarto,quia de ieiunio decimi mensis,quod vnum præcipuumque ex iis quatuor,videatur mentio fieri,Act.27.*Incipiebat enim periculosa esse nauigatio,quia ieiunium iam præterierat.*

III. Sed non esse ab Apostolis,nobis certum:quia illis nunquam definitum,quib.dieb.ieiunandum esset,aut minime:testibus Augustino:Socrate,Nicephoro:aliisque argumentis, quæ sunt explicata. Berno Augiensis libelli de quibusdam rebus ad missam pertinentib.c.7. *Multæ consuetudines Ecclesiasticæ inueniuntur à sanctis Patribus infra canonicæ regulæ terminos constitutæ:sicut sunt, Aduentus Domini,septuagesima, quinquagesima,quadragesima,Litania maior,dies rogationum ante ascensionem Domini,vigiliæ quorundam sanctorum,necnon & hæc ipsa quatuor temporum ieiunia.*

IV. Ad argumentum primum,respondeo primo,vnicum ex omni antiquitate Leonem,tot seculis post Apostolos, non esse eius rei testem locupletem:& vulgo iactari,vnam hirundinem ver non facere. Secundo,nego huncipsum Leonem id expresse confirmare,nempe quatuor temporum ieiunia instituta esse ab Apostolis:Recito verba,ex sermone 7. de ieiunio Pẽtecostes,*Dubitandum non est,dilectissimi,omnem obseruantiam Christianam eruditionis esse diuinæ:& quicquid ab Ecclesia in consuetudine est deuotionis receptum,de traditione Apostolica, & de sancti Spiritus prodire doctrina. Nam cum in die Pentecostes promissus à Domino Spiritus Sanctus expectantium mentes maiori quam vnquam copia,& clariore præsentia suæ maiestatis impleuerit, manifestissimè patet inter cætera Dei munera ieiuniorum quoque gratiam,quæ hodiernam festiuitatem indiuisa subsequitur,tunc fuisse donatam: vt sicut fuit cõcupiscentia initium peccatorum,ita sit continentia origo virtutum.* Hæc verò verba nihil habent simile verbis Bellarmini. Nam,primo,aliud est ab Apostolis aliquid institutum esse:aliud de traditione Apostolica,& de Sancti Spiritus prodire doctrina. Patet ab ipso Leone,atque adeo ipsa eorum verborum serie,non enim hæc tantum ieiunia,sed omnem obseruantiam Christianam:& quicquid in consuetudine deuotionis receptum est,diserte complectuntur. Atqui manifesto falsum est,quicquid in consuetudine Ecclesiastica,id ab Apostolis fuisse institutum. Itaque sensus est,ex Apostolica doctrina Ecclesiam didicisse ieiunorum disciplinam in genere,sicut disputat Bellarm.c.6.atque inde fluxisse consuetudinem,tum horum,tum aliorum ieiuniorum. Itaque non magis hinc concludas esse ab Apostolis ieiunia quatuor temporum,quam ieiunium aduentus,& Rogationum.

V. Locus alter ex 8 de ieiunio septimi mensis,ne ipse quidem concludit quicquam: sed docet vsurpatum fuisse ex imitatione Iudæorum. Itaque sermonis exordium conatur probare in ea imitatione nihil esse absurdi, *Apostolica institutio,* inquit, *quæ Dominum Iesum Christum ad hoc venisse in mundum nouerat,vt legem non solueret,sed impleret;ita veteris Testamenti sacramenta distinxit,vt quædam ex ipsis sicut erant condita Euangelicæ eruditioni profutura decerperet:& quæ dudum fuerant consuetudinis Iudaicæ,fieret obseruantiæ Christianæ.* Hoc posito,paulo post assumit, *Quod igitur,dilectissimi,ex veteris prædicatione doctrinæ,ad purificationem animarum corporumq; nostrorum,ieiunium septimi mensis assumimus, non legalibus nos onerib.subiicimus,sed vtilitatem continentiæ,quæ Christi Euangelio seruit,amplectimur.* Assumimus,inquit,non autem Apostoli instituerunt.

VI. De secundo argumento non sunt repetenda,quæ præced.cap.diximus. Tantum negamus ieiunia hæc quatuor temporum fuisse in vsu per vniuersam Ecclesiam. Atque adeo nullum quisquam proferre potest illustre testimonium in eam rem. Leonis certe nullum ex 7. sermone de ieiunio decimi mensis. Verba sunt. *His conuersionibus, dilectissimi,prouidente gratia Dei addita sunt sancta ieiunia,quæ in quibusdam dieb.ab vniuersa Ecclesia deuotionem obseruantiæ generalis exigerent.* Vbi immanem Bellarmini incogitantiam libet admirari. Nam,vt omittam,ieiunia quibusdam diebus exacta,non esse necessario ieiunia quatuor temporum:certè, vniuersa Ecclesia,non significat,vniuersam per orbem Ecclesiam Christianam:sed totum corpus vniuscuiusq; Ecclesiæ:& opponitur priuatis ieiuniis, quæ per singulas exercentur familias. Patet ex sequentib. *Quamuis enim pulcrum sit atq; laudabile,vt singula quæq; membra corporis Christi,propriis ornentur officiis:excellentioris tamen est actionis,sacratiorisq; virtutis,cum in vnum propositum,piæ plebis corda concurrunt.*

VII. Athanasius in Apologia pro fuga sua scripsit, τῇ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν, ὁ λαὸς νηστεύσας, *Hebdomade post sacram Pentecostem populus ieiunans.* Sed hoc esse ieiunium quatuor temporum quis euicit?& non potius ordinarium feriæ quartæ,sextæq;? Nam,cum à Pascha ad Pentecosten non ieiunaretur,Epiphanius in cõpendiaria doctrina δι' ὅλου μὲν ἔτους ἡ νηστεία φυλάττεται, δίχα μόνης τῆς πεντηκοστῆς ὅλης τῶν πεντήκοντα ἡμερῶν. *Toto anno ieiuniũ obseruatur,quarta & sexta feria,excepta sola Pentecoste tota quinquaginta dierũ.* Tum vero exactis iis dieb.id est,elapsa Pentecoste,resumebatur ieiunium. Id ergo Athanasius significauit,incidisse furorem Gregorij Cappadocis in eam Hebdomadem;eosque eius dies,cum ieiunabatur, id est,quartam,vel sextam feriam.

VIII. Callisti testimonium,nonnihil probaret,si in eo esset aliquantum momenti:sed Epistolas illas Decretales,quis vir doctus non pridẽ suo proscripsit iudicio? Quanquã Callistus seculo demũ tertio post apostolos vixit:satis amplo spatio,vt nõ essent nulla addita,Apostolis inaudita. Atque adeo locus ita est, *Ieiuniũ quod ter in anno apud nos celebrare didicisti,conuenientius nunc per quatuor tẽpora fieri decernimus.* Nota: *didicisti,* inquit. *apud nos:* quid eo opus erat,si vbiq; terrarum? Sed omnino impudentissimũ fuisse oportet,qui crediderit à se aliquid conuenientius decretum,quã ab Apostolis. Quæ argumenta credo persuasisse,non tantũ Gobelino,& aliis,instituta ab eo esse ieiunia quatuor temporũ:sed etiam,Luitprãdo,Platinæ:atque aliis,ieiunia trium temporum:nimirum, vt quæ primum tria tantum eadem post conuenientius quatuor esse voluerit. Quanquam Micrologus Gregorio septimo tribuat ieiunium vernale,& æstiuale, sic enim appellat: autumnale,Leoni,& Gelasio:hyemale sanctæ Romanæ Ecclesiæ.

IX. Superest locus ex Actis. Periculosam Lucas nauigationem dixit fuisse,quia præterisset ieiunium: Ergo in Ecclesia iam tum in vsu erat ieiunium decimi mensis:sic enim vult Bellarminus. Ast ego consequentiam nego. Ille probat:quia nec significet inediam nauigantium:neque ieiuniũ Iudæorum. Non illam,alioquin dixisset Lucas non ieiunium absolute,sed magnum ieiunium:nec νηστείαν sed potius ἀσιτίαν,vt eodem capite. Non ieiunium Iudæorum,quia liber Actor. nõ Hebræis scriptus,sed Christianis.

X. Respondeo,recte negatam esse consequentiam: atq; adeo neminem hactenus fuisse,qui de ieiunio Christianorum exposuerit: ne ipsum quidem Bellarminum satis sibi confidere. Neq; n.certo ita esse. Cæterum,fateor nulla probabilitate niti Lyranum, Caietanum,atque eos,qui interpretantur nautas in multa inedia fuisse. Quid enim hæc ad periculum nauigationis? *Cum iam,* inquit,non esset tuta nauigatio, διὰ τὸ καὶ τὴν νηστείαν ἤδη παρεληλυθέναι, *eo quod iam etiam ieiunium præteriisset.* Et quidem antè ortam tempestatem:quia statim sequitur admonitio Pauli,eique opposita securitas naturarũ,cui Centurio est assensus. Vt omnino necesse sit,à Luca describi tempus huius nauigationis,quo solet mare esse periculosum.

XI. Sed intelligi ieiunium Iudæorum monuit Syrus interpres אף יומא דצומא דיהודיא : עדמא יולמא דעבר: *vsq;, in diem quo præterierat etiam dies ieiunij Iudæorum.* Et Chrysostomus, τὴν νηστείαν ἐνταῦθα τὴν τῶν ἰουδαίων λέγειν ἡγοῦμαι. *ieiunium hic opinor dici,quod Iudæi seruant.* Quæ totidem verba descripsit Theophylactus:sed Oecumenius rotundius. Νηστείαν ἐνταῦθα τὴν τῶν Ἰουδαίων λέγει. *Ieiunium hic Iudæorum dicit.* Anni tempestatem hoc modo describi notant, μετὰ γὰρ τὴν πεντηκοστὴν ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν μετὰ πολὺν χρόνον, ὡς ἐν αὐτῷ σχεδὸν τῷ χειμῶνι παραλέγεσθαι τῆς Κρήτης, *Post Pentec. n. exierat inde multo tẽpore,adeo vt ipsa ferme hieme esset iuxta Cretã.* Vnde manifestum etiã, non venisse in mentem Chrysostomo, & Oecumenio ieiunium decimi mensis,quod Bellarm.mauult:nam hoc in media est hyeme,non vero prope hyemem. Vnde Caluinus & Beza notarunt ieiunium intelligi Expiationis,decimo mense,id est,extremo Octobri.

XII. Atqui,inquit,non Hebræis: sed Christianis scriptus liber Actorum. Ridicule,inquam,Primo,cur non Iudæis? Nam Scripturæ,etsi dominio, vt ita dicam,propriæ sint Christianorum,tamen vsu publicæ sunt. Deinde quasi non tunc temporis Christiani magnã partẽ Hebræi essent. Deniq; cur Christianis minus potuit tempus designari nota aliqua Iudaica quã aliquã Gentili? Nam sane tempus natiuitatis Christi denotatur à Luca,per descriptionem factam præside Cyrenio. Tempus Baptismi Christi,per 15. Tiberij.

XIII. Quare nullo argumento probari potest ieiunium quatuor temporum institutum fuisse ab Apostolis. Nunc instituendi rationes audiamus. Quatuor præcipuas Bellarminus collegit:sed qui Bellarminum præcessere scholastici,subtilius sunt Philosophati, Amalarius Fortunatus,de officiis lib.2.c.2. Berno Augiensis c.7. libelli de quibusdam ad Missam pertinentibus. Operæ pretium fuerit tanta mysteria non prætermittere: vt ne quis ignoret diuinam Papistarum religionem. Sic ergo Amalarius,à quo Berno descripsit, *Quatuor temporib.annus voluitur:vere, æstate, autumno, hyeme. Hæc quatuor tempora solent nos per delectamenta sua reuocare ab amore creatoris: qua de re ieiunandum est in vnoquoque tempore,vt castigentur nostra quatuor elementa,vt subripiantur à delectationibus mundi. Ipsa enim quatuor elementa coniuncta sunt in sua natura quatuor temporib.anni. Ver est calidum & humidum. In eo facimus vnum ieiunium,vt elementum humoris in nobis castigetur,ne consentiat falsæ pulchritudini veris. Ex humore & calore nascitur pulchritudo terræ. Æstas sicca est & calida:in qua alterum ieiunium facimus, vt castigetur elementum caloris in nobis,ne consentiat incendio carnali. Tertium ieiunium fit in autumno,qui est humidus & siccus* (corrige ex Bernone, *frigidus, & siccus*)*ne aliquo languore animi arescamus,ac defluamus & inueniamur sine pinguetudine oleæ in æterno tabernaculo. Etenim illo tempore congregamus, quo fruamur in futuro. Quartum ieiunium fit in hyeme, quæ est frigida & humida:ne membra nostra fluxu atque luxu soluantur in comessationibus, & potationibus,ac per hoc negligatur amor Dei.* Acute,& eleganter! Quis neget? Quanquam non video hyemis rationem:cum enim aliis temporib.remedia constituta sint,humido,calido,sicco, videbatur hyeme remedium futurum,frigido: At hoc quam bene exprimatur,per *ne membra nostra fluxu, atque luxu soluantur,* alij viderint. Ponãmus tamen,perinde esse vnum certe non oportuit omissum: vtrum sit nefas,vere calorem,æstate siccitatem,autumno frigus,hyeme humorem castigari: quantumcunque nos hæc elementa reuocent tãn temporis ab amore creatoris.

XIV. Hanc subtilitatem Bellarminus non putauit dignam suis controuersiis:positam puto in minutulis rationibus: vt tanti pretij labor non occuparetur,nisi in præcipuis. Has ergo præcipuas videamus. Prima est,ne Iudæis Christiani hac parte remissiores viderentur:quib.constat ex Zachariæ octauo fuisse ieiunium solenne quater in anno,mensib.quarto,quinto,septimo,decimo. Fuit enim æquum,vt Christiani,illis perfectiores,totidem haberent. Sic esse ratiocinatos,Callistum epistola ad Benedictum:&Leonem,sermone septimo de ieiunio septimi mensis:quarto & sexto decimi.

XV. Nos vero,si Iudæis quaterna fuere quotannis ieiunia,negamus esse debere etiam Christianis. Primum quia non vt Iudæis, sic Christianis vlla sunt religionis certa tempora: Nam ipsi Papistæ agnoscunt Paulum ad Colossen.2.& ad Galat.4.damnare eos qui Iudaicas obseruantias retinerii volebant. Secundo,quia si quid à Iudæis ad nos transferendum sit,saltem non ab additamentis humanis,sed ab ipso Deo præscriptum esse oporteat. Quomodo Apostoli in primo Concilio, quum consulerent paci Iudæorum & Gentilium,nonnulla retineri voluerunt:sed nulla,nisi ex lege diuina. Atqui hæc quatuor ieiunia non sunt ex institutione legis,sed lõge post, quum abductus populus in captiuitatem, teste Cyrillo in eũ Zachariæ locũ. Μετὰ τὸ ἁλῶναι τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ κατεμπρησθῆναι τὸν ναὸν, ἀπενεχθῆναί τε ὁμοῦ τοῖς ἱεροῖς σκεύεσιν εἰς αἰχμαλωσίαν τὸν Ἰσραὴλ, οἱ σπουδαῖοί τε, καὶ φιλάρετοι τῶν Ἰουδαίων τὰς ἡμέρας ἐν αἷς τὰ ἐκ τοῦ πάθους συμβέβηκεν ἀποφράδας ἡγοῦντο, καὶ συνιέντες καὶ δὴ κατὰ πλῆθος συνθέντες κοινὸν ἐποιοῦντο καὶ θρῆνον, ἀσπουδάζοντες ὡς ἐν νηστείαις. *Capta sancta vrbe,exustoque templo, & Israele simul cum*

vasis sacris deportatio in captiuitatem, qui salui remanserunt in Iudæa, eos dies, quibus acciderant illa, nefastos existimarunt, & abominandos. sed & multi concurrentes planctum fecerunt, & luctum, atq; vt in ieiuniis cibo abstinuerunt.

XVI. Vbi aduertenda magna Leonis incogitantia, serm. . de ieiunio septimi mensis, *Apostolica institutio, quæ Dominum Iesum Christum ad hoc venisse in hunc mundum noueras, vt legem non solueret, sed impleret, ita Veteris Testamenti decreta distinxit, vt quædam ex eis sicut erant condita, Euangelicæ eruditioni profutura decerperet, & quæ dudum fuerant consuetudinis Iudaicæ fierent obseruantiæ Christianæ. Quamuis enim varietates hostiarum, differentia baptismatum, & otia sabbatorum, cum ipsa carnis circuncisione cessauerint: manent tamen ex ipsis voluminib. etiam apud nos plurima præcepta moralia. Et cum inde dicatur, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & Diliges proximum tuum sicut teipsum, Christo Domino dicente, Cognouimus, quod in his duob. mandatis tota lex pendet & Prophetæ.* His ille, quæ verissima sunt, abutitur ad ieiunium septimi mensis: quasi aut hoc esset præceptum morale: aut legitima esset illatio, à moralibus ad ceremonialia.

XVII. Sed Christiani sunt perfectiores: ergo totidem ieiunia habere debuerunt. Itane? & deinceps nulla erit perfectio Christiana, nisi pluribus aut certe totidem ceremoniis vacent, quot erant ante Christum? Atqui Paulus longe aliter ad Gal. 4. *Nunc cum cognoscatis Deum, imo potius edocti sitis à Deo quomodo conuertimini retrorsum ad impotentia & egena elementa, quib. retrorsus ab initio seruire vultis? Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Metuo de vobis, ne frustra fatigatus sim apud vos.* Vnde certo colligitur, quo perfectiores sunt Iudæis Christiani, hoc minus obseruanda eis ieiunia mensium primi, quarti, septimi, decimi. Vt necesse sit aut Theologiam, aut Dialecticam aliam fuisse olim Paulo, aliam hodie Bellarmino.

XVIII. Sed rursus ille: Etiamsi ceremonias Iudæorum, quæ significationis causa institutæ fuerant, imitari non possumus, tamen exercitia virtutum communia sunt vtriq; testamento, & magis conuenunt Christianis, quam Iudæis.

XIX. Verum, inquam, aliud est ieiunium, aliud ieiunium mensis primi, quarti, septimi, decimi. Ieiunium, vt cõcedam esse exercitium virtutis (quod quidem verum non est) tamen ieiunia certorum temporum pertinent potius ad ceremonias, & ritus. Itaq; à Paulo numerantur in elementis impotentibus & egenis. Nam profecto exercitia virtutum per totam vitam currunt, non autem certis quibusdam tempestatib. assignantur: & ille abominandus esset, qui doceret, exempli gratia, aut Deum proximumque amandum duntaxat hyeme, aut vitandam scortationem vere: aut homicidia non facienda æstate: aut non furandum autumno. Cum ergo ieiunium septimi mensis non possit obseruari vere, aut hyeme ieiunium quarti, aut autumno ieiunium primi, apertissime constat non esse exercitia virtutum.

XX. Secundam institutionis causam recenset, ordinationes cleticorum. Nam etiamsi primi summi Pontifices sacros ordines non conferrent, nisi mense Decembri, postea tamen, crescente numero ordinandorum, institutum est, vt alijs etiam tribus temporibus sacri ordines conferrentur: vt ex Epistola 1. Gelasij intelligi potest.

XXI. Apostolos scimus vsos esse ieiunio, in eligendis quib. Ecclesiæ cura committeretur: etsi nullam inde legem factam sciamus: & forte non semper factum. Quicquid id sit, hoc prætextu scimus hæc quatuor temporum ieiunia commendari à Romanis. Nam apud Græcos nulla fuere. Sed inutiliter. Nam repetendum est agi non de ieiunio, sed de ieiunio stato, atq; hoc quidem quatuor temporum. Nos vero negamus, si ieiunandum sit in ordinationibus, statim sequi: statis temporib. ieiunandum. Ratio facilis, quia ne statis quidem temporibus ordinationes faciendæ: sed varie, prout cuique Ecclesiæ necesse est prouidere. Sic Cyprianus Epist. 24. lectorem Saturum & hypodiaconum Optatum confessorem ordinauit: Epist. 33. Aurelium lectorem: 35. Numidicum presbyterum. Quibus exemplis addi possunt infinita, si quis diligenter inquirat.

XXII. Rursus magna absurditas, indici ieiunia vniuersalia per totum orbe m ob eam causam, quum tamen ordinationes paucis fiant locis: vnde fit, vt fortuita sit ieiunantium intentio: nam ieiunabunt qui in pagis sunt, quũ nesciant, quid fiat in vrbe: est autem absurdum pietatem in incertum ferri. Itaque Act. 14. ordinationes factæ dicuntur & ieiunia per singulas Ecclesias: *Quumque ipsis per suffragia creassent per singulas Ecclesias presbyteros, precatiq; essent cum ieiuniis, commendauerunt eos Domino in quem crediderant.* Quid? quod inde oportuerit etiam negligi hanc causam? Albinus Flaccus de Diuinis officiis capite de quatuor temporibus: & Amalarius libri 2. c. 7. *Quamuis ordinatio in memoratis temporib. non celebretur, sicut nec à primis Episcopis celebrata fuit, tamen necessario oportere nostræ religioni quatuor ieiunia annuatim celebrare.*

XXIII. Denique hinc constat falso dictum, hæc esse ieiunia ex Apostolica institutione. Namquis credat propter ordinationem ieiunia instituisse Apostolos, cum nullæ tamen ordinationes fierent? Si ergo mense tantum Decembri factas ordinationes verum est à primis Pontificib. non est verum instituta iisdem temporib. quaterna ieiun a. Quid Apostolos dico? Ipsõ Callisto, quem autorẽ quarti faciunt, recentius inuentum oportet esse. Collige ex Amalario lib. 2. c. 1. *Primi Apostolici semper in Decembris mense, in quo natiuitas Domini nostri Iesu Christi celebratur, consecrationes ministrabant, vsque ad Simplicium, qui fuit à Beato Petro quadragesimus nonus:* id est, quinto tandem seculo: atque eo inclinante confertur enim Simplicij annus primus à Baronio in sexagesimum octauum Christi supra quadringentos. Adeo non bene Papistis subducta ratio est. Quid? quod ne à Simplicio quidem hic quatuor ordo temporum. Pergit enim Amalarius, *Ipse primus sacrauit in Februario: ni fallor, nullam ob aliam causam, nisi intimando coniungendos propinquius Christi corpori, qui per sacrum ministerium prouehuntur.*

XXIV. Tertia causa assignatur, vt his temporib. Deo supplicetur pro frugib. & fructib. terræ, & pro iisdem iam perceptis gratiæ agantur. Nam in iis quatuor temporib. aeris temperies maxime variatur, & fructus omnes, ac fruges vel seruntur, vel nascuntur, vel maturantur, vel colliguntur. Rationẽ adfert Leo sermone secundo, quinto, octauo de ieiunio decimi mensis.

XXV. Sed Leo de collectis fructibus agit ille quidem: de satis, natis, maturis, tacet. Itaque hæc ratio, eo quidem autore, ad ieiunium postremum pertinet, quod est decimi mensis, ad reliqua nihil attinet. Quanquam hoc ipsum Leo non bene perpendit, esse alienum a natura ieiunij, quæ a luctu nõ debet separari: est autem luctus alienus à perceptione fructuum terræ: Psal. 127. *Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.* Et vero ieiunari, cum aguntur Deo gratiæ pro acceptis beneficiis, eadem ratio prohibet. Ne quidem semper, cum preces concipiuntur pro obtinendis: non enim semper id fit cum luctu. Itaque hæc ratio, neque necessaria est; vix etiam verisimilis.

XXVI. Superest quarta, & postrema, vt sicut habetur solenne ieiunium singulis annis nempe Quadragesimæ, & ieiunium statum singulis hebdomad. b. sic habeatur ieiunium al: quod singulis mensibus.

XXVII. Optime. Sic enim solet superstitioni nullus esse finis. Atqui nos sicut negamus debere vllum statum esse ieiunium aut singulis annis, aut singulis septimanis, sic negamus vllum debere esse singulis mensibus. Quãquam, si singulis mensib. cur sint duntaxat quatuor? Scio computari ternos dies per singula ieiunia: sed nihil ineptius, quam haberi singulis mensibus ieiunia, quia quatuor mensib. ternis diebus ieiunetur. Enimuero nihil est tam leue, nullum tam puerile commentum, quo non cumulate sibi satisfactum putet superstitio.

CAP. X.

De ieiuniis Aduentus: Et Rogationum, & Vigiliarum.

1. QVæ supersunt ieiunia, nihil habent difficultatis. Aduentum Domini ieiunio celebrari in Ecclesia Romana, docet ex Innocentio tertio, & Breuiario Romano. Agnoscit tamen consilij esse, non præcepti. Rogationũ dies triduo ante Ascensionem, institutos à Marmerto Viennensi Episcopo, teste Gregorio Turonensi. Vigiliarum ieiunia (fiunt autem vigiliæ diebus præcedentibus magna festa) probantur ex Bernardo, & Burchardo.

II. Neminem ista mouere debent. Testes enim recentissimi, & omnes Latini, argumento sunt, neque antiquam rem esse, neque vniuersalem. Sed priuatas institutiones, vatiis & locis, & temporibus: quibus grauari Ecclesiam Christianam indignum est: Rogationes Mamertus instituit inuita veteri Ecclesia. Incidunt enim inter Pascha & Pentecosten, cum neque ieiunaretur, neque ieiunari fas esset. Quod Bellarminus agnoscens, videri sibi significat hanc obseruationem consilij fuisse: etsi non improbet alicubi & seruari tanquam lege imperatum, & seruari posse. Nimirum hoc ipso probans, nihil esse incertius superstitione, aut inconstantius.

CAP. XI.

De diebus, quibus ieiunare non liceat.

I. ILla pars sequitur, quæ de iis dieb. est, quibus non liceat ieiunare: breuis etiam ipsa. Probat Bellarminus testimonio Veterum, ieiunandum non esse vllo die Dominico, neque inter Pascha & Pentecosten, neque in Natali Domini. Quod nemini quidem incognitum est, cui vel de nomine Patres sint cogniti.

II. Sed nos tamen eadem superstitione & vetari, & præcipi ieiunia certis diebus, credimus, si dierum ratio habeatur. Credimus tantum causas inspiciendas Et quia ieiunium, vt sæpe dictum, luctus est, nunquam ieiunandum, nisi occasio sit lugendi. Itaque in gaudio, qui ieiunarit, hanc iungere gryphos equis, & rerum naturam peruertere. Et vero Veteres hac causa fuisse inductos, ipse agnoscit Bellarminus.

III. Itaque existimamus veterem illam cautionem intelligendam de statis ieiuniis: nimirum, vt sit nefas ieiunare iis diebus, sed ex lege iis diebus peculiari. Apparet ex Augustino, cui non improbatur ieiunium diei Dominicæ, dummodo per accidens. Epist. 86. quæ ad Casulanum, *Die dominica ieiunare scandalum est magnum: maximè, posteaquam innotuit detestabilis, multumque fidei Catholicæ, Scripturisque diuinis apertissime contraria hæresis Manichæorum, qui suis adiutoribus ad ieiunandum istum tanquam constituerunt legitimum diem, per quod factum est, vt ieiunium diei Dominici horribilius haberetur, nisi fortè aliquis idoneus sit, nulla refectione interposita, vltra hebdomadã perpetuare ieiunium, vt ieiunio quadraginta dierum, quantum potuerit, appropinquet, sicut aliquos fecisse cognouimus. Quemadmodum enim veterum patrum temporib. Moyses & Helias nihil contra prandia Sabbatorum fecerunt, quum diebus quadraginta ieiunauerunt: ita qui potuerit septem dies ieiunando transire, non sibi ad ieiunandum elegerit diem Dominicum, sed in iis eum inuenit quos ieiunaturum se vouit plurimos dies.*

IV. Hanc vero rationem, Scriptura docet debere esse vniuersalem omnibus diebus; nimirum, vt ieiunemus, prandeamusve, non propter eos dies, sed propter causas alias, quæ quia nunquam certis diebus sunt assignatæ, ne ieiunia, quidem oporteat esse stata. Christianus ergo, vt nunquam ieiunaturus est die Dominico, propter ipsum diem, sic neque putabit se impingere in Christianam religionem, si eodem die superueniens certa legitimaque causa, exegerit ieiunium. Et rursus si nulla ieiunij sit causa contra etiam gaudij, non tantum Dominico prandebit; & Paschali, & Natali, sed etiam feria sexta: & Rogationum diebus & Vigiliis, & reliquis.

FINIS LIBRI DECIMI NONI.

LIBER

LIBER VIGESIMVS.
DE VOTIS.

Caput Primum.

DE VOTIS.

DE Votis disputarunt Papistæ: Pighius controuersia 14. Smythæus de Votis: Clichthouæus Antilutheri libr. 3. Ioannes Delphinus de Cœlibatu: Horantius locorum Catholicorum libr. 5. Petrus Lizetus de Monastico Instituto. Alphonsus de Castro, titulis Mendicitas, Monachatus, Votum: Polygranus in Assertionibus cap. de Religione & Votis Monasticis: Klingius Locorum lib. 3. c. 38. & 39. Alphonsus Viruesius Philippica 20. Ioannes Bunderius in Compendio consecration. tit. 34. Ioan. à Dauentria: Ioannes Hofmeisterus: Ioannes Cochlæus ad artic. 27. Confessio. August. Iacobus Latomus de Monachorum institutis & votis: Lindanus Panopliæ libr. 4. c. 98. Martinus Peresius de Traditionibus p. 3. de Voto Continentiæ: Ioannes Arboreus Theosophiæ lib. 1. c. 31. Sonnius in Decalogum tract. 12. c. 10. & seq: Crocquetius catechesi 69 & 70. Albanus Copus dialogo 2. Roffensis Assertionis Lutheranæ art 41. Bellarm. de Monachis c. 14. & seq. Hieronymus Platus de bono status religiosi: Gregorius de Valentia Commentariorum to. 3. disp. 6. q. 6. Cotonus institutionis Catholicæ lib. 3. c. 15. & 16. Bailius Catechismi p. 2. q. 22. & 51.

II. Nostri: Petrus Martyr, Defensione contra Smythæum, & in locis Communibus classis 3. c. 6. Caluinus Institutionis libri 4. c. 13. Vuolfgangus Musculus in locis communibus de Votis: Petrus Viretus, & de vera & falsa religione: Franciscus Iunius, & Lambertus Danæus in Bellarmini de Monachatu: Rodolphus Hospinianus de origine & progressu Monachatus: Chemnitius examinis p. 3. de Castitate: Zuinglius de vera & falsa religione: Riuetus in summæ Controuersiarum tract. 2. q. 22. 51. & 52.

III. Votum Latinis homonymum est: significat enim modo preces, quib. aliquid postulamus à Deo: modo promissionẽ factam à nobis Deo cuiusquã rei præstandæ. Respondet Latinæ voci vox Græca, εὐχή: fallitur que Bellarminus, qui neget Græcis idem esse nomen pro voto, orationeque: & εὐχὴν votum esse orationem προσευχήν. Quod in promptu est refellere. Nam vt Act. 18, εἶχε εὐχὴν est, *habebat votum*, Syriace נדיר הוא להמטול דנדרא *quia vouerat votum*: & vigesimo primo: εὐχὴν ἔχοντες ἐφ' ἑαυτῶν *votum habentes super se*, דנדרא להון *votum est illis*: Sic Iacobi 5. ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως: oratio fidei וצלותא דהימנותא. Vnde in Veteri Testamento cum vere dicat Bellarmin. נדר esse votum, תפלה orationem, tamen vtrumque inuenias eodem εὐχῆς nomine expressum: Genes. 28. ηὔξατο Ἰακὼβ εὐχὴν *vouit Iacob votum*. Psalm. 21. τὰς εὐχάς μου ἀποδώσω. *Vota mea reddam*. Nahum 1. ἀπόδος τὰς εὐχάς σου: *redde vota tua* Iob. 16. εὐχὴ δέ μου καθαρά, *oratio mea pura*. Prouerb. 15. εὐχαὶ δὲ κατευθυνόντων δεκταὶ παρ' αὐτῷ: *preces rectorum acceptæ sunt apud eũ*. Et rursus: εὐχῶν δικαίων ἐπακούει: *preces iustorum exaudit*. Glossæ etiam Veteres, εὐχή. *Votum, Oratio*. Et vero τὸ εὔχομαι, crebrum pro orando. Act. 26. εὐξαίμην ἂν τῷ Θεῷ, *Optarim à Deo*. Ad Roman. 9. ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγώ: *Optarim ego ipse*. Alij itidem pro oratione: vel illo teste Demosthenis prooemio s: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις. *Deos & Deas omnes precor*. Et Platone in Alcibiade 2. σπάνιον δ' ἂν εὕροις ὅστις ... ἢ διδομένων ἀπόσχοιτο, ἢ μέλλων δι' εὐχῆς τεύξεσθαι, παύσαιτο ἂν εὐχόμενος, *raro inuenias, qui vel si dentur, abstineat: vel si prece obtenturus sit, precari desinat*. Chrysostomus, homilia cum designatus esset Presbyter, ἀλλ' εἰκῇ τὰς ὑμετέρας ἐκαλεσάμην εὐχάς, *Ergone frustra vestras preces imploraui*? Et ad finẽ, πολλῶν ἡμῖν δεῖ χειρῶν, μυρίων εὐχῶν ὥστε δυνηθῆναι τὴν παρακαταθήκην ἀποδοῦναι. *Multis nobis opus est manib. infinitis precibus, quo possimus depositum saluum reddere*. Iustinus Apologia 2. *Nos secundum huiusmodi lauationem, credentem iam, & nobis adscitum, ad fratres, qui dicuntur, eos adducimus, vbi congregati sunt*, κοινὰς εὐχὰς ποιησόμενοι *ad communes preces & supplicationes, cum pro seipsis, tum pro illuminato*, Dialogo cum Tryphone, ἡ μετ' οἴκτου καὶ δακρύων εὐχὴ μάλιστα ... τὸν Θεόν, *Quis vestrum ignorat precationem eam maximè flectere Deum, quæ ad miserationem commouendam lacrymis est cõparata*? Libanius Patroclo, ... τὰς εὐχάς. *Neq; Chrysæ imprecationes aduersus Græcos imitatus illius pro his preces omittas*. Synesius de regno καὶ γένοιτο ἂν ἀγαθοῖς εὐχὴ πεπρᾶχθαι φιλίας βασιλικῆς Quæ verba Petauius vertens, *Bonisque id in votis erit, regis amicitiã sibi demereri*: retinuit voti nomen: sed manifeste alia notione, quã quæ aliquid suũ pollicetur: imo illa, quæ ab alio exoptat beneficiũ: quod genus voti preces significat: Basilius in quadraginta Mart. Μία δὲ ἦν πάντων εὐχή. *Vna erat omnium oratio*, nempe vt nemo eorum deficeret in tormentis. Synesius in Elogia Anysij. πῶς δ' οὐ διὰ πάσης ἦλθον τιμῆς τόν, ἵνα τύχω τῆς εὐχῆς ἱδρῶτι διαπραξάμενον; *Qui vero nõ quouis honore afficerem eum, qui, vt voti compos fierem sudorib. perfecit*? Audis εὐχήν. Petauio interprete, *Votũ*: sed quo sensu? Audi statim, κακοὺς κακῶς ἀπολωλεκέναι τοὺς κατὰ τοὺς βαρβάρους, ἐγὼ μὲν ᾐτησάμην τὸν Θεόν, αἱ δὲ ὁσίας χεῖρες κατὰ Θεὸν ἐξειργάσαντο. *Equidem à Deo petij, vt malè perirent mali, & execrandi barbari. Hoc autem Anysii manus Dei virtute* (melius secundum Deum) *perfecerunt* Ergo εὐχὴ non, quæ reddẽda esset: sed quæ postulabatur. Paulo post Ταῦτα πρώην μὲν εὔξασθαι ... νῦν δὲ ἔστιν αὐτὰ καὶ ἐλπίσαι. *Hæc nudius quidem tertius optare facile erat: nunc vero etiam sperare eadem integrum est*.

IV. Sed in nomine, σφάλμα leuiculum est: & condonari potuit Bellarmino: cum Gregorius Nyssenus hom. 2 in orationem dominicam dixerit Εὐχὴ μὲν ἐστιν ἐπαγγελία τινὸς τῶν κατ' εὐσέβειαν ἀφιερουμένων. προσευχὴ δὲ αἴτησις ἀγαθῶν μεθ' ἱκετηρίας προσαγομένη Θεῷ. *Εὐχὴ quidẽ promissio est alicuius rei, quæ pietatis nomine dedicetur, & sacris destinetur*: προσευχὴ *autem, est petitio bonorum, quæ Deo cum supplicatione offertur*. Cætera ergo videamus potius.

V. Hoc ipsum secundæ notionis Votum, iterum ὁμώνυμον: nam formaliter dicitur, & materialiter: interdum n. res ipsa est quæ vouetur. Exod. 36. *Quotidie mane vota populus offerebat*. Exod. 29. *Hæc offeretis Domino in solennitatib. vestris, præter vota & oblationes spontaneas in holocausto, in sacrificio, in libamine, & in hostiis pacificis*. Sæpius tamen ipsam promissionem, promittendi ve ritum, vnde res fit promissa. Leuitici 15. *vota soluentes, vel sponte offerentes*. 27. *Homo qui votum fecerit*. Ps. 22. *Vota mea reddam in conspectu timentium te*.

VI. Votum formaliter, quum quæritur, quid sit vtrinque constat esse obligationem ad aliquid faciendum omittendumve; vt monet Thomas 2. 2. q. art. 1, Ego addo, in futurum: non enim dicuntur voueri, ea quæ tum statim implentur, sed quæ post implenda sunt, vnde necesse, speciem esse promissionis; nam vt Thomas notat, *obligat se homo ad aliquid per modum promissionis*.

VII. Sed deinceps capita sunt controuersiæ, in vera natura voti, siue huius promissionis, quibus non disputatis, ne constare quidem definitio potest. Primum caput; cuinam sit nuncupandum votum: secundum, quid sit vouendum.

CAP. II.

An sint Vota Sanctis nuncupanda.

I. Cui sit nuncupandum votum, cum interrogantur Catholici, constanter respondent, Deo: & soli Deo. Vt impudentissimum esse appareat Zachariam Bouerium, qui Demonstrationum tomo secundo, symbolo 1. cap. 4. *Lutherus*, inquit, *Caluinus, ac eorum sectatores eadem impietate, votum, quod inter potissimos, ac internos religionis actus collocari solet, resecant*. Et post, *Hominem nullo apud Deum voto adstringi posse oblatrant*. Sed antiquũ videlicet Papistæ morbum ægrotant, vt qui suas superstitiones damnent, eosdem calumnientur omnem pietatem tollere: sicut eodem capite Caluinum idem numerat in iis, qui externis reiectis interiores tantum religionis actus recipiant: quia videlicet gestus: gesticulationes sacerdotum, in Papatu sacrificantium, histrionicos lusus appellet.

II. Sed enim Papistæ vota nuncupari etiam Sanctis volunt, & disputat Bellarminus de Cultu Sanctorum cap. 9. *De hæreticis omnibus*, inquit, *nulla esse potest dubitatio, quin nos pro idololatris habeant ob ea vota, quæ passim Sanctis nuncupamus*. Et post, Vota facta sanctis asserit terminari ad ipsos Sãctos: & vere ac proprie sanctis aliquod promitti, sicut vere & propriè aliquid promittitur Deo: denique hanc promissionem factam sanctis dici votum: nec enim hoc nomen specialiter significare promissionem Deo factã: sed analogice tum hanc complecti, tum illam: adeoque cum nullus audeat dicere, Sacrifico Deo & beatæ Mariæ, vel absolute, Sacrifico beatæ Mariæ: tamen bene dici, Voueo Deo & beatæ Mariæ: item simpliciter Voueo beatæ Mariæ.

III. Argumenta illi tantum duo. Primum, ab autoritate Patrum. Eusebij de Præparatione Euangelica libri 13. cap. 7. *Nos veræ pietatis milites, vt Dei amicos honorantes ad monumenta illorum accedimus, votaque illis facimus, tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum iuuari profitemur*. Theodoreti Therapeuti c. 8. *Pie fideliterque precatos ea maxime consequi quæ desiderant, testantur illa, quæ votorum rei persoluunt: nam alij quidem oculorum: alij vero pedum, alij manuum simulacra suspendunt ex argento, auroque confecta*. Palladii, qui Lausiacæ historiæ c. 113. recenset Philoromum, ex voto Apostolis nuncupato, venisse Romam ad limina Apostolorum, & deinde Alexandriam ad S. Marcum. Prudentij, in hymno de SS. Hemiterio & Chelidonio, *Illitas crurore sancto nunc arenas incolæ confrequentant obseruantes, votis, munere*. Paulini, natali primo de S. Felice. *Hunc liceat celebrare diem pia dicere coram, Vota*. Secundo, *Coram vota tibi, coram mea corda dicaui*. Quarto, *Annua vota tibi remeant, simul annua linguæ Debita*. Gregorij Turonici historiæ Francor. 1. c. 37. *Domino gratias agentes & vota B. Confessorẽ promittentes læti renuntiauerunt Regi*.

IV. Sed Eusebij, & Theodoreti ementita sunt nomina. Theodoreti quidẽ impudentius: qui votorum nullo modo meminit. Nam illud, *votorum rei*, interpretis est luxuria Zenobij Acciaioli: Græca sic habent, ὅτι δὲ τυγχάνουσιν ὧν περ αἰτοῦσιν οἱ πιστῶς ἐπαγγέλλοντες, ἀναφανδὸν μαρτυρεῖ τὰ τούτων ἀναθήματα, *Pie vero fideliterq; precatos ea consequi quæ postulant, manifeste testantur horum denaria* Vbi hic vota sunt: Aut saltem vota Sanctis facta? Nam vota significari posse agnosco per ἐπαγγέλλοντες. Sed nihil necesse est ad Sanctos referre.

X. Eusebius sic scripsit: Καὶ ταῦτα δὲ ἁρμόζει ἐπὶ τῇ τῶν θεοφιλῶν τελευτῇ, οὓς στρατιώτας τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας οὐκ ἂν ἁμαρτοίης εἰπὼν παραλαμβάνεσθαι, ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰς θήκας αὐτῶν ἔθος ἡμῖν παριέναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταύταις ποιεῖσθαι, τιμᾶν τε τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχάς, ὡς εὐλόγως καὶ τούτων ὑφ' ἡμῶν γιγνομένων. Interpres Latine reddidit, vt Bellarm. retulit: non reputas nullius vnquam interpretis iam punicam fidem fuisse: qui adeo temere in hoc opere versatus sit, vt pro arbitrio resecanda, mutanda, addenda, sibi permiserit, quæ debuit potius fideliter exprimere. Enimuero, vt εὐχὰς demus hoc loco vota significare,

non

non preces: quis tamen non concessit, vt εὐχὰς ποιεῖσθαι sit vota illis facere: & non potius, *Vota facere?* Dixit ergo Eusebius: *Ad eorum loculos vota facimus*: locum designans in quo vota fierent, non eos autem quibus fierent.

VI. Prudentij & Paulini, poetarum sunt testimonia. Quis autem nescit, quantus sit apud huiusmodi authores vocabulorum abusus? Nec longe petenda exempla. Nam Paulinus idem natali tertio eundem Felicem Deum appellat. *Roma Petro Pauloq; potens, rarescere gaudet, Huius honore Dei.* Ab his ergo viris quis censeat exempla repetenda pij sermonis? Et tamen Natali quarto, tum meæ membranæ, tum editio Parisiensis legit: *Annua vota mihi redeunt.* Non vt Bellar. *Annua vota tibi.* Sed nec Prudentius expressit vota facta Sanctis; sed arenas confrequentatas votis: eadem mente cum Eusebio.

VII. Ne Palladius quidem vllum votum memorat Apostolis nuncupatum, adeo aut infelix est aut parum pudens Bellarm. in testibus suis laudandis. *Is*, inquit, *pedestri itinere venit Romam, vsque ad orandum in Martyrio Sanctorum Petri & Pauli: peruenit autem vsque ad Alexandriam, cum vouisset, in martyrium venerandi athletæ Marci Dignus autem inquit, sum habitus, qui voti gratia bis propriis pedib. venirem Hierosolyma ad honoranda loca sancta.* Votum bis audio: sed cur non Deo nuncupatum? non enim lego Sanctis nucupatum: & me natura voti cogit, vt illud potius animo, concipiam.

VIII. Gregorium Turonensem, inclinata iam ætate in adorationem Sanctorum, non excuso: tantum obseruo voti nomine vsum materialiter: *vota*, inquit *promittentes.* Nam vota ipsa formaliter promitti non possunt; quia reapse & præsenter nuncupantur: sed quæ materia est votorum, promittitur: vt sensus sit, polliciti sunt se ea quæ vota erant, ad Martinum delaturos: quomodo possunt quotidie vota promitti huic illiue mendico, si quis vouerit Deo se eleemosynam largiturum.

IX. Alterum argumentum Bellarmini ab aduersariorum testimonio. Nam Faustus apud Augustinum libri vigesimi contra Faustum cap. 3. *Idola*, inquit, *vertistis in martyres, quos votis similibus colitis.* Ex quo Fausti testimonio discimus vsitatissimum in primitiua Ecclesia fuisse, vt martyribus vota fierent.

X. Itane æquum censet Bellarm. vt à Christianorum aduersariis, & calumniatorib. Christianorum mysteria cognoscenda petamus? Cur non ergo eidem Fausto credimus, apud Christianos sacrificia gentilium versa in agapas? idola in martyres? defunctorum vmbras vino placatas? Nam hæc omnia vno eodemq; ructauit spiritu Faustus, quo illa vota, futura Bellarmino firmissimæ demonstrationis loco.

XI. Contra. Primum Scriptura nullius voti meminit vnquam nuncupati cuiquam, nisi Deo: quod ne Papistis quidem incognitum: quandoquidem Bellarminus nihil inuenit, quo inde suam thesin vel verisimiliter confirmaret. Quod ille nunquam omisisset, qui solet nihil se indignum iudicare, quo possit lectorib. imponere. Nos autem hoc vrgemus, qui scimus, vltra id quod scriptum est non sapere. Psalm. 66. *Vouete, & reddite Domino Deo vestro.* Esaiæ 19. *Vouebunt votum Domino & reddent*, Ps. 50. *Redde Altissimo vota tua.*

XII. Secundo: Omnis actus per se religiosus, Deo soli debetur: At Votum est actus religionis per se: ergo Deo soli debetur, ac per consequens, nihil in eo iuris esse potest vlli creaturæ. Maior est per se manifesta: quia religionis proprium obiectum est Deus. Augustinus de Quantitate animæ, c. post. *Est enim religio vera, qua se vni Deo anima, vnde se peccato velut abruperat, reconciliatione religat.* De vera Religione ad finem, *Religet ergo nos religio vni omnipotenti Deo: quia inter mentem nostram, qua illum intelligimus patrem & veritatem, id est lucem interiorem, per quam illum intelligimus, nulla interposita creatura est.* Lactantius libr. 4. cap. 18. *Hac conditione gignimur, vt generanti nos Deo iusta & debita obsequia præbeamus, hunc solum nouerimus, hunc sequamur. Hoc vinculo pietatis obstricti Deo, & religati sumus, vnde ipsa religio nomen accepit.*

XIII. Assumptio tam certa est, vt Thomas q. 88. in 2. 2. art. 5. disputet, Vouere esse proprie actum Latriæ ac religionis: *Omne opus virtutis ad religionem seu latriam pertinet, per modum imperij, secundum quod ad diuinam reuerentiam ordinatur, quod est proprius finis latriæ. Ordinare autem alios actus in suum finem pertinet ad virtutem imperantem, non ad virtutes imperatas: & ideo ipsa ordinatio actuum cuiuscunque in seruitium Dei, est proprius actus latriæ. Manifestum est autem ex prædictis, quod votum est promissio quædam Deo facta: & quod promissio nihil est aliud quam ordinatio quædam eius quod promittitur in eum cui promittitur. Vnde votum est ordinatio quædam eorum, quæ quis vouet in diuinū cultum seu obsequium. Et sic patet quod vouere proprie est actus latriæ siue religionis.* Bellarminus ipse c. 14. de Monachis, Votum definiuit, *Religiosam promissionem.*

XIV. Tertio: Quicunque votum definierunt, expresserunt non tantum promissionem, & promissionem religiosam: sed etiam factam Deo. Lombardus 4. dist. 38. *Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo, de his quæ Dei sunt proprie fieri debet.* Thomas 2. 2. quæst. 88. art. 1. *Secundum quosdam, Votum est conceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid faciendum, vel non faciendum se Deo obligat.* Artic. 2. & 3. *Votum est promissio Deo facta.* Art. 5. *Votum est quædam promissio Deo facta.* Et post, *Votum est ordinatio quædam eorum, quæ quis vouet in diuinum cultum seu obsequium.* Mitto alios plurimos. Gregorius de Valentia, *Vouere non modo apud sacros, sed etiam apud alios Scriptores Latinos, idem est, atq; promittere Deo aliquid cum quadam firmitate & obligatione. Ex Deuteronomij vigesimotertio, Votum esse pollicitationem ac promissionem Deo factam, apertè indicatur, conuenienter huic itaq; notioni vocabuli, atq; adeo Scripturæ sacræ & cõmuni sententiæ omnium post Votum describi sic: Votum est promissio Deo facta operis alicuius ad eiusdem Dei cultum.* Denique Bellarminus ipse: Potest definiri votum, *Religiosa promissio alicuius excellentioris boni, Deo facta, libera voluntate.* Quæ omnia aut retexenda sunt tanquam falsa, aut concedendum vota nulla posse Sanctis nuncupari: quia alioquin peccaretur contra definitionem Voti.

XV. Hæc argumenta duo à Voti natura, aliter soluit Thomas, artic. 5. quæstionis iam notatæ: aliter Caietanus in eundem: aliter denique Bellarminus. Thomas distinguit votum & promissionem: illud Deo fieri, hanc etiam homini: & posse tamen cadere sub votum materialiter, in quantum homo vouet Deo, se impleturum quod Sanctis promittit.

XVI. Quam nos distinctionem facilè admiserimus. Reuera enim ita est: potest quis eleemosynam pauperibus promittere: & eam promissionem confirmare voto; quod tamen non nuncupetur pauperibus ipsis, sed Deo. Ast hoc nihil ad hanc controuersiam: quæ quærit non de quacunque promissione, sed de voto, quod ipso teste Thoma, est promissio quædam. Deinde non purgat Papistas: qui non hoc tantum modo vouent Sanctis: sed, eo, quo constat vota non materialiter, sed formaliter referri ad Sanctos, *Et Caietanus*, inquit Bellarminus, *probat ex ipsa professione Fratrum Prædicatorum, vota verè fieri Sanctis: nam dum profitentur, dicunt, Voueo Deo, & B. Mariæ, & omnibus Sanctis, me prælato tali vel tali obediturum: vbi ex duab. promissionibus, vna dirigitur ad prælatum, & illa est materia voti: altera, quæ est formaliter votum, ad Deum, & Sanctos simul.* Quanquam Thomas forte loquutus est ex sui seculi consuetudine. Nam idololatriæ non sunt iidem tunc termini, qui primo fuere: creuit semper: itaque fortasse ille etsi ex ordine Prædicatorum etiam ipse voti illam formulam non norat. Sed hoc alij viderint. Certè Hospinianus Benedictinorum formulam recitat, *In nomine Domini promitto.*

XVII. Caietanus ergo sperat se aliter soluturum. Quia Sancti sunt medij inter Deum & homines: medium autem vtriusque naturam sapit: ideo considerari interdum vt homines seu creaturas rationales, capaces secundum se honoris, & obedientiæ: alias, vt sunt Dij participatiue, imo vt in eis est, & honoratur Deus. Priori modo non fieri illis vota, nisi materialiter: sed altero tantum.

XVIII. Sed hæc solutio nihil habet sani. Primum, falso sumitur Sanctos esse medios inter Deum & homines. Nam Augustinus contra disertus est, paulo ante citatus, ex de vera religione, inter Deum & mentem nostram nullam interpositam esse creaturam. Secundo, eadem distinctio, etiam viuis hominibus probaret vota nuncupari posse. Nam primo manifestum est, illud, *dixi, Dij estis*, Psalmo 82. intelligi de iis qui in terris sunt positi. Quare liceret voto honorare quencunque regem, aut principem. Tertio, eadem ratione deferri posset sacrificium creaturis aliquibus, non quatenus creaturæ essent, sed quatenus dii participatiue: æquè enim in iis sacrificaretur Deo, vt in iis blasphematur Deus: quod pro argumento Caietanus habet. Denique Thomas docuit non ipsum votum ordinari ad cultum Dei, sed ordinare potius reliqua. At qui cum Sanctis Deum colit, is ordinat Sanctos ad Dei cultum: non potest ergo in eo hac ratione votum esse: nisi dicas votum esse actum latriæ tantum imperatum.

XIX. Bellarminus sperauit sibi melius successurum. Non eadem ratione fieri votum Sanctis, & Deo: & solum votum, quod fit Deo, esse cultum latriæ. Deo fieri in signum gratitudinis erga primum principium omnium bonorum, & in recognitionem beneficii ab ipso tanquam à primo autore accepti, Sanctis vero, in signum gratitudinis erga mediatores, & intercessores, per quos beneficia Dei accepimus.

XX. Mitto quærere, vtrum vnus idemque & indiuiduus actus possit alia & alia ratione fieri. Sed hic sane quæstio est contractior: quæ non de Voto quærit ἀορίστως sed peculiariter, de voto formaliter. Enimuero, si analogicè, vt post Bellarminus explicat, Voti nomen continet, tum votum ad Deum, tum votum ad Sanctos: ergo duas has esse oportet voti species. & formas. Itaque respondetur contra hypothesin, quæ ponit non tantum non aliam & aliam rationem, sed etiam eandem formam, siue speciem. Deinde, cum Votum formaliter constet, ex definitionibus allatis, fieri Deo: & vota præsupponantur fieri Sanctis: ergo hæc vota oportet non tantum ratione esse diuersa, sed etiam forma: aut non esse eam definitionem. Et si forma eadem, ergo nugatoria distinctio est.

XXI. Præterea, non satisfit quæstioni. Nam hoc ipsum quæritur, vtrum liceat vota fieri in signum gratitudinis in mediatores, per quos beneficia Dei accipiamus: & non in agnitionem beneficii accepti à primo autore: quo modo, cum disputarunt Catholici, nulli sacrificandum esse creaturæ: ne Socratem quidem exceperunt, gallum Æsculapio sacrificantem, quem tamen non agnosceret primum Deum: nimirum quia Sacrificium eximium est Deo, neq; præter Deum cuiquam offerendum. Eadem omnino Voti ratio est: quod probatur ex ipsa definitione, quæ disertè non promissionem tantum, sed promissionem factam Deo dicit.

CAP. III.

Vtrum præcepta in votum cadant.

I. QVæ res sint vouendæ, nunc inquirendum. Primo, extra controuersiam est, peccata non esse vouenda: quomodo Actor. 25. *Quidam ex Iudæis deuouerunt sese, dicentes neq; esuros se neq; bibituros vsq; dum trucidassent Paulum.* Neque enim licet discedere ab obedientia legis: neque nostri est arbitrii pœna, quam merentur qui peccant. Itaque aduersus hæc vota, plena vis est huius sententiæ, *Maledictus, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in lege.*

II. Quæ res autem peccata non sunt; quædam mediæ, quædam sunt per se bonæ. Mediæ, cum prout vsurpantur, possint per accidens malæ fieri spero etiam non contradicturos Papistas, ne has quidem vouendas esse, si fiant peccata. Exempli gratia, cum ieiunare per se neq; bonum sit, neq; malum, tamen peccarunt Iudæi illi, non tantum cum vouerunt se occisuros Paulum, sed etiam cum eo vsque se ieiunatos. Sic peccasse credo Israelitas, qui Iudic. 21. iurauerunt, dicentes, *Nullus nostrum dabit filiis Beniamin de filiabus suis in vxorem*, quod fuit contra charitatem. Itaque & pœnituit eos postea: & cauillo eludere fuit necesse. Denique huc pertinet, quod & Bellarminus ponit, non esse vouenda, ne opera quidem bona, quæ tamen maiora bona impediunt.

III. Præterea res vel inuoluntariæ sunt, vel voluntariæ. Quæ inuoluntariæ, has constat non vouendas. Bellar. agnoscit, & distinguit, impossibilia: vt si quis se profecturum Hierusalem sine naui: necessaria, vt se moriturum, quando placuerit Deo.

IV. Itaque ad vota pertinent duntaxat quæ res voluntariæ sunt. Sed hæ duum

duum generum: aliæ arbitrariæ, aliæ præceptæ. Ille, quas pro arbitrio possumus vel facere vel omittere absque noxa: vt ire ad forum: edere carnes: terram fodere, aut arare: & mille eiusmodi. Hæ veto, quas etsi omittere possimus, vel facere, ex imperio voluntatis, tamen in alterutram partem non impune. Vt amare proximum, constat esse voluntarium: cum neque omnes ament, neque omnes oderint: imo iidem nec semper ament, nec semper oderint: & tamen esse necessarium ex præcepto, adeo vt qui non amet, debeat pœnas. Et huc referuntur quæcunque officij sunt præscripti, siue per legem generalem, siue per vocationem peculiarem.

V. Hinc iam controuersiæ sunt in vtroq; capite. Nã genus id rerum, quæ ex præcepto legis necessariæ sunt, nos asserimus sub votũ cadere: & vere ac legitime vouendas esse, atque adeo promissionem, quæ fit ab iis qui baptizantur, vel ab hæreticis, qui Ecclesiæ conciliantur, verum esse votum Quamuis contra sensisse videatur Petrus Martyr.

VI. Papistæ & thesin disputant, & post, hypothesin de Baptismo. In thesi variant, & asserunt quidam res à Deo imperatas proprie sub votum cadere, in quibus Dominicum à Soto Bellarminus refert, libri 7. de iustitia & iure qu. 1. art. 3. & Alphonsum de Castro libr. 1. de pœnali, cap. 1c. Addo Caietanum in artic. 2. quæ. 80. in 2. 2. *sine dubio*, inquit, *necessaria ad salutem possint esse materia voti proprie dicti.* Et Gregorium de Valentia, puncto 2. *Disputari*, inquit, *solet de operibus præceptis, vtrum possint esse materia voti: ac dicendum est breuiter, ex sententia communi posse esse: & oppositum est scandalosus error in Ecclesia.* Sed & Smythæum qui non licere Deo vouere, quod illi debetur ante omne votum, & qui nihil non deberi Deo asserat vtrunque aperte aduersari sacrarum literarum locis compluribus, ac vota priscorum omnia impugnare. Alii negant, vt Thomas, & Bonauentura, teste Bellarmino.

VII. Bellarminus, hos inter se pugnantes conciliaturus distinguit Duobus modis posse fieri votum de re præcepta, vel cum intentione obligandi se etiamsi res illa præcepta non esset: vel cum intentione solum acceptandi, & testificandi obligationem, quæ ante erat. Priori modo res præceptas cadere sub votum: altero minime. Et ita vtrosque vere dicere, tum asserendo, tum negando.

VIII. Sed hæc distinctio ridicula est: neutri enim parti satisfacit. Nam qui asserunt, nihil distinguunt; sed simpliciter pronuntiant, quæ præcepta sunt cadere sub votum: itaque intelligunt, quæ præcepta sunt, quatenus præcepta sunt: alioquin sensus esset, ea quæ præcepta sunt, quatenus præcepta non sunt, cadere sub votum: quod implicat contradictionem: quia de iis agatur: non quæ per se indifferentia, per accidens fiunt bona vel mala: sed de iis etiam quæ per se bona, vel mala vt fornicari, quod adferunt in exemplum cadens sub votum eorum, qui continentiam profitentur: nam hoc ipso vouent se non fornicaturos: fornicatio autem non potest cogitari non præcepto cohibita. Itaque id certius ea ipsa, quæ præcepta sunt, ideoque ex vi præcepti necessaria in alterutram partem, vel virtutis vel vitii, cadere proprie in votum: ob eam ipsam considerationem, quod sint præcepta.

IX. Hoc probamus, primo exemplis; deinde autoritate. Exempla habemus in Scripturis: primum Iacobi, Gen. 28. *Vouit etiam votum, dicens, Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum: reuersusque fuero prospere, ad domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum: & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei, cunctorumque, quæ dederit mihi, decimas offeram tibi.*

X. Lyranus, & post eum Caietanus, & Peresius interpretantur, Iacobum vouisse, non simpliciter, Deum sibi futurum Deum: sed se culturum Deum speciali quodam modo: nimirum, tum consecrando locum cum diuino cultui, tum soluendo decimas: quæ duo capita non erant præcepto necessaria.

XI. Sed hæc subtilitas est contra textum: in quo tria capita distincte enumerantur: quorum primum, *Erit mihi Dominus in Deum:* itaque hoc ipsum æque cum reliquis vouetur. Et cur hoc, quæso cuiquam durum videatur, cum, vt omnes Gallicarum rerum historici tradunt, Clodoueus *Christum Seruatorem se professurum vouerit, si victor domum rediret?* Vide Gregorium Turonensem historiæ Francorum libr. 3. c. 30. & Paulum Æmilium in Clodoueo.

XII. Bellarm. c. 16. esse votum de re non præcepta patet, quia alioqui peccasset Iacob faciendo votum conditionatum de re præcepta.

XIII. Respondeo non recte concludi: quia conditio quædam est incerta; & in vtramque partem affirmandi & negandi: vt si Dominus dederit mihi panem, colam eum: at si non dederit, non colam. Hoc vero genus conditionis impium est, & blasphemum. Sed non omnis conditio ita est, aliquando enim consequentiam duntaxat designat. Et hoc modo Iacob loquutus est: neque vnquam induxit in animum oppositam partem. Itaque eius votum legitimum fuit.

XIV. Præterea Dauid Psalm. 119. *Iurauí, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.* Bellarminus commentario in eum locum, *Propheta iurat, & statuit, id est firmissime apud se constituit, custodire ipsam legem, quam vocat iudicia iustitiæ, id est, iudicia iustissima.* Etsi autem non exprimatur voti nomen, tamen nihilominus votum est. Quia promissio fit Deo, non autem vllis hominibus: & est promissio non simplex, sed confirmata iuramento, ideoque facta in nomine Domini. Vnde & votum, atq; promissio, nimirum facta Deo, conuertuntur; Numer. 30. *Si quis virorum votum Domino vouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promisit, implebit.* Ps. 132. coniunguntur votum & iuramentum, *Memento, Domine, Dauid, & omnis mansuetudinis eius: sic iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob.* Gregorius Moralium lib. 3. 2. c. 4 *Iuramentũ proferre, est voto nos diuina seruitutis alligare.*

XV. Tertium exemplum 1. Samuelis 1. Annæ postulantis à Deo filium, *Votum vouit, dicens, Domine exercituum, si dederis seruæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius.* Prior eius voti pars est ex præcepto. Nam Samuel erat Leuita: Patet ex c. 6. 1. Chronicorum vbi Samuel locum habet in genealogia Leuitica At omnes Leuitici masculi Deo erant sacri: Num. 3. *Ego tuli Leuitas à filiis Israel, erunt q; Leuitæ mei.*

XVI. Autoritas Augustini diserta in Psalm. 75. *Vouete & reddite Domino Deo vestro omnes communiter. Quid debemus vouere? Credere in illum sperare ab illo vitam æternam: bene viuere secundum communem modum. Est enim quidam modus communis omnibus, furtum non facere, non castimoniali præcipitur, & nupta non præcipitur: adulterium non facere, omnibus præcipitur: non amare vinolentiam, qua ingurgitatur anima, & corrumpitur in se templum Dei, omnibus æqualiter præcipitur: non superbire, omnibus æqualiter præcipitur: non hominem occidere, non odisse fratrem, non aduersus aliquem tenere perniciem omnibus in communi præcipitur. Hoc totum omnes vouere debemus. Sunt etiam vota propria singulorum. Alius vouet Deo castitatem coniugalem, vt præter vxorem suam non nouerit aliam: sic & fœmina, vt præter virum suum non nouerit alium.* in Psal. 131. *Quid ergo vouemus Deo, nisi vt simus templum Dei?* In sententiis selectis ex Augustino, sent 15. *Quisquis bene cogitat, qua voueat Deo, & qua vouendo persoluat, seipsum vouet, & reddat. Hoc exigitur, hoc debetur: imago Cæsaris reddatur Deo.* De tempore sermon. 7. *Si quis consueuit iam longa diuturnitate in luxuria volutari, resipiscat aliquando, & excutiat sordes suas per compunctionem, & clamet in corde suo, in oratione secretius ad Dominum. Piissime Domine, misericordissime Deus, sufficit mihi quod hucusque peccaui, quod contempsi, quod fœtoribus carnis meæ satisfeci, iam nunc te inspirante voueo me à nequitia mea conuersurum. Cum hæc secerit, & iste obtulit votum.* Inde Confessionum 9. 5. *Insinuauí per literas antistiti tuo, viro sancto Ambrosio pristinos errores meos, & præsens votum meum:* id ante dixit seruire Deo.

XVII. Bernardus de Modo bene viuendi, serm. 62. *Communia vota sunt ea, quæ in baptismo promisimus: scil. vt non peccaremus, & vt diabolo, & operibus eius abrenunciemus.* Autor Commentariorum in Psalmos Hieronymi nomine, in Psal. 21. *Vota Ecclesiæ, opera bona.*

XVIII. Bellarminus respondet, Augustinum voti nomen accipere, largo & communi modo, vt non solum comprehendat vota proprie dicta, sed et iam quamlibet aliam promissionem.

XIX. Hoc ille pro sua autoritate: sed nos pro nostra, definimus in oppositum: propriam illam esse voti & veram definitionem. Et nec quamlibet promissionem complecti, sed illam, quæ sancte fit Deo, id est, votum. Et habemus Caietanum consentientem, *Nec putes me contradicere autori in tricesimam octauam distinctionem quarti, vbi votum de necessariis ad salutem non proprie, sed communiter votum esse dicit. Quoniam, vt ibidem patet, aquiuocamus de proprio. Nam nos accipimus in proposito ly proprie, vt distinguitur contra transsumptiue, vt denotat ipsam essentiam voti: quia scilicet ibi saluatur essentia voti. Autor autem ibidem accipit proprie, non ex parte essentiæ voti, sed ex parte materiæ voti: & vt distinguitur contra commune similiter ex parte materiæ: & vocat votum communiter, quia obligat ad ea, ad qua communiter homines tenentur.*

XX. Obiicit idem. Primum, vota spontanea ac voluntaria esse debent, non necessaria Hoc probat ex Deuteronomii 23. *Si nolueris polliceri, absq; peccato eris.* Secundo: Votum est lex quædam priuata, & obligat more legis: sed lex communis obligat etiam nolentem, & inuitum: votum autem est lex, quam nos ipsi nobis fecimus; & proinde non obligat, nisi eum, qui sponte votum fecerit.

XXI. Sed spontaneum, voluntariumque non opponitur simpliciter necessario? vt nullum necessarium sit voluntarium. Nam contra voluntaria dicitur obedientia, quam lex exigit: non enim hæc imponitur nisi libero arbitrio, vt ipsi docent Papistæ Sic Psal. 40. *In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus: Volui, & legem tuam in medio cordis mei.* Porro quæ verba sunt ex Deuteronomio, non sunt vniuersaliter intelligenda, de quocunque voto: sed de eo genere votorum, quorum materia est indifferens.

XXII. Votum omne esse legem priuatam, potest concedi, si votum formaliter dicas. Nam id verum, etiamsi concipiatur de rebus, quæ per legem communem fiunt necessariæ. Etsi enim omnes teneantur credere in Christum, tamen votum meum, quo ego promitto me crediturum, neminem obligat præter me vnum. Itaque nihil obstat, quominus sit lex priuata. At vero si votum materialiter dicas: falsum est, omne votum esse legem priuatam: & Augustinus diserte negauit, in Psalmum 75. *Est quidam modus communis omnibus, sunt etiam vota propria singulorum:* quod probarunt multi Scholastici. Lombardus lib. 4. distin. 38. *Sciendum, quod votorum aliud est commune, aliud singulare. Commune, vt illud quod in baptismo omnes faciunt, cum spondent renunciare diabolo, & pompis eius. Singulare, vt cum aliquis sponte promittit seruare virginitatem.*

XXIII. Rursus obiicit: cum non sit vllo modo necessarium, neque etiam admodum vtile, de iis rebus, quæ sunt in præcepto, vota facere, non est credibile Deum voluisse, vt omnes fideles ad eiusmodi vota facienda obligarentur. Non esse admodum vtile probat, quod vota de rebus non præceptis ideo laudabiliter fiunt, præter alias causas, vt homo eo modo firmius & stabilius perseueret in bono opere iam concepto. Cum igitur ad opera legis facienda satis ligati simus ex ipsa lege, non opus est noua vincula quærere, ne occasionem grauius peccandi nobis ipsi sine magna vtilitate procuremus.

XXIV. Non est, inquit, vllo modo necessarium neque etiam admodum vtile. At nos contra non tantum vtile, sed etiam necessarium: quia obedientia nulla esse potest nisi voluntaria: & tamen eandem necessariam esse oportet: Atqui votum vtrumque habet, vt sit & voluntarium & necessarium. Itaque non potuit quicquam magis esse & vtile & necessarium huic obedientiæ, quam votum. Scilicet hoc aliquis credat, nec necessario, nec vtiliter iurasse Dauidem se seruaturum mandata legis Sed inquit, satis ligati sumus ex ipsa lege. Recte, inquam, vt teneamur facere, & puniamur, si nõ faciamus. At non vt faciamus: alioquin omnes homines facerent: quia omnes æque obligãtur per legem. Mõstrum sermonis, occasionem sibi grauius peccandi procurare, qui vouet se præstiturum quæ Deus exigat. Grauius peccare, qui non præstat, quod vouit, nemo negat: sed vouendo occasionem peccandi procurare, hoc vero quis capiat sanus? Tum, si metus iustus est, cur profitemur Christianitatem? Nam, vt distinguant vel maxime promissionem à voto, tamen certum grauius peccati post promissam Deo fidem. An ergo, vel grauius peccandi occasionem

nem procurant,vel ,si procurant , propterea non necessario,non vtiliter promittunt?

XXV. Vota de rebus non præceptis ideo laudabiliter fiunt,vt homo firmius & stabilius perseueret in bono. Cur non, inquam, etiam de rebus præceptis? An forte horum minor cura esse debet? Aut in his nihil peccati est,si negligentius,si inconstantius perseueres ? Nisi forte ita somnient,vt dicant eam firmitatem & stabilitatem esse à rebus quæ vouentur , potius quam ipsa voti obligatione.

Cap. IV.

De Baptismi voto.

I. NEque de Baptismo aliter statuendum , in quo fidem suam quisque Deo obstringit,tum Diabolo renuncians mundoque ,tum se creatori subijciens. Itaque Lombardus,paulo ante, Commune votum dicebat, *illud quod in Baptismo omnes faciunt,cum spondent renuntiare Diabolo,& pompis eius.* Athanasius in passione & cruce Domini,*Scire debemus,quæcunque promittimus Deo,non ea deinde nostra esse,sed Dei,& si quid indefraudamus, ea iam non sumere tanquam nostra: ἀλλ' ὡς τὰ τῦ Θεοῦ ἱερόσυλοῦντες,sed vt Dei sacrilegio compilare. Neq; ista promissio solum ad pecunias pertinet,sed etiam ad verba professionemq; pertingi.* Α' μεγα τὸ μύστηριον ὄντως καὶ θεῖον μυστήριον ἡμῶν, οὐκ ἐπὶ χρήμασιν ἐστὶ τὸ τῶν ὑποσχέσεων, ἀλλ' ἐπὶ πολυτελεστάτῃ πλείᾳ, καὶ τῇ εἰς Θεὸν πίστει. πάντες γὰρ ἐπηγγειλάμεθα, καὶ πάντες ἴσμεν ἐπαγγελίας χρείαν. *Certe magnum illud re vera,diuinumque mysterium* (Sacramentum) *nostrum,non in pecuniis habet promissionem,sed in professione perfecta,& fide erga Deum. Omnes igitur promisimus:& omnes sumus promissionis debitores adeo vt necessum sit præstare,virginem quidem virginitatem qualem promisit,continentem continentiam,maritatos pudicitiam ; & mutuam inter se dilectionem & reuerentiam:& in summa quemlibet fidem in Deum,& obseruantiam,& iustitiam,& fortitudinem,ne nos vt malignos fruſtratoresq; exemplum Ananiæ & Sapphiræ apprehendat.*

II. Nazianzenus oratione σωθήκας πρὸς τὸν Θεὸν δ' ὑπέρ βίᾳ καὶ πολιτείας καθιερώσεως, ὑπόληπτέον τὴν τῦ βαπτίσματος δύναμιν. *Nihil aliud vim & facultatem,Baptismi existimare debemus,quam secundæ vitæ ac purioris viuendi rationis pactum cum Deo initū.* Μάλιστα φοβητέον καὶ πάσῃ φυλακῇ πρητέον τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἕνεκα τοῦ, μὴ ψεύσῃ τῆς ὁμολογίας πιστὸς φανώμεθα. *Vel maximo in metu omnes esse,atq; omni custodia nostras animas seruare debemus, ne hoc pactum violasse comperiamur.* Malim professionem, quam pactum dixisset. Billius: non enim,vt prius σωθήκην Nazianzenus,sed ὁμολογίαν,confessionem,siue professionem. εἰ γὰρ τοῖς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίαν ἐμπεδοῖ Θεὸς μέσος ὢν ἀληφθείς, πῶς οὐκ ἐνδυσ&, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθίμησε τὸν Θεὸν σωθήκων, τῶν ἀθρόως ἀπρισκόπως ὁρίσας; *Nam cum ad mutua hominum pacta firmanda, Deus medius adhiberi soleat,quantum quæso, periculum est,ne fœdera cum Deo ipso contracta perfregisse reperiamur.* καὶ μὴ μόνον ἄλλων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ψεύδους ὑπόδικους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ? *ac præter alia peccata ipsius quoq; mendacij apud Veritatis tribunal rei peragamur.* Habemus ex Origene,hom.12.in Hier. *Dicit mihi aliquis de audientib. cur duplicia reripio peccata ? Cur respondendum est: quia seruus qui scit voluntatem domini sui & non facit eam,plagis vapulabit multis. Dignum siquidem est,eos,qui Gentes sunt,simplicia recipere peccata,& nos duplicia.* Habuimus paulo ante à Nysseno: quæ vouimus,si subtrahamus,reos esse sacrilegij,atque id valere in baptismo.

IX. Omnia ne ergo futura sacrilegia ? Quidni,inquam ? Certe Paulus fornicationem eo nomine Christianis indignissimam docet , quod templum Dei violēt, *An nescitis vos esse templum Dei ,& Spiritum Dei habitare in vobis? Si quis templum Dei violat,hunc perdet: nam templum sanctum est quod vos estis.* Videtur-ne extra sacrilegij culpam futurus , qui Dei templum violarit?

X. Nec minus peccaret secularis furando & fornicando, quam religiosus. Quasi,inquam,secularis nullus sit religiosus. Sed hæc est Papistica ἀνυπολογία,quam paulo post videro. Interea negatur sequi Nam etsi vouerint se totos Deo omnes Christiani, tamen eorum longe grauius peccatum est,quos peculiaria ornant charismata in Ecclesia. Sic Sacerdos,siue Episcopus,siue Apostolus,peccatum peccat longe grauius, quam laicus quicunque est: non quod non eadem lege teneatur cum populo : sed quia inexcusatior. Et,quis nescit vno vinculo,duo esse fortiora? Tenetur populus generali voto: tenetur Episcopus & illo,& insuper peculiari : itaque vtrunque negligens,crimen multiplicat.

XI. Tertium: Si est votum: ergo vel explicitum ,vel implicitum. At neutrum. Non explicitum. Quia fideles,dum baptizantur,nullam intentionem habere debent obligandi sui , nisi quantum ex ipsis legib. obligantur. Addit Caietanus, quia,quæ verba baptizandus dicit, Abrenuncio, Volo, Credo,ea nulla significant promittere. Nam abrenunciatio significat abdicationem,non promissionem: Velle baptizari, non est promittere. Credere in Deum Patrem,non est promittere. Non implicitum, quia neq; ratione statuti Ecclesiastici, neque ratione ipsius rei.

XII. Respondeo,esse votum explicitum,certum,& disertum. Nec contrarium probatur: nam intentio obligandi sui , quantum ipsa lex requirit, est votum,quando firmatur promissione sacra. Quæ enim expressior permissio,quam quæ ex Euangelici fœderis formula a fideli, stipulante Pastore,emittitur?

XIII. Verbis illis nullam promissionem contineri ,quo ore dici potuit à quoquam Christiano ? Velle baptizari qui dicat ,hunc eo ipso nihil promittere concedo : quia promissio est in futurum: at hæc verba de præsenti sunt actu. Sed reliqua cur nihil censentur promittere? Abrenuntiare, est abdicare: ita est, inquam: sed abdicare, tum in præsens , tum in futurum: sensus est enim, ita tum se discedere à castris Diaboli,vt nunquam sit eo rediturus, Cyrillus, catechesi Illuminator. 1. ἀρνησόμεθα ἀπὸ τῆς σήμερον ἀπὸ παντὸς φαύλης πράγματος: *Abrenunciatio iam inde ab hoc die,cuicunq; malæ rei.* Tertullianus spectaculis, c. 24. *Hæc erit pompa Diaboli, aduersus quam in signaculo fidei eieramus : quod autem eieramus, neque facto, neque dicto, neque visu, neque prospectu participare debemus.* Nullumne hic votum? Atqui Monachi apud Papistas eo ipso vouere dicuntur, cum relinquunt mundum: quum eiurant matrimonium: cum facultatibus renuntiant Quare non opponuntur abdicatio & promissio. Præterea, non tantum abrenunciant Diabolo, sed eo ipso dant se in discipulatum Christo : non enim ita certi sunt, quid fugiant, vt incerti maneant, quid sequantur. Itaque Christus ita iussit: Μαθητεύσατε , *in disciplinam assumite omnes Gentes baptizantes eos in nomine Patris,& Filij,& Spiritus Sancti:* Matth. 28. Lucas Brugensis. Μαθητεύσατε, *discipulate, id est, discipulos reddite.*

XIV. Credere in Deum Patrem, non est promittere. Imo eadem ratione est promittere : quia fidei promittitur professio in futurum omne tempus vitæ. Augustinus , c. 26. de Catechizandis rudibus, *His dictis interrogandus est* Catechumenus, *an hæc credat, atque obseruare desideret: quod cum responderit solenniter, vtiq; signandus est, & Ecclesiæ more tractandus.* Cyrillus Catechesi 1. παλεγόμενα μοι θανεῖν πρὸς τὸν αἰῶνα , *Quæ dicuntur percipe,& conseruatio in perpetuum.*

Cap. V.

Quomodo vota sint cultus Dei, Argumenta Papistarum.

I. REs arbitrarias sub votum cadere, nemo negat. Sic olim memorantur Nazaræorum vota, Numeror. 6. qui & vino abstinebant, nec tondebantur, nisi exacto voti tempore. Dauid Psalmo 132. *Sic iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob: Si introiuero in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnium oculis meis , & palpebris meis dormitationem,& requiem temporibus meis: donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.*

II. Sed deinceps controuersia, longa & magna, de horum vsu votorum apud Christianos. Primum caput vtrum & quomodo Vota sint cultus Dei. Alterum quis eorum modus esse debeat. Tertium addit Bellarm, vtrum ad Iudæos tantum vota pertineant, an etiam ad Christianos ,& contra Martyrem disputat, etiam ad Christianos pertinere. Sed nos omittimus , nec redimus Martyrem absolute negare vouendam vnquam Christianis : sed tantum, quomodo Papistæ vrgent.

III. Cæterum de .q. Bellarmin. *Omne*: inquit, *quod fit ex voto, etiam si alioqui non sit à Deo præceptum, vere & proprie est cultus Dei.* Et ita definiri contra Caluinum, qui vota de rebus non præceptis docet non posse fieri ad colendū Deum: quasi aliqua possint esse vera vota, quæ non sint cultus Dei.

IV. Verum calumnia est: nam Caluinus nihil dixit eiusmodi : sed, *fictitios omnes cultus, quos nobis ipsi ad promerendum Deum comminiscimur, minime esse illi acceptos, quantumuis nobis arrideant. Et cogitandum nobis cum Deo esse negotium, quem adeo delectat, nostra obedientia, vt ἐθελοθρησκείας omnes, quam libet in oculis hominum speciosæ sint ac splendidæ , maledictas esse pronuntiet. Si ergo voluntarij omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abominabiles, sequi nullum ei acceptum esse posse , nisi qui eius verbo approbetur. Ergo*, inquit, *ne tantum licentiæ nobis sumamus , vt audeamus Deo vouere, quod nullum testimonium habeat qualiter ab ipso æstimetur.* Hæc Caluinus vere,& pie: sed longe aliter ac Bellarminus recensuit.

V. Enimuero primo fieri aliquid ad colendum Deum , dupliciter significat, prout cultus Dei vel species intelligitur, vel actus. Nam si speciem

ciem dicas, quomodo cultus Dei erat Iudaicus, cultus Dei est Christianus: addamus, quomodo cultus Dei dicebatur Nazarismus, & dicitur apud Papistas, Benedictismus, Franciscanismus, & similes: hoc vero Caluinus impugnat: & negat, quicquam in Ecclesia Christiana vouendum similiter, præter illud ipsum votum commune & generale, quod vouemus in Baptismo.

VI. Quod si actum dicas potius, tum vero repetenda distinctio est, voti formaliter nominati, & materialiter. Nam Caluinus non negat, votum formaliter, esse vere & proprie cultum Dei: imo diserte asserit, *Longe*, inquit, *maiorem in votis obseruantiã esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maxime serio agendum est, diriguntur.* At votum materialiter si dixeris; tum vero negamus omnes, votum de re non præcepta posse dici vere & proprie cultũ Dei: sed tantum per accidens: nimirum, quatenus ordinatur per votum formaliter, ad cultum Dei. Itaq; ne hoc quidem Caluinus vnquam dixit, quod fingit Bellarm. *Vota de reb. non præceptis non posse fieri ad colendum Deum*: nam ea etiam dicuntur fieri ad colendum Deum, quæ etsi non per se & proprie, tamen per aliud & subordinate referuntur ad Deum colendum: Quomodo in vita humana, & politica: nihil est, quod non referatur ad corporis huius alimentum: vt cædere ligna & lapides: quia ex eo labore comparantur ea quæ proprie & per se corpus alunt. Itaq; *Si quis vel obliuiosus sit, vel piger*, inquit Caluinus, *ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriam expergefaciat, & pigritiam excutiat?* Et vero audierat ille pridẽ à Paulo 1. ad Cor. 10. *Siue editis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

VII. Sed Bellarm. primum vota intelligit materialiter. Nam in definiendo, non votum dixit, sed id quod fit ex voto: puta, ipsum illud non bibere vinum: ipsum illud mendicare stipem, si fit ex voto. Deinde non dixit posse fieri ad colendum Deum, sed esse vere & proprie cultum Dei: nimirum existimans, non id quod nos dicimus, conferre hæc vota ad pietatem: sed longe durius, ipsa esse pietatem. Deniq; Papistarum disciplina, atq; adeo ipsa de Monachis Bellarmini disputatio, ostendit cultum hic Dei nominari, nõ pro actib. singularib. pietatis, sed pro specie: nam inde illis variæ nominantur Religiones, Benedictinorum, Franciscanorum, Dominicanorum, quæ inter se plurimum differunt, nec differunt, nisi arbitrariis votis hisce de rebus.

VIII. Quare hic denique status est quæstionis: An vota de rebus arbitrariis nuncupata, quatenus materialiter nominantur, sint vere & proprie, vel species pietatis, vel actus. Hanc thesin Papistæ affirmant: Catholici negant. Argumenta illorum examinemus, quæ apud Bellarminum.

IX. Primum: Vouere est actus religionis: ergo & reddere, siue implere votum, siue id fiat de re præcepta, siue non præcepta. Probat antecedens. Esaiæ 19. *In illo die cognoscent Aegyptij Dominum, & colent eum in hostiis, & muneribus, & vota vouebunt & soluent.* Tum autem, Voti natura est, vt rem alioqui non ordinatam ad Dei cultum, ordinet ad Dei cultum, iuxta illud Deuter. 12. & *ieqthid sanctificaueris, & voueris.* Denique quia fatetur Caluinus, vouere esse officium religionis. Probat consequentiam. Nam promittere, & soluere ad eandem virtutem pertinent. Sed per id quod fit ex voto, etiamsi non præceptum, impletur votum: ergo & per id colitur Deus.

X. Respondeo, non concludi quæstionem. Cum n. quæratur, vtrum id quod fit ex voto, puta comedere pomum, sit vere & proprie cultus Dei: tum vero concluditur: ipsam voti redditionem esse actum religionis. Atqui, quo modo vouere aliud est, ab eo quod vouetur, sic & votum reddere. Etenim & vouere & reddere, actus sunt religionis eliciti, vt vocant: quia per se & proprie sunt religionis: at actus qui vouẽtur, non nisi imperati: quod patet ex ipsis Bellarmini verbis, qui voti esse dicit ordinare ad cultũ Dei, ea quæ non sunt ordinata. At hæc non possunt pertinere ad cultum Dei proprie, sed tantum per accidens: multo minus speciem constituere cultus diuini.

XI. Argumentum secundum. Omne votum est promissio Deo facta: Ergo votum quodcunq; implere, est fidẽ Deo seruare. At seruare fidem, est Deum immediate colere, & honorare. Argumentum tertium: Omne iuramentum est cultus Dei. Ast adeo similia sunt vota & iuramenta, vt in Scripturis sæpe iuramentum sit pro voto. Ergo votum est cultus Dei.

XII. Eadem solutio cum præcedente. Nam maior vera de voto formaliter tantum. Etenim votum materialiter, puta cingulum cannabeum, non est promissio Deo facta. Patet ex argumento tertio: Neq; n. eadem homonymia in iuramento obtinet quæ in voto: vt iuramentũ dicatur idipsum de quo iuratur. Itaq; etsi verũ, omne iuramẽtum esse cultum Dei: tamen falsum, omne id de quo iuratur, puta soluere agri pretium, esse cultum Dei. Vnde magis arguitur sophisma prioris argumenti: nã vt vouere & soluere votum: sic iurare, & implere iuramentum, ad eandẽ virtutem pertinent: & tamen, vt dixi, non quicquid est materia iuramenti, idem est cultus Dei.

XIII. Quartum: Soluere ex voto aliquid non præceptum, sed tamen bonum, falsis diis, est peccatum, & non aliud quam idololatriæ. Ergo soluere Deo vero ex voto rem eandem, est actus latriæ.

XIV. Respondeo, præter idem sophisma, quod est in præcedentibus cum de voto concluditur non de eo quod votum est, peccatur iterum inconsequentia. Non enim id tantum peccatum est, cum soluitur idolis aliquid ex voto: sed etiam cum offertur non ex voto: & peccatum id est idololatriæ. An ergo etiam caputium gestare sine voto, in honorem Dei, est opus latriæ proprium?

XV. Quintum: Si quis voueat abstinere per triduum, & non faciat, sine dubio peccat: nec peccato tamen intemperantiæ: Ergo, quia Deum afficit iniuria, non seruando illi fidem. Quare, si abstineat, Deum honorat.

XVI. Concedimus omnia: quia extra thesim. Imo, si non bibere vinum triduo secundum votum, esset vere & proprie cultus Dei: qui biberet, non tantum peccaret, quod non seruaret fidem, sed etiam quod biberet: quemadmodum quia sperare in Christum est proprie & vere cultus Dei, peccant bis Christiani, qui non sperant in Christum, & quia non præstant, quod vouerunt in baptismo, & quia non sperant. Cum igitur non bibere vinum eo triduo, non sit proprie peccatum, sed tantum per accidens, ergo neque proprie sed per accidens est cultus Dei: ac proinde nec species cultus Dei: sed tantum vnus aliquis actus imperatus à cultu Dei.

XVII. Sextum: Omni actu virtutis, etiam non præcepto, nec ex voto, sed facto tamen propter Deum, colitur Deus: ergo multo magis; si ex voto. Antecedens probatur: primo ex Scriptura, Lucæ 2. Anna dicitur λατρεύειν Deo ieiuniis & orationibus. Ad Philipp. 2. *Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ missistis in odorem suauitatis, hostiam placentem, & acceptabilem Deo.* Ad Hebræos vltim. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.* Iacobi 1. *Religio munda apud Deum est, visitare pupillos & viduas.* Secundo ex Patribus. Tertullianus de Resurrectione carnis, cap. 9. *Sacrificia Deo grata, conflictationes, dico, animæ, ieiunia, & ferus & aridas escas, & appendices huius officij, sordes.* Hieronymus priore in Iouinianum, *Illa virginitas hostia est Christo, cuius nec animum cogitatio, nec carnem libido maculauit.* Augustinus de Bono viduitatis c. 9. de continentia loquẽs, *nulla Christo subtrahatur oblatio.* Decimi de Ciuitate Dei 6. sacrificium vocat omne opus bonum propter Deum factum. Certum est autem sacrificium proprie cultum esse Dei.

XIIX. Recte, inquam: nisi oblitus esset quæri, vtrum eo quod fit ex voto, vere & proprie Deus colatur. Atqui sic antecedens est falsum. Nam actibus multis virtutum colitur Deus, non per se & proprie: sed tantum per accidẽs: & vt distinctius loquar: non colitur Deus, quia vestitur egenus nudus, sed contra potius vestitur iste, quia ille colitur. Sunt enim huiusmodi actus virtutum, effecta religionis: ideoque differunt ab ipsa religione: nec proprie dici possunt religio. Ita olim ad me Cotonus scribebat: *Religio, virtus cum sit, proprie quidem ipsa est, quæ Deo cultum debitamque reuerentiam exhibet: verum, quoniam reliquis ipsa quoque virtutibus imperat, suas vt illa actiones exerceant, easque dedicent & consecrent Deo, hinc fit, vt religioni attribuatur, quicquid illa præscripserit, ac cæteris virtutibus imperarit.* Audiui religionem esse proprie, quæ cultum exhibeat Deo? Ergo non proprie, inquam aliæ virtutes cultum exhibent Deo: ideo neque earum actus sunt proprie cultus Dei: ne tum quidem cum imperantur à religione. Eadem mens Caietano, in illum Iacobi locum, *Religio proprias actiones habet diuini cultus: imperat autem opera misericordiæ, eo modo quo vna virtus imperat alteri.* Ex hic nota religionis actiones, & proprias quidem actiones, distingui ab actibus imperatis. Vnde necessaria collectio, imperatos actus, non esse proprias religionis actiones: at si proprie sunt cultus Dei, oportet esse proprias religionis actiones.

XIX. Neque contra probant aut Scripturæ loci, aut Patrum, qui recitantur. Nam vt locus ille Iacobi, tum à Caietano, tum à Cotono, exponitur de actibus imperatis, ac proinde non propriis ipsius religionis, sic & reliqui debent. Enimuero Cotonus de Sacrificio, sic ad me, *Nos enim, id est, veritas fidei, preces, honores, cultus eiusmodi*, nimirum quæ Sanctis deferunt Papistæ, & deferre videri volunt ex imperio religionis: nam ita prætexunt: sed has ergo preces, hos honores, hos cultus *veritas fidei, sacrificiorum censu ac familia abiudicat. Sacrificium verum, peculiarem & certum esse actionem statuit, qua debitus Deo cultus reddatur.* Eandem rationem quis neget aliorum omnium actuum similium, id est, imperatorum? Vide ergo argumenti Bellarminiani formam: Omne sacrificium est proprie cultus Dei. At conflictationes animæ, esca seræ & siccæ, virginitas, sunt sacrificia. Ergo iisdem proprie Deus colitur. Atqui Cotonus, quæ subsumuntur omnia, sacrificiorum censu abiudicat: imo veritatem fidei abiudicare testatur. Non potest ergo conclusio esse nauci.

XX. Septimum: Votum de re præcepta non est verum & proprium votum, nisi quatenus res illa concipitur, vt non præcepta. Igitur vel votum de re non præcepta cultus Dei est: vel nullum votum est cultus Dei. Sed hoc est falsum: Ergo & illud.

XXI. Respondeo, hypothesin esse falsam: quia probatum c. 3. votum fieri posse de re necessaria necessitate præcepti. Itaque, etsi votum de re non præcepta, non sit proprie cultus Dei: tamen nihil obstat, quominus aliquod votum sit proprie cultus Dei. Et tamen ne nunc quidem thesis concluditur. Nam votum de re non præcepta, dicitur formaliter, non materialiter: vtrumque enim exprimitur distincte, & votum, & voti materia, res non præcepta. Quomodo, cum dico, Iuramentum de pretio agri numerando, insinuatur manifesta distinctio inter iuramentum, & pretium numerandum. At nos iam sæpe testati sumus, agnoscere coli Deum proprie voto formali: etsi negemus, proprie coli re ea, quæ voto concipitur: quomodo certum, coli Deum iuramento: nec coli tamen proprie numerato pretio.

XXII. Octauum: Si votum de re non præcepta, non est cultus Dei: ergo nec ipsum vouere absolute est cultus Dei: nam ipsum vouere nusquam est præceptum. At consequens falsum, & contra ipsum Caluinum, docentem vouere esse actum religionis.

XXIII. Facilis nodus. Nam cum votum de re non præcepta, manifeste distinguat votum à re non præcepta: ergo tunc votum sumitur formaliter: at votum formaliter, & vouere idem sunt omnino. Atqui nos votum formaliter, prorsus omne, etiam de re non præcepta, imo prohibita, agnoscimus esse cultum Dei: Nihil ergo aduersum nos concludi potest, ex hypothesi non tantum falsa, sed ne à nobis quidem concessa. Præterea ipsum vouere non esse præceptum, alienum est à vero. Enimuero, si vouere est proprie cultus Dei, vt & Papistæ asserunt, & nos consentimus. Certe si cultus Dei præceptus est, & vouere erit præceptum, quomodo & iuramentum. Præterea cur negat præceptum, qui legit Psal. 26. *Vouete: & reddite Domino Deo vestro.*

XXIV. Nonum ab exemplis. Gen. 28. *Votum vouit Iacob, Si fuerit Dominus mecum, erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi, vocabitur domus Dei, cunctorumque, quæ dederit mihi, decimas offeram tibi.* Hoc votum fuit de re non præcepta. Item Psal. 132. Dauid *Votum vouit Deo Iacob*: nempe se ædificaturum templum. At hoc se Deus negat præcepisse 2. Samuelis c. 7. & laudat eius voluntatem. Deniq; omnia vota quæ leguntur in Scripturis, Leuitici 27. Numerorum 30 Deut. 12. & 23. vota erant de rebus non præceptis: & tamen placuerunt Deo, quia seueriſſime solutionem exigebat.

XXV. Respondeo, ne nunc quidem concludi thesin. Primum enim nostra disputatio est de votis in Ecclesia Christiana: at hæc vota sunt eorum ante Christum. Est a. certum longe aliam fuisse rationem cultus diuini ante Christum, & post Christum. Quare, etsi illa vota de reb. non præceptis pertinuerint proprie ad cultum Dei, non sequitur tamen, quicquid fit ex voto, esse proprie cultum Dei. Secundo, ne illud quidem probatur ea vota de re-

de rebus non præceptis proprie fuisse cultum Dei. Quid enim obstat, quominus per accidens? In Iacobi voto, habes partes duas: primam, *Erit mihi Dominus in Deum*: at hæc pars continet votum de re præcepta, vt ante exposuimus. Alteram, de lapide & decimis: quas res fateor non fuisse præceptas: sed dico fuisse appendices prioris partis: nec proprie partem cultus Dei: sed tantum circunstantias eius temporis earumque personarum.

XXVI. In voto Dauidis, primo, ne templa quidem proprie sunt cultus Dei, sed per accidens: quatenus seruiunt commoditati eorum, qui colunt Deum. Præterea non absolute negat Deus, se præcepisse: sed negat se præcepisse aut Dauidi, aut vlli ante Dauidem: nimirum, non quia nollet sibi fieri: sed quia nondum vellet: itaque prædicit futurum, vt Salomon ædificaret id templum, quod nolebat sibi ædificari à Dauide. Nam eorum etiam quæ pertinent ad cultum Dei, tamen actus singulares non imperantur promiscue omnibus. Exempli gratia, prædicare verbum, & administrare Sacramenta, etsi sint per se partes cultus diuini, tamen paucis quibusdã sunt præcepta. Quare, etsi huic aut illi non sint mandata: tamen non sunt absolute non præcepta. Denique, quid tum, si vota etiam de rebus non præceptis seuerissime exigantur? Nonne eadem ratio est iurisiurandi? Et tamen ne ipse quidem Bellarminus dixerit ea omnia, de quibus iuratur, esse proprie cultum Dei: & ratio manifesta: quia non propter ipsa exiguntur, sed propter votum, siue iusiurandum.

Cap VI.

Argumenta Catholicorum.

I. AT Catholici contra disputant. Primum ex 2. ad Colossenses. *Si mortui cum Christo, liberi estis ab elementis mundi, quid, vt viuentes in mundo, ritibus oneramini? Ne attigeris, neque gustaris, neque contrectaris: Quæ omnia ipso vsu pereunt, præscripta ex mandatis & doctrinis hominum: quæ rationem quidem habent sapientiæ, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, in cultu voluntario, & summissione animi, & in eo, quod corpori non parcant, non tamen vllius sunt pretij, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός, cum ad ea spectent, quibus farcitur caro.*

II. Hinc nobis geminum argumentum. Prius, Quicquid est vere & proprie cultus Dei, idem vere & reapse pertinet ad sapientiam. At quæ vota sunt in rebus arbitrariis, non reapse pertinent ad sapientiam: sed habent tantum λόγον, speciem, rationem sapientiæ. Ergo eadem non sunt vere & proprie cultus Dei.

III. Assumptum patet: nam hoc sensu dixit Paulus, ἔχοντα λόγον σοφίας, quo solent Græci opponere λόγον τῷ ἔργῳ. Vt Pausanias Atticis, εἰς τὴν Κύπρον ἔστειλεν Ἀλέξανδρον, στρατηγὸν μὲν τῷ λόγῳ, τῷ δ' ἔργῳ δι' αὐτοῦ Πτολεμαίῳ θέλοντα εἶναι φοβερώτερον. Romulus Amasæus vertit, *In Cyprum Alexandrum misit, imperatoris quidem nomine, re vero, vt per eum Ptolomæo formidolosior esset ipsa.* Quanquam idem alias oppositionem non expressit, vt neque Paulus, eodem tamen sensu, eodem libro, Πτολεμαῖον Μακεδόνες Φιλίππου παῖδα εἶναι τοῦ Ἀμύντου, λόγῳ δὲ Λάγου νομίζουσι: *Ptolemæum quidem Macedones, Philippi Amyntæ filij, verbo Lagi filium fuisse existimant.* Itaque Oecumenius, λόγον ἔχει σοφίας οὐ πράγματα· μᾶλλον δὲ πιθανολογίας λόγον ψιλόν: *Rationem habent sapientiæ, non opera: imo potius, verisimilitudinis rationem nudam.* Chrysostomus: λόγον, φησίν, οὐ δύναμιν, οὐκ ἀλήθειαν: *Verbum, inquit, non vim, non veritatem.* Syrus, *Et videntur quod sit in eis, sermo sapientiæ.*

IV. Alterum argumentum. Nulla ἐθελοθρησκεία est vere & proprie cultus Dei. At res arbitrariæ, cum fiunt prætextu cultus Dei sunt ἐθελοθρησκεία. Ergo non sunt vere & proprie cultus Dei. Probatur maior: quia nullus verus & proprius cultus Dei est nullius momenti. At ἐθελοθρησκεία est nullius momenti, teste Apostolo, οὐκ ἐν τιμῇ τινι. Ergo non est vere & proprie cultus Dei. Itaque Latinus interpres superstitionem vertit.

V. Ad hunc Pauli locum respondent, teste Bellarmino, ἐθελοθρησκείαν non accipi in malam partem, sed in bonam. Quod quidem ego nusquam vidi Solum Iustinianum non de Pauli mente ambigentem: sed de vocabulo tamen philosophantem. Quia enim legit apud Nazianzenum θρησκείαν pro dæmonum cultu: apud Lucam vero pro vera religione: *ita*, inquit, *ἐθελοθρησκεία, voluntaria religio, superstitionem, & impietatem, aut etiam pium & religiosum cultum sponte susceptum, significare potest. In præsentia sine dubio, superstitionem significat, vel, vt ait Ambrosius, simulatam religionem.*

VI. Sed de nomine philosophatio est importuna. Nam etsi simplex medium sit, at non itidem compositum. Addit enim compositio significationi. Nam & λατρείας cum certum sit in bonum dici pro diuino cultu; tum vero in alteram partem posse, vel ipsa Idololatria ostendit, quæ nihil est nisi εἰδώλων λατρεία. Et tamen Idololatria compositum vocabulum, nunquam est nisi in malum. Idem nos περὶ ἐθελοθρησκείας dicimus. Nam in vero cultu, sciunt omnes non id tantum requiri, vt referatur in Deum: alioquin, & Iudæorum hodiernum, sed & Turcarum θρησκεία esset verus cultus Dei, quam illi profitentur non referre nisi in Deum: sed etiam, vt sit Deo ipsi acceptus: vnde certum, non licere pro arbitrio cuiquam statuere, se velle sic, aut sic Deum colere. Atque hoc ipsum ἐθελοθρησκεία significat: non, vt Iustinianus putat, voluntarium cultum: quod nomen est ἑκούσιον, necessariũ vero cultui: sed arbitrarium, id est ex arbitrio eius, qui se profitetur colere. Quomodo Epiphanius Anchorato, etsi sciret ἀκρότητα δικαιοσύνης dici in bonam partem, tamẽ non in bonam dixit ἐθελακρότητα δικαιοσύνης. Quin ipse exceptum illud à Paulo ἐθελοθρησκείας auxit, & dixit eleganter in hæresi Pharisæorum ἐθελοπερισσοθρησκείας.

VII. Et vero Deus in Veteris Testamenti pædagogia, cum vota permitteret, de iis leges præscripsit: nimirum, vt ne τῇ ἐθελοθρησκείᾳ fenestram aperiret. Nimirum, erant igitur voluntaria vota: atque adeo etiam arbitraria: sed hoc sensu, vt liceret vouere, vel non vouere: Deuteronomij vigesimo tertio, *Si cessaueris vouere, non erit tibi peccatum.* At non arbitraria tamen vt liceret quiduis, aut quomodocunque vouere. Itaque non facile exemplum inuenias viri pij, vouentis aliter.

VIII. Denique quo sensu Paulus τὴν ἐθελοθρησκείαν nominarit, dicat Theodoretus, *Eos ostendit in se continere speciem, non veritatem: hoc enim innuit ἐθελοθρησκεία: Pro eo quod est, proprium decretum introducunt, non legis scopum ac institutum sequuntur.* Hieron. ad Algasiam quæstione decima, falsam religionem interpretatur. Et consentit Bellarmin. atq; vt diximus, Iustinianus, non nominari nisi in sequiorem partem à Paulo. Sed & Salmero recte, *Cultum spontaneum, siue voluntariam religionem, pro arbitrio cuiusuis abstinendi à cibis denotat.* Iterum, *Significat omnem voluntariam religionem, quam sibi quisq; finxit ex cerebro.*

IX. Quid ergo Bellarm. Non enim tacet: *Dicendum*, inquit, *Apostolum hoc loco voluntarium cultum appellare, non eas actiones, quæ non sunt à Deo præceptæ, id n. repugnaret plurimis Scripturarũ testimoniis: sed eas, quæ nec à Deo probatæ, vel cõmendatæ sunt, nec reuera ex natura sua sunt materia cultus: sed sunt res inanes, & tamen ab aliquib. vsurpantur, quasi essent cultus, quales sunt qui dicuntur superstitiosi cultus: vt cum alioqui ponunt religionem, in numero lotionum, vt olim Iudæi, & nunc Turcæ.*

X. Concedo non intelligi actiones, quæcunque non sunt à Deo præceptæ. Earum enim plurimæ non sunt θρησκεῖαι, nedum sint ἐθελοθρησκεῖαι. Sed eas intelligi quæ nec Deo probatæ, nec vero commendatæ, non possumus absq; distinctione concedere. Probantur enim & commendantur non omnia absolute, sed plurima κατά τι. Itaq; quædam, vt cultus Dei, quædam aliam ob causam. Nec æquum censemus, vt cum de cultu Dei agimus, æquo omnia loco statuantur: & non tantum iis legitime coli dicamus Deum quæ ipse probauit in parte cultus sui: sed etiam quæ, alias ob causas: puta ciuilem ordinem laudauit. Sic igitur statuimus, quæcunque neque ex natura sua sunt materia cultus diuini: neque ex institutione diuina ordinata sunt ad eum cultum, ea si homines sibi permittant ita ordinare, vt dicant esse vere & proprie cultum Dei: omnia contineri ἐθελοθρησκείας genere: in eoque censu esse non Iudæorum duntaxat, & Turcarum lauationes, sed etiam Papistarum aquam benedictam, cereos benedictos, imagines sacras, & infinita alia.

XI. Et quanquam sola, ἀποφάσει contento Bellarmino, nec probanti, sed imperanti quid sit dicendum, sola ἀντιπαραφάσει nostra putemus satisfieri posse, cuius nullum agnoscimus in Theologia regnum: tamen addimus præire nobis ipsum Paulum. Nam ille aduersus eos agit, qui ob cibum, & potum, aut diem festum, aut nouilunium, aut sabbatum, alios iudicabãt qui ritib. onerarent Ecclesiam: qui prohiberent attingere, gustare, contrectare: quorum nihil est in genere rerum à Deo non probatarum: imo potius non commendatarum secundum quid. Nam abstinentiam quandam à cibis, & potu, ne ipsi quidem Papistæ, non laudabilem dicunt. Et quos Paulus redarguit, eos affectasse quæ ad laudabilia accederent, præter quã quod est verisimile, ipsa docent verba, ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας; *quæ speciem habent sapientiæ.*

XII. Itaque, quod loqui Bellarm. dicit Apostolum de iis, qui se abstinebant à cibis quibusdam, tanquam natura sua immũdis, præter quam quod nobis iam refutatum, absurdum est, & præter verisimilitudinem. Et vero Epiphanius huic sophismata laruam detrahit cum ἐθελοπερισσοθρησκείας dixit, non Marcionitarum, aut Manichæorum, sed Pharisæorum. Nam hos certe nemo accusauit, quasi dicentes aliquos cibos sua natura esse malos: ἐλέγοντο, inquit, Φαρισαῖοι, διὰ τὸ ἀφωρισμένους εἶναι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἐθελοπερισσοθρησκείαν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην. Cornario Interprete, *Dicebantur Pharisæi eo quod separati essent ab aliis, propter spontaneam superfluam religionem apud ipsos receptam.*

XIII. Quare omnino mens Paulo fuit, arbitraria omnia abiudicandi censu λατρείας, id est veri proprijque cultus diuini. Neque mouere nos debet, quod obiicit Bellarminus, Si ita vellet, contradicturum fuisse plurimis Scripturarum testimoniis. Nam quæ illa testimonia sunt? Nimirum, quæ & ille ante protulit: & nos excussimus. His Salmero in eum Pauli locum addit ex Psalmo 54. *Voluntarie sacrificabo tibi.* Sed id non significat, pro arbitrio meo instituam tibi cultum. Nam aliter Bellarminus expressit. *Promptissimo animo offeram sacrificium laudis.* Et Carthusianus, *Sponte atque ardentissima charitate Dei & proximi offeram me ipsum in ara crucis*, nam de Christo interpretatur. Aiguanus, *Voluntarie sacrificare, est gratis & non propter aliud sacrificare.* Hebraica veritas habet, *In voto sacrificabo tibi.* At votum etiam est de rebus mandatis, vt probauimus: neque verum, aut etiam verisimile, fuisse à Dauide instituta alia sacrificia, quam quæ lex Dei admittebat.

XIV. Secundum argumentum: Quicquid fit sine fide, peccatum est. At omnis arbitrarius cultus Dei fit sine fide. Ergo omnis arbitrarius Dei cultus peccatum est. Maior diserta est apud Paulum 14. ad Romanos. Minor probatur, Quicquid fit sine autoritate verbi Dei, fit sine fide. At omnis cultus arbitrarius fit sine autoritate verbi Dei. Ergo idem fit sine fide. Maior patet, ex ad Rom. 10. *Fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei.* Assumptio manifesta est ex ipso statu quæstionis: nam arbitraria pendent à voluntate nostra, & instituto: non à verbo Dei.

XV. Bellarminus respondet, primum, decimo quarto ad Romanos, fidem sumi pro conscientia; vt sensus sit peccatum esse id omne, quod fiat contra conscientiam.

XVI. Sed hoc, quicquid est, iam disputatum est tom. 3. libr. 4. cap. 6. Summa est, non conscientiam simpliciter significari, sed bonam conscientiam, id est, fide instructam: per quam certus sit homo sibi licere, quod faciat. Iustiniani paraphrasis: *Quicquid fit hæsitante conscientia, neque certa persuasione præeunte, qua putetur* (malim ego sciatur) *licere quod fit, peccatum est.* Nimirum vt respondeat ei, quod paulo præcesserat: vnusquisque ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω *in mente sua, siue intellectu suo plene certus esto.* Atqui hæc certa persuasio hæc πληροφορία haberi non potest, nisi ex fide quatenus significat cognitionem voluntatis diuinæ. Præterea, aliud est, teste Salmerone operari contra fidem, aliud operari non ex fide. At hic Paulus diserte, quod non fit ex fide: minime autem, quod fit contra fidem. Itaque vis illa quidem est Bellarmini, cum intelligi præcipit, id quod fit contra conscientiam.

XVII. Sed respondet secundo: Admissa Caluini expositione, non videre, qua ratione inde colligatur, non placere Deo cultus, quos ipse non præcipit. Ratio illi dubitandi. Quia fides ex Verbo Dei concepta, non ostendit solum placere Deo, quæ ipse præcipiat, sed etiam quæ ipse consulat: imo quæ neque præcipiat, neque consulat, sed tamen ex se bona sint: quales sunt actus omnium virtutum.

XVIII.

XVIII. Sed hæc sophistice inanis est: quia auertit se à quæstione. Non enim quærimus, quid placeat Deo: sed quid sit proprie & verè cultus Dei. Et non tantum, quæ sunt proprie & vere cultus Dei: sed etiam quæ sunt proprie & vere cultus hominis, vt charitas, & quicquid inde, placent Deo. Veruntamen, quæ non sunt proprie & vere cultus Dei, si vsurpentur tanquam proprie & vere cultus Dei, placere Deo non possunt: quia nullum mendacium, nullus abusus potest placere Deo.

XIX. Tertium argumentum. Nullo vero & proprio cultu, Deus frustra colitur. At rebus arbitrariis Deus frustra colitur. Ergo nullæ res arbitrariæ sunt vere & proprie cultus Dei. Maior per se est perspicua. Minorem docet nos Christus Marci 7. *Interrogarunt eum Pharisæi & Scribæ, Quare discipuli tui non ambulant secundum traditionem seniorum, sed illotis manibus edunt panem? Ille vero respondens dixit eis, Enimuero bene prophetauit Esaias de vobis hypocritis, vt scriptum est: Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum procul abest à me. Frustra vero me colunt, docentes doctrinas, quæ sunt mandata hominum.*

XX. Dignus locus attenta consideratione. Mandata enim hominum quæ sunt, nisi quæ ipsi sibi homines induxere in animum, vel sibi imponere, vel aliis? Patet à circumstantia. Reprehenduntur n. Iudæi, qui instituerant lotionem manuum, tanquam religiosam, id est, partem cultus diuini. Rem illam quidem non tantum per se non malam: sed etiam quodammodo bonam, nimirum in ciuili vita, ac proinde etiam actum quendam virtutis ciuilis, puta honestatis. Vnde & apud Christianos ipsos in vsu magno. Sed quia hunc actum, à ciuilitate Pharisæi transferebant ad cultum Dei, iusta fuit reprehensio: quanquam species esset voti. Nam dubium non est, quin vouerent se, propter Deum, nunquam manducaturos panem illotis manibus. Et erat hæc pars eius sanctitatis, cuius prætextu separabāt se à reliquis. Non enim fuisse ritum vniuersalem, & ab omnibus Iudæis obseruatum, patet ex discipulis Christi, qui ἀνίπτοις χερσὶν ἤσθιον τὸν ἄρτον: *illotis manib. comedebant panem* Ergo de hoc voto Pharisæorum, quod erat conceptum de re arbitraria, Christus pronunciat, falli eos, qui censerent ita coli Deum.

XXI. Pronunciat autem, non specialiter: sed ex vniuersali axiomate, quo continentur omnia mandata hominum: Vt nos iam secuti idipsum applicemus Papistarum, si non lotionibus crebris, saltem aspersionibus ex aqua benedicta: quam illi magnam partem faciunt suæ religionis, etiam non ex voto. Item χαμευνίαις, ξηροφαγίαις, νηστείαις, reliquis arbitrariis actib. quib. illi, non tantum se putant Deum colere, sed etiam ex supererogatione demereri.

XXII. Argumentum quartum: Omnis verus & proprius Dei cultus apud Christianos, est spiritualis. At nulla res arbitraria, est spiritualis. Ergo nulla res arbitraria est vere & proprie cultus Dei apud Christianos. Maiorem habemus à Christo, Ioannis 4. *Dicit ei mulier, Domine, video te Prophetam esse. Patres nostri in hoc monte adorauerunt, & vos dicitis: Hierosolymis esse locum illum, vbi oportet adorare. Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi, venit hora, quando neque in monte hoc neque Hierosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est: sed venit hora, & nunc est, cum veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu, ac veritate: etenim Pater tales quærit, qui ipsum adorent. Deus est Spiritus: & qui adorant eum, oportet, vt Spiritu ac veritate adorent.*

XXIII. Hic primo notandum agi de adoratione Dei. Hanc autem nominari vniuersaliter pro cultu Dei, agnoscit Iesuita Pererius, *Verbum adorandi*, inquit, *in hoc loco omnem Dei cultum complectitur, licet proprie adorare significet reuerentiam, quæ alicui exhibetur demittendo caput, vel genua flectendo, vel incuruando corpus, vel exosculando manus aut pedes.*

XXIV. Hunc ergo Dei cultum negat ipse Filius Dei futurum, qualis erat antea: nimirum in Ecclesia Christiana, de qua & nos disputamus. Hanc enim Christus intelligit, & opponit tum Samaritanis, tum Iudæis. Salmero, *Postquam Samaritanis Iudæos præposuit, rursus nunc Iudæis præponit Christianos.* Maldonatus, *Veros adoratores non dubium, vt Chrysostomus ait, quin Christianos intelligat. Nam, quod autor ille Quæstionum ad Antiochum, eos solos, qui in solitudine habitant, & citra Ecclesiam Deum colunt, veros adoratores esse dicit, non dixisset Athanasius, cui vulgo Quæstiones illæ tribuuntur.* Iansenius, *Tempus, quo neque in monte, neq; in Hierusalem adoraretur Pater, tempus est Euangelicæ doctrinæ.* Theophylactus, ἀληθινὰς δὲ προσκυνητὰς φησὶ τοὺς κατὰ τὸν αὐτοῦ νόμον πολιτευομένους: *Veros adoratores dicit eos, qui secundum suam legem vitam instituunt.*

XXV. Sed hunc in Ecclesia cultum, qualem aut asserit, aut negat futurū? Negat futurum alligatum vllo loco: asserit futurum in spiritu & veritate. Quid id sit, videamus. Theophylactus, ὑμεῖς μὲν οἱ Σαμαρεῖται τοπικήν τινα λατρείαν προσάγετε τῷ Θεῷ· οἱ δὲ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ οὐ τοπικὴν προσάξουσιν, ἐν πνεύματι γὰρ λατρεύουσιν, ἤτοι τῷ νῷ. (Sic enim legendum, non τῷ ναῷ) καὶ τῇ ψυχῇ *Vos Samaritæ localem quendam cultum defertis Deo: & veri adoratores, non localem deferunt: Spiritu enim adorant, siue mente, & anima.* Chrysostomus, τόπου μὲν ἕνεκεν οὐδὲν δεῖ λοιπὸν φιλονεικεῖν. *Loci quidem causa, nullam deinceps contentionem esse oportet.* Iansenius Concordiæ c. 23. *Cum dicit Dominus, Venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem, significare voluit, omnem illum externum cultum Dei, certum locum requirentem, ac situm in externis illis sacrificiis abolendum.* Maldonatus, *Iam enim venisse tempus, quo tempore neutri certo loco deberent adorare. Tollendum enim esse pristinum illum cultum, qui, vt hominibus carnalibus accommodatus, addictus erat loco.* Et post, *Vt sensus sit, venisse tempus, quo tempore, veri adoratores, neq; certo vllo loco, neq; legalibus illis ceremoniis & satrificiis, quæ vmbræ tantum erant rerum futurarum, Deum adorabunt, sed veritate, id est, rebus iis, quæ per vmbras illas significabantur.* Caietanus, *Per hæc duo exclusa loca, intelliguntur exclusa omnia alia loca.* Post, *in spiritu, non in monte, non in Hierosolymis, non in loco aliquo, non cultu temporali, non lingua, sed interiore cultu consistente in spiritu, hoc est, in animo, quatenus officium habet, quatenus spiritualibus intendit.*

XXVI. In his vis est argumenti. Primo Verus Dei cultus in Ecclesia Christiana nulli loco alligatur. Ergo peregrinatio in loca sancta, non est proprie cultus Dei. Secundo cultus Dei non est in ceremoniis, non est temporalis: Ergo, quæ ceremoniæ, quæ res temporales suscipiuntur ex voto, eæ non sunt proprie cultus Dei. Quare necessario falsum Bellarminus pronuntiauit, quicquid fit ex voto, esse verè & proprie cultum Dei.

XXVII. Non equidem inficior, non posse sine loco Deum coli: vix etiam posse absque ceremoniis. Sed, nego propterea, aut locum, aut omnes ceremonias esse proprie cultum Dei: sed tantum per accidens. Quomodo ad nutriendum corpus, etsi locus necessarius sit, quia non posset corpus comede re, nisi hoc illove loco; & soleant homines, quib. mores sunt cultiores, certa assignare huic rei loca, puta cœnacula, & mensas: tamen falsum est hæc loca, esse vere & proprie nutrimentum corporis: sed tantum accidere. Similiter, ne quidem absque ritib. commodis, solet cœnari, & prandeti: sed ne hi quidem ritus proprie sunt alimentum corporis.

Cap. VII.

De Religionum ordinibus.

I. DE modo vouendi res arbitrarias deinceps tractandum: & quidem diutius. Nam superstitio mire luxurians, sibique ipsi permissa, in tantum excreuit, vt veram, sinceramque pietatem tantum non suffocarit: proque cultu Dei vero ac proprio vanas, puerilesque ἐθελοθρησκείας orbi obtruserit: vt nunquam, aut certe vix vnquam fuerit verius, agrum Domini zizaniis fuisse plenum, sparsis dum ij dormirent, quibus incumbebat vigilare. Nam profecto ab initiis, nec magnis, nec aperte prauis, quæ incautæ bonorum virorum tarditati facile imposuerunt: in eum modum excreuit malum, vt tolerari vix possit ab iis ipsis, quibus alioquin imposuit nimium ἡ τῆς πλάνης ἐνέργεια: nedum dissimulari ab iis, quibus illuxit Oriens ex alto.

II. Votis ergo prætextus quæritur plausibilis perfectio religionis: de qua sic Bellarminus: Consistere in charitate qua Deus ametur. Amari Deum, vel infinite, nimirum, quantum amari meretur, id est, infinito amore: vel intra certos terminos videlicet pro modulo creaturæ rationalis, quæ cum sit finita, nihil possit infinitum capere. Hanc ergo, vel Immortalem esse vel mortalem. Illius perfectionem esse, vt semper actu Deum cogitet, in eumq; feratur absque intermissione, per affectum: vt ne primos quidem cupiditatis motus sentiat aduersus Deum. At mortalis creaturæ charitatem esse pro modulo huius vitæ: sed geminam. Vnam, qua Deus ametur, remotis omnibus eius amoris impedimentis: alteram tantum ita, vt nihil æque, aut magis quam Deum diligat, id est, nihil admittat contrarium diuinæ dilectioni.

III. Hinc quatuor distingui gradus perfectionis. Primum, quo se Deus ipse amet, secundum, quo Deum ament spiritus in cœlis beati: tertium, quo ij, qui inter Christianos sese Deos consecrarunt: quartum, quo omnes promiscue Christiani teneantur.

IV. Sed tertij gradus homines esse duûm generum: alios profiteri perfectionem adeptam, scil. Episcopos: alios adipiscendam: puta Religiosos: qui nobis nunc præ manibus. Hoc enim interesse inter illos Episcopos: & hos religiosos, quod hi non teneantur continuo esse perfecti: sed aspirare tantum ad perfectionem: vtpote qui versentur in exercitatione virtutis, & remotione impedimentorum: ast illi debeant esse perfecti, atque ad eum gradum charitatis peruenisse, ad quem religiosi tendunt.

V. Hinc ergo occasio separandi Religiosos, non tantum à communi Christianorum vita, sed etiam ab Episcoporum ordine: Definiendi etiam Religionem, statum hominum ad perfectionem Christianam tendentium. Et, quia remotionem illam impedimentorum constituunt in votis, propterea definitioni addendum putauit Bellarminus, tria vota, paupertatis, obedientiæ, continentiæ. Non admodum considerate, ni fallor. Nam reliquit ambiguum, vtrum hæc tria vota coniunctim dixerit, vt nemo religiosus censeatur, nisi, qui iis sese omnibus obligarit; an vero distributiue, vt alij alia suscipiant. Ast ego in religiosis, obseruo nominari etiam Equites, qui paupertatem non vouent: quidam etiam in Hispania, nec continentiam quidem

VI. Verum enimuero, vt illa fuit occasio separandi Religiosos à secularibus, ita enim appellant: sic aliæ, distinguendi ipsos religiosos. Nam separari placuit Contemplationem ab Actione: vt illa sit in sola & nuda meditatione rerum cœlestium contemptuque omnium mundanarum: hæc autem versetur in operibus, quę pertinent ad hanc vitam píe, laudabiliterque transigendam in Ecclesia. Illa Deum in se diligat, eique hæreat: hæc Deo in membris eius seruiat. Ab hac distinctione, triplex discrimen religiosorum, imo religionum. Aliis enim votum est, nihil nisi contemplari. Aliis tantum agere: Aliis vtrumque.

VII. Sed vota quædam Substantialia: quædam Accidentia: quanquam illa tantum Bellarminus nominet, quæ sunt religionibus communia: illa ipsa, quæ diximus, paupertatis, obedientiæ, continentiæ. Accidentia quæ illis substantialibus addita religiones multiplicant in regulas, mira varietate. Hæc vota in Vestibus sunt, curiosissime distinctis, tum forma, tum colore. In diæta, siue victu: in exercitiis, tum animæ, tum corporis, qua noctu, qua interdiu.

VIII. Ita multiplicati ordines, generali distinctione abeunt in Eremitas, & Cœnobitas. Illi sunt, qui in eremis, desertisque locis, solitariam vitam agentes, ipsi secum solis habitant, procul ab humano commercio: Anachoretæ ijdem nuncupati ab hoc instituto secedendi à rationalium societate: vt Eremitæ à loco. Horum tres cohortes descripsit Otho Frisingensis lib. 1. c. 35. *Alij sub Priore degentes in remotis & abditis locis singuli singulas cellas, velut sepulchra inhabitant: operibus manuum sustentantur, modico contenti pabulo: annonam totius hebdomadæ, Sabbato accipiunt, ac omnimode humanæ consolationis expertes, à colloquiis tantum diuinis, & orationem non recedunt: Dominicis solum diebus ad Oratorium, quod in communi positum est, concurrunt, ac verbis sanctæ cohortationis à seniore irrigati, deficis salubriter refecti mysteriis cum omni alacritate reuertuntur. Alij vitæ suæ solum Deum testem habere cupientes, antris, speluncis, parietibus se includunt, tantoque ardentius cœlo suspensi sabbatizare creduntur, quanto amplius omnis humanæ societatis extorres inueniuntur. Sunt etiam, qui squalores solitudinum requirant, besti. le*

ferarum consertium non pertimescant: herba pascuntur, pelle carnis pro operimento vtentis algore noctu, & calore solis in modū Aethiopum denigrati, velut tympanum obrigescunt: atq; terreno habitaculo in terra positi includi dedignantur, tectoq; cœli tantum vtentes, nonse tam homines, quam cœlestis curiæ contubernales esse demonstrant.

IX. Cœnobitis paulò maior humanitas, aut si non hæc maior, certè minor fetitas: nam etsi secularium familiaritati renuntiare profiteantur, tamen inter se saltem familias instituunt, & communitatem colunt, qua intra vrbium septa: qua in pomœriis: qua in agris: sed vix tamen, nisi locis cō modissimis, & amœnissimis, atque adeo magnificentia, cum palatiis regum certantib. Capit hoc Cœnobiticum genus vtrumque sexum, separatis caulis, siue Monasteriis. Maribus, Monachorum, & Fratrum, vel Patrum: Fœminis Monacharū, Nonnarum, Sororum nomina sunt. Nec libet vlterius examina dinumerare: neque vero institutum meum patitur. Curiosis huiusmodi lusus, cumulatissime satisfecit Hospinianus.

X. Catholicis nulla cognita est membrorum Ecclesiæ distractio, tantum distinctio populi & præsidum, siue laicorum & clericorum. Ac ne hæc quidē, varios describens religionis status: sed tantum officiorum genera. Nam alioquin vnam eādemq; omnib. religionis perfectionem esse propositam: neq; his quidem adeptam, aliis adipiscendam: sed omnib. pro scopo, ad quē tendant semper, nunquam obtineāt, nisi cum regnabitur in cœlis, vbi Deus erit omnia in omnib. Itaque, nulli separandam contemplationem ab Actione: sed omnib. ita contemplationi vacandum, vt simul eius profectum operibus testentur, ad vtilitatem proximorum.

XI. Esse quidem ad eam perfectionem tendentium varios gradus, incipientium, & proficientium: firmorum, & infirmorum: puerorum, & virorū sed in eodem omnes religionis proposito: quo nimirum, quantumcunque est Christianorum, tum marium, tum fœminarum, obligentur amando Deo ex toto corde, tota anima, totis viribus. ideoque amouendis omnibus obstaculis, quæcunque tandem illa sint. Esse autem nulla à reb. arbitrariis, nisi per accidens: sed per se in concupiscentiis malis, etiam iis, quæ circa res externas versentur. Itaque omnes Christianos æque tenere, his concupiscentiis renunciare, & tanto magis abesse ab officio Christiani, quanto minus renunciarint. Quare hanc institutarum religionum historiam non esse, nisi à nimia ignoratione veræ Christianitatis.

XII. Disputabo prius de Votis illis Substantialib. Paupertatis, Obedientiæ, Continentiæ. Post de ipsa Religionum professione: & in ea de Origine huius vitæ: tum de comparatione hodiernorum Monachorum & Veterum.

CAP. VIII.

De Paupertate.

I. PAupertatis votum primo sese offert loco in disputationibus Bellarmini. Hanc constituunt in voluntaria renuntiatione bonorū; siue diuitiarum: quomodo olim ille apud Ethnicos Philosophus, quicquid habuit in mare proiecit, vt liberius sapientiæ vacaret.

II. Sed Paupertatis ratio gemina, alia proprietatis, alia communitatis. Proprietatis paupertas, ea est, quæ quenque priuat rerum dominio. Communitatis verò, quæ non singulos tantum, sed etiam omnes: adeo vt non tantum nihil habeant suum Monachi, sed ne eorum quidem ordo. Et hinc ansa multiplicandæ paupertatis, in Altam altiorem, altissimam: his enim nominibus distinguuntur, in Io. 22. Extrauagante. *Quia quorundam, Altam paupertatem esse habere pauca propria propter Deum, altiorem, qua nulla habet propria, tamen habet in communi: altissimam, quæ nihil habeat in hoc mundo, nec in proprio, nec in communi.*

III. Hinc ergo alij ita professi sunt paupertatem, vt in communi tamen liceat esse diuitibus: cuiusmodi sunt Benedictini, Cluniacenses, Cistercienses: Carthusiani, atque alii, qui non inter se tantum: sed etiam cum sæculi principibus diuitiis certant. Alii non tantum in communi diuites esse possunt: sed etiam peculii habere proprij nonnihil: puta, quæ res pertinent ad victum, cultumque corporis: vt Carmelitæ. & Augustiniani: & Equites. Denique, & in proprio, & in communi nihil esse suum maluerunt, ne ea quidem vestimenta, quib. carnem tegunt: cuiusmodi Franciscani fuere omnes. suis initiis: non omnes tamen hodie: sed Minimi, Capucini, Recollecti, & si qui alij. Porro, qui secundi sunt, & tertij ordinis, Mendicantes dici solent, quia victum sibi ostiatim emendicant.

IV. Iesuitarum ordinem audio omnes illos gradus paupertatis assumpsisse: distinctis domib. & collegiis. Nam domib. aiunt impositam esse eam paupertatem, quæ nec priuatum, nec commune agnoscat rerum dominium. Collegiis autem licet vndique opes corrogare: Ego tamen, vt verum fatear, Iesuitam nullum vnquam mendicantem vidi. Quia ni fallor, frequentiores in collegiis sunt, quam in domibus.

V. Nos paupertatem proprie intelligimus, non carentiam rerum, sed indigentiam. Ista. indigentia, opposita non tantum dominio, sed etiam, & quidem propria sui ratione, vsu. Non habuit vestes Adamus ante lapsum: nec tamen indigens vestium. Non habent multi populi aurum & argentū, qui tamen pauperes non censentur. Postea tamen paupertatē, fatemur productam ad significandum habitū illum virtutis, qui & auaritiæ opponitur: quæ semper inhiat diuitiis: neq; vnquam sibi satis esse permittit: & mollitici, quæ non potest pati sibi deesse quæ necessaria sunt huius vitæ commodis. Et ita credimus in Euangelio laudari pauperes spiritu.

VI. Hoc posito, censemus posteriori notione paupertatem esse verè virtutem, ac proinde gratam Deo: sed & vouendam. Vouendam autem, non à paucis quibusdam, sed ab omnibus omnino Christianis, adeo, vt eam qui non voueat, quiq; non præstet, peccet, & in se, & in Deum. Itaq; hoc paupertatis genus negamus esse arbitrarium: quia præceptum.

VII. Alterum vero concedimus posse arbitrarium esse. Sed nec virtutem esse, tantum per accidens, actum virtutis, ac proinde non semper: nec vouendum Deo, tanquam statum vitæ, imo contra potius Christiano impositam esse legem, vt ne omnium rerum dominio exsuat se: sed acquirat earum saltem rerum, sine quibus non possit vitam commodè transigere.

VIII. Eos, qui paupertatem vouent propriam, at non communem, imprudenter & hominibus imponere, & Deo illudere: vt qui paupertatem separent ab egestate: atque adeo opposito nomine, dissimulent maximas, easque commodissimas diuitias, quibus abunde fruantur, absq; labore & cura. Quanquam ne, Mendicantes quidem, non sibi ipsa illa mendicitate prouisum sperant, vt quod seculares laborioſi vix comparant, ipsi consumant otiosi. Qui omnes debuerant illud ab initio vsurpatum in memoriam reuocare. *Pauper enim non est, cui rerum suppetit vsus.*

CAP. IX.

Argumenta Papistarum pro paupertate votiua.

I. VOuendam esse paupertatem sic probant. Argumentum primum, ex 5. secundum Matthæum, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Pauperes tribus modis intelligi: primo afflictos: Psalmo 25. *Vnicus & pauper sum ego: tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt.* Item humiles: Isaiæ cap. vltimo, *Ad quē respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum, & trementem sermones meos.* Deniq; qui non sunt diuites: Ethi tribus modis: actu, & non affectu, affectu, & non actu: actu & simul affectu. Christum loqui de pauperibus proprie, qui & actu & affectu, probat Bellarminus: primum testibus Ambrosio in 6. Lucæ, Nysseno, Hieronymo, Beda in 5. Matthæi: Leone, sermone 1. de iis Domini verbis. Chromatio. & Anselmo in hunc locum. Basilio, qu. 205. Bernardo serm. 1. de Festo omnium Sanctorum. Abulensi, Lyrano, Caietano, Ianseno: Post ratione vna, quia πτωχὸς mendicum proprie significet, non humilem, sed egenum: altera, quia præmium, *Quoniam ipsorum est regnum cœlorum*, propriissime respondet veræ paupertati: tertia, quia Lucæ c. 6. Pauperes, non superbis, sed diuitibus opponantur, *Væ vobis diuitib.* quarta, quia Christus, tum actu, atque affectu pauper fuerit: tum docuerit id, quod ipse fecerit, & sæpius diuitias periculosas esse dixerit.

II. His omnibus suppositis, stringit argumentum. Id omne Deo recte vouetur, quod ex eius testimonio scimus esse bonum, & illi gratum. Sed paupertas voluntaria, testimonio Christi bona est, & Deo grata: cum beati dicantur eiusmodi pauperes, & illis promittatur regnum cœlorum in præmium. Igitur eiusmodi paupertas Deo rectissime vouetur.

III. Respondeo: Deo voueri quid dupliciter, vel vt semper actu exerceatur: vel vtrum cum opus erit. Si posteriori modo: concedimus vniuersum argumentum. Nam reuera ita se habet Christianorum officium, vt voueamus nos daturos eleemosynam: non quidem vt is actus sit perpetuus, quasi nihil agendum aliud, sed quoties sese obtulerit egenus. Sic apud Papistas, milites Rhodij, vouerunt se pugnaturos aduersus infideles: nō vt dies, noctesque nihil aliud quam pugnas ineant: sed tantum, vt quoties legitima sese occasio præbuerit.

IV. Altero modo, negamus maiorem. Est enim falsum, id omne vouendum, vt sit actu perpetuum: quod Deo est gratum. Exempla sunt in promptu ab ipso eius loci contextu. *Beati*, inquit, *qui lugent, Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.* Itaque non magis certo scimus paupertatem esse Deo gratiam, quam luctum & persecutionis tolerantiam. Et tamen nemo hactenus fuit tam à bona mente alienus, vt vouendum affirmarit luctum actu perpetuum, aut persecutionem actu nunquam cessantem. Sed tantum affectu continuam: actu autem, quoties Deo sic visum fuerit.

V. Præterea: Voluntaria paupertas, vel sic dicitur, vt ipsam indigentiam sibi ipse quis imponat, vel vt aliunde impositam alacri animo toleret. Hoc sensu rursus concedimus argumentum: & dicimus, omnibus Christianis hanc esse impositam legem. Quia hoc genus paupertatis, est afflictio quædam. At omnes Christiani tenentur omnes afflictiones, & patienter, & constanter tolerare propter Deum. Itaque, nihil pertinet ad vota de rebus arbitrariis, in quibus nunc sumus. Probatur ab ipsa oppositione, quam post vrget Cardinalis Bellarminus, in qua væ dicitur diuitibus. Nam in rebus arbitrariis, etsi in vnam partem Papistæ vouentibus multa bona promittunt: tamen in contrariam non censent certas esse pœnas. Sic etsi promittant vitam æternam mendicantibus; tamen non adiudicant æternæ morti, quicunque in communi sunt diuites: imo ne eos quidem, qui in proprio.

VI. At si paupertatem dicas, quam sibi quis suo arbitrio imposuit; negamus assumptionem. Nam nec lugens is est, qui sibi luctum, nec ὁ διωκόμενος, qui sibi persequutionem. Neque verisimile Christum abusum esse πτωχῷ vocabulo, potius quam aliis, contra vsum communem. At nemo vnquam πτωχὸν appellauit, pauperem ve, qui ipse sibi rerum dominio, aut etiam vsu interdiceret: nisi post introductam hanc votorum superstitionem: quæ tam impudenter lusit vocabulis, vt non tantum continentiam negaret esse castum matrimonium: sed etiam paupertatem, lautissimas appellaret diuitias.

VIII.. Neque argumenta Bellarmini contra probant. Πτωχὸν, proprie mendicum significare, concedimus. Sed non docet Sophista, propriè vsurpari à Christo. Nos contra improprie dicimus: tum, quia diuites oppositi, non proprie: neque enim his væ dicitur: alioquin nemini Christiano liceret esse diuiti: tum, quia non πτωχὸς dixit Matthæus: sed πτωχὸς πνεύματι: quomodo Psalmo trigesimo quarto, *Contritis* (Vulgata versio dixit humiles) quia proprie contritio corporis est, additur *Spiritu*, vt ostendatur metaphora. Itaque Toletus in Lucæ 6. *Paupertas prior*, hæc scilicet, quæ apud Matthæum, diuersa, si Toleto fides, ab illa apud Lucam, *potest esse cum diuitiis. Pauperes enim spiritu sunt, qui affectum non habent in his terrenis diuitiis, & in honoribus positum, nihilque eorum desiderant: Dei voluntatem quærunt, ac eam proponunt omnibus, ipsamq; sequuntur, quæ paupertas in diuitibus esse potest.*

VIII. Sed & falsum, præmium propriissime respondere veræ id est, non metaphoricæ paupertati. Nam contra, commune est præmium vitæ sanctæ: ideoque cunctis eius partibus. Itaque etiam promittitur τοῖς δεδιωγμένοις, hoc eodem Matthæi capite, *Beati οἱ δεδιωγμένοι, qui persecutionem patiuntur iustitiæ causa: quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Et cap. 19. humi-

humilibus,atque adeo,qui similes sunt infantibus , *Sinite puerulos,& ne prohibete eos ad me venire:talium est enim regnum cœlorum.* Et vero,cur non æque regni gloriam humilitati opponamus,ac diuitias paupertati?

IX. Lucæ 6. pauperibus diuites opponuntur. Quid tum autem? Nam primo Toletus , & Iesuita & Cardinalis , negat similes esse locos. Præterea,quid obstat,quominus vt pauperes sic diuites intelligamus metaphorice?Imo necesse est , nisi aut mentitum dicamus Christum, *Væ vobis diuitibus:quoniam reportatis consolationem vestram* : aut omnes proprie diuites excludimus ab æterna beatitudine. Vnde ii ipsi, qui paupertatem proprie accipiunt,diuites coacti fuere moraliter interpretari. Stella.*Primum væ,facit contra cupiditatem diuitum,quod opponitur paupertati , & virtuti temperantiæ.* Toletus,*Diuitibus,id est,qui diuitiis congerendis inhiatis,in eoque studio præcipuè vestrum affectum collocatis.* Caietanus, *Diuitibus:hoc est,affectis ad diuitias,qui seruiunt diuitiis*,Carthusianus , *Loquitur de diuitibus,suas diuitias immoderatè amantibus,eisque abutentibus : qui eis delicatè se nutriunt:& consolationes habent carnales:ideo , spiritualem consolationem gustare indigni sunt.* Hæc si vera sunt , tunc nulla vis huic argumento:nam his moraliter diuitibus si opponas eos pauperes moraliter,cumulate satisfactum fuerit oppositioni.

X. Christus, inquit,tum actu,tum affectu pauper fuit.Concedo,inquam. At non tamen ex voto , sed ex officio Mediatoris : non etiam abdicata omnium rerum proprietate:quod alias tractabitur. Docuit; quæ ipse fecit:concedo : sed etiam paupertatem illam moralem ,quæ cum proprio rerum dominio consistit,re exercuit. Ergo & hanc docuit. Quanquam non est verum,quæcunque fecerit,eadem Christum docuisse alios: habuit n. peculiaria multa & personalia:quæ ab aliis noluit ad imitationem trahi.

XI. Supersunt testes : Sed in horum enumeratione si insigniter mentiri Sophistam dixero , non est quod verear, ne modestiæ limites excesserim. Nam veteres plerosque dico ,pauperes moraliter exponere:sicut & nos:& paupertatem intelligere humilitatem. Maldonatus,*pauperes spiritu,maior pars authorum,humiles interpretatur.* Audin?maior pars. At si testes numerentur:quis dubitet pluribus pauciores cedere? Sed hos plures:quos?*Hilarius.Chrysostomus, Author imperfecti, Ambrosius Augustinus, Gregorius Nyssenus,Epiphanius,Leo,Gregorius magnus.* Et tamē Ambrosium , Nyssenum,Leonem,in suis Bellarm. nominabat. Vtri fides?Neutri sane: sed ipsis potius testibus.

XII. Ambrosius , *Primam benedictionem vterque Euangelista posuit:ordine enim prima est , & parens quædam, generatioque virtutum. Quia,qui contempserit secularia,ipse merebitur sempiterna:nec potest quisquam meritum regni cœlestis adipisci,qui mundi cupiditate pressus , emergendi non habet facultatem.* Nyssenus in de Beatitudinibus , δοκεῖ μοι πτωχείαν πνεύματος, τὴν ἑκούσιον ταπεινοφροσύνην ὀνομάζειν ὁ λόγος , *Videtur mihi,Verbum paupertatem & inopiam spiritus,nominare voluntariam animi humilitatem atque demissionem.* Et post, *Quoniam igitur omnibus propemodum ,qui humanæ vitæ participes sunt,vitium elationis quodammodo innatum est : idcirco Dominus hoc initium beatitudines exponendi facit.* Hieronymus , *Hoc est, quod alibi legimus , Et humiles spiritu saluabit. Ne quis autem putaret paupertatem, quæ nonnunquam necessitate portatur,à Domino prædicari,adiunxit,Spiritu,vt humilitatem intelligeres,non penuriam. Beati pauperes spiritu,qui propter Spiritum Sanctum voluntate sunt pauperes.* Leo in festo omnium Sanctorum, *Cum dixit , Beati pauperes spiritu , ostendit eis regnum cœlorum tribuendum, quos humilitas commendat animorum , magis quam indigentia facultatum.* Post , *Omni generi atque ordini hominum datur in hac virtute consortium,quia possunt esse proposito pares , & impares censu : nec interest, quantum sint in facultate terrena dissimiles , qui in spiritualibus bonis inueniuntur æquales. Beata igitur illa paupertas , quæ rerum temporaliū amore non capitur ,nec mundi opibus augeri appetit:sed cœlestib. bonis ditescere concupiscit.*

XIII. Adde,a Bellarmino præteritos , Hilarium ,*Exemplo Dominus docuerat humanæ ambitionis gloriam relinquendam , dicens,Dominum Deum tuum adorabis , & illi soli seruies. Et cum se per per Prophetas populum humilem,& ad verba sua trementem , præmonuit esse lecturum, in spiritus humilitate perfectæ beatitudinis posuit exordium.* Chrysostomum , Τί ἐστιν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἱ ταπεινοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν διάνοιαν , *Quid est ,pauperes spiritu? Humiles ac contriti mente.* Et post,*Quare non dixit* , οἱ ταπεινοί, ἀλλ᾽ οἱ πτωχοί *humiles,sed mendici?* ὅτι τοῦτο ἐκείνου πλέον, *Quia hoc illo amplius*, τοὺς γὰρ κατεπτηχότας ἐνταῦθά φησι, καὶ τρέμοντας τοῦ Θεοῦ ἐπιτάγματα.*Si quidem illos hic memorat,qui Dei præcepta metuunt,atque etiam contremiscunt.* Theophylactus , τὴν ταπεινοφροσύνην προϋποβάλλεται ὥσπερ θεμέλιον. ἐπεὶ γὰρ ἐκ τῆς ὑπερηφανίας ἔπεσεν ὁ Ἀδὰμ, διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀνορθοῖ ἡμᾶς Χριστὸς, *Humilitatem substernit tanquam fundamentum : quia enim ex superbia cecidit Adā,per humilitatem surrigit nos Christus.* Author imperfecti, *Pauper spiritu est humilis corde,id est,pauperem spiritum habens, qui non magna sapit de se:sicut ex diuerso,diues spiritu intelligetur magna de se sapiens,& superbus,qui non implet mādatum Christi ,dicentis,nisi conuersi facti fueritis sicut puer iste,non intrabitis regnum cœlorum.Qui enim iam conuersus,factus est sicut puer,ille est pauper spiritu:& qui pauper est spiritu,ille conuersus ,factus est sicut puer.* Tertullianus de Patientia c.11.*Beati pauperes spiritu:eorum est enim regnum cœlorum.Nullus profecto spiritu pauper,nisi humilis.* Augustinus de sermone Domini in monte lib.1. *Incipit beatitudo ab humilitate: Beati pauperes spiritu:id est,non inflati,dum se diuinæ autoritati subdit anima , timens post hanc vitam ne pergat ad pœnas:etiamsi forte in hac vita beata sibi esse videatur.*

XIV. Hi atque alij,nihil enim necesse est,omnes recensere,*pauperes spiritu*,interpretantur,non eos,qui ostiatim mendicant,sed animi habitum vere σπουδαῖον ,quem Theologi humilitatis nomine indigetarunt: At hunc nemo prorsus Papistarum Monachorum vouet : vt omnino necesse sit,ex hoc loco non censeri Monasticen : si hic quidem Patrum numerus maior audiendus sit.

XV. Nisi forte quenquam moueat Bellarmini confidentia,pro eodem, humilitatem,& paupertatem vsurpantis. Vt beati dicantur,inquit,qui propter Deum eligunt paupertatem,& proinde etiam humilitatem:& pauperes spiritu hoc loco nominentur ij,qui sunt voluntarie pauperes,& proinde etiam humiles:nam,vt plurimum, diuitiæ elationem, paupertas humilitatem gignit.

XVI. Sed quid commentum iuuat,cuius τὸ ψεῦδος, tam facile sit deprehendere αὐτόφωρα;Nam primo,Ambrosius negat cuiquam esse meritum regni cœlestis,qui mundi cupiditate pressus,emergendi non habet facultatem : atq; hunc statum ponit oppositum ei humilitati,siue contemptui secularium.Non potest igitur hic contemptus esse voluntaria paupertas proprie dicta.Quia verum est,quibusdam saltem non sic pauperib. patere regnum cœlorum?ne Papistis quidem ipsis negantib. qui hanc paupertatem non præceptam,sed arbitrariam esse volunt.

XVII. Secundo,hæc humilitas communis esse potest,tum pauperibus, tum diuitibus. Leo dicebat,non tantum omni generi atque ordini hanc humilitatem proponi:sed etiam posse esse proposito pares ,& impares censu:in facultate terrena dissimiles in spiritualibus bonis æquales: Quæ nullo modo admitti possunt , si humilitas idem sit cum actuali paupertate. Tantum enim abest, vt itidem sit pauper,cui multus census est, multæque facultates,& cui nihil est earum rerum : vt ne eis quidem Papistæ æquale propositum esse velint,qui proprio tantum renunciarunt , cum iis,qui etiam communi.

XVIII. Restant Chromatius , Anselmus,Basilius ,pauci præ aliis:qui paupertatem dixere alio sensu,& magis ad eius vocabuli vsum communē, nimirum oppositum diuitiis. Sed hi tamen nihil habent tam disertum,vt cogat actualem intelligi paupertatem ,siue potius mendicitatem eorum, qui dominij proprietatem abijciunt suarū rerū,vt alienis fruantur. Basilius ἐπίκασιν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι. οἱ μὴ δι᾽ ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἐπτωχευκότες, ἀλλὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ κυρίου εἰπόντος, ὕπαγε, πώλησον πάντα ὅσα ἔχεις, καὶ δὸς τοῖς πτωχοῖς , *Illi sunt pauperes spiritu,qui non aliam ob causam pauperes sunt,nisi propter doctrinam Domini dicentis , Abi,vende,quæcunque habes,& da pauperibus.* Chromatius de Beatitudinibus,Concion.1. *Beata paupertas, est spiritualis,eorum scilicet hominum , qui spiritu & voluntate pauperes se faciunt propter Deum,renuntiando seculi bonis,substantiam suam vltro erogando.* Anselmus,*Beati pauperes spiritu,id est,voluntate,non coactione.* Enimuero & voluntate pauper est qui vtitur suis bonis,si quæ habet , non iis sese subiicit:& renuntiat seculi bonis,qui sic voluntate pauper est. Quomodo Apostoli & pauperes erant,& renuntiauerant:& vero argumentum huic rei magnum,quod Chromatii,Basilijque tempora longo interuallo sequuti sunt ij,qui paupertatem actualem professi sunt: adeoque ij ipsi Monachi,quos Basilius instituebat,non tantum communi , sed ne proprio quidem dominio renuntiabant.

XIX. Sed Bernardus facilior,*Spiritu,id est,spirituali voluntate. Beati verò pauperes spiritu ,spirituali scil.intentione , desiderio spirituali,propter solum beneplacitum Dei,& animarum salutem.* Nam quid est intentio?quid desiderium?Certe diuersum quid ab actu. Nam,qui actu est,non desiderat esse: nemo enim desiderat id quod habet. Itaque hoc iudice,is ipse,qui diues est,& dominus rerum secularium, potest esse pauper spiritu:nempe intentione,& desiderio.

XX. Quare hæc Christi verba ad Monachorum vota non possunt non violenter detorqueri. Quod alio constabit argumento : quia hæc de Beatitudinib.concio pertineat ad omne genus Christianorum:quod patet ex reliquis partib. *Beati,qui lugent:Beati mites:Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: Beati misericordes: Beati mundi corde: Beati pacifici: Beati qui persecutionem patiuntur: Beati eritis cum conuitiati fuerint vobis.* Quis credat verisimile,hunc articulum,perpetua serie reliquis annumeratum, vnicum tamē ita seorsim ire à reliquis,vt non competat, nisi vni cuidam Christianorum generi.

XXI. Secundum argumentum:ex Matthæi 19. *Si vis perfectus esse,vade, vende omnia,quæ habes,& da pauperibus:& habebis thesaurum in cœlo.* Et post,*Ecce nos reliquimus omnia,& sequuti sumus te:quid ergo erit nobis?* Hinc colligunt non solum paupertatem recte voueri posse,sed etiam Dominum hortatum esse ad vouendam.Ratio consequentiæ. Apud Viruesium,à verbo vendendi:quod spem adimit,quas semel abiecerimus facultates rursus recuperandi.Apud Bellarminum:quia parum prodesset dare omnia pauperibus,& fieri pauperem spiritu si quis paulo post rediret ad lucra , & opes cōparandas.Rursus ,quia Patres intellexerūt his testimoniis commendari paupertatem perfectam,quæ suscipitur cum proposito & voto semper ita permanendi. Augustinus Epist.87.q.4. Et in Ps 103 concio.3. Bernardus in declamatione super eo loco.

XXII. Respondeo negari consequentiam.Neque enim Christi,neque Apostolorum verba de Votis habent quicquam,aut huiusmodi perfecta paupertate,quam Papistæ commenti sunt. Docemus facile.Primo,quia Apostoli,qui se reliquisse testantur omnia,tamen habuerunt propria. Petrus& Ioan. Matth. 8.*Cum venisset Iesus domum Petri,vidit socrum eius in lecto proiectam,*Ioa.19.*Dicit discipulo Ecce mater tua. Et ex illa hora recepit eam discipulus* εἰς τὰ ἴδια ,*in sua.* Beza ,*domum suam.* Syrus,*apud se.* Etiam Paulus 1.ad Cor.13.*Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas*, πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου. Habebat ergo tum Paulus facultates, quas suas diceret:& ita suas, vt posset erogare in paupores quod ii non possunt, qui se dicunt nihil habere proprij.

XXIII. Secundo,aliud est vendere omnia sua,& dare pauperib.aliud vouere paupertatem:nam illud actum significat,hoc vero statum. Christus ergo hortatur ad actum:non autem ad statum perpetuum. Quomodo Lucæ 11.*Ea quæ adsunt,date in eleemosynam.* Et multa similia. Neque n. ita quisquam insaniuit, vt dixerit,quoties quid aut præcipit,aut hortatur Christus, perpetui status votum significare.

XXIV. Tertio non potest hæc illa paupertas esse mendicantium. Ratio manifesta : quia hæc præcipitur ei,qui se credebat omnia obseruasse legis mandata:quod & supponens Christus Marci 10. *Vnum tibi deficit:abi,quæcunq; habes vende.* Vnde constat,siue præceptum id est,siue consilium , non esse gradum ad perfectionē,sed ipsum perfectionis culmen:non igitur substernendum mandatis legis:sed ei præmittenda legis mandata:quod contra Monachi faciunt:qui votum suum faciunt non propter adeptam perfectionem : sed in spem adipiscendæ.

XXV. Ad primam consequentiæ confirmationem facilis responsio: Venditionem esse quidē perpetuam rei alienationem. Sed omnem perpetuam alienationem,aut omnem etiam venditionē,fieri ex voto, falsum. Sæpe n. potius ex præsenti causa,siue ea necessitas sit,siue voluntatis motus. Quis n. nescit,multa donari(nā & donatio,est perpetua alienatio) multa vendi

quotidie absq; vllo voto? Nam exemplorum plena est vita communis. Itaque aliud est vendere, aliud vendere ex voto: vnde necesse est non sequi eum, qui iubet vendere, eo ipso iubere vendere ex voto.

XXVI. Ad alteram consequentiæ confirmationē respondeo supponi verum, si supponatur votum: sed hoc non supposito, quod est in quæstione, nihil esse absurdi. Nā quis nescit, actus singulares non impedire habitum diuersum? & posse sibi acquirere facultates, qui tamen eleemosynā largitus sit? Nihil, inquā obstare, quominus, qui hodie quicquid habuit, erogarit pauperib. exempli gratia, vidua illa, quæ in gazophylacium miserat duo minuta, Marci duodecimo; idem cras, aut etiam ipso eodem die lucraretur aliquid, quod haberet proprium. Neq; pōt quisquam vere dicere, eam illi eleemosynam fuisse inutilem. Paulus ad Eph. 4. *Laboret, operando manib.* en tibi rationem acquirendi proprij, *vt possit impertiri, cui opus fuerit*: en tibi eleemosynam. Quare eleemosyna non tantum non impedit, quominus quis sibi acquirat aliquid proprij: sed etiam acquirere aliquid proprii, ratio est optima dandæ eleemosynæ.

XXVII. August. nusquam aut Monachatus, aut voti perpetui meminit, in hoc explicando loco: etsi de paupertate voluntaria dicat satis multa: quod quidem mihi tam æquum est credi neganti, quam Bellarmino affirmanti. Sed huius duriores partes affirmandi: vt mirum sit, nomine nudo fuisse contentum: quod eum tum maxime facere notauimus sæpe, cum maxime imposturam facit. Ego igitur fateor, Augustinum dicere, tum in eum Psalmum, tum in Epistola illa, de iis qui vendunt sua & largiuntur pauperibus: sed non intelligi votum præstitum, sed studium præstandi: & vt vno dicam verbo, non voti laqueum sed studii ardorem, ex his colligito Epistolę verbis: post quam testatus esset, vehementer se amare hanc perfectionem, *Quantum in hac perfectionis via profecerim, magis, quidem noui, ego, quam quis quam alius homo: sed magis Deus quā ego*, Atqui in ipso renuntiationis actu, cum excutitur dominium omnium rerum, non proficiunt plus aliis: id n. semel fit: id a. quod profectum admittit, oportet per momenta varia confieri: vt omnino necesse sit profectum intelligi, non de actuali paupertate, sed de habitu animæ, qui acquiritur per varios gradus.

XXVIII. Bernardus, erat ille quidem altius demersus in monasticas superstitiones, quam August. sed ipse tamen non tantum paupertatem illam professus non est: quæ nihil habeat, aut communis, aut proprij: sed ne suos quidem Monachos edocuit profiteri: nihilominus paupertatem valde commendans, quam his verbis Christus significauit. Vnde iam argumentum vehemens: non existimasse hanc in eo cōsistere, vt dominio sibi quisquam interdicat. Præterea in ea ipsa declamatione, vnde Bellarm. citauit, *Hæc sunt verba: quæ contemptum mundi in vniuerso mundo, & voluntariam persuasere paupertatem: hæc sunt quæ Monachis claustra replent, deserta Anachoretis*: in tota, inquam, illa declamatione, de Voto, aut dominio nihil lego: sed prolixam, & vehementer ac valde piam adhortationem ad renunciandum cupiditatib. *Plus n. concupiscentia mundi, quam substantia nocet.* Quæ quidem admonitio, non paucis quibusdam intra claustra latitantibus, aut in deserto pa antibus eximia est, sed communis omnibus Christianis.

XXIX. Tertium argumentum ex Act. 4. *Multitudo credentium erat cor vnum, & anima vna: nec quisquam eorum, quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.* Hoc ex voto factum probat, teste Augustino, serm. 1. de Communi vita Clericorum.

XXX. Sed negatur describi paupertatē: aut vllum paupertatis votū: quia quicquid id est, quod factum dicitur, non quorundam erat ex Ecclesia: sed omnium: sic n. diserte, *Multitudo credentium: nec quisquā eorū.* At hæc paupertas nunquam ad omnes, aut pertinuit, aut etiam pertinere potuit. Neq; n. fieri pōt, vt quib. familia est curanda, ij nihil proprij habeant: Vnde Salmero cogitur diuinare, hos eosdem omnes etiam qui coniugati erant vouisse continentiam *Nam si tales coniugati*, inquit, *opus generationis, & procurationis filiorum sibi non adimerent, stultum erat, & contra omnem rationem facultates suas in pauperes distribuere, quas iure naturæ seruare cogebantur, vt filiis alimenta relinquerent, & filias dote data honestè collocare possent: neq, verisimile est Apostolos permisisse, vt tales, substantias suas diuenderent* (sic n. legendum puto, non diuiderent) *& ad pedes suos ponerent.* Hoc argumento nos cōficimus, non abdicatam fuisse omnium rerum proprietatem: nam vouisse omnes abstinentiam solus diuinauit Salmero: & diuinauit præter omnem verisimilitudinem: vt nihil amplius dicam.

XXXI. Nimirum ergo id potius intelligendum, quomodo iampridem inter amicos dicta sunt omnia communia: scil. χρήσει, non κτήσει quia nemo ita se componit, vt nihil se habere censeat, non in commune bonum: quomodo scimus charitatem non quærere quæ sua sunt: & Paulus vult quemq; laborare, vt habeat vnde indigentib. largiatur. Breuiter manente cuiq; bonorum suorum proprietate, fuerunt tunc Christiani in eorundem communicatione liberales.

XXXII. Neq; mouent nos Stapletoni, Antidotis in hunc locum, argumenta. Primum: quia vendebant omnia, & ad pedes Apostolorum ponebant: ergo & dominium & vsum fructum transferebant. Secundum, nemo suum aliquid esse dicebat: ergo aut mētiebatur, aut nulla manebat proprietas. Tertium: quia Ananias & Sapphira fraudarunt de pretio agri, aliquam partem sibi retinentes: at nulla fraus est, cum suum quis retinet: nulla ergo remansit proprietas. Quartum: Petrus Ananiæ dixit, venundatum erat in tua potestate: sc. ante depositum ad pedes Apostolorum pretium: Ergo iā deposito, non erat amplius in ejus potestate. Quintum: Gentium Ecclesiæ valde erant liberales, vt patet ad Rom. 15. & tamen quod hic Lucas describit, nullas Gentium Ecclesias fecisse, testis est Augustinus de doctrina Christiana libri tertii capite sexto.

XXXIII. Nam in primo: supponitur falso, fuisse omnia vendita. Non ita Lucas: sed *Quotquot erant possessores agrorū aut domorum, vendentes adferebant pretia eorū quæ vendita fuerant.* Vbi primum vendita non legis omnia, sed agros & domos deinde ne omnes quidem agros, omnes domos. Quis n. nescit has indefinitas enunciationes differre ab vniuersalib? Et vero de horum discipulorum numero erat Philippus Diaconus: de quo tamen Lucas longe post. Act. 21. *Paulus & nos venimus Cæsaream: & ingressi domū Philippi Euangelistæ, qui erat vnus ex illis septem: mansimus apud eum.* Non ergo verum vendita fuisse omnia alioquin ne domum quidem habuisset Philippus. Vendentes ergo fateor transtulisse dominium: sed eorum quæ vendebant: non tamen omnium.

XXXIV. In secundo falsa consequentia est: nam, etsi nemo diceret quicquam esse suū, tamen nec mentiebantur, nec nulla remanebat proprietas: quia proprietas κτήσις est, non χρήσις. Et quia solet hæc illam comitari, vt quæ possideamus, iis neminem præter nos vti patiamur, hinc fit, vt, quorum vsum aliis permittimus, ea per tropum, ne nostra, imo aliena esse dicamus.

XXXV. In tertio. Ananiam fraudasse de pretio agri concedimus, id est, interuertisse: & concedimus, id eius agri pretium non fuisse in eius potestate, non tantum, ex quo depositum erat ad pedes Apostolorum, vt incogitanter Stapletonus dixit, sed etiam ex quo votum. Debent enim, quæ legitimè vota sunt, bona fide præstari. Et communis est ἔννοια, quæcunque siue venduntur, siue donantur, eorum transferri dominium. Quid ergo? Nempe aliud est, huius agri pretium, aliud omnium bonorum proprietas. Nec sequitur si huius agri dominium à se Ananias transtulerit, etiam transtulisse omnium quæcunq; habebat: nimirum quia non est necesse omnia vendidisse.

XXXVI. Eadem solutio satisfacit quarto argumento.

XXXVII. In quinto, vere dixit Augustinus, non legi Ecclesias ex Gentib. tale aliquid fecisse; nimirum vt venderent agros suos, suasque domos, & pretium apponerent pedibus Apostolorum distribuendum pauperibus. Sed negatur inde sequi, nullius rei proprietatem fuisse ab illis discipulis retentam. Nam inter nihil vendere, & nihil retinere, πολὺ ἐστὶ τὸ διὰ μέσου: Vt verum sit & non venditos agros à gentilibus, & non tamen nihil sibi reseruasse Iudæos illos. Durius tamen dixit Augustinus, *vendidisse omnia sua*: quod non habet ex Luca.

XXXVIII. Nihil est ergo in hoc priscæ Ecclesiæ exemplo, quod vtile sit monachorum superstitioni: quæ tamen tota est à voto: cuius nullum in Luca vestigium. Describuntur n. ab eo actus singulares charitatis Christianæ: qui quidem infiniti possunt occurrere, absq; vllo tamen voto: sed prout aut sese offert occasio, aut etiam necessitas flagitat.

XXXIX. Sed inquit Bellarminus, factum id ex voto docet Augustinus. Augustinus, inquam? Minimè vero. Nam primo, is autor eorum sermonum ad fratres in eremo, in quibus ille, quem Bellarm. indicat, est 59. non Augustinus, sed impudentissimus est impostor: teste non tantum Erasmo in Censura: sed etiam Baronio ad annum trecentesimum octuagesimum secundum, §. 26. Secundo, quantuscunq; is fuerit impostor, tamen id quod à Luca describitur, ex voto factum non dixit, dixit tantum esse vitam Apostolicam: & eam se imitari, *Quomodo*, inquit, *viuere velimus: quomodo Deo propitio iam viuamus, quamuis de Scriptura Sancta multi noueritis, tamen ad cōmemorādos vos* (enphrasin Augustinianā, sc.) *ipsa de libro Actuum Apostolorum vobis lectio recitabitur, vt videatis vbi descripta sit forma, quam desideramus implere*: Sermone etiam 1. *Et ideo, fratres dilectissimi, commorantibus nobis in eremo in nomine Dei nostri placeat secundum Apostolicam vitam vnum sentire, & omnia communiter possidere*, Hæc ego apud eum legi, & similia plurima: Votum Apostolorum, aut Apostolicorum virorum non legi. Itaq; sic censeo, voluisse hunc impostorem hanc vitam, quam Apostolici viuebant ex charitatis officio, ipsum sibi suisq; imponere: ac proinde formam quidem ab illis desumere, sed à se votum addere, ex superstitionis ingenio.

XL. Bellarmino quartum argumentum est ex Act. 5. vbi Ananias & Saphira vxor eius, cum vitam communem profiteri velle viderentur, & tamē aliquid sibi proprij clam retinuissent, continuo ab Apostolo Petro detecti & increpati atq; à Deo inuisibiliter percussi interierunt. Id ex voto factum probat. Primo, quia fraudasse non diceretur, nisi rem iam obligatam promissione surripuisset. Deinde, quia promissionem factam Deo, constet, quia dicatur, mentitus Spiritui Sancto. Tertio testib. Chrysostomo, Homilia duodecima in Acta. Hieronymo ad Demetriadem. Augustino serm. 27. de Verbis Apostoli. Et 10. de diuersis. Fulgentio, Epistolæ de debito coniugali c. 8. Gregorio, lib. 1. Epist. 33. Aratore, lib. 1. Acta. Oecumenio in Commentariis huius loci.

XLI. Imo supponitur bis falsum. Primo, quod vitam communem Ananias profiteri voluerit: secundo quod aliquid proprij sibi retinere. Nihil n. tale, aut Lucas dixit aut Patres expresserunt: sed tantum consecrare eius agri pretium vitæ illi cōmuni, si sic appellare iuuat: etsi improprie. Quia patet ex verbis Lucæ ea pretia non omnib. distributa: sed indigentibus, καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν. Sed ne de vocabulis litigemus, consecrasse, inquam id pretium communibus vsib. itaq; retinuisse sibi proprium, non indefinitè quicquam, sed aliquid ex eo pretio: quod totum erat consecratum.

XLII. Argumenta igitur Bellarmini id probant. Vere enim ille fraudare dicitur, qui de re consecrata Deo, aliquid vertit in vsus prophanos: nec sequitur, si eo peccet, ergo omnia sua consecrasse. Eam autem eius rei consecrationem per nos licet votum appellari: sed nostra nunc dissertatio est, non de voto alicuius liberalitatis, sed de voto paupertatis perpetuæ. Esse a. votum peculiaris huius rei ipsi testantur, quos Sophista laudat, Quid enim aliud Augustino, *Ex eo quod promiserat, partem subtraxit? Deo displicuit detrahere de pecunia, quā vouerant Deo.* Gregorio, *Ananias Deo pecunias vouerat, quas postea victus persuasione Diaboli subtraxit?* Non quascunq; igitur pecunias subtraxit: sed earū, quas consecrauerat, partē: Neq; aliter visum Chrysostomo, ὑφαιρεῖται τι τῆς τιμῆς ὃ ἀπέδοτο ἀγροῦ, *Subtrahit aliquid.* Recte: sed vnde? an de omnib. suis reb.? minime, sed *de pretio agri quem vendiderat*: ὅρα πῶς ὅτι τοῦτο ἐγκαλεῖται, ὅτι ποιήσας αὐτὰ ἱερὰ χρήματα τότε ἔλαβε, *Viden, hoc ei imputari, quod cum eas pecunias* (nota, non res omnes suas, sed αὐτὰ χρήματα) *sacras fecisset, tunc acceperit?* Neque aliter alij intelligendi.

XLIII. Nec plura Bellarm. è Scripturis descripsit. Alij alia. Exemplum Christi vrgent Clichthovæus Roffensis, Bunderius. Hunc n. adeo pauperē fuisse, vt nec habere se dixerit, vbi caput reclinaret suum. Lucæ 9. neque didrachma, quod solueret. Matthæi 17. Paulum vero 2. ad Corinthios 8. hanc eius paupertatem inspectandam pariter & imitandam proponere, *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi: quoniam propter nos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis.*

XLIX. Respondeo: vere pauperem fuisse Christum: sed primum non abdicatione proprietatis. Nam legitur habuisse vestes suas: Matthæi 27. *Partiti sunt eius vestimenta.* Habuisse item loculos commissos Iscariotæ, Ioannis 12. & 13. Secundo non ea paupertate, quæ seiuncta esset ab indigentia. Hoc ipsa illa testantur verba, quibus significauit, non

esse

esse sibi, vbi reclinaret caput. Nam ita terret eum qui se profitebatur sequuturum, obiecto tanto incommodo. Deniq; non ex voto: nusquam enim id docet Scriptura: sed ex propriæ vocationis ratione: quod Paulus ipse docet, cum factum pauperem dixit, vt nos diuites essemus: quod genus paupertatis nullus Monachorum aut vouet, aut profitetur.

XLV. Præterea, neque Paulus hortatur quenquam ad hanc imitandã paupertatem: neq; enim hoc illi propositum fuit: sed ad liberalitatem exercendam in fratres egenos: quod ei fuit argumentum præ manibus: vt Corinthios incitaret ad eleemosynas, quibus eorum dilectionis sinceritas explorata redderetur. Iustinianus, *Christi exemplo liberalitatem & beneficentiam in pauperes commendat*. Salmero, *Argumentatur Apostolus ab exemplo Christi imitando à Corinthiis, Considerate, inquit, beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, nam nullis vestris bonis parcetis, qua non pro illius amore egenis fratribus promptissimè expendatis.* Atqui paupertatis Papisticæ votum, huic instituto, huic, inquam, liberalitati aduersatur: nam qui nihil habet sui, quid largiri potest? Confirmat vsus. Nam, qui hanc paupertatem vouent, adeo non vouent munificentiam in pauperes, vt ipsi potius voueant aliorũ vti munificentia. Deniq; nemo vnquam suspicatus est, aut verisimile putauit Paulum omnes Corinth. esse adhortatum vt monachatum vouerent.

XLVI. Roffensis, Chlichthouæus, Alphonsus de Castro, Platus ex Matthæi 10. *Nolite possidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniam in zonis vestris: neq; peram in via, neq; calceamenta, neq; virgam. Dignus est mercenarius cibo suo.*

XLVII. Sed vix potuit quicquam esse alienius. Nego enim agi de votis arbitrarijs: nego agi de paupertate voluntaria, siue monastica. Nego agi de voto perpetuo, Non de votis: quia hæc opponuntur præceptis. At hæc capira erant peculiariter Apostolis præcepto Domini imposita. Itaq; Roffensis, *Hanc*, inquit, *indixit Christus inopiam* Alphonsus à Castro. *Nolite possidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniam in zonis vestris. Ecce pecuniam interdictam.* Quod ipsum patet, non tantum ex formula μὴ κτήσησθε, quam Latinus expressit, *Nolite possidere*, solens suo more: sic enim prohibitiones effert. Matth 5. *Nolite putare*. Sexto, *Nolite multum loqui: nolite assimilari.* Septimo, *Nolite iudicare*. Sed etiam ex circumstantijs: quia similiter alia mandantur, quæ manifestum est non cadere sub votum, *In viam gentium, μὴ ἀπέλθητε, ne abieritis: & in ciuitates Samaritanorum μὴ εἰσέλθητε, ne intraueritis. Profecti vero prædicate, ægrotos sanate, leprosos purgate*: & similia. Itaq; patet Christum tanquam Dominum, sic voluisse tunc sibi seruiri: nõ vero liberum reliquisse, vellentne, an nollent: quomodo libera sunt omnia arbitraria.

XLVIII. Non de paupertate Monastica. Primo, quia id institutum à Christo impositum non quibuslibet: sed prædicatoribus, & quidem ipsius prædicationis causa. Hieronymus, *Consequenter hæc dat præcepta Euangelizatoribus veritatis, quibus ante dixit, Gratis accepistis, gratis date: si enim sic prædicant, vt pretium non accipiant, superflua est auri argenti q; & nummorum possessio. Nam si habuissent aurum & argentum, videbantur non causa salutis hominum, sed causa lucri prædicare.* Salmero Tom. 4. tract. 14. p. 2. *Non solum his verbis instituit præconem Euangelicum per diuersa loca ratione Euangelij peregrinantem, sed etiam in ciuitate manentem.* Vides primum institui præconem Euangelij: vides rationem institutionis peti ab ipso præconio: nimirum, vt vitetur suspicio mercenariæ prædicationis. Quanquam Christus non hanc duntaxat expressit cum dixit, *Gratis accepistis, gratis date*. Sed & aliam, *Dignus est operarius alimento suo*: nimirum ne ipsi præcones prouideant necessaria: quandoquidem eis debeantur ab ijs quibus prædicatur Euangelium.

XLIX. At nostri boni Papistæ de votis cum disputant, genus imaginãtur vitæ, longe aliud ab Instituto prædicatorum. Atq; adeo prædicatores permittunt habere diuitias, quantas possunt: paupertatem vero imponunt, & inde victum ex alieno, ijs, qui vix sibi necdum alijs prædicant. Nam saltem Eremitæ, & Carthusiani, inutiles sunt prædicationi. Alijs a. prædicatio ita accedit ad vota, vt non omnes ei vacent. Quare absurda ex Christi verbis consequentia est: Præcones Euangelij, iubentur nihil sibi prouidere, quia ex alieno debetur eis victus. Ergo eadem ratio est, etiam eorum, qui ad prędicationem sunt, quod dicitur, Asinus ad lyram.

L. Secundo, nego agi de renuntiaciatione dominij. Patet duplici argumento. Primo, ex verbis: Non enim dixit, non habendum aurum & argentum, absolutè, sed in zonis. Nec prohibetur tunica, sed gemina: vnde constat licuisse habere aurum aliquomodo, quia vno tantum prohibitum: itẽ tunicam saltem vnam. Stella in Lucæ 9 *In eo quod dicit, Neq; duas tunicas habeatis, superfluitatem prohibet, non necessarium vestimentum: nam Christus duplicem habuit vestem: quia, præter tunicam inconsutilẽ super quam missa est sors, habuit alia vestimenta, quæ fuerunt diuisa. Sic diuus Hieronymus ad Hedibiã ait quod quicquid corpori nostro sufficere potest, & humanæ succurrere imbecillitati, hoc vnica appellanda est tunica, & quicquid in præsentib. alimentis necessarium est, hoc victus diei victus appellatur. Ita necessarium iuxta imbecillitatem vniuscuiusq; vocatur vnum, superfluum vero duplex.* Secundo, ex facto, nam si renunciassent Apostoli proprietati bonorum, ergo neq; Petrus habuisset domum, neque Ioannes πτίδια, quod contra Euangelistæ testantur.

LI. Non de voto perpetuo: sed de facto particulari, secundum præsentem necessitatem, aut saltem vtilitatem quia præceptum fuit peculiare ei expeditioni, quæ tunc temporis iussu magistri suscipiebatur: nimirum ad prædicandum Iudæis, quorum terminis disertè missio circunscribitur: & distinguitur à plena missione, quæ gentes complexa est. Nam hac vice, prohibuit Christus ire in vitam gentium, ingrediue domos Samaritanorum: cum tamen secundo, *Profecti docete omnes gentes.*

LII. Fuisse ergo hoc mandatum peculiare ei itineri, patet ex Luc. 22. *Dixit etiam ijs, Quando misi vos absq; crumena, & pera, & soleis, num quid defuit vobis? Ipsi vero dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis: At nunc, qui crumenam habet, sumat eam, similiter & peram: & qui non habet, vendat pallium suum, & emat gladium.* Vbi nota duas disparatas missiones, *Quando misi vos*, &, *At nunc.* Et priori illa assignari, sine crumena, sine pera, in posteriore autem opposita vt liceat habere & crumenam, & peram, & gladium: & quidem proprium, puta ex emptione: nam quemadmodum venditio est alienatio dominij, sic emptio est acquisitio. Imo disertius, non obst ante priore prohibitione, tamen habuisse aliquid proprij Apostolos, *qui habet crumenam: vendat pallium suum*, nam & *habere*, proprietatem sonat: quoniam, qui habet dicitur discretiuè, quasi omnes non haberent; & pallium suum, nemo dicere potest, nisi proprium: & certè vendere nemo potest, nisi id cuius habet proprium dominium. Præterea, quod apud Matthæum est μὴ κτήσησθε: Lucas dixit 9. μηδὲν αἴρετε, *Nihil tuleritis*, siue, vt Beza, *Nihil sumite*, quæ phrasis tum spectat ad præsentem vsum, tum indicat proprietatem: nimirum quia qui sumunt, ea suis sumunt, vt sensus sit, etsi habeatis illa domi omnia ad iter necessaria, tamen nunc nè sumite.

LII. Cum ergo manifestum sit, & non obstante prioris missionis prohibitione, fuisse Apostolis aliqua propria, & in secunda missione, remotam prohibitionem: manifestum est & illud, prohibitionem fuisse peculiarem ei itineri, quod tunc ex speciali mandato suscipiebatur. Hoc non nostri tãtum obseruant, Caluinus, Aretius, Bucerus, Beza, Piscator, reliqui: sed etiam Papistæ, Toletus 9. *Conuocatis Apostolis, prohibet nihil secum adferre ex ijs quæ ratione viæ conficiendæ adferri ab ijs solent.* Carthusianus in Matth. 10. *Christus secundum congruentiam loci ac temporis conuenientia dedit præcepta. In legatione igitur Apostolorum, quæ facta est ante passionem, præcepit ne quid tollerent in via* Franciscus Lucas, *Nolite possidere siue comparare vobis in profectionem* Et post, *Ad hanc profectionem præcisè voluit Apostolos suos accingi Christus, absq; omni pecunia, viatico, & sarcinis: id quod docemur ex verbis eius in vltima cœna: vbi de præterita missione loquens; ait, Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? Quod autem non præcisè & iuxta literam hoc semper præcepit Apostolis suis, præter hoc, quod eadem illa secundum Lucam verba non obscurè indicent, manifestum ex eo est, quod neq; Apostoli hoc semper obseruarunt, qui & locolos habuerunt, & mulieres sorores à quibus alerentur, ac curarentur, circunduxerunt. Relata igitur hæc de impedimentis præcepta, ad perpetuum Apostolorum officium, vt referenda etiam sunt, intelligenda sunt vetare studiosam, de his rebus necessarijs prospectionem, qua vel impediri possit Euangelij prædicatio: vel minui ministerij Euangelici auctoritas, vel non tale exemplũ contemtionis rerũ terrenarum præberi, quale præberi congruum est à præconibus regni cœlorum. Atq; hoc est, quod veteres Patres volunt, quando hæc, tanquam perpetua præcepta interpretantur. Nam & hucrespicit Christus, Apostolos suos hac vice omnino nudos de industria abs se emittens vt non modo nullis impedimentis retardentur, quos vult totos vacantes delegatæ functioni intra paucos dies Iudæam lustrare, & statim ad se reuerti: sed etiam, quadam diuina prouidentia, curam gerentis fidelium verbi præconum, quasi degustatione, ad futuram illam in vniuersum terrarum orbem legationem præparentur.* Arboreus c. 31. 1. Theosophiæ, *Aliqua fuerunt prohibita Apostolis vno tempore, quæ postea eis licuerunt. nec illa prohibitio erat absoluta & sempiterna, sed temporanea ad aliquod certum tempus adstricta.* Deniq; olim Ioannes de Turrecremata in qq. Euang. Feria 2. in ramis palmarum, q. 2. *Non prohibuit portare aurum, & argentum, siue loculos, nisi quando misit ad Iudæos, quando autem ad alios misit, & quando iam exosi fuerunt hominibus, dedit autoritate mportandi loculos.*

LIV. Hæc cum ita sint, manifesta est consequentia, non agi de vllo voto qualia illa sunt, de quibus disputamus. Est enim longe aliud, si voueas nunquam te geminam tunicam habiturum, quam si ad aliquod iter conficiendum non sumas: exempli gratia, Paulus proficiscens Troade reliquit penulam & libros: non tamen vouit nunquam se vsurum, alioquin non repetisset. Poster. ad Timoth. 4. *Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, adfer cum venies, & libros, maximè membranas.*

LV. Obstrepit Maldonatus, negans assentiri posse ijs, qui hanc prohibitionem vniuersalem esse nolunt, sed ad istam tantum primam Apostolorum missionem pertinere, & contra disputat quatuor argumentis. Primum est, ab intentione Christi: ne auri & cæterarum ad vitam necessariarum rerũ sollicitudo Apostolicum officium impediret. Secundum, quia voluit eos, quod gratis acceperant, gratis dare, id est, non vendere prætextu victus vestitusq; quærendi. Tertium, ex verbis, dignus est operarius cibo suo. Quæ tum ex his, *Ego mitto vos sicut oues in medio luporum.* Quæ omnia magis ad secundam missionem pertinent, quam ad primam. Ergo & id quod inde probatur, vt nec aurum nec argentum haberent.

LVI. Sed contra sunt illa duo grauissima incommoda. Vnum, quod sibi ipsi Christus contradixisset, qui disertè in secunda missione permisit ea quæ hic prohibita sunt: quod nemo pius audire possit absque horrore. Alterum quod Apostolos sequetur transgressos esse Magistri mandatum, nam hos manifestum est, vt monuimus habuisse semper aliquid proprij, quod, etsi minus est illa priore in Christum blasphemia, tamen blasphemia est, neque ad mittenda, neq; toleranda inter Christianos.

LVII. Itaq; respondeo, non sequi, si ratio præceptorum sit perpetua, ideo ipsa præcepta esse perpetua, nisi intelligatur, ratio propria & maxima. Alioqui enim longum discrimen est, cum ratio est ex vniuersalibus: at præcepta de rebus particularibus, quæ, vt loquebatur paulo ante Carthusianus secundum congruentiam loci & temporis, addo & personarum, conueniẽtia assignantur. Exempli gratia: Ratio, quare voluerit Petrũ crucifigi Christus, fuit, vt morte sua glorificaret Deum, teste Ioanne. At hæc ratio non Petro erat propria, sed & omnibus Apostolis: & tamen reliquos omnes noluit crucifigi. Ratio, cur instituta Abrahamo circuncisio, fuit, vt esset aliquod signum siue σφραγὶς fœderis. Quæ ratio & Christianis communis est: quos tamen circuncidere non licet. Mutati nominis filio Ionæ causa, apud Gorranum in hoc Matth. caput, *in signum spiritualis mutationis.* Quæ causa profecto non est vni Petro peculiaris, sed omnib. prælatis communis, *quia qui præficitur*, inquit idem, *debet mutari in virum alterum, vt legitur de Saul 1. Reg. 9.* Et tamen, vel soli Petro, vt volunt Papistæ, vel paucis præter eum, nomen est nouum impositum. Sed, cur alio excurro: & non ab ipsis Papistis, atq; hac ipsa controuersia sumo exempla? Omnibus enim Monachis communis est perfectionis assequendæ professio Itaq;, si ab altissimo paupere quæras quare omni dominio renunciarit, tum proprio tum communi respõdebit, vt assequatur perfectionem. Si à remissiori, quare, etsi non communi, tamẽ proprio dominio decesserit, respondebit, vt assequatur perfectionem. Si à cœnobita quæras, quare intra ergasterium suum concluserit se: respondebit, vt perfectionem assequatur. Si ab Anachoreta, quare deserta, & bestialẽ communionem affectarit, respondebit ad assequendam perfectionem? Viden' vt his ipsis testibus, imo iudicibus, constet, posita vniuersali ratione, posse media ad eam rationem tendentia variari, id est, non esse vniuersalia

LVIII. Præterea, singula argumenta proprijs peccatis laborant. In primo sumitur falsum: voluisse Christum, ne auri & cæteratum rerum sollicitudo Apostolicum officium impediret. Non enim de Apostolico officio agit, sed de hac particulari peregrinatione: itaque voluit, ne ea cura hoc iter impediret, quod volebat paucis diebus confici, vt notauit Lucas Brugensis.

LIX. In secundo, nulla vis est: quia non est necesse eos vendere res sacras, qui habeant aliquid proprij, nisi fortè suos ille pontifices somniet, apud quos *datur exponi paradisus venditioni*. Sed Paulus non vendebat, qui habuit penulam, & libros, non vendebat Ioannes, qui in propria Virginem admisit. Non vendebat, longo post tempore, Gregorius Nazianzenus, qui etsi vitam Monasticam aliquando professus, tamen & excepit hæreditatem fratris Cæsarij, & testamentum condidit, quod etiamnum exstat. Itaque, nec tum necesse fuit, nec post ob hanc causam imponi paupertatem Apostolis. Contra potius ab ijs, qui nihil habent proprij certissimum hoc periculum est, ne vendant res sacras. Nam experientia docet Missarum venalitatem ab ea causa esse, vt paupertati presbyterorum subueniatur.

LX. In tertio, etiam qui proprij habent aliquid operarij digni sunt cibo suo: imo, si nihil habere proprij debent: quomodo digni sunt cibo suo? Nisi fortè Ecclesiasticos omnes in Ecclesia Romana, aut contenderit Maldonatus nihil habere proprij, aut indignos esse, quos suis rebus alant seculares. Ille viderit. At certè Paulus, qui non tantum vestes habebat proprias sed etiam ex propriarum manuum labore lucrum, quo se aleret, nemo sanus neget potuisse suo iure de altari viuere.

LXI. In quarto, missos fuisse Apostolos in medios lupos, id vero cum renunciatione dominij nihil habet commune: neq; propterea iussi sunt nõ ferre aurum, argentum, peram: Itaque, etsi eandem hanc conditionem experti sint, multo magis in secunda vocatione, non fuit tamen necesse illas prohibitiones esse perpetuas.

LXII. Platus libri 2. c. 20. Paupertatem, quibus expressioribus verbis commendare potuit Christus, quam illis, *Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus?* Lucæ 14. quem locum neq; Sonnius omissum voluit.

LXIII. Atqui, inquam, ἀποτάσσεσθαι non significat paupertatem profiteri. Theophylactus, *μηδὲν θέλοντες ἔχειν τῶν ἐν κόσμῳ ἐμπαθῶς, ἀλλ' ἀποτασσόμενοι πᾶσιν. Nihil volentes habere eorum quæ sunt in mundo cum vehementi affectu, sed omnibus renunciantes.* Carthusianus, *Id est, qui cautè non habuerit se, abijciendo cupiditatum & carnalitatum affectus, & cætera, quæ profectum virtutum impediunt.* Gorranus, *Differt secundum Glossam renunciare omnib. & relinquere omnia: quia renunciare omnibus conuenit eis qui licitè mundanis vtuntur: relinquere vero omnia perfectorum est.* Sa, *Renuntiat, scilicet relinquẽs saltem affectu.* Et in Scholijs, *Paucorum est, relinquere omnia, id est, curas mundi postponere: cunctorum autem fidelium renuntiare omnibus, id est, sic tenere quæ mundi sunt, vt tamen non teneatur in mundo.*

LXIV. Enimuero ita prorsus oportet. Nam si nemo potest esse discipulus Christi, qui non renunciauerit omnibus: Ergo alterutrum necesse est, aut id non esse idem, quod omni dominio sese spoliare, aut Ioannem, Paulum, Philippum, Simonem Coriarium, Onesimum, non fuisse discipulos Christi: nam hos omnes constat habuisse aliquid proprij. At hos non fuisse discipulos, manifestè est contra Scripturam. Ergo illud potius falsum.

LXV. Neque ij promouent quicquam, qui discipulos interpretantur non lata illa significatione complectente eos qui in Christum crederent: sed arctiore, eos qui profiterentur perfectiorem vitam, vt loquitur Caietanus.

LXVI. Nam, præterquam quod significatio hæc abhorret ab vsu Christi, & periculosam inducit homonymiam, saltem obseruandum sermonem haberi ad præsentes: *πᾶς ἐξ ὑμῶν: quisquis vestrùm.* In ijs autem erant saltem Apostoli, & septuaginta discipuli. Vnde Iansenius, *Est autem renunciare omnibus possessionibus propriè, eis sponte cedere, & veluti valedicto eas dimittere, quomodo eis renunciauerunt Apostoli.* Et post, *Vnde istud ad eos proprie pertinet, qui non simpliciter volunt esse discipuli Christi: sed ad eos, qui sic discipuli dicerentur, quomodo Apostoli, & Septuaginta discipuli.* Atqui in his, si minus erat Simon Coriarius, & Onesimus, at erant Ioannes, & Philippus, & post etiam Paulus. Imo & reliqui. Nam idem Iansenius, *Quomodo Apostoli, & Septuaginta discipuli, quorum perfectionem omnes ferè primi credentes sectati sunt, velut necessaria esset possessionum renunciatio: sicut sanè in primis fidelibus ob mundi conuersionem multum erat necessaria huiusmodi declaratio contemptus rerum terrenarum.* Esto sane, inquam, eius renunciationis exemplum primitiua Ecclesia: non erit igitur abnegatio proprietatis.

LXVII. Denique, ne prolixior sit disputatio, Bellarminus (si huius homínis & Cardinalis, & Iesuitæ, nomen non postponatur Plato tantum Iesuitæ) item conficiet: cap. 11. libr. 3. de Bonis operibus in particulari, respondens ijs, qui ab hoc loco negabant esse Christianis diuitias licitas, *Præceptum hoc Dominicum in præparatione animi seruandum est semper: re autem ipsa, cum articulus necessitatis aduenerit, vt aut Christo, aut opibus renuntiandum sit. Sic enim docent Augustinus in Epistola quinta ad Marcellinum, & Beda in hunc locum, & colligitur hac explicatio ex eodem loco Euangelij, vbi Dominus dicit, Qui non odit patrem & matrem, & filios, & vxorem. Et tamen constat, parentes, & filios, & coniuges, nec auersandos, nec deserendos esse, nisi quando causa fidei, & honoris Dei tale aliquid postulat.* Adde Binium, annot. 1 in Vrbani Epistolam Decretalem, *Quod inquit Christus Lucæ decimo quarto, non posse esse discipulum suum, nisi qui renunciauerit omnibus quæ possidet, ita intelligendum, sicut id quod sequitur, si quis venit ad me, & non odit patrem*, & reliqua. Et post, *Si rerum possessio animum à Dei cultu auocet, mala est eo casu plane deserenda: si vero ministris alimenta præbendo eundem DEI cultum promoueat, vtilissimè sanè Ecclesia temporalium bonorum dominium ac possessionem sibi retinet ac vsurpat.*

LXVIII. Clichthouæus. A Domino institutam paupertatem adeo accuratè sunt exsequuti eius discipuli, vt de ipsis merito dixerit beatus Iacobus c. 2. *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se.*

LXIX. Sed, de institutæ a Christo paupertate Iacobus nihil cogitauit. Imo de eorum conditione, quos ad se ille vocauit, non igitur, qui futuri essent pauperes, sed qui iam tum essent. Sicut Paulus 1. ad Corinth. 1. *Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus: & infirma mundi elegit Deus, & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus.* Salmero, *Apostolus inducit, apientiam DEI, quæ eligit in hoc mundo eos, quorum tenuis est fortuna, & res angusta.* Et prior Guillaudus, *Pauperes in mundo, id est*, Pauperes spiritu, seu spiritales & humiles *quorum tenuis est fortuna, & quibus res angusta domi est.* Itaq; nulla ea est paupertas propter Christum voluntaria, id est, votiua: neq; enim vouetur antequam quis vocatus sit ad fidem.

LXX. Postremum Papistis argumentum ab autoritate Veterum. Et hos nominat Bellarminus, Vrbanum primum, Basilium, Hieronymum, Augustinum, Cassianum, Concilium Aurelianense primum.

LXXI. Non erit prolixum responsum. Vrbani nomen est suppositum. Quis enim nescit πίας κόμματα Epistolæ Decretales? Atq; adeo hæc ipsa, tum constat ex malè consutis Scripturæ centonibus, vt aliæ non paucæ: tũ Consules adscriptos habet Antoninum & Alexandrum, qui triennio fuere ante quam Vrbanus sedem obtineret, si qua fides Baronio: qui ipse huius Epistolæ ne meminit quidem in Vrbani vita.

LXXII. Reliquos non negamus de abnegata rerum proprietate scripsisse, nempe iam tum id est, quarto demum seculo (nam antiquior eo nullus est) inualescente Monachatus admiratione, in Oriente maxime, paucis enim & serius paulo in Occidente: atq; adeo præeunte reliquis Hieronymo. Sed illi omnes, vt factum docent, ita non probant iure factum. Nam ij ipsi, qui magnum crimen esse contendebant paucarum rerum proprietatem, disputabant, suppositio statu Monachismi: nempe ergo ex hypothesi, cuius veritatem debuerant prius examinare ex Verbo Dei, quam aut admittere, aut admirari.

CAP. X.

Argumenta aduersus Monasticam paupertatem.

I. NOstra argumenta nunc erunt.

II. Primum argumentum ex Deuter. 15. *Omnino indigens, & mendicus non erit inter vos.* Ex quibus verbis constat mendicitatem displicere Deo. Vnde consequentia necessaria, non esse vouendam: quia constat cõmuni consensu, non vouenda quæ Deo non placeant.

III. Alphonsus de Castro, & Bellarminus de Monachis, cap. 46. bis soluunt. Primum ex Thoma Waldensi Doctrinalis Fidei tom. 1. libr. 4. artic. 1. Hæc Mosis verba, non esse prohibitoria, sed promissoria. Id est, promittere Deum seruanti suam legem populo Iudæo, nullum fore egenum. Deinde, & quidem sua sententia melius multo, magisque conformiter ad sacram literam. Prohibitionem non esse factam pauperi: neque enim tum esse Deum loquutum cum paupere, sed cum diuitibus de pauperum subuentione, præcipiens, vt tantam pauperum curam haberent: vt nõ sinerent illos per inopiam mendicare.

IV. Et vero scimus, non vno modo interpretes omnes explicasse. Sed respondemus, testibus ipsis aduersarijs, commodius intelligi prohibitionem, quam promissionem. Quod ipsa series indicat: quia præscribitur lex remissionis, quæ fiebat septimo quoque anno: per quam prohibebatur reposci mutuum datum, *Non reposcet*, inquit, *ab amico suo, aut à fratre suo: quia proclamata est remissio Iehouæ: ab alienigena reposces: at quod fuerit tibi apud fratrem tuum, remittet manus tua. In tantum* (versio est Pagnini) *vt non sit in te mendicus.* Non hoc ergo tum agebatur, vt obseruantibus legem prosperitas promitteretur: sed hoc potius, vt lex poneretur, & finis præcepti indicaretur, nempe vt ne propter mutuum grauarentur vlli inter Israelitas.

V. Secundo, consentimus prohibitionem fieri non pauperibus, sed diuitibus, sensumque esse quem Carthusianus expressit, *Hoc iubeo, vt ita inuicem succurratis, & vestra communicetis his qui propria bona non habent, vt nemo de semine vestro opprimatur, inopia, aut mendicare cogatur.* Ne nos quidem absolutè prohibemus mendicare, aut in ijs fumus aduersus quos disputandum sit licere, ex mendicatione viuere.

VI. Sed dicimus tertio, apparere manifesto, prohiberi in Republica Dei mendicitatem: quandoquidem manifestè hæc verba docent nolle Deum in ea vllum mendicum esse. Et propterea teneri eius Reipublicæ ciues ex certo hoc mandato, ita liberalitatem exercere, vt inde efficiatur, ne quisquam sit mendicus. Vnde licet deprehendere immanem ingenij Papistici peruersitatem, quæ, etsi hanc liberalitatem commendet, imo vrgeat, tamen mendicitati non prouidet. Imo mendicitati prouidet, vt ea ipsa liberalitate mendicitas foueatur: &, vt breuiter ac magis dilucidè dicam, vt nunquam tanta sit, imo nunquam tanta esse possit liberalitas, vt non mendicent ij ipsi, in quos superstitiosa liberalitas profuderit opes plus quam regias: quasi dolium sit Danaidum. Vt omnino quatuor illis, quæ apud Solomonem, Prouerb. 30. obseruata sunt, non satiari, neq; dicere *Sufficit*, quinta hæc addenda sit Monastica mendicitas. Monachi enim mendicant, vt sint mendici, cum illi mendicantes, quibus voluit Deus benefieri, mendicarent, vt ne essent mendici.

VII. Secundum argumentum, ex Prouerbiorum 30. *Vanitatem & verbum mendax remoue à me: paupertatem & diuitias ne dederis mihi: alime tibi qui conuenit mihi. Ne forte satiet, & abnegem, dicamq; Quis est Iehoua? Et ne fortè efficiar pauper, & furer, assumamq; in vanum nomen Dei mei:* Vbi sapientis votum est contrarium voto papistico: nimirum deprecantis paupertatem: argumento etiam addito, a grauissimis periculis quibus illa est obnoxia. Vnde nobis argumentum. Non esse sapientis, paupertatem, imo mendicitatem affectare, optare, vouere: ac propterea, ne Christiani quidem. Ratio qui eadem ratione exponit se manifesto animæ periculo, id est, Deum tentat: quod est alienum a pietate.

VIII. Bellarminus ter soluit. Prima solutio, communis ei cum Iansenio in eum locum: paupertatem esse aliam voluntariam, aliam inuoluntariam. Et Solomonem de hac loqui, non de illa.

IX. Sed primo, respondeo, paupertatem voluntariam, id est, vt interpretan-

tantur Papistæ, quæ sit ab electione, vix; sed certe mendicitatem voluntariam, nunquam proponi cuiquam, nunquam probari, in Scripturis quidem: atque id delirium esse superstitiosum. Secundo, quia preces ad Deum testes sunt voluntatis, omnino sequitur id esse inuolũtarium, quod quis deprecatur. Itaque φλυαρεῖ. quicumque dicit hic agi de paupertate inuoluntaria. Nam contra potius statuendum, doceri, omnem paupertatem debere esse inuoluntariam, eo ipso quod eam à se auerti velit vir pius. Et patet exemplo. Quia ibidem non tantum paupertatem, sed etiam diuitias deprecatur: & vanitatem, & mendacium. An sapiat, qui dicat intelligendum, diuitias inuoluntarias, vanitatem inuoluntariam, mendacium inuoluntarium?

X. Secunda solutio sumpta à Lyrano & Carthusiano: Sapientem loqui in persona infirmorum, quales plurimi sunt in Ecclesia: his enim nocere nimias opes, & nimiam egestatem At viris perfectis, qui sciant cum Paulo abundare, & penuriam pati, tam opes plurimas, quam egestatem summam, esse instrumenta virtutis. Ideo Chrysostomum ad Hebræos hom. 18. & Ambrosium in Psalm. 118. serm. 8. Salomonis verba exponere de hominibus Testamenti Veteris, qui imperfecti essent.

XI. Ego Chrysostomum agnosco locum interpretari dictum ἐν τῇ παλαιᾷ in Veteri Testamento. Sed Ambrosium nego. Hic enim generalem tractat doctrinam, atque adeo applicat omnibus, etiam Christianis, de veteri lege, ὑδὲ ἔρχ, *Diuini igitur exemplo oraculi*, inquit, *volumus ostendere, quæ essent hæc grauia tentamenta, quibus remedium solus potuit Christus afferre. Veruntamen & prophetico sermone facile est docere sarcinam quandam horum tentamentorum. Hæc enim tentamenta duo maxima Sanctus Salomon oratione propria declarauit, & rogauit, vt posset excludere, dicens, Diuitias autem & paupertatem ne dederis mihi, sed ordina mihi quæ opus sunt, & quæ abundent: ne repletus mendax fiam, ne dicam, Quis me videt? aut pauper, rapiam, & periurem nomen Domini Potes igitur tu ista tentamenta contemnere quæ formidauit Salomon, qui Sapientiam postulauit & meruit?* Hæc Ambrosius, & alia nonnulla in eam sententiam: & certè multo rectius quã Chrysostomus: ex quibus apparet, hoc insigne moderationis exemplum, non solis aptum esse veteribus sub lege, sed commune etiam omnibus pijs, atq; adeo Christianis.

XII. Verum enimuero, perfectos, quos nobis, quæso, Bellarminus propinabit? Eos-ne quia assequuti sint, an eos potius, qui quærant perfectionem? Nam si illos, nihil ad rem dicit, quia docuit nos iam ante hanc de votis disputationem, in eorum esse gratiam, qui nondum sint adepti, sed qui laborant adipisci: ideoque nondum sunt perfecti. Si autem verum, fuisse loquutum Solomonem in persona imperfecti hominis, profecto docuit, omnes imperfectos homines, debere hanc paupertatem deprecari, nedum vouere. Sunt autem imperfecti Monachi. Ergo hi debent non vouere: sed serijs precibus amouere mendicitatem: vt appareat peruersum illis esse cerebrum, qui tanto fastu contra faciant.

XIII. Sin autem perfecti nomine abutitur, vt eos denotet, qui peculiari affectu affectant perfectionem, quam nondum sunt adepti: At meminisse potuit in his non tantum Paulum fuisse, sed etiam Salomonem. Vnde Glossa ordinaria, *Hæc adhuc vir, cum quo erat Deus, sermonis eius igne radiatus, ad ipsum Deum conuersus.* Quæ quidem encomia nemo fidelium nescit eius esse, qui iam multum promouerit in amore perfectionis. Ambrosius, *Potes tu ista tentamenta contemnere, quæ formidauit Salomon, qui sapientiam postulauit & meruit?*

XIV. Tertia solutio, recusari hoc loco, non quamlibet mendicitatem, sed illam solam, quæ est exposita periculo, qualis non est religiosorum mendicantium: qui sciunt sibi non defutura necessaria: tum ob Christi promissionem. Matth. 19. *centuplum accipiet*: tum ob populi deuotionem, à quo non dubitant se suscepturos temporalia, cum ei ministrent spiritualia.

XV. Facile nobis persuadet Bellarminus, non eam vouerì à Monachis mendicitatem, à qua sit quicquam periculi: etsi non persuadeat securitatis illas esse causas. Nam certè, qui in communi diuites sunt, in portu nauigant, sibique in crastinum abundè prouisum sciunt. Neque vero eos quicquam oportet sibi de Dei bonitate polliceri, qui præter vocationẽ induunt se in paupertatis periculum, magis quam qui ex alto deijciat se. In populi deuotione, id est superstitione, scimus esse mendicantibus perfugium, non minus quam olim ijs quibus Deam Syram gestantibus mendicatio nihil habebat admodum incommodi. Sed causas illi sanè vidento.

XVI. Solutio, vt prima, inepta est. Nam paupertatem nulli periculo obnoxiam, quis vnquam commentus est? Aut si est aliqua, quid magnum præstant, qui tanto se perfectionis amore efferunt? Nemo est enim, quantumlibet imperfectus, qui non facile sibi persuaderi sinat hanc, quæcunque est, paupertatem, vt amet. Et illi puto, ipsi Syræ Deæ ministri haud aliter erant animati. Ita tuæ perfectionis laudem minuit Iesuita. dum Sophistæ laudem affectat. At Solomon non distinguit paupertatem, sed causam indicat eius non vouendæ: quemadmodum, cum nimias diuitias deprecandi causam ponit, ne satiatus abneget, non significat quasdam esse diuitias, huic periculo obnoxias, quasdam minimè: sed omnes diuitias nimias ei periculo obnoxias: itaque nullas nimias diuitias optandas. Ad eandem rationem, omnem nimiam paupertatem, id est, mendicitatem ob illud periculum fugiendam, certè non propria electione suscipiendam.

XVII. Tertium argumentum, Genes. 3. *In sudore vultus tui vescêris pane tuo.* Lex est ab initio imposita homini post peccatum, gemino constans capite, vt comedat quisque panem suum: & non comedat sine labore. Lex est diuina: itaque ab homine non violanda. Neque enim verum ingredi homines in Ecclesiam, aut profiteri pietatem, vt leges diuinas pro nihilo habeant. Porro, non potest suus cuique panis dici, in quo nihil habet proprij. Voluit ergo Deus, non manducari à quoquam panem, non sibi proprium. Quod eo magis patet, quo disertius additur sudor vultus, id est, labor corporis: quæ ratio legitima acquirendi dominij, vt certũ sit non aliter appellari panem tuum, quam per proprietatem dominij. At proinde, qui omnium rerum proprietati renuntiant, hos manifestum est prætextu religionis contra ire diuinæ institutioni.

XVIII. Vnde tanto potentior in rem nostram conclusio, quãto certiorem habemus eius legis renouationem in Ecclesia Christiana 1. ad Thessalon. 3. *Denuntiamus vobis, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt subducatis vos ab omni fratre qui ἀτάκτως inordinatè se gerit, & non ex tradita doctrina, quam accepit à nobis. Nam ipsi scitis quomodo oporteat nos imitari quoniam non inordinatè nos gessimus inter vos, neq; gratis panem edimus, acceptum à quoquam: sed cum labore & ærumna, nocte ac die operantes, ne quem grauaremus. Non quod nobis id non liceat: sed vt nosmetipsos pro exemplari exhibeamus vobis ad nos imitandos. Etenim cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, Si quis nolit operari, etiam non edito. Audimus enim quosdam versari inter vos inordinatè, nihil operis facientes, sed curiosè agentes. Iis autem qui sunt istiusmodi, denuntiamus, & eos obsecramus per Dominum nostrum Iesum Christum, vt cum quiete operantes, suo pane vescantur.* Item 1. 4. *Et contendatis quieti esse, & res vestras agere, ac operari proprijs manibus vestris sicut vobis denuntiauimus, vt vos geratis honestè erga extraneos, & nulla re vobis opus sit.* Axiomata: Nullus in Ecclesia inordinatè se gerat. Si quis faciat, segregetur ab Ecclesia. Qui non suo pane viuit: inordinatè gerit se. Qui nihil operis agit, vescitur pane non suo. Singuli laboranto, vt ne cui quicquam desit, id est, ne quis mendicet Hæc axiomata, si ad Monachos nihil pertinent, age, folem hunc negemus meridie hoc lucere.

XIX. Bellarminus, cap 42. negat Monachos teneri ad laborem manuum, magis quam seculares. Nam, inquit, laborare manibus, vel præceptum est, vel consilium. Si præceptum: ergo omnes tenet, tam seculares quam Monachos. Præterea, si præceptum, vel naturale, vel positiuum. At non positiuum, quia nullum dari potest. Sin naturale, ergo, vel obligat absolutè, vel certo casu. Ast absolutè non obligat singulos, sed tantum omnes, id est, Rempublicam, in qua alij sunt opifices, alij agricolæ, alij medici, alij iudices. Si autem non singulos, ergo neque religiosos: quia habent proprium officium orandi, psallendi. Certis autem casibus si obliget, non minus obligabit seculares, quam religiosos: hi enim casus sunt, si quis non habeat vnde viuat, nisi operando: si quis alteri teneatur cibum prouidere, nec possit aliter: si quis aliter nequeat, vel otium fugere, vel tentationes superare. At hi casus communes sunt tam secularibus, quam religiosis.

XX. Ad Pauli locos obiectos respondet, non loqui ad Religiosos, sed ad seculares: deinde non præcipere absolutè, sed ad vitandum furtum vel scandalum, vel otium. Ast Monachos posse aliter ea vitare.

XXI. Sed Bellarminus, aduersum quos disputet viderit. Certe si aduersus Caluinum, bis peccat in definienda quæstione, & quum laborem vrgeat manuum, & cum negat magis teneri Monachos, quam seculares: neutrum enim est contra Caluinum: qui §. 10. c. 13. lib. 4. quem Sophista locum laudat, nihil ipse definit, pronunciatve de hac controuersia: tantum ex Augustino discrimen obseruat veterum, recentium q; Monachorum, *Augustinus*, inquit, *fortiter contendit non licere Monachos de alieno otiosis viuere, tale exemplum suo tempore extitisse negat bene constituti monasterij. Nostri præcipuã sanctitatis suã partem in otio collocant.* Hæc Caluinus: nec falso, quare non debuit Bellarminus eius nomen in hac controuersia deferre, sed Augustini potius.

XXII. Cæterum, neq; nos manuum laborem vrgemus, si hunc, non alium intelligas, quam qui solet esse vel artificũ, vel agricolarũ, sed in genere laborẽ in sua cuiusq; vocatione legitima, quo fiat, vt nõ sibi soli quis seruiat, sed publicis commodis, & complectatur non tantum medicos, & iudices, sed etiam quoscunq; patresfamilias, qui etsi manuarias artes non exerceant, tamen in suis colendis fundis occupantur, vnde sibi suum panem prouideant. Neq; vero negamus æque hac laborandi necessitate teneri seculares, ac monachos: imo contra vrgemus, æquè teneri: ac proinde Sophistam nihil nisi tergiuersari, & prodere causam suorum Monachorum, qui prætextu fucæ mendicitatis, otiosè vescuntur, non suo, sed alieno cibo.

XXIII. Ponamus ergo sanè ijsdem cum plebe Christiana legibus teneri Monachos, ad laborandum: & erit nostra plena conclusio. Nam seculares omnes tenentur laborare, vt suum sibi proprium panem comedant. Hoc si & Monachi debent, necesse est illis proprium esse panẽ, id est, Hebræorum more, quicquid ad vitam sustentandam necessarium: quare & Monachi debebunt habere proprium, non vero seipsos, inuita natura, inuita lege Ecclesiastica, cogere ad paupertatem, id est, otium.

XXIV. Hoc vno iugulatur quicquid in hanc partem Bellarminus disputat, vt res fit opus longo labore Id, inquit, vel præceptũ est, vel consiliũ. Est, inquam, præceptum, non consilium, qua notione consilium Bellarminus dicit Ratio manifesta, quia non permittitur singulorum arbitrio ratioquin neglectus non puniretur separando ab Ecclesia. Tenet ergo, inquit, tam seculares, quam monachos Rectè, inquam, sed & tam monachos quã seculares. Ideoq; nos vicimus.

XXV. Rursus, si præceptum, ergo vel naturale, vel positiuum. Naturale, inquam, si naturam repetas, non ab ipsa creatione, sed à corruptione, vnde necessitas inducta separandarum possessionum: quo factum, vt tum primum Adamo Deus assignarit *panem suum*, qua phrasi proprietas significatur. Sed si naturale, inquit, ergo obligat vel absolutè, vel certo casu. Imo vtrunq; nam laborare, absolutè obligat: at vero certo casu, hoc vel illo modo laborare, puta manibus. At absolutè, inquit, non obligat singulos. Falsum, inquam, & idipsum patet exemplo Reip. quo ille vtitur, nam in ea laborant, non artifices tantum, & agricolæ: sed etiam Medici, & Iudices, etsi alio laboris genere. Itaq; obligat etiam Religiosos.

XXVI. Religiosi, ergo, contra ius fasq; agunt, qui nihil agunt: imo qui nihil volunt agere. Nam quod illis proprium Bellarminus assignat officium orandi, psallendi, ridiculus est & vehementer quidem. Etenim, quem nos hic laborem dicimus, is refertur ad victum comparandum. Victus autem comparandi ratio gemina, vel ex suo, vel ex alieno. Ex suo ij viuunt, qui habent proprium dominium in res eas, à quibus homini victus est, cuiusmodi diuites sunt, quibus sui agri, suæ vineæ sunt, & similia. Ex alieno, qui fundi nihil obtinentes proprij, ex alienis habere coguntur omnia.

XXVII. Ab hoc duplici hominum genere, geminus etiam labor distinguendus. Nam quibus est fundus proprius, eorum labor in suo occupatur, vt ex eo viuant ipsi, quamuis non semper alijs profit. Sed quibus

fundi

fundi nihil est,hoc necesse est alijs laborare, quomodo Paulus hoc laborese exercebat,cum tentoria faceret,quibus non ipse vtebatur, sed alijs vtenda faceret,vt commutato certo pretio,ipse sibi prouideret. Augustinus de opere Monachorum,c.13. *Innocenter & honestè,quæ apta sunt humanis vsibus operabatur:sicut se habent opera structorum,sutorum, rusticorum, & his similia.*

XXVIII. Hinc apertum fit,quam se illiberaliter in disputando Bellarminus gerat. Nam monachi id genus est hominum, quod proprij fundi nihil habeat: vt eos omnino necesse sit ex alieno viuere. Quare hi si dicuntur debere laborare,is labor intelligendus erit,qui alijs sit vtilis,vt inquã, alijs laborent, non sibi solis. Nam in apibus,quis nescit etiam fucos laborare? Egregiè vero illi,saltem in comedendo:sed otiosi tamen dicuntur & inutiles,non quod non laborent:sed quod sibi tantum. Hoc illud est, quod monachis iure obijcitur,quod non laborent,id est,sibi solis laborẽt cum tamen ex alieno velint viuere.

XXIX Est,inquit Bellarminus,officium illis orandi,cantandi. Mitto disputare, vtrum labor sit orare, cantare,hoc teneo potius, si labor sit, sibi illos orare, sibi cantare, non alijs orare, non alijs cantare. Quibus enim,quæso, cantant Eremitæ,orant Eremitæ? Quibus Carthusiani? quibus Moniales & Nonnæ? Quibus reliqua examina? Nam omnia cur non eodem complectar fasce? Neque enim Monachorum institutum id est propriè,vt publico prosint:alias omnes in eo essent: at non sunt, nisi pauci qui prædicandi partes susceperunt,quæ nullæ ad eos pertinent, nisi ex immani abusu, & arrepta occasione ex eorum scelerata desidia, quibus eæ erant impositæ. Fateor esse etiam multos Presbyteros, & Diaconos, & si qua alia sunt Ecclesiasticorum onerum nomina: sed per accidens, quia præter monachismi votum. At viuere ex alieno non tantum omnibus commune, sed etiam professioni essentiale: id enim mendicitas significat, quam vouent. Itaque, etsi pauci alijs laborent, tamen omnes ex alieno viuunt, & laborant per accidens, viuunt per se. Rectè ergo accusantur quod otiosi viuant, & cum nemini prosint,omnibus tamen sint oneri.

XXX Hæc ipsa docent,quam imperitè Bellarminus soluat locos Pauli. Non loquitur,inquit,ad religiosos,sed ad seculares Falsum, inquam, loquitur ad vtrosque. *Denuntiamus vobis fratres.* Quid? an nulli in Ecclesia fratres, nisi qui seculares? Imo hoc nominis sibi Monachi peculiari quodam iure sumpserunt. *Vt subducatis vos ab omni fratre,qui inordinate se gerit.* Ab omni fratre, inquit,non ab omni seculari tantum, *Si quis noli operari,ne edito.* Et similia:quorum vniuersitatem quo iure restrinxerit Sophista? Chrysostomus homil.5.in 2. Thessal. οὐκ ἄρα ὁ Χριστὸς προσέταξεν· ἑκάστου ἀργεῖν. στέλλεσθαι ὑμᾶς, φησὶν ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ· μή μοι τὸν πλούσιον εἴπῃς, μή μοι τὸν πένητα, μή μοι τὸν ἅγιον· τοῦτο ἀταξία ἐστιν. *Non ergo iussit Christus vsquam esse otiosos Vt subtrahatis vos,inquit,ab omni fratre:ne mihi dicas diuitem,ne pauperem,ne sanctum,hæc est inordinatio.*

XXXI. Nec vero casus bene colligit: cum hos tantum,ad vitandum furtum,scandalum,otium. Nam primo potuit alium addere,ex ad Ephes. 4. *Vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti*, de quo paulo post. Deinde, quid illud est, quod scandalum dixit? Nam Apostolus non nominat. Scãdalizabantur,inquit, infideles, cum videbant Christianos ex alienis bonis velle viuere. Imo debuit potius, si vidissent,nam vidisse non fit verisimile. Itaque Iustinianus melius, *Vt suo labore videlicet sibi necessaria compararent, atq; ita mendicitate Gentiles non offenderent.* Longe enim aliud est si dicas, prohibuit scandalum, quam si prohibuit mendicitatem, propter scandalum. Vt tamen verborum subtilitatem missam faciamus, certum est ab Apostolo, non scandalum,sed potius hunc casum, (si casus est) expressum, *Vt nullius aliquid desideretis*, id est, *careatis.*, ipso Bellarmino interprete, ex Græco, μηδενὸς χρείαν ἔχητε: vt nulla supersit Salineroni excusatio, qui sibi ambiguitate Latina permisit imponi concupiscentiam prohiberi, *Vltimum*, inquit, *proponit Decalogi præceptum. Vnusquisq;, inquit, proprijs contentus,alienas res non concupiscat.* Fœda supinitas: & quæ scuticam mereatur in eo, qui vix patitur sibi quicquam Atticismi incognitum videri. Sed ad rem: hic vnus casus est, siue potius vna ratio, cur oporteat quemque laborare:nempe, vt ne indigeat: siue vt post, pane suo vescatur: hoc est, planè, vt ne mendicet. Nam mendicare procul dubio, est τοῦ τινὸς χρείαν ἔχοντος, eius qui panem suum non manducat. Augustinus de opere Monachorum cap. 3. *Demonstrare debemus, beatum Apostolum Paulum opera corporalia seruos Dei operari voluisse, quæ finem haberent magnam mercedem spiritalem, ad hoc vt ipso victu & tegumento à nullo indigerent, sed manibus suis hæc sibi procurarent.*

XXXII. Itaque falso sumit Bellarminus, posse Monachos ea vitare incommoda, quæ Paulus vitari voluit a Christianis. Nam, vt de reliquis nugas papisticas toleremus, certè, τὴν ἀναγκαίαν χρείαν adeo non vitant vt profiteantur potius. Et si inopiam non patiuntur, cur mendicant? Quanquam insuper eo ipso ἀταξίαν inducunt, quam tolerari prohibet Apostolus. Otium, quam bene vitent, norunt omnes.

XXXIII. Quartum argumentum: Nulla arbitraria vouenda sunt,quæ impediant maius bonum. At paupertas, res est arbitraria, quæ impedit maius bonum. Non est ergo vouenda Deo. Maior patet, ipsis profitentibus Papistis, & iudice sensu communi. Tum, teste Paulo 1 ad Corinth.12. *Ambite dona potiora.*

XXXIV. Probatur minor. Primo, quia impedit officia charitatis in fratres. Nam qui ipsi mendicant, non possunt esse liberales in alios. Et res ipsa docet, non posse quenquam largiri, nisi ex suo. At qui paupertatem vouent maximè illam altiorem, & altissimam, nihil habent sui. Atqui largiri alijs longè maius esse bonum, quam mendicare; Paulus Actorum vigesimo, *Beatum est dare potius quam accipere.* Sed Christus inde suos se discreturum protestatur ab alienis Matth.25. *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à iactis mundi fundametis. Esuriui enim & dedistis mihi quo vescerer: sitiui & dedistis mihi potum Amen dico vobis, quatenus id fecistis vni ex istis fratribus meis minimis: mihi fecistis.* Paulus ad Ephes.4. *Qui furabatur, non amplius furetur: sed potius laboret, operando manibus, quod bonum sit, vt possit impertiri, cui opus fuerit.*

XXXV. Secundo, opponitur humanæ vitæ conditioni meliori: Nam Ecclesiastis 7. *Bona est sapientia cum hæreditate & excellentia videntium solẽ*, id est, melior est eius conditio cui adest sapientia, non destituta rerum proprietate Vnde vulgata Editio, *Vtilior est sapientia cum diuitijs, & magis prodest videntibus solem.*

XXXVI. Tertio, Christus aperte damnans inter Iudæos Scribarum & Pharisæorum traditionem, *Vos*, inquit, Marc. 7. *dicitis: Si dixerit quispiam patri vel matri Corban, id est, munus, quodcunq; ex me erit, tibi proderit. Nec permittitis amplius eum quicquam præstare patri suo aut matri suæ, abrogãtes sermonem Dei traditione vestra quam tradidistis.* Quæ verba significant, impie eos facere, qui prætextu religionis, inhibent sibi ipsis officia charitatis in proximos egenos. quod omnino faciunt monachi, vouentes paupertatem quam sibi commodam futuram certo sciunt.

XXXVII. Ad syllogismi formam, non inueni responsum apud Papistas. In probationibus minoris tricantur. De loco Actorum, ita censet Bellarminus, Cæteris paribus, beatius esse dare omnia sua simul propter Christum, & accipere postea aliquid modicum, quam parum dare, & nihil accipere: beatius esse accipere temporalia, vt possis expeditè, & commodè dare spiritualia, quam nihil accipiendo impediri à spiritualibus dandis.

XXXVIII. Sed Bellarminus multus nugator est. Paulus de seipso agit, & rationem explicat, qua vsus sit in prædicando Euangelio, id est vt loquitur Bellarminus, dandis spiritualibus, *Argentum & aurum aut vestem nullius concupiui: imo ipsi nostis, vsibus meis, & ijs qui mecum sunt, manus istas ministrasse. In omnibus ostendi vobis oportere sic laborando suscipere infirmos, & meminisse verborum Iesu, ipsum videlicet dixisse, Beatum est dare potius quam accipere.*

XXXIX. Ex quo contextu duo eliciuntur. Vnum habuisse Paulum aliquid proprij, & tamen expeditè & commodè dedisse spiritualia. Vnde facilis consequentia, non semper obstare proprietatem huic officio. Quare etsi concesserim vouendã esse abstinentiã earum rerum, quæ obstant, quominus expeditè & commodè distribuantur spiritualia: tamen hinc ad proprietatẽ rerum, consequentiam non concesserim: nisi fortè per accidens: quomodo constat per accidens eam proprietatem obstare ei officio. At Papistæ nõ per accidens, aut vouent, aut vouendum docent. Patet, tum quia tempora non distinguunt: nam vota ea sunt illis perpetua: quasi perpetua contrarietas esset: quod tamen contra obstat ex ipso Paulo: qui, cum dixit eo modo suscipiendos infirmos, quomodo ille susceperat, id est, proprijs manibus comparasse sibi necessaria: eo ipso docuit interdum obstare dandis spiritualibus abdicationem proprietatis: Tum, quia ne vocationes quidem varias obseruant: mendicitatem n. vouent non ij tantum, qui spiritualia largiuntur: sed etiam qui non largiuntur. Nam certè Eremitæ, qui bestialem conuersationem non horrent, qui possunt id profiteri? Sed inter Monachos conuẽtuales, cum omnes profiteantur paupertatem, tum vero spiritualia non seminant.

X L Præterea, certum est, non proprietatem, sed curam rerum obstare spiritualibus: & hanc quidem, non quamcunq;, sed nimiam, *Obsunt* (inquit ipse Bellarminus) *quatenus adferunt magnam solicitudinem eas conseruandi, dispensandi.* At possunt haberi necessaria ad hanc vitam, sine hac magna solicitudine: exemplo ipsius Pauli: qui proprietati non renuntiarat, & tamen vacabat spiritualibus. At Papistæ Monachi agunt præposterè, qui proprietatem abdicant, curæ vero abdicandæ se voto non adstringunt. Patet, quia si adstringerent se voto, ergo curam eam nunquam susciperent, vel, si susciperent, facerent contra votum. Suscipere autem patet ipso vsu: quia quicunq; conuentuales sunt, habent suos Abbates, suos procuratores: qui ijs rebus inuigilant & acquirendis, & conseruandis, quæ communes sunt omnibus Monachis, inuigilant a. excepto labore, haud aliter, quam qui maximè sunt in seculo: quod, vel lites testantur perpetuæ: vt taceam testamentorum, legatorumq; aucupia in confessionib. frequentissima. Porro, qui Abbates sunt, aut procuratores, non sunt ἐπίσκοποι, sed ab ipso monachorum numero, qui æquè cum reliquis vouerant idem genus paupertatis. Vnde constat, aut agere contra votum emissum, aut non comprehendi in voto hanc curam.

XLI. Alterum, quod elicitur ex Pauli verbis, est ad explicandam oppositionem dandi & accipiendi. Nam hic Bellarminus mire ludit. Dare, inquit spiritualia, accipere temporalia. Atqui Paulum constat de temporalibus vtrunq; dicere: Beatum est dare temporalia, magis quam accipere temporalia. Patet: quia, vtrumuis ageret, siue acciperet, siue daret, tũ vero semper spiritualia dabat. At laborauit, non vt daret spitiualia, sed vt ne acciperet temporalia: & eius laboris causa fuit, quia beatius est dare, quam accipere. Quanquam, quid opus est argumentis? Aut quis non videt nullam oppositionem esse, accipere temporalia, dare spiritualia? Imo, quis non sentit ineptissimè dici, Laboraui meis manibus, quia beatius est dare spiritualia, quam accipere temporalia?

XLII. In Ecclesiaste, negat dictum meliorem esse sapientiam cum diuitijs, quam siue diuitijs, sed meliorem diuitijs sine sapientia. Et sic Titelmannum interpretari. Esse enim Hebraicè, *Bona est*, non autẽ *melior*: quod non possit dici, quia sine diuitijs mala sit sapientia: sed quia sine hac malæ sint diuitiæ. Id probari statim quia, *Sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia*, sed ita tamen, vt sapientia vitam tribuat possessori.

XLIII. Sed profecto Bellarminus nihil pensi habet, quid dicat, dum ne videatur tacere. Titelmannus, inquit, sic exposuit. Atqui Titelmannus & vtroq; modo exposuit & neutram neutri prætulit expositionem, nisi κατά τι *Notandum vero*, inquit, *quantum ad principium huius sententiæ, vbi dicitur, Vtilior est sapientia cum diuitijs, & magis prodest videntibus Solem, posse istud dupliciter accipi. Primo, vt significetur sapientia cum diuitijs vtilior esse, magisq; prodesse videntibus solem id est, hominibus super terram viuentibus, quã sola sapientia. Aliter a. sensus hic est: Vtilior est sapientia cum diuitijs, & magis prodest hominibus, quam solæ diuitiæ sine sapientia. Qui sensus, licet non ita prima facie sese offerat, magis tamen videtur esse conueniens sententiæ, & veritate certior.* Audin', aliter quam Bellarminum? Nam hic respondet, non voluisse dicere meliorem esse sapientiam cum diuitijs, quam sine diuitijs: at Titelmannus vtrumq; posse intelligi? Sed comparando, etsi posteriorẽ sensum dicat conuenientiorem sententiæ, & veritate certiorem, tamen indicat non ita prima facie sese offerre, id est minus esse ad literam: & violentiorem. Quomodo Lorinus, *Simplicior sensus est, præstare sapientem simul esse diuitemq;, quam duntaxat sapientẽ: hæc n. potest quidem docere quod bonum est, ait Hieron. sed interdũ non potest præstare quod petitur. Sic exponit Albinus quoq; & alij, vel certè com*

para

paratio est habentis cum diuitiis sapientiam, cum illo qui solas habeat diuitias, vt Titelmanno placet, quem citat cum laude, sequiturq; Bellarminus. Nota, Simplicior ille sensus est.

XLIV. Et vero Titelmannum quis præferat Hieronymo? *Maioris est gloriæ sapiens cum diuitijs, quam tantum sapiens. Alij enim sapientia indigent, alij opibus: & qui sapiens est, & non diues, potest quidem præstare quod bonum est: sed interdum non potest præstare quod petitur.* Me vero iudice, ne Carthusianus quidem illi concesserit, *Vtilior est sapientia cum diuitijs, quam sine eis. Nam bonum creatum additum bono creato afficit ipsum maius.* Lyranus, *Vtilior est sapientia cum diuitijs, quam sine diuitijs, hoc est intelligendum cæteris paribus, sapiens enim habens pecunias potest ex eis exercere opera pietatis & liberalitatis, quod ita non posset carens diuitijs.* Hi Titelmanno & omnes plures sunt, & singuli antiquiores: cur non & singuli, & omnes maximè, maioris apud Bellarminum pretij.

XLV. Sed Titelmannus rectè. Quomodo, inquam, rectè? Quia Hebraicè legitur, *Bona est sapientia cum diuitijs.* Omnino, inquam. Sed quid ad rē? Non potest dici, quod sapientia est mala sine diuitijs. Concedo, inquam: sed hoc rursus, quam vim habet? An, quia non potest comparatio consistere, nisi altera pars intelligatur mala? Atqui, hæc eadem ratio prohibebit alteram partem esse diuitias. Ratio ex ipso textu, vbi manifestum est, considerari has, quatenus bonæ sunt, *Sicut protegit sapientia, protegit pecunia:* quod ipse Bellarminus cognouit. Ergo vtrinque comparantur bona: tum patet nihil incommodi esse, in eo, quod sapientia sine diuitijs non sit mala, vt ne dicatur hæc illi comparari cum diuitijs.

XLVI. Porro illud, *Bona est*, sumi pro meliori, non tantum suadet autoritas Veteris interpretis, quæ debuit esse Bellarmino authentica, sed etiam ipsa natura comparationis: Nam res bona, bonæ rei comparatur: nec potest id fieri, nisi in æqualitate, aut inæqualitate. Æqualiter comparantur, quæ æque bona sunt. Et contra. Hic vero, siue compares sapientiam cum diuitijs, cum diuitijs sine sapientia, manifesta res est: quia diuitię proponūtur vt dixi, non vt malum, sed vt bonum, vtpote protegentes: sin autem sapientiam cum diuitijs, cum sapientia sine diuitijs, rursus manifestum, quia geminatum bonum maius est. Itaq; etsi Hebraicè legamus bona, tamen explicandum est melior. Etsi autem fatear, vtrumque dici posse, videlicet meliorem esse sapientiam cum diuitijs, diuitijs sine sapientia, & meliorem esse sapientiam cum diuitijs, sapientia sine diuitijs, tamen, si dicatur meliorem esse sapientiam cum diuitijs, non addito altero membro, nego alium esse sensum, quam vt comparetur sapientia sine diuitijs, sapientiæ cum diuitijs: quomodo, cum ille olim dixit, *Gratior est pulcro veniens in corpore virtus.*

CAP. XI.

De obedientia Monastica, status quæstionis.

I. POst paupertatem disputatur de Obedientia, quam tamen nudè nominat Bellarminus, nec definit: quasi cum ijs negotium habeat, qui omnem omnino exsuerint obedientiam: cum tamen non nisi de monachorum agat obedientia. Nos ergo distinctius.

II. Obedire est propriam voluntatem voluntati alienæ subijcere. Sed obedientia, vna est infinita, altera finita: ita enim doctrinæ gratia liceat appellare. Infinitam dico eam, quæ nullis legibus, aut conditionibus coercetur: & quæcunque tandem aliena fuerit voluntas, hanc sibi ἀνεξετάστως exsequendam promittit. Hanc Iesuitæ Cæcan, solent appellare (vide in Ignatij vita Maffæum lib 3. c. 7. & Ribadeneiram lib. 5. c. 4.) Cusanus irrationalē. Illi, credo, quia, claudat oculos: vt nō magis in eo quod præcipitur, disquirat, quam cæcus in itinere, per quod deducitur. Iste, quia ratione nulla imperati, sed mandato solo imperantis agitur, instar brutæ pecudis. Finitam contra appello, quæ non prius obedit, quam imperij causam inquisierit, rationemq; viderit. Itaq; non habet imperantis autoritatem prosumma lege: imo eam legi subijcit, quam, si migret, nullam agnoscit.

III. Hoc posito, autoritatem rursum aliam diuinam dicimus, aliam creatam. Autoritati diuinæ Catholici omnes agnoscunt illam deberi obedientiam, quam infinitam nuncupauimus: neq; permittunt cuiquam inquirere in imperia diuina: ijsve obijci rationem vllam, quacunq; tandem specie blandiatur. Sic enim Abrahamum statim, ac iussus est, vnicum suum natum immolare, non distulisse obsequium: etsi vix potuerit ab eo exigi quicquam à ratione magis alienum. Et Saul durissimè castigari, qui, iussus Amaleticis nullis parcere, regem tamen seruarit, plausibili humanitatis, imo & pietatis in Deum, prætextu. Neq; vero Papistæ dissentiunt.

IV. Alterum genus obedientiæ deberi Creaturæ, itidem Catholici docent, nimirum, vt qui inferiores sunt, superioribus auscultēt. Hanc etenim esse mentem quinti in Decalogo præcepti: *Honora patrem tuum & matrem tuam.* Superiores esse, tum in Ecclesia, tum in Republica, ad vtrosuis protendi præceptum. Nam Scriptura diserta. De ciuili magistratu ad Rom. 13. *Omnis anima potestatibus supereminentibus subiecta esto.* De Ecclesiastico ad Heb. 13. *Obedite ducibus vestris & obsecundate, vigilant enim pro animabus vestris.*

V. Obedientiam, intentionem admittere, & remissionem pro varijs gradibus autoritatis. Nam hanc alias maiorem, alias minorē, vt maior in publico magistratu, quam in vllo priuato: quomodo solent etiam priuati ordinis causa personæ eligi, quæ aliquo priuato iure sociatis præsint, vt fit, exempli gratia, inter mercatores, inter artifices. In magistratibus, alij supremi, vt in Republica Reges, in Ecclesia Episcopi, alij inferiores, quicunq; nimirum supremis subsunt. Semper maiorem magisq; necessariam esse obedientiam exhibendam, eis personis quarum autoritas maior sit. Neque puto Papistis aliter visum. Certè Francisci Sonnij Tract. 2. qui est de Conscilijs, c. 21. verba sunt, *Obeditionum, quæ superioribus debentur, illa, qua obediendum est supremo, ex quo, per quod, & in quo sunt omnia, summè & præ omnibus stringit. Quæ vero mediis, non ita obligat, quod mediis non sit obtemperandum, nisi quatenus cum superioribus consentiunt.*

VI. Itaque vno verbo constanter Catholici tenent, Deo quidem absolutè, simpliciter obediendum, & ἀδιαπτώτως: ita vt obedientiæ ratio sola sit Dei autoritas, voluntasque. Sed, cum ad creaturas deuentum fuerit, tum obedientiæ certos esse limites circunscriptos, quos si migrarit obediens, stultè faciat, vt mollissimè loquar. Quare neminem debere obedientiam reddere, nisi certus sit apud se, posse legitime reddere.

VII. Papistæ haud paulo aliter sentiunt, maximè in hoc capite de obedientia monastica. Nam etsi multa protestentur similia Catholicis, vt ostendant sibi persuasum nemini esse obediendum iubenti peccatum: tamen cum ad rem ipsam ventum est, ei cuius sunt obediendi partes, nullas esse volunt iudicandi: atque hanc appellant perfectam sui abrenuntiationem. Ioannes Nonius Barretus cogitabat, alteri voluntatem suam regendam committere, & ab eius nutu ita pendere totus: vt ne minima quidem in re sui esset iuris, apud Nicolaum Godignum Abissinarum rerum libr. 2. capite 4.

VIII. Certè Ignatius suis Iesuitis hanc imposuit. Docent in eius vita Maffeius lib. 3. c. 7. & Ribadeneira 5. 4. *Quemadmodum*, aiebat Ignatius apud Ribadeneiram, *in hominum vita duæ sunt hominibus propositæ ad beatitudinem viæ, altera peruulgata & communis, quæ diuinis præceptis seruandis continetur: altera illorum tantum, qui Christi consilia toto pectore complectuntur, quæ vita religiosorum est: sic in ipsa Religione duo sunt obedientiæ genera, quorum alterum imperfectum est, alterum perfectum, & omnibus absolutum numeris: in quo vis obedientiæ elucet, hominisq; religiosi virtus maximè apparet. Imperfecta obedientia male oculata est: perfecta sapienter cæca: illa iudicium suum de imperatis rebus sibi seruat: hæc iudicium proprium non habet, illa in alteram propendet partem, hæc in neutram potius mouetur: illa mandatis paret, iudicio repugnante: hæc iudicium iudicio, voluntatem superiorum suorum subijcit voluntati.* Post paulo, *Hæc obedientia rectissima est, & omnibus expleta numeris, maximeq; excellens, qua veluti captiuamus intellectum in obsequium obedientiæ, & id rectum credimus, quod cunq; sit à superioribus nostris præscriptum, neq; rationes præscripti exquirimus, aut sequimur, sed obedientiam auidè arripimus, nulla alia de causa, nisi quia obedientia est.* Iterum, *Non debeo cogitare, qui me gubernat summus-ne, an medius, an infimus sit: sed deuotionem meam omnem in obedientia collocare, & illud magni pendere, quod loco Domini nostri præsidet. Nam personarum si distinguas gradus, perit obedientiæ vis.* Iterum, *Ita me instituam, quasi corpus mortuum, quod neq; voluntatem neq; sensum habet, secundo non aliter, quam paruulam quādam statuam, quam quoquouersum velis, haut repugnantem vertas, tertio talem me fingam, atq; præstabo, qualis baculus in manu senis est, vt me ad arbitrium suum vtatur, ibiq; ponat, vbi eum adiuuare maximè possim. Sic ego paratus ad omnia sim, ad quæ mea me religio vti velit, nihilq; recusem quod sit imperatum.*

IX. Exemplo etiam præiuit. Dixit *Si summus Pontifex imperaret vt postio Tyberino scapham, vel nauigium quodcunq; primum inuenisset, clauo, malo, velis, cæterisq; armamentis spoliatum conscenderet, & ita absq; vllo commeatu mare traijceret, se id non solum æquo, sed etiam libenti animo facturum. Cum autem quidam summus vir, hunc illius animum admirans, Ignatio diceret, quæ istac esset prudentia? Respondit Ignatius, Prudentia, Domine, non tam est parentis, quam imperantis: Siue vt Maffeius expressit, Prudentiam quidem non obedientis, verum imperantis esse.* Idem cum sibi ægroto multa medicus præscriberet, *quæ ipse non leuibus argumentis minimè accommodata sentiret, ac medicum ipsum nec literatissimum, nec exercitatissimum sciret esse, tamen ne cum extremo quidem vitæ periculo, contra eius edicta nihil vnquam effatus est.*

X. Nec aliter exercuit, *Sacerdos quidam, edito iam signo, paratus ad sacrificium, & calicem tenens, cum à vestiario pedē efferret, per nuntium ab Ignatio, qui totam rem è propinquo obseruabat, repente iubetur sacro deposito ornatu, pallium sumere proeundi causa. Paruit ille sine tergiuersatione, ac palliatus Patri confestim apparuit: tum Ignatius quærit ex homine, sit-ne ægre passus in procinctu iam ad immolandum, subito se iuberi sacra deponere vestimenta, remq; diuinam omittere? Cum ille se ne tantulum quidem esse commotum affirmaret. Atqui me scito, inquit Ignatius, nō quod te in præsentia opus habeam, sed periculi tui obsequij gratia, id fecisse de industria, & sic habeto plus te sacrificio deferendo esse meritum, quam si idipsum, vt destinaueras, illico peregisses. Quendam etiā cum maximè confessionem nobilis cuiusdam exciperet, consulto vocari ad se iussit: cum ille se, peracto mysterio, mox affuturum dixisset, accersit eum denuo, at ipse nihilominus confitentis rogatu hæsit paululum: ac venienti demum Ignatius: Itane vero: iterum, inquit, euocandus es? Et grauioribus verbis accepit hominem, non quod illius tum quidem opera egeret, sed obseruantiam & agilitatem experiri voluerat.*

XI. Hæc placuit paulo prolixius describere: quia alioquin nullo loco inueni distinctè Papistas suam hac de re scientiam profiteri: atque adeo Bellarminus in hac controuersia, nihil nisi obedientiam indefinitè commendat, nec vllis describit circumstantijs, vt possit quisquam certo scire, aut cui aut quam velit deferri. Sed quæstionem nos possumus circumscribere, ne à scopo disputatio recedat.

XII. Primum igitur notemus agi de obedientia, non Deo, sed homini præstanda: & quidem homini, non ea imperanti, quæ acceperit ipse à Deo, sed suos varios animi motus exprementi, interdum serio, interdum tentamenti causa, & vt ita dicam, ioco. Præterea, homini, cui imperandi nullum ius sit, nisi ab eius voluntate, qui se ei subijciat prorsus sponte: adeo vt locum nullum habeat, aut in magistratibus Reipublicæ, aut in Pastoribus Ecclesiæ: ideoque non possit dici a Deo impositus, sed ab humano arbitrio constitutus: tales enim sunt omnes siue Eremitarum, siue Cœnobitarum Abbates, Archimandritæ, & similes.

XIII. Secundo, obedientiam eam designari, ita cum bruta stupiditate cōiunctam, vt iudicij partes omnino tollat, discretioniq; nullum locum relinquat: tollat etiam gradus imperij summi, intermedij, infimi. Adeo vt non tantum propter Deum obediendum sit, quæ ratio obtinet in omnibus legitimis dignitatibus: sed etiam eodem modo obediendum homuncioni quo Deo ipsi.

XIV. Nam ex his ita obseruatis plena fiet quæstionis nunc disputandæ notatio: Vtrum vouere liceat cuipiam Christiano se ita obediturum imperijs cuiusquam hominis, etiam non fungentis munere publico in Ecclesia, aut Republica, tanquam ipsissimo Dei Imperio, & quidem immediatè accepto. Hanc thesin Papistæ asserunt. Catholici negant.

CAP.

CAP. XII.

Argumenta Papistica pro cæca obedientia.

I. AFfirmantium argumentum primum: Grata est Deo obedientia, etiam in ijs rebus, quas ipse non præcepit. Hoc probat ex Hieremiæ 35. vbi laudantur & remunerantur à Deo filij Ionadab, qui, vt obedirent patri suo, non bibebant vinum, non serebant agros, non habebant domos: sed habitabant perpetuo in tentorijs. Omne autem quod Deo gratum est voueri illi potest. Igitur obedientia: etiam alioqui non debita, Deo voueri potest.

II. Respondeo, iam ex statu quæstionis constare, agi de obedientia nõ qualiber, sed cæca: Itaque concedendo maiorem, omnia, quæ Deo grata sunt, posse voueri: nego minorem, Gratam esse Deo obedientiam cæcam homini delatam. Nam voueri posse rationalem, non imus inficias: vt si quis voueat se regi suo in rebus temporalibus obsequuturum, & iustis, vel suo Episcopo in spiritualibus legitimis.

III. In Rechabitis, quorum exemplum repetitur ex Hieremia, negamus vllam fuisse, vllamue laudari cæcam obedientiam. Nam primo, legitima fuit imperantis persona, habensque à Deo autoritatem: pater scilicet, cui ex lege, tum diuina, tum naturali, ius fuit filijs imponere leges. Itaq; non fuit aliquis priuato arbitrio delectus: sicut in Monasterijs Abbas, qui quicquid habet imperij, id debet superstitioni Monachorum.

IV. Secundo: leges impositæ fuerunt merè politicæ, non autem religiosæ, aut spectantes animæ salutem, abstinere vino, domos nullas ædificare, aut agros possidere, vineasve, in tabernaculis habitare. Quæ omnia genus quoddam politicæ vitæ describunt, diuersum ab eo populo, in cuius medio Rechabitæ habitabant, tanquam aduenæ: sicut hodie Iudæis ita cõceditur habitatio in Papæ ditione, vt tamen facultas nulla sit fundi vllius possidendi.

V. Tertio, ipsa imperia nec iniusta fuerunt, nec vero etiam dura, tum autem suas sine dubio causas habuerunt, siue eas, quas recenset Martyr ex Rabbinis in 10.c.2 Reg. siue alias, quas nostra scire non interest. Itaq; describitur ab Hieremia, exacta quidem, & sollicita obedientia, cuiusmodi est in omnibus populis, qui suam amant politiam, sed cæca nulla: quam nobis nunc obtrudunt Monachi.

VI. Instat Bellarminus contra Martyrem: Rechabitas, plus fecisse quã præciperet lex diuina. Probat primum, teste Rabano. Deinde, quia Propheta comparet Rechabitis obedientibus patri suo, Israelitas Deo non obedientes. Quæ comparatio frigeret, si illi diuino præcepto obstricti fuissent obedire patri in rebus illis: tunc enim nulla esset antitheſis inter Deum & creaturam: nam & filij Ionadab obediuissent Deo, & filij Israel non obediuissent Deo. Tertio, quia non sic laudarentur aut remunerarentur, nisi aliquid singulare fecissent. Quarto, quia etiam tenẽtur si filij obedire parẽtibus, non tamen in omnibus, postquam ad annos pubertatis peruenerint. Est enim vnusquisq; sui iuris in deligendo statu & genere vitæ, alioqui nihil interesset inter seruos & liberos.

VII. Respondeo, primum ne sic quidem oppugnari solutionem, sed partem tantum suggillari: eam videlicet, quæ autoritatem personæ considerat. Itaq; supersunt duæ aliæ, à natura tum mandatorum, quæ non pertinebant ad pietatem erga Deum propriè, tum obedientiæ, quæ cæca non fuerit, quarum vtraq; sufficit ad argumentum infirmandum.

VIII. Secundo, fecisse aliquid Rechabitas, vltra quam lege diuina tenebantur, potuit dicere Rabanus, etsi locum non videtur. Est enim verum: sed tantum si materia imperiorum consideretur: neq; enim lex diuina prohibebat vsum vini, aut domus, aut agri. Sed eadem ratio est omnium, quæ fiunt ex imperio, siue paterno: siue regio, siue vllo legitimo. Verum, quia ipsa obedientia mandata est, nec potest exhiberi nisi in singularibus actionibus, ideo singulares actiones eo ipso quod fiunt ex obedientia diuinitus impositæ, fieri etiam dicuntur, & merito, ex vt legis diuinæ. Itaq, Paulus ad Coloss. 3. *Liberi, auscultate parentibus in omnibus: hoc enim gratum est Domino.* In omnibus, inquit, non quidem absq; vlla exceptione, sed ijs adquæ se patria potestas extẽdit, vt benè animaduertit Bellarminus: sed in ijs, hæc sunt de quibus nunc agimus.

IX. Nam quod filios idem vult intelligi paruulos, non est à sana doctrina. Nunquam enim scriptura sic distinguit: sed vniuersaliter imperat liberis, vt honorent parentes. Imo, Paulus liberos potius prouectos ætate alloquitur: nam quid attinebat παῖδας nominare, quibus separata est disciplina: ratio propter ætatis infirmitatem, à disciplina virorum? At Paulus ad viros scribit, ijsq; alia plurima dat præcepta. Tum autem, subijcit statim, *Patres, ne irritate liberos vestros, ne desponeant animum.* Pertinetne hæc prohibitio ad infantes, an etiam ad prouectos? Quæ vero ratio ferat, vt prohibeantur irritare liberos prouectos patres: non iubeantur liberi prouecti obedire parentibus?

X. In comparatione, quod sit acumen Bellarmini, equidem non video. Nam etsi obedit Deo, qui obedit parentibus: tamen alia ratio est mediatę obedientiæ, alia immediatæ. Neq; quisquam dubitat longè maiorem deberi obedientiam ipsi Deo loquẽti, præcipientiq;, quam hominib. quibus nos Deus iussit obedire. Vt certum sit axioma, si obsequium debeatur parentibus, multo magis deberi Deo. Itaq; grauissimè peccasse Israelitas, qui Deo noluerunt obtemperare: cum tamen Rechabitis tanta fuerit cura non discedendi à paternis imperijs.

XI. Aliquid singulare præstitisse Rechabitas, quis negat? Sed Bellarmino non erat hoc propositum probare, verum, anno tenerentur hoc singulare præstare. Laudantur vero, non quod abstinuerint vino: sed quod patris mandata obseruarint: *Pro eo quod obedistis præcepto Ionadab patris vestri: & custodistis omnia mandata eius, & feceritis vniuersa quæ præcepit vobis: propterea hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: non deficiet vir de stirpe Ionadab, stans in conspectu meo cunctis diebus.* Prout in lege promittitur multiplicatio dierum honoranti parentes.

XII. Non teneri liberos adultos obtemperare in omnibus, Iesuitica est Theologia, non Christiana: & falsum, esse sui iuris in eligendo genere vitæ: qua de re post paulo pluribus. Sed differunt, inquit, liberi à seruis. Ita sanè, inquam, nec adulti tantum, verum etiam infantes, sed hinc non sequitur suo iure posse sibi vitam eligere. Nam eo ipso satis differunt, vt nihil aliud dicamus, quod filij sint: quæ propria est & essentialis distinctio. Neq; ea definitio est libertatis, vt nihil non liceat. Nam etiam liberis multa non licent, vtpote quæcunq; sunt contra fas, & honestum: vnde & seruis quædam licent, quæ liberis minimè.

XIII. Secundum argumentum, apud Bellarminum valdè intricatum, ego quidem concipio in hanc formam: Omne Consilium Christi potest voueri. At obedientia cæca est consilium Christi. Ergo potest voueri. Probatur minor. Abnegatio sui est consilium Christi. At obedientia cæca est abnegatio sui. Ergo obedientia cæca est consilium Christi. Patet maior, Matth. 16. *Qui vult venire post me, abneget seipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Patet minor: quia abnegatio sui est perfecta obedientia.

XIV. Respondeo, de discrimine consiliorum & præceptorum paulo post actum iri. Nũc omissa maiore, nego minorem. Nunquam enim Christus aut iussit, aut saltem consuluit, vt cuiquam hominum, multo minus ei, cuius nulla sit, aut in Rep. aut in Ecclesia autoritas legitima, quisquam se agendum ducendum præbeat, nullo discrimine, nulla inquisitione recti & obliqui. Itaq; hoc genus obedientiæ nego à quoquam Christiano, aut vouendum alij, aut abalio admittendum.

XV. In secundo syllogismo, possum negare abnegationem sui consilium esse, cum sit præceptum: sed differentum est, dum de consilijs agam. Itaq; rursus minorem nego: videlicet obedientiam cæcam esse eam abnegationem sui, quam siue præcepit, siue consuluit Christus. Ratio negãdi, quod hæc abnegatio omnibus Christianis sit necessaria, adeo vt nemo possit aliter esse Christianus. At obedientia cæca, ne Papistis quidem autoribus, necessaria: multosq; esse absq; ea Christianos illi ijdem concedunt, cum solos Monachos ei subijciunt. Esse necessariam abnegationem patet ex ipsis verbis: quandoquidem, *Qui vult venire post me*, nota est vniuersalis axiomatis. Franciscus Lucas, *Si quis, quisquis: sit princeps, sit plebeius, sit senex, sit iuuenis, sit vir, sit fœmina: vult post me venire, me sequi, non pedibus, sed imitatione, discipulus verusq; sectator meus esse, & fieri ciuis regni cœlorum quod à me prædicatur, & promittitur.* Iansenius. Quasi dicat, *Multi sunt, qui pedibus me magis sequuntur, quam imitatione. Et alij alia de caussa me sequuntur: sed quisquis volet esse verus sectator meus, huic necesse est ante omnia abneget seipsum. Dicit in genere, si quis, hoc est, quisquis vult: vt intelligamus ad omnes istud pertinere, nec quenquam nisi hac ratione posse esse illius sectatorem.* Gorranus, *Dicit ergo, Tunc, scilicet post obiurgationem Petri, Iesus dixit discipulis suis, Si quis vult: quasi dicat: Noli prohibere passiones, quia oportet sustinere eas, his qui volunt saluari. Vnde hoc dixit discipulis quidem principaliter, sed ex consequenti etiam turbæ. Quæ enim superius dicta sunt, dixit discipulis seorsum: hæc autem ad omnes generaliter loquitur, quia imitatio passionis ad omnes pertinet, vel per martyrium, vel per pœnitentiam.* Didacus Stella, *Optimè, postquam loquutus est Dominus de sua passione, agit de sequela eius, & negatione sui ipsius, & crucis labore vniuscuiusq; nostrum: vt doceat, atq; insinuet, quod non sufficit eum fuisse mortuum pro nobis, & quod sanguinem suum effuderit: sed quod etiam opus est, nos eum sequi, illum imitantes, & nos ipsos abnegantes, frænantes & cohibentes appetitum sensitiuum, & tollentes crucem pœnitentiæ & laborum. Ne vanè & insanè aliquis existimaret solam Christi passionem sufficere, & mortem ipsius ad nos saluandos, absq; eo quod nos nihil faceremus. Optime quidem Christus mundi saluator, cum suæ passionis mentionem fecit, & eius quod pro nobis præstitit, statim agit de eo, quod nos præstare debemus, si volumus frui fructu, & meritis suæ passionis sanctissimæ.* Thomas, *Quasi dicat, Tu dicis mihi, propitius esto tibi. Ego autem dico tibi, quoniam non solum me prohibere à passione nocium tibi est: sed neq; saluari poteris nisi patiaris & moriaris, & vitæ abrenunties semper.* Post, *Non autem solis discipulis suis sed & commune hoc dogma orbi terrarum proponit dicens, Si quis vult, id est, si mulier, si vir, si rex, si seruus, si liber.* Satin' testium est? & quidem ex aduersariorum sinu.

XVI. Rursus abnegatio sui ipsius, non est, cæcam obedientiam vouere vlli homini, sed longe aliud. Thomas, *Gregorius in homilijs. Quod nisi quis à semetipso deficiat, ad eum, qui super ipsum est, non appropinquat. Sed si nos ipsos relinquimus, nos ibimus extra nos? vel quis est qui vadit, si se deseruit? Sed aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi: tunc ergo nosmetipsos relinquimus & abnegamus, cum vitamus quod per vetustatem fuimus, & ad hoc nitimur ad quod per nouitatem vocamur. Gregorius super Ezechielem. Semetipsum etiam abnegat, quicunq; mutatur ad meliora, & incipit esse quod non erat, & desinit esse quod erat.* Carthusianus, *Abneget semetipsum, id est, propriam voluntatem relinquat, Deo obediat, concupiscentias vincat, hoc est, secundum Apostolum, deponere veterem hominem cum actibus suis, & induere nouum, qui secundum Deum creatus est in sanctitate & iustitia.* Iansenius: *Est autem abnegare semetipsum, valedicere proprijs affectibus & desiderijs, ac apud se statuere nolle deinceps illa sequi quæ amor proprius suggerit: sed ea quæ diuinæ sunt voluntatis, qualiacunq; sint illa, & quantunq; sint carni & nostræ humanæ voluntati inimica. Quæ sanè abnegatio, res est carni difficillima. Caro enim desiderat huius mundi honores & voluptates, longam & ab omni incommodo liberam vitam in hoc mundo. Hæc ergo abnegatio exigit, vt ne in his humanis desiderijs carni acquiescere statuamus. Rursum amor sui ipsius etiam in bonis quæ quis facit, operibus, se frequenter magis spectat, ac suum bonum quærit, potius quam vt Dei voluntatem adimpleat. Et abnegatio sui ipsius requirit vt in omnibus Deum potius, quam nos spectemus, nec tam, quid nobis bonum, quam quid illi gratum sit consideremus.* Stella, *Qui Christum sequi debet, necesse est vt Christum diligat, & quod eum propter seipsum diligat, seipsum abnegans: nam aliter, nec Christum, sed bona ipsius sequitur. Abneget itaque semetipsum. Non tantum sua, aut suos, sed semetipsum: hoc est propriam arbitrij sui voluntatem.* Post, *Quapropter recte seipsum abnegasse dicitur, quicunq; arbitrij sui libertatem sibi adimit, statuens deinceps nihil pro sua voluntate gerere, sed in omnibus dicere cum Christo, Non mea voluntas, sed tua fiat, sicut in cœlo & in terra. In cœlo enim non fit nisi Deo voluntas. In omnibus Dei voluntatem obserua: non vero tuam propriam sensualem & appetitiuam. Et hoc est seipsum abnegare. Da Deo voluntatem tuam. Hæc est quam Deo reddere*

dere debes abnegando temetipsum. Lucas Brugensis, *Semetipsum autem quando abnegare iubetur discipulus Christi, non id quod est creatione intelligitur abnegare debere, sed id quod est aut esse potest sua voluntate. Nam quia voluntas inter facultates humanæ animæ principatum gerit, totumque adeo hominem gubernat aut regit, idcirco abnegare semetipsum siue animam suam dicitur, qui abnegat voluntatem suam. Suam autem non quancunque iubetur abnegare, nec enim hominem agat, qui voluntate non vtatur: sed ita suam ita propriam, vt non consonet voluntati Dei proprium omne velle, quod à Dei lege, aut certe voluntate discrepet.*

XXII. Manifesta res est: renuntiare sibi quemque debere, vt suam voluntatem voluntati diuinæ subiiciat. Neutri parti bene conuenit cum voto Monastico. Nam, neque, vt dicebam, quisque debet per votum Monasticum sibi renunciare: vt non possit absque eo obtineri vita æterna: neque monachatum profitetur quisquam, qui obedientiam si voueat Deo, satisfecisse se putet, nisi homini cuipiam præterea. Itaque Pighius non obedientiam indefinite nominat, vt Bellarminus, sed contractius. *Tres*, inquit, *præcipue partes in se complectitur professio Monastica, continentiam perpetuam, Paupertatem voluntariam, & obedientiam, quæ seniori exhibeatur secundum regulam propter Deum.* Nos ergo negamus, cum iubeamur renuntiare nobis ipsis, doceri cæcam obedientiam vouere cuiquam homini. Neque damus Bellarmino, Abnegationem sui esse perfectam obedientiam: quia addendam dicimus, limitationem: vt ne intelligatur quæcunque obedientia: sed quæ Deo exhibeatur. Tum enim recte, vere, Christiane definitum iri, Abnegationem perfectam obedientiam voluntati diuinæ præstitam. Ad quam fatebimur quidẽ non inuiti referri posse & aliquam obedientiam homini exhibitam: sed eam videlicet, quæ fit legitime, ac proinde non stupida, non cæca, non irrationalis: quæque prius inquisierit in mandata singula.

XVIII. Tertium argumentum. Recte faciunt homines, qui cupientes vitam communem agere communi consensu eligunt sibi aliquem in præpositum: id enim & recta ratio suadet, & Scriptura etiam monet Prouerbiorum tertio, *Ne innitaris prudentiæ tuæ.* Rursus præposito constituto bonum est & Deo gratum, vt illi obediatur, cum scriptum sit, *Qui vos audit, me audit*: Luc. 10. *Obedite præpositis vestris*, ad Hebr. 13. At omne quod Deo placere cõstat, testimonio ipsius recte voueri potest. Poterit igitur obedientia exhibenda præposito à nobis ipsis electo, & cui alioqui obedire non teneremur, recte voueri.

XIX. Respondeo, primo præpositum eligi dupliciter: vel, vt electio tantum sit indiuidui: vt solet in ordine iam constituto. Sic enim in Republica eliguntur quotidie, vt ita dicam, magistratus, in Ecclesia Pastores: Vel, vt non tam indiuidui rectoris sit electio, quam ipsius ordinis: puta cum consultatur in Republica, vtrum Monarchia sit eligenda, an potius Aristocratia: an vero Democratia. Si priori modo electio intelligatur, potest concedi Bellarmino, licere de communi consensu eligi præpositum. Sed nihil hæc electio ad nostram hanc controuersiam, in qua non huic illiue personæ exhibitam obedientiam cæcam tollimus, quæcunque tandem persona sit.

XX. Quod si de electione ordinis Bellarminus loquatur: nego licere de communi consensu eligere præpositum, nisi certo casu: id est, tum cum nullus est legitimus. Exempli gratia: licuit olim nostris Francis eligere Monarchiam tum cum primum Rempublicam suam constituere oportuit: & licebat etiam Aristocratiam: licebat Democratiam: sicut historici varias recitant in eam rem dictas sententias. Sed hodie, cum est constituta Monarchia, nego licere cuiquam vni, nego licere multis Francis aliam vllam formam eligere. Similiter constituta apud Venetos Aristocratia, nego licere aut Monarchiam induci, aut Democratiam.

XXI. Iam vero hoc genus electionis in controuersiam nunc venit, cum de Monachismo disputatur. Nam Monachi in Ecclesia sciebant ordinem esse constitutum, & quidem à Deo, vt viuerent omnes per singulas Ecclesias Christiani, vitam communem, sub certis rectoribus. Et tamen huic formæ noluerunt acquiescere, sed sibi ipsi & nouas excogitarunt, & quotidie alias atque alias excogitant: vt nunquam finis futurus esse videatur. Quod fieri non potest absque schismate, qua de re postea, cum ipsos ordines Monachorum examinabo.

XXII. Neque vero contrarium probat illud ex Prouerbiis: quia non inniti prudentiæ suæ, non significat constitutum ordinem peruertere, & alium inducere. Imo potius ille perperam innititur prudentiæ suæ, qui ordinem peruertit legitimum, atque adeo non ab hominibus, sed à Deo constitutum: quod fecere quicunque Monachalem, id est, cæcam obedientiam inuexerunt. Quanquam locus ipse per se clarus de fiducia in Deum, *Monet* enim, inquit, Iansenius, *vt in rebus agendis, & conquirendis his quæ sunt nobis necessaria, non sic nitamur nostræ prudentiæ, quasi per eam possimus quod volumus, vel quod necessarium est, præstare & parare: Sed vt agnoscentes & nostram infirmitatem, & incertitudinem prouidentiæ nostræ quæ variis sæpe modis impeditur, & sæpe errat, fiduciam nostram collocemus in Deum.* Qui sensus non magis excludit confidentiam prudentiæ nostræ, quam cæcam obedientiam, quæ innititur prudentiæ alienæ non minus incertæ.

XXIII. Secundo, concedo gratum esse Deo, si præfectis legitimis exhibeatur obedientia. Sed nulla consequentiæ vis est necessaria, ab obedientia ad obedientiam cæcam, de qua nobis contentio est. Et nego illis locis, aut Lucæ 10. aut ad Hebræos 13. de hac agi. Ratio manifesta, quia mandatur obedientia, quæ debetur omnibus legitimis pastoribus ab omnibus fidelibus. Ast ipsis Papistis testibus, ad obedientiam cæcam tenentur non omnes, sed tantum qui vouerunt. Rursus, hæc obedientia debetur etiam magistratibus politicis: autore Chrysostomo, teste Iustiniano, in 13. ad Hebræos, *Videtur vniuersim accipere pro Magistratu, duce, rectore populi. Et more suo multa dicit de Magistratus, ac ducis necessitate.* Quid ergo? Volet ne Bellarminus, cuicunque Magistratui deberi obedientiam cæcam? Denique obedientia, quæ describitur, tum Lucæ 10. tum ad Hebræos 13. est necessaria ex præcepto: at obedientiam cæcam arbitrariam & ex consilio esse volunt. Ineptum est ergo ab illa ad hanc argumentum.

XXIV. Quartum argumentum ab autoritatibus Veterum, Basilij, Constitutione vicesima secunda: Hieronymi ad Eustochium de Custodia virginitatis: & ad Rusticum: Augustini 1. de Moribus Ecclesiæ c. 31. Psal. 75. Gregor. homil. 20. in Ezechiel. Sulpitij, dialog. 1. de virtutibus S. Martini.

XXV. Respondeo: Primo certum esse, post institutum Monachatum, multa facta dictaque aliter quam prius: & recentissimos quosque vehementissimos in eo fuisse: vt omnino negari nequeat immutatum fuisse eatenus statum primæuæ Christianitatis, quæ vt vitam nullam nouerat, seorsum à communi fidelium, sic neque obedientiam promittebat, nisi prælatis Ecclesiæ. Itaque, quia in Ecclesia optima sunt quæ prima, dubium esse non potest, quin hæc quantacumque immutatio, corruptio fuerit: & propterea reuocanda ad initia, vnde discessit.

XXVI. Secundo, nego Patres illos loquutos de obedientia cæca: quam si non probent aduersarij, nugas agant. Enimuero Basilius diserte, ὥσπερ οὖν τὰ πρόβατα τῷ ποιμένι πείθεται, ταύτῃ τρεπόμενα, ᾗπερ ἂν ὁ ποιμὴν ἄγῃ· οὕτω προσήκει τοὺς κατὰ Θεὸν ἀσκητὰς τοῖς καθηγουμένοις πείθεσθαι, μὴ πολυπραγμονοῦντας τὰ ἐπιτάγματα, ὅταν ἁμαρτίας ᾖ καθαρά. ἀλλὰ τὰ ἐπιταχθέντα μετὰ προθυμίας πάσης καὶ σπουδῆς ἐκπληροῦντας. *Quemadmodũ igitur oues pastori obediunt, eo versæ, quo eas pastor egerit: sic oportet diuinos Exercitores ductoribus obedire non curiose scrutantes imperia, quando erunt à peccato pura: verum quæ imperata fuerint, cum omni alacritate, & studio implere.* Magnum videri potuit, illud μὴ πολυπραγμονοῦντας: siue, vt in præcedentibus, ἀναμφιλέκτως ὑπακοῆς, & ἀμελητὶ ὑπακούοντας: quasi accederet ad hanc cæcam obedientiam, quam vnam laudant Papistæ. Sed non reliquit ambiguum Basilius, addita exceptione: ὅταν ἁμαρτίας ᾖ καθαρά *quum erunt mandata, absque peccato.* At nobis nihil est, quod contra pertendamus. Imo ipsi docemus, legitimis præpositis omnibus, nullo excepto, sic obtemperandum, dum quid imperent, quod si facimus, peccatum non faciamus. Hæc vero conditio, libertatem hanc integram permittit, vt quisque cum iubetur inquirat, quale id sit quod sibi imperetur: alioquin esset, non tantum inutilis, sed etiam ridicula. Perinde enim agit, qui me vetat quicquam inquirere, & qui me vult omnia implere, nullo discrimine. Imo tanto est iniustior, quanto iniquius est illudere prætextu cuiusdam æquitatis, & moderationis.

XXVII. Quintum ac postremum Bellarmino argumentum, à miraculis, ex Sulpitij dialog. 1. de virtutibus Martini & Gregor. lib. 2. Dialogorum: & Cassiani lib. 4. de Institutis renuntiantium c. 23. Vnus iussu Abbatis insiliit in clibanum ardentem, absque noxa: alter, Storacinam virgam pridem aridã tandiu irrigauit: petita aqua ex Nilo, duobus inde miliaribus, donec viresceret tertio dem annoũ. Sanctus Maurus ad Imperium Abbatis super aquas ambulauit. Abbas Ioannes propter obedientiæ virtutem, ad Prophetiæ gratiam sublimatus, vniuerso claruit orbi, vt etiam regibus illustris redderetur.

XXVIII. Hoc vero illud est argumentum, quo iampridem aditus est factus vniuerso orbi dementando. Atque adeo nihil est tam absurdum in vniuersa idololatria, cui firmando non suppetant Papistis examina miraculorum. Catholicos vero, vna diuinæ Scripturæ literula magis mouet, quam infinita miraculorum plaustra. Enimuero ingeniosa est impostorum subtilitas, & inuentis, imo somniis fertilissima: quibus si nos agi ferri patimur, quid est, quæso, quod à brutis, quod à stipitibus distemus? Vera est Melchioris Cani querela, Locorum libr. 11. c. 6. *Negare non possumus, viros aliquando grauissimos in diuorum præsertim prodigiis describendis, sparsos rumores & excepisse, & scriptis etiam ad posteros retulisse. Quæ in re, vt mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certe vulgo indulserunt: quod vulgus sentiebant non tantum ea facile miracula credere, sed impense etiam flagitare.* Quid ergo? Nempe illud optimum eiusdem Cani consilium est. *Theologum admoneri operæ pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quæ magni autores scripserunt, vndiq; esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, vt ille ait, & oneri cedunt: & indulgent ingeniorum suorum voluptati: vulgoque vt dixi, interdum etiam indulgent: nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur, adeo vt Ciceroni Demosthenes dormitare, Horatio vero Homerus quandoque videatur. Quæ ego eadem de Beda atq; Gregorio iure fortasse ac vere dicere possum: quorum ille in historia Anglorum, hic in Dialogis quædam miracula scribunt vulgo iactata & credita, quæ huius præsertim seculi Aristarchi incerta esse censebunt. Equidem historias illas probarem magis, si earum autores seueritati iudicij curam in eligendo maiorem adiunxissent.*

XXIX. Viderint eorum miraculorum, siue scriptores, siue lectores, quãtum sit in iis momenti. Certe, si quæcunque scripta sunt, fidem habent, nos scimus ne Ethnicismum quidem non persuasum iri: abundasse enim dicitur miraculis. Sed nos, exploratum nihil, nihil authenticum habemus præter Scripturam. Si ergo miracula recitentur ex Matthæo, ex Marco, ex Luca, ex Ioanne, nihil est quod opponamus: reliquis omnibus nemo persuadebit, vt cæcam obedientiam voueamus.

Cap. XIII.

Argumenta Catholica contra cæcam obedientiam.

I. HActenus affirmantium argumenta. Negantium contra. Primum, ex 1. ad Corinthios 7. *Pretio empti estis, ne fiatis serui hominum.* Quisquis cæcam obedientiam debet homini, is seruus est hominis. At nemo Christianus debet esse seruus hominis: nemo igitur Christianus debet cæcam obedientiam cuiquam homini.

II. Bellarminus respondet: seruiri hominibus, vel propter Deum, vel propter ipsos homines. Si seruitus hæc intelligatur, negat maiorem: si illa, negat minorem. Paulum eandem hic seruitutem prohibere, quam 3. ad Colossens. *Serui, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes: sed in simplicitate cordis timentes dominum: quodcunque facitis, ex animo operamini sicut Domino, & non hominibus, scientes quod à Domino recipietis retributionem hæreditatis, Domino Christo seruite.* Hanc solutionem illustrat exemplo Bellarminus Paulini, qui etsi sciret dictum, *Nolite fieri serui hominum*, tamen vendidit se vt redimeret filium viduæ.

III. Insto, & concedens distinctionem: Omnis, inquam, seruitus est propter Deum vel propter hominem. At cæca seruitus non est propter Deũ: ergo propter hominem: itaque prohibetur his Pauli verbis. Disiunctio patet ex aduersario, Assumptũ probo. Chrysostomus: homilia decima nona in

priorem ad Corinthios, Iosephi exemplo docet, quid sit non esse seruum hominum Δοῦλος ἦν Ἰωσὴφ, ἀλλ᾽ οὐκ ἀνθρώπων δοῦλος. διὸ καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ πάντων ἐλευθέρων ἐλευθερώτερος ἦν· τῇ διανοίᾳ γοῦν οὐκ εἶξεν εἰς ἅπερ ἤθελεν ἡ κεκτημένη. *Seruus erat Ioseph: verum non hominum seruus: propterea in seruitute omnibus liberis liberior. Dominæ se possidenti si quidem non cessit in iis quæ volebat.* Nimirum, si seruitus cæca, est ἀδιακρίτως, imo ἀπολυπραγμονήτως facere quæcunque iubentur. At Iosephus non erat seruus hominum eo, quod non faceret quæcunque iubebatur: sed sibi id iuris sumebat, vt iussa examinaret ad suum præcipuum officium: & quomodo quædam exsequebatur, sic quædam recusabat. Quare, autore Chrysostomo, cæca obedientia, pertinet ad seruitutem eam quam prohibuit Paulus.

IV. Idem habemus, & clarius ab Oecumenio. ὁ τῷ δεσπότῃ ἄτοπα καὶ ἀσεβῆ ἐπιτάττοντι μὴ εἴκων, οὐ γίνεται δοῦλος ἀνθρώπων κἂν ὑπὸ ζυγὸν ᾖ δουλείας· τοιοῦτος ἦν ὁ Ἰωσήφ. ὁ δὲ διὰ δῶρα, καὶ γαστριμαργίαν ὑπουργῶν ἀνθρώποις, πρὸς ἀτόποις ὑπηρεσίας, δοῦλος ἐστιν ἀνθρώπων κἂν ἐλεύθερος εἶναι δοκῇ. ταύτην ἀπαγορεύει τὴν δουλείαν, οὐ τὴν συνήθη καὶ νενομισμένην. *Qui vero absurda & impia mandanti non cedit, non fit seruus hominum, quantumuis sub iugo sit seruitutis, talis erat Ioseph. Qui vero propter dona, vel ingluuiem seruit hominibus in absurdis ministeriis, seruus est hominum, et si videatur esse liber. Hanc seruitutem prohibet Paulus, non illam consuetam & legitimam.* Notandum, exprimi imperia non tantum impia, sed etiam ἄτοπα: cuiusmodi illa erant, insilire in caminum ardentem stipitem aridum rigare. Hæc qui iubentibus obtemperent, esse seruos hominum. At qui cæcam obedientiam exercent, hæc faciunt: seruiunt ergo seruitutem, quam Paulus vult esse alienam ab omnibus fidelibus. Præterea, si non debet Christianus obedire imperantibus ἄτοπα ἢ ἀσεβῆ: ergo necesse est, vt de imperiis iudicet, vtrum sint talia. Atqui hoc nec facit, nec potest facere obedientia cæca.

V. Paulini exemplum ἀπροσδιόνυσον. Vendidit se in seruitutem corporalem: de qua nulla nobis quæstio est: non in obedientiam cæcam, quam solum impugnamus.

VI. Secundum argumentum ex 14. ad Rom. Ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω: *Vnusquisque in animo suo plene certus esto.* Nemo aliquid faciens ex cæca obedientia, plene certus est in animo suo. At omnis Christianus quicquid agat, debet esse plene certus in animo suo. Ergo nemo Christianus debet quicquam agere ex obedientia cæca.

VII. Argumenti vis patebit ex verborum Apostoli consideratione. Vulgata editio vertit, *Vnusquisque in sensu suo abundet.* Non potuit peius. *Non dubium est,* inquit Iustinianus, *vulgatam interpretationem magnam præbuisse occasionem perperam intelligendi hanc Pauli sententiam: perinde quasi in iis quæ enumerata sunt, liberam faciat quidlibet sentiendi potestatem, & ad omnia propemodum hominum consilia transferenda videatur.* Optime. Nam & *Abundare in suo sensu, hominis perfractæ & obstinatæ mentis est.* Salmero item, *Abundare in eo sensu est hominis pertinacis, & sua proterue tuentis.* Itaque hanc nos quidem versionem longe valere iubemus: etsi ex diametro oppositam cæcæ huic, quam oppugnamus, obedientiæ. Absit enim, vt nobis falsitatis odium tam impotenter dominetur, vt non agamus candide: aut victoriæ prætextu velimus στρεβλοῦντες γραφάς.

VIII. Νοῦς eam partem animæ humanæ significat, per quam de rebus propositis, & cognitis iudicamus. Id patet ex ad Roman. 12. τὸ δοκιμάζειν tribuitur τῷ νοΐ. *Transformemini per renouationem* τοῦ νοὸς ὑμῶν, *mentis vestræ,* εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς *ad hoc vt probetis quæ sit voluntas Dei bona illa, accepta ac perfecta.* Oecumenius, ἵνα μάθῃς τί τε τὸ συμφέρον, καὶ τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. *vt discas & quid sit vtile, & quænam voluntas Dei.* Iustinianus, *Vt hac ratione apti reddamini ad intelligendum quid tandem illud sit, quod à vobis iustificatis maxime requirat Deus.*

IX. Πληροφορεῖσθαι plenam significat certitudinem veritatis, Lucæ 1. περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων *earum rerum, quarum nobis plena fides est facta.* Theophylactus οὐ γὰρ ἁπλῶς κατὰ ψιλὴν παράδοσιν εἰσὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ᾽ ἐν ἀληθείᾳ καὶ πίστει βεβαίᾳ καὶ μετὰ πάσης πληροφορίας. *Neque n. simpliciter per nudam traditionem ea sunt quæ ad Christum attinent, sed in veritate, & fide firma, & cum omni certitudine.* Titus Bostrensis, *Significat hoc verbo ea literis se commissurum, non quæ incerta aliorum relatione didicerat, aut sola humana fide acceperat, sed quæ explorate norat, perfecteque reipsa assequutus fuerat.* Lucas Brugensis, *Certo creditæ firmiter quæ receptæ sunt:* πεπληροφορημένων, *quæ prorsus certificatæ, seu vt ita dicam, certioratæ sunt: quarum plena fides facta est, quæ plenissimæ certissimæque sunt fidei. Nam vno verbo Latinus sermo non explicat: quod annotat interpres Origenis, homilia prima in Lucam.* Πληροφορεῖσθαι *ad personam relatum, est ita certiorem de re aliqua fieri vt nulla restet dubitatio: ad rem relatum significat ita certis testimoniis esse comprobatam, vt de ea ambigi non possit, nec vllis amplius probationibus sit opus.*

X. Ergo illud ἐν τῷ ἰδίῳ πληροφορεῖσθαι, significabit, plenam certitudinem, sed in mente. Atqui nulla ea certitudo esse potest in obedientia cæca, quæ ipsis definientibus Papistis, iudicij nullas partes admittit: neque enim disceptari permittit, an sit ius fasque sese iniicere in caminum ardentem, si præcipiat Abbas: an se quis debeat alto committere absque armamentis, si Papa iusserit. Breuiter, prudentiam negat esse obedientis, sed imperantis. Quare hoc genus obedientiæ Paulus exsulare vult ab Ecclesia.

XI. Tertium argumentum. Ex 1. Ioannis 4. *Dilecti, ne cuiuis spiritui credite, sed probate Spiritus an ex Deo sint.* Prior. ad Thessal. 5. *Omnia explorate, quod bonum fuerit, retinete.* Nemo exhibens obedientiam cæcam, explorat spiritus aut quicquam probat. At Christiani debent & Spiritus explorare, & omnia probare: ergo nemo Christianorum debet obedientiam cæcam cuiquam exhibere. Manifesta minor est, ex verbis citatis. Maior patet ex eius obedientiæ natura. Nam exploratio nulla sine iudicio: iudicium absque discretione, nullum. Quæ igitur obedientia discretionem excludit eadem iudicium suffocat, ac proinde explorationem ἐξάγει εἰς κόρακας: itaque ipsam potius Catholici.

CAP. XIV.

De Maria Virgine.

I. TErtium Votum superest, deque eo acrior & prolixior contentio. Id votum est Continentiæ, siue Castitatis, quam, vt nuper in Sacerdotibus, intelligunt perpetuum Cœlibatum: vt ne sit laborandum in constituendo nouo statu quæstionis: nisi quod in Sacerdotibus prima causa erat statutum Ecclesiæ, quæ dicebatur voluisse suos Sacerdotes omnes esse cœlibes: ideoque & vouere: hic vero caussa nulla altior voto. Præterea, illic soli erant mares, vtpote soli ad ordines admittendi: ast huc admittuntur etiam fœminæ, cum Virgines, tum Viduæ.

II. Nos, nobis similes, docemus, cuilibet licere ἀσκεῖν τὴν παρθενίαν, exercere Virginitatem, siue cœlibatum, etiam tota vita, sicut credimus olim saltem aliquos Apostolos. Sed vouere tamen inconsultum, ac temerarium.

III. Bellarmino argumentum primum ab exemplo beatæ Virginis. Nam hanc non tantum virginem fuisse: sed ex voto perpetuo volunt Papistæ: & probari ex Luc. 1. cum annuncianti Messiæ conceptum Angelo, respondit: *Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco.* Significasse enim impedimentum se habere, qnominus filium concipere, & parere posset. Non posse autem aliud esse, quam votum virginitatis iam emissum. Hoc probat Maldonatus distincte. Verbum cognoscendi, non significare actum, perspicuũ est. Significat igitur consuetudinem, neque solam, sed cum impotentia coniunctam. Nam si solam, in promptu erat Angelo respondere, Si non soles cognoscere, cognosce nunc: Impotentia, aut naturalis esse potuit, aut moralis. Naturalis, vel ante pubertatem, vel in grandiori ætate. Moralis, cum non licet. Et hæc gemina, vel ex lege, siue præcepto: vel ex voto. At virgini neque naturalis impotentia fuit, quandoquidem nubilis fuisse credatur. Ergo Moralis. Sed non ex præcepto: quia nullo illa præcepto, nulla lege vetabatur vti marito. Ergo ex Voto. Testes addunt, Nyssenum oratione de Natiuitate Domini: Augustinum de Sancta Virginitate, c. 4. Bedam in eum Lucæ locum: Anselmum de excellentia Virginitatis capite quarto: Rupertum libro tertio in Cantica: Bernardum sermon. 4. super *Missus est:* & in sermone, *Signum magnum.* Tum Theologos Scholasticos in distinct. 34. Sententiar.

IV. Respondeo. Votam à Maria Virginitatem dici, vel ante cognitum mysterium incarnationis, vel post. Post incarnationem, vt postquam scierit sese tanto mysterio destinatam, constituerit nuptiis vti nunquam. Ante autem, vt etiam quum nesciret se fore matrem Dei, tamen constituerit colere Virginitatem, amore duntaxat virginitatis.

V. Prior sententia, etsi non est necessaria: quia, vt monuit Basilius ἀπολυπραγμόνητος τῷ τοῦ μυστηρίου λόγῳ, tamen sit verisimilis, iisdem de causis, quibus persuasa est perpetua eiusdem virginitas. Verisimile item Iosephum consensisse. Sed hoc si dant aduersarij, quid habent quo vim faciant? Nam id votum fuerit ex peculiari priuataque causa: quæ, cum in reliquis nullum locum habeat, consequentiæ vim oportet necessario esse nullam. Vouit Christus se passurum sub Pontio Pilato. An propterea cuilibet Christiano vouendum se crucifixum iri? Minime vero: quia Christo peculiaris fuit caussa, Mediatoris officium: Hoc si communicamus aliis, poterit votum communicari: alias minime. Vouet Dauid se templum ædificaturum Deo: an cuique Iudæo simile votum licuit? Recte, si Iudæus quisque rex fuit. Vouit ille idem, se succisurum omnes impios terræ, id vero quis priuatus ausit? Multa sunt eiusmodi. Ergo, si peculiaris causa fuit Mariæ vouendæ virginitatis: absurde illi faciunt, qui ab eo exemplo concludunt licere promiscue idem omnibus votum.

VI. Alteram sententiam Bellarminus, & Maldonatus & similes magis eligunt: sed nos negamus. Negandi causas habemus: vnam generalem, alteram peculiarem. Priorem ab institutione Iudaica: quæ prolis carentiam probrosam existimabat: vnde Lucæ 1. Elizabeta cum se concepisse sentiret, *Dominus me intuitus est, vt auferret probrum illud meum inter homines*: quomodo olim Rachel, Genes. 30. Vnde Thomas artic. 4. quæst. 28. in Tertia, *Tempore legis oportebat generationi insistere tam mulieres quam viros: quia secundum carnis originem cultus Dei propagabatur antequam ex illo populo Christus nasceretur.* Itaque nullum dari potest exemplum similis voti apud Iudæos. Deinde non nesciebat Maria, se non posse vouere, nisi de parentum voluntate, Numeror. 30. Parentes autem quis neget optasse sibi sobolem ex filia? Baronius in Apparatu §. 47. *Vigebat tunc & apud Iudæos consuetudo, cum filiæ ipsorum adultæ essent, eas nuptui tradere: vertebaturque ignominiæ, si quis aliter faceret & postquam adulta esset, exspectaret vt esset superadulta.* Cui considerationi maius additur momentum, si verum est, Mariam fuisse vnigenitã, vt nonnulli tradiderunt.

VII. Altera causa à contractu matrimonij. Nam virgo desponsata erat: quis autem putet, ideo contractas nuptias, vt virginitas permaneret illibata? Inter Iudæos maxime, quibus tantus erat amor prolis: atque adeo, vt dixi, ἐπονείδιστα probrum? Imo Matthæus, *Priusquam conuenissent, inuenta est vterum ferre,* Quæ verba satis indicant sponsis illis propositum fuisse συνελθεῖν. Tum autem, si vouisset, quanto illa periculo suum votum exponebat, quum alienæ potestati subiiciebat se, penes quam ex lege ius erat votum irritum faciendi? Nam votum faciendum earum rerum, quæ sunt in nostra potestate consentiunt omnes. At, qui matrimonium contrahit, non habet in sua potestate suum corpus, id est, virginitatem: teste Apostolo 1. ad Cor. 7. *Vxor proprium corpus non habet in potestate, sed vir.*

VIII. Itaque non desunt apud Papistas, qui etsi votum aliquod admittant, negent tamen nuncupatum sine conditione. Apud Gratianum causa 27. q. 2. canon est tertius nomine Augustini, *Beata Maria proposuit se seruaturam votum virginitatis in corde: sed ipsum votum virginitatis non expressit ore: Subiecit se diuinæ dispositioni dum proposuit se perseueraturam virginem, nisi Deus aliter ei reuelaret. Committens ergo virginitatem suam diuinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, sed diuinæ inspirationi in vtroq; obediendo. Postea vero filium genuit: &, quod corde conceperat, simul cum viro labiis expressit, & vterque in virginitate permansit.* In eum locum Cardinalis de Turrecremata, *Votum beatæ Mariæ virginis non fuit solenne, sed simplex in corde expressum nec absolutum, sed sub conditione.* Lombardus dist. 34. *Sane credi potest, non solum Mariam, sed etiam Ioseph apud se disposuisse virginitatem seruare velle, nisi Deus aliter iuberet: eosque sic consensisse in coniugalem societatem, vt vterq; de altero reuelante Spiritu Sancto intelligeret, quod virginitatem seruare vellet, nisi Deus aliter inspiraret: sed illam voluntatem verbis non expresserant: postea vero expresserunt, & in virginitate permanserunt.* Durandus in hunc Lombardi locum, *Vno modo dicendum, quod ante matrimonium*

nium beata Virgo habuit propositum seruandi virginitatem, sed non vouit: sed subiecit se diuinæ dispositioni de contrahendo matrimonio, habens quidem virginitatem in proposito tanquam sibi acceptissimam, non tamen simpliciter, sed sub conditione honestissima, scilicet, nisi Deus aliter ordinaret: & sic non fecit contra votum: cum votum non emisisset, quod emisit post contractum matrimonij, certificata quod Ioseph in simili proposito volebat permanere. Thomas p. 3. a. 4. q. 28. *Quia tempore legis oportebat generationi insistere tam mulieres quam viros, mater Dei non creditur, antequam desponsaretur Ioseph, absolute virginitatem vouisse: sed licet eam in desiderio habuerit, super hoc tamen voluntatem suam diuino commisit arbitrio: postmodum vero accepto sponso, secundum quod mores illius temporis exigebant, simul cum eo votum virginitatis emisit.*

IX. Bellarminus mire nugatur. Primo, etiam si daretur Virginem contraxisse cum Iosepho, animo consummandi matrimonium, tamen non sequeretur, cum hoc dixit, non habuisse votum virginitatis. Nimirum, quia potuerit emisisse post coniugij celebrationem, & tamen ante Angelicam salutationem. Secundo: Virginem nunquam habuisse explicitum animum consummandi matrimonium: alioquin non fuisse Virginem animo, sed solum carne.

X. Sed, quid non perficiant Sophistæ, si quis permittat pro arbitrio diuinare? At pudentes viri, & raro suis indulgent diuinationibus, & quum indulgent, non nisi ob vehementes coniecturas. Tum autem eas habent suspectissimas, quæ non nisi victoriæ causa fiunt, & eo animo, vt ne cogatur quis cedere aduersario vrgenti. Potuit emisisse post coniugij celebrationem: fortasse inquam: Quanquam Bonauentura. q. 2. in dist. 34. Primo, *Virgo vouit: secundo nupsit.* Sic potuit vouisse ante coniugium: potuit etiam post. Sed potuit æque nunquam. Itaque diuinatio vana: & tanto quidem magis, quãto nulla ratio datur mutati propositi, vt quæ heri fuit desponsata, hodie neget, quod promiserat. Nam, si ponitur vouisse post salutationem Angelicam, tum causa noua accessit, quæ & ipsi legitima fuit mutandi propositi, & Iosepho assentiendi.

XI. Sed nunquam habuisse animum consummandi matrimonium: si quis probare suspiciat, duram prouinciam sortietur. Nisi tam duplicis siue linguæ siue cordis sanctam virginem fingere fas sit, & tam eruditam in mẽtalibus Iesuitatum æquiuocationibus, vt id non diceret, quod diceret: & lingua iurans mentem iniuratam gereret. Nam certe sponsalia quid sunt, nisi pacta futuri connubij? At si non implentur, nullum futurum connubiũ: itaque, qui pascitur animo non implendi pacta, is mentitur, &, si addatur iusiurandum, peierat. Non fuisset, inquit, Virgo animo. Imo fuisset virgo animo. Nam hæc virginitas, si separetur à virginitate corporis, non potest nisi castitas esse: & castitas est etiam in coniugij vsu: multo multo magis ante coniugij vsum, casta virgo, etiam si coniugio destinata. Augustinus ille, quisquis fuit, paulo ante dixit consensisse in carnalem copulam.

XII. Iam quod opponunt, *Virum non cognosco*, frustra est. Non significat, aiunt, actum præsentem: ergo impedimentum. At primo, cur non actum præsentem? Quia inquiunt, poterat statim responderi, etsi nunc non cognoscis, tamen paulo post cognosces. Ridicule. Nam, quis homo legem dixit, vt nulla quæstio sit non ineptissima, cui aliquid responderi possit, aut statim responderi? Imo nonne ei ipsi interrogationi quocunque tandem sensu intelligatur, etsi aliter quam acutissimi Sophistæ excogitarunt, tamen respõdit Angelus, & statim respondit? Sed acutissimi Sophistæ non viderunt illud ipsum, *paulo post cognosces* futurum fuisse responsum ineptissimum, atque adeo monstrosum. Primũ, quia annuntiabatur conceptio miraculosa, & prorsus aliena à ministerio viri: quod ille contra asseruisset, si Iesuiticum in modum respondisset. Deinde agebat de conceptu non paulo post inchoando, vt cum Zachariæ promittebatur Ioannes: sed tunc statim inchoato. Tenent enim omnes Theologi, eo ipso momento Mariam concepisse, quo momẽto audiuit & credidit. Certe Cotoni hæc fuit ἐμφατικωτάτη comparatio §. 3. discursus 1. de Sacramento & Sacrificio Missæ, *Non prius absoluuntur verba consecrationis ore Presbyteri, quam panis mutetur in corpus Redemptoris: eodem modo, quo ad prolationẽ consensus Virginis in instanti sacratum corpus Domini nostri creatum fuit & formatum ex purissima & integerrima substantia matris.* Christophorus à Castro historiæ Virginis c. 5. *Confestim, ô stupendum miraculum! Dei Patris adfuit omnipotentia, & Spiritus Sancti efficax operatio superuenit.* Quod si Angelus egit de præsente conceptione, quomodo poterat paulo post futuram denuntiare cognitionem viri? Nisi, si forte apud Iesuitas præposterato ordine mulieres concipiant, post cognoscant virum.

XIII. Secundo, negatur consequentia. Nam ego, neque actum præsentem, neque impedimentum significari persuasissimum habeo. Est enim tertium membrum, quod & Patres nonnulli ponunt: & Papistarum non nemo agnouit: Beza autem illustrauit. Virginem intellecto se futuram matrem Messiæ (non enim dubitare potuit ex tam diserta Angeli descriptione) quem tamen didicerat nasciturum ex Virgine, teste Esaia, inquisisse modum rei: id est, postulasse ab Angelo, qua ratione in se id futurum esset, quod non esset futurum opera viri Ambrosius ita sensit, explicans hunc ipsum locum, *Cum dixit, Quomodo fiet istud, non de effectu dubitauit, sed qualitatem ipsius quæsiuit effectus.* Post, *Denique, accipe, inquit, signum tibi, Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium. Legerat hoc Maria, ideo credidit futurum: sed quomodo fieret, ante non legerat: non enim quemadmodum fieret, vel Prophetæ tanto fuerat reuelatum. Tanti enim inauditum mysterij* (sic legendum puto) *non hominis fuit, sed angeli ore promendum. Hodie primum auditur, Spiritus Sanctus superueniet in te. Et auditur & creditur,* Paulinus Aquileiensis in Sacrosyllabo, *Iam credula Angelicis dictis cum ordinem tantæ natiuitatis inquireret, quomodo sine viro fieri posset, mox Angelus addidit, Spiritus Sanctus superueniet in te.* Theophylactus, οὐχ ὡς ἀπιστήσασα ἡ παρθένος εἶπε τὸ πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἀλλ' ὡς σοφὴ καὶ συνετὴ ἐπιζητοῦσα μαθεῖν τὸν τρόπον τοῦ πράγματος, *Non vt fidem derogans dixit Virgo, Quomodo erit mihi hoc? Sed vt sapiens & prudens, quæsiuit scire modum rei.* Conspirant Titus Bostrensis, & Zacharias Chrysopolitanus Sed & Salmero, *Alio modo*, inquit, *fortasse non minus probabili dici posset, Mariam Virginem Sacrarum Literarum bene peritam & scientem, intellexisse matrem Messiæ futuram virginem: ac propterea quæsisse ab Angelo modum, quo salua Virginitate mater fieri posset.*

XIV. De testibus breuiter respondeo, tantum illos fidei mereri, quantum ratione nitentur, aut certe rationi non aduersabuntur. Neque enim eiusmodi res est, quam aut ipsi viderint, vt sua fide pronuntient, aut ab authenticis testibus didicerint: sed quam aut ipsi probabiliter inquiri putauerint, aut ab aliis acceperint qui primi sint opinati. Et ipsi potius videntur primi induxisse. Nam neque Scriptura indicauit, neque ante Nyssenum, vllus potuit nominari autor non tantum à Bellarmino: sed ne à Baronio quidem, in Apparatu, aut Christophoro de Castro in historia Deiparæ Virginis. Imo Nyssenus ipse testatur se apocryphis nixum scriptis, *Hæc Maria vox declarat*, inquit, *ea quæ ex historia incerti autoris commemoraui, non esse penitus absurda.* Tum autem ratione pugnat non certa: ea ipsa, quam ab aduersariis prolatam examinauimus. Iam vero præeuntibus Nysseno & Augustino, quis dubitarit longe posteriores, Bedam, Anselmum, Rupertum, Bernardũ, Scholasticos, coniecturas magnorum autorum suo calculo confirmasse, commendasse, stabiliuisse?

XV. Bonauentura. Decuit Virginem Deo virginitatem vouere triplici ratione. Prima est, vt ei esset decentissimum habitaculum. Quia enim sapientia candor est lucis æternæ, & speculum sine macula, quod nihil inquinatum incurrit, decebat, vt matre incorrupta & re & voluntate firma conciperetur. Perfecta autem incorruptio voluntatis in voto consistit virginitatis. Secunda ratio est, vt esset mulieribus totius virginitatis exemplum: sicut enim Deus Pater Christum viris proposuit in exemplum, sic eius matrem proposuit in exemplum mulieribus: & quoniam hoc est maxime imitandum, & laudandum, scilicet votum virginitatis, & ideo in illa esse debuit. Tertia ratio est, quia debet in ea esse omnis nobilitatis & sanctitatis priuilegium: absit enim, quod aliqua alia Virgo beatam Mariam excellat: imo altissimus, qui fundauit eam, omnis dignitatis priuilegio ipsam adornauit, vt sicut ipse eam præ cęteris adamauit: sic ipsa omnibus esset sanctior, & amabilior esset vniuersis. Vnde circumscripta maternitate Dei, adhuc ipsa præ cæteris sanctis debet amari, & laudari: & ideo Spiritus Sanctus, qui aliis inspirauit virginitatis votum, ab ea non retinuit celatum.

XVI. Primæ rationis momentum ita est; Quocumque Deus concipitur, id incorruptum esse debet. At Maria debuit Deum concipere: Ergo Maria debuit esse incorrupta. Quicquid est incorruptũ, emisit votũ virginitatis. At Maria fuit incorrupta. Ergo emisit votũ virginitatis. Respondeo, incorruptũ dici vel à peccato, vel à corporis passione. De priori concedatur sane prior syllogismus: etsi nullo modo necessarius: alioquin oporteret Deum ab Angelo aliquo concipi: nam hæc sola Creatura rationalis remansit peccato incorrupta: non autem Virgo Maria, vt alias est disputatum. Verumtamen, quia nihil hoc pertinet ad præsentem materiam, conceditor sane. At secundi syllogismi maior prorsus est falsa. Alioquin oporteret & matrimonium, & propensionem in matrimonium esse peccatum. Quod est hæreticum. Nam Paulus dixit hac de re, *Quod vult faciat: non peccat*, ad Corinth. 7. & ad Hebræos 12. *Honorabile est in omnibus coniugium, & cubile impollutum.* Item opposita sententia Tatianorum, inter hæreses numeratur.

XVII. Altero autem sensu, respondeo maiorem distinguendam, vt id, quo concipitur Deus, incorruptum esse debeat, relate ad ipsam conceptionem, vel absolute & nullo termino temporis adhibito. Nam priori sensu conceditur totus prior syllogismus. Nemo enim Christianus negat Christum debuisse concipi à Virgine absque virili ope, vt videlicet esset non peccator. Sed posterioris syllogismi negatur maior. Nam omnis virgo, eo ipso, quod sit virgo, hoc modo est incorrupta: etiam si habeat alioquin etiam voluntatem contrahendi matrimonij: alioquin, nulla diceretur virgo nubere: quod est absurdum. Altero autem sensu, negatur maior syllogismi prioris. Nam Basilius diserte dixit nihil interesse misterij incarnationis, vtrum postea Virgo genuerit liberos, an non: homilia de Natiuitate Domini, μηδὲν τῷ τῆς δ' εὐσεβείας παραλυμαίνεται λόγῳ· μέχρι γὰρ τῆς χρ. τὴν οἰκονομίαν ὑπηρεσίας ἀναγκαία ἡ παρθενία, τὸ δ' ἐφεξῆς ἀπολυπραγμόνητον τῷ λόγῳ τοῦ μυστηρίου καταλείψωμεν, *Nihil*, inquit, *officit pietatis negotio. Donec enim inseruiendum erat dispensationi* (id est, incarnationi) *necessaria fuit virginitas. Quid autem postea sit consecutum, omittamus inquirere curiosius.*

XVIII. Probat tamen hanc maiorem Sophista: quoniam perfecta incorruptio voluntatis in voto consistit voluntatis. Ast hæc est inepta transitio ad aliud. Nam voluntatis incorruptio pertinet ad peccatum: non vero ad corporis integritatem: quæ interdum est non voluntaria, vt cum vi violatur virginitas: quod sæpe accidit. Cum igitur voluntatis incorruptio in eo sit, vt ne consentiatur peccato: ergo non violatur per consensum in matrimonium: nisi prius hoc in peccatis numeres, cum Tatianis. Deinde potest etiam nullus consensus in matrimonium, etiam si nullum sit virginitatis votum. Quid enim obstat, quominus sponte sua, & plene liber, possit quis abstinere matrimonio.

XIX. Secunda ratiocinatio ita est: Quæcunque mulier proposita est in exemplum mulieribus, eam oportuit vouisse perpetuam virginitatem. At Maria proposita est in exemplum mulieribus. Ergo hanc oportuit vouisse virginitatem Probatur maior: Quæcunque proponitur in exemplum, in ea esse debet, quicquid maxime sit imitandum & laudandum. At votum virginitatis est maxime imitandum & laudandum. Ergo debet inesse ei quæ proponitur in exemplum. Non est vnum peccatum. Primum in minore prioris Syllogismi, tolerari non potest illud, Mariam fuisse propositam mulieribus, in exemplum, vt Christum viris. Nam, etsi verum sit, Mariam esse exemplum mulieribus, tamen illa disparatio Mariæ in mulieres, & Christi in viros impia est, redolens idololatriam postremæ tempestatis, cum tam fausto nomine Satan est abusus ad orbis dementiam. Certe non oportuit Mariam sic æquaram Christo: Esto sane illa in exemplum: sed primo, non mulierum tantum, sed etiam virorum: deinde eodem iure cum omnibus sanctis: quorum memoriam interest conseruari ad imitationem vitæ piæ: tertio, pro modulo cuiusque, tum eius qui imitatur, tum qui imitandus est.

XX. His ita positis, negatur prioris syllogismi maior. Etenim non foret proposita in exẽplum mulieribus, sed tantum virginibus, non autem coniugatis, aut viduis: quod est absurdum, & contra hypothesin. Deinde non foret Sara apte in exemplum proponenda: in qua profecto non fuit vllum virginitatis votum. Præterea: in eo qui proponitur ad exemplum, nihil est necessarium, nisi id quod pertinet ad imitationem. At Mariæ virginitas non pertinet ad rationem imitationis. Ratio manifesta, quoniam fuit peculiaris vocationis: nempe propter conceptum Dei: quem præcedenti argumento assumebat Sophista. Certe, quemadmodum Christus non est imitandus in

miraculis edendis, quoniam ea peculiari ratione ad eum competebant: sic neque Mariæ virginitas, potest ad imitationem trahi, nisi si quæ fortasse iterum conceptura sit Deum.

XXI. Ad maioris Confirmationem, respondeo, primum negari maiorem. Quoniam nullus homo absolute proponitur, ad imitandum, sed secundum quid, pro variis aut eius donis, aut imitatoris partib. Deinde, non tantum quæ summa sunt: sed etiam quæ proxima summis digna sunt imitatione. Sic, etsi vere sit imitandus Paulus, qui plus omnibus laborauit: non sunt tamen reliqui Apostoli non imitandi, qui minus laborarunt. Etsi imitandus ille Centurio, de quo Christus Matth. 8. *Ne in Israel quidem tantam fidem inueni*: tamen etiam imitanda est illa Marci 5. cui dictum, *Filia, fides tua te seruabit.* Itaque, etsi in qua Virginitas erit absque voto, tamen non propterea erit non imitanda iis, quibus Virginitas erit cordi.

XXII. Adhæc negatur minor: Nam neque Virginitas inter virtutes est maxima: neque adeo votum Virginitatis maximum inter vota. Imo, Virginitatis, si nihil dicat nisi integritatem corporis, non est virtus: si dicat habitum animæ, speciem temperantiæ, non est maxima virtus: nam fides est maior: charitas est maior: spes est maior, quibus proprium nomen Virtutum Theologicarum Ac sane Virginitas etiam pro habitu animi, etiam si sit virtus, tamen non est religiosa, nisi per accidens, id est, quatenus per votum, vt loquuntur Papistæ, ordinantur ad cultum diuinum.

XXIII. Tertia ratiocinatio ita est: Omnis nobilitatis, & sanctitatis priuilegium esse debet in Virgine Maria. At virginitatis votum est nobilitatis & sanctitatis priuilegium. Ergo Virginitatis votum debuit esse in Virgine Maria. Probatur maior, quoniam nulla est Deo magis amata, quam Maria. Respondeo, primum negatur maior. Nam aliquod est nobilitatis & sanctitatis priuilegium, nasci ex Spiritu Sancto: quod patet in Christo: atqui hoc priuilegium nullum fuit in Maria. Neque in oppositum valet ratio ab amore. Primo, quoniam amor Dei in Mariam non est natus ex vllis eius priuilegiis: cum contra fuerint ab eo omnia priuilegia. Deinde, quia vt hoc ipsum concederemus: tamen vt quis magis ametur alio, non necesse est in eo omnia esse priuilegia sanctitatis: sed tantum maiora: puta maior fides, maior charitas. Nam profecto Sara magis dilecta fuit Deo, quam filia Iephthe: etsi hæc habuerit virginitatem, illa vero non. Itaque quomodo in Sara, vt magis amaretur, non fuit necesse hoc votum, sic neque in Maria.

XXIV. Amplius patet infirmitas argumenti ex simili. Omne nobilitatis & sanctitatis priuilegium esse debuit in Virgine Maria. At votum paupertatis est nobilitatis, & sanctitatis priuilegium. Ergo votum paupertatis fuit in ea. Minor itidem firma apud Papistas, vt illa altera de Virginitate. Nam hi votum paupertatis dicunt pertinere ad perfectionem religionis. Et tamen nemo hactenus asseruit Virgninem fuisse mendicam. Quare necesse est maiorem esse falsam.

XXV. Et hæc quidem de argumentis sufficiant, vt pateat quam vanis suspicionibus indulserint qui hos sibi finxerunt tragelaphos. Verũtamen, vt superstitionis ingenium plenius detegatur, libet expendere vniuersam fabulam, quam descripserunt, cum alij ab ætate nostra paulo remotiores, iidemque magis μεστὶ ῥῖνα κορύζης: tum vero recentiores, & vt videri voluerunt emunctiores, Baronius in Annalium Apparatu, Christophorusque de Castro in historia Deiparæ. Et ab his quidem aliquanto castius, resectis non paucis laciniis, quibus fabula augebatur.

XXVI. Parentes Ioachimum & Annam, longo tempore steriles, tandem multis precibus ac votis hanc obtinuisse: natam Deo consecrasse, anno ætatis tertio in templum deduxisse, intra eius septa educandam in loco virginibus custodiendis assignato, ab iis fœminis separatam, quæ diuino cultui sacroque ministerio dedicatæ ex templi reditibus alebantur. Eo loci, non tantum Angelorum vsam alloquio, sed & cibo diuinitus comparato interdum sustentatam, maxime cum prope aram in adytis, secretiori in templo loco virginibus ad orandum constituto, consideret. In eo statu cum exegisset annos nouem, parentibus amissis, liberam virginitatem suam omnium primam vouisse. Nubilem & formosam, inter sacerdotes versari cum esset indecorum, viro tradere visum est. Sed ea profitente votum, consultum oraculum: responsum relatum, congregatis omnibus ex familia Dauidis, forte sponsũ eligendũ, qui tamẽ ne attingere quidẽ auderet, sed custodis tantũ, ac patroni munere fungeretur. Sorte Iosephũ deprehensum. Hæc Epitome est Christophori: in nonnullis discedentis à Baronio. Examinemus.

XXVII. Primo, quæ de parentibus, eorumque sterilitate, precibus, ac votis, narrantur, etsi possint omnia nullo pietatis præiudicio vel esse, vel non esse, tamen obseruandum est ab autoribus esse fidei ancipitis. Testatur, qui primus omnium descripsit, Nyssenus oratione in diem Natiuitatis Christi. Quanquam in eius verbis lusit Papistica fides. Nam locum Baronius ita recitat, *Audiui, arcanam & occultam quandam historiam, tales de ea prodentem narrationes.* At in Frontonis Ducæi editione Franciscus Ziphanius vertit, *Virginis pater, vt ex historia quadam incerti autoris accepi, fuit quidam ciuis.* Nota historiam, illic arcanam & occultam, hic incerti autoris. Atqui Græce dicta fuit Apocrypha ἤκουσα ἀποκρύφου τινὸς ἱστορίας, inquit: Id vocabuli Ziphanio immutatum. Causam ille viderit, & qui eius versione vti maluerunt. Certe Augustinus 23. contra Faustum c. 9. negat esse Canonicam narrationem, quæ Mariæ patrem dicebat fuisse Ioacim.

XXVIII. Quis non miretur, ab Euangelistis, & quidem ex professo detexentibus Christi genealogiam, hæc omnia prorsus omissa, si aut vera essent, aut pietati vtilia, ne dicam necessaria? Quis credat in Samuele, in Samsone, similia diligenter exposita ab Sancto Spiritu, in Maria dissimulata? Scilicet hinc facile colligant pij, quemadmodum cum voluit in Samsone, ac Samuele, & ante Isaaco, Scriptura manifestam Dei prouidentiam obseruari, non progressus est vltra circumstantias personarum: nec repetiit ab auis, aut proauis: ita in Christo, ea tantum explicasse, quæ ad ipsum Christum spectarent, fidei obiectum. Ast quum paulatim superstitio cœpit admirationis suæ latifundia proferre, vt ne vnius illius personæ terminis circumscribetur, cœpit eadem non esse contenta nominibus aliorum, quæ ferme nuda habuit è Scriptura, sed vestienda putauit artificiosis additamentis: quæ ab initio pauca creuerunt paulatim in cumulum: adeo priorib. posteriores aliquid addidere in dies Id adeo discas ipso Christophori de Castro exemplo, qui cum multa dicat, quorum testes sigillatim laudet: tum multa addit, quasi ornamenti gratia, quorum vel non putauerit fidem faciendam, vel certe, quod ego censeo verius, non potuerit facere.

XXIX. His inuentis, laborant hodie Papistæ autoritatem conciliare. Baronius, *Integra historia excidisse videtur ex eaque tantummodo hinc inde sparsa remansisse fragmenta: quæ etsi deessent, satis esse deberet piis hominibus ipsa traditio. Quod enim,* inquit, *Augustinus, vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi Apostolica autoritate traditum rectissime creditur.* Quasi vero omnis traditio certa sit. Quasi quicquid aliquando auditum est, vniuersa teneat Ecclesia. Quasi, inquam, hoc ipsum quod de Maria narratur, vbique Christianitatis semper retentum fuerit. Certe si semper esset retentum, non posset apocryphum appellari à Nysseno, ab Augustino. Cui vero tandem rei fidem denegare liceat, si liceat quicquid vnus aliquis aliquando dixerit, id ponere tanquam ab vniuersa Ecclesia retentum? Et semper retentum?

XXX. Christophorus à Castro præfatione ad Lectorem, *Si fatendum est quamplurima, quæ de beata Virgine Maria referuntur, & de aliis Sanctis, narrari, cur, quæso quæ in aliorum gratiam Sanctorum fecit Deus, in Matris suæ gratiam fecisse negabimus? nisi quis temere sibi persuadeat, maioris æstimasse patrem seruos, quam filium, aut filium famulos pluris habuisse, quam matrem. Quod ergo ministris largitus est, matri filius non fuisset largitus liberalius?* Quibus in verbis, quid est momenti? Nisi quod ostendant totius comœdiæ fundamentum. Vere enim ita factum, vt in comœdiis, in quibus, non quæ facta fuerunt, recitantur: sed diuinantur, quæ fieri potuerint. Quæ legendariorum dementia fuit, vt locos percurrerent encomiasticos: atque ex singulis commoda mutuarentur: quæ post ferrerent οὐ τῇ χειρὶ, ἀλλ᾽ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ. Enimuero, si semel constitutum est, quæcunque de aliis siue magna, siue mira, siue laudanda narrentur, ea non deneganda Virgini, quo imus tandem? Nam consequentia aliis malim consideranda permittere, quam ipse enumerare. Neque verum pluris haberi apud Deum eos, quibus peculiaria quædam sunt concessa. Neque crediderim pluris fuisse Isaacum natum ex sterili, quam Abrahamum ex fertili. Sed hoc genus hominum Dei sensa metitur ex suis puerilibus cogitationibus. Nos decet simpliciter Scripturæ constantius hærere.

XXXI. Non omittendum, hanc sterilitatis circunstantiam tragice fuisse exaggeratam. Nam apud Haræum, *Vnus dolor sterilitatis angebat nulla prole post annum matrimonij vigesimum procreata, quod turpe & infamiæ loco inter Iudæos habebatur. Ioachimus igitur, cum in festo Encæniorum Hierosolymam adorandi gratia venisset, velletq; supplex ad altare Dei munus offerre, repulsus est ab Issachare sacerdote cum ignominia, quasi indignus esset ob longam sterilitatem, qui more patrum & fœcundorum hominum ad eum locum accederet. Qua repulsa mœstissimus Ioachimus, nec ferens præ pudore suorum ciuium conspectum, ad caulas secessit.* Ante Haræum Vincentius durius, *Issachar Pontifex spreuit eum cum muneribus suis: dicens, eius munera non Deo digna posse videri, quem ipse indignum prole iudicaret: maledictumq; esse, qui non genuisset semen in Israel.* Hinc lepidus poeta Gotfridus Viterbiensis,

Expulit hos Simeon custos templo violenter,
A facie Domini cedite, dixit eis.
Spernit ait steriles, Dominus ventres sine fructu.

Vbi si quis est, qui non olfaciat monasticarum meditationum τὸν αὐχμόν, hunc cur non dixero τὴν ῥῖνα κορύζης μεστόν? Nam, etsi probrosam sterilitatem legamus, tamen, aut viro probrosam nusquam, aut à sacerdote vlli vnquam exprobratam: nedum viro: aut quenquam vnquam à sacrificando repulsum propterea. Exempla sunt in promptu. Nam parentibus Samuelis non obiiciebatur, sed alteri tantum ebrietatis conuicium, aliam ob suspicionem: cum tamen ambo per singulos annos redeunte tempore ascenderent ad templum Domini. Sed & Zacharias Baptistæ pater, nullam propterea repulsam passus. Vnde igitur tanta, tam noua seueritas in vnum Ioacim? Nulla lege, nullo exemplo? Itaque prudenti consilio hoc quicquid est, omissum fuit cum à Baronio, tum à Christophoro à Castro, quamquam nihilo minus haberet verisimilitudinis, quam alia, quibus suam frustrari Ecclesiam fuit illis religio.

XXXII. Sed esto quidem Maria precibus parentum data. At natã Deo consecratam, quo sensu audiemus? Nam si interiori illa consecratione, quæ animam spectat: quæque fit ab ipso Deo, de qua illud est Hieremiæ 1. *antequam exires de vulua, sanctificaui te*, quis sanus contradicat? Sed eã consecratio non est facta a parentibus. Itaque non est ab his intenta, qui toti in reb. externis. Est igitur illa externa consecratio, aliqua: nam eo pertinent circunstantiæ, & temporis, nam tertius annus adnotatur: & loci, nimirum templi: & Sacerdotis, cui fuit in manus tradita: & reliquæ. Sed hanc vnde habuerunt, qui primi obtruserunt? Oportebat enim meminisse natam Mariam ex Iudæis, inter Iudæos: itaque ex Iudæorum legibus metiendam consecrationem, non Papistarum Nam tam sanctæ personæ haud aliunde repeti initia, quam à violatione legis diuinæ, quam tanta cum solicitudine & ipsa obseruauit postea, & qui ex ea natus, cuique hæc omnis erat paratura, quis non absurdissimum dixerit: Apud Iudæos autem, vbi legerunt fœminam aliquã hac consecratione Deo consecratam? nam legem scio diserte masculos designare. Recitat Lucas c. 2. *Omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur.* Ex 11. Exodi, vbi etsi primo omne primogenitum nominetur, tamen post additur restrictio sexus. Itaque Anna mater Samuelis, vouens, *Si dederis*, inquit, *famulæ tuæ semen virile.* At Maria, etsi aperiebat vuluam Annæ, at erat tamen fœmina.

XXXIII. Præterea omne adaperiens vuluam, etsi erat consecratũ Deo, tamen iubebatur redimi. Diserta lex, Exodi 13. *Omne primogenitum hominis in filiis tuis, redimes*, Et post, *Omne autem primogenitum filiorum meorum redimo.* Similiter 34. Non potuit hanc legem aut nescire Ioacim, aut negligere, Itaq; etiam si fuisset non fœmina, sed mascula soboles, tamẽ non debuit tota vita consecrari Deo: ea quidẽ ratione. Nam quod Baronius Samuelẽ obiicit consecratũ Deo, nec redemptum, næ ille nugas agit. Hæc n. redemptio non pertinebat ad Leuitas, sed reliquas tribus, pro quarum primogenitis Leuitas sibi Deus eligerat. Numer. 3 *Capiesq; Leuitas mihi, ego Iehoua: loco omniũ primogenitorum filiorum Israel.* Samuel ergo qui fuit Leuita, vt patet ex 6. 1. Paralipomen. redimi non debuit, non potuit. Sed Maria fuit ex tribu Iuda.

XXXIV. Pergamus, relinquitur educanda intra templi septa, in loco virginibus custodiendis assignato, separata à reliquis fœminis diuino cultui, sacroque ministerio dedicatis. Μακροὶ λῆροι. Nam Virgines custodiendas in templo, aut locum vllis virginibus assignatum: vllas in templo

fœminas

œminas sacro ministerio dicatas, finxerunt iidem, qui nihil non audent. Baronium ausum disputare, prolixe Casaubonus, & erudite refutauit. Ego hunc perstringam.

XXXV. Videamus, inquit, si quid sit impedimento, quo minus hæc vera esse possint. Atqui Sophista debuit potius argumentis suis probare esse vera. Nego enim, satis ad thesin affirmatiuam concludendam, si obiectiones dilueris: quia alia longe ratio refutandi, alia affirmandi. Et tamen ipsam hanc partem videamus.

XXXVI. Ponit omne primogenitum fuisse Deo sacrum: redemptionem fuisse non necessariam, sed arbitrariam, *Ex quibus inferimus*, inquit, *necesse fuisse locum in templo esse, vbi fœminæ, quæ se Deo vouerant, absque aliqua nota vel labe suspicionis simul agerent.* Optime: ex falsis antecedentibus norunt Papistæ necessario concludere. Falsum primogenita sexus sequioris fuisse sacra: falsum arbitrariam fuisse redemptionem: Quis ergo locus loco illi fœminarum in templo? Et tamen, neque necessaria consequentia. Cur non enim domi potuerint esse aliquæ votæ Deo: maxime, si nullis vsibus templi destinatæ? Nam voti Deo Nazareni, non tamen in templo degebant: ne ipse quidem Samson ex vtero dicatus Deo.

XXXVII. Post, arguit à structura templi. Summa est, circa templum fuisse τρίστεγα ædificia, id est, ter triginta cellas: cuius rei testem laudat Iosephum antiquitatum lib. 8. c. 2. Tum, *in his*, inquit, *nonaginta amplissimis cellis non solum fœminas Deo voti causa oblatas, sed alias insuper diuersi ordinis personas separatim degere potuisse, nullum puto rationis participem dubitare.* Astute: Degere potuisse: nam quis neget? Si quis enim: illum vel nostro calculo addito Baronius neget rationis participem. Nam ædificiorum, opinor, capacitas sexu non distinguitur. Itaque nulla viros capit, quæ non possit etiam mulieres. Et ego profecto, qui rationis sum particeps, eodem modo dixero in claustris Franciscanorum, in Collegiis Iesuitarum posse degere scorta, neque participem rationis quemquam sperem negaturum. Et, quæso, respondeat mihi aliquis pro Baronio, qui occupauit viam ire hominum, nunquis ei aliquando ab structura templi argumentum aliquod obiecerit, contra Mariæ perpetuam virginitatem: aut saltem contra votiuas illas mulieres in lege. Nam si nullus: quid ille tam otiose sophista fuit, vt hoc impedimentum sibi obiiceret? Argumentum vero si se legit ipse, ad probandum, næ illum ego tam hic cerebro vacuum dixerim, quam ille in capacitate cellarum putauit sibi cessuros omnes rationis participes. Quasi probaturus in syluis pisces habitare, quia nullæ tam vastæ sunt Balenæ, quas non capiat Arduenna sylua: aut Caledonius Saltus. At nos, si Franciscanos, si Iesuitas patienter audire possumus, negantes posse in suis Claustris, in suis Collegiis habitare honestas mulieres: non quia capacitas, aut commoditas & elegantia obstet ædificij, sed quia non patiantur leges propriæ. Nos, inquam, profecto constanter negabimus in vlla parte templi Iudaici, vllas potuisse habitare fœminas sacras, quas lex nulla Iudaica patiebatur.

XXXVIII. Et lubet obiter obseruare: cur hoc quicquid est Tristegorum, nunc tandem Catholicis (si in Catholicis Baronius, sed nunc perinde est) fuerit diuinatum, somniatumue, aut reuelatum: non item antiquis. Non enim antiquis, disce ex Nysseni illa oratione in diem natiuitatis Christi, *In sacro templo*, inquit, *Virginem matrem à loco virginibus per legem assignatio, non semouit:* ὁ δὲ τόπος ὁ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διάστημα, *Locus autem ille erat spatium quoddam inter templum & altare.* Audin' discrimen? Tristega circa templum: at locus virgineus, inter templum & altare. Rursus Tristega ex lege, nulla recitat Iosephus: at parthenona Nyssenus ex lege. Vt nugatoria superstitio.

XXXIX. Pergit: Iosabat filiam Regis Ioram, filium eius regis Ioasum vna cum nutrice adductum in templum clam educauisse sex annos: 11. posterior. Reg. Exodi 38. mulieres excubasse in ostio tabernaculi. Et has à quibusdam existimari, quæ seculi pompæ atque deliciis renunciantes, sese vna cum suis rebus, ministeriis Dei mancipantes assiduis intentæ precibus excubarent. Ex earum numero fuisse Annam Prophetissam, Lucæ 2. Secundi Maccabæor. 3. mentionem haberi de reclusis virginibus in templo. *Ex his omnibus satis clarum redditur atq; perspectum*, inquit, *non tantum nihil obstare, quominus ea quæ de præsentatione & mansione Dei genitricis in tēplo dicta sunt, sint vera, sed eidem historiæ omnia summopere suffragari.*

XL. Examinemus sigillatim. Iosabat, quænam illa, quæso, mulier fuit? Filia sane regis Ioram, quod annotat Baronius: soror etiam regis Achaziæ: sed eadem (quod diligentissimus scilicet omisit: imo iudiciosissimus omittendum putauit Baronius) vxor Iehoiadæ sacerdotis. Habes diserte, cap. 11. 2. Chronicor. *Et abscondit eam Iehosabat filia Regis Iehoram, vxor Iehoiadæ sacerdotis.* At sacerdotem in templo habitasse, in vna ex illis ter tricenis cellulis, nihil mirum. Vxorem cum viro, non nefas. Hoc habet ergo tandem Baronius, vxorem sacerdotis in templo habitantis, in templo ipsam habitasse. At ille sacram Deo virginem: sacram Deo saltem mulierem, quæritabat. Ergo lusit operam. Imo hoc exemplum, quid attinet ad Votas Deo Virgines? Nisi forte Iosabat etiam ipsa Iesuitis fingitur nupsisse summo sacerdoti in certum virginitatis votum: in immensum, vt solet, excrescente nugarum mole, sicut olim ex glebis Tarquinij Romæ est facta insula.

XLI. Mulieres excubantes, habuit Baronius à Latino interprete non à Mose, qui dixit הצובאות, quas Interpretes Septuaginta alio errore νηστεύσας verterunt, quasi הצומאות legissent. Sed Hebraice indicatur turba, non extubiæ, non ieiunium. Nemo enim nescit צבא exercitum significare, & magnam multitudinem. Itaque dubitari nequit hoc loco describi mulieres magno numero. Sed quem in finem? Aut cur ad nocturna magis quam ad diurna officia. Nam צבא ad vtrumque commune verbum, Paraphrastes Chaldæus, *Mulierum, quæ veniebant vt orarent in ostio tabernaculi fœderis.* Abben Ezra *Veniebant singulis diebus ad ostium tabernaculi fœderis ad orandum, & audiendum verba præceptorum: atque, id est,* צבאו פתח אהל מועד אשר *quia erant multæ.* Dauid Kimchi in radic bus, *Congregabantur filiæ Israel ad ostium tabernaculi.* Vt verterint se Papistæ in omnes formas, tamen longe absunt mulieres venientes orationis caussa, ab his mulieribus, quas Baronius somniat. Primi Samuelis secundo repetitur eadem phrasis: & Latinus expressit, *Quæ obseruabant ostium tabernaculi*: Septuaginta μετὰ τῶν γυναικῶν τῶν παρεστηκυιῶν παρὰ τὰς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου: *cum mulieribus quæ aderant ad ostia tabernaculi testimonij.* Quid? etiamne in tabernaculo: etiamne in porta tabernaculi τρίστεγα ædificia?

XLII. Quod autem has mulieres Baronius dixit, seculi pompæ renuntiantes; & reliqua, interpolauit ex Iudæo Abben Ezra: qui tamen Nonnas Monachasue nullas habebat in animo: sed pias mulieres; quales esse nihil obstat in priuatis domibus. Verba eius hæc habe, *Mos est omnibus mulieribus ornantibus se, inspicere faciem suam singulis diebus mane in speculis æneis aut vitreis, ad aptandas tiaras in capitibus: quæ specula memorantur in libro Esaiæ. Nam eadem consuetudo fuit in Israele, quæ in Ismaele ad hanc diem. Ecce autem erant in Israele mulieres colentes Deum, quæ recesserant ab ea concupiscentia seculi: offerebantque specula sua in donum: quia non opus haberent ornare se.* Hactenus Rabbi: Cui Baronius de suo gratis largitur, *sese vna cum suis rebus, his præsertim, quæ essent peccatorum illecebræ, ministeriis domini mancipantes*, vt non tantum virginitatis votum, sed etiam paupertatis parum putum conficeret: vt sunt Papistæ, huiusmodi diuitiarum oppido liberalissimi, ἀμειβόμενοι χρυσέων χαλκείων. Neque enim vnquam frustra, ne quis erret. At nos tanti pœnitere non emimus. Pias fœminas agnoscimus: & abdicantes peccatorum illecebras, non negamus: sed se, suaque dicantes ministeriis domini, non admittimus: quia ministeria Domini nulla tum pertinebant ad mulieres, ne pias quidem.

XLIII. In earum piarum fœminarum numero, Annam illam à Luca laudatam absit vt fuisse dubitemus. Sed profecto non discedentem à templo; ieiuniis & orationibus seruientem nocte & die, ὑπερβολικῶς νοοῦμεν: quomodo apud Paulum 1. ad Timoth. 5 *Permanet in supplicationibus & precibus die ac nocte*: nimirum, vt suæ pietatis exercitiis indesinenter vacaret, non autem publicis officiis inseruiret: nam, cur diuinamus quod nunquam dictum? Cur nos diuinantibus faciles concedamus?

XLIV. Sed in Maccabæis habemus reclusas virgines in tēplo. Quid ergo superest? aut quid causæ, cur Baronio Senatus Triumphum non decernat? Vicit: qui reclusas virgines: nec tantum reclusas, vt hodie: sed in templo, quod satagit, conceptis verbis demonstrans. Rem magnam! Verum, ô factum male! Ἄνθρακες ἀντὶ θησαυροῦ. De reclusis in templo nihil in Maccabæis. Sed reclusis tantum, *Accinctæque mulieres ciliciis pectus, per plateas confluebant, sed & virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam.* αἱ δὲ κατάκλειστοι τῶν παρθένων, αἱ μὲν συνέτρεχον ἐπὶ τοὺς πυλῶνας, αἱ δὲ ἐπὶ τὰ τείχη, τινὲς δὲ διὰ τῶν θυρίδων διέκυπτον· πᾶσαι δὲ προτείνουσαι τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐποιοῦντο τὴν λιτανείαν, *Inclusæ virgines, aliæ quidem concurrebant ad ianuas, aliæ vero ad muros: quædam autem per fenestras adspiciebant. Vniuersæ autem protendentes manus in cœlum faciebant deprecationem.*

XLV. Sed quæ illæ conclusæ? Respondeat Thomas in eum locum, *Conclusæ erant: alias scilicet: quia tunc virgines arctius custodiebantur.* Respondeat Lyranus, *Id est domibus parentum non exibant ratione verecundiæ & pudicitiæ virginalis.* Et vero liber tertius simile quid narrans, audax videlicet Philopatoris incœptum, volentis ingredi Sancta sanctorum: indeque modum totius vrbis: αἵ τε inquit, κατάκλειστοι παρθένοι ἐν θαλάμοις σὺν ταῖς τεκούσαις ἐξώρμησαν, καὶ ἀπέδωκαν σποδῷ καὶ κόνει τὰς κεφαλὰς πασάμεναι, γόων τε καὶ στεναγμῶν τὰς πλατείας ἐνεπίμπλων. αἱ δὲ καὶ προσαρτίως ἐσταλμέναι τοὺς πρὸς ἀπάντησιν διατεταγμένους παστοὺς καὶ τὴν ἁρμόζουσαν αἰδῶ παραλείπουσαι, δρόμον ἄτακτον ἐν τῇ πόλει συνίσταντο. Hic virgines in duos habes distinctas ordines: Vnum earum quæ includebantur, non templo, vt voluit Baronius, sed thalamis, *Inclusæ virgines*, inquit, *thalamis cum matribus eruperunt: puluereque ac cinere conspersis capitibus, gemitu lamentisq; plateas impleuerunt.*

XLVI. Alterius generis descriptionem, ego sane non intelligo. Nam quid est, ἐσταλμέναι τοὺς πρὸς ἀπάντησιν διατεταγμένους παστούς. In editione Antuerpiensi, *Sepositæ ad omnes nunc ordinatos*: quod neque græcis respondet, neque quid sit, magis capio. Iunius reddidit: *recens emissæ, cum eos qui ad eundum obuiam fuerant dispositi, tum conuenientē sibi pudorem relinquentes.* Quod mihi æque obscurum. Nam quid est παστοὺς, aut hi quomodo dispositi ad eundum obuiam: quomodo autem illæ relinquentes hos dispositos? Sed alij viderint.

XLVII. Illud perspicuum, quod nobis opus erat, Virgines esse κατακλείστους ἐν θαλάμοις: in priuatis cubiculis: nimirum ex Iudaica disciplina: quod notarunt Thomas & Lyranus: nam apud Iudæos Virgo עלמה à recondendo, quia clausæ domi latebant: & quidem pro pudore virginali: qui prætendi non potuit iis quæ in templo habitarent: si quæ habitarent: vel ipsis Papistas testibus qui agnoscunt non decuisse Virginem, quam inclusam templo fingunt, inter sacerdotes versari. Cur autem indecens, si ea ratio fuisset conseruandi pudoris?

XLVIII. Ergo, inquam, nihil est, quo fretus Baronius, debuerit asserere fuisse aliquod genus fœminarum in templo Hierosolymitano habitantium seorsim à communi vita: siue dicatarum peculiariter Deo. Nam in Theologia nihil imposturæ probare possunt. Redeamus ad historiam Virginis.

XLIX. Virginem igitur fingunt non tantum in templo educatam: sed etiam, *ab his fœminis separatam, quæ diuino cultui sacroque ministerio dedicatæ, ex templi reditibus alebantur.* Testem laudat Christophorus Epiphanium quendam presbyterum Hierosolymitanum, nulla re cuiquam notum nisi ex testimonio Nicephori. Addit argumentum. Satis esse rationi consonum, alimenta virgini ex templi bonis reddita, iuxta Paulum 1. ad Corinth. 9 *Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edant: & qui altari deseruiunt, cum altari participent.*

L. Vere ergo mihi iam dictum contulisse in hic fabulam singulos suas symbolas verisimilibus coniecturis vndique affectatis. Sic Epiphanius ille, recens autor & ignotus, sibi indulgens, hoc excogitauit, quod ante eum tot seculis nemo audierat. Quin Cedrenus: Οὐδ᾽ ὅλως δὲ ἐξῄει τοῦ ναοῦ. ἀλλ᾽ εἰ καὶ χρείαν εἶχέ τινος, εἰς μόνην ἀπῄει τὴν Ἐλισάβετ, ὡς συγγενίδα, καὶ πλησίον τοῦ ναοῦ οἰκοῦσαν, *Nunquam templo excedebat: sed si quo indigebat, solam Elisabet adibat, vtpote cognatam, nec procul templo habitantem.* Vbi hoc saltem falsum, habitasse Elizabet πλησίον τοῦ ναοῦ. Nam in montanis habitasse testatur Euangelium. Et ij testantur, quibus inde occasio docendi, vicis suæ tempore separatos fuisse sacerdotes à suis vxoribus. Verumtamen, quid opus Elisabetæ auxilio, si templi impensis alebatur? Quanquam audi, iterum à Cedreno: ἡ δὲ παρθένος προσκαρτερεῖ τῷ ναῷ ὑπ᾽ ἀγγέλου τρεφομένη, *Virgo perstabat in*

templo,

templo, atque ab Angelo nutriebatur. Collige, Nutriebatur ab Angelo: alebatur ex reditibus templi: ab Elizabeta petebat necessaria. Et nemo agnoscat artificium? Nemini suboleat τὸ πλάσμα? Ita enim fit, cum varij varias coniecturas sectantur. Itaque caute Christophorus, *Cibo diuinitus comparato interdum alebatur.* Interdum, vt ne videlicet non consentirent omnia. Sic n. interest præcedentium peccata corrigi. Quanquam contradicant Vincentius & Antoninus, qui negant ab oratione quotidiana discessisse, donec ab Angelo escam sumeret: vt non aliquando, & per interualla: sed quotidie factum intelligas.

LI. Argumentum ex Paulo, probum, si probasset Christophorus, Mariam sacrario operatam. Aut, omnino aliquas fuisse sacro ministerio dedicatas, quæ alerentur ex templi reditibus. Nam quis dixit? Aut si nemo dixit, (& neminem ille testem citat) cur diuinat Christophorus? Poster. Maccab. 3. cum Heliodorus interrogaret Oniam de Thesauris templi, *Tunc summus Sacerdos ostendit deposita esse hæc, & victualia viduarum & pupillorum.* Quod exponens Lyranus, *In tribus*, inquit, *annis fiebat quædam decima pauperibus distribuenda, quæ aliquando vendebatur, & pretium in templum ad custodiam mittebatur. Fiebant etiam cum hoc aliquæ collectiones à diuitibus, quæ similiter ibi seruabantur.* Viduis ergo & pupillis, siue pauperibus fuisse ex templi thesauris victum, fit probabile. Sed ministerio sacratis, sed virginibus nemo dixit: ij diuinarunt, qui ne ea quidem ignorant, quæ nunquam fuerunt.

LII. In eo statu cum exegisset annos nouem, parentibus amissis, virginitatem vouet. Dissentit Cedrenus in morte parentum, nam hos anno vndecimo ætatis amissos scripsit: sed grauis scilicet autor Baronius §. 58. *De re*, inquit, *tam antiqua haud libenter recenti autori, hæc sine teste affirmanti assensum præbeamus.* Quæ si, aut illi, aut reliquis Papistis perpetua religio fuisset, næ illi totum huius narrationis contextum non tanti facerent, cum nullum habeant autorem non multis seculis natum post Mariam. Sed, vt ad rem redeā, Baronius videtur malle parentes superstites: nō tantum, cum hoc quicquid est voti, fuit conceptum: §. 58. *Haud putamus à veritatis via quempiam aberrare, si dixerit sanctissimam Virginem antequam fuerit desponsata Ioseph, parentibus scientibus, nec dissentientibus, votum virginitatis nuncupasse.* Sed etiam cū contractum est matrimonium, *Sic desponsata Virgo, parentibus redditur, qui eam domum reducant, & quæ ad futuras nuptias sunt necessaria, præparent.* Sic triplex iam sententia fit. Prima, amisisse parentes, anno nono ætatis suæ virginem: altera, anno demum vndecimo, tertia, ne quidem decimo quinto. Et hanc postremam Baronius ausus cogitare, tamen Cedreno longe recentior, & æque sine authore: nisi defectum suppleat, si forte, Cardinalatus.

LIII. Nubilem & formosam visum est non decere inter Sacerdotes versari. De forma taceo. Tantū dico videri superstitiosulos, in ea magis immorari, quam videatur, pietati consentaneum. Certe Christophorus spectatissimam Virginem dixit: quo epitheto solet ea forma designari, quæ nihil habet mediocre. Ego, vt non deformem Mariam dixerim, sic non putem eximiam eius formam à Deo affectatam: quæ sensibus carnis afficiendis seruiat magis, quam pietati illustrandæ. Vnum miror, huius spectatissimæ formæ nullum testem à Christophoro nominatum. Itaque additum, credo, vt alia, amplificandi gratia. Cedrenus σιτόχρουν, subfuscam appellat: quæ, opinor, forma non est inter spectatissimas, aut eius quæ, vt loquitur Antoninus, *esset pulcherrima corpore super omnes mulieres.*

LIV. Ast, hac ætate, hac forma non decuit versari inter Sacerdotes? Nimirum, inquam, ob suspicionem mali. Esto sane: Sed mendaces memores esse oportuit. Nam paulo ante nobis examina, vt ita dicam, posita sunt ante oculos, deuotarum fœminarum, tum viduarum, tum virginum, habitantium in templo. Quæro ab istis nunc tam cautis pudoris magistris: hæ sic in templo habitantes, & vt volebat Baronius κατάκλειστοι, versarentur ne inter sacerdotes, an non? Nam, si non versarentur, quid erat causæ, cur plus pudoris inde, quam ex vicinitate Monachorum, & Monacharum, quæ inter Papistas frequentissima? Aut, cur minus oportuit Mariā esse κατάκλειστον quam alias? Sin a. versarentur, quæro, cur in virgine periculum fuerit, in reliquis minime, puta in Anna Prophetissa, quæ admodum iuuenis viduata fuit, anno scilicet septimo, postquam ad virum traducta virgo, ideoque circiter annum ætatis vigesimum quartum aut quintum, plus minusue. Cur, inquam, non indecens, hanc non discedere à templo, id est, inter Sacerdotes versari? Aut si fuit indecens, cur non aliquo ablegata est, sicut Maria? Amplius quæro, quî factum, vt qui ab initio illas ter triginta cellas struxerunt, in quibus locus esset fœminis deuotis, non præuiderint hoc dedecoris incommodum. Aut si ij videre non potuerunt, (quo constabit humanum fuisse institutum) quî factum, vt posteriores, post noua experimenta, non antiquauerint hunc morem: & vota inducta humano consilio, Ecclesiæ etiam indecora dissuaserint. An omnibus tam nulla cura decoris, in tam illustri ordine: vt vere potuerit Baronius dicere, hoc pietatis officium, non tantum non cessasse, sed magnifice fuisse auctum? An vero blasphemia erit, si Baronium suis telis petamus, dicamusque, *de re tam antiqua haud libenter recenti authori, & sine teste affirmanti assensum præbeamus?* Nam, credo, non fuit ille magis præsens iis rebus gerundis, quam quisquam nostrûm, nisi olim Gallus fuerit Pythagoricus.

LV. Cedrenus videtur longe aliud habuisse in animo, γενομένης αὐτῆς, inquit, ἐτῶν τεσσάρων καὶ δέκα, καὶ δοκούντων τῶν Ιουδαίων ὅτι μέλλει γενέσθαι αὐτῇ ἡ συνήθεια τῆς γυναικείας ἀσθενείας, λοιπὸν οὐ συνεχώρει τὸ εἶναι ἐν τῷ ναῷ. *Cum annum decimum quartum attigisset, Iudæi eam vsitata mulierum imbecillitate laboraturam rati, in templo deinde eam morari non sunt passi.* Ad legalem videlicet impuritatem respiciens Sic in re commentitia, alij alia causa placet. Cordatis viris nulla. Hæc vero, cur in Maria, potius quam in reliquis? quam in Anna Phanuelis? Gotfridus Viterbiensis legem nubendi maluit cōminisci, *Post annos tredecim lex intulit, esse necesse, nubat vt expresse, quia tempore nubilis esset.*

LVI. Consultū oraculū, responsum relatū. Quodnam oraculū? quomodo consultū? Nam Vrim & Tummim pridē non visa: nullum Propitiatoriū, ex cuius tamen loco Vincentius Beluacensis, & Antoninus responsum datū scribunt. Prophetæ post Malachiam, nulli. At Nicephorus, non ex oraculo responsum: sed diuinam inspirationē dicit, *Diuinitus eis, per inspirationē ostenditur.* Alij omittunt, nominatim Baronius, qui rem factā repræsentat cōsilio.

LVII. Sorte sponsus eligitur. Hic fabulatores variant. Baronius consilio lectum innuit, *De maritando eam inter Sacerdotes initur consilium. Deligitur in maritum Virginis, vir iustus Ioseph.* Nec aliter Gregorius Nyssenus in die Natiuitatis Domini, *Deliberantes, in hanc sententiam diuinitus conuenerunt, vt eam connubij nomine cuipiam desponderent, qui tamen ad custodiam eius duntaxat esset idoneus. Ad hoc a. munus aptissimus inuentus est Ioseph ex eadem tribu & patria, qua erat Virgo. Sacerdotum ergo consilio, Ioseph puellam sponsam accipit.* Et assentitur Nicephorus. Alij miraculo indicatū. Sed aliter pseudo Hieronymus (vel ipso Baronio iudice, etsi contra nitente Christophoro à Castro) in historia de Ortu Mariæ: aliter alij. Hieronymus, Virgas à singulis è familia Dauidis allatas, vt quæ in cacumine floreret, & Spiritum in Columbæ forma insidentem haberet, illa sponsum designaret: Iosephum primo, suam subtraxisse, postiterum consulto oraculo, retulisse. At Gotfridus scapulis non virgæ insedisse columbam albam: sic enim, puto iucundius. Cedrenus de Columba nihil: Virgas tantum duodecim, totidem senum numerat, & quidem in altari positas, quod si fuit, quomodo suam Ioseph subduxerit? Et βλαστῆσαι germinasse: non ἀνθῆσαι floruisse.

LVIII. Sponsus, qui tamen eam ne attingere quidem auderet, sed custodis tantū munere fungeretur. Hoc rursus alij oraculo expressum dicunt, alij, nominatim Nyssenus, consilio decretū. Sed vtrumuis ponas: quæro, quomodo fiat verisimile, quod idem Nyssenus: imo Ignatius, & alij, sed fusius Nyssenus annotauit magni mysterij loco, *Quia obseruabat virgines nostræ salutis inimicus propter Esaiæ prædictionem dicentis. Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus: vt deciperet eum, qui semper in sapientia gloriatur, ipse, qui deprehendit sapientes in astutia eorum, in desponsationem, puella à Iosepho Sacerdotibus traditur, vt nouus liber literas scienti. Nam desponsatio custodia Virginis erat, & virgines obseruantis depulsio.* Breuius Carthusianus Homilia de Sanctis, qua Gabrielis missionem enarrat, *Vt Diabolus minorem haberet occasionem putandi Iesum esse Messiam, eo quod de coniuge esset natus, cum sciret Christum de Virgine esse nasciturū.* Quæ etsi versutia describitur indigna Deo, tamē hoc omisso quæro, qui factum fuerit, vt deciperetur Satanas. Nam supponi oportet, putasse virginitatem peritura, vt in reliquis fieri solet desponsatis, vt non esset, quod metueret ne ab ea nasceretur Messias, qui debebat ex Virgine. Sed qui Esaiæ oraculū obscurū non ignorauit: qui potuit nescire, aut Consiliū Sacerdotum, aut ēt oraculū, tam manifeste auditum à Sacerdotib. Maldonatus, *Quā rationem malo libere fateri me non intelligere, quam temere reprehendere. Non inquam intelligo, quomodo diabolus Mariæ virginitatem, si modo animaduerterit, potuerit ignorare.* Beasti nos, Baroni, noua ista, nec vel tibi perpetua religione. Perge, & vir esto.

LIX. Sed Gregorius Nyssenus c. 23. Catecheticæ orationis, scripsit diserte, fuisse aduersario cognitū hoc mysterium: *In iis, quæ à prioribus seculis, aut narrata, aut literis mandata fuerant intelligebat, nihil fuisse tale,* οἷα καθεώρα περὶ τὴν τότε φανομένην κυοφορίαν ἀσυντείαστον. (Sic est in editione Parisiensi. In manuscripto, quod habui ab Isaaco Casaubono, ἀσωδρίαστον, vnde ille faciebat ἀσυνανδρίαστον) καὶ τὸν τόκον ἄφθορον, καὶ θηλὴν ἐκ παρθενίας. *Qualia videbat in eo, qui tunc apparebat, nempe conceptionem absque vlla cum viro coniunctione, & ortum absq; vlla corruptione, & lactantem fœminam ex virginitate.* Hæc ille: manifeste suppositam illam sophisticem diruens: & spem funditus tollens circumueniendi Sathanæ. Vnde obiter coniicias, non esse eundem autorem huius Catecheseos: & illius orationis de Natiuitate Domini.

LX. Vlterius interrogo: Cum Sacerdotes ea lege Virginem tradiderint Iosepho: eam vt ne attingeret, qui factum, vt, cū illa grauida facta est, nullum murmur fuerit: & qui paulo ante absurdissimum putabant, *naturæ legi illam subijcere* (verba sunt Nysseni, sed & Nicephori) *vt cuipiam in matrimonio collocata seruiret: & instar sacrilegij futurum, si muneris Deo sacrati dominus fieret*, qui, inquam, factum vt paucos post menses dissimulent omnes rem tantam: tantum sacrilegium ne reprehendant quidem?

LXI. Absurdum, vnus (quod sciam) Cedrenus vidit: & soluit addita fabula, quam alij omnes silentio prætereunt: magno crimine, quia magnum miraculum, si non magnam fabulam, Διαβαλλομένων αὐτῶν καὶ πικρῶς λοιδορουμένων, ὡς ὁμοζυγούντων ὡς οὐκ ἐπὶ γάμῳ, ἀλλ' ἐπὶ φυλακῇ τὴν παρθένον ἐκ τοῦ ἱεροῦ λαβόντα, καὶ κλεψιγαμήσαντα, τὸ ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως ἀμφότεροι πίουσι, καὶ εἰς τὴν ὀρεινὴν πέμπονται. μετὰ ταῦτα ὡς εἶδον αὐτοὺς ὑποστρέψαντας, καὶ μηδὲν παθόντας πονηρὸν, ἀπέλυσαν αὐτούς. *Deinde cum vicini calumniarentur, acerbeq; exprobrarent, non ad nuptias, sed ad custodiam Virginem è templo accepisse, furtiue tamen coisse, aquam probationis bibunt ambo, & in montana mittuntur post cum vidissent eos reduces, nihil mali passos, crimine absoluerunt.*

LXII. Sed Cedrenum graui sententia Lipsius damnauit, Epist. 16. Centuriæ Miscellaneæ, anilium pene fabularum scriptorem, & veri incuriosum vel ignarum. Recte iudicatum: vel hoc experimento. Nam, quid montana ad aquam probationis: Imo cur expectatus reditus è montanis, cum soleret experimentum præsens esse? Tum autem, vbi legas, aut datam, aut iussam dari aquā prægnanti? Imo, aut datam, aut dari iussam viro? Deniq; quid hoc fuit præter imposturæ suspicionem: cum constaret grauidam esse? Nec quæreretur, à quo: sed quare? Non enim de alieno viro suspicio erat, sed de proprio, qui tamen attingere non debuisset. Itaque aut impositū tentantibus, vt crederent non esse prægnantem, quæ aperta impostura fuisset: aut illi Sacerdotes mire stupidi, qui tā subito, tam stolide obliti essent, quid quærerent. Breuiter hoc experimento ostensum est, vel non esse grauidam: & falsum fuit: vel non esse grauidam ex alio quam Iosepho: & iterum impostura fuit nec liberauit Iosephum, imo reum peregit, pleneque conuicit.

LXIII. Sed redeo ad Iudæos, quos ignorasse, hoc quicquid fuit astutiæ, necesse est, si non esse falsas rationes oportet, quibus consultum fuisse probant Virginē desponsari viro, cum alij, tum Thomas p. 3. q. 29. art. 1. Carthusianus in homiliis de Sanctis ea quæ est in illud, *Missus est Gabriel.* Maldonatus in Mat. 1. Toletus in 1. Lucæ. Ne pudicissima Virgo de incontinentia diffamaretur: Ne Christus de fornicaria natus diceretur: Ne Iudæi Christum iuste contempsisse tanquam illegitime genitum viderentur: Ne Virgo Maria, tanquam adultera lapidaretur. Vt generationis ordo texeretur, & Christus de semine Dauid esse significaretur. Cur enim non solerent Iudæi à fœminis, sed à viris generationis ordinem sumere: si virgo non fuisset desponsata, Christus habitus esset, ex incerto & obscuro patre genitus; indeque occasio Iudæis negandi esse Messiam: quæ nulla erat putantib. esse ex Ioseph. Quæ omnes rationes inutiles sunt, imo absurdæ sunt, nisi supponas persuasum Iudæis, Iosephum vsum esse sua sponsa: quod iam fingi non potest, si Iudæorum, saltem Sacerdotum, consilio prohibitus fuit ne attingeret.

LXIV. Atq; hactenus nugæ de Virgine, quarū tamen multa sunt omissa

capita

capita, quæ potuerunt ex Sermonariis, Legendariis, Historicis, Scholasticis, in vnam farraginem conferri: vt de quindecim gradibus altaris, de adyto templi, de colloquiis Angelorum perpetuis, de lanificio, & mille alia minutula, quæ satietatem, an pudorem fatigauerint Baronii, Christophori de Castro, & aliorum recentiorum, non facile dixerim: vnum scio, fuisse omissa. Interest tamen saltem verbo indicari, quo certius constet, quod sæpius dixi, luxuriasse in agro vere suo humanum ingenium, & excessisse omnes simplicitatis ac modestiæ metas: dum putauit non satis esse laudatam Virginem in Scripturis: & nihil in hisce supra sortem humanam laudari, in quo non tantum sit miraculorum, quantum muscarum, cum caletur maxime.

Cap. XV.

De Eunuchis propter regnum cœlorum.

I. IDem continentiæ votum deducunt ex Matthæi 19. vbi Dominus dicit esse quosdam Eunuchos, *qui se castrarunt propter regnum cœlorum:* addita exhortatione, *Qui potest capere, capiat.* Nam ipsa Eunuchorum appellatio (inquit Bellarminus) perspicue indicat votum: Eunuchus enim est, non qui solum continet, sed qui non potest non continere. Id autem fit, vel ex vitio naturæ, vel à lege. Non autem à vitio naturæ, quia ab his illos Christus seiunxit: Ergo lege. At lex, vel communis est, vel particularis & sponte suscepta, id est, votum. Christus autem non agit de lege communi, nulla enim lex est, prohibens nuptias absolute: Ergo de lege particulari & voto. Deinde Christus dixit, *Qui se castrauerunt:* at si loqueretur de cœlibibus sine voto, diceret, qui se castrant quotidie, non qui se castrauerunt: nempe, quia vnica actione voluntaria amputarint sibi omnem facultatem contrahendi nuptias.

II. Sed Eunuchi, alii proprie dicuntur, alii metaphorice. Qui proprie, hos verum, non tantum continere, sed ne posse quidem non continere, si continentiam non definias, nisi ex membris corporis. Nam si ex eo, vnde continentia debet virtus censeri, tum vero nihil obstat, quominus ii sint ipsi incontinentissimi, vel teste Terentio, *Amatores esse mulierum eos maximos.* At qui Metaphorice, eorum longe alia ratio. Metaphora enim, non æqualitatem infert, sed similitudinem. Ita cæci sunt proprie, qui nec vident, nec possunt videre: at cæci metaphorice, tantum, qui non vident. Sic surdi. Non autem proprie à Christo dici Eunuchos perspicuum: quia qui proprie Eunuchus est, ne volens quidem non continere potest: quia partium, quibus violatur continentia, vsum non habet. Itaque, qui Eunuchi facti sunt propter Deum, hos oporteret sibi ipsis eas partes aliqua arte immobiles, vt ita dicam, efficere. Clarius dico. Inter Eunuchum à natura, Eunuchum ab hominibus, Eunuchum à se, sola impotentiæ causa si discrimen faceret: Effectus idem esset: vt inter mortuum à morbo, & mortuum à gladio, & mortuum à veneno. Quomodo olim in hac re erratum ab iis, qui vel gladio, vel medicamentis se Eunuchos faciebant. Atqui iampridem exterminata hæc sententia inter Catholicos. Itaque Eunuchi proprie non sunt intelligendi, qui seipsos castrarunt propter regnum cœlorum.

III. Apparet iterum, quia huiusmodi εὐνουχισμὸς definitur ex ratione coercente motus oppositos continentiæ. Chrysostomus homilia 63. in Matthæum, οὐ γὰρ οὕτως ἐκτομὴ μέλους, ὡς λογισμοῦ χαλινὸς τὰ τοιαῦτα οἶδε καταστέλλειν κύματα καὶ γαλήνην ποιεῖν· μᾶλλον δὲ λογισμὸς μόνος. *Non enim tam amputatio membri quam rationis frænum, eiusmodi fluctus componere potest, & tranquillitatem facere: imo vero sola ratio.* Et post, οὐ τῶν μελῶν λέγει τὴν ἐκτομὴν ἄπαγε· ἀλλὰ τῶν πονηρῶν λογισμῶν τὴν ἀναίρεσιν, *Non amputationem membrorum innuit: absit, sed nequam cogitationum deturbationem.* Res est iam manifesta. Nullus enim cogitari potest Eunuchismus mentis, cum impotentia non continendi: alioquin ne tentationibus quidem obnoxius esset is status, siue, vt loquuntur, primis motibus. Qui status dari nullus potest in hac vita: testem appello eorum ipsorum conscientiam, qui vel maxime Monachismo gloriantur.

IV. Tertio, idem patet ex iis verbis, *Qui potest capere, capiat.* Sensus est enim, aliquos posse, aliquos minime: vt aliis plurimis locis, eadem phrasis διαχελητικῶς vsurpatur. Cap. 20. *Sed quibus paratum est.* Et 25. τῷ ἔχοντι παντὶ, *Omni qui habet.* Quanquam quid opus exemplis? Cum diserte Christus, *Non omnes capiunt hunc sermonem?* Ergo mens Christi est, alios posse capere, alios non posse. Ergo, inquam, non voti ea res est. Nam, cuiuslibet est vouere: sicut in hunc locum Maldonatus, posse aliquos, imo, quicunque conentur tam caste viuere, quam si Eunuchi essent. Si ergo hic votiuus Eunuchismus omnium sit: at Eunuchismus à Christo designatus, non sit omnium: ergo non loquutus est Christus de Eunuchismo votiuo.

V. Agere tamen Christum de continentia ex lege particulari, concedo. Sed omnem legem particularem esse votum, nego. Est enim etiam quædam, ex studio, & affectu vehementi in virtutem: vnde fit, vt sibi quisque legem præscribat optimarum actionum: vt inter Christianos infinitæ fiunt eleemosynæ absque voto: sed ex habitu charitatis. Sic Paulus manibus suis sibi victum parabat: sed & manebat cœlebs: nullo id quidem voto, sed, quia non omnia, quæ licerent, expedirent. Itaque nec semper laborabat manibus suis: & pronuntiabat licere sibi sororem vxorem circumducere. Quare non est necesse, Christum, si legem communem non dixit, dicere votum.

VI. Sed, inquit, si loqueretur de cœlibibus sine voto, diceret: Qui castrant se quotidie, non, qui castrarunt. Hoc vero à qua lege? Non enim facile Iesuitarum noua placita nobis pro lege. Atqui Matthæi 21. *Et meretrices crediderunt ei.* Ioan. 2. *Et crediderunt in eum discipuli eius.* Actorum 9. *Et multi crediderunt in Dominum.* Vbi tamen nullum votum. Cur non ergo castrarunt se, etsi sine voto?

VII. Significat, inquit, vnica actione voluntaria amputasse sibi omnem facultatem contrahendi nuptias. Actionem voluntariam concedo: neque enim bonum esse potest non voluntarium. Vnicam non concedo: nō concedo amputasse facultatē contrahēdi nuptias. Nam neque habitus virtutis est ab vna actione: neque tam infirma est pronitas naturæ in affectus suos, vt vno conatu sedari possint τὰ κύματα, vt loquebatur Chrysostomus. Tum autem continentia opponitur, non facultati contrahendarum nuptiarum sed voluntati: nimirum, vt, etsi liceat, non libeat tamen. Sic Paulus, etsi liceret vxorem sororem circumducere, tamen sibi legem indixerat, non circumducendi, etsi absque voto. Itaque is Eunuchus dici potest, qui actu continet, etsi votum nullum nuncupauerit. Quomodo ὑδροπότης, qui abstinet vino: etiamsi voto sibi facultatem non præciderit bibendi vinum.

VIII. Confirmatur, inquit, hæc explicatio ex Patribus. Epiphanio in Valesianis: Hieronymo in Commentario huius loci: Augustino de sancta virginitate, c. 30. Fulgentio, de Fide ad Petrum, c. 3.

IX. Sed Epiphanius & Hieronymus, de Voto nihil. Epiphanius, τίνες ἂν οὗτοι, ἀλλ' ἢ οἱ γνήσιοι ἀπόστολοι, καὶ μονάζοντες, καὶ οἱ καθεξῆς παρθένοι, *Quinam sunt huiusmodi, nisi Apostoli, & Monachi, & consequenter virgines?* Hæc vero indicant varia Eunuchorum genera: quorum alii Apostoli, alii Monachi. Causam vero nullam exprimunt: & quidem Apostolos sine voto fuisse virgines habemus pro certo, quanquam non omnes: vtcunque Monachi forte aliter. Itaque Christus non virginitatem votiuam commendarit, sed virginitatem: & huic commendationi postea ἐθελοθρησκεία, votum de suo addidit. At nos quid sit additum, non quærimus, sed quid Christus docuerit.

X. Hieronymus, *Infert, Qui potest capere, capiat: vt vnusquisque consideret vires suas, vtrum possit virginalia, & pudicitiæ implere præcepta.* Quid hoc ad vota? Imo, Quæ sunt, inquit Bellarminus, præcepta virginalia, nisi obligatio non nubendi, quæ sine voto nulla est? Itane? An, quia similiter præcepta matrimonialia nulla sunt, nisi obligatio contrahendi nuptias? Minime vero. Sed præcepta sunt, quæ implere debeas postquam matrimonium contraxeris. Similiter præcepta Virginalia intellige, non, quæ inducant ad virginitatem, sed quæ exercenda sint, cum Virginitatē susceperis. Suscipi autem hæc potest, tum ex voto, tum sine voto. Itaque potuit idem primo contra Iouinianum dicere, eos castrare seipsos, qui templum se Deo purissimum, & holocaustum acceptissimum offerunt. Nam offerunt etiam, qui sine voto.

XI. Augustinum & Fulgentium audio: illum, *Vos etiam, qui hoc nondum vouistis, qui potestis capere, capite.* Hunc, *Quisquis seipsum castrauerit propter regnum cœlorum, & in seipso continentiam Deo vouerit.* Sed neutrum audio asserentem definiri Eunuchismum voto. Clarius dico: Non castrare seipsum, votum continentiæ: sed votum continentiæ est castrare seipsum. An nondum intelligunt? Non quisquis castrat seipsum, vouet continentiam: sed quisquis vouet continentiam, castrat seipsum. Itaque non est necesse Christum esse loquutum de votiua continentia. Quomodo, etsi qui sibi membra amputat, vouet continentiam, teste Origene, tamen non est necesse Christum de illis loqui. Augustinus ergo, & Fulgentius, qui existimarunt voueri posse perpetuam continentiam, ei voto applicarunt Christi verba: non tamen hæc verba, nonnisi voto impleri dixerunt.

Cap. XVI.

De Viduis primam fidem irritam facientibus.

I. HActenus de verbis Domini. Eundem in finem citant ex Pauli 1. ad Timoth. c. 2. *Adolescentiores viduas deuita: cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Fidem interpretantur, conseruandæ continentiæ. Hanc autem esse datam, vel marito carnali, vel Christo sponso spirituali. Non illi marito: quod hæc tandiu duret, quamdiu ille viuat: & ille hoc loco mortuus supponitur. Ergo fides intelligenda, data Christo. Hæc vel simplex est propositum, vel votum. Non illud, quia simplex propositum, tum non habet relationem ad aliud, nec fides dici potest: tum autem potest mutari absque culpa: at Apostolus dicit damnationem habere eas viduas, quia fidem irritam faciant. Ergo fides votum significat.

II. Respondeo, primo fidem non necessario intelligi conseruandæ continentiæ: sed posse fidem Christianam. Argumenta duo sunt. Vnum, quod ea fides prima: τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν, primam fidem reiecerunt. At non potest vlla prima dici, nisi quam sequuta fuerit alia. Porro fidem continentiæ, si quidem hanc fidem appellare libeat, alia nulla ponitur sequuta: sed hæc manifeste sequuta est fidem Christianam. Item notandum, appellari τὴν πρώτην πίστιν, αὐτονομαστικῶς, quod qui potuit fieri de ea promissione, quæ nunquam inueniatur fides appellata, vel confitente Bellarmino?

III. Alterum argumentum, quia eas viduas dixit, καταστρηνιάζειν τοῦ Χριστοῦ: quod Vulgatus interpres male reddidit *luxuriari in Christo:* rectius Beza, *lasciuire aduersus Christum.* Quod quidem durius est, quam vt de iis dicatur, quæ sartam tectam retinerent fidem illam, quam diximus Christianam. Et eo referenda expositio Oecumenii, ὅταν καθυπερηφανεύσωνται τοῦ Χριστοῦ, μὴ καταδεχόμεναι αὐτὸν νυμφίον, *Postquam superbe spreuerint Christum, non admittentes eum pro sponso:* cum tamen paulo ante notasset easdem desponsatas Christo, non quomodo hodie apud Papistas peculiari illa desponsatione, quam solis Nonnis eximiam volunt: sed illa generali, quæ pertinet ad vniuersam Ecclesiam, ὅρα δὲ ὅτι καὶ αἱ ὄντως χῆραι τῷ Χριστῷ ἁρμόζονται· ἁρμόζονται δὲ ἐν τάξει παρθένων καθίσαντες. ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς, φησι, ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν, παραστῆσαι τῷ Χριστῷ. τοῦτο δὲ πρὸς πᾶσαν ἐκκλησίαν ἁρμόζει. *Vide eas, quæ reuera sunt viduæ, Christo aptari: aptatas autem in ordine virginum statui. Aptaui vos, inquit, vni viro virginem castam, vt sistam Christo. Hæc autem vniuersæ Ecclesiæ congruunt.* Si ergo aptatæ Christo sponso, quemadmodum vniuersa Ecclesia, Christum sponsum spreuerunt. Ergo ab ea desponsatione desciuerunt, quæ communis est toti Ecclesiæ: at hæc non est fides illa continentiæ Monasticæ, sed fides Christiana. Ergo καταστρηνιάζειν τοῦ Χριστοῦ, significat *excutere fidem Christianam.*

IV. Bellarminus contra: Primo, fidem, etsi nusquam significet votum, tamen multis locis significare promissionem, siue constantiam in promissione seruanda. Genes. 44. *Ego hunc in fidem meam recepi.* Ad Rom. 3. *Nunquid incredulitas eorum fidem Dei euacuabit?* Vtraque autem, & promissionem, & constantiam ad votum pertinere.

V. Respondeo, neminiid, aut incognitum, aut incertum esse: sed nihil ad rem: sufficit enim, vt non male dicatur fides continentiæ, neque nos reprehenderemus, si esset à Paulo scriptum. Sed, cum legamus, non fidem continentiæ, sed αὐτωνομαστικῶς, τὴν πίστιν, pro *fide continentia*, durius est, quam vt molliatur sola autoritate Jesuitica. Et tamen, vt id, quicquid est, dissimulemus in gratiam Papistarum, cur non tantum fides, sed prima fides? Hoc vero nemo eorum hactenus expediuit: quasi de nihilo esset.

VI. Secundo, Bellarminus obiicit, illud *irritam fecerunt*, vt probet, non tantum posse, sed etiam debere hoc loco intelligi pactum, aut votum. Nam fides, qua Deo credimus, non recte dicitur irritari: sed amitti vel corrumpi: pacta autem & vota propriissime irritari dicuntur. Deut. 30. *Si quis Domino votum vouerit, non faciet irritum verbum suum.* Psal. 88. *Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.*

VII. Sed Sophista multipliciter peccat. Primo, irritum facere, latius patet, quam vt de solis promissionibus dicatur. Ad Hebræos 6. *Irritam quis faciens legem Moysi.* Matthæi 15. *Irritum feciſtis mandatum Dei.* Iob 40. *Nunquid irritum facies iudicium meum?* 4. Esdræ 2. *Irrita fecerunt consilia mea.* Et 15. *Ad irritum faciendum domos eorum.* Numeror. 6. *Ita tamen, vt dies priores irriti fiant.* Leuitic. 7. *Irrita fiet eius oblatio.* In tam amplo vsu, cur non inueniat locum, fides Christiana? Apparet enim significationem esse, cum quid non assequitur finem, atque adeo inutile redditur: vel, quod prius erat destruitur. Vtrumque ei fidei competit.

VIII. Secundo, Paulus vsus est verbo ἀθετῶν, quo significatur oppositum τῷ πιθναι, nempe auferre id quod positum erat. Hæc etymologia, cur non ad fidem pertineat Christianam? Nam hæc non negatur à Papistis tolli, quæ prius erat: quando quidem amitti posse concedunt, non tantum, qua significat externam professionem: sed etiam, qua donum Spiritus Sancti, siue infusam persuasionem.

IX. Tertio, Fides Christiana, vel internam illam & infusam persuasionem significat, vel externam professionem. Illam amitti non posse, alias est disputatum. Hanc vero posse, non negamus: & experimenta testantur. Itaque hanc non illam oportet in Pauli verbis intelligi. Ast hæc, ita fides est, qua Deo credimus, vt sit etiam fides, qua Deo & promittimus, & vouemus: & patet ex Baptismo, vbi primum fidem profitemur. Nam præterquam, vt diximus, in eo vouemus, habes etiam oppositionem inter, Credo, & Abrenuntio. Nam sicut abrenuntiare, significat solenne votum discedendi à diabolo: ita oportet, credere, solenne votum hærendi Christo. Si ergo vere dixit Bellarminus, proprie dici promissiones irritas fieri: nihil est quod vereamur proprie dici fidem Christianam irritam fieri apud Paulum.

X. Tertio, obiicit: Nulla causa erat, cur viduæ illæ; si non vouerant continentiam, non possent nubere, nisi deficerent ad Iudæos, aut Paganos. Quis enim illas prohibebat nubere inter Christianos?

XI. Imo hoc nunc non agitur: nam statim concedemus has viduas vouisse continentiam. Sed negamus propterea primam fidem intelligendam videri hoc votum: aut propterea dici habere damnationem, quod nubere voluerint. Duo Paulus in eis reprehendit, & quod luxuriatæ sint in Christum, & quod nubere voluerint, distincta quidem peccata: sed tamen per accidens coniuncta. Poterant ergo illæ nubere, non deficiendo ad Iudæos aut Paganos: sed non poterant primam fidem abiicere, non deficiendo ad Iudæos, aut Paganos. Sic post capite sexto: qui auaritiam appetebant, quidã aberrasse dicũtur à fide: non quod non possent inter Christianos manere, & non aberrare à fide: sed quod ita illis acciderit, vt vtrumque peccatum coniunxerint: & vnius quidem occasione in aliud sese præcipitauerint. Quomodo etiam hodie ex iis, quæ à Papismo recesserant non paucæ, occasione nuptiarum, redeunt ad vomitum: non quod non possint inter nos nubere, sed, quia occasione nuptiarum fidem suam irritam faciant.

XII. Quarto, obiicit: aperte Apostolum dicere, eas habere damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt nubere volendo. Nulla autem mulier in Baptismo promittit se non esse nupturam. Non ergo significari fidem datam in Baptismo.

XIII. Sed primo, Paulus non ita: primam fidem facere irritam nubere volendo: sed cum luxuriatæ sint, velle nubere: Tum eo damnationem habere, quod primam fidem irritam fecerint. Longe hic alius συναγωγισμὸς. Deinde, fidem facere irritam nubendo, dupliciter exponi potest: vel materialiter, vt ipsum nubere sit, primam fidem irritam facere: & hic sensus negatur ex Paulo esse. Vel, per occasionem, vt per nuptias inductæ sint ad fidem irritam faciendam. Et sic manifesta est argumenti futilitas. Quia, etsi in Baptismo nemo vŏueat non nubere: tamen nihil obstat, quominus fides data in Baptismo irrita fiat occasione nuptiarum.

XIV. Quinto, obiicit: Illud, *cum luxuriatæ fuerint*, vel de scortatione intelligitur, vel non. Si hoc, ergo constat solum reprehendi, quod nubere velint contra votum. Sin illud: ergo non solum non reprehendi, sed etiam laudari deberent: quod à scortatione ad honestum coniugium transire vellent.

XV. Respondeo, de scortatione, nihil esse, quod suadeat intelligendum. Neque est nostrorum quisquam, quod sciam, qui ita sit interpretatus: non veterum: nisi quod Interpres Chrysostomi Erasmus, homilia in hunc locum, τὸ καταχρηνιάζειν, *scortari* vertit. Hieronymus etiam ad Gerontiam, sic expressit. Sed, neque id vis verbi significat: neque vero Apostolus, vnquam ita loquutus esset: postquam scortatæ sunt, nubere volunt: quasi magis reprehenderet nuptias, quam ipsam scortationem. Sed, si non scortationem significet, ergo solum reprehendi, quod nubere velint, nimis audacter sumit Bellarminus. Nam ipsum καταχρηνιάζειν τῷ Χριστῷ peccatum est: ὅταν, inquit Oecumenius, καταλακευθῶσιν, ὅταν καταθρυφθῶσι, τυτέστιν ὅταν ἀκκισθῶσιν, ὅταν καθυπερηφανεύσωνται τῷ Χριστοῦ. Hoc, inquam, etsi, neque scortarentur, neque vero etiam nuberent: imo neque primam fidem fallerent, peccatum foret: Quare falsum sumit Bellarminus, propter solas nuptias damnari.

XVI. Opponit sexto: quasi concedens de fide in baptismo data Apostolum loqui. In Baptismo promisimus legem Dei nos seruaturos: lex autem passim inculcat, vota esse reddenda. Itaque hoc etiam verum est, eas viduas, quæ post votum nubere volunt, votum violando, fidem datam irritam facere.

XVII. At Bellarminus oblitus est, quid nunc agat: nempe vt probet vouendam esse continentiam. Nos sane si vouenda sit, consentimus esse seruandam, nec violandum votum. Sed negamus esse vouendam. Ille probabat, quia per primam fidem nihil sit aliud intelligendum, nisi continentiæ votum. Atqui, si fides sit ea, quam promittimus in Baptismo, & in Baptismo non promittimus continentiam: Ergo neque fides, est promissio continentiæ, siue votum. Quare negato argumento, quo ille vtebatur, quis non videt necessario negari conclusionem?

XVIII. Secundo, respondeo, posse concedi, fidem non intelligi illam Christianæ professionis: sed aliam peculiarem eis viduis, de quibus sermo est. Nempe fidem Ecclesiæ datam deligenti eas in ordinem viduarum. Erant autem viduæ delectæ, quæ inseruirent necessitatibus pauperum, & Diaconissæ dicebantur. Viduæ idcirco, non coniugatæ, quia suis viris vxores subditæ, & familiaribus curis distractæ non possent ei ministerio vacare. Quare, quæ in id album adscriberentur, eas oportebat promittere, non tantum suum laborem in curandis pauperibus, sed etiam suam constantiam in viduitate conseruanda. Nimirum, quia conuolantes ad nuptias, necesse erat ei ministerio renuntiare, cui se deuouerant. Itaque poterit dici fides conseruandæ continentiæ: sed cum distinctione. Vel enim, sicut hodie apud Papistas, vt continentia promittatur, quasi αὐτὸ τὸ ἔργον, ipsissimum per se obiectum voti: vel tanquam περιεργον, accedens ad aliud: quod cum fit, tum hoc proprie vouetur, illa vero per accidens.

XIX. Et hoc modo possit, non tantum fides, sed etiam prima fides intelligi, pro præcipua: quasi consulto distinxisset Apostolus. Nubere, inquit, volunt, ἔχουσαι κρῖμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν: id est, vt vertit Beza, *Ex eo damnandæ, quod primam fidem reiecerint*: non quod nupserint: sed quod fidem datam se ministraturas Ecclesiæ, irritam fecerint. Atque ita gemina fides comparatur: vna ministerii, altera viduitatis: illa primaria, ac per se, quia præcipue intenta: hæc vero secundaria, & propter illam.

XX. Ea forte mens sit Chrysostomi, Πίστιν τὴν συνθήκην λέγει· τὴν ἀλήθειαν, φησιν, ἐψεύσαντο, αὐτὴν ἠθέτησαν, παρεβήσαν τὰς συνθήκας. *Fidem, pactum dicit: Veritatem, inquit, fefellerunt: eam irritam fecerunt, transgressa sunt pacta.* Et Hieronymi in Ezechiel. 44. *Vnde, & de viduis dicitur. Cum luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Melius est enim non promittere, quam promittere, & non facere.* Tertulliani de Monogamia c. 13. *Habentes iudicium, quod primam fidem rescinderunt, à qua in viduitate inuentæ, & professæ eam, non perseuerant.* Epiphanii hæresi 48. Et aliorum plerorumque. Etsi fatear, nonnullos, & posteriores maxime, produxisse latius: nec in viduitate substitisse, sed & virginitatem esse complexos: A se profecto, non ab Apostolo.

XXI. Obiicit Bellarminus: Primo, non esse promissionem factam Ecclesiæ, sed Deo, ita asserentibus Patribus: tum, si esset, tamen potuisse rescindi, si verum posse rescindi vota Deo facta, quum quis continere non possit. Itaque non fuisse damnandas eam ob causam. Secundo, damnari, quia nubant, non tantum, quia fidem Ecclesiæ datam scortando fallant: quia dictum, *damnationem habentes*, in præsenti: vt debeat culpa præsens, damnationi præsenti respondere: at scortatio præterierat, emendata per nouam voluntatem honesti coniugii, ex sententia Caluini.

XXII. Respondeo, esse promissionem factam, & Deo, & Ecclesiæ: quia, etsi fiat Ecclesiæ, tamen in nomine Dei. Sed non sequi non debuisse à Paulo eius violatæ causa damnari viduas. Nam neque Ecclesiæ, multo minus Deo factas promissiones violari impune putauit Caluinus: sed tantum temere factas posse rescindi. In quibus hæc nulla est. Damnari, quia fidem fallant scortando, nunquam somniauit Caluinus. Bellarminus, si quem habeat, cui id placuerit, agat cum eo vt volet. Nam nos has partes nostras non facimus: qui aliter sentimus.

XXIII. His disputatis, manifesta est solutio argumenti propositi. Nam quod dixit, fidem datam, aut marito, aut Christo: nos quidem censemus hic non marito, sed Christo. Rursus datam Christo, esse, aut simplicis propositi, aut voti: nos consentimus esse, non simplicis propositi: sed solennis promissionis, quam si voti nomine placet appellare, ne id quidem pugnabimus. Quid ergo? Nempe Sophistam reuocamus ad statum controuersiæ, quæ proposuit vota tria, in quibus substantia sit Monachismi. Adeo vt voueatur paupertas, obedientia, continentia, non ob Monachismum, tanquam aliud aliquid: sed tanquam hoc ipsum, quia Monachismus nihil est aliud, quam votum paupertatis, obedientiæ, continentiæ. Vouetur ergo Monachis continentia, tanquam αὐτὸ τὸ ἔργον. Nihil igitur id pertinet ad votum, de quo Paulus loquitur: quia hoc, etsi voueat continentiam, tamen per accidens, & propter aliud, id est, propter Ecclesiæ ministerium.

XXIV. Res fiet illustrior exemplis. Nauigatio esto necessaria eunti Corintho Hierosolyma. Voueat Paulus ire Hierosolyma: hunc oportet vouere nauigationem. Nempe igitur vouebit se nauigaturum. Inde facile conficiat quis, licere cuilibet vouere nauigationem. Sed si absolute voueat, nauigare, id est, nonnisi vt nauiget: hunc, quis non dignum Anticyra iudicet? Eædem sunt Papistarum nugæ. Viduas, vt seruirent Ecclesiæ, oportuit continentiam colere: quæ non colebant, sic delectæ viduæ peccabant. Ergo, aiunt Papistæ, Viduitatem licet vouere: & latius, ergo continentiam licet vouere. Tum, Ergo virginitatem licet vouere. Non aduertentes nunquam dicere Paulum, nunquam Scripturam, peccare, qui virginitatem; peccare; qui continentiam; peccare, qui viduitatem non colat, præter viduas: nunquam enim viros: nunquam virgines.

Imo, ne viduas quidem vnquam: sed tantum viduas delectas.

CAP.

CAP. XVII.

Rationes Bellarmini de Voto Continentiæ. Et Veterum testimonia.

I. ILlis Scripturæ locis, rationes Bellarminus has subiicit. Primam: Quicquid gratius est Deo si fiat, quam si non fiat, recte vouetur. At eiusmodi est continentia. Ergo hæc recte vouetur. Probat assumptum: quia illa longe excellat coniugio, & cum fornicatione ne comparari quidem debeat. Hoc probat ex 1 ad Corinth. 7. *Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit, & qui non iungit, melius facit.* Item. *Cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit.* Tum ex Patribus. Cypriano de habitu Virginum: Dionysio Ecclesiasticæ Hierarchiæ c. 6. part. 2. Eusebio libr. 1. Demonstrationis cap. 8. Basilio cap. 18. monasticarum constitutionum: Nazianzeno oratione de obitu Basilii. Chrysostomo 3. aduersus vituperatores vitæ Monasticæ: Hieronymo ad Heliodorum: Augustino, 1. de moribus Ecclesiæ cap. 31. & de Sancta Virginitate 51. & aliis.

II. Respondeo, primo negari maiorem. Nam ex Paulo 1. ad Timotheum 2. scimus gratius Deo esse, si conuertantur omnes, quam si non conuertantur. Et tamen si quis voueat se conuersurum omnes, insanus sit. Ratio est in promptu. Quia, quæ Deo placent fieri, ea non sunt vnius generis. Quædam placent absolute, vt laudare Deum, credere in Christum, amare proximum. Quædam κατὰ π: nimirum pro variis circumstantiis temporum, locorum, personarum. Quæ illius generis sunt, ea nihil pugnamus, quominus vouere liceat: & quidem tam absolute, quam placent absolute. Sed quæ placent, non nisi κατὰ π, ea vouenda absolute negamus. Sic, etsi placebat Deo ædificari templum, tamen Dauidis votum irritum factum est ab ipso Deo: quia, etsi ædificari volebat, tamen non à viro sanguinum, quæ circumstantia fuit personæ. Sic, etsi vellet omnes conuerti, tamen prohibitum fuit Apostolis in prima missione, ne proficiscerentur ad gentes: quia nondum volebat gentes conuerti, quæ circumstantia fuit temporis: itaque Apostoli tum non debebant vouere se prædicaturos gentibus, sed aliquanto post. Multa obseruari possunt huiusmodi: quæ probabunt valde esse contrahendam maiorem, quam vt vniuersalem Bellarminus inconsiderate proposuit, & probare neglexit.

III. Ad minorem venio. Continentia, inquit, est eiusmodi. Cuiusmodi, inquam? Ex eone numero, quæ absolute placent Deo? Nos vero negamus: quia multipliciter distinguendum. Aliquando tempora. Sic ab initio mundi non placuit continentia: quia oportebat genus humanum multiplicari. In lege etiam perpetua virginitas non laudabatur: quia multiplicandus erat populus: vnde πολυτεκνία erat inter benedictiones Dei: & affectabatur à fœminis: adeo vt filia Iephthe lugeret super virginitate sua. Quibusdam etiam personis seruiendum erat voluntati diuinæ peculiariter disponenti eorum vitam. Sic Abrahamum oportuit liberis operam dare: quia non tantum volebat eius semen Deus multiplicari, sed etiam ab eo oriri Messiam. In Nouo Testamento, etsi desierit necessitas communis multiplicandi genus humanum, illa, etiam particularis venturi Messiæ: tamen non sunt aliæ nullæ. Nam primo, quis nouit quorsum vti velit opera nostra Deus? Deinde, manifestum illud, *Qui potest capere, capiat.* Etiam illud, *Volo iuniores nubere, liberos gignere*: de quibus paulo post. Cum igitur continentia non sit ex iis quæ Deo absolute magis placent fieri, quam non fieri: sed tantum κατὰ π: Ergo ne voueri quidem debet, nisi κατὰ π, id est, obseruatis circumstantiis.

IV. Enimuero quæ argumenta colliguntur in probationem minoris, nihil efficiunt. Paulus, quum dixit, eum, qui dat nuptum, bene facere: & qui non dat, melius facere: non id voluit, absolute magis placere Deo id fieri, quam non fieri. Ratio perspicua: quia bonum ille vsurpat pro commodo. Patet ex præcedentibus. *Existimo hoc bonum esse propter instantem necessitatem:* non propter oppositionem peccati, sed propter instantem necessitatem: quia *afflictionem in carne habituri sunt, qui sunt huiusmodi*, nempe coniugati. Vnde & illud exponendum, *Beatior erit, si sic permanserit*: nimirum, quia species est cuiusdam felicitatis, carere tribulationibus huius vitæ. Atqui non statim sequitur ea vouenda esse, in quibus nobis sit melius vel commodius in hac vita.

V. Patres, inquit, perfectam vitam appellant. Respondeo, nolle me inquirere in huiusmodi Patrum encomia: quæ profecto, si curiosius examinentur, comperientur esse magis ab humana affectatione, quam à Sanctis Scripturis. Sed breuius, nego vel hoc ipsum ad rem esse. Nego enim statum perfectionis huiusmodi aut absolute Deo gratius esse: aut etiam vouendum. Res patet. Nam ipse Bellarminus concessit statum Episcoporum esse perfectionis. Et tamen ne ipse quidem dixerit, aut Deo gratum omnes esse Episcopos: aut rem esse voti Episcopatum: sed propriæ peculiarisque vocationis qua fit Episcopus, non qui cupit, sed quem Deus esse voluerit: cui etsi gratum sit esse Episcopos: tamen non gratũ omnes esse: sed quosdam tantum. Similiter, cum doceat nos Iacobus c. 3. perfectum esse qui non offendat in sermone: tamen nemo vouet se non offensurum in sermone: cum tamen non κατὰ π, sed ἁπλῶς placeat Deo.

VI. Ad eundem modum continentem esse. Dei donum est: & quidem non promiscuum: neque enim omnes ille vult continentes: sed quosdam. Teste Christo, *Non omnes capiunt sermonem istum: sed quibus datum est.* Teste Paulo. *Velim omnes homines esse, vt ipse sum: sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem ita, alius autem ita.*

VII. Altera ratio Bellarmini est. Melius est & Deo gratius ex voto aliquid facere, quam sine voto. Igitur non solum licet, sed etiam expedit continentiam vouere.

VIII. Respondeo, antecedens non esse vniuersale. Sunt enim actiones aliæ voti, aliæ liberæ. Vt apud Iudæos tonderi caput poterat, qualibet ex causa: poterat ex voto. Cum fieret ex voto, adeo melius erat, quam cum fieret sine voto, vt cum fieret sine voto, non pertineret ad cultum Dei. Quæ non sunt voti, aliter censenda sunt, duplici ordine. Alia enim voueri non possunt: vt paulo ante dictum. Hæc autem adeo non sunt meliora cum fiunt ex voto; vt vouere potius sit temerarium. Alia voueri quidem possunt, sed possunt etiam fieri sine voto, vt quæcunq; virtutes sunt Christianæ. De his vero, nunquam Scriptura pronuntiat melius fieri ex voto, quam sine voto: neque debet temeritas humana rem tantam definire. Quid plura? Vouit Deo Dauid se ædificaturum templum: non vouit Salomon. Et tamen Dauidem noluit Deus ædificare: Salomonem voluit.

IX. Antecedens tamen probare nititur Bellarminus quinque argumentis. Prima probatio. Scriptura hortatur ad vouendum. Psalmo 76. *Vouete & reddite*, & inde Augustinus multis locis. At si melius esset absque voto operari, deciperet nos Spiritus Sanctus; quod nullo modo fieri potest. Igitur melius est operari ex voto.

X. Respondeo, primo negatur consequentia. Neque enim, si non est melius agere sine voto: ideo melius est agere ex voto. Potest enim esse æque bonum. Rursus, non sequitur, iubet Deus vouere: ergo hoc melius. Nam iubentur etiam quæ bona sunt: non tantum quæ meliora. Enimuero, cum præcepta infinitis locis occurrant, sine voto, vt obedire pastoribus: idcircone concludendum melius sine voto obediri, quam voto? Et tamen constat præcipi. Certum est ergo, non concludi ex eo, melius esse. Denique, cum Scriptura præcepit, *Vouete & reddite*, nego præcepisse, vt omnia voueantur: sed tantum quæ sub votum cadunt. Ideoq; non probari hoc argumento, quæcunq; fiunt ex voto, meliora esse iisdem, si fiant sine voto.

XI. Secunda probatio. Opus eo melius est, ac Deo gratius, quo ex pluribus, aut ex maiori virtute procedit. Continere sine voto est temperantiæ: continere ex voto, est temperantiæ simul & religionis: & religio est longe nobilior temperantia. Igitur continere ex voto melius est, ac Deo gratius, quam sine voto. Confirmat ex Augustino, de Sancta Virginitate.

XII. Respondeo, falsum poni, continentiam sine voto nullam esse actum religionis: sed eam solã quæ fit absq; fide. Nam Christianus, quamdiu viuit expers coniugii, castitatem colit sine voto, & tamen ex religione, quia vere ex timore Dei. Et quum viuit in matrimonio, rursus caste viuit, etiam si nullo concepto peculiari voto, tamen ex religione. Itaque, in vtroque hæc continentia nõ est tantum actus temperãtiæ, quomodo in Ethnicis: sed est vere actus religionis. Quomodo Iacobus 1. *Religio pura, & incontaminata apud Deum & Patrem, hæc est, inuisere orphanos & viduas in afflictione ipsorum.* Et vero, quis neget vllos esse religiosos actus, nisi votiuos? Ipsum credere, vnde est? ex Voto ne, an ex dono? Et non erit ipsum credere actus religiosus, sine quo ipsa religio nulla est?

XIII. Tertia probatio: Quod fit ex voto, maiori charitate fit & liberalitate, quam quod sine voto. Qui enim sine voto aliquid facit, opus duntaxat offert Deo: qui autem vouet, & opus, & facultatem offert. At secundum Anselmum c. 84. de similitudinibus, *Plus donat, qui arborem cum fructibus, quam qui solos fructus donat.*

XIV. Respondeo, rursus falsum supponi: neminem offerre facultatem Deo, nisi qui vouet. Nam omnis Christianus non fructus tantũ suos, sed & seipsum, id est, arborem donat Deo. Vnde Paulus, ad omnes Christianos, non ad Monachos loquens ad Roman. 12. *Adhortor vos fratres, vt sistatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, acceptam Deo.* Sic qui Martyrium subit, etsi sine voto (non est enim martyrium res votiua) tamen & se & suas omnes facultates Deo sacrauit. Et Christiani omnes, quicquid faciũt ex instinctu pietatis, non aliter offerunt Deo, quam quia ipsi sunt Deo consecrati. Quare negatur ex minori charitate fieri, quæ fiunt sine voto, peculiari nimirum, qualia vota sunt nobis in disputationem proposita.

XV. Quarta probatio: Melius est, quod fit ex voluntate confirmata in bonum, quam quod fit sine eiusmodi firmitate.

XVI. Respondeo, id concedi: sed negari, quod nec ausus est assumere nihil fieri ex voluntate cõfirmata, nisi quod fiat ex voto. Alioquin paucorum esset Monachorum confirmata voluntas, quam tamen fidelibus communem Scriptura proponit. Poster. Petri 1. *Non negligam vos de istis commonefacere, quamuis peritos, & confirmatos in præsenti veritate.* Iacobi 5. *Patientes estote, & confirmate corda vestra.* Poster. ad Thessal. 2. *Consoletur corda vestra, & confirmet vos in omni sermone, & opere bono.* Poster. ad Corinth. 1. *Porro qui nos confirmat vobiscum in Christum, & qui vnit nos, Deus est.* Multa sunt eiusmodi.

XVII. Quinta probatio: Qui vouet, non solum excellentius opus facit, sed etiam munit seipsum aduersus tentationes diaboli, & humanam fragilitatem, ac mutabilitatem. Nam homines, quum non alligantur vinculis legum, facile mutant propositum: vnde in humanis requisita iuramenta, vt alligetur voluntas ne facile mutari possit.

XVIII. Imo propositũ erat Bellarmino, melius esse & gratius Deo quod fit ex voto, quam si fieret sine voto. Ast id non concluditur isto argumento. Sed tantum non facile mutari voluntatem alligatam voto. Ast hoc ad habitum pertinet, non ad ipsum opus, de quo quæritur. Deinde, ratio nõ est peculiaris Continentiæ, sed cõmunis omnibus operibus. Itaq; si inde concludas votum, nihil erit in vniuersa Christianitate, cui non sit addendum votum: quod ne ipsi quidem Papistæ velint. Tertio, immutabilitas voluntatis longe melius est ab habitu, quam à voto: quia quo magis cõfirmatur, hoc magis fit immutabilis, confirmatur antẽ magis ab habitu: quia hic ipse habitus finis est votorũ, quæ inter Papistas suscipiuntur. At habitus ad bonum, etiam sine voto esse potest; vt probat experientia, neq; puto, negabunt Sophistæ. Et vero, etsi soleant adhiberi iuramenta, in rebus humanis, tamen ab iis exigi nõ solent, quos certum est ex habitu contracto fidẽ non fallere. Atque adeo longe laus eorũ maior, quibus vel iniuratis creditur. Vnde sequeretur, longe id melius fieri, quod ex habitu, quã quod ex voto.

XIX. Superfunt autoritates Veterum, quas multas Bellarminus collegit, primo Conciliorum, tum Paparum, & Imperatorum, deniq; Patrum singulorum. Nec nos sane ignoramus posse longe plures colligi: & quidem tanto, quanto posteriora erunt secula. Itaque, si nihil nisi numerantur suffragia, fatemur, Papistis esse paratum triumphum. Sed nobis certum est ponderare. Ita enim oportet in Ecclesia, in qua & nunquam humana autoritas pro regula fidei posita est, ne morum quidem: & semper id veriss-

mum

mum quod primum: id primum quod ab initio: initium autem à Christo & ab Apostolis: nec aliunde fuit.

CAP. XVIII.

Continentiam non pendere ab electione.

I. CONtra hanc Papistarum de Voto perpetuæ continentiæ doctrinam, nos sic disputamus: Quicquid vouetur, id esse debet in potestate eius qui vouet. At continentia perpetua non est in potestate vllius vouentis. Ergo hæc non est vouenda. Maior per se patet; nec contradicitur ab aduersariis. Et confirmatur Lucæ 14. *Quis ex vobis, si velit turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, an habeat ea quæ ad eius perfectionem pertinent. Vt ne, postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes, qui spectarint, incipiant ei illudere?*

II. Minor facile probatur, supponendo cœlibatum castum, non simpliciter cœlibatum: & continentiam non extrinsecam, sed internam coniunctam cum cordis puritate. Nam Matth. 19. Apostolis dicentibus, *Non expedit vxorem ducere*: quibus verbis continetur hoc ipsum votum, respondit Christus, ὐ πάντες χωρῦσι, *non omnes sunt capaces huius sermonis: siue, non omnes capiunt verbum hoc: sed quibus datum est. Qui potest capere, capiat.* Paulus etiam 1. ad Corinth. 7. *Velim omnes homines esse, vt ipse sum: sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem ita, alius autem ita. Dico autem cœlibibus & viduis, bonum esse eis si sic manserint, vt ego maneo: quod si se non continent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere, quam vri.* Hæc in rem nostram manifesta sunt. Nam & rationem continent eam, qua & nos pugnamus; nimirum non omnes continere: & illud ipsum concludunt, quod & nos. Nam Apostolorum obiectionem soluit Christus, ac proinde contradicit eorum consequentiæ, quæ inferebat, debere ergo homines non contrahere matrimonia, ob tantas molestias: hoc concludendum Christus negat, quia non possit ab omnibus fieri. Similiter Paulus, negat omnibus manendum, sicut ipse manebat: quia non possint omnes.

III. Bellarminus, vt dixi, maiorem non impugnat: sed in minore examinanda multus est. Distinguit donorum Dei duo genera: quædam dari absque vlla cooperatione hominis: vt robur, sanitatem, pulcritudinem, prophetias, linguas, miracula, & omnes habitus, quos infundit Deus: quædam vero consistere in auxilio diuino, sine quo non faciamus id, quod cum eius auxilio faciamus: credere, diligere, sperare, perseuerare, patientem esse. Hæc ita esse dona Dei, vt tamen pendeant ab electione, sintque in potestate nostra: quia Deus etsi iuuet, non cogat tamen. Præterea, notat auxilium esse sufficiens, vel efficax: illud omnibus dari: hoc quibusdam. Continentiam in posteriori esse genere, probat octo argumentis, quæ post viderimus.

IV. Nam prius hæc ipsa distinctio excutienda: etsi non sit ingrediendum in altiorem considerationem capitum de libero arbitrio, & auxiliis siue sufficientibus, siue efficacibus, quæ suo loco sunt examinata. Dico igitur, dona Dei altius distinguenda: in necessaria, & ἀδιάφορα. Illa, quorum priuatio opponatur gratiæ in Christo, directe, vt infidelitas, & quæcunque sunt peccatorum genera: nam hæc omnia debet in nobis gratia Dei paulatim destruere; atque adeo ad id datur. Ista, quæ, etsi sunt effecta gratiæ, tamen in neutram oppositionis partem officiunt gratiæ: qualia sunt prophetiæ, linguæ, miracula: quia, & qui miracula patrat, gratiam habet: & qui non potest, gratia Dei non destituitur: sed tantum hoc dono gratiæ: quo modo Abrahamus diues erat, Lazarus autem mendicus: & tamen vterque filius Dei. In priori genere concedo auxilium Dei non tantum sufficiens, sed etiam efficax dari omnibus fidelibus, de quibus nobis certum est agere: nam infideles ab hoc instituto sunt alieniores. In posteriori autem, nego omnibus dari: non tantum infidelibus, sed etiam fidelibus: quod, opinor, manifestum est exemplis.

V. Iam, vtro in ordine constituenda sit continentia, si quæras: respondeo, continentiam alias opponi coniugio, alias tantum scortationi: de ea autem nos disputare, quæ prior dicta: non de posteriore: nam Papistæ negant se in Votis comprehendere præcepta: at continentia opposita scortationi manifestum est præceptum. Ad rem igitur dico, Continentiam oppositam coniugio, esse in donis ἀδιαφόροις: quod ipsum in aperto est: non enim aut continentia, aut ei oppositum coniugium opponitur gratiæ, ipsis, opinor, adsentientibus aduersariis: & manifeste insinuante Paulo, qui vtrumque pronuntiet bene facere, & qui nuptui det virginem, & qui non det. Imo, quicunque coniugium in peccatis posuerunt, eos & Scriptura, & inde Ecclesia numerarunt in hæreticis.

VI. Itaque, nego ad continentiam hanc dari omnibus auxilium sufficiens, nedum efficax. Ratio negandi in promptu. Nam, si omnibus daretur, ergo omnes haberent donum id Dei. Et si haberent, ergo omnes caperent sermonem illum continentiæ At Christus negat omnes capere: ideoque habere donum Dei. Ergo certum est, non omnibus dari auxilium sufficiens. Rursus, Si daretur omnibus, ergo & fidelibus: at non omnibus fidelibus: ergo non omnibus. Assumptum patet ex Paulo. Nam is, cum dixit, *Velim omnes esse, sicut ego sum*, de fidelibus aut solis, aut certe præcipue loquebatur: quia de Corinthiis: vnde paulo post, *Ego vero vobis parco, Velim vos absque solicitudine esse.* Eos ipsos ergo quos vellet omnes esse sicut seipsum, Apostolus pronuntiat habere donum, alium ita, alium ita: id est, diuersa: vt vnus possit continere; alius non possit. Oecumenius ὃς μὲν καὶ παντελῶς ἀπέχεται μίξεως, ὃς δὲ ἄχρι τῆς γαμετῆς ἵσταται. *Est qui omnino copula abstineat. Est qui in coniuge subsistat.*

VII. Verum continentia est in eo donorum genere, inquit Bellarminus, quæ consistunt in auxilio diuino: & hæc tamen pendent ab electione nostra. Sed hoc quoque nego: Concedo equidem duo esse genera donorum Dei, quorum alia sint absque vlla nostra cooperatione: alia vero minime: sed hæc omnia pendere ab electione nostra non concedo. Sunt enim distinguenda adhuc in duos ordines. Est enim voluntas præcurrens: est voluntas concurrens. Præcurrentem appello, quæ ipsa præcedit opus, vt cum eligit aliquis domum ædificare, antequam ædificet: voluit Iacob contrahere matrimonium, etiam aliquot annis ante quam contraheret. Concurrentem vero, quæ non separetur ab actu, qui non potest absque ea fieri: vt Episcopi officio fungitur volens Timotheus: & Dauid regnabat volens. Iam quæ eiusmodi sunt dona Dei, vt adiuuent voluntatem præcurrentem, concedi potest eorum actus pendere ab electione nostra. Sed quæ eiusmodi, vt voluntatem concurrentem, hæc vero negamus omnia pendere ab electione. Nam hæc ipsa exempla, quæ diximus, Episcopi, & regis, non pendebant ab electione Pauli, aut Dauidis, sed à vocatione.

VIII. Iam continentiam esse in posteriori ordine, manifestum. Nam si non esset, ergo nemo non posset continere: quia nemo non potest optare: neque expectandum est eam quidem ob causam donum aliquod particulare: quod tamen & Christus docet, & Apostolus. Etenim Apostoli cum dicerent expedite non nubere, significabant, propositis tantis matrimonii incommodis, aut nullum, aut vix vllum futurum, qui non eligeret potius cœlibatum. Et Christus, respondens non omnes capere, significauit, ne eos quidem, qui tanquam melius eligerent, posse implere.

IX. Videamus nunc argumenta Bellarmini, quibus suadet continentiam esse in arbitrio positam, vel potius in potestate nostra. Primum argumentum ab iis verbis: *Sunt Eunuchi, qui se castrarunt propter regnum cœlorum.* Nam si continentia esset ita donum Dei, vt ab electione non penderet, dicendum fuisse, Sunt Eunuchi, qui sunt facti à Deo: non autem qui se castrarunt. Probat, quia ideo de abscissis dicitur, quod sunt facti ab hominibus, non autem quod se castrauerunt: quia ipsa abscissio opus est alienum, non proprium. Deinde, si donum continentiæ simile est dono prophetiæ, linguarum, sanitatis, & eiusmodi, cur non dicimus, Sunt Prophetæ, qui seipsos Prophetas fecerunt, sicut dicimus, esse Eunuchos, qui se ipsos castrarunt?

X. Respondeo, ludere Sophistam in sono vocabulorum. Nam alioquin re idem est: Qui se castrarunt propter regnum cœlorum: & qui à Deo castrati sunt. Apparet Sole clarius ex ipsis Christi verbis. Nam cum dixit Christus, non omnes capere, tum eos excepit quibus datum est. Quæ phrasis significat, omnes qui possunt, accepisse à Deo vt possint: ac proinde neminem posse, qui non acceperit. At qui se castrarunt propter regnum cœlorum, potuerunt. Ergo acceperunt. Non ergo pugnant, castrare se, & castrari à Deo, sed illud huic subalternatum: quia non castrat Deus nolentes, & adeo non castrat nolentes, vt castret per ipsam voluntatem.

XI. In priore probatione, castrati ab hominibus, significant eos qui non ex gratuito dono Dei, sed ex solo motu humano Eunuchi facti sunt, siue opus id sit alienum, siue proprium. Quis enim nescit Origenem non aliena vi, sed sua ipsius fuisse mutilatum? Theophylactus, ὑπὸ δὲ ἀνθρώπων εὐνουχίζεται, ὁ ἐκ διδασκαλίας ἀνθρωπίνης ἐκτεμὼν τὴν τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας πύρωσιν: *Ab hominibus fit Eunuchus, qui ab humana doctrina exscindit carnalis concupiscentiæ ardorem.* Ast hi certe non ab aliis, sed à seipsis facti sunt. Quemadmodum ergo, qui seipsos castrarũt, persuasi disciplinis hominum, ab hominib. castrati dicuntur: cur nõ à Deo, qui persuasi motibus diuinis?

XII. In altera probatione, nemo nostrûm dixit continentiam esse per omnia similem prophetiæ, & similibus. Sed si in aliquibus capitibus dissimilis sit, non sequitur non esse in eo similem, quod neutra pendeat ab electione. Enimuero, quod nemo dicatur seipsum prophetam fecisse, manifesta causa est, quia prophetia non fit in voluntate, aut per voluntatem: sed in intellectu, & per intellectum. Sed, continentia, contra, in voluntate, non intellectu.

XIII. Secundum argumentum: Illa verba, *Qui potest capere, capiat*: cohortantur ad continentiam: item 1. ad Corinth. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* At quis sapiens hortaretur vnquam ad id, quod non est in potestate?

XIV. Respondeo: homonymiam esse in eo quod non est in potestate. Potest enim significare id, quod non possit fieri, ne tum quidem quum volumus. Et hoc modo, nemo nostrûm dicit continentiam non esse in potestate nostra. Alias significat id, quod non pendet ab electione nostra: & hoc quidem modo nos disputamus de Continentia: & probauimus ex CHRISTI & Pauli verbis. Nam si penderet ab electione, & ita esset in potestate nostra: ergo quicunque vellet, esset continens. At, quæ hoc sensu non sunt in potestate nostra, ad ea nihil absurdi est, si nos hortetur Scriptura. Nam & crebro facit: *In me credite*, ait Christus: Ioannis 14. & tamen certum, fidem non pendere ab electione nostra.

XV. Præterea, quæ dona sunt Dei, ea tum sunt in potestate nostra, cum sunt accepta. Itaque nihil est absurdi, tum fieri adhortationes. Hæc Martyris solutio est, dicentis, vt refert Bellarminus, has cohortationes dari iis, qui donum Dei habeant. Nam qui potest capere, capiat: id est, quandoquidem non omnes possunt, sed ii tantum, quibus datum est: ii ergo, quibus datum est, vtantur dono suo, & contineant.

XVI. Instat Bellarminus: Qui donum habent, non possunt non continere. Sic enim dictum à Bucero, sicut famelicus non potest non auide cibum sumere, si offeratur ei: sic, non posse non continere ab vxore ducenda, qui donum id à Deo susceperit. Quod si, qui donum non habent, non possint continere: & qui habent, non possint non continere, qui sunt illi, quos Christus & Apostolus ad continentiam cohortantur?

XVII. Breuis & facilis responsio: Ii enim sunt ipsi, qui non possunt non continere. Sunt, qui donum fidei habent, non possunt non credere: nam si non credant, ne habent quidem id donum: & tamen audiunt, *In me credite.* Etenim illud *capiant*, non significat, quærant donum, quod non habent: sed vtantur dono, quod habent. Et tamen Bucero imponitur. Is enim dixit potius, *Quam non potest etiam cupide non edere, cui famelico tandem copia edendi facta est, ita non potest non summo cum gaudio cœlibatum amplecti, cui contigerit vxore non habere opus.* Quæ verba non significant, non posse aut illum famelicum non edere, aut hunc non continere: sed non posse non illum cupide, hunc cum gaudio. Nam absolute non posse edere, abstinere, falsum. Nam hoc donum, potentiam non

actum

actum significat; & quidem rei indifferentis. Itaque in alterutram partem: vt possit idem vxorem ducere, ac caste viuere in connubio: & possit tamen idem non ducere, & caste viuere in cœlibatu. Neque enim dubitem multos ex iis, quos Paulus iubet non quærere solutionem, habere tamen facultatem continendi, non continere tamen, quia vocati sint ad matrimonium. Sic Paulus ita dicit, viduam liberam ad cui velit nubendum, vt tamen beatior futura sit, si non nupserit. Sic ipse seipsum dicit posse vxorem sororem circumducere. Quia ergo res est indifferens, ideo quibusdam concedit Deus voluntatem, quibus non concedit donum: quibusdam etiam donum concessit, quibus denegat actus facultatem. Et quibus tamen dat actus facultatem, eos tamen non cogit. Quomodo quibusdam voluntas data est viuendi in libertate, qui tamen non possint? & qui possant esse liberi, iidem possunt renuntiare suo iuri.

XVIII. Tertium argumentum: Illa verba 7. prior. ad Corinth. *Quod vult, faciat: non peccat, si nubat,* liberam optionem dant eligendi coniugium, aut cœlibatum: quomodo ergo non est in arbitrio hominis positum, vt contineat si velit? non enim de rebus impossibilibus vlla deliberatio esse potest

XIX. Optime, inquam. Sed optio datur, non cuicunque: sed ei, cui datum est posse continere. Nam iis qui non possunt, non optio datur, sed præceptum nubendi. Et patet ex ipso loco, quem truncatum Bellarminus protulit, *Si quis aliquid non decens à se in virginem suam committi putat, si florem ætatis excedat, & ita debet fieri: quod vult, faciat, non peccat: iungantur matrimonio. Qui vero stat firmus in corde, nec adigitur necessitate, sed in potestate habet propriam voluntatem, & hoc decreuit in corde suo, vt seruet suam virginem, bene facit.* Vide: daturis nuptum virginem, vnam proponit conditionem, nimirum propriam voluntatem, si putet indecens virginem non nubere: at destinaturis cœlibatui, non hanc tantum, vt ita decreuit: sed præterea, vt non adigatur necessitate, sed in potestate habeat propriam voluntatem. Vnde manifestum fit, non sicut omnes possunt nuptum dare, qui volunt: sic omnes posse cœlibatui destinare, qui volent: ac proinde quosdam velle, qui tamen non possint. Nihil dici manifestius potest in nostram sententiam: vt omnino constet, non dari optionem ex æquo, id est, supposita sola voluntate, quod Bellarminus contendit.

XX. Amplius dico: Hæc verba: *Quod vult faciat: non peccat,* optionem non significant propositam iis ad quos scribitur: sed sententiã Pauli, super voluntate eorum, qui proposuerunt dare nuptum. Nimirum patet, hæc dicta de altero tantum membro: itaque sensus est, faciat nõ vtrum velit, sed id quod iam apud se constituit. Denique, & vno verbo, permissio est eius, quod iam optatum est: non potentia optandi.

XXI. Quartum argumentum: Continentes ac cœlibes in Scripturis laudantur, & præmiis afficiuntur. Nam Esaiæ 56. Eunuchis promittitur *nomen melius, quam filiis & filiabus*: Apocal. 14. *Virgines cantant canticum nouum, quod nemo alius cantare potest.* At nullum præmium, nullam laudem merentur opera, quæ non sunt in nostra potestate: nec enim præmio afficiuntur qui prophetant, qui linguis loquuntur, qui morbos curant, qui dæmones eiiciunt: quia hæc solius Dei dona sunt. Igitur continentia non est solum donum Dei: sed etiam libera hominis actio.

XXII. Respondeo. Primo, concedi quidem antecedens, non de virginibus Eunuchisve absolute: verum de iis qui castrarint se propter regnum cœlorum: sed non probari tamen iis locis ex Esaia & Apocalypsi. Nam in Esaia, Eunuchi non peculiariter ii designantur, qui castrarunt se propter regnum cœlorum: sed indefinite Eunuchi, quantumuis Hieronymus videatur restringere. Melius Cyrillus: *Eunuchus, id est carens liberis & sobole: ne dicat apud seipsum, Ego sum lignum aridum, ne moleste ferat orbitatem: apud Deum enim nihil est, nec eum reiiciet. Nam quæ virtus est, cuius præclari facinoris splendor prolis fœcunditas? Carnis enim opera sunt hæc, nec reprehensione, nec laude digna. Etsi enim aliquibus benedictionis loco datum sit, ad hoc Deo vocante: at nihil erit non habentibus incommodi. Quid enim contra eos dici potest, qui ante horam, vel ante nuptias defuncti sunt? & à commercio rerum nostrarum abstinuerunt? quibus non erat fœtus liberorum?* En tibi in Eunuchis eos, qui moleste ferebant orbitatem: qui ante horam, qui ante nuptias decesserant. Non igitur soli ex voto. Lyranus, *Eunuchus, id est, impotens ad generandum.* Quod cum ita sit, ergo ne agit quidem Esaias de præmio vllo cœlibatus. Lyranus *Veritas asseritur: videlicet, quod Eunuchus, & Gentilis veniens ad fidem tantum bonum consequetur gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro, cæteris tamen paribus; quantum recipiet Iudæus natione, & dotatus multa prole.* Audi Gentiles & Eunuchos venientes ad fidem. Ergo gentiles & Eunuchos ante fidem: non dantur autem præmia eorum quæ ante fidem.

XXIII. In Apocalypsi similiter, Virgines, non ad literam, qui abstinuerunt mulieribus: Nam primum ita definiuntur, οἱ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν, *qui cum mulieribus non sunt inquinati.* Quæ definitio non excludit eos qui usi sunt casto coniugio, id est, teste Paulo, κοίτῃ ἀμιάντῳ *cubili immaculato:* Nam & Paulus virgines appellat promiscue fideles, post. ad Corinth. 11. *Præparaui vos, quos vni viro vt virginem puram sistam, nempe Christo.* Deinde describuntur, *Qui sequuntur agnum quocunque ierit: qui empti sunt ex hominibus, primitiæ Deo & agno:* quæ omnia manifeste pertinent ad omnes fideles. Tum etiam Canticum illud nouum, dicitur non posse cantari, nisi ab illis *centum quadraginta quatuor millibus, qui empti sunt è terra.* Atqui non soli cœlibes empti sunt è terra. Aretas, ἡ τῶν ὑδάτων καὶ τῶν βροντῶν καὶ τῆς κιθάρας φωνή, τὸ διαπρεπὲς δηλοῖ τῆς τῶν ἁγίων ὑμνῳδίας καὶ τῆς ἐμμελοῦς αὐτῶν καὶ εὐήχου καὶ συμφώνου ᾠδῆς τῆς πᾶσαν περιεχούσης τὴν τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων ἐκκλησίαν πρωτοτόκων πανήγυριν, *Aquarum, & tonitruum, & Citharæ sonus, vehementiam significat cantici sanctorum, atque eorum bene compositæ, apteque resonantis, & concordis cantionis, quæ vniuersam continet eorum qui in cœlis descripti sunt primogeniti.* Eadem legas apud Andream. Ambrosius ille, quisquis est, commentariis in hunc locum prolixus est, contendens non de solis cœlibibus intelligendum. *Ista centum quadraginta quatuor millia, electos qui in cœlesti gloria cum Domino lætantur, significant.* Post, *Hic magna obscuritas est: dicit quippe centum quadraginta quatuor millia non fuisse coinquinatos cum mulieribus, virginesque esse, & ideo canticum nouum cantare, quod nemo potest dicere, nisi illi soli. Scimus autem quosdam ex Apostolis atque martyribus vxores habuisse. Nunquid ij qui virginitatem corporis seruare studuerunt, laudes Deo decantant, & isti in laudibus Dei muti existunt? Maxime, cum sciamus ex vtroque sexu, parui meriti homines virginitatem corporis vsque ad mortem seruasse, sicut sunt infantes & pueri, quos ætas virginitatem amittere non permittit. Vidimus etiam quosdam aliquibus peccatis obnoxios, virginitatem corporis, vsque ad mortem seruasse, quos credimus per ignem purgatorium esse purgandos, vt in iustorum numero quandoque adscribi mereantur. Nunquid istos tales Apostolis, & Martyribus, quos vxores habuisse Scriptura non tacet, præferre audebimus, vt illud Canticum suauissimum Deo offerant, à quo Petrus eiusque similes alieni existant?* Post, *Si superficiem lectionis diligenter attendimus, inueniemus non de solis virginibus, sed de omnibus sanctis animabus, hæc esse dicta.*

XXIV. Secundo, respondeo, nulla opera, quæ non sunt in nostra potestate, laudem præmiumve mereri: si intelliguntur, quomodo nunc disputamus, non pendere ab electione; falsum sumitur: nam fidei magnum est præmium: quæ tamen non est eo modo in potestate nostra. Atque adeo falsum, qui prophetant, qui linguis loquuntur, qui morbos sanant, qui dæmonia pellunt, nullum referre præmium. Nam saltem, qui plurimos docuerint, & in his prophetæ sunt, lucebunt vt stellæ in firmamento. Enimuero, etsi ipsa facultas, siue abstinendi, siue prophetandi non pendeat ab electione nostra, tamen eius facultatis actus singuli fiunt à volentibus; atque ita, cum illa fuit data; hi sunt in potestate. Datur autem præmium his actibus, qui hoc modo sunt in potestate.

XXV. Quintum argumentum: Non minus donum Dei est, credere, quam continere. At credere possunt omnes, qui volunt: & sine temeritate in baptismo promittunt se fidem seruaturos. Igitur & continere possunt omnes qui volunt: & sine temeritate multi promittunt Deo se continentiam perpetuam seruaturos.

XXVI. Respondeo, Omnes credere qui volunt; vel, vt velint, antequam credam: vel quia nolint, nisi cum credant. Illo modo, falsum Bellarminus ponit. Nam, *nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum:* Ioan. 6. Actor. 13. *Crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam.* Ad Philipp. 1. *Vobis datum est, vt in eum credatis.* Poster. ad Thessalonic. vltimo, *Non omnium est fides.* Non ergo verum omnes credere, qui volunt, id est, ab electione fidem pendere. Ast altero modo verum, omnes credere qui volunt, quia nemo credat inuitus: & similiter, omnes abstinere, qui volunt. Sed inde non sequitur, abstinentiam esse in potestate electionis.

XXVII. Sed promittitur fides seruanda in Baptismo. Ita est, inquam: & sine temeritate: quia ex necessitate præcepti: nam damnantur quicunque non crediderint: siue vouerint credere, siue non vouerint. At non ita in continentia. Nam Christianus nullus propterea damnatur, quia non continuerit, id est, vxorem duxerit. Paulus testatur Devm velle, vt omnes seruentur, & veniant ad agnitionem veritatis. At certum est Deum nolle omnes continere. Itaque, quod instans Bellarminus ponit causam, cur negemus vouendam continentiam, non esse, quod non sit necessaria, sed quod non possibilis: falsum est: vtraque enim connectenda caussa est. Nam, si esset necessaria: tum nulla impossibilitatis excusatio admitteretur: omnino enim deberet voueri: & peccatum esset certum, non tantum non præstare, sed etiam non vouere: vt in infidelibus, qui non possunt credere, & tamen eo ipso peccant.

XXVIII. Deinde qui fideles vouent in Baptismo, iam habent donum fidei, saltem inchoatum. Itaque non promittunt quod non habent: sed quod habent. At hic nos de iis disputamus, qui vouent quod non habent, sed duntaxat sperant, vel potius, si vere fatentur, quod sentiunt, optant habere. Longa ergo distantia. Nec bene sequitur: si voueatur id quod iam habetur: vouendum esse id etiam quod non habeatur.

XXIX. Sextum argumentum: Si continere non possint omnes, qui volunt; ergo multis hominibus nullum peccatum est fornicari. At hoc absurdum, ergo illud. Probatur consequentia: Nam si quis antequam vxorem ducat, grauissime vrgeatur stimulis carnis, & donum continentiæ forte non habeat, quid aget? fornicabitur-ne impune? Rursus: Si duxit, & abest procul, vt sæpe fit, aut vxor graui morbo diuturnoque laboret, vt non liceat debitum petere, mœchabiturne, si vritur, & non habeat donum continentiæ.

XXX. Mirum genus disputandi! Pollicetur demonstrare, non esse quibusdam peccatum fornicationem: post tamen tantum interrogat, an sit non peccatum. Hoc primum fuit obseruandum: non enim temere quicquam simile videas apud Aristotelem disputandi magistrum. Porro nego sequi. Et dico, eum qui ante vxorem ductam fornicabitur propter incontinentiam, non laturum impune. Dico, eum, qui vel procul ab vxore, vel eadem longo morbo detenta adulterium committet, non laturum impune, id est, peccaturum. Neque cedam, dum Bellarminus nihil nisi interrogabit. Quis enim cedat, vbi vis obstet nulla? Et Iesuitæ ii sunt scilicet, quorum nos strepitus terreat.

XXXI. Quid faciat? Primum, inquam, non est meum dicere. Tum, ne repudiato instituta à Deo remedia: si non sunt, extraordinariis vtitor, Devm deprecator, etiam ieiunato. Optime, inquiunt: sed cur non idem faciat, qui vouit? Quia, inquam, tentat Devm: Iniicit se prudens sciens in medium periculum, tum precatur. Atqui certum est, qui amat periculum, peribit in eo. Si quis in altam turrim elatus, præcipitetur a barbaris, huic licet Devm inuocare: & potest sperare auxilium. Qui autem se ipse deiicit, indignus auxilio, cur precetur, cur speret? At qui non potest vxorem ducere, si quis tamen est qui non possit: si quis ducta non possit vti, is præsenti necessitati, ideoque θεηλάτῳ obsequitur: itaque secure potest inuocare eum, quem non tentat.

XXXIII. Septimo tandem loco testimoniis vtitur Tertulliani de Monogamia: Origenis, Hieronymi, Chrysostomi commentariis in Matthæi decimum nonum. Nazianzeni oratione trigesima prima, Ambrosii tertio de Virginibus: & de Viduis: Augustini in Psalm. 131. & 6. Confession. 11.

XXXIII. Sed facit, vt solet, absque iudicio, absque delectu. Nam primo, ho-

mo, horum teſtimoniorum quædam nulla ſunt teſtimonia. Non enim certe Ambroſii: non Auguſtini. Ambroſius quid habet? *Dominus, qui ſciret prædicandam omnibus integritatem, imitandam paucis, non omnes, inquit, capiunt verbum iſtud: ſed quibus datum eſt.* Et hoc auſus eſt Bellarminus proferre, vt probaret, continentiam eſſe in cuiuſque arbitrio poſitam? Quid non ſperemus amantes? Nam profecto contra diſerte, non omnes capere: quod nos aſſerimus. Et ſtatim, *hoc eſt, non eſt communis plurimis, & vulgaris integritas.* Quid vero dici poteſt communius, quid vulgarius, eo quod pendeat à cuiuſque arbitrio? Sed omnibus prædicandam dixit. Audio. Quid tum? Omnibus prædicandam, id eſt, cuicunque poſſibilem? Sic auſit Sophiſta? Elige, prædicandam, id eſt, vel laudandam: & quid ad rem? Nam etiam, quæ pauci poſſunt præſtare, non ſunt tamen non omnibus laudanda. Vel, omnibus proponendam etiam hortando: & ne hinc quidem quicquam ſequitur: quia, etſi fides non ſit omnium, tamen eandem omnibus ſic prædicandam conſtat.

XXXIV. Neque in de Viduis alia mens, *Non omnibus imperatur, ab omnibus flagitatur.* Nam attende, paulo poſt quam dixit, *qui mandata dat decretorum, ſemper tenere debet menſuram*: tum applicans, *Sunt penſa quæ diuidit ſapientia, & ita diuidit, vt virtutem vireſque æſtimet ſingulorum.* Quid hoc eſt, niſi non æquas eſſe omnium vires, ac proinde non eadem omnia poſſe? Non imperari ergo omnibus continentiam, quia non omnibus vires ſufficiunt? Ergo non omnes poſſunt. Et ſtatim, *Et ideo dicit, Qui poteſt capere capiat.* Nonne manifeſta diſtinctio eorum qui poſſunt, & eorum qui non poſſunt? Propterea ſtatim, quæ Bellarminus addidit, *Scit enim creator omnium affectus eſſe varios ſingulorum. Et ideo præmiis virtutem prouocauit non infirmitatem vinculis alligauit.* Audin' diuerſos affectus, propterea virtutem prouocari, infirmitatem non alligari? Nemo, opinor, eſt adeo cæcus, vt non videat, quid ſit, quod virtus non vitio, ſed infirmitati opponatur: nempe, quod ei virtus, vireſque idem ſonent; quas etiam paulo ante coniunxit. Ergo virtutem prouocare, nihil eſt niſi hortari eos, quibus vires ſufficiunt: infirmitatem non alligare: non obligare eos quibus eædem vires non ſunt. Quare Ambroſius non dixit, Continentiam cuique volenti facilem eſſe.

XXXV. Quid Auguſtinus? Tantundem. In Pſalm. 131. de Continentia nihil eſt: ſed de Voto Dauidis pollicentis ſe ædificaturum templum, *Ipſe Dauid, vouit tanquam in poteſtate habens*: quæ verba maiorem noſtram confirmant, non eſſe vouendum, niſi quæ in poteſtate ſunt noſtra, *Et rogat Deum, vt impleat, quod vouit. Eſt deuotio vouentis, ſed eſt humilitas deprecantis. Nemo præſumat viribus ſuis ſe reddere quod vouerit.* Recte: quia ne ipſæ quidem vires noſtræ, quibus implemus quod vouimus, etiam ſi non vouerimus, niſi quod habemus in poteſtate: illæ, inquam, vires non à nobis ſunt, ſed à Deo. Itaque quod vouimus, ita demum habemus in poteſtate, cum Deus dederit. Non autem ita, vt prius ſit in poteſtate noſtra, deinde Deus adiuuet, vt perficiamus. Abſit. Sed quia, & ipſe dedit, vt in poteſtate eſſet, tum quum vouimus: & poſt dat, vt perficiamus. Inde, *Qui te hortatur vt voueas, ipſe adiuuat vt reddas.* Sed nunquam Deus hortatur vt voueas, quod non eſt tibi conceſſum vt poſſit.

XXXVI. In Confeſſionibus, *Vtique dares, ſi gemitu interno pulſarem aures tuas, & fide ſolida in te iactarem curam meam.* Ita eſt. Sed primo voti nullius Auguſtinus meminit. Continentiæ quidem: ſed voti nullius. Quid ergo obſtat, quominus dicamus, ſenſiſſe, ſibi prius poſtulandas vires, deinde, ſi forte, vouendum? Sed & illud ipſum, non neceſſariam conſequentiam ſignificat: quaſi nunquam quicquam fideles poſtulent, quod non obtineant. Hoc enim manifeſte falſum conuincit etiam experientia: ſed veriſimilem duntaxat ſpem, quam concipiunt fideles, non inutiles futuras preces ſuas.

XXXVII. In de adulterinis Coniugiis manifeſtus mendacii deprehenditur Sophiſta. Nam cap. 10. & 13. nihil niſi contra eos diſputat, qui, quia continenter viuere paucorum ſit, concludebant, legem Chriſti prohibentem poſt diuortium noua coniugia contrahi, feralem eſſe. Eam ille quæſtionem ita diſputat, vt antecedens illud, paucorum eſſe continentiam, nunquam tollat: ſed conſequentiam conſtanter neget. Capite autem 10. exemplo Syrarum mulierum conuinci non eſſe impoſſibile, continere viros, quibus non conceditur vti matrimonio contracto, quod tamen quidam ſe non poſſe cauſabantur. Enimuero, ne nos quidem contradicimus. Nam primo, eſſe impoſſibile non dicimus, qui negamus tantum eſſe omnibus datum. Inde enim conſequens eſt, dari aliquibus: & quibus detur, eis eſſe poſſibile. Atqui, ſi eſſet impoſſibile: neque cuiquam eſſet poſſibile: ac proinde nemini daretur. Deinde, non de continentia, & matrimonio legitimo Auguſtinus diſputat: ſed de continentia, & adulterio.

XXXVIII. Tertullianus. Atqui primo teſtis eſt infamis hæreticus: & quidem hanc ipſam quæſtionem diſputans contra Pſychicos, id eſt Catholicos: vnde liber de Monogamia, ſepoſitus à Pamelio in eorum Catalogum, qui in hæreſi aduerſus Eccleſiam ſcripti ſunt. Intererat eius, qui prohibebat omnino ſecundas nuptias, tanquam fornicationem, perſuadere, promiſcuam eſſe continentiam. Sed Spiritus Sanctus in Paulo aliter: qui propter periculum ſcortationis, non tantum iuſſit vnumquemque habere propriam vxorem: ſed etiam iuniores viduas nubere. Quod, cum ille ſoluere non poſſet, *Regnauit*, inquit, *duritia cordis vſque ad Chriſtum: regnauit & infirmitas carnis, vſque ad Paracletum, Noua lex abſtulit repudium: Habuit, quod auferret noua prophetia:* (ſic enim lego, mutata interpunctione vt fluat oratio) *Secundum matrimonium, non minus repudium prioris.* Horrenda Chriſtianis blaſphemia.

XXXIX. Sed alia mittamus: hoc ipſum diſpiciamus, quo Bellarminus abuſus eſt: tantum non auulſum, *Quandiu cauſabimur carnem, quia dixit Dominus, Caro infirma? Sed præmiſit, & Spiritus promptus: vt vincat ſpiritus carnem, vt cedat quod infirmum eſt fortiori. Nam & qui poteſt capere, capiat, inquit: id eſt, qui non poteſt, diſcedat. Diſceſſit & ille diues, cui non ceperat ſubſtantiæ diuidendæ egenis præceptum, & dimiſſus eſt ſententiæ ſuæ à Domino. Nec ideo duritia imputabitur Chriſto de arbitrii cuiuſcunque liberi vitio. Ecce, inquit, poſui ante te bonum & malum: elige quod bonum eſt: ſi non potes; quia non vis (poſſe enim te ſi velis, oſtendit, quia tuo arbitrio vtrunque propoſuit) diſcedas oportet ab eo cuius non facis voluntatem.* Quis non exſecretur impuri Montaniſtæ impudentiam, qui auſit illud, qui poteſt capere, capiat, ita interpretari, ac ſi inferret, eum, qui non poteſt capere, oportere à Chriſto diſcedere: quaſi non faceret Chriſti voluntatem? Quod ſi eſt, quin iam omnino interdicitur matrimonium Chriſtianis? Nam porſecto, Chriſtus non agebat de ſecundis nuptiis, quas Tertullianus impugnabat, ſed omnino de non ducenda vxore. Et tamen non potuit Bellarminus manum continere, vt non falſaret. Nam pro, *Si non potes, quia non vis*, quod Tertullianus ſcripſit, vt eſt in Pamelii & Laurentii de la Barre, & Iunii editionibus, ille poſuit, *Si non potes, eſt, quia non vis*: longe diuerſo ſenſu. Et ſane cur quicquam eſſet additum, ſi nihil mutaret?

XL. Origenes: Ne hic quidem teſtis locuples. Nam in hoc ipſo negotio non laudatus: qui ipſum ſe exſecuerit: non facilem credo, nec à ſua optione poſitam continentiam expertus. Sed quid Origenes tamen? *Qui vult capax eſſe verbi* (Bellarminus mutauit, qui vult capere verbum, credo ne præiudicaret ſibi paulo poſt negaturo, τὸ χωρεῖν ſignare capacem eſſe) *quod de caſtitate poſitum eſt, petat, credens dicenti, & accipiet: non dubitans de eo quod dictum eſt, omnis qui petit, accipit.* Hic quidem nihil eſt, quod reprehendam: Imo quod laudem. Nam hæc manifeſta noſtra ſententia eſt. Etenim qui vult capax eſſe, nondum capax eſt. At, qui nondum eſt capax, nondum poteſt. Itaque ſignificat Origenes, neminem continere poſſe, antequam acceperit. Non accepiſſe omnes, credo non denegaturum Chriſto. Ergo legitima concluſio eſt, nō poſſe omnes: quod nos volumus. Poſtulet, ergo, inquiunt. Sane, inquimus, poſtulet. Quis enim noſtrûm prohibuit? Sed hoc nimirum non agitur: illud potius, vtrum vouere quis debeat antequam acceperit.

XLI. Scilicet, omnis qui petit, accipiet. Hoc enim ſupereſt in Origene: ſed commune cum Hieronymo, *His datum eſt, qui petierunt, qui voluerunt qui vt acciperent, laborauerunt. Omni enim petenti dabitur, & quærens inueniet, & pulſanti aperietur.* Cum Nazianzeno, *Cum audis, quibus datum eſt, adde datum eſſe iis qui volunt & aſſentiuntur.*

XLII. Sed, ſi nullam exceptionem admittas, doceo eſſe falſum. Iacobus 4. *Petitis & non accipietis, eo quod male petatis.* At qui tentat Deum, male petit. Et tentat Deum, qui vouet antequam poſſit. Maldonatus in Lucæ 7. *Docuimus ſupra, affirmantes propoſitiones nunquam eſſe ſimpliciter, & ſine exceptione intelligendas. Ad eam regulam hic locus explicandus eſt. Non enim omnis qui petit, accipit: ſed qui ita petit, vt debet.* Ianſenius Concordiæ capite 43. Generalis illa ſententia, *Omnis qui petit, accipit, ſic primum eſt accipienda, omnis qui petit recta, & recte, vel qui petit quæ oportet, & quomodo oportet. Præter hæc vero in orante requiritur, vt non ſit in eo legitimum impedimentum, quo ſe indignum faciat exauditione apud Deum.* Nec vero aut Origeni, aut Hieronymo, aut Nazianzeno ſermo tunc fuit de vouenda continentia, antequam quis obtinuiſſet.

CAP. XIX.

De nuptiis neceſſariis propter fornicationis periculum.

I. Argumenti præcedentis appendix eſt autoritas Pauli imponentis genus aliquod neceſſitatis cōtrahendi matrimonii, quibuſdam perſonis. Prior. ad Corint. 7. *Propter ſcortationem, ſuam quiſque vxorem habeto, & proprium quæque virum habeto.* Item, *Dico autem cælibibus & viduis, bonum eſſe eis ſi ſic manſerint, vt ego maneo. Quod ſi ſe non continent, matrimonium contrahant, nam melius eſt matrimonium contrahere, quam vri.* Prior. ad Tim. 5. *Volo igitur iuniores viduas nubere, liberos gignere, domum adminiſtrare, nullam occaſionem dare aduerſario ad maledicendum.*

II. Nota, in hoc non indiligenti tractatu de coniugio & cœlibatu, Paulum præferre cœlibatum matrimonio, vt commodiorem: ideoque ſuadere, vt potius eligatur, ſi fieri poſſit; nunquam tamen egreſſum limites ſimplicis exhortationis, ſiue conſilii: adeo vt etiam iis, quibus omnia erunt commoda, hortandis vehementius inſtet: abſtineat autem diligenter ab omni ſpecie præcepti aut imperii. Aſt in alteram partem longe ſeuerior, non tantum iis qui iam matrimonio ſunt obligati, præciſe imperat, ne quærant ſolutionem, neque fraudent inter ſe: ſed etiam iis qui erunt ſoluti, ſi vrantur, ſi non poſſint continere, legem imponit matrimonii contrahendi, vt vitetur fornicatio. Cui quis non videt ἐκ διαμέτρου opponi hanc de votiua continentia doctrinam? Nam hæc, non contenta immenſis cœlibatus laudibus, vndique corrogatis potius quam è Scripturis, & hortatur, quam poteſt vehementiſſime, quoſcunque liberos, ad fugiendum matrimonium, & ipſos coniugatos docet ſecedere, & fraudare inuicem: & fornicationis pericula extenuat, quam poteſt maxime. Vnde nemini dubium eſſe poteſt, & monaſticæ deuotioni contrariam eſſe hanc Apoſtoli doctrinam: & ipſum ſi reuiuiſceret, anathemate percuſſurum, quantumcunque hodie Monachorum eſt.

III. Bellarmini ſolutio triplex eſt. Prima: in nullo horum locorum vocari ad nuptias ab Apoſtolo, eos, qui tentantur ſtimulis carnis: ſed eos, qui incontinenter viuunt, ita vt flagitiis ſe polluant.

IV. At nos pro certo habemus Apoſtolum voluiſſe homines hortari ad vtrumque, id eſt, tum ad renuntiandum iam contracto crimini ſcortationis, tum ad præueniendum futurum, quum quis ſe in id procliuem eſſe ſenſerit. Et libenter cum Caluino tres gradus tentationis diſtinguimus: Imo poſt Iacobum potius: nam quamuis à Caluino poſſum tuto: tamen ab autore Canonico longe præſtiterit. *Vnuſquiſque tentatur, dum à propria cupiditate abſtrahitur & ineſcatur. Deinde cupiditas, poſteaquam concepit, parit peccatum: peccatum vero gignit mortem.* Scilicet primo titillamur, & mouemur cogitationibus allicientibus ad peccatum: & mouemur, non permouemur tamen. Secundo, non tantum agitatur cogitatio, ſed etiam voluntas flectitur, & in conſenſum trahitur: vt iam foment ur deſideria mala, quibus, vt ita dicam, deeſt ſola occaſio implendi facinoris. Tertio, ipſa hæc deſideria exeunt in actum, vt ipſo compleantur opere. His omnibus gradibus dicimus à Paulo opponi matrimonium, tanquam optimum remedium: atque id tanto magis neceſſarium, quanto maior vis tentationis in ſecundo gradu, quam in primo: in tertio, quam in ſecundo. Et fieri

fieri quidem hoc remedium necessarium, secundo & tertio: non tamen absolute: sed saltem pro circumstantiis, vt longe præstet matrimonium, quam, non dicam opere ipso pleno scortari: sed vel quotidie luctari cum tentationibus illis secundi gradus: vnde non possit non exire immanis conscientiæ inquietudo

V. His positis argumenta Bellarmini perpendamus, quibus nostram impugnare sperauit sententiam. Primum, quia Paulus vstionem explicat per incontinentiam: cum dicit, *Si non se continent, nubant: melius est enim nubere quam vri.* Nimirum causam reddens, cur debeant nubere: quia scilicet melius sit nubere quam vri, id est, non continere. Constat autem incontinentiam, non tentationem esse, sed flagitium.

VI. Respondeo: Primo non esse necesse interpretari, illud vri, per non continere, tanquam vtrumque vno gradu. Posse enim vehementius exponi per maius & minus: siue etiam per speciem & genus: vt sit argumentum: Longe meliores esse nuptias quam vstionem. At incontinentiam esse siue speciem, siue gradum vstionis. Ergo meliores esse nuptias quam incontinentiam. Sicut cum dico, Omne animal viuit: at omnis homo est animal. Nemo tamen dicat, idem esse hominem, & animal. Secundo, quia per flagitium Bellarminus intelligit opus consummatum, id est, plenam fornicationem, nego omnem incontinentiam esse flagitium. Eo, inquam, sensu: nam si flagitium pro peccato, concesserim: & post disputabo. Enimuero, etiam qui non fornicatus est actu, hunc tamen Christus pronuntiauit esse mœchum, id est, incontinentem in corde suo. Paulus autem vitandam vult etiam cordis incontinentiam.

VII. Secundum argumentum: quia non dicit Paulus, propter tentationem fugiendam, sed propter fornicationem fugiendam, quisque suam vxorem habeat: id est, non si tentaris, sed si fornicaturus es, vxorem potius habeas.

VIII. Imo, si fornicaturus es, idem est quod propter tentationem: nondum enim flagitium est, si flagitium pro actu externo, non pro peccato in genere. Nam si pro peccato, lusus est vocabulorum: quia certum, tentationem esse peccatum, etiam quum in primo gradu, multo magis in secundo. Itaque, qui iubet te vxorem ducere, cum alioquin fornicaturus sis, is significat tibi propter ipsam fornicationis tentationem ducendam esse vxorem. Nec potest illud si fornicaturus es, aliter intelligi, quam propter periculum fornicationis, nimirum dum in incerto es, vtrum sis fornicaturus, ita tamen vt eo magis propendeas. Nam si omnino fornicaturus sis, quid prosit remedium? Res est plana. Itaque Iustinianus in paraphrasi, *ne quis impuro scelere contaminetur.* In commentario, *Iis qui scortationem, aut fœdius aliquod impuræ libidinis genus admissuri essent.* Non admissuri sunt, vt Bellarminus, Si fornicaturus es: sed admissuri essent. Est vero notum, *Quam mihi das ægro, dabis ægrotare timenti.*

IX. Tertium, *Ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.* Non, inquit, propter simplicem tentationem, sed propter incontinentiam. Idem igitur apud Apostolum significat vstio, quod incontinentia.

X. Quis negauit, inquam, vstionem esse incontinentiam? Sed non tentationem simplicem, id est, in secundo saltem gradu, nos negamus, vt prius.

XI. Quartum, *Volo iuniores nubere*? Quæ causa? Non propter tentationem, sed propter incontinentiam: *Nullam*, inquit, *dare occasionem aduersario maledicti causa.* Etenim non possunt aduersarii maledicere Christianis ob occultas tentationes, sed ob manifesta flagitia. Vnde subiungitur, *Iam enim quædam abierunt post Satanam.*

XII. Imo, ne maledicant, non significat, postquam maledixerint, sed antequam maledicant, ideo etiam, antequam manifesta fiant flagitia: ac proinde propter tentationem, à qua periculum est, ne fiant flagitia, propter quæ aduersarii maledicant. Quod periculum manifestum fit ex iis quæ abierunt post Satanam. Quis enim sibi persuadeat iussisse Paulum, vt ne nuberet vlla, donec omnes abiissent post Satanam?

XIII. Quintum ab exemplo Apostoli: Paulus tentatus est stimulis carnis, nec tamen vxorem duxit: Ergo non suasit propter tentationes ducere vxorem. Ratio consequentiæ, quia ipse suo iudicio damnatus esset. Antecedens probat. Primum ex posterioris ad Corinthios duodecimo, *Datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogaui, vt auferretur à me.* Nam hæc verba de tentationibus venereis intelligi posse, indicant Theophylactus, Sedulius, Anselmus, Thomas: & est hæc interpretatio recepta Secundo, ex prior. ad Corinth. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo* Ad Roman. 7. *Ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.* Et, *Non quod volo bonum, hoc ago: sed quod nolo, malum.* Et, *Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.* Quæ verba & de Paulo, & de aliis iustis hominibus intelligenda sunt.

XIV. Respondeo, Tentationes intelligi, vel quascunque, vel peculiariter venereas, & has quidem secundi ternive gradus. Si quascunque, conceditur vniuersum argumentum. Neque enim nos adeo insaniuimus vnquam, vt doceremus Paulum suasisse vxorem duci, ad vitandam tentationem vanæ gloriæ, vel auaritiæ, vel iræ, vel furti, & similium. Tentationibus etiam venereis, primi gradus, testatus est ipse Bellarminus ex Caluini sententia, non esse necessarias nuptias. Sin autem tentationes sunt & venereæ, & secundi tertiive gradus: negamus antecedens. Nam Paulus ipse contradicit, qui, postquam iussit propter fornicationes vitandas, contrahendum esse coniugium: & melius id esse, quam vri: tamen diserte, *Velim omnes homines esse vt ipse sum*: id est, vt eis coniugium non esset necessarium. Nec nos quidem dubitamus, id in se admissurum, cuius aliis autor erat, si idem periculum fuisset.

XV. Probationes antecedentis nihil conficiunt Nam qui loci citantur, non agunt de venerea tentatione: sed de tentationibus in genere. Res est in posterioribus locis adeo manifesta, vt ne verbo quidem Bellarminus potuerit indicare: sed tantum affirmare ex Augustino & Luthero, æque Paulũ de se loqui, ac de aliis: de quo soli Pelagiani olim: & Semipelagiani Papistæ multi dubitarunt: pauci etiam, si forte, Catholici: sed nos certe constantissime tenemus: vt patet ex commentariis Caluini, Bezæ, Marlorati, Buceri, Gualteri, Oleuiani, Paræi, aliorum: ne in re tam perspicua sim prolixior. Itaque hi loci, quibus tamen videbatur Bellarminus magis confidere, ne verisimiliter quidem arguunt.

XVI. Ille ex posteriori ad Corinthios, saltem aliquos interpretes habuit, qui somniarent nonnihil venereum. Quam tamen vanitatem videtur Bellarminus agnouisse, negans hunc locum conuincere: quod quidem satis esset. Verum addimus, ita sensisse recentissimos: nullum veterem. Anselmus timide indicauit, *Vel tentando, vt quidam dicunt, per libidinem.* In Theophylacto, verba à Bellarmino recitata, *Vel quod satius est. Veneris incitamenta, quibus maxime vrgebatur, expressi*: miratus est Iunius non inuenisse in editione Lutetiana Ioannis Loniceri, à Philippo Montano recensita. Sed habet editio Christophori Porsenæ Romani apud Ascensium, anno decimi sexti seculi trigesimo quarto. Suspecta fides est. Itaque velim dari Græcum exemplar. Sed quicunque hi tandem sint autores, Iustiniano Iesuita iudice, *temere loquuti sunt, idque parum cordate scripserunt, quod vix vlli docto Theologo probare possent.*

XVII. Fuere qui corporis valetudini aduersum quid diuinarent: alii κεφαλαλγίαν, vt notant Theophylactus, & Oecumenius: Thomas dolorem iliacum. Alii persecutiones, & obstacula impiorum ministerio eius obiecta. Iidem Theophylactus & Oecumenius, Τί οὖν ἐστι; Σατᾶν ὁ ἀντικείμενος ἐκλήθη τῇ ἑβραΐδι φωνῇ· ἀγγέλους δὲ Σατᾶν τοὺς ἀντικειμένους τῷ κηρύγματί φησιν. οἷον τοὺς περὶ Ἀλέξανδρον, Ὑμέναιον, Φιλητόν. *Quid est? Satan aduersarius dicitur Hebræorum lingua. Angelos Satanæ aduersantes prædicationi dicit: exempli gratia, Alexandrum, Hymenæum, Philetum.* Sed illud de valetudine, iidem refutant, μὴ γὰρ εἴη τὸ σῶμα Παύλου ἐκδεδόσθαι τῷ σατανᾷ. ὁπόθεν αὐτὸς καὶ ἐπιτάξειν αὐτῷ, καὶ ὅρους ἔθηκε, ὅτε τὸν πορνεύσαντα ἐξεδίδου: *Absit enim, corpus Pauli fuisse traditum Satanæ: quandoquidem ipse ei imperauit, limitesque præscripsit, cum ei incestuosum tradidit.* Nescio, quam forti argumento.

XVIII. Nos malumus nihil peculiariter definire: sed, vt ex Caluino & aliis Marloratus descripsit: *Præstet hoc vocabulo comprehendere omne tentationum genus, quo Paulus exercebatur. Nam caro hic non corpus, sed partem animæ nondum regeneratam significat: Vt sit sensus: Mihi datus est stimulus, quo caro mea pungeretur: neque enim adhuc sum adeo spiritualis, quin obnoxius sim tentationibus secundum carnem.* Neque aliter exponunt quicunque veterum, qui vel concupiscentias carnis dixerunt, vel legem in membris legi mentis oppositam, vel tentationes, vel quid simile.

XIX. Nam quod, vt ad Venerem detorqueat, ex Augustini concione secunda in Psalmum 58. notat stimulum carnis aliquid significare, quod verecundiam & pudorem adferat, & quod nemo de tanto Apostolo dicere ausus fuisset, nisi ipse confiteri non erubuisset: addens id suadere metaphoram colaphi, qui non tam lędat carnem, quam pudorem iniiciat animo: Id vero inane est. Non dixit Augustinus, pudendum fuisse, cuius Paulum pudèret. Verba sunt, *Ne magnitudine, inquit reuelationum extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominũ rogaui, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Videte quæ sunt consummationes. Apostolus doctor Gentium, pater fidelium per Euangelium, accepit stimulum carnis à quo colaphizaretur. Quis nostrûm hoc dicere auderet, nisi ille confiteri non erubesceret?* Hic quæro quid pro se Bellarminus habuerit? Nam ego quidem videre non possum. An illud, *nisi ille confiteri non erubesceret*? Egregia consequentia: Ergo fuit ei erubescendum. Imo alibi, *Non me pudet Euangelij*: Ergo-ne eum pudere debuit Euangelii? An illud, *Quis nostrûm dicere auderet*? Sed id non pertinet ad ipsum stimulum, sed ad causam stimuli: vt sensus sit, quis auderet dicere datum stimulum Paulo, vt colaphizaretur, ne extolleretur magnitudine reuelationum? Nimirum, quia nec solent pii, nec debent facile de sanctis sinistras suscipiones concipere. Ad quod si referas etiam illud, *non erubesceret*: nihil incommodi est, si dicamus etiam erubescendi causam fuisse Paulo: quia non potest infirmitas vitiosa esse sine pudore. De colapho inepta est λεπτολογία: nam nec metaphoræ vndecunque sumuntur: & colaphos, esse magis ad pudorem incutiendum, quam ad lædendam carnem, primus omnium Bellarminus dixit. Est enim genus κολάσεως: leuissimum quidem illud: sed tamen proprie correctio peccati, potius quam pudor. Quanquam nihil id ad rem.

XX. Sextum Bellarmino argumentum à testibus, Clemente Alexandrino Stromat. 3. Ambrosio, Hieronymo, Augustino, Chrysostomo, Theodoreto, Thoma.

XXI. Sed Ambrosium, Augustinum, Chrysostomum, Theodoretum, paulo post viderimus, cum citabimus pro nostra sententia. Hieronymi nullum momentum. Nam cur in eo moueant nos hæc, *ardorem libidinis non tam continentia volunt, quam fornicatione restinguere*; qui aliis plurimis experimentis scimus, quam se in hoc argumento exhibuerit & violentum, & acerbum Scripturarum tortorem? Credat hoc illi, qui credat, idem esse Paulo, bonum est mulierem non tangere, quod, malum est tangere. Itaque hoc sane, quantumcunque aut sit, aut fuerit nomen, seponatur: neque nos teneri putemus, vel magnorum virorum peccatis.

XXII. In Clemente Alexandrino, quid est? Nempe, inquit, Basilidianis tribuit eam explicationem, quam nunc aduersarii amplectuntur. Quam explicationem, inquam? Illamne, quæ asserat, ob compescendas tentationes venereas, ducendam esse vxorem legitimam? Monstrum hominis! qui vel tam stupidus est in legendo, vel tam desperatus in calumniando. Nam Clemens Basilidianos arguit, quod ardorem libidinis fornicatione restringuerent, vt verbis vtar Hieronymi. Id enim hæc significant, *Ne in ignem coniicito animam tuam, nocte dieque resistens, & timens ne à continentia excidas: occupata enim resistendo anima ab spe abstrahitur*, Ἀντέχου τοίνυν μαχίμης γυναικός, *apprehende igitur robustam mulierem, ne abducaris à gratia Dei: & cum ignem in semine excreueris*, ἀπαπερματίσας, *cum bona orabis conscientia.* Quasi diceret, non esse quod quis laboret compescendis libidinibus: quæ explendo potius minuantur. Itaque qui se sentiet vri, ne cunctetur in promiscuos amplexus ruere: nam ita sedato igni, post orabit quietius. Imo post, otiose vxorem duceret, ὅταν δὲ ἡ εὐχαριστία σου, φησίν, εἰς αἴτησιν ὑποπέσῃ, καὶ στῇς τὸ λοιπόν, οὐ κατορθῶσαι, ἀλλὰ μὴ σφαλῆναι,

λῶαι, γάμησον: *Cum tua gratiarum actio inciderit in petitionem* (mira phrasis). *& deinceps stabilis fueris, non vt emendes, sed potius ne labaris, tunc vxorem ducito,* Hic sensus est eius loci: à quo Bellarminus recessit, siue non attentus, siue (vt plerunque) delusus ab Herueto non felicissimi ingenii viro. Sed ita esse apparet ex his subiectis, ταύτας παρέθηκα τὰς φωνὰς εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ βιούντων ὀρθῶς βασιλιδιανῶν, ὡς ἤτοι ἐχόντων ἐξουσίαν, καὶ τοῦ ἁμαρτεῖν διὰ τὴν τελειότητα, ἢ πάντως γε σωθησομένων φύσει κἂν νῦν ἁμάρτωσι, *Has voces apposui, vt euincerē nō bene viuere Basilidianos, quasi vel potestatem habeant etiam peccandi propter perfectionem: vel certe omnino seruandi sint, etiamsi peccauerint.* Et vero ex Epiphanio constat, quæ fuerit horum hominum in hanc partem nequitia, Πᾶσαν ἐπιτήδευσιν κακομηχανίας καὶ ἀσελγείας ἐπιτρέπει τοὺς αὐτοῦ μαθητευομένους ἐπιτελεῖν, ἄνδρας μετὰ γυναικῶν πολυμιξίαν τινὰ κακῆς ὑποθέσεως τοὺς αὐτοῦ πεισθέντας ἐκδιδάσκει, *Quamcunque industriam nequitiæ ac petulantiæ discipulis suis permittit, virosque à se persuasos cum mulieribus promiscue misceri ex malo proposito, docet.* Videturne triumphare Bellarminus?

XXIII. Superest Thomas, qui non solum affirmat vstionem hoc loco incontinentiam significare, sed etiam confirmat ex ipsa vocis proprietate. Vri enim non calere significat, quod tentatis conuenit, sed calore labefactari, ac detrimentum pati: quod minime conuenit iis, qui simpliciter tentantur, sed iis qui tentationibus superantur. Atque hinc Scriptura, 1. Petri 1. Ecclesiastici 2. Sapientiæ 3. iustos in tentationibus comparat auro, quod per ignem probatur: aurum enim probari dicitur non comburi, licet valde incalescat: quia detrimentum non patitur: paleam vero incalescere, & comburi, quia plane corrumpitur.

XXIV. Imo hæc magnam partem sunt à grandiloquentia Iesuitica: non à Thomæ breuiloquentia. Sed non interest. Nam, vt balbum balbus melius intelligit, sic Thomam Iesuitæ licet interpretari. Verum hæc subtilitas in ventos abit obseruata vocum proprietate. Ardere & vri differunt: illud concepti caloris vehementiam significat: hoc vero id, quod inde est consequens, nempe ardore consumi. Vri proprie Græcis est καίεσθαι: vt prior. ad Corinth. 3. εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται: *Si cuius opus exustum fuerit.* Et 13. Si tradam corpus meum ἵνα καυθήσωμαι, *vt comburar.* Ast hoc loco, quo de agimus, non hoc καίεσθαι Paulus vsurpauit: sed aliud πυροῦσθαι: quod proprie est ignem concipere, siue ardere, non tamen consumi. Posterior. ad Corinth. 11. *Quis offenditur,* καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι: *quin ego vrar?* Itaque, si quæ verborum vis est, non vstionem illam hic Paulus nominauit, quæ detrimentum infert: sed ardorem illum, qui tantum in concepto calore consideratur. Et hoc tanto maioris est ponderis, quanto certius illam tentationem, qua aurum in fornace probatur, hoc vocabulo significari: Apocal. 3. *Suadeo tibi vt emas à me* χρυσίον πεπυρωμένον *aurum ignitum probatum,* inquit Vetus interpres: Beza *aurum igni exploratum.* Nam rursus, si qua fides comparationi, tum Pauli verba eo nos potius deducant, vt ne expectemus dum κατακαυθήσωμεν *comburamur,* & consumamur ab incontinentiæ tentationibus: sed sufficiat πυροῦσθαι ardere, eo modo quo aurum in fornace dum probatur. Quod contra sperabat se confecturum Bellarminus.

XXV. Cum nihil ille probauit aduersum nos, tum nos oportet nostræ interpretationi fidem facere à testibus. Et quidem à Bellarmino interrogatis, pro nobis respondentibus. Augustinus de Sancta Virginitate, cap. 34. *Hæ igitur, quæ nubere volunt, & ideo non nubunt, quia impune non possunt, quæ melius nuberent, quam vrerentur, id est, quam occulta flamma concupiscentiæ in ipsa concupiscentia vastarentur.* Nam, quid in eo sperarit se inuenturum Bellarminus, miror equidem. Nos occultam flammam concupiscentiæ: & in ipsa concupiscentia vastari, non possumus non interpretari etiam de secundo gradu, nondum in opus exeunte. Et illud ex 10. de bono coniugali, inde interpretamur, *Mihi videtur hoc tempore solos eos, qui se non continent, coniugari oportere.* Nam ipsa illa occulta flamma incontinentia est. De bono viduitatis, cap. 8. disertius, *Fecisses enim quod ait Apostolus, cum dixisset bonum esse illis si sic permanserint, sicut & ego, continuo quippe addidit, Quod si se non continent nubant: malo enim eas nubere, quam vri: Hoc enim dixit, vt effrenatæ libidinis malum non præcipitaretur in turpitudinem flagitiorum, cum exciperetur honestate nuptiarum.* Sensit ergo præuenienda esse flagitia, non expectanda, quod & nos.

XXVI. Ambrosius Commentario, *Vri est desideriis agi, vel vinci, cum enim voluntas calori carnis consentit, vritur. Nam desideria pati, & non vinci, illustris viri est & perfecti.* En tibi desideriis vel agi, vel vinci. Hoc ipsum est in secundo & tertio gradu tentationum. Desideria enim ante flagitium sunt necessario: quia impellunt & ducunt ad flagitium. Et desideriis non vinci perfectorum est. Hoc ergo periculum est euidens in imperfectis. Quis autem negat obsistendum, ne vincamur? Ergo, vt ne vincamur, id est, dum sunt tantum in nobis desideria, melius est matrimonio vti. Vri ergo apud Apostolum non est perpetrare flagitium. Quid ergo in Ambrosio iuris erat Bellarmino?

XXVII. Chrysostomus, ἐνέφηνεν ὅτι (potius ὅση) τῆς ἐπιθυμίας ἡ τυραννίς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. εἰ πολλὴν ὑπομένεις βίαν καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι πόνων καὶ ἱδρώτων, μήποτε καὶ ἀνατραπῇς. *Significauit, quanta sit concupiscentiæ tyrannis. Quod autem dicit, id est, si multam vim pateris & ardorem, libera te laboribus, & sudoribus, ne forte etiam subuertaris.* Si sustineas vim & ardorem, liberato te a laboribus. Quibus? nimirum, qui necessarii ad obsistendum ei ardori. Quomodo liberato? nempe eo remedio quod tradit Apostolus. Vnde apud Oecumenium, ἀπαλλάγηθι καὶ γάμησον, *liberator, & coniugium contrahito,* Ergo sensus: præstare coniugio vti, quam quotidie pugnare cum ista concupiscentiæ vi; cum eo ardore. Pugnant autem, non qui facinora perpetrarunt: sed qui in eo sunt, vt ne perpetrent. Quando autem? Ne subuertaris. Ergo, antequam subuersus sis: id est, prius quam vicerit te is ardor: ergo antequam flagitium feceris. Theophylactus, *Eris haud dubie labore immenso liberatus: quia proculdubio timendum fuisset, ne in deterius aliquod facinus prolabereris.*

XXVIII. Et Chrysostomum sibi voluit Bellarm. vendicare! Vide artem. *Vstionem interpretatur tentationem.* Hoc primo falsum: tentationis non meminit, sed vim nominat concupiscentiæ, & ardorem: qua nondum progreditur tentatio primi gradus. Sed eam tamen tentationem cuiusmodi? *Quæ ad flagitium omnino perducet.* Et hoc falsum: nisi addas, si non ei resistatur. Atqui, id commune est omni tentationi: & vna resistendi ratio, est matrimonium. Sed quomodo perducet? *Accedente ad æstum concupiscentiæ animi infirmitate.* Quasi, inquam, ipse concupiscentiæ æstus, non esset infirmitas animi. Quid denique? Sensus est, *Si animo imbecillo es, & vis tentationis ita vrget, vt omnino sis fornicaturus.* Imo, μήποτε ἀνατραπῇς phrasis Græca, non præcisè aliquid certum significat, sed in incerto euentu positum. Et in Nouo Testamento reddi solet, *ne forte* à Veteri interprete Matthæi 4. μήποτε προσκόψῃς: *ne forte offendas.* Lucæ 12. μήποτε κατασύρῃ σε: *ne forte trahat te.* Deinde, cur oblitus est quæstionis Bellarminus? Agit enim de iis, qui nondum acceperunt à Deo donum continentiæ. Hi autem cuiusmodi sunt, quæso? Fortesne an infirmi? Scilicet multis opus est coniecturis responsuro?

XXIX. Theodoretum ex Herueti versione pro se Sophista protulit: & nihil nisi protulit. Ego pro me, *Vstionem non vocat cupiditatis molestiam, sed animæ mancipationem, & ad id quod est deterius inclinationem. Quod autem dicit, est eiusmodi: Melius quidem est, & vos, quibus coniugalis consuetudo nondum obtigit, & vos qui coniuncti quidem fuistis, sed morte estis disiuncti, eligere continentiam. Sin autem cupiditatis impetum ferre non potestis, sed ad hoc sustinendum certamen imbecillo animo estis: quoniam ad ea quæ honesta & pulcra sunt, non habetis alacre & ardens animi propositum, nulla lex prohibet, quominus matrimonium contrahatis.* Non vrgebo suspicionibus interpretem, qui Græca nunquam vidit: sed inclinationem quod dixit, quid significat: nisi id quod lapsum, quod ruinam præcedit? Illud etiam, *si ad sustinendum certamen imbecillo animo estis:* quid est? an eum significat, qui victus, qui prostratus?

XXX. Tertullianus ad Vxorem 1. cap. 3. *Quid tamen bono isto melius sit, accipimus ab Apostolo, permittente quidem nubere, sed abstinentiam præferente: illud propter insidias tentationum, hoc propter angustias temporum.* Nota insidias tentationum: non victoriam incontinentiæ.

XXXI. Atque hactenus prima Bellarmini solutio. Altera sequitur. Tametsi per vstionem Apostolus tentationem significaret: tamen nullum est verum præceptum nubendi, sed sola permissio: falsumque est, quod Caluinus libri quarti cap. decimotertio, paragrapho decimo septimo, dicit, certa voce citari ad coniugium eos, qui vruntur. Et tamen Caluinus paulo aliter: non enim *qui vruntur:* sed, *quibus continendi facultas denegatur:* quod etsi contineatur in vrendi verbo apud Paulum, tamen dissimulatum non oportuit à Bellarmino.

XXXII. Sed instantia est facilis. Primo, si non est præceptum, saltem puto consilium est. Ita enim solemus appellare eas rationes, quas suggerimus, cum in rebus ambiguis autores sumus, aut maioris mali vitandi, aut maioris boni eligendi. Imo solent ea vrgentiora æstimari, quæ damnum fugiendum docent, quam quæ lucrum captandum. Hic autem agitur de damno vitando: cum in votis monasticis tantum captetur lucrum. Itaque hoc Pauli consilium esset præferendum voto monastico.

XXXIII. Deinde, ne nos quidem esse dicimus verum præceptum, siue absolutum imperium, quod vtrunque ponit Bellarminus. Nam quæ sunt eiusmodi, ea nulla opus habent hypothesi: vt Deum amare: cuique suum reddere: non adulterium committere: non furtum facere. At hic duplex postulatur hypothesis: vna, si tentatio vrgeat: altera, si contra tentationem non habeatur donum continentiæ. Si tamen verum præceptum appelletur, quod vere obligat, adeo vt neglectus imputetur in peccatum: tum nos, vtraque hac hypothesi supposita, dicimus esse præceptum. Et probamus disertis Pauli verbis, *Propter fornicationem, suam quisque vxorem habeat, & proprium quæque virum habeat. Si non contineant, matrimonium contrahant.*

XXXIV. Respondet Bellarminus, hanc loquendi formam non esse imperatiuam: nam non dicere Apostolum, qui non continet, nubite: sed qui non se continent, nubant: nec ait, propter fornicationem ducite vxorem: sed, vxorem habeat.

XXXV. Πολλαῖσι μορφαῖς οἱ κακοὶ σοφισμάτων σφάλλουσιν ἡμᾶς. Non enim placet cum Menandro apud Stobæum Θεὸς dicere. O scelus! Adeon' impune Papistis Papistas imponere! Adeon' confidenter Sophistas imperitis illudere! Adeon' secure decipi animas, quas potius erudiri oportuit? Sed enim quam appellat ille formam imperatiuam? Vt ne verba sint imperatiui modi, vt loqui amant οἱ τῶν γραμματικῶν παῖδες? Atqui primum, non est necesse: nam alias aliter inuenitur. Sed quid hoc opus est? Nam Græce profecto Paulus vsurpauit imperandi modum, γυναῖκα ἐχέτω, ἄνδρα ἐχέτω, γαμησάτωσαν. Itaque potuerunt verti, quomodo à Beza, *Vxorem habeto, virum habeto:* sic *matrimonium contrahunto.* Itaque, si quod in eo peccatum esset, interpretis esset, non Pauli: ideo in sequentibus imperium est, *Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo,* μὴ ἀφιέτω αὐτήν, *non dimittat illam: Et si qua mulier habet virum infidelem & hic consentit habitare cum illa,* μὴ ἀφιέτω αὐτόν, *non dimittat virum.* Vtrobique Beza *ne dimittito. Vnusquisque in qua vocatione vocatus est,* ἐν ταύτῃ μενέτω, *in ea permaneat:* id est, permaneto. *Pretio empti estis,* μὴ γίνεσθε, *ne fiatis serui hominum.* Vetus interpres, *nolite fieri.* Multa sunt eiusmodi: quæ huius Sophistæ aut stupiditatem arguant, si non vidit: aut impudentiam, si vidit.

XXXVI. Sed addit argumenta. Primo: Ratio, quam Apostolus reddit, *Melius est nubere, quam vri,* satis indicat, non præceptum, sed permissionem esse. Vt enim Chrysostomus notat, Apostolus rationes adiungit, ne videatur legislatio, id quod ipse dixit. Præterea, ratio ipsa non concludit, necessarium esse matrimonium: sed licitum, & permissum. Nam etsi melius est nubere, quam vri, tamen est tertium vtroque melius, continere, & vstionem inedia & lacrymis restinguere.

XXXVII. Quid hoc est? An vult Bellarminus nusquam vllam esse legem, vbi ratio sit addita? Ne esto igitur hæc, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subiecta esto:* ad Roman. 13. quia statim ratio subiicitur, *Non enim est potentia nisi à Deo.* Ne hæc quidem, 1. ad Corinth. 6. *Fugite scortationem:* quia subito, *Omne peccatū, quod facit homo, extra corpus est: sed qui scortatur, in proprium corpus peccat. An ignoratis corpus vestrū esse templum*

Spiritus Sancti? Sed, inquit, id Chrysostomus annotauit. Vbi inquam? Nam ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ νομοθετεῖν ἁπλῶς εἶναι τὸ πρᾶγμα, προστίθησι τὴν αἰτίαν: alio pertinet: non ad hoc, quo de agimus. Deinde non significat nusquam legem esse, vbi sit ratio: sed ipsam rationem additam ostendere non dari legem.

XXXVIII. Rursus, ratio non concludit, necessarium esse matrimonium. Quorsum hoc? Nam ne nos quidem dicimus. Dic strictius: necessarium matrimonium iis, qui non habent donum continentiæ: & ad rem dixeris. Hoc ergo cur non concludat ratio? Quia datur tertium membrum. Quibus, inquam, datur? Iisne, quibus non est continentiæ donum? Hoc negat Paulus. Et Bellarminus contradictionem implicat. Nam, continere, & non continere, sint opposita. En igitur acumen. Paulus, Si non continent, melius est nubere, quam vri. Bellarminus, si non continent, melius est continere, quam nubere, *Spectatum admissi, risum teneatis amici.*

XXXIX. Argumentatur iterum. Sicut Apostolus dixit, *Qui non se continent, nubant*: ita dixit: *Iterum reuertimini in id ipsum.* At his verbis, nihil imperauit, sed solum permisit, *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Igitur ne illis quidem.

XL. Respondeo, etiam posterius esse legem: etsi aliter visum sit Chrysostomo. Neque illud secundum indulgentiam, eo pertinet: sed altius, nempe ad illud, *Vnusquisque vxorem habeat.* Teste Thoma, *Primo instruit eos, qui non sunt matrimonio iuncti, vtrum scilicet debeant matrimonium contrahere. Secundo manifestat quod dixerat. Ibi, Hoc autem dico.* Et tamen si eo pertineret, nulla consequentia est. Quia supponenda distinctio, continentiæ, & incontinentiæ. Non imperium est, sed indulgentia: quia iis qui continent, non est necessaria vxor: ne necessarius quidem reditus in idem. Sed iis necessaria tamen, qui non continent. Itaque dissimilia comparantur.

XLI. Argumentatur tertio, in illis, *Vnusquisque vxorem suam habeat,* nullum esse præceptum. Nam loquitur de iis, aut qui iam vxores duxerint, aut qui non duxerint. Si de illis, vt vult Hieronymus 1. in Iouinianum: quia sequitur, *Dico autem innuptis, & viduis, Bonum est si sic permanserint:* tunc sensus est, teneat etiam quoad thorum, sed iuxta indulgētiam, non imperium. Si de aliis: ergo idem est, cum eo, *Qui non se continent, nubant.* Et hoc iam ostensum permissionem, non legem sonare.

XLII. Nihil futilius: Primo, loquitur Apostolus de iis qui vxorem non habebant. Id expressit paulo ante Thomas. *Instruit eos, qui non sunt matrimonio iuncti.* Similiter Lyranus, *Primo, instruit de matrimonio contrahendo: secundo, de ipso non dissoluendo.* Et vero contextus est manifestus. Nam statim subiicitur præceptum de debito reddendo: frustra, si præcedentium sensus esset, retinendum coniugem quoad thorum: nam ea exhibitio est debiti. Hieronymi, hac in controuersia, leuiuscula est autoritas: adeo perpetuo inclinat in partes aduersas matrimonio. Et tamen demus iam coniugatos intelligi: quid inde? Nihil sane præter fœdam petitionem principii. Nam de indulgentia, transactum est. Sed quid si nondum coniugati? Rursus petitio principii. Ostensum est, inquit, permissionem sonare. Non vt ille, sic nos dicta repetimus.

XLIII. Argumentatur quarto: Si vllum esset præceptum, maxime esset in iis verbis, *Volo iuniores nubere.* At hic nullum. Ergo, neque alibi. Probatur assumptum. Primo, quia pugnaret secum Paulus, qui dixit, *Volo omnes esse sicut meipsum*, id est, continentes: quasi diceret, Volo omnes continere, nolo omnes continere. At non contradicit sibi. Ergo vnum optat absolute omnes continere: alterum permittit, cedens infirmitati. Præterea, si *Volo iuniores nubere*, sit præceptum: ergo etiam præceptum est, *Filios procreare, matresfamilias esse.* At hoc non est præceptum: ego neque illud.

XLIV. Respondeo, primo negari consequentiam. Nam, vt sint præcepta siue nō sint, in ea ad Corinthios, nullo modo pendet ab ea ad Timotheum, aut contra. Quare, etsi demonstret Bellarminus, in alterutra nullum esse præcepti vestigium: tamen non obtineret in alia. Secundo negatur assumptum. Est enim præceptum quoddam, non absolutum illud quidem, & vniuersale, siue absque exceptione: sed ex hypothesi, vt diximus. Thomas appellat documentum, *Ostendit*, inquit, *cui operi sint applicanda. Et proponit primo documentum, secundo assignat rationem.*

XLV. Ad primam probationem respondeo, non pugnare secum Apostolum. Quia, *Volo omnes esse sicut meipsum*, nullum est præceptum, ipsis Papistis confitentibus, sed desiderium potius, siue votum. Vnde à Thoma comparatur cum illo Act. 6. *Opto apud Deum omnes, qui audiunt fieri tales, qualis ego sum.* Atqui optare, & præcipere, non sunt opposita, etiamsi in oppositis obiectis. Optat medicus integrum esse corpus ægri, & tamen sectionem imperat. Nimirum, quia votum fertur in rem absolute: præceptum autem ex hypothesi. Quia non potest æger alio modo saluus esse. Similiter Paulus, vellet omnes esse sicut se: sed, quia periculum est incontinentiæ, præcipit viduas nubere.

XLVI. Ad alteram probationem. Quid est absurdi, quo minus præceptum sit, *Filios procreare, matresfamilias esse*? Nam quis nescit τεκνογονεῖν, frequentissimum pro liberis operam dare? Enimuero, si actum designaret, tum non tantum non præceptum esset, sed ne consilium quidem. Consilia n. sunt termu, quæ in nostra potestate sunt: & actualis procreatio non est in potestate nostra. Non negant autem aduersarii esse consilium. Quare necesse est non intelligi de actuali procreatione. Quomodo certe æque præceptum vtrunque est: & illud, inquam, γαμεῖν, & hoc τεκνογονεῖν. Nam de matrefamilias, quid opus est dicere? Notum enim omnem legitime coniunctam viro mulierem, esse matremfamilias, etsi nulli adsint liberi. Itaque quicunque iubet eam nubere, idem iubet esse matremfamilias.

XLVII. Postremo, testes aduocat ex antiquis, Theodoretum, Chrysostomum, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum.

XLVIII. Ex iis, Hieronymus eiusmodi fuit, vt quid senserit, in hoc argumento, susque deque esse debeat. Iniquus matrimonio: iniquior secundis nuptiis: ac prope Tertullianista: nam ab hoc etiam argumenta: etiam verba mutuatur. Hoc loco, *Vult Apostolus*, inquit, *alterum matrimonium, cum ait, Volo iuniores nubere, præferens digamiam fornicationi, secundum indulgentiam duntaxat, non secundum imperium.* Ignoscat, quantus quantus fuit: non obtinebit præferri a Paulo secundas nuptias fornicationi secundum indulgentiam. Ferrem, si dixisset, non propositas fuisse viduis secundum legem: potest enim bono sensu dici. Sed prælatas fornicationi, nonnisi secundum indulgentiam, nimis est a Montano.

XLIX. De Theodoreto, dixi paulo prius: suspectam esse interpretis fidem: nec mihi facile satisfieri posse, si non dentur Græca. Et tamen, *Nulla*, inquit, *lex prohibet.* Quid tum? An quod nulla lex prohibet, nulla etiam lex imperat? Nos contra censemus, aliquid quod nulla lex prohibeat, posse aliqua lege, saltem particulari, fieri necessarium.

L. Chrysostomus paulo aliter habet Græce, quam Latine expressum sit ab Interprete Bellarminiano, ἀλλ' ἐπέταξε γάμον, ὅτι οὐ κεκώλυται; *An vero matrimonium præcipit: absit, sed ne prohibet quidem.* Non sic ego. Imo vereor, ne locus non sit menda vacuus. Græca Syntaxis videtur hiulca: &, si aliud nihil, certe praua interpunctione laborare. Sic fortasse melius: vno spiritu? Τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπε, ἐπειδὴ χῆραι ἐξέπεσον, πολλῆς αὐτὰς ἐπιμελείας δεῖ ἀπολαύειν, ὥστε μὴ παθεῖν ἅπερ εἶπον· ἀλλ' ἐπέταξε γάμον; ὅτι οὐ κεκώλυται, *Cur non dixit, Quoniam viduæ exciderunt, magna oportet illas cura tractari, ne illa, quæ dixi patiantur: Sed nuptias imperauit? Quia prohibitæ non fuerunt.* Quæ emendatio facilis, nihil duri relinquit, nihil hiulci. Sed directe est contra Bellarminum: Imperatas fuisse a Paulo iis viduis nuptias. Et confirmatur sequentibus. Nam interpositis duntaxat Pauli verbis post, κωλύει τούτων, inquit, τὰς χήρας τὰς τοιαύτας, *Prohibet ergo, has tales viduas.* Si prohibet has viduas: omnino imperat nubere.

LI. Ambrosius de Viduis, *Non puto, quod iuniores reuocandas putarit à viduitatis affectu, maxime cum dixerit, Melius est nubere quam vri. Nam vtique pro remedio nuptias suasit, vt peritura sanetur: non pro electione præscripsit, casta & continens, quod sequatur.* Augustinus c. 8. de Bono viduitatis, *Quid dicit? Volo iuniores nubere, nuptiarum bonum Apostolica sobrietate, & autoritate commendat, non procreandi officium etiam eis, quæ continentiæ bonum capiunt, tanquam ad obsequelam legis imponit.* Et post, *Idem dixerunt de illo loco, qui non se continent, nubant: nimirum remedium ostendit, non legem figit.* In his, quid Bellarminus habeat sui, non video. Manifestum enim est, non negare legem dari viduis incontinentibus: sed peculiariter non imponi eis, quæ continentiæ bonum capiunt. Nimirum sensus est à Paulo non figi hanc legem. Omnes viduæ nubunto: quod & nos fatemur: Sed multa arte Bellarmino opus erit, vt persuadeat, si continentibus non imperetur, ideo ne incontinentibus quicquam mandari: quod nobis quidem satis est.

LII. Tertia superest Bellarmini solutio, breuior illa quidem reliquis, sed furiosior, *Dico*, inquit, *ista omnia, siue permissionem sonent, siue præceptum, pertinere solum ad homines liberos: non autem ad eos, qui votis iam obligati sunt.* Hoc probat: Primo, quia, ei, quæ sic vouit, vtrumque malum, tum nubere, tum vri: imo maius malum nubere, quam vri. Nam vstio, vel tentationem solum significat, vel fornicationem. Si tentationem: quæ eam patitur non peccat: peccat autem, si nubat contra votum. Sin autem fornicationem: tum peccat illa quidem, sed tantum contra temperantiam, & contra votum: at quæ nubit, peccat contra temperantiam, & contra votum, & contra coniugium, cuius sub nomine tegit perpetuum sacrilegium. Secundo, quia non pertinent Pauli verba ad eos, qui coniugibus suis vti non possunt, etiamsi grauissime vrantur: his enim nunquam dicendum, melius esse nubere quam vri: sed potius vt seruent fidem datam coniugi. Tertio adhibet testes. Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Chrysostomum, Gregorium.

LIII. Ego contra. Primo, perinde esse nobis: dum de iis Paulus sit loquutus, qui sunt liberi, id est, votum continentiæ non conceperint. Nam certo sequitur, neminem debere vouere. Nemo enim est eorum, qui vel diutissime Monachi fuerunt, qui non aliquando non fuerit Monachus, ac tum cum non erat, non fuerit liber. Quare si Apostolus omnibus nondum deuotis necessarias esse docet nuptias, propter fornicationem. Ergo idem omnibus autor est, ne votum emittant continentiæ: & si emittant, nos merito pronunciabimus reos temeritatis.

LIV. Secundo, nos contra asserimus, Paulum loqui de omnibus absque exceptione, qui, quæve non habent donum continentiæ. Patet, ex ipsa phrasi, *Vnusquisque propter fornicationem habeat vxorem suam. Si continere non possunt, nubant.* Nihil enim distingui, manifestum est. Nam exceptio nulla est præter vnicam: quod aduertendum. Axioma esset vniuersale, Vnusquisque vxorem suam habeat. Sed id nullum est apud Paulum: verum aliud contractius: Omnis non continens habeat vxorem. Quod argumento est, non esse inconsiderate loquutum Apostolum: sed rem perpendisse consideratis circumstantiis: Quod si adhuc distinguendum fuit, certe vix excusari poterit vas illud electum, leuiusculæ incōsiderationis. Tum autem: vnde contractio noua? Nam, si sufficit curiositas humana: abibimus in infinitum, & exceptiones, distinctionesque cumulabuntur: quod vel Sophistarum exemplo fit manifestum. Nam cum deuotos distinxerunt à liberis: tum rursus deuotorum vota distrahunt in priuata, & solennia. Scilicet ipsa seipsam nunquam compescet sophistice. Atqui Apostolorum tempore, inaudita erat distinctio votorum in priuata, & solennia. Apostolorum etiam tempore inauditum votum continentiæ perpetuæ. Posteritas tanto sequior, quanto serior, vtrumque est commenta: & ex suis commentis, præscriptum voluit Apostolicæ prudentiæ, quasi non satis prudenti.

LV. Ei, quæ sic vouit, vtrumque esse malum, & nubere & vri, nunquā dixit Apostolus. Maius malum nubere, blasphemauit spiritus Papisticus: de quo iam actum cap. 6. libri 16. Quæ tentationem, inquit, patitur, non peccat. Papistice. Nam apud Papistas, concupiscentia quantumuis mala, nullum peccatum est: quam nos insaniam suo loco refutauimus. Quanquam *Vstio*, non simplicem tentationem significet, sed vehementem, & illam, quam nos secundo gradu posuimus. Est autem id peccatum, si minus contra votum, at certe contra continentiam: quæ significat non corporis actum proprie, sed primo, & per se animi habitum: cui tam sunt profecto oppositi motus in venerem praui, quam bonæ corporis valetudini humores peccantes, à quibus tandem symptomata morborum. Crediderim facile, non esse peccatum contra votum: quia Papisticis votis veræ virtutis οὐδὲ μία: sed pro virtute spectrum virtutis obiectum est.

LVI. Peccat, inquit, quæ fornicatur contra continentiam, & contra votum tantum: at quæ nubit, contra continentiam, contra votum, & con-

tra matrimonium. Imo contra continentiam peccare, quæ nubit, falsum. Nam matrimonium species est continentiæ: quatenus scilicet continentia virtus est. Continentia autem non potest contra continentiam peccare: alioquin virtutes essent virtutibus oppositæ. Sed peccare in matrimonium eam, quæ nubit, κατ' ἐξοχὴν est Papisticum, de quo actum alias.

LVII. Non pertinere Pauli verba ad eos, qui coniugibus vti non possunt, concedo: nam ii nubere omnino non possunt: sed tantum adulterium committere. Atqui nunquam dictum Paulo, melius esse adulterium committere, quam vri. Sed Scriptura duorum malorum, quæ quidem mala sint culpæ, optionem nunquam dedit. Concedo ergo, Apostolum non dixisse ea verba omnibus qui vruntur: sed solum iis, qui liberi sunt ac soluti: nisi quod non satis Sophista dixit, vt falleret æquiuocatione: alia enim libertas est à matrimonio, alia à voto. Expediet, qui dixerit vsum esse ad omnes, qui liberi sunt à matrimonio. Nam in non liberis à voto, non eadem ratio est: quia matrimonium contractum legitimum est impedimentum: votum autem illegitimum: & à sola superstitione cogitatum. Itaque non valet illud, *Si ligati censentur ii, qui fidem coniugi dederunt, cur non ij, qui dederunt Deo?* Nam fides non obligatur ex sola promissione, nisi accedat sponsio: sic non obligari quisquam dicitur coniugi, nisi cuius coniunx accipit fidem: cum alioquin nullum sit coniugium. In hac vero superstitiosa deuotione, nihil constat præter temeritatem vouentis. Imo contra constat non respondere Deum, eo ipso quod non largiatur donũ continentiæ.

LVIII. Testimonia supersunt Veterum, quibus haud aliter respondeo, quam cessurum me, si ratione vincant. Sed certe contra tam diserta Apostoli verba, leuiuscula autoritas est. Peccari ab iis quæ vouerint, si nubant; haud inuitus concesserim: nempe, non, quia nubant, sed, quia contra votum. Non esse tamen melius iis etiam nubere, quam vti, tyrannis coegerit, potiusquam ratio persuaserit. Nec mihi quisquam obiiciat peccatorum non dari optionem: nam tum nego optari peccatum minus. sed assumi, remedium contra votum. Nam votum, si legitimum, vouit habitum potius continentiæ. Itaque, qui vritur, violans habitum, violat etiam votum: ideo peccat. Hoc vt ne faciat incontinens, coniugium contrahit, itaque non peccat: sed temeritatem suam confitetur, & emendat. Sed id paulo post.

CAP. XX.

De Consiliis.

I. HActenus tria illa essentialia vota. Nunc ipsa professio Votorum disputabitur duobus capitibus. Primum, Origo examinabitur, quæ à Papistis assignatur: deinde abusus grauissimi, quibus illa professio laborat. Originem assignant geminam, priorem à Consiliis Euangelicis, ita enim appellant: alteram ab exemplis illustribus.

II. Consilium Bellarminus definiuit, opus bonum à Christo non imperatum, demonstratum, non mandatum, sed commendatum, Alphonsus de Castro, hæresi 2. de Præcepto: adhortationem quandam ad bonum, cuius obedientia laudabilis sit, transgressio vero inculpabilis. Hæc, quid sibi velint, fit clarius ex oppositione præcepti: quod Alphonsus definiuit, legem, siue regulam, quæ obliget omnes, quibus datur ad aliquid agendum, vel omittendum: ita vt, qui non obedierit, damnationis æternæ sententiam à iusto iudice auditurus sit. Differre Consilium a Præcepto, Bellarminus admonuit, & Platus, cap. 10. libri 2. materia, subiecto, forma, fine. Materiam Consilii difficiliorem esse, præcepti facilitorem: vtpote hanc ex principiis naturæ, illam supra naturam: tum hanc bonam, illam meliorem & perfectiorem. Subiectum præcepti, commune omnium: non Consilii. Formam præcepti, vi sua obligare: at Consilii in arbitrio cuiusque esse positam. Finem, siue effectum, præcepti esse, obseruanti præmium, negligenti pœnam: at Consilii, obseruanti, maius præmium, negligenti, nullam pœnam.

III. Quibus positis, tum securi vota concludunt, prætextu perfectionis, quasi reliquis promiscuisque Christianis, omnibus imperfectis, humique serpentibus, quandiu occupantur duntaxat in obedientia præceptorum: iis vero, qui toti sunt in his Consiliis, surrigentibus sese longe lateque altius: atque adeo aquilarum instar, nubium altissima petentibus, imo cœlos ipsos audaci; generosaque violentia rapientibus: atque ita perfectissimam vitam exercentibus: minutulisque illis præmiorum quisquiliis, quæ in remissione peccatorum, adeptione gratiæ, fruitione vitæ æternæ, procul à tergo, imo sub pedibus relictis, quasi dignis, quæ catellos sub mensa pascant, maiora illa affectantibus, quæ aureolarum nomine placuit eius Cabalæ magistris indigetare.

IV. At nos ab Euangeliis docti, non ἀεροβατεῖν, non ὑψηλοφρονεῖν, longe demissius de perfectione Christiana sentimus. Nullum esse in hac vita statum perfectæ Christianitatis: sed tantum in futura, vbi Deus futurus est omnia in omnibus. In hac peregrinatione, posse alios aliis esse perfectiores, vel potius, & magis proprie, plus minusve imperfectos: prout, nimirum erunt profectus in amore Dei, & proximi: quibus capitibus duobus continetur quicquid perfectionis cuiquam proponi queat. Singulis Christianis pro scopo propositam perfectionem, quam affectent toto animo & in eam ferantur (Post. ad Corinth. 13. καταρτίζεσθε, *perficimini*) sibi ipsis renuntiantes magis ac magis, omnibusque mundi concupiscentiis: vt vere pius, religiosusque habitus induatur, vnde singula bona sponte fluant.

V. Opera bona esse, vel per se, & suo genere, vel per accidens. Illa semper sibi constare, neque vnquam non bona esse. Ista vero variare, & alias bona esse, alias mala, alias neutra.

VI. Præcepta, alia vniuersalia esse: alia specialia: alia etiam priuata. Prima, vniuersos homines absque vlla exceptione, aut distinctione obligare: sic iubentur omnes amare Deum, amare proximum: sic non colere alienos deos: non furari, non scortari, non mentiri, & similia.

VII. Quæ in secundo sunt ordine, variis circumstantiis terminantur: tum aliis forte, tum maxime personarum & temporum. Personæ diuersæ sunt, Pater, filius, maritus, vxor, magistratus, ciuis, pastor, laicus, & si quæ sunt aliæ. Quis enim ignorat alia aliarum ptrsonarum esse officia? Paulus testis, Ad Ephes. 6. *Liberi, auscultate in Domino parentibus vestris: & vos patres ne prouocate ad iram liberos vestros.* Quinto, *Vxores, propriis viris subiicite vos vt Domino. Viri, diligite vxores vestras.* Sexto, *Serui auscultate iis, qui vestri domini sunt secundum carnem, cum timore ac tremore. Vos domini, eadem facite erga illos, remissis minis.*

VIII. Tẽpora infinitis modis variantur. Ecclesiast. 3. *Omnia tempus habent, & suis spatiis trãseunt vniuersa sub cœlo: tẽpus nascendi, & tempus moriendi: tempus plantandi, & tẽpus euellendi quod plantatum est, tempus occidendi, tempus sanandi.* Hinc operum plurima diuersitas. Nam, etsi semper charitate plenos oporteat esse Christianos, tamen non semper opera, quæ charitas imperat, exseruntur: quia, nimirum non concurrit semper, aut obiectum, aut facultas. Sic non succurritur semper inopi: siue, quia inopes sese non offerunt, siue, quia opes desunt. Sic paratos semper oportet esse Christianos ad animas pro Christo impendendas: & tamen non omnes Christiani fiunt martyres: Deo plerumque cohibente tyrannorum rabiem.

IX. Præcepta autem priuata sunt, quæ indiuiduis personis imponuntur, & de rebus indiuiduis. Sic Noacho præceptum priuatum fuit. Genes. 6. *Fac tibi arcam.* Abrahamo, Genes. 12. *Egredere de terra tua.* Et 20. *Eiice ancillam hanc, & filium eius.* Et 22. *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac.* Et alia plurima.

X. His positis, dicimus, quæ opera, nonnisi per accidens bona sunt, iudicanda ex causis propter quas bona sunt. Et primum quidem ex circumstantiis: ita enim accidit non raro, vt absque iis impleri non possint opera illa, quæ per se, & suo genere bona sunt. Nam, exempli gratia, etsi dare potum aquæ frigidæ, opus sit indifferens: tamen, in Scripturis, Christus seuerissime reprehendit, qui non dederit indigenti. Et, quamuis adeo non fuerit necesse singulos Apostolos ire in vniuersum orbem: vt Iacobus non excesserit ex Iudæa: tamen reliquos oportuit varie peregrinari: & si non essent peregrinati, peccaturi erant in suum officium, quod non poterat impleri, si omnes domi mansissent.

XI. Secundo, eadem iudicari oportet ex priuato præcepto. Nam, etsi res ipsa per se consideratа, libere possit & omitti, & vsurpari: tamen, si accedat priuatum mandatum, non poterit sine crimine alterutrum. Sic 1. Samuel. 15. quia iussus erat Saul pugnare contra Amalecitas ad internecionem, cum non obtemperasset, reiectus est. Prioris Reg. 20. *Vir quidam de filiis Prophetarum, dixit ad socium suum in sermone Domini, Percute me: At ille noluit percutere. Cui ait, Quia noluisti audire vocem Domini, Ecce recedes à me, & percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, & percussit.*

XII. Sed, quæ opera bona sunt primi generis, ea nos sub consilium negamus cadere: quomodo Papistis definitum consilium est. Imo latius, nullum esse in toto Euangelio consilium.

XIII. Quod si consilia definirent opera non mala, quæ permittantur arbitrio cuiusque: non negemus sane esse quædam. Sic enim Paulum Timotheo consulere, vt vino modico vteretur: sic dicere Corinthiis, eum, qui virginem suam det nuptui, non peccare: & melius facere si non det. Sed huius generis, quæ consilia sunt, vt pœnam nullam neglecta, sic neque obseruata præmium vllum dicimus habere in cœlis.

XIV. Post autem, vt daremus esse consilia, quædam huius generis, negamus tamen inde stabiliri vota, maxime perpetua. Nam temporalia, non inuiti interdum concesserimus in iis operibus, quæ per accidens bona sint: vt qui ad comprimendos carnis inordinatos motus, vtile sibi videt ieiunium, vouеat se certo ieiunaturum tempore, dum scilicet id obtinuerit, quod contendit. Sed & Paulus, cum vidit vtilius fore sibi prædicaturo inter Corinthios, vouit propriis se sibi manibus victum paraturum: non vero in vniuersum apud omnes, aut semper.

CAP. XXI.

Pro Consiliis argumenta Papistica.

I. ESse Consilia quædam, ea notione, quæ definita est, Bellarminus probat his argumentis. Primo, ex Esaiæ 56. *Non dicat Eunuchus, Ego lignũ aridum. Quia hoc dicit Dominus, qui custodierint Sabbata mea, & elegerint, quæ ego volui, & seruauerint fœdus meum: dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus: nomen æternum dabo eis, quod non peribit.* Hic agi probat de Consilio continentiæ, à definitione Consilii: vt sit argumentum: Omne opus voluntarium, cui promittitur peculiaris merces, est Consilium: At hæc continentia, de qua loquitur Esaias, est eiusmodi. Ergo Consilium. Probat assumptum: Primo, esse continentiam: quia Eunuchi sunt continentes. Et voluntariam: quia Eunuchi, vel necessarii sunt, vel voluntarii. Esse necessarios negant Hieronymus, & Cyrillus, Commentario in ea verba. Et Augustinus, c. 24. de Sancta virginitate; & Basilius de Vera virginitate: Ambrosius Exhortatione ad virgines: Gregorius 3. part. Pastoralis c. 29. Præterea, nulla ratio est, cur abscisis, natiue Eunuchis promittatur maior gloria, quam sit filiorum & filiarum Dei, siue quam sit habere filios & filias. Denique, si essent coacti: tamen à minori ad maius: si his promittitur gloria: multo magis volũtariis.

II. Secundo, continentiam hanc non imperari, sed consuli, probat, tum iisdem autoribus: tum ex verbis, *qui elegerint, quæ ego volui.* Nam illi dicuntur eligere, qui non coguntur vllo præcepto: itaque sensus est, qui transcendentes ea, quæ præcepi accommodans me humanæ imbecillitati, sponte sua elegerint perfectiora, quæ ego cupio, & vellem. Rursus probat, quia non Eunuchi, etsi postponantur Eunuchis, tamen non excluduntur è regno cœlorum, imo filii & filiæ vocantur.

III. Tertio, continentiam hanc esse meritoriam gloriæ singularis, probat ab his verbis, *Nomen æternũ dabo eis, quod non peribit.* Quæ sic exponuntur ab Augustino in de Sancta virginitate cap. 25. *Quid tergiuersaris impia cæcitas? quid temporalem tantummodo vtilitatem promittis continentibus Sanctis?*

Sanctis? Nomen æternum dabo eis. Et si forte hoc ipsum æternum, pro diuturno conaris accipere, addo, accumulo, vinculo, nec vnquam deerit. Quid quæris amplius? æternum hoc nomen, quicquid illud est, Spadonibus Dei, quod vtique gloriam quandam propriam, excellentemque significat, non erit commune cum multis, quamuis in eodem regno, & in eadem domo constitutis. Nam ideo fortasse, & nomen dictum est, quod eos, quibus datur, distinguat à cæteris.

IV. De hoc loco actum iam nobis: sed nunc, quia explicatius obiicitur, fusius etiam tractandus est. Respondeo igitur, negari minorem, id est, Esaiam loquutum de continentiæ consilio vllo, quale consilium definitum est à Papistis. Quod per partes ita expediam. Primo, negatur agi de continentia voluntaria; negatur de continentia propter regnum cœlorum. Imo, ne de continentia quidem necesse est: quia instituto Prophetæ sola sufficiat ἀπαιδία, *orbitas*. Vnde Cyrillo, Eunuchus erat *carens liberis & sobole*. Sed tamen, vt continentiam concedamus: vnde habent propter regnum cœlorum? Nam Lyranus interpretabatur, Eunuchum *venientem ad fidem*: puta, quia additur filio aduenæ, id est, gentili, quem Bellarminus curiose omisit, *Veritas asseritur* (inquiebat Lyranus, vt relatum est capite decimo quinto) *videlicet quod Eunuchus, & Gentilis veniens ad fidem, tantum bonum consequetur*. Certe, si veniens ad fidem: ergo Eunuchus antequam veniret. Atqui Eunuchus ante fidem, is non Eunuchus propter regnum cœlorum.

V. Quod si non propter regnum cœlorum, quid prodest, si fuerit voluntaria continentia? Quanquam Lyranus potius necessariam indicauit, *Id est*, inquit, *impotens ad generandum*. Et paulo ante, *Iste error primus procedit ex defectu generis & prolis. Quia defectus prolis in lege erat vituperabilis, aliqui simplices prole carentes, quamuis essent de populo Israel, æstimabant se deficere à præmio iustorum, eo quod non multiplicauerant populum.* Lyrano Cyrillum addo, falso in contrariis testibus à Bellarmino numeratum. Ille enim, *Ne dicat apud seipsum, Ego sum lignum aridum, id est, ne moleste ferat orbitatem.* Neque Augustinus, Basilius, Ambrosius, Gregorius contra audiendi, nulla fulti ratione. Quanquam Augustinus non contendit, & permittit etiam intelligi veros Eunuchos: vt appareat quantulum ipsemet fidei sibi velit tribui.

VI. Nam, quod Bellarminus arguit, non esse quod promitteretur illis maior gloria, quam sit filiorum & filiarũ Dei: fateor hoc quidem: sed quod videtur ponere, prorsus nego, neq; enim filiorum, filiarumve Dei Propheta meminit: sed tantum filiorum & filiarum. Est autem longe simplicior sensus, iuxta versionẽ Septuaginta, κρείττω υἱῶν καὶ θυγατέρων, *meliorẽ filiis & filiabus*, id est, Cyrillo interprete, *potiorem fecunditate*. Procopio, ἀντὶ τῆς πολυτεκνίας δώσειν αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ ἐν τῷ τείχει αὐτοῦ τόπον ὀνομαστόν, *Pollicetur se illis pro liberorum multitudine in sua domo suisque mœnibus locum celebrem esse daturum.* Atque ita postulat phrasis Hebraica, quæ eo modo, comparatiuorum apud Græcos, & Latinos vim exprimit: vt agnoscit ipse Bellarminus, nempe cum præfertur res rei. Nec puto facile datum iri exempla similia ei sensui, quem vult Bellarminus: nimirum, vt melius à filiis, sit idem, quod melius eo, quod datur filiis: quæ phrasis magis est Græcorum. Nam, quod addit, vtrumque in idem recidere, falsum est: quia falsum, semper præferri continentes coniugatis: falsum etiam, coniugatis liberos, continentibus aliquid melius promitti. Nihil tale Prophetæ venit in mentem: qui potius promittit aliquid eis melius datum iri, quã si eis darentur liberi: quod quidem non tantum continentibus, sed etiam coniugatis, orbis tamen dici potuit & non negat interim illud ipsum melius, *datum iri*, coniugatis, & quidem patribus.

VII. Verum, inquit, si illis, ergo magis voluntariis. Sic nimirum oportuit sophistices ingenium esse: vt ex quolibet efficiat quidlibet: & susque deque habeat, neges, an concedas argumentum: falsum ipsi ponant, an verum. Atqui primo, multum interest: ipsamne mentem Prophetæ retineas, an inde consequentiam ædifices. Deinde hoc genus consequentiarum à minori ad maius, quam sit lubricum, quis ignorat? Denique, idem peccatum semper: nempe Eunuchis promitti præmium maius quam coniugatis.

VIII. Secundo, vel imperari, vel consuli Eunuchis illis continentiam, falsum. Quomodo enim, si non continentiam, sed orbitatem? non voluntariam, sed molestam? Denique, si ante fidem? Arguit tamen. Qui eligant, non cogi vllo præcepto. At ego contra. Primo, id falsum. Nam in Scripturis electionis etiam tribuitur, quibus præcepta imponuntur: scilicet, propter discrimen faciendi, & non faciendi. Deut. 30. *Vitam & mortẽ posui coram te, benedictionẽ & maledictionẽ. Et elegisti vitam.* Iosue 24. *Eligite vobis hodie, quem colatis.* Psal. 119 *Mandata tua elegi.* Secundo, illud, *qui elegerint, quæ ego volo*, ad εὐνουχισμὸν non pertinet: sed ad alias conditiones, quæ Eunuchis adduntur, & quarum ratione promittitur merces: de qua dicendum statim. Itaque Bellarminianus ille sensus alienus est à Propheta, & mere Iesuiticus.

IX. At non Eunuchi, inquit, etsi postponantur Eunuchis: tamen non excluduntur è regno cœlorum. Ergo continentia non imperatur, sed consulitur. Primo, falsum, non Eunuchos postponi Eunuchis: vt iam obseruatum. Secundo, negatur consequentia: nam vere hæc continentia, si continentia est, neque imperatur, neque consulitur, vt dixi.

X. Tertio, Continentiam esse meritoriam gloriæ singularis, nego. De merito tamen nunc non disputo: ne id quidem excutio de gloria, cœlestisne sit, an non: in quo videtur incaluisse Augustinus: plus æquo. Duo dicam potius. Primo, gloriam illam, siue cœlestem, siue quæcunque sit, non promitti singularem. Nam, quæcunque gloria promittitur piis omnibus, ea melior est liberis: & est nomen sempiternum: & non periturum: & est in domo Dei, & in muris eius. Itaque hanc gloriam necesse est esse communem omnibus electis, non propriam continentibus. Lyranus, *Eunuchus & Gentilis veniens ad fidem tantum bonum consequetur gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro, cæteris tamen paribus, quantum recipiet Iudæus natione, & dotatus multa prole. Et hoc patet impletum in noua lege. Propter quod dicit Paulus ad Romanos capite decimo, Non est distinctio Iudæi & Græci.*

XI. Deinde, nego hanc, quæcunque est gloria, dari Eunuchis propter Eunuchismum: sed propter pietatem. Apparet ex ipso contextu. Non enim dixit, Eunuchis dabo in domo mea, & in muris meis locum: sed distinctius, *Hæc dicit Dominus Eunuchis, qui custodierint Sabbata mea, & elegerint, quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum.* Nimirum, digito ostendens, Eunuchorum ordines duos: vt, alii custodiant Sabbata, alii minime. Sicut proselytorum ordines itidem duo, *Et filios aduenæ, qui adhærent Domino, vt colant eum, & diligant nomen eius, vt sint ei in seruos.* His ergo Eunuchis, his Proselytis, ita distinctis ab omnibus aliis Eunuchis, Proselytisque fiunt huiusmodi promissiones: non ergo propter Eunuchismum. Cyrillus, *Non simpliciter Eunuchis hanc adeo illustris dignitatis subministrationem pollicetur, sed obseruantibus Sabbata eius.* Atque hoc illud est, quod Lyranus, significabat, per, *cæteris tamen paribus*. Procopius, εἶτα παραμυθεῖται τοὺς προσηλύτους καὶ τοὺς εὐνούχους, ὡς οὐδενὸς τῶν μεγάλων ἐστερημένους σωματικῆς εὐγενείας καὶ παίδων γονῆς· οὐ γὰρ ἐμποδίσει ταῦτα τῶν θείων τυχεῖν ἀγαθῶν εἰ ζῇεν θεοσεβῶς, τὰ δικαιοπραγοῦν, ὡς δεῖ, σαββατίζοντες, *Alienigenas deinde & Eunuchos consolatur: tanquam leuis iactura sit si sanguinis nobilitate, prolisque fœcunditate destituantur: cum diuinorum bonorum perceptionem talia non impediant: si viuant religiose, bonis operibus, sicut par est, Sabbata colentes.* Denique, vt sciamus, non Proselyto, quia Proselytus, non Eunucho, quia Eunuchus, illa promitti, sed vtrique, quia pius: ab initio capitis audis, *Hæc dicit Dominus, Custodite iudicium, & facite iustitiam: quia iuxta est salus mea, vt veniat, & iustitia mea vt reueletur. Beatus vir, qui facit hoc, & filius hominis, qui apprehendit istud: custodiens Sabbatum ne polluat illud, custodiens manus suas, ne faciat omne malum.* Tum illa statim excipiunt, quæ de Proselytis, & Eunuchis, subiecta vniuersali axiomati, ad remouendas importunas τῶν προσωποληπτῶν instantias.

XII. Secundum Bellarmini argumentum, ex Matthæi capite decimo tertio, vbi Dominus comparat regnum cœlorum, id est, Ecclesiam, terræ bonæ, cuius vna pars reddebat fructum centesimum, alia sexagesimum, alia tricesimum. Quem locum exponentes, Cyprianus de Habitu virginum, Hieronymus, lib. 1. in Iouinianum, Augustinus de Sancta virginitate, cap. 44. & 45. docent, ea parabola distingui meritum casti coniugii, viduitatis & virginitatis. Ex quo apparet, continentiam virginalem esse maius bonum, & magis meritorium apud Deum, quam sit castitas coniugalis: ac proinde esse consilium diuinum. Quod enim DEVS non præcepit, & tamen commendat, & anteponit aliis rebus, sine dubio consulit.

XIII. Respondeo, non esse igitur argumentum ex mente Christi, sed Cypriani, Hieronymi, Augustini, indulgentium æquo nimis allegoriarum studio, quarum vis, quanta quanta est, tota in verisimilibus consistit: vnde nihil certi confici queat. Apparet artificii lubricitas ex diuersitate, cuius rationem nullam, cur habuit Bellarminus? Cyprianus, centenarium assignat martyrio, sexagenarium virginibus: & si credimus Hieronymo, tricesimum viduis, quanquam hoc membrum Cyprianus omisit. Hieronymus, in Commentario, Centesimum virginibus, sexagesimum viduis, & continentius, tricesimum casto matrimonio deputauit. Auctor Imperfecti in Matthæum homil. 31. *Qui abstinent se à diuitiis malis, & secundum vires suas faciunt bona, est fructus eorum trigesimus: Si omnia sua contemnant, & accedant ad seruiendum Deo, habent sexagesimum: si autem & infirmitas corporis eis contigerit, & fideliter sustinuerint, habent centesimum. Nam & Iob*, inquit, *ante tentationem trigesimum habuit in facultatibus suis iuste viuendo: post damna substantiæ, & filiorum, sexagesimum: post plagam autem corporis, centesimum fecit.* Theophylactus, ὁ μὲν ἑκατὸν, τυχὸν ὁ ἀκτημοσύνην τελείαν ἔχων καὶ ἄκραν ἄσκησιν· ὁ δὲ ἑξήκοντα, ὁ κοινοβιακὸς τυχὸν μοναχὸς, καὶ ἔτι ὁ πρακτικός. ὁ δὲ τριάκοντα, ὁ γάμον σεμνὸν ἑλόμενος, *Alius centum, forte is, qui perfecte renuntiauit possessionibus, & summum in vita monastica gradum. Alius sexaginta, forte, qui Monachus in commune viuit: sed & practicus: Alius triginta, qui honestum matrimonium elegit.* Anselmus, *Tres ordines Ecclesiæ hic designantur, scilicet coniugati & continentes in actiua vita & contemplatiua. Debet autem esse principalis diuisio iusti, alii contemplatiui, alii actiui. Actiui vero subdiuiduntur, alii coniugati, alii continentes. Tricenarius, & sexagenarius fructus actiuis datur: centenarius vero contemplatiuis.* Augustinus vnus fuit incertus, & ex aliena pendens fide, *Quicquid significet fœcunditatis illa diuersitas, viderint, qui hæc melius quam nos intelligunt: siue virginalis vita in centeno fructu sit, in sexageno vidualis, in triceno autem coniugalis: siue centena fertilitas martyrio potius imputetur, sexagena continentiæ, & tricena connubio: siue virginitas accedente martyrio centenum fructum impleat, sola vero in sexageno sit, coniugati autem tricenum ferentes ad sexagenum perueniant, si martyres fuerint: siue, quod probabilius mihi videtur, intelligendum est plura esse, quam vt in tres differentias distribui possint.* Sic isti: alii fortasse aliter: argumento certo curiosioris luxuriæ quam solidioris iudicii.

XIV. Id adeo constabit ex causis: quas alii nullas reddunt. Cyprianus, Augustinus, Theophylactus. Alii, vereor dicere, ridiculas: certe non Theologicas. Hieronymus, ad Veterum chironomiam confugit: apud quos certi digitorum gestus, & micationes numeros distinguebant, *Triginta* inquit, *referuntur ad nuptias: nam & ipsa digitorum coniunctio, quasi molli se complexans osculo & fœderans, maritum pingit & coniugem.* Videlicet teste Beda, *Cum dicis triginta vngues indicis & pollicis blando coniunges amplexu.* Pergit Hieronymus, *Sexaginta vero ad viduas, eo quod in angustia & tribulatione sunt positæ: vnde & superiori digito deprimuntur.* Beda, *Cum dicis sexaginta, pollicem, vt supra, curuatum indice circumflexo diligenter à fronte præcinges.* Hieronymus, *Porro centesimus numerus (diligenter quæso Lector attende) de sinistra transfertur ad dextram, & eisdem quidem digitis, sed non eadem manu, quibus in læua nuptæ significantur, & viduæ, circulum faciens exprimit virginitatis coronam.* Beda, *Centum vero in dextra, quomodo in læua, decem facies*, nimirum, *vnguem indicis in medio figes artu pollicis.* Hactenus Hieronymus. Anselmus eandem affectauit gesticulationem, sed aliter etiam Euclide in subsidium vocato, *Tricenarius & sexagenarius fructus actiuis datur: centenarius vero contemplatiuis: quia, vt Beda refert, in sinistra, vsque ad centenarium numerum antiqui solebant computare: centenarius vero in dexteram transferebatur: vnde Iuuenalis, Iam dextra computat annos. Cum ergo sinistra bona temporalia significet, dextera vero cœlestia iuxta illud, Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me: merito actiuis licite temporalibus vtentibus, numerus sinistræ deputatur: contemplatiuis vero, solis cœlestibus vacantibus, numerus dextræ addicitur. Centenarius enim, quia perfectus est, & cœlestia*

significat, contemplatiuæ conuenit. Tricenarius vero, qui ex ternario & denario conficitur, & feruentis ætatis numerus est, coniugatis deputatur: qui adhuc in feruore pugnæ sunt, dum feruorem libidinis omnino refrenare non possunt, & tamen in fide sunt: quod per ternarium intelligitur: & præcepta legis obseruant, quod per denarium denotatur. Sexagenarius autem continentibus actiuis congruit, qui ex senario & denario conficitur, & numerus maturæ & frigescentis ætatis est. Senarius perfectionem exprimit: quia in sex diebus Dominus omnia compleuit, & senarius ex suis diuidentibus conficitur: denarius vero, vt dictum est, decalogum significat. Merito igitur continentibus datur, qui iam carnem edomuerunt, & à tentationibus deferbuerunt, & in operibus legis, quam coniugati, perfectiores inueniuntur.

XV. Hæc illi: magna, vt ingenue dicam, futilitate. Nam, quis credat Dominum nostrum Iesum Christum in docendis tantis mysteriis, tam procul recessisse à captu eorum, quibuscum ageret, etiam, cum parabolas suas explicaret, & quidem suis priuatim discipulis? Enimuero mihi facile quisquam persuaserit, ita voluisse suam temperari disciplinam, vt absque Euclide intelligi non posset! Ego vero etiam insanæ mentis arbitror, quæ Christus loquutus est, ita pendere à peregrinis ritibus, vt nisi Romanorum gesticulationes ad vnguem didicerimus, simus ὄνοι πρὸς λύραν. Quin vide. Magni fuit mysterii instar Hieronymo, Centenarium transire à dextra ad sinistram: nec omissum, Anselmo. Et tamen in dextra ille virginitatem, iste in sinistra constituit. Vter melius? Imo vter peius? Nam fortasse neuter bene.

XVI. Rursus vide: Triginta ad coniugium: quia digitorum coniunctio maritum pingit & coniugem. Quid? inquam, nullane digitorum coniunctio in centum? Imo est: & quidem eorumdem indicis & pollicis. Cur non ergo sexaginta maritum pingit & coniugem? Pergit, *Centesimus numerus, circulum faciens, exprimit virginitatis coronam.* Cur non, inquam, tricenarius? Et quidem iisdem digitis? Nam videtur Hieronymus quidem nihil agnoscere discriminis, nisi manuum sinistræ, dextræque. Quod si est, vrgeo: cur in sinistra non denotetur circulus: sed in dextra. Beda tamen etiam digitos aliter componit: nam in tricenario, vngues concurrunt: at centenarius vnguem indicis in medio figit artu pollicis. Quod si est: periit profecto Hieronymi subtilitas: quia tricenarius multo magis exprimit coronam, in formam literæ O: cum centenarius sit potius in literam Q, compositus: quæ forma non solet esse coronarum.

XVII. Non libet pluribus instare. Nobis simplicissima ratio videtur optima. Hanc Maldonatus coactus fuit agnoscere genuinam. Christo *tantum propositum fuisse, vt doceret omne semen, quod in bonam terram cadit, adeo multiplicari, vt quod minimum ferret fructum, trigesimum ferret, quantum non nisi optima & bene culta terra ferre solet: quod maximum, centesimum: quod mediocrem, sexagesimum.* Quem ipsum vidit Euthymius. *Per centuplum significat perfectam virtutis fructificationem: per sexagecuplum, mediam: & per trigecuplum minorem.* Hic autem sensus, quid potest Bellarmino commodare? Non enim magis ad consilia spectat, quam ad præcepta. Et Anselmus diserte in sexagesimo voluit præcepta decalogi contineri: quia decem sunt: vnde nos multo iustius inferremus, si liberet ἀλληγορεῖν, comprehendi in centenario; qui non vt sexagenarius, conficitur ex senario, & denario: sed ex denario in denarium: vt totus occupetur in præceptis: & consilia in auras abeant.

XVIII. Denique, etsi concederemus, animi gratia, viduitati secundum gradum, Virginitati summum, atque ita consilia admitteremus: tamen vbi vota? Nam, etsi martyrio summum adscripserit Cyprianus, & post eum alii: tamen non concludent, puto, Sophistæ nostri, vouendum esse martyrium. Quin etiam, si votum in summo, & votum in secundo, cur non esset votum in primo? Nam vt non obstat disparitas Virginitatis, quominus voueatur viduitas, cur obstabit Virginitas & viduitas, quominus voueatur matrimonium pudicum? Enimuero, matrimonium, Deus, etsi non præcipiat: saltem, puto, commendat: cuius fructum prædicat, & quidem magnum, etsi minorem quam Virginitatis & viduitatis. Cur non ergo verba vsurpem Bellarmini, & dicam, Sine dubio consulit? Quod si nolit Bellarminus, agnoscito sui argumenti nugacitatem.

XIX. Pergo ad tertium ex Matthæi decimo nono, vbi Eunuchorum tres ordines distinguuntur, de quibus actum capite decimo tertio: nunc argumentum expendo. Negat dari præceptum de Continentia. Probat, quia initio capitis Christus probauit nuptias. Tum autem dixit, *Qui potest capere, capiat*: quod de præceptis non potest dici. Postponit, dari consilium. Probat: quia, cum Apostoli dixissent, Non expedit nubere: Christus respondit, *Non omnes capiunt verbum hoc: qui potest capere: capiat*: id est, verum dixistis, nuptias non expedire: nam impediunt potius: tamen, non omnes hoc intelligunt, sed, qui potest assequi, non omittat. Ponit tertio, continentiam non solum conferre corporalem vtilitatem, sed habere præmium in cœlo. Probat: ex illo, *Qui castrauerunt se propter regnum cœlorum.*

XX. Non dari præceptum de Continentia, falsum est. Hoc enim vere præceptum est, *Qui potest capere, capiat*, id est, Ne continentiam profitetor, nisi, qui continentiæ donum habet. Est autem ridicula consequentia, Nuptias probauit: ergo de Continentia præceptum non dedit. Vtrumque enim verum est: quomodo Paulus septimo prioris ad Corinthios, libertatem probauit: & tamen de seruitute præceptum dedit. Ratio, in promptu: quia vterque status probatur. Quare, quomodo, etsi virginitatem probarit, quod & Papistæ contendunt, & nos agnoscimus: tamen verum est dedisse præceptum de matrimonio, vt ne vir dimittat vxorem: sic omnino, etsi coniugium probarit, nihil obstat, quominus de Virginitate præceptum dederit. Tantum distinguendum præceptum, vt ne sit vniuersale, & obligans omnes homines ad Virginitatem colendam. Tum autem alterum, de præceptis dici non posse, *Qui potest capere, capiat*, ridiculum est: non enim hoc de præcepto dicitur, sed est ipsum præceptum. Est autem verum, præcepta vniuersalia, non posse concipi in eam formam: quia omnes obligant. Sed nulla præcepta sic posse concipi falsum. Sunt enim exempla, in promptu. Ad Roman. 12. *Habentes diuersa dona pro gratia quæ nobis data est: siue prophetiam, prophetemus pro proportione fidei: siue ministerium, versemur in ministrando: tum is qui docet, in docendo.* Hæc illi similia sunt: quis non omnibus in vniuersum præcipitur, aut prophetare, aut ministrare, aut docere: sed quibusdam tantum, pro varietate donorum. Quid mirum, si speciale præceptum non nisi cum limitatione concipitur?

XXI. Consilium dari, quomodo consilium definiuit Sophista, nego: haud grauate concessurus alia illa notione, quam ipse posui, pro re indifferenti. Nam re vera discipuli, qui responderunt, non expedire, nihil aliud habebant in animo, quam infinitis molestiis obnoxium esse matrimonium: adeo vt longe commodius fuerit non contrahere. Theophylactus, κουφότερον γὰρ μὴ γαμεῖν: *leuius sit non vti coniugio.* Quod Christum non negasse concedo: sed opposuisse difficultatem, *non omnes capiunt.* Nam illud Sophistæ, *non intelligunt*, alias refutatum.

XXII. Significari præmium in cœlo, etsi non temere negarit Martyr: nam profecto verba non euincunt, tamen non disputabo, aduersum Patres. Nego tamen quicquam proficere Bellarmino. Nam consiliis ille non cœlum tantum promittit: sed maiorem in cœlo gloriam: atqui regnum cœlorum, commune omnibus fidelibus significat, Matthæi quinto, *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati qui persecutionem patientur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Imo de obseruantia mandatorum, *Quicunque fecerit, & docuerit, ille magnus vocabitur in regno cœlorum.* Itaque etiam ad coniugatos pertinet. Matthæi octauo, *Dico autem vobis, multos ab Oriente & Occidente venturos, & accubituros cum Abraham, & Isaac, & Iacob, in regno cœlorum.* Quorsum hoc igitur? Non enim, quicquid habet præmium in cœlis, id Papistis est consilium: sed quicquid habet maius præmium. Cum ergo hic non agatur de maiore præmio, cuius cerebri est, vrgere consilium?

XXIII. Quartus locus ex eodem Matthæi capite, cum adolescenti dictum est, *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo.* Non dari præceptum, probat ex consequentia verborum: cum interroganti, *Quid faciam vt saluus fiam*, responsum est, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*: & ita ostensum, mandatorum obseruationem sufficere ad salutem: deinde subiectum est, Si vis perfectus esse, id est, si non es contentus vita æterna, sed aspiras ad excellentem gradum in ipsa vita æterna, *Vade, vende omnia.* Tum autem, si esset præceptum, ergo esset charitatis. At non est charitatis. Ergo non est præceptum. Assumptum probat, quia charitas non requirit, vt demus omnia nostris proximis, & nobis nihil seruemus: sed vt partim demus, partim retineamus. His confectis, prolixus est Bellarminus in variis refutandis interpretibus, quibus non libet immorari.

XXIV. Respondeo, nego agi his Christi verbis, de vllo Consilio, quale descriptum est à Papistis. Nam primo, nullum præmium maius ei proponitur: quod tamen Consiliis necessarium addunt Papistæ: tantum ei dicitur: *Et habebis thesaurum in cœlo*: quæ phrasis communis est omnibus, quibus proponitur spes vitæ æternæ. Matth. 6. *Congerite vobis thesauros in cœlo.* Itaque Hilarius, *Respondetur hic quidem iuueni, pulcherrimo illo ac maxime vtili relinquendi seculi præcepto, quo iactura terrenæ substantiæ cœlorum opes emendæ sunt.*

XXV. Secundo, dari præceptum, nulla negat verborum consequentia. Concedo, mandatorum obseruationem, si quæ detur, sufficere ad salutem: sed nego illud, *si vis perfectus esse*, id esse, si adspiras ad excellentem gradum in vita æterna: imo hoc potius, si per obseruationem mandatorum velis vitam æternam assequi, oportet te in ea obseruatione esse perfectum. At tu non es perfectus: Ergo non potes eo modo obtinere vitam. Assumptum probatur, Si perfectus esses, venderes omnia & dares pauperibus: at hoc non. Ergo non es perfectus. Hoc assumptum probatum est præsenti experimento: nam ille abiit tristis. Nimirum, vt perfectio sit iustitiæ in hac vita, non autem præmii in futura.

XXVI. Hoc facile probatur. Primo enim, si perfectio intelligeretur de præmio in futura vita: ergo sequeretur aliquam esse æternæ vitæ imperfectionem: quod est absurdum. Secundo Marci 10. cum ille respondisset, *Hæc omnia obseruaui à iuuentute mea*: Iesus statim respondit, *Vnum te deficit.* Et Lucæ 18. *Adhuc vnum tibi deest*: vt manifestum sit, iactantem suam in lege perfectionem, à Christo fuisse admonitum abesse adhuc ab ea perfectione. Tertio: postquam abiisset ille mœstus, Iesus dixit, *Quam difficile, qui opes habent, in regnum Dei introibunt*: at non dixit, aureolam non obtinebunt, maiorem gloriam non assequentur: sed, in regnum Dei non introibunt: quo ostenditur, hunc adolescentem, eo quod noluerit vendere omnia sua, periclitatum esse, de ipsa vita æterna. Vnde promptum argumentum. Nemo recusans implere consilium, propterea periclitatur excludi à regno cœlorum. At iste periclitabatur excludi: Ergo non recusabat implere consilium. Hoc ipsum patet clarius: quia excludi à regno cœlorum, pœna est: at recusantibus consilia, Papistæ negant vllam esse pœnam.

XXVII. Consentiunt Veteres: qui conuictum mendacii hunc adolescentem dicunt, in eo quod se iactaret obseruasse omnia præcepta. Autor Imperfecti, *Præcipuum vitium iuuenile est gloriatio, quæ amplius vult videri, quam est, aut in toto vult videri non esse qualis est*, Post, ad illud, *Adhuc tibi restat vnum. Ac si dicat: Scio quidem: quia mentitus es: & interim accipio hæc quasi vera. Si ergo omnia ista seruasti à iuuentute tua, vt fias perfectus vade, & vende.* Hilarius Canone 9. *Feci*, inquit, *hæc omnia. Vnde ergo tantæ spinæ si terra fructifera est? Vade: extirpa syluosa dumeta auaritiæ, vende quæ possides, & implere frugibus, dando pauperibus.* Basilius homilia in diuites: ἐκεῖνο δὲ τὸ λοιπὸν ἐλέγχει αὐτοῦ τὴν ὅλην προαίρεσιν, οὐ πρὸς τὸ ἀληθινῶς καλὸν ἀποβλέπουσαν, ἀλλὰ τὸ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκον περισκοποῦσαν, τὸ μαθόντα παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ διδασκάλου μαθήματα σωτήρια, μὴ ἐγγράψαι τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, μηδὲ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ διδάγματα, ἀλλ᾽ ἀπελθεῖν ἀθυμοῦντα, τῷ πάθει τῆς φιλοπλουτίας ἐσκοτωμένον. *Cæterum illud probauit eius vniuersum studium non ad vere bonum tendere, sed id attendere quod vulgo placet: quod scilicet, cum didicisset à vero magistro instituta salutaria, non inscriberet suo cordi, neque in opus deduceret præcepta: verum discederet animum despondens, auaritiæ affectu obtenebratus.*

XXVIII. Nam, quod obiicit Bellarminus, ex Marci decimo, *Dominus*

nus intuitus dilexit eum: igitur credibile esse, eum vera dixisse, non autem esse mentitum: quia Dominus non diligit mendaces: vanum esse discat, vel a Stapletono in Antidotis Euangelicis ad hunc locum Matthæi, *Quod vere, sicut dixit, mandata seruauerat, ex eo probabile sit quod Christus his auditis, Intuens eum, dilexit eum: neque enim dilexisset mentientem, vel ex arrogantia aliter præsumentem quam par erat.* Audin', Bellarmine vim argumenti tui? Probabile. Et tamen tu demonstratiue. Sed pergit Stapletonus, *Magis tamen adhuc probabile est quod vere mandata non seruauerat, quia morbo auaritiæ adhuc laborabat, sicuti subsequens eius tristitia, audito Christi responso manifestum facit, vnde Augustinus*, Epist. 89. *hunc locum tractans, ait, Puto quod se arrogantius, quam verius seruasse responderit: & D. Basilius eum plane auaritiæ morbo insigniter laborasse censet.*

XXIX. Et vero, non diligi a Christo mendaces: non vsquequaque verũ. Nam, si omnis homo mendax, aut neminem diligi oportet, aut aliquem mendacem. Sed nimirum puerile est sophisma. Amari mendaces in sensu composito falsum, id est, quatenus mendaces: in sensu diuiso id est, etsi mendaces, non absurdum: Nam, neque abnegatores amat Christus: & tamen amauit Petrum abnegantem: Non amat inimicos suos Deus: & tamẽ, teste Paulo, tum commendauit Christus charitatem suam, quod pro nobis mortuus sit, tum cum essemus inimici. Solutionem sufficit Basilius, partim laudandum pronuntians, partim minime: Ὅ γε σύμμικτον αὐτοῦ τὸ ἦθος ἡμῖν ἀνεφαίνετο, τῇ μὲν ἐπαινετὸν ἀποφαινούσης τῷ λόγῳ, τῇ δὲ ἀθλιώτατον, καὶ παντάπασιν ἀπεγνωσμένον, *Quasi mixti eius mores apparent nobis: partim laudandum, oratio demonstrabat: partim infelicissimum, & omnino desperatæ spei.* Laudes statim subiicit: Τὸ μὲν γὰρ γνωρίσαι τὸν ἀληθῆ διδάσκαλον, καὶ παρελθόντα τὴν Φαρισαίων ἀλαζονείαν, καὶ νομικῶν οἴησιν, καὶ γραμματέων ὄχλον, τὴν προσηγορίαν ταύτην ἀναθεῖναι τῷ μόνῳ ἀληθινῷ καὶ ἀγαθῷ διδασκάλῳ, τοῦτο ἦν ὃ ἐπῃνεῖτο· καὶ μέντοι τὸ φανῆναι φροντίζοντα ἄξιον ποιούμενον πῶς ἂν αἰωνίου κληρονομήσειε ζωῆς, ἀποδεκτὸν καὶ τοῦτο, *Nam verum magistrum manifestare, & prætergressa Pharisæorum insolentia, legis peritorumque fastu, & Scribarum turba, id nominis ei nuncupare qui solus verus sit, & bonus magister, id vero erat laudandum: præterea, quod appareret existimans dignũ cura, quomodo æternæ vitæ hæreditatẽ esset aditurus, id etiam amplectendum fuit.* Hisque laudibus subiicit, quæ paulo ante descripsimus vitia. Theophylactus paucis: Θαυμάζω δὲ τὸν νεανίσκον τοῦτον, ὅτι τῶν ἄλλων ἁπάντων περὶ νοσημάτων θεραπείας προσιόντων, αὐτὸς ζωῆς αἰωνίου κληρονομίαν ζητεῖ. εἰ καὶ πάθει δεινοτάτῳ τῇ φιλαργυρίᾳ κατείχετο, *Miror hunc iuuenẽ: quod aliis omnibus accedentibus, vt à morbis curarentur ipse vitæ æternæ quærat hæreditatem: etsi grauissimo detineretur auaritiæ morbo*, Ipse Stapletonus, *Christus nihilominus intuens in eum dilexit eum tanquam adhuc proficiendi auidum, & maioris perfectionis cupidum, nec plane mentitum, quia sic seruauerat, sicut vulgus Iudæorum seruanda putauerat, nemini quidem nocendo, non tamen proximis liberaliter seruiendo, aut amorem diuitiarum deponendo.*

XXX. Verum, inquit, si esset præceptum, ergo charitatis. At non charitatis. Negatur, inquam, consequentia: negatur & assumptum. Consequẽtia quidem absurda: quia potuit esse præceptum obedientiæ: hoc est, materialiter quidem charitatis opus: sed formaliter præceptum obedientiæ: vnde elicere volebat Christus manifestum argumentum, quo euinceret, non plane obseruari legem ab eo adolescente. Nam opinor, obediendum lex Deo docet æque saltem, ac Institutio Iesuitica Generali Iesuitarum præfecto. Et puto, cum suum socium Ignatius voluit à se vocatum deserere subito quod habebat præ manibus, & in procinctu sacrificium: non vt consilium proponebat, vt, arbitrio proprio, aut faceret aut non faceret: sed in virtute (vt loqui mos est) sanctæ obedientiæ. Cur non similiter expertum dicamus Christum, huius adolescentis obedientiam? Et vero sic considerauit Basilius. Τοῦτο δὴ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν τρόπων καὶ τὸ πρὸς ἑαυτὸν ἀσύμφωνον ἀπελέγχει. διδάσκαλον λέγεις, καὶ τὰ μαθητοῦ οὐ ποιεῖς, *Hoc morum inæquabilitatem, eiusque à seipso discrepantiam arguit. Magistrum dicis, & opus discipuli non imples?*

XXXI. Sed neque vere assumitur, non esse charitatis præceptum. Itaque Basilius hinc probatum scripsit, longe alienum fuisse adolescentem a præcepto charitatis: ἐκεῖνος μὲν γὰρ δῆλος εἶ τῆς ἐντολῆς μακρὰν ὑπάρχων, καὶ ψευδῶς σεαυτῷ προσμαρτυρήσας αὐτήν, ὅτι ἠγάπησας τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἰδοὺ γὰρ, τὸ παρὰ κυρίου προσταχθὲν ἐλέγχει σε παμπληθὲς τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης ἀπολειπόμενον. *Enimuero manifestum, te procul abesse ab eo præcepto, atque mendaciter tibi te vendicasse, te amasse proximum tuum, sicut te ipsum. Ecce enim, id ipsum quod tibi à Domino imperatur, euincit te longo interuallo abesse à vera charitate.*

XXXII. At non iubet charitas, inquit, vt demus omnia proximis. Imo audi Basilium: εἰ γὰρ ὅπερ διεβεβαιώσω ἀληθὲς ἦν, ὅτι ἐφύλαξας ἐκ νεότητος τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης, καὶ τοσοῦτον ἀπέδωκας ἑκάστῳ, ὅσον καὶ σεαυτῷ, πόθεν σοι ἡ τῶν χρημάτων αὕτη περιουσία, δαπανητικὸν γὰρ πλούτου ἡ θεραπεία τῶν δεομένων. ὀλίγα μὲν ἑκάστου πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ἐπιμέλειαν δεχομένου, πάντων δὲ ὁμοῦ κατὰ μερίζομένων τὰ ὄντα, καὶ περὶ ἑαυτοὺς δαπανώντων. ὥστε ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, οὐδὲν περισσότερον κέκτηται τοῦ πλησίον. ἀλλὰ μὴν φαίνῃ ἔχων κτήματα πολλά. πόθεν ταῦτα: ἢ δῆλον, ὅτι τὴν οἰκείαν ἀπόλαυσιν προτιμοτέραν τῆς τῶν πολλῶν παραμυθίας ποιούμενος, ὅσον ἂν πλεονάζῃς τῷ πλούτῳ, τοσοῦτον ἐλλείπεις τῇ ἀγάπῃ, *Si verum esset, quod asseruisti, te ab iuuentute obseruasse præceptum charitatis ac tantundem tribuisses vnicuique, quantum tibi ipsi, vnde tibi esset hæc pecuniarum abundantia. Nam diuitias facile consumit egenorum cura: pauca siquidem cuique ad necessarios vsus satis sunt: at multi simul inter se facultates distribuunt & suis vsibus insumunt: Vnde fit, vt qui proximum vt seipsum diligit, nihil supra proximum possideat. Atqui te manifestum est habere multas diuitias: vnde illas? an nõ clarũ priuatam tibi fruitionem pluris fuisse, quam plurimorum auxilium? Itaq; quanto diuitiis præcellis, tanto charitate inferior es.* Næ huic sancto Patri aliam oportet animo insedisse charitatis ideam, ab ea quam Papistæ, quam Iesuitæ versant. Et erat tamen illa ipsa, quam secundum legis præscriptum professus erat adolescens: ne mihi quisquam monasticum aliquod votum obiiciat & perfectionem claustralem.

XXXIII. Itaque, quod ait, charitatem non postulare, vt omnia largiamur, nobis nihil seruemus, distinguendum est: Vel enim significat, non semper postulare, ita vt non habeat charitatem, qui non omnia largitur: ac tum conceditur: Nam Paulus charitatem laudat Philemonis, qui tamen & domum sibi habebat & seruos. Vel non postulare, vt vnquam largiamur omnia, & nobis nihil seruemus: & hoc falsum: quia actus charitatis dispensantur pro circũstantiis, vt dixi: vt, quos nõ tenemur semper exercere, teneamur tamen aliquando: & adeo quidem, vt si non exerceamus, faciamus contra charitatem: sic sacerdotes illi contra charitatem peccarunt, qui illius semimortui vulnera non obligassent infuso oleo ac vino: neque impositum iumento deduxissent in stabulum: quod tamen multi alij non fecerunt, nec peccarunt tamen, quia illis sese tale quid non obtulit

XXXIV. Hunc autem adolescentem præsens circumstantia obligabat, videlicet præceptum eius, quem ipse & magistrum agnoscebat, & bonum confitebatur. Atque hæc mens erat Martyris, quem Bellarminus notat dixisse, hoc præceptum datum esse solum huic adolescenti: & proinde illi fuisse necessarium ad perfectionem, non autem aliis. Nimirum, sicut Paulus, etsi omnium in se fidelium charitatem experiebatur, ab vno tamen Philemone postulauit, vt Onesimum seruum exciperet, non vt seruum, sed vt fratrem. Quo posito, oportuit Philemonem aut ita facere, aut ostendere, non amare Paulum, vt par erat: etsi multi alij vere Paulum amarent, qui tamen seruos non accipiebant vt fratres. Vnde hæc legas apud Basilium homilia illa in diuites, ποιεῖς σεαυτῷ ἄχρηστα τὰ πόνους πρότερον ἤτοι εἰ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας ὡς φῄς, οὔτε ἐμοίχευσας, οὔτε ἔκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησάς τινος, μαρτυρίαν ψευδῆ, ἄκαρπον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν, μὴ προστιθεὶς τὸ λοιπὸν, δι' οὗ μόνου δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. *Reddis tibi inutilia quæcunque tibi prius magno labore effecta sunt. Si etenim non occideris, vt ais, neque mœchatus sis, neque furatus, neque falsum testimonium dixeris aduersus quenquam, hoc tu tibi frustraneum facis studium horum omnium cum non adiicias hoc quod deest, per quod solum possis ingredi in regnum cœlorum.*

XXXV. Sed excipit Bellarminus, sicut cum dictum est, *Si vis ingredi in vitam serua mandata*, indicatur obseruationem mandatorum esse medium ad vitam omnibus hominibus: ita, cum additum, *Si vis perfectus esse, vende omnia*, significari medium ad perfectionem esse venditionem omnium, cũctis hominibus, & non solum illi adolescenti. Sed nos negamus sequi. Primo, quia perfectio, non concipitur, nisi subordinate ad vitam: itaque sic constituendum: Si vis in vitam ingredi, oportet te velle esse perfectum. Si autem perfectus es, non cunctaberis vendere omnia. Secundo, quia prius responsum est ad rem, de qua quærebatur primo. Alterum vero ad personã, quæ iam suo responso mutauerat quæstionem: nam quum iactaret se omnia perfecisse, experiendus erat, vt ipse se agnosceret, id est, sciret nondum perfecisse legem: &, vt loquitur Basilius παμπληθὲς τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης λειπόμενον.

XXXVI. Quinto loco Bellarminus argumentatur ab iis verbis eidem adolescenti dictis, *Sequere me*, Esse hanc sequelam, consilium, & quidem obedientiæ, probat. Consilium: quia dictum ei soli, qui vult esse perfectus, cuique dictum, *Vende omnia*. Obedientiam. Tum, quia sequi Christum, est imitari Christum: at hic factus est obediens vsque ad mortem, 2. ad Philip. Tum quia Matthæi 16. *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me*: Ast abnegare se nihil est aliud, quam valedicere suo iudicio, & suis affectibus, & accommodare se alterius iudicio, & voluntati.

XXXVII. Sed negatur vllum in iis verbis esse consilium, quale definitũ est à Bellarmino Est enim potius præceptum, & quidem omnibus commune: quia nulli spes est salutis, nisi Christum sequenti. Itaque Petrus prioris 2. *Ad hoc vocati estis, quoniam & Christus passus est pro vobis, relinquens vobis exemplar, vt insequeremini vestigia ipsius.* Dictum ei, qui velit esse perfectus, fateor: sed hunc vnum aliquem esse, nego: quia omnes debent esse perfecti: itaque immanis est κυρολογία, dictum soli: quomodo potest videri, Serua mandata, dictum soli: quomodo potest videri, Serua mandata, dictum soli qui velit ingredi in vitam. Dictum soli, cui dictum, Vende omnia: Verum, si hunc vnum actum intelligas, nihil enim est tam vniuersale, quod non possit vnicuipiam in diuiduo applicari: sed ita dictum soli vt præter eum qui omnia vendiderit, non competat, absolute falsum: sic enim nemo præter diuites, possent Christum sequi: neque enim, puto, cui nihil est, potest quicquã vendere. Itaque hoc perfectionis somnium nulli esset Lazaro ἐφικτόν.

XXXVIII. De obedientia, immanis est absurditas, Sequi Christum est imitari Christum: At Christus obediens fuit. Ergo sequi Christum est, obedire. Cur non similiter: At Christus pauper fuit. Ergo sequi Christum, est, pauperem esse. At Christus crucifixus est Ergo sequi Christum, est, crucifigi? Et mille eiusmodi. Etiam Christus natus est è virgine; ergo sequi Christum, est nasci è virgine? Et non pudet solertiæ? Abnegare se, nil aliud est quam valedicere suo iudicio: hoc iterum nego: est enim valedicere omnibus cupiditatibus carnis quæ abducunt à Christo.

XXXIX. Præterea, concedo significari obedientiam: sed nego obedientiam quam in consiliis Papistæ ponunt. Significatur enim obedientia præstanda Deo, præstanda Christo: at hæc non cadit sub consilium, sed sub præceptum, ideoque est necessaria, non quibusdam, sed omnibus. Itaque Christus non dixit, sequere quencunque voles: sed, Sequere me. Male ergo dixit Bellarminus abnegare se, esse accommodare se alterius iudicio, qui debuit potius dicere, Dei iudicio.

LX. Fatetur Bellarminus agi de hac obedientia Deo præstanda. Sed, inquit, inde deducitur etiam consilium religiosæ obedientiæ. Quomodo autem? Quia hinc habemus, sequi Christum, esse abnegare seipsum, id est alterius voluntati seipsum subiicere: ex aliis autem locis duplicem esse Christi sequelam: vnam communem & necessariam omnibus fidelibus, de qua Matth. 10 Luc. 9. aliam, quæ solis iis consulatur, qui velint esse perfecti, de qua Matth. 19. Itaque duplicem esse abnegationem sui, id est, obedientiam, vnam communem, & necessariam omnibus, quæ consistat in iis tantum, quæ necessaria ad salutem: alteram maiorem, quæ in omnibus rebus etiam non necessariis.

XLI. Pulcre! constanter! fortiter! Sine dubio triumphabit Sophista: si sola κόθορνῳ pugnandum sit Sed quibus non imaginaria militia cordi est, peniculo pugnantem ridebunt. Alterius voluntati seipsum subiicere, absurdum, vt diximus: & hoc tamen si auferas, non habet quod vel hiscere queat. Duplicem sequelam Christi, non nisi Sophistæ commenti sunt. Nam certe eædem phrases sunt Matth. 16. & 19. tum in abnegando, tum in cruce tollenda, tum in sequenda. Quod si vna est sequela, renunciationem cur comminiscamur multiplicem?

XLII. Et vero nonne eum oportet subiicere se alienæ voluntati, qui suæ renuntiat? Non enim puto, ideo stipitem fieri volunt, qui nullo moueatur à principio suo, alienoue. At profecto Matt. 16. de renunciatione agitur volũ-

tatis porpriæ. Testes habeo, Gorranum, *Id est, proprium sensum, propriam voluntatem.* Carthusianum, *Id est propriam voluntatem relinquat.* Caietanum, *Hoc est, proprium velle. Hoc enim est præcipuum in homine: quo homo de seipso disponit, quo seipsum fouet.* Lucas Brugensis, *Non id quod est creatione intelligitur abnegare debere siue corpus siue animam, sed id quod est, aut esse potest sua voluntate. Nam quia voluntas inter facultates humanæ animæ principatum gerit, totumque adeo hominem gubernat ac regit, iccirco abnegare semetipsum, siue animam suam dicitur, qui abnegat voluntatem suam.* Quid multa? Theophylactus in eundem locum, vbi Bellarminus non agnoscit, nisi generalem nescio quam renuntiationem: atque eam inferiorem illa, quam decimo nono affingit? ἀπαρνησάσθω δὲ ἑαυτὸν εἶπε τὴν τελείαν ἄρνησιν διὰ τῆς ἀπὸ προθέσεως σημαίνων. *Dixit abrenuntiet seipsum, perfectam renuntiationem significans per prepositionem* ἀπὸ. Quid ergo Bellarminus habet, quo consilium obedientiæ concludat ex 19. potius quam ex 16. At nos merito, si hæc obedientia decimo sexto præceptum sit omnibus commune, negamus decimo nono esse consilium paucis quibusdam eximium, atque adeo arbitrarium.

XLIII. Sextum nunc erit argumentum Bellarmini, ex 7. prior. ad Corinthios, *Bonum est mulierem non tangere. Bonum est homini sic esse. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Dico autem innuptis & viduis, Bonum est, si sic permanserint, sicut & ego. Volo omnes esse sicut me ipsum. De virginibus præceptũ Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus à Domino, vt sim fidelis. Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Cui vult nubat, tantum in Domino: beatior autem erit, si sic permanserit secundum consilium meum: puto autem, quod & ego Spiritum Dei habeam.* Vbi & consulitur continentia: & consilium tribuitur Spiritui Sancto, vt ne sit humanum, sed diuinum. Formabitur argumentum ita: Quicquid consulitur alicui, ab eo qui fidelis est, & habet Spiritum Dei, est consilium Euangelicum. At Continentia sic consulebatur à Paulo Corinthiis. Ergo Continentia est consilium Euangelicum.

XLIV. Respondeo, Negari maiorem. Primo in promptu est instantia: Paulus poster. ad Corinth. 8 καὶ γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι, *Et consilium in hoc do.* id autem erat de eleemosynis Hierosolymam mittendis. At nemo Papistarum eleemosynas numerauit in consiliis Euangelicis. Actor. 20. ἐγένετο γνώμης, *habuitque consilium,* videlicet Paulus, *vt reuerteretur per Macedoniam.* Et tamen reuerti per Macedoniam, non fuit consilium Euangelicum. Denique, si non verbo hæreas, sed attendas definitioni, etiam matrimonium Paulus idem fidelis, idem habens Spiritum Dei consulit, *Propter fornicationem, suam quisque vxorem habeat.* Nam consulere dicitur quicunque quamcunque ob causam suadet aliquid faciendum. Atqui nunquam extorseris ab vllo Papistarum, matrimonium esse consilium Euangelium.

XLV. Rursus, Omne consilium Euangelicum Papistæ autoribus, desinit in votum, & quidem perpetuum. At Paulus, etsi continentiam suadeat, tamen nihil vnquam de voto aut habet, aut indicat: neque igitur de consilio Euangelico, quo sensu consilium Euangelicum Papistæ dicunt. Assumptum patet: quia, vt totum legas, voluas, reuoluasque id caput, imo omnes Pauli libros, libellosque, non magis vsquam voueri continentiam inueneris, quam matrimonium: neque quenquam puto Papistarum inuentum iri tam effrontem, vt contra contendat.

XLVI. Tertio, Consilia Euangelica propositum habent præmium maius in cœlis. At Paulus huic continentiæ, nullam maiorem gloriam pollicetur. Non proponit igitur continentiam tanquam consilium Euangelicum. Assumptum rursus patet ex ipsa lectione: toto enim illo capite nulla aureola promittitur: nulla innuitur gloria, nedum maior gloria: imo ne vita quidẽ æterna promittitur. Vt mire somnolentum oportuerit esse Apostolum, qui tota illa satis prolixa consultatione, id suadendi argumentum omiserit, quo aut solo, aut certe præcipuo nituntur hodierni Votistæ.

XLVII. Quarto, Consilia Euangelica non habent propositas commoditates huius vitæ: ast hoc, quicquid est Pauli siue consilium, siue quid aliud definitur commoditatibus huius vitæ. Non est ergo consilium Euangelicũ. Maior patet, ex perpetua Votistarum iactatione, quibus nihil frequentius est in ore, quam austeritas, seueritas, carnis suppeditatio. Inde paupertas: inde cilicia: inde χαμευνίαι, ἀγρυπνίαι, ξηροφαγίαι, & quæcunque sunt eiusmodi. Assumptum probatur ex his verbis, *Existimo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, bonum hoc inquam esse homini ita esse. Alligatus es vxori? Ne quære dissolutionem. Solutus es ab vxore? Ne quære vxorẽ. Quod si etiam duxeris vxorem non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit: sed afflictionem in carne habituri sunt, qui sunt huiusmodi: ego vero vobis parco.*

XLVIII. Sed Bellarminus negat instantem illam necessitatem, significare præsentes molestias fugiendas: sed temporis breuitatem: quia Dominus prope esset, & dies propinquarent de quibus dicitur, *Væ prægnantibus, & nutrientibus illis diebus,* Matthæi 24. Sic enim exposuisse Hieronymum contra Iouinianum 1. & Epistola de Virginitate ad Eustochium. Imo innuisse ipsum Paulum, qui, *Tempus,* ait *breue est: Præterit figura huius mundi*: Illam autem afflictionem carnis, intelligi quidem temporalem: sed non esse continentiam bonam solum ad eam afflictionem fugiendam: sed autore Hieronymo contra Iouinianum 1. ne quis putaret coniugatos inferiores virginibus, quantum ad spiritualia, esse feliciores tamen, quantum ad carnalia, additum, etiam miseros esse quoad carnalia, nimirum, vt nulla causa esset ambigendi, vtrum sit melius continere, an nubere.

XLIX. Sed mentem Pauli, hi potius testes suggerent. Theophylactus, *Vt sentio, inquit, à nuptiis abstinere conducit homini, propter rei vxoriæ difficultates, atque molestias.* Et post, *Matrimonij angores, & curas, tribulationem appellat.* Sedulius, *Propter instantem necessitatem, id est, dolorem parturiendi, & seruitutis in matrimonio.* Post, *Tribulationem carnis habent: maledicto Euæ subiacentes per solicitudinem seculi, tribulationem, & tristitiam patientes.* Primasius, *Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi: sub maledicto se Euæ subijcientes: quæ ideo in partu maledictionem accepit, quoniam sciebat Deus incontinentes futuros homines, vt vel metu doloris à libidine temperarent. Adijciuntur etiam vagitus infantium filiorum mortes, necnon & aborsus.* Autor ille quisquis est iactitans sub Hieronymi clypeo, *Propter instantem necessitatem, id est, præsentis vitæ solicitudinem, quæ multum potest obesse iustitiæ: & quæ præcipue iusti in matrimoniis implicantur. Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi: maledictioni se Euæ subijcientes: siue solicitudinem secularis tribulationis & tristitiæ patientur.* Anselmus, *Propter instantem necessitatem, quæ infestat coniugia incumbentibus: quia deinceps semper necesse est illis cogitare de temporalibus: Et tunc intumescunt vteri fœminarum, atque cum maximo dolore parturiunt, & cum grandi labore nutriunt filios: ac deinde accidit frequenter, vt filiis orbentur, & maritis, atque reliquum in egestate & calamitate ducant. Tribulationem carnis habebunt huiusmodi: id est, licet non peccent, qui coniugia sortiuntur, tamen leuius sine coniugio possunt viuere.* Caietanus, *Ecce consilium, seu vt Græcus textus sonat, sententia, bonum esse seruare virginitatem propter præsentem necessitatem vitandam: multæ enim sunt præsentis vitæ necessitates consequentes coniugium, ad quas euitandas bonum est seruare virginitatem. Tribulationem tamen carnis, (pro carne.) habebunt huiusmodi, hoc est, tribulationes, quas parit carnale connubiũ, habebunt coniuges. Sunt autem manifeste incommoda multa, quæ nascuntur ex huiusmodi carnali commercio: vti in muliere dolores partus, in viro autem curæ multæ.*

L. Mitto alios: Sed Oecumenium seorsim oportet recitari. Νομίζω, φησί, τί, ὅτι καλὸν τὸ ἄνευ γάμου εἶναι, διὰ τὰς ἐν αὐτῷ δυσκολίας, καὶ τὰ τοῦ γάμου κακά. Ἄλλως. Διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην. Τὸν διωγμὸν εἶναί μοι λέγειν αὐτὸν ἐνταῦθα τὸν ἀπὸ τῶν ἀπίστων τοῖς πιστοῖς ἐπαγόμενον, ὕβρεις, καὶ τὰς ἄλλας ἐπηρείας, καὶ κακώσεις, ἃς ὑπέμενον. τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἐνεστῶσαν ἀνάγκην αὐτὸν καλεῖν. ἐπειδὴ γὰρ παραίνεσιν ὑψηλὴν καὶ μεγάλην ἠθέλησε ποιήσασθαι, μετὰ περιστάσεως ἔδοξεν αὐτὴν εἰσάγειν. καλόν, φησίν, ἡ παρθενία, καὶ διὰ τὴν ἐνεστῶσαν τῶν πειρασμῶν φοράν. ῥᾷον γὰρ καὶ ἀκοπώτερον τοῦτον οἴσομεν, ἢ γυναῖκας καὶ τέκνα ἐν διωγμοῖς καὶ μυρίαις ταλαιπωρίαις συμπεριφερόμενοι. κατακερματιζομένης γὰρ εἰς πολλὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἀφόρητον κακὸν ἀνάγκη καταβαπτίζεσθαι τὸν ἄνθρωπον. μόνον δὲ ὄντα, καὶ τοῖς ἑτέρων πάθεσι μὴ καταπιμπράμενον, εὔκολον τῆς τῶν κακῶν ὑπερανέχειν τρικυμίας. *Existimo, inquit. Quid? Bonum esse absque nuptiis esse propter earum labores & mala. Aliter. Propter instantem necessitatem. Persecutionem hoc loco dicere eum censeo, quæ fidelibus intentabatur ab infidelibus, aliaque opprobria, atque iniurias, quas sustinebant: hoc enim verisimile est eum vocare instantem necessitatem. Cum enim excelsam magnamque adhortationem aggressurus esset, visum est eum circumstantia inducere. Bonum est, inquit, Virginitas, etiam propter instantem tentationum vehementiam. Facilius enim, & minori labore tolerabimus, quam si vxores, liberosque in persequutionibus, infinitisque miseriis circumducamus. Nam intolerabili malo cum scinditur in varios affectus anima, necesse est demergi hominem: at qui solus sit, neque alienis malis differatur, hunc facile fuerit malorum etiam grauissimos fluctus superare.*

LI. Ex his paulo plenius descriptis, constat in animo habuisse Paulum incommoda huius vitæ. Sed non eodem modo tamen ab interpretibus considerata. Nam alij non discesserunt ab ipsa nuptiarum natura, malisque connubio propriis, a quo tempore fuit in Euam pronunciata maledictio propter peccatum. Alij vero temporis incommoda maluerunt, vrgentes τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, quam Syrus interpres dixit, אננקא רובא, necessitatem huius temporis: id est, quæ nascebatur non absolute ex matrimonio, sed ad vita temporis malignitate.

LII. Quid ergo sibi vult Bellarminus, per illos dies notatos, Matthæi 24. Atqui prius determinandum, vtra verior sententia: eorumne qui mala coniugij dicunt an eorum qui temporis? Nam si illi vincant, frustra est Bellarminus. Et videtur eorum ratio potior: quia sic futura est Pauli adhortatio longe potentior: quam si de tempore intelligamus. Essent enim huiusmodi incommoda per accidens: nec perpetua, aut vniuersalia: itaque non concluderent nisi per accidens: magno votariorum incommodo, si saperent. Deinde interpretum longe maior numerus eo propendet.

LIII. Et tamen, quid hoc ad nos? Litem alij suam faciant, nobis vtrauis commoda sententia est. Nam & temporis incommoda ad hanc vitam pertinent: neque eius terminos excedunt: itaque pertinent ad argumentum nostrum. Et eo quidem potentius, si dies illos peculiariter designes, quos videtur Christus indicare: nempe pertinentes ad vehementissimos illos motus excidij Hierosolymitani: vel saltem persequutionis Neronianæ, quæ vere poterat dici ἐνεστῶσα, & ad Corinthios peruentura erat, qui cum illa Hierosolymitana nihil habuerunt commune.

LIV. Nobis, etsi non inutiliter enumerentur incommoda nuptiarum, tamen propter illud ἐνεστῶσαν plenius videtur aliquid insinuari, quo fiat magis necessaria continentia sanctis, quam reliquo generi humano. Caluinus, *Videtur designare potius voluisse inquietudinem, qua sancti perpetuo in præsenti vita iactantur: atque ita ad omnia secula extenditur, vt sensus sit sanctos susque deque versari sæpius in terra, & multis variisque procellis esse obnoxios, vt minime ad coniugium apposita esse videatur eorum conditio.* Beza, *Propter necessitatẽ, quæ sanctos solet assidue vrgere, quorum videlicet perpetua est iactatio, vt eorum conditio minime videatur ad coniugium accommodata, nisi ex altera parte carnis infirmitas ad illud adigat.*

LV. Feliciores esse continentes, non tantum quoad spiritualia, sed etiam temporalia, video dictum Hieronymo, vnique item, aut alteri præter eum. Nam & Oecumenium, dixisse καλὸν ἡ παρθενία, καὶ διὰ τὴν ἐνεστῶσαν τῶν πειρασμῶν φοράν. Nec contradicendum putem: cum in ipso Paulo legamus, *Qui cœlebs est, curat ea, quæ sunt Domini, quomodo placiturus sit Domino, Quæ est innupta, curat ea, quæ sunt Domini, vt sit sancta, tum corpore, tum spiritus.* Sed hoc profecto nihil ad votum, nihil ad consilium. Etenim cum legimus, *Ne fraudate alius alium, nisi si quid ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus*: quis neget hinc concludi bonum esse quoad spiritualia coniuges ad tempus secubare? Et tamen ad tempus secubare coniuges, non est, puto, Consilium Euangelicum, non est res voti. Nempe aliud est vtile esse ad spiritualia, aliud mereri aureolam in cœlis. Vtilia sunt plurima, atque adeo quæcunque seruiunt spiritualibus pietatis exercitiis: nam & cognitio linguarum, ac scientiarũ confert in eum finem: & diuitiarum possessio, teste Salomone: cum tamen, neque illa cognitio, neque ista possessio in consiliis sit Euangelicis. Denique hic, siue finis, siue vsus, non excedit hanc vitam proprie, sed tantum per aliud: nimirum quatenus inseruit alteri rei, cuius fructus est in altera vita. Cognitio linguarum meditationi Scripturæ, atque hæc fidei: fides autem habet promissionem beatitatis. Continentia similiter remorantur obstacula, quæ pietatis studia remorantur: pietatis autem fructus est in cœlis. At non sic apud Papistas consilia cogitantur, qui continentiæ, qui paupertati, qui obedientiæ, per se, & propter se pollicentur maiorem illam gloriam: quam Paulus nullam nominat.

LVI. Quinto, Consilia Euangelica magis suadentur: quam dissuadentur: at continentiam Paulus magis dissuadet, quam suadet: ergo continentia

non

non est consilium Euangelicum. Maiorem non impugnabunt Papistæ: saltem si nolint a seipsis discedere. Minor patet ex ipsa Apostoli disputatione. Nam primo, nusquam dixit, ne consulendo quidem, vt vnusquisque contineat: & dixit tamen, *suam quisque vxorem habeat, & proprium quæque virum habeat*: vsum ergo coniugij latius profert, quam continentiæ. Secundo continentiam nulli absolute suadet, sed tantum sub hypothesi, si donum habeat, *Velim*, inquit, *omnes homines esse vt ipse sum sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita.* Quod aperte idem est, ac si diceret: velim quidem omnes continere: sed non tamen, nisi id sit iis à Deo datum. Ast vsum matrimonij non ita contrahit, qui non improbatur, ne in iis quidem, qui habent donum continentiæ. Itaque Paulus permittit matrimonium, tum iis, qui donum continendi habent, tum iis, qui non habent: at continentiam non consulit, nisi illis. Tertio, continentiam suadet argumento leuiore, matrimonium autem grauiore. Nam continentiam propter incommoda secularia: matrimonium vero propter periculum animæ. Adeo autem verum est, magis fugienda animæ pericula, quam vitanda secularia incommoda, vt votarij idipsum profiteantur, & obtendant suo instituto, cuius austeritatem in cœlum tollunt. Denique manifesta sunt verba. Nam, *Bonum est viro mulierem non attingere: sed propter fornicationem, suam quisque vxorem habeat*: verba sunt eius, qui re vtrinque perpensa & examinata concludit matrimonium esse contrahendum, potius quam cœlibatum profitendum. Quasi diceret: Vellem equidem hortari ad continentiam, quæ sane præclarum quiddam est: tamen quo minus faciam, obstat grauissimum, latissimeque patens fornicationis periculum. Neque vero id semel illi, sed iterum dictum, *Velim omnes homines esse vt ipse sum, sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo.*

LVII. Bellarminus respondet: Pauli verba apertissima esse: non Bonum esset: sed *bonum est*: item, *Consilium do*, non Consilium darem. Tum Patres omnes ita exponere, Chrysostomum, & alios in hunc locum. Ambrosium de Viduis: Hieronymum 1. contra Iouinianum: Augustinum de Sancta virginitate. Præterea, si adeo sit difficile continere, Paulus fuisset ineptissimus, qui rem impossibilem tantopere laudasset. Denique per illud *propter fornicationem*, non moneri, cuicunque est aliquod periculum fornicationis, is vt vxorem ducat: tum enim deberent omnes nullo excepto, ducere vxorem: sed moneri eos, qui vxorem duxerunt, vt retineant, & qui fornicaturi sunt, vxorem vt ducant potius.

LVIII. Atqui, si τὸ ῥητὸν vrgeas, Paulus, neque Bonum est, scripsit, neque Bonū esset: sed duntaxat, bonum, καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι. Solere autem huiusmodi Græcas phrases varie reddi pro variis circumstantiis, alias monuimus. Sed nihil est, in quo quenquam esse pertinacem oporteat. Dico enim, siue legas Bonum est, siue, bonum esset, perinde esse: quia vis argumenti nostri est ab aduersatiua particula, *Sed*, cuius ea natura est, vt, quod in priore membro ponitur, vel tollat, vel tollere suadeat in posteriore, propter potentiorem causam, *Si nupserit virgo non peccat: sed afflictionem in carne habituri sunt, qui sunt huiusmodi.* Itaque Gagnæus, *Quasi diceret Paulus, præstaret, si per vtriusque consensum, ac citra incontinentiæ periculum fieri posset, vxore sua abstinere.* Et post, *Id est, egregia res esset, si prorsus ab vxoris contubernio abstinere vir posset.*

LIX. Neque vero video, quid in interpretibus oppositū Bellarminus inuenerit: Si Tertullianum excipias, & Tertulliano nimis vicinum Hieronymum: qui ausi sunt ita interpretari, Bonum est mulierem non tangere, ergo malum tangere, *Quod cum acerbius dicitur, tum omnino non vere*, inquit Iustinianus Iesuita. In Ambrosio, nihil mihi quidem occurrit. Itaque omitto, dum aliquis notet. Reliquos cur timeamus, nihil est causæ. Chrysostomus à nobis est, εἰ μὲν γὰρ τὸ καλὸν καὶ σφόδρα ὑπερέχον ζητεῖς, φησί, βέλτιον μηδὲ ὅλως ὁμιλεῖν γυναικί. εἰ δὲ τὸ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν σου τῇ ἀσθενείᾳ, ὁμίλει γάμῳ, *Si quod bonum est, & valde eminens, quæris, melius est, mulieri non copulari: sin autem id quod est tutum, quodque opem ferat infirmitati tuæ, vxori copulator.* Chrysostomum Oecumenius sequitur. Id autem, quid sit, & quam vim habeat, docebit nos Iustiniani paraphrasis, *Sic primum censeo: commodum sane, ac perhonorificum fore* (non esse, sed fore) *si quis ea sit animi constantia* (nota hypothesin) *& corporis integritate, vt omni prorsus abiecta coniugis consuetudine, castimoniam sibi perpetuo ac virginitatem, vxore consentiente, colendam ducat: vt vel hinc appareat eos mortalium felicissimos esse censendos, qui à nuptiis, & venereis voluptatibus penitus abstinent. Verum, vt humanæ imbecillitatis vestrique periculi probe conscius, ne quis impuro scelere contaminetur, auctor sum vobis, vt suam quisque vxorem, & proprium quæque fœmina virum, ad honestum coniugij vsum sancte retineat, & opportuno tempore adhibeat.* Hæc ille, qui, etsi multa torqueat, quantum potest ad votariorum superstitionem, tamen ἀποκληρώσεων partium, non expressit male. Nam in priore mēbro certum nullum expressit Pauli consilium: sed tantū indefinitam sententiam, & hypotheticam: ast in secundo, tum illud clarum, *auctor sum vobis*, tum vero illud non hypotheticum, *humanæ infirmitatis vestrique periculi probe conscius.*

LX. Augustinum lego c. 16. de Sancta virginitate, *Hoc modo exhortatur ad virginitatem, continentiamque perpetuam, vt aliquantulum etiam à nuptiis deterreret.* Neque contradico: nam quæ de incommodis semel & iterum inculcantur, quis neget aliquantulum deterrere à nuptiis. Et illa, *bonum est mulierem non tangere: Bonum est, si sic manserint: Bonum est propter instantem necessitatem*, quis neget hortari ad continentiam? Sed dico, primo, aliud esse hortari ad continentiam, aliud consulere. Nam hortari potest quis, proposita duntaxat rei natura, nulla habita circumstantiarum ratione: at qui consulit, hunc necesse est has omnes diligenter expendere: vnde fit, vt ad quod generaliter hortari possumus, ab eo deterreamus consulendo. Quod & facit Paulus. Nam, *Bonum est mulierem non tangere*, exhortatio est infinita, nullis personarum aut temporum circumstantiis terminata. At statim, *vnusquisque vxorem habeat*, consilium est determinatum notata circumstantia, humanæ imbecillitatis, & periculi, quorū probe cōscius Paulus erat.

LXI. Deinde, non deterrere dixit Augustinus à nuptiis: sed aliquantulum deterrere. Atqui similiter verum est, aliquantulum deterruisse à continentia. Nonne enim deterret aliquantulum is, qui & periculum proponit, & propter periculum oppositam sententiam concludit? Certe, si à coniugio deterret is, qui coniugatos prædicit habituros tribulationem in carne: multo magis ille, qui votis in continentiam perpetuam proponit periculum fornicationis. Nam hoc longe grauius est omnibus tribulationibus carnis. Quomodo ergo, etsi aliquomodo deterreat Paulus à virginitate, tamen coniugium non est consilium Euangelicum, iudicibus Papistis: sic, etsi deterreat idem Paulus aliquantulum a matrimonio, nouerit tamen cœlibatus consilium Euangelicum, nobis concludentibus.

LXII. Sed res impossibilis frustra laudatur. Distingue impossibilem, absolute, aut secundum quid. Frustra laudari quod sit absolute impossibile concedimus: sed cœlibatum absolute impossibilem, ne dixerit sanus. Cœlibatum esse impossibilem κατά τι, & nos dicimus, &, puto, Bellarminus non neget. Sed frustra laudari, quæ non sunt impossibilia nisi κατά τι, nemo est tam prodigus veritatis, vt Sophistæ concedat.

LXIII. Moneri vxorem ducere, cuicunque est aliquod periculum fornicationis, nos quidem putamus: multo iustioribus de causis, quam moneri, vt ne ducat, cui nullum inde periculum est. Nam, etsi verum eo inclinare Paulum, tamen nunquam dixit tam diserte, vt ne ducant, quam vt ducant. Neque recte obiicit Bellarminus, ergo debere omnes omnino ducere, & absque exceptione: quia aliud est monere, aliud iubere. Tum autem falsum, omnibus inde esse periculum. De vxore ducenda, an ducta, alias actū, nunc non iterandum.

LXIV. Vrget tamen Bellarminus aliis tribus rationibus. Prima earum est, Apostolus dicit virginitatem esse sanctitatem corporis & spiritus, & per eam nos placere Deo. Verba Pauli, *Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo, vt sit sancta corpore & spiritu.*

LXV. Respondeo, aperte violentam esse peruersionem verborum Pauli: qui diserte discreuit virginem, & modum placendi Deo. Scilicet quomodo aliud est maritum esse, aliud placere vxori: vnde oportet eum, qui maritus est, cogitare quomodo placeat vxori: sic aliud est, virginem esse, aliud placere Deo: & iccirco debet quæ virgo est, cogitare quomodo placeat Deo. Salmero in hæc ipsa verba, *Ad quintum dicimus, Paulum describere cœlibi legem, qua se gerere deceat erga Dominum, quomodo scilicet illi placeat pulchritudini spirituali, & interiori virtutum ornamento, secundum illud, Omnis gloria eius filiæ regis ab intus. Non autem asserit quid vitio hominum contingat: nam multi cœlibes sui officij immemores in multas curas, & vanas solicitudines, & carnis, & honoris, ac bonorum fortunæ distrahuntur longe absunt ab eo quod profitentur. Quemadmodum etiam interdum matrimonio coniuncti, & in timore Domini viuentes, & custodiæ mandatorum, & misericordiæ operibus vacantes, superare videntur continentium vocationem, & ea præstare, ad quæ non arctabantur, & longe superant coniuges.* Ego puto corruptam hanc postremam vocem, & substitutos incuria operarum coniuges, pro cœlibibus. Sed nihil tamen obscurum: nunquam enim fuit: cum cœlibes cœlibatum non profiterentur: nunquam fuit, cum coniuges magis essent cœlibes, quam ipsi cœlibes. Et tamen concedit Salmero esse, cum non curent cœlibes ea quæ sunt Domini: aut certe cum minus curent, quam coniugati. Nō potest ergo fieri, vt Paulus, cum dixit cœlibes illa curare quæ sunt Domini, cœlibatum duntaxat intellexerit. Sed addit Salmero, *Qui ergo sine vxore est, cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Quæ vero Domini sunt, explicat alibi Paulus ad Philippenses vltimo. Quæcunque etiam sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ: si qua virtus, si qua laus disciplinæ: ista sunt Domini ipsius, & à virgine imitanda.*

LXVI. Lombardus, *Hæc de damnatione non timens, & de salute secura, cogitat tantum, quæ sunt Domini, scilicet, vt sit sancta corpore, id est, actionibus quæ geruntur ministerio corporis: & spiritu, id est, voluntate. Hoc etiam & nupta fidelis & casta facit: quæ non modo spiritu, sed etiam corpore sancta est: non enim potest fieri, vt non sit sanctum corpus, quo sanctificatus vtitur Spiritus: sed amplius innupta hoc facit, quæ libera à necessitatibus mundanis, quibus constricta est nupta, intentius vacat cœlestibus præceptis.* Ergo inter nuptam & innuptam, hoc quidem capite differentia est secundum plus & minus. Non ergo secundum cœlibatum: nam hoc quidem discrimen esset potius totius generis. Et obscura mutuatum esse Lombardum ab Augustino.

LXVII. Secunda ratio. Apostolus dicit, continentiam & per se honestā, ac decoram esse, ac proinde Deo caram, & simul vtilem ad aliud, nempe ad orandum sine intermissione. Verba sunt, *Non vt laqueum vobis iniiciam: sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi.*

LXIIX. Imo Paulus continentiam honestam dicit, per se non addit. Quin etiam, vt ostendat se loqui de re indifferenti, quæ possit pro variis circumstantiis modo decora censeri, modo indecora: εἰ δέ τις, inquit, ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει, *Si quis aliquid non decens in virginem suam committi putat, si florem ætatis excedat.* Quod profecto nunquam dixisset, si per se decentem cœlibatum existimasset. Itaque, quicquid hoc est honesti, & decori, quam vim habeat non video, & Bellarminus oblitus est exprimere: quasi nos necesse sit diuinare, quæ non potest ipse concipere. An igitur cuiquam persuasum est, quicquid εὔσχημον est, esse consilium Euangelicum? Certe quicquid τίμιον, idem puto εὔσχημον. At τίμιος ὁ γάμος, inquit Apostolus. Ergone matrimonium in consiliis Euangelicis?

LXIX. Vtilem esse cœlibatum ad orandum sine intermissione, paulo mollius est, quam quod dixit Paulus, τὸ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως. Sed esto sane. Itaq; nos dicimus cœlibatum consuli propter aliud, non propter aliud, non propter se: clarius, non esse cœlibatui proposita præmia proprie, sed pietati potius, cui ille sit vtilis: cum tamen Papistæ ipsi propria præmia polliceantur. Deniq; non quæcunque sunt vtilia ad orandum sine intermissione, ea consilia sunt Euangelica. Nam Paulus 1. ad Tim. 2. ostendit Reges, & omnes positos in eminentia vtiles esse, *vt tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate.* Et tamen puto status Regum, & principum non numeratur in consiliis Euangelicis.

LXX. Tertia ratio, *Beatior autem erit si sic permanserit*, id est, vt exponit Ambrosius, dignior in futuro seculo.

LXXI. Imo nobis persuasum, beatiorem hic dici, eadem notione, qua ante, καλόν: nimirum propter statum huius vitæ. Beatior ergo, quia bonū est propter instantem necessitatem homini sic esse. Beatior, quia qui duxerint vxorem, afflictionē habituri sint in carne. Nam quale illud est, vt cum in prolixa disputatione ne verbo quidem insinuarit beatitudinem futuram in cœlis, subito in conclusione eam induxerit, tanquam ἀπὸ μηχανῆς? Et vno tantū verbo eoque ambiguo indicarit? Ambrosio Bellarminus de suo seculum commodauit. Nam ille dixit tantum, *Vt sit dignior in futuro*, Reliqui Chrysostomus,

ſoſtomus, Theophylactus, Oecumenius, Theodoretus, Sedulius, Haimo, prorſus omittunt explicare. Non facturi, ſi tantum in eo momenti eſſet. Quid? quod neque Salmero, neque Iuſtinianus, quicquam annotare auſi de beatitate futura? Hoc illos ſilentio prætermiſſuros quiſquam putet, ſi vel veriſimilitudinis habuiſſet aliquid?

LXXII. Septimum argumentum Bellarminus deducit, ex 9. prior. ad Corinthios, vbi Paulus conatur oſtendere, ſe plus feciſſe quam ſibi eſſet præceptum, & propterea ſingularem gloriam apud Deum meruiſſe. Nam cum Dominus ordinaſſet iis, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere, Paulus mauult gratis Euangelium prædicare, & ſic facere opus ſupererogationis. *Melius*, inquit, *eſt mihi mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. Nam etſi euangelizauero, non eſt mihi gloria: neceſſitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi, ſi non euangelizauero. Quæ eſt ergo merces mea? Vt Euangelium prædicans, ſine ſumptu ponam Euangelium.*

LXXIII. Reſpondeo: primo illud ſibi præceptum, vel deſignare vniuerſale mandatum, vel peculiarem vocationem. Concedo feciſſe Paulum, quæ non tenebatur facere ex præcepto communi, quo obligarentur omnes, qui prædicabant Euangelium: ſed feciſſe, quæ non deberet ex peculiari vocatione, id eſt, ex circumſtantiis vel temporum, vel locorum, nego. Tenebatur enim non tantum euangelizare, ſed etiam nihil non facere, vt ſuccederet opus feliciter. Itaque cum in eos homines incidebat, inter quos noua ſe obſtacula offerebant, ille proprij agnoſcebat officii hæc ipſa obſtacula remouere, imo ſuperare. Ergo negat Paulus ſibi neceſſarium fuiſſe gratis euangelizare: nimirum, quia non eſt hæc lex poſita Euangelizantibus: alioquin nemo poſſet de Euangelio viuere. Sed id non obſtat, quominus ſe hoc etiam debere Deo agnoſceret, vt gratis prædicaret, ſi non poſſet aliter, aut ſaltem æque commode.

LXXIV. Hic inſtat Bellarminus, Paulum toto eo capite nihil agere, quã probare ſibi licuiſſe viuere ex populi ſumptibus. Et omnes Patres ſenſiſſe Paulum feciſſe ſupra præceptum. Chryſoſtomum, Ambroſium in hunc locum, Auguſtinum de opere Monachorum, c. 5.

LXXV Reſpondeo: hæc omnia vera eſſe. Nam quorum vſus circumſtantiis quibuſdam coercetur, non propterea dicuntur illicita. Imo propterea dicuntur licita, quia non coercentur, niſi certis circumſtantiis. Nam ſi eſſent illicita: ea ipſa per ſe vſum nullum haberent. Denique, & vno verbo: Omnia licent, ſed non omnia expediunt. Quorum autem vſus coercetur certis circumſtantiis, ea dicuntur non expedire: non dicuntur non licere. Quare optime Paulus diſputauit, ſibi & reliquis licere de Euangelio viuere, nempe ex regula generali. Recte etiam Veteres dixerunt Paulum feciſſe, ſupra præceptum, hoc eodem ſenſu.

LXXVI. Sed nulla fuiſſe obligatum lege officij, hoc ipſe confutat. *Quæ igitur*, inquit *mihi eſt merces? vt quum euangelizem, gratuitum conſtituam Euangelium Chriſti, vt ne abutar facultate mea in Euangelio?* Quibus verbis ſignificat ſe abuſurum facultate ſua, ſi nunquam ab eo iure voluiſſet diſcedere, quo libebat de Euangelio viuere. Eſt autem abuti, peccare: ac proinde ſupponit nonnullam in oppoſitum obligationem. Et rurſus. *Non vſi ſumus*, inquit, *iure iſto: ſed omnia ſuſtinemus, ἵνα μὴ ἐγκοπήν τινα δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ: ne quod offendiculum demus Euangelio*, vt eſt in Latina Vulgata Editione.

LXXVII. Bellarminus reſpondet, ad illud de abuſu. τὸ καταχρῶμαι tripliciter ſignificare; primo, vti re aliqua contra inſtitutionem: ſecundo, vti præter inſtitutionem, tertio, vti ſimpliciter, vt apud Platonem Epiſtola 8. Primum malum eſſe: ſecundum non eſſe. Porro Chryſoſtomum, Oecumenium, Theophylactum interpretatos eſſe de vehementi vſu; vt ſignificet Apoſtolus, ſe non quantum poſſet, vſum eſſe ſua poteſtate.

LXXVIII. Sed de vocabulo puerile eſt diſputare. Et illud de vſu ſimplici, non idonee fulciatur loco illo Platonis. Nam ἡ τυραννὶς οὐκ ὀρθῶς τῇ τῆς πόλεως δωρεᾷ καταχέχρηται, nihil cogit quominus reddamur, *Tyrannis non recte* (id eſt præter officium) *ciuitatis dono abuſa eſt.* Sed non placet tamen vrgere. Triplex ergo ſignificatio eſto. Et quæratur potius, quænam apta verbis Pauli. Audiat Bellarminus Ieſuita, ſuorum Ieſuitarum iudicium. Salmeronis. *Vnde ſubdit, vt non abutar poteſtate mea in Euangelio. Fuiſſet enim illud abuti poteſtate ſi ſumptus exegiſſet, & in ea re ſuam Euangelio autoritatem ademiſſet.* Iuſtiniani in paraphraſi, *Nempe ita vt Euangelicæ prædicationis munere defungar, vt nullo ſumptu ſtet iis, qui mihi aures dederint, & ipſe interea Euangelici miniſtri autoritate ac poteſtate abuti, nullo modo videar.* In commentario, *Quocirca recte dixit, vt non abutar poteſtate mea in Euangelio. Quis autem dicat, nulla eum neceſſitate præcepti compulſum, hunc poteſtatis abuſum vitaſſe?* Addat non Ieſuitas, etſi Papiſtas, Caietanum. *Non ſignificatur, quod accipere ſumptus eſſet abuti poteſtate euangelizantis (quum Dominus non ordinauerit abuſum aliquem) ſed ſignificatur excellens cautela abſtinentis ſe totaliter ab huiuſmodi poteſtatis vſu, ne forte vtendo incideret in aliquẽ abuſum propter aliquam circumſtantiam extrinſecam.* Thomam, *Hoc autem faciebat ſecundum gloſſam, ne Euangelium venale putaretur ſine ſumptu. Et hæc, vt non abutar poteſtate mea, id eſt, mihi commiſſa in Euangelio prædicando: quod eſſet ſi acciperem indiſtincte: quia perderem autoritatem libere arguendi.* Lyranum. *Vt non abutar poteſtate aperiendo viam falſis Apoſtolis, & præcludendo viam Corinthiis, ſi ſumptus acciperem: quia tunc Apoſtoli falſi audacius ſumptus acciperent, & frequentius prædicarent immiſcendo veris falſa: quod eſt abuti prædicatione euangelica.* Denique Louanienſes, *A ce que ie n'abuſe point de ma puiſſance en l'Euangile.*

LXXIX. De Chryſoſtomo, & Oecumenio mentitur ſuo more. Nam Chryſoſtomus prorſus non expoſuit verbum καταχρῶμαι. Oecumenius, καταχρῆσθαι καλεῖ τὴν ὅλως χρῆσιν, οἷον τὸ ὅλως λαβεῖν. Id ita verti debet, *Abuſum appellat, omnino vti, quaſi dicat, omnino accipere.* Senſus eſt, etſi liceret accipere, tamen indiſcriminatim accipere, & abſque vlla exceptione, abuſum eſſe. Patet ex ſequentibus. τὸ ἄλλοις ἀναμάρτητον ἦν, τοῦτο αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπιβλαβὲς, οὐχ ὡς βλαβερὸν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἀκριβάζων. *Id in quo alij non peccabant, ſibi ipſe damnoſum arbitratur: non quaſi ipſum noxium, ſed quod ſe exactum eſſe vellet.* Cur damnoſum, ſi nullius abuſus ſignificatur? In Theophylacto Porſennæ lego, *Vt non abutar poteſtate mea, hoc eſt, penitus vtar.* Quæ Græce non dubito eadem eſſe quæ in Oecumenio, ὅλως χρῆσθαι. Sed quod ſequitur, *Simplicem enim, & non intentiorem vſum abuſum dixit*: capiat, qui poterit: ego menda vacare non puto, ſiue a codice ea fuerit Græco, ſiue ab incuria interpretis. Nam vt legitur, contra inſtitutum eſt Apoſtoli: qui ſe eo ipſo diceret eſſe abuſum, quum dixit non eſſe abuſum. Nam certe intentior vſus, eſt is ni fallor, cum nihil remittitur de facultate. Atqui de ſua facultate Paulus remiſit. Igitur abuſus eſſet: quod ille negat.

LXXX. Ad illud de Offendiculo reſpondet, Græce eſſe ἐγκοπὴν, interruptionem, non ſcandalum. Et metuiſſe Paulum, ne auariores quidam alere nollent concionatores, & ſic ab Euangelio retardarentur. Hunc metum potuiſſe eſſe communem cæteris Apoſtolis, qui tamen ſumptus à populo caperent. Itaque peccatum non fuiſſe, ſumptus accipere, etiamſi ſequeretur aliqua retardatio Euangelij: quandoquidem hæc naſceretur non à culpa Apoſtolorum, ſed auditorum.

LXXXI. Reſpondeo, quæ de ſignificatione vocabuli dicuntur, vera eſſe: ideoque Bezam vertiſſe alias, *Ne quid remoremur Euangelium Chriſti*: alias, *ne interrumpamus Euangelium Chriſti.* Sed viciſſim dico, tam fuiſſe contra officium Apoſtoli interrumpere curſum Euangelij, quam dare offendiculum. Itaque nihilo infirmius eſſe argumentum. Communem fuiſſe metum reliquis Apoſtolis non negem: ſed accepiſſe eoſdem, etiam cum retardatione Euangelij, non ſinit credere eorum zelus & pietas: neque vero Paulus tale quid innuit. Iuſtinianus, *Sponte igitur ſua iuri Apoſtolico ceſſit, nulla neceſſitate præcepti compulſus, vt Euangelicæ doctrinæ curſus ne leuiter quidem retardaretur: quod proculdubio facturi erant cæteri Apoſtoli, ſi apud eas nationes, quas erudiendas ſuſceperant, id metuendum fuiſſet*: Nam quod obiicit Bellarminus: non ergo recte vti Paulum exemplo cæterorum Apoſtolorum: quia alia eſſet ratio, inconſiderate facit, & importune. Non enim illo exemplo probare voluit, quid ſibi agendum fuerit poſitis circumſtantiis, ſed quid licuerit poſito tantum generali præcepto: qua in re par vtrinque cauſa fuit.

LXXXII. Non ſequitur ergo, non fuiſſe peccatum, ſumptus accipere, cum aliqua retardatione Euangelij. Quomodo, etſi nullum ſit peccatum carnes comedere, aut etiam Idolothyta: tamen peccatum eſt comedere cum aliorum ſcandalo. Neque vero mihi quiſquam dicito, oriri ſcandalum ab auditoribus, non à prædicatoribus. Nam cum de vſu indifferentium Paulus agit, iubet nos attendere conſcientiam non noſtram, ſed infirmorum: vt doceat teneri nos ex lege charitatis conſulere conſcientiæ fratrum. Iuſtinianus in hunc ipſum, quo de agimus locum. *Superiori capite ita de Idolothytis diſſeruit, vt, quanquam eorum eſum indifferentem eſſe docuit, vitandum tamen neceſſario dixerit propter imbecilliorum ſcandalum: quin etiam addiderit, eos qui eiuſmodi ſcandala neglexerint, non in fratres ſolum, ſed in Deum ipſum grauiter peccare, quod profecto vere dici non poſſet, niſi autoritate diuini præcepti ſcandalum vitare neceſſario compellerentur.*

LXXXIII. Reſpondet iterum Bellarminus: ſi peccaturus foret Paulus: ergo non potuiſſet apud homines gloriari tanquam de opere indebito. Nã, ſi non debebat: ergo non erat peccaturus.

LXXXIV. Imo Paulus nuſquam dicit, opus fuiſſe indebitũ, ſimpliciter: ſed ex mandato vniuerſali. Quæ autem ſic licent, ea cum non vſurpamus ex propriæ conſcientiæ ſenſu, de iis poſſumus apud homines gloriari. Sic ipſe alibi gloriatur apud homines, poſterioris ad Corinthios vndecimo, in iis quæ paſſus eſſet, non ex vllo præcepto, ſed ex prompta voluntate: neque enim vllum eſt præceptum quo iubeantur prædicatores fuſtigari lapidari, naufragium facere, & ſimilia: quæ tamen ſi cum retardatione Euangelij recuſauiſſet, omnino peccaſſet. Nimirum, aliud eſt hominibus rationem actuum ſuorum reddere, aliud Deo. Itaque tanto magis potuit Paulus apud Corinthios gloriari: qui id feciſſet in eorum gratiam, quod non tenebatur ex generali mandato.

LXXXV. Præter hæc, dico Paulum nec de voto agere, nec de vllo conſilio Euangelico. Probo duobus argumentis: Primo nullum conſilij Euangelici votum, deſcribitur certis temporum locorumq; terminis. Aſt hoc quicquid eſt, deſcribitur certis terminis. Maior patet ex vſu Papiſtico, qui vouent in perpetuum: puta obedientiam, continentiam, denique paupertatẽ, cuius puto hæc de gratuita prædicatione, veluti appendix eſt Nam & Ieſuitæ coniunxerunt. Et alioquin nos equidem non negamus, licere cuiuis Chriſtiano pro variis circumſtantiis varie ſe gerere. Atque adeo Paulus eo ipſo loco. *Nam cum liber ſim ab omnibus, omnibus meipſum ſeruum feci, vt plures lucrifacerem: & factus ſum Iudæis vt Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam: iis qui ſub lege ſunt, vt ſi eſſem ſub lege, vt eos qui ſub lege ſunt, lucrifaciam: ex legibus, vt exlex, vt lucrifaciam exleges.*

LXXXVI. Aſſumptum probatur: quia gratis prædicauit, non ſemper, aut apud omnes, ſed apud Corinthios Poſter. ad Corinth. 11. *Num peccaui quũ meipſum demitterem, vt vos attolleremini? quodque gratuito euangelium Dei euangelizauerint vobis? Alias Eccleſias ſpoliaui, accepto ab eis ſtipendio, vt vobis inſeruirem.* Res eſt in aperto: gratis prædicauit apud Corinthios: apud cæteras gentes non gratis, ſed accepto ſtipendio.

LXXXVII. Alterum argumentum: Conſilij Euangelici gloria eſt, & merces in vita æterna. Aſt huius facti Apoſtolus neque gloriam, neque mercedem, ſibi propoſuit in vita æterna: non ergo id factum pertinet ad conſilia Euangelica. Maior patet ex definitione.

LXXXVIII Aſſumptionem Bellarminus impugnat: & opponit illud, *Bonum eſt mihi magis mori, quam vt gloriam meam quis euacuet.* Intelligi enim gloriam, non coram hominibus, ſed coram Deo, teſte Auguſtino de opere Monachorum cap. 10. *Quam gloriam? niſi quam habere voluit apud Deum in Chriſto?* Intelligi, meritum cuiuſdam excellentis gloriæ, quam exſpectaret ex opere iſto ſupererogationis: quia ſcilicet, quam vocauit gloriam, poſt appellet mercedem: *Quænam eſt ergo merces mea?* Præterea, quia ſi gloriaretur coram hominibus, quaſi de opere indebito, quod tamen eſſet coram Deo debitum, falſo gloriaretur.

LXXXIX. Sed gloriam dixit, non Paulus, ſed Latinus Interpres, vt pleraque omnia inconſiderate. Paulus καύχημα dixit: quod nuſquam, ſignificat gloriam in cœlis, quæ potius δόξα ſolet appellari. Sicut & Syrus non שובחא dixit, quomodo ſolet δόξαν, ſed שובהי *gloriationem meam.* Longum diſcrimen: nam δόξα aliunde eſt, itaque ad eam habemus nos mere παθητικῶς: καύχημα vero eſt actio noſtra agnoſcentium bona noſtra, imo & prædicantium. Iuſtinianus, *Porro gloria Græce, eſt καύχημα, hoc eſt, gloriatio: Vt quemadmodum ad Romanos dixit, gloriari ſe in tribulationibus, ita in præſentia gloriari ſe dicat in ſua inopia, & paupertate.* Et vero, quam hic gloriam, alibi idem Latinus interpres dixit gloriationem, prior. ad Corinth 5. *Non eſt bona gloriatio veſtra*: quomodo cognatum vocabulum καύχησις. Ad Romanos tertio. *Vbi*

igitur

igitur gloriatio? Et alias sæpe. At verbum καυχᾶσθαι non aliter quam *gloriari.* Ad Romanos secundo, *Et gloriaris in Deo: Qui in lege gloriaris.* Quinetiam in hunc nostrum locum Chrysostomus, quem imitatur de more Oecumenius: Τὴν ὑπερβολὴν τῆς χαρᾶς δεῖξαι θέλων, καὶ τὴν περιουσίαν τῆς προθυμίας, καὶ καύχημα τὸ πρᾶγμα καλεῖ. τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ ὀδυνᾶσθαι, ὅτι καὶ καυχᾶται. *Quum vellet ostendere excessum gaudij, & exuberantiam alacritatis, etiam gloriationem vocat hoc opus. Tantum abfuit, vt doleret, vt etiam gloriaretur.* Quare significauit Paulus, non gloriam, quæ sibi olim accessura esset, translato in cœlos sed gaudium quo iam tum frueretur, cum esset in terris, & fungeretur suo munere.

XC. Nec contrarius est Augustinus: gloriam dicens quam habere voluit apud Deum in Christo. Nam quid prohibet etiam, dum hic sunt in hac vita fideles, sic gloriari? Certe Paulus alias meminit gloriationis in Deo, in Christo. Prior. ad Corinth. 1. *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Posterior. 10. *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Ad Philip. 3. *Et gloriamur in Christo Iesu.* Si in hunc sensum potest Augustinus exponi, nihil est, quod contradicamus. Sin aliter cogitauit, viderint quorum interest, quomodo concilient cum ipsis Pauli verbis.

XCI. Sed in mercede, manifeste allucinatur Bellarminus: & quidem tam stupide, vt non possit abesse suspicio doli mali. Quam prius gloriationem appellauit Paulus, postea mercedē dixit, omnino inquā, sed quā mercedē? Aliquāne olim futurā in cœlis? Minime vero: sed qua iam tū frueretur in terris positus, & fungens suo ministerio. *Quæ est ergo*, inquit, *merces mea?* & hic fauces quasi elisit Bellarminus Apostolo, & vocē suffocauit. Nos vero restituamus: vt pergat, & nos incertos dimittat, quo sensu mercedē dixerit. *Vt euangeliū prædicans, sine sumptu ponā Euangeliū.* Audin'? Si pro Paulo respondisset Iesuita, quid de putas auditurum fuisse? Gloriam, maiorem gloriam, aureolam, & nescio quid præterea. At Paulus suam dicit mercedem, ipsum illud, ponere Euangelium sine sumptu. *Scilicet ipsa sibi est virtus pulcherrima merces.* Augustinus illo ipso 10. capite de opere monachorum. *Quod vt facilius intelligatur, tanquam nos eum interrogemus. Quæ ergo tibi merces erit, Apostole, quando mercedem istam terrenam etiam Euangelistis bonis debitam, non propter hoc euangelizantibus, sed tamen consequentem & oblatam ex Domini ordinatione sumentibus, tu non accipis? Quæ ergo tibi merces erit? Vide quid respondeat, Vt euangelizans, inquit, sine sum tu ponam Euangelium, id est, vt non sit credentibus sumptuosum Euangelium, ne putent ad hoc sibi euangelizari, vt id Euangelistæ, quasi vendere videantur.* Sic Augustinus. Quid autem ij sibi voluerunt, qui dixerunt (vt Iustinianus habet) Quænam est merces mea, id est, *ex quanam actione hanc meam gloriam expecto?*

XCII. Sed falso gloriaretur, tanquam de indebito, si esset debitum. Hoc enim superest Bellarmino sophisma: sed à nobis paulo ante retusum, cum diximus gloriari tanquam de indebito ex præcepto generali simpliciter obligante, at non indebito ex præcepto modificato secundum circumstantias.

XCIII. Octauum Bellarmino argumentum est ex Apocalypsis 14 *Nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia: hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocunque ierit.* Ex quo apparet singulare præmium habere virgines, quandoquidem canunt canticum, quod nulli alij beatorum canere possunt.

XCIV. Atqui capite decimo quinto, cum fuit iam iste ipse locus obiectus, probatum est, istos virgines (nam virgines Ioannes dixit masculino genere) intelligendos, non ad literam, qui abstinuissent prorsus à mulieribus: sed spiritualiter, qui credidissent in Christum. Id nunc non repeto: sed miram Iesuitæ imposturam noto, canere illos canticum, quod beatorum alij nulli canere possint. Nam hoc profecto Bellarminus commentus est. Ioannes dixit, *Neque quisquam poterat discere canticum illud, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt è terra.* Viden' non separari à beatis? Imo viden' non describi à virginitate, sed à redemptione. Itaque nos multo iustius tuemur, contineri illo numero omnes beatos: ideoque nullos beatos inquinauisse se cum mulieribus: & quia non omnes beati cōtinentes: ergo illud, inquinari cum mulieribus, aliud esse, quam continentiam profiteri.

XCV. At obiicit Bellarminus: Ioannem indicare paucos istos fuisse; puta centum quadraginta quatuor millia: cum tamen c. 7. beatorum turba dicatur, quantam numerare nemo poterat. Secundo, dicturum fuisse Ioannē, qui non coinquinarunt se cum muliere, non cum mulieribus, si intellexisset de fornicatione Babylonis. Tertio, de veris virginibus exposuisse Primasium, Bedam, Oecumenicum, Anselmum: item Hieronymum contra Heluidium Gregorium 3 p. pastoralis curæ c. 29. Augustinum de sancta Virginitate, c. 27.

XCVI. Respondeo, & paucos & multos varia ratione dici posse fideles. Paucos quidem semper præ multitudine infidelium: quorum numerus longe excedit: multos vero omnes, pro modo crescentis Ecclesiæ, quæ à minimis initiis promouenda erat in immensum. Vt nihil obstet, quo minus variis locis & numero comprehendantur, & innumerabiles dicantur, qui in Christum crediderunt. Tum autem centum quadraginta quatuor millia satis magnus est numerus: vt maximo positus certus pro incerto, infinitū designet: quando etiam ex vulgari vsu Græcorum μυρίοι decies mille, multo infra illum sic soleat vsurpari.

XCVII. De muliere vel mulieribus, responsio premit duntaxat Centuriatores, qui idololatriam dixerunt meretricis Babylonicæ. Sed horum autoritas præiudicare non potest iis qui latius, omne genus idololatriæ comprehendunt. Nam & verum est, non tantum adscribi cœlis eos, qui non polluerunt se Antichristiano scelere, sed etiam qui abstinuerunt idololatriis Ethnicis. Tum autē ipsius Idololatriæ Babylonicæ quid obstat quominus multæ sint species? Imo comprobauit euentus. Nam in Papismo non vnum est idolum, sed pro numero domorum, vt ita dicam: ex quibus suum quisq; sibi eligit: Iesuitæ Ignatium, Cordigeri Franciscum; alij Dominicum, non pauci Brunonem: vt mittam alia exempla.

XCVIII. Viderint Patres: nos existimamus tam absurdum esse, figuratā orationem literaliter interpretari, quam literalem figuratiue. Et Ioannem perpetua pene vsum allegoria, nemo potest negare.

XCIX. Postremum argumentum Bellarmini est à ratione humana: Geminam esse rerum perfectionem, vnam ad esse, alteram ad bene esse: sic hominem esse perfectum ad esse ex anima & corpore: sed perfectum ad bene esse, ex formositate, eruditione, virtute. Ergo similiter hominis Christiani geminam esse perfectionem in præceptorum obseruatione, & consiliorum. Esse item in Republica, præter præmia seruantibus leges, alia quædam decreta heroicis virtutibus. Ergo, & in Ecclesia, præter vitam æternam, alia quædam præmia.

C. Respondeo allucinari Bellarminum mirum in modum. Nam status Christianitatis, est perfectio ad bene esse: non autem ad esse: at perfectionis ad bene esse, non dantur rursus variæ perfectiones: alioquin fieret progressus in infinitum Virtus est perfectio hominis ad esse: hæc distingui potest in varios gradus secundum intentionem & remissionem: sed non disparari in esse & bene esse. Similiter Religio Christiana potest in variis hominibus esse infirmior, vel fortior: sed semper in bene esse Scimus præmiorum in vita æterna gradus diuersos. Sed quid ad rem? Nam præmia esse constituta varia etiam iis qui occupantur in legibus obseruandis, quis nescit? Certe docere multos, non iam consilium est, sed præceptum; iis saltem, qui ad eam dignitatem vocati sunt: & tamen eis maius præmium dicitur esse præparatum. Quis iam non videt ineptiam argumenti? Si quæcunque pertinent ad bene esse, sunt consilia: Et vniuersa Christianitas pertinet ad bene esse: ergo quæcunque ad statum Christianitatis pertinent, essent consilia: quod ne Papistæ quidem concesserint. Si præmiorum aliqua est inæqualitas, ergo præcepta distincta sunt à consiliis: negatur consequentia. nam ipsorum præceptorum inæqualia sunt præmia.

CI. Supersunt Patres: quos potuit sane multo maiore numero recensere. Nam cui non dictus Hylas? Cui non decantata continentia? Nos tantorum virorum, neque pacem sollicitemus; neque defectus imitemur. Torserunt illi Scripturas, ad præiudicatas suas opiniones: quarum vim Origenes expertus, quem solum testem testem habuit Bellarminus ante seculum quartum: exinde quo magis recessum, eo plures: quod amat fieri, in humanis placitis. Nobis neque initium vllum nisi à Christo, & Apostolis: neque quicquam certi, nisi quod ab initio.

CAP. XXII.

De Exemplis Monasticis.

I. HActenus de Consiliis: nunc de Exemplis, altera Monachorum scaturigine: cuius disputationis summam Bellarminus his expressit verbis c. 5. *Vitam religiosam adeo esse antiquam, vt quædam eius adumbratio fuerit in lege naturæ ante diluuium: maior quædam expressio in lege Mosis: perfectio autem Apostolorum tempore.* Papistice videlicet religiosam vitam monasticam intelligens.

II. Principium illi exemplorum ferme ab ipsis mundi primordiis: ne quis rem putet esse ludicram. Habemus, inquit, Genes. 4. de Enos, *Iste cœpit inuocare nomen Domini.* Ex quo loco colligunt autores, hunc Enos instituisse peculiarem aliquem cultum, & sublimiorem quam esset religio vulgi. Nam ante Enos certe Adam, Abel, Seth Deum inuocauerant: & tamen hic dicitur primus inuocare cœpisse nomen Domini. Et iubent consuli Thomæ Valdensis lib. 3. Doctrinalis fidei art. 1. c. 3.

III. Ast ego Valdensi potius permiserim suorum monachorum primordia repetere ab Cynicis Antisthene, Diogeneque, tum Pythagoricis, Platonicis & Stoicis, atque horum exemplis explicatis triumphabundum exclamare, *Ecce quot religionis insignia, quot proposita vitæ rigidæ, quam religiosi nostri perfecti potius conantur habere quam habent.* Nam ego profecto sic censeo, ex male sana Ethnicorum philosophantium affectatione, hoc ἀσκητικὸν vitæ genus inductum in Ecclesiam adeoque φιλοσοφίας nomine coloratum apud primos Patres, qui huiusmodi institutum commendarunt imprudenter. Sed qui non erubuere Cynicorum vestigia sectari, & quidem aperta professione, cur ego non putem emendicasse Enosi exemplum? Scilicet, quos fames vexat, ij vel ex flamma victum quæritent.

IV. Laboratum fuit iam pridem in hoc & vertendo, & interpretando loco: Græci reddiderunt, οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ. *Hic sperauit inuocare nomen Domini Dei.* Latinus paulo aliter, *Iste cœpit inuocare nomen Domini.* Sed Græcam versionem ipsi Papistæ certatim reprehendunt. Mirantur Steuchus, & Pererius, & vnde illis ἤλπισεν, & quo sensu: neque vero potest sensus esse commodus: nam alioquin excusari possent ambiguitate vocis, quasi à radice, quæ interdum *sperare* significat. Sed vndecunque causam habuerint, profecto peccatum fuit.

V. Verum non id solum. Nam vnde illos οὗτος? quo exemplo etiam Latinus *Iste*, cum tamen Hebraice אז non personam designet, sed temporis circumstantiam. Steuchus, *Refertur ad tempus, non ad personam, sicut vertit & Aquila apud Græcos,* τότε ἤρχθη, *id est, tunc cœptum est.* Pererius, *Verum pro illo pronomine iste, quod habet tam Græca, quam Latina translatio, denotans personam Enos, quasi primus ipse fuerit, qui cœperit inuocare nomen Dei, tam Hebraice quam Chaldaice, est aduerbium temporis, significans, tempore illius Enos cœptum esse inuocare nomen Dei.*

VI. Præterea הוחל constat ea forma conceptam vocem, quæ passiue significet, & quidem ita vt non exprimatur à quo: quod Rabini vocant פעלו בנין שלא נזכר, adeo vt necesse sit impersonaliter accipi, & indefinite, non autem relate ad Enos, quod genus apud Latinos impersonalia passiuæ vocis Grammatici vocant, *Quid agitur? Statur.* Itaque tum Steuchus, tum Pererius vertendū dixere, *cœptum est*, non tum Enos cœpit: sed in determinate, tunc cœptum est, forte ab Enos, forte ab aliis. Vnde constat nihil habere solidi, aut Valdensem illum, aut nostrum Bellarminum, quo putarent exemplum esse ipsius Enosi.

VII. Ad hæc, idem ipsum הוחל excepta illa sperandi notione, quam soli Septuaginta sunt amplexi, adhuc tamen est æquiuocum: non enim tantum incipiendi significationem, sed etiam, & quidem sæpius, polluendi, habent. Vnde non defuere, qui significari dicerent corruptionem cultus diuini Mercerus, *Hebræi* הוחל *exponunt, prophanatum est, quasi tunc primum prophanatū fuerit Domini nomē, vt herbis & aliis creaturis tribueretur, & inualuerit idololatria.* Iarchi incertū reliquit, vtrū id verbi sit interpretatus *incipere*, an *polluere*:

an *polluere*: ſed idololatriam tamen expreſſit הקבה אז הוחל לקרא את שמות לעשותן עז לקרותן אלוהות הארם ואת שמות העצבים בשמו של, *Tum pollutum eſt*, vel *tunc cœptum eſt vocari nomina hominum, & nomina ſtatuarum nomine Dei, vt inde fieret idololatria, & appellarentur Dij*. Kimchi in radicibus טעו אחר עבודה זרה וקר׳אה בשם י״ אז הוחל׳ה ופירושו ב׳ בימ׳ אנוש. *Significat, tempore Enos decrrarunt ad idololatriam: & inuocatio nominis Dei tunc polluta eſt*, בענין התחלה ופיר ושו ב׳ אז הוחלו בנ׳ ארם לקרא ר׳ שפרשים אותו שמות הגלולים והעצבים בשם י״. *Sunt autem qui id exponant in ſignificatione initij: & ſenſus eſt, tunc cœpiſſe homines vocare nomina idolorum & ſtatuarum nomine Dei*. Hæc igitur ſententia fuit Iudæorum.

VIII. Verum Chriſtiani animaduerterunt primo duram eſſe conſtructionem, aſſumpta polluendi ſignificatione: deinde ſi initium malis, non videri Scripturam vti in malam partem phraſi illa בשם יהוה לקרא: Itaque maluerunt ad verbum, *Cœptum eſt inuocari nomen Dei*. Memini tamē eruditiſſimum virum felicis memoriæ Bonauenturam Cornelium Bertramum, meū in lingua ſancta præceptorem, eo inclinare potius, vt verteret, *Et cœptum eſt vocari de nomine Dei*: vt ſenſus eſſet, tunc cum degeneraſſet mirum in modum pietas, initiū habuiſſe ſchiſma vt à religionis profeſſione ſepararentur alij ab aliis, & partes facerent, nominibus etiam diſtinctas. Vnde eſſe illud poſtea c. 6. *Videntes Filij Dei, filias hominum*: nempe quia relicto nomine filiorum hominis, quo alioquin omnes homines ſolent deſignari: hoc, inquā, relicto prophanis, & qui veſtigia Cain ſectarentur: nomen filiorum Dei eos deſignaret, qui fidem Abelis & Sethi mallent imitari. Et vero ita annotauit Procopius.

IX. Verumtamen plerique omnes malunt inuocationem nominis diuini. *Id eſt, cœperunt homines inuocare Dominum, hoc eſt, cœpit reſtitui verus Dei cultus, qui propter impietatis diluuium fere interierat. Inuocandi enim verbum generaliter complectitur totum Dei cultum*. Mercerus, *Intellige deformatam fuiſſe Domini Eccleſiam per Caini ſobolem, vbi nullus eſſet aut internus, aut externus Dei cultus, niſi forſan ore tenus: ita vt Eccleſiæ facies in Cainica ſobole nulla eſſet: aut Dei inuocatio, nunc cum ipſi Seth filius Enos eſſet natus, & aucta proles, reformatam coiſſe Eccleſiam cum primis parentibus: tum cœpiſſe etiam externe Deum coli, & publice in ea familia, quæ formam haberet Eccleſiæ Dei, inuocari*. Quæ ſententia eſt etiam Caluini, & Lutheri.

X. Quid hîc habent, quæſo, Votarij, quod ſibi tribuant? Audiamus Valdenſem: nam Bellarminus ipſe dedignatus explicare, hunc potius indicauit. *Cœpit inuocare nomen Domini, id eſt, incipit colere nomen Domini, & deprecari Deum ſecundum gloſſam. Et hoc non ſimplici cultu vulgi: quia Abel prius colebat Deum & deprecabatur eum acceptabiliter in principio capituli. Aliquem ergo ſpecialem cultum inuenit, qui prius non exercebatur à Patribus. Quod ſicut dixit Andreas, & cum eo doctor de Lyra, filius eius Enoch inſtructus à patre ſuos tantum profecit in diuino cultu, quod adinuenit quædam verba deuota ad deprecandum Deum*. Satin' hoc fuit? Imo vt purum putum Monachum videas, in Enoſo. Duo ſunt principia religionis peculiaris: vnum poſitiuum: contemplatio diuinorum: alterum prohibitiuum, continens eſſentialiter tria vota, obedientiam, paupertatem, continentiam: quæ etſi nunc omnia requirantur in omni religione perfecta: tamen non omnia olim, dum religio infans eſſet, ſed quædam tantum, interdum vnum. Porro doctor de Lyra dicit filios Seth, quia erant continentes & religioſi, ideo tarde cœpiſſe degenerare. Ergo, inquit, ſi ij Sed habebant affectum continendi, ſi tempus permitteret. Et hæc ſatis poſſunt conuincere fuiſſe religioſos peculiares tunc temporis, ſaltem in comparatione ad vulgus bene viuentium, puta Abel, & alios.

XI. Hæc ſumma myſticæ diſputationis: cuius autorem merito maluit laudare Ieſuita, quam analyſin repræſentare. Retexamus nos. Cœpit Enos colere. Imo hoc eſt, quod dicunt ἀπὸ σκοποῦ ἁμαρτάνειν. Nam de Enos peculiare nihil eſt annotatum: ſed in commune: Cœptum eſt inuocari, id eſt, coli Deum. Nimirum, vt Act. 11. *Factum eſt vt annum totum conuenirent in Eccleſiam, docerentq́; turbam multam, & diſcipuli nominarentur primum Antiochiæ Chriſtiani*: non denotatur aliquod genus diſcipulorum, ſeparatorum à reliquis, ſed initium potius denominationis, quæ ad omnes pertineret. Ita hoc loco initium inuocationis, qua vterentur, non vnus Enos iuratus in certa verba quæ alios arcerent, ſed omnes omnino, qui vere Deum inuocarent.

XII. Rurſus Colere, non ſimplici cultu vulgi Eſto ſane inquam: ſed quo argumento? Quia coluerant Abel, & Seth. Facile. Sed quid tibi mentis fuit, mi homo, qui Abelem ac Sethum Patriarchas, & tantos, tam ſanctos Patriarchas numeraris in vulgo? qui Abelis, qui Sethi pietatem nullam niſi vulgarem agnoueris? Aſt ego vulgus, exiſtimem dici potius, eam hominum multitudinem, quæ degenerauerat à religione Patriarcharum. Illos omnes, qui pij eſſent, cœpiſſe inuocare, longe aliter, quam hoc reliquum vulgus, ſi tamen vulgus: ſed tamen quam reliquos omnes. Vin' tu ſtemus iudicio eius ipſius, cuius locum laudas ex c. 18. libr. 15. de Ciuitate? Ille deluſus à verſione Latina putauit quidem dici Enoſum: ſed tamen: *Nunquid enim Abel non ſperauit inuocare nomen Domini Dei, cuius Sacrificium Scriptura tam acceptum Deo fuiſſe commemorat? Nunquid ipſe Seth non ſperauit inuocare nomen Domini Dei: de quo dictum eſt, Suſcitauit enim mihi Deus ſemen aliud pro Abel. Cur ergo huic proprie tribuitur, quod piorum omnium intelligitur eſſe commune?* Audin': & Abeli & Setho conuenire id ipſum quod de Enoſo dicitur proprie? Cur tu ergo negas, & mauis de Enoſo dici, non de illis? Parum eſt. Audin' id Enoſo proprie tribui, quod piorum omnium intelligitur eſſe commune? Et tu mihi religionem occinas, quæ prius non exerceretur? Et tu mihi religionem peculiarem occinas?

XIII. Perge. Abel prius colebat Aliquem ergo ſpecialem cultum inuenit, qui prius non exercebatur à Patribus. Primo, non ſequitur, vt iam dictum, inueniſſe alium. Deinde, vt hoc ipſum largiamur, tamen vnde habes ſpecialem? Vnde, inquam, tibi conſtat, non tantum alium ab eo, qui prius exerceretur: ſed etiam ſpecialem: Nam hoc agitur. Exempli gratia, Chriſtus inſtituit genus aliquod cultus diuini, qui antea non vſurpabatur: ſed non inſtituit tamen ſpecialem: ſed communem omnibus piis. At Franciſcus inſtituit cultum, non tantum ante ſe non vſitatum, ſed etiam ſpecialem: quia non omnibus Chriſtianis, in quibus tamen Franciſcus numerari voluit nec videri ab iis diſcedere: ſed Votariis tantum: ac ne Votariis quidem omnibus, ſed ſuo ordini. Itaque, aliud eſt, inſtituere cultum prius non vſitatum: aliud ſpecialem. Vt ergo importunitati Valdenſis concedere velim, inſtitutum eſſe nouum cultum ſiue ab Enoſo, ſiue Enoſi tempore: tamen nego inſtitutum fuiſſe ſpecialem, quo diſtraherentur pii in varios ordines, vt alii Abelani eſſent, ſiue Sethani, alii Enoſani. Quod tamen ſi non obtinet Valdenſis, ſi non obtinet Bellarminus: ad reſtim eis res rediit.

XIV. Adinuenit quædam verba deuota ad deprecandum Deum. Quis dixit? Dixit Andreas, neſcio quis: dixit Lyranus. Primo, incertum eſt, ſiue Andreas dixerit, ſiue Lyranus. Nam ne illi quidem cenſentur admittendi, qui ſomniarunt inuocatum ab Enoſo Deum, nomine illo Tetragrammato: & in refutantibus eſſe voluit Pererius. Demus tamen: & intelligamus cum Petro Martyre, ritus & ceremonias, & ſigna vel ſacramenta aliqua: An ideo priuatam deuotionem: religionem peculiarem? denique eremum & clauſtrum?

XV. Doctor de Lyra dixit filios Seth fuiſſe continentes & religioſos. En tibi rem confectam? Male ſit iſti doctori, qui tam ſupine oblitus ſit addere cucullum & coronam, quæ duo monachos perficiunt. Abſque hoc eſſet, triumpharent Votarii. Niſi & altera calamitas affligeret: continentes iſtos fuiſſe imaginarios: non tantum nullo ſuſcepto voto ſolenni, ſed ne ſimplici quidem: nihil enim habebant continentiæ, præter affectum continendi, ſi tempus tuliſſet, interim tamen, quia non ferebat tempus, ſtrenue operam dantes liberis. Sed vt ſerio. Apud Lyranum ſic lego ad initium 6. Geneſeos. *Filii Dei intelliguntur illi qui deſcenderunt de Seth, qui à patre ſuo fuerant inſtructi in cultu diuino. Per filias hominum intelliguntur mulieres deſcendentes de Cain, quæ erant curioſæ, diſſolutæ, & lubricæ*. Hæc Lyranus. De cōtinentia, ne verbum. Etſi ego ſane agnoſco continentem fuiſſe Enoſum, continentes filios Seth, imo neminem pium non continentem, ſed longe alia notione, quam continentes nunc votarii nominant. Enimuero quis furor eſt, ſi curioſæ, ſi diſſolutæ, ſi lubricæ fuerunt filiæ Cain? ſi illis diſſimiles filii Seth, ergo fuiſſe cœlibes, aut in cœlibatum pronos iſtos? Quaſi inter tam diſſita extrema, nullum ſit medium, quaſi omnes coniugati ſint in curioſis, in diſſolutis, in lubricis computandi.

XVII. Secundo loco, habemus, inquit Bellarminus, Numero. 6. vota Nazaræorum, qui ſeipſos Domino conſecrabant, ad quorum exemplum etiam in Eccleſia quoſdam ſeipſos totos diuino cultui deuouere ſcribit Origenes homilia 11. in Leuiticum.

XVII. Aſt ego miror, quid inuenerint ſimile Nazarenis, & Monachis. Nam religionis eſſentiam tria vota continent. Obedientiæ, Paupertatis, Continentiæ, quæ aut omnia, aut ſaltem bina, aut etiam ſingula ſi profeſſi ſunt Nazaræi, age triumphato per me Bellarminus. An igitur continentiam? Atqui Samſon Nazaræus fuit & coniugatus. Samuel etiam pater. An paupertatem? Quomodo, qui coniugati, & patres, iidem poterant abſque familia eſſe? An denique obedientiam? Cui tandem, aut Abbati, aut Priori? Rurſus, cum Religioſorum duo ſint genera, Eremitarum & Cœnobitarum; vtris Nazaræos adſcribemus? Nam neque Samſon, neque Samuel, neque alius quiſquam, quod ſciam, non vixit apud ſe, & domi inter medios ciues.

XVII. Quid ergo? Nempe hoc tantum, quod ritibus quibuſdam ſeſe voto obligabant. An igitur placet, nulla eſſe vota, vt non ſint totidem religiones peculiares? Nec poſſe in eadem religione quicquam eſſe aut intentius, aut remiſſius? Atqui inter Ieſuitas non alia cenſetur religio Patrum, alia coadiutorum, non alia trium, alia quatuor votorum. Nec qui vouerit peregrinationem ſacram apud Papiſtas deſinit eſſe de plebe; aut vllam peculiarem religionem inſtituit.

XIX. Quid? quod Nazaræorum vota, pars erat Ceremoniarum Moſaicarum, & pædagogiæ Iſraeliticæ? Atque adeo in legibus Moſaicis diſertum. Sciunt autem, quicunque diſcrimen non ignorant Moſis & Chriſti, non eſſe in Ceremoniis legitimam conſequentiam à lege ad Euangelium.

XX. Ad Nazaræorum exemplum, quoſdam ſe totos diuino cultui deuouere, non eſt Origeni dictum Imo tota ea homilia Nazaræorum nullum nomen. Sacrarum rerum naturam tractabat; puta brutorum animalium, imo vaſorum. Eas res negabat adhibendas vſibus humanis, *Quod ſi intellexiſti*, inquit, *quomodo vel animal, vel vas, vel veſtimentum ſanctum appellatur, conſequenter intellige, quod his obſeruationibus & legibus etiam homo ſanctus appelletur*. Enimuero nimium frequenter imponit Bellarminus veteribus, quæ illis cogitata non ſunt.

XXI. Prætérea; hos ipſos, qui ſe totos Deo conſecrarint, neque ab Origene intelligi vllam peculiarem religionem, aut vllum religioſorum ordinem ſegregatum à reliquis Chriſtianis ſanctis & piis: *Si quis*, inquit, *ſeipſum deuouerit Deo: ſi quis nullis ſe negotiis ſecularibus implicauerit, vt ei placeat, qui ſe probauit, ſi quis ſeparatus eſt & ſegregatus à reliquis hominibus carnaliter viuentibus, & mundanis negotiis obligatis, non quærens ea quæ ſunt ſuper terram, ſed quæ in cœlis ſunt, iſte merito ſanctus appellatur. Donec enim permixtus eſt turbis, & in multitudine fluctuantium volutatur, nec vacat ſoli Deo, neque ſegregatus à vulgo eſt, non poteſt eſſe ſanctus*. Et poſt. *Tu ergo qui hæc audis, cum lex diuina recitatur, quem ipſius etiam Dei ſermo conuenit, dicens, Sancti eſtote, quia & ego Sanctus ſum Dominus Deus veſter, ſapienter intellige quæ dicuntur, vt ſis beatus cum feceris ea. Hoc eſt enim quod dicitur tibi, ſepara te ab omni non ſolum homine, ſed & fratre inquiete ambulante, & non ſecundum traditiones Apoſtolicas*. Hæc Origenes, & quæ ſequuntur non pauca, valde pie.

XXII. Sed non pertinere ad peculiarem aliquam religionem intellige, tum ex textu illo, quem habebat præ manibus: *Sancti eſtote, quia & ego ſanctus ſum*. Nam hæc verba, & Leuitici vigeſimo dicta ad vniuerſum Iſraelem; & prioris Petri primo repoſita omnibus Chriſtianis, quis ignorat? Tum illud Pauli ex 3. poſt. ad Theſſa. *vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditionem, quam acceperunt à nobis*, quis putet dictum iis duntaxat, qui vel deſerta ſyluarum penetranda ſuſceperint, vel clauſtrorum tenebris abdiderint ſeſe, & non omnibus qui in luce Eccleſiæ verſentur? Denique illud cuiuſmodi eſt, *Nō poteſt eſſe ſanctus*? Negent-ne Papiſtæ vllos, vnquam fuiſſe ſanctos, niſi monachos? Vrgeo igitur. Origenes de ea ſeparatione loquitur à rebus ſeculi, ſine qua nullus eſſe poteſt ſanctus. At ſine ſeparatione monaſtica, poſſunt eſſe ſancti. Ergo de ſeparatione Monaſtica non loquitur Origenes.

XXIII. Tertio loco, habemus, inquit, Heliam, & Heliſæum, ac filios

Propheta-

Prophetarum, sine vxoribus, & diuitiis in hoc mundo vixisse. Hieronymus Epistola ad Rusticum, *Filij Prophetarum, quos Monachos in Veteri Testamento legimus, ædificabant sibi casulas propter fluenta Iordanis, & turbis vrbium derelictis, polenta & herbis agrestibus victitabant.* Et ad Paulinum, *Noster princeps Helias, noster Helisæus, nostri duces filij Prophetarum, qui habitabant in agris, & solitudinibus, faciebant sibi tabernacula prope fluenta Iordanis.*

XXIV. Respondeo neque hic quidem vllum esse Monachatus exemplum. Nota est vero Hieronymi audacia in torquendis Scripturis; quotiescunque ille altius quid imbiberat animo. Itaque nomen mittamus, rem consideremus. Ædificabant casulas, propter fluenta Iordanis: turbas vrbium vitabant: polenta & herbis agrestibus victitabant. Habitabant in agris & solitudinibus. Atqui hoc de agris, & solitudinibus non dicit Scriptura: Hieronymus commentus est. Reliqua in Scripturis lego. Sed bona fide, respondeat si potest, Bellarminus, cum pro se, tum pro Hieronymo: illane narrentur tanquam instituta perpetua, an vero tanquam peculiaria facta, & extra ordinem. Plurimum enim interest. Nam si ordinaria fuere, erit forte, vnde superbiant Monachi: at si extra ordinem, quid dignum tanto hiatu? Nihil enim dici potest magis dignum risu, quam si Samsonem dicat, exemplum dedisse posteris incendendarum segetum: aut Gedeonem, complodendi lagenas: & si quæ sunt similia.

XXV. Tabernacula faciebant prope fluenta Iordanis. Sic, inquam, lego, 6. post. Regum, *Dixerunt filii Prophetarum ad Elizæum, Ecce, locus in quo habitamus coram te angustus est nobis. Eamus vsque ad Iordanem, & tollant singuli de sylua materias singulas, vt ædificemus ibi locum ad habitandum.* Negari ergo factum non potest. Sed heus tu, mi homo, memento c. 2. similiter legi. *Egressi sunt filij Prophetarum qui erant in Bethel. Accesserunt filii Prophetarum qui erant in Ierico.* Ergo, inquam, filii Prophetarum habitabant in vrbibus: non in agris & solitudinibus. Cum ergo casulas ædificarunt, factum aliquid fuit extra ordinem, & certas ob causas: sed non ex perpetuo instituto: non ad imitationem.

XXVI. Polenta vixerunt, & herbis agrestibus. Enimuero hæc immanis est importunitas, & quid forte durius. Capite 4. *Erat autem fames in terra, & filii prophetarum habitabant coram eo,* (Elizæus erat) *dixitque vni de pueris suis, Pone ollam grandem, & coque pulmentum filiis Prophetarum: & egressus est vnus in agrum vt colligeret herbas agrestes.* Mirum enimuero in magna fame, & tanta, quanta illa fuit, homines herbis agrestibus vsos esse. Scilicet hoc voti est: Scilicet hoc instituti! Et non præsentis potius necessitatis. Et quisquam serio credat agere, qui sic agant?

XXVII. Sine vxoribus, sine diuitiis in hoc mundo vixisse, quis dixit? Non Scriptura sane. Ne Hieronymus quidem. Credo tamen vixisse sine vxoribus, quandiu erant filii Prophetarum, id est, discipuli, qui se in disciplinam dederant formandos. Vix enim solent patresfamilias. Nam fuisse discipulos Hæbræi docent: & Paraphrastes Chaldæus vertit, תלמידי נביא. Sine diuitiis, forte: si Cræsos intelligas, aut Solomones: sed absque omni proprietate, siue rerum dominio, neque dixit Hieronymus, neque si centum Bellarmini dixerint, credet sanus quisquam.

XXVIII. Quarto, habere se iactat Hieremiæ 35. insignem commendationem nepotum Rechab: quos cum pater siue auus vetuisset domos ædificare, agros serere, vineas plantare, vinum bibere, vitamque iussisset durissimam, quasi extra mundum, agere, omnia diligentissime obseruarunt. Et hos Monachorum figuram gessisse scripsit Hieronymus ad Paulinum.

XXIX. Monachorum figuram. Sed quorum? Eremitarum? Ast illi in eremo non dicuntur habitasse. An Cœnobitarum? Itane, qui familias haberent? Nam certe habuisse oportet: quandoquidem genus propagarent suum. Sed constat tamen in tabernaculis habitasse: neque agros seuisse, aut vineas plantasse, aut vinum bibisse. Et hos credamus Monachorum figuram gestasse? At Monachi, & domos ædificant: & serunt agros, & vineas habent, atque adeo plantant: & vinum bibunt: Egregiam analogiam. Nam quid tum, si Monachi non singuli, sed omnes? Etenim Rechabitæ, neque singuli, neque omnes. Quanquam vinum sane Monachi sibi quisque bibunt. Sed obserua. Monachi omnes vel agros habent, & vineas: vel mendicant. At Rechabitæ neutrum. Egregiam analogiam.

XXX. Cæterum Rechabitæ hæc ita obseruabant, vt tamen religionem nullam haberent peculiarem, aut seorsim à Iudæis Politica illa erant instituta: quod facile erat non præiudicio excæcatis, aduertere; tum à re ipsa: nam ædificare, serere, plantare, possidere, actus sunt politici, non religiosi: tum ex ipso apud Hieremiam loco. *Vt viuatis diebus multis super faciem terræ, in qua vos peregrinamini.* Kimchi in hoc caput Hieremiæ explicat instituti fines mere politicos. Quia domus, agri, vineæ, hominem detinent, vt accedente fame, aut bello, necesse sit medio vitæ cursu mori: at eum, qui iis careat; mutare sedes, prout viderit esse bono suo. Itaque illud *quasi extra mundum agere*, Bellarmini somnium est. Nam mens humana quod optat, Dum vigilat, bene pasta in somnis cernit idipsum.

XXXI. Quintum in exemplis occupat locum Ioannes Baptista. Nam hunc Monachorum & Eremitarum principem fuisse scribunt, inquit, Bellarminus, fere omnes Patres. Sed ex omnibus tamen paucos nominat. Nazianzenum, oratione in Basilium: Chrysostomum, homilia 1. in Marcum: Hieronymum ad Eustochium de seruanda virginitate: Cassianum collationis 18. c. 6. Sozomenum lib 1. c. 12. Isidorum de diuinis officiis lib. 2. c. 15. Bernardum, sermone de excellentia Ioannis Baptistæ.

XXXII. Principem siue Eremitarum, siue Monachorum dictum Ioannem agnosco ab Hieronymo primo (opinor, nam Chrysostomi homiliam illam *in Marcum primam.* velim Græce dari) & eius exemplo à posterioribus aliquot. Nec mirum, qui Eliam & Elizæum nominare non erubuerint, hos ne Baptistæ quidem pepercisse: Sozomenus pendet ab aliorum fide. Ταύτης τῆς ἀρίστης φιλοσοφίας ἦρξατο, ὥς τινες λέγουσιν Ἡλίας ὁ προφήτης, καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής. Hoc Christophorsonus vertit ambigue. *Hanc præclaram viuendi rationem, primus, vti quidam memorant, instituit Propheta Helias, & Ioannes Baptista.* Ἤρξατο primus *iniit*, potius quam, *instituit*: nam hoc significare videtur simile quid, ei quod de Antonio dicunt, qui & ipse exercuit, & discipulis præscripsit: quorum tamen de Ioanne illud verisimile multis visum: hoc manifeste falsum. Cassianus modestius, non ipsum Ioannem instituisse, sed Anachoretas, vastos eremi recessus penetrare non timuisse ad imitationem Ioannis Baptistæ, qui in eremo tota permansit ætate.

Potest enim quid suscipi ad alterius imitationem, qui tamen id nunquam instituerit: quomodo Aristotelis τραυλότητα multi dicuntur affectasse. Nec Nazianzenus aliter in Basilio notat, quam imitationem, ζηλωτὴν inquit, ἀποφαίνων καὶ τι τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνου ἐν ἑαυτῷ φέροντα: declarat Ioannnis imitationem affectasse Basilium, neque nihil de eius moribus expressisse. Atque audite. Idem qui Ioannis imitationem affectatam à Basilio dixit, etiam aliorum plurimorum addidit: tum vero, τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου τὸ μεγαλόφωνον: *filiorum Zebedæi grandiloquentiam.* Aut ostendant filios Zebedæi instituisse ordinem quendam religiosorum, qui grandiloquentiam profiterentur: aut ne neganto ridicule concludi: Ioannem instituisse solitudinem Anachoretarum.

XXXIII. Sed quas ob causas tandem fingitur Baptistes origo Monachorum, atque Anachoretatum? Nam has placet inquirere paulo prolixius, quæ etiam fusius tractantur apud Bellarminum, c. 39. de Monachis. Stapletonum Antidoto Euangelico in Matthæi 8. & Maldonatum, commentariis in idem caput, Salmeronemque tom. 4. tract. 4. denique Baronium anni trigesimi primi §. 11. 12. & 13. Causas ergo tres numerant, victum, vestitum, habitationem immensæ austeritatis omnes, neque vnquam, χωρὶς τραγῳδίας illis dictæ, circumstantiarumque cumulis ita locupletatæ, vt minimum iampridem sit, id quod pro maximo legebatur in Euangeliis, adeo posteris longe fuit exactius cognita Præcursoris sanctitas, si hæc sanctitas, quam ipsi Matthæo, aut Lucæ.

XXXIV. Victum fuisse ei locustas, & mel syluestre, testatur Matthæus, ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον. Vbi iampridem disputatum, quæ essent ἀκρίδες illæ. Et quia plerisque absurdum, locustas intelligi, non paucis persuasum, ἀκρόδρυα potius legendum, Isidorus Pelusiota lib. 1. Epistola 132. Αἱ ἀκρίδες αἷς Ἰωάννης ἐτρέφετο, οὐ ζῶα εἰσίν, ὥς τινες οἴονται ἀμαθῶς, κανθαροειδῆ· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἀκρέμονες βοτανῶν ἢ φυτῶν. *Acrides, quibus Ioannes vescebatur, non animalia erant, vt quidam imperite putauerunt, cantharis similia: absit: sed herbarum plantarumque summitates.* Theophylactus. Τινὲς λέγουσι βοτάνας εἶναι τὰς ἀκρίδας, ἃς καὶ μελάγρια καλοῦσι· τινὲς δὲ τὰ ἀκρόδρυα ἤτοι ὀπώρας ἀγρίας. *Dixere quidam Acridas esse herbas, quibus Melagra nomen: alii nuces, siue poma agrestia.* Euthymius verius putat, esse herbarum virgulta, siue herbam, cui nomen locustæ. Et apud Nicephorum lib. 1. c. 14. *Tenuioribus arborum frondiumque summitatibus pro cibo vtebatur.* Adeoque videtur hæc sententia præualuisse apud Græcos. Nec audet damnare Baronius: sed reuelationem censet expectandam. Alii genus piscis, Latinis Locustam, Græce κάρις: alii pyra syluestria maluerunt, ἀχράδας, vt Beza indicauit.

XXXV. Caluinus, quid intelligendum putaret, non distinxit. Beza, *Nos*, inquit, *veterem interpretem sequi non dubitauimus*: qui scilicet locustas interpretatus est. *Nam solitos fuisse in Oriente & apud AEthiopas quoque nonnullos populos, fumo & sale duratis locustis vesci, ex Plinio, Strabone, & aliis liquet: & à Mose numerantur locustæ, vbi ciborum discrimen explicat, vt quidem omnes Hebræum vocabulum* ארבה *interpretantur.* Haud aliter Piscator. *Fuisse locustas cibo in Oriente patet ex Leuitici vndecimo, vbi Israëlitis in cibum permittuntur. Plinius lib. 6. capite trigesimo, meminit partem quandam AEthiopum locustis tantum viuere, fumo & sale duratis in annua alimenta. Et lib. 2. c. 29. Parthis has in cibo esse gratas. Sic dictæ sunt Græcis* ἀπὸ τοῦ τὰς ἄκρας τῶν φυτῶν νέμεσθαι, *ex eo quod extrema plantarum depascant.* Benedicti Aretii eadem sententia. *Nonnulli pro surculis & summitatibus interpretati sunt, qualia sunt in arbustis & herbis, primo Vere erumpentia: alii quasdam herbarum radices: sed illæ sentent. & iampridem à multis sunt castigatæ. Sunt igitur* ἀκρίδες *locustæ.* Sed & Bucerus, *Locustis vsos illius deserti inhabitatores, haudquaquam incredibile est.* Vt mirum sit, quid Salmeroni venerit in mentem, in iis Bucerum numerare, qui locustas pisces putarent. Musculus apud Marloratum, *Locustas quæ comedi possent inter multa animalia legimus, Leuitici 11.* Denique Casaubonus contra Baronium Exercitat. 13. cap. 7. Ἀκρίδας *quibus vescebatur præcursor Christi, nullum est dubium fuisse locustas*: & has fuisse olim in cibis docet testimoniis Nicophontis, & Theophylacti. Quibus addo nostri seculi testem κατ' ἐξοχὴν non exigui nominis virum Nicolaum Clenardum, qui ad Latomum Epist. 9 l. b. 1. *Paucis ante diebus Fesæ* (vrbs est in Africa) *vidisses cœlum obductum locustarum agminibus, quæ hic non solum saltant, sed auium ritu volant. Iam coram video minas priorum Prophetarum. Multis in locis nocte vna sata perdunt vniuersa: Bellum strenue cum iis gerunt rustici. Nam plaustra plena locustis aduehunt Fesam. Nam hos hostes vulgo hic comedunt.* Repetit Epistola 15. ad Streyterium. *Hoc anno nobis cum locustis res est, quæ multis in locis omnia sata deuorant. Vidisses nuper cœlum totum obductum agminibus locustarum. Vlciscuntur rustici, vt possunt: nam saccos plenos locustis in foro venditant: nam hoc genus hostium hic mos est comedere.*

XXXVI. Hoc si sufficiat, non habent quod de nobis querantur Papistæ. Sed, vt dicebam, progrediuntur vlterius. Lucas Brugensis. *Cibus eius, non panis, non semina, non olera, multo minus caro pecorum, auium, aut piscium sed locustæ.* Stapletonus. *Sic enim illis vsus est, vt in vniuersum ab omni pane & vino abstineret.* Salmero tamen paulo mollius, *Vix pane vescebatur.* Nos inuentum & additum præter Scripturam non admittimus: censemusque expressis locustis ac melle agresti, non propterea negari reliqua omnia eduliorum genera: sed indicari ea, quæ argumento essent maximo, quam longe ab omnibus lautitiis Ioannes abiret. Nam talem hic à Matthæo vitam describi consentimus omnes. Caluinus, *Atque hoc recitat, non tantum vt sciamus rusticano victu & vestitu contentum, nullas delicias captasse: sed in sordido & contemptibili habitu fuisse magni pretii etiam inter homines lautos & splendidos.*

XXXVII. Nam quod Baronius, *Pane & vino caruisse, Saluatore idtestante didicimus*, scilicet Lucæ 7. cuius aut frontis, aut iudicii fuit? Verba Christi, *Venit Ioannes Baptista, neque edens panem, neque bibens vinum,* Nam Hebræis quis nescit & alias, & maxime in huiusmodi phrasibus, quibus victus ratio designatur, nomine panis venire omne genus eduliorum? Itaque sententiam expressit Matthæus c. 11. *Venit Ioannes, nec edens, nec bibens*: quomodo dicas ne locustas quidem aut mel comedisse. Sed nimirum familiaris est hyperbole, quam ad vnguem exigere, & κατὰ τὸ ῥητὸν, non est hominis sani. Lyranus in Matthæ. 11. *Id est in abstinentia maxima viuens: ille enim qui parum comedit, dicitur non comedere, secundum communem modum loquendi, sicut qui male videt, dicitur non videns*: Ergo inquam, non come-

dere panem, est non multo pane vti. Toletus in Lucæ 7. *Cibis ac potibus communibus se abstinens.* Carthusianus, *Hoc loco, per panem & vinum consueta ac delicata hominum fercula, poculaque significantur.*

XXXVIII. Neque admittimus in melle syluestri, quod annotauit Euthymius, *amarum esse ac insuaue.* Et ante eum Pelusiota. Μέλι ἄγριον· ὑπὸ μελισσῶν ἀγρίων γινόμενον, πικρότατον ὄν, καὶ πάσῃ γεύσει πολέμιον. *Mel agreste, quod ab agrestibus apibus conficitur, summeque amarum est, & gustui inimicum.* Nam hoc genus mellis in rerum natura vnquam extitisse persuaderi non possumus. Quanquam legamus apud Plinium, lib. 11. c. 16. *Tertium genus mellis, minime probatum, syluestre, quod ericæum appellant.* Etenim illud minime probatum, non amaritudinem vllam significat, aut quid gustui πολέμιον, sed comparationem, cum reliquis duobus mellis generibus præstantioribus. Itaque mel syluestre interpretamur simpliciter cum Theophylacto, τὸ ἀπὸ ἀγρίων μελισσῶν γεωργούμενον, ἐν δένδροις εὑρισκόμενον, καὶ πέτραις: *ab agrestibus apibus confectum, in arboribus rupibusque inuentum*: & cum Origene in Lucam homil. 11. *non domesticũ, & humana diligentia percolatum.* Sed retinuisse tamen naturam mellis, suauitatemque gustus. Nam mel amarum quod admittit Stapletonus, illis fretus, Isidoro & Euthymio, nullus vnquam nominauit autor idoneus.

XXXIX. Sequitur vestitus, *Habebat*, inquit Matthæus, *vestimentum suum è pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos. Videlicet*, inquit Carthusianus, *vestem cilicinam, seu pellem cameli, vnaque veste erat contentus: & zonam pelliceam, id est, grossam corrigiam, circa lumbos suos, quemadmodum & Helias: eratque de duris & crudis pellicearum minutiis.* Neque vero aliter pingi solet. Maldonatus, habitum dicit singularem, nunquam visum, nunquam auditum, denique monstrosum: factus, credo, violentior ex bile, in nescio quos, qui ex pilis camelorum pretiosam vestem scutulatam, vndulatamque interpretabantur, quo reges olim vsi legun ur. Nimirum, quia *dum vitant stulti vitium, in contraria currunt.*

XL. Nobis videtur esse quidem vestimentum humile, rusticum; eoque etiam durum. Sed primo non ex pelle hispida, sed ex pilis textum: quod ipsum plerique Papistarum cœperunt agnoscere: atque adeo Maldonatus ipse, quantumuis ἀκρόχολος. Deinde, non singularem, non monstrosam: sed agrestibus hominibus vsitatam. Nam cur fingamus, quod neque Scriptura tradit, neque exemplum habuit; nisi postremis seculis, cum nati sunt Franciscani, Capuccini, & similes Timones, quibus nulla placuit humanitas? Denique, non cilicium, &, vt quidam, ex setis camelorum, & quidem pungentibus cutem, atq; vt Maldonatus ait, horridum aculeatumque. Nam cilicium non erat in vsu ordinario, sed in extraordinariis luctibus. Tum autem quod genus hoc hominum est, qui camelis setas tribuunt? Ego si meis oculis quicquam fidei habere possum, setas nullas vidi: sed quibus vix ouium lana multo mollior: certe caprarum durior: imo ouium, quas quidem tam Cemmeni montes, tum radices Alpium nutriunt: ex quibus vestes sibi consuunt rustici, qui eos locos incolunt, multo magis accedentes ad ciliciorum speciem, quam quibus austerissimi vtuntur siue Capuccini, siue Recollecti alii, nomina sunt ipso quæ metuenda sono.

XLI. Sed furibundus Maldonatus, & æstuans quodam Monachatus igne sacro: breuibus, sed crebris interrogationibus, pugnat: quibus & nos paucis satisfacere oportet, & tantæ febri frigidam suffundere. Cur omnes Euangelistæ Ioannis habitum describunt, nisi quia singularis, quia nunquam visus, nunquam auditus erat? Quasi, inquam, nihil alias visum, nihil vsquam auditum, nihil vulgare ac tritum describi soleat. Nam, quid ergo fiet locustis, quid melle agresti? Nam vt de melle nihil dicam, certe locustas vulgarem cibum esse omnes concedunt. Quanquem, quem, inquam, describunt? Nam certe non hispidum, non cilicinum, non horridum, non aculeatum. Hæc si Euangelistæ dicerent, crediderim singularem: sed ex pilis camelorum quia dicunt, & id dicunt tantum, non solum non hispidum, non horridum, non aculeatum, non cilicinum credo, sed ne singularem quidem, vt se omnes Maldonati furore disrumpant. *Cur, nisi vt viri sanctitatem commendarent?* O bone! si sanctitas monachorum nulla est nisi in vestibus: at non nos tamen adeo insanimus, vt à vestibus agnoscamus in Scripturis cuiusquam sanctitatem describi, commendarive. Crede mihi, noua hæc ratio est, à Spiritu nunquam vsurpata: à superstitiosis inuenta: qui quam sanctitatem intus nullam habent, foris simulant. *Cur populi ad eum confluunt, nisi vt & virum, & sanctum audiant, & monstrosum habitum videant?* Itane? Quanquam, vt virum, vt sanctum, concedo sane: Sed vt habitum monstrosum, ô nugarum: ô nugatorum pater Loyola? quanto tu meliore orbis fato miles eras, quam postea religiosus: qui tantos nugatores in orbem inuexeris. Enimuero quis ante Maldonatum dixerat turbas concurisse visum monstrosa vestimenta? Aut quis somniauerat non concurrere turbas, nisi ad monstrosa vestimenta? Atqui eædem turbæ concurrebant ad Christum? An quia etiam Christo Loyoliticus spiritus non indigna censeat monstrosa vestimenta? Sed *zona, si ex cruda, pilosaque pelle fuerit, qualem fuisse vestem credendum est, nisi horridum aculeatumque cilicium?* Imo ex cruda, pilosaque pelle zonam non dixit Euangelistes: sed δερματίνην. Somniatores reliqua de suo addiderunt. Non est tamen necesse omnia δερμάτινα esse cruda, esse pilosa. Deinde si zona talis, at vestem non est necesse horridiorem. Imo, inquit, omnes homines pretiosiore zona, quam veste vti solent. Saltem, inquam, Franciscanos excepisses, quos cordigeros vocant. Quanquam aperte falsum ponitur. Salmero, *alii de more laneam, lineamve gestabant.* Nec vero in zonis vlli peccant, nisi iidem qui in vestimentis. Franciscus Lucas gentis morem indicat. *Non zona*, inquit, *cingebatur pretiosa, non baltheo bullis aureis insignito, vt videtur apud illam gentem fuisse zonarum luxus.* Iansenius. *Zonæ Ioannis tam speciatim sit mentio, quod gentibus illis in more erat, vt nunc plerisque est, pretiosas zonas gestare.* At Maldonatus, Omnes homines. Quis non & φιλεῖν & φιλονικεῖν agnoscat? Deinde, quod genus consequentiæ, zona erat veste pretiosior: ergo vestis, nonnisi horridum aculeatumque cilicium? Siccine Iesuitæ docentur disputare? Sed, *cilicium fuit semper habitus pœnitentiæ.* Quibus, inquam? facientibus, an docentibus pœnitentiam? Nam si facientibus, cur ludunt? cur sibi ipsis illudunt, vafri homines? Nam nisi mentiantur Ioannem sanctificatum in vtero, ideoque natum absque peccato, quorsum pœnitentiam egisse nunc volunt? An quia commodum? At mendaces oportet esse memores. Si docentibus: falsum ponunt. Non verum, inquam, docentium pœnitentiam habitum fuisse cilicium. Non eo fuit indutus Ionas, cum Niniuitis prædicaret. Non Petrus, cum Iudæis diceret Act. 2. *Pœnitentiam agite.* Et vero habitum pœnitentiæ cilicium, Scriptura non adscribit, nisi per accidens: sed luctui: itaque etiam pœnitentiæ, cum luctus additus. Itaque, semper fuisse habitum pœnitentiæ, falsum: neque dixit quisquam, eas ter mille animas, quæ auscultarunt Petro dicenti, *Pœnitentiam agite*, ciliciis indutas fuisse. Denique nunquam Scriptura cilicium cuiquam vestem perpetuam fuisse docuit.

XLII. Superest habitatio. Matthæus, *In diebus illis adest Ioannes Baptista, prædicans in deserto Iudææ.* Marcus, *Baptizabat Ioannes in deserto, prædicans baptismum pœnitentiæ.* Constat inde, fuisse Baptistam in deserto. Lucas desertum non nominat, sed ripas Iordanis. *Venit*, inquit, *in totam regionem circumiacentem Iordani.* Hic vero triumphant miris commentis. Desertum interius, & exterius. Illud, meras syluas, incultum, alienum ab humana consuetudine. In eo fuisse à pueritia. Alterum paulo cultius, secundum Iordanem, in hoc excurrisse ad munus fungendum. Neque id satis: addunt antra, specus, qualia cubilia sunt ferarum. Scilicet, vt habeant purum putũ, Paulum Eremitam, Antonium, & si quid fuit agrestius.

XLIII. Nos vero exclamamus. ἄλις μύθων, ἄστε ψευδῶς. Scriptura desertum nominat, neque quicquam præterea. Et desertum solet, longe molliori sensu, non tantum incultissima, & solis feris frequentata loca designare, verum etiam, quæ hominibus culta quidem, sed minus, vt solent montana esse, in quibus manifestum fuisse domum Zachariæ, patris Baptistæ: ex Lucæ 1. *Quum surrexisset Maria, profecta est in montanam regionem cum festinatione in vrbem Iuda: & ingressa est domum Zachariæ, & salutauit Elizabet.* Enimuero, quod מדבר Hebræis, Græci verterunt ἔρημον, Latini *desertum.* Sed etiam loca quædam habitata, ideoque culta, eo verbo contineri, hinc disce, Genes. 14. *Chodorlaomor: & reges qui erant cum eo, percusserunt Raphaim in Astarot Carnaim, & Zuzim cum eis, & Emim in Saue Cariathaim, & Chorræos in montibus Seir, vsque ad campestria Pharan*, אשר על-מדבר, ἥ ἐστιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, *quæ est in solitudine*, Iosue 15. במדבר ἐν τῇ ἐρήμῳ: *In deserto, Betabara, Meddim, & Saca: & Nebsan, & ciuitas salis, & Engaddi, ciuitates sex & villæ earum.* Primi Chronic. 6. *Filiis Merari residuis de tribu Zabulon, Remmono, & suburbana eius, & Tabor cum suburbanis suis: trans Iordanem quoque ex aduerso Hiericho contra Orientē Iordanis de tribu Ruben, Bosor* במדבר ἐν τῇ ἐρήμῳ *in solitudine cum suburbanis suis.* Secundi 8. *Et ædificauit Palmiram in deserto.* Hinc & inhabitatum desertum. Genes. 21. Esau *creuit, & moratus est in solitudine, factusque est iuuenis sagittarius, habitauitque in deserto Pharan.* Hierem. 9. *Et super omnes qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto.* 20. *Et cunctis regibus Arabiæ, & cunctis regibus Occidentis, qui habitant in deserto.* Nos ergo intelligimus Ioannem educatum in deserto Iudææ, vbi Hebron fuit, in qua domus paterna: procul à deliciis Hierusalem, & locorum cultiorum. Sui etiam ministerii functionem obiisse in iis locis: non vero λυκανθρώπων in morem abdidisse se in cauernas & spelæa ferarum.

XLIV. Hic vero furiosus Maldonatus, risu nos excipit: indeque orditur: tum argumentis pugnat. Nos risum emotæ mentis dissimulemus: expendamus argumenta, quibus probat in loco prorsus solo, desertoque habitasse. Primum: Quia manifestum sit alludere Euangelistam ad locum Esaiæ 40. *Vox clamantis in deserto.* Vbi quisquis desertum interpretetur, locum minus frequenter habitatum, Prophetæ sensum penitus ignoret. Nam prædicat reditum Israel ex Babylonica captiuitate, alludens ad exitum ex Ægypto, per inuiam solitudinem. Itaque populum sub Diaboli tyrannide constitutum, populo sub rege Babylonis captiuo comparari, Christum Cyro, Ioannem præconibus Cyri: desertum in quo Ioannes fuisse dicitur, deserto de quo Esaias loquitur.

XLV. Sed primo, describi reditum ex Babylonica captiuitate, à quo potuit Maldonatus haurire? Aliter enim Cyrillus: aliter Procopius: aliter Hieronymus: qui de Christi aduentu ἁμῶς interpretantur. Imo Lyranus eos reprehendit, qui de reditu Babylonico, *Aliqui doctores Catholici male videntur dicere, exponendo hunc passum ad literam de reditu captiuitatis Babylonicæ: in hoc magis iudaizantes quantum ad aliquid, quam Hebræi: qui hunc passum & totum caput, exponunt ad literam, referendo ad tempus Messiæ.* Secundo, desertum intelligi, iter exeuntium ex Babylone per inuiam solitudinem, non habet ab vllo, quod sciam, autore. Nam, etsi vere dixit Lucas Brugensis posse illud *in deserto* varie constitui; vel *Clamantis in deserto*: vel, *In deserto præparate viam Domini*: tamen nullus Christianorum hoc secundum agnouit: Lucas ille tribuit Hebræis: sed qua causa, viderit ipse: Certe punctorum Hebraica distinctio non magis inclinat in hanc, quam in alteram partem. Et omnes editiones Græcæ ac Latinæ priorem agnoscunt. Et vero ita postulat res ipsa. Nam Ioannes in deserto erat, cum prædicaret: & eo allusum voluerunt Euangelistæ: quæ vis peribit, si dicas *In deserto præparate.* Ast hoc posito, necesse est absurde philosophari Maldonatum. Sic enim, hoc desertum, non potest esse iter, per quod reditum est à captiuitate; Ac proinde nec locus inuiæ solitudinis. Nam, quorsum clamare in loco, vbi nemo mortalium auditurus esset? Nisi forte Franciscum illum typicum designatum velint, qui auibus & feris profitebatur concionari. Itaque Lyranus desertum interpretatur Iudæam, dictam desertam cap. 25. Tam facile furiosi allucinantur.

XLVI. Secundum ex Lucæ 1. *Puer crescebat, & confortabatur Spiritu: & erat in desertis, vsque ad diem ostensionis suæ ad Israel.* Indicat enim ideo in desertis locis ab omni hominum conuictu habitasse, vt vna cum ætate spiritu cresceret, qui in hominum frequentia raro augetur, frequentius minuitur.

XLVII. Enimuero, quid his facias, quorum, in disputando, non minor est, quam latronum in syluis audacia? Non crescit, sed minuitur spiritus in hominum frequentia. Quasi, inquam Christus non dicatur etiam creuisse statura & sapientia, qui tamen inuias solitudines nunquam habitauit. Atqui in Ioanne spiritum, vel humanum, vel diuinum intelligis. Si humanum, contra potius verum hunc minui in solitudine, vnde nemo vnquam prodiit, cui non miraculo esset, quicquid fuit humanitatis. Si Diuinum, vt necesse est in Ioanne, tum vero huic spiritui, nunquam obstitit frequentia hominum: teste Christo, testibus Apostolis: testibus ipsis Prophetis.

XLVIII. Ter-

XLVIII. Tertium. Ipse victus atque vestitus docere potuit, in quo deserto Ioannes habitasset. An Sacerdotis filius, isque vnicus, in paterna, id est, nobili & locuplete domo, non alio vestitu, quam pilis camelorum, non alio cibo quam locustis & melle syluestri vsus esset? Cur camelorum potius quam ouium pellibus: nisi, quia in loco vbi cameli, non oues erant, id est, longe ab vrbibus habitabat? Cur locustis? nisi quia in locis maxime desertis maxime versabatur? Cur melle syluestri: nisi quia domi non erat, vbi domestico vti posset: sed in solitudine, vbi non alium haberet cibum, quam mel in rupibus, aut truncis arborum.

XLIX. Sed locupletem Zachariæ domum, quis dixit? Nam nobilem nihil moror. Erat Iosephi viri Mariæ domus nobilis, & tamen non locuples. Itaque in domo patris sacerdotis dico filium vnicum sic educari potuisse in montanis, in desertis. Non quia non oues essent: nam has pasci in desertis, constat Exod. 3. *Moses pascebat oues Ietro soceri sui sacerdotis Madian: cumque minasset gregem ad interiora deserti.* Sed quia solent deserti habitatores, lanas relinquere cultioribus: ipsi vero vilioribus vti. Et vero textas fuisse vestes, necesse est, si è pilis. Mirum ni textrinam dicamus Ioannem exercuisse. Quod si non exercuit, ergo non ipse sibi vestes parabat: sed ab aliis paratas sumebat. Locustæ, autem, cur significent loca maxime deserta? An quia nusquam illæ locorum, nisi in vasta solitudine? Quasi vero populos ἀκριδοφάγους omnes oportuerit esse λυκανθρώπους. Melle autem syluestri, quis ignorat eos vti plurimum, apud quos id plurimum est? Nec domesticum, nisi iis locis, vbi non nisi cum cura id genus animalium alitur. Nam etiam hodie multi sunt populi, qui sic viuant, & in Germania: & in vicinis nostris Pyrenæis.

L. Quartum, à ratione cur in deserto habitaret. Quia datam legem in deserto, oportebat in deserto mori. Quia veniebat in spiritu Eliæ: itaque oportebat exemplo Eliæ in deserto versari. Quia veniebat, vt tantam præ se sanctitatem ferret, vt Messias videri posset, itaque oportebat ab oculis hominum remotum viuere, oportebat monachum esse. Homine Monacho nihil quicquam iniustius: qui nisi quod ipse velit, nihil rectum putat. Datam legem oportebat in deserto mori. Quis dixerat hactenus? Beatam his Monachis nouis Ecclesiam Romanam, à quibus tot noua edocetur mysteria. Et tamen quomodo lex mortua in deserto Ioannis? Scio ad Ioannem vsque fuisse Mosen & Prophetas: sed legem in deserto Ioannis mortuam, si nisi à se non docet Maldonatus; næ ego me non admodum imperitum dixero, dum hanc rationem ignoraro. Tum autem, si ita fatum fuit, cur Christus in luce hominum versatus est? Christus per quem proprie, non per Ioannem mori lex debuit? Cur reliqui, qui in ea occidenda laborabant, non deserebant Hierosolyma, & abdebant se in lustris, vt à nemine hominum videri possent.

LI. Exemplo Eliæ. Quo, inquam? Nam hunc ego nusquam lego in deserto habitasse: aut etiam frequentem fuisse. Lego duntaxat c. 19. prior. Reg. *perrexisse in desertum, viam vnius diei.* Sed tum, cum fugeret minas regis Achab, & pergeret quocunque eius ferret voluntas. Sed alioquin habitasse in deserto, nunquam dictum. Et tamen, si dictum: quod genus patrocinationis illud est, Venit in spiritu Eliæ: ergo debuit in deserto viuere? Cur, in deserto, potius quam in torrente Carith? Potius, quam in Sarepta? Aut quæ hæc disputandi tyrannis est; vt nihil velis esse veri, nisi quod tu animo occuparis? Denique & Christus visus est esse Elias, cum tamen Anachoreta nunquam fuerit.

LII. Vt Messias videri posset. Recte. Quanquam hoc cui venit vnquam in mentem? sed tamen, si damus: tum vero sanctitatem ipsis rebus testati, & exprimere debuit, potius, qnam iis nugis, quas sibi somniarunt Monachi. Enimuero, vt Messias videri posset, id genus sanctitatis exprimi oportuit, quod futurum erat Messiæ. At quis vnquam, aut Propheta dixit, aut somniauit etiam Monachus, Messiam futurum Monachum? futurum λυκάνθρωπον: Expedita sane ratio: vt videatur Christus, eam personam induat, quæ non magis ad Christum, quam ad histrionem.

LIII. Quintum Maldonati argumentum ex Lucæ c. 7. *Quid existis in desertum, vt spectaretis: Arundinem, quæ vento agitetur?* Arundo, inquit, desertum ostendit. Cur enim arundinem cum deserto coniunxit, nisi, quia in desertis locis, non domi nasci solet?

LIV. O sobrium cerebrum! Quasi id oporteat argumentis conuinci, quod constat ex disertis verbis. Arundo desertum ostendit. Quid? Desertum ipsum, non ostendit desertum? Christum audis, & quæris argumenta? Non nos adeo importuni. Sed, qui desertum concedimus: negamus tamen horrendas illas solitudines, illa ferarum latibula. Et tamen falsum, arundinem cum deserto coniungi. Non magis certe, quam Prophetam paulo post. Coniunguntur enim, desertum & exire: at non desertum & arundo. Tum etiam falsum, arundines magis in deserto nasci, quam domi, id est, ἐν ταῖς ὀργάσι. Nam eæ etiam coli amant.

LV. Hactenus Maldonati furores. Bellarminus ex Canisio, his argumentis pugnat. Primo, Vocem *desertum*, semper in Scripturis accipi pro vero deserto. Recte, inquam: sed verum desertum, non semper incultum prorsus solisque feris habitatum: vt docuimus. Neque Anachoretæ erant quicunque in deserto dicuntur habitasse.

LVI. Secundo, Si fuit in desertis, vsque in diem ostensionis suæ ad Israel: ergo toto illo tempore non habitauit in domo parentum, vel in oppidis, vel pagis: sed in verissima eremo. Ratio consequentiæ: quia non viderunt illum Israelitæ vsque ad annum eius trigesimum. Respondeo, Negatur consequentia. Non visum autem Israelitis, verum, si populum vniuersum, siue συνόλως intelligas: at falsum, si generaliter nulli omnino visum ex Israelitis. Et vero dies ostensionis, teste Maldonato, est tempus, quo prædicare cœpit. Itaque Carthusianus, *Quousque Deo iubente venit, & manifestauit se populo Israelitico prædicans, & baptizans circa Iordanem.* Aliud est priuatim agere, domi suæ, & cum vicinis, quod etiam latere Veteres appelarunt: aliud ostendere se populo, fungentem aliquo publico munere, quod est proprie ἀναδεικνύειν ἑαυτόν.

LVII. Tertio, Lucas dicit, factum esse verbum Ioanni in deserto, & venisse in omnem regionem circumiacentem Iordani: & hanc regionem desertam fuisse, teste Matthæo. Ergo Ioannes venit à deserto in desertum. Sed ab illo adeo deserto, vt hoc præ eo non videretur desertum. Cur enim alias distingueretur à deserto regio? Vnde Euthymius geminum distinguit desertum, vnum interius, quo aut nemo penetrabat, aut rarissimi: & hic Ioannem fuisse ab ineunte ætate: alterum exterius, vbi nemo habitabat, sed qua tamen frequens iter esset. Non improbo duplicem eremum. Tantum in interiorem neminem penetrasse, nec concedo, nec lego apud Euthymium: qui nihil nisi ab vno ad alterum venisse Ioannem. Nec est absurdum, hanc eremum circa Iordanem & fuisse infrequentiorem reliqua Iudæa, & frequentiorem tamen interiore, in qua Ioannes vixerit. Quanquam ne hoc quidem necesse sit: nam distinctionem nullam audimus, nisi à circumstantiis. Itaque venisse ab eremo remotiore, ad eremum iuxta Iordanem. Quare hoc argumentum leuius stipula.

LVIII. Quarto, quærunt à Ioanne Iudæi, quis esset? Elias, an quis alius? At si versatus esset in domo parentum, certe sciuissent esse filium Zachariæ. Verum, primo negari consequentia potest. Cur enim necesse fuit Ioannem non versatum nisi in domo patris, cognitum esse iis qui essent in Hierusalem? Deinde: quid si non interrogant de stirpe, aut familia? sed de munere? Quasi dicerent non expectari, qui ita extra ordinem prædicaret nisi Eliam, aut Messiam. Id manifestum, ex conclusione, cum se negasset alterutrum esse, *Quis es ergo?* Quibus respondet nihil quidem de suo genere, sed de sua autoritate: *Ego sum vox clamans in deserto.* Quo responso, cum eis sit satisfactum, apparet non fuisse sollicitos de familia.

LIX. Quinto, profert testes Eusebium, Demonstrationis lib. 9. c. 5. & Hieronymum epist. 4. ad Rusticum. Sed Hieronymus in hoc toto argumento imprudentior fuit, quam vt quenquam moueat. Scilicet verendum Ioanni Baptistæ fuit, ne cin domo paterna periculum incurreret eius castitas! Quod de sanctissima castissimaque domo dictum, quis non indignetur, quasi de lupanari? Eusebius, nihil dixit, quo nos infensos habeat. Dixit vitasse πᾶσαν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων διατριβήν, *omnem communem hominum consuetudinem*: quod equidem potuit in domo paterna. Et id ita explicatur: οὔτε γὰρ εἰς κώμην οὔτε εἰς πόλιν οὔτε εἰς κοινὸν σύλλογον ἀνδρῶν παρέβαλεν: *neque in vicum, neque in vrbem, neque in communem virorum cœtum commeauit:* quod, etsi non est necesse, tamen abest procul ab eremo, vbi nihil humani. Dixit ἀθρόως πόθεν ἐξ ἀφανοῦς ἐρημίας φανερὸν ... τὸ κήρυγμα πάλιν εἰς τὴν ἐρημίαν ... τὸ ἀφανὲς ὑποχωροῦντα, *repente ex obscuro deserto* (Bellarmini interpres luxurians, nescio vnde è latebris solitudinis) *apparentem, & post prædicationem rursus in desertum, & latebras recedentem.* Hic fortasse non verisimiliter hoc de recessu, saltem præter Scripturas: sed, quicquid illud est, τὸ ἀφανὲς τῆς ἐρημίας quid habet virium? Latuit enim, vt diximus, non à nemine visus, præter feras: sed non frequens in populo. Hoc vero etiam in populosissimis vrbibus posse fieri, si mihi non credant, credant saltem suis cœnobitis.

LX. Quare actam à Ioanne fuisse vitam Anachoreticam, siue victum, siue vestitum, siue habitationem dicas, somnium est. Et tamen, vt demus plus quam vi argumentorum possunt obtinere aduersarii, concedamusque vixisse sibi vni visum ac cognitum, quid tum inquam? Illi vero, Vicimus, inquient. Instituit religionem Anachoretarum, Eremitarum, Monachorum. Papæ lex vno homunculo, tot populos! tot populorum examina! Ast ego hoc sequi constanter nego. Negandi rationem audite, & admittite, si estis rationis capaces. Primum: Si instituit: ergo obtinere debuit institutio. Nisi forte, nouo quodam more id institutum quis dicat, quod nunquam vsurpatum est postea. At hæc Ioannis vita nunquam postea vsurpata. Ergo, inquam, non instituta. Quod enim religionis genus vnquam fuit; cui cibus nullus præter locustas; vestitus nullus nisi de pilis camelorum? Nam ego quidem video, quotcunque fuerunt, aliquot post id seculum seculis, qui religiosos ordines instituerunt, discipulos habuisse, qui omnia seruarent ad vnguem. Et ita quidem, vt si mutentur vestes; vestes dico? vel colores; mutentur ordines. In cibis etiam, par superstitio. Et institutum à Ioanne credam suum ordinem, quem nemo Apostolorum, Apostolicorum nemo sequi sit dignatus? Scilicet, maiori fuit in pretio sanctitas Ioannis, apud Paulum & Antonium Eremitas, quam apud Petrum & Paulum?

LXI. Præterea cur institutum, aut omnibus, aut plurimis, quod vni Ioanni proprium, circumstantiæ euincunt? Mitto locustas, iis regionibus cibum proprium, pilos camelorum iis locis abundantes: ineptum vtrumque quod vniuerso præscribatur orbi, vel etiam imitandum proponatur. Quid? quod in eremo fuit, quia scriptum, *Vox clamantis in eremo*? & legem in eremo mori oportuit si Maldonato fides? Quid? quod tantam seueritatem exhibuit, quia Messiam videri oportebat? Quid ergo? si causæ sint peculiares, sint priuatæ, possuntne effecta esse communia? & si non sunt communia: quod ius erit imitationis?

LXII. Sed hactenus Ioannes. Sextum deinceps exemplum repetitur ex Act. 4. vbi primi Christiani vitam cœnobiticam instituisse dicuntur, vbi essent omnia communia. Inde autem cœpisse religiones, testibus probat, Eusebio libri hist. 2. c. 16. Hieronymo de Viris illustribus in Philone, Augustino, serm. 2. de vita communi Clericorum: Possidio in vita Augustini, Isidoro de Officiis c. 15. Cassiano Collationis 18. c. 5.

LXIII. Respondeo, nullam hic Cœnobiticam vitam esse institutam. Patet. Primo, quia Cœnobitica vita, nullas patitur familias singulorum: & vnam omnium œconomiam instituit. At primis Christianis propriæ familiæ fuerunt: nam, exempli gratia, Ananias Saphiram habuit vxorem. Secundo, Cœnobitica vita obedientiam vouet cæcam suis peculiaribus, siue Abbatibus, siue Archimandritis, qui alii sunt à communibus Ecclesiæ Pastoribus. At primi Christiani, nullos tales habuerunt, sed tantum Apostolos sibi præpositos, ad quorum pedes sua donaria offerrent. Tertio, vita Cœnobitica, non habet omnia communia omnibus Christianis: sed propria singulis ordinibus? etsi communia omnibus eiusdem ordinis: imo non ordinis, sed conuentus capitibus. Neque enim sua bona omnibus Christianis vtenda permittunt, aut Carthusiani, aut Benedictini, aut Franciscani, aut Iesuitæ: vel Carthusiani Franciscanis, Franciscani Benedictinis. Sed tantum Franciscani Franciscanis: Benedicti Benedictinis: Iesuitæ Iesuitis: & deinceps. At primi Christiani longe aliter, *Nemo* inquit Lucas, *erat egens inter eos: quotquot enim erant possessores agrorum, aut domorum, vendentes adferebant pretia eorum, quæ vendita fuerant: & deponebant ad pedes Apostolorum: distribuebatur autem singulis, prout cuique opus erat.* Et paulo ante, *Nec quisquam aliquid eorum, quæ habebat, suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia.*

LXIV. Quarto, Vita Cœnobitica suscipitur ex voto peculiari, & per-

petuo. At hi veteres Christiani votum tale nullum habuere. Sed hoc impugnat Bellarminus ex c. 4. lib. 17. de Ciuitate Dei, *Hoc votum potentissimi vouerant*. Sed nos alias probauimus, nullum esse votum: nullam etiam paupertatem. Porro Augustinus falso citatur. Ille enim, votum dixit non Christianorum omnium, sed Apostolorum, quos potentissimos dicit. Locus ita habet, non ἐκ γῆς ἐγειρόμενος, *De terra ergo suscitatus est supra omnes diuites ille pauper* (Christum dicit) *& de illo stercore erectus est supra omnes opulentos ille inops, vt sedeat cum potentibus populi, quibus ait, Sedebitis super duodecim sedes: & sedem gloriæ hæreditatem dans eis. Dixerant enim potentes illi, Ecce nos dimisimus omnia, & sequuti sumus te: hoc votum potentissimi vouerant.* Viden' vt longe aliud agat Augustinus? Neque enim puto, res est obscura, vt pluribus explicari oporteat.

LXV. Quinto, Vita Cœnobitica, non est vna & eadem omnium Christianorum: sed Christianos diuidit in varios ordines, siue sectas. At hæc vita primorum Christianorum fuit eadem omnium, nec distinguebat Christianos à Christianis. Ergo non fuit Cœnobitica. Assumptum patet, *Nemo*, inquit Lucas, *aliquid eorum, quæ habebat, suum esse dicebat: sed erant omnia communia.* Bellarminus tamen negat assumptum: & fuisse potius eorum tantum, qui vellent perfectius viuere, probat ex 5. c. vbi dictum Ananiæ, *Nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate?* Sed contra sunt disertiora Lucæ verba, quam vt eludi possint. Itaque Chrysostomus, homilia 11. in Acta. ὥσπερ εἰ ἐν τοῖς μοναστηρίοις ζῶσιν, ὥσπερ τότε οἱ πιστοί, *Sic viuunt qui nunc sunt in monasteriis, vt tunc fideles.* Hieronymus in Philone, *Apparet talem primum Christo credentium fuisse Ecclesiam, quales nunc Monachi esse nituntur & cupiunt: vt nihil cuiusquam proprium sit, nullus inter eos diues, nullus pauper, patrimonia egentibus diuidantur.* Eusebius c. 16. lib. 2 hist. πάντες οἱ τῶν ἀποστόλων γνώριμοι. Christophorsonus vertit, *Omnes, qui Apostolorum doctrina instituti, imbutique erant.* Ruffinus, *Omnes, qui credebant sub Apostolis: possessiones & prædia vendentes, pretia ponebant ante pedes Apostolorum.* Sed & Salmero tract. 19. in Acta, *Illi primitiui voto emisso* (& hoc quidem votum de suo addidit) *omnes a se abdicabant facultates.* Nec obstant verba illa Petri ad Ananiam: tum, quia de venditione agunt, non de vsu, vt alias dictum: tum etiam, quia non distinguunt ordines, sed capita, id est, significant, non cogi singulos ad vendenda sua, quod faciebant multi: sed non tamen inde distingui varias religiones: quod necessario facit vita Cœnobitica. Quomodo in ipsis Monasteriis, non omnibus eædem sunt functiones, etsi idem ordo. Hieronymus epist. 4. ad Rusticum, *Ab alio discas humilitatem, ab alio patientiam: hic te silentium, ille doceat mansuetudinem.* Athanasius ille quisquis est in vita Antonii, *Huius continentiam, iucunditatem illius sectabatur: istius lenitatem, illius vigilantiam, alterius legendi æmulabatur industriam: istum ieiunantem, illum humi quiescentem mirabatur. Alterius patientiam, alterius mansuetudinem prædicabat.* Viden' in eodem cœtu Monachorum, ac proinde in eodem religionis genere, esse varias dispositiones, varia effecta? Cur non ergo dicimus eodem manente religiosorum Christianorum ordine, alios vendidisse sua, alios minime: vt in Monachis alios humi quieuisse, alios ieiunasse?

LXVI. Sed inde tamen fluxisse vitam Cœnobiticam Veteres dixere. Ita est, fateor: sed imitatione, non institutione: hoc est, non quod ita institutum fuerit ab Apostolis, vt essent ordines Christianorum quidam distincti, aut ab aliis, aut inter se: sed quod inde posteri nonnulli occasionem sumpserint. Sic ille, quisquis est autor sermonis 53. ad fratres in Eremo, quem Bellarminus appellat secundum de Communi Clericorum vita, *Actuum Apostolorum vobis lectio recitabitur, vt videatis vbi descripta sit forma, quam desideramus implere.* Et serm. 52. *Vt quantum possumus imitemur eos sanctos, de quibus loquitur liber Actuum Apostolorum.* Eusebius vero tantum scripsit Philonem, eis, quæ describuntur à Luca, similia perhibuisse, τὰ παραπλήσια τοῖς μαρτυρήσας. Paulo durius loquuti deinceps Possidius, Isidorus, regulam ille dixit, iste institutionem, cum præcedentes duntaxat exemplum. Atque exinde durius Cassianus, Cœnobitarum disciplinam à tempore prædicationis Apostolicæ sumpsisse exordium: nimirum, quia non ibi subsistunt exempla, vnde sumpserunt initium: & audaciores semper posteri prioribus. Nos, non quid hic vel ille peccarit loquendo, aut etiam sentiendo, æquum est attendere: sed, quid res ipsa doceat, retinere.

LXVII. Septimum exemplum mutuo sumitur à Philone Iudæo, eiusque Essæis, in oratione περὶ βίου θεωρητικοῦ: quorum hæc instituta, hi mores. Renuntiantes omnibus fortunæ bonis, tum viri, tum mulieres: καταλιπόντες ἀδελφούς, τέκνα, γυναῖκας, γονεῖς, πολυανθρώπους συγγενείας, φιλικὰς ἑταιρείας, τὰς πατρίδας, relictis omnibus quantacumque charitate coniunctis, siue naturali, siue politica, τείχους ἔξω ἐποιοῦντο τὰς διατριβὰς ἐν κήποις, ἢ μοναγρίαις, ἐρημίαν μεταδιώκοντες, habitabant extra muros, in viridariis, & solitariis agris, solitudinem affectantes. ἑκάστῳ δὲ ἔστιν οἴκημα ἱερὸν ὃ καλεῖται σεμνεῖον, καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦσιν. Cuique sua domus erat sacra, cui nomen σεμνεῖον siue μοναστήριον vbi solitarii mysteriis vacabant vitæ austeræ. In hanc domum nihil inferebatur cibi potusue: sed legis, & Prophetarum oracula, & similia ad pietatem. Bis orabant quotidie περὶ τὴν ἕω καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν. Septimo quoque die & septies septimo (οὐ μόνον τὴν ἁπλῆν ἑβδομάδα, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τεθηπότες.) conuentus festi fiebant: & audiebatur ὁ πρεσβύτατος καὶ τῶν δογμάτων ἐμπειρότατος, tum à viris, tum à mulieribus, ita tamen, vt nec simul essent, & audirent omnes. Cibus illis nullus lautus, sed panis, sal, hyssopus. Potus, aqua: Conuiuii participes fœminæ, anus, virgines: hæ ad sinistram sedent ordine: viris dextram occupantibus. Noctem totam vigilant: à media cœna surgunt: choros faciunt seorsim sexus, adhibitis manuum gesticulationibus, & saltationibus ἐπιχειρονομοῦντες καὶ ὑπορχούμενοι, καὶ ἐπιθειάζοντες: per stationes, strophas & antistrophas: tandem vnum omnes chorum faciunt in memoriam transitus per mare rubrum.

LXVIII. Hoc genus hominum, Bellarminus Monachos vocat, & sacras virgines, quos instituit in Ægypto S. Marcus Euangelista. Et habet autores magni nominis: Eusebium Cæsariensem hist. lib. 2. c. 16. Epiphanium, hæresi 29. Nazaræorum. Hieronymum de Viris illustribus in Philone. Post minutiores, Cassianum, Bedam, Sozomenum, Nicephorum.

LXIX. An nos, existimamus absurdissimum tantæ rei, quantam esse oportet Christianitatis perfectionem, pro fundamento habere autoritatem hominis infidelis, Nam Philo, Iudæus fuit, nec Christianus: & quidem in initiis Christianismi, cum ferueret Iudæorum furor aduersus Christianos. Enimuero, etsi non inania sint nomina, Eusebii (quanquam hic cum libet Arianus audit) Epiphanii, Hieronymi, tamen re vera hi solo Philone nituntur: imo non erubuit Hieronymus profiteri se Philonem scriptoribus Ecclesiasticis inserere, hanc vnam ob causam, *Idcirco*, inquit, *à nobis inter scriptores Ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci Euangelistæ apud Alexandrinos, scribens Ecclesia, in nostrorum laude versatus est.* Nam, quod eum Hieronymus notauit, Petrum Romæ vidisse, amicitia etiam vsum: non habuit certum: sed ex coniecturis, aut incertis relationibus, *Aiunt*, inquit, *hunc sub Caio Caligula Romæ periclitatum, quo legatus gentis suæ missus fuerat. Cum secunda vice venisset ad Claudium, in eadem vrbe loquutum esse cum Apostolo Petro, eiusque habuisse amicitias, & ob hanc causam, etiam Marci, discipuli Petri, apud Alexandriam sectatores ornasse laudibus.*

LXX. Deinde negamus hos Essæos, fuisse Christianos, aut vllos institutos à Marco Euangelista. Et habemus argumenta. Primo, Non esse verisimile loquutum Philonem de Ecclesia Christiana. Primo, quia Iudæus fuit, vt iam diximus. Secundo, quia nemo Christianorum simile quid tradidit. Et tamen habemus celebres in Alexandrina Ecclesia viros, Clementem, Origenem, Athanasium: qui adeo nihil tale tradiderunt, vt ipsi Eusebio, cui primo omnium hominum hæc sententia venit in mentem, necesse habuerit suam coniecturam argumentis vtcumque stabilire, deque ea, vt noua, & ante se inaudita disputare. Et tamen vide. Vixerunt Clemens & Origenes post Philonem: nec tam multo post tamen, vt potuerit eis tanta res esse incognita: maxime, cum diserte Hieronymus asserat in Pantæno, fuisse Alexandriæ inde à Marco ad Pantænum præceptorem Clementis, semper Ecclesiasticos doctores magnæ prudentiæ & eruditionis.

LXXI. Secundo: hos ipsos Essæos, Philo numerat in Iudæis. Distribuit enim Essæos in duos ordines; vnum πρακτικόν, alterum θεωρητικόν. Et de priori dixisse præcedente libro: nimirum quo disputat, liberum esse eum solum, qui virtuti studet. In eo hæc habes, ἔστι δὲ καὶ ἡ Παλαιστίνη καὶ Συρία καλοκἀγαθίας οὐκ ἄγονος, ἣν πολυανθρωποτάτου ἔθνους τῶν Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγη μοῖρα νέμεται. λέγονταί τινες παρ' αὐτοῖς ὄνομα Ἐσσαῖοι, πλῆθος μὲν ὑπὲρ τετρακισχιλίους κατ' ἐμὴν δόξαν, *Est vero Palæstina & Syria virtutis haud expers, quam incolit Iudæorum quod genus est hominum populosissimum, pars non exigua. Nuncupantur apud eos quidam Essæi, quorum numerus me iudice supra quatuor millia.* En tibi Essæos in Iudæis. Quod & Iosephus confirmat c. 12. 2. Antiquitatum. Τρία γὰρ παρὰ Ἰουδαίοις εἴδη φιλοσοφεῖται· καὶ τοῦ μὲν αἱρετισταὶ Φαρισαῖοι, τοῦ δὲ Σαδδουκαῖοι, τρίτον δὲ ὃ δὴ καὶ δοκεῖ σεμνότητα ἀσκεῖν, Ἐσσηνοὶ καλοῦνται, *Tria sunt apud Iudæos hominum genera, qui philosophantur: primi sectatores sunt Pharisæi: alterius Sadducæi: Tertium, quod videtur austeritatem profiteri, Esseni appellantur.*

LXXII. Huic argumento Bellarminus respondens, ambiguus est, vtrum iidem Essæni sint Philonis & Iosephi. Non videri eosdem. Quia Iosephus eam sectam antiquam faciat: at Philo indicet loqui de disciplina suo tempore exorta: Tum autem multa tribui suis à Iosepho: quorum nihil in suis Philo agnoscat. Quod si tamen iidem sint, Iosephum non fuisse assequutum exacte mysteria Monachorum, & ideo frequenter lapsum: & confudisse diuersa genera Essæorum. Serarius Trihæresii lib. 3. c. 13. Iosephum de solis agere practicis, quorum alii essent coniugati, alii cœlibes. At Philonem de practicis vno loco, sed iis tantum cœlibibus: ast altero de theoricis.

LXXIII. Sed si iidem sint vtrinque: certe nos vicimus: quia constat esse Iudæos. Quid tum autem, si non exacte fuerit eorum mysteria doctus Iosephus? Satis est, si sciuit esse Iudæos. Quanquam, cur Iosephum potius necesse sit fuisse imperitum, quam Philonem? Maxime cum isto ille fuerit posterior, & ab eo potuerit instrui. Itaque videtur potius Iosepho aliud compertum. Certe, nisi probationes suppetant aliunde, non facile in alterutram partem pronuntiandum: vnde necesse nihil esse certi. Sed nimirum Papistis argumentum certissimum est pro Philone, amor partium.

LXXIV. Fuisse diuersos, fortasse verum: sed ordine: non genere: quomodo in Franciscanis multiplicati sunt ordines, & in Benedictinis. Et ita factum res ipsa docet: nam etsi alii coniuges essent, alii Cœlibes: tamen vtrique non tantum Essæni, sed etiam practici, Serario. Qui autem minus consentaneum Practicos & Theoreticos, esse genere communi Essenos: quam Coniuges & Cœlibes genere communi practicos? Vnde perspicuum diuersitatem Institutorum non arguere diuersitatem generum, vt Bellarminus est imaginatus.

LXXV. Illud vehementius, si verius, agere Philonem de disciplina suo tempore exorta. Quod nos contra censemus, & post ostendemus. Sed Serarius probaturum se sperat, ex his Philonis apud Eusebium verbis, ὃν (scilicet τὸν τῆς νομοθεσίας ἀόρατον νοῦν) ἤρξατο διαφερόντως ἡ θρησκεία αὕτη θεωρεῖν, *Quem diuinæ legis semotum ab aspectu sensum cœpit eximie ipsa hæc religio contemplari.* Et, si esset, inquit, hæc secta vetus, quomodo nunc diceret, *cœpit contemplari*, & non, *solet contemplari*, aut certe *contemplatur*.

LXXVI. Verum nihil nisi Iesuitam Serarius agit, importune λεπτολογῶν. Sermo est Philoni de interpretandæ legis ratione, qua vtebantur Esseni, allegorica scilicet. Αἱ δὲ ἐξηγήσεις, τῶν ἱερῶν γραμμάτων γίνονται δι' ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις, *Interpretationes sacrarum literarum per coniecturas fiunt in allegoriis. Videtur enim his viris vniuersa lex esse animalis instar, cui sint pro corpore, præcepta prout verbis concepta sunt, pro anima vero, inuisibilis sensus vocabulis inditus.* Tum sequuntur ea, quibus Serarius abutitur, & quidem apud Philonem, in hunc modum: ἐν ᾧ ἤρξατο ἡ λογικὴ ψυχὴ διαφερόντως τὰ οἰκεῖα θεωρεῖν: *in quo sensu cœpit rationalis anima eximio quodam modo sua contemplari:* paulo aliter quam in Eusebio, qui & in reliquis multa mutauit, pro arbitrio. Sed, quis non videt illud ἤρξατο non referri ad tempus Philonis? Sed ad ipsum illud eorum hominum institutum? Vt sit sensus, quum alii in interpretanda lege solerent magis hærere literæ, hos cœpisse magis ad allegorias deflectere? Institutū ergo id sectæ significat, sed initii tempus nullum assignat. Vt apud Dionysium Halicarnasseum lib. 7. Ταρκυνίου δὲ ἄρξαντος ἠκολούθησαν οἱ λοιποὶ βασιλεῖς, *Tarquinium incipientem sequuti sunt reliqui reges* Ἄρξαντος, inquit, num ipso tandem Halicarnassei tempore? Insanum caput! Cum vixerit

xerit iste Octauio demum imperante. Idem 9. tumultum describens Tribunorum contra Consules, εἰς λίθων ἤρξαντο προβαίνειν βολάς, *Ad lapidum iactus deuenire cœperunt.* Scilicet bonus Serarius conficiet recentem fuisse, & Dionysio iam nato exortum tumultum. Vin' amplius? Sozomenus cap. 12. lib. 1. quo monasticæ vitæ laudes mirum in modum extollit, ταύτης τῆς φιλοσοφίας ἦρξατο μὲν ὥς τινες λέγουσιν, Ἠλίας ὁ προφήτης, *Hanc Philosophiam inchoauit, vt quidam dicunt, Elias Propheta.* Dicamus si placet, Sozomeno fuisse coæuum Eliam.

LXXVII. Nec animos tamen deponit. Cum, inquit, in Mineruali quinto, nihil apparet, quo primum inceptionis tempus intelligatur, posse commodissime, ac simplicissime intelligi, de eo tempore, quo scribit autor aliquis. Act. 1. *De omnibus, quæ cœpit Iesus facere, & docere*, Matthæi 4. *Cœpit Iesus prædicare:* Et vndecimo, *exprobrare ciuitatibus:* 16. *Indicare discipulis sibi eundum Ierosolymã*, Et 26. *contristari & grauissime angi.* Porro in Philone, nullũ præteritum, antiquumque tempus definiri. Itaque manere quæstionem. Mirum artificium, argumentorum educendorum ex non definita quæstione. Nam, si manet quæstio: ergo verum est, τὸ ἤρξαντο interdum dici de re longe ante præterita: interdum de re præsenti. At id satis est nobis, non arguentibus, sed soluentibus argumentum tuum, Serari? Nam ea est ζήτησις τοῦ ἐν ἀρχῇ. Sane verum est in huiusmodi phrasi, verbum id referri, non ad tempus τοῦ συγγραφέως, sed illius potius, cuius historia narretur. Itaque si recens hic fuit, tum recentia initia designari: sed contra si contra. Atqui tu Serari, non ex tempore Essenorum interpretaris τὸ ἄρξασθαι, sed cum pro tuo arbitratu sis interpretatus, tum concludis tempus Essenorum. Non sobrie: Præterea in Philone nullum præteritum antiquumve tempus designari, tibi quidem necessarium fuit dicere: at nobis non expeditum credere: quod statim doceo.

LXXVIII. Tertium nobis argumentum: quia Philoni Essæorum ordo vetus: At Christianorum religio non vetus. Hoc patet, quia vixit seculo Christi, vt Baronius notat in Apparatu annalium, §. 33. & distinctius obseruauit Serarius cap. 13. 3. trihæresii: Legatum fuisse Philonem Iudæorum ad Caium Imperatorem eius imperii quarto, id est, annis octo post Christum passum: siquidem hic passus anno Tiberii decimo octauo, qui desiit esse vigesimo secundo, successore relicto Caio.

LXXIX. Fuisse vero Philoni iam veterem sectam hinc collige. Ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἳ τῆς αἱρέσεως ἀρχηγέται γενόμενοι, πολλὰ μνημεῖα τῆς ἐν τοῖς ἀλληγορουμένοις ἰδέας ἀπέλιπον, *Habent libros antiquorum virorum, qui principes eius sectæ cum fuissent, pleraque reliquere monumenta allegoricæ ideæ.* En tibi veteres principes sectæ. Qui-nam hi? si Marcus institutor? Præterea: συνεστιῶνται δὲ καὶ γυναῖκες, ὧν πλεῖσται γηραιαὶ παρθένοι, *Vna assident mensæ etiam mulieres: quarum pleræque annosæ virgines.* Quomodo annosæ, viuo Philone? Si modo instituerit Marcus? Qui dicitur obiisse anno Christi 64. cum iam Philonis affecta esset ætas?

LXXX. Eusebius. τάχα δ᾽ εἰκὸς ἃ φησιν ἀρχαίων παρ᾽ αὐτοῖς εἶναι συγγράμματα, εὐαγγέλια καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων γραφὰς, διηγήσεις τέ τινας κατὰ τὸ εἰκὸς τῶν πάλαι προφητῶν ἑρμηνευτικὰς, ὁποίας ἥ τε πρὸς Ἑβραίους καὶ ἄλλαι πλείους τοῦ Παύλου περιέχουσιν ἐπιστολαὶ ταῦτα εἶναι: videri hæc monumenta esse Euangelia, & Apostolorum scripta: & tractatus quosdam exponendis veteribus Prophetis, cuiusmodi sunt in Epistola ad Hebræos, & aliis Pauli Epistolis. Sed hanc diuinationem, ne Serario quidem probauit. Enimuero Philoni quomodo παλαιοὶ Apostoli, qui omnes forte eo iuniores: certe vix quisquam maior natu: Quanquam non illi veteres tantum, sed & τῆς αἱρέσεως ἀρχηγέται? Tum autem ea ipsa συγγράμματα dicuntur μνημεῖα τῆς ἐν ἀλληγορουμένοις ἰδέας. Ast Euangelia non sunt huiusmodi: non etiam Pauli Epistolæ, vnicam si excipias ad Hebræos: quanquam ne huic quidem videtur id nominis valde aptum. Quid? quod Apostolorum scripta Philoni oportuit esse recentissima? Nam Euangelium Matthæi, si fides Baronio, anno vno scriptum fuit, antequam Philo primum legatus esset ad Imperatorem: reliqua omnia alia aliis serius.

LXXXI. Serarius ergo, deserto Eusebio, respondet, illa συγγράμματα fuisse veterum Essenorum practicorum. Sed, aliud est nimirum spectare victoriam: aliud sibi ipsi consentire. Certe hoc verum videtur: vel ipsi Serario. Nam Philo hanc allegoricam interpretandæ legis ideam, quasi peculiarem his ascripsit Theoreticis: Serarius vrgebat verbum ἤρξατο, tanquam non apicem paruum, sed illustrem columnam, quæ doceret ipsius Philonis tempore ortam esse sectam. Atqui illud ἤρξατο, pronuntiauit Philo, de hac ipsa allegorica idea significans eius initia fuisse ab ipsis Theoreticis: vnde etiam phrasis διαφερόντως θεωρεῖν. Itaque necesse est, hæc συγγράμματα intelligi, non Practicorum, qui alterius sectæ essent: sed Theoreticorum. Et eum, qui ἀρχηγέτας τῆς αἱρέσεως interpretetur, quomodo Elias & Elizæus, hodiernorum monachorum conditores dicuntur: næ ille pro arbitrio suo permittit sibi agere, ferre omnia.

LXXXII. Virgines vetulas idem Serarius diuinat, vel de numero fuisse Essenorum practicorum: vel, quæ alio quodam pio, fortassis etiam ciuili consilio, nuptias distulerant: postea, audita sacræ virginitatis commendatione, quam Christus potissimum instituit, Apostoli propagarunt, perpetuum tueri cœlibatum statuerant. Qua eadem audacia diuinare poterat, fuisse speciem quandam tragelaphorum, aere victitantium. Quis enim diuinandi finis?

LXXXIII. Quarto, Idem Philo, Ἐντυγχάνοντες τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, φιλοσοφοῦσι τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ τὰ σύμβολα τὰ τῆς ῥητῆς ἑρμηνείας νομίζουσι φύσεως ἀποκεκρυμμένης, ἐν ὑπονοίαις δηλουμένης, *Dum versatur in Sacris Scripturis, patriam Philosophiam in allegorias vertunt: quia sit eis persuasum signa illa literalis interpretationis naturæ absconditioris esse designatæ per coniecturas.* Et tibi, his Essenis patriam Philosophiam, eam quam allegorice interpretarentur. Ast hoc dici de Christianis, & quidem Alexandrinis absurdum. Nam Christianis patria Philosophia, aut nulla est, aut est Euangelium. Ast Euangelium transformari in Allegorias, quando auditum inter Christianos?

LXXXIV. Serarius, patriam Philosophiam consentit esse Iudaicam, quæ in Mose ac Prophetis continetur: cuius præcipuum caput Lucæ vigesimo quarto, Emauntinis Dominus exposuerit. Quod dat, fuisse Iudaicam, admitto: vnde sequitur, hos Theoreticos fuisse Iudæos. Reliqua nec curo, nec admitto. Nam, quid mihi somniis Iesuiticis opus est? Aut, quo illa sunt loco apud sanos?

LXXXV. Quinto, Ritus horum Theoreticorum quidam Iudaici fuerunt, quos nunquam obseruauit Ecclesia Christiana. Retinebant enim Sabbata, & Sabbatorum Sabbata. Ταῖς ἑβδόμαις συνέρχονται, *Septimis diebus conuentus faciunt:* Τὸ δὲ κοινὸν τοῦτο σεμνεῖον εἰς ὃ ταῖς ἑβδόμαις συνέρχονται, διπλοῦς ἐστι περίβολος, ὁ μὲν εἰς ἀνδρῶνα, ὁ δὲ εἰς γυναικωνῖτιν ἀποκριθείς, *Commune illud Semneum, quo conuenitur septimis diebus, ædes est gemina, quarum vna viris, altera fœminis distincta est.* Οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον ἀθροίζονται δι᾽ ἑπτὰ ἑβδομάδων, οὐ μόνον τὴν ἁπλῆν ἑβδομάδα ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τεθηπότες. ἁγνὴν γὰρ καὶ ἀειπάρθενον αὐτὴν ἴσασιν. ἔστι δὲ προέορτος μεγίστης ἑορτῆς ἣν πεντηκοντὰς ἔλαχεν, *Hi primum congregantur septem interiectis hebdomadam simplicem, sed & potentiam)* Geometricum hoc vocabulum, ab Euclide mutuatum, quo significatur cuiusque numeri quadratura) *in admiratione habentes: quod castam & semper virginem esse sciant. Est autem ea profestum magni festi, quod quinquagenarius occupauit numerus.* Hæc omnia Iudaica sunt: & vere Iudæis πάτριος φιλοσοφία à Christianis alienior: qui suis conuentibus non septimum, sed primum diem consecrarunt: nec cœtib. ἀνδρῶνας dicarunt & γυναικωνίτιδας. Atque adeo Eusebius non potuit dissimulare ἄνδρας ἐξ Ἑβραίων ὡς ἔοικε γεγονότας, ταύτῃ τε Ἰουδαϊκῶν περὶ τῶν παλαιῶν ἔτι τὰ πλεῖστα διατηροῦντας ἐθῶν: *Hos viros ex Hebræis, vt verisimile est, ortos, nimium Iudaice plurimos veteres mores adhuc retinuisse.*

LXXXVI. Respondet Serarius, solitos primores Christianos, qui à Iudæis defecerant, non paucos, Iudaicas ceremonias nonnullas retinere. Sic Timotheum circumcisum à Paulo: Act. 16. sic Paulum ipsum comam nutrisse & totondisse Cencreis, Actor. 18. Iacobum ei autorem fuisse purificandi sui, Act. 21.

LXXXVII. Sed hæc instantia est aliena. Falsum enim, vllam ab Apostolis, Apostolicisve viris institutã Ecclesiam, in mores vllos Iudaicos. Quæ autem exempla proferuntur, ea sunt singularia personarum: non Ecclesiarum communia: & fuerunt non vllius institutionis: non vllius perpetuæ obseruationis: sed Christianæ συγκαταβάσεως: quum Apostoli sese interdum accommodarent eorum infirmitati, quibuscum versabantur. Ast hic nihil simile. Sed vnius Ecclesiæ totius: & quidem celeberrimæ institutio describitur, si fides aduersariis. Itaque factum non purgatur.

LXXXVIII. Respondet iterum Philonem Iudaica phrasi dies Dominicos, & quadragesimale ieiunium, & vigilias, & Pentecosten descripsisse. Sed hæc est perpetua Serarii consuetudo, vt confugiat ad suas diuinationes: quasi iis haud secus quam oraculis, nos necesse esset credere. Quanquam ipsa Philonis verba contra sunt. Ratio enim obseruationum sumitur à natura numeri septenarii: quæ sane potuit huius theoreticæ philosophiæ fundamentum aliquod esse: Christianæ disciplinæ nunquam fuit: quæ primam diem obseruauit, non propter aliud, quam dominicam resurrectionem.

LXXXIX. Sexto, Ritus alii fuere, neque Iudæis patrii, neque Christiana modestia digni. Vigiliæ celebratæ ab vtroque sexu coniunctim: primum conuiuio, deinde choreis, in quibus erant ἐπιχειρονομοῦντες, καὶ ἐπορχούμενοι: vtentes variis manuum gesticulationibus, sed & saltationibus. Hos ritus ab Apostolis institutos, persuadeat sibi, qui voluerit: nos certe non possumus. Itaque hos Essenos fuisse alienos à Christianitate pro certo habemus.

XC. Et miramur in Eusebio adeo fuisse opinione falsa præoccupatum animum, vt hæc dissimularit: & dissimulationem hanc satis superque purgatam sperarit, si diceret, πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τούτῳ διέξεισιν· ἐκεῖνα δὲ ἀναγκαῖον ἐφάνη δεῖν ἀναλέξασθαι, δι᾽ ὧν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγωγῆς ὑποτίθεται, *Multa etiam alia de iis quos iam oratione prosequimur, in eodem libro percenset. Cæterum ea solum in præsentia nobis ad commemorandum videntur necessaria, quibus expressæ & illustres Ecclesiasticæ institutionis formulæ perspicue ante oculos ponantur.* Nam quid hæc est, si non est præuaricatio manifesta? Aut cur hos potius deligere θεραπευτὰς siue θεωρητικὰς erat necesse: Quasi nulla similia essent in practicis.

XCI. Serarius Theoreticos omnes fuisse Christianos, sibi videri pronuntiat: & aliquot disputat coniecturis. Has iam videamus, iis omissis, quæ sunt expensæ. Prima, Iosephus, cum de practicis Essenis agit, diligenter monet fuisse genere Iudæos. Ergo vt disiungeret à Theoreticis. Respondeo, negatur consequentia. Nam Iosephus Essenorum discrimen nullum nouit Practicorum & Theoreticorum, sed omnes vno fasce comprehendit, & confudit. Iudæos autem esse non video, vbi tam diligenter obseruauerit. Bis lego. Semel vna cum aliis sectis, τρία παρὰ Ἰουδαίοις εἴδη φιλοσοφεῖται, *Tria apud Iudæos genera philosophantur:* Iterum: Ἐσσηνοὶ καλοῦνται, Ἰουδαῖοι μὲν γένος ὄντες, φιλάλληλοι δὲ καὶ τῶν ἄλλων πλέον, *Iudæi quidem genere, sed amantes inter se magis quam alii.* Quodnam hîc tantæ curæ testimonium? Nam, quod Iudæos dixit, iam secundo est per accidens, scilicet non hoc agens, vt Iudæos doceret: sed vt illustraret illum amorem, qui inter eos erat mutuus: quasi diceret: habuisse quidem genus cum aliis commune omnibus Iudæis: tamen non promiscue amasse omnes, sed inter se impensius. Sed nimirum solent es sunt Iesuitæ, ex musca elephantem facere.

XCII. Secunda. Iosephus, qui tam libenter in Iudæorum laudes excurrit, horum tamen mentionem omittit: quorum genus tam eximium, tam cœleste, tam beatum, summam Iudæis laudem conciliare poterat. Cur nunquam? Quasi vero nos oporteat Iosephi cogitatorum rationem reddere. Aut si nos non possimus aliam notare, hanc esse oporteat, quod fuerint Christiani. Sed nos negamus etiam, nullam horum factam mentionem. Nam qui non distinxit, profecto omnes complexus est: sicut qui de animali disputat, etiam de homine.

XCIII. Tertia. Philo, cum dicat Essenos esse apud Iudæos, tanquam apud Persas Magos, apud Indos Gymnosophistas, cur practicorum tantum meminit? Imo, inquam, tum practicos non distinxit: sed post, & quidem alio libro: quasi vno cum esset vnorum mores prosequutus, alterum reliquorum moribus destinaret. Verum, inquit, quoties duo occurrunt rei alicuius genera, diuersis locis tractanda, solent id in priore loco boni auto-

re indicare. Solere fateor: debere nego. Nam alia artificioſa eſt Methodus, alia Oratoria: quæ nonnunquam τὰ ἀπροσδόκητα venatur. Porro Philo diſtinxit ſecundo loco, quod ſatis eſt: quaſi teſtaretur ſibi in animo fuiſſe Eſſenorum omnium inſtituta exſequi, ſed non aut potuiſſe, aut etiam debuiſſe priori libro, niſi partem eorum explicare: itaque ſecundo reliquam expedire, ἀκολούθως τῆς πραγματείας ἑπόμενος. Quare illa comparatio cum Magis, & Gymnoſophiſtis, communis eſt Eſſenis, non peculiaris Practicis.

XCIV. Quarta. In Apologia pro Iudæis, Philo Practicorum tantum laudatione contentus fuit: quia Theoretici neque Iudæi religione iam erant, neque magnam partem genere. Aſt ego, qui in ipſis extantibus Philonis libris video tam multa diuinaſſe Serarium, & quidem temere: ne hîc quidem ſomniis eius fidem habeo: quin meis potius oculis, qui apud Euſebium, octauo Præparationis, neque diſtincta genera inuenerunt, neque adeo τῶν πρακτικῶν nomen. Multo minus fuiſſe, neque religione, neque maximam partem genere Iudæos: itaque hoc, quicquid eſt, Serarianis ſomniis impute.

XCV. Quinta. Practici tam à Ioſepho, quam à Philone in Syria & Palæſtina, Iudæaque collocantur, neque alibi vſquam. At Theoreticorum, πολλαχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐστὶ τὸ γένος, *In multis terrarum orbis regionibus genus hoc Eſſæorum eſt*. Nimirum, quum Euangelium diſſeminatum eſt. Sed nuſquam alibi fuiſſe Practicos neque Ioſephus dixit, neque Philo: ſed Ioſephus locum non aſſignat, tantum Iudæorum gentem nominat, adeo promptum eſt Serario fingere. Philo autem: ἐστὶ δὲ καὶ ἡ Παλαιστίνη καὶ Συρία καλοκαγαθίας οὐκ ἄμοιρος, *Non eſt Palæſtina & Syria virtutis expers*: de reliquis prouinciis nullum negationis veſtigium. Deinde, vt concedamus: tamen ſequetur duntaxat non eoſdem fuiſſe vtroſq; : ſed Chriſtianos fuiſſe Theoreticos, nulla eſt conſequentiæ neceſſitas. De diſſeminato Euangelio, coniectura eſt: Quod enim? Nonne ipſi Iudæi etiam ante Euangelium, ſparſi per vniuerſum orbem? Actorum ſecundo, *Erant Hieroſolymis commorantes Iudæi viri religioſi ex omni natione eorum qui ſub cœlo ſunt*: Imo Ioſephus practicos, ſi practicos ille tamen deſcripſit, peregrinari ſignificat: & peregrinantes à ſuis comiter accipi. Τοῖς ἑτέρωθεν ἥκουσιν αἱρετισταῖς, πάντα ἀναπέπταται τὰ παρ' αὐτοῖς ὁμοίως ἴδια, καὶ πρὸς οὓς οὐ πρότερον εἶδον, εἰσίασιν ὡς συνηθεστάτους. διὸ καὶ ποιοῦνται τὰς ἀποδημίας, οὐδὲν ἄλλως ἐπικομιζόμενοι, *Aliunde aduenientibus eiuſdem ſectæ patent quæ apud eos ſunt omnia, tanquam propria: & iis, quos antea nunquam viderunt, tanquam familiariſſimis occurrunt, propterea peregrinantes nihil ſecum deferunt*.

XCVI. Sexta. Practicorum numerus ab vtroque, Philone & Ioſepho pene definitur, qui quatermilleſimo proximus fuerit. Theoreticorũ nullus initur, & fuiſſe maiorem oportet, cum tam multi fuerint, & in Ægypto, maxime Alexandriæ, & in aliis prouinciis. Imo Ioſephus numerum nuſquam definit. Suum calculum viderit Philo. Certe Ioſephus. Μία δὲ οὐκ ἔστιν αὐτῶν πόλις ἀλλ' ἐν ἑκάστῃ μετοικοῦσι πολλοί *Non eſt eorum vna ciuitas imo in vnaquaque multi habitant*. Sed rurſus hinc conficiat aliquis non fuiſſe eoſdem. At fuiſſe alterutros Chriſtianos ſolus Ieſuita.

XCVII. Septima. Practicorum ædes Philo Synagogas: Theoreticorum vero σεμνεῖα vocat. Sed nomina ad placitum variantur. Deinde nullum id argumentum Chriſtianitatis. Nam Chriſtianorum ædes, ſemnea appellata nondum vidi.

XCVIII. Octaua. Θεραπευτῶν nomen primis Eccleſiæ primordiis ad poſteros dimanauit. Ergo ii fuerunt Chriſtiani. Antecedens probatur ex Dionyſio. Sic & ἀσπαζόμενοι & ἀσκητήρια. Reſpondeo primo, nomina ſumi ponive pro arbitrio, ideoque ab iis ad res non eſſe neceſſaria argumenta. Itaque Serarius non audet certo concludere; ſed duntaxat veriſimiliter. At qui inde arceſſunt Monaſticam vitam, ii ſane magis quam veriſimiliter ſperant argumentari. Secundo, θεραπευτῶν nomen, ſi eſt παρ' ὅσον ἐκ φύσεως, καὶ τῶν ἱερῶν νόμων ἐπαιδεύθησαν θεραπεύειν τὸ ὄν, *ex eo quod tum à natura, tum à ſacris legibus edocti ſint colere Deum*: vere deberi Chriſtianis, ſed non eſſe aut aut mirum nouũ, ꝙ eo abuſi ſint ad ſua deliria. Tamẽ nõ eſt veriſimile fideles illud ſuum Chriſtianorum, tam auguſtum, voluiſſe vnquam mutatum. Dionyſius ille, quiſquis eſt, multa affectauit in nominibus, præter vſum Chriſtianitatis, in eo certe vanior, quam ſanctior. Monazonatas & Monaſteria, non miror vſurpaſſe, qui in re ſimili, ſibi delicias fecerunt. Sed non ſequitur, eos, qui à Philone celebrantur, fuiſſe Chriſtianos. Non certe magis, quam τῆς φιλοσοφίας nomen, quod & Philo, & Ioſephus vſurpant in ſuis Eſſenis, & poſtea Chriſtiani in ſuis Monachis, euincat Pythagoram, aut Socratem, Platonem, Ariſtotelemve, fuiſſe Chriſtianos.

XCIX. Nona. Eorundem ad poſteros dimanaſſe inſtituta, teſtis vſitata olim apud Chriſtianos rerum omnium abdicatio, vitæque communis ſocietas, Actorum ſecundo: Sacra conuiuia, quas Agapas vocabant, peruigilia ſtata & ordinaria, in feſtis Sanctorum, ieiunia quadrageſimalia. Imo peruigilia, feſta ſanctorum, quadrageſima, non ab initiis Eccleſiæ, ſed temporibus primis ſuccedens poſteriorum corruptio. Agapas inde ortas, quis credat, qui ſciat has non paucorum αἱρετιστῶν, ſed totius Eccleſiæ fuiſſe? Quanquam, quod in iis ſucceſſionis indicium, non video, quæ tam pauco tempore vſurpatæ in Eccleſia. Sed de communi vita, quicquid illud eſt, potuit-ne magis ridicule dici? Hanccine propagatam ab Eſſenis in Chriſtianitatem, quæ prior fuit Eſſenis, ſi Eſſeni inſtituti à Marco? Nam certe, quæ deſcribitur hiſtoria, Actorum ſecundo, accidit ante quam vllus eſſet Alexandriæ Chriſtianus, nedum vt inſtituta fuerit à Marco Eccleſia.

C. Atque hactenus celeberrima exemplorum nomina, quibus ſiue abutuntur hodie, ſiue olim abuſa ſunt Monachorum examina, vt ſe commendarent Chriſtianis, & ſua inſtituta perſuaderent non eſſe recentia. In quibus exemplis, nihil fuiſſe comperimus monaſticum, præter immanem impoſturam, quæ ſi demonſtratio eſt, *quid non ſperemus amantes?*

CI. Poſt Apoſtolorum ſeculum creſcunt ſuperſtitioſis animi. Habent Dionyſium Areopagitam ſcribentem ad Demophilum Monachum, amplius, prolixe explicantem monaſticæ profeſſionis formam, capite ſexto Eccleſiaſticæ Hierarchiæ. Tertullianum autorem libri de Velandis virginibus. Cyprianum, libri de Habitu virginum. Habent Dionyſium Epiſcopum Romanum, Damaſo teſte, ex Monacho aſſumptum. Habent Athanaſium deſcribentem vitam Antonii primi Eremitæ, ſed quem tamen Monachi præceſſerint. Sic enim Bellarminus enumerauit.

CII. At nos, primo Dionyſium illum planum, non negamus monachos agnouiſſe: ſed ignotum omnibus Veteribus ante Gregorium, ferre non poſſumus, pro locuplete teſte haberi, eorum quæ geſta ſunt Apoſtolorum temporibus. Et Bellarmini ridemus curioſitatem, tam ſubtiliter inquirentis in eius ætatem. Quid enim ille facit operæ pretii? Non eſt recentior, inquit, Gregorio magno, quia hic illum appellat antiquum & venerabilem patrem. Non paulo ante Hieronymum. Nam hic illius ſcripta nouiſſet, eumque retuliſſet in album Scriptorum Eccleſiaſticorum, notus etiam fuiſſet Ambroſio, Auguſtino, Chryſoſtomo, aliiſque Patribus: quibus fuit incognitus. Ergo fuit autor antiquiſſimus. Et ſuppreſſus ab hæreticis, ac tandem Romæ repertus. Non eſt, inquit, recentior Gregorio. Et hoc vnum eſt, inquam, demonſtratum. Neque enim Prophetam exiſtimamus Gregorium, qui Dionyſium potuerit ſic futurum nomine deſignare, ſicut Cyrum Eſaias. Sed quantulum hoc eſt ei impoſtori, qui ſe ipſis viuentibus Apoſtolis inſeruit?

CIII. Verum, inquit, non fuit paulo ante Gregorium. Vt hoc daremus, tamen immane quantum ſpatium eſt temporis à Gregorio ad Apoſtolos. Thronum enim Gregorius iniuit extremo demum ſeculo ſexto, nimirum anno quingenteſimo nonageſimo. Parum-ne id cuiquam videatur, vt potuerit & à Gregorio antiquus appellari: & longe abfuiſſe ab Apoſtolis? Et tamen quo argumento id conficitur? Quia vocauit antiquum patrem. Itane? Et nemo credat potuiſſe imponi Gregorio, vt eum qui ſe Apoſtolis inſeruit, inconſiderate crediderit fuiſſe Apoſtolicum?

CIV. Sed feſtiuum hoc eſt. Non paulo ante Hieronymum. Itane? Antiquum patrem appellauit Gregorius, ergo priorem Hieronymo? nec paulo priorem? Atqui ab Hieronymo ad Gregorium, anni ſunt ducenti circiter. Sed cur non paulo ante Hieronymum? Quia Hieronymus non meminit. Atqui nos potius: Ergo poſterior Hieronymo, imo Auguſtino, quia eum hi non norunt. Noſſent autem ſi fuiſſet prior. Nam quos illi autores non norunt ſe priores: qui ſaltem fuerint alicuius nominis? Nugatur ergo, quiſquis antiquiſſimum dicit: quia ignoratum tam antiquis viris. Nam ſuppreſſum ab hæreticis, facilius fuit diuinare, quam probare.

CV. Dionyſium video ab Anaſtaſio Bibliothecario (is enim eſt, non Damaſus) dici Monachum: & tamen vnde fuerit, nemo potuit indicare. Credamus ergo, illuſtre teſtimonium. Imo potius Anaſtaſii fidem vt alias ſæpe ſubleſtam, ita hoc loco, non ſatis locupletem.

CVI. Tertulliani, Cyprianique virgines nouimus: ſed monaſticam tamen vitam nullam aduertimus. Tertullianus, velari iubet omnes virgines Chriſtianas: non tantum aliquas, vt erat neceſſe, ſi votarias iſtas, & perfectionis profeſſas vellet: ſed omnes, tum per vrbem, tum maxime in Eccleſia. Quod vt magis intelligas, initium velandi vult eſſe ab ingreſſu, quo? Clauſtri? Monaſterii? minime omnium: nam hæc apud eum nulla nomina ſunt: ſed ab ingreſſu pubertatis. Ipſo ſtatim initio, *Oſtendam virgines noſtras velari oportere, ex quo tranſitum ætatis ſuæ fecerint*. Et vndecimo, *Vbi gradum fiximus de Apoſtoli abſoluta definitione: omnem mulierem etiam omnis ætatis intelligendam: reſponderi ex diuerſo habebat, ergo à natiuitate, & à primo nomine ætatis, virginem operiri oportere. Non ita eſt autem: ſed ex quo ſe intelligere cœperit, & ſenſum naturæ ſuæ intrare, & de virginis exire, & pati nouum illud quod alterius ætatis eſt*. Et poſt, *Sed, et ſi propter Angelos velanda eſt, ſine dubio ab ea ætate lex velaminis operabitur, à quo potuerunt filiæ hominum concupiſcentiam ſui adducere, & nuptias pati. Ex illo enim virgo deſinit, ex quo poteſt non eſſe*. Plana res eſt: Lex velaminis operabatur ſecundum ætatem: id eſt, ex mente Tertulliani, omnes virgines poſt pubertatis initia prima, velandæ ſunt. At non omnes virgines poſt pubertatis initia, moniales ſunt. Ergo Tertulliano velata virgo, non eſt monialis.

CVII. Præterea, argumentum eſt generale à ſexu: quia omnis mulier velanda eſt: at omnis virgo eſt mulier: Ergo omnis virgo eſt velanda Capite ſeptimo, *Conuertamus ad ipſas iam rationes recenſendas, per quas Apoſtolus docet velari fœminam oportere, an eadem etiam virginibus competant: vt ex hoc quoque vocabuli communio inter virgines & non virgines conſtet, dum eadem velaminis cauſæ in vtraque parte deprehenduntur*. Capite octauo, *Satis ad vniuerſam ſpeciem cuiuſque ſexus Apoſtolus pronunciauit, & breuiter, & plene tam inſtructa definitione, Omnis, inquit, mulier. Quid eſt omnis? niſi omnis generis, omnis ordinis, omnis conditionis, omnis dignitatis, omnis ætatis?* Vnde, atque adeo ex tota diſputatione facile eſt colligere, improbari morem, qui inualuerat Carthagine, vt mulieres quidem velarentur, at non ſic virgines: eum morem fuiſſe à Tertulliano improbatum. Itaque virgines velatæ, nihil ad Moniales.

CVIII. Vnum obiicitur. Diſtingui à Tertulliano Virgines mundi, id eſt, ſeculares & virgines Dei, id eſt, ſanctimoniales: & de his dici, *O ſacrilegæ manus, quæ dicatum Deo habitum detrahere potuerunt! Quid peius aliquis perſequutor feciſſet, ſi hoc à virgine electum cognouiſſet?* Item, *Nupſiſti Chriſto, illi tradidiſti carnem tuam*: & hæc poſtrema negat Pamelius poſſe aliter intelligi, quam de virginibus, quæ Chriſto ſuo ſponſo continentiam ſuam conſecrarint, & profeſſæ ſint.

CIX. Sed hæc nullius momenti ſunt, ſi cum iis comparentur, quæ iam notata ſunt. Enimuero, quicunque fideles, Deo ſunt conſecrati: ideo neceſſe eſt eos in ſuo ſtatu ſic verſari, vt ſuam ſinceritatem Deo probent. Sic qui in coniugio, caſtitatem coniugalem ſui colant, vt non hominum metu cohibeantur, ſed affectu in Deum. Sic Virgines. Hoc ergo Tertullianus Virgines admonet ſuas, vt ſe meminerint eſſe Deo ſacras: propterea debere ſuam virginitatem longe curioſius puram conſeruare. Hinc diſcrimen Virginum Dei, & Virginum mundi: non, quomodo Papiſtæ ſanctimoniales & ſeculares, vt loquitur Bellarminus: ſed quomodo Scriptura, filios Dei & filias hominum, dixit. Omnes, inquam, Virgines, Chriſtianas, virgines Dei: omnes non Chriſtianas, virgines mundi Tertullianus appellat. Neque aliter nupſiſſe Chriſto, illique tradidiſſe carnem ſuam. Eadem ratio habitus Deo dicati.

CX. Cy-

CX. Cypriano fuit idem Virginum genus propositum: sed aliquantulum diuersus finis. Tertullianus velamen solum vrgebat: at Cyprianus de vniuerso corporis ornatu agit, de velo, aut nihil omnino, aut certe non specialiter. Itaque in hoc totus est, vt virgines doceat modeste ornari, pompas fugere. Denique nihil, aut imperat, aut si hoc nimis durum, nihil consulit, quod non omnibus Christianis, non consuli tantum, sed etiam imputari possit. Quin etiam diuites alloquitur. Cap. 6. *Sed sunt aliqua diuites, & facultatum vbertate locupletes, qua opes suas praferant, & se bonis suis vti debere contendant.* Audin' locupletes; audin' facultates suas? Audin' vti debere? Hæccine de Sanctimonialibus?

CXI. Tum autem, has diuitias iubetne omitti, deseri, abdicari? Omnino, inquam, sed quomodo debent ab omnibus Christianis, *Scient primo, illam diuitem esse, qua in Deo diues est.* Et post: *Cæterum quæcumq; terrena sunt in seculo accepta, & hic cum seculo remansura; tam contemni debent, quàm mundus ipse contemnitur, cuius pompis* (& hęc teste Pamelio, allusio est ad renũtiationem, quę fit in baptismo) *& deliciis iam tunc renuntiauimus, cum meliore transgressu ad Deum venimus.* Itaque cautiones additæ. cap. 7. *Locupletem te dicis & diuitem, sed diuitiis tuis Paulus occurrit, & ad cultum atque ornatum tuum iusto fine moderandum, sua voce prascribit. Sicut, inquit, mulieres cum verecundia & pudicitia componentes se, non tortis crinibus, neque auro, neque margaritis, aut veste pretiosa, sed, vt decet mulieres promittentes castitatem, per bonam conuersationem.* c. 8. *Locupletiorem te decis & diuitem: & vtendum putas iis, qua possidere te Deus voluit. Vtere, sed ad res salutares. Vtere, sed ad bonas artes. Vtere, sed ad illa, qua Deus præcepit, qua Dominus ostendit. Diuitem te sentiant pauperes, locupletem sentiant indigentes.* Atqui sanctimoniales, neque diuites esse profitemur: neque in pauperes licet esse liberales, sed aliena liberalitate vti.

CXII. Præterea, has ipsas Virgines describit prodeuntes in publicum: nec reprehendit, nisi quod cum nimio ornatu. c. 4. *Quid ornata, quid compta procedit, quasi maritum, aut habeat, aut quarat?* at virginibus illis sanctimonialibus: non tantum procedere comptas, sed etiam procedere damnatum, etiam abs Hieronymo.

CXIII. Quare illud ca. 3. *Qua se Christo dicauerint, & à carnali concupiscentia recedentes, tam carne, quam mente se Deo vouerint:* quæ verba vrget Pamelius, eundem sensum habere oportet, quem dicebamus in Tertulliano. Nam profecto omnes Christianos oportet se Deo vouere, & Christo dicare. Nonne? qui Christo dicuntur agglutinati, κεκολλημένοι, prioris ad Corin. 6. Sed virgines, præcipue, omnes, inquam, virgines Christianæ: quia nuptiæ diuisæ sunt, teste Apostolo. Itaque votum nullum est, qualia nostri votarij postulant.

CXIV. Et tamen, si constaret maxime, tum Tertullianum, tum Cyprianum votas aliquas dicere in perpetuam virginitatem: quid Bellarminus obtineret? Meminisse enim debet agere se non de vouenda virginitate, sed de origine Religionum: at Virginitatis votum, si vllum fuit perpetuæ, illis temporibus, tamen nõ fuit ordo religionis separatæ, sed priuatæ vitæ instituendæ ratio.

CXV. Supereſt Antonij vita ex Athanasio. Atque hic denique locus est in omni Antiquitate primus, in quo & Eremitas, & Monachos legimus, separato à reliqua Ecclesia vitæ instituto. Sed liber adeo tota tractatione dissimilis est reliquis Athanasij operibus, vt persuaderi nequeat sanioribus, non esse suppositicium. Non negant scriptam ab Athanasio Antonij vitam: In Antonij vita non negant fuisse nonnulla hic descripta, quibus argumentis Bellarminus sperat se hanc fabulam vindicaturum Athanasio, sed non credunt tamen ita scriptam fuisse à maximo, & viro & Theologo, in qua videatur lusisse aliquis, vt variis μορμολυκείοις lectores, tanquam infantes, pauore consternaret: & luctam fidelium cum nequitijs spiritualibus, vix nisi corpoream, aut certe magis corpoream repræsentaret, quam spiritualem. Athanasij opus, appellauit Hieronymus insigne volumen. Id vero, siue molem intelligas codicis, siue momenta rerum, non videmus quî possit dici de istac Antonij vita. Nam & moles, non minor in alijs eiusdem Patris scriptis: in nonnullis maior: & momenta rerum longe absunt à grauitate Theologica. Sed & Blacij interitum aliter verus narrat Athanasius in Epistola ad solitariam vitam agentes, aliter iste. Ille literas (& vt videtur ad se) Antonij oblatas Blacio à Georgio dirigendas: Iste ipsum Blacium accepisse ab Antonio ad se. Ille laceratum à proprio equo Blacium, cui insidebat, iste, ab equo, cui insidebat, Nestorius Ægypti præfectus.

CXVI. Tamen verum est, eo seculo, quod tertium fuit à Christo, cœpisse hoc, quicquid est, siue religionis, siue superstitionis. Nam & scripsit Athanasius, τοῖς πανταχοῦ κατὰ τόπον τὸν μοναχὸν βίον ἀσκοῦσι: & constat Antonium, Paulum, Hilarionem his fuisse duces. Itaque non quærimus vtrum fuerint, sed vtrum esse debuerint. Vnum scimus, nunquam ex Christi, Apostolorumve instituto, fuisse. Viderit Paulus, viderit Antonius; viderit Hilarion, viderint alij. Certe longissime hi omnes abfuere, non tantum à Christi perfectione, qui nihil inhumanum affectauit, sed ab Apostolorum humanitate, qui vitam communem viuere maluerunt. Qui nos sumus: qui sapientiores esse velimus? Qui Papistæ? qui eorum oculos configant?

CAP. XXIII.

De abusu Religionum.

I. HActenus origo Religionum. Nunc, quod polliciti sumus, abusus obseruemus: id est, grauissimas rationes, quibus & ab initio conficitur non fuisse introducendum hoc vitæ institutum: & nunc tandem interesse Christianitatis, vt funditus tollatur. Ita enim fere fit, vt humanum ingenium, siue hebetudine propria infirmius non præuideat incommoda futura: siue passionum violentia abreptum, præuisa, vel dissimulet, vel non curet: siue, spei fallacia titillatum, feliciores successus sibi polliceatur, ideoque aggrediatur multa, quæ successu temporis cogitur improbare, cum frequẽs, longusq; rerum vsus, & hebetudinem acuit, & passiones detriuit, & spei lenocinia confutauit.

II. In quam partem iam præiudicia fuere, exigua illa quidem, & pauca: Sed relatu non indigna, vt temporum, in quæ deuenimus desperatam ἀνωμαλίαν nosse possimus: quæ in odium veritatis, olim quidem radiis pauculis, & tenuibus: nunc autem tota luce lucentis, susque deq; habet, quæ paulo moderatius instituta erant. Tædere cœperat Romanam Ecclesiam harum religionum: & cœptum cogitari de luxuria coercenda. Inde statutum, vt ne noui vlli ordines excogitarentur. In Sexto Decretalium, titulo de Religiosis domibus, Gregor. X. in Concilio Lugdunensi; *Religionum diuersitatem nimiã, ne confusionem induceret, generale Concilium consulta prohibitione vetauit. Sed, quia non solum importuna petentium inhibitio illarum postmodum multiplicationem extorsit, verumetiam aliquorum prasumptuosa temeritas, diuersorum ordinum præcipue mendicantium, quorum nondum approbationis meruere principium, effrenatam quasi multitudinem adinuenit: repetita constitutione districtius inhibentes, ne aliquis de cætero nouum ordinem, aut religionem adinueniat, vel habitum noua religionis assumat: cunctas affatim religiones & ordines mendicantes post dictum Concilium adinuentos, qui nullam confirmationem sedis Apostolica meruerunt, perpetua prohibitioni subiicimus, & quatenus processerant, reuocamus.*

III. Quod Concilium ille nominat, Lateranense fuit sub Innocentio III. cuius Canon est 13. *Ne nimia religiosorum diuersitas, grauem in Ecclesia Dei offensionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de cætero nouam religionem inueniat. Sed quicunque voluerit ad religionem conuerti, vnam de approbatis assumat.* Cuius Canonis meminit Ioannes XXII. extrauagante *Sancta Romana*, de Religiosis domibus, *Sacris Canonibus est interdictum, ne aliquis nouum ordinem, aut religionem inueniat, vel habitum noua religionis assumat, sed quicunq; ad religionem venire voluerit, ingrediatur vnam de religionibus approbatis.*

IV. His legibus videbatur aliquantulum consultum Ecclesiæ, aduersum huius propagationem superstitionis. Sed frustra. Quia postmodum addita exceptio, limites sustulit. Angelus de Clauasio in Summa, Verbo Religiosus, *Quid de inuenientibus nouum ordinem? Respondeo, quod non sunt religiosi, nisi à Papa expresse approbantur: quod cum sit prohibitum nouum ordinem, vel religionem inuenire: ideo non religiosi, sed potius irreligiosi sunt censendi tales, & hodie sunt excommunicati ipso facto.* Sed, & Bellarminus capite quarto, disputat necessariam esse Papæ confirmationem propter ius positiuum, ex quo facti illi fuere Canones. Qui tamen Canones, non tantum non meminere eius exceptionis, sed etiam videbantur præuenisse: nam Ioannes ille vigesimus secundus, Fratricellos siue Beguinos aboleuit, etsi habentes à Celestino quinto, statas, seu vitæ priuilegium. Porro inde, quantopere sit illusum Canonibus, ipse vsus argumento est, ordinumque numerus, qui ab iis temporibus intrusi sunt, & quotidie intruduntur.

V. In Consilio delectorum Cardinalium de emendanda Ecclesia iussu Pauli tertij conscripto, anno salutis 1538. *Conuentuales ordines abolendos esse putamus omnes, non tamen vt alicui fiat iniuria, sed prohibendo ne nouos possint admittere.* Verum pia mater, non potuit non indulgentia vti in liberos: itaque impune numerus augetur quotidie. Sed, quid nos miremur in hisce rebus tam, aut negligentes, aut indulgentes Papas esse: qui vniuersum Papismum scimus, nonnisi ex negligentia constare, & indulgentia? Enimuero, qui semel verecundiæ limites prætergressus est, hunc oportet gnauiter esse impudentem. Nos, quod suscepimus, hoc agamus.

VI. Primus abusus: Distractio Ecclesiæ in varias partes. Enimuero constat, geminam esse Ecclesiæ vnitatem, siue potius vnitatis rationem: vnam omnium cum Christo capite: à quo separata membra, vitam habere nequeant. Alteram membrorum ipsorum inter se. Inde enim dicuntur fideles, non tantum membra Christi: Prioris ad Corinthos 6. *An nescitis corpora nostra esse membra Christi:* Ad Ephes. 5. *Membra sumus corporis eius, ex carne eius, & ex ossibus eius.* Sed etiam membra alij aliorum, ad Rom. 12. *Singuli autem alij aliorum membra.* Atque adeo hinc omnes: non plura, sed vnum corpus Christi, *Multi, vnum corpus sumus in Christo*, inquit ibidem Paulus, & 10 *Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa: omnia vero membra corporis vnius, multa cum sint, vnum sunt corpus: ita & Christus.*

VII. At Monasticæ vitæ institutum, aduersus hanc vnitatem peccat manifeste. Nam, vt nihil dicam de priori vnitatis ratione: certe posteriorem mirum in modum labefactat: atque adeo videtur id in animo habuisse humanæ salutis aduersarius, vt abuteretur inconsiderato primorum hominum zelo, non mea sententia malorum, atque ita paulatim κατάλειψιν Ecclesiæ à Christo constitutam, ab Apostolis vsurpatam dissiparet. Ea vnitas tota consistit in Communione Sanctorum. Ea communio, etsi vere sit, & proprie in interno affectu: tamen habet etiam suos externos effectus: qui, cum nulli sunt, tum ne illa quidem vlla esse dicitur: vnde Iacobus cap. 2. *Qua vtilitas, fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera vero non habeat?* Et post, *Fides, si opera non habeat, mortua est per se.*

VIII. Violatur hæc communio, cum negliguntur Cœtus instituti, tum à Christo, tum ab Apostolis, exercendæ communi concursu pietati. Nam & Christus, vt plurimum, in magna discipulorum corona docebat: & certe Apostoli vix aliter, vt constat ex Actis. c. 1. *Hi omnes perdurabant concorditer in oratione & deprecatione.* c. 2. *Cum aduenisset dies Pentecostes, erant omnes concorditer eodem loci. Addita sunt Ecclesiæ die illo capita, quasi ter mille. Erantque perdurantes in doctrina Apostolorum, & communicatione, & fractione panis, & precibus. Omnes, qui credebant, erant eodem loci, & habebant omnia communia.* c. 4. *Repletus est locus in quo erant congregati.* c. 11. *Factum est, vt annum totum conuenirent in Ecclesia, docerentque turbam multam.* Sed & ad Heb. c. 10. *Non deserentes, τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, aggregationem nostri mutuam.* Vnde post Apostolos, magna cura continuati sunt cœtus huiusmodi, factis etiam demum templis, quibus etiam Ecclesiæ nomen inditum, ob eam causam.

IX. At, qui solitudinem desertorum affectant, quomodo non in hanc partem peccant grauissime? Aut iis, quis potest cœtus frequentari, quibus tam inuisa est hominum societas: vt, qui plurimos annos hominem nullum viderit, is omnium maxime inter eos fuerit laude dignus? Anthonium Athanasius ille, quisquis est testatur, annos viginti solitarie transegisse,

atque ab hominum aſpectibus ſegregatum perduraſſe. Paulum eremitam Legenda aurea in quadam ſpelunca ſexaginta annis hominibus incognitum permanſiſſe. Hieronymus annos non definit, & longe plures videtur agnoſcere: nam hunc adoleſcentem recitat in inuenta ſpelunca omnem duxiſſe ætatem, mortuum anno tricesimo ſupra centeſimum. Hæccine ſanctorum Communio?

X. Cœnobitæ in eandem communionem peius peccarunt. Etſi enim cœtib. nō renunciarunt: tamen Schiſmatis genus induxerunt, dum ſibi ipſis peculiares conuentus inſtituerunt, & ſeorſim à reliqua Eccleſia: in quibus priuati ritus ſunt, priuata ſacra, etiam priuatæ ædes, in quibus illa peragantur omnia priuatim, id eſt, ſeorſim à totius Eccleſiæ corpore. Nam neq; Monachorum ordines ea communicant inter ſe. Non Benedictini Franciſcanis: non Dominicani Benedictinis: non Auguſtiniani Dominicanis, non Monachis Moniales: & deinceps.

XI. Secundus abuſus: Inſtitutio variarum ſectarum. Nam Eccleſiæ Chriſtianæ ea eſt natura, vt non ſit nomen generis, ſub ſe continentis Species, ſuis ſpecificis differentiis notabiles, ſed nomen potius ſpeciei continentis ſub ſe indiuidua multa, nonniſi numero differentia, locoque diſparata. Vnde, non tantum, *peruenit rumor ad aures Eccleſiæ, quæ erat Hieroſolymis*, Actorum capit. 11. *Erant in Eccleſia, quæ erat Antiochiæ, Prophetæ & Doctores*, Capit. 13. *Eccleſiæ Dei, quæ eſt Corinthi*. Prior. ad Corinth. c. 1. Sed etiam Actorum 14. *Cum conſtituiſſent per ſingulas Eccleſias Presbyteros*. c. 15. *Peragrauit Syriam, & Ciliciam, confirmans Eccleſias*. Prior. ad Corinth. 16. *Salutant vos Eccleſiæ Aſiæ*. Poſt. 8. *Notam facimus vobis gratiam Dei præſtitam Eccleſiis Macedonum*. Apocal. 1. *Ioannes ſeptem Eccleſiis quæ ſunt in Aſia*.

XII. Cum illa, inquam, ſit Eccleſiæ natura, & non differant Chriſtiani à Chriſtianis, niſi numero: tum vero hoc Monachatus inſtituto factum, vt diſtinguantur etiam propriis differentijs. Sicut in hæreſibus factum. Eſt enim Hæreſis nomen generis: non ſpeciei: quia non ſtatim diſtribuitur in indiuiduos cœtus, per vrbes, aut prouincias, ſed in plurimas hæreſes, quæ ſingulæ poſt in cœtus. Itaque non eo diſtinguuntur, Arriani, Neſtoriani, Eutychiani, Macedoniani, quod, alij Conſtantinopoli degant, alij Antiochiæ, alij Alexandriæ, ſed quod placita admittant varia. Omnino ad eandem rationem Monachiſmus genus eſt: cuius ſpecies, Eremitæ, Cœnobitæ. Tum autem rurſus Cœnobitarum, Baſiliani, Auguſtiniani, Benedictini, Franciſcani: & hi ipſi rurſus diſcreti in varia nomina, pene in infinitum. Adeo longe diſceſſum à prima vnitate.

XIII. Chriſtus tamen dixerat, Ioannis cap. 17. *Non tantum pro iis rogo, ſed & pro iis, qui per ſermonem eorum credituri ſunt in me: vt omnes vnum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint.* Et Paulus, poſt. ad Corinthios c. 13. τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, *Idem ſentite*: & ad Roman. 15. Deus patientiæ & conſolationis, det vobis, τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις, *idipſum ſapere in alterutrum.*

XIV. Tertius abuſus hinc eſt, nouorum nominum impoſitio. Nam ab initio, qui diſcipuli prius, paulo poſt Chriſtiani ſunt appellati: Actorum cap. 11. Nunquam autem de nominibus particularium doctorum. Imo Paulus prioris ad Corinthios cap. 3. grauiter reprehendit eos, qui tale quid iam meditarentur, *Adhuc carnales eſtis. Cum enim in vobis ſint liuor, & contentio, & diſſidia, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem inceditis? Etenim, quum dicit quidam: Ego quidem ſum Pauli, alter vero, ego ſum Apollo, nonne carnales eſtis?* Dignus locus diligenti obſeruatione. Nam inducta ſunt nomina ex compoſito: ideoque ſelecta ea, quæ reliquis anſam omnem præciderent. Ipſe teſtis Paulus 4. *Hæc autem fratres figura quadam tranſtuli ad meipſum & Apollo, propter vos: vt in nobis diſcatis, ſupra id quod ſcriptum eſt, non ſapere.* Nimirum ij erant Paulus & Apollo; vt, ſi horum nomine gloriari nullus Chriſtianorum debuit, conſequentia ſit neceſſaria, nullum aliud relictum eſſe, à quo excuſatio vlla eſſe queat.

XV. Ignatius Epiſtola tertia, quæ ad Magneſios, γινώμεθα οὖν ἄξιοι τῆς ἐπωνυμίας ἧς εἰλήφαμεν. ὃς γὰρ ἂν ἄλλῳ ὀνόματι καλεῖται πλέιον τούτου, οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ, *Dignos igitur nos noſtro cognomine geramus, quod ſuſcepimus: quod præter, ſi quis aliud ſuſcipiat, à Deo ſit alienus.* Nazianzenus oratione 31. Πέτρον τιμῶ, ἀλλ' οὐκ ἀκούω Πετριανός. καὶ Παῦλον. Παυλιανὸς δὲ οὐκ ἤκουσα οὐδέπω· μὴ παρὰ ἀνθρώπων ὀνομάζεσθαι παρὰ Θεοῦ γεγονώς, *Petrum honore proſequor: nec tamen Petrianus vocor: & Paulum: nec tamen Paulianus nominatus ſum. Non fero me ab hominibus nomen ducere, qui à Deo ſum creatus.*

XVI. Eſt & Athanaſij locus vehemens contra Arianos, diſputationis 2. initio, vehementer hæreticos exagitantis, quod aliunde ſibi nomina aſciuerint: & opponentis Chriſtianos nunquam niſi à Chriſto nominatos. Nam illos dicit ἀλλάσσειν τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου δόξης ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀντὶ Χριστιανῶν, λοιπὸν Ἀρειανοὺς ὀνομάζεσθαι, *immutare nomen Domini gloriæ in ſimilitudine imaginis hominis corruptibilis, & pro Chriſtianis nominari Arrianos*, τοῦτό τε τῆς ἀσεβείας ἔχειν γνώρισμα, *atque hunc habere ſuæ impietatis titulum.* Addit, μὴ γὰρ προφασιζέσθωσαν, μηδὲ εἰσαδιζόμενοι καταψευδέσθωσαν κατὰ τῶν μὴ ὄντων. ὡς εἰσίν οὕτω καλοῦντες, καὶ αὐτοὶ τοὺς Χριστιανοὺς, ἀπὸ τῶν διδασκάλων, ἵνα δείξωσι, καὶ αὐτοὶ οὕτως καλεῖσθαι Ἀρειανοὶ μηδὲ αἰσχυνόμενοι τὸ ἐπονείδιστον ἑαυτῶν ὄνομα, παίζουσιν· εἰ δὲ αἰσχύνονται, ἐγκαλυπτέσθωσαν, ἢ ἀποπηδάτωσαν ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας, Quæ cum verteret Mannius, toto, vt dicunt, cœlo aberrauit. Nos ita, *Ne quærunto prætextus: neque mentientes calumniantor iis, qui aliter ſe habent: ſimiliter ipſi etiam Chriſtianos appellantes à magiſtris, vt ſe conuincant ipſos ſic appellari Arianos: neque ludunto, dum pudore afficiuntur probroſi ſui nominis. Quod ſi eius eos pudet, abſcondant ſe, vel diſcedant à ſua impietate*, οὐδὲ πώποτε γὰρ λαὸς ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων ἔσχε τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κυρίου, εἰς ὃν καὶ τὴν πίστιν ἔχομεν. τῶν γοῦν μακαρίων ἀποστόλων, διδασκάλων ἡμῶν γενομένων, καὶ διακονησάντων τοῦ κυρίου τὸ εὐαγγέλιον, οὐκ ἐξ ἐκείνων ἐκλήθημεν, ἀλλ' αὐτοῦ Χριστοῦ Χριστιανοί, καί ἐσμεν, καὶ ὀνομαζόμεθα. οἱ δὲ παρ' ἑτέρων ἔχοντες τὴν ἀρχὴν ἧς νομίζουσι πίστεως, ἐκείνων εἰκότως ἔχουσι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν· ὡς αὐτῶν γενόμενοι κτῆμα. *Nunquam enim populus, ab Epiſcopis ſuis, ſed à Domino, in quem creditum fuit, nomen accepit. Certe à beatis Apoſtolis, præceptoribus noſtris miniſtriſq; Euangelij Saluatoris noſtri, appellationes adepti non ſumus, ſed à Chriſto, Chriſtiani & ſumus, & nuncupamur: illi vero, qui aliunde originem ſuæ fidei deducunt, merito autorum ſuorum cognomenta, vt ad quos pertineant, præ ſe ferunt.*

XVII. Hæc cum ita ſint, tamen eſſentiale eſt, vt ita dicam, Monachis omnis generis, minimum, nomen oſtentare Chriſtiani, potiſſimum, ſui quèque ordinis: ſumptum, vt plurimum ab autore: Sic enim ab Antonio, Baſilio, Auguſtino, Benedicto, Franciſco, Dominico, Antonianos, Baſilianos, Auguſtinianos, Benedictinos, Franciſcanos, Dominicanos, audimus quotidie, magno Chriſtianitatis dedecore. Et tanto quidem magis, quanto certius, non tantum ab initio Eccleſiæ, nihil ſimile contigiſſe, ſed, ne tum quidem, cum boni Patres, ſpecie boni decipi ſe ſinerent. Etſi enim diſcipulos habuerit Antonius, Baſilius, Auguſtinus, tamen nunquam apud eos legas quenquam eorum nomine inſignitum. Eos dico? Addo, ne quidem apud vllos eorundem ſeculorum autores. Imo ſerius, cum Benedictus Occidentem repleſſet ſuis examinibus, nondum tamen nomina erant. Sed tum denique cœpta videntur vſurpari, cum Franciſcus ordines multiplicare cœpit, & poſt eum Dominicus. Nam, ante eos, Monachorum titulus videbatur ſufficere, qui diſtingueret à reliqua Eccleſia.

XVIII. Quartus abuſus, Superſtitio. Non enim exigua pars eſt diuini in Eccleſiam per Chriſti redemptionem beneficij, libertas in rebus externis, cuiuſcunque generis, vt earum vſus, nec prohibitus, nec ſit imperatus, ſed duntaxat charitati iuſſus ſubiici: ideoque Paulus magna cura monitos Chriſtianos voluit, vt ne ſe rurſus iugo ſubmitterent. Ad Galatas 4. *Nunc, cum cognoſcatis Deum: imo potius edocti ſitis à Deo, quomodo conuertimini retrorſum ad impotentia & egena elementa, quibus retrorſus ab initio ſeruire vultis?* Cap. 5. *In libertate, qua Chriſtus nos liberauit, perſtate, & ne è contrario implicamini ſeruitutis iugo.* Paulus ad Coloſſenſes c. 2. *Ne quis vos damnet ob cibū, vel potū, aut reſpectu diei feſti, aut noui lunij, aut Sabbatorū: Si mortui cum Chriſto liberi eſtis ab elementis mundi, quid vt viuentes in mundo ritibus oneramini? Ne attigeris, neq; guſtaris, neq; contrectaris. Quæ rationem quidem habēt ſapientiæ in cultu voluntario, & ſummiſſione animi, & in eo, quod corpori non parcant, non tamen vllius ſunt pretij.*

XIX. Et tamen, ſi hos ritus, ſi has obſeruationes ſuſtuleris, totum monachiſmum, Eremitas, inquam, & Cœnobitas vna eademque opera ſuſtuleris funditus. Adeo nihil habet eximium, præter hæc minutula, id eſt, exercitamenta corporea. Piget ire per omnia: nec libet: non enim tam remota res eſt ab oculis, vt non omnes videant. Quanta, Deus bone! ſuperſtitio veſtium eſt? Varietatem nunc non ſollicito, ſuperſtitionem dico. Nam, quis Franciſcanorum mores ignorat, aut ſermones: quos illi habuerunt iam olim de ſanctitate ſui habitus? Sed enim omnibus adeo peculiaris ratio veſtium eſt: vt non aliter in Carthuſiano, interpretentur veſtes Benedictini, ſi ſumat, quam meram Apoſtaſiam: nam ex vſu communi, id habent vt totam profeſſionem ſignificent, per habitus ſumptionem. Habitus partem & tonſura facit, qua vix quicquam habent ſanctius. Quid calceos dicam, aut cingula? & reliqua omnia? De cibo & potu: quanquam fallor: de potu enim tacendum fuit: cum nullum ſit Monachi genus, cui vino interdictum fuerit, etſi olim omnibus, ſed in cibis ſaltem, quanta ſit affectatio Minimorum, Carthuſianorum, vix credunt, qui non vident. Certe Carthuſiani carnibus, ne in vitæ quidem periculo vti poſſunt.

XX. Negant ſuperſtitionem eſſe: quia non abſtineant, tanquam à natura malis, ſed tanquam ab illicitis propter votum. Sed, quis tam arctis finibus ſuperſtitionem deſcripſit, vt non porrigat ſe vlterius? vt ſignificet duntaxat, cum quis abſtinet tanquam re mala per ſuam naturam? Nam hoc ſi me Chriſtus, ſi Paulus doceat: cedo. Sed, ſi præter vaniſſimos Monachos nemo obtrudit, cur non irrideam? Imo Paulus indicat ſuperſtitionem eſſe, cum quis abſtinet prætextu perfectionis. Quid enim aliud eſt, *Rationem habent ſapientiæ in cultu voluntario, & ſummiſſione animi, & in eo quod corpori non parcant?* Quanquam hoc nobis alias fuſius diſputatum eſt.

XXI. Quintus abuſus. Mutuæ inter Chriſtianos charitatis neglectus: quę ſine officiis conſiſtere non poteſt, teſte Iacobo, cap. 2. *Si frater aut ſoror nudi fuerint, & egentes quotidiano victu: Dicat autem eis aliquis veſtrūm, Abite cum pace, caleſcite & ſaturamini: non tamen dederit eis, quæ ſunt apta corpori, quæ erit vtilitas?* Matth. 25. *Maledicti, abite à me in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo, & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi quo veſcerer: ſitiui, & non dediſtis mihi potum, hoſpes eram, & non collegiſtis me: nudus, & non amiciuiſtis, ægrotus, & in carcere, & non inuiſiſtis me.* Ad Rom. 12. *Vſibus ſanctorum communicantes* Et quæ plurima in eam rem colligi poſſunt.

XXII. At Monachorum inſtitutum huic charitati, his charitatis officiis, velut ex diametro eſt oppoſitum. Nam primo, qui Eremiticam vitam degunt, qui poſſunt vſibus ſanctorum communicare, quorum commercium vitant, cane peius & angue? Scilicet, egregia charitatis documēta edidit Antonius, *Annis viginti ſolitarie tranſactis, atq; ab hominum ſegregatus conſpectibus!* aut *cum ab omnium ſe amouens oculis, clauſo monaſterio, neminem omnino ſuſciperet.* Scilicet hoc charitatis fuit ingentis, cum *plures vexatorum ante monaſterium eius clauſo introitu dormientes, fidelibus per eum ad Chriſtum precibus curarentur*: hanc *multitudinem venientium deſideratam ſolitudinem auferentem tædio habere!* Hoc erat ſcilicet quærere, non quæ ſua ſunt!

XXIII. Iam, qui Monachi ſunt cœnobitæ, veſtigia retinent illi quidem charitatis, cum ſaltem mutuum amant: eoque non exſuerunt prorſus hominem. Sed iidem profecto vehementer peccant, charitatem profitentes, vt ita dicam, ſchiſmaticam: ſeparant enim ſeſe à communi piorum cœtu, vt ſuis ſolis hæreant: neque reuocant in mentem, quod à Domini Samaritano poterant diſcere, vicinum eſſe nobis hominem quemcumque, cui poſſumus benefacere. Quis autem neſcit, clauſa eſſe quæque monaſteria omnibus alijs: admitti tantum in ſingula, eos, qui ſunt eius ordinis? Et, vt paucis comprehendam, Fratrum & Sororum nomina. quorum vſus fuit in Eccleſia initio promiſcuus inter omnes Chriſtianos; quis neſcit adeo eſſe contracta, vt ſecularem Monachus fratrem nunquam ſit appellaturus? Thomam audi, Quodlib. 3. art. 16. poſita qu. *Vtrum religioſus, ſi videat patrē eſſe in neceſſitate, et abſq; prælati ſui licentia, poſſit clauſtrum exire ad ſubueniendum patri*: paulo poſt cōcludit, *Poſtquā aliquis eſt iam in religione profeſſus, eſt mortuus mundo.*

Vnde

Vnde per spiritualem mortem deobligatur à cura impendenda parentibus, sicut etiam deobligaretur per mortem corporalē: & ideo non peccat, nec contra præceptum Dei agit, si in clausiro remaneat sub præcepto prælati sui, parentum ministratione prætermissa. Horrendum dictu. Nam quid restat, quo tuta sit charitas: quum etiam pietas filiorum in parentes dissoluatur?

XXIV. Quid de Mendicantibus dicam? Nam hi genus vitæ profitentur huiusmodi, quod omnium in se beneficentiam experiatur, suam in neminem exerceat. Fucorum instar, qui nihil nisi apum mella consumunt. Cum tamen Christiana charitas, *laboret operando manibus, quod bonum sit, vt possit impertiri, cui opus fuerit.* Quarto ad Ephesios. Hieronymus. *Qui igitur ad hoc tantum laborat, vt ipse non egeat, & cæteris, contrahit manum, quamuis applaudat sibi, tamen Apostoli præceptum non fecit.* Quanquam Mendicabula ista, ne sibi quidem ipsis laborent: ideoq; bis peccant in hoc Apostoli, non cōsilium, vt loquuntur Papistæ, sed præceptum, vt melius Hieronymus.

XXV. Sextus abusus, *ἀπαθεια*, quo ego vocabulo comprehendo totam illam affectationem immanis & belluinæ vitæ. Quanquam hæc, non omnes tangit monasticen profitentes. Nam, quos Basilius instituit, quos etiam Benedictus, etsi iam corruptior, ij mores nihil ab homine habuerunt alienum, neque abhorruerunt à ciuilitate. Ne hodierni quidem Monachi, etsi videantur de austeritate contendere, quitquam habent tam austerum. quod vel intolerabile sit, vel etiam incommodum, si modo vsus accedat. Sed vetera exempla, si vera fuere, quis legat absque horrore? Antonius secessit ad sepulchra, & in vrna marmorea clausus solus ibidem morabatur: vbi eum semimortuum inuentum, cum frater, nescio quis ad villulæ domicilium retulisset, ipse tandem anima paululum redeunte, referri se iussit. Hilarion, teste Hieronymo, herbarum succo, & paucis carycis post triduum, vel quatriduum deficientem animam sustentabat, orans frequenter, & psallens, & rastro humum fodiens; vt ieiuniorum laborem, labor operis duplicaret: vnde attenuatus est, in tantum exeso corpore, vt ossibus vix hæreret. Extructa breui cellula, latitudine pedum quatuor, altitudine pedum quinque, hoc est statura sua humiliore, longitudine paulo ampliore, quam eius corpusculum patiebatur, vt sepulchrum potius quam domum crederes: capillum semel in anno die Paschæ totondit, super nudam humum, stratumq; iunceum vsq; ad mortem cubauit. Pauca ista sufficiant: nam piget plura persequi: quorum vix vllus finis.

XXVI. At Paulus ad Ephes. 5. *Nullus vnquam suam ipsius carnem odio habuit: imo nutrit, ac fouet eam, sicut & Dominus Ecclesiam.* Non naturæ tantum motus indicans: sed & laudabiles significans: quæ enim laus maior dici potest, quam quæ est à comparatione Christi? Non ego peccari plerumq; nimio excessu: sed profecto temere illi faciunt, qui ab vno extremo in aliud desiliunt, & mediocritatis nullam habent rationem. Contundendum esse Christiano corpus, concedo: sed exemplo Pauli oportuit. Profitetur enim prior. ad Corinth. 9. *ὑπωπιάζειν τὸ σῶμα*: sed nunquam tamen ille in Pauli, aut Hilarionis, aut Stylitarum amentiam ferri se passus est.

XXVII. Septimus abusus, Dei tentatio. Nam ipse Filius Dei, cum iuberetur se ex summa turri præcipitem dare, negauit facturum, *Scriptum est enim, Non tentabis Dominum Deum tuum.* Matthæi 4. Lucas Brugensis in eum locum, *Tentat Deum qui experimentum ipse vult sumere potentiæ Dei, sapientiæ, bonitatis, aut fidelitatis in seruando promissis, vbi necesse non est promissiones eius subiiciens iniusto examini, siue id expræsumptuosa agat confidentia à Deo exspectans id, quod humana ratione potest assequi, aut expetens id, quod præter omnem est necessitatem: siue ex incredulitate, vel diffidentia, Deo non relinquens necessariorum vti consultum fuerit, prouidentiam.* Consentit Iansenius, Harmoniæ cap. 15. Augustinus apud Thomam in hunc locum, *Pertinet ad sanam doctrinam, quando habet homo quod faciat, non tentare Dominum Deum suum.*

XXVIII. Quid ergo dicemus Eremitas facere, qui, cum dictum sit, non tantum, non esse bonum homini solum esse, Geneseos 2. verum etiam Ecclesiastis 4. *Væ homini soli: quia cum ceciderit, non habet subleuantem se.* Tamen abducunt se quam possunt longissime ab omni humano commercio? Qui nullam habent rationem vllius periculi, sed præcipitant sese temere? Antonius inclusus vrna sermimortuus est inuentus: & tamen reportatus in cellam, iussit se in vrnam referri: & *Ecce*, inquit, *ego hic sum Antonius, non fugio vestra certamina* (Dæmones alloquebatur: a quibus fuerat cæsus,) *etiamsi maiora faciatis, nullus me separabit à charitate Christi.* Et post iteratam pugnam *Vbi eras, bone Iesu vbi eras? Quare non adfuisti vt sanares vulnera mea?* Potuit magis quisquam profiteri se de industria tentasse Christum? Nam, quis cogebat in vrnam includi? *Nam vbi deficit humana ratio* (inquit Lucas Brugensis) *commendare se debet homo Deo, eiusque subiicere se voluntati: & paratus in omne quod ipse placuerit, sperare auxilium ipsius.* Ad hunc modum Christus Dominus, exclamauit, *Deus mi, Deus mi, quare dereliquisti me?* Sed sponte propria, & tantum, quia libet, qui induit se in grauissima pericula, inque iis positus vltra omnem auxilij spem, qui à Deo tanquam ex sponsione auxilium postulat, næ ille pius non est. Recte Chrysostomus in eadem Christi verba, *τὸ ἑαυτὸν βίπτειν εἰς τὰ φάραγγας, καὶ πρηνεῖς, τῆς ἀνοίας (ἢ διαβόλου) φάλαγγός ἐστιν, Seipsum in præcipitia, ac prærupta proiicere, diabolica est caterua.*

XXIX. Satis nunc esto abusuum. Nam, etsi potest in infinitum augeri catalogus: maxime si inquiras in degenerem Papisticorum Monachorum vitam, & cumules vitia, quæ, etsi per accidens inducta sunt, tamen ita inueterauerunt, vt iam transierint in naturam: tamen mihi satis superque sunt ea capita, quæ vel vniuersalia sunt: vel certe fuere ab initio: ac tum, cum videbatur aliquid esse minus mali. Enimuero, si in ipsis rei initiis tantum fuit non boni: facile coniicias, quid tum esse possit, cum omnia abierunt in peius.

FINIS LIBRI VIGESIMI.

TOMI

TOMI TERTII
Pars altera.
LIBER VIGESIMVS PRIMVS,
Qui
DE IVSTIFICATIONE PECCATORIS.
QVID SIT.
Caput Primum.
STATVS QVÆSTIONIS.

LONGO labore defuncti sumus Controuersiarum de sanctificatione: nunc tandem ille alter suscipiendus, quem polliciti sumus, de Iustificatione: huc vsque dilatus ex ingenio Papisticarum disputationum: cui nos necesse fuit satisfacere: nam ex veræ Theologiæ methodo præmissum oportuit, vt præmonuisse meminimus.

II. Acturus de Iustificatione, tria distinguam capita: vnum, quid sit ipsa, siue quæ eius materia, quæ forma: alterum, de sola fide, eius instrumento: tertium, de remissione peccatorum.

III. De primo capite disputantes habui nostros: Caluinum, Institutionis libri 3. capit. 11. & sequentibus: item Antidoto ad sessionem 6. Tridentinam: Melanchthonem in locis Communibus: Martyrem, Locorum Communium Classis 3. capit. 4. Bucerum præfatione in Euangelium Ioannis, & in Constanti defensione, à capit. 12. ad vsque 16. Wolffgangum Musculum in Locis Communibus: Chemnitium Examinis Tridentini parte prima in sessionem 6. Sadeelem contra Burdigalenses articulo 40. & sequentibus. Polanum, Syntagmatis libri 6. capit. 36. Ioannem Spinam de iustitia Christiana: Piscatorem de iustificatione contra Bellarminum. Paræum contra eundem: & in 3. ad Romanos. Ioann. Scharpium tractatu de Iustificatione: Christophorum Pezelium Obiectionum & responsionum Philipp. parte 4.

IV. Aduersarios, Gropperum in Enchiridio Coloniensi capite de iustificatione hominis. Cunerum Petri de grauissimis Theologiæ Christianæ controuersiis tract. 6. Hosium Confessionis cap. 71. Antonium Delphinum de Salutari progressu libr. 5. Dominicum Soto de natura & gratia lib. 2. Albertum Pighium controuersia 2. Franciscum Sonnium demonstration. tractatu 2. c. 7. & sequentibus. Contarenum Cardinalem de iustificatione. Franciscum Horantium Locorum Catholicorum libri 1. cap. 59. & deinceps: Michaelem Bayum de iustitia & iustificatione libr. 2. Dauentriam & Hoffmeisterum; ad Augustanæ Confessionis articul. 4. Tapperum, explicatione articuli 8. Viruesium Philippicis, 4. 5. 6. 7. & 8 Bunderium tit. 3: Vasquen disputatione 292. in primam secundæ: Conradum Klingium Locorum Communium libro 2. capitibus 25. & 26. Feuardentium Atheomachiæ libri 8. cap. 4. controuersiæ generalis 3. controuersiæ 2. libr. 1. Costerum Enchiridij capit. 6. Andradium Orthodoxarum explicationum libro 6. Gregorium de Valentia libri de diuina gratia, cap. 3. 4. 5. Martinum Beccanum tomi 1. opuscul. 4. & 5. Salmeronem disputationum in Epistolas Pauli libr. 2. tractat. 9. & ad Galatas disp. 7. 10. 11. Sanderum de Iustificatione, lib. 5. & 6. Lorichium in fortalitio, cap. de Iustificatione.

V. Catholicorum sententiam expressit Confessionis Gallicæ articulus 18. *Credimus totam nostram iustitiam positam esse in peccatorum nostrorum remissione, quæ sit etiam, vt testatur Dauid, vnica nostra felicitas. Itaque ea-teras omnes rationes, quibus homines existimarunt se coram Deo posse iustificari, plane repudiamus: omnique virtutum & meritorum opinione abiecta, in sola Christi obedientia prorsus acquiescimus: quæ quidem nobis imputatur, tum vt tegantur omnia nostra peccata, tum etiam, vt gratiam coram Deo nanciscamur. Denique credimus non posse nos, si vel tantillum ab hoc fundamento declinemus, reperire vbi conquiescamus, sed potius inquietos semper fore: quoniam pacem cum Deo habere non possumus, donec certo nobis sit persuasum, nos in Iesu Christo diligi, quoniam in nobis ipsis omni odio digni simus.* Huc pertinet pars articul. 22. *Caterum, quamuis Deus, vt nos plane seruet, regeneret nos, & ad sanctam vitam formet: tamen profitemur bona opera, quæ duce ipsius Spiritu edimus, non respici à Deo, vt per ea iustificemur, aut filij Dei censeri mereamur: quoniam perpetua dubitatione & trepidatione fluctuaremus nisi vnica illa satisfactione niteremur, per quam nos omni noxa Iesus Christus eximit.*

VI. Hæc summa est: quam distinctius explico. Materiam huius iustitiæ esse, quæcunque pro nobis Christus & fecit, & passus est: nempe tum perfectam illam iustitiam, quam patri suo præstitit, ad amussim respondentem præscripto perfectissimæ legis, sub qua eum fuisse factum pronuntiat Paulus ad Galatas 4. quæque iubet & nihil omnino vitij admitti, & nihil virtutis omitti: tum immanes illas pœnas, quas non suo (erat enim peccati prorsus ἄμοιρος, ac proinde pœnæ nulli obnoxius) sed nostro persoluit nomine, cum tota vita, tum præcipue in horrenda cruce, propter quam dicitur factus κατάρα, ad Galatas 3. factus peccatum, posterioris ad Corinthios 5.

VII. Hanc materiam, neque à nobis esse, tanquam opera; cum sit Christi: neque nobis hærere, tanquam qualitatem, siue vllum habitum insitum, sed in Christo ipso, vnde fieri non potest vt egrediatur, tanquam à proprio subiecto: quomodo niuis candor, non potest esse in lana. Quare, hoc quicquid est iustitiæ propriæ, si quid profuit, vni Christo prodesse debuit, ex præscripto legis, cuius axioma certum, *Hoc fac, & viues:* Sicut contra, *Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur.* Nobis autem non magis potuit, quam Ismaeli, quicquid boni gestum est à patre Abrahamo, aut fratre Isaaco.

VIII. Verumtamen ab eo legis rigore transtulit nos Deus in suæ misericordiæ gratiam: qua factum, vt qui propria non poteramus, iuuaremur aliena iustitia. Quemadmodum & inter homines, crebro Rex in gratiam admittit perduellem, propter patris ciuis boni καταθύμια: & vulgo, quod æs à vade numeratur, nomen expungit debitoris, qui tamen de suo, non de alieno debuit soluere. Hoc autem cum fit, dicuntur illa patris καταθύμια, dicitur hoc æs vadis, imputari filio, imputari debitori: hoc est, haud aliter admitti, quam si filij illa essent propria, hoc debitoris.

IX. Atque adeo hinc origo metaphoræ in hac nostra disputatione: qua exprimitur forma nostræ iustitiæ, quam quærimus: id est, ratio qua fiat, vt quæ iustitia, quæque pœna nostra non est, tamen nobis haud secus prosit ad salutem, quam si eodem iure nostra esset, quo fuit Christi. Nam & solennis formula est, quæ debitum appellet obedientiam: & cum hæc abest, inobedientiæ pœnas: vnde Christo nonnullæ parabolæ omnibus notæ. Nostram ergo dicimus fieri Christi obedientiam, nostras eius pœnas, per imputationem: quomodo Paulus volebat sua fieri peccata Onesimi: ad Philemonem, *Si quid te læsit, aut debet hoc mihi ἐλλόγει, imputato: ego Paulus scripsi mea manu: ego dependam.*

X. Hanc iustitiæ Christi imputationem, censemus appellari Iustificationem. Vocabulo nusquam in vsu, præter sacros autores, vt bene notarunt Costerus, ac Salmero. Illi mutuo sumpserunt à foro Hebræorum: qui eum iustificari dicebant, quem sententia iudicis absoluebat. Esaiæ 9. *Dant o testes, & iustificabuntur.* Matthæi 12. *Ex sermonibus tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis.* Iustificantur autem vel fontes, vel infontes: Hi secundum legem, illi præter legem. Itaque Salomon, prior. Regum 8. postulat à Deo, vt damnet improbum, retribuatque ei vias eius: & iustificet iustum, retribuatque ei secundum iustitiam eius. Et prouerbiorum 17. *Iustificans*, inquit, *improbum, & damnans iustum, abominatio est apud Deum vterque.*

XI. Sed esse ab eo foro, ad hoc mysterium salutis humanæ, mutuatam phrasim, apparet ex 8 ad Roman. *Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus is est, qui mortuus est: imo vero qui excitatus est: qui etiam interpellat pro nobis.* Nam quis non videt de industria Paulum vsurpasse eas formulas, vt oculos viuam imaginem repræsentaret humanæ iurisdictionis: vbi est reus, accusator, aduocatus, iudex: atque inde litis exitus, iustificatio, opposita condemnationi?

XII. Hæc Catholicorum sententia. In qua notandum, iustitiæ nomine intelligi veram ac propriam causam, propter quam homo dici possit iustus coram Deo. Hoc enim monitum oportuit, à Bellarmino repetitum, concedente hoc ipsum nunc agi, ac disputari. Et hoc sensu dictum in Confessione, totam nostram iustitiam in eo positam. Non quod alioquin non agnoscamus aliquam esse iustitiam nostram, quæ etsi sit à Christo, tamen sit in nobis nec sit ipsius Christi: nempe eam, quæ in sanctificatione consistit, de qua prolixe disputatum est: per quam etiam suo modo iusti sanctique dicamur, sed quia hæc ipsa sanctificatio, propter imperfectionem suam, iustitiæ locum obtinere non possit apud Deum. Quam distinctionem; cum vel non viderent,

rent, vel certe videre nollent aduersarij, calumniis infamibus indulserunt; quasi funditus omnem tolleremus iustitiam inhærentem: qua de re suo loco disputatum est.

XIII. Papistæ non omnes eodem modo aut sentiunt, aut loquuntur. Sunt enim, qui non procul abeant à Catholicorum ea quam diximus sententia: sunt contra, qui δὶς διὰ πασῶν.

XIV. Pighius, ipsam in se iustificationem dum considerat, diserte pronuntiat, totam consistere in iustitia, non nostra, sed Christi nobis imputata, *Iustificat*, inquit, *nos Deus Pater bonitate sua gratuita, qua nos in Christo complectitur, dum eidem insertos, innocentia & iustitia Christi nos induit.* Et iterum, *In Christi obedientia, quod nostra collocatur iustitia, inde est, quod nobis illi incorporatis, ac si nostra esset, accepta ea fertur, ita vt ea ipsa etiam nos iusti habeamur: & velut ille quondam Iacob, quum natiuitate primogenitus non esset, sub habitu fratris occultatus, atque eius veste indutus, quæ odorem optimum spirabat, seipsum insinuauit Patri, vt sub aliena persona benedictionem primogenituræ acciperet: ita & nos sub Christi primogeniti fratris nostri pretiosæ puritate delitescere, bono eius odore fragrare, eius perfectione vitia nostra sepeliri, & obtegi, atq; ita nos piissimo patri ingerere, & iustitiæ benedictionem ab eodem assequamur, necesse est.*

XV. Quibus, atque alijs plurimis verbis (nam in ea re prolixus est, & quidem reliquos Papistas, etsi non nominatim, suggillans, hanc partem obscurantes potius, quam illustrantes: quanquam alioqui sic doceri affirmans in Ecclesia Catholica:) his, inquam verbis nostra prorsus delineatur sententia: quam ob causam vapulauit Tappero, Bellarmino, Salmeroni, alijs. Eo tantum Papistam agens, quod, cum inquirit, quo pacto nobis dispositis, quidve facientibus operetur vis illa passionis Christi, tum vero non fidem solam, sed rel qua etiam comprehendat opera: atq; hoc demum capite separatur à nobis apud Bellarminum.

XVI. Conradus Klingius accessit magis ad nos. Distinguit iustificationem primam, siue imputatiuam; & secundam, siue actiuam, sic enim appellat. Vtramque haberi à nobis per Christum, sed illam totam in Christo esse, sic offerente se Patri, vt eius iustitia nobis imputetur, & peccata propter ipsum remittantur Secundam, tum haberi, cum idem replet nos omnib. gratiis, & fructibus, donis, ac virtutibus Spiritus sancti: per quæ dona nos etiam intrinsece, & realiter faciat magis iustos: quia sic vitia purgentur, nouaq; vita acquiratur. Quid plura? *Fides*, inquit, *solum apprehendit & retinet iustitiã imputatiuam.* Hæc ille Muta Iustificationem imputatiuam, & Iustificationem actiuam; in iustificationem, & sanctificationem, habebis nostram purã putam Confessionem. Nam vocabulis cur hæreamus mordicus? Esset id superstitiosorum, αὐθαδιαζόντων, & contentiosorum.

XVII. Contarenus Cardinalis geminam nostram statuit iustitiam; ad quam perueniamus per fidem: alteram inhærentem, charitatem; ac gratiam, qua efficimur diuinæ consortes naturæ: alteram imputatam; iustitiam Christi nobis donatam. Tum quærenti, vtri nobis sit innitendum; vtrave existimandum nos iustificari coram Deo, id est, sanctos, & iustos haberi; respondet, *Ego prorsus existimo pie & Christiane dici, quod debeamus niti: niti, inquam, tanquam re stabili, quæ certo nos sustentat, iustitia Christi nobis donata, non autem sanctitate, & gratia nobis inhærente. Hæc etenim nostra iustitia est inchoata, & imperfecta, quæ tueri nos non potest, quin in multis offendamus, quin assidue peccemus, ac propterea indigeamus oratione, qua quotidie petamus dimitti nobis debita nostra. Iccirco in conspectu Dei non possumus ob hanc iustitiam nostram haberi iusti & boni, quemadmodum deceret filios Dei esse bonos & sanctos, sed iustitia Christi nobis donata, est vera, & perfecta iustitia, quæ omnino placet oculis Dei: in qua nihil est, quod offendat Deum, quod non summopere Deo placeat. Hac ergo sola, certa, & stabili nobis nitendum est, & ob eam solam credere, nos iustificari coram Deo, id est, iustos haberi, & dici iustos.*

XVIII. Sed reliquæ Papistarum turbæ displicuit hæc tam, siue catholica, siue ad Catholicos accedens, paucorum sententia: atque in alia potius itum omnia. Concilium Tridentinum, sessione sexta, decretum fecit in hanc formam; capit. 7. *Vnica formalis caussa est, iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit; qua videlicet ab eo donati renouamur spiritu mentis nostræ: & non modo reputamur, sed vere iusti nominamur & sumus, iustitiam in nobis recipientes, vnusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus sanctus partitur singulis, prout vult, & secundum propriam vniuscuiusque dispositionem, & cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Iesu Christi communicantur, id tamen in hac impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merito per Spiritum sanctũ caritas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhæret: vnde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseruntur per fidem, spem, charitatem.*

XIX. Hæc sunt Decreti verba, paulo altius inquirenda, vt bene legitimeque constituatur status quæstionis. Formalem causam iustificationis dicit iustitiam Dei, qua iusti simus. Is loquendi modus à nostro discedit aliquantulum. Nam nos materialem diceremus potius. Verum nihil est admodum difficile. Nimirum illi iustificatum considerant, nos potius in abstracto iustificationem. Illum igitur, quia vident iustum nominari à iustitia; quemadmodum niuem candidam à candore; ignem calidum à calore: non male eius hanc formam dicunt At nobis naturam inquirentibus ipsius iustificationis in abstracto, melius visum materiam nominare. Sicut singularum scientiarum solet materia dici, sua veritas; quæ tamen in sciente forma est, postquam transijt in habitum, cui cognitioni nomen est. Ignoscant ergo nobis non discedentibus à nostris conceptibus; hæ enim agnominationes, cum ad modum dicendi pertineant potius, quam ad rei naturam, nemo vere Theologus in eo mustaceo lauream affectabit. Sed ad rem.

XX. Materiam ergo iustificationis, geminam distinxerunt Tridentini patres: vel eam iustitiam, qua Deus ipse iustus est; vel eam, qua nos iusti simus: illam reijciunt: & recte. Nam & nos: siue Osiandri, siue alius cuiuscunque improbamus sententiam, qui imaginatus sit, ipsam illam essentialem Dei iustitiam nobis communicari, vt inde fiamus iusti. Sed in eo primum peccatum est patribus illis; quod geminam distinxerunt, quam triplicem debuerunt: Nobis enim Iustificationis materia; neque iustitia est Dei essentialis; neque nostra, qua simus iusti in nobis, sed tertia, nempe, qua Christus in se iustus fuit: quam, etsi reiectam facile intelligas ex constitutione propriæ; tamen, cur diserte nominatam noluerint, equidem miror.

XXI. Sententiam ita explicamus, ex reliquorum Papistarum disputationibus. Primo, in iustificandi vocabulum curiosè inquirunt, vt sunt λεπτολόγοι. Colligunt varia significata, plura alij, alij pauciora, quibus non libet immorari: legat qui volet apud Salmeronem, apud Bellarminum, apud alios. Etymo hærent mordicus, à iusto, & faciendo. Vnde comparentes cum aliis, calefacere, frigefacere, dicunt eo proprie mutationem designari ad iustitiam in omnib. autem mutationib. aliquid dari actione, & accipi passione: nomen fieri à termino ad quem tenditur, id est, forma, vel qualitate, quę acquiritur, deserta omissaq; priore. Hæc diserte Costerus annotauit, paulo fusius quam Contarenus, & Delphinus.

XXII. Iustificare ergo illis trãsitus est ad iustitiã. Iustitia, qualitas, à qua intrinseca de nominatione vere iusti dicimur: sicut formaliter sapientes sumus, & temperati à qualitatibus sapientia & temperantia, quas Spiritus nobis Christi communicat. Eum transitum fieri dupliciter Tapperus docet, vno modo, per modum simplicis generationis, quæ est ex priuatione ad formam: quomodo, inquit, iustificatio competere posset ei etiam, qui non esset in peccato, dum iustitiam à Deo acciperet, sicut Adam accepit originalem iustitiam, & sancti Angeli, & Christus Dominus. Posse etiam fieri secundum rationem motus, qui est è contrario in contrarium: vt sit transmutatio siue translatio è statu iniustitiæ, ad statum iustitiæ: & hoc posteriori modo Scripturas sacras, & Apostolum loqui de Iustificatione impij, quæ est cum peccatorum remissione. Salmero paulo subtilius: iustum fieri, siue ex iusto: viderint alij an sit legendum, ex non iusto: nam alias non videtur sententia expedita) quomodo Christus & Angeli, & primi parentes extiterunt: siue ex iniusto, vt omnes nos qui concipimur & nascimur in peccato originali, & ex Adam veteri transferimur in regnum filij dilectionis Dei. Beatam virginem medio quodam modo iustificatam esse; non enim ex non iusta, vt Christum & alios dictos: neq; ex iniusta, vt omnes nos: quia nimirum actu peccatum non habuerit, ex quo contracto subleuaretur ad iustitiam, sed ex debito peccatum contrahendi: erecta fuit in iustitiam.

XXIII. Sic descriptæ Iustificationis partes: plerique duas constituunt, remissionem peccatorum, & interioris mentis renouationem, siue repurgationem: quæ verba sunt Enchiridij Coloniensis. Delphinus haud dissimiliter, *Duæ sunt*, inquit, *partes iustificationis: prima est, motus ab iniustitia, quæ ipsa condonatio & remissio peccatorum est: altera, motus ad iustitiam, quæ proculdubio est ipsius aut iustitiæ, aut gratificantis gratiæ diuina infusio.* Accedit Bayus, *Nihil aliud est iustificatio, quam continua quædam progressio, tam in operatione virtutum quam in remissione peccatorum* Et ad eandem mentem Lorichius, vt videtur, definiuit Iustificationem hominis peccatoris, *transmutationem à statu iniustitiæ in statum iustitiæ per remissionem peccatorum, & infusionem gratiæ sanctificantis.* Sed & Andradius diserte Iustificationem, duabus constare partibus, remissione peccatorum, & legis obedientia: item, legis obseruationem, cum peccatorum venia coniunctam, Iustificationem perficere & absoluere.

XXIV. Sed iustitia cum significet modo habitum, modo actus profluentes ab habitu: fuere qui dicerent, eam iustitiam, à qua denominatur iustificatio, in actibus esse: sed Bellarminus, cap. 15. libr. 2. disputat esse potius habitualem: nam illam alteram iustificare quidem, at non formaliter, sed meritorie.

XXV. Sed enim materialem causam iustificationis (illi, vt dixi, formalem malunt) omnes constituunt iustitiam illam, quam in homine regenito Deus efficit per infusam gratiam. Atque hic captata occasione nominis, diligentes sunt in variis comparandis iustitiis: repetitis etiam definitionibus ex Platonis, Aristotelisq; penetralibus: vt eximium se aliquid, & longe præstantius admirari ostendant in istac iustitia; quam, vt vt inhærentem faciant, non minus quam illa sit Platonis: & Aristotelis; tamen diuinam appellant, siue iustitiam Dei. Illamque; Platonis inquam, & Aristotelis non minus indignam filiis Dei, quam ex medio rure mores alienos à filio illustris cuiusdam viri: nam hoc simili Contarenus delectatus est.

XXVI. Summa est. Iustificationis materiam esse, eam quam nos sanctificationem solemus dicere: quæ consistit in innouatione veteris hominis. Formam autem; infusionem, siue inhærentiam: cum in vnamquemque per diuinam Spiritus efficaciam immittitur qualitas illa iustitiæ; per quam peccato renũtiatur & adhæretur legi Dei Videlicet cum & mens illustratur pro posita veritate, vnde fides: & voluntas mutatur ad bonum, vnde reliquę virtutes. Atq; ex eo qualitas inducitur diuina, cui nihil creatum æquari queat, ne Angelorum quidem ordines, quotquot sunt, vt à Cotono olim audire memini in disputatione Nemausensi.

XXVII. Quod porro dicimus: iustitia & obedientia Christi, nos esse iustos, Tapperus obseruat quatuor modis intelligi posse. Primo, in genere caussæ efficientis, ad quam meritum reducatur: secundo in genere caussæ formalis, secundum extrinsecam denominationem; quomodo medicina dicitur sana ab animalis sanitate: tertio ex mutua communicatione perfectionum, & proprietate membrorum eiusdem corporis; vnde singulorum mẽbrorum dona, toti corpori & omnib. membris sunt communia: quarto, secundum assimilationem, propter iustitiam ab eo participatam, sicut Dei iustitia dicimur iusti. Primum & tertium modum admittit: quartum omnino respuit: sed secundum aduersari scripturis dicit.

XXVIII Itaque iustitiam Christi non credunt esse intrinsecam causam, hoc, st, materiam, vt nos loquimur, iustificationis; sed extrinsecam duntaxat, siue meritum; sicut, cum Monachi merentur vel sibi vel aliis gloriam, gloriæ ne incrementa (sic enim docent,) non sunt eorum opera, puta, πλωχεία, γυμνοποδισμὸς, ξηροφαγία, χαμευνία, pars vlla eius gloriæ, sed aliquid ita externum, vt tamen propterea donetur gloria. Andradius, *In Christo nos iustificari, siue Christum esse iustitiam nostram, nihil significare aliud, quam Christum veram expressamque iustitiam nobis promeruisse.* Forte etiam leuius exemplum, cui similem oporteat esse nostram iustitiam, qua iustificamur: nimirum, vt, quomodo iustus Christus ipse fuit sua iustitia, quam habuit inhærentem; sic nos oporteat nostra

ſtra iuſtitia iuſtos eſſe: ita tamen, vt tum Chriſti, tum noſtra iuſtitia, ſint, ſi minus eiuſdem gradus, at certe eiuſdem generis.

XXIX. Tandem igitur ſententiarum aperta diſcrepantia eſt. Papiſtæ credunt hominis apud Deum iuſtificationem nullam eſſe, niſi infuſam, & inhærentem; quæ ſit ſiue in habitu, ſiue in actibus iuſtitiæ ſecundum legem Dei. Catholici vero ſtatuunt illud, quicquid eſt inhærentis iuſtitiæ, pertinere ad ſanctificationem; de qua multa iam ſunt diſputata: Sed iuſtificationem, per quam apud Deum iuſti ſumus, eſſe imputationem iuſtitiæ Chriſto inhærentis: quæ non potuerit alio vllo modo nobis mereri vitam, niſi ſic imputaretur.

XXX. Sunto igitur huius diſputationis partes duæ: vna, de iuſtitia inhærente, in qua Papiſtæ: altera, de imputata: in qua Catholici conſtituant veram iuſtificationem.

CAP. II.

Argumenta Bellarmini ex quinto, & tertio ad Romanos.

I. ESSE igitur inhærentem iuſtitiam, eam, qua eſſe nos oporteat apud Deum iuſtos, his argumentis illi conficere ſatagunt. Primum eſt ex ad Romanos 5. inde enim Bellarminus orditur, *Si vnius delicto mors regnauit per vnum; multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iuſtitiæ accipientes in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum. Igitur, ſicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi: ita per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi*

II. Hinc habere ſe confidit Bellarminus, iuſtificari per Chriſtum, non eſſe haberi, aut pronuntiari, ſed vere fieri atque conſtitui iuſtos, per adeptionem inhærentis iuſtitiæ; & quidem non imperfectæ, ſed abſolutæ & perfectæ Quod nos quidem putamus dictum inconſideratius, quam Theologum deceat. Nam primo iuſtificandi verbum non vſurpatur à Paulo: itaque non eſt tam certum, quam ille putat, exponi quid id ſit. Secundo diſtinctum oportuit ſtatum fidelium in hac vita, ab eo ſtatu, qui futurus eſt in altero ſeculo, & qui finis eſt eorum redemptionis in Chriſto. Nam ad vtrumque referri poteſt illud, *Conſtituentur iuſti.* Et in futura quidem vita, nemo noſtrûm negat, inhærente iuſtitia, eaque perfecta & abſoluta, conſtituendos iuſtos: ſed in hoc huius vitæ ſtatu, id vero negatur. Atqui iuſtificatio, de qua diſputamus, pertinet ad hanc vitam: quia non de ſtatu ſalutis nunc quidem agimus, ſed de cauſis præcedentibus ſalutem; ſiue per quas ſalutis nobis ſpes eſt. Itaque negamus iuſtificationem eam poſſe conſiſtere in iuſtitia inhærente. Etenim cum concedamus, quod tamen ille argumentis euincendum putauit, Apoſtolum loqui de perfecta abſolutaque iuſtitia: tum vero negamus, talem eſſe iuſtitiam inhærentem huius vitæ. Vnde certa concluſio eſt, non poſſe Apoſtoli verba intelligi de inhærente huius vitæ iuſtitia: quod nos poſtea viderimus.

III. Sed nunc vim argumentationis Bellarminianæ conſideremus. Primum, ex illis verbis, *Iuſti conſtituentur multi*: vbi declarat Apoſtolus, quid ſit iuſtificari, ac dicit eſſe, iuſtum conſtitui: iuſtum autem conſtitui, & iuſtum fieri, idem eſſe. Poſt, ex antitheſi Adami ad Chriſtum: ſcribere enim Apoſtolum, ſic nos conſtitui iuſtos per obedientiam Chriſti, quomodo conſtituti ſumus iniuſti per inobedientiam Adami. Conſtat autem per inobedientiam Adami nos eſſe cōſtitutos iniuſtos, iniuſtitia in nobis vere ac reipſa inhærente, non autem Adami iniuſtitia nobis imputata.

IV. Reſpondeo ad prius. Primo, poſſe concedi, conſtitui iuſtos, intelligi de inhærente iuſtitia: ſed perficienda in altero ſeculo. Verum eſt enim per obedientiam Chriſti ſic iuſtos conſtituendos tandem omnes fideles: quia eis meruerit iuſtitia Chriſti vitam æternam, quæ non poteſt eſſe, aut conſiderari abſque perfectiſſima iuſtitia inhærente. Sed tum negabitur, idem eſſe, conſtitui iuſtum, & iuſtificari: quia videlicet, iuſtificatio, vt dixi pertinet ad ſtatum huius vitæ. Et ſic diſtinctæ duæ res erunt; obedientia Chriſti, & conſtitui iuſtum: quomodo ſi dixerimus, per calorem Solis maturas conſtitui fruges: tum enim calor Solis ita proponitur cauſa maturitatis, vt tamen nulla pars ſit maturitatis. Hoc modo illud, *per obedientiam Chriſti,* ſignificabit iuſtificationem, quæ fit in hac vita; quamque diximus non eſſe aliud, quam iuſtitiam Chriſti imputatam: deinde, conſtitui iuſtos, effectum deſignabit eius iuſtificationis. Et huc faciunt illa, *Qui abundantiam gratiæ, & doni iuſtitiæ accipiunt, in vita regnabunt.* Nam videntur diſtincta tempora; abundantiam doni accipiunt, in hac iam vita poſiti; at, in vita non regnant, ſed regnabunt; ſcilicet olim & in futuro ſeculo. Oecumenius, οὐ μόνον ἵνα ζήσωμεν ἐδόθη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ ἁμαρτία ἀνῃρέθη, καὶ ἡ κόλασις συνῃρέθη, ἀλλ' ἵνα καὶ υἱοὶ θεοῦ γενώμεθα, καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ, καὶ κληρονόμοι πατρός, *Non tantum vt viuamus, data eſt nobis gratia Dei, & peccatum ablatum, vnaque ablata pœna; ſed etiam vt ſiamus filij Dei, & cohæredes Chriſti, hæredeſque Patris.*

V. Secundo: non eſt verum, neminem conſtitui iuſtum, niſi per inhærentem iuſtitiam. Et dico, eos etiam vere apud Deum conſtitui iuſtos, quib. imputatur aliena iuſtitia, nempe Chriſti. Nam id cum fiat à Deo, vere etiam fieri oportet. Sunt ergo iuſti, & vere apud Deum iuſti, hi omnes: & quidē multo magis, multoque auguſtius, quam qui ex inhærente ſua iuſtitia æſtimabuntur. Itaque nihil obſtat, quominus illud, per obedientiam Chriſti conſtituentur iuſti, ſic intelligamus, vt ſenſus ſit; erunt apud Deum iuſti, non ſua, ſed Chriſti iuſtitia imputata.

VI. Vrget Stapletonus, Antidoto in hunc locum, τὸ καθίστασθαι, vocabulum, inquit, ad inhærentem iuſtitiam explicandam aptiſſimum, quod vſus Scripturæ manifeſte doceat, non imputationem ſignificare, ſed veram & inhærentem acquiſitionem ac poſſeſſionem. Lucæ 12. *Super omnia bona ſua conſtituet eum.* Pſalmo 8. & 2. ad Hebræos, *Conſtituiſti eum ſuper omnia opera manuum tuarum.* Iacob. 2. *Qui amicus huius mundi eſſe vult, inimicus Dei conſtituitur.*

VII. Sed hæc quorſum? Quaſi nos aſſeramus non conſtitui iuſtos, non effici iuſtos, non effici vere iuſtos: aut aliquid fieri mere φαινόμενον, & κατὰ δόκησιν Atqui nemo noſtrûm ſomniauit adeo ἀθεολόγως. Repeto igitur, quod ante dixi. Per iuſtitiam Chriſti imputatam, vere, veriſſime conſtitui iuſtos apud Deum. Neque verius aut à Domino ſuo quemquam vnquam ſeruum conſtitutum ſuper omnia bona eius: neque à Deo hominem ſuper omnia opera manuum eius: neque denique vllum amantem mundi, inimicum Deo. Quare ne vim verbi vrgeto aduerſum nos Sophiſta: quam nos abſit vt vel minimum labefactemus: qui ſcimus eo ipſo labefactatum iri ſalutem ipſam, ſed viciſſim Iuſtificationis ipſius naturam nos permittito retinere. Significat τὸ καθιστάναι, non, quod ille dicit inhærentem acquiſitionem & poſſeſſionem, ſed veritatem & certitudinem eius quod agitur: agi autem alias aliter, nihil obſtat. Conſtituitur paries albus, per inhærentem albedinem. At conſtituitur Dominus creaturarum homo, non per inhærentiam: ſed per σχέσιν. Conſtituitur amicus Deo, per affectum Dei amantis, qui inhæret Deo, non ei qui amatur. Nam ſic dicitur Deus amaſſe Iacobum, antequam quicquam Iacobus egiſſet boni vel mali: id eſt: tum quum non amaret Deum; aut aliquid haberet, quod inhærenter aut acquiſiuiſſet, aut poſſideret. Latius ergo patet ſignificatio, quam ſperauit Stapletonus. Nihil ergo obſtat, quominus dicamus, & conſtitui iuſtos fideles per inhærentem iuſtitiam; & rurſus conſtitui iuſtos per imputatam iuſtitiā: ſed aliter per inhærentem, aliter per imputatam: Vtrumque tamen vere, & conſeruata integra ſignificatione conſtituendi. Sed hîc Paulum loquutum de imputata.

VIII. Ad ſecundum: dico, ſi intelligatur de futuri ſeculi ſtatu, nihil in eo eſſe abſurdi, vt dixi. Sed omnino tamen abuti Bellarminum comparatione Apoſtoli, qui non dixit eodē modo conſtitui iuſtos, quomodo peccatores, ſed vt multos peccatores, ita multos iuſtos: & vt illos per vnius inobedientiam, ita iſtos per vnius obedientiam. Quare ſophiſma eſt ab accidenti: cui ſi libet indulgere; cur non dicat quis, ſicut per vnū conſtituti ſunt peccatores originaliter, ſic per vnum multos etiam originaliter cōſtitui iuſtos? Vel, ſicut per vnum omnes nullo excepto, ſic per iſtum? Aut ſi hæ ſunt abſurdæ ratiocinationes, cur illa legitima eſt?

IX. Deinde, concedimus ſane, per inobedientiam Adami conſtitui omnes vere ac reipſa inhærente iniuſtitia iniuſtos, ſed alteram partem, non Adami iniuſtitia imputata; hoc dicimus eſſe falſum. Imo contra, negamus poſſe nos fieri iniuſtos iniuſtitia inhærente, per vnum hominem; niſi huius vnius hominis iniuſtitia nobis imputetur. Et vero, ſi hoc non ſit: quomodo potuit Salmero nobis proponere Virginem obnoxiam debito contrahendi peccatum? Nam, vt ſpero, non negabit, hoc debitum commune eſſe omnibus hominibus; indeque etiam Virgini. Non negabit eſſe pœnam. Si pœna eſt, cuius quæſo peccati? An alicuius, quod ipſa Virgo admiſerit? quiſquam natus ex Adamo admiſerit, antequam naſceretur? Nam ſi nullum hoc eſt; neceſſe eſt alienum aliquod dari. Quomodo autem alieni peccati Virgo (nam huius placet nomen vrgere, propter Papiſtas) pœnas lueret, ſi ei non imputetur? Quare falſum eſt non imputari poſteris iniuſtitiam Adami.

X. Nec mouet me Pererius commentans in hæc ipſa Pauli verba; & ſubtiliter examinans phraſin. Non dixit Paulus (inquit, quaſi aliquid magnum, neque aliis obſeruatum, in Theologiam inueheret) inobedientia Adami conſtitutos eſſe peccatores: ne quis putaret per inobedientiam imputatam, ſed dixit, per inobedientiam: videlicet per peccatum intrinſece manens in ipſis; ab Adami inobedientia profectam. Similiter ergo; nō quod Chriſti obedientia conſtituat iuſtos, quaſi fiant homines iuſti, non per iuſtitiam inhærentem, ſed per imputatam, ſed per obedientiam Chriſti conſtitui iuſtos: quia hæc cauſa fuit meritoria.

XI. Enimuero, cui ſe ſperauit perſuaſurum, priorem illam phraſin, iuſtitia iuſtos; iniuſtitia iniuſtos fieri, non niſi formaliter (vt illi loqui amant:) alteram vero, per iuſtitiam, per iniuſtitiam, non niſi meritorie ſignificare? Nam hoc omnino neceſſe eſt, aut abire in ventos quicquid hoc eſt ſubtilitatis Ieſuiticæ. Atqui ipſi: ipſi, inquam, Sophiſtæ, coguntur huic acumini renuntiare. Nam τὸ διὰ τῆς πίστεως, διὰ τῶν ἔργων interpretantur formaliter. Ad Romanos 3. *Iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti.* Et, *Iuſtificabit præputium per fidem.* Et vero ita oportet, poſterioris ad Timoth. 3. *Quæ te poſſunt ſapientem reddere ad ſalutem per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Eſt enim fides, non cauſa propter quam quis meretur fieri ſapiens ad ſalutem: ſed ipſa potius, vt ita dicam, eſſentia eius ſapientiæ: atque adeo per eam Papiſtæ dicunt illuminari mentem. Sed & ad Galatas 5. *Fides per charitatem operans,* non poteſt intelligi charitas cauſa meritoria, cur fides operetur.

XII. Denique, quis ignorat promiſcue dici, albedine, & per albedinem, quid eſſe album? Virtute, & per virtutem fieri hominem iuſtum? Atque adeo in Scholis, formam definire, cauſam per quam res eſt, id quod eſt? Et vero Bellarminus cap. 3. libr. 2. de Iuſtificatione, *Iuſtificamur,* inquit, *per gratiam ipſius, id eſt, per iuſtitiam ab illo donatam & infuſam: & hæc eſt cauſa formalis.* Poſt, *Prepoſitio per, non recte accommodatur fauori & beneuolentiæ, ſed cauſæ formali, aut meritoriæ, aut inſtrumentali.* Quare nihil obſtat phraſis quidem, quominus illud, *per iuſtitiam vnius multi conſtituentur iuſti;* ſic intelligamus dictum, vt iuſtitia illa ſit, non tantum meritoria cauſa, ſicut Papiſtæ volunt; ſed etiam formalis, per quam nos nunc ſimus apud Deum iuſti.

XIII. Tapperus ex eodem capite, atque adeo eodem loco probat, Eandē iuſtitiam per Chriſti gratiam nobis reſtitui, quæ ablata eſt per primum parentem: hanc autem ei fuiſſe intrinſecam & inhærentem.

XIV. Sed nihil eſt nouæ difficultatis. Primo enim inhærentem acquiri non negamus, tantum non in hoc ſeculo perfectam: ſed in futuro. Itaque, ſi verba Pauli intelligas de futura vita; nihil ad rem. Sin de præſenti, negamus acquiri eādem. Alioquin non tantum inhærentem, ſed & perfectam oporteret, & originalem: quorum neutrum eſt verum. Neque vero verba vlla Pauli id habent, ſed tantum, ſicut in Adamo moriuntur, ita in Chriſto viuificabuntur: per hominem mors, per hominem reſurrectio. Et ſimilia: quæ longè ſunt ab interpretatione Tapperi.

XV. Trans-

XV. Transeo ad aliud argumentum Bellarmini, ex eiusdem Epistolæ 3. capite. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.* Quo loco, inquit, explicantur fere omnes causſæ iustificationis. Primo efficiens; liberalitas Dei, iustificati gratis: Formalis; iustificati per gratiam ipsius, id est, per iustitiam ab illo donatam, & infusam: Meritoria, iustificati per redemptionem: Dispositiua, per fidem in sanguinem, propitiatoris.

XVI. Respondeo, re vera insignem esse locum; & complectentem veras causſas nostræ salutis: sed has perperam explicari à Bellarmino. Primum; illud de liberalitate Dei, est ὕστερον. Paulus dixit δωρεὰν. Hac vero voce, nego significari proprie causſam efficientem veram, sed reiici falsam: scilicet merita eorum qui iustificantur. Ita comperies, si percurras alios locos, in quibus Scriptura vsa est ea voce, Matthæi decimo, Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε, *Gratis accepistis, gratis date*: id est, nihil vos rependentes: cum accepistis hoc donum: conferte etiam in alios nihil rependentes: Lucas Baugensis, *Non eam* potestatem *vobis aut pretio aut labore comparastis, nec veris promeruistis præclaris operibus.* Ioannis decimo quinto, *Oderunt me gratis. Vbi Dauid* inquit Maldonatus, *gratis se, id est, sine culpa vlla sua ab inimicis suis odio haberi dicit.* Posterioris ad Corinthios vndecimo, *Gratis Euangelium Dei euangelizaui vobis.* Caietanus, *Gratis, hoc est, sine sumptu accepto seu accipiendo à vobis.* Ergo sensus est horum verborum; Iustificati absque eo, vt quicquam illi conferrent ad se iustificandum: ἄνευ καταξιώματος, inquit Oecumenius. Et recte Salmero disputatione vigesima septima ad Roman. *Aliquid dicitur fieri gratis, quando is, in cuius gratiam fit, indignus est munere, quod accepit, vel dignum pretium non obtulit: qua ratione iustificari gratis, est iustum fieri à Deo sine vllo debito suo, vel pretio nostro sibi exhibito.*

XVII. Præterea; Dei liberalitatem, in hoc argumento, nego me vsquam legisse nominatam in sacris libris, sed vel ἀγαπᾶν, vel εὐδοκίαν, vel ἔλεον, vel quid simile; etiam χάριν. Neque id de nihilo crediderim fuisse: & vere in tanto beneficio languidior videtur liberalitas: cuius etiam potest causſa inquiri, & inueniri interdum etiam meritoria. Nihil enim obstat, quo minus dicamus Regem esse liberalem, in eum, qui sit ab ipso bene meritus: siue, quia alacri animo, siue etiam quia supra meritum præmia largiatur: quæ solent tauari, non nisi maligne dispensare. At illa, quibus vsus Spiritus est, vocabula, non tantum liberalitatem designant in largiendo; sed præter eam significant causſam eius liberalitatis; puram putam Dei voluntatem, miserentis indignorum.

XVIII. Et hoc est quod animo Paulus agitabat: quum reiecta causſa meritoria per vocabulum δωρεὰν, addidit gratiam: quam nos censemus esse vere efficientem causſam huius tanti beneficij; non vero formalem, id est, iustitiam infusam; vt somniauit Bellarminus. Pererius, *Nomen gratiæ, cum hic dicitur, iustificati gratis, per gratiam ipsius, licet possit significare supernaturalem & diuinam illam qualitatem à Deo infusam animæ hominis, & in ea inhærentem, qua est iustus & gratus Deo: videtur potius tamen hoc loco significare gratuitam Dei bonitatem, & benignitatem erga hominem. Opponit enim Paulus operibus hominis gratiam Dei, significans non meritis hominum, quasi debitam reddi iustitiam, sed nullis præcedentibus hominum bonis meritis, imo plurimis malis meritis, propter infinitam tamen Dei benignitatem ac misericordiam gratuito dari iustitiam homini.* Nec videtur aliter Ambrosio visum, qui hanc gratiam interpretatur voluntatem Dei. *Gratiam*, inquit, *Dei esse testatur, quia voluntate Dei à Christo redempti sumus.*

XIX. Resistit Bellarminus; arguens primum ex hoc ipso loco, deinde aliunde. Primum ergo: quia hic Dei fauor, satis explicabatur per illud *Gratis.* Qui enim gratis, certe ex beneuolentia, & liberalitate. Itaque illud, *per gratiam*, aliud quid significat, nempe effectum fauoris. Tum autem particula, *per*, non recte accommodatur fauori: & beneuolentiæ, sed causſæ formali, aut meritoriæ, aut instrumentali: nec recte dicitur, Deus per suum fauorem, aut per suam beneuolentiam nos iustificat.

XX. Respondeo, ad prius: falsum sumi, per δωρεὰν satis expressum fauorem Dei. Nam ex iis quæ dicta sunt, constat eo verbo duntaxat proprie remoueri falsam causſam. Quia vero non est idem, remouere causſam vnam, & aliam ponere: ideo admodum frequens est, vt fiat vtrumque. Tum autem oppositio aliquid addit & luminis & momenti, vnde fit, vt etiam, cum ex vno intelligi facile possit alterum membrum, tamen vtrumque exprimitur. Psalmo 100. *Ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Et in hoc ipso argumento, Paulus ad Ephes. 2. *Gratia estis seruati per fidem: idque non ex vobis, Dei donum est, non ex operibus.* Simile illud ex hoc ipso cap. ad Roman. 3. *Vbi igitur gloriatio? exclusa est. Per quam legem? Operum? Non: imo per legem fidei.*

XXI. De particula, *per*, inepta grammaticatio est. Primum, quia hæc nulla est, nisi ab interprete Latino. Græce enim legas, non δικαιούμενοι διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος; quod est ad verbum, *Iustificati per eius gratiam:* sicut ca. 5. δι' ἑνὸς δικαιώματος, *per vnius iustitiam*: qua phrasi Pererium audiuimus voluisse significari formalem causſam, sed δικαιούμενοι τῇ αὐτοῦ χάριτι, *iustificati eius gratia*, vt vertit Beza. Et hac phrasi idem Pererius volebat significari meritoriam causſam: quod Bellarminus videtur nolle pati.

XXII. Deinde falsum est, non bene accommodari fauori, & beneuolentiæ. Cur non enim, si fauor, si beneuolentia sit efficiens causſa? Nam efficientem sic indicari, quando vsurpatur verbum passiuum, quis est qui ignoret? Prior. ad Corinth. 1. *Apostolus per voluntatem Dei* Lucæ 18. *Quæ scripta sunt per Prophetas.* Et 22. *Væ homini illi, per quem tradetur.* Actor. 4. *Notum signum factum est per eos,* Et 12. *Fiebat per Angelum.* Ad Roman. 5. *Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum,* Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Luc. 1. *In remissionem peccatorum, per viscera misericordiæ Dei nostri* Dies me deficiat, si omnia colligam.

XXIII. Sed nunc missa grammaticatione, in qua sæpiusculè est non bene fortunatus; argumentatur Bellarminus, tum à re ipsa, tum ab alijs locis. Quanquam Baptista breuiator maluerit enumerare hæc tanquam argumenta ad Thesin; non tanquam prosyllogismos. Sed illi videbunt; & inter se comparabunt: etsi meo iudicio, Baptista melius. A rei natura sic. Beneuolentia Dei non potest esse inanis, sed omnino præstat, atque efficit id bonum, quod alicui vult. At, cum Deus nos diligit ac bene vult, id sine dubio vult, vt simus vere iusti, & sancti coram ipso. Igitur, si gratia iustificans, est fauor, & beneuolentia Dei, & Deus non solum extrinsecus fauet, neq; inaniter bonum vult; sed facit sanctos & immaculatos, quales esse nos vult: certe sequitur, vt per gratiam iustificari, non sit iustos reputari, & non esse: sed re vera iustos, sanctos, atq; immaculatos esse.

XXIV. Respondeo: concedi beneuolentiam Dei non esse inanem. Nam profecto inanis illa dici non potest, quæ maximum beneficium præstat Nullum est autem beneficium maius, quod à Deo possimus accipere, hac imputata iustitia; quæ est ipsa Filij iustitia; cui ne illa quidem æquari poterit, quam obtinebimus in futura vita. Si non est inanis, inquit, præstat atq; efficit id bonum, quod alicui vult. Distinguo secundum tempora. Nam si dicas, efficere ea beneficia omnia in hac vita: hoc vero negabitur: quia cõstat, multa reseruari in futuram vitam. Nec propterea, aut inanem, aut infirmum esse fauorem; quia nunc non efficiat: nimirum, quia nunc nolit efficere. Satis est, si tandem futurum sit vt efficiat.

XXV. Deus vult, vt simus coram se vere sancti, & iusti. O quis neget? Ergo facit. Anathema qui contradicat: Ergo per gratiam iustificari, non est reputari, & non esse. Imo veteratorie: Sanctitas, vel imputata, vel inhærens. Illa imputata, vera est, sed non inhærens. Itaq; per gratiam iustificari, est quidem vere sanctum esse: sed non inhærenter. At queis sine fraude sermo est, reputari & esse cum opponunt, de eodem intelligunt. Cui imputatur iustitia Christi, is reputatur iustus, & non inhærenter: Sed vere tamen iustus est, & reputatur.

XXVI. A comparatione locorum quinque sunt argumenta. Primum, Gratiam iustificantem, non esse solum fauorem Dei, sed donum in anima inhærens, intelligi ex varijs attributis & nominibus eius. Ad Rom. 5. *Accipientes abundantiam gratiæ & donationis,* Ioan. 1. *Gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Ad Ephes. 4. *Vnicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi.* At fauor Dei, neq; accipitur, neq; dicitur factus neq; datur ad mensuram.

XXVII. Non accipitur, non donatur fauor Dei. Imo, inquam, accipitur, donaturque effectum fauoris Dei. At Paulus non dixit, donationem gratiæ; sed dixit, abundantiam gratiæ & donationis iustitiæ; τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης, id est, Beza interprete, *redundantem illam gratiam, & donum iustitiæ.* Iustitia autem non est fauor Dei; sed est eius effectum; siue donum. Non est enim nostra, sed Christi: itaque donari oportet; vt fiat nostra. Et tamen, fac dictum, donari fauorem: quid tum? Non datur, inquit, fauor. Imo, inquam, datur fauor. Nam hic fauor, quid est nisi gratia? Et quid gratia, nisi charitas, dilectio? At datur charitas; prima Ioan. 3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater.* Charitatem dedit: cur non gratiam? cur non fauorem?

XXVIII. Fauor Dei non fit. Recte: sed cur dabit pœnas veritas, si quid inconsultus peccauit interpres? Ioann. dixit, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Quis autem nescit, τὸ ἐγένετο vsurpari pro verbo substantiuo? Ipso illo teste interprete, Marci primo ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων, *Fuit Ioannes Baptizans.* Quarto, ὅτε ἐγένετο κύριος μόνος, *Et quum esset singularis* Nono, καὶ ἐν τῇ εἰκίᾳ ἐγένετο, *& quum domi esset.* Lucæ 10. Τίς τούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησίον γεγονέναι, *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse?* Infinita sunt huiusmodi: etiam quum de Deo sermo, quem ipsum fieri non dicent, opinor, Sophistæ. Matthæi vndecimo, οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου, *Sic fuit placitum ante te.* Ad Romanos 3. γινέσθω ὁ θεὸς ἀληθής, *Esto Deus verax:* Itaque dormitauit hoc loco Latinus Interpres. At non Syrus qui vertit: non noster Beza, qui olim, *exitit*, sequutus Vallam: post autem, *præstita est* Neque vero Nonnus, καὶ χάρις σὺν Χριστῷ, καὶ ἀτρεκὴς πίστις κόσμῳ. Erasmus, *Ne quis frustra hic somniet mysterium in, facta est: idem est verbum, quod primum vertit, facta sunt, & factum est: deinde fuit homo: rursum, ante me factus est: Ergo facta est hoc loco, magis est, cœpit esse, siue orta est; aut quod verbum arridet Vallæ, extitit.*

XXIX. Dari secundum mensuram hunc fauorem, hanc gratiam, negamus. Nec vero dictum Paulo. Nam ad Ephesios quarto, non de hac ille gratia iustificationis, sed de variis, quæ ab ea pendent, donis χαρίσμασι: quibus χάριτος nomen μετωνυμικῶς tribuitur. Id rectus ipse ostendit: quia subinfertur: *Dedit igitur ipse, alios quidem Apostolos: alios vero Prophetas: alios Euangelistas: alios autem pastores & doctores:* quibus verbis illa præcedentia explicantur, nempe, quomodo sit vnicuique data gratia secundum mensuram: nimirum, quia non tantum omnes æqualiter, sed ne omnes quidem eadem habeant dona. Anselmus, *Non omnes æqualiter dona cælestis gratiæ percipimus: nam aliud donum gratiæ habet iste, aliud ille: & quod habit ille, non habet iste, sed vna est Christi gratia, quæ distribuit.* Chrysostomus, & qui eum sequuti, χαρίσματα diserte nominant. Oecumenius, ἑκάστῳ ἐδόθη ἡ χάρις, τουτέστι χάρισμα. Benedictus Iustinianus, *Potuissent Ephesij obiicere Apostolo, non videri vnum in omnibus, eundemque Spiritum, neque vnum omnium fidelium esse corpus, vnamve Ecclesiam, quandoquidem varia & multiplicia cernantur in fidelibus Spiritus Sancti charismata. Occurrens igitur Apostolus, ait data esse quidem alia, atque alia dona: non tamen pro cuiusque merito & dignitate, sed pro eo largitionis modo, qui ipsi Deo maxime placuisset* Salmero, *Ad hunc modum loquitur Apostolus, dona videlicet spiritualia distribui pro mensura donationis Christi.* Nempe igitur gratiam constat positam pro gratuitis donis: itaque male comparasse Bellarminum cum gratia, siue fauore isto, de quo nunc sermo est Nam hæc gratia, hic fauor, datur omnibus hominibus: non vero paucis quibusdam; quomodo Apostolatus, aut Prophetia. Et vero Pauli verbis nihil vniuersalius, *iustificati gratis per gratiam ipsius.*

XXX. Alterum argumentum. Gratia Dei comparatur essentiæ, quæ datur per creationem. Inde enim dicimur, *creari in Christo.* Ad Ephes. 2. *& noua creatura,* ad Galat. 6. At id per quod creaturæ dicimur, intimum, & inhærens est,

XXXI. Atqui nego iis locis agi de iustificatione, sed de sanctificatione, quæ est eius effectum, & tota in inhærente iustitia. Patet ex 2. ad

Ephesios, *Gratia estis seruati per fidem, idque non ex vobis: Dei donum est: non ex operibus, ne quis glorietur: nam ipsius sumus opus, conditi, siue creati in Iesu Christo ad opera bona.* Viden? Primo, non simpliciter creati in Christo, sed quod expressum noluit Bellarminus, creati ad bona opera. At hæc bona opera eodem textu abdicantur à ratione iustificationis: *Non ex operibus*, inquit. Esto igitur sane id, per quod creaturæ dicimur (intellige formaliter) intimum & inhærens, at non sequitur, ipsam iustificationis gratiam esse inhærentem: non enim vt effectum, sic causam efficientem oportet esse inhærentem.

XXXII. Tertium argumentum. Eadem gratia comparatur luci, posterioris ad Corinthios sexto, *Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? quæ societas luci ad tenebras?* Ad Ephesios 5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Primæ Ioannis 2. *Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est.* At certe lux non facit opus lucidum, nisi inhæreat, neq; patitur secum tenebras. Quomodo igitur potest homo iustificatus non tantum lucidus dici sed etiam lux in Domino, quum antea tenebrosus esset, si adhuc tenebræ peccatorum in ipso hærent, & gratiæ lux extrinsecus manet?

XXXIII. Imo vix videtur sui compos fuisse Bellarminus, cum hæc effutiret. Nam manifestum est, nos dici esse lucem, ὑπερβολικῶς, quia sumus in luce, quomodo Ioannes loquitur. Atqui esse in luce, nihil significat inhærens, aut intimum, sed extrinsecum. Alioquin corpora nulla opaca essent in luce: quod est falsum. Vnde potest Sophista suum ipse absurdum soluere: nam quemadmodum nihil obstat, quominus corpus quod est in luce, sit opacum: sic, nihil absurdum est, eundem qui sit iustificatus, esse peccatorem. Quanquam alias disputatum hoc est, & constitutum, omnem hominem, quamdiu hîc viuit, esse peccatorem, & habere in se peccatum. Quare necessario dicendum, aut neminem hîc viuentem esse iustificatum, contra Scripturam: aut iustificatos non esse absq; peccato.

XXXIV. Cæterum, lux non significat gratiam iustificationis; sed potius sanctificationis, quæ est in innouatione nostri. Ambrosius in illud ad Ephesios; *Tenebræ, ignorantiæ sunt, quia nemo videt in tenebris. Ignorantia vero gentilitas est, siue perfidia, à qua Dei gratia ad finem tracti sunt, facti lux, id est, veritas: quia in lucem manifestantur quæ sunt. Deniq; Pagani in tenebris mystica sua celebrantes, in speleo velatis oculis illuduntur. Ex his Christiani facti, cognita veritate, filij lucis dicuntur, quia Deus lux est, cuius fidem in veritate suscipiunt.* Nota primo, lucem esse fidem: secundo, nos Dei gratia ad fidem trahi. Ergo, aliud est Dei gratia, aliud lux: contra quam censuit Bellarminus. Sed & series ipsa euincit, Paulum loqui de sanctificatione: quia de operibus, siue conuersatione: *Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis incedite: probantes quid sit acceptum Domino: & non commercium habete cum operibus illis infrugiferis tenebrarum.* Similiter in poster. ad Corinth. *Ne impari iugo copulemini cum infidelibus: quod enim consortium iustitiæ cum iniustitia? & quæ communio luci cum tenebris? Quapropter exite è medio eorum.* Disputet ergo Bellarminus vt volet, hanc lucem esse inhærentem: at non conficit tamē, iustificationem esse inhærentem.

XXXV. Quartum argumentum. Gratia, per quam iustificari nos dicit Apostolus, dicitur ad Romanos 5. *Charitas diffusa in cordibus per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et hanc charitatem esse eam, qua Deum amamus, asseruit Augustinus de Spiritu & litera, cap. 32. sed & Apostolus, 8. ad Roman. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba Pater.* Clamamus autem per caritatem, qua diligimus, non qua diligimur.

XXXVI. Respondeo, τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ, *charitatem Dei*, hoc loco varie fuisse expositam. Alias passiue, caritatem, qua Deus ametur: quomodo Paulus, post. ad Thessalon. 2. nominauit, τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας. Et Lucæ 11. *Præteritis iudicium & charitatem Dei.* Et Ioan. 5. *Noui vos charitatem Dei non habere in vobis.* In hanc partem inclinauit Augustinus; & post eum alij. Quorum si esset certa sententia; negarem, quod supponit, non probat, Bellarminus, hanc esse gratiam, qua nos iustificari Paulus dicat. Cur enim non sit potius effectus ejus iustificationis? Nam & Lyranus eam charitatem appellat, *arram gloriæ*. Atqui iustificatio nostri, plus est, quam arra, nēpe, causa gloriæ.

XXXVII. Sed charitas Dei, significat etiam actiue, eam, qua nos Deus dilexit. Et, hanc si retinemus, nihil in hoc loco momenti est in causam Bellarmini. Nam, vt fateamur hanc charitatem esse gratiam, qua iustificamur; tamen certum est, non inhærere nobis, sed esse extra nos, in Deo. Quanquam ne hæc quidem est ad hanc rem, cum non sit, siue materia, vt nos loquimur, siue forma, vt Papistæ, sed efficiens potius iustificationis.

XXXVIII. Sed vehemens disputatio est; vtra præualeat sententia. Nostri, Philippus, Caluinus, Martyr, quos Bellarminus nominat, adde, Beza, Gualterus, Oleuianus, Piscator, Paræus: alij omnes ferme, (nam Aretio mens alia) actiuam prætulerunt. At Bellarminus, & Stapletonus in Antidotis, passiuam maluerunt. Ille pugnat vnius Augustini autoritate, quem nostris omnibus anteponi, velimus, nolimus, oporteat. Et vero tanti nominis virum, nunquam nobis inuitis ille prætulerit: nec recusauerimus, quominus vicerit eius sola autoritas prolata: si ei autoritati, solam nos nostrorum autoritatem opposuerimus. Sed non esse eam sententiam à nobis duntaxat, non ignorauit profecto Bellarminus: ignorauit fortasse maiorib. esse fultam rationibus.

XXXIX. Autores hos habemus ex Veteribus. Primum nonnullos, qui vtramque coniunxerunt: atque ita præiudicarunt, non esse illam actiuam temere reiiciendam: quod Bellarminus facit; nulla reddita causa, sed tantum laudato Augustino. Origenes, à quo postea transcripsit Sedulius, *Sed & illud mihi considerandum videtur, vtrum ne hic charitatem illam dicat, qua nos diligimus Deum, an illam, qua diligimur à Deo, diffusam esse per Spiritum sanctum in cordibus nostris. Et si quidem illa charitas, qua Deum diligimus, intelligatur; sermo iste assertione non indiget. Si vero, quia dixit, effusam esse Dei charitatem in cordibus nostris, illa potius intelligenda sit, qua diligimur à Deo, certum est, quod velut summum & maximum donum Sancti Spiritus charitatem ponat.* Haymo, *Et quare hoc? Quia charitas Dei, qua nos diligit Deus, vel qua diligimus Deum, diffusa est in cordib. nostris.* Sed & inter Papistas, Thomas, *Charitas Dei autē dupliciter accipi potest. Vno modo pro charitate qua diligit nos Deus: alio modo, potest dici charitas Dei, qua nos Deum diligimus.* Pererius disputatione secunda in hoc caput, vtramque exsequitur: neutram præfert, *Et vero*, inquit, *vtraque, siue Pauli hoc in loco consilium & propositum spectes, siue contextum orationis, & verborum, tam præcedentium hanc sententiam, quam subsequentium consideres, est admodum probabilis.* Vide Dominicum à Soto.

XL. Sed multi sunt, qui actiuam prætulerint. Chrysostomus, ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, τί οὖν, εἰ μὴ βούλεται ἡμῖν χαρίσασθαι ὁ θεός; ὅτι μὲν γὰρ δύναται καὶ σθένει, καὶ ζῇ πάντες ἴσμεν. πόθεν δὲ ὅτι καὶ βουλῆς ἐστι, ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων. ποίων γεγενημένων; τῆς ἀγάπης ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξατο, *Ne quis dicat, quid ergo, si nolit nobis gratificari Deus? Nam posse, & vires habere, & viuere scimus omnes: sed vnde sciremus, esse eius consilij? Ex iis, quæ iam facta sunt. Quænam illa facta? Ex charitate, quam erga nos manifestauit.* Et paulo post, εἰπὼν, ἡ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει, οὐ τοῖς ἡμετέροις κατορθώμασιν, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ τοῦ θεοῦ τὸ πᾶν ἀνέθηκεν, *Postquam dixit, spes illa non pudefacit; non nostris meritis sed dilectioni Dei, id quicquid est imposuit* Theophylactus, *Confirmat, quæ nobis à charitate ipsa, quam erga nos Deus ostendit, sunt obuentura.* Oecumenius etsi hunc Toletus in alio ordine numerarit inconsiderate, τὸ πνεῦμά φησιν, ὅπερ ἐκ μόνης ἀγάπης θεοῦ, ἧς ἠγάπησεν ἡμᾶς, ἐπεφοίτησεν ἡμῖν, *Spiritum dicit, qui ex sola caritate Dei, qua dilexit nos, superuenit in nos.* Ambrosius, *Pignus enim charitatis Dei habemus in nobis per Spiritum Sanctum datum nobis.* Primasius *Quomodo nos Deus diligat, ex hoc cognoscimus.*

XLI. Etiam Papistæ. Caietanus, *Huiusmodi firmitas, vt possimus assequi gloriam Dei, pendet ex amore Dei erga nos: certum est enim, quod Deus potest, & scit communicare gloriam suam nobis, sed in hoc pendet totum, an velit illam nobis: quod est amare nos ad illam. Et propterea solidum spei fundamentum ex dilectione Dei erga nos, manifestat; dicendo, quia dilectio Dei.* Toletus, *Probat Paulus efficaci argumento spē non confudere, sed certissima esse quæ speramus, nec Deum defuturum promissis suis. Probatio autem, & argumentum tale est, qui quia ex fide iustificati sumus, habemus iam charitatem Dei effusam in nostris cordibus, quia non inimici Dei, vt ante, sed amici, & cari, dilectique sumus à Deo.* Et post, *Charitatem Dei appellat, qua diligit nos Deus, & ab ipso dilecti sumus.* Benedictus Iustinianus in paraphrasi, *Porro, spes nullo vnquam tempore pudore afficit, aut rubore aliquo suffundit, sed potius pudorem illum, qui ex rebus aduersis coram hominibus oriri nonnunquam solet, penitus expellit, propterea quod diuina illa charitas, qua nos Deus ipse complectitur, in corda nostra effusa est.*

XLII. Sunt autem eius interpretationis argumenta duo vehementissima; vnum ab ipsis verbis; alterum à sequentibus. Nam, cum certum sit, non posse significari nisi alterutram, aut eam qua amamus, aut eam qua amamur: illam non esse fit manifestum. Nam hæc charitas causa est, quare spes non pudefaciat, siue confundat: id est, quare exitum suum certum habeat: adeo vt non possint fideles ab spe sua deficere. At huiusmodi causa esse nequit charitas illa, qua Deum amamus: tum nostro, tum aduersariorum iudicio. Nam & nos negamus, id deberi nostræ charitati, quæ imperfectissima est, nec digna tanto beneficio: & aduersarij eam negant esse certam: quomodo autem potest à re: quæ ipsa sit incerta, sperari tanta certitudo?

XLIII. Nam quod Stapletonus contra pertendit sola pertinacia; audiat Iesuitam contradicentem Iustinianum, *Certum est, his verbis rationem contineri superioris sententiæ, cur videlicet spes ruborem non afferat: quia, inquiunt, charitas Dei diffusa est in cordibus nostris: hoc est, eximium illud donum accepimus, quo Deum supra omnia creata diligimus. At videtur argumentatio (vt leuissime dicam) prorsus frigida Vnde enim constare potest, nos esse diuina charitate præditos? Neque enim, vt alias docebimus, potest quis sibi certo persuadere, circa diuinam reuelationem, sibi charitatis habitum inhærere, seque ideo infusa & supernaturali charitate Deum amare: quam vim igitur habere possunt hæc, quæ sunt prorsus ignota, ad erigendam spem nostram, eamq; roborandam, & confirmandam: Itaq; vero similior videtur interpretatio Chrysostomi, Theophylacti: Ambrosij, Hieronymi, & aliorum, qui de diuina in nos caritate verba Pauli accipiunt.* Peccabit igitur Stapletonus contra propriæ suę religionis principia.

XLIV. Toletus aliter disputat, *Quamuis vtroque modo accipiatur simul, nempe, charitas Dei, qua diligimur & diligimus, tamen ad mentem Pauli, & ad efficaciam argumenti, magis accipitur, pro charitate Dei, qua diligit nos, & dilecti sumus ab eo. Nam si charitas accipiatur pro ea, qua diligimus Deum, non complectitur omnia dona Spiritus Sancti: quia charitas vna est virtus. At si accipiamus charitatem pro ea qua diligit Deus nos, omnia complectitur: nam effusa dicitur hæc charitas in nobis propter effectum.* Viderint alij, quantum huic argumento deferri oporteat: ego enim meum non facio.

XLV. Sed frigidam esse eorum argumentationem, qui insitam nobis charitatem intelligunt, melius aliunde non intelligas, quam à Stapletono, *Constantia nostra*, inquit, *qua in tribulationibus patientiam seruantes, probamur esse filij Dei, ideoque spem gloriæ filiorum Dei concipimus, adeoque spem firmam, quæ non confundit, quod aliud fundamentum est, quam ardens illa in nobis Dei dilectio, ab ipso Deo cordibus nostris immissa, & infusa, quæ facit, vt Deum vnice diligentes, pro eius amore & beneplacito, quascunque tribulationes patienter toleremus?* Enimuero quorsum ista? Nam hoc non quærit Paulus, vnde fiat, vt tribulationes toleremus: tum enim concedo, posse caussam dici, charitatem nostram in Deum. Ne hoc quidem, quæ sit constantiæ in his tribulationibus causa: aut vnde spem concipiamus gloriæ filiorum Dei; quæ firma est, quæ non confundit. Hæc, inquam, non sunt nunc in quæstione. Et tamen si essent, posset disputari, vtrum vera causa sit illa charitas: quod tam confidenter Sophista supponit. Quid ergo? Nempe, hæc quæstio est, *Quare spes non confundat.* Est autem longe aliud quærere, quare concipias spem, quæ non confundit: & quærere; quare spes ea, quam tu concipis, non confundat. Cum ergo Stapletonus, vt colorem adderet suæ charitati, tam manifeste quæstionem coactus sit mutare; quis dubitet multum esse ejus interpretationis gelu, vt monuit Pererius?

XLVI. Al-

XLVI. Alterum nostræ interpretationis argumentum validissimum à sequentibus, *Commendat autem suam charitatem erga nos Deus: quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.* En tibi charitatem Dei: nempe, charitatem Dei erga nos.

XLVII. Stapletonus respondet; aliam hic charitatem intelligi, quam prius. Primo enim, aliam esse phrasin: hic; *Charitatem suam commendat*: hic vero; *Charitas Dei diffusa in cordibus nostris*: Illud non nisi de propria Dei charitate: hoc non nisi de ea quæ in nobis est, intelligi posse. Deinde, seriem disputationis ita postulare. Quum enim spei nostræ vnam caussam posuisset Paulus, ipsam in nobis Dei dilectionem: pòst aliam addere ex parte Christi spem nostram confirmantis: *Vt quid enim Christus cum adhuc infirmi essemus*, nimirum ad tribulationes ferendas, *secundum tempus pro impijs mortuus est.* Et inde illud, *Commendat charitatem suam Deus.*

XLVIII. Sed illud de phrasi, sophisticum est; vanum est. Nam caritas Dei, & charitas sua, idem esse posse, quis ignorat Grammaticorum; Nisi forte magnum sit mysterium in verbis, *diffusa est in cordibus nostris*: quod statim quale sit, videbimus.

XLIX. Quod ad seriem attinet; quid in mentem Stapletono venerit, equidem miror. Potuit nonnihil turbare Latinus interpres, qui, siue aliter legerit, siue allucinatus sit? vt plerumque, dixit, *Vt quid enim Christus*: pro Græcis ἔτι γὰρ Χριστὸς: *adhuc enim Christus*: quam lectionem constanter retinent Græci omnes. Tantum Syrus interpres; pro ἔτι, videtur legisse εἰ, vertens, *Si enim Christus*. Sed Stapletonum oportuit constantiorem esse, quam vt tam leui momento agi se permitteret. Quid enim dicimus: An Latinum interpretem legisse εἰς τί pro ἔτι: quum, inquit? *adhuc infirmi essemus.* An ergo vtrumque εἰς τί ἔτι; Durum: Quis enim ferat: εἰς τί ἔτι γὰρ? Nisi forte etiam transponas; εἰς τί γὰρ ἔτι. Sed tanta diuersitas abit à verisimili. Et tamen quod ad rem ipsam attinet, vix pili interest.

L. Certe manifesta est Græcorum ἀκολουθία, & συναρμολογία. Spes non pudefacit: caussa est, *quod charitas Dei effusa sit in cordibus nostris.* Eius charitatis ἀπεξεργασία statim: *Christus enim, cum adhuc infirmi essemus, suo tempore pro impiis mortuus est.* Illustratio à comparatis, *Enimvero vix pro iusto quisquam moriatur: nam pro eo qui sit ipsi vtilis, fortasse aliquis etiam mori sustineat. Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.* Hæc omnia vident omnes vno spiritu de eadem dici charitate. Theophylactus, *Dixerat, Dei charitatem in cordibus per Spiritum sanctum præferri, quem ipse contulerat. Exprimit præterea charitatis ipsius diuinæ magnitudinem, ob eam, quam Christus, nostri gratia, qui sumus infirmiores, hoc est, qui deliquimus, subijt mortem.* Oecumenius, τρία τίθησι τὴν ὑπερβολὴν δεικνῦντα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, καὶ ἅμα συνιστῶντα καὶ τὴν εἰς τὸ ἑξῆς αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ φιλανθρωπίαν; *Tria ponit, quæ immensitatem ostendunt charitatis Dei, & simul cõfirmant eiusdem in posterum prouidentiam, & hominum amorem.*

LI. Quid ergo? Nempe Stapletonus, audaculus Sophista, à se ipso habet, & sumere maluit tanquam euidentissimum, quam probare, (sic enim Sophistæ solent, quoties ars deficit) posita prima illa charitate nostra in Deum; aliã post poni, charitatem Dei in nos. Sed non si ille audacter supposuit, nos etiam stolide admittimus.

LII. Sed sperat se probaturum charitatem qua Deus amatur, Salmero disputatione 37. ad Romanos. Primo, quia sic solet in Scripturis vsurpari charitas Dei. Ad Romanos 8. *Quis nos separabit à charitate Christi?* Posterioris ad Corinthios vltimo, *Gratia Domini Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Sancti Spiritus.* Posterioris ad Thessalonicenses 3. *Dominus dirigat corda vestra in charitate Dei, & patientia Christi.* Primæ Ioannis 2. *Vere in hoc charitas Dei perfecta est*, Et, *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.* Et 5. *Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus.* Secundo, Congruebat, inquit, vt Paulus, pòst fidem & spem, mentionem faceret charitatis, sine qua alia dona nihil sunt. Tertio, hæc charitas dicitur effundi, & diffundi in cordibus, id est, in voluntate. Et hoc argumentum solum vrget Stapletonus. Nam quis, nisi absurdissime, dicat diffundi in cordibus nostris; quod extra nos est, & in solo Deo est? Quarto, quia de Spiritu sancto ait, qui datus est nobis: ergo etiam de charitatis dono, nobis communicato, est sermo. Quinto, dogma Lutheranorum euertitur, qui negant huiusmodi diuinum habitum charitatis, & asserunt neminem esse ex sanctis, qui Deum toto corde diligat, & qui non semper in transgressione huius pręcepti versetur. Et interpretantur de charitate Dei erga nos, dicentes, nos habere certissimũ testimonium, quod Deus diligit nos, & quod Spiritus sanctus perhibet nobis.

LIII. Respondeo ad primum, non negari interdum ea phrasi significari amorem passiue. Sed vicissim, non debet Sophista negare, significari eadem interdum actiue. Exempla sunt in promptu. Ad Ephesios secundo, *Deus diues in misericordia*, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ *propter multam charitatem suam.* Tertio, *Cognoscere* τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, *Charitatem illam Christi omni cognitione superiorem.* Ad Colossenses 1. *Et transtulit in regnum Filij dilectionis suæ.* Primæ Ioannis 4. *Per hoc perfecta est charitas Dei in nobis.* Imo in ipsis Salmeronis exemplis, sunt quædam quæ huc potius pertinent. Illud ad Romanos octauo alias disputatum: & omnino iniuste vsurpatum est. Illa posterioris ad Corinthios octauo, *Gratia Domini Iesu Christi, & charitas Dei.* Et primæ Ioannis secundo, *non est charitas Patris in eo*; ambigua sunt: & nullo incommodo in vtramuis partem trahi possunt. Certe prius sic exposuit Oecumenius: ἐπεύχεται αὐτοῖς τὴν χάριν τοῦ υἱοῦ δι᾽ ἧς ἔσωσε χάριτι, καὶ οὐ δι᾽ ἔργα ἡμῶν σφαγεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ πατρὸς ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, *Adprecatur illis gratiam Filij, per quam seruauit gratia, non per opera nostra, occisus pro nobis, & dilectionem Patris, qua dilexit nos.* Benedictus Iustinianus, *Patri tribuere videtur charitatem: à Patre namque humanæ salutis exordium ductum est, qui sic dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Atque adeo, vt magis mirere, intelligas, nihil his viris pensi esse quid loquantur: idem ipse Salmero, in eum locum, *Et sequitur: Charitas Dei: qui sic dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Adeo dum scriberet ad Corinthios, immemor fuit quid scripsisset ad Romanos. Næ horum hominum magnam oportet esse copiam: si eorum opera restituendus est Papismus.

LIV. Ad secundum. Quis, inquam, iussit, vt nunquam quisquam loquatur de fide & spe, vt non statim de charitate? Atqui ad Hebr. 11. *Est autem fides, eorum quæ sperantur hypostasis.* Audin fidem, & spem: & tamen non charitatem?

LV. Ad tertium. Nihil est absurdi, charitatem diffundi in corda nostra per Spiritum: non enim ita significatur eius inhærentia, sed efficacitas agentis potenter in corda nostra. Iustinianus, *Neque obest huic interpretationi, quod ait Apostolus, charitatem in cordibus nostris esse diffusam: nam si spectemus vim Græcæ vocis, effusam potius ac liberalissime declaratam, idque, concessis Spiritus sancti muneribus, significare voluit.* Ipse Salmero, dum explicabat hanc expositionem, *Et dicitur charitas Dei diffusa, ea loquendi ratione, qua causa per effecta diffunditur: quemadmodum principis in ciues liberalitas diffundi dicitur per beneficia; quæ supra omne meritum illis communicat.* Quid est ergo, quod Stapletonus tantopere excandescat?

LVI. Quartum: concedo, communicatum esse charitatis donum; quia Spiritus datus est: Nam Spiritus est ipsum illud charitatis donum. Chrysostomus, ὃ γὰρ μέγιστον ἦν ἀγαθὸν, τοῦτο ἔδωκε. οὐκ οὐρανὸν, οὐ γῆν καὶ θάλατταν· ἀλλ᾽ ὃ τούτων ἁπάντων τιμιώτερον ἦν, καὶ ἀγγέλους ἐξ ἀνθρώπων, καὶ υἱοὺς Θεοῦ, καὶ ἀδελφοὺς τοῦ Χριστοῦ κατεσκεύασε. τί δὲ ἐστι τοῦτο; τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, *Quod enim maximum fuit donum, id dedit. Non cœlum, non terram & mare, sed quod iis omnibus pretiosius, quodque angelos ex hominibus, & filios Dei, & fratres Christi efficit. Quodnam id est? Spiritus sanctus.* Fateor ergo charitatis donum communicatum: sed ipsam charitatem, nego: quæ non recedit à Deo.

LVII. Superest postremum: de quo, quid dicam? aut cur dicam? Scimus iampridem Papistis eam Scripturarum optimam interpretationem videri, quæ maxime aduersatur nobis, quos, cum libet, Lutheranos indigetãt. Sed non, si Papistis odium nostri, regula est interpretandæ Scripturæ: ideo nostra causa deterior.

LVIII. Redeo ad argumenta Bellarmini: quorum hoc quintum est. Ad Rom. 8. Per gratiam iustificantem viuere dicimur: *Corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus autem viuit propter iustificationem.* At non recte dici possumus viuere per extrinsecum Dei fauorem: quum nihil sit magis intimum, quam vita.

LIX. Respondeo: Iustitiam, δικαιοσύνην, quam Bellarminus iustificationem dixit, esse hanc ipsam, quam nos asserimus imputatam: quia opponatur peccato: quod illa prorsus tollit, cum altera illa inhærens tollat tantum ex parte. Quod autem notat Bellarminus, nihil esse magis intimum vita; concedimus, sed obseruamus, sic mutari terminos: non enim per vitam, aut propter vitam, viuere nos dixit Paulus: sed dixit, Vita est propter iustitiam; ζωὴ διὰ δικαιοσύνην; manifeste distinguens vitam à iustitia. Quare, etsi vita sit intima, non sequitur, id, propter quod vita est, esse intimum. Quis enim ignorat, aliquam esse posse causam vitæ extrinsecam?

CAP. III.

Alia Papistarum argumenta ex Epistola ad Romanos.

I. EX sexto ad Romanos Bellarminus profert: *Qui mortuus est, iustificatus est à peccato*: & comparat illud, ex prioris Petri quarto, *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desiit à peccatis.* Hic doceri, nos, per iustificationem, qua morimur peccato, & resurgimus iustitiæ, repræsentare Christi mortem, & resurrectionem. At Christus non putatiue, sed vere mortuus est, & vere resurrexit. Igitur, & nos, non putatiue, sed vere morimur peccato, & resurgimus ad iustitiam, cum per Baptismum iustificamur. Hoc argumentum Baptista breuiator omisit. An quia visum leuiusculum?

II. Respondeo; non concludi quæstionem. Quis enim negauit, nos vere mori peccato, & resurgere ad iustitiam? Nostra sane omnium sententia est, haud aliter constare Sanctificationem, quam tamen agnoscimus partem nostræ restaurationis necessariam: vt probatum est contra Papistarum calumnias huius tomi libro 16. cap. 2. Quid ergo? nimirum Bellarmino probandum fuit, hoc ipsum mori peccatis, resurgere ad iustitiã, esse ipsam nostram apud Deum iustificationem: & non potius effectum iustificationis.

III. Porro, manifestum est vtrumque, Apostolum loqui de Sanctificatione nostra: id est, ea parte, quæ consistit in vitæ confirmatione, & inchoatam iustitiam complectitur. Patet ex Paulo; qui eius initio capitis hanc proponit quæstionem, vtrum sit permanendum in peccatis, *Quid igitur dicemus? Permanebimus in peccato, vt gratia auctior fiat?* Tum respondet per inficiationem. *Absit: qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuimus in eo?* Quam responsionem toto postea capite amplificat. Patet similiter ex Petro, qui statim pòst ea, quæ recitantur à Bellarmino, subijcit, *Vt non iam desiderijs hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est, in carne viuat temporis.* Nihil ergo hæc prosunt; nisi prius doceat Sophista, nullum esse discrimen inter eam iustificationem, per quam dimittuntur nobis peccata, adoptamurque à Deo: & eam sanctificationem per quam incipimus recedere à peccato.

IV. Enimuero, illud δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, quod Latinus vertit *Iustificatus est à peccato*, vnde occasionem capiunt Sophistæ ludendi; Beza longe melius vertit, *Liber est à peccato*, quomodo olim Chrysostomus, ἀπήλλακται: *Quemadmodum*, inquit, *qui è vita discessit*, ἀπήλλα-

κατὰ τὸ λοιπὸν τοῦ ἁμαρτάνειν, *in posterum à peccando liberatur, mortuus quum iaceat: sic & qui à Baptismo ascendit.* Vnde Oecumenius δεδικαίωται, τουτέστιν ἀπήλλακται, καὶ ἠλευθέρωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Toletus ab ea mente, *Causam reddit sententiæ prioris præcedentis, nimirum, veterem hominem crucifixum, vt non seruiamus vltra peccato. Confirmat autem ex mortis effectu, qui ab actionibus huius seculi liberat hominem. Et sicut, qui ciuiliter seruus est, morte liberatur, & absoluitur à seruitute illa, vt amplius non seruiat: ita & nos à seruitute peccati, qua tenebamur, per Baptismum mortui, liberati sumus, vt amplius peccato non seruiamus: qui enim mortuus est, iam amplius non peccat; sed liber est per mortem à peccato.* Quare Paulus, τὸ δικαιοῦσθαι, hoc loco dixit alio sensu, quam, cum scripsit, δικαιωθέντες ἐκ πίστεως: nimirum causam hîc nominans, illic vero effectum.

V. Ex capite octauo: vbi Apostolus scribit. *Nos iam per Christum accepisse spiritum adoptionis filiorum Dei, quoad animam, quæ viuit propter iustificationem, quamuis corpus mortuum sit propter peccatum.* Et paulo post addit, *Nos iam primitias spiritus habentes, intra nos gemere, exspectantes adoptionem filiorum Dei, redemptionem corporis nostri.* *Nam*, vt idem ait ad Philippenses tertio, *Saluatorem exspectamus, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Atqui adoptio filiorum, quam exspectamus in redemptione corporis, verissima erit, & inhærens in ipso corpore, id est, immortalitas; & impassibilitas, non putatiua, sed vera. Igitur adoptio, quam nunc habemus in Spiritu per iustificationem, vera etiam esse debet, non putatiua Alioqui, sicut exspectamus redemptionem corporis, ita quoque exspectaremus redemptionem animæ.

VI. Respondeo: Primo, nunquam dictum Paulo, *nos accepisse spiritum adoptionis filiorum Dei quoad animam*, sed Bellarminum finxisse à se mutatis, transpositis, interpolatis verbis Pauli. Dixit iste, *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis: quod si quis Spiritum Christi non habet, is non est eius. Porro si Christus in vobis est: corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus autem vita est propter iustitiam.* Vbi vides absolute dici Spiritum Christi haberi: non cum distinctione, haberi quoad animam (quanquam audacius, quam sanius, animam Bellarminus substituit pro spiritu:) non haberi quoad corpus. Imo, haberi etiam quoad corpus, ipse alibi aperte docet, cum appellauit corpora nostra templum Spiritus, prioris ad Corinthios sexto. Sed, quum habeatur spiritus, tum quoad spiritum, tum quoad corpus, tamen significauit Paulus, aliam esse rationem corporis, aliam spiritus.

VII. Secundo; adoptio nominatur, vel proprie, pro ea gratia, qua adsciti sumus in numerum filiorum Dei: vel metonymicῶs, pro effectis siue priuilegiis, quæ ab ea manant adoptione. Priori sensu adoptio communis est toti homini: Itaque pertinet, tum ad animam, tum ad corpus: & iam in hac vita est, non inchoata, sed plena: sumus enim vere filij Dei. Sed effecta, tum diuersa sunt in animam, & corpus: tum alia, nunc habentur, alia exspectantur Primæ Ioann. 3. *Carissimi, nunc filij Dei sumus, sed nondum patefactum est, quod erimus.* Ad Rom. 8. *Ipse Spiritus testatur vna cum spiritu nostro, nos esse filios Dei. Quod si filij: etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

VIII. Itaque post, cum voluit docere Paulus, non exspectare, non dixit absolute, *adoptionem nostram*, sed cum explicatione: υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. recte Beza, *adoptionem exspectantes, id est, redemptionem corporis nostri.* Et Bezam imitatus (quod mirere) Iustinianus Iesuita, in paraphrasi, *Adoptionem exspectantes, id est, extremam illam corporis nostri instaurationem, quam suo tempore futuram certo speramus.* Et in Commentario, *Adoptionem perfectam videlicet, suisque omnibus numeris absolutam, vocat ipsam hæreditatis possessionem: quam mox sequentibus verbis declarat, Redemptionem corporis nostri* Oecumenius, Ἵνα μή τις εἴπῃ, σὺ εἶπας, θεοί ἐσμεν, καὶ ποίαν ἄλλην περιδεχόμεθα υἱοθεσίαν; φησί, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος, τουτέστι τὴν ἀφθαρσίαν· τότε γὰρ βεβαία ἡ υἱοθεσία, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποτελέσματα, *Ne quis diceret, tu dixisti, Dij sumus: ecquam aliam exspectamus adoptionem? Dixit, redemptionem corporis, hoc est, incorruptionem: tunc enim firma erit adoptio, & habebit suos effectus.* ποίαν; τί γάρ; οὐκ ἐλάβομεν ταύτην διὰ τοῦ βαπτίσματος, οὐχὶ δὲ καὶ αὐτὸς πρὸ μικροῦ ἔφης, ὅτι πνεῦμα υἱοθεσίας ἐλάβετε; ναί φησι. ποίαν οὖν ἐκδεχόμεθα; τὴν φανερουμένην, φησί, κατὰ ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος. ἄλλην παρὰ τὴν εἰρημένην; μὴ γένοιτο, ἀλλ' αὐτὴν ἐκείνην, τελεώτερον φανερουμένην, καὶ διὰ πείρας αὐτῆς ἐπιγινωσκομένην. μετὰ γὰρ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος, τότε ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις, ὅτε αὐτοῦ τοῦ σώματος ἡ ἀνάστασις καὶ ἀφθαρσία, ὅτε ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλείας κληρονομία, τότε πάντα τὰ τῆς υἱοθεσίας γνωρίσματα καὶ ἀποτελέσματα; *Quam? Quid enim? Nonne hanc accepimus per Baptisma? nonne & tu paulo ante dixisti, spiritum adoptionis accepistis? Ita est, inquit. Quam igitur exspectamus? Eam, inquit, quæ manifestanda est per redemptionem corporis. Aliamne ab ea quam diximus? Absit: sed eam ipsam, perfectius manifestandam, & ipso experimento cognoscendam, Etenim post redemptionem corporis, tunc erit bonorum fruitio: tunc ipsius corporis resurrectio & incorruptio: tunc cœlestis regni possessio, tunc omnia adoptionis indicia, & complementa.*

IX. Sed vim argumenti Bellarminiani expendamus. Adoptio, inquit, quam exspectamus, verissima erit, & inhærens; id est, immortalitas & impassibilitas, non putatiua, sed vera. Imo, inquam, hæc proprie non adoptio est, sed ex adoptione hæreditas; id est, fructus adoptionis. Etenim non possessio bonorum paternorum est ipsa filiatio; sed ex filiatione consequitur possessio. Concedimus ergo hanc immortalitatem, impassibilitatem, futuram inhærentem, sed adoptionem negamus vnquam concipi posse inhærentem. verum, imputatiuam: nimirum, quia reputemur à Deo pro filijs: natura enim filij non sumus: alioquin mentiremur, cum Christum confitemur vnicum, sed gratia: id est, mera imputatione. Vere tamen per adoptionem esse filios Dei: ac proinde veram esse adoptionem, certum est, sed inhærenter, falsum: quia adoptio non est nisi imputatio.

X. Alioquin, inquit, sicut exspectamus redemptionem corporis: sic exspectaremus redemptionem animæ. Inepte, inquam. Nam quis neget, sicut exspectamus redemptionem corporis, sic exspectari animæ? Si tamen eodem sensu vtrinque redemptionem nomines, illam omnibus suis numeris absolutam, vt loquebatur Iustinianus; quæ in immortalitate & impassibilitate. Nam profecto, dum hîc sumus, non corpus tantum, sed ne anima quidem est impassibilis: tunc futura, cum erit in patria. Sed si ipsam potius dicas eius perfectionis causam, nimirum adoptionem, non ab effectis, sed à se æstimatam; tum profecto, tam non exspectatur redemptio corporis, quam non exspectatur redemptio animæ. Nunc enim sumus filij Dei. Theodoretus in hunc locum, *Nomen nunc quidem accepimus: rei autem tunc erimus participes, quando nostra corpora à corruptione liberata fuerint.*

XI. Ex eodem capite, *Quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui: vt sit ipse primogenitus in multis fratribus:* Et prioris ad Corinthios 15. *Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginem cœlestis.* Inde sic arguit Bellarminus. Christus non est iustus per imputationem, neque per solam inhabitationem iustitiæ increatæ, sed iustus vere, ac proprie, etiam vt homo: per creatam, & inhærentem sibi iustitiam, ex qua iustissima opera faciebat. Igitur & nos, si similes, si fratres, si imagines eius esse debemus, iustitiam veram & inhærentem habere necesse est. Confirmatur consequentia. Primo; quia si reipsa iniusti, & solum putatiue iusti simus, magis diaboli, quam Christi imaginem geremus. Rectius enim denominamur ab eo quod sumus, quam ab eo quod esse putamur. Secundo, si terreni hominis veram imaginem portauimus, quoniam vere, non putatiue peccatores fuimus: igitur & Christi veram imaginem geremus: ideoque vere, non putatiue iusti erimus.

XII. Respondeo; primum, negari consequentiam: non enim legitimam esse à re, ad modum rei. Alioquin similiter licebit assumere: at Christus, qua homo, non tantum inhærenter, sed etiam originaliter, & perfecte iustus fuit: ergo & nos oportet esse originaliter, & perfecte iustos: quod tamen absurdum est, & sophisma, παρὰ τὸ συμβεβηκός. Concedimus ergo, Christum non esse iustum per imputationem. Sed negamus eos qui sunt ad imaginem eius, iustos esse ad eundem modum. Imò, omnino necesse est ad alium. Nam profecto Christus nullius alterius hominis imaginem gestat, qua homo est.

XIII. Secundo: negatur hæc imago esse in iustificatione, per quam in hac vita Deo sumus accepti. Id fit manifestum ex re ipsa. Nam ea fuit hactenus varie explicata. Fuere, qui referrent ad futurum seculum, quum in statu gloriæ similes erimus Christo primogenito nostro. Ambrosius, *Conformes fieri imagini Filij sui. Hoc dicit, quia ideo prædestinantur in futurum seculum, vt similes fiant Filio Dei.* Sedulius, *Quia sicut ille habet, sic & nos conformes facti, habebimus immortale corpus.* Haimo, *Id est, similes fieri in gloria humanitatis Filij sui, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, vt idem Apostolus alibi dicit, configuratum corpori claritatis suæ. Licet enim in potentia diuinitatis non simus æquales illi, tamen in gloria, & in immortalitate, & in incorruptione erimus similes ei.* Quæ mens videtur & Theodoreto fuisse.

XIV. Qui eam imaginem maluerunt esse in hac vita, ne omnes quidem vno sunt ore loquuti. Chrysostomus ipsam filiationem intellexit, Εἶδες τιμῆς ὄγκον; ὅπερ γὰρ ὁ μονογενὴς ἦν φύσει, τοῦτο καὶ αὐτοὶ γεγόνασι κατὰ χάριν, *Viden honoris cumulum? Quod enim vnigenitus natura fuit, id etiam illi per gratiam sunt effecti.* Hanc expositionem amplexus est Toletus, *Prædestinauit eos, vt sint conformes imagini Filij sui. id est, vt essent conformes Christo filio suo qui imago est Patris; vt sint filij, sicut & ipse est filius, ac habeant filiorum hæreditatem, sicut & ipse habet.* Amplexus est Pererius, *Si lector cupit breuem, & apertam, & prorsus eandem horum verborum interpretationem, accipiat hanc. Prædestinati sunt sancti, conformes fieri imaginis Filij Dei, secundũ quandam imaginem & similitudinem, quam habent ipsius Filij Dei: ea vero est huiusmodi: vt sicut ipse est naturalis Filius Dei, diuina gloria plenus, ita sint etiam ipsi, per adoptionis gratiam filij Dei, diuinæ gloriæ participatione pleni.* Amplexus est etiam Iustinianus. Caietanus denique amplexus, sed coniunctim cum præcedente.

XV. Alij imaginem in iustitia posuerunt, & vt nos nos loquimur, in sanctificatione. Oecumenius, εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τίς ἂν νοοῖτο, σαφηνιεῖ λέγων αὐτὸς ὥσπερ γὰρ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τουτέστι, τὴν ἐν ἁγιασμῷ ζωὴν, τὴν πρὸς πᾶν τὸ ἄνοσιον ἀμώμητον πολιτείαν· ὥσπερ γὰρ εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ τουτέστιν Ἀδὰμ, τὴν ἐν παρακοῇ τε καὶ ἁμαρτίαις ζωὴν εἶναι φαμέν· οὕτως καὶ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου τουτέστι Χριστοῦ, τὸν ἁγιασμὸν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ὑπακοήν. *Quæ sit intelligenda imago declarabit, cum dicet: sicut enim portauimus imaginem terreni, portemus etiam imaginem cœlestis, hoc est, vitam in sanctitate, disciplinam tendentem ad quicquid caret culpa. Quemadmodum enim imaginem terreni, dicimus esse vitam in inobedientia, & peccatis: sic & imaginem cœlestis, sanctitatem, iustitiam, obedientiam.* Ad quam mentem Tertullianus, de resurrectione carnis, ca. 49. *Subiungit exhortationem, vt & hic habitum Christi sectemur ex disciplina.* Et post, *Imaginem gestemus in nobis, non iam Dei, nec iam in cœlo constituti, sed secundum lineamenta Christi, incedentes in sanctitate & iustitia, & veritate: atque adeo ad disciplinam totum hoc dirigit, vt hic dicat portandam imaginem Christi in ista carne, & in isto tempore disciplinæ.*

XVI. At Caluinus, Gualterus, Aretius, conformitatem existimant in cruce & afflictionibus, *Ab ipso* (inquit Caluinus) *electionis ordine demonstrat, omnes fidelium afflictiones, nihil esse aliud, quam modum, quo Christo conformemur.* Nimirum, quia in præcedentibus in eo laborauit Paulus, vel maxime, vt huic grauissimæ tentationi, quæ est à sensu afflictionum, mederetur.

XVII. Quam ergo nunc ex omnibus deliget Bellarminus explicationem? Nam prima, nihil ad rem: qui non disputamus, de gloria fidelium futura, cum erunt in patria. Secundo, à nobis est potius: quia adoptio nostri, vt diximus; nihil est proprie, nisi gratia illa Dei, id est, bona eius voluntas, quæ reputat nos pro filijs. Quarta etiam ἀπροσδιόνυσος; quia crux; cui sunt obnoxij fideles, non est ipsa iustificatio. Quid ergo? Nimirum restat tertia, quæ sanctitatem vitæ ponit, Esto ergo sane hæc sanctitas ima-

imago Christi. Sed Bellarmino probandum superest, hanc imaginem esse iustificationem nostri: & non potius huius effectum. Nam, cur hanc magis oporteat, quam reliquas? siue gloriam futuram; siue afflictiones? Dico clarius. Si potest gloria, si potest crux, esse imago illa, & neutra est iustificatio: ergo non est necesse imaginem esse iustificationem nostri. Cur ergo, si demus disciplinæ sanctitatem, hanc necesse erit?

XVIII. Sed reliquos ψήφους videamus. Si Christus iustus inhærenter: ergo & nos. Concedo, inquam. Sed hanc inhærentem iustitiam negamus esse iustificationem nostri apud Deum. Si putatiue iusti sumus, & non inhærenter, ergo magis Diaboli imaginem gerimus. Mitto verborum inuidiam; & putatiue interpretor, imputatiue: itaque nego consequentiam: in qua nihil video, præter merum calumniæ virus. Sed denominatio sumenda ab eo quod sumus. Concedo. At quis negat, aut imputatam iustitiam esse iustitiam, aut qui per imputationem iusti sunt, eosdem esse inhærenter iustos? Nam, etsi hæc inhærens iustitia, longe absit à perfectione, tamen est iustitia. Itaque hi mere sunt θεῖων ψῆφοι.

XIX. Neque plura Bellarminus habet ex Epistola ad Romanos. Sanderus magnus nugator, tria addit, capite tertio, sexti de Iustificatione. Primum ex capit. 4. *Signum accepit Abraham circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio.* Habemus, inquit, manifestissimam propositionem in Scripturis sacris, quod iustitia fidei erat in Abrahamo: erat, inquam, in illo, & non aliunde imputabatur illi. Ait enim Paulus, iustitia fidei erat in præputio Abrahæ; id est, erat in Abrahamo nondum circumciso.

XX. Papæ! quantum acuminis! quantum confidentiæ! Ast ego nego, *in præputio*, idem esse Paulo, quod in Abrahamo, sed potius denotare temporis circumstantiam; non vero subiectum in quo esset ea iustitia. Dominicus à Soto, *In præputio, ante quam circumcisionem acciperet:* Emanuel Sa, *Cum nondum esset circumcisus.* Quanquam, quid opus est testibus? Quasi non diserta sint verba designantia quæstionem. Græca dico: nam Latinus interpres nonnihil deflexit: etsi non admodum periculosè; sed tamen apte ad Sophistarum ingenium, *In circumcisione*, ait, *an in præputio:* vnde Stapletono ruditus, *Iustitia fuit in præputio:* quasi hordeum audisset in dolio. Sed Paulus scripsit, ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ, οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ. Recte Beza, *Quum esset in Circumcisione an cum esset in præputio? non in Circumcisione, sed in præputio.* Arias ad verbum, *In Circumcisione existenti, an in præputio?*

XXI. Ergo sensus est, quem Toletus expressit, *Abraham iustitiam fidei accepit in præputio.* Nisi forte & hoc æque ambiguum Stapletono, aut cuiquam malo Sophistæ: qui &, accepit, vrgeat: & accepit in præputio? Itaque Iustinianus melius in paraphrasi, *At qua tandem ratione, aut quando id factum putamus? Ante Circumcisionemne, cum adhuc more gentium, præputium retineret, an vero postquam Circumcisione præputium resecuisset? Certe non post Circumcisionem, sed multo ante, quam præputium amputaret.* Id factum, inquit. Quid autem? Itane dubitatum oportuit? Et Stapletono pronunciatum, fuit in Abrahamo non circumciso? Atqui occuparat, Paulus: qui signum accepisse dixit, at iustitiam imputatam fuisse, *Quomodo ergo imputata est?* vt vertit Beza: siue *reputata est?* vt Latinus interpres. Si ergo iustitiam accepit, vt loquitur Toletus: at certe accepit imputatam. Quare Sanderus ex Paulo argumentabatur contra Paulum.

XXII. Alter locus est ex nono, *Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem quæ ex fide est.* Argumentum. Quod apprehendit quis: id in se habet: gentes apprehenderunt iustitiam, quæ est ex fide: Ergo fidei iustitiam inhærentem sibi habebant: alioqui non apprehendissent illam. Quod enim apprehenditur, tenetur, & est in apprehendente.

XXIII. Respondeo. Negatur maior. Nam apprehenduntur etiam, quæ sperantur. Paulus, prioris ad Timotheum 6. *Apprehende vitam æternam.* At quæ futura sunt, nondum sunt: itaque non possunt esse in apprehendente. Cur non hæc iustitia fidei? Præterea, Paulus vsus est vocabulo καταλαμβάνειν; quod à corpore transfertur ad mentem. Actorum quarto, καταλαβόμενοι ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, *Comperto, quod homines essent sine literis, & idiotæ.* Et 10. ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνω, *In veritate comperio. Deum non accipere personam.* At, quæ mente sic καταλαμβάνονται, sunt extra apprehendentem: non in apprehendente, nisi per modum intellectus: qui tamen modus non est res ipsa, sed quædam, quasi imago rei.

XXIV. Denique Paulus dixit, Gentes assequutas esse iustitiam ex fide. Quid igitur dicemus? *Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehendisse iustitiam: iustitiam autem, quæ est ex fide.* At iustitia ex fide, vt post videbimus, non est inhærens, sed imputata. Ergo sensus est, Gentes esse assequutas iustitiam illam imputatam.

XXV. Tertius Sandero locus est ex 10. *Quæ est ex fide iustitia sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum? Id est Christum deducere: Aut, quis descendet in abyssum? Hoc est Christum à mortuis reuocare. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc est verbum fidei, quod prædicamus: quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde credideris, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Horum ille hunc sensum constituit. Legis iustitia fuit extra nos, & ideo imperfecta: fidei autem iustitia intra nos; vtpote in corde nostro, & inde in ore nostro: itaque iustitia fidei est perfecta. Rursus. Isti iustitiam nostram in cœlo, & in abysso constituunt, Christum deducentes à cœlo, & eum reuocantes à mortuis, quoties iustitiam suam sibi exhibere nolunt. Nam, cum in Christo iustitiam suam formalem esse dicunt, necesse est, vt extra se ferantur, & eum inquirant, vt iustitia sua non priuentur. At nos dicimus, Christum habitare in cordib. nostris per fidem, hoc est, per effectum quendam iustitiæ Christi, creatum & manentem in nobis.

XXVI. Et nemo miretur Papisticum ingenium? Sed nos negamus Paulo in mentem venisse illud, iustitiam legis fuisse extra nos. Quo enim sensu? Nam hanc, aut nullam oportet esse, aut esse intra nos. Si enim extra nos: ergo fieret nostra per imputationem. At hoc absurdissimum. Constat enim operibus: ast iustitia ex operibus, & iustitia per imputationem, opponuntur. Similiter, neque iustitiam fidei Paulus voluit intra nos esse: quomodo enim imputaretur? Quare, toto cœlo, totaque terra Sanderus aberrat.

XXVII. Quid ergo? Nempe Paulus iustitiam fidei, cum dixit in corde nostro, intellexit fidem, qua apprehendimus iustitiam; ipsam illam fidem esse in cordibus nostris. Et, quia fides, eo quod hanc iustitiam sola apprehendit, dicitur iustitia nostra, hactenus iustitiam fidei esse in corde nostro. Ideo diserte, *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus: Id est,* inquit Soto, *hoc ipsum verbum, quod illic asseritur, esse in corde & in ore, est illud quod nos prædicamus puta, Euangelica fides.* Quanquam, quid opus est testibus? Ipse Paulus. *Quia, si confiteris in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris.*

XXVIII. Enimuero illud iucundum; deducere nos Christum è cœlo, quia extra nos feramur, quærentes iustitiam nostram. Quid enim opus est, aut educi Christum, si extra nos feramur: aut extra nos ferri, si deducamus Christum? Nam, si deducimus, ergo ad nos. Sed ita solenne est Sandero ludere, dum serio agendum erat. Nos non pudet, extra nos ferri in Christum, quoties nostram iustitiam cogitamus. Viderint Papistæ, vtrum beatius illis sit, qui à Christo discedunt, suam iustitiam volentes stabilire.

XXIX. Christum habitare in cordibus nostris per fidem, Paulo scimus dictum, neque aliter induximus credere. Habitare per effectum quendam iustitiæ immanentis, non nimus inficias: quandoquidem ipsa illa fides, est fundamentum & pars iustitiæ immanentis. Neque quicquam fuit eiusmodi Sandero disputandum. Sed quid hoc ad rem? Non enim iustificamur apud Deum, tanquam per formalem caussam, per id, per quod in nobis manet Christus; sed tanquam per instrumentum.

Cap. IV.

Argumenta Papistarum ex aliis Scripturis.

I. Hi loci fuere ex sola ad Romanos Epistola. Colligam nunc aliunde. Bellarminus, ex prioris ad Corinthios 6. *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.* Hinc geminum argumentum. Si iustificatio est ablutio, & sanctificatio: ergo non est sola remissio peccatorum, sine interna sanctificatione. Probatur antecedens, quia Paulus, iis verbis, docet homines in Baptismo per inuocationem nominis Christi, & operationem Spiritus, purgari & sanctificari. Testes, Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus. Illud autem est, iustificari. Itaque, necesse est in iustificatione vtramque esse, & purgationem, siue ablutionem, & sanctificationem. Hoc argumentum breuiator omisit: alterum exscripsit. Imputatio non eget inuocatione nominis Christi, aut virtute Spiritus. At Apostolus dixit, Corinthios fuisse ablutos, sanctificatos, iustificatos, in nomine Christi, & in virtute Spiritus: Ergo iustificatio non est imputatio iustitiæ.

II. Atqui primum ex calumnia illud est; iustificationem esse sine interna sanctificatione. Longe enim aliud est quod dicimus, rationem iustificandi non esse in interna sanctificatione: quomodo, etsi fides non sit absque charitate, tamen natura fidei non est ipsa charitas. Quod sæpe dictum, importunitas Sophistarum cogit sæpius repeti.

III. In priori argumento, negatur antecedens. Non enim Paulus dixit, iustificationem esse ablutionem, & sanctificationem, sed tria distincte nominauit; ablutos, sanctificatos, iustificatos. Neque quicquam expressit, vnde colligas, iustificationem esse ablutionem, & sanctificationem: potius, quam ablutionem, esse sanctificationem & iustificationem: sicut interpretati sunt, Piscator, & Scharpius, ad solutionem huius argumenti: vt verbo abluendi significetur vtrumque Christi beneficium; videlicet, sanctificatio, & iustificatio: quæ vtraque in Baptismo repræsentatur, à quo videtur abluendi sumptum vocabulum. Quanquam ne hoc quidem certius, quam quod maluerunt Chrysostomus & Oecumenius gradationem esse, ἤπερ γάρ φησι, τὰ εἰρημένα· ἀλλὰ καθαροὺς ἐποίησεν ὁ Χριστὸς καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡγίασεν, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσεν: *Eratis*, inquit, *ea quæ dicta sunt: sed mundos effecit Christus: neque hoc tantum, sed & sanctificauit: neque hoc tantum, sed etiam iustificauit.* Quanquam ne hæc quidem gradatio verisimilior, quam Caluini sententia, existimantis eandem rem varie significari per ablutionem, & iustificationem: quia scilicet, iustificet nos Deus, dum peccata non imputando, liberat à reatu; & purgat, dum peccatorum memoriam abolet, sed sanctificat aliter: nempe, vitiosam vitam reformando.

IV. Quicquid horum verum sit, tamen falsum est antecedens Bellarmini, quo ponitur, iustificationem esse sanctificationem. Et, si hæ diuersæ sunt, tum nihil est necesse, vtramq; consistere in interna sanctificatione: quod si non obtinet Sophista, causa cadit.

V. Nec vero probat. Nam, primo, non est certum, Paulum docere, ea fieri in Baptismo. Et Chrysostomum, Oecumeniumque in eam rem falsò testes citauit Iesuita. Solus dixit Ambrosius, *Hæc omnia beneficia puritatis, in Baptismate consequuti noscuntur, quod est fundamentum Euangelicæ veritatis.* Secundo, quid inde conficitur? Anne, idem esse sanctificationem, & iustificationem? Quamobrem? Imo Ambrosius diserte, *Omnia hæc:* ergo non vnum. Nos sane docemus in Baptismo significari, & iustificationem, & sanctificationem: & distinguimus tamen, imo suis definitionib. disparamus hanc ab illa.

VI. Ad secundum: Nullam inuocationem nominis Christi Paulus nominauit, sed dixit, *Iustificati estis in nomine Domini Iesu.* Sen-

ſum expreſſit Oecumenius, ἤγουν διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος· οὐ διὰ τοῦδε ἢ τοῦδε, τοὺς προεστῶτας αὐτῶν πάλιν αἰνιττόμενος, τοὺς σοφοὺς καὶ πλουσίους. *Quaſi dicat, per Chriſtum, & Spiritum: non per hunc & hunc, præſides eorum rurſus innuens, ſapientes illos, & diuites.* Salmero, *In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti: vt Mediatoris, & Redemptoris, per quem nobis tanta proueniunt.* Iuſtinianus, *Illa, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſt, Baptiſmum indicant, qui, Chriſto nomine, hoc eſt, autoritate, atque imperio tribuitur.* Non igitur ſignificatur inuocatio, quæ fit à nobis, ſed ipſius autoritas Chriſti, ſiue officium Mediatoris: nempe, quia non eſt datum aliud nomen ſub cœlo, per quod oporteat quenquam ſeruari. Fallit ergo Bellarminus, cum pro nomine ſubſtituit inuocationem nominis.

VII. Ex Epiſtolæ ad Titum 3. *Cum apparuit benignitas & humanitas Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abunde per Ieſum Chriſtũ Saluatorem noſtrum, vt, iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ.* Argumentum Bellarmini. Regeneratio, renouatioque formaliter fit per donum aliquod inhærens. At iuſtificatio eſt regeneratio, & renouatio, Dei benignitate, per lauacrum Baptiſmi & effuſionem Spiritus Sancti, in nobis facta. Ergo Iuſtificatio formaliter fit, per aliquod donum inhærens. Minorem probat, quia Apoſtolus hanc ipſam renouationem iuſtificationem appellet Id enim ſignificat illud, *Vt iuſtificati gratia ipſius: hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ.* Reddit enim cauſſam, cur nos Deus per lauacrum, & Spiritum ſanctum regenerauerit: & ait, cauſam fuiſſe, vt iuſtificati hæredes regni ac vitæ ſempiternæ effici mereamur.

VIII. Reſpondeo; concedi maiorem: vt ne ſe fruſtra torqueat Sophiſta in colligendis argumentis rei non controuerſæ. Sed negari minorem. Quid enim eſt, in verbis Pauli, vnde is ſenſus inferatur? Imo admodum diſtincte finis ſeparatur à medio. Finis eſt, vt iuſtificati gratia ipſius, ſimus hæredes vitæ æternæ: medium, eſt lauacrum regenerationis Spiritus. Nimirum ita eſt; & tota Scriptura hanc œconomiam inculcat Iuſtificatio per fidem cauſa eſt, cur ſimus hæredes: medium ad hereditatem, ſanctificatio eſt noſtra. Sed non propterea non diſtat iuſtificatio à ſanctificatione.

IX. Intelligo cauſam reddi: ſed cuius rei? Vt iuſtificati hæredes ſimus. Recte. Non vt iuſtificemur, ſed, vt iuſtificati ſimus hæredes. Non vt mereamur effici: non enim tam Papiſtice didicerat Apoſtolus loqui: ſed vt efficiamur: Hoc ſaltem verum; ſanctificari nos, vt iuſtificati hæredes ſimus. Nam quicquid in nobis fit, eo tendit: non tamen eſt cauſa formalis; per quam iuſti ſimus. Imo diſerte, vt gratia iuſtificati: ergo non ex operibus: tum enim inhærens eſſet iuſtitia per quam iuſtificaremur. Sed ſi gratia: ergo imputata. Breuiter illud, *Iuſtificati nempe per eã regenerationem ac renouationem*, gloſſema eſt Bellarminicum. Apoſtolus contra, *vt iuſtificati gratia ipſius*

X. Ex ad Hebræos vndecimo: vbi teſtatur Apoſtolus aliquos homines fuiſſe vere & abſolute iuſtos. Abel, *teſtimonium conſequutus eſt eſſe iuſtus.* Noe, *Iuſtitiæ quæ per fidem eſt, hæres eſt conſtitutus.* At hi vere iuſti erant, non imperfecte, & inchoate, ſed abſolute, & perfecte. Probatur primo, quia Scriptura non vocaret eos abſolute iuſtos, ſi non eſſent: ſecundo, quia perfectos & immaculatos appellat, Geneſeos ſexto; Pſalmo 119. Rurſus, eorum iuſtitia non erat Chriſti iuſtitia imputata, ſed illis inhærens & propria. Probatur, quia iuſtitia operum eſt inhærens: aſt eorum iuſtitia fuit operum: Hoc probatur; quia de Abel pronuntiatur, *Teſtimonium perhibente Deo muneribus eius.* Noe fuiſſe iuſtum probat, quia credidit, timuit iudicium Dei, obediuit mandatis Dei. Et Geneſeos 6 dicitur iuſtus, quia ambulauit cum Deo. Similiter Lucæ 1. Zacharias & Elizabeta iuſti coram Deo, quia incedebant in omnibus mandatis, & iuſtificationibus Domini.

XI. Reſpondeo. Primo, Aſſumptionem eſſe falſam: Nam fuiſſe illos, aut omnino quenquam, præter Chriſtum, abſolute & perfecte iuſtos, iuſtitia illa inhærente, prorſus alienum eſt à Theologia: quod alias diſputatum eſt, huius tomi lib. 11. vt nunc non oporteat curioſius excutere: nam etiam probationes fuere refutatæ.

XII. Secundo, argumentum eſt miſere ſophiſticum. Concedo, Abelem & Noe laudari à iuſtitia, iuſtitia etiam operum, ſi velis. Sed quorſum id? Nam concluſio debet inferre: Ergo quidam fideles: vel ſi malis: Ergo omnes fideles iuſti ſunt iuſtitia operum. At hæc nulla noſtra quæſtio eſt. Et ſæpe diximus, alteram partem Chriſtianitatis, eſſe ſanctificationem. Itaque, non negamus aliquam iuſtitiam fidelium, eſſe iuſtitiam operum. Imo, ſi nulla ſit iuſtitia operum, negamus vllum eſſe fidelem. Debuit autem concludi, omnem iuſtitiam fidelium eſſe inhærentem: quod quomodo educatur ex antecedentibus, videre nondum potui.

XIII. Intelligo eam ob cauſſam addi, eorum iuſtitiam fuiſſe, non imputatam, ſed inhærentem. Aſt hoc quo ſenſu? Nam, vel vniuerſaliter: nullam eorum iuſtitiam fuiſſe imputatam: vel definite; eam iuſtitiam operum, à qua laudantur, non fuiſſe imputatam. Hoc ſi eſt, quid ad rem? Nam, ſi illa non fuit imputata: non propterea nulla. Sin autem illud, falſum ponitur, & petitur principium: hoc enim ipſum diſputatur. Et nos aſſerimus, nullum vnquam fuiſſe fidelem, iuſtum ſola iuſtitia inhærente.

XIV. Porro, mens Apoſtoli non eſt obſcura. Laudat eos viros, non à iuſtitia ſimpliciter, ſed à iuſtitia fidei Atque adeo hæc propria eius theſis: cui illuſtrandæ ſeruiunt exempla illa teſtium, quorum tantam nubem inducit. Inde, *per fidem Abel: per fidem Enos: per fidem Noe: per fidem Abraham.* Et deinceps. Imo, *Fieri non poteſt, vt ſine fide quiſquam placeat Deo.* Atqui fidem impoſſibile eſt dari, vt non detur eadem opera, imputata iuſtitia. Imo illud, *per fidem placere Deo*, eſt ipſiſſima iuſtitia imputata. Quare non dubitant veri Theologi hos omnes à Paulo enumeratos fuiſſe iuſtos per imputationem: & id nominatim velle hæc verba, *Eius, quæ ex fide eſt, iuſtitiæ factus eſt hæres.*

XV. Sed hanc fidem Paulus demonſtrauit ex operibus. Nam, quis neſcit, ab effectis probari cauſam? Præſcripſit Iacobus, qui & fidem voluit oſtendi ex operibus: & abſq; iis eſſe mortuam Imo, ipſe præſcripſit Paulus; fidem operari per charitatem. Atqui, ſi effecta ſunt inhærentia, non tamen neceſſe eſt, cauſam eſſe. Nam, quis neſcit, multas cauſas extra nos poſitas, tamen operari in nobis?

XVI. Hactenus Bellarminus. Nunc Sanderus eſto. Ex ad Philippenſes 3. Paulus de iuſtitia fidei nominatim tractans, optat, *ſe in Chriſto inueniri, vt habeat, non ſuam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, verum illam, quæ ex fide eſt Chriſti.* Hinc illi geminum argumentum. Prius Optat habere iuſtitiam quæ ex fide Chriſti eſt: Ergo illa haberi poteſt; nec eſt talis, quæ ſolum imputari, ſed etiam debeat inhærere. Ratio conſequentiæ: quia vult habere illam, vt ante habuerat iuſtitiam legis, quam vtique inhærentem habuerat.

XVII. Reſpondeo, negari conſequentiam. Nam, cur non dicatur haberi, quod imputatur, & quidem ex Dei decreto? Nam & hodie, cum gratias in foro ciuili appellamus culpę condonationes à principe, quod non fit niſi per imputationem; tamen nemo eſt, qui ſe non dicat habere gratiam ſuam, ita enim loqui mos eſt. Et Paulus ad Rom. 5. quoties hanc ipſam iuſtitiam appellauit, donum gratiæ? Nimirum, inquam, habetur, ſicut datur: datur per imputationem: habetur per imputationem.

XVIII. Sed probatio conſequentiæ vehementer falſa eſt. Primo, dicere Paulum, ſe habuiſſe vnquam iuſtitiam ſuam ex lege. Quomodo id ille diceret, qui negauit poſſe quenquam iuſtificari ex lege? Secundo, ſic velle habere iuſtitiam ex fide, quomodo habuerat iuſtitiam ex lege. Vult ille habere iuſtitiam ex fide, non iuſtitiã ex lege: Ergone ſic habere ex fide, quomodo ex lege? Quandiu monendum mihi erit hoc genus hominum, vt cautius agant Sophiſtas; neq; ſe putent carnes crudas comedere, qui crudas emerint?

XIX. Alterum argumentum, notatu illi digniſſimum; hanc vim habet. Quæ iuſtitia per partes apprehenditur, ea eſt inhærens. At eam iuſtitiam Paulus per partes apprehendit: Ergo eſt inhærens. Probatur aſſumptum: quia, ſi totam habuiſſet, ergo non optaſſet habere: at hîc optat habere: ergo nondum totam habebat. Præterea: ſi totam habuiſſet, ergo iam comprehendiſſet: at negat ſe comprehendiſſe, ſed contento curſu ferri, vt comprehenderet, ad Philipp. 3.

XX. Reſpondeo; maiorem concedi: re vera talem eſſe iuſtitiam fidei, vt ſimul & ſemel tota habeatur: itaque, quæ per partes acquiritur, eam inhærentem agnoſcimus. Sed negari aſſumptum. Ipſe enim contra, prioris ad Timotheum 1. ἀλλ' ἠλεήθην, *ſed miſericordiam conſequutus ſum*, ὑπερεπλεόνασε, *ſuperabundauit gratia Domini noſtri.* Et ad Romanos 5. *Iuſtificati ex fide, pacem habemus erga Deum.* Et mille aliis locis. In probatione priori ſumitur falsò, Paulum optaſſe habere eam iuſtitiam: ſed optaſſe inueniri habentem eam iuſtitiam: nimirum, tum cum excipiendum erit præmium: atqui hoc votum non ſignificat, eum non habuiſſe tum, cum oportare, ſed potius, ſe cupere tum habere, eam quam iam habebat, cum oporteret omnes comparere apud tribunal Chriſti. In altera probatione, negatur conſequentia: quia comprehendere, non de iuſtitia dicitur imputata: ſed de conſequentibus eam: ſiue ea ſit iuſtitia operum, in qua nemo dubitat in dies eſſe proficiendum: ſiue ipſum prę mium, quod exſpectandum eſt poſt hanc vitam.

XXI. Ex ad Epheſios 2. *Dei enim factura ſumus, creati in Chriſto Ieſu.* Nemo iuſtificatur in Chriſto, antequam creetur in Chriſto. Qui autem creatur in Chriſto, nouus fit homo: Ergo iuſtitia & vera ſanctitas, in qua creamur, vere eſt in nobis: nec per quicquam, quod eam pręcedat, iuſtificari poſſumus.

XXII. Reſpondeo, ſumi falſum; neminem iuſtificari, antequam creetur in Chriſto. Contra potius verum, neminem creari in Chriſto, niſi iuſtificatum in Chriſto. Etenim iuſtificatio cauſa eſt omnium aliorum beneficiorum Dei in nos. Nam hæc beneficia ſunt ex amore Dei: at Deus neminem regenerat, niſi adoptatum in Chriſto: quia extra Chriſtum, nihil in nobis eſt, pręter peccatum: adeo vt non poſſimus non odio eſſe.

XXIII. Ex poſt. ad Corint. 5. *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.* Ergo nos iuſtitia efficimur, non per imputationem, ſed re ipſa. Probat conſequentiam. Primo: Quomodo Deus Chriſtum effecit peccatum, ſic nos iuſtitiam. At illum realiter peccatum, id eſt, hoſtiam pro peccato. Ergo & nos iuſtitiam. Deinde; Si Dei iuſtitia nullam in nobis radicem ageret, nullamq; ſedem ſortiretur: ergo non diceremur effecti iuſtitia Dei. Probatur conſequentia. quia quod efficitur quis, id omnino eſt in illo.

XXIV. En quanti ſit Sophiſtam inſtitui! Nam, nos quidem ad Sophiſticem nec nati, nec facti, vel ex hoc vno loco confidebamus poſſe ſtabilire imputationem iuſtitiæ: quem iſte locum nunc tam confidenter it nobis ereptum. Sed bene eſt, quod infirmior ſit in Eccleſia ſophiſtice, quam in ſyluis audacia Nos igitur conſequentiam negamus: & contra; ſi nos propter Chriſtum factum peccatum, efficimur iuſtitia Dei in ipſo: ergo per imputationẽ: vt ſuo loco videbimus.

XXV. In priore confirmatione; primo, verba Pauli non ſunt, ſic nos factos eſſe iuſtitiam, quomodo ille peccatum. Sed duntaxat, illum factum peccatum, vt nos efficeremur iuſtitia. An vero, cum Paulus, primo ad Romanos, deſiderabat venire, vt Romanis impertiret aliquod donum ſpirituale: eodem modo ſe ſperabat impertiturum, quo & venturum? Sed ſemper Sophiſtæ ita falluntà re ad modum rei; παρὰ τὸ πῶς λεγόμενον. Quomodo Chriſtus ſit factus peccatum, alias videbimus. Deinde, etſi concedamus ſic fieri nos iuſtitiam, quomodo illum peccatum, tamen quid vrget, vt peccatum non capiamus aliter quam pro hoſtia? & Chriſtum factum imputatiue peccatum? Imo illud ipſum peccatum, id eſt, hoſtiam, pro peccato, non poteſt aliter: non enim hoſtia eſt, niſi cui peccatum alienum imputatur.

XXVI. In poſteriori confirmatione: ſi illa, *radicem in nobis agere, & ſedem ſortiri*, intelliguntur de inhærentia; negatur conſequentia. Et negatur, quod quis efficitur, id omnino eſſe in illo. Nam plurimas dabimus mutationes, quæ ſic fiunt, vt tamen nihil reipſa fiat, in eo qui ſic dicitur mutari: Puta in relationibus. Exempli gratia, cum Herodes & Pilatus facti

ſunt

sunt amici, nulla alterutri noua qualitas acceſſit, ſed tantum noua relatio. Aut ſi in eo exemplo aliquid eſt ambigui; certe cum Ephraim & Manaſſes nati Ioſepho patre, facti ſunt filii Iacobi, Geneſ. 49. nihil ipſi quidem mutati ſunt in ſeipſis: & tamen vere facti filii Iacobi, per adoptionem. Et cum reus abſoluitur in iudicio humano, nihil ei noui accidit, quod quidem in ipſo ſit: ſiue ſit innocens: quia iuſtitia in eo iam erat; ſiue nocens: quia non propter ea fit innocens: & tamen deſinit eſſe reus: & fit abſolutus. Qui tibi ſiniſter erat, ſi mutes locum, fiet tibi dexter: nec in eo quicquam fit tamen noui; & tamen vere fit dexter. Quid plura? Mille ſunt eiuſmodi.

XXVII. Et Ioannis 7. *In die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus, & clamabat dicens, Si quis ſitiat, veniat ad me, & bibat.* Quarto, *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in aternum: ſed aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam aternam: & flumina viuentis aquæ de ventre eius fluent.* Si nullus iuſtificatur, antequam bibat de aqua Chriſti: ergo iuſtificantur omnes per inhærentem gratiam. Probatur conſequentia: primo, quia nemo bibit, niſi hauriendo, id eſt, intra ſe accipiendo gratiam ſpiritualem. Secundo quia ſi in eo ſit fons: ergo eſt ei intimus, ac proinde inhærens.

XXVIII. Reſpondeo, negari antecedens. Nam, bibere de aqua Chriſti, pertinet ad ſanctificationem: teſte ipſo Euangeliſta, *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus Sanctus: quia Ieſus non erat glorificatus.* Quid clarius? Illa aqua erat Spiritus. Is Spiritus non erat: Ergo, neque ea aqua. At erat iuſtificatio: nam ſi non fuiſſet, ergo nulli credentes fuiſſent adhuc iuſtificati. Erant autem iuſtificati. Hoc probo; quia iam erant iis remiſſa peccata. Matth. 9. *Cum vidiſſet Ieſus fidem eorum, dixit paralytico, confide fili, remiſſa ſunt tibi peccata tua.* Lucæ 7. *Remiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Si ergo nondum erat aqua illa Chriſti: & erat tamen iuſtificatio: Ergo aliud illa eſt: aliud hæc: & ridicule Sanderus arguitatur.

XXIX. Ex Ioan. 9. *Si Filius vos liberauerit, vere liberi eritis.* Nemo iuſtificatur, antequam liberetur: nec vere liberatur, antequam per Dei gratiam in ſe habeat iuſtitiam Dei, cuius impulſu eligere poſſit bonum, & declinare à malo: Ergo nemo iuſtificatur, antequam habeat in ſe iuſtitiam Dei.

XXX. Reſpondeo: Liberos dici fideles à peccato, dupliciter: vel à damnatione peccati ad Rom. 8. *Nulla igitur nunc eſt condemnatio iis qui ſunt in Chriſto Ieſu: id eſt, qui non ſecundum carnem incedunt: ſed ſecundum ſpiritum. Nam lex ſpiritus vitæ, qui eſt in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis.* Vel ab imperio peccati: ad Rom. 6. *Peccatum vobis non dominabitur: non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Priori ergo ſenſu, concedo neminẽ iuſtificari, antequã liberetur: quia ipſum iuſtificari, eſt liberari. Sed nego; liberari neminem antequam habeat in ſe iuſtitiam, cuius impulſu eligat bonum. Contra enim; nemo hanc habet iuſtitiam, niſi prius, ratione ſaltem, ſi non tempore ſit liberatus. Altero autem ſenſu; concedo neminem liberari, antequam habeat in ſe eam iuſtitiam, ſaltem inchoatam: ſed nego iuſtificari neminem antequam ſic liberetur. Nam, qui eſt in carcere, nunquam educitur inde in libertatem, prius quam eſt à iudice abſolutus. Omnino abſolutionem, id eſt, iuſtificationem præcedere oportet: ſiue ea ſit ex præſcripto legis: ſiue ex indulto gratiæ. Et vero in Curia Romana, nonne oportet diſpenſationem, quam vocant, præcedere: tum irregularem admitti ad ordines? Mirum genus hominum! tam tenax ſui iuris: (ius enim putant, & appellant) velle tamen frui homines beneficiis diuinis, antequam admiſſi ſint in gratiam? niſi per ipſam beneficiorum fruitionem. Næ his oportet mentem eſſe labefactatam.

CAP. V.

De voce iuſtificandi.

I. IN eum modum diſputabant Papiſtæ ex Scripturis. Deinceps à ratione. Et prius à nomine; deinde à re. A nomine geminam rationem habent. Priorem à iuſtificatione: quam ſic concipio. Omnis mutatio fit in formam inhærentem. At iuſtificatio eſt mutatio: Ergo fit in formam inhærentem. Vtramque antecedentis partem Coſterus ſufficit. Maiorem. Omnibus in mutationibus, aliquid datur actione, & accipitur paſſione: habentque nomen à termino ad quem tenditur, hoc eſt, à forma, vel à qualitate, quæ acquiritur: calefactio à calore: dealbatio ab albedine: iuſtificatio à iuſtitia: quod cum omni motu & mutatione ſolenne eſt. Minorem. Iuſtificatio proprie mutationem ſignificat ad iuſtitiam, ſicut calefactio eſt motus ad calorem: ſimilis ratio eſt, frigefactionis, dealbationis, & ſimilium.

II. Reſpondeo, maiorem non eſſe vniuerſalem. Mutationes enim aliæ reales ſunt, aliæ duntaxat σχετικαὶ & relatiuæ. De realibus, poteſt maior concedi: & eo pertinent exempla calefactionis, frigefactionis, dealbationis: in quibus non tantum qualitates præcedentes re vera amittuntur, vt acquirantur nouæ, & inhærentes; ſed etiam ratio mutationis: in ea ipſa conſiſtit mutua qualitatum expulſione. Sed inepta eſt conſequentia, à quibuſdam ad omnes: & quam male concludas, Angli, Germani, Galli, candidi ſunt: ergo omnes homines: tam male Coſterus dixit: calefactio, frigefactio, dealbatio, terminum habent formam aliquam, ſiue qualitatem inhærentem: ergo & omnes mutationes.

III. Excipiendas enim dicimus, aut omnes, aut certe plurimas earum, quarum tota natura eſt in acquiſitione relationis. Harum enim non ſunt paucæ, in quibus nec vlla præcedens forma aboletur: quia terminum à quo, nullum habent, præter meram priuationem relationis: neque vero vlla etiam ſuccedit, ſed ſola acquiſitio relationis. Videlicet vt non habeat res mutata, ipſa ſe aliter in ſeſe; ſed tantum aliter ad correlatiuam. Memini paulo ante proferre quædam exempla: nunc iterum pauca: nec enim res eſt difficilis. Abrahamus, Iſaacus, Iacobus, & abſentes, & longe poſiti, & ignari, fiebant ſoceri; primus Rebeccæ, Geneſ. 24. alter Liæ & Rachelis 29. tertius Aſenetæ, 41. Paulus ad Galat. 4. *Num inimicus factus ſum vobis?* Ille ergo olim Galatis tam carus, quam oculi, mutatus eſt, & factus inimicus. Mutatus inquam: non in ſe, vllo, quemcunque tandem dicas, mutationis modo; ſed tantum nouam acquiſiuit relationem ad Galatas; in eo poſitam, vt qui amabatur, non amaretur. Quod non ſimiliter dixeris, cum Act. 9. vel ex vidente factus eſt cæcus: vel ex cæco, rurſus videns.

IV. Quæ cum ita ſint, controuerſiæ nodum hunc eſſe oportet, vtri mutationum generi adſcripturi ſimus iuſtificationem. Imo aduerſarios neceſſe eſt ſyllogiſmum corrigere, & dicere: Omnis mutatio realis, fit in formam inhærentem. At iuſtificatio, eſt mutatio realis. Sed tum nos negabimus minorem: pluſculum, fatemur, importuni bonis Sophiſtis: ſed quid agas? Non eſt enim æquum, ruſtico pudore, & tantum, ne quid non gratum Sophiſtis faciamus, male prodi veritatis cauſam.

V. Nam quod opponunt etymologiæ ſubtilitatem, à iuſto faciendo, quomodo ab albo, frigido faciendo: ignoſcant boni viri; ſi regeramus; primo, non eſſe perpetuum, vt hæc compoſitio ſignificet acquiſitionem qualitatis inhærentis ſubiecto. Certe lucrifacere, eadem compoſitionis ratione factum. Et dixit Cicero, Verrina 5. *Omnem ex ærario pecuniam lucrifactam.* Et *in vna emptione lucrifieri tritici modios centum.* Quis tam hoſpes in iuſtitia commutatiua; vt dicat, illi pecuniæ, illi tritico acquiſitam eſſe nouam qualitatem intimam: & non potius externam relationem; vt huius eſſet, cuius antea non erat.

VI. Secundo; hoc iuſtificandi vocabulum, nullo in vſu apud prophanos autores, & proprium duntaxat vſibus Theologicis, iudicandum eſſe ex ſacrorum autorum frequentatione; potius, quam ex Grammatiſtarum μικροφιλοπμιᾳ. Exemplo illuſtrabo. Magnificare prorſus eandem, Priſciano iudice, analogiam habet; quam hoc noſtrum iuſtificare. Hanc conſule: nemo non iuret, magnificare aliquid, non alio modo dici, quam quo calefacere, frigefacere: nimirum, vt qui in ſe paruus erat, fiat in ſe magnus; acquiſitione nouæ quantitatis. Atqui dico, neque vnquam occurrere id verbi apud prophanos autores: & non à Grammaticis, ſed à Theologis petendum, quo ſenſu dicatur, Lucæ 1. *Magnificat anima mea Dominum.* Toletus in eum locum, *Homo Deum magnificat, non quidem eum magnum faciendo, nihil enim homo Deo conferre poteſt, quo maior ſiat, ſed magnificat laudando, prædicando magnitudinem, quia in illo eſt.*

VII. Enumero quid iuuat λογομαχεῖν, cum ipſi cogantur, ſaltem ὁμωνυμίαν agnoſcere? Significat (verba audies Tapperi) non ſolum iuſtitia imbui, donari, ornari (ea ſignificatio eſt Grammatica,) ſed etiam iuſtum pronuntiari, declarari, comprobari, ac deputari. Idque, non ille tantum agnouit, ſed ne alii quidem; Bellarmini Salmerones, Sanderi, Andradii, aut ignorarunt, aut diſſimularunt. Quare, fruſtranea eſt illa Grammaticæ proprietatis ἔξηγησις. Nam ea ſi obtinet, vacat ambiguitas; ſi certa eſt ambiguitas, ſubiecta eſt Grammaticatio.

VIII. Poſita ergo ambiguitate, ſupereſt diſquirere, vtra notio huic noſtro argumento potior. Nos quidem illam dicimus, quæ deputationis eſt, ſiue imputationis: tum ex vſu Scripturæ, mutuato ab vſu forenſi, tum ex re ipſa, quæ nobis ita deſcribitur in Scripturis, vt tolerari non poſſit illa de inhærente iuſtitia opinio. Sed vtrumque hoc ſuo loco extenderur. Audiamus, quid aduerſarii habeant, vt hoc vocabulum ſuæ vindicent inhærentiæ.

IX. Andradius. Quæ ſit iuſtitiæ ratio, ac qua in re iuſtificationis vis potiſſimum poſita ſit, non tam ab Hebraicæ linguæ proprietate, quam ab apertiſſimis Scripturæ locis, quæ iuſtificandi ordinem, ac rationem, iuſtitiæque ipſius vim & naturam tradunt, accipiendum eſt.

X. Et vero æquum poſtulat, nec nos abnuimus. Imo, ſi hac parte ſuperemur, non recuſamus herbam porrigere. Sed primo, debuit ergo Andradius, ſuæ fidei conſcios admonere, ne grammaticæ proprietati confiderent. Cur enim illi nobis inſultent impune, argumento inde ſumpto, nobis non liceat prouocare ad vſum Scripturæ? ſaltem homonymiam diſtinguere? Deinde, nullum eſſe in eo vocabuli vſu ex Scripturis obſeruato, nobis præſidium; nego. Eſt enim, vt omnia reliqua detrahant, ſaltem veriſimile, conſeruandam ſignificationem vſitatiſſimam, potius quam quærendam alteram longe infrequentiorem.

XI. Fallitur enim: profecto fallitur Andradius, ſi putat ex æquo comparari poſſe eas duas eius verbi notiones. Nam, ad illam inhærentiæ, qui certo pertineat, ego locum nullum obſeruaui, præter vnicum ex Danielis 12. *Qui iuſtificauerint multos* (ita enim Hebraice, pro quo in vulgata editione, *qui ad iuſtitiam erudierint*) *fulgebunt ſicut ſtellæ.* Et alterum ex Apocrypho Syracida 18. Eccleſiaſtici, *Ne vereris vſque ad mortem iuſtificari*: vel potius ex Græco, *Ne differto vſque ad mortem iuſtificari*: μὴ μείνῃς ἕως θανάτου δικαιωθῆναι. Et tertium ex Apocalypſi, *Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc.* His exceptis, audacter dico non poſſe dari alium.

XII. Nam illud ex 1. Eccleſiaſtici, *Religioſitas cuſtodiet, & iuſtificabit cor*: in Apocrypho quidem magni momenti. Non enim inuenitur Græce. Ianſenius, *Hæc omnia* (duos integros verſus recitauit (*non ſunt in Græcis: & ſunt eadem, paucis tantum verbis mutatis, cum his quæ mox dicta ſunt: vt vel ex alia cuiuſpiam verſione, vel commẽtario alicuius margini adſcripto, deinde in contextum ſint relata: quemadmodũ de multis huius libri ſententiis apud nos factum apparet.* Et nos id pro Dei verbo admittamus? Præterea; ipſum illud iuſtificare incertum. *Quidam libri*, inquit Ianſenius, *pro, iuſtificabit, habent viuificabit: ſic enim legit Dionyſius.* Egregie. Neque vox certa, neque locus αὐτόπτης, neque liber canonicus.

XIII. Maius pondus in Eſaiæ 53. *In ſcientia, iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit.* Sed quid habet incommodi ſi intelligatur ex vſu forenſi? Aut, cur non facillimus ſenſus, in ſcientia ſui, id eſt, qui ipſe ſcitur, ſiue cognoſcitur, id eſt, in fide, ſiue per fidem (nam phraſis Hebraica ſignificat cauſam maxime inſtrumentalem) iuſtificabit Chriſtus multos; id eſt, efficiet, vt acceptentur à Deo pro iuſtis? Nam id manifeſto indicat illud ſubiectum; *iniquitates eorum portabit*: quod non poteſt, niſi de pœnis intelligi, quas ille luit pro nobis: ac proinde de imputatione.

XIV. Et tamen ſubtilitates audiamus, & expendamus Bellarmini. Quatuor, inquit, vocabula manifeſte repugnant, quominus intelligatur ad vſum forenſem. Primum, *in ſcientia ſua*, deinde, *ipſe iuſtus*: tertio *ſeruus meus*: quarto, *iniquitates eorum portabit* Ita me Ieſuitæ ament, mihique ſint propitii, vt aueo ſcire, quid hoc ſit notiæ ſubtilitatis.

XV. *In ſcientia ſua.* Id, inquit, ſignificat, interprete ſancto Hieronymo, Chriſtum variis modis iuſtificaſſe homines: atque vnum ex iis modi,

fuisse doctrinam. Qui autem docendo iustificat, certe non iudicis more iustificat.

XVI. O scelus! Itane initium subtilitatis à mendacio, ab impostura. Varios modos iustificandi: vnum ex iis modis scientiam, nullus dixit, nullus scripsit, nullus somniauit Hieronymus. Tantum scientiam, mutauit in doctrinam. Et tamen, videte confidentiam. Id significat, interprete Hieronymo, Christum variis modis; & quæ sequuntur. Diceres totidem ea verbis legisse in Hieronymo. O Iesuitæ, quam vobis fertile pectus imposturarum. Et hic quidem tanto indignius, quanto minus id, quicquid est, gratis fuit, & inutile: nec nisi ad pompam. Sed ad rem. Qui docendo iustificat, certe, non iudicis more iustificat. Quid hoc ad rem? Nos n. hoc non dicimus nec sequitur; si vsus sit forensis, ideo designare iudicis more. Ratio facilis, quia in foro non tantum iustificat iudex; sed & aduocatus, sed & intercessor apud iudicem. Quid ergo nostra? si in ea iustificatione Christus non fungitur vices iudicis: dummodo efficiat, vt apud iudicem iustificet? Sic Paulus dixit, ad Rom 8. non tantum, *Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est, qui iustificat*: quod pertinet ad personam iudicis: sed etiam, *Quis est, qui condemnet? Christus is est, qui mortuus est*: quod ad Mediatorem; & imputationem significat.

XVII. *Ipse iustus.* Qua voce significatur, Christum, non solum docendo, sed etiam iuste operando, ac nobis iustitiam suam impartiendo, iustificare. Porro, non requiritur ad iustificandum more forensi, vt is iustus sit, qui alios iustificat: sed necessario requiritur, vt is iustus sit, qui bene operando iustificare debet.

XVIII Imo leuiusculum. Nam, iustus non designat modum vllum iustificandi: sed delectat me tamen, quicquid hoc explicationis est, tam ex veritate rei. Enimuero, si ipse operando iustitiam, iustificauit alios, mirer equidem, quomodo negari possit imputatio. Nam iustitia operum, eius est, qui operatur: neque vlla ratio fingi potest, quomodo ea illius iustitia alius quisquam iustificari possit inhærenter. Sed non requiritur, inquit, ad iustificandum more forensi. Imo, inquam, falsum vt prius. Quia, ὁ ἐγγυητὴς ὁ μεσίτης mutuo sumptus à foro. At cum ἐγγυητὴν oportet ipsum seruare per iustitiam suam: ideo bene operando: vnde necesse est, eundem esse iustum, & vno verbo, seruum Dei. Vnde Paulus, ad Rom. 8. *Quum legis impotentia nihil posset in carne, Deus, suo ipsius Filio misso, conformato carni peccato obnoxia, idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne: vt illud ius legis compleatur in nobis.* Quid ergo obstat, quominus hoc & iustificare, sit ab vsu forensi?

XIX. *Seruus meus.* Significat hæc vox, Christum seruisse Deo Patri in opere iustificationis: ac per hoc iustificasse homines, non iudicando, sed ministrando. Matthæi 20. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.*

XX. Nihil hoc quidem dici potuit verius. Sed, vt prius, cur non potuit, qui iustificauit ministrando, iustificare, sumpta similitudine ex iustificatione fori? Nam, dare animam suam pro multis, inde traductum est, velit nolit Iesuita. Filius sponsor est: Pater iudex: sponsione sua ille iustificat nos apud Patrem, ministrando: & ex ea sponsione Pater absoluit nos, id est, iustificat, iudicando.

XXI. *Iniquitates eorum portabit*: id est, luet pœnam nobis debitam. At, non ita iudices iustificant, vt pro eis pœnas luant. Ergo iustificare, hoc loco, non sumitur more forensi.

XXII. Similis ἀνακολουθία, siue potius, ἀφελῶν ἀνακολουθία. Quasi nullæ essent in forensi iustificatione partes, nisi iudicis. Sed contra; luit pœnas pro nobis. Quomodo? Fortuitone, & temere: an pœnas impositas peccatoribus per legem? Exempli gratia: cum iudex ille Pater, sibi vnum, alterum filio oculum erueret, qui ex lege ambos debebat filio: vbi pœnas luebat pro filio? nonne in foro? Ergo forensis fuit actio: & ab ea actione, filius liberatus à pœna, saltem tanta. Et qui vadimonium pro altero promisit; nonne sistit apud iudicem, & damnatur pro eo? Ergo etiam hic actus forensis. Quare, etsi Christus nostra peccata portarit, non tanquam iudex, sed tanquam vas: tamen, quia eo ipso iustificauit nos: ideo necesse est, iustificationem illam dici ex vsu forensi.

XXIII. Redeo ad rem. Ergo, in vniuersa Scriptura, duos omnino locos habent Canonicos; vnum, aut (si placet addere, illum ex Ecclesiastico primo) duos Apocryphos: in quibus, iustificare aliter sit quam ab vsu forensi. Reliqui igitur omnes à nobis sunt. Quo iure autem cogent nos Papistæ, ab hoc communi, tritoque vsu discedere; vt hæreamus vni, aut alteri, aut certe tertio: &, vt plurimum, quarto loco? Næ illi non sobrii, cum iubent: nec illi sani, qui obtemperant.

XXIV. Nec tamen putarunt sibi deesse effugium, aut Bellarminus, aut Beccanus. Etenim aiunt, Quando Deus iustificat impium, declarando iustum, facit etiam iustum. Quoniam iudicium Dei secundum veritatem est. Itaque, siue Christus per obedientiam, siue per iudicium suum nos iustificet, semper facit iustos.

XXV. Respondeo: Deum nos & iustificare, & iustos facere: verum, non eadem ratione vtrumque: imo iustificare prius: post, iustos facere. Nos vero non hoc quærere, vtrum iustos faciat necne: sed vtrum eo iustificet, quo iustos facit. Itaque nihil apte responderi.

XXVI. Iudicium Dei fateor esse secundum veritatem. Sed esse generaliter actum iudicis pronunciantis ex autoritate. Cæterum, pronunciari dupliciter: vel ex formula legis: vel ex indulto gratiæ. Formulam legis supponere declarationem iustitiæ inhærentis reo; vnde sumatur causa sententiæ. Indultum vero gratiæ, declarationem iustitiæ imputatæ, ad supplendum defectum inhærentis. Priori modo, dicitur iustificari iustus: altero a. impius: tanto discrimine, vt qui iustificatur secundo modo, debuerit damnari primo. Porro, non tantum formula legis est veritas, sed etiam indultum gratiæ. Quare, non sequitur vere, iudicium Dei est verum: Ergo ex formula legis, siue ex inhærente iustitia. Nimirum, quia omne iudicium Dei verum est, Et, iudicium Dei alias est ex formula legis: alias ex indulto gratiæ. Breuiter; vere iusti facti sunt, quicunque iustificantur à Deo: sed aliter per inhærentem, aliter per imputatam iustitiam.

XXVII. Atque hactenus prius argumentum ex vi nominis. Nunc alterum, apud Sanderum. Est quidem etiam apud Tapperum, & Horantium; sed apud hos languidius: apud illum violentius, Si Euangelium Christi ignoraremus, tamen ipsius luminis, quod per naturam inest, obliuisci non deberemus. Deus enim per omnes creaturas, quæ in mundo sunt, & per sapientiam suam super omnia opera sua diffusam, nobis reuelauit, quod omnes, & singulæ res, non modo sub oculos subiectæ, verum etiam quæ oculis corporeis cerni non possunt, denique; quod ipsemet immortalis Deus, ab eo tantum denominatur, quod in ipso inest, & non ab eo, quod alterius cuiuspiam forma existat. Non dicitur, dies tenebrosa, neque nox lucida: non arbor sensu, non asinus ratione præditus esse: sed nomina rerum sequuntur intimas earum qualitates & naturas, Itaque, Adam cunctas res corporeas appellauit nominibus suis: suis, inquam, non alienis. Et Ezechiel, 18. ait, iustitiam iusti super eum, itemque, impietatem impii super eum fore: eo ipso contestans, & iustitiam iusti esse in ipso iusto: & impietatem impii esse in ipso impio: & ideo iustum à iustitia sibi inhærente denominari. Hæc verba Sanderi sunt: argumentum sic contrahi potest in pauca. Omnis iustus nominatur ab inhærente iustitia. At omnis iustificatus est iustus: Ergo omnis iustificatus dicitur ab inhærente iustitia. Probatur maior. Quia, quicquid denominatur id ab inhærente qualitate denominatur, non aliena. Et hoc probatur exemplis.

XXVIII. Respondeo, negari maiorem. Nam omnis iustus dicitur quidem à iustitia, at non necessario ab inhærente. Est enim quidam iustus iustitia imputata, de qua disputamus. Est & iustus aliquis iustitia comparatiua. Ezech. 16. *Et iustificasti sorores tuas omnibus abominationibus tuis, quas fecisti.* Et præmittitur ratio iustificandi: *Samaria nõ fecit dimidiũ peccatorum tuorum.* Ergo, inquam, Samariæ illa iustitia, non fuit inhærens: sed ex comparatione. Non fuit, inquam, Samaria iusta, quia iuste egisset, id est, per inhærentem iustitiam: sed tantum quia cum male ageret, quæ est inhærens iniustitia, tamen minus male ageret, quam Hierusalem. Quam iustitiam necesse est esse alterius cuiusdam generis, ab inhærente: ideoque non inhærentem. Non enim inhærente iustitia iustus est, qui male agit. Quare, falsa est in argumento maior.

XXIX. Sed & maioris confirmatio falsa. Est enim non inusitatum, res quasdam denominari à qualitate non inhærente: amplius dico, à qualitate aliena. Genes. 47. *Dies peregrinationis meæ sunt pauci, & mali*, inquiebat Iacob. Malos, dixit, id est, calamitosos, miseros. Atqui, non dies ipsi, sed Iacob calamitosus. Eadem ratione Paulus, 5. ad Ephesios, *Quoniam dies mali sunt.* Chrysostomus, πῶς ἡμέρας καλεῖ πονηράς; πῶς καιρὸν πονηρόν; οὐ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ τὰ κτίσματα, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐν αὐταῖς γινόμενα, *Quomodo dies vocat malos? quomodo tempus malum? Non substantiam, aut creaturas: sed propter ea quæ fiunt in ipsis.* Augustinus, de verbis Apostoli, sermone vigesimo quarto, *Dies malos duæ res faciunt, malitia, & miseria. Per malitiam hominum, & miseriam, dicuntur dies mali. Cui molesta sunt tempora, si homines sibi non sint molesti?* Iustinianus, *Quoniam multa in hac vita mala moliuntur homines, vnde dies mali appellantur: siquidem ab hominum moribus, varias sortiuntur appellationes.* Viden' aliquid denominari ab aliena qualitate, non sua?

XXX. Quid ad me igitur, si peccator appelletur à propriis peccatis? si bonus à bonitate? si rectus à rectitudine? si sapiens à sapientia? si mille eiusmodi? Non est enim enumeratio sufficiens. Nam iustus, qui dicitur à iustificatione hac, de qua disputamus, alterius cuiusdam est ordinis: habens quidem nomen à iustitia: quemadmodum dies malus, à malitia: at non ab inhærente. Quomodo & in seculo, cuicunque à principe seculari donata est scelerum impunitas, quam vulgo gratiam appellant.

XXXI. Legi apud Ezechielem, *Iustitia iusti super eum erit: & impietas impii super eum erit.* Sed nego agi de iustificatione per gratiam. Imo de iudicio secundum legis præscriptum; per quam sua cuique opera, vel prosunt, vel nocent. Id vero non obstat, quominus iustitia Christi sit super quemlibet credentem: ac proinde, dicatur aliquis iustus per alienam iustitiam, dummodo imputatam.

XXXII. Moquotus, c. 13. tom. 1. p. 2. Examinis Bibliorum, §. 6. Homo, vel iustificat sicut Deus, vel aliter. Si prius: Ergo homo iustificaret ex nullo bono præstito, sed imputando iustitiam Christi. Quod falsum: Is enim dicitur vir bonus, qui bona præstet opera. Sin alterum: ergo duo erunt modi iustificandi, vnus Dei, per imputationem: alter hominis, per opera. Quod si est: Ergo homo iustificatus, vel bene iudicat, vel male. Si bene, ergo Deus fallitur: quia iudicium habet illi contrarium. Sin male: Ergo homo neminem iustificat.

XXXIII. Respondeo; nullum hominem sic iustificare, vt Deum. Ratio manifesta; quia iustificandi vocabulum vel Papistice dicis, efficere iustum: vel Catholice, absoluere peccatorem. Prius certum est esse supra hominis facultatem; nemo enim potest alterum quenquam iustum efficere, eum qui est nequam; nisi forte moraliter dissuadendo malum, persuadendo bonum: cæterum nihil agens in voluntatem eius, quæ libera est ab extrinseca causa: cum tamen Deus det & velle, & perficere. Alterum nõ obscurius: cum prohibeatur diserte homini iustificare impium, æque ac damnare pium. Itaque omnis legitima hominis iustificatio, ex operibus præcedentibus: quum Papistæ fateantur longe aliter Deum iustificare.

XXXIV. Longe ergo verius, duos esse iustificandi modos, imo, non tam modos, quam genera. Est enim vocabulum ὁμώνυμον; definiturque aliter atque aliter; solo propemodum sono remanente communi; vt in tauro quadrupede, & tauro sidere, & Tauro monte, & Tauro philosopho. Nunquam enim fieri potest, vt iustificatio per imputationem, eiusdem sit generis, cum iustificatione per inhærentiam.

XXXV. Sed hoc posito: Homo, inquit, iustificat, vel bene, vel male. Imo neutrum, inquam, si iustificare dicas efficere iustum. Quomodo enim dicas, bene vel male fieri, quod nunquam fiat? At, si absoluere à pœnis; nunquam bene, sed semper male: eo quod illi sit à Deo prohibitum. Sed si male, inquit, ergo neminem iustificat. Falsum, inquam. Quid enim? nihilne agit, qui male agit? qui, inquam, occidit, aut furatur. Certe iudex iniustus vere iustificat, id est, absoluit à pœnis furem, quem debuit in crucem agere.

CAP.

CAP. VI.

Variæ Papistarum rationes.

I. ARe deinceps erunt argumenta. Primum apud Cunerum. Quicquid fabulentur homines, non potest homo iustus reputari, qui legem Dei non custodit. Primæ Ioannis 3. ***Filioli, nemo vos seducat: qui facit iustitiam iustus est: sicut & ille iustus est. Qui facit peccatum, ex Diabolo est.*** Ad Rom. 2. *Non auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur.* Ezechiel 18. iustum virum describit prolixe ex operibus. Confirmat idipsum ratio nominis: quia iustum id est, quod legi, ac regulæ suæ in ordine ad finem bene respondet: & tale est, quale iuxta finem & ordinem suum esse conuenit. Ergo Christianam iustitiam æstimare debemus, quæ hominem talem efficiat, qualem pro consequutione regni cœlorum esse decet. Argumenti forma sic est. Quicunque iustus est, legem Dei custodit: At quicunque iustificatus est, idem iustus est: Ergo quicunque iustificatus est, legem Dei custodit.

II. Respondeo; Seruari legem, vel perfecte, vel imperfecte. Si perfecte intelligas, negatur maior: quia vnus tantum iustus ita seruauit legem; nempe Dominus iustorum Iesus Christus. Itaque, aut neminem præter eum, dicendum esse iustum: aut concedendum, non omnes iustos perfecte seruare legem: quod verius est. Quia Scriptura iustos appellat, etiam eos qui peccarunt; id est non seruarunt legem.

III. Est quidem verum, iusti nomen, propria sua significatione, perfectionem designare: sed, quia hic gradus factus est μδωαθς per peccatum ingressum in mundum: *Quia omnes peccauerunt ac deficiuntur gloria Dei*, 3. ad Rom. ideo necesse fuit alterum dari, vt optimus ille sit, qui minimis vrgeatur. Inde ergo factum, vt discedendo ab illo nominis rigore, iustus dicatur, etiam qui imperfecte legem obseruat.

IV. Quod si igitur hanc imperfectã legis obseruationẽ retinemus in syllogismo; cõceditur vniuersum argumentũ. Cur nõ n. cõcedamus qui fidẽ, per quam iustificamur, scimus non posse ostendi, nisi per opera: id est, legis obseruationem, teste Iacobo? Imo qui à Paulo audiuimus, *Gratia seruati estis per fidem: idque non ex vobis, Dei donum est: non ex operibus, ne quis glorietur: Nam ipsius sumus opus conditi in Christo Iesu ad opera bona*; 2. ad Ephesios? Nempe igitur, non eam rem nunc disputamus; sed longe aliam: quod quidem, tam sæpe, tam curiose à nobis distinctum est: vt mirum sit, aduersarios aut non posse, aut certe, quod probabilius, nolle non confundere. Non est verum, inquam, si fideles obseruent legem, ideo iustificari apud Deum ex illa legis obseruantia. Imo contra necessarium: quia legem obseruant imperfecte: ergo non iustificari apud Deum per eam obseruantiam. Psalmo 130. ***Si iniquitates obseruaueris Domine: Domine, qui sustinebit? Sed apud te propitiatio, vt timeare.***

V. Secundum argumentum, Omnis proportio hominis ad summum bonum, est iustitia inhærens. At iustificatio est proportio hominis ad summum bonum. Ergo iustificatio est inhærens. Ex Cunero. Christiana, inquit, iustitia ea est, quæ hominem talem efficit, qualem pro consequutione regni cœlorum esse decet: corde animoque rectum, & ordinationi Dei, de regno cœlorum consequendo, conformem. At Scriptura, eum describit peruenturum ad summum bonum, qui sit operibus iustus, Psalmo 15. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula: & operatur iustitiam.* Et 24. *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus: & mundo corde.* Et 1. *Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum.* Et 102. *Beatus vir qui timet Dominum: in mandatis eius volet nimis.* Et 128. *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius.*

VI. Respondeo, negari maiorem. Et esse proportionem hominis ad summum bonum geminam: alteram, ex præscripto legis: per quam dicitur, *Hoc fac & viues: Si vis ingredi in vitam, serua mandata*: alteram, ex indulto gratiæ. de quo Ephes. 2. *Gratia estis seruati per fidem: idque non ex vobis: Dei donum est: non ex operibus.* Porro, à priori proportione detrusi homines, quotquot sunt, vel fuerunt, vel erunt, vno dempto: necessario deueniendum fuit ad alteram: quæ iam sola obtinet: vnde vere possumus dicere, nullam esse hominis proportionem ad summum bonum obtinendum ex præscripto legis. Sic enim Scriptura. Psalm. 143. ***Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*** Ad Rom. 3. ***Ex operibus legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius.***

VII. Qui autem citantur loci, dupliciter intelligi possunt. Vel, vt significent, quales esse debeant homines, vt ex operibus seruentur: quasi ius legis significantes: vel ipsos potius indicent, id est, quales sint ii qui seruantur. Si prius, manifesta sophistice est, nam hi loci probabunt tantum alteram partem, nimirum iustificationem ex lege: nec concludent inde, esse quenquam proportionatum ad regnum cœlorum: quia certum, quod Paulus obseruauit, legem esse in carne infirmatam. Sin posterius: negamus indicari proportionem hominis ad summum bonum: sed tantum effectum eius proportionis. Id est, non causam ostendi per quam, aut proter quam quisquam seruetur: sed tantum, quales oporteat esse qui seruentur: etsi aliunde iis salus sua constet.

VIII. Tertium argumentum ab Andradio. Nouum fœdus constat remissione peccatorum, & lege insculpta visceribus, teste Hieremia, cap. 31. Sic ille, nimis properanter. Addo vim argumenti. Atqui iustificatio est fœdus nouum. Ergo hæc constat non tantum remissione peccatorum, sed etiam insculpta cordibus nostris lege; id est, iustitia inhærente.

IX. Respondeo. Primum: ergo ex hoc argumento confici, saltem aliquam partem iustificationis esse imputatiuam, siue non inhærentem. Nam si nouum fœdus constat, non tantum remissione peccatorum, sed etiam lege insculpta cordibus: ergo aliud est remissio peccatorum, aliud lex insculpta cordibus. Et, si lex insculpta cordibus est iustitia inhærens: ergo remissio peccatorum non est inhærens. Si ergo iustificatio est nouum fœdus. Ergo iustificatio constat etiam iustitia inhærente. Ac proinde recantanda sunt omnia quæ hactenus enumerata sunt argumenta, quibus contrarium probabatur.

X. Secundo: concedo, Noui fœderis esse partes illas duas. Et sane ad eam mentem nos iam olim distinximus iustificationem & sanctificationem. Sed quid ad rem id fœdus? Non enim de toto disputamus fœdere: sed de altera parte, videlicet Iustificatione. At hæc, etsi coniunctam habeat illam: tamen seorsim definiri debet, vt ei constet sua peculiaris ratio. Sic, etsi lux, & calor non separentur à Sole: tamen haud eadem est lucis, quæ caloris ratio. Et in Christiano, etsi nunquam sit fides absque caritate (saltem fides formata, sic tradentibus Papistis) tamen longe alia definitio est fidei apud Papistas, alia caritatis.

XI. Quartum ex Tappero. Eadem iustitia per gratiam Christi nobis restituitur, quæ ablata est per primum nostrum parentem: quæque erat ei intrinseca, & inhærens: sicut eadem vita, idem spiritus. Probatur, quia ad 1. Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.*

XII. Respondeo: dari eandem iustitiam; vel simpliciter affirmatiue; vel etiam exclusiue. Si affirmatiue simpliciter; nulla vis est: quia ex puris particularibus nulla est legitima conclusio. Quomodo si dixerim, datos esse à Creatore homini pedes: Ergo totum corpus esse pedes. Sin autem exclusiue; vt sensus sit, nullam aliam iustitiam dari per Christum: hoc vero vehementer est falsum. Nam, vt ne longe abeamus, datur nobis remissio peccatorum per Christum: & hæc remissio est quædam iustitia: nec tamen illa quam amisimus in Adamo: hic enim nullam habebat remissionem peccatorum, antequam peccaret: imo nec habere quidem poterat.

XIII. Deinde etiam, quomodo restituatur iustitia amissa in Adamo, videndũ: non enim non potest dici perperã. Restitui ergo vel in hac vita habendam, vel in futura. Nam restitui habendam in futura, non eamus inficias: quatenus ea constabit in perfecta conformitate voluntatis nostræ cum voluntate Creatoris: nam alioquin haud paulo aliam: quatenus ita confirmatam, vt non tantum possimus non peccare; quod Adamus habuit, ex creatione: sed etiam non possimus peccare; quod ille non habebat. Sed habendam in hac vita eam iustitiam, quam amisimus in Adamo, constanter negamus. Et res per se est perspicua. Nam Adami iustitia erat sine peccato: non tantum, quia non peccauerat, sed etiam quia non peccabat. At nos in hac vita neutrum habemus: quia & peccauimus omnes, tum in Adamo, tum in nobis: & adhuc peccamus, peccaturique sumus. Sed hoc forsasse paulo alienius à nostra quæstione: nisi quatenus inde constat, necessariam esse iustitiam imputatam, id est, aliam ab ea, quam amisimus in Adamo.

XIV. De loco ad Romanos, iam dictum: non esse hanc Apostoli mentem, vt æquet vitam restitutam, vitæ amissiæ: sed, vt comparet Christum Adamo, in eo, quod ab vtroque in alios & quidem multos redundauerit aliquid: nempe, ab isto peccatum & mors: ab illo autem iustitia & vita. Quid autem ineptius, quam sic nos viuere per Christum, quomodo sumus mortui per Adamum? Sed verissimum, æque, imo multo magis, nobis Christum esse autorem vitæ, quam Adamum mortis. Alioquin, quomodo per generationem corporalem transfudit in nos mortem Adamus, ita oporteret per generationem corporalem in nos Christum vitam transmittere. Quod est alienum à vero.

XV. Quintum à Sandero. Christus instar medici se habet, Matth. 19. *Qui valent non egent medico, sed male affecti.* Vnde in signum spiritualis medicinæ, tum corpora multa sanauit, tum Samaritani parabolam proposuit, Lucæ 10. Quemadmodum igitur non est sanatus quisquam corporaliter à Christo, sola imputatione: sed tum primum, quum effectus aliquis, vel verbi, vel tactus diuini ad carnem eius adspirauit: sic neque spiritualis sanatio, id est, iustificatio fit per solam imputationem: sed per applicationem virtutis Dei ad animam peccatoris, ita vt cor ipsum mutetur ac innouetur.

XVI. Respondeo. Primo, huius comparationis vim non esse à Scriptura; sed ab ingenio Sanderi. Solere autem humanum ingenium in hoc campo equi in frænis in morem libere ludere: & res quasque sursum prorsum versare: ac propemodum ex quolibet quidlibet efficere. Quare, nihilo plus momenti inesse, quam coniecturis. Nihil omnino per se probare: nisi quomodo de Allegoriis (nam & allegoriæ similitudines sunt) dixit olim Augustinus, habeant diserta Scripturæ loca, quibus confirmentur: id est, vnde non tantum desumpti sint termini; sed ipsa etiam, & potissimum comparandi ratio. Quare, vt solide disputaret Sanderus, debuit non tantum ostendere Medico Christum in Euangeliis comparari: sed etiam hac ratione comparari, quam ille vult, quod nos negamus.

XVII. Nos dicimus, comparari quoad effecta: non quoad rationem efficiendi. Imo ne illud quidem, eo saltem loco: sed hoc tantum: quemadmodum necesse est medicos ægrotis esse familiares: sic & Christum peccatoribus. Verum est tamen; & producatur comparatio longius: quandoquidem eum aliunde constat venisse, vt sanaret à peccatis, morbis animi atrocissimis. Effectum ergo Christi, restitutio est damnati in amissam salutem: Medici autem, ægri in amissam sanitatem. Iam nihil obstat, quominus sicut diuersa sunt effecta; diuersa etiam ratio sit efficiendi: atque adeo aliter restituat Christus salutem, medicus sanitatem: etsi restituat vterque. Concedamus ergo sane restitutionem non esse imputatiuam: esse potius inhærentem: nam certe ita est, vtuntur, fruuntur, præsente, inhærenteque beatitate, quoscunque Christus restituit in integrum: At non sequitur propterea, æqualiter inhærere media restituendi.

XVIII. Nam & in hoc comparatio peccat; quod, cum salutem debeat opponere sanitati: tamen pro salute iustificationem substituit: quæ non salus est ipsa, hoc est postremum effectum Mediatoris; sicut sanitas Medici: sed est medium ad salutem: siue causa salutis: sic diserte Scriptura ipsa distinguente: Ad Rom. 5. *Iustificati per fidem, pacem habemus apud Deum. Iustificati eius sanguine seruabimur multo magis per eum ab ira.*

XIX. Denique, vt magis pateat infirmitas argumenti: dico Christum ita esse medicum, vt sit etiam mediator, sponsor, vas. At nullum medicum, esse mediatorem, sponsorem, vadem. Itaque necesse est rationem saluandi, esse partim similem, partim dissimilem rationi sanandi: nam, si nullo modo dissimilem: ergo necesse esse vel Christum non esse mediatorem; vel medicum esse mediatorem. Quæ cum sint absurda: ergo salutem inhærenter sane restitutio Christus, vt sit Medicus: sed ne per imputationem sanato

medicus;

medicus, vt ne sit mediator, sponsor, vas. Et ineptum sit Sanderi ab ea comparatione argumentum. Sextum ab Andradio est. Omnis caritas est iustitia inhærens: At iustificatio fit per caritatem: Ergo iustificatio fit per iustitiam inhærentem. Probatur assumptum: quia per caritatem fit remissio peccatorum. Hoc probatur. Prouerb. 10. *Vniuersa delicta operit caritas.* Prioris Petri 4. *Caritas operit multitudinem peccatorum.* Paulus 3. ad Colos. eam appellat vinculum perfectissimum, eo quòd, sceleribus omnibus extinctis, nos eum Deo arctissimè connectat, & copulet. Lucæ 7. Mulier peccatrix ideo veniam tam facilè est consequuta, quia multum diligebat.

XX. Respondeo: Caritatem aliam esse Dei, qua nos Deus amat: aliam nostram, qua nos Deum. In argumento igitur, de caritate illa Dei, concedi minorem: nempe effici iustificationem per eam, sed tanquã efficientem causam. Ad Titum 3. *Postquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris nostri Dei, non ex operibus iustis, quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia seruauit nos.* Ad Rom. 5. *Commendat suam caritatem erga nos Deus: quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit: iustificati igitur eius sanguine: seruabimur nunc multo magis.* Absurdissimam vero esse maiorem: nam quis cogitare possit, quomodo caritas, qua nos Deus amat, sit nostra, nobisque inhærens iustitia?

XXI. At de caritate nostra, concedo maiorẽ. Sed minorem nequaquam. Falsum enim, iustificationem hanc, de qua pridem disputamus, fieri per caritatem; siue tanquam efficientem; siue tanquam materiam; siue tanquam formam: siue tanquam instrumentum, sine vlla causæ notione. Contra enim potius verum, hanc caritatem produci per iustificationem.

XXII. Neque illud vlli probant loci recitati, *Caritas operit delicta.* Recte: quis enim contradicat? Sed caritas nostra intelligitur, qua alii aliis inuicem peccata condonamus. Vidit Iansenius, *Caritas & dilectio, non parua tantum, sed vniuersa delicta operit: quia efficit, vt quis delicta alterius etiam magna, non multum attendat, ad exaggerandum ea, aut vindicandum: sed vt potius ea extenuet, obliuiscatur, & è memoria deleat, ac condonet. Est ergo operire delicta, condonare.* Et vero ita prorsus postulat comparatio caritatis & odii. Sic enim habet locus. *Odium suscitat rixas, & vniuersa delicta operit caritas.* Lyranus, *Quia sicut odium per rixam manifestat defectus aliorum: sic caritas celat: nisi quantum correctio fraterna requirit.* At condonare aliis peccata, longe aliud est, quam iustificari apud Deum. Neque Petro alia mens. Itaque Iansenius, *Diuus Petrus ex hoc loco caritatis desumpsit commendationem, sic scribens: Ante omnia mutuam in vobismetipsis caritatem continuam habentes: quia caritas operit multitudinem peccatorum.*

XXIII. Nam, quod Lorinus in Petri verba scribens, vtrunque sensum coniunxit, *vt & mutuas remittamus, ac perpetua obligatione tegamus, sepeliamusque iniurias: & Deus ipse nobis dimittat debita nostra:* sapit nimium papistice. Nam remitti peccata à Deo per caritatem nostram, non video qui possit intelligi. Scio dictum, *Dimitte nobis peccata, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris:* sed hoc longe est aliud: nec causam significat: sed exemplum. Alioquin prius nos oporteret dimittere: & posterius nobis dimitti. Quod tamen contra fit: præuenit enim nos Deus semper, & Spiritu suo efficit in nobis caritatem, quæ proximis condonat: nec dat tamen Spiritum suum, nisi remissis peccatis: non enim amat aliter: ac proinde neque Spiritum suum largitur, qui Spiritus est adoptionis.

XXIV. Caritatem appellari vinculum perfectionis, quia sceleribus omnibus extinctis, nos cum Deo arctissime connectat: primo, nihil notet nunc: nam nec eo significatur ipsam dimittere peccata: sed cum dimissa sint, nimirum per gratiam Dei; tum vnire nos Deo, scilicet quatenus non potest vnitus Deo, non amare Deum: nec, si sic vniat nos Deo, propterea efficit iustificationem nostri.

XXV. Secundo, qui commentati sunt in ea verba, haud paulo aliter intellexerunt vinculum caritatis: nempe id quo deuinciuntur, vel omnes virtutes in vna anima: vel omnia Christi membra inter se. Iustinianus in paraphrasi, *Est enim illa, vt ita dixerim quoddam vinculum, quo cætera omnia animi bona adstringuntur.* Et in Annotationibus. *Hoc, inquit Chrysostomus, est quod vult dicere: illa* (nimirum quæ ante à Paulo nominata, misericordia, benignitas, humilitas, modestia, patientia) *nihil prosunt: dissoluuntur enim illa omnia, nisi fiant cum caritate: ipsa omnia illa constringit: quodcumque bonum dixeris, si ea absit, nihil est, sed diffluit: & quomodo in naui, etiam si magna sint instrumenta, & non sint quæ eam succingant tabulata, nihil prodest: & in domo, si non sint contignationes: & in corpore, etiam si sint magna ossa, non sint autem ligamenta, nihil iuuat.* Salmero, *Dicitur vinculum perfectionis, id est, integritatis, & omnium virtutum, de quibus supra dixit: viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, quæ omnes breui dissoluuntur, nisi adsit caritas, quæ illas colligat. Ita enim interpretatur Chrysostomus. Alii vero dicunt vocari vinculum perfectionis tropo Hebraico, id est, vinculum perfectum, & indissolubile. Probabilius tamen videtur, quod vt in corpore connectit omnia membra caritas, alioqui dilapsura: ita caritas colligit omne virtutum. Vel connectit omne corpus mysticum sub vno primario Christo, & omnia membra viuificat, & omnia opera perficit.*

XXVI. Mulieri multa fuisse condonata peccata, quia multum dilexerit, totidem verbis lego apud Lucam, Sed primo, quid hoc ad argumentum propositum? Nam debuit probari, iustificationem fieri per caritatem; & quidem formaliter: nam ea controuersia est: Concedo remissionem peccatorum esse iustificationem: sed causam formalem designari per, *quia dilexit multum*, oportuit non supponi, sed probari: constat enim nõ semper ita vsurpari particulã ὅτι, Matthæi 5. *Gaudete, & exsultate,* ὅτι, *quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Causa hæc quidem est gaudii, sed formalis-ne? Imo merces in cœlis, id est, futura describitur: at gaudium præsens. Et 11. *Quod absconderis hæc à sapientibus, & intelligentibus, & ea detexeris infantibus.* Etiam Pater: ὅτι, quoniã *sic fuit placitum ante te.* Causa est efficiens. Mille sunt huiusmodi. Non raro causam significat propter quam quid fit, aut dicitur. Marci 8. *Abscede à me Satana:* ὅτι, *quoniam non sapis quæ Dei sunt.* 11. *Timebant eum,* ὅτι, *quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius.* Et sic hoc loco sensus reddi posset: *propterea quod dilexit multum.* Is vero fortasse vsui sit probando merito saltem de congruo. Sed ineptus demonstrandæ siue formæ, siue materiæ remissionis peccatorum. Itaque Stapletonus in Antidotis, considerat tantum vt actum præcedentem, qui vel necessario, vel ordinarie disponat ad remissionem peccatorum, cum tamen neque materia, neque forma disponat, sed constituat.

XXVII. Secundo: nego dictum à Christo, propterea quod dilexerit multum dimissa fuisse ei mulieri peccata: sed propterea dicere remissa fuisse, quia multum diligeret. Quæ longe alia ratio est. Nam, causam cur quid fiat, necessario oportet præcedere effectum. At causam, cur dicatur factum non est necesse: nam solet ex effectu causa coniici. Vt sensus sit, & ex eo quod videamus illam multum amare, nos oportet concludere, ei multum remissum fuisse. Quasi diceret quis: In hoc agro amplam messem esse oportet: quoniam plurimum messores laborant. Sic Geneseos octauo: Noe cognouit cessasse aquas, quia columba attulit ramum oliuæ: quantumuis ramus oliuæ in rostro columbæ, nulla esset causa desinentis diluuii: sed duntaxat signum.

XXVIII. Esse autem hanc Christi mentem apparet ex parabola, quam ei pronuntiato præmisit Christus, qua docuit remissionem esse amoris causam, *Duo debitores erant cuidam creditori: vnus debebat denarios quingentos, alter vero quinquaginta, Quum autem illi non essent soluendo, gratificatus est vtrique. Horum igitur, dic vter eum plus diliget? Respondit Simon, & dixit: existimo eum cui plus gratificatum est. At ille dixit ei, Recte iudicasti.* Manifesta verba sunt; nec egent interprete.

XXIX. Vidit Stella: *Interrogat Christus Simonem: quis istorum duorum debitorum plus diligit, ille cui dimisit quingentos: aut ille cui dimisit quinquaginta. Respondet: Simon dixit; Æstimo quia is cui plus donauit. Nam iuxta naturalem legem, ille qui plus accepit, plus debet diligere. Magis enim teneor illum obseruare & colere à quo pluribus sum affectus beneficiis, quàm illum à quo pauciora in me constant munera: & per consequens, illum pluris facere, multoque magis amare debeo.* Vidit Carthusianus, *Quis ergo eum plus diligit? id est, quis duorum debitorum, fœneratorem, imo condonatorem illum plus diligere obligatur?* Post ad responsionem Pharisæi, *Ille quippe cæteris paribus plus amare tenetur, quia plus datum est ei. Quanto enim quis ab aliquo maiora consequutus est bona, veniamue maiorem, tanto plus habet illum diligere. Et istud præcipue verum est, & contingit in rebus humanis, vbi amor frequenter causatur ex præcedentibus donis; ideo amor maior ex donis procedit maioribus.* Quid pluribus opus est? Vidit Gorranus, vidit Toletus: vidit Salmero: vidit Barradas.

XXX. Sed non vidit Maldonatus: imo oppugnauit animose. Et vt magnum zelum agnoscas: *Vtinam*, inquit, *nemo Catholicorum secutus esset.* Sed zelum condonemus: argumenta videamus. Primum: quia post mulier audit, *Remittuntur tibi peccata tua.* Non igitur, inquit, ante remissa fuerant: quare dilexit ante quam remitterentur. Secundum. Quia alioquin oporteret ea peccata fuisse remissa antequam ad Christum veniret. At quis dubitat, illam venisse, non vt gratias ageret ob remissa; sed vt remissionem obtineret?

XXXI. Verum respondeo, in illo sumi falso, non prius remissa illi fuisse peccata: & Christum dicere: *remittuntur tibi.* Peccatum id fuit Interpretis. Nam Græce est, Ἀφέωνται σοι αἱ ἁμαρτίαι: *Remissa sunt peccata tua*: tempore præterito. Nam quod præteritum Maldonatus vult esse pro præsenti; id quidem regnare est, non disputare. Quis autem Iesuitis id regni concessit? At nos certe ab ea tyrannide liberos esse Deus voluit. Quid? si dicamus in Interprete potius esse præsens pro præterito? Sed quicquid ille contra nugetur, nos vrgemus præteritum tempus: & addimus circunstantiam. Quia, antequam huic mulieri Christus hoc diceret, alloquens Simonem: *Cuius rei gratia*, inquit, *dico tibi* ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς, *remissa sunt*: peccauit rursus Latinus Interpres, qui *remittuntur* dixit, *Remissa sunt peccata eius multa.* Cum oportuerit dicere ἀφίενται, *remittenda sunt*: nisi Maldonatus ἡσύχαζε.

XXXII. In secundo, cum negat fuisse remissa antequam mulier veniret, & tamen amasse iam mulierem, primo à nobis est. Nam si id verum, ergo insaniunt qui hoc exemplo sperant se probaturos caritatem esse formaliter iustificationem. Si enim id verum: Ergo cum primum caritatem illa mulier habuit, tum etiam iustificatam fuisse oportuit: quia formam habuerit iustificationis: & per formam res est, id quod est. Atqui id falsum, nisi mentitus sit Maldonatus, prius amasse, deinde obtinuisse remissionem.

XXXIII. Sed nos negamus ante venisse ad Christum, quam ei fuerint peccata remissa. Nam, antequam veniret, amauit: Christus testis: ἠγάπησε πολύ, *dilexit multum.* Atqui non potuit amare, nisi ex gratia: nulla autem gratia sine remissione peccatorum. Quia gratia nulla, nisi supposita reconciliatione: hæc autem nulla quamdiu imputantur peccata.

XXXIV. Verum, inquit ille, non venit mulier vt ageret gratias, sed vt impetraret. Verum, inquam, non quæritur quodnam fuerit mulieris consilium: sed quæ fuerit Dei in eam gratia. At hæc non solet expectare momenta cogitationum humanarum. Tum vero vnde habet sophista, venisse mulierem vt impetraret remissionem? Nam neque ipsa profitetur: neque Christus dixit: nec annotauit quidem Euangelista. Cur non ergo potius, vt ageret gratias? Tertio, fideles postulant remissionem peccatorum, etiam iam remissorum. Sic Dauid postquam audisset à Nathane, *Dominus transtulit peccatum tuum*, 2. Samuel. 12. tamen Psalmo 51. vehementer precatus est idipsum sibi dimitti; *Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.*

XXXV. Sic sunt refutatu faciles rationes Maldonati. Sed quomodo satisfaciat argumento à parabola statim initio proposita, operæpretium fuerit considerare. Illa enim vrget fortius, quam vt facile amoueatur; teste Toleto, qui ne Augustini quidem autoritate potuit moueri; *Augustinus*, inquit, *priori adhæret sensui, quasi qui plus debebat, magis diligeret eum, à quo sperabat maioris debiti donationem: quam interpretationem clarioribus verbis amplexus est Euthymius. At huiusmodi interpretatio difficile accommodari potest.* Et affert causas: primam, à parabola, cuius debitores non sperabant sibi condonanda debita, ob dilectionem erga fœneratorem: secundam, ex iudicio Pharisæi laudati à Christo: qui non potuerit ex dimissione maioris debiti inferre maiorem dilectionem antecedentem: cum id fieri potuerit, non quia plus diligeret, sed quia plus deberet; tertiam, à verbo præsenti indicante consequentem dilectionem.

XXXVI. Ve-

XXXVI. Veruntamen Lyranus, Lyranumque secuti nonnulli existimarunt; & remitti peccata propter dilectionem: & dilectionem nasci ex remissione: h.e. vtrumq; verũ: & dilexisse mulierẽ, quia remissa essent peccata, & remissa esse peccata, quia dilexisset. Sed hanc subtilitatẽ Maldonatus reiicit, diffisus humano ingenio, nunquã magis erranti, quã cũ sibi indulget: obseruans etiam non bene quadrare cum parabola. Ego addo, ne cogitari quidem posse, quomodo causa sit sui effectus effectum: non enim pati oppositorum naturam. Potest pharmacum esse causa sanitatis restitutæ: sed sanitas restituta non potest esse causa pharmaci: Et lux potest esse causa visus: at non contra, visus lucis. Non diffitemur equidem, ex nuce arborem, ex arbore nucem oriri: ex gallina ouum, ex ouo gallinam: sed tum necesse est, alterutrum terminum intelligi vnum specie, non numero: neque enim eadem arbor ab eadem nuce est, quæ fuit ab ipsa. Sed vel ab arbore nux alia, vel à nuce arbor alia. Ast in hac peccatrice non consideratur identitas speciei, sed numeri.

XXXVII. Caietanus subtilitatem affectans: *Dilectio*, inquit, *est causa remissionis, velut perficiens: remissio autem est causa dilectionis, velut disponens. Disponimur enim ad amandum benefactorem ex accepta remissione debiti: sed non perficitur in nobis peccatorum remissio, nisi caritate diuina infusa.* Quod etsi aduersum non sit nobis: quia si ita est, ergo neque materia, neque forma, neque adeo aut instrumentum, aut meritum est iustificationis caritas: tamen absurde dicitur. Quis enim credat opus diuinum non esse perfectum, donec à nobis perficiatur? Tum autem, si similis sit remissio peccatorum, condonationi debiti; tum profecto necesse est, nos ad eam habere nos mere passiue: quomodo igitur eam perficiamus?

XXXVIII. Sed enim Maldonato non placuit id commentum. Quid ergo habet noui? Primo, titillauit eum inuersio parabolæ, quasi argumentum esset à contrario. Ille debitor dilexit multum, quia multum ei remissum est: at huic mulieri, multum dimissum, quia dilexit multum. Audi λεπτολογίας. In iis verbis, *Quis ergo plus eum diliget?* ex vsu loquendi significationem esse præteriti: ac si dicas, Hic pro Christo vitam, ille bona sua dedit, vter erit sanctior? id est, vtrum tu sanctiorem fuisse iudicabis? Sic Amos 5. *Ideo prudens in tempore illo tacebit.* id est, tacebat, aut tacere debuit.

XXXIX. Sed qui in alienis sententiis humani subtilitatem ingenii sollicitauit: cur nunc suæ tanta securitate confidit? An quia facilius aliorum peccata carpimus, quam emendamus nostra? An quia præ Iesuiticis ingeniis humana nihil vident ingenia? Sed enim inuersio parabolæ, primo coacta est, vt omnes vident facile: imo aduersatur instituto Christi. Toletus, *Mirabilis hæc Christi in reprehendendo prudentia, suauitati coniuncta, facit vt Pharisæus sese suo iudicio condemnet: &, vt dicit Gregorius homilia trigesima tertia in Euangelia: dum sua sententia Pharisæus conuincitur, quasi phreneticus funem portat, quo ligetur: ideo ergo consensum illius ad dicendum Christus requirit.* Iansenius, *Paradigma proponit, sub quo, re quæ gerebatur expressa, ipsemet Pharisæus sententiam pronuncians, & seipsum condemnaret, & Iesum ac mulierem absolueret.* Gorranus, *Et respondens Simon, dixit. Cuius responsio expectabatur, vt ex dictis fortius, & apertius conuinceretur.* Et, ne omnes colligam, instar omnium ipse esto Maldonatus; iisdem prorsus verbis vtens cum Toleto. Atqui, si inuersam dicas parabolam, quomodo suo iudicio Pharisæus dicetur conuinci? Non enim pronunciauit ipse, ei qui plus amauerit, plus esse condonatum. Imo, Sophistam Christus egerit, qui positi oppositum concluserit. Quod absit. Non fuit enim ille Iesuitarum discipulus.

XL. Deinde, quomodo congrueret id quod statim subiicitur, ὡς ἐκ παραλλήλου: *Cui autem paulum dimittitur, paulum diligit*, seruato eodem ordine, qui fuit in parabola? Aut cur in priori inuersionem somnias, vt sit, remissa esse peccata multa, quia multum dilexit: in secunda, quæ tamen ei respondere debuit, contra sit, parum diligere, quia parum fuit remissum? Ne Chorœbus quidem ita loqueretur. Omnino necesse est Christum dixisse: vel, remissa sunt peccata, multa, quia multum dilexit, & remissa sunt peccata pauca, quia parum dilexit. Vel, quia remissa sunt peccata multa, multum dilexit: quia remissa pauca sunt, paulum dilexit. Sed hoc verius: tum quia manifeste scriptum, *cui paulum dimittitur, paulum diligit*: tum quia parabola præmissa id omnino postulat.

XLI. Et sane, quid sit hoc loco, parum cuipiam dimitti, quia parum dilexerit, ego quidem non assequor. Cur enim parum dimitti? An quia Deus sic amanti non omnia peccata remittat, sed partem duntaxat? An potius, quia remittat quidem omnia Deus, sed pauca tamen inueniat remittenda? Atqui hoc posterius manifeste absurdum: quia, quanto minor dilectio est, tanto plura, atque etiam maiora peccata esse oportet: quod ne Papistæ quidem negauerint. Prius autem illi demum sibi persuadeant, qui indulgentias diuiserunt ad libram, in partes, & particulas, in dies & annos. Sane inauditum hactenus, Deum esse μικρολόγον.

XLII. Ast in altero sensu, facilis est & expedita ratio. Quia enim apud homines, cum crescunt dona, crescunt rationes donorum, prompta ratiocinatio est; quandoquidem huic multa sint dimissa peccata: ergo hunc debere multum diligere: quia quanto plura peccata sint, tanto maius sit beneficium. Similiter, quanto pauciora illa fuerint, tanto minorem diligendi causam.

XLIII. Iam temporis enallage iam abest à verisimili; vt neque ante hunc cuiquam venerit in mentem: neque inuenta cuiquam placuerit. Et vero refutatur eodem argumento, ab iis verbis, *Cui autem paulum dimittitur, paulum diligit*: quod effatum, quo prætextu, quæso, mutes in *dilexisse indicatur*? Hoc autem si non potest, quæ audacia est, illa verba sic torquere? At si tam audaces Iesuitæ, vt fingant: non tam proiecta pietas, vt credat.

XLIV. Deinde, facilius fuit Maldonato exemplum fingere, quam proferre. Etsi enim frequentissimum sit Hæbræis futurum pro præterito, tamen id huc pertinere negabunt, quicunque eas literas vel à limine salutarunt. Atque inde nullum potuit Maldonatus excerpere.

XLV. Nam quod ex Amos placuit, longe est dissimile. Pendet enim non ab eo more, qui futurum dicit pro præterito: sed qui pro præsenti; cum significatur continuatio actionis, atque adeo consuetudo & habitus sibi constans, à præterito in futurum. Psalm. 6. *Lauabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis stratum meum rigabo*: pro lauo, rigo: id est, id mihi perpetuum siue continuum est exercitium: siue, iamdiu est cum lauo & rigo. Psalm. 8. *Cui videbo oculos tuos*: id est, *video.* Infinita sunt huiusmodi: neque enim reconditæ alicuius elegantiæ phrasis est: sed promiscui vsus: neque aliter possunt Hebræi, apud quos verba nullam habent temporis præsentis flexionem. Solet autem Latinus Interpres, interdum minus attentus, futurum retinere, vt in exemplis citatis: interdum præsens vsurpare. Psalm. 7. *Dominus iudicat populos.* 9. *Dominus in æternum permanet.* Et 10. *Despicis in oportunitatibus, in tribulatione. Dum superbit impius, incenditur pauper: comprehenduntur in consiliis.* Nam in his quæcumque verba sunt, Hebraice futuri flexionem habent. Et hæc ratio in Amos: etsi scio non eodem modo ab omnibus exponi. Porro, non dubito in hoc nostro loco, ea analogia vsum Lucam: & recte pro futuro ἀγαπήσει, Latinum Interpretem dixisse, *diligit*: id est, diligere solet: ad nostram, non Maldonati mentem.

XLVI. Nihil ergo aduersarii proferunt, quo probent ei mulieri condonata fuisse peccata, propterea quod amarit multum. Nec vero vrget illud *remissa esse peccata eius multa: quoniam dilexit multum.* Nam facilis expositio est; vt ab eius multa charitate sumatur argumentum, non quare ei fuerint peccata multa remissa: sed vnde constet fuisse remissa: nimirum quomodo solent etiam demonstrationes fieri à posteriori. Quia enim positum erat ex confessione Simonis, eum plus amare, cui plus fuit remissum: inde, quod illa plus amaret, tanquam ab indicio, concludendum, ei plus fuisse remissum. Sic enim non raro ex consequente solemus antecedens ἐξιχνιάζειν.

Cap. VII.

De Patribus.

I. AD Patres nunc itur. Sed hi non detinebunt diu. Sibi illos Bellarminus vindicat, primum ex Caluini, Chemnitiique confessione: deinde recitatis locis.

II. Aduersarii concedunt, inquit, sanctos Patres iustificationis gratiam ad internam renouationem & sanctificationem, non ad solam peccatorum remissionem retulisse. Caluinus, qui solum Augustinum excipere solet, cum sanctos Patres reiicit, lib. 3. Institut. cap. 11. §. 15. etiam Augustinum in hac quæstione repudiat: *Ac ne Augustini quidem* inquit, *sententia recipienda est; quæ gratiam ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.* Chemnitius admittit: Patres ita loqui de iustificatione, vt nos loquimur: *Non mouemus*, inquit, *litem, quomodo iustificationem accipiant Patres*: Et infra, *Non ignoro aliter loqui Patres: sed de proprietate linguarum quæstio est.* Scilicet Patres omnes imperiti ac rudes proprietatis linguarum erant.

III. Sed tum Caluini, tum Chemnitii locos Sophista corrumpit, vt sibi seruiat. Caluinus, *Ne Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio, per omnia recipienda est: tametsi enim egregie hominem omni iustitiæ laude spoliat, ac totam Dei gratiæ transcribit; gratiam tamen ad sanctificationem refert.* Chemnitius, *Et Patres quidem, verbum iustificare in hac significatione sæpe vsurpare non ignoro: sed de proprietate linguarum quæstio est*, Et post, *Sed non quærimus nunc principaliter, quomodo Patres vsurpent verbum iustificandi: sed nostra quæstio est, in qua significatione Spiritus Sanctus vtatur verbo iustificandi.*

IV. Hæc illi: Ex quibus constat, nón sententiam Patrum in hoc argumento repudiatam, quod vult videri Bellarminus: sed tantum loquendi rationem improbatam. Sensus est, iustificationis vocabulum ipsum æstimatum ex analogia grammatica, quam paulo ante vrgebant Papistæ. Itaque nominatam à Patribus eodem sensu, quo nos libentius sanctificationem vsurpamus, autore Paulo. Sed nihilominus, cum agitur de vera causa nostræ salutis, tum vero aperte Patres profiteri eandem nobiscum sententiam: vnde etiam plurimos locos excerpunt, quibus idipsum conficitur, quod nos docemus. Itaque Caluinus dixit, ab Augustino hominem omni laude spoliari iustitiæ; & totam Dei gratiæ adscribere Chemnitius, *Patres quidem, licet plerumque sequantur analogiam Latinæ compositionis in verbo iustificare, sæpe tamen euidentia Paulinæ disputationis coguntur agnoscere propriam & genuinam hanc significationem, quam monstrauimus.*

V. Papistæ ergo ex Caluino & Chemnitio nihil obtinent, nisi suæ Sophisticæ laudem, quæ nomina perinde habet, κύρια an ὁμώνυμα, certa an dubia, distincta an confusa; vt ea possit occasione Patres suos clamitare, Patres ingeminare. Id est, contrario vexari morbo, quam ille olim μαινόμενος: & duplices (vt ita dicam) Thebas non videre. Fruantur illi sane sua pertinacia. At nos non tam sumus à bona mente alieni, vt non videamus quantum mons distet à quadrupede, etiamsi vterque Taurus appelletur.

VI. Sed quid ergo Patres? Quæ ab iis Bellarminus excerpsit, ea distribuam in duos ordines. Sunt enim quæ iustitiam nominent: sunt quæ iustificationem: Sed vtrisque idem scopus. Iustitiam enim illam intelligunt, non quæ causa est reconciliationis nostræ apud Deum: sed quæ potius effectum est: & consistit in reali illa inhærenteque qualitate, quæ in nobis fit per Spiritum Sanctum agentem in cordibus nostris.

VII. Hac mente Augustinus, Epist. 85. *Quid est aliud iustitia, cum in nobis est, vel qualibet virtus, qua recte sapienterque viuitur, quam interioris hominis pulchritudo?* & de Ciuitate Dei lib. 9. cap. 27. *Hic, in vnoquoque iustitia est, vt obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem vitiis, etiam repugnantibus, imperet, vel subigendo, vel resistendo: atque vt ab ipso Deo petatur & meritorum gratia, & venia delictorum, ac de a[illegible] iis bonis gratiarum actio persoluatur.* Concion. 26. in Psalm. 118. *Iustitia virtus est animi magna, præcipueque laudabilis.* Tractatu vigesimo sexto in Ioannem, *Quid est iustitia Dei & iustitia hominis? Iustitia Dei dicitur, non qua Deus iustus est: sed quam dat homini Deus, vt iustus sit homo per Deum.*

De verbis Apostoli serm. 15. *Qui crediderit in eum non habebit suam iustitiam, quæ ex lege est: quamuis sit bona lex, sed implebit ipsam legem, non sua iustitia, sed data à Deo. Charitas enim plenitudo est legis. Et vnde ista charitas diffusa est in cordibus nostris? non vtique à nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Capite vlt. de natura & gratia, quod omisit Bellarminus, Tapperus descripsit, *Charitas inchoata, inchoata iustitia est: charitas prouecta: prouecta iustitia est: charitas magna, magna iustitia est: charitas perfecta, perfecta iustitia est.* Cyrillus 6. de Trinitate, *Calor Spiritus est, qui simul vt charitatem in nobis diffuderit, & eius igne mentes nostras inflammauerit, iam sumus iustitiam consequuti.*

VIII. Mille possunt eiusmodi colligi, tum ab iisdem, tum ab aliis auctoribus. Quis enim ignorat, aut iustitiam prima propriaque notione, habitum esse animi, ideoque & qualitatem inhærentem, à qua variæ promanent actiones secundum virtutem? Aut fidelibus hunc habitum inesse debere? Quid etiam opus erat, tot corrogatis testimoniis, cum præsto sint literæ sacræ. Nisi forte nemo legit, Matth. 5. *Nisi abundauerit vestra iustitia plusquam Scribarum & Pharisæorum.* Lucæ. 1. *Vt sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati, seruiremus ipsi cum sanctitate & iustitia in ipsius conspectu cunctos dies vitæ nostræ.* Act. 10. *In quauis gente acceptum ei esse quemuis qui eum timeat, & operetur iustitiam.* Ad Ephes. 5. *Fructus Spiritus est in omni bonitate, & iustitia, & veritate.* Primæ ad Timoth. 6. *Sectare iustitiam.* Quid necesse est plura? Semel dicimus: fidelium vita innouata per Spiritum, est iustitia: est etiam iustitia Dei, quia infusa à Deo.

IX. Verum, neque hæc, neque infinita talium exemplorum plaustra efficient, aut nullo alio sensu iustitiam dici: aut eam, quæ dicitur iustitia nostra apud Deum, esse etiam habitum, aut nobis inhærere. Cum contra sit disertissima Scriptura: nec non Patrum auctoritates, vt postea videbimus.

X. Neque mouet nos illud Bellarmino annotatum ad Augustinum, *In hac definitione iustitiæ nullum locum habet iustitia Christi imputata: sed sola iustitia nobis inhærens.* Nam quid mirum, si diuersæ iustitiæ notiones, diuersis definitionibus separantur? Nos enim similiter possumus annotare in definitione iustitiæ iustificantis nos apud Deum, nullum locum habere iustitiam nobis inhærentem, sed Christi iustitiam imputatam. An propterea conclusum imus, nullam aliam esse iustitiam. Minime vero. Discant ex eo Sophistæ sapere.

XI. Par ratio alterius ordinis locorum, in quibus iustificatio nominatur. Augustinus 15. de Trinitate cap. 8. *Quæ natura cum à suo conditore iustificatur, à. formi forma formosam transfertur in formam.* Libri 1. ad Simplicianum q. 2. *Quia manet propositum Dei, vt iustificet credentes, ideo inuenit opera, quæ iam eligat ad regnum cœlorum.* Et, *Nisi vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, vt ex hoc incipiat iustificari, & accipiat facultatem bene operandi.* Primi de peccatorum meritis & remissione cap. 10. *Legimus iustificari in Christo, qui credunt in eum, propter occultam communicationem & inspirationem gratiæ spiritalis.*

XII. Hæc, & quæcunque similia sunt, ponderis nihil habent, nisi apud eos, qui homonymiam distinguere non norunt. Constat iustificandi vocabulum alias vsurpatum ad etymologiam grammaticam; alias, ad vsum forensem. Augustinus, sed & Veteres reliqui, aut sæpe, aut etiam sæpius hæserunt grammaticæ: eoque sensu vsi sunt vocabulo. Sed non sequitur, non separasse iustificationem nostri apud Deum, id est, causam reconciliationis nostræ cum Deo, ab ista iustificationis notione. Hanc causam, siue iustificationem, illi appellarint, siue minus, nostra non interest, qui scimus pietatem in rebus esse, non in vocibus. Nos malumus etiam nominibus distinguere; & cum Apostolo loqui.

CAP. VIII.

De iustitia Dei, & nostra.

I. NOstrum nunc est probare, iustitiam inhærentem, non esse eam, qua iusti simus apud Deum: etsi sit aliqua: imo etsi necesse sit esse aliquam: neque enim hoc impugnamus: imo non credimus, esse fidelem, in quo nulla sit: quod sæpius dictum, sæpius repetendum, propter immanem calumniandi pruriginem. Breuiter. Omnes fideles, sunt inhærenter iusti, plus minusve: sed nulli fideles propter inhærentem iustitiam, apud tribunal Dei iusti censentur.

II. Argumentum primum. Omnis iustitia inhærens est nostra iustitia: At iusti apud Deum non sumus nostra iustitia: Ergo neque iustitia inhærente. Assumptum probatur post. ad Cor. 5. *Fecit eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum esse, vt nos efficeremur iustitia Dei in eo.* Ad Philipp. 3. *Duco omnia damnum esse, propter eminentiam cognitionis Christi Iesu Domini mei, propter quem omnibus istis me ipsum mulcaui; eaque duco prostercoribus, vt Christum lucrifaciam, & comperiar in eo, non habens meam iustitiam, quæ est ex lege, sed eam quæ per fidem est Christi, id est, iustitiam quæ est ex Deo per fidem.* Nota, fieri iustitiam, fieri in Christo: fieri iustitiam Dei. Cyrillus Glaphyron 5. cap. post. Τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτῷ ὁ καλέσει αὐτὸν Κύριος Ιωσεδὲκ ἐν τοῖς προφήταις. *Hoc est nomen eius, quod vocabit eum Dominus, Iosedek, in prophetis. Regnauit enim super nos iustus rex Christus, iustitiam fecit & iudicium, liberans à peccatis eos, qui decepti erant, & condemnans hostem Satanæ tyrannidem in nos exercentis. Nomen vero ipsi Iosedek, hoc est, iustitia Dei. Iustificati enim sumus in ipso, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magna ipsius misericordiã Iccirco etiam dicit Deus & Pater, appropinquat celeriter iustitia mea & misericordia mea reuelabitur. Misericordia enim & iustitia nobis factus est Christus à Deo ac Patre.*

III. Respondent, iustitiam nostram, vel eam quæ à nobis sit, ex viribus naturæ lege monstrante & cogente: vel ex fide Christi, & gratia. Illa neminem iustificari, ac ne posse quidem. Itaque hoc sensu argumentum concedi tanquam extra thesin. Ast altero, negant minorem: Iustinianus *Certe*, inquit, *Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, & Augustinus, iustitiam Dei illam interpretantur, non qua Deus iustus est, sed quam iustis largitur.* Bellarminus de iustificatione lib. 1. cap. 19. Opponit Paulus iustitiam suam, id est, opera sua iusta, facta ex fide; quæ vere sunt iusta coram Deo; iustitiæ suæ, id est, operibus suis iustis factis in lege sine fide, quæ non poterant esse vere iusta coram Deo, sed solum exterius, & in facie hominum. Idem, libri quinti capite quinto: Loquitur de iustitia & operibus, quæ fidem & gratiam Dei præcedunt: nam ideo fidei & gratiæ illa opponit.

IV. Sed euasio est inutilis. Nam, distingui iustitiam nostram, vnde habent Sophistæ? Certe Pauli verba diserte iustitiam distinguunt, in iustitiam nostram, & iustitiam ex fide. Enimuero, cum animal dicitur, aliud rationale, aliud brutum; quis stupor est, sic interpretari, vt animal rationale dicatur distingui? Egregiam vero Iesuitarum Logicam! Quare etsi consideremus iustitiam nostram aliquam esse à nobis, aliquam ex Deo: tamen vtramque verisimilius nos complecteremur vno fasce: quandoquidem Paulus non nostram aliquam reiicit. Quomodo, si vitæ æternæ capacia dico esse animalia rationalia, non autem irrationalia: etsi verum sit irrationalium alia esse bipeda, alia quadrupeda; tamen omnes intelligunt tam bipeda, quam quadrupeda exclusa à salute.

V. Deinde, supponitur distinctionis membrum falsum: quia iustitia nulla nostra est, ex viribus naturæ, lege monstrante & cogente. Testis Paulus ad Rom. 3. *Propterea ex operibus legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius: per legem enim agnitio peccati.* Neque adeo verum, legem absque fide vnquam operatam esse vllam iustitiam in vllo homine.

VI. Porro, iustitiam Dei, qua ipse iustus sit, ne nobis obiicito, Iustiniane; qui longe absumus ab eo somnio: neque tamen propterea sperato nos, hac remota, concessuros illam, quam Deus facit in nobis. Nam hæc, etsi fiat à Deo, tamen nostra est. Quomodo, quis nescit fidem sic fieri à Deo: tamen, & Matth. 9. *Videns Iesus fidem illorum. Fides tua te seruauit.* Ad Rom 5. *Per mutuam fidem, vestram simul & meam.* Similiter opera sunt à Deo: vnde Ioan. 6. *Vt operemur opera Dei.* Et tamen Matth. 5. *Vt videant vestra bona opera.* Prioris ad Cor. 3. *Si cuius opus manserit.* Prioris ad Thessal. 5. *Propter opus ipsorum.* Apocal. 2. *Scio opera tua.* Atqui hæc iustitia, quam Deus efficit in nobis, est iustitia operum: quare etiam iustitia nostra.

VII. Quid autem Iustinianum iuuat, tam aperte mentiri in citandis autoribus? Nam certe Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus, non interpretantur iustitiam in nobis factam à Deo. Audiamus Oecumenium primum, οὐκ εἶπε δίκαιοι γενώμεθα, ἀλλ' αὐτοδικαιοσύνη, ὅπερ μεῖζον ἦν, καὶ Θεοῦ δικαιοσύνη. Θεοῦ δὲ δικαιοσύνη, τὸ μὴ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ διὰ συγχωρήσεως δικαιωθῆναι, *Non dixit, iustificamus: sed ipsa iustitia, quod plus est: & Dei iustitia. Est autem Dei iustitia, non ex operibus, sed ex indulgentia iustificati.* Chrysostomus magnificentior, οὐκ εἶπε δίκαιοι, ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ Θεοῦ δικαιοσύνη. Θεοῦ γάρ ἐστι αὕτη, ὅταν μὴ ἐξ ἔργων, ὅταν καὶ κηλῖδα ἀναγκαῖον τινα μὴ ὀφθῆναι. ἀλλ' ἀπὸ χάριτος δικαιωθῶμεν, ἐν ᾗ πᾶσα ἁμαρτία ἀφάνισται: Billius interpres: *Non iusti, sed iustitia ipsa, atque adeo Dei iustitia. Dei enim ipsa est, quum non ex operibus, (nam in iis nullam labem inueniri necesse esset) sed ex gratia, quæ peccatum omne delet atque extinguit, iustificamur.* Satin vterque τορῶς? Διὰ συγχωρήσεως. Atqui indulgentia, remissio, non est iustitia facta in nobis. Augustinus, siue operibus. Atqui haud absque operibus, iustitia in nobis facta.

VIII. Nec alia mens Theophylacto: vix etiam verba, *Vt nos Dei iustitia efficeremur, non ex operibus vel lege, sed Dei, ex gratia: id enim designat Dei iustitia, cum gratis quispiam iustus efficitur, cumque nulla in eo deprehenditur labes. Et ideo, nequaquam dixit, vt iusti efficiamur, sed Dei iustitia, gratia arguens immensitatem.* Enimuero, vt alia mittam, in præcedentibus obseruat; quale illud est, *nulla in eo deprehenditur labes*, quo describitur vis huius iustificationis? Nam certe in iustitia illa formali, & cuique etiam sanctissimo inhærente, constat falsum, esse nullam deprehendi labem: mentimur enim, teste Apostolo, si dicamus nos peccatum non habere. Sed verissimum est, de hac imputata iustitia, quam nos defendimus. Nam apud Deum, is cui Christi iustitia imputatur, eodem loco est, ac si non peccasset, imo peccaret omnino nunquam.

IX. Theodoretus, *Mortem peccatorum subiit, vt hominum peccatum solueret; & id vocatus, quod nos eramus, nos fecit id quod erat: Iustitiæ enim opes nobis donauit.* Hæc ille, in quibus quid est, quo iustitia inhærens designetur? An peccatum soluere? Sed peccatum soluitur per imputationem, & quidem magis, quam per inhærentiam: quia hæc imperfecta, illa perfecta iustitia est. An quod fecit nos; quod erat? Eadem ratio: non enim fecit per inhærentiam quod erat: nimirum perfecte iustos, sed inchoatiue tantum. At per imputationem perfecte. An denique, quod opes iustitiæ donauit? Atqui opes sunt vel ipsa iustitia, vel iustitiæ fructus, id est, salus. Vtrumuis dicas, longe maius imputationis pondus. Nam quæ potiores iustitiæ opes, quam perfecta iustitia? Perfecta autem imputata. At inhærens egena, mendica. Deniq; clamans, *Quis liberabit me de corpore mortis huius.* Et salutem quia non audiuit constare sine operibus: id est, iustitia inhærente?

X. Supereſt Augustinus. Hunc audiamus, Enchiridii cap. 41. *Ipse ergo peccatum, vt nos iustitia: nec nostra, sed Dei simus: nec in nobis, sed in ipso, sicut ipse peccatum non suum, sed nostrum, nec in se, sed in nobis constitutum, similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est, demonstrauit.* Enimuero vicimus, nisi Augustinus vincitur à Iesuitis. Nam ne Caluinus quidem potuisset in nostram sententiam hunc locum transferre potentius, disertius, magnificentius. Primum: Nos facti iustitia Dei, quomodo Christus peccatum, non suum, sed nostrum. Et hæc inhærentia est? Hæc inquam, inhærentia esse potest, & non potius imputatio? Deinde, non in nobis, sed in ipso. Leuius Oecumenius ἐν αὐτῷ, δι' αὐτοῦ *in ipso* interpretatur, *per ipsum.* At Augustinus opponit in ipso, in nobis, & illustrat: sicut ille peccatum, non in se, sed in nobis, non causam instrumentalem designans, sed subiectum, aut quasi subiectum. Nam certe peccatum factus est Christus non per nos, sed in nobis, hoc est, quia id peccatum in nobis fuit inhærenter, in illo tantum imputatiue.

XI. En tibi fidem Iesuiticam! Patres laudabat aduersum nos Iustinianus, omnino quinque, Chrysostomum, Theodoretum, Oecumenium, Theophylactum; Augustinum. Et laudabat tantum nominatos; quasi res esset manifestaria; nec diligentiore inquisitione vestiganda. Et tamen horum nemo non pro nobis testimonium dixit. Ito Bellarminus, & exclamet; *Debebant vel vnum ex tota vetustate producere, qui ea loca ita exposuisset.* Scilicet id Papistarum ingenium est; vt ea exstare non putent, quæ videre nolint. Polybius lib. 4. Ἄνοια μετὰ κακίας τὸ δοκεῖν, εἴ τις αὐτὸς ἐπιμύῃ, μηδὲ τοὺς πέλας ὁρᾶν. *Amentia est cum malitia coniuncta, si quis putet, cum ipse oculos nictatione obnubat, nec alios quidem oculis vti.*

Cap. IX.

De Iustificatione sine operibus.

I. SEcundum argumentum. Vera iustificatio est, qua homo iustificatur apud Deum. At iustitia inhærente, nemo homo iustificatur apud Deum. Ergo iustitia inhærens non est vera iustificatio. Maior patet, ex statu quæstionis. Constat enim disputari de ratione qua quis agnoscatur à Deo iustus: sic enim posuit ipse Bellarminus; inquiri nimirum, quænam sit vera ac propria causa, propter quam homo possit dici iustus coram Deo. Et certè quandoquidem ab eo solo sperandus fructus Iustificationis, vita æterna, quid iuuaret apud alium quencunque iustificari? Itaque Paulus, ad Rom. 5. *Iustificati, pacem habemus apud Deum.*

II. Minor probatur: quia si iustitia inhærens iustificaret, ergo opera iustificarent. Consequentia est necessaria, quia ipsa illa iustitia inhærens tota consistit in operibus; saltem in habitu ex quo opera: Atqui opera non iustificant. Hoc vero plusquam est manifestum ex Paulo: cui vix quicquam sæpius dictum, constantiusve assertum: nihil certè prolixius disputatum, vt videre est ex Epistolis ad Romanos; & Galatas. Nos Pauli primo axiomata, deinde etiam argumenta considerabimus.

III. Ad Romanos tertio, *Propterea, ex operibus legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius. Colligimus igitur, fide iustificari hominem absque operibus legis.* Quarto, *Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominem, cui Deus imputat iustitiam absque operibus.* Ad Galatas 2. *Scientes non iustificari hominem ex operibus legis: sed per fidem Iesu Christi: etiam nos, qui in Christum Iesum credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis, propterea quod non iustificabitur ex operibus legis vlla caro.* Ad Ephesios 2. *Gratia estis seruati per fidem: idque non ex vobis, Dei donum est: non ex operibus, ne quis glorietur.* Ad Titum tertio, *Postquam bonitas & erga homines amor apparuit Seruatoris nostri Dei, non ex operibus iustis, quæ fecimus nos, sed ex sua misericordia seruauit nos.* Nihil istis fingi potest disertius, ad remouenda opera à Iustificatione.

IV. Aduersarij magnam litem mouent; quomodo, quoue sensu, intelligenda sint opera: Vniuersaliterne omnia, an vero specialiter quædam. Catholicis expedita fides; omnia significari: vt sensus sit, Iustificationem nostri apud Deum, nullis omnino constare bonis operibus; siue vt materia, siue vt forma. Quod post paulo viderimus.

V. Sed illi distinguendi sibi causam esse putarunt idoneam, tum quod apud Paulum legant, ad Romanos secundo. *Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur:* tum quod audiant à Iacobo, cap. secundo, *Abraham ille pater noster nonne ex operibus iustificatus est?* &, *Videtis igitur ex operibus iustificari hominem, & non ex fide tantum?* Nam verba quidem ipsa præferunt ἀντινομίας speciem: cui tollendæ necessaria est distinctio. *Hæc*, inquit Andradius, *cum pugnare mutuo non possint, fit certe, operum nomen non idem apud duos hosce sanctissimos Apostolos valere.* Quod prolixius Moquotus exsequitur, tomo priore Censuræ Bibliorum, c. 13. p. 2.

VI. Nos vero etiam ipsi concedimus esse distinguendum. Quis enim tam vecors, qui nulla admissa distinctione, effecturum se speret, vt illis simul omnibus sua constet veritas? Non enim extinxit autoritas verbi Dei κυρίως illam ἔννοιαν, quæ negat de eadem re veram esse alterutram duntaxat, vel affirmationem, vel negationem. Quid ergo? Nempe negamus sequi, si sit distinguendum, ergo opera non eadem vtrinque intelligenda. Et hoc est in quo deficiunt Papistæ. Nobis enim certissimum, ijsdem de operibus sermonem institui, cum siue Paulus dixit, iustificari factores legis, siue Iacobus, ex operibus hominem iustificari: Et cum negauit Paulus vllam carnem ex operibus iustificatum iri. Scilicet, quia superest distinctio ipsius Iustificationis. Paulum enim explicare tertio ad Romanos & similibus locis; quomodo, quave ratione fiat ea iustificatio, qua restituantur peccatores in spem vitæ.

VII. At secundo, longe aliter: nimirum, quomodo intelligenda sit iustificatio ex lege: id est, quid sit supponendum ijs, qui se profitebuntur iustificari velle ex lege. Scilicet, non se audire legem, & in ea probe esse eruditum; sed se idipsum, quod scit à lege mandatum, obseruare adamussim: vt capite decimo, *Moyses describit iustitiam quæ est ex lege, Quod qui præstiterit ea, viuet per illa.* Et vero vt scias ita esse, Paulus versatur in eo argumento, quo primum probat, neminem iustificari ex lege: nimirum, quia nemo legem obseruat. Itaque argumentum sic formandum. Quicumque iustificatur per legem, implet legem: At nemo implet legem: Ergo nemo iustificatur per legem. Maior patet; quia non auditores legis iusti apud Deum, sed factores iustificabuntur. Non sunt autem contradictoria; Eos qui implent legem iustificari: & neminem iustificari ex operibus legis. Itaque hæc distinctio plane & perspicuè tollit, quicquid apparebat contradictionis.

VIII. In Iacobo alia ratio est. Huic enim negotium fuit, cum eo genere hominum, qui illud, iustificari fide absque operibus, perperam interpretabantur: quasi iustificato nulla essent bona opera necessario facienda: itaque non quoddam genus operum negligebant: sed indiscrete omnia: denique, opera segregabant, non à causa iustificationis, sed omnino à iustificatione. Quod genus monstrosæ hæreseos nobis Papistæ affingunt plerique omnes. Certè Andreas Fabricius Leodius, ad articulum quartum Confessionis Augustanæ; & calumniam exaggerauit, & hanc distinctionem simul expressit: *Hic articulus*, inquit, *iuxta Apologiam declaratus, ex schola Simonis Magi, contra Ecclesiæ Catholicæ consensum, est repetitus. Docuit enim ille, vt autor est Irenæus libri primi capite vigesimo, suos sectatores libere agere posse quæ velint, perque gratiam saluari homines, non autem secundum operationes iustas: eoque ipsorum mystici sacerdotes omnem immunditiam exercere non verebantur. Autor est D. Augustinus libro de fide & operibus, quod huius hæreseos occasione Apostolus Iacobus suam Epistolam canonicam scripserit, vt vanitatem fidei solius sine operibus retunderet.* Quare etiamsi & in Paulo & in Iacobo opera omnino eadem intelligantur, tamen constat vtriusque dicti veritas. Longe enim aliud est, negare, Iustificationem nostri constare ex operibus, tanquam siue materia, siue forma: aliud, Iustificationem nulla debere sequi bona opera.

IX. Sed enim in distinguendo scindunt se in partes Papistæ. Sunt enim qui legem moralem distinguant à ceremoniali. Olim Lombardus; *Opera legis dicuntur, quæ cum lege instituta, & terminata sunt, vt erant ceremonialia & figuratiua, quæ nunquam valuerunt conscientiam mundare, etiamsi cum caritate & deuotione fierent.* Dauentria, *Paulus non omnia opera excludit à Iustificatione, sed tantum opera legalia, quæ ad mortem Christi omnia mortificata sunt & eneruata.* Viruesius Philippica quinta. *Non de morali lege Decalogo contenta, sed de Mosaica pronunciat Paulus.* Et prolixius sexta, *Nos respondimus, & nunc demum respondemus, non ibi agi de lege morali, quæ & naturalis est, sed de lege ceremoniali. quæ peculiariter solis est data Iudæis.* Adde Renatum Benedictum in Panoplia: & Alphonsum de Castro de Fide, hæresi secunda. Et profert Dominicus à Soto in tertium ad Romanos huius distinctionis argumenta. Primum, non esse verisimile Paulum negare, inesse iustitiam apud Deum mandatis illis, quæ ad ipsius cultum pertinent, fraternamque inter mortales caritatem fouent, atque adeo quibus proposita est vita æterna: sed solis illis quæ iam obsoleuerunt ceremonijs. Secundum; quia capite quarto Abrahamum dicat iustificatum ante Circuncisionem: At hæc fuit inter ceremonias. Ergo & hîc ceremonias denotat appellatione legis. Tertium; quod ad Galatas secundo, reprehensi Petri causam exprimat, Scientes quod non iustificetur homo ex operibus legis: & tamen reprehendebat tantum, quod nimius esset ceremoniarum obseruator. Quartum Viruesius addit ab autoritate Ambrosij, *Gentilem dicit hominem pro certo haberi, quod iustificetur credens, nulla faciens opera legis, id est, sine Circuncisione, aut neomenijs, aut veneratione Sabbati.*

X. Sed hoc effugium longe pluribus Papistis displicuit: Thomæ, *Est autem duplex opus legis: quoddam quidem est proprium legis Mosaicæ, sicut obseruatio ceremonialium præceptorum: quoddam est opus legis naturæ, quia pertinet ad legem naturalem, sicut, non occidas, non furtum facias. Quidam ergo hoc intelligunt dictum esse de primis legis operibus, scilicet, quod ceremonialia gratiam non conferebant, per quam homines iustificantur. Non tamen ista videtur esse intentio Apostoli.* Et post, *Apostolus intendit, quod ex omnibus operibus legis, etiam quæ per præcepta moralia mandantur, non iustificatur homo, ita quod ex operibus in eo causetur iustitia.* Ex recentioribus Thoma, Dominicus à Soto, proposita hac sententia, eiusque rationibus, *Hæc veruntamen*, inquit, *argumenta nihil obstant, quominus sancti omnes enarratores, & cum primis Augustinus de spiritu & litera capite quarto, consentiant, præceptiones hic etiamnum subnotari morales, nempe Decalogum ipsum, cuius opera per se non iustificat.* Huc eunt, Toletus, Pererius, Salmero, Iustinianus.

XI. Et vero ita esse his conficitur argumentis. Primo; quia hæc lex ea est, per quam agnitio est peccati. Id Paulus ipse clamat, *Ex operibus legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius. Per legem enim agnitio peccati.* At hæc lex, per quam agnoscitur peccatum, moralis est: Ipso eodem Paulo teste, ad Romanos septimo, *Peccatum non cognouissem nisi per legem: nam etiam concupiscentiam non nossem, nisi lex dixisset, Non concupisces.* Hoc argumentum Thomas tangit.

XII. Secundo, Hæc lex illa est, quam qui transgrediuntur, rei sunt furti, homicidij, & similium peccatorum contra legem naturalem: Ergo significat ipsam legem naturalem. Illud patet ab ipsa serie, *Scimus quæcunque lex dicit, ijs qui in lege sunt dicere: vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei: propterea ex operibus legis nulla caro iustificabitur.* Vnde manifestum, legem intelligi in posterioribus verbis eandem, quæ in prioribus. At illa priora, *quæcunque lex dicit*, significant moralem. Hoc patet ex præcedentibus locis citatis à Paulo; quibus opprobrantur Iudæis transgressiones non cæremonialium, sed moralium mandatorum: *Non est iustus: ne vnus quidem: non est qui intelligat: non est qui exquirat Deum: non est qui faciat bonum. Sepulcrum apertum guttur eorum: linguis suis ad dolum vsi sunt: venenum aspidum sub labijs eorum: quorum os diris, & amarulentia plenum est: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*

XIII. Tertio, quia vniuersaliter pronuntiatur, nulla caro iustificanda ex operibus legis: nulla caro, id est, vt consentiunt omnes interpretes, nullus homo, non Iudæi soli, sed etiam Gentiles: siue, vt paulo ante, πᾶς ὁ κόσμος, totus mundus. Lex ergo illa eiusmodi intelligenda, cui etiam gentes obnoxiæ fuerint. At illis nunquam fuit imposita lex ceremonialis, sed tantum moralis.

XIV. Quartum addo ex Salmerone, *Paulus opera legis excludit à iustificatione, neque debemus limitare, quod ipse non limitauit. Cum autem Decalogus præcipua pars sit legis, si hæc iustificaret, diceretur principaliter lex iustificare, etsi quædam eius pars minus principalis non iustificaret.*

XV. Ad opposita argumenta respondeo. In primo supponi falso, Paulum negare inesse iustitiam apud Deum mandatis illis legis. Longe enim id aliud est, quam negare ex operibus legis neminem iustificari, quod vnum disputat Paulus. Disputat autem non ex ipsius legis defectu: sed ex nostro: nimirum quia, vt in octauo loquitur, lex infirmata sit in carne, adeo vt non posset in nobis impleri ius eius. Negat ergo ex ea quenquam iustificari, quia negat quenquam implere eius opera; vt erat necesse. Nam si supponas contra, aliquem implere, tum ille pronuntiabit cum ipsa lege, *hæc fac & viues*: Imo repetet illud suum, *Non auditores legis iusti sunt: sed factores iustificabuntur.*

XVI. In secundo, nulla vis est. Primum, quia aliud est excludere ceremonias, aliud solas ceremonias. Excludat sane circuncisionem, quæ inter ceremonias: sed non excludere opera moralia, inde nemo conficiat. Secundo, Pau-

-to, Paulus in circuncisionis mentionem venit, non vt probaret, non iustifi-cari homines ex lege: sed potius, Iustificationem, non eximiam esse Iudæis, sed propositam etiam gentibus. Sic exponunt Thomas, & Toletus; & Dominicus à Soto.

XVII. In tertio, par infirmitas. Nam opera legis cum reijciuntur, non ceremonialia tantum, sed etiam multo magis moralia vno fasce comprehenduntur. Quare, potuit Paulus à ceremonialibus occasionem sumere latioris disputationis. Siue mauis vsum ceremoniarum coercere ex generali doctrina de operibus legis, maximè cum ceremoniæ obligarint ad obseruationem legis moralis: vnde, capite quinto, *Testor rursum omni homini qui circunciditur, eum esse debitorem totius legis seruandæ.* Quare qui reuocabant vsum ceremoniarum, hoc necesse erat ex consequenti, inducere Iustificationem ex operibus legis.

XVIII. In quarto: primum, non sequitur, si nominauit Ambrosius ceremonias, ergo non comprehendi opera moralia. Deinde, vni Ambrosio opponimus Augustinum de Spiritu & litera, capite nono: *At ne quisquam putaret hic Apostolum ea lege dixisse, neminem iustificari, quæ in Sacramentis veteribus multa continet figurata præcepta, vnde etiam ipsa est Circuncisio carnis, quam die octauo accipere paruuli iussi sunt, continuo subiunxit, quam legem dixerit, & ait, Per legem enim agnitio peccati. Illa igitur lex est, de qua postea dicit, Peccatum non noui nisi per legem.* Et decimo quarto, *Quamuis itaque illos, quibus Circuncisio persuadebatur, ita corripere atque corrigere videatur Apostolus, vt legis nomine eandem Circuncisionem appellet, cæterasque eiusmodi legis obseruationes, quas tanquam vmbras futuri, iam nunc respuunt Christiani, id tenentes quod per illas vmbras figurate promittebatur: tamen legem, ex qua neminem dicit iustificari, non tantum in illis Sacramentis, quæ habuerunt promissiuas figuras, verum etiam in illis operibus vult intelligi, quæ quisquis fecerit, iuste viuit.* Theodoretus etiam disertè vtramque legis partem intelligit. Theophylactus, legem non Mosis solum, sed vetus omne Testamentum.

XIX. Hac igitur explosa distinctione, aliam oportuit comminisci. Opera legis alia præcedere fidem, alia sequi: sic enim Beccanus expressit. Et Alphonsus de Castro paulo prolixius, *Potest adhuc aliter responderi* (non enim priorem improbat distinctionem) *ad hoc argumentum, vt dicamus, Paulum loqui in illis locis de operibus ante fidem susceptam factis, quæ omnium consensu nullius sint meriti apud Deum, & de his nos etiam fatemur nihil prorsus agere ad hominis iustificationem: nam etsi illa sint aliquando necessaria ad iustificationē, vt pœnitentia in peccatore, nunquam tamen illis imputabitur iustificatio. Opera autem de quibus nos contendimus esse necessaria ad iustificationem sunt opera facta post fidei susceptionem.* Paulo aliter Dauentria, *De operibus eorum intelligit, qui tantum tribuebant suis viribus, vt ex ijs sine gratia Dei, iustificari se crederent: non excludit opera, quæ ex lege Christi tenentur tam iusti, quam peccatores facere: isti vt iustificentur, illi vt iustificentur magis, qualia sunt contritio, pœnitentia, oratio, eleemosyna, ieiunia, & alia id genus, quæ iustificant peccatores.* Rursus aliter Salmero, in ad Romanos disputatione vigesima quinta, *Dicendum est, opera legis dici illa, quæ ex vi legis eliciuntur. Nam, quod ad substantiam operis attinet, vnum & idem opus possunt præstare vel Pagani, vel Mahumetani, vel Iudæi, vel Christiani: sed distinguuntur penes hoc, quia Christiani illa præstant, vt Christo obediant, & propositum à Christo præmium assequantur: Pagani vero sunt, qui eadem opera eliciunt, quia ratio, vel honestum præscribit: Mahumetanus vero, vt Mahumeto pareat præcipienti, & promissa ab eo carnalia percipiat. Ita Iudæus: qui vt pareat Moysi legem danti, & promissa temporalia pollicenti, opera legis præstat. Hac autem cum à principio maiori non oriantur, id est, à fide, & gratia Dei, sed tantum à lege comminante pœnas temporales, vel alliciente carnalibus promissionibus, ea sunt, quæ proprie opera legis dicuntur.* Eandem distinctionem probant Dominicus à Soto, & Iustinianus; in tertium ad Romanos: & Cunerus Petri de Iustificatione cap. 6.

XX. Veruntamen reuocamus Salmeroni in mentem, quo ille argumēto vtebatur aduersus præcedentem distinctionem, *Nō debemus limitare, quod ipse non limitauit Apostolus.* Et addo, non magis hanc, quam illam niti verbis Pauli.

XXI. Secundo, etiam inepta distinctio est. Nam Apostolus docet, eum qui iustificari velit ex operibus legis, debere vniuersam legem implere. Tum autem si reijciuntur opera ante fidem, eo tantum quod non facta per fidem: Ergo supponendum esset, aliquem implere legem sine fide; siue, vt loquuntur, ex viribus naturæ. Atqui hoc absurdum est. Nemo enim hominum impleuit vnquam legem, aut implere potuit, ne quidem quoad substantiam operis, ex viribus naturæ. Itaque nulla eiusmodi fuere vnquam opera, qualia imaginantur Papistæ ab Apostolo reijci. Est igitur imaginaria distinctio.

XXII. Tertio. Argumentum quo pugnat Apostolus, æquè valet aduersus opera quæ fiunt ante fidem, quæque post eam. Quare necesse est, de vtrisque eandem conclusionem intelligi. Argumentum ita est. Nemo transgrediens legem, iustificatur ex operibus legis. At omnes transgrediuntur legem. Ergo, nemo iustificatur ex operibus legis. Capite tertio, *Scimus quæcunque lex dicit, ijs qui in lege sunt dicere:* (& recitauerat testimonia, quibus constabat, ab omnibus legem esse violatam) *vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei. Propterea ex operibus legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius: per legem enim agnitio peccati.* Oecumenius, Ὥσπερ εἰ ἔλεγε, ὅτι ὠφέλει ἂν ἴσως ὁ νόμος εἰ ἐφύλαξαν οἱ παρειληφότες τὰ προστάγματα αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐφύλαξαν, ἐκ περιστάσεως καὶ ἔβλαψεν· οὐ τῇ αὐτοῦ φύσει, ἀλλὰ τῇ τῶν φυλ. ξέντων γνώμῃ: *Quasi diceret, Profuisset vtique lex, si qui acceperant eius mandata, obseruassent: at quia non obseruarunt, hac occasione etiam nocuit: non sua natura, sed prout mens fuit eorum qui non obseruabant.*

XXIII. In hoc syllogismo, assumptionem Papistæ inflectunt: & pro vniuersali, specialem faciunt. At omnes ante fidem transgrediuntur legem: vt inde conclusio nascatur, Ergo nemo ante fidem iustificatur ex operibus legis. Et vere. Quomodo, quia nullus homo est quadrupes: At qui student philosophiæ sunt homines: Ergo, qui student philosophiæ non sunt quadrupedes. Sed si vera & assumptio est, & conclusio: at non πρώτως καθ' ὅλυ. Itaque nos explemus alteram partem: & eodem iure assumimus: At omnes post fidem transgrediuntur legem: vt concludamus. Ergo, nemo post fidem iustificatur ex operibus. Et hoc assumptum, ne nunc importunè negetur, propria disputatione demonstratum est; cum egimus de imperfectione sanctificationis.

XXIV. Sed causam, quare opera legis non iustificent, assignatam à Papistis operæpretium est attendere. Salmero exposuit disputatione vndecima ad Galatas, *Quare hæc opera à iustificando excludat, in promptu est ratio: quia hæc opera legis, vt talia sunt, non fiunt nisi vt præcepta à Legislatore Moyse: & vt homo per illa assequatur præmia à lege promissa, & supplicia ab ea interminata declinet. Et lex Moysi seruata, vt ab eo lata est, iustificabat, coram hominibus, secundum iustitiam quæ in lege est, conuersatos sine querela: & iustitiam quæ in lege est, qui fecerit homo, viuet in eo: non autem coram Deo: quia non prodibant talia opera ex principio fidei.*

XXV. Sed hæc causa non potest consistere. Primum, quia præsupponendum esset opera legis fieri. At Paulus contra, euincit non fieri: & eam caussam assignat cur non iustificent. Christus etiam Dominus noster disertus est, *Si vis ingredi in vitam, serua mandata.* Vbi manifeste innuit, si seruētur, inductura in vitam. Sed eam ob rem Paulus 8. ad Romanos, Legem dixit infirmatam in carne; causam indicans, quare non impleretur in nobis ius eius.

XXVI. Quid plura? Non obseruabatur, nisi vt præcepta à Moyse? Itane? Et non potius, vt præcepta à Deo? Atqui ei nomen perpetuum, יהוה תורת Lex Dei. Et Legem Dei possit quisquam obseruare, tantum vt ab homine præscriptam: sicut à Mahometo Turcæ? Nam & Mahometum hoc loco copulauit Salmero Mosi, ac Christo. Atqui Dauid Psalmo quinquagesimo primo, *Tibi soli peccaui.* An hæc eius hominis verba, qui nihil nisi Mosen cogitaret: sicut Turcæ nihil nisi Mahometen.

XXVII. Non fieri, nisi ad assequenda præmia à lege promissa; vitandaque supplicia, concedo. Sed quid hoc rei est? Aut quænam illa præmia, quæve illa supplicia? Nonne eadem, quæ & nos Christiani habemus in animo? Scio Papistas nihil nisi terrestre considerare in lege: atque inde hoc deductum. Sed ille Pharisæus cur non illis occurrit, Matthæi decimo nono, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* Et putabat iste sibi seruatam esse legem exactè. Ergo, inquam, legem obseruabat spe assequendæ vitæ æternæ. Et concordat Christi responsio, *Si vis ingredi in vitam, serua mandata.*

XXVIII. Dnnique hæc causa nulla fuisset in Abrahamo. Non enim hic dici potuit fecisse opera legis Mosaicæ, qui longe antiquior fuit Mose. Non potuit ergo opera fecisse tanquam ab homine mandata, aut propter finem temporalem. Et tamen Abrahamum Paulus profert in exemplum manifestum hominis non iustificati ex operibus. Absurde: si non sit potius absurdus Salmero.

CAP. X.

Neminem iustificari in Lege.

I. Tertium argumentum. Si inhærente iustitia iustificamur, ergo per legem. At hoc falsum: Ergo & illud. Maior patet: quia inhærens iustitia, nihil est nisi habitus hominis conformis legi, vnde post opera sequuntur: quare nec Papistæ iustificationem suam aliter describere potuerunt, quam per realem ablationem peccatorum, & oppositarum virtutum infusionem. Quod si est, tum iustitia illa inhærens est ex præscripto legis, id est, per legem.

II. Minor autem probatur. Actorum decimo tertio, *Notum igitur sit vobis, fratres, annuntiari vobis remissionem per istum: & ab omnibus, quibus per Legem Mosis absolui non potuistis, per hunc quemuis qui credat absolui.* Probatur & ex Psalmo centesimo quadragesimo tertio, *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Nam iudicium est secundum legem. Itaque Propheta, cum deprecatur iudicium, ostendit, nolle de se pronuntiari secundum legem. Itaque ratio addita necessario significat, neminem iustificari secundum legem.

III. Argumentum dissimulant: locos expendunt, Bellarminus priorē, posteriorem Salmero. Bellarminus, *Per Christum*, significare efficientem causam, vt Prouerbiorum octauo, *Per me reges regnant.* Cum autem sit Christus, siue eius iustitia, causa efficiens nostræ iustitiæ, non posse esse formalem. Deinde, *Annuntiatur*, non significare, ex sola annuntiatione fide apprehensa, homines iustificari: sed annuntiari remissionem omnibus, qui credunt vt oportet: id est, faciunt quicquid ille fieri iussit. Neque enim qui credit Medico, quamuis peritissimo, & infallibiliter curanti, sanatur, nisi pharmaca ab illo instituta recipiat. Tertio, etsi sola remissio peccatorum nominetur, tamen non obstare, quominus intelligatur, constare iustificatio remissione peccatorum, & infusione iustitiæ: quia alijs multis locis mentio fit sanctificationis, mundationis, ablutionis, renouationis. Quarto, *Non potuisse iustificari in lege Mosis*, significare obseruationem legis proprijs viribus, vel sola ipsa lege iuuante præsumptam, non iustificare: non quod vera legis obseruatio non sit iustitia, sed quod lex ante remissionem peccatorum seruari non possit.

IV. Sed Bellarminus, vt videretur diligens otiose, secundum gratis, nescio vnde huc contulit. Certè nunquam Caluinus ab annuntiatione est argumentatus: neque dixit, ipsam annuntiationem, si fide apprehendatur, iustificare. Ea caritas est Loiolitica, vt aduersarijs somnia sua imputent. Caluinus dixit tantum, *Eam* remissionem, *quum toti populo suo annuntiari velit Deus, omnibus necessariam esse demonstrat.* Id vero, quid habet simile somnio Bellarminiano.

V. Ne tertiū quidē est Caluini: Et rursus imponit ei, *Illud, remissio peccatorum, significat iustificationem, nulla alia in re positam esse, quam in remissione peccati.* Nam, etsi hoc verè affirmatur, tamen concludi non potest à solo remissionis nomine: neque Caluinum adeo oportuit esse λεπτολόγον, qui alijs argumentis abundaret. Fatemur ergo hoc nomen non obstare, quominus iustificatio diceretur constare etiam infusione iustitiæ: si alibi sic doceret Scriptura. Sed hoc nos negamus, atque adeo ea nunc disputatur

contro-

controuersia. Concedimus, multis alijs locis nominari & sanctificationem, & renouationem: sed negamus vsquam doceri ex ijs constare nostri iustificationem, siue reconciliationem.

VI. Quod autem primo loco admonet; negari non potest, ea phrasi significari caussam efficientem: neque nostrûm quisquam ambigit ita intelligendam hoc loco: quis enim negat Christum esse efficientem causam nostræ iustificationis; siue summam, qua Deus est: siue subalternam, qua incarnatus, & Mediator? Concedimus etiam, si sit efficiens, non posse esse formam. Sed stupide Bellarminus fallitur, confundens Christum cum Christi iustitia. Enimuero falsum, Christi iustitiam aliter posse esse causam nostræ iustificationis, quam formaliter, vt Bellarminus: siue materialiter, vt nos malumus loqui: quod nos iam sæpius monuimus.

VII. Quartum est violentum. Significat, inquit, legis obseruationem proprijs viribus præsumptam, non iustificare. Imo, inquam, vbi, aut vnde illud, proprijs viribus præsumptam? Nam certè nulla litera, nullus apex eius argumenti est in verbis Apostoli. Nos instamus: Et legem dicimus, significare obedientiam legis: non vero obedientiam præsumptam ex proprijs viribus. Itaque addimus vniuersaliter, per legis obedientiam, siue aliter, neminem iustificari. & argumentum habemus potens ab ipso Apostolo hæc proponente Iudæis: & quidem iis quos ab initio concionis descripsit, timentes Deum, *Viri fratres, qui timetis Deum, audite.* His vnquam ipsis dictum, *non potuistis in lege Mosis iustificari.* Ergo illi ipsi timentes Deum non poterant in lege Mosis iustificari. At timentes Deum, ex phrasi Scripturæ, pij sunt & fideles: nemo autem pius & fidelis obseruationem legis præsumit suis viribus. Ergo, ij ipsi qui obseruationem legis non præsumunt suis viribus, non possunt iustificari in lege: siue per legem: quod nos volumus: nec confutat Bellarminus.

VIII. Alterum locum expendens Salmero disputatione septima ad Galatas, primum, notat simpliciter verum non esse, quod in conspectu Dei nemo sit iustus, & opponit Zachariam, Elizabetam, Abelem, secundo, hominum alios viuere in Adam, & peccatores esse: in alijs Christum viuere. De illis verum esse, neminem iustificari coram Deo: & de iisdem loqui Prophetam: Ast istos non formidare tribunal Christi. De illis loqui probat: quia Psalmus sit pœnitentialis: ideoque loquatur Dauid indutus personam peccatoris. Pœnitentialem esse probat autoritate Septuaginta, qui prænotauerunt, *Psalmus Dauid, quando persequebatur eum filius suus;* nimirum ob peccata adulterij & homicidij.

IX. Atqui, prior obseruatio nugatoria est. Quis enim negauit in conspectu Dei aliquem esse iustum? atque adeo illos ipsos, Zachariam, Elizabetam, Abelem? Neque nos sanè: neque adeo Propheta ipse. Nam & nos hæremus Prophetæ verbis: & Propheta dixit, neminem iustificatum iri, si intret cum eo Deus in iudicium, id est, si de eo pronuntiet ex præscripto legis. Iansenius, *Dicendum est, non simpliciter intelligendum quod dicit, sed cum conditione, quæ petenda est à præcedenti parte. Non enim dicit: non iustificabitur omnis homo coram te: sed, non iustificabitur, si scilicet cum ipso volueris in iudicium venire.* Hoc autem modo constat omnino sententia Prophetæ: neque vllam admittit exceptionem; nisi vnius Christi. Nam Zacharias, Elizabeta, Abel, nunquam iudicati sunt ex formula legis; sed ex gratuita misericordia.

X. In secundo membro; nihil est quod admodum negemus: si illud demas, quod est à Septuaginta. Non enim habuerunt ab Hebraica veritate illud, *quando persequebatur illum filius suus:* Et Genebrardus obseruauit non congruere, *Nam reuera,* inquit, *argumentum est generalius, quam vt ad persecutionem vel Saulis, vel Absalon coerceant.* Sed quid tum? Nam pœnitentialem Psalmum esse agnoscimus: & veros exprimere viuosque affectus hominis affecti sensu suorum peccatorum: quomodo omnes oportet affici, qui volent non excludi à gratia, vitaque æterna. Hunc ita affectum induisse personam peccatoris absit vt negemus: nam hæc theatrica persona non est alienos sensus ludentis: sed Christiana, suam miseriam deplorantis. Itaque vehementer falsum, induisse personam viuentis in Adam, non viuentis in Christo. Nam quis viuens non nisi in Adam potest tam seriam, tam piam pœnitentiam agere? Longe ergo melius Iansenius in paraphrasi, *Si iudicium nobiscum inire velis, non ego solum, sed nullus omnino super terram viuens* (attende Salmero) *quantumuis apud homines iustus & irreprehensibilis, iustus deprehendetur apud te, cum nullus sit, in quo non multa reprehendere possis, & multo plura exigere, quam præstiterit.* Et in annotatione, *Cauendum est ne ea oratio intelligatur secundum Dialecticorum regulas, secundum quas non omnis valet idem quod aliquis: non enim vult Propheta, aliquem viuentem, non iustificari coram Deo, sed omnino neminem.* Quorsum ergo illa Salmeronis distinctio? Sunto sane qui viuant in Adamo, sunto qui viuant in Christo: sed de vtrisque loquutum Prophetam necesse est: alioquin secundum Dialecticorum regulas: falso esset loquutus.

Cap. XI.

De Iustificatione gratuita. De operibus ante & post fidem. De imperfecta iustitia. De infantibus. De Paulo nil sibi conscio.

I. QVartum argumentum. Nihil quod fit ex operibus, gratuitum est. At Iustificatio est gratuita. Ergo iustificatio non fit ex operibus. Argumentum est ab ipso Paulo; opponente constanter id quod fit gratis, ei quod ex operibus: atque eo sensu gratiam operibus.

II. Ad Romanos vndecimo, *Si per gratiam, non iam ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Sin ex operibus, iam non ex gratia: alioquin opus, iam non est opus.* Et 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito: ei vero qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia.* Salmero disputatione trigesima quinta ad Romanos, *Pugnat, aliquid gratis donari, & operibus reddi: sicut gratuitum, & iustum indebitum & debitum: Et hanc eandem inferendi rationem secutus est Apostolus capite quarto in huius Epistolæ principio.* Iustinianus, *Antithesis est operum & gratiæ: perinde ac si quod est ex operibus, nequeat esse ex gratia: & quod ex gratia procedit, non pendeat ex operibus.* Dominicus à Soto, *Pugnant secum, gratis quicquam donari, & operibus reddi: est enim hoc iustitiæ opus; vtpote merces, vel præmium: quam quidem iustitiæ rationem gratia excludit; cuius opus est mera donatio.* Bernardus in Canticum, sermone sexagesimo septimo, *Non est quo gratia intret, vbi iam meritum occupauit. Ergo iam plena confessio gratiæ, ipsius gratiæ plenitudinem signat in anima confitentis. Nam, si quid de proprio inest, in quantum est, gratiam cedere illi necesse est. Nolo meritum, quod gratiam excludat.* Augustinus Epist. 105. *Si gratia, vtique nullis meritis reddita, sed gratuita bonitate donata.*

III. Manifestus ergo syllogismus est: quem vidit Dominicus à Soto; sed infirmauit Sophistice, pro verbis Pauli, sua substituens, in quartum ad Romanos, *Sunt ergo,* inquit, *verba hæc in formam talis syllogismi construenda. Si quis obtineret iustitiam apud Deum, tanquam operans secundum legem, talis iustitia non conferretur ei quasi gratia, sed retribueretur ei tanquam iusta merces, quæ debetur operanti. Si autem impenditur nunquam antea operanti, ob hoc quod credit iustificatori pollicenti, illi certè non redditur tanquam debita, sed confertur gratis ob solum propositum, hoc est gratuitam voluntatem pollicentis. Hoc autem secundo modo fit iustificatio impij: Ergo fit gratis per fidem, & non redditur tanquam operibus debita.* Viden vafritiem? *Nunquam antea operanti.* Atqui Paulus dicit, *non operanti.* Vnde ergo restrictio est?

IV. A mala nimirum mente; vt vim veritatis occupando eneruarent. Nam & Stapletonus, Autidoto in eum locum, *Ostendit Paulus,* inquit, *discrimen inter operantem sine fide & gratia Mediatoris, & inter credentem in Mediatorem, sine vllis bonis operibus fidem præcedentibus: Ait, illum mercedem expectare secundum debitum, non secundum gratiam, quia ex se & suis viribus se bene operatum existimat: hunc vero iustitiam consequi, id est, ex impio fieri iustum, non vllo merito suo: sed benefi. io gratiæ Dei, à quo fidem aliasq; ad iustitiam dispositiones accipit.*

V. Sed hæc est eadem crambe, quam explosimus præcedenti capite. Quid illa nunc reposita potest habere nouarum virium? Itaq; repetendum, nullum esse bene operantem sine fide: nulla esse bona opera fidem præcedentia. Sed & Paulum absolute dicere, non operantem. At qui operatur post fidem, non potest dici non operans.

VI. Quintum argumentum. Si ex operibus iustificetur quis: Ergo vel ex operibus ante fidem: vel ex operibus post fidem. At neutrum. Non ex ante fidem, quia hæc non sunt iusta apud Deum. Non etiam ex post fidem; quia fiunt à iam iustificato: ideoque cum sequantur iustificationem, non possunt esse aut materia aut forma iustificationis.

VII. Assumpti priorem partem probauit propria controuersia: cum est demonstratum, infidelium opera nullam posse habere rationem boni apud Deum. Quanquam quid opus est? Cum ipsi aduersarij prolixe iam concedant: Nam etsi boni rationem ægrè ferant ijs denegari; imo ne patiantur quidem nihil conferre ad iustificationem: tamen ex ijs non audent iustificationem constituere: tantum præparationem commenti sunt: quæ haud multum abit à merito congruo, quod alias est exsibilatum, neque huc pertinet. Etenim, si præparent tantum, certè non ipsam constituunt iustitiam. Denique qui de operibus post fidem periclitantur, eos vix iuuet pro præcedentibus disputare.

VIII. Assumpti partem alteram sic probamus. Quia, quæ opera sequuntur iustificationem, ea non constituunt Iustificationem: quomodo folia fructusque arborem non faciunt: quia causa non potest esse posterior suo effecto: Atqui opera fidei sequuntur Iustificationem. Ergo opera fidei non constituunt Iustificationem. Assumptio probatur ex Augustino, in octogintatribus qq. quæst. septuagesima sexta, *Nam iustificatus per fidem, non potest nisi iustè deinceps operari.* De Spiritu & litera capite vigesimo sexto, *Sic intelligendum est, factores legis iustificabuntur, vt sciamus aliter eos non esse factores legis, nisi iustificentur: vt non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat.* Paulo post, *Si dictum esset, factores legis honorabuntur: non recte acciperemus nisi honorem illis, qui iam essent factores legis, accedere. Cum vero dictum est, factores legis iustificabuntur, quid aliud dictum est, quam iusti iustificabuntur: factores enim legis vtique iusti sunt. Ac per hoc tantundem est, ac si diceretur, factores legis creabuntur, non quia erant, sed vt sint.* Capite vigesimonono, *Opus enim, quod qui fecerit, viuet in eo, non fit nisi à iustificato. Iustificatio autem ex fide impetratur.* De fide & operibus capite decimoquarto, *Sequuntur enim iustificatum, non præcedunt iustificandum.* In Psalm. 110. *Iustitiam homo non operatur, nisi iustificatus.*

IX. Sed argumentum ipsum totum est ab Apostolo, 2. ad Ephesios, *Non ex operibus, ne quis glorietur: nam ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparauit Deus, vt in eis versaremur.* Etenim his verbis Paulus, non ad Creationem respexit, qua facti sumus homines, vt Oecumenius existimauit; sed ad gratiam in Christo, vnde simus, non creaturæ, sed nouæ creaturæ. Chrysostomus, τὴν ἀναγέννησιν ἐνταῦθα αἰνίττεται· ὄντως κτίσις ἑτέρα ἐστὶν· ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθημεν· ὅπερ ἦμεν πρότερον ἀπωλόμεθα, τουτέστιν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· ὅπερ οὐκ ἦμεν πρότερον, ἐγενόμεθα· ὄντως κτίσις τὸ πρᾶγμά ἐστι, καὶ τῆς ἑτέρας τιμιωτέρα· ἐξ ἐκείνης μὲν γὰρ τὸ ζῆν, ἐκ δὲ ταύτης τὸ καλῶς ζῆν ἡμῖν περιγίνεται, *Regenerationem innuit. Reuera alia est creatura. A non esse translati sumus ad esse: quod eramus prius, mortui sumus: hoc est, homo vetus: Quod non eramus antè, facti sumus. Est igitur creatura: & quidem priore melior. Ab illa enim viuere, ab ista vero bene viuere obtigit* Consentiunt Theodoretus & Theophylactus: Ambrosius, Chrysostomus, Primasius, Sedulius, Anselmus, Thomas. Denique & hodierni Papistæ, Stapletonus, Iustinianus. Vt nostros omnes missos faciam.

X. Itaque manifesta res est. Creati sumus: id est, iustificati sumus ad bona opera; vt in ijs ambulemus. Ergo, bona opera consequuntur creationem, siue iustificationem, Porro, & sine operibus iustificamur, quia iustificati sumus ad facienda bona opera. Ergo non iustificamur ex bonis operibus: non enim, vt dixi, prior esset iustificatio ipsis operibus.

XI. Sextum argumentum. Nulla imperfecta iustitia iustificat nos a-

pud Deum: At iustitia nostra inhærens est imperfecta: Ergo hæc non iustificat nos apud Deum. Assumptio manifesta, ex propria controuersia, quæ disputauit, nullum esse in hac vita fidelem, non peccatorem. Maior, præter quam quod non negatur ab aduersarijs, per se facilis est. Quia nullus peccator iustificari potest, quatenus peccator est. At omnis homo eatenus peccator est, quatenus imperfecte iustus est: nam imperfectio non potest non esse peccatum: Ergo nullus homo iustificatur ex eo quod est imperfecte iustus.

XII. Bellarminus, capite decimo quarto, respondet, iustitiam inhærentem esse, aliam habitualem, aliam actualem. Iustificari hominem non actuali, sed habituali. Actualem esse imperfectam: Ast habitualem ita perfectam, vt absolutè, simpliciter, & propriè iusti nominemur. Probat; quia *Dei perfecta sunt opera*, Deuteronomij trigesimosecundo. *Exquisita in omnes voluntates eius*, Psalmo centesimo vndecimo. At iustitia habitualis nostra, est opus Dei. Secundo; etiam de iustitia actuali negat assumptum. Hanc enim, etsi aliquo modo imperfectam, propter admixtionem venialium delictorum, ideoque indigentem quotidiana remissione; tamen non propterea non esse veram iustitiam, & suo etiam quodam modo perfectam. Sic enim se probasse libro de iustitia actuali.

XIII. Nos instamus; & ὕστερον πρότερον, de iustitia actuali, frustra assumptionem reuocari in dubium. Nam & nos in ea controuersia de Sanctificationis imperfectione, refutasse Bellarmini sophismata. Quanquam actualem iustitiam Christiani esse veram, absit, vt negemus. Sed negamus vllam veram iustitiam, quæ sit imperfecta, iustificare. Enimuero imperfectio iustitiæ nulla esse potest; nisi vel non fiat quicquid præceptum est; vel fiat quod vetitum. Est autem cuiusque fidelis iustitia imperfecta, non vno aliquo; sed omnibus istis modis. Nam Paulus disertè, *Non facio bonum quod volo: & facio malum quod nolo.* Atqui vtrumque peccatum est; & quidem damnans: quare nulla ratione potest dici, hanc vtroque modo imperfectam iustificare; quamuis veram.

XIV. Quod nunc attinet ad habitum; nego hunc ita esse perfectum, vt inde homo dici possit simpliciter, & absolutè, & proprie iustus. Hoc doceo, primum, quia nemo vnquam sic fuit appellatus iustus: sed quodammodo, & pro captu huius infirmitatis; vt alias docuimus. Secundo, quia, si habitus esset perfecte bonus, ergo nulla essent peccata: quomodo nulla erunt in patria. Tertio, quia habitus non potest esse nisi in interiori affectu mentis: at hunc corruptum esse constat. Paulus ipse se dicebat non tantum facere malum quod nollet; quod fortasse Sophistæ de solis actibus interpretentur: sed etiam, videre in membris suis aliam legem, per quam seruiat peccato; ad Romanos septimo: vbi & legis vocabulum, & seruire ipsum, non possunt nisi de habitu intelligi. Augustinus de perfectione iustitiæ, ad ratiocinationem 17. *Cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frenetur: non omnimodo ex tota anima diligitur Deus.* Itaque vehementer aberrat à vero, qui habitualem iustitiam somniat in hac vita esse perfectam.

XV. Enimuero, quod opera Dei dicuntur esse perfecta, distinguendum est. Sunt enim opera Dei immediata; sunt & mediata. Illa, perfecta sunt simpliciter in suo genere, adeo vt nihil emendari in ijs possit. Sed ista non omnia, quia nimirum mouet instrumenta sua Deus, plerumque secundum ipsorum captum. Sic, opus fuit Dei Adamus & Cain. Sed ille creatus perfectus, quia immediatè à Deo: iste vero imperfectus, tum corpore mortalis, tum animo peccator: non quia factus à Deo; sed quia factus per Adamum. Sic, fides est opus Dei; nec perfecta tamen: alioquin vnde preces, *Adauge nobis fidem*, Luc. 18. Caritas Dei opus est in singulis fidelibus: & tamen Augustinus, contra Pelagium & Celestium, lib. 1. c. 11. *Caritas adhuc etiam in tanto Apostolo de die in diem profecto augebatur: quandiu homo eius interior de die in diem renouabatur, perficienda sine dubio, vbi iam non posset inflari.* Denique, ipsa salus nostra opus est Dei; sed nondum perfectum. Quid ergo mirum, si & habitualis nostra iustitia sit opus Dei, & tamen imperfectum?

XVI. Septimum argumentum. Si iustificatio omnis sit inhærens; Ergo quidam seruantur non iustificati. Atqui hoc absurdum: Ergo & illud. Assumptum per se patet; quia omnis homo peccator: ideoque damnationi obnoxius. Porro, seruari peccatorem non iustificatum, ne concipi quidem potest. Tum autem scimus, nihil pollutum ingredi in Hierusalem cœlestem. Est autem pollutus omnis peccator non iustificatus. Vnde necessaria conclusio, neminem iustificatum ingressurum in vitam æternam.

XVII. Consequentia restat. Ea confirmatur infantium exemplo. Eorum enim nonnulli seruantur, siue, vt Papistæ volunt, quicunque baptizati; siue, vt nos, nonnulli etiam non baptizati. At nemo eorum per inhærentem iustificationem. Necessaria ergo conclusio, aliquos sine iustificatione inhærente seruari: ac proinde non iustificatos: si nulla iustificatio est non inhærens.

XVIII. Nisi fortè probandum sit, nullam esse in infantibus iustificationem inhærentem. Quod facile, etiam non exclusa Spiritus in illis præsentia. Nam iustificatio inhærens nulla, docentibus Papistis, nisi vel habitualis, vel actualis: nam ita distinguit Bellarminus, capite decimo quinto secundi de Iustificatione. Iam de actuali, non mouent, opinor, quæstionem: cum tota consistat in operibus, ipso teste Bellarmino, qui ibidem, iustitiam actualem interpretans, *id est*, inquit, *opera vere iusta*. Cum ergo nulla opera infantibus sint; nullam esse ijsdem necesse est iustitiam actualem.

XIX. Habentne ergo saltem iustitiam habitualem? Atqui hanc concedunt non haberi, nisi per fidem. Infantes autem nullam fidem habere, constanter teneant. Nonne manifesta conclusio est, non habere iustitiam habitualem? Præterea, habitus iustitiæ, est habitus virtutis: At virtutis habitus nullus, absque vsu liberi arbitrij. Nullus ergo iustitiæ habitus, sine liberi arbitrij vsu. Infantes autem carent vsu liberi arbitrij: Ergo neque habere possunt habitum iustitiæ: quomodo iustificationem inhærentem? Bellarminus eodem loco recitat ex Augustini trigesimo capite de Spiritu & litera, *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum; per gratiam sanatio animæ à vitio peccati: per animæ sanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium iustitiæ dilectio: per iustitiæ dilectionem legis operatio.* Viden legis operationem postremo loco: præcedente iustitiæ dilectione? Ergo hæc dilectio est habitus ille iustitiæ: quia opera educuntur ex habitu. Atqui hæc dilectio, ac proinde hic habitus, est à libero arbitrio. Qui ergo non vtitur libero arbitrio, hunc impossibile est diligere iustitiam, habereve hunc habitum. Andradius, *Infantes iustificari satis constat; cum nondum sint mentis ac rationis compotes, neque diuinam legem tenere vlla ex parte possint.*

XX. Catechismus Tridentinus in tractatu de Baptismo, eius autoritate Concilij definit, gratiam, quæ percipitur in Baptismo, esse diuinam qualitatem in anima inhærentem, ac veluti splendorem quendam, & lucem, quæ animarum nostrarum maculas omnes deleat, ipsasque animas pulcriores, & splendidiores reddat. Sed hoc ego commentum, quo magis attendo, hoc minus capio. Et vero sic solent humana somnia inani specie ludificari. Enimuero, quid est ipsa anima? Causa quærendi: quia, quicquid in ea fit, concipi non potest, nisi, vel in intellectu factum, vel in voluntate. Non enim puto quandam animæ substantiam imaginari est, separatam ab ijs, quas facultates appellant. Innouari voluntatem eius, quæ libero arbitrio non vtatur; equidem non video, quî possit fieri. Innouari intellectum, quid est? Enimuero, si innouatio sit inhærens; hanc oportebit actu inesse: non quidem actualem esse, hoc sensu, vt singulas functiones exsequatur: sed actu tamen esse; quomodo saltem proximas illas, quæ dicuntur potentiæ, siue actus primi; vt musicus dicitur, non ex eo quod canat, quæ functio est; sed ex eo, quod scientiam canendi habeat, non mera potentia, sicut homo quilibet, sed iam hærentem actu. Hoc ego iam in infante fieri, nondum audiui. Sed demus tamen: (neque enim negamus, arcanos dari posse Spiritus sanctificantis in infante motus.) Atqui hæc propriè iustitia non est, quandoquidem iustitia non potest definiri, ex solo intellectu: quia oportet accedere amorem, id est, voluntatem: cuius vis nondum vlla est in infante. Itaque hæc lux, hic splendor, quicquid sit tandem, non erit tamen iustitia inhærens. Illi vidento.

XXI. Illud verum, separari necessario apud eos, iustificandorum infantium rationem, ab ea quæ est adultorum. Nam Soto de illa agit capite decimo; de hac, vndecimo libri secundi de Natura & Gratia. Bunderius, articulo sexto tituli tertij, *Propositio prima. Prior iustificatio, qua quis ex impio fit iustus, in infantibus sacro Baptismate purgatis, fit virtute Sacramenti, sine quocunque eorum præuio merito: ipsis etiam quantum valent renitentibus. Tertia propositio. Adultus, etsi non mereatur suam iustificationem, non tamen fit iustus sine suo libero arbitrio cooperante diuinæ gratiæ mouenti.* Delphinus, *A paruulis non requiritur vllus consensus, vllaque dispositio ad iustificationem: quandoquidem vsu rationis, & liberi arbitrij carent: sed Baptismo tantum regenerantur, Deoque reconciliantur, & iustificantur: neque ab eis petitur, vt, postquam iustificati sunt, iustificentur amplius ante vsum rationis: neque vt bona & meritoria opera faciant: non vt legem impleant, eique satisfaciant: non denique, vt in melius proficiant.* Ergo, inquam, vel iustificatio infantium non est inhærens: vel alia atque alia est prima iustificatio inhærens, tota definitione disparata: quod profecto Scriptura non docuit: sed coacti sunt comminisci, qui nullam, nisi inhærentem iustitiam agnoscere induxerunt in animum, ne ipsa rei absurditate conuicti tenerentur. At nos longe simplicius: qui neque comminiscimur quicquam; neque multiplicamus iustificationum genera, neque absurdi quicquam admittimus: qui tenemus similiter, & eodem iustificationis genere iustificari tam infantes, quam adultos, nempe, per imputationem. Vnde Bernardus, sermone quinquagesimo octauo, in Canticum, *Infantium renatorum neminem carere meritis, sed Christi habere merita.* Sic se Papistæ *infinitis miscuerunt quæstionibus*, vt verbis vtar ex Ecclesiastis septimo: siue, vt Caluinus vertebat, *quæsierunt sibi adinuentiones multas.* Et tamen Tapperus, *Iustificationem nos dicimus vnicam & simplicem esse, mutationem ab iniustitia ad iustitiam.* Adde illud Soti, ex capite vigesimo secundi de Natura & Gratia, reprehendentis Lutheranos, quod negent nos iustificari, *per hoc, quod à Deo moueamur motu liberi arbitrij in se.* Quid fiet? Nempe, quod dicebamus, infantes non iustificari: quod est absurdum.

XXII. Octauum argumentum. Si iustificatio esset inhærens, ergo qui nihil sibi conscius esset fidelis, per hoc esset iustificatus. At hoc falsum: Ergo & illud. Assumptum patet ex Paulo; prioris ad Corinthios quarto, *Nullius rei mihi conscius sum: sed non per hoc iustificatus sum.* Consequentia patet: quia ipsum sibi nihil conscire, est iustitia humana inhærens, maximè in fideli; maxime in Paulo: neque enim iste aut sibi indulgebat, aut allucinabatur in discernenda iustitia. Itaque non dubito, verè eum dixisse; atque ita significasse progressum suum in actuali iustitia: qua ille debuit procul dubio iustificari; si quisquam hominum potest. Sed, quomodo veracissimum testem agnosco suæ iustitiæ inhærentis: sic & suæ iustificationis authenticum. Quare, cum pronuntiauit, se non iustificatum per id, quod nullius sibi peccati esset conscius: omnino statuo, neminem vnquam ex eo iustificatum esse, quod inhærentem habuerit iustitiam, quantamcunque demum habuerit.

XXIII. Neque est, quod eos metuam, qui iustificari intelligebant apud homines: quasi diceret Paulus; se scire, non propterea futurum, vt se Corinthij iustum existimarent: siue absoluerent. Nam, *Hæc mihi sententia*, inquit Iustinianus, *nullo modo ferenda videtur. Agit enim in præsentia Apostolus de fideli ministro, ac dispensatore, deque eius integritate, qua se Deo probaturus est: vnaque ostendit hominum iudicio, atque opinione, non esse de cuiusquam merito ac sanctitate iudicandum, cum hoc iudicium vni Deo reseruetur, de quo mox subdit, qui autem iudicat me Dominus est: quod si de illa iustitia loqueretur, de qua possunt homines sententiam ferre, quæ tota pendet ab externis actionibus, quæ sensibus obiiciuntur, non eius profecto iudicium vni Deo permitteret.*

XXIV. Intelligo, sic illud, *nihil conscius sum*, exponi, quod non fuerit certus se non peccasse, quia, συνέβαινεν ἡμαρτηκέναι μὲν αὐτόν τινα ἁμαρτήματα, μὴ μὲν αὐτὸν εἰδέναι ταῦτα ἁμαρτήματα, inquit Chrysostomus, id est, *contigisset eum nonnulla peccare, quæ peccata esse nesciret.* Verum, ne id quidem mouet me: non enim infirmat consequentiam. Tum autem, nos certum esse dicimus, nemini tantam esse iustitiæ inhærentis perfectionem, vt non maneat peccator: hancque esse causam, cur ea iustitia nemo iustificetur. Præterea, hæc quæcunque erant peccata, pertinebant ad iustitiam actualem,

actualem, quam Bellarminus excludit a ratione iustificandi. At illud, nihil mihi conscius sum, supponit iustitiam habitualem, cui idem Bellarminus iustificationem defert. Itaque, Pauli mens erit opposita menti Bellarmini; quasi diceret, scire se quidem habitum habere iustitiæ inhærentis, (nam, si ne hunc quidem habuisset, puto non dicturum, nullius rei sibi conscium esse) & tamen non per id esse iustificatum.

XXV. Denique, illud manifestum est Apostolum loqui de sua iustitia, postquam fuit Christianus. Nam, de vita sua ante fidem, nunquam ille diceret, sibi se nullius rei conscium esse, qui tam serio fatetur, se fuisse & blasphemum, & persecutorem, & primum peccatorum, prior. ad Timoth. 1. Vnde patet, neminem fidelium iustificari apud Deum, ea iustitia, quam habet post fidem, sibi inhærentem. Illustrabit Augustinus, qui à Paulo didicerat hanc sinceræ confessionis ingenuitatem, 3. contra Cresconium. c. 80. *Ad existimationem hominum magna testium, qui me nouerunt suppetit copia: ad Dei vero conspectum sola conscientia: quam, contra vestras criminationes, cum intrepidam geram, non me tamen sub oculis Omnipotentis iustificare audeo: magis ab illo effluentem misericordiæ largitatem, quam iudicij summum examen exspecto, cogitans quod scriptum est, Cum rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? aut, quis gloriabitur mundum se esse à peccato?*

Cap. XII.

Patrum testimonia.

I. Sed & Patres pij frequentes testimonium dicunt: & pro certissimo habent, non iustificari quenquam apud Deum suis operibus, nec ijs tantum quæ ante: sed neque iis, quæ post fidem: id est, meritis.

II. Ambrosius in 3. ad Roman. *Iustificati sunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide iustificati sunt dono Dei.* Obserua. Non tantum, *nihil operantes*. quod referri queat ad sola opera iustificationem præcedentia: sed etiam, *neque vicem reddentes*: quod certè ad sequentia pertinet. Itaque sensus est, neque ante, neque post fidem acceptam, quenquam iustificari ex operibus, id est, inhærente iustitia. Libri 1. de Iacob. & vita beata, cap. 6. *Sed & illud mihi prodest, quod non iustificamur ex operibus legis. Non habeo igitur vnde gloriari in operibus meis possim: non habeo vnde me iactem, & ideo gloriabor in Christo. Non gloriabor, quia iustus sum, sed gloriabor, quia redemptus sum. Gloriabor, non quia vacuus peccati sum, sed, quia mihi remissa sunt peccata. Non gloriabor, quia profui: neque quia profuit mihi quisquam: sed quia pro me aduocatus apud Patrem Christus est: sed, quia pro me Christi sanguis effusus est.* Secundi cap. 2. *Et fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide: quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est: sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum.* Eiusdem illud est in extremo vitæ actu, apud Posidonium, cap. 27. de vita Augustini; *Cum ille venerabilis vltima iaceret ægritudine, & à fidelibus honoratis lecto eius adstantibus, & videntibus eum de seculo migraturum ad Deum, & ob hoc mœrentibus tanti ac talis antistitis Ecclesiam posse priuari verbi & Sacramenti Dei dispensatione, cum lacrymis rogaretur, vt sibi à Domino vitæ posceret commeatum, eum illis dixisse, Non sic vixi, vt me pudeat inter vos viuere: sed nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus. Et in his noster Augustinus senex elimata ac librata admirabatur, & laudabat verba. Ideo enim eum dixisse intelligendum est, nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus, nè crederetur præsidens de suis purgatissimis moribus præsumpsisse, non sic vixi, vt me pudeat inter vos viuere: hoc enim dixerat ad illud, quod homines de homine nosse poterant. Nam, sciens examen æquitatis diuinæ, de bono Domino, se dicit, magis quam de meritis suis confidere: cui etiam in oratione quotidiana Dominica dicebat, Dimitte nobis debita nostra.* Aperta res est. Non enim potuit agi de operibus ante fidem, quam ille tanto ante tempore professus erat: actum ergo de purgatissimis moribus, id est, de iustitia post fidei professionem inhærente. Ergo, hac etiam posita, non est ausus Ambrosius confidere in ea, sed in bonitate Dei, à quo remissionem sibi sperabat.

III. Chrysostomus ad Romanos, homil. 17. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι. Μωσῆς δείκνυσιν ἡμῖν τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, ὁποία τίς ἐστι, καὶ πόθεν συνίσταται· ἀπὸ τῶν πληρωθῆναι τὰς ἐντολάς· Ὁ ποιήσας αὐτά φησι, ζήσεται ἐν αὐτοῖς· καὶ ἄλλως οὐκ ἐνδέχεται γενέσθαι ἐν νόμῳ, ἀλλ' ἢ πάντα πληρώσαντα· τοῦτο δὲ οὐδενὶ γέγονε δυνατόν· οὐκοῦν διαπέπτωκεν ἡ δικαιοσύνη αὕτη. *Quod autem dicit hoc est. Moses ostendit nobis, & quæ sit, & vnde constet ex lege iustitia, nimirum, ex implendis mandatis. Qui faciet ea, inquit, victurus est in eis. Et alioquin non potest quisquam iustus fieri in lege, nisi omnia impleuerit. Hoc vero nemini fuit possibile. Quare, excidit illa iustitia.* Paulo post, Αὕτη μὲν γὰρ πληρῶσαι ἀπαιτεῖ πάντων· ὅταν γὰρ ποιήσῃς πάντα, τότε ζήσεις. ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, οὐ τοῦτο λέγει, *Illa quidem exigit impleri omnia: cum enim feceris omnia, tunc viues. At ex fide iustitia, non id dicit.* Homil. 8. Βούλεται δεῖξαι ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη· ὅπερ ἦν ἀφθονία νίκης πολλῆς· τὸ μὲν γὰρ ἔργα μὴ ἔχοντα ἐκ πίστεως δικαιωθῆναί τινα, οὐδὲν ἀπεικός· τὸ δὲ κομῶντα ἐν κατορθώμασι μὴ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀπὸ πίστεως γενέσθαι δίκαιον, τοῦτο ἦν θαυμαστὸν, καὶ μάλιστα τῆς πίστεως τὴν ἰσχὺν ἐμφαῖνον, *Vult ostendere etiam Abrahamum ex fide iustificatum esse: qui quidem erat victoria magnæ excessus. Etenim, eum cui opera desint ex fide iustificari, nihil erat absurdi: Ast eum, qui bonis operibus abundaret, non inde, sed ex fide fuisse iustum: hoc vero admirandum fuit: fideique vim vel maximè manifestam fecit.* In posterior. ad Corinth. homil. 11. οὐκ εἶπε, δίκαιοι, ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ Θεοῦ δικαιοσύνη, Θεοῦ γὰρ ἐστιν αὕτη, ὅταν μὴ ἐξ ἔργων· ὅταν καὶ κηλῖδα ἀνάγκη τινὰ μὴ εὑρεθῆναι· ἀλλ' ἀπὸ χάριτος δικαιωθῶμεν, ἔνθα πᾶσα ἁμαρτία ἠφάνισται, *Non dixit iusti: sed iustitia, & iustitia Dei. Dei enim est illa: quando non ex operibus: oporteret enim ne labeculam quidem deprehendi: sed ex gratia iustificemur: vbi omne peccatum prorsus destruitur.*

IV. Augustinus Epistola 29. *Quamdiu augeri potest*, caritas, *profecto illud quod minus est quam debet, ex vitio est. Ex quo vitio non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet: ex quo vitio non iustificabitur in conspectu omnis viuens.* In Psalm. 142. *In tua iustitia, non in mea: non quia ego merui, sed, quia tu misereris. Nam, si meum ostenderem meritum, nihil abs te mererer nisi supplicium: auulsisti merita mea, inseruisti dona tua.*

V. Hieronymus libro primo contra Pelagianos, *Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur: & iustitia, non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia.* Libro secundo, *Omne os obstruitur, & obnoxius est omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram eo: nullaque distantia est personarum. Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius. Sin autem scribit: Existimamus fide iustificari hominem sine operibus legis: siquidem vnus est Deus, qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem: manifestè ostendit, non in hominis merito, sed in Dei gratia esse iustitiam; qui sine legis operibus credentium suscipit fidem.*

VI. Bernardus in vigilia Natiuitatis Domini, sermone 2. *Itaque Iuda & Hierusalem nolite timere, si perfectionem quam desideratis, nondum potestis adipisci, sed, quod minus habet imperfectio conuersationis, suppleat humilitas confessionis: & imperfectum vestrū viderunt oculi Dei. Propterea .n. mandauit sua mādata custodiri nimis, vt videntes imperfectionē nostrā deficere, & nō posse implere quod debet, fugiamus ad misericordiam: & dicamus: quoniam melior est misericordia tua super vitas, &, qui non possumus in vestitu innocentiæ seu iustitiæ, appareamus vestiti confessione.* Idem Epistola centesima nonagesima, Abailardum confutans, *Redemptio, ait, nostra est illa summa in nobis per Christi passionem dilectio.* Papistæ nostri iustitiam inhærentem appellant: & vero dilectio Dei in nobis; iustitia est inhærens. Bernardus refutat, *Ergo paruuli non habent redemptionem, quia non habent summam illam dilectionem.* Quo argumento & nos paulo ante vsi. Post paulo, *Patet quantum humanæ Sacramento salutis inuideat, quantum, quod in ipso est, euacuet alti dispensationem mysterij, qui totum de salute tribuit deuotioni, gubernationi nihil: qui nostræ gloriam redemptionis, & summam salutis non in virtute crucis, non in pretio sanguinis, sed in nostræ constituit conuersationis profectibus.*

Cap. XIII.

De Imputatione.

I. Hactenus contra inhærentem iustificationem. Nunc de imputata; quæ Catholicorum sunt partes. Hæc vero, quasi per seipsam emergit, ex præcedenti disputatione. Si enim iustificamur, omnino oportet alterutro modo iustificari, vel per inhærentem, vel per imputatam iustitiam. Non potest enim dari tertium membrum. Atqui iam confectum, non inhærente. Restat ergo, vt imputata. Sed abundamus tamen alijs argumentis.

II. Primum esto ex ep. ad Rom. 4. *Quid Scriptura dicit? Credidit autem Abraham,* καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην: *& imputatum est ei pro iustitia. Atqui ei, qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito: ei verò qui non operatur, sed credit in eum, qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia. Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominem, cui Deus imputat iustitiam absque operibus.* Hic primum habes manifestè; *iustitiam imputatam*: vt ne quis à nobis putet phrasin fictam: deinde, eius naturam indicatam, cum dicta est, imputari absque operibus, siue non operanti. Adeo nos non dogma tantum, sed & dogmatis vocabula habemus ab ipsa Scriptura.

III. Hic prima lis est, de Imputandi verbo. Nam, Protestantes, inquit Sanderus, cap. 1. libr. 5. vt nouam doctrinam, & rem nouam, ita & nouum in hac causa verbum ad eam significandam excogitarunt: quo in hac causa non est vsus Apostolus. Non enim dixit, iustitiam credentibus imputari, sed potius, putari, seu æstimari: neque enim composito, sed simplici verbo vsus est: scilicet, λογίζεσθαι, non ἐλλογεῖν. Longum autem discrimen esse. Aliud, inquit, est putare, & aliud imputare. Semper putamus de re, sicuti ea nobis videtur esse: imputamus aliquando secus, quam esse ipsam nouimus. Quod si Paulus non temere, sed Spiritus Sancti ductu scripsit, cum ille inter putare & imputare tam significanter discreuerit, vt alio atque alio verbo rem vtramque expresserit: quis nunc audebit ibi legere iustitiam imputatam, vbi Paulus non nisi putatam scripsit? Confirmat ex Mose, vbi, secundum Hebræos Codices, non legitur, Credere illud Abrahæ, reputatum illi ad iustitiam, sed reputatam illi iustitiam: dubitari vt non debeat, quin ipsum Credere, sit ipsa iustitia, quæ credenti adscribitur. Addit illud ex tertio ad Romanos, vbi cum Paulus ageret de nostra iustificatione per fidem: vsus est verbo eodem, λογιζόμεθα: vbi Latinus Interpres, Arbitramur, hoc est, iustissimam rationem inimus, cum iudicio colligimus, existimamus, censemus: non autem rectè diceretur, Imputamus hominem iustificari per fidem: at reputamus, non male: Ergo dicendum est, non magis hoc loco vertendum fuisse, imputatum est Abrahæ ad iustitiam, quam, imputamus hominem iustificari per fidem.

IV. Sed primum de vocabulis sophisticatio non valde digna est Theologo. Nos, si Græcè ageremus, nullo vocabulo libentius vteremur, quam eo ipso, quod Paulum non dubitamus prudentissime elegisse: Atque ita abiret ad coruos prolixa hæc Sanderi nugatio. Et vero, quem ille mihi nostrorum dabit, qui huic imputandi verbo hærens mordicus, inde argumentum torserit aduersus Papistas? Quod tamen si faceremus, præeuntes exemplo Papistas haberemus; qui haud aliter infinitis locis hærent Latinæ proprietati; ac si Scripturas Spiritus Sanctus primo Latinè edidisset. Sed bene habet; nullius illi possunt à nobis deferre nomen, cuius accusent tantam συνήθειαν: Sumus enim profecto religiosiores. Itaque, τὸ λογίζεσθαι, siue putare dicas, siue reputare, siue deputare, siue etiam æstimare, perinde est nobis: qui existimamus tam considerate loquutum esse Apostolum, vt, nisi velimus ipsi nobis imponere, non possimus ex eius verbis aliud quicquam elicere, quam id ipsum quod nos significamus; cum imputare dicimus potius; & quidem multo aptius, quam aut putare, aut deputare.

V. Enimuero, nouitium vocabulum cur dicas, quod est vsurpatum ab

ipso illo Veteri interprete? Et quidem exprimente ipsum illud λογίζεσθαι: *Ei qui operatur, merces* οὐ λογίζεται, *non imputatur, secundum gratiam, sed secundum debitum. Beatus vir cui,* οὐ μὴ λογίσηται, *non imputabit Dominus peccatum*, Post. ad Timoth. 4. μὴ αὐτοῖς λογισθείη, *ne illis imputetur.*

VI. Hæc exempla non potuit ignorare Sanderus. Sed obseruat, nunquam, nisi negatione præposita. Quod si, inquit, reputare in bonam partem accipitur, imputare vero non nisi de illo dicitur, quod graue aut molestum est: cum iustitia sit res optima, longe præclarius reputari nobis dicitur, quam imputari.

VII. Magnum vero acumen: & dignum, cui conflando totum excoxerit se Papisticum ingenium. Non nisi præposita negatione, inquit. Nimirum, inquam, quia Græcè illa existat: itaque non potuit aliter. Verum si οὐ λογίζεται significat, *non imputatur*, & οὐ constat esse, non: Ergo λογίζεσθαι significat imputare absque negatione. Et vero quid illud est, *Non imputatur secundum debitum, sed secundum gratiam?* Nonne idem ac si disertè legeres: Non imputabitur secundum debitum, sed imputabitur secundum gratiam. Itaque, secundo loco habes imputare, nulla præeunte negatione. Sed Leuitici vigesimoquinto. *Et reddet emptori, quod reliquum est annorum, quibus ante seruiuit mercedibus imputatis.* Estne hic negatio? Itaque brutum est, imputare, non nisi de eo dici, quod praue sit ac molestum. Nec vero Caietano ita visum; qui ad hunc Apostoli locum, *Apparet*, inquit, *quod fides Abrahæ reputata est illi ad iustitiam apud Deum: ita, quod iustitia apud Deum non ex operibus, sed ex fide imputata est Abrahæ.* Non Boderiano, qui in Syro interprete Latinè exprimendo; *Et imputatum est ei ad iustitiam:* vt prior Tremellius. Quid plura? Iesuitam oppono Salmeronem, tractatu trigesimo in Epistolam ad Romanos. *Voces Latinas obserua, reputare, siue imputare, & accepto ferre, & vt alij vertunt, deputare, vni soli Græcæ voci respondere, nempe, λογίζεσθαι, quæ in bonam partem, & in malam accipi consueuit. Et imputare, non tantum in malum accipitur, vt solet.* Et paulo post, *Quod quidem ob id annotamus, quod interdum etiam in bonum accipiatur, vt quoties ait Apostolus, fidem Abrahæ imputatam ad iustitiam. Ita Erasmus, & interpres noster vertit. Idem etiam possumus, autoritate Senecæ, comprobare, qui in consolatione ad Martiam, Optime, inquit, de posteris meruisti, ad quos perueniet incorrupta rerum fides magno autori suo imputata.* Senecę nos addimus Tertullianum aduersus Gentes capite tertio, *Ita nomen emendationi imputatur.* Othonem Imperatorem ex Taciti primo historiarum, *Hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet.*

VIII. De verbo simplici & composito, ineptum cauillum, & neglectum ipsi illi Veteri Interpreti: qui & reputari vertit, & imputari: quæ certe forma est composita. Neglectum & Salmeroni, vt vidimus. Tum autem λογίζεσθαι non absolutè dictum, sed addito dandi casu, λογίζεσθαί τινι, vim habet compositi, ἐλλογεῖ, quod sciunt, quicunque Græce non sciunt nihil. Vnde apud Varinum leges, in λογίζομαι: τὰ τῶν παίδων ἁμαρτήματα ὁ Θεὸς τοῖς πατράσι λογίζεσθαι, ἀντὶ τοῦ προσλογίζεσθαι καὶ ἀνατιθέναι. Quanquam enim alia compositio est in προσλογίζεσθαι, quam in ἐλλογίζεσθαι, tamen significatio eodem redit. Quare, temere dictum, signanter esse à Paulo discreta vocabula: nam, etsi variauit sonum, tamen sensum eundem retinuit.

IX. Nec iuuat vox Hebræa. Etsi enim verum sit, חשב, primo esse putare, cogitare; tamen certum etiam sumi pro: λογίζεσθαι & ἐλλογεῖν. Exempla Leuitici decimoseptimo, דם יחשב לאיש ההוא: αἷμα λογισθήσεται τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ. Latinus vertit, *Sanguinis reus.* Sed Pagninus, *Sanguis imputabitur viro illi.* Numerorum decimo octauo, ונחשב לכם, καὶ λογισθήσεται ὑμῖν, *& reputabitur vobis.* Posterioris Samuelis decimo nono; אל יחשב לי ארני עון, μὴ δὴ λογισάσθω ὁ κύριός μου ἀδικίαν, *Ne reputes mihi, Domine mi, iniquitatem.* Pagninus, *ne imputet mihi Dominus meus iniquitatem.* Cur non ergo Geneseos decimo quinto, & reputatum dicamus, & imputatum? Aut, cur non dubitari debeat ipsum credere, esse ipsam iustitiam? Imo, si fuisset ipsa iustitia, cur oportuit, aut imputari, aut reputari: aut denique putari esse Abrahamo iustitiam? Quanquam hæc quidem in Paulo vis est. Nam, si Hebraicè aliud est, iustitiam putari, quam putari ad iustitiam; quo iure, quo prætextu Paulus excusabitur, qui vertit, non ἐλογίσθη δικαιοσύνη, ad Sanderi palatum; sed ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην.

X. Sed habuit profecto animum in patinis Sanderus, qui illud λογιζόμεθα, huc comportarit. Est idem verbum, fateor: sed non eadem phrasis. Potuitne autem existimare. Sanderus, nihil differre, λογίζεσθαι, & λογίζεσθαί τινι? Nemo negat λογίζεσθαι interdum id significare, quod alias dicimus, ratiocinari, rationibus examinatis concludere, siue colligere. Et eo loco ita explicant, Salmero, Iustinianus, Erasmus. Sed hoc sensu nego vnquam construi cum datiuo personæ. Atque adeo Syrus interpres vertit, מתרעינן, longe aliter quam in Abrahamo, אתחשבת. Quare, etsi non bene dixeris, Imputamus igitur fide iustificari: tamen rectè; *Reputatum*, siue, *Imputatum est illi.* Nam, vbi tam latum est discrimen, non esset idem iudicium sanum.

XI. Esto ergo sane, aliud putare, aliud imputare: dum constar tamen sæpe idem esse λογίζεσθαι & imputare. Nam si ita est, ergo non semper idem erit λογίζεσθαι, & putare: quod nobis nunc quidem satis est: vt frustra sint sophistæ Sandero sua sophismata.

XII. Bellarminus fidem ipsam dicit imputari ad iustitiam: at non esse iustitiam Christi, id est, qua Christus sit iustus; sed iustitiam nostram, qua simus iusti ex dono Dei. Rursus, verbo imputandi, hoc loco non significari nudam existimationem, sed existimationem cui veritas in re ipsa respondeat. Id probat ex ijs verbis, *Ei qui operatur, merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum.* Certum enim est, ei qui operatur, non sola opinione & existimatione, sed vere, ac re ipsa deberi mercedem.

XIII. Sed in re tanta Bellarminus agit admodum perfunctorie; cum in rebus longe leuioribus longe se præbeat accuratiorem. De fide ipsa disputabit diligentius proxima controuersia. Verum, nunc nullum nobis argumentum ab ipso nomine, siue etiam natura fidei. Imo inde, quod imputari iustitia absque operibus, siue non operanti: nequeat, vt sit inhærens iustitia, & non potius aliena, extrinseca; denique imputata. Nam omnis inhærens iustitia est in operibus: quia, vt alias diximus, omnino habitus est virtutis: nullus autem habitus, nisi operans: maxime in adulto, cuiusmodi Abrahamus erat: & vere Abrahamus operabatur: & pridem operatus erat; sed non erat operatus: non operabatur, quomodo operandum est, vt quis iustificetur apud Deum. Itaque dicitur non operans: quia, etsi operibus abundat bonis; tamen hæc opera nullius momenti aut erant, aut esse poterant, vt ille reconciliaretur Deo.

XIV. In secundo, quid illud est, nudam existimationem, & existimationem, cui veritas in re ipsa respondeat? Nam, nos quidem absit, vt, in hac re tanta, mendacij quicquam cogitemus. Sed alia veritas est imputationis, alia infusionis: neque illa censenda ex ista; aut contra: Esto ergo imputare, non simpliciter existimare; vt cum fallitur intellectus, & videtur hypocrita bonus, qui tamen malus est: esto potius coniunctum cum rei veritate, sed sua: nimirum, vt cuique Christiano verè & realiter imputetur Christi iustitia. Hanc nos veritatem imputationis absit vt oppugnemus. Sed si sic Bellarminus intelligat, vt imputare, sit in ipsum hominem infundere iustitiam inhærentem, abutitur autoritate Iesuitica, & nouas loquendi leges condit.

XV. Etenim imputare duobus tantum modis vsurpatur; vel, vt significet id quod in quoque est verè, eiusdem esse agnoscere; vel ei tribuere; quod tamen non est eius. Priori modo dicuntur, Imputari peccata: & Iobi quadragesimo secundo, *Imputari stultitia.* Altero, Paulus ad Philemonem, *Si quid læserit, imputa mihi.* Neutro autem modo infusio significari potest. Non priori modo; quia peccata non infunduntur: & quomodo infundi dicantur, quæ iam insunt? Non altero, quia quicquid infunditur, inhæret: at Paulo certè non inhærebant peccata Onesimi. Quid plura? Christo verè imputata fuere peccata nostra: verè enim pœnas luit: non tamen infusa. Itaque, etsi hic imputatio fuerit, non nuda existimatio, sed coniuncta cum veritate in ipso Christo, tamen hæc veritas non significauit veritatem inhærentiæ, sed veritatem, imputationis. Et in hoc nostro argumento imputationis veritatem esse secundi ordinis, patet; quia fieri dicitur absque operibus fieri non operanti.

XVI. Salmero, disputatione septima ad Galat. propinquius accessit ad imputationis veram definitionem; & certam illam refutat veritatem Bellarmini in re ipsa, si ea dicta fuit pro inhærentia, *Imputare*, inquit, *siue verbum Græcum*, λογίζεσθαι (& hoc notetur aduersus Sanderi grammaticationem) *nihil aliud est, quam gratis, aut ob aliquam insitam causam, id in quo res, vel persona deficit, perinde habere, atque æstimare, siue ad mercedem, siue ad vindictam, ac si aliud, quod revera non adfuit, verè adfuisset, seruata aliqua proportionis lege, vt id nunquam alicui vel adscribatur, vel imputetur, vel ad præmium consequendum, vel ad pœnam subeundam, quod adesse nec debuit, nec potuit. Quam verbi significationem expressit Pauli interpres alia voce simili, etsi Græca semper sit eadem. Ait enim ad Romanos, Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Est enim acceptum ferre apud Iurisconsultos, id habere pro persoluto, quod revera non est persolutum.* Illustrat exemplis aliquot. Sed vides manifestè explosam inhærentiam, siue illam Bellarmini Veritatem in re ipsa: Nam si id quod imputatur, re vera abfuit: quomodo potuit dici inhærere?

XVII. Est tamen hæc Salmeronis descriptio non legitima. Nam, primo non vniuersalis: quia non tantum ea dicuntur imputari, quæ non adfuerunt; sed etiam quæ re vera adfuerunt. Alioquin, quomodo diceremus cuiquam imputari sua peccata? Et puto, cum dixit Dominus, illo Iobi loco, *Ne imputetur vobis stultitia:* non abfuerat ab ijs amicis Iobi hæc stultitia. Deinde; non imputari, id quod adesse nec debuit, nec potuit; non video quî dictum sit iudiciose. Nam certè peccata nostra dicuntur imputata Christo, cui tamen adesse nec debuerunt, nec potuerunt. Et postulat Paulus, sibi imputari peccata Onesimi, quæ tamen Paulo inesse nec debuerunt, nec potuerunt: tum quia nunquam seruus fuerit Philemonis: tum quia vnius cuiusquam actiones, alterius esse non possunt, ac proinde nec verè dici.

XVIII. Hi tamen defectus alios habeant sollicitos, quorum intererit. Nam nobis quidem susque deque erunt. Hoc grauius; *Nullibi Apostolus dixit*, inquit, *ad Christi iustitiam fidem Abrahæ imputari: nec imputatio, quæ fit per fidem, vel propter fidem, vnquam dicitur fieri ad Christi iustitiam.*

XIX. Sed Salmero magnus est nugator: certe aduersum nos nihil agit: Nam, quid illud est, Imputari ad Christi iustitiam? Quis vnquam sic locutus? Nam nos quidem potius dicimus, imputari ad nostram iustitiam, id est; vt sit nostra iustitia: vt, inquam, Christi iustitia, quæ proprie & per se, non est nostra; nec potest esse nostra, fiat per gratiam nostra; adeo vt propter eam, & si ferre possunt aduersarij, per eam dicamur, & simus apud Deum iusti. Exagitet ergo monstrum phraseos quantum volet Salmero, verum discat, non suis, sed nostris vti verbis in sententia nostra exprimenda.

CAP. XIV.

De Iustificationis nomine & descriptione.

I. ALterum nobis argumentum à iustificationis, tum nomine, tum descriptione ex Paulo. Omnis iustificatio impij, est per imputatam iustitiam. At iustificatio Christiani est iustificatio impij: Ergo iustificatio Christiani est per imputatam iustitiam. Minor patet ex Paulo ad Romanos quarto, *Ei vero qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia*, Vbi disertè habes, iustificare impium: quæ phrasis inde facta solennis apud Patres: imo & apud nostros Papistas: vt verbis saltem videantur non recedere à Paulo; vt & alias sæpe.

II. Est autem eius phraseos vis discretiua: quia nimirum non omnis iustificatio, sit impij iustificatio: sed quædam etiam iusti. Deuteronomij vicesimo quinto, *Iustificabitis iustum, & maleficabitis* (date veniam aures Latinæ) *malum.* Primi Regum octauo, *Iustificansque iustum.* Psalmo octogesimo secundo, *Egenum & inopem iustificate*: Matthæi vndecimo, *Iustificata est sapientia à filiis suis.* Psalmo quinquagesimo primo, *Vt iustificeris in sermonibus tuis.* Vt ne ergo quisquam fallatur, in hoc tanti momenti argumento; admonemur non agi de iustificatione iusti, siue pij: sed de alia, nimirum iustificatione impij.

III. Su-

III. Superest minor. Ei demonstrandæ probationes sunt. Prima, ab ipsa vocabuli virtute, quod sumptum est ab vsu forensi, & significat eum qui accusabatur apud iudicem, puniendus aliqua pœna, iustum pronuntiari & absolui à pœna. Itaque opponitur condemnationi. Id autem fit, vel ex præscripto legis, vel contra. Iustificatio ex præscripto legis est ex cognitione iustitiæ præcedentis, & appellatur iustificatio iusti. Contra præscriptum legis, cum is qui vere nocens erat, tamen non damnatur, sed absoluitur, quod fit, vel per gratiam, vel per προσωποληψίαν. Per gratiam, cum qui summus est iudex, recedens à rigore iuris non pronuntiat ex cognitione causæ, sed tantum ex propriæ voluntatis motu. Per προσωποληψίαν, cum qui iudex est subalternus, ideoque obnoxius legi, propter causas alienas, quæque sunt extra causam, reum absoluit. Ex his tribus iustificandi modis solus primus iustitiam inhærentem supponit: at secundus & tertius, non inhærentem, sed imputatam, nimirum, quia si inhærentem, tum esset iustificatio primi ordinis. At nobis controuersia est, non de primo ordine: nam iustificatio impij est, non de tertio, quia apud Deum nulla est προσωποληψία: Ergo de secundo, qui est per gratiam.

IV. Respondet Bellarminus; Primo, id verbi accipi quidem sæpe pro declaratione iustitiæ: at non semper. Hic autem, pro, iustum facere, siue constituere. Hoc probat, primo, quia Paulus, dicat, *Per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem.* Et post, *Per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi.* Deinde, quia ad Roman. octauo, vtatur vocibus, iustificandi, magnificandi, viuificandi, mortificandi, conglorificandi, quæ sunt omnino similia verba. At nemo negat, magnificare, viuificare, mortificare, conglorificare, esse magnum, viuum, mortuum, conglorificatum facere: Ergo & iustificare, est iustum facere.

V. Secundo, etsi concederetur, iustificare esse iustum pronuntiare, tamen obiicit, non posse impium vere iustificari, id est, iustum pronuntiari, nisi qui pronuntiat iustum, simul faciat iustum. Causam addit, quia hinc fiat, vt solus Deus iustificet impios, quia scilicet solus possit de impiis facere pios. At homines qui iustificant impios, non minus sint abominabiles, quam si condemnent iustos: Prouerb. 17.

VI At nos instamus, sumi pro declaratione iustitiæ, ex vsu forensi. Manifestissimus enim locus est, quem, cap. primo citatum, nunc etiam expendemus: ad Roman. 8. *Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est qui iustificat. Quis est, qui condemnet?* C H R I S T V S *is est, qui mortuus est; imo vero qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dextram Dei, qui etiam postulat pro nobis.*

VII. Hic habes primum disertam effigiem tribunalis, atque inde, reum, accusatorem, aduocatum, iudicem. Itaque Chrysostomus, ὅταν ἡ τοῦ δικαστοῦ ψῆφος δίκαιον ἀποφήνῃ, καὶ δικαστοῦ τοιούτου, τίνος ἀξίος ὁ κατήγορος; *Quum iudicis, & talis quidem iudicis, calculus iustum declararit, quanti erit accusator?* Oecumenius, ὅταν ὁ Θεὸς ψήφῳ τινὰ εἶναι δικαιώσῃ, τίς ὁ κατακρίνων, *Quum Deus suo quempiã calculo iustificarit, quis erit, qui condemnet?* Diserte audis, ψῆφος, non vero infusionem, aut inhærentiam. Longe aliud est, ψήφῳ δικαιοῦν, aliud efficacia iustificare.

VIII. Deinde, opponi audis, iustificationem condemnationi. Quæ, si oppositio legitima est, & iustificatio, sit infusio iustitiæ, tum condemnationem oportebit esse infusionem iniustitiæ. At hoc est absurdum. Nam condemnatio distinguitur etiam in condemnationem iniusti, & iusti. Neutro autem modo infusionis quicquam habet. Quia condemnatio iniusti, fit propter iam inhærentem iniustitiã, itaque non infusam, condemnatio autem iusti, fit contra inhærentem iustitiam. Itaque neutro modo, atque adeo nunquam condemnatio infusionem significat.

IX. Hic Bellarminus obiicit, etsi iustificatio semper opponatur condemnationi, tamen non ideo semper esse forense vocabulum. Rationem addit, quia ipsa condemnatio interdum sit actus iudicis deputantis ad pœnam, eum qui in iudicio reus inuentus sit, interdum vero effectus culpæ, quæ pœnam commeruit. Siquidem & Adam nos condemnasset, & Deus. Sed Adam imprimendo culpam originalem; Deus iudicando. Similiter iustificationem, nunc esse actum iudicis, nunc effectum gratiæ: Christum primo iustificare, delendo peccata, & gratiam infundendo: denique, iustificaturum in die iudicij, declarando iustos, quos antea fecerit.

X. Nos contra, si semper iustificatio opponitur condemnationi; ergo semper esse forense vocabulum, quia nimirum condemnatio semper est forensis. Nec contra Bellarminum probare. Nam concedo quidem, condemnationem interdum dici effectum culpæ, quod ille ponit, sed tum non esse forense vocabulum, nunquam probaturus est. Enimuero, non per se & immediate condemnatio est à culpa, sed per legis denuntiationem, deinde iudicis sententiam, quæ vtraq; est ex vsu forensi.

XI. Porro, quæro exemplum, quo dictum sit ab aliquo autore classico, Adamum damnasse nos: nam Bellarmini, imo omnium Jesuitarum figmenta, cur habeamus pro αὐτοπίστοις? Nos Apostolum audimus longe libentius, τὸ κρίμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα: &, δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα: & nos possumus, ex Adamo venisse damnationem nostram, sed Adamum damnasse, siue condemnasse nos, nemo, quod sciam, dixit, si dixit, magna vsus est καταχρήσει. Et tamen hoc ipsum, quid prodest Bellarmino, qui statim discedit à comparatione? Condemnationẽ ab Adamo esse, & à Deo ponit: at iustificationem a iudice, & gratia. Esto sane analogia inter Deum & iudicem: at inter Adamum & gratiam, quomodo? Quanquam iustificationem pro actu iudicis nimis ille quidem maligne considerat, quæ ex vsu forensi etiam patet latius, vt ante monuimus.

XII. Denique, in verbis Pauli obseruanda est ratio iustificandi. Nam & accusationi opponit iustificationem, *Quis*, inquit, *accusabit* ἐγκαλέσει *Deus est qui iustificat.* Sed etiam, condemnationi, Christum passum & interpellantem. *Quis est qui condemnet?* C H R I S T V S *is est qui mortuus est, qui interpellat.* Manifeste innuens causam, cur non simus condemnandi, esse Christi mortem, neque hanc tantum, sed etiam intercessionem. Atqui hæc vtraque ad imputationem facit, nihil ad infusionem. Quia & mors significat datas pœnas pro nobis, quod sine imputatione consistere nullo modo potest, & intercessio designat gratiam illam, qua Christus potens est apud Patrem, vt eum iudicem nostrum moueat, ne condemnet: Atqui, hæc gratia non est inhærens nobis, sed ipsi Christo.

XIII. Quid: iustificari desumptum ex medio foro, nonne & hinc plene conuincimus, quod neget Apostolus, quenquã iustificandum ex lege, siue ex operibus, quia omnes peccauerint? Imo, nihil potest ad hanc rem plenius dici. Nam, si iustificare esset iustitiam infundere; tum vero non bene concluderetur: neminem iustificatum iri ex operibus, quia omnes peccauerint. Nam contra, quia omnes peccauerunt, oporteret infundi nouam iustitiam. Si enim non peccassent, non posset infundi iustitia, quia iam inhereret, quomodo autem infundatur, quod inhæret. Et, si non infunderetur, non iustificaretur. Itaque, si iustificare significaret infundere iustitiam, omnino contra debuit Paulus dicere, iustificabuntur ex lege, quia peccauerunt. Denique, res ipsa per se patet. Nam, qui peccauit, non aliter intelligitur, non iustificari, quam apud iudicem. Itaque phrasin esse forensem necesse est.

XIV. Ad opposita Bellarmini argumenta facilis responsio. Ad primum, fatemur esse idem, iustificare, & iustum constituere apud Paulum. Sed, iustum constituere, nos ante negauimus id significare, quod vult Bellarminus, nempe, infundere iustitiam inhærentem, sed ex vsu forensi constitui iustum etiam eum, qui ab impio iudice per προσωποληψίαν manifestam iustificatur, quamuis in se non sit iustus.

XV. Ad secundum, negamus similia esse, viuificare, magnificare, mortificare, conglorificare, verbo iustificandi. Compositionem certe grammaticam non possum negare similem. Sed quid ad me? quantumuis vrgeat Bellarminus? Nam hæc similitudo tantum est Latine. At Paulus & Græce loquutus, dixit δικαιοῦν, & ab Hebræo sumpsit, הצדיק. At, tum Græce, tum Hebraice, nulla est compositio similis, id est, ex verbo facere, quod isti Sophistæ vrgent, neque adeo significatio efficiendi quicquam inhærens, quum, aut vsus forensis designatur, aut inde metaphora transfertur.

XVI. Nam, quod Bellarminus asserit, Hebræis הצדיק proprie nihil esse aliud, nisi iustum facere, ludicrum est, & ineptum, etsi verum. Solent enim eius coniugationis verba omnia sic Latine circumscribi, vt efficiant aliquid in alio. Sed efficientiam inhærentem, non magis significant, quam imputatam. Vin exemplum? Eius analogiæ est האמין: itaque proprie (vt cum Bellarmino loquar) significat verum, vel veracem facere. An inhærenter? Nunquam, quia significat credere: Creditur autem tum veraci, tum fallaci. Illud Genes. 15. *Et credidit* Abraham *Deo*, והאמין ביהוה, *Et veracem fecit Deum*, an, quia Deo infudit veritatem? Prouerb. 14. פתי יאמין לכל-דבר, *Simplex credit omni verbo*, nempe æque vero ac falso: hiccine vero vtrique veritatem infundit? Inde, poster. ad Thessal. 2. quod Paulus scripsit, vt credant mendacio, εἰς τὸ πιστεῦσαι τῷ ψεύδει: Syrus vertit דנהימנון לשוקרא: mirum, si mendaciis Antichristi instillaturi sint homines inhærentem veritatis qualitatem.

XVII. Imo, audacter dicam, non posse proferri vllum locum ex tota Scriptura, vbi id verbi significet efficere iustum, quo sensu id vult dici Bellarminus. Nisi forte excipias illud Danielis duodecimo. *Qui iustificant multos.* Etsi hoc ipsum controuerti queat. Cur non enim iustificare, vt prioris ad Timoth. 4. καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου, *Et teipsum seruabis, & eos, qui te audiunt*, non quod ipse seruaret, sed quod ministraret œconomiæ salutis. Ita & illi, quod inseruirent aliis vocandis ad fidem, per quam est iustificatio. Et tamen, vt demus non intelligi de hac Iustificatione, quis non miretur eam esse veram & propriam significationem, quæ vnico duntaxat loco occurrat, eam vero non propriam, quæ aliis infinitis? quæ alias semper.

XVIII. Græce δικαιοῦν, Varino teste, δύο δηλοῖ τό τε κολάζειν, καὶ τὸ δίκαιον νομίζειν, *duo significat, & punire, & iustum censere.* Quanquam in Scripturis, nunquam punire, sed vt plurimum respondet illi Hebræo, quod diximus. Eo igitur sensu intelligendum, & si alias nonnihil variet: at certe non in hoc argumento.

XIX. Atque hactenus Bellarmini prior solutio. In altera, non potest, inquit, iustificari quisquam, nisi, qui cum pronuntiat iustum, etiam faciat, scilicet inhærenter.

XX. At hoc primo falsum est, deinde inutile. Falsum, quia infantes iustificantur, nec tamen fiunt inhærenter sancti, vt ante monuimus. Inutile, quia non sequitur tamen eo iustificari, quo fieri sanctum, sed tantum vtrumque fieri, quod & nos dicimus, qui neminem scimus iustificari, qui non etiam fiat inhærenter sanctus, id est paulatim sanctificetur, innouatus per Spiritum sanctum. Similiter, etsi verum, à solo Deo posse de impiis fieri pios, tamen nego hanc esse causam, quod solus Deus possit iustificare. Vera enim causa est, quia sit summus Iudex, penes quem arbitrium sit, & puniendorum & remittendorum peccatorum. Disce a regibus, qui in humana iurisdictione summi sunt, nemo est omnium regum, qui possit furem facere virum iustum, & tamen soli sunt reges, qui possunt furem iustificare.

CAP. XV.

Vtrum remißio peccatorum sit Iustificatio.

I. Tertium argumentum. Omnis remissio peccatorum est imputatiua. At iustificatio est remissio peccatorum: Ergo iustificatio est imputatiua.

II. Minor probatur ex Paulo, qui ad Roman. 4. pro eodem vsurpat & iustificationem, & peccati remissionem, siue non imputationem. *Sicut etiam Dauid*, λέγει τὸν μακαρισμὸν, *dicit beatitudinem hominis*, siue, vt vertit Beza, *declarat beatum eum hominem*: Syrus, *dixit de illius beatitudine hominis, cui Deus imputat iustitiam absque operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum obtecta sunt peccata: Beatus vir, cui non imputat Dominus peccatum.* Manifesta res est. Nam, nisi est idem imputatio iustitiæ, & remissio peccati, absurda, imo nulla est Pauli probatio, illam concludentis ex ista. Adde, ex poster. ad Corinth. 5. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis peccata ipsorum.*

III. Nec maior potest esse, aut incertior, aut obscurior. Nam phrasis est in promptu, peccata non imputari. Non isto solum loco, desumpto ex Psalmo trigesimo secundo, *Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.* Sed

etiam ad Roman. 5. *Peccatum non imputatur, cum nulla est lex.* Posteriad Timoth. 4. *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt, ne illis imputetur.*

IV. Imo & aliis locis Latinus Interpres hoc verbum vsurpauit, liberius suo more recedens à vocibus Hebræis. Ezechielis trigesimo tertio; *Omnia peccata eius, quæ peccauit, non imputabuntur ei.* Hebraice, *Non commemorabuntur ei*, interprete Pagnino. Remotius Job quadragesimo secundo, *Iob seruus meus orabit pro vobis, faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur.* Hebraice, נבלה, לבתי עשות עמכם, *Ad non faciendum vobiscum abiectionem.* Munsterus, *vt non faciam vobiscum stultitiam.* Tigurini, *Vos non tractabo pro flagitij vestri magnitudine.* Junius, *Vt non afficiam vos pœna flagitij.* Septuaginta, εἰ μὴ τοῦ σωσαι αὐτὸ λήψομαι, εἰ μὴ γὰρ δι' αὐτὸν ἀπολοίμαι, *Quoniam si non faciem eius accipiam, si non enim propter eum, perdidissem vtique vos.* Nimis isti quidem pueriliter balbutientes.

V. Verum hoc loco Latinus Interpres (etsi barbare) dixit, *acceptoferre*, magna emphasi, testibus, Dominico à Soto, Salmerone, Justiniano: *Verum est*, inquitiste, *ab humana consuetudine ductum. Dicitur enim, creditor acceptam referre pecuniam debitori, cum eam fatetur habere prosoluta, quæ actio à Iurisperitis acceptilatio dicitur, quæ est imaginaria solutio; quæ fit sine rei interuentu, quæque solutioni comparatur. Quæ ratio loquutionis gratuitæ iustificationi mirifice congruit. Nam, quemadmodum si creditor pecuniam acceptam referat debitori, hic obligatione soluitur, ita is cui Deus acceptam refert iustitiam, liber est à reatu supplicij sempiterni.* Salmero, *Acceptum ferre, est debitum remittere, & habere prosoluto, quod solutum non est. Hinc vox est Iurisperitorum, acceptilatio, quæ interrogatione, & responsione fit, vt debitor qui non est soluendo, dicat creditori, Id omne quod tibi debebam, habesne acceptum? Quo respondente, Habeo, acceptumque fero; tunc debitor à debito absoluitur, & habetur prosolutore, etiamsi nulla interueniat solutio, & ita acceptilatio opponitur iustæ solutioni.* Soto, *Pulcherrima ergo hic, commodissimaque oratione explicat Paulus, tum id quod dixerat, reputatur fides ad iustitiam, tum clarissime rationem nostræ iustificationis, tum enim nos soluendo non simus Deo, acceptum fert ipse nobis nostrum debitum, id est, pro accepto ducit, si modo illi fidem pollicenti adhibeamus.* Hæc illi. Quæ, si non recantantur, nostram plane pleneq; sententiam concludunt.

VI. Sed pugnant tamen, & quidem acriter, aduersus tum minorem, tum maiorem. Nam, primum, ferre non possunt, iustificationem & remissionem peccatorum sumi pro eodem. Bellarminus capite nono, negat, quarto ad Romanos, poni integram definitionem iustificationis, aut beatitudinis, sed explicari solum aliquid, quod pertineat ad iustificationem, vel beatitudinem acquirendam. Deinde, posse tamen definitionem integram esse, sed implicite, quia remissio non possit fieri, nisi infundatur iustitia, quomodo non fugantur tenebræ, nisi lumen succedat. Ideo Apostolum ex non imputatione peccatorum, colligere imputationem iustitiæ, & inde docere, non posse ita separari, remissionem, inquam, peccatorum, & donationem iustitiæ.

VII. Verum hæret Sophista nimium mordicus definitionis nomini, quod Caluinus vsurpauit. Nos in Dialecticas formulas non anquirimus, sed rem consideramus potius. Et, qui scimus ineptas esse probationes, imo, non esse probationes, quæ medium mutant, inde potenter conficimus idem esse Paulo, imputationem iustitiæ, & peccatorum remissionem. Esse enim propositum probare, *Dauidem pronuntiare, beatum esse cui Deus imputet iustitiam sine operibus.* Assumi demonstrationem ex Psalmo trigesimo secundo, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Vtrinque manifestum eodem sensu beatum, siue beatos dici, quo in axiomate est suppositum. Restat attributum. Id in Paulo est, *cui Deus imputat iustitiam sine operibus*, in Dauide autem, *quibus remissæ sunt iniquitates.* Verba ipsa sono differre, syllabisque & literis, non est quod quisquam moneat. Sed, an sensu? Hoc videndum. Certe si alij sunt, quibus peccata remittuntur, quam quibus imputatur iustitia, idem peccatum Paulus peccauit, quod Sophistæ, qui concludunt à baculo ad angulum. Falsum erit, inquam, Dauidem pronuntiare beatum esse, cui Deus imputet iustitiam. At Catholicæ menti impia videtur huiusmodi cogitatio.

VIII. Neque mihi Bellarminus occinat suum, aliquid, quod pertineat ad iustificationem: Eadem enim etiam hic stupiditas. Nam, si quis hominem probaret esse ἄλογον, qui pedes non ratiocinentur, quid de eo iudicet Sophista? Omnino si remissio peccatorum, est duntaxat aliquid iustificationis, immanis Sophista est Paulus, qui, ab ea remissione, concludat iustitiam imputari, & imputari sine operibus. Discant à seipsis Papistæ, qui hanc ipsam consequentiam à nobis cum audiunt, putant se & neruos omnes præcidere, cum negant iustificationem consistere in sola remissione. Quod aduersum nos valere putant, cur non valeat aduersus Paulum? cum nos nihil nisi recitemus eius verba.

IX. Magnum autem mendacium, Apostolum ex non imputatione peccatorum concludere imputationem iustitiæ. Nam, quid hæc sunt omnia, ad illa tam diserta verba, Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων? Aut, quis vnquam interpretatus est, Dauid dicit, id est, ego ex Dauidis verbis elicio? Atqui paulo ante, *Quid enim Scriptura dicit? Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam.* Audin? Dicit Scriptura, estne id, ego, ex iis quæ dicit Scriptura, colligo Abrahamum credidisse? Nec opus pluribus.

X. Magnum iterum mendacium, docere, non posse remissionem peccatorum separari à donatione iustitiæ, nimirum inhærentis: nam hanc ille somniat semper. Vbi, aut quibus verbis? Imo contra, iustitiam imputari dicit sine operibus. Et alioqui, vt ante diximus, remissio peccatorum saltem in infantibus separatur ab ea inhærente seu operum iustitia. In adultis fatemur nunquam separari. Sed id negamus hoc loco aut dici, aut etiam innui.

XI. De altero loco ex quinto posterioris ad Corinthios, respondet idem Bellarminus capite decimo. Hanc non imputationes secum trahere remissionem peccati, & iustitiæ infusionem. Ideo enim, non reputare Deum nobis delicta, quoniam satisfecerit pro nobis Christus, & hac satisfactione Deus placatus reconciliauerit nos sibi, & ex inimicis amicos fecerit. Itaque, 2. ad Colossenses dictum, *Conuiuificauit vos in Christo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus vos erat chirographum decreti.* Vbi viuificatio pertinet ad internam renouationem. Quinto ad Romanos, *Gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus*, & post, *Abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes regnabunt in vita per ipsum.* Itaque, reconciliatio non est sola non imputatio delictorum, sed acceptio abundantis gratiæ, & iustitiæ, & donorum per quæ ad ipsum quoque regnum, & vitam peruenitur æternam. Denique primo ad Colossenses, *Nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere vos sanctos & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso.*

XII. At nos, primò non agnoscimus hanc non imputationem, trahere secum remissionem peccatorum, sed esse ipsam remissionem peccatorum; idem, inquam, esse tum re, tum ratione, sed vere dicere poterat, hanc conciliationem trahere secum, tum remissionem peccatorum, tum iustitiæ infusionem. Hanc quidem, vt effectum necessarium, sicut Solis ascensus supra horizontem trahit secum illuminationẽ aeris, illam vero tanquam proprium fundamentum, vt, trahere secum, significet, præsupponere, siue, simul esse. Quid ergo? Nimirum hoc quæritur, vtrum reconciliatio, siue iustificatio, consistat in iustitiæ infusione, non vero, vtrum remissio peccatorum hanc secum trahat. Nam, etsi ascensus Solis secum trahat illuminationem aeris, tamen, & re, & ratione aliud est ascensus, aliud illuminatio. Cur non etiam remissio, siue non imputatio, & infusio?

XIII. Audio, Deum conuiuificasse nos, donando omnia delicta, sed, viuificationem illam pertinere ad internam renouationem, cur concedam potius quam ad ius illud certo adipiscendæ æternæ vitæ? Patet ex simili loco secundi ad Ephesios, *Viuificauit nos per* CHRISTVM, *cuius gratia estis seruati, vnaque excitauit, vnaque collocauit in cœlis in Christo Iesu.* Nam certe & excitati, & collocati in cœlis, nulli nisi spe. Itaque, & viuificati similiter. Et ita postulati oppositio: nam, qui mortui erant in peccatis, iidem erant damnati ad pœnas æternas, itaque, viuificati, iidem liberati ab illa damnatione, non autem liberati per infusionem iustitiæ, alioquin Apostolus ridicule exclamasset, *Quis me liberabit?*

XIV. Abundantia gratiæ, & donationis, & iustitiæ, perperam refertur ad infusionem iustitiæ, siue donorum, cum nihil aliud significet, quam ipsam illam, de qua disputamus, imputationem iustitiæ, de qua etiam toto eo capite ex professo agitur, & appellatur, *gratia Dei, & donum per gratiam*, paulo ante, & sæpius, χάρισμα. Quin locus ipse exigit. Non, sicut per vnum peccantem, hoc est, interprete Beza, *vt illud quod introiit per vnum qui peccauit, ita & donum*, siue, *beneficium.* Τὸ μὲν γὰρ κρίμα, *Nam, iudicium quidem*, siue *reatus, ex vno*, id est, *vnius offensa* introiit *ad condemnationem: Gratia autem*, τὸ δὲ χάρισμα, *quod autem gratificatur Deus* datur *ex multis offensis ad iustificationem. Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis iustitiæ accipientes, in vita regnabunt.* Prorsus abundantia gratiæ, donationis (Bellarminus perperam donorum dixit) & iustitiæ, est δώρημα, est χάρισμα, ex multis offensis ad iustificationem: Ast hoc non est, non potest esse aliud, præter imputationem iustitiæ, siue remissionem peccatorum. Ratio in promptu, quia illud, ex multis offensis, idem est, quod ex omnibus: nam, si non omnes condonarentur, nulla esset salus, quandoquidem, qui in vno delinquit, est omnium reus. At infusio iustitiæ, non opponitur omnibus delictis, quandoquidem, si dixerimus, nos peccatum non habere, veritas non est in nobis. Itaque, hæc abundantia iustitiæ, quæ opponitur multis, id est, omnibus delictis, non est infusio.

XV. In primo ad Colossenses, primum, quid cogit, idem esse, *reconciliauit in corpore carnis eius*, &, *exhibere vos sanctos, & immaculatos?* vt non sit potius hoc illius, siue consequens, siue effectum? Quanquam nihil est necesse. Nam, *exhibere immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso*, necessario hanc describit imputationem iustitiæ. Nam, per infusionem, nemo constituitur immaculatus, & inculpatus coram Deo, quia nullus sine peccato, sed per hanc imputationem, qua fit, vt remittantur omnia omnino peccata, quasi nulla vnquam fuerint.

XVI. Tapperus, quid in animo habuerit, difficile est diuinare. Hæc Apostoli sententia, inquit, requirit, præter remissionem, siue non imputationem peccatorum, impij reconciliationem. Nam, quid hoc, quæso, esse potest? Intelligo duo nominari distincte, reconciliare, & non imputare, sed, quid hoc ad illud Tapperi? Sol illuminat hemisphærium, ascendendo supra horizontem, an tu dicas, aliquid postulari præter ascensum supra horizontem? Cur magis apud Paulum: est enim similis ratio. Itaque, nobis quidem liquet reconciliationem hominis cum Deo, perfici illa remissione peccatorum, neq; propterea subaudiendum quicquam.

XVII. Sed Chrysostomus explicat, inquit, Esto sane: Chrysostomum audiamus; *Reconciliauit, hoc est, amicos sibi fecit per* CHRISTVM. *Hoc est enim admirabile, non quod amicus factus est solum Deus, sed quod sic amicus factus. Quomodo sic? ἀφεὶς αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα· πῶς γὰρ ἂν ἄλλως; dimissis peccatis: aliter enim non poterat.* Audio, sed vbi, inquam, illud est, aliud subaudiendum? Nam, hic quidem nullum vestigium est. Docet Chrysostomus, inquit, reconciliatum esse Deo mundum, maius esse quam non imputare peccata? Itane? Sed, quis tibi, Tappere, credet, neque oculato, neque aurito testi? Chrysostomus reconciliari simpliciter dixit, & sic reconciliari, atque hoc tanquam maius quid, sed maius reconciliari, quam dimitti peccata, Tappericum mendacium est. Imo, reconciliari per remissionẽ peccatorum, maius innuit, quam simpliciter reconciliari, videlicet, quia conciliari potest per merita, vel saltem nullis præcedentibus peccatis, & vtrumque facile, sed longe difficillimum, conciliari multis magnisq; præcedentibus peccatis, vnde concludendum, maius esse, peccatorum remissionem obtinere, quam reconciliari, contra quam Tapperi sophisma concludebat.

XVIII. Ast, qui reconciliatur, iustificatur, inquit. Ita esto sane, inquam, sed vicissim, qui iustificatur, reconciliatur: Nimirum, quia non sunt hæc re disparata, sed tantum ratione diuersa. Tamen, quid hoc ad rem? Non reconciliamur, inquit, Deo, nisi per dilectionem. Non capio, inquam, sine distinctione:

ctione: nam reconciliamur Deo, &, cum in amicitiam Dei admittimur, &, cum Deum ipsum amamus. Posteriore modo concedo, conciliari nos Deo per caritatem nostram, sed hoc nihil ad rhombum: agitur enim de priori, id est, de amore Dei in nos: ast hoc modo, falsum est, nos conciliari Deo per charitatem nostram, sed verum, per Dei caritatem: at hæc nihil relinquit in verbis Pauli subaudiendum.

XIX. Sed Bellarmini φλυαρίαν omissa, rem ipsam potius videamus. Nam cap. 6. disputat ex professo, Iustificationem nostram non constare sola remissione peccatorum. Sed, antequam capita examino, videamus statum quæstionis, *Caluinus*, inquit, *quamuis cum Lutheranis agnoscat imputationem iustitiæ Christi, & non imputationem peccatorum, & inchoatam etiam renouationem, & sanctificationem; tamen contendit, iustificationem proprie in sola remissione, id est, non imputatione peccatorum esse positam, cum Lutherani in imputatione potius iustitiæ Christi eam positam esse contendant.*

XX. Mirum hominem! cui tam labilis sit memoria. Hic Caluinum pronuntiat, ex tribus capitibus, vno, remissione peccatorum, altero, imputatione iustitiæ Christi, tertio, inchoatione renouationis, solum primum admittere ad iustificationem; at Lutheranos magis secundum. Et tamen, capite primo, locos ex Caluino recitauerat, in quibus, Ἀφηγούμενος Caluinus, & primum & secundum coniunxit. Ex Institutionis lib. 3. cap. 11. §. 2. *Nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem, qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet, eamque in peccatorum remissione, ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.* Quid manifestius? §. 3. *Iustificare, nihil aliud est, quam eum qui reus est, vel agitur, tanquam approbata innocentia à reatu absoluere. Cum itaque nos, Christi intercessione, iustificet Deus, non propria innocentia approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit, vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis non fuimus.* Potuit quicquam magis contra Bellarmini figmentum dici? Quid Caluinum dico. Relegat ipse Bellarminus ipsius Bellarmini verba, statim post eos recitatos locos, *Itaque, cum idem Caluinus contendit, iustificationem non esse positam nisi in peccatorum remissione, non excludit imputationem iustitiæ Christi, sed internam renouationem, & sanctificationem;* En tibi memorem mendacem.

XXI. Atque adeo ita est, nos ex iustificationis ratione, sic definitæ per acceptionem, qua nos Deos in gratiam receptos pro iustis habet, excludimus regenerationem, quam censemus esse potius eius iustificationis effectum. Sed imputationem iustitiæ Christi, omnino censemus eiusdem iustificationis fundum esse, qua neglecta, prorsus illa nulla sit, neque in totum, neque ex parte, quomodocunque tantum vel cogitatione concipi queat. Nam, etsi, vt in omni mutatione, geminus terminus concipiatur, à quo, & ad quem, atque hactenus distinguamus remissa peccata, ab imputata iustitia, nempe censeamur non tantum non peccatores, sed etiam iusti, tamen certi sumus, ne illud quidem prius, constare posse absque imputata iustitia Christi. Inde Caluini verba, *Iustitia imputatione nos absoluit.* Nimirum, quia hîc ambo illi termini re non differunt, sed tantum ratione. Quemadmodum, etsi creatio sit à non esse ad esse: tamen non prius re discedit à non esse, postea transitur ad esse, sed vno eodemque actu, nec diuiso quidem per partes, à non esse transitur ad esse. Sic liberatio, à seruitute in libertatem, sic illuminatio, à tenebris in lucem, sic eruditio, ab ignorantia ad scientiam, & mille eiusmodi.

XXII. Hoc igitur modo, hoc sensu, dicimus Catholici, iustificationem nostram totam consistere in remissione peccatorum, quia re non differunt, remissio peccatorum & imputatio iustitiæ, sed tantum iustificatio, & regeneratio. Itaque à ratione iustificationis, & à ratione, inquam, iustificationis, nõ autem à iustificatione excludi regenerationẽ. Papistæ vero, qui etiam rident imputationem iustitiæ, negant se posse vllam iustificationis rationem concipere absque infusa, inhærenteque iustitia, cui apud nos regenerationi nomen est.

XXIII. Deque ea quæstione disputat Bellarminus. Et primo ex præiudicio, nimirum, quia probarit cap. 3. secundi de iustificatione, inhærentem esse iustitiam nostram formalem: & in libro de iustitia operum plene refutasse. Sed hæc præiudicia, nos altero præiudicio retundimus, quia nimirum, quæcunque iis locis illi disputata fuere, nos potenter refutarimus. His ergo omissis, quæ nunc pauca habet noua videamus, ex Scriptura, ex ratione, ex Augustino.

XXIV. E Scripturis delegit sex locos. Horum primus est, ex quarto ad Romanos, *Quid traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Hic, inquit, Apostolus nomen iustificationis tribuit potius renouationi internæ, quam remissioni peccatorum. Ergo iustificatio non modo non sola remissione peccatorum constat, sed ne præcipue quidem. Antecedens probat: quia non dubium sit, quin velit, mortem CHRISTI esse exemplar mortis peccatorum: resurrectionem vero renouationis & regenerationis internæ. Hoc ipsum patere ex cap. 6. vbi Baptismi mersione repræsentari mortem Christi, resurrectionemque, & simul mortificationem vitiorum, & nouitatem vitæ.

XXV. Respondeo, Antecedens esse falsum. Nam renouationis internæ hic neque nomen, neque descriptionem vllam audis, sed tantum iustificationis. Cur non nostro sensu? Aut quid absurdi, hanc resurrectioni Christi imputare: quandoquidem vt mortuus, sic rediuiuus non nisi pro nobis? Nam, quod propter peccata mortem, propter iustificationem resurrectionem dicat, nihil habet virium. Nam primo, cur illud, propter peccata, significet propter peccatorum remissionem? cur non simpliciter peccatorum pœnam? Nam, etsi verum, peccatorum remissionem non esse nisi à pœna persoluta, tamen aliud est, ipsum Christum pœnam persoluere, aliud, inde nobis peccata dimitti. Neque enim nullum interuallum est inter causam & effectum. Itaque facilis sensus, mortem pertinere ad pœnas solutas, resurrectionem ad secutam inde remissionem, sicut in bello, etsi pugnetur pro libertate, tamen non pugna liberat, sed pugnam secuta victoria.

XXVI. Itaque etiam illud falsum, proponi mortem exemplar mortis peccatorum, resurrectionem nouitatis vitæ. Causam potius. Nam de causa disputatio erat instituta. Tum autem, etiam conclusio manifeste de imputatione, quæ nihil ad exemplar, *Quapropter hoc etiam imputatum est ei pro iustitia. Non scriptum est autem propter eum solum, quod hoc imputatum fuerit ei, sed etiam propter nos, quibus futurum est vt imputetur, iis nimirum qui credunt in eum, qui excitauit Iesum Dominum nostrum à mortuis, traditum propter offensas nostras, & excitatum propter iustificationem nostri.* Viden' audin' imputationem iustitiæ, in nostri gratiam concludi, vt ne soli Abrahamo ἐχαρίσατο putemus? Ergo, imputatur iustitia nobis, quibus nobis? credentibus in Iesum resuscitatum. Quare suscitatum? quia non tantum mors eius, sed & resurrectio fundamentum huius mysterij. Iustificatio igitur omnino intelligenda, imputatio iustitiæ, non autem similitudo, siue exemplar.

XXVII. Capite sexto, concedo hoc haberi quod de exemplari dicitur, *Sepulti igitur sumus vna cum eo per Baptismum in mortem, vt sicut excitatus est CHRISTVS ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus.* Verum hic & occasio alia, nec phrasis eadem. Occasio quidem, quia de Sanctificatione sermo instituitur, non iustificatione. Patet statim ab initio capitis. Nam, cum capite præcedenti, conclusum esset, non tantum iustificari hominem absque operibus legis, sed etiam, vbi peccatum maius est, ibi magis abundare gratiam, scilicet iustificationis, in promptu erat obiectio, permanendum in peccato, vt gratia auctior fieret. Paulus negat sequi, *Nam, qui mortui sumus peccato, quomodo viuemus in eo?* Vnde manifestum, aliud esse iustificari, aliud, non manere in peccato.

XXVIII. Nam primo, non is sensus erat obiectionis, permanendum esse in peccato ante iustificationem, vt postea tanto sit maior iustificationis gratia, cum conferretur. Obstat enim ratio Pauli, *Qui mortui sumus peccato*, quæ verba præsupponunt non moriturum, vt esset necesse, si de iustificatione futura sermo esset, sed iam mortuum. Itaque necesse est, etiam obiectionem supponere iustificationem iam factam. Alioquin prompta ad uersus Paulum instantia esset, non respondere ad rem, quia loqueretur de iustificatione collata, illi obiicerent de conferenda. Hoc posito, aliud sequitur, nempe, aliud esse iustificari, aliud, non permanere in peccato. Nam, si essent idem, absurdissima, imo impossibilis esset obiectio, quomodo qui concluderet, manere cœcum, cui visus restituitur, claudicare, cui gressus rectificatur, denique, manere in morte, qui educitur in vitam. Si igitur aliud est iustificatio, siue gratia, aliud, non manere in peccatis, longe alia disputatio est sexti capitis, quam præcedentium, & non sunt sani, qui confundunt.

XXIX. Phraseon etiam manifesta diuersitas. Hic quidem, *Traditus propter offensas:* illic veto, *Sepulti sumus vna cum eo per Baptismum in mortem.* Hîc, *Excitatus propter iustificationem nostri.* Illic, *Sicut excitatus est CHRISTVS ex mortuis ad gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus.* Viden' non sepultum dici Christum, sed nos vna cum eo sepultos? Nimirum, quia, sicut ille sepultus, sic & nos. At hoc longe aliud, quam, ille sepultus propter nos. Rursus, ille resurrexit propter iustificationem, aliter dicitur, quam nos ambulemus in noua vita, sicut ille resurrexit. Nota, adhortationem esse, non enim περὶ παραινέσεως, sed περὶ παθους, de iustificatione autem, nunquam adhortando, διδασκόντως, sed indicando ἀναμνήσεως. Itaque non sequitur, quarto capite resurrectionem Christi exemplar dici renouationis, vt sexto.

XXX. Secundus locus ex quinto ad Romanos. Nam cum ait, *Sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam*, opponit iustitiam peccato, & per iustitiam intelligit internam renouationem, ex qua procedunt opera vitæ. Probat, quia ita requirat antithesis. Peccatum enim regnasse dicitur ad mortem, quia operabatur opera mortifera, contra igitur, gratia Dei regnare dicetur per iustitiam in vitam, quia per iustitiam infusam operabitur opera vitæ. Si autem renouatio interna recte vocatur iustitia, procul dubio iustificatio in illa renouatione, & non in sola remissione peccatorum constituenda erit.

XXXI. Respondeo, iustitiam hoc loco, intelligi internam renouationem nostram, concedi non posse, sed iustitiam illam CHRISTI, cuius imputatione sumus iusti: Neque concedimus vllam in Antithesi vim esse, quæ illud inferat. Peccatum fatemur intelligi id, quod regnabat per opera mortifera, siue melius, ipsam illam corruptionem nobis inhærentem, vnde opera mortifera, sed propterea iustitiam intelligendam nobis inhærentem, prorsus negamus. Non enim omnino eadem ratio cadendi, quæ resurgendi. Cadere homo non potuit, nisi per proprium peccatum, nunquam per alienum. Sed vicissim, qui per proprium peccatum cecidit, non potuit resurgere, nisi per alienam iustitiam. Quomodo non potest decoctor in neruo esse nisi per propriam indigentiam, sed neruo solui idem non potest, nisi per alienum opulentiam, nimirum eius, qui pro eo, pecunias numerat. Itaque comparatur peccatum iustitiæ, non tanquam inhærens inhærenti, quo seipsum decipit Bellarminus, sed tanquam causa causæ, illinc mortis, hinc vitæ.

XXXII. Quanquam negare etiam possumus, per peccatum intelligi à Paulo inhærentem nobis corruptionem. Toto enim illo capite causam potius eius corruptionis significauit, nimirum Adæ peccatum: Sic enim & vnum hominem opposuit vni homini, scilicet Adamum CHRISTO, & ἑνὸς παράπτωμα, χάριτι τοῦ ἑνός: & ἑνὸς παραπτώματι εἰς κατάκριμα τοῦ ἑνός. Vnde facilis sensus. Vnum illud Adæ peccatum regnare in mortem, & vnam iam iustitiam Christi regnare in vitam.

XXXIII. Tertius locus, ex sexto ad Romanos, *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibeto vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo.* Docet, inquit Bellarminus, in nobis esse iustitiam loco peccati, & per iustitiam intelligit aliquid inhærens, vnde procedunt opera.

XXXV. Omnino, inquam, ita est. Et quem, quæso, ex nobis contradicentem, Bellarminus offendit? Omnino ita est, esse in nobis aliquam iustitiam, & esse loco peccati prius, non tantum inhabitantis, sed etiam regnantis. Et esse aliquid inhærens, esse, vnde procedant opera. Potuitne à nobis Sophista plura exspectare? Sed Sophista, cur non meminit non controuerti, vtrum id sit in nobis, sed vtrum ea nostra sit iustificatio: an potius remissio peccatorum? Itaque ἰσοφαλὴς ὁ σκοπός.

XXXV. Quar-

XXXV. Quartus locus, ex 8. ad Roman. vbi præter alia dicit Apostolus; *Spiritus viuit propter iustificationem*, siue ex Græcis ad verbum, *Spiritus vita propter iustitiam*. Iustificatio siue iustitia, quæ facit viuere, & per hoc operari, non potest esse sola remissio peccati; sed aliquid internum & inhærens,

XXXVI. Respondeo. Primo veteri me, ne omnes non concedant illam vitam, intelligi de operibus. Nam Toletus contra, *Vitam accipi de ea, quæ est post resurrectionem, qua corpus surget immortale*. Et videtur sic postulare antithesis. Nam in altero membro; *Corpus quidem mortuum est propter peccatum*: mors videtur intelligenda hæc quam proprie sic solemus dicere, non autem illa, quam alias Paulus, ad Ephesios secundo. *Cum essemus mortui peccatis*. Nam hæc quidem mors ad animam potius pertinet, quam ad corpus, quod per se non est capax peccati. Et consentiunt interpretes, Soto, Justinianus, Salmero. Præterea, paulo post, *Viuificabit etiam mortalia corpora vestra*, quibus verbis promittitur restauratio corporis in vitam æternam. Si igitur mors opposita, non significat hanc inhærentiam peccati, cur vita, ei opposita, inhærentiam iustitiæ?

XXXVII. Secundo, negabit Caietanus, iustitiam nominari nostram. *Breuitati studens Paulus, similes nos* CHRISTO *describit ex Christo inhabitante in nobis, vt, quemadmodum* CHRISTVS *habuit corpus mortale, & spiritum viuum, ita corpus nostrum est mortuum, hoc est mortale, spiritus vero viuus: Sed dissimilitudo est penes causam, quod corpus nostrum est mortuum propter peccatum proprium, peccatum enim originale est commune peccatum omnium hominum excepto* CHRISTO. *Spiritus vero viuit, pro, vita, propter iustificationem, pro, iustitiam. Et hic quoque est dissimilitudo penes causam, quia vita spiritus* CHRISTI *non pendet à iustitia, sed ab initio beata fuit, vita vero spiritus eorum in quibus habitat Christus, est propter iustitiam Christi, qua satisfecit Deo soluendo pretium redemptionis humanæ, propter illam enim iustitiam extrinsece & per participationem eius intrinsece est vita eorum in quibus habitat Christus.*

XXXVIII. Sed cum illis otiose transiget Bellarminus. Nam nos quidem, quia distingui audimus spiritum à corpore, & spiritum non intelligimus, nisi illam quasi partem, quæ in fidelibus est per regenerationem, facile inducimur, vt credamus, spiritum, siue viuere, siue vitam esse, per regenerationem, non quod regeneratio causa sit, vt viuat: sed quia regeneratio ipsa vita est, quomodo, in corpore motus non efficit vitam, sed viuit tamen corpus per motum, quia vita nihil sit, nisi principium motus. Quid ergo? Nempe, vt prius, negamus, hanc, siue vitam, siue iustitiam, idem esse cum ea iustificatione, de qua disputamus, sed cum sanctificatione, quæ consequitur iustificationem.

XXXIX. Quintus locus ex ad Galat. 3. *Si data esset lex, quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia.* Vbi aperte demonstratur, iustitiam, vnde iustificatio dicitur, esse aliquid, quod vitam animæ præbet, eamque in motu & actione constituit.

XL. Respondeo, Primum τὸ ζωοποιῆσαι positum est ab Apostolo, pro salute. Occumenius, εἰ μὲν γὰρ φησὶν ὁ νόμος εἶχεν ἰσχὺν τοῦ σώζειν *si quidem, inquit, lex vim habuisset seruandi*. Chrysostomus, ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν, εἰ μὲν ἐν αὐτῷ, φησὶ, τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς εἴχομεν, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὸ κῦρος ἔχων τῆς ἡμετέρας σωτηρίας: *Quod autem dicit, ita est: Si quidem in ea, spem vitæ haberemus, ipsaque potestatem haberet salutis nostræ.* Thomas, *id est, tantæ virtutis esset, quod posset vitam gratiæ & æternam beatitudinem conferre*. Hoc vero, quo iure Bellarminus coercet, ad huius vitæ sanctificationem? Sed demus tamen ita esse, neque enim interest multum.

XLI. At illud tamen ridiculum est, cum hypothesim tam secure negligit: Et de gratia, idem concludit, quod de iustitia legis. Omnino ita est, si per legem salus esset, tum necessario omnis nostra iustitia esset insita, inhærens, infusa, talis denique, qualem aduersarij describunt. Sed non est salus per legem. Quo iure ergo, sublato antecedente, concluditur consequens? Si media nocte dies esset, tum profecto solis radij noctu terram illustrarent. Sed cum dies non sit, tum speres tamen te coniecturum, iis radiis hoc nostrum hæmisphærium illuminari?

XLII. Agnoscat ergo suam temeritatem Bellarminus. Nam iustificatio, etsi dicitur à iustitia, tamen non ab ea, quæ in motu & actione consistat, hæc enim est duntaxat illa, quam inhærentem dicimus, sed imputata consistit duntaxat in passione, non in actione, & ab hac iustificatio dicitur, quam nunc habemus præ manibus, etsi verum, hanc iustificationem definere etiam in illam iustitiam, quæ est inhærens.

XLIII. Sextus locus. Ad Ephesios 4. *Renouamini Spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis.* Hic, renouari in Spiritu, explicatur per induere nouum hominem, & hunc creatum in iustitia, & sanctitate veritatis. Ergo renouatio, iustitia est & sanctitas.

XLIV. Ita est omnino, inquam. Quis enim neget ipsissima Apostoli verba? Quanquam poterat supersedere à repetitione. Neque enim illa quicquam addidit, quo nobis clarior sit mens Apostoli. Neque aut Theologo, aut Dialectico, laus magna est, idem per idem demonstrare. Nos ergo fatemur, renouationem Spiritus esse in iustitia, & sanctitate, sed renouationem Spiritus, & hanc iustificationem, quæ nobis est præ manibus, nihil differre, vicissim negamus. Enimuero, nunquam videas Paulum hortantem ad iustificationem hanc. Nunquam dicentem, *iustificamini*, quia nimirum in nobis positum non est, vt iustificemur, aut etiam cooperemur iustificationi, in qua habemus nos mere passiue, non enim imputamus ipsi nobis, sed Deus imputat. Hic tamen audis diserte, Renouamini, nempe, quia etsi renouationem Deus etiam efficit in nobis per Spiritum, non tamen tanquam patientibus tantum, sed etiam agentibus.

XLV. Post Scripturas, ratione pugnat Bellarminus triplici. Prima, Iustificatio est motus de peccato ad iustitiã, nomen accipiens à termino ad quem: Ergo non potest intelligi, nisi, præter remissionem peccati, acquiratur aliqua iustitia. Sicut non est vera illuminatio, si, fugatis tenebris, nulla lux subsequatur.

XLVI. Respondeo, & hic omnia concedi, dummodo motum intelligas generaliter, pro mutatione. Nam, vt ante diximus, nos in iustificatione, non vnicum terminum agnoscimus illum, à quo, sed addimus, & alterum, ad quem, & fatemur ad hoc ipsum desumi iustificationis nomen. Quid ergo? Nimirum concedimus acquiri aliquam iustitiam, sed imputatam, per quam vere simus apud Deum iusti, qui antea eramus damnabiles. Quæ certe mutatio quædam est, ac proinde motus quidem, si nulla mutatio concipi queat absque aliquo motu. Sed negamus sequi, iustitiam illam, si acquiratur, esse propterea inhærentem. Acquiri enim cum plurimis modis dicatur, tum vero generaliter assequi, obtinere, habere, quod prius non habebatur. Sic Adamus acquisiuit nepotem, & factus est auus, qui non erat, nisi nato demum Enos. Sic Cæsari ad Heduos profecto Roma facta est Orientalis, quæ eidem in Ægyptum translato fuit Occidentalis. Denique, sic Barrabas ex furcifero factus est absolutus, cum liberatus est rogatu populi Judaici. In omnibus his exemplis, acquisitio quædam est, mutatio quædam, quidam motus, nec tamen inhærens, quia, nec Adamus, nec Roma, nec Barrabas, ipsi in seipsis mutationem passi sunt realem, sed tantum σχέσιν: vt alias diximus.

XLVII. Altera ratio. Iustificatio non tantum liberat à pœna, sed etiam euehit ad præmia. At, sola remissio peccatorum liberat à pœna tantum, non tribuit gloriam. Ergo iustificatio non est tantum remissio peccatorum. Probatur maior, ex ad Roman. 6. *Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* Octauo, *Quos prædestinauit, hos vocauit, quos vocauit, hos iustificauit, quos iustificauit, hos etiam magnificauit.* Assumptum probatur, ab exemplo iudicij forensis.

XLVIII. Respondeo, concedi maiorem, ne se frustra in ea probanda fatiget bonus Cardinalis. Sed assumptum negari. Nam, vt monuimus, sola remissio peccatorum, nobis hic non significat exclusionem termini ad quem, id est, iustitiæ, sed tantum eius termini, eiusve iustitiæ, quam Papistæ vrgent, nempe per inhærentiam. Atqui verissimum est, ea notione, solam remissionem peccatorum, non tantum eximere à pœna, sed etiam tribuere gloriam. Quid enim? Estne beatitudo nulla gloria? Atqui, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Tum autem hæc gloria est vita æterna, & hæc αἰώνιος opposita morti æternæ. Ita liberatio à morte æterna, infert traditionem vitæ æternæ, neque enim ex formula & natura Euangelici fœderis cogitari potest, eum non viuere, qui à morte, qua detinebatur, liberatus sit. Præterea, iustificatio inhærens, non tradit gloriam, quia sic seruaremur per merita, quod alias disputatum.

XLIX. In iudicio forensi concedo, qui eripiuntur à morte, non consequi noua præmia, propter hoc solum, quod iudicentur non fuisse, aut non esse rei, sed non sequitur ab humana iustificatione ad diuinam. Illa enim tantum non imputat peccata, sed nullam iustitiam imputat, cum ista vtrumque. Post, etiam liberatio à morte, re differt à nouis præmiis: at non liberatio mortis æternæ, à vita æterna. Itaque rerum tam dissimilium non potest esse idem iudicium.

L. Tertia ratio: Iustificatio ex inimicis facit amicos, facit filios, facit dilectos, facit ciues Sanctorum, domesticos Dei, hæredes regni. Ergo non solum remittit peccata, sed etiam infundit virtutes. Ratio consequentiæ, vt ob eas virtutes homo dignus tam insignibus appellationibus habeatur.

LI. Respondeo, negari consequentiam. Concludendum enim fuit, non tantum remitti peccata, sed etiam imputari iustitiam, quod nos semper concessimus. Sed ad infusionem virtutum, nulla vis est consequentiæ. Nam virtutes infusæ, non efficiunt hominem dignum tam insignibus appellationibus, sed sola imputata iustitia, sola, inquam, remissio peccatorum. Et vero, nonne paulo ante Bellarminus mortem CHRISTI retulit ad remissionem peccatorum, resurrectionem vero ad infusionem iustitiæ? At Paulus disertus est, 5. ad Romanos: *Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem Filij eius.* Ergo, inquam, per remissionem peccatorum. Dilucide 5. poster. ad Corinthios, *Mundum reconcilians sibi, non imputando eis peccata ipsorum.*

LII. Sed ab Augustino denique se sperat longe facilius probaturum, his indicatis locis. Epistola centesima quinta, *Nec quisquam liberatur, & iustificatum, nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, non solum remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei, & timoris Dei impartito salubriter orationis affectu, & effectu.* Primi de peccatorum meritis & remissione capite decimo tertio, *Quid est, quod abundantiam gratiæ, & iustitiæ accipiunt, nisi quod non ei tantum peccato, in quo omnes peccauerunt, sed eis etiam quæ addiderunt, gratia remissionis datur, eisque hominibus tanta iustitia donatur, vt cum Adam consenserit ad peccatum suadenti, non cedant isti etiam cogenti.* Sermon. 16. de Verbis Apostoli, *Iustificati sumus, sed ipsa iustitia cum proficimus crescit.* Libri de Spiritu & litera cap. decimo septimo, *Ibi lex intrinsecus posita est, qua iniusti terrentur, hic intrinsecus data est, qua iustificarentur.*

LIII. Sed alias obseruatum, non adeo curiose distinctam olim iustificationis homonymiam: itaque vna eadem voce Patribus indistincte significatam nostræ Salutis εἰσαγωγὴν, quæ, ab imputata iustitia facto initio, desinit in inhærentem, tanquam suum effectum. Vere igitur dixit Augustinus, & liberari à peccatis, & iustificari quemque, tum remissione peccatorum, tum inspiratione fidei, vere dixit, abundantiam gratiæ & iustitiæ accipi, cum & remittuntur peccata originalia, atque actualia, & donatur iustitia per quam non cedatur peccato. Vere dixit, intrinsecus datam legem, qua iustificentur fideles. Hæc, inquam, omnia vera, certa, rata, sed non inferunt tamen iustificationem, quatenus conciliatio est cum Deo, constare hac inspiratione fidei, siue hærente iustitia. Meminerint Sophistæ, ante Augustinum, indistincte nominatam fuisse duliam, & latriam, eoque quoties nos ostendimus adorationem tribui soli Deo, se elabi distinctione, & asserere, eos Patres loquutos esse de adoratione, quatenus latriam significat. Hoc sibi qui permittunt, ne irascantur nobis, hic etiam nostro ordine, facili distinctione, & vera, suos magnos, sed vanos conatus, retundentibus.

* * *

CAP.

CAP. XVI.

Remissionem esse imputatiuam.

I. ATque esto disputata minor Syllogismi. Maior, quæ posuit omnem remissionem peccatorum esse imputatiuam, propria rursus controuersia disputatur, à Pererio, disputatione tertia in 4. ad Romanos: Beccano, cap. 1. de iustificatione Caluinistarum. Lindano, Panopliæ lib. 4. cap. 22. Feuardentio, Theomachiæ lib. 8. cap. 4.

II. Nos ergo asserimus, Remissionem peccatorum ipsam per se consideratam, non nisi imputatiuam esse, hoc sensu, vt nullam realem in ipso homine mutationem significet, sed Dei tantum indulgentiam, non imputantis fideli peccatum, quod ille tamen vere actu admisit, imo etiam actu habet. Nam peccatum Originale, id est, ipsa illa corruptio, quæ abducit nos à iustitia, manet tota vita in fidelibus, abolenda quidem magis magisque, sed nunquam penitus, donec in cœlos delati, regnemus cum Christo. At remissio peccatorum non differtur eo vsque, sed in præsenti datur. Itaque simul oportet consistere & inhærentiam peccati, & eiusdem remissionem. Hæc nostra sententia est.

III. Aduersarij vero hanc sententiam magnæ hæreseos damnant, volúntq; in remissione ipsa prorsus auferri, ac radicitus euelli peccatum, atq; adeo animæ restitui perfectam iustitiam.

IV. Primum illis argumentum est apud Lindanum ex Geneseos tertio. Cum Christus illud mulieris semen, serpentinum illud caput semel contriuerit, quis profligata adeo audacia, dicam, an impietate fuerit sacrilega, qui Diabolo aliquam pristini dominatus portiunculam in illos adscribat, aut defendat, quos CHRISTVS Dei omnipotentis Filius sua morte à Diaboli tyrannide vindicauit? à peccati seruitute asseruit? suo sanguine, quasi agni immaculati, redemit, abluit, emundauit? Forma hæc est. Qui liberat à tyrannide Diaboli, nullam pristini dominatus portiunculam relinquit. At Christus liberat à tyrannide Diaboli. Ergo nullam dominatus portiunculam reliquit. Probatur maior. Qui conterit caput serpentis, nullam eius dominatus portiunculam relinquit. At Christus contriuit caput serpentis. Ergo. Probatur maior, quia conterere est profligare, atque in nihilum, puluisculi modo, redigere.

V. Respondeo, illud, nullam relinquere dominatus portiunculam, varie posse exponi, vel de effectu vltimo, vel de perpetuo. Illo modo, significat tandem futurum, vt omnino fideles liberandi sint ab eo dominio, ita vt nulla ex parte subsint ei fideles, non iam fideles, sed beati. Altero autem, iam statim ab ipso fidei initio primo, atque inde per totam hanc vitam, eam libertatem plenissimam constare, adeo vt non per gradus fiat, promouendo, & ad perfectionem tendendo, sed vno eodemq; impetu, atq; actu indiuiso, deniq; in instanti.

VI. At nos, priori quidem modo concedimus vniuersum argumentum. Absit enim, vt quicquam diminuamus, vel de gloria Domini, vel de beatitate Sanctorum, quos nobis Scriptura tandem glorificandos describit, atque in ea gloria possessuros regnum cœlorum. Verumtamen hæc, quæcumque quantuncumq; gloria est, nihil ad præsentem controuersiam, cuius operæpretium est inquirere, non, quid olim futurum sit, cum admittemur in cœlestes nostras mansiones, sed, quid nunc fiat in nobis, dum peregrinamur in hac miseriarum valle, & peregre absumus à Domino.

VII. Altero autem modo, constanter negatur minor vtriusque Syllogismi. Nam, si ne portiuncula quidem residua est dominatus tyrannici, cur morimur? Nam Paulus, ad Roman. 8. *Si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita.* An, cui corpus adhuc mortuum est, & quidem propter peccatum, nihil is residui sentit de diaboli tyrannide? Et 7. disertius. *Nempe igitur ipse ego mente quidem seruio legi Dei, carne vero legi peccati.* Et nullum illud est residuum peccati dominium? Rursus ibidem: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Nempe plena libertas nondum, nisi in spe, ac proinde non verum, sic contritum esse à Christo caput serpentis, vt iam nunc instar puluseris minutissimi sit in nihilum redactum, sed verum, tandem aliquando redactum iri: teste Paulo, prioris ad Corinth. 15. *Quum hoc corruptioni obnoxium induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet illud, quod scriptum est, Absorpta est mors ad victoriam. Vbi tua ô mors victoria? Vbi tuus, ô sepulcrum, stimulus? Stimulus vero mortis, peccatum.*

VIII. Secundum argumentum eiusdem Lindani. Si æneus ille serpens, in deserto, in Christi typum erectus, Judæos à venenatis regulorum morsibus plane liberauit, curauit, sanauit, quod de Christo eius antitypo aliud sentiendum, quam tanto dira ista hæc antiqui illius serpentis venena in Christianorum cordibus, Christi gratia ac pharmaco sanari plenius, euelli magis stirpitus, mundari purius, quanto vmbra præstet corpus, atq; serpente æneo efficacior est Christus.

IX. Simile Sophisma, eadem soluendum distinctione. Typi significant, quid futurum sit, vt faciat Christi gratia, sed momenta temporum non distinguunt, quibus ita futurum sit. Itaque implentur eorum significata, si certum sit id aliquando futurum, quod illi pollicentur, non sequitur ergo, sicut in vita hac perfecte sanabantur ab iis morsibus Israelitæ, sic in hac vita perfecte sanatum iri fideles à peccato. Atque adeo idem ipse serpens, qui statim vt factus, in altum elatus, Christum ipsum significauit crucifigendum, etsi non nisi annis post natiuitatem triginta, & quod excurrit. Et rursus, non quomodo ille semper elatus, sic iste nunquam non cruci affixus, sed duntaxat paucas horas?

X. Tertium argumentum rursus est Lindani. Cum Christus Dei Filius ad hoc apparuerit, vt dissoluat opera Diaboli, teste Joanne, tertio capite primæ, an istum vitiorum fontem, & operum Diaboli plane omnium caput, possit non delere, tollere, soluere, abolere, si suas ipsi instauratæ salutis humanæ partes velimus constare saluas? Quapropter, vt ne in Christum Dei Filium verissimum animarum nostrarum perditarum instauratorem, seruatorem, adeo sacrilegi simus & impie sacrilegi, prorsus agnoscendum est, atque profitendum, Christum Diaboli opera vere soluere, prorsus delere, atq; omnia omnino semel abolere, ne frustra ad hoc apparuisse, ac varæ homo factus fuisse conuincatur.

XI. Respondeo: concedi, quod in antecedente ponitur ex Joanne, Christum venisse, vt soluat opera Diaboli. Nihil illo verius, alioquin non remitterentur peccata, non iustificaretur quisquam, aut seruaretur. Sed negari consequentiam, quæ plus inferat: nimirum, non tantum, vere soluere, atq; prorsus delere, sed etiam omnia omnino semel absoluere, quod nunquam concedet quisquam, cui sit cognita salutis œconomia. Quod enim fit sensim, & per partes, ac gradus, id omnino semel fieri, falsum.

XII. Hactenus Lindanus. Deinceps sufficit argumenta Beccanus. Quartum esto igitur. Quod tollitur, deletur, exhauritur, & longissime proiicitur ab homine, certe non manet in homine. Sed in iustificatione peccatum tollitur, deletur, exhauritur, & longissime proiicitur. Ergo peccatum non manet in homine iustificato. Assumptum patet. Joannis primo, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Actor. 3. *Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra.* Ad Hebr. 9. *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.* Micheæ 7. *Proiiciet in profundum maris omnia peccata vestra.*

XIII. Respondeo. Primo, illud, in iustificatione, vel tempus significare, vel causam. Vel enim significat, tum temporis, cum primum iustificamur, illa omnia fieri in nobis, vel tantum, accepta Iustificatione fieri tandem, & suo tempore. Itaque responsio eadem quæ in præcedentibus. Nam hoc posterius prolixe conceditur, & est extra thesin. Sed illud prius negatur, & mirum est tam sæpe sumi, nunquam à quoquam probari.

XIV. Secundo: distinguendus est vocabulorum vsus proprius à metaphorico. Nempe, quicquid tollitur, deletur, exhauritur & longissime proiicitur proprie, id verum est, non remanere in homine, à quo tollitur, deletur, exhauritur, proiicitur. Et huc pertinent exempla, macularum, sordium, inquinamentorum corporis, quibus Beccanus tantopere confidit. At, quæ tolluntur, delentur, exhauriuntur, proiiciuntur metaphorice, ea nihil necesse est non remanere in homine. Exempli gratia, concupiscentiam fatentur ante Baptismum vere esse peccatum, itaque etiam remitti in Baptismo, vt necesse sit in Baptismo tolli, deleri, exhauriri, proiici concupiscentiam. At concedunt illi tamen, eandem concupiscentiam manere. Ergo alterutrum necesse est, vel remitti concupiscentiam, id est, tolli, deleri, exhauriri, proiici, vel, quicquid tollitur, deletur, exhauritur, proiicitur in Baptismo, id est remittitur, non propterea non manere in homine. Atqui illud falsum, consentientibus vtrisque, cum Catholicis, tum Papistis: Ergo hoc verius, quod nos nunc volumus.

XV. Quintum. Qui à corporis vinculis, funibus, & catenis, quibus constrictus erat, plane eximitur, & liberatur, is certe non retinet illa in suis membris, nec amplius circumfert. Ergo similiter, qui à spiritualibus vinculis, funibus, & catenis, quæ sunt peccata, quibus constrictus & captiuus erat sub potestate Satanæ, eximitur, & liberatur, quod fit in iustificatione, is non retinet apud se eiusmodi vincula, nec amplius circumfert. Liberari autem fideles, probant multi Scripturæ loci.

XVI. Respondeo, recte poni in protasi, eum qui plane eximitur, sed vafre sumi in apodosi, eum qui eximitur. Cur non enim, qui plane eximitur? Nempe, timuit sibi Sophista, ne obiiceremus illud Apostoli Pauli, *quis liberabit me?* Falsum est ergo nos plene liberari. Augustinus in Joannem tractatu quadragesimo primo, *Cum cœperint ea non habere*, nempe crimina, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium, & cætera huiusmodi: *Cum ergo cœperit ea non habere homo, debet autem non habere omnis Christianus homo, incipit caput erigere ad libertatem, sed ista inchoata est, non perfecta libertas. Quare, inquit aliquis, non est perfecta libertas? Quia video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ: non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, illud facio. Caro, inquit, concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ vultis, illa faciatis. Ex parte libertas, ex parte seruitus, nondum tota, nondum pura, nondum plena libertas, quia nondum plena æternitas. Habemus enim ex parte infirmitatem, ex parte accepimus libertatem. Quicquid peccatum est à nobis antea, deletum est in Baptismo. Nunquid quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Si non remansisset, sine peccato hic viueremus. Quis autem audeat hoc dicere, nisi superbus, nisi misericordia liberationis indignus, nisi qui seipsum vult decipere, & in quo veritas non est? Ergo ex eo quod remansit aliquid infirmitatis, audeo dicere, ex qua parte seruimus Deo, liberi sumus, ex qua parte seruimus legi peccati, adhuc serui sumus.* Et aliquanto post, *Quando plena & perfecta libertas erit? Quando nulla inimicitia, quando nouissima inimica destruetur mors. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.*

XVII. Nempe igitur non est nulla libertas, si sit adhuc aliquo modo peccatum. Et vicissim, si sit libertas aliqua, non tamen non remanet peccatum. Bis nunc, id est, in hac vita sumus liberi, & quia exemti à damnatione, propter peccata, quia gratiam consequuti, & quia interea dum exspectamus spem nostram, non dominatur nobis peccatum, etsi inhabitet. Tertio, tandem liberi futuri, cum non tantum non damnabit, nec tantum non regnabit, sed ne inhabitabit quidem. Et hæc perfecta libertas erit. Erit, inquam, non est. Itaque puerilis est Beccani cauillatio.

XVIII. Sextum. Medicus corporalis, qui in sua arte peritissimus est, ita nouit curare omnes morbos ac vulnera, quæ ipsius arti subiecta sunt, vt omnino non maneant in corpore, sed plane pereant ac destruantur. Ergo etiam Medicus spiritualis, qui peritissimus sit, ita potest curare omnia peccata, quæ sunt morti ac vulnera animorum, vt omnino pereant ac destruantur. Est autem in hoc genere peritissimus Dominus, qui propterea Saluator dictus est. Ergo Christus potest plane tollere peccata omnia, quibus animus vulneratur, & affligitur. Ergo in homine per Christum iustificato & sanato, non manent amplius præcedentia vulnera & plagæ peccatorum.

XIX. Respondeo, duplicem necti consequentiam. Priorem, Ergo Christus potest plane tollere peccata omnia. Hanc nos absque vlla controuersia concedimus. Inde enim spes nobis certissima plenæ perfectæque illius liberationis, quam dicebamus. Alteram, Ergo in homine iustificato

non

non manent amplius præcedentia vulnera peccatorum. Hanc nos negamus. Quod aliud colligit, quam erat propositum. A potentia ad actum non valet consequentia, neque negato hoc illove actu, potentia negatur: Maxime cum causa est voluntaria, quæ actum pro arbitrio suspendit. Sic, Deus potest mundum destruere, nondum tamen destruxit. Et Christus potuit mortem penitus abolere, si enim non posset, ergo nunquam aboleret, & tamen nondum aboleuit. Denique, vt fabulas etiam papisticas expediam aduersus Papistas, poterat Petrus Petronillam suam, si suam, si liberare febribus, quam tamen patiebatur in lecto detineri. Et hic neganda nobis erit Saluatoris nostri potentia, nisi, quoties, & quando venerit in mentem Beccano, statim exserat quicquid habet iuris, facultatisve? Blasphement ita Iesuitæ. At Christiani à Paulo didicerunt, & exclamare, *Miser ego homo, quis me eripiet ex isto corpore mortis*, & statim subiicere, *Gratias ago Deo per Iesum Christum Dominum nostrum*, vt se ostendant ita suspirare præ sensu peccati adhuc inhabitantis, vt tamen acquiescant voluntati diuinæ.

XX. Septimum. Quando corpori mortuo restituitur vera vita, mortem penitus extingui necesse est, quia idem corpus simul viuum, & mortuum esse non potest. Ergo similiter, quando animæ mortuæ restituitur vita spiritualis, mortem penitus deleri necesse est. At peccatum est mors animæ: Ergo quando vita restituitur animæ, necesse est peccatum aboleri.

XXI. Respondeo: Peccatum non esse simpliciter mortem animæ, sed peccatum imputatum, peccatum non dimissum. Nam peccatum remissum, & non imputatum, infirmitas est, non mors. Probatur facile, quia alioquin nemini hominum restituta esset vita, quandoquidem Joannes clamet, neminem esse sine peccato. Non est autem necesse, restituta vita, tolli continuo omnem infirmitatem. Itaque Augustinus paulo ante, *Nunquid, quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas?*

XXII. Octauum. Eccleiast. 31. *Vome & refrigerabit te: & non adduces corpori tuo infirmitatem.* Sicut qui retinet vomitum, morbo & infirmitati fit obnoxius, qui reicit, refrigeratur, sic etiam, qui peccatum apud se retinet, ægrum & nauseantem animum habeat necesse est, qui proiicit, sanitatem recuperat. At, si proiicit, quomodo manet in homine?

XXIII. Respondeo, ridiculum esse argumentum. Primo, quia vomitus, non est remissio peccatorum, non est iustificatio. Ratio in promptu, quia vomitus fit à nobis, remissio à Deo. Sed est sanctificatio, quæ ita fit a Deo, vt etiam fiat à nobis. Deinde, non dicitur per vomitum restitui omnimodam sanitatem: nam & hoc manifeste falsum, sed, quod vere potuit dici, *refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem.* Qua ratione etiam verum est, magno eum pondere leuari, qui renuntiat peccato, neque sibi damnationem acquirere, sed quomodo, qui vomit, non propterea integre perfecteque sanatur, sic neque qui peccato renuntiat, nihil retinet infirmitatis. Tertio, non tantum verum est, qui peccatum retinet, ægrum & nauseantem animum habere, quod Beccanus ponit, sed etiam, quod nos addimus, nullum fidelem quamdiu hic viuit, non habere ægrum & nauseantem animum. Alioquin vnde illud, *Quod volo bonum, non facio, quod nolo malum, hoc ago*, si nulla nausea est, nulla ægritudo?

XXIV. Nonum. Peccatum originale est prauitas naturæ humanæ, hoc est, cæcitas mentis, & auersio voluntatis à Deo, cum reatu æternæ mortis. At, peccatum originale manet in fidelibus: Ergo in fidelibus vere manet cæcitas mentis, & auersio voluntatis à Deo, cum reatu æternæ mortis. Ergo fideles sunt vere cæci mente, auersi à Deo, & rei æternæ mortis. Propositionem vtramque probat ex nostra doctrina.

XXV. Respondeo, aliud esse definire, quid sit peccatum originis in se, aliud quid efficiat in homine: Itaque conceditur prioris consequentiæ conclusio, remanere in fidelibus auersionem voluntatis. Quis enim neget, quod tam manifeste denuntiat Paulus, *Video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ.* Remanere cæcitatem mentis, nesciunt enim, quomodo orare debeant, teste Paulo. Sed negatur tamen fideles esse aut cæcos mente, aut voluntate auersos à Deo. Nimirum, quia non est in eis id peccatum, aut solum, aut regnans, sed suppeditatum spiritu illo qui datus est eis. Atqui, etsi vetissimum sit, id peccatum esse cæcitatem mentis, & auersionem voluntatis, tamen falsum est, efficere cæcos mente, & auersos à Deo omnes eos in quibus est, sed tantum in quibus regnat. Sic enim docuit Paulus, 7. ad Rom. *Si id facio, quod ego nolo, non amplius ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat.*

XXVI. De reatu alia ratio est. Non enim ipsum originale peccatum est reatus, sed ab eo reatus est. Ideo Paræus, quo teste Beccanus abutitur, distincte dixit, *Est prauitas naturæ, hoc est, cæcitas mentis, & auersio voluntatis à Deo, cum reatu æternæ mortis.* Recte, Non, *& reatus æternæ mortis*, sed *cum reatu æternæ mortis.* Nimirum, reatus nullum peccatum est, sed est consequens peccati. Hoc autem consequens prorsus tollitur per remissionem, itaque, etsi peccatum ipsum insit, tamen non propterea rei sunt fideles, quia remittuntur eis omnia peccata. Sicut in ciuili politia, Princeps, etsi peccatum neq; tollat, neque adeo possit tollere, tamen reatum tollit.

XXVII. Hactenus Papistarum argumenta. Nunc Catholicorum confirmatur sententia, ab iis Pauli verbis ex Psalmo 32. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates: Et quorum obtecta sunt pecata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.* In iis verbis, tres sunt phrases, vnam eandemque rem describentes, quæ singulæ suum habent momentum, dignum quod expendamus. Nam quo sunt vsitatiores in sacris libris, hoc describunt plenius naturam remissionis peccatorum.

XXVIII. Prima phrasis, *remissæ sunt iniquitates.* Atque hæc omnium maxime propria, adeo vt iam pridē Ecclesia solenne inde nomen fecerit, tam sacrum huic rei, quam quæ destinatissimo consilio imponuntur quibuscunque rebus iudicandis. Nam hæ plurimæ, etsi plerumque varie significant, tamen habent aliquid eximium, & singulariter sibi affectum. Inde in Symbolo Apostolico articulus, Credo remissionem peccatorum, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ex frequentissimo scilicet vsu Christi & Apostolorum. Matth. 26. *Hoc est sanguis meus, Noui illius Testamenti, qui pro multis effunditur, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, in remissionem peccatorum.* Marc. 1. *Baptizabat Ioannes in deserto, & prædicabat Baptismum resipiscentiæ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, in remissionem peccatorum.* Luc. 1. *Et des cognitionem saluti populo eius, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν, per remissionem peccatorum ipsorum.* Inde Matth. 9. ἀφίωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, *remittuntur tibi peccata tua.* Item. *Vt sciatis autoritatem habere filium hominis in terra, ἀφιέναι ἁμαρτίας, remittendi peccata.* Et 12. *Quoduis peccatum & blasphemia ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, remittitur hominibus.*

XXIX. Hinc demonstratio certa propositæ maioris, remissionem peccatorum esse imputatiuam, id est, in eo consistere, vt non imputentur. Primo enim, nomen est commune, tum remissioni, quam obtinemus à Deo, tum ei quam alij aliis concedimus. Patet, Matth. 6. *Si remiseritis hominibus offensas ipsorum, remittet etiam vobis Pater ille vester cœlestis, sin autem non remiseritis hominibus ipsorum offensas, nec Pater vester remittet vobis offensas vestras.* Et 18. *Tunc adiens eum Petrus, dixit, Domine quoties peccabit in me frater meus & remittam ei?* Et post, *Nisi remiseritis suo quisque fratri ex cordibus vestris offensas eorum.* At certo homines alij aliis offensas non remittunt, nisi vt nunc loquimur, imputatiue, hoc est, non reapse auferendo peccata, sed tantum non imputando.

XXX. Secundo, vim remissionis Christus declarat similitudine debitorum inter homines contractorum, vnde in oratione Dominica docuit dicere, *Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.* Plene allegoria, quam postea explicauit apud Matth. cap. 18. per parabolam Domini exigentis expensorum rationem à seruo suo. At certe debita haud aliter remittuntur, quam hoc quem dicimus modo, non aliquid operando in ipso debitore, sed tantum non imputando ei æs nostrum, vt ne luat, quod debuit. Neq; τὸ ἀφίεναι potest aliter intelligi.

XXXI. Nihil est, quod opponant aduersarij præter suam autoritatem. Maldonatus in sextum Matthæi, *Quid sit peccata remitti, alibi disputamus, nunc sine disputatione, ne forte lector erret, admonemus, dimitti, esse non solum tegi, non solum puniri, vt noui hæretici fabulantur, sed penitus etiam tolli, penitus deleri, & in profundum mare proiici, vt scriptura loquitur.* Indicat margo commentaria Maldonati in quarsum ad Romanos, mihi visa nondum, sed puto similia argumenta collegisse, iis quæ iam iam expendimus: Itaque longe esse à vero explicationem dico, qua ille cautum voluit suo lectori, qui ab ea potius caueat, si sapiat.

XXXII. Sed Græcæ phrasi respondet Hebræa, Dauid enim dixit, נשוי פשע; quod sonat eum, cuius ablata est iniquitas. Exodi trigesimo quarto, *Qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, & scelera, & peccata.* Esaiæ 33. *Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.* Numer. 14. *Dominus patiens, & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem & scelera.* His locis auferre, est in editione Latina, vt in Græca. αἴρειν. Alis vero dimittere, remittere, Exod. 32. *Aut dimitte eis noxam hanc.* Psal. 25. *Et dimitte vniuersa dilicta mea.* Et 85. *Remisisti iniquitatem plebis tuæ.*

XXXIII. Ab hac phrasi Sophistis nostris audacia, non existimantibus, id remanere quod auferatur.

XXXIV. Verum, is lusus est, nihil præterea. Nam Hebræis familiaris erat phrasis, atque adeo vsurpata ad designandam humanam indulgentiam in peccatores. Primi Samuel. 15. Saul alloquens Prophetam, *Sed nunc porta quæso*, Hebraice aufer, *peccatum meum.* Vigesimo quinto, Abigail supplex Dauidi, *Auser iniquitatem famulæ tuæ.* Genes. 50. Josephum fratres orantes post mortem Jacobi, *Obsecro vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum, & peccati, atque malitiæ, quam exercuerunt in te.* Nam & hic Moses scripsit, נשא אחיך פשע וחטאה: Græce ἄφες αὐτοῖς τὴν ἀδικίαν. At sane, homo nullus nullius hominis peccatum aufert re vera, & remouet ab eo qui peccauit, siue in se, siue in alium. Quare, hæc phrasis non id significat, quod fit in eo qui peccauit.

XXXV. Quid ergo: Nempe id potius quod fit, vt ita loquar, in eo in quem peccatum est. Itaque, Numer. 14. כאשר נשאתה לעם הזה Septuaginta reddunt κατὰ τὸ ἔλεός σου ἱλάσθητι, Hieronymus, *sicut propitius fuisti.* Psalm. 99. אל נשא היית להם. ὁ Θεὸς σὺ εἰσάκουες αὐτῶν ἐγένου αὐτοῖς: *Deus tu propitius fuisti eis.* Atqui ἵλεως propitius, nulla qualitas est inhærens iis qui peccarunt, sed ei potius, penes quam ius est puniendi peccata.

XXXVI. Altera phrasis est, *Quorum obtecta sunt peccata:* Hebraice כסו חטאה. Sic Nehemiæ 3. *Ne operias iniquitatem eorum:* Psalm. 85. *Operuisti omnia peccata eorum.* Atqui tegitur, obtegiturque, id quod est, non vero id quod non est.

XXXVII. Sed Pererius, disputatione tertia in 4. ad Romanos. *Omnino idem plane valet, peccata esse tecta, atque esse sublata, & nulla prorsus relicta.* Audacter sane, neque ex vi verbi, Nam Genes. 7. cum *operti sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cœlo*, non tamen propterea ablati, nullique relicti. Neque, 1. Reg. 19. Michol, cum statuam *operuit vestimentis*, prorsus nullam reliquit. Quid plura? Ne caritas quidem operiens multitudinem peccatorum, propterea peccata ita aufert, vt sint nulla prorsus.

XXXVIII. Imo, inquit Pererius, si tecta sunt Deo, ergo non videntur à Deo. Si non videntur à Deo, nulla igitur sunt. Nam neque potest esse quicquam in rebus, quod à Deo non videatur, nec possunt videri à Deo peccata, quantum ad culpam, & non videri quantum ad pœnam. Si enim mortifera peccata essent in homine, haberet Deus odio ea peccata, & hominem eiusmodi præditum peccatis abominaretur, testante id Scriptura. Sapientiæ 14. *Odio sunt Deo impius, & impietas eius.* Psalm. 5. *Odisti omnes operantes iniquitatem.* Cumque Deus sit iustissimus, non potest peccata, si vere sunt in homine, non odisse, & debitis pœnis destinare. Nimirum, non minus est alienum à Dei iustitia, flagitia & peccata hominum impunita dimittere, quam bonorum hominum virtutes, & benefacta, & merita irremunerata relinquere. Ergo, si peccata teguntur, hinc necessario concluditur, ea nullo modo esse in homine iustificato.

XXXIX Distinguo, videri à Deo: Nam aliquando significat, aliquid cognitum esse Deo, & pertinet ad prouidentiam, cui nihil potest esse absconditum. Ac tum, cum dicitur videre peccata, significatur scire, ea esse, siue esse commissa. Sed alias, Deum videre peccata, est punire, teste, Augustino in Psalmum 31. *Tecta ergo peccata quare dixit? Vt non viderentur. Quid enim erat Dei videre peccata, nisi punire peccata? Vt noueris, quia hoc est Dei videre peccata, quod punire peccata, quid ei dicitur? Auerte faciem tuam à peccatis meis.*

XL. Hoc

XL. Hoc posito, facilis solutio. Nam illud, si non videntur, nulla sunt, verum est, primo videndi sensu. Omnino enim, si omnia, quæ sunt, videntur, oportet ea, quæ non videntur, non esse. Sed falsum, hoc sensu non videri peccata à Deo. Inde enim Dauid Psalmo quinquagesimo primo עשיתי הרע בעיניך, *malum in oculis tuis feci.* Imo propterea Paulus, priori ad Corinthios quarto, *Nihil mihi conscius sum, sed non iustificatus sum.* Nimirum, *quia ab eo qui me iudicat, examinari me subtilius scio,* inquit Gregorius 3 Moralium 5.cap.8.

XLI. Sed idem verum altera notione videndi. Enimuero, quæ tecta sunt, non videntur: at caritati tecta sunt multa peccata, teste Salomone, teste Apostolo: Ergo multa peccata non videntur à caritate? An autem absolute non videntur? an vero [illegible], id est, vt ne vlciscatur? Testis Jansenius in Prouerb. 10. *Efficit vt quis delicta alterius etiam magna, non multum attendat ad exaggerandum ea, aut vindicandum, sed vt ea potius extenuet, obliuiscatur, è memoria deleat, ac condonet.* Videt igitur, inquam. Alias, quomodo non multum attenderet? quomodo obliuisceretur? quomodo condonaret? Similiter, Deus condonat, obliuiscitur, & sic operit. Ergo operiens videt, hoc est, videt, nec tamen videt ad puniendum.

XLII. Sed non possunt, inquit, videri peccata, quantum ad culpam, & non videri, quantum ad pœnam. Imo ridicule: nam primum, pœna nulla vnquam fuit peccati, sed peccatoris. Itaque, si nullum peccatum videt Deus, quoad culpam, quod non etiam quoad pœnam: omnino nullum peccatum videt Deus quoad culpam. Nec in eo nullum momentum est: nostra enim disputatio peccatum considerat, & peccatorem distincte, cum inquirit, sitne illud in peccatore, necne. Secundo, culpa solet dici ipsa peccati admissio, siue reatus, obligans ad pœnam, itaque rursus proprie nulla peccati culpa est, sed peccatoris. Quanquam alias etiam vsurpatur pro peccato ipso: sed, puto, parum ad rem hanc nostram, absurde enim diceretur videri peccatum, quantum ad culpam, si non distinguatur à peccato culpa. Cum igitur culpa sit peccatoris, quatenus admisit peccatum, nego, non posse videri peccata, quantum ad culpam, vt non statim quantum ad pœnam. Quia, quibuscunque condonatur, in iis necesse est videri, quantum ad culpam, alioquin non condonarentur: ad non videri, quantum ad pœnam, quia peccatorum condonatorum nulla sit pœna. Nam *quod non imputatur, non punietur,* ait Alcuinus in hunc Psalmum.

XLIII. Concedo haberi semper odio mortifera peccata apud Deum: sed nego, semper odio haberi eum in quo illa sint. Paulus diserte contra docet ad Roman. 5. *Commendat suam caritatem Deus erga nos, quod, cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.* En tibi aliquos in quibus erant peccata mortalia, quos tamen Deus amauit, & quidem maximo amore, & cui nullus amor comparari possit. Amauit Iacobum etiam in vtero, antequam quicquam egisset boni, imo tum cum in eo esset peccatum originis, ipsis Papistis, opinor, non negaturis.

XLIV. Esse iustissimum, omnes concedunt, qui esse Deum non negant. Iustissimum non posse non odio habere peccata, eadem suadet κοινὴ ἔννοια, vt non haberemus Verbum Dei. Sed odio habentem, non posse non pœnis destinare, absurde dictum de peccato ipso, quod nulli pœnæ destinari potest, falso dictum de peccatore, esse æque alienum à Dei iustitia, hominum impunita dimittere peccata, quam hominum merita irremunerata dimittere, concedi potest, saluo iure nostro in disputatione de meritis. At hominibus peccata negamus dimitti per iustitiam, sed per misericordiam, qua factum, vt ne iustitia quidem sit violata, quando ne ipsa quidem quæ condonantur, impunita dimittuntur, in eum finem instituta hac, de qua disputamus, imputatione, qua fit, vt in Christo puniantur, quæ nobis [illegible] dimittuntur.

XLV. Bellarminus paulo aliter, & verius. Non potest Deus non imputare peccata, hoc est, habere hominem impium pro pio, nisi desinat esse impius. Sed hoc, inquam, quorsum? An quia nemo desinat esse impius, nisi nullum habeat inhærens peccatum? Atqui hoc manifeste falsum, alioquin nemo esset, nemo fuisset, nemo foret vnquam pius, præter vnum Dominum nostrum Iesum Christum. Quandoquidem de reliquis omnibus verum, *Si dixerimus nos peccatum non habere, decipimus nos.* Et, teste Augustino de Ecclesiasticis dogmatibus, capite sexto & octogesimo, *Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus vel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem.* Et sane quid Paulum dicimus? impiumne, an pium? At ipse se testabatur habere inhabitans sibi peccatum, septimo ad Romanos. Vere igitur Bellarminus dixit, non haberi à Deo iustum, nisi qui desierit esse impius. Sed nullum iustum, nisi qui nullum habeat peccatum, nemo dixit vnquam, qui non in Catharorum partes transitum fecerit.

XLVI. Audite nunc Raconisum Thrasunculum recentem. Discite, ait, hodie, si nondum scistis, posse quædam peccata tegi non remissa, & posse tegi remissa. Paradoxum putauit exemplo probandum. Posse enim quempiam cicatricem tegere ne appareat, atque hunc tegere, non sanare. Posse medicum emplastro vulnus tegere, atque eadem opera curare, & tunc vulnus tegi, atque curari.

XLVII. Magno scilicet pretio docet Thraso tanta, tam recondita mysteria, quæ primus ipse vidit, aut vidisse putauit. Sed Thrasones tum mentiuntur maxime, cum sua gesta confidentissime narrant. Teguntur, inquit, quædam non remissa. Quid? apud Deum? Ingens, inquam, mendacium. Nam apud homines non negem: nam hi multa nesciunt, quæ tamen re vera sunt. Sed Dei infinita scientia non potest ludibrio haberi, neque coram ea quicquam est absconditum. Itaque apud Deum nullum peccatum dici potest absconditum, nisi quatenus remissum. Sed vniuersaliter verum est, nihil tegi, quod non sit. Neque vero illa ipsa cicatrix, quam medicus tegit & curat, ideo non est, quia curatur, contra potius non curaretur, si non esset. Quare omnino necesse est inesse, vt curetur, & tegatur.

XLVIII. Tertia phrasis; *Cui non imputauit Deus peccatum:* illa ipsa de qua contendimus. Est autem de imputandi verbo actum prius. Sed quia hic tum Propheta, tum Apostolus, vnam eandemque rem variis istis describunt phrasibus, manifestum est, tunc non imputari peccata, quum dimittuntur, siue tolluntur, siue teguntur. Cum autem dimittantur, tollantur, tegantur, quæ insunt: Ergo etiam non imputantur ea, quæ vere insunt. Vrgeo, quia quæ non insunt, ea nunquam quisquam dixit non imputari, sed quæ non insunt, imputari; quomodo Christo dicta sunt nostra peccata imputata. Ab oppositis ergo, si quæ non insunt, imputantur: Ergo quæ insunt, non imputantur.

XLIX. Bellarminus opponit nonnullos ex Patribus locos. Ex Iustini dialogo cum Tryphone, *Beatus cui non imputabit Dominus peccatum, hoc est, cui pœnitenti Deus peccata remittet. Non, sicut prædicatis, vosmet ipsos fallentes, & alij quidam vestri similes, asseuerant, etiamsi peccatores fuerint, modo Deum nouerint, non imputabit eis Deus peccata.* Origenes lib. 4. ad Roman. magnum beneficium esse, cum peccata dimittuntur, maius cum teguntur, maximum cum non imputantur: tunc enim ita deleri, vt ne vestigium quidem appareat. Hieronymus in Psalm. 31. peccata remitti per Baptismum, tegi per caritatem, non imputari per martyrium. Augustinus, conc. 2. in eundem Psalmum, *Non sic intelligatis, quod dixit, peccata cooperta sunt, quasi ibi sint, & viuant.* Et post, *Medicus tegat, vt curet, emplastro enim tegit.* Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum lauacrum, & Gregorius magnus in Psalm. 2. pœnitentialem, eadem emplastri similitudine vtuntur.

L. Respondeo, nihil istis aduersum nos concludi. Iustinus optime dixit, non condonari peccata non pœnitentibus, siue iis qui manent peccatores, sic enim paulo ante Judæorum opinionem describebat, κἂν ἁμαρτωλοὶ ὦσι, καὶ ἄπιστοι, καὶ ἀπειθεῖς πρὸς τὸν θεόν: *quantumuis sint peccatores, & infideles, & rebelles Deo.* Id autem & nos constantissime docemus, sed iidem scimus, etiam pœnitentibus, atque ita non ἁμαρτωλοῖς, non ἀπίστοις, non ἀπειθέσι hærere adhuc peccata.

LI. Origenis violenta expositio est, vt tamen non inquiramus in eam, quid contra nos? Remitti peccata dixit, iis qui relinquunt malum: tegi, iis qui incipiunt bona facere, non imputari, iis qui ad perfectum venerint, ita vt omnis malitiæ radix penitus amputetur, vt nullum inueniri possit vestigium nequitiæ. Hoc si verum, ergo remittunter peccata iis, in quibus malitiæ radix non est prorsus amputata, in quibus inuenitur nequitiæ vestigium. Ergo tum, dimitti etiam iis quibus hærent peccata. Et tamen qui illi sunt, in quibus ne vestigium quidem inuenitur nequitiæ? Nisi forte concupiscentiam Bellarminus volet esse, ne radicem, ne vestigium quidem nequitiæ. Denique, perfectionem fidelium in hac vita nullam esse scimus ex Augustino. Itaque necesse esset, hanc non imputationem in cœlis demum fieri, ideoque abire extra cancellos nostræ disputationis.

LII. Hieronymus ille, quanquam non est Hieronymus, absurdissime, non imputari, retulit ad martyrium: Nisi forte absurdus potius Paulus, posteriore ad Corinthios quinto, *Mundum reconcilians sibi, non imputando iis peccata ipsorum.* Nam hinc sequeretur neminem reconciliari Deo, præter martyres. Bellarminus viderit. Nobis certe longe videtur consultius, cum Paulo absurde sentire, quam cum Hieronymo illo, id est, Beda, subtilissimas distinctionum strophas consectar. Et tamen, peccata remitti per Baptismum, tegi per caritatem, quid habet contra nos? Imo nos diserte profitemur, remitti per Baptismum, etiam quæ inhærent, tegi per caritatem, etiam quæ inhærent.

LIII. Augustinus non negauit, peccata cooperiri, quasi ibi sint, sed quasi ibi sint vt viuant. Idem & nos. Nam omne peccatum dimissum, vere mortuum, est, tum, quia neminem damnat, tum quia per pœnitentiam occisum est etiam si inhæreat. Et inhærere, probat illa emplastri similitudo. Non enim, puto, emplastra imponuntur vulneribus, quæ omnino euanuerunt.

LIV. Atque hactenus primum nostrum argumentum. Alterum nunc erit. Si nulla remissio est peccatorum, nisi non hærentium: Ergo nulla est remissio peccatorum. At hoc falsum: Ergo & illud. Assumptum manifestum, ex vtrorumque consensu, tum ex Euangelica doctrina, cuius initium à Baptismo, instituto in remissionem peccatorum.

LV. Consequentia probatur, quia nemo est hominum, cui peccata non hæreant. Hoc probatur, primo, quia concupiscentiam omnes sibi habent inhærentem, quamdiu in hoc viuunt corpore, quod ne Papistæ quidem negant. At hanc esse peccatum, nos propria controuersia disputauimus. Secundo, in promptu est autoritas 1. Joan. 1. vbi non tantum legas. *Si dixerimus nos non peccasse, mendacem facimus eum,* sed etiam, *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est.* Augustinus etiam, siue is est potius Gennadius Massiliensis, de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 86. *Nullus sanctus & iustus caret peccato. nec tamen ex hoc desinit esse iustus vel sanctus, cum affectus teneat sanctitatem. Non enim naturæ humanæ viribus, sed propositi adiumento per Dei gratiam acquirimus sanctitatem. Et ideo veraciter se omnes sancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent quod plangant, etsi non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate, & mutabilitate præuaricatricis naturæ.* Augustinus, 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 8. *Nunc ergo ei similes esse iam cœpimus primitias habentes Spiritus, & adhuc dissimiles sumus per reliquias vetustatis. Proinde, in quantum similes, in tantum regenerante Spiritus Filij Dei, in quantum autem dissimiles, in tantum filij carnis & seculi. Illinc ergo peccare non possumus, hinc vero si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus.*

LVI. Tertium argumentum ab exemplo Pauli, cui certe remissa fuerunt peccata, nam & baptizatus est, & habuit Spiritum, & ipse profitetur, se consequutum esse misericordiam. Et tamen, ad Roman. 7. prolixe & manifeste docet, in se habitasse peccatum, *Quod perpetro, non agnosco, non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio, Nunc itaq; non amplius ego id perpetro, sed peccatum, quod in me habitat. Noui enim non habitare in me, id est in carne mea, bonum: nam velle adest mihi, sed, vt quod bonum est perficiam, non assequor. Non enim facio bonum quod volo, sed malum quod nolo, hoc ago: Quod si id facio, quod ego nolo, non amplius ego id perpetro, sed peccatum, quod in me habitat.*

Cap. XVII.

De aliena Iustitia.

I. ID nobis fuit tertium argumentum: nunc quartum. Omnis Iustificatio per alienam iustitiam, est imputatiua. At nostra iustificatio, est per alie-

nam iustitiam? Est igitur imputatiua. Maior patet ipsa per se. Nam, quæ aliena est, non potest ipsa esse nostra per inhærentiam, siue in formæ modum. Etenim, quæ cuique inhæret iustitia, hæc eius est, quod ne Papistæ quidem negare queant. Restat igitur sola minor demonstranda.

II. Paulus ad Roman. 5. *Sicut per vnius offensam, in omnes homines ad condemnationem, ita etiam δι' ἑνὸς δικαιώματος per vnius iustitiam in omnes homines ad iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam, iusti constituentur multi.* Prioris ad Corinth. 1. *Sed ex ipso vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, iustitiaque, & sanctificatio, & redemptio.* Ierem. 23. *Hoc est nomen, quod vocabunt eum: Iehoua iustitia nostra.* Posterioris ad Corinth. 5. *Fecit, vt qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum esset, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.*

III. Quid obstat, quo minus sit res, & manifesta, & tuta? Enimuero obedientia singulorum non est vnius obedientia, sed multorum, quare hæc obedientia, qua constituimur iusti, non est obedientia nostra. Si non nostra, ergo aliena. Quare, aliena iustitia necesse est nos iustos constitui, id est iustificari. Rursus: Si Christus ipse factus est nobis iustitia: Ergo non ipsi nobis. Tertio, si facti sumus iustitia in Christo, Ergo non in nobis. At si inhærenter iusti sumus: Ergo ipsi facti sumus nobis, & in nobis iustitia.

IV. Aduersarij minorem negant, & primum sua obiiciunt, post nostra refutant argumenta. Raconisus bis argutatur. Primo. Si nostra iustitia non constet, nisi ex iustitia diuina: Ergo omnes æque sumus iusti. At hoc falsum. Jobi 1. *Nonne considerasti seruum meum Iob, quod non sit similis ei in terra? Homo rectus, & timens Deum, & recedens à malo.* Apocalyp. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sanctus est, sanctificetur adhuc.* Secundo. Si gratia & iustitia deriuetur in animas nostras à gratia & iustitia Filij Dei: Ergo ipsa gratia, & iustitia Christi non iustificat nos. Antecedens probatur; Ioannis 1. *Gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Consequentia patet, quoniam causa & effectum differunt.

V. Nihil hic est præter Sophismata παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν. Iustitia, alia iustificationis, sanctificationis alia, itidem & gratia. In primo igitur, vel vtraque pars enuntiationis eandem iustitiam nominat, vel alia aliam. Si vtraque vnam, negatur assumptum, si iustitiam dicas iustificantem: nam hæc re vera æqualis est in omnibus iustificatis, neque sane vllam inæqualitatis notam quisquam proferat ex Scripturis, & totam Christi iustitiam æque singulis oportet imputari. In Jobo autem, & Apocalypsi, de sanctificatione sermo est.

VI. Quod si dicas, iustitiam hanc sanctificationis, negatur antecedens. Nemo enim nostrûm dixit vnquam, sanctificationem nostram constare ex iustitia diuina, id est, ea ipsa quæ est CHRISTI. Tota enim est humana & nostra, id est, etsi extrinsecus adueniens, tamen nobis inhærens formaliter, tanquam in proprio subiecto. Itaque à Paulo appellabatur sua, ad Philipp. 3. & quidem opposita iustitiæ Dei, & quidem in iustificationis argumento.

VII. Si dicas, in antecedente Iustificationem, in consequente Sanctificationem, negatur consequentia. Nam, etsi amor paternus sit communis omnibus liberis, tamen nihil obstat, quominus aliis, atque aliis, plus minusve, aut ciborum, aut vestium distribuatur, & ita fit in omnibus causis, quoties effecta non sunt formalia. Nam, si ignis sit idem, oportet sane eundem calorem esse, atque adeo incendium, sed non colorem tamen, si idem in emendo pretium, non tamen tantundem agri. Itaque Paulus duodecimo prioris ad Corinthios, *Discrimina duorum sunt*, inquit, *sed idem Spiritus.*

VIII. In altero argumento, si iustitiam dicas iustificationis, negatur antecedens. Nam, iustitia hæc non deriuatur in animas nostras, sed manet in ipso Deo: quomodo amor patris in liberos, est ab ipso patre, quod alias monuimus. Locum etiam Ioannis negamus contra euincere: nam præter illud γέγονε, male redditum per *facta est*, quod alias notamus, aliud est, gratiam factam esse per Christum, aliud, deriuari in animas nostras. Sic, quotidie princeps scelestis gratiam impertitur, quæ tamen nullo modo est in eis formaliter, aut inhærenter.

IX. Sin gratiam dicas sanctificationis in nos deriuari, conceditur antecedens, sed negatur consequentia. Vtrumque enim fit in nobis ex gratia Christi, vt, & iusti simus inhærenter, & iustificati imputatiue, siue, hoc materialiter, illud meritorie.

X. Venio ad nostras minoris probationes, quas suis technis varie conantur eludere. Nos excutiemus ordine. Primum locum, ex quinto ad Romanos, Bellarminus & Beccanus ita explicant, vt negent obedientiam Christi, dici formalem nostræ iustificationis causam, sed efficientem. Probant, quia opponatur obedientia Christi, inobedientiæ Adami, &, sicut per hanc iniusti, ita per illam iusti dicamur constitui. Atqui per inobedientiam Adami non formaliter, sed efficienter, & meritorie constituimur iniusti. Ergo similiter per obedientiam Christi non formaliter, sed efficienter, & meritorie constituimur iusti.

XI. Sed hoc Sophisma iam disputatum est capite secundo. Hic ergo iterum, concedo & inobedientiam Adami, & obedientiam Christi, constituere nos & efficienter, & meritorie iniustos, iustosve. Nam & de illa nemo nos audiit negantes, & de ista ex professo disputauimus ipsi, Tomi huius libr. 9. Sed non imputari nobis vtramque, constanter negamus. Imo negamus, posse nos meritorie efficere siue iniustos, siue iustos, nisi prius imputentur. Nam, si non imputentur, nullo modo nostræ sunt, sunt enim actus singulares & indiuidui, itaque proprij eorum à quibus sunt, ac proinde personales. Actus autem proprios & personales, esse communes absurdum est, & contradictorium. Itaque oportet imputari: nam hæc communicatio non opponitur proprietati, quia ratio longe est alia. Itaque ipsum Adami peccatum, ipsam, inquam, illam inobedientiam, necesse fuit imputari posteris. Ac proinde etiam Christi obedientiam. Illam, quidem, quia Adamus is fuit in quo esse censebatur vniuersum genus humanum per naturam. Ista vero, quia in Christo est vniuersa multitudo fidelium per gratiam. Inde factum, vt non tantum per Adamum peccatores facti sint omnes, sed etiam in ipso peccasse dicantur, quod longe aliud est.

XII. Dico igitur. Certum esse, & ab Adamo realiter iniustos omnes esse constitutos homines, & à Christo omnes fideles realiter iustos. Sed nego, id ab Apostolo nunc considerari, qui causas potius inquirat primas, tum illius condemnationis, tum illius iustificationis. Nam & κατάκριμα consideratur iam tum in Adamo, non tamen Adamo peculiare, sed pertinens ad omne genus humanum, vt sensus sit, iam tum cum peccauit Adam, damnatum fuisse vniuersum genus humanum, siue factum reum inobedientiæ in Deum. Vnde etiam apud Augustinum, dicitur peccatum originis, pœna primi peccati. Quomodo autem pœna esset, nisi illud ipsum primum peccatum imputaretur?

XIII. Similiter in Christo ipso vniuersa fidelium multitudo dicitur facta, siue iustificata, siue, quod idem est, ipse CHRISTVS factus omnibus iustitia, siue, omnes in CHRISTO facti iustitia. Non quia regenerati per Spiritum sanctum, translati simus in vitam meliorem, sanctiorem, digniorem Deo, etsi hoc etiam vere simus, sed quia illa ipsa CHRISTI iustitia sit nobis communicata per gratiam, tam certo, vt certo sit nostra, nec minus certo, quam si ipsi præstitissemus, qui non potuimus. Breuiter, vtrumque verum, & iustitiam Christi esse causam efficientem, siue meritoriam nostræ iustitiæ, scilicet inhærentis, quia conciliauit nobis Dei caritatem, quæ effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Et esse rursus siue formalem (vt Bellarminus) siue materialem (vt nos malumus) causam nostræ iustificationis, quæ illam inhærentem iustitiam necessario præcedit.

XIV. Ad secundum, cum dicitur Christus iustitia nostra, respondet Beccanus, non quæri, an Christus sit nostra iustitia, sed, an iustitia Christi sit nostra iustitia. Illud enim concedi etiam à Papistis, hoc vero negari.

XV. Puerilis responsio: quia idem significat, Christus est iustitia nostra, & iustitia CHRISTI est nostra. Nimirum, quia non potest id dici de eius persona, cum iustitia nulla sit persona. Non etiam de aliis eius perfectionibus. Nam præterquam quod ridicula phrasis esset, Christi (vt hanc exempli gratia nominem) potentia, est iustitia nostra; habemus etiam iustitiam designatam in priore loco: δι' ἑνὸς δικαιώματος, *per vnius iustitiam:* & certe, si illud ambigitur, δι' ἑνὸς ὑπακοῆς *per vnius obedientiam.* Cum igitur constet, nostram iustificationem peti ab obedientia, siue iustitia Christi, certe necesse est Christum iustitiam nostram dici, propter eius iustitiam, itaque sensum esse, Christi iustitiam esse nostram iustitiam.

XVI. Rursus negant consequentiam. Primo Costerus. Sed iste suo more præstigiator, hanc nobis imponit: Christus est iustitia nostra. Nulla est ergo alia iustitia in nobis. Quod quidem mōstrum est calumniæ, sæpe refutatum, vt ne nunc detineat diutius.

XVII. Sed consequentiam infirmant, aliter Bellarminus, aliter Beccanus. Iste: Quia eodem sensu sit & iustitia nostra, & sapientia, & redemptio. At non imputatiue sapientia, & redemptio. Ergo neque iustitia. Quomodo igitur? Effectiue, vt cum, Psalmo 18. *Diligam te, Domine, fortitudo mea.* 71. *Tu es patientia mea Domine.* Vicesimo septimo, *Tu es illuminatio mea, & salus mea.*

XVIII. Sed primum, ille falso supponit esse factum eodem modo & sapientiam & redemptionem, & iustitiam. Cur enim necesse sit? Non enim obstat τὸ καθ' ὅλου, quominus τὰ καθ' ἕκαστα, suas retineant differentias. Vt ergo omnibus commune sit, Christum esse nobis factum: at potuit aliter fieri sapientia, aliter redemptio, aliter iustitia. Nam omnium Creator Deus, sed alia tamen hominis creandi ratio, alia angelorum, alia reliquorum. Rursus, omnium Deus Saluator hominum, prioris ad Timotheum quarto; præsertim fidelium: nempe, quia etsi omnes seruet, tamen alios tantum in seculo, alios vero & in cœlis. Sicut ergo etiamsi tum infidelium, tum fidelium Saluator Deus sit, tamen nemo concludat, eodem modo esse vtrorumque, sic, etsi Christus dicatur nobis factus sapientia, iustitia, sanctificatio, redemptio, tamen non concludendum vno eodemque sensu omnia dici.

XIX. Et vero res ipsa loquitur. Actiue inquiunt. Id est, effecit nos sapientes, iustos, sanctos, redemptos. Esto, inquam. Sed eodemne modo omnia: Quî potest? Nam sapientia, iustitia, sanctitas, virtutes sunt: at redemptio non est virtus. Quî possunt igitur omnia eodem modo constare? Deinde, fecit iustos, id est, si credimus Papistis, operantes iustitiam. An etiam redemptos, id est, operantes redemptionem? Viderint, qui Christo concedunt hoc saltem, vt sit solus Mediator redemptionis.

XX. Fateor tamen, esse aliquam generalem rationem, secundum quam omnia illa dicatur nobis factus Christus, ac proinde eodem sensu. Sed is sensus non obstat specialibus differentiis. Sicut quum se Paulus dicit esse factum omnibus omnia, 9. prior. ad Corinth. tamen aliter factus sub lege, aliter sine lege, aliter infirmus. Quare, etsi hoc modo factus sit nobis eodem sensu sanctificatio, & iustitia, tamen aliter sanctificatio, aliter iustitia, nimirum vel inhærenter, vel imputatiue.

XXI. Et hoc quidem tanto certius, quanto distinctius posita iustitia, & sanctificatio: nam iustitia inhærens, eadem est sanctificatio; nomine tantum diuerso: quia vtraque in habitu, vtraque in operibus iustis, quæ eo ipso quod iusta, sunt etiam sancta, in operibus sanctis, quæ eo ipso iusta sunt, quo sancta. Prioris ad Thessalonicenses quarto, *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis à scortatione, & sciat vnusquisque vestrûm suum vas possidere cum sanctificatione & honore, non cum morbo cupiditatis, sicut gentes quæ non nouerunt Deum, neque opprimat, aut circumueniat in negotio fratrem suum: nam vltor est Dominus omnium istorum, sicut ante diximus vobis, ac testificati sumus: non enim vocauit nos Deus ad impuritatem, sed ad sanctificationem.* Ne igitur Apostolo πολλὴν ἀπειροκαλίαν affingamus: neque enim in tam conciso enunciato, verisimile est voluisse νηπιωδῶς bis idem dicere, seiungenda est à sanctificatione iustitiæ, &, quia sanctificatio est iustitia inhærens, accipienda iustitia pro ea, quam nos imputatam dicimus.

XXII. Quid multis opus est? Bernardus à nobis stat, Sermone vigesimo secundo in Cantica, non tantum disparans res totidem quot vocabula: *En quatuor vnguenta assignata habetis, primum sapientiæ, secundum iustitiæ, tertium sanctificationis, quartum redemptionis:* sed etiam modos distinguens, *Factus est nobis à Deo sapientia, docens prudentiam, & iustitia, delicta donans;*

& san-

& sanctificatio, in exemplum temperantiæ, continenter viuens, & redemptio, in exemplum patientiæ fortiter moriens. Et post, *Vbinam, quæso, vera prudentia, nisi in Christi doctrina? Vbi vera iustitia, nisi in Christi misericordia? Vbi vera temperantia, nisi in Christi vita? Vbi vera fortitudo, nisi in Christi passione?* Quid? Idemne modus, docere, donare, exemplum præbere? Ergo Bernardus, contra Beccani mentem, non eodem sensu, sed aliter, factum nobis dixit Christum esse iustitiam, aliter, sapientiam, aliter, sanctificationem, & redemptionem. Et quidem iustitiam, sicut nos, per imputationem: nam donare delicta, imputatio est, misericordia imputatio est.

XXIII. Et tamen non negemus factum effectiue, factum meritorie, sapientiam, iustitiam, sanctificationem, redemptionem. Certe enim ille nobis meritus est à Deo, quicquid gratiæ aut habemus, aut habere possumus. Sed nimirum meruit, vt & inhærenter sanctificemur, & imputatiue iustificemur. Nec tantum est meritus, sed etiam efficit, nimirum vnus idemque cum Patre Deus. Non effectiue tamen iustitia, quomodo effectiue sanctitas, quia sanctitatem quidem efficit in nobis, tanquam inhærentem qualitatem: at iustitiam tanquam imputatam.

XXIV. Hactenus Beccanus, à quo Salmero non discedit disputatione ad Galatas septima. Nunc Bellarminus longe aliter, *Recte*, inquit, *dicitur nostra iustitia, non quod iusti simus ea iustitia quæ est in CHRISTO nobis imputata, sed duabus aliis de causis. Primum, quia Christus causa est efficiens nostræ iustitiæ. Deinde, quoniam satisfecit pro nobis Patri, & eam satisfactionem ita nobis donat & communicat, cum nos iustificat, vt nostra satisfactio & iustitia dici possit. Nam etiamsi per iustitiam nobis inhærentem, vere iusti nominemur & simus: tamen non per eam satisfacimus Deo pro culpis nostris, & pœna æterna, sed est illa iustitia inhærens cum remissione culpæ, & sempiternæ pœnæ, effectus satisfactionis Christi, quæ nobis iustificatione confertur & applicatur, & hoc modo non esset absurdum, si quis diceret, nobis imputari Christi iustitiam, & merita, cum nobis donentur & applicentur, ac si nos ipsi Deo satisfecissemus, modo non negetur in nobis præterea iustitiam inhærentem, eamque veram, & absolutam esse iustitiam, cui iusto Dei iudicio non debeatur pœna, sed gloria.*

XXV. Enimuero, inquam, magna vis est veritatis, quæ se non patiatur ἀμάχητος, etiam apud aduersarios. Certe, si pauca vel demas, vel commode interpreteris, nihil est in hac Bellarmini solutione, quod non libenter admittamus. Nam, quid illud est, quod iustitiæ inhærenti dicit iusto Dei iudicio deberi gloriam? Atqui deprecantur omnes iustificati iudicium Dei, & ad misericordiam cõfugiunt solã. Deinde, merita sunt à nobis iam olim profligata. Hoc ergo tollendum, vel saltem ita molliendum, vt significet, tum, cum iudicabitur inter oues & hircos, deberi iustitiæ inhærenti, non ex merito, sed ex mere gratuitis promissionibus, & vitam æternam, & in ea gloriam.

XXVI. Quod attinet ad duas illas causas, non video, cur non concedi debeant. Sed miror Bellarminum tamen negare, nos iustos esse ea iustitia, quæ in CHRISTO est nobis imputata. Nam viderit ille, quo sensu hoc interpretetur: at nos certe nullo alio, quam, imputari nobis eam satisfactionem, qua pro nobis Patri Christus satisfecerit: atque ita communicari donarique, vt nostra dici possit, nimirum, quod inde fiat, vt nec pœnas daturi simus, & habituri vitam æternam, haud secus, ac si nunquam peccassemus, imo legem impleuissemus, quandoquidem pro nobis Mediator & pœnas dederit, & implerit legem.

XXVII. Nos ergo sic statuimus, Christum dici iustitiam nostram, vtramque ob causam, & quod Christus sit efficiens causa iustitiæ nobis inhærentis, & quod eius satisfactio, siue meritum nobis imputetur. Atque ita Bellarmino consentimus, sed addimus præter Bellarminum, præcipuam & propriam, atque adeo primam esse causam hanc, quam ille secundo loco numerauit, nimirum, quia primo & ante omnia nos oporteat conciliari Deo, nec possimus tamen, nisi iusti, quod ipsum esse nequeamus nisi per iustitiam vel imputatam, vel inhærentem. At non hanc, quia absurdum sit nos per inhærentem iustitiam conciliari, quam tamen nullam habeamus, nisi postquam sumus conciliati. Ergo per imputatam, vt volebamus.

XXVIII. Superest postremus locus, qui docet, nos fieri iustitiam in Christo. In quo magnum pondus. Quia non tantum non dicimur facti iustitia, sed etiam Christus factus peccatum. Vnde elucet vis phraseos Apostolicæ. Nam Augustinus Enchiridij capite quadragesimo primo, *Ipse ergo peccatum, vt nos iustitia, nec nostra, sed Dei sumus, nec in nobis, sed in ipso, sicut ipse peccatum, non suum, sed nostrum, nec in se, sed in nobis constitutum, similitudine carnis peccati in qua crucifixus est, demonstrauit.* Et altera explicatione in Psalmum vicesimum secundum, *Longe à salute mea verba delictorum meorum. Quorum delictorum, de quo dictum est, Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius? Quomodo ergo dicit delictorum meorum, nisi quia pro delictis nostris ipse precatur, & delicta nostra sua delicta fecit, vt iustitiam suam nostram iustitiam faceret?* Profecto Christus non est factus pro nobis peccatum per inhærentiam, sed duntaxat per imputationem. Chrysostomus τὸν αὐτοδικαιοσύνῃ ὄντα ἁμαρτίαν ἐποίησεν, τουτέστιν ὡς ἁμαρτωλὸν κατακριθῆναι ἀφῆκεν, ὡς ἐπικατάρατον τοῦ θανεῖν, *Eum qui esset ipsissima iustitia, fecit esse peccatum, hoc est, tanquam peccatorem damnari permisit, tanquam maledictum mori.* Oecumenius. τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν φησὶ, τουτέστι, τὸν αὐτοδικαιοσύνῃ ὄντα καὶ ἁγιασμόν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὁ πατὴρ ἁμαρτίαν ἐποίησε, τουτέστιν, ὡς ἁμαρτωλόν τινα καὶ κατάδικον εἶναι φανερωθῆναι, *Eum qui non nouit peccatum, id est, qui est ipsissima iustitia, & sanctitas, Filium suum Pater fecit esse peccatum, hoc est, tanquam peccatorem & sontem sinuit crucifigi.* Theodoretus, *Cum à peccato liber esset, mortem peccatorum subiit, vt hominum peccatum solueret, & id vocatus, quod nos eramus, nos fecit id quod erat. Iustitiæ enim nobis opes donauit.*

XXIX. Respondentes, Bellarminus, & Beccanus, negant factum peccatum, siue illi imputata nostra peccata, quasi ipse illa fecerit & iniquus haberi possit: sed solum imputari illi, quoad debitum satisfaciendi sponte susceptum, ex quo non peccator, sed iustus dici mereatur. Itaque quamuis sit verum, iustitiam Christi nobis imputari quoad satisfactionem, quam pro nobis præstitit, tamen non ab ea nos iustos, & sanctos censeri.

XXX. Sed illud quid est, quasi ipse illa fecerit? Hiccine sensus, non dictum esse peccatum, eo quod ipse fecerit peccatum? Prolixe damus, qui prolixe credimus, non nouisse peccatum, testante Apostolo. Et vero; si fecisset ipse peccatum, quid opus erat illi nostra imputari? Imo quid opus erat illum fieri peccatum. Nam, etsi nos demus pœnas, quia tamen peccatum ipsi fecimus, nunquam dicimur facti peccatum. An igitur sensus est potius, factum esse peccatum, ac si peccata nostra ipse commisisset, cum tamen nulla commiserit? Hoc cur negant Sophistæ? Nam certe Chrysostomus expressit, & Oecumenius, & quomodo aliter potest? Certe si imputantur, alterutrum necesse est, vel quia fecerit, vel quasi fecerit. Non autem illud: Ergo istud. Tertium nemo sanus videt.

XXXI. Atqui ex eo, ille non peccator, sed iustus dici meretur. Ita est inquam. Nam nec nos ex eo, quod imputetur nobis Christi iustitia meremur iusti dici, sed peccatores. Neque enim aut nobis imputaretur iustitia, si mereremur dici iusti, neque illi peccata, si mereretur dici iniustus. Sed etsi ita est, tamen ex eo illo reputatus est peccator, & nos iusti reputamur. Nempe, quia vtrique reputamur, quod non meremur, sed præter meritum: nam si mereremur, non reputaremur, sed vere essemus. Itaq; nullo modo infirmatur argumentum.

XXXII. Sed rursus Beccanus, & Iustinianus: Factus est peccatum, tum quia participauit carnem similem carni peccati, tum, quia factus est hostia pro peccato, prout interdum nominatur in lege peccatum pro hostia. Christus ergo, inquit, factus est pro nobis peccatum, id est assumpsit similitudinem carnis peccati, vt fieret victima pro peccato. Sic & nos efficimur iustitia Dei, quia accipimus iustitiam inhærentem, quæ est similitudo quædam, & effectus iustitiæ Dei.

XXXIII. Falsum est, dici factum peccatum, siue, quia assumpsit carnem similem carni peccati, siue, quia assumpsit vt fieret victima. Sed verum, quia factus est victima. Etenim dicitur factus peccatum, secundum humanam naturam. Facile probatu, quia secundum eam solam passus est, non autem secundum diuinam. Atqui humana natura non assumsit carnem, imo fuit ipsa caro, prout carnis nomine satis notum in Scripturis totum hominem, imo totam hominis naturam designari.

XXXIV. Verumtamen concedimus propterea dici factum peccatum, quia factus est victima pro peccatis nostris, nec nos sane aliud volumus. Hæc enim phrasis necessario significat hanc imputationem peccatorum nostrorum, quam dicimus. Nam, quid aliud est, imputare alicui peccata aliena, nisi ab eo sumere pœnas debitas iis peccatis? Sic sane Paulus, *Si quid læsit te, aut debet, hoc mihi imputato. Ego Paulus scripsi meu manu, ego dependam.* Nimirum, si imputasset Philemon Paulo, exegisset ab eo solutionem: quæ pœna est debiti. Nec poterat aliter. Et in omnibus hostiis pro peccato, solennis ritus erat, vt imponerentur manus capiti, cuius significationem explicat Moses, Leuit. 16. in capro Azazel, *Imponetque Aaron ambas manus super caput hirci viui, & confitebitur super illud omnes iniquitates filiorum Israel, & omnes præuaricationes eorum, cum omnibus peccatis eorum, & ponet illa super caput hirci, ac emittet illum per manum viri præparati in desertum, & portabit hircus ille super se omnes iniquitates eorum in terram inhabitabilem.* Hic Lyranus, *Quia rogabat Dominum, vt pœnam debitam pro illis peccatis vellet transferre in hircum illum, qui emittebatur in desertum, vt ibi relinqueretur deuorandus pro hominibus morte dignis pro suis peccatis.*

XXXV. Itaque ridiculus Beccanus est, qui assumptæ humanæ naturæ comparat assumptionem inhærentis iustitiæ, cum tamen Paulus hanc potius comparet assumptis peccatis. Atqui, vt dixi, assumptio naturæ, aliud est ab assumpto peccato, etsi verum, illam assumptam esse, vt hoc assumeretur. Est enim cuiuis manifestum, aliud esse id quo fit, aliud vero id quod fit propter illud. Natus est procul dubio Christus, vt moreretur, nec tamen eius natiuitas, mors fuit. Imo, conceptus, vt nasceretur, & tamen distant, conceptio & natiuitas. Denique, non sic nos facti sumus iustitia in Christo, quomodo Filius Dei factus caro, sic enim nunquam loquitur Scriptura, nunquam vllus Theologus, sed, sic facti iustitia, quomodo ille factus peccatum, id est, hostia pro peccato.

XXXVI. Bellarminus tribus modis exponi posse notat, quomodo fiamus iustitia Dei. Primo, vt hæc sit iustitia ipsa diuina, quæ est in Christo. Sic dici nos iustitiam non in nobis, sed in illo, quod ipse sit caput, nos membra, & quod conuenit capiti, conueniat membris, non vt sunt distincta à capite, sed, vt faciunt vnum, & sunt vnum cum eo. Sic ergo nos dici iustitiam in illo, non formaliter, sed, quia membra eius, contra, ipsum dici peccatum, non formaliter, sed quia caput nostrum. Secundo, vt intelligatur iustitia nobis inhærens, quæ Dei sit, quia data à Deo. Tertio, vt iustitia Dei dicatur per tropum, quia est effectus & imago iustitiæ Dei, & Christus peccatum, quia hostis pro peccato.

XXXVII. Sed tertium membrum idem est, quod nos iam exposuimus in Beccano. Secundum ridiculum est, exponit enim, cur iustitia Dei dicatur, quod nos tamen non vrgemus, qui argumentum sumimus ab eo potius, quod & dicamur facti iustitia in ipso, & facti, sicut ille factus peccatum. Quanquã, cur necesse est intelligi iustitiam inhærentem, quia data sit à Deo? Nam illa etiam ipsa imputata, quam nos dicimus, data est à Deo, vnde Paulus dicebat, factum esse nobis à Deo iustitiam, 1. ad Corinth. 1.

XXXVIII. Sed primum membrum, agnoscimus verum, nisi quod importune iustitiam Dei, interpretetur iustitiam diuinam, quæ est in Christo, si tamen illam intellexit, quæ essentialis est Deitati. Nam hanc quo iure nominaremus in hoc de iustificatione tractatu? Sed si diuinam, propter dignitatem personæ, nihil est quod regeramus. Itaque, nostram in Bellarmini verbis mentem læti agnoscimus, & optamus, vt vere sic sentiant Iesuitæ, sic sentiant omnes Papistæ, nimirum, propterea nos factos iustitiam Christo iustitiam Dei, quod Christo simus incorporati per fidem, adeo vt ille sit caput, nos membra, & quæ capitis sunt, eadem membrorum sint, & contra. Itaque, neque Christum formaliter peccatum, siue peccatorem, neque nos formaliter iustitiam, siue iustos, sed tantum imputatiue, quatenus quæ peccata nostra sunt, qui Christi membra sumus, censentur esse Christi, quia caput est nostrũ, & quæ iustitia Christi est capitis nostri, censetur nostra, quia membra sumus eius. Hoc si vere, si ex animo confiteatur Bellarminus, paratos nos habebunt, τοῖς χεῖρας διδόναι κοινωνίας. Cur enim gratis lites seramus?

Cap. XVIII.

Peccator iustificatur per imputationem.

I. Qvartum argumentum. Nullus peccator manens peccator, potest aliter iustificari, quam per imputationem. Ast omnes fideles manent peccatores, quamdiu hic viuunt: Ergo non possunt aliter iustificari, quam per imputationem. Maior per se patet, quia peccatum & inhærens iustitia opponuntur directe. Itaque, quomodo non potest simul quicquam esse eadem ratione bonum & malum, obscurum & lucidum, sic neque quisquam inhærenter iustus & peccator.

II. Minor autem probatur vniuersa illa disputatione, qua olim confecimus, sanctificationem esse imperfectam, neque dari posse vllum omnino hominem, præter Christum, in quo non remaneat, siue, vt loquitur Paulus, non habitet peccatum.

III. Beccanus negare videtur minorem, eamque impugnare dupliciter. Primo, Si Christi pretioso sanguine vere lauamur & sanamur à peccatis nostris, si iustitia & sanctitas ex Christi merito per Spiritum sanctum nobis infunditur, certe non manemus peccatores, & iniusti, sed efficimur mundi, iusti, innocentes, in quibus nihil damnationis reliquum sit. Psalm. quinquagesimo primo, *Asperges me hyssopo & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.*

IV. Sed minorem alias solide probatam, non oportet iterum nunc demonstrare. In obiectione distinguo. Nam, peccatores dicuntur interdum, in quibus regnat peccatum: Psalmo quinquagesimo, *Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas?* Matth. 26. *Filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Interdum, in quibus tantum inhabitat. Luc. 18. *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et 15. *Gaudium erit in cœlis super vno peccatore pœnitentiam agente.* Augustinus, expositione in Epistolam ad Galatas, *Non enim iam regnat peccatum in eorum mortali corpore, ad obediendum desideriis eius; quamuis habitet in eodem mortali corpore peccatum nondum extincto impetu consuetudinis naturalis. Aliud est enim non peccare, aliud, non habere peccatum. Nam, in quo peccatum non regnat, non peccat, id est, qui non obedit desideriis eius. In quo autem non existunt omnino ista desideria, non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum.*

V. Hoc posito, concedo nos lotos, non manere peccatores priori notione, quia, quoscunque iustificat, eosdem renouet Deus. Verum, hoc quid ad rem? Nam iustificatio per inhærentiam, non hoc tantum postulat, vt non regnet peccatum, sed vt omnino non insit, ipsis Papistis testibus. Sed, si peccatores dicas posteriori definitione, negatur consequentia. Imo, Augustinus eadem expositione ad Galatas, & eodem loco, *In quo non existunt omnino ista desideria, non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum. Quod etiam si ex multis partibus possit effici, ex omni tamen parte non nisi in resurrectione carnis, atq; commutatione sperandum est.*

VI. Neque opponi debet Dauid. Nam ille aspergi & lauari non alio sensu dixit, quam vt remissionem diceret, non vero inhærentem iustitiam. Lauare enim ita vsurpatur. Quis enim neget, qui Baptismum, quid sit, sciat? In eo enim lauantur, hoc est, dimittuntur peccata, etiam infantibus, quibus inhærens illa iustitia non competit.

VII. Sed contra Beccanus? Non valet, inquit, id effugium, non enim Dauid dixit, Asperges Christum, & mundabor in Christo, lauabis Christum, & in Christo dealbabor. Sed ita potius, Asperges me, & in me mundabor, lauabis me, & in me dealbabor. Hoc confirmant verba sequentia, *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.*

VIII. Imo, nihil regeri potuit stolidius. Nam, quid illud est, *Asperges Christum, lauabis Christum?* Mirer, si, ex ceptis Iesuitis, fortasse etiam in Iesuitis, vno excepto Beccano, potuerat quisquam tam monstrose delirare. Aspergi, lauari eum oportet, qui habet peccatum, non vero qui non habet, & propter quem remittitur habenti. Sed eum, cui remittitur propter Christum, oportet aspergi, lauari. Oportet, inquam, lauari & aspergi hyssopo, id est, Christo. Augustinus in ea verba, *Apprehende & tu radicem dilectionis petram tuam. Esto humilis in humili Deo tuo, vt sis excelsus in glorificato Domino tuo. Aspergeris hyssopo: humilitas Christi te mundabit.* Quid ad me, si non dixerit Propheta, asperges Christum, dummodo dixerit, asperges me Christo tuo? Nam hoc est, mundari in Christo, dealbari in Christo.

IX. Illa verba, *Cor mundum crea in me Deus,* non magis nocent. Nam, quia à Dei misericordia geminum nobis est beneficium, iustificatio, & sanctificatio, vtrumque Dauid postulat, iustificationem per lauacrum, sanctificationem per cor mundum, nimirum, vt non tantum ei peccatum patratum remitteret, sed etiam efficeret in posterum, vt ne amplius recederet ab officio. Sicut docuit Christus precari, primo, *Remitte nobis debita nostra*, deinde, *Ne inducas nos in tentationem, sed libera nos à malo.*

X. Rursus Beccanus. Miror Caluinum non aduertisse, ex hac sua doctrina sequi, fideles similes esse *sepulcris dealbatis, quæ intus plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia.* Similes virginibus fatuis, quæ non habent oleum iustitiæ in lampadibus suis, existimantes alienum oleum sibi sufficere. Similes *hœdis* fœtentibus, qui ouium numero à pastore censentur. Similes *lupis, qui veniunt in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt feræ rapaces.* Quid enim aliud est homo iustificatus apud Caluinistas? Interius peccatis ac flagitiis plenus est, oleum iustitiæ & sanctitatis non habet, hirci instar fœtorem flagitiorum exhalat, contumeliis & conuitiis, non aliter quam lupus mordacitatem ostendit, & tamen, quia innocentis agni vestimento se texit, inter agnos, si Diis placet, reputari vult, quia stulte præsumit alienum oleum sibi profuturum, de acquirendo proprio sollicitus non est, quia exteriorem parietem veste candida obduxit, internam spurcitiam latere posse existimat.

XI. Verum, longo distat interuallo quid ira effutiat, quid iudicium dictet. Ira furor est. Furor, non sinit esse hominem veri compotem. Itaque, non quid sit, pronuntiat, sed quid videatur, exagitat. Et furori, ac proinde iræ videntur omnia quæ non sunt, potius quam quæ sunt. Is fons est earum calumniarum, quas hic Beccanus euomuit. Enimuero quorsum illa; Interius peccatis ac flagitiis plenus, oleum iustitiæ & sanctitatis non habet, fœtorem flagitiorum exhalat? Aut quid ille dirius potuit in Nicolaitas, aut Borboritas, similesve? Compescat te Deus, Satanas, qui tam odiose eos traducis, quorum neque doctrinam conuincere potes, neque adeo sanctitatem imitari.

XII. Enim vero, neque intus peccatis, ac flagitiis pleni sunt, in quibus habitat peccatum, sed ij in quibus regnat. Non regnat autem in iustificatis, sed inhabitat tamen, teste Paulo, etiam de se loquente. Nec nullum habent proprium in lampadibus oleum iustitiæ, qui membra sua sistunt arma, non peccato, sed iustitiæ, nec sunt hirci fœtentes, qui corpora sua sistunt Deo hostiam viuam, sanctam, acceptam Deo. Neque intus sunt lupi rapaces, qui, cum omnibus pacem habent, quantum in se est. Et tales sunt quicunque iustificantur, etsi alij plus, alij minus, pro vario profectu. Quid ergo? Nempe, hoc tantum, non in eo iustificantur apud Deum, hoc est, non quia tales sunt, accepti sunt Deo, sed, quia accepti sunt Deo, ideo tales fiunt. Hoc impugnet nugator, si non impugnet, taceat nugator, neque in viros bonos esto iniuriosus.

Cap. XIX.

Patrum sententiæ.

I. Ex Patribus non pauca habemus colligere, ex quibus vix tria Bellarminus dignatur enumerare, solerter suo more dissimulans ea, quibus non sufficit soluendis. Nos necesse est non deesse causæ tam bonæ. Incipiam itaque ab illis tribus, tum reliqua subiiciam.

II. Ambrosius, conc. 3. in. Psalm. 118. *Non habet in retributione quod desperet, quia Dominus Iesus venit mundum saluare, non perdere. Ideoque immemor est iniuriæ, memor gratiæ, sicut in prophetico libro testificatur ipse, dicens, Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero. Tu autem memor esto, & iudicemur, dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Quicunq; ergo dicit iniquitates suas Deo, iustificatur, & quicunq; iustificatur, retributionem non timet, sed exposcit.* Manifestus est locus. Nemo iustificatus confitendo peccata sua Deo, iustificatur inhærente Justitia. At fideles iustificantur confitendo peccata sua, non igitur per inhærentem iustitiam. Assumptum patet ex Ambrosio: Maior sua luce manifesta est: nam inhærenti iustitiæ opponitur peccatum. Et ipsi Papistæ tradunt, iustificari per inhærentem iustitiam, nihil aliud esse, quam omnino nihil habere residui peccati.

III. Bellarminus respondet, iustificationem esse remissionem peccati, & remissionem peccati esse iustificationem, sed remissionem, non esse solam liberationem à debito luendi pœnam, sed ipsius iniquitatis & maculæ in animo residentis per infusionem gratiæ, & iustitiæ mundationem.

IV. Nos vero quod dat admittimus, reciprocari inter se iustificationem, & remissionem peccatorum, & opponimus ipsi Bellarmino disputanti cap. 6. iustificationem non constare sola remissione peccatorum, quod si est, tum necesse est latius iustificationem patere quam remissionem, ac proinde, non vt remissionem esse iustificationem, sic iustificationem esse remissionem. Sed hoc ipse viderit. Porro, quod subiicit, remissionem esse mundationem animæ per infusionem gratiæ, alias negauimus, & excussimus, vt nihil necesse sit eundem laborem renouare.

L. Augustinus, 19. de Ciuitate Dei. cap. 27. *Pax nostra propria, & hic est cum Deo per fidem, & in æternum erit cum illo per speciem. Sed hic, siue illa communis, siue nostra propria talis est pax, vt solatium miseriæ sit potius quam beatitudinis gaudium. Ipsa quoq; nostra iustitia, quamuis vera sit propter veri boni finem, ad quem refertur, tamen tanta est in hac vita, vt potius peccatorum remissione constet, quam perfectione virtutum.*

VI. Bellarminus negat excludi perfectionem virtutum, sed præferri remissionem, quasi diceret Augustinus, iustitiam constare, partim hac remissione, partim illa perfectione, sed magis remissione. Probat, primo, quia dicat esse veram iustitiam, propter finem veri boni, vnde elicit, non esse imputatam, sed inhærentem, deinde, quia paulo post addat, *Hæc itaq; in vnoquoq; iustitia est, vt obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem vitiis etiam repugnantibus imperet, vel subigendo vel resistendo, atque ab ipso Deo petatur, & meritorum gratia & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarum actio persoluatur.* Porro, geminam, esse causam, cur ita sit loquutus Augustinus. Vnam, quia peccata perfecte remittantur, vt nihil remaneat, quod habeat rationem culpæ: at virtutes infusæ, magis ac magis perfici debeant. Alteram, quia remissio semel facta non eget infusione noua virtutum: at virtus semel infusa, egeat quotidie noua remissione, etsi non letalis peccati, saltem venialis.

VII. Non excludi virtutes, nos agnoscimus, qui scimus, & alias testati sumus Augustinum vno iustificationis nomine vtramque partem comprehendere, id est, tum quam nos proprie iustificationem dicimus, tum sanctificationem. Et hactenus non ψευδολογεῖ Jesuita. Sed non attendit, quæ sit vis comparationis. Nam hæc manifeste præfert peccatorum remissionem, perfectioni virtutum. Præfert autem? Mollius dixi. Fortius Augustinus, iustitiam nostram constare potius remissione peccatorum, quam perfectione virtutum. Atqui Papistas, aut sibi renuntiare oportet, aut Augustinum auersari. Nam, illi potissimas omnino partes tribuunt perfectioni virtutum. Mentior? an id ipsum est, quod diligenter vrgent, iustificari, vt calefieri, frigefieri, significare infusionem qualitatis, & inde denominari? Quis enim neget, in calefactione præcipuas partes esse caloris, in frigefactione frigoris? Est enim profecto in vtraque geminus terminus, à quo, quæ qualitas est remouenda, & ad quem, quæ inducenda. Sed qui calefactionem magis dixerit constare remotione frigoris, quam inductione caloris, quis fuit?

VIII. Imo, Concilium Tridentinum, vnicam definiuit formalem causam, iustitiam, qua nos iustos Deus facit. Hoc, quæso, comparemus cum Augustino. Nam, Augustinum loqui de formali causa, nemo dubitat, credo. non enim potest iustitia nostra aliter sonare. Potestne vnicam formalem agnoscere, is qui & remissionem peccatorum, & perfectionem virtutum insinuat? Vide quantum sit, τὸ διὰ μέσου Augustinum inter, & paterculos Tridentinos. Isti iustitiam inhærentem, id est, perfectionem virtutum, vnicam statuunt formam nostræ iustitiæ, itaque negant remissionem peccatorum esse formam nostræ iustitiæ. At Augustinus, primo, iustitiam nostram constare, id est, iustos nos esse docet, tum remissione peccatorum, tum perfe-

ctione virtutum, deinde, longe remissionem præfert perfectioni, id est, iustos nos esse statuit, potius per illam remissionem, quam per istam perfectionem.

IX. Hæc vero Augustini sententia, prorsus nostra sententia est, si rem attendas potius quam verba. Nos enim non negamus, iustitiam nostram aliquo modo constare iustitia inhærente, quod sæpe testati sumus, nimirum, quia necesse sit nos mori peccatis, & viuere Deo. Sed iidem iustitiæ proram & puppim constituimus in remissione peccatorum: nimirum, quia hæc nos apud Deum constituit iustos, quod perfectio virtutum non potest. Quid ergo discriminis est? Nimirum, quia, vt duas formales causas, ita duas distinguimus iustitias, quia absurdum sit, vnius eiusdemq; rei geminam formam esse: Itaque, iustitiam nostram, quatenus constat remissione peccatorum, cum Paulo iustificationem, eam autem, quæ perfectione virtutum, sanctificationem appellauimus. Vna hac ergo verborum distinctione dissimiles sumus Augustino, ad cætera cuncta gemelli.

X. Sed agnouit iustitiam non imputatam, sed inhærentem, inquit Bellarminus. Imo vtramque, inquam: nam remissio peccatorum est iustitia imputata. Quo tamen illud argumento? Quia, inquit, eam iustitiam esse dicat, propter veri boni finem. Ita est, inquam: nam, quis neget inhærentem fidelium iustitiam, non tantum ex genere suo esse veram, sed etiam referri ad vere bonum finem? Sed illam ipsam tamen iustitiam, magis constare remissione peccatorum, dixit Augustinus. Nimirum, quia, etsi sit ex genere suo bona, & tendat ad verum boni finem; tamen & in genere suo valde deficit, & languidius æquo tendit ad suum finem, imo inconstans est, nec sui semper similis. Itaque, vt habeatur apud Deum pro vera iustitia, necesse est perpetuam succurrere remissionem, per quam, & quæ non fiunt bona, facta, &, quæ fiunt mala, non facta habeantur. Quod ipsum significatur, subiectis à Ballarmino verbis, in quibus, illud de imperio Dei & rationis, ad virtutes pertinet, sed non nominatur sine venia delictorum.

XI. Quod attinet ad geminam illam causam, verum est, & virtutes infusas magis ac magis augeri debere, & egere quotidie remissione: Sed, per remissionem nihil remanere, quod habeat rationem culpæ, manifeste falsum. Culpam prorsus tolli concedimus, neque enim remissio aliter esse potest, sed tolli omnino, quicquid habet rationem culpæ, confutatur facile, ex ipsis Bellarmini verbis, fatentis virtutem infusam, egere quotidie noua remissione: nam remissio nulla, si nulla culpa. Porro, veram causam, cur ita sit loquutus Augustinus, longe melius Bellarmino Viues expressit, *Magna enim ex parte sumus boni, non quod bene viuimus, sed quod commissorum scelerum nobis fit à Deo gratia.*

XII. Bernardus claudit agmen: Epistola centesima nonagesima, *Iustum me dixerim, sed illius iustitia. Quænam ipsa? Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Denique, qui factus est nobis, inquit, iustitia à Deo Patre.* Sermone vigesimo secundo in Cantica. *Qui factus est nobis sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio. Sapientia in prædicatione, iustitia in absolutione peccatorum.* Item, *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris, & iustus sum.* Et Sermon. 23. *Sufficit mihi ad omnem iustitiam solum habere propitium, cui soli peccaui.* & post, *Non peccare, Dei iustitia est, hominis iustitia indulgentia Dei.*

XIII. Respondet: Primo, Bernardum velle, nostram esse iustiti à Christi, quomodo peccatum Adami nostrum, quia videlicet eam participemus per regenerationem, sicut hoc per generationem. Itaque, sicut peccatum Adæ in nos traductum, non est id quod Adamo inhærebat, sed aliud nobis inhærens, ab illo deriuatum, sic iustitiam Christi nobis donatam non esse illam, qua ipse iustus est, sed aliam quæ nobis inhæret, ab illa tamen deriuatam. Itaque dixisse, *Ergo docuit iustitiam, & non dedit? ostendit charitatem, sed non infudit?* contra Abailardum, qui Christum diceret profuisse doctrina, & exemplo, non autem redemisse, aut iustitiam, charitatemve infudisse. Secundo: Nomine indulgentiæ & remissionis intelligi plenam iustificationem, quia nunquam remittatur culpa, vt non simul infundatur iustitia. Quod si quando sola remissio intelligatur, tum addi iustificationem. Sermone vigesimo secundo: *Tam validus es ad iustificandum, quam multus ad ignoscendum.* Item, *Sic tactus à peccatrice iustus, iustitiam impertit, non perdit, nec sorde peccati, qua illam mundat, se inquinat.* Item, *Qui lapsus fleuit amare, quatenus culpam dilueret, recuperaret iustitiam.* Idem, Serm. 5. de verbis Esaiæ, *Vidi Dominum:* luculenter tradit, iustitiam nobis inhærentem, eamq; distinguit à iustitia, qua iustus est Christus.

XIV. Sed de comparatione illa iustitiæ Christi cum peccato Adami, alias actum, aliud esse peccatum Adami nobis imputatum, aliud peccatum ab eo peccato in nos deriuatum: nam illud vere fuisse Adami, & in Adamo: at nostrum quidem non in nobis, sed tantum imputatum, sicut iustitiam Christi in Christo; nostram esse, non in nobis. Sed ex ista rursus inhærentem & nostram, & in nobis, non CHRISTI in CHRISTO, sicut ex Adami peccato, peccatum & nostrum & in nobis, non autem Adami in Adamo. Itaque damnetur sane Abialardus, si docuit nullam infundi iustitiam, & in CHRISTO nihil esse præter exemplum doctrinamque, exclametque sane Bernardus, & dari iustitiam, & caritatem infundi. Nobis profecto propitiis exclamaturus. Non enim sequitur, non imputari iustitiam Christi.

XV. In secundo capite, concedimus non remitti culpam, vt non simul infundatur iustitia, sed negamus eo ipso intelligi infusionem, cum nominatur indulgentia: imo distingui, cum dicitur factus *Iustitia in absolutione peccatorum, sanctificatio in conuersatione* (nam hoc Bernardus addidit) *quam habuit cum peccatoribus.* Nam infusio illa ipsissima est sanctificatio, itaque, si distinguitur à iustitia per absolutionem, omnino distinguitur ita ab infusione. Itaque paulo post, *Et primo quidem veritatis doctor depulit vmbram ignorantiæ tuæ, luce sapientiæ suæ. Per iustitiam deinde, quæ ex fide est, soluit funes peccatorum, gratis iustificans peccatorem. Addidit quoque sancte inter peccatores viuere, & sic tradere formam vitæ, tanquam viæ, qua redires in patriam.* Certe hæc forma vitæ, est sanctificatio, est iustitia infusa, & tamen distinguitur aperte à iustificatione. Paulo post, *Quis non post illum libenter, atque alacriter currat, qui & ab errore liberat, & errata dissimulat, qui deinde, merita viuendo tradit, præmia moriendo conquirit?* Plane. Primo, vides distinctionem: nam merita tradere, infusionis est, & tertio tamen loco, qui est apud Paulum, sanctificationis. Deinde, quam prius absolutionem dixit peccatorum, nunc erratorum dissimulationem. Etiamne idem est dissimulatio erratorum, & infusio iustitiæ? Multa sunt in iis sermonibus similia.

XVI. Verumtamen, inquit, si quando solam remissionem intelligat, addit iustificationem. Quid tum, inquam? Nam concedam iustificationem intelligi pro infusione, quod, etsi crebrum est apud Patres, non est ex stilo Pauli, tamen non sequitur indulgentiam sumi pro infusione, sed tantum à Christo, & indulgentiam haberi, & infusionem, quod nemo sanus neget, nec rursus sequitur, factum esse iustitiam, propter infusionem, non propter indulgentiam.

XVII. Nec plura Bellarminus voluit videre, nos plura etiam nolenti obtrudamus. Iustinus ad Dignetum, αὐτὸς τὸν ἴδιον υἱὸν ἀπέδοτο λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν. τὸν ἅγιον ὑπὲρ ἀνόμων, τὸν ἄκακον ὑπὲρ τῶν κακῶν, τὸν δίκαιον ὑπὲρ τῶν ἀδίκων, τὸν ἄφθαρτον ὑπὲρ τῶν φθαρτῶν, τὸν ἀθάνατον ὑπὲρ τῶν θνητῶν· τί γὰρ ἄλλο τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἠδυνήθη καλύψαι ἢ ἐκείνου δικαιοσύνη. ἐν τίνι δικαιωθῆναι δυνατὸν τοὺς ἀνόμους ἡμᾶς καὶ ἀσεβεῖς. ἢ ἐν μόνῳ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ὢ τῆς γλυκείας ἀνταλλαγῆς, ὢ τῆς ἀνεξιχνιάστου δημιουργίας· ὢ τῶν ἀπροσδοκήτων εὐεργεσιῶν. ἵνα ἀνομία μὲν πολλῶν ἐν δικαίῳ ἑνὶ κρυβῇ, δικαιοσύνη δὲ ἑνὸς πολλοὺς ἀνόμους δικαιώσῃ, *Ipse Deus proprium Filium tradidit pretium redemptionis pro nobis, Sanctum pro exlegibus, nequitiæ expertem pro malis, iustum pro iniustis, incorruptibilem pro corruptibilibus, immortalem pro mortalibus. Quid enim aliud peccata potuisset occultare nostra, præter eius iustitiam, in quo nos exleges & impij poteramus iustificari, excepto solo Filio Dei: O gratia permutationem! ô inperuestigabile artificium! ô insperata beneficia! vt multorum iniquitas in vno iusto absconderetur, vnum autem iustitia multos iniustos iustificaret.* Gregorius Nyssenus, homil. secunda, in Canticum, *Ipsa discentibus addit miraculum, quod in se factum est, vt magis discamus immensam Sponsi benignitatem, qui dilectæ per dilectionem indidit pulcritudinem. Nolite, inquit, mirari quod me dilexerit rectitudo, sed quod cum nigra essem peccato, & per opera affinis essem, & coniuncta tenebris, me pulcram fecerit per dilectionem,* τὸ ἴδιον κάλλος πρὸς τὸ ἐμὸν αἶσχος ἀνταλλαξάμενος *sua pulcritudine commutata cum mea turpitudine:* μεταθεὶς γὰρ πρὸς ἑαυτὸν τὸν τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν ῥύπον, μετέδωκέ μοι τῆς ἑαυτοῦ καθαρότητος, καὶ κοινωνόν με τοῦ αὐτοῦ κάλλους ἀπειργασάμενος, *In se enim, translatis sordibus meorum peccatorum, me sua puritate impertiit, efficiens participem suæ pulcritudinis.*

XVIII. Ambrosius, Epistola septuagesima prima, *Subditus autem mundus eo per legem factus est, quia ex præscripto legis omnes conuincuntur, & ex operibus legis nemo iustificatur, id est, quia per legem peccatum cognoscitur, sed culpa non relaxatur. Videbatur lex nocuisse, quæ omnes fecerat peccatores, sed veniens Dominus Iesus peccatum omnibus, quod nemo poterat euitare, donauit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione deleuit. Hoc est quod ait, Superabundauit peccatum per legem: superabundauit autem gratia per Iesum, quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit, sicut testificatus est Ioannes dicens, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Et ideo nemo glorietur in operibus, quia nemo factis suis iustificatur, sed qui iustus est, donatum habet, quia per lauacrum iustificatus est. Fides ergo est, quæ liberat per sanguinem Christi, quia beatus ille, cui peccatum remittitur, & venia donatur.* Et paulo ante, *Vnde & Dominus quasi obediens venit, vt inobedientiæ & præuaricationis humanæ laqueus solueretur. Itaque, sicut per inobedientiam peccatum intrauit, ita per obedientiam peccatum solutum est. Vnde & Apostolus ait: Quia, sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi.* De Iacob & vita beata, libri 1. cap. 6. *Non habeo vnde gloriari in operibus meis possim, non habeo vnde me iactem, & ideo gloriabor in Christo. Non gloriabor, quia iustus sum, sed gloriabor quia redemptus sum. Gloriabor, non quia vacuus peccati sum, sed quia mihi remissa sunt peccata, non gloriabor quia profui, neque quia profuit mihi quisquam, sed quia pro me aduocatus ad Patrem Christus est, sed quia pro me Christi sanguis effusus est.*

XIX. Hieronymus aduersus Pelagianos libro primo, *Audi eundem Euangelistam, Si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est, vt dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate. Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur, & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia.*

XX. Augustinus, de Spiritu & litera capite vicesimo sexto, *Sic intelligendum est, Factores legis iustificabuntur, vt sciamus, aliter eos non esse factores legis, nisi iustificentur, vt non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat. Quod enim est aliud iustificati, quam iusti facti, ab illo scilicet, qui iustificat impium, vt ex impio fiat iustus?* Capite vigesimo sexto, *Opus, quod qui fecerit, viuet in eo, non fit nisi à iustificato. Iustificatio autem, ex fide impetratur.* Sermone sexagesimo octauo, de tempore, si tamen est Augustini, *Credidit Abraham Deo, & deputatum est illi ad iustitiam. Ecce, sine opere iustificatur ex fide, & quicquid illi legali posset obseruatione conferri, totum credulitas sola donauit.* De verbis Domini, sermone trigesimo septimo, *Suscipiendo pœnam, & non suscipiendo culpam, & culpam deleuit, & pœnam.* In præfatione Psalmi trigesimi primi, *Quid ergo? Qui sunt beati? Non in quibus non inuenit Deus peccatum. Nam in omnibus inuenit. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Si ergo in omnibus peccata inueniantur, remanet vt non sint beati, nisi quorum remissa sunt peccata. Hoc ergo Apostolus sic commendauit, & credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* In Psalm. 30. conc. 1. *Et in iustitia tua erue me, & exime me. Nam, si attendas ad iustitiam meam, damnas me. In iustitia tua erue me. Est enim iustitia Dei, quæ & nostra fit cum donatur nobis. Ideo autem Dei iustitia dicitur, ne homo se putet à se ipso habere iustitiam.* In Psalm. 142. *In tua iustitia, non in mea. Non, quia ego merui, sed quia tu misereris. Nam si meum ostenderem meritum, nihil abs te mererer, nisi supplicium. Auulsisti merita mea, inseruisti dona tua.* In Ioan. homil. 3. *Omnes qui ex Adam cum peccato, peccatores, omnes qui per CHRISTVM iustificati, iusti, non in se, sed in illo. Nam in se, si interroges, Adam sunt: in illo, si interroges, Christi sunt.*

XXI. Cyrillus in Ioannem, lib. 4. cap. 41. *Ne iustificari opere putemus, ne gratiam Dei meritis nostris, sed fide affuturam nobis speremus, iccirco, priusquam leges, & disciplinam viuendi poneret, statim cum fide futurorum bonorum gratiam posuit.*

XXII. Chry-

XXII. Chrysostomus ad Romanos homilia decima septima: Ἰδίαν δὲ δικαιοσύνην αὐτὴν καλεῖ, ἢ διὰ τὸ μηκέτι τὸν νόμον ἰσχύειν, ἢ διὰ τὸ πόνων εἶναι καὶ ἱδρώτων· ταύτην δὲ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην τὴν ἐκ πίστεως, διὰ τὸ ὁλόκληρον αὐτὴν ἐκ τῆς ἄνωθεν εἶναι χάριτος καὶ οὐχὶ πόνοις, ἀλλὰ Θεοῦ δικαιοῦσθαι δωρεᾷ, *Propriam iustitiam illam vocat, vel, quia lex non vigeat amplius, vel quia laborum sit, ac sudorum. Hanc vero iustitiam Dei, eam quæ ex fide, quod prorsus & integra sit ex alto, & gratia, quodque non laboribus, sed Dei dono quis iustificetur.* Paulo post, Τί γὰρ ἐβούλετο ὁ νόμος; δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' οὐκ ἴσχυσεν· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε, *Quid enim volebat lex? iustum facere hominem, sed non potuit, nemo enim eam impleuit.* Post, Μωσῆς δείκνυσιν ἡμῖν τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην ὁποία τίς ἐστι, καὶ πόθεν συνίσταται· ἀπὸ τοῦ πληρωθῆναι τὰς ἐντολάς· ὁ ποιήσας αὐτὰ, φησὶ, ζήσεται ἐν αὐτοῖς· καὶ ἄλλως οὐκ ἔνι δίκαιον γενέσθαι ἐν νόμῳ, εἰ μὴ πάντα πληρώσαντα· τοῦτο δὲ οὐδενὶ γέγονε δυνατόν· οὐκοῦν διαπέπτωκεν ἡ δικαιοσύνη αὕτη, *Moses ostendit nobis qualis sit ex lege iustitia, & quo constet, nempe ab implemento mandatorum: Qui facit ea, inquit, viuet in eis. Neque aliter fieri potest, vt quisquam iustus fiat in lege, nisi qui omnia impleuerit. Hoc vero nemini fuit possibile. Itaque corruit hæc iustitia.* In posteriorem ad Corinthios homilia vndecima, ἵνα καὶ ἡμεῖς γενώμεθα, οὐκ εἶπε δίκαιοι, ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ Θεοῦ· γὰρ ἐστιν αὕτη, ὅταν μὴ ἐξ ἔργων· ὅταν καὶ κηλῖδα ἀνάγκη τινὰ μὴ εὑρεθῆναι· ἀλλ' ἀπὸ χάριτος δικαιωθῶμεν, ἔνθα πᾶσα ἁμαρτία ἠφάνισται· τοῦτο δὲ ὁμοῦ οὐ τὸ ἐπαρθῆναι ἀφίησιν, ἅτε τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν χαρισαμένου· καὶ διδάσκει τοῦ δοθέντος τὸ μέγεθος· ἐκείνη γὰρ ἡ προτέρα νόμου καὶ ἔργων δικαιοσύνη, αὕτη δὲ Θεοῦ δικαιοσύνη, *Vt & nos fieremus, non dixit, iusti, sed iustitia, & Dei iustitia. Dei enim ea est: quandoquidem non ex operibus, alioquin ne maculam quidem oportuerat inueniri, sed vt à gratia iustificemur, vbi omne peccatum aboletur. Hoc vero eadem opera, & prohibet efferri, vtpote cum Deus id, quicquid est, largiatur, & docet muneris magnitudinem, illa enim prior, legis erat, operumque iustitia, hæc vero Dei iustitia.* De Baptismo Christi, Ὑπόθου διακόσια δηνάρια τοῦ νόμου τὰς ἐντολὰς εἶναι· τοῦτο τὸ χρέος ἔδει τὸ γένος τὸ ἡμέτερον καταβαλεῖν· οὐ κατεβάλομεν· κατεῖχεν ἡμᾶς ὁ θάνατος ὑπευθύνους ὄντας τοῖς ἐγκλήμασι τούτοις. ἐλθὼν δὲ ὁ Χριστὸς καὶ εὑρὼν ἡμᾶς κατεχομένους κατέβαλε τὸ χρέος· ἐπλήρωσε τὸ ὄφλημα· ἐξήρπασε τοὺς οὐκ ἔχοντας δοῦναι, *Finge ducentos esse denarios mandata legis, hoc debitum genus nostrum persoluere oportebat, non persoluimus, coercebat nos mors obnoxios istis criminibus: Cum venisset Christus, nosque coercitos offendisset, æs alienum dissoluit, debitum illud impleuit, & eos, qui soluendo non erant, liberauit.*

XXIII. Bernardus, sermone secundo in Vigilia Natiuitatis Domini, *Propterea mandata sua mandauit custodiri nimis, vt, videntes imperfectionem nostram deficere, & non posse implere quod debet, fugiamus ad misericordiam, quoniam melior est misericordia super vitas, &, qui nō possumus in vestitu innocentiæ seu iustitiæ, appareamus vestiti confessione.* In Cantica, sermone vigesimo tertio, *O solus vere beatus, cui non imputauit Dominus peccatum. Nam, qui non habuerit peccatum, nemo. Omnes enim peccauerunt, & omnes egent gloria Dei. Quis accusabit tamen aduersus electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam solum habere propitium, cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuerit, sic est, quasi non fuerit. Non peccare, Dei iustitia est, hominis iustitia, indulgentia Dei,* Sermone sexagesimo primo, *Meum meritum, miseratio Domini. Non plane sum meriti inops, quandiu ille miserationum non fuerit. Quod si misericordiæ Domini multæ, multis nihilominus ego in meritis sum. Quid enim si multorum sim mihi conscius delictorum? Nempe, vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et, si misericordiæ Domini ab æterno, & vsque in æternum, ego quoque misericordiam Domini in æternum cantabo. Nunquid iustitias meas: Domine, memorabor iustitiæ tuæ solius. Ipsa est enim & mea. Nempe, factus es mihi tu iustitia à Deo. Nunquid mihi verendum est, ne non vna ambobus sufficiat? Non est pallium breue, quod, secundum Prophetam, non possit operire duos. Iustitia tua, iustitia in æternum. Quid longius æternitate? Et te pariter & me operiet largiter larga, & æterna iustitia. Et, in me quidem operit multitudinem peccatorum, in te autem, Domine, quid, nisi pietatis thesauros, diuitias bonitatis?* Sermone sexagesimo octauo, *Porro, infantium renatorum neminem carere meritis, sed Christi habere merita.* Epistola centesima nonagesima, quæ contra Abailardum, *Quid namque ex se agere poterat, vt semel amissam iustitiam recuperaret homo, seruus peccati, vinctus Diaboli? Assignata est ei proinde aliena, qui caruit sua, & ipsa sic est, venit princeps huius mundi, & in Saluatore non inuenit quicquam, &, cum nihilominus innocenti maius iniecit, iustissime quos tenebat amisit, quando is, qui morti nihil debebat, accepta mortis iniuria, iure illum qui obnoxius erat, & mortis debito, & diaboli asseruit dominio, qua enim iustitia id secundo homo exigeretur? Homo, siquidem qui debuit, homo qui soluit. Nam, si vnus, inquit, pro omnibus mortuus, ergo omnes mortui sunt, vt videlicet satisfactio vnius omnibus imputetur, sicut omnium peccata vnus ille portauit, nec alter iam inueniatur, qui forefecit, alter, qui satisfecit, quia caput & corpus vnus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis.*

Cap. XX.

Bellarmini obiectiones.

I. SIc demonstratum est, veram nostri apud Deum iustificationem, per quam vere iusti sumus, esse imputatiuam; nimirum, dum nobis iustitia non nostra imputatur. Sed Papistæ contra disputant magno conatu; primum Bellarminus, cap. 7. 2. de iustificatione.

II. Prima obiectio. Iustitia imputata nullum in scripturis, aut Patribus testimonium habet. Hactenus enim nullum omnino locum inuenire potuerunt, vbi legeretur, Christi iustitiam nobis imputari ad iustitiam.

III. Vbi legeretur, inquit. Nimirum, quomodo Arriani Catholicos abunde refutabant, quod nullum locum inuenissent, vbi legeretur, Filium esse Patri consubstantialem. Itaque, nobis etiam Catholici in respondendo præiuere. Esse quædam, quæ sint, & in Scripturis tamen non dicantur, vt Nazianzenus obseruauit. Nobis igitur, qui præcedente disputatione confecimus, idipsum quod illa oratione significatur, necessario esse è Scripturis, οὐ πολυπραγμονητέον, vnde sint totidem syllabæ. Denique, ipsum Bellarminum opponimus Bellarmino: nam, hîc rem esse, clare ponit huius libri capit. 5. disputans contra Osiandrum, *Si nullam iustitiam Deus acceptat, nisi suam essentialem; ac propterea per illam nos inhabitat, vt iustos efficiat: Certe sequitur, vt Christi iustitiam, qua is pro nobis Patri satisfacere patiendo, & moriendo voluit, Deus non acceptet. Quod si Christi iustitia Patri non satisfecit, quorsum ille carnem suscepit?* Absurdum est, quo vrget Osiandrum; itaque ponit consequens, vt tollat antecedens. Bellarminus ergo credidit verum esse; Deum acceptare iustitiam, qua Christus, pro nobis moriendo, satisfecit. At hæc ipsa est iustificatio imputatiua, neque aliud quicquam.

IV. Secunda obiectio. Nulla necessitas eius imputationis adferri potest; Nam, ideo potissimum necessaria esset, quod homo post remissionem peccati, adhuc sit vere peccator, peccato videlicet tecto non deleto. At hoc falsum, quia Scriptura vtitur omni genere vocabulorum, quæ excogitari poterant ad veram remissionem significandam, auferre, delere, mundare, lauare, purgare, & similia.

V. Respondeo: primo, quod attinet ad assumptionem, solutam esse obiectionem, capite decimo sexto, in argumento Papistarum quarto. Est enim idem cum hac obiectione. Summa est, veram remissionem ita designari, sed, quæ sit non imputatio peccatorum, ideoque imputatio iustitiæ. Fieri enim non potest, vt, cui remittantur peccata, is sit inhærente iustitia vere iustus, non magis quam sanus, qui æger, imo viuus, qui mortuus; Secundo, negari etiam primam propositionem. Vera enim causa longe alia est, & vere prior. Nam, etsi daretur, penitus tolli peccatum, funditusque deleri, tamen hoc ipsum ne Papistæ quidem negant fieri à gratia: at hanc niti oportet iustitia Christi nobis imputata. Etenim Paulus docet, nos in Christo creari ad bona opera.

VI. Tertia obiectio. Dicunt, imputationem hanc propterea necessariam esse, quod iustitia nostra inhærens, non tam sit perfecta, vt simpliciter & absolute iustificet: At hoc est contra Scripturam. Nam, iustitia inhærens consistit in fide, spe, & caritate. At eæ sunt perfectæ in hac vita. Itaque, non est necessaria imputatio. Perfectas esse sigillatim probat.

VII. Respondeo, primo, non vnam hanc solam esse causam: nam, ipsum Bellarminum aliam ponere in argumento præcedenti, & quidem, si ei fides, præcipuā: quare, etsi hæc nunc nulla esset, tamen illa sufficeret, quam non refutari docuimus. Secundo, hæc ipsa causa & vera est, & certa. Non potest enim iustitia inhærens perfecta, consistere cum peccato. Est autem certum, neminem in hac vita esse absque peccato, vt alias prolixe, & solide disputatum. Itaque, necessitas imputatæ iustitiæ manet.

VIII. Quod attinet ad perfectionem fidei, spei, & caritatis, primum dico, nunquam fore in hac vita. Secundo, Bellarminum ludere tempus dum eam probat esse. Nam, cum dicitur iustitia inhærens in iis esse, non intelligendum est, singulis, sed omnibus simul. Itaque, qui perfectam habet fidem, si quis habet, non erit tamen perfecte iustus, nisi vna perfectam habeat spem, perfectam caritatem. Nimirum, quia, qui peccat in vno, fiat omnium reus. At Bellarminus, etsi probare satagit singularum perfectionem, tamen omnium simul penitus neglexit. Itaque non probauit, vllum esse perfecte iustum.

IX. Sed fidem ille perfectam probat, his argumentis. Primo, si non sit perfecta in hac vita, ergo nunquam. Ratio consequentiæ. Nam in alia vita non perficietur, sed euacuabitur. Quis autem credat tam insignem virtutem nunquam futuram perfectam? Secundo. Petrus prioris primo: *Vt probatio vestræ fidei, multo pretiosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem & gloriam, in reuelatione Domini nostri.* Ast, aurum quod ignem sustinet, perfectum est. Ergo & fides, quæ in camino tentationis probata, pretiosior auro inuenitur. Tertio. Qui credit ex toto corde, perfectam fidem habet. At Eunuchus, Actor. 8. credidit toto corde. Sed & Abrahami fides fuit perfecta: ad Romanos quarto: *contra spem in spem credidit, non infirmatus est fide, non hæsitauit diffidentia;* & dicitur πληροφορηθεὶς, quod summam plenitudinem perfectionemque designat. Ad Hebræos vndecimo, non languida fides, sed robustissima commendatur. Quarto. Fides, quæ vincere mundum, quæ Diabolo resistere, & omnia eius tela retundere potest, non est imbecilla, nec languida, sed fortis & robusta. Ast fides ea præstat, 1. Ioann. 5. 1. Petr. 5. ad Ephes. 6. Postremo, ad Hebr. 3. negari non potest, quin Apostolus perfectam fidem agnoscat, *Accedamus ad eum vero corde, in plenitudine fidei,* πληροφορίᾳ.

X. Respondeo ad primum argumentum, fidem nunquam futuram perfectam eam ipsam ob causam, quia post hanc vitam euacuabitur. Non enim euacuaretur, si posset esse perfecta iustitia, nec aliter spes. Significant enim fides & spes, non tam rem, quam modum rei. Res est persuasio, fides quidem, veritatum Theologicarum, spes autem promissæ beatitudinis: At non quælibet tamen persuasio: nam fruitio est etiam persuasio, differunt autem, imo opponuntur, fides, spesque fruitioni, quatenus, siue vmbra, siue speculum, opponitur aspectui. Itaque, quomodo & vmbra, & speculum imperfecta sunt, nam perfectio est in aspectu, sic fides, & spes. Itaque, quod Bellarminus tanquam pro absurdo interrogat, Quis fidem dicat, nunquam futuram perfectam, non absurdum est, sed verum, & certum. Nisi potius verum sit, easdem vere perfici in æterna vita, quia persuasio (quam illæ significant, non tamen absolute, sed secundum quendam modum) perficitur, dum vtraque transit in fruitionē, quomodo euacuatur infantia, dum transit ad pueritiam, & pueritia ad iuuentutem: Hæc enim euacuatio, perfectio est, quia non est rei ipsius, sed tantum modi mutatio.

XI. Verum, hæc tamen, siue perfectio, siue imperfectio, nihil attinet ad hanc nostram disputationem, quæ imperfectionem considerat à peccato. Itaque dico, fidem ipsam esse virtutem in se, suo genere perfectam, sed nunquam in quoquam. Quomodo scilicet, sanitas in se considerata, est perfectum corporis temperamentum, & tamen sanitas in singulis nunquam est perfectum temperamentum, sed plus minusve accedens ad perfectionem. Nullum igitur hominem vnquam compertum, cui fides perfecta fuerit, etiam in suo genere, quantumcunq; virtus sit insignis, ac præclara.

XII. Ad secundum, negatur, si fides sit auro pretiosior, ideo esse perfecta: nam, etiam inchoata quælibet fides, longe longeque aurum omne præcellit. Rursus negatur, si tentationis caminum sustineat, ideo esse perfecta. Nam, etiam imperfecta, & inchoata id habet à Deo donatum, vt non vincatur, dummodo vera sit. Non enim suis illa viribus, aut pugnat, aut vincit, sed Dei.

XIII. Ad

XIII. Ad tertiùm: negatur, qui credit ex toto corde, eum habere fidē perfectam: sed tantum sinceram, & non fictam, sic vt alias de caritate dictū. Et omnis fides contra spē erudit: siue ea infirma siue firma, siue perfecta, siue imperfecta, quia rationibus humanis nō nititur: imò rationibus humanis obnititur, quæ potius dissuadent, quam suadent articulos fidei. Itaque Abrahami non propterea describitur fides perfecta. Πληροφορία autem eam ipsam vim fidei significat, quæ innititur certitudini diuinæ, cuius habet sensum efficacem: Itaque Abraham πληροφορηθεὶς, non quasi nihil ei deesset ad fidei perfectionem, sed, quia eius fundamentum certissimum, & inconcussum retineret, nempe, omnipotentiam Dei. Itaque omnis fides Catholica, est, πληροφορία: etiam eius qui dicebat, Marci nono, *Credo, Domine: succurre incredulitati meæ.* Nimirum, quia nulla fides, est ab humana persuasione, sed à diuina. Diuina autem persuasio, tanta est, vt nulla ei par esse possit. Itaque meritò πληροφορία dicitur.

XIV. Languidam fidem cur neget in ad Hebræos commendari, non video. Non enim ea disputatio est nostra. Potest enim esse fides non languida, non imbecillis, quæ tamen non sit perfecta. Nam, ne illa quidem erat imbecilla & languida, quam, ex Marci nono, iamiam audiuimus. Mundum autem cur non vincat fides, etiam imperfecta? Nam, *qua infirma sunt in mundo, elegit Deus, vt pudefaciat robusta. Et, infirmitas Dei validior est quam homines*, 1. ad Cor. 1. Itaque, etsi vincat mundum, & Diabolum, non tamen est perfecta fides.

XV. Spem esse perfectam inde probat, quod ad Hebræos 6. affirmetur, debere esse tanquam anchoram animæ tutam ac firmam, Sed hoc ridiculum: non enim si firma & tuta, ideo perfecta: sed duntaxat vera, firma autem etiam, non suis viribus, sed Dei potentia, quæ perficitur in infirmitate.

XVI. Iam Caritatem esse perfectam probat, primum ex Augustino; de Natura & Gratia cap. 82. *Ipsa caritas est verissima, plenissima, perfectissima iustitia.* Et 70. *Perfecta caritas, perfecta iustitia.* Deinde è Scripturis. Ioannis. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis, pro amicis suis.* Constat autem, omnes Martyres hanc perfectionem attigisse. Tum autem, 1. Ioan. 2. *Qui seruat verbum eius, in hoc verè caritas Dei perfecta est.* Denique dantur in Scripturis exempla Sanctorum, qui Deum toto corde dilexerunt. Præterea, Matthæi 3. *Estote perfecti, sicut Pater vester cœlestis perfectus est.* Prioris ad Corinth. 2. *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Ad Philipp. 3. *Quicunque ergo perfecti sumus,* At caritas vinculum est perfectionis, 3. ad Philippenses: Igitur fatendum, caritatem in hac vita esse perfectam.

XVII. Verum Augustinus, qui docuit plenissimam caritatem, esse plenissimam iustitiam; perfectam caritatem, esse perfectam iustitiam: tamen nunquam docuit haberi in hac vita, aut perfectam caritatem, aut perfectam iustitiam. Contra potius, tum alibi, tum de perfectione iustitiæ, *Tunc erit iustus sine vllo omnino peccato, quia nulla lex erit in membris eius, repugnans legi mentis eius: sed prorsus toto corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod est primum, summumque præceptum. Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat?*

XVIII. Maiorem non haberi dilectionem, ea, quæ animam ponit pro amicis, necesse est concedi; quandoquidem ipse Dominus dixit. Necesse est etiam fateri, omnes martyres posuisse animam suam pro Deo. Quid igitur? an fuisse in ijsdem perfectam caritatem? Ego vero nego sequi. Nam de hac caritate dictum legimus Petro, qui animam suam posuit pro Christo; *Extendes manus tuas, & alius te cinget, & transferet quo noles.* Vnde sequitur, in ipso illo Petri laudatissimo martyrio, fuisse aliquid, quod nollet Petrus: itaque, in illa ipsa maxima caritate aliquid quod perfici posset. Quid ergo? Nimirum, maior caritas, alia caritate potest dici, quæ tamen non sit perfecta. Non potest alia vlla caritas huic caritati comparari, vt non sit minor: sed ipsa hæc caritas potest adhuc perfici, vt tandem non alia tantum omni caritate, sed etiam seipsa maior sit.

XIX. Recte, qui seruat verbum Dei, in hoc perfecta est caritas Dei: sed, si perfectè seruet: nam si seruet imperfectè, omnino imperfecta caritas est. Quis est autem, qui perfecte seruet in hac vita? Neminem alias euicimus. Exempla dari eorum, qui toto corde Deum dilexerint, concedo: sed qui perfecte, siue, vt loquebatur paulo antè Augustinus, *prorsus toto corde*, nego: quod alias est disputatum: sicut etiam illud de perfectione, secundum quam iubemur esse perfecti: & de vinculo perfectionis. Hîc tantum repeto Augustini verba paulo ante descripta, *Cur non præciperetur homini ista perfectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat?*

XX. Quarta obiectio. Fieri non potest, vt Christi iustitia nobis imputetur, præsertim eo sensu, qui probatur hæreticis. Nam, si solum vellent, nobis imputari Christi merita, quia nobis donata sunt, & possumus ea Deo Patri offerre pro peccatis nostris, quoniam Christus suscepit super se onus satisfaciendi pro nobis, nosque Deo Patri reconciliandi, recta esset eorum sententia. Sed ita imputari, vt per eam formaliter iusti nominemur, & simus; id nos, inquit Bellarminus, cum recta ratione pugnare contendimus. Argumentum huic rei probandæ, quia, cum in aliquo duæ sunt formæ contrariæ, vna inhærens, altera extrinseca; sine dubio, denominatio absoluta sumitur ab inhærente forma potius. Sic Æthiops candida veste indutus, non albus; sed niger diceretur.

XXI. Respondeo; nos imputationem iustitiæ Christi non aliter describere, quam expressit Bellarminus: tantum addere, nullam esse aliam rationem, qua possimus apud Deum iusti censeri, dignique vita æterna. Sed definitionem tamen imputationis, nos quidem meliorem nullam velimus; quicquid sibi Bellarminus fingat. Et vero non inueniet apud nostrûm quenquam: nos ea Christi iustitia sic imputata formaliter esse: diciue iustos: sed phrasis est ab ipsis Papistis nobis imputata ad arbitrium: sic, vt alias sæpe, nostram sententiam malignè traducentibus. Breuiter, ita censemus; cum nulla sit nostra iustitia, quam Deo possimus offerre pro nostris peccatis; propter quæ re vera sumus omnes apud Deum iniusti, ideoque in nobis odio digni: tum donari nobis merita, id est, iustitiam Christi, quæ Deo pro nobis satisfaciat; quasi à nobis ipsis esset præstita. Hæc sententia, si vera, si recta, quid disputat Bellarminus? Sed profecto non erit, illo iudice, aut vera; aut recta: nimirum, quia, præter hæc Christi merita, sua etiam merita iactare, suam iustitiam stabilire conetur, &, quia nos sumus obstaculo; ideo definitionem imputationis calumniatur. Astutè, sed non piè.

XXII. Sed denominatio absoluta, fit ab inhærente forma potius quam ab extrinseca. Semperne? Imo coercet; nempe, tum duntaxat cum duæ sunt formæ contrariæ. Ita esto, inquam. Sed primum, nos absolutè iustum non dicimus: sed iustum per gratiam, iustum apud Deum: sicut Apostolus distinxit, iustum, cui gloria est apud homines: & iustum cui gloria apud Deum. Illum, si Bellarminus formet, prolixe per nos nugari licet: modo ne nobis suas nugas obijciat. Nam, quærimus nos quidem eam iustitiam, cuius sit apud Deum gloria: & hanc negamus aliam esse, negamus aliam esse posse homini peccatori, quam imputatam. Et secundo, negamus contrarias esse formas, inhærentem iniustitiam, & imputatam iustitiam: sed tantum inhærentem iustitiam, & inhærentem iniustitiam. Nam contrarias formas oportet esse sub eodem genere: hæ autem non sunt. Itaque nihil obstat, quominus ab vtraque denominatio sit, variato respectu Sicut Christus dixit, Matthæi vigesimo sexto, *Spiritus promptus est, sed caro infirma.* Quibus in verbis habes duas formas designatas per verba opposita, πρόθυμον, ἀσθενὲς: non tamen inter se contrarias, propter diuersos respectus. Et vtrinque Apostolos denominatos. Sic Paulus, carne se dixit seruire legi peccati, spiritu autem legi Dei. Cur non similiter quivis fidelis, & iniustus inhærenter, & imputatiue iustus? Neque enim hîc minus exacta distinctionis ratio.

XXIII. Quinta obiectio. Si verè imputaretur nobis iustitia Christi, profecto non minus iusti haberi, censerique deberemus, quam ipse Christus: proinde etiam Redemptores, ac Saluatores mundi: quod est absurdum.

XXIV. Sed, vnde vim habet hæc consequentia? nam oblitus est Sophista indicare. Nos autem absurdam dicimus. Fierique non posse, vt tam iustus sit, qui inhærenter iniustus, imputatiue iustus est; quam qui inhærenter iustus. Nam iste à se & per se iustus: ille tantum precatio, id est, & aliunde, & in alio. Rursus, fieri non potest, vt qui imputatiuè iustus est, sit redemptor mundi; siue seruator: sed tantum redemptus & seruatus.

XXV. Sexta obiectio, non Bellarmini tantum, sed est etiam Tapperi & Andradij. Christus id nobis restituit, quod perdideramus in Adamo; teste Irenæo, libri 3. cap. 20. Augustino, libri 6. de Genesi cap. 24. 26. & 27. At in Adam non perdidimus iustitiam imputatam: Ergo per Christum non extrinsecam tantum iustitiam, imputatamque, sed etiam veram, inhærentemque recipimus.

XXVI. Respondeo, nihil esse in eo argumento, quod possit negari. Sed magnam esse aduersariorum inconsiderantiam; adeo vt videantur clausis oculis pugnantes, non videre, aut quos petant, aut quomodo. Etimvero, nos etiam docemus habere nos à Christo vtrumque genus iustitiæ, tum inhærentis, tum imputatæ: sed inhærentis, nunc per inchoationem; postmodum etiam perfectè, scilicet in cœlis. Quare, pax esto, si nihil aliud Sophistæ volunt. Sed non est ita. Controuersiæ enim status id habet potius, vt omnino reijciatur imputata iustitia. Id vero non conficitur isto argumento. Non enim nihil recipimus à Christo, nisi quod amisimus in Adam. Deinde, ne id quidem quod amissum in Adam, recipimus eodem modo. Nam certè originalem amisimus, nec recipimus tamen originalem. Dico amplius. In Christo recipimus multo maius bonum, quam quod amisimus: multo enim maior est iustitia Christi, quæ imputatur, quam quæ fuit Adami.

XXVII. Septima obiectio. Si per iustitiam Christi imputatam, verè dici possumus iusti, & filij Dei: ergo Christus poterit dici vere peccator, & filius Diaboli. Ratio consequentiæ: quia ita Christo imputatum fuit peccatum nostrum, sicut iustitia Christi nobis. At posterius blasphemum est.

XXVIII. Respondeo distinctè per partes. Primum, peccatorem dici, vel proprie vel imputatiuè. Si propriè, negatur consequentia: quia, scilicet sicut nemo proprie iustus, qui per imputationem; ita nemo dici peccator proprie potest, qui per imputationem. At, si per imputationem, quid absurdi? Imo, sic docet Scriptura: Nam, & factum legimus peccatum apud Paulum: & apud Esaiam, 53. *Cum impijs numeratus est.* At, de filio Diaboli, negatur consequentia. Etsi enim verum sit, vere dici filium Dei, cuicunque aliena iustitia imputetur: tamen falsum est, dici filium Diaboli, cuicunque aliena peccata imputentur: sed eum duntaxat, cui propria.

XXIX. Octaua obiectio. In Canticis Canticorum Christus Sponsus est; Ecclesia, siue anima iustificata, sponsa: Et sponsa dicitur pulcherrima, pulchritudine sibi inhærente, non pulchritudine Sponsi sibi imputata. Probatur: primo, quia ei tribuitur pulchritudo propria mulierum; Sponso autem propria virorum: vt intelligamus esse aliam Christi, aliam Ecclesiæ iustitiam. Secundo, absurdissimum esset, si Sponsus cœlestis, & verè pulcherrimus, sponsam haberet turpissimam, & solum ornatam extrinsecus pretiosa aliqua veste viri.

XXX. Imo, non magis exprimitur pulchritudo inhærens, quam imputata. Itaque, locus est communis in vtramque partem, nisi aliunde lumen accipiat. Cum autem constet multis alijs locis, imputatam esse, nihil hinc Bellarminus habet, quo insultet. Prima probatio est etiam nihili. Nam, quia certum est, Christum esse inhærenter iustum, Ecclesiam autem imputatiue, prorsus aliam esse oportet & aliam iustitiam. Itaque, satisfit Bellarmino. Absurdum autem vnde habet? Nam nos absurdum esse negamus, id quod Scriptura disertè tradit. Quid enim? Nonne in Osea, Deus accusat sponsam suam, adulterij? Aut, hæccine est pulchritudo inhærens? Nonne Paulus, cuius animam non negabit Bellarminus fuisse sponsam Christi: nonne, inquam, Paulus, carne seruiebat legi peccati? Hæccine vero iustitia inhærens? Denique, nonne, qui negat se peccatum habere, mendax est? Ergo etiam sponsa Christi habet peccatum. Hæccine inhærens iustitia? In ipsis Canticis, *Nigra sum*, inquit sponsa, *sed formosa.* Breuiter, sponsam Christi esse peccato fœdatam, miserum est: sed non est absurdum. Quanquam hæc ipsa miseria auferetur: ac tum succedet verè perfecta inhærens iustitia.

XXXI. Nona obiectio. Per iustificationem mundatur cor, vt præparetur ad visionem Dei. At oculus re ipsa immundus, quamuis mundissimus habeatur, non potest Solem videre. Igitur neque cor immundum,

quàmuis mundum reputetur, Deum vnquam videbit. Vera igitur mundities non imputatiua conferetur in iuſtificatione, ſi ad viſionem diuinam præparare nos debet.

XXXII. Oculus immundus non poteſt Solem videre: cor immundum Deum nunquam videbit. Quo ſenſu, inquam? Diuiſone, an compoſito? Certè diuiſo, falſum; qui enim oculus nunc immundus eſt, poteſt olim Solem videre: & inde dictum, Cœci vident. Similiter, cor immundum poteſt aliquando Dei viſione frui. Nam, & Paulus cor habebat prorſus immundum, cum erat blaſphemator; & tamen receptus tandem ad Deum fuit. An igitur compoſitum malit Sophiſta? Verus eſt, ſed inutilis. Nam in hac vita cum immundum eſt cor, non videtur Deus: in altera, cum videtur Deus, non eſt cor immundum, ſed perfectè mundatum. At nos iniuſtitiam inhærentem, quam oportet imputatiua iuſtitia tegi, agnoſcimus eſſe in hac duntaxat vita. Denique, mundari in hac vita cor, atque ita præparari ad viſionem, abſit vt negemus, ſed præparari ad viſionem, aliud eſt, quã frui viſione. Itaque Bellarminus eſt Sophiſta; qui aliud proponat, aliud concludat. Nam, vt verum ſit, ei qui viſione fruatur, oportere eſſe cor penitus mundum: tamen falſum eſt, neminem præparari ad viſionis fruitionem, cui non ſit cor penitus mundum.

XXXIII. Decima obiectio. Si non verè, ſed imputatiue tantum ſanctificauit Chriſtus populum ſuum: Ergo fruſtrà mortuus eſt, & non potuit efficere quod optabat. Probatur conſequentia: quia Chriſtus mortuus eſt, *vt ſanctificaret per ſanguinem ſuum populum*, ad Hebræos decimotertio: ad Epheſi. 5. ad Titum 2. Ioann. 17.

XXXIV. Reſpondeo; primo, abſurde & calumnioſe opponi veram ſanctificationem, imputatiuæ: cum debuerit potius inhærens. Nam vtraque vera eſt, ſuo ſcilicet modo quæque. Imo imputatiua longe verior iuſtitia, quam inhærens, quia perfectior. Sed hoc condonato, imo emendato ſophiſmate, negatur antecedens. Nimirum, quia falſum eſt, Chriſtum non ſanctificare inhærenter ſuum populum. Imo vtrumque facere certum eſt. Sed primo imputatiue: id enim fundamentum eſt totius ſalutis: deinde & per gradus, inhærenter. Quare, argumenti nullum eſt momentum, niſi quantum calumniæ impudentia valere poteſt.

CAP. XXI.

Sanderi obiectiones, & Salmeronis.

I. SAnderus habet, habet Salmero ſuas obiectiones. Prima ſic eſt, Si imputetur nobis Chriſti paſſio, mors, obedientia, legis impletio & iuſtitia: Ergo imputatur etiam totius mundi redemptio, & Filij Dei vera diuinitas: At falſum poſterius. Ergo & prius. Probatur conſequentia, primum quoad redemptionem. Quia obedientia & mors Chriſti eſt illa perſonalis, incarnati Verbi iuſtitia, quæ fuit & eſt propitiatio pro peccatis totius mundi: quæque mediationis inter Deum & homines officium exercet. Probatur rurſus quoad diuinitatem. Nam, ſi non imputatur vna cum iuſtitia: Ergo ſeparatur iuſtitia à Verbo, quod caro factum eſt. Atqui hoc eſt vna cum Neſtorio Chriſtum diuidere. Partem enim aliquam Chriſti nobis imputat; nimirum, legis impletionem, & mortem: partem vero non imputat; nempe, vnionem cum Verbo, & mediationis officium.

II. Aſſumpti probationem, quantum ad redemptionem pertinet, nullã vidi. De diuinitate ſic diſputat. Si imputatur nobis per fidem Chriſti perſona: & illa conditio, qua Filius Dei eſt; Ergo nos quoque per fidem reputamur filij Dei, non adoptiui tantum, ſed naturales. Nam Chriſtus non eſt Filius Dei adoptiuus, ſed naturalis: neque aliter nobis per fidem imputari poteſt, quod ad ipſum attinet, quam ipſe in ſe eſt.

III. Reſpondeo diſtincte ad vtramque conſequentis partem. In priore igitur, quæ eſt de mundi redemptione, negatur conſequentia: re vera enim aliud eſt iuſtitia Chriſti, aliud redemptio mundi: quomodo neceſſe eſt diſparari cauſam ab effectis, adeo vt nulla poſſit ſophiſtice conficere, vt non differant. Quod ſi differant, profectò nulla neceſſitas efficiet, vt quæ de illa, ea de iſtis dicantur. Quod autem Sanderus obedientiam Chriſti aſſerit eſſe propitiationem pro peccatis totius mundi, verum eſt, ſed metonymicum: quatenus nempe, cauſſarum & effectuum permutantur nomina: vt ſenſus ſit, obedientiam Chriſti efficere propitiationem. Porro, abſurdum eſt, eiuſdem cauſſæ omnia effecta in vnum individuum confundere. Quis neget Solis calorem applicatum arboribus, eſſe cauſam generatorum fructuum omnium? Nec tamen quiſquam adeo inſanit, vt pyro applicet generationem omnium fructuum, quia pyro videt applicatum eum calorem. Cauſſa eſt, quia longe differunt, calor, & applicatio caloris. Calor conſideratur in ipſo Sole, vnde manat in omnes arbores. Sed applicatio attenditur in ſingulis arboribus: vt non ſit omnibus idem actus communis. Re vera enim alius actus eſt, cum calor applicatur pyro, & alius, cum pomo, & cum nuci, & deinceps. Eadem ratio eſt iuſtitiæ Chriſti: quæ communis eſt omnibus ſeruandis in vitam æternam: quandoquidem nullum eſt aliud nomen ſub cœlo, in quo nos oporteat ſalutem aſſequi; ſed ſua fuit Paulo eius iuſtitiæ imputatio, ſua Petro, Ioanni, Iacobo, alijs. Abſurdiſſima igitur conſequentia, imputari Paulo redemptionem Petri, Ioannis, Iacobi, & aliorum.

IV. In altera parte, quæ eſt de diuinitate; varia ſunt peccata Theologo indigna. Primum, conſequentiæ probationes ſunt futiles. Sicut enim iam dictum, non ſequi, ſi cauſæ imputentur, etiam effecta imputari: ſic contra, non eſt neceſſe, cui effecta imputentur, eidem cauſam imputari; vt cui arbori calor æſtiuus applicetur, eadem dicatur æſtas eſſe. At Diuinitas cauſſa eſt iuſtitiæ illius, de qua diſputamus.

V. Neſtoriana diſtractio, merum eſt μορμολύκειον, ſolo nominum crepitaculò infantes territans. Eſt enim falſiſſimum, ſic diſtrahi Chriſtum. Primo, falſum, ſeparari iuſtitiam à verbo. Verum eſt enim duntaxat diſtingui, & re vera fieri non poteſt, vt non ſit aliud diuinitas Chriſti, ab eius obedientia. Et hæc diſparatio ſufficit, vt negemus ſequi, ſi imputetur obedientia, imputari diuinitatem. Falſum rurſus, partem aliquam Chriſti nobis imputari, alteram non imputari. Nam, obedientia, nulla pars eſt Chriſti, ſed effectum Chriſti.

VI. Obiectio ſecunda. Si nobis per fidem imputaretur Filij propria obedientia & iuſtitia in ſua perfectione: Ergo nos quoque eodem loco eſſemus apud Deum, in ratione mercedis capiendæ, quo eſt ipſe Filius Dei vnigenitus. At hoc falſum. Ergo illud. Ratio conſequentiæ. Hæc enim eſt natura imputationis, vt quanquam id quod imputatur, multum alias differat, in fine tamen ipſo, & in omni effectu, qui rem conſequitur, eandem prorſus vim cum eo ad quod imputatur, obtineat. Exempla ſubdit. Cum Ægyptij tenerentur offerre primitiua ſua, Exodi duodecimo; ſubſtitutæ ſunt pro primitiuis decimæ, Numerorum decimo octauo. Et tantum valuerunt coram Deo in Leuitarum perſonis, primitiarum, quantum in Iſraelitis alijs primitiuorum oblatio. Paulus ad Romanos quarto, dicit, Gentilis obſeruantis legem præputium in Circunciſionem reputari; vnde ſequitur, quicunque effectus fuit Circuncifionis, eundem eſſe illius Gentilis, qui legem conſummarit. Abraham credidit, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam: Ergo Abraham, eo quod credidit, conſequutus eſt eundem effectum, qui veræ ac plenæ iuſtitiæ debetur.

VII. Conſequentis abſurditas probatur. Quia ſi eodem loco ſimus cum Chriſto: ergo habebimus clauem Dauid, vt aperiamus, & nemo claudat: claudamus, & nemo aperiat: Ergo conſtituimur à dextris Dei; ſupra omnem principatum & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & ſupra omne nomen quod nominari poteſt, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Ergo ſumus caput corporis Eccleſiæ, iudices viuorum & mortuorum. Ergo adorabunt nos Angeli Dei, velut ipſum Dei Filium. Quæ omnia abſurdiſſima ſunt.

VIII. Reſpondeo primo, negari conſequentiam. Neque enim æquum aut iuſtum eſt, eum qui per ſe iuſtus ſit, nihil habere prærogatiuæ, præter eum, qui non ipſe per ſe, ſed per illum iuſtus ſit. Et notum eſt Axioma: per quod quicquam tale eſt, id ipſum magis tale. Itaque, in Scripturis Chriſtus proponitur πρωτότοκος. Ad Coloſſenſes primo, *Eſtque caput corporis Eccleſiæ, principium, & primogenitus ex mortuis, vt in omnibus primas teneat.* Præterea hæc imputatio opus eſt Dei voluntarium, & liberum: itaque tantum producitur, non quantum Sophiſta ratiocinari poteſt veriſimilibus coniecturis, ſed quantum ille vult qui imputat. Sic in humanis rebus poteſt rex filio cuiuſquam aulici, patris imputare probitatem, vt ne tamen in filium conferat, quicquid in patrem contulit beneficiorum: imo interdum vt pœnas ſolas remittat; eſt, cum ne has quidem omnino. Et in noſtro argumento, etſi à peccato ſint omnes huius vitæ infirmitates, tamen, quibus imputatur perfecta iuſtitia, ijdem non liberantur ijs infirmitatibus.

IX. Probatio conſequentiæ eſt ἀπροσδιονυσος. Nam hæc comparat id quod imputatur, cum eo quod ineſſe debuerat; id eſt, rem cum re: putà iuſtitiam imputatam pro inhærente; cum ipſa inhærente. At argumentum comparabat potius perſonam cum perſona; eum, inquam, cui imputatur, cum Chriſto, cuius eſt inhærenter id quod imputatur. Argumentum ita erat; Si nobis imputatur iuſtitia Chriſti, ergo nos ſumus eodem loco, quo Chriſtus. Probatio autem. Si iuſtitia Chriſti imputatur pro inhærente: Ergo iuſtitia Chriſti eodem loco eſt cum inhærente, Quis diſtantiam non ſentit, & ſophiſticam terminorum mutationem? Itaque nihil probatur.

X. Secundo, reſpondeo; Eodem hoc loco eſſe cum Chriſto, non ἀπλῶς, ſed κατὰ τι; &, vt erat in ipſo argumento, in ratione mercedis capiendæ: quam rationem iam obſeruatum eſt, ſumendam à voluntate imputantis. Itaque, hac addita exceptione, concedo nos eodem loco eſſe cum Chriſto: id eſt, ea præmia reportaturos, quæ Chriſtus reportauit. Quis enim ignorat Ioannem dixiſſe, *cariſſimi, filij Dei ſumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt?* Et Paulum, octauo ad Romanos, *Si filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti: ſi modo ſimul cum eo patimur, vt ſimul eum eo glorificemur.* Et Chriſtum ipſum, Ioannis decimo ſeptimo, *Pater, quos dediſti mihi, velim vt vbi ſum ego, & illi ſint mecum:* id eſt, teſte Maldonato, *habebunt mecum eundem gradum dignitatis, habebunt communem mecum hæreditatem, conregnabunt mecum.* Villagudo, *Eiuſdem æternæ vitæ, & gloriæ fiant mecum participes.* Quænam igitur cauſa negandi conſequentis.

XI. In probatione manifeſta eſt conſequentiæ ineptia. Nam, quæcunque enumerantur capita, ea non præmia ſunt humanæ iuſtitiæ, ſed ſunt effecta vnionis hypoſtaticæ. Itaque, obtineri non poterant ab vlla iuſtitia inhærente, cuius loco imputatur nobis hæc, quæ Chriſti eſt. Dixit autem Sanderus, id quod imputatur, eandem vim habere, cum eo ad quod imputatur. Cur ergo in hæc diuertit capita? Fides Abrahamo imputata eſt ad iuſtitiam, id eſt, loco iuſtitiæ inhærentis, qua deſtituebatur: Ergo per fidem obtinuit quicquid mereri poterat iuſtitia inhærens, ſi vel perfectam habuiſſet. At hæc inhærens, nunquam poterat mereri clauem Dauid, non gradum ſupra omne nomen, non caput Eccleſiæ, non iudicium viuorum & mortuorum. Sed ſola potuit efficere vnio hypoſtatica duarum naturarum. quæ nulla eſt ab imputatione iuſtitiæ.

XII. Obiectio tertia. Si Chriſti iuſtitia ſit cauſa noſtræ iuſtificationis: Ergo non verè dicitur noſtra formalis iuſtitia. Conſequentia patet, quia neceſſe ſit cauſam differre ab effectu ſuo. Aſſumptum, quia mortem & reſurrectionem Chriſti, eſſe iuſtitiam eius efficaciſſimam Proteſtantes vltro concedant. Nec denegare poſſunt eandem eſſe iuſtificationis noſtræ cauſam: cũ Paulus dicat, ad Rom. 4. *Traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem.*

XIII. Reſpondeo, negari conſequentiam: Eſt enim aliquod genus cauſarum idem reapſe cum ſuo effecto; puta, materia & forma: quæ ſunt internæ, vtpote conſtituentes eſſentiam rei. Sic lignum materia eſt ſcamni, ideoque cauſa; nec tamen differt à ſcamno, niſi abſtracte, & per cogitationem. Porro, obedientiam, iuſtitiam, mortem Chriſti, dicimus eſſe cauſſam iuſtificationis, non externam, ſed internam, id eſt, vt in conſtituenda quæſtione dicebamus, materiam: quanquam Papiſtæ formæ nomen libentius vſurpent.

pent; quia magis sophisticum. Cum enim iustitiam dicamus imputatiuam; omnino necesse est, id quod imputat, esse causam efficientem : At iustitia Christi ipsa seipsam non imputat: non est ergo efficiens. An finalis? minime vero: hæc enim salus est, siue vita æterna. Aut igitur materia est; aut forma. Sed materia potius; quia ipsa imputatur: quomodo lignum scamni materia, quia in scamnum dolatur. Forma autem ipsa est imputatio.

XIV. Obiectio quarta. Si mors & resurrectio Christi esset nostra iustitia: ergo nos, nec mori deberemus, nec resurgere, vt iustificaremur. Atqui certum, nos præterea in nobis ipsis mori debere, & resurgere : Ergo mors Christi & resurrectio non est iustitia nostra. Probatur consequentia. Quia Christus pro nobis mortuus esset, & resurrexisset, nec operi eius quicquam deesse potuerit. Probatur assumptum, ex ad Romanos sexto, *Consepulti sumus Christo per Baptismum in mortem, vt, quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.*

XV. Respondeo, concedi consequentiam: sed argumentum esse Sophisticum propter terminorum multitudinem. Assumptio enim variat medium. Propositio concludit, nobis non esse moriendum, & resurgendum, vt iustificemur. Ast assumptio ponit, & probat hoc tantum, nempe, nobis moriendum esse, & resurgendum: nec aut ponit aut probat, id futurum, vt iustificemur. Nos autem negamus, in morte, aut resurrectione nostri, sitam esse vllam partem nostræ iustificationis. Vel enim proprie dicuntur pro corporis depositione, & assumptione: vel metaphorice, pro sanctificatione, per quam morimur peccatis, viuimus iustitiæ. Atqui neutrum, vt iustificemur: sed prius, vt glorificemur; posterius, vt sanctificemur: quod vtrumque est iustificationis effectum. Itaque, non morimur, & resurgimus, vt iustificemur: sed iustificamur vt moriamur, & resurgamus, contra quam Sophista volebat.

XVI. Obiectio quinta. Si Christi iustitia nobis imputetur à Deo: Ergo iustitia Christi per illam imputationem vere fit nostra iustitia, & nos vere transformamur in filios Dei. Probatur consequentia, quia imputatio Dei non est otiosa, aut superuacanea : sed, quicquid imputat nobis, vere ita efficitur, sicut imputat. Psalmo 114. *Fecit quæcunque voluit in cœlo & in terra.*

XVII. Respondeo; male sibi consoluisse Sanderum, qui argumentum reliquerit adeo imperfectum; vt vim nullam habeat. Nam nos quidem hæc omnia concedimus libenter. Absit enim, vt illudere hominibus Deum fingamus Itaque, per hanc imputationem certissime credimus, iustitiam Christi factam esse nostram: adeo vt nihil magis nostrum, aut esse aut dici queat. Tantum non sumus adeo stupidi, vt concedamus, nihil esse vere nostrum, nisi quod nobis inhæreat: quod Sanderus oblitus est disputare.

XVIII. Obiectio sexta. In omni genere imputationis, id quod imputatur, velut ab aliquo factum, eiusmodi est, vt, vel debuerit ab illo fieri iuxta commune ius, vel potuerit, nisi culpa sua obstitisset. At Christi iustitiam homo, nec in statu innocentiæ facere, aut debuit, aut potuit : Ergo Christi iustitia non imputatur. Probatur maior exemplis. Nam Leuitæ sua primogenita & poterant obtulisse, non secus quam reliqui Israelitæ : & debebant, nisi Deus oblationem primitiarum in primitiuorum oblationem illis imputasset. Et Gentiles poterant circuncidi, non secus ac Iudæi, & debuissent, nisi Deus consummationem legis in Circuncisionem imputasset. Probatur minor, quia nunquam tenebatur homo talem iustitiam operari; cuius merito alij, etiam iniusti, ad vitam æternam aspirarent. Imo ne potuit quidem, quum solus ille, qui portat omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciat.

XIX. Respondeo, maiorem non esse veram. Nam fœminis in lege imputabatur Circuncisio, quæ tamen circuncidi non debebant, nec poterant. Imputatam fuisse constat; quia habebantur in populo Dei, & participes erant fœderis, cuius signum erat Circuncisio. Christus, Matthæi vigesimo tertio, cum dicit, *Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, effusus super terram à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ*, indicat Iudæis, quos alloquebatur, imputatam fuisse necem Abelis, quem tamen neque debebant, neque poterant occidere. Paulus, prioris ad Corinthios vndecimo. *Quisquis ederit panem hunc, ac biberit hoc poculum Domini indigne, reus tenebitur corporis & sanguinis Domini, ὡς αὐτος ὁ ἐκχέας αὐτὸ, æque ac qui ipsum effudit*, inquit Oecumenius: & tamen nemo Corinthiorum, aut potuit aut debuit effundere sanguinem Christi.

XX. Est autem leuicula Sophistæ probatio, à paucis exemplis: à quibus nulla potest vniuersalis educi conclusio.

XXI. Et sunt tamen eadem ipsa exempla ἀπροσδιόνυσα. Nam cuiusmodi hæc, quæso? Debebant primogeniti Leuitarum offerri, pro quibus postea frugum primitiæ. Debebant gentes circuncidi: pro quo impletio legis : Ergo, inquam, hæc exempla probant, cum vnum quid imputatur pro alio; hoc deberi. Atqui argumentum longe aliud est; probans iustitiam ipsam Christi, id est, quam exhibuit Christus, fuisse, aut debitam, aut possibilem. Non vero eam iustitiam, cuius loco imputatur Christi iustitia, fuisse, aut debitam, aut possibilem. Itaque nihil nisi nugatur Sophista. Nam profecto hæc iustitia, & debebatur ab homine, & poterat præstari. Sed, quia non præstitit, merito damnandus, seruatur per imputationem iustitiæ Christi. Breuiter, imputatur iustitia Christi pro ea quam habere & debebamus, & poteramus, si non essemus facti peccatores.

XXII. Obiectio septima. Si Christi iustitia, non per ministerium quoddam, non per effectum, non similitudine quadam participata, sed in ipsa essentia sua nobis per fidem, velut nostra, coram Deo iustitia formalis imputatur: Ergo serui Domini sui gloriam reipsa vsurpabunt, & vere volent Dij esse: At hoc absurdum: Ergo & illud. Salmero hanc obiectionem transcripsit.

XXIII. Respondeo, prolixum esse in consequentis absurditate probanda, Sanderum, quo nihil opus fuit. Quis enim contradixit? Sed consequentiam prorsus intactam reliquisse, quasi esset extra omnem contradictionis aleam posita: quæ tamen est ineptissima. Etenim imputatio iustitiæ vel actiue dicitur, vel passiuè. Actiuè, concedimus magnam esse gloriam Christi, quod nobis imputet suam iustitiam. Sed hanc non vsurpamus nos, qui non ipsi nobis imputamus. Passiue autem, significaret iustitiam imputari Christo: quæ profectò nulla esset eius gloria: imo maxima ignominia; quandoquidem Filium Dei necesse esset peccatorem agnoscere. Non enim imputatur iustitia, nisi ijs qui peccato sunt obnoxij: in quibus qui Christū numeret, esto anathema. Moneo tamen hanc phrasin; *in ipsa essentia sua nobis velut nostra coram Deo iustitia formalis imputatur*; nostram non esse; sed eorum Sophistarum, qui, quid nos sentiamus, susque deque habent: magis intenti calumnijs. Nostra longè simplicior oratio.

XXIV. Obiectio octaua. Si Christi iustitia nobis imputatur : Ergo multo magis Patri, & Spiritui Sancto. Ast hoc absurdum. Ergo & illud. Consequentia confirmatur: quia Filius propinquior est Patri; & Spiritui quam nobis. Ratio, quia differt à nobis tota persona, natura autem sola communicat: ast illis, & natura communicat & persona, quandoquidem persona est Deitatis, non humanitatis. Porro, vt solus Deus & homo redemit genus humanum; sic iustitia, qua id redemit, solius personæ Dei propria est.

XXV. Proh Dei atque hominum fidem, tantumne sophisma tis monstrum, in cuiusquam hominis mentem cadere potuisse? Enimvero, cur non æque dixit. Si Christus nos seruauit à damnatione, ergo multo magis Patrem & Spiritum? Nam eadem ratio est. Negatur vero consequentia. Negandi ratio: quia imputatio effectum est non naturale, sed voluntarium. Itaque non aut pendet à vicinitate naturarum, aut à personæ disparatione impeditur: sed à voluntate. Sic imputatur iustitia non omnibus hominibus, sed solis electis: etiam si omnes homines naturam habeant cum Christo cōmunem: & fideles distinguantur persona, non minus, quam infideles. Imputatur ergo non quibuscumque: sed ijs, quos Deus saluos voluit ab æterna morte. Atqui neque Patrem, neque Spiritum oportuit saluari, Tum ijs solis imputatur iustitia Christi, qui nullam suam habent. Quid? Patremne & Spiritum in his numerabit quisquam? Confirmatio igitur æque cum syllogismo absurdissima. Quid tum enim, si propinquior Mediator Patri quam nobis? Quanquam hoc ipsum ἀνομολόγως dictum. Si enim propinquior, ergo non medius; tum autem propinquitas naturæ est, non personæ: Nam hæc ἰδιότης significat, & differentiam. Itaque non communicat Filius Patri personæ: esset enim eadem persona: quod est absurdum. Natura autem, æquè nobiscum communicat, ac cum Patre: Quia vtriusque ὁμοούσιος. Sed hæc arcana alterius loci.

XXVI. Obiectio nona. Quæ proportio est inter Christi iustitiam, qui est sanctus, innocens, impollutus: & segregatus à peccatoribus, & iustitiam peccatoris, qui cordis conuersione, pœnitentiæ actione, iniquitatum deletione, interioris hominis renouatione indiget? Aut quis iam dixerit, eam iustitiam, cuius non minima pars est peccatorum remissio; & eorundem non imputatio, Christi iustitiam aut obedientiam esse?

XXVII. Respondeo: iustitiam dici vel inhærentem, vel imputatam. Ad inhærentem homini, pertinere cordis conuersionem, pœnitentiam, renouationem. Ad imputatam vero, iniquitatum deletionem, peccatorum remissionem, & non imputationem. Iustitiam Christi esse inhærentem ipsi, nullam imputatam. Dico igitur, iustitiæ nobis inhærentis ad iustitiam Christo inhærentem nullam esse proportionem; nisi quanta esse potest inter efficientem causam & effectum, atque hoc quidem inchoatum. Sed hoc absurdum, alienum est ab hac disputatione, quæ tota est de iustitia nobis imputata. Ast iustitiæ Christi inhærentis, ad iustitiam nobis imputatam, non tam proportio est, quam identitas. Sed, inquit, remissio peccatorum non est iustitia Christi. Inhærens, inquam: sed est iustitia Christi nobis imputata: quicquid in animum tandem Sanderus induxerit.

XXVIII. Obiectio decima, Iustitiæ nostræ essentia ex fide constat: At iustitia Christi non fuit ex fide: Ergo iustitia Christi non est nostra. Probatur prior propositio, ex Apostolo concludente hominem iustificari fide, 3. ad Rom. Probatur altera, quia Christus fidem non habuit.

XXIX. Negatur prima propositio. Est enim fides, non essentia nostræ iustificationis, sed instrumentum, sicut explicaturi sumus proxima controuersia. Itaque Paulo idem est δικαιοῦσθαι πίστει, & διὰ πίστεως : Iustificari fide, & per fidem. *Colligimus*, inquit, *iustificari hominem fide.* Et statim. *Iustificabit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.* Iam fides apprehendit ipsam illam Christi iustitiam: atque hinc iustitia imputata. Itaque iustitia fidei, est ipsa Christi iustitia: contra quam inepte argutulus Sophista concludebat.

XXX. Vndecima obiectio. Iustitia fidei augetur in electis, quamdiu in hoc mundo agunt. At iustitia Christi augeri non potest. Ergo iustitia Christi, non est nostra iustitia. Probatur maior Apocal. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc.* Ad Philipp. 3. *Quæ retrò sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis Dei in Iesu Christo.*

XXXI. Respondeo, iustitiam fidei propriè intelligi hanc imputatiuam, quam diximus: & hanc non augeri: sed simul & semel perfici, imo esse ab æterno, quia in voluntate Dei, eligentis suos: non in tempore, nec nisi in Christo; ideoque per imputatam iustitiam. Ad Ephesios primo. *Elegit nos in ipso, antequam iacerentur fundamenta mundi.* Locum ex Apocalypsi, alias diximus loqui de iustitia inhærente : atque adeo idipsum aduersarij contendunt. Eadem ratio alterius ad Philippenses. Argumento certo; quod Apostolus dicat se obliuisci, extendere seipsum, & persequi: quæ omnia significant actus Apostoli: qui omnes pertinent ad inhærentem iustitiam; nam ad imputatam, habemus nos merè passiuè.

XXXII. Duodecima obiectio. Si iustitia fidei esset Christi iustitia per fidem apprehensa: Ergo simul ac Paulus credidisset in Christum, statim comprehendisset, sicut comprehensus est à Christo. At falsum consequens. Ergo & antecedens. Probatur assumptum ex tertio ad Philippenses. Cupit enim habere iustitiam, quæ est ex fide, negatque se adhuc perfectum esse, aut comprehendisse.

XXXIII.

XXXIII. Respondeo: negari consequentiam. Sunt enim saluti sui gradus, quorum postremus designatur à Paulo per comprehensionem, quæ tũ demum futura est, cum ab hac carne peccati transferemur in æterna tabernacula. Vnde apud Scholasticos Theologos frequentissimum factum comprehensoris nomen. Itaque Thomas in eum locum: *Non quod iam acceperim; scilicet, gloriam quam quæro: aut iam perfectus sim. Prioris ad Corinthios decimo tertio: Cum venerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est.* Et post, *Quod ergo hic dicitur, intelligitur de perfectione patriæ.* Salmero. *Dicendum est, duplicem esse hominis consummationem. Primam, quæ contingit expleto huius vitæ cursu, quando anima coronam apprehendet suam: alteram, quæ tantisper manet, dum liceat recipere corporis consummationem, quam nondum apprehenderat: Et de hac non loquitur hic Apostolus, quia stigmata Domini Iesu portabat in corpore suo, plenus affectionibus & tribulationibus: sed est sermo de priori cursus sui consummatione: ne quis crederet, perinde esse perfectum, atque illos qui mortui sunt, & qui nihil aliud exspectant præter corporis glorificationem.* Necesse est igitur comprehensionem hanc ter[illegible]re præcedat iustificatio: vnde apparet ineptitudo consequentiæ.

XXXIV. Obiectio decima tertia. Si Christus est nostra iustitia, etiam Abelis, & Abrahæ iustitia fuit. At fall[illegible] posterius. Ergo & prius. Probatur consequentia. Habemus enim eund[illegible]spiritum fidei: ideoque, vt fides Abrahæ reputata est illi ad iustitiam, sic & nobis nostra. Probatur assumptum. quia Christi passio & mors nondum extabat in rerum natura: sed tantum in Deo per præscientiam & prædestinationem, atque in Patribus per fidem, [illegible]em, & dilectionem. Ergo ea res qua iustificatus est Abraham, aut nihil fuit, aut fuit ipsa Dei præscientia & prædestinatio. At non nihil: quia ipsa iustitia nihil fuisset. Non Dei præscientia: quia hæc est ipse Deus: itaque ipsius Dei essentia fuisset imputata Abrahæ in iustitiam.

XXXV. Respondeo: concedi consequentiam: negari assumptum. Nam Abel, & Abraham iustificati sunt per eundem Christum, per quem & nos: aut omnino iustificati non fuissent. Nam, teste Petro, Act. 4. *Non est in alio quoquam salus: nec aliud nomen est sub cœlo, quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari.* Itaque Paulus cum adstruit nostram iustificationem, exemplum profert Abrahami, iustificari non ex operibus; sed per fidem. Prorsus absurde, si non est eiusdem generis iustificatio Abrahæ per fidem, cum nostra.

XXXVI. Nondum extitisse in rerum natura mortem Christi, fatemur. Sed non fuisse per Christum, id est, per eius mortem iustificatos olim Patres, negamus sequi. Alioquin non fuisset ille, *Agnus occisus ab initio mundi.* Apocal. 13. Negamus eorum iustitiam fuisse nihil, negamus fuisse ipsam Dei præscientiam. Quia scilicet fuit ipsa mors Christi, etsi futura. Quid tum autem, si non erat in rerum natura? Nam ne nunc quidem: quia fuit. Itaque tam potuit Deus futuram obedientiam imputare, quam præteritam. Non enim re differunt, sed modo rei. Falsa igitur consequentia, fuisse ipsam Dei essentiam imputatam.

XXXVII. Obiectio decima quarta. Nulla fidelium iustitia, officit gloriæ Dei, & Christi. At iustitia imputatiua officit gloriæ Dei, & Christi. Ergo ea nulla est fidelium iustitia. Assumptum probant varijs argumentis, quæ stat̃ videro.

XXXVIII. Nunc hoc ipsum nego, officere Christi, Deive gloriæ hanc imputatiuam iustitiam. Nam, si officeret; non docuisset, imo non inculcasset eam adeo constanter Paulus, vas illud electum ad perferendum nomen Dei, & Christi in conspectum Gentium. Si officeret, falso idem dixisset, ad Roman. 3. *Quem proposuit Deus, vt esset placamentum per fidem in sanguine ipsius, ad declarandam iustitiam suam per remissionem præcedentium peccatorũ, ex Dei tolerantia ad declarandum iustitiam suam præsenti tempore, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu.* Si officeret, non dixisset, ad Rom. 1. *Euangelium esse potentiam Dei ad salutem omni credenti.* Denique, si hoc modo promouetur, imo constat salus: ergo eodem modo promouetur gloria Dei. Non enim potest hominum salus seiungi à gloria Dei, & Christi.

XXXIX. Probat assumptum Sanderus argumento primo. Si aduersatur gloriæ Dei in suo gradu summo, vt Dei essentialis iustitia imputetur vlli creaturæ: igitur & Christi gloriæ in suo gradu medio, pro ratione eiusdem gradus, aduersatur, vt Christi iustitia & obedientia personalis vlli creaturæ imputetur. Confirmatur consequentia; quia Christus medium quendam gradum tenet inter Deum atque homines; qui gradus de medio tolleretur, si iustitiæ eiusdem gradus, aut Deo, qui maior est: aut peccatoribus, qui sunt infra ipsum, imputaretur.

XL. Sed consequentia est absurdissima, quia dissimilitudo terminorum maxima est. Dei ad creaturam proportio est nulla. Itaque non potest Dei iustitia, vlli creaturæ communicari, vllo modo. At Christi ad creaturam proportio est manifestissima, in identitate naturæ. Itaque describuntur vbique fideles, participes gloriæ Christi. Negatur vero tolli medium gradum: nam hic in eo est, quod Christus sit inhærenter iustus. At qui per imputationem, semper inferior est eo qui per inhærentiam: nimirum, quia non propterea nõ est peccator: imo si non esset peccator, non imputaretur ei.

XLI. Probat argumento altero. Sicut gloriosum est Deo, non per imputationem essentiæ suæ, verum per similitudinis cuiusdam participatam rationem, & Angelos & homines facere Deos: sic etiam Christo Mediatori gloriosum est, non per suæ personalis iustitiæ imputationem, sed per similis cuiusdam iustitiæ participatam rationem alios facere iustos coram Deo. Ergo qui dicunt ipsam Christi iustitiam imputari, in Christum peccant, quia negant Christi iustitiam adeo potentem, & efficacem esse, vt aliam in peccatoribus conuersis participatam de plenitudine eius iustitiam efficiat, quæ coram Deo illos faciat iustos.

XLII. Respondeo, meram esse calumniam, nos negare, Christi iustitiam efficere vllam in nobis participatam iustitiam, quod sæpe repetitum, sæpe confutatum est. Itaque relinquitur à nobis hæc integra Christo gloria, quem fatemur & inchoare nunc sanctificationem nostram, & olim perfecturum, cum euocarit ad se. Tantum dicimus, non posse hanc ipsam sanctificationẽ esse absque præueniente gratia, id est, amore Dei: sicut Paulus testatur amatum fuisse Iacobum, ante quam quicquam egisset boni: & Deum amasse nostrum cum essemus inimici. Hoc autem fieri non posse absque hac imputatione iustitiæ. Non enim potest fingere quisquam, amari à Deo peccatorem vllum, tanquam peccatorem. Atqui quum eramus inimici Dei, & nihil dũ feceramus boni, eramus duntaxat peccatores, secundum inhærentiam. Ergo non poteramus amari à Deo. Itaque opus fuit hac imputata iustitia, præueniente quicquid in nobis boni esse potest. Et inde Paulus asserit, nos electos fuisse in Christo πρὸ καταβολῆς κόσμου. Non ergo nos minuimus gloriam aut Dei aut Christi: sed Papistæ monstra sibi fingunt, nempe aut amorem Dei sequi inhærentem nostram iustitiam, quæ tamen nulla est, aut esse potest nisi ab amore Dei: aut amari à Deo peccatores, nulla nec sua, nec aliena iustitia iustos; id est, merè quatenus peccatores, quo nihil fingi potest magis alienum à Theologia.

XLIII. Probat argumento tertio Salmero. Si tantum ponitur in Christo hæc iustitia Dei, qua iustificat impios, certè tenuis & exilis erit, & parum seipsam prodet, parumque gloriam Dei commendabit. Quia nihil minus in illo genere fieri potuit. Nam non potuerunt pauciores personas numerare quibus insit, quam in illo solo.

XLIV. Imo quid illud est, *ponitur tantum in Christo hæc iustitia Dei, quæ iustificat impios?* Saltem amphiboliam sustulisset. An enim tantum in Christo dicit, vt significet eandem iustitiam non in eo solo, sed in alijs esse oportere? An hanc tantum iustitiam, vt designet præter eam, esse aliquam aliam assignandam? Quunquam vtrumque est absurdum. Nam neque Euangelium vllam docet aliam iustitiam qua iustificemur, præter obedientiam, & mortem Christi: & aliud vllum nomen negat esse, quod datum sit, vt nobis salus constet. Itaque, si hoc tenue est, & exile: tum profecto Scriptura hoc quicquid erit criminis prima admiserit. Sed Iesuitæ videlicet, suas habent proprias decempedas, quibus in metiendo, imo mentiendo vtantur. Non possunt, inquit, pauciores personæ numerari. Ita est, inquam. Sed neque pauciores vno Creatore; pauciores vno Redemptore. Intelligo, quare & suos Sacrificulos Papistæ creatores sui creatoris dicant: & Sanctos etiam mediatores. Nimirum, quia tenue, exile, denique nihil minus illis visum est, quam vnum numerari. Verum, vt vt illi sibi permittant multiplicare pro arbitrio: tamen Scriptura, nihil plenius, nihil magnificentius existimauit, quam vnum Creatorem, vnum Mediatorem: cur non etiam vnum in quo tantum ponatur hæc iustitia? Inde autem prodere se in immensum gloriam Dei, gloriam Christi, quod quæ iustitia vna in vno est, tamen imputetur plurimis ad salutem. Sic enim Paulus ad Roman. 5. *Per vnius obedientiam iusti constituentur multi.*

XLV. Probat idem quarto. Cum illa vnius Christi iustitia, eadem sit formalis omnium nostrũ iustitia, & res qua cæteri iustificamur, & adoptamur in filios: certe excogitari non poterat, quæ minus propria Christi esset. Cum tamen conceptionem ex Virgine illi propriam fateamur, & ipsum pro nobis mortuum esse, surrexisse, & ascendisse in cœlum propria virtute: & tamen iustitiam non ipsius solam, sed nostram fateamur, non per solam participationem illius, vt veritas Catholica habet, sed per imputationem, nostram essentialem faciunt iustitiam: quod certè parum est Christo honorificum, & gloriosum.

XLVI. Descripsi ad verbum hoc orationis monstrum, hiulcum, imperfectum, vt si ita scriptum sit ab autore, omnino necesse sit non fuisse apud se. Infantiam rideant alij. Ego reliqua examinem. *Qua minus*, inquit, *propria Christi esset.* Hoc vero quid est? An Christi non esse propriam iustitiam, quæ nobis imputatur? Ridiculè. Nam proprietas, inhærentiæ est, efficaciæ imputatio: nec pugnant inhærentia & efficacia. Imo ea iustitia propterea nobis imputatur, quia Christo est propria: nam si nobis esset cum illo communis per inhærentiam, quomodo imputaretur? Rectè ille mortem, resurrectionemque asserit Christo propriam: & tamen hæ ipsæ nobis per imputationem communicantur: nam & mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem, ad Romanos quarto. Itaque hac imputatione, nihil esse potest Christo magis honorificum, aut gloriosum. Formalem nostram iustitiam, essentialem nostram iustitiam, phrases sunt non nostræ; sed calumniatorum.

XLVII. Probat rursum, quinto. Cum Dei iustitia vni tantum insit, & tamen omnibus in eadem forma communis esse statuatur, & per solam fidem imputetur nobis, profecto non poterat tenuiori modo, & ratione exiliori nobis adscribi, vt ita & Christo, & nobis permultam auferant iustitiæ veritatem de cordibus, solam imputationem relinquentes, cum verius & gloriosius doceant Papistæ, propter Christi meritum, & obedientiam, aliam à Deo nobis donari, per quam iusti sumus, & nouæ creaturæ efficimur.

XLVIII. Sed illud, *Omnibus in eadem forma communis*, quid monstri est? Nos eam phrasin hactenus nunquam auribus vsurpauimus: & ne nunc quidem mente assequimur. Certà absurdissimum est, quæ iustitia nostra non sit nisi per imputationem, Christi autem per inhærentiam, eam Christo nobisque communem dicere in eadem forma. Sed Iesuitarum scilicet industriæ facile est iungere gryphes equis. Rursus, de sola imputatione iustitiæ, sæpe dictum, fieri nobis iniuriam, cum agnoscamus etiam inhærentem sanctificationem: sed illam huius causam, imo totius salutaris œconomiæ. Vnde necesse est nos Papistarum magnificentiam longe excellere, qui quicquid illi possunt sanctificationis tribuere fidelibus, æquè agnoscamus: & tamen amplius, longe augustiorem iustitiam imputatam: cum illi in priore subsistant, quæ, cum posteriore comparata, non potest non esse tenuissima, & exilissima, vtpote imperfectissima.

XLIX. Obiectio decima quinta. Omnis iustitia Christianorum est iustitia fidei. At iustitia imputatiua, non est iustitia fidei. Ergo neque iustitia Christianorum. Probatur maior, ad Romanos quarto, vbi dicitur Abraham accepisse signaculum iustitiæ fidei. Probatur minor, quia hæc iustitia est in Christo, in quo non est fides. Fides autem est in nobis, in quibus non est iustitia. Quomodo nec iustitia cum fide, nec fides cum iustitia cohæret: sed altera toto subiecto differt ab altera.

L. Negatur assumptio. Nam Paulus eodem capite, quam iustitiam fidei vocat, eandem agnoscit imputatiuam, disertis verbis, *Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei pro iustitia.* Tum autem, quæ iustitia est inhærens, eadem est ex operibus: at hanc ille negat esse ex operibus. *Ei qui non operatur, sed cre-*

sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia. Ergo idem Paulus negat, iustitiam fidei esse inhærentem: vnde necesse est esse imputata'm.

LI. Concedo, in Christo non fuisse eiusmodi fidem. Concedo, in Christo esse iustitiam quæ nobis imputatur. Concedo, in nobis esse fidem. Concedo denique, in nobis non esse iustitiam quæ imputatur. Sed non esse hanc iustitiam fidei, constanter nego. Nimirum fallit æquiuocatione Sophista. Quia Christus fidem non habuit, recte concludas, non fuisse in Christo iustitiam imputatiue: quod nemo neget. Et quia fides est in nobis, recte inferas, non esse in nobis iustitiam inhærenter. Sed non esse iustitiam imputatiue in nobis, solus neget Papista: cui solenne est, manifestissima quæque negare. Sed nulli cauilli possunt efficere, vt non optime conueniat iustitiæ, & fidei.

LII. Obiectio decima sexta à Salmerone est. Hoc dogma de imputata iustitia pugnat cum alijs Catholicorum dogmatis. Nam hi Sanctos negant pro nobis intercedere, ne vllam officij mediatoris partem illis tribuant, qui tamen nunc totam mediatoris iustitiam singulis fidelibus per fidem tribuunt, nec verentur in eo peccare: & qui horrent dicere, Sanctos pro nobis orare, non tamen horrent seruos Domini sui gloriam vsurpare.

LIII. Sed falsum est, vllam in eo contradictionem esse: qui enim iusti sunt per imputationem, ijdem non possunt apud Deum intercedere pro nobis, Mediatoris iure. Neque verum, qui imputatiue sunt iusti, eosdem Domini sui gloriam vsurpare. Non enim Dominus imputatiue vnquam fuit iustus. Sed Iesuitarum Spiritus μορμολυκειωγίμει.

LIV. Obiectio decima septima eiusdem: Superflue ponitur hæc iustitia imputata, cum satis sit inhærens, & decentius res fiat per vnam formam. Quin etiam in Scripturis perhas duas iustitias dicimur iustificari, sed non vno & simplici modo: sed inhærente, vt forma: imputata vero Christi, longe alio excellentiori sensu: est enim causa meritoria.

LV. Atqui negabat apud Æsopum Satyrus, cum eo habendum commercium, qui ex eodem ore calidum efflaret & frigidum. Quid ergo ad Theologos Salmero; qui & superfluam ponit iustitiam imputatam: & tamen vtraque in Scripturis dicit nos iustificari? Nam quid ad me; id quod nugatur de vna, aut diuersis formis. Non enim nostra ea Theologia est, sed Papisticum nugamentum. Scimus iustitiam Christi agere tanquam causam meritoriam: sed negamus, nobis posse quicquam mereri, nisi imputetur. Quomodo enim potest, si nullo modo nostra sit? Non potest autem nisi vel per inhærentiam, vel per imputationem. Per inhærentiam nostram esse quis potuit somniare? Ergo per imputationem oportet.

LVI. Obiectio decima octaua eiusdem: Si iustitia imputata ex parte supplet vires inhærentis iustitiæ: quid impedit quominus dicamus, illam imputari ad supplendos omnes gradus eius, ita vt inhærente non sit opus? Quod si omnes suppleret defectus inhærentis, clarum est, quod vltra vires inhærentis tenderet eam supplendo: non ergo esset ratio diuersarum mansionum, sed omnes pares essent in gloria, quod est absurdum.

LVII. Quid hoc est, *ex parte supplet vires inhærentis?* Aut quis nostrûm sic loquutus? Nos potius in vniuersum dicimus: sed inhærentem, non eam quæ inhæret, sed quæ inhærere debuit. Non enim adeo desipimus, vt iustitiam nostram putemus ex parte mereri apud Deum, id est, iustificare nos: reliquum autem petendum esse à iustitia Christi. Absit hoc monstri ab omnibus sanis. Sed dicimus, eo quod simus peccatores, nullam nobis inhærere iustitiam, per quam placere Deo queamus. Itaque Deum nobis imputare iustitiam Filij sui, per quam, vtpote omnibus modis absolutam, imperfectamque, placeamus. Vere ergo nostra sententia est, hanc supplere omnes gradus, eius quæ nobis inesse debuit. Et tamen absurda conclusio est, hanc esse superfluam: quomodo enim superflua, quæ nulla est? Breuiter, ita se res habet. Iustitia inhærens vel perfecta est, vel inchoata. Perfectam suppleri per imputatam agnoscimus: sed absurde superfluam dici contendimus. Inchoatam autem concedimus nobis inesse: sed superfluam negamus: quia eius defectum non impleat imputata.

LVIII. Quod de mansionum diuersarum rationibus additur: æquè ineptum. Diuersitas enim non pendet inde, sed à mera Dei voluntate, conferentis diuersos gloriæ gradus, prout vult, etiam ijs in quibus cætera sunt paria: vel etiam eosdem, ijs in quibus imparia: vt docuit operariorum parabola. Et Matthæi 20. *Sedere ad dextram meam & sinistram meam, non est meum dare, sed dabitur ijs, quibus paratum est à Patre meo.*

FINIS LIBRI VIGESIMIPRIMI.

LIBER VIGESIMVSSECVNDVS.

De

SOLA FIDE IVSTIFICANTE.

Caput Primum.

STATVS QVÆSTIONIS, DE SOLA FIDE.

VI per imputationem iustitiæ Christi statuunt hominem iustificari, iidem docent, non tantum fide iustificari, quod Papistæ non ausint negare: sed etiam sola fide iustificari. Vnde rursus nata magna controuersia, cui hic locus assignatus.

II. Tractarunt Catholici, tũ quicumque in præcedenti quæstione occuparunt sese: tum vero peculiariter, Bulingerus Decadis 1. sermon. 6. & in institution. quæst. 20. Beza contra duos Apostatas cap. 2. Piscator de iustificatione lib. 1. cap. 8. Paræus in 3. ad Romanos: & contra librum primum Bellarmini de Iustificatione; cap. 12. ac sequent. Ioannes Scharpius de Iustificatione quæst. 7. Kuclinus in disputationibus Theologicis, Polanus Syntagmatis lib. 6. Pezelius p. 4. obiection. & responsion. Theologic. capite de vero intellectu propositionis, Fide iustificamur: & alio, de exclusiua particula, Sola fide: & tertio, de vero atque natiuo intellectu exclusiuarum. Martyr locorum communium classe 3. c. 4. Riuetus summæ controuersiarum tract. 4. q. 10.

III. Tractarunt Papistæ longè plures. Hosius Confessionis cap. 60. Driedo tomo 2. tractat. 4. cap. 1. Viruesius Philippicis, 4. 5. 6. 7. 8. Pighius controuers. 2. Ioannes Faber contra Pacimontanum cap. 9. Sonnius demonstrationum lib. 1. tractatu 2. cap. 10. Sanderus de Iustificatione lib. 4. Arboreus Theosophiæ lib. 1. cap. 19: & libr. 6. cap. 3. Panigarolla lection. 9. Dominicus à Soto de natura & gratia lib. 2. cap. 5. & 12. Alphonsus de Castro de fide, hæresi 2. Latomus contra Tindallum. Feuardentius Theomachiæ lib. 8. cap. 5. Lizetus de mobilibus Ecclesiæ præceptionibus lib. 4. cap. 2. & sequent. Tapperus art. 8. Launæus & Panneterius declarationis lib. 1. c. 2. Cochlæus in Confession. Aug. art. 4. 5. & 6. Becanus de iustificatione Caluinistarum c. 6. Costerus Enchiridij c. 6. Turrianus pro Epistolis, lib. 4. c. 4. 5. 9. Bellarminus de Iustificatione, lib. 1. c. 12. & deinceps. Salmero in Epistolam ad Galat. disp. 5. & seqq. Andradius Orthodox. explication. lib. 6. Pererius in Genesin. c. 15. Vasq. in 1. 2. disp. 210. Cornelius Scultingius Bibliothecæ Catholicæ tom. 2. contra c. 11. lib. 3. institutionis Christianæ. Greg. de Valentia lib. de diuina gratia, p. 2. c. 1. Bunderius Compendij tit. 4. qui de fide est, & operibus. Klingius locorum communium lib. 2. tribus primis c. Bailius Catechismi p. 4. 10. Bouerius demonstrationum tom. 2. in 2. Symbolo c. 5.

IV. Hominem fide iustificari vtrinque est in confesso; adeo enim disertè Scripturæ docent, vt & nos apertè semper profiteamur: & Papistæ sibi clament iniuriam fieri, si quis dicat negare. Eckius, *Omnes Theologi, quantumuis Orthodoxi & Catholici, vltro concedunt hominem iustificari fide.* Veruntamen huic verborum sono longè longeque alius sensus inest apud Catholicos, alius apud Papistas: qui varijs suis strophis, distinctionibus, limitationibus, exceptionibus, effecerunt, vt in statu constituendo non sit nullus labor.

V. Primum, suo more, iustificationem nullam aut possunt, aut volunt concipere, præter inhærentem, quæ consistat in hominis innouatione, transeuntis à peccato ad iustitiam actualem; quam nos significamus potius sanctificationis nomine: prout explicatum est præcedenti disputatione. Postea, hanc ipsam distinguunt in primam & secundam. Illam, continere initia eius innouationis, scilicet, cum primulum ex peccatore fit iustus: alterã vero, reliquos eiusdem innouationis progressus, subsequentes ea initia, nimirum, cum ex iusto fit iustior. Dicentes ergo hominem iustificari fide, de priore iustificatione cauent intelligendum: atque in eo esse hanc vniuersam controuersiam. Costerus in eum modum definiuit.

VI. Eam iustificationem meritis nullis vnquam acquiri: *Caussa meritoria iustificationis impij*, Costerus inquit, *nulla prorsus est vel in ipso impio, vel in vllis aliis seu viuentibus hominibus, seu Sanctis in cœlo cum Christo regnantibus: quia nulla omnino creaturæ opera, nulla pœnitentia, nulla martyria, nulla pœna, nulla virtus potest mereri cuiquam peccatori remissionem peccatorum suorum.* Quidam tamen mereri concedunt; sed eo genere meriti, quod appellant de congruo, quod nobis alias est excussum.

VII. Tantum ergo, hominem præparari ad hanc iustificationem. Solere enim in mutationibus naturalibus antecedere quædam, quæ subiectum præparent ad formam, quæ inducenda sit, suscipiendam: sic tabulam, priusquam colore inficiatur, poliri, atque aptari, certoque loco ad pictoris manum constitui: aquam calefaciendam ex flumine hauriri, cacabo infundi, igni admoueri. Pari modo antè hominis iustificationem præcedere nonnulla, quæ tametsi eam neque efficiant, neque mereantur, aptent tamen hominis animum ad iustitiæ infusionem. Verba sunt à Costero descripta: à quibus non abit Salmero, *Sicut in naturalibus*, inquit, *forma non infunduntur subiecto, aut materiæ, nisi illa dispositæ, & propinquæ agenti: nec enim ignis lignum incendere posset, nisi tollerentur humiditates igni contrariæ, & propinquum sibi redderetur: nec medicina nisi in recte disposito operabitur sanitatem. Ita in iustificationis forma, sed ad quam omnis homo ex se indispositus inuenitur, quia peccator est, & filius iræ, opus est ea hominem operari, per quæ duritiem suam & indispositionem auferat.*

VIII. Has præparationes duûm esse generum Costerus ponit. Alias enim à solo Deo esse, sine nobis: alias vero à Deo simul & nobis. Illas vel externas esse, vel internas. Externas, scilicet occasiones varias, quas Deus immittat nihil minus opinantibus: sic Paulum cœlesti fulmine (fulgorem puto

puto voluiſſe nominatum) proſtratum: alios plurimos miraculis commotos: Antonium ingreſſum in Eccleſiam ſubito audiſſe, *Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me.* Internas vero, admonitionem & illuminationem mentis, bonamque affectionem voluntatis. Sic Pauli cor proſternendo tactum: Petrum in domo Pontificis ſolo interno aſpectu ad pœnitentiam commotum. Quæ ſunt huiuſmodi, deſignari præuenientis gratiæ nomine.

IX. Alterum genus præparationum continere opera, quæ poſt illos primos inſtinctus à nobis cum diuino auxilio perficiuntur. Primo fidem, qua mens illuminetur: ſecundo ſpem, qua erigatur. tertio pœnitentiam, qua emolliatur. Has tamen nondum eſſe virtutes Chriſtianas; quoad infuſa gratia, & caritate cœlitus illuſtrentur.

X. Itaque fidem non ſolam iuſtificare, ſed cum fide, ſpem, pœnitentiam, caritatem. Imo caritatem præcipue. Sic enim Pererius in Geneſis decimum quintum, *Tantum abeſt, vt ſola fides iuſtificet hominem, vt ad iuſtificationem eius, non modo neceſſaria ſit caritas, verum etiam potiores, ac præſtantiores partes habeat.* Turrianus pro epiſtolis libri quarti capite quarto, *Fides, neque quando ſola eſt iuſtificare poteſt: neque quando cum caritate eſt, ſua tantum ratione iuſtificat, ſed ratione caritatis, quæ eam perficit, & ſanat, & faciet vt ſit virtus Deo placens.*

XI. Denique, fidem dici iuſtificare, hoc ſenſu; quia ſit humanæ ſalutis initium, fundamentum, & radix omnis iuſtificationis, ſine qua impoſſibile ſit placere Deo: ſit, inquam, efficax diſpoſitio iuſtitiæ, & illam impetret, & aliquo modo promereatur. Quæ verba ſunt Tridentinorum ſeſſione ſexta, in decreto de iuſtificatione capite ſexto: & Salmeronis diſputatione octaua in eam ad Galatas.

XII. Hæc omnia ſeueriſſime ſancita canone nono eiuſdem ſeſſionis Tridentinæ, *Si quis dixerit, ſola fide impium iuſtificari, ita vt intelligat nihil aliud requiri, quod ad iuſtificationis gratiam conſequendam cooperetur, & nulla ex parte neceſſe eſſe, eum ſuæ voluntatis motu præparari, ac diſponi, anathema ſit.*

XIII. Hactenus Papiſtarum Philoſophia. Catholicorum ſententiam habes Confeſſionis Gallicæ articulo viceſimo, *Credimus nos ſola fide fieri huius iuſtitiæ participes, ſicut ſcriptum eſt, ipſum paſſum eſſe acquirendæ nobis ſaluti, vt quicunque credit in eum, non pereat. Hoc autem ideo fit, quod promiſſiones vitæ nobis in ipſo oblatæ, tunc vſui noſtro applicantur, & nobis redduntur efficaces, quum eas amplectimur, nihil ambigentes nobis obuentura, de quibus ore Dei certiores ſimus. Itaque iuſtitia; quam fide obtinemus, pendet à gratuitis promiſſionibus, quibus nos à ſe diligi Deus declarat, & teſtificatur.*

XIV. Hinc habemus primum, quo ſenſu iuſtificationem fidei tribuamus: quatenus videlicet ea Chriſtum amplectitur, atque applicat. Vnde Beza, in Confeſſione maiore articulo tertio capitis quarti, fidem vocat vnicum illud inſtrumentum, quo Ieſum Chriſtum oblatum apprehendimus, & vas vnicum ad eam percipiendum comparatum. Poſt, articulo ſeptimo, *Quum ex Paulo affirmamus, nos fide ſola, ſiue gratis, ſiue fide, ſiue ſine operibus iuſtificari (ſunt enim hæc ſynonyma) non eſt hoc dictum perinde accipiendum, ac ſi diceremus, fidem eſſe quandam virtutem, quæ nos in nobis coram Deo iuſtificet. Id enim eſſet fidem ſubſtituere in locum Ieſu Chriſti, qui vnus eſt noſtra perfecta & integra iuſtitia. Verum ita loquimur cum Apoſtolo; & fide ſola nos iuſtificari dicimus, eo quod amplectitur eum qui nos iuſtificat, nempe Ieſum Chriſtum, qui eum nos vnit & copulat, vt ſimus & ipſius & omnium eius bonorum participes, quæ quidem nobis imputata, prorſus ſufficiunt ad hoc, vt coram Deo abſoluamur, & pro iuſtis cenſeamur.*

XV. Nihil hæc habent obſcuri, aut ambigui. Alijs tamen verbis explicantur à Bellarmino. Docent, inquit, fidem non iuſtificare per modum cauſæ formalis, aut efficientis phyſicæ, vel meritoriæ, quaſi aut ipſa ſit iuſtitia, vel initium iuſtitiæ: aut eius intuitu, ſiue reſpectu, Deus nos iuſtificet: ſed ſolum relatiuè, quia reſpicit, ac recipit oblatam indulgentiam. Itaque ſenſum huius propoſitionis, Homo fide iuſtificatur, hunc eſſe: Homo iuſtificatur per gratiam Dei, non imputantis peccata, quam gratiam fides credendo recipit: ſicut cum manu pauper eleemoſynam à diuite recipit; ea manus recipiens eleemoſynam, non eſt ipſa eleemoſyna, neque cauſa efficiens eleemoſynæ, neque propter ipſam, quaſi ſua pulchritudine id mereatur, datur eleemoſyna; ſed ſolum relatiue concurrit ad eleemoſynam obtinendam, quoniam dare & accipere ſunt relatiua.

XVI. Non male: niſi, relatiue concurrere, phraſis eſſet apud nos inaudita: debuit potius relatiue nominari, id eſt, quatenus fides conſideratur vna cum ſuo obiecto: vt cum dicitur Eccleſia ſuper fide Petri fundata, apud Veteres: nos alias euicimus interpretandum de Chriſto, quem fides Petri confeſſa erat.

XVII. Hac definitione poſita, alterum ſequitur: videlicet, non tantum fidem iuſtificare; ſed etiam ſolam iuſtificare: neque admittere in eam ſocietatem vllam aliam virtutem, vlla opera, quæcunque ſint, quocunque cenſeantur nomine, quocunque comprehendantur genere. Id eſt, non ſpe, non caritate, non pœnitentia, non receptione Sacramentorum, non caſtitate, non iuſtitia, non pietate, ſua quenquam poſſe iuſtificari: ſed tantum fide.

XVIII. Vt tamen nihil ſit reſidui non diſtinctum, monere debui, primo nominari fidem non tenuem illam intellectus operationem, quam ſibi pro vera fide Catholica Papiſtæ nugones finxerunt, quæ nihil niſi axiomata contempletur, eorumque veritati aſſentiatur: quaſi cum Mathematicus Solis Lunæve curſum metitur, διωκειχλιῶας, ἀεργαντῶν καὶ ἀδελφεῶν τὸν ἥλιον: cæterum voluntatem non magis aut moueat, aut afficiat, quam Alpium niues liquefaciat, aut Cimmerias tenebras diſcutiat. Nam huiuſmodi fidem, quæcunque & vbicunque tandem ſit, non modo non ſolam iuſtificare, ſed neque omnino quidem iuſtitiæ veræ rationem inducere. Fidem ergo illam potius ἐνεργὸν, fidem ζῶσαν, quæ ſimul intellectum afficiat contemplatione, cognitioneque veritatis, ſimul voluntatem formet amore bonitatis: denique fidem, quæ non tantum aut Deum credat, aut Deo credat, ſed & in Deum credat, vt olim prolixius diſputatum huius tom. 12. lib.

XIX. Itaque nec ſolam fidem iuſtificare, ita dici, vt ſolitariam intelligas, nullis operibus comitatam bonis: quod perſuaſiſſimum habemus fieri nulla ratione poſſe: ſed ſolam iuſtificare; id eſt, eſſe quidem in fidelibus non ſolam: ſed tamen ei ſoli iuſtitiam imputari. Quomodo cum ſolam lucem Solis dixerit quis diem facere: aut ſolo calore gelu diſcuti: aut ſolo motu percurri zodiacum: non putet tamen in Sole ſolam eſſe lucem, aut ſolum calorem, aut ſolum motum, ſed in Sole ita omnia ſimul eſſe, & lucem, & calorem, & motum; vt tamen diem non efficiat calor, aut motus: non niues liquefaciat motus, aut lux: non zodiacum abſoluat lux, aut calor. In eodem & Geometriam eſſe, & Aſtrologiam, & Muſicam, & Opticam: & tamen ſolam in eodem Geometriam omne genus figurarum metiri: ſolam Aſtrologiam cœleſtes ſphæras numerare: ſolam Muſicam tonos diſtinguere: ſolam Opticam viſuales radios explicare.

XX. Secundo, iuſtificationem, eo ſenſu, quo præcedente diſputatione confectum eſt, ſignificare eam Dei in homines gratiam, per quam non imputentur propria peccata; ſed iuſtitia aliena imputetur, vt à Deo amari mereamur, & eligi, & deſtinari vitæ æternæ.

XXI. Nam ſi illam iuſtitiam dicas, quæ inhæreat cuique, quæ & innouet peccatorem, vt recedat à peccatis, ambulaturus in viis Domini; cuius iuſtitiæ acquiſitionem ſcimus etiam iuſtificationem appellari, ex grammatica vi nominis, inſtar calefactionis: quamque nos malumus, diſtinctionis gratia, ſanctificationem dicere: tum vero nos arctè tenemus, accurateque defendimus; non fidem ſolam iuſtificare: ſed & ipſam, quatenus eſt opus; & omnes veras virtutes, omniaque bona virtutum opera. Imo omnes virtutes, omnia opera ad eam iuſtificationem neceſſario requiri: vt nemo iuſtus, nemo ſanctus dici queat, qui ab vna virtute ſit alienus. Denique has virtutes formaliter iuſtificare, id eſt, ſanctificare. Neque veremur, ne quantumcunque eſt Papiſtarum, in eam partem aut plura dicant, aut vehementiora nobis.

CAP. II.

De operibus excluſis à Iuſtificatione.

I. IVſtificari hominem ſola fide Catholici diſputant tribus argumentis; quibus alia tria Bellarminus addit, φλυαρῶν: nos enim non agnoſcimus. Itaque cum ijs ſane agito pro arbitrio.

II. Primum eſt. Si iuſtificatur homo fide ſine operibus: Ergo iuſtificatur ſola fide. Antecedens probatur ex Paulo, in eam rem & diſerto, & frequenti. Ad Romanos 3. Λογιζόμεθα, *arbitramur,* ait vetus Interpretes, Syrus, *Cogitamus,* ſiue potius, vt vertit Boderiamus, *ratiocinamur* מתרעינן: optime Beza, *Colligimus*; à cuius imitatione eſt in Iuſtiniani paraphraſi. *Quæ cum ita ſint, recte colligimus, fide iuſtificari hominem abſque operibus legis:* Ad Epheſios ſecundo, *Gratia eſtis ſeruati per fidem: idque non ex vobis, Dei donum eſt: non ex operibus.* Ad Philippenſes quinto, *Vt inueniar in illo, non habens meam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt ex fide.* Ad Galatas ſecundo, *Scientes non iuſtificari hominem ex operibus legis, ſed per fidem Ieſu Chriſti: etiam nos in Chriſtum Ieſum credidimus, vt iuſtificaremur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis: propterea quod non iuſtificabitur ex operibus legis vlla caro.* Ad Tit. 3. *Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos.*

III. Conſequentia fit inde manifeſta: quia non dantur plures modi iuſtificandi his duobus, per fidem, & per opera: neque aut hodie plures potuerunt proferri in medium à Papiſtis: aut olim ab vllis, ſiue Catholicis, ſiue hæreticis, excogitari. Itaque, remoto vno, neceſſe eſt non tantum alterum relinqui, ſed etiam ſolum: alioquin enumeratio non foret legitima.

IV. Nec vero Papiſtæ conſequentiam impugnant: ſed ſi quid habent pertinaciæ, ſi quid Sophiſtices, id totum effundunt in antecedens; exceptur i nobis eos locos tam diſertos, tam plenos, tam planos, vt nemo noſtrûm poſſit diſertius quicquam aut plenius, aut planius. Has ergo nos opus eſt artes attendere: etſi libri præcedentis iam excuſſas capite nono, vbi recenſuimus hos eoſdem locos, cum probaremus opera excludi à ratione iuſtificandi. Sed quia Bellarminus, ac reliqui, nouam nunc, & exactiorem adhibere videntur diligentiam, redordienda tela erit: nec nos, ſpero, repetiti laboris pœnitebit.

V. In eo explicando antecedente alij aliter; imo alij aliis plus minuſve laborant. Coſterus, *Non voluit Apoſtolus,* inquit, *iuſtificari peccatorem, ſimul atque ſolo intellectu credit in Chriſtum, eiuſque beneficia ſola credulitate arripit.* Aſſentimus, inquam: & querimur iniuſte fieri quum id proponitur, quaſi à nobis aſſertum. Nam fidem hoc quidem in argumento teſtamur nullam admittendam, niſi veram. Veram fidem, in ſolo intellectu, in ſola credulitate, quicunque conſtituat, hunc non diffitemur neſciſſe vnquam quid vera fides ſiet. Nos autem alias diſputauimus, & euicimus: hanc æque in voluntate eſſe, & in intellectu. Dicimus ergo Paulo hanc fuiſſe mentem: iuſtificari peccatorem, ſimul atque intellectu credens in Chriſtum, eiuſque beneficia credulitate arripiens, in eundem fertur ſincero corde, atque intenta voluntate, etſi alioquin infirma; qualis eſt, tum tota vita, tum maxime in conuerſionis initio; quum neceſſe eſt dicere, *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.*

VI. Bellarminus prolixior, tria diſtinguit capita explicanda. Quid ſit lex factorum, & lex fidei. Quid interſit inter iuſtitiam legis, & iuſtitiam in lege. Quid intelligat Paulus, per opera. Quibus explicatis, tum ſeorſim ſingulos locos examinat. Sequamur hominem ſuo otio abutentem, Nam putamus nos quidem potuiſſe breuius tranſigi.

VII. In primo, legem factorum à Caluino & Chemnitio exponi, eam quæ requirat opera: legem vero fidei, eam quæ requirat fidem: Sed refutari ab Auguſtino, libri de Spiritu & litera c. 3. demonſtrante legem Euangelicam, quæ maximè requirit fidem, requirere etiã opera, & omnium mandatorum, ac totius Decalogi obſeruationẽ. Demonſtrari itidem poſſe legem Moſis, quę maxime requirit opera, requirere etiã fidem. Quare, legem operũ eam eſſe, quæ iubeat quid ſit faciendum: legem fidei, eſſe ipſam fidem, quæ impetret gratiã faciendi, quod lex factorum iubet, teſte Auguſtino. Vtramque igitur legem

gem requirere opera: sed illam continere præceptum; hanc vero auxilium.

VIII. Sed Caluino & Chemnitio fieri iniuriam nullus dubito. Certè nullum locum Bellarminus annotauit; à quo constet non affingi eis alienam sententiam. Tum verò vtrumque agnoscere, fidem nullam veram esse absque operibus, quis ignorat? Non ipse Bellarminus, qui libr. de Iustificat. cap. 2. distribuens capita controuersa, vnum tertio loco ponit, vtrum fides possit esse sola. Et hoc nos omnes negare, contra Papistas, indeque disputat capite decimo quinto: quam nos partem alias examinauimus.

IX. Porro, legem factorum, & legem fidei, non aliter distinguimus, quam ex proprio disputationis Paulinæ argumento, quæ est de Iustificatione. Itaque legem factorum definimus eam, quæ per opera iustificet ex hac formulâ, *Hoc fac & viues: Non qui audiunt legem, iusti sunt apud Deum, sed qui legem præstant iustificabuntur.* Legem fidei, eam quæ iustificat per fidem. Etsi alioquin verum sit, & legem operum requirere fidem, quæ ipsa est opus: & legem fidei requirere opera, quæ sint eius fidei effecta. Rectè Paræus in 3. ad Romanos, *Propriè lex operum pro doctrina, quæ exigit opera ad iustitiam inhærentem: lex fidei doctrina, quæ exigit fidem ad iustitiam gratis imputatam.* Rectè Gualterus, *Legem operum dicit eam doctrinam, quæ nos operibus iustificari tradit: legem fidei vero, eam quæ iustitiam monstrat in merito Christi, qui sola fide apprehenditur.* Optimè Beza, *Euangelium vocat legem fidei, id est, doctrinam quæ salutem proponit, sub conditione, si credideris, oppositam doctrinæ, quæ iustitiam & salutem proponit cum conditione, si omnia feceris.*

X. In quibus nihil est aduersum Augustino exponenti, tum libro secundo de Baptismo parvulorum, tum in Psalmum 118 Legem operum, quę iubet facienda: fidei, quæ impetrat quæ iubentur. Nam omnino ità est: sed non plene tamen, aut ex circumstantia disputationis, quæ est de iustificationis causa. Plena erit definitio, si dicas legem factorum, quæ iubet facienda, vt ex operibus iustificet. Legem fidei, quæ iustificat gratis, vt fiant quæ iussa sunt.

XI. Et hactenus de lege operum, & fidei. Sequitur iustitia legis, & ex lege, siue in lege. Illam esse, opera iusta, quæ lex facienda præscribat: hanc vero, ea opera, quæ homines faciant sine gratia fidei, sola cognitione legis adiuti. Illam à Paulo nusquam reijci, tanquam inutilem: sed hanc.

XII. Imo non habet docere Bellarminus, quando, aut quo loco Paulus iustitiam legis disparârit à iustitia ex lege, siue in lege. Amplius dico, iustitiam legis, nulquam nominari: nisi fortè cap. 2. ad Romanos, vbi dixit Latinus interpres, *Iustitias legis*: cum Paulus dixerit, τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου: quod Beza vertit melius, *Iura legis.* Significat autem non iustitiam inhærentem cuiquam, & formalem: sed abstractam, siue materialem, cõsideratam in ipsius legis ratione per se. Veruntamen vt vt sit, nulla est oppositio iustitiæ legis, & iustitiæ ex lege, quo fundamento nititur Bellarmini subtilitas. Cum tamen nulla præscribat siue ratio, siue autoritas, vt Bellarmini nobis imaginatio sit pro lege. Breuiter dico: iustitiam legis, à iustitia ex lege negamus realiter differre, sed tantum ratione, quatenus illa vt dixi, consideratur abstractè in præscripto legis: hæc vero relatè ad hominem, quatenus eius actiones conformes sunt legi, id est, iustitiæ legis.

XIII. Et sicnon reijci iustitiam legis à Paulo concedimus: cum contra disertè dicat ad Romanos 7. *Lex ipsa sancta, & mandatum sanctum, ac iustum & bonum.* Imo, quod notauit Bellarminus, ad Romanos 2. *Factores legis iustificabuntur*: &, *Si præputium legis iura custodiat, nonne præputium in Circumcisionem reputabitur?* Sed ex iustitia legis quenquam vnquam fuisse iustificatum, non legit vsquam Bellarminus, aliter quam per iustitiam ex lege. Enim vero illud *factores leges iustificari*, quæ ratio cogit interpretari de iustitia legis, quæ non sit iustitia ex lege, vel in lege? Hoc velim Bellarminus expediret, si posset. Ego procliuius doceo iustitiam ex lege: si tamen aliquid esset discriminis. Et probo: nam factores legis, quibus ambigat eosdem esse, qui iura legis custodiunt? Atqui hos manifestè Paulus describit Gentiles, id est, non fideles, ac proinde, qui faciunt iura legis, ex suis viribus, non autem ex fide. At hanc Bellarminus appellauit iustitiam ex lege. Tanta est hominis in disputando socordia.

XIV. Sed obijcit Augustinum libr. 3. contra duas Epistolas Pelagianorum cap. 7. Nec diffiteor hunc distinguere iustitiam legis, & iustitiam ex lege. Verum longè aliud est, quid, aut quomodo loquutus sit Augustinus: aliud autem, quæ sit mens Pauli. Et hæc nobis in quæstionem venit, non illud. Dico igitur eam distinctionem Augustinum non habere ex Paulo: imo omnino, non à Scriptura. Neque posse iustitiam legis vllo bono sensu dici, nisi abstractè, pro ea iustitia, quæ concretè fit in singulis ex lege, siue in lege, quatenus scilicet, hi sibi proponunt iustitiam legis opere implendam.

XV. Hi autem nulli sunt præter fideles, quorum iustitiam inhærentem, id est, vt nos loqui solemus, sanctificationem, Christus ipse sic admensus est: Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra, plus quam scribarum & Pharisæorum, non ingrediemini in regnum cœlorum.* Quis enim non sentit, per hæc verba, *Iustitia vestra*, discretos esse Discipulos, ad quos illa pertinebant præcedentia, *Vos estis sal terræ: vos estis lux mundi: splendeat lux vestra*? Atqui hanc iustitiam disparat à iustitia Pharisæorum non toto genere, sed secundum plus & minus. Cum ergo quæ sic differunt quantitate, sint eiusdem generis: & iustitia Pharisæorum fuerit ex lege, hanc item oportet esse ex lege. Ideoq; explicatur per partes, ex vero sensu præceptorũ, quæ solebant adulterare Pharisæi.

XVI. Deniq;, iustitia legis nulla in quoquam, nisi ex operibus, iuxta illud, *Hoc fac, & viues.* Sed iustitia ex lege, itidem in operibus, ne ipsis quidem diffitentibus Papistis. Quid obstat ergo, quominus eadem sit iustitia legis, & iustitia ex lege? Et vtraq; æquè excluſa ab ordine causarum iustificationis?

XVII. Superest tertium caput de operibus. Hæc intelligi variè, vel sola ceremonialia, vel moralia ante fidem: vel omnia tum ceremonialia, tum moralia; tum ante fidem, tum post eam. Sola intelligi ceremonialia, non probat Bellarminus: nobis sanè consentientibus. Non probat omnia: sed ea duntaxat quæ ante fidem. Non intelligenda omnia ostendit, primo, autoritate Augustini, de Gratia & libero arbitrio cap. 7. *Homines non intelligentes quod ait ipse Apostolus Paulus, Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis, putauerunt tum dicere, sufficere fidem, etiamsi male viuat, & bona opera non habeat. Quod absit vt sentiret vas electionis.* Addito statim, non excludi opera, quæ fiunt ex fide. Secundo, quia probatum sit à se, requiri ad iustificationem actum spei, timoris, pœnitentiæ, dilectionis, & ipsius fidei, non solum credentis, sed etiam orantis, impetrantis: qui actus, opera quædam merito dici queant. Tertio, quia quarto ad Romanos. *Ei qui operatur, merces imputatur secundum debitum, non secundum gratiam.* Quasi dictum à Paulo, sic vocare opera, quibus id quod redditur est merces, non gratia. Talia autem non esse, nisi quæ fiunt ex solis viribus liberi arbitrij: nam ijs quæ fiunt ex gratia, quod redditur, non esse simpliciter mercedem, sed gratiam.

XVIII. Sed Augustini locus non est ad rem: eos redarguentis, qui putarent excludi bona opera absolutè, non tantum vt ne iustificarent, sed etiam vt ne iustificato adessent: *Putauerunt*, inquit, *sufficere fidem: etiamsi male viuat, & bona opera non habeat.* Quæ portentosa opinio procul abit à nostra controuersia. Nec sequitur, si necessario adesse debeant bona opera iustificato, ideo ex bonis operibus esse iustificationem. Cur nõ enim potius, ex iustificatione opera? Quomodo etsi oriente Canicula, necesse sit magnos esse calores; tamen non à caloribus ortus Caniculæ: sed ab ortu Caniculæ magni calores.

XIX. Eadem vis in secundo argumento. Requiri ad iustificationem actus spei, timoris, reliquos, veritima doctrina est. Nam quia ad iustificationem fidei requiritur fides: nec fides esse potest, absque actibus spei, timoris. Ergo ad iustificationem requiruntur ijdem actus. Nostra ea constans doctrina est. Sed nunc controuersia est, non vtrum requirantur ad iustificationem: est enim hæc phrasis suo ambitu nimium latè patens: & comprehendens cum antecedentia, tum consequentia, adeo, vt ne ille quidem mentiatur, qui dicat ad recuperandam bonam valetudinem, requiri poculum: nimirum, quia sine poculo vix hauriatur pharmacum: etsi ad restituendam sanitatem, nihil prorsus poculum operetur. Controuersia est igitur, vtrum requirantur huiusmodi actus ad efficientiam iustificationis. Hoc vero absit, vt vnquam demonstratum fuisse à Bellarmino concedamus, quicquid tandem iactabundus effutiat.

XX. In tertio; Verum est, opera appellari ea quibus merces debeatur. Sed sola ea quæ præcedunt fidem, esse eiusmodi, falsum. Nam, quia non entis nullæ sunt qualitates: nulla autem sunt eiusmodi opera ante fidem. Ergo falsum, ea sola excludi. Imo sequitur, ea potius excludi, quæ post fidem: quia hæc oportet esse, si quæ oportet esse huiusmodi: vt falsum sit vlla excludi, quæ mereantur mercedem, si ista non excludantur. Nulla autem esse, aut esse posse eiusmodi opera ante fidem, quibus merces debeatur, ipsis probo testibus Papistis: qui quæcunque fiunt ante fidem, ea saltem præparatoria dicunt, non vero meritoria, nisi fortè ex congruo: quod tamen ipsum tandem exsibilatur: & ab ijs ipsis, à quibus admittitur: adeo extenuatur, vt meriti nomen solum retineat, à definitione quam longissimè absit, vt alias vidimus.

XXI. Præterea, Paulus operanti hæc opera, non opponit operantem alia quædam; puta ea quæ post fidem: sed potius non operantem. Diserte, *Ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito: Ei vero qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia.* At qui post fidem operatur, is non potest dici non operans. Vnde necessariũ excludi etiam illa opera.

XXII. Tertio, quæcunque iustificationem sequuntur, ea non possunt esse αἴτια iustificationis: nam omnem causam oportet vel præcedere effectum, puta efficientem & finem; vel simul esse, vt materiam, & formam. Opera igitur, quæ fiunt post iustificationem, non possunt esse in vllo causarum genere. Et vero Paulus hac vtitur argumentatione ad excludendam Circumcisionem: quia nimirum Abraham iustificatus fuerit, antequam circumcisus. *Ista beatitudinis prædicatio in circumcisionem solum, an & in præputium cadit? Dicimus enim imputatam fuisse Abrahæ fidem pro iustitia. Quomodo ergo imputata est? quum esset in Circumcisione, an cum esset in præputio? Non in Circumcisione, sed in præputio.* Iustinianus, *Ita videas, totam Pauli argumentationem rectè fuisse conclusam, non esse ex legis operibus, sed ex fide exspectandam iustificationem: nam apparet Abrahamum non ex Circũcisione iustificatum, qui tanto, antequam circumcideretur, diuino testimonio iustus prædicatur.*

XXIII. Denique, excludi à Paulo omnia opera etiam cum fide facta, docemus varijs argumentis. Primum argumentum ab ipsa legis natura. Nam hæc etiam imperat fidem, quod antea Bellarminus agnouit: *legem*, inquiebat, *Mosis quæ maximè requirit opera, requirere etiam fidem.* Vnde concludo, opera legis bona nulla constare sine fide: quomodo nulla sine castitate; nulla sine caritate. Ratio: quia ex lege, qui peccat in vno, fit omnium reus. Peccat autem in vno, qui non credit in Deum: quia hoc vnum est, ex ijs quæ lex imperat. Ergo, qui operatur ex lege, hunc necesse est credere; aut non bene operari. At iam Paulus non in eo laborat, vt excludat mala opera à iustificatione: quis enim id postulasset? Sed bona. Ergo etiam ea quæ cum fide, ac proinde post fidem.

XXIV. Secundum argumentum ab exemplo Abrahami. Is enim fide, non operibus dicitur iustificatus, qui tamen ex fide multa bona opera præstiterat, & præstabat. Ad Hebræos 11. *Per fidem vocatus Abraham auscultauit Deo, vt abiret in locum quem accepturus erat in hæreditatem, & exiuit nesciens quo esset venturus.* Quo testimonio constat, iam tum habuisse fidem veram Abrahamum, cum primum egressus est ex Vr Chaldæorum. Itaq; quicquid post id temporis boni fecit, id fuisse cum fide, imo ex fide.

XXV. Bellarminus operatum fatetur Abrahamum ex fide, verum negat tamen Paulum reijcere opera facta ex fide: sed affirmare, non esse facta sine fide, quia si talia fuissent, nunquam eum iustificassent: excludere ergo quæ facere potuisset non ex fide. Nam etiam eos, qui fidem habent, ali-

quando operari non ex fide, vt quum peccant, aut faciunt opera purè moralia, sine relatione ad Deum.

XXVI. Quid stultius? Excludit ea quæ facere potuisset. Ergo, inquam, ea quæ non fecerat. Hoccine ergo grande Sophisticationis Bellarminianæ operæpretium, vt doceat, Apostolum disputare, Abrahamum nõ fuisse iustificatum ijs operibus; quæ opera nunquam fecisset? En tibi acumen, cuius laude merito superbiant Iesuitæ, seq; omnibus omnino Sophistis longè longeque præferant! Sic, sic pergite, ô Loiolitæ, magnam illam eruditionis laudem tustentare. Fiet tandem vt vobis hanc tam gratam laborum vestrorum palmam nemo eripiat. Certè nos, ne quidem inuidebimus: spondeo.

XXVII. Sed enim operati possunt fideles, non ex fide. Ita esto, inquam: sed cedo exemplum? Vt quum peccant. Omnino: nullum enim peccatum ex fide est Sed rursus hoccine dignum Paulino acumine, vt probaret Abrahamum non iustificatum ijs operibus, quæ opera faceret, cum peccaret? O pietatis columina, Iesuitas!

XXVIII. Imo non tum duntaxat: verum etiam cum operantur sine relatione ad DEVM. Optimè. Sed memento, Bellarmine, non quæuis opera excludi à Paulo: sed, te teste, opera ex lege, iustitiam ex lege. Atqui non potest iustitia ex lege, esse non relatiuè ad Deum: quandoquidem lex doceat in omnibus amorem Dei. Tum qui operatur institutus ex lege, non potest non relatè ad Deum, quandoquidem ipsa lex est autoritas ipsius Dei iubentis, aut vetantis. Ideo, qui operatur ex lege, operatur, quia DEVS vel sic iussit, vel aliter vetuit. Relatiuè ergo ad Deum. Denique negat Paulus, ex Circumcisione constitisse Abrahamo iustificationem: at Circumcisio opus fuit non sine relatione ad DEVM: erat enim signum fœderis diuini: imo σφραγὶς τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως. Itaque opus factum ex fide: & tamen excluſum à iustificationis causis. Et negat Bellarminus excluſa ea duntaxat, quæ non ex fide; quæ non relatiuè ad Deum?

XXIX. Illud denique asserere Paulum, opera quibus iustificatus fuit Abrahamus, non esse facta sine fide, mirer vni Bellarmino post orbem conditum venire potuisse in mentem. Nam primo quæstionem longè aliter Paulus constituit, *Si Abraham ex operibus iustificatus fuit*. Hæc verba sonant, inquirendum, non quo genere operum fuit iustificatus, sed altius, vtrum ex operibus: quomodo longè aliud est quærere; Spongia quod genus sit animalis, &, vtrum sit animal. Illa quæstio ponit pro certo, esse animal: Ast hæc vocat in dubium. Et deinde demonstrat ex ijs verbis, *Credidit, & imputatum est ei pro iustitia*: vnde argumentum, *Ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito: ei vero qui non operatur sed credit, imputatur fides sua pro iustitia* Quasi diceret: cui fides imputatur pro iustitia, is non iustificatur operibus. Probatur: Quicunque iustificatur ex operibus, is operatur. At, qui credit, non operatur. Ergo, qui credit non iustificatur ex operibus. Vnde patet ab Apostolo hic opponi credentem & operantem, vt ille intelligatur non operans. Non quidem quod nullo modo operetur: sed quia non ea operetur ex quibus iustus esse possit: videlicet, quod oporteret nunquam peccare. At qui non operatur, in eo distingui non possunt genera operum, ac proinde omnia excludi. Deniq;, in vniuersa hac disputatione, nunquam Paulus discreuit opera facta ex fide, ab operibus factis sine fide.

XXX. Sed habet præterea argumentum Sophista. Loquitur Apostolus cum conditione, Si Abraham iustificatus est ex operibus procedentibus non ex gratia fidei, vt ij putabant, qui suis viribus tribuebant iustitiam, certè habuit gloriam, sed non apud Deum. Et quoniam satis constat, Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit, eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera procedunt.

XXXI. Imo varia sunt Bellarmini peccata. Primo, quid illud est, loqui Apostolum cum conditione? Ex aduersariorum hypothesi dixisset potius, quis disputandi petitus. Est enim argumentum ἀναπόδοτον, vbi ex oppositio consequentis, concluditur oppositum aduersariæ sententiæ. Nam cum conditione is dicitur loqui, qui ex suo sensu denuntiatum, alioquin latius, limitat: exempli gratia, ad Rom. 4. *Si cum eo plantati, coaluimus conformatione mortis eius, nimirum etiam resurrectionis conformatione coalescemus. Si mortui sumus cum Christo, credimus fore, vt etiam viuamus cum eo.* Sic cum conditione loquuntur Papistæ, Si Abraham fecerit opera fidei, iustificabitur. Quanquam, ô nunquam peccaret grauius, quam in proprietatem verborum: seq; neglectam quereretur Grammatica potius, quã Theologia corruptam.

XXXII. Secundum peccatum. Conclusio non cohæret præsenti controuersiæ: cum enim concludendum sit, non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex operibus fidei: iste inflectit ex fide, ex qua bona opera procedunt: quod non est contra nos, vt sæpè monuimus: non enim qui iustificatur ex fide, à qua bona opera procedunt, statim iustificatur ex bonis operibus fidei: quæ proposita quæstio est. Quomodo non sequitur, si terra calefiat à Sole, à quo procedit lux diei; ideo calefieri à luce diei, quæ procedit à Sole.

XXXIII. Tertium peccatum; dicere Paulum, Si Abraham iustificatus est ex operibus procedentibus non ex gratia fidei, sicut putabant qui suis viribus tribuebant iustitiam. Nam Paulus simpliciter dixit, si iustificatus est ex operibus. Quæ autem siue restrictiones, siue explicationes sequuntur, assumenta sunt Papistica. Modestiores Toletus, & Pererius ille. *Si Abraham non aliam habuit iustitiam, quam quæ ex operibus est, gloriam quidem habet, sed non apud Deum.* Iste, *Argumentatur Paulus, iustificatum fuisse Abrahamum ex fide, tum quia non est iustificatus ex operibus, vt ostensum est, tum præcipuè, quia id, supradictis verbis Scriptura non docuit, assignans iustitiam fidei Abrahæ.* Etsi enim hos scio haud aliter tandem exponere, tamen eo laudem merentur, quod in formando argumento, non discedant à verbis Pauli, neq; pro ijs sua somnia substituant.

XXXIV. Porro, in formando ipso argumento, non est omnibus eadem mens. Alij sic: Si Abraham iustificatus est ex operibus, habet gloriam apud homines, non apud Deum. Ast habet, non tantum apud homines, sed etiam apud Deum. Ergo non est iustificatus ex operibus. Alij contra: Si iustificatus est ex operibus, haberet gloriationem apud Deum: At non habet: Ergo non est iustificatus ex operibus. Prior forma Papistis arridet omnibus: sed & Patribus olim: imo & exhodiernis Catholicis, Petro Martyri & Piscatori. Ast altera, Caluino, Bezæ, Aretio, Oleuiano, Paræo, Gualtero, atq, alijs multis. Nec vero nostra interest, vtram præferas, dum ne Papistica fraude vsus, delumbes illud, non ex operibus, in lõgè alium sensum, non ex operibus præcedentibus.

XXXV. Sed a Caluini tamen partibus stat vocabulum καύχημα, quo signanter vsus Paulus: Vnde nimium quam discessit vetus Interpres, qui gloriam dixit, vt & alias, vir haud raro incuriosus verborum: vt multis obseruatum. Cum tamen gloria propriè respondeat τῇ δόξῃ vt contra, τῷ καυχήματι, gloriatio: quo nomine idem Interpres vsus ad Corinthios 5. *non est bona gloriatio vestra*: alias circumloquutus per verbum post. ad Cor. 5. *occasionem damus vobis gloriandi*. Nono, *Quod gloriamur de vobis*.

XXXVI. Enimuero gloriam Paulus nusquam excludit à iustificatione, sed gloriationem disertè, c 3. extremo: ποῦ οὖν ἡ καύχησις, ἐξεκλείσθη: *Vbi est ergo gloriatio? Excluſa est.* Vnde promptum est intelligere a Paulo non distingui gloriationem, vt alia sit apud homines, alia apud Deum: & hanc negari, illam concedi. Sed potius omnino gloriationem excludi: quæ in hoc argumento, nulla esse queat, nisi apud Deum. Nam quid sibi velit, habere quenquam quo glorietur apud homines, se esse iustificatum ex operibus? Nisi fortè construas, iustificatum apud homines, vt Sa videtur velle, *Habet, quasi dicat, illa quidem iustificatio non erit apud Deum.* Verum, quid eo opus fuit, cum Paulus perpetuo, non nisi de iustificatione apud Deum disputet?

XXXVII. Toletus non probat καύχημα dici gloriationem: primo, quia non esset vera assertio, talis videlicet habet vnde glorietur: non enim habere hominem vnde glorietur in se; cum nihil habeat, quod non acceperit. Deinde, quia non idem sit καύχημα, quod καύχησις in extremo capite tertio: hanc enim pro gloriatione frequenter accipi, & iactantia, at illud idem ferè esse, quod laudem, & approbationem.

XXXVIII. Sed Toletum sua fefellit subtilitas. Nam primo, falsum est, nostra quidem sententia, Paulum concedere, Abrahamo fuisse vnde glorietur Sic enim argumentum est Si Abraham iustificatus esset ex operibus: Ergo haberet vnde glorietur: At non habet. Nimirum, vt illa particula, *apud Deum*, semel expressa, intelligatur repetenda, etiam in priore membro, nimirum in propositione. Quod si eis potius adhæreamus, qui per distinctionem putant ab Apostolo responderi: tum vero falsum est, non habere hominem quod glorietur, si ex operibus sit iustificatus. Nam contra Paulus ostendit, cum excludi gloriationem negat per legem operũ sed per legem fidei.

XXXIX De καυχήματος explicatione, viderit quomodo cum suis trãsigat. Caietanus *Habet gloriam, siue gloriationem: id enim propriè verbum Græcum καύχημα significat*, Iustinianus, *Habet apud homines quidem gloriam seu Græcè καύχημα, id est, gloriandi occasionem.* Sed & τὸ καυμᾶν repugnat, nẽ καυχᾶσθαι, non laudari est, sed laudare se ipsum; id est gloriari. Nec possunt ab eo verbo deducta καύχημα, & καύχησις re differre, sed ratione duntaxat: sicut ποίημα & ποίησις καύμα & καυσις, & similia: vt, καύχημα ipsam, vt ita dicam, ὑ καυχᾶσθαι materiam, & occasionem, vt Iustinianus exprimebat at καύχησις, ipsam gloriandi actionem. Quæ differentia non est tanta, vt non permutetur significatio: prout sæpè ποίησις & ποίημα vnum idemque sunt.

XL. Redeo ad id vnde sum digressus, & tertio argumento probo, Paulum excludere à iustificatione, etiam opera facta ex fide. Id argumentum est ex Epistola ad Galat. in qua, etsi eadem disputatio est, quæ ad Roman. tamen disputandi occasio alia, & vehementior ad thesin nostram. Galatæ erant Christiani, itaque fidem habebant. Hi fascinati à quibusdam, reuocabant Circumcisionem, non vt discederent à Christo ad Iudæos: sed vt fidei Circumcisionem copularent. Hoc Paulus clamat indignum Christo. Quia ex fide, non ex operibus legis constet iustificatio. Constat ergo Paulum in eo esse, vt doceat, ne opera quidem legis cum fide quenquam iustificare. Nam si in eo potius, opera legis sine fide diceret: discederet à causa Galatarum, qui fidem nullo modo excludebant: & ita ridendum sese propinasset; quia etsi vehemens esset in disputando, tamen ἔξω τοῦ σκάμματος.

XLI. Respondit Bellarminus, geminam tractari quæstionem, vnam specialem; an ceremoniæ legales, ad Christianos pertineant, ita vt salui sine ijs esse non possint. Alteram generalem: An per legem, & vires naturæ possit contingere iustificatio, sine gratia & fide Iesu Christi. Ad vtramque Apostolum negatiuè respondere. Esse autem talem secundam quæstionem probat ex his verbis: probat ex his verbis: ad Galat. 2. *Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.* Tertio *Si ex lege hæreditas, ergo non ex promissione*. Quinto, *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis.* Ad Rom. 4. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, abolita est promissio.* Has enim consequentias firmissimas esse, si excludantur à iustificatione opera facta sine fide, & gratia, ex sola cognitione legis, & viribus liberi arbitrij. Sed eadem infirmissimas, neque quicquam efficere, si quis per eas velit excludere opera quæ fiant ex gratia, & fide. Non enim propterea gratis mortuum esse Christum, si iustificemur ex fide & operibus fidem consequentibus: cum contra nisi Christus esset mortuus, nulla futura essent tanta opera. Sic ideo ex promissione hæreditas: quia sine promissione non fuisset gratia, non fides sine gratia: non opera iusta, sine fide. Sic deniq;, nisi ad Christum, & eius gratiam pertineremus, fidem, & opera iustificantia non haberemus.

XLII. Et vero geminam quæstionem tractari non imus inficias: ac priorem quidem, vtrum ceremoniæ sint necessariæ Christianis. Sed regerimus, primum, in secunda constituenda, non obliuisci Iesuitam suarum artium. Nobis enim quæstio statuitur simplicius. An per legem possit contingere iustificatio. Nam illud, per vires naturæ, nullum est apud Paulum: qui sciebat, non posse constare iustificationem ex lege, nisi præstita: præstari autem hanc non posse per vires naturæ. Rursus illud, *sine gratia, & fide Iesu Christi*, absurdè Paulus aut expressisset, aut non expressum subaudisset: quia, vt dixi, nulla eiusmodi apud Galatas controuersia erat: qui nullo modo volebant videri discedere à gratia; & fide Christi: sed superaddere ceremonias.

XLIII Se-

XLIII. Secundo, dicimus eas duas quæstiones tractari, non vtramque ex professo, sed subalternatè secundam, propter primam. Itaque propriè vnam esse in tota Epistola, nempe illam, quæ statuat non esse superinducendas legis ceremonias, fidei Christianæ: hanc tum alijs argumentis firmari, tum isto, à iustificatione per fidem, non per opera. Nec aliter ordinem obseruant Salmero, & Iustinianus.

XLIV. Iis Pauli consequentijs impugnari eos, qui opera statuerent sine fide, agnoscimus, sed non eos, qui opera ex fide, negamus, & singulas inquirimus. Prima est, *Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.* Quid desideret Bellarminus? Non sequitur, inquit, quia nulla opera essent, nisi Christus esset mortuus. Imo sequitur, inquam, qui Christum esse mortuum significat, dedisse pœnas pro nobis, & satisfeciisse Deo. At si nos oportet operibus iustificari, cur dicatur Christus pœnas dedisse, & satisfeciisse? Nam profecto, qui ex lege iustificatur, hunc nullas oportet dare pœnas: & pro eo nemo satisfacere potest, cum ipse satisfaciat. Nimirum eo fallitur Sophista, quod Christum pro nobis mortuum non putet, nisi vt nobis facultatem acquireret iustificandi nos ipsos. Absurdè.

XLV. Altera consequentia, *Si ex lege hæreditas, ergo non ex promissione.* Imo, inquit, ex promissione, quia ab hac fides, vnde opera. Imo non ex promissione, inquam: quia promissio, non ea fuit, dabuntur opera, vnde possitis hæreditatem mereri: sed longe alia: nempe, promittitur immerenti hæreditas: itaque non ex operibus, ne ijs quidem, quæ ex fide: nam hæc Papistæ dicunt esse meritoria Breuiter, promissio non indefinitè intelligenda, sed illa specialiter quæ facta est Abrahamo: in qua operum nulla mentio: sed gratuitæ iustificationis.

XLVI. Tertia consequentia, *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis.* Imo non euacuati, obijcit Bellarminus: quia nisi ad Christum pertineremus, opera non haberemus. Imo Sophista non attendit seriem Pauli. *Ecce ego Paulus dico vobis, si circumcidamini, Christum nihil vobis profuturum. Testor enim rursus omni homini, qui circuncidit, eum esse debitorem totius legis seruandæ. Facti estis inanes Christi, quicunq; per legem iustificamini, & à gratia excidistis.* Manifesta est argumenti series Quicunque iustificantur ex lege, exciderunt à Christo. At quicunque circunciduntur, iustificantur ex lege: Ergo hi excidunt à Christo. Probatur maior: nam minor clara ex hypothesi eorum aduersum quos instituta erat disputatio. Probatur ergo maior. Quicunque est debitor totius legis seruandæ: is excidit à Christo. At quicunque iustificantur ex lege, debitores sunt totius legis seruandæ. Ergo ijdem exciderunt à Christo. Itaque illud, habere opera quicunque pertinent ad Christum, nihil ad rem, quia ne hi quidem debitores sunt totius legis seruandæ: alioquin nulla eis spes esset salutis, quandoquidem etsi habeant bona opera: tamen non propterea; nullum peccatum. Est autem verum, debere totam legem seruari ab ijs qui volunt per legem iustificari, non tantum sine fide, sed etiam cum fide: scilicet, quia iustificatio ex lege non potest consistere cum peccato: iustificatio enim opponitur maledictioni, quæ certa, non permanenti in omnibus quæ scripta sunt in lege. Qui autem peccat, hic nõ permanet in omnibus.

XLVII. Nihil ergo certius, nihil firmius his Pauli ratiocinationibus. Sed contra, nihil non modo infirmius, sed ne ineptius quidem si inflectas ad mentem Bellarminianam. Fac enim quæso dicere, Si per legem absque fide in Christum, iustitia, ergo Christus frustra mortuus est. Si ex lege absque fide hæreditas, Ergo non ex promissione. Euacuati estis à Christo, qui in lege sola, sine fide, iustificamini. Ad ista cur non respondissent Galatæ: Quosnam innuis, Paule? quos petis? quos refutas? Non enim nos sanè, qui nunquam legem vrgemus solam: nunquam fidem excludimus: à Christo nolumus quenquam discedere. Sed Christiani iamptidem facti, te prædicante, fidei legem adijcimus, vt vtramque constanter retinentibus plena salus constet, tum ex fide, tum ex operibus legis in fide, & cum fide, imo & per fidem factis. Hæc cum Galatæ obiecissent, quid Paulo supererat nouæ instantiæ, vt probaret à se peti iugulum causæ Pseudoapostolorum, à quibus erant Galatæ dementati? Discant à seipsis Papistæ, si habent aliquid bonæ mentis. Nam hos eosdem locos cum obijcimus, vt nos frustra disputare euincant, non aliam potuere rimam inuenire, quam distinctionem operum sine fide, & operum in fide. Scilicet solis Papistis tantæ subtilitatis laudem fata reseruabant, vt ne Galatæ occuparent? nouisque Sophistis nihil relinquerent in quo ingeniola sua exercerent Sed nobis persuaderi non potest, Paulum otiose voluisse ὀνομαχεῖν: multoq; conatu nisi nihil aerem verberare. Propitij sunto Iesuitæ, meliorem mentem Apostolo tribuentibus.

CAP. III.

Quid sit gratis iustificari.

I. SEcundum mihi esto, quod Bellarmino tertium argumentum, quanquam magis pertinens ad probationem antecedentis in præcedenti argumento, quam directè thesim concludens: etsi in eo parum momenti. Quicunque gratis iustificatur, idem sine operibus iustificatur. Ast, quicunque iustificantur in Christo; gratis iustificantur. Ergo quicunq; iustificantur in Christo, sine operibus iustificantur. Ideoq; sola fide, vt in præcedenti capite.

II. Probatur minor. Ad Rom. 3. *Omnes peccauerunt, ac deficiuntur gloria Dei: iustificantur autem δωρεὰν gratis, eius gratia, per redemptionem in Iesu Christo.* Ad Ephes. 3. *Gratia seruati estis per fidem, idq; non ex vobis: Dei donum est: non ex operibus, ne quis glorietur.*

III. Probatur maior. Ad Rom. 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum: ei autem qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius pro iustitia.* Et 11. *Si ex gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia non erit gratia.* Ad Eph. 3. *Dei donum est: non ex operibus.*

IV. Respondent nunc, vt alias, omnes solenni more, per distinctionem operum ante fidem, & post fidem, sed Bellarminus amplificat, vt ne videatur nihil noui dicere. Gratis duobus modis accipi. Vno, vt opponatur debito ex iustitia, siue meritis de condigno, quæ sunt absolutè, & simpliciter merita. Altero, vt operi *facto sine* vlla gratia, ex solis naturæ viribus, siue id dicatur meritum de condigno, siue de congruo, siue etiam solum conditio, aut ratio aliqua, cur detur iustificatio. Illo modo, iustificationem gratuitam non excludere opera, quæ dicantur concurrere ad iustificationem, vt dispositiones, vel, vt merita de congruo: modo ne tribuatur eis meritum de condigno. Altero, iustificationem gratuitam non excludere merita absolute: sed propria, quæ in nobis, ex nobis, non ex Deo. Hoc probat, quia interim quæ sunt in nobis ex Deo, originem ducant à gratia: ideoque non pugnent cum gratia: nisi ipsa gratia pugnare dicatur cum gratia. Priori modo, non esse idem, iustificari gratis, & ex sola fide. Nam illud, esse iustificari sine merito de condigno: hoc vero, nihil requiri ad iustificationem, nisi fidem. Posteriori vero, idem esse, instificari gratis, & ex fide, & sine operibus. Quia fides sit primum Dei donum, vt, qui iustificetur ex fide, non iustificetur ex operibus præcedentibus, sed ex gratia & gratis: cum ipsa fides sit gratia.

V. Itaque non sequi, si homo iustificetur gratis, iustificari sola fide: imo, sicut iustificatio gratuita non excludit fidem, quia fides est ex gratia: sic neque excludere pœnitentiam, & dilectionem, aut opera pœnitentiæ, dilectionisq;: quæ sunt ab eadem gratia. Atq; ita explicare Augustinum, epistola centesima quinta.

VI. Nos contra. Primo, miramur duos modos dici, nec scimus à qua disserendi arte. Quis enim dixit vnquam duobus modis animal dici, quia de homine, & pecude? Atqui longè alia ratio ὁμωνύμων, & πρὸς ἓν ὅλως. Dicuntur quidem vtraque de pluribus, siue diuersis, sed aliter hæc, aliter illa. Catholica, de ijs qui non solum nomen participant, sed etiam definitionem: vt homo, & pecus animalia sunt, diuersa quidem inter se, sed tamen eodem modo animalia: non aliter, inquam, animal homo, aliter animal pecus. Ast homonyma, quæ nomen habent duntaxat commune, minimè autem rei definitionem, vt Taurus, tum homo, tum quadrupes, tum mons, tum sidus. Et quia definitiones variant, etiam modi nominum. Taurus quadrupes, per definitionem generis: Taurus homo, & Taurus mons, per nudam impositionem, &, vt ita dicam, per solum sonum sidus denique per quandam similitudinem. Ita dici solent varij modi significandi.

VII. Quæ ratio etiam in δωρεὰν gratis, obtinuit, sed alio vsu, quem notat Beza, cap. 2 ad Galatas: vbi, *Si per legem est iustitia, igitur Christus δωρεὰν gratis mortuus est*: longè aliter exponitur, quam cum Matth. 8. *gratis accepistis, gratis date.* Quomodo & aliter, Ioannis 11. *Odio habuerunt me gratis*: quam post. ad Thessal. 3. *Neq; gratis panem edimus.* Nempe, sic propriè significatur id quod fit gratuito, & ex prompto in alium affectu, absq; vllo merito. Sed translatitiè, id quod fit, vel frustra: vel absq; legitima causa. quæ posteriores rationes aliæ sunt à prima.

VIII. Ast in Bellarmini distinctione, nihil simile. Nam meritum congrui, & condigni, sub eodem genere meriti continentur. Itaque, cum id quod fit gratis, fiat absque merito: ergo eadem definitionis ratione opponitur & condigno, & congruo: non igitur vario significandi modo. Debuit igitur Bellarminus amplitudinem coercere, non homonymiam accusare, siue varios dicendi modos. Sed hæsit aqua; itaque facilius fuit fumum excitare. Nos veto Sophistarum fumos nihil morati, constanter defendimus per gratuitam iustificationem vtrumque meritum excludi, tam congruum, quam condignum, vt maximè danda esset distinctio congrui, & condigni. Quomodo, cum legimus, Non adorandum sculptile: etsi aliud sit aureum, aliud ligneum, aliud lapideum, tamen nunquam admittamus, aut homonymiam esse in præcepto, aut prohiberi tantum lignea, lapideaue, non etiam aurea.

IX. Nam, quod negat intelligenda opera prouenientia à gratia, quia gratia non opponatur gratiæ, nugas agit. Primo, quia etsi hoc titulo illa non remouerentur: tamen alio excluderentur: scilicet, quòd non possit ijs operibus quisquam iustificari, quæ ipsa non fiunt nisi à iustificato: quia effectum non potest esse causa suæ causæ. Præterea, mutat Sophista terminos quæstionis: cum enim probandum illi sit, opera non excludi à iustificationis causa: ille probat, non pugnare cum gratia, siue etiam, non pugnare cum iustificatione: atque sic illud non probatur: possunt enim non pugnare cum iustificatione, vt tamen non sint causæ iustificationis.

X. Secundo, dico vt alias, meritum congruum siue, vt illi loquuntur potius, de congruo, esse meram in rerum natura chimæram, quam controuersiam suo loco explicaui.

XI. Recte ergo conclusum est; Si homo iustificetur gratis, igitur sola fide. Neque instantia valet in oppositum. Non enim propterea non excluditur fides, quia fit à Spiritu Sancto: alioquin fateremur, ne reliqua quidẽ opera debere excludi: sed ideo, quod eam Deus admittere dignetur, deficientibus cæteris omnibus operibus; atque eam imputare pro iustitia, non quidem respectu sui: hoc est, quia sit bonum opus: sed propter Christum, quem illa sola apprehendit. Quare, etsi omnia bona opera sint à gratia: tamen sola fides iustificat.

XII. Quod Augustinum sibi testem laudat, facit suo more. Nam ille, profecto eo loci, nec pœnitentiam, nec dilectionem, nec vlla opera admittit. Sed fidem, duntaxat. Imo, constanter omne meritum excludit, præter meritum fidei Attende. *Percipienda huius gratia merita nulla præcedunt: quoniam meritis impij, non gratia, sed pœna debetur: nec ista esset gratia, si non daretur gratuita, sed debita redderetur.* Et paulo antè. *Quæ igitur sua merita iactaturus est liberatus, cui si digna suis meritis redderentur, non esset nisi damnatus? Nullane igitur sunt merita iustorum? Sunt planè, quia iusti sunt: sed vt iusti fierent, merita non fuerunt.* Iusti enim facti sunt, *cum iustificati sunt: sed sicut dicit Apostolus, iustificati gratis per gratiam ipsius.* Hæc Augustinus: & alia in eam rem valde diserta: quibus potentissimè conficiuntur, quæcunq; de præparationibus nugantur Sophistæ.

XIII. Sed de fide tamen. *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, qua fide illa dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori: & descendit iustificatus, merito fidelis humiliatus, quoniam qui se humiliat, exaltabitur. Restat igi-*

tur vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, propter quod dicitur ad Ecclesiam in Cantico Canticorum, Venies, & pertransies ab initio fidei: restat, inquam, vt ipsam fidem, non humano, quo isti extolluntur, tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis: quoniam inde incipiunt bona quæcunq; sunt merita, sed gratuitum donum Dei esse fateamur, si gratiam veram: id est, sine meritis cogitemus.

XIV. Hic vero, quid habet Bellarminus, quo confidat? Non enim negat Augustinus, sola fide hominem iustificari. Imo contra asserit, quandoquidem, quicquid est operum, excludit; negans disertè, constanterq; vllo merito bono iustificari, sola fide excepta. Nam, si excipit, at non solam: primo, cur non aliquid aliud expressit? Secundo, cur disertè pronuntiauit, operibus nihil deberi, nisi pœnam? Tertio, quid promouisset aduersus Pelagianos?

XV. Sed enim, meritum agnoscit fidei. Ita est, sed aliquod meritum: disertè, *nec ipsa remissio sine aliquo merito est.* Non, sine merito est, sed, sine aliquo merito: Nempe, quia sæpè, vt alias diximus, abutitur meriti nomine: itaque significat, posse fidem dici meritum: sed abusiuè: & explicat, quia fides impetret. Atqui precari, non est mereri: neque id vnquam quisquam hominum in suis rebus agnoscat: non concedent, inquam, se eleemosynam largiri prorsus gratuito, quam concedunt precibus mendici. Non reges, se ex debito condonare pœnam reo, quia plurimum flagitanti.

XVI. Nimirum illud vrget, quod negans Augustinus, ideo iustitiam non esse gratiam, quod fide impetretur: quia ipsa fides gratis detur. Inde enim sperat, se similiter posse de operibus: etsi per opera iustificemur, tamen iustificationem fore gratuitam: quia ipsa sint a gratia. Sed non aduertit apud ipsum Augustinum, longè esse aliam rationem fidei, & operũ. Vnde præcedentibus verbis hæc statim subijciuntur: *Opera quippe, bona fiunt ab homine: fides autem fit in homine, sine qua illa à nullo fiunt homine: omne enim quod non est ex fide, peccatum est.* Quæ verba mirè explicant, quomodo iustificatio, quam impetrat fides, sit tamen gratuita: & non sit tamẽ gratuita, si tribuatur reliquis operibus: quamuis, tum hæc, tum illa, sint à gratia. Nimirum, quia fides à gratia fiat in nobis: opera autem per gratiam fiant à nobis. Nimirum, quia per se notum, quicquid proprie rationem habet meriti, vt opponatur gratiæ, id fieri à nobis. Ac proinde, quod fit in nobis, nec fit à nobis, non posse rationem habere meriti. Res ergo perspicua est. Iustificatio per fidem, quæ est à gratia, non desinit esse gratuita: quia fides fit in nobis. Tantundem dicat Bellarminus, si audet, de bonis operibus: ac tum sibi testem speret Augustinum.

Cap. IV.

Iustificari ex fide.

I. Mihi tertium argumentum est, quod ex nostris Bellarmino secundum, ab ijs locis, vbi nihil nominatur præter fidem: quum à Deo conferuntur in homines, tum alia beneficia tum hoc præcipuè, de quo disputamus: Matthæi nono: *Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum.* Et 15. *O mulier magna est fides tua. Fiat tibi vt vis.* Marci 10. *Abi, fides tua te seruauit.* Et 11. *Habete fidẽ Dei: amen, amen, dico vobis, quicunq; dixerit monti huic, tollitor, & proijcitor in mare: nec hæsitauerit in corde suo, sed crediderit futura, quæ dicit, erit quicquid dixerit.* Act. 3. *Et per fidem confirmauit nomen ipsius.* Luc. 7. *Fides tua te saluum fecit.* Matth. 9. *Quumq; vidisset Iesus fidem eorum, dixit paralytico, confide fili, remissa sunt tibi peccata tua.*

II. Ad Rom. 1. *Non me pudet Euangelij Christi, potentia siquidem est Dei ad salutem cuiuis credenti, Iudæo inprimis, tum etiam Græco: Iustitia enim Dei per illud retegitur ex fide in fidem: Sicut scriptum est, iustus autem ex fide viuet.* Tertio: *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt, non est distinctio. Omnes enim peccauerunt, ac deficiuntur gloria DEI. Iustificantur autem gratis, id est, eius gratia, per redemptionem factam in Christo Iesu, quem proposuit Deus, vt esset placamentum per fidem in sanguine ipsius.* Post paulo, *Vt sit ipse iustus, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu. Colligimus ergo, fide iustificari hominem.* Quinto, *Iustificati igitur ex fide pacem habemus erga Deum.* Nono, *Quid igitur dicemus: Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehendisse iustitiam: iustitiam autem, quæ est ex fide.* Ad Galat. 2. *Scientes non iustificari hominem ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi, etiam nos, inquam, in Iesum Christum credidimus, vt iustificaremur ex fide Christi, & non ex operibus legis.* Tertio, *Prouidens Scriptura, Deum ex fide iustificaturum Gentes, ante euangelizauit Abrahæ, Benedicentur in te omnes gentes. Itaq;, qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli illo Abraham, Lex pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificaremur: at post, quam venit fides, non amplius sub pædagogo sumus. Omnes enim filij Dei estis per fidẽ in Christo Iesu.* Quinto, *In Christo Iesu, neq; Circumcisio quicquam valet, neq; præputium, sed fides per caritatem efficax.*

III. Ioan. 1. *Quotquot eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem vt filij Dei fierent: nempe, iis qui credunt in nomen eius.* Tertio, *Qui credit in Filium habet vitam æternam,* Et 10. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis Iesum esse Christum Filium Dei, & credentes, vitam habeatis, per nomen eius.* Actor. 13. *Notum igitur sit vobis, fratres, annuntiari vobis remissionem peccatorum per istum: & ab omnibus, à quibus per legem Mosis absolui non potuistis, per hunc quẽuis qui credat, absolui.*

IV. Hanc testimoniorum nubem variè eludunt aduersarij. Et primum summouent quædam. Vasques. Obseruandum est, aliqua non esse intelligenda de salute spirituali iustificationis, sed de salute corporali: quale est illud Matth. 9. Luc. 8. *Fides tua te saluam fecit.* Et illud Lucæ 8. *Crede tantum, & salua erit.* Sed in isto Bellarminus notat, loqui Dominum de miraculo faciendo in excitatione defunctæ, se autem fateri fidem solam interdum satis esse ad miracula impetranda, hoc enim modo virtutes multas fecisse improbos quosdam.

V. Sed hæc importuna vitilitigatio est: quam Bellarminus ipse refutat hoc ipso libro primo de iustificatione, cap. 17. cum agit de efficacia fidei. *Tertium argumentum,* inquit, *quod etiam potissimum est, sumitur ab iis locis, qui docent, per fidem impetrari remissionem peccatorum.* Et post, *Confirmat autem hanc efficaciam fidei, quod legitur Matthæi decimo quinto, dictum Chananææ. O mulier, magna est fides tua, Et Marci septimo, propter hunc sermonem vade, exijt dæmonium à filia tua. Hic enim apertè tribuitur fidei efficacia impetrandæ sanitatis. Neq; responderi debet, aliud esse loqui de iustificatione, aliud de curatione morbi corporalis. Nam Dominus iisdem plane verbis tribuit fidei vtramq; sanitatem. Peccatrici enim dixit, fides tua te saluam fecit, Luc. 7. & mulieri curatæ à fluxu sanguinis, similiter dixit, Fides tua te saluam fecit, Matthæi nono: & cæco illuminato etiam dixit, Fides tua te saluum fecit, Marci decimo.*

VI. Et vero solenne erat Christo, à se sanitatẽ expectantes, erigere altius in spem veræ salutis. Inde Matthæi 9. paralytico sanando, *Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua:* quæ, etsi verba sunt alia, tamen virtute sunt eadem, quia significant, saluum factum fuisse: non enim aliter remissio constat peccatorum. Ideoque, Lucæ 7. illud, *Fides tua saluam te fecit,* dictum mulieri peccatrici, id est, Magdalenæ, si plena fides Papisticæ traditioni, Vasques interpretatur de salute spirituali. Et Maldonatus in nonum Matthæi: cum negauit, omnes, quib. sanitas corporalis miraculo reddita fuit, etiam animo fuisse curatos: exemplo Malchi, tamen, *Cæteros,* inquit, *qui fide curati sunt, non sola, sed eadem tamen fide, qua corpore sanati sunt, animo credimus esse sanatos.* Ac sanè, cum omnium incommodorum causa propria sit peccatum, noluit nos Christus à Deo vllum horum leuamentum sperare, nisi per remissionem peccatorum. Vnde Iacobus, cap. 5. *Oratio fidei seruabit laborantem, erigetq; eum Dominus: quod si peccata commiserit, remittentur ei.*

VII. Bellarmini ergo fides miraculorũ, nullo prætextu huic inducitur. Fides sola, inquit, sufficit ad impetranda miracula. Atqui aliud est miraculũ, aliud salus. Et hic de salute agitur, salute, inquam, animi. Itaq; frustranea elusio est.

VIII. Maldonatus illud exemplum paralytici negat esse ad rem. Nimirum, quia fidem, per quam iustitia est, oporteret esse suam cuiq; propriam: hanc tamen esse eorum, qui paralyticum per tectum demittebant. Et commotior, *Quæ igitur amentia est, ad probandum, nos sola fide iustificari, ea producere testimonia, in quibus non de propria, sed de aliena fide agitur. Et tamen soli hodie multorum iudicio, maximè vero suo, isti asini sapiunt.*

IX. *Βαβαὶ τῆς ἀκρατοχολίας! τῆς αὐθάδους ὑπερηφανίας!* Verum hoc genus est Iesuitarum: cui, præter Loiolam, quicquid hominum est, asini sunt. Ad rem. Agi de aliena fide, falsum. Dixit Matthæus, vidisse Iesum illorum fidem. Quorum? Eorum duntaxat qui demittebant? Cur non etiam eius qui demittebatur? An non potuit in illis numerari? Imo audi statim, *Confide fili.* Et ne nobiscum solis sibi rem esse maledicentissimus putet Maldonatus, suos audiat: Iansenium Concordiæ cap. 32. *Quidam intelligunt relatiuum,* illorum, *tantum referri ad portantes. Verum rectius cum Chrysostomo, intelligitur simul referri, & ad portantes, & ad eum qui portabatur: aut saltem ita referri ad portantes, vt non excludatur fides ægri. Neq; enim, inquit Chrysostomus, se portari, & per tectum dimitti sustinuisset, nisi saltem sperasset. Adde quod maximè mouere debet, quod nequaquam dixisset Christus, Dimittuntur tibi peccata tua, nisi & ipsi fidem habuisset.* Salmeronẽ æque ipsum Iesuitam, tom. 6. tractat. 14. *Non tantum baiulorum, vt Hieronymus exponit: sed etiam ipsius paralytici, & baiulorum, vt rectè enarrat Chrysostomus. Nec enim illi dictum fuisset, Confide, fili: remittuntur tibi peccata tua, vt ille ait, nisi credidisset: Ad hæc, etsi corporalis sanitas conferri alicui possit à Deo, & collata sit quandoque à Christo aliena fidei intuitu, tamen spiritualis sanitas, quæ in peccatorum remissione consistit, sine propria fide in adultis, accipi non potest.* Barradas, *Satius est intelligere, Christum, vidisse fidem illorum omnium, tam portitorum, quam paralytici.* Nec aliter olim Lyranus, non Carthusianus, non Euthymius.

X. Et, qui negarunt; quid, quæso habuerunt caussæ? Zachariam Chrysopolitanum scio paralysin prætexere, *Cum sensu,* inquit, *careret.* Et inde credo Glossæ interlineari væcordiam ægri nominari. Quasi vero ita soleant paralytici: & non potius in infirmo corpore mentem gerere compotem sui. Atq; adeo Christus ad eum loquitur, non vt mente captum: cum tamen baiulos ne verbo quidem compellarit. Imo, inquit, Maldonatus, ita omnes Euangelistæ loquũtur, vt dubium non sit, fidem tantum eorum qui portabant, notare voluisse. Atq; ita omnes boni autores interpretantur, Cyrillus Hierosolymitanus, catechesi 5. Ambrosius libro 5. in Lucam, Hieronymus, & Chrysostomus. Nempe, inquam, regnum obtinuit in Grammaticis Maldonatus, vt ei vni edicta pronũcianti, ob loqui sit nefas. At nos tam malè nato homini seruire non possumus. Suas ille ergo ad populum phaleras. De Chrysostomo, manifestè mentitus est. nam etsi priori loco hanc adferat expositionem; tamen post transit in nostram. Verba audi, *ἰδὼν γὰρ, φησὶ, τὴν πίστιν αὐτῶν, τουτέστι τῶν χαλασάντων, Videns enim, inquit, fidem horum, scilicet demittentium, μᾶλλον δὲ ἐνταῦθα καὶ τοῦ κομιζομένου ἡ πίστις· οὐ γὰρ ἂν ἠνέσχετο χαλασθῆναι μὴ πιστεύων· ἐπεὶ οὖν τοσαύτην ἐπεδείξατο πίστιν, ἐπιδείκνυται καὶ αὐτὸς τὴν αὐτοῦ δύναμιν, Quæ potius ægrotantis hic fides erat, neq; enim permisisset se demitti, nisi credidisset: cum ergo ille tantam fidem ostendisset, ipse etiam virtutem suam ostendit.*

XI. Enimuero festiuus Toletus in Lucæ 5. qui, vt hoc Chrysostomi testimonium nobis erat ereptum, *Etsi,* inquit, *affirmat paralyticum fidem habuisse, quia si non credidisset, demitti se non esset passus, tamen fidem porum quam vidit Dominus, interpretatur illorum qui dimiserunt.* Quasi nemo sciat, quanta vis sit horum verborum, *μᾶλλον δὲ ἐνταῦθα*: nemo, inquam, sciat, esse præcedentium *ἐπανόρθωσιν*. Itaq; nos contra, etsi primo fidem illorum interpretetur, qui demittebant, tamen, Rhetorica correctione vsus, etiam paralytici intelligi posse notat, & præfert *ἐνταῦθα*, nimirum, in his verbis, *Videns fidem illorum*: & *μᾶλλον*, hoc potius.

XII. Verum, audite à Maldonato nostram non solum ignorantiam, sed etiam stoliditatem, & stultitiam. Nam hanc nisi non confecerit, vt omnes qui communi sensu non carent, intelligant, negat homo pudens & religiosus, sibi satisfactum iri. Quid ergo? Tres à nobis fides fieri, quasi

in lyra, non in religione : vnam historicam, qua credamus omnia, quæ à Deo dicta sint: alteram miraculorum, qua credamus nihil esse, quod a Deo fieri non possit: tertiam, iustificantem, & Christianam, qua credamus, meritis Christi nobis esse remissa peccata. Has fides tribus in Deo proprietatibus respondere, veritati, potentiæ, bonitati. Nos docere, nec prima, nec secunda, hominem iustificari, sed tertia sola. Porro, esse quidem hanc triplicem fidem, figmentum, esse somnium, esse portentum, esse chimæram: veruntamen, & nostrum errorem refellere, & cæcitatem mirificè declarare. Videlicet, fidem illam iustificantem, his locis nullam nominari.

XIII. Non decet, me ad omnes canum latratus commoueri, non actum agere: tantum nunc notare, κακοθελγήτης huius nequitiam omnia nostra peruertentem. At nos sanè, tres fides nunquam diximus: sed homonymiam vocabuli distinximus, ne imponat incautis, imo Iesuitarum imposturis seruiat. Nunquam audiui, quatuor tauros ab eo constitui, qui distinguat Taurum quadrupedem, Taurum philosophum, Taurum sidus, Taurus montem. Non tres vitas in homine, vegetatiuam, sensitiuam, rationalem. Hoc primum Iesuiticæ κακοηθείας peccatum esto.

XIV. Secundum: eas definitiones partim à nobis non habet, partim luxauit. Non habet illam, qua fides miraculorum dicitur credere, nihil esse quod à Deo fieri non possit. Nam, fidem miraculorum putamus per se non esse in intellectu, sine quo nullam propriè dictam fidem putamus. Esse igitur donum Dei, vnde patrentur miracula: interdum etiam ab inscijs, aut non cogitantibus: ac proinde in effectis totam consistere, vt exempli gratia, loqui varijs linguis. Breuiter, credere omnia posse à Deo fieri, censemus ad historicam fidem pertinere, si nihil habeat præterea, vt in dæmonijs: & rursus, infinitas hominum myriadas credere, omnia Deo possibilia qui tamen fidem miraculorum neq; habeant, neq; habuerint, neque habituri sint vnquam.

XV. Definitionem fidei historicæ luxauit, omittens particulam, tantum, ea enim est, quæ persuasum habeat, quæcunq; in Scripturis sanctis legat, esse verissima: quomodo in Liuio, aut Suetonio, Tacitove. Breuiter, quomodo Dæmones credunt Deum esse, & contremiscunt. Nam alioquin fidem iustificantem, etiam historicè credere: sed inde altius surgere: scilicet ab intellectu illuminato, vt veritatem non habeat ignotam, progredi ad voluntatem afficiendam: vt quæ cognoscit, eadem amet, & amplectatur. Itaque historicam posse, non tantum non amare, sed etiam odisse ea, quæ nouit, sicut Deum dæmones: at, fidem iustificantem non posse.

XVI. Tertium, viderit ille, vnde sit piscatus festiuam illam attributorum diuinorum analogiam. Nam nos contra, censemus fidei, tum historicæ, tum iustificantis obiectum esse, & veritatem, & potentiam, & bonitatē Dei. Adeo vt non ita differant obiecto: sed modo. Fides enim historica solū afficit intellectum: iustificans autem etiam voluntatem. Sed hæc non sunt præsentis instituti.

XVII. Redeo in viam: & quæro cur in ijs locis nulla sit mentio fidei iustificantis. Quia, inquit, de ea ne cogitauerant quidem: cum nec ipsi vnquam audissent, nequedum Christus vnquam dixisset, se pro peccatis hominum moriturum. Nam fidem implicitam obseruat, nolle nos vllam esse. Quam ergo fidem, inquam, dicamus hîc laudari? Miraculorum, inquit: ex qua dictum à Centurione, *Domine, non sum dignus, vt intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus:* Matth. 8. Ab hæmorroissa, *Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero.* Quam deniq; Christus ab ijs solebat requirere, quos curabat. *Creditis, quia hoc possum facere vobis?*

XVIII. Respondeo, primo, in ijs nullam esse fidem miraculorum: & longe falli, hunc non Adeodatum, sed Maldonatum: qui id colligat ex eo, quod illi crederent, id posse fieri à Deo. Nam hæc profectò non est fides miraculorum: sed, vt est apud Oecumenium, τὶ χαρίσματος εἶδος, ὁμωνύμως ὄντῃ τῇ πίστει λεγόμενον· ὅθεν ἐπιφανεστάτης πνευματικῆς μετουσίας ἐχορηγεῖτο πολλοῖς τῶν πιστῶν ἐν τῷ τότε καιρῷ, *quædam doni species, cui à fide mutuatum nomē est: vnde ad manifestandam Spiritus participationem distribuebatur tunc tēporis multis pijs.* Nota, distribuebatur, non omnibus, sed multis pijs, distribuebatur tunc temporis: atqui credere, Deum posse omnia, commune est omnibus pijs omnium temporum. Denique, hæc fides miraculorum, ea est, per quam ipsi, qui eam habent, patrant miracula. Vnde 1. ad Corinth. 13. illud, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, omnes vertunt, *ita vt montes transferam*, at nemo, vt credam DEVM posse montes transferre. Et Iustinianus circumscribit, *Fidem miraculorum effectricem*. Christus etiam, Matth. 17. *Dicetis*: quid? Deumne posse transferre montes? minimè: sed *Dicetis monti huic, transgreditor hinc illud, & demigrabit.* Subijcit autem, *nihil impossibile*, non Deo, *sed vobis erit.* Ergo fides hæc miraculorum, non ea est, quæ credit, Deo omnia esse possibilia; sed ea est, per quam ipsi homines faciunt miracula.

XIX. Maldonatum ergo oportet habuisse animum in patinis, quum hos putauit eam habere fidem miraculorum, qui tamen patrabant nihil, sed patiebantur duntaxat: & expectarent, dum Deus in se ipsis ageret sine ipsis. Quod si non fuit fides miraculorum, ergo vel historica, vel iustificans. At non historica: quia hæc sibi nihil applicat: nec fiduciam habet adiunctam, nec obtinet remissionem peccatorum: nec saluat quenquam: imo damnat potius: quia inexcusabilem reddit eum, qui nihilominus veram fidem non habet in Deum. Ergo necesse est fidem hanc esse iustificantem.

XX. Sed illi ne cogitabant quidem de fide iustificante. Cur non, inquam? Nam nos, qui fidem scimus esse in intellectu, & voluntate, concludimus, non esse aliquid stupidum, brutumve, vt credere quis queat, nihil cogitans se credere. Nam si non cogitat, ergo intellectus non afficitur. Tum autem, ne vult quidem, si non vult, non credit. Est enim fides ἑκούσιος.

XXI. Sed nondum audiuerant: nondum Christus dixerat, se passurum. Primum, vtrumq; est ex coniectura, non ex vlla demonstratione. Et esto tamen: at nulla vis argumenti. Primo enim id duntaxat sequitur, non credidisse ordinario modo, per auditum. Sed quid obstat, quominus peculiari Spiritus inspiratione crediderint? Enimuero Abraham credidit, fide iustificante, qui tamen non audierat Christum, nec Christus ipse dixerat se passurum. Magi à nullo audierant, Iesum esse natum regem Iudæorum, & tamen crediderunt. Moniti, fateor, miraculo stellæ, sed quid obstat, quominus hi, moniti à tot, tantisq; miraculis Christo patratis, conceperint de Christo fidem longè aliter, quam vulgus Iudæorum: quam Scribæ, aut Pharisæi?

XXII. Deinde, fides iustificans, sua habet initia, suos progressus. Et in initijs nonnihil ignorat, ac proinde non credit. Marc. 9. *Credo Domine, succurre τῇ ἀπιστίᾳ, incredulitati meæ.* Interea, qua ex parte credunt, fidem habent veram, & iustificantem. Sic Paulus, ad Rom. 14. eum qui manducabat quosuis cibos, dicit habere fidem: ideoque alterum, qui abstinebat à quibusdam, necesse erat non habere fidem, in eo saltem capite: & tamen non negat habere fidem: sed vocat infirmum in fide. Itaque hi, etsi nondum omnes crederent articulos fidei, quia nondum norant, tamen quos norant, credebant, vera & iustificante fide, ac proinde habebant fidē iustificantem.

XXIII. Nam, quod obijcit, à nobis non tolerari fidem implicitam: verum dicit quidem: sed non cogitat, quid disputet. Apud Papistas enim fides implicita, non ea est, quæ non credit, quod nescit: sed ea fingitur esse: quæ credat, quod penitus ignoret: quod nos fidei monstrum merito deportandum dicimus in Anticyram. Sed fidem veram esse, quæ credat sibi reuelata, non reuelata ignoret, nos profectò nunquam negauimus. Imo à Paulo didicimus, *Si quid aliter sentitis, hoc quoq; vobis Deus reteget*, ad Philip. 3.

XXIV. Atque hactenus de ijs locis, in quibus sanitas corporis, occasio est promittendæ salutis animæ. Ad illud Pauli, ex Abacuc, *Iustus ex fide viuit*, primum respondet Bellarminus intelligendam fidem viuam: non n. posse quenquam viuere ex fide mortua. At fidem viuam, non esse fidem solam, sed cum operibus, siue per charitatem operantem.

XXV. Imò nulla solutio est. Nam & nos idem asserimus, nempe, iustificari quenque ex fide viua, nec fidē viuam vllam aliam nouimus, quam quæ operetur per charitatem, id est, habet opera bona comitantia. Sed negamus tamen ex operibus fidei quenquā iustificari, sed ex sola fide non quod sola sit fides in eo qui justificatur, quomodo nugator inuertit id quod dici mus, sed quod sola iustificet: hoc est, ita sit in nobis coniuncta cum operibus, vt tamen opera non iustificent, sed fides, non ratione operum, sed ratione sui: non quidem effectiuè, aut formaliter, sed, vt diximus, instrumentaliter. Et sanè, etsi sciret Propheta, non esse fidem sine operibus, tamen non frustra dixit, iustum fide viuere, cum nunquam dictum sit, operibus viuere.

XXVI. Iterum Bellarminus, de effectu Sacramentorum, lib. 2. cap. 9. & Vasques in Thomæ 3. disp. 131. c. 5. Illa verba, *Iustus ex fide viuit*, non significare ad literam, iustum hominem fieri, aut reputari ex fide, sed iustum ex fide, quam habet, constanter expectare, quæ Deus promisit, & nō frangi, aut deficere, etiam si promissiones tardari videantur. Probant, quia tum Abacuc, tum Paulus ad Hebræos, tractant de patientia & longanimitate.

XXVII. At contra; Paulus ad Romanos, & ad Galatas, manifestè non agit de patientia & longanimitate, sed de homine qui fit, reputaturq; iustus per fidem. Nam Paulus, *Iustitia Dei in Euangelio declaratur ex fide in fidem, sicut scriptum est, Iustus autem ex fide viuet.* Et, *Nullum autem per legem iustificari apud Deum, manifestum est, si quidem iustus ex fide viuit.* Quid ergo promorunt Sophistæ? Nam certè Paulus, opinor, mentem norat Prophetæ: quis Apostolo Bellarminum opposuerit, aut Vasques, aut etiam quantum est, fuit, futurum est Iesuitarum? Iustinianus in primum ad Romanos, *Quæ si admittatur sententia* (illa videlicet, qua de nunc agūnt Sophistæ,) *necesse est fateri, Paulum Apostolum, vel Prophetæ vaticinio abusum, vel fidei nomen hoc loco nihil à fiducia & confidentia differre. Sed longe verò similius est, vaticinari Prophetam de Christo venturo. vt existimauit Eusebius, & apertissime docuit Hieronymus: & vt cætera desint testimonia, vnius Pauli autoritas instar omnium esse potest.*

XXVIII. Sed sermo est (aiunt) de patientia. Esto sanè. Quid tum autem? Nam hæc patientia, non nisi ex fide: quod Caluinus monuit in decimum ad Hebræos: & Iunius, parallelorum tertio: & alij Itaque nihil obstat, quominus, cum de longanimitate ageretur, eius vera, & proxima causa nominaretur.

XXIX. An Panigarolla, longè, longeque aliter. Ipsa verba recito, ne me quisquam calumniari putet: *Illud dictum Abacuc, si diligenter consideretur, pro nobis facit, & operum necessitatem probat apertissime. Attendite, quæso: Si dicerem, eum indulgere, seruireq; sensui, qui ex sensu viuit, quid quæso, intelligeretis? Profectò nihil aliud, nisi illum seruire & indulgere sensui, qui ea facit, quæ sensus dictat. Si item dicerem, rationi obsequi eum, qui ex ratione viuit, quid intelligeretis? illud omnino, obsequi rationi eum, qui ita operatur, vti ratio suadet. Eodem modo, cum dico, iustum esse, qui ex fide viuit, quid intelligere poteritis, nisi eum esse iustum, non qui simpliciter fidem habeat, sed qui ea operatur, quæ hortatur, & monet fides?* Eadem fuit mens Dominici à Soto, *Non sentit*, inquit, *fidem esse vitam iusti, & formam totam, qua est iustus: sed plane quod fides alliciat iustum ad obeunda opera legis, sustineatq; ipsum in laborum patientia propter spem, quasi dicat, iustus non prius recipit præmium, quam operetur, sed in futurum sperans operatur.*

XXX. Verum hoc si est, tum *viuit*, Paulo significat, vitam instituere suam, hanc, inquam, quam viuit in his terris. Atqui Ambrosius, *Declarat olim ostensum, iustum ex fide, non ex lege viuere, hoc est, non iustificari hominem apud Deum per legem, sed per fidem. Vita enim ex fide, non hæc præsens est, sed futura: quia iustus ex fide viuit, sed apud Deum.* Chrysostomus, Τὸν Σοφονίαν εἰς μέσον παράγων βοῶντα καὶ λέγοντα, ὅτι οὐδ' ἐνὶ ἄλλως ζῆν τὸν μέλλοντα ζήσεσθαι, ἀλλὰ διὰ πίστεως· ὁ γὰρ δίκαιος, φησὶ, ἐκ πίστεως ζήσεται, περὶ τῆς μελλούσης λέγων ζωῆς: *Sophoniam*, μνημονικὸν est ἁμάρτημα: debuit enim Abacuc dicere: sed tamen, *Sophoniam in medium profert, clamantem, & dicentem, non posse aliter viuere si quis victurus sit, nisi per fidem: Nam iustus, inquit, ex fide viuet: de futura vita loquens.* Hieronymus in Abacuc, *Iustus autem qui credit verbis meis, & de his non ambigit, quæ polliceor, habebit præmium vitam æternam.*

XXXI. Inde Papistæ. Lombardus, *Viuit, non vita ista, quæ præsens*

est sed futura, id est, æterna, quæ est merces fidei. Merces enim fidei, est videre quod credidimus, antequam videremus. Caietanus, *Est ille qui viuet, vita procul dubio salutis æternæ.* Salmero, disp. 11. ad Rom. *Etsi hoc loco, & ad Galatas tertio & ad Hebræos decimo. de præsenti legamus, viuit, non tamen pugnat eum Hebræis vel Græcis fontibus, qui habent, de futuro viuet Et ratio in promptu est: quia vitæ gloriæ futura quasi præsens possidetur per fidem, quæ est substantia rerum sperandarum: & alio loco, conuiuificauit nos in Christo, & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Fide enim tenemus futurum, quia qui credit in Filium Dei, habet vitam æternam: & iam ipse illam vitam viuit: interim reipsa viuit vitam gratiæ.*

XXXII. Non ignoro, aliter visum Augustino, atque alijs ex Patribus, sed profecto præter rationem. Nam primo, longè nimium discederet Paulus à Prophetæ mente. In quo, etsi omnes ambigant vtro modo construenda sententia sit, an, *iustus ex fide*, an, *ex fide viuet*: tamen ex Hebræo fonte prius illud verius est: id enim postulat distinctionum Grammaticarum adscriptio, cuius vim Beza exprimens, *Qui vero*, inquit, *ex fide iustus est, viuet*. Quamuis expositores plerique omnes relinquant in medio. Atqui si, *viuit*, exponas. *vitam instituit*, huic ambiguitati locus nullus esse potest: nam, quis sensus futurus, si dicas, is qui iustus est ex fide, instituit vitam suam. Aut quid est, instituere vitam suam, nisi exprimas instituendæ modum? At nobis sanè perinde est, vtro construas modo; vtrumque enim verum, &, eum qui ex fide iustus est; salutem obtinere: & rursus, eum qui iustus est, salutem obtinere per fidem.

XXXIII. Præterea Salmero, Prophetæ mentem exponens, *Animaduerte*, inquit, *Paulum maximè ad rem loquutum fuisse, quia, quum Propheta proponeret captiuitatem populi Iudaici sub rege Babylonis, & liberationem quæ facta est per Cyrum, sub quo captiuitas dæmonis sub Diabolo, & liberatio per Christum designabatur, subiecit, si moram fecerit, exspecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce, qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso: iustus autem in fide sua viuet. Ex quibus liquidum redditur, sermonem Prophetæ aperte tradere, iustos per fidem Christi vitam consequuturos æternam.*

XXXIV. Tertio, Paulus iustitiam hanc ex fide, testatur manifestari sine lege: capite tertio. At qui ex fide inducitur in vitam bonam, siue vitam suam instituit, idem, dirigit actus suos ad præscriptum legis. Vnde verba Dominici à Soto, *quod fides alliciat iustum, ad obeunda opera legis.* Itaque, non potest hæc iustitia manifestari sine lege. Sed hæc, quam nos dicimus, iustitia ex fide, verè manifestatur sine lege: quia legis in ea nullæ partes sunt, aut etiam esse possunt: quandoquidem ille iustus ex fide, siue credens, est non operans, vt loquitur Paulus, id est, qui negare non potest, se nulla facere opera talia, vt ex ijs iustus censeri queat.

XXXV. Denique, 3. ad Galatas, *Nullum per legem iustificari apud Deum, manifestum est: quoniam iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide: sed quisquis ea fecerit, viuet per ea.* Qui locus manifestè istum explicat, quem habemus præ manibus. Et in eo illustris est duorum comparatio, siue oppositio potius. Vnius, *Iustus ex fide viuet.* Alterius. *Quisquis ea fecerit, viuet per ea*: vnde longissimum discrimen inter iustitiam ex fide, & iustitiam ex lege. Hæc ergo describitur, *qui facit ea*, nempe, quum lex iubet; At, si iustitia ex fide, intelligatur, quum quis per fidem allicitur ad opera legis obeunda: ergo hæc eadem iustitia ex lege, facit eadem: perit ergo discrimen à Paulo tam curiosè obseruatum. Tum autem, quo sensu vsurpetur viuere, manifestum. Nam in vtroque loco, idem verbum est, *Ex fide viuet: viuet per ea.* Quid aurem absurdius, quam si quis fingat dictum. Quisquis ea fecerit, vitam instituet per ea? Aut quis neget esse ineptam ζωολογίαν? Imo Iustinianus, *Qui ea fecerit, quæ lege continentur is profecto liber, atq; immunis erit à pœna, quæ proposita est ijs, qui legem violauerint.* Probe, nisi imperfectè. Nam viuere, aliquid amplius significat, quam non mori. Quanquam ad præsentem quæstionem perinde est. Sed nos similiter, iustus ex fide, liber est, atq; immunis à pœna, quæ proposita est ijs, qui legem violauerint.

XXXVI. Atque hactenus priuatæ quorundam locorum exceptiones hæ posthac sunt generales: Prima esto ex Maldonato in 9. Matthæi. *Possem dicere, quod omnes hactenus Catholici responderunt, nos non negare, sed docere primam iustificationem, propter opera non fieri.* Euge, gratulemur nobis, quod viribus totis noluerit nos inuadere. Perieramus: perierat nostra veritas, nisi lateribus suis parcere induxisset Crotoniates, & hîc, vt in alijs multis, indiligenter esse. Sensus est, primam iustificationem non fieri propter opera: sed secundam: & illud probari ijs locis, non istud.

XXXVII. Respondeo primum, illud, *propter opera*, nihil ad rem. Significare enim, vel merita, vel finem. At de meritis, nullam nunc esse quæstionem, sed de iustificationis vel instrumento, vt nos loquimur, vel forma, vt Papistæ. Non de fine etiam: nam iustificationis esse finem, bona opera absurdus sit qui neget, si non principem, saltem in subalternis. Iustificamur enim, primo, vt Deus glorificetur: tum, vt ipsi beati tandem simus: tertio, vt etiam nunc bene viuamus. Ad Tit. 2. *Illuxit gratia illa Dei salutifera quibusuis hominibus, erudiens nos, vt abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, sapienter, & iuste, & pie viuamus in præsenti seculo.* At non si bona opera sint finis iustificationis, ideo iustificamur ex bonis operibus: sed tantum ex fide sola: quia hæc non tantum finis est: sed est etiam instrumentum, quo iustificatio nobis applicatur.

XXXVIII. Secundo, de prima & secunda iustificatione, dolere nobis, quod non tantum sentire, sed ne loqui quidem cum Sophistis queamus: nimirum, cauentes insidias. Cæterum, alias protestati sumus, si primam iustificationem appellent, eam qua propriè iusti censemur apud Deum, id est, absoluimur a maledictione: secundam vero, eam quam nos sanctificationem potius, maioris, distinctioriſque lucis gratia; facilè nos concessuros, his locis non probari, secundam non esse ex operibus, sed tantum primam: & hoc si ex animo concedant Sophistæ, nobis abundè satisfactum iri. Non enim tanto abundare otio, aut tam malè esse feriatos, vt, cum non opus sit, velimus contentiones multiplicare. Sed, quia non tantum aliter loquuntur, sed etiam aliter sentiunt, ne ægrè ferunto, nos ne verba quidem cum illis habere communia. Nos quicquid id est, quo conciliamur Deo, quo absoluimur à maledictione legis, quo in filios Dei mutamur, id iustificationis nomine intelligimus cum Paulo: in quo nimirum causa est, vt vitam speremus æternam. Atque hoc, quicquid est iustificationis, in Scripturis tribui fidei soli, arctè tenemus, accurateque defendimus.

XXXIX. Altera solutio; & communior. Bellarminus, *Negamus id sequi, vt fides sola iustificet, etsi interdum sola nominetur.* Rationes negandi. Prima, ex Driedone, per regulam Augustini. Non omnia quæ in Scripturis tacentur, negantur. Secunda, ex Bellarmino. Nam interdum quoque solæ nominantur aliæ virtutes, aut Sacramenta; Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Tobiæ 12. *Eleemosyna à morte liberat.* Ad Rom. 8. *Spe salui facti sumus.* Ecclesiast. 2. *Timor Domini expellit peccatum:* Ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Ad Ephes. 2, *Mundans nos lauacro aquæ ex verbo.* Solere enim Scripturam, cum ad vnum effectum multæ causæ concurrunt, modo vni, modo alteri effectum tribuere. Sicut ergo, inquit Maldonatus, ex illis, vbi fides non nominatur, colligi non potest, sola charitate, sine fide remitti: ita ex his, vbi non nominatur charitas, peruerse colligitur, sola fide remitti sine charitate. Tertia, ex eodem Maldonato: quia, nos doceamus, sicut charitatem sine fide, sic sine charitate fidem esse non posse.

XL. Insto: Vere, legitimeque ex ijs locis colligi, non tantum fidem, sed etiam solam fidem iustificare. Ratio; quia nusquam alibi vllus locus occurrit, qui aliter doceat. Contarenus, in 4 ad Rom. *Notandum etiam, quod hanc imputationem iustitiæ, Scriptura nulli alteri rei tribuat, quam fidei.* Tum autem, quia horum locorum nonnulli, eam iustificationis doctrinam tractant ex professo. Exempli gratia, qui ex ad Romanos: ac nominatim 3. cap. vbi percurruntur iustificationis causæ: Efficiens, misericordia Dei: materia. Christus in sanguine suo: formalis, siue instrumentalis, fides è verbo concepta: finalis, diuinæ iustitiæ, & bonitatis gloria: sic annotante Caluino, ac post eum nostris omnibus: vt nullus sit fortè in tota Scriptura locus insignior, ad vim istius iustitiæ illustrandam. At certè is mos est; vt qui ex professo aliquid explicant loci, hi ita intelligantur, vt quæ tacent, eadem negent. Si Physicus pronuntiet, quatuor esse elementa: si Dialecticus, quatuor causas: quis non concipiat, nullas esse præterea? Sic qui ab Aristotele audiunt Parmenidem, θερμὸν καὶ ψυχρὸν ἀρχὰς ποιεῖν, ijdem intelligunt, non hæc inter reliqua, sed hæc illi sola esse principia. Et Euangelistas, cum duodecim enumerant Apostolos, nemo ita insanijt, vt non certum dicat numerum designatum. Quid multa? Dixit Moses, *In principio Deus creauit cœlum & terram:* & concludit fides Catholica: Ergo solus Deus creauit.

XLI. Non valent igitur oppositæ rationes. Concedimus: non omnia quæ tacentur, affirmari. Et fortius, quæ semper tacentur, nunquam affirmari. Quæ autem affirmantur, dum reliquæ semper tacentur, sola affirmari. In Christi persona ita affirmari duas naturas, vt tertia semper taceatur: In Deitate, ita tres personas, vt quarta nulla nominetur Itaq; omnes Theologi concludunt, duas solas esse naturas in Christo, tres solas personas in Deo.

XLII. Nominari interdum alias virtutes solas, tum cum agitur, quomodo iustificetur homo, nunquam probauit, nunquam probabit Bellarminus. Quos autem nunc locos recitat, ij partim alias explicati sunt, partim etiam suo loco explicabuntur.

XLIII. Nos vero iure asserere, nunquam esse fidem sine charitate, alias disputando demonstrauimus. Sed hoc, quid ad rem? Sæpe enim dictum, non quæri, vtrum iustificans fides sola sit: sed vtrum sola iustificet. Certè, etsi non solus sit in animo intellectus; non sola memoria; tamen solus intellectus intelligit, sola memoria meminit. In capite, etsi nunquam soli sint oculi, nunquam solæ aures, nunquam solæ nares: tamen oculi soli vident: solæ aures audiunt: solæ nares olfaciunt: & quidem ita, vt si essent absque alijs, non possent, aut videre, aut audire, aut olfacere.

XLIV. Tertia solutio. Cur autem Apostolus frequentius iustificationem tribuat fidei, quam dilectioni, aut alijs rebus, causa est, quam reddit Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 8. quoniam fides est initium gratuitæ iustificationis. Inde enim incipit Deus ædificium spirituale in anima hominis, inde incipit curare morbum peccati: inde incipit colere agrum cordis: inde incipit viam aperire ad portum salutis.

XLV. Insto. Primum. Ergo nos rectè concludimus solam fidem intelligendam. Nam, si propterea dicatur iustificare, quia sit initium gratuitæ iustificationis: initium autem non possit intelligi nisi vnum: Ergo solam fidem necesse est intelligi: nam si præter eam aliquid aliud, aut non sic interpretandus Paulus: aut plura initia constituenda erunt: nisi quis malit, Paulum esse mentitum. Quorsum ergo illa præcedens solutio: Negamus sequi, solam fidem iustificare?

XLVI. Deinde, Caluinus hoc ipsum commentum refutabat Antidoto sessionis sextæ capitis noni. Argumenta erant: Primum, Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti, quia in eo reuelatur Dei iustitia ex fide in fidem. Nam si initium tantum designaretur, dicendum fuisse, ex fide in opera: siquidem hæc perficerent, quod fides tantum inchoet. Secundum. Iustus ex fide victurus est: quod impropriè dictum foret, nisi viram perpetuaret fides. Tertium. In Abrahæ persona, relucet præcipuum iustificationis speculum. At, quo tempore huic fides ad iustitiam imputata dicitur, non erat nouitius: sed iam annos complures Dominum sequutus, vt esset non vulgare sanctitatis, omniumque virtutum exemplar. Non ergo aditum illi ad iustitiam patefecit fides, vt aliunde postea iustificatio compleretur. Quartum. Concludit Paulus, nos stare in ea gratia, quam fide consequuti sumus. Quantum distat fixa & immota statio à momentaneo transitu: tantum à Pauli sensu distant qui fidem constituunt duntaxat initium iustificationis.

XLVII. Bellarminus Caluino obsistens, primo Patres opponit, deinde, eius argumenta soluit Caluinus, inquit, S. Augustino, & toti Antiquitati insultat. Ille, de prædestinatione Sanctorum cap. 7. *Ex fide ideo dicit iustificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur*

trentur cætera, quæ proprie opera nuncupantur. Epiſtola 105. *Fides, vnde omnis iuſtitia ſumit initium.* Similiter de bono perſeuerantiæ capite ſecundo Præfatione in Pſalmum triceſimum primum: Sermone 16. de verbis Apoſtoli: & 22.

XLVIII. Sed Bellarminus nimium negligenter diſputat. Primo enim non aduertit Caluinum, qui vniuerſam iuſtificationem tribuat fidei, non poſſe eidem non deferre initium. At Tridentinos, in eo verſantes, vt damnarent profitentes ſoli fidei illam aſſignandam, concedere ſolum initium, non etiam perfectionem à fide eſſe. Itaque de initio conſentire eis Caluinum: at de perfectione diſſentire. Auguſtini autem citatos locos illud confirmare de initio: at non hoc de perfectione. Itaque Auguſtino Caluinum inſultare calumnioſe dictum.

XLIX. Secundo, Auguſtini verba dico eſſe in partem Caluini diſertiſſima: illa, inquam ipſa verba: quibus vtitur Bellarminus. Cum enim dicit, *Ex fide ideo iuſtificari hominem, non ex operibus, quia ipſa prima detur, ex qua impetrentur cætera, quæ proprie opera nuncupantur*: manifeſte iuſtificationem diſparat ab operibus: vt, quia opera impetrantur à fide: at fides iuſtificet; ideo homo iuſtificatus ſit antequam opera impetrauerit. Vnde manifeſtum, non tantum fide, ſed etiam ſola iuſtificari hominem: vt ſenſus ſit Auguſtini: ideo ſola fide hominem iuſtificari, nec poſſe iuſtificari per opera: quia hæc impetrentur à fide, per quam fit iuſtificatio.

L. Sed & reliqua Auguſtini non difficiliora. A fide omnis iuſtitia ſumit initium: nimirum, quia etiam ſanctificatio ipſa eſt iuſtitia: & hæc habet, tum initia, tum profectum: imo ſanctificationis initium, iuſtificatio hæc de qua diſputamus, quam, vt diximus, ſequuntur bona opera. Quia igitur iuſtificatio eſt ex fide: & iuſtificatio, initium ſanctificationis: ergo ex fide initium omnis iuſtitiæ. Item: recte, *initium homini Chriſtiano, credere in Chriſtum.* Recte item, *à fide incipit homo.* Nam homo Chriſtianus, non ſolam iuſtificationem ſignificat: ſed etiam ſanctificationem. Recte, *Domus Dei credendo fundatur, ſperando erigitur, diligendo proficitur*: nam domus Dei vniuerſam complectitur ſalutis œconomiam, tum in iuſtificatione, tum in ſanctificatione.

LI. Argumenta Caluini examinans, quartum omittit, ac proinde ſartum tectum id nobis ſupereſt. Viderit ille quanto cum ſuæ cauſæ compendio. Nam certe, ſi à fide initium, quod ipſi toties boant Sophiſtæ: ſi à fide perſeuerantia: quod Paulus aſſerit: Ergo inconſiderate Tridentini, ſola initia fidei aſſignant.

LII. Sed ille ſaltem ad primum: *Ex fide in fidem*, inquit, variis modis exponi poteſt: ex fide annuntiantium Euangelium, in fide obedientium; apud Auguſtinum de Spiritu & litera cap. vndecimo ex fide Prophetarum, in fidem Apoſtolorum: ex fide obſcura & latente in Veteri Teſtamento, in fidem manifeſtatam, & reuelatam in Teſtamento Nouo: ex fide rerum præteritarum, in fidem futurarum: ex fide imperfecta, in fidem perfectam, & caritate formatam. Et hanc poſtremam confirmari ſimilibus phraſibus, quæ ſignificant progreſſum, & incrementum eiuſdem rei. Pſalm. octogeſimo quarto, *Ibunt de virtute in virtutem.* Pſalm. 100. *Et vſque in generationem, & generationem veritas eius*, Poſterior. ad Corinthios tertio, *Transformamur à claritate in claritatem.* Luc. 1. *Miſericordia eius à progenie in progenies, timentibus eum.* Itaque, ſententiam Apoſtoli eſſe, in Euangelio reuelari iuſtitiam Dei, quæ incipit à fide inchoata, & perducitur ad fidem caritate perfectam atque formatam.

LIII. Ego vero noui, varie varios luſiſſe, ſibi nimis indulgentes in his Apoſtoli verbis: atque adeo, ſi quis omnes percurrat, poſſe alios multos colligi modos. Vide Anſelmum, & Pererium, & Salmeronem, & Iuſtinianum: non enim placet in nugis eſſe prolixum. Sed in Bellarmino magna incogitantia fuit: qui, multis illis modis recenſitis, concludit tamen in ſolum poſtremum, fidei informis, & formatæ. Quid hic quæſo, mentis eſt? Exponi poteſt varie: ergo ſenſus eſt: ex fide inchoata, in fidem formatam. Nunquam ego quidem memini vidiſſe ſomnolentius diſputantem. Itane hunc poſtremum modum oportuit reliquis omnibus prælatum; tametſi nullis argumentis confirmatum? Nam, qui conferuntur loci: eo tantum vtiles ſint, ſi forte, vt poſſe in eam faciem ea verba exponi, non ambigamus: at non profecto, vt certi ſimus non aliter: maxime hoc loco. Quid enim? an Auguſtino putet ſua defuiſſe argumenta, cum diceret, ex fide Prophetarum in fidem Apoſtolorum? Nam, etſi nulla enumeret, tamen non putem fortuito in eam ſententiam veniſſe. Ne alias quidem, cum aliter: vt eſt apud Bedam in Collectaneis, *Ex fide verborum, quibus nunc credimus, quod non videmus, in fidem rerum, qua in æternum, quod nunc credimus, obtinebimus.* Mitto reliquos: quibus cur ſe præferri poſtulet Bellarminus?

LIV. Nos in hanc imus partem: vt primo ſupponamus: cum dicitur, homo iuſtificari ex fide: intelligendam eam fidem, quam quis habeat, non autem quam non habeat: & per quam dicatur credens, ſiue fidelis, πιστεύων, ἢ πιστός. Inde enim, *Fides tua te ſeruauit. Cum vidiſſet fidem eorum. Per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes qui credunt. Iuſtificans eum, qui ex fide Ieſu.* Quare abſurde huc inferri, fidem annuntiantium, fidem Prophetarum, & ſi quæ aliæ ſunt ſignificationes fidei, μετιώρως, nec deſignantes illum, ſiue actum, ſiue habitum, quo quis credat.

LV. Secundo dimoueri non poſſumus ab eo quod ſæpe dictum, fidem eam veram intelligendam: &, vt loquebantur ipſi aduerſarii, viuam. Quia nimirum, fides falſa, fides mortua non poſſit quenquam iuſtificare: niſi forte Diabolos ipſos iuſtificatos fingamus, quorum eſt hæc mortua: niſi mentitum dicamus Iacobum. Quare, quam prætulit Bellarminus: eam nos ſententiam habemus pro ineptiſſima: nec alibi nata, quam in Scholaſticorum gurguſtiis.

LVI. Huc imus ergo, vt, *ex fide in fidem*, dicamus ſignificare, tum perſeuerantiam, tum incrementum fidei. *Quia, quantum progreditur fides noſtra*, inquit in eum locum Caluinus, *quantumque in hac cognitione proficitur, ſimul augeſcit in nobis Dei iuſtitia, & quodammodo ſancitur eius poſſeſſio.* Beza, *Id eſt, fide, quæ quotidie incrementum accipiat: ſicut Pſalmo octogeſimo quarto occurrit ſimile dicendi genus. Nam, ſicut vnus eſt Deus, ita etiam vna eſt fides, ſed quæ ſuis gradibus in nobis perficienda ſit.* Recte itaq; Clemens, ϛρωμάτων λόγῳ πέμπτῳ, Ἀπόστολος φαίνεται δὲ τὴν κατ' ἀγγελλον πίστιν, μᾶλλον δὲ μίαν, αὐξητικὴν τελειωτικὴν ὑπισχνούμενος, *Apoſtolus videtur duplicem fidem annuntiare: ſed potius tamen vnicam tantum annuntiat, quæ per incrementa ad perfectionem contendat.*

LVII. Ad ſecundum Caluini argumentum, nihil habet noui. Illud enim de fide viua, aut de fide coniuncta cum caritate, quid opus eſt, quaſi nunquam auditum retractare?

LVIII. Sed in tertio. Significat, inquit, Abrahamum iuſtum, ex nouo quodam actu fidei, factum eſſe iuſtiorem. Sed non ideo non aperuit illi aditum ad iuſtitiam fides, cum primum ille iuſtificatus eſt, quia poſtea quoque in illo iuſtitiam auxit.

LIX. Imo, iuſtiorem factum fuiſſe Abrahamum ex fide nunquam dixit Paulus, nunquam Patres. Soli ſomniarunt Sophiſtæ. Enimuero imputari ad iuſtitiam; non ſignificat, fieri iuſtiorem, ſed ſimpliciter pro iuſto haberi. Aperuiſſe Abrahamo fidem aditum ad iuſtitiam, nemo noſtrûm negat: ſed Caluinus probat ex Abrahamo, non eſſe ſolum hunc aditum tribuendum fidei: ſed etiam perſeuerantiam; imo totum myſterium iuſtificationis: quod Papiſtæ negabant: itaque appoſitum & efficax eſt in eos hoc argumentum.

CAP. V.

Ex Patribus, ſolam fidem iuſtificare.

I. SIc à nobis diſertiſſima Scriptura eſt. Sed & Patres: iſti ordine mihi enumerandi, priuſquam exceptiones aduerſariorum expendo.

II. Origenes ad Romanos libro 4. ad extrema verba cap. 3. *Vbi eſt ergo gloriatio tua? excluſa eſt. Per quam legem? Operum? Non: ſed per legem fidei. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. Et dicit, ſufficere ſolius fidei iuſtificationem: ita vt credens quis tantummodo iuſtificetur, etiam ſi nihil ab eo operis fuerit expletum.*

III. Hilarius, Canon. 8. in Matthæum, *Mouet Scribas remiſſum ab homine peccatum*: nimirum in hiſtoria paralytici, *Hominem enim tantum in Ieſu Chriſto contuebantur: & remiſſum ab eo, quod lex laxare non poterat. Fides enim ſola iuſtificat.*

IV. Baſilius, homilia de Humilitate, Λέγει δὲ ὁ Ἀπόστολος, ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω· λέγων ὅτι Χριστὸς ἡμῖν ἐγενήθη σοφία ἀπὸ Θεοῦ δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις, ἵνα καθὼς γέγραπται ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω. αὕτη γὰρ δὴ ἡ τελεία καὶ ὁλόκληρος καύχησις ἐν Θεῷ, ὅτε μήτε ἐπὶ δικαιοσύνῃ τις ἐπαίρεται τῇ ἑαυτοῦ ἀλλ' ἔγνω μὲν ἐνδεῆ ὄντα ἑαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς, πίστει δὲ μόνῃ τῇ εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένον, καὶ καυχᾶται Παῦλος ἐπὶ τῷ καταφρονῆσαι τῆς ἑαυτοῦ δικαιοσύνης, ζητεῖν δὲ τὴν διὰ Χριστοῦ τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, *Dicit Apoſtolus, qui gloriatur in Domino glorietur: dicens, Chriſtus nobis factus eſt ſapientia à Deo, iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio: vt, ſicut ſcriptum eſt, qui gloriatur, in Domino glorietur. Porro, hæc eſt perfecta & integra gloriatio in Deo, quando neque ſuper ſua ipſius iuſtitia effertur quis: ſed ſe nouit veræ iuſtitiæ indigum: fide tamen ſola in Chriſtum, iuſtificatum. Imo Paulus gloriatur, quod ſuam pro nihilo haberet iuſtitiam: quæreret autem iuſtitiam Dei, per Chriſtum, iuſtitiam Dei per fidem.*

V. Ambroſius in caput tertium ad Romanos, *Iuſtificati ſunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, ſola fide iuſtificati ſunt dono Dei.* In quartum, *Reputatur fides eius ad iuſtitiam. Hoc dicit, quia ſine operibus legis credenti: impio, id eſt, Gentili in Chriſtum, reputatur fides eius ad iuſtitiam, ſicut & Abrahæ. Quomodo ergo Iudæi per opera legis iuſtificari ſe putant, iuſtificatione Abrahæ, cum videant Abraham, non ex operibus legis, ſed, ſola fide iuſtificatum? Non ergo opus eſt lege, quando impius per ſolam fidem iuſtificatur apud Deum.* Poſt, *Beatos dicit, de quibus hoc ſanxit Deus, vt ſine labore, & aliqua obſeruatione, ſola fide iuſtificentur apud Deum.* Poſt, *Manifeſte beati ſunt, quibus ſine labore, vel opere aliquo remittuntur iniquitates, & peccata teguntur, nulla ab his requiſita pœnitentiæ opera, niſi tantum vt credant.* Sermone quadrageſimo quinto: niſi hic non Ambroſii ſit, ſed Maximi potius, *Fides eſt quæ peccata cooperit, quæ vincit crimina, quæ facit de latronibus innocentes: quamuis enim delinquentium grandis culpa ſit, fidei tamen maior eſt gratia: plus enim crediſſe Chriſto, quam ſeculo deliquiſſe, & plenioris eſt meriti veniam ſperaſſe de Domino, quam culpam contraxiſſe de mundo. Sicut enim perfidia crimino ſum fecit: ita fides perfecit innocentem. Denique Iudas poſteaquam fidem perdidit, innocentiam Apoſtolatus amiſit: omnium enim criminum reus factus, poſteaquam virtutum omnium Dominum denegauit. Sicut ergo ſufficit iſti ad ſcelera, deſeruiſſe Chriſtum: ita illi ſufficit ad innocentiã, Domino crediſſe.*

VI. Nazianzenus, oratione vigeſima ſexta, quæ eſt de moderatione in diſputando, Τί τούτου συντομώτερον τοῦ πλούτου; τί ταύτης τῆς δωρεᾶς εὐκολώτερον; ὁμολόγησον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ πίστευσον, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ σωθήσῃ. δικαιοσύνη μὲν γὰρ τὸ πιστεῦσαι μόνον: *Quid his diuitiis compendioſius? Quid hoc beneficio facilius, magiſque in promptu? Confitere Ieſum Chriſtum, eumque à mortuis reſurrexiſſe credito, & ſalutem conſequere. Etenim iuſtitia eſt, vel ſolum credere.*

VII. Chryſoſtomus, in tertium ad Galatas, Τί γὰρ ἐκεῖνος ἐβλάβη μὴ γενόμενος ὑπὸ νόμον; οὐδέν· ἀλλ' ἤρκεσεν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ: *Quid enim illi detrimenti attulit, quod non eſſet ſub lege? Nihil. Sed ſufficiebat ei fides ad iuſtitiam.* Paulo poſt, ἐκεῖνοι πάλιν ἔλεγον, ὅτι ὁ τῇ πίστει μόνῃ προσέχων, ἐπικατάρατος. οὗτος δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὁ τῇ πίστει προσέχων μόνῃ εὐλογημένος, *Rurſum illi dicebant, qui ſola fide nititur, execrabilis eſt: hic contra demonſtrat: qui ſola fide nititur: eum benedictum eſſe.* Sermone de fide & lege naturæ apud Coccium de iuſtificatione hominis; qui articulus primus eſt libri tertij, tomi ſecundi, *Ante opera fides primum inducenda eſt. Eum qui operatur opera iuſtitiæ ſine fide, non poſſum*

probare vitium fuisse: *fidelem autem absque operibus possum monstrare, & vixisse, & regnum cœlorum assequutum. Nullus sine fide vitam habuit. Latro credidit duntaxat, & iustificatus est à misericordissimo Deo Atque hic ne mihi dixeris, defuisse ei tempus, quo iuste viueret, & honesta faceret opera. Neque enim de hoc contenderim ego: sed illud vnum asseuerauerim, quod sola fides per se saluum fecerit.*

VIII. Recitatur apud Iustinianum, in caput 4. ad Galat. alius locus Chrysostomi, quasi ex in Psalmum 14. quem videre mihi non contigit, *Iustitia conflatur ex multis virtutibus: & vna virtus actiua non facit iustitiam, quemadmodum nec vna tabula perficit nauigium, nec vnus lapis domum. Vna sola virtus iustificat, fides, quæ est virtutum fastigium.* Homilia 2. ad Romanos, Προστίθησι καὶ δικαιοσύνην. καὶ δικαιοσύνην οὐ σὴν ἀλλὰ Θεοῦ, καὶ τὸ δαψιλὲς αὐτῆς, καὶ τὸ εὔκολον αἰνιττόμενος· οὐ γὰρ ἐξ ἱδρώτων, καὶ πόνων αὐτὴν κατορθοῖς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς λαμβάνεις, ἓν μόνον εἰσφέρων οἴκοθεν, τὸ πιστεῦσαι. *Addidit & iustitiam. Ac iustitiam, non tuam sed Dei: abundantiam ipsius & facilitatem subindicans. Non enim ex sudoribus ac laboribus ipsam assequeris, sed à superno dono accipis, vnam duntaxat ex te afferens fidem.* Post, αὐτῆς γὰρ τῆς κατὰ τὸν παρόντα βίον πονηρίας οὐδαμόθεν ἀπηλλάγημεν ἄλλοθεν ἀλλ' ἢ διὰ πίστεως, *A malitia enim nobis per hanc vitam contracta non aliunde liberamur, quam per ipsam fidem.* Homilia tertia ad Titum, εἰ γὰρ μὴ ἰσχύεις τῇ πίστει, τί ἕτερα ἐπεισάγεις, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς πίστεως δικαιῶσαι; Ambrosius Camaldulensis verit, *Si enim credis fidei, cur alia infers, quasi fides iustificare non sufficiat sola.*

IX. Hieronymus, in quartum ad Romanos, *Tam magna fuit fides Abrahæ, vt & pristina ei peccata donarentur, & sola pro omni iustitia doceretur accepta.* Iterum, *Conuertentem impium, per solam fidem iustificat Deus: alioquin per impietatis opera fuerit puniendus.* In quintum, *Ostendit ratione, quod non genus, nec circuncisio, sed fides faciat filios Abrahæ, qui ex sola prima fide iustificatus est.* In primum ad Galatas, *Neque à me confinxi, neque ab alio homine accepi, neque à quoquam didici, quod gentes sola fide saluarentur.* In secundum, *Non ex operibus legis, sed sola fide, sicut Gentes, vitam in Christo inuenisse te nosti.* Post, *Quod autem nunc in carne, in fide vero filij Dei. In sola fide: quia nihil debeo legi antiquæ.* Iterum, *Non debeo illi esse ingratus, qui me tantum dilexit, vt pro me etiam moreretur. Abiecta enim gratia, si mihi sola non sufficit.* In tertium, *Abraham credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ita & vobis ad iustitiam sola* (sic enim legendum, non *solam*, vt est in Mariani editione) *sufficit fides.* Post, *Quoniam autem in lege nemo iustificatur. Quia nemo illam seruat, ideo dictum est, quod sola fide iustificandi essent credentes.* Iterum, *Vt sola fide Gentes benedicerentur in Christo, sicut promissum fuerat Abrahæ.* Et rursus, *Aequaliter & Iudæi & Gentes, per solam fidem filij Dei estis, quia credidistis Christo.*

X. Theodoretus Therapeuticon septimo. οὐ γὰρ δὴ δι' ἔργων ἀξιεπαίνων, ἀλλὰ διὰ μόνης πίστεως τῶν μυστικῶν τετυχήκαμεν ἀγαθῶν, *Neque enim vllis operibus nostris, sed per solam fidem mystica bona consequuti sumus.*

XI. Augustinus, contra duas epistolas Pelagianorum, libri primi capite vigesimo primo, cum obiicerent Pelagiani Veterum sub lege Patrum eximiam iustitiam, respondet, *Quantalibet fuisse virtutis ant quos prædices viros, non eos saluos fecit, nisi fides Mediatoris, qui in remissionem peccatorum sanguinem fudit; Ipsorum enim vox est, Credidi, propter quod loquutus sum. Dicit etiam Apostolus Petrus, Quid vultis iugum imponere gentibus, quod neque nos portare potuimus, neque Patres nostri: sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus nos saluos fieri, quemadmodum & illi.* In octoginta tribus quæstionibus qu. 76. *Apostolus Paulus dicit, posse hominem sine operibus præcedentibus iustificari per fidem: nam iustificatus per fidem, non potest nisi iuste deinceps operari, quamuis antea nihil operatus iuste, ad fidei iustificationem peruenerit: non merito bonorum operum, sed gratia Dei, quæ in illo iam vacua esse non potest, cum iam per dilectionem bene operatur. Quod si cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illo: nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratia peruenit: nec consequentibus, quia in hac vita esse non sinitur.* De tempore, sermone sexagesimo octauo, *Credidit Abraham Deo, & deputatum est illi ad iustitiam. Ecce, sine opere iustificatur ex fide: & quicquid illi legali posset obseruatione conferri, totum credulitas sola donauit.* Expositione 3. ad Galatas. *Iam incipit demonstrare, quemadmodum gratia fidei sufficiat ad iustificandum sine operibus legis: ne quis diceret, non se quidem operibus legis tantum totam hominis iustificationem tribuere, sed neque tantum gratiæ fide ex vtroque autem perfici ad salutem.*

XII. Petrus Chrysologus, sermone trigesimoquarto de hæmorroissa agens, *Vidit istam Deus, quam curando reddidit sic felicem. Et quid plura? Christus mulieris docuit exemplo, quam fides sola totam proficiat ad salutem.* Prosper Aquitanus Epigrammate nono, *Sumite quæ magna apposuit sapientia mensa, & variis pasci discite deliciis. Quarum pars totum est epulum quo quisque iuuatur. Inde capit vitam, quam parit vna fides.* Claudius Marius Victor, in Genesin lib. 3. *At ille* (Abrahamus) *credidit, & nudæ fidei consensio sola plenam ad iustitiæ & meriti reputata coronam est.*

XIII. Hesychius in Leuiticum libro 4. atque in caput 14. *Miseratus Deus humanum genus, quum illud ad explenda legis opera infirmatum vidisset, iam non ex operibus saluare, sed per gratiam, hominem voluit. Gratia vero ex misericordia, atque compassione præbetur, & fide apprehenditur sola non ex operibus, vt Paulus dicit: nam gratia iam non erit gratia.*

XIV. Sedulius, in quartum ad Romanos, *Conuertentem impium per solam fidem iustificat Deus, non per bona opera, quæ non habuit prius, alioquin per impietatis opera fuerat puniendus.* Quæ verba retenta sunt ex iis commentariis, quæ Hieronymo adscribuntur. Rursus in caput octauum, *His qui secundum propositum vocati sunt Sancti. Secundum quod proposuit saluare sola fide, quos præscierat credituros.* Similiter Primasius, in quartum, *Impium per solam fidem iustificat, non opera, quæ non habuit: si enim secundum opera puniendus est, non liberandus.* In octauum, *Propositum Dei est, vt sine operibus legis: vel quibuscunque aliis meritis per fidem solum,* (an potius solam *iustificaret impios: quæ fides, non ex natura, sed Dei donum est.* Ad quintum posterior. ad Corin. *Non reputans illis delicta ipsorum, hoc est, indulgens per solam fidem, quæ gratis donata est.* Ad Galat. 3. *Vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu. Vt sola fide gentes benedicerentur in Christum, sicut promissum fuerat Abrahæ.*

XV. Theophylactus, in tertium ad Galatas, *Ostendit lege execrabiles reddi homines, & maledictioni subesse, fide vero benedictiones accumulari. Nunc plane demonstrat, fidem ipsam, vel solam iustificandi in se habere virtutem, & Abacuc dicentem inducit, quia ex fide, non à lege victurus est iustus. Lex namque non solam exigit fidem, sed opera.* Oecumenius, in tertium ad Romanos, Δωρεὰν, τουτέστιν ἄνευ τῶν κατορθωμάτων, σώζῃ· καὶ πάλιν, ὡς μηδὲν ἕτερον συνεισενεγκεῖν, πλὴν πίστεως, *Gratis, hoc est, sine tuis meritis seruaris: & rursus, ita vt nihil aliud conferatur præter fidem:* διὸ πάντες πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν δωρεὰν δικαιοῦνται πίστιν μόνον συνεισάγοντες: *Propterea, quicunque crediderunt in Christum gratis iustificantur, fidem tantum conferentes.*

XVI. Bernardus sermone in Cantica. *Quisquis pro peccatis compunctus, esurit & sitit iustitiam, credat in te, qui iustificas impium, & solam iustificatus per fidem, pacem habebit apud Deum,* Epist. 27. *Librum Ambrosii de morte Valentiniani legat, si non legit: recolat, si iam legit: non dissimulet, si recolit: & aduertet sine dubio sanctum hominem, non baptizato, & mortuo fidenter de sola fide salutem præsumere, & tribuere indubitanter bonæ voluntati, quod defuit facultati.* Post, *Vide ne forte ob hoc Saluator, cum diceret, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: caute & vigilanter non repetierit: Qui vero baptizatus non fuerit: sed tantum, qui vero, inquit, non crediderit, condemnabitur. Nimirum, innuens solam interdum fidem sufficere ad salutem, & sine ipsa sufficere nihil.*

XVII. Habemus ergo in veterum Patrum scriptis, disertissimam, frequentissimam, vsitatissimam, illam ipsam solius fidei exceptionem quam hodie animosissimis declamationibus in nobis exagitant hodierni Papistæ: & traducunt tanquam recentissimam; vniusque adeo Lutheri germanissimum fœtum. Quæ in iis est immanis, aut temeritas, si de re incomperta tam confidenter blaterent, aut impudentia: si compertam tam malitiose insectentur. At nobis, non inane gaudium, qui etsi minime omnium pendeamus ab humano testimonio, in rebus diuinis, quarum proram & puppim esse diuinam in Scripturis reuelationem, non dubitamus: tamen libenter, & audimus eorum, qui nos præcesserunt in Ecclesia, consensum, & hæreticis insultantibus ora videmus obstructa, atque insolescentem peruicaciam domitam.

XVIII. Illi, etsi testimoniorum numerum dissimulent, tamen nihil à nobis fingi satis norunt: itaque vertunt se ad artes suas, nunquam obliti sophistices, vt qua hinc, qua hac elabantur. Hofmeisterus, in iudicio de Confessionis Augustanæ 4. artic. *Ante exortum hunc in Ecclesia Dei tumultum, nemo fuit offensus particula illa, Sola, quam iam teneræ quorundam aures vix ferre possunt.* Salmero disputation. 10. ad Galat. *Quod olim Patres, & alio tempore liberius & securius loquebantur, dicentes, homines iustificari per solam fidem: Hoc inquam, Patrum dictum Catholice intelligendum est, & ad bonum sensum trahendum*

XIX. Et, non oportebat ergo, inquam, statim, inaudito vel nomine solius fidei, ἀγανακτεῖν: atque haud aliter moueri, quam cum aliquid maxime blasphemum enuntiatur. At quis est omnino Papistarum, qui vel tantillum temporis indulserit, differendis insanis clamoribus, dum ὁμωνυμίαν distinxerit? Et non primos impetus suos effuderit; quasi veritus ne paulo interuallo deferuescerent? Adeo vix tandem, auditis Patrum nominibus, primulum sapere incipiunt. Nimirum, non illi ædificandæ fidei dudent: sed traducendis aduersariis sudant.

XX. Enimuero, aiunt, Catholice interpretandum. Ita sane, inquam: vt alia multa. Trinitas vnus Deus, hæretice dicebatur à Valentino Gentili; pro solo Patre. Deus de Deo, lumen de lumine: potuit hæretice, distractis personis, non tantum distinctis. Potest hæretice homo dici liberi arbitrii: potest hæretice salus tribui gratiæ. Et quid non? Quid mirum, si & sola fides? Iras ergo ponamus vtrique: neque verborum sono, sic offendamur, vt solent pueri μορμολυκείοις terreri. Nos quidem, si quis inesse potest sensus malus, sensus, falsus sensus hæreticus, cum dicitur, sola fides iustificare, cum eo protestamur nobis nihil esse commune: qui, quicquid latrent aduersarij, id vnum quærimus, vt ne discedamus à Scripturæ, id est, certissimæ veritatis sensibus. Atque adeo Papistas iniustos esse conquerimur, qui hanc ipsam solius fidei iustificationem, quoties à nobis audiunt nominari, sic auersantur, quasi nullo bono, nullo Catholico sensu dici queat.

XXI. Verum enimuero, quid hoc mysterij sit, aperite tandem nobis, viri boni; si tamen estis viri boni. Hofmeisterus. Quidam aduersariorum impia sparserunt in populum contra bona piorum opera? ac si nihil prorsus pertinerent ad salutem hominis. At Ambrosius tam dilucide loquitur, tam egregie, atque exacte suum tribuit fidei locum, vt piorum operibus ne vnica quidem syllaba præiudicet.

XXII. Non inquiram, quinam illi sint, qui tam indigne bona opera sunt insectati: etsi nonnihil calumniæ suboleat. Verum enimuero fuerint ij aliqui. Quid? statimne oportuit, omnes nos damnatos, nullo facto discrimine, nullo inquisito causæ merito? At nos ij sumus, qui quam pudentissime, quam prudentissime de bonis operibus loqui & volumus, & solemus: quæ agnoscimus esse dona Dei, & quidem eximia: agnoscimus necessaria: agnoscimus in populo Christiano in primis laudanda, commendanda, vrgenda: denique, absque iis mortuam fidem, nullam fidem asserimus: adeo vt præ nobis longe molliores sint, quotquot sunt, fuerunt Papistæ: qui vt vt vehementissimi videri velint in commendandis bonis operibus, tamen adeo in neruum erumpunt denique: vt fidem, fidem Catholicam, fidem veram, esse posse contendant, absque vllis bonis operibus. Itaque nulli veremur, ne quoties erunt Christiani hortandi ad bona opera: in eo nobis aduersarij nostri sint aut vehementiores, aut etiam eloquentiores. Denique, sancte protestamur, nolle nos vllum præiudicium factum bonis vllis operibus.

XXIII. Quid ergo discriminis inter nos & veteres illos Patres, in quorum Scriptis non audent Papistæ eadem ipsa verba damnare, quæ in nostris cum legunt, ferre non possunt: facere non possunt, quin cœlum, terram, mariaque commoueant: ac pene exclament, Christianos ad leonem? Quid tanti est, inquam, discriminis: Responsuri variant, Primus conatus locorum sollicitatio. Sonnius, *Sunt qui rationabiliter sentiunt vocem exclusiuam in Commentariis Ambrosii à falsariis adiectam esse.* Bellarminus, *Si tamen Ambrosius autor est, vel sermonis illius vel commentariorum in Paulum.* Et Vasques, testimonia hæc non constat vtrum sint Ambrosij.

XXIV. At de Ambrosii nomine, nulla nobis esto cum Bellarmino, aut Vasque contentio. Scimus illum sermonem à doctis tribui Maximo, cuius nomen etsi non tantum, quantum Ambrosij, tamen in Catholicis tractatoribus non est nullum. Itaque, non inuiti patiemur mutari nomina, Commentaria in Paulum, scimus etiam dubia esse. Quanquam Erasmus aliter censeat; nec Costerius eius censuram mutarit. Si solus Ambrosius à nobis esset; poterat nonnihil in eius nomine esse momenti. verum cum testibus abundemus, potuit Bellarminus: hoc quicquid est incertitudinis facilius dissimulare. Sonnij diuinatio importuna est, desperationemque redolet. Nam falsationis quodnam indicium? Imo, qui dixit, nihil operantes, neque vicem Deo reddentes, iustificari: re dixit, quod verbo post expressit, sola fide iustificari. Tum autem: quid iuuat? Nisi forte eadem audacia, eandem exclusiuam vocem summouet ab omnibus aliis testibus.

XXV. De re ipsa, quid nunc dicunt? Klingius: Ambrosius (nam hunc vnum ille vidit, aut vidisse videri voluit) loquitur de lege ceremoniali, aut factorum, vt sunt, Circuncisio, neomeniæ, & cætera: non vero de lege Decalogi. Aliter. Verum est, quod sine opere præcedente fidem & iustificationem, absque vllo præcedente merito. Et hoc vult Ambrosius per per exclusiuam solam. Posterius istud de operibus præcedentibus, placuit Bunderio, placuit Sonnio nihil altius inquirentibus. Salmero, vt doceat quomodo possint Patres exponi Catholice; vel intelligunt, inquit, excludi Sacramentorum externas in articulo necessitatis ceremonias, & iudicia legis à fructu iustificationis separant, vt Bernardus: Vel opera, quæ fiunt ante fidem per liberum arbitrium: vel opera meritoria iustificationis: vel alias sectas, & religiones præter Christianam.

XXVI. Bellarminus, nec ausus solum Ambrosium nominare, & videns posse vna fidelia omnes dealbari, sigillatim maluit singula nomina excutere. Ab aliis excludi tantum necessitatem externi operis, non etiam dilectionem & pœnitentiam: puta Origene, & Chrysostomo, in sermone de fide & lege naturæ. Ab aliis, opera quæ fiunt sine fide: vt Basilio. Ab aliis, legem Mosis, vt Hilario, & Augustino contra duas epistolas: & Theophilacto. Ab aliis: opera ceremonialia, vt Ambrosio, sermone quadragesimo quinto, & 3. ad Rom. Chrysostomo ad Titum. Alios loqui de fide viua, & cum caritate coniuncta, vt Bernardum in Cantica: Augustinum, quæstione 76.

XXVII. Vasques, ab Origene, ab Ambrosio, in sermone quadragesimo quinto à Chrysostomo, in sermone de fide & lege naturæ: à Bernardo, in Cantica, soli fidei tribui initium, siue fundamentum iustificationis. A Basilio, ab Augustino, excludi opera facta ex propriis virib. Ab Ambrosio, à Chrysostomo in Paulum, excludi ceremonias legis. A Bernardo, necessitatem Baptismi. A Theophylacto, vim legis scriptæ, aut extrinsecus solum sonantis, eo quod lex hoc modo nullam vim habeat, sed potius occasio sit peccati.

XXVII. Sic illi: vnde tu coniicito, quam sint illorum duræ partes, qui non se de rebus fidei, sed sibi res fidei cogunt seruire. Inde enim, quod alius ædific, diruit alius: quia nimirum sua cuique grata. Enimuero diuersitatem scio non esse semper culpandam: etsi signum sit infirmitatis humanæ: sed contrarietatem, quis toleret: & in rebus fidei, quibus nihil debet esse fundatius? Sed percurramus singula.

XXIX. Primum, loqui de vera, de viua fide, non tantum Bernardum, & Augustinum, Bellarmino concedimus, sed etiam omnes quicunque Catholici, quicunque sani, dixere solam fidem iustificare. Nam fides mortua fides falsa, & fides charitate diuulsa, damnandi vim habet, & tantum damnandi Matthæi 11. *Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaida: nam si Tyri & Sidone editæ fuissent virtutes, quæ editæ sunt apud vos, olim cum sacco & cinere resipuissent: quinetiam dico vobis, Tyri & Sidonis intolerabilior erit conditio in de iudicij, quam vestra.* Ioannis 9. *Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc vero dicitis, videmus: itaque peccatum vestrum manet. Itaque hoc fixum, sed quid ad rem? Non enim solutio hæc est*, aut esse potest; quę idipsum concedat, quod disputatur, Solam fidem viuam iustificare. Itaque hæc plena confessio nostræ victoriæ.

XXX. Reliquæ solutiones essent, si veræ. Nam profecto discedunt à nostra thesi. Sed nihil futilius, Enimuero, cur restringunt ad legem ceremonialem: Primo non audent omnes vno fasce colligare: sed solum Ambrosium, & Augustinum, & Theophylactum. Quid reliquos? Nempe hi latius: ac proinde verum etiam de operibus moralibus, solam fidem iustificare. Quid promorunt Sophistæ? Quanquam illud ipsum falsum. Nam commentantes in verba Pauli, tum Ambrosius, tum Theophylactus, quis neget opera legis, eadem cum Paulo nominare? At Paulum excludere, non ceremonias tantum, sed etiam opera moralia, suo loco disputatum. Augustinus autem contra duas Epistolas, negotium habebat contra Pelagianos; quibus de ceremoniis nulla erat disputatio, sed de moribus. Imo hos ipsos antiquos viros, non Augustinus illis obijciebat, sed ab eis obiectos, remouebat. Illi autem quomodo obiecerant? *Dicimus, inquit, Sanctos Veteris Testamenti perfecta hinc iustitia ad æternam transisse vitam, id est, studio virtutis ab omnibus recessisse peccatis quia vt illi, quos legimus aliquid peccasse, postea tamen eos emendasse cognouimus.* Audin' perfectam iustitiam? audin recessisse ab omnibus peccatis? Et putes posse hæc pertinere ad solas ceremonias? Aut nugatus est igitur Augustinus, aut eum oportet respondisse non de ceremoniis, sed de perfecta illa iustitia; de studio virtutum.

XXXI. Excludunt opera præcedentia. Quid enim inquam opus erat excludi sequentia? Aut quisquam potest cogitare, hominem iustificari operibus sequentibus iustificationem? Nisi si quis tam stupidus est vt causam concipiat posteriorem suo effecto. Sed audi Ambrosium, *Iustificati sunt; quia nihil operantes, nec vicem reddentes, sola fide iustificati sunt.* Quid est, nihil operantes? Nam certe qui post operatur; non ille nihil operatur. Tum autem, quid est, neque vicem reddentes? Nam hoc ergo quidem censeo referendum ad opera consequentia. Rursum in Theophylacto legis. *Quia ex fide, non à lege victurus est.* At hæc verba etiam opera consequentia comprehendunt; quia dicta de futuro. Et, ne plura cumulem, quid illud est Oecumenij, ὡς μηδὲν ἔπεργι συνεισενέγκαι πλὴν πίστεως? Nam præcedentia dicas πρὸ οἰζινίσκαι potius.

XXXII. Externi operis necessitatem commentus est Bellarminus, inuita Loiolitica Minerua. Vasquen audi, ipsum etiam magni nominis Iesuitam, quamuis non Cardinalem, *Non placet quorundam responsum, qui dicunt; Origenem in capite illo tertio ad Romanos solum excludere opera externa: quia re vera excludit etiam interna, quæ sint in præcepto.* Et res est manifesta. Non ni à se loquitur, sed Pauli mentem explicat. Inde statim: *Imminet igitur nobis, qui integram esse Scripturam Apostoli conamur asserere, & ordine suo cuncta constare, vt requiramus, quis sine operibus sola fide iustificatus sit.* Paulum igitur scripsit dicere, sufficere solius fidei iustificationem. At Paulum nemo hactenus dixit excludere sola externa opera: eorumue necessitatem. Ita Origenes ipse semper indistincte opera nominat; non distincte opera externa. Inde post exempla, *Ex quibus*, inquit, *omnibus claret, quod recte arbitratur Apostolus iustificari hominem per fidem sine operibus legis.* Et post paulo, *Iustificatur homo per fidem, cui ad iustificandum nihil conferunt opera.*

XXXIII. Verum, inquit Bellarminus, ponit exemplum peccatricis & latronis, qui non leguntur ieiunasse, aut eleemosynas fecisse antequam iustificarentur.

XXXIV. Ita est, inquam. Sed nequitiam disputantis attende. Primum, quis docuit ab exemplis thesin contrahere? Enimuero Paulus, propositam thesin iustificari homines fide, non operib. legis illustrat exemplo Abrahæ iustificati ante circumcisionem. An propterea concludat Bellarminus thesin intelligi de iis tantum, qui nondum circuncisi fuerint? Absurde: nã circuncisis & incircuncisis Paulus eandem iustificationis rationem proponit. Cur non Origenes omnibus exempla peccatricis & latronis posuit?

XXXV. Secundo, manifesta est Sophistæ præuaricatio. Origenes enim non iis solis duobus vtitur exemplis: sed tertium addit Pharisæi, & quartum ipsius Pauli: sed & promiscue eorum, quibus dictum *fides tua saluum te fecit.* Vin' verba recitari? *Sed & mulier illa, quæ in Euangelio secundum Lucam refertur, quia cum cognouisset quod Iesus recubuit in domo Pharisæi, attulit vas vnguenti, & stans retro ad pedes eius, ac flens, lacrymis lauit pedes eius, & capillis capitis sui detersit, & osculabatur, atque vngebat vnguento. Videns autem Pharisæus qui eum vocauerat, dixit intra semetipsum, Hic si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier, quæ tangit pedes eius, quia peccatrix est. Iesus autem dixit ad eum parabolam quingentorum vel quinquaginta denariorum: & ex nullo legis opere, sed pro sola fide, ait ad eam, Remittuntur tibi peccata tua. Et iterum, fides tua te saluam fecit, vade in pace. Sed & in multis Euangelij locis hoc sermone vsum legimus Saluatorem, vt credentis fidem causam dicat esse salutis eius. Ex quibus omnibus claret, quod recte arbitratur Apostolus, iustificari hominem per fidem sine operibus legis.* Quid dicet Bellarminus? Illamne mulierem nullum operis, pœnitentiæ nullum edidisse specimen?

XXXVI. Pergit paulo post, *Et vt adhuc manifestius fiat quod dicimus, exẽplum dabimus ex his quæ in Euangelio scripta sunt, vbi ascendit Pharisæus & publicanus ad templum Dei: & stans, inquit, Pharisæus in medio, dicebat: Deus gratias ago tibi, quoniam non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, sic ut publicanus iste: Ieiuno bis in Sabbatho, do decimas ad omnium quæ possideo, & reliqua. Et hæc fortassis vere dixerit, sed secundum Domini sententiam, iactantia morbo corruptus, non descendit iustificatus de templo. Talis ergo gloriatio, quæ veniebat ex operib. legis, quia non habet humilitatem crucis Christi in qua qui gloriabatur, audi quid dicit, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Vides Apostolum non gloriantem super iustitia sua, neq. super castitate, neque super sapientia, neq. super cæteris virtutibus, vel actibus suis: sed apertissime pronunciantem & dicentem, Qui gloriatur in Domino glorietur.* Quid amplius Bellarminus exspectet? Peccatrix illa pœnitentiam testabatur. Pharisæus multa opera ediderat, non certe Paulus nulla. Et sola opera externa, excludat Origenes: & excludat tantum ἀγ'ρα π, id est, cum non datur operandi tempus? At omnes sani contra: eos sola fide iustificari, qui opera externa ediderunt.

XXXVII. Excludunt opera sine fide. Quid inquam. Hæccine alia sunt, quam præcedentia iustificationem? Non opinor: nam si iustificatur nemo sine fide, quod concedunt aduersarii; ergo in iustificando fidem oportet inesse: quare, post iustificationem, opera bona non fiunt sine fide. Quum igitur hæ quæ solutiones in vnam recidant, nihil opus est noua confutatione. Et tamen Basilij aperta sunt verba, *Cum non in sua offertur iustitia: sed agnoscit se quidem destitui* δικαιοσύνης ἀληθοῦς, *vera iustitia: verum, sola in Christum fide iustificari*, hæc inquit τέλεια καὶ ὁλόκληρος καύχησις. Cuius nam quæso agnoscit perfectam gloriationem? Eiusne, qui fidem non habet? An potius, qui habet? καὶ ἄλλως διακρίνειν ἀμφοτέρων. Si ergo eius qui fidem habet, perfecta gloriatio est: & hæc gloriatio est agnoscere se vera iustitia carere: iustificari autem sola fide: Ergo eius qui fidem habet; ac proinde, qui non sine fide operatur, est agnoscere se, quantumuis operantem ex fide, sola fide iustificari. Falsum ergo, sola excludi opera non ex fide.

XXXVIII. Excludunt legem Mosis. Quo sensu, inquam, Ceremonialemne, an etiam Moralem? Nam si Ceremonialem: hæc vero solutio iam explosa est. Et manifesto absurda in Hilario: *Quod lex*, inquit *laxare non poterat.* Atqui non tantum Ceremonialis: sed ne Moralis quidem laxare poterat. Lex enim, & remissio peccatorum, contradictorie opponuntur. Absurda in Augustino, *Nam illud, quantalibet fuisse virtutis antiquos prædi es viros*: primum generaliter omnes complectitur, in quibus multi ante ceremonias legis institutas: deinde ex mente Pelagianorum intelligen-

ligendum, de quibus obiiciebatur: at hi, vel non peccasse antiquos dicebant: vel quæ peccarant emendasse: quæ ad maiores verba pertinent Absurda in Theophylacto, qui *Lex*, inquit, *non solam exigit fidem, sed opera*. Opera, inquit, non ceremonias.

XXXIX. An igitur Moralem? Non improbo. Nam Moralis comprehendit etiam opera facta in fide. Recte enim Theophylactus, *Non solam exigit fidem, sed etiam opera*. Vtraque ergo. Quare si lex moralis excluditur: etiam opera cum fide facta excluduntur à iustificandi ratione. Admittimus ergo Hilarij mentem esse quam expressit Bellarminus, *Ex his duobus*, lege videlicet, & fide *sola fides vim habet iustificandi*. Neque aliam Pauli, neque aliam nostram omnium. Sed tum per legem non significari omne genus bonorum operum: hoc vero neque Hilarius cogitauit, neque Augustinus, neque Theophylactus. Nec nos tam stupidi sumus, vt Bellarmino condonemus.

XL. Initium, siue fundamentum iustificationis, fidei tribui, concedimus non inuiti: sed Vasqui est inutile. Nam si tota iustificatio eidem tribuitur: Ergo & initium: ergo & fundamentum. Sed nimirum hoc Vasques voluit: nihil præter initium, præter fundamentum. Atqui aperte falsum. Nam Origenes, *Sufficere solius fidei iustificationem*. Quid? Solane initia sufficiunt? Solumne fundamentum? An potius iustificationis fundamentum, aliud est ab ipsa iustificatione? Atque ideo quomodo fundamentum solum non sufficit ad habitandum, sic neque ad iustificandum? Ambrosius, *Sicut perfidia criminosum fecit: ita fides perfecit innocentem*. Quid, perfidiamne Vasques propinabit duntaxat initium, duntaxat fundamentum criminis, & non plenum crimen? Quid rursus? Perficere innocentem quæ Grammatica persuadebit, nihil esse nisi initium dare, fundamentũ iacere innocẽtiæ? Et tam fungos sperarunt nos futuros Sophistæ, vt hac περιβολογία nobis Papistica somnia persuadenda sint?

XLI. A Bernardo necessitatem excludi Baptismatis, concedo: hæc enim illi disputanda thesis fuit. Sed primum, in Epistola 76. at non sermon. 21. in Cantica. Deinde, excludi hoc argumento, quod sola fides iustificet: at hoc argumentum sumptum à Paulo latius patet, quam Baptismi necessitas.

XLII. A Theophylacto intelligi legem duntaxat extrinsecus sonantem, absurdum est: quia lex significat opera legis: nam & promiscue nominantur à Paulo, atque aliis. At hæc, non significant legem tantum extrinsecus sonantem, sed intrinsecus mouentem. Nimirum, quia etsi legẽ quis amet, atque inde conetur eam obseruare: tamen inde iustificari nequeat; scil. quia non possit impleri.

XLIII. Excludi alias sectas, præter Christianam, nimis perfunctorie dictum Salmeroni. Quis enim nostrorum testium ita explicari potest? Scio proferri Leonem primum à Bellarmino epist. 70. *Sola fides Catholica viuificat, & sanctificat*. Serm. 4. de Epiphania: *Hoc est quod iustificat impium, hoc est quod è peccatoribus facit sanctos, si in vno, eodemque Domino Iesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur humanitas*. Verum, hæc testimonia, neque Salmero indicauit, neque ipse Bellarminus habuit à nobis: sed à se ἐκ περιουσίας contulit: quod ipse professus est. Nam cum reliqua recitaturus, diserte præfatur, *Proferunt Origenem: proferunt ex Hilario: proferunt ex Basilio*. At hic, *adduci potest*, inquit, *Leo*. Magnam scilicet à nobis initurus gratiam, qui noua arma sufficeret. At nos scimus, ἐχθρῶν esse ἄδωρα δῶρα.

Cap. VI.

Argumenta Papistarum ab absurdo.

I. HActenus argumenta nostra. Nunc Papistica: in quibus primus locus esto iis quæ ab absurdo.

II. Primum absurdum. Scultingij. Si hoc dogma verum, quid stultius aut miserius iis, quos tamen Apostolus veluti digniores effert, quam quos mundus caperet, qui egentes, angustiati, afflicti, vexati, in solitudinibus errarunt, speluncis, & cauernis terræ absconditi. Et potest hoc argumentum, inquit, late in specie amplificari.

III. At ille, inquam, consequentiam nullo loco habet, desperationis argumento magno. Id enim Sophisticum est artificium, vt quæ probari nequeunt, ea pro certis ac perspicuis ponant. At nos, vt probationem susque deque habere, importune Sophisticum: sic hanc consequentiam nectere eius esse, qui ἀμαξας χοιριον ὑφαίνει. Nulla, inquam, ratio est quæ ex eo, quod non fides iustificet, concludat: ergo stultos esse, eos viros iustos qui laudantur ab Apostolo, ex operibus magnificis. Contra verum est, ac certum: nullos verius certius iustificatos ex sola fide, quam eiusmodi viros. Quod adeo est extra dubium, vt in iis Abrahamum nec postremo loco, & multo pluribus verbis laudatum, Paulus in argumentum protulerit solius fidei iustificantis. Nimirum, recte Augustinus, opera non præcedere iustificandum, sed sequi iustificatum.

IV. Secundum absurdum eiusdem. Sequitur alterum è duobus: Aut omnes Sanctos fuisse impios, aut hoc nouitium dogma plane esse impium. Fuisse impios probat, quia non fuerint contenti diuina, quæ per solam fidem est, iustitia, sed voluerint etiam suam humanam adiungere, alios videlicet Deos Christo; & per illam se sperauerunt Deo magis placere.

V. Respondeo: non esse necessariam disparationem, & dari posse tertium membrum, scilicet, aut Scultingium esse ineptum imperitum absurdum Sophistam: cui quid loquatur nihil sit pensi: quid asserat, negetve, nihil meditati. Nam profecto, si verum sit, sola fide iustificari hominem, non sequitur tamen, iustos illos viros, fuisse impios: sed sibi id finxit ingenium, cui nulla monstra non facile finguntur. Cur enim impios? Quia non fuerint contenti diuina iustitia per solam fidem. Hoc vero vnde habuit nugator? Imo Paulus, qui contenta voce, *Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini*, qui nolebat suam iustitiam ostentare, sed iustitiam Dei: idem tamen subigebat corpus suum, ne reprobus inueniretur. Nempe Paulo non erat monstrosum iudicium, vt Scultingio, vt imaginaretur, quicunque bona opera exerceat, eum non esse contentum iustitia diuina per solam fidem: & sperare, se per opera magis placiturum Deo.

VI. Tertium absurdum eiusdem. Ex hoc dogmate, sequitur occasio perditissimæ vitæ inter homines, vt viuant etiam peccatis mortalibus, & nihilominus saluentur. At contra docent sacræ literæ: prio. ad Corinth. 6. ad Gal. 5. & alias sæpe.

VII. Negatur sequi. Et mirum, posse hoc Papistas animo hodie concipere: quod Apostolus Paulus tam potenter confutauit olim. Ad Romanos sexto: *Quid igitur dicemus? permanebimusne in peccatis, vt gratia auctior fiat? Absit.* Oecumenius: ἐπειδὴ ἄνω, ἢ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις, ἵνα μὴ τοῖς ἀνοήτοις εἶναι δόξῃ τὸ εἰρημένα προτροπὴ ἁμαρτίας, ἀναιρεῖ αὐτά. Μὴ γένοιτο ὅπερ ἐπὶ τῶν ὁμολογουμένων ὡς ἀτόπων εἰώθαμεν λέγειν: *Quia supra dixerat, vbi abundauit peccatum, abundauit gratia: ne quibusdam non sanæ mentis, ea videretur esse adhortatio ad peccatum, refutat dicens, Absit: quod de iis vsurpari solet, quæ in confesso est, esse absurda*. Gratiam abundare, vbi peccatum abundauit, id significat iustificari ex sola fide: non enim ex operibus gratia, sed ex fide, ipso disputante Apostolo. Ergo illi concludebant, si ex fide iustificamur sola: sequitur, permanendum esse in peccatis. Quæ est consequentia illa ipsa, quam Scultingius vrget. Verum, qui ita concludebant, erant, Oecumenio teste, ἀνόητοι. Quis ergo sanum Scultingium dixerit? Et ipsam consequentiam, ὁμολογουμένως ἄτοπον. Nihil habet ergo, quo nos moueat: magis quam lunam catulorum latratus mouent.

VIII. Quartum absurdum, Vasquis, capite tertio. Si sola fide peculiari, aut fiducia, iustificaremur aut tanquam forma, aut tanquam instrumento, & manu apprehendente Dei misericordiam erga nos, & Dei aut Christi sanctitatem nobis applicante: sequeretur, homicidas fornicarios, adulteros & masculorum concubitores, regnum Dei obtenturos. Ratio consequentiæ, quia simul cum illa fide, qua quis habet persuasum, peccata quæ fecerit, sibi non esse imputanda, potest multa committere: ac proinde vere fornicarius, & adulter regnum Dei possidebit.

IX. Respondeo, dupliciter dici homicidas, fornicarios, cæteros, regnum Dei obtenturos: nimirum in sensu vel diuiso, vel composito. In diuiso, significari eos, qui aliquando fuerunt homicidæ, & fornicarii, mutatos in melius, obtenturos regnum. In composito vero, eos qui perseuerent homicidæ, fornicarij, idem regnum assequituros. Enimuero in sensu diuiso, concedimus legitimam esse consequentiam, negamus, in consequente esse esse quicquam absurdi. Contra vero, qui hoc consequens neget, vniuersam tollere prædicationem Euangelij. Christus sane pronuntiauit, Matth. nono: *Non veni vocatum iustos, sed peccatores*. Et Paulus, prior ad Timoth. primo, *Qui prius eram blasphemus & persequutor, & iniuriosus: misericordiam Dei consequutus sum*. Breuiter: qui à Paulo audiuerit τοὺς ἀθέους ἐν τῷ κόσμῳ, 2. ad Ephesios, factos esse propinquos per sanguinem Christi: quod genus ille peccatorum exceperit? Deniq; Matth. 21. *Publicani & meretrices præeunt vobis in regnum Dei*.

X. In sensu composito, agnoscimus vehementissime absurdum: & contra diserta Pauli verba prio. ad Corinth. 6. *Ne errate, neque scortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cum masculis, neque fures, neque auari, neque rapaces regni Dei hæreditatem possidebunt*. Anathema, quicunque contra docet. Verum in consequentia, manifesta est absurditas: eadem quæ in sophismate præcedenti. *Absit*, aiebat Paulus: nã: *qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in eo?* Nemo mortuus peccato viuit peccato. At, quicunq; sola fide iustificantur, mortui sunt peccato. Ergo nemo, qui sola fide iustificatur, viuit peccato. Perge. Nemo viuens peccato, sola fide iustificatur. At quicunque regnum Dei possidebunt, sola fide iustificantur Ergo nemo qui sola fide iustificatur, viuit in peccato. Perfice. Nemo qui sola fide iustificatur, viuit in peccato. At quicunque sola fide iustificatur, possidebit regnum cœlorum. Ergo nemo qui viuit in peccato, possidebit regnum cœlorum.

XI. At, qui sibi persuasit non imputanda peccata, potest multa simul committere. Fœda impostura. Nam primo, aliud est, sibi persuadere non imputari peccata, aliud iustificari sola fide. Potest enim sibi quis persuadere, sine fide: sed potius ex perfidia: quomodo Nicolaitæ negabant sibi imputatum iri vitam obscenissimam: qui tamen nulli iustificabantur. At nos de iustificatione agimus per fidem. Secundo, aliud est, peccata committere, aliud, viuere peccato. Enimuero, certum est, eum ipsum, qui certus est sibi non iri imputatum peccata; posse peccatum committere. Sed viuere peccato, falsissimum. Nimirum, quia is recessurus sit per pœnitentiam ab eo ipso peccato, quod tum admittit præ infirmitate. Vt Petrus, qui quantumuis fidelis, & ne tum quidem amissa fide, negauit magistrum. Dicam vlterius: etiam fieri vt ne recedat à peccato, puta incognito: & tamen veniam obtineat, ideoque possideat tandem regnum cœlorum. Inde Psal. 9. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me.*

XII. Quintum absurdum, Vasquis. Si per fidem ipsam remittuntur peccata: sequitur, hac fide nos potius credere debere remittenda esse peccata, quam remissa. Probatur consequentia: exemplo: vt qui existimaret, fidem esse causam sanitatis corporalis, certe, vt sanaretur, credere potius deberet se sanandum, quam sanum esse: si enim quis certo credit se esse sanum, ante ipsam fidem supponit se esse sanum.

XIII. Respondeo, Per fidem remitti peccata, non tanquam efficientem: sed tanquam instrumentum accipiendi id quod offertur: siue, vt alias diximus, tanquam per manum. Itaque negari consequentiam. Sic enim optime, & remissa iam creduntur, & remittenda. Remissa scilicet, in voluntate diuina, qui non exspectat, vt amemus se, sed amet ipse prior; & remittit peccata. Itaque propria est loquendi ratio, vt credantur remissa: sed credantur tamen remittenda, per μετωνυμίαν nimirum, quatenus remissionis plenus effectus exspectatur: nimirum liberatio à miseria. Hoc igitur modo nihil est absurdi, credere remittenda: atque adeo ne ipse quidem Vasques ausus est absurdum dicere.

XIV. Sed non posse credi remissa, quid obstat? Nam exemplum sannitatis corporeæ alienum est: supponitur enim aliud fundamentum, scilicet, fidem esse causam sanitatis corporalis. At nos negauimus fidem esse causam remissionis spiritualis. Itsique etiam dicitur, vt sanetur credere

debe-

debere se sanandum. At nos non ita, vt remittantur peccata credi debere: sed potius, remitti siue etiam remissa esse peccata. Hinc Matth. 9. *Confide fili:* θάρσει τέκνον, *remissa sunt tibi peccata tua*: quanquam vulgatus interpres, maluerit tempus præsens, *remittuntur tibi*.

XV. Absurdum sextum, Bunderij. Si sola fides iustificat, igitur per alicuius Sacramenti susceptionem homo nunquam iustificatur, & perit omnis virtus Sacramentorum. Pœnitentia, ieiunium, oratio, eleemosyna, & reliqua huiusmodi, nullius sunt momenti. Eodem pertinet Klingius. Si prima illa imputatiua iustitia, scilic. fidei, sufficeret: cur Deus infundit nobis caritatem? cur donat Spiritum Sanctum, cum fructibus suis, in baptismo? cur exigit à nobis obedientiam præceptorum suorum? cur ieiunium, orationem, eleemosynam persuadet, & promittit mercedem?

XVI. Respondeo, de Sacramentis seorsim: hæc iustificare suo modo, id est Sacramentaliter: quod quid sit, docuit Paulus in circuncisione: nimirum esse σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως. Quare negatur consequentia. Nam qui docuit Abrahamum sola fide fuisse iustificatum, idem docuit eundem accepisse sigillum eius iustificationis circuncisionem. Qui minus Christianos, Baptismum. Imo nos confirmant. Si Sacramenta iustificent, ergo sola fide constare iustificationem. Et si sola fide constet iustificatio, ergo Sacramenta iustificare. Nimirum, si id non esset, ne ipsa quidem Sacramenta essent σφραγῖδες τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως.

XVII. Sed si sola fides iustificet, ergo nullius momenti pœnitentia, oratio ieiunium, reliqua. Hæc vero consequentia præcipitatur, non inducitur. Quasi quis diceret: Sola lux Solis illuminat: Ergo nihil agit calor. Sola aqua rigat arbores: Ergo nihil agit solum. Soli pulmones spirant: ergo frustra data sunt reliqua viscera. Nimirum inquam frustra sunt pœnitentia, ieiunium, oratio, reliqua, si præter solam iustificationem: nullæ sunt partes Christianæ religionis. At nos etiam sanctificationem agnoscimus: & ad hanc illa esse vtilia, imo necessaria. Magni igitur momenti: quicquid Sophistæ blaterent.

XVIII. Septimum absurdum, Salmeronis, ad Galatas disputat. Si fides est tota iustitia Christiana; cum Christus fide caruerit; aut non esset iustus: aut certe alia ratione nos essemus iusti, atque ille: nam nos fide, ille vero caritate, aut alia re esset iustus. At hoc falsum: quia scriptum, primæ Ioan. 1. *Qui facit iustitiam, iustus est sicut & ille iustus est.*

XIX. Respondeo: primo, à nobis non dici, vnicam fidem esse iustitiam Christianam totam. Duplicem ob causam. Priorem, quia ita iustitia comprehendat etiam sanctificationem, cuius fides est pars duntaxat: hæc autem non debet, nec potest reliquas excludere. Itaq; diligenter distincta fuit iustitia imputata, & inhærens. Et cum de sola fide agitur, protestati sumus, agi de imputata duntaxat, cui nos iustificationis nomen ἐξαιρέτως reliquimus. Alteram, quia neque fidem ipsam dicamus esse iustitiam nostram, sed tantum imputari in iustitiam; nam alioquin iustitiam nostram esse ipsam illam Christi iustitiam, quæ nobis applicetur, id est, nostra fiat per fidem qua aprehenditur.

XX. Itaque ad argumenti partes dico, primum, non sequi, Christum non esse iustum, etsi verum sit, non esse iustum per fidem. Non enim dixit quisquam sanus, Solam fidem esse totam iustitiam sed imputari nobis ad iustitiam; nobis inquam, non Christo. Etenim hoc modo iustificatur impius: at Christus nunquam impius. Hoc modo imputatur aliena iustitia: at Christo nulla potest aliena imputari.

XXI. Secundo igitur dico sequi, aliter Christum esse iustum, aliter nos. Non potest enim fieri, vt eadem sit imputata iustitia, & inhærens, siue originalis. Est autem Christi inhærens, & originalis: nostra imputata: Vno verbo, Christus iustus per naturam: nos iusti per gratiam. Ille nulli peccato affinis: nos non nisi per remissionem peccatorum. Denique ipse Ioannes eodem c. *Scitis illum patefactum esse, vt peccata nostra tolleret: & peccatum in eo non esse.*

XXII. Nec contradicit, cum iustum pronunciat, qui iustitiam faciat, sicut Christus iustus est. Non enim nos ille iustos pronuntiat: sed defistitionem ostendit iustitiæ actualis. Nempe ita est, iustitiam actualem, siue inhærentem in eo consistere, vt iustitiam faciat, qui sic iustus est: quod exemplo Christi fit luculentissimum. Sed aut facere nos iustitiam, aut esse inhærenter iustos, non dixit Iohannes: sed innuit tantum debere esse iustos inhærenter: quod nemo sanus oppugnat. Itaque sensus est: teneri omnes homines iustitiam exercere ipsis actibus, non tantum profiteri verbo, quod multi hypocritæ faciunt. Sed hoc nihil contra iustificationem ex sola fide.

CAP VII.

Solius fidei iustificationem nihil habere commune cum veteribus hæreticis.

I. HActenus absurda. Nunc alia exsequar argumenta. In quibus hoc primum & solenne, ab antiquo præiudicio, quo iampridem damnatam ex sola fide iustificationem contendunt: quod quidem à Bellarmino miror omissum. At non dedignati sunt Vasques, Feuardentius, Bunderius, Hosius, Alphonsus de Castro, alij.

II. Antiqua, inquit Vasques, in Ecclesia Dei hæresis fuit, fidem solam sine operibus sufficere ad iustificationem, & salutem æternam. Primum tempore Apostolorum, ex quibusdam sententiis Pauli sinistre intellectis, aliqui dixerunt sola fide sine vllis operibus homines iustificari, hoc est ex eo solum quod credant mysteria fidei nostræ, etiamsi ex hac fide legem nõ obseruent, & opera non habeant. Et Petrum, Iohannem, Iacobum, Iudam in suis Epistolis, eo præsertim spectare, vt hanc hæresin conuellant. Testem citant Augustinum libri de fide & operibus c. 14.

III. Eius hæresis fuisse Valentinum, asserentem, eis qui suam doctrinam sequerentur, non esse necessaria opera: sed sola eius fide saluos fore, testib. Irenæo lib. 1. c. 1. Epiphanio lib. 1. contra hæreses c. 32. Post Valentinum, Eunomium, Aetium teste Augustino de hæresib. c. 54. Feuardentius etiam Simonem Magum,

IV. Respondeo: nunquam factum, vt pro hæresi damnaretur in Ecclesia quod nos docemus de iustificatione ex sola fide. Duntaxat his postremis, iisque nequissimis temporibus in Tridentino Conciliabulo, in quo si Christus ipse stitisset, damnatus fuisset, æque ac damnata est pene vniuersa eius doctrina; eamque vnica fuit norma Canonum condendorum, impotentissima tyrannis Antichristi, qui suis assectis solitus erat in pera transmittere Spiritum sanctum, vt facete in prouerbium abiit cuiusdam etiam Papistæ, tum præsentis cum res gererentur, dicterium. Hoc igitur argumentum, præter insignem calumniam, & ignorantiam, nihil habet.

V. Nam, vt de Iacobo primum dicam, nego de vera fide institutam ei disputationem quam fidem nos vrgemus perpetuo: sed hypocriticam fidei iactantiam; siue papisticam fidem: quæ nihil habet fidei, præter verba & voces. Itaque Iacobus statim initio quæstionis: *Qua vtilitas, fratres mei si fidem dicat aliquis habere se, opera vero non habeat.* Caute. Si dicat habere fidem; at non si habeat fidem. Itaque post: *Fides si opera non habeat, mortua est.* Nam & Paulus dixerat prior. ad Corinth. 4. *Non in verbis situm est regnum Dei, sed in virtute.* Quæ status quæstionis Iacobo fuit: vtrum fides quæ consistit in sermone, non in virtute, iustificet. Et negando respondit, At Paulo nobisque post Paulum: Vtrum fides, quæ consistit in virtute, non in sermone tantum iustificet sola: & respondet Paulus, respondemus nos affirmando.

VI. Mentiar si non consentiant Veteres. Augustinus ipse, quem illi testem citant, capite decimo quarto de fide & operibus: *Quare iam illud videamus, quod excutiendum est à cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere Solam fidem putauerint: bene autem viuere, & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum, non intellectis quibusdam subobscuris sententiis Apostoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati sunt dicere, Faciamus mala, vt veniant bona: quia dixerat, Lex subintrauit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia. Quod ideo verum est, quia legem accipientes homines, qui de suis virtutibus superbissime præsumebant, nec diuinum adiutorium vincendarum malarum concupiscentiarum recta fide impetrantes, pluribus grauioribusque delictis etiam lege praeuaricata onerati sunt. Ac sic magno reatu cogente confugerunt ad fidem, qua misericordiam indulgentiæ merererentur, & auxilium à Domino qui fecit cœlum & terram: vt diffusa per Spiritum sanctum caritate in cordibus suis, cum dilectione agerent, qua contra seculi huius concupiscentias iuberentur: secundum id quod prædictum fuerat in Psalmo, Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Cum ergo dicit Apostolus, arbitrari se iustificari hominem per fidem sine operibus legis: non hoc agit, vt, præcepta ac professa fide opera iustitiæ contemnantur, sed vt sciat se quisque per fidem posse iustificari, etiamsi legis opera non præcesserint. Sequuntur enim iustificatum, non præcedunt iustificandum.* Et post paulo: *Quoniam ergo hac opinio tunc fuerat exorta alia Apostolicæ Epistolæ Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime, dirigunt intentionem, vt vehementer adstruant, fidem sine operibus nihil prodesse: sicut etiam Paulus, non quamlibet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salubrem planeque Euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt.* Ad extremum: *Dicit etiam, quia fides sine operibus mortua est. Quousque igitur falluntur, qui fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur?* Adde ex quæstione septuagesima sexta, in octoginta tribus quæstionibus: *Quoniam Paulus Apostolus, prædicans iustificari hominem per fidem sine operibus, non bene intellectus est ab eis, qui sic acceperunt dictum, vt putarent, cum semel in Christum credidissent: etiamsi male operarentur, & facinorose, flagitioseve viuerent, saluos se esse posse per fidem: locus iste huius epistolæ eundem sensum Pauli Apostoli, quomodo sit intelligendus, exponit. Ideoque magis Abraha vtitur exemplo, vacuam esse fidem, si non bene operetur, quoniam Abraha exemplo etiam Paulus Apostolus vsus est, vt probaret iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Cum enim bona opera commemorat Abraha, quæ eius fidem comitata sunt, satis ostendit Paulum Apostolum non ita per Abraham docere iustificari hominem per fidem sine operibus, vt si quis crediderit, non ad eum pertineat bene operari: sed ad hoc potius, vt nemo meritis priorum bonorum operum, arbitretur se peruenisse ad donum iustificationis, quæ est in fide.*

VII. Mirum, si quicquam sit obscuri. Dixerat Paulus, iustificationem constare ex fide sine operibus legis. Ergo inquiebant ij, quos refutabat Iacobus, Nihil est necesse, qui fidem profitentur, bene viuere: aut operibus bonis intentos esse. Itaque de vita post iustificationem instituenda concludebant: non de ipsa iustificatione. At nos contra de iustificatione ipsa disputamus, non de instituenda post iustificationem vita: neque nos quisquam audiuit concludentes, Christianam vitam constare ex sola fide sine vllis operibus. Quis ergo neget longissimo nos spatio distare, ab iis Iacobus oppugnat? Nos inquam, illud persuasissimum Augustini, non tantum opera legis sequi iustificatum, quod legas in De fide & operibus, sed etiam, quod in hac 76. quæstione, *Iustificatus per fidem non potest nisi iuste deinceps operari.* Atque id primo omnium notandum fuit.

VII. Iam vero quomodo illi confutantur? Nam hoc necessario postulat ratiocinandi disciplina, vt vel antecedens negetur, vel consequentia impugnetur. Antecedens negari, non patiebatur Apostolica autoritas. Neque enim Pauli doctrinam poterat Iacobus labefactare. Reliquum igitur vnum erat, vt consequentia absurda. Sed tum absurditas fuit ostendenda. Quomodo factum? Nimirum distinctione fidei. Vt alia sit viua alia, mortua. Responsio est igitur. De fide mortua, consequentia conceditur, sed negatur antecedens: hæc enim non iustificat: neque ita assertum à Paulo: qui descripsit fidem, non quamlibet, ait Augustinus, sed salubrem, planeque Euangelicam, cuius opera ex dilectione procedunt. De fide autem viua: conceditur antecedens, sed negatur consequentia. Nimirum, quia fides sine operibus non viua est; non salubris, non Euangelica, sed vacua, sed mortua, sed Diabolica.

IX. Sed enim, quid me oportet in Augustino prolixiorem esse: cum habeam ipsos aduersarios profitentes? Salmeronis verba sunt in eum Iacobi locum: *Accedit ad confutandum eorum errorē, qui inani tantum fidei vocabulo-*

lo gloriantur, & Christianam libertatem in suorum peccatorum velamentum faciunt: & sibi, & mundo: non autem Christo viuunt, vt canes redeuntes ad vomitum. Ipse Vasques, *Aliqui dixerunt sola fide sine vllis operibus homines iustificari, hoc est, ex eo solum, quod credant mysteria fidei* (en tibi fidem historicam) *eos iustificari, & saluari, etiamsi ex hac fide legem non obseruent, & opera non habeant.* Hic ergo status fuit eius tum quæstionis, cui si quid simile nobis impingi queat, nihil est quo negemus, non eodem iudicio damnari: sed si alia longe alia nobis & mens est, & oratio; immanis est aduersariorum nostrorum συκοφαντία.

X. Restant alij hæretici, in quibus Simoniani primi: & Valentiniani, indicante Irenæo libri primi capite primo & vigesimo, vbi etiam tale quid annotauit Feuardentius. Quid autem ergo Irenæus? Capite primo. *Quapropter & nobis quidem necessariam esse bonam conuersationem respondent: aliter enim impossibile esse saluari: semetipsos autem, non per operationem, sed eo quod sunt naturaliter spiritales, omnino saluari dicunt. Quemadmodum enim Choicum impossibile est salutem percipere: non enim esse illum capacem salutis dicunt: sic iterum quod Spirituale (quod semet ipsos esse volunt) impossibile esse corruptelam percipere, licet in quibuscumque fuerint factis. Quemadmodum enim aurum in cœno depositum non admittit decorem suum, sed suam naturam custodit, cum cœnum nihil nocere auro possit: sic & semetipsos dicunt, licet in quibuscumque materialibus operibus sint, nihil semel ipsis noceri, neque admittere spiritualem substantiam.* Hæc vero quid ad rem? Nam primo negant opera esse ad salutem necessaria. Nos vero non simpliciter: sed necessitatem distinguimus causalitatis, & existentiæ: hanc omnino firmamus, nimirum, vt agnoscamus qui velit esse saluus, eum necessario teneri studere bonis operibus: illam solam negamus: nempe, quatenus opera bona obtruduntur pro causa salutis. At hæretici, de quib. Irenæus, existentiæ necessitatem profligabant; qui se negabant corruptelæ capaces: *licet in quibuscunque factis.*

XI. Secundo, duos constituebat ordines, alios Spirituales, alios Choicos. Illos omnino saluandos: hos impossibile esse salutem percipere. Quanquam Epiphanius auget numerum hæresi trigesima prima Τρία γὰρ τάγματα καλοῦσιν εἶναι ἀνθρώπων, πνευματικόν, ψυχικόν, σαρκικόν. τὸ δὲ τάγμα τὸ πνευματικὸν ἑαυτοὺς λέγουσιν, ὥσπερ καὶ γνωστικοὺς, καὶ μηδὲ καμάτου ἐπιδεομένους, ἢ μόνου τῆς γνώσεως, καὶ τῶν ἐπιρρημάτων τῶν αὐτῶν μυστηρίων. πᾶν δὲ ὅτι οὖν ποιῶν ἀδεῶς ἕκαστος αὐτῶν, καὶ μηδὲν περιφροντίζων. ἐξ ἅπαντος γὰρ φασὶ σωθήσεσθαι πνευματικὸν ὄντα τὸ αὐτῶν τάγμα. τὸ δὲ ἕτερον τάγμα τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ, ὅπερ ψυχικὸν καλοῦσιν, ἀφ' ἑαυτοῦ σώζεσθαι μὴ δυνάμενον, εἰ μή τι ἂν καμάτῳ καὶ δικαιοπραγίᾳ ἑαυτὸ ἀνασώσει. τὸ δὲ ὑλικὸν τάγμα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπων, μήτε δύνασθαι χωρεῖν τὴν γνῶσιν φασί, μήτε δέχεσθαι ταύτην κἂν θέλοι ὁ ἐκ τούτου τοῦ τάγματος ὁρμώμενος ἀπόλλυσθαι δὲ ἅμα ψυχῇ καὶ σώματι. *Tres esse dicunt hominum ordines, spiritualium, animalium, carnalium. Ordinem spiritualium seipsos dicunt: veluti Gnosticos: ac neque labore indigentes, sed solum cognitione, suorumque sacrorum nominibus. Cæterum facere quenque audacter quidlibet, neque vllius anxium esse. Omnino enim seruatum iri suum ordinem, cum sit spiritualis. Alterum autem hominum, qui in mundo sunt, ordinem, quem animalem vocant, à se ipso saluari non posse, nisi se labore, iustisque operibus à damnatione reuocarit. Ast materialem ordinem eorum qui in mundo, neque capacem esse posse cognitionis, neque eam capere etsi velit, quicunque ab eo sit ordine: quin perire tum corpore, tum anima.* Hactenus Epiphanius. Veruntamen his, siue tres sint ordines siue duo; tamen certum salutem damnationemve, non gratiæ non iudicio adscribit, ac proinde nec fidei salutem. Nos quid simile? qui homines omnes æque excepto mediatore peccatores per naturam, non illam à creatione, sed secundariam à corruptione, nulla sua industria præparatos, sed sola gratia mutatos seruari docemur.

XII. Hinc tertium; non tantum non opera necessaria esse: sed ne fidei quidem iustificationem tribui. Nam quomodo fidei, si naturæ, si naturali industriæ? Si tantum τῇ γνώσει, τοῖς τε τῶν μυστηρίων ἐπιρρήμασιν:

XIII. De Simone idem Iræneus capite vigesimo. *Prophetas autem mundi fabricatoribus Angelis inspiratos dixisse prophetias: quapropter nec vlterius curarent eos, hi qui in eum & in Selenem eius spem habeant: & vt liberos agere quæ velint: secundum enim ipsius gratiam saluari homines, sed non secundum operas istas. Nec enim esse naturaliter operationes iustas, sed ex accidenti, quemadmodum posuerunt, qui mundum fecerunt Angeli, per huiusmodi præcepta in seruitutem deducentes homines.* Hæc rursus, quid ad thesim, inquam? Nam & opera negantur necessaria ex infami principio: quod non sint per se bona malave: sed duntaxat ex præcepto, atque, vt ita dicam, tyrannide, non Dei, sed Angelorum à quibus Simon fingebat mundum esse creatum. Etenim, μὴ εἶναι νόμον Θεοῦ ἀλλ' ἀριστερᾶς δυνάμεως ἔφασκε: μηδὲ προφήτας ἐξ ἀγαθοῦ Θεοῦ ὑπάρχειν, ἀλλ' ἑτέρας καὶ ἑτέρας δυνάμεως: *Neque enim legem esse Dei, sed sinistræ potestatis dicebat: neque Prophetas à bono Deo esse, sed alius atque alius potentia*: inquit Epiphanius. Quæ vero tam effrons est impudentia, vt nobis simile affingat quicquam. Deinde, non ille fidem veram statuebat; sed in se, & Selenem. Et nobis tale quicquam Feuardentius imponat? Non alienum id quidem à cucullo Franciscano. Sed sufficit dum alienum à nostris moribus.

XIV. De Eunomio & Aetio, Augustinus, *Fertur vsque adeo fuisse bonis moribus inimicus, vt asseueraret, quod nihil cuique obesset quorumlibet perpetratio, ac perseuerantia peccatorum, si huius, quæ ab illo docebatur, fidei particeps esset.* Hæccine similia nostris? Longe similiora Papisticis nugis, qui suam fidem, quantumuis Catholicam, quantumuis Christianam, pertinaciter contendunt separari posse ab operibus bonis. Nos vero qui negamus, quo iure affines tanto crimini? Redimus ad illud, non esse eam fidem iustificantem sed laruam fidei.

CAP. VIII.

Sitne fides præparatio ad iustificationem.

I. Bellarminus quinque pugnat argumentis præcipuis[1], ita enim appellat: Primum a præparationibus, quibus & Scripturæ, & Patres vim tribuunt iustificandi. Sunt autem eæ, non sola fides, sed etiam aliæ virtutes, quas concilium Tridentinum enumerat. Sed hoc argumentum placet in duo secare: primum de fide: tum de aliis virtutibus: non enim commode, me iudice, in vnum compingas. Quanquam hoc quicquid est, magis ad τρόπον παιδείας pertinet, quam ad vllum rei momentum.

II. Sic igitur. Nulla præparatio ad iustitiam, sola iustificat. At fides est præparatio ad iustitiam. Ergo fides sola non iustificat. Verba Bellarmini, *Probauimus fidem non tam iustificare, quam iustificare, vt initium, & radicem primam iustificationis: hinc enim sequitur, non ipsam solam iustificare, sed sic eam agere in hoc negotio, quod suum est: vt etiam cæteris virtutibus locum relinquat.*

III. Respondeo: primo, in maiore manifestam esse φλυαρίαν. Quia præparatio ad iustitiam non tantum sola, sed ne omnino quidem iustificat. Quis enim nescit longe esse aliud præparare, quam efficere? Illius enim effectum est dispositio, quæ ipsa est potentia: at huius finis, actus. Itaque, quantum actus differt à potentia: tantum præparatio iustificationis à iustficatione. Sic Matthæi vndecimo, *Ecce ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam coram te.* Præparabat ille viam Christo, non Christum adducebat. Ioannis decimo quarto, *Cum præparauero vobis locum, rursus veniam, & assumam vos ad meipsum.* Vbi manifestum, aliud esse præparare locum, aliud assumere, quia post præparationem alter aduentus: post alterum aduentum assumptio. Ad Romanos nono, *Vasa misericordiæ quæ præparauit ad gloriam*: præparauit, non induxit: præparauit ad gloriam, nondum glorificauit. Prioris ad Corinthios secundo, *Quæ præparauit Deus iis qui ipsum diligunt*, Præparauit scilicet, suo tempore concedendam. Nec vero in re perspicua opus est testes multiplicare. Debuit ergo maior ita concipi: Nulla præparatio ad iustitiam iustificat, vt ne infantilis nugamenti rea esset. Nam quis non rideat dicentem, solum matrimonium non efficere consulem. Nam matrimonium præparat quidem consulem, quia generat: sed non facit tamen, quia tantum præparat eum, quem suffragia post efficiant.

IV. Hinc minoris falsitas euincitur. Nam ex Scripturis constat, item ex Patribus, fidem iustificare. At si nulla præparatio ad iustificationem, iustificat: & fides iustificat, necesse est, fidem non esse præparationem ad iustificationem. Quod quidem tanto certius, quanto significantius, Vasques non ratione tantum, sed tempore vult dispositionem præire. Verba sunt ex cap. secundo, *Sola non sufficit, vt præuia dispositio, quæ tempore præcedit iustificationem.* Enimuero iustificari est iustum constitui, teste ipso Bellarmino, vt notauimus cap. secundo libri præcedentis. Nam etsi hoc ille male intelligat de iustitia inhærente, tamen ipsum axioma verum est, si distinguatur tantum id quod esse potest, ab eo quod fit.

V. Minorem tamen probat Bellarminus[1], Scripturi, ratione, testibus. Scripturas excutio. Ad Hebr. 11. *Accedentem ad Deum oportet credere quia est.* Vbi tribuitur fidei prima motio in Deum, per quam is qui longe erat, iam incipit appropinquare.

VI. Prima motio, inquit: at cur non vniuersa? cur non & prima & postrema? Nam accedere, vtrumque comprehendit: significans cum quid cui propinquum sit. Matthæi quarto καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων: *Et accedens ad eum tentator.* Nunquid adhuc longe positus, & primulum incipiens disponi, aut moueri ad accedendum? An potius, cum iam factus propinquus? Iterum: ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ, *accesserunt, & ministrarunt ei.* Marci primo καὶ προσελθὼν ἤγειρεν αὐτὴν, *& accedens erexit eam*: quomodo accedens? κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς, *prehensa manu eius.* Ergo non longe adhuc positus, & vix se incipiens commouere: sed cum penitus accessisset, adeo vt non posset magis. In ipsa hac ad Hebr. 7. *Vnde & seruare prorsus potest eos, qui per ipsum accedunt ad Deum.* Scilicet per Christum præparantur duntaxat homines accessuri ad Deum: & non plene deducuntur, atque ei vniuntur.

VII. Secundo profert ex ad Romanos decimo, *Quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Sed quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent, sine prædicante? quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* In his verbis ordinem obseruat describi iustificationis: his gradibus; missione prædicatorum, prædicatione Euangelij, fide, inuocatione, salute, id est, iustificatione. Ex iis gradibus, externos esse missionem & prædicationem; reliquos internos. Itaque primum in nobis iustificationis gradum esse fidem.

VIII. Sed imponit nobis Sophista, ordinem describi iustificationis. Atqui hoc falsum. Docet enim Apostolus œconomiam salutis: hæc autem latius patet, quam iustificatio: quia nimirum comprehendit & sanctificationem, & glorificationem. Ordo est: Eum seruari, qui inuocet nomen Domini. Neminem inuocare, nisi credat. Hoc iam notandum. Nam inuocare, non ad iustificationem referendum, sed ad sanctificationem, est enim opus ideoque pars inhærentis iustitiæ: sed & consequens fidei: à qua omnia fluunt opera. Post: neminem credere absque prædicatione Euangelij. Hoc vero significatur, qua via generetur in nobis fides: at non quomodo iustificemur. Quare non sequitur, fidem esse præparationem ad iustificationem: sed tantum ad inuocationem: & si vlterius, ad salutem.

IX. Pergit Bellarminus, vsurpans illud ex Ioannis primo, *Quotquot receperunt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Aperte docuit, inquit, eos qui per fidem Christum recipiunt, nondum esse filios Dei: sed posse fieri, si pergant vlterius, vt etiam sperare & diligere incipiant. Dilectio enim proprie filios Dei facit, vt patet ex primæ Ioannis 2.

X. Re-

X. Respondeo, abuti Sophistam improprietate vocabuli potestatis, quo visus est Latinus interpres: quia hoc significatur (maxime in Scholis) aliquid contrarium actui: adeo vt opponantur ea quæ sunt actu, iis quæ sunt potestate, id est, quæ re vera non sunt; sed sunt tamen non impossibilia. Quod, etsi non caret suis autoribus tamen absurdum est. Hoc enim inde consequens fit, eos qui actu credunt, nondum tamen esse filios Dei. Cum tamen & Paulus dicat, tertio ad Galatas, *Omnes filij Dei estis per fidem in Christo Iesu*, id est, Iustiniano interprete, *Quicunque fidei assensum præbuerunt, Christoque adhæserunt, inter Dei filios iure numerantur.* Thomas, *Nam sola fides homines facit filios Dei adoptiuos. Nullus siquidem est filius Dei adoptiuus, nisi vniatur & adhæreat Filio naturali: ad Romanos octauo Quos præsciuit conformes fieri imagini Filij eius. Fides enim facit nos in Christo Iesu filios: ad Ephesios tertio, Habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Præterea Ioannes ipse eodem contextu, *Qui credunt in nomen eius: qui non ex sanguine: neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt.* Aduerte, Qui credunt in nomen Christi, ex Deo geniti sunt. Quid? potestne ex Deo esse aliquis genitus, vt ne sit filius Dei? Absurdissimum, & directe contra sensum communem.

XI. Itaque Beza vertit, *Dedit eis hoc ius, vt filij Dei sint facti.* Nimirum ἐξουσίαν non potestatem siue potentiam δύναμιν exponens: sed ἀξίωσιν, dignitatem: sicut prior Caluinus, *Nomen*, inquit, ἐξουσίας *dignitatem hoc loco significat.* Qua de re audi Maldonatum, *Placuerat mihi aliquando, quod apud quendam postea interpretem legi, ἐξουσίαν hoc loco non potestatem, sed dignitatem honoremque significare, & verbum γενέσθαι non fieri, sed esse. Nam id quoque vtrumque verbum significat: vt esset sensus, iis qui credidissent in nomine eius, quique non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, hunc honorem, hanc dignitatem tribuisse, vt filij Dei non postea fierent, sed etiam essent.* Sed ô factum male, *Displicuit postea, cum magis consideraui, cumque apud hæreticum quendam interpretem legi.* O, inquam, factum male! Nam absque illo hæretico homine, vicisset veritas. Tantum ille momenti esse credidit; adeoque pensitandum magis quis dicat, quam quid dicatur. An potius quia ita eius animæ salsura euenit? Fuit enim delicatulus Maldonatus, & valde curiosus, ne quid rectæ rationi in se permitteret.

XII. Verum Iansenius non ille quidem Iesuita, sed Papista tamen, & inter Papistas Episcopus rationabilior, quam delicatior, *Non est aliqua harum interpretationum* (enumerabat quatuor, quibus quod durum est in versione Latina molliretur) *qua propositæ difficultati, & intentioni Euangelistæ satisfacere videatur. Proinde annodanta diligenter Græca quæ habent*, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. Tum perpensa verborum ἐξουσίας, & γενέσθαι proprietate, *Est, inquit, sensus nostræ literæ: dedit eis hanc excellentiam & dignitatem, vt fiant filij Dei, non quidem posteaquam eum receperunt, sed eo ipso, quod eum recipiunt.* Acquiescit Iansenio Pererius; qui quinque prolatis variis interpretationibus, *Sextus modus*, inquit, *qui supradictis aliis quinque modis videtur probabilior, est Iansenij, sumptus à Cyrillo super illis verbis, Dedit eis potestatem, pro illa voce, potestatem, Græcè legi* ἐξουσίαν, *quæ vox etiam significat autoritatem, & ius, & dignitatem. Præterea in illis verbis, filios Dei fieri, pro illo fieri, Græce est,* γενέσθαι, *etiam significans esse. Ergo plana, & germana horum verborum sententia, est huiusmodi, Qui receperunt Verbum, illis tanta collata est autoritas & dignitas, tantumque datum est ius, vt sint filij Dei.*

XIII. Hæc interpretatio non tantum probabilior, sed plana, sed germana, si obtinet: & cur non obtineat, quæ non tantum probabilior, sed est plana, & germana? si, inquam obtinet, ineptus est Bellarminus. Si enim credentibus datum ius est, vt non postmodum fiant, sed tunc, atque eo ipso sint filij. Ergo fides non est præparatio, quod ille si non efficit, nihil efficit.

XIV. Et vero absurdum esse illud quicquid est præparationis Bellarminianæ, viderunt ij ipsi, qui noluerunt à verbis Interpretis Latini discedere. Nam hi cum viderent absurde dici, eos qui credant, nondum esse filios Dei, varios modos conati sunt inquirere, quî hæc vitari posset absurditas. Sunt qui de perseuerantia in filiatione Dei vsque in finem vitæ. Theophylactus: ὅτι οὐκ ἐξαρκεῖ πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς καθαρότητος τὸ βαπτισθῆναι, ἀλλὰ καὶ πολλῆς σπουδῆς χρεία, ὥστε τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι τυπωθεῖσαν εἰκόνα τῆς υἱοθεσίας ἀκηλίδωτον διαφυλάξαι· διὸ πολλοὶ ἔλαβον μὲν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος χάριν τῆς υἱοθεσίας, ῥαθυμήσαντες δὲ οὐκ ἐφύλαξαν τέκνα Θεοῦ ἄχρι τέλους: *Non sufficit ad custodiam puritatis, baptizatum esse, sed multo studio opus, ad conseruandam immaculatam imaginem adoptionis, quæ in Baptismo expressa est: propterea multi acceperunt quidem in Baptismate gratiam adoptionis, verum per socordiam non fuerunt filij ad finem vsque.* Sed & his si locus detur, perit Bellarminiana præparatio. Siquidem υἱοθεσία non distinguitur à suo initio: sed à perseuerantia ad finem vsque: quæ longe abit à Bellarmini mente. Nec sequitur, si non sufficiat siue fides, siue Baptismus ad perseuerantiam, non esse in fide & Baptismo solidam filiationem, proindeque iustificationem.

XV. Alij, de gloriosa filiatione, quæ contingit homini post resurrectionem corporis. Idem Theophylactus: ἐρεῖ δέ τις καὶ τοῦτο ὅτι εἰ καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος, τῆς υἱοθεσίας τὴν χάριν δεχόμεθα, ἀλλὰ τὸ τέλειον ἐν τῇ ἀναστάσει λαμβάνομεν: *Dicet & quispiam: etsi in Baptismo adoptionis gratiam accipimus, tamen perfectionem in resurrectione recepturos nos esse.* Verum ergo tum quum credit quis posse in posterum gloriam illam obtinere: sed an propterea adoptionis nihil nisi præparationem esse fidem? Gloriæ concesserit facile quilibet nostrum. Sed aliud est adoptio, siue iustificatio, aliud gloria.

XVI. Alij; quotquot receperunt Christum per fidem caritate informatam, habuerunt potestatem vt filij Dei fierent: sed illa potestas præcessit filiationem, non ordine temporis, sed ratione tantum naturæ. Caietanus Ientaculo quinto, *Potestas est ipsa fides: & quotquot per fidem caritate formatam receperunt eum, simul tempore receperunt tria scilicet, posse esse filios Dei, fieri filios Dei, & esse filios Dei.* Obscurissime: sed tamen procul a vasque; qui hanc præparationem præire voluit, non tantum ratione, sed etiam tempore: quod ipsum Bellarmino necesse est admittere, qui præparationem ita intellexit: vt tum cum credunt, nondum tamen sint filii Dei.

XVII. Alii aliter poterunt fortasse interpretari, vt est commentorum feracissima sophistice. Sed illa omnia sunt intricata, sunt violenta, sunt obscura. Nihil ergo consultius, quam ablegata ea versione, a qua tantæ fluunt perplexabiles inquisitiones, simplicitati hæreamus Græcæ loquutionis; cui testimonium est ab iis ipsis, qui alioquin aduersarios se nostros, & quidem acerrimos, ostendunt. Non enim puto, Iansenium, non Pererium in hæreticis Maldonatus numeraret, si viueret.

XVIII. A Scripturis abit ad Patres Bellarminus. Clemens Alexandrinus, Stromaton 2. *Fides est prima ad salutem inclinatio, post quam timor, & pœnitentia.* Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 1. fidem esse quasi oculum, & lampadem ad viam salutis inueniendum. Eusebius Emissenus hom. 2. de symbolo, fidem appellat lumen animæ, ostium vitæ, fundamentum salutis. Chrysostomus, homilia de fide, spe, & caritate, nominat fidem originem iustitiæ. Cyrillus, lib. 4. in Ioan. cap. 9. *Ianua & via ad vitam fides erit.* Ambrosius, de Sacramentis. 1. *In Christiano prima est fides.* Hieronymus, in 3. ad Ephes. *Fiducia atque accessus ad Deum principium, atque origo, fides est in Christo.*

XIX. Recte sane hæc omnia illis dicta sed otiose, & absque iudicio à Bellarmino collecta. Quis enim neget, fidem esse primum motum quo mouemur ad salutem? Siquidem ante eam acceptam, nihil quam vagamur in peccatis, recedentes magis ac magis à salute. Sed esse præparationem ad iustificationem, non dixit Clemens. Eadem mens Chrysostomi; originem iustitiæ nominantis: nimirum, quicquid est sine fide, peccatum est: sed eadem fides, à qua omnis nostra actualis iustitia, eadem est à qua iustificatio non partialis, sed integra. Nec dubitem eodem pertinere illud Ambrosii, fidem primam esse in Christiano? Sed si prima sit, an propterea duntaxat præparatio? Cyrillus Hierosolymitanus, de oculo, in prima catechesi, nihil quod sciam: de lampade hoc tantum, οἱ τῆς πίστεως λαμπάδας ἐξάψαντες ἄρτίως, ταύτας ἐν χερσὶ διατηρήσατε, ποιοῦντες, *Vos qui modo fidei lampades accendistis, conseruate eas inextinctas.* Papæ! hoccine antecedens dignum illo consequente: Ergo fides est tantum præparatio iustificationis? Ab illo Emisseno facile audio lumen animæ, ostium vitæ, fundamentum salutis: sed nihil minus concipio quam præparationem illam iustificationis tam exsanguem ac vietam. Lumen animæ, propter mysteriorum cognitionem: ostium vitæ, fundamentumque salutis, propter iustificationem: sed cur non integram? Neque alia mente capio Alexandrini antistitis, ianuam & viam. Vix etiam illud Hieronymi: certissimum enim, quod & nos docemus, nullam cuiquam aut esse, aut vnquam fuisse fiduciam in Deum, nullum aditum, nisi per fidem: nimirum quia sine iustificatione non potest nobis Deus non esse horrori, vtpote iudex seuerissimus: verum quamprimum per fidem nos sentimus iustificatos; tum qui terrebat, vt iudex, allicit vt pater benignissimus: qui enim filio suo vnigenito non pepercit, vt eum traderet pro nobis, quid post eum denegaturus est? Sed ea fiducia ab hac nostra plena perfectaque iustificatione oritur; non ab illa tenui & inchoata sanctificatione, cui tuto conscientia nulla potest acquiescere.

XX. Ergo illi Bellarmino frustra nominati testes. Quid reliqui, Augustinus, Prosper, Gregorius? Æque. Nam iste, secundi Moralium capite trigesimo tertio, *Si fides non prima in corde nostro gignitur, reliqua quæque esse bona nō possunt.* Nimirū, quia quicquid est sine fide, peccatum est. Verum, an propterea fides duntaxat præparatio iustificationis? Idem sensus Prosperi, 3. de vita contemplatiua cap. 21. *Fides est Iustitiæ fundamentum, quam nulla bona opera præcedunt, & ex qua omnia procedunt.* Ad dubium 8. Genuensium, *Fides virtutum omnium fundamentum.* Enimuero aliud virtutes, aliud iustificatio, vt alias dictum: quia illæ ad sanctificationem pertinent.

XXI. Augustinus sermone vigesimo secundo de Verbis Apostoli, *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Quamquam id eo loco non occurrit: tamen Domus Dei non solam iustificationem designat, sed vniuersam hominis salutem, cuius initium à iustificatione. In de Spiritu & litera c. 30. *Per legē cognitio peccati, per fidē impetratio gratiæ per gratiā sanitas animæ.* Quid hoc est? Primo, inquit, loco, inter ea quæ in nobis sunt, constituitur fides; secundo, oratio; tertio; gratia. Et tamen non sic omnia Augustinus, non enim distinguit fidem ab oratione: sed fidem dicit impetrare gratiam. Dissimulemus hoc tamen. Quid ergo? Tun' potuisti concipere, à nobis negari, quicquam esse in fidelibus præter fidem? Sed verius, non potuisse aduersum nos disputare nisi imputatis tuis figmentis. Mitte hæc figmenta: & probato fidem nihil nisi præparationem esse nostræ apud Deum iustificationis: ita vt aliquis fidem habeat, qui tamen nondum sit iustificatus.

XXII. De prædestinatione Sanctorum, cap. 7. *Fides prima datur, ex qua cætera impetrantur?* De bono perseuerantiæ, cap. secundo; quanquam hic locus male designatur, *Quod initium verius hominis Christiani, quam credere in Christum?* Optime. Sed vbi præparatio iustificationis? Cur non ex fide integra iustificatio, si prima fides detur, & inde cætera? Cur non ex fide integra iustificatio, si fides initium hominis Christiani? Atqui primum, vnde sumus Christiani, iustificatio est. Nemo enim Christianus vere, & re, qui non iustificatus: & iustificatis, id est, reconciliatis, omnia deinceps largitur Deus. Nihil ergo obstat; quominus integra sit ex fide iustificatio: quandoquidem prima fides detur, & sit initium Christiani.

XXIII. In expositione Epistolæ ad Galatas capite tertio, *Efficiuntur filii sapientiæ, præparante, ac præstante id fide Mediatoris.* Euge sane. Gratulemur Bellarmino, quod post inutilem totius Græciæ περιήγησιν, totius Latii perquisitionem; in vno demum huius angulo, vnum Augustinum: in vno Augustino, vnum exiguum inuenit loculum, in quo esset præparandi verbum. O spolia! O trophæos dignos tantis laboribus! Sed enim, quid promouet? Disputabat enim: fidem iustificare duntaxat per modum præparationis. Hoccine ergo Augustinus? Minime omnium. Relege *Præparante ac præstante.* Vtrumque ergo fides, & præparat, & præstat, vt fiant filii sapientiæ. Nam & paulo ante, *Per fidem induendo Christum omnes fiunt filii:* non

præparantur duntaxat, sed fiunt. Cur nos negemus? Imo libentes concedamus, simul vtrumque à fide esse, vt & præparentur, id est, apti sint qui adoptentur, & adoptentur re ipsa. Nimirum, quia non absque vlla mutatione, qui impij erant, fiunt filij, manentes impij: sed de impiis fiunt iusti per remissionem peccatorum, & ita apti, ita præparati qui fiant filij: sed tum facti, cum præparatissimo eo facti, quo præparati.

XXIV. Atque hactenus pugnauit autoritatibus Scripturæ, Patrumque. Nunc à ratione gemina. Prior est: Potest aliquis credere, quod non sperat, neque diligit: non potest sperare, aut diligere, quod non credit. Igitur fundamentum spei, & caritatis est fides, non contra, fundamentum fidei spes, aut caritas.

XXV. Quis, inquam, aut illud negabat, aut hoc asserebat? Si quis is est, agat sane cum eo Bellarminus pro arbitrio. Nos religiose testamur absurde dici, siue spem, siue caritatem esse fundamentum fidei: vere autem contra, esse fidem fundamentum spei, charitatisque. Augustinus in vna & viginti sententia 8. *Spes sine fide quomodo esse possit, non inuenio. Nemo enim sperat se posse assequi, quod esse non credit.* Enchiridij c. 8. *Cum bona nobis futura esse creduntur, nihil aliud quam sperantur.* Verum longe aliud est iustificatio, aliud spes, & caritas: quæ ipsæ nonnisi à iustificatione: & ideo à fide, quia à iustificatione, quæ à fide.

XXVI. Altera: In corporalibus morbis initium salutis est credere se ægrotum, & medico curare valenti fidem habere: non tamen sola illa fides, est integra sanitas.

XXVII. Imo, neque in corporalibus morbis, illa sunt sanitatis initia: neque illi fidei, fides Christianæ æqualis. Sed de illis iudicato sane sensus communis. At certe fides Christiana, non tantum credit morbum, nec tantum fidit medico: sed amplius], vtitur remedio. Nonne enim per fidem habitat Christus in cordibus? Dicam amplius; non tantum aut credit morbum, aut fidit medico, aut vtitur remedio, sed ipsam accipit, ipsam admittit ab eo remedio sanitatem. Nam, *Iustus ex fide viuit.* In corporalibus morbis, illud, credere morbum: illud, fidere medico, non tantum non accipit sanitatem, sed ne vtitur quidem remedio. Itaque multi pereunt, qui & credunt morbo, & fidunt medico. At qui credit in Christum, non videbit mortem.

CAP. IX.

De aliis præparationibus. Timore, spe, dilectione, pœnitentia, desiderio Sacramentorum, proposito nouæ vitæ.

I. ALterum argumentum à præparationibus; ita est. Si aliæ sint præparationes ad iustificationem: Ergo non sola fides iustificat. Antecedens probat ab enumeratione, Timoris, Spei, Dilectionis, Pœnitentiæ, propositi, desideriique recipiendi Sacramenta: denique propositi nouæ vitæ.

II. Respondeo, primum, consequentiam eatenus duntaxat esse legitimam, quatenus illæ aliæ præparationes supponuntur consequi fidem: Nam alioquin posset merito impugnari. Sed hoc misso, negamus antecedens. Et ratio negandi manifesta: quia nulla præparatio sequitur id ad quod præparat. At quicquid boni est in homine sequitur iustificationem: quod ab Augustino didicimus, bona opera sequi iustificatum, non præcedere iustificandum. Quare, nihil boni hominem præparat ad iustificationem. Si quid contra habeat Bellarminus, hoc videamus.

III. Timorem bonum esse, ac salutarem ostendimus, inquit, in 2. libro de pœnitentia, c. 17. & 18. Eundē concurrere ad iustificationem, eodem fere modo quo fidem ipsam nunc probat.

IV. Respondeo, timorem solere distingui in seruilem, & filialem, siue in genuum. Seruilem eum esse, quo Deus tantum iudex & quidem iratus, timetur; cum obuersantur perpetuo oculis, vt ita dicam horrenda supplicia quæ manent peccatores. Ingenuum vero, qui Deum ita iudicem timet, vt tamen patrem meminerit, conciliatum per Christum: nec eius benignitate in contemptum abutitur: sed maiestate continetur in officio. Illum timorem bonum esse, nos quidem concedimus, sed cum interpretatione: nimirum, quatenus bonum, non opponitur peccato: sed tantum vel rationem, vel vtilitatem denotat: sicut Augustinus in Psalmum 129. *Bonus est & iste timor, vtilis est.* Sed plane non esse vitiosum, concedere non possumus, cum sit absque fide & quicquid est absque fide sit peccatū autore Paulo. Timorem ingenuum, fatemur esse bonum, & oppositum peccato: sed negamus, præparare ad iustificationem: ratione certa: quia procedat ipse à iustificatione: non potest enim de Deo tanquam Patre certus esse, nisi qui iustificatus per fidem. Argutatur tamen Bellarminus.

V. Primo: Iustificat fides, quia *sine fide impossibile est placere Deo*: ad Heb. 11. At similiter Ecclesiastici 1. *Qui sine timore est, non poterit iustificari.*

VI. Imo non iustificat fides, propterea quod sine ea nemo placet Deo. Sed contra potius, sine fide nemo potest placere Deo, quia fides iustificat, hoc est, instrumentum est quo nobis applicatur iustitia Christi. Sed hoc misso, in loco Ecclesiastici, Græca longe habent aliter, nec de timore quicquam; ὐ δυνήσεται ὁ θυμὸς ἀνδρὸς δικαιωθῆναι, *Non poterit iracundus vir iustificari*, Præterea iustificari hoc loco est, iuste viuere, non vero Deo conciliari, siue obtinere remissionem. Iansenius. *Hic enim mox vt quid acciderit contra animi votum, offendetur, indignabitur, atq; ex impatientia in quæuis vitia, retinaculo timoris Dei destitutus, prolabetur: vnde de eo recte dicitur, quod non poterit iustificari, hoc est, iuste viuere.* Iam nos non disputamus ad bene instituendam vitam, solam sufficere fidem.

VII. Deinde, inquit, fides iustificat, quia est initium iustitiæ & salutis. *At timor Domini est initium sapientiæ.* Ps. 111. & 1. Prouer.

VIII. Imo rursus, Fides non iustificat, quia sit initium iustitiæ: sed contra, initium est iustitiæ, quia iustificat. Est enim iustitia donum Dei: & habitus animi bonus. At nullus habitus bonus animi nisi in iustificato. Præterea, timorem esse fatemur initium sapientiæ: at non iustificationis. Neque enim sapientia eadem iustificatio. Illa inhærens habitus in nobis: hæc minime. Recte enim Bellarminus descripsit sapientiam esse perfectam iustificationem componentem totam vitam: sic videlicet, vt iustificatio, non hanc significet, quam nos nominamus in tota hac disputatione, sed illam alteram partem, quam libentius sanctificationem dicimus.

IX. Tertio: Fides iustificat, quia per eam quærimus Deum, atque ad eum accedimus. Sed idem facit timor. Psal. 78. *Cum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Et 83. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum, Domine.*

X. Et tertio; negamus fidem iustificare, eo quod per eam quæramus Deum, & accedamus ad eum: sed contra, quærere nos Deum, & accedere ad Deum, quia per fidem iustificati sumus. Rursus enim, & quærere Deum, & quærendo ad eum accedere, sanctificationis est, quæ iustificationis est effectum. Itaque, etsi per timorem quæramus Deum, tamen non iustificamur. Per timorem autem accedere, etiam sensus communis horret: nam timor potius arcet, à re quæ timetur. Quanquam nemo negat, à timore suppliciorum fieri sæpe, vt in nobis pœnitentia generetur per quam ad Deū accedimus: sed propterea accedere nos per timorem, ferri non potest. Tum autem nunquam id fit, nisi fides adsit timenti. Nam qui timet absque vera fide, is magis magisque fugit Deum: vt apparet in diabolis.

XI. Quarto. Fides iustificat, quia per eam formatur Christus in nobis: ad Galatas 4. At de timore, Isaias c. 26. *A timore tuo cōcepimus, & peperimus spem salutis.*

XII. Idem ingenium. Formatur in nobis Christus paulatim: sed postquā iustificati sumus: non enim ante: quis enim furor, in aliquo formari Christum, qui tamen nondum sit iustificatus, nondum obtinuerit remissionem peccatorum? Per timorem formari in nobis Christum, nulla dixit Scriptura. Locus Isaiæ citatur ex editione Græca, in qua vix quicquam sani. Primum, illud *à timore*, non tantum est, pro מפני *à facie tua*: sed etiam præcedentis sententiæ, *Sicut, qua concepit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus à facie tua, Domine.* Et postea id affirmatur, quod Esaias diserte negauit, *Concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus Spiritum: salutem non fecimus in terra.* En tibi, salutem non fecimus: & tamen Spiritum salutis tuæ peperimus. Sanusne, & qui ita vertit, & qui ea nunc versione abutitur? Nam etiam Spiritus ambiguum alias, hoc loco est pro vento: prout vertit Pagninus, *Concepimus, parturiuimus, tanquam si peperissemus ventum*: Vatablus, *Sed peperimus tanquam ventum: id est, non verum fœtum, sed rem similem vento.* En Bellarminianas demonstrationes!

XIII. Quinto. Fides iustificat, *quia iustus ex fide viuit.* At de timore Prou. 14. *Timor Domini fons vitæ.*

XIV. Sed hic timor necessario intelligendus ingenuus, & coniunctus cum fide. Et, vt clarius loquar, timor Domini, & pietas in Deum, vnum idemque. Quis enim nescit, vsum Scripturæ ita habere? Genes. 20. *Non est timor Domini in hoc loco.* Secundi Samuelis 23. *Dominator in timore Dei.* Lucæ 1. *Eius misericordia in omnes timentibus ipsum.* Act. 10. *Pius, ac timens Deum Cornelius Centurio vir iustus, ac timens Deū.* Atqui hic timor Dei, non præparatio est ad iustificationē sed iustificationem sequitur. Etsi igitur fons vitæ dicatur, tamē non est: neque esse potest præparatio ad iustificationem. Atque adeo, vita non semper est idem cum iustificatione: quia significat potius finem iustificationis: nimirum integram salutem, quam exspectant, qui sunt iustificati. Hanc autem salutem præcedit non tantum fides: sed etiam vniuersa pietas: vnde & pietatis ea merces dicitur. Qua ratione nihil mirum, timorem Dei dici fontem vitæ. Sed Apostolus, qui ex fide viuere, tam constanter opponit operibus, eo ipso declarat longe alio sensu dici Lusus est igitur à multiplici homonymia.

XV. Denique, inquit, fides iustificat, quia purgat peccata Actor. 13. ad Romanos tertio, ad Gal. 3. At de timore quoque Ecclesiastici 1. *Timor Domini expellit peccatum.*

XVI. Atqui primo, fidem iustificare, quia purget peccata, nondum mihi auditum: nec probatum locis citatis, ex quibus cum nulla verba sunt recitata, incertum reliquit lectorem Sophista, quid potissimum in animo haberet. Verum, si hæc sunt quæ coniecit Paræus, *Ab omnibus à quibus per legem Mosis absolui non potuistis, per hunc quemuis qui credat absolui. Colligimus fide iustificari hominem absque operibus legis. Lex pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificaremur.* Si hæc inquam illa sunt, nam ego quidem nihil ausim asserere; profecto illi animus vbiuis gentium peregrinabatur; potius quam in hac disputatione erat. In posterioribus enim legas quidem iustificari per fidem: sed iustificari, quia fides purget peccata: hoc vero tam hic legas, quam in syluis Delphinum capias. In primo audio absolui homines ab vis, à quibus non poterant per legem: sed absolui per Christum. Quo sensu ne nos quidem inficias ibimus absolui per fidem: sed nimirum, non per ipsam fidem: sed per eum, quem fides amplectitur.

XVII. Cæterum; purgari peccata, dupliciter significat. Vel eadem condonari siue remitti: vel relinqui, ac deseri per mutationem vitæ. Priori sensu, concedo idipsum quod purgat, etiam iustificare: sed constanter nego timorem hoc modo purgare peccata; aut vnquam ita dictum à Spiritu Sancto. Altero autem sensu, fateor timorem purgare peccatum: atque eam mentem esse Syracidæ, qui ἀπωθεῖται dixit, id est, expellit, depellit: Sed nego, quicquid sic purgat id est, expellit peccatum, idem iustificare.

XVIII. Nunc iam quid, quæso, Patres dicunt? Nempe Augustinus tractatu nono in Epistolam Ioannis, *Stimulat timor: sed noli timere: intrat caritas, quæ sanat, quod vulnerat timor. Timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum putredinem soluit: opus est ergo vt intret timor primo, per quem veniat caritas: timor medicamentum, caritas sanitas.* De Catechizandis rudibus, capite quinto, *Rarissime accidit, imo vero nunquam, vt quisquam veniat volens fieri Christianus, qui non sit aliquo Dei timore perculsus.* Basilius in Psalmum trigesimum tertium, *Timor salutaris qui ad sanctitatem ducit, & animæ diuinitus insitus, qualis existat, si cupis audire, attende.* Hieronymus ad Malachiæ primum, *Vult Dominus vt à malis per suppliciorum formidinem recedamus, & de timore seruorum ad gratiam filiorum transeamus.* Gregorius homil. trigesima quarta in Euangelia: *Prana mens, si non*

prius per timorem euertitur, ab assuetis vitiis non emendatur. Ioannes Cassianus libri 4. de Institutis renunciantium c.39. *Principium nostræ salutis eiusdemque custodia, sicut dixi, timor Domini est: per hunc enim, & initium conuersionis: & vitiorum purgatio, & virtutum custodia, his qui imbuuntur ad viam perfectionis, inquiritur.*

XIX. Hæc illi recte, sed otiose Bellarmino collecta. Dico n. nulla agere de iustificatione sed de sanctificatione, quam illa, vt sæpe dictum, præcedit, & re, & tempore. Id ipsa verba conficiunt. Timor medicamentum, caritas sanitas: inquit Augustinus. At caritas inhærens est; & sanctificationis pars. Inde, *Veniat volens fieri Christianus*: hoc rursus est opus & quidem externum, eius qui mutatur ab infideli in fidelem. Sic Basilius, *Timor ad sanctitatem ducit* Hieronymus, *à malis recedamus.* Gregorius, *A vitiis non emendatur.* Cassianus, *Initium conuersionis vitiorum purgatio, virtutum custodia.* Hæc inquam, omnia describunt sanctificationem; quæ à quibusdam initiis orta, latius proficit, & quicquid inhærentis est boni, sibi vindicat tanquam proprias partes; in quibus ita agimur à Deo, vt tamen agamus ipsi: cum in iustificatione nihil agamus omnino: sed habeamus nos mere passiue.

XX. Itaque inconsiderate Bellarminus argutatur. Falsum est, introducere ad caritatem, & compellere ad quærendum lauacrum, id esse, disponere ad iustificationem: cum sit potius inchoare sanctificationem.

XXI. Nec defuit Bellarmino sua ratio. Naturam timoris esse, vt fugiat mala & quærat remedia, quibus illa possit euadere. Vnde Baptista, Matthæi tertio; *Quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira.* Et quotidie videmus, nunquam esse homines de salute æterna magis sollicitos, quam cum ingens aliquis timor, aut pestis, aut naufragij, aut tonitruum, & cœlestium fulminum ingruit.

XXII. Imo Bellarminum sua destituit ratio; exercuit Sophistice. Nam timor ille seruilis, qui absque vlla fide, etsi docet fugere mala, quærere remedia, tamen id facit μετεώρος, & ἀδιορίστως: id est, generat vagum, incertumque affectum eluctandi ex malis, siue præsentibus, siue imminentibus: sed veram rationem, qua vitentur, id est, verum remedium, nullum omnino docet. Nemo remedia quærit vera, quia eadem non norit: atqui nosse remedium aduersus peccatum & damnationem; iam mentis est illustratæ: & hoc ipsum fidei. Cum vero vagus ille timor agitat mentes, ea nulla est iustificatio, imo nulla ad iustificationem præparatio: certum potius perditionis signum: quemadmodum in ægrotante, cui nulla in expedito sunt remedia, quo vehementiores sunt sensus dolorum, quo intentiores clamores, hoc certius exitium. Quod in marinis tempestatibus, vel maxime apparet. Qui enim iactati in alto, vident lacerata vela, succisum malum, remos fractos, clauum amotum eos timere quis neget? Et timorem quidem testari intentissimis clamoribus? Sed ij clamores, is timor, eripitne à periculo? Minime omnium. Negamus ergo, timorem illum seruilem iustificare: negamus præparare ad iustificationem: quandoquidem nulla illi iustificationis via cognita.

XXIII. Itaque Baptistes, increpans hunc in Iudæis timorem, non tantum dixit, *Quis docuit vos fugere ab ira ventura*: sed exprobrationem addit nequitiæ, progeniem viperarum compellans: quasi innuens, timorem hunc seruilem per se nihil nisi hypocritas facere. Nam Lucas Brugensis ita παραφράζει, *Persuadere mihi facile non possum, haud fictæ pœnitentiæ gratia huc vos aduenisse, quorum adeo est inueterata inolitaque malitia: neque in animum inducere, curæ vobis esse, vt futuram iram Dei effugiatis.*

XXIV. Timori vero ingenuo concedimus proprium esse, vt & mala vitet, & remedium quærat. Nimirum & instillante Deo verum mali odium, id est, tum pœnæ, tum maxime peccati: & monstrante verum remedium; addo etiam, ante alliciente. Sed hæc nulla sunt nisi in iustificato; id est eo, cui remissa sunt peccata, cui imputata Christi iustitia. Itaque necesse est, iustificationem præcedere hunc timorem.

XXV. Atque hactenus timor. Succedit spes. Hanc dispositionem esse ad iustitiam, & remissionem peccatorum, docetur, inquit, Prouerbiorum vicesimo octauo, *Qui sperat in Deo, sanabitur.* Psalmo trigesimo septimo. *Saluabit eos, qui sperauerunt in eo.* Nonagesimo primo: *Quoniam in me sperauit, liberabo eum*, Matth. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.*

XXVI. Scilicet hoc est interpretari; hoc est vti Scriptura? Atqui primo de iustificatione peculiariter, excepto postremo, nullus horum loquitur. Nam, & sanare, & saluare, & liberare, vniuersum salutis cursum continet, ad extremam vsque metam, quæ est in fruitione gloriæ cœlestis. At iustificatio primum initium, primum gradum, à quo quicquid est deinceps, dependet. Itaque non contemur agnoscere, quicquid est in homine sanctificationis, præparationem merito dici eius sanitatis, eius salutis, eius liberationis: vt tamen non sit iustificationis: etiam bona opera: quæ tamen à Paulo constanter excluduntur à iustificando.

XXVII. Secundo: De spe, quatenus spes distinguitur à fide, nullus loquitur ex datis locis. In primo, est verbum בטח. Psalmo trigesimo septimo חסה, Psalmo 91. חשק, Matthæi nono, θαρσεῖν. Atqui & חסה, & θαρσεῖν, confidentiam, securitatemque potius denotant: quibus etsi spes sit vicina tamen est diuersa: & illæ magis pertinent ad fidem: vt suo loco disputatum est, veram fidem non esse absque fiducia imo esse fiduciam. Quare hi saltem loci ad fidem pertinerent.

XXVIII. חסה, significat proprie tegere: inde tueri, & tertio, confidere alicui, quasi inde sperando protectionem, ac tutelam, vnde Psalmo trigesimo sexto, בצל כנפיך יחסיון, in vmbra alarum tuarum securitatem habent: id est, securi sunt sub alis tuis, à quibus operiuntur: est enim metaphora à pullis auium: vt omnes norunt, & ipse notauit Bellarminus: *Quibus*, inquit, *verbis significatur præcipua quædam prouidentia, & singularis beneuolentia Dei erga pios homines: & contra, summa quædam & securissima fiducia piorum ad Deum: qualis est gallinæ sollicitudo in fouendis pullis & pullorum fiducia sub alis Gallinæ.* Denique, חסה nunquam est sperare simpliciter, etsi ita verterit Latinus interpres: quod potius est קוה, sed confidere.

XXIX Deniq; חשק, multo ad caritatem inclinat magis quam ad spem. Est enim propensio voluntatis in aliquem; & magis exprimit εὐδοκίαν. Deut. 7. *Non propter multitudinem vestram præ aliis populis*, חשק יהוה בכם Latinus interpres reddit, *Iunctis vobis est Dominus:* Sanctes, *amauit vos Iehoua:* Septuaginta, προείλατο, *prælegit.* Prioris Reg. 9. ואת חשק שלמה אשר חשק לבנות: Latinus, *Et quodcunq; ei placuit, vt ædificaret.* Sanctes, *Et desiderium Selomoh, quod desiderauit ædificare.* Septuaginta alienius καὶ τὴν πραγματείαν σολομῶντος ἣν ἐπραγματεύσατο οἰκοδομῆσαι. Itaque Psalmo 91. Sanctes vertit, *Quoniam valde me amat.* Hieronymus, *Quoniam mihi adhæsit.* Quid opus multis testibus? Bellarminus ipse, commentariis in eum Psalmum, *Vox Hebræa adhærere, diligere, placere significat, quare, non quæcunque spes, sed ea fiducia, quæ oritur ex bona conscientia, & ex dilectione, & ex filiali adhæsione, liberat hominem à tyrannide vitiorum.*

XXX. Tertio locus ex Matthæi 9. mirum in modum torquetur. *Non prius*, inquit, *Dominus paralyticum iustificauit, quam ei diceret, Confide fili: sed contra, vt Concilium Tridetinum significat, sessionis sextæ capite sexto, prius dixit, confide fili: & cum eum erectum in spem salutis vidit, adiunxit; remittuntur tibi peccata tua.*

XXXI. Enimuero stertebant tum temporis, vt alias sæpe, boni illi, in Tridentinis rupibus, paterculi. Nam etsi verum sit, prius dictum, *Confide*; tum subiunctum, illud de remissione: tamen verum est, reipsa remissionem præcessisse. Et sane Matthæus scripsit in præterito, ἀφέωνται remissa sunt tibi peccata tua. Quinetiam Lucas Brugensis annotauit, *Reddit causam, cur sit ei animo confidendum: quia remittantur ei peccata:* Nempe ita in similibus locis. Lucæ primo, *Ne time Zacharia, nam exaudita est deprecatio tua. Ne time Maria*, εὗρες χάριν: *inuenisti gratiam apud Deum.* Duodecimo, *Ne time parue grex: nam placuit Patri vestro dare vobis regnum.* Io. 16. *Confide: ego vici mundum,* Quibus omnibus locis, etsi præcedat τὸ *confidite*, siue, *ne timete*: tamen nemo tam est alienus à mente bona, vt non intelligat, cōfidentiam esse consequens suæ causæ. Quomodo ergo potest confidētiam à paralytico exegisse, tanquam præparationem.

XXXII. Sed fortean Patres aliter. Nempe Ambrosius, 1. de pœnitentia c.1. *Nemo potest bene agere pœnitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam.* Augustinus, de catechizandis c.4. *Quicquid narras ita narra, vt ille cui loqueris, audiendo credat, credendo speret, sperando amet.* Cyprianus sermone 5. de lapsis, *Grauissimum conscientiæ crimen agnoscite, nec desperantes misericordiam Domini, nec tamen iam veniam vendicantes.*

XXXIII. Et hæc quorsum recitentur, quis non mirabitur? Nam, quid in iis est, de iustificatione per spem? Scilicet illud Augustini, agentis de ratione instituendi eius, qui primulum accedit ad Ecclesiam. Egregie! Audiendo creditur, credendo speratur, sperando amatur: ergo spes præparat ad iustificationem: cur non potius ad amorem? Nam ita exigit series: auditum præparare ad fidem: hanc ad spem: cur non denique spem ad amorem? Ast amor, sanctificationis est: quia inhærentis: non autem iustitiæ imputatæ. Nihil ergo Augustinus contra nos. At, neminem bene agere pœnitentiam, nisi speret indulgentiam, dixit Ambrosius. Cur non diceret, inquam? Nam sublato consequente, sciunt omnes tolli antecedens. Itaque, qui spem indulgentiæ non habet: ne fidem quidem: at qui non fidem: neque iustificationem. Quanquam pœnitentiam agere aliud est quam iustificari: quia pertinet ad regenerationem: & inhærentem iustitiam. Spē vero disponere ad sanctificationem: non equidem negemus.

XXXIV. Post spem Bellarminus constituit dilectionem. Statim, inquit, atque incipit quis sperare beneficium ab alio, eundem incipit diligere, vt benefactorem, atque autorem eius boni, quod sperat. Itaque, qui sperat à Deo iustificationem, incipit Deum diligere, vt iustitiæ fontem.

XXXV. Sed hæc sunt ἀθεολόγως dicta. Primum iustificationem sperari à Deo: quod absurdum. Nam sperantur futura: at iustificatio hic non in futuris. Itaque à Christo dictum, *Confide, fili: remissa sunt tibi peccata.* Secundo, sperare beneficium ab alio nemo potest, nisi qui norit: & posse conferre, & velle. Nam neque ab eo, qui non possit, neque ab eo qui nolit, quisquam quid speret. Atqui hæc ipsa vt sciantur, iam fidei est. Post, vt sciamus Deum velle sua in nos beneficia conferre; supponendus est nobis conciliatus. Nam, ab irato, quid sibi quisquam speret? Non conciliatur autem, nisi per iustificationem. Itaque, si antequam amemus, oportet sperare: & antequam speremus, iustificari: profecto oportet etiam iustificari antequam amemus. Quare amor non potest esse præparatio iustificationis: sed contra, iustificatio amoris. Et vero si amat quis eum, à quo beneficium exspectat: multo magis, à quo beneficium accepit. Denique conclusio nihil habet de præparatione iustificationis: sed tantum dilectionis. Nec sequitur si qui sperat iustificationem, diligit: Ergo dilectionem esse præparationem iustificationis.

XXXVI. Nec auspicatius Scripturas nominat. Primo Ecclesiastici secundo, postquam dictum, *Qui timetis Dominum, sperate in illo*, post additum, *Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra.* Atqui primum: Iansenius, *Quæ sequitur quarta sententia, Qui timetis Dominum diligite illum, & illuminabuntur corda vestra, nusquam est in Græcis. Videtur autem ab aliquo adiecta, vt sententiis, de fide & spe, adderetur sententia de tertia virtute Theologica, nempe, dilectione* En tibi, Apocryphus liber: in libro Apocrypho sententia addititia. Quid fidei esse potest? Secundo hæc sententia quæcunque sit tandem, siue Apocrypha, siue Canonica, tamen de iustificatione agit nihil. Iansenius, *Porro, recte intelligitur de lumine recreationis: vt sit sensus: Qui timetis Dominum, sic diligito illum, vt etiam in tribulationibus non relinquatis eum, & certe aliquando corda vestra consolationis lumine illustrabuntur.* Quid hoc ad iustificationem? Scio ab aliis intelligi potius de illuminatione contraria ignorantiæ: nam ita Carthusianus olim & Lyranus, & Glossa interlinea-

ris: sed præ er quam quod, alienum est, iudice Iansenio, *Quamuis sententia sit vera de lumine ignorantias pellente, sed in eo sensu non conuenit proposito.* Nihil etiam ad iustificationem: aliud est enim illustratio mentis, aliud remissio peccatorum: tum illustratio est donum inhærens: at iustitia imputatur.

XXXVII. Lucæ 7. *Remissa sunt peccata multa, quoniam dilexit multum.* Sed hunc locum nos prolixe excussimus libri præcedentis c. 6. & demonstrauimus, dilectionem eo loco causam nullam esse remissionis peccatorũ: sed tantum consequens, quo posito, ponatur antecedens. Itaque nihil ad hanc rem quam agimus.

XXXVIII. Ad Galatas quinto, *Neque circumcisio aliquid valet, neq; præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Quid hic quæso virium? Nam neque Bellarminus explicat, neque apparet ex textu, quid dilectio, ad præparationem iustificationis. Tantum inde eruas, eam fidem, quæ iustificet, operari per caritatem: verum, operari non est iustificari. Scilicet, hæc descriptio est veræ fidei, quæ iustificat: at non modus per quem fit iustificatio.

XXXIX. Primæ Ioannis tertio, *Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Sed audiat Lorinum Iesuitam Iesuita Bellarminus, *Causalis particula causam continet, non rei, sed cognitionis.* Vnde Gagnæus, *Id est, si fraterna secundum Deum charitas in nobis est, tunc scimus de morte peccati ad vitam gratiæ nos esse translatos.* Non igitur verum dilectionem proximi hic assignari tanquam causam, siue præparationem vitæ æternæ: sed potius scientiæ nostræ, qua scimus nos transisse à morte in vitam. Et vero causam suam non potest præcedere effectus: neque præparationem, id quod est consequens. Atqui Ioannes præsentem dicit dilectionem: *Diligimus*, inquit: At translationem præteritam, *Translati sumus.*

XL. Concilium Arausicanum canone postremo, *Deus fidem & amorem sui prius inspirat, vt & Baptismi Sacramenta fideliter requiramus: & post Baptismum cum ipsius adiutorio, ea quæ sibi sunt placita, implere possimus.* Catholice id quidem: sed quis non videt pertinere ad sanctificationem? Cum sermo sit de iis, quæ ipsi facimus? Etenim non tantum implere quæ Deo grata sunt, sed etiam requirere Baptismum, opus est nostrum: quod etsi fit à gratia Dei præueniente, tamen fit à nobis.

XLI. Non probauit igitur, dilectionem esse præparationem iustificationis. At nos probamus non esse; tribus argumentis. Primo. Si dilectio nostra præparatio iustificationis, ergo ante diligimus Deum, quam iustificemur. Consequentia patet ab ipsis aduersarus; qui præparationes dicunt tempore præcedere. Absurditas consequentis constat: quia, si ante diligamus Deum, quam iustificemur: ergo ante diligimus, quam diligamur. Ratio consequentiæ, quia neminem diligit Deus, nisi iustificatum. Absurditas consequentiis demonstratur ex capite quarto primæ Ioannis, *In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deum; sed quod ipse dilexerit nos.* Ioannis decimoquinto, *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Ad Romanos quinto, *Commendat suam erga nos caritatem Deus, eo quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.* Et post, *Quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo.*

XLII. Bellarminus respondet: Deum priorem diligere: sed diligendo paulatim, & per media facere iustos: primum, vocando ad fidem; tum spem timorem, dilectionem inspirando; postremo iustificando. Sed primo, ponit falsum; nempe, paulatim iustificare: nisi idipsum sit sanctificare: quam homonymiam alias obseruauimus: & nunc monemus nusquam vitari ab aduersariis, qui si non sint Sophistæ, nihil sunt. Secundo, si prior diligit Deus, & diligendo iustificat: ergo obtinemus, quod volumus. Nemo enim diligit Deum, nisi iustificatus: quod Bellarminus non est ausus impugnare. Et patet tua luce. Nam dilectio Dei opponitur odio. At odium Dei est propter reatum peccati. Itaque, quamdiu reus est homo peccati, tamdiu odio haberi oportet à Deo. Si ergo quem amet Deus, oportet eum non esse reum peccati: nemo est autem non reus peccati, nisi condonetur ei, remittaturque peccatum: id est, iustificetur. Nam remissio est iustificatio ipso teste Bellarmino de iustificatione libri 2. c. 13. *Iam sæpe diximus, iustificationem esse remissionem peccati: & remissionem peccati esse iustificationem.*

XLIII. Secundum argumentum nostrum. Quicunque habet Spiritum Sanctum, is est iustificatus. At quicunque diligit Deum, habet Spiritum Sanctum. Ergo quicunque diligit Deum est iustificatus. Ad minoris probationem vsi sunt quidam illo ex ad Roman. 5. *Charitas diffusa est in cordib. nostris, per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*: nec refutatur a Bellarmino. Sed nos existimamus nominari potius caritatem Dei in nos; vt alias notauimus. Verum res est perspicua: quia diligere Deum, vel a gratia est, vel à natura. At non à natura: quia est bonum donum. Omne autem bonum donum est à gratia. Quod si a gratia, ergo a Spiritu: quia omnia χαρίσματα Scripturæ tribuunt Spiritui. Tum autem paulo ante Concilium Arausicanum, docuit inspirari à Deo fidem & amorem sui.

XLIV. Bellarminus distinguit dilectionem perfectam, & imperfectam. Illam, concedit esse a Spiritu Sancto inhabitante: hanc minime: sed posse haberi sine eo, quamuis non sine auxilio speciali. At nos perfectam dilectionem in hac vita nullam agnoscimus. Nam perfecta, ea est cui nihil addi possit. Dilectionem autem nostram, quamdiu hic viuimus, posse semper augeri: nemini dubium. Itaque dilectionem imperfectam, oportere dicimus esse à Spiritu Sancto: vel nullam dilectionem Dei in hac vita esse à Spiritu Sancto: quod est absurdissimum.

XLV. Tertium argumentum nostrum. Quicunque Deum credit sibi placatum, is est iustificatus. At quicunque amat Deum, is credit sibi Deum esse placatum. Ergo quicunque amat Deum, est iustificatus. Maior patet; quia iratum Deum nemo potest amare, sed horrere potius, tanquam seuerum iudicem, & paratum punire.

XLVI. Respondet ille, negans minorem. Posse enim diligi Deum iratum: Si quis credat, & iuste esse iratum, & tamen propensum ad clementiam, speretque breui placandum. Atqui nos negamus, posse sperari breui placandum, nisi iis qui sunt in Christo Iesu. At nemo est in Christo Iesu nisi iustificatus: teste Paulo ad Roman. 8. *Nihil est condemnationis iis qui sunt in Christo.* Itaque verum id est, quod Bellarmin. docet, sed infidelis damnatos, qui labuntur in peccata: nam hi & Deum apprehendunt iratum; & tamen amant: sed quia iustificati sunt id est, amari se sciunt a Deo. In iis fidelibus autem, & non iustificatis, nihil aut est, aut esse potest eiusmodi.

XLVII. Atque hactenus dilectio. Sequitur pœnitentia: quam definit, dolorem, ac detestationem peccati. Hanc esse præparationem ad iustitiam probat, Actor. vndecimo, *Ergo & Gentibus pœnitentiam Deus dedit ad vitam.* Post. ad Corinth. 7. *Quæ secundum Deum tristitia est pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Ezechielis decimo octauo, *Quum auerterit se impius ab impietate sua, ipse animam suam viuificabit.* Hinc argumentum. Si pœnitentia datur ad vitam, id est, ad obtinendam vitam: si dolor de peccatis propter Deum susceptus, pœnitentiam in salutem operatur, si is qui pœnitentiã agit, ipse animã suam viuificare dicitur: quomodo sola fides iustificat? aut quomodo pœnitentia non iustificat.

XLVIII. Respondeo: primo pœnitentiam non apte definiri per solum dolorem, ac detestationem peccati. Semper enim in Scripturis significare præterea mutationem in melius. Sed hoc tamen nihil ad rem præsentem. Secundo negatur consequentia: nam, vita, salus, animæ viuificatio non significat solam iustificationẽ: sed vniuersam redemptionis œconomiam. Itaque nihil verius, quam si quis dicat, quicunque agat pœnitentiam, hũc seruari: quod docent citati loci. Sed falsum tamen, pœnitentiam esse præparationem iustificationis: falsum, pœnitentiam iustificare.

XLIX. Restant præparationes duæ, Vna propositum ac desiderium Sacramenti recipiendi. Altera propositum vitæ nouæ. De priori, Ioannis 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Vigesimo, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis: retenta sunt.* Argumentum. Qui iam dicit, necessariam medicinam ad curanda peccata, lauacrum esse Baptismi, & post Baptismum reconciliationis potestatem Sacerdotibus concessam: certe non potest recte dispositus dici ad iustificationem, nisi eiusmodi media desideret, ac acquirat.

L. Respondeo: ridiculam esse argumentationem: qui non quærit Baptismum, non est recte dispositus ad iustificationem: Ergo quærere Baptismum, est dispositio ad iustificationem. Nam similiter, Qui non operatur bona opera, non est dispositus ad iustificationem: Ergo bona opera sunt præparatio ad iustificationem: quod tamen absurde concluditur, & contra Paulum. Imo aliud quicquid est, non esse dispositum ad iustificationem: phrasis est Papistica: & absurda: quandoquidem iustificationis nulla præparatio est. Porro, si quod inde legitimum est argumentum, non est nisi à consequenti, quo sublato, tollitur antecedens. Nimirum, quia iustificatum, tũ alia, tum Sacramentorum sequi solet perceptio. Est autem præparatio antecedens, non consequens.

LI. De postrema dispositione citat ex Ezech. 18. *Proiicite à vobis omnes iniquitates vestras, & facite vobis cor nouum, & Spiritum nouum.* Et Augustinũ de fide & operibus, refellentem quorundam errorem, qui docebant admittendos esse homines ad Baptismum, etiamsi vitam & mores emendare nollent.

LII. Mira supinitas! Enimuero, quis Bellarmino persuasit Ezechielem agere de iustificatione? At nos de sanctificatione potius. Neque enim iustificationem nostram nos vllo modo facimus, sed solus Deus in nobis. Quis n. inquã dixit: ipsos sibi fideles condonare peccata? At propheta dixit *Proicite facite*: non proiiciat Deus, faciat Deus. Rursus quis persuasit, agere de præparatione, & non de perfectione? Nã, proiicere, siue abiicere omnes iniquitates, non est, puto incipientium? cui impares ipsi sunt promotiores. Denique, quis persuasit, agere de solo proposito nouæ vitæ, & non potius de ipsa noua vita? Atqui, noua vita sanctificationis est. Augustinus negat admittendos ad Baptismum, qui nolunt vitam mutare: Ergo vitæ mutatio, est præparatio iustificationis: æque stupidum: Baptismi si dicerer, posset tolerari: sed aliud est Baptismus, aliud, iustificatio: nimirum, illud huius Sacramentum.

CAP X.

De separatione fidei & operum.

I. TErtium' argumentum huiusmodi debuit esse. Nulla fides à spe dilectione; cæterisque virtutibus separata, iustificare potest. At omnis fides sola est separata a spe, dilectione, cæteris. Ergo nulla fides sola iustificare potest. Hæc forma, vt aperta est, & simplex, ita paralogismum prima statim frõte deregit, τῷ ἀμφιβόλῳ: quum sola fides iustificat, significet in antecedente, fidem solitariam, in consequente autem, solam iustificare.

II. Sed Bellarminus vnum satagens, vt versipelli artificio, simplicioribus negotium facesseret, hypothericam formulam prætulit, vt copulationem maioris cum conclusione, postea longis anfractibus confirmaret. Sic igitur. Si fides, à spe dilectione, cæterisque virtutibus separetur, sine dubitatione iustificare non poterit. Ergo fides sola iustificare non potest. Quod ipsum tamen expeditius foret. Si fides separata à spe, dilectione, cæteris, non iustificat: Ergo sola non iustificat. Nam vt conceptum, anfractuosum est: & illudit specie geminæ hypotheseos: quæ tamen vna est.

III. At nos consequentiam negamus: non illam, ne quis erret, quæ dixit, si fides separetur à spe caritate, cæteris, non posse iustificare: nam hæc nostra est doctrina, aduersus Papistas: qui cum non negent, fidem iustificare: tum hanc fidem non abstrahunt cogitatione: sed re distrahunt ab omnibus cæteris virtutibus. Negamus ergo illam, quæ dixit, Si fides separata à spe, dilectione, cæteris, non iustificat, ergo solam non iustificare. Quomodo, si quis dicentem audirer, Pulmones separati ab hepate, non possunt respirare: ergo pulmones soli non respirant; si oculi auulsi à cranio non vident: Ergo non soli oculi vident: negaret legitimam esse consequentiam.

IV. Hanc ille consequentiam confirmaturus. Si tota vis iustificandi esset in sola fide, ita vt cæteræ virtutes, quamuis præsentes, ad iustificationem nihil omnino conferrent, fides tam iustificaret illis absentibus, quam præsentibus. Quare, si absentibus non potest: ergo vis iustificandi non est in sola fide.

V. Re-

V. Respondeo, rursus negari consequentiam. Quomodo negatur consequentia, si quis dicat; Si tota vis respirandi sit in pulmonibus: ergo æque pulmones spirabunt diuulsi ab iocinore, aliisque visceribus, ac coniuncti. Nam vtrumque verum; & totam vim respirandi esse in pulmonibus: & non posse tamen respirare auulsos ab iocinore: & cæteris visceribus. Nam coniunctionis necessitatem affert, non ipsa respirandi vis sed integritas, siue vita pulmonum, quæ nulla est separatis: ea autem si nulla, tum vis respirandi nulla. Similis ratio fidei: quæ viua nulla absque cæteris virtutibus: mortua autem vim nullam habet respirandi.

VI. Huius consequentiæ infirmitatem, mira stupiditate Bellarminus dissimulat: neque vlla vel tenuissima firmat coniectura: adeo sui præ fidens est. Diuertit autem ad geminam disputationem. Vnam, quæ confirmet illud antecedens: fidem a spe, dilectione, cæteris separatam, non posse iustificare: Alteram, quæ probet, posse reapse fidem veram sic separari.

VII. At nos stupiditatem illam merito exprobrantes, cæterum dicimus, vtramque hanc disputationem succedaneam, esse importunam. Posteriorem quidem; quia iam olim suo loco transactam: huius ipsius tomi libriduodecimi cap. sex postrem. Priorem autem, quia nos illam siue propositionem conditionatã, vt vocat Bellarminus: siue, vt nos malumus, enuntiationem categoricam, nulli vnquam negauimus. Itaque permitto sane otiosum Sophistam libere suo arbitrio euagantem, bonas horas male collocare.

VIII. Tantum obiter moneo, inepte blaterare de nostris rebus. Nam & nos fingit docere, per omne peccatum, amitti fidem: cum contra, constanter teneamus, veram fidem nunquam amitti: atque ita disputauerimus libro 13. extremo. Præterea, id quod dicimus, fidem non nisi relatiue iustificare, sic interpretatur, quasi sentiremus fidem & iustitiam esse relatiua: cũ nos potius intelligamus, fidem referri ad Christum, siue merita: nempe, eatenus fidem iustificare, non quod ipsa iustos efficiat: sed quod Christum nobis applicet, siue, vt loquitur Paulus, per eam in cordibus nostris habitet Christus, qui vna est vera nostra iustitia.

CAP. XI.

De remotione causarum, propter quas sola fides iustificet.

I. QVartum argumentum esto adhuc ex Bellarmino. Id sumitur à remotione causarum, quæ possunt reddi, cur fides sola iustificet: eas autem referri ad tria capita: in primo, esse autoritatem verbi Dei: in secundo, voluntatem Dei, in tertio, naturam fidei. Hæc ergo videamus: etsi πολλὴ sit φλυαρία.

II. Primum. Si Scriptura expresse alicubi dicat, Fides sola iustificat: id sine dubio tenendum erit, etiam si nulla reddatur causa cur ita fiat. At hoc Scripturam alicubi expresse dicere. Ergo ità tenendum. Bellarminus negat assumptum. Et solent, inquit, aduersarij perpetuo iactare verbum Dei expressum, atque ad hoc vnum caput dogmata sua omnia reuocare. Sed in hac causa destituuntur isto præsidio. Nusquam enim hactenus ostendere potuerunt in sacris literis particulam, sola, cum de fide iustificante agitur. Nos autem expressum verbum proferimus: vbi habetur negatio eius vocis aut synonymæ: Iacobi 2.

III. At nos primum interrogamus, quid illud sit, *expresse*. Hoc est, reine veritatem denotet, an potius sonum vocis? Nam si sonum vocis: tum vero, etsi verum sit, quæcunque expresse dicantur in Scriptura, sic esse tenenda: tamen negamus reciprocationem admittendam: vt quæcunque tenenda sint, expresse contineantur in Scriptura, id est totidem literis. Negat etiam Bellar. ipse de iustificatione libri 3 c. 8. *Non põt*, inquit, *aliquid certũ esse certitudine fidei, nisi aut immediate contineatur in verbo Dei, aut ex verbo Dei per euidentem consequentiã deducatur*. Egregie traducens impudentẽ Gonterij importunitatem, cuius in lapide Lydio, vniuersæ disputationis fundamentum vnicum est: quæ nos docemus non legi totidem syllabis in Scriptura: vnde magnificos sibi triumphos decernit: quasi vno flatu, victis omnibus iis, contra quos sudarunt, ad sanguinem vsque, reliqui æque Papistæ paulo pudentiores.

IV. Habebimus ergo Bellarminum æquiorem, vt illud, expresse, permittat intelligi de rei veritate: quemadmodum in responsione ad tractatum septem Theologorum Venetorum; propositionem 10. qua sancitur, obedientiam, quam quilibet Christianus debet summo Pontifici, non esse absolutam, nec ad omnia se extendere: sed inde illa excipi, quæ legibus diuinis contraria sunt, in quibus obtemperare sit peccatum: hanc, inquam, propositionem concedi expresse in sacris literis contineri: non sane, quod ἀξιοῖ ita legatur: sed quia ex aliis, quæ sic leguntur necessaria argumẽtatione eruatur. Itaque, si constet, hanc particulam, Sola fides; in Scripturis contineri mediate, & inde deduci per bonam consequentiam, concedit facile Bellarminus eandem contineri expresse: ac proinde retineri debere.

V. Sed negat constare. At nos, inquam, contra iam pridem functi sumus officio, & ostendimus: tam manifeste, vt qui non videt; idem negare queat sibi vni Solem pleno meridie non lucere. Nam quid supereſt, post ea quæ nos ipsi disputauimus hoc ipso libro? Duc ille examinat nostra ad hanc rem argumenta. Vnum, quia Paulus dicat, *iustificari ex fide sine operibus*: alterum, *iustificari gratis per gratiam ipsius*. Et quid quaso, in iis desideratur? Audiamus, hoc est, eandem telam retexamus, quando ita videtur Sophistæ.

VI. In priore contendamus: idem esse per fidem sine operib. legis, quod per fidem solam. Et merito, nisi nos, quicquid rationis est, fallat. Nam, cum è duobus solis, si vnum demas, necesse sit remanere alterum solum: quia si non solum, ergo non essent duo tantum, sed plura: Constet autem, non posse obtendi ad iustificationem nisi opera, & fidem: certe ne Pyrrho quidem negaret assensum, solam fidem reliqui.

VII. Verum acutissimus Bellarminus, vt nihil esse doceat tam perspicuum, quod non possit obscurare: & efficere ne id quidem sciri, quod sciatur. Quæro, inquit, vtrum illud sine operibus excludat omnia opera, & omnem legem: an tantum aliquod genus operum, & legum? Caute. Sed exspecto, quorsum. Si excludat omnia opera: Ergo & fidem ipsam. Nam actus fidei est quoddam opus & quidem insigne. Ioannis sexto, *Opus Dei est, vt credatis in eum, quem misit ille*. Rursus, si excludat omnem legem: quum sit quædam lex fidei; ad Rom. 3 Ergo excluderetur etiam lex fidei: Non igitur, inquit excluduntur omnia opera; omnisque lex: sed tantum quoddam genus operum; & legis: nimirum, opera facta ex solis viribus naturæ: & lex Mosaica. Quod si non excludantur omnia opera, & omnes leges: ergo sola fides non iustificat.

VIII. En Chrysippeos laqueos! Respondeo, non excludi opera, sed negari, iustificationem ex operibus: non excludi legem, sed iustificationem ex lege operum. Itaque ludere Sophistam ambiguo: ac si excludi opera, significaret, nec præsentia quidem esse debere: quam nobis calumniam affricant multi: atque adeo omnes, qui obiiciunt Simonianos, Valentinianos, Eunomianos. Sed hoc sensu constanter docemus nulla opera excludi.

IX. At excludi iustificationem ex operibus, significat, negari operibus vllam efficaciam esse ad iustificandum nos apud Deum, siue ad remissionem peccatorum. Ac tum nulla opera distinguuntur, sed omnia vno fasce comprehenduntur. Ratio, quia ad iustificandum nulla aliqua opera sufficiunt, sed omnia sunt necessaria: quia, qui offendit in vno, fit omnium reus: & maledictus, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in lnge. Quare ab efficacia iustificandi excludenda sunt aut omnia, aut nulla. Breuiter: ex nullis operibus iustificatur homo. Alioquin, vel omnibus simul, vel quibusdam. At non omnibus, quia nemo est, qui omnia possit iactare: cum omnes transgressi sint legem. Non quibusdam: quia sic iustificaretur ex operibus, qui tamẽ legem ex parte obseruasset ex parte esset transgressus quod est absurdum.

X. Sed inquit, si omnia opera excluduntur, ergo & fides. Die planius. Si ex nullis operibus instificatio, ergo neque ex fide. Nego consequentiam. Nam Paulus constanter opponit, iustificari ex fide, & iustificari ex operibus: atque adeo hoc sensu fidem & opera. Ad Roman. 4. *Qui non operatur, sed credit*. Atqui, inquit, fides est opus. Fruſtra inquam, dicendum enim fuit, fides est omnia opera: quod falsum. Est enim vnicum duntaxat opus. At vnum opus, nullum aut iustificat, aut iustificare potest: sed omnia simul. Itaque cum fides non sit omnia opera; non tantum non omnia opera iustificant: sed ne vllum quidem opus. Propterea in statu controuersiæ, dictum, fidem iustificare, non quatenus opus est, siue per se: sed relatiue, id est quatenus significat applicationem iustitiæ, id est, non nostræ, sed alienæ. Enimuero, iustificatio ex operibus nulla datur, nisi ex propriis: & non ex alienis.

XI. Vt omnis lex excluditur: ergo etiam lex fidei. Imo lex in hac quæstione refertur semper ad opera: & ideo promiscue hominari audias Legis opera, & legem operum. Itaque seusus, excludi eam legem, quæ constituit iustificationem ex operibus. Vnde non sequitur, excludi legem fidei: cum hæc non sit lex operum. Quanquam legem fidei, semel tantum Paulus dixit: & quidem, vt non absurde censent docti, allusione ad Hebræum nomẽ, תורה, quo & lex proprie quæ imperat, vetatque; & generalius, doctrina designatur.

XII. Ridicule vero: Si iustificatio ex fide non excludat omnia opera: sed tantum quædam: ergo excludere tantum opera facta viribus naturæ: vel ex sola cognitione legis Mosaicæ. Quibus enim argumentis ille hanc consequentiam demonstrauit? Quibus forcipibus, hoc consequens, eduxit ab illo antecedente? Atqui præcedentia, ut quicquam probarunt, probarunt duntaxat, non excludi fidẽ. Sola autem fides, non opponitur solum operibus factis ex viribus naturæ: sed omnibus omnino operibus. Ratio manifesta quia vnum sit opus, non plura. At opera facta ex viribus gratiæ, sunt plura. Vt si negem stellas diem inferre: & ostendat quis Solem, qui in stellis numeretur, ascensu supra horizontem facere diem: indeque concludat, nõ omnes stellas excludi: sed duntaxat eas, quæ remanent infra horizontẽ: non efficiat quantum est sophistices in scholis Iesuiticis, vt non cachinnos immanes excitet in Ptolomæi ludo. Cæterum, de his ipsis distinctionibus actum suo loco.

XIII. Rursus dicebamus: Si gratis iustificamur: ergo sola fide. Ille negat sequi: nempe excludi duntaxat merita, quæ sint nobis, ex nobis: non autem dona Dei. Sed hoc ille nunc ἀνθυπακῶς. Ast à nobis etiam suo loco refutatum.

XIV. Sic fit transitus ad secundum caput, quod fuit à voluntate Dei. Non videntur, inquit, aduersarii in isto magnam spem ponere: quippe qui vt plurimum negare solent, Deum nos iustificare ob meritum fidei aut propter nostræ fidei virtutem. Cæterum, si admittant, fidem solam ideo iustificare, quia Deus requirat conditionem solius fidei, manifestis Scripturarum testimoniis repugnabunt: quæ multo apertius exigunt ad iustificationem conditionem pœnitentiæ, & Sacramentorum, quam ipsius fidei. Ezechielis 18. Lucæ 13. Io. 3.

XV. At nos in hoc capite maximam spem ponimus: imo omnem spem ponimus, contra quam nugator dixit Bellarminus: Nam, cum Dei solius sit hominem iustificare: profecto vniuersam rationem iustificandi oportet pendere ab eius voluntate: Itaque nihil certius apud nos, isto axiomate: Ideo solam fidem iustificare: quia solam fidem iustificare Deus voluecit, instituerit que. Et vero, quæ opponitur ratio, rationis ne micam quidem obtinet. Nam, quod genus est consequentiæ. Aduersarii negant, Deum nos iustificare ob meritum fidei, aut virtutem: Ergo non multum spei ponunt in isto capite de voluntate Dei. Ego me fatebor penitus cæcum esse, si quisquam alius videat huius argumentationis vim. Cæterum, nos quidem hoc caput non numeramus seorsim à primo: quia voluntas hæc Dei, non potest aliunde constare, quam ex Scriptura. Itaque quum docemus in Scriptura expresse doceri, solam fidem iustificare, eo ipso fidem nos facere confidimus voluntatis diuinæ.

XVI. Sed tum vos, inquit, manifestis Scripturæ testimoniis repugnatis. Imo, hoc ipsum est, inquam, quod tota hac disputatione confutatur. Scripturæ, inquit, apertius exigunt pœnitentiæ conditionem, & Sacramentorum, quàm fidei. Imo, inquam, hoc ipsum hæc controuersia in oppositam partem demonstrat: Et, qui citantur loci, non sunt dissimiles iis, qui expensi nuper, capite nono. Si pœnitentiam agat peccator, viuet, inquit Ezechiel, ita sane: verum, hæc non est conditio ad iustificatio-

nem, sed ad vitam, quæ ex iustificatione : itaque consequens iustificationis, non conditio ad iustificandum. Nisi pœnitentiam egeritis, peribitis, inquit Christus. Optime, quia omnis iustificatus agit pœnitentiam: itaque, qui non agit pœnitentiam, non est iustificatus : omnis autem non iustificatus peribit. Itaque argumentum est à consequente iustificationis. Nisi quis renatus sit ex aqua, & Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum, ait Dominus. Atqui, neque Baptismus est conditio, sed Sacramentum iustificationis, neq; ingredi regnum cœlorum, est iustificatio, sed consequens iustificationis siue significet salutem æternam, vt multi putant siue aditum ad Ecclesiam, vt nonnulli, quod alias diligentius sumus examinaturi.

XVII. Restat caput tertium, de natura fidei. Solam ergo iustificare, quod sola promissionem iustificationis, siue ipsam iustificationem apprehendat, applicet, & nostram esse faciat. Nempe, hoc ipsum est, quod aliter dicimus, fidem hic relatiue nominari: hoc est, non simpliciter, qua credimus: sed qua credimus in Christum crucifixum: nec tantum crucifixum: sed pro nobis crucifixum. Quod neque caritati, neque pœnitentiæ, neque alij vlli virtuti proprium est. Nam etsi mortem Christi supponant: tamen, tum latius patent: nam amatur non tantum Christus, sed etiam proximus : & pœnitentia pro obiecto habet recessum à quolibet peccato, accessum ad quamlibet virtutem: tum idipsum per aliud, nempe, per fidem. At fidei hoc vnum operæ pretium, proprie ac directe credere in Deum per Christum. Quia igitur a Deo per Christum iustificatio est: & fides sola per se fertur in Deum per Christum : ideo sola fides iustificat.

XVIII. Bellarminus, Bellarminique breuiator, variis conatibus hoc caput impetunt. Primo, negant fidem proprie apprehendere. Nam apprehensionem referri ad intellectum, & esse cognitionem rei, prout in specie repræsentatur: & distingui a iudicio, apprehensa discernente, diiudicanteque verane sit, an falsa. Illam apprehensiuam cognitionem præexigi quidem ad fidem, sed non esse proprie ipsam fidem : quum etiam infideles apprehendere possint mysteria fidei, quæ nihilominus non credant. Itaque fidem consistere potius in iudicio, quam in apprehensione.

XIX. Sed hic lusus est puerilis, ab æquiuocatione apprehensionis. Omnis inquit, apprehensio, intellectus est & cognitio rei. At fides non est cognitio rei: & iudicij, magis quam intellectus. Ergo fides non est apprehensio. Nimirum, quia in scholis ita solet dici intellectum apprehendere imagines rerum ex quibus formetur cognitionis habitus. Sed nos ridemus Sophistas, haud aliter metientes vocabulorum proprietatem, quam ex vmbrosis suorum gurgustiorum ludificationibus. Scilicet, id superest, vt nobis persuadeant illud, *Apprehendite disciplinam*, quod leguntin suo Psalterio, nihil aliud velle, quam concipite in intellectu vestro imaginem disciplinæ. Nec alia notione explicandum, Prouerbiorum tertio, *Sapientia lignum est vitæ apprehendentibus eam.* Et prioris ad Timoth. sexto, *Apprehendite vitam æternam*, omnia hæc inquam, & plurima alia nihil sonant, nisi inanem imaginationem, qualem habent, mysteriorum fidei, ij qui non magis mysteriis fidei credunt, quam fabulis Æsopi. An per se ipsam in promptu est absurditas? Certe Bellarminus in Psalmum secundum *Græcum* Προσέχετε id est, in vulgata editione, *apprehendite*) *non significat simpliciter suscipere: sed magno affectu rapere, & complecti, & firmiter retinere: quomodo quis complectitur ad osculandum personam valde amatam.*

XX. Negamus ergo, apprehendere nunquam referri, nisi ad intellectum, & phantasias, siue imagines, quæ formentur in sensu communi. Imo contendimus, plerunque ad voluntatem pertinere, quæ in rem, & per eas imagines cognitam, & per iudicium discretam, feratur toto impetu. Itaque, apprehensionem proprie tribui fidei: quæ apprehendat vere Christum, apprehendat vere ab eo iustificationem. Nam fidei suas partes esse in voluntate alias disputatum est. Eo sensu, Paulo dictum, ad Roman. 9. *Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehendisse iustitiam, iustitiam autem, quæ est ex fide.*

XXI. Hic ergo primus conatus est puerilis Succedat alter: quum quasi concedirur fidei esse apprehensionem. Hic ergo aliter Bellarminus, aliter Breuiator. Ille: Esto, inquit, apprehendatur aliquomodo iustificatio per fidem: at certe non ita, vt re ipsa iam habeatur, & inhæreat; sed solum, vt sit in mente per modum obiecti, actione intellectus, aut voluntatis apprehensi. Atqui hoc modo apprehendunt etiam, amor & gaudium. Augustinus, octaui Confessionum secundo, *Volebant eum omnes rapere in cor suum, & rapiebant amando, & gaudendo. Hæ rapientium manus erant.* Si ergo fides iustificat, quia iustitiam apprehendit dum credo, aut confido, me esse iustum per Christum : ipsa etiam caritas iustificat, dum diligo, & gaudeo me esse iustum per Christum.

XXII. Concedo, non ita apprehendi iustificationem, vt inhæreat: nam nos contra, negamus esse inherentem: sed vt non reipsa iam habeatur, vehementissime falsum. Nihil enim verius, certius, firmius habetur, quam à fideli sua iustificatio hæc quæ per fidem apprehenditur. Non enim ludit nos Deus. Aft eo modo apprehendunt amor, & gaudium. Negatur inquam. Nam apprehendunt secundario, & mediate, per fidem: id est, amat quis iustificationem, & gaudet de iustificatione; quæ per fidem iam est apprehensa. Nam iustificationem nihil ad se pertinentem nemo amat, ideo neque de ea gaudet. Certe Diaboli, credo, neque amant iustificationem fidelium, neque inde gaudent: quam tamen imaginatiue apprehendunt.

XXIII. Breuiatoris geminus est impetus. Prior, sicut in fide est duplex ratio, vna meriti, altera apprehensionis, vt apprehensio est: sic in pœnitentia, dilectione, cæteris, duplicem facile inueniri posse : vnam generalem, nimirum meriti: alteram specialem, qua proprium respicit obiectum, & qua dilectio vnit per affectum: pœnitentia dolet propter delictum, vel timorem pœnæ. Ergo pari ratione cæteræ virtutes ob illam specialem rationem, poterunt spectare ad iustificationem.

XXIV. Sed primo meriti rationem, aut in fide, aut in vllis aliis virtutibus, nullam sanus Theologus potest agnoscere. Sed ea controuersia tamen in præsens dissimulata, reliquum videamus. Estoque geminata tio fidei, vna meriti, alia apprehensionis. Est etiam, inquit, gemina in reliquis virtutibus. Quænam illa, inquam? Vna meriti, altera ad proprium obiectum. Esto & hoc, inquam. Quid tum? Ergo pari ratione cæteræ virtutes poterunt spectare ad iustificationem. Vnde hoc vero? Nam tu quidem tibi sumis admodum audacter. At non nos tam faciles, vt nulla persuasi ratione concedamus. Certe, nisi tu lectores tuos irrides; oportet te ponere eandem illam rationem, quæ est cuique virtuti ad suum obiectum, esse apprehensionem iustificationis. Nam si fides ad iustitiam pertinet, quia non tantum sit meritum, sed etiam apprehensio iustificationis: par sit autem ratio cæterarum virtutum: Ergo in cæteris virtutibus oportet esse & meritum, & apprehensionem iustificationis. At hoc tu nec ponis, nec potes ponere; quandoquidem hanc secundam rationem dices respicere cuiusque proprium obiectum: atqui hoc modo iustificatio esset, non proprium cuiusque, sed omnium commune obiectum, quod est absurdum.

XXV. Alter impetus. Vel fides nullum habet meritum: vel apprehensio ipsa non poterit separari in genere moris, à ratione meriti: quia ipsamet apprehensio est meritoria. Ergo fides, vt meritorium opus, spectat ad iustificationem.

XXXI. Nos vero, inquam, facile patimur nobis persuaderi, fidei nullum esse meritum: ideoque negari fidem, vt meritorium opus, spectare ad iustificationem: vt se breuiator videat, etsi his duabus rationibus suum auxerit Bellarminum, tamen æquo breuiorem fuisse, omisso altero sui dilemmatis cornu; cui tamen necessaria erant munimenta.

XXVII. Postremo Bellarminus. Quid obsecro, respondere poterunt ad applicationem iustificationis, quam ipsi iidem per Sacramenta fieri docent; dum contendunt, hæc esse quasi visibilia verba, quæ generales promissiones applicant iis, qui rite Sacramenta suscipiunt, easque speciales de generalibus esse faciunt. Quod si Sacramenta promissiones applicant, & nostras faciunt; non ergo per modum instrumenti applicantis, fides sola iustificat.

XXVIII. Nos vero, inquam, respondebimus, & quidem facile; quod olim Paulus de Abrahamo respondit, ad Rom. 4. *Et signum accepit Circuncisionis signaculum*, siue vt Beza vertit, *quod obsignaret iustitiam fidei.* Id est, Sacramenta, non ipsa per se iustificare, sed obsignare tantum iustificationem ex fide. Itaque, nihil obstare, quominus sola fides iustificet per modum instrumenti applicantis: quomodo, etsi annulus in arrabonem detur contracti matrimonij, tamen nihil obstat, quominus solo consensu matrimonium contrahatur.

XXIX. Atque hic finis esto huius argumenti. Nam, quas nobis affingit solutiones, vt refutet, nostrum non est in iis tempus occupare. Nihil facilius, quam aduersariis straminea arma aptare. Hoc tamen si liceat, næ haud magni constabit victoria. Sed cordati viri abhorrent ab eo ludicro certamine. Viderit Bellarminus, quanta sua cum laude, delectetur. Breuitas pudor non est passus, vt compendio suo hanc partem dignam censeret.

CAP XII.

De modo iustificationis per fidem.

I. QVintum argumentum est à modo, per quem fides iustificet. Quicquid iustificationem impetrat, promeretur, suoque modo inchoat: idipsum iustificat. At, non tantum fides, sed etiam dilectio, pœnitentia, & cæteræ virtutes, impetrant, promerentur, inchoant iustificationem: ergo non fides tantum, sed etiam dilectio, pœnitentia, & cæteræ virtutes iustificant. Debuit in hanc formam argumentatio comping', vt esset facilior & expeditior Actum concesso maiore: in disputationem veniret minor.

II. Sed Bellarminus aliter maluit, vt prolixius nugaretur; *Præcipua*, inquit, *causa cur aduersarij soli fidei iustificationem attribuant, illa est, quod existiment fidem non iustificare per modum causæ, aut dignitatis, aut meriti, sed solum relatiue, quia videlicet credendo accipit, quod Deus promittendo offert. Nam si persuaderi possent, fidem iustificare impetrando, ac promerendo, ac suo quodam modo inchoando iustificationem, sine dubio non negarent, id etiam dilectioni, & pœnitentiæ, aliisque virtutibus.* Breuiator breuius. Fides iustificat, promerendo, impetrando, & suo quodam modo inchoando iustificationem: At id nequit negari dilectioni, pœnitentiæ, aliisque virtutibus. Ergo. Hoc ita posito, sumit sibi probandum duntaxat antecedens; & demonstrandum per partes; nempe, fidem primo causam esse iustificationis: secundo, inchoare iustitiam: tertio, mereri iustificationem.

III. At nos, vtrumque negamus potius, nimirum, tum antecedens, tum consequentiam: & miramur cuiquam potuisse hanc in mentem venire: aut cum venit, non potuisse à Bellarmino confirmari, vlla saltem verisimili ratione. Nam, quod ait, nobis eam præcipuam causam esse asserendæ iustificationis per solam fidem, quod non credamus eam promereri impetrare inchoare : meras nugas agit. Nam primo, negamus hanc præcipuam esse : quia in rebus religiosis solemus semper primas deferre voluntati diuinæ patefactæ in Scripturis; at hoc manifestum est, Deum tribuere iustificationem soli fidei, vt iam demonstratum est. Deinde, si illa præcipua esset ratio, ergo non sola: nam quæ vnica sunt, ea præcipua dici non solent. Quod si aliæ sint causæ, cur fides iustificet: Ergo aut has oportet concurrere in dilectione, pœnitentia, cæteris, aut non sequi, has etiam iustificare. Quod si ita est, tum absurda consequentia est, si persuadeamur dilectionem pœnitentiam, cæteras eandem causam obtinere: Ergo persuasum iri, has etiam iustificare. Exempli gratia: certum est, præcipuam causam oculis videndi, esse eorundem integritatem, siue sanitatem: quia, neque mortui quicquam vident: neque ægri, bene. Et omnino, vt aliæ quædam causæ accedant, tamen illa est omnium fundamentum. Atqui eadem causa in reliquis est membris, puta auribus, naribus: An igitur auribus, naribus vim esse concludimus videndi.

IV. Si Deo exigenda sua esset voluntas, à rerum quibus vtitur, siue ratio-

ratione, siue proprietatibus, posset nonnihil eiusmodi in mentem venire Theologis, vt à similibus causis, similes voluntatis diuinæ motus concluderent. Sed quis nescit, non voluntatem Dei pendere à ratione, sed rationem potius ab ea voluntate? Atqui ne in hominibus quidem tolent eiusmodi consequentiæ probari, cum de rebus agitur arbitrarijs. Quis neget potuisse rationes proponi Sauli, ob quas filiæ suæ nuptias alij promitteret, quam qui Goliatum occidisset? Et tamen nulli alij promisit. Non quod nullæ rationes essent, sed quod erat res sui arbitrij: huc autem hoc arbitrium inclinarit. Eodem modo, nemo interrogat, cur Christus in Sacramentis, soli lauacro aquæ adscripserit regenerationem, cur non lauacro vini, quod tamen vi naturali, non tantum abstergit, sed etiam magis abstergit? Vnica id voluntas effecit. Similiter dico: etsi constaret, æque dilectionem, pœnitentiam, cæteras virtutes, mereri; impetrare, inchoare, ac fidem, tamen non sequeretur his fuisse assignatam iustificationem, nisi probes, æque Deum voluisse. Atqui hoc ne tentauit quidem Sophista: quare ne conqueratur, si coachiunos referat.

V. Sed antecedens tamen contendimus esse falsum: hoc est, fidem, neque mereri, neque impetrare, neq; inchoare iustificationem. Si enim ita esset, ergo tum ratione, tum tempore fides præcederet iustificationē: quod nullo modo concedi debet. Est enim fides ipsa per se pars sanctificationis: at sanctificatio nulla, nisi post iustificationem quæ re, & natura prior est. Quæ causa est, quare fidem dicamus non nisi relatiuè iustificare, id est, quia Dei misericordiam habeat peculiare obiectum cui innitatur: hæc autem propriè iustificet: sicut super fidem Petri ædificata est Ecclesia relatiuè, id est, super Christum, quem fides Petri erat confessa. Quomodo paulo post, hoc ipse capite Bellarminus interpretatur Christum, tidem in Christum, c. 3. prioris ad Corint.

VI. Probat ergo Bellarminus, fidem esse causam iustificationis; & vim habere iustificandi, ex his locis. Ad Rom. 3. *Arbitramur hominem iustificari per fidem.* Item, *Vnus est Deus, qui iustificat Circumcisionem ex fide & præputium per fidem.* Ad Roman. 5. *Iustificati ex fide pacem habemus ad Deum.* Ad Ephes. 2. *Salui facti estis per fidem.* In his locis per eas particulas: *ex, per*, significari veram causam, tribus argumentis conficit. Primo, ex contrario. Quia, cum Paulus neget hominem iustificari per opera; siue ex operibus, per legem, siue ex lege, sine dubio excludit efficientiam, non solam apprehensionem relatiuam, per quam nemo poterat dubitare, neminem iustificari per opera, aut legem. Secundo, ab eorum mente, quos Paulus refutabat. Hos enim non somniasse, lege operibusve, quasi manu apprehendi iustitiam, sed, merito operum & legis obseruatæ sibi deberi iustificationem. Tertio, ex alijs locis, in quibus omnibus, eædem particulæ significant causam. Cuiusmodi loci sunt, qui dicunt, nos iustificari per Christum, per sanguinem eius, per mortem eius, item ex ipso, per ipsum, & in ipso esse omnia. Item, ad Hebræos 11. *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum.*

VII. Respondeo, posse etiam locos proferri vnde probemus, has particulas non semper significare causam: Matth. 20. *Pactus cum operarijs ex denario.* Vigesimosept mo, *Emerunt ex illis agrum figuli.* Lucæ 1. *Ex ordine tibi scribere. Replebitur ex Spiritu Sancto, adhuc ex vtero matris suæ.* Posteriorem, Matth. 7. *Multi sunt qui intrant per eam* Et 27. *Per diem solennem consueuerat Præses populo dimittere vnum vinctum.* Lucæ 5. *Per totam noctem laborantes.* Et 9. *Discumbere per conuiuia.* Actorum 17. *Per omnia superstitiosiores.*

VIII. Veruntamen hoc etiam misso; tum quum causa significatur, latissimè sumendum causæ nomen, vt non tantum, aut efficientiam designet, aut formam, sed etiam instrumentum, & modum, quo efficiens operetur. Matthæi 15. *Quod egreditur ex ore.* Et 21. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Luc. 1. *Loquutus est per os Sanctorum.* Genes. 26. *Rex prospiciens per fenestram.* Actor. 8. *Per impositionem manuum Apostolorum dari Spiritum sanctum.* Et 14. *Per multas tribulationes intrare in regnum Dei.* Ad Rom. 1. *Ad communem exhortationem percipiendam apud vos, per mutuam fidem vestram simul & meam,* Quarto, *Vt sit Pater omnium credentium per præputium.* Mitto alia infinita.

IX. Iam vero certum est, apud nos fidem instrumentum quoddam esse siue etiam modum quendam iustificandi nostri: at non causam propriè. Nam in instrumentis, & modis, ea etiam numerari, quæ, etsi rem non inchoent, tamen ei exsequendæ adhibentur. Et sic iustificatum fuisse olim Abrahamum per Circumcisionem, tanquam per instrumentum quoddam nimirum sacramentale: quod tamen non præcessit, sed accessit iustificationi, & quidem præcedenti: ideoq; non ita vt significetur iustificatio per id instrumentum effecta; sed obsignata, qua ratione & nos per Baptismum regeneramur, non tanquam efficientem, sed tanquam sacramentaliter obsignantem.

X. Et vero Bellarminus hoc tantum sperabat se demonstraturum, fidem esse causam iustificationis in genere: id est, quum causæ nomen latissimè pateat; tum posse fidem aliquo modo dici iustificationis causam In quo, nos quidem aduersarios non erat habiturus. Sed post nescio quomodo sui oblitus, sumit particulas, per, & ex, non causam significare in genere sed veram causam: id est vt conijcere licet ex argumenti antecedente, impetrare mereri, inchoare, hoc enim sibi probandum sumebat. Nos igitur contendimus ijs particulis assignari vim quandam causæ: at non eam quæ sit in merendo, sic impetrando, aut inchoando.

XI. Neque hanc euincunt argumenta. Non oppositio operum, non aduersariorum sententia. Neq; enim si negetur iustificatio ex operibus, affirmata contra iustificatione ex fide, ideo necesse est, eodem modo iustificare fidem, quo modo iustificare dicuntur opera. Vt cum negant ipsi Papistæ primam iustificationem esse à gratia, non ab operibus, non tamen, puto, concludent eodem modo esse à gratia, quomodo ab operibus. Nam, qui eam tribuunt operibus, ijdem dicunt à nobis esse initia eius iustificationis. An ergo, qui eadem tribuunt gratiæ, eiusdem dicunt à nobis esse initia? Omnino ad eam faciem negatur iustitia esse ab operibus, asseritur à fide, vt ostendatur, non esse à nobis promeritam, impetratam, inchoatam: quia hæc omnia pertinent ad opera. Breuiter, absurdè omnino dixit Bellarminus: Apostolum tribuere fidei, quod negat operibus, & legi: vel certè fefellit ambiguitate: tribuit enim ipsam duntaxat iustificationem: at non iustificandi modum eundem.

XII. Concedimus significari veram causam iustificationis, cum dicimur, iustificari per Christum, per Christi mortem, & sanguinem: sed negamus sequi, itidem veram causam significari, cum dicimur, iustificari per fidem. Concederemus, si ea particula nunquam significaret nisi vnum genus causæ: sed cum constet significare alias aliter, non patimur vrgeri ea conjectura. Eadem ratio exemplorum ex 11 ad Heb. Nam fides verè est fons, & scaturigo omnium bonorum in fidelibus: itaq; eis præit semper: non autem iustificationi.

XIII. Venio ad alterum membrum: quo satagit probare, fidem inchoare iustitiam. Ad Rom 4. *Credenti in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi ipsa fides censetur esse iustitia. Prior ad Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Iesus Christus. Si quis autem ædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides, ligna, fœnum, stipulas, vniuscuiusque opus probabitur.* Hic fundamentum ponitur Christus, id est, fides in Christum: omne autem fundamentum est inchoatio ædificij. Actor 11. *Fide purificans corda eorum*: scilicet, quoniam liberat à sordibus errorum, & falsarum opinionum. Eodem pertinent testimonia Veterum. Ignatij ad Philippenses, *Principium vitæ est fides, finis vero eius, dilectio.* Clemens Stromat. 2. *Præcedit fides, timor autem ædificat, perficit autem dilectio.* Origenis in 4. ad Rom. *Puto quod prima salutis initia, & ipsa fundamenta, fides est, profectus vero & argumenta ædificij spes, perfectio autem, & culmen totius ædificij, charitas.* Ambrosij in Psalmum 118. serm. 20. *Fides principium Christiani est: plenitudo autem Christiani, iustitia est.* Augustini, serm 16. de verbis Apostoli, *A fide incipit homo: sed quia & dæmones credunt, necesse est addere spem & charitatem.* Et serm. 12. *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Præfatione in Psalmum 31. *Magnum opus, sed ex fide. Laudo superædificationem operis, sed video fundamentum fidei: laudo fructum boni operis, sed in fide agnosco radicem.*

XIV. Fides, inquit, inchoat iustitiam. Distinguo iustitiam imputatam, & inhærentem. Inchoare iustitiam imputatam, nego: Neque vero id vlli probant loci, siue ex Scriptura, siue ex Patribus. Nam ex ijs locis, solus primus ex quarto ad Rom. agit de imputata iustitia. Sed non dicit, eius initium esse fidem. Imo dicit, hanc reputari ad iustitiam: siue, vt Beza vertit, imputatur pro iustitia: Græcè, λογίζεται εἰς δικαιοσύνην. Itaque falsò Bellarminus sumit, ipsam fidem censeri esse iustitiam. Contra enim verum est, ipsam fidem, quæ non sit iustitia, imputari, quasi esset iustitia, quod nos alias disputauimus. Reliqui omnes loci loquuntur de iustitia inhærente; quia de operibus, vt manifestum est legenti.

XV. Iustitiæ autem inhærentis initium esse fidem, cur se fatigauit vt probaret? Aut cur maluit à nobis quasi inuitis extorquere, quod potuit volentibus obtinere? Sed negamus, si sit initium iustitiæ inhærentis, ideo esse etiam imputatæ.

XVI. Superest tertium caput, per fidem nos placere Deo, & impetrare, atque aliquomodo mereri iustificationem. Id probat quinque locis ex Scriptura: tum aliquot Patrum testimonijs. Primus locus Lucæ 7. *Fides tua saluā te fecit*, ait Dominus mulieri, cui dixerat, *Remittuntur tibi peccata tua.* At non rectè diceretur, fides saluam facere, hoc est, iustificare, si re vera nihil faceret in ordine ad iustificationem, sed tantum acciperet indulgentiam. Docet exemplo: quia, ei qui solum ad eleemosynam porrexerit manum, nemo dicat, manus tibi fecit eleemosynam, nemo ægroto Pharmacum manu capienti, manus tua te curauit à morbo.

XVII. Respondeo: primum, nos per fidem placere Deo, eo ipso, quod iustificemur per eam: esse enim verba tantum diuersa, sed eandem rem significari. Neq; enim placere Deo quenquam posse peccatorum, nisi supposita remissione. Quare, si id Bellarminus sumat pro argumēto, vnde hoc eliciat, probaturum idem per idem, cui sophismati ἀδολεσχία nomē est. Hoc igitur misso: reliqua videamus.

XVIII. Ex eo loco, nego sequi, fidem mereri iustificationem. At saltem, inquit, non dicetur rectè, saluum facere, si re vera nihil faciat, nisi recipiat. Verum, inquam, hoc non erat propositum, sed mereri: hoc autem non demonstratur. Præterea negatur, si tantum recipiat, non recte dici, seruare. Nam quicunque iustificatur, seruatur. Itaque, quicunque per fidem iustificatus, per fidem seruatur, &, quomodo fides iustificat, etiam seruat. Sed non ita manus, aut dat eleemosynam, aut curat à morbo. Fateor, inquam. Sed quid tum? An non igitur fides? Negatur sequi. Sunt enim in hoc dissimilia fides, & manus. Et ratio dissimilitudinis euidens ab institutione: quia non, vt Deus constituit seruare omnem credentem, sic, aut homines eleemosynam dare porrigenti manum: aut medicina sanitatem restituere capienti in digitos potionem. Et tamen hoc modo Paulus dicit, Poculum quod bibimus, esse communionem sanguinis Christi.

XIX. Secundus locus: Matth. 15. *O mulier, magna est fides tua.* Matth. 7. *Propter hunc sermonem vade, exijt dæmonium à filia tua,* Hîc apertè tribuitur fidei efficacia impetrandæ sanitatis.

XX. Apertè, inquit. At nos negamus. Neque parua fides, neque magna, impetrat iustificationem generalem personæ, tanquam illi præexistens, sed tantum apprehendit. Propter eum sermonem, exijt dæmonium à filia: id vero non significat iustificationem, sed beneficium consequens iustificationem; imo etiam tempore posterius fide. Imo, inquit, Dominus ijsdem planè verbis tribuit fidei vtramque sanitatem. Nimirum, inquam, quia eadem verba generaliter significant, tum apprehensionem, tum impetrationem. Itaque, optimè alias hinc demonstrauimus, solam fidem applicare iustificationem, quia sola impetret sanitatem. Sed non sequitur, si impetret sanitatem, impetrare etiam eodem modo iustificationem: sicut non sequitur, tempore præcedere hanc vt illam, Etsi æquè dicamus, hominem esse animal, & brutum esse animal; non sequitur tamen, nullum esse discrimen brutum inter & hominem.

XXI. Tertius locus: ad Romanos quarto, *In repromissione non hæsitauit diffidentia, sed confirmatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcunq; promisit Deus, potens est & facere. Ideo reputatum est ei ad iustitiā.*

Hoc loco causam reddit Apostolus, cur fides Abrahæ reputata sit iustitia, quoniam credendo dedit gloriam Deo itaque, placuit Deo fides illa, per quam ipse glorificatus est, & ideo merito illius fidei Abrahamum iustificauit.

XXII. Respondeo: concedi, placuisse Deo fidem Abrahæ: negari, merito fidei Abrahamum esse iustificatum. Non enim quæcunque placent Deo, ea meritum habent: sed ea tantum, quæ propriè per se: at quæ per aliud, id est, per Christum, ea meritum non habent, sed misericordiam obtinent. Itaque consequentiam Bellarminus nectit alienam. Deinde falsum causam reddi, quasi fides reputata sit iustitia: tantum enim describitur, quænam fides illa fuerit, quę sit reputata siue imputata in iustitiam, scilicet quãuis non esse iustitia, vt alias diximus.

XXIII. Quartus locus: ad Romanos 10. *Quicunq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? quomodo credent sine prædicante?* Vbi beatus Paulus, sicut facit causam fidei, prædicationem verbi, ita facit causam inuocationis ipsam fidem: & causam salutis, id est, iustificationis inuocationem. Non igitur fides relatiuè iustificat, sed quærendo, pulsando, petendo, inuocando & impetrando.

XXIV. Respondeo, primo, seruari, plus esse quam iustificari, quia iustificatio salutis sit initium ac fundamentum: salus iustificationis finis, & vltimum complementum. Itaque inuocatio potest esse causa salutis, suo & modo, & ordine, vt tamen non sit iustificationis. Secundo, non est verum, fieri inuocationem, causam salutis, vt prædicationem fide, fidem inuocationis. Nam prædicatio, fidesque causæ sunt efficientes fidei, & inuocationis: at inuocatio non est efficiens salutis. Aliud est enim postulare, aliud efficere. Nisi fortè comparationem indefinitè intelligas, hoc sensu, & illas causas constitui fidei, & inuocationis, & hanc iustificationis. Sed tunc nihil necesse est, vt non illas, sic ne hanc quidem causam esse accipiendo, & apprehendendo.

XXV. Quintus locus: Ad Heb. 11. multis exemplis Apostolus docet, per fidem placere homines Deo: ac per hoc fidem apud Deum magni esse pretij, ac meriti.

XXVI. Sed hoc argumentum nimis perfunctorium est. Concessimus enim, per fidem homines placere Deo. Quis enim neget, quum certum sit, per fidem iustificari? Nam profecto, vt nemo placet non iustificatus, sic omnes iustificati placent. Sed esse igitur fidem magni apud Deum meriti, præcipitantius concluditur, quam solidius.

XXVII. Exhaustis Scripturis, sufficiuntur Augustini testimonia, constanter docentis, fidem impetrare, & mereri remissionem peccatorum, & iustificationem. Sed in ijs locis, primum, hi non sunt ad rem. *Non opera, sed fides inchoat meritum*, c. 21. Retractationum. *Si quis dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, imo vero grauissime confitemur:* Epistola centesima sexta. *Lex adducit ad fidem, fides impetrat Spiritum largiorem, diffundit Spiritus charitatem, implet charitas legem.* Epistola 114. *Quod factorum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat*: De Spiritu & litera, cap. 13. Et post, cap 3. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum: per gratiam sanatio animæ.* De fide & operibus vigesimo primo, *Violentia fidei Spiritus Sanctus impetratur, per quem diffusa charitate in cordibus nostris, lex non in timore pœnæ, sed iustitiæ amore completur.* Primi contra aduersarium legis & Prophetarum cap. 7. *In Nouo Testamento fides impetrat charitatem.* De gratia & libero arbitrio, capite decimo quarto, *Fides & non petita conceditur, vt ei petenti alia concedantur.*

XXVIII. Hæc omnia & vera sunt, & vim suam habeant contra eum qui dixerit, fidem nihil impetrare: contra enim disertè Augustinus pronuntiat. Sed negantibus fidem mereri iustificationem, cur obijciuntur? Enimuero, nec quicunque impetrat, meretur: certè remissionem peccatorum mereri nemo potest: & potest tamen impetrare. Nec vero his locis Augustinus impetrari dicit iustificationem: sed quæcunque pertinent ad eam partem, quam nos appellamus sanctificationem. Hæc est enim gratia bene operandi, hic est Spiritus largior, diffundens charitatem, quæ implet legem, hoc ipsum est, quod factorum lex imperat, quodque fides impetrat. Nam certè hæc omnia referuntur ad iustitiam operum, quæ longè alia est iustificatione. Eadem mens meriti in Retractationibus, quem locum inciuiliter tractatum dolemus. Habes enim sic, *Fides inchoat meritum, vt per munus Dei bene operetur.* Vnde manifestum; id meritum dici, non de iustificatione, sed de operibus. Est enim Augustino persuasissimum, quod & obseruat Bellarminus, bona opera accedere iustificato, non præcedere iustificandum.

XXIX. Denique, quid manifestius illo 7. cap. de prædestinatione Sanctorum? *Ex fide ideo dicit Apostolus, iustificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ propriè opera nuncupantur, in quibus iustè viuitur?* Dixerat fortè obscurius, non petitam concedi; vt petenti alia concedantur: quia indefinito illo aliorum nomine, poterat Sophista remissionem peccatorum, iustificationem complecti. At nunc diserte ea alia contrahit, & appellari dicit propriè opera, in quibus iustè viuitur. At remissio peccatorum, at iustificatio, non dicitur, imo non potest dici opera.

XXX. Vnus videri potuit paulo durior locus. Epist. 105. *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, sic fides hanc impetrat. Neq; enim nullum est meritum fidei: qua fide ille dicebat, Deus esto propitius mihi peccatori: & descendit iustificatus merito fidelis* (lego fidei) *humiliatus, quoniam, qui se humiliat, exaltabitur.*

XXXI. Sed primo, obseruatum est alias, quum de meritis operum disputaretur, quam soleat abuti, merendi, meritorumque vocabulo tum Augustinus, tum alij Veteres, vt mereri significet obtinere: ac proinde meritum, interdum id quod obtinetur, interdum id quo obtinetur. Quo sensu procul dubio hoc loco vsus est: quandoquidem paulo prius tam disertè dixerit, *Percipiendæ huius gratiæ merita nulla præcedunt: quoniam meritis impij, non gratia, sed pœna debetur.* Et iterum, *Possunt quidem dicere, remissionem peccatorum esse gratiam, quæ nullis præcedentibus meritis datur. Quid enim habere boni meriti possunt peccatores?* Nam hæc verba, aut nihil significant, aut certè asserunt, nihil esse boni, ac proinde, ne ipsam quidem fidem, ante iustificationem. Nam aliter, ergo aliquid boni meriti præcederet, quod enixè negat. Tum autem, *Sed nec ipsa remissio peccatorum, sine aliquo merito est.* Non dixit, sine merito, sed, sine aliquo merito. Nimirum, quod aliquo modo meritum appelletur, etsi non secundum veram meriti definitionem: quæ necessario exigit, vt meritum verum præcedat suum præmium. Cum ergo fides non præcedat, quia, vt dixi, negatur, vllum bonum meritum præcedere iustificationem, non potest verè meritum appellari: sed τροπικῶς, siue etiam καταχρηστικῶς. Vnde nulla potest esse Bellarmino legitima argumentatio. Nam, vt concedamus, fidem καταχρηστικῶς esse meritum iustificationis: tamen negamus, non iustificare apprehendendo, & accipiendo. Vide etiam de hoc Augustini loco, quæ diximus supra capite quarto.

CAP. XIII.

De caussa formali iustificationis, & necessitate operum.

I. BEllarmino superant argumenta duo: sunt enim verè duo, quandoquidem, ipso teste, ex duobus principijs, quanquam ille vnum tantum nominet. Verum, nos non oportet has appellationum quasi muscas consectari: quibus tantum rerum montes obijciuntur.

II. Vnum ita est. Si causa formalis iustificationis non est iustitia quæ est in Christo, sed iustitia nobis realiter inhærens, ad quam pertinet charitas: Ergo sequitur, non solam fidem per modum dispositionis iustificare. Ratio consequentiæ, quia iustitia realis & ithærens non debet apprehendi per fidem, sed infundi per gratiam: ad eam autem infusionem præparant & disponunt, tum actus fidei, tum aliarum virtutum. Antecedens pollicetur se postea demonstraturum libris sequentibus.

III. Alterum. Si fides sola iustificaret impium, ergo sola saluaret: Ratio consequentiæ: quia non posset amitti iustitia, quibuscunque malis operibus, nisi amitteretur fides: proindè manente fide, maneret iustitia, hac autem manente, salus quoque esset in tuto. At fides non sola saluat. Ratio: quia necessitatem operum alias aliquando se pollicetur demonstraturum.

IV. Atqui primum, haud proba est methodus Bellarmini: qui speret se ex non demonstratis demonstrationes confecturum: quod κατ' ἀντιπ. Nisi fortè, vt probaret, non sola fide iustificari hominem, tam sæpe meditatus sit illud, *Spe salui facti sumus*, vt ausus sit in demonstrationibus nonnihil tale sibi assumere, vt diceret, spe demonstrauimus. At nobis, longè faciliorem nostra methodus refutationem efficiet, qui eadem hæc principia, quibus ille nititur, plenè iam excussimus.

V. Breuiter ergo: non enim opus est magno conatu ad retundendos tam nullos impetus. Negatur, formalem causam iustificationis esse inhærentem iustitiam. Nam hæc potius est imputatio iustitiæ: siue remissio peccatorum: atq; ita disputatum lib. præced.

VI. Alterum argumentum exiguo putamus interuallo differre ab eo, quod eiusdem Bellarmini erat secundum: nobis autem fuit tertium in hac ipsa controuersia. Nam in eo hæc vis erat, his verbis à Bellarmino concepta, *Si absentibus illis* virtutibus fides *iustificare non potest, efficitur vt vis iustificandi non sit in ipsa sola.* Sed hoc fortasse leuiculum, Ταυτολογία enim non in rem impingit, sed in methodum, & non falsitatem materiæ affricat, sed disputantis iudicium suspicione grauat. Denique, verba inutiliter repetita profundit. Veruntamen ei, qui se perdiderit, perdere verba leue est.

VII. Respondeo, distingui solam & solitariam. Itaque argumentum variè intelligi posse: vel, vt vtraque parte sola fides dicatur, & iustificare, & saluare: vel, vt solitaria iustificare, solitaria saluare: vel: vt in antecedente sola iustificare; in consequente vero solitaria salua e Primo sensu concedimus & antecedens, & consequentiam: verè enim fides sic saluat, quomodo iustificat. Itaque, male negat Sophista, solam saluare: Nam quod de necessitate dicit operum, alias explicatum nempe efficientiæ esse, vel præsentiæ. Illam verè negari: indeq; merito dici, solam fidem seruare. Hanc vero benè asseri: sed opponi solitariæ fidei.

VIII. Secundo sensu conceditur consequentia. Sed consequens, ipsi etiam negamus: nec dubitamus antecedens etiam falsum, quia fidem iustificantem nullam agnoscimus solitariam: id est, nullis bonis operibus, aut certè bonorum operum habitu comitatam.

IX. Tertio sensu concedimus antecedens, negamus consequentiam. Neque enim concedere possumus, vt dixi, solitariam fidem, aut iustificare, aut saluare. Verum, inquit, amitti non posset iustitia, vllis malis operibus. Ita est, inquam, si fides vera non admittatur: alioquin esset solitaria. In quo quid absurdi est, quæso? Concedo equidem mala opera opponi iustitiæ: sed ipsam amitti iustitiam quibuslibet malis operibus, vehementer falsum. Etenim iustitia habitum significat. Atqui non dubitat Bellarminus, *Virtutum habitus posse consistere cum actibus oppositis.* Quare cum peccant fideles, non ideo negantur esse iusti: sed tantum perfectè iusti. Et concedimus tamen amitti etiam posse imperfectam hanc iustitiam: sed ab ijs, quibus non sit data fides iustificans: qui ad hanc controuersiam non pertinent.

CAP. XIV.

Varia variorum Papistarum argumenta.

I. ATque hæc quidem hactenus argumenta habuimus à Bellarmino: ab alijs posthac alia: ne alios neglexisse videamur. Valques, capite tertio, hoc posito, quod charitatem nolimus excluſam, aut ejectam, ita arguit. Charitas requiritur, vel vt aliquid necessarium ex parte formæ

formæ: vel ſolum, vt ſignum veræ fidei. Si prius: Ergo ſola fides non iuſtificat.

II. Sin poſterius, falſum aſſeritur. Probatur; quia fides illa priuata, ſeu fiducia remiſſionis, quam ſibi promittunt hæretici; rectè poteſt animo concipi abſq; caritate: nihil enim obeſſe videtur, quominus aliquis errore deceptus concipere poſſit, & abſque hæſitatione firmiſſimè apud ſe ſtatuere remiſſa ſibi eſſe peccata, aut remittenda. Confirmatur. Quia, vel charitas requiritur, vt hoc firmo fundamento quis credere poſſit; remiſſa ſibi eſſe peccata: vel ſolum tanquam effectum fidei veræ, quem ſemper vera fides producat. Si prius, ergo vel caritas neceſſaria eſt tanquam vera forma: vel ſaltem falſum eſt, caritatem eſſe tanquam aliquid comitans iuſtificationem & nihil ad eam conducens. Aſt alterum falſum eſt; quia fides, non ſolum dogmatica, ſed etiam peculiaris, eſſe poteſt ſine caritate, & operibus. Probatur, quia hæretici facilè ſibi perſuadent, remiſſa ſibi eſſe peccata propter ſolam Dei miſericordiam, nec certè mouentur amore vllo erga Deum.

III. Reſpondeo: negari, charitatem requiri, vt neceſſariam ex parte formæ. Nam id refutatum eſt. De ſigno, prius explicandum, quomodo dicatur. Sunt enim ſigna quædam mere aduentitia & accidentaria: vt annulus ſignum matrimonij: & Ægeo olim velum, atrum albumve, pro ſigno erat filij ſalui, mortuive. Alia vero ſunt naturæ rei coniunctiora; cuiuſmodi effecta ſunt, morbi palor, Solis orientis ortive lux; Occidentis, occaſive tenebræ: & infinita huiuſmodi. Charitatem ergo fatemur requiri vt ſignum, ſed poſterioris ordinis, non prioris. Sic enim Iacobus dixit, *Oſtende mihi fidem tuam abſque operibus: & ego oſtendam tibi ex operibus fidem meam.* Et Dominus, *Et fructibus eorum cognoſcetis eos.* Matthæi ſeptimo.

IV. Cur ergo negat Vaſques? Quia fides illa facile poteſt animo concipi abſque charitate. Quid hoc eſt, inquam? animo concipi? An, quomodo Dialectici rerum formas, & quaſi ideas abſtrahunt, vt animo volutent propriam cuiuſque definitionem? An vero, quemque apud ſe concipere eam fidem, intra animum ſuum, vt ſic habere dicatur fidem? Prius concedimus: nam ſic etiam arborem quamque concipimus abſque vllo ſuo fructu: etiam vitam hominis abſque reſpiratione: Solem ipſum abſque calore, imo ortum abſque luce; occaſum abſque tenebris. Sed ſi ita concipi queat fides, non eſſe tamen eius ſignum charitatem, ſolus, opinor, Vaſques tam abſurdam conſequentiam potuit animo concipere.

V. Sed alterum videtur potius in mente habuiſſe. Verum, nos negamus poſſe fieri. Non quod dubitemus, poſſe quenquam errore deceptum ſibi perſuadere ſuorum peccatorum remiſſionem: Exempla enim quotidiana ſunt in eam partem: ſed eſſe tamen eam fidem, nemo ſanus concedat. Non enim fides, quælibet perſuaſio eſt; ſed a Spiritu Sancto: at illa quæ ab errore, profecto nulla à ſpiritu. Quare ludit Vaſques: quaſi diceret, non eſſe motum, vllum indicium vitæ; quia accidat, vt τὰ αὐτόματα moueantur: Quaſi omnis motus eſſet vitæ effectus: & non is motus, qui à nulla externa cauſa.

VI. Eadem ratio alterius dilemmatis: in quo negamus, caritatem requiri tanquam fundamentum remiſſionis: ſed tantum tanquam effectum fidei veræ. Quod rurſus, cur falſum dicit? Quia fides eſſe poſſit ſine caritate. Hoc vero etiam cur dixit? Nam nos alias refutauimus. Quia hæretici, qui facilè ſibi perſuadent remiſſa peccata, non tanguntur amore Dei. At tu, Vaſques, mitte hæreticos, in quorum gratiam nulla noſtra diſputatio eſt; Catholicos dicito potius: & hos, ſi nullo Dei amore tági probaueris, viceris. Sin minus impuri calumniatoris nomen tibi auferto. Quanquam, qui nullo DEI amore teneantur, eoſdem ſibi perſuadere remiſſa peccata, ἀδύνατον eſt, & quidem ἀδυνατώτατον. Quos ergo veriſimilius dixerim, nulla prorſus credere peccata: nedum illam remiſſionem imaginari.

VII. Pererius, diſ.3. in Geneſeos 15. Naturalis ratio, inquit, docet in ſola fide non poſſe iuſtitiam hominis conſiſtere. Nam duæ cum ſint facultates animæ rationalis, intellectus, & voluntas, neceſſe vtique eſt, quo ritè ac perfectè iuſtificetur homo, ſecundum vtramque iuſtum & rectum fieri. Cum igitur fides ſit in intellectu, nec perficiat voluntatē, quippe vſu ſæpe venit, vt benè ſano, rectoque intellectu, voluntas tamen ægra, & praua ſit: liquet ſanè, completam hominis iuſtificationem ex ſola fide nequaquam fieri poſſe.

VIII. Scilicet, hoc eſt diſputare: hoc in diſputando vincere: ſuas hypotheſes, nulla ratione fultas, pro fundamento ſubſternere. Hoc modo pollicear non difficile futurum perſuadere Epicuro Solem ποδιαῖον, & Copernico terram moueri. Pererio etiam, ſi Papa iuſſerit, cœlum eſſe quadratum. Reſpondeo, ne nos quidem dicere iuſtitiam hominis in ſola fide conſiſtere. Imo, duplicem, iuſtitiam diſtinguere, imputatam vnam, quam iuſtificationem appellamus, inhærentem alteram, quam ſanctificationem. Hanc, neminem Catholicum vnquam dixiſſe, in ſola fide conſiſtere? imo, fidem eſſe eius duntaxat initium, & partem, & ſuam ſibi, imo magnam partem reliquas vindicare virtutes. Sed illam demum, non quidem in ſola fide conſiſtere, ſed certè ex ſola fide eſſe. Itaque, Pererius, aut non nouit, aut certè vafiè diſſimulauit ſtatum controuerſiæ.

IX. Hoc vero de iuſtificatione, ſi vlla ratio naturalis impugnaret, tum nos rationi naturali anathema diceremus, freti tam diſerto, tam conſtanti verbo DEI, à quo vnico petendam ſcimus regulam veritatis ſalutaris. Nam quid poteſt natura, quæ à ſe non niſi cæca, propter peccatum? Sed enim nulla naturalis ratio repugnat. Non hæc ſanè, quam Pererius ſelegit: quæ non ratio eſt, ſed impoſtura. Nam fidem eſſe tantum in intellectu, Papiſticum ſomnium eſt: eſſe etiam in voluntate, dogma Catholicum. Et vero ita oportet, aut Pererium nugas agere. Nam, fidem, nullam eſſe iuſtitiam, non eſt tam confidens vt aſſerat. At iuſtitiam (inhærentem quidem, nullam enim aliam cogitat,) eſſe virtutem, ac proinde pertinere ad voluntatem, res clara, confeſſaque omnibus. Si ergo iuſtitia eſt in voluntate, fides nullo modo in voluntate. Ergo falſum erit, fidem eſſe iuſtitiam.

X. Turrianus, cap. 5. libr. 4. pro Decretalibus: Si quis iuſtificatur, efficitur amicus Dei: ſicut ſcriptum eſt: *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam, & amicus Dei appellatus eſt:* Iacob 2. Eſt autem amicitia quædam vnio animæ cum Deo: Ergo vnde fides accipit vim vniendi animam cum Deo, inde accipit vim iuſtificandi. At ex caritate accipit vim vniendi.

XI. Reſpondeo: Vnionem animæ cum Deo, geminum quid deuotare, ſcilicet tum voluntatem Dei vnientis ſe animæ: tum voluntatem animæ vnientis ſe Deo. Iuſtificationem vero ſignificare priorem illam partem. Eſſe enim condonationem peccatorum, imputationem perfectæ iuſtitiæ; in quibus noſtra nulla operatio voluntatis, niſi paſſiuè: ſed ſolius Dei actiuè, qui amat nos, etiam tum cum nos odio habemus, vt patet in Iacobo; patet & Paulo, aſſerente, tum cum eſſemus inimici mortuum eſſe Chriſtum pro nobis: ad Rom. 5.

XII. Cum igitur iuſtificatio ſit actio Dei vnientis ſe nobis: At hæc actio, nullam vim ſumat à charitate noſtra, ergo nec iuſtificatio eſſe poteſt à charitate: ne à fide quidem, nam neque hoc nos dicimus: qui tantum dicimus, fidem iuſtificare apprehendendo, applicandoque. Patet ergo fallacia argumenti; quia multiplicantur, aut mutantur termini: cum; pro iuſtificatione, ſubſtituitur vnio animæ cum DEO, quæ latius patet. Non negamus ergo, eum qui iuſtificatur fieri amicum Dei: ſed dicimus, etſi per charitatem noſtram amemus Deum: non tamen per, aut propter charitatem noſtram amari nos à Deo: ſed ex eo quod prior amarit nos Deus; fluere charitatem noſtram, qua Deum amamus: ac proinde, amorem Dei, quo ille vnitur nobis, priorem eſſe amore noſtro, quo nos vnimur DEO.

XIII. Arboreus, cap. 3. lib. 6 Lubenter quærerem à Luthero, & ab illis qui aſſerunt, ſolam fidem iuſtificare, num illi ſint iuſti coram Deo, & digni vita æterna, qui ſacras Dei leges violant, & polluunt, licet fidem habeant, & fidei præſidio aduerſus infideles muniantur. Sed nemo vſq; adeo deſipit, & delirat, nec ea mentis inſania corripitur, vt dicere audeat, huiuſmodi homines iuſtos eſſe.

XIV. Tam lubenter inquirenti, nos lubenter reſpondemus: latere æquiuocationem in huiuſmodi quæſtione, ſenſus compoſiti, & diuiſi. Compoſiti; an is qui legem Dei violet, eo ipſo quo violat, ſit iuſtus, dignuſque vita æterna. Et tum habebit nos conſtanter negantes, & facilè audientes, neminem adeo deſipere, ac delirare: neminem tanta mentis inſania corripi, & ſi quid durius poterit Arboreus excogitare. Nos ſane, qui nec tum quum benè aut agimus, aut agere conamur, iuſtos nos cenſemus, aut dignos vita æterna, quis ſperet, quod bonis operibus negemus, conceſſuros legi violatæ?

XV. Diuiſè autem, an qui legem Dei violet, nullus vllo modo iuſtus ſit, & dignus vita æterna. Ac tum quoſcumque ille dicat deſipere, & delirare: quamcumque mentis inſaniam: tamen audacter aſſerimus, non nullos violantes legem Dei, iuſtos eſſe, & dignos vita æterna. Imo fortius: Si nemo violans legem Dei ſi iuſtus, dignuſque vllo modo vita æterna: Ergo, excepto vno Chriſto, neminem vnquam fuiſſe iuſtum, dignumve vita æterna. Rationem eſſe manifeſtam: quia, excepto Chriſto, nemo vnquam fuerit homo non peccator: at omnis peccator violat legem. Itaque Petrum dicimus, & violaſſe legem, cum magiſtrum ter negauit, & tamen iuſtum fuiſſe, dignumque vita æterna, non eo quod negauerit, ſed eo quod remiſſa illi fuerint peccata: id eſt, quod iuſtificatus fuerit. Sic Paulum, & feciſſe malum, quod nollet, & non feciſſe bonum, quod vellet, id eſt, tranſgreſſum eſſe legem, & tamen iuſtum, dignumque vita æterna.

XVI. Idem Arboreus. Si ſola fides iuſtificaret hominem, & ad vitam æternam perduceret, fruſtra dixiſſet Chriſtus, *Filius hominis venturus eſt in gloria Patris ſui cum Angelis eius, & tunc reddet vnicuiq; ſecundum opera eius;* Matth. 16.

XVII. Negatur conſequentia. Nam, qui ſola fide iuſtificatur, habet tamen opera, ſecundum quæ poſſit ei reddi: quanquam non ſecundum eorum merita: quod alias explicatum eſt.

XVIII. Salmero, diſputatione quinta ad Galatas: Si fides ſola iuſtum efficeret, multum prodeſſet. At fides ſola non multum prodeſt. Ergo non ſola iuſtificat. Probatur aſſumptio, ex prior. ad Corinth. 13. *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem vero non habuero, nihil ſum.*

XIX. Meræ præſtigiæ, ex peruerſione terminorum. Sæpe dictum, Fides, non quæ ſola eſt, iuſtificat, ſed tamen, ſola iuſtificat, quantumuis in aliarum virtutum turba. At, fides ſola non prodeſt, hoc eſt fides, non iſta comitata alijs virtutibus, ſed illa quæ ſola eſt. Itaque vel falſa eſt minor. Nam fides ſola, id eſt, ex ratione ſui prodeſt, & quidem plurimum, quandoquidem iuſtificat: imo etiam inchoat iuſtitiam inhærentem, etiam teſtibus aduerſarijs. Vel abſurda ſyllogiſmi forma, propter multiplicitatem terminorum ex amphibolià. Mitto nunc dicere de fidei homonymia; nam hanc alias excuſſimus.

XX. Rurſus Salmero. Beati ad gloriam illam cœleſtem euecti, iuſti ſunt, & tamen fide deſtituuntur, ſicut Angeli: nam viſio fidem excludit. Ergo eſſentia iuſtitiæ, vel iuſtitia, non eſt fides, ſed alia virtus diſtincta. Impoſſibile eſt autem hominem eſſe iuſtum abſq; iuſtitia, ſicut prudentem ſine prudentia, fortem ſine fortitudine.

XXI. Reſpondeo. Si fides non eſt iuſtitia, ergo non eſt virtus: nam omnis virtus iuſtitia. Si autem iuſtitia non eſt fides, ſed alia virtus diſtincta: ergo neque fides eſt iuſtitia: negatiuæ enim enuntiationes reciprocantur. Quod ſi abſurdum eſt, fidem nullam eſſe virtutem: Ergo falſo ponit Salmero, iuſtitiam non eſſe fidem, ſed aliam virtutem. Nec contra valet argumentum à Sanctis in cœlo. Sunt enim quædam virtutes huius vitæ, quæ nullæ futuræ ſunt in cœlo; vt hæc ipſa fides, vt pœnitentia, & confeſſio etiam auricularis (vt nunc, tum cauſæ nihil intereſt, Papiſtis non nihil gratificemur) & attritio, & contritio. Nam hæc omnia, puta neque Papiſta negabit in virtutibus eſſe, neque contendet in Sanctis cœleſtibus durare.

XXII. Veruntamen ſophiſma eſt à perpetuo neglectu diſtinctionis imputatæ, & inhærentis. Sancti in cælis regnantes iuſti ſunt, inhærente iuſtitia, vtpote peccato penitus deleto: quod in nobis, cœlum ſperantibus, adhuc inhabitat: vt omnino neceſſe ſit: aliter nos iuſtos dici, aliter

beatos

beatos illos spiritus: nemini mirum esse debet, & nos iustos fide, & illos minimè. Quanquam, fidem esse iustitiæ essentiam, viderit Salmero à quo compererit affirmatum: nos vero meminerit, ab eo portento esse quam alieniſſimos.

XXII. Tertium Salmeronis Sophisma. Sicut iustitia legis non est lex, ita nec iustitia fidei est fides: sed, sicut per legis obseruantiam veniebat iustitia Mosaica, ita per fidei obseruantiam venit iustitia Christiana. Hinc Apostolus, ad Philip. 3. dixit, *Non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illã quæ ex fide est Christi Iesu:* non dixit, quæ fides est Christi Iesu, sed quæ fide Christi Iesu comparatur, & alitur.

XXIV. Imo, quam appellat iustitiam Mosaicam? Nam nos, ex obseruatione legis Mosaicæ, si obseruatio supponatur, scimus veram apud Deum iustitiam esse: teste Christo, *Si vis in vitam ingredi, serua mandata.* Enimuero: qua iustitia aperitur ingressus in vitam æternam, eam iustitiam oportet esse non Mosaicam, sed diuinam. Veruntamen, nihil argumentum habet virium aduersum nos, qui non dicimus, fidem esse iustitiam: sed, imputari pro iustitia: siue, ex fide esse iustitiam: siue, fide comparari: si quidē hoc verbo sibi Sophista malit aures demulceri. Etsi non dicimus, ea fide eam iustitiam ali: sed alteram, quam inhærentem concedimus. Postremo, ridiculè comparantur lex, & fides, quasi eiusdem essent ordinis. Atqui lex consideratur abstractè à sui obseruantia: siue mauis extra eum, qui lege se iustificari sperat. At fides non ita; quia designat habitum eius qui iustificatur, & quidem inhærentem: quare non est aliud fides, aliud fidei obseruantia: ac proinde, si concederetur fidei obseruantiam esse iustitiam: necesse foret concedere; ipsam fidem esse iustitiam. Sed Sophistis, quid dicant, nihil est pensi, dum verba profundant: & quidem plurimum legitimi sensus inania.

XXV. Postremo loco hæc duo sunto eiusdem *κορμολύκεια*. Fides dicitur ab Apostolo reputari ad iustitiam: at quod reputatur ad iustitiam apud Deum, ex gratia est: ergo fides per se non est iustitia, quæ iure suo obliget, & debitorem sibi Deum constituat. Item, teste Apostolo, Gentes per fidem apprehenderunt iustitiam: ergo aliud est fides, qua accipimus, aliud iustitia quam accipimus. Nam si vnum & idem essent, idem apprehenderet seipsum; quod falsum est, & absurdum.

XXVI. Non merebantur huiusmodi ineptiarum quisquiliæ, in tam graui disquisitione locum inuenire sset: nisi interest prodi omnib. naturam ingenij sophistici: cui nihil tam leue, imo nihil tam ineptum, quo non ausit veritatem impugnare: quomodo in monomachia, quibus vera arma sunt excussa, ij nihil non obuium rapiunt, & fimum, & lutum, & quid non? quod in ingruentem hostem iaciant. Sed non vt olim Philisteos domuit asini maxilla, sic hodie veritatem profligabunt næniæ. Cæterum, concessimus iam discrimen esse inter iustitiam imputatam & fidem, ita vt hanc dici iustitiam nisi *συνεκδοχικῶς*, siue *μετωνυμικῶς*, non simus passuri. Multo minus toleremus illa verborum monstra, *Quæ iure suo obliget, & sibi debitorem Deum constituat.* Quare nihil est, quod nobis hinc metuamus incommodi.

FINIS LIBRI VIGESIMISECVNDI.

LIBER VICESIMVS TERTIVS.

De POENARVM CONDONATIONE.

Caput Primum.

DE POENIS PECCATORVM CONDONATORVM, STATVS QVÆSTIONIS.

IN Controuersia de iustificatione, post primum de Imputatione, & secundum de Sola fide, tertium erat propositum caput, de Remissione peccatorum, cui noster nunc debetur labor: nam nec eius sinceritatem Papistæ passi sunt esse sartam tectam, primum, negantes semper esse plenam: secundo, defectum sarcientes per satisfactiones, quas geminas constituunt, vnas proprias, reliquas alienas: vnde triplex quæstio disputanda: quanquam hactenus ex prima secundaq; facta sit vnica.

II. Et disputata, Hosio Confessionis cap. 48. Lindano Panopliæ lib. 4. cap. 70. & seqq. Dauentria ad artic. 12. Confessionis August. Dominico à Soto de natura & Gratia, lib. 3. cap. 6. Alberto Pighio Controuersia 9. Clichthouæo Antilutheri libr. 3. cap. 15. Petro Aurato, paradoxo 86. Eckio homilia 49. tom. 4. Catechismo ad Parochos, in capite de Pœnitentia. Archangelo Rubeo in opere Sacramentorum ad distinct. 15. quarti Sententiarum. Tappero Artic. 6. Roffensi ad artic. 5. Assertion. Lutheranæ. Croquetio Catechesibus 17. & 1765. Klingio Locorum lib. 4. cap. 37. & 38. Ioanne Dauio Perrono, de Satisfactionibus. Bunderio Compendij concertationis huius seculi titul. 16. Feuardentio Theomachiæ libr. 13. cap. 28. Costero Enchiridij capite vndecimo. Bellarmino de Pœnitentia libr. 4. Salmerone tom. 11. tractatibus 23. 24. & 25. Vasque in 3. Thomæ disput. 2 3. & 5. Peltano libr. de nostri satisfactione. Gregorio de Valentia Tom. 4. in Thomam, disputat. 7. quæst. 14. & tom. secundi disputat. sexta quæst. 17. punct. 5. Andradio Orthodoxarum explicationum lib 8. Turriano pro Epistolis libr. 4. c. 3. Bailio par. 3. Catechismi. q. 12.

III. Caluino Institutionis lib. 3. c. 4. §. 25. & seqq. Melanchthone in Locis Communibus, cap. de Satisfactione: & in Apologia Confessionis. Musculo in Locis Communibus, de Remissione peccatorum c. 7. Bucero in Cõstanti defensione c. 112. Martyre in Locis Communibus partis 3. c. 8. Sadeele tractat. de peccatorum remissione aduersus humanas satisfactiones. Chemnitio Examinis to. 2. ad sess. 4. c. 8. Petro Molinæo in aquis Siloe. Andrea Riueto Summæ Controuersiarum tract. 3 q. 12. Debeaulieu Euangelij Romani lib. 1. Sutliuio de Indulgentijs c. 10. 12. & 13.

IV. Distinxerunt Papistæ in peccato, culpam & pœnam: tum pœnam, in temporariam, & æternam: temporariam iterum, in eam quæ huius seculi, & eam quæ alterius. His subsstratis distinctionibus, vt solent acuminis solertiæq; vires intendere, vt Scripturas luxent, deniq; definiunt, primum posse ita remitti culpam, vt non remittatur pœna vniuersa. Pronuntiauit Synodus Tridentina, sessionis 4. c. 8. *Sancta Synodus declarat falsum omnino esse, & à verbo Dei alienum, culpam à Domino nunquã remitti, quin vniuersa etiam pœna condonetur.* Et can. 12. anathemate ferit, *si quis dixerit, totam pœnam simul cum culpa semper remitti à Deo.*

V. Deinde, statuunt in Baptismo plenariam esse remissionem vniuersæ tum culpæ, tum pœnæ. At, post Baptismum, si quis peccet, restitui quidem posse in integrum, ne à Nouationorum partibus stare videantur: verum longè difficilius quam in Baptismo. Remitti enim duntaxat culpam sed & pœnam æternam, pœnitentibus: retineri tamen pœnas quasdam temporales, partim in hac vita, partim exsoluendas in futura, id est, post mortem: vnde ijs necessarium Purgatorij fuit ædificium, quodsuo haud ita multo post loco occurret.

VI. At Catholici credunt, prout Caluinus expressit in Catechismo: *Quid tibi Remissionis verbum significat? Deum gratuita sua bonitate ignoscere ac condonare peccata fidelibus, ne in iudicium vocentur, aut exigatur de illis pœna.* Nec quicquam habent certius, quam Deum indulgentiam suam non dimidiare: sed aut omnino denegare, aut plenariam concedere. Quibus deneget, ijs & culpam imputari, & pœnas exigi, imo non alio fine illam imputari, quam vt hæ exigantur. At quibus indulgentia concedatur, ab ijs & culpam deleri, & pœnas non reposci: imo nullum alium in finem culpam deleri, nisi vt pœnæ non exigantur. Disputabitur autem primo argumentis generalibus: deinde proprijs pœnæ tum post mortem, tum in hac vita.

Cap. II.

Argumenta Catholica, quibus probatur, remissa culpa, nullam retineri pœnam.

I. NVllam retineri pœnam condonati peccati, sic probabimus. Primũ argumentum. Nulla pœna est, vbi nulla est condemnatio. At quib. culpa remissa est, nulla condemnatio est. Ergo ijs, quibus culpa remissa est, nulla pœna est.

II. Maior per se manifestissima est: quia, teste sensu communi, damnatio non simpliciter significat improbationem facti: sed insuper adiudicationem pœnæ. Vnde Matth 20. *Et condemnabunt eum morte.* Marci 14. *Illi omnes condemnarunt eum esse reum mortis.* Etiam absolutè positum: Matthæi cap 27. *Tum Iudas, qui eum prodiderat, videns eum condemnatum esse,* Enimuero quum differant, accusare, & condemnare, quis nescit per accusationem significari facti improbationem? condemnationem vero progredi ad vsque pœnæ adiudicationem? Patet ex Ioan. 8. *Mulier, vbi sunt illi tui accusatores? Nemo te condemnauit? Ipsa vero dixit, Nemo, Domine. Dixit autem ei Iesus, Nec ego te condemno.* Atqui si condemnare dicas tantum improbare, siue ream criminis iudicare: profecto vtrumque falsum: & neminem accusatorum eam condemnasse: cur enim accusassent? Imo cur dixissent, *κατειλήφθη ἐπ' αὐτῇ φόρῳ*, *deprehensa est in ipso facto*? Et Christum ipsum non condemnasse. Quam enim alienum est à perfecta iustitia, vt adulterium non improbet? vt adulteram non pronuntiet adulteram? Sed & status quæstionis à Iudæis propositæ nihil reliquit ambiguum, *In lege Moses mandauit nobis, vt tales lapidaremur. Tu ergo quid dicis?* nimirum, esse puniendam, necne? Nam tentabant & sperabant, iudice Augustino, responsurum dimittendam, id est, nulla pœna afficiendam. Imo responsio Christi manifesta. *Qui vestrum immunis est à peccato, primus in eam iaciat lapidem.* Vnde certum, quum postea quæsiuit, *Nemo' te condemnauit?* non aliud voluisse, quam vtrum nemo de ea pœnas sumpsisset. Hoc modo vtrumq; verum: neq; accusatores, neq; Christum eam condemnauisse, id est vlli pœnæ adiudicasse.

III. Mi-

III. Minor probatur. Iis qui ſunt in Chriſto, nulla eſt condemnatio. At quibus culpa remiſſa eſt, ij ſunt in Chriſto. Ergo, quibus culpa remiſſa eſt, nulla condemnatio eſt. Maiorem ſufficit nobis Paulus totidem verbis, ad Roman. 8. *Nulla igitur nunc eſt condemnatio iis qui ſunt in Chriſto Ieſu.* Ad quæ verba Soto, *In hoc tandem capitulo concludit, ab omni nos denique damnatione ſeruaſſe, tam culpæ, quam pœnæ.* Salmero, *Oſtendit eos, qui Chriſtum ſectantur, ab omni malo culpæ, & pœnæ liberatos eſſe.* Thomas, *Nihil damnationis eſſe reſiduum : quia & tollitur damnatio quantum ad culpam, & quantum ad pœnam.*

IV. Probatur minor, quia, ijs qui non ſunt in Chriſto, non tantum pœna, ſed ne culpa quidem remittitur: alioquin oporteret aliud quoddam eſſe nomen ſub cœlo, in quo conſtaret ſalus. Deinde Thomas, *His qui ſunt in Chriſto Ieſu, id eſt, qui ſunt ei incorporati per fidem, & dilectionem, & fidei Sacramentum : ad Galatas tertio : omnes, quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Denique ne ipſi quidem Papiſtæ contra diſpurent.

V. Habemus ergo magnificum, & locupletiſſimum Pauli teſtimoniũ: nullam eſſe condemnationem : (& Latinus Interpres fortius, *nihil condemnationis*) hoc eſt, ita remitti peccata ijs qui ſunt in Chriſto, (vllis autem alijs remitti, quis dixit?) vt nulli pœnæ adiudicentur : ac proinde nulla exigatur. Nam ſi exigeretur quædam, ergo aliqua eſſet condemnatio. Atque ita tanto certius, quanto notius omnibus, vniuerſalium negantium, neceſſariam eſſe veritatem, non indefinitam, vt plerumque affirmantium, denique terminis reciprocam : vt, nullus homo eſt lapis, ſic, nullus lapis eſt homo : ſimiliter, vt nulla condemnatio ijs qui ſunt in Chriſto : ſic quibus aliqua condemnatio, ij non ſunt in Chriſto. Itaque, ſi condemnationem diſtingui toleremus in condemnationem culpæ, & condemnationem pœnæ : & pœnam aliam temporariam, aliam æternam : tamen non poteſt excipi, nullam quidem condemnationem eſſe culpæ, ſed aliquam pœnæ : aut nihil pœnæ æternæ, ſed aliquid temporariæ. Hæ ſiquidem non omnes tantum, ſed etiam ſingulæ limitationes, ſiue exceptiones, contradicunt vniuerſali negatiuæ : quod norunt Logicorum pueri.

VI. Reſpondiſſe mihi alias memini, hunc locum vrgenti, Ieſuitam Gautierum, mala fide recitatum eſſe locum Pauli: neque enim dixiſſe tantum, eos qui ſunt in Chriſto Ieſu, ſed addidiſſe, *qui non ſecundum carnem incedunt, ſed ſecundum Spiritum,* vt ne quoſcunque Chriſtianos deſignaret, ſed eximios quoſdam, quibus nimirum conuerſatio abſque peccato. Sed & Peltanus negat, Paulum promiſcuè de quibuſlibet Chriſtianis diſſerere: ſed de illis potiſſimum, qui Baptiſmi Sacramento initiati, non ſecundum carnem ambulabant, ſed pie innocenterque vitam traducebant. Itidem Bouerius.

VII. Verum ineptè, & otioſè. Non equidem, quod non agnoſcam veriſſimum, non omnes Chriſtianos à Paulo abſque vlla exceptione comprehendi : ſi tamen Chriſtianos haud aliter metiaris quã ſolent Papiſtæ, ab externa profeſſione. In his enim, quis ignoret, multis eſſe certiſſimam damnationẽ : atque hanc non pœnæ tantum temporariæ, ſed etiam culpæ : atque adeo æternæ pœnæ? At neque Paulus, neque nos nominabimus Chriſtianos, tam infinito titulo, verum eos qui ſunt in Chriſto : nimirum, qui non tam externa profeſſione, quam interna veritate Chriſtiani ſunt, neque enim alios vllos Paulus agnouit eſſe in Chriſto. Soto, *Hoc poſtremo verbo admonemur, beneficium hoc non vniuerſos mortales, ſed illos penitus, qui fide per ſacrum Baptiſma illi copulantur, ſuſcipere, eo quod ſunt in ipſo, ſicut palmites in vite, in qua qui non manſerit, (vite id ipſa teſtante, non poteſt fructum ferre charitatis.* Thomas ſimiliter paulo ante deſcripſit *incorporatos per fidem & dilectionem, & fidei Sacramentum.*

VIII. Quæ ſignificat Apoſtolus omnibus Chriſtianis nullam imputari culpam, nullam relinqui pœnam. Quod ſi obtinemus, abundè ſatisfactũ erit quæſtioni Nam de ijs Chriſtianis, qui præter nomen Chriſtianitatis nihil obtinent, cur ſimus ſolliciti?

IX. Illud ergo, *qui non ſecundum carnem incedunt : ſed ſecundum Spiritum :* non reſtrictio eſt, eorum quibus, quum ſint in Chriſto, nulla condemnatio eſt : ſed explicatio, ſiue deſcriptio eorum qui ſunt in Chriſto : vnde Beza vertit, *id eſt, qui non ſecundum carnem incedunt.* Clarius : Nulla condemnatio eſt ijs qui ſunt in Chriſto ; idem eſt ac ſi dicas, nulla condemnatio eſt ijs qui non ſecundum carnem incedunt, ſed ſecundum Spiritum. Si quos ergo Gautierus nouit Chriſtianos, qui ſecundum carnem viuant, non ſecundum ſpiritum : cum ijs agito vt volet, neque nos illis ſperato patronos. Sed his ne dicito reſeruari pœnas temporales, neque amplius quicquam. Nos enim ſcimus, ijs & retineri culpam, & ſeruari pœnas æternas non reſipiſcentibus : Teſtis Paulus, *Si ſecundum carnem vixeritis, futurum eſt, vt moriamini.* Nec inuiti ab Athenagora audimus in Apologia, οὐδεὶς χριστιανὸς πονηρὸς, εἰ μὴ ὑποκρίνεται τὸν λόγον: *Nemo Chriſtianus nequam, niſi profeſſionem ſimulet.* Probamus & illud Areopagitæ poſtremo Hierarchiæ Eccleſiaſticæ : οἱ μολυσμῶν ἀνάπλεοι καὶ ἀνιέρων κηλίδων, εἴπερ ἱερᾶς τινος τετυχήκασι μυήσεως, αὐτοὶ δὲ ταύτην ἐκ τῆς εἰς τὸν ὀλέθριον ἀπορραπίσαντες ἐπὶ τὰς φθοροποιοὺς ηὐτομόλησαν ἐπιθυμίας, *Qui ſordium pleni, & impiarum macularum, ſi aſſequuti aliquam initiationem ſacram, hac mente ſua damnoſe expulſa ex animo, in noxias aufugerint concupiſcentias,* nimirum Chriſtiani ſi qui ſunt ſecundum carnem viuentes, ἀθλίως καὶ ἀβουλήτως ἀποχωρίζονται τοῦ τῇδε βίου, πρὸς ἐνθέαν ἐλπίδα χειραγωγηθέντες διὰ τὴν χειρίστην ζωὴν, *miſerè & præter voluntatem diſcedunt ab hac vita, nullam in ſacram ſpem deducti propter vitam peſſimè actam.*

X. Sed eos qui ſunt in Chriſto, reciprocari cum ijs qui non ambulant ſecundum carnem, facile patet, quia Spiritus & concupiſcit aduerſus carnem, nec vbi eſt, otioſus eſſe poteſt. Teſtis Paulus. *Si Spiritus habitat in vobis, is qui excitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia veſtra corpora per inhabitantem Spiritum in vobis.* Omnes autem Chriſtiani veri, inquam, Chriſtiani, καὶ μὴ ὑποκρινόμενοι τὸν λόγον, habent Spiritum Chriſti. Dubiumnè hoc eſt cuiquam? Paulus vindex erit eo ipſo capite. *Vos autem :* & hæc apoſtrophe eſt, non ad eximios quoſdam, & paucos, qui perfectionis ſtatum (vt tandem Papiſtæ loqui didicerunt) profiterentur : ſed promiſcuè ad omnes Romanos dilectos DEI : vocatos ſanctos, id eſt vere Chriſtianos. *Vos autem non eſtis in carne : ſed in Spiritu : ſiquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Quod ſi quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt eius.*

XI. Multum erat, quod Romanos alloqueretur. Quia enim illi non proprij cuiuſdam generis Chriſtiani, imò nec proprio vllo, ſuoque iure, magis quam alij, ergo ſi Romani, eo quo Chriſtiani, non erant in carne, ſed in Spiritu, ſine dubio nulli Chriſtiani in carne, ſed in Spiritu omnes. Veruntamen addita negatio, rem ponit extra omnẽ dubitationis aleam. Quis enim dubitet, ſi verum ſit, qui non habeat Spiritum Chriſti, eundem non eſſe Chriſti, non eſſe Chriſtianum: quis, inquam, dubitet, omnes Chriſtianos habere Spiritum Chriſti? Nam hoc ſi falſum, ergo quidam Chriſtianus non haberet Spiritum Chriſti: ac proinde temerè dictum, Qui non habeat Spiritum Chriſti, hunc non eſſe Chriſti. Enuntiata enim negantia ſi vera ſunt, oportet reciprocari.

XII. Præclarè Thomas in verba, *Sicunt non eſt membrum corporis, quod per ſpiritum corporis non viuificatur, ita non eſt membrum Chriſti, qui Spiritum Chriſti non habet.* Iuſtiniani paraphraſis. *Nam qui hoc Spiritu Chriſti deſtituitur, is nullo modo inter Chriſti ſectatores, atq; diſcipulos numerandus videatur.* Salmeroni placuit Thomæ ſimilitudo : *Vt enim non eſt membrum corporis viuum, quod per ſpiritum corporis non viuificatur : ita ad Chriſti membra non pertinet, qui Spiritum Chriſti non habet.*

XIII. Hactenus Gautieri ſolutio. Bellarmini iam audiamus. Paulum eo loco diſputare de concupiſcẽtia, ac velle dicere, eos qui ſunt in Chriſto Ieſu, quiq; eius gratia muniti, non conſentiunt motibus carnis ſuæ, nihil peccati contrahere ex eiuſmodi motibus.

XIV. Atqui mihi longè magis Thomas placet, *Poſtquam Apoſtolus oſtendit, quod per gratiam Chriſti, liberamur à peccato & lege, hic oſtendit, quod per eandem gratiam liberamur à damnatione. Et primo, oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur à damnatione culpæ : ſecundo, quod per eandem gratiam liberamur à damnatione pœnæ.* Et paulo poſt, *Primo ponit beneficium, quod gratia confert, concludens ex præmiſſis : Gratia Dei per Ieſum Chriſtum liberauit me de corpore mortis huius, in qua exiſtit noſtra redemptio : ergo nunc, ex quo ſumus per gratiam liberati, nihil damnationis eſt reſiduum : quia & tollitur damnatio quantum ad culpam, & quantum ad pœnam.* Thomam ſequutus eſt Dominicus à Soto : *In hoc tantem capitulo concludit, ab omni nos denique damnatione ſeruaſſe, tam culpæ, quam pœnæ.* Et poſt, *Ac ſi dixiſſet, cum hæc duo fuiſſent mala, quorum eramus condemnati ob delictum Adæ, ſcilicet culpa peccati, & pœna mortis, monſtratumq; in ſuperioribus fuerit, per gratiam Chriſti peccato contrariam, reuocatos nos eſſe in vitam æternam, fit vt nulla ſit nobis damnatio reliqua, neq; à lege peccati, neq; à lege mortis.*

XV. Enimuero à Pauli ſcopo tam latè diſcedit Bellarminus, & qui cũ eo ſentiunt Pererius, Toletus, Salmero, vt neque cœlum, quod dicitur, neque terram. Falſum eſt, eo loco diſputari de concupiſcentia, fuit id factum cap. 7. atque eo conſtituto, nunc ad pleniorem tranſitur materiam: ſolidæ ſcilicet conſolationis aduerſus iuſtum iudicium Dei. Quæ nulla eſſet ex ſenſu illo. Nam quid eſt, ſi non conſentias concupiſcentiæ, nihil habes peccati? Nemo enim certus eſt, ſe non conſentire concupiſcentiæ. Imò nullus dari poteſt, qui non conſentiat concupiſcentiæ. Quia ipſa concupiſcentia conſenſus eſt in peccatum, vt alias docuimus. Enimuero, pleniſſima hæc iuſtificationis doctrina eſt, quæ etiam ijs qui peccati ſunt rei, remedium proponit ſalutis obtinendæ. Et verò ipſe ſub finem capitis præcedentis lamentabatur carne ſeruire legi peccati. Quid? Seruire, non eſt conſentire? Seruire peccato, non eſt reum eſſe peccati? Sed hoc ingenium eſt Papiſtarum, vt quicquid magnificum eſt in Scripturis de iuſtificatione, de gratia, id eneruent, extenuent, ac ferme redigant in nihilum.

XVI. Atque hactenus primum. Secundum argumentum eſt à natura redemptionis. Perfecta remiſſio liberat ab omnibus pœnis. At remiſſio per Chriſtum facta, eſt perfecta. Ergo liberat ab omnibus pœnis.

XVII. Peltanus ſoluit dupliciter. Primum, negat maiorem. Nunquam, inquit, cum ratione euinces, non æquè ad Dei perfectionem pertinere, punire peccata, ac remunerare pietatis officia. Eſt enim vtrumque adeo ipſi proprium, vt graues quidam Theologi defendere non ambigant Deum peccata impunita dimittere non poſſe, ſaltem de potentia ordinata.

XVIII. Sed maiorem probamus facilè, vel ipſis teſtibus, imo iudicibus Papiſtis : qui plenariam indulgentiam non aliter intelligant, quam remiſſa vniuerſa culpa, vniuerſaque pœna, cuiuſmodi indulgentiam dari dicunt in Baptiſmo; & raro alias. At omnis perfecta redemptio, eſt plenaria.

XIX. Deinde redemptio, ſiue iuſtificatio liberat nos à maledictione legis. Paulus ad Galatas 3, *Chriſtus nos redemit à maledicto legis.* At omnis pœna eſt maledictum legis. De æterna fatentur Papiſtæ. De temporali, Deus ipſe pronuntiat : Geneſ. 3 *Maledicta terra propter te.* Quarto *Nunc igitur maledictus eris ſuper terram.* Deutero. 24 *Maledictus eris in ciuitate : maledictus in agro : maledictum horreum tuum : & maledictæ reliquiæ tuæ : maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ : armenta boum tuorum, & greges ouium tuarum, maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens :* & quæ ſequuntur multa in eandem ſententiam. Quare, quum non culpa tantum ſit maledictio, ſed etiam pœna culpæ, & quidem temporalis, ſi à pœna temporali non liberaret perfecta redemptio, non liberaret à maledictione peccati.

XX Tertio : Perfecta iuſtitia, non tantum culpam delet, ſed etiam pœnas. At in redemptione, ſiue remiſſione peccatorum, eſt perfecta iuſtitia, nimirum Chriſti, per quam ea ſit, vt eſt demonſtratum in diſputatione de iuſtificatione. Ergo eadem remittit pœnas. Maior probatur ipſo Papiſtarum conſenſu : qui etiam has, quas dicunt eſſe reliquas pœnas, conſentiunt eſſe ab imperfecta iuſtitia : nimirum, quum quis vel admiſit venialia : vel mortalium admiſſorum pœnis non fecit ſatis. Nec meus Gautierus aliud habebat in animo, quum excipiebat, neſcio quos non incedentes ſecundum Spiritum. Quemadmodum igitur iuſtitia iniuſtitiæ effecta tollit : ſic perfecta perfectè. Non tollit autem perfectè, ſi non omnia. Et eſt effectum peccati pœna, non tantum æterna, ſed etiam temporaria. Ergo, ſi perfecta eſt iuſtitia per quam redimimur, vtramque oportet ſublatam pœnam.

XXI. Nec

XXI. Nec nocet instantia Peltani. Concedo, æque pertinere ad Dei perfectionem, punire, & remunerare. Sed primum, aliud est Dei perfectio, aliud redemptionis: nam illa patet latius. Itaque non sequitur, ad redemptionis perfectionem pertinere punitionem, nam pertinet potius ad iustitiam, siue iudicium. Sunt autem Dei operationes realiter suis proprietatibus distinctæ. Sic creatio, non eadem quæ conseruatio mundi creati: nam ad creationem nihil mali vllo modo pertinuit: pertinet tamen ad conseruationem; nempe, vt ipse Deus dirigat in bonum. Nec minus distincta est redemptio à iustitia. Imo opponi solent in Scripturis. Iacob. 2. *Iudicium sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam: gloriatur autem misericordia aduersus iudicium.* Sic fideles deprecantur quotidiè Dei iudicium, non, opinor, misericordiam. Quare quicquid Peltanus habuit de Dei perfectione, id protulit ἀπάγων εἰς ἄλλο γένος: quod Sophistis solenne.

XXII. Secundo, dico distinguendam esse punitionem peccatorum. Fieri enim alias in ipso peccatore alias in peccatoris Mediatore. Itaque in genere concedi, non posse Deum impunita peccata dimittere, id est, nisi puniantur vel in peccatore, vel in Mediatore. Sed si peculiaris sit sermo de puniendis peccatis in ipso peccatore, vt nunc est, quum de exigendis satisfactionibus disputatur, tum ego, illos graues, quos Peltanus Theologos nominat, habeam pro grauissimis hæreticis, qui pronuntient, nullũ à Deo peccatum impunitum relinqui. Quid enim infantibus fiet? quid omnibus peccatis remissis in Baptismo?

XXIII. Perfectio Dei sic intelligenda, vt & ipse habeat in se, quicquid esse potest perfectionis, & eius attributa singula nulla sint imperfecta. In hoc igitur argumento, quum de peccatis agitur, ad quæ relatio est non tantum iustitiæ, sed etiam misericordiæ, intelligamus, Deum non tantum iustum esse ad punienda peccata, sed etiam misericordem ad remittẽda: & quidem perfectè iustum in puniendo, perfectè misericordem in miserendo. Etenim non eo perfectè iustus est, quod omnia peccata puniat, nec perfectè misericors, quod omnia condonet; certum enim, neque omnia punire, neque omnia condonare. Neque eo rursus, quod eadem puniat, & remittat: est enim impossibile, quia contradictionem implicat. Sed quod, quæ peccata punit, perfectè puniat: quæ remittit, perfectè remittat; vnde thesis nostra confirmatur. Nam sicut quæ perfectè puniuntur, eorum nulla fit remissio: sic quæ perfectè remittuntur, eorum nulla fit punitio. Quod si partim punirentur, partim remitterentur, nulla esset, aut perfecta iustitia, aut perfecta misericordia. Quam ob caussam nostri pridem conquesti sunt, Papistarum Deum, neq; perfectè misericordem, neq; perfectè iustum, magna veræ Dei gloriæ iactura.

XXIV. Altera Peltani solutio minorem negat. Opera enim Dei eiusmodi esse, cuiusmodi vult: quum ad extra nihil velit necessario, nihil operetur necessario: sed liberè. Hinc esse, vt quædam simul incipiat & perficiat: quædam successiuè & per temporum interualla: quædam nunquam. Sic mundum esse creatum sex diebus: sic quæ quotidie oriuntur & occidunt, paulatim perfici. Sic in miraculis Christi, nonnullos repente sanatos & integrè, vt socrum Petri: nonnullos paulatim, vt vnum alterumve cæcum: nonnullos, vt credibile est, nunquam plenè, neque enim certum Malcho & aurem restitutam, & mundata peccata.

XXV. Sed hæc disputantur superfluè: ea occasione, quia sibi Peltanus obiecit argumentum non bonum, cuius maior, Omnia opera DEI sunt perfecta, qua quicunque vsus est, inconsideratè fecit. At nos de redemptione peculiariter diximus, aduersum quam nullo argumento Peltanus quicquam probat. Etenim quum constet, ipsa Peltani confessione, nonnulla saltem opera Dei esse imperfecta: non potest ab exemplis imperfectis educi conclusio vniuersalis. Quod si particularis, ergo nulla: nisi pergat Sophista, & probet, in eo genere redemptionem esse.

XXVI. Sed nos vrgemus: Et primo dicimus, remissionem esse perfectam. Nam Paulus ad Hebr. 10. *Vna oblatione consummauit in sempiternũ sanctificatos* Atqui si non esset perfecta, non consummasset. Deinde, perfectæ sunt caussæ, Deus remittens, & Mediatoris iustitia: ideoq; earum effectum est perfectum.

XXVII. Præterea, quum imperfectorum Dei operum duos gradus numerauerit Peltanus, vnum eorum, quæ sensim perficiũtur, alterum quæ nunquam: at certè, opinor, remissionem in ijs non numerabit, quæ nunquam. In ijs igitur quæ tandem. Atqui hoc sufficit, vt excludatur omnis pœnarum exactio. Si enim semel exigantur pœnæ, nunquam potest remissio perfici. Ratio manifesta: quia, quod factum est, infectum fieri non potest. Remissio autem opponitur exactioni pœnarum, vt patet in Baptismo, & ijs exemplis omnibus, quibus vel Papistæ non denegant remissionem plenariam: patet deniq; quia retentionem pœnæ tum fieri dicunt, quum non perfectè applicantur Christi merita. Quare, si semel exactæ fuerint aliquæ pœnæ, nunquam perficietur remissio, nunquam Christi merita perfectè applicabuntur. Quod est absurdissimum, & in Christianitate inauditum.

XXVIII. Tertium argumentum. Si Christus satisfecit pro pœnis nostris omnibus: Ergo nullæ pœnæ nobis restant. At prius verum. Ergo posterius. Consequentia in aperto: quia sensus communis ferre non potest, vt gemina satisfactio pro eodem defectu sit necessaria. Nam vbicunque duo sunt necessaria, ibi vnum non satisfacit. Si debitorem suus vas liberet tantum ab ære alieno, non etiam a vinculis, quis satisfecisse dicet?

XXIX. Antecedens vero facilè probatur, quia Christus pro nobis pœnas luit: factus κατάρα, factus peccatum, id est, hostia pro peccato, apud Paulum. Esaias etiam disertus est, cap. 53. *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: & nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras: attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus.* Non potest tam diligens, & vt ita dicam, curiosa eiusdem rei per cumulatas phrases exaggeratio, non esse tota magni momenti. Et notandum sanè, primo, non describi remissionem nostrorum peccatorum, nisi per pœnas toleratas: non certè quod non sit remissa culpa, sed quod huius remissionis fructus sit in remissis pœnis. Secundo, has pœnas describi temporales. Quis autem verisimile credat, toleratas pro nobis temporales, neq; sublatas tamen? id est, minime satisfactũ ei generi pœnarum?

XXX. Cyrillus in illum locum, *Seipsum in odorem bonæ fragrantiæ pro nobis obtulit agnus verus qui tollit peccatum mundi: deinde carnis morte perpessa, totum orbem sub cœli complexu liberauit à morte, & à peccato. Vnus enim instar omnium passus est pro omnibus.* Procopius exactior, ἃ γὰρ ἡμᾶς ἔδει παιδευομένους παθεῖν, ταῦτα ἐπ' αὐτὸν ἦλθεν ὑπὲρ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εἰρήνης, Παύλου λέγοντος, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ πάλιν, αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν. ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν τὸ πάθος, αὐτοῦ μὲν τῇ πείρᾳ ὑπελθόντος τὰς ὕβρεις, πίστει δὲ ἡμῶν οἰκειουμένων τὰ πάθη, συμπασχόντων τε καὶ συναποθνησκόντων, χάριτι δὲ σωζομένων. τὰς γὰρ ὑμῖν ὀφειλομένας ἐξέτισε μάστιγας: *Quæ enim nos oportuit castigatos pati, ea in illum pro pace cum Deo facienda, Paulo teste, translata sunt: quum ipsum per crucis suæ sanguinem, ijs quæ in cœlo, quæq; in terris essent, pacem peperisse asserit, & alibi, quum pacem nostram, qui vtraque vnum fecerit, esse affirmat. Pro nobis enim passio fuit, ipso quidem iniurias re ipsa subeunte: nobis autem fide passiones eas nostras facientibus, & simul patientibus morientibusq;, sed per gratiã seruatis. Verbera enim ipse exsoluit, quæ nos debebamus.* Hieronymus, *Quod enim nos pro nostris debebamus sceleribus sustinere, ille pro nobis passus est.*

XXXI. Nihil ergo certius, quam luisse pro nobis Christum pœnas. Num aliquas tantum, an vero omnes? Ne hoc quidem obscurum. Nam, primo, si luendo pœnas pro nobis, ab ijsdem nos liberauit. Ergo si non luisset omnes, neminem liberaret ab omnibus. At liberat: testibus ipsis Papistis: qui id concedunt fieri saltem in Baptismo. Certè si in Baptismo propter Christum auferuntur omnes pœnæ: necesse est, Christum luisse omnes pœnas, & concurrit ratio personæ, cuius dignitate pretium accedit passionibus infinitum, quod non negant Papistæ. At non est infinitum, si pro quibusdam tantum satisfecit.

XXXII. Præterea, etsi daremus non omnes tulisse, non pro omnibus satisfecisse, at certè pro ijs satisfecisse, quas perpessus est, quis negare potest sanus? quum eo ipso soluisse dicatur, quo perpessus est. At perpessus est tẽporales: & non soluerit temporales.

XXXIII. Quartum argumentum. Si posita remissione, nulla opus est hostia pro peccato. Ergo neq; vlla superest pœna. At prius verum, ergo posterius. Antecedens est ab Apostolo ad Hebr. 10. *Porro vbi est horum peccatorum remissio, non est amplius oblatio pro peccato.* Consequentia pendet ab analogia signi: & rei significatæ. Nam hostia signum erat non peccati, sed peccatoris puniendi. Et per hostiam expiabantur peccata, translatis in eam pœnis. Quare qui dixit, nullam amplius hostiam esse pro peccato, idem significauit, nullam esse aliam expiationẽ. Et confirmatur, quia ipsi aduersarij, has ipsas pœnas dicunt expiare peccata.

XXXIV. Ei loco Iustinianus fucum facere conatus est, etsi in alium finem quum loqui Paulum dixit de expiando peccato eo modo; quo Christus dicitur sustulisse: & hostiam non simpliciter hostiam, sed talem hostiam.

XXXV. Sed nos duplicem duntaxat tum expiationem, tum hostiam comperimus in Scripturis: typicam vnam, alteram realem, illam in ritibus Mosaicis, hanc in Christo. Quomodo ergo Iustinianus suam expiationem, suam hostiam talem intelligit? Eiusdemne generis? vt sensus sit, satisfactum Apostolo, dum ne inducatur vlla expiatio, vlla hostia realis alia? Primo insulsum: nam sequeretur, posse restitui typicam, contra quam ipse Paulus disputet. Deinde, confirmatur hoc ipso nostrum argumentum contra pœnas reseruatas. Nam si pœnæ aliquæ reseruantur, ergo alia necessaria esset realis expiatio, per quam tollerentur. At nulla est necessaria: Ergo nullæ illæ sunt. Consequentiæ vis patet: quia Papistæ, qui somniarunt reseruatas, coacti sunt satisfactiones supersomniare.

XXXVI. Thomas in eum locum, *Facit talem rationem: quia in Nouo Testamento remittuntur peccata per oblationem Christi, quia in remissionem peccatorum effusus est sanguis Christi: ergo in Nouo Testamento, in quo peccata & iniquitates remittuntur, vt dictum est in autoritate, non est oblatio pro peccato, supple amplius iteranda. Matthæi nono, non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.* Caietanus, *Hoc est quo tendebat autor: quod ex eo quod in noua lege noua facta est remissio peccatorum per oblationem Christi, iam nulla superest oblatio pro peccatis. Fieret enim iniuria oblationi Christi, tanquam minus sufficienti.* Ex his patet argumentum Pauli esse: Si alia opus esset hostia: Ergo Christi passionem non sufficienter expiasse peccata. Vnde sequitur, quandoquidem nulla sit opus alia: Ergo Christum sufficienter expiasse; ideoq; omnem pœnam sustulisse.

XXXVII. Quintum argumentum. Si punit Deus peccata post remissionem, ergo eorum recordatur. At non recordatur: Ergo non punit. Assumptum patet Esaiæ 43. *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.* Ieremiæ 31. *Hoc erit pactũ quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me à minimo eorum, vsq; ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Quem locum Paulus 10. ad Heb. citat, & contrahit: *Hoc est fœdus, quod paciscar cum iis post dies illos, dicit Dominus: Indam leges meas cordibus eorum, & eorum mentibus eas inscribam, & peccatorum atq; iniquitatum ipsorum non recordabor amplius.*

XXXVIII. Consequentia patet, quia, cum Scriptura memoriam Deo tribuat, ἀνθρωποπαθῶς; non potest nisi ab humano more hæc phrasis explicari. Homines autem quorum prorsus non recordantur, in ijs nihil agunt. Et nominatim in reconciliationibus, si quis polliceatur se non fore memorem offensæ: eo ipso certum facit, se nullam vindictam sumpturum, vnde celebre factum τῆς ἀμνηστίας nomen. Hoc ipsum confirmatur: quia Scriptura, quoties dicit Deum recordaturum iniquitatis, minas significat vltionis. Ieremiæ 14. *Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit mouere pedes suos & non quieuit, & Domino non placuit. Nunc recordabitur iniquitatum eorum, & visitabit peccata eorum.* Oseæ 8. *Hostias offerent: immolabunt carnes, & comedent, & Dominus non suscipiet eas. Nunc recordabitur*

iniqui-

iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum. Et 9. *Profundo peccauerunt, sicut in diebus Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum.*

XXXIX. Itaque Iustinianus in 10. ad Hebræos, *Illorum Deus dicitur recordari, quibus præmium præparauit. Persimili ratione recordatur scelerum, quib. supplicia destinat: contra vero non recordatur eorum, quibus neque præmium pollicetur, neque supplicium irrogaturus est. Ita apud Ezechielem dixit: Si impius resipiscat, omnes ipsius iniquitates obliuioni tradendas, quod sit immunis futurus à supplicio.* Post, *Quia igitur reuocaturus erat Deus Christi merito genus humanũ ad gratiam, scelerum impunitatem pollicetur.* Anselmus, *Non recordabor amplius: quia nec in hoc seculo pro his iniungam illis aliquam pœnitentiam, nec in futuro vllam pro eis irrogabo pœnam. Ita promisit Spiritus Sanctus per nouam gratiam peccata remitti.*

XL. Salmero respondebat dupliciter. Primo textum, Ezechielis 18. longe duriorem à peccatore exigere conditionem, nempe auertere se ab omnibus iniquitatibus, seruare omnia præcepta, & facere iudicium & iustitiam. Deinde ipsum textum satis declarare, quomodo intelligenda sit Dei obliuio de iniquitatibus: hoc nempe modo, quod non recordabitur, vt eas per æternam mortem vindicet. Ita dixisse, *Vita viuet, & non morietur.* Et, *Nolo mortem peccatoris.* At inde non sequi, non posse præter illum modum, paterno & clementi animo ad pœnam temporalem obligando, peccata punire.

XLI. Serione? an tentabundus? Nam primum, quid illud est; duriorem conditionem exigi? aut quo sensu duriorem? An tanquam punientem: an tanquam difficilem? Nã si illud, quid absurdius? aut quis ferat, eo ipso puniri durius peccatorem, quum iubetur recedere à peccato; & iustitiæ studere, quam quum pœnas dat iustitiæ diuinæ; exempli gratia; in purgatorio? Quis ferat, morte duriorem pœnam esse peccatori, obseruationem mandatorum Dei? Et tamen quum libet, hanc obseruationem appellant, iugum leue, onus suaue: Satin' sani?

XLII. Quod si durius dicunt difficilius: possunt fieri. Sed hoc quorsum? Non enim si difficilius recedere à peccatis, quam mori: si difficilius amare Deum toto corde: quam in sudore vultus panem suum comedere: ideo in pœnis numerari oportet recessum à peccatis, dilectionem inimici, amorem Dei. At nos de pœnis agimus, siue eæ faciles sint, siue difficiles. Nihil obstat ergo, quominus, non recordari peccatorum, sit, nullas exigere pœnas.

XLIII. Sed incogitantiam vide. Durior, inquit, conditio est apud Ezechielem. Quo, inquam, durior? Istisne reseruatis pœnis? Esto. Quid hoc ergo sibi vult? An fateris apud Ezechielem, per eam phrasin non recordandi, promitti quidem nullas exactum iri pœnas: sed conditionem addi adeo duram, vt præstiterit pœnas exigi? Monstrum id quidem est: sed feramus tamen. Quid ergo, Salmero, quum vos has temporales pœnas exigitis, vt longe vos molliores Deo probetis, absoluitisne peccatores vestros hac conditione, & efficitis vt liceat non auertere se à peccatis, non seruare omnia præcepta, non facere iustitiam, non iudicium? Hæccine, inquam, vestra doctrina est? Nam si non est, & pudet vos huius licentiæ: ergo vos simul & pœnas retinetis, & imponitis durissimam illam conditionem vestris pœnitentibus. Cur ergo duriorem dixisti conditionem? Aut quid hoc μορμολύκειον tibi prodesse poterit? Certe quantumuis durum sit alterutrum, tamen ambo sunt duriora. Et longe præstabit Ezechielis conditionem amplecti, quã ad hanc vestram pœnitentiam confugere.

XLIV. Altera solutio, vt plurimum valeat, tamen peculiaris est loco Ezechielis: quem cur vnicum delegerit, viderit Salmero. Illud certum in Esaia, Ieremia, in Paulo, qui à nobis sunt citati, nihil agi peculiariter de morte, aut morte æterna: sed generaliter de obliuione peccatorum. Non est autem necesse, si vno loco, etiam omnibus eandem restrictionem esse. Et in quibus non est, quis Salmeroni supplere concesserit? Nisi forte sibi omnia pro arbitrio soli Iesuitæ licere putant. At nos scimus etiam mortis nomine comprehendi omnia supplicia peccatorum; vt quum dictum Adamo, *Morte morieris.* Neque micam salis inesse iis, qui quia expressa est vita, concludunt alia omnia remouenda. Denique, quibus vita æterna promittitur, iis omnia supplicia condonari. Quid autem Deus possit, necne, non tam libenter inquirimus, quam constanter discimus, quid velle declararit.

XLV. Bellarminus in eodem Ezechiele vrget illud, *Iustitia iusti non liberabit eum in quocunque die peccauerit: & impietas impij non nocebit ei in quacũque die conuersus fuerit.* Etenim, si impietas impio post conuersionem nullo modo noceret, etiam quoad pœnam temporalem: eodem modo iustitia iusto post auersionem nullo modo prodesset, etiam quoad præmium temporale. At negari non potest, quin sæpenumero Deus opera bona impiorum remuneret temporali mercede. Itaque, quum dicitur Deus non recordari peccatorum: non significatur, nullis pœnis punire, sed tantum non æternis.

XLVI. Quid ergo? Peccata in Baptismo remissa nocentne saltem temporaliter? Atqui plenariam illis remissionem ne Papistæ quidem inuident. Nẽpe igitur non ita est, æque non prodesse impiis sua bona, & nocere piis sua peccata. Itaque nunquam dictum, eorum bonorum nullam fore Deo memoriam: sed dictum, eorum peccatorum nullam fore. Nempe longe propensior Deus ad benefaciendum, quam ad puniendum. Vnde dictum, expectari malos multo tempore, an sint conuertendi: nec dictum expectari itidẽ iustos sintne redituri ad vomitum. Et dictum, quæri vt peccator viuat: nec dictum, quæri vt iustus moriatur. Denique dictum, benefacere Deum piis & impiis, non dictum, malefacere vtrisque. Fallit ergo Bellarminus, qui cõparat tanquam paria, non prodesse peruersis, & non nocere conuersis: Et tamen inutiliter. Nam quum peruersis quicquid præmiorum est, non significet dimissas esse pœnas: cur conuersis quod erit incommodorum, significabit esse retentas pœnas? Nam alioquin incommoda nos nulla accidere cõuersis non dicimus: sed tantum nullas pœnas.

XLVII. Sextum argumentum. Omnia relata mutuo sese tollunt. At culpa, & pœna, sunt relata. Ergo hæc sese mutuo tollunt: vt, sublata culpa, nulla sit pœna. Per remissionem autem peccatorum culpa tollitur, ipsis Papistis fatentibus: imo serio disputantibus. Ergo per eandem remissionem necesse est pœnam tolli. Sic Oecumenius in 5. ad Romanos, ἡ ἁμαρτία ἀνῃρέθη, καὶ ἡ κόλασις συνανῃρέθη, *vbi peccatum sublatum est, etiam pœna simul ablata est.*

XLVIII. Bellarminus pro culpa, reatum substituit: quo vocabulo vsus erat Caluinus, pro ea quam nos culpam diximus. Itaque, si, inquit, reatum intelligimus obligationem ad pœnam, verissima est conditionalis assertio: sed non verum, liberari nos ab omni reatu per Christum. Si vero per reatũ significetur culpa, siue offensio, ob quam debitum pœnæ luendæ contrahimus, falsa conditionalis assertio est. Rationem notat: quia multa sunt, quæ sine certis causis non orirentur, quæ tamen orta manent, causis pereuntib. vt ædificium manet: pereunte ædificatore. Et Augustinus dicat. tractat. 24. in Ioann. *Productior est pœna, quam culpa, ne parua putetur culpa, si cum illa finiretur & pœna.*

XLIX. Sed non debebat Bellarminus in re facili ambigua sectari: neque enim reatum aliud dicebat Caluinus, quam culpam; id est, ipsum peccatũ, quod etsi abstracte considerari possit, nulla habita ratione pœnæ; tamen reapse non potest non relationem habere ad pœnam: vel potius pœna nulla esse nisi relate ad peccatum: quomodo, etsi vmbra ad corporis definitionem nihil pertineat, tamen vmbra & corpus relata sunt: vt, etsi possit forte esse corpus sine vmbra, tamen vmbra nulla absque corpore. Hoc ergo illud est, quod volumus, quod diximus, quod Caluinus voluit sublata culpa, tolli pœnam.

L. Sed hoc ipsum negat Bellarminus: quasi disputans, nullo posito corpore vmbram tamen esse, quod vel pueris ridiculum. Cessante causa, inquit, non semper cessat effectum. Ita est, inquam: sed tum demum quum effectum ab ea causa fuit actu. Vt Apellis tabulæ multis post eum seculis superstites fuere: nempe, quas tum fecerat, quum esset in viuis: ast eo sublato, nullæ fuerunt ab eo nouæ tabulæ, ne eæ quidem quas animo designarat. Ast in hac controuersia, pœnæ dicuntur, non quæ actu fuerint; sed quæ nõdum vllæ, quum erat peccatum: imo ne tum quidem cum esse desiit, id est, condonatum fuit. Atqui in omnibus, quæ sunt huiusmodi, vniuersale est axioma, sublata causa, nullum esse effectum.

LI. Recte igitur, & vere Augustinus; productiorem pœnam esse quam culpam nimirum, quia, vt idem explicat, non simul cum illa finiatur & ista. Bene, finiatur. Non enim æque verum, peccati, postquam esse desiit, id est, imputati; incipere quasdam pœnas: nempe, quia aliud est, desinere quæ cœperant: aliud, incipere quæ non erant. Breuiter: nulla ratio ferre potest, vt productior pœna quam culpa, intelligatur pœna exigenda postquam condonata culpa est, & non ea quæ exigitur aliquanto post, quam culpa admissa est.

LII. Septimum argumentum. Remittit nobis Deus, quomodo vult nos remittere aliis. At vult remittere pœnas omnes. Ergo & ipse remittit. Maior patet ex oratione Dominica, *Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.* Assumptum sufficit Synesius epist. 28. Ἀφιέναι φησὶ δεῖν ὁ Θεὸς τὰ ὀφειλήματα· ὀφείλει δὲ ὁ μέν τις δάνεισμα χρυσίου, ὁ δὲ τὸ δοῦναι δίκην, καὶ ὁ τοῦ λαβεῖν καὶ δίκην ὑπεριδὼν ὑπήκουσε τοῦ Θεοῦ. *Dimittẽda Deus esse debita dixit Porro hic quidẽ pecuniã mutuam, ille vero pœnas dependere debet. Igitur qui repetere ab eo pœnas contempserit, Deo fuerit obsequutus.* Ratio euincit. Nam peccatorum remissio non potest significare nisi aut culpæ ablationem, aut pœnæ. Non possunt autem homines auferre culpam aliorum: quia hæc fit immutatione voluntatis. Ergo, nonnisi pœnam. Cum ergo remisso humana tollat pœnam, & sic Deus remittit, oportet Deum remittere pœnam.

LIII. Octauum argumentum, est ab autoritate Veterum. Tertullianus de Baptismo c 5. *Exempto scilicet reatu*, inquit, *eximitur & pœna.* Nihil breuius: sed nihil potentius, contra Papistas, qui, exempto reatu, negant eximi pœnam. Neque ambiguitatem Bellarminus potest obiicere, quam in Caluino venatus est, reatum dici obligationem ad pœnam: esse enim Tertulliano eandem quam Bellarminus culpam mauult, manifestum ex præcedentibus, *Qui vnum semel anno liberabant, nunc quotidie populos conseruant, deleta morte per ablutionem delictorum. Exempto scilicet reatu, eximitur & pœna.* Ex quo textu patet, idem esse reatum & delictum. Nisi forte malis ita distingui, vt sit tamen verum, abluto delicto, id est, culpa, simul eximi reatum, id est, obligationem ad pœnam. Quod nobis perinde est; & Papistis æque oppositum. Nam qui retineri pœnas dicunt, iidem negant eximi obligationem ad pœnam.

LIV. Pamelius hunc locum Papistice luxauit, *Pœnam*, inquit, *æternam intellige: nam mors, & alia pœna peccati originalis temporales manent in baptizato.* Nihil ineptius. Dissimulauit enim argumentum esse, quo confirmaret Tertullianus, quod erat præmissum, *Deleta morte per ablutionem delictorum.* Quum ergo probandum esset deletam esse mortem, æternã videlicet (non enim hoc Pamelio contradicimus) in Baptismo; quis non videt ineptum fore, si diceret, deletam esse pœnam æternam, quæ nihil aliud est, quam mors æterna? Legitimæ ratiocinationis leges postulant potius, vt à genere ad speciem descendatur. Omnis pœna eximitur, exempto reatu. At mors est pœna: Ergo mors eximitur, deleto reatu. Nam idem per idem probare ineptum est.

LV. Chrysostomus ad Romanos homil. 8. ἔρχεται ἡ πίστις ἐφελκομένη τὴν χάριν, ὥστε τὴν ἐπαγγελίαν εἰς ἔργον ἐξελθεῖν. ὅπου γὰρ χάρις, συγχώρησις. ὅπου δὲ συγχώρησις, οὐδεμία κόλασις, *Accedit fides, quam secum trahit gratia, vt promissio in opus exeat. Vbi enim gratia, ibi venia: vbi venia, ibi nullum supplicium.* In Matthæum homil. 20. Ὁ πατέρα εἰπὼν τὸν Θεόν, καὶ ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, καὶ κολάσεως ἀναίρεσιν, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἁγιασμόν, καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ υἱοθεσίαν, καὶ κληρονομίαν, καὶ ἀδελφότητα τὴν πρὸς τὸν μονογενῆ, καὶ πνεύματος χορηγίαν, διὰ τῆς μιᾶς ταύτης ὡμολόγησε προσηγορίας. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν καλέσαι πατέρα τὸν Θεὸν μὴ πάντων ἐκείνων ἐπιτυχόντα τῶν ἀγαθῶν. *Qui Patrem Deum appellauit, & veniam peccatorum, & pœnarum interitum* (dure; dic potius, pœnarum exemptionẽ) *& iustificationem, & liberationem* (redemptionem) *& filiorum adoptionem, & hæreditatem Dei, & fraternitatem, cum vnigenito copulatam, & Sancti Spiritus dona largissima, vno sermone confessus est. Impossibile est enim Deum Patrem vocari ab eo, qui non omnia hæc bona fuerit consequutus.* Ad Colossenses homil. 6. Πάντες ἦμεν ὑφ' ἁμαρτίαν καὶ κόλασιν. αὐτὸς κολασθεὶς ἔλυσε, καὶ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν κόλασιν. *Eramus omnes obnoxij peccato & pœnæ: ipse punitus soluit* (exemit) *& peccatum & pœnam.* In Psalm. 50. homil. 2. *Vbi misericordia postulatur, iudicium non sæuit. Vbi misericordia petitur, pœnæ locus non est.* Et paulo post, *Soluta sunt peccata tua, interempta est pœna tua.*

LVI. Augustinus de Verbis Domini serm. 37. *Suscipiendo pœnam, & non suscipiendo culpam, & culpam deleuit, & pœnam.* In Psalmum 31. enarratione secunda, *Coopertasunt peccata, tecta sunt, abolita sunt. Si texit peccata Deus, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit animaduertere, noluit punire: noluit agnoscere, maluit ignoscere.* Et paulo post, *Tecta ergo*

peccata, quare dixit? Vt non viderentur. Quid enim erat Dei videre peccata, nisi punire peccata, Cyrillus Glaphyr. 2. de Noe & Arca: Γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ τὴν ὑπὲρ πάντων ὑπέτλη σφαγὴν, ποινῆς καὶ δίκης ἐλευθερῶν, καὶ παντὸς τοῦ τοιοῦδε δείματος ἀπωτάτω τιθεὶς τοὺς πεπιστευκότας: *Vnigenitus Dei Filius homo est factus, mortemque pro omnibus est perpessus, liberans à pœna & supplicio, atque ab omni eiusmodi metu longissime remouens eos qui fidem susceperint.* Rursus Augustinus apud Bedam in 3 ad Galat. *Suscepit Christus sine reatu supplicium nostrum, vt inde solueret nostrum reatum, & finiret etiam supplicium nostrum.*

LVII. Bellarminus c. 13. 1. de Purgatorio, quo Pamelius Tertullianum, eodem ingenio dixit Augustinum, loqui de pœna æterna: & recte, inquam: nam quis nescit, qui de animali loquatur, eundem loqui de homine? Sed hoc interest, vtrum loquatur de sola pœna æterna. Nos dicimus, in genere de pœna. Credat Augustini verbis, si mihi non credat. Imo credat rebus, *Si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit animaduertere, noluit punire.* Ergo, inquam, si voluit punire, voluit animaduertere: si voluit animaduertere: voluit aduertere: si voluit aduertere, non texit. Quanto facilius diceret Bellarminus, non tecta, id est, non condonata peccata, quam retentam pœnam?

LVIII. Fulgentius ad Venantiam, *Non punit Deus in peccatore peccata, si peccatoris ceruix non fuerit indurata.* Hieronymus in Ps. 31. *Quod tegitur, non videtur: quod non videtur, non imputatur: quod non imputatur, nec punietur.* Bernardus de fragmentis septem misericordiarum, *Sic ex toto indulsit, & tam liberaliter omnem donauit iniuriam, vt iam non damnet vlciscendo, nec confundat improperando, nec mitius diligat imputando. Sunt enim aliqui sic donantes iniuriam, vt non vlciscantur, sæpius tamen improperent. Sunt & alij qui sileant licet, manet tamen alta mente repostum, & rancorem tenent in animo: quarum vtique neutra plena indulgentia est. Longe ab his omnibus benignissima est diuinitatis natura. Liberaliter agit, ignoscit plenarie.*

CAP. III.

Argumenta Papistica aduersus remissionem pœnæ.

I. QVæ argumenta generaliter probant remanere aliquam pœnam post remissionem culpæ, nunc enumerabo: paulo post visurus quæ peculiaria sunt pœnis vel huius vitæ, vel futuræ.

II. Primum ex Cotono, Institutionis lib. 4. c. 3. quod est de Indulgentiis. Si pœna peccato debita, semper vna cum peccato remittitur; quare Deus, condonato populi sui peccato Idololatriæ, ad preces, & flagitationẽ Mosis, addit nihilominus, *Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum:* Exod. 32.

III. Imo, vnde didicit Cotonus, condonatum hoc fuisse peccatum? Nam quum dixisset, *Aut dimitte eis hanc noxam: aut dele me de libro tuo*: audiit responsum, *Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo: tu autem vade, & duc populum istum, quo loquutus sum tibi: Angelus autem meus præcedet te. Ego autẽ in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum.* Quid hîc est, quod redoleat remissionem? Nisi forte, quod non statim deleuerit, vt erat minatus. Sed propterea audit longanimis, quod iram differat multò tempore, peccatores tolerans.

IV. Et inde dies visitationis, siue vltionis: quem de pœnis satisfactoriis durum est, ac violentũ interpretari. Itaq; Carthusianus, *In die vltionis hoc est, extremi iudicij, in quo fiet vltio consummata ac generalis vniuersæ iniquitatis, interim nõ vindicatæ plenarie.* Quod si est, quid ad pœnas post remissã culpã?

V. Secundum argumentum. Si sola fides, vel sola ministri absolutio, vel sola mentis contritio, peccatiue detestatio, omnem semper noxam: & pœnã, pœnæve reatum simul absumeret, nullum discrimen inter eum intercederet, qui centum millibus nefariis flagitiis sese contaminasset, & eum qui vno solo. Nullum inter peccata, quæ ante, & post susceptum Baptismum perpetrantur: & per consequens, inter regenerationis & absolutionis Sacramẽtum, vel inter huius illiusve Sacramenti effectum. Atqui vtrumque consectarium à communi Patrum omnium sensu, atque consensu est alienum: neque diuinis quoque literis consentaneum: Clamant enim hæ, Deuteron. 25 *Pro delicti mensura erit & plagarum modus.* Apoc 18. *Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, & luctum.* Ad Hebr. 10. *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, non iam relinquitur hostia pro peccatis: terribilis autem quædam exspectatio iudicij, & ignis æmulatio.*

VI. De his consectariis agam seorsim. Primo igitur loco tanquam absurdum opponitur, nullum dari discrimen, inter sæpius, grauiusq; peccantẽ, & semel, ac leuius. Verum distinctius loquendum fuit: nullum enim discrimen esse, longe falsissimum est, si simpliciter asseratur. Dico igitur, discrimẽ peti posse vel a peccatis, vel à pœnis. Ab ipsis peccatis non posse esse nullum discrimen: quia fieri nequeat, vt non sit plus remissum ei qui plus peccauit. Atque hoc discrimen in se notauit Paulus, prior. ad Timoth. 1. quum se dixit esse primum peccatorum. Notauit Christus in muliere peccatrice: Lucæ 7. Quum post eius & Simonis comparata officia, *Dico tibi*, inquit, *remissa esse peccata eius multa.*

VII. Nec vero nullum est ab effectis remissionis, nisi Christo fidem non habeamus, eodem loco pronuntianti, eum, cui plura remissa fuerunt, plus amare.

VIII. Sed si à pœnis discrimen petitur; agnoscimus nullum esse. Neque enim posse: quia vbi nihil est, non datur magis, & minus. Quomodo ergo nihil interesset inter eum, à quo eiecta fuit legio dæmonum, Lucæ 8 & Mariam Magdalenam à qua septem, Marci 16. & alios plurimos à quibus singuli: æque enim omnes liberi erant à vexatione eorum spirituum: sic, nihil necesse est interesse inter Latronem, qui audiuit, *Hodie mecum eris in Paradiso*, & Apostolos, quibus paratæ erant mansiones in domo Patris.

IX. Nec vero in eo quicquam absurdi. Alioquin cur non sit absurdum, quod Papistæ concedunt, in Baptismo & culpam omnem dimitti, & pœnam nullã retineri? Non enim ad Baptismum, opinor, accedit nemo, nisi qui semel peccarit, & leuiter: sed & Maria Virgo, & Paulus, ex quibus illa etsi non expers peccati, tamen longe infra illum blasphematorem, persequutorem, τὸν πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν. Et tu credas, æque dimissurum fuisse Christum mulieri peccatrici, ac Ioanni, & culpam, & pœnam, si absurdum æque illam non puniri, & istum?

X. Et vero in eam rem citari eos Scripturæ locos, quis sperasset sanus? Quis, quum factum videt, æquo toleret animo? Quis non dicat, Papistis Iesuitis animum esse in patinis, potius quam in scripturis? Audio apud Mosen pro mensura peccati plagarum modum: sed vbi legit Peltanus ei, à quo iubentur ita sumi pœnæ, dimitti id peccatum? Audio, in Apocalypsi, Babyloni tantum esse dandum tormentum, quantum se ipsa glorificauerat. Ergone Babylon exemplum est remissorum peccatorum? Imo diserte, *Peruenerunt peccata eius vsque ad cœlum, & recordatus est Dominus iniquitatum eius.* Audio, non superesse hostiam, iis qui voluntarie peccant post agnitam veritatem. Sed iisdem dari veniam, quo loco Peltanus legit? Proh Dei, atq; hominum fidem! tantamne in vllo hominum væcordiam esse, vt veniam consequutis peccatorum, itidem vt damnatis, varias pro variis peccatis pœnas imponi, induxerit in animum?

XI. Venio ad alterum consectarium. Ergo, inquit, nullum esset discrimen inter peccantem ante Baptismum, & post Baptismum. Adde, vt prius, supposita venia: & concedo, nullum pœnarum esse discrimen. Quis enim iussit esse? Atqui Salmero, respondens argumento nostro contra satisfactiones, ducto ab exemplis eorum, quibus remissa sunt peccata ab ipso Christo, eos refutauit, qui dicerent, fuisse infideles; quandoquidem vis eadem fuerit olim Circumcisioni, quæ nunc est Baptismo. Quid ergo? sublatumne dicamus à Christo discrimen peccantium ante Circumcisionem, & post? Atqui, si tunc non solutum, cur nunc potius? Certum est, neque tunc sublatum, neque nunc auferri: sed certum, nullum esse: quod ad pœnas quidem attinet.

XII. Tertium consectarium: Ergo nullum discrimen inter Baptismi, & pœnitentiæ Sacramenta, eorumve effecta. Atqui, inquam, Pœnitentiæ Sacramentum nullum est: verum id alias. Sed inter Baptismum, & pœnitentiã longum discrimen. In pœnitentia nullum aquæ signum: imo omnino nullũ externum signum, siue elementum, quod est in Baptismo. Vt nullum sit aliud, nonne hoc sufficit? Sed nullum, ait, inter eorum effecta? Quænam effecta? Remissionemne? Atqui fatentur Papistæ, posse tantam esse in pœnitentia contritionem, vt remittantur etiam pœnæ. An tunc nullum discrimẽ effectorum Baptismi, & pœnitentiæ? Imo an tunc non absurdum, nullum fuisse, nunc vero absurdum? Denique, Baptismus est Sacramentum pœnitentiæ; vnde ei nomen, Marci 1. & Actor. 13. Nempe igitur, vt Eucharistiæ, & communionis Christi: sic neque Baptismi, & pœnitentiæ, oportet alia, atq; alia esse effecta: sed vnum idemque.

XIII. Tertium argumentum. Si post peccatum, per fidem, vel pœnitentiam deletum, nihil restat, pro quo Deo satisfiat quorsum ab Ecclesia & Scriptura exiguntur ieiunia, preces, eleemosynæ? aliaque id genus pietatis officia?

XIV. Nempe, inquam, non diximus nos quidem, nihil superesse pro quo Deo satisfiat: sed nihil superesse pœnæ. Klingium audiamus, *Vltra Christi satisfactionem, Deus à nobis etiam aliquam satisfactionem exigit. Terminus autem, vel nomen satisfactio, hîc alio sensu accipitur, quam de Christo.* Et Christi satisfactionem paulo ante negabant esse aliud, *nisi pœnarum, dolorum, damnationis æternæ pro peccatis totius mundi debitæ solutionem.* Nostram igitur satisfactionem quomodo describit? *Accipitur enim hic*, inquit *satisfacere, pro obedientia & impletione voluntatis, atque præcepti Domini: ideo tunc satisfacere dicimur largo modo, quando Dei voluntatem facimus, eiusque præcepta seruamus.* Hoc sensu, absit vt negemus, post remissionem quicquam superesse cui satisfaciamus. Satisfacimus Deo, quum ipsum peccati habitum à nobis auerruncamus: imperatum est enim, odisse malum, amare bonum. Et eo pertinent ieiunia, preces, eleemosynæ: sed non pertinent ad expiandas vllas pœnas.

XV. Satin' habet Peltanus? Nam, quod nos respondentes finxit; exigi à sceleratis, & peccatoribus, facetus fuit: quasi nos vereri posse crediderit, ne exigerentur ab Angelis, quibus nullum peccatum. Scimus, scimus exigi à peccatoribus, ab sceleratis: sed iis peccatoribus, iis sceleratis quibus remissa culpa est, remissa pœna: itaque iisdem iustis: sed peccatoribus per naturam, iustis per gratiam.

XVI. Quartum argumentum. Si culpa nunquam remittitur ante pœnã, sed vtrumque simul: ergo multo minus pœna ante culpam: quippe quum pœna dependeat ex culpa. Quum igitur Adam, Dauid, Moses, propter offensam præfinitas à Deo pœnas ad vltimum vsque vitæ spiritum pertulerint, consequens fiet, vt ad illud vsque tempus, eisdem, quibus primo admissi peccati momento, noxiis semper obstricta hæserint: atque ideo nunquam veri Dei serui extiterint: quod est absurdum.

XVII. Concedimus, nunquam condonari culpam post pœnam. Sed, non fuisse condonatas Adamo, Dauid, Mosi suas culpas, ante extremum diem; constanter negamus. Certe Dauid diserte, Psalm. 32. *Dixi, confitebor aduersum meum iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei.* Nec dubitamus, idem verum fuisse in Adamo, in Mose. Quid ergo? Nempe sumit Peltanus nugator, id quod est in controuersia. Itaque negamus, pertulisse pœnas iniquitatum suarum, etiamsi tolerauerint incommoda plurima ex peccatis suis, quod explicabimus paulo post, quum agemus peculiariter de pœnis in hac vita.

XVIII. Quintum argumentum, Indubitatum axioma est, Personalem vnius culpam in alterum, nisi consentiat, non pertransire. Atqui, pœnas ob patrata scelera maioribus decretas, in posteros interdum transmitti, negari non potest. Ezechielis 18. *Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt.* Ergo, inquit, constat pœnam à culpa seiungi.

XIX. Seiungi autem? Imo si nihil aliud voluit, potuit probationis molestia abstinere, & cum nostra bona venia, sumere pro certo: aut omnino si probare decreuerat, breuius & solidius, ab ipsa remissione peccatorum: nam hæc, posita culpa, aufert pœnam: neque enim efficit, vt non sit admissum peccatum: sed vt, quamuis admissum, non puniatur tamen. Sed ille, paulo videtur loquutus inconsideratius, & plus voluisse intelligi, quam dixerit. Condonemus hanc infantiam. Legit igitur aliquot Scripturæ locis, pœnas maioribus decretas transmissas in posteros. Recte: sed breuius

æquo.

æquo. Nam primo, quos posteros? Consentientesne, an non? deinde, quorum peccatorum: dimissorumne, an non? Nam si non dimissorum: extra oleas vagatur. At si in consentientes, ergo non remissorum consentientibus quidem; quia peccata non remittuntur nisi pœnitenti.

XX. An igitur remissorum; & in non consentientes? Vtrumque oblitus est probare. Et quomodo probaret? quum contra Deus ipse, apud eundem Ezechielé eodem c. improbans id de vua acerba prouerbium, *Si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui, quæ fecit, timuerit, & non fecerit simile eis, non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet.*

XXI. Sextum argumentum: Si semper cum noxa remittitur & pœna: ergo, vix vllus omnino mortalium aut iustus est, aut Christo per gratiam coniunctus. Imo omnes iniusti essent & peccatores quicunque grauiorib. pœnis exercerentur. At consequens absurdum. In oculis enim est omnium, eximia sanctitate ornatos interdum grauius in hac vita affictari, quam publice sceleratos.

XXII. Respondeo: omnes esse peccatores qui, non dicam grauioribus, sed & qui leuioribus pœnis exercentur: sensuique communi sese opponere, quicunque contra asserit: nempe, quia omnis pœna pendet à peccato, vt loquebatur Peltanus; siue vt nos, refertur ad peccatum. Neque vllum exemplum dari potest in oppositum, excepto vnico Mediatore: qui tamen, si non peccator, at peccatorum sponsor. Non debuit ergo obiici tanquam absurdum.

XXIII. At vero, neminem esse iustum, aut Christo coniunctum, si remittatur simul, & semel pœna cum culpa, id vero absurdissime concludit Peltanus. Non quod non sit verissimum, interdum iustissimos quosq; grauius affictari: sed quia vicissim verissimum, non opponi remissionem pœnæ, grauissimis afflictionibus: quum certum sit, non omnes afflictiones easdē pœnas esse: quod vel Iobi exemplum docuit, vel eius cœci, quem Christus negauit ob sua parentumve peccata sic natum, Ioannis 9.

XXIV. Septimum argumentum. Si vbi omnis abest noxa, quacunque tandem ratione absit, ibi omnis quoque debita abest, abesseq; debet pœna: quî fit ergo, vt politicus magistratus in adulteros, fures, sicarios, aliosque id genus nequam homines seuerissime plerumque animaduertat, etiamsi cum Deo in gratiam redisse, & iam ab omni noxa absolutos esse, certo, quantum humanum fert iudicium, constiterit? Quod si homo, ab homine iam emendato, & a crimine absoluto, iuste pœnas exigit: iuste profecto, & Deus quoque, qui in quouis peccati genere non minus, imo magis offenditur, quam vllus omnino mortalium, multam aliquam ab huiusmodi poterit exigere.

XXV. Respondeo; immane sophisma esse, confundens separatissima; Deum & humanū magistratum. Enimuero, quia culpa nulla nisi peccati est: & peccatum refertur ad legem: lex autem varia est: ideoque peccatum etiam varie dicitur: necesse est etiam, culpam varie dici. Sic, peccatum contra legē diuinam, aduersus Deum: contra autem legem humanam, aduersus hominem: nec necesse est, peccatum aduersus Deum, esse peccatum aduersus hominem: aut peccatum aduersus hominem, esse peccatum aduersus Deum. Exempli gratia, peccabant tres pueri aduersus regem Babylonium, non adorantes statuam: at non peccabant aduersus Deum. Contra Babylonij adorantes, peccabant aduersus Deum, non peccabant aduersus Regem. Vnde & illud fit manifestum, posse à Deo dimitti culpam in se admissam; non remissa tamen culpa admissa in hominem: & contra posse hominem dimittere culpam in se, quum tamen non sit dimissa culpa in Deum.

XXVI. His positis, nihil est difficile Nemo nostrûm docet, vbicunque, quocunque modo dimittitur culpa, ibi dimitti etiam omnem pœnam: Non enim verum, dimissa culpa in Deum, tolli pœnam humanam: quomodo nō est verum, remissa culpa in hominem, remitti pœnam diuinam. Sed verum est, dimissa culpa in hominem, remitti pœnam humanam: & remissa culpa in Deum, dimitti pœnam diuinam. Itaque, nihil nisi nugatur Peltanus.

XXVII. Hæc vera, hæc inuicta solutio est. at non, quam ille sibi nos finxit opponentes: eos qui peccant, non solum in homines iniurios existere, sed iustitiæ quoque ordinem turbare: ideoque, non tantum hominibus, sed etiam iustitiæ satisfaciendum esse. Nam hæc, si esset vera: Ergo nunquam condonaretur vllum peccatum perfecte; nisi violata iustitia: quod neque in humanis rebus verum, neque in diuinis. In humanis quidem: quia potest princeps perduelli efficere ne sit damno suum in rempublicam peccatum: quomodo Dauid Abnero, prius hosti, plene conciliatus est 2. Samuelis. 3. Imo, quotidie videmus Regis indulgentias culpam condonare admissam in Rempublicam, non remissa tamen culpa in hominem, contra quam philosophatur Peltanus. In diuinis autem; quia plurimis ipsi Papistæ agnoscunt dari à Deo plenariam indulgentiam, tum in Baptismo, tum alias. Quare, retentæ, remissæve pœnæ causa, est prorsus ab autoritate eius, cuius id iuris est. Iesuitæ vero, tum sunt ineptissimi, quum sibi videntur subtilissimi.

XXVIII. Octauum argumentum. Si peccatoribus, post remissionem, remanent complures peccatorum reliquiæ: Ergo, remissa culpa, non semper remittitur pœna. Remanere reliquias probat, quia inde sit frequens intellectus error, mentisque allucinatio: inde praua voluntatis vota, noxiaque desideria: & alia similia. Probat consequentiam: quia hæ reliquiæ sunt veræ, proprieque cruces, ac molestiæ ex turbido fonte natæ: sunt mali denique malæ damnatæque illius arboris fœtus.

XXIX. Respondeo; nego consequentiam. Alioquin mendacissime asserent Catholici, in Baptismo remitti & culpam, & pœnam omnem: ipsis non contradicentibus Papistis. Nam, hæ reliquiæ remanent in omnibus quantumuis baptizatis Videlicet, hæ reliquiæ, vel sunt tantum incommoda, vel etiam peccata. Incommoda tantum, vt intellectus errans, in rebus physicis: desideria noxia, in grauidis mulieribus, & si quæ sunt eiusmodi. Peccata vero, mētis allucinatio, in doctrina pietatis; voluntatis desideria impellentia ad furtum, scortationem, homicidia. Illa incommoda, possunt interdum in pœnis numerari: at non semper. Itaque, non concludunt. Ista vero possunt, & solent aliquomodo pœnæ dici: sed comprehenduntur potius proprie sub peccatis. Enimvero, si pœnæ sunt, at certe, non quæ satisfacere possint Deo pro peccatis: quum potius augeant semper peccatum, & mereantur nouas pœnas. Itaque, comprehenduntur in remissione culpæ potius quam in remissione pœnæ.

XXX. Nonum argumentum. Si Christi Redemptoris nostri crux, crucisve eius energia non vno, eodemque modo operatur in omnibus, in impertiendo cœlesti, supernaturalique bono: Ergo neque in summouendo spirituali malo. Ideoque, interdum vniuersam pœnam simul absumit, quandoq; partem, qua maiorem, qua minorem.

XXXI. Respondeo; effecta crucis duûm esse ordinum. Alia enim esse in nobis, absque nobis: Alia vero in nobis per nos. Hæc ea esse, quæ fieri oportet in intellectu, & voluntate, sic mutatis à Deo, vt tamen non contra eorum naturam: neque enim inuiti volumus bonum: sed ex nolentibus efficimur volentes. Illa autem, quæ à sola Dei voluntate ita pendent, vt in iis habeamus nos mere passiue: exempli gratia, Adoptio, Misericordia, Amor. Nam, vt adoptet nos Deus, vt misereatur nostri, vt amet, ita fit in nobis, vel potius nobis, vt nostri sint in eo ipso motus nulli; Quę prioris sūt ordinis; ea fatemur non eodem omnia modo: sed altera dicimus perfecte fieri, & eodem in omnibus modo. Sicut in homine ipso condendo, corpus quidem formatur à Deo, sed per naturam: itaque, in formando moræ sunt, & gradus; & partes. Ast in anima inspiranda, longe alia ratio; non enim paulatim: sed vno momento formatur, & in sui perfectione: nempe, quia Deus hanc format immediate. Denique, ne ab hoc argumento longius recedam; fatentur Papistæ, culpam perfecte remitti.

XXXII. Hoc posito, negamus sequi, pœnam summoueri per partes: nimirum, quia hoc fit in nobis sine nobis: sed pure, & absolute à voluntate Dei: quomodo in hominibus ipsis vt remittat pœnam scelerato Rex, ita pēdet ab arbitrio Regis, vt nullas, nisi patientis partes sceleratus sustineat. Patet in Baptismo saltem; vbi non dicunt Papistæ, Deum remittere seorsim pœnam, & culpam: aut particulatim pœnam: sed simul, & semel & omnino.

XXXIII. Cœlestis, supernaturalisque boni partes sunt itidem, vt oppositi mali: itaque, opponuntur bona malis, alia directe alia indirecte: illa, quę sui ratione, & quatenus talia: hæc quæ tantum quatenus mala. Sic sanctificatio opponitur directe peruersitati; adoptio reprobationi: remissio peccati imputationi: oblique autem sanctificatio reprobationi, adoptio peruersitati. Conceditur autem, si non eodem modo fiat bonum, neque eodem modo tolli malum: sed ita, vt bonum malo directe opponatur: quia enim quæ directe opponuntur, tollunt se mutuo, omnino necesse est, eodem modo hęc tolli, quo illa poni. Itaque peruersitas, non vno eodemque momento tollitur: quia sanctificatio non vno, eodemque momento ponitur. Sed in obliquе oppositis negamus idem esse iudicium: etsi enim iniquitas tollatur; tamen adoptio nulla per partes efficitur. At negamus, directe oppositum pœnis bonum sensim poni, videlicet remissionem.

XXXIV. Decimum argumentum, à iustitia est, & sapientia Dei. Illam enim exigere, vt aliter in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum, per ignorantiam, deliquerint: aliter vero, qui semel a peccati seruitute liberati, scientes, denuo Dei templum violare, ac Spiritum Sanctum contristare non formidarint. Hanc vero, ne ita nobis absque vlla prorsus satisfactione, peccata post primam reconciliationem condonet, vt, occasione hinc accepta, peccata leuiora reputantes, in Spiritum Sanctum interim contumeliosi in grauiora subinde scelera labamur, thesaurizantes nobis iram in die iræ.

XXXV. Respondeo; primum ex Tertulliano, de pœnitentia c. 4. *Audaciam existimo, de bono diuini præcepti disputare: neque enim, quia bonum est, icirco auscultare debemus, sed quia Deus præcepit.* Itaque, non patior temeritatem (sic enim dicam libere) Papistarum, qui ratiunculis vtcunque conceptis, metiuntur opera diuina: & pronuntiant hoc, illudve Deum decere, non decere: haud secus, ac si de homunculo iudicarent, cuius voluntas à superiori aliqua lege pendeat. Nobis vero etsi hæc sophismata essent solutu difficilia, tamen audacter contemnerentur, certis, mero Dei arbitrio, tum omnia, tū hoc ipsum, de quo agimus, dispensari.

XXXVI. Secundo, hæc eadem ratio valet, si quid valet, æque contra Baptismum, ac pœnitentiam. Neque enim magis absurdum, templum Dei violare, & Spiritum contristare post Baptismum, quam ante: neque non baptizato licet thesaurizare sibi iram in die iræ, quam baptizato. Vtrumque posse fieri ante Baptismum constat, quia factum sit. Factum autem docet Tertullianus, eodem illo de Pœnitentia lib. 16. *Omne præterea cunctationis & tergiuersationis erga pœnitentiam vitium, præsumptio intinctionis importat. Certi enim indubitatæ veniæ delictorum, medium tempus interim furantur: & commeatum sibi faciunt delinquendi quam eruditionem non delinquendi.* Cur non ergo concludunt astutissimi homines peritissimique iustitiæ; atque expertissimi sapientiæ: cur non concludunt; non debere in Baptismo remitti pœnam cum culpa, & vt loquitur Peltanus, tolli omne omnino propriæ rationis debitum?

XXXVII. Tertio, quid si alia ratio sit efficacior, potentiorque huic incommodo tollendo? Enimvero, non negem fortasse, aliquantulum esse vtiles pœnas temporales: sed longe plus momenti æternis inesse, quis neget? Et has Scriptura solet proponere: Paulum attende, ad Hebræos 6. *Fieri non potest, vt qui semel fuerint illustrati si prolabantur, denuo renouentur.* Et 10. *Si vltro peccauerimus post acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua est hostia.* Quanto illud fortius quanto potentius intonat auribus hominum; quam istæ minaciarum quisquiliæ; recidas sciens, volens, dabis aliquas pœnas: minutulas pœnas, leuiculas pœnas: Caue occidas hominē post Baptismum; alioquin ieiunandum erit annos septem: Caue alienum thorum polluas: nisi velis cilicio indui. Suntne hæc magna iustitiæ arcana? profunda illa sapientiæ axiomata? tam digna Deo? An potius hominum somnia, ματαιωθέντων ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν.

XXXVIII. Quarto; iustitia Dei dupliciter dicitur, vel relate ad peccata hominum: vel relate ad Deum ipsum. Illam, si dicit Peltanus: nego, exigere, vt aliter admittatur peccator ante Baptismum, & post Baptismum. Ratio manifesta; quia omnino peccatorem non vult recipi in gratiam: quum lex pronuntiet, maledictum esse qui non steterit in omnibus quæ sunt mandata. Sin alteram mauult; secundum quam omnia Dei effecta iusta sunt, id est, nullo modo mala: nego rursus, alio modo per hanc recipi in gratiam post Baptismum, quam ante. Nempe, quia hæc iustitia est misericordia quæ in eo est, vt non puniatur peccator. Itaque, Christus, absque vlla pœnarum reseruatione, accepit in gratiam paralyticum, latronem, qui fuere peccatores post Circuncisionem: Petrum etiam post Baptismum.

XXXIX. Vndecimum argumentum esto Klingij. Semper petimus nobis

bis peccata dimitti, siue debita. Quale debitum, nisi pœnæ pro peccatis debitæ, quando absolutio tollit omnem culpam?

XL. Imo vtrumque, & pœnæ & culpæ. Quid enim est, quo coerceatur, vt non sit nisi alterum? Maldonatum audi, *Dimitti, esse, non solum non imputari, non solum dissimulari, non solum non tegi, non solum non puniri, vt noui hæretici fabulantur, sed penitus etiam tolli, penitus deleri, & in profundum mare proijci, vt Scriptura loquitur.* Non potuit maledicus homo non caninos dentes in nos stringere: sed nunc dissimulemus sane. Ergo aut mentitus est Maldonatus, aut hæc verba, & remissionem culpæ continent, & pœnæ: nam, non imputare, dissimulare, tegere, delere, omnia ad culpam pertinent: punire autem ad pœnam. Lucas Brugensis, in Matth. 6. *Tunc dimittit peccatum Deus, quando actum habet eo loco, ac si non fuisset: maculam, restituto suo nitori, atque integritati animo, eluit, & pœnam debitam remittit. Istud omne hic oramus, vt de peccatis nostris omnibus ita agat Dei Patris misericordia.* Olim Chrysologus serm. 67. *Homo, si sine peccato esse non potes, & vis semper tibi dimitti totum, dimitte semper: quantum vis dimitti tibi, dimitte tantum: quoties vis dimitti tibi, toties dimitte: imo, quia vis totum dimitti, totum dimitte.* Et 68. *Dimittenda sunt autem, fratres, debita non pecunia solum, sed omnium causarum, culparum, criminum.*

XLI. Quid? quod peculiariter hîc culpa intelligitur? Iansenius, Concordiæ c. 48. *Per debita peccata intelliguntur: sic dicta, eo quod hominem apud Deũ debitorem pœnæ vltionis, aut impetrandæ gratiæ constituant.* Toletus in Luc 11. *Sciendum est, peccatum dici debitum ab effectu, quia inducit debitum, facitque hominem debitorem: qui enim peccauit, Deum offendit, iniuriaq; afficit, & inde debitor satisfaciendi remanet pro commissa culpa: quam satisfactionem, nisi Christus pro nobis, sua morte, ac passione, Deo Patri obtulisset, semper homo debitor permansisset, ac inde reus pœnæ æternæ perseuerasset. Quum ergo debita dimitti petimus: peccata deleri, & auferri nobis rogamus, gratis quidem, & sine pretio respectu nostri, non tamen respectu Christi, qui pretium pro nobis soluit peccatorum.*

XLII. Manifestum est, credidisse Iansenium, credidisse Toletum, præcipue postulari dimitti ipsum debitum, id est, causam, cur debitores simus: id est, culpam. Veruntamen eligat vtrumuis Klingius; siue peculiariter postulemus remissionem culpæ, siue communiter pœnæ, & culpæ, ergo non sequitur, post absolutionem remanere pœnam, nam æquo iure culpa remanere concluderetur, quod absurdum.

XLIII. Duodecimum argumentum, est Gregorij de Valentia, puncto 5. q. 17. disp. 6. 2. Comment. Si quibusdam hominibus, qui quædam peccatorum genera commiserunt, temporalis aliqua pœna decreta est diuinitus, dubitari non debet, quin omnibus etiam aliis, vel eadem peccata, vel quæcunque alia, siue grauiora, siue minus grauia, quam illa committentib. aliqua etiam temporalis pœna, pro ratione ipsius culpæ grauioris, siue minus grauis diuinitus decreta sit, superfit similiter exsoluenda post culpam remissam. At verum prius. Ergo posterius. Probatur antecedens multis exemplis, Adami, Mosis, reliquorum, quæ paulo post erunt enumeranda prolixius. Probatur autem consequentia tribus argumentis.

XLIV. Respondeo; primo, negari assumptum, quia exempla Adami, Mosis, aliorum pœnas habent materialiter tantum, non etiam formaliter, id est, non sub ratione pœnæ, sed castigationis: qua de re paulo post fusius. Hæc autem controuersia de pœnis agit proprie, & sub ratione pœnarum. Itaque, non probatur id, quod oportet probari.

XLV. Secundo, nego consequentiam. Non enim à particularibus exemplis concluso necessaria fit vniuersalis. Similis consequentia; Si in quibusdã peccata Deus punit æterna damnatione: ergo etiam in omnibus. Rursus, Si in quibusdam punit per lepram; morremve filiorum: Ergo & in omnibus. Hæc falsa consequentia sunt: cum tamen antecedentia nequeant negari. Quid? quod ipsi seipsos confutant? Nam in Baptismo remitti totam pœnam concedunt. Quod si verum; necessario falsum est, omnibus peccantib. decerni diuinitus pœnas exsoluendas, post dimissam culpam. Et tursus per indulgentias tolli dicunt has ipsas temporales pœnas. Possuntne, aut solui sublatæ, aut tolli solutæ? An potius cæcus est superstitionis impetus, vt seipsos feriant Papistæ?

XLVI. Sed consequentiæ probatio prima, Ipsa gemina est. Prior, non posse excogitari rationem discriminis; cur quibusdam peccatis pœna quædam sit decreta, & non omnibus, præsertim grauiorib. Altera; Rationes omnes, ob quas diuinitus aliqui puniuntur temporali pœna, vniuersim pertinent ad omnes: nam, & per prauam conuersionem ad creaturam Deum offenderũt: & omnes timore pœnæ à peccando vult deterreri Deus: & omnibus est salutare, vt moneantur, quantum sit peccatum.

XLVII. Respondeo; rationem sumi, vel à peccatoribus, vel à Deo: Si à peccatoribus, fateor nullam dari. In quo, quid absurdius, quam cum ne ipsi quidem Papistæ vllam queant assignare, quare alij nullas dent pœnas æternas, alij vero contra? Quare Mariam lepra inuaserit, non alios? Quare, Core, Datan & Abiron, viui sunt sepulti, at non alij plurimi? Quare Sodomitas ignis deuorarit, non itidem Græcos olim, non nuper alios Sodomitis nihilo castiores? Sed, si ab ipso Deo, tum vero datur & perspicua, & certa ratio, Voluntas; quæ hîc Gratia dicitur, cui vni acquiescunt Catholici, dum Papistæ satagunt circa plurima, puta, merita, satisfactiones, supererogationes, indulgentias; breuiter, nundinationes: mirum, ni in dies alia excogitaturi: quum ne his quidẽ inuentis, politis, multiplicatis, coaceruatis habere possint conscientiis pacem, vt se statuant iustificatos.

XLVIII. De causis quid dicam? Sunt, inquit communes. Forte, inquã, at non necessariæ: alioquin, quia etiam non baptizati conuersi erant ad creaturas: & hos intererat deterreri à peccato, moneriq;, quantum sit peccatum: ergo his oportebat non dimitti pœnas temporales. Quod si nihilominus aliter istis prouisum, cur non poterit & deinceps peccantibus, id est, post Baptismum? Et posse, sciunt Papistæ, qui tenent interdum sola contritione absorberi pœnas temporales.

XLIX. Probatio secunda. Alioqui sequeretur, esse velut quandam personarum acceptationem in Deo: si non haberet se iusta quadam proportione erga omnes peccatores: ita nimirum, vt quo aliqui magis minusve peccant, hoc magis minusve temporali pœna diuinitus puniantur.

L. Quid ergo superest, nisi vt sistat se Deus, iudicandum apud tribunal humanum? imo paret se dandis pœnis. Nunquam enim effugiet, quin sit acceptor personarum: maxime seueriss̃is morum Censoribus, hac tandem postrema mundi senecta creatis Iesuitis. Cur enim Deum non pudeat baptizatis vniuersas pœnas dimittere, æque Iudæis, Ethnicis: pariter viris, infantibus? Cur blasphemum illum & persecutorem Tarsensem longe mitius tractare, quam Dauidem, cui & mors infantuli videnda; & rebellio filij toleranda, & pestis subeunda fuit grauissima? Hoc Iesuitæ probent? Tantam anomaliam condonent, vel Deo? Sed Catholici: aliquanto æquiores Creatori, didicerunt, & in gratia nullum esse locum posse acceptioni personarũ: & condonati peccata, non per legem, sed per gratiam.

LI. Tertia probatio. Ex Sacra Scriptura satis multis in locis compertum est, hoc esse consilium Dei, & hanc legem prudentiæ diuinæ; vt, sicut in remunerando, ita etiam in puniendo, & vindicando peccata, Deus reddat vnicuique iuxta opera sua. Quod sane non fieret, si aliqui punirentur diuinitus pœna temporali, alij minime.

LII. Eia vero in puniendo, in vindicando. Esto sane, inquam. Sed de pœna, & vindicta nulla nobis quæstio est: imo de condonatione, quæ tanto distat à pœna: quanto dies à nocte: quanto affirmatio à negatione. Itaque Sophista disputat contra hypothesin; & vagatur extra oleas. Deinde nugatur pueriliter. Nam, cur hæret pœnæ temporali: quasi temporis hæc circunstantia magnum haberet momentum. Atqui ratio postulabat, hac ablata, simpliciter dici pœnam: dici, inquam, non iri redditum vnicuique secundum opera, si punirentur quidam, alij vero minime. Hoc enim longe magis recedit ab illa prudentiæ regula: tum autem, in altero oppositionis membro, remuneratio non tantum temporalis est, sed absoluta. Cur ergo tam considerate Iesuita? An quia vidit non posse negari, alios puniri, alios minime? Prudenter: sed nos constanter æque negamus, contra prudentiam esse, aliquos temporaliter puniri, aliquos minime.

CAP. IV.

Argumenta Papistarum, de pœnis temporalibus post hanc vitam.

I. HActenus argumenta communia. Nunc illa, quibus probare satagunt, remanere post hanc vitam pœnas temporales. Hanc partem Bellarminus non disputat: sed testatur: prolixe disputasse libr. 1 de Purgatorio: quod tamen apertum mendacium est. Nam cap. 7. secundam rationem firmando Purgatorio, hanc ille quidem protulit, *Quum conciliantur Deo peccatores, non dimittitur semper cum peccato tota pœna temporalis: at, potest fieri, & sæpe fit, vt in tota vita aliquis non satisfecerit plene pro temporali illa pœna. Ergo necessario statui debet Purgatorium.* Veruntamen retineri pœnam nullus probat, nisi ab iisdem argumentis, quæ habet in ista controuersia, vt probet, remanere pœnam aliquam persoluendam in hac vita. De iis autem, quæ post eam, πολλὰ λέγειν, πολλὰ μένειν.

II. Nisi forte pro argumento, imo disputatione prolixa haberi velit, quo & alios vsus scio: Superesse aliquas pœnas post mortem: quia sint, qui non satisfecerint eis, quas in hac vita debebant tolerare. Quo vix quicquam videtur dici potuisse futilius. Nam distinctum oportuit, quas pœnas diceret; easne, quas Deo iudice, an quas hominibus decernentibus sustineri oporteat. Nam, si has: tum facile conceditur multos obire vltimum suum diem, antequam eæ pœnæ expungantur, quod exempla docebant olim quotidiana. Sed huiusmodi pœnas non expunctas in hoc seculo, exigi in altero; mera somniatio est: nec nisi Papistis scholæ febricantibus ardore somniata. Et quis credat sanus, à Deo misericorde, à Deo indulgente, leuiores pœnas in duriores commutari?

III. Sin autem pœnas malit Bellarminus à Deo iudice constitutas: primum probatum oportuit, aliquas esse post remissionem culpę: quod, cuiusmodi sit, paulo post veniet in disquisitionem. Secundo, vt concedamus tantisper aliquas esse; tamen decedere quenquam, iis non expunctis, absurdissimum dictu. Non enim is Deus est, quem fallant ventura, aut cuius in irritum cadant decreta. Itaque, si constituit peccatorem quencunque dare sui peccati pœnas in hac vita, nullo fieri modo poterit, vt ille decedat ante eas pœnas penitus expensas. Et vero, quæcunque illi citant exempla pœnæ alicuius reseruatæ, ea nulla sunt, non hoc contestantia. Quare certum est, Dei decretum nunquam eiusmodi esse, vt dicat, exempli gratia: Dauid pœnas dabit adulterij, vel in hac vita, vel post mortem: sed determinate dabit in hac vita. Hoc si est, tum vero argumentum magnifice ridiculum est.

IV. Verum quæ Bellarmino causa videtur fuisse conclamata, deploratque: eam Tapperus puduit tã manifesta desertione prodere. Quare maluit pugnando fortitudinis speciem exhibere, quam fugiendo, siue latitando, nec non vinci, & dedecus infamiæ reportare ex pura puta pertinacia. Examinemus sophismata.

V. Primum. Quod in futuro seculo iustorum peccata vindicentur, testati sunt Patres Veteris Testamenti, qui longa salutis expectatione, & exsilio, vsque ad Christi resurrectionem à societate sanctorum Angelorum, apud inferos puniebantur, non sine graui afflictione. Probat ex Zachar. 9. *Tu vero in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.*

VI. Respondeo; supponi ingens mendacium, de Patrum exsilio, de graui afflictione & pœnis, apud inferos: quod quidem haud ita multo post propria controuersia examinatum imus. Interea patiatur Tapperus, nos firmiter credere, iustos morientes in Domino, longe ante Christi tempora admissos fuisse in regnum cœlorum, siue Abrahæ sinum, vbi illis bene esset, vt Lazaro: hoc est, non tantum nullos paterentur sensus, sed ne quidem damni pœnas: verum, plene requiescerent à laboribus suis exspectantes beatam corporum suorum resurrectionem. Locum Zachariæ longe aliter sonare, alias audiemus, quum recurret: recurret enim, nec solum in controuersia de Limbo, sed & de Purgatorio: nam vtrique stabiliendo adhibetur à Papistis, peritis eadem fidelia duos dealbare parietes.

VII. Secundum sophisma. Ob peccatum, animæ iustorum exspectant adhuc suorum corporum redemptionem. Quum enim mortale hoc induerit immortalitatem: tum primum fiet sermo, qui scriptus est, *Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors, victoria tua? Vbi est mors, stimulus tuus?* interim sub altari clamant *Vsque quo, Domine sanctus, & verus, non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?* Apoc. 6.

VIII. Respondeo; concedi resurrectionem corporum exspectari à iustis: sed negari, hanc exspectationem vllam esse peccati remissi pœnam. Ratio

in prom-

in promptu: quia si hoc verum, ergo nulli vnquam remissa simul esset culpa, & pœna. Nemo enim est iustorum defunctorum, qui non hac expectatione teneatur. At Papistæ consentiunt esse, quibus vtraque sit remissa. Rursus si exspectatio restituendi corporis, pœna est: ergo Christus ipse post mortem luisset aliquam pœnam: quia saltem triduum expectauit. Ipse tamen agens Spiritum dixerat. *Consummatum est*: Ioannis 19. id est, interprete Villagudo, *Nihil amplius pœnarum exsoluendum restat*: Lucas Brugensis, *Vt conscius omnium quæ ipsi erant toleranda, ac quandiu toleranda, postremam hanc esse passionis suæ periodum pronunciat, finemque, ac terminum adesse eorum, quæ pro humano genere pati debuerat.* Barradas, *Hoc est, omnia quæ Pater me passurum decreuerat, & prædixerat in Scripturis, & figuris, consummata, & perfecta sunt.*

IX. Neque vero locus Apocalypsis eo pertinet. Quid enim est? Nempe, rogatur Deus, vt vindicet sanguinem iustorum ab iis, à quibus effusus est. Atqui primum, hoc longo differt interuallo à pœnis. Non enim, si nondum vindicatum est in persequutores impios, ideo pœnas dant electi: Alioqui pœnas darent in ipso cœlo beatorum. Quum tamen ipse Tapperus paulo post dicturus sit, nihil ingressurum cœlestem ciuitatem, quod sit obnoxium ferendo supplicio.

X. Enim vero, quod ad animas illas Ioanni visas sub altari attinet, vt vt alij aliter interpretentur, tamen Bellarminus, libr. 1. de Sanctorum beatitudin. c. 3. negat posse intelligi aliquem locum extra cœlum, in quo illæ animæ fuerint. Pererius, *Vidit*, inquit, *beatus Ioannes, Sanctos Martyres, quantum ad corpora quidem in Ecclesia militante, sub altari holocaustorum, propter eorum passiones, & cædes, quantum vero ad eorum animas post mortem, in Ecclesia triumphante sub altari incensi, id est, in cœlo hostias perpetuæ laudis immolantes Deo, & indutos prima stola beatitudinis animæ, certissima spe secundam stolam glorificationis suorum corporum, consummatæque felicitatis exspectantes.* Viden? audin? animas in cœlo: animas in Ecclesia triumphante: animas indutas stola beatitudinis? & has adhuc pœnas dare? dare pœnas suorum peccatorum? & has adhuc purgari? Nam Papistis idem purgari, & pœnas absoluere constitutas. Iustinianus, in 1. ad Philipp. ad illud, *Viuere mihi Christus. Stultum esset, æque atque impium existimare quenquam esse in cœlo, qui Dei conspectu non perfruatur, neque ipsa non sit beatus.*

XI. Tertium sophisma. De pœna, quæ positiue post hanc vitam affligit iustos, testatur Apostolus Paulus 1. ad Corinth. 3. quando scribit eos, qui superædificauerint lignum, fœnum, & stipulam, saluos fieri, sic tamen quasi per ignem.

XII. At nos respondemus, huncignem, siue quasi ignem, non esse proprium iis qui lignum, fœnum, stipulam, superædificauerint sed communem iis, qui argentum, qui aurum, qui lapides pretiosos, *Cuiusque*, inquit, *opus manifestum fiet: dies enim declarabit: nam per ignem retegetur.* Itaque si hunc ignem pœnam dicas, necesse est concedas, non tantum peccatis, sed etiam virtutibus præparatas, destinatasque esse pœnas in futuro seculo. Quod quis non horreat dicere? Deinde, negamus vllum hunc ignem futurum post hanc vitam. Verumtamen prolixior huius loci tractatio, vt ipse Tapperus agnoscit, Purgatorio debetur.

XIII. Quartum sophisma. Si in hac vita punit & animaduertit Deus in iustorum peccata, nec statim pœnam totam condonat, nihil dubitandum est, quin eos puniat, etiam post hanc vitam, qui minus purgati hinc exeunt. Nihil enim coinquinatum in sanctam ciuitatem Hierusalem intrabit, nec supplicio ferendo obnoxium.

XIV. Sed hæc puerilis est & crassa petitio principij. Supponitur enim, esse quasdam pœnas retentas, quæ hic non persoluantur: quæ tamen ipsa thesis est, qua de nunc agitur. Nos vero concedimus, multas esse pœnas temporales, peccatis debitas, quæ non exsoluuntur à iustis: sed eas retentas fuisse à Deo, quum condonabantur peccata; nego, quantumuis contra clamante Sophista, nihil dubitandum. Imo hoc ipso, quod non exigantur, condonatas dico. Qui ægrotantes accedebant ad Christum, ij omnes merebantur propter peccata sua, vt ne liberarentur à morbo, sed in eo perirent. Liberabat tamen Christus: inde dico eis simul dimissam & culpam & pœnã: neque aliter censendum de reliquis: vt omnino certum sit axioma, quæ huius vitæ non exiguntur pœnæ ante mortem, eas omnino non exigi: neque negare debent saltem Papistæ, qui alias tam se curiosos gerunt iustitiæ diuinæ patronos. Nam cuius id esset iustitiæ, exigere in altera vita pœnas, pœnarum in hac vita loco: quum illæ pœnæ infinitis spatiis superent istas? Imo iudicent auditores, quam sana mens sit Papistis: qui, quum grauissimas post mortem pœnas doceant redimi, leuiculis quibusdam huius vitæ laboribus: tamen audeant asserere leuiores huius vitæ, redemptum iri grauioribus illis post mortem. Næ ego quidem ignoro, quid sit hoc tandem genus iustitiæ; siue commutatiuæ, siue distributiuæ, quæ minimis magna compensat, & maxima minimis redimit. Mitto quod ante dixi de frustranea Dei sapientia.

XV. Nihil non purgatum ingressurum in cælestem ciuitatem, asserente Spiritu sancto, non debemus negare: sed viderint Papistæ, quid agant cum Deo, altera voce clamante, & quidem ter, *Quod Deus purificauit, tu ne commune*, id est pollutum, *dixeris*, Act. 10. Est autem remissio peccatorum, purgatio, & quidem absoluta plenaque purgatio. Viderint quid Paulo responsaturi sint, pronuncianti, ad Hebr. 10 *Vnica oblatione consecrauit* (vulgata editio *consummauit*: Græce τετελείωκεν) *in perpetuum eos qui sanctificantur.* Enimuero, si non sunt purgati: si sunt coinquinati, quomodo sanctificati? quomodo τετελειωμένοι, consummati? Denique, nego solas pœnas polluere. Probo, quia 1. ad Corinth. 7. *Alioquin liberi vestri impuri essent, nunc autem sancti sunt.* Et erant tamen hi liberi rei pœnarum temporalium: quod si non impuri, ergo pœnæ nõ polluunt. Et vero impuritatem semper inuenias positam pro ipso peccato, siue culpa. Ad Roman. 6. *Stitistis membra vestra serua impuritati.* Poster. ad Corinth. 12. *Nec resipuerunt super impuritate.* nunquam pro pœna.

XVI. Quintum sophisma. Quum filij Dei ex Christi institutione, quotidie apud Patrem clament, vt debita sibi remittantur; nihil dubitandum est quin plerunque moriantur, nondum his debitis plene persolutis.

XVII. Ast ego contra, nihil dubitandum, quin moriantur his debitis plene persolutis. Nam persolutio gemina, vna, per se, altera, per Christum. Priori, absit vt se quisquam fidelis confidat peccatum vllum suum persoluere. Et si confideret, cur oraret remissionem? Aut quis ignorat eos postulare remissionem, qui agnoscunt non esse soluendo? Ast altera persolutio: hæc vero est certissimum fundamentum spei fidelium. Et hanc illi quotidie postulant, imo flagitant. Nec durum & inexorabilem iudicem, sed benignum & propitiabilem, imo iam propitiatum Patrem. Itaque non orant frustra, sed certi exauditionis. Quare, eo ipso quod quotidie precantur fideles, & clamant apud Patrem *Demitte nobis debita nostra*: nemini dubitandum, quin moriantur, omnibus debitis plene, plenissime persolutis.

XVIII. Sextum sophisma. Nulla peccata Deus impunita relinquit: & ideo necesse est, quod puniantur ab ipso homine, vel à Deo. Et si peccatum parentum nostrorum, futuri seculi supplicio, vsque ad seculi consummationẽ in filiis Deus vlciscetur. nihil dubitandum est, quin grauiter vindicet peccata nostra, propria voluntate, & sponte admissa: maneatque pœna in seculo futuro soluenda, si hic iam non soluatur, nec pœna tota futuri seculi semper remittatur, remissa culpa.

XIX. Imo, rursus pueriliter, *nihil dubitandum*, id ipsum est; de quo maxime dubitatur. Et quis Tappero tantum concessit maiestatis, vt quod nos tot Scholasticis, aliisque dicentibus, & asserentibus, disputantibus, controuersum faciebamus, nunc vno momento tam facile concedamus Tappero; & quia semel, bisve, magno oris hiatu pronuntiauit, *nihil dubitandum*; ne hiscere quidem audeamus?

XX Cæterum, nullum peccatum impunitum relinqui, potest ferri: sed nos disputamus de peccatoribus puniendis. Importuni fortean Tappero: sed quid facias? Veritas cogit *Si leo rugiat, quis non timebit? Dominus Iehoua loquutus est, quis non prophetabit?* Itaque, libere pronuntiamus, nullum quidem peccatum impunitum relinqui: sed infinitos tamen peccatores, nullas pœnas dare. Alioquin, quomodo verum, quod sæpe obseruatum, sæpius iterandum est, propter obliuiosissimos Papistas: quomodo, inquam, verum, aliquam esse plenariam indulgentiam, quæ simul & culpam relaxet, & pœnam? Vindicata sunt omnia peccata in Christo, qui pœnas luit pro peccatis omnium hominum. Sed nullas dant pœnas ij qui sunt in Christo: nempe, quia pro iis pœnas dedit ille, non tantum sufficienter, sed etiam efficaciter.

CAP. V.

Nullam retineri temporalem pœnam post hanc vitam, probant Catholici.

I. NOs contra disputamus, hoc argumento primo. Quicunque & beati sunt, & requiescunt à laboribus suis, ij nullam pœnam patiuntur. At, quicunque in Christo moriuntur, beati sunt, & requiescunt à laborib. suis. Ergo ij qui in Christo moriuntur, nullam pœnam patiuntur. Assumptio descripta est ex 14. Apocal. *Tunc audiui vocem è cœlo, dicentem mihi, Scribe: Beati mortui, qui in Domino moriuntur posthac. Etiam dicit Spiritus: vt requiescant à laboribus suis.* En tibi vocem è cœlo: vnde contra audimus voces? è terra necesse est: an potius ex infernis? Non enim è cœlo frigidum & calidum.

II. Bellarminus, cap. 12. lib. 1. de Purgatorio, bifariam eludit. Primo cum Anselmo, illud, *A modo*, ἀπάρτι, non significare, à morte vniuscuiusque: sed ab extremo iudicio, de quo Ioannes eo toto loquitur capite: vt sit sensus, Beati mortui, qui in Domino moriuntur: à modo enim, id est, à fine huius iudicij, de quo nunc loquor, in æternum requiescent à laboribus suis.

III. Verum, Anselmo, Bellarminoque, non omnes consentiunt. Andreas Cæsariensis ἐκείνοις ὄντως ἡ τοῦ σώματος ἔξοδος, κόπων ἀνάπαυσις, *Illis reapse exitus à corpore, quies à laboribus.* Aretas similiter ἐκείνοις γὰρ τῷ ὄντι ἡ τοῦ σώματος ἔξοδος, ἀνάπαυσις κόπων ἀπαλλάττουσα, *Illis enim re vera exitus à corpore, requies est liberans à laboribus.* Ambrosius, *A modo, id est, à tempore mortis suæ, requiescẽt Sãcti, à laborib. suis*, Richard. de S. Victore *Amodo, id est ab ipsa morte.*

IV. Neque contextus Græcus ei potest interpretationi quadrare. Primũ enim, quis ferat, Beati qui moriuntur in Domino, quia à modo, id est, post resurrectionem requiescent? Nemo enim videt, ad idem tempus referri vtrumque, & moriuntur, & à modo: Non enim dictum, qui mortui sunt: sed præsenti tempore, qui moriuntur. Quod si ἀπάρτι, referas ad resurrectionẽ: ergo sensus erit, quasi iam factam resurrectionem repræsentantis: & asserentis ab eo demum tempore, futuros illos beatos. Sed quomodo facta iam resurrectione intelligi possent qui moriuntur in Domino? cum nemo omnino moriatur? Nam moriuntur, pro mortui fuerint: inusitata est enallage.

V. Secundo Græce, τὸ ἀπάρτι, non connectitur cum sequentibus, *Requiescent à laboribus suis*: vt in editione Latina: sed cum præcedentibus, vt vertit Beza, *moriuntur posthac.* Non posse autem necti sequentibus, argumento est affirmationis particula, Ναί, quæ omissa est Latino interpreti: hæc enim non solet subiici primæ comma tis voci: sed inchoare potius ipsa sententiam. Matth. 9. 28. Ναί κύριε: & alias sæpe. Denique, consulant aut seipsas aures, non mediis, Athenis barbaræ, quomodo sonet, Ἀπάρτι ναί, λέγει τὸ πνεῦμα: & satis erit mihi supplicij, de Anselmo Bellarminoque.

VI. Toto capite agi de extremo iudicio, primum, nescio an concessuri sint Papistæ, qui & legunt, *Cecidit, cecidit Babylon, vrbs illa magna.* Et interpretantur Romam Ethnicam. Sa, *Roma: quæ sic appellabatur ab Apostolis ob idololatriam, & flagitia.* Nam profecto Babylon Ethnica non corruet demum in extremo iudicio: quæ iam pridem nulla est.

VII. Sed vt demus tamen describi, nihil inde conficitur. Nam præterquã quod prædicatur, nõ præsens, sed futurũ, etsi prophetico more per phrases præteritas, hæc autem iustorum mors, per præsentes, atque adeo addita particula, ἀπάρτι: hoc etiam notatu dignum quod post eam repræsentationem, immediateque ante locum à nobis citatum habetur, *Hic tolerantia Sanctorum: hic qui obseruant mandata Dei, & fidem Iesu.* Quæ verba, etsi varie à variis exponantur, tamen indicare non possunt ipsum tempus iudicij postremi: nam patientia tunc nulla: sed præsens consolatio. Imo, tum nulla fides, sed potius fruitio. Quare, commodus sensus, vt ostendat Ioannes, in expectando hoc iudicio, exerceri patientiam Sanctorum, & hanc inde patientiam oriri, quod interea certum sit, eos qui moriantur in Domino beatos esse, etiam ante iudicium. Haimo particulam, *hic*, exponit, in hac vita. Aretas, ἐν τῷ τοῦ Ἀντιχρίστου καιρῷ, *in tempore Antichristi.*

VIII. Denique, huic solutioni videtur Bellarminus non admodum confidere: Itaque, si id, inquit minus alicui probetur, respondere possumus cũ Richardo de S. Victore, & Haimone; loqui B. Ioannem de viris perfectis, ac præser-

præsertim de Sanctis Martyribus (eos enim hoc loco consolari volebat) qui simpliciter moriuntur in Domino, neque aliquid purgandum secum ferunt. Nam, qui decedunt cum peccatis venialibus, aut cum debito pœnæ alicuius temporalis, ij non simpliciter moriuntur in Domino, sed partim in Domino, ratione charitatis, quam secũ ferunt: partim nõ in Domino, ratione peccatorum, quæ nihilominus secum ferunt Neque mirum, aliquos mori, partim in Domino, partim non in Domino: quum Augustinus, libr. 3 contra duas Epistolas Pelagianorum, c. 3. eosdem homines in hac vita, partim dicat esse filios Dei, partim filios huius seculi.

IX. Possumus, inquit, respondere: Satis titubanter. At cur non constanter? Nimirum conscius sibi ipse, ne hanc quidem solutionem esse priore certiorem. Et de Martyribus quidem, scio visum, non Lyrano tantum: qui, *id est, in confessione Domini nostri Iesu Christi per palmam martyrij*: sed etiam Theodoro Bezæ, viro beatæ memoriæ.

X. Verum aliis aliter videtur: nec immerito. Nam, quod ille obseruat Hebraismum, ביהוה *propter Dominum*: dabit veniam, neganti Hebraismum hanc admittere interpretationem. Enim ב particula, vel instrumentum designat, vel subiectum, aut quid habens speciem subiecti in quo Instrumentum hoc loco significari, absurdum. Ergo subiectum. Vt longe præstiterit conferre cum his phrasibus: Prior. ad Corinth. 7. *Qui in Domino vocatus est*. Et post, *libera est ad nubendum, tantum in Domino*. Ad Rom. 16. *Eos qui sunt in Domino*: &, *qui laborant in Domino*, Vt, nempe, status denotetur quo essent ij, qui morerentur: nempe hærentes Domino.

XI. Quod vero Bellarminus notat, Ioannem voluisse consolari martyres, falsum est & confictum de industria. Si tamen solos intelligat: vt videtur: quum alioqui solutio nulla sit. Sed horum ergo solorum haberi rationem, nullo ex textu probabitur indicio. Et cur nõ, quæso, omniũ omnino Christianorum? Quasi in tantis turbis quantę prædicebãtur futurę sub Antichristo, non omniũ fidelium duræ partes essent, etiã citra necessitatem martyrij.

XII. Perfectos illos, quos cum martyribus nominauit, video etiam placuisse Renato Benedicto in Panoplia. Vix aliis. Apud Richardum lego, *Id est, & in confessione Domini*. Sed, id cur de solis nescio quibus perfectis dictum censeamus? Apud Primasium, *Illi in Domino dicuntur mori, qui fide, vitaq; probabiles, hinc meruerunt euocari*. Apud Anselmum, *Qui in confessione Domini vera dissoluuntur*. Apud Aretam, οὐ πάντας μακαρίζει τοὺς νεκροὺς ἀλλὰ τοὺς ἐν κυρίῳ ἀποθνήσκοντας, τοὺς νεκρωθέντας τῷ κόσμῳ, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντας, *Non omnes prædicat beatos mortuos, sed in Domino morientes: mortificatos mundo, & mortificationem Domini Iesu in corpore circumferentes*. Quæ quidem descriptiones sunt omnium vere fidelium.

XIII. Haimonem legi scripsisse, *Quæ sententia dupliciter potest intelligi. Beati mortui seculo, qui in Domino moriuntur, viuentes virtutibus: qui scilicet pleni fide, & cæteris bonis operibus de hoc mundo migrant*. Quæ verba forte visa sunt Bellarmino, suos perfectos describere. Sed aduertere debuit, eundem scripsisse, *Hæc vox tam ad ipsum Ioannem pertinet, quam ad omnes fideles, qui remunerationem sempiternam exspectant*, Et paulo post, *Quod superius dicit, Beati qui in Domino moriuntur, omnibus electis congruit*.

XIV. Sed enim, quid hoc sermonum est, mori aliquos fideles, partim in Domino, partim non in Domino? Fideles mortem obeuntes, secum ferre peccata: Quæ Scriptura dixit? Quis Propheta asseruit? Quis Euangelista scripsit? Quis Apostolus prædicauit? Atqui peccatum differt à sua pœna. Et peccatum saltem dimitti, consentiunt Papistæ. Miram ἀκρασίαν. Qui dimitti peccatum clamant, non sicut nos, quum non imputatur: sed quum re aufertur, vt nullum sit: eosdem asserere, remissum pecatum adhuc circumferri, & circumferri post mortem. Atqui Paulus, quum quereretur, sentire in se legem rebellantem, exclamauit, 7. ad Romanos, *Quis me eripiet ex isto corpore mortis*. Cur nisi quia pro certo habuit fideles solutos corpore, solutos quoque esse lege illa rebellante? Iustinianus, *Liberatorem expetit? qui naturæ imbecillitatem erigat, & confirmet, continenti pugnæ finem aliquem afferat, & cunctos mortales peccati seruitute eripiat*. Quanquam huic nimium dictum, *cunctos mortales*: qui debuit tantum, cunctos fideles.

XV. Intelligo dicere Augustinum, eosdem esse filios Dei, & filios seculi, sed partim filios Dei, partim non filios Dei, nego vnquam dictum Augustino, aliive doctori Catholico. Etenim filij Dei, non filij Dei, contradicentia sunt: vt non possit, qui filius est Dei, esse non filius Dei. Imo Augustinus dixit, *Peccant enim & filij Dei: sed ea conditione peccant, qua sunt filij adhuc huius seculi: qua vero gratia sunt filij Dei, non vtiq; peccant*. Est autem longe aliud, filios esse Dei, secundum quid, & filios seculi secundum aliud: quam, partim esse filios Dei, partim non. Imo audi. Pelagiani dicebant, baptizatos, ex parte filios Dei fieri, ex parte filios seculi, id est, Diaboli remanere. Augustinus contra, *Mentiũtur, insidiantur, tergiuersantur. Omnes homines qui sunt filij Diaboli etiam filios seculi: non autem omnes filios seculi, etiam filios Diaboli dicimus*. Nimirum, eos ipsos, qui filii sunt seculi, indicans esse filios Dei posse: non vero partim filios Dei, partim non: quanquam verum, non ea ratione esse Dei, qua seculi: ac proinde, esse quidem diuersa, filios Dei, filios seculi: at nõ opposita. In Bellarmino autem, quis dicat diuersa, & non potius contradicentia, mori in Domino, non mori in Domino? Comparauit ergo Bellarminus diuersissima. Quid ergo causæ superest, quominus portentum sermonis nouum, anathemate percutiamus.

XVI. Renatus Benedictus, eorum hic tantum fieri mentionem, qui sancte vixerunt, & mandata Dei obseruarunt, (quibus verbis putabat, opinor, eos describi, quos Bellarminus vno verbo dixit perfectos) probat ex præcedentibus, *Hic est patientia Sanctorum, qui custodiunt mandata Dei, & fidem Iesu Christi*. Nam serua, inquit, Dei mandata, & nullum patieris post mortem Purgatorium.

XVII. Atqui, inquam, non seruantibus mandata Dei, fidemve Iesu Christi, nos credebamus paratam esse gehennam ignis. Mutantne Papistæ? & incipiunt docere, etiam hos seruandos saltẽ per Purgatoriũ, quib. pro nihilo sunt mandata Dei. Et de ridiculo fides Iesu? Viderint. At nos cum Augustino, tum obseruata dicemus mandata Dei, quum quæ non facta fuerint, nõ imputabuntur. Itaq;, qui seruarint mandata Dei, non eos esse, quibus nullum fuerit peccatum: sed quibus nullum non remissum. Alias, quænam spes vlli foret Christiane declinandi Purgatorij: Papistice loquor: sed Christiane declinandi inferni: quando, qui negat se habere peccatum, mendacem pronuntiet Spiritus Sanctus? Breuiter. Omnibus qui seruauerint mandata Dei, & fidem Iesu Christi, promittit hoc loco Dominus, nullas fore post mortem pœnas. At omnes fideles seruant mandata Dei, & fidem Iesu Christi. Ergo nullis fidelibus nullæ futuræ sunt pœnæ post mortem.

XVIII. Alterum nobis argumentum. Qui sunt cum Christo, nullã patiuntur pœnam: at fideles post mortem sunt cum Christo. Ergo nullam post mortem patiuntur pœnam. Probatur maior: quia, qui sunt cũ Christo, sunt in Paradiso. Teste ipso Christo, *Hodie mecum eris in Paradiso*, Lucæ 23. At Paradisus locus nullarum est pœnarum: sed gaudij, & mercedis.

XIX. Probatur assumptio: ex Paulo ad Philip. 1. τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Id vertit Interpres vetus, *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo*: Beza olim, *Desiderans migrare, & esse cum Christo*: post *tendens ad remigrationem, & vt cum Christo sim*. Eodem sensu: nimirum, vt τὸ ἀναλῦσαι significet discessum ab hac vita: metaphora sumpta à viatorib. qui λύειν soluere dicuntur, quum è loco suo discedunt. Quanquã Beza existimauit, non frustra dictum ἀναλύειν, & non simpliciter λύειν: quod tamen ad rem præsentem non pertinet. Vtcunque enim id se habeat, tamen manifestissimum, duo illa Paulo coniuncta fuisse, fidelem migrare è vita, & esse cum Christo. Tertullianus addidit & notam temporis, de Patientia c. 9. *Cupio, inquit Apostolus, recipi iam, & esse cum Christo*. Quod tamen votum non proprium Paulo, sed agnoscit commune fidelibus: de Spectaculis. c. 28. *Nam quod est aliud votum nostrum, quam quod & Apostoli, exire de seculo, & recipi apud Dominum*? Ad vxorem, primi c. 5. *Cupidi & ipsi iniquissimo isto seculo exire & recipi ad Dominum*.

XX. Ei loco similis locus est poster. ad Corinth. 5. *Scientes dum commoramur in corpore, nos peregre abesse à Domino: Confidimus autem, & probamus potius migrare è corpore, & ad Dominum ire habitatum*. Item, paulo ante, *Scimus nos, si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domiciliũ videlicet non manufactum in cœlis*. Anselmus in hæc verba, *Scimus quod ædificationẽ, id est beatã mansionem habemus statim ex Deo*, Thom. *Pro certo habemus, quoniã si terrestris domus nostra huius habitationis, id est, corpus, dissoluatur, id est, corrumpatur per mortẽ, habemus statim non in spe, sed in re, meliorẽ domũ, siue ædificationẽ, domũ non manufactã, id est, gloriã cœlestem*.

CAP. VI.

De pœna temporali post remissionem in hoc seculo.

I. Tertium caput superest, de iis pœnis, quas ita retentas volunt post remissam culpam, vt pertineant ad hanc vitam. In quo capite sufficiunt nobis argumenta generalia c. 3. disputata. Itaq; vnicus labor erit in aduersariis expendendis.

II. Probant igitur longa exemplorum enumeratione, remissis culpis imponi tamen à Deo peccatorib. pœnas quasdã in hac vita tolerandas. Primũ n. peccati pœnas esse omnes infirmitates, atq; aduersas res huius vitæ mortẽ deniq; ipsam, & quæ ad mortẽ accedunt. His a. affici, non reprobos tantũ, quibus imputantur, sed etiã fideles, quibus sua peccata remissa sunt: in quã partem plurima est omnium dierum experientia: Adami adeo ipsius.

III. Præterea, non pauca esse deinceps variorum peccatorũ sic punitorũ exempla. Secundi Samuel. 12. Dauid post impetratã adulterij veniã atq; homicidij, punitur morte filij. Et 24. ob numeratũ populũ, eidẽ imponitur optio belli, famis, vel pestis. Exod. 32. multa hominũ millia sine discrimine interfecta fuere propter peccatũ adorati vituli: quũ tamen non sit credibile, omnes in eo peccato mortuos, quandoquidem Dominus testatus sit, se ob Mosis preces, peccatum illud remisisse. Numer. 14. populus vniuersus murmurauit, conciliatusq; est Deo, intercedente Mose: & tamen mortui sunt omnes in deserto, exceptis Caleb & Iosue. Vicesimo, Moses, atq; Aaron, quod non glorificarint Deũ ad petrã, damnantur mori in deserto, Maria quoque soror Mosis, lepra fuit punita. Prior. ad Corinth. 11. testatur Paulus, multos eorum, qui indigne communicabant Sacramento corporis Domini, morte affectos, quos tamen reconciliatos, inde coniicias, quod idem subiiciat. *A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur*. Denique ex Ps. 99. *Deus, tu propitius fuisti eis, vlciscens in omnes adinuentiones eorum*.

IV. Sed nemo nostrũm aut ignorat posse in hanc partem multo plura citari, aut negat multa immitti à Deo dura in eos ipsos, quibus gratiam fecit peccatorum. Nempe igitur, nullus hîc labor esse debuit aduersariorum: sed alter, à quo tamen consulto, opinor, abstinent, vtrum sic punita fuerint scelera: vtrum, inquam, hæ fuerint peccatorum pœnæ: & vtrum Deus hæc immiserit, vt puniret peccatores. Nos enim negatũ imus: & rẽ sic explicamus.

V. Pœnã, alias materialiter dici, alias formaliter: quomodo alia plurima: vt domũ, & pro materia futuræ domus, & pro ruderib. dirutæ. Genes. 1. *In principio creauit Deus cœlum & terram*: quum tamen materia esset duntaxat ad fabricam cœlorum & terræ. Poster. ad Thess. 1 *Sedebit in templo Dei*, id est, quod fuit olim templum Dei. Sic pœnas materialiter dici posse, quæ suo genere eædẽ sunt cũ pœnis quib. peccata vindicantur: Formaliter a. quæ re vera immittuntur propter peccata & tantũ propter peccata punienda, quũ earum, quæ materialiter nominantur, alius sit finis, & aliud effectum.

VI. Apparet necessitas distinctionis, quia eadem mala, reperire est aliquãdo quidem pœnas aliquando minime. Ioan. 9. Apostoli, quum primum cæcum vident illum à natiuitate, interrogant, *Quis peccauit? hic, an parentes eius?* Nimirum, persuasi hanc cæcitatem esse alicuius peccati pœnam. Sed Christus emendat *Neque iste peccauit, neque parentes eius*: οὐκ ἀπαλλάττων, inquit, Theophylactus, αὐτοὺς ἁμαρτημάτων: *non alienos eos dicens à peccatis*: οὐ γὰρ ἀπολύτως εἶπεν, ὅτι οὐχ ἥμαρτον οἱ γονεῖς ἀλλὰ προσέθηκεν ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ, *Non enim absolute dixit, non peccasse parentes, sed cum additione, vt cæcus nasceretur*, Et consentiunt Theophylacto omnes interpretes: etiã Papistæ. Huic ergo cæcitas non fuit pœna: nam omnis pœna fit propter peccatum. Ast in Elyma cæcitas fuit vere pœna Actor. 17. Auctor operis imperfecti in Matth. homil. 49. *Vsq; ad Christum, Iudæi, etsi peccatores fuerunt, tamen filij erant, non hostes: & ideo omnis ira, quæ veniebat super eos castigatio erat de misericordia veniens, non condemnatio de ira descendens*.

VII. Idipsum testatur historia Iobi, quem omnium ferme hominum fuisse afflictissimum res ipsa prolixe docet. An propter peccata? siue, an punitum? Sic quidem, & opinabantur, & disputabant eius amici. Sed Deus contra, testis fuit eius innocentiæ. Nec vero, Christum dicentem Apostolis, Ioannis 16, *Mouebunt vos Synagogis: imo veniet tempus, quum quisquis*

trucida-

trucidabit vos, putabit se cultum præstare Deo, idem voluisse ac si diceret, ego sic sumam de vobis pœnas, quisquam mihi persuaserit. Quid? quum Paulus audiuit ab Agabo, Actor. 21 *Hæc dicit Spiritus Sanctus, Virum, cuius est hæc zona, ita vincient in Hierusalem Iudæi, tradentque in manus gentium*, aut à Christo Petrus, Ioannis 21. *alius te cinget, & transferet quo noles*: sic putamus audisse, quasi à iudice sententiam in sua peccata?

VIII. Quin coguntur Papistæ distinctionem admittere. Concedunt enim, interdum saltem remitti culpam, simul & omnem pœnam: semper autem in Baptismo: nec sunt tamen adeo parum pudentes, vt negent, baptizatos obnoxios esse omnibus iis incommodis, quorum exempla prolata sunt. Et, quum Virginem matrem expertem fingant omnis peccati, Baptisten etiam sanctificatum fateantur ab vtero; tamen neutrum exsuisse mortalitatem, eiusvue incommoda, ante solutam à corpore animam, hactenus asseruerunt. Quare alterutrum necesse est; vel vt hæc eadem incommoda, quæ in aliis, puta, Caino, Saule, Iuda, vere fuerunt pœnæ; in baptizatis, in Maria, in Ioanne non esse: vel in Baptismo non dimitti omnes pœnas, par. 3. quæst. 69. quum art. 1. definiuit, *Omne peccatum per Baptismum tolli*: Secundo, *illum qui baptizatur liberari à reatu totius pœnæ sibi debitæ pro peccatis, ac si ipse sufficienter satisfecisset pro omnibus peccatis suis*: tamen tertio, negat per Baptismum tolli, aut concupiscentiam, aut alias pœnalitates, in præsenti vita: sed eius tandem virtute, sublatum iri in resurrectione. Pœnalitates, eas nominans, quas nos pœnas materialiter.

IX. Altenstaig, in verbo, Pœna, *Nec tamen semper infligit Deus pœnam, propter peccatum commissum, vt scribit Gabriel, distinct. 3. quæst. 1. artic. 2. lib. 9. sed etiam quandoque propter Dei gloriam, aut hominis meritum cumulandum: quandoque etiam propter eius qui punitur, aut aliorum instructionem, quamuis forte tunc improprie dicitur pœna, quum non præcessit culpa. Sicut patet de pœna brutorum: item, de afflictione iustorum & martyrum, ac gloriosæ Virginis, quæ ordinatur ad coronam. Si vero accipitur pœna proprie, pro quadam vindicta: sic dicit, ordinem ad culpam in se, vel alio modo, præcedentem, aut actu præsentem.* Bene, vt Papista: vt Scholasticus: hæc duo saltem: Pœnam non esse, nisi posita culpa. Hac non posita, improprie dici pœnam. Et omnino hoc posterius necessarium: nam quum relata sint, peccatum, & pœna: relationis fundamentum, est culpa, siue reatus: quomodo patris, & filii generatio: sicut igitur filium necesse est improprie dici, vbi nulla generatio est, vt in adoptione, sic, vbi culpa non est, pœnam oportet improprie appellari.

X. Ab his fundamentis, illud est Augustini, tract. postremo in Ioannem, *Hanc itaque vitam, de qua scriptum est, nunquid non tentatio est vita humana super terram: in qua quotidie clamamus ad Dominum, Libera nos à malo, cogitur homo tolerare, etiam remissis peccatis: quamuis, vt in eam veniret miseriam, primum fuerit causa peccatum: productior est enim pœna quam culpa: ne parua putaretur culpa, si cum illa finiretur & pœna. Ac per hoc, vel ad demonstrationem debitæ miseriæ, vel ad emendationem labilis vitæ, vel ad exercitationem necessariæ patientiæ, temporaliter hominem detinet pœna, etiã quem iam ad damnationem sempiternam reum non detinet culpa.* In Psal. 138. *Vnde autem Dominus non tenebrat tenebras nostras? Quia non nos sinit impunita habere peccata nostra. Flagellat nos in istis laboribus, & erudit nos. Tota ista miseria generis humani, in qua gemit mũdus, noueritis fratres, quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis.* Chrysost. ad Hebr. hom. 29. εἰ παιδείαν ὑπομένετε, φησὶ οὐκ εἰς κόλασιν, οὐδ' εἰς τιμωρίαν, οὐδ' εἰς τὸ κακῶς παθεῖν. *Si disciplinam, inquit, sustinueritis: non ad pœnã, neque ad suppliciũ, neque ad hoc, vt male patiamini.* Ex eo Oecumenius, ὑμᾶς εἰς παιδείαν καλεῖ ὁ Θεὸς, οὐκ εἰς κόλασιν: *Vos ad disciplinã vocat Deus, non ad supplicium.* Thomas, quum docet in Baptismo remitti quidẽ reatum, at remanere pœnalitatẽ, art 3. q. 69. par 3. *Et hoc rationabiliter. Primo, quia per Baptismum homo incorporatur Christo, & efficitur mẽbrum eius: & ideo conueniens est, vt id agatur in membro incorporato: quod est actum in capite. Secundo, hoc est conueniens propter spirituale exercitium, vt videlicet, contra concupiscentiam, & alias passibilitates, pugnans homo, victoriæ coronam acciperet. Tertio hoc fuit conueniens, ne homines ad Baptismum accederent propter impassibilitatem præsentis vitæ, & non propter gloriam vitæ æternæ.*

XI. Nempe igitur tum Augustinus, tum Thomas, eorum incõmodorũ, etsi eorũdem materialiter, cum pœnis quæ debentur à peccatoribus, fines alios assignant: quã vindictam peccatorum: scilicet, quia hic finis necessarius est ad pœnæ definitionem: itaque, eo sublato, auferri necesse sit ipsam definitionem. Præterea, fines assignant, non tm̃ alios, sed etiam bonos: & quidem ita bonos, vt redeant in bonũ ipsius, cui illa incõmoda imponuntur. Enimvero, etsi finis ille puniendi peccata, sit bonus, vtpote iustus: tamẽ non tendit in bonũ puniti; hoc enim abhorret à sensu cõmuni; vt benefiat ei, à quo pœnæ sumantur. Nisi forte per accidens: sicut olim Pelias hasta sanauit, quem occisum ibat. At hic nihil per accidens: nam quod fit per accidens, fit præter intentionem agentis. Atqui, tum Augustinus, tum Thomas, hos fines dicunt esse, hanc intentionem. Ergo superest, hæc incommoda, non esse pœnas, nisi improprie.

XII. His positis, facilis fuit Caluino ꝓpositi argumẽti solutio; quẽ Bellarminus sine caussa exagitat, negantẽ Deum a iustis vllas expetere pœnas in vindictam peccati præteriti: sed eos tantum paterne castigare, ad profectum, & emendationem in posterum. Nam ille quidem vere dixit: & multo plenius, quam Bellarminus recitet.

XIII. Primum enim, agnouit quasdam à Deo pœnas exigi peccatorum commissorum. Quid enim isset cõtra sensum cõmunem? Verba sunt ex eo, quem ille citat §. 31. c. 4. lib 3. Institution. *Nostra omniũ non mediocriter refert intelligere, quorsum pertineant Dei castigationes, quibus in peccata nostra animaduertit.* En tibi animaduertere: quãtu o id distat à puniẽdo? Castigationes en tibi? Ne hæ quidẽ longe à pœnis. Sed audi pœnas ipsas, *Sanctos vbique legimus, tales pœnas placido animo suscepisse.* Quid quæris amplius? Denique, paragrapho proximo, *Stat fœdus, in vero nostro Salomone nobiscum percussum, cuius fidẽ nunquã fore irritam, is, qui fallere non potest, affirmauit. Si dereliquerint, inquit, filii eius legẽ meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si statuta mea profanarint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo.* Et pœnarum nomen desideret, qui virgas audit: qui verbera?

XIV. Quid ergo Caluinus habuit, quod Iesuitico cerebro fuerit importunum? quod opportunum ad calumniam? Has pœnas non expeti in vindictã præteriti peccati. Imo debuit Sophista, ne fraudis suspectaretur, distinctionẽ à Caluino plenius explicatã, nõ omittere. Nam pœnas ille norat, nõ semper eadem esse notione; *Si obseruassent*, inquit, *duo esse diuini iudicii genera, lõge aliã in hac Dauidis correptione vidissent pœnæ formã, quã quæ ad vltionem tendere putanda sit.* Non pœnam nullam: sed aliam pœnæ formã. Quomodo? Duo esse iudicii genera, vnũ vindictæ, alterũ castigationis. Quæ nomina à se testatur imposita, non ex accurata proprietate votũ, sed docendi necessitate: quod genus exceptionis norunt omnes docti, tunc vsurpari, quum disceditur aliquantulum à proprietate, imponunturq; nomina, non quæ perpetuo res distinguant exacte: sed tantisper dum aptiora occurrant.

XV. Omissa igitur vocũ subtilitate, rem ipsam potius, eiusq; definitionẽ ponderemus, *Iudicio vindictæ*, inquit, *sic intelligendus est Deus inimicos suos vlcisci, vt iram aduersus illos suam exerceat, cõfundat, dissipet, in nihilũ redigat. Id ergo sit nobis proprie vindicta* (nota proprie) *vbi punitio cũ eius indignatione coniuncta est. Iudicio castigationis, non ita sæuit, vt irascatur: nec vindicat, vt perdat, vel fulminet ad interitum: vnde non est supplicium proprie* (rursus proprie) *aut vindicta, sed correctio & admonitio.*

XVI. His substractis definitionibus, quid potuit verius à Caluino dici, quã non expeti pœnas à fidelibus in vindictam peccati: sed emendationẽ? Aut, quis sanus patiatur contra asseri? Nam, in quos exercetur ea vindicta, eorum bonum nullus est finis eius vindictæ, sed tantum interitus, cui sunt ob sua peccata destinati. Atqui fidelium suorũ Deus, nec quærit, nec procurat malum: imo potius bonum; & salutem. Non ergo illo modo vindictam sumit de eis. Altero igitur, quod Caluino affirmatum.

XVII. Summa solutionis ad eam distinctionẽ redit, quã nos posuimus. Sumit, inquiunt aduersarii, Deus pœnas aliquas post remissum peccatum: Ergo pœnę non semper remittuntur, remissa culpa. Distinguo pœnas proprie dictas, & improprie. De propriis, negatur antecedens; indeque ẽt consequens De improprie nuncupatis cõceditur vniuersum argumentũ: quia præter cõtrouersiã. Nos improprie dictas, materialiter pœnas nũcupabamus; reliquas formaliter. Et hoc ipsũ Caluinus innuit, vsus ipsa voce formæ.

XVIII. Verũ, ait Bellarminus, Scriptura causam referẽs mortis filii Dauidis, nõ ait, vt caueas in futurũ: sed, *quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini: propter nomẽ hoc, filius qui natus est tibi, morietur.* Vbi videmus, pœnam Dauidi inflictam, referri ad præteritũ, potius quam ad futurum, quod negabat Caluinus.

XIX. Imo, non negabat Caluinus: qui, vt ostẽdimus, agnoscebat peccata visitari: in peccata Deũ animaduertere. Sed negauit respicere in vindictam delictorum: *Ferulis*, inquit, *verberantur filii, non vt mulctam delictorũ persoluant, sed vt inde ad resipiscentiam proficiant: proinde, in futurum eas potius, quam in præteritum tempus respicere intelligimus.* Vere, & pie: non vt significet nullo modo referri in præteritum: quomodo enim, si ob delicta præterita? Sed, vt testetur, finem earum ferularum esse futuram emendationem.

XX. Nec contra quicquam Deus est eloquutus. Nam illud, *Quia blasphemare fecisti*, nullum finẽ designat, sed occasionẽ potius peccatũ admissum. Peccatum, inquam: nõ culpam, siue reatum pœnæ. Non, inquã, significat, Ecce, tu peccasti: & inde tibi debetur pœna: peccatũ condonabitur, verum, exigetur pœna Nullo modo: sed, condonatur tibi, & peccatum, & quam inde meritus es, pœna; quia tamen peccasti, morietur filius tuus: nimirum, vt discas posthac non efficere, vt nomen Domini blasphemetur.

XXI. Atqui, inquit, Dauid ipse intellexit, sibi inflictã pœnam, nõ ad cauẽda futura: quod testantur lachrymæ ieiuniũ, humicubatio, quibus filii mortẽ auertere conatus est. Neq; n. pœnã sibi vtilẽ ad cauenda futura, & ad hunc solũ finẽ inflictam, deprecatus esset vir sanctus: sed quia intelligebat, luendã sibi pœnã ob peccatũ præteritũ, per aliã viam satisfacere cupiebat.

XXII. Mitto id postremum, de satisfactione, præcocius: non memore Sophista, nõdum probasse, satisfieri posse Deo. Sed cui tandẽ fides certior, Bellarmino, an ipsi Dauidi? Nam Dauid in suis precibus postulauit emẽdari in futurum. Psal. 51. *Cor mundum crea in me, Deus: & spiritũ rectũ innoua in viscerib. meis: ne proiicias me à facie tua: & Spir. Sanctũ tuum ne auferas à me.*

XXIII. Mortem ille quidẽ deprecatus est filii: sed quis iussit inde sequi, scisse eam pœnã nõ pertinere ad futurũ? Et quis sanciuit lacrymas, ieiunia, humicubationes, nõ testrai inflictam pœnam ad cauenda futura peccata? Neque verum, non deprecari fideles, pœnas sibi impositas, vt caueant in futurum. Et cur absurdius, optare alio aliquo faciliori modo erudiri: quã aliis aliquibus pœnis leuioribus satisfacere? Imo, qui ipsa pœnitẽtia, ipsis precibus, contestatur se emendatum, cur non optet auerti duras illas correctiones? Cur non cadat in virum iustum, quod in ipsum Filium Dei, qui precatus est, vt à se transiret calix ille? Non enim exsuerunt iusti humanã naturam, quæ horret virgas flagra, fustes, quantumvis ad emendationem.

XXIV. Quanquam Dauidi peculiaris causa erat, mors ipsa filii: nám, vt sui curam nullam haberet, daret necne pœnas: tamen ipsam filii mortem tenebatur deprecari: & reuera deprecatum se testatus est: *Deprecatusque est Dauid Dominum pro paruulo*: non pro se. Et post, *Propter infantem dum adhuc viuebat, ieiunaui, & fleui: dicebam enim, si forte donet eum mihi Dominus, & viuat infans.* Nec forte nullius est momenti, quod non legitur, deprecatus alteram partem pœnarum, rebellionem Absalomi.

XXV. Sed morte, quis, inquit, dicat, puniri homines, vt deinceps cautius viuant? At mortem ipsam sæpius infligi in pœnam peccati, etiam post culpam remissam, multa sunt Scripturæ testimonia.

XXVI. At nemo dixit. Non sequitur tñ, mortem esse proprie pœnã peccatorum: nam, ne ii quidẽ non moriuntur, quibus remissam pœnã, itidem vt culpam, negare nõ possunt, ipsi curiosissimi, gratiæ diuinæ dimidiatores. Nec solam emendationem docuit Augustinus finem esse castigationum, Sed præterea, tum exercitationem necessariæ patientiæ, tum demõstrationẽ debitæ miseriæ. Vterque aũt hic finis potentissime exseritur in morte: nusquam n. magis necessaria patientiæ cõstantia: nusquã apertior humanæ vitæ miseria: nimirũ, quia ab suis initiis, quæ peccato debẽtur accepta, trãsierit in oẽs, adeo vt iam euaserit altera natura, ideoq; postrema abolenda.

XXVII. Quid? potestne ea proprie esse pœna, quo medio eripimur peccato? Sapientiæ 4. celebris sententia est, *Raptus est*, nimirum iustus, *ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius.* Ad quę verba, Lorinus, *Sexto sequitur, magni fieri iustum Deo, & mortem iusto beneficium esse, tum ne peccet, tum ne intersit peccatis, vel etiã damnis tẽporalibus suorum.* Quomodo Paulus, ad Ro. 7. *Quis eripiet me ex hoc corpore mortis*, adde: at

quibus remissa sunt peccata, iiiusti sunt: & conclude; ergo iis, quibus remissa sunt peccata, mors est beneficium: At nullum beneficium est pœna proprie. Ergo iis quibus remissa sunt peccata, mors non est proprie pœna. Addit autor Sapientiæ paulo post, *Placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum.* Et neget quis, mortem inferri ad vitanda futura peccata?

XXVIII. Rursus: potestne ea proprie esse pœna, per quam, non tantum eripimur peccato, sed etiam inducimur in vitam æternam? Idem autor Sapientiæ, *Iustus, si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.* Lorinus, *Nunc de morte iustorum: hos licet mors anteuertat præter opportunum tempus, nihilominus pacatam, ac tranquillam futuram, & ab ea mox sequuturam vitæ melioris requietem.* Fidelibus ergo mors, etsi non sit cautio aduersus futurum peccatum, tamen est transitus ad plenam liberationem à peccato; nullo scilicet præstantiori beneficio. Et erit proprie pœna? Ne communis quidem sensus patiatur.

XXIX. Tappero instantia est. Hæc duo genera, inquit, iudicij, fine & animo castigantis, & affligentis distincta: neutrum tamē iudicij, pœnæ, aut vindictæ tollit rationem. Nec agitur hic ad quem finem, quove affectu, filios Deus castiget, ac puniat: sed, an peccator in gratiam receptus, maneat quandoque temporali pœnæ obnoxius, eiusque ferendæ ob admixtū peccatum reus, ac dignus; propter quod & hic à Deo affligitur. In præsenti tractatione non multum refert intelligere, quorsum pertineant Dei castigationes, quibus in nostra peccata animaduertit, & quantum differant ab exemplis, quibus impios, & reprobos, quos pro iisdem habet, cum indignatione persequitur. Caput enim huius disputationis in eo consistit, an Deus in hoc seculo peccata puniat.

XXX. Fine, & animo castigantis distincta. Tantumne? & non etiam effecto? Imo effecto: alioquin ne fine quidem castigantis. Nam hic finis non nisi effectum. Et frustratur fine suo causa, quum effectum non respondet. Tum tu proprie pœnas dicas, quæ & fine castigantis, & effecto differunt? Monstrum iudicij Nega ergo, quicquam interesse inter crucem Petri, & latronis cuiusque; quum materia sit eadem. Nega, differre vincula medici, & carnificis. Nega, vllum discrimen esse inter Baptismum Ecclesiæ, & lauacra promiscua. Odiosam pertinaciam! Nam ipsi Papistæ, quoties lubet, huc refugiant, vt sua excusent peccata aduersum Christianitatē. Ciborum vsum prohibent: prohibebant olim ii, quorum diabolicam doctrinam reprehendit. Censen' posse mutari hac tam graui censura? Minime vero. Alia enim mente, inquiunt, olim Manichæi: alia nunc Papistæ. Matrimonium improbant Eusathiani, improbāt Papistæ. In promptu exceptio. Illi alio fine: hi alio. Imagines adorabant Ethnici: imagines adorant Papistæ. O clamant: Ethnici alio, nos alio animo. Quid omnia percurram? Tantumne vero esse in humana mente virium, vt, mutatis finibus, manente eadem materia, immane discrimen fiat, id est, tantum, quantum est bonum inter & malum: & nullum in diuino consilio momentum? Scilicet, omnes illi distinctiones à suo calculo pendere volent. Nam alias perinde habent. Grande committi peccatum, sexta feria, si carnibus vtare; siue ad sobrietatem, siue ad gulositatem: grande sacrilegium, si muliere Sacerdos, siue ad coniugium, siue ad insanam voluptatem. Tam sunt impotenter tyranni. At, non si illi tyranni, ideo Catholici stupidi.

XXXI. Quid moror? Vasques in 3. Thomæ, disp. 156. cap 3. de pœnalitatibus, *Certum est*, inquit, *remisso peccato originali, non remitti, neque tolli hæc mala: id quod omnes experimur: ea tamen non manere sub ratione pœnæ: quia sublata culpa originali, nulla dignitas ad illa mala residua esse potest.* Nota. Primum, manere, sed non sub ratione pœnæ. Quid ergo Tapperus obstrepebat, vnum esse curandum, vtrum manerēt? nec interesse, quomodo manent; dum manerent? Deinde, sublata culpa originali, nullam dignitatem esse ad illa mala: Quid obstat, quominus itidem sublata culpa actuali, nullam remanere dicas dignitatem? Gregorius de Valentia ad eandem confugit distinctionem, Comment. Tom. 2 disp. 6 q. 17. puncto. 5. *Etsi per accidens, eo ipso quod pœna sensus ad aliquod tempus exsoluenda supersit, censeri etiam potest, manere aliquid pœnæ damni, nempe, quatenus illo eodem tempore quo pœna sensus exsolui debet, consequenter oportet interea esse animam priuatam ipsa beatitudine: tamen non intendit Deus per se hac priuatione temporali beatitudinis, punire peccata præterita: sed id proprie, & per se vult facere per illam aliam pœnam temporalem sensus. Atque, idcirco dicebam supra per se quidem remitti simpliciter pœnam damni, hoc ipso, quod culpa mortalis remittitur: non enim amplius perseuerat illa priuatio beatitudinis proprie, & per se, sub ratione pœnæ, sed tantum ex accidenti, & consequenter.*

CAP. VII.

Status controuersiæ, de Satisfactionibus.

HActenus disputatum de primo capite, quod erat in hoc loco, de Remissione propositum: nempe de eius dimidiatione, siue imperfectione. Sequitur nunc alterum; de eius imperfectionis supplemento. Quanquam hoc confectum videri potuerit: nam subducto fundamento. Quanquam hoc confectum videri potuerit: nam subducto fundamento. Quanquam hoc confectum videri potuerit: nam subducto fundam

bet Almainum Bellarminus distinctionis ducem: atque adeo fortean ipsum voluit Altenstaig, quum expressit sapientis determinationem: quam abiit ab vsu papistico, quum sapientem declarauit Deum. Non enim Deus est, qui satisfactionum papisticarum determinat quantitatem: sed homo, & is quidem interdum qui pœnas debet: quasi iubens Deum hoc contentum esse. Quam sapienter, viderint tantæ rei mystæ.

XI. A hac generali notione, quum descensum est ad hanc satisfactionem, qua dicunt Deo satisfieri, tunc Altenstaig definiēs ex Scoto, vt paulo ante monuimus, *Est*, inquit, *operatio exterior laboriosa, seu pœnalis, voluntarie assumpta ad puniendum peccatum à se, & ad placandum diuinam offensam. Vel, est passio, aut pœna voluntarie tolerata in ordine ad peccatum, vel peccati remissionem.* Bellarminus non definiuit, sed apud omnes conuenire testatus est, inter Deum, & hominem non posse esse iustitiam illam perfectam & absolutam, proinde neque satisfactionem.

XII. Hanc satisfactionem distinguit Altenstaig in plenam, & semiplenam. Illā, quando simul fit satisfactio de iniuria, & damno: illam, quæ supplet ionem & complementū recipit a passione Christi. Pro nullo peccato, in quo sit auersio a Deo, posse satisfacere purum hominē Deo satisfactione plenaria, siue pro se, siue pro aliis: sed satisfactione semiplena posse pro suo actuali, non pro originali. Christū enim satisfacientē pro omni offensa, omnibus impetrasse gratiā, quantum ad sufficientiam: & merito eius satisfactionis, hominē concipientē gratiam, satisfacere postea Deo pro læsione quam intulit ei actuali culpa. Nota: non pro nullo peccato, vniuersaliter: sed pro nullo in quo sit auersio à Deo: nimirum mortali.

XIII. Nam pro venialibus, dissentiunt: Bellarminus nihil distinxit: nihil Salmero: sed Vasques nonnullos indicat dissentire; sibi autem videri, posse pro venialibus satisfieri plenaria illa satisfactione. *Eorum*, inquit, *sententia, quatenus in vniuersum asserunt, hominē iustum pro veniali peccato à se commisso perfectè & condigne ex auxilio gratiæ Dei posse satisfacere, & ad hoc non indigere alterius, aut Christi satisfactione, iamdiu nobis summopere probata, & ab anno 1585. publice è cathedra confirmata.* Et ne nimis parum dixisse cuipiam videri posset, aut nimis obscure; subiecit. *Dico autem perfectam & condignam satisfactionem ab homine iusto pro suo peccato veniali posse exhiberi, non tantum quæ sufficiens sit ad delendam maculam offensæ & pœnæ (hanc enim satisfactionem etiam diximus à quouis homine exhiberi posse per auxilium gratiæ Dei pro peccato mortali à se commisso, & tamen eam perfectam non esse, quia supponit condonationem, & remissionem aliquam Dei pro debito alicuius peccati) sed etiam dico, talem exhiberi posse, quæ nullam supponat condonationem alicuius debiti: non dico, quæ nullam supponat gratiam: sed, quæ nullam supponat condonationem alicuius debiti peccati venialis. Differt autem nostra opinio à secunda illa sententia, quia ita concedimus homini iusto pro suo peccato veniali condignam & perfectam satisfactionem, vt ea non indigeat fauore Dei condonatis peccatum vel aliquid illius, aut acceptantis satisfactionem: sed talis sit, vt ex natura sua deleat maculam, & pœnam peccati venialis.* Summa est. Persuasissimū fuisse Vasqui, in peccato mortali posse hominem iustum satisfacere tum pœnæ, tum culpæ, & quidē condigne, supposita gratia aliquid saltem condonante, aut certe supponente Christi satisfactionem. Sed in veniali, nihil opus esse vlla vel tantilla condonatione, siue pœnę æternę, siue temporalis, non ipsius culpę: imo, ne vlla quidem acceptatione satisfactionum, quam alii assignant semiplenis: sed omnino supposito hoc duntaxat, quod homo sit in gratia, tum amoto deinceps Christo, iussoque in vtramque aurem dormire, & deliciis suis frui; de suo posse perfecte, condigne omnibus suis venialibus satisfacere hominem iustum, apud Deum, quamuis sua seueriſſima iustitia terribilem.

XIV. Præter hæc omnia, quum interrogantur, quænam sit huius materia satisfactionis, respondent, opera omnia bona laboriosa, siue pœnalia, dummodo voluntaria. Duobus tamen modis esse voluntaria: alias spontanea, quum proprio cuiusque motu suscipiuntur: alias imposita; puta à confessore, cuius proprium quodammodo ius esse volunt, in administrando Sacramento (sic enim vocant) pœnitentiæ, vel ab Episcopo.

XV. Eorum operum tria κεφάλαια numerant προσώπατα, Eleemosynam, Orationem, Ieiunium; hæc enim esse carni contraria, & dura: multa autem includere suo ambitu; quæ Klingius exsequitur, & Altenstaig. At Bellarminus perstringit. Ad ieiunii familiam reduci omnia corporis macerativa, ordinata ad reprimendum carnis rebellionem, vigilias, peregrinationes, cilicia, nuditates, flagellationes, χαμευνίας: & similia. Ad orationem, quicquid pertinet ad partem contemplatiuam: meditationes, scripturarum lectiones, prædicationes, verbi Dei auditiones, studium Theologicum, disputationes, errantium impugnationes in moribus & fide; & cætera, quæ immediate versantur circa Deum, tanquā obiectum. Ad eleemosynam, opera misericordiæ corporalia, pro Christo propter Deum impensa, & quæcunque erogationes bonorum temporalium in pias causas, ac subleuationes miseriæ corporalis fratrum.

XVI. Ex hac tanta, tam ampla materia, id est tam altis, tam papisticis nugis, Bellarminus elicit quæstiones quatuor disputandas, præter illam, iam confectam, de reseruatis post remissionem pœnis. Primam: An satisfacere possint homines expiando reatui illarum pœnarum, qui interdum remanet post remissionem culpæ. Secundam: An opera laboriosa, quibus pœna peccati redimitur, tum sponte assumenda sint, tum etiam per sacerdotes in Sacramento pœnitentiæ iniungenda. Tertiam: Quibus potissimum operibus pro reatu pœnæ Domino satisfiat. Postremā, Vtrum ista opera sint dicenda proprie satisfactoria, ita vt dicamur vere ac proprie Domino satisfacere.

XVII. At nos, quibus in tam prolixo labore necesse est displicere lacinias, contrahemus extremas in vnicam: nam nec methodum probamus, quæ ante disputet, quam quæstionis terminos explicet: reliquas permittemus otiosis sophistis, qui, posito vno absurdo ἕλκειν ἄτοπον nectere sunt peritissimi. Certe si nullæ sint satisfactiones, quærere quis earum sit numerus, quæ dispensatio, idem sit, quod morari cum Moro, qui Vtopiæ leges scripsit. Quæremus ergo hoc tantum, quod initio propositum: Vtrum quibusdam voluntariis pœnis satisfieri, aut debeat, aut possit, necessariis pœnis, quas Deus alias constituerit sumere de peccatore, quem, per remissionem culpæ, iam admiserit in gratiam.

CAP. VIII.

De pœnitentiæ notione.

I. INsaniunt ergo in satisfactionibus: adeo necessariis, inquit Gregorius de Valentia, vt, nisi aliter nobis pœna temporalis peccato debita remittatur, non possimus absque iis ingredi post mortem in regnum cœlorum, atque adeo consequi vitam æternam. Argumēta audiamus: nam propositionem magis horremus, quam miramur.

II. Primum est à Pœnitentia. Apud Ezechiel. c. 18. *Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus inquinamentis vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas: facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Poster. Paralip. 7. *Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero & præcepero locustæ, vt deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & quæsierit faciem meā, & egerit pœnitentiā à viis suis pessimis, & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum & sanabo terram eorum.* Hic Dauentria, *Audis, quam prudenter Dominus populum suum admoneat, vt postposita peccandi consuetudine, pœniteat peccatorum, vindicetque ea in se acriter. Audis, à conuersis, & Dominum quærentibus pœnitentiam requiri? Quid vero significat nobis ista pœnitentia, nisi castigationem quandam, qua perpetratorum soluitur pœna peccatorum? Cum enim nemo à peccatis ad Dominum conuertatur, nemo quærat faciem Domini, nisi se peccasse pœniteat, certe pœnitentia illa, quæ peccatoribus suggeritur, punitionem significat peccatorum.* Similiter Clichthouæus, *Paulus, in Actis capite vigesimo, perhibet se testificatum esse Iudæis, atque gentilibus, in Deum pœnitentiam; & fidem in Dominum Iesum Christum. Vbi non solum fidem se dicit annunciasse ijs quibus euangelizauerat: sed & pœnitentiam in Deum. Quæ est autem in Deum pœnitentia & salutaris, nisi ea ipsa, qua per sedulum bonorum operum exercitium student respiscenter diluere maculas vitæ præteritæ: & prauos conuersationis pristinæ mores in meliores conuertere, commutareque? Hoc ipsum autem, nonne satisfactio est pœnitentialis? Constat igitur, non esse impias, sed maxime salubres, & rectas satisfactionis leges.*

III. Decet veniam lector prolixe describenti nugas. Nam quæ alioquin fides tam absurdo sophismati, si meis tantum verbis recitarem? Nunc securus explicabo partes argumentationis, quæ Rhetorico fuco deridiculum, vt ita dicam, corporis obtegebat. Pœnitentia est necessaria. At pœnitentia est satisfactio. Ergo satisfactio est necessaria. Non erat, quod probandæ maiori locos locis aggereret Sophistæ. Quorsum enim in re nō dubia cumulati testes? Tam certum est, pœnitentiam necessariam esse: quam certum, non posse infidelem, quandiu infidelis est, dici Christianum. Itaque de maiori sane alta pax esto.

IV. Sed minorem grauis occupauit, vel ludificationis, vel falsitatis gangræna. Prout enim satisfactio definietur, sic concedetur, vel negabitur, pœnitentia esse Satisfactio. Enimvero si obtinet Augustinus, siue is potius est Gennādius Massilienſis lib. de dogmatib. Ecclesiast. c. 54. *Satisfactio pœnitentiæ, est causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere.* Si hæc, inquam, obtinet definitio, sane minor negari nequit. Sed quid ad hanc disputationem? Enimvero, qui ab infidelitate ad fidem conuertuntur primum, ij satisfaciunt hoc modo: sed eos tamen satisfacere pœnis peccatorum negant Papistæ; qui in baptismo vtrumque prolixe condonari firmant, tum culpam, tum pœnam.

V. Repetamus aduersariorum definitionem. Gregorius de Valentia, *Est compensatio pœnæ temporalis debitæ ob iniuriam Deo per peccatum illatam, secundum aliquam æqualitatem iustitiæ, & cum proposito, saltem virtuali, non peccandi in posterum.* En tibi duo necessaria in pœnitentia Papistica: alterum, compensationem pœnę temporalis: alterum propositum non peccandi. Non sufficiunt igitur ad pœnitentiam, imo ad satisfactionem, propositum non peccandi. Itaque si hoc probent, nihil agunt, quia supererit temporalis pœnæ compensatio: quam notionem ineludi pœnitentiæ notione nos quidem negamus constanter.

VI. Multa negandi argumenta: à placitis aduersariorum, à vi nominis, à re ipsa. Omnes aduersarii contendunt, tres esse Pœnitentiæ partes, Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem, hanc de qua nobis disputatio instituta. Ergo, inquam, falsum, Pœnitentiam esse satisfactionem. Nam partes dicunt vel integratas, vel integrantes. Si integratas, vt generis partes sunt species: quid absurdius, quam Pœnitentiam satisfactionem dicere; quasi dicas, Animal esse hominem: Quandam pœnitentiam esse satisfactionem erat dicendum, vt quoddam animal hominem: sed quis mōstrum Syllogismi patienter ferret, ex posito genere, vnam specie concludentis? Non enim maior posuit hanc Pœnitentiam: sed indefinite pœnitentia.

VII. Sin autem partes dicunt integrantes, (& ita dicit Gregorius de Valentia, integrales, puncto 1. quæst. 7 de pœnitentia, tom. 7 in Thomam) vt corporis membra; ne sic quidem purgatur absurditas: neque enim dicat quisquam, corpus esse digitum. Tum autem ipsi testes, posse reliquas partes pœnitentię, & esse, & sufficere absque hac satisfactione. Bellarmini verba ex c. 14. de pœnitentia, *Theologi docent eiusmodi esse posse in aliquo pœnitente contritionem, vt per eam peccata omnia quoad culpā, & pœnam plenissime deleantur.* At hoc quū sit, quid opus, quæso, satisfactione, quæ nulla, nisi quū non remittitur pœna? Itaque, non potest dici pœnitentia satisfactio, ne eo quidem sensu, vt omnis pœnitentia habeat satisfactionem. Enimvero, qui Scripturæ loci constituunt necessariam pœnitentiam, non distinguunt, opinor, quantitatem contritionis, vt iis tantum quibus hæc non est intentissima, dicant necessariam: non item aliis. Quo magis absurda minor est. Denique eos ipsos, qui erant baptizandi, Petrus Actor. 2. hortatur ad pœnitentiam: & tamen hos omnes Papistæ eximunt à lege satisfactionis.

VIII. Viderint Papistæ, quibus modis sua placita concilient. Venio ad vim nominis, de qua Bellarminus controuersiam mouet, capite septimo libri primi de pœntientia, eo quod Sophistis molesti fuerint in huius nominis proprietate, Lutherus, Melanchthon, Caluinus. Nam abusi sunt Papistæ etymo pœnitētiæ, quæ, vt obseruat Bellarminus, à pœna videtur originē ducere. Altenstaig, *Pœnitētia primo modo*, hoc est quatenus virtus est;

nam

nam solent disparare pœnitentiam virtutem, & pœnitentiam Sacramentum) *secundum Augustinum* (nimirum libro de vera, & falsa pœnitentia, qui tamen est ψευδεπίγραφος) *dicitur quasi pœnæ tenentia, & pœnitere, quasi pœnam tenere.* Quod veriloquium tam alte insedit Sophistarum animis, vt pœnitentia apud eos quandoque simpliciter accipiatur pro pœna peccati purgatiua, eodem teste Altenstaig. Et, *Nostrum vulgus, inquit,* Erasmus in 3. Matthæi *putat esse pœnitentiam agere, præscripta pœna quapiam luere commissa.*

IX. Verum, siue ea sit originatio, siue non sit, non dicimus, pœnitentiam nunquam sumi apud vllos bonos autores, pro vlla pœna consequente: sed pro animi displicentia, opposita priori sententiæ, propter nouas causas repudiatæ: in quibus causis esse interdum pœnas, non negauerimus: sed præcedentes eam pœnitentiam: atque etiam non voluntarias: vt, si placeat à pœna nomen deducere, hinc potius ratio petenda sit, quod a pœnis occasionem habeat. Certe ita vsus Cicero Officiorum 1. *Tandiu autem velle debemus quoad te, quantum proficias non pœniteat.* Et pro Cœlio, *Id nunquam acerbe feret Marcus Cœlius, vt eum pœniteat non deformem esse natum.* In Catone maiore, *Num igitur, si ad centesimum vixisset annum, senectutis eum suæ pœniteret:* Non Virgilius Ecloga 3. *Nec te pœniteat calamo triuisse labellum.* Huiusmodi exempla sunt μυρία ὅσα.

X. Vetus Interpres, pœnitentiæ, pœnitendique vocibus interpretatus est varias tum Hebraicas, tum Græcas. Leuitici 5. *Agite pœnitentiam pro peccato:* cum Hebraice scriptum sit והתודה, *& confessus fuerit.* Esdræ 10. *Et nunc si est pœnitentia in Israel super hoc:* שמקוה לישראל על-זאת: pœnitētiam pro spe posuit: nam & Septuaginta, ἐλπίδα dixere. Iob 24. *Dedit eis Deus locum pœnitentiæ.* יתן לו לבטח *Constituet eum in tuto.* Sed hi loci, similes aliis multis, in quibus vertendis, vel peritia, vel fides desideratur. Quibus affinis iste 2. Paralip. 33. *Et egit pœnitentiam valde coram Deo patrum suorum,* Hebraice, ויכנע & afflictus est, siue humiliatus, ἐταπεινώθη in editione Græca.

XI. Verum alias, duo sunt Hebræis verba נחם & שוב, duo item Græca μετανοεῖν, καὶ μεταμελεῖν: quibus pœnitentiam, & pœnitere Latinus Interpres opposuit. Septuaginta נחם reddiderunt interdum μετανοεῖν, interdum μεταμελεῖν. Sed שוב semper ἐπιστρέψαι, prout genuina significatio est. Hebraici prioris exempla. Exodi decimo tertio, *Non eos duxit Dominus per viam terræ Philistiim, quæ vicina est, reputans ne forte pœniteret eum;* μεταμελήσῃ. Primi Samuel. 15. *Pœnitet me, quod constituerim Saul regem,* μεταμεμέλημαι. *Triumphator in Israel non parcet, & pœnitudine non flectetur,* μετανοήσει. Ierem. 4. *Et non pœnituit me,* μετανοήσω. Posterioris hæc sunt: Ezechielis 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis,* ἐπιστρέψῃ. Ierem. 18. *Si pœnitentiam egerit gens illa:* ἐπιστρέψῃ. Secundi Paralip. 7. *Et egerit pœnitentiam à viis suis pessimis:* ἀποστρέψωσιν.

XII. In Nouo Testamento quinquies in vniuersum occurrit τὸ μεταμέλεσθαι, Matthæi 21. *Postea autem pœnitentia motus, abiit,* μεταμεληθείς. *Vos autem nec pœnitentiam habuistis postea,* μετεμελήθητε. Et 27. *Pœnitentia ductus retulit triginta argenteos,* μεταμεληθείς. Posterior. ad Corinth. 7. *Non me pœnitet, etsi pœniteret* οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. Ad Hebr. 7. *Et non pœnitebit eum:* καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Quibus omnibus locis Syrus interpres reddit per verbum תוה, quod respondet Hebræo נחם. Excepto postremo, vbi est נדגל mentitus est.

XIII. Alias semper est μετανοεῖν, & μετάνοια, & in Syra editione semper תב & תיבותא; quæ respondent Hebræis תשובה & שוב quibus significatio est reuertendi, conuertendi. Matthæi 3. *Pœnitentiam agite:* μετανοεῖτε תובו. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam* εἰς μετάνοιαν. לתיביתא.

XIV. Et quia Latinum idioma, non ipsius est Spiritus dictantis libros sacros, sed hominis interpretantis: vnde sequitur iudicandum ex præcedentibus linguis: eam ob causam, qui vocem Latinam vrgent, non promouent apud nos multum: qui scimus & Infinitis locis sibi nimium quātum indulgere interpretem: & vt non peccarit ipse, tamen coactum ipsa proprietate linguæ, non raro subsidere infra dignitatem τῶν αὐτογράφων. Quoties ergo pœnitentiam legimus, vt, quid iis locis significatum voluerit Spiritus, assequamur; vocabula præcedentia expendimus. Negamus autem illa siue Hebræa, siue Græca, aut à pœna deduci, aut pœnam vllam significare, quam, siue ipse à se reposcat, siue ab aliis impositam: persoluat quisquam: denique habere quicquam commune cum pœna.

XV. Quin scimus significare potius, voluntatis mutationem: vt quæ prius consilia placebant, postmodum repudientur. Verum, cum sit in omni mutatione geminus terminus, vnus à quo, alter ad quem, veluti in hac cōtrouersia: à peccatis ad Deum: huius mutationis nomina ita sunt, vt ab altero tantum imponantur: quomodo in motu corporis, etsi non possit ab vno discedi, vt non accedatur ad alterum, tamen, discedere, illum innuit duntaxat. Ergo נחם μεταμέλεσθαι, μετανοεῖν, proprie designant terminum à quo: vnde habes Clementem, Stromat. ἀφ' οἷς ἥμαρτεν, μετανοήσειεν· εἰ συνῆκεν ἐφ' οἷς ἔπταισε, καὶ μετέγνω, ὅπερ ἐστὶ μετὰ ταῦτα ἔγνω. *Vtrum eorum quæ peccauit pœniteat eum: an prudentia acquisiuit, in quibus offendit, & μετέγνω, id est, deinceps decreuerit:* siue nouum decretum fecerit. Aristoteles Eudemi 6. c. 8. τὸν μεταμελητικὸν, opponit ei, qui ἐμμένει τῇ προαιρέσει, perstat in sententia: vt facile concludas, esse eum qui discedit à sententia. Appianus, Ciuilium primo τῶν τυρρηνῶν μετάνοιαν dixit, cum prius inclinantes in sociale bellum, postea Romanorum partibus hæsissent. Sed disertior Libanii Patroclus. Φανήσεται προλαβὼν μετάνοια τὴν ἀτυχίαν. οὐ γὰρ ἂν τῇ Βρισηΐδος ἐφυλάξατο συνελθεῖν, εἰ μὴ παραχρῆμα μεταμέλος εἰσῆλθεν αὐτόν, καὶ κατέγνω τῶν πεπραγμένων, *Infortunium resipiscentia præuenisse constabit. Non enim cauisset cum Brisei filia congredi, nisi ipsum subito pœnitentia subiisset, & actis suis offensus fuisset.* Plutarchus Mario, μετάνοιαν γνώμης dixit, *pœnitentiam sententiæ,* καὶ κατάμεμψιν ἑαυτῶν, ὡς βούλευμα βεβουλευκότων ἄνομον, *Et sui ipsius damnationem qui consilium cœpissent impium.* Polybius lib. 4. cum descripsisset Dardanios iam ingruentes Macedoniæ audito aduentu Philippi διαλῦσαι τὴν στρατιάν, exercitum dimisisse; Φίλιππος, inquit, πυθόμενος τὴν τῶν Δαρδανίων μετάνοιαν, *Philippus postquam Dardanios consilium sensit mutasse.*

XVI. At שוב refertur ad vtrumque: itaque Græce redditur modo ἐπιστρέφειν, modo ἀποστρέφειν. Secūdo Paral. 7. וישובו מדרכיהם הרעים, καὶ ἀποστρέψωσιν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν τῶν πονηρῶν, *Et egerit pœnitētiam à viis suis peruersis.* Deut. 4. ושבת עד יהוה אלהיך, καὶ ἐπιστραφήσῃ πρὸς κύριον τὸν Θεόν σου, *Reuerteris ad Dominum Deum tuum.* Interdum aliter. Iere. 15. ישבו המה אליך, καὶ ἀναστρέψουσιν αὐτοὶ πρός σε, *Conuertentur ipsi ad te.*

XVII. At, pœnitere Latinis designat terminum à quo duntaxat. Vnde Tacitus Annal. 4 *Aceronia,* inquit, *super pedes cubitantis reclinis, pœnitentiam filii, & reciperatam matris gratiam per gaudium memorabat.* Ita nunquā legas, Pœnitere ad Deum. Imo, Latinus Interpres, quoties hoc accidit, cogitur phrasin mutare; & conuertendi voce exprimere, id quod alias pœnitentiam agere dixit. Deut. 4. *Reuerteris ad Dominum Deum tuum.* Fulgentius Epist. 7 vtrumque expressit, *Homini per pœnitentiam præteritorum malorum ad bona conuerso:* manifeste & pœnitentiam à conuersione disparans, & illam gradum ad istam statuens, referensque ad mala.

XVIII. Porro, has nos duas partes existimamus veras, & essentiales esse, eius, quam pœnitentiam dicimus Christianam. Nam qui audimus de Iuda *Pœnitentia ductus,* μεταμεληθεὶς, *retulit triginta argenteos,* absit, vt concedamus ei laudem veræ pœnitentiæ: non quod serio displicuerit ei peccatum suum, qui prior est terminus: sed quia non placuit bona vita: imo præ dolore delatus est in extremam desperationem. Veram ergo pœnitentiam dicimus consistere, tum in dolore concepto ex sensu peccatorum, tum in serio proposito vitæ in melius commutandæ.

XIX. Qua causa nostris plenior visa est apud Hebræos תשובה, Syros תיבותא, Latinos, resipiscentia: quam pœnitentia. Quanquam nolimus inutiliter de sono verborum contendere. Neq; ægre feramus, pœnitentiæ nomen esse solemne: atque adeo in Ecclesiis Gallicis, nullum habemus in vsu, præter ei respondens, *repentance.* Nimirum, quia per definitionem satis cauemus, ne de impostura quisquam possit conqueri.

XX. Bellarminus, hanc libertatem non ferens; Grammaticos dicit potius quam Theologos, qui vocum significationes ex Etymologia potius ducunt, quam ex communi Scripturæ, & bonorum autorum vsu. Hunc autem vsum ostendere, tum נחם tum שוב tum μεταμέλεσθαι, tum μετανοεῖν, tum præcipue pœnitere, externum dolorem, ac pœnam, ex interna conuersione profectam, significare.

XXI. Sed illos, quosnam quæso dicit, ex etymologia potius, quam vsu Scripturæ, & bonorum autorum significationes quærere? Atqui nos congessimus varios tum Scripturæ, tum bonorum autorum locos, & quidem lōge diligentius. Imo locos, in quibus nihil de etymologia: sed nuda vsurpatio vocū, absq; vlla gramaticatione, vno excepto Clemente. Quid? quod nemo, ne eorum quidē, quos nominatim suggillandos putauit, Hebræarū vocū obiecit etymon. Non n. potuit, quū hæ sint voces aliunde non deductæ. Nimirū, calumniatorib. perinde omnia sunt: & tenuissimus prætextus sufficit, vt magna crimina amplificando faciant. Sed illi tāti viri fuere, dum viuerent, vt, incōpositos Bellarmini clamores facile potuerint cōtemnere.

XXII. Græcarum vocum si displicet etymologia; quid de iis dicet, qui pœnitere, dixerunt esse pœnam tenere? Facete, ita me omnes ament Iesuitæ, quod hactenus mereri non potui. Tam verisimiliter, quam qui olim testamentum testationem mentis: sepulcrum, seorsim à pulcro. Hoscine non reprehensos: imo laudatos, & in deliciis habitos: illos improbatos, qui τοῦ μεταμέλεσθαι τοῦ τε μετανοεῖν originationem existimarunt dignam notatu? Enimuero à pœna dictum pœnitere, non equidem abnuerim: nam à pone, ne verisimile quidem. Sed longe id aliud, quā pœnam tenere. Imo pœnam tenere quid est? Quis Latinus autor vnquam vsurpauit? Fictum: sine dubio fictum est ab iis quibus persuasum, pœnitentes à se ipsis pœnas reposcere; exin consequentes: quum oportuerit præcedentes, quia soleant vt plurimum homines in pœnitentiam deduci, postquam re sunt experti, quid mali consequutum sit à prioribus consiliis. Ad quam rationem Scripturæ solent Deo ipsi per ἀνθρωποπάθειαν, quasi ex post facto sententiam mutanti, tribuere pœnitentiam. Genes. 6. *Videns Dominus, quod multa malitia hominum esset in terra: pœnituit eum, quod hominem fecisset.* Primi Samuel. 15. *Pœnitet me, quod constituerim Saul regem: quia dereliquit me, & verba mea opere non compleuit.* Et illo ipso loco, ex poster. Paralip. 7. *Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & præcepero locustæ deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: conuersus autem populus meus, egerit pœnitentiam.*

XXIII. Veruntamen, ab vsu tum Scripturarum, tum bonorum autorum, quid speret subsidii, videamus. Iobi vltimo; *Ago pœnitentiam in fauilla, & cinere.* Ioelis 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, in fletu, & planctu.* Matth. 11. & Lucæ 10. *Si in Tyro, & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egissent.* Ex quibus colligit: verba נחם, שוב, μετανοεῖν, internam simul & externam actionem comprehendere.

XXIV. Vt ludificatur? Nam, quis negabat internam, & externam actionem? Erasmus improbabat eos qui putarent esse pœnitentiam agere, præscripta pœna quapiam luere commissa. Beza dicebat μετανοεῖν significare, post factum sapere, & de errore admisso ita dolere vt corrigas. Hæccine excludunt externam actionem? Quasi nulla hæc sit nisi pœna admissi. Quasi, qui ita dolet, vt corrigat, nihil nisi intrinsecus agat. Atqui, vt semel audiat: iis nos verbis ita significari scimus internos motus animi, actionum principia; vt, his positis, etiā externæ operationes consequantur: sed negamus ideo, pœnitere esse idem, quod satisfacere pœnis peccatorum.

XXV. Quid tum enim, si pœnitere, si conuerti dicantur aliqui in ieiuniis, in fletu, in planctu, in cinere, in cilicio? Nam hæc aliquoties exprimi, non negamus. Sed primum, negamus sequi, hæc esse à significatione eorum verborum. Cur non sint enim per accidens? Matth. 7. *Veniunt in vestimentis ouium.* Prior. ad Cor. 4. *In virga veniam ad vos, an in caritate? & spiritu mansuetudinis?* Poster. 2. *Iterum in tristitia venirem ad nos.* An dicas, Bellarmine, vestimenta, virgam, caritatem, Spiritum, tristitiam, comprehendi in significatu veniendi? At non quisquam sanus. Quia veniri possit in eum modum, & non veniri. Quid vero fortius in tuis exemplis?

XXVI. Sed quid est, inquis, resipiscere sedendo in cilicio, & cinere? Magnam vero & arduam quæstionem! At ego facile & secure, tanquam ex tripode. Idem est, quod ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετανοεῖν. Intellextin? vt expedite, vt rotunde: vt sine ambagibus? Sic sunt omnia nostra, & omnium quibus veritas cordi: ἀπειπαμένων τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης. Quid ergo est, quod te turbet? An latinitas? Mirum si tibi sit antiquior illa tui interpretis, pœnitere in cilicio, & cinere. Nisi forte docere possis ita olim loquutos Romanos.

manos. Quod si tibi tuus interpres locupletissimus, autor est, cur non nobis post Erasmum, post Bezam nostrum tam leniter sonet, tam Latinum fiat hoc, quam illud? Imo ne apud Græcos quidem ante Matthæum, quisquam audiuerat, μετανοεῖν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ. Est enim Hebraismus purus, purus, necessario retinendus ab interpretibus: quanquā Beza mollire conatus sit, vertens, *Cum sacco & cinere*: quod probauit Lucas Brugensis.

XXVII. Verum, inquit, nemo saccum induit, & in cinere sedet, nisi antea resipuerit. Dominus autem actionem pœnalem significat, quæ tum assumitur, & exercetur, dum quis mœstus, & dolens, in sacco & cinere sedet.

XXVIII. Quid tum? Aut quid obstat, quominus qui resipuit, eandem pœnalem actionem exerceat, dum in sacco & cinere sedet? Aut potestne cuiquam persuaderi, eum qui resipuerit non exercere eam actionem, dum in sacco sedet & cinere? Nimirum, præ astu non aduertit Bellarminus, se ἀνιμάλια βάζειν. Sed ego similiter dico; neminem sedere in sacco & cinere, nisi quem iam pœnituerit. Primum enim necesse est pœnitere præcedentium peccatorum; ac tum demum sacco indui, & in cinere volutari: quia neminem vnquam vidit quisquam has operationes pœnales (quando ita placet vocare) exercentem, qui nullo sensu afficiatur peccatorum suorum. Adeoque Iscariotes, qui vere ipse de se sumpsit pœnas peccati sui, atq; eas non vmbratiles, vt qui pœnitentiales tragicocomœdias ludunt, dicitur prius μεταμεληθεὶς, pœnitentia ductus; post ἀπελθὼν ἀπήγξατο, profectus suspendisse se. Itaque, si absurdum est, resipiscere in sacco, & cinere: eodem iure absurdum erit, pœnitere in sacco, & cinere. Aut, si hoc bonis Iesutis sanum est: ne mirentur illud, paulo elegantioribus non durum.

XXIX. Rursus obiicit ex 12. post. ad Cor. ἐκ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ πορνείᾳ, καὶ ἀσελγείᾳ ᾗ ἔπραξαν: *Non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt*. Vertit Beza, *Resipuerunt*. Omnino contra proprietatem Græci Latinique sermonis. Nam nec Latine dicitur, resipiscere super peccatum: & Græce, illud ἐπὶ coniunctum datiuo, caussam significare solet, ac pro eo poni, quod est, *ob, propter*. Si quis autem dicat, pœnitentiam esse agendam ob peccatum commissum, recte dicet: est enim culpa caussa pœnæ: at resipiscendum ob culpam, non nisi absurde: non enim culpa resipiscentiæ causa haberi potest: cum non ex culpa, sed ex bona aliqua inspiratione resipiscentia oriatur.

XXX. Ecce vero aures delicatissimas: curiosissimos viros pietatis, elegantiæque. Sed qui in Beza tam fastidiose sordes sermonis auersantur; cur tolerant illud sui interpretis, *impudicitiam, quam gesserunt*: Nemo enim bene Latinus ita loquutus. Beza, *patrarunt*. Tertullianus, 15. de pudicitia, *admiserunt*. Nimirum, Papisticis labris non nisi suæ betæ sapiunt. Sed ad rem. Non dicitur Latine, resipiscere super peccatum. Ergo tu ostende aliquem non Ecclesiasticæ Latinitatis, qui dixerit, *Pœnitentiam agere super peccatum*: Et (vt lepide suum Fabrum Zuinglius ridebat) dabitur tibi caseus leporinus. Sed enim vt prius, sicut expressa Græca Pauli phrasis, μετανοεῖν ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ, excusat apud Latinas aures insolentiam pœnitendi super immunditia, cur non poterit eadem causa Bezæ permistere, suum resipiscere super immunditia?

XXXI. Scilicet ergo Bellarmino credam, asserenti, culpam causam esse pœnitentiæ, & non esse resipiscentiæ. Atqui, vtrumque necesse est esse æque aut verum, aut falsum. Nam, si causam sumis pro occasione; omnino vt pœnitentiæ, sic resipiscentiæ causa est culpa. Non enim aut resipisceret quisquam, aut pœnitentiam ageret; si nullam culpam admisisset. Itaque paulo ante Clemens æque, ἐφ' οἷς ἥμαρτε μετενόησεν, & σωτηρίαν ἔλαβεν ἐφ' οἷς ἔπταισεν. Sin autem causam intelligis efficientem, vt videtur, qui resipiscentiæ causam assignat bonam aliquam inspirationem: tum negamus, pœnitentiæ causam esse culpam. Ieremiæ 31. *Conuerte me & conuertar*. Psal. 80. *Deus, conuerte nos*. Et ibi Bellarminus, *Sine auxilio Dei non possumus ad eum conuerti*.

XXXII. At Basilius, homilia de fame & siccitate μετάνοιαν appellat externam Niniuitarum pœnitentiam. Ita est, inquam: sed promiscue, quod Bellarminus noluit obseruatum; μετάνοιαν & μεταμέλειαν. Verba sunt: Νινευῖται τῇ μεταμελείᾳ τὸν Θεὸν δυσωπήσαντες, καὶ πενθοῦντες ἐπὶ ταῖς ἁμαρτήμασιν, ἃ μετὰ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ κῆτος Ἰωνᾶς ἐξεβόησεν οὐ τὰ βρέφη μόνον εἰς τὴν μετάνοιαν προσηγάγοντο: *Niniuitæ pœnitentia Deum honorantes, & lugentes super peccatis, quæ Ionas, post mare, & Cete inclamauerat, non solos infantes ad pœnitentiam admouerunt*. Hactenus ille: cui Epiphanium adde in Catharis: δίδωσι καὶ ἐπάνοδον, καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν: *Concedit* Ecclesia *etiam reditum, & post pœnitentiam*, illam in baptismo, *resipiscentiam*, illam scilicet quam pœnitentiam dicunt secundam tabulam. Iterum: Τῆς δὲ σωτηρίας οὐκ ἀπείργει τοὺς ἔτι μετανοοῦντας: *A salute non arcet eos, qui iterum pœnitentiam agunt: imo vero salutem apprehendere, & Deum adiuuare eorum bonas operationes, etiam qui à lapsibus perfecte μετανοούντων, & ἐπιστρεφόντων καὶ μεταμελομένων, pœnitentiam agunt, & conuertuntur, & resipiscunt*. Adde Balsamonem, qui illud Basilii ex Epist. 2. ad Amphilochium, ἀπαιτούμενος μεταμεληθῆναι ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ὅρκου, *Exigendum est ab eo, vt pœniteat facilitatis in iurando*, interpretatus est, ἀπαιτηθήτω μετανοεῖν: manifeste pro eodem vsus τῷ μεταμελεῖσθαι, καὶ τῷ μετανοεῖν. Sed quorsum? Non enim sequitur: si eo verbo comprehendantur etiam consequentia, non significari proprie mutationem consilii, id est, motum internum. Multo minus sequitur, quod nos nunc negamus, significare satisfactionem.

XXXIII. Ausonius dixit

Sum Dea, quæ facti, non factique exigo pœnas,
Nempe vt pœniteat, sic Metanœa vocor.

Proprium nomen expressit Græcum, quia Latinum non erat. Ergo, non est verisimile, posuisse metanæam pro metamelia, vt voluit Beza: maxime cum per licentiam poeticam potuisset,

Nempe vt pœniteat Metamelia vocor.

sicut Virgilius dixit, *Italiam* prima producta.

XXXIV. Mitto monstrosam illam licentiam, Grammaticulis exagitandam, quibus notum discrimen inter medias vocales, breuesque; & esto, inquam; vsus sit proprio vocabulo: nam & mihi quidem ita videtur, salua pace viri, vt crepet inuidia, maximi. Sed quid Papistarum socordiam exagitem, qui, quod vident, non vident: quod legunt, negligunt? Dixit Ausonius, exigo pœnas, vt pœniteat: at contra Papistæ, pœnitet, id est, exigo pœnas. Constituunt isti in pœnis pœnitentiam: at ille ex pœnis deducit pœnitentiam. Itaque Ausonius à nobis est, non est à Papistis. Certe si finis differat à pœnis, non potest Ausonio idem esse, dare pœnas, & pœnitere: qui dixit exigi pœnas, vt pœniteat.

XXXV. Lactantius, inquit, libri sexti capite vigesimo quarto, etsi μετάνοιαν scribat reddi posse Resipiscentiam: tamen explicat, per Resipiscentiam non debere intelligi solam mentis mutationem, *Resipiscit autem*; ait, *quem errati piget, & seipsum castigat dementiæ, & confirmat ad rectius viuendum*.

XXXVI. Non solam, inquit, mentis mutationem. Quid ergo præterea, aut cur Sophista non repetit, suum illud; *Externum dolorem, ac pœnam ex interna conuersione profectum*? Sed nihil simile Lactantius. Imo, nihil nobis dissimile, *Quem errati piget*, ea pars est prima, quæ abstrahit à peccato: *Et seipsum castigat dementiæ, & confirmat ad rectius viuendum*, pars altera, quæ nouitatem vitæ amplectitur. Illa auersio est à peccatis: hæc, conuersio ad Deum, id est, vterque terminus, à quo, & ad quem. Vbi autem pœna illa ex conuersione veniens?

XXXVII. Nihil obstat denique, quominus à nobis stet vis verborum vsitatorum Spiritui sancto: quorum nullum est, quod satisfactionem eam importet, quam Papistæ definierunt: & cuius absque notione, vix notionem admittunt pœnitentiæ. Nihil, inquam, obstat, quominus pœnitentia vera sit proprie, quod exprimitur Græce per μετάνοιαν, non pœna corporis, sed mutatio sententiæ à malo in bonum, quam definitionem leges in quæstionibus adscriptis Athanasio, quæst. vltima: Διὰ τοῦτο λέγεται μετάνοια, ὅτι μετατίθησι τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ ἀγαθόν: *Propterea dicitur μετάνοια, quia transfert mentem à malo in bonum*. Paulus etiam expressit, ad Roman. 12. μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, *transformemini per renouationem mentis vestræ*, vt Beza: siue *reformamini in nouitate sensus vestri*, in veteri editione.

XXXVIII. Expensis nominibus, res succedit, quæ me in multam admirationem cogit Papistici ingenii. Nam vide: vtroque proposito loco (& addi poterant alii) promittitur venia pœnitentibus. Esto sane: nam ne aduersarii quidem tam sunt impudentes, vt nos fingant negare. Quid ergo? sumunt pœnitentiam imperari: quod rursus & nos damus. Sed admonemus, nunc disputari, non vtrum sit pœnitendum, sed vtrum Deo satisfieri possit pro pœnis retentis. Hoccine illi legunt iis locis? vllis locis? Minime gentium.

XXXIX. Sed, *audis*, inquit Dauentria, *admoneri populum, vt pœniteat peccatorum, vindicetque ea acriter*. Imo, inquam, illud, pœniteat peccatorum, disette habuit Propheta: sed illud, *vindicetque ea acriter*: a iennm à Propheta, & Papisticum commentum est. O si sint commenta totidem demonstrationes, quanto fortunatior esset causa Papistica! nam commentorum fertilissimus ei ager. Addit Dauētria: *Quid significat nobis ista pœnitentia, nisi castigationem quandam, qua perpetratorum soluitur pœna peccatorum*. Vobis? concedo. Vobis, inquam, pridem scio pœnitentiam ita significare. Sed quid si vobis significaret Tragelaphum, aut Sphingem? At vos profecto non estis aut rerum, aut vocabulorum legitimi interpretes. Et qui alia plurima vel dolo malo, vel imperitia crassa peruertistis, quid adfertis causæ, quominus in hac causa sitis merito suspecti? Breuiter, hoc non quæritur, quid apud vos pœnitentia; sed quid in Scripturis significet. Itaque hoc quicquid est ratiocinationis, mira est principii petitio, quæ nihil, quam vos cordatis propinet ridendos.

XL. Enimvero, quæ sunt verba, quibus ea pœnitentia describitur? *Agite pœnitentiam ab omnibus inquinamentis vestris. Populus deprecatus me fuerit, & quæsierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis suis pessimis*. Atqui hæ phrases nihil sonant, præter has duas pœnitentiæ partes, quas nos asserimus esse, vnam, displicentiam peccati, alteram, amorem Dei. Tertia vbi est? Vbi, inquam, delitescit pœna illa voluntaria: pœna arbitraria: pœna vicaria? Nam id ingenium est satisfactionis: eæ papistarum deliciæ. Si nulla significant Prophetæ verba, cur inducunt, cur intrudunt Papistæ?

XLI. Denique, Baptistes ille, eos omnes quos ad Baptismum instabat, hortabatur, vt ante omnia pœnitentiam agerent: Matth 3. Et Petrus similiter, Actor. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum*. Et tamen neuter satisfactionem imponebat: neuter pœnam vllam iniungebat: neuter, remissione peracta, superesse quicquam admonebat, quo dimidiaretur beneficium diuinum.

Cap. IX.

De eleemosynis, & precibus.

I. Secundo proferunt ex Danielis quarto, *Peccata tua eleemosynis redime*. Et Prouerb 16. *Misericordia, & veritate redimitur iniquitas*. Hic habemus, inquit Bellarminus, vocem redemptionis, quæ æquiualet voci satisfactionis: & si absurdum esset, nostris operibus satisfieri pro peccatis, multo esset absurdius, nostris operibus redimi peccata. Constat autem, inquit Salmero, quod culpa, per opera gratiam præcedentia, non potest redimi: superest vt de pœnis, quæ etiam remisso debentur delicto, intelligatur.

II. Respondeo, in Daniele ita legi בצדקה פרק וחטיך Hæc verba Græce reddita sunt, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι: Inde Latine *Et peccata tua eleemosynis redime*: quæ Munsterus retinuit. Sed quo iure factum, merito quæras. Nam primo, eleemosynas quid coegit nominari? Hebraice צדקה proprie iustitiam sonat: quod à nemine in dubium verti potest: atque ita hoc loco Sanctes est interpretatus: vt taceam Tigurinos, Caluinum, Iunium. At iustitia nulla est peccati pœna, nec retenti, nec remissi. Quid ergo ad Papisticam somniationem?

III. Scio ab Interpretibus Septuaginta nonnullis locis reddi vocabulo Græco ἐλεημοσύνης: & hinc persuasum non paucis, eo sensu vsurpatam vocem Hebræam. Verum, stupiditatem mirari satis non possum, eorum qui se tam misere patiuntur decipi. Enimvero reuocemus in memoriā, quo sensu eleemosynas in hoc argumento nominauerint Sophistæ: nempe pro opere externo, & pœnoso, ita enim scholæ sunt loquutæ. Atqui sensus nullus fuit Interpretum Septuaginta, qui potius internum animi

affectum

affectum denotabant inclinati in humanitatem: vno verbo ἐλεημοσύνην, illi, quo nos sensu misericordiam. Deuter. 6. וצדקה תהיה־לנו: καὶ ἐλεημοσύνη ἔσται ἡμῖν; *Et misericordia erit nobis*, Interprete Aria. Hieronymus vertit etiam, *Eritque nostri misericors.* Chaldaica paraphrasis וזכותא תהי לנא. Fagius reddidit, *Præmium quoque erit nobis*: quod retinuit Arias. Sed constat זכות, non esse præmium, nisi longe petita significatione: Vide Eliam in Meturgemam, & Dauid de Pomis in Dictionario. Itaque Deuter. 24. ולך תהיה צדקה לפני יהוה אלהיך καὶ σοὶ ἔσται ἐλεημοσύνη ἐναντίον κυρίου τοῦ Θεοῦ σου: In paraphrasi ולך תהי זכו. Idem Fagius reddit, *Eritque tibi Iustitia coram Domino Deo tuo.* Psal. 24. *Accipiat benedictionem à Domino*, וצדקה, *Et iustitiam* καὶ ἐλεημοσύνην *à Deo salutis suæ.* His locis misericordia Dei est, non hominum, sicut & Psalmo 103. *Faciens misericordias Dominus*: Esaiæ 1. καὶ μετ' ἐλεημοσύνης Et 21. ἡ δὲ ἐλεημοσύνη μου εἰς σωθμοὺς: & alias.

IV. At de hominum misericordia, nullum habes locum, isto vno excepto Danielis. Interrogo igitur, cum ἐλεημοσύνη apud Græcos motum internum significet, quo inclinentur homines ad miserendum pauperis: quæ ratio cogat istos Sophistas, eleemosynam interpretari opus externum: atque id quidem pœnosum? Et nos hærentes tum Hebraicæ, tum Græcæ significationi, quo argumento confutabunt? Imo Theodoretum; cuius hæc verba, *His autem inexplebilem illius crudelitatem declarat*, *quam in sibi subiectis exercuerat. Vis*, inquit, *clementiæ fructum percipere? hanc eandem erga eos ostendito, qui vnam tecum sortiti sunt naturam.*

V. Præterea, ne redimere quidem, non fuit affectatum. Daniel vsus est verbo פרק: cuius propria notio, disiungere, disrumpere, dissoluere, apud Hebræos, a quibus mutuo sumpserunt Chaldæi. Exodi 32. Hebraice, פרקו נזמי הזהב Chaldaice פריקו, *Separate, detrahite inaures aureas*: Latina Editio, *Tollite*; Septuaginta, περιέλεσθε. Inde secunda significatio, liberandi, saluandi: Psalmo 36. ויפריקנו καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, *Et redemit nos ab inimicis nostris.* Nimirũ, quia frequens est ex antecedente consequens inferri: quod ipsum in eripiendo, Latini vsurparunt. Vnde Leuita in Meturgemã בלשון פריק וכן כל לשנא ישועה והצלה ופדיון מתורגם, *Sic omnis significatio salutis, liberationis, redemptionis, vertitur per* פריק.

VI. Hoc cum ita sit, cur non rectum sit priori sensu vsurpari apud Danielem? Ausus est Iunius, qui, *Peccata tua iustitia abrumpe*: & præiuerat Caluinus in Commentariis. Iuuat ipsa phrasis; quæ huius verbi exprimit actiuitatem in peccata: quæ non absurda sit, in abrumpendo: durissima vero, in siue saluando, siue eripiendo. Nam quis sensus, salua peccata: eripe peccata? aut quis vnquam sic locutus? Recte, salua, eripe à peccatis. Sed ea non est Danielis phrasis. Poterant melius Septuaginta: vt 1. Samuel. 19. διαλύων τὰ ὄρη: Danielis 5. σύνδεσμοι τῆς ὀσφύος αὐτοῦ διελύοντο: vel Genes. 27. ἐκλύσεις τὸν ζυγὸν αὐτοῦ.

VII. Vidit Bellarminus duram phrasin, redimere peccata: sed sperauit posse molliri, eo, quod in Scripturis nomen peccati, sæpe sumatur pro pœna peccati. Nimirum hoc ille tantum timuit, ne quis inferret, redimi non pœnas, sed ipsam culpam. Sed ridicula euasio est. Primo, ne pœnæ quidem Hebraice dici possunt redimi, ea voce, quæ occurrit in Daniele: quia scilicet פרק, etsi salutem significet, tamen nõ per modum redemptionis, sed potentatis. Sic Latine, etsi dicas, redimere pœnas, non tamen saluare pœnas, liberare pœnas, quantumuis redimere, sit saluare, seruare, liberare. Itaque verisimile est, Septuaginta vsos hoc loco, verbo λυτρώσασθαι largo, vt aiunt modo: sicut alias: Psalm 36. καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν, *Et redemit nos ab inimicis nostris*: Psalm. 7. μὴ ὄντος λυτρουμένου: *dum non est qui redimat.* Quibus locis, & idem verbum est Hebræum: & nulla satisfactio. Secundo, si phrasis esset in vtrumque ambigua, tamen probandum esset Bellarmino, sumi hoc loco pro pœna, potius quam pro culpa: quod ille non conatur quidem.

VIII. Præterea aliquoties sumi peccatum pro hostia peccati, iampridem notum: sed nego vnquam peccata plurali numero similiter vsurpari. Dato in oppositum exempla, & vicerit. Denique pro hostia sumi, concedo: at nego vnquam pro pœna peccati. Nam hostia non est pœna peccati, est potius translatio pœnæ; id est, condonatio pœnæ. Neque contra prodest Bellarmino, aut illud Genes. 43. *Ero peccati reus in te omni tempore*: aut illud Deut. 5. *Reddens iniquitatem patrum in filios*: aut denique 1. Regum 1. *Erimus ego & filius meus Salomon peccatores.* Nam quid obstat, quominus primo, secundoque loco proprietas verborum retineatur? In primo, Hebraice est *Peccauero*: nimirum, quia spondebat se restituturum patri Benjaminum: vt si non restitueret, haberetur reus fidei violatæ. Ast in secundo, abusus est Bellarminus verbis Latini Interpretis; vt reddere peccatum, intelligeret reddere pœnas: sed Hebraice est, *Visitans iniquitatem*; id est, puniens: proprie autem, puto, punitur iniquitas: nisi forte consultissimi iuris intercedant Iesuitæ. Nam, quid esset punire pœnas peccati? In tertio, Erimus peccatores, id est, tanquam peccatores: ita tractabimur, quasi essemus peccatores, qui tamen non sumus. Atqui, aut absurda loquutio est, aut peccatores oportet pro culpa sumi, non pro pœna: nam, qui pœnam patitur, non potest dici tanquam pœnam patiens, sed vere pœnam patiens. Denique mens erat Betsabeæ, tractabimur vt peccatores, etsi non simus. At non, dabimus pœnas; quamquam non demus.

IX. Hactenus Daniel. Danieli addunt, ex Prouerb. 16. *Misericordia, & veritate redimitur iniquitas*, Sed eadem ferme ratio. Nam primum, misericordiam, & veritatem, quo iure pœnas, quo iure opera pœnosa interpretabuntur? Imo, quo iure opera potius, & quidem externa, (nam hæc volunt) quam internum habitum? Certe Iansenius, misericordiam, & veritatem, explicans, *Quæ duo*, inquit, *sæpe in Scripturis coniuncta*, *obseruationem omnium mandatorum Dei includunt.* Atqui, obseruationem mandatorum Dei, quis audiuit in pœnis numerari?

X. Præterea, כפר non significat redimere, sed propitiari: nam redimere, actio est eius qui peccauit: at כפר actio eius qui expiat. Non ergo satisfactionem: nam, qui propitiat, idem non satisfacit. Itaque, id verbi proprie ad culpam pertinet; vt Latinis propitiari: imo & purgare, quo tamen ineptissime vsi sunt Papistæ ad exsolutionem pœnæ. Quin verbo Hebræo hæc secundaria significatio est, à primaria, quæ operire, tegere. Atqui profecto pœnæ nulla proprietate dici possunt operiri, tegive, si exigantur. Itaque de iniquitate, siue peccato dicitur. Psal. 55. *Impietatibus nostris tu propitiaberis.* Genebrardus, *Impietates nostras tu expiabis, & remittes.* Et quidem, seorsim nominata pœna: Psal. 78. *Et propitius fiet peccatis eorum, & non disperdet eos.*

XI. Castro addit, ex Luc. 11. Eleemosynam satisfacere pro peccato, testatur ipse veritatis magister, qui postquam reprehenderat Pharisæos de rapina, & iniquitate, dixit illis, *Quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Et constat, loqui de satisfactione pro pœna, & non de reatu culpæ: nam alioqui existenti in peccato, sola eleemosyna non faciet, vt omnia sint munda.

XII. Sed ne omnes quidem Papistæ consentient. Primum ij, qui ironicum sermonem esse induxerunt in animum. Caietanus, *Aduerte hic Græcam dictionem, datis, ancipitem esse ad indicatiuum, & imperatiuum, ad date, vel datis. Contextus ipse apud me sonat indicatiuum Complet enim Iesus peruersitatem Pharisaicam, circa curam munditiæ, his verbis, quibus significat, quod vos Pharisæi pleni malignitate, & rapina, datis quæ adsunt per fas & nefas eleemosynam: & hoc adiuncto ad exteriorem munditiam, omnia tam intus, quam extra, munda sunt vobis; hoc est, apud vos, non munda in veritate: At si legatur date, ad eundem sensum reducendus est textus: & est increpatiue, & ironice dictum.* Sa, *Quidam ironice dictum putant, quasi dicat, nec vero sufficit, vt putatis, dare eleemosynam, vt omnino mundi efficiamini. Quæ mihi sententia non displicet: quomodo enim isti sola eleemosyna mundarentur? Crediderim ego istam sententiam solitam ab iis vsurpari, quam Christus irrideat.* Veruntamen horum leuior est authoritas: vt paucorum, & contra totius antiquitatis consensum: nimiumque audacter mutantium δότε in δίδοτε. Quo exemplo? Tum autem Syrus הבו date id.

XIII. Alii censent agi, non de pœna externa, sed munditia interna; atque adeo de culpa: Iansenius, Concordiæ cap. 84. *Consilium simile est cum illo Danielis, quo Propheta docuit Nabucodonosorem modum impetrandæ reconciliationis diuinæ.* Et post, *Sensus est, vt interiora vestra per rapinã, & iniustitiam coinquinata, mundentur, date ex his, quæ in vestra sunt potestate, eleemosynam, vt qui aliena iniuste accepistis, iam econtra largiamini vestra aliis: sicque fiet, vt mundato animo, omnia etiam exteriora munda sint vobis coram Deo. Sicut enim coinquinatis corde nihil est mundum apud Deum, ita mundis corde nihil est apud Deum immundum.* Toletus, *Sensus, & connexio sunt hæc: Vos lauatis tantum quod deforis est: quod vero intus est plenum est rapina, & iniquitate: iccirco non estis mundi: veruntamen loco rapinarum, & iniquitatum, ex his quæ habetis, date eleemosynam, & tunc omnia munda erunt: totique mundi eritis, corpore, & anima: corpore quidem lotionibus vestris, anima vero eleemosynis.* Barradas tom. 3. lib. 2. c. 22. *Mundandum animum docuit Dominus: quonam modo mundari possit, nunc docet: mundari autem posse ait eleemosyna. Estis*, inquit, *pleni rapina, & iniquitate, scelerumque immunditia contaminati: veruntamen remedium, quo animum expurgetis, offero, nempe eleemosynam: ea enim omnia munda efficit.* Hæc illi: quibus in animo fuisse culpam non pœnam, argumenta sunt: primum, quod Iansenius meminit reconciliationis obtinendæ: quam præcedere omnem satisfactionem docent omnes: deinde, quod purgationem opponant immunditiæ animi: atque ei quidem quæ est ab rapina, & iniustitia; quæ profecto non pœnæ sunt, sed culpæ.

XIV. Nec absurda est interpretatio: tantum distinguenda gemina purgatio animæ. Altera respiciens peccatorum præteritorum reatum: nimirum, cum condonantur admissa. Altera, quæ peccatorum futurorum cautelam: siue inhærentis prauitatis auerruncationem: vt *qui furabatur, non amplius furetur*, ad Ephes. 4. Ad illam purgationem Eleemosyna non pertinet: sed ad hanc, dum nimirum inducit habitum oppositum priori. Et ita exposuit Theophylactus; ὅρα μοι πῶς τὰ δύο πάθη αὐτῶν θεραπεύει. τὸν φθόνον λέγω, καὶ τὴν ἁρπαγὴν, διὰ τῆς ὑποθέσεως τῆς ἐλεημοσύνης· ὁ γὰρ ἐλεῶν, ἀληθῶς οὐχ ἁρπάσει τὰ τοῦ ἐλεουμένου οὐ φθονήσει τῷ ἐλεουμένῳ· ἐπεὶ τοίνυν δύο τούτοις πάθη ὠνείδισε, δι' ἑνὸς φαρμάκου τοῦ ἐκ μοχλοῦ τῆς ἐλεημοσύνης, ἥτις πρώτη θύρα τῆς θεοποιοῦ ἀγάπης. ἀγάπης δὲ παρούσης ποῦ πλεονεξία καὶ φθόνος, *Vide, quomodo gemina affectui eorum medeatur: inuidiæ scilicet, & rapinæ, proposita eleemosyna. Nam qui miseretur, vere non rapiet ea quæ sunt eius in quem misericordia mouetur: neque inuidebit ei. Quum igitur duos illis affectus opprobrasset, vtrumque amouet pharmaco eleemosynæ, quæ prima ianua est diuinæ caritatis: quæ quum adest, vbi auaritia erit, & inuidia?* Obserua duo. Vnum, nusquam describi pœnarum satisfactionem, quam nunc solam vrgent Papistæ: sed tantum amotionem affectuum prauorum, per inductionem oppositæ caritatis. Alterum, τὴν ἐλεημοσύνην intelligi; non quod Papistæ volunt opus externum, & detrimentosum: sed potius virtutem, id est, habitum internum. Atqui neque τὰ πάθη significant pœnas temporales: sed ipsa vitia inhærentia: neque interior habitus externam satisfactionem. Adeo omni ex parte ridiculi sunt in argumentando Papistæ.

XV. Nos tamen paulo aliter locum interpretamur: nimirum, hæc verba, *Et omnia vobis erunt munda*; referentes non ad ipsius hominis siue internam, siue externam puritatem: sed ad vsum rerum externarum: vt eadem sit doctrina, quam Paulus proponit primo ad Titum, *Omnia pura puris*; quum ageret de cibis vsurpandis. Et prior. ad Corinth. 7. *Maritus infidelis sanctificatus est in vxore.* Quod si hi loci non pertinent ad satisfactiones, profecto ne ille quidem.

XVI. Eleemosynis subiungo orationem: nam & hanc volunt pro pœna esse. Sperauitque se probaturum Alphonsus de Castro ex Ecclesiastici 21. De oratione, inquit, quod pro peccato satisfaciat, testatur Sapiens, quum ait, *Fili, peccasti? ne adijcias iterum, & de præteritis deprecare, vt dimittantur tibi.* Attendat hic Lutherus, & videat, non esse satis ad veram pœnitentiam, vitæ innouationem. Nam postquam sapiens præceperat vitæ emendationem, dicens, *ne adijcias iterum*: tanquam hæc non satis esset, addidit, *& de præteritis deprecare vt dimittantur tibi*

XVII. Euge. Necesse est inquit, de præteritis peccatis deprecari. Imo etiam de futuris, inquam. Iussitne enim Dominus orare, ne inducamur in tentationem? Et quis, oro, negauerat? Nisi forte tam sunt acuti, vt quia necesse sit deprecari, ideo deprecatio sit satisfactio. Quod si datur, cur non detur satisfactio futurorum? Nimirum longe aliud est nugari, aliud argumentari. Sed quid nugas dico, qui stupiditatem accusare debeo? Debent deprecari, vt dimittantur: hoc est, debent satisfacere. Atqui ego contra dixerim Ergo non habent satisfacere. Nam cur precer remitti, si paratus sim satisfacere? Præterea, ipsas preces, quibus remissio postulatur,

pro

pro ſatisfactione ipſa nominare, primo eſt contra ſenſum communem: ſecundo, contra Papiſtarum ſomnia; qui pœnas dicunt poſt remiſſionem: itaque ſatisfaciunt nunquam, niſi remiſſo peccato. Adeo nec veritati, nec ſibi ſomniatores conſentiunt.

XVIII. Sed Salmero: quia homo ſine gratia addit peccatum peccato, quum ait, *ne adiicias iterum*, gratiam ponit in eo: & tamen adhuc vult orare vt remittantur: quod, præterquam ad pœnam, fieri non contingit.

XIX. Gratiam ponit in eo: primum, nihil eſt neceſſe: nam, quis neſcit poſſe omnes homines etiam reprobos admoneri, ne adiiciant peccata peccatis? Aut qui vir erat, quæſo, Nabucodonoſor? In iiſne in quibus iam gratia eſſet? & tamen iubetur interrumpere peccata per iuſtitiam. Qui rurſus, ad quos, Pſalm.4. dicitur, *Iraſcimini, & nolite peccare?* Nonne, qui paulo ante *graues corde*? An ergo in iis iam gratia?

XX. Et tamen demus, iam ineſſe gratiam: ergo, inquit, quia iubentur orare, vt ſibi remittantur peccata, non poteſt intelligi niſi de pœna. Nugæ. Non enim hoc quæritur: ſed, vtrum iubeatur ſatisfacere. Intelligatur ſane orare pro remiſſione pœnæ: ſed ego infero, igitur non iuberi ſatisfacere. Longe enim aliud eſt, ſatisfacere pœnæ, aliud, condonari pœnam. Probatur: quia oratur pro condonatione pœnæ æternæ: non pro ſatisfactione. Quanquam cur non etiam id de culpa? Nam ipſi Papiſtæ volunt neminem, quantumuis in gratia, certum eſſe de remiſſione culpæ. Si incertus ſis, cur non precibus poſtules? Ad hæc, quis riſum teneat, qui audiat in argumentum ſatisfactionis retentarum pœnarum, proferri preces pro remiſſione peccati? Quid tu poſtules remitti pœnam, quam aſſeras retineri? Remitti, inquam, cui te ſatisfacere oporteat? Scilicet mirum ſit, ſi ſibi ſomniatores non repugnent.

XXI. Mittamus ſomnia. Nos aſſerimus, etiam poſt gratiam poſtulari à fidelibus, imo flagitari veniam, id eſt remiſſionem tum culpæ, tum pœnæ. Sic enim Dauidem, poſt auditam à Natane conſolationem, tamen exclamaſſe, Pſalm.51. *Miſerere mei: dele iniquitatem meam: laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.* Ita ſæpius: at ſatisfactionis ſuæ nullius vnquam, ne verbulo quidem meminit. Cur non æque omnes fideles?

CAP. X.

De fructibus dignis pœnitentiæ. Deque vindicta.

I. ILlud Baptiſtæ, ex Matthæi 3. & Lucæ 3. *Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ*: tam ſolenne eſt, vt a nemine putem omiſſum. Cui ſimile illud, Actor. 26. *Annunciabam vt pœnitentiam agerent, & cōuerterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes.* Fructus pœnitentiæ, inquit Panigarolla, quidnam quæſo ſunt, aut quid eſſe poſſunt niſi ſatisfactionis opera? Tam confidenter, ac ſi neminem vnquam contradicturum ſciret. Hi ergo tantum non deierant, fructus dignos pœnitentiæ, vt vertit Latinus Interpres barbare, eſſe illud ipſum quod pœnitentiariæ ſatisfactionis nomine inſinuant.

II. At nos cenſemus potius eſſe omne genus bona opera, quibus incumbere debeant, qui profitentur veram pœnitentiam: nimirum, vt ne ſufficere exiſtiment vnam illam partem, quæ verſatur in deteſtanda vita præterita; niſi addatur altera, quæ exhibet mutationem vitæ in melius. Vel potius, vt ne qui horrore concutiuntur iudicii diuini, ita ſeipſos decipiant, vt credant, ſolam externam profeſſionem ſatis eſſe, tanquam in arbore folia: ſed foliis addant fructus veros à ſolida ſanctitate vitæ. Breuiter: fructus pœnitentiæ eſſe, non opera pœnoſa; ſed opera bona, perpetuamque ac conſtantem iuſtitiæ profeſſionem, legitimis boniſque operibus teſtatam. Quantum porro ſcelus Theologorum, qui iuſtitiæ profeſſionem, nonniſi pœnoſam eſſe velint?

III. Teſtes habemus: Baſilium, in Breuioribus, regula 287. τίνες εἰσὶν οἱ ἄξιοι καρποὶ τῆς μετανοίας; Τὰ ἀντικείμενα τῇ ἁμαρτίᾳ ἔργα δικαιοσύνης, ἅπερ ὁ μετανοῶν καρποφορεῖν ὀφείλει, ποιῶν τὸ εἰρημένον, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες: *Qui ſunt fructus digni pœnitentiæ? Opera iuſtitiæ peccato contraria: quos fructificare tenetur pœnitens, id faciens quod dictū eſt, In omni opere bono fructificantes.* Theophylactum, ὁρᾷς τί λέγει; οὐχὶ δεῖ μόνον φεύγειν τὴν κακίαν, ἀλλὰ καὶ καρποὺς ἀρετῆς ποιεῖν. ἔκκλινον γάρ, φησιν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν: *Viden' quid dicat? Oportere non ſolū fugere nequitiam: ſed etiam fructus virtutis facere. Declina, inquibat ille, à malo, & fac bonum.* Quæ verba etiam Euthymii ſunt. Franciſcum Lucam, *Eiuſmodi fructus ſunt, mores correcti, & ea opera omnia quæ ab animo vere pœnitenti proficiſcuntur: ita fere D. Chryſoſtomus.* Maldonatum, ſolenne eſt, nihil omittere, quod quoquo modo poſſit inflectere in ſuperſtitionem: tamen is, hoc loco, *Fructus pœnitentiæ dignos appellat omnia externa ſigna, ex quibus vera animi pœnitentia cognoſci poteſt: quales ſunt lacrymæ, præteritorum peccatorum deteſtatio, bona opera præcedentibus contraria.* Quis putaret à Ieſuita, & hoc Ieſuita, tam luculentum prætermiſſum locum, ſi tam luculentus locus eſſet in rem ſatisfactoriam. Imo, ne Stapletonus quidem, nihil Maldonato aut audacia cedens, aut Sophiſtica inferior, nullum hoc loco antidotum auſus eſt opponere Caluino, Bezæve.

IV. Toletus explicat fuſius, *Fructus digni, & condecentes pœnitentiæ, ſunt bona opera, & ſtudium virtutis, quæ ſunt contraria peccatis, quorum hominē pœnitet: qui enim dolet aliquid feciſſe, conſequenter facit contraria priori facto. Nec ſupponit Ioannes, illos iam pœnituiſſe peccatorum: ſi enim pœnituiſſent, veniam obtinuiſſent, nec eſſent genimina viperarum. Sed ſimul ad vtrumque exhortatur, vt & pœnitentiam, & opera pœnitentiæ faciant: neceſſe enim eſt, & à malo recedere, & virtuti ac bonis operibus incumbere. Ad Romanos decimo tertio: Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis.*

V. Et confirmatur ex circumſtantiis. Primo, Ioannes apud eos concionabatur, qui venirent ad Baptiſmum ſuum. Teſtis Matthæus, *Quum vidiſſet multos ex Sadducæis, & Phariſæis, venientes ad Baptiſmum ſuum.* Lucas, *Dicebat ergo turbæ venienti vt baptizaretur ab ipſo.* At idem omnibus, qui à ſe baptizabātur, prædicabat pœnitentiam, *Prædicans in deſerto Iudææ, dicenſq́, Pœnitentiā agite: appropinquauit enim regnū cœlorum.* Ergo Baptiſtæ mens erat, agite fructus dignos ea pœnitentia, quam profeſſi eſtis in Baptiſmo. Atqui, teſtibus ipſis Papiſtis, nihil ad hanc pœnitentiam ſatisfactiones. Ergo ſatisfactionum meminit Baptiſtes. οὐδ᾽ ὄναρ, οὐδ᾽ ὕπαρ.

VI. Præterea, *Iam vero ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis igitur arbor, non ferens fructum bonum, exciditur, & in ignem abiicitur.* Vbi, *rationæ alia*, inquit Salmero, tom.4. tract.5. *ad fructus dignos pœnitentiæ adhortatur Phariſæos, ac Sadducæos.* Itaque fructus non alios nominat, quam quos prius Ergo; inquam, non ſatisfactorios: non opera illa pœnoſa; quæ ſuperſunt poſt culpæ remiſſionem. Quæris rationem conſequentiæ? Atqui in manifeſto eſt. Nam, qui non facit fructus dignos pœnitentiæ, exciditur, & in ignē abiicitur. Atqui, ſi Papiſtis fides, opera hæc pœnoſa qui implet, non tamen exciditur. Nimirum, quia culpa condonata eſt, condonata eſt pœna æterna. Non excinduntur autem, quibus hoc vtrumque conceſſum: *Tum autem exciditur* (inquit Franciſcus Lucas) *dum è terra per mortem, ſine omni ſalutis reparationiſque ſpe, tollitur.* Et poſt, *Mox à morte in ignem abiicitur gehennæ, eum quem mox vocat inextinguibilem: vt ſolet exciſa ſterilis arbor in ignem inici, nulli alii apta vſui, quam vt ſit ignis nutrimentum.* Ianſenius, *Per ſecurim non trunco aut ramis appoſitam, ſed radici, tropice ſignificatur imminens excidium & vindicta Dei, qua funditus ſit perdendus quiſquis in bonis operibus ſterilis fuerit.* Poſt, *Cum ſubiicit, Et in ignem mittitur, loqui ipſum de igne infernali ſatis ex eo conſtat, quod poſtea dicit, paleas comburendas igne inextinguibili.* Toletus, *In ignem gehennæ mittetur, quæ omniū eſt pœna horribiliſſima.* Stella in Lucam, *In ignem infernalem in iudicio hoc particulari anima eius mittetur, in iudicio vero vniuerſali, anima ſimul & corpus.* Et olim Theophylactus εἰς πῦρ βάλλεται, τὸ τῆς γεέννης. Cum tamen paratus ſit, non ſatisfacientibus pœnis illis temporalibus, ignis non ille gehennæ, ſed alter purgatorii, niſi Papiſtis fides nulla.

VII. Rurſus dixit Ioannes, πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν. *Omnis arbor non ferens fructum bonum:* οὐκ εἶπε, inquit Theophylactus, μὴ ποιήσαν, ἀλλὰ μὴ ποιοῦν. ἀεὶ γὰρ δεῖ καρποφορεῖν: *Non dixit quæ non fecerit: ſed, quæ non facit. Semper enim oportet fructum ferre.* Lucas Brugenſis. *Non dixit, quæ non fecit: non enim feciſſe ſufficit; continue, perſeueranterq́, operandum eſt.* Ferus ſimiliter, *Non dixit, quæ non fecit, ſed, non faciens: ſemper enim oportet fructum ferre: nihil Deus in vinea ſua infructuoſum eſſe vult: in cuius ſignum ficū non habentē fructum maledixit.* Ergo, inquam, hi fructus non ſunt opera ſatisfactionis: nam hæc non ſunt continue, perſeueranterq; operanda: ſufficiunt enim per interualla: niſi forte imponant ſuis Papiſtæ; quibus & preces ad certum rediguntur numerum, & ieiunia in certos dies. Imo, ipſa pœnitētia interdum ſemel in anno. Itaque vulgo dicuntur impleri. Salmero, tract.5. tom.4. *Neque vero quiſquam ſibi blandiatur, quod pœna à Sacerdote confeſſario iniunctam impleuerit* Atqui, quod ſemper, quod continue, quod perſeueranter faciendum, quando impletum dici poterit?

VIII. Quid plura? Stella in Lucam, *Omnis arbor non faciens fructum bonum; hoc eſt, omnis homo adultus, & rationis compos, qui non ſeruat præcepta, & mandata Dei.* Vnde ſequitur, fructus iſtos non eſſe opera pœnoſa. Hæc enim non ſunt præcepta & mandata Dei. Nam pœnæ ſunt arbitrariæ, teſte Salmerone in hunc locum, id eſt, tract.5.to.4. At pręcepta nō arbitraria.

IX. Denique, ne illud quidem omiſerim, quod non fructus dicat: ſed fructus dignos: Gorranus, *Id eſt, pœnitentiam fructiferam, & condignam facite. Fructiferam, vt informet caritas: Dignam, vt menſuret æquitas: quia ſecundum æqualitatem, & quantitatem delicti debet fieri. Apocalypſis decimo octauo: Quantum glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tantum dato illi tormentum.* Quod & Lyranus annotauit. Atqui, ſatisfactiones hæ pœnitentiariæ non ſunt ita dignæ. Nam Salmero tract. illo 5. *Sacerdotes de more leues ſatisfactiones imponunt.* Quis ego non videt, alienum eſſe à Ioannis inſtituto hoc quicquid eſt iocularlæ ſatisfactionis?

X. Audiamus tamen in oppoſitam partem diſputantes. Gregorius de Valentia ſic habet: deſcribendus eſt enim: etſi prolixior, quam ſolidior. Ioannes Baptiſta abſolute hortabatur ad ea opera pœnitentiæ, quæ poſſent funditus deſtruere, & abolere peccatum, atque adeo redimere etiam quamcunque pœnam temporalem pecacto debitam. Ita enim demum talia opera nominari pœnitentiæ quidam fructus veriſſime poſſunt, ſi videlicet congruant cum ſua quaſi radice, & arbore, id eſt, cum ipſa virtute pœnitentiæ: vt quemadmodū hæc virtus tota in deſtruendo, & abolendo funditus peccato verſatur: ita etiam illa opera eo conferant, vt penitus peccatū exinaniatur, atque adeo tollatur etiam cuiuſcunq; pœnæ temporalis reatus. Quæ profecto conſideratio perſpicue oſtendit, recte illam exhortationem ad ſatisfactionis opera accommodari, quantumuis fruſtra ſectarii, non intelligentes quæ ſit vis pœnitentiæ fructuum, reluctentur.

XI. Nemo facile hoc exigat ad formam legitimæ argumentationis. Ego non aſſequor quid illud ſit, *Abſolute hortari.* Solet abſolute opponi, τῷ κατά τι. Et vero concedo, Ioannem loqui de fructibus pœnitentiæ, non quibuſdam, ſed omnibus. Quid tum, autem? An propterea de ſatisfactoriis, ſiue pœnoſis operibus? Recte; dummodo prius probauerit Ieſuita, hęc opera eſſe fructus pœnitentiæ: non nos quidem gratis dabimus, nec niſi multa, vehementique perſuaſi demonſtratione: qua ille ſuperſedere exiſtimauit facilius. Caute, at non ſolide.

XII. Hortabatur ad ea opera pœnitentiæ, quæ poſſent funditus deſtruere, & abolere peccatum. Tolerari hoc poteſt: dum commode intelligatur. Nam peccata tolluntur duobus modis, ſatisfactione, vel ſanatione, vt ita dicam. Satiſfactio culpam tollit, & pœnam præteritorum: & ſic abolet peccatum Chriſtus meritis ſuis. Sanatio non tam præteritis medetur, quam futuris prouidet: non, admiſſa reparans, ſed admittenda prohibens: denique, inducens habitum iuſtitiæ, tollens oppoſitum. Operibus pœnitentiæ concedere poſſumus has ſanandi partes: quatenus ſcilicet continua, & perſeuerantia, formant, ſiue perficiunt habitum, quo inducto, ſi perfecte inducatur, oppoſitum habitum neceſſe eſt funditus tolli. Et hoc ſenſu fatemur Ioannem hortari ad ea opera, quæ poſſint funditus abolere peccatum: neque enim vlli fines ponendi operibus bonis.

XIII. Sed per modū ſatisfactionis, negamus, vlla opera hominū tollere, aut etiā poſſe tollere vllo modo, nedum funditus vlla peccata. Aſſerunt aduerſarii, ſed tantum aſſerunt: & facilius aſſerunt quam demōſtrant. Certe illa quæ diximus verba fuere Ioannis: Cur ſua tam audacter Sophiſtæ ſubſtituunt? Aut cur non probant ſaltem, ſuis ſenſum eundem eſſe qui illis Ioannis? Enimvero ſi ſola ſufficit aſſerendi vel audacia, vel impudentia: quid ſi quis aſſerat, opera hic commendari, quæ poſſint abolere pœnam æternam? Et certe non magis apta ſunt Ioannis verba pœnę temporarię, quam

quam æternæ. Peccati autem vis præcipua in pœnis æternis: vnde merito conficiat, maximam partem abolendi peccati in eo esse, vt hæc pœna tollatur: quam si opera non possint tollere: certe falsum, esse quædam opera, quæ funditus peccatum tollant.

XIV. Itaque illa, *redimere quamcunque pœnam temporalem: tollere cuiuscunque pœnæ temporalis reatum*: ridicule addita sunt ex ingenii Papistici consuetudine importuna; quæ, vno verisimili, aut certe ambiguo posito, manifeste absurdum quid cumulat, nec veretur dedecus petiti principii: scelus etiam imposturæ habet pro nihilo. Dum proficiant ad imposturam, omnia æque in plano.

XV. Bellarminus: Facere fructum dignum pœnitentiæ, est operari eo modo, qui decet eum qui pœnitentiam profitetur: at qui pœnitentiam profitetur, quod aliquem læserit, non solum cessat à lædendo, nec solum cauet in futurum, ne quid in eum committat; sed etiam damnum resarcit, compensat iniuriam, male facta corrigit, & emendat. Testes autem laudat Gregorium, homil. 20. in Euangelia: Bedam, in Lucæ 2. & in Psal. 4. Petrum Damiani, serm. 2. de S. Andrea: Christianum Druthmarum in 3. Matthæi: Chrysostomum homil. 10. in Matth. Hesychium lib. 4. in Leuit. c. 14. Pacianum, Epist. 3.

XVI. Concedo, fructum dignum, esse qui deceat profitentem pœnitentiam: vnde Beza olim verterat, *Ferte fructus dignos iis qui resipuerint.* Sed, qui pœnitentiam profitetur, damnum resarcire, compensare iniuriam, nec negari simpliciter, nec potest concedi, non enim perpetuum: sed tum duntaxat, cum id fieri potest: nam alioquin, si res ipso facto abit in impossibile, nihil resarcitur. Sic, qui hominem occiderit, quantamcunque pœnitentiam profiteatur, nunquam potest mortuum reuocare. Qui virginem violarit, nunquam restituet in integrum. Iam dico, iniuriam esse vel in hominem, vel in Deum. Illam interdum posse resarciri: ac tum pœnitentem satisfactioni obligari: vnde illud, Luc. 19. *Si quid cuipiam per calumniam eripui, reddo quadruplum.* Hanc vero nunquam: ideoque non debere, nec posse huius satisfactionem pœnitentiæ vllam partem esse. Breuiter; Si furtum quis fecerit; nunquam ille profecto veram aget pœnitentiam eius furti, si non restituat id quod abstulit: aut alio quopiam modo iusto, damno illato medeatur. Et esto sane hoc sensu satisfactio pars pœnitentiæ. Sed quis hic lusus est, quum de satisfactione apud Deum interrogeris, satisfactionem apud homines respondere?

XVII. Secundo. Etiam quum satisfactio non est impossibilis, tamen nego absque ea pœnitentiam nunquam esse. Fieri enim potest, vt id ipsum damnum condonetur ab eo cui illatum est, Sic, credibile Philemonem Onesimo ad preces Pauli condonasse quicquid læsus fuerat: ac tum Onesimum non fuisse obligatum ad restituendum. Ast in hoc argumento, quod est præ manibus, manifesta condonatio præsupponitur. Itaque ridicule vrgetur satisfactio.

XVIII. Tertio: hæc omnia, damnum sarcire, compensare iniuriam, malefacta corrigere, nego vllam esse aut pœnam, aut pœnę satisfactionem. Non esse pœnam, facile probatur; quia præceptum est Nam furtum est detentio iniusta rei alienæ. Itaque qui detinet iniuste, furto se adstringit. Si non restituat detinet iniuste. Qui ergo prohibetur furari: iubetur restituere: sarcire ergo damnum, non est supplicium, sed debitum officium. Itaque fur, lege Mosis damnabatur quadruplo: nempe, quia simplum nulla pœna erat. Eadem ratio compensatæ iniuriæ. Nam malefacta corrigere, quis dubitauit, vel Ethnicus, in officiis numerare? Quod si pœnæ non sunt, ne opera quidem pœnosa: ac proinde non satisfactiones.

XIX. Si sit ea mens eorum testium, nihil opus singulis examinandis immorari. Quanquam ii sunt Gregorius, Beda, Petrus Damiani, vt exiguo apud nos loco censeri mereantur. Christiani Druthmari scriptum nullum legi hactenus. Hesychius dixit, *Hæc opera necessaria habet, quæ virtutibus & actionis studio valeant delere peccata.* Sed nec virtutes, action sve studium pœnas vllas significant: nec delere peccata, est satisfacere pœnis peccatorum. Est potius habitum malum habitu bono expellere; vt ante dictum. Chrysostostomus recurret paulo post in testimoniis Patrum, & Pacianus.

XX. Turrianus hos fructus pœnitentiæ explicat ex Paulo, poster. ad Corinth. 7. quem locum alii maluerunt argumentum esse separatum. Nobis perinde est. Paulus ita scripsit, *Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur solitudinem? sed defensionem? sed indignationem? sed timorem? sed desiderium? sed æmulationem? sed vindictam?* Sic enim barbare reddidit Vetus Interpres. Vindictam: Vindictam Nemo non Vindictam ingeminat: & hanc Panigarolla nihil aliud esse posse, nisi pœnam illam, & opera pœnæ satisfacientia, quæ vel eligit quis sponte, vel à Sacerdote recipit, vt peccatorum temporali satisfaciat.

XXI. Respondeo: negari vindictam ita significare. Nam veteres plerique omnes referunt ad incestum illum, cuius mentio in priore epistola. Chrysostomus: καὶ γὰρ ἐξεδικήσατε τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ὑβρισθέντας: *Etenim vlti estis diuinas leges violatas.* Theophylactus, *Sed vindictam, diuinæ legis respectu: quandoquidem in eius detractores vindictam exercuistis.* Oecumenius: καὶ γὰρ ἐξεδικήσατε τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους, ὑπὸ τοῦ πεπορνευκότος ὑβρισθέντας, *Etenim vlti estis Dei leges, quas incestus ille violarat.* Primasius, *Vindictam, non malam veniam: melius est iuste vindicare, quam male indulgere: nam qui malis parcit, perdere bonos cupit.* Sedulius, *Non veniam noxæ, sed vindictam salutarem in eum, qui inter vos peccatum commisit.* Nec nulli Papistæ. Caietanus, *Sed vindictam, bonum iustitiæ exercendo. Et hæc fuit vltimus affectus erga incestuosum: exercuerunt enim iustitiam vindicatiuam excommunicando eum.* Gagnæus, *Vindictam, in sceleratum.*

XXII. Non refert, inquit Bellarminus: satis enim est, probari ab Apostolo pœnas, quæ vindictæ nomine inueniuntur in pœnitentia. Nimis id quidem pro prætoria autoritate.

XXIII. Quid, malum, in pœnitentia? Atqui pœnitentia non dicitur nisi eius quem pœnitet: itaque, pœnas, quæ inueniuntur in pœnitentia, oportet in eo inueniri, qui pœnitentiam profitetur: nam huius interest satisfacere, si satisfieri possit. Non igitur vindicta hæc erit satisfactio, quum eam Paulus laudat non in pœnitẽte, sed in vlciscentibus. Præterea Vindicta fuit, ipsa excommunicationis pœna: Atqui excommunicatio, etsi sit pœna, tamen non est eius generis cum iis pœnis quibus nunc satisfieri postulant Papistæ. Nam hæ supersunt post absolutionem, id est, peccatorum remissionem exsoluendæ. Quid ergo: estne suis autor Bellarminus, vt in posterum excommunicationem absolutio præcedat? Vt libet. Verum hactenus non factum. Et Paulus, quum primis literis excommunicasset, secundis absoluit demum.

XXIV. Pergit Bellarminus. Quamuis Caluinus multis locis neget, vllam pœnam pro peccatis nostris exigi à nobis, tamen 3. Institut. 3. §. 15. hunc locum Apostoli tractans, ita loquitur, *Postrema est vindicta: quo enim seueriores in nos sumus, & acriore censura quæstionem habemus de peccatis nostris, eo sperare debemus magis propitium, ac misericordẽ Deum. Et, certe fieri non potest, quin anima, diuini iudicii horrore perculsa, partes vltionis, in exigenda de se pœna, occupet.* Quo loco aperte concedit, Apostolum Paulum loqui de pœna, quæ, vindictæ nomine, à pœnitente suscipitur.

XXV. Sed primum, calumnia dissimulari non potest. Nam, Caluinus nunquam negauit, vllam pœnam pro peccatis exigi à nobis: quod constat ex iis quæ obseruata sunt c. 6. Sed negauit vbique exigi à nobis pœnas satisfactorias, & quidem post remissionem. Hoc, hoc negauit, hoc negare debuit Caluinus. Atque adeo his ipsis verbis à Bellarmino recitatis, ita pœnas dixit, vt tamen non satisfactorias descripserit. Commentariis autem, negat inde sequi: *Neque tamen,* inquit, *hinc colligendum est, homines vindictam à se exigendo, compensare pœnas, Deo debitas, vt ab eius manu se redimant. Sed ita se res habet. Quum Dei consilium sit, nos castigando securitatem nobis excutere, vt, de ira commonefacti, caueamus nobis in posterum, quum spontaneam vltionem peccator ipse præoccupat, facit, vt tali Dei admonitione iam non sit opus.* Viden', vt, qui concessit pœnas, neget pœnarum satisfactionem? Hoc oportuit Bellarminum attendere; &, vel refutare, vel tacere, acquiescentem solutioni.

Cap XI.

De differentia renouationis per Baptismum, & Pœnitentiam.

I. SAlmero huc torquet illud difficilimum ex ad Hebr. 6. *Impossibile est, eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam.* Item, 10. *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia.* Hæc longis ambagibus circumducit, donec eo recidat, quod sibi proposuit.

II. Perstringam; quod ille latius exsequitur; nec sic quidem futurus breuis, adeo ille verba multiplicauit. Quum non possimus, inquit, neque debeamus cum Nouatianis sentire, negari veniam lapsis: nonnulli voluerunt intelligi discrimen inter Baptismum, & pœnitentiam: vt in illo integre renouetur quis; passioque Christi, quæ hostia est pro peccatis, ad omnimodam applicetur innouationem; ita, vt temporaria pœna nulla sit luenda: at in pœnitentia haud contingat talis innouatio; neque fiat integra hostiæ Christi applicatio. Hinc Christum, qui in Baptismo dicatur propitiatio totius mundi, postquam, suscepto Baptismo, peccauimus, iustum nuncupari aduocatum, 1. Ioannis 2. cuius non sit curare, vt omnino contra iustitiam cliens absoluatur: sed, vt ei, seruata æquitate, ignoscatur: quæ æquitas exigit, vt si non omnino seueram, at certe aliquam pœnam reus subeat. Inde Paulo dictum, ad Rom. 6. Christum semel tantum pro delictis mortuum, & per Baptismum nos ei configurari. Petro etiam 1. 4. *Christo igitur passo in carne & vos eadem cogitatione armamini, quia, qui passus est in carne, desiit à peccatis: vt iam non desideriis hominum, sed voluntate Dei, quod reliquum est in carne viuat temporis.* Hoc est: sicut semel Christus mortuus est pro nobis, ita semel integre applicatur eius passio in Baptismo: post quam, si à iustitia contingat recedere, superest pœnitentiæ strictior porta, quæ satisfactionem habeat adiunctam.

III. Possumne has ambages expedire ad artis præscripta? Difficile quidem: conabor nihilominus. Si differt Baptismus à pœnitentia, eo, quod in illo perfecta sit, in hac vero dimidiata applicatio hostiæ pro peccatis: Ergo post pœnitentiam superest satisfactio. At prius verum. Ergo posterius. Probatur antecedens: quia, aut negat Apostolus, omnem lapsis veniam, aut hanc Baptismi, & pœnitentiæ differentiam statuit. At nõ prius: quum sit hæresis Nouatiana. Ergo posterius. Probatur iterum ex illis aliis locis Iohannis, & Pauli, & Petri.

IV. Respondeo; Primum, vafritiem Salmeronis esse notandam; qui hoc argumentum non sit ausus, neque tanquam suum proferre: neque vlli autori adscribere, qui culpam præstare queat: sed infinito titulo. *Nonnulli,* inquit, *voluerunt intelligi*: nempe, quum non haberet cui tam informem fœtum adscriberet, se tamen non auderet patrem vendicare, eorum exemplo qui ablata legitimæ prolis spe, in impuro cœlibatu, illegitimam tamen malunt, quam nullam. Enimvero solus in omnibus interpretibus, quos multos vidi, Salmero, huius commenti est autor; quod tamen longe paucioribus perstrinxit commentario ad eum locum: neque, vt sententiam separatam, sed in confirmationem eius, quæ Paulum interpretatur, de pœnitentia post Baptismum. Magna hæc iam infirmitatis conscientia Nam, neq; Veteribus cognitam esse sententiam, neque recentioribus vllis: deinde, non potuisse absq; pudore ab ipso suo autore agnosci, nemo sanus in animum inducet suum potuisse fieri, si non esset non tantum infirma, sed etiam pudenda.

V. Sed enim rem potius expendamus. Secundo igitur, nego consequentiam; cur non enim sit potius necessaria ipsarum pœnarum exsolutio, quam satisfactio, hæc de qua disputamus, quæ non ipsas pœnas luit, sed alias pro iis substituit. & quidem plerunque ridiculas? Exempli gratia, si dimidiata fuit Dauidi applicatio hostiæ, adeo vt necesse fuerit remanere pœnas, quas exsolueret, at nulla fuit tamen earum pœnarum vicaria satisfactio; quia oportuit infantem mori: oportuit eius concubinas violari. Cur non similiter de omnibus dicam? Et quidem magnifice, vel vna teste morte; quæ pœna temporalis superest, etiam sanctissimis quibusque, nulla satisfactione præuertenda. Breuius dicam: nulla vnquam retenta pœna temporalis, post culpæ condonationem, expuncta fuit, per alias vllas vicarias pœnas. Itaque, absurdissima consequentia est: & Salmero callidus Sophista, qui eius probandæ labore supersederit.

VI. Tertio;

VI. Tertio; nego antecedens. Neque enim duo pœnitentiæ veræ genera docuit scriptura, sed vnicum duntaxat, quum receditur à malo, acceditur ad bonum: semper vtile, imo semper necessarium, omni volenti respirare ab horrore damnationis, tam ante Christum occisum, quam post: cuius pœnitentiæ Sacramentum, est Baptismus. Vnde crebrum ei nomen Baptismus pœnitentiæ, Marci 1. Lucæ 3. Actor. 3. & 19. Sed & Matth. 3. *Ego baptizo vos aqua, εἰς μετάνοιαν* in pœnitentiam.

VII. Quod attinet ad Veteres: distinxeruntilli quidem pœnitentiam, in eam quæ est Baptismi, & priuatam, & solennem, siue publicam: sed hæc distinctio est ab accidente; quomodo quis hominem distingueret in puerum, adolescentem, senem. Non enim triplicem hominem dicat propterea, aut alium hominem puerum, alium adolescentem. Accidentia enim speciem nullam multiplicant. Occasiones ergo pœnitentiæ Veteres ita distinxerunt, siue circumstantias variorum pœnitentiæ actuum. Itaque, autor libri de vtilitate pœnitentiæ apud Augustinum, sermonem inchoans de illa quasi triplici pœnitentia, *Triplex*, inquit, *consideratio agendæ pœnitentiæ, in Sacra Scriptura inuenitur.* Recte: non triplex pœnitentia, sed agendæ pœnitentiæ triplex consideratio. Sunto ergo sane, quibusdam circumstantiis variati actus pœnitentium: at non propterea totidem pœnitentiæ discrimina esse oportet. Vna sufficit, cuius actus vnus sit in Baptismo, alius intra priuatos parietes, alius apud vniuersam Ecclesiam. Verum, hæc quæstio alias disputanda erit contra Bellarminum.

VIII. Hos actus differre inter se, eo quod in pœnitentia Baptismatis integra sit hostiæ applicatio, in reliquis, non nisi partialis, constanter negamus. Imo, quia idem genus pœnitentiæ vbique; in Baptismo præiudicatum dicimus, omni pœnitenti necessariam esse integram hostiam pro peccatis. Amplius dicimus, non esse desultoriam hostiæ applicationem, vt, quæ facta sit hodie, eras infecta fiat, sed semel fieri in vniuersam vitam: adeo vt, quem peccatorum pœnitet in extrema senectute; ei ad veniam nulla alia sit appellatio necessaria præter eam, quæ ei puero facta est in Baptismo. Et inde Augustino dictum, explicationis ad Romanos inchoatæ, paulo ante finem, *Eos, qui iam baptizati fuerint, curari melius dicimus per pœnitentiam, non renouari: quia renouatio in Baptismo est: vbi quidem operatur pœnitentia, sed tanquam in fundamento.*

IX. Locum ad Hebræos mire torquet Salmero. Nam, quia non neget pœnitentiam lapsis, inde concludi, significare hanc pœnitentiarum differentiam, ridiculum est. Primo enim non est verum, non negari à Paulo veniam lapsis: sed tantum omnibus: nam certo cuidam generi denegari, luce meridiana clarius. Deinde, qui nexus est antecedentis cum consequente? non enim *ἅπαξ* oppositæ sunt; negare veniam lapsis, & pœnitentiam sic discerpere, vt illo negato, hoc necesse sit poni.

X. Enimvero si differentia concluditur pœnitentiarum: ergo oportet Apostolum peccatoribus iis, quos describit, relinquere aliquam pœnitentiam, post id genus peccati admissum. At hoc manifeste falsum; quod apparet, primo ex hæresi Nouatiana: nunquam enim potuissent ab hoc loco, vel fucum facere suo errori Nouatiani; si locum Paulus dedisset iteratæ pœnitentiæ, quam illi pertinaciter negabant. Nec Patres, iis respondentes, coacti fuissent, distinctiones vllas anquirere: sed ipsis nudis verbis pugnare. Quanquã quid coniecturis ago? Quum verba ipsa sint diserta? *Impossibile est*, inquit, *vt renouentur per resipiscentiam*: siue, *ad pœnitentiam*: vt maluit Latinus interpres: *Nam, terra quæ profert spinas & tribulos, reproba est. Non adhuc pro peccatis reliqua est hostia; sed horrenda quædam expectatio iudicii, & ignis feruor qui deuoraturus est aduersarios.*

XI. Quid clarius? Nam certe, iis quibus reliqua est illa saltem mutilata hostiæ applicatio, ne Papistæ quidem dixerint, nullam spem residuam esse renouationis. *Quamuis enim* (inquit Iustinianus in hunc locum) *Baptismus proprie renouatio sit*, (quod audiuimus ab Augustino haud ita pridem) *pœnitentia tamen suo etiam modo vim continet renouandi: neque enim Apostolus, quum ad Ephesios scripsit, Renouamini spiritu mentis vestræ, nondum Baptismo expiatos alloquebatur.* Rursus, iisdem ne Iesuita quidem (cui hominum generi, nihil promptius, nihil in ore crebrius, quam damnationis minæ) negauerit superesse quicquam, præter horrendam exspectationem iudicii & ignis feruorem. Quorsum enim, vel dimidiata hostia, si nulla inde salus? Imo, quomodo nulla salus, quibus & culpa tollitur, & æterna pœna? Denique, qui pronuntiat, non posse renouari per pœnitentiam, is, credo, non distinguit pœnitentiam, siue in species, siue in actus. Et, qui nullam hostiam supereſse contendit, ne dimidiatam quidem admiserit.

XII. Cæterum, Salmero ipse, disputatione decima tertia in hanc ad Hebræos, huius loci tres sensus esse monet, eosque omnes Catholicos. Primum, de Baptismo non iterando: alterum, de pœnitentia post baptismum, non impossibili illa quidem, sed saltem difficillima: tertium, de peccantibus contra Spiritum Sanctum. Hanc autem, de qua hactenus disseruit differentiam, refert ad secundam consequentiam. Vnde magis patefit consequentiæ ridiculum Nam, si posito, non loqui de errore Nouatiano; consequens est, hanc poni Baptismi, & pœnitentiæ differentiam, & hanc pertinere ad secundum illum sensum; profecto etiam necesse est, posito, non loqui de errore Nouatianorum, hunc secundum sensum poni. Hoc autem si est verum, tum necesse erit, non posse locum intelligi, nisi, vel de errore Nouatiano, vel de pœnitentia post Baptismum. Quod si est: ergo eius loci vnicus erit sensus Catholicus, non triplex, contra quam Salmeroni fuit assertum. *Ecce tibi*, inquit absoluta enumeratione, *prudens lector, tres propositi sensus veros & Catholicos.*

XIII. Præterea; hos tres sensus inter se quum comparat: *Et prior quidem* (inquit, abusus priore pro primo: nam priorem in tribus Latini non dicunt) *in multis cæteris præcellit. Reliqui vero duo sensus veri sunt, & ad rem faciunt.* En tibi duobus posterioribus, illum primum longe prælatum: de quo etiam Iustinianus, *Communis est omnium Veterum Patrum sententia, loqui Apostolum de pœnitentia, quæ fit in Baptismo. Ita Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, Anselmus*, (quanquam Anselmus aliter) *Sedulius, Ambrosius, Augustinus.* Adde Papistas: Glossam interlinearem, Thomam, Lombardum, Caietanum, Contarenum, Gagnæum & Bellarminum, tum c. 18. libri 1. de Baptismo, tum 16. de pœnitentia. Gregorium de Valentia, Comment. Theologic. tom. 4. disp. 4. quæst. 1. p. 4. Quorsum hæc? Nimirum, vt Salmeronem constet, non tantum necessariam consequentiam non nectere, sed ne verisimiliorem quidem. Itaque tanto magis ridiculum.

XIV. Vt autem de singulis interpretationibus dicam; quam secundo loco constituit Salmero, quamque Lyranus est amplexus; sed & Vasques, Commentariorum in 1. Thomæ, disp. 97. artic. 6. c. 1. & in 3. disp. 146. artic. 9. c. 3 hæc, inquam, nobis sententia videtur omnium minime probabilis. Sumit enim, impossibile, pro difficili; quasi diceret, posse quidem huiusmodi peccatores renouari, sed admodum difficile; itaque, vsurpari impossibile, *καταχρηστικῶς*, siue *ὑπερβολικῶς*. Atqui, vt non negem alias ita fieri, hoc tamen loco durissimum est; propter circumstantias, quibus, vt diximus, spes salutis præciditur. Tum autem, quid attinebat totos articulis eos peccatores describere: nisi genus aliquod peccati insinuaretur, non promiscui, ne magni quidem, sed inter alia maximi? Atqui, in omnibus peccatis, saltem maioribus, difficile est renouari. Quid? quod longe difficilius innouari à peccatis ante Baptismum, quæ veluti in alteram naturam transierunt ex lõga cõsuetudine. Itaque, illusoria illa exaggeratio esset. Præterea, *nulla supereſt hostia*, non difficultatem, sed impossibilitatem denotat: quia sine hostia nulla renouatio est, aut esse potest. Neque facile sit ita eludere, nulla supereſt, id est, aliqua supereſt quidem, sed non facilis applicatu. Denique, impossibile, tum *καταχρηστικῶς* vsurpatur non absurde, quum aliquid significatur, quod etsi non fiat nunquam, tamen adeo fit raro, vt pene nunquam. Atqui, renouari homines per pœnitentiam post Baptismũ, ordinarium est, & quotidianũ: imo frequentius quã per Baptismum: nam, etsi nemo sic renouetur nisi baptizatus; tamen nemo non centies renouatur in vita, quum baptizetur nisi semel. Quomodo aut impossibile, aut etiam difficillimum id dicatur, quod sæpe sæpius fiat? Itaque, eam mentem Apostoli agnoscere non possumus.

XV. Vix etiam primam, quæ de Baptismi iteratione; etsi teneamus ipsi Baptismum nullo modo iterandum. Nimirum, similes ob causas. Neque enim verum, nullam supereſse hostiam, nihil nisi horrendam exspectationem iudicii, & ignis ardorem; quibus non potest iterari Baptismus. Neque sunt similes terræ, quæ, quia fert spinas, & tribulos, reproba est, & maledictioni proxima.

XVI. Itaque, faciliores sumus in tertiam; quæ Paulum interpretatur de peccato in Spiritum Sanctum, siue vniuersali apostasia, & voluntaria, imo malitiosa veritatis abnegatione. Nam huic quadrant omnia in contextu, tum præcedentia, tum consequentia, & quidem absque tropo. Nam apostasia bene denotatur per *ἀποστῆναι*: cui vicinum verbum est 5. ad Galatas, *τῆς χάριτος ἐξεπέσατε*, *a gratia excidistis.* Voluntas autem etiam nominatur capite decimo: *ἑκουσίως ἁμαρτανόντων*, *voluntarie peccantibus.* Sexto autem exaggeratur supposita cognitione; quia videlicet, quod per ignorantiam fit, videtur non plene voluntarium, & ita excusari solet: hoc ergo Paulus tollit, iis circumstantiis, *Semel illustrati fuerint: gustauerint donum cœleste, participes fuerint Spiritus Sancti: gustauerint bonum Dei verbum, ac virtutes futuri seculi:* nam, vtcunque flectantur, tamen non possunt eos designare, quibus ignorantur mysteria fidei. Præterea, optimo iure iis præciditur spes & pœnitentiæ & salutis; quos Ioannes dicit, peccare peccatum ad mortem: quibus pronuntiauit Christus, non dandam veniam, neque in hoc seculo, neque in futuro. Sed & maxime proprie iis dicitur, non supereſse hostia pro peccatis: abnegantibus enim Christum necesse est, aut damnationem certam esse, aut aliquam aliam hostiam. At hæc nulla; quia nullum aliud nomen datum est sub cœlo, per quod nos oporteat seruari. Actor. 4. *Denique optime, ignis feruor, qui deuoraturus est aduersarios:* Nam huiusmodi Apostatæ, vere sunt aduersarii.

XVII. Nihil ergo Salmero habet pro suis somniis in Epistola ad Hebræos. Quid in reliquis locis? Eorum primus ex 1. Ioannis 2. *Filioli mei, hæc vobis scribo, ne peccetis. Quod si quis peccarit, aduocatum habeamus apud Patrem, Iesum Christum iustum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Sed hinc, quod artificium extundere potuit differentiam Baptismi & pœnitentiæ? Audite. Christus in Baptismo est propitiatio; post Baptismum iustus aduocatus. At iusti aduocati non est, procurare integram absolutionem, & contra ius: sed moderatam aliquam pœnam.

XVIII. Proh fidem, & pudorem! Nam, quis ab exclamando temperet in tanta peruersitate? Neque enim dari potest audacius quicquam, & violentius. Adeo nulla religio est, quicquid in buccam venit, effutire; quasi nulli examini obnoxium: Obseruate ludibria. Primo, aduocatum post Baptismum; propitiationem ante. Quid ergo? non aduocatum in Baptismo, non propitiationem post Baptismum? Quis, malum, hanc tantam distractionem commentus est? Nam Ioannes ne apiculo quidem indicauit: imo eundem, quem aduocatum dixit, dixit & propitiationem: & dixit vno eodemque loco: & dixit iis, quibus remedium proponebat peccatorum post Baptismum. Lorinus, *Vincet aduocatus causam, quantumvis difficilem: nam non est priuata, vt aliorum, verbi gratia, Noe, Danielis, Iob, iustitia eius, qua solos liberet, in quibus reperiatur: sed publica & generalis, tanquam capitis, ac proinde eius, qui homo simul sit, Deusq; non simplex aduocatus, aut iudex honorarius, quod Apostolis est promissum, sed Iesus idemque absolutus cognitor, ac definitor causæ: quique propter valorem infinitum ex diuina dignitate personæ ad plenum satisfaciat.* Quibus similia notauit Salmero ipse. Vnde constat, eam propitiationem referri ad munus aduocati: Nam si hæc solutio est obiectionis, qua dubitatur, vtrum qui aduocatus est, possit nos Patri conciliare, vt distertius expressit Salmero, quam Lorinus: omnino necesse est hæc duo membra coniungi. Si enim non esset Christus aduocatus propitiatio eorum peccatorum, quæ admissa sunt post Baptismum, quomodo, qui verentur ne Christus se non reconciliet Deo, postquam baptizati peccarint, potuerunt persuaderi nihil esse periculi? & ea ratione persuaderi? Caieranus connectit manifestius, *Non solum remedium docuit contra præterita peccata, confessionem, sed etiam si rursus post Baptismatis peccamus, remedium docet recursum ad aduocatum Iesum Christum, quatenus hominem, ipse enim est aduocatus noster apud Patrem. Aduocatus autem, non patrocinium ferens causæ iniustæ, sed aduocatus iustus: cuius iustitia explicatur subiungendo: Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: Ecce iustitia Iesu Christi: ecce iustitia aduocati nostri, quod ipse est propitiatio satisfaciens pro peccatis nostris.* Gagnæus, *Hunc ergo aduocatum habemus, qui est propitiatio.* Et istis persuadeat Salmero, non esse propitiationem eorum, quorum est aduocatus.

XIX. Lyranus, *Aduocatum habemus apud Patrem, ostendentem Patri pro peccatoribus vulnera.* Quæ vulnera? Nonne ea, per quæ propitiauit nobis Patrem? per quæ satisfecit pro nobis? Hæc igitur vulnera, quomodo ad aduocatum pertinent, & non pertinet propitiatio? Guillaudus, *Si quis humana fragilitate peccauerit, non animum despondeat, se totum effundat in Iesum Christum, qui ad dextram Dei Patris sedens, noster est patronus, & aduocatus, Mediator, & reconciliator apud misericordiarum Patrem.* Et hic nota eundem aduocatum, qui Mediator sit: at pertinet sane ad Mediatorem propitiatio: ideoque ad aduocatum. Pergit ille, *Tametsi propter iniustitias nostras venia indigni sumus, ille tamen iustus est, qui nobis veniam suo sanguine meruit.* Et post, *Christum esse aduocatum explicat, quum dicit, esse propitiationem pro peccatis. Nam sua perlitatione, Deum placatum, & propitium reddidit. Obserua particulam, & hoc loco accipi pro, Nam, aut Etenim. Christus est aduocatus, etenim est propitiatio: aut, nam est propitiatio.* Nullo modo igitur negare debet Salmero, propitiationem pertinere ad Aduocatum: propterea que eorum esse aduocatum Christum, quorum sit propitiatio; & contra, quorum sit propitiatio, eorundem esse aduocatum. Quare, si per propitiationem auferatur satisfactio; non tantū tollit ante, sed etiā post Baptismū.

XX. Secundo iustum, inquit, aduocatum. Exiguum videtur, sed nihilominus ineptum. Nō enim Ioannes dixit, Christum esse aduocatum iustum, sed Christum iustum, esse aduocatum: nimirum, significans non rationem fungendi officii; sed ipsum officii fundamentum: quia scilicet non potuerit esse aduocatus noster apud Patrem, nisi fuisset iustus. Itaque, saltem ratione prior est hæc iustitia isto aduocationis officio: quæ posterior esset, si rationem administrati officii significaret.

XXI. Esto tamen. At, iusti aduocati non est procurare integram absolutionem, siue omnimodam reo suo. Absurde dictum. Nam, quia negari non potest, Christum esse aduocatum eorum qui baptizantur, cum idem sit Mediator, & aduocatus; consequetur ergo, non procurari omnimodam absolutionem, ne iis quidem qui baptizantur: quod tamen contra posuit Salmero. At hoc quum sit vehementer falsum, concludendum potius, iusti aduocati esse, vt procuret omnimodam absolutionem: & hanc Salmero blaspheme dixerit esse contra iustitiam. Quid enim? An Christo non licet contra iustitiam procurare post Baptismum; & licet in Baptismo? An potius hæc omnimoda absolutio est contra iustitiam post Baptismum; magis quam in baptismo? & has ineptas absurditates, has absurdas blasphemias quisquam toleret Christianus? Nos potius in hac omnimoda absolutione scimus etiam satisfactum iustitiæ diuinæ, per Filii passionem: itaque negamus esse posse contra iustitiam.

XXII. Sequitur Paulus, qui Christum semel pro delictis mortuum dixit, & nos per Baptismum ei configurari. Hoc est, inquit Salmero; vt semel mortuus est, ita semel nobis integre applicatur. Item Petrus, Christo passo in carne, non iam in desideriis, sed in voluntate Dei viuendum: hoc est, sicut semel mortuus est, ita semel integre applicatur. Et quousque nobis tam effrons illudet audacia? Certe eadem audacia poterat concludere; semel in vniuersum nobis applicari; nempe in Baptismo, deinceps nunquam: æque enim hoc sequitur, atque illud: quod piget latius demonstrare: est enim ex iis, quæ tam manifeste, & palam absurda sunt, vt helleboro purgari debeant potius, quam ratione confutari. Vterque Apostolus, posita humani generis redemptione, concludit sanctitatem vitæ affectandam esse; at sanctitas vitæ, neque applicationem satisfactionis Christi tollit, neque adeo integræ obstat, vt, qui illa potita, hanc tollat, prolixe ostendat, se mysterii redemptoris aut ignarum esse, aut inuidum: certe indignum.

Cap. XII.

Varii Scripturæ loci, à Papistis obiecti.

I. Hæc habuerunt è Scripturis, quorum explicatio visa paulo maioris momenti. Nunc expediamus leuiora promiscue; quibus sic vtuntur; vt, quum pueri sectantur aues testaque lutoque. A Salmerone initium.

II. Ex Iobi vlt. *Ipse me reprehendo: & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere.* Expendere iubet, non solum dolorem, & reprehensionem interiorem, sed etiam exteriorem satisfactionem ratione præteriti delicti assumptam. Iobum autem fuisse in gratia: itaque, illam pœnam non fuisse pro culpa susceptam letifera: sed pro reatu pœnæ temporariæ: hoc autem esse, Deo satisfacere.

III. Respondeo; vtrumque concedi, tum internum dolorem, tum externam eius doloris testificationem: sed negari, hæc testimonia fuisse vllas satisfactiones vllius pœnæ temporariæ. Enimvero, hoc aduersarii tertio quoque verbo ponunt, & repetunt: cur nunquam probant? Non fuit, inquit, pro culpa letifera. Negamus, inquam: nam, omnia peccata, culpam dicunt letiferam: & hoc doloris erat pro peccato: quod Salmero, & testatur, & probat ex præcedentibus, *Insipienter loquutus sum, & quæ vltra modum excedunt scientiam meam*: quæ, etsi aliter longe sonant in fontibus, tamen nunc inquirere non libet. At erat in gratia. Ita est sane: sed hinc non sequitur, non vindicasse peccatum in se suum, etiam dimissum. Nempe, vera pœnitentia est ab odio ipsius peccati, multo magis, quam à terrore pœnæ: etsi ab hoc etiam; tāquam medio, quo inducamur in illud odium. Quare, illud quicquid est, pœnitentiam facere in fauilla, & cinere, nihil est minus, quam satisfacere cuiquam pœnæ temporariæ non condonatæ.

IV. Ecclesiastici 5. *De propitiato peccato, noli esse sine metu, neque adiicias peccatum super peccatum.* Quomodo consulit, vt propitiato peccato, non sit sine metu, nisi quia post remissionem superest satisfactio, quæ, neglecta, hominem reum facit?

V. Imo, sanusne Salmero, qui quem locum & ipse alias, & reliqui omnes proferunt, tanquam inuictissimum argumentum, vnde conficiant, neminem debere apud se statuere, sibi dimissum esse peccatum, (Sa, *quasi dicat, time, ne forte nondum sit remissum*) hoc nunc vtatur, vt supponat peccatū esse remissum? Si pœna nulla tēporalis est, nisi remisso pecato, in hoc quidē argumento: & satisfacere quis velit ei pœnæ: hunc necesse est supponere, sibi esse remissum peccatum. Aut, si incertum hoc est, certe altius ille pauor penetrabit, quam vt proponat sibi pœnæ temporalis expiationem.

VI. Cæterum, Græca sunt facilia, περὶ δ' ἐξιλασμοῦ μὴ ἄφοβος γίνου προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίαις. Longe alio sensu, vt alias diximus. Nam περὶ ἐξιλασμοῦ, latius patet, quam peccatum propitiatum. Hoc enim non potest, nisi de præterito, dici, quum, non tantum peccatum est admissum, sed etiam eius admissi data venia. At ἐξιλασμὸς propitiationem sonat, tam in præteritum, quam in futurum. Itaque, plerique omnes præferendam censent lectionem, quæ, teste Iansenio, in omnibus fere Scripturis inuenitur; *de propitiatu peccatorum*; vnde à quibusdam imperitis hæc facta sit, quæ obtinuit. Deinde, particula, *neque*, Græce nusquam est; & mutat sensum: videntur enim duo esse orationis membra disparata; quorum vnum ab altero non pendeat; quum tamen Græca manifeste ostendant ita connexa, vt prioris sensus imperfectus sit absque altero; atque adeo vno spiritu legendum, *De propitiatu peccati ne esto nimium absque metu, vt addas peccata peccatis.* Quod ad satisfactionem quid faciat, quæro. Nam profecto, vt nullæ sint post propitiationem pœnæ residuæ, nulla pœnarum satisfactio: tamen satis est causæ; vt ne ex propitiationis confidentia, quisquam temere ruat in peccata: & Salmero ludibrium debeat.

VII. Ad Rom. 6. *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ in sanctificationem.* Clichtoueus: Quibus verbis salubriter admonet, vt corpora sua per satisfactionem condignam exhibeant instrumenta bonorum operum: sicut prius ea exhibuerunt organa grauissimorum scelerum. Nullum est autem satisfactionis genus illo præstantius, quum per quæ quis peccarit, per eadem punire in se peccata, atque delere studeat. Alphonsus de Castro: Ea verba exponens Theophylactus, ait, *Neque enim quum facinus aliquod vnum admittebatis; illo contenti reliquis per vos finis imponebatur; sed scelus vnum aliud succedebat, vt vestra nequitia in maius excresceret. Pari ergo mensura exhibentes membra hæc vestra pristina illa immunditia, quod reliquum vobis est vitæ degatis.* Ex quibus verbis constat, locum illum Pauli esse intelligendum, de compensatione, aut satisfactione pro peccatis facienda, prout mensura delicti exigit; ita vt iuxta mensuram delicti sit plagarum modus, non solum in alia vita, sed etiam in ista. Salmero: Ibi intuitu obsequii iniquitatis, vult vt membra seruiant iustitiæ: non vt eam acquirant, quam iam habebant (nam ad Sanctos vocatos scribit) sed in sanctificationem, hoc est, in puritatem ac munditiam; quæ tunc etiam est, quum homo à debito pœnæ temporalis sit mundus.

VIII. Sed Clichthoueus audaculus Sophista, satisfactionem condignam aut aliter intelligit, quam initio controuersiæ definita est, aut temere in locum Pauli conatus est intrudere. Nam, quia arma nominantur Hebraico more, pro instrumentis, quæ ratio ferat arma iniustitiæ, arma ve iustitiæ intelligi de pœnis peccati? Manifestum est, tum exhiberi membra cuiusque arma iniustitiæ, quum ea habet intenta operibus iniustis. Non ergo obscurum, eadem sisti arma iustitiæ in sensum oppositum, quum seruire iubentur operibus iustitiæ. Atqui, opera iustitiæ, quomodo possunt esse pœnæ iniustitiæ? Quod si satisfactionem intelligat, oppositam rationem viuendi; vt, qui impie viuebat, viuat pie; & id appellet per quæ quis peccarit, per eadem puniri; non mutimus contra: imo, hanc satisfactionem toto corde admittimus: sed quid hæc ad illas pœnas temporales retentas post condonationem? Itane? vt audiat hodie tandem Christianitas, vitam piam, esse pœnas peccatorum? Monstrum Theologiæ.

IX. Alphonsus de Castro, vbi legerit illa Theophylacti verba, equidem miror: nam ea nulla sunt in editione Porsenæ: Græca non vidi: nec puto ab Alphonso consulta; aut etiam consuli potuisse. Et tamen vbi satisfactio est, vbi pœnæ post remissionem retentæ? Parem mensuram audio. Sed cur hæc non possit æque esse in proportione iniustitiæ, & iustitiæ; vt tantum sit huius studium, quantus erat illius furor: ac in ratione pœnarum? Imo, quid his venit hominibus in mentem, vt supposita condonatione; tamen inclament illud, iuxta mensuram delicti sit & plagarum modus: quo quid durius dici potuit in damnatissimos? Nam, de damnatis dictum, obseruauimus alias, non de consequutis veniam. De iis, inquam, quibus nihil prorsus condonatum.

X. Salmeroni damus, velle Paulum, vt intuitu obsequii iniquitatis, membra seruiant iustitiæ. Sed non vt eam acquirant, dare non possumus: vtrumque enim verum, & vt acquiratur ab iis, qui nondum discesserunt ab iniquitate: & retineatur, imo augeatur ab iis, qui iam conuersi inchoarunt legitimam vitæ rationem. Nec contra concluditur, etiam si ad eos sit sermo, qui iam erant vocati sancti: quid enim obstat, quominus eorum officium describatur communibus verbis? Atqui, nolit ipse Salmero tam maligne cohibere illud, *Tenete traditiones*: etsi æque dictum ad iam vocatos sanctos, vt nihil pertineat ad infideles.

XI. Veruntamen, ne sim ὑπερεκπερισσοῦ molestus Sophistæ, alioquin inutiliter satagenti, quid tum si non agatur de acquirenda iustitia? Aut, quis docuit esse ἀμέσως disparata, acquirere iustitiam, & satisfacere pœnis temporalibus, vt, si illud negetur, hoc ponendum sit? Audio: In sanctificationem, hoc est, in puritatem, ac munditiam: & concedo ita esse. Sed, hanc puritatem etiam tum esse, quum satisfit debito pœnæ temporalis, ne mille quidem Salmeronum autoritas persuaserit. Argumentis opus est: & tamen etiam tum οὐ πείσεις κἂν πείσῃς. Scripturis ergo opus est: quæ, si id doceant; magis erimus muti quam pisces.

XII. Primæ ad Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte, quum aliis prædicarim, ipse reprobus efficiar.* At hæc castigatio, etsi præseruet à peccato futuro, erat tamen etiam in Paulo leuiorum, at quotidianorum delictorum punitio, pro quibus si satisfaciendum est, quanto magis pro grauioribus, atque letiferis?

XIII. Sed Salmero nimium sibi pollicitus est de nostra facilitate, qui sperarit concessuros nihil nisi affirmanti, hanc castigationem fuisse leuium peccatorum punitionem: neque id tantum; sed etiam, hanc punitionem pertinere ad satisfactionem pœnarum post culpæ condonationem residuarum. Nam nos contra, & nulla peccata leuia esse, pridem disputauimus: & punitionem peccatorum ab ipso peccatore factam nullam agnoscimus: nisi emendationem, siue mutationem in melius: cuiusmodi punitionem Paulus ipse describit hoc loco: *Ne quum cæteris prædicarim*, inquit, *ipse reprobus efficiar*: id est, interprete Anselmo *à Deo reprobatus, & à gaudiis cœlestibus, quæ prædico, alienus.* Atqui nullus hic metus est in hac satisfactione,

tisfactione, de qua disputamus, quæ quidem culpæ veniam præsupponat, & pœnæ æternę condonationem.

XIV. Et vero, Paulum loqui de ea punitione, quæ præueniat futura peccata, res ipsa docet. Nam, præcessit comparatio Agonistarum. *Quisquis certat, in omnibus est continens:* Et inde concludit à minori, quid sit officii Christianorum, atque ipse sese aliis exemplum præbet. At qui athletæ abstinebant, non propter præteritas luctas, aut vt sanarent liuorem ex iis contractum, sed propter futuras: & vt Paulus exprimit, *vt perituram coronam acciperent.* Non esset autem similitudo, si in Apodosi satisfactio poneretur peccatorum præteritorum. Vnde Lombardus *omnis qui contendit in agone, ab omnibus se abstinet, quæ præmium agonis impediunt: ita & vos ab offendiculis debetis abstinere.* Et post, *Vere debemus abstinere ab offendiculis, quum illi abstineant à contrariis, quia res maior est hic.* Theophylactus, *Laborem subeo omnem, vt continens viuam:* Anselmus, *Corpus meum per continentiam castigo, ne per lasciuiam insolescat: & in seruitutē illud redigo, vt nō perficiat suam, sed spiritus voluntatem: & in omnibus seruiat spiritui, non repugnet.*

XV. Prior. ad Corinth. 11. *Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Dum iudicamur autem, à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.* Viden', inquit Lindanus, castigationem à Deo Patre filiis offensatoribus infligendam, posse anteuerti? Imo, ita posse vltronea in nos vindicta præueniri, frangi, præripi, atque euacuari, vt à Domino non simus iudicandi, puniendi, atque castigandi? Salmero: Tunc autem nos iudicamus, quum peccata nostra punimus: quemadmodum docent, Origenes, & Augustinus libro de pœnitentiæ medicina, cap. 2. & Maximus, in 2. cent. c. 41.

XVI. Castigatio infligenda dicitur non vno modo. Aliquando meritum significat, id est, castigationem, quam subire meruit peccator: alias decretum; id est, castigationem, quam Deus decreuit in hunc, illumve peccatorem. Priori, concedimus anteuerti posse; atque adeo si non posset, inutilem fore pœnitentiæ prædicationem. Sed hoc quid ad rem? Non enim, si merita est pœna, ideo statim reseruata post condonationem culpæ. Imo, Pauli verba, ea ipsa quæ recitantur, eam castigationem significant, quam ipsi Papistæ, omnes vna voce concedunt æque remitti cum culpa; *Vt non cum hoc mundo damnemur.* Oecumenius, κόσμον φησὶ τοὺς ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἁμαρτίᾳ ἀνθρώπους· φησὶ δὲ ὅτι οἱ πιστοὶ καὶ Θεῷ προσανέχοντες ὧδε ἀπολαμβάνουσι τὰς ἁμαρτίας, ἵνα μὴ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐκεῖ δώσωσι δίκην, *Mundum vocat homines in infidelitate, & peccato. Dicit autem, fideles Deoque amatos, hic recipere peccata, ne cum reliquis illic dent pœnas.* Theodoretus, *Deus nos moderate castigat, ne impiorum exitio tradamur.* Ambrosius, *Ne cum hoc mundo, id est, cum infidelibus dānemur.* Anselmus. *Vt in futura vita non damnemur æternaliter cum hoc mundo, id est, cum infidelibus, & amatoribus huius mundi.*

XVII. Quod si decretum significet castigatio infligenda; id est, vt loquuntur Papistæ, pœnas post culpæ remissionem retentas: negamus, hanc castigationem posse anteuerti: negamus, id Paulum docere: vno verbo, negamus nos in iis verbis quicquam tale videre: imo negamus quenquam videre, nisi cui etiam vigilanti solent tragelaphi apparere. Nam anteuerti Paulus docet iudicium Domini. *Non iudicaremur à Domino.* Atqui iudicari à Domino, est cum hoc mundo damnari: hæc vero pœna non retinetur, nisi etiam culpa non dimittatur. Et, si culpa dimittitur, pœna etiam condonatur. Nihil ergo Paulus de ea pœna, cui satisfactionem assignant Papistæ.

XVIII. Sed tunc iudicamus nos ipsos, quum peccata punimus. Potest, inquam, dari. Sed, punire peccata, non significat semper pœnas sumere de peccatore: sed ipsa peccata cohibere, & comprimere, ne in actus exeant: imo, vt habitum facere desinant. Atque adeo ea mens est Maximi, quem Salmero sibi testem laudat. Græca recito, quia Salmero infelici vsus est interprete, πᾶσα σχεδὸν ἁμαρτία διὰ ἡδονὴν γίνεται· καὶ ἡ ταύτης ἀναίρεσις, διὰ κακοπαθείας καὶ λύπης, ἢ ἑκουσίου διὰ μετανοίας, ἢ οἰκονομικῆς περιφορᾶς διὰ τῆς προνοίας ἐπαγομένης, *Omne ferme peccatum committitur per voluptatem: eiusque extirpatio, per molestiam, doloremque: siue sponte per pœnitentiam; siue ex prouida vicissitudine, quam infert prouidētia.* Peccauit Salmeronis Interpres, primo, quod tria membra expresserit, quæ tantum duo sunt, ad vnum pertinentia, quod tamen ad rem nostram exigui est momenti: deinde, quod illud, ἡ ταύτης ἀναίρεσις, retulerit ad proximam voluntatem; quum debuerit ad remotius peccatum. Sensus est enim, sicut peccatum generatur ex voluptate; ita extirpatur per oppositam κακοπάθειαν. Audin igitur, Peccatum extirpari, siue auferri, ἀναιρεῖσθαι.

XIX. Cæterum, iudicari à nobis ipsis quid sit, disce ab Oecumenio, οὐκ εἶπεν ἑαυτοὺς ἐκολάζομεν, ἀλλὰ μόνον ἐκρίνομεν, τουτέστιν εἰ κατεγινώσκομεν ἑαυτῶν μόνον ἁμαρτανόντων, καὶ τῆς ὧδε καὶ τῆς ἐκεῖ ἀπηλλάγημεν τιμωριῶν. Theophylactus, *Non enim si nos ipsi cruciatibus, dixit, afficeremus, sed si diiudicaremus duntaxat, hoc est, ipsi nos ob praua facinora damnaremus, haud quidem in terrenis adeo damnationi addiceremur: sed euaderemus forsitan, vt præsentia, sic & futura supplicia.* Habet vterque à Chrysostomo, καὶ οὐκ εἶπε, εἰ ἐκολαζόμεθα ἑαυτοὺς, εἰ ἐτιμωρούμεθα, ἀλλὰ μόνον εἰ ἐπιγνῶναι τὰ ἁμαρτήματα ἐβουλήθημεν, εἰ καταδικάσαι ἑαυτοὺς, εἰ καταγνῶναι τῶν πεπλημμελημένων, ἀπηλλάγημεν ἂν καὶ τῆς ἐνταῦθα καὶ τῆς ἐκεῖσε τιμωρίας, *Non dixit, si castigaremus nos ipsos, si puniremus: sed solum, si vellemus agnoscere peccata, si nos ipsos condemnare, si de delictis ferre sententiam, liberaremur ab eo, quod & hic, & illic est supplicio.* Vnde mihi suspicio, non esse Porsenam fideliter functū Interpretis officio in Theophylacto Id viderint qui Græca habent. Sed nihil tamen Paulus de pœnis illis satisfactoriis, & arbitrariis.

XX. Sed, Salmero. Certe, iudicare seipsum, proprie est, punire, & vindictam debitam sumere: Ioan. 20. *Non veni, vt iudicem mundum, sed vt saluificem.* Tertio, *Qui credit in eum, non iudicatur.* Ad Hebr. 13. *Fornicatores & adulteros iudicabit Deus.* Denique, hoc ipso loco, *Dum iudicamur autem, à Domino corripimur.* Ergo iudicare seipsum, est corripere, ac punire.

XXI. Respondeo; nunquam iudicare, esse idem proprie quod punire: sed sumi frequenter tamen in eum sensum: verum, non proprie, sed μετωνυμικῶς, vt solet ex antecedente cōsequens denotari; ex causa effectum inferri. Atque adeo non semper ita vsurpatur. Nam, Ioan. 3. *Qui autem non credit, iam iudicatus est*; profecto non significat, iam punitus est, quod manifeste falsum: etsi nescio quid subtiliter in eam partem Theophylactus philosophetur, Psal. 9. *Iudica me Deus*: & alibi. Breuiter; Iudicare ambiguum est, tam in absolutionem, quam in condemnationem. Sed, condemnationem designat, quoties de peccatoribus agit, aut peccatis: inde, *vt iudicem mundum*, id est, condemnem: *qui non credit, iam iudicatus est*: id est, condemnatus. Nihil hæc difficultatis habent. Sed, quod ad pœnam attinet, ita statuendum; negato iudicio, id est, condemnatione, negari necessario pœnam: nimirum, quia negato antecedente, negatur consequens: sublata causa tollitur effectum. Sed contra, posito iudicio, nō ponitur pœna; quia, nec posito antecedente, semper consequens ponitur: aut posita causa, ponitur effectum. Iudicatus est, ergo punitus, non est necessarium.

XXII. Præterea, aliud est iudicari à iudice, aliud à seipso. Iudicis iudicium, semper annexā habet adiudicationem pœnæ; & quidem, vt cum Salmerone loquar, condignæ. At non sic iudicatio sui ipsius: nam hæc potius fit, ad euitandam condignam pœnam. Alioquin, quid compendii esset, nō iudicari à Domino? Tum facile argumentum. Nam, dum Dominus iudicabat, multi infirmabantur; & multi dormiebant. At, nemo vnquam seipsum iudicans, damnauit, aut morbo, aut certe morte, excepto Iuda, & similibus, qui huc non pertinent. Non frustra ergo Chrysostomus expendit, non dictum, si puniremus nos ipsos, sed tantum, si iudicaremus: vt ne sequatur, si Dominus iudicando, corripiat: ergo & nos iudicando nos, corripimus nos: si tamen corripere, pœnas significet.

XXIII. Poster. ad Corint. 12. *Timeo ne iterum quum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam, super immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam gesserunt.* Vbi de interna pœnitentia minime videtur loqui: siquidem de illa non potest constare, sed de externa, quæ potest cerni. Hic ergo inspicere licet, pœnitentiam, quæ pœnæ tentio est, & satisfactio, non esse solum medicinam, vt videtur sequens peccatum; sed respectum habere ad punienda præterita delicta.

XXIV. Atqui primum, etsi concedamus, agi de externa pœnitentia potius quam de interna, non sequitur esse satisfactionem, siue pœnæ tentionem; vt festiue grammaticulus edixit Nam externa consistit in operibus bonis; quorum certa potest haberi notitia: quæ tamen opera bona, non sunt, aut pœnæ, aut pœnæ tentiones: ac proinde, ne satisfactiones quidem. Secundo, de pœnitentia interna nihil est quod obstet, ne intelligamus Apostoli verba. Nam de hac non posse constare, falsum est. Duobus enim id modis dicitur: vno, vt certi simus, eam actam esse: altero, vt constet actam non esse. Illud prius, paulo quidem difficilius est; propter conscientiæ labyrinthos multiplices: & alienis incognitos: tamen possunt etiam alieni in eius notitiam venire: vt quum ab effectis inuestigantur causæ. Quia igitur interior illa pœnitentia causa est exterioris, ad quam pertinent bona opera: in quibus apparent hæc, etiam illam esse concluditur, saltem ex caritatis præsumptione, quæ non est suspicax, quæ omnia credit. Eo modo cognoscimus alii aliorum fidem; quæ tamen interna est, & per se non magis cognosci potest, quā pœnitentia. Paulus, prior ad Thess. 3. *Misi eum, vt cognosceret fidem vestram.* Iacobus; 2. *Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis.*

XXV. Sed alterum, & posterius, longe facilius; argumento ab oppositis: qui enim in operibus malis perseuerat, is proculdubio pœnitentiam internam non egit: quia hæc necessario significat recessum à malo. Iam vero Paulus loquitur de hac secunda cognitione. Quod patet ex ipsis verbis, *Qui peccauerint, & non egerint pœnitentiam.* Ideo in præcedentibus, *Metuo ne quomodo, quum venero, ne quales velim, reperiam vos.* Id est, vt statim subiicitur: *ne quomodo sint lites, æmulationes, iræ, contentiones, obtrectationes, susurri, rumores, tumultuationes.* His regnantibus vitiis, quicunque negabit non actam pœnitentiam, idem, quum videat niues, gelu, imbres, tempestates, tamen neget hyemem esse. Quin hoc certum est argumentum, agere Paulum, de interna pœnitentia: quia nimirum, non raro (& hoc frequētissimo experimento suo Papistæ norunt, aut nihil norunt) qui externa illa pœnitentia defuncti sunt, non recedunt tamen ab iis vitiis: imo, quibus maxime certum, non recedere, ij superstitiosissimi sunt in nugatoriis illis satisfactionibus: quas audiunt magis esse remedia præteritorum, quam cautelas futurorum.

XXVI. Ad Coloss. 1. *Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Passiones, inquit Salmero, Christi vocat eas, quæ sunt membrorum eius; qui eius virtute patiuntur: & his passionibus deesse omnia, quæ perpessuri sint electi, ad diem vsque iudicii. Paulus igitur pro Ecclesia satisfaciebat: &, quia non pro culpa delicti, sequitur vt pro pœna. Quod si quisquam pro alio satisfacit, multo ergo magis pro seipso poterit satisfacere.

XXVII. Paucis expediam: quia recurret locus in proxima quæstione: Paulum pro Ecclesia satisfacere hoc sensu, qui perpetuus est in hac quæstione, vt pro pœnis, quas Ecclesia deberet pro peccatis remissis, ipse suas substitueret, & sic Ecclesia à suis absolueretur. Paulum, inquam, ita satisfacere pro Ecclesia, nego aut à Paulo dictum, aut ex eius dictis consequi. Nego enim passiones eas esse vllorum pœnas peccatorum: sed, vt ipse describit Salmero, quæcunque perpeti debent electi in hoc mundo: sicut ille tunc vincula sustinebat: vnde hoc, *Nunc gaudeo,* ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, *in passionibus meis pro vobis.* Chrysostomus, ὅτι πάσχω ὑπὲρ αὐτοῦ, *quoniam patior pro eo*: nempe, Christo. Theophylactus, *Quum dixisset. Euangelii se ministrum effectum, à quo ne illi exciderent precaretur, ostendit verax adeo illud esse, & certius, vt pro eo se pati fateatur.* Oecumenius, καὶ πιστὸν ἐστιν ἀληθὴς ἡ ἐλπὶς τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι καὶ πάσχειν αἱροῦμαι διὰ αὐτήν, *Adeo certa est, inquit, spes Euangelii, vt pati elegerim pro ea* Expende. Passiones igitur, non pro peccatis meis, aut vestris, sed pro Christo, pro Euangelio, pro spe Euangelii. Hæ ne sunt Papistarum satisfactiones? Itaque, non sponte sibi impositas ab ipso intelligendum, sed violenter illatas ab aduersariis. Vnde Ambrosius tribulationes reddit, *In tribulationibus,* inquit, *quas patiebatur, exultare se fatetur.* Anselmus, *Qui nunc pro eius annuntiatione constrictus vinculis, & Romæ retentus* Iustinianus, *Et nunc quidem incredibili gaudio perfundar, quod vestra causa multa pati necesse sit.*

XXVIII. Viden' ineptum esse dilemma Salmeronis? Aut pro culpa, aut pro pœna. At, non pro culpa: ergo pro pœna. Imo neutrum. Nam Christus: nam Euangelium: nam spes Euangelii: &, vt loquitur Iustinianus, annuntiatio Euangelii, neque culpa erat, neque pœna, aut Pauli, aut Colossensium.

sum. Neque hypotheticum argumentum vtilius: Si pro alio, multo magis pro seipso. Ex falso enim antecedente, consequens non potest esse certum.

XXIX. Exhausi Salmeronis cloacam. Turrianus, ex poster. ad Corint. 2. *Sufficit illi, qui eiusmodi est, obiurgatio hæc, quæ fit à pluribus.* Nonne satis clare Apostolus significauit, satis illum peccati pœnas luisse, qui tandiu cum tanto animi sui dolore, ac tristitia ex peccato, à multis Corinthiis vitatus esset; idque satisfactionis vice esse debere? Siquidem dicit, *Sufficit ei*, Ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ, *Satisfactio sit huic*, Sic enim Interpres Latinus, Actor. 17. vertit idem verbum ἱκανὸν, quum ait, *& accepta satisfactione ab Iasone, & cæteris, dimiserunt illos.* Satisfactio ad debitorē refertur, siue eum qui satisfacit, siue eum, pro quo satisfit. Iason, accusatus seditionis, hoc debito obligatus tenebatur, vt doceret, se extra crimen esse: quod quia fecit, & se trahi patienter tulit, debitum soluit: & hæc satisfactio fuit. Quod si docebat Paulus, præter pœnitentiam peccati non opus esse vlla satisfactione, cur non statim, vt illum pœnitere audiuit, iussit absolui? cur exspectauit quousque dicere posset; sufficere illi? Si illa obiurgatio exterior, ad interiorem peccati pœnitentiam adiuncta suffecit, aliquid ergo prius deerat illi pœnitentiæ interiori, nempe, hæc exterior, quæ satisfactio vocari solet.

XXX. Quid non cogat ἀμάθεια? Quid non θράσος designet? Fuisse incesto illi Corinthio satisfactionem, quod à suis ciuibus vitatus, patienter tulerit! Hoc vero eius hominis est, qui, neque Paulum intelligat; neque controuersiæ huius meminerit, aut certe abutatur hominū auribus, arrogantissime, superbissime. Primum, Satisfactionem hoc loco non pœnam dicunt, sed pœnæ vicariam, & quidem temporalis: & quidem post contritionem, confessionemque: imo post absolutionem. At hæc Corinthio pœna fuit imposita, nondum contrito, nondum confesso, nondum pœnitenti; breuiter, non quia pœniteret, sed vt eum pœniteret: hic enim finis excommunicationis. Prior. ad Tim. 1. *Quos tradidi Satanæ, vt discerent non blasphemare*: quæ verba significant conuersionem à peccato, id est, veram pœnitentiam. Deinde, hæc quæcunque pœna fuit, & imposita est, & exsoluta ante absolutionem: hæc enim pronuntiatur in secunda; quum excommunicatio denuntiata fuerit in priore epistola.

XXXI. Denique, fuit hæc pœna vicaria nullius pœnæ temporalis, sed æternæ, si æternæ aliqua dici potest vicaria. Testis ipse Paulus, 1. 5. *Eiusmodi homo tradatur Satanæ ad interitum carnis, vt spiritus saluus sit die illo Domini Iesu.* Nam profecto, dies ille Domini assignatus, non finiendis pœnis temporalibus, sed denuntiandis æternis: vt sensus sit, ne damnetur æternis pœnis, tum, quum Dominus iudex omnium apparebit. Ambrosius, *Vt Spiritus Sanctus saluus sit in hominibus Ecclesiæ in die iudicii. Nisi enim eiectus esset, non fieret saluus spiritus Ecclesiæ in die iudicii: deserebat enim omnes contaminationis causa, vt in die Domini nudi à Spiritu Sancto inuenti, audirent à iudice Domino, recedite à me, non noui vos.* Si ergo hæc vlla satisfactio esset: necessario pertineret ad æternam pœnam.

XXXII. At, τὸ ἱκανὸν satisfactionem notat. Potest, inquam, ferri. Sed minime omnium, satisfactionem vicariam; verum, quum id ipsum quod debetur expenditur. Significat enim ἱκανότης, sufficientiam; id est, quum quid tale est, ac tm̄ quale quantumq; esse debuit. Matt. 28. ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις; *pecuniam sufficientem dederunt militibus*, hoc est, tantam, quanta fuit satis illis persuadendis. Marc. 15. Πιλάτος βουλόμενος τῷ ὄχλῳ ἱκανὸν ποιῆσαι, *Pilatus volens turbæ satisfacere.* Lucæ 22. *Illi dixerunt, Domine, ecce duo gladii hic: Ipse vero dixit eis*, Ἱκανόν ἐστι: *Satis est.* Poster. ad Timot. 2. οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται, *qui idonei sint ad alios docendos.* Post. ad Cor. 3. ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν, *sed sufficientia nostra ex Deo est.* Quum ergo nūc dixit Paulus, ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ, significauit, non id quod vult Turrianus, has pœnas pro aliis pœnis illi fuisse: sed hoc potius, excommunicationē iam sufficientem esse; nimirum, quia sortita esset effectū optatum. Excommunicauerat enim Paulus, non absolute, sed, vt spiritus saluus esset: nunc ergo, quum spiritus saluus esset, quod quidem constabat ex pœnitentia, non esse vlterius intendendam excommunicationem. Sedulius, *Sufficit, quum pœnituit.* Anselmus, *Sufficiens medicina est ad euacuationem culpæ illius, sola obiurgatio, qua illum obiurgastis: & ita sufficit, vt non amplius eum exasperetis.*

XXXIII. Quid potuit autem magis ridicule comparari, quam huic loco, locus ille ex Actis, quantumvis affectatus etiam à Salmerone? Enimvero apud Lucam, τὸ ἱκανὸν λαβεῖν, forensis phrasis longe aliud significat. Subodoratus est Caietanus, *Qualis fuerit huiusmodi satisfactio nescitur. Crediderim ego fideiussionem aliquam datam à Iasone, & aliis Christianis, qui cum Iasone tracti fuerant ad principes ciuitatis, de fidelitate erga Cæsarem, & Romanum Imperium.* Sed Syrus interpres manifeste expressit ונמבו עדבי, *& acceperunt fideiussores*, sic vertentibus Tremellio, & Bodeiano. Quin etiam, vt vertiginem stupeas, Salmero, cui in eum locum, de quo nūc agimus, commentanti, somnium placuit Turrianum, quique adeo distinxit τὸ ἱκανὸν, & τὰ ἐπιτίμια: hunc tamen Actorum locum explicans, *Hæc*, inquit, *satisfactio in pecunia fuit, vt ait Petrus Martyr Alexandrinus; vel cautione, de comparendo in iudicio, si opus esset, datis fideiussoribus. Et quia Græca lectio habet*, ἱκανὸν λαμβάνοντες, *quidam voluissent verti, accepta satisdatione. Sed facile satisfactionis verbum, ad illam sententiam verti posset.*

XXXIV. Iason debebat docere, se extra crimen esse. Ita est, inquam, si cognita causa pronuntiādum fuisset. Verum, Lucas indicat, nō fuisse factū, sed perendinatū fuisse iudicium, vt alias sisterent se Iason, & qui cum eo: vt expressit Salmero; quo casu solent iudices, τὸ ἱκανὸν λαμβάνειν, vel deposita pecunia, vel nominatis vadibus. Deinde, fac docuisse. Hoc, quid ad pœnas? Nam nullas debuit, si docuit extra crimen esse. Vidit Turrianus, & addidit, *Se trahi patienter tulit.* Itane? Et hoc quisquam docuit inter pœnas cōputatum? & pœnas sufficientes? Mirum iustitiæ ordinem: vt sumantur pœnę, & sufficientes pœnę, ante non tantum sententiam dictam, sed etiam auditum reum. O iuris consultissimos Iesuitas?

XXXV. Sed cur non statim, vt eum pœnitere audiuit, iussit Paulus absolui? Quin tu doces potius, vnde didiceris non iussisse statim? Scilicet, aliquot numerauit quadragesimas: aliquot annorum secula. Nugæ: nugæ Papisticæ. Nos contra, colligimus statim absoluisse: tum, quia excommunicationis sibi finem præscripserat, salutem eius hominis, ac proinde conuersionem: tum, quia dicat, *Sufficit illi.* Nam sciunt omnes, quæcunq; fiant, non nisi propter finem; ea, quum primum hunc finem obtinuerint, desinere. Itaque Sedulius, *Sufficit, quum pœnituit.*

XXXVI. Verum, si obiurgatio exterior, ad interiorem pœnitentiam adiuncta, suffecit; ergo huic aliquid deerat. Nugator, quis docuit exteriorem adiunctam interiori? Contra potius verum, interiorē adiunctam exteriori. Si tamen excōmunicationem quis appellet exteriorē pœnitētiam. Fuit enim, vt diximus, exterior obiurgatio imposita nondum pœnitenti; sed vt tandem ad pœnitentiam quasi cogeretur. Itaque, recte dixeris, externæ obiurgationi aliquid defuisse, priusquam adderetur interna pœnitentia: nunquam enim sequuta fuisset absolutio. Sed adeo sufficientem interiorem pœnitentiam; vt si fuisset prior, nunquam posterior addita fuisset exterior increpatio, id est, excommunicatio: adeo quum primum accessit, tum, ἀργὴν effecit & superfluam increpationem.

XXXVII. Clichthoueus. Si impiæ sunt satisfactionum leges, cur præcepit Christus leproso mundato, Matt. 8. *Vade, ostende te Sacerdoti, & offer munus tuum ad altare, quod præcepit Moyses in testimonium illis?* Vbi per ostēsionem, confessio secreta; per oblationem, satisfactio mystice designatur.

XXXVIII. Primum, allegoria est: itaque nulla vis argumentationis. Vbi enim dixit, vbi innuit Scriptura, facto isto significari aliquid aliud? & hoc significari? An nos necesse est, quicquid cuiquam in mentem venerit, admittere pro verbo Dei? Commenta hominum, nos sane solemus eadem facilitate contemnere, qua proferuntur. Sed hæc consideratio recurret olim in controuersia de Confessione secreta.

XXXIX. Secundo igitur, si concessero typicum esse; tamen negauero, per oblationem significari vllā satisfactionem. Primum, quia nulla oblatio in lege Mosis erat instituta in pœnam, sed in typum. Secundo, quia Christus ipse quum præcepit mūdato, vt offerret, addidit causam, *In testimonium illis.* Maldonatus, *Sensus est, nemini quicquam dixeris, sed ostende te Sacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moses, vt illi ipsi, qui maxime mihi aduersantur, primi meorum miraculorum testes sint, & proprio ipsorum testimonio eorum incredulitas arguatur.* Quid opus est igitur intempestiuæ curiositati indulgere: & quum ipsum Christum habeamus testem sui consilii, eius tamen rationem petere à Clichthoueo, aut quoquam prætèrea? Nego igitur, vllam pœnam impositam leproso post sanationem; aut quicquam vice pœnæ: nego, vllum in eo fuisse pœnæ typum.

XL. Rursus Clichthoueus. Si impiæ sunt leges de satisfactionibus, cur post humilem sui criminis perpetrati confessionē, atq; remissionem, iussus est Dauid per Gad Prophetam, 2. Sam. 24. extruere altare Domino in area Areunæ Iebusæi, & super illud offerre holocaustum, ad placandam diuinæ seueritatis iram? Quid opus erat oblatione holocaustorum, & pacificorum post dimissum iam peccatum? Certe in satisfactionem pœnæ.

XLI. Nihil est nouæ difficultatis. Nam sacrificia nulla fuere olim pœnalia: sed duntaxat, vel propitiationes, vel Eucharistiæ: illæ in purgationem culpę, hæ vero in gratiarum actionem de acceptis beneficiis. Nunc vero Dauidi manifesta occasio fuit agendi gratias, ob cohibitam pestilentię vim immanem. Quare hęc pœnę solutio ridiculum commentum est.

XLII. Neminem dubitare arbitror, inquit idem, beatum Petrum, quum conuersus Dominus respexit eum, veniam obtinuisse trinæ negationis: & tamen continuo fleuit amare: Matt. 26. nec vno tantum aut altero die, sed quandiu ei fuit vita superstes, quoties gallicinium audiret.

XLIII. Et neminem ignorare credo, magnos esse fabularum architectos Papistas. Fleuisse Petrum audio ex Euangelio: sed tota vita: sed quoties galli cantum audiret, addiderunt otiosi nugones, quibus nihil frequētius, nihil certius suis somniis. Mihi pro certo est, Petro restitutū gaudium verū, & solidum, quum sensus factus plenæ indulgentiæ: quale gaudium Dauid postulabat, Psal. 51. *Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam: & exultabunt ossa mea humiliata. Id est*, inquit Bellarminus, *quum me perfecte laueris, addes & hoc beneficium vt interiore quodam gaudio, tanquam signo remissi peccati me mirabiliter afficias.*

XLIV. Veruntamen lacrymas esse, vel pœnas, vel vicarias pœnas, pœnarum non condonatarum, quum condonabatur culpa, nondum vllus fuit, qui probaret. Fleuit olim Dauid, nec tamen commutatæ sunt pœnæ, quas denuntiauerat Natan Propheta. Denique, fletus ad contritionem pertinet, non ad satisfactionem: quas has longe diuersas partes aduersarii faciunt suæ pœnitentiæ: cur nunc confundunt?

CAP. XIII.

Rationes Papisticæ, pro satisfactionibus.

I. A Scripturis, ad Papistarum pergo rationes. In his vnam ex Bellarmino, quamuis positam ab eo inter Scripturas. Si opera iustorum eam vim habent, vt vitam æternam vere & proprie mereantur, nullo modo negari potest, quin etiam efficacia esse possint ad satisfaciendum pro reatu pœnę temporalis. Ratio consequentiæ: siquidem longe maius est gloria æterna, quam pœnæ temporalis remissio.

II. Sed hæc ratio quavis gluma leuior est. Nam primum, antecedens meram hæresin continet, pridem refutatam. Deinde, ne consequentia quidem est legitima: & refutatur à simili. Cur non enim dicat quis, opera iustorum, quia merentur vitam æternam, posse etiam satisfacere reatui pœnę æternę? Si enim proportionata sint vitæ æternę, quę opponitur pœnis æternis: quandoquidem illa sit gratiæ, hęc peccati effectum: cur non proportionentur etiam pœnę æternę? Et tamen antecedens vrgent aduersarii, consequens negant Deinde, quum fidem dicant, omnes idem, quibus satisfactiones placent, mereri vitam æternam (docuit Bellarminus, capite duodecimo secundi de pœnitentia, ex Augustino, mereri iustificationem) tamen adeo non patiuntur esse satisfactionem pœnarum temporalium, vt, ne numerent quidem in partibus pœnitentiæ. Vide Bellarminum primi de pœnitentia capite quarto, & sexto.

III. Nec prodest ratio à maiori ad minus præsertim, quum ea ipsi Papistę alias infirment. Peltanus, sect. 10. ad argum 8. *Argumenti huius infirmitatē*, inquit, *quotidiana experimēta clare demonstrant. Non omnis qui donat equum, statim quoq; donat frenū, ephippium, & reliqua id genus ornamēta.* Hęc Peltanus: nō ferens, si condonata sit æterna pœnę multo maior: condonari ēt temporalē multo minorē. Cur nunc Bellarminus concludet potius, si opera mereantur vitam æternam, satisfacere etiā pœnę temporali, quod minus?

IV. Nec sane infinita est maioris minorisque comparandi licentia: sed certis suis legibus coercita: cum aliis fortasse, tum certe ista, vt vtrum-

que

que sit in eodem genere, & ambo in eadem ratione imparia. Sic etsi minus sit, calceos conficere, quam hostiles exercitus profligare, tamen Iulius Cæsar hostes profligabat, nec calceos tamen conficiebat: sed idem, qui totas legiones fugabat, multo magis singulas cohortes. Sic etsi maius sit oratoris munus, quam poetæ, non tamen felicior poeta Cicero, quam orator. Atqui in argumento Bellarmini, mereri vitam æternam, & satisfacere pœnis debitis, aut ego vehementer fallor, aut non sunt in eodem genere, nam, nec mereri, & satisfacere; nec pœnæ, & vita æterna, eiusdem sunt rationis. Denique, conclusio à maiori, verisimilior est, quam necessaria: alioquin omnes qui merentur vitam æternam, oporteret pœnis satisfacere: ac proinde nulla omnino esset plenaria remissio. Sed consequentiæ firmitatem viderint Papistæ: nobis certius negatur antecedens.

V. Salmeroni fuit rationū pectus fertilius, tract. 24 Esto nobis hæc secunda, quæ illi prima; sumta à iustitia diuina. Hæc exigit, vt non eadem ratione reconcilietur qui vi concupiscentiæ oppressus, atq; ignorantiæ peccatis detinebatur: atq; ille, qui post adeptā Christi gratiā, quæ infirmitatē & ignorantiā tollit, relabitur iterū: hic n. magis est ingratus, ideo durius tractādus, vindictaq; de eo sumenda, dū reconciliatur. Probatur; primū, ex Michaele Psello, deinde, è Scripturis. Nā Dominus, seruū nescientē voluntatē Domini, & nō facientē, plagis vapulaturū paucis, ait: at, qui sciuerit, & non perfecerit, vapulaturū multis, Luc. 12. Et inde factū, vt Angeli delictū insanabile sit: hominis vero, quia serpente solicitante, admissū, curatione dignū fuerit. Iā, qui ante Baptismū delinquūt, per ignorantiā, & fragilitatem in peccata prolabuntur, qui vero post Baptismū, suscepto lumine fidei contra inscitiā & auxilio diuinæ gratiæ contra infirmitatem, peccant, neq; ignorantiæ, neque imbecillitatis prætextum habere possunt.

VI. Hunc informem Salmeronis fœtum, formabo ego perspicuitatis causa. Quicunq; durius reconciliandus est Deo, is debet satisfacere pœnæ temporali retentæ post remissionem culpæ. At, quicunque peccat post Baptismū, durius reconciliandus est Deo. Ergo quicunque peccat post Baptismū, debet satisfacere pœnæ temporali. Probatur minor. Quicunque peccat, ita vt nullum habeat prætextum ignorantiæ, & infirmitatis, is durius reconciliandus, quam cui is prætextus est. At quicunque post Baptismum peccat, nullum prætextum habet ignorantiæ & infirmitatis, quem habet, qui peccat ante Baptismum. Ergo ille durius est reconciliandus. Probatur maior, à natura iustitiæ, & autoritate Pselli ac Scripturæ.

VII. Respondeo; distinguendum, quid sit satisfacere pœnæ retentæ. Vel n. patiendo, vel cōpensando. Nam, quāuis alias distinguant Sophistæ, inter satispassionem, & satisfactionem, tamen & mala mens, malus animus, nihil nisi fraudes, & imposturas cogitat: & nos semper oportet ab imposturis, & fraudib. cauere Satisfieri debere, priori modo potest concedi, si concedatur, retineri aliquas pœnas: sic n. Dauidē oportuit, & videre mortem infantuli; & pati rebellionē Absalomi. Sed primum, hoc de genere satisfactionis nulla nunc disputatio est, deinde, nego propterea durius quemquam reconciliari: quia huiusmodi pœnæ (quas diximus improprie pœnas esse) nō pertinent ad reconciliationem, sed ad παιδείαν: quæ reconciliationi succedit; & pertinet ad cautelā, in futurū quū reconciliatio spectet potius præteritū. Dicendum ergo fuerat, durius erudiendum esse: vt nihil foret absurdi: non enim dissentiunt, durities, & eruditio: sed durius reconciliandum, fieri nequit in Deo.

VIII. Enimuero ipsa reconciliatio est remissio peccati: teste Paulo, poster. ad Cor 5 *Mundum reconcilians sibi, non imputans eis peccata ipsorum.* Hæc autem remissio, vel ad culpam pertinet, vel etiam ad pœnam. Si ad pœnam, ergo retentio pœnæ non pertinebit ad reconciliationem: quia opposita sunt, retentio, & remissio. Sin ad culpam: hanc præcedere docent Papistæ: qui retentionem pœnæ definiunt post remissam culpam: rursus ergo retentio pœnæ, quia non pertinet ad remissionem culpæ, ne ad reconciliationem quidem pertinebit.

IX. Et sane reconciliationem Scriptura semper tribuit morti Christi, nullam vnquam alij rei. Ad Rom. 5. *Quum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij.* Ad Ephes. 2. *Et vtrosque in vno corpore reconciliauit Deo per crucem.* Ad Coloss. 1. *Pace per sanguinē crucis eius facta, per eum reconciliare omnia sibi.*

X. Quod si satisfactionem ponas in compensando, quo sensu nunc satisfactionem dicimus, primum, similis erit ratio: hanc enim posteriorem esse oportet reconciliatione: quia succedere ipsi retentioni pœnæ: ast hanc docuimus posteriorem reconciliatione: longe ergo hac reconciliatione posteriorem ipsam satisfactionem necesse est. Quod docet etiam Bellarminus, c. 1. lib. 4. de pœnitentia, *Satisfactio hominis erga Deum, acceptatione ipsius Dei necessario indiget: acceptatio autem amicitiam præsupponit.* Si amicitiam, inquā, ergo & reconciliationem. Et vero Paulus ad Rom. 5. *Quum inimici essemus, reconciliati fuimus.* At satisfieri posse ne Papistæ quidem fingunt, nisi ab iis qui iam sunt amici: Ergo satisfactionem oportet post fieri, quam reconciliatio facta sit. Quare, ne hæc quidem satisfactio, si vlla esset, duriorē efficere posset reconciliationem. Confirmatur, quia diserte Bellarminus eodem illo loco, *Quum homines peccant in Deum, amicitiam simul & iustitiam violant: ac pro amicitia quidem reformanda, non potest homo Deo satisfacere.* Et post *Non igitur fieri potest, vt pro instauranda amicitia cum Deo homines satisfaciant.*

XI. Secundo, negatur minor eiusdem prioris Syllogismi: nempe, eos qui post Baptismum peccent, esse durius reconciliandos Deo Contra enim Paulus, ad Rom. 5. *Si quum inimici essemus, reconcilaiti fuimus Deo, per mortem Filij eius, multo magis reconciliati seruabimur per vitam ipsius.* Vbi certum est loqui Paulum de prima illa reconciliatione (quando Papistas placuit reconciliationes multiplicare secundum peccatorum numerum.) Vnde constat, quicquid post eam superest, esse facilius: & nos necessario erimus illam cōciliationem (si quæ tamen alia est) peccantium post Baptismum, esse faciliorem. Alioquin ineptum foret argumentum, non à maiore ad minus, sed à minori ad maius. Et vero si durior reconciliatio, difficilior spes salutis: quod Paulus negat, asserens, multo magis seruatum iri.

XII. In prosyllogismo, primum negatur maior, quæ ponit durius reconciliandum, qui peccet absque prætextu ignorantiæ, & infirmitatis Nam Petrus, qui ter peccauit post Baptismum, ideoque, si credimus Salmeroni, citra vllum eiusmodi prætextum, tamen non fuit durius reconciliatus, cuius satisfactio nulla legitur. Nec Ioannes quicquam difficultatis expressit, quum dixit, *Si quis peccarit, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris:* primæ secundo. Nec experientia aliter testatur: nam profecto, si quæ durities est reconciliationis, eam oportet esse in pœnis potius, quam in satisfactione, quam nemo substituit, nisi ad minuendas pœnas. Atqui non video, qui reconciliantur post Baptismum, magis obnoxios esse morti, morbis, egestati, bellis & reliquis eiusmodi pœnis, quam qui in ipso Baptismo peccata exsuunt. Quod si legitima est consequentia ab his pœnis in hac vita, ad alias in purgatorio. Taceo reliqua: nemo est enim qui non facile coniiciat.

XIII. Nec obstat natura iustitiæ. Nam quid ad reconciliationem iustitia? quum fiat illa per misericordiam. Recte dicat, ex formula iustitiæ, quicunque peccat absque vllo prætextu ignorantiæ, aut infirmitatis, durius puniendum: sed durius reconciliandum, nunquam iustitia dicet. Omnino, Si Deus in nos exerat iustitiam suam, tum profecto non temporales quasdam pœnas, pœnarumve quisquilias exigemur: sed periimus funditus. Iustitia enim exercenda ad præscriptum legis: hæc autem nulli delicto imponit solas temporales pœnas, sed omnib. æternas: diserte maledictum pronūtians, qui non permanserit in omnibus.

XIV. Illud Lucæ 12. non ad reconciliationem spectat, sed ad punitionem, neque enim opinor, δαρήσεται, reconciliari significat. Sed simile est illi ex decimo, *Tyri, & Sidonis tolerabilior erit conditio in iudicio quam vestra.* Vbi non habuit in animo Dominus, Corazin, & Betsaida futuras in damnatione; at Tiro, & Sydoni condonatum iri: imo neque Tyro, & Sydoni condonatum iri mollius, reliquis durius: sed omnes futuras in damnatione, has tamen mitiore. Inde Basilius, in regulis breuioribus, ad interrogat. 267. εἰδέναι χρὴ, ὅτι τὸ δαρήσεται πολλὰς καὶ τὸ δαρήσεται ὀλίγας, οὐ τέλος, ἀλλὰ διαφορὰν κολάσεως δηλοῖ, *Sciendum, illud cædetur multis, cædetur paucis, non finem designare, sed diuersitatem vltionis:* statim explicans, posse in æterno supplicio intentiores esse, remissioresque pœnas. Itaque Toletus ait, distingui duo genera seruorum infidelium: atqui, opinor, nullis infidelibus venia est: Maldonatus, *Futurum in altera vita supplicium plagarum nomine declarat.*

XV. Peccati Angelorum, & hominum comparatio, primum aliena est: non enim qui peccat alieno impulsu, propterea ignorans peccat, aut infirmus. Præterea, nusquam Scriptura docuit, ideo sanabile esse hominis peccatum, quia admissum ex impulsu alieno: sed tantum, quia sic Deo complacitum. Et vero, quæ causa esset damnandi infantes, si non tantum curabile, sed etiam curatione dignum peccatum esset? Enimuero, si curatione dignū, quantum abest ab iniusto Deus, qui non omnes homines curet: aut saltem omnes infantes, quorum nulla ea ætate propria est voluntas?

XVI. Pselli autoritatem tanti facimus, quanti ipsorum Papistarum: hominis sero tandem nati, & corruptissimis Ecclesiæ temporibus: quique adeo indignissime Psalmo abutitur 32. *Nisi in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt:* quasi sensus esset, non obtineri remissionem, *nisi tantæ fuerint lacrymæ, vt per eas nostra iniquitates obruantur.* Peruersissime. Nam & inundatio aquarum non significat lacrymas, sed afflictiones plurimas: & Hebraice illud, *approximabunt,* ad aquas refertur, vt notat Bellarminus, vt sensus sit, ad eum, cui remissa fuerint peccata, non accessuras, quantumuis impotenter sæuientes afflictiones. Et quanquam Augustinus, paucique alij interpretati sunt, non accessuros ad Deum impios, tamen inundatio aquarum illis fuit magnitudo malorum inundantium super impios. Psello igitur, πολὺ τὸ ὑγιαίνειν. Quenquam forte obruere peccata, ne Psello quidem fuerit satisfacere: sed emendare, habitu mutato.

XVII. Rursus, negatur eiusdem prosyllogismi assumptio. Nam multis, imo omnibus fidelibus peccantibus, is non prætextus est, sed vera causa peccandi, vel infirmitas, vel ignorantia. Probatur ex Paulo; qui dicebat facere malum quod nollet: non facere bonum quod vellet. Etenim, quomodo potest quisquam hoc intelligere, si omnis amouetur prætextus, aut ignorantiæ, aut infirmitatis? Nam, hoc ablato, restat profecto, vt sciens, volens, peccarit: &, qui sic peccarit, quomodo dicat, nolle malum, velle bonum?

XVIII. Tum a. post Baptismum, cur negat, ignorantiam dari, qui fidem implicitam defendat? Nam hæc, non ipsa perita est, sed peritioribus innititur, & vt vulgo Papisticum prouerbium est, fidei Curati. Cur, inquam, negant, qui legunt apud Paulum 5. ad Hebr. *Vos enim, quos oportuit pro temporis ratione doctores esse, rursum opus est doceri, quæ sint elementa initij eloquiorum Dei: facti estis ij, quibus lacte sit opus, & non solido cibo.* Nam hi, opinor, non erant in non baptizatis. Rursus, cur negant infirmitatem, qui audiunt, ad Rom. 14. *Eum vero, qui in fide est infirmus, assumite,* prior. ad Cor. 8. *Videte, ne quo modo facultas illa vestra offendiculo sit iis, qui infirmi sunt.*

XIX. Verum, inquit, qui baptizati sunt, acceperunt lumen fidei contra ignorantiam, & auxilium diuinę gratiæ contra infirmitatem. Ita est, inquā: sed ad mensuram: non vero perfecte. Itaque non sic vt pellatur omnino, aut inscitia aut infirmitas: quod illi certe non debent negare, qui fidem implicitam non admittunt tantum, sed etiam laudant.

XX. Rursus ille; pro ignorantib. nō haberi, qui iure debebant & poterāt scire: non pro infirmis, qui debebant; ac poterant infirmitatem suā vincere.

XXI. Atqui vix vnquam loquutus est ineptius Salmero. Nam, quod debere scire dixit, & vincere in firmitatē; vniuersale est omnibus omnino hominibus, etiam ante Baptismum. Nam, si non debent, quomodo peccant? Peccant autem: ergo debent, & scire, & vincere infirmitatem. Itaque, etsi tamen debeant, non tamen sequitur, aut nullos esse ignaros, aut non habere pro ignaris: atque adeo mentitus esset Paulus.

XXII, Ad alterum quod attinet, posse scire, posse vincere infirmitatem: interrogo, quo sensu dicat, compositone, an diuiso. Nam, si composito, quid absurdius, vt possit quis scire, tum quum nesciat: posse vincere infirmitatē, tum quum sit infirmus. Est enim contradictio in obiecto: quasi dicat, tum scire, quum nesciat, tum non esse infirmum, quum sit infirmus: igitur in sensu diuiso? Optime: qui enim hodie nescit, cras poterit scire; & qui heri infirmus erat, hodie robustus factus est. Sed hoc quid ad rem? Nam hic sensus æque baptizandos comprehendit. Deinde nostram disputationem esse oportet, non de eo quod futurum est; sed quod præsens Itaque, nihil obstat, quominus baptizati & sint, & habeantur imperiti, infirmique: saltem, secundum quid: etsi alioquin peritiores, firmioresque infidelibus.

XXIII. Alphonsus de Castro, huic argumento, à iustitia, aliud addit à clementia, quod nobis esto tertium: nam nec Salmeroni displicuit. Diuinā, inquit, clementiam docet, ne ita nobis absque vlla satisfactione peccata dimittantur, vt occasione accepta, leuiora, putantes, velut iniurij, & contumeliosi Spiritui sancto, in grauiora labamur, thesaurizantes nobis iram in die iræ. Proculdubio enim magnopere à peccato euocant, & quasi fræno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ.

XXIV. Respondeo; primum; constare Deo sui facti rationem altiorem omni humana ratiocinatione: indignum esse eius maiestate, quum concluditur, aliquid facere debere, quia iustum, decensque: quum potius ideo sit iustum decensque, quia Deus faciat. Itaq; has omnes coniecturas, alienas esse a sana Theologia, quæ non in Dei opera, institutave didicit inquirere, sed hominum placita examinare. Secundo, concedo, Deum ita nobis dimittere peccata, vt tamen occasionem nullam relinquat iniuriarum in Spiritū Sanctum. Nam, iis qui sic iniurij sunt, non dimittit peccata: quibus dimittit, ij non sunt iniurij: quia ipso illo Spiritu aguntur. Vnde Ioannes dicebat, eos qui nati sunt ex Deo, non modo non peccare, sed ne posse quidem: quod alias explicatum est.

XXV. Has vero satisfactorias pœnas magnopere à peccato reuocare, primo etsi concedendum esset, tamen inducendas negarem: quia Deus non induxerit. Quid enim? si persuadeas nullam esse spem veniæ relabentibus in peccata post baptismum: nullamne putes in eo vim futuram ad cohibenda peccata? Imo hic erat Nouati anotum prætextus? An propterea sic persuadenda Ecclesia? Minime gentium: quia contra Deus vtrumque; & non negari iteratam veniam, & tamen absterrere homines à peccato, voluit.

XXVI. Quanquam magnopere coerceri peccata his satisfactoriis pœnis; quomodo verum sit non video. Scio id esse homini ingenium, vt abutatur facilitate veniæ: sed hanc vicissim consistere certum, non tantum quum nullæ exiguntur pœnæ: sed etiam, quum leuissimæ. Sic liberi, non tantum in scelera ruunt, quū nullo modo corripiuntur à parentibus, sed etiam filij Heli Sacerdotis non audierunt vocem patris sui; nil nisi dicentis, & nimis molliter dicentis, *Quare facitis res huiusmodi? Nolite filij mei.* 1. Sam. 1.

XXVII. Quid porro leuius? Leuius dico? Quid magis ridiculum his plerumque satisfactoriis pœnis; iis, inquam, pro quibus nunc pugnatur? Caue putes, seueram illam tristemq; disciplinam veterem agi, quæ in septennia, in decennia satisfactionem (satisfactionem enim appellabant publicam pœnitentiam, vnde nostris Simiis occasio ludendi, imo illudendi) prorogabat. Abiit illa iampridem in frigidas speculationes: & vnum habent residuum, fuere Adeo alios mores, alia postulauit ætas. Quid ergo? Nimirum ingeniosa subtilitas malacissauit peccatores variis artibus, & momentis. Primo, maturandum fuit absolutionis tempus: quum enim nulla esset olim ante expletum pœnitentiæ legitimum tempus; nunc pœnitentiam absolutio præuertit. Secundo, quum nullæ essent nisi peccatoribus propriæ, persuasum oportuit satisfieri posse qua per se, qua per interpositas personas. Neque fuit satis: prioris generis satisfactiones oportuit magis; magisque minui. Ieiunia olim erant; nunc discrimina ciborum. Ieiunia producebantur ad vesperam: hodie ad meridiem si perueniatur magnum est ingensque facinus: itaque etiam curtatum, non mittit meritum suum.

XXVIII. Quid omnia persequar? Vnum non præteribo. quod habes notatum ad finem operum Petri Damiani in Bibliotheca Patrum, edita anno superioris seculi 89. Petrus ille Damiani sibi ob dimissos Episcopatus profitetur iniunctam centum annorum pœnitentiam. Papæ! Centum annorum! An quia post obitum pœnitentia? Minime. Patienter ergo audite, & videte, cuiusmodi Geometriæ vsus sit in Papismo: & quā arte deueniatur ad minimos proportionis terminos. Tria (inquiunt, & quidem ipso illo Petro autore) scoparum millia vnum annum pœnitentiæ regulariter explent. Decē Psalmorum modulatio, mille scopas admittit. Hęc principia: quia indemōstrabilia Nam & annos pœnitentiæ, itidem inuenias in Scripturis, vt in Syluis Delphinos: & scopæ aut in Scripturis, aut in veteri Ecclesia totidē, quot in ouo pila. Sed definitiones ne, an communes notiones? Neutrum puto. Αἰτήματα potius. Nam sua vt Mathematicis, sic tyrannis Plutarchus esse docet. Bene est: Iacta fundamenta sunt futuræ demonstrationis. Pergamus bonis auibus. Psalterium centum, quinquaginta Psalmos habet. Ergo, inquiunt, quinque annorum pœnitentia in vnius Psalterij pœnitentia recte supputantib. inuenitur Optime. Ergo si quinquies vicies faciunt centum, consequitur, vt qui viginti Psalteria cum disciplina decantat, centum annorum pœnitentiam se peregisse cōfidat. O! εὑρήκαμεν: εὑρήκαμεν. Bene: bene: optime. Nam facilis demonstratio Euclidem non ignoranti. Quia n. vnus annus æquat scopas ter mille: multiplicando vtrumq; in quinq; fient anni quinq; & scopæ decies quinquies mille. Et per propositionē decimā septimam Septimi, proportionales numeri: vt vnus annus ad quinque, sic ter mille scopę, ad decies quinquies mille. Itaque per decimam nonam eiusdē, vnus annus multiplicatus in decies quinquies mille scopas, æquat quinq; annos multiplicatos inter mille scopas. Iterum multiplicando quinq; tum decies quinquies mille, in viginti, fient centum, & trecenta millia. Et vt prius erunt, vt quinq; anni ad decies quinquies mille scopas, ita centum anni, ac trecentena millia scoparum. Et ἐναλλὰξ per decimam tertiam, vt quinque anni ad centum annos, ita decies quinquies mille scopas, ad trecentena millia scoparū. Atqui erat vt vnus annus ad quinq; annos, ita tria millia scoparum, ad dena quinta millia. Ergo per decimam quartā eiusdem ἐξ ἴσου, vt vnus annus ad centum; sic tria scoparum millia, ad trecentena millia. Ideoq; vt prius, per decimam nonam, vnus annus multiplicatus in trecentena millia, æquat centum annos multiplicatos in tria millia. Vi[d]en', vt quadrent omnia? Nunquā Pythagoræ successit melius suū illud θεώρημα de quadratis ex lateribus Trigoni, Orthogoni: nunquam Archimedi suum de corona Hieronis problema. En quanti sit: en certe quanti esse debeat Euclides in religione Papistica. Factum male, quum eius libros æque cum Maccabæis Synodus Tridentina non retulit in Canonem. Potuisset meliori iure: quum in his mendacia aut sint nonnulla, aut appareant ast in Euclide perpetua constansq; veritas. Videbit altera Synodus: si alterius Synodi spes vlla Papistis. Sed non absoluit Damianus. Ego perficiam. Atqui, vt videtur, possunt singulis hebdomadis singula Psalteria decantari. Sic poterit annorum centum pœnitentia contrahi in viginti hebdomadas, siue menses quinque. O ἐπιείκεια! ô clementiæ Geometriam! ô Geometriæ Clementiam.

XXIX. Sed vt clementiam adorem, potius quam exagitem, non video ego quidē, quæ quantaque ratio sit, absterrendi homines à peccatis, quum quotidie nouis inuentis amplificantur satisfaciendi rationes: & minuuntur operum satisfacientium labores. Oblatis dispensationibus, indulgentiis taxa Cancellariæ. Imo mirer, quomodo non omnes eius imitantur exemplū, qui, quod nummis taxata essent ῥαπίσματα, marsupium plenum habebat secum, quod cædundis obuiis exinaniret: Et vero docet experientia, quanto sanctiores sint Papistæ aliis. Certe qui dies carnispriuium antecedunt, quib. ab vniuersa Ecclesia Romana, prorsus exulat modestia, temperantiaque, genuinus, germanusque fructus est, infinitæ huius sa pientiæ. Manifestum est enim tanto audacius tum laxari fræna petulantię quanto certius persuasum quadraginta dierum abstinentia, quicquid erit admissum, purgatum iri.

XXX. At Scriptura tetrica illa & immitis, quum frequentissima sit in deterrendis hominibus ab omni genere peccatorum: tum vero nunquam satisfactionis vllius meminit: sed seueræ punitionis & quidem æternæ. Matth. 3. *Omnis arbor non ferens fructum bonum exciditur & in ignem abijcitur.* Quinto, *Si sal infatuatus fuerit, quo salietur? ad nihil valet amplius, nisi, vt abiiciatur foras, & conculcetur à quibusuis.* Prior. ad Corinth. 6. *An ignoratis iniustos non esse Dei hæreditatem possessuros? Ne errate: neque scortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cum masculis, neque fures, neque auari, neque conuitiatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem possidebunt.* Ad Ephes. 5. *Scortatio vero, & omnis impuritas, aut auaritia, ne nominator quidem inter vos, sicut decet sanctos: & obscenitas, & stultiloquium, & dicacitas: quæ non conueniunt: sed potius gratiarum actio. Nam hoc nostis, nullum scortatorem, aut impurum, aut auarum, qui est idololatra, habere hæreditatem in regno Christi, & Dei. Nec quisquam vos seducat inanibus sermonibus: propter hæc enim venit ira Dei in homines contumaces.* Deniq; nam omnia quorsum colligam? Matth. 5. *Esto amicus aduersario tuo cito, dum es in via cum eo: ne quando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in custodiam coniiciaris. Amen dico tibi, nequaquam exibis illinc, vsque dum reddideris vltimum quadrantem.* Hæc in scripturis frequentissima. Ilias ieiuniorum, scoparum, psalteriorum, siue annuas, siue menstruas satisfactiones, quis vidit, audiuit?

XXXI. Nec tamen Nazianzeno contradixerim; apud quem legit Salmero oratione funebri in Patrem, Θεὸς ἐκδικήσεων κύριος· εἰ γὰρ καὶ κλίνει διὰ φιλανθρωπίαν ἐκ τοῦ ἀποτόμου πρὸς τὸ ἐνδόσιμον, ἀλλ᾽ οὐ πάντη συγχωρεῖ τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἵνα μὴ χρηστότητι χείρους γίνων): *Deus vltionum est Dominus: qui licet ob clementiam à seueritate ad remissionem inclinare consueuerit, tamen non omnino ignoscit, ne benignitate deteriores fiant.* Nam & intelligi debet de diuersis: nempe, vt non vsquequaque condonet peccata Deus, quia plurimis nulla remittat. Et vero aliud est, longe aliud, Deum ipsum non omnino ignoscere, aliud, ipsum sibi hominem satisfactionem imponere: imo satisfactionis εἴδωλα fingere, & operatiuncularum quisquilias Deo offenso obiicere. Nam hæc satisfactionum adiuuentio, non pœnas dat Deo, sed sibi ipsi: si tamen etiam sibi ipsi dent pœnas, qui nihil non agunt, vt suæ mollitiei pœnas accommodent, & illud vsu comprobent, quod alicubi dixit Hieronymus, Neminem à seipso fortiter lædi.

XXXII. Quartæ rationis artificium ingenue fateor vix accipere. Itaque describam verbatim. Per satisfactiones, quibus propter peccata plectimur, persentiscimus, atque experimur, quoad licet, Christi passionem, quam pro nostris peccatis pertulit: illiq; conformamur: ablata vero confessione, atque satisfactione, fructu tanto, ac tanti momenti priuaremur. Deus igitur ita pactum nobiscum statuit in Sacramento pœnitentiæ, vt hanc occasionem nobis gustandi mortem Christi, illique compatiendi à nobis non adimeret: qui ita sumus natura comparati, vt nonnisi necessitate quadam ad patiendum trahamur, atque ad crucem amplectendam compellamur. Salmero breuius, & tamen forte clarius. Dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo Iesu, qui pro peccatis nostris satisfecit, ex quo omnis nostra sufficientia est, conformes efficimur, certissimam quoque arram habentes, quod si compatimur, & conglorificabimur. Sic concipere conatus sum. Viderint alij an melius. Quicunque debent esse conformes Christo: satisfacere debent pro suis peccatis Deo. At fideles oportet esse conformes Christo. Ergo & satisfacere.

XXXIII. Respondeo negari maiorem. Nam conformes Christo fideles, bifariam in Scriptura dici, & vtrumque absque vlla pro peccatis satisfactione. Primo mortuos peccatis: 6 ad Rom. *An ignoratis, nos, quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos? Sepulti sumus igitur vna cum eo per Baptismum in mortem: vt sicut suscitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos in noua vita ambulemus: nam si cum eo complantati coaluimus conformatione mortis eius, nimirum etiam resurrectionis conformatione coalescemus.* In Baptismo igitur conformes efficimur morti Christi, siue, vt illorum vtar verbis persentiscimus, atq; experimur mortem eius. Si tamen in Baptismo nemo satisfacit pro suis peccatis, vel ipsis Papistis testibus, qui docent in eo fieri, non dimidiatam illam, & mutilam, sed integram & perfectā mortis Christi applicationem, adeoque plenam remissionem, tum culpæ, tū pœnæ: cur sit ergo necesse eos satisfacere pro peccatis, qui fiunt conformes morti Christi.

XXXIV. Secundo, conformes dixit Paulus 8. ad Rom. *Quos prænouit, etiā prædestinauit, conformandos imagini Filij sui.* Quam quidem conformitatem varie varij explicant: alij in hac vita, alij in futura, ex Ioanne asserente, nos illi similes futuros in gloria, primæ tertio: sicut & Paulus dixit, ad Philipp. 3. *Transformabit corpus nostrum humile, vt conforme fiat corpori eius glorioso.* Qui in vita præsenti, alij ipsam adoptionem malunt: nempe vt & ille sit Filius, & fideles item filij. Alij sanctitatem vitæ: per quam Christo similes reddimur, quum eius virtutes imitamur. Nos malumus aduersorum tolerantiā, vt referatur ad id quod præcessit, *Si filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes a. Christi: si modo simul etiam cū eo patimur, vt simul etiā cū eo glorificemur.* Hoc enim agit Paulus, vt doceat, nullas posse aduersitates officere saluti.

XXXV. Quæcunque autem præualeat harum expositionum, satisfactio οἴχεται. Neque enim satisfactio est gloria, quam speramus futuram: neque adeo insaniunt Papistæ, vt asserant contra. Nec adoptio quidem: non enim est opus nostrum: multo minus pœna, aut æterna, aut etiam temporalis. Nec sanctitas etiam, quæ est habitus nobis infusus. Non deniq; afflictiones, quę relationem habent ad gloriam æternā, tanquā suū finem, vt expressit Paulus, *vt simul etiā cum eo glorificemur, vt sit,* inquit Iustinianus, *veluti conditio*

potienda

potiendæ hæreditatis. Si conditio ad hæreditatem, id est, ad gloriam: ergo non satisfactio peccatorum: namne Papistæ quidem concedant vtrumque simul: apud quos alius ordo est satisfactionum, alius meritorum.

XXXVI. Breuiter: bis mentiti sunt aduersarij: semel quum dixerunt, per eas satisfactiones nos fieri conformes Christo, quod neque est, neque esse potest: non est, quia nemo satisfacere potest Deo: non potest esse, quia nulla conformitas inter eum qui patitur pro suis peccatis, quod nos facimus: & eum qui pro alienis, quod Christus fecit. Quanquam absurde ille dicitur pati pro suis peccatis, qui sui ipsius se iudicem constituit, & sibi pro arbitrio pœnas definit. Secundo, quum dixerunt, ablata confessione, satisfactioneq; priuari nos tanto bono, quantū est fieri conformes Christo: quandoquidē etiam ablata vtraque, non tamen in baptismo non conformemur Christo.

XXXVII. Quinta ratio hæc esto, distracta apud Salmeronem in duas, vnā de deformitate, alteram de odio peccati. Mihi placet connectere, quia re vera, ex deformitate cognita, odium est. Præbetur per pœnitentias maxima occasio malitiam, atque deformitatem peccatorum agnoscendi: quia quo magis pro eo affligimur, eo amplius quam sit fœdum, deforme, ac detestandum, intelligere possumus, nisi cæci esse velimus. Ita ergo pacisci nobiscum Christus debuit, vt hunc tantum fructum assequeremur. Ex eadem satisfaciendi obligatione maius peccati odium concipimus, ad illudque declinandum maioriq; virtute expugnandum armamur. Ad maiorem ergo futuri peccati cautelā, debebat Dominus satisfactionis medicinā cōstituere.

XXXVIII. Respondeo: prophanum esse, & auribus Christianis insolens, Christo leges præscribere actionum, & nos vermiculos, non homines tam confidenter ex ratiocinationibus nostris definire, quid ille debeat, necne. Longe reuerentior nostra simplicitas, quę maiestatem adorans τοῦ μονογενοῦς; non instituisse Christum, quod fieri oportebat: sed oportere fieri, quod ille instituit, habet persuasissimum. Verum Sophistis aliæ sunt leges, alij mores: nobis sane horrentibus, potius quam inuidentibus.

XXXIX. Sed primum, negatur consequentia: non enim ea omnia necesse est institui, quæ possunt vtilia esse, sed ea duntaxat, sine quibus ea non potest vtilitas haberi. Nam in iis quæ duntaxat vtilia, varia esse potest instituentis voluntas; vt hoc seponat, illud omittat. Sic, initio mundi, potuit vtile esse: propagando generi humano, multos viros, multasque mulieres creare, sicut forte factum in brutis. At non factum tamen. Cur? nempe quia non fuit Deo volente. Iam vero hanc solam rationem esse concipiendæ deformitatis, aut odij aduersus peccatum, abhorret à vero: neque credo hactenus assertum aduersariis. Ergo, vel institutam concludi non potest: vel institui voluisse Christum, erat probandum: quod Sophistæ nequeunt. Nobis contra, si insanire libeat, non deerit subtilitas, frustra fieri per plura, quod possit per pauciora. Quum igitur possit per solam Christi satisfactionem deleri peccati pœna æque ac culpa, teste baptismo, frustra induci satisfactionum humanarum μικρολογήματα.

XL. Secundo; has ipsas satisfactionum quisquilias esse vtiles in eum finem, somnium est humanum, nunquam è Scripturis haustum. Nam in Scripturis quidem pœnas inuenimus subinde obiectas, mouendis mortalium mentibus in odium, detestationemq; ac fugam peccati: & eas quidem pœnas partim temporales, partim æternas, & has præcipue: sed pœnarum satisfactiones nunquam, id est, pro pœnis diuinitus decretis, pœnas arbitrarias, pœnas successiuas. Sed & experientia testatur, has in oppositum potius redire: neque enim qui præterito anno grauissimas illas, scilicet, pœnas dedit quadragesimales, post lentior fuit in Venerem, aut ad furtum segnior, aut ad bacchanales intemperies tristior. Deniq; ratio patrocinatur, quam paulo ante expressi, tanto minus peccatum odio haberi, quanto est eius facilior redemptio.

XLI. Sexta ratio. Peccatum admissum quasdam sui reliquias in anima impressas dimittit, & quædam veluti vestigia, quæ remisio peccato remanent: confert autem ad illas reliquias abolendas ex caritate satisfacere, & actus illis contrarios exercere: Ergo Deus, pro sua sapientia, ad hoc quoque commodum assequendum, instituit sactisfactionem.

XLII. Negatur consequentia: nam, si Deus instituisset, ergo id aliquo verbo esset testatus. Deinde negatur in antecedente, has satisfactiones conferre ad illas peccati reliquias delendas. Hæ enim reliquiæ, vel culpæ sunt, vel pœnæ. Culparum gratia has satisfactiones institutas negant aduersarij, quas tolli volunt per remissionem. Quod autem dicitur de actibus contrariis, absurdum est: quia hi actus non tollunt habitum oppositum: nam ne habitum quidem suum inducunt: hic enim infunditur per gratiam. Sic ambulatio non aufert cruris luxationē: sed hæc sanata inducit ambulationem.

XLIII. Quod attinet ad alterum genus reliquiarum, id est, pœnas, repetenda distinctio est: vel pœnas esse tantum punientes: & has nullas esse post condonationem peccati: ideoq; satisfactionem nullam admittere: vel erudientes: & has neq; ipsas satisfacere Deo pro peccatis præteritis: sed cauere tantum futura: neque permutari posse: ac proinde ne satisfactiones quidem admittere, sed tantum satispassionem.

XLIV. Septima ratio. Confert quoq; satisfactio ad exemplum proximo præbendum in ferenda cruce, & ad tollendum ab eo scandalum, si forte nostro peccato fuit offensus. Deus igitur, qui hanc vtilitatem præuidit, ad eam quoque obtinendam, satisfactionem instituere voluit.

XLV. Respondeo: primum, negari antecedens. Nam satisfactio, quam oppugnamus, instituta est, vt Deo satisfiat: ita enim tulit status quæstionis, & ipsorum Papistarum definitio, non vt hominibus aut satisfiat, aut exempla præbeantur. Alioquin concedimus, pœnis istis temporalibus, quas ab initio exigi concessimus, hanc vtilitatem inesse, nec exiguā, nec negligendā: siue Deus exigat, siue Ecclesia imponat: quanquā hæc nullas imponat, nisi ante condonationē peccati: sed nunc non interest. Veruntamen harum pœnarum, & illius satisfactionis duo sunt discrimina. Vnū, quod satisfactionē Papistæ dicunt esse in pœnis vicariis, id est, quæ sint pro aliis pœnis: quum illæ pœnæ non sint vicariæ: neque enim passus Deus, Dauidem pro morte filij substituere saccum, & cinerem, & ieiunium: sed omnino voluit infantē mori. Neq; incestus Corinthius potuit efficere, vt non separaretur ab Ecclesia, quamdiu Paulus non remisit hanc pœnam. Alterum discrimen: quod satisfactio, non tantum sit vicaria, sed etiam arbitraria: at pœnæ illæ certæ, necessarioq; subeundæ peccatori, siue eas Deus imponat, siue Ecclesia. Nam & Dei voluntatem oportet impleri: & Ecclesiæ suæ sunt leges, quibus continetur disciplina. Potest addi tertium caput: quod hæ pœnæ nunquam sint ridiculæ: quales pleræque apud Papistas satisfactiones, ex precularum numero, ex distinctione ciborum, ex vestium formis, & similibus nugis.

XLVI. Præterea hoc; quicquid est vtilitatis, satisfactionibus accidentarium est: itaque non omnibus commune. Nam ex solæ, si forte id assequantur, quæ publicæ: cuiusmodi olim fuit austeritas disciplinæ, vt tota plebe spectante sua pœnitentia peccator defungeretur. At secretæ pœnitentiæ nullus talis vsus: quam nemo nouit, nisi qui pendit: cuiusmodi ferme omnes sunt hodie inter Papistas: qui soli Sacrificulo confessi, solo eodem conscio pœnarum impositarum, abeunt, & securi sperant se Deo satisfacturos. Tum a. crucis tolerandæ, quodnam exemplum præbere potest, in quo nulla crux est? Nam crucem appellari voluntariam, & arbitrariam, nullus vsus est. Nos igitur, quum maxime concedimus, & proximo præbenda exempla bona: & scandalum etiam tollendum: tamen negamus tum maxime vllas vnquā satisfactiones Papisticas à Deo esse institutas; vllas vnquam ab hominibus fuisse instituendas.

XLVII. Octaua ratio. Quum satisfactio in caritate fieri debeat, & consequenter satisfacientes mereantur apud Deum: at nos satisfactionis merita, pro infirmitate nostra nequaquam amplecteremur, nisi lege cogeremur satisfacere, quia raro natura nostra ad supererogandum inclinatur: Deus, quo nos tanto bono donaret, quantū est meritum, obligationem satisfaciēdi nobis reliquit, leue pœnæ malum iniungens, cum magna misericordia.

XLVIII. Atqui merita, supererogationesq; meræ nugæ sunt. Et papisticę nugæ: id est: non ridiculæ, sed impiæ, quia hæreticæ: accommodatissimæ, fateor, demonstrationes, sed iis duntaxat, quibus peruersa mens est, & occupata iis opinionibus. Nam ita solent figmenta humana plus posse, quam ipsa veritas. Sic Mahometano nihil est, quod non persuadeas, ex præsupposito Mahometis paradiso: ipsiusve Alnabi autoritate. Sed Catholici exclamāt, ἑνὸς δοθέντος ἀτόπου, πολλὰ συμβαίνει. Qui ergo horrent meritorum crimen, supererogationum ὑπερηφανίαν, iis satisfactiones ipsæ persuaderi nunquam quibunt.

XLIX. Verum enimvero, quid nunc audio tandem? Lege cogi quenquam satisfacere, reliquisse Deum obligationem satisfaciendi? Mitto quærere tabulas legis, id est, Scripturas in eam rem disertas. Nam Papistis hæc iampridē morositas displicuit, imo hæresis detestata est. At saltē meminissent Sophistæ, sibi arbitrarias semper definitas satisfactiones: meminissent, sibi assertas nō nisi præeunte remissione culpæ, pœnæq; æternæ. Quæ si ponatur, nulla potest lege quisquam cogi ad satisfaciendū sed vt maximum, ad satispatiendum: vt omnino optio sit, vel satisfaciendi, vel satispatiendi. Quid ergo, si optet quis satispati? Viderint Sophistæ.

L. Nona ratio. Ablata satisfactione, omnino veritas Purgatorij de medio tollitur, quū n. post mortē non remaneat locus satisfaciendi hominibus, quibuscum non versatur, si Deo non debetur vlla satisfactio pro peccato, nulla profecto superest purgatio, aut purgatorij loci veritas.

LI. Ὀρθῶς γε τοῦτ' Ἀλκιβιάδης ἐπεμώλιον. Tollitur veritas purgatorij: hoc est cōficitur, Purgatoriū nullum esse, nisi fabulosum, & merum maleferiati cerebri commentū. Næ si vna hæc esset huius controuersiæ vtilitas, tamen hæc sufficeret ad constantē disputationē. Non n. exiguū fuerit, tā portentosum, tā absurdū, tam alienū à Scripturis paradoxū, à mentib hominū auerruncare, atque exterminare. Quanquā scio, tā esse Scholasticis sophismatū fertilia Gargara, vt ne admisso quidem antecedente, consequens sint concessuri. Cur enim? Quum possint concessa vnitate corporis, locos multiplicare: & dato idololatriam esse principale crimen generis humani, tamen imaginum adorationem retinere, & plurima similia? Ego vero præuideo dicturos, in Purgatorio satis passiones esse, non satisfactiones: quia hæ sint arbitrariæ: illæ necessariæ: hæ vicariæ: illæ ἀντὶ τύρων. Itaque, ne abolitis quidem omnibus satisfactionib non constare tamen tam bonam, tam necessariam Papisticæ religioni caminum. Sed Sophistis ταῦτα μελέτω.

LII. Decima ratio. Maius est, opera, quæ fiunt extra Dei gratiam, ad remissionē peccatorū, & iustificantē gratiā suscipiendam disponere, quā opera in gratia facta debitum pœnæ temporalis expiare: sed opera extra caritatē, peculiari Dei auxilio prodeuntia disponunt ad gratiam. Præterea, maius est promereri gloriā quā satisfacere pro pœna temporali: atqui opera à gratia facta proculdubio merentur vitam æternam: Ergo multo magis satisfaciunt, quod minus est.

LIII. Primū negatur antecedens; opera vlla aut disponere ad gratiam, & remissionē peccatorū: aut mereri gloriā vitamq; æternā; quæ capita suis locis sunt disputata. Deinde, consequentiæ negatur vlla esse necessitas, non n. concesso maiore, conceditur semper minus. Maius est ratiocinari, quā volare: & homini datū illud, hoc negatū. Maius est, regnum cœleste regno terreno, & tamen Paulus hæres regni cœlestis, nullius terreni fuit hæres. Infinita sunt huiusmodi: neque ipsi Papistæ patiuntur nos concludere dimissam pœnam temporalem, quum dimissa sit æterna.

LIV. Vndecima ratio. Lumen naturæ omnibus ratione vtentibus insitū, dictamenq; ipsius synderesis, nunquā in errorē inducit, alioquin circa prima principia, quæ ad speculationē vel praxin spectant, errare homines contingeret. At omnes homines quouis tempore, ac loco, & sub quauis lege, ac secta viuentes, hoc habent veluti inditum, quod interius ad puniendum suū peccatum inclinentur. Punitio ergo illa, quæ est satisfactio, neque frustra est, neq; contra Deū naturæ conditorē militat. Probatur assumptio, exēplis; Adam, Euæ, Cain, Lamech, Niniuitarum, qui solā naturę legē agnoscentes, ad amplectendam pœnitentiam per seipsos, vel acceptandam à Deo immissam, & impositam, conuersi sunt.

LV. Respondeo; primo, posse nonnihil obiici aduersus maiorem. Lumen n. illud naturale semper homines docuit, odiū odio compensandum: quod tamen erroneū esse, docuit Euangeliū, quo iubemur etiā inimicos diligere. Nisi forte, sophista limen naturæ distinguat, ab iis persuasionibus, quæ post peccatū inuaserunt vniuersūgenus humanū. Quod si est, tū supererit disputandū, quænā axiomata referri debeant ad illud lumen naturæ, quænam ad has persuasiones. Nec vero, si aliquādo aberrent hę persuasiones, propterea errabitur circa prima principia: non n. hæ sunt in eo ordine: sed secundariæ quædā opiniones quæ tamen locū occuparunt principiorum: vnde erroris scaturigo. Vt quià lumine naturæ habuerunt, amorem amore compensandum: iidem putarunt ab eodem lumine esse, odium odio excipiendum.

Quum

Quum tamen revera principium non ſit, ſed illatio deducta ex principio: quia videntur contrariorum contraria eſſe conſequentia.

LVI. Secundo, in aſſumptione, ſi punire peccatum, ſit ſumere pœnas de peccatore: nego, lumen id eſſe naturale, vt quiſq; puniat peccatū ſuum, id eſt, ipſe ſeipſum. Lumen eſt naturæ, omni peccato ſuam deberi pœnam: lumen eſt naturę Deum ſumpturum pœnas de peccantibus. Sed hoc lumen, quantumcumque eſt, ad hanc controuerſiam nihil attinet.

LVII. Sed, vt ſe quiſque velit punitum, rurſus dico, id nullum lumen eſt naturæ. Primum enim; lumen naturæ in ipſo argumento contrahitur ad prima principia. Atqui, velle puniri, nullum poteſt eſſe primum principium: ſed à principiis deducta concluſio. Non feruntur autem homines lumine naturæ æque ad concluſionem, & ad principia. Et contra eunt potius omnes, vt nullum non moueant lapidem, ne puniantur quantumuis peccarent. Nimirum, quia ab lumine naturæ eſt vitandum omne malum. Itaque ambigui inter puniendum peccatum, & vitandum malum, huc ſe dant præcipites, vt pœnas dent nullas. Vnde illud Alcibiadem, βέλτιον ἦν σκοπεῖν ὅπως οὐκ ἀποδώσει λόγον: *Præſtat conſultare, quomodo poſſit non reddere rationem.* Quare, quicumque arguitur peccati, vel negat admiſſum, vel excuſat, vel deprecatur. Nimirum ab eo lumine, ſi lumen eſt, ab ea ſynderesi, vt vel non dentur pœnæ; vel, ſi dandæ ſint omnino, at quam minimæ. Atque adeo hinc proculdubio ſatisfactionum papiſticarum origo. Illæ enim hoc agunt, vt non dentur pœnæ, quas peccatum mereretur: ſed pro iis ſubſtituantur quam leuiſſimæ: quod quia ſperari non potuit à iuſtiſſimo iudice; erectum tribunal eſt humanum, eique delatum, vt pœnas ponat, tollat, &, quum ponet, ſua metiatur trutina. Vno verbo, pœnas non peccatis infligat, ſed peccantibus accommodet. Et factum gradatim: Initio, qui toti erant defixi horrore gehennæ, his pro nihilo erat auſteritas illa priſcæ diſciplinæ. Poſt, hæc ipſa, ſuperare viſa peccantium vires. Itaque eneruata eſt, & mutata in aliquot dierum ieiunia: imo tandem non ieiunia, ſed ciborum mutationes, in coronas pſalteria, & ſimilia Neque aliud ſperari fas fuit, fas erit, quamdiu ipſi peccatores, pœnarum modum ſuæ conſtitutionis, eſſe delitabunt. Breuiter, quicquid hoc eſt, peccati per vicarias pœnas vlciſcendi, non eſt à lumine naturali, quod nunquam inducat in errorem: ſed à pura puta φιλαυτίας; quæ hominem non poteſt non abducere à recto, ſubducereque diuino iudicio.

LVIII. Neque illa Salmeronis exempla contra ſunt. Quid enim aut Adam, aut Eua, aut Cain, aut Lamec in ſe puniuerunt? Imo Adam, Euamque manifeſte videmus culpam à ſe conatos transferre: illum in Euam, hanc in ſerpentem, vix non in Deum. Hoccine erat, eorum qui ſtatuerent ſua ipſi punire peccata? Chryſoſtomus in Geneſin homil. 17. *Videntur hæc quidem defenſionē quandam præ ſe ferre ſed prorſus venia carent.* Carthuſianus, *Dixitque Adam, ſeipſum inaniter excuſando, ſicque culpam culpæ adiiciendo, quia mortale peccatum mox pondere ſuo trahit ad aliud; Mulier, quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de ligno, & comedi: quaſi dicat, culpa mea imputanda eſt coniugi meo, & quodammodo tibi, qui mihi talem ſociam præſtitiſti: ſicque peccatum ſuum retorſit in mulierem, & ex obliquo aliqualiter in Creatorem.* Hoc ſcilicet, hoc eſt lumen illud naturę Salmeronis, quod nunquam inducat in errorem.

LIX. At Cain, & Lamec, quid agunt? Quas pœnas ſibi imponunt? Ille dixit, *Maior eſt iniquitas mea, quam vt auferatur*, quæ vox eſt deſperantis: Iſte nihil niſi, *Septuplum vindicabitur Cain, & Lamec ſeptuagies ſepties*: quæ verba ſcire velim ad puniendum in ſe peccatum quid faciant. Et forte ſciūt Ieſuitæ, quibus æque cogniti Tragelaphi cum hippocentauris. Niniuitæ pœnitentiam egerunt in ieiuniis, ſacco, & puluere: ſed puniuiſſe ipſos ſeſe, nūquam Scriptura dixit: imo, pœnitentiam egiſſe, ne punirentur. Quid ergo illi ad Salmeronis lumen naturæ?

LX. Duodecima ratio. In lege Moſis variæ erant mulctæ, diuerſæque peccati vindictæ variis peccatis aſſignatæ, vt videre eſt Leuiti. 4. & 5. quæ nihil aliud erant, quam ſatisfactiones, quibus ſe Deus ait placari, & propitiari pro peccatis admiſſis: ex quibus liquidum fit, contritionem totum pœnæ debitum non delere. At illæ pœnitentiæ, etſi quantum pertinet ad taxationem particularem, ad legales ceremonias ſpectarent, & propterea in Euangelio locum non habeant; tamen in genere, quantum ad hoc, vt pœnitentia eſſet peccatori iniungenda, fundatæ erant in lege naturæ, & ad moralia ſpectabant. Itaque quum moralia obligent, ſequitur eſſe locum ſatisfactionibus: Hoc argumento vſi ſunt & Bellarminus, ac Panigarolla, ſed contractius.

LXI. Reſpondeo: iniungi pœnitentiam, Catholice dici aliter, aliter Papiſtice. Catholicis quidem ſignificare, ſeriam conuerſionem exigi à peccatis ad Deum, vt venia obtineatur per Chriſtum. Papiſtis autem commutationem, compenſationemque arbitrariam pœnæ, vt quæ peccatis debetur, eam, merito eius compenſationis, Deus non exigat. Catholice ſi loquaris concedo, & illis ſacrificiis, quæ præcipiuntur, exigi pœnitentiam: &, etſi ſacrificia deſierint, tamen eſſe aliquid morale, quod etiamnum obliget in Euangelio. Denique, nemo nos audiit negantes, exigi à peccatoribus pœnitentiam. Sed ſi Papiſtice: tum nego, iis ſacrificiis vllam pœnitentiam exactam fuiſſe. Nam, ſacrificia nunquam quiſquam pœnas eſſe pronuntiauit, quas quidem ſolueret peccator: ſed typos pœnarum, quas debebat quidem peccator: ſed ſoluturus erat Chriſtus eius nomine. Itaque Salmero fœde peccat, ſecuritate ſui nimia, pronuncians, quaſi prætor è tribunali, ea ſacrificia nihil aliud fuiſſe quam ſatisfactiones.

LXII. Rationem decimam tertiam Panigarolla exhibet. Nullum opus Dei reperitur, totum ex mera ipſius miſericordia ita factum, vt ei iuſtitiæ ſuæ nihil admiſcuerit. Probatur, quia, *Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas*, Pſalm. 25. & 85. *Miſericordia, & veritas obuiauerunt ſibi: iuſtitia, & pax oſculatæ ſunt: Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit.* At, ſi in iuſtificatione noſtra nihil intercedat aliud, niſi culpæ remiſſio, ſine dubio opus id eſſet meræ miſericordiæ: oportet ergo aliud intercedere, quo iuſtitia ſuas partes tueatur.

LXIII. Reſpondeo: de interpretatione eorum locorum varias poſſe colligi ſententias: ſed nihil nunc eſſe neceſſe. Concedo vniuerſum argumētum: ſed concluſionem nego inferre aduerſus theſin. Nego enim id quod intercedit in iuſtificatione noſtri, eſſe quicquam ſatisfactionis eius, quæ nunc temporis in diſputationem venit. Enimuero ſi hæc eſſet neceſſaria, Ergo in baptiſmo oporteret hanc intercedere, aut non eſſe ipſum Baptiſmum opus Dei: quum tamen non nos tantum, ſed etiam Papiſtæ iſtud negent, hoc aſſerant. Vnde neceſſaria concluſio eſt, eſſe aliquod opus Dei, vere opus Dei, vbi non interueniat hæc ſatisfactio. At nos nullam aliam agnoſcimus remiſſionem peccatorum eſſe opus Dei, præter eam, cuius Baptiſmus eſt ſacramentum. Itaque negamus vllam dari remiſſionem peccatorum, vbi admiſceatur quicquam noſtra ſatisfactionis.

LXIV. Et ſane abſque hac, ſatis tuetur ſuas partes iuſtitia diuina, nimirum, quia intercedat ſatisfactio Chriſti, ex qua veriſſimum eſt, Nullum peccatum à Deo inultum deſeri, quod Eckius notabat: non quod nullus peccator non puniatur: ſed quod qui non puniuntur, pro iis punitus ſit Chriſtus. Hinc Paulo dictum, 3. ad Romanos. *Quem propoſuit Deus vt eſſet placamentum per fidem in ſanguine ipſius, ad declarandam iuſtitiam ſuam per remiſſionem peccatorum præcedentium.* Hoc eſt, paraphraſte Iuſtiniano, *Diuina iuſtitia, præcedentium ſcelerum condonatione, quæ iuſta quadam effuſi cruoris compenſatione perfecta ſit, vel flagitiorum omnium quaſi cuiuſdam corporis eneruatione, clarior apparet.* Nimirum, eodem teſte in commentario, *Ad eandem iuſtitiam, quæ nunc Deus iuſtificat impios, declarandam, placuit ipſi Deo Chriſtum quaſi vindicem, atque aſſertorem noſtræ libertatis conſtituere, eiuſque ſanguinis effuſionem pro pretio admittere.* Ad quam mentem Toletus, *Oſtenditur cauſa huius iuſtitiæ meritoria, ac ſatisfactoria: nempe ſanguis & mors Chriſti.*

LXV. Decimaquarta ratio, à remotione impedimentorum ſatisfaciendi, eſt Dominici à Soto. Si non poteſt homo ſatisfacere Deo, ergo, vel quia inimicus eſt Dei: vel quia peccatum infinitatem habet quandam: vel quia quicquid habet homo, alias obligatum eſt Deo. At horum nihil obſtat. Non primum, quia per Chriſtum peccator reconciliatur Deo. Non ſecundum: quia, quo pacto peccatum eſt infinitum, eo pacto poſſumus Deo reddere obſequium infinitum. Neque aliter infinitum eſt peccatum, quam quia auerſio eſt ab infinito bono: atqui obſequium eſt conuerſio ad infinitum bonum. Non tertium, quia etſi nos noſtraque omnia debeamus Deo, non tamen Deus ad illud omne obligauit, quod totis intentis viribus poſſumus: vnde multos poſſumus facere fructus dignos pœnitentiæ, qui non erant innocentibus neceſſarij. Præterea, etſi omnia debeamus, tamē domini ſumus actionum noſtrarum: & Deus liberam hanc obedientiam acceptat in ſatisfactionem, tanquam opus iuſtitiæ.

LXVI. Reſpondeo, primo, enumerationi impedimentorum non ſatisfacere de ſatisfactionibus diſputantem Sophiſtam. Nam dari aliud impedimentum: nempe, quia bis Deus nolit ſibi ſatisfieri: ſemel autem ſatisfecerit Chriſtus pro omnibus delictis eorum omnium, quibus peccata remittuntur. Hoc autem impedimentum tantum eſt, vt ſi nullum aliud dari poſſet, ſatis ſit futurum ad omnia Papiſtarum de ſatisfactionibus commenta exterminanda.

LXVII. Secundo, illud primum de homine inimico, vnde habuerit, viderit Soto: nos nullo loco cenſemus: qui ſciamus à Papiſtis non admitti ſatisfactiones, niſi eorum qui in fide ſunt. Hoc ipſo abſurditatem cumulantibus, quum iis qui nondum ſunt adſcripti in album amicorum, prolixe infinitam, & immenſam miſericordiam pollicentur à liberaliſſimo Deo: quem tamen in ſuos, ſibi iam conſecratos, vocatoſque non ſeruos, ſed filios, adeo fingunt σμικρολόγον, vt nihil ſine ſatisfactione largiatur: Veruntamen, ſi quis ita argumentetur; agat cum eo Dominicus pro arbitrio: nobis nec otij tantum, nec tanta bonorum argumentorum penuria eſt, vt alienis libeat argumentis occupari.

LXVIII. Infinitam eſſe conuerſionem ad Deum, itidem vt infinitum peccatum, hactenus nondum erat auditum: neque tolerari poteſt. Ratio, quia auerſio eſt aliquid negatiuum, conuerſio, quid affirmatiuum. At, affirmantia non itidem infinita ſunt, vt negantia. Deinde, non vt qui peccat penitus auertit ſe à Deo: ſic qui bene agit penitus conuertit ſe ad Deum: cauſſa euidens, quia qui peccat in vno, omnium reus eſt: at non ſimiliter, qui bene facit in vno, ſatisfacit omnibus, neque vt peccata pura ſunt peccata: ſic bona noſtra pura bona ſunt. Itaque falſum, eadem ratione infinitum eſſe bonum noſtrum, vt malum. Nam etſi ſemper infinitum ſit bonum Deus: tamen infinitas peccati, non ſimpliciter inde eſt, alioquin æqualia eſſent omnia: ſed ab ipſius natura peccati, quam expreſſimus. Quare hoc impedimentum non amouit Dominicus?

LXIX. Tertium nihilo magis. Non obligaſſe nos Deum ad quicquid poſſumus intentiſſimis viribus falſiſſimum eſt, & alias refutatum. Quanquam Dominicus ipſum ſe refellit. Nam ſi nos, noſtraque omnia debemus, vt ponit: tum oportet, ea quæ intentiſſimis viribus poſſumus, aut noſtra non eſſe, quod abſurdiſſimum, aut deberi Deo. Si debentur, & non obligauit Deus, quis obligauit? Et tamen, quid hoc opus erat? Intentiſſimas vires in ſatisfactiunculis, de quib. tam ſolicite pugnant aduerſarij, quis obſeruauit? Quare ſi ad ea non obligaſſe Deum, quæ poſſumus intentiſſimis viribus, Dominico concedimus, an concedet ipſe ſaltem, obligaſſe ad ea quæ poſſumus remiſſiſſimis viribus? Ergo obligauit ad has ſatisfactiunculas.

LXX. Concedimus quidem, multos fructus pœnitentiæ, non fuiſſe innocentibus neceſſarios: puta confeſſionem, dolorem, lacrymas, ieiunia: at nos de innocentibus non diſputamus: ſed de peccatoribus: qui eo ipſo quod peccarint, quicquid bonum eſt in dolore, in confeſſione, in lacrymis debent Deo: etiamſi nunquam remitterentur peccata: multo magis, vt remittantur: imo quum remittuntur.

LXXI. Dominos eſſe nos actionum noſtrarum, quo ſenſu verum, alias explicatum: ſed hoc dominium nihil officit pleno debito: cuius hæc natura eſt, vt quicquid habet, habereque poteſt ſpontanei boni, id totum Deo debeat. Concedo, acceptari à Deo idipſum quicquid eſt boni ſpontanei: cur enim non acceptaret, quum imperarit ſibi reddi? Sed acceptari in ſatisfactionem pro peccatis, nemo poteſt demonſtrare. Poſſet in ſatisfactionem officij, niſi imperfectum bonum eſſet: ſed in ſatisfactionem peccati, ne cogitari quidem, etiamſi perfectum bonum eſſet, quanto minus, quum imperfectū?

LXXII. Decimam quintam rationem ſic partibus ſuis diſtinguit Gregorius de Valentia. Si poſt culpam peccati remiſſam, temporalis aliqua pœna peccatis decreta eſt, omnino fatendum poſſe eam pœnam per ſatisfactionē redimi: idque etiam neceſſario debere fieri, vt quiſque abſque mora poſſit conſequi regnum cœlorum. Atqui, talis pœna temporalis peccatis prorſus decreta eſt. Omnino igitur fatendum eſt, poſſe illam per ſatisfactionem redimi. Probatur conſequentia. Nam, ex Scriptura compertum eſt, poſſe ho-

minem

minem iustum id agere in hac vita; vt statim, mortuus, sit in regno cœlorum cum Christo. Non posset autem id obtinere, nisi posset etiam à reatu eius temporalis pœnæ se liberare in hac vita, diuinæ iustitiæ per pœnitentiam satisfaciendo: siquidem nemo, reatu pœnæ obstrictus potest ingredi regnũ cœlorum. Quum autem homo per pœnitentiam se à pœnæ temporalis reatu liberat, eius certe pœnitentia in compensationem quandam illius pœnæ diuinitus admittitur.

LXXIII. Respondeo: de pœnis temporalibus post hãc vitam, simpliciter negari assumptum: quia solide iam disputatum, has nullas peccatis remissis esse decretas: vnde manifestum, nec posse redimi, nec remorari quenquam, quominus statim à morte ingrediatur regnum cœlorum.

LXXIV. Pœnas in hac vita concessimus aliquas aliquando decerni à Deo: sed improprie pœnas: his pœnis satisfieri posse non negamus: si tamen satisfactionem dicas, non vicariam? nõ arbitrariam; sed necessariam, prorsusq; pendentem à decreto Dei, qui velit, nos non tantum affligi, sed ẽt sic affligi, puta Dauidem, non cilicio, non ieiunio, sed morte pueruli, vt neque thesis, an satisfaciendũ sit: neque hypothesis, quo potissimũ modo satisfaciendũ nostri sit arbitrij. Satisfieri ergo posse cõcedimus: sed rediminegamus, & sæpe negauimus. Negamus etiã necesse esse: & frustra intentari dicimus minas morę illius: nam hæc mora ad has pœnas non magis pertinet, quã ad sphæram Solis Cimmeriæ tenebræ. Ratio in promptu: quia ex aduersariorum mente, non remorantur, si eis satisfactum fuerit: at nunquã euenit, vt moriatur homo antequam satisfactum fuerit: alioquin decreta Dei fierent irrita: quod est absurdissimum.

LXXV. Præterea, si daremus posse fieri, vt ne satisfieret his pœnis, tamen negaremus, moram vllam dari propterea post vitam. Nam, quæ pœnæ pertinebant tantum ad hoc seculum, eæ iam pertinerent ad alterum, contra hypothesin. Tum autem non bene quadraret aut iustitiæ, aut misericordiæ. Non iustitiæ, qnæ non debet leuiores pœnas grauioribus commutare. Misericordiæ multo minus, cuius ea natura est, vt vel nullas sumat, vel leuissimas. Denique frustra esset. Probatum enim has pœnas, nõ esse proprie pœnas, sed emendationes: atqui in futura vita, nulla emendatio.

LXXVI. Posse id hominem agere in hac vita, vt statim, mortuus, sit in regno cœlorum cum Christo, non negamus, dum ne meriti fermentum admisceas. Nam alioquin, potest homo credere, potest iuste, & sancte viuere. Qui autem credit, qui iuste, sancteque vitam instituit, hic statim post mortẽ ingreditur regnum cœlorum. Verum, huiusmodi viris, remissam dico omnem pœnam post mortem. Quia si retenta esset aliqua, non posset id agere vt statim compos fieret tantæ felicitatis: nimirum, quia hæc pœna simul esset retenta, & non retenta: quod est absurdissimum.

LXXVII. Sed non posset id obtineri nisi posset à reatu eius pœnæ absolui. Fateor, inquam. Sed cuius pœnæ? Nam si in hac vita, iam dictum, posse liberari patiendo, non autem arbitrarias de se pœnas sumendo. Sin autem in altera vita; iterum dictum, nullas esse, & dictum, si sint, non posse iis obnoxium quenquam, statim adire regnum cœlorum. Nam, cur in compensationem huius pœnæ admitteretur pœnitentia; quũ non possit, in cõpensationem pœnarum in hac vita tolerandarum? Et vero absurdum est, si debeas pœnas grauissimas, & grauissimas oporteat esse, quas anima per se, & seorsim à corpore patitur, & quidem in eodem igne, quo torquentur dæmones: sic enim fingunt Papistæ: si, inquam, Deo debeas has grauissimas pœnas, iubere Deum contentum esse ieiuniis, ciliciis, preculis, & similibus, denique eo quod tu tibi pro arbitrio imposueris.

LXXXIII. Postrema, & firmissima, inquit Salmero, ab Ecclesiæ consuetudine ducitur ratio. Nam, ea ratione, eoque modo recipiendus est quis in gremium Ecclesiæ, sicut Ecclesiæ hunc suscipere mandat. Quod probatur ex Augustino de vnitate Ecclesiæ c. 18. & 19. At Ecclesia pœnitentes ab initio non suscepit, nisi iniungendo eis pro delictis etiam occultis, satisfactiones, quib. ipsi Deo, & non hominib. facerent satis. Ergo plane consequitur, eos, qui talem satisfactionem negant, Christo iniuriam inferre.

LXXIX. Sed hæc firmissima ratio merum nugamentum est, quia falsum assumptum. Non enim vniuersa Ecclesia iussit, pœnitentes Deo satisfacere: alioquin Paulus iussisset, incestum sic admitti: at non iussit. Sed aliquot post Christianitatis initia seculis, quum deflexum est à prima puritate, tum crebra cepit mentio satisfaciendi Deo. Ast in Ecclesia primum quodque verissimum, postremum falsissimum.

CAP. XIV.

Autoritates Veterum pro satisfactionibus.

I. A Veterum scriptis multo plus subsidij sperant Papistæ: & vero videntur, si vel verba sola ἱπποπλαίως attendas, rerum definitiones negligas: vel perinde habeas omnes omnium ætatum: quæ peccata perpetuo peccant Sophistæ: ideoque magno hîc verborum strepitu, magna enumerationis pompa, & aures obtundunt omnium, ingeniaque fatigant, & infirmiorum iudicium obruunt. Quo nobis erit cura cautior adhibenda, ne nostræ vafri homines facilitati imponant, quod vnum quærunt: & si non possint, nil possunt.

II. Quo sit igitur mihi solidior consideratio, primum testimonia enumerabo, longo ordine: eaque distincta, non in ætates varias, qui ordo placuit Bellarmino, secula recensenti: non in personarum, vt ita dicam, dignitates, vt hîc sint Concilia, ibi Pontifices Romani, illic Doctores, quod Salmeroni consultius visum: hoc enim ad pompam, vt addant aliquid, ita ad soliditatem nihil: sed in sua testimoniorum discrimina: non enim omnia, aut iisdem sunt concepta verbis, aut rerum momentis paria.

III. Quibusdam igitur commendari video, pœnitentiam, pœnitentiæq; opera magno hæc quidem numero: imo poterant multo maiore: sed alia indistincte, & generaliter: quorum mihi prima classis esto. Clemens, ad fratrẽ Domini ep. 2 *Tam iuuenes quam senes, de his, & de omni conuersatione sua, & conuersione, & pœnitentia, valde esse solicitos oportet, satisq; agere vt hæc condigne agant.* Et post, *Orare semper Deum ex toto corde, & ab ipso petere quæ decet, ipsi gratias agere, veram pœnitudinem gerere præteritorum gestorum, aliquãtulum etiam si possibile est, per misericordias pauperum iuuare pœnitentiã. Per hæc n. facilior venia dabitur, & indulgenti citius indulgebitur.* Greg. 1. hom. 20. in Euangelia, *Notandũ est, quod amicus sponsi, non solum fructus pœnitentiæ, sed dignos pœnitẽtiæ admonet esse faciendos. Aliud nãq; est, fructũ facere, aliud, dignũ pœnitentiæ fructũ facere. Neque n. par fructus boni operis esse debet, eius qui minus, & eius qui amplius deliquit: aut eius qui nullis, & eius qui in quibusda facinoribus cecidit, & eius qui in multis est lapsus. Per hoc ergo quod dicitur, facite fructus dignos pœnitentiæ, vnius cuiusque conscientia conuenitur, vt tanto maiora acquirat bonorũ operũ lucra per pœnitentiã, quanto grauiora damna sibi intulit per culpã.*

IV. Cyprianus serm. de lapsis, *Alto vulneri diligens, & longa medicina non desit. pœnitentia crimine minor non sit. Putasne tu, Dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti, cui patrimonium præponere voluisti, cuius templum sacrilega contagione violasti? Orare oportet impensius, & rogare: diem luctu transigere, vigiliis noctes, ac fletibus ducere: tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare: stratos solo harere, in cinere, & cilicio, & sordibus volutari: post indumentum Christi perditum, nullum velle vestitum: post diaboli cibum, malle ieiunium, iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur: eleemosynis frequenter insistere, quibus à morte anima liberantur.* Lactantius lib. 6. c. 24. *Græci melius, & significantius μετάνοιαν dicunt, quam nos Latine possumus resipiscentiam dicere. Resipiscit enim, ac mentem suam quasi ab insania recipit, quem errati piget, castigatque seipsum dementia, & confirmat animum suum ad rectius viuendum: tum illud ipsum maxime cauet, ne rursus in eosdem laqueos inducatur.* Arnob. in Ps. 106. *Audi, Nouatiane: audi de quib. loquitur: vult n. in isto Psalmo agere contra te specialiter Spiritus Sanctus. Tu n. dicis, Qui adhuc nõ sunt redẽpti, ipsi possũt ad indulgentiã per pœnitentiam peruenire. Nos dicimus, illi per fidem solã ad indulgentiam pertingunt: Isti autem, qui iam redempti sunt, non per fidem solam, quia iam crediderunt, sed per pœnitentiam perueniunt ad misericordiam Redemptoris.*

V. Ambrosius, de pœnit. lib. 2. c. 10. *An quisquam iliam pœnitentiam putat, vbi acquirendæ ambitio dignitatis, vbi vitæ effusio, vbi ipsius copulæ coniugalis vsus? Renuntiandum seculo est, seculo minus indulgendum, quam natura postulat: interpellandus est gemitibus, interrumpendus est lusspiriis, sequestrandus est orationibus, viuendum ita, vt vitali huic moriamur vsui: seipsum sibi homo abneget, & totus mutetur.* Basilius, in *Attende tibi ipsi. Attende tibi ipsi, vt pro delicti proportione hinc quoque mutueris ex admota tibi medela, valetudinis instauranda subsidium. Magnum est, & graue peccatum? multa opus habes confessione, lacrymis amarulentis, peracri contentione vigiliarum, indiuulso, & continenti ieiunio. Leuis est, nec intoleranda offensio: Huic quoque exæquetur pœnitentia.* In regulis breuioribus interrog. 5. *Quomodo queat aliquis pœnitentiam agere de singulis peccatis, & cuiusmodi fructus ostendere dignos pœnitentiæ? Responsio. Nimirum, si similem illius animum induerit, qui dixit, Iniquitatem odio habui, & abominatus sum: & ea præstiterit quæ scripta sunt in sexto Psalmo, & aliis plerisque: & si ea fecerit, quæ pro alio qui peccauerat, facta ab iis fuisse Apostolus testatur, qui secundum Deum contristati fuerant. Ecce enim, inquit, hoc ipsum secundum Deum contristatos esse vos, quantam in vobis operatum est solicitudinem, sed defensionẽ, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio. Et si vt Zachæus, commissa peccata contrariis recte factis multis compenset.*

VI. Gregorius Nazianzenus, in sancta lumina, *Scio etiam & quintum*, scilicet Baptisma, *lachrymarem nempe: sed laboriosius. Sicut ille, qui per singulas noctes lectum lauat suum, & stratum lacrymis: proh malitia, cuius putruerunt & cicatrices: qui lugens ac mœstus incedit: qui imitatur conuersionem Manasse, & Niniuitarum miserandam humilitatem: qui publicani in templo loquitur voce, & vltra iactatorem iustificatur Pharisæum: qui tanquam Chananæa incurruatur, & misericordiam quærit, & micas, canis cibum esurientis, desiderat,* Euseb. hist. lib. 3. c. 7. *In quibus & Apostoli omnes, præcipue tamen Iacob, qui dicebatur frater Domini, in Hierosolymis Episcopus constitutus, indesinenter populum commissa impietatis, & feralis ausi de scelere commonebat, si forte commissi pœnitudinem gerere, si possent flere pro scelere, & vltrices pœnarum flammas lacrymarum vbertate extinguere.* Idem c. 23. pœnitentiam describit iuuenis apud Ioannẽ Euangelistam, à quo desciuerat.

VII. Chrysostomus ad populum Antiochenum, homil 41. *Pœnitentem nunquam oportet obliuioni peccatum tradere: sed Deum quidem rogare, ne eius memineriti ipsum vero nunquam ipsius obliuisci. Si nos eius non recordemur, Deus ipsius non obliuiscetur: à nobis ipsis vltionem sumamus, nos ipsos accusemus: ita placabimus iudicem.* In Matth. hom. 10. *Quo autem modo fructificare poterimus? Si vtique peccatis aduersa faciamus. Aliena rapuisti? incipe donare, iam propria. Longo es tempore fornicatus? à legitimo quoq; vsu suspendere coniugij, ac perpetuã continentiam sapius paucorum dierum castitate meditare. Iniuriam vel opere cuipiam, vel sermone feci sti? Refer benedictionis verba conuitiis, & percutientes te, nunc officiis, nunc etiam beneficiis placare contende. Neque enim vulneratio sufficit ad salutem, tantummodo spicula de corpore euellere, sed etiam remedia adhibere vulneribus. Deliciis ante & temulentia diffluebas? Ieiunio, & aqua potu vtrumq; compensa, vt famem superes imminentem. Vidisti impudicis alienum decorẽ oculis? fœminã ia omnino non videas, maiori tactus cautione post vulnera.* Ad Hebr. hom. 9. *Renouari, hoc est, nouũ fieri, nouos quippe facere, lauacri est tantũ. Renouabitur, inquit sicut aquilæ iuuentus tua. Pœnitentia autem eos, qui inquinati fuerunt, & postea veterauerunt in peccatis, liberare à vetustate, & consolidare.*

VIII. Theodor. in lib. Diuinor decret. c. de pœnitent. *Qui a Baptismatis donũ est assequutus, Patrẽ vocat Deũ vt qui in gratia filiorum ordinẽ sit allectus. Illi ergo iussi sunt dicere, Dimitte nobis debita nostra. Sunt ergo medicabilia etiã quæ post Baptismum fiunt vulnera: medicabilia a. non vt olim per solã fidem data remissione, sed per multas lacrymas, & fletus, & luctus, & ieiuniũ, & orationem, & laborem facti peccati quantitati commoderatũ. Qui n. non sic affecti sunt, eos nec admittere quidẽ didicimus, nec diuina sunt eis manu impertenda.* Hieron. Epitaphio Paulæ, *Turpanda est facies, quã contra Dei præceptum purpurisso, & cerussa, & stibio sæpe depinxi. Affligendum corpus, quod multis vacauit deliciis. Lõgus risus perpetuo compensandus est fletu. Mollia linteamina, & serica pretiosissima, asperitate cilicij commutanda.*

IX. Hactenus classis prima. Altera pœnitentiã cõmendabit, non indefinitã, sed quã Canonicã appellarunt, nos solennẽ, & publicã, nempe quæ indicitur peccantib. ab Ecclesia, siue Presbyterio. Huc plurima pertinẽt Cõcilia. Ex quib. Salmero indicat, Africanũ tertiũ, Toletanũ tertiũ, Cabilonẽse, Romanũ, sub Greg. VII. Sed maiori confidentia recitat Lateranense sub Innocent. III. c. 21. quod poit imperatã peccatori confessionẽ *sacerdos a.* inquit, *sit peritus & cautus, & more periti medici superinfundat vinum & oleum vulneribus sauciati.* Tridentinum sess. 6. in decreto de iustificatione; & sessione 14. vbi magna vehementia agitur de pœnitentia, eiusque partibus.

X. Clemens, Constitutionum lib. 2. c. 16. *Nam quod eum qui deliquit, oportet*

teat proprij delicti pudore affici : satis demonstrat sermo Mosis pro Maria dictus, quando rogabat, vt ei peccatum remitteretur. Ait enim Deus Mosi: Si pater eius spuisset in faciem illius, noune verecundia affecta esset: Septem dies eijciatur extra castra, & postea ingrediatur. Idem nos facere debemus, & eos qui se peccatorum pœnitere dicunt, segregare per certum tempus, secundum propertionem peccati, deinde pœnitentia peracta recipere tanquam patres filios. Anacletus epist. 2 can. 2. *Excommunicentur, & minime absoluantur, ante quã per satisfactionem condignam egerint pœnitentiam.* Chrysost. de Sacerd. lib. 2. *Non temere ad delictorum modum oportet & mulctam ipsam adhibere: sed tanquam coniecturis quibusdam explorandus est delinquentium animus: ne qua fiat, vt dum consuere vis quod interruptum est, scissuram deteriorem facias: ac dum eum, qui lapsus est erigere, atq; emendare studes, vasus ipse maior per te reddatur.* Sozom. libr. 9. hist. trip. c. 35. refert Sacerdotem audiendis confessionib. præfectũ, pœnitentiam cuiq; imponere solitum secundum vniuscuiusq; delicta Nicephorus etiam, epistola de ligandi, soluendique potestate ad Theodosium Monachum, late de hac re scribit.

XI. Augustinus, de pœnitentiæ medicina, c. 3. *Veniat ad Antistites, per quos in Ecclesia claues ministrantur, & tanquam bonus incipiens iam esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, à præpositis Sacramentorum accipiat satisfactionis suæ modũ, vt in offerendo sacrificio cordis contribulati deuotus, & simplex, id tamen agat, quod non solum illi prosit ad suscipiendam salutem, sed etiam ceteris ad exemplum.* De Ecclesiasticis dogmatibus, qui tamen liber tribuitur Gennad. c. 35. *Quẽ mortalia crimina post Baptismũ cõmissa premunt, hortor prius publicæ pœnitẽtiæ satisfacere, & ita Sacerdotis iudicio reconciliatũ communioni sociari, si vult non ad iudicium, & condemnationem sui Eucharistiam percipere.*

XII. Tertia mihi Classis esto eorum, qui hanc pœnitentiam appellant satisfactionem. Origenes, hom. 6. in Exod. *Si quis forte huiusmodi pecuniam à Diabolo deceptus accepit, non vsquequaque desperet. Misericors enim, & miserator Dominus, & creaturæ suæ non vult mortem, sed vt conuertatur, & viuat. Pœnitendo, flendo, satisfaciendo deleat quod admissum est.* In Leuiticum hom. 15. vbi dixisset, posse redimi peccata in hac vita, subiungit, *Si tamen inuenerit manus tua pretium, quod restituat. Quale pretium? Pœnitentia sine dubio lacrymis congregatum, & manibus: id est, labore boni operis inuentum.* Cypr. epist. 55. *Intercedunt ne exoretur precibus, & satisfactionibus Christus, qui negantem se negare profitetur.* Pacianus, parænesi ad pœnitentiam, *Ecce polliceor, si ad Patrem vestrum vera satisfactione redeatis, nihil vlterius errando, nihil pristinis adiiciendo peccatis, dicendo etiam humile aliquid, & flebile, Peccauimus in conspectu tuo Pater, iam non sumus digni nomine filiorum: continuo de vobis, & pectus illud recedet immundum, & siliquarum esca deformis.* Maximus, homil. in die cinerum, *Non reprehenditur ille qui dudum corde deuio, & lubricis gressibus à tramite elapsus salutis, redintegrare se Deo mœsta pœnitentia satisfactione conatur.* Isidor. de summo bono lib. 2. c. 13. *Ille pœnitentiam digne agit, qui reatum suum satisfactione legitima plangit.*

XIII. Innocentius 1. epist. 22. c. 4. *At dicitur vera, ac iusta legitimi Sacerdotis benedictio auferre omne vitium, quod à vitioso fuerat iniectum. Ergo si ita est, applicantur ad ordines sacrilegi, adulteri, atq; omnium criminum rei, quia benedictione ordinationis, crimina vel vitia putatur auferri. Nullus sit pœnitentiæ locus: quia id potest præstare ordinatio, quod longa satisfactio præstare consueuit.* Epist. 1. c. 7. *Caterum de pondere æstimãdo delictorum, Sacerdotis est iudicare, vt attendat ad Confessionem pœnitentis, & ad fletus, atq; lacrymas corrigentis: ac tum debere dimittti, quum viderit congruam satisfactionem.*

XIV. Cassianus, Collationis 20. c. 27. *Dum agimus Pœnitentiam, & adhuc vitiosorum actuum recordatione mordemur, necessarium est, vt ignem conscientiæ nostræ obortus ex confessione culpæ lacrymarum imber extinguat. Quum vero cuiquã in hac humilitate cordis, & spiritu contritione defixo, atq; in labore, & gemitu perduranti, horũ recordatio fuerit consopita, & conscientiæ spina de medullis animæ gratia Dei miserantis euulsa, certum est, eum ad satisfactionis finem, atq; indulgentiæ merita peruenisse, & ab vniuersorum criminum labe purgatum.* Boetius 4. de Consolatione prosa 4 *Ipsi quoq; improbi, si eis aliqua rimula virtutem relictã fas esset adspicere, vitiorumq; sordes pœnarũ cruciatu se deposituros viderent, compensatione adipiscendæ probitatis, nec hoc cruciatus esse dicerent, defensorumq; opem repudiarent, ac se totos accusatoribus, iudicibusq; permitterent.* Bernardus super Cantica, serm. 4 *Quum ergo satisfacimus, vt ablato, quod separat, peccato, reconciliemur, indulgentiam, quam recipimus, quid nisi quoddam osculum dixerim pacis? Idque interim non alibi, quam ad pedes sumendum. Humilis quippe & verecunda debet esse satisfactio, qua emendatur superba trangressio.* Saluianus Massilienſis, lib. 1. Timothei ad Ecclesiam, *Quando lugebit, qui dies lugendi perdidit, quando satisfaciet, qui tempus satisfactionis amisit?*

XV. Quarta Classis eorum testimonitorum, quæ pœnam appellant Iustinus, siue quicunq; alius autor est Quæstionum Orthodoxarum qu. 69. *Caterum luctuosum vitæ finem propterea Iosias retulit, quod iussioni Ieremiæ non paruerit. Quapropter vt eũ purũ à peccatis ex hac vita reciperet Dominus Deus, ideo permisit illum inobedientiæ eius ferro Ægyptio pœnas exsoluere.* Origenes, homil. 3. in lib. Iudic. *Vide benignum Dominum misericordiam cum seueritate miscentem & ipsius pœnæ modum, iustæ & clementi librationepensantẽ. Non in perpetuum tradit delinquentes sed quanto tempore errasse te nosti, quanto tempore deliquisti, tanto nihilominus tempore humilia te ipsum Deo, & satisfacito ei in confessione Pœnitentiæ.* Pacianus, paræneſi ad pœnitentiã. *In quantum pœnæ vestræ non pepercertis, in tantum vobis Deus parcet.* Cypr. epist. 52. *Aliud est, ad veniã stare, aliud, ad gloriã peruenire: aliud, missum in carcerẽ non exire inde donec soluat nouissimũ quadrantẽ: aliud statim fidei, & virtutis acquirere mercedem: aliud pro peccatis longo dolore cruciatuum emendari, & purgari diu igne: aliud, peccata omnia passione purgasse.*

XVI. Augustinus, in Ps. 50. *Et à peccato munda me. Quo merito? Medicus est: offer mercedem Deus est, offer sacrificiũ. Quid dabis, vt munderis? Vide enim quẽ inuoces. Iustũ inuocas: odit peccata. Si iustus es: vtique non poteris auferre à Domino Deo iustitiã eius. Implora misericordiã: sed attende iustitiam. Misericordia est, vt ignoscat peccato: iustitia est, vt puniat peccatum. Quid ergo? Quæris misericordiã: peccatũ impunitũ remanebit? Respondeat Dauid, respondeant lapsi, resipiscant cũ Dauid, vt misericordiam mereantur sicut Dauid, & dicant, Non Domine, non erit impunitum peccatũ meũ, Noui iustitiã eius, cuius quæro misericordiã. Non impunitum erit: sed ideo nolo vt tu me punias quia ego peccatum meum punio.* Rursus, *Veritatem dilexisti, id est, impunita peccata eorũ, etiã quib. ignoscis, non reliquisti. Veritatem dilexisti. Sic misericordiam prærogasti, vt seruares & veritatem. Ignoscis confitenti. Ignoscis, sed seipsum punienti.* In Io. tract. 124 *Cogitur homo tolerare & remissis peccatis, quamuis vt in eã veniret miseriam, primũ fuerit causa peccatum. Productior est n. pœna quã culpa: ne parua putaretur culpa, si cum illa finiretur & pœna.* Epist. 54. *Nihil aliud agit, quem veraciter pœnitet, nisi vt id quod mali fecerit, impunitum esse non sinat. Eo quippe modo sibi non parcenti ille parcit, cuius altum, iustumq; iudicium nullus contemptor euadit.* De vera & falsa pœnit. c. 19 *Continue dolendum est de peccato, quod declarat ipsa dictionis virtus. Pœnitere n. est, pœnã tenere, vt semper puniat in se vlciscendo, quod commisit peccando. Pœna n. proprie dicitur læsio, qua punit, & vindicat, quod quisque commisit. Ille igitur pœnam tenet, qui semper punit, quod commisisse dolet. Peccator semper doleat, & de dolore gaudeat: & non satis sit quod doleat: sed ex fide doleat, & non semper doluisse doleat.* In Sententiis Prosperi nu. 210. *Peccata, siue parua, siue magna: impunita esse non possunt: quia, aut homine pœnitente, aut in iudicio Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana. Amat enim Deus confitentibus parcere, & eos qui semetipsos iudicant, non iudicare.*

XVII. In quinta Classe sunto, qui satisfactionem dixerint esse pro peccatis. Tertullianus de Baptismo, in fine, *Nobis gratulandũ est, si non publice confitemur iniquitates, aut turpitudines nostras. Simul n. & de pristinis satisfacimus conflictatione carnis, & spiritus. Et subsequuturis tentationib. munimentũ præstruimus,* Cypr. epist. 55. *Datur opera ne à satisfactionib. & lamentationib. iustis, delicta redimantur, ne vulnera lacrymis abluantur.* Hieron. in Ioel. 1. *Qui peccator est, & quem mordet propria conscientia, cilicio pœnitentiæ accingatur, & plangat, vel propria delicta, vel populi, & ingrediatur Ecclesiam, de qua fuerat egressus, & cubet, vel dormiat in sacco, vt præteritas culpas, per quas Deũ offenderat, vitæ austeritate compenset.* Augustinus, Enchiridij c. 70. *In melius quippe est vita mutanda, & per eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus: non ad hoc emendus quodammodo, vt ea semper liceat impune committere. Nemini n. dedit laxamentũ peccandi, quamuis miserando deleat iam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur.* Postea, *De quotidianis & breuib. leuibusq; peccatis, sine quib. hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit.* Ambrosius, ad Virginem lapsam c. 8 *Grandi plagæ, alta & prolixa opus est medicina: grande scelus: grandem necessariam habet satisfactionem.*

XVIII. Ad sextam refero Classem, qui redemptionem nominant, compensationemq;. Ambrosius, ad virginem lapsam c. 8. *Peccator, si sibi ipsi non pepercit, à Deo illi parcitur, et si futuras pœnas gehennæ perpetuo, in hoc paruo vitæ spatio compensauerit seipsum ab æterno iudicio liberat.* De Helia, & ieiunio. c. 10. *Habemus plura subsidia, quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes? redime peccatum tuum. Non venalis est Dominus, sed tu ipse venalis es: peccatis tuis venundatus es: redime te operibus tuis, redime te pecunia tua.* Leo 1. serm. 2. de ieiuniis decimi mensis, *Oratione propitiatio Dei quæritur, ieiunio concupiscentia carnis extinguitur. eleemosynis peccata redimuntur: simulque per omnia Dei in nobis imago renouatur.* Cyprian. epist. 55. *Datur opera, ne satisfactionib. & lamentationibus iustis delicta redimantur, ne vulnera lacrymis abluantur.* Theophilus Alexandrin. Paschali 1. *Priusquam stemus ante tribunal Christi, præterita peccata pœnitẽtia corrigamus, præsenti fletu redimamus futura gaudia, aculeoq; conscientiæ in morem apũ noxios peccatorũ fucos repellamus, plena cera, ac mellis aluearia reseruantes.* Hilarius in Matth. can. 4. *Quia charitas plurimum peccatorũ tegit, & errorũ nostrorum ambitiosa ad Deũ patrona est, nouissimum pœnæ quadrantẽ soluemus, nisi pretio ipsius, aliquantorum criminum culpa redimatur.*

XIX. Nec alio pertinent, qui purgare, eluere, soluere, curare dicunt, & si quid est vicinum. Irenæus li 4. c. 26. *Docebat, vt facerent præcepta, quæ ab initio præcepit Deus, vt & veterẽ cupiditatẽ per opera bona soluerent, & sequerentur. Christũ. Quoniã a. ea quæ possidentur, pauperib. diuisa, solutionẽ faciunt præteritæ cupiditatis, Zachæus facit manifestũ, dicens, Dimidiũ bonorũ meorũ do pauperib.* Origenes, siue Cyrillus, in Leuit. hom. 9. *Sed vide, quia, etsi mundetur quis à peccato, & non sit iã in opere peccati, ipsa tamen vestigia sceleris commissi purificatione indigent, & ea quã exposuimus, & alia nihilominus quæ mandatur in consequentib.* Et post, *Vnde mihi videtur esse quasdã & in ipsa purificatione differentias, & vt ita dixerim, profectus quosdã purgationum. Potest n. & de illo qui cessat à peccato dici, Et mundus erit: sed non statim ita mundus videbitur, vt ad summã puritatis accesserit.* Callist. 1. epist. 2. *Videns Propheta scelera sua mundata per pœnitentiã, non dubitauit prædicando, & Domino libando, aliena curare.* Ambros. lib 2. de pœn. c. 5. *Qui agit pœnitentiã, non solũ diluere lacrymis debet peccatũ suũ, sed & emendatioribus factis operire, & tegere delicta superiora, vt nõ ei imputetur peccatũ.* Epist. 82. *Quæ nobis salus esse potest, nisi ieiunio eluerimus peccata nostra?* Nazianzenus de pauperum amore, *Misericordia, & fide peccata purgantur. Ergo miseratione purgemur, animi q; labes, & inquinamenta, egregia illa herba detergamus, ac dealbemus, alij vt lana, alij vt nix, pro misericordia videlicet et proportione.* Idẽ oratione in sanctũ laucarũdicit, cicatricẽ ex peccatorũ vulneribus remanẽtẽ obduci, obnixis precibus multo luctu, & gemitu & lacrymis

XX. Leo primus, ep. 91. *Mediator Dei, & hominũ, homo Iesus Christus, hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatẽ, vt & confitentib. actionẽ pœnitentiæ darent, & eos de salubri satisfactione purgatos, ad communionẽ Sacramentorũ per ianuã reconciliationis admitterent.* Sulpit. Seuer. de miracul. B. Martin. dial. 2. c. 13. *Verũ hæc à sapientibus tenenda distinctio est, vt coniugiũ pertineat ad veniã, virginitas spectet ad gloriã, fornicatio deputetur ad pœnam, nisi satisfactione purgetur.* Cassiod. in Ps. 37. *Et cogitabo pro peccato meo, id est, talia te donante faciam, quæ meũ possint abolere peccatum: scilicet fletus adhibebo, eleemosynas faciã: & ad hoc meũ possint abolere peccatum: scilicet fletus adhibebo, eleemosynas faciã: & ad hoc quod deliqui, mandatorũ tuorũ obseruatione purgabis.* Greg. libr. 6. in 1. Reg. explicans c. 15. *Non solũ confitenda sunt peccata, sed & pœnitentia austeritate delenda.* Ib. *Corrigibilia equidem peccata portantur, quia postq; delinquẽdi voluntate discedunt, purgari satisfactione salubriter possunt.* Beda in 1. Ps. *Delectatio, seu voluntas peccandi, quando ad satisfactionem venitur, leuiter eleemosynis & aliis talibus purgatur: consensus vero nonnisi graui pœnitentia deletur, consuetudo autem, nonnisi recta, & ponderosa satisfactione absoluitur.*

XXI. Septima Classis eorũ est, qui nõ tantum satisfieri pro peccatis volũt; sed & Deo satisfieri. Tertull. de pœnit. *Offendisti: sed reconciliari adhuc potes: habes cui satisfacias, & quidem volentem* Cypr. ep. 10 *Possunt agentes pœnitentiæ vera, Deo Patri ad misericordiã precib. & operib. satisfacere.* Sermone de lapsis, *Qui sic Deo satisfecerit, qui pœnitentia facti sui, qui pudore delicti, plus & virtutis, & fidei, de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus est.* De pietate & eleemolyna, *Remedia propitiando Deo, ipsius Dei verbis data sunt, quod deberent facere peccantes, magisteria diuina docuerunt. Operationibus iustis Deo*

satisfi. ri,

satisfieri, misericordiæ meritis peccata purgari. Lactantius, lib. 4. cap. 17: *Volens enim vitæ ac saluti nostræ pro æterna sua pietate consulere, pœnitentiam nobis in illa Circumcisione proposuit, vt & si cor nudauerimus, id est, si peccata nostra confessi satis Deo fecerimus, veniam consequamur.* Lib. 6. cap. 24. *Potest reduci ac liberari, si eum pœniteat actorum, & ad meliora conuersus, satisfaciat Deo.* Augustinus, de pœnitentiæ medicina c. 5. *Non sufficit mores in melius commutare, & à factis malis recedere, nisi de his etiam quæ facta sunt, satisfiat Deo, per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium cooperantibus eleemosynis* Gelasius epist. 1. c. 23.. *Viduæ, si propria voluntate professam pristini coniugij castitatem, mutabili mente calcauerint, periculi earum interest, quali debeant Deum satisfactione placare: quia iuxta Apostolum, primam fidem irritam fecerunt.*

XXII. His ego Classibus septem, aut omnia, aut certe pleraque omnia, complexus sum testimonia, quæ Bellarminus: & Salmero, alio vt dixi ordine enumerarunt. Quæcunque omissa sunt, vel sequioris sunt ætatis, Rabanus, Radulphus, Petrus Damianus: vel alio pertinent, vt Cæsarius Arelatensis ad Purgatorium: vel certe leuioris momenti, quam vt recitatis aliis, illa quisquam desideret: quod si desideret tamen, facile erit ad eas classes reuocare, quæ non testium personas examinant, sed testimoniorum pondera metiuntur.

CAP. XV.

Lutheri, Philippi, Caluini, Chemnitii, iudicia de Veteribus.

I. MAgnum aliquid se esse assequutos confidunt Papistæ, tanto testium & testimoniorum exhibito catalogo. Sed spero manifestum fore, nihil illis inde esse virium, aduersus veritatem: manifestum potius, adeo impotenter ipsos se præiudicatæ opinioni permisisse, vt nullo iudicio omnia corraserint, quæ ad rem, quæque extra rem; delectatos nudo quodam vicinorum vocabulorum sono: vt quia Veteres vsi sunt iis phrasibus, quibus post ipsi abusi, ideo rem concludant vtrinque non esse dissimilem.

II. Sed prius, quia Bellarminus, Lutheri, Melanchthonis, Chemnitii, solutiones examinat, eas & nos breuiter considerabimus, antequam nostras ipsi proferamus. Lutherus in Assertione artic. 5. *Verum dixi, arbitrariam istam satisfactionem nec in Scripturis, nec in Patribus inueniri: inueniri autem pœnam irremissibilem à Deo impositam, vt Psalmo 88. Visitabo in virga iniquitates eorum: & in verberibus hominum peccata eorum.* Quid opponit Bellarminus? Lutherum aut non legisse, aut non legisse fingere monimenta Veterum. Se vero ostendisse singulis ætatibus non defuisse, qui satisfactionem docerent.

III. Sed grauis, constansque aduersarii negatio, non solet tam scurrilibus nugis eleuari. Legerat Lutherus monimenta Veterum; & præ se ferebat legisse: vtrumque res ipsa docet. Lectis enim illis vere pronunciauit, fictitiam rem esse, quam oppugnaret: neque habere autoritatem à Patribus, nedum à Scripturis: & vere dixisse, Bellarminus efficit ipse, vt credamus: nihil opponens, nisi singulis seculis satisfactionem fuisse traditam. Atqui, hoc Lutherus non negabat. Sed negabat arbitrariam satisfactionem. Audi loquentem, & accusantem aduersariorum suorum calumniam: *Malitiose hunc articulum congesserunt. Non enim negaui contritionem, & confessionem, sicut tamen sonat articulus, & ipsi videri me talia docuisse volunt: sed satisfactionem negaui, qualem ipsi docent: quod mihi non erit difficile probare. Ostendant, si possunt, vbi in tota Scriptura, vnus apex, aut iota scribatur, pro peccato mortali vno debere satisfieri septem annis. Dicant, vbi pro differentibus peccatis, differentes pœnas statuat Christus, & Apostoli. Nonne hæc omnia sunt postea inuenta ab Episcopis? Imo, dent vnum ex antiquis Patribus, in quo legantur quadragenæ, septenæ, & similia. Vbi fecerint, libens reuocabo.* Satin' perspicue? Satin' confidenter? Et hunc Bellarminus asserat non legisse monumenta Veterum? Quanquam, quid legerit, quid non legerit, neque nostra, neque Bellarmini cura esse debet: sed, quid vere dixerit, quid sit mentitus. Lectio priuati est laboris, priuatæ vtilitatis. Sed veritas, & mendacium publici aut emolumenti, aut damni. Hoc igitur debuit Bellarminus satagere: si falsa, constans refutaret.

IV. Atis neque illud vult, neque hoc præstat. Singulis ætatibus, inquit, non defuere, qui satisfactionem docerent. Egregie, magnifice. Quasi neganti mihi hodie sudum esse: ille contra hodie asserat diem esse. Et neganti, Ciceronem fuisse hominem Christianum: ille deieret, fuisse hominem. Spectatum admissi risum teneatis. Ita nugas doctus agere. Sed quæ Lutherus flagitabat, vt sibi vel è Scriptnris confirmarentur septennia in singula peccata mortalia; variatam pœnam, pro variatis peccatis: aut ex antiquis Patribus, quadragenæ, septenæ, denique arbitrariæ pœnitentiæ: hæc, inquam, flagitabat Lutherus; Bellarminus non præstat: & sciuit præstare non posse: quantumuis monimenta Veterum & legerit, & legisse non dissimulet. Itaque, nos habebit Lutherus suffragantes. Nos, inquam, qui & legimus, & legere profitemur monumenta Veterum: & si non legamus illo saltem indicante: indicante etiam Salmerone, &, si velis, Iodoco Coccio, ἀναπολόγητοι simus omni ex parte: nos, post Lutherum, affirmamus, hoc quicquid est arbitrariæ, addo nugatoriæ, id est Papisticæ satisfactionis, nouitium inuentum esse.

V. Roffensis pudentior: etsi non potuit ne ipse quidem docere, mentitum Lutherum; tamen vel inani verborum sono, virum quantumuis constantem, terrere conatus est: *Quid si*, inquit, *non de septenni satisfactione, mentio peculiaris in sacris literis habeatur? Quid si nusquam lectum sit, Christum, aut Apostolos pro differentibus peccatis, differentes pœnas statuisse? Et denique, quid si dari non potest vnus ex antiquis Patribus, in quo legantur quadragenæ, septenæ? Num propterea satisfactio non erit pars tertia pœnitentiæ.*

VI. Lepidus homo, ita mihi Papæ sint propitii! qui, etsi habitent domos luteas, tamen audiunt numina, audiunt dii. Vnum dolendum in tam lepido homine, quod tam subito lagena defecerit, & nõ perrexerit. Quid si nusquam purgatorium est? quid si nusquam merita? quid si nusquam præparationes ad gratiam? quid si nusquam opera nullo modo peccata? quid si nusquam opera supererogatoria? quid si nusquam Missa? Denique, quid si nusquam Papismus ipse in vniuersum? Nam qui semel verecundiæ fines prætergressus est, hunc nauiter oportet esse impudentem. Quasi vero nihil intersit vndecunque orta sint, quæ obseruantur in Ecclesia? Quod si est, quid frustra macerant seipsos homines stultissimi, in euoluendis Veterum monumentis? Cur non secant potius nodum, ἀλέξαι δ' ἀχῶς cui soluendo non sunt, & hoc vno, ἀ 'τὸς ἔφα confisi, semel pronuntiant, omnia haud aliter obseruanda, quam sunt instituta. Imo non instituta: nam id Scripturam redolet, & monumenta Patrum: sed quam sunt in vsu præsenti, quomodocunque tandem olim instituta. Quod si non audent, qui tamen vix nihil audent: vident omnes recte, & legitime postulari rationem institutionis, originemque inquiri consuetudinis.

VII. Verumtamen attendite. Reperit tandem aliquid Roffensis, sedulus scilicet, in euoluendis Veterum monumentis: aliquid inquam, reperit, quo obstruatur os Luthero importune neganti antiquitatem arbitrariæ huius satisfactionis. Facile præsumas, non esse quicquam è triuio, quod huic tam solemni prouocationi opponatur. Quid est ergo? Si fides, inquit, habenda Yuoni, qui Carnotensis Episcopus fuit, doctrinaque pariter, & sanctitate non infimus: is tam ex Conciliis, quam Patribus, multa collegit, pro quadragenis, & septenis illis: crebram satisfactionis, & canonum pœnitentialium facit mentionem. Interdum Hieronymum introducit de iis loquentem, *Mensuram temporis in agenda pœnitentia, idcirco non satis aperte præfigunt canones, pro vnoquoque crimine, vt de singulis dicant, qualiter vnumquodque emendandum sit: sed magis in arbitrio Sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt, quia apud Deum non tam valet mensura temporis, quam doloris: nec abstinentia tantum ciborum, quam mortificatio vitiorum. Propter quod tempora pœnitentiæ, fide & conuersatione pœnitentium abbreuianda præcipiunt, & negligentia protelanda existimant. Tamen, pro quibusdam culpis, modi pœnitentiæ sunt impositi, iuxta quos cæteræ perpendendæ sunt culpæ, quum sit facile per eosdem modos, vindictam, & censuram canonum æstimare.*

VIII. Et profecto verum est, multa apud hunc Yuonem legi de ista arbitraria pœnitentia: nec quadragenas, septenasue tantum, sed plura alia interualla, puta cap. 187. part. 15. quæ est de Pœnitentia, annorum vnius & viginti, quatuordecim, decem, septem, quinque, quatuor, trium & semis, trium, vnius. Et quidem tam prouide pensatis peccatis, vt quum ei, qui semel adulterium admiserit, quinque: qui bis, decem annos assignet, tamen septem iudicarit sufficere, non tantum ei qui hominem sponte occiderit, sed etiam Sodomitæ. Descripsit etiam modum pœnitendi singulis annis, qui ieiunandi sunt (hæc eius phrasis, solennis, puto, ei arti) in pane & aqua. Caue enim putes, toto anno continuandam tantam vitæ austeritatem. Quis enim sufficiat? [illegible] feriis duntaxat secunda, quarta, sexta: nam tertia, quinta, & Sabbato, permittuntur minuti pisciculi: aut hi si haberi nequeant, saltem vnius generis piscis: (nam viderat, credo, ille aliquando aliquem piscem, qui tamen esset multorum generum, instar Tragelaphi, Chimæræ, Hippocentauri) præter pisces, legumina, olera, poma. Anno post secundo, sua quædam diæta describitur laxior. Et quia tam duram pœnitentiam non omnes valent sustinere, tradit redemptionis modum. Qui dies ieiunari debent in pane & aqua, eos singulos redimi posse, quinquagenis Psalmis decantatis: quod si Psalmos non nouerit, tribus denariis diues, vno pauper redimito; editoque quicquid volet, excepto vino, carne, sagimine. Aliter. *Si quis forte non potuerit ieiunare, & habuerit vnde possit redimere, si diues fuerit, pro septem hebdomadibus, det solidos viginti: si non habuerit vnde tantum possit dare, det solidos decem: si autem multum pauper fuerit, det solidos tres. Qui non potest sic agere pœnitentiam, vt superius diximus, faciat sic: Si tres annos continuos ieiunare debet, & ieiunare non potest, sic redimere potest. In primo anno eroget in eleemosy. am solidos viginti sex. In secundo anno eroget in eleemosynam solidos viginti. In tertio solidos octodecim. Hoc sunt solidi sexaginta quatuor.*

IX. Hæc omnia, & multo plura Yuo. Ille Yuo Carnotensis Episcopus, ille doctrina pariter & sanctitate non infimus. O quem suspiciant omnia secula! Sed ô miraculũ? Quũ alii magni viri soleant magno Ecclesię detrimẽto denasci: hic magnus vir magno detrimento Ecclesiæ natus est. Quia tã sero natus seculo demũ vndecimo, & quidẽ exeunte: vt necesse fuerit tã elegantia mysteria incognita esse priscis illis seculis: bonis seculis: si tamen bonis: quibus Spiritus nondum se tam abundanter insinuauerat, vt hæc magna contra purgatorii carnificinam remedia irent somniatum. Nam quod Hieronymi verba refert, sua fide refert; ex dictis, ita enim habet, Hieronymi: quod quid monstri est? ant quis vnquam liber dicta Hieronymi est complexus.

X. Ignoscito ergo Luthero Roffensis bonus Episcopus: non mentito. Vtrumque enim verum: & Apostolos, Apostolicosque viros: & Patres Veteres, hæc omnia pœnitentiæ arbitrariæ, quantumuis elegantia commenta ignorasse: & Yuonem fuisse Apostolis, Apostolicisque viris, atque etiam Patribus omnibus meliorum seculorum longe eruditiorem. Simul tamen memento non comparari eruditionem, sed duntaxat quæri, vtrum hæc somnia fugerint Cascos illos viros: adeo vt si hoc obtineat Lutherus, satis sibi factum putet; permittatque Roffensi Yuonis pusi delicias.

XI. Philippus, in Apologia Confessionis c. de confessione, & satisfactione, *Hæc tota res*, inquit, *est commentitia, recens conficta, sine autoritate Scripturæ, & Veterum scriptorum Ecclesiasticorum. Ac ne Longobardus quidem de satisfactionibus hoc modo loquitur. Scholastici viderunt in Ecclesia esse satisfactiones: nec animaduerterunt illa spectacula instituta esse, tum exempli causa, tum ad probandos hos, qui petebant recipi ab Ecclesia. In summa, non viderunt esse disciplinam, & rem prorsus politicam. Ideo superstitiose finxerunt eas, non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum valere.*

XII. Hæc verba refutaturus Bellarminus; primum de Longobardo agit, tum de Patribus. Miratur frontem Philippi, qui negare audeat, exstare apud illum testimonia illius satisfactionis, de qua Scholastici loquantur, quum hi apud eum inuenerint ea, de quibus disseruerunt copiosius. Tum autem ipse Longobardus distinct. 16. libri 4. ita concluserit his Augustini verbis, *Ad agendam pœnitentiam non sufficit mores in melius commutare*: & quę sequuntur, c. præced. à nobis descripta. Quod Patres attinet, Illyricum ingenue fateri, omnes Patres agnoscere satisfactionem quæ Dominum placet, & peccata redimat. Caluinum fateri, Patres à partibus Papistarum stare, atque eos reprehendere, quam sequi, vtilius esse.

XIII. Sed qui frontem in Philippo desiderat, suam nimium quantum perfricuit. Nam Philippus Lombardum vere dixit non ita loqui de satisfactionibus, vt Scholasticos, vt Papistas hodie. Hi enim *docent* (inquiebat) *in remissione peccati, Deum remittere culpam: & tamen, quia conuenit iustitiæ diuinæ punire peccatum, mutari pœnam æternam, in pœnam temporalem. Addunt amplius, partem illius temporalis pœnæ remitti potestate clauium, reliquum autem redimi per satisfactiones.* At, sic docere Lombardum, negat Philippus. Si mentitur, cur non profert Bellarminus Lombardi verba, quæ illis, si non sono paria, at saltem sensu similia sint? Nulla habet, & tamen audet obloqui.

XIV. At Scholastici in Lombardo inuenerunt, quæ prolixius disputarunt. Facilius, inquam, assumptum quam probatum Nam, quis Scholasticos nescit omne genus, & quæstionum, & determinationum congerere in sua commentaria dicam, an commenta, in Lombardum: occasione captata, ima affectata, sæpe leuicula, aliquando etiam inuita? Sed non si illi multiplicant somniationes suas, ideo omnium habent autorem Lombardum. Nam de satisfactione, fateor eundem habere multa: sed de arbitrariis: sed de permutationibus, de similibus nugis nihil: neque illa Augustini eo pertinere, post paulo constabit.

XV. Patres omnes satisfactionem agnoscere, non tam Illyrico credo, quam ipsis eorum testimoniis. Sed arbitrariam, sed desultoriam, à pœnis ad ieiunia; à ieiuniis ad Psalmos: à Psalmis ad nummos: neque Illyricus dixit eis cognitam: neque nos concedimus. Negamus etiam à Caluino dictum vnquam, Patres à Papisticis partibus stare: etsi docendi rationem non probarit: quod iam considerandum.

XVI. A Caluino igitur hæc describit Bellarminus. Ex Institut. lib. 3. cap. 3. §. 16. *Eiusmodi exercitia sæpe commemorant vetusti Scriptores, quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquam autem vim pœnitentiæ minime in illis reponunt, veniam tamen mihi dabunt lectores, si dixero quod sentio. Plus æquo certe insistere in his videntur: ac si quis prudenter expendat, mihi, vt spero assentietur, dupliciter eos modum excessisse.* Et cap. 4. §. 38. *Parum me mouent, quæ in Veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt, Video quidem eorum nonnullos, dicam simpliciter, omnes fere quorum libri exstant, aut hac in parte lapsos esse, aut nimis aspere & dure loquutos.* Ex lib. 4. cap. 12. §. 8. *Qua in parte excusari nullo modo potest immodica Veterum austeritas, quæ & prorsus à Domini præscripto dissidebat, & erat mirum in modum periculosa.* Ex his Bellarminus constare putat, Caluinum confessum, Patres à partibus stare Papisticis.

XVII. Post, ex cap. 4. §. 39. *Vocasse satisfactionem, non compensationem, quæ Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua, qui excommunicatione multati fuerant, quum in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua pœnitentia certiorem.* Et post, *Atque ita dicebantur, non Deo, sed Ecclesiæ satisfacere: quod etiam his ipsis verbis ab Augustino expressum est, in Enchiridio,* cap. 65. Et his refutandis, opponit Bellarminus, Augustinum dicere quidem, pœnitentes Ecclesiæ satisfacere: sed non addere negationem illam, *non Deo,* Et cap. 7. per eleemosynas esse propitiandum Deum: & sequenti, pro leuibus peccatis orationem satisfacere: homil. 50. non sufficere, mores in melius mutare, nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfiat Deo. Et in Psalm. 50. Satisfactionem requiri, vt peccatum non maneat impunitum.

XVIII. Sed Bellarminus, suo more, parum est fidelis. Incipiam à postremo, vbi fateor non posse negari, apud Patres sæpe legi, satisfaciendum Deo pro peccatis: itaque merito Caluinum reprehendendum, si hoc negasset. Sed ille profecto nusquam negauit: verba eius sunt: *Vocarunt autem vt plurimum satisfactionem, non compensationem*: & quæ post descripsit ille. Vbi fides omissam particulam, *vt plurimum*, cuius ea vis est, vt non vniuersaliter, atque extra exceptionem pronunciet: adeo non potuit absque insigni fraude amputare: nimirum, ne infirmitas obiectionum per se ipsa pateret. Nam quid tum, si alibi legas, satisfieri Deo? an propterea falsum, legi etiam, satisfieri Ecclesiæ? Atqui, neque hoc negat Bellarminus, neque illud Caluinus. Vin' scire? Non tantum, non vniuersaliter pronuntiauit hic: sed alias satis aperte improbauit Veterum loquendi rationem. An credat quisquam improbaturum, si nihil nisi satisfactionem Ecclesiæ legisset?

XIX. Præterea; cur illud duntaxat Bellarminus exaggerat de satisfactione Dei; quasi solis iis verbis Caluinus hæreret, & neglexit definitionē rei? *Nō cōpensationē*, inquit, *quæ Deo redderetur.* Atqui hic nodus est. Etsi n. fatear, sæpe legi apud veteres, satisfactionē Dei; tamen cōpensationē Deo redditā, nemo nominauit: nemo iudicauit: & paulo post videro: hic breuiter: satisfacere Deo pro peccatis, minime omnium est compensationem vllam Deo reddere.

XX. Denique, satis ostendit Caluinus, se loqui non de quauis pœnitentia, sic loqui Patres: quod videri voluit Bellarminus, vt suum illud adderet de quotidianis peccatis, & oratione. Sed de ea, quę canonica fuit appellata tādē. Nonne enim diserte de iis qui excommunicatione mulctati fuerant? Imo, nonne additum quod Sophista maluit omissum: *Indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia, quibus se prioris vitæ vere, & ex animo pertæsos esse approbaret, vel potius priorum memoriam obliterarent: atque ita dicebantur, non Deo sed Ecclesiæ satisfacere.* Quare, hæc Caluini solutio, etsi non vniuersalis, tamen non fuit tam fastidiose repellenda. Nam ab Augustino non additam particulam, *non Deo*, quid habet virium? Nam Caluinus addidit de suo, illustrationis gratia, vt solet fieri in diuersis.

XXI. Sed præcedentia, cuius tandem esse dicam cerebri? Aut, quomodo ex iis conficitur, Caluinum agnoscere, Veteres stare à partibus Papistarum? An, quia quoscunque ille improbat, ii sunt ab iis partibus? Beatos Papistas multitudine noua patronorum. Nam, profecto Caluinus non probat Turcas, non probat Eutychianos, Pelagianos, Nestorianos, Arrianos: mille alios tales. Veruntamen addiderat Caluinus, *Vim pœnitentiæ minime in illis reponunt.* At Papistæ vim pœnitentiæ in illis reponunt: & adeo reponunt, vt absque iis vix, ac ne vix quidem vllam pœnitentiam agnoscant. Ergo teste Caluino, non stant à partibus Papistarum Veteres. Adde, quæ verba vtiliora sibi sperauit Sophista, si supprimerentur, *Non concedam eos ipsos adeo fuisse rudes, & imperitos, vt eo sensu illa scripserint, quo à nouis istis satisfactionariis leguntur.* Ergo rursus, teste Caluino, non stant à partibus Papistarum Veteres. Nam si starent, eodem sensu essent loquuti.

XXII. Verum dixit Caluinus, Nimios fuisse Veteres in commendandis pœnitentiæ exercitiis; & dupliciter modum excessisse. Ergone à Papistarum partibus Veteres? Cur magis quam à Catholicorum partibus olim Nouatiani, nimii in exaggerandis peccatis, & commendanda sanctitate? Quam à Manichæorum partibus Syricius, nimius in blasphemando matrimonio? Quam ab Eustathianorum partibus Papistæ, nimii in commendanda vestium sanctimonia? Veterum potius simias dixeris vere nostros Papistas, qui verbo tenus ea commendant exercitia cum Patribus: quanquam rem penitus mutarint. Sed quomodo Veteres, excessisse dicat Caluinus, cur reticuit Sophista? Dupliciter inquiebat: vel, quum immodicis elogiis commendarent corporalem disciplinam: vel, quum in exigendis castigationibus essent rigidiores. Quorum capitum, vt de priori nihil dicam: certe posterius, quis speret displicere posse Papistis, qui illam Veterum disciplinam, quasi aliquas Draconis leges sanguine scriptas, quotidie nouis indulgentiis, redemptionibus, dispensationibus molliant: consulentes iis qui non possunt annum integrum ieiunare; vt ternas singulis hebdomadis seligant. & qui hoc non possunt, vt Psalmos cantillent ad numerum; & qui rursus huic tanto oneri impares erunt, saltem numulos erogent.

XXIII. Sed Caluinus, inquit, satis aperte arrogantiam suam, & superbiam intolerandam prodit, dum ipse vnus tot Ecclesiæ lumina, quæ variis temporibus non solum doctrina, sed etiam probitate incomparabili, & pars etiam miraculis, aut martyrio claruerunt, prorsus contemnere, & castigare non erubescit.

XXIV. Agnosco Iesuitæ mores: quod genus homines ædificant sepulcra Prophetarum, & ornant monumenta iustorum. Enim vero longe, longeque aliud est, idololatria veterum Patrum: aliud imitatio eorum virtutis, & doctrinæ. Nunquam, nunquam quantumque est in orbe Iesuitarum efficiet, vt, qui viri, doctrina, probitate, miraculis, martyrio claruerunt, eorum nemo, aut à sententia discedere, aut verbis offendi vllo modo debeat. Neque si ipsi pecora sint seruitio nata, &, vt ipsi loquuntur cæcæ obedientiæ; ideo Christianos non deceat, probare spiritus, vtrum sint à Deo. Probauit Caluinus: iustas inuenit causas discedendi: imo nō discedendi, sed certe recedendi. Quis, non stupidus, damnet viri libertatem? Sed contemptum calumniose Bellarminus addidit, qui nunquam Caluino venit in mentem.

XXV. Superest Chemnitius, qui Veteres loquutos per hyperbolem dixisse, peccata, pœnasque peccatis debitas purgari, compensari, tegi, iudicem placari, & reconciliari operibus illis satisfactionum. Cyprianū eo vsque progressum, vt affirmarit peccatum non dimitti, nisi absolutis & completis Canonicis satisfactionibus: excidisse ei inconsiderate, delicta ante Baptismum contracta, Christi sanguine, & satisfactione purgari: at sordes post modum contractas eleemosynis ablui.

XXVI. Bellarminus primum; vt in Caluino, sic in Chemnitio superbiam crepat, & arrogantiam. Quasi ipse modestiam profiteretur, & moderationem:, aut solus profiteretur. Sed asinus præteriens si lutum aspergat, vestes sordidat, non etiam corpus lædit. His ergo missis cætera videamus. Excusat locos Cypriani obiectos: post, hyperbolem explicat: Cyprianum ergo, quum dixit peccatum non dimitti, nisi absolutis canonicis satisfactionibus, loqui non de quacunque remissione; sed plena, atque integra, quoad culpam, ac pœnam: & hanc tum æternam, tum temporalem: id est, non negare hominem lapsum post Baptismum, ante completam satisfactionem, posse Deo reconciliari? sed negare plene remitti illi peccatum, quoad culpam, & omnem pœnam, nisi per opera laboriosa diuinæ iustitiæ fuerit satisfactum.

XXVII. Ego vero, quid pro certo respondeam, non habeo: qui locum nullum memini legisse apud Cyprianum, in quo tale quid assertum sit: amplius dico, ne ostentatum quidem vllum à Bellarmino; non etiam à curiosiore Salmerone, non denique à curiosissimo Coccio. Nisi forte epistolam 10. Chemnitius habuerit in animo; cuius argumentum videtur habere quippiam simile. Nam, lapsis nonnullis in idololatriæ crimen, ob seueritatem persequutionis, quum esset de more imposita pœnitentia, martyres in carcere constituti, postularunt iis dari veniam: vnde factum, vt à nonnullis admitterentur ad pacem Ecclesiæ; quanquam nondum expleto pœnitentiæ tempore. Id Cyprianus grauiter tulit, palamque improbauit. Et, *hæc qui subtrahit fratribus*, inquit, *nostris, loca, nempe, Scripturæ à se præmissæ, quibus grauitas eius peccati describebatur. Decipit miseros, vt qui possunt agentes pœnitentiam veram Deo Patri misericordi precibus, & operibus suis satisfacere, seducantur, vt magis pereant: & qui erigere se possent, plus cadant. Nam, qui in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam iusto tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesim veniant, & per manus impositionem Episcopi & Cleri, ius communionis accipiant, nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseuerante, non dum restituta Ecclesia ipsius pace, ad communionem admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab Episcopo, & Clero imposita, Eucharistia illis datur, quum scriptum sit, Qui ederit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini.* Quibus similia repetuntur epistola sequente.

XXVIII. Viderit Chemnitius, viderit Bellarminus: sed hoc si est, tum profecto imponere voluisse Bellarminum fidenter pronuntio: aut certe non assequutum esse Cypriani mentem: ne verba quidem ponderasse. Loquitur Cyprianus, inquit, de plena & integra remissione: intelligo velle Bellarminū à Cypriano negari remissionem solius pœnæ temporalis: & vero ita fateor aut loqui, aut sentire debuisse, vt starent à Patribus Papisticis. Sed ita loquutum esse, aut sensisse constanter nego. Nam primum, Cyprianus scripsit, eos, sic seductos, vt communicarent ante confectam pœnitentiam, magis perire: plus cadere. Quid hoc est? Aut quomodo intelligendum de temporalibus pœnis solis? An apud Papistas legitima phrasis est, eos perire, qui abeunt in purgatorium? Certe apud Catholicos, non nisi eos, qui in gehennam. Rursus, eos qui Eucharistiæ communicent nondum facta exomologesi, pronuntiat Cyprianus, edere indigne: bibere indigne: reos esse corporis, & sanguinis Domini. Hæccine pœna est, an potius culpa? Et culpa mortalis? Quare Cyprianus id potius voluit, quicquid sudet Iesuita, eos qui non implent tempus satisfactionis, nullam habere peccatorum remissionem: exceptis tamen iis, qui morte præueniuntur. Nam his etiam pacem dari iubet. Sed hæc exceptio non obstat, quominus inconsiderate dictū Chemnitius obseruare debuerit.

XXIX. Inconsiderate rursus dictum, peccata in Baptismo dimitti sanguine satisfactioneque Christi: & post Baptismum, eleemosynis. Excusat Bellarminus non negare, peccata post Baptismum commissa, merito passionis Christi deleri: sed solo illo merito plene deleri, quoad omnem culpam & pœnam.

XXX. Sed

XXX. Sed hæc purgatio in mentem penetrat Cypriani: at Chemnitius verba accusabat: inconsiderate, aiebat, dictum excidit. At ego, etsi hanc mentem Cypriani esse concederem: imo si agnoscere, veram mentem esse, & sanam: tamen negarem adhuc considerate loquutum: dicerem eo potius esse loquutum inconsiderate, quod eam mentem non expresserit: imo periculose expresserit. Mentiar, si, vel in toto illo tractatu de opere, & eleemosynis, vno verbo eam mentem indicarit. Si non contrariam expresserit, apud eos, qui loquendum esse sciunt cum multis: & negant verborum vsum esse priuati instituti. Peccata ille distinguit in ea, quæ ante, & ea quæ post Baptismum. Illa remitti pronuntiat sanguine Christi: hæc vero eleemosynis. Quis ignorat in huiusmodi disputationibus assignari sua cuique propria? Exempli gratia; dicet Bellarminus, per sanguinem Christi in Baptismo plena remissio est: post Baptismum semiplena. Quis non videt confici, in Baptismo non dari semiplenam, post Baptismum non plenam? Dixit Paulus, ad Rom. 2. Redditum iri, iis quidem qui perstant, gloriam, & honorem, & immortalitatem: iis vero qui veritati non obtemperant, sed obtemperant iniustitiæ, excandescentiam, & iram. Quis hæc dubitauit ita dicta, vt negetur reddi aut illis excandescentiam, & iram: aut his gloriam & honorẽ: Dixit Christus, Ioan. 12. *Qui amat animam suam perdet eam: & qui odit animam suam, in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam.* Nonne verum, qui amat animam suam, non custodiet eam in vitam æternam: & qui odit eam, in hoc mundo, non perdet eam? Atqui similiter disparauit Cyprianus, *Loquitur in scripturis diuinis Spiritus Sanctus, & dicit, Eleemosynis, & fide delicta purgantur: non vtique illa delicta, quæ fuerant ante contracta: nam vtique illa Christi sanguine, & satisfactione purgantur.* Et neget quis aut significari potuisse, peccata præcedentia non purgari Eleemosynis: sequentia, non sanguine Christi? Si significatum, impius fuerit Cyprianus. Sed demus non significatum: & vero ego quidem nolo significatum; sed quia significari potuit: ergo inconsiderate dictum, non magis libere, quam vere, & opportune dictum à Chemnitio. Neque putem hanc mollissimam, hanc fraternam censuram ægre laturum ipsum, si in viuis esset, Cyprianum: agniturum potius à se minus dictum, vt olim Augustinum admonitum ab Hieronymo, etsi amarioris fellis viro.

XXXI. De hyperbole respondet primo; si concedatur, tum pro se facere. Omnem enim hyperbolem requirere, vt vere aliquid subsit in re, licet non tam excellenter, quam verba significant: alioquin non hyperbolem, figuram; sed mendacium. Sic Psalmo 107. *Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos*: sic hyperbolica loquutio est, vt tamen naues à fluctibus interdum valde alte tollantur, & deprimantur. Itaque, nisi aliquid, imo nisi multum valerent opera laboriosa, ad pœnam peccatorum expiandam, Deumque placandum, non hyperbolicæ, sed falsæ Patrum loquutiones essent. Quare, si qua hyperbole est, in eo est, quod significare videatur, purgari peccata, quoad culpam & pœnam, tum æternam, tum temporalem: quum tamen reipsa, ac sine hyperbole, quoad pœnam tantum, atque hanc temporariam.

XXXII. Respondeo; primum, negari posse, quod sumitur, omni hyperbolæ subesse verum. Nam sermonem, non tam rerum veritatem significare, quam humanum de rebus quibusque conceptum: & hunc non tantum esse verum posse, sed etiam falsum: in vtroque hyperbolem, quum id quod, aut verum est, aut verum esse putat; is qui loquitur, excedit. Sic, qui induxerat in animum, suas esse omnes naues soluentes è Pyræo; hyperbolice poterat dicere, tot sibi naues esse, quot in syluis folia; non quot multas haberet, quæ veritas fuisset: sed quod multas habere putaret: quod erat mendacium. Apud Plautum Epidico Miles, *Virtute belli armatus promerui, vt mihi omnes mortales deceat agere gratias.* Inquire: mendacium est hyperbolicum. Et infinita huiusmodi maxime apud Poetas, qui in iis quæ fingunt, etiam modum negligunt.

XXXIII. Veruntamen nolim ego quidem Veteres omnes sic accusare; id est, laudem in eos transferre Scholasticorum, siue Papistarum. Quare concedo sane, illorum hyperbolæ subesse verum. Sed id quod Bellarminus obtulit, nego: non enim est verum: itaque ex eius regula, non hyperbole esset, verum mendacium. Dico igitur sic accipiendum. quia pœnitenti dimittuntur peccata: & pœnitentia vera tota incumbit bonis operibus: addit etiam lacrymas, planctus gemitus, ieiunia: inde dictum, his operibus dilui peccata. Itaque, huic hyperbolæ hoc subesse verum; pœnitenti dimitti peccata: iterum alterum, pœnitentem ea opera exercere. Exaggeratio hyperbolica dixit, eas opera diluere peccata: satisfacere Deo: iram placare, & similia: quæ sunt κατὰ λέξιν falsa: sed excusantur per hyperbolem: quæ vtilitatem eorum operum, re vera magnam, auxit in immensum; vt tanto vehementius commendarentur populo.

XXXIV. Sed nunc serio Bellarminus negat hyperbolam; saltem apud omnes. In concionibus forte concedat: sed negat probabile, vel in disputationibus contra hæreticos, vel in Decretalibus epistolis, quum consulentibus Episcopis responderetur: vel in commentariis, aliisue eiusmodi libris doctrinam Ecclesiasticam simpliciter tradentibus. Nam, hos omnes docere, peccata redimi.

XXXV. Vt versatile est ingenium! vt paratum negare, & affirmare. Nunc statim audiuimus concedentem, videri hanc phrasin, Peccata redimi, comprehendere, tum culpam, tum pœnam, & hanc tam æternam, quam temporalem: atque inde esse hyperbolicam: nunc eandem negat esse hyperbolicam in disputationibus, in decretalibus, in commentariis. Quid vanius potuit dici? Ergone in concionibus ambigua erit vna eademque phrasis, non ambigua in reliquis? Et si eam Cyprianus proferat ad populum, verendum ne plenam absolutionem significet, non verendum si Hieronymus scribat, aut Ambrosius, aut Innocentius? Scilicet, desierunt apud Papistas, τὰ ἐν τῇ γραφῇ σημεῖα εἶναι τῶν ἐν τῇ φωνῇ. Nam, si essent, ergo tam picta, quam dicta, idem significarent. Si igitur propterea in concionibus, phrasis, peccata redimi, hyperbolica est, quia videtur plenam remissionem significare, erit etiam in disputationibus, decretalibus, commentariis, hyperbolica: aut si non est; tum necesse erit, non esse hyperbolicam eam ob causam: contra quam Bellarmiuus autumabat.

CAP. XVI.

Distinctior consideratio autoritatum Veterum.

I. NE ego quidem sperem posse omnium Veterum in hanc partem θημερ-γείας omnes exigi ad amussim simplicitatis Christianæ, sinceritatis Apostolicæ: & serio optarem, ne vnquam illi sibi permisissent, à phrasibus Scripturæ tam procul recedere. Dicam tamen libere, & confidenter, non frustra Caluino persuasum fuisse, nõ eo sensu scripsisse illos, quo à nouis satisfactionariis leguntur. Verum enim hic fuisse, vt in aliis rebus: non ibi subsistere exempla, vnde cœperunt; adeoque paulatim deerratum magis ac magis, donec vix vestigia remanerent veræ pœnitentiæ. Proh Dei atque hominum fidem! quis crederet Apostolos, quum prædicarent pœnitentiam, significaturos hanc indulgentiarum inundationem, quæ regnat in Papatu! Quis sperasset, quum auditum esset à Christo, *date eleemosynam, & omnia erunt vobis munda*, futuros aliquos Christianos, qui præsentibus pecuniis confiderent se redempturos peccata sua. Futuros in Ecclesia doctores, qui certis nummis delicta taxarent! Næ, sola Africa, non generat monstra. Dicam plenius hac de re tota: nec omittam Bellarmini obseruatiunculas.

II. Primum omnium distinguendæ sunt diligenter ætates Ecclesiæ. Quod, quum sit commune plerisque omnibus controuersiarum capitibus; tum hic nominatim admonendum: quandoquidem tam apertum, tam longum discrimen est rerum, vt omnino iniquum sit, eorum quæ legas in primis seculis, interpretationem petere à postremis: vix etiam à mediis æquum, aut saltem iis, qui proxime post media. Vnicus ferme Bernardus est meritus non reiici: qui longe aliter, quicquid ad iustificationem pertinet, disputauit, quam solerent sua tempora.

III. Eodem capite continentur, & supposititia scripta, cuiusmodi sunt quæstiones illæ Iustino adscriptæ; Ambrosio, epist. ad Vercellenses, & ad virginem lapsam: Episcopis Romanis, Decretales plurimæ: Augustino, liber de pœnitentiæ vtilitate. Hæc enim omnia, etsi non omnia eiusdem æui, tamen incertum est, cuius sint: ideoque autoritatem obtinere non possunt. Sed hæc satis esto monuisse: ad rem venio.

IV. Prima, secundaque classis otiose proferuntur: neque enim controuersiam nostram attingunt. Pœnitentiam illæ commendant, tum priuatam, tum publicam: nec nos sane reiicimus: imo, priorem absolute necessariam dicimus omnibus Christianis adultis: & adeo necessariam, vt vniuersam debeat occupare vitam; quandoquidem nemo sit, perseueretque absque peccato: non fiat autem vlla remissio peccatorum, cui hæc non displiceant, placeat autem sanctificatio, atque inde mutetur habitus. Itaque, nulla possunt in hanc partem proferri Veterum testimonia, quæ nos, non toto corde admittamus. Bona etiam opera inde pendentia, orationes, eleemosynas; imo tristitiam, dolorem, luctum, ieiunia, qui à nobis reiici dicat, immanem sese calumniatorem exhibebit. Quanquam ἐκ περιουσίας Patres adhibeantur, quum Scripturarum sit autoritas longe maxima: & loci plurimi non obscuriores.

V. Alteram pœnitentiam, quam publicam dicimus, nec contentam intimis animi penetralibus, Deo soli cognitis, sed testimonium quærentem etiam Ecclesiæ, in qua quisque est peccator: etsi non semper necessariam, vel ipsi dicant aduersarii; tamen noster etiam vsus admisit, vtilem ædificandæ Ecclesiæ; ipsis etiam peccatoribus corrigendis. Tantum moderatione temperandam, referendamque ad ædificationem, non ad destructionem: vnde factum, vt Caluino displicuerit nimia Veterum austeritas. Sed hic, si quid est controuersiæ, alterius erit temporis; quum disciplina Ecclesiastica tractabitur, siue Claues Ecclesiæ. Nunc autem, Satisfactionum est præ manibus negotium, quatenus officit ei Doctrinæ de remissione peccatorum gratuita, quam hausimus è Scripturis. Inde non discedere certum est.

VI. His igitur omissis duabus primis classibus, ad quas pertinet maxima pars locorum è Veteribus descriptorum; reliquas oportet diligentius introspicere. Nam & hæ sunt, à quibus sumpserunt erroris occasionem Papistæ: sumunt etiam pertinaciæ causam: quum nos vident abhorrere ab iis phrasibus, quas identidem legunt: atque inde triumphant, quasi confecto prælio. At nos iniquum esse dicimus, verbis hærere mordicus, res ipsas negligere. Deinde pronuntiamus; vtvt nobis phrases displiceant, tamen non congruere Papistarum placitis, res iis significatas phrasibus. Breuiter: nego, satisfactiones Veteribus vsurpatas eodem sensu cum Papistis, quod me intelligo iam debere argumentis conficere.

VII. Primum hoc esto. Satisfactiones Papisticæ, non satisfaciunt ipsi peccato. Ergo satisfactiones Papisticæ, non sunt satisfactiones Veterum. Patet maior, ex statu quæstionis: nam Papistæ distinguunt peccatum, siue culpam, & pœnam: culpamque dicunt prorsus gratis condonari: nec posse vllis satisfactionibus redimi. Itaque, satisfieri duntaxat pœnis, etsi non omnibus, Bellarminus diserte dixit, *Satisfactionem non offerri Deo, neque exigi ab hominibus pro culpa: gratis enim nos à culpa iustificat Deus.* Sed & quum explicaret hyperbolem, quam in Patribus Chemnitius obseruabat, dixit, inde esse, quod viderentur docere, satisfieri, tum culpæ, tum pœnæ æternæ.

VIII. At minor ex ipsis constat Veterum verbis: quæ 5. classe continentur. Hinc Cyprianus, delicta redimi. Hieronymus, præteritas culpas compensari: Augustinus, de peccatis præteritis propitiari Deum. Ambrosius & Leo, peccata redimi. Hilarius, charitate plurimum peccatorum tegi. Origenes, satisfaciendo delere, quod admissum est: Isidorus, reatum suum legitima satisfactione plangere. Ambrosius diluere lacrymis peccatum suum: ieiunio eluere peccata nostra. Sulpitius, fornicationem satisfactione purgari. Quamenie Nyssenus de pœnitentia, τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ μετάνοια· λύσις καὶ ἀφανισμὸς τῶν πάλαι κατὰ πρᾶξιν συνεργηθέντων ἢ κατὰ διάθεσιν νοηθέντων, *Pœnitentia est dissolutio pridem opere admissorum, vel voluntate cogitatorum.* Et similia plurima, quæ ab iis mutuo sumpta. Fallor: furto ablata debui dicere, hodie Papistæ plurimo habent in vsu: vt facile iures similitudine soni delusus, nihil inesse fraudis. Sed vide dolum. Si obiicias, ab iis doceri, solas pœnas, & has quidem temporales redimi: in promptu habent, peccata pro pœnis peccatorum nominari. Eleganti subtilitate: ne fures videantur, sed Domini.

IX. Verum, ego peccata pro pœnis nominari apud Patres nego, iſtis in phraſibus. Neq; enim me oportet eſſe tam facilem, vt quicquid aduerſario commodum ſit dicere, idem mihi iuſtum ſit credere. Vin' probem illud? Primo, audis, non tantum peccata, ſiue delicta; ſed etiam culpas, & has quidem præteritas. Enimuero; quis neſcit culpam de peccato dici, non pœna peccati? De peccato quidem, inquam, quatenus meretur pœnam: ſed tamen vt ſit aliud peccatum, merens pœnam; imo peccatum, quatenus meretur pœnam, quam pœna. Denique, ipſos Papiſtas audimus ſæpe, in peccato diſtinguentes culpam, & pœnam: at in culpa nunquam: & diſerte profitentes, culpam remitti gratis, & per ſolam ſatisfactionem Chriſti.

X. Et tamen, ſi quis hanc queratur eſſe ſubtiliorem λεπτολογίαν: at illud ſaltem reſpondeat; quomodo pœnæ redimi queant præteritæ. Dixit Hieronymus, vrgendus enim mihi aduerſarius eſt, ſi quo Portea nodo teneam: dixit Hieronymus, præteritas culpas compenſari: Auguſtinus, de præteritis peccatis Deum propitiari: pro eo quod Cyprianus, delicta redimi; Ambroſius & Leo, peccata redimi. Et tu mihi pœnas oggannias? Nam, pœnæ non ſunt præteritæ, non ſunt admiſſæ: quia ſi præteritæ, ſi admiſſæ, redimi nō poſſunt: neque vlla mens ſana cōcipiat ſatisfactiones vicarias præteritarū pœnarū. Hoc ſi abſurdiſſimū eſt (& quis neget?) non poteſt quantū, quantū eſt ſophiſtices apud Thomiſtas, Scotiſtas, Occamiſtas, Ieſuitas, efficere, vt in his phraſib s peccata, culpæque, non peccata, ſed pœnas tantum ſignificent.

XI. Eodem pertinet Irenæus: qui veterem cupiditatem per opera bona ſolui: Origenes, qui deleri, quod admiſſum eſt: Cyprianus, qui ſordes dixit quaſcunque contrahimus ablui: Hilarius, facti veteris crimen abluere: Ambroſius, operire, & tegere delicta ſuperiora: Theophilus, præterita peccata pœnitentia corrigi: Hieronymus. *Vt præteritas delicias, per quas offenderat Deum, vitæ auſteritate compenſet*: Auguſtinus, *De his quæ facta ſunt, ſatisfiat Deo.* Autor commentariorum in Pſalmos apud Hieronymum, in Pſalm. 118. literam Phe, *Non ceſſat fluentes lacrymarum antiqua delicta diluere:* Gregro. lib. 1. epiſt. 39. *Vt ante actæ vitæ culpas diluant*: Tertullianus, de pœnitentia c. 2. *Horum bonorum, vnus eſt titulus, ſalus hominis, criminum priſtinorum abolitione præmiſſa: hæc pœnitentiæ cauſa.*

XII. Intelligo reſponſaturos, ipſum peccatum, ipſam peccati culpam redimi nulla ſatisfactione poſſe: quod & nos ingenue profitemur. Sed, quid hoc ad rem? Nam, ne pœnæ quidem ſatisfieri poſſe, vllis vicariis, arbitrariiſque pœnis, habemus pro certiſſimo. Itaque concludimus, conſultiſſimum eſſe, ab his phraſibus abſtinere: Sed enim cur ex eo, quod Papiſtæ tenent, non poſſe culpæ ſatisfieri, concludant potius, Patres non eſſe loquutos de culpa; quam nos ex eo quod credimus, non poſſe ſatisfieri pœnæ; non eſſe loquutos de pœnis?

XIII. Præterea, quid tum, ſi non poſſit ſatisfieri culpæ? Meminerint, non diſputari nunc quidem, vtrum vere ſint locuti Patres: quos iam agnouimus in hyperbolas excurriſſe, quam, vtrum eadem mente cum Papiſtis. Nam ſi alia: ergo Papiſtæ fruſtra Patrum nominibus abutuntur, ad ſuam ſtabiliendam.

XIV. Verum, non patiar Patribus hanc falſi notam hærere: Longe auguſtius audiunt apud me, quam vt non vindicem ab infamia, quantum quidem veritas paſſura eſt. Culpæ ſatisfieri non poſſe, concedo; ſed quo ſenſu ſatisfieri Papiſtæ dicunt: culpæ ſatisfieri poſſe dico; ſed quo ſenſu Patres dixere. Atque adeo hoc eſt, quod ſæpe dixi: quodque iterum dico: nudo vocabulorum ſono Papiſtas abuti; vt idem videantur cum Patribus dicere, quum tamen longe dicant aliud. Nempe, non attentis ad rem, veritas eſt elapſa. Etenim, δυσθήρατός ἐστιν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος, ῥᾳδίως διωκάθος ἐκφεύγειν τοὺς μὴ προσέχοντας; aiebat Baſilius, homilia in *Attende tibi: Difficilis venatu veritas: & facile effugit non attentum.*

XV. Quæ ergo mens Patribus? Hæc nimirum, per pœnitentiam mutari vitam in melius; diſcedique à peccatis, redire ad iuſtitiam: effici, vt qui peccabat, non peccet amplius: nec tantum non peccet amplius: ſed etiam oppoſitis virtutibus operam nauet. Hæc eſt ſatisfactio: quomodo in rebus ſeculi ſatisfit honori alterius, quum pro probris, laudes reſtituuntur: quum pro odio, amor ſuccedit: quum pro furto, beneficium: ſic in his, quum peccatis, quibus Deus offendebatur, virtutes ſuccedunt: & impiam vitam pia ſequitur: & quidem tanto hæc pia, quanto illa impia.

XVI. Subleſta mihi fides eſto, ſi non ita Patres interpretentur: & quidem diſertiſſime, conſtantiſſime. Primum, Gennadius (non enim Auguſtinus) de Eccleſiaſticis dogmatibus c. 54. *Satisfactio pœnitentiæ eſt, cauſas peccatorum excidere, nec earum ſuggeſtionibus aditum indulgere.* Autor ille quiſquis eſt quæſtionum Athanaſio adſcriptarū in parabolas, ἡ γὰρ ἁμαρτία ῥίζαν οὐκ ἔχει ἀλλ' οὐδὲ καρπὸν· ἀφανίζεται δὲ ταχέως καὶ ἀναλύεται ὑπὸ τοῦ ξίφους τῆς μετανοίας κατακοπεῖσα· ἀξίνη γάρ ἐστιν ἡ μετάνοια ἐκκόπτουσα πᾶν κακόν, *Peccatum radicem non habet, neque fructum. Euaneſcit autem ſtatim, & ſoluitur, ſi gladio pœnitentiæ excindatur. Securis enim eſt pœnitentia exſcindens omne malum.* in Antonii Meliſſæ 18. Clemens: ἡ ἀληθινὴ μετάνοια τὸ μηκέτι τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι εὑρεθῆναι: ἀλλ' ἄρδην ἐκριζῶσαι τῆς ψυχῆς, ἐφ' οἷς ἑαυτοῦ κατέγνω θάνατον ἁμαρτήμασι, *Vera pœnitentia eſt, non amplius iiſdem affectibus obnoxium deprehendi, ſed ab anima funditus euellere ea peccata, quorum cauſa, quis ſe mortis reum iudicauerit.* Ambroſius in poſte. ad Cor. c. 2. *Hæc vera pœnitentia eſt, iam ceſſare à peccato.* Leo, de ieiuniis decimi menſis, ſerm. 1. *Ieiunio concupiſcentia non extinguitur.* Heſychius lib. 4 in Leuiticum, *Omnis impietas per mundam pœnitentiam mundatur.*

XVII. Tertullianus, de pœnitentia c. 2. *Pœnitentiam deſtinabat, purgandis mentibus propoſitam: vt, quicquid error vetus inquinaſſet, quicquid in corde hominis ignorantia contaminaſſet, id pœnitentia verrens, & radens, & foras abiiciens mundam pectoris domum, ſuperuenturo Spiritui Sancto, paret.* Gregorius Nyſſenus, de pœnitentia, οὐ γάρ ἐστιν ἡ μετάνοια, λύσις καὶ ἀφανισμὸς τῶν πρώην ἢ κατὰ πρᾶξιν ἐνεργηθέντων, ἢ κατὰ διάθεσιν νοηθέντων. Zino interprete *Quid enim aliud eſt pœnitentia, niſi diſſolutio, & euerſio præteritorum, quæ, vel re, vel cogitatione ſunt admiſſa?* Iſidorus Peluſiota, epiſt. 408. lib. 1. καλὴ μὲν καὶ ἐπαινετὴ ἡ μετάνοια ἀλλ' ὀλίγοις γὰρ δυνατή. ὁ τοίνυν Θεὸς φιλῶν τὴν ἐν ἐπιστροφῇ ζωὴν ἡμῶν ἐξάξει ὕδωρ ἐκ τῆς καρδίας σου, δεύτερόν σοι λουτρὸν χρησόμενον, καὶ ἑκούσιον κολυμβήθραν καθαρεύουσαν τῶν μολυσμάτων τῆς συνειδήσεως, *Præclara quidem & laude digna pœnitentis animi reſipiſcentia: ſed pauci eam aſſequi poſſunt. Deus igitur, qui nos vitam, per reſipiſcentiam obtinere vult, de pectore tuo aquam educet, quæ tibi pro altero quodam lauacro ſit, ac voluntaria piſcina, conſcientiam tuam ab omnibus inquinamentis repurgans.*

XVIII. Viden' his omnibus in locis effectum pœnitentiæ? Imo, in pœnitentia, effectum ſatisfactionis? Si tamen ſatisfactio diſtinguitur à pœnitentia; & non potius vnum eſt, idemque, Gennadio, Satisfactio pœnitentiæ intelligenda, pœnitentia quæ ſatisfactio ſit. Sed hoc tamen vt libet. Effectū ergo ſiue pœnitentiæ, ſiue ſatisfactionis, exciſio peccati, eradicatio peccati, extinctio peccati. Quis dicat, exſcindi, eradicari, extingui pœnas? Et quidem quæ nondum vllæ ſint: quæ tantum futuræ timeantur? Sed de peccato pœnam præcedente, facilis intellectus. Quia peccata, non ſolum ſingularia facta ſunt, ſed etiam habitus praui omnes, à quibus illa ſingularia: qui ſi reſideant, non erunt otioſi: quemadmodum fruſtra morborum ſymptomatis dentur, qui peccantibus humoribus non eunt obuiam. Itaq;, pœnitentia tū ſatisfacit peccatis, ſatisfacit culpis, quū ipſos illos habitus extirpat funditus.

XIX. Nec eſt vllum in Verbis momentum: Antonius dixit, ἐκριζῶσαι τῆς ψυχῆς. Iſidorus, καθαίρειν τὴν συνείδησιν. Tertullianus purgandas mentes. Nyſſenus ἀφανισμὸν τῶν ἐνεργηθέντων ἢ νοηθέντων. Quid? ſunt ne in anima, in conſcientia, in mente, pœnæ? an potius ipſa peccata cauſæ pœnarum? ipſæ, inquam, peccatorum culpæ? Nam, quæ inſunt, ea demum eradicari, & mundari, & purgari dicuntur, & ἀφανίζεσθαι. Manifeſte ergo vis pœnitentiæ pertinet ad culpam. Firmatur ex Meliſſa, ἐκριζῶσαι τῆς ψυχῆς. Quidnam? Pœnaſne? Imo, ἐφ' οἷς ἑαυτοῦ κατέγνω θάνατον ἁμαρτήμασιν, peccata, inquit, Quænam ipſa? An illa nominata alias pœnarum loco, μετωνυμικῶς, vt ſolet cauſa pro effectis? Imo, ipſa cauſa. Nam, *quorum cauſa*, inquit, *ſe aliquis dignum morte iudicauerit.* Adeone ſtupidum genus eſt hominum Papiſtæ, vt pœnarum cauſa dignos ſe morte iudicent? Atqui idipſum eradicatur ab animo: non ergo pœna. Neceſſe eſt igitur culpam dici. Ob eam rem dixit Leo, concupiſcentiam carnis extingui. At hæc profecto non eſt pœna. Heſychius, impietatem mundari. At hæc non eſt pœna. Tertullianus, quicquid in corde hominis ignorantia contaminarit, id pœnitentiam verrere, radere, abiicere. At hæc non eſt pœna. Denique Peluſiota, purgare inquinamentis conſcientiam. At certe non ſunt pœnæ, μολύσματα τῆς συνειδήσεως.

XX. Hoc inde fit manifeſtius, quod in deſcribenda ſatisfactione, peccatis opponantur opera bona, quæcunque eſſe poſſunt; & quidem directe oppoſita. Gregorius Romanus, homilia 20. in Euangelia, *Si quis in fornicationis culpam, vel fortaſſe, quod eſt grauius, in adulterium lapſus, tanto à ſe licita debet abſcindere, quanto ſe meminit & illicita perpetraſſe. Neque enim par fructus boni operis eſſe debet, eius qui minus, & eius qui amplius deliquit: aut eius qui nullis, & eius qui in quibuſdā facinorib. cecidit, & eius qui in multis eſt lapſus.* Nyſſen. in de pœnitentia, Ἀπὸ τρυφῆς ἐκακώθης, νηστείᾳ θεράπευσον τὴν ἀπόλαυσιν· ἀκολασία τὴν ψυχὴν ἔβλαψεν, σωφροσύνη γινέσθω τῆς ἀρρωστίας φάρμακον· πλεονεξία πολύυλος τὸν νοητὸν εἰργάσατο πυρετόν· ἐλεημοσύνη κενωσάτω τὴν πλησμονήν· καθάρσιον γὰρ τῶν πεπληρωμένων μετάδοσις. ἔβλαψεν ἡμᾶς ἁρπαγὴ τῶν ἀλλοτρίων. ἐπανελθέτω πρὸς τὸν ἴδιον δεσπότην τὸ ἅρπαγμα· ψεῦδος ἡμᾶς ἐγγὺς τῆς ἀπωλείας ἤγαγεν, ἀπολεῖς γάρ, φησι, πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος· ἀλήθεια μελετηθεῖσα σβεσάτω τὸν κίνδυνον. ὅρκος παραβαθεὶς ἄγει πετόμενον τὸ δρέπανον τοῦ Ζαχαρίου ὀρθὸν τὴν τομὴν ἀπειλοῦν· ἐνδυσώμεθα πᾶσαν τὴν πανοπλίαν τῆς μετανοίας, ἵνα τὴν ἀκμὴν ἀποκρουσώμεθα τοῦ δρεπάνου· αἱρετικοῖς δόγμασιν ἀσεβέσι τις ἐδολώθη· ὀρθῆς δόξης φρονήματι τὴν δεισιδαιμονίαν φυγαδευσάτω· τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ μετάνοια. *Deliciis indulgens in morbum delapſus es, eum inedia, & ieiuniis cura. Animus laborat incontinentia: adhibeatur temperantiæ medicamentum. Multiplici, ac nimia pecuniæ cupiditate in febrim animi incidiſti, liberalitate, & eleemoſyna depellatur: hæc enim eſt nimium expletæ mentis curatio. Læſit te alienarum rerum direptio: quæ rapta ſunt, ad proprios dominos reuertantur. Mendacium te proxime duxit ad interitum (perdes enim, inquit, omnes qui loquuntur mendacium) veritatis ſtudio periculum euitetur. Iuriſiurandi violatio ſublimem Zachariæ filii ſecurim ſuſtulit per aera volitantem, ac cædem minitantem: inducantur omnia arma pœnitentiæ, vt ſecuris acies, & ictus euitetur. Impiis hæreticorum opinionibus aliquis infectus eſt, rectæ ſententiæ decretis ſuperſtitionem fugato. Hæc enim eſt pœnitentia.* In eandem rationem Chryſoſtomus, homil. 10. in Matth. Μετανοήσωμεν, *agamus pœnitentiam.* Μετάνοιαν δὲ λέγω, οὐ τὸ τῶν προτέρων ἀποστῆναι κακῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀμείνονα ἐπιδείξασθαι καλά, *Pœnitentiam vero dico, non ſolum à malis prioribus recedere, ſed & melius profiteri bona. Facite enim inquit fructus dignos pœnitentiæ. Quomodo autē?* ἂν τὰ ἐναντία πράττωμεν: *ſi oppoſita faciamus. Exempli gratia. Aliena rapuiſti: tua deinceps largitor. Multo tempore ſcortatus es: abſcede etiam à propria vxore, conſtitutis diebus continentiam exerce. Probris affeciſti, pulſaſtique obuios: benedicito poſt hac congerentibus in te probra, & benefacito percutientibus. Comeſſationibus, atque ebrietati indulſiſti præteritum tempus: ieiunato, & aquam bibito: Aſpexiſti immodeſtis oculis formam alienam: prorſus mulierem ne videto in poſterum, vt tanto maiori in ſecuritate ſis.* Denique Baſilius, in regulis breuioribus, interrog. 5. πῶς ὀφείλει τις μετανοῆσαι ἐφ' ἑκάστῳ ἁμαρτήματι, *Quomodo debeat quiſque pœnitentiam agere in ſingulis peccatis: & cuiuſmodi fructus oſtendere dignos pœnitentiæ;* reſponſionem his verbis claudit; καὶ πολυπλασιάσας τὸ ἀντίθετον κατόρθωμα, ὡς ὁ Ζακχαῖος, *Et ſi, vt Zacchæus, commiſſa peccata contrariis recte factis multis compenſet.*

XXI. Nota, primo deſcribi, non tantum pœnitentiam, ſed etiam pœnitentiæ partem eam ipſam, quam ſatisfactionem appellant. Nam & aduerſarii in eam rem iis locis vſi: & non poſſunt in contritione, confeſſioneue, paria fieri opera: tum denique, neque contritionem, neque confeſſionem appellant Papiſtæ, fructus dignos pœnitentiæ. Hos ergo fructus, illi Patres vocant bona opera. Et hæc ne putes eſſe quiſquilias illas ſatisfactionum arbitrariarum, attende deduci ab his axiomatis, quibus deſcribitur noua vita. Nam Chryſoſtomus abſoluens, *Declina, inquit, à malo, & fac bonum. Rurſus Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua, ne loquantur dolum. Sed doce me etiam bonum facere, qui malum vitare docuiſti: Inquire, inquit, pacem, & perſequere eam.*

XXII. Deniq;, attende, non in genere tantum opponi bona opera malis operibus: tū n. poſſent fortaſſe ludere Sophiſtæ, qui ſuas illas arbitrarias, ſuas illas vicarias pœnas, non erubeſcunt annumerare bonis operibus, ſed longe diſtinctius, opponi in cuiuſque genere ſua. Quod certe cū ſatisfactionibus Papiſticis, qui poſſit congruere nō video. Primū enim, quis auſit opera bona oppoſita operibus malis, arbitraria dicere? Nam arbitraria vere ſunt pœnoſa illa opera ciliciorum, ieiuniorum, pecuniarum: in quibus ſis, necne ſis perinde eſt; niſi quantum ita libet. Sed illa, qui ſic incerta fecerit, næ illæ totam peſſundederit Chriſtianam pietatem.

XXIII. Præ-

XXIII. Præterea, quis sub eodem genere opponi dixerit pœnis opera bona, bonis operibus pœnas? Atqui Papistæ volunt satisfieri pœnis. Alterutrum ergo necesse est; non esse eas satisfactiones, aut bona opera, aut sub eodem genere opposita. Et verum hoc posterius saltem. Nam, autore grauissimo, scilicet, Iuone Carnotensi; annorum pœnitentia in ieiuniis est; aut si ieiuniis pœnitens non sufficiat, in Psalmis cantillandis, aut si hoc grauius; in numulis pauculis erogandis. Iam audi peccata: cap. 187. *Si quis hominem occiderit sponte, septem annos pœniteat: si immeritum, decem annos: si Diaconum, quatuordecim: si Presbyterum, vnum & viginti. Si quis sodomitice, vel cum pecude semel peccauerit, septem annos pœniteat: si consueuit, quatuordecim.* Altero capite, *Si qua mulier duobus fratribus nupserit, quinque annos pœniteat: si qua partum necat, aut excutit sponte: si iam viuit, duodecim annos pœniteat: si non viuit, sex annos.* Piget omnia describere. Sed libet exclamare, Siccine sunt satisfactiones, ex mente Chrysostomi, Gregoriiue, fructus digni pœnitentiæ? Suntne, vt quum qui fornicatus est, iubetur ἐγκράτειαν ἀσκεῖν?

XXIV. Patres igitur voluerunt, satisfieri peccatis per opposita bona opera. Sed & voluere inde, & peccati habitum tolli, & induci habitum contrarium: nam hæc ratio extirpandi peccati, id est, satisfaciendi. Inde Pacianus, parænesi ad pœnitentiam, *Ecce, polliceor, si ad Patrem vestrum vera satisfactione redeatis, nihil vlterius errando, nihil pristinis adiiciendo peccatis, dicendo etiam humile aliquid, & flebile, Peccauimus in conspectu tuo, Pater, iam non sumus digni nomine filiorum; continuo de vobis & pecus illud recedet immundum, & siliquarum esca deformis.* Nazianzenus, orat. 16. quæ est de amore pauperum, ἐν ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται αἱ ἁμαρτίαι. καθαρθῶμεν οὖν ἐλεημοσύνῃ, ἀποπλυνώμεθα τῇ καλῇ πόᾳ τὰ τῶν ψυχῶν ῥύπη τε καὶ μολύσματα, καὶ λευκανθῶμεν οἱ μὲν ὡς ἔριον, οἱ δὲ ὡς χιὼν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς εὐσπλαγχνίας. *Per misericordiam, & fidem peccata purgantur. Purgemur itaque miserantes, labesque, & sordes animæ pulcra illa herba extergamus, ac dealbemur; alii vt lana, alii vt nix, pro misericordiæ videlicet proportione.* Leo, serm. 1. in ieiunio decimi mensis, *Oratione propitiatio Dei quæritur: ieiunio concupiscentia carnis extinguitur: eleemosynis peccata redimuntur: simulque per omnia Dei in nobis imago renouatur.* Ad eam mentem Tertullianus paulo ante, *Purgandis mentibus præpositam, vt quicquid error vetus inquinasset, quicquid in corde hominis ignorantia contaminasset, id pœnitentia verrens, & radens, & foras abiiciens, mundã peccatoris domum, superuenturo Spiritui Sancto parat.*

XXV. Quæ omnia, & eleganter, & grauiter describunt verum effectum pœnitentiæ, imo satisfactionis, nempe, nouum habitum inductum in animam, pulso veteri. At certe liberatio à pœnis, maxime temporariis, nulla est noui habitus inductio: nam, ne pœnas quidem veterem habitum sanus dicat, maxime nondum extantes. Quid ergo dubitamus concludere, apud Veteres, per pœnitentiam satisfieri non pœnis peccatoriis, sed ipsissimis peccatis? Quanquam etiam pœnis, vt post videbimus: sed primum ipsis peccatis? Quum apud Papistas contra satisfiat, non peccatis, sed pœnis. Vnde sequitur, non esse eandem, Papistarum, & Veterum satisfactionem.

XXVI. Hoc alio constat argumento. Papistica satisfactio, non satisfecit æternis pœnis. At Veterum satisfactio, satisfacit æternis pœnis. Ergo non est eadem Veterum, & Papistarum satisfactio. Maior certa ex statu controuersiæ, quæ posuit, gratis remitti, non tantum culpam, sed & eam pœnæ partem, quæ est æterna.

XXVII. Minor probatur ex ipsis Patribus, Ambrosius, si Ambrosius est, ad Virginem lapsam, *Peccator ergo si sibi ipsi non pepercit, à Deo illi parcitur: & si futuras pœnas gehennæ perpetuo in hoc paruo vitæ spatio compensauerit, seipsum ab æterno iudicio liberat.* Eusebius Cæsariensis, 3. lib. hist. c. 7. quem Salmero recitat ex Ruffini versione, *In quibus & Apostoli omnes, præcipue tamen Iacob, qui dicebatur frater Domini, in Hierosolymis Episcopus constitutus, indesinenter, populum commissæ iniquitatis, & feralis ausi, de scelere commonebat, si forte commissi pœnitudinem gerere, si possent flere pro scelere, & vltrices pœnarum flammas, lacrymarum vbertate extinguere.* Nec alio sensu Tertullianus videtur dicere, lib. de Pœnitentia, *Hac pœnitentiæ compensatione redimendam proponit impunitatem* Et Hilarius in Matth. can. 4. *Nouissimum quadrantem soluemus, nisi pretio ipsius aliquantorum criminum culpa redimatur.*

XXVIII. Et illustratur: quia per pœnitentiam acquiri dicunt salutem. Tertullianus, de pœnitentia c. 6. *Si ergo qui venditant, prius nummum, quo paciscuntur, examinant, ne scalptus, neue rasus, ne adulter: etiam Dominum credimus, pœnitentiæ probationem prius inire, tantam nobis mercedem, perennis scilicet vitæ, concessurum.* Theophilus Paschali 1. *Priusquam stemus ante tribunal Christi, præterita peccata pœnitentia corrigamus, præsenti fletu redimamus futura gaudia.* Cyrillus, illuminatorum Catechesi 2. καὶ αὐτοὶ ἐξομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ, ἵνα καὶ τὴν συγχώρησιν λάβητε τῶν προημαρτημένων ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας καταξιωθῆτε, *Et vos confitemini Domino; vt ante patratorum remissionem accipiatis peccatorum, & cœleste regnum consequamini.* Certe alienum hoc æque à satisfactionibus Papisticis, quæ solas compensant temporales pœnas.

XXIX. Denique, Satisfactiones Papisticæ, posteriores sunt remissione peccatorum. At Veterum satisfactiones præcedebant remissionem peccatorum. Non sunt igitur eædem. Maior patet, tum ex statu quæstionis: quum nulla agnoscebatur satisfactio, nisi pœnarum post remissionem retentarum: tum ex vsu: imponunt enim Sacerdotes Papistici suas satisfactorias pœnas, post absolutionem pronuntiatam.

XXX. Probatur minor plurimis testimoniis: atque adeo vsu Veterum, non reconciliandi pœnitentes, nisi absoluta tandem pœnitentia. Clemens 2. ad Iacobum, *Per hæc enim facilior venia dabitur, & indulgenti citius indulgebitur.* Ambrosius, *Per pœnitentiam perueniunt ad misericordiam Redemptoris.* Chrysostomus, *A nobis vltionem sumamus, nos ipsos accusemus, ita placabimus iudicem.* Bernardus, *Satisfaciamus, & ablato, quod separat, peccato reconciliemur.* Leo, *oratione propitiatio Dei quæritur.* Lactantius, *Pœnitentiam proposuit, vt si peccata nostra confessi, Deo satisfecerimus, veniam consequamur.*

XXXI. Clemens, Constitutionum lib. 2. c. 16. οὕτως οὖν καὶ ἡμᾶς δέον ἐστὶ ποιεῖν, ἀφορίζειν χρόνον ὡρισμένον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἁμαρτήματος, ἔπειτα μετανοοῦντας προσλαμβάνεσθαι, Hoc est, apud Salmeronem, *Idem nos facere debemus, & eos qui se peccatorum pœnitere dicunt, segregare per certum tempus secundum proportionem peccati: deinde, pœnitentia peracta, recipere.* Anacletus, epist. 2. c. 2. *Excommunicentur, & minime absoluantur, antequam per satisfactionem (vt iam dictum est) condignam egerint pœnitentiam,* Callistus primus, epist. 2. cano. 5. *Nos vero indubitanter, tam Domini Sacerdotes, quam reliquos fideles, post dignam satisfactionem posse redire ad honores credimus.* Innocentius primus; epist. 1. canon. 7. *Cæterum, de pondere æstimando delictorum, Sacerdotis est iudicare, vt attendat ad confessionem pœnitentis, & ad fletus, atque lacrymas corrigentis: ac tum debere dimitti, quum viderit congruam satisfactionem.* Leo 1. epist. 91. *Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt & confitentibus actionem pœnitentiæ darent, & eosdem salubri satisfactione purgatos, ad communicationem Sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent.*

XXXII. Tertullianus c. 6. de pœnitentia; *Quam porro ineptum, pœnitentiam non adimplere, veniam delictorum sustinere? Hoc est, pretium non exhibere, ad mercem manum emittere. Si ergo qui vendunt, prius nummum quo paciscuntur, examinant, ne scalptus, ne rasus, ne adulter: etiam Dominum credimus pœnitentiæ probationem prius inire, tantam nobis mercedem perennis scilicet vitæ concessurum.* Post, *Peccator ante veniam deflere se debet, quia tempus pœnitentiæ idem quod periculi, & timoris.* Theodoretus, diuinorum decretorum c. de Pœnitentia, *Sunt medicabilia per multas lacrymas & fletus & luctus, & ieiunium, & orationem, & laborem facti peccati quantitati commoderatum: qui enim non sic affecti sunt, eos nec admittere quidem didicimus.*

XXXIII. Cypriano ea fuit acriter disputata quæstio, & prolixe, aliquot epistolis aduersus magnum lapsorum numerum, qui à martyribus in carcere obtinuerant indulgentiam. Eos ille negabat admittendos, antequam impositæ pœnitentiæ satisfecissent: & si aliter fieret, solui disciplinam querebatur. Epist. 10. *Quum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam iusto tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesin veniant, & per manus impositionem Episcopi, & Cleri ius communicationis accipiant.* Et 11. *Contra Euangelii legem, ante actam pœnitentiam, ante exomologesin grauissimi, atque extremi delicti factam, ante manum ab Episcopo, & Clero impositam, offerre lapsis pacem, & Eucharistiam dare, id est, sanctum Domini corpus profanare audent.* Non erat, quod tam grauiter accusaret, si Papistas audiret, apud quos quotidie satisfactionem præcurrit absolutio. Idem, extremo sermone de lapsis, *Putasne tu Dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti? Putas facile eum misereri tui, qui tuum non esse dixisti?* Et post, *Qui sic Deo satisfecerit, qui pœnitentia facti sui, qui pudore delicti, plus & virtutis, & fidei, de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus, & auditus à Domino, quem contristauerat nuper, lætam faciet Ecclesiam.*

XXXIV. Atque hactenus de satisfactionibus Veterũ. Ἀνακεφαλαιώσωμεν. Hæ Veterum satisfactiones sunt pro peccatis præteritis cõpensandis, i.e. auerruncando habitu malo, inducendoque bono: sunt in eodẽ genere operũ, cũ peccatis extirpandis: sunt pro auertendis pœnis æternis: sunt priores venia: At Papisticæ satisfactiones, nihil horum, sed tantum pro mutandis pœnis temporalibus. Non potest igitur eadem esse Papistarum doctrina, quæ Patrum; etsi alioquin verba audiantur eadem: si tamen semper eadem: sed hoc illi viderint. Pelagiani olim liberum arbitrium subinde crepabant: quod & Patribus in ore frequens. An propterea eodem vtrorumque sententia? Fide, sine operibus iustificare hominem Paulus pronunciauit: pronunciarunt ii, quos Iacobus damnauit, immenso tamen interuallo. Plurima sunt huiusmodi: vnde constat, non minus iisdem in verbis diuersam esse posse, quam in diuersis eandem fidem. Quare, quum tam certis argumentis constet, recessisse nostros Papistas à sensu Patrũ, non est, quod quenquam moueat soni vicinitas.

XXXV. Amplius dico: Non tantum Papistarum doctrina recedit à Patrum mente: sed ad eam mentem nostra, quam impugnant Papistæ, propinquior est. Enimuero nos pœnitentiam constituimus in mutatione vitæ, quæ & doleat præcedentia peccata: ac proinde, & fleat, & plangat, & ieiunet & quę similia sunt: & peccatis iis comparet, opposita virtutes: nec esse veram pœnitentiam, quæ vtramque hanc partem non sit complexa. Et vero iisdem peccatis proportionandam: quod Papistæ nulli faciunt, etsi sæpe promittant: metientes, non tam peccatorum magnitudine, quam peccatoris vel viribus, vel mollitie: itaque toti in minuendis pœnis. Sed nos in omnibus vnam proportionem nouimus, vt quanto quisque procliuior fuerit in vitia, tanto deinceps nitatur ad virtutes. Hos Nazianzenus eleganter dixit, ἀντιπονοῦντας τῷ κακῷ τὴν διόρθωσιν: Billius vertit, *Qui patrato crimini parem vitæ emendationem afferunt.*

XXXVI. Quomodo & illud satisfieri Deo, etsi confidentius dictum, tamen non incommode explanari potest, vt ne nos quidem oderimus. Nempe vt in pœnitendo, conscientiam sistamus apud Deum, qui cum nobis rem esse oportet. Itaque, non esse pœnitentiæ, aut internum sensum, aut externa opera, metiendum humano iudicio, quasi optime tum functi fuerimus partibus nostris, quum nos homines non improbarint: imo nihil eo actum sit, quandiu non exegerimus officio nostra ad amussim voluntatis diuinæ. Breuiter, Satisfaciendum Deo lacrymis, vt ne sit dolor fictus, sed vere pertingens ad animæ intima: satisfaciendum operibus, vt tanto simus in bono animosiores, quanto eramus in malo impotentiores.

CAP. XVII.

Obseruationes aduersariorum, ad Patrum autoritates.

I. NVnc videbo, quid ex Patribus in suæ causæ subsidium colligat Bellarminus: non enim ille omnia nude recitauit: sed quædam propriis commentariis vestiuit.

II. Primum ex Nazianzeni orat. 39. quæ est in sancta lumina, *Pulcre* inquit, *refellit Nouatianos, & Lutheranos. Nouatiani castigationem admittebant sine spe absolutionis. Lutherani contra absolutionem sine castigatione concedunt. Quare sicut Cyprianus de Nouatianis dixit, illos subtrahere de satisfactione medicinam: ita nos dicere possumus de Lutheranis, eos è contrario subtrahere de Medicina satisfactionem.* Videlicet, quia Nazianzenus, *Aeque est malum, & dimissio absque castigatione, & castigatio sine venia: quandoquidem illa totas relaxat habenas, hæc vero nimium restringit.*

III. At vos tamen, vos, inquam, ipsi, Bellarmine, in Baptismo saltem absolutionem sine castigatione conceditis. An hæc igitur æque mala, atque castigatio sine spe absolutionis? An tum nimis laxantur habenæ, & de Medicina tollitur satisfactio? An potius cæcum est hostile odium: & Andabatæ etiam seipsos interdum feriunt?

IV. Sed, hoc omiſſo: at tu certe Bellarmine, Nazianzeni mentem ne aſſequutus quidem es, nedum ſequutus: ſed abuſus temere verborum ambiguitate: quæ ita habent in poſtrema editione Pariſienſi, Ὁμοίως γὰρ ἐστι κακοὶ καὶ ἀσωφρόνιστος, καὶ καταγνῶσις ἀσυγχώρητος· ἡ μὲν ὅλως ἐφιεῖσα τὰς ἡνίας, ἡ δὲ τῷ σφοδρῷ καταπνίγουσα. Mendoſe, omiſſa συγχωρήσεω voce in priori membro: debuit enim, ἡ συγχώρησις ἀσωφρόνιστος: & forte ita erat in præcedentibus. Certe interpretes expreſſerunt, tum is quo vſus Bellarminus dimiſſionem: tum Billius indulgentiam, *In eodem vitio ſunt*, inquit, *indulgentia omnino animaduerſionis expers: & condemnatio venia omni carens: illa omnes laxans habenas, hæc ob vehementiam ſtrangulans.*

V. Hæc ita Bellarminus putauit intelligenda: vt ſenſus ſit compoſitus, ſicut loquuntur in Scholis: nempe, vt æque mala ſit remiſſio, quæ tum quum remittit, nihil punit: ac condemnatio, quæ tum quum condemnat, nihil remittit. Quod abſurdiſſimum eſt, neque vlla ſui parte excuſabile. Nam, Deum quibuſdam prorſus & pleniſſime dimittere peccata, inſanus qui neget: & quoſdam abſque vlla condonatione punire ſignificauit, qui dixit, *Iudicium ſine miſericordia, illi qui non fecerit miſericordiam*: Iacobi 2. contendent, quibus tam frequens eſt in ore, *Non exibis donec reddideris nouiſſimum quadrantem*, Matthæi 5.

VI. Itaque, ſenſus eſt diſiunctus: æque damnandam perpetuam indulgentiam, quum ſemper dimittuntur, omnia peccata, nullum autem punitur: & perpetuam ſeueritatem in damnando, quum nunquam quicquam indulgetur. Quem ſenſum expreſſit Paraphraſtes, quem edidit Billius, *Parem enim, mea quidem ſententia, reprehenſionem, pœnamque merentur, qui vel peccantes nulla pœna afficiunt, ipſisque omnes habenas remittunt: vel eos ita condemnant, vt ſpem illis conſequendæ veniæ nullam relinquant.* Plana ergo ſententia, non eſſe bonum, nulla peccata puniri: non eſſe bonum, nulla dimitti. Quid hæc aduerſus Lutherum? Nam ille non negauit ſeueritatem iudicii: etſi aſſeruit conſtanter indulgentiam miſericordem. Neque Nazianzenus obſtat, ne cui condonantur peccata, ei plene condonentur: ſed tantum ne omnibus promiſcue. Sed Bellarminus amat ludere.

VII. Secundo, conficit Bellarminus ex Irenæo, fructum pœnitentiæ eſſe pœnam ſpontaneam. Dixit Irenæus, c.37. lib.3. de Adamo; *Per ſuccinctorium in facto oſtendit ſuam pœnitentiam, foliis ficulneis ſemel ipſum contegens, exiſtentibus & aliis foliis multis, quæ minus corpus eius vexare potuiſſent: condignum tamen inobedientiæ amictum fecit, conterritus timore Dei, & retundens petulantem carnis impetum.* Videte artem. Hinc diſcimus fructum pœnitentiæ dignum, non eſſe ſolum nouam obedientiam mandatorum: non enim Deus mandauerat, vt Adam veſtimento illo tam aſpero vteretur: ſed eſſe pœnam ſponte ſuſceptam, quæ dolore corpus afficiat, & voluptatem ex peccato conceptam ea ratione compenſet.

VIII. Atqui Irenæus, fructum pœnitentiæ nullum dixit: ſed inobedientiæ condignum amictum; quis Ieſuitæ conceſſit, inobedientiam interpretari pœnitentiam? & hunc amictum pœnitentiæ ſignum: *In facto*, inquit, *oſtendebat ſuam pœnitentiam.* Et ſignum Ieſuitis, idem quod fructus? vt libet: ſed Irenæus, nihil aduerſum nos: qui ſignis externis pœnitentiam non ſpoliamus: & admittimus dolorem, luctum, lacrymas; ne ſordidam quidem veſtem, & ſimilia. Sed eſſe pœnam, non dixit Irenæus: non dixit, pœnam vicariam alterius pœnæ: non dixit, compenſare voluptatem ex peccato. Omnia Bellarminus dedit de ſuo: etſi paulo modeſtior Feuardentio; qui annotatione in hunc locum manifeſte, ſolideque probari vult, pœnas ſiue voluntarias, ſiue impoſitas, voluptatem ex peccatis conceptam compenſare: ſatisfacere ſuppliciis, quæ poſt remiſſam culpam, vel in hoc mundo, vel in Erebo expiatorio eſſent alias ad extremum vſque quadrantem exſoluendæ. Sic ille: ſed quanta cuculli autoritas eſt, vt, quorum in Irenæo ne veſtigium quidem inuenias; ea tamen ex Irenæo manifeſte, ſolideque probari credamus.

IX. Imo rem vide, Si probant Adami ſubligacula ſatisfieri pœnis temporalibus, poſt culpam condonatam: Ergo ea ipſa ſubligacula oportet ſatisfeciſſe pœnis illis temporalibus, quas Adam debebat alioquin exſoluere, Ὦ καλὴ κεφαλὴ, εἰ ἐγκέφαλον ἔχει. Itane? vt omnia ſigna illud ipſum efficiant, quod ſignificent? Agnus paſchalis ſuſtulerit omnia peccata mundi: quia Chriſtum ſublaturum ſignificarit? Apage inſaniam.

X. Sed enim quibus, quæſo, Adami pœnis ſubligacula ſatisfecerunt? Nam eas huius vitæ eſſe oportuit, vel alterius: ſiue, vt doctiſſime loqui maluit Cucullio, Erebi purgatorii. Vtris ergo? illisne? Ergo Adamum oporteret iis eſſe liberum. Fuitne? Imo Papiſtæ huius exemplo probaturos ſe ſperant, aliquas ſupereſſe, quod eas ille luerit: & reapſe conſtat neminem hominem, iis non fuiſſe obnoxium: ſudori videlicet, morti, & quæcunque iis continentur. Magno aduerſarii fundamento ſuas pœnarum quiſquilias ſuperædificarent, ſi mortis Adamo fuiſſet legitima compenſatio, ex foliis ficulneis: tum vero facile inducerer credere, eſitandis piſciculis, aut vnico certe maiori, expiari pœnas homicidii. Sed ſi Adam & mortuus eſt, & carni ſuæ impoſuit vrentia folia ficulnea: ſunto propitii, quantumcunque eſt Monachorum in orbe Papiſtico.

XI. An igitur, remiſſus Adamo Erebus expiatorius? Atqui, vnde habent huiuſmodi pœnas aliquas Adamo conſtitutas à Deo? Nullas Moſes expreſſit, ſed huius duntaxat vitæ. Et, Scriptura tacente, comminiſcetur quiſquam? At nos eadem facilitate reiicimus, qua ille temeritate comminiſcetur. Deinde ſi non potuerunt ficulneæ ſatisfactiones, huius pœnas vitæ auferre, ſperet quiſquam ſufficere potuiſſe pœnis Erebi? Niſi forte aut concedant iſtas Papiſtæ minores eſſe, aut aſſerant quæ minus non poſſint, poſſe tamen maius, in eodem genere.

XII. Tertio, probat ex Iuſtino, & Hilario Bellarminus, ex Origene Salmero, pœnas eſſe culparum expiationes. Iuſtinus dixit, q.79. *Vt Ioſiam purum à peccatis, ex hac vita reciperet Dominus Deus, ideo permiſit illum inobedientiæ eius ferro Ægyptio pœnas ſoluere.* Ergo mortis pœna, expiatio fuit peccati: & proinde, ſatisfactio pro peccato: & ad eundẽ modũ cœteræ pœnæ, quæ poſt peccatum exiguntur. Hilarius dixit, Dauidem conſcium peccatorum veterum, & peccati ſui dolorem tunc ſcripſiſſe, quum, Propheta arguente, peccatum recognouit: poſt tamen fleuiſſe veræ pœnitentiæ lacrymis: quia videlicet, addit Bellarminus, intelligeret, poſt culpam remiſſam, reatum pœnæ remanſiſſe, qui ſatisfactione purgandus eſſet. Origenes dixit in Leuiticum, homil. 8. eſſe quaſdam & in purificatione differentias: & poſſe aliquem eſſe ita mundum, vt non ſtatim tamen, ad ſummam puritatis acceſſerit. Hinc Salmero: quum remiſſum Origenes concedat eſſe peccatum, proculdubio eſt, eum hominem eſſe in gratia: & tamen adhuc opus habere purgatione qua temporalis exſoluatur pœna delicti.

XIII. Verum Iuſtinus ille non eſt; ſed autor incertus, longeque recentior. Et tamen pœnas nullas vicarias dicit, nullas voluntarias; de quibus hæc controuerſia diſputat. Nam occubuit in prælio Ioſias, ſiccine fit apud Papiſtas, vt reges ſponte ſua moriantur in prælio? Item, non poteſt hæc pœna, ad pœnitentiam pertinere: quæ accidit in ipſo flagranti peccato: & cuius pœnituiſſe Ioſiam nulla Scriptura dicit, nulla hiſtoria. Sed hãc Salmero accidiſſe dicit, vt purgaretur Ioſias. Dixit, inquam: ſed ſua dixit confiſus autoritate: rectene dixerit, id quærendum ſupereſt: enimuero pœnas alias, quæ durante vita ſoluuntur, non abnuerim purgare ſuo modo: nimirum, quia peccatorem cautiorem faciunt: ſed mortem ipſam purgare, vereor, vt poſſit tolerari: quæ locum cautelæ nullum relinquat: neque, opinor, cuiquam Veterum facile dictum.

XIV. Ad hæc, ſi hæc pœna purgauit, ergo reliquę omnes. Negatur conſequentia. Nam pœnas illi diſtinguunt in retentas & voluntarias: & de voluntariis nunc diſputant. Si conſequentiæ vlla ſit vis; concludi oportet de pœnis eiuſdem generis: itaque, vt maxime in propitios incidant aduerſarios, concedi poterit; omnes pœnas retentas, i.e. à Deo inflictas, i.e. inuoluntarias, purgare: ſed voluntarias, arbitrarias idẽ poſſe; quæ poſtulat neceſſitas? Quaſi, quia in Republica latrocinia purgantur furca: ergo purgarentur aqua pota.

XV. Hilarius ſcripſit, Dauidem peccata vetera defleuiſſe: ſed Bellarmini neglexit additamentum, quod intelligeret poſt culpam remiſſam, reatum pœnæ remanſiſſe. Nihil ille, quod huc accedat. Cur Bellarmino tantum deferamus, vt credamus ſcrutari renes eorum, qui iam ante ſeculis multis ſunt denati; & ſcire, non tantum quid dixerint, ſed etiam, quid voluerint. Atqui longe aliam cauſam expreſſit Hilarius; & vniuerſalem omni pœnitenti, nempe, pœnitentiam veram debere eſſe perpetuam. *Confeſſio*, inquit, *criminis ſemper in tempore eſt: quia oporteat peccati pœnitentiam non deſinere. Finis enim peccati interioris eſt temporis: quia vera peccati confeſſio eſt ſine intermiſſione temporis pœnitere. Peccati vero pœnitentia eſt, ab eo, quod pœnitendum intellexeris, deſtitiſſe. Atque, ob id Propheta nec confiteri peccatum deſinit, & peccatum ex præterito confitetur.* At hæc cauſa longe abit à ſatisfactionibus Papiſticis: Nam has, quis vnquam perpetuas dixit? Quis eorum, inquam, docuit ſemper aut ſatisfieri debere peccatis præteritis; aut etiam confiteri? Illi vero, ſemel ſi factum ſit, tum ſibi Dii videntur.

XVI. Origeni, eum hominem eſſe in gratia, cui remiſſum ſit peccatum, negare fuerit abſurdum. Habere opus adhuc purgatione, verba ſunt diſerta. Quid tum? Nempe nugatur Salmero, hanc purgationem eſſe, quia temporalis exſoluatur pœna. Nihil ſimile Origenes, ſiue ille potius Cyrillus eſt: ſed purificationem intellexit ipſam peccati in quoque auerruncationem, qua fit vt minus, minuſque in dies fiat peccator, & magis, magiſque iuſtus. Itaque, non ad vllas pœnas pertinet: ſed ad inhærentis iuſtitiæ profectum. Hæc enim vera purgatio eſt, & quam Patres habuerunt in animo.

XVII. Mentiar, niſi ipſe ille, ſiue Origenes, ſiue Cyrillus, ſic exponat. Certe ille allegorice lepræ purgationem interpretatur: & lepram ſemper peccatum, nunquam autem pœnam: quare neque purgatio lepræ, ſignificare potuit pœnæ compenſationem. Verum, nihil eſt opus coniecturis, ſed verbis recitatis: *In quo oſtenditur, neque per omnia alienam fuiſſe à Deo conuerſationem eius, neque pure omnino, & integre cuſtoditam.* Poſt, *Peccator, omne quod ei, ſiue in conſilio natum eſt, ſiue in verbo, ſiue in opere, expedit, ſi vere purificari vult, vt eradat, & abiiciat, nec reſidere aliquid patiatur.* Iterum, *Vult peccatorem poſteaquam fuerit mundus, poſteaquam remiſſionem per pœnitentiam acceperit peccatorum, de purgatione capitis admonere.* En tibi ſane poſt remiſſionem peccatorum, etiam purgationem. Pœnas, pœnas: pœnas temporales, exclamaret Papiſta: ſed Origenes, nullas. *Velut, ſi diceret ei*, inquit, *ecce ſanus factus es, vide ne vltra capitis contrahas culpam.* En tibi alteram purgationem: maiorem purgationem. Sed hanc Papiſtæ nolunt: & ideo, ne tum quidem vident, quum vident.

XVIII. Quarto. Quia Baſilius, peccatis dixit exæquari debere pœnitentiam, apertiſſime, inquit Bellarminus, cognoſcit Baſilius, ſatisfactionem condignam eſſe debere, & eam proportionem cum peccato exigere, vt vere per eam offenſio compenſetur.

XIX. Imo vos, inquam; Vos, hanc condignitatem, hanc proportionem deſtruitis, Sophiſtæ: qui Pſalmos cantillatis, qui numulos numeratis, qui piſciculos metimini. Et inclamatis, pro magno peccato, paululum ſupplicii ſatis eſt. Eſto tamen. Sed vnde illud, *vt vere per eam offenſio compenſetur*? Aut quid eſt, offenſionem compenſare? Pœnamne? Sic oportet, ex ſtatu quæſtionis. Atqui eam nullam Baſilius dixit. Offenſionem lego, in eius interprete, quo Bellarminus vſus, vel abuſus eſt potius: vt ſolet in tranſuerſum agi, vnius alicuius verbuli occaſione, ſiue id fit ab autore, ſiue ab interprete. Atqui Baſilius ἀνάλογα dixit. Hoc autem quo iure tandem pœnas ſignificabit? Facile vident, quicunque eloquentiæ præcepta norunt, vſum eo loco Baſilium tribus vocibus πλημμελήματι, ἁμαρτήματι, ἀνάλογα, ad eandem mentem: quibus pœnas ſignificari inſolentiſſimum eſt. Nos ante diximus, quomodo æquetur (nam Baſilius ἐξισάζει dixit) peccato pœnitentia.

XX. Quinto. Habemus, inquit, nomen ſatisfactionis, quod Lutherus ſublatum cupiebat: habemus, ſatisfieri Deo, non autem ſoli Eccleſiæ, vt aduerſarii docent: habemus, ſatisfactionis opera ex condigno redimere pœnas peccatorum: quia pretium, redemptionem, & compenſationem Tertullianus appellat. Et Auguſtinus aperte conuincit, ſatisfactionem noſtram non requiri ſolum ad exemplum, vel diſciplinam politicam, ſed vt iniuria Deo facta compenſetur, & diuinæ iuſtitiæ ſatisfiat.

XXI. Bene probat Bellarminus, vſurpatum ſatisfactionis nomen, & quidem ita vt Deo ſatisfieri diceretur, quod neque Lutherus negabat: ſed non probat, male Lutherum optaſſe id ſublatum. Non enim ſequitur, ſi à Patribus ſit vſurpatum, ergo non debere auferri. Imo, ea conſtat auferenda, non tantum, quæ ab initio mala: ſed & ea quæ ex ſe indifferentia, & ab initio non mala, in abuſum ierunt: eo iure olim ſerpens æneus qui in deſerto, ſublatus eſt à pio rege. Eo iure multa in ceremoniis Papiſtæ non obſeruant, quæ primis ſeculis in vſu fuere. At ſatisfactionis in hoc argumento,

etsi nullus esset admodum malus vsus ab initio: tamen succedente tempore ita est nominata, vt tolerare non possint aures piæ: quæ legitima causa Luthero pij voti.

XXII. Sed satisfactionis opera ex condigno redimere pœnas peccatorum, non probat profecto Bellarminus, aut vere dictum, aut etiam à Veteribus dictum. Non dixit Tertullianus, non dixit Augustinus, non dixit vllus Veterum, sed prorsus à se Bellarminus addidit, quomodo solent hodie lanij bonis carnibus mantissam adiicere deteriorem. Examinemus.

XXIII. Primum, opera pœnitentiæ Tertullianus non dixit, sed pœnitentiam: *Quam ineptum pœnitentiam non adimplere, & veniam delictorum sustinere?* Atqui non interest nihil. Nam opera pœnitentiæ Bellarminus haud imaginatur alia, quam sua ieiunia, sua cilicia, suas lacrymas, sua denique opera laboriosa. Tertullianus autem longe aliter; ipsam illam pœnitentiam, quam nobis mutationem vitæ nominantibus, irascuntur Papistæ. Et hanc impleri negat, quum non receditur à peccatis: non vero, quum non perficiuntur vicariæ, atq; arbitrariæ pœnæ, siue pœnulæ potius, quas nunc vrgent aduersarij.

XXIV. Probatur ab scopo, à verbis Tertulliani, disputantis aduersum eos, qui Baptisma differebant, & tamen pœnitentiam profitebantur. Inde Pamelio, eius cap. 6. ἐπιγρ. *Quod etiam Audientes, seu Catechumeni pœnitentiam agere debeant.* Et ipse autor sic inchoat, *Quicquid ergo mediocritas nostra ad pœnitentiam semel capessendam, & perpetuo continendam suggerere conata est, omnes quidem deditos Domino spectat, vt omnis* (puto, omnes accusandi casu, qui olim omnis, vt norunt Critici) *salutis in promerendo Deo petitores: sed præcipue nouitiolis istis imminet, qui quum maxime incipiunt diuinis sermonibus aures rigare, quique catuli infantiæ recentis, nec perfectis luminibus incerta reptant, & dicunt quidem pristinis renuntiare: & pœnitentiam assumunt, sed includere eam negligunt. Interpellat enim illos ad desiderandum ex pristinis aliquid ipse finis desiderandi; velut poma, quum iam in acorem, vel amaritudinem senescere incipiunt, ex parte aliqua tamen adhuc ipsi gratia sua adulantur. Omne præterea cunctationis & tergiuersationis erga pœnitentiam vitium, præsumptio intinctionu importat. Certi enim indubitatæ veniæ delictorum, medium tempus interim furantur, & commeatum sibi faciunt delinquendi, quam eruditionem non delinquendi.* His verbis immediate illa adhærent, quib. Bellarmin. ad testimonium abutitur.

XXV. Papæ! quantum argumentum; subagitandæ Bellarminianæ incogitantiæ, imo non Bellarminianæ, sed Papisticæ. Neq; enim vitium est personæ: imo causæ. Hæc pœnitentia, Catechumenorum erat. At hi, testib. Papistis, nullis pœnis vllas pœnas redimebant, sed sola intinctione (vt Tertullianico vocabulo vtar) & culpam, & pœnas omnes absumebant. Et sanus credat quisquam à pœnitentia, cuius nullæ essent pœnæ legitimæ: concludi alterius nescio cuius pœnitentiæ pœnas.

XXVI. Secũdo, pœnitentiã nõ adimplere, quid erat? quid erat, inquã, Tertulliano, pœnitentiam non includere? Nam meos Papistas si interrogem; scio responsuros, & facile, vt habent in numerato sua placita, diecularum aliquot defectum: aut certe modulationum numerum imminutum: aut omnino nummulum vnum, aut alterum minus erogatum. Nihil igitur opus est à Papistis quærere, quod illos certo scio responsuros. Sed à Tertulliano operæpretium est exquirere, quod illi non suspicantur à Tertulliano auditum iri. Quid ergo Tertulliano pœnitentiam non adimplere? Audi solennia verba, *Certi indubitatæ veniæ delictorum medium tempus interim furantur, & commeatum sibi faciunt delinquendi, quam eruditionem non delinquẽdi.* Inde postea, *Nemo ergo sibi aduletur, quia inter Auditorum tyrocinia deputatur, quasi eo etiam nunc sibi delinquere liceat.*

XXVII. Hæc ille: sed illud tuum, heus Bellarmine, vbi est: illud, inquam, tuum. *Satisfactionis opera ex condigno redimere pœnas peccatorum?* Illud vbi est? imo illa vbi sunt: neque enim simplex mendacium. Satisfactionis opera: tum, ex condigno redimere: denique, pœnas peccatorum? Nam Tertullianus, satisfactionem dixit, satisfactionis opera non dicit. Dicit redimere; non dicit condigne redimere: nec satisfactionis opera redimere. Cur mutat? Aut mutandi quis ius concessit?

XXVIII. Enimuero satisfactio, ipsa est pœnitentia, id est, mutatio in melius: quæ quidem etsi producat opera, tamen distat ab operibus, quantum habitus à suis actibus. Satisfactio hæc redimit impunitatem: hoc est, obtinet vt remittantur, neque exigantur pœnæ. Quis neget, quandoquidem sermo sit de pœnitentia, quæ includitur baptismo? Nec redimit condigne, sed per meram veniam, id est pœnæ abolitionem: ita enim ipsi Papistæ concedunt fieri in baptismo. Etsi alioquin pœnitentiam, siue satisfactionem oporteat esse condignam, sed condignam, non pœnis, verum culpis.

XXIX. Atque hinc facilis interpretatio, quum dicitur pœnitentia satisfacere Deo. Omnino enim necesse est: non enim apud homines agitur: itaque ne eorum quidem iudicio admittitur, aut improbatur: sed Dei. Oportet igitur pœnitentem ita agere pœnitentiam, vt satisfaciat Deo; hoc est, vt hanc metiatur non hominum applausu, non sacerdotum mensura, sed Dei præscripto: qui iussit recedere à peccatis, & transferri in bonum: à regno tenebrarum in regnum admirandæ lucis. Non igitur, quod mereatur apud Deum, sed quod approbetur à Deo, *Precor vos, fratres, vt sistatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, εὐάρεστον τῷ Θεῷ acceptam Deo*, ad Romanos 12.

XXX. Hinc proportio illa: quia nimirum grauissima peccata, insignis sunt malitiæ effecta: insignis autem malitiæ, maioris est, altioris q; corruptionis: itaq; maiori, difficilioriq; emendatione indiget, eoq; maiori quasi violentia ad mutandum habitum.

XXXI. Denique ab Augustino non habuit Bellarminus, iniuriam Deo factam compensari, sed habuit, nõ impunitum remanere peccatum, quia aut Deus puniat, aut ipse peccator. Non est autem idem, punire peccatum, & iniuriam Deo factam compensare. Discrimen: quia puniatur peccatum, saltem per pœnitentiam, vt emenderur peccator; & mutatione in bonum eradicetur malum. At facta iniuria Deo compensatur, absq; peccatoris emendatione. Manifestum: quia, in baptismo punitur peccatum eo modo, & tamen compensatio iniuriæ diuinæ non exigitur: nam, ipsis testibus Papistis, culpa prorsus condonatur. In reprobis illa compensatur iniuria, nec tamen emendantur reprobi.

XXXII. Postremo, Bellarminus ad Cyprianum obseruat discrimen inter Baptismum, & Sacramentum pœnitentiæ: quod ante Baptismum non exigatur satisfactio, quum Christi sanguine per Baptismum plenissime applicato, purgentur peccata omnia, non solum quoad culpam, sed etiam quoad pœnã alterius vitæ, tum æternam, tum temporariam: post autem Baptismũ necessaria satisfactio sit, quoniam per absolutionem Sacerdotalem remittatur quidem culpa, at non tota pœna temporalis alterius vitæ.

XXXIII. Sed hæc vnde? Nam à Cypriano illud vnum, *Eleemosynis, & fide delicta purgantur: non vtique illa delicta, quæ fuerant ante contracta: nam illa, Christi sanguine, & sanctificatione purgantur.* Reliqua omnia Bellarmini sunt; nisi quod consulta liberalitate nunc donat publico, vt iam sint omnium, si omnes acceptant. Sed enim timeo Danaos, & dona ferentes. Nẽpe ad suam præsumptionem Cyprianum inflectere satagit, vt idem videatur dixisse. Nos ridemus crassum artificium. Ante Baptismum non exigi satisfactionem, nullus dixit Cyprianus, qui contra didicerat à magistro; *pœnitentia compensatione redimendam impunitatem.* Plenissimam sanguinis Christi applicationem, à non plena, nullus distinxit Cyprianus. Purgari peccata quoad culpam, pœnamque interdum: interdum, nisi quoad culpam, aut ad summum, quoad pœnam æternam, nullus didicerat Cyprianus. Quæ autem apud Cyprianum commenta non legimus, ea vt Cypriani esse credamus, non potest vllus obtinere Sophista.

XXXIV. Fatemur ab eo distingui peccatorum ordines duos, alterum ante Baptismum, alterum post: Et purgari Eleemosynis dixisse ea quæ post baptismum. Pati etiam possumus, ritis mentem fuisse, non purgari eleemosynis illa quæ præcesserunt: sed sanguine Christi, & sanctificatione, non purgari sequentia, non putamus consequens. Et si contra Cyprianus sensit, erasse putamus. Nam & manifestum est, eum abusum esse loco siue ex Tobiæ 4. siue potius Prouerbiorum decimoquinto. Nam quomodo potuit illis locis distingui ante baptismum, & post baptismum, quum ne cognitus quidem esset baptismus? Esto hæc igitur incommoda Cypriani sententia: sed similem nihilominus Papisticæ negamus: quia non sequitur, si aliter atque aliter, ergo per satisfactionem pœnarum, potius quam culparum: aut rem ssionem fieri culparum tantum, non etiam pœnarum.

CAP. XVIII.

Nullas esse in Scripturis Satisfactiones.

I. SEd hæc satisfactionum commenta validissimis argumentis confutantur. Quanquam vix opus foret nouis: quum, destructo fundamento, ne cesse sit totum ruere ædificium. Nos autem huius Babelis fundamentum diruimus, disputantes, nullam reseruari peccatorum pœnam post remissionem culpæ. Quo posito, quid est, aut esse potest Sophismarum, quod pertimescamus?

II. Et vero reuocemus in memoriam disputationis partes. Satisfactionibus illi assignauerunt solas pœnas temporales, tum huius vitæ, tum post mortem. Atqui, illi post mortem nullas probare potuerunt, non materialiter, non formaliter. Quomodo ergo satisfactionibus apras? Quare, hac saltem parte, desperata Papistarum est causa: at plena securitatis veritas.

III. Pœnas huius vitæ sperarunt reperisse: & habere visi sunt nonnullas: saltem materialiter nominatas; id est, non proprie pœnas: ideoque à Scholasticis potius pœnalitates nuncupatas. Atqui primum nostra controuersia est, imo esse debet de veris pœnis, sicut de veris satisfactionibus Al oquin tropicis pœnis tropicas oportebit respondere satisfactiones: impropriis pœnis improprias satisfactiones: quod illorum pari non poterit zelus pro fide Romana: quæ nec satisfactionibus contenta, quasi aridum quid diceret, addidit condignas, augustissimum epitheton: & quod ausit vel Dei iustitiam prouocare, etiam seuerissimam.

IV. Præterea, nullas assignari posse pœnalitatibus satisfactiones, probatur facile duobus argumentis: Vno, pœnalitates ipsi fatentur: & si negarent, cogeret quotidianum experimentum, fatentur, inquam, non tolli per Baptismum, in quo tamen tuentur plenariam absolutionem tum culpæ, tum pœnæ. Quanto, minus per pœnitentiam? quandoquidem illis pœnitentia separatur à Baptismo. Altero, quod etsi multa exempla collegerint pœnarum in hac vita reseruatarũ post remissionem, sic enim sperarunt, tamenne vnum quidem indicarunt, vnde constet, eas pœnas fuisse aut remissas, aut permutatas vllis satisfactionib. Nec sane quicquam potest indignius cogitari diuina maiestate, quam quod decretum sit, non euenire? Expertus est Dauid, qui nullis precibus, nullis ieiunijs obtinere potuit, vt ne moreretur infantulus, quia erat à Deo prædictum.

V. Sed, his omissis, quæ prolixe declamari possunt, alia videamus. Esto igitur primum argumentum. Nulla Scriptura docet, vllis satisfactionibus voluntarijs, arbitrarijs, vicarijs, vllas pœnas à Deo impositas cuiquam fuisse compensatas. Ergo, id alienum est à fide Christiana.

VI. Respondent, distinguentes nomen à re ipsa. Et de nomine concedunt antecedens. Nam, teste Peltano, ad argumentum 4. *vox hæc Satisfactio in diuinis literis, sub ea saltem notione, qua hic vsurpatur, non existit*: sed negant consequentiam. *Nusquam enim*, inquit idem, *in testamentariis Scripturis occurrit vocabulum hoc Trinitas, nusquam Persona, nusquam alia multa eiusmodi, quæ atque credimus, ac cætera, quorum nomina ibidem prodita sunt.*

VII. Nos & distinctionem non respuimus, & agnoscimus ingenue; non esse argumentum firmum à solo nomine. Itaque de eo neminem nostrũm vidi quæstionem mouentem & vero Peltanus ipse argumentum expresserat in hunc modum. *Cuius in vniuersa Scriptura nullum extat vestigiũ nullũ omnino symbolum, ne obscurũ quidem, illud homines, sana Euangelij doctri na*

ctrina probe instituti, admittere non debent. Hæc autem verba de solo nomine cui persuadebit Peltanus loqui? Bellarminus ex Luthero descripsit: *Ostendant, si possunt, vbi in tota Scriptura vnus apex, aut iota scribatur, pro peccato mortali vno debere satisfieri septem annis: dicant vbi pro differentibus peccatis differentes pœnas statuat Christus, & Apostoli. Nonne hæc omnia sunt postea inuenta ab Episcopis?* Quibus verbis Lutherus, non vocabulum suspicionibus sollicitauit, sed rem ipsam manifesto nouitiæ falsitatis arcessiuit.

VIII. Quare Salmero ἀναπολόγητος, qui argumentum concepit in hæc verba: *Septimo, vox, inquiunt, Satisfactionis noua est, & à Sacris literis aliena.* Et respondit, satis friuolum esse argumentum. Nimirum, expeditissimam ad victoriam sciuit esse viam, si aduersario arma subtrahens solida, possis straminea substituere. Expeditum sane artificium, & in pugnis seculi fortean vtile: verum, in solida Veritatis inquisitione, neque vtile, neq; honestum.

IX. Hanc igitur larualem pugnam mittamus. De re ipsa negant quidam iterum consequentiam: ex inolita Traditionum persuasione: quæ frustra sit, si nihil sit admittendum non scriptum. Peltanus. Si id tantum recipere licet, quod in sacris codicibus conceptis verbis traditum extat, non solum aliquot illustres fidei articuli in quæstionem vocabuntur, sed ipsum quoque scriptum Dei verbum. Nusquam enim hîc proditum est; hoc Euangelium, vel oraculum, germanum; illud contra, nothum vel spurium esse: nusquam hoc volumen huius esse, illud, vel illud alterius.

X. Sed præclusa est iam olim euasio, disputatione de perfectione Scripturæ, & Traditionibus in 1. tom. Itaque, nulla fuerit iusta causa diutius insisten di. Vnum monebo, quod olim Athanasius Apollinaristas in de Incarnatione Domini; εἴπερ παρὰ τὰ γεγραμμένα λαλεῖν βούλεσθε, τί πρὸς ἡμᾶς διαμάχεσθε; τοὺς μήτε ἀκούειν, μήτε λέγειν παρὰ τὰ γεγραμμένα πειθομένους· ὅτι λέγοντος τοῦ κυρίου, ὅτι ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὄντως ἐλεύθεροί ἐστε: *Si diuersa à Scripturis fabulari vultis, cur nobiscū concertatis, qui neque loqui, neq; audire quicquam præter ea quæ scripta, persuasi sumus, dicente Domino, Si manseritis in meo sermone, re vera liberi eritis.*

XI. Alias malunt (& laudabilius quidem) negare antecedens. Causas attēdamus, sed ante omnia notemus, debere igitur probare, primo satisfaciendū pœnis peccatorum: deinde, satisfaciendum voluntarijs pœnis, variisque, & suis temporib. assignatis: vt notabat Lutherus. Peltani primum: vestigia legam: tum Bellarmini.

XII. Peltanus multa mouet. Primum. Palam est, inquit, diuinas literas non solam fidem, & nouam vitam à sceleratis, & peccatoribus exigere, sed pœnitentiam quoque, & vltroneam patratorum scelerum vindictam. Ezechielis 18. *Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris.* Lucæ 13. *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.* Actorum 26. *Annunciabam, vt pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes.* Hic sane, inquit, Peltanus, præter fidem, & pœnitentiam interiorem, digni quoq; pœnitentiæ fructus expetuntur: quodcunq; tandem dignorum fructuum nomine accipere lubeat.

XIII. Non solum, inquit, fidem, & nouam vitam, sed etiam pœnitentiam. Nimis Papistice. Nam noua vita, & pœnitentia, re non differunt, sed sono. Vltroneam scelerum vindictam. Esto inquam. Nam apud Paulum legimus ἐκδίκησιν. Sed hæc, quid ad rem? Nam profecto scelerum vindictas, commutationem pœnarum non significat: minime vero omnium pœnarum, post remissionem reseruatarum. Imo potestne Peltanus ostendere, Corinthios aliquas sumpsisse pœnas de incestuoso, postquam ei condonatum est? Nam suam ἐκδίκησιν obseruo Paulum laudasse in Corinthiis, antequam admitteretur ille ad pacem Ecclesiæ.

XIV. Miratus sum Peltani liberalitatem, concedentis, vt fructus illos dignos pœnitentiæ, quomodocunque velimus accipiamus. Vos hac quid illi fuerit iudicij, agnoscite, Lectores. Sed nos non vtemur hoc tam vasto iure: qui Scripturam non proprio arbitrio, sed certa religione tractamus. Non dicam ergo, quæ nos hæc opera intelligamus: sed ostendam duntaxat, non posse illas pœnarum permutationes intelligi. Loquitur Paulus de Euangelio à se prædicato ijs qui nondum fideles erant, & Christiani. Itaque meminit conuersionis ad Deum: *Prædicaui*, inquit, *primum iis qui erant Damasci, & Hierosolymis, & per omnem regionem Iudææ, deinde & Gentibus; vt pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum.* Hos igitur, qui conuertebantur ad Deum, hortabatur vt fructus dignos facerent pœnitentia. Atqui, huiusmodi viris nullæ imponuntur pœnæ satisfactoriæ, quia per baptismum dimittitur tum culpa, tum pœna. Quæ igitur tantæ confidentiæ Peltano iusta causa?

XV. Secundo: Peltanus aduocat in subsidium locos illos omnes, qua ex veteri, qua ex nouo Testamento, queis probandum sperat, expiato scelere, nonnullum interdum pœnarum debitum reliquum fieri: quę si hic non exoluantur, alio loco dissoluendæ sint: nec locum esse alium post hanc vitam, nisi Purgatorium.

XVI. Vetus cantilena: sed mitto quod iam disputatum, nullas has pœnas esse. Demus esse: at nunc superfluus labor: quum non pœnas quæramus, sed satisfactiones. Quid enim? Num quis sanus censeat, si concludantur pœnæ, statim concludi mutatorias illas satisfactiones? Felices hac spe noua, & Epulonis, & Iscariotæ, & Iuliani Apostatæ animas. Sed hæc est mentis ἀῤῥωστία nec facile sananda, quamdiu traditionum erit autoritas maior, erit æqualis Scripturæ. Sunto ergo sane pœnæ quædam reseruatæ: esto etiam, si velis, Purgatorium: at negamus tamen, vllas esse satisfactiones, id est, pœnarum pœnas vicarias.

XVII. Tertio: Falso asseritur, inquit, nullum in testamentarijs Scripturis satisfactionis nostræ symbolum extare. Constat enim omnia illa veteris instrumenti sacrificia, quæ in diuersorum peccatorum expiationem diuersæ conditionis hominibus à Deo Opt. Max. præfinita offerebantur, expressum nostrarum satisfactionum typum gessisse. Sed & clare quoque easdem adumbrabant pœnæ illæ, & molestiæ, quas Dauidem, Moysem, Aaronem, & alios innumeros, post culpam condonatam, pertulisse legimus. Quin & grabata illa, quæ, post acceptum sanitatis beneficium, noui Testamenti paralytici, Christi voce, baiulare iussi sunt, aliquid quoque eiusmodi minime obscure præ se ferebant; erat enim huiusmodi deportatio, non solum molesta, sed in partem quoque probrosa.

XVIII. I nunc; & Iesuitis inuideto subtilitatis laudem. Ij vero quid non assequantur, quos ipsius Dei non fugiunt arcana, quæ nunquam reuelauit? Nec aduersus eos præscriptio est Pauli, prior. ad Cor 2. *Ea quæ sunt Dei, nemo nouit, nisi Spiritus Dei.* Gratia magna bono illi ex Pyrenæis montibus Latroni, qui hoc hominum genere senectam hanc beauit mundi. Absque te esset, bone Loiola, laterent ea nos adhuc, quæ Deus nunquam cogitauit, nūquam sciuit: saltem Iesuitica æquiuocatione, vt reuelaret: sed vt diuinaret Iesuitarum Peltanus sagacissimus.

XIX. Omnia sacrificia veteris Testamenti expressum typum gesserunt satisfactionum. Magnum arcanum: & antea inauditum. Sed vnde scimus ita esse? Constat, inquit, Quo autore? Peltano Iesuita. Quo teste? Iesuita Peltano. Magnifice. Sed patietur ne diuini, vel verius diuinantis ingenij vir, sibi quicquam obiici? Videtur enim non posse. Nam illa Sacrificia, primum non erant voluntaria, sed necessaria, & certis legibus definita; suis ritibus descripta: deniq; sua materia certa. At Papisticæ satisfactiones neq; legibus, neq; ritibus, neq; materia, sunt constitutæ, sed vel libero peccatoris arbitrio, vel Confessionarij vaga vertigine incertæ. Secundo, nulla vnquam legas oblata post remissionem culpæ.

XX. Sed tertio, quod vere maximum est, crediderant hactenus Theologi, omnia illa Sacrificia typos esse satisfactionis Christi, non nostræ. Augustinus, de Ciuitate Dei libr. 10. capit. 20. *Huius veri sacrificij* (ante dixerat, *Verus ille mediator Sacrificium maluit esse, quam sumere*) *multiplicia, variaque signa erant sacrificia prisca sanctorum, quum hoc vnum per multa figuraretur tanquam verbis multis res vna diceretur, vt sine fastidio multum commendaretur.* Contra Faustum, li. 6. c. 5. *Omnia talia multis, & varijs modis, vnum sacrificium, cuius nunc memoriam celebramus, significauerunt.* Contra aduersarium legis, lib. 1. c. 18. *Iam sacrificia talia nō offert Dei populus Deo, postquam venit vnicum sacrificium, cuius vmbræ fuerunt illa omnia, non hoc improbantia, sed hoc significantia. Sicut enim res vna multis loquutionibus & multis linguis significari potest: sic vnum, & verum, & singulare sacrificium, multis est antea sacrificiorum significatum figuris.* In Psalm. 74. *Sacrificium victimarum, & pecorum, magnum habet sacramētum sed in omnibus illis generibus sacrificiorum, intelligitur vnum illud sacrificium & vnica victima in cruce Domini.* Fulgentius de fide ad Petrum c. 2. *Nam in sacrificiis carnalium victimarum, quæ ipsa sibi sancta Trinitas, quæ vnus est Deus noui & veteris Testamenti, à Patribus nostris præcipiebat offerri, illud sacrificij significabatur grauissimum munus quod pro nobis seipsum solus Dei Filius secundum carnem esset misericorditer oblaturus.*

XXI. Hæc fuit igitur olim Christianis fides persuasissima. Quanto spatio distans à Peltani diuinatione? Etenim, sacrificium Christi, vel in baptismo applicatur, vel in pœnitentia, si credimus Papistis doctoribus. In baptismo, tollit culpam, & pœnam. In pœnitentia, tantum culpam, & pœnam æternam. Vtrouis modo, periit Peltani subtilitas. Nam, si sacrificia significarunt Christi sacrificium in Baptismo applicandum; ergo significarunt plenariam indulgentiam pœnæ simul, & culpæ. Quomodo igitur typi fuerūt satisfactionum, quib. cum culpa nihil est commune? Sin autem significarunt in Pœnitentia; Ergo remissionem culpæ & pœnæ æternæ: Atqui in culpam, in pœnam æternam satisfactionib. nihil iuris. Itaq; aut falsum, sacrificia illa typos fuisse sacrificij Christi. Aut non verum, designasse satisfactiones nostras. Illud tamen Augustino, hoc Peltano, visum. Sed fortean somniabat Augustinus, Peltanus diuinabat: & Iesuitis placet, diuinantibus quam somniantibus plus esse fidei.

XXII. Videamus reliqua. Pœnæ illæ, & molestiæ, quas pertulere Dauid, Moses, Aaron, clare adumbrant satisfactiones. Adorem libens tam recētem diuinationem, si constaret ipsa sibi. Nam satisfactiones Papistæ volunt esse, non ipsas pœnas retentas à Deo post remissionem culpæ: sed alias arbitrarias illarum vicarias. At illæ profecto vicariæ nullæ: sed, vt ita dicam, πρωθύστεροι. Itaq; excusem fortasse concludentes ab illis illorum pœnis, non condonari omnes pœnas simul cum culpa, sed quia dederunt illi pœnas, ergo nobis nostro arbitrio satisfaciendum, id est, supponendas, non concludant nisi φρένες ἄφρονες. Et vere nesciebat Peltanus quid diceret, qui clare dixit adumbrari quasi vlla sit vmbra clara.

XXIII. Deuenimus ad grabata paralyticorum. Hæc, inquit, obscure non præ se ferebant aliquid huiusmodi. En vero nouum potentissimumque argumentum. Et miretur quisquam leuiculis permutationibus magnas pensari pœnas: quando paralyticis, vnius lectu, vnius grabati gestatio, pro satisfactione fuerit: & quidem à Domino imperata? Securi iam ludite, Sacrificuli: neque veremini, ne vobis numerorum sit Platonicorum obtinenda cognitio, ad iustam peccatorum metiendam proportionem, ne forte minus ęquo pœnarum imponatis vestro pecori, vobis adgeniculanti. Habetis exemplum: magnum exemplum; Christus paralyticis imponit grabatuli gestationem. Sed imprudentiores paulo estis, Iesuitæ: qui quum profiteamini eximium quid in arte confessionaria, quasi præ vobis, reliqui omnes ὡς σκιαὶ ἀΐσσουσι: tamen hoc quicquid est, ad grabatorum vsq; dimittitis gestationem.

XXIV. Verumtamen, hoc quicquid est argumenti, literale est, an allegoricum? Nam si literale, habet sibi oppositos omnes interpretes: qui ea gestatione dixerunt significari, perfectæ sanitatis restitutionem. Nec ij Veteres tātum, sed & nouitiique Papistæ. Barradas Iesuita, tom. 2. lib. 5. c. 19. *Manifestissimum voluit esse miraculum: ideo non solum vt surgeret imperauit, sed, vt lectū etiam in humeros sublatū domū vsq; suam ferret. Hæc enim perfectissimæ sanitatis miraculo adeptæ, signa erāt clarissima. Erat lectus signū ægritudinis, idē signū fuit sanitatis: signū ægritudinis fuit paralyticum portans: signū sanitatis fuit à paralytico portatus. Vnde Chrysologus, sermone quinquagesimo, Tolle inquit, lectū tuū, vt quo est infirmitatis testimoniū, sit probatio sanitatis: vt lectus doloris tui, sit meæ curationis indicium: vt receptæ fortitudinis magnitudinem, ponderis afferat magnitudo. Haimo in Matthæum, Lectus te portauit, quando infirmus eras, vt ostenderet te infirmum esse: porta tu lectum tuum, vt quum portatur à te, ostendat te sanum esse effectum. Euthymius Ad confirmationem quod corpus robustum relinqueretur, possit tollere lectum.* Hæc Barradas: &, vt conspirationem esse scias, idem alij Iesuitæ: Maldonatus in Matthæi 9. Pererius in Ioannis 5. Salmero tractatu 14. tomi sexti: Toletus in Lucæ quintū:

Similiter

Similiter non Iesuitæ, Lucas Brugensis in Matth. 9. Villagudus in Ioann. 5. Stella in Lucæ 5. Iansenius Harmoniæ capit. 32. Nimirum, aut nihil vllis testibus probatur, aut hunc oportet eius loci esse sensum literalem : ideoque non illum Peltani.

XXV. An igitur allegorias sectatus est? Vt libet. Sed allegorijs vti pro argumentis in Theologia, & quidem argumentis claris, ἀθεολογώτατον. Enimuero, quid non potest hoc modo detorqueri? Imo vide! In his vnis verbis *Tolle grabatum tuum* : examen allegoriarum commentus est Pererius in Ioan. 5. Porta carnem tuam, domando eam : porta proximum tuum, licet grauis, & molestus sit : porta peccata tua, ad Confessarium, qui exonerabit te : porta peccata tua ante oculos tuos frequenter : porta huius mundi bona, noli immoderato eorum trahi amore : porta patienter miserias huius vitæ. En tibi subtilitatem subtilitate cumulatam. Et tamen in tot allegorijs non potuit Pererius satisfactionibus locum assignare. Nam, etsi miserias relictas dicat ad maiorem pro culpis satisfactionem : tamen non accedit ad hoc nostrum argumentum, vbi agitur de satisfactionibus vicarijs.

XXVI. Verum aduerte, Peltane, siue ad literam intelligas, siue allegorice, tamen nullam in grabato satisfactionem esse. Stella, in Lucæ 5. asserit, huic paralytico datam esse plenariam remissionem. Verba ipsa recole. *Quarto aduerte quod non satis erat dicere, remittuntur peccata tua, nisi adderet, tibi : ac si diceret, tibi remissa sunt peccata tua : absolutus ab eis manes. Quod deest tibi, vt satisfacias, ego pro te rependam.* Quod confirmatur ab alijs exemplis : quandoquidem nemini eorum, quibus Christus legitur remisisse peccata, quicquam impositum est pœnarum, aut satisfactionum : nec verisimile est, Christum in isto vno discessisse à consueta liberalitate. Quomodo autem potest ab eo paralytico sumi argumentum satisfactionum, cui nullæ satisfactiones fuerint impositæ?

XXVII. Atque hactenus Peltani mirandum acumen. Nunc Bellarmini, ad eam partem, quæ est de vario satisfactionibus demenso tempore. Is primo negat, teneri quicquam eiusmodi probare Scripturarum autoritate. Neque enim se contendere, determinationem certarum pœnarum, siue quoad tempus, siue quoad modum, esse iuris diuini. Christum in aliis plerisque, præscripsisse quid fieri vellet : determinationem temporis, loci, modi permisisse Ecclesiæ. Hic igitur Christum in genere pœnitentiam peccatoribus imperasse : modum autem, & tempus, & similia, Ecclesiæ definitioni reliquisse.

XXVIII. Nos fatemur, meras temporis, loci, modive circumstantias esse arbitrio Ecclesiæ constituendas : sic Augustinum dixisse, ieiunandum esse : at Ecclesiam varios sibi dies constituisse. Christum instituisse communionem Eucharistiæ : sed hanc alibi quotidie, alibi diebus Dominicis, vsurpatam, libero iure Ecclesiæ. Sed simile iudicium esse huius controuersiæ non facile persuadetur. Primum enim, illud ipsum controuertitur, vtrum in genere Christus satisfactiones præceperit. Satisfactiones, inquam : nam quod pro ijs pœnitentiam Sophista supposuit, adulterinum est, & μεθοδεύσει εἰς ἄλλο γένος. Nisi quatenus Papistæ nominibus iisdem res alias designarunt. Quæ olim erant ieiunia, nunc sunt ciborum permutationes. Quæ olim castitas : nunc hostile odium matrimonij. Similiter, quę olim pœnitentia, conuersio erat à malo in bonum : nunc est afflictatio corporis. At non, si Papistę tam fuerunt audaces, vt monetam diuinam adulterarint : ideo nos tã stupide faciles, vt nullo discrimine omnia admittamus. Itaq;, etsi pœnitentiã concedimus habere Christum autorem : tamen negamus has arbitrarias satisfactiones, has non iam peccatorum, sed pœnarum pœnas, vllam habere à Christi institutione originem.

XIX. Deinde negamus, satisfactionum hæc demensa tempora, esse meras circumstantias ; & ex earum numero, quæ pendeant ab arbitrio Ecclesiæ. Ratio facilis : quia nudæ circũstantiæ nihil addunt rei præsentes, aut minuũt absentes, neq; sui causam habent aliam, præter ipsam decernentis Ecclesiæ voluntatem : vt, exempli gratia, Quare quarta feria olim sit ieiunatum, non sabbatho : contra hodie apud Papistas, Sabbatho non quarta feria ; nihil est præter consuetudinem, & institutum : sic enim volunt aduersarij. Atqui longe maius momentum in satisfactionibus, quarum oportet quantitatem proportionari peccatis, si Sophistis credimus : vnde illis cautio : si minores sint, quantumuis à Sacerdote impositæ, luendum esse quod defuerit, in Purgatorio. Itaque necesse est hanc proportionem, non esse arbitrariam : nisi forte ipsã peccatorum etiam quantitas dicatur itidem arbitraria.

XXX. Sed huic priori responso admodum dissimulanter proposito ; subiungit aliud maioris momenti : demonstrans, mulctam septem annorum pro peccato : ex secundi libri Samuelis capite vigesimoquarto, vbi Dauidi proponitur pœnæ loco, vel fames in annos septem : vel bellum in menses tres : vel pestis in totidem dies. Item 4. Danielis, imponitur Nabucodonosor pœna septennis.

XXXI. Sed hoc neutrum exemplum ad rem. Non enim est vllum pœnæ vllius arbitrariæ, aut vicariæ, sed impositæ, siue, vt illi loquuntur, retentæ : nec vlla alia permutatæ. Itaque quicquid earum tandem est, satispassio appellari queat : satisfactio minime. Patet à re ipsa. De Nabucodonosore clarum per se : neque enim legitur obtemperasse consilio Danielis, vnde Papistæ conantur stabilire satisfactiones : vnde necessario coguntur agnoscere, nullis satisfactionibus illum esse conatum auertere constitutam pœnam. De Dauide autem ; primo, patet impositam fuisse à Deo pœnam, non autem sponte assumptam : & optionem factam, coactione quadam, *Coarctor*, inquit, *sed melius est vt incidam in manus Domini*. Post etiam rogasse constat, vt auferretur : *Ego sum qui peccaui : isti, qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur, obsecro, manus tua contra me : & contra domum patris mei*. Breuiter : Bellarmin. habet exempla pœnæ septennis, trimestris, triduanæ : sed nullum satisfactionis.

XXXII. Roffensis : tamen constat, inquit, aliquam à Deo constitutam pœnam remissam fuisse. Nam, quum esset indicta trium dierum pestis ; Deus tamen non amplius quam vnius diei vindictam voluit exerceri : itaque sublata est bidui sequentis molestia : nimirum, vt pœnam à Deo constitutam pœnitenti, intelligamus haud irremissibilem esse.

XXXIII. Ne hîc quidem virium quicquam ! Vbi enim satisfactio ? Breuiatam audio pœnam, sed satisfacientem Dauidem nulla dixit Scriptura. Et hoc tamen nunc disquirimus. Itaque Roffensis quod quæritur non probat : quod non quæritur, quasi magnum aliquid ostentat. Certe qui Veteres existimarunt, breuiatum esse tempus, nullas satisfactiones tamen somniarunt, sed misericordiam Dei. Theodoretus, quæstione 37. in librum secundum Regum : *Trium dierum mortem Deus minabatur, sex autem horis solum intulit. Si dies autem numerentur cum noctibus, inuenitur pars solum duodecima minarum illata esse populo. Ita Deus benignus, & clemens, maioribus quidem vsus est minis : minis autem longe minora infert supplicia.*

XXXIV. Et tamen breuiatum esse tempus, vnde constat? Non sane ex Scripturæ verbis, quæ dixit מחר בקר ועד עת מועד Editio Latina vertit : *De mane vsque ad tempus constitutum* : expresso ad verbum contextu, quod nemo negat, aut potest negare. Nam מועד de tempore dici præstituto norunt quicunque vel à limine Hebraicum idioma salutarunt. Itaque à Septuaginta redditur, vt plurimum, καιρός. Genes. 17. τίκτει σοι σάρρα εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον : *pariet tibi Sara ad hoc tempus*. Interdum ὥρα : Numerorum 9. Καὶ ποιήσωσιν τὸ πάσχα κατὰ ὥραν αὐτοῦ. *Et faciant Pascha hora sua.*

XXXV. Cur non igitur intelligas tempus illud præstitutum à Nathane? Nimirum, vt lues eœperit matutino tempore, nec desierit ante tertiũ diem, sicut erat designatum? Nam, quod Lyranus opponit, quod sequitur, *Venit Gad propheta ad Dauid in die illa*, videri dictum de prima die pestilentiæ ; somnium est : cur non enim de die tertia?

XXXVI. Certe ridiculi fuere Septuaginta, qui ἕως ὥρας ἀρίστου : vnde deceptus Theodoretus. Alij, maxime Rabbini, diem totam designari putarunt : quia Paraphrastes Chaldæus notauit tempus vtriusque iugis sacrificij, matutini, & vespertini. Sed neque autoritas Paraphrastis tanta, vt propterea vis fiat textui Hebraico : neque vero ille vnam diem expressit, *A tempore*, inquit, *quo mactatur iuge, quousque adoleatur*. Quod ego quidem malim interpretari, non de vno eodemq; die, sed de sacrificio matutino primi diei, ad vespertinum tertij : vt fuerint non tres integri dies naturales, sed tres artificiales, cum duabus noctibus. Nisi forte in animo habuerit potius, quod & ego malim, non totius temporis, quo grassata lues est, summam colligere : sed singulos dies describere non naturales, sed artificiales, vt noctibus esset ἀναπαυλα. Quo modo vertendum, *Et dabat Deus pestem in Israel à tempore, quo mactaretur iuge, quo vsq; adoleretur*. Certe vtrumvis dixeris, mollius erit aperta illa contradictione.

CAP. XIX.

De Satisfactione Christi.

I. SEcundum argumentum nobis est à Christi satisfactione. Absurdum est, quorum peccatorum satisfactio iam plena fuit, eorundem aliam satisfactionem postulare. Atqui fidelibus omnium peccatorum plena satisfactio fuit apud Deum. Ergo absurdum est, aliam iisdem peccatis satisfactionem quærere. Maior sua luce patet, & sensu communi concipitur, neque enim satisfactum est, quoties aliquid superest ad effectum consequendum.

II. Assumptio non est obscurior apud Christianos, qui Mediatorem Christum sciunt, satisfaciendo pro peccatis, redemisse genus humanum. Sic Petrus dixit, primo 1. *Vt qui sciatis vos, non caducis rebus, argento, vel auro, fuisse redemptos, sed pretioso sanguine Christi*. Omne pretium est satisfactio : At Petrus pretium designauit non nomine, sed re ; quum auro, & argento ; quæ in humanis rebus frequentissima, eademque pretiosissima pretiorum nomina, sanguinem opposuit, significauit ergo Petrus, Christum pro nobis satisfecisse. Nec aliud Paulus voluit, ad Colossenses 2. quum *deletum* dixit *quod aduersum nos erat chirographum, & cruci affixum*. Nam hæc metaphora est à debitorum scedulis, quæ tum lacerantur, quum omne quod debebatur exsolutum est : nec prius. Quare necesse est Christum plene satisfecisse : nam si ex parte tantum, ergo non deleuisset chirographum. Id eleganter Augustinus effatus est, in psalmum 94. *Venit ergo dicens, vt recedamus à peccatis nostris, & non nobiscum deducat rationem de præteritis, sed tanquam tabulæ nouæ fiant, incensis omnib. chirographis debitorum nostrorum*. En nouas tabulas. En incensa chirographa. Et aliquid superest debitorum?

III. Eo pertinet, quod crebrum in Patribus, non tantum pœnam sublatam per Christum, sed solutam : id est, alia pœna sublatam : quæ omnino satisfactio est. Augustinus, sermone 141. de tempore, *Quem sine concupiscentia virgo concepit, quem virgo peperit, & virgo permansit, qui vixit sine culpa, qui est mortuus propter culpã nec suam : nã mortuus est propter nostrã. Pœna culpæ mortis Dominus noster Iesus Christus mori venit, peccare non venit* : (corruptum locum sic restituo, *Pœna culpæ mors. Dominus noster* : & quæ sequuntur) *communicando nobiscum sine culpa pœnam, & culpam soluit, & pœnam*. Cyrillus, 12. in Ioann. c. 15. *Quemadmodum mors Christi, qui morti nõ subiiciebatur, ad destruendam omnium mortem sufficit : sic intelligere ac credere oportet flagella ac dedecora Dominum pertulisse, vt à talibus nos eriperet : ipsius enim liuore sanati sumus : vt scribitur.*

IV. Catholicis ergo persuaderi non potest, non ingratissimos esse in Christum, simul & contumeliosissimos, qui non hoc agnoscant ab eo beneficium in solidum, sed ab eo partem detrahentes, sibi vindicant : maxime cum audiant ab Apostolo ad Hebr. 10. *Vnica oblatione consecrauit*, τετελείωκεν, (Latinus Interpres reddidit, *consummauit*) *in perpetuum eos qui iustificantur*. Oecumenius, τετελείωκε ἀντὶ πολλῶν τῶν ἁμαρτιῶν. Neq; quicquam frequentius audiant, quam Christum esse propitiationem pro peccatis nostris, ad Rom. 3. 1. Ioan 2. & 4.

V. Aduersarijs variæ sunt tentatæ rimæ. Vasques à cap. 6. disp. 2. ad causas confugit, propter quas perfecta pro nobis Christi satisfactio non inutiliter postulet etiam nostram satisfactionem. Itaq; negat propositi syllogismi maio-

maiorem. Causas autem eas explicat sub finem capitis quarti disputationis sextæ; in hunc modum. Primum: Quia satisfactio, & meritum Christi hoc solum præstare possit, vt impetret nobis gratiam: non possit tamen nos formaliter reddere dignos gloria: quandoquidem digni gloria reddimur per iustitiam inhærentem. Idcirco merito Christi additam fuisse iustitiam nobis inhærentem: & ad hanc habendam, siue recipiendam, requiri nostrā etiam operationem. Alteram: quū post iustificationem aliquando maneat obligatio ad pœnam temporariam, in quam ex vi iustificationis commutata fuit pœna æterna: quamuis Christus condigne mereri nobis potuerit remissionem illius sine nostra satisfactione, tamen efficere non potuit, neque merito suo impetrare, vt qui antea eramus digni pœna temporaria, non maneremus illa digni, quamuis nobis remitteretur siue condonaretur, nisi nos etiam satisfaceremus ex gratiæ auxilio, quod nobis meruit.

VI. En audaciam! Ita disputat de tantis his mysterijs, quasi non à voluntate diuina penderent absolute: & Deus potius certis astrictus axiomatis suorum institutorum inde rationem deduceret. Quid enim aliud sonat id toties repetitum, non potuit, non potuit? Hoc vero quando auditum inter vere Christianos? Et si nunquam auditum, cur sit in istis nouitiolis tolerandum? Nolebat olim Nouatianus admitti pœnitentes ad pacem Ecclesiæ: Basilius exclamabat, τινές ἐσμεν τῷ Θεῷ νομοθετοῦντες; βούλεται ὁ Θεὸς ἀφιέναι, καὶ τίς ὁ κωλύων; *Qui sumus, qui Deo legem figamus? Vult Deus dimittere, & quis prohibeat?* Enimuero nos firmiter tenemus, accurateque defendimus, nullam fuisse Deo causam aut redimendi, aut sic redimendi genus humanum, præter suam εὐδοκίαν, suam liberam, absolutam, omnique extrinseca lege liberam voluntatem. Itaque blasphemum esse, qui quicquam in tanto beneficio minuat vllo prætextu: maxime, quod non potuerit aliter. Agito Vasques Theologice, & ostendito voluntatem diuinam; in suas partes habiturus paratos cedere. Sed si nihil nisi blasphemet, exspecta to à piis nihil nisi anathemata.

VII. Et Vasqui tamen in cassum blasphemiæ. Tantum potest nobis impetrare gratiam: non potest efficere iustos formaliter. Esto, inquam. Nam & nobis illud sufficit, neque hoc necessarium est. Quid enim? Negetne condonationem pœnæ esse gratiam? Cur ergo per Baptismum confertur, si nihil nisi gratiam promeritus est Christus nobis? Si est gratia, cur non potest promereri post Baptismum? Quanquam ego hoc nimium Papistice sum loquutus. Catholici enim nihil aliud, nihil aliter nobis post Baptismum mereri Christum sciunt, quam in Baptismo. Cur non ergo, quam gratiam nobis Christus meritus est, quamque in Baptismo accipimus, non accipiamus in pœnitentia? Accipiamus, inquam, tantum pro peccatis ante Baptismum commissis, non pro peccatis post Baptismum? Repeto. Si remissionem pœnæ temporalis non meruit, non potuit nobis meruisse Christus: ergo non datur in Baptismo. Si datur in Baptismo, ergo potuit mereri: imo meritus nobis est. Et si meritus, ergo hęc causa est ineptissime conquisita Vasqui.

VIII. Sed non reddimur, inquit, digni gloria, nisi per inhærentem iustitiam. Atqui primo, alias confectum est, neminem reddi gloria dignum per inhærentem iustitiam. Secundo, quid hoc ad rem? Nam de gloria nunc quidem nostra nulla disputatio est: sed de remissione pœnæ duntaxat; & eius quidem temporalis. Quæ si non putant esse diuersa, cur infantibus, quos nullo affici pœnæ sensu tenent, limbos adscribunt, vbi nulla sit gloria?

IX. In altera caussa, vnum video repeti, iam refutatum, manere temporariam pœnam, remissa culpa. In reliquis, meræ mihi sunt tenebræ. Nam primum, quid est, pœnam æternam ex vi iustificationis mutatam in illam temporariam, quæ remanet post remissionem? Nam me Bellarminus, me Costerus, me Concilium Tridentinum, me Catechismus ad Parochos, me alij docuerant, pœnam æternam non mutari, sed æque cum culpa remitti auferrique. Deinde, pœnam illam temporariam, non succedaneam esse, sed suo iam merito deberi. In peccato enim esse culpam, pœnam temporariam, pœnam æternam. Itaque non imponi recens à Deo, sed retineri. Nisi forte Iesuitis pro arbitrio verba significant: vt quum dicunt pœnam illam alioquin retentam mutari in ieiunia, eleemosynas; tum istas oporteat esse spontaneas, nec alio iure debitas: at quum Vasques pronuntiat pœnas æternas mutari in temporarias, perinde sit, voluntariæne sint, an necessariæ. Magno tantorum virorum priuilegio; &, si forte, Theologis digno. Sed si, quia pœna temporales mutantur in ieiunia, ideo hæc illis sunt satisfactiones: ergo similiter, si pœnæ æternæ mutentur in temporarias, erunt hæ illis satisfactiones: atque ita dabuntur non tantum pœnarum, sed etiam satisfactionum satisfactiones, eleganti profecto gradatione.

X. Iam quid hoc est? *Quamuis Christus condigne mereri nobis potuerit remissionem pœnæ æternæ sine nostra satisfactione, tamen efficere non potuit, neque merito suo impetrare, vt qui antea digni eramus pœna temporaria, non maneremus illa digni, quamuis nobis remitteretur, nisi nos etiam satisfaceremus.* Quid est, *digni pœna?* An quia meriti sunt pœnam? Quorsum? Aut quis nescit, quum agitur de remissione pœnæ, supponi tanquam certum, te dignum esse pœna, & hoc tantum agi, vt, etsi sis meritus, id est, sis dignus pœna, tamen pœnam nullam luas? Quomodo igitur potuit efficere Christus, vt non luamus pœnas æternas, & non potuit efficere, vt non luamus pœnas temporales? An quia digni non eramus pœna æterna, sed tantum temporali? An quia, quamuis digni eramus vtrisque, tamen potuit efficere, vt ne maneremus digni pœna æterna: nec potuit idem in pœna temporaria?

XI. Nemo, inquit, per externum fauorem alienum, aut iustitiam, formaliter redditur dignus qui non puniatur, qui antea dignus erat. Quomodo ergo sperare potuisti, Vasques, te non daturum pœnas æternas? Nisi forte tibi tanta confidentia, vt negares, te prius dignum fuisse pœna æterna. Sed fidelibus non tanta est ignorantia, vt non certo statuant, se dignos esse pœna æterna, id est, vt loquitur Paulus, filios iræ. Si ergo non potuit alieno fauore, aliena iustitia, quisquam prius dignus pæna, effici non dignus pœna, hunc oportet eam pœnam luere, aut satisfacere. Ergo, omnes fideles oportet satisfacere pœnæ æternæ: aut luere pœnam æternam. At pœnæ æternæ satisfieri non posse docuerunt alij Papistæ: Ergo nihil certius, quam vt desperent fideles, & statuant, non potuisse per Christum se absolui à pœna æterna.

XII. Nimirum, multa oportet eum male interpretari, qui vnum non vult recte intelligere. At Catholici contra statuunt, eum alienum esse à bona mente, qui in remissione peccatorum suam iactet dignitatem: statuunt, non posse quenquam hominum absolui à pœna peccato debita, siue temporalis ea sit, siue æterna, nisi fauore alieno, aliena iustitia. Statuunt, formalem dignitatem ab iis vrgeri, qui, quid sit remissio peccatorum, nec ipsi intelligāt, nec alios intelligere patiantur: Statuunt, tam potentem, tam efficacem fuisse Christum ad temporales, quam ad æternas pœnas remittendas. Statuunt, denique, hoc ipso Vasquis experimento, vere se prædixisse, non posse Satisfactionarios non desinere in contumelias Christi, cuius efficaciæ limites, tam audacter præscribant, vt hoc illum posse pronuntient, illud non posse: & hoc tanto quidem absurdius, quando qui plus concedunt, negant minus, in eodem genere.

XIII. Modestiores alij, cautioresque Vasque: qui nullam Christi criminantur impotentiam, sed nostrum accusant defectum. Concedunt ergo, Christum potuisse sufficienter satisfacere pro omnium hominum delictis, reconciliando Deo Patri hominem, expiandoque omnes peccato debitas pœnas: quæ verba sunt Bunderij. Quid igitur causæ est, quominus dimittantur pœnæ temporariæ? Distinguunt varie. Bunderius: sufficientem esse quoad se: at non quoad nos: quia Deus etiam nostram requirat satisfactionem, non propter passionis Christi imperfectionem, sed vt, qui deliquimus, ipsum delictum in nos etiam vindicemus. Hanc solutionem Peltanus & amplectitur, & dilatat, vt Iesuitam oportuit esse loquentiorem Dominicano.

XIV. Insto. Si insufficiens est tantum quoad nos: ergo in nobis esse oportet, quod obstet eius sufficientiæ effectis: sic enim insufficientem esse Christi mortem quoad infideles, quia hi opponunt suam infidelitatem, qua amota nihil obstabit, quominus etiam infideles fiant participes salutis. Atqui in nobis nulla causa est, quominus dimittantur per Christi satisfactionem pœnæ temporales. Ergo hæc Christi satisfactio non est insufficiens quoad nos. Probatur assumptum, quia nulla ratio ferat vt dicamur magis dispositi ad remissionem pœnæ æternæ, quam temporalis. Deinde, quia aduersarius ipse nullam à nobis dare potuit: itaq; alienam quæsiuit, voluntatem Dei: *Quia*, inquit, *Deus etiam nostram satisfactionem requirat*: vnde dicendum esset potius insufficientia quoad Deum, quam quoad nos. Sed & hæc ipsa causa est commentitia: quia non constat vlla declaratione voluntatis diuinę, sed tantum aduersariorum placito.

XV. Alij distinguunt sufficientiam, & applicationem: Christus, inquit Klingius, amarissima sua passione satisfecit pro omnibus peccatis, etiam in mille mundis, quoad sufficientiam. Sed hoc suum meritum, & hanc satisfactionem nulli communicabit; nisi credenti in eum, seruantique media quæ instituit. Exemplis suadet: vt, per Baptismum dat gratiam: per remissionem offensæ erga proximum, dat remissionem peccatorum. Sic, per pœnitentiam promisit remissionem peccatorum. Idem sensus Costero, & Salmeroni, & Peltano.

XVI. Concedo, nemini communicatum iri Christi satisfactionem, non sequenti media ab eo instituta. Quid ergo? Nempe res huc redit? vtrum satisfactiones hæ arbitrariæ, (pro quibus Sophistice Klingius pœnitentiam substituit) sint à Christo institutæ, tanquam media ad remissionem pœnæ temporalis. Iudicent Christiani, rectiusne Papistæ affirment, & probent; an nos negemus, & refutemus. Certe nos magno præiudicio nitimur: qui ab eis obtinuimus, vt remitti dicant pœnas æternas, nullis intercedentibus nostris satisfactionibus: imo etiam temporarias, saltem per Baptismum. Nam vt mittam, nullam aliam esse remissionem, quam quæ fit in Baptismo; quod Catholici habent persuasissimum, negant Papistæ. Certe inde constat, applicari posse sufficientiam Christi, etiam non vsurpantibus medium illud satisfactionum nostrarum. Nam si non posset, ne in Baptismo quidem applicaretur.

XVII. Tapperus aliam dicit esse rationem reconciliationis, aliam remissionis: & queritur has semper confundi à Caluino. Paulus, inquit, eas distinguit, dum ait, quod Deus erat mundum sibi reconcilians in Christo, non imputans propter ipsum hominibus delicta: posterioris ad Corinthios 5. Bellarminus, sacrificium crucis Christi, eo potissimum spectauisse, vt nos reconciliaret, ac de impiis, & inimicis; iustos & amicos Dei faceret. Inde ad Romanos 5. *Quum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius:* octauo, *De peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.* Prim. Petri 2. *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum: vt peccatis mortui iustitia viuamus.* Sed cum eo non pugnare, homines Christi sanguine reconciliatos, & iustificatos, operante in ipsis Christi Spiritu, & virtute, satisfacere Deo pro reatu pœnæ temporalis.

XVIII. Aliam rationem esse reconciliationis, concedi potest, hoc sensu, vt intrinseca sit inter eos differentia, siue, vt sint ambæ suis definitionibus distinctæ. Et sic non repugnem ego sane: quomodo certum, aliam rationem esse ortus Solis, aliam diei, aliam pluuiæ, aliam luti: & μυρίων τοιουτοτρόπων. Sed nihil id ad rem: quia, sicut simul sunt ortus Solis, & dies: simul pluuia, & lutum: sic, nihil obstat, quominus & reconciliarit nos Christus, & simul remiserit peccata plene. Sed potest alio sensu dici: nempe, vt realis sit disparatio, tum causarum, tum effectuum: &, ne ab eadem caussa sit remissio, vnde reconciliatio: atque hæc, absque illa fieri queat. Hoc vero sensu profecto falsum Tapperus dixit, falsum Bellarminus. Nam ab eadem Christi satisfactione reconciliatio nostra est, & remissio peccatorum: neque illa vnquam absque ista. Hoc Paulus significauit, 5. post. ad Corinth. vbi annotatio est Caluini, *Et qualiter in gratiam redeant homines cum Deo. Vbi scilicet, impetrata peccatorum remissione, iusti censentur. Nam quandiu imputat nobis peccata Deus, necesse est, vt nos habeat exosos: neq; enim peccatoribus amicus, aut propitius esse potest.*

XIX. An forte apud Papistas leuicula est Caluini autoritas? Ergo alios testes audiant: testes Veteres, testes suos. Chrysostomus: πῶς κατήλλαξεν ἑαυτῷ; τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστὸν, οὐχ' ὅτι φίλος ἐγένετο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ οὕτως φίλος οὕτως, πῶς; ἀφεὶς αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα. ἄλλως γὰρ οὐκ ἦν, διὸ καὶ ἐπήγαγε μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν: καὶ γὰρ εἰ ἠθέλησεν ἀπαιτῆσαι λόγον τῶν

τῶν πεπλημμελημένων, πάντες ἂν ἀπωλόμεθα. καὶ γὰρ ἀπέθανον. ἀλλ᾽ ὅμως οὕτω τῶν ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων, οὐ μόνον οὐκ ἀπήτησε δίκην, ἀλλὰ καὶ κατηλλάγη; οὐ μόνον ἀφῆκεν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐλογίσατο: Quomodo reconciliauit sibi? Hoc enim illud est admiratione dignum: non quod amicus factus sit tantum, sed quod sic amicus. Quomodo sic? Remittens eis peccata Nam enim poterat aliter. Propterea intulit, non imputans eis scelera eorum. Etenim si admissorum peccatorum rationem exigere voluisset, omnes perissemus: quia omnes mortui essent. Verumtamen quũ tot tantaq; essent peccata; non modo nullas à nobis pœnas expetiuit, sed etiam in gratiam nobiscum rediit: non modo peccata remisit, sed ne imputauit quidem. Ab eo Theophylactum de more, *Adeo se beneuolum erga homines & placabilem præstitit, vt non modo nullum his intulerit cruciatum, sed recõciliationem offerret. Nec solum missa fecit delicta, quinetiam nec illa quicquam imputauit. Nam si rationem factorum is exegisset omnes vtiq; interiissent.* Oecumenium *οὕτω γὰρ, φησὶ, οὐκ ἄλλως ἦν τὴν καταλλαγὴν γενέσθαι, τὸ πρῶτον ἀφεῖναι τὰ πλημμελήματα, ὡς εἴγε δίκην ἀπῄτησε τῶν ἁμαρτιῶν, οὐκ ἄν τις, φησὶ, περιελείφθη ὃς καταλλαγείη: Sic enim, atq; haud aliter poterat fieri conciliatio, nẽpe ante omnia remissis peccatis: adeo vt si pœnas exegisset peccatorum, nemo superfuturus esset, qui reconciliaretur.*

XX. Thomam: *Non reputans illis delicta ipsorum, id est, non habens in memoria illorum delicta tam actualia, quam originalia, ad puniendum, pro quibus Christus plene satisfecit. Et secundum hoc dicitur, nos reconciliasse sibi, in quantum non imputat delicta nostra nobis.* Caietanum, *Ecce gratuita reconciliatio, absq; exactione satisfactionis propria, sola non imputatione delictorum illis. Et signanter dicit, illis: quia imputauit delicta hominum Christo. Voluit enim Iesum Christum pati pœnas debitas aliorum peccatis, & pro illis satisfacere.* Salmeronem, *Et ita in eo nos Patri reconciliauit: quæ reconciliatio in eo sita erat vt delicta nobis non imputaret, & rediremus in gratiam Dei: neq; de nobis vindictam sumere proponeret.*

XXI. En testes: à quibus hæc habes diserta. Primum, non posse reconciliationem vllam esse sine remissione peccatorum. Alterum, factam esse reconciliationem, & sic factam; id est, in quantum non sunt imputata delicta. Tertium, hanc imputationem delictorum inferre non punitionem; excludere satisfactionem propriam. Quæ quicunque notauerit, non poterit non exsecrari Iesuitæ Iustiniani audaciam, qui diserte, *Non explicat,* inquit, *reconciliationis naturam, sed eorum indignitatem indicat, qui iustificantur.* Quod temerarium effatum, nõ est quod prolixius refutemus, quum ille nulla ratione fulcierit? Nam eius autoritati facile præponderat, puto, vel minimus illorum testium. Hoc igitur misso, Bellarminum consideremus: nã Tapperus suam hanc distinctionem, siue distractionem potius, non applicuit argumento.

XXII. Bellarminus ergo Christi mortem vult ei potissimum spectauisse, vt nos Deo reconciliaret. Et quidem eo spectauisse, nemo Christianorum negat, sed cur dicit, potissimum spectauisse? Comparatene ad remissionem, vt magis spectarit illam, quam hanc? Absurdum: si in quantum remissa sunt peccata, in tantum reconciliati simus: si non potuerit reconciliatio fieri, nisi *τὸ πρῶτον ἀφεῖναι τὰ πλημμελήματα*; ante omnia remissis peccatis. Itaque Catholicis certum, æque ad vtramque pertinere sacrificiũ Christi: quia nimirum & conciliauit remittendo, neç conciliare potuit nisi remittendo. Dicam amplius. Etsi catenus dici possit spectasse potissimum reconciliationem, quia hæc ipsa finis est propter quem passio fuit, imo per passionem remissio: nec fuisset, aut passio, aut remissio, nisi propter eum finem: tamen prius, & propinquius spectasse remissionem, nempe quia non potuerit reconciliatio obtineri nisi per remissionem: quemadmodum pharmacum, etsi finem habeat sanitatem: tamen propinquius magisq; proprium effectum, purgationem: quia, ne sanitatem quidem operetur, nisi per purgationem.

XXIII. Et quis concessit Bellarmino, vt quod apud Paulum est, *reconciliati sumus per mortem Filij,* interpretetur, potius reconciliati, quam remissionem adepti? Nam reliqua, damnauit peccatum in carne, peccata nostra pertulit in corpore suo, remissionem sonant apertissime: tam supina est Iesuitæ disputatio.

XXIV. Sed denique negat, cum reconciliatione per mortem, pugnare, homines satisfacere pro reatu pœnæ temporalis. Recte inquam: si non tantum aliud sit reconciliatio, aliud remissio, sed etiam non fiat remissio cum reconciliatione. Sed si contra, vt vidimus, nulla reconciliatio absq; remissione, & remissio fit, vt nulla punitio, tum fieri non potest, vt non absurde loquutus sit Iesuitarum ἐξοχώτατος. Sic enim & punietur, & non punietur peccatum: factaq; erit, nec facta conciliatio.

XXV. Hactenus ad argumenti partes. Sed quod intulimus, fieri iniuriam Christo; id rursus negant: & demonstrat non sequi: Ioannes Dauius: tum enim cooperantes causas præiudicare alias alijs, quum sunt æquo gradu: quia inter se partiuntur vim operandi. Sed in subalternatis causis, quæ à superiorib. vim suam habent, aliam esse rationem: tum enim quanto magis hæ agunt, tanto maiorem esse laudem causæ summæ.

XXVI. Sed insto. Primo, satisfactionem non esse subalternatam passioni Christi: tum quia Deus non subalternauit, cuius id solius ius erat, sed soli Papistæ. Tum quia, ipsa Papistarum confessione, passio Christi non operatur per satisfactionem, sed satisfactio adhibetur propter imperfectam applicationem passionis. At, quæ causæ aliarum defectum supplent, eas nemo subalternas, sed vicarias appellauit.

XXVII. Secundo, non tantum æquo gradu cooperantes caussas præiudicare inuicem, sed etiam subalternatas, gemino casu. Primo, quum ita subalternantur, vt tamen absque iis non possit prima caussa producere effectum. Exempli gratia; etsi Sol in physico ordine producat poma: tamen quia non sine arbore, quæ ei subordinatur: ideo confidenter dicat quis, non esse sufficientem Solem ad producenda poma. Atqui audiuimus Vasquen negantem, posse Christi passionem vnquam efficere dignum gloria, absque propria satisfactione: audiuimus ab alijs, iniquum esse à Deo recipi in gratiam, sine satisfactione, eum qui multa, magnaque peccata admisit, æque cum eo, qui pauca & leuia. Necesse est igitur fateri, has satisfactiones nonnihil saltem decerpere de honore Christi. Altero, in causis Ethicis, subalternæ causæ derogant primæ, quum instituuntur præter autoritatem eius. Exempli gratia, non patietur rex sibi proregem vllum substitui à quoquam. At nos dicimus, hoc genus omne satisfactionum, prætextu subordinatæ caussæ, Christi meritis substitutum esse, ipso Christo, mitto iam nolente, certe inscio. Quod pij nec ferre, nec dissimulare possunt.

Cap. XX.

De remissione gratuita.

I. Tertium Catholicis argumentum. Nulla peccatorum remissio per satisfactiones humanas fit gratis. At remissio peccatorum, quę fit à Deo, fit gratis. Ergo, eadem non fit per satisfactiones humanas.

II. Assumptio manifesta est: quia remissio peccatorum est iustificatio; vt disputatum c.15. li.21. At iustificatio fit gratis, vt probatum c.2. li.22. vnde necessaria consequentia est; remissionem peccatorum fieri gratis. Probatur etiam ex verbis Esaiæ 43. *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me.* Nam propter me dicit, exclusiue, id est, non propter aliud quicquam, sed tantum propter me, quod manifestum ex præcedentibus, vbi remouentur omnia, quæ Israëlitæ poterant obiicere: *Non me inuocasti Iacob,* (& est Papistis oratio in satisfactionibus) *imo fatigasti me Israel: non obtulisti mihi arietem holocaustorum tuorum, & sacrificiis tuis non honorasti me:* (& in satisfactionibus sacrificia, si Papistis non sublesta fides) *Non feci te seruire in oblatione, nec fatigaui te in suffimento: non emisti mihi argento* (& pecuniæ in Papisticis satisfactionib.) *calamum aromaticum, nec adipe victimarũ tuarum inebriasti me, sed seruire fecisti me in peccatis tuis: laborare fecisti me in iniquitatib. tuis.* Potuitne breuius omnes satisfactiones remouere, quam nominatis earum capitibus generalibus?

III. Probatur autem maior; quia, gratis, significat, nihil accipere ab eo cui confertur beneficium: quod patet, tum ex eo quod remouentur omnia ex parte hominis, quibus assignari possit remissio: tum quia probauimus, cap. 3. libr. 22. ea particula excludi opera. At satisfactiones sunt opera. Patet ergo, non fieri gratis remissionem, quæ fit per satisfactiones Papisticas. Procopius in illum Isaiæ locum; *Θυσία τοίνυν ὑμᾶς οὐ καθαίρει: ἐγὼ δὲ μόνος ὁ ἀφιεὶς ἁμαρτίας δωρεὰν τε καὶ χάριτι: δεδικαιώμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ; Sacrificium ergo vos non purgat, sed ego solus, qui remitto peccata gratis, & per gratiam: iustificati enim sumus, non ex operibus iustitiæ, quæ fecerimus nos, sed per multam misericordiam eius.*

IV. Minorem plerique omnes aduersarij concedunt: Tapperus, *Gratuitam esse peccatorum remissionem, omnes confitemur. Firma fide credendum est, gratuitam esse peccatorum remissionem, quoad culpam mortalem, & venialem, & etiam pœnam æternam, imo & temporalem.* Vnus, quem quidem nouerim, Vasques vocauit in dubium. *Neq; in Scriptura, neq; in Conciliis,* inquit, *dicitur, peccatum gratis remitti, imo, gratiam remissionis peccatorum noluit appellare Augustinus: epistola 105. gratiam sine meritis, sed solum inuenimus, iustificari nos gratis.*

V. Mirus mentis conceptus! Iustificatio fit gratis: & remissio peccatorum non fit gratis. Quasi ad iustificationem nihil remissio pertineret. Quid igitur habebat in animo Procopius; qui illud Esaiæ vt explicaret, meminit iustificationis? *Ego solus remitto peccata gratis, & per gratiam; iustificati enim sumus non ex operibus.* Imo Paulus, quid agebat ad Rom. 3. *Iustificantur gratis, id est, eius gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo, quẽ proposuit Deus, vt esset placamentum per fidem in sanguine ipsius, ad declarandam iustitiam suam per remissionem præcedentium peccatorum.* Et 4. *Ei qui nõ operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia. Sicut Dauid pronuntiat beatum eum hominem, cui Deus imputat iustitiam absq; operib. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates.* Sed hanc thesim vt paulo prius dictum, alias disputauimus.

VI. Hoc nota: probari ab Apostolo, iustificationem esse gratuitam, argumento sumpto à remissione peccatorum. Et potest quisquam negare, remissionem peccatorum esse gratuitam? Idem, eadem audacia, temeritatis damnet Apostolum. Quid? nunquamne aut vidit, aut audiuit Vasques, remissionem peccatorum dari in Baptismo, & dari gratis?

VII. Non est ausus Augustinus, inquit, gratiam remissionis appellare, gratiam sine meritis. Mirum vero, inquam: si merita illa concepit absq; operib. Nam gratiam operib. opponi iam didicerat ex Apostolo, qui diserte, *Ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia:* Ad Rom. 4. disertius 11. *Quod si per gratiam, non iam ex operibus: alioquin gratia non est gratia: sin ex operibus, iam non ex gratia: alioquin opus iam non est opus.*

VIII. Et tamen negari non potest dixisse Augustinum, *Nec ipsa remissio peccatorum, sine aliquo merito est.* Dic ergo, abusum esse meriti nomine, vt alias disputauimus, quum essemus in meritis. Apparet ex ipso textu, explicante, quatenus non esset sine merito, *Si fides hanc impetrat.* Atqui, neque impetrare est meritum: alioqui mererentur omnes qui impetrant, & non tantum post Baptismum, sed etiam in Baptismo fides impetrat: quum tamen ne Papistæ quidem vllum in Baptismo locum assignent merito. Denique, fides non est opus: at meritum est opus. Itaque necesse est, meritum ab Augustino nominatum alia quadam notione, id est, impropria: & quæ nihil ad satisfactiones attineat. Nam certe nullus Papistarum est, qui fidem in satisfactionibus numerarit. Ratio in promptu: quia fides nõ est opus pœnosum: at omnis satisfactio opus pœnosum: nisi nos ludunt ipsi Papistæ.

IX. Sed Vasquen missum faciamus. Reliqui, vt dixi, non dubitant, remissionem esse gratuitam, Quomodo ergo per satisfactiones: Varie. Salmero: quia possit contingere, vt quid sit simul gratuitum, & solutum: vt si à debente centum, exigerentur tantum duo; quæ nihil ex se ad totam summam facerent. Et dixit Dauid, Psalm. 25. *Propter nomen tuum, Domine propitiaberis peccato meo: multum est enim.* Cui tamen propitiationi nõ repugnat, quod post addidit, *Vide humilitatem meam, & laborem meum; & dimitte vniuersa delicta mea.*

X. Vult ergo gratuitam esse, non quia totum donet Deus, sed quia parum exigat. Hoc illud est, nimirum, quod Vasques dicebat, respondere nonnullos recentiores, satisfactionem minus perfectam, & inæqualem,

etsi

c tsi præcederet remissionem offensæ & culpæ, nihil obesse, quominus ipsa remissio dicatur fieri gratis. Sed hos ille recentiores castigans, prorsus aberrare dicit à scopo in explicanda mente Scripturæ, & Patrum, qui affirmant hominem gratis iustificari. Rationem addit, *vera gratia non solum obesse retributionem ex debito iustitiæ: sed etiam retributionem ex sola gratitudine:* id est, quum tam exiguum meritum est, vt non imponat Deo obligationem iustitiæ, sic enim descripserat paulo ante. Nempe, quia *gratia debeat esse opus, aut liberalitatis, aut misericordiæ: hæ autem virtutes non versentur circa retributionem proaliquo, vel minimo beneficio, sed circa meram donationem, nulla alia de causa, nisi aut subleuandi miseriam recipientis, aut benefaciendi omnino liberaliter: antidotalis autem donatio, quæ est remuneratio pro aliquo etiam minimo beneficio, aut obsequio, non est opus misericordiæ, neque liberalitatis, sed gratitudinis, quæ est diuersa virtus.*

XI. Optime. Nulla misericordia quicquam retribuit cuiquam merito siue magno, siue prauo. At remissio peccatorum est misericordia. Ergo hæc nihil retribuit, ne minimo quidem merito. Cur non sit hæc conclusio necessaria æque nobis disputantibus, ac Vasqui? Tum autem, vt concedã posse centum aureos dimitti soluenti duos tantum: tamen id vsus habet, vt dicamus non vniuersum debitum donatum, sed partem donatam, reliquam solutam. At Scriptura partitionem hanc prorsus ignorat: & chirographum deletum esse pronuntiat in cruce, quod non solet fieri, quandiu vel pars manet non soluta.

XII. Intelligo, Dauidem, qui precatur Dominum vt propitius sit peccato suo propter nomen eius: eundem precari, vt videat humilitatem suam, & laborem suum. Concedo etiam hæc non opponi, sed nego, videre humilitatem, & laborem; esse quicquam retribui humilitati aut labori, sed misereri potius humilitatis, & laboris. Nam neque significatur ijs verbis vlla virtus, quod notauit Bellarminus; sed miserabilis status in quo versabatur Propheta: *Per humilitatem*, inquit Bellarminus, *non intelligit virtutem humilitatem, sed abiectionem, & vilitatem.* Genebrardus, *humilitatem, miseriam.* Si nulla virtus erat: ergo nullum meritum. Vt securus annotaret Genebrardus, *Mihi eris propitius propter tuum nomen duntaxat, non propter me, cuius merita animus exigua sunt.* Catholicus aliquis dixisset, cuius merita nulla sunt, sed de Papista vix vnquam plena veritatis confessio exspectanda. Itaque ἀγαπητὸν & παράπτωμα. Scio Iansenium interpretatum esse, *deiectionem, & afflictionem meam, siue quam ab inimicis meis patior, siue quam meipsum ob peccatorum conscientiam coram te affligo.* Sed Lorinus hunc posteriorem dicit esse mysticum sensum, cui iampridem locus nullus in controuersijs.

XIII. Bellarminus eo gratuitam dici remissionem, quia gratis Deus fidem, & pœnitentiam inspiret; gratis ad amicitiam, & gratiam recipiat: gratis culpam, & reatum mortis æternæ condonet: gratis denique gratiam infundat, per quam pro pœna temporali, quæ dimissa pœna remanet, satisfaciamus.

XIV. Τῆς ἀναμαρτησίας! Gratis recipere ad amicitiam: gratis culpam, & reatum mortis æternæ condonat. Esto sane. Perge: gratis condonare peccata. Nunc quæro, quid significet gratis recipere in amicitiam? An gratis infundere dona, propter quæ postmodum recipiamur ad amicitiã? Quid gratis remittere culpã, & reatum mortis æternæ? An gratis infundere dona, quibus donis mereamur remitti eam culpam, eamve pœnam? Minime, inquient: concedunt enim, absque vlla satisfactione admitti in amicitiam: absque vlla satisfactione remitti illam culpam, illasve pœnas. Cur ergo gratis remittere peccata significet potius, gratis dare eam gratiam, per quam satisfaciamus? Cur hic per ambages; potius quam vt illic recta? Aut illic recta, potius quam hic per ambages? Potestne hic lusus cuiquam bono placere? Rursus, hæ ipsæ temporales pœnæ remittuntur gratis in Baptismo. Gratis ergo in Baptismo: gratis in pœnitentia. Cur gratis in Baptismo sine satisfactione: gratis in pœnitentia, non sine satisfactione? Tam similibus: imo tam iisdem vocabulis, tam diuersas, tam contrarias inesse significationes estne monstro absimile?

XV. Nobis constantior simplicitas, quibus non magis eodem sono, quam eadem notione gratis est aditus in gratiam: gratis culpa condonatur: gratis vindicta remittitur æterna: gratis pœna tollitur temporalis: gratis in Baptismo: gratis in pœnitentia: imo nec in Baptismo sine pœnitentia; nec in pœnitentia sine Baptismo. Deniq; omnia ex misericordia, liberalitateque Dei, non ex remuneratione.

XVI. Nec constantior in proprietate verborum sola, sed etiam in fidei analogia: Etenim apud Esaiam Dominus, quum profitebatur gratis remisisse peccata suo populo, amouebat opera, quæ non erant opera naturæ, nimirum orationes, sacrificia, erogationes nummorum in causas pias. Præterea, disputauimus alias à ratione iustificandi remouenda esse omnia omnino bona opera. Est autem remissio iustificatio. Itaque merito à remissione remouemus omnia nostra opera bona: vt constet ei solida gratuitas.

CAP. XXI.

Exempla remissorum à Christo peccatorum.

I. QVartum argumentum. Sic remittuntur fidelibus peccata, quomodo Christus remisit. At Christus nunquam remisit per vllas proprias satisfactiones eorum qui peccarant. Ergo peccata remittuntur absq; vllis satisfactionibus.

II. Patet assumptum, eunti per omnia exempla. Matthæi 9. Paralyticus audit, *Confide, fili, remissa sunt tibi peccata tua.* Lucæ 23. Latro, *Hodie mecum eris in paradiso.* Ioannis 8. Adultera, *Nec ego te condemno. Vade, & ne amplius pecces.* Lucæ 7. Mulier peccatrix, *Remissa sunt tibi peccata.* Et 18. Publicanus, *Descendit iustificatus domum suam, potius quam Pharisæus.*

III. Solutiones vel maiorem impetunt, vel minorem. Hæ breuius expedientur. Sunt autem duplices. Primo enim Bellarminus. Quis nouit an peccatorum nomine, sola culpa, & pœna æterna non intelligatur? Et Publicanus ille, legitur quidem iustificatus præ Pharisæo, non tamen ab omni pœnæ reatu liberatus.

IV. Leuicule. Nam ego contra, quis nescit remissionis nomine & culpam contineri, & pœnam? Nam cur his locis potius, quam alijs solam culpam, cum pœna æterna? Neque enim negat Bellarminus, ita nunquam significare, sed his locis. At nos non solemus homonymias nostro arbitrio multiplicare. De Publicano vero, de quo peculiariter Bellarminus tum agit, manifesta res est: dicitur enim iustificatus: & nos alias probauimus iustificationem opponi damnationi: hanc omnes pœnas complecti: adeo, vt qui non sit condemnatus, idem nullas det pœnas.

V. Sed enim esto homonymia. Cur dubitat Bellarminus? Dicitur, inquit, iustificatus præ Pharisæo, sed non ab omni pœna liberatus. Quid si negem liberatum, aut culpa: aut pœna æterna? Eadem mihi erit vis argumenti ab eadẽ dubitandi causa. Dicitur iustificatus præ Pharisæo, sed non à culpa liberatus: non ab æterna pœna. At non ego malignus vitilitigator. Verum Iesuitas oportet semper esse sui similes.

VI. Altera solutio, negat potius ea exempla fuisse absque satisfactionibus. Et hoc rursus dupliciter. Primum Costerus. Falsum est, Magdalenam, Publicanum, Latronem, sine omni satisfactione absolutos esse. Magdalena, verecundo ingressu in cœnaculum Pharisæorum, lacrymis, quibus Domini pedes rigauit, capillis quibus tersit, vnguento quo vnxit, vehementique dolore quo sacros pedes osculabatur, satisfecit. Publicanus, insigni contritione, & pectoris tunsione. Latro, pœna crucis, crurifragij, supplicio mortis. Paralyticus, precibus tam suis, quam baiulorum graui periculo lapsus, quum super tectum deferretur, & per tectum quatuor funibus demitteretur: denique, quum publice grabatum humeris gestaret, non veritus calumnias Pharisæorum. Adultera, magno rubore, dolore, & metu, dum caperetur, palamque deduceretur, & accusaretur.

VII. Ecce autem: qui iam iam nolebant Publicano condonatas pœnas, quia scriptum non erat: nunc examina satisfactionum obtrudunt, non scriptarum. Quid istis agas ἀνθρώποις; Atqui memores essent suorum somniorum. Quoties enim dictum, satisfactiones ab ijs dici post remissionem culpæ? Quippe, quia non possit satisfacere, qui non sit in gratia: nec sit in gratia quisquam, quandiu non sit remissa culpa. Atqui hæc pleraque præcesserunt omnem remissionem. Quo igitur iure satisfactiones appellentur? Denique, qui adulteræ ruborem, dolorem, metum, satisfactionibus imputant, non meminere inuoluntaria esse, ideoque satispassiones potius. O quid non sibi permittant; apud suos cœcos auditores, qui nobiscum tam ludicre disputant, tam inconstanter nugantur.

VIII. Peltanus, Matthæum, Petrum, Magdalenam, ad vltimum vsque vitæ spiritum vltroneis pœnis impigre se maceraſſe, iugibusque satisfactionis officijs incubuisse strenue. Et idem de cæteris licere suspicari, quamuis id in sacris literis, vt alia quoque multa, proditum non extet.

IX. Nimirum hæc probantur Legendarum autoritate. Sed non si fingere pro ingenio potuerunt Papistæ, quæ superstitioni putarunt commoda, ideo Catholicis promptum, nullo discrimine pro veris ficta admittere. Itaque negamus eo vnquam animo fuisse, aut Matthæum, aut Petrum, aut Magdalenam, aut vllum omnino Christianum, bene, pieque eruditum, vt crediderit, se Deo satisfacturum voluntarijs vllis pœnis. Fatemur, omnes tota vita pœnitentiam exercuisse, sed pœnitentiæ nomine voluntarias pœnas non nisi Papistæ indigetarunt. Viderint illi: nos sapiamus ex Scripturis.

X. Supereſt id genus solutionum, quarum est in maiorem propositionem insultus. Hanc igitur negant: primum Costerus, Peltanusque. Multa Christum fecisse, non imitanda deinceps. Multa & obseruasse, quæ nos obseruare nullo modo debeamus. Sabbatum, legem Mosaicam, alia. Multa non fecisse, non obseruasse, quæ nos velit & facere, & religiose obseruare; diem Dominicam, ferias Sanctorum, Sacramentorum ritus, formasque. Non esse sequendum in ieiunio quadraginta dierum, non in miraculis, non in actionibus Messiæ proprijs. Denique, non sequi, Dominus hoc illudve non fecit, vel non obseruauit: ergo, nec nos quoque, nec vllus illius minister hoc vel illud facere, vel obseruare debet.

XI. Vt norunt magnifice declamare, vt vehementer disputare, in capitibus non controuersis! Putabam addituros natiuitatem ex Virgine, passionem in cruce, resurrectionem tertio die, descensum ad limbos, ascensum ad cœlos: & alia multa: cur non etiam creationem cœli, & terræ? Tam enim facile hæc declamari potuere: & fuisset paulo plenior, certe magnificentior oratio. Factum male, quum non est factum. Et quis non doleat, in tam ampla materia, tam facile deferbuisse Iesuiticæ grandiloquentiæ æstum; Vno verbo respondeo, ἄλλως ἄδεται. Quis enim quærit, quid vos homunciones aut faciatis, aut debeatis facere? Hoc nos potius quærimus, hoc disputamus potius, quid Deus faciat; id est, quomodo nobis peccata dimittat. Nam de vobis multo post videro; quum si dabit Deus, claues Ecclesiæ erunt præ manibus. Interea dum methodus nostra differt hunc laborem, concedatur sane, debere Ecclesiam peccatoribus pœnitentibus iniungere satisfactiones. At, si non sequitur, quia Christus remittendo peccata, nullam imposuit temporalem pœnam: ergo nec Ecclesia debet pœnitentibus vllam imponere: at certe verum est: Ergo, in remittendis peccatis, nullam Deus exigit satisfactionem. Christus enim est Deus. Hanc consequentiam quis neget, dato instantiam ab aliquo exemplo oppositio. Si non potest, taceto: vt sic nec veritati sit molestus, & suo pudori parcat.

XII. Reliqui insistunt exemplis explicandis: vt, etsi concedant, Christum remisisse absque vlla satisfactione; tamen negent, omnem remissionem sic fieri, quasi videlicet alio, atque alio modo remissio fiat: & hæc exempla nihil vniuersaliter concludant. Sed hoc varij varie tentarunt efficere.

XIII. Bellarminus. Quis neget, Christum pro arbitrio culpam, & omnem pœnam remittere potuisse? Dauius prolixior, & explicatior. Ea exempla esse eorum, quibus misericordiarum autor, proprio ore absolutionis sen-

sententiam pronuntiaret: quibusq; æquum esset, plus aliquid conferri ab ipso præsente Domino, quam ab eius legatis, ac ministris.

XIV. Atqui rursus hæc ἔξω τῶν σκαμμάτων: Comparatur enim absolutio concessa ab ipso Christo, absolutioni concessæ à Christi ministris. Atqui nos absolutionem ab ipso Christo arcessimus. Quid; non meminerunt Sophistę, inde sibi factum controuersiæ initium, vt dicerent, sic Deum culpam remittere, vt non tamen omnem pœnam? Non meminerunt se subiicere, Deum has pœnas, vel saltem harum pœnarum satisfactionem, exigere post eam condonationem? exigere vel in hoc seculo, vel in futuro? Quid igitur diuertunt ad absolutionem concessam ab Apostolis, ab alijs Christi ministris?

XV. Deinde, si æquum fuit amplius concedi ab ipso præsente Christo, quam ab eius ministris, cur perit hæc æquitas in Baptismo? Nisi forte amplior aliqua condonatio est, quam vniuersæ culpæ, omniumq; simul pœnarum: aut hæc non fiat in Baptismo. Rursus, si sic æquum fuit, cur Costerus negauit, Magdalenæ, Publicano, Latroni, Petro, non concessam, absque satisfactione veniam? Denique, nō vident se impingere in id dogma, quo iampridem nihil certius in Ecclesia, æque per ministros operari Deum in Sacramentis, ac per se ipsum. Nam cæterum sciunt, se pœnitentiam in Sacramentis numerare.

XVI. Peltanus eos omnes vult considerari, tum primum per fidem, & caritatem insitos, & non vi aliqua Sacramentali, sed absoluta potestate à peccatis absolutos. Dauius, recens vocatos, recens missos in possessionem donorum, & thesaurorum concessorum, vt in Baptismo.

XVII. De hac solutione audiamus Salmeronis iudicium: *Respondent quidam, illos quibus Christus remisit peccata, satisfactione non indiguisse, quia infideles erant, & necdum Christo insiti, ac proinde tunc primo iustificabantur. Verum, hæc parum solida videtur esse solutio: nam illi omnes Iudæi erant, ac proinde Circumcisionis Sacramento originis peccatum remissum, & consequēter, iam semel erant iustificati: vt, si ad Sacramentum pœnitentiæ accurrissent, omnino pœnitentiæ indiguissent fructibus. Explosa igitur hac soluendi ratione:* & quæ sequuntur. Non satisfecit Salmeroni Iesuitæ, Iesuitæ Peltani solutio, & sperauit Peltanus, sperauit Dauius, nobis satisfactum ire? Atqui nos altius in rem quum inquirimus, negamus, aliam esse remissionem, atque aliam, sed eandem primum vocatis, & post pœnitentibus; eandem in Baptismo, & post Baptismum.

XVIII. Salmero. Explosa hac soluendi ratione, firma videtur esse responsio: illos à Christo, medio Sacramenti pœnitentiæ non fuisse iustificatos: quia nec ibi seruata est absolutionis forma, nec etiam exhibita confessionis peccatorum debita materia. Adde quod Christus, dum vixit, necdum Sacramentum Confessionis instituerat, quod ex primo die resurrectionis induxit. Quare non erat, quod vllam tunc exigeret satisfactionem. Erat igitur solutio Sacramentis nequaquam alligata, quam Dominus, Sacramentorum institutor, ex priuilegio illis paucis concesso, potestate excellentiæ conferre voluit: quod nec ad Sacramentum pœnitentiæ, nec in consequentiam trahendum est.

XIX. Non erat Sacramentis alligata. Concedo inquam. Sed quid? quod alligatam Sacramentis solutionem concedunt nullam exigere satisfactionem. Constat ex Baptismo. Quid rursus, quod non alligatam Sacramentis, docent indigere satisfactione? Nam concedunt, esse pœnitentiam aliquam priuatam: & ne hanc quidem vacare volunt fructibus dignis. Atq; adeo; si vellent, cur vterentur argumento à Baptistæ prædicatione? Nam, Baptistes non loquebatur de Sacramento pœnitentiæ, nondum instituto, si quæ Salmeroni fides. Cur Dauidem in exemplum trahunt? Et quidem tam confidenter, vt Bellarminus dixerit, vnicum Dauidis exemplum plus valere ad sententiam Papisticam confirmandam, quam exempla omnia, quæ Caluinus protulit, ad infirmandam. Enimverò Dauidi non remittebantur peccata, medio pœnitentiæ Sacramento.

XX. At nos, Sacramentum pœnitentiæ tum temporis nondum fuisse institutum, facile concedimus, qui ne nunc quidem vllum pœnitentiæ Sacramentum agnoscimus; id est vllam pœnitentiam, quæ per se & separatim sit Sacramentum. Sed primum dicimus, eam ipsam pœnitentiam institutam, ex quæ post Papistæ sacramentum fabricati sunt. Deinde etiam, institutum fuisse pœnitentiæ Sacramentum, nempe Baptismum: nam & Ioannes baptizabat, & Christus ipse, etsi non per se, sed per suos discipulos. Itaq;, nullam esse Salmeronis solutionem.

XXI. Superest vnicum effugium Perroni. Exempla eorum esse, quib. serio dolebat peccasse: quibuscunq; tantus zelus erat, vt omnia contemnerent, etiam mortem ipsam, præ gloria eius in quem peccatur.

XXII. Imo diuinare hoc est. Nam, si Salmeroni credimus; nulla fuit aut forma absolutionis, aut confessionis materia. Si nulla confessio; qui scisti, Perrone, contritionem fuisse? Nisi tu forte καρδιογνώστης; & quidem cordium, non tantum præsentium, sed etiam cuiuscunque seculi. In adultera vero, vnde tam subito, tantus diuinæ gloriæ zelus? Et vero videtur Dauius ipse, quasi corrigere, *Cuiusmodi zelus,* inquit, *in Petro fuit; & multis alijs eorum, qui enumerati sunt.* Bene habet, inquam: in multis; non in omnibus. Atqui, omnibus remissio absque satisfactionibus. Quid promotum est? Deinde; quid tum, si in omnibus? At nos de satisfactionibus disputamus, non de dolore, non de zelo. Hic autem dolor, hic zelus ante remissionem: at satisfactiones, vobis autoribus, nullæ, nisi post remissionem: quia nullæ nisi in gratia. Denique, post contritionem, post dolorem, id est, iam dolentibus, iam contritis imponuntur satisfactiones. Quare is zelus, is dolor, distinctus est necessario à satisfactionibus. O quanto vos vtilius in eo essetis, vt pœnitentes hortaremini, ad eum dolorem, eumque zelum, quam propositis satisfactionum quisquilijs, eius doloris, eius zeli defectum sarciretis, id est, segnitiem aleretis, torporem excusaretis! Nam quod se redempturos: & facile redempturos sperent, vix est vt magnis laboribus acquirant. Multo minus, si quid sophismati elusum iri sit persuasum. Est autem à satisfactionibus deuentum ad sophismata. Gratianum, Lombardum, Comestorem, fuisse ex adulterio, fama obtinuit: & eorum matrem in extremis confitentem, negasse posse sibi displicere peccatum; quum filios videret esse lumina Ecclesiæ: hic Confessorem, *si non habes*, inquisse, *tantum dolorem, quantum exigit tam horrendum scelus, de hoc tamen doleas, quod non potes dolere.* In Gratiani vita. Egregie: &, vt ille dicebat; pancratiastice: Nam, tum temporis ὁ Θεὸς ἐμυκτηρίζετο.

FINIS LIBRI VIGESIMI TERTII.

LIBER VIGESIMVS QVARTVS, *De* SATISFACTIONIBVS ALIENIS.

Caput Primum.

DE SATISFACTIONIBVS ALIENIS IN GENERE, TVM DE PRIVATIS.

De proprijs satisfactionibus, quid sentiēdum sit tenemus. Nunc in orbem veniunt alienæ. Fuerunt enim Papistæ ingenij tam fœcundi; vt non suis tantum quemq; peccatis satisfacere: sed posse disputarint aliunde satisfactiones emendicare nō suas. Miri homines: qui neque sibi suæ salutis nullam laudem esse voluerint: neq;, à se ipsis si quando coguntur discedere, contenti esse potuerint vno Christo. Nam, vt sibi non penitus renuntiarent, excusare poterat innatus cuique nimius sui amor: sed, vt non maluerint sibi renuntiantes, ad Christum recta ire, quam ad alios diuertere, & quidem quum se iactarent à Christo redemptos, monstri simile.

II. Disputarunt olim, Augustinus Triumphus Anconit. de potestate Ecclesiast. q. 29. & quinque seqq. Ioan. Gerson, tom. 2. tractat. de Indulgentijs: Angelus de Clauasio, in summa, verbo, Indulgentia: Supplementum Thomæ, q. 25. 26. 27. Ioan. de Turrecremata in Gratianum, de pœnitentia, c. *Quis aliquando vidit.* Item, plurimi Scholastici in 20. distinct. 4. sentent. ex quib. mihi lecti, Petrus de Palude, Adrianus Florentius, Durandus de Sancto Portiano: sed & Biel in 18. dist.

III. Nostro seculo: Ioannes Fischerus Roffensis, ad artic. Lutheri 17. & quatuor seqq. Latomus contra Lutherum, artic. 7. Thomas de Vio Caietanus, opuscul. tom. 1. tract. 8. 9. 10. 15. 16. & 31. respons. 4. Eckius in Enchiridio, & disp. Lipsica cum Luthero. Bunderius, compendij tit. 17. Klingius, Locorum lib. 3. c. 14. Alphonsus de Castro aduersus hæreses, lib. 8. Cunerus Petri, de Indulgentijs. Petrus Auratus, paradox. 41. Polygranus, in assertionibus quorundam Ecclesiæ dogmatum. Panigarolla, Lectionis 11. p. 2. Lindanus, Panopliæ libr. 4. capit. 73. Dominicus à Soto, de natura & gratia libr. 3. c. 6. conclusione 4. Thomas Bozius, libr. 16. capit. 7. de signis Ecclesiæ. Lælius Zecchius, de Indulgentijs, & Iubilæo. Franciscus Turrianus, in cap. 13. Constitutionum Clementis. Robertus Bellarminus, de Indulgentijs, & Iubilæo libris duobus. Gregorius de Valentia, libro vnico, de Indulgentijs, quem totum transtulit in Commentaria Theologica in Thomam, 4. tomo, quæst. 20. Franciscus Costerus, Enchiridij cap. 12. Peltanus de Satisfactionibus, sectione 9. Lorichius in Fortalitio. Guillelmus Bailius, in Catechismo Controuersiarum, p. 3. q. 13. tract. 3. Petrus Cotonus, Institutionis Catholicæ li. 4. c. 3.

IV. Contra Papistas. Lutherus in Articulis, & disputatione Lipsica. Caluinus, Institutionis libr. 3. cap. 5. Chemnitius, 4. parte examinis Tridentini. Matthæus Sutliuius, de Indulgentijs, & Iubilæo contra Bellarminum. De Beaulieu, in Euangelio Romano. Petrus Molinæus, in augmento aquarum Siloe. Andreas Riuetus, in summa controuersiarum, tract. 3. qu. 13.

V. Multi esse videbantur Papistæ in deterrendis à peccato conscientijs: quum & culpam exaggerarent, & pœnam æternam inculcarent: & temporalem vindictam librarent: vnde poterat magnum odium, ingens generari detestatio. Nec inutiles videri poterant satisfactionum propriarum laruæ: vt sæpe solet etiam ex falso posito sequi verum. Sed quæ nunc in manibus est disputatio aperte demonstrat, non fuisse in eo studio serios: quum, inquam, disputant, non tantum à se ipso posse quemque Deo satisfacere: & satisfacere ijs minutijs quas vidimus: sed etiam si non ipsos, at per alios, quum viuos, tum mortuos. Nam profecto, qui remedia tam leuia, tam facilia, tam obuia, persuaserit, vix est vt morbi terrorem non valdè minuat, si non tollat omnino, & contemptum inducat.

VI. Panigarolla, *Quæsitum est, an iustificatus homo alia ratione pœnæ certo tempore definita, quam retinet Deus, satisfacere possit, quam si aliquam pœnam in se suscipiat: & responsum est posse alio item modo. Itaq; dicimus, Deum liberalissimum, atq; iustissimum, non solum habere satisfactionis loco opera, quæ* nos ipsi

nos ipsi non facimus: sed alij faciunt pro nobis. Perinde atque si rex perduellem, quem semper exsulare iusserat, à perpetuo exilio reuocarit, & relegarit ad præfinitum tempus: deinde, permittat etiam perduellis amicum relegationis illius incommodum & molestiam pro ipso reo subire: & elapso tempore non minus perduelli pateat aditus in patriam, quam si ipse relegationis pœnam pependisset. Sat habet Deus, si vector, qui iam ad litus applicuit, quo in oppidum ingrediatur, vel ipse, vel alius pro ipso vectigal soluat. Et sit hæc firma conclusio, opera alterius dum viuimus, nobis prodesse posse. Admodum perspicue: atq; inde ratio manifesta impositi à me nominis, satisfactionis alienę: quandoquidem ab alio præstetur, alij prosit: id est, neq; eius à quo præstatur, satisfactio sit: neq; eius opus, pro quo satisfacit.

VII. Sed hoc ipsum fit dupliciter: vnde mihi rursus distinctio, satisfactionis alienæ in priuatam & publicam. Priuatam dico, quæ fit priuato motu satisfacientis: &, vt loquitur Panigarolla, *quæ nobis ab ipsis operantibus applicetur:* sic, puto, vt Marci 7. *Si dixerit quispiam patri vel matri, Corban (id est munus) quodcumque ex me erit, tibi proderit:* tum quod nondum, vt videtur nata erat subtilis illa culparum, pœnarumque distractio. Sunt autem opera pœnalia, quæ sic suscipiuntur à quopiam, nec pro se: sed pro alijs: istis tamen non incertis, sed determinate his illisve: puta pater filio: filius patre: amicus amico: Petrus Ioanne.

VIII. Vnde confraternitatum origo, & vsus frequens: quæ societates sunt hominum, ea spe concurrentium in vnam communitatem, vt aliorum opera alijs prosint. Sic Yuo Carnotensis, teste Gregorio de Valentia, Adeelidæ, siue Adellæ comitissæ concessit participationem suffragiorum ordinis regularis B. Ioannis Baptistæ à se instituti. Anselmus eidem sui ordinis participationem: sui etiam quidam Abbas Cisterciensis, Regi Galliæ. In bulla indulgentiarum concessa monasterio Sancti Sebastiani ad Catacumbas, quæ apud me est, conclusio hæc est, *Nos, autoritate nobis concessa, facimus eos participes & consortes in omnibus missis, matutinis, vigiliis orationibus, ieiuniis, eleemosynis, & aliis quibuscunque bonis, quæ fiunt, & fient in dicta Ecclesia siue Monasterio, ac in toto ordine, tam in vita, quam post mortem.* In alia, concessa hospitali S. Spiritus in Saxia; quæ item apud me est: *Participesque erunt in bis, & trigesies millibus missis, & totidem Psalteriis, & generaliter in omnibus bonis quæ fiunt, & fient in toto ordine in perpetuum.*

IX. De his Ioannes de Turrecremata, art. 2. concl. 1. *Vnus pro alio satisfacere potest: siue, vnus pœnam satisfactoriam pro alio potest explere Deo acceptabiliter.* Soto, *Non tantum pro suis quisque culpis, sed pro alienis satisfacere potest, dum sint modo ambo amici Dei: & quidem satisfacere de condigno.* Lindanus, ponit quoq; viuos pœnis suorum delictorum luendis remissionem & mitigationem, atq; adeo expiationem per viuorum preces & opera impetrare. Peltanus, ipso lemmate. *Satisfactionem vni iniunctam per alterum posse expleri non semper id tamen, neque fructu pari:* & in ipso disputationis limine: eorum qui satisfactionis vinculo obstringuntur, duo esse genera: Quicunq; enim satisfaciunt, aut suum, aut aliorum debitum redimere: nam, singulari Dei clementia id inter cætera humanæ imbecillitati concessum, vt vnus alterius loco satisfacere possit: atque id esse tertiæ parti pœnitentiæ peculiare: non enim dari contritionem alienam, aut confessionem; sed tantum satisfactionem.

CAP. II.

Indulgentiarum origo, & definitio.

I. NVnc opus auribus. Mysteria narrabo: elegantia mysteria: festiua mysteria: magna mysteria. O mihi, si quis Poetarum (nam, & miranda canunt, sed non credenda poetæ) si mihi quisquam poetarum commodet, non illa Euripidis τεύχη καὶ ῥακώματα: sed illa [illegible] centū ora; totidemq; singulis linguas! Sed vtcunq; erunt vota, aggrediar: &, si potero, (quanquam cur non potero, præeuntibus tot iam mirificæ eloquentiæ Scholasticis?) peccata metiar: metiar satisfactiones: remissionem metiar: totam indulgentiarū vim expediam à capite ad calcem. Fauete linguis: ô vos quotquot estis remotissimæ sapientiæ amantes.

II. Alienarum satisfactionum genus est Indulgentiæ; quod publicum dixi. Quanquam Panigarolla visus nolle: sed separato quodam stabulo cōcludere, *Iam duas rationes habemus,* inquit, *quibus semel vectigal soluere possimus, vnam pœnalibus operibus, alteram alienis: nunc tertiam agnoscite: scilicet quomodo satisfaciamus neq; operibus nostris, neq; alienis.* Sed non est tanti tabulæ subtilitas, affectantis τὸ πάθος τοῦ λόγου, ex inperato, & paradoxo. Quanquā ne ipse quidem videtur separare prorsus ab alienis quum deferbuit impetus eloquentiæ: sed ab alienis *quæ nobis ab ipsis operantibus applicentur:* nempe, quia, quas priuatas dixi, eæ sunt arbitrij priuati, eius à quo efficiūtur: sed has, sola autoritas publicæ personæ, Papæ, puta, vel Episcopi, determinat, siue applicat huic, illive, hoc, vel illo modo: cui alioquin non magis erant profuturę, quam si aquam verberasset.

III. Eas ita descripsit Gregorius de Valentia, *Ponit,* inquit, *satisfactionem aliorum Ecclesiæ membrorum aliis eiusdem Ecclesiæ membris prodesse posse: non tantum quum vnum membrum speciali & propria intentione satisfactionem suam alteri membro vult applicare: sed etiam, quum ij qui prosunt in ipsa Ecclesiæ communitate, eam applicationem faciunt tanquam distribuentes singulis bonum quoddam commune Ecclesiæ, in acceptatione Dei, velut cōmunem quendā thesaurum repositum.* Et iterum paulo post, *Non solum quum membra quædā membris aliis satisfactiones suas speciali intentione accommodant, sed etiam ex eorum implicita saltem intentione idipsum faciunt ij qui præsunt.* vnde statim, *Quo fit, vt satisfactiones illæ alienæ eo etiam modo per Ecclesiæ prælatos applicatæ:* vbi vides diserte mecum, alienas non tantum definitas, sed etiam verbo appellatas.

IV. Harum perplexissima inquisitio est, & quam vere crucem possis Sophistarum dicere: adeo vix quicquam habuerunt, in quo non sint dissidentiū sententiarum classes. Nihil, quod inter se ponerent tam ratum, fixumq;: aut tam curiose, fabreq; ædificatum ab vnis, quod non alij totis virib. aut diruerint, aut diruere sint conati. Itaq; nusquam, vno quidem in argumento, tot in uenire sit distinctionum mæādros, distributionum sinus, suppositionum nugas. Vt appareat vere in suo corio lusisse humani temeritatem ingenij, omni neglecto vel proprij pudoris periculo.

V. Hinc Polygrani confessio, *Fateor rem sane difficilimam de his quippiam definire: tum quod non satis dilucide Scripturis constent: tum quoq; quia & ipsæ hominum opiniones parum conueniant.* Durandi. *De indulgentiis pauca dici possunt per certitudinem quia nec Scriptura de iis expresse loquitur.* Alphonsi de Castro, *Aduersus hunc errorem,* nempe oppugnantium indulgentias, *paucis verbis contendam: quoniam inter omnes res, de quibus in hoc opere disputamus, nulla est quam minus aperte sacræ literæ prodiderint, & de qua minus vetusti Scriptores dixerint.* Caietani, opusc. 15. c. 1. *De ortu indulgentiarum, si certitudo haberi posset, veritati indagandæ opem ferret: verum quia nulla Scripturæ sacræ, nulla priscorum doctorum Græcorum aut Latinorum autoritas scripta, hūc ad nostram deduxit notitiam: sed hoc solum à trecentis annis Scripturæ cōmendatū est de vetustis Patribus; quod beatus Gregorius indulgentias stationū instituit.* Canerus etiam hinc suam exorditur declamationem, *Dolendum simul, & mirandum est quosdam etiam Catholicos, tam timide, frigide, sobrie, varie, & ambigue de indulgentiis scribere: quasi earum aut incerta sit, aut tam longe posita ratio, vt difficulter admodum probari queat.* Roffensis, ad art. 18. plenius *Multos fortasse mouet indulgentiis istis non vsque adeo fidere, quod earum vsus in Ecclesia videatur fuisse recentior, & admodum sero repertus apud Christianos.* Nota; vsus recentior, repertus apud Christianos: sero repertus. *Quibus ego respondeo,* inquit, *non certo constare à quo primum tradi cœperunt. Fuit tamen nonnullus earum vsus, vt aiunt, apud Romanos. Neque cuiquam obscurum est, quin posterioribus ingeniis multa sint, tam ex Euangeliis: quam ex Scripturis cæteris, nunc excussa luculentius, & intellecta perspicacius, quam fuerant olim.*

VI. Notanda confessio, quam primis annis expressit veritas, quum nondum in summam contentionis pertinaciam esset deuentum. Nūc enim haud facile obtineas ab ijs, qui, non profecto doctiores, sed saltem impudentiores facti, ipso perpetuæ disputationis ardore, nunc successerunt: & huiusmodi rerum contentionem non nisi ludum putarunt, suæque Rom. Ecclesiæ gloriā ita affectarunt, vt vel tenuissimum non erroris dico, sed allucinationis alicuius vestigium agnoscere non aliter habeant, quam Solem de mundo tollere. Certe non Bellarminus, non Gregorius de Valentia, non Costerus, non vllus nunc Iesuitarum, alio disputet animo, quam quo nihil relaxari volunt de suę placitis Ecclesiæ: & tantum non peierent nihil in Christiana fide fuisse antiquius, aut solidius. Me vide: Gregorius ille de Valentia, punct. 2. rem antiquam dicit, in qua dispensanda habuerit semper sedes Apostolica legitimam autoritatem. Imo Tridentinorum paterculorum verba sunt sessione 25. *Quū potestas conferendi indulgentias à Christo Ecclesiæ concessa sit: atque huiusmodi potestate diuinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa vsa fuerit, Sacrosancta Synodus indulgentiarum vsum Christiano populo maxime salutarem, & sacrorum Conciliorum autoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet, & præcipit.*

VII. Nec vero tam seri instituti occasionem dissimulant. Klingius. *Quoniam refriguit caritas, & increuit peccatorum consuetudo, nec est qui vel pro peccatis studeat satisfacere, vel etiam possit: ob id Romanus Pontifex permotus ex pastorali charitate, ne vel saltem omnes perirent: & qui minus sufficienter satisfaciunt illis patrocinetur, vt sic omnibus consulat, ex concessa sibi soluendi ab his pœnis debitis potestate confert indulgentiam.* Roffensis ad articul. 17. *Neque tam necessaria fuit purgatorij, siue indulgentiarum fides in primitiua Ecclesia, atque nunc est. Nam tunc vsq; adeo caritas ardebat, vt paratissimi fuissent singuli pro Christo mortem oppetere: raræ fuerunt crimina: & ea quæ contigerunt, magna fuerūt canonum seueritate vindicata. Nunc autem bona pars populi magis Christianismum exsueret, quam rigorem canonum pateretur: vt non absque maxima Sancti Spiritus dispensatione factum sit, quod post tot annorum curricula purgatorij fides, & indulgentiarum vsus ab orthodoxis generatim sit receptus.* Gregorius de Valentia puncto 2. *Quod non ita aperte, frequenter, & in specie res ipsa indulgentiarum à Veteribus commemoretur, causa fuit vsus pœnitentiæ seuerioris, quæ temporibus illis multum vigebat, ita vt non esset magnopere necessarium beneficio indulgentiarum vti. Postea vero decrescente illo feruore pœnitentiæ, illarum vsus increbrescere cœpit.* Et hoc est, quod Bellarminus innuebat, quum diceret. *Quas remissiones summi Pontifices ex paterna lenitate, & condescensione in filios suos compatientes eorum infirmitati concedere solent.*

VIII. Nimirum, huc res tota redit. Scopus fuit satisfactionibus, quicquid horroris erat incussum ab illis pœnis temporalibus retentis post condonationem culpæ; aut tollere, aut certe minuere, prompto, nec admodum difficili oblato remedio, à substitutis nonnullis operationibus, duriusculis illis quidem, & hactenus ingratis, sed accommodatioribus tamen humanæ mollitiei; quæ eas multo auro redemptas velit. Sed post excogitata ratio est, quæ ne hoc quidem relinqueret, quicquid erat duriusculi. Quomodo vna quum medicinæ cura esset, morbos pellere, in vsu fuere non tantum pharmaca, colore fœda, odore tetra, gustu horrenda: sed etiam cauteria, & reliquæ carnificinæ, Nunc Chymici suam in eo laudem ponunt, vt remedijs abundent, non ἀλεξικάκοις tantum, sed etiam gratiosis: denique Israelitis primo fuit pro horrore seruitutis pristinæ, non toleranda fames: & præ fame, manna, quantum beneficium? Sed hac ipsa fastidita, postulatæ coturnices.

IX. Verum vtcumque se tandem origo habeat: at indulgentias definiūt, siue describunt potius: nam definitionem res tam vaga non admiserit, Bellarminus: *Remissiones pœnarum, quæ sæpe remanent luendæ post remissionem culparum, & recontiliationem in Sacramento pœnitentiæ adeptam; quas remissiones summi Pontifices, ex paterna lenitate & condescensione in filios suos, compatientes eorum infirmitati certis temporibus, & non sine aliqua iusta & rationabili causa concedere solent.* Paulo plenius de Valentia, *Indulgentia Ecclesiastica est relaxatio pœnæ temporalis iudicio diuino peccatis actualibus post remissam culpæ debitæ per applicationem superabundantium Christi, & Sanctorum satisfactionum facta extra Sacramentum ab eo, qui legitimam ad hoc autoritatem habet.* Breuius Durandus, *Indulgentiæ non sunt aliud, quam communicatio Christi, & Sanctorum, quæ fit nobis ad satisfaciendum pro peccatis nostris.* Breuissime Caietanus, c. 2. opusc. 15. *Est absolutio ab iniuncta pœnitentia, in foro pœnitentiali.*

X. In his definitionibus, quæ continentur mysteriorum capita, partim essentiam attingunt indulgentiarum, id est, materiam formamq; partim vsum. In ea paulo fusius inquirendum, & plenius, quam pro more nostro: neque enim, si capita duntaxat notemus præcipua, quibus satisfieri potest instituto nostro refutandi erroris, poterit quisquam satis concipere immanitatem huius commenti: quod ex nostris paucissimi, ex aduersarijs ipsis non multi penetrarunt. Dabunt ergo veniam Lectores beneuoli, paululum digredienti ab ordine meo in ea quæ varijs autorib. scripta, varijs locis obseruata mihi sunt, Quanquam profiteor optare serio, vt nemini sit hic labor minus gratus quam ipsi mihi.

CAP. III.

De materia Indulgentiarum.

I. MAteriam appellant Thesaurum Ecclesiæ: non tamen, ne erres, quomodo Platina dixit à Bonifacio VIII. (qui primus huius thesauri nundinas instituit) accusatos Petrum, & Iacobum Columnenses, *quod thesauros Ecclesiæ in morte Pontificum diripuissent*; sed longe alia notione: huic tamen opinor, subordinata. Nam reuera ad instaurandos illos thesauros, qui minui, & absumi possunt, tot in vsus partim necessarios, partim superfluos, partim malos dilapidati, hic thesaurus excogitatus: Sed hac dissimulata causa, prætextus quæsitus, longissime remotus, quæ fallendi via certissima. Ioannes de Turrecremata: *Non potest debite, & discrete dimitti pœna pro peccatis iniuncta vni, nisi fiat recompẽsatio per alterum, qui plus debito facit.* En tibi causam: imo occasionem inuestigandi thesauri: neq; enim ideo indulgentiæ concessæ, quod abundaret thesaurus, sed thesaurus inuentus, vt seruiret indulgentijs, ideo neque ante has inuentas, vlla facta vnquam thesauri mentio.

II. Eum thesaurum conflarunt ex satisfactionibus, tum Christi, tum Sanctorum: non quibuscunque tamen, sed siue superabundantibus, siue superfluentibus, siue, vt Caietanus non erubuit loqui, superfluis, quarum alioquin nullus vsus esset: itaque facilis reseruari in sumptus quotidianos: Non enim, puto, quæ semel applicata fuerint, redire possunt; sed ipso vsu consumuntur, & pereunt. Quomodo in vindemia, si nihil amplius vini conficeret præter præsentem vsum, frustra essent cellaria, sed quia multa plus exprimitur quam iis paucis diebus ebibi potest, inde dolia, & quicquid eiusmodi vasorum est.

III. Id his argumentis ita esse coniicio. Gregorius de Valentia, puncto 3. negans concedi indulgentiam à prælatis ordinum religiosorum: caussam notat: *quod non applicent satisfactiones ex communi Ecclesiæ thesauro, qui deficere non potest, sed ex cumulo satisfactionum determinatæ cuiusdam congregationis: in qua fieri nonnunquam posset, vt nihil esset reliquum satisfactionum, præter id quod singulis de ea congregatione opus esset ad satisfaciendum pro pœna à se debita.* Atqui profecto, si non consumerentur vsu eiusmodi diuitiæ, possent sine fine infinitis applicari, nec vnquam deficere. Itaque nihil obstaret ea ratio, quominus indulgentias largirentur, etiam prælati religiosi, æque cum non religiosis. Sed nimirum, non vt Solis radij omnibus sufficiunt, quia à nemine consumuntur; & redeunt ijdem semper: sic indulgentiarum opes; sed vt aqua in riuo, hausta quidem non redit, sed sufficit omnibus tamen; quia pereunti haustæ sufficitur alia.

IV. Præterea cauent solicite, ne hæ semel remuneratæ fuisse dicantur: & Franc. Mayronis asserenti, eoque argumento thesaurum impugnanti, animosissime contradicunt: eandem ponentes diuinæ liberalitati legem, quam seueritati: vt neque bis vindicet in idipsum: neque bis remunerare audeat. Sed vtcunq; sit, tamen actum facile coniiciunt de suis gazis, si coquantur concedere remunerationem factam. Deniq;, colligendi thesauri causam Roffensis assignat passiones Sanctorum, non tantum eis non necessarias; sed ne vllis quidem applicatas ab ipsis: vnde facilis conclusio, si vel ipsi vsi essent, vel aliis applicassent, non futuras in thesauro.

V. Duo constant igitur, valde obseruanda: Vnum, quæcunq; ipso primo vsu remuneratæ sunt, eas nullas esse in thesauro: alterum, eas, quæ in singulis indulgentiarum nundinis impenduntur, fugitiuas non redire; itaque, tanto thesaurum minui. Quod miror equidem nondum fuisse satis animaduersum. Poterant enim inde Papistæ causam petere, cur olim & ab initio tam rarus, imo tam nullus fuerit indulgentiarum vsus: nempe, quia cum tota esset Ecclesia in thesauro colligendo: qui labor non successisset, saltem in tantam amplitudinem, si quem vna manus colligebat, altera sparsisset. Erat autem diligentiæ ratio opportunitas temporis, quo abundabant Sancti. Sicut Dardanarij, in abundantissima messe, triticum vndique coaceruant, quod non nisi extremo vendant anno. Forte etiam, non tam auarus, quam prouidus Bonifacius ille VIII. qui non nisi seculares volebat iubilæos, vt olim ludos. Viderint successores, qui quadruplo frequentiores esse iusserunt. Deficit enim fides, frigescit charitas multorum: deniq;, rari sunt Sancti, qui plura patiantur, quam mereantur.

VI. Sed enim de Christi meritis sic philosophantur. Tanti fuisse eius passiones: propter dignitatem personæ, vt, vel vna sola sanguinis guttula, aut etiam sudoris, (hoc enim addit Angelus) mille mundis sufficere redimendis potuerit. At ille riuos fudit. Quid ergo? Nempe, quicquid fuit redimendis hominibus necesse, id extra thesaurum. Sed reliqua, oportuitne pro nihilo haberi? Imo concludi, & custodiri diligenter: vt factum in tot ampullis, quot varijs terrarum locis ostentantur. Audi Bellarminum, *Christus pro hominibus mortuus est. Certum est autem, non omnibus qui hactenus vixerunt, pretium mortis Christi reipsa applicatum fuisse ad illorum expianda peccata: imo maiorem partem hominum morti æternæ addictam esse: superest igitur multum illius pretij, quod semper applicari possit: quum ipse nulla satisfactione indiguerit, qui peccatum non fecit, nec facere potuit.* Sed malignus Iesuita de vno mundo tantum loquutus est; nec paucitatem satis expressit redemptorum. Panigarolla magnificentior, *Christus vim satisfaciendi habens pro toto hoc mundo, & aliis mille, si tot extarent, quum pro vno tantum sufficienter satisfecerit, reliquam omnem satisfactionem fateri oportet redundantem fuisse.* Durandi vehementior adhuc est ἔμφασις: *Christus per passionem suam satisfecit, quantum ad sufficientiam peccatis totius mundi. Cōstat autem, quod non omnes de mundo saluantur, sed pauci respectu aliorum: ergo de pœna Christi, quæ sufficere potest ad compensandum pœnam omnium peccatorum mundi debitam, multum semper restat, quum pro paucis qui saluantur satisfiat. Et si omnes de mundo saluarentur, adhuc meritum passionis Christi superabundaret, quia, qua ratione sufficiens est ad satisfaciendum pro peccatis totius mundi, eadem ratione sufficeret ad satisfaciendum pro omnibus peccatis plurium mundorum si essent.*

VII. Polygranus paulo aliter somniauit idem somnium; & forte distinctius. Christum multa esse meritum. Sibi gloriam, & exaltationem: secundo, hominibus remissionem culpæ, & pœnæ æternæ: tertio, pœnæ temporalis cōdonationem. *Et hoc vltimum*, inquit, *meritorum genus, thesaurum Ecclesiæ vocant, qui non communi gratia omnib. sed pro speciali causa, & pietatis actu impenditur aliquibus.*

VIII. φεῦ τῶν νοημάτων; φεῦ φεῦ τῆς ἀγχινοίας, Atqui nos bardi, nos stupidi: nos, quid reliquum est dicere? putabamus hactenus; vna eademque solida Christi passione redemptos homines, tum omnes, tum singulos. Quomodo, vno eodemque solido Solis lumine, tum vnumquemque hominem illustratum, tum vniuersum terrarum orbem: quomodo vna eademque Dei omnipotentia creauit hunc mundum; & mille mundos creare potuisset: vt tamen ne superabundantis, aut supereffluentis, aut superflui quicquam fuerit, etiam si vnicum crearit: Quomodo, vnicum idemque symbolum fidei, non paucis tantum seruandis, sed omnibus etiam hominibus: nec huius tantum orbis, sed infinitorum; si infiniti essent? etsi nullam ego quidem audierim symbolorum superfluorum, superabundantium, supereffluentium vnquam nominatum thesaurum. At hi viri: & qui viri! πάσσοφοι ἀτεχνῶς, παγκρατιαστὰ, πάμμαχοι, δεινοὶ ἐν τοῖς λόγοις μάχεσθαί τε καὶ ἐξελέγχειν τὸ ἀεὶ λεγόμενον ὁμοίως ἐάν τε ψεῦδος ἐάν τε ἀληθὲς ᾖ. Hi docent, ita redemptos à Christo homines abundanti eius sanguine, vt in particulas fuerit redemptio secta infinitas: quemadmodum formicis omnibus alendis sufficiunt horrea Sicula, imo superabundant; ita tamen, vt grano vno vnam saturent, alio aliam, tertio tertiam. Ita omnino Christus; qui solet pingi cum infinitis guttis defluentibus ex capitis vulneribus à spinea corona, alia quadam eius sanguinis particula hos redemerit, alia illos, tertia cæteros: & vna sibi gloriam; altera nobis remissionem culparum, tertia, pœnæ æternæ donationem, quarta, etiam pœnæ temporalis minutionem. Neque ea parte à nobis culpam abstulerit, qua sibi gloriam acquisiuit; quia eius partis sufficiens erat compensatio hæc gloria: & ita deinceps: τίς φησι ζώντως: Σωκράτης ὁ Μήλιος, καὶ Χαιρεφῶν, ὃς οἶδε τὰ τῶν ψυλλῶν ἴχνη. Hoc pacto infinities infinite maior, vt thesaurus est Ecclesiæ, quam quicquid redemptionis esse potuit.

IX. Sed enim videor videre, non semper hanc fidem fuisse sic persuasam. Certe in indulgentijs concessis à Gelasio Secundo, anno 1118. & ab Honorio Secundo nouem annis serius, vtrisque apud Baronium, nulla mentio meritorum Christi: sed tantum autoritatis Christi, & meritorum Sanctorum. Dicam amplius: Bonifacius ipse octauus, cui primo Iubilæum debet Ecclesia Romana. *Nos*, inquit, *de omnipotentis Dei misericordia, & eorundem Apostolorum meritis, & autoritate confisi*: & quæ sequuntur. Denique, credo Clementem sextum primum fuisse, qui hoc quicquid est supereffluentium meritorum Christi expressum in bullis voluerit. Vtrum sit certo consilio factum, an forte fortuna, viderint earum rerum consulti.

X. De Sanctis durius negotium experti sunt. Non tantum enim Franciscus Mayronis ille, qui ne Christi quidem merita patiebatur concludi in Thesaurum: sed etiam nonnulli, qui sanguini Christi non sunt aduersati, Sanctorum tamen meritis non potuerunt assentiri. Durandus vertit in dubium. Angelus de Clauasio: *Sed ego teneo cum Francisco de Maironis in tractatu de indulgentiis: quod quum merita Sanctorum sint vltra condignum remunerata à Deo, & sic exhausta: quod solum dantur indulgentiæ ex merito Christi & passionis eius.* Sed & Auratus, qui se putauit admodū facile demonstrasse, merita Christi huc pertinere, *At de Sanctorum meritis*, inquit, *difficilius est hoc persuadere. id tamen etiam ex Paulo licet conijcere.* Coniicere, inquit, non demonstrare. Et vero, quid opus erat huc confugere, si tanta copia superfluebant Christi merita? τὶς γλαῦκ᾽ Ἀθήναζ᾽ ἤγαγε. Ioannes XXII. apud Baronium anno 1030. simpliciter dixit; *De illius pietate confisi, qui est peccatorum remissio, de iniunctis sibi pœnitentiis annum vnum misericorditer relaxamus.*

XI. Sed his paucis non obstantibus, cæteri aut omnes, aut plerique nihil hæsitant: quin confidentissime pronuntiant, Thesaurum Ecclesiæ constare ex meritis, non tantum Christi, sed etiam quorumcunque Sanctorum: si tamen hi plura passi sint, quam meruerint. Bellarminus, *Communis aliorum Theologorum, cum antiquorum, vt Sancti Thomæ, & S. Bonauenturæ, tum recentiorum omnium sententia, Thesaurum satisfactionum, tum Christi, tum Sanctorum, semper agnouit.*

XII. Porro, caussam additarum Christi meritis, aliarum satisfactionum, Gregorius de Valentia probabiliter explicauit: similem ei caussæ, quam audire memini à medicis, in oxicrato esse acetum vehiculum aquæ: nempe quia sit penetrantius, efficere vt illa ocyus præcordia percurrat, & refrigeret: *Illam enim remissionem peccati, quoad reatum temporalis pœnæ per media quadam hominibus beneficio passionis Christi contingere. Neque vero solam fidem esse medium, quo fructus iste Christi passionis, & alij ad homines deriuentur, sed alia media diuinitus ad eã rem instituta esse. Prouenire igitur fructum Christi passionis, quoad pœnæ temporalis remissionem, aut per satisfactionem propriam aut per alienam: qui scilicet vnum Ecclesiæ membrum alteri cōmunione quadam charitatis, tanquam eiusdem corporis membro satisfactionem suam accommodat.* Et rursus *Quo fit vt satisfactiones illæ alienæ, eo etiam modo per Ecclesiam applicatæ, medium tūc sint, quo fructus infinitæ satisfactionis Christi, quod attinet ad remissionem pœnæ, ad homines deriuetur.* Ingeniose satis, sed non sine circulo. Qui enim statuunt, omnem vim meritorum humanorū esse à Christi passione; quæ id iuris eis acquisierit, vt mereri queant, & satisfacere: nunc vicissim, gratiæ puto referendæ causa, satisfactionibus assignant id iuris, vt in indulgentiis applicent nobis Christi merita; Sic fit, quod vulgo dicitur, manus manum fricat.

XIII. Quia vero importuni erant, Franciscus Mayronis, Duran-

dus. Angelus de Clauasio, alijque, qui in hoc Thesauro locum negabant meritis Sanctorum, plene iam, imo vltra condignum remuneratis, aut certe tandem in resurrectione remunerandis; subtilissima adhibita distinctio est, meriti, & satisfactionis. *In bonis actionibus hominum*, inquit Bellarminus, *duplex valor, siue pretium assignari potest, meriti videlicet, & satisfactionis.* Roffensis, *Eodem actu quis pro seipso mereri præmium potest, & nihilominus pro quovis altero satisfacere absque vllo præmij sui dispendio. Et vnum horum ab altero seiungi posse, neque vnum ab altero impediri.* Gregorius de Valentia, *Omnia opera pia, quæcunque exercent, aut exercuerunt vnquam fideles, prater vim merendi habuisse etiam vim satisfaciendi pro pœna, quatenus ex gratia diuina processerunt, & aliquam habuerunt adiunctam difficultatem, atque molestiam.* Et hoc confidentissime ponunt: vt non magis cõfidenter suas illas κοιναὶ ἔννοιαι vigeant Geometræ. *Totum esse maius sua parte: Quæ eidem sunt æqualia inter se sunt æqualia.* Nam, aut ratione demonstrare, aut testimonio fulcire, siue Scripturæ, siue Veterum, quid opus erat, rem si forte minus apertam, at tã vtilem, tam fructuosam, tam necessariam? Imo silentium edicto prætorio imponendum, quicunque vel hiscere contra ausus fuerit. Satis est, ita visum Thomæ, Bonauenturæ: magnis magistris: quibus cognita etiam, quæ Christo nunquam fuere reuelata.

XIV. Illo posito; *Opus bonum*, ait Bellarminus, *qua parte meritorium est, nõ potest alij applicari; potest tamen, qua satisfactorium est.* Eleganter. Alia parte meritorium, alia satisfactorium: quomodo, *fronte capillata est, sed post occasio calua*: Hermaphroditus non totus totaliter mas & fœmina: sed vna parte mas, alia parte fœmina. Esto sane.

XV. Priorem partem, quæ negat applicari posse merita, Bellarminus pronuntiat esse extra controuersiam. Dici enim eum mereri, qui bene operetur, & ex bono opere dignus sit præmio: non posse autem fieri, vt ex eo quod vnus bene operetur, aliter censeatur bene operari, vt dignus præmio habeatur: deinde, neminem posse proprio merito spoliari. Mouet me pene dignitas viri ad assentiendum. Legi tamen apud Adrianum Florentium in hac ipsa disputatione, conclusione 4. *Quamuis indulgentia solum prosint his qui sunt in statu gratiæ: nihilominus existens in peccato mortali potest pro alio mereri, quando forma indulgentiarum permittit.* Et concl 5. *Nemo potest gratiam remissionis in alium transferre, quamuis possit, pro vno eam promereri.* Et apud Polygranum, *Sanctorum opera, etsi donationem culpæ nec sibi, nec aliis mereri queant, possunt tamen, & sibi donationem debiti, retributionis augmentum, & aliis idipsum mereri.* Viderint viri subtilissimi; quomodo vtrumque verum sit & nemini applicari opus meritorium, quatenus meritorium est, præterquam operanti: & tamen mereri posse alios pro alijs. Quid tum autem, si is pro quo meretur quis, non ipse mereatur, qua ratione Bellarminus pugnat? Verum id quidem, sed nugatorium: quia eadem ratio conficiet, non magis applicari eadem opera, quatenus satisfactoria erant. Nunquam enim verum erit ipsum illum satisfacere, pro quo alius satisfaciat. Neque magis verum, eum dici mereri, qui bene operetur, & ex bono opere dignus sit præmio: quam verum, dici satisfacere eum, qui bene operetur, & ex bono opere dignus sit, qui nexu liberetur. Neque rursus, magis verum in merito, quam in satisfactione, non posse exeo, quod vnus bene operetur, alterum censeri bene operari. Denique, videant ijdem illi, vtrum latrocinij hoc genus saltem permissum sit; vt possit quis satisfactionibus suis spoliari, & non possit meritis propriis. Nam si his viuitur legibus in Papismo, ego quidem desino; & taceo.

XVI. Sed enim de meritis: id tenent. Satisfactiones communicari nulli dubitant. Ponunt omnes, plura Sanctos pati posse, quam mereantur. Describo Bellarminum, *Asserimus non paucos sanctos homines, multo plura propter Deum, & iustitiam esse perpessos, quam exigeret reatus pœnæ temporalis, cui fuerunt obnoxij propter culpas ab ipsis commissas.* Virginem Mariam, nulli peccato obnoxiam, nulla satisfactione opus habuisse pro se; plurima tamen passam propter Deum: atque adeo gladium doloris eius animam pertransisse. Ioannem Baptistam in vtero sanctificatum, vitam innocentissimam duxisse, vt vix leuissimis, ijsque paucissimis culpis fuerit obnoxius: & tamen eius vitam vniuersam, seuere, & duriter actam esse: denique vincula, & carcerem subijisse; capitis etiam supplicium. Prophetas, Apostolos, Martyres, Confessores, Eremitas, atque alios magno numero; numero nullo haberi indignum esse. Dubitari itaque non posse, maximum esse satisfactionum in hoc thesauro cumulum, vt muscarum, cum caletur maxime.

XVII. De Maria nonnihil est discrepantiæ; non tamen hæc tanti, in tam firmato negotio. Qui nulli prorsus peccato obnoxiam sanciuere ij videntur necessario dicturi, ne pilum quidem satisfactionis ei opus fuisse: ita quicquid ab ea fuit in hoc operum genere, id omne alijs prodesse. At importuni Dominicani aliter. Paludanus, *Beata virgo medio modo se habet*, puta inter Christum & Sanctos: *quod de suis pœnalitatibus, illud pro ea satisfecit, quod erat pœna peccati originalis, sicut mors naturæ, cuius ipsa debitrix fuit, reliquæ autem eius pœnalitates sponte assumptæ totæ nobis cedunt, non illis quæ nullius culpæ actualis rea fuit: & idem est de martyrio Innocentium, & aliorum qui nec venialiter peccarunt.*

XVIII. Redeo ad rem. Eæ satisfactiones, quanquam ijs Sanctis fuerint superfluæ, tamen absolute superfluas dici negat fas esse Panigarolla, & illustrat festiuissima comparatione: *Hæc satisfactio redundans, quorsum euadit? Quum mortuus est Christus, & prater Christum, quum Maria virgo, & Petrus & Paulus, & innumeri præterea alij sancti mortem obierunt, tot operibus redundantis satisfactionibus cumulati, quandoquidem illa non intulerunt in cœlum, vbi nullus est satisfaciendi locus* (sed an saltem merendi? Videtur: quandoquidem merita non negantur eo deferri, sed tantum satisfactoria: quin ne hæc quidem omnia: sed tantum illa superflua: an igitur & locus satisfaciendi saltem aliquatenus?) *opera illa, quonam abierunt? Quum viator ad oppidi portam peruenit, longeque ampliorem pecuniam habet, quam ad soluendum vectigal ipsi necesse sit, cur in vrbem deferatur, in qua nihil ea prorsus opus est* (tale enim aliquid vidit Panigarolla, an somniauit?) *id omne quod superest, quem vsum habet? Si egomet, auditores, dicerem abijci, & superuacaneum esse, vererer ne me lapidibus obruendum esse censeretis: & merito quidem: nam nulla ratione dicendum est, quicquam in Ecclesia Dei, vel deesse, vel superuacaneum esse. Et sane impium esset, si quis crederet, rem tam puram, tantamq;, quanta est satisfactio pro peccatis, vento dissipari & euanescere. Quis igitur eorum operum est vsus? O admirabilem Dei prouidentiam! ex iis cõflatur communio illa Sanctorum.* Roffensis art. 17. *Haud dubito, quin quod in arumnarum quas tolerarunt, cruciatibus erat satisfactorium, non euanuerit penitus in aera. Nam Deus ipse benignissimus, qui mala nostra semper vertit in bonũ, non patitur hanc satisfactionem omnino perire, sed in aliquam haud dubie conuertet vtilitatem. At peribit sane, si nec eis, neq; cæteris profuerit quicquam. Et quoniam illi suæ satisfactionis fructum nullis destinarunt personis certis, ideo fit vt in commune cesserit Ecclesiæ totius emolumentum, & communis Ecclesiæ thesaurus iam dicatur nimirum vt inde rependatur quicquid cæteris ex iusta satisfactione defuerit.* Prouidentissimi homines, qui non tantum de suo, vt loquebatur Tertullianus, aliquid pane in terram cadere ægre ferunt, sed ne de alieno quidem ferre possunt.

XIX. Sed heu misero mihi, pene oblito aliud miræ prouidentiæ, & sagacitatis argumentum. Adrianus, *Similiter opinantur quidam probabiliter, dum recenter baptizatus facit multa opera pœnalia, quæ in nullum transfert; & primum peccatum quod committit est mortale: ipse nullam expiationẽ habere potest per viam satisfactionis ex illis. Non antequã peccat; quia nullius pœnæ debitor est nec post, quia per mortale, illa mortificat: Ecclesia tamen non videtur ius sui perdere: quoniam* (puto legendum, quominus) *illa per indulgentiam ac si innocens perseueraſſet alius applicare possit.* Abi, & hos negato etiam ex igne posse victũ petere. Nota. Primum, non posse opera pœnalia satisfacere peccatis futuris, eius qui operatur, posse tamen aliorum. Magnum, & bene notandum arcanum, nec vbique obuium. Quare fidelium in Papismo nemo nisi in diem sibi laborat: siti, inquam, præsenti bibit, non futuræ? neque prouidet venturæ indigentiæ suæ, sed alienę duntaxat: puto ad vitandam defidiam: sic enim solent, qui in iuuentute multis suis laboribus magnas sibi diuitias compararunt, & animum relaxare, neque amplius labori intendere. Tanta cautio est, *Sed parum refert*, inquit Adrianus, *istud discutere: est namque magis subtile quam vtile, quum thesaurus Ecclesiæ abunde sufficiat de meritis Christi, & istis non egeat.* Factum male, Adriane. Itane; vno verbo tantum subtilitatem redigere in nihilum? Quin tu potius hæreticus; qui dicas, satis esse merita Christi. Quod tibi si datur, tum vero non hæc tantum subtilitas bonis illis viris perijt, sed etiam Ecclesiæ, quicquid in hunc thesaurum contulerant Sancti.

XX. Cæterum, qui hactenus ita sunt loquuti, visi ea tantum parte admittere satisfactiones in thesaurum, qua parte nullam remunerationem reportarunt: ideoque supponere, remunerationem impedire satisfactionem, alijs ne applicetur. Sed Caietanus speranit, commodius se rem totam explicaturum. Nam, remunerationem dici, vel communiter, vel proprie. In priori notione consentit superioribus, non esse in Sanctis remuneratas satisfactiones: sed in posteriori non diffiteretur plenissime remuneratas: nec concedit tamen non valere pro alijs. Audite hominem, tractatus 8 qu. 3. *Si proprie loquendum est de remuneratione, dicendum est, quod merita Sanctorum omnia sunt plenissime remunerata sibi: ita quod etiam ipsa eis superflua satisfactiones sint plenissime remunerata, vel remuneranda in ipsis Sanctis. Quoniam quicquid inde meruerunt, totum eorum erit siue sit præmium essentiale, siue accidentale.* En tibi, quod alius nihil erat ausus. Quomodo ergo satisfactiones applicari possunt alijs? *Sed plenissima remuneratio*, inquit, *non minuit vim satisfactionis pro alijs: quoniam soluere pro se, vel alio, non est meritum, aut merces, aut remuneratio quæcũque actus enim sunt faciendi, qui à Sanctis processit, pro quãto fuit meritorius, remuneratus est vita æterna. Et rursus, pro quãto fuit tale opus pœnale sibi, remuneratus est gaudio accidentali: gaudebit enim de hoc, quod plus passus est, quam peccata sua demeruerint: vnde & laureola datur quibusdam generibus operum ex ipsa exsequutione. Sed propter huiusmodi, & quascunque alias remunerationes non perdit actus ille officium suum, quod est, soluere pro pœna temporali actualis peccati, proprij, vel alieni: imo quum contigerit superfluam satisfactionem Laurentij soluere pro pœna debita Ioannis pœnitenti, gaudium quoddam accidentale Laurentius in cœlo habebit, de hoc quod satisfactio sua soluit pro Ioanne.* Mirum inuentum. Itaque, non dubito optime de Sanctis omnibus Ecclesiam mereri sua istac applicatione: nam absque ea esset, nullum Sanctis eiusmodi accidentale gaudium foret. Et primis illis seculis, quum, teste Roffensi, indulgentiarum nullum nomen erat, viuebant in cœlis Sancti, σκυθρωποὶ, facie tristi, oculis demissis, fronte contracta: quod ne vnus quidem Christianorum esset, qui non mallet millies pro Christo mori, quam ab ijs quicquam emendicare. Sed si de Ioanne vno gaudium est Laurentio, quanto maius de plurimis? Itaque rursus, nemo vnquam, opinor, tantam iniit gratiam à Sanctis, quantam Bonifacius ille: nam quum prius sigillatim singuli, si forte, ab eis emerent dietim satisfactiunculas: tum vero bonus ille Papa, plenas, pleniores, plenissimas nundinas aperuit, quibus cateruatim videant ad se accedentes omne genus peccatores: Enimvero, tunc, tunc, oportet illis plenum, plenius, plenissimum gaudium esse: & gratias Bonifacio plenas, pleniores, plenissimas.

XXI. Hoc tamen incommodo superato, aliud occurrit. Nam ad satisfaciendum pro alijs, necessaria est satisfacientis intentio; neque enim puto fas Deum, quenquam spoliare, aut inuitum, aut inscientem, ne furti reus sit. De Turrecremata articul. 5. *Notandum iuxta S. Thomam, quod indulgentia effectum habent secundum quod opera satisfactoria vnius alteri computantur, non solum ex vi charitatis, sed ex intentione operantis, aliquo modo directa ad ipsum.* Panigarolla, *Opera nostra in primis pro nobis possunt satisfacere: necnon etiam pro aliis, si illa mente & voluntate nostra ad eos applicemus.* Quæritur ergo, quomodo prosint satisfactiones, exempli gratia, Virginis Mariæ, aut Ioannis Baptistæ, hodiernis peccatoribus, aut quomodo ijs applicari queant.

XXII. Sed tam feracibus distinctionum omne genus pectoribus, nihil esse potest difficile. Cur non enim, vt olim fides, sic Gregorio de Valentia, intentio distinguatur in implicitam, & explicitam? *Huiusmodi opera*, inquit ille, *pij fideles, aut explicita, aut certe implicita intentione, ea ratione & fide susceperunt, quo ad gloriam Dei, & ad vtilitatem, atque emolumentum Ecclesiæ, cuius ipsi sunt membra, quam maxime illa valere possent.* Et paulo post, *Hoc nimirum est, quod aiebam ab orthodoxis poni: nempe, satisfactiones quorundam Ecclesiæ membrorum aliis membris prodesse posse, non solum quum membra quædam membris aliis satisfactiones suas speciali intentione accommodant: sed etiam quum ex eorum saltem implicita intentione idipsum faciunt ij qui præsunt in Eccle-*

quum ex eorum saltem implicita intentione idipsum faciunt ij qui præsunt in Ecclesiæ communitate, tanquam distribuentes commune bonum, & quasi thesaurum Ecclesiæ. Et forte quomodo in fide implicita, is dicitur credere articulum, cuius tamen actu teneat contrarium: sic implicita hac intentione aliquis Sanctus cogitur satisfecisse, aut velle satisfecisse, qui tamen explicita voluntate, aut omnino noluit satisfacere, aut certe non pro illo. Denique, tam licet Ecclesiæ Romanæ voluntatem explicare defunctorum Sanctorum quam Antonio, ἐις βιβλίοις τῶ κρείσσονος παρεγγράφειν ὡς ἐιβέλοιτο. itaque, pax esto; & suos Charonitas, vt olim Roma, sic habeto Christianismus.

Cap. IV.

De forma Indulgentiarum.

I. SEquitur forma. Cuius considerationis partes duę: prior, remissionē pœnę attendit, altera eius remissionis mensuram. In illa prius quę remissio, post quæ sit pœna.

II. Remissionem, relaxationem, absolutionem dicunt promiscue: atque inde est interpretatio nominis indulgentiæ: quod in malam partem sonare apud Latinos autores, notat Gregorius de Valentia, sed tum in Scriptura, tum apud autores Ecclesiasticos, in bonam, quatenus significat condonationem quandam alicuius debiti. Sed Bellarminus obseruauit, alias remissionem designare: quia, quod, Esaiæ 61. legitur, *prædicare captiuis indulgentiam*, id apud Lucam cap. 4. dicitur *prædicare captiuis remissionem*: alias facilitatem, & condescensionem; 1. ad Cor. 7. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, & non secundum imperium.* Porro, vtramque significationem coniungi in hac indulgentiarum nominatione; vt contineat & remissionem pœnarum, & facilitatem, condescensionemque Pontificis.

III. Sed diligentior inquisitio fuit condonationis debiti, siue remissionis, cuiusmodi tandem illa sit, solutione, an vero absolutio. Quas, etsi nusquam definitas offenderim, tamen non fuit difficile conijcere quid sibi velint. Nempe igitur solutio significat, quum creditori satisfit aliquo exhibito pretio, vnde nomen expungatur: vt hoc loco pro pœnis proprijs, id est, quas quisq; meritus est sibi, offeruntur pœnæ alienæ. Absolutio vero actio est iudiciaria, quum iudex reum absoluit à crimine. Illa pertinet ad cōmutatiuam iustitiam, & ἀντίδοσιν exigit: hæc ad distributiuam, & potest cōsistere per se, & absolute.

VI. Fuere ergo, qui indulgentias censerent esse meram solutionem. Durandus. *Communiter tenetur, quod modus, quo valent indulgentiæ, est per modū solutionis pœnæ peccato debitæ.* Paulo post, *Indulgentiæ non sunt aliud, quam communicatio pœnæ Christi, & Sanctorum, quæ fit nobis ad satisfaciendum pro peccatis nostris. Vnde indulgentiæ secundum hanc viam, valent per modum solutionis; quatenus per Christum & Sanctos soluitur pœna nobis debita. Sicut*, inquit Paludanus, *si homo soluat communi debitori* (lege creditori) *plus quam debeat, dicens, quod si totum à se non debetur, cedat in solutum residuum pro socio: sic acquirat eum.* In quam sententiam iuisse Antonium, Adrianum sextum, Syluestrum, testatur Bellarminus.

V. Alij existimarunt esse potius absolutionem. Bellarminus *Franciscus Maironis contendit, indulgentias nihil esse nisi iudiciariam absolutionem. Cui prima fronte fauere videntur exempla vetustissimorum Conciliorum, in quib. videmus ab Episcopis absolui pœnitentes ab aliqua parte mulctæ impositæ, nulla facta mentione thesauri spiritualis, vnde compensentur debita illa pœnarum.* Addo, videri eodem referendam Caietani definitionem, *Absolutio ab iniuncta pœnitentia in foro pœnitentiali.*

VI. Sed hæ partes, iussæ sunt tandem conuenire, & ex duabus sententijs vnam conflare: iuxta illud, *Nec tuum, nec meum, sed diuidatur.* Neque enim decuit aboleri Ecclesiæ autoritatem: neque oportuit huius tantam impudentiam esse, vt sola vi sententiæ suæ de peccatis disponat pro arbitrio. Bellarminus, *Re tota diligentius considerata, posteriores Theologi definierunt.* Nam priores sine dubio lusciosiores fuerunt, siue somnolentiores: vel certe nondum satis multis experimentis exercitati: quum Caietanus testetur huius rei determinationem, *non ex ratione, sed ex facto*, pendere: vt mirum esse non debeat, sicut primos Astrologos destitutos multis obseruationibus, sic priores Theologos, nondum perlectis multis bullis, artis suæ theoriam perficere non potuisse: habent enim, vt illi concentricos, excentricos, epicyclos: ita hi distinctiones, diuisiones, exceptiones, & quid non? *Posteriores* ergo *Theologi definierunt, vtrumque simul in indulgentiis reperiri, absolutionem, & solutionem.* Hinc ipsi Bellarmino proposit. 7. *Indulgentia proprie est absolutio iudiciaria, annexam habens solutionem ex thesauris.* Inde Gregorius de Valentia; *dixit se sequi sententiam communiorem, nempe, indulgentiam proprie & principaliter esse, & fuisse semper relaxationem, siue absolutionem à pœna, adiuncta distributione thesauri, & solutione ex illo pro pœna.*

VII. Sed in ea determinatione obseruandum; indulgentiam non tantum dici absolutionem, sed proprie absolutionem: & non tantum habere solutionem: sed annexam, siue adiunctam solutionem. Nec frustra iubeo notari. Nam Caietanus duarum sententiarum proponebat examen necessarium ad cognoscendam indulgentiarum naturam; vtrum proprie esset absolutio, an proprie solutio. Multumque interesse, *Nam si indulgentia primo consistat in absolutione, dispensatio thesauri accessorie concurrit ad indulgentiā vt quia Ecclesia non potest libere relaxare debitam Deo pœnam pro peccato in illum commisso, adhoc vt remissio sua sit efficax, iungit absolutioni dispensationem pœnarum solutarum à Christo, & Sanctis, applicando aliquid earum huic, & aliquid illi: vt sic & remissio sit efficax ex adiuncta satisfactione Christi, & Sanctorum, pro istis quib. indulgentia datur, & Deo debita pro peccato pœna exsoluta inueniatur. Si autem primum indulgentia sit dispensatio prædicti thesauri, absolutio ab iniuncta pœnitentia accessorie concurrit ad indulgentiam: ex eo namque quod applicatur mihi tantum de pœna recondita in thesauro, sequitur quod sum absolutus, ab æquiualenti pœna quam debebam Deo pro peccatis meis exsoluere.* Hæc consideranti, apparet non tam compositas esse sententias; quam pronuntiatum secundum alteram partem; & prælatam absolutionem thesauro, vt illa sit ipsum indulgentiarum operæ pretium; thesaurus vero accessorium quid.

VIII. Sed hactenus de remissione: nunc de pœna. Nullam enim culpam per indulgentias condonari omnes fatentur, exceptis paucis; qui de veniali culpa nonnihil grunniunt, in gratiam plenioris indulgentiæ; vt post visuri sumus. Sed Greg. de Valentia. punct. 3. *Notandum hic est, per nullam quantūuis plenissimam indulgentiam remitti etiam culpam, ne venialem quidē. Quod si in aliquib. formis indulgentiarum dictum sit condonationem fieri, & à culpa, & à pœna: eatenus à culpa dicitur, quia conceditur facultas eligendi confessarium, qui absoluat à quauis culpa.*

IX. Quo igitur sensu tandem audimus saltem remitti pœnam? Quærendi causa: quia, pœna alia est diuina, à Dei sententia, alia humana: & hæc Ecclesiastica, quæ imponitur autoritate Ecclesiastica: vel priuata, quā sibi quisque sumit pro arbitrio: pœnam Ecclesiasticam iterum distinguunt in pœnā fori externi, & interni. Illam, quæ infligitur maxime pertinacib. & rebellib. hanc vero quæ pœnitentibus & confessis.

X. Dic pœnam Ecclesiasticam, vnam tolli, alteram minime, admonet Bellarmin. c. 7. li. 1. prop. 3. *Nec pœnas, quæ in foro externo, & contentioso; siue Ecclesiastico siue seculari infliguntur, indulgentiæ tollere possunt.* Propos. 5. *Quum in forma indulgentiæ palā exprimitur, concedi remissionem pœnitentiæ iniunctæ, non intelligitur concedi, nisi remissio eius pœnitentiæ, quam Sacerdos in Sacramento confessionis iniunxit.* Consentiunt omnes. Et vero hic vsus indulgētiarum & primus fuit & proprius; si quis fuit vnquam proprius earū vsus. Quia enim pœnitentię publicę tempora erant admodum longa, si quis ante suum tempus expletum, veris argumentis se vere pœnitere fidem fecisset, poterat tempus contrahi; maxime in mortis periculo. Et hæc olim fuit indulgentia, quæ paulatim ad alias occasiones est ampliata.

XI. Et sane tum temporis nullum fuit pœnæ iniunctæ, siue iniūgendę discrimen; quia nimirum nemo pœnas nondum impositas vel somniabat esse relaxandas. Sed celebris hæc facta quæstio est inter Papistas: & discessum in partes. Alij vtramq; comprehendi voluerunt. Supplementum Thomæ, art. 1. *Dicendum quod valent & quantum ad forum Ecclesiæ, & quantum ad iudicium Dei, ad remissionem pœnæ residuæ post contritionem & absolutionem, & confessionem, siue sit iniuncta, siue non.* Quæ verba descripsit Ioan. de Turrecremata. Nicol. de Orbellis, *Valent quantum sonant: puta quadraginta dies indulgentiæ valent quadraginta dies pœnitentiæ siue sit iniuncta, siue non.* Lorichius, *Indulgentiæ non dantur duntaxat pro iniunctis pœnitentiis, sed & pro iis quæ erant iniungendæ, si eas pœnitentes possent implere.*

XII. Sed contra. Latomus definiuit, indulgentiam nihil esse aliud, quam relaxationem pœnæ arbitrio Sacerdotis, & canonum pœnitentialium impositæ. Klingius videtur accedere, *Indulgentias concedere*, inquit, *non est aliud, nisi animam ligatam vinculo peccatorum, & obligatam ad pœnam satisfactoriam pro peccatis debitam, soluere*: nisi forte ambigua ista sint in vtramque. Sed certe Caietanus disputauit, capit. 7. tractatus 15. *Non parua*, inquit, *intelligentia opus est ad euidentiam habendam de pœnitentia, à qua absoluit indulgentia, dum sacri Canones, non nisi de iniuncta mentionem faciunt: doctores autem ad iniunctas & non iniunctas extendunt. Et licet doctorum opinio, quam etiam sequutum se dixit diuus Thomas, magni facienda sit: quia tamen huius rei veritas ex facto pendet, & in facto consistit, & sacri Canones solum de iniuncta faciunt mentionem: ideo tenendo certum, & dimittendo incertum, definita est indulgentia, quod est absolutio à pœnitentia iniuncta.* Et paulo post, *Est ergo iniuncta pœnitentia & principalis, & sola materia indulgentiæ secundum sacros canones intellectæ.* Angelus, *Valent quoad pœnam impositam à Sacerdote, secundum partem, vel totum, prout sonant: & hæc est vera opinio.*

XIII. Bellarminus, propositione 6. distinguit, *Quum non fit mentio, inquit, iniunctarum pœnitentiarum, sed absolute conceduntur indulgentiæ, intelligendum est, condonari omnes pœnitentias, siue iniunctæ sint, siue iniungi potuerint.* Consentit Gregorius de Valentia, punct. 3. Et vero inuenias in bullis non raro expressas pœnitentias iniunctas. In Speculo Minorum, Bulla Sixti quarti, anno 1477. *Triginta annos & totidem quadragenas de iniunctis eis pœnitentiis, misericorditer indulgemus.* In bullis Sancti Spiritus ad Rhodanum, apud me, *Necnon septima pars remissionis pœnitentiarum iniūctarum, & pro peccatis pœnitentiarum non completarum.* In alijs vero indulgentia nominantur simpliciter: vt in eiusdem Sixti bulla pro Psalterio Mariæ, in Speculo Minorum, *Pro qualibet quinquagena præfati Psalterij, quinq; annos & totidem quadragenas indulgentiæ misericorditer in Domino relaxamus.* Necaliter in Bullis Monasterij S. Sebastiani in Catacumbis, quæ sunt apud me, *Concessit omni die septem millia annorum indulgentiarum.* Significat ergo Bellarminus aduertendum stylum: &, si pœnitentię notentur iniunctæ, nō proferēdas vlterius indulgentias: at si simpliciter legas indulgentias; tunc etiam iniungendas singnificari.

XIV. Sed Caietanus, primum nonnullos docet extitisse, qui ne iniunctas quidem paterentur διαζευκτικῶς intelligi, sed ἐπεξηγητικῶς: nimirum, explicantes de pœnitentijs iniunctis, id est, etiam iniunctis, vt sensus esset, non tantum iniungendas remitti, sed etiam iniunctas. Deinde impugnat ipse Bellarmini subtilitatem, *Quando non exprimitur*, inquit, *an ab iniuncta, vel non iniuncta pœnitentia liberat, intelligitur de iniuncta*, quia, *verba iudicis sunt intelligenda secundum formam iuris, in iure autem solum fit mentio de iniunctis, igitur de iniunctis tantum pœnitentiis intelligenda est indulgentia data simpliciter & absolute.* Et paulo post *Nec obstat, quando fit plenaria indulgentia: quoniam plenitudo etiam plenissima non mutat substantiam, sed auget quantitatem ipsius substantiæ, vt patet. Et propterea, si pœnitentia à qua liberat indulgentia, est substantialiter pœnitentia iniuncta, quantumcunq; indulgentia sit plenissima, non liberat nisi ab iniuncta.*

XV. Sed, illas ipsas iniunctas Gregorius de Valentia intelligit, *de pœnitentiis, tum decretis in antiquis Canonib. tum impositis vnquam à Sacerdote, supponēdo etiam quod rigorose omnino iuxta qualitatem peccatorum impositæ sint.* Verumtamen Caietanus ridet illas à Canonib. decretas. *Si quæratur, an intelligatur hic de pœnitentia iniuncta, tam à iudice, quam à iure, an de iniuncta tantum à iudice: respondetur, quod quum à iure nulla sit pœnitentia iniuncta, sed taxata iniungēda; ideo dicendo, quod liberat solū ab iniuncta, soluta est quæstio. Et probatur quod dicitur, quia ad pœnitentiam iniunctam ille cui iniuncta est tenetur: nullus autem tenetur ad pœnitentias taxatas in canonibus pœniten-*

talibus nisi sibi specialiter imponuntur: igitur pœnitentiæ illæ non sunt iniunctæ. Neque Bellarmino alia mens, c. 7. 5 propos.

XVI. Hoc loco obseruandæ duæ in omnem euentum cautelæ. Prior est, vt dum contendunt Sophistæ, impositæ ne tollantur tantum, an vero imponendæ etiam; qui vti volet indulgentiis, postulet grauissimas sibi pœnas à confessore imponi: quibus statim exoneret se in suos Satisfactores Sanctos. Nimirum, quia si verum est, non tolli nisi impositas, quanto minores erunt impositæ, tanto minor erit indulgentiarum vtilitas: & illæ quanto maiores, tanto hæc maior. Hanc cautelam repetit à Paludano Gregorius de Valentia, puncto 3. *Neque vero est contemnendum consilium Paludani, qui monet, vt quando indulgentia conceditur tantummodo de iniunctis, postulet pœnitens à Confessario sibi seueram iniungi pœnitentiam, vt per eam scilicet, si forte de prateritis tantum actu iniunctis concedatur, multum de pœna debita redimere possit, vt illud totum illi per eam indulgentiam relaxetur.* Paludan. tamen aliter verba erant; quæ recitantur ab Adriano, *Si de pœnitentiis iniunctis tantum intelligitur, tunc homo lucraturus indulgentias deberet prius confiteri, & facere ei iniungi tot dies in pane & aqua, quot habet illa indulgentia sub disiunctione. Et tunc si intentione se quitandi & satisfaciendi vadat illuc, tantum sibi valeret sicut illi dies si feciſſet. Semper enim tutius est, vt pœnitentia iniungatur sub disiunctione & quipollens indulgentiæ: & tunc erit magis securus de indulgentia, quam de pœnitentia: quod magis potest scire se fuisse in bono statu vna hora, quam multo tempore.* Laudo prouidentiam. Sic enim Æsopum dicunt ab hero postulasse sibi cibariorum onus imponi, quod erat valentissimo destinatum: quum sciret, eo se se intra paucum tempus exonerandum. Id scilicet fuerit Diabolo illudere.

XVII. Altera cautio. Etiam suppositis indulgentiis consultissimum esse cuique pœnitentiam implere sibi impositam. Angelus, in extrema quæstione prima, *Ex quo patet, quod ille cui imposuit Sacerdos pœnitentiam septem annorum ieiunandorum, accipiendo indulgentiam septem annorum absolutus est, licet melius sit eam facere: & hanc pro purgatorio reseruare pro residuo, si imposita non fuerit condigna.* Quæ sententia erat Panormitani, teste Acerano, qui tamen eum finem non probat; & alium substituit. *Quod autem addit Panormitanus cautius esse, quod quis reseruet indulgentias pro pœnitentiis illorum peccatorum, quas hic perficere non potest, non videtur: quia securius est, per indulgentias pœnitentiam iniunctam redimere, & nihilominus æque opera pœnalia perficere pro residuo pœnæ eiusdem, vel alius peccatis debitæ.* Quin etiam Bellarminus ita docet in vita esse, lib. 1. c. 7. extremo. *Hoc tempore, qui se parant ad indulgentias consequendas, confiteri solent peccata Sacerdoti, & iniunctam satisfactionem implere.*

XVIII. Amplius. Gregorius de Valentia, punct. 3. *Notandum, neque per hanc indulgentiæ formam, scilicet de iniunctis pœnitentiis, neque per vllam aliam quantumvis amplam, & generalem, relaxari obligationem qua, propter integritatem Sacramenti tenetur confessarius salutarem pœnitentiam pœnitenti iniungere; & pœnitens eam implere, vt recte censuit Paludanus: quicquid contra videantur plerique alij opinari.* Et vti cias in ec e se non indiligenter, hrmat argumentus. Quod ea sit obligatio iuris diuini. Quod alioqui truncaretur Sacramentum vna sui parte, Satisfactione. Quod ita habeat vsus Ecclesiæ, is nempe, quem Bellarminus dixit. Quarto, *quoniam alioqui per vsum indulgentiarum, quæ variæ passim in promptu extant* (id est venales prostant) *posset aliquis licite subterfugere per totam vitam omne studium satisfaciendi.* Quinto, *quia nemini est infallibiliter certum se re vera consequi beneficium indulgentiæ: atq; ita non mirum si adhuc propter integritatem Sacramenti, teneatur per propriam etiam satisfactionem dare operam, vt sese liberet à reatu pœnæ iudicio Dei debitæ.*

XIX. Et quanquam durius videatur sentire Gregorius de Valentia: quia, vt monet Adrianus *tenet gloſſa in capite, quod autem, quod non tenetur de necessitate. sed de honestate:* tamen non potest, non prudentiæ plenum laudari consilium. *Eo n. certius* (inquit ille) *id quis assequetur, quo plurib. vtetur mediis: atlium

pœna temporali, debita secundum diuinam iustitiam peccato, quanta correspondet illi acquisita indulgentia. Hactenus Caietanus, cuius sententiæ summa est: Indulgentias proprie & primo remittere satisfactiones impositas autoritate Ecclesiastica: sed secundario & κατ' ἄλλο, etiam pœnas retentas à Deo, nempe, quia pro istis illæ erant impositæ. Non *Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam.* Temporalem pœnam satisfactio tollit, satisfactionem indulgentia: hoc est, Deo voluit peccator imponere, peccatorem ipsum Papa διὰ μέσου ἔχειν.

CAP. V.

De Mensura Indulgentiarum.

I. MEnsuram expediturus, incipiam à gemino Klingii consilio, vtroque repetito ex Gersonis considerat. 12. saluberrimo illo quidem, imprimisque Ecclesiæ Romanæ necessario. Atque adeo, si vtrumque obseruatum fuisset. Sed nunc quidem temporis inutilia vota sunt, post tam vastam tanti ærarii direptionem.

II. Prius consilium ad modestiam pertinebat eorum, in quorum gratiam tantus erat apertus thesaurus: *Consilium igitur sanum est,* inquit ille, *quod absque curiosa discussione de præcisa vel euidenti & certa quantificatione* (ô elegantias indulgentiarias!) *seu commensuratione huiusmodi indulgentiarum, studeat homo pius tales acquirere secundum qualitatem suæ vocationis. Pondus autem valoris illi relinquere, quia omnia facit & fecit in numero pondere & mensura.* Recte: quid enim attinet? imo quis ferat, egenos inquirere in sibi concessa beneficia, & gratis concessa? Quin adorent, munificentiam: & caueant calumniari, quorum vestigia, si sapiant, adorent potius. Quæ enim impudentia est, nolle nisi suo arbitrio sibi bene fieri?

III. Alterum consilium eos attingit, quorum in manibus indulgentiæ sunt: *Necessarium est vt concessores indulgentiarum, suas concessiones ita moderentur, vt nec diuinæ iustitiæ per nimiam misericordiam derogetur: & ne scandalum, maxime pusillorum, in multiplicandis indulgentiis ex leui causa præbeatur.* Probe: est enim geminum illud periculum non indignum diligenti cautela. Ne derogetur iustitiæ diuinæ. Nam istæc est videlicet in manibus horum concessorum: quos, si libido incesseret, vt Purgatorii totum liberet vacuare nemus: næ illi magnum Deo negotium facesserent, vt non facile iustitiam suam tueretur. Quid enim faceret? Consentiret tam profusæ liberalitati? Ad restim res rediret, vacuato tam amplo ærario. Obsisteret? At illi opponerent, concessum priuilegium clauium; potestatem ligandi & soluendi. Deum vero non decet, ne in inconsideratis quidem promissis, reuocare quod semel est emissum, testibus grauissimis poetis.

IV. Ne scandalum præbeatur pusillis. Nam, etsi iam prohibiti sint quicquam inquirere: tamen id consilium est, non lex. Tum autem, ne legum quidem sanctitas obstare potest, quo minus in abutentes autoritate sua præfectos, non populus tantum, sed plebs etiam inquirat, exuatque cæcam obedientiam. Atque adeo suo iam experimento sapere oportet, & continere libidinem Pontifices Romanos. Hæc enim indulgentiarum prodigalitas, Luthero occasionem præbuit, totam & impugnandi, & ferme etiam expugnandi tyrannidem Romanam. Certe iam tum fluere & retro sublapsa referri spes Danaum. Vixque adeo nominari possunt indulgentiæ absque suspiriis; & solenni exclamatione εἴθ' ἄφελ' Αργώς.

V. Mensuræ rationem arbitrariam dicunt. Durandus: *Ecclesia de hoc thesauro potest communicare alicui, vel aliquibus, pro eorum peccatis, in parte vel in toto secundum quod placet Ecclesiæ de hoc thesauro plus vel minus communicare.* Clemens Sextus in Confirmatione Iubilæi: *Hunc thesaurum per beatum Petrum cœli clauigerum, eiusque successores, suos in terris vicarios, commisit, fidelibus salubriter dispensandum: & propriis & rationalibus causis, nunc pro totali nunc pro partiali remissione pœnæ temporalis pro peccatis debitæ, tam generaliter, quam specialiter, prout cum Deo expedire cognoscerent, misericorditer applicandum.* Hac occasione reuocandum in memoriam, quod prius obseruatum, Pontifices concedere has indulgentias ex paterna lenitate, vt Bellarminus: pastorali caritate, vt Klingius dixit: vt concludamus, non esse in omnes Christianos æqualem hanc, siue paternitatem, siue pastoralitatem. O scilicet beatos illos, quibus ille fauet! Næ his non multum erit à suis peccatis molestiæ, vel quotannis, vel aliter certo temporis curriculo.

VI. Ab hoc arbitrio Indulgentiæ distinguuntur: primo, in perpetuas, & temporales: deinde, in plenarias & partiales. Perpetuæ sunt, quæ certis anni diebus ita sunt constitutæ, vt recurrant, Temporales vero, quæ semel duntaxat fiunt. Illas Paludanus perennes vocat; vnde mihi nata distinguendi occasio, confirmata ipso vsu. Nam indulgentiæ, vel in annum integrum à Papa; vel in dies quadraginta ab Episcopo, semel duntaxat: dantur etiam in anniuersario eius consecrationis in perpetuum.

VII. Plenariæ sunt, quibus quicquid est, aut esse potest satisfactionum & pœnarum simul & semel condonatur. Partialis autem quæ minutim & χιδακηδὸν peccata dissecat. Quomodo in nundinis toti boues veneunt: in macello autem per partes. Esse porro plenariam aliquam indulgentiam manifeste probat Ioannes de Turrecremata, artic. 7. *Quia sic est practica Romani Pontificis, qui non est credendus in hac parte velle illudere fideles, dando eis plenariam indulgentiam, quam non posset dare.* Optime: nihil certius candore, aut constantius sinceritate, aut sanctius fide Romani Pontificis. Quin maligne Cardinalis ille restrinxit, non simpliciter negans, velle illudere, sed in hac parte: quasi restrictione opus esset. Sed consulatur idem ille Pontifex, qui solus legitimus testis est suæ voluntatis: respondebit, absque vllo dubio nunquam velle cuiquam illudere: ne tunc quidem, quum Regibus Hispaniæ & Lusitaniæ, diuisit orbem, quem nouum dicunt; etsi reclament hodie importuni Bataui, qui mare liberum clamitant. Non olim, quum iratus Ludouico duodecimo propter Concilium Pisanum, Regnum Galliæ donauit primo occupanti; etsi donatio rata non fuerit. Ne Rudolpho quidem imposuit, cui donauit Germanicum Imperium, iratus Henrico quarto: quanuis ille in prælio cæsus, misere vitam finierit.

VIII. Solet quidem indulgentia plenaria dici culpæ & pœnæ. Verum quia iam constitutum, nihil ad Indulgentiam culpas pertinere; imo, eas necesse sit condonatas supponere: ideo Ioannes de Turrecremata sic asseruit non proprie, sed improprie dici: quia detur optio Confessoris, qui absoluat à culpa: quod etiam Bellarmino non displicuit. Quanquam Ioannes ille, non vt communem sensum omnium, sed vt priuatum quorundam inuentum annotarit: *Aliqui voluerunt,* inquit, *secundum hoc saluare modum illum; nominationis à culpa & pœna: ita vt dicatur indulgentia à culpa, ratione facultatis datæ eligendo confessorio absoluendi ab omnibus, etiam casibus reseruatis. A pœna vero nominatur indulgentia, sicut ab obiecto circa quod est propria operatio ipsius indulgentiæ: ordinatur enim ad remissionem pœnæ debitæ pro actualibus culpis.* Vnde videri queat non fuisse hanc vniuersalem veritatem, sed σοφοὶ φάρμακοι, quorundam astutiorum paulo, qui hac arte sperarint posse leniri, quod alioqui durius erat. Sed perinde est, dum tandem aliquando amplexi sint omnes: & præcipue Iesuitæ, quorum in huiusmodi rebus emunctissimæ nares sunt: autoritas vero tanta, vt omnibus æquari queat.

IX. Plenariam triplicem dicunt, & eleganter nominant, plenam, plenariam, plenissimam: obscure tamen, adeo vt discrimina vix constent. Gregorius de Valentia: *Omnia ista nomina, quod attinet ad ipsam indulgentiæ rationem, significant idem indulgentiæ genus: nempe illud, tota pœna debita remittitur: licet olim quidem variæ & incertæ fuerint opiniones doctorum de differentia plenariæ, plenioris, plenissimæ indulgentiæ.* Bellarminus cap. 9. lib. 1. *Indulgentia plenior, vel plenissima, etiam in Iubilæo, re vera non differt à plenaria, simpliciter & absolute concessa.* Et sic arguuntur Scholastici ματαιολογίας inutilis, quæ inani vocabulorum affectatione illuserit Christianitati. Quanquam est quod succenseamus his Iesuitis, qui non docuerint plenius, quomodo possit quod plenius est, quodque plenissimum, differre ab eo quod nonnisi plenum est. Imo, ludificator ille, qui dicat, idem esse, *quod attinet ad ipsam indulgentiæ rationem*: nam Bellarmino ignoscamus, qui, quum re vera negauit differre, concessisse videtur re falsa. Sed ille debuit rationem exprimere aliam differentiæ: non ex infinita negatione incertos lectores dimittere. Quid enim? differtne plenior à plena, quod attinet ad rationem arboris alicuius, aut montis, aut fluminis?

X. At alii differentiam, imo, differentias assignare conati sunt. Paludanus, cuius verba descripsit Ioannes de Turrecremata: *Quomodo distinguantur illi gradus, quoad remissionem pœnæ, non apparet: nisi dicatur plena, respectu mortalium: plenior, respectu pœnæ iniunctæ mortalium, & venialium: plenissima, respectu pœnitentiarum iniunctarum, & iniungendarum, id est, quæ ferunt iniunctæ, & debuerunt & potuerunt iniungi. Vel sic, quod plena sit, respectu pœnæ mortalium: plenior, respectu pœnæ iniunctæ mortalium & venialium: plenissima sit, respectu culpæ venialium: quod potest dimitti pœna mortali debita, non remissa pœna debita veniali: sicut & culpa: & potest solui pœna vnius peccati, alia non soluta.* Satis fabre ad fabulam: nisi seuerus censor intercederet Bellarminus; qui; *Neque solida est,* inquit, *illa quorundam distinctio, quod plena referatur ad solam pœnam peccatis mortalibus debitam: plenior addat remissionem pœnæ debitæ peccatis venialibus: plenissima adiungat absolutionem non solum à pœna, sed etiam à culpa, saltem veniali.* Et certe peccata venialia in censum venire indulgentiarum, & tanto quidem fastu nominum, plenarum, plenissimarum: quorum tamen in Confessione, aut nulla, aut vix vlla ratio habeatur, incongruum est. Ne tamen omnino somniasse, & nihil nisi somniasse viderentur boni viri, qui hac tam eleganti gradatione sunt delectati, *Posset,* inquit, *fieri, vt Bonifacius octauus, qui primus iis vocibus vsus est* (grauis autor scilicet, & cui, in tanta ambitionis vehementia, fraudum affectatione, bellorum etiam cum Gibellinis ardore, non vacauerit ludere, aut illudere: vir denique dignus, qui cum in tenebris mices) *retulerit plenam ad remissionem totius pœnitentiæ iniunctæ: pleniorem, siue largiorem, ad remissionem totius pœnitentiæ, quæ secundum canones iniungi debuisset: plenissimam, ad remissionem totius pœnitentiæ, quæ à diuino iudicio posset exigi.* Quod commentum si Papistis adlubescit, siue propter rei euidentiam, siue propter viri autoritatem, siue aliam quamcunque ob causam, vt tandem desinant in tanto ancipitium sententiarum salo fluctuare, esto sane: & nos acquiescamus, bonus auibus.

XI. Ad plenariam Indulgentiam Iubilæus pertinet; Papismi corculum & deliciæ: peccantium asylum: Purgatorii mœror: Diabolorum terriculamentum: Ecclesiæ Romanæ emporium: Paparum triumphus: & quid non? Videtur Bellarminus quasi συνώνυμον Indulgentiæ considerare: subiiciens eius etymon etymo illius. Sed re vera nunquam nisi plenariam sonat: & quasi vniuersales remissionum nundinas, primo omnium institutas à Bonifacio octauo, bono illo patre Christianitatis, cuius summæ virtutes vulgatæ sunt prouerbio, *Intrauit vt vulpes, regnauit vt leo, mortuus vt canis*: teste Gobelino. Hic Indulgentias, itidem vt olim Romæ ludos, voluit esse seculares, atque ita Iubilæum excogitauit, & instituit, vt loquitur Gobelinus: *Et vtinam solius pietatis gratia* exclamat Krantzius, Saxoniæ lib. 4. c. 26. Habes eius Decretales, in Extrauagantibus communibus lib. 5. tit. de pœnitentiis, & remissionibus c. 1. *Omnibus præsenti anno* 1360. *à festo Natiuitatis Domini nostri Iesu Christi præterito proxime inchoato, & in quolibet anno centesimo sequuturo, ad Basilicas ipsas accedentibus reuerenter, vere pœnitentibus & confessis, vel qui vere pœnitebunt, & confitebuntur in huiusmodi præsenti, & quolibet centesimo sequuturo annis, non solum plenam & largiorem, imo plenissimam omnium suorum concedemus & concedimus veniam peccatorum.* Id autem, *ad exemplum,* inquit Platina, *testamenti veteris.* Et vero inde mutuatum nomen. Iudæis enim Iubilæus erat, quum & æris alieni tabulæ nouæ fierent, & seruis libertas concederetur, & agris ipsis quies sua permitteretur: vnde visa allegoria plausibilis à debitis pecuniariis ad debita peccatorum. Itaque Krantzius, Metrop. lib. 8. cap. 48. *renouauit,* inquit, *Iubilæum.*

XII. Cæterum, Iubilæi Iudæi & Bonifaciani differentia fuit, quod iste secularis esset, vt dixi: at ille duplo frequentior, vtpote annis quinquagenis recurrens. Verum hanc differentiam non passus est esse perpetuam Clemens sextus: Hic enim, *petentibus Romanis,* inquit Platina, *vt quemadmodum Bonifacius octauus olim concesserat, vt centesimo quoque anno* (*quod seculum antiqui appellabant, vnde ludi seculares nominati sunt*) *plenam peccatorum omnium remissionem visitantibus limina Apostolorum Petri & Pauli, quinquagesimo*

quoque anno id faceret, libenter annuit: quum dicerent, ætatem hominum Iubileum illum centum annorum attingere non posse. Habetur Decretalis subiecta Decretali Bonifacii: in qua affectat Clemens eam Iudaici Iubilæi affinitatem, quam Bonifacius videbatur refugisse, instar eorum qui Pascha celebrari noluerunt ipsa decimaquarta luna. *Nos attendentes, quod annus quinquagesimus in lege Mosaicæ, quam non venit Dominus soluere, sed spiritualiter adimplere, Iubilæus remissionis & gaudii, sacerque dierum numerus, quo fit remissio censebatur*: &, paucis interpositis, *concessionem indulgentiæ ex præscriptis & aliis iustis causis ad annum 50. duximus reducendam.* Krantzius in Metropoli, lib.9.c.43. *Iubilæus hoc tempore, ad verum Israelitarum Iubilæum, hoc est, ad annum quinquagesimum reducitur, in quo septies septem quadraginta nouem constituunt, vt proximus quinquagesimus, sit verus sabbathismus, & tribuens plenam remissionem peccatorum, quod in veteri populo significabant possessionum libertates, debitorum relaxationes, quæ inuicem fratribus præstare iubebantur in lege Moisi. Rationabilis ea visa est omnibus Iubilæi institutio, quod ad figuram Veteris Testamenti aptaretur: & quod breuis hominum vita, ad centesimum pertingere non posset.*

XIII. Et hunc tamen ipsum dimidiatum numerum, longiorem æquo reputans postea Paulus secundus, iterum dimidio minorem esse iubebat: sed morte occupatus, efficere non potuit. Itaque successor Sixtus quartus perfecit: *Quum vero annus Iubilæus instaret* (ait Platina) *quem ex quinquagesimo ad vigesimum quintum contraxit, primusque anno salutis millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto celebrauit, animum ad religiosa loca, & peregrinæ multitudini ad vrbem venturæ opportuna, instauranda adiecit.* Et mutandi ratio. *Id fecit* (inquit Polydorus Virgilius, de Iuuentoribus lib. 8.c.1.) *vt quæque ætas eius muneris diuini particeps fieret.* Habes Decretalem eodem Extrauagantium titulo, & quidem cum suspensione omnium aliarum indulgentiarum, quæ vbique terrarum, aut erant, aut esse poterant, ne cuiquam suffragarentur eo anno; atque ea ratione huic Iubilæo fraudi essent. Sic enim, puto dictum, *Vbi maior, minor cessat.*

XIV. Hoc tandem gradu videtur hactenus quidem substitisse Papistarum impatientia, in tam elegantis vsu commenti. In re tamen ipsa nonnihil variatum. Nam, quum ex eo instituto non nisi Romæ Iubilæus celebraretur: *Alexander sextus*, teste eodem Polydoro, *cuius Pontificatus incidit in annum humanæ salutis 1500. Sixti sequutus institutum, cœpit Iubilæum, non modo Romæ, sed etiam in longinquis prouinciis, ac stationes vbique gentium prope vicatim constituere: idque tam sui, quam populi Christiani commodi causa, vt aiebat, fecit, quo eum labore petendæ vrbis releuaret. Qua re fit vt Roma terrarum regina etiam nunc minus adeatur.* Sed occupauerat annis centum, prior Bonifacius nonus apud Gobelinum ætatis sextæ c.68. *Postquam annus Iubilæus transiit, ipse Dominus Bonifacius vnum annum sub anni Iubilæi vrbis Romæ forma Coloniensi ciuitati concessit. Quo anno elapso, similis annus concessus ab eodem Bonifacio sub eadem forma ciuitati Magdeburgensi. Et ad vtramqua harum ciuitatum missus est collector domini Papæ, qui certam quotam recepit oblatorum. Deinde, consimiles indulgentias concessit visitantibus quasdam alias ciuitates Germaniæ ad certos menses.* Nec aliter nostro nos seculo factum vidimus. Nam annus totus 1600. totus fuit Romanis impensus: sed, eo exacto, prolatæ sunt Indulgentiæ in varias orbis partes, Galliam, Germaniam, Hispaniam, Belgium. Soli Angli & Scoti tantæ facilitatis pontificiæ fuerunt expertes: credo, quod iis subiratior sacra sedes fuerit. Sed Iubilæus videlicet, Romæ plena vindemia est, alibi sunt racemationes.

XV. Sic sunt Indulgentiæ plenariæ. Partialium ratio geminæ: interdum enim dissecantur secundum peccata; alias, secundum tempora. Secundum peccata iterum dupliciter. Est enim quum genera peccatorum designantur. In Bulla, quæ penes me est, pro confraternitate Hospitalis generalis Sancti Spiritus in Saxia, anni 1536. post datam in causa mortis plenariæ remissionis potestatem: *Nec non super vsuris, rapinis, & male ablatis, si hi quibus restitutio fieri debet ignorentur, prædictis magistris, & fratribus componendi conceditur facultas. Sacerdotibus vero, & clericis, tam viris religiosis, quam mulieribus, quicquid diuinis officiis, & horis canonicis per defectum librorum, seu per impotentiam negligentiam, aut debilitatem corporis dicere omiserint, in Domino autoritate apostolica relaxantur.* In aliis pro Hospitali Sancti Spiritus ad Rhodanum, biennio datis ante illas: *Remissio omnium peccatorum venialium: remissio omnium prauarum cogitationem ac mortalium oblitorum: remissio omnium periuriorum, festorum male cultorum, offensionis patris & matris, ac omnium parentum, sine tamen iniectione manuum super patrem & matrem: insuper & remissio omnium iuramentorum, & transgressionis fidei per superstitionem seu sortilegium, incantationem, diuinationem, hæresin, necromantiam, erroremque, Sacramentorum, aut per malas voluntates commissam: remissio etiam omnium defectuum in diuinis, tam regularium personarum, quam secularium, tam in horis dicendis, quam in Sacramentis administrandis, per ignorantiam, aut negligentiam, aut quouis modo factorum.*

XVI. Alia ratio compendiosior est: & triplici modo concipi solet. Duos primos explicat Gregorius de Valentia: *Primus est, quando non absolute & simpliciter de indulgentia conceditur: sed solummodo indicatur, tantum de pœna, iudicio Dei debita, remitti, quantum potuit redimi per pœnitentias in pœnitentialibus Canonibus olim decretas, vel rigorose etiā à Sacerdote vnquam in confessione iniunctas, si optime & exactissime essent impletæ. Talis est indulgentia, quæ dicitur dari de iniunctis pœnitentiis. Secundus modus est, quando dicitur indulgentia concedi de peccatis, quæ quis fuerit actu confessus: tunc enim non etiam remittitur pœna debita iis peccatis, quæ in confessione fuerit aliquis oblitus, etiam sine culpa sua.*

XVII. Tertium modum repetunt à Geometrica proportione: quum scilicet indulgetur tertia vel quarta, vel alia pars peccatorum. Meminit Bellarminus, c.9. lib.1. Et in Bullis penes me, pro vtroque Hospitali Sancti Spiritus, inuenio partem septimam. In vnis: *Et remissionem septimæ partis peccatorum.* In alteris: *Nec non septima pars remissionis pœnitentiarum iniunctarum, & pro peccatis pœnitentiarum non completarum.* Baronius, anno 1127. §.5. recitat, Honorium secundum talem militibus impendisse retributionem, *quod qui delictorum suorum pœnitentiam sumpsissent, si in expeditione illa morerentur, peccata vniuersa remisit: illorum autem, qui ibi mortui non fuerint, & confessi sunt, medietatem donauit.*

XVIII. Ea ratio est diribitionis secundum peccata. Nunc secundum tempora: nempe dierum & annorum. Nam menses aut hebdomadas nusquam legi. Hic notandum, Quadragesimas, & Carenas ad dies pertinere. Bellarminus, capite nono libri primi: *Indulgentia quadragenæ significat remissionem pœnitentiæ, quæ quadraginta continuatis diebus in ieiuniis, aliisque laboriosis operibus agenda fuisset: quæ quadragena, quando imperabatur acrior, ita vt solo pane, & aqua contenti esse deberent, qui eam peragebant, Carena dici solebat, quod videlicet carentiam omnium fere ciborum contineret.* Ego tamen alibi Carrentiam lego: alibi, Carrinam: vt in Decreto Iuonis.

XIX. Hæc ratio temporis mensurandi est vsitatior: vtpote accommodatior ad vulgi captum: atque adeo magnam commoditatem præbens concidendi indulgentias in quantūcūq; minutissima τμήματα, quæ subtilitate sua captum effugerent plebis: quæ vltra vnicas vix progreditur: neque enim omnibus datum μονιστεῖν. Enimuero qui annos singulos dicunt, qui annorum myriadas numerant, quasi ὅλῳ τῷ θυλάκῳ σπείροντες: iidem etiam dies μικρολογοῦσι. Potuitne dici minutius quicquam? Potest quis debere centies mille annorum pœnas: huic si septem dies concedas, aut vnam quadragenam, quid erit aliud, quam quod ille postulabat, vt sibi Lazarus extremum digitum aqua tinctum extremæ linguæ applicaret.

XX. Est autem huius mensurationis mira diuersitas. In Bullis pro hospitali ad Rhodanum: *Præterea conceditur eisdem benefactoribus, in diebus natiuitatis Domini, circumcisionis, apparitionis, resurrectionis, ascensionis, pentecostes, corporis Christi: necnon in diebus natiuitatis Virginis Mariæ matris Dei, purificationis, annunciationis, assumptionis: cunctis diebus festis beatorum Apostolorum Petri & Pauli, & Ioannis Baptistæ, omniumque Sanctorum: quolibet anno & singulis diebus prædictis, viginti quinque anni indulgentiarum. Duodecim denique Cardinales concesserunt eiusdem benefactoribus, quilibet eorum de indulgentiis dies centum. Tres Patriarchæ quilibet dies centum: nouem Archiepiscopi quilibet dies quadraginta: viginti septem Episcopi quilibet eorum quadraginta.* Pro Hospitali in Saxia: *Obtinentque dicti benefactores singulis diebus quadragesimæ vnū annū; & quadraginta dies indulgentiarum. Item in festiuitatibus Domini nostri Iesu Christi, in quatuor festiuitatibus B. Mariæ Virginis, videlicet Assumptionis, Natiuitatis, Purificationis, & Annunciationis, & per singulos dies dictarum festiuitatū tres annos & tres quadragenas. Et singulis diebus Veneris totius anni, vnum annum & quadraginta dies. Item in singulis festiuitatibus Apostolorum duo millia annorum. Item à festo Sancti Spiritus de mense Ianuarij vsq; ad octauam, singulis diebus quatuor millia annorū, octingentas quadragenas, & remissionem septimæ partis omnium peccatorum. Et similiter Dominica, in qua cantatur pro introitu Missæ, Omnis terra: & singulis primis Dominicis mensium, tria millia annorum, & tria millia quadragenarum, & remissionem tertiæ partis omnium peccatorum. Item à festo corporis Christi, vsque ad octauam eius, singulis diebus duo millia annorum, & remissionem septimæ partis omnium peccatorum. Item à festo Epiphaniæ vsque ad octauam eius, singulis diebus centum millia annorum. Item à festo natiuitatis B. Mariæ Virginis vsque ad octauam eius, singulis diebus triginta millia annorum. Item à festo resurrectionis Domini vsque ad octauam eius, singulis diebus duo millia annorum, & octingentos annos. Item à festo Ascensionis Domini vsque ad octauam eius, singulis diebus septem millia annorum. Item à festo Pentecostes vsque ad octauam eius, singulis diebus septem millia annorum. Item à festo Assumptionis beatæ Mariæ Virginis vsque ad octauam eius, singulis diebus duo millia annorum, & duo millia quadragenarum. Item ab omnium Sanctorum, vsque ad festum S. Leonardi singulis diebus tria millia annorum, & tria millia quadragenarum. Et per Consistorium Lateranense, septingentos annos, & totidem quadragenas.* In aliis Bullis pro fabrica, & restauratione, & manutentione monasterii, siue Ecclesiæ beatissimi Martyris Sancti Sebastiani ad Catacumbas, extra muros almæ vrbis: quibus adscripta dies septima Martii anni 1539. *Papa Pelagius ad perpetuam rei memoriam, dedit & concessit omni die quadraginta octo annos & totidem quadragenas de indulgentiis. Item in dicta Ecclesia est lapis, in quo D. Iesus Christus reliquit vestigia pedum suorum, & ibi conceditur omnibus benefactoribus, etiam visitantibus, tria millia annorum, & quadraginta dies indulgentiarum. Item Papa Gregorius, Syluester, Alexander, Nicolaus, Pelagius, Honorius, Ioannes concesserunt & quilibet eorum concessit omni die septem millia annorum indulgentiarum, omnibus benefactoribus, ac etiam visitantibus. In Ascensione Domini vsque ad Kal. Aug, omni die, quatuor millia annorum indulgentiarum. Item in die Sanctorum Fabiani, & Sebastiani Martyrum conceduntur tria millia annorum, & quadraginta dies indulgentiarum. Item omnes indulgentiæ prædictæ duplicantur in quadragesima & in festis duplicibus, & triplicibus, & maxime memoratorum Sanctorum. Item in die consecrationis altaris Sancti Sebastiani, in octauis Sancti Martini, omni die septem millia annorum indulgentiarū, & quadraginta dies.* In aliis pro manutentione & reparatione Spir. S. de Diuione, anni 1540. *Obtinentque dicti benefactores singulis diebus vitæ eorum vnum annum & quadraginta dies indulgentiarum. & per omnes primos Dominicos mensium tria millia annorum, & totidem quadragesimas. Item in singulis festiuitatibus Domini nostri Iesu Christi, ac Virginis gloriosæ, septem annos & totidem quadragenas. In festiuitatibus Apostolorum duo millia annorum. Item à festo resurrectionis Domini nostri vsque ad octauas, singulis diebus duo millia annorum. Item à festo ascensionis ad vsque octauas, singulis diebus octo millia annorum. Item à festo corporis Christi, vsque ad octauas duo millia annorum. Item à natiuitate beatæ Mariæ Virginis vsque ad octauas, 3000. annorum. Item à festo Assumptionis vsque ad octauas singulis diebus duo millia annorum. Item à festo omnium Sanctorum vsque ad festum Sancti Leonardi, singulis diebus, tria millia annorum.*

XXI. Baronius, anno nonagesimo secundo supra millesimum, recitat diploma Vrbani secundi, in quo hæc sunt indulgentiæ concessæ Monasterio Sanctæ Trinitatis ad Cauam Metellianam: *Vt quicunq; in statu pœnitentiæ, Domino opitulante, fuerit positus, & ad dictū locū accedens fuerit ibi vno die, ante ipsius basilicæ cōsecrationē & per totū diē sequentē, nec nō die Iouis sancti,*

atque

atque per totam diem Veneris sancti sequentem, de omnibus peccatis de quibus vere contritus fuerit, & confessus, illam indulgentiam & veniam à Domino consequatur, quam mereretur in eundo, & redeundo ad sanctum Iacobū Compostellanū reliquis vero temporibus & diebus singulis causa deuotionis illuc accedentes, quatuor annorum, & totidem quadragenarū, indulgentiam suorum peccatorum obtineant, de sedis Apostolicæ gratia speciali. Qui vero ad capellam tuam sitam in eodem monasterio, ac eodem die consecratam per venerabilem fratrem nostrum prædictum Brunonem Episcopum Signinum, in diebus & festiuitatibus supradictis venerit, septem annos, & totidem quadragenas de indulgentiis, pro suis peccatis confessis, à Domino consequatur. Accedentes similiter ad Ecclesiam constructam in casali eidem monasterio adiacenti & eminenti, in diebus & festis prædictis, necnon & in omnibus festiuitatibus Virginis gloriosæ, ad cuius vocabulum constructa est Ecclesia memorata, septem annos & quadragenas totidem de indulgentia à Domino promereatur. Anno post centesimo septimo, §. 49. *Quibuslibet vere pœnitentibus, & confessis in festiuitate dedicationis ipsius altaris, hoc maius altare visitantibus, annum vnum de criminalibus, & septimam partem venialium relaxauit.* Mira hic modestia indulgentiarum, præut illæ erant.

XXII. Et videtur hæc modestia placuisse Baronio, statim subiicienti, *Quibus videas vsum eius temporis concedendi per Romanos Pontifices indulgentias, quæ vnius anni terminum non excederent, præterquam in expeditione terræ sanctæ, vt constat ex aliis aliorum etiam Pontificum diplomatibus. Quibus redarguuntur scripta, quibus proditur concessum ab eodem Pontifice, primis diebus Domtnicis singulorum mensium, Anconitanis tantum indulgentiarum, quantum arenæ possent capere amba manus simul iunctæ.* Quæ tamen Baronium turbia agitarint non video: nec facile capiet, cuicunque satis erit calculorum ad illas computandas indulgentias nobis recitatas. Nisi forte & has æque supposititias dixerit, illiberali fortean audacia. Quanquan non excedere solitas eo tempore anni spatium, manifeste fallum, ex literis Vrbani secundi, in quibus septem sunt. Et in Speculo Minorum, tract. 2. Bullam habes Sixti quarti, datam anno 1479. centum annorum, & totidem quadragenarum in festis singulis Sancti Dominici, & S. Francisci: quinquaginta annorum, & totidem quadragenarum in festis Petri martyris, Thomæ de Aquino, Vincentii, & Catharinæ de Senis, Antonii de Padua, Ludouici Episcopi, Bernardini, & Claræ, & Helisabet.

XXIII. Hæc est admiranda Romanæ Ecclesiæ Oeconomia, vt ne tantus thesaurus aut inutilis esset, aut temere profunderetur. Et certe sicut verum est, neminem repente fuisse turpissimum, sic verisimile est, itum per gradus, vt initio facto à modestiæ, vel modestiæ simulatione, finis fuerit in manifestam impudentiam. In speculo Minorum obseruo, indulgentias primo fuisse in dies, tum in annos, post in annorum decurias, centurias. Denique vero, quam obseruatum est, plebem his imposituris paulatim assueuisse, animi creuerunt, vt maiora auderent, & annos multiplicarent in infinitum. Hinc extorta semiconfessio Gregorii de Valentia; punct. 2. *Neque tamen negamus, quin etiam exaggerando nimium illo numero annorum, aliquid vltra modum, quod ad formam loquendi attinet, peccari possit.* Sed & olim Gerson plenius considerat. 8. *Solus Papa Christus potest illam tot dierum & annorum mille millium indulgentiam concedere, qualis posita reperitur in diuersis concessionibus summorum pontificum vel aliorum sub variis temporibus, locis, & causis. Et fortassis enormitas concessionis ab aliquibus quæstuariis, aut aliter male motis conficta est.*

XXIV. Varias hæc, siue prudentia fuit, siue audacia, quæstiones peperit, & inde, vt fieri amat, iudicia non semper eadem Primum omnium Angelus. *Nota, quod isti anni vel dies indulgentiæ non sunt anni cœli vel purgatorii: sed anni huius vitæ, quod est dicere, quod tantum diminuunt de pœna, quantum si per annum, vel per tot dies fecisset pœnitentiam.* Vtile sane monitum: absque quo esset mera cæcitas in hoc toto tam amplo argumento: quia nimirum nullus aut in cœlo, aut in Purgatorio fuit Ptolomæus, qui eorum annorum nobis quantitatem expediret: ne Clauius quidem ante mortem eo peruenerat, mortuus autem non rediit. Alioquin, credo, non careret eius Sphæra hac speculatione. Credo etiam dies intelligendos naturales, ex quibus proprie annus componitur, etiamsi noctes, credo in pœnitentiis non computentur, quas natura quieti dicauit. Enimuero, si artificiales dies diceres, magna inæqualitas esset indulgentiarum hibernarum, & æstiuarum, maxime apud Septentrionales.

XXV. Secundo: dies isti anniue, suntne vtiles, an continui? Quidni enim in iudicio diuino, eiusmodi frequentes sint iuris humani subtilitates? Adrianus obscuriuscule. *Quibusdam videtur, quod annus vnus indulgentiarum valet annum trecentorum sexaginta dierum pœnitentialium. Aliis, quod vnus continuus diebus pœnitentialibus. Aliis, iste videtur esse sensus, tanto minus puniri in purgatorio, ac si vno anno communi egisses pœnitentiam in hac vita.* Angelus de Clauasio paulo clarius: *Respondet Hostiensis, quod dies erunt vtiles: annus vero continuus. Vult dicere, quod si sacerdos imposuit alicui, vel iniunxit quadraginta dies siue continue, siue interpolate: si vero debet agere pœnitentiam per annum, qualiscunque sit illa pœnitentia, puta ieiunandi per annum, qualibet septimana bis vel ter, quod ista solummodo tollitur per indulgentiam anni, ita quod indulgentia non diuiditur per dies: sed valet respectu anni integri, prout pœnitentia est annalis. Sed ego hoc vltimum credo verum, quando indulgetur annus de iniunctis pœnitentiis: secus autem credo, quando simpliciter datur annus indulgentiæ: quia, credo, sit vtilis: & sic dimittit de pœna debita peccato in foro animæ, siue sit imposita à sacerdote, siue à iure, siue à diuina iustitia, trecentum sexaginta quinque dierum.* Non consentiunt viri acuti. Quid iuris? Nempe eligat Lector, vtrum malit: interim dum ampliatur consultatio. Vel certe oportuit in aliis multis factum, ita hic ipsam concessionis formam litem dirimere; & Papam exprimere quem annum concessum intelligat vtilem an continuum.

XXVI. Tertia quæstio, & quidem pulcra (si fides marginali ad Paludanum notæ) Vtrum qualibet die, & qualibet hora, quis possit lucrari indulgentias. Sensus est; quia varia est quantificatio est, vt loquebatur Gerson, indulgentiarum; non tantum pro variis locis, sed etiam pro diebus; imo & pro prælatorum aliorum atque aliorum munificentia: an qui opera multiplicet, itidem multiplicet indulgentias: & toties lucretur (hic enim loqui mos est) eandem remissionem, quoties idem opus facit, quod indulgentiæ forma præscribit. Exempli gratia, si concedantur singulis diebus anni mille visitanti Ecclesiam, vtrum qui septem diebus septies visitat; securus sit sibi, septies mille annos indultos: vel, vtrum qui ter quotidie, etiam quotidie ter mille annos auferat. Item, si conferenti in eleemosynam triginta denarios propositæ sint indulgentiæ centum annorum, lucreturne is, qui decies tricenos largiatur, decies centenos annos.

XXVII. Respondent distinguendo: Paludanus: *Dicendum est quod sic, quantum est de vi verborum: quod ita visitat vel dat quis secunda vice eiusdem diei sicut prima, vnde eadem ratione lucratur secunda vice & tertia sicut prima: nisi aliud appareat de mente concedentis, vltra quam indulgentia non se extendit. In perennibus ergo, non apparet quod magis voluerit de prima die, quam secunda, sicut nec de primo anno, quam de aliis: quod non minus voluit visitari Ecclesiam, cui dedit indulgentiam perennem, quam illi cui dedit temporalem: vnde si ibi lucratur quolibet anno, ita & hic: qua ratione autem quolibet anno, eadem ratione quolibet die & mense. Sed pluries in vno die non videtur sensisse, quod posset cedere in derisionem.* In derisionem, quomodo? Nempe *quia*, inquit Cardinalis de Turrecremata, *si non faceret hoc nisi ponere pedem, exire autem & redire, irrationabiliter esset si toties lucraretur.* Summa est, tripliciter explicari quæstionem: primo de indulgentiis perennibus; ac tum ab omnibus affirmari: secundo de temporalibus, quoad dies singulos: & tum videri eandem rationem Paludano. Tertio, de eiusdem diei horis singulis, & tum non videri.

XXVIII. Sed in secundo tertioue membro non consentiunt omnes. Ioannes de Turrecremata, *Quando datur indulgentia ad determinatum tempus, vt quum dicitur, Quicumque vadit ad Ecclesiam talem vsque ad tale tempus habeat tantum de indulgentia: intelligitur semel tantum sed si in aliqua Ecclesia sit indulgentia perennis, sicut in Ecclesia Sancti Petri Romæ quadraginta dierum, tunc toties quoties aliquis vadet, indulgentiam consequitur.* In primo igitur articulo consentit Paludano: & non in secundo. In tertio: *videtur nobis*, inquit idem Cardinalis, *quod S. Thomas intelligat, pluries in die consequeretur indulgentiam, qui absque fraude, deuotionis causa, iret visitaturus Ecclesiam S. Petri, siue missarum tempore, siue vesperorum.*

XXIX. Mihi quidem, si licet inter olores anserem strepere, videretur consultius, semel & in vniuersum affirmare: multis de causis. Primo, quia negotio manifeste destruit geometricum axioma demonstratissimum, æque multiplicium eandem esse rationem: si vnum opus meretur semel: ergo geminum, meretur bis; & sic deinceps: vnde necesse fuit concedere, saltem in perennibus ita fieri: atqui non magis multiplicantur in his, quam in temporalibus: neque magis in dies plures, quam in horas repetitas. Non debet autem facile indulgentiarum doctrina impugnare Geometricas propositiones. Secundo, qui intendit non minus visitari secundo, tertioue die, Ecclesiam, quam primo, idem puto, non minus voluit in vesperis, quam in Missa. Tertio; quia causa indulgentiæ est Basilicæ fabrica; & quo crebriores erunt eleemosynæ, hoc potentius adiuuabitur fabrica; profecto videtur rationi consentaneum, vt inuitentur homines ad multiplicandas eleemosynas: non inuitabuntur autem, nisi toties eis concedantur indulgentiæ, quoties eleemosynæ fient: quomodo solet in iis imposituris, quas Biancas appellant. Nam quod opponunt, non videri intelligere concedentem; & posse cedere in derisionem, facile soluitur: illud enim contra potius censendum est; quia concedens intendit aut bonum Ecclesiæ, aut bonum animarum: itaque, quo maius hoc bonum erit; hoc magis intendet: est autem maius bonum Ecclesiæ, maior eleemosyna: & maius bonum animæ, maior indulgentia. Ergo. Alterum autem incommodum accidentarium est. Nullum est autem tam bonum, tam sanctum institutum, à quo nullum sit per accidens incommodum. Sicut ergo non prohibetur, quo minus & singulis diebus bibatur vinum, & ter quaterque, aut quoties bibatur quotidie, etsi possit inebriare: sic indulgentias oportet libere multiplicare, non annuatim tantum, sed etiam dierim, & vero etiam horatim, &, si fieri posset, minutatim.

XXX. Sed est vehemens tamen obiectio apud Adrianum Florentium, quum taxantur indulgentiæ per proportionem geometricam. Nam *si per primam eleemosynam, quam dat fabricæ, consequitur remissionem tertiæ partis pœnæ totius debitæ: pari ratione per secundam consequeretur remissionem alterius tertiæ: & per tertiam eleemosynam, relaxationem nouissimæ tertiæ, & restantis: & sic per tres paruos denarios, consequeretur remissionem totius pœnæ: vt pro tunc decedens haberet sine purgatorio volare ad cœlum.* Huic obiectioni conatur Adrianus solatium adferre ex glossatore Gratiani in caput, *Tempus*, q. 2. causæ decimæ tertiæ. *Dico*, inquit, *Quod si prima eleemosyna tollit centesimam pœnæ: secunda eleemosyna etiam tollit tantam pœnam: sed non tantam in quantitate, sed tantam in proportione: & sic semper aliquid remanet de pœna.* Hæc glossiator. Iam Adrianus, *Et sic soluo illud, quod obiicitur de indulgentiis: quod si propter oblationem vnius denarij tollitur quarta pars peccatorum mortalium, vel venialium, per oblationem secundi denarij tollitur tãtam in proportione, non tantum in quantitate, & semper aliquid remanet, licet omne argentum effunderetur.* Satis id quidem acute. Et neget quis vtilissimam esse huiusmodi indulgentiarum nundinationi Geometriam? Profecto ita est, si ita est, nunquam adeo multiplicari posse indulgentiam, vt non aliquid saltem minutissimum purgatorio supersit. Nam quaternis eleemosynis, non vt illi putant, consumetur tota pœna: sed de ducentis quingenta sex partibus duntaxat, centum septuaginta quinque; atque ita supererunt purgatorio vna & octoginta, ne extinguatur: & nihil fiat frigidius, vt vulgus loquitur, culina Ecclesiæ. Sed dent veniam viri subtilissimi, rusticiori fortasse importunitati: nunquam passurus videtur Euclides (nam Paulum nominari quid attinet, quem non magis his viris obiici posse puto, quam Ptolomæo in Anomaliis Mercurii) eandem esse rationem vnius denarii ad quadrantem, quam ad quadrantem dodrantis; & deinceps; qui docuit esse duplam, & deinceps. Deinde, non potest hæc subtilitas locum habere indulgentiis, quarum mensura sumitur à tempore. Tertio, quid si non vnam, duas, aut tres eleemosynas successiue quis largiatur, sed simul & semel? Quarto, quid in plenariis futurum est? Nam prima eleemosyna si abstulit omnia peccata, nihil residuum facit, vnde proportionalis sit diminutio. Videant vtrum ego felicior sim soluendo. Dicit enim Bellarminus, posse vnum corpus esse in pluribus locis; nec tamen plura corpora fieri, sed pluries idem.

Cur

Cur igitur non poterunt dicere, emi ter, quater, quinquies: nec tamen acquiri tres, quatuor, quinque partes, sed tantum ter, quater, quinquies eandem? Nam & in bello, quum vnus & idem sæpius capitur ab hoste, & redimit se, non ille totidem redimit homines, sed toties seipsum. Et apud vsurarios qui τόκοι τόκων προσφέρουσι; multiplicatis annis tandem non duo, triaue nomina æris alieni expungunt debitores; sed vni eidemque nomini bis terue satisfaciunt.

XXXI. Quarta quæstio, Vtrum tantum valeant indulgentiæ, quantum sonant: *Vetus querela*, inquit Adrianus, *sed adhuc satis dubia*. Sensus est, vtrum sit earum effectus idem omnino, quem verba præ se ferunt; an vero opus sit aliqua interpretatione, limitatione, exceptione, restrictione. Non potuit omnibus affirmatio persuaderi. Primum, teste Durando, fuere qui dicerent valere in foro Ecclesiæ, sed non in iudicio Dei: eo quod per eas absolutio fiat à pœnitentiis iniunctis: nimirum, vt non teneatur eas facere in præsenti vita. Sic enim sonare formam indulgentiarum, *De pœnitentiis iniunctis talem vel talem partem misericorditer relaxamus*. Pœnam igitur culpæ debitam secundum iudicium Dei totam exsolui in Purgatorio. Sed huic sententiæ magnum obiiciunt absurdum: quia nocerent indulgentiæ potius quam prodessent; vtpote, quæ pœnam tollerent leuiorem, vt grauiorem ponerent, hoc est, remedium tollerent, morbum augerent.

XXXII. Dixerunt alii, teste supplemento Thomæ, & Turrecremata, & aliis, tantum valere, non quantum prædicantur, sed quantum cuiusque fides exigat & deuotio: sic autem loqui Ecclesiam, vt pia quadam fraude ad benefaciendum alliciat: infanti mater pomum promittit, vt prouocet ad ambulandum, nec dat tamen. Et ita sensisse primo videtur Lutherus, cuius articulus fuit 18. *Indulgentiæ sunt piæ fraudes fidelium*. Sed impugnata est hæc etiam sententia, graui argumento: quia æque incommodum atque absurdum, in Ecclesiam, vt in Scripturam, mendacium admittere. Sicut enim in Scriptura, si deprehenderetur aliquid falsitatis, robur periret autoritatis eius, teste Augustino epist. ad Hieronymum: sic non posset in prædicatione Ecclesiæ aliqua falsitas inesse, vt non sint nullius momenti quæcunque eius documenta. Imo hodie, quum inualuit opinio, Ecclesiam esse priorem, notiorem, latiorem regulam fidei, credo in eam partem eundum potius, vt mille mendacia in Scripturis esse concedantur, quam vnum vel leuissimum in Ecclesia: nam si fallat Scriptura, poterit regulari per Ecclesiam, vt Carranza loquebatur: at si falleret Ecclesia, quid esset spei reliquum?

XXXIII. Nihilominus eam sententiam, Adrianus Florentius, postea Papa, tribuit Altissiodorensi, & notat in magna æstimatione fuisse apud Doctores. Imo soluit incommodum obiectum; ergo Ecclesia vniuersalis deciperet Christi fideles, & suggereret falsum. *Potest*, inquit, *concedi, si hoc verbum, decipit, non importat deformitatem. Ecclesia decipit fideles, & non mentitur: Quum quæritur, si decipit vel dicendo verum, vel dicendo falsum: dicit, quod dicendo verum, sed quod non exprimit illa sex*: id est, sex conditiones necessarias ad vtilitatem indulgentiarum: *Licet autem hostem dolose insidiis circumueniendo decipere: & aduocatus, fouens iustam causam, licite potest decipere aduersariũ, dummodo falsis deceptionibus non vtatur*. Aliter, *Ecclesia non decipit, sed homines seipsos facilitate sua & stultitia: non inquirendo quibus opus sit, vt fructum delitum ex concessione huiusmodi consequantur. Ecclesia autem verit excusanda quum iusta ratione non exprimit, nec omnia exprimere possit*. Non exprimendi autem iustas causas notabat duas paulo ante Primam, *quod si exprimerentur, non essent fideles ita prompti ad dandum, sicut si prædicetur laicis, quod non plus valent mille opera ex caritate facta, quam vnum: si caritas sit vna, seu æqualis, minus proni essent ad multiplicandum opera bona*. Secundam, *quia si charitatem habet cui sit relaxatio, quum caritas non sit sine fide, habebit de his iustam æstimationem*.

XXXIV. Alii temperatiori ingenio concesserunt aliquid vtilitatis inesse indulgentiis. Sed in his apud Cardinalem de Turrecremata, *Quidam dicunt, quod indulgentiæ tantum non valent, quantum prædicantur: sed vnicuique tantum valent, quantum sua deuotio & fides exigit, siue secundum mensuram fidei, & deuotionis suscipientis*. Sed hanc Cardinalis confundit cum ea sententia, quam nos secundo posuimus loco: & eodem refutauit argumento. Ego existimaui separandam: nam & Durandus recitauit tanquam separatam; & apud Adrianum Raimundus ita censet, nec de fraudibus tamen addit quicquam: *Dicebat enim, quod homo mortalis, nisi cui diuinitus reuelatum fuerit, scire non poterit, quantum alicui valeat huiusmodi remissio: quod valet secundum deuotionem ipsius pœnitentis, & eorum qui suffragantur, ac numerum eorundem: & horum mensuram nullus scire potest, nisi Deus: ergo nec mensuram remissionis*. Hos Durandus refutat: quia, vel valeret præcise secundum deuotionem, ac tum obtineret indulgentiam, etiamsi non impleret id pro quo datur indulgentia, puta pro itinere ad terram sanctam, quod est absurdum: quia, quod datur sub conditione, non habetur, non impleta conditione: vel valet secundum deuotionem, non præcise, sed supposita conditionis præstatione: & tunc qui maius haberet meritum, plus haberet de relaxatione pœnæ per indulgentiam: quod est falsum: quia alioquin forma indulgentiæ contineret falsitatem, in qua dicitur, quod quicunque fecerit hoc, vel illud, habebit tantam indulgentiam: vnde sequitur, quicunque id facit, habere totam indulgentiam, vel formam indulgentiæ esse falsam. Sed non videtur, quod bona Durandi pace dictum sit, obiectio esse firma. Quia, si non præcise valet secundum deuotionem: neque etiam præcise secundum opus: quia sic indulgentia esset refugium omnium sceleratorum. Quia igitur secundum vtrumque; profecto videtur intelligenda deuotio, prout est: ideo enim nõ taxatur, sicut opus: & forma indulgentiæ significabit, quantum concedatur pro summo gradu deuotionis; vt, qui id opus implebit cum summa deuotione, obtineat quadraginta dies: at qui cum minore, pro rata: vt solet in tabernis proscribi amphora vini, in nummos sex: non sic vt nullus accipiat minus amphora, sed vt sciat, qui nummos sex dabit, se ablaturum amphoram; Et hoc modo forma indulgentiæ non contineret falsitatem. Nam teste Angelo, *Indulgentia tot annorum debet intelligi de annis veræ & optimæ pœnitentiæ fiendæ: quod verba in priori significato sunt intelligenda, & latissime in beneficio principis*.

XXXV. Alii dicunt, in supplemento Thomæ, & apud de Turrecremata, *Tantum valent, quantum pronunciantur, secundum iustam æstimationem, non tamen dantis indulgentiam, qui nimis forte æstimat quod dat: aut secundum intentionem accipientis, qui nimis parum æstimare posset quod datur: sed secundum iustam æstimationem: quæ iusta est secundum iudicium bonorum, pensata conditione personæ, & vtilitate, & necessitate Ecclesiæ, quia vno tempore Ecclesia plus indiget quam alio*. Hic etiamsi illud de Ecclesiæ indigentia valde sit probabile: quia, sicut non minor sit nummorum æstimatio vno anno quam alio; tamen quia vno anno maior penuria tritici est, quam alio, fit vt pro pauciori tritico dentur plures nummi: sic, quia Ecclesia alias plus indiget pecuniis, alias minus, non videtur incongruum, pauciores nummos aliquando pluribus indulgentiis redimi: tamen non potuit hæc sententia obtinere apud omnes. Quidam enim refutarunt duobus incommodis: vno, quod valerent indulgentiæ ad communicationem quandam potius quam ad remissionem: quod ego sane, quid sit, non capio: altero, quia prædicatio Ecclesiæ à mendacio non excusaretur: quum quandoque indulgentia longe maior prædicetur, quam iusta æstimatio posset requirere, omnibus prædictis conditionibus pensatis: sicut quando Papa dat indulgentiam, quod qui vadat ad Ecclesiam vnam, habeat septem annos de indulgentia: cuiusmodi etiam indulgentiæ à Gregorio in stationibus Romæ institutæ sunt. Ego addo tertium absurdum: quia ipsa se confodiat sententia: quomódo enim consistere potest, valere quantum sonant, & tamen non secundum æstimationem dantis? Nisi forte graculorum more garriant apud Papistas prælati, & verba fundant nullo sensu suo æstimanda, sed alieno: vt taceam, inciuiliter opponi dantibus indulgentias bonos viros: quasi nulli dantes sint viri boni.

XXXVI. Alii rursus, iisdem testibus, quantitatem remissionis non mensurandam tantum secundum deuotionem suscipientis, non secundum quantitatem eius quod datur: sed secundum causam pro qua datur, ex qua reputatur quis dignus, vt eam consequatur: vnde secundum quod accedit ad illam, secundum hoc consequitur remissionem indulgentiæ, vel in toto, vel in parte. Ne hanc quidem Rabbinis probare visum: quia non possit saluare consuetudinem Ecclesiæ, quæ interdum pro eadem causa maiorem, interdum minorem indulgentiam dat: vnde, rebus eodem modo se habentibus, quandoque datur vnus annus visitantibus Ecclesiam vnam, quandoque quadraginta dies, prout gratiam Papa facere voluerit indulgentiam constituens: vnde patet, quod quantitas remissionis non est mensuranda ex causa, quæ facit indulgentia dignum. Ast ego quid hoc sit siue sententiæ, siue refutationis, non assequor: nec video quo sensu distinguatur causa pro qua datur indulgentia; à quantitate eius quod datur: & tamen pro eadem causa, interdum maior concedatur; interdum minor. Putabam non absimilem esse ei, quæ proximam præcessit.

XXXVII. Quum in his nihil certi sit compertum: *opinio, quæ communiter tenetur*, inquit de Turrecremata, *est, quod simpliciter credendum sit, quod indulgentiæ rite datæ tantũ valeant, quantũ sonant, & prædicantur in Ecclesia*. Idque ait Durandus, *non ex deuotione suscipientis, non ex quantitate rei datæ non ex proportione ad causam indulgentiæ, sed ex abundantia meritorum Christi* (addunt de Turrecremata, Cunerus alii, *& Sanctorum*) *supposito, quod in dante sit autoritas, in suscipiente idoneitas, in causa pietas, scilicet ad honorem Dei, & vtilitatem Ecclesiæ*. Paludanus, *Alii dicunt, quod indulgentiæ tantum valent quantum sonant, & plus, si plus intendit ille, qui dat, dum tamen possit*.

XXXVIII. Tamen Cunero hæret nonnulli scrupuli: vnde liberari non potuit absque aliqua restrictionis specie, propter imposturæ suspicionem: *Negat enim esse dubitandum, multas circumferri, & annotari indulgentias, quæ propria hominum præsumptione, & audacia confictæ sunt. Deinde, multas inueniri, quæ per nimiam solicitantium ambitionem, non attendentibus prælatis per scribas & notarios obreptitiæ & surreptitiæ impetratæ sint*. Paulo post, *Certum est, vt bene à Gersone, & Adriano annotatum est, indulgentias illas millenarias, si proprio sermone accipiantur, eatenus superfluas, & indiscretas esse, atque ex ignorantia præter veritatem emanare: nisi forte honoris causa hyperbolice, pro valde magnis, non tamen plenariis indulgentiis accipiantur: siquidem, vt probatur à sacris Conciliis, & Pontificibus habebatur indulgentiarum vsus, indulgentiæ relaxant pœnitentias, quæ pro redemptione pœnæ purgatoriæ iniunctæ sunt, vel iniungi possent: nullæ autem eiusmodi annorum pœnitentiæ in Ecclesia cogitatæ sunt, aut imponi possunt. In aliis vero, quæ plerumque priuatis locis & personis satis liberaliter pro exiguis operibus conceduntur, solet plerumque ad cautelam adiici, in quantum claues Ecclesiæ se extendunt: qua formula significatur, quod tantas indulgentias qui promereri cupiunt, debent se profunda humilitate, & excellentia quadam charitatis facere idoneos, & tantæ gratiæ capaces. Vbi vero absolute, & non subreptitie, sed conuenienti iudicio, & maturitate conceduntur, nihil hæsitandum esse censuerim*.

XXXIX. Quinta quæstio, quomodo constare possit indulgentia decies centies mille annorum, & similes. Gerson, consid. 10. *Indulgentiarum concessio per tot millia nedum dierum, sed & annorum, videtur difficulter saluabilis post remissionem æternæ pœnæ & commutationem in temporalem. Constat enim quod non homo singularis in hac vita potest, aut debet ad tot annos obligari pœnitentiam agere quum non victurus sit per millesimam partem tot annorum & nemo ad impossibile obligatur: constat præterea, quod dum mundus finem habebit, cessabit Purgatorium, & ex consequenti dies pœnarum suarum*. Argumentum est vehemens, nec dissolutu facile. Et olim: *Pontifices non solebant*, inquit Bellarm. *indulgentias concedere, nisi tot annorũ, quot annorũ pœnitentiæ iniungebantur: Pœnitentiæ vero nõ solebant iniungi nisi vnius, duorũ, trium, quinque, septem, decem, viginti annorum, aut ad summum per totam vitam, quæ vltra centum annos porrigi non solet*. Imo Baronius. § 49. anni 1172. testatur indulgentias Pontificum eius temporis non excessisse vnius anni terminum, præterquam in expeditione terræ sanctæ.

XL. Quid ergo est? Alii confictas dixerunt: Cunerus hyperbolicas: desperantes aliter posse excusari. Sed Bellarminus: *Quicquid de hoc sit*, non enim audet negare fraudem interdum factam, *non videtur negandum, posse aliquos reos fieri pœnitentiæ agendæ secundum canones per spatium aliquot millium annorum. Nam si peccatis mortiferis singulis debetur secundum Canones pœnitentia trium, vel septem annorum, quis enumeret annos pœnitentiæ, qui secundum Canones præscribi deberent iis, qui consuetudinem habent peierandi, vel blasphemandi ad singula pene momenta: & frequentissime homicidia, furta, sacrilegia, adulteria perpetrant: ac denique, vt legimus in libro Iob, capite decimo quinto, bibunt quasi aquam iniquitatem? Atque huc sine dubio respexerunt*

summi

summi Pontifices, si qui sunt, qui reuera indulgentias dederint decem vel viginti millium annorum. Sed, quemadmodum in hac vita, pœnitentia multorum annorum potest vna hora persolui, si pœnitentes temporis diuturnitatem vehementia caritatis, & extensionem pœnitentiæ, intensione compensent: sic etiam fieri potest, vt in Purgatorio diutius quidem crucientur quam in hac vita, qui cum tam ingenti debito decesserint: tamen ibi quoque acerbitatis vehementia faciat, vt debitum viginti millium annorum, annis trecentis, vel quadringentis expiari queat. Euge, Iesuitice: imo Euclidice: & iurarim, Clauii magni illius Matheseos helluonis hoc inuentum esse. Certe manifeste docet Euclides parallelogramma ἰσογώνια, quorum latera sint alternate proportionata, esse æqualia: id est, latam aream pedes decem longam centies mille; æquare longam pedes quadringentos, latam ducentos quinquaginta. Cur etiam, si pœnam centies mille annorum, consumat caritas vt decem; non eandem absorbeat annis ducentis quinquaginta caritas vt quadringenta? Sed & dimidio breuius duplo auctior caritas. Hoc Gerson ignorauit, scilicet, nondum Iesuita.

XLI. Sed dato veniam spiritus Loioliticus instanti, non satisfieri argumento Gersonis, ducto ab impossibili, non à merito. Nam, mereri centum annorum millia longas pœnas in Purgatorio, non negabat ille, qui norat mereri æternas in inferno. Sed tantas imponi posse: tantas imponi debere, hoc demum negabat. Et si nunc viueret, miraretur Iesuiticos amfractus pœnæ mutatæ, primum æternæ in temporalem annorum vicies mille: tum harum in annos trecentos aut quadringentos: post harum in indulgentias. Et denique, otiosum amfractum accusaret. Quorsum enim mutatio annorum vicies mille in trecentos, aut quadringentos, quos neque nominant, neq; indicant Bullæ? Potest, inquit, fieri: fortasse, inquam: Sed potest etiam somniari. Et sine dubio somniatum his postremis seculis. Nam, quis dixerat, pœnam temporalem Purgatorii mutari in alteram temporalem eiusdem Purgatorii? Tum autem non aduertit, se nouam crucem sibi, suisque acutulis Sophistis figere, vt definiant quantæ intensionis peccata intelligenda sint: imo, pœnæ intelligendæ vicies mille annorum: nam alioquin ridiculæ omnes erunt bullæ: quia poterunt iisdem verbis intelligi quæcunque pœnæ quorumcunque peccatorum; imo vnius cuiuscunque peccati. Quis enim ignorat, sicut potest pœna vicies mille annorum, si fiat intensior, reduci ad trecentos: sic pœnam trecentorum, si fiat extensior, dilatari in annos vicies mille? Hac arte ergo demonstrabo, per Bullas centum mille annorum, dimitti tantum vnius peccati mortalis pœnam, id est, annorum aut trium, aut quinque, aut septem. Et ego, profecto, certissimum habeo Indulgentias siue concedentibus, siue prædicantibus, οὐδὲν ἰσχυρὸν ἀληθὲς εἰπεῖν, vnum fuisse propositum πορισμὸν ἐσθίειν.

XLII. Sexta superest inquisitio: quomodo intelligatur in Purgatorio pœnarum remissio per dies vel annos. Describam ex Turrecremata: *Varius assignatur à quibusdam modus intelligendi profectum indulgentiarum. Vnus est, quando qui lucratur vnum diem indulgentiarum, quod habet vnam diem refrigerii in Purgatorio. Sed iste modus non est conueniens: quia animæ non detinentur in Purgatorio, nisi ad sustinendum pœnam: & ideo, pœna illa terminata, statim euolant: vnde talis dilatio videretur iniuncta propter pœnam. Secundus modus intelligendi est; quod si lucratur vnum annum indulgentiæ, per annum sentiet refrigerium in Purgatorio: sed nec iste modus est conueniens, ratione superius dicta. Tertius modus intelligendi est, quod si quis lucratur vnum annum, vel vnum diem indulgentiæ, quod tantum abbreuietur ei pœna in Purgatorio: sed nec iste modus est conueniens: quod non videtur quod Papa habeat hanc autoritatem præfigendi terminum, & tempus pœnæ in alia vita: quum nullus princeps possit extra principatum suum aliquid constituere. Quartus modus, quod si quis lucratur vnum diem vel annũ indulgentiæ, tantum habet refrigerium, quantum de pœna habuisset, si pœnitentiam per indulgentiam redemptam perfecisset. Sed nec iste modus est conueniens: quia non sunt æquales pœnitentiæ huius vitæ ad illas pœnas secundum Augustinum: ideo non potest fieri ibi bona commensuratio. Et ideo quintus modus dicendi est, qui videtur conueniens, quod tantum dimittitur de pœna Purgatorii, per vnum diem aut annum, per indulgentiam, quantum abbreuiatum fuisset, si talis per vnum diem, aut vnum annum pœnitentiam hic egisset.* Sed quid? si Cardinalis dormitauit? Nam ego quidem disparandi primum modum à secundo, tantum propter dies, & annos, causam non video. Aut si causa aliqua fuit, cur non æque in sequentibus, vt fierent non quinque sed octo?

CAP. VI.

De vsu Indulgentiarum.

I. HActenus essentia: nunc erit vsus indulgentiarum: ne ipse quidem non confragosus. Consistit partim in concedendo; partim in accipiendo: & in illo capite tum persona est concedens, tum causa concedendi.

II. Personam concedentem definiunt omnes prælatum Ecclesiæ. Nam applicari sibi à quocunque peccatore thesaurum meritorum, siue Christi, siue Sanctorum, periculi plenum esse iudicarunt prudentes œconomi. Roffensis: *Neque tamen inficias eo, quin propter vnitatem corporis mystici, si quis conformarit se Christi, Sanctorumque cruciatibus, ipse particeps euadat satisfactionis eorum: sic tamen vt non pro leui quauis tolerantia protinus à reliquis peccatorum, ab omni pœna pro eis debita prorsus expurgetur. Nam ex eo sequeretur, quod omnes, qui in gratia decederent, confestim euolarent, atque ita penitus extingueretur omne Purgatorium. Neque enim satisfactiones, quæ manant ex Christi meritis, mox cuique pœnitenti dispensantur: quanquam ipse Christus & ex instituto quidem, pro peccatoribus tantas ærumnas subiisset. Dixit enim antequam pateretur, Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur, in remissionem peccatorum. Et quanquam Christus eo spectabat, quum tanta pateretur, non tamen ex hac passione singulis peccatoribus protinus, vt resipuerint, tantundem remissionis suppeditatur, quantum eis ad pœnam peccatis debitam sufficiat abolendam.* Prouide. Nam, quid esset furoris? quanta foret tanti thesauri dilapidatio, si quisque quantum vellet sibi hauriret? quantum vellet absumeret? Nam præterquam quod infinitus est & peccatorum, & peccantium numerus: tanta singulorum est auiditas, tantus feruor assequendæ salutis, & quidem plenariæ, vt non dubium sit sibi quenque omnia rapturum, nihil posteris relicturum. Nam, etsi caritatem obiicias: tamen illud Paulinum iam pridem antiquatum est: *Charitas non quærit quæ sua sunt*: & in eius locum, de omnium Scholasticorum sententia, substitutum: *Charitas bene ordinata incipit à seipso.* Itaque praxis habet; *Qui potest capere, capiat.* Has ob causas exclamauere omnes: *Vt quid perditio hæc? potest vendi amplius, & dari pauperibus,* id est, Prælatis, qui sunt sanguisugæ filii insaturabiles, & nunquam dicentes, Sufficit. Porro autem immanis est metus ne extinguatur Purgatorium: est enim decretum vt ne id fiat, nisi vna cum fine mundi: itaque quomodo olim precabantur pro Imperio Romano, quia id sciebant obstare ne manifestaretur Antichristus; sic omnes Catholicos Romanos decet prouidere, ne nullum sit Purgatorium, vt ne nullus mundus: in quo præter prouidentiam domesticam, ostendant etiam benignitatem publicam.

III. Sed enim, quum magna sit Prælatorum diuersitas, possunt ne omnes indulgere? Responsum, non omnes posse: & qui possunt, varie posse. Ioannes de Turrecremata tertia conclusione articuli quinti: *Abbates, præpositi, magistri ordinum, priores prouinciales, seu ministri: nec non Sacerdotes parochiales, non possunt ordinarie indulgentias facere.* Conclusione quarta, *Capitulum, sede vacante, non potest conferre indulgentias.* Quinta: *Vicarius generalis non potest indulgentias dare.* Sexta: *Inferioribus prælatis de consuetudine non potest concedere indulgentias.* Quibus omnibus remotis, supersunt soli Episcopi, & superiores Episcopis, quibus competat iure ordinario dare indulgentias, quæ prima Conclusio est eius Cardinalis.

IV. Concedit tamen Gregorius de Valentia, puncto tertio, Prælatos ordinum religiosorum applicare satisfactiones alienas: sed has non ex communi Ecclesiæ thesauro: verum ex cumulo satisfactionum determinatæ congregationis: ac ne has quidem præteritas: nam has esse iam ante in acceptione diuina tanquam in thesaurum communem repositas: sed tantum futuras: in quas credo nihil iuris est Deo. Neque enim Deo tantum iuris in monachos, vt præposito: hic enim potest, eodem definiente Gregorio, aliis communicare bona omnia subditorum futura, non modo quæ illis subditis supererunt, sed etiam quæ ipsis ad satisfaciendũ pro se necessaria essent: eo quod omnia quæ sunt subditorum, sunt per votum obedientiæ subdita superiorum voluntati: quanquam communiter ita suo iuri moderentur superiores, vt existimandi sint non communicare nisi quæ supersunt. Bene. Sed hoc argumento concluditur, Deum non esse superiorem monachorum, nec Monachos subditos Deo. Est enim axioma certum Gregorio: Omnia esse dominorum, quæ sunt subiectorum. At, inquam, satisfactiones monachorum non sunt Dei: aliter posset eas Deus includere in thesaurum illum communem Ecclesiæ. Hinc vident, opinor, omnes, quid sequatur. Nisi forte subueniat subtilitas distinguens, inter subditos, & subditos per votum obedientiæ: & sic concedens, monachos esse quidem Deo subditos, at non per votum obedientiæ: sed tantum iure naturæ, sicut diabolos. Ego sane acquiescam solutioni.

V. Sed etiam in prælatis nominandis nonnihil fuit discrepantiæ. Nam teste Paludano: *Dicunt quidam, quod solus Papa de iure ordinario eas dat: etsi Episcopus alicui concedat, illi denuntiat, non dat: quod delegatus non potest delegare.* Sed hoc Paludanus refutat, quum illis argumentis leuiusculis, tum isto potentissimo: *Quod summus pœnitentiarius dixerit, me præsente, Auctoritate nostra ordinaria damus vobis centum dies de indulgentia: qui potest dici ordinarius in spiritualibus, sicut legatus dicitur ordinarius in temporalibus.*

VI. Prælatum porro dicunt etiam non consecratum. Ioannes de Turrecremata conclusione secunda articuli quinti: *quæ est Sancti Thomæ, quod electus in Episcopum, licet non consecratus, potest dare indulgentias.* Nam electioni respondere dicunt iurisdictionem, consecrationi ordinem: negat autem Bellarminus ad hanc liberalitatem requiri potestatem ordinis, sed tantum iurisdictionis. Augustinus Anconitanus, articulo nono, quæstionis vndetricesimæ: *Potest quis habere iurisdictionem dupliciter: vel iuris taxatione, & ista dicitur ordinaria: vel speciali commissione, & ista dicitur delegata. Quum igitur electi, statim post obtentum confirmationis beneficium, habeant iurisdictionem in eorum diœcesim, statim possunt indulgentiam dare secundum formam eis taxatam, absque aliqua speciali commissione.* At Hostiensis, teste Angelo, dicit: *quod non dent, nisi sint Presbyteri.*

VII. Rursus, quia distincti sint etiam iurisdictionis limites, quæsitum, vtrum Prælati possint concedere non suis subditis. Et responsum, negando. Itaque solum Papam posse concedere vniuersis, reliquos autem suis duntaxat subditis. Prodesse tamen Indulgentias ab alienis Episcopis concessas, si intercedat proprii licentia. Etsi in eadem diœcesi concurrant Indulgentiæ ab Episcopo, & Archiepiscopo eius prouinciæ, prodesse vtrasque subiectis eius diœceseos: at solos Archiepiscopales, omnibus: Vide plura apud Angelum de Clauasio, quæstione vndecima.

VIII. In Prælatis gradus sunt, vt dignitatis, sic potestatis. Angelus de Clauasio: *Solus Papa potest dare plenarias, & in toto orbe: quia ipse solus est assumptus in plenitudine potestatis. Item legati Domini Papæ possunt de iure facere perpetuas Indulgentias in terminis suæ legationis. Item Archiepiscopi in sua prouincia, & Episcopi in sua diœcesi: dummodo non excedant summam dierum quadraginta, siue sit pro anniuersario Ecclesiæ, siue pro quacunque alia causa. In dedicatione vero Basilicæ possunt concedere vsque ad summam vnius anni, & non plus: siue dedicetur ab vno Episcopo, siue à pluribus. Quod si excedant hunc numerum, non valent: quod intellige, quoad excessum, non quoad numerum concessum.*

IX. De dispositione dantis indulgentias, responsum: *Episcopus hæreticus, schismaticus, aut excommunicatus, non valet Indulgentias facere*: apud Ioannem

Ioannem de Turrecremata, conclusione 7. artic. 5. & ratio subiecta, quia hoc opus iurisdictionis sit: at hæretici, schismatici, excommunicati, carent iurisdictione. Sed aliorum peccatorum aliam rationem esse: itaque idem conclusione octaua: *Prælatus Ecclesiæ existens intra vnitatem Ecclesiæ, licet in peccato mortali existat, potest dare Indulgentias.* Et Triumphus eodem iure ipsum Papam vtroque comprehendit cap. art. 3. q. 29. *Indulgentiæ dantur*, inquit, *per potestatem iurisdictionis: sed Papa pro culpa mortali, non amittit potestatem iurisdictionis, nisi talis culpa hæresim haberet annexam. Ergo Papa, existens in peccato mortali, indulgentiam dare potest.*

X. Quæsitum est, Vtrum, & quomodo vtiles sint indulgentiæ ipsi concedenti: Responsum, non posse ipsum sibi dare: sed posse tamen datas acquirere. Turrecremata, concluſ. 8. ad sextum: *Licet Dominus non posset facere indulgentiam sibi tantum, possunt tamen sibi prodesse indulgentiæ aliis datæ, si conditionem earum adimplet.* Caietanus, c. 5. tract. 15. *Quod nullus possit exercere actum iurisdictionis in seipsum, absoluendo & ligando se, verum est: & propterea licet alii aliter sentiant, concedo ego, quod dans indulgentiam aliis, non acquirit illam: quia absoluens alios, non absoluit se. Nec tamen est deterioris conditionis quam alii: quia, etsi non per istam viam, per aliam viam potest eandem indulgentiam consequi, scilicet committendo confessori suo, vt sic absoluat ipsum, sicut ipse absoluit alios.* Triumphus Anconitanus art. 2. quæst. 29. ex 5. ad Hæbræos, citat: *Quoniam ipse circundatus est infirmitate, debet, quemadmodum pro populo, ita & pro seipso offerre sacrificium pro peccatis.* Itaque concludit, posse: neque enim *dare sibi, vt est caput habens iurisdictionem vniuersalis Ecclesiæ: sed vt est membrum Ecclesiæ recipit, & vt est caput dat.* Sed hunc meminisse oportuit Sacerdotem Hæbræum ipsum, vt Sacerdotem obtulisse pro se sacrificium: non ab aletro oblatum sibi applicasse. Sed hæc, puto, non sunt ad viuum resecanda.

XI. Hactenus persona concedens. Ad causam quod attinet concedendi; consentiunt omnes aliquam debere esse iustam? *Non sufficit*, inquit, Adrianus, *in concedente autoritas, & voluntas concedendi: prærequiritur subexistentia causæ rationalis & sufficientis.* Et hoc ipsum Bellarminus comprehendendum in ipsa definitione putauit, ne quis credo, ignorantiam prætexeret: *Quas remissiones*, inquit, *summi Pontifices, ex paterna lenitate, & condescensione in filios suos, & non sine aliqua iusta & rationabili causa concedere solent.*

XII. Sed, suntne validæ, si forte concedantur absque iusta & legitima causa? Disputatur: negauit de Turrecremata, 8. q. 7. *Indulgentia data, nulla rationali causa existente, non valent.* Gersonis inde censura recitatur ab Adriano: *Fatua & superstitiosa sunt quædam intitulationes, viginti millium annorum, qui dixerit quinquies Pater noster ante talem imaginem: & esset per prælatos prouidendum: quod cedit in contemptum & derisionem indulgentiarum, nec continent veritatem.* A qua censura solidam existimo constare laudem Cardinali Perrono, qui Roma rediens, maximi beneficii loco in Galliam retulit granula benedicta: quorum vel vnicum qui haberet super se, quoties *Pater noster* diceret, & Aue Maria, aut aliter oraret pro Ecclesia Catholica, aut Papa, aut Rege Galliæ, aut pace regni, aut conuersione hæreticorum, toties lucratur plenariam indulgentiam, remissionemque omnium peccatorum.

XIII. Alii errari quidem concedunt: sed inutilem tamen non pronunciant absolute. Distinguunt autem varie. Paludanus: *Nisi sit iusta causa tantæ indulgentiæ, peccat concedens, quasi dilapidator tam pretiosi thesauri. Videtur tamen ei valere qui conditionem impleret: nisi & ipse illam impetraret: quod tunc & ipse peccaret sine causa sufficienti impetrans. Si ergo Papa proprio motu morientem absolueret ab omni pœna per modum indulgentiæ, & ille pie crederet, ille auolaret si nullam culpam haberet, etiamsi Papa nullam iustam causam haberet.* Nec ego quidem aliter Cunerum sensisse putem: *Indulgentiæ, vt vere sint efficaces, sufficit quod causa vere pia sit, & ipsi Pontifici sic cum Deo expedire videatur: quod sine dubio semper inuenitur, vbi sacris Pontificibus non obrepitur neque ipsis insciis aut non aduertentibus procurantur. Et si hic eos errare contigerit ipsi quidem rationem Domino suo reddent: pœnitentium tamen spes & fiducia non fallitur.* Nisi forte id potius significauit, omnino effectum sortiri: quod aliorum esto iudicare Paludano consentit. Adrianus: *Prælatus aut Papa non est Dominus thesauri, sed dispensator: sed qui scienter capit à dispensatore sine rationabili causa, tenetur restituere in foro animæ: ergo in proposito, quia solum agitur de foro Dei, nihil fit.*

XIV. Bellarmino aliter visum, c. 12. lib. 1. *Conuenit inter omnes, sine iusta causa indulgentiam non esse ratam, quod attinet ad expiandum reatum pœnæ coram Deo, vel in hac vita, vel in alia.* Nempe, ne videatur clauis etiam errans nullius esse momenti. Hæc enim Bellarmini verba paulo obscuriora interpretator ex his Adriani: *Quantum respicit pœnitentias iniunctas, absoluitur à præcepto Ecclesiæ, vt non fiat transgressor, omittens pœnitentias per Sacerdotem iniunctas. Imo si Papa sine causa obligationem illarum remitteret, teneret relaxatio: quia eorum, quæ sunt humani iuris, siue præcepti, censetur princeps & dominus: sed obligationum quas sit arum Deo, non dominus, sed dispensator est: & ratificat solum Dominus ea, quæ facit clauis non errante, ex rationabili & iusta causa.* Ita succurretur saltem ex parte auctoritati Prælati. Quanquam ego fateor, non satis capere subtilitatem. Enimuero, satisfactiones nullæ imponuntur, nisi ad tollendas pœnas Purgatorii, pertinentes ad iudicium Dei: intelligo autem legitimam solutionem earum satisfactionum, eam quæ æquiualet impletioni earundem. Nam, propter actus legitimos nemo plectitur. Quare, aut non legitima solutio est satisfactionum; aut hanc oportet soluere ab obligatione pœnarum debitarum apud Deum. Quomodo ergo potuit quisquam concipere ratam esse solutionem satisfactionum, quæ tamen relinquat pœnas apud Dei iudicium soluendas? Magnum argumentum, impostorem esse Papam, & tanto intolerabilius impostorem, quanto indulgentias vendens inutiles, tamen pretium non restituit.

XV. Alii etiam apud Deum esse voluntatas; si non ex toto, saltem ex tanto. Adrianus: *Nemo consequitur indulgentias, nisi ex sufficienti & legitima causa: &, si causa iuncta non sufficiat, seu eum non dignificet ad totalis indulgentiæ consequutionem, habet infra ad proportionem causæ: eam scilicet partem, ad quam dignificatur.* Breuius: sed paulo ante plenius: *Quum prælatus pro exili causa, puta omnibus contribuentibus vnum stufferum, vel dimidium stufferum, dat plenam omnium peccatorum remissionem, dissipatio est, & non dispensatio indulgentiarum: & tenet solum in ea parte, pro qua rationabilis fuerit: puta, si quis ex illa contributione tantum patitur, quod dignum se reddit, vt si est penitus pauper, totum consequitur: in aliis solum operatur eius partis remissionem, qua se sua contributione se dignos faciunt.* Et præmiserat rationem. *Vtile per inutile regulariter non vitatur: propter quod glossa determinat, valere in parte præmissa, si Episcopi concedant indulgentias vltra annum in dedicationibus, & vltra quadraginta dies in anniuersariis.*

XVI. Hæc, vt vident omnes, plena sunt ambiguitatis, & incertitudinis. Itaque vtilissimum esse credo, persuaderi omnibus, id quod in consideratione nona Gerson vidit omnino annotandum: *Indulgentiarum concessio præsupponit causam concessionis, seu distributionis huiusmodi indulgentiarum legitimam, claue scilicet Ecclesiæ non errante, neque Christo reprobante: vbi non certa & euidens notitia requiritur, sed æstimatio bonæ fidei, & probabilis coniectura: quemadmodum in distributione thesauri materialis de fisco regio, vel Ecclesiastico, Papa vel Rex, vel alius distributor attenderet.* Enimuero quis posset certus esse, clauem non errare? Quis non dubitandi modus de approbatione Christi? Nisi forte toties iuberemus Christum edere miracula, quoties Prælatus aliquis indulgentias concedet: quod est importunum nimis. Itaque ἀχαιρία τὸ παροιμ.

XVII. Veruntamen causam iustam, siue sufficientem, quam tandem intelligunt? Angelus q. 16. *In datione indulgentiæ, debet attendi vt illud quod fit, sit mere voluntatis, non necessitatis: sit etiam quid taxabile: sit etiam aliquo modo pœnale si recte dantur.* Gregorius de Valentia puncto 4. *Statuendum est, actum, quo pia causa contineatur, posse generatim esse quæcunque, ex quo vtilitas Ecclesiæ, & gloria diuina redundet: siue ea quidem proueniat ex ipsa ratione actus per se: siue ob respectũ aliquẽ, quẽ actus habet ad aliquid aliud: vt ad deuotionem, siue reuerentiam erga Ecclesiam, vel erga res sacras, quæ eiusmodi aliquo actu significetur.* Hæc autem Gregorii descriptio tam late patet, vt vix vnquam deesse possit causa concedendi: & posthac futura sit superflua eorum religio, qui requirunt Christi approbationem, voluntque supponi, clauem non errantem. Non enim potest aut vllus error clauis esse, aut Christus non approbare, quum causa est iusta & legitima. In tanto igitur causarum legitimarum latifundio, quis, quæso, metus esse potest.

XVII. Vlus tamen habet tres, aut solas, aut certe præcipuas. Primam, Bellum: non quodcunque, sed aduersus hostes Ecclesiæ, siue hæreticos, siue alios. Sic Gelasius secundus, apud Baronium anno centesimo duodecimo supra millesimum, exercitui ciuitatem Cæsarauguſtanam obsidenti: *Quoniam & vos ipsos, & vestra extremis obiicere periculis decreuistis: si quis vestrum, accepta de peccatis suis pœnitentia; in expeditione hac mortuus fuerit, nos eum Sanctorum meritis, & totius Ecclesiæ Catholicæ precibus, à suorum vinculis peccatorum absoluimus.* Anno postea nono Honorius secundus expeditionem parans (Apostolico, opinor, iure & more) aduersus Rogerium Apuliam occupantem, videnſque militum alacritatem: *Continuo ex autoritate diuina, ex B. Mariæ Virginis, & Sanctorum Apostolorum meritis, talem eis impendit retributionem: eiusmodi videlicet, quod qui delictorum suorum pœnitentiam sumpserint, si in expeditione illa morerentur, peccata vniuersa remisit: illorum autem, qui ibi mortui non fuerint, & confessi sint, medietatem donauit.* Anno eiusdem seculi septuagesimo nono, Alexander tertius eodem exemplo vsus est contra Albigenses. Anno octuagesimo octauo, Clemens tertius, euntibus in expeditionem terræ Sanctæ: & nonagesimo quinto, Cœlestinus tertius. Cochlæus, libro primo Hussitarum historiæ: *Infestabat eo tempore Romanæ Ecclesiæ oppida & territoria, Ladislaus Rex Neapolitanus, contra quem Ioannes Papa vicesimus tertius bellum decernens, plenariam peccatorum remissionem indulsit his, qui ad tuendam Ecclesiam arma induerent.* Et hic frequentissima Cruciatæ mentio: solebat enim huiusmodi bellorum militibus dari signum, quo sacramentum in eam militiam profiterentur, Crux.

XIX. Altera causa longe rarior, à rebus quas dicunt mere spirituales. Qualem exprimit Bulla Sixti quarti, data anno millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, in gratiam Psalterii Mariæ, apud Franciscanos, tum recens excogitati: *Innouatus est*, inquit, *certus modus, siue ritus orandi pius & deuotus, videlicet, quo quilibet volens eo modo orare, dicet qualibet die ad honorem Dei & beatissimæ Virginis Mariæ, & contra imminentia mundi pericula, toties Angelicam salutationem, Aue Maria, quot sunt Psalmi in Psalterio Dauidico, videlicet centies & quinquagies, singulis decem salutationibus huiusmodi orationem Dominicam semel præponendo*: Et post: *Vniuersis & singulis Christi fidelibus præfato modo orare volentibus, vbilibet existentibus, præsentibus & futuris, pro qualibet vice, qua sic vt præmittitur, orauerint, pro qualibet quinquagena præfati Psalterii, quinque annos, & totidem quadragenas indulgentia misericorditer in Domino relaxamus.* A quo tempore factus est is ritus Catholicus: vt vix vllus sit in Papismo non ad eam rationem preculas demurmurans: & quidem additis memoriæ iuuandæ causa, vt numerus neque minor sit, neque maior, globulis quibusdam de filo continua serie pendentibus. Idem Sixtus annis septem citius obseruantibus, & deuote celebrantibus festum Franciſci, *annuatim quinquaginta annos, & totidem quadragenas de iunctis pœnitentiis* relaxauit. Extat vtraque bulla in Speculo Minorum. Et possunt aliæ similes occurrere: ego tamen huius generis has solas vidi.

XX. Tertia causa, Indigentia Ecclesiæ. Triumphus, art. 3. *Iudulgentiæ fiunt ad releuandam indigentiam Ecclesiæ.* Hæc vero & latissima, & frequentissima: quoties nempe opus pecuniis. Et, quando non opus est, quæso? Alias ad structuram, alias ad reparationem Ecclesiæ, id est, basilicæ alicuius: alias ad ornamenta comparanda, & vtensilia: alias ad alimenta eorum qui templis inseruiunt: & mille eiusmodi. Et quidem interdum adhibetur indulgentiis taxa erogandæ pecuniæ: alias nulla: sed permittitur eleemosynæ collatio cuiusque deuotioni, & prætexitur visitatio, siue basilicæ, siue altaris, siue cuiusdam reliquiæ: non enim desperant, qui hæc spiritualia messuri sunt, futuros liberales largiendis suis temporalibus. Apud Baronium, anno millesimo trigesimo, recitantur Honorii Papæ literæ ad Rainerium abbatem Cæsæmarii. In iis, *Vt ipsius Ecclesiæ dedicatio veneranda singulis annis deuotius celebretur, vniuersis qui ad celebritatem consecrationis eiusdem infra nouem dies deuote conuenerint, de illius pietate confisi, qui est peccatorum remissio, de iniunctis sibi pœnitentiis, annum vnum misericorditer relaxamus.* Anno 1118. Petrus Episcopus Cæsarauguſtanus, *Illis qui præfatæ Ecclesiæ necessariorum solatio destitutæ, atque suæ paupertatis gemitibus condoluerint, & vnum denarium, vel quod valeant, ad eius*

*adeius restaurationem miserint: nos eis diuina clementia, ac Domini Gelasii Papæ autoritate freti *** pœnitentia remittimus.* In bulla aurea Sixti quarti, quæ est in tractat. 2. Speculi Minorum; caula præfigitur, *vt Ecclesiæ, domus, & oratoria prædicatorum* (puto legendum, prædictorum) *& minorum ordinum prædictorum per vniuersum orbem constructa, & ædificata, & quæ construi, & ædificari contingat in futurum, congrua deuotione à Christi fidelibus visitentur, ac quæ imperfecta sunt, perficiantur, & ad complementum deducantur, & composita conseruentur, ac manuteneantur: nec non paramentis, & alijs ad diuinum cultum necessarijs debitè ornentur: ipsique Christi fideles ad dictas Ecclesias eo libentius confluant, & ad præmissa manus promptius porrigant adiutrices, quo ex hoc ibidem dono cœlestis gratia conspexerint se refectos.* In altera eiusdem breuius, data millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo; *Vt dicti ordinis Ecclesiæ, domus, ac conuentus conseruentur; ædificentur; & in eorum ædificijs amplientur, restaurentur, & reparentur.* Indulgentiæ Sancti Sebastiani ad Catacumbas conceduntur, *omnibus benefactoribus, & confratribus, ac manus porrigentibus adiutrices dictæ Ecclesiæ: & de longinquis & alijs partibus eleemosynam transmittentibus, pro fabrica & restauratione prædictæ:* taxa additur *pro viro & vxore triginta denariorum turonensium.* Indulgentiæ Sancti Spiritus in Saxia, *cuilibet dando, seu elargiendo de bonis suis iuxta taxam ad hac debite ordinatam, & elapsis temporibus consuetam, tres solidos turonenses.*

XXI. His pecunijs colligendis adhiberi erant soliti, Quæstuarij, qui in varias profecti prouincias huic curæ vacarent, vt quam maximas referrent. De quibus iam olim vehementes querelæ fuere. Operis Tripartiti p. 3. c. 8. *Circa quæstuarios prædicatores, qui fere totam Dei Ecclesiam vbique terrarum inficiunt, & sunt scandalo toti mundo, sunt tot reprehensibilia, quod non facile potest dici, sunt enim pro maxima parte persona inhonestæ, & infames. Habent tot breuia, quæ relinquunt in singulis parochijs, in quibus continentur tot indulgentia, quod mirantur boni viri, si vnquam de conscientia Papæ, vel etiam alicuius boni viri potuerunt illa procedere. Item, multa mendacia consueuerunt dicere, & de reliquiis, & de indulgentijs: &, quod supremum malum est, ista & alia mala multa eorum, iam ita versa sunt in ludum & risum, quod vix est aliquis, qui super hoc doleat vices Christi.* Principes Germani in centum grauaminibus, c. 3. *Illud importabile iam olim increbuit Romanorum in dulgentiarum omnes, quando sub persona pietatis, quum aut basilicas Romanas construere, aut profectionem in Turcas parare polliciti sunt Romani Pontifices, omnem à simplicibus nimiumque credulis Germanis exuxerunt pecuniarum medullam. Et quod longe maioris est faciendum, per has impostoras, ac earum conductitios præcones, & prædicatores, profligata est Germana Christianorum pietas, dum qui extrudere volebant vniuersales suas bullas, laudes suis mercibus occinebant: miras & inauditas condonari per emptitias has condonationes, nedum noxas præteritas, aut futuras viuentium, sed & defunctorum vita, existentium in Purgatorio, modo numeretur aliquid, modo tinniat dextera.* Denique, Cardinalis de Alliaco, de reformatione Ecclesiæ, consid. 4. *Item, prouidendum esset super correctione Quæstuariorum prædicantium, siue religiosorum, siue secularium, quoniam suis mendacijs, & immundicijs maculant Ecclesiam, & eam ridiculam reddunt: & officium prædicationis maximè honorandum iam contemptibile efficiunt.* Erat, erat eorum, qui sitirent alienam salutem, non exspectare, dum ad se venirent: sed quacunque discurrere vt offerrent indulgentias: indulgentias ostentarent: inculcarent indulgentias: & nihil nisi indulgentias, indulgentias ingemmarent. Repetito scilicet ab Apostolis exemplo: nisi quod hi nihil venderent.

XXII. Ab iis causis quæstiones natæ. Prima: Possintne dari indulgentiæ propter causam merè spiritualem. Affirmarunt, *Sicut*, inquit Angelus, *Innocentius quartus dedit indulgentiam decem dierum orantibus pro rege Francia, & prædicantibus crucem.* Addere potuit Sixti quarti indulgentias in gratiam Psalterij Mariani. Excipit tamen remissionem iniuriæ: quia, videlicet opus sit non taxabile: sed & debeatur. Eadem ratione Triumphus exceptionem admittit corripiendi delinquentem, & consulendi nescienti.

XXIII. Altera: possintne concedi propter causam temporalem. Distinguunt temporalia ordinata ad finem spiritualem, vel non. Hæc, negant esse in causis legitimis, illa concedunt. Tripliciter autem ordinari dicunt; vel ad acquisitionem bonorum spiritualium; ad satisfactionem peccatorum: ad ministrorum Ecclesiæ spiritualibus deseruientium sustentationem. Et ob eas causas licitè fieri indulgentias pro temporalibus, Sic Triumphus. In his tamen, quomodo comprehendi possint murorum, pontiumve fabricæ, nondum vidi. Sustentationem ministrorum obseruo frequentiorem: & prætextum esse acquirendarum immanium diuitiarum: vnde ab Eckio indulgentiarum appellatur lucrosa causa. In Enchiridio: *De his sumus contenti, eo quod habemus solidum fundamentum in Sancto Paulo: ne credamur diligentiores in causa lucrosa.*

XXIV. Tertia magis vrgebat. Illene indulgentias acquirat, qui opus non impleat nisi voluntate & intentione. Neganti *Nempe, si nihil attuleris, ibis Homere foras.* Triumphus, quæst. 30. art. 3. *Indulgentiæ fiunt ad releuandam indigentiam Ecclesiæ. Sed indigentia Ecclesiæ non releuatur per solam voluntatem dandi, sed per datum.* Angelus: *Theologi volunt, quod nisi quis faciat illud pro quo datur indulgentia, nullo modo ipsam consequatur, quantumcunque habeat bonam voluntatem: licet consequatur meritum bonæ voluntatis.* Paludanus, *Non implenti conditionem non prosunt, siue paupertate, siue impotentia impediatur.* Cardinalis de Turrecremata, concl. 4. artic. 6. *Indulgentiæ non valent non adimplentibus illud, pro quo indulgentia data est. Quia non existente conditione non cõsequitur quis id, quod sub conditione datur. Vnde, quũ indulgentia sub conditione detur, quod aliquis faciat hoc, vel illud; aut det: si illud non exsequatur, indulgentiam non cõsequitur. Vnde quantumcunque quis habeat bonam voluntatem faciendi illud, pro quo datur indulgentia, puta eundi ad Ecclesiam, vel dandi eleemosynam, & non fecerit, quia non potest, aut infirmitate, aut impotentia, non obtinet indulgentiam.* Quare indulgentias illas concessas morientibus in expeditione terræ sanctæ, vt omnia peccata haberent relaxata, si vellet quis consequi, hunc oportebat actu mori: alioquin frustra profectus: frustra emensus tot maria, tot terras peruagatus: frustra armatus in acie stetenit: frustra mortem medijs quæsiset in armis. Concepta conditio erat, *Si quis in expeditione mortuus fuerit.* Quid ergo alij? Nempe, his aliud mercedis erat: à Sixto quidem, *pœnitentiarum suarum remissio & indulgentia:* ab Honorio, *medietas peccatorum.*

XXV. Triumphus nihilominus concludit, eum qui pleno voto susceperit eam expeditionem, etiam si non impleat morte præuentus, assequi plenũ effectum indulgentiarum: articulo secundo quæstionis trigesimæ primæ. At contra Ioannes de Turrecremata ex Paludano, *Princeps*, inquit, *qui iturus est vltra mare, si ante moritur, nisi forma hoc habeat, non consequitur indulgentiam.* Et ex Thoma; considerandam esse formam, *Nam, si concedatur accipientibus crucem, statim habet: etiam si decedat antequam iter arripiat: quia sic causa indulgentiæ non erat iter arreptum, sed votum itineris. Secus, si in forma literæ contineatur quod indulgentia datur his, qui transeunt vltra mare: quia tunc ille qui decedit antequam transeat, non habeat indulgentiam: quia non habet indulgentiæ causam.*

XXVI. Sed vt alij alijs mitius de ea loquantur expeditione, tamen de eleemosynis constans est definitio Paludani, *De paupere & diuite, certum est, si est determinata indulgentia, & taxata quantitas eleemosynæ, sicut nunc hospitalariorum, qui dat viginti quatuor denarios, habet viginti quatuor annos: qui autem non dat tantum, quod non potest, non lucratur indulgentiam: licet enim alias bona voluntas sufficiat ad merendum: sed ad satisfaciendum non sic. Nam, qui moritur paratus satisfacere, non propter hoc est immunis: ita, & velle lucrari indulgentias, non facit lucrari.* Vnde necessaria consequentia est; diuitis longe potiores esse partes, quam pauperis: quod etsi absurdum videri possit in rebus ad salutem: tamen in satisfactionibus negat Triumphus; art. 3. q. 31. *Simpliciter melioris est conditionis pauper quam diues, quantum tamen ad remissionem pœnæ, quæ acquiritur per indulgentiam, in tali casu non est inconueniens, quod diues sit melioris conditionis quam pauper.* Et ratio apud me quidem certa est; quod per has indulgentias homo redimatur auro & argento, non autem pretioso agni sanguine.

XXVII. Satis de concedendis: nunc de obtinendis indulgentijs. Prima quæstio, cuinam hominum generi sint vtiles. Bellarm. c. 10. lib. 1. *Apud Catholicos res certissima est, indulgentias omnibus esse vtiles, & ab iis etiam qui perfectioni dant operam, recte quari, & suscipi posse. Nam omnibus vtile est liberari ab iis rebus, quæ retardare possunt adeptionem summi boni: talis autem est reatus pœnæ temporalis, cum quo si quis ex hac vita migrauerit, non poterit continuo pertingere ad vitam æternam, sed expiare debebit eum reatum in locis purgatoriis.*

XXVIII. Omni hominũ generi. Alij tamẽ restringunt. Adrian. *Indulgentiæ nihil prosunt existẽtibus in mortali peccato, nec quoad peccata dimissa, nec quoad nõ dimissa.* Et si objicias, quũ quis vel orat pro existenti in peccato mortali, vel emit indulgentias; ergo perire eiusmodi bona opera: respondet, in eo casu, fructus satisfactionis reuerti ad facientem. iuxta illud Saluatoris, *Et si ibi nõ fuerit filius pacis, pax vestra reuertetur ad vos,* Matth. 10. Esse enim in illis translationibus implicitam conditionem, *si eiu applicant in pœnæ expiationem cedere possent. Si tamen,* inquit, *de industria ponatur velle nihil iuris seruare: sed totum transferre vel in non baptizatum, vel in eum qui actualiter peccat, vel in aliquem qui pro tunc nullius pœnæ debitor existit, fateor quod stultitia sua perdere possit redundantiam vtilitatis. Sed manet tunc in thesauro Ecclesiæ, quemadmodum & satisfactoria opera illorum, qui non indigent, & tamen nulli applicant.*

XXIX. Gregorius de Valentia, *Asserimus,* inquit, *iis omnibus & solis prodesse indulgentias, qui quum iam gratiam consequuti sunt, aliquo tumen reatu pœnæ temporalis obstricti tenentur.* Optime. Nam quum effectus indulgentiarum sit relaxatio pœnarum debitarum: quibus nullæ debentur pœnæ, næ his inutiles oportet esse indulgentias. Nisi fortè sic vtiles, quomodo superfluas passiones: nimirum ad thesaurum vel augendum, vel certè non minuendum. Cur enim non sic fiat, vt in hac vita plerumque parcissimæ homines vitæ & sordidissimæ, quum domesticis abundent, non propterea à stipe emendicanda abstinere? Sic famosus ille μικρολόγος Euclio habens aulã domi, non tamẽ nõ paratus erat nũmos accipere à Magistro curię. Vt nemo mirati debeat Monachis, & perfectioris vitæ hominibus relictum esse locum. Ipsa, puto, si viueret Virgo Maria, aut certè Baptista; non dedignaretur ἐφαπίζειν: in thesaurum refusuri, quicquid hausissent è thesauro, & fortè cum fœnore: non enim verisimile aliter velle.

XXX. Paludanus nonnihil obseruauit præter alios, *Maxime sunt vtiles indulgentiæ & securæ peccatoribus qui sæpe recidiuant, & non facile abstinent per totum annum à mortali, sicut abstinent vno die vel hora: propter quod prosunt eis sæpe indulgentiæ: quod in illa hora sunt in statu bono, quibus non prodest diutina pœnitentia sæpe per mortale mortificata.*

XXXI. Secundo; quæritur quo pacto debeat esse constitutus qui suscipit indulgentiam. Adrianus, *Non requiritur in suscipiente deuotio fidei, qua credat Prælatum posse indulgentias cum valore ad formam verborum ex illa causa concedere. Probatur: quia si dubius fuerit propter contrarietatem Doctorum, an valeant ad expiationem pœnæ purgatorij, vel an valeant vt sonant: an ad proportionem causæ pro qua conceduntur: non videtur ex hoc ponere obicem effectui indulgentiarum. Etiam licet dubitauerit causam sufficere, & an ex tali quis possit integrum effectum indulgentiarum consequi, nihilominus vult facere quod pro illis consequendis institutum est, valeat quantum possit: non impedit indulgentiarũ effectum.* Aliter quidem Christus: qui *fiat tibi secundum fidem tuam:* sed ille indulgentias nec dabat, nec vendebat. Non est autem æquum, indulgentias minoris esse, quam remedia aduersus morbos corporis, quorum operatio nullo modo pendet ab æstimatione sumentis: *Fateor tamen,* inquit Adrianus, *requiri deuotionem fidei, qua credant in genere Ecclesiam indulgentiam dare posse: & hoc saltem fide implicita.* Angelus, *Habeat deuotionem fidei, qua credat tantam potestatem esse apud Ecclesiam. Quod licet non habeamus manifesta testimonia ante tempus Gregorii, tamen concedendum est, quod etiam ante faciebant, licet non ita frequenter: quod ante sua tempora raro poterant fieri ita solennes: & Catholici, quia erant magis perfecti, non ita indigebant.*

XXXII. Tertia quæstio, possitne pro se tantum quisque acquirere, an etiam pro alio. Respondent Paludanus, & post eum Ioannes de Turrecremata, 9. concl. 6. art. 6. *Indulgentiæ possunt valere, non solum his qui implent conditionem, sed etiam aliis pro quibus hæc fiunt: si forma indulgentiæ hoc habeat: quod dicatur, quicunque hoc fecerit, vel pro quo hoc fecerit, habet tantum de indulgentia.* Nimirum, quia opus proprium possit quis applicare per intentionem cuicumque voluerit: & ideo possit, pro quocunque velit satisfacere: addita nihilominus exceptione, si id concedat is penes quem ius est concedendi: Nam *secus si forma hoc nõ habeat,* inquit Paludanus, *quod ille qui dat indulgentiam est dispensator, & applicat cui vult: non autem ille qui implet conditionẽ.*

XXXIII. Sed qui impetrat pro alio, quomodo debet esse dispositus? Adrianus, *Quamuis indulgentiæ solum prosint his qui sunt in statu gratiæ: nihilominus existens in peccato mortali potest pro alio mereri: quando forma indulgentiarum permittit. Sed quum ex se vult alteri promereri, oportet ipsum pro quo indulgentia conceditur, facere moraliter bene. Quum vero alterius mandato, prece, vel caritate, nihil obstat qualitercunque fecerit.* Ratio subijcitur: *Quia licet ipse indulgentiarum & communicationis thesauri non sit capax, potest tamen pro alio eleemosynam, vel aliud opus bonum facere.* Tum autem, *Æquè per eleemosynam satisfacit Dominus, quacunq; intentione eius seruitor mandatum exsequutus fuerit. Vnde opus exterius licet male fiat ab exsequente, fit tamen vt à partiali causa rogante & inducente: & ab illo bene.* Sed Cunerus restitare visus, *Qua pro mortuis fiunt suffragia, sæpe ab iis qui non sunt in statu gratiæ, peraguntur: quo casu neque opera ipsa, neque indulgentiæ pro defunctis faciunt.* Etiam Angelus, *Requiritur tamen si debet valere pro alio, quod tam ille qui accipit, quam ille pro quo accipitur, sit in statu gratiæ: aliter non valeret, neque per modum indulgentiæ, neque per modum suffragij: & placet mihi.*

XXXIV. A viuis deuentum ad mortuos. Horum quum alij in Inferno sint, alij statuantur in Purgatorio: quæsitum de prioribus, & responsum ab Augustino Triumpho, esse illorum pœnam, aliam essentialem, accidentalem aliam: & hæc ex societate eorum qui per mala exempla, doctrinamque illorum prauam præcipitati sunt in exitium. Quum enim qui sic seducti fuerunt, damnantur, tum eorum pœnam augeri qui seduxerunt. Sed & contra minui; quum ab orci faucibus eripiuntur. Valere autem Ecclesiæ suffragia ad conuertendas animas, ac proinde minuendum numerum pereuntium: ergo etiam ad illas accidentales pœnas minuendas. Vel aliter: Triplicem esse pœnam, damni, vermis, sensus. Illas priores non minui: sed hanc tertiam posse, in iis scilicet, qui sic damnati fuere morientes; vt tamen non pessimi fuerint viuentes: hos enim potuisse mereri, vt sibi suffragia Ecclesiæ non essent inutilia ad remissionem pœnæ sensus.

XXXV. Verum, hæc fortasse priuata fuit Anconitani opinatio; qui id sibi negotij credidit solum dari, vt immaniter adularetur Papisticæ tyrānidi. Itaque, ab Angelo disertè falsa appellatur: & à Turrecremata refutatur, art. 6. concl. 1. *Indulgentiæ non prosunt infidelibus in inferno: quum inimici Dei sint tales: inimicis autem regis non est communicandus thesaurus regni.*

XXXVI. Ad animas in Purgatorij furno conditas, fuere olim qui negarent porrigi prælatorum autoritatem, indulgentiasve. In quibus Ostiensem Bellarminus nominat. Polygranus seipsum esse profitetur: *Sunt opiniones diuersæ, num etiā animabus in purgatorio, Pontifices indulgentias impartiri queāt, aliis id asserentibus, aliis vero negantibus. Nos cum potioribus dicamus, clauium potestatem vti nec in aliis, ita nec in dandis indulgentiis, se ad defunctos extendere.* Atque in ea sententia videntur necessario quicunque indulgentiis remitti solas opinati sunt humanas pœnas, siue pertinentes ad forum Ecclesiasticum. Sed itum denique in oppositam partem. De Turrecremata, artic. 6. concl. 10. *Non modo viuis, sed etiam aliquo modo possunt valere defunctis existentibus in Purgatorio.* Bellarmin. cap. 14. lib. 1. *Res certissima est, & apud Catholicos indubitata, indulgentiis iuuari posse animas, quæ in purgatorio pœnas luunt.*

XXXVII. Quomodo igitur? Distinguit Turrecremata, indulgentias prodesse, *Vno modo principaliter, alio modo secundario. Principaliter quidem ei, qui indulgentiam accipit, scilicet, qui facit hoc, pro quo datur indulgentia: vt, qui visitat limina alicuius Sancti: vnde, quum mortui non possint facere aliquid eorum, pro quibus indulgentiæ dantur, eis indulgentiæ directè valere non possunt. Secundario autem, & indirectè, prosunt ei, pro quo aliquis facit illud, quod est indulgentiæ causa.* Sic ille: sed meo iudicio inepte; siue directe dicat, & indirecte: siue primario & secundario, Nam tum oporteret easdem bis prodesse, tum ei qui acquirit, tum & pro quo acquiruntur: non potest enim aut secundaria aut indirecta operatio vlla esse absque primaria & directa: est enim illa huius quasi ἀπήχημα. Atqui obstat tota indulgentiarum imaginatio: nam neque bis operari potest idem meritum; alioquin nihil esset necesse, superfluas quæritare satisfactiones: sed & concessum, posse eum qui est in mortali peccato acquirere indulgentias pro alio: & concessum, non posse prodesse ei, qui sit in mortali.

XXXVIII. Alij ergo longe subtilius distinguunt iudicij modum, à modo suffragij. Ioannes de Turrecremata: *Iuxta Alexandrum de Halis, indulgentia potest valere existentibus in purgatorio, per modum suffragij & adiutorij, & non per modum iudicij.* Et hæc somniatio multis placuit. Iudicij modum appellant, quum sua quis autoritate nitens directe pronuntiat, aut damnari aliquem, aut absolui: quomodo Sacerdotes omnes statuunt absoluere in sacramento pœnitentiæ. Snffragij vero, quum apud iudicem adest reo quis, atque eo efficit, vt absoluatur: sicut singuli fideles precantur alij pro alijs, atque ita obtinent remissionem peccatorum à Deo: non vero ipsi remittunt.

XXXIX. Modum ergo iudicii negant omnes exerceri posse, nisi in subditos: vnde concludunt plerique, non posse hoc modo valere indulgentias mortuis, qui desierunt esse sub iurisdictione Papæ: quam metiuntur ex illis verbis, Quæcunque ligaueris super terram, quæcunque solueris super terram. Sed aliter tamen nonnullis visum, in quibus nominat Bellarminus Michaelem Medinam contendentem *Animas defunctorum, quæ sunt in purgatorio, pertinere ad iurisdictionem summi Pontificis, & posse ab eo indulgentias percipere per modum absolutionis.* Cui Augustinum Triumphum ego adijciendū puto; qui; artic. 2. quæst. 32. *Dicendum est,* inquit, *quod illi qui sunt in purgatorio, subijciuntur Papæ, quantum ad meritum conditionale.* Opponit autem meritum conditionale merito essentiali: vt hoc, quis mereatur præmiū essentiale, vt visionem diuinam, sua propria operatione procedente ex caritate: illo; quo pœnæ dimissionem, vel liberationem, si alius faciat pro eo post mortem illa quæ ordinata sunt ad pœnæ dimissionem vel liberationem: mira sane nouellæ imaginationis audacia: imo inepta & putidissima φλυαρία. Est enim ac si diceret, vtiles esse defunctis indulgentias; quia sint Papæ subditi quoad indulgentias.

XL. Cæterum, huic somnio adeo indulsit Triumphus, vt sit ausus asserere, Papam posse purgatorium vacuum facere, artic. 3. eiusdem quæstion. *Papa, quantum ad absolutam eius iurisdictionem, totum purgatorium euacuare potest, quantum ad illos qui sunt de foro eius, quantum vero ad eius ordinatam executionem, non potest, nec debet.*

XLI. Vbi notandum nouum arcanum, & apud alios non facile obuium. *Puto duo genera personarum esse in purgatorio, vel saltem esse posse, quæ proprie non subijciuntur iurisdictioni Papæ: & quibus indulgentiæ applicari non possunt per Papam, quantum ad satisfactionem pœnæ: primo illi qui carent merito conditionali, vt, qui carent illis, qui pro eis faciant illa, propter quæ ordinata sunt indulgentiæ valere: secundo, illi qui carent merito Sacramentali: vt, qui saluati sunt præter communem legem, & gratiam Sacramentorū: tales enim immediate saluantur per gratiam Dei Sacramentis non alligatam: ita vt immediate à Deo puniantur, & à pœna purgatorij relaxentur secundum rationem suæ iustitiæ. Præter istos duos gradus personarum, quantum ad omnes alios, puto quod Papa possit purgatorium expoliare.*

XLII. Cardinalis de Turrecremata, ad eand. q. respondet nngatiue: sed ita tamen, vt videatur de potestate loqui, quam Triumphus vocat ordinatæ exequutionis: nam, etsi non nominet, tamen ijsdem vtitur argumentis. In artic. 6. extremo, *Ex quibus patet responsio ad quæstionem, qua quæritur, vtrum Papa possit euacuare per indulgentias totum purgatorium, videlicet quod non duplici ratione; quæ ex supradictis colligitur: prima, quia indulgentia non potest prodesse defunctis existentibus in purgatorio, directe: sed indirecte, in quantum per amicos potest fieri id, pro quo indulgentia est ordinata, si tamen hoc habeat forma indulgentiæ: clarum est autem, quod non omnes de purgatorio habent huiusmodi amicos in hac vita, qui pro eis hæc implere possint. Secunda ratio est, quia ad talem indulgentiam faciendam respectu omnium existentium in purgatorio, non posset rationabilis causa interuenire, sine qua tamen indulgentia non valeret.* Vtramque hanc rationem Triumphus profert. Itaque videtur ab eo Cardinalis verbis dissentire potius, quam re.

XLIII. Sed mihi quidem videtur vterque timidiusculus. Ego sanè si Papista esse possem, mallem vniuersaliter affirmare; posse Papam, & iure & facto purgatorium spoliare prorsus. Cui enim bono tanta istæc modestia? Aut quid prodest διυλίζειν τὸ κώνωπα, τὸν δὲ κάμηλον καταπίνειν. Vniuersam tu & purgatorij, & indulgentiarum causam reddideris suspectam potius, quam tuam probaueris religionem. Tum autem duæ illæ rationes sunt nihili. Non habebunt amicos. Quî scis? nisi tu fungos describas sine patre, sine matre, sine genealogia. Et da tamen aliquos huiusmodi esse: quid? nullane illi sunt in communione Ecclesiæ? Quod si sunt, ergo & in caritate: & si hoc, ergo habent vniuersos Christianos amicos: & non poterunt omnes Christiani implere conditionem? Maximè, si in Christianis sit Papa, sint Cardinales, sint Prælati omnes? Nam, hoc constitutum est, posse lucrari indulgentias quas dant: si pro se, cur non pro alijs? Nulla poterit esse causa rationabilis. Quę ratio negandi? Nullam euim aut Triumphus inuenit, aut Cardinalis protulit. Et eorum nudæ negationi subijcietur autoritas Papæ: Atqui causas has rationabiles plus, minusve concedunt valere pro indigentia Ecclesiæ. Cur non possunt ea incidere tempora, vt exempli gratia, in aduentu Antichristi, quum omnibus armis suis pugnandum erit Ecclesiæ: neque reliqui faciendum quicquam artis, doli, fraudis, vt eripiatur à tanto periculo. Tum autem vtilitas indulgentiarum metuenda est. Olim magno erant in pretio, quum tamen nihil remitterent præter pœnas impositas in foro Ecclesiæ. Addendæ fuerunt paulo post pœnæ futuræ purgatorij, ne sua vilitate abirent in contemptum. Et quum huius inuenti ἄλλις fuit, ὥσπερ ἥρως, adijcienda fuit singularum animarum redemptio. Ita postulauit necessitas: quia præstat thesaurum vel profundere, quam Ecclesiam permittere fame perire. Tandem, quum nihil horum satis erit, erunt absque dubio, quas modo singulas diribere soliti sunt animas in purgatorio, qui omnes vna auctione proscribant.

XLIV. Sed redeo. Quibus iudicialis absolutio non placuit, ij suffragium substituere. Angelus, *Sed quid, si aliquis facit pro eo? Respondeo, quod si indulgentiam concedens exprimit, valebit: alias non valebit, si hoc non exprimit: etiamsi ille pro quo facit, sit mortuus, non per modum indulgentiæ, sed suffragij & hæc est communis opinio Theologorum.* Et apud Cunerum exempla sunt, *Pascasius Pontifex dicitur aliquando sic dedisse: quicunque celebrauerit, & celebrari fecerit quinque missas pro anima parentis, vel amici existentis in purgatorio, remissionem plenariam per modum suffragij, tali animæ largimur. Pius vero quartus in generalibus quibusdam indulgentiis, defunctis, inquit, pro quibus hæc alij fecerint, per modum suffragij concedimus, quantum diuinæ bonitati placuerit.* Sed Leo decimus, Decretali aduersus Lutherum anni 1518. declarauit, Romanam Ecclesiam, tam pro viuis, quam pro defunctis indulgentiam concedendo, thesaurum meritorum Iesu Christi, & Sanctorum dispensare, & per *modum absolutionis, ipsam indulgentiam conferre, vel per modum suffragij illam transferre.*

XLV. Quid sit autem, & quomodo intelligendus hic modus suffragij, non est nullus labor inquirere. Aliqui existimarunt ita esse, quia prosint animabus missæ, preces, aliaque pia opera, quæ Pontifex iniungit, quum concedit indulgentias. Alij, quia Pontifex applicet satisfactiones Christi, & Sanctorum ex thesauro, tam viuentibus, quam defunctis: sed viuentibus per opera ipsis viuentibus iniuncta: defunctis vero per opera eisdem viuentibus imperata: quæ quum fiant nomine defunctorum, suffragia quædam defunctorum dici possint. Vtramque hanc Bellarminus explodit sententiam; & tertiam inducit: *Vera,* inquit, *sententia est, indulgentias valere per modum suffragij, quia non prosunt per modum absolutionis iuridicæ, sed per modum solutionis, quomodo prosunt suffragia, quæ vel publicè, vel priuatim pro defunctis fieri solent. Sed quum suffragia tribus modis defunctos iuuent, per modum meriti de congruo, per modum impetrationis, & per modum satisfactionis: indulgentia autem non sint nisi satisfactoriæ, intelligendum est, indulgentias dari defunctis per modum suffragij tantum satisfactorij. Itaque, quemadmodum quum quis dat eleemosynam, vel ieiunat, vel peregrinatur ad loca sancta pro defunctis: non absoluit defunctos à reatu pœnæ, sed offert Deo satisfactionem illam pro defunctis, vt Deus eam acceptans, liberet defunctos à debita pœna, quam luituri erant: sic Pontifex non absoluit animas defunctorum, sed offert Deo ex thesauro satisfactionum, quantum necesse est ad eas liberandas: & Deus acceptans alienam satisfactionem communicatam animabus defunctorum, eas liberat à reatu illo pœnæ. Sed hoc interest inter suffragia & indulgentias: quod vt suffragia offerantur, non requiritur aliqua iurisdictio: sed vt indulgētiæ dentur, requiritur iurisdictio: quia nō potest thesaurum dispensare, nisi qui habet claues Ecclesiasticas.*

Præterea,

pe...erea,qui offert suffragia,nescit an id quod offert sufficiat ad animam liberandam, vel solum refrigerandam: at Pontifex potest offerre ex thesauro illo infinito, quantum requiritur ad satisfaciendum integre pro reatu cuiuscunque pœnæ: & ideo dicitur, dare indulgentiam plenariam, atque animas liberare per modũ suffragij, quia offert quantum ad plenam satisfactionem satis est.

XLVI. Sed Cunero hæc sententia nullo modo satisfacit: itaque videtur pronior in eam, vt non indirecte ad Deum eatur, qui soluat: sed directè Pontifex ipse soluat, ac liberet; *Potest*, inquit, *efficaciter indulgentias ad defunctos transmittere: ita nimirum, vt quam viuentibus pro iisdem operibus posset indulgentiam concedere, eam in defunctos transferat, pro quibus hac intentione viuentes laborant.* Fundamentum hoc habet, *Simpliciter enim, & sine vlla personarum quæ foris sunt distinctione, Petro claues regni datæ sunt: vnde optimè sedes Apostolica intelligit datam sibi potestatem, quibusvis Christi fidelibus, dummodo idonei, & parati sint ingredi, tollendi reatum temporalem, qui eos ab ingressu impedit. Qui enim claues habet, sine personarum quibus aperiat præscriptione, sed absolute, indistincte, & generatim, cur non omnibus qui foris sunt, & parati sunt ingredi potest aperire? Neque enim cui ciuitatis cuiuspiam claues commissæ sunt, ciuibus duntaxat portas aperit, sed omnibus qui certo mandato non excluduntur: quum interim qui in gratia defuncti sunt, ciues sunt & domestici Dei, sicut qui in terris caritate viuunt: ciuibus autem vniuersim ad portas aperiendas claues propriè seruiunt. Quum itaque defuncti in purgatorio, maxima siti ad Deum desiderent, & concupiscant solui, ac ingredi, nullum impedimentum aliud, quam temporalis pœnæ debitum habentes, cur claues qui habet pro omnibus absolute, iis regnum aperire non potest?* Hæc Cunerus, & alia multa: est enim in eam partem & prolixus & vehemens: vt facile appareat zelo quodam (an secundum scientiam?) agi in eos qui potestatem Papæ vel tantulo circuncidunt.

CAP. VII.

De initiis oppugnatarum indulgentiarum, & capitibus futuræ disputationis.

I. GRatulemur nobis, liberatis tandem tam prolixo, tam molesto labore explicandarum alienarum satisfactionum. Non potuit breuius expediri nouitium inuentum, tam anfractuosis mæandris tortuosum, tam recentibus distinctionibus obscuratum, tam nouis paradoxis horridum. Sed laboris tædium, compensatum iri spero magno futuræ disputationis emolumento. Non enim potest non magnum inde iam præiudicium esse causæ Papisticæ, ex nouitate, obscuritate, incertitudine, paradoxis. Vno verbo, rem vel oculis subiecisse, magna pars est refutationis.

II. Profitemur ergo, quicquid id est satisfactionum alienarum, quicquid indulgentiarum, credere, prorsus alienum esse à fide Christiana, Catholica; alienum esse debere ab ore, à corde, omnium, qui se redemptos fateantur sanguine Christi. Neque potuisse in mentem venire, non hominibus dico, sed Sathanæ, quicquam, quo Deo illuderent audacius; orbi imponerent impudentius. Vt quæcunque alia sunt in fide innouata, videri potuerint tentamenta quædam; quibus experiri voluerit immanis ille humanæ salutis hostis, an quicquid impositum iret oneris, capax esset tollere humanum genus.

III. Neque amplius miror, hinc factum initium maximi huius operis, quod omnes vel inuitos in stuporem rapit; bonos vero volentes in Dei laudes cogit exclamare. Reformationem hanc dico, quæ Romanum impostorem omnibus propinat agnoscendum. Non erat hæc quidem aut sola, aut prima impostura, qua ille orbi illusisset: sed ita factum, vt in morbis: qui nõ repente corpus inuadunt, sed paulatim quasi instillantur: fallit occultum venenum, aut toleratur, aut dissimulatur, donec cumulati humores, etiam dolores violentos excitent; à quibus eiulatus: inde sanitatis cura: hæc ab effectis his postremis regreditur ad causas, suo quamque ordine: quibus vt perstantibus perpetuus morbus est, sic remotis certa salus.

IV. Indulgentias publicauerat Leo decimus; eas in immensum extollebant quæstuarij prædicatores, teste Sleidano, cuius historiæ inde initium est. Sed Iacobo Augusto Thuano, grauius erit testimonij pondus: Is, historiarum lib. 1., factum sic describit, *Leo, quum alioqui ad omnem licentiam spõte sua ferretur, Laurentij Puccij Cardinalis, hominis turbidi, cui nimium tribuebat, impulsu, vt pecuniam ad immensos sumptus vndique corrogaret, missis per omnia Christiani orbis regna diplomatis, omnium delictorum expiationem, ac vitam æternam pollicitus est, constituto pretio, quod quisque pro peccati grauitate dependeret: in eamque rem per prouincias quæstores, & æraria ordinauit, quibus additi præcones: qui tanti beneficij magnitudinem apud populum commendarent, & orationibus artificiose compositis, propositisque palam libellis rei efficaciam immoderatè extollerent. Quod licentiose nimis à Pontificiis ministris passim, atque in Germania præcipue fiebat, vbi qui redimendã pecuniam Romæ à Pontifice conduxerant, per lustra & popinas quotidie sine pudore in aleæ lusum, vsusque turpissimos potestatem extrahendi animas functorum ex igne expiatorio profundebant.*

V. Mouit hæc impudentia Lutherum, vt, anno decimo septimo post quingentesimum & millesimum (quem annum Onuphrius, in Leone decimo, notat ob hanc rem, vt Romanæ Ecclesiæ grauissimum ac pestilentissimum, rato sperantibus quidem atque optantibus omnibus pijs omine) ausus sit disputare, de ea re tantum: post inde accepta occasione, de Papæ autoritate, quam vnicam aduersarij opponebant: inde paulatim de reliquis doctrinæ capitibus. Et initio quidem, titubans, vt infantem diceres prima vestigia tentantem: dehinc in dies magis ac magis confirmatis viribus. Thuanus, *Tunc exortus Martinus Lutherus Augustinianus, VVitenbergæ in Saxonia Theologiam professus, qui refutatis primum, moxque damnatis præconum concionibus eo postremo deuenit, vt ipsam Pontificis potestatem, quam sibi per illa diplomata arrogabat, in dubium reuocaret, ac tandem ad doctrinæ examen, quam successu temporis labefactatam dicebat; crescentibus per contentionem animis descenderet.*

VI. Nugatur Hosius, primo aduersus Brentium libro, atque ex eo tum Genebrardus, tum alij, earum iudulgentiarum curam demandatam à Papa, Dominicanis; quæ antea solebat Augustinianis: eam rem doluisse, tum Staupicio horum Generali, tum Luthero: indeque ex inuidia ad has turbas deuentum. Id nos, verum sit, an falsum, quorsum inquiramus? Quanquam suspecta est calumniatorum fides multis alijs argumentis. Sed quid tum? Nã, cum Paulo nos potius libere dicimus, *Siue in speciem, siue sincere Christus annuntiatur, de hoc gaudeo, atque etiam gaudebo*, 1. ad Philipp. neque tam potevit displicere, si quid humanæ infirmitatis appareat in Luthero, vt non admiremur infinitam Dei potentiam, quæ etiam in infirmitate perficitur.

VII. Sed his missis; quod instat agamus. Ex longa illa satisfactionum alienarum, qua priuatarum, qua publicarum, disquisitione multa distinguuntur capita; quibus disputandis magnifice luserunt olim Scholastici: nec Bellarminus abstinuit, aut Gregorius de Valentia; quibus non fundamenta fuere duntaxat firmanda; sed etiam in tam profundæ somniationis infinitis absurdis satisfaciendum immani curiositatis pruritui. Nobis vero non ...ius disputantibus longe pauciora sufficient; vnum generale, vtrum possint peccatores alij pro alijs satisfacere: Alterum, vtrum sit satisfactionum thesaurus in Ecclesia dispensandus à prælatis. Nam tertium, quod pertinet ad animas corpore nudatas, non libet attingere: tum quia ex præmissis, facile erit iudicium: tum vero etiam, quia magis proprium est disputationi futuræ de Purgatorio.

CAP. VIII.

Quomodo è Scripturis Papistæ probent alienas Satisfactiones.

I. DEo igitur satisfieri posse aliena mutuatitiaque opera contendunt docere Papistæ è Scripturis, hoc primo argumento. Ioannes de Turrecremata, art. 2. Dicit Apostolus ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate*: sed onera quæ maximè sunt portanda, sunt onera spiritualia: ergo videtur, quod vnus pro alio possit onus pœnitentiæ suscipere. Ab eo Peltanus: Hoc mutuæ operæ debitum Paulus exprimit legis nomine: *Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi.*

II. Deum immortalem! quod genus hoc hominum? aut, quid non mortalia pectora cogit superstitiosa pertinacia! Tantumne sibi vnum, aut alterum homuncionem arrogare, vt omnibus, tam sine pudore conetur imponere. Non potest tantum peccatum pro dignitate trãduci: nec poterit non iniquo animo ferre quisquam vere Christianus, tam impios in interpretanda, imo, torquenda Scriptura lusus. Huius, inquit, mutuæ operæ debitum. Ego vero mutuæ operæ debitum ãgnosco commendari à Paulo: sed huius operæ, id est, cõmodatitiæ satisfactionis, nego apud eum esse, οὐδ᾽ ὅλως, οὐδ᾽ ὅπως, Vin' scire? Legem Christi Paulus appellat: at ne vos quidem Sophistæ, dicitis promercales huiusmodi satisfactiones, vllius legis esse. Sic enim necessarias oporteret: at vos arbitrarias vultis.

III. Quid igitur sibi vult Paulus? Non debebat obscurum esse scienti vim caritatis, quæ est implementum legis. Audiamus tamen testes. Chrysostomum, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα χωρὶς ἐλαττωμάτων εἶναι, παραινεῖ μὴ ἀκριβεῖς ἐξεταστὰς εἶναι τῶν ἑτέροις πεπλημμελημένων, ἀλλὰ καὶ φέρειν τὰ τῶν πλησίον ἐλαττώματα, ἵνα καὶ τὰ αὐτῶν φέρηται παρ᾽ ἑτέρων: *Quoniam fieri non potest, qui homo sit, vt sit absque defectu, hortatur ne duri sint inquisitores alienorum peccatorum, sed proximorum tolerent defectus, vt & eorum alij tolerent.* Descripsit Theophylactus suo more: imitatus est Oecumenius. Theodoretus, *Tu habes hoc delictum, illud vero non habes: ille contra quod tu habes, non habet, sed aliud, tu feras illius delictum, & ille tuum*, Pelusiota lib. 3. epist. 410. οἱ διὰ μικρὸν ἐλάττωμα καὶ τὸ μέγιστον πλεονέκτημα ἐξευτελίζοντες, οὐδὲ τὰ ἀνθρώπινα σκοποῦσιν, οὐδὲ τῷ Ἀποστόλῳ πείθονται Παύλῳ παραινοῦντι ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ· ὁ γὰρ μὴ φέρων τὸ μικρὸν ἐλάττωμα, οὐδὲ τοῦ μεγίστου κατορθώματος ἀπολαύσει, οὐδὲ τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τὴν ἀγάπην πληρώσει, *Qui ob exiguum vitium maximam etiam virtutem parui pendunt, nec res humanas considerant, nec Apostolo Paulo morem gerunt; ad hunc modum admonenti, Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Nam, qui paruum vitium minime suffert, is nec maxima virtute perfruitur, nec Christi legem, hoc est, caritatem explebit.*

IV. Augustinus, in 83. qq. q. 71. *Diuersa tempora, & diuersa genera infirmitatis faciunt, vt onera nostra portare inuicem valeamus: Verbi gratia: Iram fratris tui tunc portabis, quum tu aduersus eum non irasceris: vt rursus eo tempore, quo te ira præoccupauerit, ille te lenitate & tranquillitate sua portet. Hoc exemplum ad id pertinet, quum diuersa sunt tempora portantium onera sua, quamuis ipsa diuersa non sit infirmitas: in ambobus enim ab inuicem ira portatur. Ad diuersum autem infirmitatis genus aliud exemplum videndum est: veluti si quis loquacitatem in se vicerit, & pertinaciam nondum vicerit: alius vero adhuc loquax sit, sed iam pertinax non sit: debet ille huius loquacitatem, & iste illius pertinaciam, donec illud in illo, & hoc in isto sanentur, caritate portare.* In Euangelium Ioannis, tract. 17. *Quid in grabato, obsecro te? Quid? nisi quia ille languidus grabato portabatur, sanatus autem grabatum portat? Quod dictum est ab Apostolo, Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Lex ergo Christi, caritas: nec caritas impletur, nisi onera nostra portemus. Sufferentes, inquit, inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Quum esses languidus portabat te proximus tuus: sanus factus es, porta proximum tuum.* In Psal. 129. *Qui portant inuicem onera sua, nisi qui habent caritatem: Qui non habent caritatem graues sunt sibi: qui autem habent caritatem portant se. Læsit te aliquis, petit veniam: si non dimittis, non portas onus fratris tui: si dimittis portas infirmum: & tu si forte in aliquam infirmitatem cecideris, quasi homo, oportet vt sic te portet ille, quemadmodum tu.* Denique, de consensu Euangelistarum, lib. 2. c. 30. *Alia sunt onera participandæ infirmitatis, alia reddendæ rationis Deo, de actibus nostris. Illa fratribus sustentanda communicantur: hæc propria ab vnoquoque portantur.*

V. Quid Primasium nominem? quid Anselmum? quid Haimonem? Quid alios? Tuum saltem Iustinianum audi, Peltane, *In eodem persistit argumento, omninoq; verisimile est, Paulum Galatis præcipere, vt eos qui à Pseudoapostolis seducti essent, quasi graui aliquo onere pressos subleuent, iisq; sua patientia, ac tolerantia subsidio sint: quasi dicat, quum illos in errore lapsos videtis, putate vos in*

eundem errorem incidisse, itaq; vos illis benignè opitulemini, vt illi vobis vicissim opem ferant. Quæ sanè metaphora docet eos, qui à recta Christi fide per imprudentiam deflexissent, perferendos, ac tolerandos esse: hoc est, leniter monendos, & reuocandos in viam, non asperè, aut rigide obiurgandos. Etiam Salmeronem, *Quia blande, ac leuiter sunt aliena vulnera contrectanda. Et aliqui forte rigidos & austeros se præbebant, modestè eos tangens, ait, Alter alterius onera portate.*

VI. Hæc igitur Pauli verba, si qua fides tot testibus, ad mutua pertinent caritatis officia Sanctorum in hac vita, vt tolerent vicissim suas infirmitates, ex illo axiomate, *Caritas operit multitudinem peccatorum.* Breuiter: non vt in seipsum quis vindicet alterius peccata: sed vt sese alteri etiam peccanti præbeat non incommodum. Itaque, Peltani fuit immanis audacia: imo, ante Peltanum, Thomæ Aquinatis, & Thomæ Caietani; & si qui alij sunt, qui Peltano viam præiuerunt, illis caritatis officijs annumerantes hoc superstitionis recentis monstrum de pœnis luendis aliorum nomine.

VII. Par lusus, dum citat idem ex ad Ephes. 5. *Estote imitatores Dei, sicut filij carissimi, & ambulate in dilectione sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis.* Vult dicere, inquit, quemadmodum mystici corporis caput Christus Iesus, ardenti caritate motus, pro membris suis semetipsum tradidit: ita, si vsus id postulat, vnumquodque eius membrum pro altero se contradat oportet.

VIII. Ridicule. Quid enim ad rem? Equidem apud Ambrosium legi pridem in ea Pauli verba, *vt sicut ille dilexit nos, tradens se pro nobis, ita & nos inuicem pro nobis etiam animas ponere debeamus.* Sed quis sperasset concludendum, satisfieri posse Deo pro peccatis fratrum? & non potius, satisfacere ipsos nos nostro officio, in iuuandis fratribus?

IX. Fateor, Christum esse pro peccatis nostris oblatum, vt satisfaceret: sed nego sequi, ergo & nos satisfacere debere pro peccatis fratrum nostrorum. Quod si vim vrgent similitudinis, *Sicut dilexit, sicut tradidit:* cur negant igitur, satisfacere quenquam pro culpa aliena? pro aliena pœna æterna? Nam, Christus satisfecit. Si ergo necesse est eo penitus modo nos satisfacere, quo Christus satisfecit; omnino nos satisfacere oportebit pro aliorum pœna æterna: imo pro culpa. Et hoc si negant sequi, ne indignentur, & nos negare sequi, pro pœna temporali.

X. Enim vero expedita res est. Dixit, Matthæi 5. Dominus, *Diligite inimicos vestros: benedicite ijs qui deuouent vos: benefacite ijs qui oderunt vos, & precamini pro ijs qui infestant vos, & persequuntur vos: vt sitis filij Patris vestri, qui est in cœlis: facit enim vt sol suus exoriatur super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos.* Eadem in his verbis tum exhortationis, tum comparationis vis est: nec tamen sensus, vt faciamus exoriri Solem, sicut Deus facit: & faciamus pluere. Sed tantum, vt benefaciamus, sicut Deus benefacit: id est, vt benefacientes omnibus, simus Deo cunctis benefacienti similes. Hoc autem vt constet, nempe Deum, cui nos oportet esse similes, cunctis benefacere, argumentum in promptu est, quod oriri faciat Solem, & pluat super omnes. Similis oratio Pauli est: vt in caritate ambulantes imitemur Christum, & amando homines, similes simus Christo amanti nos. Nos autem amatos esse à Christo, apertissimum argumentum mors eius. Itaque nugantur, quicunque dicunt: Christus moriendo satisfecit Deo de peccatis nostris: ergo & nos satisfacere debemus de peccatis alienis.

XI. Sed hactenus priuata fuit audacia Peltani: nunc commune omnium crimen. Nemo est enim Papistarum, aut certe vix quisquam, cui non sit persuasissimum; 1. ad Coloss. disertissimas exstare satisfactiones alienas: quum dixit Paulus, *Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis: & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Euge: in passionibus pro vobis: adimpleo quæ desunt passionum Christi: pro corpore eius, quod est Ecclesia. Nec exspectant amplius, vt triumphent satisfactionibus in tuto constitutis.

XII. Et tamen mollitiem vide hominum. Non quod passioni Christi aliquid in se defuisset, inquit Soto: sed quia labores omnes & officia, quæ membra Christi faciunt, ipsius capitis reputantur, & in bonum Ecclesiæ redundant. Lindanus, Si verum est, quod ait Paulus, est aliquam profecto inuenire rationem, qua Sanctorum labores, & curæ, & solicitudines Ecclesiæ, Christi corpori, saluandæ, ac perficiendæ conducant.

XIII. Ω πέπονες, κάκ' ἐλέγχε': Ἀχαιΐδες οὐκέτ' Ἀχαιοί. Hoccine est solidis armis, an pugnare peniculo? Hem, ex tam diserto, tam potenti loco, tam ignaue, tam molliter concludere. Hoc vero non disputare est, sed præuaricari. Magni nugones: quod in disputatione est, ne attingitis quidem. Quis negabat enim Dominico, omnia Sanctorum officia redundare in bonum Ecclesiæ? Quis Lindano contradicebat, Sanctorum curas Ecclesiæ saluandæ, atque perficiendæ conducere? Exhibeant nomina: vt nos illi, quicunq; tandem erunt, habeant aduersarios: & quidem vehementiores omnibus Papistis. Non enim patiemur: non patiemur tam pro nihilo haberi eximia Dei dona: immortalitate dignos labores Sanctorum. Sed id alias: nam nunc sane, neq; nobis, neq; Papistis ea res agenda. Aliud, longe aliud in medio positũ: vtrũ videlicet Deo satisfieri possit pro peccatis nostris, aliorũ, qui ipsi sint peccatores, pœnis. Atqui, vt seruatam scio Ecclesiam; quum satisfactum est pro peccatis eius: ita nego, quicquid redundat in bonum Ecclesiæ: quicquid vtile est eidem saluandæ, idem esse satisfactionem pro eius peccatis. Quin illud mittunt, quod constat, hoc probant, quod controuertitur?

XIV. Iesuitam audi: Iustinianum Iesuitam, *Adimplere autem se dicit ea quæ desunt passionum Christi, non quidem ad meritum, aut vim satisfaciendi, (quid enim desit infinito?) sed vim & efficaciam traducendi mortales ad fidem: idque vt corpus eius mysticum quod est Ecclesia, perficiatur: docendo quippe, monendo, hortando: denique, Euangelium promulgando, magni labores tolerandi sunt, pericula subeunda, multaque incommoda perferenda. Hæc videntur deesse passionibus Christi, quæ tamen ad vtilitatem corporis mystici, id est, Ecclesiæ plurimum valent.* Et non paucis interiectis, *Quod igitur ait Paulus, adimplere se ea, quæ desunt passionum Christi, in carne sua, pro corpore eius, quod est Ecclesia, significat se pati pro Ecclesia amplificanda, seu propaganda, ad eius fidem confirmandam, ac stabiliendam: vt cæteros ad sui imitationem prouocet. Sic alibi: omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutem consequantur.*

XV. Conducant ergo sanè saluandæ, perficiendæque Ecclesiæ, Lindane: Redundent in bonum Ecclesiæ, Dominice: dum nesint satisfactiones pro peccatis. Etenim, quis vestrûm eousque audax futurus est, vt neget, similiter vtilia Ecclesiæ non omnium tantum fidelium, sed etiam omnia opera bona? Expecto, dum dicatis, omnia bona opera in satisfactionibus numeranda: qui tamen sola laboriosa opera, siue pœnosa definitis.

XVI. Nec Soto Lindanove fortior Peltanus. Vult dicere, inquit, quemadmodum mystici corporis caput Iesus ardenti caritate motus pro membris suis semetipsum tradidit: ita, si vsus id postulet, vnumquodque eiusdem mẽbrum pro altero se contradat oportet. Idem enim hinc concludit, quod ex præcedente loco.

XVII. Nihil verius, inquam. Sed de satisfactione cur mutus? Potest autem vnum idemque exemplum in imitatione trahi, etsi varient fines: & se aliquis tradere pro alio; vt Christus, qui tamen pro illius peccatis non satisfaciat. In 2. Samuelis cap. 18. *Fili mi, Absalom, fili mi, fili mi Absalom: vtinam mortuus essem pro te, Absalom fili mi, fili mi.* Viden' Dauidem voluisse mori pro filio? At, vt satisfaceret pro eius peccatis? Quis credat? Sed certè ex affectu verè paterno. Paulus ad Galat. 4. *Testimonium reddo vobis, vos, si fieri potuisset, oculos vestros effossos daturos mihi fuisse.* Ad Philemon. *Vt ne dicam tibi, te etiam, teipsum insuper mihi debere.* Scilicet, indigebat Paulus, aut Galatarum, aut Philemonis satisfactionibus, vt suis peccatis: vt saltem suorum peccatorum pœnis temporalibus exoneraretur.

XVIII. Sed erant potius mutuæ caritatis officia: quæ inter vere Christianos verissima, non quærit quæ sua sunt. Itaque, quoties videt se posse esse vtilem fratribus, eo fertur tota, nullis sibi suorum commodorum, incommodorum, præscriptis limitibus: qui hominibus huius seculi solent in omnibus primas tenere. Ex eo principio Paulus dixit, 2. ad Corinth. 12. *Ego vero lubentissime impendam, & expendar pro animabus vestris.* Et hîc, *Non me fugit,* inquit Iustinianus, *hic etiam nonnullos de vi, atque efficacitate meritorum Sanctorum disputare, neque suo, neque opportuno loco: siquidem Apostolus de suis laboribus agit, quibus docendo, atque orando Corinthiorum salutem promouere poterat: qui sane labores, etiamsi apud Deum nullius meriti fuissent, plurimum tamen Corinthiorum saluti prodesse poterant.*

XIX. Denique, inde est Ioannis ἀπόφθεγμα, primæ tertio: *Per hoc cognouimus caritatem, quod ille animam suam pro nobis posuit: nos igitur debemus pro fratribus animas ponere.* Salmero, *Quoties vel moriendum est, vel fratres nostri scandalizandi, vitæ propriæ præferenda est salus proximorum. Postremo, vbi causa se obtulerit, vel illustrandæ Christi gloriæ & doctrinæ, vel animas plurimas Christo lucrifaciendi, etiam si certa inde mors oritura exspectetur, non debemus moriendi laborem detrectare.* Lyranus, *Si quis videat periclitari proximum spiritualiter, & non possit sibi aliter subuenire, nisi per hoc, quod talis videns exponit se morti corporali: in tali casu tenetur hoc facere, & non aliàs. Et hoc modo videtur beatus Vitalis martyr Vrsinum medicum, in articulo mortis positum pro fide Christi & expauescentem, suis exhortationibus roborasse, pro quo ad mortem fuit condemnatus. Illi vero qui curam animarum habent, vt Sacerdotes, Curati, Episcopi, & alij Prælati, non solum in hoc casu, sed etiam in alijs tenentur pro salute subditorum suorum vitam exponere corporalem: vtpote si lupus intret gregem ad corrumpendum eum in fide & moribus.*

XX. Manifesta est tandem solutio; quam ex Caluino, & Chemnitio, Gregorius de Valentia collectam sic expressit. Significare Paulum, se tanquam vnum quoddam membrum Christi, eas passiones adimplere, quæ Christo perferendæ restabant in corpore suo mystico, quod est Ecclesia; atque eas quidem pro eodem corpore Ecclesiæ adimplere, non vt Ecclesiæ ad satisfactionem, seu redemptionem aliquam pœnæ peccatis debitæ valerent: sed vt ei prodessent ad ædificationem in fide, & in verbo Euangelij: si quidem laboribus & persequutionibus D. Pauli plurimum reliqui fideles in suscepta Christi religione confirmabantur

XXI. Quid ergo? acquiescuntne? Imo Gregorius: Recte quidem probant, inquit, Apostolum eatenus etiam pro Ecclesia passum fuisse, quatenus ea quæ passus est, Ecclesiæ profuerunt ad fidei ædificationem. Non probant autem, neque probare vllo firmo argumento possunt, quod non etiam illa passus Apostolus fuerit, vt seruire possent membris Ecclesiæ ad satisfactionem, seu solutionem pro aliqua pœna peccato debita. Et addit, *quinimo ea etiam ratione illum passum fuisse pro Ecclesia, manifestè demonstramus.*

XXII. Sed hanc demonstrationem statim videro. Nunc admiramini Aristotelicum artificium. Non probant, inquit, non passum esse Paulum, vt satisfaceret pro alijs. Erudite, & Iesuitice. Quasi respondentis eædem partes sint, quæ interrogantis. Quasi ad infirmandam obiectionem non sufficiat sola, nudaque alterutrius antecedentis negatio. Miram hoc tandem seculo rerum mutationem: vt oporteat à nouis magistris nouas artibus leges constitui.

XXIII. Et tamen probauimus eo ipso, quum ostendimus genuinam loci mentem: quam ne ipse quidem potest improbare. Nonne enim ita solet fieri: quanquam ἐκ περιττοῦ? At negat illam solam. Tuum ergo est, inquam Gregori, hanc aliam demonstrare, aut solam esse, aut vna cum alia: non nostrum calumniari in disputando defectum. Sed solam, ne ipse quidem ausis: Coniunctam negabit tuus congerro Iustinianus, diserte disparans. Recole verba, iam antè relata, *Adimplere se dicit ea quæ desunt passionum Christi, non quidem ad meritum, aut vim satisfaciendi, sed vim & efficaciam traducendi mortales ad fidem.* Viden'? Audin'? & nostram, id est, Caluini, Chemnitijque mentem assertam? & tuam negatam? Negatam, inquam, à Iustiniano, æque tecum Papista, & Iesuita?

XXIV. Et sane concedunt omnes Papistæ. Omnes? mentior: nam vnus Polygranus reclamat, *Hic palam insinuat,* inquiens, *id quod sua patitur in carne Ecclesiæ prodesse: atque quod passio Christi in his minus habuit, sua suppleri: non quod Pauli passiones, Christi sint efficaciores: sed quia Christus per suam passionem tulit culpam, Paulus cum aliis iustis operando & patiẽdo pro corpore Christi, quod supererat impleuerunt.* Cohorrui legens. Sed alij religiosius. Soto, *Non quod passioni Christi quicquam in se defuerit.* Iustinianus, *Non desunt passioni Christi, quoad meritum, aut vim satisfaciendi.* Sed si hæc protestatio, vera: ergo nullæ hæ possunt esse Pauli satisfactiones. Ratio certa: quia sicut passiones suas dixit adimplere quæ deerant passionibus Christi: sic posset dici satisfactiones eiusdem adimplere quæ desunt satisfactionibus Christi. Etenim

Etenim quia deesse dicitur passionibus Christi: id quod pati debent fideles: sic deesse satisfactionibus Christi ea dicenda erunt; quæ fideles satisfacere debent. Et hoc si refugiunt aures Christianæ: certè ne illud quidem pati debent.

XXV. Sed audiamus Gregorij de Valentia demonstrationem: & quidem manifestam: ita enim pollicetur. Dubium esse non debet, quin Apostoli mens; atque voluntas fuerit passionibus illis suis, Ecclesiæ prodesse omni ratione & titulo, quo prodesse illæ poterant. Atqui Ecclesiæ prodesse poterant non modo, vt exemplum bonum ad ædificationem fidei continebant, sed etiam secundum vim satisfaciendi pro pœna. Ergo hac etiam ratione Apostolus passionibus illis suis Ecclesiæ prodesse voluit. Probat maiorem; tum quia absolutè dixit pro corpore Ecclesiæ, nullo determinato peculiari modo: tum quia sic decuit præstantem Apostoli caritatem. Probat minorem: quia in qualibet perpessione, seu operatione pij hominis, vt molestiam aliquam habet, & cum gratia est coniuncta, vis inest pro pœna temporali satisfaciendi, tum pro se, tum pro alijs: & hoc patet ex Augustino in Psal. 61.

XXVI. Εὐστοχώτατε. Et subit mirari demonstrationum pectora fertilissima; in quamcunque partem dederint se. Abi; iam non succenseo abutentibus indulgentiarum thesauro in bella Turcica: non in basilicarum immanes substructiones, non in pontium moles immensas: imo ne in meretricum quidem delicias. Hæc enim omnia vno vtilitatis fasciculo comprehenduntur: & tu me docuisti, Gregori, quicquid aut erat, aut esse poterat vtilitatis Ecclesiasticæ, id in mentem venisse Paulo, tum cum expleret quod deerat passionum Christi. Certè Leonem 10. verisimile est haud alia confidentia, & immensas collegisse, & collectas impudentissimè profligasse pecunias, propter quas subiratiorem ei fuisse Lutherum audiuimus.

XXVII. Sed fallerisne, an potius fallis ex omnibus affirmatiuis in secunda figura? An vero etiam ψευδογράφημα est theologicum, potuisse Pauli passiones vtiles esse secundum vim satisfaciendi pro pœna? Nam hoc nunc adeo nos contra disputamus, nec probatur à te; nisi partim cruda principij petitione: aduersus Caluinum disputante & Chemnitium; ex tua, tuorumque hypothesi; partim impostura. Nam vim illam satisfaciendi pro pœna, tui soli posuere, nec sciente nec consentiente, aut Caluino, aut Chemnitio: ita frustra à te subsumitur.

XXVIII. Testimonium vero Augustini, nihil redolet præter imposturam. Legisti, *Patitur Christus in membris suis, id est, in nobis ipsis, ad communem hanc quasi Rempub. Nam quisque pro modulo nostro exsoluimus quod debemus.* Et hoc tibi exsoluendi, placuit verbum: quasi ipsum illum satisfactionum thesaurum inuenisses. Atqui primum, hæc ipsa Augustini verba manifeste confodiunt omnes alienas satisfactiones. Nam, qui eas implent, non ipsi exsoluunt quod debent: sed quod alij: at hoc negat fieri Augustinus: & contra, vnumquenque exsoluere quod debet. Sta fidei testis tui, Gregori. Certè si quisque quod debet, exsoluit; alij pro alijs non exsoluunt: neque ergo Paulus pro corpore Ecclesiæ.

XXIX. Sed exsoluere tamen hoc ipsum, quid est Augustino? Satisfactione Papistica, si non aliena, saltem propria? Ne hoc quidem; vt mirum sit tam alte stertisse Gregorium: nisi superstitionis ebrietas torporem inferret. Nam Papistæ satisfactionem appellant, id quod pro alio debito reponitur; & quidem sponte: non enim sic appellant ipsam primarij debiti exsolutionem: vt, qui pœnas Purgatorij debet, pœnas purgatorii soluat: sed vicariam; siue potius suppositiciam nescio quam satisfactionem; quæ pro purgatorijs cruciatibus pisciculos esitet, aut pisa, aut olera. Ast Augustinus, nihil horum: sed ipsam debiti primarij exsolutionem vult: & deberi intelligit has ipsas passiones, quas Paulus nominabat: *Tantum ergo pateris*, inquit, *quantum ex passionibus tuis:* (sic enim legendum, non suis) *inferendum erat vniuersæ passioni Christi: qui passus est in capite nostro, & patitur in membris suis, id est, in nobis ipsis ad communem hanc Rempub. Nam, quisque pro modulo nostro exsoluimus quod debemus: & pro posse virium nostrarum, quasi canonem passionum inferimus.* Intellextin? Canonem passionum, id est, imperatam partem, vt fit in subsidijs Reip. præstandis, cuique sua persoluenda pars est, quam debet: hæc enim Canonis nomine significabatur: Ergo non aliud quid, sed has passiones quisque debet. At negant Papistæ suas satisfactiones deberi. Imo disertè in indulgentias, non nisi superefluentes, superabundantes, superfluas colligunt. Quam procul ab Augustino?

XXX. Lindanus, & Lorichius abutitur exemplo illius incesti Corinthij: Apostolus Paulus, inquit, illi Corinthio propter incestus crimen Ecclesiæ communione separato, iustam satisfactionis pœnam ob aliorum preces, lacrymas, atque intercessionem mitigauit, adeoque aliquid condonauit, *Cui autem aliquid donastis, & ego*, post. ad Corinth. 2. Vbi Theodoretus, *Postquam resciuit eos vtilitatē cepisse ex iis, quæ ad eum scripserant, dat eis potestatem ostendendæ munificentiæ. Cui autem aliquid donastis, inquit, & ego. Id autem innuit, eos Corinthios per beatos viros Timotheum & Titum, pro eo qui peccarat, rogasse.* Theophylactus in illud, *ita vt è contrario magis donetis. Non modo, ait, soluenda est vestra in eum concepta obiurgatio: quin potius & aliquid plus veniæ concedendum.* Et infra, *Ostendit itaque Paulus, non tam hunc Corinthium pœnitendo, quantum horum gratia & dono se veniam accipere posse.*

XXXI. Iustam satisfactionis pœnam mitigauit? Vnde hoc? Quis dixit, siue Paulus, siue Theodoretus, siue Theophylactus? Nec syllabam quidem. Sed dixit Lindanus. Egregium virum, & dignum, qui cum in tenebris micet. Nos scimus condonatum aliquid illi Corinthio: scimus condonatum precibus Corinthiorum. Sed pœnas à Deo post remissionem culpæ retentas, negamus condonatas: condonatas Corinthiorum satisfactionibus negamus; quæ nostra quæstio est. Longe enim abest & excommunicatio à pœnis reseruatis, & preces à satisfactionibus. Excommunicatio infligitur peccatori nondum pœnitenti: at pœnæ reseruantur non nisi contrito, confesso, absoluto. Quid? quod Anselmus notat sufficientem illam fuisse medicinam ad euacuationem culpæ illius? Culpæ, inquam, non pœnæ.

XXXII. Preces, vel ad Deum nuncupantur, vel ad homines: & hæ quidem preces Corinthiorum ad hominem, nempe Paulum. Quis autem docuit preces, quis rogatur homo, quicunque tandem sit, satisfactiones esse apud Deum? Ego vero nondum obseruare potui, vel in ipsorum Papistarum scriptis: & per se absurdissimum: Quis enim ferat, Deum offendi, Deum adiudicare pœnas: hominem tamen rogari; & ita satisfieri Deo? Quid? quod ne ad Deum quidem fusæ preces pro satisfactionibus sunt? Habes apud Iacob. 5. *Oratio fidei seruabit infirmum, erigetque eum Dominus: quod si peccata commiserit, remittentur ei.* Atqui, in extrema Vnctione, (Vnctionem enim extremam huius occasione loci commenti sunt Papistæ) preces Sacerdotis satisfactiones esse pro infirmi peccatis, nondum Papistis fictum; quod quidem resciuerim.

XXXIII. Insuper obseruanda duo. Vnum, condonationis huius finem exprimi: *Vt è contrario magis donetis, & consolemini; ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui huiusmodi est:* id est, interprete Anselmo; *mergatur fluctibus immoderatæ tristitiæ, si se diutius viderit à cunctis abijci.* Salmerone, *Ne forte desperans se ad Christum posse conuerti, à morte secunda tanquam à charybdi absorbeatur, aut reddatur pusillanimus, & abiectus ab omni bono præstando.* Non igitur, inquam, satisfactio vlla fuit pro pœnis à Deo reseruatis; Nam ab his nullum tale periculum: exemplo sunto pœnæ purgatorij, quæ præcipue his satisfactionibus expiandæ proponuntur: nam; qui in iis sunt, eos credunt esse suæ salutis certissimos: quomodo ergo periculum esset, ne ob eas desperatione absorberetur quisquam? Quod si hæc indulgentia non respicit pœnas à Deo reseruatas, ergo ne ad satisfactiones quidem pertinere potest.

XXXIV. Secundo, causam indulgentiæ expressam vides: *Sufficit illi, qui eiusmodi est, obiurgatio hæc, quæ fit à pluribus: ita vt è contrario magis donetis, & consolemini.* Sufficiebat ergo: quid? nimirum id quod iam passus erat: *Magnum enim dolorem patitur* (aiebat hîc Ambrosius, & exscribebat Anselmus) *qui delictum suum videt à pluribus horreri & argui.* Si sufficiebat: ergo satisfecerat ipse peccator. Quid igitur opus erat alijs satisfacientibus? Imo, quid opus erat aliquid pœnarum condonari? Et hîc poterant Sophistæ τὸ ἱκανὸν ἐμφανῶς ponderare. Condonationis ergo Paulinæ causa fuit, non quod Corinthij pro eo satisfecissent, sed ipse potius peccator: nempe, sicut Anselmus notat, *Nunc reuocat eum quem Satanæ tradiderat, & Ecclesiæ membris associat. Quod vtique non faceret, nisi processu temporis dignos in eo pœnitentiæ fructus præuidisset, & nisi caro illius tam præscriptum interitum pertulisset, peccato scilicet & vitiis mortua, vt sic Deo viueret.*

Cap. IX.

Quibus rationibus probent Papistæ Satisfactiones alienas.

I. Lindanus: Quum Sanctorum sit communio, atque bonorum omnium, quæ Ecclesia, (Christi corpus prædicata) possidet, participatio omnibus æqualiter obuia, quidni vnius membri afflictio alteri membro affligendo in luendæ pœnæ solutionem cedat, quum vnius membri felicitas alijs quoque omnibus membris ornamento sit & commodo?

II. Monstrum argumenti. Quæ enim illi forma constare potest? Enimvero supponi oportet, aut omnia quæ ad communionem fidelium spectant, esse satisfactiones aliorum pro alijs, vel aliqua saltem. Illud falsissimum. Nam, neque qui proprijs pœnis satisfaciat, eundem pro alijs satisfacere ausi sunt Papistæ asserere: &, quod notauit Lindanus, quæcunque felicia, ea sic pertinent ad eam cōmunionem, vt non ad satisfactiones tamen; quas omnes pœnales definierunt, sed ad ornamentu. Ergone aliqua? Atqui à puris particularibus nulla conclusio est: vt ne dicam hoc ipsum supponi falsum, atque adeo thesin sumi pro argumento.

III. Sed tamen, si prospera sunt ornamento & commodo, inquit, ergo aduersa satisfactioni. Hanc vero nos consequentiam non rideamus? Opposita scimus esse prosperis aduersa: & scimus contraria contrariorum esse consequentia. Sed negamus, eodem opponi modo satisfactiones, ornamento commodoque, & aduersa prosperis. Dixisset: si ornamento sunt, & commodo prospera: ergo afflictiones squalori & incommodo; essetque assensum nostrum meritus. Reuera enim ita est: vnde Paulus, 12. ad Roman. *Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.* Atque hoc modo etiam peccata pertinent ad hanc communionem: hinc enim idem Corinthios increpat, quod non luxerint propter incestum.

V. Sed hoc genus communionis nihil ad satisfactiones. Alioquin ipsæ etiam pœnæ cuiusque, siue quas necessario patitur, siue quas voluntario suscipit, pro suis ipsius peccatis, possent satisfacere pro alienis; quod immane quam abhorret à Papistarum placitis. Præterea, nemo vnquam moreretur non absolutis satisfactionibus: quia enim hæc prosperorum, aduersorumque communio certa est, & pendet ab ipsa membrorum vnione: quicunque in ea vnione esset, eo ipso applicaret sibi aliorum satisfactiones. Et quomodo, quum quis affligebatur, non exspectabat Paulus intentionem afflicti, sed eo ipso affligebatur ipse, quod membrum Ecclesiæ videbat in eo statu esse? sic quum quis pro se satisfaceret, sufficeret vt alius quicunque peccator saltem in gratia constitutus, vellet ea satisfactione suis pœnis esse satisfactum: ne consulto quidem Episcopo Romano, magno illo thesauri dispensatore. Exempli gratia, ipsa illa excommunicatio, quam incestus ille passus est, ob suum proprium peccatum, satis fuisset iis omnibus, qui indigne communicabant corpori & sanguini Domini. Nam ex ea immensum dolorem, quum caperent Corinthij, ostenderunt ad suam communionem pertinere. Adeoque cum Lindano exclamare poterant; Si restitutio eius omnibus nobis ornamento futura est, cur non eius excommunicatio in luendæ pœnæ solutionem cedat?

V. Denique; quæ bona, quæcunque mala communia sunt Christianis, ea per accidens communia sunt. Sic incestum solum per se puniebat excommunicatio: quia reuera nemo excommunicabatur præter eum: sed per accidens pertinebat ad reliquos Corinthios ob mœrorem inde conceptum: itaq; nulli horum aut pœna fuit, aut pro pœna. Nimis parum dixi, pertinuisse ad Corinthios: amplius dico, pertinere ad omnes omnium ætatum Christianos; propter exemplum: sicut Paulus dixit ea quę in deserto euenerant olim Iudæis, typos nostri fuisse: necdum tamen audiui, hanc excommunicationem relatam in magnificum illum thesaurum Ecclesiæ.

VI. Ast

VI. Ast in hac quæstione contra fieri volunt ingeniosissimi homines. Nam, quas satisfactiones alienas describunt, eas nolunt esse satisfactiones pro peccatis eorum, à quibus illæ sustinentur: sed eorum pro quibus suscepræ sunt, aut quibus applicantur: vnde congestæ sunt in illum famosum thesaurum, non omnes pœnę, quas dederunt olim Sancti: sed superfluę tantum; & alioquin otiosæ, rubiginemque contracturæ tandem, si exulent ab Ecclesia peccatores, aut cessent indulgentiæ. Itaque, hoc somnium longissimè abit à natura communionis: quum has pœnas faciat vtiles eis qui non patiuntur, & his quidem solis.

VII. Peltanus: Si Deus ob aliena peccata multos sæpe multis calamitatibus inuoluit insontes: ergo etiam pœnam temporariam iusto, vel etiam iniusto, propter vltroneam alterius satisfactionem condonabit. Probat consequentiam, quia Deus misericordiarum pater, non minus propensus est ad miserandum, noxamque & pœnam promeritam condonandum, quam ad condemnandum, vel puniendum. Probat antecedens exemplis. Propter vnum Dauidis peccatum septuaginta Iudæorum millia peste extinxit: propter vnius Acham sacrilegium tria millia in fugam vertit: ob fugam Ionæ nautas cum cæteris vectoribus prodigiosa tempestate vexauit: ob Pharisæorum & Scribarum iniquam in Christum conspirationem, innumeris cladibus totam gentem oppressit, iam inde ab Euangelij exordio. Et quis fando exprimere queat, inquit, quot insontium infantium myriades in mundi Cataclysmo, in Pentapoleos euersione, in Hierosolymorum, aliarumque ciuitatum, ac prouinciarum expugnatione interierint olim, etiamnum intereant ob nefaria parentum maiorumque scelera?

VIII. Respondeo, posse de antecedente disputari: sed eum laborem alienum esse ab hoc loco: itaque, negari consequentiã: nec obstare rationem à misericordia: non enim eo esse misericordem Deum, vt fingant Papistæ pro arbitrio, quid ille sit acturus necne: qui agat non vllis legibus alligatus, sed mera & absoluta libertate voluntatis: qua non reuelata, restent adoranda potius, quam scrutanda eius iudicia.

IX. Præterea, satisfactionibus placari, vt libro præced. monebat Vasques, non esse misericordiæ: itaque, concludendum esse potius aduersum satisfactiones. Quia enim Deus non modo non minus, quod satis fuit Peltano, sed etiam magis, quod Christiani confitentur, propensus est ad miserandum, quam ad puniendum: ideo, etsi nunquam sine præcedente peccato, vel proprio, vel alieno puniat: tamen, quoties condonat, tum condonat absque vlla, aut propria, aut aliena satisfactione humana. Confirmatur, quia si necessaria esset Peltani consequentia, tum neminem oporteret recipi in gratiam peccatorem, nulla intercedente satisfactione humana, aut propria aut aliena: quod falsum, teste vel vno Baptismo.

X. Rursus Peltanus: Certè ob insignem Abrahami pietatem pepercit Loth, Genes. 19. & Abimelec, 20. paratumque se declarauit ob decem iustos, si fortè tot reperti fuissent, omnibus Sodomitis, & Gomorræis, eorumque vicinis parcere, 18. Ob insignem Dauidis religionem & sanctimoniam pepercit Salomoni, primi Regum vndecimo, multisque alijs regibus longa serie ex eo propagatis. Propter Apostoli Pauli caritatem ducentis naufragis animabus, Actor. 28. propter Mosis intercessionem vniuerso Israeli, Exod. 32. & propter eximiam offerentium fidem, vtriusque hominis sanitatem pręstitit paralytico, Matthæi 9. Quum hæc ergo in beneficiorum præstatione citra vllam tergiuersationem admittantur, cur in temporalium pœnarum condonatione admitti non debeant?

XI. Vt nunquam desinunt nugari festiui homines! Atqui primum, in antecedente nullum omnino exemplum est vllius satisfactionis. Nusquam legas, Abrahamum satisfecisse pro Loto aut Abimeleco: non pro Sodomitis, decem illos iustos: non Dauidem pro Salomone, alijsve posteris: non Paulum pro naufragis: non Mosen pro Israele: non pro paralytico, offerentes. Adeo sterilis hæc materia est, vt, qui omnes rimantur angulos, qui euoluunt Scripturas vniuersas, vt, vel tenue aliquod exemplum, aut exempli vestigium inueniant alienarum satisfactionum; tum denique anhæli, longoque perfuncti labore, laborem frustra fuisse sentiant. Itaque, in alia omnia coguntur ire: &, vel tenues coniecturas sectari, vel exsangues comparationes affectare: vt olim Caligula magni apparatus fructum, Oceani spolia, conchas retulit, & triumphauit.

XII. Secundo: quæ ille facta dicit ob insignem pietatem, religionem, sanctimoniã, caritatem, facta nusquam Scriptura testatur: etsi testatur Abrahamum, Lotum, Dauidem, Paulum, insigni fuisse pietate, religione, sanctimonia caritate. Nempe, intentos semper habent oculos Papistæ in merita: quæ nulla potest Catholicus agnoscere, qui contra audiit à Petro, Actor. 3. *Quid intentos oculos in nos habetis, quasi propria vi, aut pietate effecerimus, vt hic ambularet?* neque dubitat eandem esse omnium Sanctorum conscientiam.

XIII. Negamus ergo consequentiam: Si propter Abrahamum Deus Loto pepercit, & Abimeleco: si propter decem iustos paratus fuit parcere Sodomitis, & quæ sequuntur reliqua: ergo satisfacere posse alios pro alijs. Cur non, inquit, Peltanus? Quasi non ipse debeat potius ostendere cur fiat, quam nos cur non fiat. Et tamen audit: quia perinde est, ac si diceret; Si illi non satisfecerunt; ergo alij possunt satisfacere: quo quid quisquam potuit dicere absurdius?

XIV. Iterum Peltanus. Cur, obsecro, Deus exiguæ pœnæ partem ob alterius intercessionem, aut voluntariam quoque perpessionem, non remittat iusto, quum ad alterius preces primam gratiam non infrequenter impertiatur impio? Multo namq; maius est, vel ex congruo alteri primam gratiam promereri, quam pro altero satisfacere.

XV. En tibi adhuc, *Cur obsecro?* Quasi nos oporteat in eo totos esse, vt quicquid ille somniarit, quantumuis alienum, quantũuis absurdũ, id cumulatis argumentis refutemus: & nisi causam certam, atq; expressam opposuerimus, id obtinere debeat, tanquam certissimum. Enimvero, sinistro valde nati simus sidere, si tantum laboris nos suscipere necesse sit, quantum huic somniationis obrepserit. At nos illud antiquum opponimus, τούτων δ᾽ ἔλεγχος ἴασις.

XVI. Et tamen, ne simus in nostro iure nimij; cur in argumento nihil nisi precum meminit, in consequente autem, non tantum precum, sed etiam voluntariæ perpessionis? Nam nos quidem, si concluderet à precibus ad preces, hoc modo, si ad alterius preces primam gratiam Deus largiatur impio: ergo ob alterius preces exiguam pœnæ partem remittit iusto; neque formam rideremus, neque vero etiam consequens improbaremus; qui audiuimus à Iacobo, *Multum valet deprecatio iusti efficax:* & scimus Iobum precatum esse pro filiis suis. Sed Peltani abundantiam abominamur, qui etiam de perpessionibus concludit, quas nullas posuit in antecedente.

XVII. Sed maius est, inquit, alteri gratiam primam promereri, quam pro altero satisfacere. Nec meminit se argumentum à maiori explosisse alias, quum nos vtebamur. Beatus nouo priuilegio; vt, quum velit, demonstratio sit, quum nolit, rapidis ludibria ventis. Veruntamen, quid interest, vtrum maius, si falsum vtrumque. Certe, promereri quenquam primam gratiam, siue de congruo, siue de condigno, nec probauit, nec vero etiam posuit: sed duntaxat impetrare; hoc enim sibi vult illud, *ad alterius preces primam gratiam impertitur.* Sed nimirum Papisticè loquitur, vt nihil putet à Deo gratis impetrari: sed omnia vi meritorum extorqueri: quod veritas horret dicere.

XVIII. Sed enim, cur argumentum sit à maiori? Primum, exiguæ pœnæ partem, cur dixerit non video: quum toties inculcatæ sint indulgentiæ plenariæ, quibus omnis omnino remittitur pœna etiam purgatoria: & quidem annorum etiam centum millium. Hæc certè neque pars est pœnæ temporalis, neque pars exigua, vt non possit imposturam Peltanus excusare. Deinde, vt sit pœna temporalis minor culpa; at certè satisfacere maius est, quam impetrare. Procederet comparatio; si vtrinque impetrari diceret: sed audacior est terminorum permutatio, quam vt dissimulari debeat. Profecto neque illi debuerunt tam putide disputare: neque nos tam putidis argumentis permoueri.

XIX. Bozius. Quicquid agunt Catholici, & patiuntur, id agere & pati exemplo Christi volunt, at Christus, quicquid egit ac passus est, voluit cunctis illud fidem ipsius vnam sequentibus prodesse: Christo igitur agglutinati Catholici, quicquid agunt ac patiuntur, id similiter, quantum diuinitus datur, singulis Catholicis efficaciter prodesse volunt.

XX. Nonnihil simile audiuimus à Gregor. de Valentia super. cap. Similiter ergo respondeo, Concedi vniuersum syllogismum: etiam si nullam habeat legitimam formam. Mihi enim persuasum omnia Christianorum facta, omnes etiam passiones, vniuersæ Ecclesiæ prodesse: neque hoc posse, nisi dum singulis fidelibus prosunt. 1. ad Corinth. 14. *Ad ædificationem Ecclesiæ quærite vt excellatis. Omnia ad ædificationem fiant.* Verum, hoc multis abest parasangis ab iis satisfactionibus, quas nunc & obtendunt Papistæ, & refutant Catholici: atque adeo has ne nominare quidem ausus Bozius.

XXI. Verum est, omnia fieri à Catholicis exemplo Christi: verum etiam, omnia Christum fecisse ad satisfaciendum pro Ecclesia. Sed, omnia Catholicos facere ad satisfaciendum pro Ecclesia, non concedo. Ratio, quia quæ fiunt exemplo Christi, non necesse est fieri eodem fine. Sic exemplo Christi patrarunt Apostoli miracula: sed Christus, vt se Deum ostenderet, & demonstraret: at non Apostoli similiter: verum vt Christum esse Deum probarent. Et in hoc ipso negotio, omnia Christus & fecit & passus est, vt satisfaceret Deo pro culpa & pœna vtraque: at nullus sic fidelium, non testibus tantum Catholicis, sed etiam assentientibus Papistis. Nimirum pertinet ad omnes exemplum, sed finis est propriæ vocationis. Denique, recte addita Bozio est limitatio: *Quantum diuinitus datur*: sed scelerate omissum probare, diuinitus dari vt alij pro alijs satisfaciant. Quid plura? Augustin. in Ioan. tract. 84. *neque in hoc* (loquitur de remissione peccatorum) *quid imitaremur, sed quid gratularemur, contulit nobis.*

XXII. Gregorius de Valentia. Multa S. Scripturæ loca sine vlla limitatione significant, esse inter fideles communicationem mutuam bonorum operum, & subsidiorum. Ex quorum operum numero, cur opus illud determinate, quod est satisfactio, excipiatur, nulla suppetit ratio. Probat antecedens: Post. ad Corinth. 8. *In præsenti vestra abundantia illorum inopiam suppleat: vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.* Psalm. 119. *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.*

XXIII. Respondeo breuiter, primum, in antecedente falsum illud quod dicitur, sine vlla limitatione. Et certè ipsos adeo Papistas pudere debet id asserere; qui negant, communicari proprias satisfactiones: sed tantum superfluas. Egregiam sane communionem; & ei similem quã describit poeta, *Vt libet: hæc hodie porcis comedenda relinques.* Sed ad rem, sufficit, non esse omnium operum bonorum communicationem, sine vlla limitatione. Secundo negatur consequentia: nam ista satisfactio nulla est in operibus illis fidelium.

XXIV. Neque contra probant loci allati. Nam ille ad Corinthios, manifestam habet limitationem: ἐν τῷ νῦν, *in præsenti tempore:* quo indicauit Paulus se loqui de temporali communione facultatum, qua subleuant fideles alij aliorum egestatem. Nam quod Gregorius vult significasse, non tantummodo Titum & Lucam per doctrinæ ministerium inopiam spiritualem Corinthiorum supplere potuisse: sed absolute, spem Corinthijs factam, forè vt abundantia Titi & Lucæ spirituali, hoc est, in omni genere piorum operum, posset illorum spiritualis inopia ditari: hoc tam est absurdum, tam alienum, tam temerarium, vt omnem superet admirationem. Enimvero de Titi & Lucæ abundantia somnium est Iesuiticum: loquitur enim Paulus de vicissitudine beneficentiæ, tum Corinthiorum in Sanctos, quibus subueniebatur ab omnibus Ecclesijs, siue ij Iudæi fuerint, siue alij: tum horum suo tempore in Corinthios. Quem sensum Iustinianus expressit in paraphrasi: *Vt quemadmodum nunc vos, qui abundatis, aliis inopibus è vestro largimini, sic, si res postulet, alij vicissim de suo vobis egentibus largiantur.* Vnde manifestum hoc quicquid est communicationis ad hanc vitam pertinere.

XXV. De Psalmo etiam Iansenius: *Socius sum omnium reuerentium te, & ex reuerentia nominis tui custodientium mandata tua. Cum his enim in timore tuo, & obseruatione legis, participo: cum his beneplacitum est mihi amicitiam inire, conuiuere, & connumerari opto.* Genebrardus: *Sum vnus ex iis, qui te timent & reuerentur, cum ijs me soleo coniungere. Nostri referunt ad societatem vitæ, & communionem bonorum omnium, & gratiarum spiritualium.* Quid hîc habes de satisfactionibus? Imo, inquit Gregorius, significare voluit se

piis

piis operibus timentium Dominum communicare, tanquam socium & membrum eiusdem corporis Ecclesiæ, quæ mutua quædam societas est, cuius emolumenta communia à singulis sociis participentur. Ego contra, primum, hoc nego esse certum: nam vocabulum Hebraicum חבר, non significat participem, sed socium, non autem omnis socius, etiam particeps est omnium emolumentorum. Cantici 1. *posti greges* חבריך *sodalium tuorum*, an id moris est, vt pastoribus omnibus communes sint greges, & omnia? Deinde, vt hanc ipsam communionem opetum Gregorio largiar, tamen nego iterum, in iis operibus vllam esse satisfactionem.

CAP. X.

An Patres agnouerint satisfactiones alienas.

I. EX Ecclesiæ antiquitate Lindanus opponit, vnum Tertullianum, alterum Cyprianum, tertium Origenem. Hunc in Numeros, Homili. 24. testari Paulum & alios Sanctos, sese in hostiam obtulisse iugulandos, & exponere: *Vide ne forte sicut Dominus & Saluator noster quasi agnus ad occisionem ductus & in sacrificium altaris oblatus, peccatorum remissionem vniuerso præstitit mundo, ita fortassis cæterorum sanctorum, & iustorum sanguis fusus est ad expiandum, pro parte aliqua populum.*

II. Sed primum, veror vt Origenis testimonium sit idoneum, cuius audacia in affectandis allegoriis semper fuit suspecta, nec longe distans à temeritate. Et vero quod hic fundamentum ponit, quis probet? *Si agnus, qui ad purificandum populum datus est, ad personam Domini & Saluatoris nostri refertur, consequens videtur, quod etiam cætera animalia, quæ eisdem purificationis vsibus deputata sunt, referri debeant similiter ad aliquas personas, quæ per meritum sanguinis Christi, purificationis aliquid humano generi conferant.* Certe qui probet, eum necesse sit eadem opera reprobare Augustinum, tam conter asseuerantem, omnibus hostiis, quæ in lege iubebantur offerri, vnicam hostiam cruis fuisse significatam. Sexti contra Faust. cap. 6. *Omnia talia multis, & variis modis vnum sacrificium, cuius nunc memoriam celebramus, significauerunt.* Sexti sexto, *Illarum figurarum veritas Christus est, cuius sanguine redempti & mundati sumus. Nam in figuris eloquiorum diuinorum, & taurus dictus est, propter virtutem crucis, cuius cornibus impios ventilauit, & aries, propter innocentiæ principatum, & hircus, propter similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum, & si quod aliud sacrificij genus expressius commemoraueris, in eo quoque tibi Christum prophetatum monstrabo.* Φλυαρῶν ergo dixit Origenes, Si agnus CHRISTVM significet, reliqua animalia alios significare: quum debuerit potius, nisi mentiatur Augustinus; Si agnus Christum significarit, ergo & reliqua animalia significasse.

III. Quid? illud, *Sanctorum & iustorum sanguis fusus est ad expiandum pro parte aliqua populum*, quo poterit pacto conciliari, aut cum Paulo 1. ad Corinth. *Num Paulus crucifixus est pro vobis?* aut cum Leone I. qui, sermon. 12. de Passione, *Quamuis*, inquit, *in conspectu Domini multorum sanctorum pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi.* Ambigue istud, si forte, quia in promptu Papistis effugium, non totius mundi propitiationem adscribi Sanctis, sed aliquorum tantum, etsi nos regerere possumus, non totius mundi dictum, sed mundi, esse autem mundi propinationem, etiam quæ vnum è mundo propitiet. Verum attendamus reliqua: nam hæc distinctiora: *Acceperunt iusti, non dederunt coronas, & de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo funere soluit, cum inter filios hominum solus Dominus noster Iesus Christus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes sepulti, omnes etiam sint suscitati.* Nihil disertius.

IV. Purgari non potest igitur Origenes patronus Lindani, quin aut hæretice loquutus sit, aut certe incommode. Et tamen nihil ille de Satisfactionibus. Manifestum hoc facio duobus argumentis, quorum vnum ex eo, quod hoc quicquid est expiationis, communicauerit Angelis, id est, Angelos annumerarit iis quos significari putauit per varia illa sacrificia. Audi verba: *Siue hæc ad iustorum, prophetarumque personas, qui in hoc mundo iugulati sunt, vel eorum qui dicunt, quoniam pro te morte afficimur tota die, existimati sumus sicut oues occisionis, referenda videantur, siue etiam ad superiores virtutes, quibus procuratio humani generis data est.* Et post: *Sic ergo fortassis, & si quid est Angelorum, cœlestiumve virtutum, aut si quis iustorum hominum, vel etiam sanctorum prophetarum, atque Apostolorum, qui enixius interueniat pro peccatis hominum.* Et rursus: *Sic ergo efficitur alius Sanctorum, siue Angelorum, vt diximus, siue hominum, vitulus, qui in illa festiuitate interueniat pro populi delictis.* Atqui Angelos absurdum est satisfacere pœnis vllius hominis. Necesse est igitur, Origeni, expiare peccata, latissima quadam notione vsurpatum, non vero peculiariter de satisfactione. Quod si est, perit argumentum, quia, vniuersali posito, non statim infertur vna aliqua species.

V. Huc facit secundum argumentum, quum, quod prius dixerat, *Purificationis aliquid humano generi conferre, & ad expiandum pro parte aliqua populum*, &, *offerri ad reconciliandum hominibus Deum*, idipsum postea mutat in, *enixius interuenire pro peccatis hominum, & interuenire pro populi delictis.* Et quia interuenitur variis modis, tum denique ille eum exprimit, quem habuit in animo, quum comparans alios homines CHRISTO, *Cæteri*, inquit, *precibus peccata, hic solus potestate dimisit.* Perspicue admodum, quum iis omnibus, quos præter Christum designatos imaginabatur per varias hostias, solas preces relinquit, quibus interueniant pro peccatis, quibus expient peccata. At preces non possunt non absurde dici pœnæ, dici satisfactiones.

VI. Hactenus Origenes. Tertulliani, Cyprianique communis causa est, Lindanus in iis notauit, Martyres in carceribus conclusos, pœnitentibus non raro pacem dedisse, id est, præscriptam satisfactionis pœnam præcidisse, atque inde ad Ecclesiæ communionem ante expletum præscriptæ castigationis spatium, admissos fuisse pœnitentes ob martyrum commendationem, nec dubitatum, quin eorum intercessione pœnitentium satisfactio minuenda esset, pœna leuiganda, atque austerior delictorum castigatio miuganda. Testimonia sunt, Tertulliani, ex ad Martyras cap. 1, Cypriani, epist. 10. 11. & seq. aliquot.

VII. Respondeo: primo, quicquid id fuerit, particulare fuisse, non autem ex vniuersali Ecclesiæ aut fide, aut disciplina, aut etiam consuetudine. Id facile colligat solidioris vir iudicij; ex eo quod præter Tertullianum, ac Cyprianum, nemo penitus antiquus autor, aut vidisse, aut saltem audisse significatum reliquerit. Erat autem Afer vterque, imo Carthaginensis. Vehemens coniectura, fuisse id institutum, si tamen institutum, peculiare Afris, imo in Africa, Carthaginensibus. Quis autem ferat ex particularibus consuetudinibus erui fidei Catholicæ articulos, articulorumque demonstrationes?

VIII. Secundo; pro satisfactionibus nihil esse momenti facile est demonstrare, ex ipsa rei gestæ consideratione, adeo manifeste, vt qui non videat, hunc talpa cæciorem esse oporteat. Diducam in capita. Primum igitur, nego aut solitos esse Martyres pacem dare, aut si qui dederint iure fecisse. Scio aliquos dedisse, nam clara sunt apud Cyprianum in eam rem verba, Luciani ad Cyprianum, vniuersorum Confessorum nomine, Epistol. 17. *Scias nos vniuersis dedisse pacem.* Sed aut eam consuetudinem fuisse, aut ex iure, nego, vnum enim exemplum nunquam concludit vniuersaliter. Probatur facile, quia idem Cyprianus factum grauiter accusat: Lucianumque adeo ipsum imperitiæ arcessit. Epistol. 23. *minus dominica lectione fundatum, imperiti iampridem se vulgi autorem constituentem, circa intelligentiam dominicæ lectionis minus peritum.* Nec Lucianum tantum, sed & omnes in carcere Confessores, Epistol. 10. *Qui minus Scripturæ legem nouerunt.*

IX. Reprehensionis autem hæc capita obseruet licet: Primum, quod nomine martyris pax daretur. Epist. 23. *Nam cum Dominus dixerit, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, gentes tingi, & in baptismo præterita peccata dimitti, hic & præcepti, & legis ignarus, mandat pacem dari, & peccata dimitti in Pauli nomine, & hoc sibi dicit ab illo esse mandatum, sicut in literis eiusdem Lucani ad Celerinum factis, animaduertetis. Quibus minime consideravit, quod non martyres Euangelium faciant, sed per Euangelium martyres fiant.*

X. Secundo: Quod contra disciplinam. Eadem Epistola: *Vniuersorum Confessorum nomine Lucianus Epistolam scripsit, qua pene omne vinculum fidei, & timor Dei, & mandatum Domini, & Euangelij sanctuas & firmitas solueretur.* Prolixius decima, postquam probasset summum esse delictum, quod persequutio committi coegisset, subiecit, *Hæc qui subtrahit fratribus nostris, decipit miseros, vt qui possunt agentes pœnitentiam veram Deo Patri misericordi precibus & operibus suis satisfacere, seducantur, vt magis pereant, & qui erigere se possent, plus cadant. Nam quum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam iusto tempore, & secundum disciplinæ ordinem, ad exomologesin veniant, & per impositionem manus Episcopi, & clerici, ius communionis accipiant, nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseuerante, nondum restituta Ecclesia ipsius pace, ad communicationem admittantur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab Episcopo & clero imposita, Eucharistia illis datur.*

XI. Tertio: vehementer conqueritur, quod ex earum literarum formula presbyteri inconsulto Episcopo eos ad communionem admisissent, quibus ita erat pax data. Epist. 10. *Quod enim non periculum metuere debemus de offensa Domini, quando aliqui de presbyteris, nec Euangelij nec loci sui memores, sed neque futurum Domini iudicium, ne quidem nunc sibi præpositum Episcopum cogitantes, quod nunquam omnino sub prædecessoribus factum est, cum contumelia, & contemptu præpositi, sibi totum vendicent.*

XII. Quum tam grauiter peccatum videret, non verbis castigauit tantum, sed etiam re correxit, sua vsus autoritate. Et primo, rem integram iussit differri, donec ipse cum concilio Episcoporum statuere posset. Epistol. 12. *Audiant, quæso, patienter consilium nostrum, exspectent regressionem nostram, vt quum ad vos per Dei misericordiam venerimus, conuocati coepiscopi plures, secundum Domini disciplinam, & confessorum præsentiam, beatorum martyrum literas, & desideria examinare possimus.* Epistol. 15. *Si qui libello à martyribus accepto de seculo excederent, exomologesi facta, & manu eis in pœnitentiam imposita, cum pace sibi à martyribus promissa ad Dominum remitterentur. Plane cæterorum causas, quamuis libello à martyribus accepto differri mandaui, & in nostram præsentiam reseruari, vt quum pace à Domino nobis data, plures præpositi conuenire, in vnum ceperimus, communicato etiam vobiscum consilio, disponere singula, & reformare possimus.* Cui similis locus Epistol. 14. sed corruptus, quod miror à nemine animaduersum: *Qui libellum à martyribus acceperunt, ex auxilio eorum iuuari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi infirmitate aliqua, & periculo ceperint, exomologesi facta, & manu eis à vobis in pœnitentiam imposita, cum pace à martyribus sibi promissa, ad Dominum remittantur. Cæteri vero qui nullo libello à martyribus accepto inuidiam faciunt, quoniam non paucorum, nec Ecclesiæ vnius, aut vnius prouinciæ, sed totius orbis hæc causa est, exspectent ante de Domini protectione, Ecclesiæ ipsius publicam pacem.* Nam certe illud, *nullo libello accepto*, manifeste negat quod in præcedenti testimonio erat affirmatum, *Quamuis libello à martyribus accepto.* Et sane, quum multis Epistolis hoc negotium tractetur, tum vero nullus Cyprianus conqueritur de iis qui nullum accepissent libellum. Præterea, qui nullum acceperant, non video quomodo potuerint cuiquam inuidiam facere: aut quid esset tanti momenti vt referri de iis ad Concilium oporteret. Denique, qui poterant aliqui nullum accepisse, quum omnibus vnus esset datus? Erant enim verba Luciani, *Scias nos vniuersis pacem dedisse*, cum exceptione tamen, *de quibus apud te ratio constiterit*, à qua occasio illius inuidiæ, vt constat ex Epist. 22. Itaq; non dubito, pro, *nullo*, reponendum, *nobis*, aut quid simile.

XIII. Hæc quum ita sint, non videtur Martyras tum temporis solitos dare pacem, neque vero ita æquum est, concludi ex vno, eoque temerario exemplo, multo minus ius fasque fuisse. Quis enim non credat Cyprianum, virum tam procliuem in Martyras, ausurum fuisse reuocare in dubium? Imo, ipsum se oppositurum ei iuri? nouoque quodam exemplo irritas habere voluisse eas literas? aut etiam rem differre ad vllam Synodum: & quidem integram? Nam & eos, qui in periculum vitæ deuenie bant, mos erat admitti in pacem: adeo vt vere nihil delatum sit iis literis, neque vllam vim habuerint, saltem interim dum prouideret futura Synodus.

XIV. Quid ergo Martyres faciebant? Desiderabant, petebant, promittebant pacem per libellos suos, quam pacem postea daret Episcopus, honorem deferens martyribus. Sic exprimit ipse Cyprianus, Epist. 10. *Vt diaconi ad carcerem commeantes, martyrum desideria, consilia, suis, & scripturarum præceptis gubernarent. Petitiones, & desideria vestra Episcopo referent, & ad pacem vobis petentibus dandam maturum, & pacatum tempus expectent. Sed & illud ad diligentiam vestram rediger e, & emendare debetis, vt nominatim designetis eos, quibus pacem dari desideratis.* Et 13. *Veniant ad Dominum cum pace, quam dari martyres literis ad nos factis desiderauerunt.* Et 14. *Et manu à vobis in pœnitentiam imposita, cum pace à martyribus promissa, ad Dominum remittantur.* Et 15. *Quum quidam de lapsis audaci flagitatione prorumperent, vt pacem sibi à martyribus & confessoribus promissam extorquere violento impetu niterentur.*

XV. Desiderabant ergo, postulabant, promittebant, sed pacem, non à se, verum ab Episcopis & presbyteris dandam. Vnde, Epist. 11. *Ne si quid abrupte, & indigne, vel à vobis promissum, vel à nobis factum fuerit.* Nota à martyribus promissum, ab Episcopis factum. Nec aliter intelligenda Tertulliani verba: *Pacem à martyribus in carcere exorare*: Et, *martyres debere ita se gerere, vt pacem aliis præstare possint*: nempe, quia ab iis postulabantur libelli, nec debebant dari, vt in irritum caderent: atque adeo se indignos efficerent, quorum preces admitterentur ab Episcopis.

XVI. Dico igitur secundo, quicquid hoc, siue vsus, siue abusus fuerit, nihil ad satisfactiones pertinere. Primum enim, nihil est, aut in Tertulliano, aut in Cypriano, quo vel nominetur, vel significetur vlla passionum applicatio. Deinde, si satisfactum erat à martyribus, quid, quæso, retractandum fuerat? quæ poterat restare Cypriano inspectio? Nisi forte quæreret factum infectum reddere, indigno conatu, maxime, quum satisfactiones dicant apud Deum efficaces esse. Quomodo enim infectum homo redderet, quod apud Deum constaret factum? Nam neque Papistæ, iudicio Ecclesiæ subiiciunt priuatarum satisfactionum iudicium, vt, exempli gratia, in confraternitatibus, atque adeo in Indulgentiis ipsis, autoritatem Ecclesiæ inducunt hoc prætextu, quod Sancti superfluas sibi passiones nemini applicauerint. At hi apud Cyprianum sua applicassent, si sua somniassent: nihil ergo iudicij reliquissent Episcopis. Tertio, quæ sana mens diceret, optare martyres pacem dari ab Episcopo, iis quos ipsi iam suis meritis conciliassent Deo? Nisi forte ipsi martyres suarum satisfactionum vim haberent suspectam, quam hodie si quis eleuet, nihil propius, quam vt Papistis sit anathema.

XVII. Præterea, si satisfecissent martyres, pro iis quibus libellos dabant, cur quereretur Cyprianus non factam, nõ dico exomologesin, sed pœnitentiam? Imo Epist. 11. admoneret martyres, vt quos ipsi viderent, quos nossent, quorum pœnitentiam satisfactioni proximam conspicerent, eos designarent? quum potius huiusmodi commodatitiæ, siue mutuatitiæ satisfactiones, eo sint inductæ potius, vt sarciatur defectus pœnitentiæ, imo, vt pœnitentiæ necessitas tollatur?

XVIII. Denique, illud vehementissimum: *Si quid abrupte, & indigne vel à nobis promissum, vel à nobis factum.* A martyribus abrupte & indigne, de iis dici, quorum superefluerent merita coram Deo, & abruptum, & indignum est. Verum fortius. Quandoquidem id, quod ab Episcopis fiebat in eo negotio, succedebat desiderio, petitioni, promissioni martyrum: Ergo desiderium hoc, hanc petitionem, hanc promissionem martyrum implentes Episcopi, poterant adhuc abrupte, & indigne facere, id est, abrupte & indigne ratos efficere libellos. Siccine pacem dabant martyres? siccine Deo satisfaciebant, qui ne Episcopis, ne Ecclesiæ quidem?

XIX. Vrget Lindanus, à Cypriano scriptum Epistol. 13. *Qui libellos à martyribus acceperunt, & prærogatiua eorum apud Deum adiuuari possunt.* Et 14. *Qui libellum à martyribus acceperant, & auxilio eorum adiuuari apud Dominum in delictis suis possunt.* Sed quo fructu vrgeat, neque notat ipse, neque ego videre possum, nisi forte tam magnifice sapiat, vt nullum putet esse auxilium, nisi per satisfactionem. Verum Scriptura preces indicasset, si esse auxilium Scripturam dignatus esset consulere. Joannis 1. 5. *Si quis viderit fratrem suum peccantem, peccato quod non est ad mortem, petet, & dabit ei vitam.* Adde, quem alias citauimus, Iacob. 5. & Iobum 1.

CAP. XV.

Argumenta Catholicorum.

I. PAucis acturi sunt obiiciendo Catholici, quando quidem præcessere præiudicia certa, quum in meritis, tum in iustificatione, quæ repeti nihil est necesse.

II. Primum ergo, quia ostendimus, satisfacere apud Patres aliter, alitet rursus sonare apud Papistas, sic arguo. Si satisfacere quis potest pro alienis peccatis, ergo vel quatenus satisfactio est mutatio vitæ à malo in bonum, vel quatenus est compensatio pœnarum debitarum. At neutro modo quis satisfacere potest pro alio. Ergo nullo modo. Consequentia necessaria est, quia illa notione satisfactio fuit vsurpata à Patribus, hac vero à Papistis, nec occurrit tertia.

III. Assumptum probatur per partes. Non enim priori modo. Sic enim posset quis alteri imputare suam mutationem in melius, adeo vt etsi hic maneret in peccatis, tamen satisfaceret suo erga Deum officio non per se, sed per alios, & diceretur religiosus, modestus, castus, propter alienam religionem, modestiam, castitatem, quod priuilegium ne Christo quidem deferri passi sunt Papistæ. Et vero adeo est absurdum, tamque procul discedens ab omni ratione, & sensu communi, vt non opus sit demonstrare. Neque vero huc Papistis deuentum, qui solis pœnis satisfieri volunt.

IV. Ne altero quidem. Nam qui non potest pro seipso satisfacere, multo minus poterit pro aliis. Euicimus autem præcedenti libro, neminem posse pro seipso satisfacere apud Deum. Consequentiæ euidentiam, καὶ ἄλαὸς palpet, si non videat. Basilius, in Psalm. 48. ὃς γὰρ οὐδὲ περὶ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, εἰος ἐστιν ἐξιλασμὸν δοῦναι τῷ Θεῷ, πῶς ἂν ἰσχύσῃ τοῦτο ὑπὲρ ἑτέρου πρᾶξαι; *Qui propriis pro peccatis non potest Deo propitiationem offerre, quomodo poterit pro alienis?*

V. Et tamen Dominicus à Soto vtrumque negauit, tum antecedens, tum consequentiam. Nam & quum pœnã, post remissam culpam, temporalis sit, posse ad iustum satisfieri per gratiam, & auxilium Christi, & posse quem, etiamsi ipse pro se debeat, amici tamen debitum prius quam proprium soluere.

VI. Sed ridicule: nam qui aduersariorum argumento, nihil nisi suam opponit opinionem, quid aliud quam petit principium? Nos autem satis superque spectamus eam opinionem confutasse. Alterum autem caput, τὸ πρῶτον. Nam etsi verum, posse, omisso suo, debitum amici soluere, tamen, falsum est, qui ne suum quidem potest, posse alienum. Nam is, qui suum omittit, alienum soluit; is eo ipso quod alienum soluit volens, ostendit se posse & suum soluere. At nostrum argumentum, de eo est, qui suum non possit.

VII. Secundo. Paulus ad Galat. 6. *Opus suum probet vnusquisque, & tunc in semetipso gloriationem habebit, & non in alio. Nam vnusquisque onus suum portabit.* Nempe, quia, vt Caluinus, *neque alius alium peccato absoluet.* Imo Iustinianus: *Hic agit de diuini iudicij ratione, qua cuique præmium aut supplicium adiudicat, non ex hominum opinione, aut aliena laude, vel præiudicio; sed ex iis, quæ quisque bene vel male gesserit in vita.* Salmero etiam disertior: *Rationem reddere videtur, cur nullus gloriationem sit habiturus in semetipso, quia vnusquisq. proprij peccati onus portabit, iudicandus à Christo in postremo die, neque per alterius opus, si alius benefecerit, aut per alterius iudicium, si alius de eo bene sentiat, quisquam exorabitur, sed ipsius tantum Dei sententia.* Et paulo post: *Hic agitur de onere reddendæ rationis, quod quilibet per se portabit, siue sit onus præmij, siue pœnæ.* His positis, patet argumentum. Nam si satisfacit Titius pro peccatis Mæuij, ergo Titius portat onus Mæuij, & Mæuius apud Deum iudicatur ex eo, quod ipse non gessit, sed alius pro eo.

VIII. Vicinus illi loco locus est 5. poster. ad Corinth. *Omnes nos comparere oportet coram tribunali Christi, vt vnusquisq. portet, quæ in corpore fecerit, congruenter ad id quod fecerit, bonum vel malum.* Etenim quicumque moriuntur, comparent ante tribunal CHRISTI, accepturi tunc siue bona siue mala. Nam & ipsi Papistæ non diffitentur vel in cœlum recipi, vel in inferis detineri, & in his non damnatos tantum esse, sed etiam purgandos, quibus assignant vtramque pœnam & sensus & damni, id est, malum. At, si tum absoluuntur ab iis pœnis quidam per alienas satisfactiones, ergo recipiunt bona, non secundum id quod gesserunt in proprio corpore, sed quod alij.

IX. Eodem parabola pertinet Virginum, Matth. 24. & 25. quarum quæ prudentes fuerunt, prouiderunt sibi oleum, fatuæ vero minime, tum hæ, deprehensæ à sponso, ab illis gestiebant commodato sumere, dicentes: *Date nobis ex oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur.* Sed responsum acceperunt, non accepturas, *Ne non sufficiat nobis, & vobis.*

X. Sed de Virginibus, Gregorius de Valentia, punct. 2. id exemplum *proprie pertinere, vt intelligatur, non posse valere alicui opera aliena, sine suis propriis, vt recipiatur in diuinam gratiam & caritatem, per quæ* (an legendum, quæ per) *oleum significari solet, & sine qua non potest aliquis ad nuptias cœlestes intrare. Satisfacere autem pro pœna alterius, qui iam sit in gratia, non idem est, quod oleum illud ei suppeditare: alioqui superbus, neq. similis illarum virginum prudentium fuerit diuus Paulus, qui passiones suas se aiebat communicare Ecclesiæ.*

XI. Sed Gregorius putauit suam sibi sufficere autoritatem, vt nemo resisteret effutienti temere quicquid in buccam veniret. At nos quum rem consideramus, longe aliter esse comperimus. Oleum sumit pro gratia, quam nemo alteri promereri possit. At hoc est contra parabolæ partes. Nam hæ Virgines, primum occurrerant sponso: at hoc nemo potest sine accepta iam gratia, quia nemo venit ad CHRISTVM, nisi Pater traxerit. Ergo hæ Virgines iam acceperant primam gratiam. Secundo, iis virginibus dicuntur fuisse lampades, & quidem accensæ, quia disserte: *Lampades nostræ extinguuntur*: vnde sequitur necessario fuisse accensas, & habuisse oleum, sed non quantum oportebat: Jansenius: *Nam & quæ fatuæ dicuntur, oleum secum sumpserunt, sed in lampadibus*: Barradas: *Respondeo, habuisse oleum in lampadibus, sed non sumpsisse aliud in vasis.* Tertio, hæ virgines exspectabant introduci in sponsi thalamum. At id non potest quisquam, nisi iam accepta prima gratia.

XII. Et vero quid prosunt contra stimulos calces. Vtvt enim Veterum variæ fuerint sententiæ, tamen recentiores Papistæ in eam sententiam frequentes eunt, vt per virgines intelligant fideles omnes. Stapletonus, in Antidotis: *Decem virgines, omnes significant fideles, sicut infideles in Scripturis vocantur adulteri, & dicuntur fornicari à Deo.* Jansenius similiter: Per decem virgines *omnes significantur fideles, qui numero quidē denario recte designantur, sicut in Luca decimo nono in alia parabola, per decem seruos, ob numeri perfectionem: Virginibus autem recte comparantur ob fidei integritatem, & sinceritatem.* Salmero, Tom. 7. tractat. 38. *His igitur omnibus sensibus exclusis, quorum aliqui ob autoritatem Sanctorum possunt aliquo modo defendi, quum sint in seipsis veri, tamen nullus mihi germanior videtur, neque aptior, & commodior, quam vt de omnibus fidelibus in vniuersum loquatur.* Barradas: *Sensus est: Regnum cœlorum, Ecclesia, id est, Christiani, quorum congregatio dicitur Ecclesia, similes sunt decem virginibus, partim prudentibus, partim fatuis: nam ex Christianis quidam prudenter se gerunt, prudentesque imitantur virgines, alij insipientes sunt, stultasq. virgines factis exprimunt.* Sa, *Virginibus. Ita dicuntur ob fidei integritatem, est enim sermo de fidelibus.* Supersedeo plures nominare.

XIII. Inde & oleum illis expositum, non prima gratia, vt Gregorio, sed bona opera, vel caritas. Salmero. *Oleum quid sit, hæretici magna contentione pugnant, detorquentes illud ad solam fidem, quum re vera ad caritatem sit referendum, quæ sola instar olei peccatorum plagas sanat.* Maldonatus: *Sumere oleum in lampadibus in parabola, est bonorum operum copiam, & veluti thesaurum quendam in futurum Christi aduentum recondere.* Jansenius. *Quidam fatuum quendam in futurum Christi aduentum recondere.* Jansenius. *Quidam fatuar

XIV. Quid nunc Gregorius? An videt suam subtilitatem frustra fuisse? Virgines significant fideles. Oleum significat bona opera. At satisfactiones sunt bona opera. Sequitur ergo, inquam, fideles eos qui operibus bonis abundent, qui, inquam, satisfactionibus abundent (si abundent satisfactionibus) tamen opera sua, satisfactiones suas non commodare iis qui indigent. At Papistæ non tantum non denegare, sed etiam obtrudere dicunt. Nam de Paulo quidem mentitus est Gregorius, dicere se passiones suas communicare Ecclesiæ, sed id nos excussimus.

XV. Sed Maldonatus sperauit aliter se consulturum rei Papisticæ. His verbis, inquit, neque Ecclesiæ thesaurus, qui Sanctorum meritis constat, nec eorum in alios homines suffragia tolluntur, quasi vnius bona opera iuuare non possint alterum. Nimirum quia significetur tantum, in iudicio illo extremo, vnumquemque ex propriis operibus, non ex alienis esse iudicandum.

XVI. Verum, pro nobis Augustinum audito, Epistol. 80. *In quo quemq; inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies, quoniam qualis in die isto quisq; moritur, talis in illo iudicabitur.* Et post: *Tunc cuique veniet dies ille, quum venerit ei dies, vt talis hinc exeat, qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inueniat Domini aduentus. Imparatum autem inueniet ille dies, quem imparatum inuenerit suæ vitæ huius vltimus dies.* Ergo, inquam, iudicium Domini, & diem illum significat, quum iudicabitur vniuersus simul orbis, & diem vniuscuiusque, quum morimur, alij post alios præsentandi Domino, & particulariter iudicandi. Quare æque verum, non communicari mortuis aliena suffragia.

XVII. Et tamen esto hic dies ille vniuersalis, nihilominus parabola loquitur de fidelibus, dum sunt in hac vita. Patet ex ratione negandi. *Ne forte non sufficiat nobis & vobis.* Non enim ita loquerentur Papistæ defuncti, quia apud inferos, siue damnati, siue purgandi, neque pro se habent, neque pro aliis, neque vero ab iis, opinor, quisquam postulet, qui autem in paradiso, sciunt sibi saltem sufficere. Si ergo id pertinet ad eos qui in hac vita, manifeste significatur, prudentib. Christianis nullam esse intentionem communicandi aliis sua merita, suas, inquam, satisfactiones. Et tamen intentionem saltem implicitam aduersarij requirunt in satisfactionibus, vnde necesse est, si nulla sit intentio, nullam esse satisfactionum communicationem.

XVIII. Potentissimus etiam locus est prioris ad Corinthios primo: *Num dispertitus est Christus? Num Paulus crucifixus est pro vobis?* Quæ verba negant Paulum, id est vllum Christianum pro alio pati. At quicumque pro aliis satisfacit, dem pro aliis patitur. Ergo nemo Christianus pro aliis satisfacit.

XIX. Nec minoris momenti illud Petri, Actor. 4. *Nec est in alio quoquam salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo, quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari.* Atqui liberatio à pœnis peccato debitis, est salus. Ergo, inquam, liberatio à pœnis peccato debitis, in alio nullo est, præter Christum: Mentiuntur ergo, qui in alienis satisfactionibus hanc liberationem constituunt.

XX Addimus Veteres. Leonem, Epistol. 83. ad Palestinos, & Sermon. 12. de Passione, *Quamuis multorum Sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio, propitiatio fuit mundi. Acceperunt iusti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo fine persoluit: quum inter filios hominum vnus solus Dominus noster Iesus Christus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes sunt etiam suscitati.* Augustinum, in Joan. tractat. 84. *Postremo, etsi fratres pro fratribus moriamur, tamen in fraternorum peccatorum remissionem nullius sanguis martyris funditur, quod fecit ille pro nobis, neque in hoc quid imitaremur, sed quid gratularemur, contulit nobis.* Et cap. 4. lib. 4. ad Bonifacium contra duas Epistolas Pelagian. *Sicut enim solus ideo factus est hominis Filius, vt nos per illum Dei filij fieremus, ita solus pro nobis suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per illum sine bonis meritis consequeremur gratiam.*

XXI. Bellarminus: Vera sunt, inquit, omnia quæ à Sanctis Patribus, Leone & Augustino dicuntur, sed ad rem præsentem nihil omnino faciunt. Nimis, inquam, ἀποτόμως. Nam nos quidem disputare meminimus de alienis satisfactionibus, id est, somnio Papistico, posse alios aliorum pœnis liberari à propriis, & in his pœnis alienis numerari scimus ipsas mortes Sanctorum, & quidem summo quodam loco, adeo vt si hæ nihil sint, desperandum sit de reliquis omnibus, quorum est inferior dignitas. Itaque quum audimus, nullius Sanctorum mortem esse propitiationem pro alienis peccatis, sperabamus & manifeste & secure conclusam quæstionem. Ergo miram hanc tanti sophistæ subtilitatem videamus.

XXII. Leonem fere vnum consideratione dignum putauit, adeoque in hoc vno prolixus; Augustinum vix verbo dignatus est. Vnde, puto, Breuiatori animus dicere, *Solum aduertendum illa Leonis, Nec alterius quisquam debitum.* Tanta fuit confidentia. Sed in Leone tamen Bellarminus quatuor attendit capita. Vnum, Solius Christi mortem mundi propitiationem fuisse, alterum, Accepisse iustos, non dedisse coronas, tertium, Ex fidelium fortitudine nata esse exempla patientiæ, non dona iustitiæ, quartum, singulares mortes fuisse, neque quenquam alterius debitum suo fine soluisse. Optime, sed ad singula quid respondeam sit, videamus.

XXIII. Primum ergo, inquit, *Verissimum, neq; nos indulgentiis id ascribimus, vt mundum reconcilient Deo, sed vt eos, qui iam de mundo per Christum educti, & Deo Patri reconciliati sunt, iuuent, & à reatu pœnæ temporalis, si, quo forte adhuc tenentur obstricti, facilius liberentur.*

XXIV. Antiquum obtines, Bellarmine, neque agis sincere. Cur enim terminos mutasset pro propitiatione reconciliationem substituis? Paterer, si mecum aliquis eorum ageret, quos Caluinistas, quos hæreticos soles appellare: nam his idem est reconciliatio, & propitiatio. Sed non eadem mens Papistæ: qui hanc ab illa distrahit. Vin' reuocem tibi in memoriam, oblito, si forte? Vos prolixe quum fateamini per solum Christum fieri reconciliationem, vt tu nunc testaris: at propitiationem etiam ab aliis præter Christum fieri pertenditis. Meministi'n in præcedenti controuersia prolatum aduersum nos illud Augustini Enchiridij capite septuagesimo; *per eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus?* Et Leonis Sermon. 1. de ieiuniis decimi mensis, *Oratione propitiatio Dei quæritur?* Et Cypriani de pietate & eleemosyna, *Remedia propitiando Deo, ipsius Dei verbis data sunt?* Denique, vt ne sim prolixior in re facili, nunquamne tibi cognitæ fuere preculæ illæ tuorum scilicet Catholicorum in festo omnium Sanctorum, *Quæsumus vt desideratam nobis tuæ propitiationis abundantiam multiplicatis intercessoribus largiaris?* Enim vero si tibi reconciliatio nulla nisi in morte Christi: at propitiatio etiam in propriis satisfactionibus, & in Sanctorum meritis, habesne iustam causam intercedendi, quominus dicamus ubi aliud sonare reconciliationem, aliud propitiationem? Atqui Leo diserte non reconciliationem dixerat, sed propitiationem, & hanc in sola Christi morte esse. Quid tu mihi eorum reconciliationem occinis, qui nondum sunt in Christo, nondum gratiæ sunt participes?

XXV. Secundum, accepisse Sanctos, non dedisse coronas, ne ego quidem vrgeo contra Papistas, itaque habeat sibi sane integram suam Bellarminus apologiam, ne se quidem asserere à Sanctis coronas dari.

XXVI. In tertio vis maior. De fortitudine fidelium nata esse exempla patientiæ, non dona iustitiæ. Eludere conatur Sophista, concedens non posse dona iustitiæ dari, nisi ab eo qui iustificat impium, impium vero iustificari non posse nisi ab eo, qui peccatum non fecerit, neque Papistas asserere per indulgentias acquiri dona iustitiæ, siue, quod idem est, ex impio iustum fieri.

XXVII. Nos contra. Primo, dona iustitiæ nimis importune sumi pro dono iustitiæ, id est, ipsa donata iustitia, quæ ipsa simplex est & vnica, quum dona, multitudinis numero, multiplicitatem varietatemque significent. Quid igitur obstet, quominus mentem Leonis esse dicamus, nulla dona iustitiæ nata esse de fortitudine Sanctorum? Atqui liberatio à pœnis, siue æternis, siue temporalibus, donum est iustitiæ. Videat Bellarminus vtrum id nihil obstat indulgentiis. Deinde hæc disparatio, nata exempla, non nata dona, non tantum significat, non esse ab ea fortitudine hæc dona, sed etiam quid vtilitatis ab eadem manet in alios, vt sensus sit, ab ea fortitudine nihil redundare in alios homines, præter exemplum, quo animentur ad eandem constantiam, quod Bellarmini intererat dissimulare, nostra vero attente considerare.

XXVIII. Quartum firmissimum est. Sanctorum mortes esse singulares, neque quenquam alterius debitum suo fine soluisse, vnum esse Christum, in quo omnes sint mortui. Nihil potuit diuinius. Nemo negat, inquit Sophista. Quid, malum, nemo negat? Nej quidem qui debita nostra appellant pœnas temporales, nescio quas retentas? Qui addunt eadem illas pœnas solui pro nobis à Sanctis morientibus. Huiusmodi, inquam, viri non negant Sanctos alterius vllum debitum soluisse?

XXIX. Sed ista non pugnant, inquit, quod per CHRISTI mortem à debito mortis liberati simus, & tamen vnusquisque nostrum moriendo debitum soluit, siquidem mortis debitum non erat solum vt moreremur, sed vt in morte maneremus. CHRISTVS autem id nobis morte sua contulit, vt licet ad tempus moriamur, tamen ad vitam reuocati, perpetuo cum ipso viuamus. Enim vero tu, Bellarmine, paucis me istis verbis feciſti tuum. Vera tu quidem dixisti, & quibuscunque Sybillæ soliis certiora. Sed quid hoc ad rem nostram? Quæritur vtrum alij nostra debita expungant, hoc quum dicimus, non id nunc agimus, vtrum omnia nostra debita CHRISTVS soluerit, fatemur enim non hoc saltem, moriendi temporaliter, neque id rursus, vtrum si quod debitum nostrum Christus non soluerit, nos ipsos oporteat soluere. Quid ergo? nempe hoc denique, vtrum, si quæ CHRISTVS nostra debita non soluit, alius aliquis soluat præter nos, & CHRISTVM. Esto sane, vt qui dixit neminem præter CHRISTVM aliena debita soluisse, ne affirmet, Christu omnia aliena debita soluisse, ita enim verum erit, non pugnare, CHRISTI morte sic nos à debito mortis liberatos esse, & tamen ipsos debitum mortis temporalis soluere, sed non efficiet quantum quantum in te est Sophistici acuminis, vt non sint contradictoria, Nemo præter CHRISTVM aliena soluit debita, &, Sancti præter CHRISTVM aliena soluunt debita. Nisi forte nouam tandem cuderint Logicam Jesuitæ, ex cuius placitis, eiusdem de eodem affirmatio & negatio simul sint veræ. Sed hanc si qua debebatur huius senescentis mundi deliriis, audacter dico, Leoni fuisse incognitam, itaque contra te, Bellarmine, pronuntio; Leonem fuisse negaturum, quod tu negaturum fuisse negas, *Sanctorum passiones alius Ecclesiæ membris applicari posse, ad solum reatum pœnæ temporariæ dissoluendum.* Ratio mihi certa, quod ille solebat non contradicere sensui communi, euertereve communes animi notiones, quibus vos Jesuitæ iampridem minus minusve obtemperatis, quum asseritis, & vnicum corpus esse in plurimis locis simul, & vnicum esse Mediatorem Christum: cum tamen Sancti etiam sint Mediatores, & vnicum Deum adorari latria, quum tamen cruces, Trinitatisque imagines adorentur latria, & alia nonnulla.

XXX. Consentio, non fuisse Leoni id propositum proprie, vt hac de re disputaret. Concedo ἐν παρέργῳ dictum, & illustrandi gratia eius argumenti, quod tu repetis, quoque ille euincere volebat veritatem carnis Dominicæ. Sed non fuisse ei propterea & vere dictum, *nec alterius quisquam debitum suo fine persoluit*, & constantissime persuasum, ferre non possum. Et tu à te ipso debebas discere, Bellarmine. Nam etsi non fuit ea tibi disputandi materia proposita, sed tantum ἐν παρέργῳ dictum: *Quod per Christi mortem à debito mortis liberati simus, & tamen vnusquisque nostrum moriendo debitum soluat*: dictum, inquam, nonnisi ad illustrandum hoc quicquid est solutionis tuæ, tamen idem ego, cui tua fides infinitis experimentis suspectissima est, ausim iurare tibi penitus ita esse persuasum. Cur non Leoni, tuo Oecumenico, tantundem deferas honoris?

XXXI. Noster igitur esto Leo. De Augustino quid dicis? Loquitur Augustinus de remissione peccatorum, quam in iustificatione accipimus, cum ad gratiam Dei sine vllis nostris bonis meritis peruenimus, quam remissionem Papistarum nemo ab indulgentiis vel a Sanctis exspectet.

XXXII. Quanti interest, ô populares, Jesuitam fieri! Gregorius de Valentia, non ita pridem, id est, capite præcedenti, *Scripturæ*, inquiebat, *sine*

sine vlla limitatione significant, esse inter fideles communicationem mutuam bonorum operum. Et licuit illi concludere, ergo & satisfactionum. Hic vero Augustinus sine vlla limitatione loquitur de remissione peccatorum, & tamen non patitur Bellarminus concludere, ergo, de ea quæ obtinetur postquam ad gratiam Dei peruenerimus. Et ille tamen argumentabatur à positione generis ad negationem speciei: ὡς ἀργαλέον πρᾶγμ᾽ ἐστὶν ὦ Δρῦς καὶ φίλοι αἰτίαν ψεύδεσθαι παρὰ φθονοῦντος μὴ ἀγαθοῦ. Ego vero hanc agnosco distinctionem, siue limitationem, & commodam esse & necessariam Papistis, quibus alia euadendi nulla rima, sed Augustino προσφυῆ, nondum natus est qui demonstrarit, & nati tamen qui negent, & magno argumento, quia tum temporis satisfactionum alienarum nondum erant in Ecclesiæ agro sata zizania.

XXXIII. Basilius in Psalm. 48. οὔτε οὖν ἀδελφὸς τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν δύναται λυτρώσασθαι, οὔτε αὐτὸς ἕκαστος ἑαυτόν: *neque frater fratrem suum redimere potest, neque quisque ipse seipsum:* διότι πολλῷ βελτίονα δεῖ εἶναι τὸν λυτρούμενον τοῦ κεκρατημένου καὶ δεδουλωμένου ἤδη· ἀλλὰ καὶ οὐδὲ ὅλως ἄνθρωπος ἐξουσίαν ἔχει πρὸς θεὸν ὥστε καὶ ἐξιλάσασθαι περὶ ἡμαρτηκότος· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας ὑπόδικος: *Quia longe præstare oportet eum qui liberet, eo qui detinetur, & seruit, imo neque homo vllo modo potestatem habet apud Deum propitiandi eum qui peccauit: quandoquidem & ipse reus est peccati.* Videtur præuidisse Papistarum κακοήθειαν itaque occupauit, & dixit non simpliciter, οὐδὲ ἄνθρωπος ἐξουσίαν ἔχει: sed potentius οὐδὲ ὅλως ἄνθρωπος ἐξουσίαν ἔχει. Ito Bellarminus, & suam nobis occinito mortem animæ, quantum volet. Nam dum ille pertendet, aliquem esse ἐξιλασμὸν, post redemptam mortem animæ, & nos audiemus à Basilio: μηδ᾽ ὅλως ἐξουσίαν ἔχειν τινὰ ἐξιλάσασθαι περὶ ἡμαρτηκότος: securi concludemus, ne illam quidem expiationem, quæ non attingit mortem animæ, cuiquam permissam.

Cap. XII.

De Christi satisfactionibus.

I. SVccedit quæstio de Thesauro indulgentiarum, cuius capita duo disputantur ab omnibus, primo, vtrum sit aliquis, deinde, vtrum Ecclesiæ autoritate dispensandus, in quo vtroque nullæ nostræ futuræ sunt partes, nisi respondendi. In priori capite, primum de satisfactionibus agam Christi: tum de Sanctorum.

II. Satisfactionum Christi thesaurum esse in Ecclesia probant hoc argumento, quod colligo ex Bellarmino. Christi passio pretij fuit infiniti. Christus mortuus pro omnibus hominibus. Certum autem est, non omnibus hominibus, qui hactenus vixerunt, pretium mortis reipsa applicatum fuisse, imo maiorem partem hominum morti æternæ addictam esse. Superest igitur multum illius pretij, quod semper applicari possit, etiamsi infinitum non esset, & semper redundabit. Placet formare, perspicuitatis gratia. Quæcunque satisfactiones non fuerunt applicatæ, eæ reseruantur in Thesauro Ecclesiæ. At multæ satisfactiones Christi fuerunt non applicatæ. Ergo multæ satisfactiones Christi reseruantur in Thesauro Ecclesiæ. Probatur minor, Si pro omnibus hominibus Christus satisfecit, nec omnes tamen sunt seruati, ergo multæ Christi passiones non sunt applicatæ.

III. Respondeo: primum, maiorem esse falsam, & postremorum seculorum commentum, in media flagrantissimaque Papatus ignorantia, ac superstitione. Adeoque verum, nullum vnquam thesaurum Ecclesiæ vel nominatum vel indicatum siue in Scripturis Sacris, siue in Patrum monumentis, sed duntaxat in Scholasticorum nugis, & nouissimis Papistarum bullis. Siccine posita lex est, vt quicquid coniecturis suis diuinabunt male feriati homines, aduersus id nulla cuiquam supersit exceptio? At, quicunque fideles sunt, opponent Dei verbum. Satisfactiones suas Dauid: Da veniam, Rex maxime, idem & Propheta, balbutienti in gratiam Papistarum, quorum tibi idiomata nulla fuere cognita, tu certe satisfactiones tuas nullas apud Deum numerabas, sed tamen afflictiones tuas dixisti esse in thesauro Dei. Psalm. 55. *Migrationes meas numerasti, pone lacrymas meas in vtre tuo: nonne in libro tuo sunt?*

IV. O, exclamabit Panigarolla, siccine abiici, & superuacaneas esse satisfactiones Christi? siccine rem tam puram, tantamque, vento dissipari, & euanescere? Obruantur lapidibus, qui sic loquuntur impie.

V. Ἠρέμα, inquam, ô bone, facilius enim disputationes pacata ratio componit, quam immodesti clamores absoluunt. Ergone tibi semel certum, quicquid non applicatur, id abire in ventos, id dissipari, id abiici? Ergo, tu, tu: tu ipse, inquam, impius, tu ipse lapidib. obruendus, qui dicas satisfactiones Christi, rem illam pretiosissimam, rem tantam, satisfactiones, inquam, Christi in ventos abire, dissipari, abiici. Quid enim? Nonne tuum est, Christum vim habere satisfaciendi pro toto hoc mundo, & aliis mille, si tot extarent, qui tamen pro vno tantum sufficienter satisfecerit? Alij etiam exactius, vnam guttulam sanguinis, vnam sudoris eius guttulam ei rei futuram fuisse satis. Ergone vides, necessario concludi, futurum, vt magna pars satisfactionis Christi in ventos abeat? Nunquam enim, puto, infiniti mundi redimendi sunt. Et si vna guttula sufficit, quis vsus esse potest profluuij? Hunc tu mihi nodum dissoluito, si potes, tum ego tuis clamoribus facile satisfaciam.

VI. Secundo, negatur minor. Clare dico, nullæ omnino sunt, fuerunt, satisfactiones Christi non applicatæ, non sanguinis, non sudoris, non gutta, non guttula, non profluuium, quocunque aut modo, aut sensu intelligatur, intelligive queat Christi satisfactio. Itaque, si vera est Papistarum imaginatio, nullas satisfactiones iam applicatas pertinere ad thesaurum Ecclesiæ: secure pronuntio, satisfactiones Christi nullas omnino pertinere ad eum thesaurum.

VII. Sed vna, inquiunt, gutta sufficiebat mille mundis. Imo peregrinam λεπτολογίαν peperit Scholasticorum ineptia. Nunquam Scriptura docuit, mundum redemptum guttatim. Non debebant homines modesti καινοφωνίας inuehere in Ecclesiam. Nobis tamen certum, vnius Christi sanguine potuisse redimi quantumcunque hominum, aut fuit, aut futurum est, etiam in mille mundis.

VIII. At non fuerunt actu omnes redempti, qui fuerunt, neque redimendi, qui futuri in hoc vno mundo. Ne hoc quidem controuerti potest, quod experientia, quod præter experientiā, Verbum Dei certo certius testatur. Ergo addunt, non omnis Christi sanguis est applicatus. Ast hoc ego nego, & falsissimum pronuntio. Dico potius, si vnus omnino ex omnibus hominibus esset redemptus, totum sanguinem Christi fuisse applicatum: totum, inquam, non guttulam vnam, sed profluuium. Dico amplius, neminem vnquam fuisse redemptum minore pretio. Id mysterium vel excæcati non viderunt, vel malitiosi dissimularunt Papistæ; vt suas satisfactiones stabilirent, suos thesauros, suas indulgentias, sua somnia, quæ fundamenta destinabant suæ animarum nundinationi.

IX. Sane quæ Scriptura sanguini, eadem morti redemptionem salutemque assignauit. Ad Roman. 5. *Reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius.* Ad Colossens. 1. *Reconciliauit nos in corpore carnis suæ per mortem.* Quæ vestra hic cogitatio est, Sophistæ? An guttas, guttulas comminiscemini etiam mortis? An particula quapiam mortis, quempiam redemptum, alia alios? Quod si absurdo absurdius est, mortis τμήματα cogitare: ergo tota morte redemptus est, vniuersus mundus, & eadem tota morte Paulus. Cur absurdius, toto sanguine? Imo cur non absurdum tota quidem morte, at non nisi vnica sanguinis guttula? Nam ad mortem non vna guttula satis, sed opus fuit totum profluuium.

X. Quid? si vrgeam illud, ad Hebr. 2. ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου? Cuius vim vereor, vt non satis aduerterint interpretes, qui reddiderunt, *Vt beneficio Dei pro omnibus gustaret mortem.* Non enim Græce est ὑπὲρ πάντων plurali voce, sed singulari ὑπὲρ παντὸς: itaque malim pro vnoquoque, quam pro omnibus. Quanquam pro omnibus verum, sed distributiue, & ἀνὰ ἕκαστον. Nec quomodo donatiuum militibus imperator, multi æris omnibus, exigui singulis, sed quomodo Sol lucem eandem omnibus pro singulis præbet, & sic quidē, vt & si non vtantur cæci, tamen nihil supersit, vnde vllus thesaurus cumulari queat.

XI. Sed res fit manifesta ex Eucharistiæ celebratione, apud Lucam 22. *Hoc poculum est nouum illud Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis effunditur.* Matth. 26. *Bibite ex eo omnes: Hoc est enim sanguis meus noui illius testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.* Bibi vult sanguinem, à quibus? scilicet ab iis pro quibus funditur. An bibi per partes? Imo totum, quod nec Papistæ negant, totum ergo bibi à singulis, totum ergo pro singulis effusum, non totum pro omnibus, guttatim pro singulis. Quis ergo audeat negare, totum applicari singulis? Certe in altero signo corporis eadem ratio, totum à singulis, nec multiplicatum in omnibus, atque ita multis mundis sufficiens, æque cum sanguine. Et tamen corporis, quis thesauros somniauit?

XII. Quo magis rem reputo, hoc magis absurditatem commenti subit admirari. Esto sane, non tantum infiniti valoris, non modo totus sanguis, sed quælibet guttula. Sunto non omnes guttulæ; ac proinde nec sanguis totus applicatus. Quid est consequens? Nempe hoc, vt etiam indulgentiarum thesaurus culparum remissioni seruiat, non tantum, inquam, pœnarum temporalium, sed etiam culparum, atque adeo pœnarum æternarum. Quæ causa, inquies: Eadem, inquam, quæ tibi. Nam sanguinis illæ guttulæ pretij fuere infiniti ad redimendos à culpa, redimendos à pœna mille mundorum animas. Et tamen non omnibus, vel huius vnius mundi animabus, sed huius vnius mundi paucis prorsus animabus remittitur æterna pœna. Itaque supereffluentes oportet esse satisfactiones CHRISTI pro culpa, pro æterna pœna. Hascine in aerem dissipari? hascine euanescere? hascine abiici? Et non obrui lapidibus Sophistas, qui huic incommodo non prouisum ierunt?

Cap. XIII.

De satisfactionibus Sanctorum.

I. PRocedant nunc Sanctorum satisfactiones. His idem syllogismus est pro fundamento. Quæcunque satisfactiones non fuerunt applicatæ, eædem cumulantur in thesaurum Ecclesiæ. At Sanctorum multæ satisfactiones non fuerunt applicatæ. Ergo multæ Sanctorum satisfactiones cumulantur in thesaurum Ecclesiæ. Et probandæ maiori eadam ratio, ne inutilis pereat res tanta.

II. Minorem probant. Quicunque plura patiuntur in hac vita, quam necesse sit expiandis suis pœnis, eorum satisfactiones ipsis non applicantur. At multi Sancti plura patiuntur, quam necesse habeat expiandis suis pœnis. Ergo multorum Sanctorum satisfactiones eis non applicantur. Formaui. Bellarminus indicauit, *Asserimus*, inquit, *non paucos sanctos homines, multo plura propter Deum, & iustitiam esse perpessos, quam exigeret reatus pœnæ temporalis, cui fuerunt obnoxij, propter culpas ab iis commissas.* Assumptum probant exemplis, Mariæ Virginis, Joannis Baptistæ, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, & Eremitarum.

III. At nos quo tandem fato nati sumus, quos oporteat his tantis viris, & nihil nisi oracula ructantibus, esse importunos? Sed siue id fatum est, siue quid præterea, negamus primo maiorem prioris syllogismi. Causa negandi non ea tantum, quæ in præcedenti capite, sed hæc insuper peculiaris Sanctorum satisfactionibus, si satisfactiones sunt vllæ Sanctorum. Quia nimirum in thesauro Ecclesiæ, si thesaurus hic vllus est, illæ satisfactiones futuræ sint inutiles. Non est autem, puto, minus absurdum in Ecclesia, quam in natura, quicquam frustra fieri, & intra thesaurum nulli vsui esse, quam fortuito dissipatus abire in ventos; quodammodo intolerabilius est, quia vna cum eis perit etiam thesauri conficiendi tam cauta prouidentia, & tam astuta subtilitas. Futuras inutiles, res ipsa clamat, quia omnium Sanctorum satisfactionibus priores sunt Christi satisfactiones, & hæ quidem infinitæ, ac sufficientes omnibus seruandis, quotcunque aut sint, aut futuri sint, vnquam, ipsis adeo profitentibus Papistis. Quod si hæ sufficiunt, cui vsui esse possunt aliæ? Nisi forte æquum sit, illas Christi potius missas fieri, & has adhiberi, quod si fit, rursus cui vsui futuræ sint satisfactiones Christi, quis docebit? Quid prodest autem nobis tanquam spectrum obiicere inutilitatis

incom-

incommodum, quæ ne hoc quidem commento tollitur? Certe, si vitandæ inutilitatis causa, inuentus est is thesaurus, ergo in eum thesaurum nihil admittitur futurum inutile. Atqui hæ Sanctorum satisfactiones futuræ sunt inutiles. Conclusio ergo certa, has Sanctorum satisfactiones non admitti in eum thesaurum.

IV. Scilicet consulendus erit Gregorius de Valentia, qui doceat, Christi passionem non sine medio aliquo applicari, & prodesse. Itaque, fructum Christi passionis, quoad pœnæ temporalis remissionem, prouenire tanquam per media quædam, aut per satisfactionem propriam, aut per satisfactionem alienam.

V. Intelligo, introducuntur in thesaurum satisfactiones Sanctorum, non propter se, sed propter satisfactiones Christi, vt his subseruiant, subseruiunt autem non ipsæ satisfaciendo, sed præstando, vt, qui satisfecit pro nobis sufficienter, satisfaciat etiam efficienter. Esto. Sed, cur ergo tam pertinaciter satisfactiones appellantur? Nam id eis, si bene memini, magno consensu inditum nomen est, nec nomen duntaxat inditum: sed etiam res asserta. Soto pronuntiabat, *Non tantum pro suis quisque culpis, sed pro alienis satisfacere dœ condigno.* Panigarolla exclamabat: *O vectores, hic est vectigalis soluendi modus, quum scilicet quispiam pro vobis soluit.* De Turrecremata: *Non potest debite & discrete dimitti pœna pro peccatis iniuncta, nisi fiat recompensatio per alterum, qui plus debito facit.* Ista mihi & alia plurima videntur eam vim habere, vt satisfactionis nomen inditum sit, non ποιητικὸς, quia non ipsa efficiat, at solum faciat vt Christus efficiat, verum, proprie & directe. Sed istorum hominum tam lubricæ anguillæ sunt, vt quum maxime putes tenere, effugiant tamen, atque id efficiant, vt quod dixerunt, non dixerint. Si iurarint lingua, tamen iniuratam mentem gerunt. Verumtamen ita ludentibus, quid obstat, quominus satisfactio sit Baptismus, fides satisfactio: satisfactio denique ipsa contritio? Nam & in confesso est, per Baptismum, per fidem applicari satisfactiones Christi, & contritionem illi concedunt interdum tantam esse, vt absoluat, non à culpa tantum, sed etiam ab omni pœna. Sic illis voces nil nisi lusus erunt.

VI. Rursus, nego minorem eiusdem primi syllogismi. Nego, inquam, vllas Sanctorum satisfactiones abiisse non applicatas. Primo enim, Sanctorum satisfactiones omnino nullas esse, quo sensu satisfactiones aduersarij definierunt. Disputatum est enim, neq; proprias vllas esse, neq; alienas.

VII. Secundo, quicquid id est in fidelibus, cui satisfactionis nomen inditum est à Papistis, omne dico fuisse applicatum, & plenissime, atque adeo vltra iustam mensuram compensatum. Sic enim est Dei misericordia. Nam iustitia, etsi seuere puniat, tamen semper citra grauitatem peccati. At misericordia remunerans, non tantum reddit non debita, sed etiam vltra proportionem. Ad Roma. 8. *Statuo minime esse paria, quæ præsenti tempore perpetimur, futuræ gloriæ in nobis retegendæ.* Poster. ad Corinth. 4. *Momentanea leuitas oppressionis nostræ excellenter æternum pondus gloriæ conficit nobis.*

VIII. In confirmatione minoris, distinguo pœnas peccatorum remissorum, vel imputatorum. Si peccatorum pœnas imputatorum dicant Sophistæ, negatur assumptum. Nam quia omnia sunt peccata mortalia, nemo potest vnquam plura pati, quam necessarium sit expiandis pœnis, non enim possunt hæ pœnæ expiari, quocunque tandem modo id accipias. Itaque, ne Papistæ quidem horum satisfactiones vllas aut nominarunt, aut collegerunt in vllum thesaurum: multo minus aptas putarunt suis indulgentiis. Neque vero fideles sunt in hoc ordine, quia his nulla imputantur peccata, cum omnia sint condonata in Christo.

IX. Si ergo de peccatis agant condonatis, conceditur sane minor, nec erat, quod eam confirmarent exemplis aliquot selectis, qui poterant à nobis auferre gratis vniuersale axioma; Omnes fideles plura pati in hac vita, quam necesse sit expiandis eorum peccatis. Etenim cum expiata peccata sint omnium fidelium, quid necesse esset actum agere? Iterum expiare, quod iam expiatum est? Quare, nobis negatur maior. Nam alioquin oporteret quæcunque patiuntur fideles quicunque, ea illis nullis applicari, ideoque referri in thesaurum omnia, quod etiam Papistis absurdum. Atque adeo, cui bono? Plura enim quisque patitur, quam necesse sit, non tantum suis, sed etiam omnibus omnium peccatis expiandis. Quare non tantum eis qui patiuntur, sed ne vllis quidem omnino hominibus applicarentur.

CAP. XIV.

De operibus, qua meritoriis, qua satisfactoriis.

I. VErum quod dixi, nihil esse passionum quod non fuerit Sanctis applicatum, id auditum iampridem ex Francisco de Maironis, Durando, atque aliis, quibus etsi valde corruptis ex sui seculi stupida ignorantia, tamen hæc luminis scintilla remanserat. Id, inquam, eludere conati sunt posteriores Sophistæ, fabricata commodum distinctione, quam nunc omnes substernunt indulgentiis, tanquam iustum fundamentum. Eam nos examinemus in Bellarmino, à quo fuse tractatam habemus lib. 1. c. 2.

II. *In bonis*, inquit, *actionibus hominum iustorum duplex valor, siue pretium, assignari potest, meriti videlicet, & satisfactionis.* Qua igitur meritorie, agnoscunt omnes, nihil applicari posse aliis. Et plenissime, atque adeo vltra condignum omnibus meritis suam esse mercedem apud Deum. Sed satisfactionibus, id est, iisdem operibus quatenus satisfactoria sunt, negant semper plenam mercedem dari, nisi applicentur alienis. At Catholici & meritum negant, nec satisfactorij quicquam possunt audire. Illi probant, primo testibus Scripturis, post, suis rationibus. E Scripturis exempla colligit Bellarminus, eleemosynæ, ieiunij, orationis, operum, pœnitentiæ.

III. Eleemosyna, inquit, delet peccatum, quod est satisfactorium esse: Tob. 4. *Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat.* Ecclesiast. 3. *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.* Chrysost. homil. 25. in Acta: *Non est peccatum, quod non possit purgari eleemosyna.* Cyprian. sermon. de eleemosyna: *Eleemosynis atq; operibus iustis, delictorum flamma sopitur.* Et tamen eadem eleemosyna, quia est opus bonum, & Deo gratum, meritoria est vitæ æternæ. Matth. 25. *Percipite regnũ, quod vobis paratum est ab origine mundi, esurui enim, & dedistis mihi manducare.* Hic primus impetus Bellarmini, cuius summa in hunc concluditur syllogismum. Quæcunque bona opera & delent peccatum, & merentur vitam æternam, ea simul sunt & meritoria, & satisfactoria. Ast eleemosyna, & delet peccata, & meretur vitam æternam.

IV. Respondeo: primum negari, eleemosynam esse meritoriam vitæ æternæ, quã de re actum suo loco, atque ideo hic ipse locus Matthæi explicatus est, vt non sit opus actum agere.

V. Secundo, quia satisfieri pro peccatis, non aliter hic vsurpatur, quam pro compensandis pœnis peccatorum, & quidem temporalibus, nego, eleemosynam esse satisfactoriam, etsi concedam delere peccatum. Falsum est enim, quæcunque delent peccatum, eadem satisfacere pœnis peccati. Certe Papistæ, etsi absurde illi, vtcunque concedant, Christi mortem delere peccata, tamen pertinaciter negant, satisfacere pœnis omnibus peccati. Nobis, si liberet in hunc modum insanire, cur non liceat itidem de bonis operibus concludere?

VI. At nobis non illa, sed hæc iustior ratio, quod duobus modis deleri peccata dicantur alias redimendo, alias immutando. Priori modo concedimus, quæcunque delent peccatum, eadem satisfacere pœnis peccati, & sic veras satisfactiones esse Christi. Sed negamus, vllam eleemosynam sic delere peccata, quia id priuilegium est duntaxat meritorum Christi.

VII. Altero autem modo, concedimus eleemosynam, imo non hanc tantum, sed omnes omnino virtutes Christianas delere peccata. Sed negamus, quæ sic delent peccata, esse pœnarum peccatis debitarum satisfactiones. Delent enim, mutando ipsam hominis animam ab habitu prauo in bonum, vt qui crudelis erit in fratres, fiat benignus, & liberalis. Sic fides ipsa, quam tamen nemo Papistarum dixit vnquam satisfactoriam, delet peccata, quia ipsa bonus est habitus, vnde reliqui omnes manant. Sic verum est, eleemosynam liberare ab omni peccato, extinguere peccatum, sopire flammam peccati, ipsum, inquam, peccatum, flammamque ipsam, quæ in vnoquoque æstuat, & eatenus etiam pœnas peccati, quatenus ablata causa, tollitur effectum, sed nõ satisfaciendo. Quia qui hoc modo satisfacit pœnis, nihil agit in ipsum peccatum proprie, sed primo, & directe in pœnas, ac quod satisfacit illo modo, non agit primo, & directe in pœnas, sed in ipsa peccata, secundario autem, & indirecte in pœnas.

VIII. Tertio: nego concludi quod erat in thesi, oportuit enim Bellarminum probare, non tantum meritoriam, & satisfactoriam esse eleemosynam, & quidem simul, sed etiam posse separatim, sic enim ille totidem verbis: *Et vnum horum ab altero seiungi posse.* Quod sane indulgentiis est necessarium, quandoquidem pro certo habent, neminem mereri pro alio, sed tantum satisfacere, vnde certum, quæcunque inducuntur in thesaurum, nullam habere rationem meritorum. Itaque, si non possunt merita separari à satisfactionibus, conclusio erit necessaria, nullis satisfactionibus thesaurum crescere.

IX. Ieiunium, inquit, vere est satisfactorium, quia pœnale, vt perspicuum est ex facto Niniuitarum, Jonæ vlt. & tamen est meritorium, si fiat ex caritate. Matth. 6. *Tu autem quum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo qui est in abscondito, & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Quid reddet nisi mercedem? Syllogismus. Quicquid est pœnale, & cui redditur merces, idem est & meritorium, & satisfactorium. At ieiunium est pœnale, & ei redditur merces. Ergo meritorium & satisfactorium.

X. Respondeo: primum, idem hic vitium esse, quod nos in præcedenti argumento obseruauimus vltimo loco, non concludi, ieiunij satisfactionem separari posse à merito. Secundo, nego, cuicunque merces redditur, id esse meritorium, cum sit quædam merces ex gratia, vt alias disputauimus. Tertio, pœnale distinguo, vel proprie, pro eo quod sit pœna præcedentis peccati, vel Papistica elegantia, pro laborioso. Hoc posteriori, nego, quicquid sit pœnale, idem esse satisfactorium, non enim labor idem est quod pœna, & potest aliquis labor esse, absque vllo præcedente peccato. Altero modo, nego, ieiunium esse pœnale, nulla enim pœna proprie imponitur ab ipso peccatore, sed à iudice, nulla, inquam, pœna est arbitraria: at ieiunium arbitrarium. Neque vero vnquam Scriptura, ieiunium appellauit pœnam. Neque verum, ex Niniuitarum historia constare, aut pœnam esse, aut satisfactionem pro pœna, sed tantum, Niniuitis pœnitentibus, condonatum fuisse à Deo.

XI. Idem de oratione dici potest, inquit. Nam in oratione Dominica petimus, vt dimittantur nobis debita nostra, atq; hac petitione satisfacimus pro peccatis venialibus, & S. Augustinus affirmat in Enchirid. cap. 71. *De quotidianis, breuibus, leuibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit.* Et tamen de ead. oratione Dominus Matth. 6. *Tu autem quum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.*

XII. Respondeo, vt prius, non probari, satisfactionem in oratione, separari à merito. Non probari, orationem esse meritum, quandoquidem, reddere mercedem non ita significat. Non probari denique, orationem esse satisfactoriam. Quid tum enim, si postulemus debita nobis condonari? An id ipsum est debitis satisfacere? Atqui ea debita continent culpam, continent pœnam æternam. Cur non ergo dicitis, satisfieri culpæ, satisfieri pœnæ æternæ? At Augustinus dixit, inquis. At tu, inquam, pollicitus eras Scripturas, & nunc pro iis Augustinum substituis. Deinde, quid si Augustinus non dixerit? Primum enim, satisfaciendi vocabulum apud Veteres longe alia notione vsurpari docuimus. Et hic non dixit bonus ille pater, pro peccatorum pœnis satisfacere, quæ nostra quæstio est, sed, peccatis ipsis. Imo fallor, non enim pro peccatis, sed de peccatis, hoc autem significat, non de peccatis satisfacere, quam phrasin nescio vtrum quisquam vsurpant, sed quum de peccatorum condonatione agitur, tum distinguenda esse grauia crimina à leuibus. Et in leuibus quidem sufficere orationem, non satisfacere ipsius peccatis, sed sufficere quærenti veniam, simplicem orationem, & quum in grauioribus, adhibendas esse eleemosynas, non vt satisfiat pœnis, sed vt ipsum peccatum deleatur.

XIII. Denique, de operibus pœnitentiæ, inquit, generatim, quod simul satisfactoria & meritoria esse possint, extat memorabilis sententia Cypriani in serm. de lapsis extremo, *Qui sic Deo satisfecerit, qui pœnitentia facti sui, qui pudore delicti, plus & virtutis, & fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus & adiutus à Domino, quam contristauerat nuper, latam faciet Ecclesiam, nec iam solam Dei veniam merebitur, sed coronam.*

XIV. Imo satisfacere (nam de merito alias dictum) Cypriano nõ id quod meis aduersariis, sed quod sæpe dixi, & prolixius, lib. præcedente, mutatio in melius,

merius,& virtutum oppositarum acquisitio, vnde deletur peccatum. Testis ipse locus,in quo ἐκ περισσοῦ sunt, satisfacere Deo, & plus virtutis & fidei acquirere. Quod genus satisfactionis ab hoc sermone alienum est, cui solæ pœnæ sunt pro obiecto. Patet,quandoquidē satisfactionibus alienis nemo vnquam vel pilo amplius virtutis fideique acquisiuit. Quomodo enim mortui? Vno verbo vin' vt expediam: Satisfit iustitiæ diuinæ vel præcipienti,vel punienti. Satisfieri punienti volunt mei Papistæ:at Cyprianus, præcipienti: nam virtutem fidemque acquirere pertinet ad præcepta virtutum.

XV. Rursus dixit Cyprianus:qui sic satisfecerit, non solum veniam merebitur, sed etiam coronam. Coronam quidem non dubitant Papistæ ad meritum pertinere. Veniam ad satisfactionem. Esto. Sed quam,inquam, veniam? Culpæne,& pœnæ æternæ, an pœnæ temporalis? Quid si ego prius contendam? Et vero ita memini docere in libro præcedenti. Nec habent aduersarij vnde conuincant mentitum. Ego contra dico,totam Cypriani oōtationem habere pro scopo eam veniam.Paulo prius hæc fuerunt verba: *Si precem toto corde quis faciat,si veris pœnitentiæ lamentationibus & lacrymis ingemiscat,si ad veniam delicti sui* (audin' veniam pœnarum?) *Dominum iustis & continuis operibus inflectat, misereri talium potest, qui & misericordiam suam protulit, dicens, Cum conuersus ingemueris,tunc saluaberis, & scies vbi fueris. Et iterum, Nolo mortem morientis, dicit Dominus,quantum vt reuertatur & viuat.* Veniam ergo Cyprianus nominabat mortis, veniam pœnæ æternæ, ergo & satisfactionem eiusdem: quam nullam statuunt Papistæ:n i mirum quia satisfactionem aliter definiunt.

XVI. Præterea,rursus deficit Bellarminus:nec docet, Cypriano teste separari posse meritum & satisfactionem, quod si non facit, nihil facit, & perit illi suus thesaurus, quæ illi sunt aræ, qui foci. Nec vero fieri potest, vt doceat vnquam ita Cypriano visum, aut alienas satisfactiones in meritem veniisse. Nam,quod hoc loco legitur, *Potest in acceptum referre,quicquid pro talibus & petierint Martyres, & fecerint Sacerdotes*, neq; ausus est quisquam satisfactiones alienas interpretari, & res ipsa temeritatem conuicerit, si quis sit ausus. Nam æque dicit,in acceptum referri quæ Sacerdotes fecerint, & quæ Martyres petierint. Atqui non sunt satisfactiones, ea quæ Sacerdotes pœnitentibus faciunt. Ergo,in acceptum ferre,Cypriano non significat acceptationem satisfactionis.

XVII. Nunc audiamus rationes ex Theologia petitas, ita enim pollicetur Sophista noster.Principio,inquit,opus bonum ex caritate factum,meritorium est vitæ æternæ. At nihil detrahitur de bonitate, & dignitate eius operis, si acceptetur à Deo ad satisfactionem pro pœna. Igitur idem opus, meritorium,& satisfactorium erit.

XVIII. Euge,hoc scilicet est,virum esse.Nam credo in puerorum gratiam fictas, pictas leges esse,illius olim Logices, quæ, Aristotele magistro, tam celebris fuit. Nam si hoc non sit,quid esse potest,quo delusus potuerit Bellarminus sic argumentari? Quasi diceret, Omnis Iesuita est Sophista: at nihil detrahitur de dignitate Iesuitæ, si sit Cardinalis:Ergo omnes Iesuita est Cardinalis.Atqui,inquam,vt Phœnices, sic, non nisi singulos Iesuitas orbis vidit hactenus,& quidem hunc secundum.Quid ergo?Nempe, fallacem esse syllogismi formam dolebunt reliqui omnes Ignatio nati. Doleant per me licet,dum ne indignentur,me irridere suum Bellarminum.

XIX. Pergit.Qui orat pro aliis, eisque impetrat remissionem peccati, vel quoduis aliud beneficium Dei, certe non minus bene operatur, & Deo placet ita orando,quam si pro se tantum oraret,imo melius facit,ac Deo magis placet, quia simul exercet caritatem in Deum, & in proximum. Igitur non perdit mercedem suam apud Deum, quamuis etiam proximo beneficium aliquod ipso opere impetrarit. Quare, poterat eadem oratio simul esse impetratoria & meritoria. Quod si ita est,quid impedit,quominus possit esse simul satisfactoria & meritoria?Permittisne formare Bellarmine?an confusione gaudes?Si eadem oratio potest esse meritoria,simul & impetratoria,ergo etiam meritoria & satisfactoria. At prius verum,ergo & posterius.

XX. Respondeo:primum,negari assumptum. Nulla enim oratio est meritoria,fateor, esse opus bonum,fateor, non perdere mercedem suam apud Deum,nego tamen,esse meritoriam. Nam,quæcunq; illa merces est,ea obtinetur orando;ideoq; impetrando, quare,non tantum impetratoria est oratio,quum obtinet beneficium aliquod patri suo, sed etiam quum sibi. Sic, non tantum,Numer.15.*Impetrabit q; ei veniam.* Sed etiam,2.Samuel.19.*Omne quod petieris à me impetrabis.* Esther quinto:*Etiam si dimidiam partem regni mei petieris,impetrabis.*

XXI. Rursus,nego consequentiam. Profecto,si cogerer concedere, & meritoriam esse orationem, & impetratoriam, tamen nemo efficeret,vt Bellarmino concederem esse,& meritoriam,& satisfactoriam, Quid obstat?inquit. Imo,quid cogit?quid saltem suadet?inquam. Nam,tu prius teneris probare,te verum dicere,quam ego,te mentiri.Quanquam mihi certa ratio, aliud esse impetrare,& satisfacere.Hæc etiam summa,quod impetratio nihil habet absurdi,& satisfactio est impossibilis.

XXII. En tibi nunc dilemna vtroque petulcum cornu.Hinc certe:hinc victoria,aut nusquam.Si duo pij viri, etiam æquali caritate, & pietate orent, eleemosynasve tribuant, & vni remittatur pœna temporalis aliqua, cui erat obnoxius, alteri vero nulla, quia nullam soluendam habeat, parne hi sibi in æterna vita præmium acquirunt, an diuersum? Si par: ergo opus bonum & meritorium simul & satisfactorium esse potest.Sin diuersum,igitur opus bonum,siue meritorium non integram à Deo mercedem accipiet:nam,non potest tam parum detrahi de præmio vitæ æternæ, & augmenti gratiæ, quin sit multō pretiosius & maius,quam remissio cuiuscunque pœnæ temporalis.Est autem absurdum,opus bonum, & meritorium non accipere à Deo integram mercedem. Igitur par præmium duo illi viri obtinebunt, etiamsi alteri tantum pœna temporalis remittatur: nam alteri non remittitur, non quia non possit,sed quia non est necesse.

XXIII. Sed primum, quod postulat, vt ponam, nunquam obtinebit, vni soluendam restare pœnam,alteri nullam.Nam,supposita remissione peccatorum,nego,vllam pœnam residuam esse.Itaque,somniabat Bellarminus, sibi apud suos cæca obedientia occupatos esse declamandum, non cum Catholicis disputandum.Inde,qui inter illos regnat,inter istos ridiculus est. Id primum peccatum.

XXIV. Secundo,vt hanc hypothesin tantisper gratificemur. Vel, inquit, præmium acquirunt par, vel diuersum; Sed prius definitum oportuit quomodo acquirant, gratis, an ex merito. Nam, si ex merito,tum vero,vtrumque dilemmatis membrum nego.Quia nemo à Deo quicquam obtinet ex vi meriti.Quis enim prior dedit,vt restituatur ei?Sin autē gratis,potest cōcedi,interdum parem,interdum diuisam,siue potius imparem obtineri mercedem,id est,alij plus condonari,alij minus. Sed,si parem,inquit,ergo idem opus meritorium,& satisfactorium. Negatur,inquam. Nam gratia æque opponitur merito & satisfactioni. Sin imparem: Ergo,inquit,opus meritorium non accipiet integram mercedem. Æque absurdum:nam,si ex merito, ergo non gratis. Atqui absurdum, opus meritorium non accipere integram mercedem. Concedo, inquam, si opus sit aliquod meritorium,sed si nullum?

XXV. En tibi nunc postremum conatum. Vni,eidemque operi debetur merces duplex,ex iustitia commutatiua,& distributiua. Atqui operi satisfactorio debetur remissio pœnæ ex commutatiua; meritorio præmium,ex distributiua : Ergo vnum idemque opus simul satisfactorium esse potest, & meritorium. Probatur maior:quia euangelizanti debetur ex commutatiua, victus & vestitus.Luc.10.*Dignus est operarius mercede sua.* Prior.ad Corinth. 9.dixit Paulus, Dominum ordinasse,vt,qui Euangelium annuntiant,de Euangelio viuant. Atqui eidem euangelizanti debetur vita æterna secundum distributiuam,1.Petr.5. *Pascite,qui in vobis est,gregem, & quum apparuerit Princeps pastorum,accipietis immarcessibilem gloriæ coronam.* Probatur assumptio. Nam,compensatio pœnæ pertinet ad commutatiuam. Deuteronomij vicesimo quinto,*Pro mensura peccati,erit & plagarum modus.* At meritis præmium debetur secundum distributiuam:Matth.25.parabola de talentis. Poster.ad Timot.4.*Reposita est mihi corona iustitiæ,quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* Et Actor.10.ad Roman.negatur, Deus esse acceptor personarum.

XXVI. Et quamdiu futurum est,vt luctemur cum his non argumentis, sed argumentorum monstris? Quamdiu nos Sophistæ suis exercebunt funiculis ex arena?Confidenter tamen, probatur maior, probatur minor,quanquam nulla maior fit,nulla minor. Adeo lectores habent de ridiculo nugacissimi Sophistæ.Rem indignam!

XXVII. Sed videamus tamen. Operi debetur merces,tum ex distributiua iustitia,tum ex commutatiua.Apud Deum,an apud hominem?Nam,de homine,nostra nihil interest. Sed apud Deum,negamus quicquam hominibus deberi ex iustitia,præter pœnas. Nam præmia non debentur proprie,&, si quo modo deberi dicuntur, intelligendum ex gratia, cuius ratio alia quam iustitiæ. Nec contra probatur. Nam,euangelizanti deberi victum & vestitum,concedo,sed apud homines,& ita asserunt,qui loci sunt inducti. Euangelizanti,debitam vitam æternam,nego,sed promissam. Neq; enim verum, quicunq; accipit aliquid,id continuo accipere tanquam debitum.Sed id alias diximus.

XXVIII. Nunc: Atqui satisfactorio debetur remissio pœnæ ex commutatiua,meritorio præmium,ex distributiua. Fateor, inquam, si quod sit satisfactorium, si quod meritorium. Sed,quid si nullum?Nempe,hic deficit admiranda subtilitas,& maluit supponere,quam probare:Sic sapit.Et tamen video pecudis ingenium, compensationem pœnæ pertinere ad commutatiuam,probat,quia statutum fuerit, vt pro mensura peccati, sit plagarum modus,quasi compensatio pœnarum, esset plagarum modus, aut vnquam iustitia vlla admiserit pœnarum compensationem. De Pauli loco alias disputatum.

CAP. XV.

Argumenta è Scripturis pro Indulgentiarum dispensatione.

I. ERgo φρῶδε ὁ Ἰησοῦς. Quid eius dispensatio? Deducenda in Anticyram, vt sanata redeat. Nam,quis furor est,disputare de iure dipensandi, id quod neque est,neque fuit,neque futurum est?Et disputant tamen Sophistæ. Tam facile,quam Pygmæis,& Acephalis,& Cynocephalis, & Sciopodibus suas regiones in Cosmographia assignatas legimus.

II. Sequitur nunc, inquit, Bellarminus, capite tertio, vt ostendamus esse potestatem in Ecclesia, thesaurū eiusmodi applicandi aliis,qui indigent. Gregorius de Valentia,puncto secundo. Sequitur nunc secundum huius disputationis principale punctum, in quo proprie ac directe probandum contra Sectarios est, exstare omnino in Ecclesia autoritatem conferendi indulgentiam hactenus à nobis descriptam. Nota,*Proprie, & directe contra Sectarios.* Et tamen Panigarolla, *Indulgentiarum dispensator Papane sit & Episcopi, suscipienda non est cum Caluinistis disputatio, qui enim donum reiiciunt,de largiente soliciti non erunt.* Itaque vertit stylum ad suos Catholicos,vt persuadeat.Laudo iudicium in Franciscano, quam in Iesuitis exactius. Nec Iesuideat.Laudo iudicium in Franciscano, quam in Iesuitis exactius. Nec Iesuitarum tamen laborem non examinabo, ne si cuipiam viderentur operæpretium facere in asserenda dispensatione,concludat, si dispensatio sit,ergo thesaurum esse.

III. Primum omnibus argumentum,ex Matth.16. *Tibi dabo claues regni cœlorum,& quodcunq; ligaueris super terram,erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram,erit solutum in cœlis.* Matth.18.*Amen,Amen dico vobis,quæcunq; alligaueritis super terram,erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solueritis super terram,erunt soluta & in cœlo.* Ioan.20. *Quorum remiseritis peccata,remittentur eis,& quorum retinueritis, retenta sunt.* Inde sic arguunt, Omnis ratio remittendi peccata,committitur Petro. At distributio thesauri satisfactionum,est ratio remittendi peccata. Ergo distributio thesauri satisfactionum committitur Petro. Sic ego breuius,quod prolixius Gregorius de Valentia. Maiorem Bellarminus probat. Quod ea promissio sit amplissima, nec restringatur ad peccata, sed complectatur omnia vincula, quæ impedire possunt homines à consequutione salutis æternæ,aliter de Valentia.

IV. Respondeo.Primum,negatur maior.Nam remissio culpæ,item remissio omnis pœnæ,est ratio aliqua remittendi peccata. Fatentur enim admissio omnis pœnæ, est ratio aliqua remittendi peccata. Fatentur enim admissio omnis pœnæ,

V. Gregorius de Valentia, visus est mederi huic vitio, quum non dixit simpliciter, omnem rationem, sed limitauit, rationem dicens, qua & Ecclesiæ id sit vtile, & deceat bonitatem Dei, ad eiusque gloriam expediat. Sed reuera nulla hæc limitatio est. Nam Deus in instituendis rebus, non tenetur vllis legibus, imo efficit leges ipsas, nec quicquam instituit, quia suam gloriam promouet, sed contra, eo quia institutum est, gloriam eius promouet, nimirum, quia ipse indit eis eam vim & efficaciam. Præterea, quis habet causam, cur non esset & vtile Ecclesiæ, & decens bonitatem Dei, expediensque ad eius gloriam? Exspecto audire.

VI. Ad maioris confirmationem Bellarminianam, facilis responsio. Nam, culpa & reatus pœnæ æternæ, sunt inter vincula, quæ impedire possunt homines à cõsequutione salutis. Et tamen excipiuntur ab hac promissione, Quare, falsum esse, amplissimam promissionem, id est, continere omnem rationem dimittendi peccata, etsi non pugnem, quominus comprehendat omnia peccata.

VII. Secundo, nego assumptionem. Reuera enim distributio eius thesauri, nulla ratio est remittendi peccata: Nam si esset, ergo instituta oporteret à Deo. At impudentes homines suo commodo sunt commenti, partim diuitiis alienis inhiantes, partim ipsa impostura gaudentes. Quid? Deumne oportuit huiusmodi omnia somnia habere rata? Tum vero, aliud est pœna, aliud peccatum. Itaque, remissio peccati, non est remissio pœnæ. At dispensatio huius thesauri, est remissio solius pœnæ: non est igitur remissio peccati, de qua loquuntur omnes loci citati.

VIII. Nam, quod Bellarminus occupans, disparat duos primos locos Matthæi à tertio Joannis, negans in illis restringi promissionem ad peccata, sicut in isto, quod & Rossensis fusius disserit, accusans Lutherum confundentem: Id nos olim prolixe refutauimus, Tomi secundi libro vndecimo, capite nono. Itaque vnum notare nunc iubeo; Gregorium de Valentia in hoc ipso argumento omnibus his tribus locis vti, nec notare vllum discrimen.

IX. Atque hactenus primum argumentum. Subiicit alterum Gregorius, ex posterioris ad Corinthios secundo, quod Bellarminus maluit adscribere vsui Ecclesiæ. Apostolus aperte significat accepisse se à Christo potestatem, pœnam iudicio Dei debitam peccato, post dimissam culpam, condonandi, eiusdem Christi autoritate, quod est re ipsa autoritatem accepisse conferendi indulgentiam. Nam, de Corinthio incestuoso, qui iam remissionem culpæ per pœnitentiam obtinuerat (vt Chrysostomus, & Theophylactus, & Commentarius Ambrosij, & alij in illũ locum interpretantur, & ex ipsis Apostoli verbis colligitur) quum à Corinthiorum etiam Ecclesia dignus aliqua remissione & venia iudicaretur, intercessioque pro eo facta esset, sic Apostolus scribit, *Cui aliquid donastis, & ego: nam, & ego quod donaui, si quod donaui, propter vos in persona Christi.* Argumentum. Quisquis condonat pœnam iudicio Dei debitam ei qui per pœnitentiam obtinuit remissionem culpæ, & condonat facta alicuius intercessione: is confert indulgentiam. At Paulus id fecit, ergo contulit indulgentiam.

X. Respondeo; pœnam iudicio Dei debitam condonari ei qui per pœnitentiam obtinuit remissionem culpæ, dupliciter intelligi. Huius enim pœnæ debitũ, vel præcedere remissionem culpæ, vel sequi. Clarius, remittitur pœna, vel quæ erat imposita ante pœnitentiam, sola habita ratione peccatorum commissi, vel post pœnitentiam, sicut Papistæ dicũt, pœnam illam priorem commutari in aliam, exempli gratia, æternam in purgatoriam. Nam, purgatoria non debetur peccato non remisso, sed æterna: at, post remissionem peccati, imponitur.

XI. Hoc posito, si pœna intelligatur debita ante remissionem culpæ, concedo minorem, sed maiorem nego. Nam, ipsi Papistæ ita nobis indulgentias descripsere, atq; adeo ipse de Valentia, *Indulgentia est relaxatio pœnæ temporalis, iudicio diuino peccatis actualibus post remissam culpam debitæ.* Similiter alij, vt recitauimus capite secundo.

XII. Sin autem pœnam dicant debitam post remissionem culpæ, negatur assumptio. Re vera enim Paulus pœnam eam donauit, quæ huic incestuoso imposita erat, ante vllam pœnitentiam. Nempe, ex illa sententia prioris ad Corinth. 5. *Eiusmodi tradatur Satanæ ad interitum carnis.* Probatur facile: primo, quia confesso, ac pœnitenti nulla legitur imposita pœna, sed tantum peccanti. Secundo, Interpretum testimonio. Anselmus, *Nunc reuocat eum, quem Satanæ tradiderat, & Ecclesiæ membris associat.* Thomas, *Sufficit illi qui eiusmodi est, obiurgatio quæ fit à pluribus, id est, tam manifesta, & dura correctio, scilicet, quod separatus fuerit ab omni communione, id est, excommunicatus ab Ecclesia, & traditus Sathanæ, vt habetur prioris ad Corinthios quinto.* Justinianus *Sibi prudenter Apostolus Corinthiorum animos demulcendos censuit, & ad lenitatem traducendos, vt, quemadmodum omnium suffragiis sontem illum damnauerant: ita communi omnium consensu pœnam illi condonarent.* Salmero, *Censet Paulus pro pœnitentia sufficere excommunicationem illam, & increpationem publice factã.* Quid plura? Gregorius ipse, ipse, inquam, de Valentia, hoc ipso in argumento, *Illam pœnam, aut partem illius pœnæ remisit tunc Apostolus, quam antea, primæ ad Corinthios quinto, dixerat se nomine ac loco Christi ei homini constituisse.*

XIII. Falsum est igitur, Paulum contulisse indulgentiam: Nam primo, hæc nulla pœna erat imposita pœnitenti. At Bellarminus disertis verbis, *Quum in forma indulgentiæ palam exprimitur concedi remissionem pœnitentiæ iniunctæ, non intelligitur concedi, nisi remissio eius pœnitentiæ, quam Sacerdos in Sacramento confessionis iniunxit.* Adde, atqui hæc pœna non fuerat iniuncta in Sacramento Confessionis. Nulla igitur hic indulgentia fuit. Præterea: Nulla indulgentia pertinet ad excommunicationem. Bellarminus idem, *Nec pœnas, quæ in foro externo, & contentioso, siue Ecclesiastico, siue seculari infliguntur, indulgentiæ tollere possunt.* Atqui excommunicatio est pœna inflicta in foro contentioso. Rursus ergo, indulgentiam non contulit Paulus.

XIV. Disputant tamen contra, Bellarminus; Rogauerunt Corinthij B. Paulum, vt Theodoretus & Thomas docent, vt incestuoso excommunicato, & seriam pœnitentiam agenti ignosceret, & condonaret id quod supererat pœnitentiæ: annuit Beatus Paulus, & iussit vt suo nomine indulgerent. Nec quicquam defuit eorum, quæ ad iustam indulgentiam pertinent, non autoritas in concedente: quia in persona Christi, non pietas in causa, quia propter Corinthios, non status gratiæ in suscipiente, quia dicitur incestuosus tantum de suo peccato dolorem concepisse, vt periculum esset, ne nimia tristitia absorberetur.

XV. Respondeo, falso poni condonatum fuisse, quicquid supereset pœnitentiæ, id est, pœnæ temporalis. Neminem enim id dixisse, non Theodoretum, non Thomam. Illius verba recole, *Innuit autem id quod dicit, eos per beatos viros, Timotheum & Titum pro eo qui peccarat, rogasse.* Alterius, *Sic enim vos remisistis alicui, & rogastis me, quod ego remitterem, & ego remisi. Et hoc est quod dicit, cui autem aliquid donastis vos, & ego scilicet, donaui.* Hæc illi, asserentes, rogauisse Corinthios pro incestuoso, & rogauisse, vt dimitteretur ei, sed, vt dimitteretur pœnitentia, & multo magis quod supererat pœnitentiæ, nemo dixit eorum, &, si quis nunc ausus est ridicule, absurde, stulte dixit, non enim dicitur, pœnitentia remitti, apud bonos autores, sed apud Scholasticorum quisquilias. Dicitur remitti, aut peccatum, aut pœna, puta, hoc loco excommunicatio. Sed pœnitentia neque peccatum est, neque excommunicatio.

XVI. Enimuero, quid illud est, *quod supererat pœnitentiæ?* Lorichius dixit, *Apostolus Paulus incestuoso Corinthio, quem Satanæ tradiderat, aliquid de iniuncta pœnitentia condonauit.* Gregorius de Valentia, *Illam pœnam, aut partem illius pœnæ remisit tunc Apostolus.* Scilicet, Apostolum existimant in peccatis μαγειρικὰ ἀσκῆσαι, & comminuisse in frustula pœnas, atque ex iis alia donasse, alia minime. Sed, inepti homines, quid cogitabant? Excommunicationem fuisse concedunt omnes, cui autem fuerat vnquam auditum, excommunicationem comminui in particulas? Et non totam hausisse, qui vel diem vnum excommunicatus mansisset? Et sane excommunicationem ad tempus præfixum nondum, puto, natus est, qui commentus sit.

XVII. Sola illam, sola circumscripsit pœnitentia. Non illa Papistica, pœnarum nugis definita, sed altera Christiana, quæ indignata peccatis præteritis, festinat ad conuersionem ad Deum, amoremque virtutis. Ambrosius in hæc Pauli, *Afflictio homini peccati proprij causa subuenire præcipit, quia pœnitentia si de vero animo est, hoc est, si correptus statim in animo doleat, protinus habet fructum. Deniq; in Regnorum libro habetur, quia Achab, cum arguisset eum Propheta, commotus animo statim meruit veniam. Et Dauid in causa Vriæ Ethæi correptus, quia cognouit se peccasse, delictum eius deletum est. Ita & Apostolus illum qui incestum commiserat, habens vxorem patris, obiurgatum, & abiectum, dolentem renouari iubet.* Itaque verum est, donatam fuisse pœnam, sed falsum, aliquid pœnæ, siue quod supererat, tota enim adhuc supererat, tota est donata.

XVIII. Nunc nihil est difficile. Nihil, inquit Bellarminus, defuit eorum quæ indulgentiæ adesse debent. Quasi, inquam, nihil præter autoritatem dantis, pietatem causæ, statum peccatoris, desideretur ad perficiendam indulgentiam, & non vel præcipue oporteat adesse pœnam temporalem post remissionem culpæ. Alioquin, quid erit, quominus Baptismus sit indulgentia? Nam, baptizandos saltem adultos oportet credere, ita enim respondere tenentur. Estne autem qui credat, nulla accepta gratia? Sic leuiculus erat in arguendo Bellarminus.

XIX. De Valentia, si non solidior, saltem prolixior. Probat, pœnam tunc remissam, fuisse debitam apud Deum, non apud Ecclesiam tantum. Primo, quod ea fuerit, quam antea nomine ac loco Christi se constituere Paulus diceret. Secundo, quia eius pœnæ finis erat; *vt illius hominis spiritus saluus fieret in die Domini?* quo ipso significatur, eam pœnam, vel aliam eius loco debuisse secundum iudicium Dei luere illum Corinthium. Tertio, quod eam condonare se dixerit *in persona Christi:* vnde sequitur, debitam fuisse iudicio Christi. Quarto, quod ea condonatio fuerit ex autoritate, quam donauit Christus Apostolis, & eorum successoribus, à qua Veteres probant contra Nouatianos, esse in Ecclesia potestatem remittendi peccata post Baptismum.

XX. Respondeo, frustra sudare Jesuitam probantem, id quod non est in quæstione. Hęc enim argumenta conficiunt, Paulum remisisse peccatũ apud Deum. At hoc non debuit negari, quia diserta sunt Christi verba, *Quicquid solueritis in terra, erit solutum in cœlis.* Itaque, nemini dubitandum, quin efficax sit ministerium apud Deum in hac remissione. Sed non sequitur, indulgentias esse. Nam, hæc remissio ipsius est culpæ, ipsarumque æternarum pœnarum, ad quas nondum tanta fuit indulgentiarum impudentia, vt vellet se porrigere.

XXI. Et tamen, ne id quidem quod non negamus, Gregorij argumenta euincunt. Quis enim nescit, nomine Christi opus esse ad pœnas Ecclesiasticas, & præcipue excommunicationem, infligendas? Quæ tamen ad forum Dei non pertinent proprie. Quis neget excommunicationis finem esse: vt excommunicatus saluus fiat? Quis ausit excommunicationem, aut vllam omnino Ecclesiasticam pœnam tollere, nisi in nomine Christi. Denique, ipsi Papistæ concedunt, vniuersam Ecclesiastici fori iurisdictionem inniti autoritati, quam dedit Dominus Apostolis, eorumq; successoribus.

XXII. Tertio, Latomus obiicit, Matth. 24. *Quis, putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illi in tempore tritici mensuram?* Auratus, *Ex tam immenso thesauro indulgentias largiri à Pontificibus & Prælatis Ecclesiæ ostenditur etiam ex Paulo*, Et 1. ad Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* Et 10. *Dispensatio mihi credita est.* Summus ergo Pontifex generaliter hunc thesaurum spiritualem potest dispensare.

XXIII. Verum, Panigarola solutionem nobis digito indicat. Qui, postquam negauit, nobiscum ineundam esse disputationem de dispensatione indulgentiarum: *Sed in Ecclesia*, inquit, *in qua recipiuntur indulgentiæ, nemo ambiget, quin Papæ & Episcopis earum sit permissa dispensatio.* Tum subiicit locum illum ex 1. ad Corinth. Manifesta mens est. Nullam his testimoniis vim esse, nisi positis prius indulgentiis. Quomodo; quid non dici potest? Næ, si mihi persuasum esset, per Ecclesiasticum ministerium, adimi regna, imo, adimi vitam regibus, tum mihi his ipsis locis tanquam certissimis demonstrationibus, facile persuadeant Jesuitæ, Apostolos ius habuisse iubendi reges promiscue occidi, & licere Jesuitis, tanti, tam sacri ministerij promotoribus esse. Sed quamdiu nihil certius apud me, quam eas sacras esse personas, tum frustra excuset mihi Paparum scelera. Exspectent ergo Sophistæ, dum nobis suis argumentis persuaserint indulgentiarum thesaurum. Alioquin nihil sperent præter sibilos.

Cap. XVI.

Papistarum ratiunculæ, pro dispensatione Indulgentiarum.

I. PLuribus illi quidem Scripturarum testimoniis abuti poterant: Sed pudor, credo, prohibuit, bono quodam fato. Rationes nunc examinemus.

II. Primam exhibeto Bellarminus, sed postremo loco, ductam à simili. In omni bene instituta Rep. pertinet ad Principem, & ad magistratum dispensatio communium bonorum, & admittere satisfactionem vnius pro altero, si ita iudicent expedire vtilitati eiusdem Reip. Vt, exempli gratia, Si Princeps debeat stipendia multa militibus, & rursum habeat in carceribus multos, qui ob fraudes fisci rationibus illatas debeant pœnam luere, vel in pecunia, vel in corpore, si forte milites illi ex direptis ciuitatibus locupletati, stipendiis non egeant, eaque Reipub. condonent pro arbitrio Principis eroganda, certè poterit Princeps ob vtilitatem aliquam Reipub. ex militaribus illis stipendiis fisco suo, pro debitis miserorum, qui carceribus detinentur, satisfacere, & miseros illos absoluere. At, certum est, Episcopos, principes esse populi Christiani, & Romanum Pontificem in vniuersa Ecclesia, loco Christi summum magistratum gerere, nec minus certum, extare in Ecclesia thesaurum satisfactionum, ex passionibus Christi, & Sanctorum, quo ipsi non egent, & in communem fidelium vtilitatem erogari desiderant, denique certum, multos esse fideles homines, & Dei filios, amicosque, qui tamen reatu pœnæ temporalis adhuc tenentur obstricti. Cur igitur non poterunt Episcopi, ac potissimum Papa, si rationabilis causa subsit, ex thesauro illo pro debitoribus satisfacere Deo, & nomine ipsius Dei eandem satisfactionem pro debitoribus illis acceptare, atque ea ratione indulgentias illis dare, easque à reatu pœnæ temporalis absoluere?

III. Longam fabulam recensuit Calliopius, plaudite, & vos demum persuasos fatemini, ô quicunque ita estis nati, vt magnifico verborum crepitu moueamini. Quid enim aliud superest ad plenum Sophistę triumphum? Sed nobis paulo constantioribus, an pertinacioribus? solenne est ἀποδεικτικῶν, & Sophistarum magniloquentiam suspectare, vt, quia tam sæpe fallunt, vix etiam, cum vera dicunt, fidem commodemus, nedum adoremus non verisimilia. Hunc vero Sophistam videmus magna diligentia argumentum adornasse; curasseque vt membra membris, articuli articulis diligenter responderent, adeo vt nihil sit elegantius, sed quæ spes decipiendi foret, si materiæ infirmitatem ars nulla suppleret?

IV. Breuius respondeo, quam ille proposuerit: neque πρότασις verisimilis est: neque ἀπόδοσις non falsa. Quid dici potuit ad refutandum breuius, sed potentius? Similitudines scio non necessario esse veras: sed, qui ne verisimiles quidem putauerit, nondum inuentus quisquam. Deberi posse militibus multa stipendia, non nego: haberi posse in vinculis non paucos, concedo, & milites ex direptis ciuitatibus locupletari, non est impossibile. Sed, non habere etiam sic ditatos, stipendiis opus, sed condonare fisco ea stipendia milites, quando visum? quando auditum? Quænam ætas tantum portentum tulit? Euoluat annales suos Bellarminus, & exemplum proferat. Sed isti videlicet contemplatiui viri, res omnes didicerunt abstrahere à sua materia, & inde eruere etiam quid futurum sit, si nihil futurum sit.

V. Sed rursus, potest Princeps ex iis pecuniis in fiscum redactis, satisfacere pro iis qui in fiscum peccarunt. Et hoc rursus abstractionis commentum est, non ab vllo vnquam rerum vsu, aut exemplo. Et quicunque sunt, non contemplatiui, sed sani, dixerint longe aliter fieri, si eos velit Princeps vinculis liberare: nempe, plenam indulgentiam dari, & pronuntiare Principem se gratis & culpam & pœnam condonare: quomodo non dubitamus in Ecclesia fieri. Vel certe si nolit vniuersam pœnam: at certe leuiores imponere, quam pro meritis, sed eas, vel corpore, vel ære proprio luendas, non ex fisco. Quid ergo? Nempe, hæc artificiosissima πρότασις infelicissimum est commentum hominis nec acuti, & μελαγχολικοῦ.

VI. Quid ἀπόδοσις? Nempe, hæc reponit quicquid hactenus disputatum fuit: & Papam summum esse Ecclesiæ principem: & extare in Ecclesia fiscum, id est, thesaurum meritorum, & Sanctos velle sua merita in alios erogari, & esse Dei filios amicosque, quibus sint pœnæ pendendæ. Et hæc quidem tam certa, quam si nunquam audisset refutata. At nos, quanto ille certius repetit, tanto potentius irridemus. Vnum obiter monemus, vno saltem non quadrare similitudinem, quod filios, amicos Dei, comparet iis, qui sint apud Principem in vinculis. Nisi hæc etiam contemplationis abstractio sit, & quidem vehementissima, quæ dicat, eos amicos Principis, quos Princeps detineat in vinculis. Nouum sane genus amicitiæ, & dignum abstractiuorum ingeniorum experimento. Rursus peccat ἀπόδοσις, quæ procuratorem Principis, Principi comparet. Atqui, si id Principis ius sit, vt ex ærario soluat debita priuatorum, non etiam procuratoris erit. At Ecclesia non ipsa Princeps est, sed Principis ministra.

VII. Secunda ratio est item apud Bellarminum, à testimoniis reuelationum & miraculorum. Bernardus prædicauit multis in locis indulgentias, & prædicationem suam miraculis plurimis ac maximis confirmauit, teste vita eius fideliter descripta, lib. 3. cap. 4. & initio lib. 2. de consideratione, ad Eugenium. Franciscus diuina reuelatione indulgentiam à Domino, & eius Vicario obtinuit pro Ecclesia S. Mariæ de Angelis. Brigitta, cuius reuelationes diligenter examinatæ, & approbatæ per viros sanctissimos fuerunt, ab ipso Christo non semel admonita est de indulgentiis, quæ sunt Romæ.

VIII. Magnum argumentum: Papistici regni Helepolis, cuius vi, quid est quod se expugnaturos non sperent? Nam, & potenter mouere solent reuelationes, miraculaque, & reuelationum, miraculorumque tantam habent in promptu copiam, tum Veterum, tum etiam quotidie recentium, vt non vereantur ne se hic thesaurus magis deficiat, quam indulgentiarum, & hoc quidem meliore conditione, quod indulgentiæ vsu pereunt, semel enim applicatæ fiunt inutiles, vt apud medicos emplastra, sed miracula, sed reuelationes vetustatem ferunt, vt merito dici possit, horum thesaurum semper cumulari, neque ex eo quicquam auferri. Denique, postrema Christianitatis tempora, si compares primis illis Christi, Apostolorumque annis, dicas præ istis nulla olim miracula fuisse. Gofridus certe in Bernardi vita, ei miracula tanta tribuit, *quanta numerare, nedum narrare* difficile fuerit, imo scribi cœpisse, sed Scriptorem numerositate deterritum. De Francisco quid opus dicere? Et miretur quis magnam in hoc argumento spem posuisse Papistas?

IX. Sed Catholici iampridem persuasissimum habent, à nullis frequentius, magnificentiusve miracula iactari, quam ab impostoribus. Itaque, repetunt illud ex Deuter. 13. *Si surrexerit in medio tui prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atq; portentum, & euenerit, quod loquutus est, & dixerit, Eamus, & sequamur Deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis, non audies verba Prophetæ illius, aut somniatoris:* Et vno verbo, longe pluris faciunt vel vnum apicem Scripturæ, quam reuelationum, miraculorumve plaustra.

X. De Bernardo tamen non videtur verum, prædicasse indulgentias. Neque Eugenium tertium vsquam lego, concessisse, sed apud plurimos comperi, serio hortatum esse Christianos ad expeditionem in terram sanctam. Gotfridus ille autor vitæ Bernardi, tantum dixit, *Cuius Epistolæ*, quam scilicet Eugenius scribebat, *tenor fuit, vt in pœnitentiam, & remissionem peccatorum iter arriperent, aut liberaturi fratres, aut suas pro illis animas posituri.* Vbi, etsi videam pœnitentiam, & remissionem peccatorum, tamen indulgentias neque audio, neque video. Nam, & Sacerdotes quique in pœnitentiam, in que remissionem peccatorum semper imponunt aliquid pœnarum suis confessis, nec tamen indulgentias conferunt. Et cur non potuit Eugenius persuadere id ipsum opus militiæ, quam sacram putabat, cessurum illis in remissionem, tanquam propriam satisfactionem?

XI. Tertio mihi loco constitueretur argumentum à praxi & vsu Ecclesiæ Catholicæ perpetuo, inquit Bellarminus, Gregorius autem, antiquissimo. Quod enim, inquit Bellarminus, Ecclesia semper in vsu habuit, dubitari non potest, quin sit à Deo, etiam forte si fundamentum eius consuetudinis nos lateret. Et contra vsum (inquit de Valentia) Catholicæ Ecclesiæ disputare, insolentissimam insaniam esse affirmat merito D. Augustinus, Epistola centesima decima octaua.

XII. Iam perpetuum illum vsum Bellarminus repetit ab ipso Corinthio incesto. Huic subiicit Tertullianum, & Cyprianum. Post Concilia, Nicenum primum, Ancyranum, Laodicenum, & Basilij Epistolas Canonicas apud Balsamonem: Quarto loco Pontifices inde à Gregorio I. quanquam Gregorius exempla nulla repetat altius quam ab Alexandro III. qui præfuit circa annum 1060. Sed hæc exempla paulo post videro.

XIII. Respondeo: Ecclesiæ Catholicæ nomen duplici maxime notione vsurpatum fuisse, vna, vt quamlibet Ecclesiam particularem significaret non hæreticam, altera, vt vniuersum corpus omnium illarum particularium, quæcunque fuerunt toto orbe ab ipsis Apostolis ad nostra vsque tempora. Secundo, perpetuum etiam vel id quod ab illis Apostolorum temporibus deductum semper obseruatum, vel id quod à suis initiis tantum ad nos vsque nunquam interruptum est. Antiquissimum denique, vel quod ab iisdem temporibus primis, vel quod etsi non ab iis, sed aliquanto post cœptum est, tamen aliquam multis seculis institutum est ante hæc postrema tempora.

XIV. Si in argumento vsus intelligitur Ecclesiæ Catholicæ secundo modo: & perpetuus, antiquissimusque priori, prolixe concedemus & institutionis esse diuinæ, & contra disputari, esse insolentissimæ audaciæ, neque enim persuadere nobis possumus, aut omnes ab ipsis initiis Ecclesias aliter obseruasse, quam erat præceptum ab Apostolis, aut Apostolos ipsos præcepisse quicquam omnibus, id est, vniuersæ Ecclesiæ, quod non sit diuinum. Quanquam non sequatur propterea, omnia semper eodem modo obseruanda, vt id quod de sanguine fuit, & suffocato, sed hoc certe nunc extra rem est.

XV. Sed ab axiomate si recedatur, variæ possunt exceptiones dari. Primum, si Ecclesia non vniuersalis toto orbe nominetur, sed particularis, siue vnius vrbis, siue vnius prouinciæ, siue etiam multarum, negatur, omnia esse diuina, quæ prima, quæ antiquissima, vtrauis notione sumas. Præiudicium habemus vehemens in Synodo Nicena; vbi ritus Quartadecimanorum, qui apud Orientales erat perpetuus ab ipso Apostolorum tempore, antiquatus fuit, & Catholici existimarunt posse aduersus eum impune disputari. Et tamen huic nos exceptioni nunc libenter renuntiabimus, & admittendum concedemus, si quid tale in indulgentiis fuerit, vel vna in Ecclesia, siue prouincię, siue vrbis, siue pagi institutum ab Apostolis.

XVI. Deinde, si Ecclesia toto orbe nominetur, sed mos primus & antiquissimus tantum posteriori notione, id est, aliquot siue seculis, siue annis institutus post Apostolos, negabimus constanter hunc esse diuinum, aut nihil aduersus disputandum. Neque vero Augustinum timemus aduersarium, cuius verba nimium negligenter Sophistæ relegunt: *Illa quæ non scripta, sed tradita custodimus*, inquit, *quæ quidem toto terrarum orbe obseruantur, dantur intelligi ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima autoritas, commendata atq; statuta retineri.* Vbi vides distingui originem, vel ab Apostolis, vel à Conciliis. At, quæ à Conciliis, non parem ei quæ ab Apostolis, alibi ostendit, quum docet ipsa plenaria Concilia priora posse à posterioribus emendari, de Baptismo contra Donatistas, lib. 2. c. 3.

XVII. Hæc vero, *Si quid horum tota per orbem frequentat Ecclesia, hoc quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimæ insaniæ est*, fateor esse duriora, si nulla interpretatio, restrictioq; adhiberi posset. Sed absit, vt vniuersaliter sonare quisquam credat. Imo illud, *Si quid horum*, attendendum, quo significatur id rerum genus, quales erant, quæ tunc in quæstione proponebantur, mere indifferentes, cuiusmodi feriæ erant, oblationum frequentationes, & ieiuniorum, quæ solius disciplinæ sunt.

XVIII. Denique, si Ecclesia nominetur particularis, & primus antiquissimusque mos, qui tamen non ab initio, tum vero ne ipsos quidem aduersarios spero tam pertinaces futuros, vt eum diuinum dicant, & nulla disputatione solicitandum.

XIX. His ita constitutis ad indulgentias venio. Et, has primum nego vnquam fuisse in vsu vniuersæ per orbem Ecclesiæ: sed tantum ad hunc Occidentis angulum in Romanensibus Ecclesiis, Græcis enim neque vocem, neque rem vnquam ad hunc vsque diem fuisse cognitam, nedum vsurpatam. Neque hoc difficile probatu: quandoquidem ne diligentissimi quidem Sophistæ, vllum potuerint in eam partem testimonium citare. Nam, quæ Concilia nominauit Bellarminus, Nicenum & Ancyranum, quem etiam Basilium, ea nihil ad rem, vt postea dicam.

XX. Secundo dico, ne in Occidente quidem indulgentiarum vsum, aut primum, aut antiquissimum fuisse. Testibus probo, tum rationibus. Testes ipsi Papistæ, qui nominati capite secundo. Roffensis dixit, earum vsum videri recentiorem, & admodum sero repertum apud Christianos: Caietanus,

nulla,

nullas Scripturas Sacras, nullam doctorum Græcorum, Latinorumve autoritatem, cum ad nostram deduxisse memoriam, sed solum à trecentis annis scriptum esse, B. Gregorio nonnihil esse factitatum huiusmodi.

XXI. Ratio mihi prima. Indulgentiarum nullus vsus est, nisi posito Purgatorio, teste illo ipso Roffensi, & ipsa experientia Papistarum. Itaque, eo non posito, Indulgentias nullas fuisse necesse est. At Purgatorium sero cogitatum, sero creditũ est, ergo neq; indulgentias, nisi sero, potuit cognoscere orbis Christianus. Significauit Roffensis: *Quandiu nulla fuerat de Purgatorio cura, nemo quæsiuit indulgentias: nam ex illo pendet omnis indulgentiarum existimatio. Si tollas Purgatorium, quorsum indulgentiis opus erit? His enim si nullum fuerit Purgatorium nihil indigebimus. Cõtemplantes igitur aliquandiu Purgatorium incognitum fuisse, deinde, quibusdam pedetentim partim ex reuelationibus, partim ex Scripturis fuisse creditũ, atq; ita tãdem generatim eius fidem ab orthodoxa Ecclesia fuisse receptissimã, facili iam ratione aliquam indulgentiarum intelligimus. Cum igitur Purgatorium tam sero cognitum, ac receptum Ecclesiæ fuerit vniuersæ, quis iam de indulgentiis mirari potest, quod in principio nascentis Ecclesiæ nullus fuerit earum vsus?*

XXII. Altera ratio, quæcunq; in longo perpetuoque sunt, fuerunt, vsu Ecclesiæ, ea pridem constituta sunt, & certa, acrata. At, indulgentiarum nulla pene capita certa sunt, aut rata. Ergo non fuerunt in longo, perpetuoq; vsu Ecclesiæ. Maior nõ confirmanda, nisi ipsa experientia, in reliquis omnib. religionis Christianæ mysteriis, quorum initia repetita sunt ab ipsis Apostolis. Nullũ enim proferri omnino potest in oppositũ. Et vero etiam in aliis rebus, quæ nõ sunt à diuina autoritate, ita solet perpetuus vsus efficere, vt, quæ primo obscura erant, fiãt tandem cognita. Minor vero patet, ex disputationib. ipsorum inter se Papistarũ, quarum capita notata sunt priori parte huius libri, quæ, si quis enumeret, cõficiet facile, nullum omnino dari posse tam exiguum membrum, quod vtramque contradictionis partẽ non suscipiat. Quid plura? Audi Polygranum, *Fateor rem sane difficilimã de his quippiam definire, tum quod non satis dilucide Scripturis constent, tum quoq; quia & ipsæ hominum opiniones parum conueniant.* Durandum, *De Indulgentiis pauca dici possunt per certitudinem.* Caietanum, *De ortu Indulgentiarum si certitudo haberi posset, veritati indagandæ opem ferret.* Adrian. Florent. de vtilitate *Vetus querela, sed adhuc satis dubia.*

XXIII. Sed opposita argumenta videamus. De Corinthio incesto non est, quod iterum laboremus, in cuius historia ostensum est nihil prorsus simile esse indulgentiarum nugis. Prudentior Bellarmino Iustinian. fuit, in 2. post. ad Corinth. *Hinc manasse ferunt vsum Ecclesiasticarum indulgentiarũ, quæ alias remissiones, relaxationes, & condonationes appellantur.* Non nego. Non enim dixit indulgentiã fuisse, sed inde vsum manasse indulgentiarum, scilicet, quomodo humanum ingeniũ à bonis initiis degenerare solet in peruersas consequentias. Sic ab vnctione ægrotorum Apostolica, manasse scimus Extremam Vnctionẽ Papistarum, sic à Confessione publica peccatorum, confessionem auricularem, sic ab Eucharistia Missam, sic deniq; omnia falsa ab aliquo vero. Athenagoras olim librum de Resurrectione ordiebatur, Παντὶ δόγματι καὶ λόγῳ τῷ ἐν τούτοις ἀληθείας ἐχομένῳ παραφύεταί τι ψεῦδος, *Omnib. dogmatibus & rationibus, quæ ab harum rerum veritate pendent & fulciuntur, aliquid falsi adnascitur & adhærescit.* παραφύεται δὲ οὐκ ἐξ ὑποκειμένης τινὸς ἀρχῆς κατὰ φύσιν ὁρμώμενον, ἢ τῆς καθ' αὐτὸ ὅσα ἕκαστον αἰτίας, ἀλλ' ὑπὸ τῶν τὴν ἔκθεσμον σπορὰν ἐπὶ διαφθορᾷ τῆς ἀληθείας τετιμηκότων σπουδαζόμενον. *Adnascitur autem, non ex origine & naturali ductu rerum, aut ex causis substantiæ, sed ex studio eorum, qui adulterinam sementem ad corumpendam veritatem in pretio & veneratione habent.*

XXIV. Hoc igitur omisso, reliqua videamus. Tertulliano, Cyprianoq; primus est locus, apud Bellarminum. Post Apostolorum tempora, inquit, exstant testimonia Tertulliani & Cypriani de remissione pœnæ, quam Pontifices faciebant, vel ad martyrum intercessionem, vel aliis de causis. Tum testimonia recitat, quæ nihil necesse est hic loci repetere, ex capite decimo.

XXV. Sed primum attende, nullum hic argumentum esse vsus vniuersalis in Ecclesia, vt antea notauimus, verum particularis tantum consuetudinis in Africa. Quis enim credat, si per vniuersum orbem celebris fuisset, nullis aliis testib. probatũ iri, quam vnius eiusdemq; vrbis vno presbytero, altero Episcopo?

XXVI. Secundo, quicunq; tandem is vsus fuerit, nego quicquam habere commune cum iis indulgentiis, de quib. quæstio est. Primum enim, Omnis indulgentia fit ex thesauro Ecclesię, vt prolixe definitum est à Papistis. At hic nullus eiusmodi thesaurus fuit. Ergo ne indulgentia quidẽ. Probatur assumptum, quia is thesaurus constat ex superfluis satisfactionibus. Hic autem nullæ sunt eiusmodi. Hoc probatur, quia superfluæ sunt, quæ neq; autoribus suis vtiles, neq; ab iisdem cuiquam applicatæ. Hic vero, si quæ satisfactionum ratio habebatur, & eæ non poterant dici aut suis autoribus non vtiles, qui adhuc in viuis erant, aut nõ applicatæ, quia ipsi autores applicabant, partim certis quibusdam amicis, quod Cyprianus non improbabat, partim indiscrete, quod ille concoquere non poterat. Manifestum ergo, nullas indulgentias fuisse.

XXVII. Quid? quod neq; satisfactionum mentio vlla, aut apud Tertullian. aut apud Cyprianum, sed tãtum desiderij, petitionis, promissionis, vt antea obseruauimus? Videt Bellarminus, & occupauit. Non refert, inquit, quod Pontifices illi non dicerent, se ex thesauro satisfactionum indulgentias dare: nam, neq; in Baptismo, vel pœnitentiæ Sacramento dicebant se applicare merita Christi, & tamen sine dubio applicabant: Sed hæc elusio est. Nam, Baptismi institutio ipsa id habet, facta in nomine Christi. Itaque, etsi non audirentur hæc verba tot idem syllabis, in singularib. Baptismi celebrationibus: at ea tamen cõstabant ex perpetua doctrina Baptismi. Hic vero, non querimur, Cyprianum, exempli gratia, non expressisse illam thesauri applicationem, cum huic illive indulgentiam concederet. Sed generalius dicimus, nullo prorsus loco aut Tertullianum, aut Cyprianum, à quibus solis habemus quicquid huius rei fuit, earum satisfactionum, eiusve thesauri vllum indicium reliquisse.

XXVIII. Opponit Bellarminus Tertullianum: ex eoque colligi posse, Episcopos dare solitos indulgentiam ad preces martyrum, non solum, vt martyres honorarent, & ad consummandum martyrium accenderent, sed etiam, quia viderent merita martyrum posse cõmunicari pœnitentibus, & acceptari eorum passiones pro satisfactione. Nempe, quia de pudicitia, capite vigesimo secundo, cum negaret id ipsum quod libro ad martyras concesserat, rationem adferat, quia non supersint martyribus satisfactiones, quas cum lapsis communicare possint. Et verba recitat, *Sufficiat martyri propria delicta purgasse. Ingrati vel superbi est, in alios quoq; spargere, quod pro magno fuerit consequutus.* Et post, *Si peccator es, quomodo oleum faculæ tuæ sufficere & tibi, & mihi poterit?*

XXIX. Atqui primo, mutasse sententiam Tertullianum, non facile probaret Bellarminus. Ego contra potius, ne tum quidem cum non esset hæreticus, valde probasse hunc morem pacis dandæ à martyribus, conficio ex libro ad Martyras, *Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, à martyribus in carcere exorare consueuerunt, & ideo eam etiam propterea in vobis habere, & fouere, & custodire debetis, vt, si forte, & aliis præstare possitis:* nam hæc phrasis, *si forte*, Tertulliano frequens, cum quid non probat, quod tamen interim nolit disputare. De anima, cap. 26. *Decebat, si forte, sine anima nasci.* Aduersus Marcion. lib. 4. ca. 10. *Talem, si forte, Castori aut Herculi natiuitatem tradunt fabulæ.* De fuga, cap. 2. *Habere videtur Diabolus propriam iam potestatem, si forte, in eos qui ad Deum non pertinent.* Exempla suñt multa alia. Itaque, Tertullianus non ipse suo sensu dixerit, pacem à martyribus præstari, sed ostenderit potius, quod vulgo esset persuasum, nec ipse tamen valde probaret.

XXX. Deinde, consequentiæ nulla vis est, si iis argumentis Tertullianus impugnauit, ergo ea argumenta fuisse Catholicis persuasa. Nam, quis nescit solere sæpe obiici etiam quæ vtrinq; in confesso esse cõstat. Exempli gratia, in hac ipsa controuersia, cumulum satisfactionum humanarum impugnamus nos, quia Christi satisfactiones sint perfectæ. An quia Papistæ imperfectas asserant? Nos vnum Mediatorem Christum obiicimus Sanctorum intercessionibus, an Papistæ vt has asserunt, illud negant? Similiter dico, Tertullianum hanc pacis dandæ cõsuetudinem oppugnasse, argumento apud Catholicos certo, non posse aliorũ satisfactiones, aliis communicari. Itaque, Bellarminus sophistice concludit.

XXXI. Rursus, non fuisse indulgentias probo. Nullæ indulgentię restituunt pacem Ecclesiæ. At martyres illi dabant pacem Ecclesiæ: Ergo martyres non dabant indulgentias. Probatur maior, quia, dare pacem Ecclesiæ, est tollere pœnam impositam in foro externo Ecclesiastico, vbi puniuntur delinquẽtes, quod ad forum pœnitentiæ non pertinet. At Papistæ concedunt per indulgentias non tolli pœnas impositas in externo Ecclesiæ foro. Certum est ergo, nõ dare pacem Ecclesiæ. Minor autem patet, ex ipsis verbis tum Tertulliani, tum Cypriani.

XXXII. Præterea. Nullus est indulgentiarum vsus nisi propter pœnas apud Deum debitas. At hi martyres, imo neq; Episcopi vllas tunc remittebant apud Deum debitas pœnas. Ergo, neq; vllas dabant indulgentias. Patet maior, ex aduersariorum professione. Assumptum vero, quia neq; Tertullianus, neque Cyprianus, vllo indicio vllas huiusmodi pœnas designarunt, sed solum impositas ab Ecclesia, & quidem in foro externo.

XXXIII. Festiue argutatur Greg. de Valentia. Si olim Prælati Ecclesiarum, extra Sacramentum, remiserunt pœnitentias alioquin iustas, quæ, vt Deo satisfieret, institutæ essent, idq; fecerunt ex quadam gratia erga pœnitentes, & cum ipsorum emolumento, omnino existimari debet, Prælatos olim pœnam iudicio diuino peccatis debitam, vel in totum, vel in partem remisisse extra Sacramentum, atq; adeo indulgentiam, quod ad rem ipsam attinet, concessisse. At prius verum, Ergo posterius. Consequentiam probat, quoniã nisi remisissent pœnam iudicio diuino debitam, quæ pœnitentiis illis, quas relaxabant, fuisset redempta, nullam fecissent pœnitentibus ea re gratiam, sed potius eis attulissent magnum spirituale detrimentum: quandoquidem longe fuisset satius constitutas pœnitentias adimplere. Est autem argumentum celebre apud omnes Scholasticos, quibus persuasum fuit indulgẽtias longius porrigi, quam ad pœ[illegible]mpositas ab Ecclesia. Ponit autem in assumptione sibi esse tria prob[illegible]da [illegible]ta. Vnum: Prælatos pœnitentias iustas peccatis constitutas relaxare solitos. [illegible]erum, eas pœnitentias fuisse constitutas vt satisfieret Deo, ne scilicet alioquin puniret, tertium, relaxasse ex quadam gratia erga pœnitentes.

XXXIV. Respond. in consequente, ex Papistarum doctrina, intelligendum esse, ita remitti pœnas Deo debitas, vt, qui peccarit nõ teneatur Deo satisfacere. Itaque, nego consequentiam, ipso autore Cypriano, epist. 10. *Decipit miseros, vt, qui possunt agentes pœnitentiam veram, Deo Patri misericordi precibus & operibus suis satisfacere, seducantur, vt magis pereant.* Et post, *Ad communicationẽ admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab Episcopo & clero imposita, Eucharistia illis datur.* Et 11. *Illi* (Presbyteros intelligit) *contra Euangelij legem, contra vestram quoq; honorificam petitionem, ante actam pœnitentiam, ante exomologesin grauissimi, atq; extremi delicti factam, ante manum ab Episcopo & clero in pœnitentiam impositam, offerre lapsis pacem, & Eucharistiam dare audent.* Vbi notandum, & datam fuisse pacem à martyribus, & tamen conqueri Cyprianum, quod admissi fuerint ad pacem, ante peractam pœnitentiam veram, qua satisfacerent Deo: vnde manifestum est, persuasum fuisse Cypriano, non satisfactum fuisse Deo ab ipsis martyribus, & persuasum, non obstante ea martyrum indulgentia debere peccatores ipsos satisfacere.

XXXV. Sed & in antecedente sunt quæ desiderem. Primum, pœnitentias iustas relaxari solitas, non inueniet, puto, apud Cyprianum, sed pacem dari: nam, pœnitentiam contra requirebat absolui, atq; id querebatur, quod nondum ea peracta pax daretur. Sed verum est tamen, si pœnitentiam Papistice intelligas, totum tempus quod pœnitentib. definitum erat, non tamen vllam pœnam quę satisfaceret Deo, quam solam Papistæ somniant, & ipse Gregorius ponit in secundo, confundens distincta, vt facilius fallat. Nam, impositas eas pœnas, ne Deus puniret, concedere possum: Sed impositas, vt Deo per ipsas satisfieret, non potest ferri. Nam vtiles illæ quidem erant, vt satisfieret Deo, id est, peccatorem disponebant ad satisfaciendum, ipsæ autem non satisfaciebant. Vin' scire quomodo? Cyprianum audi, epist. 20. *Recte sensisti circa impertiendam fratrib. nostris pacem, quam sibi ipsi vera pœnitentia, & Dominicæ confessionis gloria reddiderunt, sermonib. suis iustificati, quib. se ante damnauerant. Cum ergo abluerint omne delictum, & maculam primam, assistente sibi Domino, posteriore virtute deleuerint, iacere vltra sub Diabolo quasi prostrati non debent.* Hoc erat nimirum satisfacere Deo, posteriore virtute priorem maculam eluere, & hoc cum erat factum, pœnæ illæ iudicabantur tollendæ. Itaq; addit, *Atq; vtinam, sic & cæteri post lapsum pœnitentes in statum pristinum reformentur, nunc vrgentes & pacem temere, atq; importune extorquentes.* Nempe, indicans non fore eis denegandam pacem. Ergo per veram illam pœnitentiam, virtus noua acquirebatur: hac autem virtute Deo satisfiebat, sicut alias exposuimus. Ad pœnitentiam autem excitabat illa priuatio communionis, & sic non ipsa satisfaciebat, sed efficiebat, vt virtute satisfieret, quod valde alienum ab indulgentiis Papisticis.

XXXVI. Veruntamen, ait, nisi remisissent pœnam iudicio diuino debitam, quę pœnitentiis illis fuisset redempta, nullam fecissent gratiam. Ita est, inquam, sed nullæ illæ pœnitentiæ erant, quib. pœna redimeretur, vt dixi, itaque, ponit Gregorius, quod probare non potest. Mittamus hoc igitur, & dicamus clarius, nisi remisissent pœnam iudicio diuino debitã, nullam fecissent gratiam, sed tum, quæ necessitas cõsequentiæ erit? Nẽpe, inquit, quia præstaret eas pœnas adimplere, quid tum? Nã, hoc sequitur duntaxat, non fuisse has pœnas Ecclesiasticas

relaxandas, antequam remissæ fuissent pœnæ diuinæ. Et ideo Cyprianus indignabatur, concessam fuisse pacem iis qui pœnitentia nondum Deo satisfecerant, siue posteriore virtute priorem culpam diluerant. Volebat ergo, non martyres pro iis satisfacere, non Prælatos, sed ipsos peccatores, & quisquis aliter faceret, eum dicebat decipere miseros.

XXXVII. Itaque, Epist 11. cautos vult esse martyras in huiusmodi pace concedenda; *Solicite*, inquit, *& caute petentium desideria ponderetis, vtpote amici Domini & cum illo postmodum iudicaturi, inspiciatis & actum, & opera, & merita singulorum.* Sed & Epist. 26. Confessores describunt hac pace dignos: *Eluenda sunt impio sacrificio manus inquinata operibus bonis, & nefario cibo ora misera polluta pœnitentia sunt vera sermonibus expianda, & in secretis cordis nouellandus & consecrandus est animus, crebri pœnitentium gemitus audiantur, & iterum fideles ex oculis lacryma profundantur, vt illi ipsi oculi, qui male simulacra conspexerunt, qua illicita commiserant, satisfacientibus Deo fletibus deleant.* Summa est, ipsos per se, non per martyres satisfacere oportuisse Deo, qui pace à martyribus data vsuri essent. Hæccine indulgentiarum doctrina? Πολλοῦ γε καὶ δεῖ.

XXXVIII. Frustra ergo nobis obiiciebantur Tertullianus & Cyprianus. Transeo ad Concilia. Nicenum primum, canon. 11. statuit, vt, qui serio pœnitentiam agunt, possint indulgentiam aliquam ab Episcopo obtinere, *Licebit*, inquit, *Episcopo de his aliquid humanius cogitare*, sed negligentiores iubet definitum tempus explere. Similia habentur in Concilio Ancyrano, canon. 5. & Laodiceno, canon. 2. Idem docet S. Basilius, in Epist. canonicis apud Balsamonem, canon. 73.

XXXIX. Quid ergo? putabat Bellarminus sibi rem esse cum iis, qui seueritatem disciplinæ, nulla vnquam causa relaxandam putarent? An vero indulgentiarum suarum naturam oblitus est? His sane Canonib. nihil agitur aliud, quam vt Ecclesiasticæ pœnæ interdũ liceat nonnihil cõdonare peccatoribus. Imo, quid hoc est, inquit Bellarminus, nisi aliquid indulgere? Plane, inquam, at, non Papistice tamen. Duplex discrimen Indulgentia Papistica supponit alienas satisfactiones, non proprias: at hæc, alienas nullas, sed proprias, & proprias quidem, non quilquilias Papisticas, sed seriam pœnitentiam, eam, inquam, pœnitentiam quam Sophistæ virtutem dixerunt, quasi aliqua esset non virtus: In Niceno. ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις, προσήκει ἐξετάζειν τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ εἶδος τῆς μετανοίας. ὅσοι μὲν γὰρ καὶ φόβῳ καὶ δάκρυσι καὶ ὑπομονῇ καὶ ἀγαθοεργίαις, τὴν ἐπιστροφὴν ἔργῳ καὶ σχήματι ἐπιδείκνυνται, οὗτοι πληρώσαντες τὸν χρόνον τὸν ὡρισμένον τῆς ἀκροάσεως, εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι. *In his autem omnibus obseruare oportet propositum, & modum pœnitentiæ. Quicunq; enim timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus conuersionem absque simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum orationibus communicabunt.* Ancyranus canon; περὶ πάντων δὲ καὶ ὁ προάγων βίος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἐξεταζέσθω, καὶ οὕτω ἡ φιλανθρωπία ἐπιμετρείσθω: *Ante omnia autem & præcedens vita, & quæ consequuta est, examinetur, & sic eis clementia impertiatur.* Laodicenus describit, τοὺς τὴν ἀποστροφὴν τῶν κακῶν ἐν πλείονι ποιουμένους κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πλημμελήματος, *eos qui perfectam à malis conuersionem demonstrant, pro ratione lapsus.*

XL. Alterum discrimen Indulgentia Papistica liberat à Purgatorij pœnis: at hi Canones Ecclesiasticas duntaxat relaxant, imo non pœnas, relaxant, sed pœnarum tempus contrahunt, nimirum, vt peccatores serio pœnitentes ante tempus præfixum admitterentur ad communionem Ecclesiæ, vnde exulabant. Hinc opponuntur in canone Niceno, εὐχῶν κοινωνεῖν, & τῷ ἐπισκόπῳ φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλεύσασθαι. Et, ἐξ ἅπαντος πληρῶσαι τὸν χρόνον. In Ancyrano, φιλανθρωπεύεσθαι, &, τὸ πλεῖον προστιθέναι χρόνον. Itaque, hæc indulgentia tota erat in temporis mensura: nimirum, pro disciplinæ ratione, qua definiebantur pœnitentibus anni certi.

XLI. Hactenus ergo nihil occurrit, quod indulgentias Papisticas redoleret. Ast, à tempore S. Gregorij, inquit Bellarminus, vsus indulgentiarum, vsque adeo notus & perspicuus fuit, vt ne aduersarij quidem id negare, nisi omnino impudenter valeant. Ain tu, à tempore Gregorij? At nos contra, temporibus Gregorij, & seculis aliquot post eum, qui in vsu fuisse indulgentias Papisticas dicat, hunc dicimus pudoris omnes metas transisse. Vtra confidentior, vtra verior asseueratio? Confidentiam mittamus, veritatem inquiramus.

XLII. S. Gregorium indulgentias in diebus stationum populo concessisse, testantur grauissimi autores. Thomas, in 4 Sentent. & Guillelmus Antisiodorensis.

XLIII. Hui! tam pauci testes? Atqui licebat longe plures. Sed breuiter respondeo, his testibus nullam esse fidem. Caietanum audi, *De ortu indulgentiarum si certitudo haberi posset, veritati indagandæ opem ferret, verum, quia nulla Sacra Scriptura, nulla priscorum doctorum Græcorum, aut Latinorum autoritas scripta hunc ad nostram duxit notitiam, sed hoc solum à trecentis annis scriptura commendatum est de vetustis Patribus, quod B. Gregorius indulgentias stationum instituit, vt in quartum sententiarum diui Thomæ habetur.* Nota. Primum, nihil de indulgentiis constare ex Scripturis. Nihil ex scriptis Patrum Græcorum aut Latinorum. Nota; idipsum de Gregorij stationibus sero tandem scriptum, & annis tantum trecentis ante Caietanum, id est, annis minimum quingentis post Gregorium Egregiam fidem! testes amplissimos! & quibus deferre debeat, quantum Papistarum est in orbe. Excepto Caietano, qui, nihil obstante Thomæ autoritate pronuntiauit, nondum certi quicquam haberi de indulgentiis.

XLIV. Inde Leonem III. Sergium iuniorem, Gregor. VIII. Alexand. III. nominat, tum Concilium Claromontanũ, Lateranense geminum, Lugdunense, Viennense, Constantiense, Tridentinum numerat, & finem facit nugandi, si tamen finem. Nam, quid ad nos, si octingentis demum elapsis annis, noui quid inductum est in Ecclesiam? Quid ad nos, si ab iis initiis abierunt omnia in peius? Quid ad nos denique, si postrema quæque tempora fuerunt audacissima? Quanto salubriores è fontibus haustus sunt, tanto certius ab Apostolis repetitur Ecclesiastica veritas. Sed apud Papistas perinde est, ex fontibus habeant, an ex lacunis. Fruantur illi sane suis lacunis, nos nostris fontibus gaudeamus.

XLV. Postrema ratio Bellarmini, ab iis signis, ex quibus internoscuntur Catholica dogmata ab hæresibus. Ergo Catholicorum, inquit, dogmatum hoc est proprium, vt non inueniatur eorum origo, nisi ad Euangelium, vel Apostolos ascendamus, hæresum autem semper designari potest certus autor, & locus, & tempus, in quo exoriri cœperunt. Iam vero nullus hactenus indicare potuit autorem indulgentiarum, neque locum, vel tempus, quo prædicari cœperint. Omnes enim, qui de indulgentiis mentionem faciunt, ita de iis loquuntur, vt de re vsitata & recepta. Initium autem hæresis contra indulgentias notissimum est, constat enim, Valdenses primos fuisse, qui indulgentias oppugnarint.

XLVI. Merum iecur Theologiæ Papisticæ! Ignorari Catholicorum dogmatum originem hactenus erat inauditũ, & credo primum finxisse Bellarminum, & quidem ita suo labori cõsulentẽ, vt, neq; testimonio neq; argumẽto firmare dignatus sit. Putauit, credo, suam vnius autoritatem sufficere, iam tum, cum hæc scriberet, diuinaturus se fore Cardinalem, vno tantum gradu distantem à summo solio, cui iura omnia sunt in scrinio pectoris. Beatus sibi, suo iudicio Suffenus. Sed mittentes personam, rem potius videamus.

XLVII. Quid est, ignorari Originem, nisi ad Euangelium, & Apostolos deueniatur: An, cuius dogmatis autorem nullum certum nominare possis, id certo tribuendum esse autoribus Apostolis. Est quidem tam male de veritate meritus Bellarminus, vt verisimiliter imputari possit ei tam portentosum commẽtum. Sed vtcunque fit, tamẽ experientia contra est. Nam, degustatam in Baptismo lactis & mellis concordiam, quis primus autor induxit? Quis tradidit Eucharistiam infantibus? Habetne Bellarminus ille, cui nihil videtur incognitum, nominare aliquem: *Agebantur olim*, inquit Sixtus Senensis, Biblioth. lib. 6. annot. 152 *ex Ecclesiæ instituto ad sepulcra martyrum nocturna peruigilia, magna sacrarum Virginum, monachorum, ac secularium hominum frequentia.* Scin' tu quo primo autore, Bellarmine: Et ista tamen nulla, puto, Apostolis autoribus adscripturus es. Non est igitur hic sensus verus, aut ferendus.

XLVIII. An hic potius, quæ dogmata inueniantur nullis certis post Apostolos instituta temporibus, vt non gradatim altius liceat ascendere, ætates percurrendo, & Ecclesiæ historiam reuoluendo, donec in Apostolos desinatur: Videbitur equidem aliquid clarius dici. Sed primum, volentne Papistæ huic axiomati stare: Ergo fateantur, eos, qui & legi Scripturas vulgato idiomate volunt, & qui plebi vtramque speciem porrigi, Catholica dogmata proferre. Nam, ne ipsi quidem quantumuis audacissimi, negent, nullam dari ætatem post Apostolos, quæ prima dici possit instituisse, vt, non ante eam vsurpatam fuisse tam certo constet, quam meridie Solem lucere. Caueant ergo posthac, nos eam ob causam Nouatores appellare, si sapiant

XLIX. Sed ad rem. Atqui, inquam, non est in eo dogmatum genere, hoc quicquid est de indulgentiis. Neque quisquam ante Bellarminum Papista fuit, qui earum vsum altius repetierit quam à Gregorio, quod ipsum nullo constat teste, non aliquot seculis nato post Gregorium. Bellarminus Paulum laudauit Apostolum mendaciter, Tertullianum, & Cyprianum, frustra. Concilia, Nicenum, Ancyranum, Laodicenum iniuste, tantum, quia nos sperauit fore tam stipites, vt solo verborum sono transferri nos pateremur in omnem ventum doctrinæ.

L. Sed omnes, qui de indulgentiis mentionem faciunt, inquit, siue doctores sint, siue Pontifices, siue etiam Concilia, ita de iis loquuntur, vt de re vsitata, & recepta. Quasi vero, inquam, non Cyprianus, cum rebaptizari vellet tinctos apud hæreticos, non plenis buccis occlamaret, ita semper obseruatum fuisse in Ecclesia. Quasi non Auxentius protestaretur ita se edoctum fuisse ab infantia, & baptizatum. Et, quid non illi ausi sint antiquitatem mentiri, cum hodie audeant etiam Scripturas.

LI. Sed Valdenses primi impugnarunt. Forte, inquam. Quid tum autem: Nam, & Arium primus omnium impugnauit Alexander Alexandriæ. Nestorij blasphemiis primis opposuit se Eusebius Rhetor, si fides Euagrio: primus etiam Eutychi contradixit, cum esset Episcopus Dorilæi. Hoccine argumento euiceris, Arij, Nestorij, Eutychis dogmata fuisse Catholica, Alexandrum vero, & Eusebium hæreticos? Imo, si sapias, dixeris potius nouitiis dogmatibus non potuisse antiquiores antagonistas opponi. Et nos similiter, putato, de indulgentiis pronuntiaturos. Næ si incidisset in prima tempora Bonifacius ille VIII. iubilæi parens, multo impudentius abutens suis indulgentiis, quam Lucianus sua pace, non permisisset impune Cyprianus abire, quo zelo hic erat in Ecclesiasticam disciplinam.

FINIS LIBRI VIGESIMI QVARTI.

LIBER VIGESIMVSQVINTVS.

DE STATV POST HANC VITAM.

CAPVT I.

DE AETERNA BEATITVDINE, SENTENTIA CATHOLICA.

QVINDECIM proximis libris prolixus labor fuit de partibus Reparationis humanæ. Nunc multo breuior de eiusdem effectis, iis nempe, in quibus est eius finis proprius, quem omnes fatentur non posse obtineri in hac vita. Itaque, tota disputatio occupabitur in statu vitæ futuræ, siue animæ post mortem, non cuiuscunque tamen, sed redemptæ pretioso illo Christi sanguine, vno verbo, de Sanctorum beatitudine, quo fausto fine Tomus hic III. nostrarum Controuersiarum claudendus est.

II. Catholicis persuasissimum redemptionis Christiann proprium effectum atque vltimum, redundantem in redemptos, esse vitam æternam, siue regnum cœlorum, siue Paradisum, omnibus enim iis verbis vnam eandemq; rem in Scripturis designari, eum scilicet statum, cum ereptorum penitus à peccato, peccatique omnib. miseriis, translatio erit in cœlos, vbi & videant Deum, & fruantur eo in æternum, quæ summa est atq; vltima creaturæ beatitudo, quam non oculus vidit, non auris audiuit, ne mens quidem concepit vlla. Etsi enim & describatur, & promittatur in Scripturis frequenter, tamen tam longe absunt, quæcunq; nostræ res sunt, à quibus necesse fuit mutuari voces, vt infinitis parasangis distet ea descriptio, à re ipsa tandem exhibenda.

III. Sed enim post hanc vitam geminus hominis status, vnus, animæ separatæ à corpore, alter iterum vnitæ, quandoquidem certissima spes est proposita resurrectionis, quę suam cuique carnem restitutura est redintegratam, & à morte, atque sepulcro ereptam. Sed, quia id non nisi vltimo demum die, & in magno vniuersalique iudicio futurum, interea animam cuiusque necesse est seorsim à corpore degere. Neque in his quicquam est controuersum Catholicos inter & Papistas.

IV. Sed quæritur, quando redemptis constet ea, quam diximus, beatitudo, Catholicis omnib. vna sententia: Redemptionem cõmunem, tum animæ esse, tum corpori. Sed animæ quidem suam beatitudinem repræsentari statim à separato corpore, vt vere & reapse sistatur apud Deum in Paradiso, in cœlo, in gloria. Sed corporis aliam esse rationem nulla enim frui sua beatitudine, donec restituatur suæ animæ, tandiu enim latere in puluere, detinerique à morte, quam primam vocat Scriptura, quandiu differtur resurrectio, sed hac peracta, tum demum, vtraque sui parte, corpore, inquam, & anima, totum hominem redemptum, futurum in æterna beatitate.

V. Hinc iam cum Papistis pugna, & quidem gemina, prior, aduersus calumniæ rabiem, posterior, contra hæreses. Neque enim patiuntur, vel ipsi sibi persuaderi omnes redemptos, statim à morte beatos esse, aut nos ita sentire, vt sumus confessi.

CAP. II.

Papistarum calumnia, de beatitudine Sanctorum.

I PRimam calumniam audiamus à Costero, in Apologia 1. contra Gomarum, cap. 15. segm. 31. *Vestri de vita æterna detestandi errores sunt. Primo, Quod nemo præter Christum solum in cœlis Dei vultum intueatur, non Virgo Dei mater, non Latro, non Apostoli, non Martyres, denique nemo. Heu, quæ blasphema nouitas!* Vigor. serm. 24. in Symbolum, *Caluinus in Institutione sua docuit, temere affirmari, animas discedentium ab hoc mundo etiam in gratia, esse hodie in Paradiso, & iam nunc habere vitam æternam.* Nihil potuit impudentius fingi, nihil desperatius. Diceres, cum audias, totidem esse nostræ confessionis verba, rem esse omnibus cognitam, neque vllis argumentis euincendam. Tanta his confidentia!

II. Quid reliquos dicam? Nihilo quidem illos humaniores, sed imprudentiores, qui, quam calumniam alij sua dignitate sustinere videbantur, quasi non dicturi, nisi magna mouisset causa, vt illi olim, *Si non esset hic maleficus, non tradidissemus eum tibi*, Ioan. 18. dum volunt religiosiores videri, manifeste prodiderunt, indicatis causis. Id res ipsa probabit. Accusauit quidem Bellarminus, cap. 1. lib. 1 de Beatitudine Sanctorum. Et Feuardentius, Theomachiæ lib. 10. c. 20. Sed hi obiter. At longe acrius Beccanus, de Purgatorio Caluinistarum, etiam argumentis disputans, sic docuisse Caluinum.

III. Beccanus igitur Iesuita, nouo quodam cõmento exhilaraturus, tum suam, tum suorum melancholiam, ad quam sunt omnes Iesuitæ, si non facti, certe ex institutione formati, imaginatus est Purgatorium quoddam Caluinistarum. Sic enim, libris suis inspectis tam confidit quam potis est se suum obtenturum regem ridiculis suis, nisi successerit, auctionem facturus, nouus Gelasimus. Sed ille igitur asserit ex sententia Caluini, animas iustorum post hanc vitam in atrio, quod à cœlo remotum sit, non in ipso cœlo commorari.

IV. Esse in atrio, probat duobus locis. Vno ex Psychopannychia, *Nec minus euidenter*

Apost.

Apostolus Petrus, animas à morte & esse & viuere ostendit, cum tradit Christum his qui in carcere erant, spiritibus prædicasse, nec spiritibus modo piorum remissionem ad salutem sed impiorum quoque spiritibus confusionem. Piorum animas, inquit, fatetur esse in carcere, ad quem Christi anima post passionem descendit. At carcer ille, non potuit esse infernus damnatorum, quia piorum animæ non damnantur, non etiam cœlum, quia hoc appellari carcerem, inauditum. Necesse est igitur fuisse aliquem locum, distinctum à cœlo & inferno.

V. Respond. omnibus notiorem esse Caluini sententiam, quam vt Beccani frontem quisquam queat excusare. Nunquam ille profecto somniauit, Christi animam post passionem esse profectam in vllum carcerem. Sed Iesuita humano capiti ceruicem affinxit equinam, verba Caluini interpretatus ex Papisticis somniis. Itaq; nego, Caluino carcerem vllum locum esse distinctum à cœlis, cum de piis agitur, aut ab infernis, cum de impiis, sed designate conditionem vtrorumque illorum in cœlis, horum in inferis. Itaque, hos ipsos pios in carcere, fuisse in cœlis, hos etiam impios in carcere, fuisse in inferno. Nimirum, carceris nomine retento ex editione Latina vulgata, pro Græco φυλακῆς; quod etsi carcerem exprimat in quo detinentur vincti, tamen etiam speculam, è qua longe prospectus est, cum quid venturum expectatur. In cœlo igitur, animas fidelium Caluinus intentas fuisse dixit in venturum Christum, quem sciebant esse promissum, atque hactenus ἐν φυλακῇ. Impios etiam in inferis similiter male habuisse expectationem eiusdem venturi. Hoc modo vtrisque expectantibus, illis cum gaudio, his cum desperatione, tandem manifestatum eum fuisse, & prædicatum.

V. Quare, etsi carceris Latinum nomen aliquanto durius esse fateat, quam vt proprie cœlesti beatitudini competat, tamen φυλακὴν apud Græcos nego habere quicquam eo indignum. Condonauit ergo vulgato interpreti ἀκυρολογίαν: sed hæsit nihilominus Græcæ proprietati, quam sic expressit: *Nec vero miretur quisquam includi carcere S. Patres, qui redemptionem Christi exspectabant. Quia enim veluti sub nube & vmbra, eminus lucem prospiciebant (veluti qui reliquias diei vident sub serum crepusculum, aut diem venientem sentiunt ante auroram) nec adhuc habebant exhibitam sibi Dei benedictionem, in qua requiescerent, eorum exspectationem vocauit carcerem.* Atqui, inquam, exspectatio nullus locus est, & poterat exspectatio esse in cœlis. Quare, nullius pudoris conclusio est, carcerem Caluino locum esse alienum à cœlis.

VII. Alter Beccano locus annotatur ex lib. Instit. 3. c. 20. §. 20. idem aliis decantatissimus: *Intelligimus Christum sic apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat, sic tamen, vt sanctuarium cœli ingressus, ad consummationem vsque seculorum, solus populi eminus in atrio residentis vota ad Deum deferat.* Quid clarius? exclamat. Affirmat, solum Christum ingressum esse sanctuarium cœli, reliquos eminus in atrio residere, & inde eorum vota, vsque ad consummationem seculorum, à Christo ad Deum Patrem deferri.

VIII. Quasi, inquam, non sufficeret simplex lectio, nisi Beccanus totidem verbis repeteret. At ille debuit potius vim ostendere argumentationis, quam neq; ante eum quisquam indicauit. Certe Bellarmino desperata fuit calumnia, nisi locum, Iesuitica fide, interpolasset. Sic enim inducit loquentem, solum Christum ingressum esse Sanctuarium cœli, reliquos omnes residere in atrio, ibique exspectare vsque ad consummationem. Atqui eo loci, non de beatitudine Sanctorum Caluinus disputat, sed de intercessione Christi, nullum socium admittentis. Itaque, nego, dixisse Christum solum ingressum esse Sanctuarium cœli. Sed, ingressum Sanctuarium cœli, solum populi vota deferre. Id ipsa verborum constructio manifestum facit, quam in repetendo frustra Beccanus immutauit, vt prior fecerat Bellarminus. Quis autem non videt, nisi malitia cæcus, longe aliud esse, solum ingredi Sanctuarium, & ingressum, solum deferre preces aliorum.

IX. Populum autem eminus in atrio residentem, potuitne quisquam alium concipere, quam Sanctos in hac vita positos? Eos, inquam, pro quib. intercedere etiam Sanctos mortuos fingunt Papistæ, quos ille refutat: Certe atrium ille non aliud intelligit, quam Ecclesiam, in qua peregrinantur adhuc à Deo fideles, neque ad Deum habent accessum, vt eorum preces necesse sit ad Deum deferri, huic autem muneri solum Christum esse præfectum disputat.

X. Et tamen, si in atrio Sanctos constituisset, quid peccasset? Nam prorsus ita Bernardus, Omnes, inquam, Sanctos in atrio quodam locauit in cœlis, & quidē nondum assequutos perfectionem beatitatis. Serm. 3. in festiuitate omnium Sanctorum, *Aduertistis, nisi fallor, ex his quæ præcedente sermone sunt dicta, tres esse sanctarum status animarum, primum videlicet, in corpore corruptibili, secundum, sine corpore, tertium, in beatitudine consummata, primum deniq;, in tabernaculis, secundum in atriis, tertium in domo Dei. Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! multo magis tamen atria concupiscibilia, secundum quod addit, Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Sed, quoniam in ipsis quoq; atriis nōnullus, vt audis, defectus est, beati omnino qui habitant in domo tua, Domine.* Nota, in atriis, nota, in atriis defectum esse. Et post explicando: *Quod si quæritis, vnde id tam fiducialiter præsumam, inde sine dubio, quod iam multi ex nobis in atriis stent expectantes, donec recipiant corpora sua, donec impleatur numerus fratrum. In illam enim beatissimam domum, nec sine nobis intrabunt, nec sine corporib. suis, id est, nec sancti sine plebe, docet spiritus sine carne. Neque enim præstari decet integram beatitudinem, donec sit homo integer cui debetur, nec perfectione donari Ecclesiam imperfectam.*

XI. Bellarminus duos adhuc locos contulit. Vnum, ex eiusdem capitis paragrapho vicesimoquarto. Dicit, inquit, animas Sanctorum adhuc eadem fide & caritate nobiscum esse coniunctas. Vbi autem fides est, ibi certe non est visio.

XII. Imo, Caluinus obiectionem occupat aduersum se: *Quod si quis causetur, fieri non posse, quin eandem erga nos caritatem retineant, vt sunt vna nobiscum fide coniuncti*: Et negat inde sequi, defunctos orare pro nobis. Sed hic quid carpit calumniator? Non, opinor, caritatem. Ergo fidem. Fide igitur negat Sanctos adhuc nobiscum esse cōiunctos. Atque id ego fateor opportunum calumniæ, propter ambiguitatem fidei, quæ, vt alias diximus, habitum significat intellectus comprehendentis res nōdum cognitas, quomodo sine dubio fides nō competit beatis in cœlo. Sed, quis ignorat sumi etiam pro obiecto ipso eius habitus? Est enim fides Christiana, Vnū esse Deum essentia, trinum personis, vt hunc articulum exempli gratia nominem. Quid, habentne Sancti in cœlis idem sui intellectus obiectum: Non negabit Bellarminus. Ergo, inquam, aliquo modo vnam nobiscum fidem habent. Athanasius in Symbolo. Πίστις δ' ἡ καθολικὴ, αὕτη ἐστὶν ἵνα ἕνα θεὸν ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδι σεβώμεθα: *Fides Catholica hæc est, vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate adorare.* Responde, Bellarmine: Sancti in cœlis adorantne vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate? Ergo iidem fidem habēt eandem nobiscum, quomodo fidem Athanasius descripsit. Quod si habent eandem, ergo eadem nobiscum vnitos recte Caluinus dixit, & tu calumniator es, Bellarmine.

XIII. Sed vbi fides, ibi visio nulla, Recte, inquam, vbi fides illa, quæ est ἔλεγχος τῶν μὴ βλεπομένων. Sed vbi fides, adorans Trinitatem in vnitate, ibi & fides est; & visio. Breuiter, habitus intellectus beati, ab habitu intellectus nostri, differt non obiecto, sed modo. Illi cognoscunt quæ vident: at nos, quæ sumus visuri. Quid ad Caluinum, si Papistas cacoethes vexet.

XIV. Rursus, ex cap. 25 § 6 *Stultum & temerarium est inquirere, quo in loco sint animæ iustorum, &, an gloria fruantur, necne. Interea cum Scriptura vbique iubeat pendere ab exspectatione aduentus Christi, & gloriam ac coronam eo vsque differat, contenti simus his finibus diuinitus præscriptis, animas piorum militiæ labore perfunctas, in beatam quietem concedere, vbi cum fælici lætitia fruitionem promissæ gloriæ expectant.* Miram, inquit, stultitiam hominis, qui dicit, stultum & temerarium esse quærere, vtrum animæ iustorum gloria fruantur, necne, & ipse tamen audacter definit eas nondum frui gloria, sed eam exspectare.

XV. Ast ego, miram calumniandi rabiem! quæ omnia rapit in deterius. Atqui, Caluinus non absolute disputat de gloria, gloriæve fruitione, sed curiositatem insectatur eorum, qui audent statum beatorum, interea dum resurrectio exspectatur, tam minutim insequi, quam si vel Scriptura tradidisset, vel ipsi vidissent. Atqui, ille Scripturam dixit curiositatem huiusmodi suo silentio compescere. Verba recito: *Porro de intermedio earum statu curiosius inquirere, neque fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando, quem locum occupent, & an cœlesti gloria iam fruantur necne. Atqui, stultum & temerarium est de rebus incognitis altius inquirere, quam Deus nobis scire permittat. Scriptura, vbi dixit Christum illis præsentem esse, & eas recipere in Paradisum, vt consolationem percipiant, reproborum vero animas cruciatus quales meritæ sunt perpeti, non vltra progreditur: quis iam Doctor aut magister quod Deus celauit, nobis patefaciet? De loco non minus inepta & futilis est quæstio, quando scimus non eam esse animæ dimensionem, quam corporis. Quod sinus Abrahæ dicitur beata Sanctorum collectio, nobis abunde est ex hac peregrinatione excipi à communi fidelium patre, vt nobiscum fidei suæ fructum communicet. Interea cum Scriptura vbique iubeat pendere ab exspectatione aduentus Christi, & gloriæ coronam eo vsque differat, contenti simus his finibus diuinitus nobis præscriptis, animas piorum militiæ labore perfunctas, in beatam quietem concedere; vbi cum fœlici lætitia fruitionem promissæ gloriæ exspectant, atque ita omnia teneri suspensa donec Christus appareat redemptor.*

XVI. Hæc illius verba sunt, in quibus velim diligentius indicatum à Sycophantis ansam calumniæ Ego enim ingenue fateor, non perspicere. Bellarminus definire audacter indignatur, nōdum frui gloria, sed exspectare. Ast ego curiosiorem inquisitionem insectari obseruo. Itaque omnino mihi persuadeo, habuisse præ oculis temeritatem Scholasticorum, qui & vitam æternam distinguant à gloria cœlesti, & huius gloriæ gradus metiantur pro arbitrio. Nam alioquin, si idem sit gloria, & vita æterna, quomodo videtur Bellarmino persuasum, in prolixa disputatione quam statim subiecit, nunquam mihi quisquam persuaserit, Caluino cogitatum fuisse æternæ vitæ fruitionem prorsus differri ad vltimum vsque diem, alias tam diserte contra asserenti, imo, constantissime oppugnanti in vtraque proxima disput. de Limbis Patrum, & Purgatorio. Ego igitur censeo, cum toties Scriptura spem fidelium differat in diem Domini, Caluinum existimasse non ipsam vitam æternam eo vsque fruendam protelari, sed in æterna vita gloriam, puta, eam quæ non animæ soli, sed animæ cum corpore futura sit communis. Nam quandiu altera saltem pars detinetur in puluere, tandiu certum est, non esse plenam redemptionis gloriam, etiamsi interim anima quoad se plene sit beata.

XVII. Nec mihi diuinatio frustranea. Ipsum audi loquentem, Instructionis aduersum Libertinos cap. 22. *Quoniam infelicissimi essemus omnium hominum, si spes nostra in hac vita inclusa esset ad summam illam felicitatem, quæ ingenium nostrum exsuperat, aspiramus, felicem: inquam, vitam illam, in quam Dominus noster Iesus Christus ingressus est, quo nos etiam aliquando secum deducat. Interim, certo credimus, quod nobis per os Pauli dictum est, nos, quum terrestre hoc domicilium dirutum fuerit, permanentem in cœlis domum habituros. Eo nos ab Euangelio vocari scimus, ideoque ex hoc carcere cupimus migrare, vt simus cum Domino, certo persuasi, nos cum ipso vere contentos fore, ac bonis omnibus perfruituros. Cæterum, quia Scriptura nos semper ad extremum diem reuocat, quo promittit Christum venturum, vt iudicet viuos ac mortuos, in eo omnis spes nostra sita est, nam, etsi fidelium animæ, simul atque separatæ sunt à corporib. viuunt cum Deo, ac fœlici regni ipsius gaudio potiuntur, tamen perfecta omnium fidelium fœlicitas, vsque ad secundum Christi aduentum, differtur. Ita vt Abel, Noe, Abraham, omnesque antiqui Patres nos exspectent, necdum coronas suas receperint, vt vna omnes coronemur.*

XVIII. Quin Beccanus ex Psychopannychia excerpsit ista, cum explicat illud posterioris ad Corinth. 5. *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habebimus in cœlis. Hæc verba,* inquit Caluinus, *sine interprete loquuntur, nos sensuros Dei præsentiam, cum ab hoc corpore separabimur, iam non per fidem ambulaturos, sed per speciem.* Ibidem. *Electi Dei, qui ex hac vita transierunt, Deo fruuntur ad satietatem, citra fastidium.* Iterum: *In cœlesti Hierusalem Deus pacis dat se videndum suis pacificis, iuxta Christi promissum.* Item ex comment. in 1. ad Philip. *Paulus aperte testatur, nos frui Christi præsentia, cum dissoluimur.* Et in 5. post. ad Cor *Nihil melius quam migrare à corpore, vt perueniamus ad Dei contubernium, & illius præsentia vere palamque fruamur.*

XIX. Quid? quæ recitauit Feuardentius? In 1. ad Corint. 13. *Fides ergo nostra Deum nunc intuetur, tanquam absentem. Quomodo? Quia eius faciem non videt, sed acquiescit in speculi imagine. Verum, vbi relicto mundo, ad Deum migrauerimus, ipsum tanquam propinquum & expositum oculis cernet.* In 1. Ioan. 3. *Tunc demum in se videbitur, quæ nunc latet, Dei maiestas, vbi ablatum fuerit mortalis huius & corruptibilis naturæ velum.* In post. ad Corint. 5. *Colligere licet ex istis Pauli verbis, animas à corporibus solutas, apud Deum viuere. Nam, si à corpore absentes, Deum habent præsentem, cum eo certe viuunt.* In Matth. 22. apud Marloratum: *Intelligit Christus, fideles postquam mundo interierint, agere cœlestem vitam cum Deo: sicuti Paulus Christum, postquam in cœlestem gloriam receptus est, Deo viuere dicit, quia exemptus est huius caducæ vitæ infirmitatib. & ærumnis.* In Luc. 3. *Quisquis vera fide animæ suæ custodiam Christo moriens tradet, non extrahetur in longum tempus, vt suspensus langueat, sed eius voto eadem, quæ erga latronem vsus est, benignitate Christus occurret.*

XX. Hæc & alia nonnulla viderunt, legerunt Sophistæ. Quis non miretur, non fuisse absterritos à calumniando? Non tantum Bellarminum, qui omnia dissimulauit, sed ne Beccanum quidem, aut Feuardentium qui legere professi sunt? *Nunquam sibi constat*, inquit Beccanus, *& his plane contraria tradit.* Et, *propriis armis debellatur*, clamat Feuardentius, *& alio loco seipsum manifestæ contradictionis reum peragit.* Ita, ita sane. Quia geminas Thebas Sophistæ vident, Caluinum oportuit dare pœnas. Et Christum agi in crucem, quia nihil nisi templum lapideum Judæi volebant cogitare. Viri boni ex pluribus pauciora metirentur, ex clarioribus obscuriora interpretarentur, & ex distinctioribus obliqua excusarent. Verum, Papistæ, quid sit inter bonos bene agier, ignorant.

XXI. Prorsus similem nequitiam Feuardentij aduersus Lambertum Danæum esse, mihi persuasissimum. Accusat eum, Theomachiæ 8. cap. 3. dicere, nullos esse in paradiso Sanctos, sed in terra duntaxat. *Hæc ipsa*, inquit, *sunt eius verba.* Ex Comment. in Epist. ad Philem. *Scriptura nullos alios nouit aut commendat nobis Sanctos, quam viuentes in hac terra pauperes.* Et contra disputat.

XXII. Ego vero ea verba in Danæo legere non potui, vt omnino oportuerit Franciscanum vsum alia editione. Sed si quicquam fuit eiusmodi, aufsim sacramento contendere, notatum esse ad hæc verba Pauli: *Quod audiam caritatem, ac fidem tuam, quam habes erga Dominum Iesum Christum, & erga omnes Sanctos eius.* At hæc saltem paulo post: *Viscera Sanctorum refocillata sunt per te.* Et hac occasione taxatam Papistarum superstitionem, qui hoc Sanctorum nomine impotenter abusi ad idololatriam, nunquam nominant, nisi quos putant in cœlis esse, &, vt loquuntur, canonizatos, vno verbo quib. τῆς δουλείας cultum deferunt. Crediderim ergo, Danæum admonuisse Scripturæ in oppositum constantem vsum esse, vt Sanctos, aut semper, aut fere semper appellet eos, qui in hac sunt carne Deo accepti. Et sane, si vnum aut alterum, si forte, locum excipias ex Apocalypsi, non vereor vt alium excipere possis ab hac regula. Cæterum, nihil obstat, quominus, qui Sancti appellantur, dum sunt in hac vita, iidem post excessum transferantur in cœlum, ad fruendam æternam beatitatem, & ex consequenti, Feuardentius purus putus sycophanta fiet.

CAP. III.

De loco Paradisi: de resurrectione, de inæqualitate gloriæ.

I. EN tibi nouos calumniarum impetus, sed leuiores; à Feuardentio, capite primo octaui Theomachiæ. Prohibere Caluinum, ne Paradisum imaginemur esse locum. Scilicet, quia dicat in Luc. 16. *Filij Dei defuncti in beatam quietem, in qua eos expectat Abraham, sese recipiunt. Nec vero certum locū imaginari*

ginari necesse est. Et in 23. *De loco Paradisi curiose & argute non est disputandum.* Et in 22. Matth. de Sessione ad dextram: *Hæc loquutio locum minime designat.* Et in 16. Marc. prohibeat, *imaginandum esse aliquem in cœlis locum, quo ascenderit, & vbi in gloriam recepta sit sanctissima Christi humanitas.*

II. Id vt refutet, primum docet nos, non esse Angelos, spiritusve hominum immensos, aut infinitos, sed certis definitos limitib. vt sua virtute alibi præsentes esse nequeant, secundo, Caluinum ipsum, & Bezam, cōtra Vbiquitarios disputare, Christum cœlo tanquam loco cōprehendi. Martyrem etiam in lib. de Eucharistia scribere, *Necessariam esse ex hac vita discedentib. animis nostris, vel tormentorum locum, vel sinum Abrahæ dari. Neq; aliud intelligi per sinum Abrahæ, quam certum locum & receptaculum animorum, in quo eis pax & tranquillitas in conspectu Dei concedatur.* Post, locos Scripturæ congerit, cum mansiones multas Christus esse dicit in domo Patris, & se re paratum locum Apostolis, & velle, vt vbi futurus sit, sint & sui. Et alios nonnullos.

III. Quid hæc opus erit prolixius examinari, quæ vel attigisse piget? Enimuero ipsi nobis si aduersarios fingamus, vt fit in comœdiis, vix possimus puerilius ineptiētes, aniliusve delirantes. Hac certe in re saltem prudentiores fuere Franciscano, Bellarminus, & Canus, qui, etsi illud legerent, *Valde se torquent multi disputando, quem locum occupent, & an cœlesti gloria fruantur, necne,* tamen de fruitione gloriæ calumniantes, de loco tacuerunt.

IV. Mihi ad Apologiam plus quam satis est, negare, vnquā fuisse à Caluino negatum, Paradisum esse locum. Quod facile probent vel ipsi ab aduersario collecti ex eodem loci, horruisse duntaxat eorum temeritatem, qui hac generali definitione non contenti, paradisum esse locum beatitudinis, in ἀπεράντους ζητήσεις abierunt, quasi sic in cœlis paradisum dicas, vt in terris Insulas fortunatas. Vnde nobis natum Cœlum Empyreum, reliquis orbib. annumerandum, sic enim Sophistis placitum. Caluino constans religio fuit, sapere præterquam scriptum est, neq; ab eo consilio dimoueri potuit vir sanctus, vllo aduersariorum furore, vllave Sophistice. Quid? Feuardentius ipse nō est ausus discedere ab hac generali thesi, vt se crederet curiosis illis & argutis ἀπεραντολογίαις. Modeste id quidem, vtinam hanc sibi laudem cumulasset abstinens sycophantiis.

V. Verum, en tibi nequitiæ argumentum non sine horrore tractandū: *Non est*, inquit, *tam mirum quam miserandum, & detestandum, quod Caluinus vester eo dementiæ peruenerit, vt scripserit, resurrectionem corporum humanorum, rem esse incredibilē, sed noua esse induenda, & præmianda.* Cap. 21. lib. 10. Theomachiæ. Et calumniam refricauit Jacob. Gautierus in Anatomia Caluinismi, dilemmat. 108. Quis sperasset? quis vel suspicatus esset Caluinum, tam nefariæ perfidiæ reum peragendum? Imo vel accusandum duntaxat? Cohibeo me, in re, quæ sua claritate vel meridiem superat.

VI. Vnde autem calumniæ occasio captata est? Audite: *Exstat*, inquit, *in Epistolis Caluini, secundo etiam à Beza recognitis, & Geneuæ excusis apud Petrum Santandræanum, anno 1576. Epist. Farelli ad Caluinū: Si titulus fallit, videat Beza, qui secundo etiam hoc asserit, in qua Farellus hæc scribit: Quod res tibi incredibilis videtur huius carnis resurrectio, nihil mirum. Quod autem hac ratione permotus, sufficere statuis, si credas nouis corporibus aliquando nos esse induendos, hoc à Scripturæ doctrina est alienum.*

XII. Exclamarem cum Comico: *Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus, in illum nihil potest: nā exsuperat eius stultitia hæc omnia.* Sed hæc perfecto stultitia nō est, imo destinata, desperataq; malitia. Cōdonarem, si non ipse sibi testaretur suboluisse falsitatem imposturæ. Nam illud, *Si titulus fallit*, quorsum? Aut cur non æque, cum Institutionem nominauit, aut Commentaria in Euangelistas? Tam nouæ, tam extra ordinem exceptionis, quæ causa est, si non vidit obiici sibi posse, non esse hanc Epistolam Farelli, non esse ad Caluinum? Et in tanto crimine, quis vir bonus testimonio confisus esset suspecto? Quid, aut quorsum, *videat Beza*, si noluit ipse videre, quod Beza tamen, si Beza est, indicauit? Non est enim hæc Epistola Farelli ad Caluinum, sed Caluini ipsius ad Zozinum, siue Socinum. Et ita repositum in Indice mendarum typographicarum in extrema ea editione. Sat est.

VIII. Cap. 22. eiusdem libri Theomachiæ, nouum crimen est, Caluinum & Bezam statuere, vnam omnib. Sanctis gloriæ mensuram futuram. Quod tamen nullo loco scripsisse profiteri ausus est, sed argutiolis cōficit. Prima, quia, Joan. 14. Caluinus eo dicat abuti iis verbis: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*, qui inde inæqualitatem cōcludant. Secunda, quod eam gloriam Sanctis rependi neget ob varia diuersaq; bonorum operum merita. Tertia, quia Beza omnem de gloria Paradisi & Sanctorum beatitate doctrinam Catholicam serio se detestari profiteatur.

IX. Et statim tamen locos describit, ex quib. constat, Caluino, Danæoq; persuasam inęqualitatem. Ex Comment. Caluini in 15. prior. ad Cor. *Sunt qui existimant Paulo propositum fuisse dicere, post resurrectionem dispares fore gradus honoris atq; gloriæ in cœtu Sanctorū. Id quidem est verissimum, & aliis Scripturæ testimoniis euidenter cōfirmatur.* Ex Danæo in c. 5. Enchiridij Augustini: *Quod autem visio Dei plena dicitur, non efficitur inde æqualem fore omniū Sanctorum visionē, & fruitionem Dei. Nam in domo Dei multæ sunt mansiones, & vti inter stellas alia alij præfulget, ita inter Sanctos diuersa erit gloria: Daniel. 12. Quisque tamen quantum maxime pro doni sui capacitate poterit, Deum videbit.*

X. Diserta hæc sunt, & contra diserta oportuit subtilitatib. pugnare? Mala mens, malus animus. Sed subtilitates cuiusmodi sunt? Abuti putat Caluinus verbis Christi apud Joannem, eos, qui inde probent hanc æqualitatem. Itane? Atqui ex illo ipso, quem opponit, loco, ex in prior. ad Corint. 15. poterat hanc consequentię ineptiam dedoceri. Nam locus integer sic habet: *In applicatione vulgo erratur, putant enim Paulum dicere voluisse, à resurrectione diuersos fore honoris & gloriæ in Sanctis gradus, quod quidem verissimum est, aliisque Scripturæ testimoniis probatur, sed nihil ad Pauli mentem.* Nimirum potuit Caluinus & rem ipsam tenere, & argumētum ei probandæ assumptum improbare. Neque hoc loco improbauit Cucullio. Cur quod hic potuit, non potuit Joan. decimo quarto: Et profecto verum est, ex multis mansionib. non posse legitime concludi inæquales, quid enim prohibet, quominus & multæ sint, & æquales? Nisi forte ne duos quidem Sanctos Sophistæ velint pari gradu vnquam futuros, puta Apostolos, aut Martyres, aut Virgines.

XI. Sed negauit conferri meritis operum. Ita est, inquam. Ergone conferri negauit? Stupidum disputatorem; ὢ τῆς ἀνοίας τὸ καινόν. Et cur non, quæso, eodem argumento confecerit negatam esse τὴν ἀρχὴν ipsam æternam vitam? Nam hanc sane Caluinus negauit meritis operum reddi.

XII. Beza improbauit omnem de Sanctorum beatitate doctrinam Catholicam. Dic Papisticam, Cucullio, ne mentiaris. Nam Catholicam doctrinam, & de beatitate Sanctorum, & de omnib. aliis religionis rebus, Beza improbauit nunquam, vestra somnia, vestras argutiolas, alias contempsit, alias detestatus est. Verum, hæc imparitas graduum, nulla est Papistica somniatio, sed Catholica veritas.

CAP. IV.

De Cicatricibus corporum gloriosorum. De Aureolis. De cognitione Sanctorum.

I. Multa pugatur præterea Feuardentius, quæ non placet sigillatim exsequi. Tria tantum excerpam, quorum natura est aliquantum diuersa à superioribus calumniis. Cap. 30 lib 10 Theomachiæ. *Caluinus*, inquit, *irridet illos, qui tradunt permansuras in æternum notas & cicatrices vulnerum, quæ corporibus suis exceperunt, tum ipse Dominus noster Iesus, tum eius martyres, vnde fructum peculiaris lætitiæ sint accepturi.*

II. Et affirmantem sic probat. Si Paulus, cum adhuc detineretur in mortali corpore, coram omni Ecclesia gloriabatur in vulneribus, in vinculis, in plagis, in lapidationibus, in carceribus, in cicatricibus, quas vocat stigmata Iesu Christi, quanto æquius id faceret in nouissimo die coram Deo, coram Angelis, coram omnib. Sanctis? Secundo: Si pretiosa est in conspectu Domini mors Sanctorum, nonne cicatrices etiam, & alia certaminis ac mortis insignia cedent in honorem Sanctorum? Tertio: Chrysostomus in Iuuentium & Maximum: *Sicut milites vulnera, quæ in prælits sibi inflicta Regi monstrantes fidenter loquuntur, ita & illi in manib. absecta capita gestantes, & in medium afferentes, quæque voluerint apud Regem cælorum impetrare possunt.*

III. Atqui hanc quæstionem nusquam memini legere apud nostros, & puto diuinatam à Cucullione, ex consueta nostra modestia, quæ vetat ne curiose inquiramus in cœlestia arcana, quæ nulli Deus patefecit. Itaque sane, nec ipsi hos carceres migramus, nec alios petulanter ὑπερσχολάζοντας facile patimur. Cum contra in hoc mustaceo præcipuam iampridem lauream quæsierint homines in scholis abundantes otio, & inde perperam ingeniosi, quod nobis sane haud inuidentibus porro se facturos sperare possunt.

IV. De cicatricib. Christi meminerimus alias esse disputatum. Nunc argumenta proposita patiantur à nobis irrideri, non vt tam immaniter curiosis suam felicitatem inuideamus, sed vt & amemus ipsi, & admiremur nostram simplicitatē. Gloriatum Apostolum in vulnerib. suis, didicimus ab ipso. Sed, ergo eorū cicatrices habiturum in resurrectione, quæ Logica conficiet? Nam primum, cur non ipsa potius vulnera? cur nō ipsa vincula, ipsos carceres? Hoc debebat fingere temeraria curiositas, futuros post resurrectionem carceres, puta Tullianum, in quo tot Martyras incluserunt olim tyranni, & in iis assignatum iri suas quibusq; mansiones. Quod si nulli futuri carceres, nullæ catenæ (nisi forte & carceribus, & catenis promissa resurrectio) cur potius cicatrices? Nam cicatricibus non possunt gloriari Martyres, nisi propter vulnera. Itaq; ipsis proculdubio vulnerib. longe potior gloriatio esset. Similiter, pretiosa mors Sanctorum, sed cur non ipsa mors retinetur potius? Aut si hoc absurdum, vel impossibile: at certe, quia nō tantum vulnerib. gloriari dicuntur Sancti, sed etiam pretiosa esse mors eorum, vt vulnerum cicatrices, sic mortis aliquas oportebat fingi reliquias. Enimuero pulcra illa ex Chrysostomo effigies τῶν κεφαλὰς ἀποτμηθείσας ἐπὶ τῶν χειρῶν βαστάζοντων, eorum, inquam, qui capita sibi olim demissa, non amplius humeris, sed manib. gestaturi sunt. Nempe, vt acephalorum monstra sint aliqua post resurrectionē, nec solus in Galliis Dionysius hac specie pingendus. Credo etiam antiquos illos Sarmentarios, & Semaxios, sistendos sic deligatos ad axes, sic sarmentis cinctos. ἵλεως ἔστω ὁ ἀγαθός: cucullis hæc nos mysteria libentes reliquimus. Et tamē de resurrectione, Chrysostomus nihil prorsus, sed de statu qui nunc Sanctis apud Deum. Ergo nunc, nunc, inquam, id est, ante resurrectionem capita resecta dicuntur gestare manibus. O nugatores Sophistæ, quid hoc ad vestras cicatrices?

V. Cap. 29. ægre fert non adorari à nobis Aureolarum commentum, rem profecto scitu dignam. Distinxerunt Auream, ab Aureola, magni harum nugarum mystæ. Auream definiunt gaudium de Deo, vt habes apud Altenstaig. Aureolam vero ipse Feuardentius, quandam specialis ac spiritualis honoris & gloriæ coronam, qua quidam donabuntur in cœlis, eo quod aliquibus ante cæteros heroicis virtutibus floruerint. Adde ex Altenstaig eam coronam futuram Doctoribus in ore, Virginibus in illa parte (pudorem agnoscite monachorum) Martyribus in cicatricibus.

VI. Magnum mysterium confirmat Franciscanus primum trib. parabolis, per thesaurum abscōditum in agro, aureolam Virginū: per margaritas, quas, venditis aliis omnib. bonis, sibi homo comparat, Martyrum, per sagenā missam in mare, & ex omni piscium genere congregantem, Doctorum. Secundo per allegoriam ex Vet. Testam. per arcam fœderis Virginum, per coronulam super altare suffitus, Martyrum, per panes propositionis, Doctorū. Tertio ab exemplis. primo Virginum, Pauli, qui sibi superesse coronam iustitię testabatur, & Ioannis vtriusque, qui nunc in cœlo glorificantur, & aliorum, *qui sequuntur agnum, quocunq; ierit.* Secundo Martyrum, quorum in cuiuslibet festiuitate, Ecclesia Romana canit, *Corona aurea super caput eius,* Tertio Doctorum, *Qui fulgebunt quasi splendore firmamenti, & quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Daniel. 12. Matth. 5. *Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.*

VII. Nos vt profitemur, quod antea diximus, varios fore gradus gloriæ, tamen nō videmus in his Aureolis quicquā serij, multum etiam ridiculi, Nā quid partes singulas oportet percurri corporis, ne iis quidem exceptis, quas nunc sine pudore cogitare, nedum nuncupare possumus? Quasi non satis, si assequuti simus vniuersi ipsius corporis gloriam? Aut hæc non sufficiat etiam auidissimis, quasi qui fontem hauserit, stillis singulis opus habeat ad sitim explendam. Atqui ego credideram puerili ingenio esse, qui post præmissam regiam opulentiam, interroget an sibi futuri sint deaurati calceoli.

VIII. Verum, vt res ipsa non esset puerilis, tamen argumenta tam sunt aliena, tam detorta, vt sola sufficiant ad fidem omnem abrogandam importunitati Sophistarū. Thesaurum in agro, significare aureolam Virginū, Margaritam Martyrum. Itane? Atqui vtriq; similitudini eundem finem esse Caluinus annotauit, *Vt discant fideles regnum cœlorum toti mundo præferre, atque ideo renuntiare & sibi, & omnib. carnis desideriis, ne quid eos impediat, quominus tanto bono potiantur.* Nec Caluinus solus, sed & Papistæ, etsi Caluino longe minus iudiciosi. Franciscus Lucas, *Addit Saluator domi apud discipulos quasdam alias parabolas, quarum primis duabus declarat illis pretium regni cœlestis, omnibus mundi rebus merito præferendi.* Maldonatus: *Hactenus quatuor parabolis duas regni cœlorum proprietates declarauit, nunc pretium exponit, vt doceat quanti illud homines facere debeant, & quanta quærere diligentia.* Sic de

the-

thesauro: post de margarita: *Hæc parabola eandem prorsus, atq; præcedens, significationem habet: sola differt materia.* Iansenius: *Præcedentibus duabus parabolis vltimis declarata est vis Euangelicæ doctrinæ: at duabus iam sequentibus eiusdem pretium significatur, & quanto studio, merito eam quisque sibi parare debeat, indicatur.* Iansenio hæret Barradas. Salmero: *Per hanc & sequentem parabolam, de negotiatore quærente bonas margaritas, indicatur professionem Euangelicam non esse leuiter aut vulgari studio expetendam, sed, omnibus omissis, hoc vnum summo studio conandum, omniumque bonorum nostrorum iactura, summum illud bonum comparandum.* Caietanus: *In prioribus parabolis, regnum cœlorum tractatum est ex parte, qua vim habet effectiuam, tanquam semen seu fermentum: modo in his duabus tractatur ex parte qua vim habet finis, qua est desiderabile: & propterea assimilatur Thesauro & margaritæ.*

IX. Si vtraque parabola idē significet, quomodo alia Virgines, alia Martyras? Et sanè in vtraq; regnum est cœlorum. Sed hoc quid est? Variant interpretes. Sunt qui Euangelicam doctrinam dicant: Iansenius, Barradas: Euangelium Maldonatus: professionem Euangelicam Salmero: præsentem Ecclesiam Caietanus: Gorranus profectum Ecclesiæ. Hi si verum obtinent, periit Feuardentius: nulla enim aureola significabitur: hæc enim non in hac via, sed acquiritur in patria. Atqui huiusmodi regnum cœlorum in via.

X. Per sagenam iactam in mare, Caluinus, *Confirmat*, inquit, *quod prius habuimus, Ecclesiam Dei, quamdiu in terra versatur, permixtam esse bonis & malis: nunquam vero sordibus & inquinamentis puram esse.* Lucas Burgensis: *Regnum cœlorum, populus regnatus Deo, Ecclesia militans. Tertiam hanc, Saluator, discipulis parabolam domi proponit, qua inculcat illis hoc idem quod mox parabola zizaniorum docuerat: in Ecclesia sua semper fore malos permixtos bonis ad sæculi vsque consummationem.* Nec reliqui seorsum eunt: neque enim obscura res est, vt omnes opus sit colligere. Quid hoc autem ad aureolas? An boni malis permixti aureolam significant?

XI. Allegoriis ex veteri Testamento quid fingi potuit ridiculum magis? Arca fœderis significari aureolam Virginum? Martyrum, coronula super altare fusitus? Panibus propositionis Doctores? Non miror à Francisco dictum, Francisci typici prole: sed mirer, si quisquam sanus assensum præbeat: & quidem allegoriam nec argumento, nec coniectura aut confirmanti, aut illustranti. Nos, audacter somniantem, constanter reiicimus.

XII. Enimuero, Doctorum, Martyrum, Virginum, exempla quorsum inducta? An vt doceret extitisse aliquando? Suis debuit nouitiis inculcare; vitorum cordatorum dignitatis habere rationem. In Paulo libens audio coronā iustitiæ: sed aureolam quis potis est videre? Nam primum, cur hanc Virginitatis dixit potius, quam Doctoratus? Paulus certè non tantum virgo fuit, sed etiam doctor: doctoratu clarus, magis quam Virginitate. Deinde, cur omnino aureolam, & non auream potius? Nam Iustinianus sempiternæ fœlicitatis mercedem interpretatur. Lombardus vitam æternam.

XIII. Ioannem vtrumq; glorificatum, nemo negat: sed habere aureolam nemo probat. Virgines agnum sequi, quis non audiuit pridem, ex Apocal. 14. Sed, *Virgines,* (Glossa ordinaria Lugdunensis ex Augustino) *hoc loco non solum corpore castos intelligamus: sed maxime omnem Ecclesiam, quæ fidem puram tenet, sicut dicit Apostolus, Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Id est, nulla adulterina hæreticorum commixtione pollutam, nec in male blandis & mortiferis huius mundi voluptatibus vsque ad exitum vitæ suæ colligatam.* Atqui non omnis Ecclesia ex virginibus.

XIV. Martyribus, qui coronam auream inuideat super caput, nemo inuentus est Catholicus: sed aureolam malunt Papistæ: nec eis aurea satisfacit: & non super caput, sed per membra singula. Ita enim Sophistæ iusserunt. Nos sanè, qui coronam dicimus vitam æternam: & ad eam admitti martyras habemus certissimum: coronam nulli eorum denegabimus. Sed coronæ prætextu, aureolas induci, monachorum somnia, non patimur.

XV. Ne doctores quidem fulgere, tanquam splendorem firmamenti, & quasi stellas, aut magnos vocari in regno cœlorum, quisquam ignoraret nostrûm, etiamsi nunquā vllus esset natus monachorum, orbis commodo. Sed magnum vocari, & splendere tanquam stellam, idem esse quod aureolam habere, hoc demum persuadere non poterit vllus monachorum. Re enim ipsa refutat. Aureola Doctorum, est in ore, non in vniuerso corpore. At qui splendet sicut stella, sicut firmamentum, totus splendet. Et qui magnus est, non ore solo magnus, sed ipse totus.

XVI. Verum, tam leuia, tam aliena Feuardentij argumenta esse, nemo fortasse mirabitur, qui ex operibus hominem nouerit: & coniectabit esse aliis vires maiores. Audiamus ergo Thomam: at quem virum? In 4. post. ad Timoth. *Aureola vna debetur Martyribus: supra 2. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Alia debetur Virginibus: Sapientiæ 4. In perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens. Tertia est Doctorū: Prouerb. 4. Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclita proteget te.*

XVII. Hem! Thomam, tantum Sophistis virum, tam pueriliter nugari! Quid alios porro speres tanti Magistri tantulos discipulos? Enimuero, quid est in Scripturis puerum esse, si hoc non est? Debetur, inquit, martyribus aureola. Peculiaris, credo, diuersaque à Doctoribus: diuersa à Virginibus: alioquin quorsum, vna, alia, tertia? Et ita docent Scholastici. Sed quorsum ergo illud, *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit?* Recole, Thoma, quæ tu ipse, hunc locum edisserens, scripta reliquisti: nisi tu in iis sies, qui sibi anno dicta nolunt obiici. Sed tu tamen in hanc speciem locum interpretare: *Est autem tripliciter aliquis miles Christi: primo, inquantum pugnat contra peccata: secundo est aliquis miles Christi in pugnando contra errores: tertio est militia martyrum contra tyrannos.* Heus tu: si triplex militia, nonne triplex certamen? Si non est autem vnicum certamen martyrum (nam hi tibi sunt non soli, sed tertio tandem loco) cur vnica martyrum laureola? Cur, inquam, hæc Pauli verba, quæ triplex certamen comprehendunt, nonnisi significent aureolam Martyrum? Cur non generaliter auream, quæ debetur omnibus fidelibus? Nam profecto qui milites pugnant contra peccata, ij sunt omnes fideles: etiam Virgines. Et qui certant contra errores, ij doctores sunt, aut certè doctorum partes funguntur. Itaque, quum coronandos pronuntiauit Paulus, qui legitimè certauerint; non aureolam peculiariter Martyrum dixit, sed ἀνάμιξ Virginum, Doctorum, Martyrum: denique omnium fidelium.

XVIII. Locus ex Sapientia (vt autoritatem apocrypham ne suggillem) de virginitate profecto non loquitur. Sed tu tibi ipse imposuisti puerili vocum ignoratione? quod tibi frequentissimum vt quum in Consolatione Boethij titulum deducis a Titane, quia præluceat libro, vt Sol mundo; Tu audiens *castam generationem*, ambiguo deceptus, putasti nihil esse aliud, quam γάμον, siue, vt ita dicam, passiue generationem, proiis qui generati sunt, & casse, id est, in cœlibatu, viuunt. Atqui generatio hæc est actiue potius intelligenda. Græce est ἀναστροφή, sed profecto mendose: nam quid esset, aut quomodo interpretandum: *Quum præsens est, imitantur illam: & desiderant, cum se eduxerit?* Ego tam ἀνόητος ratiocinationem non assequor. Itaque legendū sine dubio γενέσεως, sensu opposito pro liberorum abundantia: sed casta, id est, non ex vulgari & promiscua & bruta venere: sed ex matrimonij vsu. Nā & Holcot interpretatus est castitatem coniugalem.

XV. Sed si maxime tamen hanc Virginitatem concederemus totidem literis scriptam, quid erit, quo eius aureola significetur? Itane sperauit vir ingeniosus, se persuasurum, illud, *Coronata triumphat, & incoinquinatorū certaminum præmium vincens:* nihil aliud esse, quam aureolam illam nescio quā in partibus illis, in quibus peccari solet aduersum castitatem; quæque nunc ne nominare quidem audet quisquam absque pudore? Quasi itidem in cœlis Monachi comperissent, quod in Mexicano orbe Hispanos vidisse testatur Petrus Martyr Angerius in suis de orbe nouo Decadibus; Virgines nudas totas degere, corruptas vero opponere partibus illis gossipina velamina. At nos & vitam æternam scimus esse coronam, & satis dignam præmij nomine: nec solas virgines referre præmium incoinquinatorum certaminum, ἀκηράτων ἄθλων.

XX. In Prouerbiis, quanta supinitas Thomæ? Doctorum laureolam somniauit, qui debuit potius discipulorum. Hortatur enim Sapiens, non ad proponendam alijs, sed ad acquirendam sibi: non ad docendam, sed ad discendam sapientiam: *Principium sapientiæ possidе sapientiam, & in omni possessione tua acquire prudentiam. Arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, quum eam fueris amplexatus. Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclita proteget te.* Audin' tu Posside, acquire, arripe. Et tu nihil nisi doctores somnias. Recte: quisquis acquiret sapientiam, coronabitur: sed ea corona aurea est, non aureola. communis omnibus Christianis, non peculiaris paucis doctoribus. Itaque Iansenius: *Metaphorice significatur per sapientiam homines fieri gratos admodum, & honoratos ab aliis, veluti si corona regali essent insigniti. Item per eandem frequenter peruenire ad summos honores. Præterea per eandem homines vere reges fieri, ac vitiorum dominos: consequuturos proinde tandem immortalem gloriæ coronam apud Deum.* Lyranus prior: *Sic exponitur communiter: id est, possessio sapientiæ in via, est principium habendi sapientiam in patria, quæ consistit in clara visione.*

XXI. Transeo ad tertium. Perstringit Danæum Feuardentius capite vigesimoseptimo, quod scripserit in Enchiridion Augustini ad caput nonagesimum quartum, *Quod scribit Augustinus fore, vt inuicem nos agnoscamus in gloria, incertum est.* Et opponit autoritatem Augustini: tum parabolam, in qua dives ab inferis Abrahamum agnouit, & Lazarum in sinu Abraham: item transfigurationem Christi, quum Apostoli Mosen & Heliam viderunt: opponit denique ex Maccabæis Oniam & Hieremiam.

XXII. Sed modeste Danæus, vir doctus, & pius, pro incerto habuit, quod nusquam definiuit aperte Scriptura: sed variis coniecturis inuestigandum reliquit: si tamen etiam vestigandum, quod ipsa maluit tacere: quomodo in omnibus reliquis, quæ possunt peculiariter inquiri in statum futuræ vitæ, videtur consulto noluisse curiositatem humani ingenij pascere, sed exercere potius sobrietatem. Itaque debuit Cucullio modestius ferri in virum sine dubio magnum: nisi nihil Cucullio magnum nosset, nisi idolum, & qui idolis sunt similes, quia colunt.

XXIII. Quanquam non debeo monachi immodestiam mirari, qui stoliditatem debeo traducere, ὑπὸ βλακείας non aduertentem suorum argumentorum futilitatem. Nam in parabola nullum esse potest necessarium: quum sciant omnes, exigendum esse earum stylum, non ad veritatem historiæ, sed ad verisimilitudinem duntaxat Rhetoricam. In transfiguratione, non erant, credo, Apostoli exuti corpore, aut positi extra sortem huius vitæ. Moses autem, atque Elias induerant aut corpora; aut formas corporum. In Maccabæis fabula est. Autoritas Augustini, etsi magna, tamen longe infra eius autoritatis gradum, qua sunt persuadenda ea quæ nunquam oculus vidit: itaque tantum persuadere apta, quantum argumentis euincere. Nihil ergo Danæo Feuardentius obiicit, quo possit quenquam cogere: ab argumentis vero contingentibus necessariam conclusionem nemo infert, nisi αὐθαδιάζων. Non miremur ergo Danæum, virum sanctę simplicitatis, id habere pro incerto.

XXIV. Ego quidem in iis esse me profiteor, qui si quid sit, quod inquisitum argumentis tuto credi possit à pia mente: in eo ordine & hoc numerent. Non enim videtur aut intellectui humano constare sua natura, aut caritati Christianæ sua perfectio, si negentur ij fore nobis cogniti, quibuscum sumus in cœlis regnaturi. Nam fore, vt nihil omnino contemplemur præter Deum, quis persuadebit? Amaturos certè constat: quandoquidem ex Paulo certum, caritatem permansuram. Amari autem prorsus incognitos, ne verisimile quidem.

XXV. Fateor occupatum iri intellectum in ipsius Dei contemplatione: sed nego propterea abducendum prorsus à Sanctorum cognitione: nam hæc illi subalternatur. Itaque quomodo non abstrahitur à contemplanda sapientia, qui characteribus vtitur: sic neque Deum non contemplabitur, qui Sanctos cognoscet: aut certè ne nobis quidem ipsis ipsi erimus cogniti: quod credant Eudymiones: mihi nemo facile persuaserit. Nego autem magis obfuturam contemplationi diuinæ, aliorum quam nostri cognitionem.

XXVI. Hæc & alia similia disputari possunt pluribus. Sed ita debent, vt meminerimus semper Prophetis, Prophetas esse subditos: ideoque exspectemus, dum quæ nos aut scimus, aut putamus scire, eadem alijs reuelentur. Interea caritatem colamus: neque alij alios superbe despiciamus, aut inhumane tractemus, quibus etsi aliter videatur, tamen Deus suorum donorum abundantiam non denegauit.

XXVII. Sleidanus, lib. 16. postremū hunc fuisse notat Lutheri, ad suū Re-

demptorem festinantis, sermonem: *Inter cœnandum*, inquit, *variis de rebus loquutus, hoc etiam inter alia rogabat, num in illa sempiterna vita simus alter alterum recogniturі.* Quumque illi) qui scilicet ægrotanti aderant, filij tres, Ioannes, Martinus, Paulus, cumq; iis Iustus Ionas Hallensis Ecclesiæ Minister) *auerent ex ipso scire: Quid: inquit, accidit Adamo? Nunquam ille viderat Euam: sed quum eam formaret Deus, altißima quiete sopitus dormiebat: expergefactus autem, quum illam videret, non rogat, quæ sit, aut vnde veniat; sed carnem esse de sua carne dicit, & os de suis oßibus. Qui vero sciebat illud? nimirum Spiritu Sancto plenus, & vera Dei cognitione præditus, ita pronuntiabat. Ad eundem modum nos etiam in altera vita renouabimur per Christum: & parentes, vxores, liberos, & quicquid est, multo perfectius cognoscemus, quam tunc Euam Adamus cognouit.*

CAP. V.

Status quæstionis de Limbo Patrum.

I. TRanseo ad maioris momenti disputationem de hæresibus Papisticis. Neque enim induci potuerunt hactenus, vt concederent omnes fideles, in Domino morientes, transferri ab his statim miserijs in æternam beatitatem, siue regnum cœlorum.

II. Inferos conditos intra cœca terræ viscera, remotissimos à cœlis, in quibus solis sedes beatitatis; ἐκ διαμέτρου oppositos, duas in partes distinguunt: sic tamen vt communis sit pœna damni, quam appellant: id est, priuatio visionis Dei; qua posita, nihil remaneat non obscurum, & tenebrosum; ne subluni quidem nocte concessa. Discrimen partim à tempore, partim à pœna sensus. Earum partium alteram dicunt temporariam, alteram æternam: & vtramq;, vel cum sola damni, vel etiam cum sensus pœna.

III. Itaque, quod intimum in infernis atque ad ipsum vniuersi centrum, id damnatis assignant, & Diabolis, non tantum exsultantibus à Deo, sed etiam igni æterno gehennæ torquendis, in æternum, nulla spe facta melioris conditionis. Quod extimum, superficieique proximum, id permissum stabulationi Patrum ante Christum denatorum, detinendorum inibi, quandiu Redemptor veniret. Sic enim, opinor, commodum erat, ne primis egressuris alii vlli essent obstaculo; si aliquanto interior locus esset. Inter hæc extrema Purgatorium est, & Limbus infantiũ. Illud proxime damnatos, hic vicinior Patribus Limbus Patrum, & Purgatorium, mansiones nonnisi temporarias, reliquas æternas. In vtrisque limbis nihil præter damnũ, in reliquis ẽt sensus.

IV. Quanquam, de situ & ordine harum contignationum, Peltanus, c. 3. de Purgatorio, testetur Scripturas nihil certi pronuntiare, Ecclesiam & Concilia silere, Sanctorum dicta, nõ vnam interpretationem admittere. recentiores diuersa statuere: *Quidã*, inquit, *quatuor hæc loca supra se inuicem collocant: alij iuxta se in u cem. Nonnulli puerorum Limbum, & Abrahæ sinum ad latera, Infernum autem & Purgatorium in vno communi terræ hiatu ponunt: ita id tamen, vt infimam illius partem, & quasi sentinam occupent dæmones cum cæteris damnatis: superiorem vero, vbi plus lucis, & minus ardoris est, fideles à peccatorum reliquiis, quibus obstricti tenentur, nõdum satis purgati. Alij tandem, pro numero classium & ordinum, constituunt quatuor specus subterraneas, quasi quatuor excentricos orbes non solum intercapedine, sed loci quoq; qualitate & capacitate, inter se distinctas.* Demum negat ipse multum referre, hoc ne, an illud, vel aliud de hoc ordine sentias: sat esse, si hæc omnia aliqua saltem qualitate inter se discrepare non ignores. Sic & curiositatem traducunt suam Sophistę: & nugacitatis morbum produnt, temeritatisque audaciam. Nam quid erat necesse, aut inquirere in ea, quæ nec pietatem iuuãt, nec indicata sunt à Deo, aut à Sanctis excussa? Quanta nugacitas, siue orbium, siue circulorum, & quidem excentricorum, siue specuum lateralium, siue aliorum somniorum? Quantitatem, capacitatemque locorum, quis pudor est metiri? quum de animabus solis agatur; quas esse incorporeas, ideo neque occupare vllum locum, nullam capacitatem implere consentiunt.

V. De Inferno penitus ad centrum, nulla nobis inquisitio est. Sane tã exactam determinatamq; cẽtri viciniam, putamus habere aliquid curiosiusculi: veruntamẽ sublimesne, an humi putrescant damnati, perinde censemus esse. Vna nobis cura, ne experiendo discamus. De infantibus disputatũ suo loco: & ostensum, omnes pertinere ad locos extremos. Quare, superest inquirendum in temporarias mansiones: & priorem quidem, illam quæ populationem passa, abijt in Vtopiam; magna eorum benignitate, à quibus erat ædificata. Nam hi perire maluerunt quicquid in tam elegantem fabricã impensum erat ingenij, aut temporis, quam non melius tandem esse, iis, quos incluserant, opinor, inuitos.

VI. Disputarunt Bellarminus, c. 11. lib. de Christi anima. Galatinus, Arcanorum lib. 6. c. 7. 8. 9. Feuardentius, Atheomachiæ libri 8. c. 10. Stapletonus, in Ptomptuario feria 5. hebdom. 2. quadragesimæ. Cotonus, Institut. lib. 4. c. 8. Beccanus obiter, opusc. 8. in 2. tom. p. 2. c. 3. Contra vero nostri. Ioann. Rainoldus Angl. in Censura lib. Apocryph. prælect. 19. & deinceps. Iunius, in illam Bellarm. disputat. Polanus, Syntag. Theolog. lib. 6. c. 21. & Andr. Riuetus, Summæ controuer. tract. 2. q. 42.

VII. Docent ergo Papistæ, Quicunque fuere ante Christum, quantumuis fideles, quum seculum reliquerunt, tum corpore, tum anima fuisse intra terræ viscera conditos, qua in sepulcro, qua in Inferno. Et corporis quidem adhuc exspectare resurrectionem: sed animo euectos esse in cœlos, demum à Christo resurgente; quæ eis longi terminus fuit exsilij. Interea intra terram fuisse, in quiete quidem, sed nulla luce, aut vllius gloriæ fruitione. Causam adscribit Galatinus, peccatum originale. Et Adrianus Florẽtius in 4. sentent. agens de Indulgentiis, *Quantumcunque laborauerit Abraham & Patriarchæ, pro expiatione peccati originalis, pro diuino decreto debebãt apud inferos ferre pœnam damni, quoad vsque per mortem Christi animus Domini placaretur.*

VIII. Quanquam illud de quiete, quomodo dicant, aut quomodo constare queat, non video. Nam idem Adrianus eod. loc. *quæ pœna damni*, inquit, *scilicet, carentia diuinæ visionis, secundũ omnes Sanctos, omnium pœnarum maxima esse perhibetur.* Hoc si verum, certe multo magis erant in quiete, dum in carne essent Patriarcharum animæ, quam in Limbo. Et tamen Iacob. Gen. 47. dies peregrinationis suæ appellauit, paruos & malos. Quos ergo potuit dies huius quietis? Nonne & longos & pessimos? Adde, ex Galatino, *Sancti Patres in inferno à Diabolo, Deo permittente propter Adæ peccatum* [illegible]*inebantur.* Lombardus, in Psal. 48. *Redime animam meam de manu inferi, id est, potestate Diaboli, qui ante aduentum Christi animas tenebat:* quæ verba descripsit Francisc. de Puteo in Cathena: vterque autem habet à glossa interlineari, quę ipsa à Cassiodoro. Perpende. Carebant visione Dei: hæc carentia, omnium pœnarum est maxima: permittebantur Diabolo, vt detinerentur, & ex clamato. O quietem: quietem: dignam Sanctis, dignam amicis Dei quietem.

IX. At nos contra habemus pro certo, vsos Patres priuilegio redemptionis, itidem ante Christi tempora, vt postea Sanctos Christianos: exspirantiũque animas recta deductas in cœlum, patriam suam, vbi fruerentur plena sua luce, id est, visione Dei: careréntque vtroque pœnarum genere, tum sensus tum damni.

X. Quo loco calumniam Bellarmini oportet notari, qui, cap. 9. de anima Christi, *Si quis petat à Caluino*, inquit, *& Beza, vbi fuerint ante Christi mortem animæ iustorum: respondent, fuisse in cœlo, licet non viderint Deum, nec sint visuræ vsque ad diem iudicij.* Quam calumniam purgabit vel Feuardentius, qui, *Certum habeo*, inquit, *Caluinianos ministros in ea esse hæresi, vt decernant animas illorum statim ab excessu è corporibus in cœlos sublatas fuisse in Paradisum cœlestem, cum omni ea gloria & fœlicitate, quam nunc, id est, post Christi mortem, resurrectionem, & ascensionem ad dextram Patris perfruuntur.* Ita redeunt, ad Susãnnæ vetulos sycophantas sycophantæ nouitij nostri.

CAP. VI.

De Cœlo clauso, & præcursore Christo.

I. QVid sit probandum, audiuimus: quomodo probent Papistæ, audiamus. Et primo quidem celeberrimum omnibus argumentum est à descensu Christi ad Inferos. Pro certo enim habent profectum ad horum Patrum animas in Limbum.

II. Verum, hoc iam pridem confectum est negotium, tom. 2. lib. 5. & probatum, nullum designari motum localem animæ Christi: sed vim potius dolorum, quos tum corpore, tum anima passus est ad perficiendam redemptionem humani generis. Quam disputationem interim dum refutabũt, patientur nos viri, si fortè, boni, nunc frui nostra quiete,

III. Secundo igitur loco esto, clausum cœlum, apud Beccanum, Cotonumq;: cuius vim in hanc formam concipio. Si non sunt ingressi cœlum Patres ante Christi ascensionem; ergo fuerunt in Limbo. At non sunt ingressi. Hoc probat Cotonus. Concedent omnes, inquit, sicut Paradisus terrestris clausus fuit Patribus, Patrumque posteris post lapsum: sic & cœlum, ad ascensionem vsque eius qui appellatur, clauis Dauid: Esaiæ 22. & habere clauẽ Dauidis, Apocal. 3. Probat Beccanus. ex 9. ad Heb. *In priori tabernaculo semper introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem, semel in anno solus Pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia. Hoc significante Spiritu Sancto, nondum propalatam esse Sanctorum viã, adhuc priori tabernaculo habente statum.* Et 10. *Habentes itaq;, fratres, fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi, quam initiauit nobis viam nouam, & viuentem per velamen, id est, carnem suam.* Probat iterum ex Hieronymo, Epist. ad Dardan. *Sanguis Christi clauis paradisi est.*

IV. Respondeo; negatum iri forte consequentiam ab iis Patribus, qui omnes animas piorum dicunt ad vsq; diem vltimum mundi conseruari certo loco: qui quidem non exigui sunt aut numeri aut nominis; vt suo loco constabit. Hi enim Limbum Papisticum nunquã sunt concessuri: & quia infra terram constitutus, & quia non vltra Christi ascensionem productæ ætatis. Sed illi sane sibi prouidento. Nos in hæc minutiuscula non iuuat inquirere, quæ vt negotium facessant aduersariis, tamen ad veritatis cognitionem aut nihil conferunt, aut fermè nihil.

V. Itaque negatur potius assumptum: vt constet Cotono, nimis fuisse cõfidentem sui, qui sperarit sibi ab omnibus concludendum. Suo nempe more faciens, probandi labore ingeniolum liberaturus, fingit consensum. Magnifice sane: Verum hoc loco, hæc ipsa quæstio debuit monere contradictum iri: nam, qui ingressos esse Patres tuentur, iis necessario negandum est, clausum fuisse.

VI. A Paradiso terrestri non valere argumentum, res ipsa docet: quia ne post ipsam quidem Christi ascensionẽ aditus vlli est in eum: vnde æquè posset Cotonus concludere, ne nunc quidem cuiquam cœlum patere. Quod tamen est absurdissimum: neque, puto, cuiquam à Cotono concedendum. Nos ergo dicimus: Si nunc nemo ingrediatur in Paradisum terrestrem, & tamen apertum sit cœlum, non sequi itidem, claudi cœlum, vt Paradisum. Quod si ita est; ergo non necessariam esse consequentiam à clauso Paradiso, ad clausum cœlum.

VII. Neque ratio melior à claue Dauid, quem titulum Christo competere, non est sanus qui neget; & quidem propriissime: sed negamus inde significari, neminem ingressurum cœlum, ante eius ascensum: sed tantum nisi is aperiat. Addimus autem aperuisse ab initio mundi, vt postea docebimus.

VIII. Becanus venia dignior: qui in argumentis suis habet ex media antiquitate, quorum nomen prætendat. Nam Chrysostomus ab iisdem locis confecit ἀρχαῖον fuisse ἄβατον. Sed nihil tamen erat necesse. Paulus enim tantum dixit, nondum propalatam fuisse Sanctorum (siue potius Sanctuarij, vt notauit Beza) viam. Πεφανερῶσθαι enim scripsit, id est, manifestatam, reuelatamque esse. Nihil vero obstat, quominus vtrumque sit verum; & inductos esse in cœlum Patres: & non fuisse tamen adhuc manifestatam viam. Quia nimirum, ne Christus quidem ipse erat manifestatus: quamuis in eum credidisse Patres certissimum sit. Quia scilicet alia erat dispensatio mysteriorum fidei, alia efficacia Spiritus Dei. Ibant ergo Patres in cœlum, per eundem in quem credebant Christum, nam hæc via est, qua itur ad cœlum: qui tamen nondum erat manifestè cognitus, quod nondum venisset.

IX. Chrysostomus concludebat κατὰ τὸ συμβεβηκός: quia nimirum, viam non cognitam nemo solet vsurpare: vnde putauit pro eodem esse ὁδὸν μήπω πεφανερῶσθαι, & ὁδὸν ἄβατον. Sed non debuit, quod pace tanti viri dictum esto. Nam & in quotidiano vsu, via incognita non eam significat, per quam nemo vnquam iter fecit, quomodo enim via? sed per quam pauci duntaxat: quia videlicet plurimis sit non cognita. Verum, potuit fortasse, vt πεφανερῶσθαι, sic ἄβατον vsurpare.

X. Quan-

X. Quanquam potest etiam alia dari interpretatio: nimirum typica: vt ne tempora temporibus simpliciter comparentur: sed sacrificia Mosaica, sacrificio Christi. Vt c. 10. *Lex vmbram obtinens futurorum bonorum, non expressam formam rerum iis hostiis, quas singulis annis easdem continenter offerunt, nunquam potest accedentes sanctificare: alioqui desiissent offerri: propterea quod qui sacrificassent, ac semel purgati essent, nullorum peccatorum amplius essent sibi conscij. Atqui in istis repetita fit mentio peccatorum quotannis: non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata.* Et post, *Qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam.* Manifestum est, non potuisse remitti peccata per sacrificia Mosaica: & manifestum tamen, remissa Patribus fuisse, etiam tum temporis, quum sacrificia illa offerebant: & per sacrificium Christi, quum tamen nondum peractum esset sacrificium Christi. Certè quomodo nondum dimittebantur peccata, sic nondum aperiebatur via: &, quomodo illa dimittebantur, sic ista aperiebatur: quia hæc ipsa peccatorum remissio via est. Typice non remittebantur illa: typicè non aperiebatur ista: sed reapse dimittebantur illa: reapse aperiebatur ista: & vtrunq; per futurum Christi sacrificium.

XI. Neque alia ratio alterius loci ex decimo. Consecrauit Christus nobis viam nouam, & viuam. Consecrauit quidem, quia re mortuus: quod olim expectabatur, tanquam fundamentum, imo consummatio totius salutis siue nostræ, siue Patrum. Viam nouam, comparatè cum via veteri per ceremonias: quomodo Nouum Testamētum; cuius nō nos tantū, sed etiam Veteres Patres fuerunt participes. Nobis, scilicet, qui incidimus in plenitudinē temporum, vt nobis nasceretur puer: non tamen non & illis, qui viderunt diem illius, & exsultauerunt: quanquam non datum eis videre ipsam illam consecrationem.

XII. Secundo obijcit Beccanus, Christum primum esse ingressum in cœlum. Et probat ex 6. ad Heb. *Vt spem propositam obtineamus, quam velut anchoram habeamus tutam ac firmam, & ingredientem vsque in ea quæ sunt intra cœlum: quo præcursor pro nobis ingressus est Iesus.*

XIII. Imo nodus nullus. Pro nobis dictum, non pro Patribus. Præcursorem ergo cur non relatè ad nos dictum interpretemur? vt ne primus absolutè omnium ingressum dicamus, sed primum, id est, ante nos, quicunque incidimus in plenitudinem temporum. Nisi placet sic potius interpretari, *vt primogenitum ex mortuis:* ad Coloss. 1. & Apocal. 1. *primitias eorum qui dormierunt,* prior. ad Cor. 15. non quia omnium primus tempore resurrexerit: quum alioqui priores eo redierint in vitam: sed quia eius resurrectio causa sit resurrectionis omnium, tam qui posteriores, quam qui priores. Nam ingressus Christi in cœlos vera & propria causa fuit Patribus æquè, ac nobis, obtinendi aditus in cœlos.

Cap. VII.

De argumentis Papisticis ex Veteri Testamento.

I. Nvnc directè disputabunt, fuisse Patres in infernis post obitum, ex Veteri Testamento, post ex Nouo. Primo, Galatinus ex Genes. 15. quum dictum Abrahamo: *Et tu ibis vel intrabis ad Patres tuos in pace, & sepelieris in senectute bona.* Si Abrahę dictum fuit, ibis ad Patres tuos: Patres autem ipsius, quum idololatræ fuerint, quod in inferno fuerint, dubium non est: Abraham ipsum ad infernum descensurum fuisse, certum est.

II. Sed ridiculum est Sophisma. Primum nego, omnes Patres Abrahami fuisse idololatras. Certe Adamum, Seth, Enoc, Noe, alios quosdam, nemo dixit, aut iure potuit dicere. Quid si ergo dicamus, profecturum fuisse Abrahamum ad istos suos Patres? Quid obstabit, quæso: Nam profecto ijs verbis Deus non minatur Abrahamo malum: sed prospera pollicetur. Quod genus autem prosperitatis in pœnis damni, quibus vt audiuimus nullæ pœnæ sunt æquales?

III. Secundo: nego omnes Abrahami patres idololatras: fuisse apud inferos. Nam oporteret, non tantum fuisse idololatras, sed etiam in idololatria expirasse. Cur autem non potuerint pœnitentiam agere? Et vero Thare videtur; qui filio ex mandato Dei egresso, terra sua ac cognatione, iterq; suscipienti in terram Canaan sibi promissam, comitem sese itineris addiderit, in eoque sit mortuus itinere: Genes. 11. Vnde notatum à Selomone Iarchi תשובה עשה תרח *Fecit Thare pœnitentiam.*

IV. Tertio, vide acumen Sophistæ vtentis argumento, cui statim renuntiare cogitur. Concludit iuisse ad patres idololatras: hos ponit fuisse in inferno. Quo, inquam? Limbone, an Purgatorio? Minime vero: nullus enim ibi locus idololatris. Fuit ergo à Galatino concludendum, profectum esse Abrahamum ad infernum illud infimum, proximum centro, vbi sint ęterna tormēta: non in extremum alterum, vbi neque tormentum neque æternitas. Horruit tantum facinus, vir non extremæ malitiæ. Et, *veruntamen,* inquit, *quum Abraham fidelißimus esset Dei cultor, ac iustus, nec igne inferni, nec à dæmonibus infestandus erat: ideo dictus est ad patres suos iturus in pace.* Cur non ergo nobis cum conclusit, potius non esse profectum ad patres idololatras? Nam profectum esse ad eos, sed in Limbum, quantæ stoliditatis dicere? nisi fortè tolerabile videretur monacho, si quis dicat, idololatras profectos in Limbū. Nam si hi in inferno, ille in Limbo: & longe distent à Limbis inferni: tum vero tam absurde dicitur, Abrahamum profectum ad idololatras in Limbum: quam idololatras, profectos ad pios Patres Sethum, Enochum, in gehennam.

V. Quarto. Sophisma est παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως. Nam ire ad patres, significabat Hebræis mori: quia scilicet patres intelliguntur, qui ante nos fuerunt, ideoque mortui. Sic per εὐφημισμὸν mors est ἀσφαλῶς significata. Vatablus: *Hebraismus, ibis ad patres tuos, pro, morieris vt maiores tui.* Sicut in alijs locis: Iudic. 2. *Omnis illa generatio congregata est ad patres suos.* Quam phrasin hoc nostro loco retinuit Chaldæus parapharastes, לות אבהתך ואת תתכנוש: *Et tu colligeris ad patres tuos:* Gen. 47. *Sed dormiam cum patrib. meis.* Samuel. 7. post. *Quum completi fuerint dies tui* (Dauidem alloquitur) *& dormieris cum patribus tuis.* Prior. Reg. 11. *Dormiuitque Salomon cum patribus suis.* 14. *Et dormiuit Ieroboam cum patribus suis.* Sic alias sæpe: vt appareat prouerbialem fuisse apud Hebræos phrasin quæ mortem describeret cuiusque, siue pij, siue impij. Nam profecto de impiis esset immanis κακολογία, dormire cum patribus, si ad statum animæ pertineret. Dormire enim, quiescere est. Quis autem credat, aut Ieroboami animam, aut Roboami (nam de Roboamo similiter dictum eodem 14. prior. Reg.) iuisse in quietem piorum, à quibus erant oriundi?

VI. Denique, Galatinus ipse paulo post de Saule: *Aiunt quidam ex nostris,* Augustinus is fuit) *& recte quidem, quod quum mortuus tunc viuo mortem prænuntiaret, verbum illud, Cras mecum eris, ad parem non loci, sed mortis conditionem refertur.* Quid hoc iam iniquitatis est? potest ferre, quum Saul impius dicitur futurus cum Samuele pio, significari, tantum futurum inter mortuos, itidem vt Samuelem: at quum audit, Abrahamum futurum cum patribus, nisi præter mortem, etiam locum mortui concipiamus, ferre non poterit? Hoc quidem regnare est, non disputare.

VII. Alterum locum huic similem citat idem Galatinus, sed vt Bellarminus, Stapletonusque, & quis non? ex Genes. 37. vbi Iacob, *Descendam,* inquit, *ad filium meum in infernum.* Pius erat Iacob, ait Bellarminus, pius etiam Ioseph: & tamen vtrumque non ascendisse in cœlum, sed ad inferos descendisse Scriptura significat.

VIII. Recte, inquam; sicut alias probare meminimus abusum Veterem Interpretem nomine inferni, vt Græcum nomine ᾅδου pro שאול sepulcro. Nam Iacob testatur se iturum in sepulcrum, lugentem filium suum. Pietas autem nemini obstaculo fuit, quominus sepeliretur. Vatablus: *Id est, lugebo filium meum, vsque ad morte ipsam: hoc est, moriar in ipso luctu.* Mercerus: *Quasi dicat, tota vita luctui indulgebo ob filium, & in filij luctu perseuerabo ad mortem vsque, nec nisi morte mœror hic ex animo discutietur.* Paulus Fagius in Targum huius loci: *Tanquam lugens in foueam: id est, in sepulcrum: quasi dicat, filio meo Ioseph mortuo non possum amplius viuere.*

IX. Instat contra Galatinus, primum autoritate Rabbi Selomonis: *In infernum, id est, in sepulcrum, iuxta literæ quidem superficiem, sed iuxta Midras, hoc est, secundum glossam, est in gehennam.*

X. Sed ille infideliter locum Selomonis expressit. אקבר ולא אתנחם כל ימי׳ ובמדרשך ג׳יהנם כפשוטו לשון קבר הוא באבלי. Hæc sic sonant; *Secundum proprietatem suam, significat sepulcrum: in luctu meo sepeliar, neque consolationem admittam omnibus diebus meis. Et in Midras, gehenna:* Vbi primo non asseritur, hoc loco, hisque Iacob verbis, gehennam intelligendam, quod Galatinus, aut putauit, aut putasse videtur: sed duntaxat idem vocabulum, quod proprie sepulchrū denotat, significare ēt interdum gehennam: etsi nō hîc, saltē alibi. Deinde, nō debuit, Midras, simpliciter verti glossa, sed glossa subtilior, & quæ discedat à sensu literali ad tropos & allegorias דרך פשוטו קראו מדרש כל פירוש שאינו על, *Vocant Midras,* inquit Elias in Tisbi, *omnem glossam, quæ non est iuxta simplicitatem suam.* Opponunt enim Rabbini מדרש & פשוט, haud secus ac Latini, sensum literalem & mysticum. Idem Leuita. משמעו נקרא פשט פירוש כל הפסוק לפי: *Glossa cuiusque textus biblici, secundum auditum eius,* id est, ad litteram, *vocatur Pasat.*

XI. Dico igitur primo, nihil esse, quod cogat Selomonem interpretari, quasi diceret, posse hunc locum intelligi vel de sepulcro, vel de gehenna: sed tantum vocabulum שאול, proprie esse sepulcrum, allegorice gehennam. Dico amplius, posse sic reddi, debere hoc loco accipi iuxta proprietatem suam: etsi Midrasch transtulerit ad gehennam. Solent enim Rabbini, hac phrasi כמשמעו vti, quoties iubent eum, quem præ manibus habent locum, sumi ad literam.

XII. Deinde; si daremus, liberum fecisse vtrumuis sensum; tamen sequeretur, nullam esse vim argumenti: quia non possit nos Galatinus cogere in suum: at si retinetur literalis, tum manifestum est, consequentiam esse ineptam. Præterea allegoriæ sola vox debuerat virum bonum deterrere: & quia nulla allegoria quicquam probat, & quia Rabbinorum est, allegorias sectari quascunque, & plerasque fabulosas, alienas non à textu tantum, sed etiam à bona mente. Atque adeo hoc ipso loco notat Selomo, Iacobum fuisse certum se non iturum in gehennam, si modo nullum ex liberis mortuum videret. Egregium commentum, & dignum quod Galatinus in delicijs habeat.

XIII. Denique, vt hæc omnia concedam, etiam absurdissima Iudæorum somnia: tamen hoc quæram, vnde Galatinus resciuerit Gehennam esse Limbum Patrum, hoc est, locum vbi nulla sit pœna sensus: extimam illam inferni partem. Nam Elias in Thisbi. ג׳יהנם קראו רול מקום עונש הרשעים אחר מותם: *Vocarunt Doctores nostri felicis memoriæ, locum afflictionis impiorum, post mortem eorum Gehennam.* En tibi. Sic nimirum docebat Midras, subtilis illa & allegorica expositio, Iacobum iturum ad inferos. Sic magnifice Galatinus probat iturum in Limbum.

XIV. Sed pugnat etiam ratione. Iacob filij sui corpus non opinabatur sepultum fuisse, sed à fera pessima deuoratum. Ex quo proculdubio liquet, ipsum nec de se, nec filio, quantum ad corpus, sed quantum ad animam, fuisse loquutum: neque etiam de tumulo, sed de inferno, quo animam filij sui iam præcessisse credebat, ea verba protulisse.

XV. Mitto Selomonem, qui interpretatus est, non, ibo ad filium meum in infernum: sed, *descendam, lugens super filio meo, in infernum:* quod mihi quidem durius videtur, quam vt admittat simplicitas Hebraicæ constructionis: ne quid dicam de prosodiæ ratione, quæ prorsus exigit, vt legamus, *descendam ad filium meum.* Concedo igitur ita esse loquutum Iacobum: concedo, putasse filium deuoratū à feris: concedo etiam, non cogitasse de sepulcro filij, quod nullum censebat. Sed nego tamen, non loquutum de sepulcro suo. Nihil enim obstare, quominus dicamus: ego, quum ibo ad sepulcrum meū, ibo ad filium, etsi is non sit sepultus. Nimirum, quia phrasim descendendi ad filium; vsurpauit ex vsu communi ad significandam mortem. Nempe, significabatur status mortis, non locus mortuorum. Iosephus si laniatus fuisset à feris, æque mortuus fuisset ac Iacobus conditus in sepulcro: & hoc modo Iacobus conditus in sepulcro, fuisset cum Iosepho laniato à feris. Et cur non sic: quum Papistis liceat illud Samuelis excitati a Pythonissa, Mecum eris, dictum referre, *non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis: quod vterque homo fuerit, & vterque mori potuerit?* Sic enim interpretatur Fronto Ducæus in notis ad Nyssenum de Pythonissa. Poterit ergo Iacob esse loquutus, de communi mortalitate, quæ se æquatura erat filio: vt nihil necesse sit Limbum somniare.

XVI. Addit Stapletonus, ex 44. c. *Deducetis canos meos cum mœrore ad inferos.* Sed nihil est noui: imo, idem puerilis lusus in voce inferni, pertinaciaq; in voce שאול. Mirum, ni hac eadem audacia nobis etiā aut canos ponat in anima: aut corpora ipsa in Limbo: non. n. Iacobo dictū deducetis animā meā

ſed canos meos. Porro, Emmanuel Sa contentus eſt ſimplici ſenſu: *Id eſt, eritis mihi cauſa mortis ſeu efficietis, vt præ mœrore animi moriar.*

XVII. Bellarminus, Zachariæ 9. *Tu autem in ſanguine Teſtamenti eduxiſti vinctos de lacu, in quo non erat aqua.* Quem locum Hieronymus & Rupertus in commentario exponunt de deſcenſu Chriſti ad inferos. Et ſane conuincitur hinc animas Sanctorum ante Chriſti mortem non fuiſſe in cœlo. Nec enim cœlum per lacum ſignificari poteſt: aut ex cœlo Dominus Sanctos ſuos eduxit, aut in cœlo vlli ſunt vincti.

XVIII. Imo, nos, tom. 2. lib. 6. c. 8. negauimus hunc locum pertinere ad illum Chriſti deſcenſum. Nunc addimus, ita diſputare Bellarminum, quaſi edicto perpetuo ſancitum ſit, ne quis hunc Prophetæ locum interpretetur, niſi de animabus poſt mortem liberatis. Quo poſito, fateor, vel illud de Limbis, vel etiam alia multa ſequutura abſurda. Sed hoc ipſum violentum eſt imperium: non vlla neceſſaria ratiocinatio. Nam cur non intelligantur viuentes homines? Niſi fortè nullus lacus aut proprie, aut metaphoricè eſt, niſi mortuorum. Atqui eſt aliquis, niſi Dauidi fidem abrogamus, qui, Pſalm. 40. *Exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ.* In quæ verba ſic commentatur Bellarminus: *Deſcribitur locus profundus, carens lumine, & luto putrido plenus, in quem multi deciderint, ex quorum motu & eiulatu exiſtat tumultus, & confuſio magna, quam Septuaginta Interpretes generatim miſeriam appellarunt. Hic ſtatus eſt impiorum, qui carent lumine notitiæ Dei, & mandatorum eius, & infixi ſunt in limo carnalium cupiditatum, ex quibus non ſolum fit, vt non poſſint ambulare ad æternam felicitatem, ſed perpetuo inter ſe tumultuentur, & contendant. Ab hoc profundo liberat nos gratia Redemptoris, quum incipimus per fidem cognoſcere verum Deum, & vera ac ſempiterna bona, & per ſpem & caritatem liberari à cupiditatibus terrenis: & pacem Dei, atque animæ tranquillitatem poſſidere.*

XIX. Si eſt igitur aliquis locus viuentibus, cur neceſſe eſt Zachariam non prophetaſſe niſi de Limbo? At certe aliter Auguſtino viſum, 18. de Ciu. c. 35. *Alio loco, ad ipſum Chriſtum in ſpiritu prophetiæ loquens, de remiſſione peccatorum per eius ſanguinem, Tu quoque, inquit, in ſanguine Teſtamenti tui, emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Quid per hunc lacum velit intelligi, poſſunt diuerſa ſentiri, etiam ſecundum rectam fidem. Mihi tamen videtur non eo ſignificari melius, niſi humanæ miſeriæ ſiccam profunditatem, quodammodo & ſterilem, vbi non ſunt fluenta iuſtitiæ, ſed iniquitatis lutum.* O improuidum Auguſtinum: qui tantum locum eripuerit Papiſtis. Itane Limbos Patrum, lacum eſſe in quo neque fluenta iuſtitiæ ſint, & ſic iniquitatis lutum? Periſtis, Papiſtæ: niſi Auguſtinum potius itis perditum.

XX. Cyrillum audi, Bellarmine: *ἢ τὸν ᾅδην τὸν οὐκ ἔχοντα ζωὴν ἐνδεξόμεθα· (γὰρ εἰς τύπον ζωῆς τὸ ὕδωρ) ἢ γοῦν ᾅδην καταλογιούμεθα, καὶ μάλα ὀρθῶς, τὴν ἐπί γε τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀπάτην. βόθρος γὰρ ἀληθῶς τὸ χρῆμά ἐστιν, εἰς ὃν ἅπερ ὅλως καταπεσὼν τῆς ζωῆς αἰωνίου … τῆς αἰωνίου … : Aut infernum, vbi non eſt vita, ſignificari dicimus (aquam enim pro ſymbolo vitæ accipiamus licet) aut certe infernum conuenientiſſime falſorum Deorum fallaciam interpretabimur. Verè enim fouea eſt, in quam ſi quis penitus deciderit, vita futura ac ſempiterna carebit.* Audi & Theodoretum conſpirantem: *Liberaſti eos à lacu non habente aquam. Hunc autem lacum, ſiue de morte æterna, ſiue de errore idolorum velit quis intelligere, non à veritate aberrabit.* Et poſt, *Quum in hoc lacu vincti eſſent homines: Dominus Chriſtus ſoluit, & abſtraxit, & pretioſo ſanguine eis libertatem donauit, & ad viam vitæ emiſit, quum Nouum Teſtamentum eis dedit.*

XXI. Quid? Tuum teſtem: tuum, Bellarmine, teſtem quid dicam? Hieronymum, inquam, quo tu magno ſane nomine ſperaſti nobis terrorem incutiendum, & infirmioribus facilius impoſitum iri (nam in Ruperto, ob immane ætatis diſcrimen, minor puto fiducia erat) Is Hieronymus ſic infernum interpretatur, vt addat (alias monui) *in quo nulla eſt miſericordia.* Quid tibi nunc animi eſt? Aut poteſne Limbum illum extimum interpretari ſine miſericordia, ſine vita; barathrum idololatriæ? Ergo tibi ſolus ille Rupertus adſtipulatur; & longum ſane ſolus adſtipuletur.

XXII. Nihil ergo nobis difficile. Lacum non eſſe cœlum, nemini dubium: neminem educi à cœlis, æquè certum: neminem in cœlis eſſe vinctũ, merum eſt oraculum. Sed ergo, lacum eſſe Limbum; male illatum eſt. Nam & idololatria, lacus eſt: & miſeria humanæ vitæ, lacus eſt: & infernum damnatorum, lacus eſt: niſi tu mentitos dicas, Auguſtinum, Cyrillum, Theodoretum, Hieronymum. Et ab idololatria, à miſeria, ab inferno damnatorum liberatio in hac vita: non, inquam, poſt mortem: ſed iam nunc in hac vita: lis qui ad viam vitæ emittuntur: iis quibus Nouum Teſtamentum datur: qui incipiunt per fidem cognoſcere verum Deum.

Cap. VIII.

De Anima Samuelis.

I. ANimas Patrum fuiſſe in inferno, potentiſſimè probari putat Bellarminus, tum hic, tum cap. 6. lib. 2. de Purgatorio, ex 1. Samuel. 28. Nam quum Samuel apparuit Sauli conſulenti Pythoniſſam, eius anima de terra aſcendere viſa eſt.

II. Sed negatur, animam Samuelis viſam aſcendere. Primum enim, in tota ea hiſtoria, nihil eſt, quod animam aut nominet, aut deſcribat: ſed tantum corpus. Interrogat Saul, *Qualis eſt forma eius?* Reſpondet ἐγγαστρίμυθος, *Vir quidam ſenex aſcendit, & ipſe amictus eſt pallio.* Certe, neque ſenectus, neq; pallium, quicquam habent commune cum anima. Non ergo ipſa viſa eſt anima; ſed, aut corpus, aut certè forma quædam corporis. Quare, nihil mirum, ſi è terra viſa eſt aſcendere, vbi condi conſueuerunt mortuorum corpora. Concludi ergo potuit, corpus Samuelis fuiſſe in terra: ſed animam, nihil neceſſe.

III. Necdum tamen nego, ipſum Samuelem excitatum fuiſſe; Samuelis inquam, animam. Liceat mihi, cum bona veritatis venia, tantiſper velitari. Tamen nego; legitime concludi animam Samuelis fuiſſe in terra. Fuiſſe autẽ? Non hoc erat in quæſtione: ſed, manſiſſe tanquam in diuerſorio; aut quomodocunque voles: vno verbo, tanquam in Limbo. Nam, ad monumentum fuiſſe concedi poteſt, Diſce à ſimili. Ioan. 1. viſus deſcribitur Lazarus prodire è monumento manus & pedes vinctus faſcijs. Nec illuſio fuit, aut impoſtura: ſed verus, tum corpore, tum anima, Lazarus: itaque concedo, fuiſſe animam Lazari in monumento: ſi enim non fuiſſet, non eſſet egreſſa. Sed, fuiſſe in eo monumento animam Lazari, tanquam in aſſignato loco, aut ante momentum illud propriæ reſurrectionis; concludetne Bellarminus?

IV. Præterea, Martinus ille Delrio, magnus magicorum myſteriorum ὑποφήτης, diſquiſit. magicar. lib. 2. quæſt. 6. effectus magicos diſtinguit in veros, in falſos, in mixtos ex vtriſque: tunc hanc Samuelis euocationem conſtituit ordine tertio, *Mea ſententia,* inquit, *illud de Samuelis anima omnino pertinet ad mixtorum claſſem. Vera enim fuit Samuelis anima, quæ apparuit: falſitas tamen, ſiue deceptio ſenſuum in eo reperitur, quod viſa obtemperare voci Pythoniſſæ: item quia verum ſuum corpus, aut verum ſindonem non attulerat, vt videbatur.* Et fidem haberi Delrio, ſaltem potius quam Bellarmino, in rebus magicis crediderim æquum eſſe; quia vnicuique in arte ſua experto credendum iit: quomodo putarim in controuerſijs plus à Ieſuitis deferri Bellarmino. Et ratio facilis; quia, quemadmodum ingenti iſto controuerſiarum corpore probauit Robertus, ſe totum in eo ſtudio fuiſſe: ſic Martinus, magno illo diſquiſitionum volumine, perſuaſit iam omnibus expertiſſimum eſſe ſe omnium magiæ partium. Neque hanc ei laudem vel Cotonus inuideat: quamuis ipſe ſpecimen editum voluerit ſuæ in eadem arte ſolertiæ; in Veritate & antiquitate Miſſæ, §. 54. Hoc poſito, dico, quemadmodum non eſt verum, animam Samuelis habuiſſe tale corpus, aut tali nuptam fuiſſe pallio; etſi ſic viſa ſit: ita ne egreſſam quidem è terra, etſi viſa ſit egredi.

V. Nunc prouehor altius in huius quæſtionis mare. Ipſam illam beatam Samuelis animam, nego viſam, nego exitatam: nego prorſus apparuiſſe Saulo: ſed ſpectrum duntaxat Pythoniſſæ ab impoſtore Diabolo pro beata anima. Et nego, poſt Petrum Martyrem in hanc ipſam hiſtoriam: poſtq; Ioann. Rainoldum, in Cenſura lib. Apocryph. Argumenta mea poſt videro.

V. Sed contra nunc, ipſiſſimam Samuelis animam apparuiſſe Bellarminus diſputat, triplici conatu, primo à teſtibus: ſecundo ab ipſo textu: tertio ex Eccleſiaſtico. Sed Eccleſiaſticum ego miſſum faciam, librum Apocryphum, nulli fidei aptum in rebus tantis: atque ob hoc ipſum mendacium, merito in ius vocatum à Rainoldo. Si tamen Ianſenio fides, nihil ille Bellarmino prodeſt: ***Autor hic ſequutus eſt hiſtoriæ narrationem: proinde ſicut illa loquitur de imaginario & phantaſtico Samuele, tanquam de vero, qualem ſuo merito decepti Pythoniſſa & Saul eſſe crediderunt, ita & iſte. Nec obſtat, quod in laudem Samuelis iſtud hîc afferatur: quia ad laudem illius hoc facit, quod in illius & bonitatem, & veritatem Saul in ſumma conſiſtens deſperatione confiſus ſit, quodque illius merito Deus per malignum ſpiritum ab Angelo edoctum, veritatem prædicere & reuelare voluerit, vt ob id quaſi Samuel ipſe futurorum euentum prædixerit, quia propter illum veritatem prænuntiari & prophetari permiſit.***

VII. De teſtibus. Ita docent, inquit, Ioſeph. lib. 6 Antiquit. c. 15. Iuſtinus dialogo cum Tryphone: Baſil. epiſt. 80. ad Euſtath. medicum: Ambroſ. in 1. Lucæ: Hieron. in 7. Iſaiæ: Auguſt. de cura pro mortuis c. 15. Recentiores, Lyranus, Abulenſis, Dionyſius Carthuſianus, Caietanus in eum locum.

VIII. Sed his ego teſtibus primum teſtes oppono: & magnam quidem partem non à me ſubornatos, ſed à Martino Delrio ſuſcitatos, diſquiſ. Magic. lib. 2. qu. 6. *Hoc de ſuſcitato per Pythoniſſam Samuele, illuſoriis annumerãt qui volunt non ipſam Samuelis animam ſed dæmonem laruatum ac ſubdititiũ adueniſſe, Scriptores ſane graues hoc arbitrati.* Hos autem graues viros in margine enumerat hoc ordine: *Tertullianus, libri de anima c. 37. Cyrillus, lib. 6. de adoratione in ſpiritu. Anaſtaſius, quæſt. 37. in Scripturam. Autor quæſtionum à Gentilibus propoſitarum, qui falſo dicitur Iuſtinus Martyr, quæſtion. 57. Autor lib. 2. de mirabilibus S. Scripturæ, cap. 2. & lib. quæſtion. Veteris & Noui Teſtamenti, quæſt. 27 qui libri non ſunt D. Auguſtini. Ipſe tamen Auguſtinus videtur huc inclinare in reſponſione ad quæſtiones Simpliciani, & ad quæſtiones Dulcitij aperte vero tenuit D. Iſidorus, Baſilius, in c. 8. Iſaiæ. Eucherius, Beda, & Hildegardus, & Salisberienſis 2. Polycratici c. 22. & ambigens non parum D. Thomas, non vno loco.* En tibi decem teſtibus Bellarmini, quatuordecim teſtes oppoſitos Martini, paucioribus plures.

IX. Et omiſit tamen Martinus, Philaſtrium, cuius verba à cap. 26. *Alia eſt hæreſis de Pythoniſſa, quo cooperientes veſtimentis mulierem, & ab ea quadam reſponſa ſperabat poſſe conſequi: vt & aiunt, Pythoniſſam illam beati Samuelis animam ab inferis excitaſſe.* Et poſt: *Cumque plurimi huic acquieſcere mendacio malint, in perpetuum deſcendunt interitum, quum Propheta dicat, Iuſtorum animæ in manu Domini, & non tangit eas mors. Quomodo igitur anima impia piam, ſanctamque animam, & Prophetam maxime poterat ab inferis excitare?* Omiſit Gregorium Nyſſenum, qui in epiſtola ad Theodoſium de Ventriloqua: *ἤρεσέ τισι τῶν πρὸ ἡμῶν ἀληθῆ νομίσαι τῆς γοητείδος ἐκείνης τὴν ἐπὶ τοῦ Σαμουὴλ ψυχαγωγίαν: Quibuſdam ante nos placuit verã arbitrari præſtigiatricis illius in Samuele animarũ euocationem. ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ εὐαγγελικὸν χάσμα βλέπων, ὃ διὰ μέσου τῶν κακῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἐστήρικται, φησὶν ὁ πατριάρχης μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ πατριάρχου κύριος, ὡς ἀμήχανον εἶναι τοῖς τε κατακρίτοις ἐπὶ τὴν τῶν δικαίων ἄνεσιν ἀναβῆναι. δὲ τοῖς ἁγίοις πρὸς τὸν τῶν πονηρῶν χῶρον διαπεράσαι, οὐ δέχομαι ἀληθεῖς εἶναι, πιστεύειν τὰς τοιαύτας ὑπολήψεις· διδαχθεὶς μόνον ἀληθὲς εἶναι τὸ εὐαγγέλιον: Ego vero dum mihi in mentem venit Euangelicum illud chaos, quod in medio bonorum, malorumque firmatum eſt, inquit Patriarcha, vel potius Patriarchæ Dominus: ita vt neque poſſint damnati ad Sanctorum quietem aſcendere, neque Sancti ad improborum cœtum penetrare: veras eſſe ſententias eiuſmodi non admitto: vtpote qui ſolum verum credere Euangelium ſum edoctus. Τοῦ τοίνυν Σαοὺλ ἐν ἀπογνώσει σωτηρίας γενομένης: Cum itaque Saul de ſua ſalute deſperaret, quod omnes copias ſuas aduerſus ipſum alienigenæ omnes collegiſſent, ſibique perſuaſiſſet ſe à Samuele viam aliquam, atque rationem edoceri poſſe, qua incolumis euaderet, τὸ παρεδρεῦον τῇ ἐγγαστριμύθῳ δαιμόνιον, δι᾽ οὗ ἠπατᾶτο ἐκ συνηθείας τὸ γύναιον εἰς διαφόρους μορφὰς σκιώδεις τοῦ γυναίου ἐσχηματίζετο, οὐδενὸς τοῦ Σαοὺλ προφαινομένου, ὧν καθεώρα γύναιον ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς: quod ventri inſidebat Dæmonium, à quo de more muliercula decipiebatur, varias ſibi formas vmbratiles in mulierculæ oculis effingebat, quum interim nihil eorum, quæ conſpiciebat muliercula, Sauli appareret.*

X. Omiſit Theodoretum, quæſt. 62. in 1. Reg. *Nonnulli dicunt, ea vere retuliſſe Samuelem: nonnulli autem hoc quidem Dæmonem oſtendiſſe figuram Samuelis, & dixiſſe quæ ſæpe audiuerat, dicentem Samuelem, ignoraſſe autem diem mortis Saulis: Ego primum quidem exiſtimo eſſe impium: exiſtimo enim*

enim mulieres necromanticas ne quamlibet quidem reducere animam, tantum abest, vt Propheta, & tanti Prophetæ. Est enim perspicuum, quod in aliquo alio loco degunt animæ exspectantes resurrectionem corporum. Est ergo valde impium, credere ventriloquam habere vim tantam. Omisit Procopium, cuius hæc sunt in eam historiam: *Quidam dicunt, Samuelem verè reuocatum esse. Cæterum, quid magis impium est, quam si dicamus, dæmones, incantamentis curiosorii, in animas potestatem habere, in quas, quoad homines vixerunt, potestatem nullam habuerunt? Igitur, vel spiritus impostor formam Samuelis simulat, & illa dicit, quæ sæpenumero ex Samuele audiuit, tempus quidem Samuelinæ mortis ignorans, vel Angelus Dei, sicuti voluit, formam Samuelis adscripsit, Domino sententiam per contrarium efferente.*

XI. Omisit recentiores, & quidem Papistas. Paulum Brugensem: qui, addit. 2. ad Lyran. super hoc loco disputat, non animam, sed solum corpus fuisse excitatum. Omisit Gratianum, causa 26. quæst. 5. cap. *Nec mirum.* Omisit Ioannem de Turrecrem. in hoc ipsum Gratiani caput. Omisit Steuchum, de perenni Philosophia, lib. 8. c. 37. Omisit Ioann. Arboreum, Theosophiæ lib. 17. c. 5.

XII. Quid? quod inuitos nonnullos Bellarminus in suum subsidium aduocauit? Certè Hieronymus in 7. Esaiæ, suam sententiam nullus explicat, sed alienam refert: *Plerique putant*, inquit, *Samuelem signum accepisse de terra, & de profundo inferni, quando Samuelem, per incantationes, & artes magicas visus est suscitasse.* Et tamen ne suscitasse quidem dixit, sed visum suscitasse: quomodo rursus in Ezechiel. 13. *Has autem, dicunt Hebræi, maleficis artibus eruditas, per necromantiam, & pythicum spiritum, qualis fuit illa, quæ visa est suscitasse animam Samuelis.* Qui locus citatur in Glossa ordinaria Lugdunensi, inter eos testes, qui negarunt, ipsam animam suscitatam. Et vero in priore loco, si credidisset Hieronymus suscitatam; quomodo ex profundo inferni dixisset esse testimonium? Nam Limbum Papistæ negant esse in profundo inferni: imo propterea Limbum appellant, quia summas oras occupet.

XIII. Basilius, epist. illa ad Eustathium, obiter tantum animæ; imo non animæ, sed animarum meminit: ἡ ἐγγαστρίμυθος ἐκ τῆς μαγγανείας αὐτῆς ψυχαγωγεῖται τὸν Σαμουὴλ πρὸς ἐπιζήτησιν ψυχῶν θεοὺς ἑωρακέναι φησί: *Pythonissa illa suis incantationibus Sauli illudens, animas, quas inquirebat, Deos se vidisse dicit.* Ex quibus verbis: si quid Bellarminus eruat certi in rem suam, mirus ipse fuerit ψυχαγωγός. Sed idem Basilius, inter oppositum sentientes, nominabatur à Delrio. Et vero non ambiguus locus est, aut verba perfunctoria in 8. Esaiæ: *Dæmones, qua sententia, ac decreto Dei constituta erant, iamque palam euulgata, sæpenumero annuntiarunt his, qui facile in fraudem illiciuntur: sicuti fuit Pythonicus ille spiritus, quem consuluit Saul per diuinatricem, futuram stragem annuntiauit ministerio dæmonum. Erant enim dæmones, qui stridentes seipsos transformabant in habitum & personam Samuelis.*

XIV. Sed & Augustino iniuriam fieri, si noluit à Petro Martyre doceri; at didicisset saltem à Paulo Brugensi, boni eius Patris sententiam vindicante contra Lyranum, qui primus, opinor, tam augusto nomine abusus est: *Recte intuenti verba Augustini*, inquit, *manifestè constat de mente illius esse, quod ista apparitio Samuelis fuisset præstigiosa, & dæmoniaca. Nam, in epistola ad Simplicianum, quæ superhunc passim in glossa ponitur, licet duos modos dicendi proponat, non tamen æqualiter. In illo enim modo vbi dicit, quod spiritus Samuelis apparuisset, talia autem verba ponit, scilicet, non est absurdum, credere, aliqua dispensatione permissum fuisse. Quæ quidem verba si ponderentur, non asserunt, non esse inconueniens, neque falsum, hoc dicere: sed solum dicunt, non esse absurdū: multa enim non sunt absurda, quæ tamen sunt falsa, vel inconuenienter dicuntur. In capite vero, Nec mirum, per postillatorem allegato, totaliter & indistincte tenet vnam partem, scilicet, quod non Samuel secundum veritatem apparuit, sed dæmon in eius specie. Quum igitur secundum veritatem hæc sit propria opinio Augustini, & non sit alius de Doctoribus Ecclesiæ approbatis, qui oppositum videatur tenere, satis debet sufficere autoritatem, etiam si per Ecclesiam hic non determinetur.* Sic Paulus, & tam vere, vt ne Matthias quidem Thoringus, qui ex eius insectatione perpetua sibi laudem quærendam putauit, habuerit quod opponeret.

XV. Sed non istos ex Augustino locos Bellarminus indicabat: verum alium de cura pro mortuis. Ita est; & miratus sum, quid ei venerit in mentem, vt inde sibi persuaderet, Augustinum abire in partem affirmantem. Nam, istoc ipso loco rem profecto totam Augustinus relinquit in medio; ne propugnata quidem Ecclesiastici autoritate. Relegamus, ex c. 15. *Mitti ad viuos aliquos ex mortuis, sicut è contrario Paulus ex viuis in Paradisum raptus est, diuina Scriptura testatur. Nam, Samuel Propheta defunctus, viuo Sauli etiam regi futura prædixit: quamuis nonnulli, non ipsum fuisse, qui potuisset magicis artibus euocari, sed aliquem spiritum tam malis operibus congruentem, illius existiment similitudinem figurasse: quum liber Ecclesiasticus, quem Iesus filius Sirach scripsisse traditur, & propter eloquij nonnullam similitudinem, Salomonis pronuntiatur, contineat in laude Patrum, quod Samuel etiam mortuus prophetauerit: Sed si huic libro ex Hebræorum, quia in eo nō est, canone cōtradicitur, quid de Moyse dicturi sumus?* Hæc ibi Augustinus; tam perfunctoria, tam frigida, tam exsanguia, vt mirum sit, vel Iesuitam potuisse inde sibi ipsi fucum facere. Nam, quum vnica Ecclesiastici autoritate eam opinionem confirmasset, tum non putauit non monendum lectorem, vacillare hanc ipsam autoritatē; eo quod ei libro contradicatur; & quidem graui præiudicio, quod non sit in canone Hebræorum, id est, librorum Veteris Testamenti. Huic obiectioni quid opponit? Nihil prorsus. Quid ergo? Transit ad aliud exemplum, cui contradici non possit. Ergo illud relinquit in medio: vt dicebamus.

XVI. Ast in quæst. 3. lib. 2. ad Simplician. *In hoc facto potest esse alius facilior intellectus, & expeditior exitus, vt non vere spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod phantasma, & imaginariam illusionem Diaboli machinationibus factam.* Item 2. de doctr. Christ. c. 23. *Non quia imago Samuelis mortui, Sauli regi vera prænuntiauit, propterea talia sacrilegia, quibus imago illa præsentata est, minus execranda sunt.* Et non est hæc potius Augustini censenda sententia: Sed apud Gratianum, cap. *Nec mirum.* q. 5. cauliæ. 26. *Præterea, quidam quærendum putant, quomodo Scriptura narrat, Pythonissam Samuelem Prophetam suscitasse ad colloquium Sauli impiissimi regis, si pythonica diuinatio errori magicæ artis deputanda sit. Quibus responderi potest, magnum omnino facinus esse, si secundum verba historiæ commodetur assensus. Quomodo enim fieri poterat, vt arte magica attraheretur vir & natiuitate sanctus, & vita peritus iustus? aut si non attractus est, consensit. Quod vtrumque de iusto credere aduersum est. Si enim inuitus adductus est, nullum suffragium habet iustitia: si autem volūtarius: amisit meritum spiritale, quod positus in carne quæsierat, quod valde absurdum est: quia qui hinc iustus recedit, permanet iustus. Porro autem, hoc est præstigium Sathanæ, quo vt plurimos fallat, etiam bonos in potestate se habere confingit. Quod Apostolus inter cætera ostendit, dicens, ipse Satanas transfigurat se in Angelum lucis. Vt enim errorem faceret, in quo gloriaretur, in habitu viri iusti, & nomine se subornauit, vt nihil proficere spem, quam prædicabant Dei cultores, mentiretur: quando hinc exeuntes, iustos sinxit in sua esse potestate.*

XVII. Sed enim, *non obstat*, ait Bellarminus, *quod lib. 2. ad Simplician. dubitauerit, an fuerit illa anima, necne: Nam librum de cura pro mortuis scripsit posterius, & re diligentius considerata.* Et paulo post: *Et hoc est argumentum* (autoritatem intelligit Ecclesiastici) *propter quod libro de cura pro mortuis asserit, vere fuisse Samuelem illum, qui apparuit, cuius testimonij non meminerat, quum scilicet ad Simplicianum.*

XVIII. Imo, bis mentitur Iesuita. Semel, asseruisse in de cura pro mortuis; verè fuisse Samuelem: nam id tam apertè falsum, vt sola refutetur lectione, ad quam prouocamus. Nam, & ipsam Ecclesiastici autoritatem, quam non venisse in memoriam scribenti ad Simplicianum; ex sola coniectura ille diuinat, in medio relinquit, vt diximus. Iterum, dubitasse in eo ad Simplicianum. Nam, etsi non determinatè pronuntiet, tamen apertè declarat, se in nostram sententiam ire, saltem magis inclinare: quod etiam Lyranus obseruauit: *Augustinus videtur*, inquit, *magis declinare ad alium dicendi modum.* Et certè eius verba ita sunt, vt satis ostendant, quanto plutis hanc partem fecerit: *Alius facilior intellectus, & expeditior exitus.* Veruntamen, quid dicemus de libris de doctrina Christiana? quid de illo apud Gratianum capite? Nihil enim in iis est, aut ambigui, aut suspensi.

XIX. Sed posterior fuit Cura pro mortuis. Ēsto sanè, inquam. Sed recognouit vtrumque. Et tamen non reuocauit; vt alias solet: & quidem in rebus minoris momenti: & quidem hac peculiariter annotata quæstione: vt mittam, quod notaui, in Cura, nihil asserere; in, ad Simplicianum apertius loqui. Quid? quod de octo Dulcitij quæstionib. scripsit post curam de mortuis: & in ea tamen hoc ipsum, de Samuelis anima repetit totidem verbis ex ad Simplicianum? An ne tum quidem diligentius considerarat; aut non meminerat Ecclesiastici?

XX. Hactenus de testibus. Summam nunc subducamus. Decem omnino erant Bellarmino laudati. Nos inde tres detraximus, nomina inuitos apud eum profitentes, Hieronymum, Basilium, Augustinum. Supersunt ergo septem duntaxat. Ex his quatuor recentissimi, Lyranus, Abulensis, Carthusianus, Caietanus. Quintus Iudæus, nempe Iosephus. Quare ex antiquitate Ecclesiastica soli supersunt, Iustinus, & Ambrosius. Contra vero, quatuordecim testes indicauit Delrio: quibus nos addidimus quatuor Veteres; recētes quinque. Omnes, quatuor & viginti. Quatuor & viginti aduersus duos. Et non præponderabunt?

XXI. Sed, autores citati, inquit Bellarminus, omnes, aut incerti, aut obscuri. At, qui contrarium docent, certi & clarissimi. Itane? At Delrio; viros graues dicebat. Tum autem cur incerti, tur obscuri, Tertullianus, Cyrillus, Gregorius Nyssenus, Anastasius Nicenus, Augustinus, Isidorus, Basilius, Theodoretus, Philastrius, Procopius, Eucherius? Scilicet incertos, obscuros, Iesuitæ vocabunt, quicunque sibi non fauebunt: si qui fauebunt; vel videbuntur fauere, tum nihil certius, nihil illustrius.

XXII. En tibi iustam Bellarmini causam, vt diceret suam sententiam, & communiorem, & probabiliorem, & tutiorem. Sed communiorem quomodo? si ab opposita plures autores? Probabiliorem quomodo? quæ, vt se ab absurdo defendat, cogitur (vt statim constabit) ab historiæ veritate recedere, & comminisci, quæ nemo dixit, nisi natus annis circiter bis mille post eam rem gestam. Itaque, contradicentem Bellarminus habet Iansenium, qui, in 40. c. Ecclesiast. probabiliorem disertè nominat oppositam sententiam. Quomodo denique tutiorem? Nam certè nostram, qui autus sit hæreseos, blasphemiæve, aut impietatis accusare, nemo natus, ne inter Iesuitas quidem: quo hominum genere nihil est in contradicendo violentius, in damnando iniquius. Ast oppositam non nos tantum; sed graues viri grauiter accusarunt: Philastrius, hæresin dixit: Theodoretus, & Procopius, impiam: Anastasius Nicenus, iniquam, & nefariam: Augustinus, indignum facinus. O laudes! laudes Iesuitis dignas! Et hæc hæresis, impia, iniqua, nefaria, indigna, Bellarmino iudice, sententia est in Ecclesia communior, verisimilior, tutior? O iudicium: iudicium Iesuiticum: Claudat elbgium Cyrillus, illo 6. de Adorat. in Spiritu: *Deliramenta sunt hæc, imo vero stupor immanis, putare, Prophetæ animam reuera frigidis scelestissimæ mulierculæ carminibus ex attributis sibi sedibus fuisse detractam.*

XXIII. Supereſt autoritas ipsius textus. Inde argumenta educunt duo. Ipsam animam apparuisse, deduci Bellarminus satis apertè putauit ex eo, quod semper dicatur Samuel: *Quum vidisset mulier Samuelem. Dixit Samuel ad Saul. Intellexit ergo Saul, quod Samuel esset.* Certe, inquit, non diceret Scriptura, *Intellexit*, sed putauit, vel cogitauit, si non esset verum.

XXIV. Sed in nomine Samuelis nihil esse momenti iampridem Augustinus docuerat, illo ad Simplician. loco: *Imaginariam illusionem Diaboli machinationibus factam, propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum earum nominibus appellari, quarum imagines sunt: sicut omnia quæ pinguntur atq; finguntur ex aliqua parte materiæ, metalli aut ligni, vel cuiuscunq; rei aptæ ad opera huiusmodi, quæq; etiā videntur in somnis, & omnes fere imagines, earū rerū, quarū imagines sunt, appellari nominibus solent. Quis est enim qui homine pictū dubitet vocare hominem, quandoquidē & singulorū quorumcunq; pictura cū aspicimus, propria quæq; nomina incunctanter adhibeamus: velut cū intuentes in tabulā, aut pariete dicimus, ille Cicero est, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector: hoc flumen Simois, illa Roma, quū aliud nihil sint, quā picta imagines. Vnde Cherubin, quum sint cœlestes potestates, fictæ tamen ex metallo, quod imperauit Deus, super arcam Testamenti magnæ rei significandæ gratia, non aliud quam Cherubin illæ quoque effigies vocitantur. Item, si quis videt somnium, non dicit, vidi imaginem Augustini, aut Simplicianum, quum eo tempore, quo tale aliquid videt, nos ignoraremus, vsque adeo manifestū est, non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharao spicas se dixit vidisse in somnis, & boues, non spicarum, aut boū imagines. Si igitur liquido constat, nominibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellari, non mirū est, quod Scriptura dicit Samuelem visum, etiam si forte, imago*

Samuelis

Samuelis visa apparuit, machinamento eius, qui transfigurat se velut in Angelum lucis, & ministros suos, velut Angelos iustitiæ. En solutum Bellarmini argumentum, antequam Bellarminus nasceretur: solutionem quis impugnauit?

XXV. Sed Saul intellexit, non autem putauit, siue cogitauit Samuelem esse. Elegans, scilicet, subtilitas. Atqui וידע cognouit, siue intellexit Saul, non proprie, & ipse per se, sed ex signis indicatis a Pythonissa: nam, vt Iudæi notarunt, vidit non Saul, sed sola Pythonissa. Itaque, *Dixit ei, Qualis est forma eius? Quæ ait, Vir senex ascendit, & ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul, quod Samuel esset.* Vnde constat, hoc intelligere, nihil esse, præter conclusionem Saulis eductam ex antecedentibus propositis à Pythonissa : scilicet, quod esset senex, & indutus pallio (Iosephus interpretatus est, vestem Sacerdotalem, ἱερατικὴν διπλοΐδα.) Atqui hæc antecedentia nihil nisi coniecturas continebant: ideoque certam scientiam non poterant efficere, sed duntaxat opinionem εἰκαστικήν. Et omnino longe melius exprimatur id verbi per agnoscere. Itaque, nulla vis est argumenti: adeoque Lyranus ipse notat: *Intellexit, secundum veritatem, vel secundum apparentiam.* Et paulo post: *Ex figura & ætate, & habitu sibi relatis per Pythonissam, Saul coniecturauit, quod esset Samuel.* Et sane is non raro vsus est verbi Hebræi: Secundi Samuelis 19. ידעתי, *cognoui hodie, quod si Absalom viueret: & nos omnes essemus mortui, tunc placeret tibi,* Cognoui, inquit. Et tamen coniectura erat; nec certa: Viden' artificium Bellarmini ex coniectura demonstrationem conficientis?

XXVI. Sed hoc ipso de intellectu Augustinum audiamus apud Gratianum: *Historicus mentem Saulis, & statum Samuelis describit: & ea quæ dicta & visa sunt, exprimens, prætermittens, verane an falsa sint: qui, ait audiens in quo habitu esset excitatus intellexit, inquit, hunc Samuelem esse. Quid intellexerit retulit: & quia non bene intellexit, contra Scripturam alium adorauit quam Deum: & putans Samuelem, adorauit Diabolum, vt fructum fallaciæ suæ haberet Satanas.* Coniecturasse dixerat Lyranus, qui affirmabat, Samuelem apparuisse: at qui Samuelem apparuisse negauit Augustinus : dixit, non bene intellexisse. En Bellarmini demonstrationem.

XXVII. Alterum argumentum, quia prædixit Sauli futura, quæ Diabolus scire non poterat: nimirum sequenti die, eum cum filijs periturum, exercitum dissipandum, Dauidem regnaturum.

XXVIII. Nodum soluat Cyrillus: *Irritantibus, ac sæpe offendentibus reuelat futura Deus, interdum etiam per quos minime conuenit.* Soluat fusius Augustinus, ad Simplicianum: *Iam vero, si illud mouet, quomodo à maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt, potest & illud mirum videri, quomodo dæmones agnouerint Christum, quem Iudæi non agnoscebant. Quum enim vult Deus, etiam per infimos & infernos spiritus, aliquem vera agnoscere temporalia duntaxat, atque ad istam mortalitatem pertinentia facile est, & non incongruum: vt Omnipotens & iustus, ad eorum pœnam, quibus ista prædicuntur, vt malum quod eis impendet, antequam veniat, prænoscendo patiantur, occulto apparatu mysteriorum suorum, etiam spiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, vt quod audiunt ab Angelis, prænuntient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus, atque moderator, vel iubet, vel sinit.* Idem apud Gratianum: *Sed hoc quosdam mouet, quod de morte Saulis, & filijs eius non sit mentitus, quasi magnum sit Diabolo ante occasum, mortem corporis præuidere: quum signa quædam soleant apparere morituris, quippe à quibus Dei protectio amota videtur: quanto magis Diabolo, quem angelica potestate, sublimem prophetica oracula fuisse testantur? de cuius magnitudine Apostolus ait, An ignoratis altitudinem Satanæ? Quid mirum ergo, si imminentem prope mortem potuit præuidere, quum hoc sit vnde fallit, & se in Dei potestate vult adorari?* Augustinum imitatur Lyranus: *Non est inconueniens, dæmones prædicere veraciter aliqua futura contingentia, quæ habent per reuelationem à sanctis Angelis, secundum diuinam ordinationem, nobis occultam: & aliquando coguntur ad hoc, sicut patet in multis locis.* Ioannes de Turrecremata: *Diabolus, vt dicit Augustinus, potuit ex aliquibus signis præuidere mortem Saulis, & sic veritatem dicere mortis eius. Diabolus enim licet mendax sit, quandoque tamen dicit veritatem, licet finis eius sit fallere homines, vt per hoc trahat homines ad credendum aliqua falsa de eo.* Sic rursus ante Bellarminum natum solutum est argumentum Bellarmini. Solutionem quis impugnauit?

XXIX. Atque hactenus argumenta Bellarmini : nunc nostra. Eodem cap. 28. primi Samuelis, quo hæc historia narratur, causa cur ad Pythonissam iret Saul, exprimitur: *Consuluitque Dominum, & non respondit ei, neque per Sacerdotes, neque per Prophetas.* At nunc dedisset responsum Deus per Prophetam, si Samuel fuisset excitatus: quia Samuel erat Propheta. Quis credat?

XXX. Soluit Bellarminus, Deum se iratum Sauli voluisse ostendere, idque fecisse, tam non respondendo, quando interrogabatur, quam respondēdo, quando non interrogabatur: vtrumque enim esse signum iræ. Deinde; si Deus respondisset, potuisset Saul declinare bellum, & pœnam sibi à Deo præparatam: at quum interrogauit Pythonissam, iam erant omnia parata, & acies instructæ, & in conspectu positæ, vt nullo modo prælium detrectari posset.

XXXI. Imo ludificatur Bellarminus; quum enim obijciatur, Deum noluisse respondere per Prophetas, iste alias res agit, & quare non responderit, inquirit. Nos fatemur, & respondendo, & non respondendo, significari potuisse iram Dei: sed addimus ex ipsa historia constare, voluisse Deum iram suam testari aduersus Saulem, non respondendo per Prophetas. Itaque, sicut nunquam respondit per somnia, aut Sacerdotes ; & sic testatus est iram suam; ad eum modum nunquam respondisse per Prophetas. Hoc non soluit Bellarminus.

XXXII. Sed potuerat declinare bellum. O imposturam! Itane? Deum similem fieri humanis consilijs? Eludi posse Dei consilia humano aliquo astu? O vocem impietatis plenam! Scilicet, qui tanto tempore, antequam acciderat, prædixit populo captiuitatem Babylonicam, veritus est, ne improuiso aliquo stratagemate populus hanc euaderet. Cur non & diluuium potuisse dicat vitari, ab ijs, quibus centum annis prius, prædictum erat ? Cur non & Dauidem aliqua arte prouidisse, ne suus in se filius insurgeret ? Cur non & Saulem aliqua effecisse, ne sibi Dauid succederet? Sed quid immoror in re per se perspicua? Nego enim cuiquam sano persuaderi posse tam alienum commentum. Nam, quæ Deus decreuit, ijs frustra reluctetur humana sapientia. Et, qui aliter statuat, eum necesse sit eandem infirmitatem in Deo considerare, quam in regibus, quorum si patescant consilia, irrita fiunt.

XXXIII. Aliud argumentum. Si verus fuisset Samuel, non esset passus adorari à Saule. Et sic argumentabantur etiam olim Veteres. Respondet, non fuisse latriam, sed reuerentiam debitam animæ Samuelis. Imo, debuit prius exspectare, dum esset probatum istiusmodi reuerentiam aliquam deberi animabus. Verum, præsentissima erat coniectura in oppositam partem. Nam, qui Pythonissas consulebant, eo ipso rei erant Idololatriæ : neque vero admittebantur, quin vsurparent ea, quæ erant in ea re solennia. Quū ergo iam consensisset in tantum facinus Saul, & quidem ex desperatione, quū sibi Deum videret esse non propitium: quid supererat, quam vt à Dei veri cultu, ad idololatriam degenerasse appareret? Itaque, tum locus fuit arcendi, aut nunquam fuit.

XXXIV. Tertium argumentum. Nullæ animæ beatæ sunt in potestate Dæmonis, vt euocentur ab ea beatitudine in qua sunt receptæ. Quis enim credat, deteriorem earum post funera conditionem esse? Nam, dum viuerent in corpore, sua fide armatæ, tutæ erant ab omnibus Diaboli insultibus : etsi corpora interdum iis essent exposita: vt manifestum in Iobi exemplo, Theodoretus, & ex eo Anastasius. Nicenus: *Non credam Necromantiam, ne quamlibet quidem agere animam, nedum Prophetæ, & tanti Prophetæ.*

XXXV. Nyssenus altius repetit argumentum, negans, siue volentem, siue inuitum Samuelem apparuisse: ἐπεὶ τοίνυν μέγας ἦν ἐν ἁγίοις ὁ Σαμουὴλ, πονηρὸν δὲ κτῆμα ἡ γοητεία: *Quando igitur magnus inter Sanctos erat Samuel, res autē mala, est magia & incantatio.* οὐ πείθομαι ὅτι ἐν τοσούτῳ τῆς ἰδίας ἀναπαύσεως ὁ Σαμουὴλ καθεστὼς, τὸ ἀδιόδευτον ἐκεῖνο χάσμα πρὸς τοὺς ἀσεβοῦντας διήρχετο; *non possum persuaderi, Samuelem in tantis suis delicijs constitutum imperuium illum hiatum ad impios pertransisse.* οὔτε ἑκὼν, οὔτε ἄκων, *neque volentem, neque inuitum.* ἄκων μὲν οὖν οὐκ ἂν ἔτι ὑπέμεινε τὸ μὴ δύνασθαι τὸ δαιμόνιον διαβῆναι τὸ χάσμα: *Inuitum quidem non licebat: eo quod non posset dæmonium transire hiatum, atque in cœtu iustorum præsentem,* μετακινῆσαι τὸν ἅγιον, *amouere sanctum virum. Volens autem, nunquam id fecisset, quod neque cum improbis commisceri vellet, neque posset.* τῷ γὰρ ἐν ἀγαθοῖς ὄντι ἀβούλητον ἀπὸ τῶν ἐν οἷς ἐστιν ἡ πρὸς τὰ ἐναντία μετάστασις: *Qui enim in bonis versatur, ab ijs, in quibus versatur ad contraria sponte non transit. Quod si quis etiam illum voluisse concedat, non tamen ipsius hiatus naturæ transeundi potestatem fecisset.* Cyrillus, 6 de adorat. *Iam vero isto modo sanctorum virorum animas, quæ è corporibus excesserunt, contemptas esse putabimus, neque vllo numero haberi, atque adeo in eas miserias peruenire, vt etiam nequam spiritibus subiectæ sint, & inuitæ sequantur eos, quocunque illi voluerint, nullo negotio circunferentes.* Paulo post: *Nonne hoc est, spem, quam in Christo habemus, irridere, & miserrimam esse, ostendere admirabilium virorum vitam?*

XXXVI. Commoti sunt hoc argumento aduersarij. Itaque negarunt, carminis magici potentia hanc animam excitatam. Dico, inquit Bellarminus, non venisse iussu Pythonissæ, sed iussu Dei, & potius impediuisse, quam confirmasse artem magicam: præuenit enim Samuel, aduentu suo, effectum incantationis; & contrario modo ascendit, atque alij soleant, qui per incantationem excitantur: & hæc est causa, cur Pythonissa turbata fuerit, & sibi impositum diceret. Si enim verum est, quod Rabbini scribunt, vmbræ mortuorum, quæ vi magicæ artis euocantur, capite deorsum verso ascendunt: Samuel autem recta figura ascendit; ita vt primum caput, deinde pectus, postremo pedes, è terra emergere visi sint.

XXXVII. Sed vnde habuit Bellarminus, præuenisse incantationes? Nam, nulla Scriptura dicit, imo, tam apertè est in oppositum, vt apud Gratianum Augustinus dixerit, *indignum facinus esse, si secundum verba historiæ commodetur assensus*. Et vno verbo: Nemo est Veterum, qui non dixerit, hoc quicquid fuit, factum artibus eius mulieris; tam qui animam crediderunt euocatam, quam qui negarunt. Autor quæstionum apud Iustinum: τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὑπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου γέγονε κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δαίμονος, facta à Pythonissa secundum operationem dæmonis. Hieronymus in 7. Esaiæ, *Samuelem per incantationes, & artes magicas visus est suscitasse.* Iosephus Bellarmino testis laudatus: ἡ δὲ ἀγνοοῦσα τὸν Σαμουῆλον ὅστις ἦν καλεῖ τοῦτον ἐξ ᾅδου, *Illa ignorans quis Samuel esset, euocat eum orco.* Iustinus, non tantum dixit euocatam animam Samuelis; sed addidit errorem, omnes animas sub eam potestatem cadere: Ὅτι δὲ ἀπομένουσιν αἱ ψυχαὶ, ἀπέδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ καὶ τὴν Σαμουὴλ ψυχὴν κληθῆναι ὑπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου, ὡς ἠξίωσεν ὁ Σαούλ· φαίνεται δὲ καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν οὕτως δικαίων καὶ προφητῶν ὑπὸ ἐξουσίαν ἔπιπτον τῶν τοιούτων δυνάμεων, ὁποία δὴ καὶ ἐν τῇ ἐγγαστριμύθῳ ἐκείνῃ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὁμολογεῖται: *Animas superstites manere, etiam eo demonstrauerim, quod & Samuelis animam ventriloqua Pythonissa, ita vt Saul petierat, euocauit. Apparet autem, ad eum modum omnes animas virorum iustorum, & Prophetarum, sub potestatem eiusmodi potestatum cadere, qualem & in ventriloqua fuisse, rebus ipsis declaratur.* Gregor. Nyssenus ad Theodosium Episcopum: *Vt enim incantationem suam aggressa est, iamque mulierculæ ob oculos phantasmata & spectra versabantur, ex eo fidem suis apparitionibus conciliare voluit dæmon, quod eius personam, qui dissimulato habitu latebat, declararit.*

XXXVIII. Denique, nemo Veterum aliter dixit; donec Nouatores præuentam dicerent mulierem. Primo, id auso, ni fallor, Matthia Thoringo: *Habet hoc factum*, inquit, *aliquid simile cum Ozoziæ regis Israel, qui misit ad consulendum Beelzebub, Deum Accaron, sed diuina dispensatione impedita est consultatio, & missus est Helias, vt patet quarti Regū primo. Ita in proposito Saul, volens per Pythonissam consulere dæmonem, impeditus est, quia, diuina dispensatione per missionem Samuelis præuentus fuit : & hoc intelligens, pœnituit.* Mirè impudens homo: qui historiam habet vt lutum, quod fingat & refingat pro arbitrio. Nam primo, quid simile? Prohibentur peruenire ad Beelzebub, legati Ochosiæ; iussi redire ad regem ex itinere : hic vero nihil eiusmodi. Nec id tantum, sed etiam audiunt seueram increpationem: *An quia non est Deus in Israel, proficiscimini vt consulatis Beelzebub?* Hic vero, ne vestigium quidē vllum est, non dicam, increpationis, sed ne admonitionis quidem. Præterea, falsum est, voluisse Saulem per Pythonissam consulere dæmonem. Nam, Saul disertè Samuelem postulat suscitari, quem consuleret. Denique, Saulem pœnituisse, fabula est; Iudæis grata autoribus ; sed Catholicis præter Scripturam improbabilis: Nisi fortè nouum specimen pœnitentiæ exhibuisse dicatur, quum postridie αὐτόχειρ cecidit.

XXXIX. Sed, misso Thoringo, ad Bellarminum redeo. Probat præuenisse magicas incantationes, & quia ascenderit recta, & quia perturbata fuerit Pythonissa. Atqui ego contra, si præuenit incantationes, ergo debuit, vel

soli

soli Sauli apparere, vel certè ambobus. At neutrum fuit: sed soli Pythonissæ visus est, vt manifestum est ex textu. Si enim apparuisset Sauli, nihil opus fuisset interrogari Pythonissam, quid vidisset, aut quænam forma esset, quā ipse Saul vsurparet oculis. Porro, qui Rabbini Bellarminum docuerunt, erectum ascendisse, ijdem pronuntiarunt, sic solere excitatos videri soli excitanti. Iarchi: שומע דבראבל רואה תמונת אמרו ז״ל שעי׳ן האוב הוא המת הוא שהמעלה את חמת הוא בלתי, *Dixerunt ij, quorum benedicta memoria est, eum fuisse morem Pythonis, vt is qui euocaret mortuum, ipse nihil audiret, sed videret imaginem mortui*, Si hoc verum, ergo Samuelem euocauit Pythonissa: quod absurdum esse videt Bellarminus.

XL. Sed ascendit erecto corpore. Primo, hoc habetur à solis Rabbinis quorum nota audacia in fingendis, etiam ridiculis somnijs. Nam, & hoc loco, quia Deos se videre dixit Pythonissa, finxerunt: non solum Samuelē euocatum, sed vna etiam Mosen: *Cuius rationem assignant* (vt notauit Lyranus) *quia Samuel timuit vocari ad diuinum iudicium: ideo adduxit secum Mosen, vt esset sibi testis, quod legem integraliter obseruasset*. Kimchi causam aliter affert: לבקש וחמימאל ישראל, *vt quæreret pacem Israelis*. Egregios autores sanè: & dignos, quibus fidem habeat Bellarminus.

XLI. Et demus tamen ascendisse rectum: nihilominus nego sequi, non suscitatum à Pythonissa Samuelem. Et sanè contra dixerunt Iudæi. Nā Salomo non solum, אשר העלתהו לא ראה תמונת שמואל זולת האשה *Non vidit imaginem, nisi mulier, quæ euocauit eam*: sed etiam, *Visa est ei imago*: פעולות מה לעורר דמיונה אחר עשותה, *postquam fecisset operationes ad excitandum similitudinem eius*.

XLII. Sed attende audaciam Iesuiticam. Si verum, quod Rabbini scribunt, vmbræ mortuorum, quæ vi magicæ artis euocantur, capite deorsum verso ascendunt. Sed id Rabbini non dixerunt: Galatinum audi: *Vnde cognouit eum?* nempè Saulem. *Dixerunt magistri nostri, apud non eodem modo ascendit mortuus: Regi, & alijs. Quando enim regi ascendit, faciem habet sursum & pedes deorsum: quando a rustico, faciem habet deorsum, & pedes sursum*. Attēde. Non distinguit eum, qui ascendit euocatus, ab eo qui peruenit euocationem: vt Bellarminus: sed, qui ascendit regi, & qui rustico. Itaque sensus est: eorum qui euocantur duos esse ordines: alios, qui in gratiam regis: & hos ascendere rectos: alios, qui in gratiam rusticorum, & hos inuersos. Viden' artem Iesuiticam? Nam Bellarminus distinguit euocatos, à præuenientib. euocationem: & illos inuersos, hos rectos. Non verius quidem Iudæi. Sed tamen aptius: inde enim in promptu ratio, agniti regis. Sed Bellarmino, qui sensus fuit, quum diceret, agnitum regem, ex præuenta euocatione? Nisi fortè, iterum somniandum, non ascendere mortuos ante euocationem, nisi in regum gratiam: & ita solitum fieri: quod nos mirus doctor oblitus est docere.

XLIII. Perturbata mulier est, quum vidit Samuelem apparuisse, antequam euocaretur. Nempe, somniauit iterum Bellarminus. Nam, certè, hāc perturbationis causam a nullo priore habet. Scriptura perturbationis causam reddit, agnitionem Saulis: *Quum vidisset mulier Samuelem, exclamauit voce magna, & dixit ad Saul, Quare imposuisti mihi? Tu es enim Saul*. Nimirum, timuit sibi malum à Saule, cuius edicto sciebat statutam Pythonissis pœnam, quod statim ab initio erat protestata: itaque respondit Saul, *Noli timere*. Et nos ita insaniamus, vt Scripturam deridiculo habeamus, Bellarmini oracula adoremus?

XLIV. Habemus manifestam causam perturbationis: ad quam tamen fatendum est, aliquid contulisse Samuelis apparitionem. Sed quomodo? Per accidens, nimirum, quia inde cognitus Saul. Lyranus notauit, *Exclamauit præ timore Saulis quem tunc sciuit esse præsentem. Si autem quæratur, quomodo sciuit, respondent Hebræi communiter, quod hoc fuit, quia quando alius à rege petebat aliquem suscitari per artem Pythonicam: primo apparebat ex parte pedum: quando autem rex hoc faciebat primo apparebat ex parte capitis, propter reuerentiam regis. Alij dicunt, & videtur verius, quod ille qui apparuit, hoc dixit sibi*. Non ergo omnes consentiunt, ex ascensus forma coniectasse Pythonissam, regem adesse: sed aliqui, ex admonitione ascendentis. Non ergo necesse, inquam, exclamasse ob illam causam. Imo, si præuenit euocatione quis credit primum sermonem fuisse ad Pythonissam?

XLV. Absoluo de anima Samuelis; in Caietani testimonio super Secunda Secundæ, quæstione nonagesima quinta, artic. 4. *Aduerte, quod istorum duorum modorum dicendi, quos ex Augustino autor affert, neuter videtur certus, & vterque habet pro se fauorem. Quod enim verè fuerit anima Samuelis, Ecclesiastici quadragesimo sexto dicitur. Quod vero fuerit dæmon in forma Samuelis, in Decretis habetur ex Augustino, de Ciuitate Dei. Sub iudice igitur lis est*. Huic simile est Pamelij testimonium, in extremum Tertulliani librum de Anima: *Samuelis animam non vere à dæmonio extractam affirmat Tertullianus, autor quæstionum apud Iustinum: B. Augustinus, libro secundo ad Simplicianum, Contra sentit B. Iustinus Martyr, pro quo facere videtur Ecclesiasticus. In summa adhuc sub iudice lis est*. Hinc sequitur, Bellarminum nihil nisi nugari, qui demonstrationem conficiat ex eo, quod etiam apud suos habetur incertissimum. Adeo nostra patientia ei solenne est abuti.

CAP. IX.

De locis ex Nouo Testamento.

I. DEuentum est ad argumenta Papistarum ex Nouo Testamento, in quibus primum, famosissimumque ex parabola diuitis & Lazari, Lucæ 16. Quam tamen historiam esse volunt: nos, etsi non putamus, tamē nunc quidē perinde habemus, neque inde arbitramur quicquam esse πρὸς ἔργον ad solutionem.

II. Id attendendum: apud omnes hodie Papistas, Sinum Abrahæ, in quem translatus est ab Angelis Lazarus, esse Limbum illum Patrum: Probant ita. Bellarminus: Diues in inferno cum esset, vidit à longè animam Lazari in sinu Abrahæ, & audiuit, inter loca ipsorum magnum hiatum esse ex quo apparet, nihil solidi fuisse interiectum inter locum damnatorum & sinum Abrahæ: sed vtrasque animas in eadem voragine fuisse, licet multum inter se distantes. Feuardentius, decimo octaui: Non dicitur, sublata eius, anima in cœlum: sed in locum, cum patre Abrahamo, vnde & videri poterat, & lamentationes, precesque diuitis intelligere, qui cruciabatur in inferno.

III. Nos contra: negamus esse Limbum. Ratio prima: quia Limbum Papistæ adscribunt inferno: at sinus Abrahæ non in inferno. Antecedens constat, ipsa Papistarum professione, ipsoque adeo statu quæstionis. Assumptum probatur: quia in ipsa parabola, opponuntur inferi, ei sinui Hos pater, quia, quum describantur oppositi status Lazari & diuitis: tum Lazarus dicitur ἀπενεχθεὶς, asportatus in sinum Abrahæ: at diues fuisse in inferis. Absurdè, si sinus in inferis: tum vtrumque oportuit dici, esse in inferis. Nam inferi proponerentur, tanquam locus aliquis communis, in quo particulares essent Sinus, & locus ille diuitis: vt in Gallia, Narbonensis prouincia, & Aquitania. Quis autem Romæ positus diceret, abijt alter in Narbonensem, alter in Galliam? Denique, non propterea, non est in loco communi, qui est in particulari. Quum ergo Dominus ita opposuerit, vt dicat, Lazarum iuisse in Sinum Abrahæ: diuitem autem in infernum, tam oportet Sinum, non esse in inferno: quam Narbonensem, non esse in Aquitania.

IV. Secunda ratio: Sinus Abrahæ bona sonat in Scripturis: At infernus nunquam. Argumentum est mutuo sumptum ex Augustini de Genesi ad literam 12. cap. 33. *Illud me nondum inuenisse confiteor, inferos appellatos, vbi iustorum animæ requiescunt*. Et Epist. 99. *Ne ipsos quidem inferos vspiam Scripturarum locis, in bono appellatos potui reperire. Quod si nusquam in diuinis autoritatibus legitur: non vtique sinus ille Abrahæ, id est secretæ cuiusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse credenda est*. Perspicua conclusio. Nam, sinum Abrahæ, opinor, non est probandum sumi in bonam partem, quanquam indicauit ipse Augustinus, quem dixit, secretæ quietis habitationem. Parabola ipsa, in eo sinu Lazarum accepisse bona.

V. Tertia ratio. In Limbis non recipiebant Patres bona. At in sinu Abrahæ recipiebant bona. Ergo Limbi non sunt sinus Abrahæ. Probatur maior, ex ipso textu: *Fili memento, te bona tua recepisse in vita tua, & Lazarum similiter mala: nunc autem hic solatio fruitur, tu vero cruciaris*. Manifesta enim oppositio est, vt diues acceptis in vita sua bonis, post mortem accipiat mala. Et contra Lazarus, acceptis in vita malis, post mortem acceperit bona. Et hæc bona consolationis nomine intelliguntur. Vnde Augustinus eadem illa epistola, non tantum secretæ quietis locum appellat, sed etiam tantæ felicitatis sinum. Itaque, quomodo diuitis is erat status, vt & priuaretur visione Dei, & pateretur pœnas sensus: sic Lazarum oportuit non tantum non pati pœnas sensus, sed etiam frui visione Dei. Atqui, non tantum non frui dicuntur visione Dei, qui in Limbo sunt: sed etiam hæc ipsa priuatio visionis dicitur esse omnium pœnarum maxima. Argumentum hoc est etiam Augustini illa Epistola: *Satis, vt opinor, apparet, non esse quandam partem, & quasi membrum inferorum tantæ illius felicitatis sinum*.

VI. Accedit quarto testimonium veteris Ecclesiæ, quæ non alia mēte sinum Abrahami aut nominauerit, aut descripsit, quam locum ipsum beatitudinis æternæ, in quem admittuntur omnes Sancti, etiam post Christum, fruituri suis præmijs. In hoc ordine, primus esto. Dionysius Areopagita, Hierarchiæ Ecclesiast. cap. 2. Ἡ μὲν εὐχὴ τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος δεῖται, πάντα μὲν ἀφεῖναι τὰ δι᾽ ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἡμαρτημένα τῷ κεκοιμημένῳ κατατάξαι δὲ αὐτὸν ἐν φωτὶ καὶ χώρᾳ ζώντων, εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ἐν τόπῳ οὗ ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς, *Precatio flagitat à diuina bonitate, omnia dimitti mortuo, quæ humana infirmitate sunt peccata: eumque constitui in luce, & regione viuentium, ad sinus Abraham, Isaac, & Iacob, in loco, vnde fugit dolor, luctus, & suspirium*. Fugit ergo, inquam, & priuatio visionis diuinæ, dirior quibuslibet pœnis: fugiunt tenebræ, si sit locus lucis. Sed idem disertius, statim: Ταῦτα μὲν οὖν ὡς οἶμαι δῆλα, τὰ τῶν ἁγίων μακαριώτατα γέρα: *Hæc quidem manifesta sunt Sanctorum beatissima præmia*: Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῆς παντελῶς ἀλύπου καὶ φωτιστικῆς ἀθανασίας ἰσόρροπον, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ταῖς ἡμῶν ἀναλόγοις ὀνομασίαις. αἱ παντὸς ὑψηλότεραι νοὸς ἐπαγγελίαι, τῆς πραγματικῆς αὐτῶν ἀληθείας ἀποδεούσας ἔχουσι τὰς ὀνομασίας. ἀληθὲς γὰρ εἶναι τὸ λόγιον οἴεσθαι, ὅτι ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν: *Quid enim esse possit, æquari immortalitati, & omnino tristitiæ experti, & illuminatiuæ: quantumuis promissiones omni intellectu superiores, designatæ significationibus nobis commodis, nomina habeant longe infra veritatem, quæ in eorum vsu est. Credendum enim, verum esse oraculum: oculum non vidisse, neque aurem audisse neque ascendisse in cor hominis, ea quæ præparauit Deus diligentibus se*. Hæc omnia de eo statu, qui in sinu Abraham. Tum definiendo, κόλποι δέ εἰσιν, ὡς οἶμαι, τῶν μακαρίων πατριαρχῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων ἁπάντων αἱ θειόταται καὶ μακαριωταται λήξεις, αἳ τοὺς θεοειδεῖς ὑποδέχονται πάντας, εἰς τὴν ἐν αὐταῖς ἀγήρω καὶ μακαριωτάτην τελείωσιν: *Sinus enim, opinor, beatorum Patriarcharum, reliquorumque Sanctorum omnium sicut diuinissimæ beatissimæque quietes, quæ diuinos excipiunt omnes in eam, quam habent senij expertem, beatissimamque consummationem*.

VII. Basilius, oratione in quadraginta martyras, hos ipsos in hunc inducit modum seipsos animantes ad constantiam: δριμὺς ὁ χειμὼν, ἀλλὰ γλυκὺς ὁ παράδεισος· ἀλγεινὴ ἡ πῆξις, ἀλλ᾽ ἡδεῖα ἡ ἀπόλαυσις: μικρὸν ἀναμείνωμεν, καὶ ὁ κόλπος ἡμᾶς θάλψει τοῦ πατριάρχου, *Dura hyems, sed dulcis Paradisus. Doloris plenum gelu; sed grata fruitio. Paululum exspectemus, & sinus refouebit nos Patriarchæ*. Greg. Nazianzenus, orat. 10. in laudem mortui fratris Cæsarij: Σὺ δὲ ἡμῖν οὐρανοὺς ἐμβατεύοις ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλή, καὶ ἐν κόλποις Ἀβραὰμ, οἵ τινες δή ποτέ εἰσιν, ἀναπαύσαιο, καὶ ἀγγέλων ἐποπτεύοις χορείαν, καὶ μακαρίων ἀνδρῶν δόξας τε καὶ λαμπρότητας, *At tu diuinum & sacrum caput, vtinam cœlos penetres, atque in Abrahæ sinu, quicunque tandem ille est, conquiescas, & Angelorum choream, ac beatorum virorum gloriam & splendorem spectes*.

VIII. Chrysostomus, in Genes. hom. 40. Πάντες οἱ δίκαιοι ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν καὶ μέχρι τῆς συντελείας αὐτῆς, εὐχῆς ἔργον ποιοῦνται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ πατριάρχου καταντῆσαι, *Omnes iusti ab illo tempore vsque nunc, & vsque ad consummationem temporum, id maximè in votis habent, vt ad sinum Patriarchæ perueniant*. In Matth. homilia 27. κόλπους Ἀβραὰμ ἀντὶ τῆς βασιλείας εἶπεν: Anianus vertit: *Cæleste regnum, non suo nomine, sed sinum Abrahæ appellauit*. Idem, homil. 13. in posteriorem ad Corinth. Πένης ὁ Λάζαρος ἦν, καὶ σφόδρα

πένης: πλούσιος δὲ ὁ παρατρέχων ἐν τῷ πυλῶνι κείμενον τὸν πτωχόν· τίς οὖν εἰσῆλθεν εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς κόλποις ἐνετρύφα τοῦ Ἀβραάμ, τίς δὲ ἀπιτηγανίζετο, οὐδὲ σταγόνος ἦν κύριος, *Pauper erat Lazarus, & valdè pauper : diues contra is, qui pro foribus iacentem, præteribat. Vter igitur in regnum cœlorum ingressus est, atq; in suauissimo Abrahæ sinu requieuit? Vter rursus flammis excruciatur, ac ne vnicam quidem aquæ guttam consequi potest?* Cyrillus, Paschal. 11. ὁ μὲν Λάζαρος ἦν ἐν ἀδοκήτοις τρυφαῖς. ὁ δὲ πλούσιος ἀσυνήθως ἐν φλογὶ καὶ μάστιξιν: *Lazarus quidem in deliciis inexpectatis degebat: at diues, præter morem suum, in flamma, & verberibus.* Aretas, in Apocalypsis sextum, ex Andrea, de Sanctis cœlestibus· εἰκότως εὐφραίνονται τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ ἀναπαυόμενοι, *Merito gaudent in sinu Abrahæ quiescentes.*

IX. Ambrosius, de obitu Valentiniani; Valentiniano occurrentem Gratianum fratrem ἰσοσωματοποίησε, atque his verbis excipientem: *Veni,* inquit, *frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, hoc est, venisti eo, vbi diuersarum virtutum fructus pro singulorum meritis deferuntur, vbi abundant meritorum præmia. Exeamus ergo in agrum, in quo non vacuus labor, sed fœcundus prouentus est gratiarum. Quod in terris seminasti, hic mete: quod ibi sparsisti, hic collige. Aut certè veni in illum agrum, qui est odor Iacob, hoc est, veni in gremium Iacob, vt sicut Lazarus pauper in Abrahæ sinu, ita etiam tu in Iacob Patriarchæ tranquillitate quiescas. Sinus enim Patriarcharum, recessus quidam est quietis æternæ.* Augustinus, libro 2. quæst. Euang. quæst. 38. *Sinus Abrahæ, requies est beatorum pauperum, quorum est regnum cœlorum, in quo, post hanc vitam recipiuntur.* Fulgentius ad Venantiam: *Attendamus diuitem purpuratum, & pauperem Lazarum: illum, post epulas flammis perennibus traditum, istum post ærumnas in æterna sinus Abrahæ quiete securum.* Gaudentius Brixiensis, præfatione tractat. in varios locos: *Ad hanc seruatur pœnam prosperitas impiorum: & è contra ad illam beatitudinem perducitur iustorum tribulatio, vt cum Sancto Abraham Patriarcha in æterna vita requiescere mereātur, qui angustias vitæ huius, fidei patientia tolerantes, de seculo isto migrauerint.* Apud Iansenium, Concord. cap. 97. *Moriturus Martinus, Abrahæ, inquit, me sinus excipiet, & de eo canit Ecclesia, Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur.*

X. Etiam nonnulli recentiores, Iuo Carnotensis, epistol. 19. *Pro anima fratris vestri, religiosi regis, deuotas preces effundimus, quamuis animam eius in sinu Abrahæ collocatam, si vita eius ita se habuit, vt dicitur, indubitanter confidimus.* Sadoletus, libri 3. epistola quinta. *Tertium cœlum est Deo, & cœlestibus illis mentibus attributum. Sed, vt dicebam, non tam locum quam rem notare voluit Paulus. Summum enim profectò, cœlum illud est, ex quo hausta illi fuit diuina sapientia. Quod item de sinu Abrahæ, in quo recumbebat Lazarus, intelligendum est: nusquam enim ibi locus, sed res tantum est descripta: cum is, qui iacebat in miserijs, Lazarum vidit in beatitudine recumbentem. Aut, si in eo locus quærendus est, sinus Abrahæ regnum cœlorum est.*

XI. Denique, sinum Abrahami intra terram esse, recentiorum Theologorum definitio fuit. Maldonatus: *Vbi fuerit, subtusne an supra terram, affirmare nusquam ausus est Augustinus.* Et aliquando post: *Probabilissimum, quod posteriorum Theologorum obtinuit opinio, fuisse sub terra.* Inde Iansenius sententiam appellauit, *iam receptam*; id est, non olim, & primum, sed tandem, & postremo. Certè Augustini verba habes in Psalmum octogesimum quintum. *Fortassis apud ipsos inferos est aliqua pars inferior, quo truduntur impij, qui plurimum peccauerunt. Etenim apud inferos vtrum in locis quibusdam fuisset iam Abraham, non satis possumus definire.* Forte factum, nauigationibus Hispanorum, vt nunc demum aliquid sit rescitum certius.

XII. Non ignorarunt hunc vsum nostri Papistæ, sed pars dissimularunt pars illuserunt. Ludum vide: Maldonatus, in eum locū Lucæ: *Ambrosius, & Beda in cœlo videntur collocare: sed, credo, eos de nostro loqui tēpore, quo tempore tum in cœlum Abraham translatus sit, & ibi sinum Abrahæ, vbi Abraham ipse est, esse oporteat, in cœlo posuisse.* Iansenius: *Quanquam propria quadam ratione, locus quietis ante ingressum regni cœlestis, dictus sit sinus Abrahæ, rectè tamen locus quietis, in quem modo recipiuntur animæ beatæ, cœlum scilicet ipsum, etiam dicitur sinus Abrahæ, & ad Abraham, tanquam patrem omnium credentium recipi dicuntur in sinu, quotquot ad quietem regni cœlestis perueniunt.*

XIII. Lepidè sanè. Sic enim, puto, Limbis deuictis, Christus, vt olim Carthaginensibus Romani, vrbem abstulit, ciuitatem reliquit. Vnum miror, quare Abrahæ sinus nomen retentum, non etiam Limbi: quomodo Carthaginis, Et fortasse ita futurum aliquando, vt qui cœpti sunt dici, ire in sinum Abrahæ, postmodum dicantur ire in Limbum Patrum. Fateor, nonnihil duriusculi futurum; sed, qui definitiones rerum habent pro nihilo, ijs otiosa superstitio est nominum. Nam sinus Abrahæ definitio erat, locus quietis ante ingressum regni cœlestis: quæ definitio ipsi regno cœlesti, quomodo poterit ita aptari, vt nullum remaneat absurdum? Nec tamē obstitit, quominus Papistis non incommoda sit μετωνυμία. Cur infelicior futura sit audacia in Limbo?

XIV. Veruntamen, de Veteribus egregiè nugantur: nam illi sinum Abrahæ sic conceperunt animo, non pro diuersitate temporum, sed pro rei natura. Hoc manifestum: quia ipsum etiam locum, in quo tum dicitur à Christo fuisse Lazarus, sic describunt. Nam Chrysostomus dixit, Lazarum ingressum esse in regnum, καὶ τοῖς κόλποις ἐντετρυφέναι τοῦ Ἀβραάμ. Et pro regno, dictum esse à Christo, sinum Abrahæ. Fulgentius eundem in æterna sinus Abrahæ quiete securum: vndè conficitur, non postea, sed iam tum fuisse regnum cœlorum, quum dictus est Lazarus eo translatus. Adde, quod non tantum nomina transferunt, sed ipsam definitionem explicant. Dionysius beatas & diuinas dixit esse mansiones, quæ omnes excipiunt θεοειδεῖς. Augustinus, requiem beatorum pauperum, quorum est regnum cœlorum. Et Sadoletus, negauit locum, sed rem fuisse descriptam.

XV. In priori aduersariorum ratione, quæ est Bellarmini, obstupui Iesuiticum ingenium, concludens, ambos fuisse in eadem voragine, quia inter vtrunque magnus hiatus esset. Profectò nemo vnquam tam vehementer delirauit. Quis enim hactenus audierat, in eadem voragine eos esse, inter quos esset magna vorago? *Magno me metu liberabis*, clamabat Cicero *dummodo inter me, atq; te murus intersit.* Scilicet hoc volebat, vt ambo essent in eodem muro. Nihil, inquit, interiectum solidi. Quid ad me, inquā dummodo plurimum interiectum vacui? Sophisma enim inde erat, opinor quod vt duo dicantur loci, inter vtrumq; aliquid interiectum esse oporteat; & tanto plus interiectum, quanto distantia longior. Iste autem Sophista, nihil, & nihil solidum ponit pro eodem: vt si nihil solidi interiectū, concludatur, nihil esse interiectum. Sed Theologi, disputatione de vacuo in natura, Philosophorum otio permissa, negant, nihil esse interiectum, vbi nihil solidi: dicunt enim, superesse τὸ χάσμα, ipsum, si velint, inane. Quanquam negant, significare aliquid inane simpliciter. Nam, in terra, exempli gratia, χάσμα dicitur, non vbi nihil est, aut nihil solidi, sed vbi terra discedit à seipsa, profunda interposita voragine: quæ ipsa non habet nihil, aere plena est: qui non est nihil, sed non est tamen terra. Et eo ipso, quod non sit terra, locos non tantum separat, sed etiam non patitur accessibiles esse. Est igitur distantia locorum, si est χάσμα. Si distantia, ergo non loci vnitas, quā sophisticè Bellarminus concludebat.

XVI. Et sanè ab eodem hoc chasmate alij intulerunt, designari extrema opposita, cœlum, & infernum. Audi Maldonatum, *Mihi quidem loci etiam distantia videtur designari: Nam, etsi Abraham aut Christus potius, persona Abrahæ, solam conditionis firmitatem declarare voluit, tamen dubiū non est quin metaphora à loci distantia ducta sit, & magni hiatus nomine, distantia solum magna, sed etiam impermeabilis significetur: quemadmodum si ab vno loco in alium vastus terræ hiatus esset, transiliri vtiq; non posset. Itaq; liquido mihi ex hoc loco colligi videtur, sinum Abrahæ, etiam si sub terra sit, longe tamen remotum à damnatorum loco fuisse. Quin valde suspicor summum hic cœlum designari: inter quod & infimum damnatorum locum, vbi diues erat, magnus vtiq; erat hiatus, totum scilicet spatium aeris, quod, quasi hiatus quidam, vacuum & impenetrabile videtur esse. Non quod Abraham in cœlo esset: sed quod ita loqui fingatur, quasi esset in cœlo.* Sic quidem Maldonatus: magnus Iesuita: & quāto maior Iesuita, tanto magis resiliens à veritate, etiam tum quum in eam inducitur. Sed satis aptè tamen, ad confutandum Bellarminum, ex chasmate inducentem vnum locum.

XVII. Sed Maldonato confidentior olim Origenes, Dialogo cum Marcionianis. Is Marcionitam ex eo concludentem, apud inferos esse Abraham, quod induceretur colloquens diuiti; respondet: *Colloquium commune audisti, chaos autem magnum quod dicebatur, non audisti? Quod enim interiectum est inter cœlum & terram: chaos appellat.* & ita confidit se probare in cœlis esse Abrahamum, saltem non apud inferos. Ita enim ante dixerat, *Recita, vt intelligas eum, non apud inferos Abraham esse dicere.* Sed & Augustinus, epist. 99. *In his ipsis tanti magistri verbis, vbi ait, dixisse Abraham: Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, satis, vt opinor, apparet non esse quandam partem, & quasi membrum inferorum, tantæ illius felicitatis sinum. Chaos enim magnum, quid est nisi quidam hiatus, multum ea separans, inter quæ, non solum est sed etiam firmatus est.*

XVIII. Quid? quod non desunt, qui chasma interpretentur, non ad literam, vllum locorum interuallum, sed allegoricè diuinam ordinationē, à qua sit firmitas conditionis? Iansenius: *Aliud non significatur, quam sic esse separatos damnatos à pijs, vt imperuius sit vtrisq; ad alteros transitus. Quod si speciatim exprimi quis quærat, quid per hiatum illum magnum sit intelligendum, rectè dicetur, significari firmissimum Dei statutum in modum hiatus, prohibens horum & illorum permixtionem, vt sit sensus, firmissimo & immutabili decreto Dei, sic sumus nos à vobis separati, vt hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint.* Maldonatus. *Plerique non loci interuallum, sed conditionis immutabilem firmitatem significari putant. Ita Ambrosius, & Augustinus, Chrysostomus, Beda, Theophylactus, & Euthymius. Probabilis opinio: nam: siquidem de loci distantia ageretur, nullus tam procul locus est, ex quo non posset anima, præsertim quæ spiritus est, ad locum vbi diues erat, permeare.* Certo olim Macrina, cum in agone esset, Μὴ διαχωρισάτω με τὸ χάσμα τὸ φοβερὸν ἀπὸ τῶν ἐκλεκτῶν σου: *Ne separet me chaos illud formidandum ab electis tuis* Apud Nyssenū in eius vita. Horum si vincat sententia, res est facilis Nam, stabilitas conditionis omnibus consentientib. in cœlis est, & in infernis. Itaq;, huiusmodi chasma, non potest vnum eundemq; locum concludere.

XIX. Sed & audiri poterant, & videri, inquit Feuardentius: Ergo in inferis. Imo, inquam, Maldonatus Iesuita, Franciscanum Feuardentium confutato: *Quod oculos diues ille leuauerit, quod cum Abrahamo loquutus fuerit, quod guttam aquæ, qua linguam suam refrigeraret, postulauerit, parabola est, sumpta non ex ijs, quæ modo fiunt, sed ex ijs, quæ post resurrectionē futura sunt, & ad nostrum captum accommodata.* Et aliquanto post: *Iam diximus, neq; cum Abrahamo, neq; cum Lazaro loquutum fuisse, sed fictum esse in modum parabolæ sermonem.* Facilis responsio. Audiri poterant, & videri. Cur? nempe, quia vidisse dicuntur, & loquuti esse. Sed hoc falsum: Ergo illud non verum.

XX. Origenes tamen soluit aliter, eodem contra Marcionianos: *Corporei oculi, illa solum quæ in proximo sunt, solent cernere, animi autem oculi procul aciem suam intendunt, atq; perspicuum est, eos qui corpore hinc disiuncti sunt se inter se animi oculis videre. Attende enim quomodo dicat Euangelium, Eleuās oculos suos in cœlum: quod naturæ vi possit tollere, non in terram.*

XXI. Atque hactenus Abrahami sinus. Stapletonus: Petrus, Acto. 2. apertis verbis affirmat, Dauidem non ascendisse in cœlum, neque de illo intelligi potuisse, quod dixerat, non relinques animam meam in inferno. Vnde planum fit, Dauidis animam derelictam esse in inferno, quum à communi aliorum conditione non exciperetur. At in inferno damnatorum illum propterea fuisse, aut in sinum Abrahæ receptum non fuisse, nec ipsi hæretici dixerint.

XXII. Imo, non absolutè, sed κατά τι intelligendum, negari, Dauidem ascendisse in cœlum. Quomodo scilicet Christi ascensus dicitur, quum totus post resurrectionem sublatus est in cœlos, illato etiam corpore in æternam beatitudinem: quum tamen antea dixisset verissime eodem se die futurum in Paradiso, quo in cruce. Itaque Lyranus explicans: *Non enim Dauid ascendit in cœlum, sed fuit sepultus, & incineratus.* Et ita oportere, clarum: quia fatentur Papistæ, Dauidem iam tum quum Petrus ita ad Iudæos dissereret, fuisse elatum in cœlos, quia Christus ipse ascenderat. Et ita notauit ad hunc locum Lorinus. Itaque, falsum dixisset Paulus, & nihil nisi illuderet auditoribus. Probat enim de Christo dictum illud, *Sede ad dextram meam*: quia non dictum de Dauide. Hoc probat, quia alioquin oporteret, Dauidem ascendisse in cœlum. Nemo

non

non videt frustra fuisse loquutum, si potuisset hoc Paulo negari. At poterat, nec vnquam omnino Iesuita, si disputasset aduersus Iesuitam Paulus. Vt igitur constet Pauli ratiocinatio, necessario dicendum. Dauidis corpus nondum illatum in cœlos: quod verum, etsi anima iam in ijs regnaret. Quare rectè Caluinus notauit, *Non agi de anima Dauidis, an recepta in beatam quietem ac cœleste domicilium fuerit: sed ascensum in cœlum sub se comprehendere, quæ Paulus docet, quarto ad Ephesios capite, vbi Christum supra omnes cœlos collocat, vt impleat omnia.*

XXII. Superest non nisi vnus locus, ex prima Petri 3. prolatus à Bellarmino, Feuardentio, Cotono alijs: *Iis qui in carcere erant spiritibus prædicauit, qui increduli fuerunt aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe, quum fabricaretur arca.* Hîc dicuntur animæ in carcere fuisse: non ergo erant in cœlo. Neque obstat, quod videtur hîc agi de spiritibus impiorum: nam Caluinus admittit, agi de spiritibus iustorum.

XXIV. Hunc locum prolixè excussimus in controuersia, de descensu Christi ad inferos. Caluinus concessit, agi de spiritibus iustorum: sed negauit sequi, non fuisse in cœlis. Nempe, τὴν φυλακὴν explicans speculam, non carcerem; quo modo vitauit absurdum, nec admisit, carcerem vllum esse in cœlis. Sed nos carcerem admisimus; & concessimus, non esse in cœlis: sed negauimus agi de spiritibus piorum Patrum: neque enim ratio vlla patitur, eos numerari inter τοὺς ἀπειθήσαντάς ποτε. Quis enim credat in ijs esse ipsum Noe: in ijs, inquam, qui increduli essent, quum iuberetur apparari arca? Quo vel vno exemplo, vt alios omittam, abundè confutatur hoc interpretationis nugamentum: cuius non est nunc redordienda tela.

XXV. Et hîc finem faciunt tandem abutendi Scripturis. Sed rationem audite Feuardentij: Non potuisse hominem, beneficio solius legis naturæ, aut Mosaicæ, ad salutem cœlestem peruenire: sed palmam istam, Euangelicæ legi seruatam esse: itaq; Christum à Caluinianis sua gloria spoliari, iustissimoq; triumpho nequiter defraudari, quum priscos Patres, ante ascensionem illius, regnis cœlestibus collocant.

XXVI. Ecce tibi, salutem cœlestem: quasi sit aliqua salus infernalis. At nos longè magnificentius, nullam salutem potuisse obtineri, nisi per legem Euangelicam: nullam per legem naturæ, nullam per legē Mosis. Illam enim datam hominibus vt essent inexcusabiles, ad Rom. 1. hanc vero transgressionum causa, ad Galat. 3. Solum Euangelium potentiam esse Dei ad salutem omni credenti. Cur Monachi minus liberaliter? Aut cur se putant non futuros reos diminuti Christi triumphi? quum solam cœlestem salutem ei deferunt: & aliam, nescio quam somniant non cœlestem, quæ Patribus constiterit per legem naturæ, aut Mosis? Vt volent: sed nos certè de Christi laudibus melius meremur.

XXVII. Sed esto: Salutem cœlestem nemo potuerit obtinere nisi per legem Euangelicam. Quid tum? Ergo priuatur Christus sua gloria, si veteres Patres admissi sunt in cœlum. Negatur, inquam, consequentia. Non enim si admittantur, sed si admittantur, non per Christum. Atqui hoc nemo dixit. Iidem Patres, qui ab initio mundi recepti sunt in cœlum, ad Christi pertinent triumphum, Fide enim Abraham iustificatus est, & quicunque præterea eodem beneficio vsus. Quomodo nos ad eundem triumphum pertinemus, qui tandiu per Christum eandem salutem acquirimus.

Cap. X.

De Patrum autoritatibus.

I. NVnc Patres considerandi, quorum mihi nomenclaturam solus Bellarminus indicauit, extremo c 11. de Christi anima. Et quidem nomenclaturam nudam, indicatis solis libris & capitibus. Quo mihi magis creuit in acquirendo labor.

II. Patres, inquit, communi consensu hoc docent. Irenæus lib 5. cap. 31. Tertullianus, contra Marcionem lib. 4. cap. 34. Origenes in caput 5. ad Roman. Cyrillus Catech. 4. Cyrillus alter, de recta fide ad Reginas, in fine locorum ex Matthæo. Hilarius 10. de Trinitate. Basilius in 48 Athanasius, epist. ad Epictetum. Epiphanius, hæresi 46. Ambrosius, de fide, libr. 3. cap. 3. Hieronymus, in cap. 9. Zachariæ, & in 5. Ecclesiastæ. Primasius, in 5. Apocalypsis. Gregorius 13. Moralium, cap. 21. Concilium Toletanum quartum, cap 1. Denique Augustinus, etsi in epist. 99 ambigere videatur an sinus Abrahæ, vbi erant animæ Patrum, olim in inferno esset an alibi; tamen libro vigesimo de ciuitate Dei, cap decimo quinto, affirmat in inferno fuisse.

III. Sed primæ antiquitatis opinionem ne Bellarminus quidem ausit non improbare. Neque enim Limbum vllum Patribus peculiarem assignabat: sed locum nescio quem omnibus Sanctorum animabus adusque resurrectionis diem, quem inibi exspectaturæ essent. In eam rem sanè disertissimus est Irenæus, primo loco laudatus: *Quum enim Dominus in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorum erant, post deinde corporaliter resurrexerit, & post resurrectionem assumptus est: manifestum est, quia & discipulorum eius, propter quos & hæc operatus est Dominus, animæ abibunt in inuisibilem locum, definitum eis à Deo, & ibi vsq; ad resurrectionem commorabuntur sustinentes resurrectionem: post recipientes corpora, & perfectè resurgentes, hoc est, corporaliter, quemadmodum & Dominus resurrexit, sic venient ad conspectum Dei. Nemo enim est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, sicut Magister. Quomodo ergo magister noster non statim euolans abijt, sed sustinens definitum à Patre resurrectionis suæ tempus, (quod & per Ionam manifestatum est) propter triduum resurgens assumptus est. Sic & nos sustinere debemus definitum à Deo resurrectionis nostræ tempus, & sic resurgentes assumi, quotquot Dominus ad hoc dignos habuerit.*

IV. Conspirat Tertullianus contra Marcionem, lib. 4. cap. 34. quem locum citauit etiam Bellarminus: *Vnde apparet sapienti cuiq;, qui aliquando Elysios audierit, esse aliquam localem determinationem, quæ sinus dicta sit Abrahæ, ad recipiendas animas filiorum eius, etiam ex nationibus, Patris scilicet multarum nationum in Abrahæ censum deputandarum, & ex eadem fide, qua & Abraham Deo credidit, nullo sub iugo legis, nec in signo Circumcisionis. Eam itaq; regionem sinum dico Abrahæ, etsi non cœlestem sublimiorem tamen inferis, interim refrigerium præbituram animabus iustorum, donec consummatio rerum resurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat.* Et paucis interpositis: *Quod si æternus locus repromittitur, & ascensus in cœlum ædificatur à Creatore, promittente etiam semen Abrahæ, velut stellas cœli futurum, vtiq; ob cœlestem repromissionem, salua ea promissione cur non capiat sinum Abrahæ dici, temporale aliquod animarum fidelium receptaculum, in quo iam delineetur futuri imago ac candida quadam vtriusq; iudicij prospiciatur?* Et vt scias non excidisse semel incogitanti, habes lib. de anima cap. 55. prolixum locum in eandem rē. Et in eo. *Nulli patet cœlum, terra adhuc salua: ne dicam clausa.* Item *Habes etiam de Paradiso à nobis libellum, quo constituimus omnem animam apud inferos sequestrari in diem Domini.* Habes & postremum caput. Habes de resurrectione carnis c. 17 Habes deniq. alios in eo autore non paucos.

V. Nouatianus de Trinitate c. 7. *Quæ infra terram iacent, neq; ipsa sunt digestis & ordinatis potestatibus vacua. Locus enim est, quo piorum animæ, impiorumq; ducuntur, futuri iudicij præiudicia sentientes.* Origenes, Peri archon lib. 2. cap. 12. *Puto quod Sancti quiq; discedentes de hac vita, permaneant in loco aliquo in terra posito, quem Paradisum dicit Scriptura diuina, veluti in quodam eruditionis loco, & vt ita dixerim, auditorio, vel schola animarum in quo, de omnibus his, quæ in terris viderant, doceantur: iudicia quoq; quædam accipiant etiam de consequentibus & futuris.* Et post: *Si quis mundus corde & purior mente, & exercitatior sensu fuerit, velocius proficiens, cito ad aeris locum ascendet & ad cœlorum regna perueniet.* Idem homil. 7. in Leuiticum. *Neq; enim decedentes hinc Sancti, continuo integra meritorum suorum præmia consequuntur: sed exspectant etiam nos, licet morantes, licet desides. Non est enim illis perfecta lætitia, donec pro erroribus nostris dolent, & lugent nostra peccata.* Id sperat se probare ex ad Hebr. 11. quo recitato: *Vides ergo,* inquit, *quia exspectat adhuc Abraham, vt quæ perfecta sunt consequatur: exspectat & Isaac, & Iacob, & omnes Prophetæ exspectant nos, vt nobiscum perfectam beatitudinem capiant.*

VI. Lactantius, libr. 7. cap. 21. *Nec tamen quisquam putet, animas post mortem protinus indicari. Omnes in vna, communiq; custodia detinentur, donec tempus adueniat, quo maximus Iudex meritorum faciat examen. Tum, quorum fuerit probata iustitia, ij præmium immortalitatis accipient: quorum autem peccata & scelera detecta fuerint non resurgent: sed cum impijs in easdem tenebras recondentur, ad certa supplicia destinati.* Ambrosius, 2. de Cain & Abel c. 2 *Soluitur à corpore anima, & post finem vitæ huius, adhuc tamen futuri iudicij ambigua suspenditur.*

VII. Ne Chrysostomus quidem in eum scopulum non impegit. Homil. 39 in 1. ad Corinth. εἰ οὐκ ἀνίσταται τὸ σῶμα, ἀστεφάνωτος ἡ ψυχὴ μένει ἔξω τῆς μακαριότητος ἐκείνης τῆς ἐν οὐρανοῖς: *Si non resurgit corpus, incoronata manet anima extra illam beatitudinem, quæ est in cœlis.* Et 28. ad Heb. τίς ἡ ἀντίδοσις; οὐδέπω ἀπέλαβον, ἀλλ᾽ ἔτι μένουσι· καὶ οὕτως τελευτήσαντες ἐν τοσαύτῃ θλίψει, οὐδέπω ἀπέλαβον. ἐκεῖνοι χρόνους τοσούτους νικήσαντες, καὶ οὐδέπω ἀπέλαβον. ὑμεῖς δὲ ἐν τῷ ἀγῶνι ὄντες ἀγχάλλετε; ἐννοήσατε καὶ ὑμεῖς τί ἐστι, καὶ ὅσον ἐστι, τὸν Ἀβραὰμ καθῆσθαι, καὶ τὸν ἀπόστολον Παῦλον ἀναμένοντας πότε σὺ τελειωθῇς, ἵνα δυνηθῶσι τότε λαβεῖν τὸν μισθόν: *Quæ remuneratio est? Nondum acceperunt: sed adhuc exspectant, & cum in tanta decesserint afflictione, nondum illi acceperunt. Tot sunt anni ex quo vicerunt: & nondum acceperunt. Vos autem dum adhuc certatis, mœsti estis. Cogitate vos quoq;, quid & quantum sit, sedere Abraham & Paulum Apostolum exspectantes quando tu fueris consummatus, vt tunc possint accipere mercedem.*

VIII. Nec Augustinus alienus. In octo quæstionibus Dulcitij quæst. 2. repetitis ex Enchiridij verbis cap. 29. *Tempus, quod inter hominis mortem & vltimam resurrectionem positum est, animas abditis receptaculis continet, sicut vnaquæq; digna est, vel requie, vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne dum viueret.* In Psalmum 36. conc. 1. *Qualis exieris de hac vita, talis redderis illi vitæ. Post vitam istam paruam nondum eris, vbi erunt Sancti, quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi. Nondum ibi eris: quis nescit? sed iam poteris ibi esse, vbi illum quondam vlcerosum pauperem diues ille superbus, & sterilis in medijs suis tormentis vidit à longè requiescentem. In illa requie certè securus, exspectas iudicij diem, quando recipias & corpus, quando immuteris, vt Angelo æqueris.*

IX. Bernardus, serm. 4. in omnium Sanctorum, scripsit, Sanctos frui contemplatione humanitatis Christi, & tandem visuros ipsum Deum: & sic putat intelligendas animas quæ dicuntur esse sub altari, Apocalyp. 6. *Interim,* (inquit) *sub Christi humanitate feliciter Sancti quiescunt, in quam nimirum desiderant etiam Angeli ipsi prospicere, donec veniat tempus, quando iam non sub altari collocentur, sed exaltentur super altare. Sed, quid dixi? Nunquid humanitatis Christi gloriam, non dicam hominum, sed, vel Angelorum assequi poterit quis, nedum superare? Quonam igitur modo super altare dixerim eos exaltandos, qui nunc sub altari quiescunt? Visione vtiq; & contemplatione non prælatione. Ostendet enim nobis Filius, vt pollicitus est semetipsum, non in forma serui, sed in forma Dei: ostendet enim nobis Patrem & Spiritum Sanctū, sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis: quoniam hæc est vita æterna, vt cognoscamus Patrem verum Deum, & quem misit, Iesum Christum, & in eis, quod non est dubium, etiam Spiritum vtriusq;*

X. Denique, ipsi profitentur aduersarij hanc partem sero tandem fuisse in Ecclesia certam. Alphonsus de Castro, in Beatitudine, hæresi quinta, excusans illos Patres: *Ecclesia,* inquit, *illo tempore nihil vnquam definierat: qua propter liberum tunc illis fuit circa hæresis labem sentire.* Feuardentius, in trigesimum primum quinti libr. Irenæi: *Id quod dissimulandum potius, quam nimium petulanter exagitandum erat: præcipue, quoniam hac de re nondum sententiam Ecclesiæ tulisset, vti postea fecit contra errorem Armenorum in vniuersali Concilio Florentino.* Pamelius in nonum paradoxum Tertulliani: *Meminerit Lector, hunc errorem non officere eruditioni & pietati tam illustrium Scriptorum, quum Ecclesia illorum temporibus nihil adhuc certi de hoc articulo credendum statuisset. Sed citra Synodum Oecumenicam Florentinam, quæ post primam damnationem, factam Epistolis Decretalibus Innocentij tertij, & Benedicti vndecimi, aliter sentire non licet.*

XI. Scilicet augustius aliquid Veteres senserint de Patribus ante legem, quam de Sanctis post Christum. Aut magis certam, necessariamque esse oportet eorundem de illis opinationem, quam de istis. Nos igitur, qui habemus ab aduersariorum confessione, non standum illorum definitioni, qua de Sanctis agunt, facilè conficimus, ne illam quidem retinendam quæ detrusit Patres ante Christum in subterraneas specus. Nisi fortè id alicuius momenti fuerit, quod stertentibus Innocentio tertio, Benedictoque vndecimo, non visum hanc itidem vt illam definire partem. Egregium scilicet canonem: quo fides obtruditur temporaria: vt pro varijs seculis liceat vnum, idemque modo affirmare, modo negare. Absurdissima stupiditas. Nam, personas non negauerim posse excusari humana quadam miseratione: sed rem ipsam, ipsum dogma in medio ponere, & aliquando licuisse in vtramque partem pronuntiari: hoc vero qui dicat, sanus, profectò, non sit. Nam, Christiana fides non potest admittere falsum. Veritas autem in re est, non in cuiusquam sententia. Itaque, quocunque tempore, quis credat aliquid reapse falsum, is eatenus fidem Christianam non habet: ideoque nemini licet sic credere. Atque adeo Armenorum erroribus id Innocentius adscripsit. Certe eam sententiam Innocentius intellexit, quam illi tuebantur ante hanc suam definitionem; nec poterat in posterum diuinare, discessuri ab eo essent necne. Itaque, si non iniquum fuit eius iudicium, eam sententiam oportet erroneam fuisse etiam hanc definitionem latam. At si erronea, profectò non magis in Armenis, quam in Irenęo, Origene, Augustino, Bernardo. Dent nobis veniam Papistæ, si quibus tamen veniam dare possunt Dracones, non facilè fidem nostram subijcientibus ijs, quorum meritò suspecta persuasio est, quorumque infirmitas opus habet venia.

XII Postremò tolerent, nisi nostra denique causa humanitatem exuerint, disputantes hac de re, ante vllam Ecclesiæ definitionem. Neque enim ipsi possunt aduersum nos vllum proferre vniuersalis Ecclesiæ decretum, quo sancitum sit, ne quis credat, Patres receptos esse in gloriam statim à morte; sed pugnant varijs Patrum sententijs, quomodo pugnare poterant Armeni. Repeto & vrgeo. Si quid licet, ante vniuersalis Ecclesiæ definitionem certam, disputare in vtramq; partem: & hoc de Patribus ante Christum mortuis, nulla Ecclesia vniuersalis definiuit: Ergo nobis licet, absq; suspicione hæresis, in hoc argumento disputare aduersus Papistas, sola pertinacia pugnantes.

XIII. Addo, Epiphanij alio modo incommodam esse sententiam, nec ad Papistarum placitum: Τὸν ἅγιον Ἀδὰμ τὸν πατέρα ἐν ζῶσι πεπιστεύκαμεν, δι' ὃν καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἡμᾶς πάντας. Χριστὸς ἦλθε τοῖς μὲν πάλαι αὐτὸν γινώσκουσι, καὶ μὴ πλανηθεῖσι ἀπὸ τῆς αὐτοῦ θειότητος, ἕνεκεν δὲ σφαλμάτων ἐν ᾅδῃ κατεχομένοις ἀμνηστίαν χαρίσασθαι, τοῖς μὲν ἔτι ἐν κόσμῳ διὰ μετανοίας, τοῖς δὲ ἐν ᾅδῃ διὰ ἐλέους καὶ σωτηρίας: *Sanctum Adam patrem, inter viuos credimus, propter quem, & nos, qui ab ipso sumus omnes. Christus venit: vt his quidem, qui olim ipsum cognouerunt, & ab ipsius Deitate non aberrauerunt, verum propter errores in inferno detenti sunt, indulgentiam largiretur: his quidem, qui adhuc in mundo sunt, per pœnitentiam: qui verò in inferno, per misericordiam & salutem.*

XIV. Audio, detentos in inferno, quod placuit Papistis: sed audio, ἕνεκεν σφαλμάτων: Cornarius vertit, errores, generali voce, etiam ad doctrinam pertinente: potes lapsus vertere, vel etiam peccata. Sed vtut sit, certè σφάλματα sunt actualia peccata: atqui nondum erat mihi cognitum propter huiusmodi fuisse Limbum Patribus assignatum: sed à quibusdam duntaxat propter peccatum originis: quod tamen, credo, Patribus illis fuisse condonatum non negant. Deinde, ἀμνηστίαν, quid intelligimus? Manifestum pertinere ad peccata, itaque, indulgentiam Cornarius reddidit. Sed culpæne an pœnæ? Non culpæ: nam hanc oportuit condonatam ante mortem. An pœnæ? Mihi durum videtur. Nam hanc oportuit non fuisse sensus, sed tantum damni: Indulgentiam pœnæ damni, ἀμνηστίαν dici, vix possum concoquere. Denique, σφάλματα eiusdem generis, puto, vtrinque intelligenda. At hæc in viuis curari dixit per pœnitentiam. Dabuntne Papistæ in Patribus detentis in Limbo, eadem adhuc fuisse peccata, qualia illa sunt, quæ per pœnitentiam tolli possunt? Denique σωτηρίαν appellari translationem à quiete in quietem, vel à quiete in gloriam, admodum durum.

XV. Sed durius tamen illud Eusebij Cæsariensis, Demonst. libr. 4 c. 12. Ἄφεως ἀνεχώρει τοῦ σώματος, οὐδαμῶς περιμείνας περιστῆναι αὐτῷ τὸν θάνατον, πύλας τε ἐξ αἰῶνος πύλας τῶν σκολίων μυχῶν διαρρηγνύς, καὶ τοῖς αὐτόθι νεκροῖς σειραῖς θανάτου πεπεδημένοις, παλίνδρομον τῆς ἐπὶ τὴν ζωὴν ἀνόδου τὴν πορείαν ποιούμενος: *Solutus à corpore abijt, neutiquam exspectans, dum mors ad eum accederet, æternasq; abditiorum tenebrarum portas refringens, & mortuis, qui illic cathenis mortis impliciti erant, remeandi ad vitam iter retrorsum aperiens.* Nam, vt postremum, de reditu ad vitam, facilem habeat intellectum, de ijs qui è monumentis egressi resurrexerunt: tamen illud, de portis æternis abditiorum tenebrarum refractis, & de ijs, qui in his tenebris detinebantur cathenis mortis, quomodo ad eos possit applicari, quos in Limbis Papistæ fingunt, videre non possum: neque hactenus didici, eas tenebras, in quibus essent Sancti Patres, æternas fuisse. Hæc, & similia non pauca, qui cognita habuerit, facilè concludet hac in parte condonandum infirmitati Patrum potius, quam consentiendum opinioni.

CAP. XI.

Argumenta Catholica aduersus Limbum Patrum.

I. IN oppositam sententiam non erit mihi prolixa disputatio: tum quia nulla nostra argumēta refutare conatos viderim aduersarios: tum quia magnam partem reseruantur in sequentem controuersiam, quæ huic quæstioni sunt communia.

II. Primum nunc esto, illud ex Apocalypsis 13. quum vocatur Christus ἀρνίον ἐσφαγμένον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, *Agnus ille occisus à iactis mundi fundamentis.* Sic enim legimus: nam hyperbaton Aretæ, quod probatum Emanueli Sa, vt traijciantur vocabula, dicaturque, qui à iactis mundi fundamentis non scripti sunt in libro vitæ agni occisi, hoc, inquam hyperbaton violentius est, quam vt facilè probari possit, quum longè simplicior sit ordo verborum, & facilior, quem agnouerunt etiam Ambrosius Primasius, Ansbertus, Haimo, Rupertus, Lyranus.

III. Intelligunt autem variè. Primasius: *Agnum occisum, qui est ab initio mundi*, sed id Græca ferre non possunt: non enim dictum ἀρνίον ἐσφαγμένον τὸ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Alij, occisum dicunt, non in se, sed in suis membris, puta Abele, atque alijs: non probabiliter, nam phrasis illa ἀπὸ καταβολῆς κόσμου solet æternitatem designare; vt Matth. 13. & 25. tum autē inutilis hæc circumstantia esset, & prorsus otiosa, nihil addens sententiæ: neque enim, quod Christus in membris suis occisus sit, vlla causa esse potest cur quis aut scribatur, aut non scribatur in libro vitæ: sed quod ipse potius passus sit.

IV. Itaque longè aptior alia expositio est. *Vel certè*, inquit Haimo, *in prædestinatione occisus est: quia ante omnia secula decreuit Deus Pater cum Filio & Spiritu Sancto, vt in fine temporum veniret, & occideretur, vt sua morte nostram redimeret mortem.* Tum enim verè efficax circumstantia erit, ad designandam primam summamque caussam, cur fiat, vt maxima pars hominum adoret bestiam: nimirum quia non sit scripta in libro vitæ; in quo scilicet nemo vnquam scriptus est, nisi propter Christum: qui, etsi vltimis tandem sit passus temporibus, tamen apud Deum habitus est semper pro occiso: vnde factum, vt ab æterno propter hanc ipsam caussam inscripti sint ei libro, quicumque bestiam non erant adoraturi.

V. Hinc ego sic argumentor. Si occisus est Christus à iactis mundi fundamentis: ergo, quicumque seruati sunt, per Christum plenè seruati sunt, ac proinde recepti in æternam gloriam. At Christus occisus est ab initio mundi: Ergo quicunque per eum seruati sunt, plene seruati sunt, & recepti in æternam gloriam. Patres autem fuisse seruatos per Christum, vix monendum fuit: nam, ne ipsi quidem Papistæ ausint negare.

VI. Consequentia non est difficilis: Nam, ab initio mundi occisus dicitur, propter mortis efficaciam, quæ fuit nullis temporibus obnoxia. Hoc est, æquè per Christum seruati fuerunt, qui eius mortem præcesserunt, & qui sunt sequuti. Quod ipso facto constat. Nam testatur Scriptura amatum fuisse Iacobum, iam olim: hic ipse locus, scriptos fuisse in libro vitæ nō paucos: denique, Paulus ad Ephes. 1. *Elegit nos*, inquit, *in ipso, ante iacta mundi fundamenta.* Atqui hic amor, hæc electio effectus est passionis Christi.

VII. Quod si passio fuit æterna in prædestinatione, ergo & natiuitas, & resurrectio & ascensio in cœlum. Neque enim ratio reddi potest, cur non itidem omnia. Quod si propterea efficax fuit mors, quia ab initio in prouidēntia, ergo, similiter ascensionem oportuit. Huius ergo efficacia si est in aperiendis cœlis, necesse est ab eodem initio apertos fuisse cœlos. Ideoque, ne Patriarchas inde fuisse exclusos: sed æquè admissos, ac receptos in gratiam, Quanquam Paulus, non tam ascensui, quam sanguini tribuit aditum in cœlos, ad Hebr. 9. *Neq; per sanguinem hircorum, & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in Sacrarium, æternam redemptionem nactus.*

VIII Secundo, habemus Lucæ 16. *Facite vobis amicos ex Mammona iniusto, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula* Quibus verbis non dubium est descriptum finem, quem & optabant omnes: & sperabant iusti se consequuturos. Nimirum, vt admitterentur in æterna tabernacula. Sed quando? quum deficerent. Iansenius: *Quum defecerimus hoc est, cum ex hoc mundo emigrare cogemur.* Stella. *Nihil aliud Christus nobis hic innuere voluit, nisi vt bona nostra pauperibus impartiamur, vt quum à vita recesserimus, in æternis tabernaculis recipiamur.* Patet ergo, ante Christi mortem, Iudæis fidelibus eandem spem fuisse, quam postea Christianis, nimirum, recipi, non in Limbos nescio quos, vbi stabulum daretur in dies aliquot, sed in æterna tabernacula. Contra quam Papistæ contendunt. Mirum, si hanc Christus repetiuit, & nullo correxit verbo, si falsa fuerit.

IX. Tertium nobis argumentum est: Quisquis statim post mortem admittitur in sinum Abrahæ, idem recipitur in gaudia cœlestia. At Veteres pij, statim à morte, admissi sunt in sinum Abrahæ. Ergo in cœlestia gaudia. Minor est in confesso apud Papistas, vel ex illo Lazari mendici exemplo, de quo multa suut disputata.

X. Maior etiam demonstrata est, tum aliquot argumentis; tum consensu Patrum: quorum Areopagites appellauit ἀγήρω καὶ μακαριωτάτην τελείωσιν; *senij expertem, beatissimamq; consummationem.* Basilius, παράδεισον. Chrysostomus, βασιλείαν. Ambrosius, & Fulgentius *æternam quietem* Gaudentius, *æternam vitam*, Theophylactus, & τὸν τόπον τῶν δικαίων, *locum iustorum*, & τὴν τῶν προσόχην ἀγαθῶν τῶν ἀποκειμένων τοῖς δικαίοις, *penum bonorum iustis propositorum,*

XI. Addimus nunc ab ipso Domino nostro Matthæi 8. fuisse de signatum sinum Abrahæ, eundem locum in quem recipiendi essent fideles ex gentibus; *Dico autem vobis, multos ab Oriente, & Occidente venturos, & accubituros cum Abraham, & Isaac, & Iacob, in regno cœlorum.* Nam quis nescit conuiuijs proprium olim fuisse, recumbere in sinu: Vnde Ioannis 13. *Erat quidam ex discipulis Iesu, recumbens in sinu ipsius, nimirum, is quem diligebat Iesus.* Quod Beza annotauit, sed & Baronius, anno trigesimoquarto, §. 40. Ergo ἀνακλίνεσθαι μετὰ Ἀβραάμ, & esse in sinu Abraham, reapse vnum sunt: nisi quod hic sinus amoris est indicium maioris: non enim omnes in sinu accumbebant. Itaque Maldonatus notauit: *Credo ego à discumbentibus sumptam fuisse metaphoram: quorum hic erat ordo, vt cui proximus quisque esset, in eius recumberet sinum, quemadmodum Ioannes in cœna illa nouissima, in sinum Christi recubuisse dicitur. Quia ergo, quod in sinu est, coniunctissimum, & charissimum nobis est: & qui amat, tunc maximam capit voluptatem, quum in sinum eius, quem amat, recumbit, vt idem indicauit Ioannes, qui quum dixisset, Erat vnus ex discipulis eius recumbens in sinu Iesu, quasi explicandi caussa, addit, quem diligebat Iesus: factum est, vt sinus locus maximæ voluptatis, & personæ amatæ coniunctissimus vocaretur.*

XII. Certè, quod Theophylactus in hunc locum, & Pachymeres paraphra

raphrasi in postremum caput Hierarchiæ Ecclesiasticæ, metaphoram deduxerunt à sinubus maris, significari dicentes bona reposita τοῖς ἀπὸ ζάλης εἰς λιμένας καταντῶσιν κόλποις; ijs, qui à tempestatibus ad portus cœlestes perueniunt, alienius videtur à stylo Scripturæ: non enim memini vsurpatam comparationem à nauigatione, ad designandum curriculum vitæ fidelis. Tum autem ἐπεὶ καὶ ἐν θαλάσσῃ κόλπους εἰώθαμεν καλεῖν τοὺς λιμενοειδεῖς καὶ ἀναπαυστηρίους τόπους, solitos in mari locos portum referentes, & quietos, sic appellari, viderint alij: mihi non fit verisimile. Certè Actorum 27. ij qui cum Paulo in tempestate erant *sinum quendam animaduerterunt habentem litus, in quem consilium ceperant, si possent, expellere nauim.* quibus verbis neque portus similitudo inest, neque quietis, securitatisve vlla significatio.

XIII. At certè conuiuij hilaritas non videtur aptè respondere tenebroso loco, in quo carentia visionis diuinæ omnia superet tormenta, sed longè aptius designat plenam fruitionem gaudij, & felicitatis. Et huc Maldonatus facit, in 8. Matth. *Et recumbent ad mensam, metaphora sumpta de conuiuio: solet enim regnum cœlorum per conuiuium significari, quia satiabimur cum apparuerit gloria eius: vt apud Lucam, Beatus qui manducabit panem in regno Dei: Et, ego dispono vobis, vt disposuit mihi Pater regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo: &, Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt.* Potestne quisquam particeps esse nuptiarum Agni, vt ipsius Agni visione non fruatur?

XIV. Quartum argumentum, ex Lucæ 23. *Hodie mecum eris in paradiso*: dictum Latroni in cruce confitenti Christum, dies tamen quadraginta ante Christi ascensionem. Vnde certum, iam ante eam ascensionem apertum fuisse paradisum. Hoc autem argumento Bellarminus, capite tertio primi de beatitudine Sanctorum, disputat, Sanctos statim à morte frui visione Dei: quod & nobis persuasissimum est: sed contendimus, hoc exemplo constare, non Sanctos duntaxat post Christi ascensionem, sed etiam ante, fuisse in cœlis. Fuit enim Latroni concessum, vel tanquam priuilegium personale, vel tanquam beneficium commune. Si priuilegium, vt nimirum ei latroni esset aliquid extra omnium sortem promissum, cum absurdè Bellarminus concluderet vniuersaliter. Sin fuit commune beneficium, cur ad eos pertinebit magis, qui post ascensionem Christi, quam ad alios, quorum de numero fuit hic latro? Nos quidem ita concludimus: Quicumque verè conuersi à peccatis, in Christum credunt, ijdem morientes, rectà abeunt in paradisum. Hoc probatur exemplo Latronis. At veteres Sancti, verè conuersi à peccatis, crediderunt in Christum. Ergo ijdem morientes rectà abierunt in paradisum.

XV. Sed obstat Maldonatus, in Matth. 28. Valde me iudicium meum fallit, inquit, nisi paradisus hoc loco Abrahæ sinus appelletur, vbi viri Sancti, interim dum cœli aditus patefieret, detinebantur: ille enim locus pro paradiso & requietis loco habebatur. In eum enim, tanquam in locum voluptatis, aut certè quietis, mortuus Lazarus ab Angelis deportatus esse dicitur. Aut vehementer fallor: aut in eadem sententia multi fuerunt autores? Iustinus, quæst. 77. ad Orthodox. Athanasius ad Edict. August. lib. 12. de Genesi ad literam cap. 34. Prudentius, hymno in exequijs Defunctorum.

XVI. Sed Maldonato Bellarminus ibit obuiam, Iesuitæ Iesuita. Bellarminus hoc argumentum demonstrat, animas Sanctorum frui Dei visione statim à morte: quæ demonstratio nulla est, si paradisus locum significet, in quem detrudantur animæ, donec euocentur in cœlos. Credin' Maldonato cessurum Cardinalem: an potius triumphalem currum acturum etiam per corpus patris? Bellarmino socius aderit Salmero tracta. 40. tom. 10. *Christus non solum se memorem futurum respondit, sed quod maius est, illum, vt erat secum in cruce, ita secum futurum in paradiso, hoc est, liberum, & immunem ab omnibus malis:* (ergo & pœna damni: nam hæc malum est) *& participem suæ felicitatis & gratiæ,* id est, visionis diuinæ: nam hæc felicitas est Christi.

XVII. Sed in eam sententiam multi autores. Quinam illi, inquam? Veteres, an noui? Nouos nihil moramur, veritos ne tam claro lumine, suæ illæ tenebræ, quibus omnes Patres damnatos voluerunt dissiparentur. Veteres; An Chrysostomus? At is, homilia in Parasceuen apud Gretserum, tom. 2. de Cruce: Ὁ δὲ φιλάνθρωπος δεσπότης εἰς τὴν ἱερὰν ἑαυτοῦ πατρίδα τὸν λῃστὴν εἰσφέρει· οὐχὶ ἀτιμάζων τὸν παράδεισον, μὴ γένοιτο: τοῖς ποσὶ τοῦ λῃστοῦ, ἀλλὰ ταύτῃ μᾶλλον τιμῶν: *Humanissimus Dominus in sanctam suam patriam ingressus, latronem secum introducit: non inhonorans Paradisum (absit) pedibus latronis, sed hoc ipso magis honorans.* An fortè Cyrillus Alexandrinus? At ille, Catech 13. hunc latronis Paradisum discreuit disertissimè à sinu Abrahæ: ὢ μεγάλης καὶ ἀνεκδιηγήτου χάριτος! οὔπω Ἀβραὰμ ὁ πιστὸς εἰσῆλθε, καὶ ὁ λῃστὴς εἰσέρχεται: *O ingentem, & inenarrabilem gratiam! Nondum Abraham fidelis ingressus est, & latro ingreditur.* An Cyprianus, siue quis alius est autor Sermonis de Cœna Domini? At ille: *Statim consummatus ciuis Sanctorum & domesticus Dei præmissus est in regnum.* Ne autor quidem Sermonis contra omnes hæreses, qui tribuitur Athanasio: ὢ μεγάλου πράγματος τῆς κατάρας σταυρωθείσης: ἀνέῳξε τὸν παράδεισον ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῷ λῃστῇ. ὢ τοῦ μακαρίου λῃστοῦ τούτου. ἀφῆκε πᾶσιν ἐν τῷ κόσμῳ λῃστεύων. ἀφήρπασε καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τῇ ὁμολογίᾳ: *O miraculum ingens maledictionis crucifixæ! aperuit Paradisum in promissione latroni. O beatum latronem, rapuit in mundo latrocinando, rapuit etiam regnum cœlorum confessione.*

XVIII. At saltem Iustinus, Athanasius, Augustinus. Prudentius. Imo Athanasij ad Epictetum, miror si quicquam fiet, quod huc pertineat Indicabit, qui volet. Augustinum ita lego: *Animæ illius latronis, cui dixit, Hodie mecum eris in Paradiso, non vtiq; inferos præstitit, vbi pœnæ sunt peccatorum, sed aut illam requiem sinus Abrahæ, aut illum Paradisum, siue in tertio cœlo, siue vbicumq; alibi: quo post tertium cœlum, raptus est Apostolus: si tamen non aliquid vnum est diuersis nominibus appellatum, vbi sunt animæ beatorum.* In eane sententia Augustinus? in tua, inquam, Maldonate, qui tamen & nostram æquè proponit? Sanè tibi si tuam eligere promptius fuit, quam illi affingeres, at nos nostram cur non illi æquali facilitate imputamus? Quanquam nos etiam superiores illius testimonio: suam enim sententiam, in quam potius inclinet, declarans, *si tamen,* inquit, *non aliquid vnum est, diuersis nominibus appellatum.* Nam corrigens præcedentem alternationem, quæ aut sinum Abrahæ, aut Paradisum in cœlis, æquali incertitudine nobisque, tibique permittebit, manifeste innuit sibi magis probari, non esse diuersos locos, sinum Abrahæ, & Paradisum in cœlis; sed vnum eumdemque varijs nominibus appellatum. Vnde necessario sequitur, sinum illum non in inferis fuisse, vbi pœnæ sunt peccatorum, id est, tum sensus, tum damni: sed in cœlis. Nam Paradisum esse in inferis; ne Papistæ quidem concessuri sunt. Itaque à nobis est Augustinus, non à Maldonato.

XIX. Ne Prudentius quidem bene vocatus in partes. Nam ille noster potius, non Maldonati. Et certè miror Maldonati stuporem, tantum vt non viderit agi de statu animæ etiam Christianæ adusque resurrectionem corporis. Locus καθημερινῶν, hymno 7. vbi post expressam multis versibus spem certæ resurrectionis.

Sed dum resolubile corpus
Reuocas, Deus, atque reformas,
Quanam regione iubebis,
Animam requiescere puram?

Quæstio est, vbi requieturæ sint animæ Sanctorum, resurrectionem corporum exspectantes. Scilicet hîc Limbus esse potest. Responsum subijcitur:

Gremio senis abdita Sancti,
Recubabit, vt est Eleazar,
Quem floribus vndique septum
Dites procul aspicit ardens,
Sequimur Tua dicta Redemptor.
Quibus atra morte triumphans,
Tua per vestigia mandas.
Socium crucis ire latronem.

Duobus exemplis Lazari, & Latronis, ostendit locum, quo ituræ sint animæ, Vtrumque ergo locum, tum Lazari, tum Latronis eundem esse credidit, non diuersos. Sed quomodo eundem? Nimirum, in quem ituræ sint omnes animæ Sanctorum At hæ, omnesne in tenebras inferorum? Minimè vero: sed in lucem cœlorum, testibus Papistis. Ergo, inquam, Prudentio locus Lazari, idem cum loco Latronis: & vterque idem cum cœlesti domicilio. Docet conclusio, quam describere non ausus Maldonatus,

Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida iam paradisi
Licet & nemus illud adire,
Homini quod ademerat anguis.

Audin' viam lucidam Paradisi: Quam procul à tenebris inferni? Sed statim:

Illic precor, optime ductor,
Famulam tibi præcipe mentem
Genitali in sede sacrari,
Quam liquerat exul & errans.

Faustæ sunt pro mortuis preces. An quisquam Christianorum precatus vnquam, vt animas Deus in Lumbum iuberet ire?

XX. Quisquis ille Iustinus fuit autor quæstionum ad Orthodoxos, ne ipse quidem de Limbo Patrum cogitauit: sed Græcorum, quam diximus, opinionem expressit, de animarum receptaculis ad diem vsq; resurrectionis. Ὠφελος γέγονε τῷ λῃστῇ εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθόντι, τὸ ἔργοις μαθεῖν τῆς πίστεως τὸ ὄφελος, δι' ἧς ἠξιώθη τοῦ συντάγματος τῶν ἁγίων, ἐν ᾧ φυλάττεται ἕως τῆς ἡμέρας τῆς ἀναστάσεως τε καὶ ἀνταποδόσεως: *Vtilitas latroni: quod paradisum sit ingressus, hæc fuit, quod fidei commodum reapse percepit, per quod dignus reputatus est, qui Sanctorum cœtui adiungeretur, in quo vsq; ad diem resurrectionis, & remunerationis reseruatur.* Quis autem sit in ijs receptaculis status, sic describit: ἔχει τε ὁ παράδεισος τὴν αἴσθησιν κατὰ τὴν ἐννοηματικὴν λεγομένην αἴσθησιν, καθ' ἣν ὁρῶσιν αἱ ψυχαὶ ἑαυτάς τε καὶ τὰ ὑπ' αὐτάς. ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ τοὺς δαίμονας. οὐ γὰρ νοεῖ οὔτε ὁρᾷ ψυχὴ ψυχήν, οὔτε ἄγγελος ἄγγελον, οὔτε δαίμων δαίμονα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἐννοηματικὴν αἴσθησιν ὁρῶσιν ἑαυτούς τε καὶ ἀλλήλους, ἔτι δὲ καὶ τὰ σωματικὰ πάντα: *Paradisi autem percipit sensum, per eum, qui notionis dicitur, sensum, quo animæ seipsas, & ea quæ sub ipsis sunt, cernunt, præterea vero & angelos & dæmones. Non enim cernit anima animam, neq; angelus angelum, neq; dæmon dæmonem: sed secundum eum qui dicitur notionis sensus, & se ipsos vident & alios, sed & corporea omnia.*

XXI. Hæc verba qui perpenderit, facilè cognoscet, quam nulla iudicio Veterũ scripta legerit Maldonatus. Nam ea certè alienissima sunt à Limbis: quum statuant, non peculiarem locum ijs qui in fide decesserant ante Messiam, sed omnibus, etiam postea: atque adeo Christianis Sanctis. Deinde, quod negent animas eo receptas, remunerationem accepisse, sed conseruari donec tandem recipiant. Tertio, quia in eo tenebræ nullæ dicantur esse, sed contra pòtius ἐννοηματικὴ αἴσθησις; quę omnia contemplętur, etiam angelos.

XXII. Quintum argumentum. Quicumque ingemiscunt, & habitationem cœlestem superindui cupiunt, ij statim post mortem habent domum æternam in cœlis. At Patres veteres ingemiscebant, & habitationem cœlestem cupiebant superindui. Ergo Patres veteres statim post mortem habuerunt domum, æternam in cœlis. Minor patet, ex ad Hebr. 11. quum de Abrahamo dictum: *Exspectabat vrbem habentem fundamenta, cuius artifex & conditor est Deus.* Id est, teste Iustiniano: *Fides Abrahæ non Palestinæ duntaxat regionem spectabat, sed cœlestem illam patriam, & Beatorum sedem.* Et paulo post de omnibus Patribus: *Qui hæc dicunt* (nimirum se hospites esse super terram) *significant se patriam inquirere. Quod si illius memores fuissent, ex qua exierant, habuissent tempus ad reuertendum: nunc autem meliorem expetunt, id est, cœlestem.*

XXIII. Maior autem probatur ex post. ad Corinth. 5. *Scimus, quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis: nam in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cœlo est, superindui cupientes.* Et hoc argumento Bellarminus vtitur ad probandam Sanctorum beatitudinem statim à morte. Vultque terrestrem domum intelligi, corpus hoc mortale, siue vitam hanc temporalem. At domum æternam, cœlestemq; vitam æternam, visionemque Dei. Et nobis sanè volentibus. Nam Caluinus: *Corpus* inquit, *quale nunc habemus, vocat domicilium tabernaculi.*

Huic

Huic opponit ædificium perpetuæ durationis: quo nomine incertum est, an significet statum beatæ immortalitatis, qui post mortem fideles manet: an vero corpus incorruptibile, & glorioſum, quale post reſurrectionem erit. In vtrouis ſenſu nihil eſt incommodi, quanquam malo ita accipere, vt initium huius ædificij, ſit beatus animæ ſtatus poſt mortem, conſummatio autem ſit gloria vltimæ reſurrectionis.

XXIV. Sextum argumentum ex Eccleſiaſtici 11. *Facile eſt coram Deo in die obitus retribuere vnicuiq; ſecundum vias ſuas.* Nam & hoc Bellarmi nus vtitur, vt probet animas Sanctorum in cœlis eſſe ſtatim poſt mortem. Et illud, *facile eſt*, obſeruat, non ſignificare, *poſſet Deus, ſi vellet: ſed reddit Deus, & facile reddit vnicuiq; ſecundum opera ſua in die obitus: Alioquin enim*, inquit, *ſi Deus poſſet reddere ſecundum opera, ſed non redderet, fruſtra nos hoc argumento hortaretur ſapiens ad benefaciendum. Præterea cum dicat ibidem Spiritus Sanctus, In fine hominis, denudatio operum eius, indicat etiam in fine hominis reddi vnicuiq; ſecundum opera: nam ad hoc fit iudicium illud, & denudatio operum, vt ſequatur remuneratio.* Benè habet, inquam: ergo in veteri teſtamento dabat Deus in die obitus retributionem cuiq; , id eſt, Sanctis fruitionem viſionis ſuæ. Alioqui dicendum fuerat, facilè erit , & explicandum, redditurus eſt olim aliquando. Atqui, & legitur, *facile eſt*, & exponit Bellarminus, per præſens, reddit, quod verum eſſe nequit, niſi de Sanctis tunc temporis morientibus : ergo his dabat DEVS hoc præmium.

XXV. Præuidit hanc noſtram ratiocinationem ſuſpicax Sophiſta, & occupauit: Intellexiſſe Sapientem, reddi remunerationem quæ pro temporum diuerſitate haberi poterat: & quia tunc nondum cœlum erat reſeratum, nunc autem a Chriſto reſeratum eſt, ex illius ſententia ſequi, in die obitus, & tunc requiem dari ſolitam iuſtis: & nunc veram felicitatem.

XXVI. Miram ſubtilitatem! Ex qua fit, vt ex vnis ijſdemq; verbis concludatur Deum ſtatim poſt mortem a Sanctis videri, & non videri tamen, niſi interiectis multis ſeculis. Tantum Ieſuitarum eſt acumen. Sed primum, remunerationem pro diuerſitate temporum, vbi, quando, quibus verbis deſignauit Sapiens: Nam in Bellarmino non mirer, poſt tot Scholaſticorum ingeniorum ſomniationes: at non ſi Bellarminus potuit hoc cogitare, ideo Sapientem affirmaſſe certum eſt. Et vero Carthuſianus: *Ipſi Deo*, inquit, *facilimum eſt reddere quicquid promeruit*. Nota, quicquid promeruit: & adde, in die obitus. Dic, Bellarmine, cenſen' tu Abrahamum, Iſaacum, Moſen, Dauidem, non promeruiſſe viſionem Dei? Nunquam ergo habituri eſſent, ne Chriſto quidem reſurgente: neq; enim nouis meritis locus vllus poſt hanc vitam; & dari vitam æternam non merentibus per opera, ſed per ſolam fidem iuſtificatis, apud vos immanis eſt hæreſis. Quod ſi aliquando habituri eſſent, ac propterea meriti dum viuerent, ergo niſi mentitur Carthuſianus (puto autem Carthuſianum æquè ac Ieſuitam habere Spiritum Dij) ita interpretandum illud Sapientis, Retribuit Deus in die obitus cuilibet quicquid promeruit, nempe & quietem, & veram felicitatem.

XXVII. Quid, quod non vidit immenſa Ieſuitæ ſubtilitas ipſam ſui vim argumenti retundere? Diſputabat enim aduerſus eos, qui negabant, Sanctos adhuc eſſe beatos, ſed ſeruari in abditis quibuſdam receptaculis ad reſurrectionem vſq;, & contra aſſerebat, non differri in tantum temporis veram felicitatem. Profecto, niſi hoc Sapiens dixerit, nugatur diſputando Bellarminus. Finge enim Sapientem dicere quod Bellarminus exprimit: Reddit Deus cuiq; in die mortis remunerationem, quæ pro diuerſitate temporum haberi poteſt. Concedent Armeni libenter, ſed negabunt eſſe illam veram felicitatem Bellarmini: ſed ſuam quietem ad vſq; reſurrectionem. Quare? quia nimirum temporum diuerſitatem aliter metientur Armeni, aliter Bellarminus. Iſte ante Chriſtum, & poſt Chriſtum, illi ante reſurrectionem, & poſt reſurrectionem. Quomodo ergo Bellarminus dixit datam poſt mortem ſtatim Veteribus eam, quæ poterat dari ante Chriſtum: ſic illi dari Chriſtianis eam, quæ poteſt dari ante reſurrectionem: & adderent, non magis illam exprimi, quam iſtam. Breuiter, ſi ſummam felicitatem dicas, cui nihil addendum exſpectetur: negarent de hac Sapientem loqui, quoniam loquatur de ea, quæ dabatur Patribus Sanctis, quam Papiſtæ negant talem fuiſſe. Itaq; nihil promoueret Bellarminus.

XXVIII. At nos patimur, libentes, veram certamque Bellarmini ratiocinationem eſſe: neq; enim hominem tam odimus, vt nolimus vnquam, vel caſu ſaltem, οὐσχεῖν: tantum dicimus, nunquam fuiſſe cœlum vllis clauſum Sanctis: verũ impijs duntaxat, nec redemptis ſanguine Chriſti: ideoque & manere æquè hodie poſt mortem Chriſti clauſum: & antè fuiſſe æquè apertum, non enim hanc clauſuram diſtingui temporibus, ſed cauſis.

XXIX. Eãdem contra Armenos cauſam de beatitudine Sanctorum, diſputat Alphonſus de Caſtro, hæreſi 5. de beatitud. argumentis quidem Papiſmum redolentibus: ſed eiuſmodi tamen, vt aut nihil, aut hanc noſtram concludant theſin: *Hanc noſtram*, inquit *& totius Eccleſiæ ſententiam confirmat, quod contra iuſtitiam videtur eſſe, differre per tot ſecula mercedem mercenario: propter quod in lege olim præceptum erat. Non morabitur apud te opus mercenarij. Omnes autem iuſti quaſi mercenarij ſunt in vinea Domini laborantes: mercenarij, inquam, qui cum Domino vineæ, hoc eſt, Deo Patre ex denario diurno, clara ſcilicet Dei viſione conuenerunt: & ex huius mercedis expectatione, omnes ſuos labores, quamlibet duros, libenter tolerant. Cum ergo in morte omnes labores ſic finiantur, vt iam non ſit amplius ad meritorum cumulum laborandum oportet vt illis animabus, quæ iam purgatæ ſunt, ſtatim merces ſuorum laborum, æterna ſcilicet beatitudo tribuatur: alioquin iniuſtitia eis fieret, ſi illis fideliter laborantibus merces non ſtatim daretur, nulla in illis exiſtente cauſa, quæ obſtet, quominus ſtatim reddatur. Deinde, peccatori agenti quod poteſt, Deus ſtatim dat gratiam: ergo iuſto vſq; ad mortem agenti quod potuit, Deus ſtatim donabit gloriam. Accedit ad hæc, quod iuxta Sapientis dictum ſpes quæ differtur affligit animam: quo fiet, vt animæ quantumlibet ſanctæ, in expectatione futuræ beatitudinis ſuſpenſæ, ſint in continua afflictione. At non eſt æquum, vt pœnam toleret, qui peccatum, ſi quod commiſit, iam digne purgauit. Præterea peccatoris animæ ſtatim poſt mortem tolerat ſupplicium, ergo animæ iuſti, ſtatim poſt mortem habet præmium: præſertim cum Deus citius ad miſericordiam flectatur, quam ad vindictam, & propenſius ac libentius iuſtos afficiat præmio, quam peccatores pœna. Si peccatoribus dignam ſtatim infligit Deus pœnam, non eſt veriſimile, vt iuſtis ſtatim debitum reddat præmium.*

XXX. Hæc Alfonſus quatuor omnia argumenta ordine propoſuit: Papiſtam quidem olens, eo quod ſi agat cum Deo, vt & merita operum ſemper præſupponat, quaſi nulla ſalus gratuita eſſet: & Deo dicã impingi poſſe ſi non agat cum Sanctis ex iuſtitiæ rigore: quod neutrum aures Catholicæ poſſunt ferre: quæ nihil audiunt niſi, *propitius eſto mihi peccatori*. Et ita dari ſalutem profitentur ſemper, vt ſi non daretur, tamen iuſtus eſſet omnipotens, cui nihil quiſquam prior dedit. Verumtamen condonemus Papiſtæ phraſes papiſticas, vt quod nunc inſtat agamus. Nego, vllum horum argumentorum quicquam habere virium, ſi non concludant de Patribus mortuis ante Chriſtum. Examinemus, & quidem ὕστερον πρότερον.

XXXI. Si peccatoris anima, ſtatim poſt mortem, ſupplicium tolerat: ergo, & iuſtis ſtatim poſt mortem debitum redditur præmium. Optimè, inquam. Sed qui peccatores? Iine duntaxat, qui poſt Chriſti crucem abeunt ad plures? Imo antecedens non probat Alphonſus, niſi ex ijs qui ante crucem: *De pœna peccatorum*, inquit, *ſtatim poſt illorum mortem ſemper inflictæ, teſtatur Iob, ſic inquiens, Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. In puncto dixit, quia continuo poſt mortem, ſine vlla quiete deſcendunt ad inferos, vt ibi dignas pro peccatis ſuis luant pœnas. Et illud eſt apertiſſimum, quod de diuite illo epulone apud Lucam dicitur. Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in inferno.* Ergo longè ante Chriſtum: imo diſertè, ſic profitente Alfonſo, ſemper peccatores dederunt pœnas ſtatim poſt mortem. Cur non idem ius ſit iuſtorum præmio, vt ſtatim poſt mortem ſemper ſit repenſum. Certè ſi non eſt, negabitur argumenti conſequentia: & erit paralogiſmus κατὰ τὸ συμβηκός.

XXXII. Non eſt æquum, vt pœnam toleret, qui peccatum, ſi quod cõmiſit, iam digne purgauit. Quid? Patres cuiuſmodi tandem fuiſſe dicimus? Quanquam Catholici dixiſſent potius, cuius peccatum dignè purgatum eſt, ſcilicet per Chriſti ſanguinem. Sed pollicitus ſum me condonaturum. Patres ergo, Enoc, Abraham, Iſaac, Iacob, Moſen, Eſaiam, Ieremiam, Ioannem Baptiſtam, negabuntne Papiſtæ dignè purgaſſe peccata ſua? Non putem: neq; enim mortuos detrudunt in Purgatorium. Et Ieremiam, Baptiſtamque agnoſcunt ab vtero ſanctificatos: reliquos vero; ſi fortè Purgatorium tenuit, tamen functos ſuo tempore, emiſiſſe oportet, ſi quidem abierint in ſinũ Abrahæ, vbi purgationis locus nullus. Purgatos ergo cur fuerit æquũ pœnam tolerare? Nam, pœnam Alfonſus interpretatur, dilatam viſionem Dei: quia *ſpes quæ differtur, affligit animam*. Quare, aut nemo inde concludat, Sanctos, poſt Chriſtum, ſtatim recipi in cœlos, aut idem permittito dici de Sanctis ante Chriſtum.

XXXIII. Si peccatori agenti quod poteſt, ſtatim Deus dat gratiam: ergo iuſto vſq; ad mortem agenti quod potuit, ſtatim dat gratiam. Eſto ſanè: ſed perge: atqui iuſti, ante Chriſtũ, ad mortem vſque egerunt quod potuerunt. An negas? Ergo, negas iuſtos, contra hypotheſin. Si non negas: ergo legitima mea concluſio, iuſtis ante Chriſtum, ſtatim Deus dedit gloriam: aut tua eſt ſophiſtica.

XXXIV. Contra iuſtitiam eſt, differre per multa ſecula mercedem mercenario. Eſto. At omnes Sancti, quaſi mercenarij ſunt in vinea Domini laborantes. O euge! Optimè, omnes iuſti. Ergo etiam qui ante Chriſtum. Reuocaſne? An pateris concludi, iniuſtum eſſe, iuſtis, ante Chriſtum Enocho, Abrahamo, per tot ſecula differri mercedem? Niſi fortè tibi videntur, non conueniſſe ex denario: & ideò fuiſſe iuſti, neque vllam ſibi habuiſſe mercedem propoſitam. Nam, ne id quidem potes excipere, aliquam in ipſis extitiſſe cauſam: quũ nullam eius dilationis ſoleatis cauſam reddere, quã quia nondum aſcendiſſet Chriſtus: quæ nõ erat in ipſis cauſa, ſed penitus extra. An ſaltem non erant plenè purgati? Atqui, Limbus non erat illi pro Purgatorio: dicitur enim locus quietus, carens pœna ſenſus. Ergo, vel fuere plenè purgati, antequam admitterentur in ſinum Abrahæ: vel ne tum quidem fuere, quum admiſſi in cœlos: quia non purgati poſt mortem: ſiue per pœnitentiam, cui tum nullus locus, ſiue per ignem, à quo longè abfuiſſe Limbi dicuntur.

FINIS LIBRI VIGESIMI QVINTI.

LIBER

LIBER VIGESIMVS SEXTVS.

De

PVRGATORIO.

Caput Primum.

DE PVRGATORIO, STATVS CONTROVERSIÆ.

EGressos Limbis ,Purgatorium excipiet, contra quam Papistæ fabulantur. Inhumanior locus: etsi nunc quidem habitatior:sed vt olim metalla. Quanquam magis placet aurifodinarum exemplum , in quibus Hispani Catholicissimi homines cateruas barbarorum in orbe nouo Occidentali cruciandas detinebant, vt inde sibi aurum multum,suum Deum, effoderent. Re vera hic fundus est Ecclesiæ Romanæ, & inexhausta diuitiarum scaturigo.

II. Purgatorium propugnantes hi mihi fuere. Ioan. Roffensis,ad articulos Lutheri 37.38.39.40.Eckius, Enchirid.c.25.tum in disp.Lipsica cum Luthero.Ioan.Bunderius,Compendij tit.18 Iacobus Latomus in explicatione articuli 6.Louaniensium.Iod.Clichthouæus,Antilutheri lib.2.c.26. Alfonsus de Castro,contra hæreses lib.12.c.de Purg.Mart. Peresius Aiala, de traditionib p.3.Thomas de Vio Card.Caiet.to.1.tract.23. & 24.Francisc. Horantius,Locorum Catholicor.lib 5.c.24.& deinceps.Pet. Auratus,paradoxo 75.Francisc. Sonnius,demonst.tr.4 c.3 & 4 Fran. Polygranus,in assertionib.c.de Suffragiis defunctor.& Purgatorio.Io Tauernerius Calmac. Doctor Sorbon.libro admodum spisso,de Purgatorio animarum post hanc vitam expiandarum,Io.Arboreus Theosophiæ libr.14.c.18.Fr. Panigarol. Lectione 12.Fr.Feuardentius,Theomachiæ lib.11.12.13.Io.Slotanus Geffensis,disp.1.aduersus hæret.c.28.Henric.Iolissus,Robert.Ianson , Steph. Gardinerus,responsione ad artic.10.Hopperi,artic.8.Conradus Klingius, Locor.Catholic.lib.4.c.49 & 50. Thomas Stapletonus,in promptuario Catholico,festo commemorationis omnium Sāctorum.Iodoc.Lorichius, in Fortalitio,c.de Purgatorio.Archangelus Rubeus,in opere Sacramentorum,dist.21.Simon Vigor,in probatione Purgatorij. Claudius Durandus, in Purgatorio fidelium defunctorum.Syluester Delaual Capucinus,instatum magnitudinum Ecclesiæ Romanæ lib.4.c.13.Iulius Cæsar Bulēgerus, contra Philippi Mornæi 3.de Eucharistia c.6 & seq. Robertus Bellarmin. Controuersiarum to.2 controuersia general. Fran Costerus,Enchirid.c.6. Franc.Turrianus,pro Epistolis lib.4.c.12. c.14.Alph.Salmero,in 1.ad Corinth.disp.25.& seqq. Gregor.de Valentia,libro vno de Purgatorio,quem transtulit in tom.4.Cōmen.Theologic.in Thomam disp.11.q.1. Theodor. Peltanus,de Purgatorio lib.vno Io.Hayus,disp.lib.1.c.60.& seq Ludouicus Richeomus,de S.Missa,libri 3.c.48.49.50.Fronto Ducæus,Inuentarij c.9.Petrus Coton.Instit.Cath.lib.4 c.1.Petrus Thyræus appendice 2. libri de Spirituū apparitionib.Zacharias Bouerius contra Atheistas, demonst.3. tertij symboli.Carol.Fr.de Abra de Raconis ,in responso ad epist. Minist. sectio.6.Io.Dauidis Petronus,tractatu de Purgatorio.

III. Purgatorium oppugnantes adfuere mihi, Huldricus Zuinglius,de vera & falsa religione:item in Explanatione,art.57.& art.4.ad Valentinum Comparem.Hen.Bulingerus,Inst.q.34 & Decad.7.serm.10.Io. Caluinus, Instit.lib.3.c.5.Petrus Martyr Vermilius,Loc.Commun.Classe 3.c.9. Vuolfgang.Musculus,in Locis Communib.de Remissione peccatorum,c.8. Martinus Chemnitius, Examinis Trident.p.3.Ant.Sadeel, de vera peccatorum remissione:& cōtra Monachos Burdegal.c 4.6.Io Iuellus, Apologiæ c.16. Hier.Zanchius,de Natura Dei lib.4.c. 4. q.5. Lamb. Danæus,ad hanc ipsam controuersiam contra Bellarm.Pezelius argum. Theologic.p 6. Amandus Hanauerus Cariouillanus,Refutatione rationum,& argumentorum pro igne Purgatorio.Amandus Polanus,Syntag.lib.7.c.25. Philippus Mornæus,de Eucharistia,lib.3.& seq.Francisc. Iunius ad Bellarmini controuers.6.Matthæus Sutliuius,de Purgatorio Pet.Molinæus,in Incremento aquarum Siloe.Andreas Riuetus,in Sum.Controu.tract.2.q 42.

IV.Purgatorij imaginem quandā expressimus iam præced.libro,sed nūc exactiorem inquisitionem esse oportet, quum ἐπ' αὐτὸ τοῦτο est deuentum. Tauernerius, *Firmiter credendum est, Purgatorium esse, in quo post hanc vitam detinentur animæ, quæ licet in caritate hinc exierunt satisfactionem peccatis respondentem non peregerunt, dum hic agerent.* Bellarm. *Vocatur Purgatorium locus quidam, in quo, tanquam in carcere, post hanc vitam purgantur animæ, quæ in hac non plene purgatæ fuerint, vt nimirum sic purgatæ in cœlum ingredi valeant.* Hæc breuis definitio tribus capitib. explicabitur plenius: vno de personis, alio de purgatione, tertio de loco.

V.De personis expeditius est. Non admittuntur in Purgatorium omnes animæ:sed tantum,quibus cœlum est destinatum:deinde, ne istæ quidem omnes:sunt enim quædam ,quibus liber est in cœlum commeatus : sed eæ tantum,quibus nihil purgandum superest : nempe primum,quibus nullum fuit peccatum,quod priuilegium vni Virgini Mariæ tribuunt; secundo,quibus nullum saltem actuale: quales esse volunt Ieremiam ; & Ioannem Baptistam:nam soli originali,nihil est in Purgatorio negotii : tertio: quibus expiatum sit plene peccatum siue veniale , siue mortale. Itaque si quis peccatis actualibus obnoxius animam exhalet,quantumcunq; pœnitens,quantumcunq; fidens passioni Seruatoris, si non ipse satisfecerit dum fuit in viuis, huic nihil certius immanib. Purgatorij tormentis. Hoc caput Bellarm. disputation: capite primo libro secundo aduersus duos errores eorum,tum qui purgandos dicerent post vitam,tam bonos quam malos: tandem saluandos siue omnes, ne dæmonibus quidem exceptis :siue tantum homines,siue tantum Christianos,siue demum Catholicos solum.

VI.Purgationem peccatorum agnoscunt varie concipi posse:primo,in ipso Christo,vt ad Hebr.1.*Purgationem peccatorū faciens.* Io.1.*Ecce qui tollit peccata mundi.* Secundo in tribulationibus huius mundi, Malachiæ 3. *Purgabit filios Leui.* Io.15.*Purgabit eum, vt fructum plus afferat.* Sed de hac vtraq; purgandi ratione, negat nunc agi Bellarm.c.1. lib.1. Nempe cruciatus malunt: quibus quasi dilanietur anima:pœnas appellant vulgo:vnum damni, carentiam diuinæ visionis : alteram sensus, quæ consistit in aliquo dolore proueniente aliunde ,quam ex carentia visionis Dei : nimirum inflicta ab aliquo obiecto. Docet Bellarm. capite decimo secundo.

VII.Ei pœnæ metiendæ non est apud omnes eadem decempeda. Bellarmino placet Bonauenturæ sententia duobus comprehensa capitibus. Vno pœnam damni non esse maiorem omni pœna ; siue Purgatorii, siue huius vitæ altero, Purgatorij pœnas esse maiores pœnis huius vitæ, solum in hoc sensu : quia maxima pœna Purgatorii maior sit, quam sit maxima pœna huius vitæ; licet aliqua pœna Purgatorij reperiatur minor aliqua pœna huius vitæ. Et rationes illi sunt:prima , quia ex certis reuelationibus constet, aliquorum pœnam esse tam exiguam, vt nihil pati videantur: altera, quia possit fieri, vt moriatur aliquis , nullum debitum secum ferens, nisi vnius verbi otiosi:& incredibile videatur , propter tale aliquid quenquam pati debere supplicia grauiora omnibus pœnis huius vitæ:tertia, quia probabilior sententiā sit, pœnas Purgatorij paulatim remitti : ideo illas, quæ sunt prope finem, esse adeo remissas, vt amplius remitti non possint.

VIII. Verum alios plerosque omnes in oppositum consentire video. Rubeum: *Pœna causatur dupliciter: ex absentia boni amati, & ex præsentia mali oditi : & vtroque modo pœna Purgatorij maior est qualibet pœna temporali. Primo modo, nam animæ Purgatorij, quia motus earum non retardatur mole corporis, vehementissime desiderant cum Deo perfecta fruitione coniungi: & ideo ex huius coniunctionis absentia vehementissime affligūtur , maxime quum tempus fortasse videant aduenisse, quo cum Deo perfecte essent coniunctæ, si dum erant in corporib. pœnam suis peccatis debitam persoluissent. Secundo modo quia pœna nō est tantum læsio, sed læsionis apprehensio, vel ex tali apprehensione causata. Quatenus est læsio, Purgatorij pœna est grauior qualibet huius mundi pœna: cum ignis ibi affligens animas, magis sit actiuius igne nostro, qui tamen inter alia elementa maxime est afflictiuus. Quatenus vero est læsionis apprehensio, seu ex tali apprehensione causata, similiter Purgatorij pœna est grauior qualibet huius mundi pœna: nam hoc modo tanto cæteris paribus pœna est maior, quanto apprehensio læsionis est fortior: sed animæ in Purgatorio fortioris sunt apprehensionis, quam dum erant in corporibus.*

IX.Quinetiam oppositos Bellarminus habet Iesuitas. Nam Gregorius de Valentiā puncto 3 pronuntiat has pœnas acerbissimas esse, & ita quidem, vt longe superent omnes pœnas, quæ tolerari possent in hac vita: neque eo solum, quod pœna damni sit maxima omnium, quæ vel in hac vita, vel in altera sustineri possint: sed etiam, quia quæcunque pœna Purgatorii, quam vocant sensus , grauior sit quocunque cruciatu pœnæ in hac vita. Propterea, *neq; assentior*, inquit, *Bonauenturæ.* Peltanus etiā c.12. & eandem sententiam amplectitur, & opposita Bellarmini refutat argumenta.

X. Vnde sit pœna sensus, si quæras, audies ab igne: sed non semper eodem sensu. Bellarminus ? *Certum est, in Purgatorio, sicut etiam in inferno esse pœnam ignis, siue iste ignis accipiatur proprie, siue metaphorice , & siue significet pœnam sensus, siue damni.* Modeste, ne variis præiudicare videatur sententiis, quas disce ex Paludano ad 21 dist.4. *Tertia conclusio est, quo ad instrumentum quo purgantur : qui secundum legem communem est ignis, & ille idem specie qui torquet damnatos.* Gregorius: *Sicut in eodem igne aurum rutilat, palea fumat: ita sub eodem igne peccator cruciatur & electus purgatur. Vtrum a. præter pœnam ignis, ibi patiantur aliam sicut damnati, de quib. dicitur in Iob, Transibunt ab aquis niuium ad calorem nimium, incertum est: tamen dicitur in Psalmo, Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Vbi autē purgantur in hoc mundo lege speciali, non semper igne, sed vel glacie , vel aliter, quomodo Deo placet, purgantur: sed omnis pœna eorum ignis vocatur: quod est afflictiua, & cum hoc purgatiua.* Bellarm.c.6.lib.2. *Theologi fere omnes docent, eodem loco esse, & eodem igne torqueri damnatos, & animas Purgatorij.* Forte, inquam: sed non nisi igne negabit tuus ille Beda, fretus sibi compertis apparitionibus: è quibus vnam habes , libr. 5. hist.c.13. *Deuenimus ad vallem multæ latitudinis ac profunditatis, infinitæ a. longitudinis, quæ ad læuam nobis sita vnum latus flammis feruentibus nimium terribile, alterum furenti grandine ac frigore nimium omnia perflante atq; verrente, non minus intolerabile præferebat. Vtrumq; a. erat animabus hominum plenum, quæ vicissim hinc inde videbantur quasi tempestatis impetu iactari.* Et hæc vallis postea declaratur esse animarum quæ purgarentur. Negabit fortean Peltanus, c.6. *Siue id ignis sit, vt communiter creditur, siue aqua , siue aliud quodcunq; elementum, aut ex elementis concretum.*

XI. A quo infligatur pœna, quæsitum fuit. Rubeus, *Pœnā Purgatorij animabus infligi, potest intelligi tripliciter: Vel ministerio bonorum Angelorum: & sic negatur: nam nō decet bonos Angelos, qui in vita auxilio fuerunt animab. vt liberarentur ab huiusmodi pœnis , in Purgatorio postea eas infligere, & animas torquere. Vel ministerio malorum Angelorum : & sic pariter negatur: nam non decet eum, qui de aliquo iuste triumphauit , postea puniri per ipsum: sed ani-*

mæ, quæ sunt in Purgatorio, iustitiæ adhærendo, malos Angelos vicerunt: ergo non est conueniens, quod postea puniantur ministerio eorum. Vel deniq; sola iustitia diuina, ignem Purgatorium, sicut instrumentum applicante ad punitionem earum: & sic conceditur: nam cum animæ in Purgatorio puniantur, & non puniãtur ministerio Angelorum, nec dæmonum, consequitur vt sola iustitia diuina applicante ignem, ipsæ vere puniantur. En tibi vere monasticam determinationem. Nam quid est, Angelos non decere id operationis, & tamen Deum non dedecere? Et quidem vide causam: quia illi auxilio fuerunt animabus in vita. Quid autem Deus, inquam? Nihilne illis ab eo auxilii?

XII. Sed Bellarminus, capite 13. de Angelis bonis non quærit: de Dæmonibus in vtramque partem sustinet: *Res est*, inquit, *omnino incerta*. Non torqueri a Dæmonibus, aut Angelis, sed à solo igne, docere Scholasticos: sed contra à dæmonibus torqueri, docere multas reuelationes: *Maneat igitur*, inquit, *& hoc inter secreta, quæ suo tempore nobis aperientur*. Itane, Bellarmine, fidem derogari reuelationi. Vide quid agas. Rationem reddunt tui scholastici, fateor: sed reuelatio est αὐτοψία quædam, quæ non potest esse non vera. Itaque, vna illa proculdubio tui Furfæi, si non esset fabula, infinitis tuorum Scholasticorum ratiunculis erat præferenda: quomodo vnius Magellani nauigatio, certius definiuit de Antipodibus quæstionem, quam omnium negantium argumentationes. Mitto Historicorum τερατολογίαν, atque inde Sermonistarum γοργωπὸν δεινότητα.

XIII. Huius porro carnificinæ locum, etsi antea monuerimus assignari speluncis subterraneis, caue tamen putes in tanta fertilitate humanarum curiositatum, nihil fuisse variatum. Peltanus, capite sexto: *Et si ostendi possit, communem Purgatorij locum subterraneum, tartareisque ergastulis finitimum esse, hoc tamen non est de fide.* Paludanus: *Secunda conclusio est de Purgatorio, quoad locum, qui est duplex: vnus secundum specialem dispositionem: & hic non est determinatus: sed vel vbi peccauerunt, vel alibi vbi apparent in assumptis corporibus, secundum quod expedit, vel viuis ad ædificationem, vel ipsis mortuis ad suffragiorum petitionem. Alius locus est secundum legem communem: & iste creditur esse in inferno, circa centrum terræ, superior tamen inferno damnatorum.* Et tamen Furfæus ille apud Bedam, Purgatorii αὐτόπτης (si vt miranda canunt, sic & credenda poetæ) totos inferos expertus est in aere. Quanquã huic opponi possit Patricij antrum famosissimum in Hibernia: & spiracula illa, tum Æthnæ montis in Sicilia, tum aliorum nonnullorum in Indiis Occidentalibus, quorum Hispanos testes habemus, nihil non deierantes, veras esse Purgatorij caminos.

XIV. Omnes hic positas animas, extra sortem esse peccandi: tanto enim potiundæ gloriæ desiderio flagrare, vt nolint sponte committere, quod ab illa quouis modo remorari possit eas: maxime, quum caro interierit, mundus relictus sit, maligni etiam spiritus arceantur. Sic disputante aduersus Lutherum Roffensi, Sed esse rursus extra statum merendi, quia post mortem nullus sit operibus locus.

XV. Esse tamen omnes suæ futuræ salutis certissimas: tum quia iudicatæ sint, ac proinde suam audierint sententiam; tum quia verisimile est, æque suum statum nosse ac damnatos: tum denique, quia Angeli frequentes adsunt hortantes, consolantes, animantes ad patientiam & constantiam: ideoque salutis certitudinem frequenter inculcantes; si non fallit Roffensis philosophatio. Sed forte non fallit: assentiuntur enim Alfonsus de Castro, & Bellarminus, & Peltanus. Contradicentes tamen Bellarminus obseruat: Carthusianum, quibusdam visionibus turbatum; item Michaelem Bayum, libri secundi de meritis operum cap. octauo. Quanquam in Bayo potest obiter suam indiligentiam cogitare. Non enim Bayus, vt probet peccatum veniale mereri ex sua natura mortem, argumentatur, alioquin animas in Purgatorio certas esse de sua salute: quod absurdum videatur. Non, inquam, Bayus, nominat animas in Purgatorio: sed animas exeuntes è vita. Audi verba, *Si sola crimina, sua natura, à regno cœlorum excluderent, tunc omnes Sancti, qui de hac vita sine crimine exeunt, cum certissima salutis spe demigrarent, etiam manente illa sententia, quod quicunque totam legem seruauerit, offenderit autem in vno, factus est omnium reus.* Vt nemini mirum esse debeat, in nostris libris sæpe à candore discedere Sophistam, quum in suorum scriptis, tam se perfunctorie gerat. Sed poterat ex eodem citare, quæ statim sequuntur, *Huic sententiæ consonum esse videtur, quod pro defunctis, qui sine criminibus exierunt orat Ecclesia. Ne absorbeat eas Tartarus, ne cadant in obscurum: quia absurdum esse videtur apud iustum iudicem pro reo pœnam deprecari, quæ scitur illi, iusto Dei iudicio, non posse irrogari.* Vnde constare potest, non vnum Carthusianum, aut alterum Bayum: sed vniuersam Ecclesiam Papisticam persuasam fuisse, non esse certissimam spem salutis animabus in Purgatorio.

XVI. Ab hoc infausto loco animas euadere, siue, vt loqui amant, euolare in cœlum. Sed quando? Post diem resurrectionis, respondit Origenes: sed manifesto errore. Intra decem annos ab ingressu, maluit Dominicus à Soto: sed repugnantibus quibusdam visionibus, apud Bedam; quæ docent omnes quidem saluandas in die iudicij; sed aliquas tamen adiutas orationibus, eleemosynisque viuentium, maxime vero altaris sacrificio ante eum diem liberari: repugnare item consuetudinem anniuersariorum pro defunctis, etiam post centum annos. Quid ergo *Res est incertissima*, exclamat ecstaticus Bellarminus, *& nonnisi temere definiri potest.* Miro enthusiasmate: cuius vis, opinor, omnem indulgentiarum materiam excussit è cerebro. Nam nisi aliquid certo definiatur, proculdubio omnes illæ indulgentiariæ annorum, & dierum putationes, erunt ioculares.

XVII. Vnum superest vt quæram. An sit hæc exacta receptaculorum ratio: an vero, vt Hispanis in Orbe nouo, noui semper aliquid inuenitur: sic in inferis aliquis lateat adhuc angulus, nouo cuipiam Adelantado reseruatus. Magna quæstio, teste Bellarmino capite septimo libri secundi. Quia ex vna parte omnes Theologi docent, non esse alia receptacula præter quatuor enumerata: & Concilium Florentinum definiuit, animas quæ nihil purgandum habent, mox ire in cœlum. Ex altera parte apud Bedam visio est valde probabilis; cuique fidem ipse non dubitauerit habere. In ea visione, cuidam animæ paulo post rediture in corpus (ita enim oportebat, quis enim tam mirabilem visionem enarrasset Bedæ?) ei, inquam animæ, non aurito sed oculato teste fuisse ostensum præter infernum, & purgatorium, regnumque cœlorum, quoddam, quasi pratum florentissimum, lucidissimum, odoratum, amœnum, in quo degerent animæ, quæ nihil patiebantur, nondum tamen erant idoneæ visioni beatæ. Neque visio, emunctissimæ naris homini, & harum rerum sagacissimo, Bellarmino, visa est improbabilis. Tantum, ne locorum multiplicitas importuna esset, definiuit eiusmodi pratum in Purgatorio esse, saltem propter pœnam damni. Quasi propterea pauciores sint loci, quia distributi ingeniosius.

XVIII. Sed, quid ad me? dummodo Bedæ primo cognitum, & Bellarmino soli post multa secula persuasum? Semper enim inde constabit nondum fuisse nouum orbem Inferorum totum lustratum: & iis quorum in hac parte exercebitur industria, superesse adhuc illud solemne, τὰ δ' ἐπέκεινα θῖνες ἄνυδροι καὶ θηριώδεις, ἢ πηλὸς αἰδνὸς, ἢ σκυθικὸν κρύος, ἢ πέλαγος πεπηγός. Quanquam videtur Bellarminus, non radio vsus in assignanda hac regione. Nam αὐτόπτης ille apud Bedam manifeste inter hoc pratum: quanquam is non pratum dicit, sed campum latissimum ac lætissimum: & quidem, vt minus mirere Semiramidis hortos pensiles, ad summum muri permaximi: cuius neque longitudini hinc vel inde, neque altitudini vllus esse terminus videbatur: inter hoc inquam, pratum & Purgatorium, medium constituit infernum damnatorum.

XIX. Hæc sunt Purgatorii magna mysteria: quæ Catholici disturbant omnia, vno impetu: negantes, in Theologia magis esse Purgatorium quã in orbe terrarum. Pygmæorum patriam, aut Monophthalmorum, aut Acephalorum, Cynocephalorumue, quæ monstra à poetis excogitata transtulere quidam in suas Cosmographias: quomodo somniatum Monachis Purgatorium in scholas Theologi.

CAP II.

An sit expressum in Scripturis Purgatorium.

I. Disputaturi de Purgatorio Papistæ, statim initio discedunt in diuersa. Peltanus, capite sexto: *Quod huiusmodi animarum Purgatorium post vitæ huius cursum alicubi existat, vbicunque tandem existat: id non est nouum, & vanum Monachorum commentum, sed verissimum & indubitatissimum sacratissimæ fidei nostræ decretum, non ex vniuersalis Ecclesiæ definitione solennique ac constanti eiusdem professione, nec non vnanimi Sanctorum Patrum doctrina solum manifestum, sed in ipsa quoque diuina ac Canonica Scriptura, non vno in loco expresse traditum. Asserimus hoc fidei dogma, non quouis modo in sacris diuinisque literis traditum extare, sed expresse. Siquidem non omnia, quæ in Ecclesia Dei creduntur, prædicantur, eadem luce, & euidentia in Scripturis traduntur vel explicantur: sed alia maiori, alia minori. Quædam namque creduntur: & prædicantur, quæ secundum se absolute, citra vllum omnino discursum, in illis & ex illis sunt manifesta: alia rursum creduntur & prædicantur quæ secundum se in Scripturis, non exstant clare & diserte definitæ, præcepta, ac tradita: colliguntur tamen clare, & diserte, hoc est, euidenti & necessaria consequutione ex illis, quæ secundum se clare & diserte hic exstant definita, præcepta, vel tradita. Nonnulla tandem creduntur & prædicantur, quæ in Scripturis, vel ex Scripturis secundum se non sunt euidentia, neque ex euidentibus secundum se necessaria collectione inferuntur, sed tantum probabili.*

II. Clara Peltani sententia: Purgatorium in eis non esse, quæ sola traditione non scripta constent, id est, nulla præcedente necessaria causa ex Scripturis educta sint: sed omnino traditionem esse scriptam. Et quidem primi ordinis, id est, non argumentandi subtilitate erutam ex antecedentibus necessariis: sed ipsam diserte, expresseque assertam: quomodo diserte, expresseque assertas habemus vnum Deum: & humanam animam immortalem: & Filium Dei natum ex Virgine, circuncisum, baptizatum, mortuum, suscitatum, in cœlum assumptum: his enim ille exemplis ad hanc rem vtitur. Peltani confidentiæ par confidentia est Syluestri de Laual, qui se quadraginta locos Scripturæ iactat enumerare posse, qua claros, qua obscuros: idque absque vlla hyperbole, & Deo teste: quanquam, ex tanto numero, sex tantum protulerit in medium, nulla reddita tautæ in tanta abundantia μικρολογίας causa.

III. At Iulius Cæsar Bulengerus; quum Mornæus obiiceret Petionii apophthegma: Nullum se scire Scripturæ locum ad probandum Purgatorium: adiecit, difficile esse dari aliquem textum expressum & clarum: seque eam ob causam hæsisse locis iis, quos Patres Purgatorio applicarint, vt ostenderet non esse hanc partem nouam, sed fuisse in primitiua Ecclesia: *Nam si rationibus*, inquit, *agatur de horum locorum interpretatione annus abiret totus, & tandem res maneret indefinita.* Quinetiam Sonnius interroganti discipulo, an loci ex Matthæi quinto, Lucæ duodecimo prioris ad Corinth. tertio, (qui tamen solent in disertissimis numerari) *reuera demonstrent esse locum, & ignem quibus probet, & puniat Deus animas iustorum post hanc vitam*: respondet. *Per se quidem non demonstrant: non enim loquuntur claro sermone de statu animarum post hanc vitam: & aliam apud nonnullos Patres recipiunt interpretationem.* Roffensis haud dissimiliter ad artic. 37. tum alias valde hæsitanter, & incerte respondet Luthero, tum diserte; *Vides igitur quantum conueniat, vt huius veritatis credendæ ratio, probatioque non desit in Scripturis: quanquam fortasse, vnam aliquam Scripturam, quæ proteruientem adigat, vti rem velit nolit confiteatur, in promptu non sit aducere: sed potest esse nihilominus illic aliqua, tametsi diligentissimos hactenus inquisitores ipsa latuerit.*

IV. His testibus, Peltani confidentiam nimiam fuisse facile constabit. Nam si tam diserte tam expresse Purgatorium est in Scripturis, quam Dei vnitas, quam mundi creatio: qui cogitari potest negantes Purgatorium, saltem negantes in Scripturis tradi, non posse conuinci? Nunquam ego quidem hactenus audiui, quenquam tum alienum à mente, vt negauerit posse potentissime confutari a Scripturis, eos qui etiam desperata animositate disputent, non fuisse creatum mundum. Poterunt quidem non persuaderi fuisse, ipsam videlicet Scripturæ autoritatem pro nihilo habentes: sed non posse conuinci, ab iisdem Scripturis doceri mundum creatum; hoc vero omnem superat τερατολογίαν.

V. Quid? quod Roffensis art. 18. ignorationem indulgẽtiarum arcessit ab igno-

ignoratione Purgatorij? *Quandiu nulla fuerat de Purgatorio cura, nemoque fuit indulgentias.* Et post: *Contemplantes igitur aliquandiu Purgatorium incognitum fuisse, deinde quibusdam pedetentim, partim ex reuelationibus, partim ex Scripturis, fuisse creditum, atque ita tandem generatim eius fidem ab orthodoxa Ecclesia fuisse receptissimam, facillime ratienem aliquam indulgentiarum intelligimus.* Videturne cuiquam verisimile, rem Scripturis testatissimam, æque cum Deitatis vnitate, mundi creatione, Christi natiuitate, fuisse tamen ab initio ignotam Ecclesiæ.

VI. Sed hæc præiudicia sunt: quorum quantum sit momentum res ipsa probabit deinceps. Vnum præiudico, vix esse aliud vllum controuersiarum caput, in quo tam amplum suæ industriæ dederit experimentum Sophistæ, in Scripturis citandis, interpretandis, torquendis. Percurrerunt omnes à capite ad calcem, & nullam pene pagellam omiserunt, vnde non aliquid corraserint, qua prece, quo pretio: quo si non doceant, saltem onerent: si non conuincant, saltem fatigent aduersarios. Sic est ingenium; quum iudicio destituuntur, valent impetu: quum veritate non possunt, pugnant numero.

VII. In tantũ locorum, tum rationum farragine digerenda, hoc vtar ordine: vt primo loco sit personarum diuersitas: secundo purgatio animæ tertio pœnæ: quarto liberatio: quinto Suffragia, sexto rationum argutiæ: septimo testimonia varia.

CAP. III.

De personarum diuersitate.

I. A Personarum diuersitate hæc erunt argumenta. Primum, ex ad Philippens. 2. *Vt in nomine Iesu, omne genu flectatur, cœlestium & terrestrium, & infernorum.* Apocal. *Audiui omnem creaturam, quæ est in cœlo, super terram, & infra terram, dicentem, Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & potestas in secula seculorum.*

II. Ex his, inquit Sonnius, rationabili argumento licet colligere subtus terram quosdam genua flectere in nomine Iesu, spem habentes in eo; & pietate quadam animi tribuere sedenti super throno & agno benedictionem, honorem, gloriam, potestatem. Quærunt ergo, hi quinam sint. Vel enim damnatos esse, vel Patres in Limbo, vel animas in Purgatorio. At non damnatos. Neque enim illi, inquit Peltanus diuinæ maiestati bene quandoque precantur aut voluntatis genua eidem incuruant. Psal. 6. *In inferno quis confitebitur tibi?* Psalm. 114. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum.* Nec vero Patres in Limbo. Nam Limbus iam exhaustus erat, inquit Thyræus, quando hæc Apostoli dicebant. Illi igitur sunt, qui in purgatorio loco concluduntur, qui voluntatis genua Domino incuruant, & vt filij parentis disciplinam pie suscipiunt.

III. Videbatur in hoc argumento futura spes non parua: itaque non ab vno aliquo citabatur: sed certatim à Peltano, Feuardentio, Sonnio, Panigarolla, Slotano, Thyræo. Sed proh infortunium! difflauit, dissipauit Bellarminus, extremo 8. primi, *Vtuntur nostri hoc loco,* inquit, *sed tamen non videtur multum vrgere.* Et apud Paulum, per inferos, non improbabiliter accipi dæmones. In Apocalypsi, per eos qui sub terra, Patres in Limbo. Ille viderit.

IV. Nos multa notamus. Primum, enumerationem non esse sufficientem, nisi ipsi sibi contradicant. Constituunt enim puerorum Limbos infra terram: quorum tamen hic nullam rationem habent. Secundo, ostendo ex ipsorum confessione, eos qui sub terra, non esse necessario animas in Purgatorio: ratio certa, quia negauit Peltanus hoc ipsum, nempe, purgari infra terram, esse de fide. Atqui si hi loci pro certo agerent de Purgatorio; necessario sequeretur, esse articulum fidei; quandoquidem in Scripturis diserte assereretur. Cur non enim, æque ac Iesuitæ numerant in articulis fidei, Canis Tobiæ caudam.

V. Præterea τοὺς καταχθονίους, in Paulo longe aliter Veteres sunt interpretati. Chrysostomus τί ἐστιν ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων; τουτέστιν ὁ κόσμος πᾶς, καὶ ἄγγελοι, καὶ ἄνθρωποι, καὶ δαίμονες. ἢ ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι, καὶ οἱ ζῶντες, καὶ οἱ ἁμαρτωλοί, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται. *Quid est, cœlestium, terrestrium, & subterraneorum? Hoc est mundus vniuersus, tum Angeli tum homines tum dæmones: vel, quia tum iusti, tum viui, tum peccatores, tum omnes lingua confitebitur.* Occumenius addit: καὶ γὰρ καὶ δαίμονες ἐπίσταντο διὸ φασί, οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιγνώσονται, ὅταν ὡς κριτὴς καθίσῃ: *Etenim dæmones etiam agnouerunt: propterea dixerunt, Nouimus te, qui sis: nempe Sanctus ille Dei & agnoscent, quum tanquam iudex sederit,* Theophil. *Hoc est orbis terrarum vniuersus: angeli insuper & mortales ipsi & dæmones, hũc ipsum submissis genib. venerabundi adorent. Vel iusti ipsi, & peccatores idem factitent. Nam, & dæmones eundem sunt cognituri, & inuiti coercebuntur: nec veritatem amplius impugnabunt: tametsi ante tempus istiusmodi fatentur. Nouimus te qui sis.*

VI. Et qui Hieronymi nomen obtinet *Infernorũ, hic infernorum custodes inducit.* Sedulius *Infernorũ Angelorũ, qui præsunt infernalib. locis.* Anselmus, *Et infernorũ, id est, dæmonum, qui & ipsi tremũt sub eius imperio, & penitus subijciuntur.* Post, *Cœlestia & terrestria, id est beati Angeli & sancti homines, omni affectu pia humilitatis Christo se libenter subijciunt. Inferna quoque id est, dæmones, vt nequissimi serui tremunt sub eius dominio; & se subiectos metu cogente fatentur. Sed & praui homines vel in fine subiectos se ei animaduertent.* Haimo. *Omne genu flectatur, id est, omnia genera hominum subiecta sint ei. Cœlestium, id est Angelicarum virtutum, terrestrium, id est, hominum, & creaturarum & infernorum, id est dæmonum & animarum quæ in inferno habitant.* Lyranus: *Vt omnes exhibeant ei reuerentiam, Angeli, homines, & dæmones.* Lombardus, *Vt imperio eius subijci fateantur Angeli, & homines dæmones.* Neque Thomas it contra. Denique, nemo penitus est Veterum, qui hæc Pauli verba de Purgatorio docuerit intelligenda: & vero ne vnum quidem proferre quisquã Papistarum potuit.

VII. Illud Apocalypseos, Andreas Cæsariẽsis vniuersaliter interpretatur: ὑπὸ πάντων γὰρ τῶν νοητῶν, τῶν αἰσθητῶν, τῶν ζώντων, τῶν ἁπλῶς ὄντων, φυσικοῖς λόγοις ὁ Θεὸς δοξάζεται, ὡς πάντων δημιουργὸς, καὶ ὁ τούτου μονογενὴς καὶ ὁμοούσιος υἱός: *Ab omnium, tum intellectilium, tum sensilium, tum viuentium, tum simpliciter existentium, naturalibus vocibus Deus laudatur, tanquam omnium creator, eiusque vnigenitus, ac consubstantialis Filius.* Consensit Aretas. Rupertus similiter, *Creaturæ cæteræ, quæ in cœlo, & quæ super terram, & quæ sub terra, & quæ in ea sunt, Sol, Luna, & Stellæ, aquæ quæ super cœlos sunt, & cæteræ omnes, quas in laudando Dominum Psalmista excitat.* Nec non Lyranus. *Omnes creaturæ, & irrationales & vita carentes, dicuntur laudare Christum, in quantum sunt materia & occasio laudandi ipsum: quia intellectuales creaturæ per eas ascendunt ad cognoscendum Deum, & per consequens ad ipsum laudandum & glorificandum.*

VIII. Primasius, & Haimo, & Ansbertus, ambiguitate constructionis decepti sunt: non enim legunt vt reliqui, audiuisse Ioannem omnem creaturam in cœlo, super terram, sub terra dicentem: sed connectunt præcedentibus: *Dignus est Agnus accipere virtutem, & diuitias, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam & benedictionem, sed & omnem creaturam quæ in cœlo est.* Itaque comparant præcedenti loco ex ad Philippenses: Haimo: *Vt videlicet ipsa humanitas omnia possideat in cœlo, id est, in Angelis, in terra, in hominibus, sub terra in inferno, & in mari, & quæ sunt in eo. Hoc est quod ipse Dominus resurgens à mortuis dixit: Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Et Apostolus: In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* Ansbertus: *Iam vero quod sequitur, & omnem creaturam, quæ in cœlo est, & super terram & sub terra soli capiti principaliter conuenire probatur: vt videlicet ipsa humanitatis assumptio in Dei verbo Angelis prælata; dominetur in cœlo, prædicata regnans dominetur & in terra: quæ solutis gemitibus inferorum, præualens, dominata doceatur & sub terra. Huic sensui Paulus concinit, dicens, In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiũ terrestrium, & infernorum.*

IX. Seorsim ab omnib. Ambrosius, mortuos dicit. *Per creaturam quæ in cœlo erat, Angeli per eam vero, quæ in terra homines: per eam autem quæ erat subitus terram, ij qui iam debitum mortis soluerant, designantur.* Sicut etiam Theodoretus, τοὺς ἐπιγείους Pauli, *terrestres,* aiebat, *homines; qui adhuc viuunt:* καταχθονίους *autem, hoc est, eos qui sunt sub terris, illos qui sunt mortui.*

X. Denique, soli omnium interpretum Papistæ, & quidem his postremis seculis, Purgatorium hoc loco sibi videri visi sunt, vt Pererius, qui *sub terra,* inquit, *sunt animæ iustorum hominum, ad tempus in Purgatorio detentæ expiationis gratia, quæ cum Dei cognitionem & amorem habeant, & sperent cito eum videre, proculdubio ipsum laudant.* Quanquam nec ausus alios excludere: *Sunt præterea sub terra, & inferno, Dæmones, & animæ damnatorum hominum.*

XI. Ex his omnibus manifesta Papistarum vanitas, peccantium, tum enumeratione aduersum se, vt dixi, tum assumptione, bis. Primo, quia negent intelligi posse Patres in Limbo: de quibus tamen videntur loquuti Primasius, & Ansbertus. Nec visum absurdum Bellarmino: qui, *etsi,* inquit, *quando Ioannes hæc scripsit, Patres exierant ex Limbo, non tamen exierant do tempore de quo loquitur: loquitur enim de tempore, quod præcessit Christi mortem.* Veruntamen, nos quidem assentimur non posse Limbos intelligi: qui Limbos omnino æque cum Purgatorio in fabulis ponimus.

XII. Sed de damnatis, cur negant assumentes, quod hi tamen omnes Patres volunt, vt Bellarminum & Pererium missos faciam? Nam quod negant illos flectere genu, iidem constanter asserunt. Tum autem Thomas in 2. ad Philippens. *Dicendum est, quod est duplex subiectio: vna voluntaria, & alia inuoluntaria: & est futurum, quod omnes Angeli Sancti Christo subijciantur voluntarie, sed Dæmones & damnati non sic: sed inuoluntarie subijciuntur.* Pererius in Apocalyps. 5. *Dicuntur autem Dæmones laudare Deum, non quia id faciant, saltem voluntarie: sed tum, quia agnoscunt, Deum esse dignissimum laudari & honorari ab omnibus: tum etiam, quia sæpe coguntur Dei laudes coram hominibus confiteri, & prædicare.*

XIII. Sed opponunt, mortuos non laudare Dominum: in inferno neminem confiteri Deo. O stupidi disputatores! Vestri ergo siue purgandi, siue purgati, qui sunt? vbi sunt? Mortuine, an viui? apud superos, an apud inferos? Et nondum sentitis disputationis vestræ stupiditatem? Et nondum pudet vecordiæ? Nam quod de damnatis solis interpretamini, quo iure facitis? Certe, Psal. 6. Propheta deprecatur mortem corporis: ideo hunc ipsum versum Iansenius explicauit in hunc modum: *Itaque, Domine, ne immatura me morte eripias: sed sanitati restitue, vt tuam apud homines potentiã, bonitatem, ac veritatem deprædicare valeam.* Etenim ab ipso statim initio, non admodum obscure, morbo se afflictum descripsit: quod etsi neget Bellarminus, tamen agnoscit Genebrardus, agnoscit Osorius, & alij, teste Lorino. Ille autem refutat valde obiter. Imo non refutat, sed Iudæos duntaxat, opinantes huius morbi causam fuisse peccatum illud cum Bethsabea: quanquam viderit ille quos Iudæos dicat: nam in iis neque Iarchi vllo est loco, neque Kimchi; quanuis morbum dicant. Imo posterior non hæret morbo Dauidis: sed formulam generalem esse precandi in morbo: לשון כל אדם המדוכא בחלאים ואפשר גם כן שנאמר על: *Fortasse pronuntiatus est Psalmus, de quolibet homine, quem morbus attriuerit.* Solus, quem viderim, Iansenius, eam causam expressit, & plerosque dixit opinatos: quorum tamen inuidit nobis nomina.

XIV. Alii morbum tacent: & generalius afflictionem malunt. Lorinus: *Plures conueniunt, sermonem esse de graui afflictione, quam vt Dauid auerteret, prolixe sit pollicitus pœnitentiam,* citatque autores; Nicolaum Treuet, Caietanum, Valentiam, Theodorum Antiochensem, Lyranum. Mollerus, vel cladem, vel afflictionem dixit. Caluinus, grauis autor: *Quale fuerit castigationis genus, incertum est. Nam, qui restringunt ad morbum, rationem cur ita sentiant, satis firmam non adducunt. Quanquam autem ex verbis elicimus, Dauidem in vltimo discrimine versatum esse, fieri tamen potest, vt alio afflictionis genere, quàm corporis morbo laborauerit. Quare, sumamus quod certius est, dira aliqua clade fuisse percussum, vel inflictam fuisse pœnam, quæ mortis tenebras vndique eius oculis offunderet.*

XV. Et tamen, quid in eo laborare necesse est? Negant n. Interpretes, etiam Papistæ, absolute negari confessionem in inferis: sed κατὰ πᾶν. Lorinus, vt hinc mihi fiat initium: *Non est ex mortuis vllus, qui apud viuentes agat memoriam tui: non in Inferno, sepulcroue, qui celebrare apud mortales nomen tuum possit.* Iansenius similiter: *Non est inter mortuos quisquam, qui memoriam tui agat apud viuentes. Quis existens in inferno, aut sepulcro inter mortuos*

sanctis

ſanctiſſimum nomen tuũ celebrari poterit apud mortales? Idem Caluino viſum: *Intelligit, ſi fuerit eius gratia à morte ſeruatus, gratum ſe ac memorem fore. Deplorat autèm hanc ſibi facultatem ereptum iri ſi fuerit è medio ſublatus, quia amplius non verſabitur inter homines, vt Dei nomen celebret. Porro hinc perperam & inſcite quidam colligunt mortuos carere omni ſenſu, nec vllum in ipſis vigere: quia nonniſi de mutuæ gratiæ Dei prædicatione agitur, in qua ſe viui homines exercent.*

XVI. Magna pars Interpretum Veterum vtilem ſalutaremque confeſſionem intelligunt. Auguſtin. *Intelligit quoque nunc eſſe tempus conuerſionis: quia cum iſta vita tranſierit, non reſtat niſi retributio meritorum.* Theodoret. *Hoc precor, vt in præſenti curatione fruar, quoniam noui eos, qui ab hac vita diſceſſerunt cum vlceribus, nullam deinceps medicinam conſequuturos, quum nullus amplius ſit pœnitentiæ locus.* Arnobius: *In inferno confeſſio fructum penitus non habet.* Hanc cõfeſſionem Papiſtæ meritoriam dicunt.

XVII. Plana iam res eſt; & manifeſta obiectionis abſurditas. Nam vniuerſale enuntiatum eſt, non eſſe inter mortuos, qui confiteantur: non autem inter damnatos ſolos: etenim ne Purgatoriani quidem aut confitentur inter viuentes, aut confitentur ad meritum. Itaque, non poterunt ſignificari verbis Pauli, aut Ioannis: vnde neceſſe eſt, non euinci iis verbis Purgatorium. Quod ſi ab ea confeſſione placet diſcedere, vt aliquo ſaltem modo confeſſio ſumatur: quid eſt, cur non deferant noui Sophiſtæ veteribus Theologis, aſſerentibus: & damnatos, & dæmonas ipſos confiteri? ac proinde ſignificari potuiſſe apud Paulum & Ioannem.

XVIII. Rurſus aliter. Hæc Pauli, Ioanniſque enumeratio omnes creaturas complectitur: vt ſenſus ſit, quicquid creatum eſt, ſubiici Chriſto, eumque laudare. Nimirum, ſicut in lege prohibetur fieri ſimilitudo, cuiuſquam rei: his verbis, Exodi ſecundo, *Non facies tibi ſculptile, neque vllam ſimilitudinem, eorum quæ in cælo ſurſum, neque eorum quæ in terra deorſum, neque eorum quæ in aquis ſub terra.* Vbi tamen non homines diuiduntur in varias aut claſſes, aut genera, ſed creaturæ. Et ſic Andreas atque Aretas expoſuerunt illa Apocalypſis verba. Et certe aliter, quorſum pars illa, *Et in mari, & quæ in eis*? Nam homines quinam illi ſunt, qui in mari? Sed & Pauli verba, in eandem mentem interpretata, nihil abſurdi poſſunt habere. Vnde Beza, *Exiſtimarim quidem ego*, inquit, *ſimpliciter iſta enumeratione Paulum voluiſſe exprimere quæcunque ſupra mundum ſunt, & in mundo, Chriſti imperio ſubeſſe. Itaque flectere genu, pro adorare, id eſt; Deo ſubiici, dictum erit ἀνθρωποπαθῶς, de iis etiam quæ rationis & ſenſus, vel etiam vtriuſque ſunt experta.*

XIX. Feuardentius opponit, primo, cultum & adorationem eius quod colitur & adoratur, agnitionem præſupponere. Creaturas autem inanimes, ſine mente, ſine ratione, ſine ſenſu, cuiuſmodi ſunt lapides, ſaxa, arenæ, rudera, prorſus neſcire, Chriſtum à Patre omni honore donatum, aut exaltatum. Illi ergo nec genua flectere, nec vllam adorationis ſpeciem deferre. Secundo, Apoſtolum, nomine cœleſtium, & terreſtrium adorantium, non de rebus mutis, amentibus, aut rationis expertibus loqui, ſed de Angelis ac hominibus, qui Chriſtum agnoſcunt, ac verentur. Igitur & infernorum nomine. Cur enim vita, mente, ſenſuque carentia, illis permiſceret, aut connumeraret? Tertio, Ioannem in Apocalypſi, velut locum hunc exponentem, affirmare ad rationis capaces, & ea viuentes, pertinere; quando ſcribit, iſtas ſubterraneas creaturas, ſedenti in throno, & Agno, cantare, *Benedictio, & honor, & gloria.*

XX. Sed hæc ſunt nihili. Primum, verum eſt de cultu & adoratione proprie ſumpta, quæ profecto à ratione eſt & voluntate: ideoque in ea cadere non poteſt, quæ ratione carent, & voluntate. Sed proprie ſumi adorationem, quo argumento docuit Minorita? Enimuero, flectere genua, Paulus dixit: quod proprie non niſi eorum eſt, qui conſtant corpore: & tamen patitur Monachus dici de Angelis: nimirum, ἀνθρωποπαθῶς: quod notauit Beza, & inſulſe ille ridet: Falſum ergo, inanima nec adorare, nec vllam ſpeciem adorationis deferre. Et ſane adorationis ſpecies eſt confeſſio. At Pſalm. 89. *Confitebuntur Cœli mirabilia tua, Domine.* Laudatio, ſpecies eſt adorationis: & tamen Pſ. 69. *Laudent eum Cœli & terra, & maria, & omne repens in eis.*

XXI. In ſecundo, antecedens falſum: nam cœleſtia &, terreſtria, non tantum rationales comprehendunt creaturas, ſed etiam irrationales, quæ in eis ſunt. Cur non enim, æque ac in Apocalypſi, vbi Rupertus, Solem, Lunam, Stellas: aquas nominauit ſupercæleſtes? Et Andreas Cæſarienſis τὰ νοητά, τά τε καὶ αἰσθητά: τὰ ζῶντα, καὶ τὰ ἄψυχα ὅλα? Deinde etiam conſequentia abſurda: nam, ſi nomine cœleſtium, etiam Angelis annumerantur, Sol, Luna, ſtellæ: Et, τοῖς νοητοῖς τὰ αἰσθητὰ, cur non æque nomine τῶν καταχθονίων? Connumerandi autem ſatis efficax cauſa, rei veritas: quæ effecit etiam, Pſalm. 149: Angelis connumerari omne genus creaturas: *Laudate Dominum in Cœlis: laudate in excelſis: laudate eum omnes Angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius. Laudate eum Sol, & Luna: Laudate eum omnes ſtellæ. Laudate Dominum de terra dracones, & omnes abyſſi: ignis, grando, nix glacies: montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes Cedri.*

XXII. Tertium ſi verum, vicit Beza. Nam & Andreas negat, Ioannem de ſolis rationalibus loqui, verum etiam complecti τὰ ἄψυχα ὄντα &: Rupertus, Solem, Lunam, Stellas: & Lyranus, omnes creaturas, & irrationales & vita carentes. Imo, ipſe Ioannes diſerte nominauit omnem creaturam πᾶν κτίσμα: & non tantum in cœlo, in terra, ſub terra, ſed etiam in mari: imo. καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα; *quæcunque in iis.* Vnde Pererius annotauit: *Hoc eſt tertium teſtimonium; & præconium quod Deo & Agno exhibetur ab omni creatura etiam irrationali, quod dictum eſt per figuram ſatis frequentem in Scriptura, quæ vocatur Proſopopœia: per quam reb. etiam ratione carentib. oratio, & laudatio, & benedictio attribuitur. Per illud, quæ in cœlo eſt, non intelliguntur Angeli: de illorum enim teſtimonio & præconio iam paulo ante dictum eſt: ſed intelliguntur Sol, & Luna, & ſtellæ, & fortaſſe etiam virtutes cœlorum, per quas tot & tam miri effectus à cœlis permanant ad res ſublunares. Creaturæ ſuper terram ſunt homines, & animalia terreſtria & volatilia. Per mare intelligitur locus ipſe, & receptaculum tantæ molis aquarum: per illud autem, & quæ ſunt in mari, intelliguntur aquæ in eo receptaculo manentes. Per illud vero, & quæ in eo, intelliguntur piſces & beſtiæ marinæ perpetui maris incolæ.* Quæ notanda expoſitio etiam obiter aduerſus Feuardentium: qui cœlos non niſi Angelos & beatos ſpiritus exponit: quæ vero in mari, inſulares, & nautas. Sed ad rem ſi verum explicari Paulum a Ioanne: & verum à Ioanne comprehendi genus omne creaturas. Ergo verum, à Paulo non ſolas rationales.

XXIII. Atque hactenus primum argumentum. Alterum, perſonas diſtinguit a peccatorum varietate: ab omnibus quidem pene expreſſum, ſed fuſius & vehementius a Panigarolla; polliceri auſo inde ſe probaturũ, vel Purgatorium eſſe, vel Deum non eſſe Deum: quod ſine horrore nemo audiat. Primo ſupponit: pro menſura delicti, eſſe & plagarum modum: hoc eſt, iniuſtum & iniquum eſſe iudicem, qui pro criminis pondere maiori, minoriue, grauiorem, vel leuiorem pœnam non irrogat. Poſt, bis ratiocinatur. Primo, fingit mori tres homines: vnum qui culpæ remiſſionem iam obtinuerit, totique pœnæ ſatisfecerit: alterum, qui letale peccatum commiſerit, neque adhuc remiſſionem culpæ conſequutus ſit, neque ſatisfecerit pœnæ: tertium, cui culpa quidem remiſſa ſit, ſed nondum pœnæ ſatisfecerit. Primum abire in cœlum: ſecundum ad inferos omnino. At tertium, quo nam? Si in cœlum, iniuſtum eſſe Deum, qui eodem præmio hunc afficit, cum primo. Si ad inferos: rurſus iniuſtum eſſe Deum, tantum de eo ſupplicium ſumentem, quantum de ſecundo. Ergo, inquit, tertius eſt locus, in quo pœnæ ſatisfaciat. Rurſus, tres alios mori: vnum, ſine peccato aut mortali, aut veniali: alterum cum vtroque, tertium abſque mortali, ſed non ſine veniali. Primum ire in cœlum; ſecundum ad inferos. Tertium, vt prius, ſi in cœlum, iniuſtum eſſe Deum, idem præmium decernentem cum primo; ſi in inferos; iniuſtum eſſe Deum eodem ſupplicio afficientem cum ſecundo. Ergo neque in cœlum, neque ad inferos, ſed ad Purgatorium.

XXIV. Verum, hæc ſophiſmata iampridem ſunt confutata. Primum, quod ſupponunt de plagarum modo dictum, ineptiſſime transfertur ad ſalutem: quum pertineat ad damnationem. Eſt enim eiuſmodi locus Deuteronomij viceſimoquinto, *Si fuerit lis inter homines*, (Pagninus vertit inter aliquos) *& acceſſerint ad iudicium, & iudicauerint eos iuſtificauerintq; iuſtum & impium condemnauerint, ſi filius plagarum fuerit impius*, id eſt interprete Pagnino, *Si quidem cædendus fuerit impius, tunc proſternet eum iudex; & cædere iubebit illum coram ſe, (ad verbum, & cædet eum coram ſe) ſecundum impietatem eius iuxta numerum.* Vides præſupponi, non tantum iudicium: quod hic ſumitur generaliter, pro cauſæ cognitione, quod iudicium diſcretionis Theologi appellant: ſed etiam condemnationem: per quam definitur cauſa. Et quidem plagæ referuntur non ad eum, qui iuſtificatus fuerit, ſed ad eum qui damnatus. Hic ergo poſtquam damnatus fuerit, ſi filius ſit plagarum, id eſt, ſi ſtatutum fuerit, vt pœnæ de eo ſumantur, tum id vt fiat ad numerum.

XXV. Hoc igitur argumentum peccat directe contra hypotheſin, tum noſtram, tum ipſorum Papiſtarum. Noſtram quidem, qui præſupponimus iuſtificatum: atqui hæc lex, nullas plagas imponit iuſtificato: ſed condemnato. Fateor equidem in ea lege iuſtificationem non nominari eam quæ eſt per gratiam: ſed quid ad nos? Nam Paulus diſerte pronuntiat iuſtificatis, id eſt, iis, qui ſunt in Chriſto, nullam eſſe condemnationem, οὐδὲν κατάκριμα, 8. ad Rom. Vt omnino idem ſit iuſtificationis ex gratia effectus apud Deum, qui iuſtificationis alterius apud homines, de quibus hæc lex loquitur.

XXVI. Contra hypotheſin autem aduerſariorum quia hi ſupponunt in purgandis, ſaltem remiſſionem culpæ: quæ in hac lege locum nullum habere poteſt. Id apertum: partim, quia non debet iudex homo, quum ad eum contendentes acceſſerint, iudicare ex gratia, ſed ex rigore iuris, vt loquuntur: ideoque culpam reo non condonare, partim ex verbis: quæ diſerta ſunt כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ, *ſecundum impietatem*, id eſt, culpam: nam רִשְׁעָה nõ poteſt ſignificare pœnam, ſed ipſam culpam. At qui culpam remittit, non poteſt plagas inferre ſecundum eam. Patet, vel ipſis confitentibus aduerſariis: nam ſecundum menſuram culpæ mortalis pœnam oportet eſſe mortalem, quæ ſi eſt, quid ſupereſt ſpei, quominus detrudatur peccator in locum æternæ damnationis?

XXVII. Præterea, quæcunque finguntur de variis morientium ordinibus, vere finguntur ex Papiſticis præiudiciis. Fatemur ſane, eos, quib. culpa non ſit condonanda, quique pœnæ non ſatisfecerint, mitti in æternum ignem: ſed in reliquis, primo diſtinguendam dicimus, pœnæ ſatisfactionem: aliam per ſe, aliam per Mediatorem: & dico, neminem hominum, aut mori, aut nunquam fuiſſe mortuum, qui ante mortem pœnis ſatisfecerit per ſe, quas erat meritus. Neque enim fieri poteſt: quandoquidem ex pœnæ debent eſſe pro menſura culpæ: ſic enim oportet ſolui pœnas æternas, pro peccato ſaltem mortali. Quare, ſi verum, mitti in purgatorium omnes, qui non ſatisfeciſſent per ſe, cum eſſet neceſſe, omnes quibus remiſſa culpa eſſet, abire in purgatorium: quod tamen nolunt Papiſtæ.

XXVIII Quod ſi ſatisfactionem eam dicimus, quæ ſit per Mediatorem, dico, neminem, cui remiſſa ſit culpa, mori abſque plena ſatisfactione pœnarum, quas erat meritus: nimirum quia ſatisfecerit pro eo Chriſtus factus κατάρα vt alias demonſtratum eſt Si ergo verum, quicunque obtinuerit remiſſionem culpæ; & ſatisfecerit per alium pœnis meritis, hunc ire in cœlum, profecto neceſſe eſt, omnes ire ad cœlum, quibus culpa ſit remiſſa; ac proinde Purgatorium eſſe merum ſomnium.

XXIX. Nam, quod de iuſtitia nugantur, facile euaneſcit. Iniuſtum eſſe Deum, qui introducat in cœlum aliquos, qui non ſatisfecerint per ſe ſuis pœnis: abſurdiſſima doctrina eſt, & alieniſſima à Chriſtianiſmo; extinguens penitus omnem gratiam Dei, neque ſpem ſalutis vllam relinquens vllis peccatoribus. Tum autem refutatur facile exemplis. Nam latro ille bonus nullis ſuis pœnis apud Deum ſatisfecit, & tamen audiuit, *hodie mecum eris in Paradiſo*: Et quicunque mortui poſt baptiſmum (vt hoc condonem interim Papiſtis) nulli ſatisfecerunt per ſe: & tamen ab ipſis Papiſtis conſtituuntur in cœlis. Hæc igitur exempla vrgeo: & quæro à Papiſtis: cur non ſit iniuſtus in Paulum, nam nihil prohibet quominus hũc perſecutorem, hunc blaſphemum, fingamus mortuum, ſtatim ac locus fuit ab Anania: Paulum inquam, in cœlum receptum, etiam ſi per ſe non ſatisfeciſſet: & tamen iniuſtum ſit admitti alium quemcunque: pro quo Chriſtus ſatisfecerit, vt pro Paulo

XXX. In altero figmento nihil opus eſt prolixiorem eſſe. Peccatum veniale dicitur, vel id cuius venia data ſit, vel id, quod veniam ſua natura meretur.

reatur: Posteriori modo, negamus quemquam mori cum peccato veniali: quia hoc ipsum veniale peccatum, figmentum est in rerum natura, multo absurdius hippocentauris, & tragelaphis, vt suo loco demonstratum est. Altero modo, dicimus omnes fideles mori cum peccatis venialibus: nimirum, quia quæcunque illi peccata commiserint, ea sunt illis condonata propter Christum: sed negamus, qui moriatur, cum peccatis sic venialibus, hunc in iuste recipi in cœlum: alioquin, nemo hominum admittendus esset in cœlum, at contra, sic admissi sunt, non tantum Paulus & latro ille, sed omnes omnino pij in Domino morientes.

XXXI. Tertium argumentum est, sed præcedenti simile, imo præcedentis ἀπόγραφον verius, quam separatum argumentum, & tamen separauit Panigarolla: formauit autem in hunc modum Greg. de Valentia. Si qui fideles, aut reatu pœnæ temporalis, remissa peccati mortalis culpa: aut etiam culpis aliquibus venialibus obstricti, & tamen, in gratia diuina ex hac vita, quandoque discedunt: necessario fatendum est, tempus aliquod & locum post mortem supereresse, quo animæ, extra ipsum cœlum, & etiam extra infernum damnatorum, ab eiusmodi reatu pœnæ, & culpa veniali expientur, vt tandem ingredi possent regnum cœlorum: atque adeo esse purgatorium. Sed omnino, tales aliqui fideles, ex hac vita quandoque discedunt. Ergo tale purgatorium esse, fatendum est. Probatur consequentia, quoniam tales neque damnabuntur, quum sint in gratia Dei, neque statim in regnum cœlorum, absque alia expiatione admittentur: quum nihil illuc intret vlla ratione coinquinatum, Apocal. 21. nec sit ibi Ecclesia, iam habens aliquam maculam vel rugam: ad Ephes. 5. Probatur assumptum. Quia multi præmatura morte occupantur, vt post admissa peccata id non satis in hac vita præstare possint: multi etiam negligenter studeant expiatoriis operibus.

XXXII. Nihil est difficilius. Nam, obstrictus reatu culpæ pœnæue is dicitur, cui culpa non est remissa, aut pœna. At negamus quenquam fidelium sic mori obstrictum vlla aut culpa, aut pœna: quia, ex quo fidelis est, nulla ei condemnatio est: nec potest non esse aliqua condemnatio, si sit aliquis reatus pœnæ: nec potest esse reatus pœnæ, si aliquis sit culpæ. Itaque, nihil est periculi, ne aliquid pollutum ingrediatur cœlestem Hierusalem: aut Ecclesia in cœlis constituatur, non sine macula & ruga. Nam recte Maximus, serm. 45. inter sermones Ambrosij *Sufficit ad innocentiam Domino credidisse.* Et solenne illud est, Act. 10. *Qua Deus purgauit, τὸ μὴ κοίνου, tu ne pollutum dicito.*

XXXIII. Multos præmatura morte corripi, verum; si præmaturam dicas, vt solet fieri, pro ætatis mensura: at si prædestinationis habita ratione, falsum: adeo vt si quas Deus decreuit quenquam pœnas luere temporales, nunquam futurum sit, vt eas non expleat ante obitum. Sicut alias notauimus. Nimirum, quia prouidentia falli non possit.

XXXIV. Sed rursus, multi negligenter student expiatoriis operibus. Imo, inquam, nulli fideles student expiatoriis operibus: id est, pœnis satisfactoriis: quia hæc nulla sunt, nulla esse possunt. Tum autem, si quæ essent: hæc oporteret imposita esse diuinitus: quicunque ergo ea negligeret. Dei imperio esset inobediens: itaque, mortaliter peccaret. Qui autem mortaliter peccet, hunc aut oportet rursus obtinere culpæ remissionem, id est, abire in infinitum, aut deiici in tartara. Denique, negligentem esse suæ salutis, & tamen non excludi à salute, nouum est in Christianitate dogma. Apoc. 3. *Quia tepidus es, nec frigidus, nec feruidus, futurum est vt te euomam ex ore meo.* Et virgines fatuas, siue negligentia, siue somnus exclusit à nuptiis.

CAP. IV.

De Purgatione animæ.

I. QVæ à purgatione animæ deducuntur argumenta, hæc sunt apud Peltanum, ex Matth. 3. *Ego*, inquiebat Ioannes, *baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est: ipse baptizabit in Spiritu Sancto & igne: Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suã, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Hunc ignem ad Purgatorium pertinere probat, primo ab testibus, Hieronymo in eum locum, Basilio, libri de Spiritu Sancto c. 15. Beda in textum Lucæ. Vigor addit Origenem, hom. 13. in Hieremiam. Secundo, ex ipso contextu. Agi enim de electis, qui à paleis segregentur, repurgenturq; ac repurgati in cœlesti horreo recondantur. Vigor addit; ipsum βαπτίζειν, esse purgare: porro Christum non baptizasse igne.

II. Respondeo: nullum hic locum esse igni purgatorio, qualem Papistæ fingunt. Nam, hic ignis quem Baptistes nominat, est vis ipsa Spiritus Sancti agentis in corda fidelium: & quidem in hac vita, Vnde Caluinus *Subijcitur*, inquit, *nomen ignis vice epitheti: transfertur enim ad Spiritum, quia sordes nostras non aliter purgat, quam aurum igni excoquitur.* Quin Beza, *Fallor ego, aut Baptismus iste Spiritus Sancti & ignis, qui hic promittitur, metaphorice vocatur illa missio Spiritus Sancti, quæ die Pentecostes exhibita fuit Apostolis, duplici adhibito symbolo, venti videlicet vehementis: & linguarum igneaꝝ: illo quidem Spiritum Sanctum commodissime representante: istis vero vim illam prædicationis Euangelicæ, in illustrandis, & purificandis mentib. aptissime designantib. & collata dona illa mirifica Spiritus Sancti in eos quibus post Baptisma aqua imponebantur manus.*

III. Fauet maxima pars Commentatorum etiam Papisticorum. Quorum alij vim Spiritus significati asserũt Maldonatus, *Sunt qui ignem hoc loco Purgatorium interpretentur, quo homines post mortem quodammodo baptizantur, id est, à peccatorum maculis, si quas adhuc habent, abluuntur. Sed dubium non est, quin per ignem, Spiritus Sanctus significetur. Coniunctio enim, &, hic non est coniunctiua, sed explicatiua.* Lucas Burgensis, *Et igni. Qui est ignis seu igni similis, purgans & inflammans. Quasi diceret, effundet in vos aliunde, siue per se, siue per ea quæ instituet Sacramenta, Spiritum Sanctum: cuius non otiosa erit in vobis mansio, verum adeo efficax, vt, instar ignis, sordes vestrorum consumat peccatorum, animarum dispellat tenebras caritate, qua virtutem, Deique gloriam prosequamini, ea accendat, quam afflictionum acerbitas superare queat: denique, totos in se transformet ac sursum rapiat.* Bellarminus, de Baptismo, cap. 2. paulo generalius, *Quod autem additur de igne Matthæi tertio, & Lucæ tertio, non significat ignem aliquem elementalem, vt stulte putant Iacobitæ: sed ignem quendam cœlestem, & diuinum: nam ideo coniungitur cum Spiritu Sancto.* Atqui, inquam, ignis ille Purgatorij, neque est Spiritus Sanctus: neque est cœlestis.

IV. Sed hanc solutionem illustrabit, eius ipsius ignis applicatio; in qua fateor esse varias sententias. Beza putauit innui distributionem illam linguarum ignearum, in Actibus. Nec solus in sententia. Maldonatus, *Coniunctio, &, hic non est coniunctiua: sed explicatiua. Addit autem est explicatio, vt non qualiscunque Spiritu Sancti communicatio, sed illa illustrissima, qua die Pentecostes specie ignis facta est, significaretur.* Lyranus. *Et igni: quia super baptizatos de nouo, in primitiua Ecclesia frequẽter apparebat, scilicet, in signo visibili: sicut apparuit super Apostolos in linguis igneis.* Rubeus, *Postrema est Hieronymi, vt per ignem intelligatur Spiritus Sanctus, qui super discipulos in linguis igneis apparuit: Actorum secundo, qua literalis & propria illorum verborum existit.*

V. Malunt alij, vim Spiritus cooperantem Baptismo aquæ. Salmero, tomi quarti tract. 6. improbata præcedente sententia: *De Sacramento Baptismi illud est intelligendum, quod Spiritum Sanctum confert, qui, vt aqua prius lauat externas immunditias, hoc est, peccata manifesta: deinde, vt ignis, internas eximit maculas: quatenus perturbationes animi ad malum solicitantes vel restringuit, ac mitigat, vel spiritui subijcit: puluerem vero peccatorum leuiũ tollit, vt aqua, & paleas vanitatis, vt ignis comburit, hominemque firmat ac roborat. Qua ratione ignis, quod accipit, non relinquit, nisi purum: ideo metalla eũ sustinent, maxime aurum, cuius pondus igne non minuitur: in quo apte Spiritus Sancti proprietates representantur, atq; delineantur.* Iansenius. *Opponit Ioannes Spiritum Sanctum & ignem, aqua in qua baptizabat: significans Christi Baptismum tanto esse excellentiorem, puriorem, efficaciorem suo Baptismo, quanto Spiritus Sanctus excellentior est, & purior aqua sensibili, quãtoq; ignis aqua efficacior est. Per ignem a. hic intelligitur ipse Spiritus S. totum namq; hominem immutat, sordes peccatorum exurit, tenebras fugat, & ad virtutis opera, & promouẽdum Dei gloriam ardentes prorsus homines reddit, & inuictos.* Barradas, *Paucis hæc verba sic expono. Opponit Ioannes aquæ ignem. Dixerat, Ego baptizo vos in aqua de Christo a. Ipse, inquit, baptizabit vos Spiritu Sancto & igni: quasi dicat: ego aqua frigida, & nihil efficacitatis ad remittenda peccata habente vos abluo: at Christus, Spiritus Sancti flammis, ardente aqua, plurimumque efficacitatis habente vos baptizabit. Ipse vos baptizabit Spiritu Sancto, & igni eiusdẽ Spiritus: id est, baptizabit vos Spiritu S. qui ignis est: vel igne Spiritus Sancti, quo animi vestri, ab omni vitiorum rubigine, ac sorde perpurgabuntur, lucem recipient nouam, & ad præclara opera inflammabuntur. Num in baptismo Christi Spiritus sancti ignis semper operatur.* Didacus Stella in 2. Lucæ: *Cæterum, id quod ait Ioannes, Christum baptizaturum in Spiritu Sancto, & igne: intelligendum est, quod baptizauit per suos discipulos: nam in Euangelio Ioannis scriptum est, quod Iesus non baptizabat, sed discipuli eius. Obserua autem, quod Baptisma Christi, sit in aqua, & Spiritu Sancto (vt ipse dixit Nicodemo, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto) noluit tamen Ioannes dicere in Spiritu Sancto & aqua, sed in Spiritu Sancto & igne, quia intendebat assignare differentiam sui baptismi, qui fiebat in aqua, à baptismate Christi, & excellentiam baptismi Christi: idcirco non nominauit elementum aquæ in quo fiebat. Vnde ignem non sumit pro igne materiali, sed pro igne intelligit Spiritum Sanctum, qui mentem in flammat: sicq; coniunctio, Et, tenetur expositiue.*

VI. Fuere tamen, qui hunc ignem disparatum voluerint à Spiritu. Atque ex his nonnulli afflictiones huius vitæ dixerunt. *Quidam recentiores* inquit, Toletus in 3. Lucæ. *hunc ignem interpretantur tribulationes, & afflictiones: eas maxime, quas in Ecclesia primitiua suos fideles pati Christus permisit, quasi eos in igne baptizans.* Sed ipse Toletus omnibus aliam præfert, quæ diem postremi iudicij, atque adeo ignem æternum dicit. *Quasi diceret, Christi est baptizare Spiritu Sancto, & baptizare etiam igni. Baptizabit Spiritu Sancto in hoc sæculo eos, qui in ipsum crediderint, quos vitæ anteacta mala pœnituerit: malos autem & incredulos, qui suis voluerint inhærere vitiis, baptizabit igne gehennæ in altero sæculo. Quibus verbis duos Christi aduentus, & duo eius officia indicat Ioannes: Redemptor enim est, & Iudex: & Redemptoris officium in priori aduentu: Iudicis vero in posteriori exercebit: in illo baptizabit Spiritu Sancto venientes ad se, eumque recipientes: in posteriori male operantes æterno puniet igne.* Hæc ille in commentario: in annotatione autem hanc sibi omnium accommodatissimam visam esse, tum multitudine grauium Doctorum, qui in ea sunt, tum propter contextum antecedentium verborum, & sequentium.

VII. Denique, pauci omnino sunt etiam Papistarum, qui de Purgatorio explicarint. Imo, nullus omnino de Purgatorio determinate: vt non etiam aliter: & quidem ex æquo. Anselmus, *Remittendo peccata in Baptismo, & postea in igne, scilicet in confirmatione. Vel designantur hæc duo genera purgationum: alterum in aqua: vbi originalia & actualia condonantur per Spiritũ; alterum vero, quando aliqua post Baptismum subrepit macula, quæ vel igne pœnitentiæ, vel alicuius mundanæ persecutionis, vel denique igne purgatorio, si quæ leuis macula est residua, purgatur.* Gorranus, *id est, Spiritu Sancto, qui est ignis. Vel Spiritu Sancto in præsenti, & igni Purgatorij in Inferno, si quid post Baptismum contrahatur.* Carthusianus, recitatis aliis expositionibus: *Alij per ignem,* inquit, *intelligunt Purgatorij pœnam, in quo post vitam præsentem lanãtur, atque purgantur, qui cum reatu decedunt.* Bellarm. cap. 3. de Baptismo, *Potest autem ille ignis vel significare linguas igneas, quæ descenderunt in Apostolos in die Pentecostes; vel ignem Purgatorij: vel etiam ignem diuini iudicij: vel denique ignem tribulationis in hac vita.* Emmanuel Sa, has Interpretum sententias refert, nec vllam respuit.

VIII. Hæc oportuit notari. Enimuero quid sperare potuerunt Peltanus & Vigor, se confecturos in tanta, tam vehementer disputata controuersia, hoc tam ambiguo loco? Et quidem ita ambiguo, vt paucissimi sint ij qui Purgatorij meminerint? Nam, vt eos mittam, quos nominaui; certe neque Thomas meminit in 3. p. Summæ; q. 66. artic 3. sed Spiritus Sancti, tribulationis, & iudicij. Non Alphonsus de Castro, hæresi 2. de Baptismo: sed tantum Spiritus, & iudicij: non Archang. Rubeus, in 4. sent. distin. 3. sed tribulationis, iudicij, linguarum ignearum: non Caietanus, commentariis in hunc locum, sed tribulationum, & linguarum igneatum. Sic omnino necesse est rem ad paucos redire: & hos quidem incertos, neque in hanc partem certi quicquam definientes.

IX. At-

IX. Atqui,inquiunt,Hieronymus interpretatur de Purgatorio,& Basilius,& Beda,& Origenes. Imo,inquam,non Origenes. Attende verba ex illa in Hieremiam homilia 13. *Forsitan & Iesus baptizat Spiritu Sancto & igne:non quia eundem in Spiritu Sancto atque igne baptizet,sed quo Sanctus baptizetur Spiritu Sancto:& is qui post fidem & magisterium Dei,rursum ad scelera conuersus est,cruciatu purgetur incendij. Beatus qui lauacrum accepit Spiritus Sancti,& ignis lauacro non indiget. Miserabilis autem ; & omni fletu dignus,qui post lauacrum spiritus,baptizandus est igni.* Nempe:somniabat Origenes,omnes etiam sceleratissimos purgandos tandem igne illo futuri iudicij. Quid ergo mirum,hunc interpretatum de eo iudicio:quum etiam alios audierimus,qui tamen ab eo somnio abfuerunt? Atqui hic ignis iudicii non est idem ignis Purgatorij.

X. Non etiam Basilius. Testem habeo Toletum : qui primam expositionem assignans igni gehennæ : quo Christus iudex viuorum & mortuorum in altero seculo punit incredulos , & malos,præsertim in suo secundo aduentu,quando omnes tales igni æterno ,& anima & corpore adiudicabit : *Hunc ignem*, inquit,*sic interpretatur Basilius,libro quinto contra Eunomium,& in Commentario in Isaiam , capite quarto:* Et vero hoc ipso,c. 45. βαπτίζειν ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. τὸ δὲ πυρὸς βάπτισμα,τὴν ἐν τῇ κρίσει δοκιμασίαν λέγων, *Ignis Baptisma dicit,explorationem in iudicio.* Enimuero, quid rationis afferri queat,vt τὴν κρίσιν interpretemur Purgatorium? Aut quo experimento docebit quisquam,eum morem fuisse Patrum? At contra Eunon.5. βαπτίζει Χριστὸς ἐν πνεύματι τοὺς ἀξίους ἁγιασμοῦ. τοὺς δὲ ἀναξίους ἐπὶ τὸ πῦρ παραπέμπει,τοὺς ἀλλοτρίους τοῦ ἀγαθοῦ τῷ κακῷ παραδίδους , *Baptizat Christus in Spiritu Sancto sanctificatione dignos. Indignos vero ad ignem dimittit:alienos à bono,malo tradens.*

XI. Hieronymus superest. Nam ,Beda non est tanti , *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto,& igne . Siue , quia ignis est Spiritus Sanctus,vt Acta Apostolorum docent : quo descendente sedit quasi ignis,super singulos credentium,& impletus est sermo Domini,dicentis,Ignem veni mittere super terram , & quam volo vt ardeat? Siue quia in præsenti,Spiritu baptizamur: & in futuro,igne: Apostolo quoque huic sen tentiæ congruente: Vniuscuiusque opus quale sit,ignis probabit.* Hactenus ille: Cur de Purgatorio? An,quia baptizandos dicit in futuro igne? Recte:si nihil futurum sit præter Purgatorium. Sed ,si futurum est etiam iudicium illud in posteriori aduentu Christi, vt loquebatur Toletus:quid causæ quominus de eo iudicio loquutum dicamus Hieronymum ? Nimirum,inquit Peltanus , hoc ipsum explicat citato illo loco ex prior.ad Corin.3. qui locus pertinet ad Purgatorium. Ast ego contra,eũ locum non pertinere ad Purgatorium dico , quod eum de futuro iudicio Hieronymus interpretetur. Vter vicit ? Sed hoc paulo post sumus visuri.

XII. Enimuero contextum quorsum obijcit Peltanus? Audito contra Toletum,qui primam illam expositionem , quæ ignem gehennæ dixit,omnium commodissimam pronuntiat, *tum multitudine grauium doctorum, qui in ea sunt , tum propter contextum antecedentium verborum , & sequentium.* Antecedentium *quidem, quia Ioannes paulo ante huius ignis meminerat: Arbor,inquit,nõ faciens fructum bonum,excidetur,& in ignem mittetur:loquitur enim de præsenti ,quasi iamiam veniat is,qui excisurus est,& in ignem missurus. Sequentium vero,quia statim dicit,paleas comburet igni inextinguibili. Cũ hæc sint coniuncta,& consequentia ad eundem profecto ignem referenda esse videntur & amphibologia cauenda est in verbis,quantum fieri potest.* Audito Alphonsum de Castro,hæresi prima, de Baptismo , *Hæc expositio de Baptismo ignis pro tempore futuro , satis apparet esse literæ germana , per id quod immediate subiungit:Cuius ventilabrum in manu sua:& permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum , paleas autem comburet igni extinguibili. Ex quibus verbis apparet illum fuisse loquutum de igne futuri iudicij.* Quis æquum dicat præponderare vnum Peltanum duobus Toleto & Alphonso?

XIII. Sed enim ,cur Peltano fauet contextus? Agitur,inquit ,de electis, qui à paleis segregantur,& repurgantur , repurgatique in cœlesti horreo reconduntur Nam,etsi palearum nomine reprobi designentur:hoc tamen non impedit,quominus peccata illa quæ Apostolus per lignum , fœnum, & stipulam insinuat,paleas quoque appellare liceat. Segregat has enim ignis à tritico,vt scoriam ab auro,

XIV. Atqui inquam,hæc ipsa verba Interpretes referunt ad vltimum iudicium : & purgari aream haud aliter quam separari bonos à malis:id est,non personas à peccatis,vt vult Peltanus , sed personas à personis. Irenæus,lib.4.c.56. *Non agnoscentes,neque intelligere volentes,quoniam duos aduentus eius omnes annuntiauerunt Prophetæ:vnum quidem in quo homo in plaga factus est : Secundum autem,in quo super nubes veniet,superducens diem, quæ est sicut clibanus ardens , & percutiens terram verbo oris sui,& spiritu per labia sua interficiens impios,& ventilabrum in manu habens , & emundans aream suam,& triticum quidem in horreum colligens,comburens autem paleas in igne inextinguibili.* Isidorus Pelusiota ,lib.1.Epist.6(. *Ventilabri vocabulo iustum iudicium appellat;* ἥτις ἑκάστῳ τὴν πρόσφορον τάξιν ὁρίζουσα,τοὺς μὲν ἀχυρώδεις καὶ χαύνους,καὶ παντὶ ἀνέμῳ ἁμαρτίας ῥιπιζομένους εἰς καῦσιν ἐκδίδωσι. τοὺς δὲ καθαρότητι ἔργων καὶ μετανοίας καρποῖς εὐθηνήσαντας, εἰς ἀποθήκην συνάγεσθαι λέγει ὁ δίκαιος κριτὴς τὴν πρέπουσαν τοῖς πιστοῖς καὶ ἀξίοις αὐτοῦ ἐργάταις καὶ γεωργοῖς,ἣν καὶ μονὴν ὀνομάζει σωτήριον , *Quod quidem eum,qui cuique aptus sit gradum distinguens ac definiens,paleares quidem,vt ita dicam , ac dissolutos homines,quique ad omnem peccati ventum huc illucque iactantur ,flammis addicit: eos autem qui operum puritate ac pœnitentiæ fructibus abundarunt ,in horreum congregari iustus Iudex ait , hoc est,piis ,seque dignis operariis,atque agricolis, congruens domicilium.* Theophylactus, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ. τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν:ἥτις πολλοὺς μὲν ἔχει βεβαπτισμένους, ὥσπερ ἐν τῇ ἅλωνι πάντα τὸ γεώργιον· ἀλλ' ἐν τούτοις οἱ μὲν εἰσιν ἄχυρα· ὅσοι κοῦφοί εἰσι καὶ τοῖς πνεύμασι τῆς πονηρίας κινούμενοι. οἱ δὲ σῖτος· ὅσοι καὶ ἑτέρους ὠφελοῦσι διὰ διδασκαλίας καὶ πράξεως, *Et purgabit aream suam:id est,Ecclesiam:quæ multos quidem habet baptizatos: tanquam in area vniuersam messem:sed in iis,alij sunt paleæ , quicunque leues,& ventis iniquitatis agitati : alij,triticum,quicunque etiam aliis prosunt, aluntque per doctrinam & opera.*

XV. Quid Anselmum dicam:& Lyranum, & Catthusianum; Irenæo consentit Caietanus , *Non sufficit Ioanni prædicare Christi officium secundum primum aduentum:sed prædicat etiam officium eius in secundo aduentu,ad similitudinem ventilantis triticum in area,secernendo triticum à palea,& triticum in horreum congregantis,paleas autem comburentis. Vbi manifeste describitur officium Christi iudiciarium:tunc enim iustos separabit ab iniustis:& illos quidem congregabit in vitæ æternæ horreum , iniustos autem tradet igni inextinguibili.* Toletus, *Ventilabro suæ iudiciariæ potestatis bonos discernet à malis; illosque in æternam requiem secum conducet : hos vero æterno & nunquam extinguendo igni adiudicabit.* Salmero, *Audis illic ventilabrum esse in manu Christi ,scilicet iudicij discussionem,qua veluti ventilabro quodam discernentur,ac separabuntur mali à bonis , vt ab ouibus hœdi , à frumento zizania,à tritico palea.* Paulo post , *Simul aduerte , Ecclesiam comparari areæ,in qua vtrumque est simul,& granum & palea ,quæ inter se ita admixta videntur , vt Ecclesia ex bonis ac malis constet,vsque ad diem iudicij ,in quo,accepto ventilabro,ab se inuicem discernentur.*

XVI. Et cur sibi vult soli fidem haberi Peltanus? Imo,qua confidentia ausus est,ab omnium cum veterum,tum recentium tramite recedere? Etsi iuquit,palearum nomine reprobi designentur,nihil obstat,quominus peccata appellare liceat. Quid hoc est,inquam? Enimuero olim quidam dicebant,niuem posse appellari nigram:Et sic solent Sophistæ impotenter nomina susque deque versare:quasi suæ legis essent. Verum , hæc audacia nulla inquam fuit demonstratio. Si paleæ sunt hoc loco peccata,& hæc purganda dicuntur in purgatorio , quis erit ignis inextinguibilis,in quo paleæ comburi dicuntur ? Nam purgatorius ille non semper ardet:sed & quotidie extinguitur in iis,qui finguntur euolare:& tandem extinguẽdus est penitus,saltem in die iudicij.

XVII. Imo,inquit,ipse quoque purgatorius ignis secundum se inextinguibilis est,vt qui secundum speciem idem cum infernali existat:dicitur autem inextinguibilis,quia iustos non semper punit.

XVIII. Optime:sic enim catachresis , catachresi cumulatur:& audacia proficit in deterius:quid n. iuuat cum modestia esse impudentem? Sed primum oblitus Peltanus est , nondum esse plane constitutum inter suos,id quod nunc ponit,eiusdem speciei esse ignem vtrumque Purgatorii & Gehennæ. Tum si esset;quid habet quo impugnet,si quis dicat,ignem gehennæ inextinguibilem,non per se , sed quia nunquam desint comburendi? Nam,ea natura est ignis elementaris.

XIX. Denique obsistunt interpretes. Theophylactus Ἄσβεστον ἐστὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο,ὥστε φλυαρεῖ ὁ Ὠριγένης,λέγων ὅτι ἔσται τέλος τῆς κολάσεως , *Inextinguibilis est ignis ille:itaque,nugatur Origenes, dicens , futurum aliquem finem pœnarum.* Anselmus, *Comburet igne infernali.* Lyranus : *pœna infernali sensibili,* Thomas in Cathena, *Ignis autem inextinguibilis dicitur pœna æternæ damnationis:siue quod,quos semel suscepit,nunquam extinguit : sed semper cruciat:siue ad differentiam ignis Purgatorij,qui ad tempus accenditur,& extinguitur.* Carthusianus, *Id est,flamma & pœna infernali nunquam cessante:per quod damnatur error dicentium pœnas inferni ,tandem post longa spatia terminari.* Gorranus, *Paleas autem,id est,malos,leues per superbiam,pallidos per inuidiam,fragiles per iracundiam,aridos per auaritiam,infructuosos per acidiam , viles per carnalem concupiscentiam,comburet igni inextinguibili dupliciter : & passiue,quia non extinguetur : & actiue,quia non extinguet,id est,non occidet & comburet. Ecce,damnatio iusta quia paleas:acerba,quia comburet igni:perpetua ,quia inextinguibili.* Stella in Lucam, *Ioannes ignem inextinguibilem dixit ,quia nunquam extinguetur,sed vsque in seculum seculi ardebit crucians damnatos.* Caietanus, *Nota inextinguibili , contra negantes supplicia iniustorum æterna:ignis n. inextinguibilis æternus est.* Franciscus Lucas , ἀσβέστῳ *inextincto , hoc est,æterno. Plus significatur,quam vox sonet:igni , qui non tantum extingui non potest, verum,ne extinguat quidem vnquam,sed perpetuo vrat & affligat ,quos semel acceperit. Itaque,inextinguibilem intelligit ignem,non in se tantum sed & in iis qui illi adiudicantur,hoc est,æterno,absque cessatione illos cruciantem. Quare hoc loco refellitur eorum hæresis,qui docuerunt reproborum pœnam non esse perpetuã.* Salmero, *Ignem vocat inextinguibilem,non solum,quo errorem Origenis tollat, terminum pœnis inferni ponentem:sed differentiam etiam ignis purgantis.*

XX. Potuitne constantius refutari Peltanus? Ignem voluit esse Purgatorium:isti omnes infernalem. Voluit extingui quidem non posse per se,sed tamen in iis quos cruciat;at isti neutro modo:nam , & ita diserte pronuntiauit Franciscus Lucas:alij autem significarunt,qui dixerunt,in eo cruciari in æternum eos quos semel apprehenderit. Et,qui eo refutari Origenem. Nam certe à pœnis Purgatorij temporalibus, nulla aduersus Origenem demonstratio esse potest. Denique,quid eos censet Peltanus animi habuisse,qui inextinguibilem dictum volunt ad differentiam Purgatorij? Sic est Peltanus nouus Ismael manus eius contra omnes , & manus omnium contra eum.

XXI. Resumit tamen animos:& Licet per paleas,inquit,simpliciter accipiamus homines caritate vacuos , vt vsitatius accipi solet , adhuc quæ de Purgatorij ratione hic allata sunt,non infirmantur. Patres enim,qui locum hunc ad Purgatorium referunt , non faciunt vim in permundatione tritici,aut palearum exustione,sed in Baptismo ignis.

XXII. Ego vero,quid hoc sibi velit,non video. Vim faciunt in Baptismo ignis:ergo,etsi paleæ sint viri caritate vacui,non infirmatur ratio Purgatorij. Diuinet Oedipus consequentiæ vim. Nisi forte velit paleas istas,istamve permundationem tritici,nihil ad eum ignis Baptismum pertinere. Atqui ,primum meminisse debuit,non à nobis ortam esse obiectionem:sed à seipso argumentum propositum,vt confirmaret, in Baptismo ignis agi de purgatione peccatorum. Itaque,hoc saltem confectum est,improuide disputasse,nec obtinuisse quod voluit. Deinde, non pertinere has paleas,atque hanc mundationem ad ignis Baptismum,primus dixit,solus dixit Peltanus:alij omnes contradixerunt.

XXIII. Hactenus primum argumentum: in quo peculiaris fuit audacia Peltani, & Vigoris. Nunc crimen erit latius patens in locis ex Esaiæ quarto,ac Malachiæ 3. quibus abutuntur Peltanus , Vigor,Feuardentius,Alphonsus de Castro,Bellarminus, Panigarolla , Bulengerus,Thyræus,Costerus:vt omnino appareat magnam spẽ reposuisse in iis locis:ergo attendamus. Recitat locos Peltanus; Fauet Purgatorio ,inquit,& illud Esaiæ quoque, *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicii,& spiritu ardoris, vel incendii.* Et illud rursum Prophetæ Malachiæ, *Ecce venit Dominus exercituum,& quis poterit cognoscere diem aduentus eius ? & quis stabit ad audiendum eum? Ipse enim*

quasi

quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum : & sedebit conflans & emundans argentũ: & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum, & quasi argentum. Vtrumque locum ad Purgatorium pertinere, autoritate probant Augustini, c.25. lib. 20. de ciuit. Dei. Sed nos vtrumque locum sigillatim excutianus: post Augustinum consideraturi.

XXIV. De primo igitur, qui est Esaiæ, Feuardentius sic philosophatur: per filias Sion & Hierusalem, animas piorum in Israele adumbrari: per sordes & sanguinem, peccata peccatisque debitas pœnas iuxta diuinæ iustitiæ legem. Lauari autem, & purgari à Deo per spiritum iudicii & ardoris quum in particulari de singulis iudicio, qui deprehenduntur adhuc inquinati peccatis venialibus, & debitores pœnarum temporalium pro reliquiis mortalium, ad terribilem & tremendum *Purgatorii* carcerem amandantur.

XXV. Respondeo, Esaiæ & Purgatorio nihil esse commune. Testem cito imum, Toletum Iesuitam Cardinalem, in caput Lucæ 3. *Hunc vtrumq; aptisma,* Christi videlicet, in Spiritu & igne, de quo Baptistes loquebatur, *dixit Isaias capite quarto, Si abluerit, inquit, Dominus sordem filiarum Sion, sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicii & spiritu ardoris. Lauat Dominus sordes filiarum Sion Baptismo in Spiritu Sancto : sordes, enim sunt peccata pœnitentium, quæ sunt vt sordes, quæ non sunt multum affixæ corpori : sanguinem vero, id est, peccatores inhærere volentes peccatis quæ sunt vt sanguis, habens colorem quasi inseparabilem, purgat & lauat de medio Hierusalem spiritu iudicij. separando de medio iustorum & spiritu ardoris, seu combustionis, mittendo in caminum ignis æterni.* Atqui neuter Baptismus ad Purgatorium pertinet.

XXVI. Testem alterum do, Emmanuelem Sa, ipsum etiam Iesuitam: qui, etsi vidit, atque adeo admonuit, transferri hunc locum ab Augustino ad Purgatorium, tamen longe aliter exposuit, *Sanguinem, id est, homicidia, per quæ reliqua peccata intelliguntur: iudicij, scil. puniendo, vel in ipsis, vel in Christo, per cuius passionem iustificamur, adiuncta tamen etiam nostra cooperatione: Ardoris, id est, caritatis, & diuinæ, & nostræ.* Quis hic rursus Purgatorio locus? Non enim ignis iste, aut nostram habet adiunctam cooperationem: aut ignis est caritatis diuinæ, nostræve. Eadem sententia est Lyrani, *Sordem filiarum Sion: id est, Ecclesiam: spiritu iudicij: quia Christus per viam iustitiæ pro nobis satisfecit : & spiritu ardoris, quia hoc fecit ex maximo feruore caritatis.*

XXVII. Vin' plures? Glossam interlinearem vide. *Lauerit, per pœnitentiam: vnde Lauamini, mundi estote: in spiritu iudicij, leuiora, & spiritu ardoris, grauiora. Ardoris, feruentis caritatis, qua sanguinem fudit,* Glossam ordinariam, *In spiritu iudicij, sc. tribulationis & passionis, quib. purgantur electi: vnde vasa figuli probat fornax. Vnde Iohannes: Ego baptizo vos in aqua: ipse in Spiritu Sancto & igne. Spiritu ardoris, qui datur in Baptismo, vbi discretio: ex tunc enim apparet, quibus pœna sit prædestinata, quib. corona.* Hæccine pertinent ad Purgatorium.

XXVIII. An mauis Veteres? Legistin' tuum Irenæum, Feuardenti? Recole verba ex c.39. lib 4. *In nouissimis autem temporibus, cum venit plenitudo temporalis libertatis, ipsum verbum per seipsum sordes abluit filiarum Sion, manibus suis lauans pedes Discipulorum.* Cyrillus Alexandrinus in 4. Esaiæ, *Extollentur de integro filii Hierusalem, & ornabuntur gloria, & hoc lu rifacient vt in superis recenseantur: quantumuis impietatem haud mediocriter exercuerint, Prophetas occiderint, missos lapidibus obruerint, ipsum demum Christum morti tradiderint, eorumque manus sanguine redundauerint. Quid igitur Propheta? Eluet Dominus, inquit, sordes filiorum Hierusalem, & filiorum Sion, & sanguinem expurgabit è medio eorum, in spiritu iudicij, & in spiritu ardoris. Deliquerunt siquidem citra controuersiam: iustificauit vero omnes gratia per Christum ipsisque interfectoribus gratis indulsit ἀμνηστίαν, vt eorum scilicet peccata obliuione sepeliret & obrueret.* Hieronymus, *Tunc saluabuntur reliquiæ de Israel, quando in Baptismate Saluatoris eis fuerint peccata dimissa, & ille sanguis ablutus, quem super se errans populus imprecatus est. Et nota, quod sordes filiarũ Sion lauerit spiritu iudicij, sanguinem autem Hierusalem spiritu combustionis, quod n leue est lauatur: quod grauius, exuritur. De quo iudicij spiritu, & spiritu combustionis, Io. Baptista in Euangelio loquebatur: Ego baptizo vos in aqua: qui a post me venit, ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igne. Ex quo discimus, quod homo tantum aquam tribuat: Deus autem Spiritum Sanctum, quo & sordes abluuntur, & sanguinis peccata purgantur.*

XXIX Viden neminem esse Veterum, qui in his explicandis Esaiæ verbis, aut tecum sentiat, Feuardenti, aut vel tenuiter alluserit ad Purgatorium? Et nos quisquam cogat, vni Augustino hærere potius? si tamen etiam Augustino, quod post videro? Nolim ego quidem has Patrum interpretationes præstare; quasi germanas: sed satis est: vnico Augustino nonnihil excidisse, quod nostris Papistis arridere potuerit : quod tamen ipsum nullo probant argumento præferendum esse reliquorum Patrum commentationibus: quibus nec nominis autoritas deest, aut temporis, & numerus etiam potior.

XXX. Nobis sane videtur Prophetæ mens esse longe alia: nempe, vt loquatur de purgatione Ecclesiæ in hac vita : quæ fit per vehementes afflictiones: quibus Deus suos cribrat, excernitque à peccatoribus : imo etiam à peccatis. Nam, cum sæuit in Ecclesiam, quæ corrupit ipsa sese, quomodo Israelitica mirum in modum discesserat a lege Dei; tum, vt qui hypocritæ nihil erant nisi numerus abeunt, & publice renunciant pietati, adeoque remanent soli, qui vere fideles sunt ; & sic adeo ipsi proficientes in flagellis, emendantur, peccataque sua detestantes, tanto attentius conuertuntur ad Dominum. Ita fit, vt sit *germen Iehouæ in decorem & gloriam, fructusque terræ in sublimitatem & gloriam, euasori Israel, & qui relictus est in Sion residuusque in Hierusalem.* Sic nihil est in hac explicatione, quod non apte quadret toti contextui. Spiritum autem iudicij & excisionis, nam ita reddidit Pagninus, etsi re vera ardorem significet, nulla vetat absurditas intelligi de afflictionibus huius vitæ, quibus interdum vehementer Deus concutit statum Ecclesiæ temporalem. Nam etiam particularia exempla, quibus solet Deus punire peccata, appellari solent iudicia Dei: Sic 1. Sam. 25. *Audiens Dauid quod mortuus esset Nabal, dixit, Benedictus Iehoua, qui iudicauit iudicium opprobrij mei de manu Nabal.* Et Esaiæ 3. *Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & Principibus eius*, בער autem, qua voce vsus est Propheta, vsurpari pro ira Dei, & quidem vehementi, peccatores consumente, cui potest esse ignotum? Hieron. 4. *Ne forte egrediatur vt ignis ira mea,* ובערה, *& ardeat, & non sit qui extinguat.*

XXXI. Venio nunc ad locum ex Malachiæ tertio : quem ad Purgatoriũ referri docent ab Origene, hom. 6. in Exod. Ambrosio in Ps. 37. Hier. in Malachiam. Et Costerus; Loquitur manifeste Propheta de pœnis suisq; grauissimis, quib. animæ conflandæ dicuntur, & tanquam aurum colandæ, vt post modum in vita æterna Deo offerant sacrificium immaculatum.

XXXII. Respondeo, ne hoc quidem Purgatorio quicquam fauere. Testes do Papistas primo loco. Toletum in Lucæ 3. ad illud Baptistæ de ventilabro: Hic enim exponit hæc prophetæ verba, de vltimo Christi aduentu, *Hoc ipsum fecit Propheta Malachias: qui de ipsomet Ioanne prædixit : vtrumque enim aduentum coniunxit, Statim, inquit, veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus Testamenti, quem vos vultis. Ecce, venit Dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem aduentus eius? & quis stabit ad videndum eum? ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans, & emundans argentum & colabit filios Leui. Hæc ille. Posterio a enim verba de posteriori aduentu recte interpretatus est Augustinus, libri vicesimi de Ciuitate capite vicesimo quinto.* Quid vero commune vltimo Christi aduentui, & Purgatorio?

XXXIII. Sed si non placet vltimus ille aduentus, Bellarminum audite. primo primi de Purgatorio, *Tria in Scripturis inueniuntur, quibus tribuitur purgatio peccatorum. Primo, Christus ipse. Secundo tribulationes huius vitæ, de quibus ad literam videtur intelligendus Malachias, capite tertio.* Et post recitatum hunc locum, *Nam, vt recte exponit B. Hieronymus, hic agitur de tribulatione, quæ præcedet diem iudicii ad purganda peccata fidelium.* Eadem sententia fuit Lyrano, *Ipse enim quasi ignis conflans. Hic consequenter ponitur effectus vtriusque aduentus, tamen in quodam generali, & primo primi, secundo secundi: ibi & accedam. Effectus autem primi fuit vocatio aliquorum ad fidem, quos in primitiua Ecclesia probauit quasi aurum in fornace per tribulationes in Iudæa, vt patet in Actibus Apostolorum in pluribus locis : & postea per tyrannos in omnibus partibus orbis.* Atqui, tribulationes huius vitæ longe absunt à Purgatorio.

XXXIV. Vin' aliter? Carthusianum audi : *Ipse enim, quasi ignis conflans, id est, acute, rigorosequе alloquens, docens & increpans peccatores, præsertim Sacerdotes, Pharisæos & Scribas, imo & suos praelectos discipulos pro causa & tempore, quorum & vitia quasi ignis absumpsit. Et quasi herba fullonum; nam sicut per herbam huiusmodi fullones mundant, splendidasq; efficiunt vestes, sic Christus sua prædicatione, vita, & gratia, multorum corda purgauit. Et sedebit conflans, id est, peccata consumens & audientiũ corda inflammans, secundum quod ait in Euangelio, Ignem veni mittere in terram. Et emundans animas discipulorum suorum, quasi argentum quod igne purgatur. Et purgabit filios Leui, id est, Sacerdotes, & tepli ministros, quorum aliqui, quamuis pauci, ante passionem per Christum correcti fuerunt, quamuis tempore passionis rursum pene omnes seducti fuerint per Principes Sacerdotum, & Scribas, ac Pharisæos incredulos: post passionem vero multa etiam turba Sacerdotum credidit in eum, secundum Lucam in Actibus. Aliqui quoque discipulorum Christi & Apostolorum ex tribu Leui fuisse leguntur. Et colabit eos quasi aurum & quasi argentum: id est, quemadmodum argentum & aurum in fornace à commixtione immundi purgantur : sic Christus per tribulationes diuersas & graues, suos ab immunditia culpæ mundabit.* Audis vim Christi internam in corda hominum, audis tribulationes. Et hæc quid ad Purgatorium?

XXXV. Breuiter, interpretati sunt verba Malachiæ, alij de primo aduentu Christi, alii de secundo. Et, qui de primo, partim efficaciam dixerunt ab eo in conuertendis ad se, atque ita purgandis peccatoribus: partim afflictionum temporalium effectum in fidelibus emendandis. Et his omnibus viam præiuere Veteres. Nam, postremum aduentum Toletus mutuatus est a Theodoreto. Ecce venit : *Sic etiam Zacharias de secundo aduentu inquit, Aspicient in quem compunxerunt, & planget terra per tribus ac tribus: Deinde, docet eius facta.* Consentit Ephrem, de variis tormentis Inferni: *Omnes accurate, firmiterque Christo credamus prædicanti resurrectionẽ mortuorum, iudicium & retributionem bonorum atque malorum, iuxta diuinas Scripturas. Et spretis contemptisque temporalibus hisce omnib. sedulo cogitemus de reddenda istic ratione, nobisq; statuendis ad formidandum illud tribunal, in diemque ac horam illam horrendam, atque expauescendam simus parati. Hæc enim est hora valde ingemiscenda, doloribus atque angustiis plena, quæ vniuersum discutit mundum. De hac die, ac hora formidabili Sancti locuti sunt Prophetæ & Apostoli* Paucis interiectis, *De hac ipsa die locutus est Propheta Esaias.* Et iterum, *Aliusq; Propheta clamat, dicens, Ecce Dominus veniet, & quis sustinebit dies aduentus eius? aut quis stabit ad videndum eum?* Similiter, sermone parænetico de secundo aduentu Domini: vbi annotauit Gerardus Vossius, *Verba sunt Prophetæ Malachiæ, capite tertio, quibus extremi iudicij denuntiatur dies.* Adde Rufinum, in expositione Symboli, ad artic. de venturo Christo ad iudicium, *Nunc iam paucis, si videtur etiam, per Prophetas hæc prædicta esse doceamus. Plura autem testimonia cum volueris, ipse tibi de Scripturarum latitudine congregabis. Dicit ergo Malachias Propheta : Ecce venit Dominus Omnipotens, & quis sustinebit diem aduentus eius?* & quæ sequuntur; totum enim locum recitat.

XXXVI. At Cyrillus maluit priorem aduentum, *Quis sustinebit diem aduentus eius: aut quis sustinebit in visione eius :* τουτέστι, τίς δὴ ἄρα τοσοῦτον ἔσται θρασύς τε καὶ ἀπηνής, ὡς ἐν καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ τῆς εἰς κόσμον εἰσβολῆς αὐτοῦ (δῆλον δὲ ὅτι τῆς μετὰ σαρκὸς δι' ἧς ἂν γένοιτο καὶ ἁπτὸς ἤγουν ὁρατὸς) ὑποστῆναί τε καὶ ἀτρακτώς ἔχειν. κολασθήσεται οὖν πάντη τε καὶ πάντως, καὶ πικρὰς τῆς ἀπονοίας ἀποτίσει δίκας, *Hoc est, quis adeo durus & immitis, vt tempore & die eius in mundum ingressus (cum carne videlicet, per quam & tangi seu videri possit) subsistere infracto animo queat? Puni etur itaque omnimodis, & acerbas vecordiæ suæ pœnas luet.* Ad ea autem quæ sequuntur, de conflando, & herba fullonum, Πῦρ δὲ τὸ θεῖον καὶ οὐρανόθεν, τουτέστιν ἡ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις, καθ' ἣν ἂν γένοιτο καὶ ζῶντας ὑμᾶς ἀποτελεσθῆναι τῷ πνεύματι, ὅταν εἰς νοῦν καθίκηται, καὶ καρδίαν ἐνοικήσει Χριστοῦ, τότε δὴ τότε πάντα μὲν τὸν ἐξ ἁμαρτίας διαστήκει ῥύπον, καὶ τὸν ἐν τῷ ἤδη προσπεπλασμένων δαπανᾷ μολυσμόν, κεκαθαρμένους τε οὕτω καὶ δοκιμωτάτους τοὺς ἔχοντας ἀποτελεῖ, καὶ μονονουχὶ μεταχαλκεύει νοητῶς πρὸς καινοτάτην ζωήν, καὶ σκεύη λοιπὸν ἀποφαίνει λαμπρὰ καὶ ἡγιασμένα, καὶ εἰς τιμὴν κατεσκευασμένα οἰκίᾳ τε τῇ μεγάλῃ χρήσιμα τυτέστιν τῇ ἐκκλησίᾳ, *Diuinus autem & cœlestis ignis (hoc est, gratia per Spiritum Sanctum, qua possimus etiam viuentes nos in Spiritu consummari) si*

Christo imminente in mentem, atque cor penetret, tunc nimirum, tunc omnem peccati scoriam ex præteritis lapsibus contractam deterit: atq; ita purgatos, etiam probatissimos reddit: & tantum non spirituali quodam modo aliter ad nouitatem vitæ fabricat, & vasa deinceps insignia, & sanctificata, & in honorem comparata, & magnæ domus, hoc est Ecclesiæ vtilia effecit. Ruperto placuit hæc interpretatio. *Ipse enim quasi ignis conflans & quasi herba fullonum: id est, ignem mittens in terram, scilicet Spiritum Sanctum, qui consumet incredulos, velut ignis conflatorum: credentes autem velut herba fullonum emundabit gratia remissionis peccatorum, & velut ignis conflans zelo bono feruentes amore cœlestiũ bonorum faciet ardentes, vt deinde dicit, & sedebit conflans & emundans argentum.* Et quæ sequuntur in eam rem non pauca.

XXXVII. Quid ergo Costerus nobis pœnas, easque grauissimas occlamabat, quibus animæ conflandæ essent? Primo enim concedere possumus: donec confutati fuerint, qui interpretati sunt posteriorem aduentum Christi. Tunc enim, tunc erunt pœnæ grauissimæ: & hæ conflabunt animas. Sed hæ nihil ad Purgatorium stabiliendum. Sed negabunt illi tamen, quibus prior placuit aduentus: & negabunt, aut ignem, aut conflatorium, aut herbam fullonum significare vllas pœnas. Quomodo refutabit?

XXXVIII. Verum, negat Alphonsus de Castro, intelligendum vltimum iudicium. Hoc non ita esse, inquit, verba Malachiæ ostendunt. Quomodo, inquam? Quia docet, eos qui mundabuntur, Domino oblaturos sacrificia iustitiæ: hoc est, seipsos iam iustificatos: tunc enim ipsi erunt hostiæ Deo gratissimæ. Costerus vero non vult intelligi pœnas huius vitæ: quia dicat, hunc Domini aduentum vsque adeo fore terribilem, vt à nemine vel cogitari possit, vel videri: cum in hac vita Deus electos suos, vt pater, corripiat, non vt seuerus iudex puniat.

XXXIX. Sed Alphonso, quæ mens fuit? nisi forte nos credat adeo stupidos, vt admittamus absque examine, consequentiam; si offerant seipsos iustificatos: ergo non posse locum esse vltimo iudicio. Quasi in eo nulli futuri sint iustificati; nullæ futuræ hostiæ Deo gratissimæ. Et tamen si noluit postremum iudicium: cur statim intulit Purgatorium? Aut, cur nos non opponimus priorem Christi aduentum?

XL. Christi aduentum non posse aut cogitari aut videri, cur dixit Costerus? Non enim Propheta: etsi Latina editio sic habeat, Pagninus reddidit: *Quis ferre poterit diem aduentus eius? quisve poteris stare cum apparuerit?* Græci etiam legunt, τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ. Et vero כלכל verbum, nusquam occurrit cogitandi significatu: at tolerandi, habes Prouerbior. decimo octauo *Spiritus viri* יכלכל *feret infirmitatem eius.* Vulgatus Interpres, *sustentare* dixit. Cæterum, quomodo non possit sustineri prior aduentus Christi, exposuit paulo ante Cyrillus.

XLI. Et tamen, seruata editione Latina: Rupertus, *Quis poterit cogitare? Vere nullus: nisi cui vel per Angelum vel per semetipsum reuelauerit Spiritus Sanctus sicut per Angelum Ioseph filio Dauid: sicut per semetipsum Simeoni reuelauit. Veniet enim occultus, veniet sicut mitis & humilis corde, nulla scilicet pompa præcedente vel subsequente, nulla clamoris vel contentionis tuba personãte. Quis, inquit, stabit ad videndum eum? Vere non sacerdotium, non ciuitas, non templum eorum, qui oculos non habebunt ad videndum eum: qui nequam habent oculum, & totum corpus tenebrosum.* Aliter rursus Carthusianus, *Id est, Quis capere potest, qualiter veniet, quam magnifice, mirabiliter, atq; humiliter: qualis quoq; & quantus sit ipse qui veniet? Incarnatio, nempe Saluatoris, eiusq; maiestas à nobis comprehendi nequeunt. Et quis stabit ad videndum eum? id est, excellentiam eius nemo intueri & comprehendere poterit. Vel hoc dicitur: quoniam pauci ex Iudæis crediderunt in eum, nec poterant eum pariter inspicere, quibus etiam grauis extitit ad videndum.*

XLII. Et tamen, si non potuit Costerus ferre, aut pœnas huius vitæ, aut priorem Christi aduentum; quid posterior aduentus meritus erat, vt eum nullo loco haberet? Nunc hunc profecto mirari non potest, quomodo terribilis adeo describatur vt siue cogitari, siue ferri non possit.

XLIII. Sed Bellarminus subtilior, & fatetur non loquutum prophetam de pœnis Purgatorij: & asserit tamen pro Purgatorio bonum esse argumentum. Quanquam pœna illa purgatoria, inquit, non est ea, de qua nunc agimus: nam illa purgabit viuentes, nos autem agimus de pœna mortuorum: tamen inde recte infertur Purgatorium. Nam ideo tunc præcedet tribulatio grauissima: & postea etiam ignis descendet & purgabit celerrime omnes reliquias peccatorum in hominibus iustis, quia, vt Irenæus etiam notat c. 9. lib. 5. tunc repente Ecclesia, quæ est in terris, assumenda erit ad sponsum, nec erit tempus Purgationis vlterius, vt nunc est post mortem ante iudicium.

XLIV. Verum, sua nobis somnia Bellarminus narrat; non vllum aut Scripturæ sensum, aut Veterum. Examinemus. Si viui purgandi sunt: ergo & mortui. Respondeo, negari consequentiam: non enim vtrorumque eadem ratio est. Viui purgantur, quum aufertur ab iis habitus malus, qui est a peccato: quod in mortuis fieri, ne ipsi quidem Papistæ dicunt: qui asserunt, solum pœnæ reatum remanere: qui habitus dici non potest cuiusquam animæ. Sed rationem consequentiæ obseruo. Ignis tunc descendet & purgabit omnes reliquias peccatorum in hominibus. Sic, inquam, senserunt multi Veteres: sed primum, non omnes. Etenim, quid opus esset per eum ignem transire etiam eos quibus nullæ eiusmodi reliquiæ? Sic asseruit Ambrosius in Psalmum tricesimum sextum, *Omnes*, inquit, *igne examinabimur. Igne ergo purgabuntur filij Leui, igne Ezechiel, igne Dauid.* Deinde, nulla ea ratio est consequentiæ: demus enim, tum purgari homines peccatis: ergone oportebit etiam in Purgatorio purgari? Nego constanter. Nam, si in Purgatorio, quidam: aut omnes non in igne illo: aut bis iidem. Quis credat bis? At in igne omnes dicunt Origenes, & Ambrosius. Non sequitur ergo Purgatorium esse.

XLV. Supersunt Veterum nomina, quibus Sophistæ abusi, vt putarent, tum Esaiæ, tum Malachiæ verbis indicari Purgatorium. Augustinum vtroque loco nominabant. Sed liberauit nos Toletus: *Posteriora verba*, inquiebat, illa nimirum Malachiæ de conflatorio, *de posteriori aduentu recte interpretatus est Augustinus*: & quidem, nominato illo ipso c. 25. lib. 20. de Ciuitate. Et certe, vbi fuisse dicam illis oculos, qui non aduerterunt? Quid enim potuit disertius: *Propheta Malachias, iudicium nouissimum prophetauit, dicens, Ecce, venit:* & recitatur locus integer. Et audent Sophistæ de Purgatorio mutire? Sed ignoscendum fortasse deceptis nomine purgatoriarum pœnarum, quo vsus est Augustinus. Nam & vsus est: hi autem putarunt nulla ratione posse concipi, nisi sua: *Ex his quæ dicta sunt, videtur euidentius apparere in illo iudicio, quasdam quorundam purgatorias pœnas futuras.* Et post, *Dicit tale aliquid Esaias: Lauabit Dominus sordes filiorum & filiarum Sion:* & reliqua. Sed hoc puerile est, & eorum qui λεξείδια venantur, quorum strepitu aures obtundant; rem ipsam habent neglectui. Enimuero loquitur Augustinus de pœnis purgatoriis, in ipso illo vltimo iudicio: id est, tum cum Papistæ docent nullum futurum Purgatorium. Notentur verba, *Propheta Malachias iudicium nouissimum prophetauit*: post, *videtur in illo iudicio quasdam quorundam purgatorias pœnas futuras.* Futuras ergo pœnas in illo nouissimo iudicio. Et nouissimum hoc iudicium Sophistæ subito mutant in Purgatorium. Nimis pro imperio. Itaque neque Esaias, neq; Malachias somniis fauent Papisticis.

CAP. V.

De locis ex Veteri Testamento, pro pœnis post hanc vitam.

I. TErtius argumentorum locus est à pœnis: Cardo rei in hoc versatur, vtrum Deus post hanc vitam puniat animas tandem recipiendas in æternam beatitudinem. Atque id ipsum sperant Sophistæ se confecturos certissime. Seligamus primo locos ex Veteri Testamento.

II. Ex Genesis 3. Vigor Feuardentius, Panigarolla obseruant, *collocasse Dominum ante Paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium, atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ.* Quid aliud innuebat flammeus ille gladius, nisi quod peccatoribus necesse erat per Purgatorij ignis flammas transire, priusquam æterna requie, cœlestique gloria potiri mereantur? Probant testibus Ambrosio, in Ps 118. & Ruperto Abbate.

III. Respondeo: primum, hoc quicquid est argumenti, non nisi allegoricum. Ideoque incertum: & quo moueri is tantum possit, qui iam occupatus mentem fuerit hac Purgatorii fabula. Ab hoc præiudicio, laus illa fuit Pererij, quæstio. quarta, in hunc locum, post recitatam prolixam Ruperti allegoriam: *Qua vero ad hunc ignem Purgatorium ille, qui ante Paradisum erat, accommodatur, secundum allegoricum & mysticum sensum, egregia, valdeque laudabilis est interpretatio.* Hæc vna ratio sufficeret, infringendo argumento: vt alia nulla posset opponi. Primum enim, quis iussit, id esse factum allegorice? Non enim παντὸς ἀλληγορίας δεῖ. Deinde, cur hanc potius: quam aliam aliquam? vt exempli gratia, hanc Carthusiani, *Et collocauit Deus ante Paradisum Cherubim & flammeum gladium, id est, Ecclesiam suam muniuit Angelorum custodia ac plenitudine sapientiæ salutaris, rigore quoque iustitiæ, ad custodiendam viam ligni vitæ, id est, ingressum & aditum ad Ecclesiasticam vnitatem, & Christi communionem, ad quas iniqui redire nõ valent, nisi per pœnitentiam veram.* Aut hanc in Glossa Lugdunensi, *Per hoc quod gladius flammeus ponitur ante Paradisum, designat quod manente peccato tali non est reuersio ad Ecclesiam militantem secundum meritum. Dicitur tamẽ gladius versatilis, quia si vera pœnitentia sequitur, homo secundum meritum ad eam reuocatur.* Vtraque hæc æque allegoria est: Dicant Sophistæ, cur illam malint: aut dicant saltem, cur harum alterutram non sit nobis liberum eligere.

IV. Quid? Hugonem de San. Victore dicam, longe aliter exponentem? *Gladius flammeus*, inquit, *pœna temporalis, quæ versatiles sunt, quoniam tempora volubilia sunt.* Et post, *Flammeus gladius tribulationes & labores, & dolores huius vitæ, quib. nos exercemur. Vel sententia iustæ damnationis, quæ homini data est, qua ita damnatus est, vt Christi passione redimi posset.* Si hoc est; vbi Purgatorium erit? Quid? omittamne oportuit Basilij explicationem, longe simpliciorem, minusque deflectentem a litera? Homilia de Baptismo, ἢ οὐκ οἶδας ὅτι φλογίνη ῥομφαία τέτακται φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου, τοῖς μὲν ἀπίστοις φοβερὰ καὶ φλογίζουσα, τοῖς δὲ πεπιστευκόσιν εὐπρόσιτος καὶ ἥμερον ἐπιλάμπουσα, καὶ στρέφεσθαι αὐτὴν ἐποίησεν ὁ δεσπότης, ὅταν μὲν γὰρ ἴδῃ πιστὸν τὰ νῶτα δίδωσιν· ὅταν δέ τινα τῶν ἀσφραγίστων κατὰ στόμα προσαπαντᾷ, *An nescis flammeum gladium statũ custodiendæ viæ ad arborem: infidelibus quidem tremendum, & flammas emittentem, credentibus vero facilem aditu, & suaue allucentem? Sed & Dominus fecit vt conuertatur. Etenim viso fideli dorsum obuertit: at si quem videat non signatum, in os eius incurrit:* Hoc autem quam procul abit à Purgatorio.

V. Sed addo hanc Purgatorij commentationem ineptam esse, & absurdam. Ratio in promptu: quia comparent res dissimilimæ: imo oppositæ: Si quidem flammeus ille gladius erat positus ad custodiendam viam ligni vitæ: nempe, *ad hoc*, inquit Carthusianus, *vt iter ad Paradisum faceret omni homini inaccessibile. Porro, in Scholastica historia dicitur, Ministerio Angelorum posuit ignem, qui intercluderet Paradisi ingressum.* Et facile eruitur ex ipso textu: præcessit enim cautio *Nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum.* Vnde patet, huius gladii finem eum fuisse, ne quis posset aut ingredi Paradisum, aut certe edere de arbore vitæ.

VI. Esto sane, significet Eden, cœlestem Paradisum: & arbor vitæ, vitam æternam. Potest enim ferri. Sed Purgatorium quo tandem modo gladius significabit? Oporteret enim per ignem Purgatorii homines arceri Paradiso cœlesti. Atqui potius fingitur constitutum, vt præparet homines ad ingressum cœlestis gloriæ. Quid enim opus esset purgari, nisi in hunc finem? Atque adeo Rupertus, *Quid ex huiusmodi dictis colligimus, nisi ad hoc flammeum gladium atque versatilem ante Paradisum esse collocatum, vt quicunque deinceps admittendi sunt, illuc transeant per examinatoriũ ignem?* Itane? Vt iter ad Paradisum faceret omni homini inaccessibile, id erit, vt qui in Paradisum admittendi sunt, transeant per examinatorium ignem? Sic quidem iunguntur iam gryphes equis. At non, si Ambrosius, si Rupertus nimium fuere faciles: ideo præiudicium legitime factum est veritati.

VII. Quanquam non sum tam facilis, vt concedam, Ambrosium loquutum

tum de igne purgatorio Papistarum. Papistas potius accuso stupiditatis, qui non intellexerint, aut negligentiæ, qui non attenderint ea ipsa quæ legerunt. Dico enim loquutum de igne illo vltimi iudicii, quo non purgantur peccata singulorum, sed discernuntur personæ, aliæ seruandæ, aliæ damnandæ. Argumenta sunt certa. Primum: quia hanc purgationem futuram dicat post consummationem seculi: tum nimirum, quum profitentur Papistæ nullum futurum Purgatorium: *Siquidem*, inquit, *post consummationem seculi, missis Angelis, hoc futurum est Baptisma.* Secũdum, quia omnes eo igne baptizari oporteat; quum tamen negent Papistæ omnes pati ignem sui Purgatorii: *Etsi aliquis vt Petrus sit aut Ioannes, baptizatur hoc igni.* Tertium, quia segregandi dicuntur boni a malis: quod per ignem Purgatorii non fieri manifestum est: in quo quicunque sunt, boni esse dicuntur. & iusti; itaque tandem recipiendi omnes in cœlum. *Siquidem post consummationem seculi missis Angelis, qui segregant bonos & malos, hoc futurum est Baptisma.* Quantum, quia sic examinantur, vt qui ignem non timent, ingressuri dicantur cœlum. *Veniet ergo Baptistes magnus: videbit multos ante Paradisi stantes vestibulum: mouebit romphæam versatilem: dicet iis qui à dextris sunt, non habentibus grauia peccata, Intrate qui præsumitis, qui ignem non timetis.* Cui nihil simile in Purgatorio Papistico, quam & timent, & sentiunt durissimum, quicunque in eum ingrediuntur.

VII Porro hæc, *Veniat ergo ignis consumens, exurat in nobis plumbum iniquitatis, ferrum peccati, faciatq; nos aurum sincerũ.* Item. *Alius iste ignis, quo exuruntur peccata non voluntaria, sed fortuita, quę parauit seruulis Dominus Iesus, vt eos ab ista commoratione quæ permixta est mortuis, emundet: & alius iste ignis, quem deputauit Diabolo & Angelis eius, de quo dicit, Ite in ignem æternum:* Hæc inquam, non dubito rapturos quosdam in subsidium ignis purgatorij. Sed ij rursus stupiditatem suam traducent. Neque enim illa, aut ad purgatorium pertinent, aut etiam ad illum gladium versatilem: sed ad vim illam Spiritus, quæ purgat nos dum sumus in hac vita. Patet, quia purgari isto dicat, non pœnas, præter quas nihil relictum purgatorio: sed causas pœnarum, ipsas culpas. Vin scire? Perge legendo, *Vrat renes meos, & cor meum, vt bona cogitem, ea quæ castitatis sunt, concupiscam.* Nonne aperte mutari cor suum postulat, & concupiscentias malas auferri? Atqui hæc culpa est, in quam purgatorio nihil iuris. Sed disertius statim. *Sed quia hic purgatus, iterum necesse habet illic purificari.* Audiui hic, & illic? Itaque sensus est in aperto. Quoniam in illo futuro examine, excludendi sunt cœlo multi: digreditur in voti exclamationem: vt, dum est in viuis; ille ignis, alius ab igne, qui deputatus est Diabolo, in se adueniat, vt purget quicquid inest peccati.

IX. De Ruperto, quid dicam? Sequioris æui fuit: itaque, habet non pauca similia Papisticis fabulis Sed & nonnulla, quæ mihi quidem non videntur cum iis consentire: *Gladius*, inquit, *sententia est diuini iudicij, quæ talis est, vt possit versari, id est, non semper eadem districtione claudat hominibus aditum Paradisi. Flammeus autem esse dicitur: quia re vera iudicium Domini, iudicium flamma ignis est, iuxta Apostolum, dantis vindictam in flamma ignis, iis qui non nouerunt Deum.* Sed & communem seruandis: *Quid ex huiusmodi dictu colligimus, nisi ad hoc flammeum gladium, atque versatilem ante Paradisum esse collocatum, vt, quicunque deinceps admittendi sunt illuc transeant per examinatorium ignem.* Audin' gladium oppositum & damnandis, & seruandis: vtrisque, inquam, ignem illum esse communem? Atqui de Purgatorio prorsus falsum: nam, neque omnes seruandi ea transeunt; neque vlli damnandi.

X. Rursus hoc idem iudicium, siue examen, adumbratum illo gladio flammeo & versatili, per Angelos fieri: *Recte Angeli, qui in huiusmodi præsunt: Cherubim, id est, plenitudo scientiæ vocantur, ipsi namque iudicandi plenam habent scientiam: sciunt enim quid in libro cuiusque nostrum sit scriptum id est, bene habent memoriæ traditum, quid boni aut mali gesserit quisque nostrum.* Atqui, in Purgatorio nullas Angelorum partes esse voluerunt Papistæ, nisi deducendi & consolandi? Greg. de Valentia, puncto 2. *Iustorũ animæ, quæ nec dum satis à peccatis expiatæ destinantur in Purgatorio, ab Angelis saltem suis custodibus eo deducuntur. Quos credendum est, animas illas consolari, instar illorum, qui officij & pij solatij causa, comitantur eos qui deducuntur ad supplicium.* En tibi consolationem ab Angelis. At contra Rupertus, *Recte ita Cherubim, non tam ad laudem ipsorum, quam ad terrorem nostrum dicti sunt, quia nostra illis occulta publicanda sunt.*

XI. Secundo loco Feuardentius abutitur Genes. decimo quinto, *Cum Sol occubuisset, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones.* Augustinus, inquit, sic exponit c. 14 lib. 16. de Ciuitate, *Ad Solis occasum, id est, ad ipsum iam finem: significatur isto igne dies iudicij dirimens carnales per ignem saluandos & in igne damnandos.* Itidem conc. 2. in Ps. 103. & serm. 54. de Tempore.

XII. Respondeo: primo argumentum hoc, itidem vt alterum, esse allegoricum: itaque nullum. Porro Chrysostomum exponere in hunc modum *Et flamma & clibanus, & lampades sunt, vt signum habeat iustus firmiorum fœderum, & aduentus diuinæ operationis.* Breuiter & simpliciter: sed admodum procul à Purgatorio; Theodoretus, q. 65. ἐδήλου μὲν καὶ τὸ δεχθῆναι τὰ θύματα· προσημαίνει δὲ τὴν περὶ τὸ τέλος τοῦ προῤῥηθέντος χρόνου γενομένην ἐπιφάνειαν τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, *Significabat suscepta esse sacrificia: & præterea Deum omnium fore conspicuum circa finem prædicti temporis.* Ne hic quidẽ Purgatorium vllum vidit iis in verbis. Glossa ordinaria, *Non nunc primo ignis visus est, quum fœdus inter Deum & Abraham pangeretur: Lex quoq; per Mosen interuentu ignis promulgata est. Quum n. lex in medio ignis lata: proponat piis præmia, transgressorib. statuat pœnas, merito accessit ignis, vt portenderet impiis conflagrationem, piis illuminationem præberet.* Ne hæc quidem ad Purgatorium: neutrum enim eo potest referri, siue illuminatio piorum, siue impiorum conflagratio.

XIII. Haud paulo aliter Caluinus, erudite & pie, & certe magis attente ad rem: *Addita fuit rursus noua visio ad sanciendam oraculi fidem. Prius obiecta caligine perculsus fuerat Abraham: nunc in medio clibani fumantis videt lampadem ardentem. Multi sacrificium igne consumptum fuisse existimant: ego n. potius symbolum futuræ liberationis fuisse interpretor, quod cum re ipsa congrueret. Sunt n. duæ res in speciem contrariæ, fumi obscuritas, & lampadis fulgor. Hinc Abram fore cognouit, vt lux è tenebris demum emergeret. Quærenda semper analogia est signorum cum reb. vt mutuo respondeant. Deinde, quia symbolũ per se exanime est cadauer, ad verbum quod annexum est, semper debet referri. Atqui hic in verbo, libertas semini Abrahæ in media seruitute promissa fuit. Nõ potuit n. magis ad viuum depingi Ecclesiæ conditio, quam dum faciem ardentem ex fumo prodire fecit Deus, ne afflictionum caligo nos obruat: sed bonam vitæ spem in morte foueamus: quia futurum est tandem, vt Dominus nobis affulgeat, si modo in sacrificium nos illi offeramus.* Hæc vero nullam habere affinitatem cum Purgatorio, non exspectant puto Sophistæ, vt moneam.

XIII. Sed Augustinus priuatam viam ingressus est; fateor: nec satis attendens præsentibus: sed alienissimas res agens: quasi nullum Deo certum propositum esset, sed indefinitum, vt mysterij aliquid, quodcunque id tandem esset, indicaret. Quo morbo peccant pleræque allegoriæ Veterum: qui magnum aliquid præstare visi sunt, si sensum aliquem verbis aptauerint, vndecunque petitum, & quantumuis ab omnibus circunstantiis alienum. Sed aurea illa est Caluini lex: *Quia symbolum per se exanime est cadauer, ad verbum quod annexum est, semper debet referri.* Quod quia neglexit hoc loco Augustinus, dissimulari quidem potest viri pij peccatum; sed vrgeri profecto ad autoritatem non debet.

XIV. Et tamen de Purgatorio August. nihil: sed de postremo iudicio. Patet ex verbis, in de Ciuitate: *Significat iam in fine seculi per ignem iudicandos esse carnales.* Nota, finem seculi; tum, cum desinet esse Purgatorium papisticum. Rursus: *Significatur isto igne dies iudicij, dirimens carnales per ignem saluandos, & in igne damnandos.* At, quomodo saluandos à damnandis dirimit Purgatorium? Nondum cuiquam Papistæ dictum. Itidem in Psalmis, *Vespera illa finis est seculi, & caminus ille veniens dies iudicij.* In sermone de Tempore, *Vespera illa finem mundi significauit.* Et post, *Clibanus ardens & fumigans, significauit diem iudicij: diem, inquam, iudicij, in quo erit fletus & stridor dentium: in quo erit vlulatus & lamentatio, & tarda pœnitentia: quando mouebuntur fundamenta montiũ, & ardebit terra vsq; ad inferos deorsum: quãdo, sicut dicit beatus Petrus, cœli ardentes soluentur, elementa ignis ardore tabescent, quando sicut Dominus ipse in Euangelio dicit, etiam virtutes cœlorum cõmouebuntur quando Sol obscurabitur: quando & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo.*

XV. Tertium locum obtendunt ex Ps. 38. *Domine, ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me.* Feuardentius: per furorem, quæ breuis est animi passio, pœnas Purgatorij: per iram, quæ diutius insidet, inferorum tormẽta designari notat: quibus Propheta in alio seculo liber & immunis esse desideret: puniri vero tantisper dum in viuis ageret, vt salutari castigatione monitus, officiis sanaret offensas, & pœnitentiam culpam emendaret. Hãc interpretationem confirmat nominib. Augustini, Ruffini, Gregorij, Origenis. Imo etiam Dauidis Kimchi.

XVI. Respondeo: Prophetæ mentem violenter torqueri, tum verbis, tum textu. Primo; verbis. Ira, & furor ita distinguuntur, vt minor hic sit, illa maior. Atqui hoc inane esse commentum agnoscit Bellarm. in explanatione Psalm. *6. Porro, ira, & furor pro eodẽ hoc loco accipiuntur, sicut etiam argui & corripi: est n. (vt alias adnotauimus) familiare Prophetis id ipsum bis repetere, explicandi, vel inculcandi gratia.* Et confirmauit Ps. 38. *Vide quæ diximus ad initiũ Psalmi sexti, vbi ostendimus nihil interesse hoc loco inter furorẽ, & iram: & inter arguere & corripere.* Atq; hoc magis probatur Lorino, in Ps. 6. *Quod Græci etiam, & Latini non pauci, non tantum August. rem eandem diuersis exponi dicunt verbis, mihi magis placet.* Nam reuera etiam August. testatus erat in eum 6. Ps. *Ego puto, vnam rem duob. verbis significatam. Nam in Græca θυμὸς, quod est in primo versu, hoc significat, quod ὀργὴ, quod est in secũdo versu. Sed cum Latini vellent etiam ipsi duo verba ponere, quæsitum est, quid esset vicinum iræ, & positum est furor. Ideo varie codices habent: nam in aliis prius inuenitur ira, deinde furor: in aliis prius furor:, deinde ira.* Et Lombardus notabat; *Et accipitur hic ira, & furor pro eodem, id est, pro iudicij die, quo malis videbitur Deus iratus.*

XVII. Et tamen, si concesserimus distinguendam esse iram à furore: At, quis monachum docuit, esse aliquid minus, quam iram? Ira, inquit, diutius insidet. Quid hoc est, inquam? Diutius insidet, ergo inferorum tormenta designat? quis hanc consequentiã est concessurus? Eloquatur clare, Inferorum tormenta suntne ęterna, an non sunt? Nã si sunt; & ira, significat ea tormẽta: ergo iram oportet esse æternã. Quid tu mihi memoras iram diutius manẽtem: cum oporteat iram simpliciter manentẽ; id est, æternam. Estne hoc verum, iram Dei, non aliter intelligendam, quam æternam. Nam hoc necesse est: aut absurde dici, iram, id est, inferorum tormenta. Nam, si simpliciter sufficit, diutius immanens: cur non dicimus inferorum tormenta esse, ea quæ in *Purgatorio* durant multas annorum myriadas? Nam hæ, opinor, diutius manent, quam quæ in annum vnum.

XVIII. Non potuit scilicet tam absurde audax esse, vt iram diceret æternam esse: itaque, vt ne sine aliquantula ratione videretur insanire, quod proxime potuit dixit, diutius insidere. Sed constat חמה, quæcunque tandem passio sit, & quantumcunque insideat, tamen desinere. Gen. 27. *Donec auertatur fratris ira tui* Ester 7. *Et ira regis quieuit.* Et de ipsa ira Dei habes, Num. 25. *Phinees auertit iram meam.*

XIX. Sed neque furoris bene subducta ratio. Is in *Psalmo* 6. est אף. At hoc dicitur de furore Dei permanente, de furore Dei in impios. Esaiæ 5. *Non est auersus* אפו *furor eius* Et 14. *Subijcientem in furore gentes.* Ps. 2. *Tunc loquetur ad eos,* באפו, *in ira sua*; in furore suo. Rursus, Ps. 38. furor Hebraice est, קצף: dici autem de ira in impios, disce ex Esaiæ 34. Quia קצף, *indignatio*, ira, *Domini super omnes gentes* Quare omnino sumit falsum Monachus, iram esse diuturnam, furorem breuem: male ergo concludit iram esse Infernum, furorem Purgatorium.

XX. Et vero discessit ab Augustino suo Monachus. Nam ille, non à distinctione iræ & furoris, arguebat: sed à corripiendi, & arguendi: *Corripiat, inquit, mitius videtur, ad emendationem valet: nam, qui arguitur, id est, accusatur, metuendum est, ne in finem habeat damnationem.* Quo vno euertitur Monachi confidentia. Hic enim grauiorem volebat esse iram furore: at Augustinus, grauius arguere, quam corripere. Quid ergo grauius est eis qui in Purgatorio, quam qui in Inferno? Duriores Purgatorii pœnas pridem audiui, omnibus pœnis huius vitæ: sed duriores pœnis damnatorum audiui nondum.

XXI. Quanquam Augustinus videtur abusus sua autoritate. Arguere, inquit, grauius est: quia qui arguitur, potest, in fine habere damnationem. Imo, inquam, qui arguitur, potest in fine non habere damnationem: itaque non est grauius. Prou. 9. *Argue sapientem, & diligit te.* Et 19. *Si corripuer is* (si arguas, est enim idem verbum *sapientem, intelliget sapientiam*, Ps. 141. *Corripiet me*, arguet, *iustus in misericordia.* Iob. 5. *Beatus homo, qui corripitur*, arguitur *à Deo.*

XXII. Hactenus verba, quorum abusus, quid cuiquam potuit boni polliceri? Ad contextum venio. Primum, constat Dauidem, occasione vel morbi, vel alterius corporalis afflictionis, has ad Deum preces fudisse, vt eam calamitatem auerteret. Sic enim obseruant, non nostri tantum, Caluinus, Mollerus, Beza: sed etiam Papistæ, Bellarminus, Lorinus, Genebrard. Deinde hunc versum esse vniuersi Psalmi propositionem, & prudenter Mollerus obseruat, & res docet. Propositio autem debet communis esse omnib. Psalmi partibus: non erit autem, si pars vna de Purgatorio agat, altera de Inferno damnatorum. Nam, illa afflictio ad neutram pertinet; sed ad hanc vitam. Itaque longe verisimilius erraret, qui diceret significari, altera parte huius vitæ calamitates: altera, futuræ vitæ pœnas; nempe, vt precari intelligeretur Dauid, ne se Deus puniret, non tantum post mortem, sed ne quidem in hac vita. Nam falso Monachus dixit desiderare prophetam, puniri tantisper dum in viuis ageret. Vnde enim habet? At contra, Genebrardus: *Deum obsecrat, vt se grauiter ægrotum ob peccata, ab amicis neglectum, ab inimicis exagitatum, iuuet sanetque.*

XXIII. Deinde non posse intelligi pœnas purgatorias, manifestum Papistis esse debuit, nisi non memores essent suæ doctrinæ. Nam hic Psalmus deprecaretur æque istas, ac æternas: nimirum, vt sibi vtrasque condonaret Deus. Atqui purgatorias negatur Deus condonare: imo, dicitur futurus iniustus, si non repetat: vt omnino necesse sit, non esse penes Deum non arguere in furore, si arguere in furore, significet Purgatorium. Iade enim magna Panigarollæ confidentia: Deum nõ esse, si desit Purgatorium. Scilicet hoc superaret, vt Dauidem nobis precantem pingerent Papistæ, vt sese iniustum Deus exhiberet, vt seipsum negaret, vt omnino ne esset. Fecisset ad Papistarum nugas, si deprecaturus iram illam diutius insidentem, pro furore illo breui se satisfacturum esset pollicitus: sed hoc omisit, & in vtroque capite misericordiam postulauit.

XXIIII. Sed, Monacho Veteres forte occasionem nugandi præbuerunt: forte, inquam: at, non Origenes profecto, etsi cum alijs nom: natus, neque enim, vel verbo tenus Purgatorij meminit. Nam, de Kimchi: quid dicam? aut quibus verbis impudentiam traducam? *Sic interpretatur*, inquit, Fauerdentius: *Quanquam intelligeret Dauid, ob peccatum pœnam sibi instigi, eamque recepisset in hac vita, adhuc tamen de eo anxius, & solicitus erat esse-ne peccatum omnino abstersum, atq; deletum in hac vita: anne etiam in futuro seculo pœnam aliquam purgatoriam deberet sustinere.* Siccine vero Kimchi? O scelus! ô audaciam! Nam in his verbis Psalmi 39. nihil ille nisi exiles grammaticationes venatur, in Psalmo 6. tantum hoc morale præscribi afflictis formem precandi. Vtrobique etiam hoc, vtroq; membro eundem sensum esse במלות שונות נמנהג כפל העניינים: *Geminauit sententias variatis vocib. de more.* Item, הפקק כפול במלות שונות *Versus geminatus est variatis vocib.* Sicille, sc. Purgatorium confirmauit Feuardentio.

XXV. Augustinus solius huius subtilitatis fundus est; qui tamen suum, suum, inquam Purgatorium habebat in animo, non autem Papisticum: id nimirum, quod tum demum fore putabat, quum suum nullum fore Papistæ deierant. In Psalm 6. *Arguuntur enim in die iudicij, omnes qui non habent fundamentum, quod est Christus: emendantur autem, id est, purgantur, qui huic fundamento superædificant lignum, fœnum, stipulam.* Sed id suo loco considerandum erit plenius. Interea notato Monachus, argui, quod ad furorem pertinet, quam ille referebat ad Purgatorium, de iis dici, quibus non est fundamentum Christus. Notato rursus, Augustino furorem videri esse plus quam iram. Sed & Bellarminus corriget deprauationem suam: *In hac vita purges me, & talem me reddas, cui iam emendatorio igne non opus sit*; cum in Augustino legamus, *cui iam emendato igne non opus sit*: longe alio sensu: quanquam editio Veneta emendatorium habeat; suspecta fide.

XXVI. Gregorij, certe magni, verba manifesta sunt de futuro iudicio: *Hic me potius argue: dum tempus est misericordiæ, corripe: dum dies salutis est, exerce. Quisquis in hac vita flagellis atteritur, in mansuetudine corripitur: quia correptionibus emendatur. In illo autem tremendo examine iniquus omnis in furore arguitur: quia pœnam interminabilem venia nulla comitatur.* Sed & in membrorum comparatione dissentit Gregorius à Monacho *Sicut maior est furor quam ira: ita arguere maius est, quam corripere.*

XXVII. Ruffini dutior est oratio. Nam, quamuis ipse etiam furorem interpretetur æternam pœnam: tamen Purgatorium diserte nominat: *Per furorem*, inquit, *vehemens indignatio Domini designatur, qua reprobi in iudicio arguentur. Vnde in furore suo dicturus est illis (ante tamen de operibus bonis, qua neglexerũt, terribiliter increpatis,) Ite maledicti in ignem æternum. In furore hoc arguentur, qui modo tempore misericordiæ ad pœnitentiam non emolliuntur. Per iram potest intelligi examinatio ignis Purgatorij, in quo corripientur, qui modo, super fundamentum Christum infructuosa ædificant.* Sed non explicat quem ignem purgatorium dicat; an eundem quem Papistæ, an potius illum, quẽ Veteres assignabant vltimo iudicio. Est vero simile vero, hunc potius. Quanquam nondum persuasit Antonius de Albone, hoc opus esse Rufini: & in oppositum vehementes sunt coniecturæ. Vna neminem hactenus Rufino adscribere vllum opus in Psalmos. Nam quod Antonius opinatur Gelasium hos Commentarios in animo habuisse cum diceret: Nonnullas scripturas ab eo explicatas esse, habet nonnihil ridiculi: quia testantur Gennadius, Trithemius, Sixtus Senensis, explicatam benedictionem Iacobi: item Oseam, & Ioelem: quas Scripturas cur non cogitarit Gelasius? Altera hos Commentarios desumptos maximam partem ex Augustino & tantum transcriptos: quum tamen Rufino posterior ille fuerit. Nam sumpsisse à Rufino Augustinum potius, ex templo concionantem ad populum, cui sano persuaturum se speraurit Præsul Lugdunensis?

XXVIII. Quartum locum descripsit Bellarm. ex 9. Esaiæ: *Succensa est, quasi ignis impietas, vepres, & spinas deuorabit.* Et Basilius inquit, in hunc locum dicit, per confessionem peccatum arefieri, vt igne purgatorio post vitam absumi possit.

XXIX. Respondeo: Prophetæ longe aliam mentem esse, imo oppositam: nimirum, vt vehementiam iræ diuinæ describeret aduersus impios. Itaque Paraphrastes Chaldæus: *Succensa est, quasi ignis, vltio peccatorum eorum: impios consumet.* Et Lyranus: *Id est, impietas populi Israel prouocauit iram Dei contra se, quasi ignem ardentem.* Cyrillus: *Iniquitatem appellat, non rem ipsam, hoc enim vel intellectu, vel dictu ineptum est, sed iniquitatibus implicatos, qui eo demum improbitatis morum ventunt, vt non iam iniqui, sed verius iniquitas debeant nominari.* Et Procopius: Ἀνομίαν ὁ τὰς ἀδικίας δηλοῖ, ἄγαν αὐτὰς τὴν ἀνομίαν ποιοῦσθαι φησὶν: *Iniquitatem ipsos iniquos significat, innuens eos vehementer affectos iniquitate.* Atqui aduersus impios, & quidem ita impios, vt impietas ipsa mereantur dici; nunquam, puto, Scriptura Purgatorium minatur: ne ipsi quidem, spero, Papistæ. Itaque illud *Vepres & spinas deuorabit*: nihil mediocre aut moderatum dicit, sed extremam vindictam, cui non magis obsistere quicquam possit, quam igni vepres aut spinæ. Emanuel Sa, *Ignem calamitatis*, dixit *vel inferni*, nimirum vltionem vel in hoc seculo: quomodo Cyrillus hanc prophetiam refert ad excidium Hierosolymitanum, vel in futuro æternam.

XXX. Sed Basilius saltem interpretatus est de Purgatorio. Sed primo, quid si recessit à mente Prophetæ Basilius? Et tamen purgatorium ignem in Basilio lego: Purgatorium tamen Papisticum nullum inuenio. Nam ille, ne erres, non dixit, post hanc vitam, vt falso Bellarminus expressit: sed purgatorium in hac vita, dixit enim: *Si per confessionem detexerimus peccatum, iam succrescens gramen arefecimus, dignum plane, quod depascatur, ac deuoret purgatorius ignis.* Vbi iam vides deuorari, id est, purgari ipsum peccatum: quum in Purgatorio Papistico nullum peccatum purgetur: sed tantum pœna peccati perficiatur. Sed paulo post, ad illud: *Quia propter indignationem iræ Domini succensa est terra omnis Declarat*, inquit, *in gratiam & beneficium animæ, terrena ipsa tradi de pascenda igni punitiuo: quemadmodum & ipse Dominus subindicat, dicens Ignem veni mittere in terram: & quid volui, nisi vt accendatur.* Audin diserte in terra ignem punitiuum? illum ipsum purgatorium Audin, eo igne terrena depasci in gratiam animæ? Istane ad Purgatorium Papistarum?

XXXI. Imo altius repete. Quia Septuaginta Interpretes ἄγρωστιν herbam dixerunt: ex huius herbæ natura philosophandi occasionem Basilius sumpsit: *Anima*, inquit, *tantisper dum sibi aggerem accumulat terrenarum perturbationum, vitiosæ affectiones quasi gramen ipsæ latius se effundunt, & erepunt per prudentiam carnis, quod mutuam inter se quandam habeant, & familiarem originem, quod alia ex aliis insuper progerminentur. Vt enim ἄγρωστις gramen præ cæteris herbis prolis est numerosæ, nec vnquam intermoritur, aut desinit gignere ex se: sed semper extremitas primitiuæ genituræ origo fit succedaneæ sobolis: peccatorum natura ab eiusmodi nihilo dissidet. Peccatum aliud ex se velut congener per gradus excipit, ceu fornicatio fornicationem: quin ipsa assuefactio mẽdacij mater sit mendacij: & qui mentem diu exercuit ad furandum, nullo iam negotio aggredietur eam iniquitatem: quod enim præuertit illum occupare peccatum, illi fit occasio peccati alterius. Si igitur per confessionem*: & cætera quæ sunt iam descripta. Ab hac serie apparet manifeste proponi, hunc ignem, cui depascenda obiiciuntur peccata per confessionem arefacta, induci tanquam remedium aduersus peccati multiplicatam consequentiam: nimirum, vt ita amburatur, ne iterum soboleſcat. Atqui nullus hic aut finis, aut effectus est Purgatorij Papistici: neque n. eo sublato, propterea soboleſcit peccatũ.

XXXII. Quintus locus desumitur à Panigarolla ex 7. Danielis, qui magnitudinem Dei describens, dixit, *Fluuius igneus progredi à facie eius*; id est, ex Dei misericordia atque iustitia fluuium oriri: id est, fundamenta Purgatorii constitui. Et testem laudat Augustinum: *Per fluuium igneum, & vndam feruentib. globis horrendam, transibant animæ: & quanta fuerit peccandi materia, tanta & pertranseundi mora.*

XXXIII. Sed id testimonium est ex homilia 16. libri homiliã. 50. quam homiliam esse Augustini, incertum est. Et tamen de Purgatorio Papistico non videtur agere: sed illo, quod sæpe diximus futurum in iudicio nouissimo. Sed certe Daniel nihil cogitauit tale. Nam hoc quicquid est fluminis, igniſque, pertinet ad magnificam descriptionem summi iudicij: *Aspiciebam*, ait, *donec throni positi sunt, & Antiquus dierum sedit: Vestimentum eius, quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. Thronus eius flamma ignis, rota eius ignis accensus: Fluuius igneus rapiduſque egrediebatur à facie eius.* Lyranus: *Hic ponitur aduentus Christi ad iudicium venientis, & regnum Antichristi conterentis.* Pererius: *Deinceps in eadem visione ita si præmonstratum est futurum Messiæ regnum: præsertim autem, in quo ipse vna cum populo sancto suo, deletis aliis omnibus regnis, post mundi renouationem, sempiterno & felicissimo suo regnaturus est. Sed quia id præibit generale hominum iudicium, expressis aliquot maxime notabilib. eius circunstantiis, eiusmodi iudicium describitur.*

XXXIV. Itaque hunc igneum fluuium longe alite: Interpretes conceperunt. Hieronymus: *Fluuius igneus, rapiduſq; egrediebatur à facie eius, vt peccatores traheret in gehennam.* Lyranus. *Per hoc designatur pœna infernalis, trahens peccatores in infernum. Egrediebatur à facie eius: quia tollitur impius ne videat faciem Dei.* Pererius: *Quarta circunstantia: Fluuius igneus rapiduſque egrediebatur à facie eius. Sic exprimitur sententia illius vltimi & generalis iudicij, ipsius iudicis ore prolata, & ab omnibus, qui coram aderunt, exaudita, & percepta: qua instar rapidissimi fluminis, improbos demerget, absorbebit, & ad tartarum deturbabit, ita vt non possint illi coram iudice consistere. Illud a. rapidus, & igneus, indicat sententiam illam iudicis, quam celerrime & efficaciſſime correptis à dæmonum turba improbis, & in tartarum delatis, executioni mandadam.* Scil. hæc sunt Purgatorij fundamenta.

XXXS. Sextus locus est ex Micheæ 7. *Ne lateris, inimica mea: nam si cecidi, resurgam: cum sedero in tenebris, iram Domini portabo, donec causam meã iudicet: adducet me in lucem, videbo iustitiam eius.* Bellarminus & Panigarolla: laudant interpretes Hieronymum, Glossamque ordinariam. At Peltanus etiam argumentatur. Certum est, inquit, istæc ad damnatos vere transferri non posse: nam etsi in tenebris desideant, & iram Domini portent, nunquam tamen consurgunt, aut in lucem redeunt. Sed neque ad Patres in Limbo: quamuis enim in tenebris desiderent, & olim in lucem emersuri essent: iram tamen Domini non portabant, vt qui ab omni sensibili pœna immunes, magnis spiritualibus consolationibus affluerent. Restat ergo, vt per tropum ad eos transferatur, qui detinebantur,

vel

vel etiamnum detinentur in Purgatorio: huc enim tria concurrunt, tenebræ, ira, & consurrectio, siue è tenebris in lucem emersio.

XXXVI. Supponitur ergo necessario intelligendos, vel eos qui in Limbo, vel qui in Tartaro, vel qui in Purgatorio. Atqui hoc falsum. Quia supersunt ij, qui super terram, & in viuis. Nam, Propheta per prosopopœiam consolatur Ecclesiam grauissime afflictam, spe certissimi a Deo auxilij. In quo consentiunt omnes interpretes. Hieronymus: *Videtur mihi iuxta literam Hierusalem contra Babylonem, & cæteras gentes loqui, quæ sibi insultauerant. Ne læteminì in ruina mea: quia, Domino miserante, consurgã: postquam sedero in captiuitate, educet me ille de tenebris, & erit lux mea. Iram Domini sustinebo: quia me scio meruisse quod passa sum: donec vlciscar de gentibus, & fiat iudicium meum. Noui quippe, quod me sit educturus in lucẽ & videbo iustitiam eius. & aspiciet inimica mea Babylon, & cæteræ gentes in circuitu, & operietur confusione, quæ nunc dicit insultans, Vbi est Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt eam, & non longo post tempore: sed nunc, & in præsentiarum conculcatam, quasi lutum palearum.* Theodoretus: *Nunc iram Dei sustinebo, quia peccaui contra eum, cognosco enim vltionis æquitatem, cum peccati magnitudinem considero. Sed tamen exspecto iustum iudicium, aduersus eos qui bellum intulerunt: etsi enim ego pœnas persolui de his quæ deliqui, tamen illi iniuste contra me vsi sunt voluntate & sententia. Etsi non iniuste ab eo condemnata sum, at contra illos iura permulta habeo: & ea de causa diuinam sententiam expecto, quando hanc latam videbo, & illorum seruitute liberata ero: videbit inimica mea me.*

XXXVII. Rupertus prolixior: *Manifeste hæc verba sunt confitentis, & sperantis, & prolata sunt per Prophetam in persona tribus Iuda, siue Hierusalem, quæ in Babylonem ducenda erat captiua, translatis prius in Assyrios decem tribubus, contra quas præcedens deprompta est sententia.* Et post: *Sic omnino futurum erat, & sic factum est, vt hæc verba prophetica futurum esse pronuntiabant. Datis namque sententiis, & decem tribubus in Assyrios, filios autem Iuda in Babylonem ductis, illa captiuitas ad Dominum per pœnitentiam non aspexit: hæc autem ad Dominum aspexit, & exspectauit Dominum saluatorem suum: & audiuit eam Deus suus.* Post. *Quis verius eo, quod ait, cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est? Vbi namque filij Iuda captiuitatis & mæroris tenebras subierunt, humiles & contemptibiles facti in conspectu Babyloniorum, ecce Dominus lux eorum fuit, lux illuminans lucernam per gratiam propheticam, quam poneret super candelabrum, vt luceret omnibus: & regi Nabucodonosor, & omnibus, qui in regno ipsius erant: aduersariis quidem eorum ad confusionem & opprobrium, ipsis autem ad consolationem & gaudium.* Iterum: *Hoc iam fieri tunc ceptum est, cum & pueri tres educti sunt de camino ignis, & Daniel de lacu leonum, videntibus gloriam eorum, imo Dei per eos, Babyloniis: & confusione opertis, qui illos accusauerunt. Peractum est autem, quando Babylon à Persis & Medis subuersa, vidit per alios solui captiuitatem, & reædificari Hierusalem, quam succenderat igni.* Lyranus: *Post populi increpationem, hic vltimo Propheta redit ad eius consolationẽ: primo denuntiãdo captiuitatis terminationem: secundo post terminum Dei consolationem. Ne læteris, tu Babylon, de captiuitate Iuda: quia cecidi, in manibus tuis: consurgam, per Cyrum liberanda: hoc enim non potest intelligi de captiuitate decem tribuum, quæ non redijt: cum sedero, id est, postquam fuero in tribulatione captiuitatis: Dominus lux mea est, afferens mihi lætitiam. Iram Domini, id est, ab eo inflictam mihi, portabo patienter. Donec causam: contra Babylonem.*

XXXVIII. Manifesta nunc res est. Concedo, non loqui Prophetam de iis qui in Limbis: qui nulli erant. Concedo, non loqui de iis qui in Inferno, quia nulla illis spes relicta: sed nego sequi; Ergo de iis qui in Purgatorio: nam, cum hi nulli sint; tum vero supersunt, qui in viuis: ad quod hæc spes, hæc consolatio pertinebat. Non enim, opinor, mortui liberandi erant captiuitate Babylonica. Et vero, inepti sunt in argumentando Papistæ: qui nulla, vel vera, vel verisimili, imo ne falsa quidem ratione docent, aut nullos esse viuos, aut ad eos ista referri posse: adeo est illis infirma ratiocinatio.

XXXIX. Sed Hieronymus, aiunt, & Glossa interpretantur de Purgatorio. Imo, vtrumque falsum. Sola Lyrani moralitas habet: *Iram Domini portabo, id est, pœnam temporalem, hic, vel in Purgatorio.* Sed præter Lyrani personam: quid virium est in allegoria? Nam sensum literalem ipse professus est esse alium: ergo, inquimus nos, & Prophetæ mentem.

XL. Sed & Hieronymus, post explicatum sensum literalem, *Nunc*, inquit, *veniamus ad intelligentiam spiritualem.* Et tamen ne hic quidem vel vna literula Purgatorij memor: prolixe animæ peccatricis pœnitentiam descripsit: *Videtur*, inquit, *mihi, omnis anima Hierusalem, in qua ædificatum fuit templum Domini, & visio pacis, & notitia Scripturarum, & postea superata à peccatis, ducta est, in captiuitatem, tormentisque tradita, dicere contra Babylonem, id est confusionem huius mundi, aduersus contrariam fortitudinem, quæ huic mundo præsidet: Noli insultare mihi inimica mea, quia cecidi: resurgam: Dominus enim alleuat elisos: & loquitur per Prophetam, Nunquid, qui cadit non resurget? Et nolo mortem peccatoris: tantum vt reuertatur, & viuat.* Et in eam rem alia multa. Hinc in Glossa ordinaria, transsumpta allegoria, & contracta pauciora: sed Purgatorii, nec nomen adscriptum, nec res descripta: nihil enim est, quod non sit congruedictum, & de afflictionibus huius vitæ & de pœnitentia, quam nullam esse in Purgatorio fatentur Papistæ.

Cap VI.

De variis gradibus pœnæ: de reddenda ratione verbi otiosi: de potestate mittendi in gehennam, de multis & paucis plagis.

I. HActenus loci fuerunt ex veteri Testamento, de pœna post hanc vitam. Nunc ex Nouo: vbi sunt hi faciliores: ac, si Peltanus vidit non male, minus euidentes. Ex Matthæi 5. *Dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo εἰκῆ, hoc est, temere, vel citra iustam causam, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit consilio: qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis.*

II. Hinc philosophantur in hunc modum Bellarminus; & Peltanus. Primo, agi de pœna iniungenda in foro Dei. Secundo, distingui tria genera peccatorum, & pœnarum: ast æternam damnatorum solum tribui tertio generi peccatorum; id est criminibus: aliis autem, vtpote leuioribus peccatis, pœnas leuiores, ac proinde temporales. Cum ergo in altero seculo primus & secundus itæ gradus æterno supplicio non vindicentur, certum relinquitur, alio supplicij genere ibidem plecti. At nullum post hanc vitam aliud extat, præter Purgatorium. Quare, & hic quoque locus Purgatorium aperte demonstrat.

III. Sed hic locus, ex eoque argumentum huiusmodi; à nobis considerabatur; quum de peccato veniali disputabatur, huius tomi libro 6. cap. 8. Itaque non erit nunc prolixus labor. Agi de pœna iniungenda in foro Dei, liberaliter concedimus. Distingui tria genera peccatorum, & pœnarum, non agnoscimus: sed gradus potius: quod patet ex ipso contextu: in quo quæcunque peccata nominantur, ad iram pertinent. Vnde & Maldonatus diserte, gradus concedit distingui; non genus, Barradas, nonnisi gradus nominat. Sed & Augustinus, libr. I. de sermone Domini in monte, haud aliter, quam *quosdam gradus factos à leuioribus ad grauiora, donec ad gehennam ignis veniretur. Non enim reatus ipse haberet gradus, nisi gradatim etiam peccata commemorarentur.* Iansenius: *Tres facit gradus peccantium citra homicidium, per iram, & indignationem: & tres item pœnarum gradus.*

IV. Itaque etsi concedamus, intelligi pœnas leuiores; tamen negamus temporales: quia scilicet, etiam æternæ sunt aliæ aliis leuiores: vt patet ex aliis Christi verbis; asserentis Corazin & Betsaida durius tractandas in vltimo iudicio, quam Tyrum & Sidonem; etsi Tyro & Sidoni in Purgatorio nullus esset locus futurus. Et ex Lucæ 12. vbi seruus non faciens domini sui voluntatem, dicitur, alius paucioribus, alius pluribus plagis vapulaturus. Carthusianus: *Plagis vapulabit paucis, id est minoribus subiacebit pœnis: nihilominus æternaliter punietur, si in mortali peccato discessit.* Gorranus: *Inter omnes pœnas mitissima omnium pœna est eorum, qui præter originale, nullum addiderunt: maior postea eorum, qui ex ignorantia peccauerunt: postea eorum qui ex infirmitate, tamen scienter: postea eorum qui ex malitia. Ecce quatuor gradus damnatorum.* Sed hoc paulo post pluribus.

V. Dico igitur hoc nostro loco illos pœnarum gradus esse impares quidem: sed omnes æternos: quod obseruarunt, & Veteres, Irenæus, Tertullianus, Pelusiota, Zacharias Chrysopolitanus: & recentiores etiam Papistæ, Maldonatus, Barradas: quos alias nominatim testes produximus. Confirmatur etiam tribus argumentis. Primo, quia loquitur Christus de ipsa peccatorum culpa: nam irasci, & probrosis verbis fratrem lædere; peccati culpa est, non vero pœna. At omnis peccati culpa non condonata, infert pœnam æternam; vt alias propria controuersia disputatum est. Secundo, quia Christus intendat vim legis diuinæ aduersus peccata, longe supra traditionem seniorum. Ideoque minimum gradum peccati, eadem pœna dignum esse, qua pœna dignum illi censebant maximum: *Audistis dictum fuisse, Non occides: quisquis autem occiderit, tenebitur iudicio. Ego vero dico vobis, quicunque irascitur fratri suo temere, tenebitur iudicio.* Atqui, nullius hominis iudicio, homicidium dignum est existimatum minima aliqua, aut leuicula pœna, sed grauissima. Tertio, quia concludens Christus, iubet quemque reconciliari fratri, ne tradatur iudici, indeque mittatur in carcerem, vnde non sit exiturus, nisi persoluto vltimo quadrante, id est, nunquam, vt paulo post ostensum imus. Vbi manifestum, alludi ad primum gradum, antea expressum, quem dignum dixit iudicio: vnde post, ne tradat te iudici.

VI. Bellarminus ad secundum argumentum respondet: priore loco, id est, quum dicitur, qui occiderit dignus esse iudicio, intelligi iudicium humanum, & temporale, quo homicidia mulctabantur morte temporali: neque legem veterem aliam mortem esse comminatam homicidis, vt patet Exodi 21.

VII. Sed hoc durum est. Nam statim ira dicitur digna iudicio: & omnes consentiunt, significari diuinum. Lusisset ergo Christus periculosa ambiguitate. Præterea, apud Thomam in Cathena, *Augustinus contra Faustum. Pene enim omnia, quæ monuit vel præcepit Dominus, vbi adiungebat, Ego autem dico vobis, inueniuntur & in illis veteribus libris: sed quod non intelligebant homicidium, nisi peremptionem corporis humani, aperuit Dominus omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidij genere deputari.* Vnde patet, mentem Christi hanc esse, vt doceret apud Deum vere homicidam esse eum, qui fratri suo temere irascitur. Atqui homicidium, Deo iudice, non puniri æterna morte absurdum est, & alienum ab aurib. Christianis.

VIII. Nullam à lege veteri mortem indici præter corporalem, fallum est: scimus enim pronunciatum, Maledictum esse, qui non permenaret in omnibus quæ erant scripta in libro legis. In capite autem 21. Exodi, non recensentur pœnæ legis diuinæ: sed iustitiæ humanæ exercendæ in reos criminum. Itaque initium eius capitis: *Hæc sunt* המשפטים *iudicia*: nimirum, vt exponit Lyranus, & Sa, *Iudicialia præcepta*: nempe, quæ obtinere debebant in foro humano, vbi iudicia erant exercenda. Nihil autem obstat quominus peccatoribus pœnæ sint à iudicio humano infligendæ: & aliæ tamen à Deo. Nam & id fit hodie: neque enim vel Papistæ credunt, furem à magistratu suspensum, propterea nihil à Deo iudice pati.

IX. Alium ex Matthæi 12 Bunderius profert. Confirmat, inquit, nostram sententiam & illud Saluatoris: *De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij.* Quis ille dies est iudicij? Vtique, qui post mortem venturus est; dicente Apostolo: *Statum est hominibus semel mori: & post iudicium.* In illa itaque die post mortem dabunt homines rationem, potissime de illis pro quibus reprehensibiles fuerant, atque culpabiles, quibus & pœna debetur expianda, nonnisi Purgatorii loco.

X. Sed Sophista concludit, quæ non probat. Nam in antecedente, vbi Purgatorium est? Concedo, statim à morte esse Dei iudicium particulare. In eo iudicio reddere quenque rationem eorum, quæ gesserit in corpore. Sed in eodem iudicio nemini pœnam assignari æternam: hoc vero non ego tantum nego, sed ne Papistas quidem credo docere: qui morientibus in peccato mortali: nullum statuerunt Purgatorium. Atqui nisi supponas in iudicio illo particulari nullas infligi pœnas æternas, ineptum est Bunderij argumentum.

XI. Et tamen iudicij diem, sunt qui postremum intelligant Franciscus Lucas diserte, *Iudicii extremi*: Gorranus: *Quod erit terribile : quia sine spe veniæ.* Alij ambiguum relinquunt: Sa: *Iudicii scil. particularis in morte, vel vniuersalis.* Vtrumvis eligas, à nobis est. Nam si extremum iudicium: ergo, absurdum est Bunderij sophisma: quia in eo nullum futurum est purgatoriū: sin accedas ad ambiguos, tum incertum argumentum est : ideo nugatorium, quia ex incerto incertum fieri non potest certum.

XII. At nos, siue vltimum iudicium dicas, siue particulare; at æternam tamen damnationem intelligimus. Quia, peccatorum ratio aliter reddi non potest apud Deum; a quo maledictus pronuntiatur, quisquis vel minimum mandatum sit prætergressus. Tum autem postea statim legimus: *Ex sermonibus tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis* : quibus verbis, præcedentium ratio redditur: & *sensus est*, inquit Iansenius, *non tantum ex operib. quisq; vel iustificabitur, vel condemnabitur, sed etiam ex verbis suis.*

XIII. Feuardentius argumentatur ex Lucæ 12. *Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam, ita dico vobis , hunc timete.* Mirum argumentum. Sed vim videte, Theophylactus obseruauit, Christum nō dicere, Patrem suum quascunque animas mittere in reproborum gehennam : sed quasdam mittere in locum à quo soluantur, & cum tempore redimantur, ac euadant beneficiis oblationum , eleemosynarum, & viuorum intercessionibus.

XIV. Sed isto argumento nihil aut leuius, aut impudentius. Primo enim, non est nisi ab autoritate Theophilacti : at non à verbis Scripturæ; quibus perspicuum est distingui duntaxat duo suppliciorum genera, humanum alterum, alterum diuinum: quorum illud, non vltra corpus extendat se: hoc vero, & corpus conficiat, & ad animam pertingat. At diuinum profecto, non magis distingui, in temporale & æternum, in Purgatorium aut gehennam, quam humanum.

XV. Præterea, Theophylacti verba magnam partem supponuntur, quæ nunquam effatus est. Nam illa, mittere in locum à quo soluantur, & cum tempore redimantur: & vnde euadant beneficio oblationum , monastica amplificatio est. Græce ita legas: ὅρα ὅτι οὐκ εἶπε, φοβήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι, βάλλοντα εἰς τὴν γέενναν. ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχοντα βαλεῖν· οὐ γὰρ πάντως οἱ ἀποθνήσκοντες ἁμαρτωλοὶ βάλλονται εἰς τὴν γέενναν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κεῖται τοῦτο τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ συγχωρεῖν. τοῦτο δὲ λέγω διὰ τὰς ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις γενομένας προσφορὰς, καὶ τὰς διαδόσεις, αἳ οὐ μικρὰ συντελοῦσι τοῖς καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις βαρείαις ἀποθανοῦσιν. οὐ πάντως οὖν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι βάλλει εἰς τὴν γέενναν. ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχει βαλεῖν. μὴ τοίνυν ἐλλείψωμεν ἡμεῖς, σπουδάζοντες δι' ἐλεημοσυνῶν καὶ πρεσβειῶν ἐξιλεοῦσθαι τὸν ἐξουσίαν μὲν ἔχοντα βαλεῖν, οὐ πάντως δὲ τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ χρώμενον, ἀλλὰ καὶ συγχωρεῖν δυνάμενον: Sic reddo: nam Interpres nonnihil deflexit. *Vide non dixisse Timete eum, qui postquam occidit mittit in gehennam: sed, qui potestatem habet mittendi: non enim in vniuersum peccatores morientes mittuntur in gehennam: sed hoc in potestate Dei est, adeo, vt veniam largiatur. Hoc autem dico, propter oblationes, distributionesque pro mortuis, quæ non parum prosunt etiam morientibus in peccatis grauibus. Non ergo in vniuersum postquam occiderit mittit in gehennam, sed potestatem habet mittendi. Ne igitur desinamus nos studiose per eleemosynas, & orationes, placare eum, qui habet quidem potestatem mittendi, sed hac potestate non vtitur in omnes: sed potest etiam ignoscere.* Hæc ille. Nonnihil quidem de precibus pro mortuis, etiam iis qui mortui in peccatis: sed de Purgatorio tamen nihil prorsus. Non enim, vt hodie Papistæ, sic olim Christiani credebant, non orandum nisi pro animabus, quæ in tormentis purgarentur: quod haud multo post consideraturi sumus. Interea mihi sufficit Feuardentium pro arbitrio Theophylactum interpolasse; vt persuaderet, prorsum eum de ipsissimo Purgatorio loqui.

XVI. Polygranus abutitur aliis verbis ex eodem Lucæ capite. Huc pertinet, inquit, & illud, quod seruus, qui Domini voluntatem cognouit, sed non præparauit se vt faceret, vapulabit multis : qui autem non cognouit, & fecit quod dignum plagis, vapulabit paucis. Id de futuro dici palam est. Modo parum vapulare referri nequit, nisi ad pœnam temporariam: æterna quippe vapulatio, pauca dici non debet

XVII. Imo bis peccat. Primo, quod de futuro nempe opinor, seculo dici asserat. Nam cur non etiam de præsenti? Aut, quid est in verbis Christi, quod reluctetur? Quasi non sit certum puniri à Deo, etiam in hac vita legis transgressores. Et maxime quos agnoscat pro suis. Sed vnde Samuelis 7. *Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, Qui si inique aliquid gesserit, arguam illum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.* Iansenii paraphrasis in initium Psalmi 38. ita habet. *Tanta quidem, Domine, peccata mea agnosco, vt maiora etiam quam patiar, promeruerim. Verum, mi Domine, humiliter te quæso, ne per seueritatem iustitiæ tuæ, quam certe commerui, me castiges: neq; grauissima vltione indignationis tuæ peccatis meis condignæ me corripias, sed iuxta clementiam tuam moderare vindictam, paternamque tantum adhibe seueritatem, contentus his quæ hactenus passus sum. Quoniam ecce iam multiplicibus malis, quasi sagittis quibusdam iræ tuæ mihi infixis, ac grauiter pungentibus, me affecisti, & castigans, tuam potestatem super me firmasti , dum assiduis me flagellis cædis, omneque malorum pondus mihi immisisse videris.* En tibi, Deum vindicantem Dauidis peccata in hac vita. Quid illud Pauli, prior, ad Corinth. 11. *Quum punimur à Domino, erudimur, ne cum mundo condemnemur?* Si ergo punit Dominus in hoc mundo, cur non recte dici possit, plus minusue punire.

XVIII. Sed, parum vapulare, non referri nisi ad pœnam temporariam, quis Polygranum docuit? Nam ego contra aliter legebam paulo ante apud Dionysium Carthusianum. Similiter apud Stellam: *Ait hic Dominus, quod ignorans vapulabit plagis paucis : nihilominus perpetuo damnabitur, si in mortali decesserit. Ex his etiam patet, quod non omnes æquali pœna puniuntur in inferno, sed vnusquisque iuxta quantitatem demeritorum.* Sed & apud Basilium in regulis breuioribus ad interrogationem 267. εἰδέναι χρὴ ὅτι καὶ τὸ δαρήσεται πολλὰς καὶ τὸ δαρήσεται ὀλίγας, οὐχὶ τέλος, ἀλλὰ διαφορὰν κολάσεως δηλοῖ: *Sciendum est, illud vapulabit multis, & vapulabit paucis, non finem, sed differentiam pœnæ significare.* Tum hæc differentia explicatur: εἰ γὰρ ὁ Θεὸς δίκαιος κριτής ἐστιν, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς πονηροῖς διδοὺς ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, δύναται εἶναι ὁ μέν τις πυρὸς ἀσβέστου ἄξιος, καὶ τούτου ἤτοι μαλακωτέρου, ἢ μᾶλλον φλέγοντος, ὁ δέ τις σκώληκος ἀτελευτήτου, καὶ τούτου πάλιν ἢ πρᾳότερον ὀδυνῶντος, ἢ σφοδρότερον καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστου. καὶ ἄλλας γεέννης διαφορὰς πάντως ἐχούσης τὰ κολαστήρια. καὶ ἐπείπερ τοῦ ἐξωτέρου σκότους, ἔνθα ὁ μέν τις ἐν κλαυθμῷ μόνον, ὁ δέ τις καὶ ἐν βρυγμῷ τῶν ὀδόντων διὰ τὸ ἐπιτεταμένον τῶν πόνων γίνεται. καὶ ἐξώτερον δὲ σκότος ὑποφαίνει πάντως εἶναί τι καὶ ἐσώτερον: *Etenim si Deus iustus iudex est, non bonis tantum, sed & malis reddens vnicuiq; secundū opus suum pōt esse aliquis dignus igne inextinguibili, vel mollius vel vehementius ardente: alius aliquis verme non moriente, vel leuius afficiente vel durius, pro meritis. Alius item gehennæ, in qua sunt variæ carnificinæ: alius externa caligine, in qua vel sit tantū in fletu, vel etiam in stridore dentium, propter intentiores labores. Sed & exterior caligo, indicat omnino esse quandam interiorē.* Nempe igitur falsum, non posse paucis puniri, nisi in purgatorio.

XIX. Stapletoni hæc erit ratiocinatio, apud illum confusior tamen, hic distinctior. Si purgatiua iustitia Dei ad omnes se extendit , etiam filios Dei, imo ad hos ante alios: ergo est Purgatorium post hanc vitam. Probatur antecedens: primo , Ecclesiastis 12. *Cuncta quæ sunt adducet Deus ad iudicium, pro omni abscondito, siue bonum sit, siue malum sit.* Iob 9. *Omnia opera mea verebar, sciens quod non parceres delinquenti.* 1. Petri 4. *Tempus est vt incipiat iudicium à domo Dei: si autem primum à nobis, quis finis erit eorum, qui non credunt Euangelio?* Ad Hebr. 12. *Quis filius, quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri: & non filij estis.* Consequentiam vero probat: Quia si non punirentur post hanc vitam, ergo non omnes punirentur. Consequentiam firmat: quia manifestum est, non omnes puniri in hac vita. Consequens aute docet esse absurdum, tum quia apud Deum acceptio esset personarum: tum quia superesset spes impunitatis , quæ excluderet in plerisque timorem disciplinæ.

XX. Respondeo: in iustitia purgatiua κακοφωνίαν esse, qua potuit facile abstineri, nisi obscuritatem amasset. Ego distinguam , purgari peccata vel erudiendo, vel tantum vindicando. Erudiendo, quum purgatur peccator ipse, mutato intellectu , voluntateque in melius. Vindicando autem duntaxat, quum nihil nisi pœnæ sumuntur de peccatore: quæ quidem purgatio dicitur valde ἀκυρολόγως, quia re vera nihil purgatur, neque peccatum, neque peccator: sed purgari tamen interdum pro expiari dicitur, & expiari peccatum, cum sumuntur de eo pœnæ, vsitata phrasis est. Hanc nos appellemus sane iustitiam vindicatiuam, illam vero correctiuam: non quasi propriis vocabulis fortasse: sed nunc saltem necessariis.

XXI. Hoc posito, si argumentum ducatur à iustitia vindicatiua, negatur antecedens. Nam, qui peccatores non erudiuntur iustitia purgatiua, eos necesse est damnari in æternum: atqui non omnes peccatores damnantur in æternum: ergo non in omnes peccatores exercetur iustitia vindicatiua. Minime vero omnium in filios Dei: nam his remissa sunt peccata: quibus autem remissa, nunquam puniuntur, nisi ad correctionem.

XXII. Neque contra probant loci inducti. Nam, Ecclesiastis 9. sermo est de vltimo iudicio, teste Lorino: *De die iudicij magni, in quo cuncta publicentur, explicat Chaldæus : & indicat satis verbum adducendi, & participiū absconditi, vel contempti.* Neque alter olim Lyranus: & res ipsa per se manifesta. Atqui in hoc iudicio perspicuum est, vel confitentibus Papistis, non futuram in omnes vindicatiuam iustitiam : sed tantum in eos, qui ad sinistram: nā iis, qui ad dextram, dicendum est, vt intrēt in gloriam Patris.

XXIII. In Iobo, Hebraica veritas, interprete Pagnino: *Timui ab omnibus doloribus meis, noui quod non emundabis me*: cui nescio an bene responde at editio Latina, qua Stapletonus vtitur. Certe עַצְּבֹתַי, qui interpretatus est *opera mea*, sibi vt mollissime loquar, indulsit nimium. Inuenitur quidem id nominis pro fatigatione, & labore: vnde forte operum sumpta occasio: quia nimirum nihil agendo nemo defatigetur. Sed hæc tamen audacia est: quia nec omnib. operib. fatigatio inest: & nomen Hebræum latius patet, quam fatigatio in operando: nimirum etiam dolores, & afflictiones comprehendens.

XXIV. Et tamen, vt hoc dissimulemus, quæ ratio erit consequentiæ: timuit Iob ne sibi non parceret Deus : ergo in omnes filios Dei se extendit iustitia Dei purgatiua? Imo, si in omnes, non debuit timere: sed certus esse id futurum. Quare eo ipso, quod dixit timere ne id accideret, ostendit aliquando non accidere: ac proinde non significauit, in omnes exerceri vindicatiuam iustitiam. Denique, non est de omnibus affirmandum , quod de vno dicitur.

XXV. Petrus non loquitur de iustitia punitiua: sed de persequutionibus propter fidem: *Si probris afficimini in nomine Christi.* Et post, *Ne quis vestrûm affligatur vt homicida, aut fur, aut maleficus, aut aliarum rerum inspector: sed si vt Christianus ne pudefiat, imo glorificet Deum in hac parte : nam tempus est, quo incipiat iudicium à domo Dei.* Ergo iudicium appellat afflictiones Christianorum, tanquam Christianorum; non vero tanquam homicidarum, aut furum, aut maleficorum. Hæ autem phrases designant causas afflictionum. Non igitur, inquam, pœnas tantum vindicatiuas: nam hæ infliguntur, non in nomine Christi, sed propter ipsa peccata. Præterea non dixit determinate, patiemini: sed hypothetice, si patiamini: quæ phrasis non significat omnes passuros: sic enim axioma esset necessarium : sed tantum contingere vt patiantur.

XXVI. Paulus ad Hebræos loquitur manifeste de iustitia correctiua: inde enim disciplinam appellat: nimirum qua fiunt meliores qui castigantur. Vnde in notis Oecumenii: ὑμᾶς εἰς παιδείαν καλεῖ ὁ Θεὸς, οὐκ εἰς κόλασιν: *Vos ad virtutem*, siue *disciplinam, vocat Deus, non ad vindictam.* Et vero diserte audis: *Si estis extra disciplinam*, siue, vt Beza vertit, *Si estis absq; castigatione, spurij estis & non filij.* Vnde manifestum, non esse omnibus communem hanc castigationem: sed ab ea alienos spurios: quod tamen de vindicta dici non potest. Quare nullo probatur argumento, vindicatiuam illam quam diximus, iustitiam extendere se in omnes.

XXVII. Superest illa correctiua. Hic vero consequentiam negamus. Negamus, inquam, si omnes filios attingat huiusmodi purgatiua iustitia: propterea concedendum esse Purgatorium. Nam in Purgatorio nulla fit huiusmodi peccatorum purgatio per mutationem in melius: præter vindictā enim, nihil in eo vel Papistæ considerarunt.

XXVIII. Ergo, inquit, non omnes punirentur. Imo, inquam non est absurdum. Quin potius audiuimus ab Oecumenio, vocari filios εἰς παιδείαν, οὐκ εἰς

ἀνακαινίζειν. Et Papistæ ipsi firmant, non omnes puniri: non enim saltem recens baptizatos: non eos etiam, quibus Christus declarauit dimissa esse peccata. Et vero mutauit argumentum Stapletonus: subito pro purgatiua iustitia, siue, vt nos loquebamur, correctiua, substituens punitionem. Atqui, non vt punitionem, sic correctionem, verum est, non semper fieri in hac vita. Imo contra certissimum, quocunque tandem modo facienda sit, aut nunquam fieri, aut fieri in hac vita: nimirum, quia nihil inquinatum ingreditur in Hierusalem cœlestem: est autem verè inquinatus, quisquis à peccato non est purgatus per correctionem: quia tum verè peccatum in eo manet.

XXIX. Petrus in eam rem disertus: *Tempus est,* inquit, *vt incipiat iudicium à domo Dei.* Quodnam tempus? Nempe huius vitæ. Vnde Lorinus: *Vltima ratio ad persuadendam in aduersis patientiam: quia in præsenti vita domesticos exercet Deus, ac purgat.* Et eo sensu Paulus, ad Rom. 8. nominabat τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ *passiones huius temporis.* Et Petrus 1. c. ὀλίγον ἄρτι λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς: *Paululũ nunc dolore affecti in varijs tentationibus.* Neque vnquam videas fidelium afflictiones in Scripturis differri in futurum seculum.

XXX. Bellarminus c. 14. lib. 1. de Purgatorio, arguit ex 6. ad Hebræos. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati,* id est baptizati, *iterum renouari ad pœnitentiam,* nimirum baptismalem. Et 10. *Voluntariè peccantibus nobis acceptam notitiam veritatis,* id est, illuminationem Baptismi, *non relinquitur hostia pro peccato, sed terribilis exspectatio iudicij, & ignis æmulatio quæ consumptura est aduersarios.* Negat hoc igne significari solum ignem gehennæ: quia sequeretur, omnes peccantes post Baptismum, necessario damnandos. Intelligi ergo ignem siue gehennæ, siue Purgatorij: in hunc sensum, Peccanti post Baptismum, non relinquitur alius Baptismus, neque aliquod remedium æquiualens, quod mox liberet ab omni pœna, sed ignis necessario, aut perpetuus, si homo non conuertatur, aut temporalis, si conuertatur, nisi afflictionis ignis voluntariè assumptus purgauerit in hac vita.

XXXI. Atqui nego agi à Paulo de quomodocunque peccante post Baptismum. Sed de quibusdam ἑκουσίως peccantibus; id est, voluntariè peccantibus: sic enim disertè. Hoc autem quid sit, vnde discas melius, quã ab ipso Paulo, qui in seipso naturam descripsit fidelium peccantium? Ad Roman. 7. *Non facio bonum, quod volo: sed malum, quod nolo, hoc ago.* Enimuero, negare quis potest, eos qui peccant voluntariè; ἑκουσίως, agere malum quod volunt, omittere bonum, quod agere nolunt? Si ergo fidelium est ita peccare, vt nolint: tamen profectò ἑκουσίως peccare infidelium est. Sed & notandæ circumstantiæ. Non enim dixit Paulus, eos tantum qui semel illuminati fuerint, sed addidit, *si gustauerint donum cœleste, participes facti fuerint Spiritus Sancti, gustauerintq; bonum Dei verbum, ac virtutes futuri seculi.* Nimirum, his omnibus si opponas illud, *Voluntariè peccare,* habes propemodum plenam descriptionem peccati contra Spiritum Sanctum. Nam hoc modo voluntariè peccare, non potest cogitari, nisi extinctè prius omni motu, qui est à Spiritu Sancto.

XXXII. Itaque Caluinus ponderabat illud παραπεσόντας, prolapsos, vt notaret, *vniuersalem ab Euangelio defectionem, vbi non aliqua in parte Deũ offendit peccator, sed eius gratia se penitus abdicat,* nempe, intellecta antithesi inter Dei gratias recensitas à Paulo, & hunc lapsum. Vbi labi dicatur, *qui deficit à verbo Domini, qui lucem eius extinguit, qui se gustis doni cœlestis priuat, qui participationem Spiritus deserit. Hoc autem est in totum Deo renunciare.* Scilicet sicut Oecumenius: τοὺς παραπεσόντας· ἅπαντα ὅλως ἀπολέσαντας: *quibus hæc omnia amissa sunt.* Et confirmatur ab antecedentibus. Manifestum est enim ex contextu, agi de ijs, qui desererent congregationem: μὴ ἐγκαταλείποντες, inquit, τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν. Iustinianus, *Ego malim de tota Ecclesia hæc Pauli verba intelligere, vbi hortetur Hebræos ad retinendam fidem, vsq; à cœtu fidelium non recedant.* Et prior Caluinus: *Monet eos Apostolus, ne æqualitas illa ad deserendam Ecclesiam ipsos incitet.* Confirmatur item à consequentibus: *Quanto putatis grauiore dignus iudicabitur supplicio, qui Filium Dei conculcauerit, & sanguinem Testamenti per quem fuerat sanctificatus, profanum duxerit, & Spiritum gratiæ contumelia affecerit?* Nam in his verbis manifesta illa est antithesis, quam paulo ante Caluinus exprimebat.

XXXIII. Negamus ergo, eo igni, quem Paulus dixit reliquum, significari vllum temporalem, siue Purgatorium: sed æternum, & hunc tantum. Itaque dictum, πυρὸς ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους: *Qui deuoraturus est aduersarios.* Quod falsum de igne temporario, qui non ipsos deuorat peccatores: sed tantum deuorare fingitur peccata. Et vero, vt hunc ignem tẽporarium ponat, cogitur Sophista pœnitentiam supponere: si, inquit, *conuertatur.* Atqui hoc contra Paulum, qui impossibile asserit renouari per pœnitentiam. Nam, quod hanc pœnitentiam interpretatur baptismalem, etsi non solus facit, tamen σὺν [illegible] facit. Nihil enim in eo textu est, quod de Baptismo peculiariter loquatur. Neq; hanc tantum, sed etiam alteram addit exceptionem: *nisi,* inquit, *ignis afflictionis voluntariè susceptus, purgauerit in hac vita.* Non certè ex contextus visceribus: sed tantum, quia sic libuit, quæ ratio disputandi omnium est facillima. Magno compendio, si par soliditas. Atqui eos qui voluntariè peccant, nulla mouet pœnitentia: ac proinde nulla ab ijs suscipitur afflictio: quia hanc ipsam aduersarij agnoscunt partem pœnitentiæ.

Cap. VII.

De aduersario, & carcere, & nouissimo quadrante.

I. Hi erant faciliores loci. Sed erit nunc longè vehementior contentio de verbis Domini: ex Matth. 5. & Luc. 12. vtrumque enim locum multo numero Papistæ & proferunt, & expendunt.

II. Prior habet in hunc modum apud Matthæum: *Esto amicus aduersario tuo cito, dum es in via cum eo, ne quando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in custodiam conijciaris. Amen dico tibi, nequaquam exibis, illinc, vsq; dum reddideris vltimum quadrantem.* Apud Lucam: *Enimuero dum abis cum aduersario tuo ad magistratum, da operam in via vt libereris ab eo: ne pertrahat te ad iudicem, & iudex te tradat exactori, & exactor conijciat te in carcerem. Dico tibi, non exibis illinc, vsqueque vltimum etiam minutum reddideris.* His verbis Purgatorium designari probant, partim propria ratiocinatione, partim testimonio Veterum. Vtrumque statim videro.

III. Sed nunc placet præscriptione vti. Iansenius cap. 40. Concordiæ Euangelicæ: *Neq; hoc loco rectè quis vrgere potest Purgatorij probationem: sicut nec ex parabola de conseruo, qui noluit paruum debitum denariorum remittere, cum ipse à Domino suo impetrasset remissionem decem talentorum, qui etiam reclusus dicitur in carcerem, donec redderet vniuersum debitum.* Stapletonus, Antidoto in Matth. 5. iubet Caluinum aduertere *paucissimos hodie esse, qui hunc locum eo modo exponant.* Neque vero ipse in eo vindicando laborat, vt alias solet: quomodo ne Maldonatus quidem. Greg. de Valentia prorsus omisit. Magno iam disputationis compendio, aduersum eos, à quibus vel in primis vrgetur, instar solidissimæ demonstrationis, & manifestissimæ.

IV. Polygranus, quum transit ad alios nonnullos Scripturæ locos, *ex quibus Veteres hac in re nihil affirment: Neoterici tamen expergefacti oculatiori nunc studio Scripturas peruestigantes, non indoctè Purgatorium statuunt:* hunc locum primum confestim enumerat. Imo, Stapletonus locis accenset leuioribus, quibus Patres vsi sunt paulo alienius. *Et Veteres Patres,* inquit, *hunc locum ad Purgatorium accõmodasse, non quod in eo vel solo, vel potissimũ Purgatorium fabricarent: aut fundarẽt, sed quod ad dogma fidei receptissimum comprobandum, hanc Scripturam adferrent, tametsi vel obscurior esset, quam vel sola certam fidem faceret, vel etiam alium sensum verum habere poterat, sicuti multas alias Scripturas in hoc ipso dogmate, alijsque certæ fidei dogmatibus, Patres adferre solent.* Et citat, exempli gratia, gladium versatilem, ex Genesi, & iram emendantem, ex Psalm. 37. & Baptismum in Spiritu & igne, Matthæ. 3. & transitum per ignem & aquam, Psalm. 65. Vnde habemus, vt plurimum laboris in hoc loco elucidando impendant, tum vero, needum futuram manifestam aut certam demonstrationem. Quo securioribus nobis liceat hanc aleam subire.

V. Nunc pergo ad ratiocinationem considerandam. Summam sic concepit Arboreus. Videtur Christus significare, & nobis suadere, quendam esse carcerem temporalem, in quo animæ, hinc demigrantes, includuntur & torquentur pro leuissimis culpis, nec ab hoc carcere purgatorio egrediuntur, donec extremum quadrantem persoluerint, id est, quousq; pro minutissimis admissis satisfecerint, & luerint pœnam peccato debitam.

VI. Bellarminus, de more prolixior, singulas particulas rimatur viam, aduersarium, iudicem, tortorem, carcerem, quadrantem. Viam, non bene à Chrysostomo dictam propriè: melius parabolicè, hanc vitam. Aduersarium, non Diabolum, non carnem, non Spiritum, non peccatum, non alterum hominem: sed legem Dei, siue ipsum Deum, siue conscientiam, Iudicem, Christum: Tortorem, siue Ministrum, vel Angelos, vel Dæmones. Carcerem, communi omnium consensu, infernum, in quo multæ sint mãsiones, aliæ pro damnatis, aliæ pro his qui purgantur. Nouissimum quadrantem, fermè omnibus esse, minuta peccata: sed ambigi de solutione, vtrum fiat in Purgatorio, an in gehenna, an in vtroque: sed fieri in Purgatorio verissimam esse sententiam.

VII. Nobis primo placet, parabolam esse, quæ sub specie litium temporalium, & seueritatis humanæ, proponat iudicium diuinum, apud quos nos omnes sisti tandem oporteat, & seuerissimè tractari, nisi maturè occupauerimus pœnitere. Sed peculiariter tamen agi de vitanda cum proximis contentione: non autem vniuersaliter, de quibuscunque peccatis: quamuis, sine dubio, omnium ratio sit eadem. Caluinus Chrysostomo assensus est, Christum videlicet admonere, humanitus etiam nobis vtile esse, vt maturè transigamus cum aduersarijs: quia rixosis sæpè damnosa sit sua cupiditas: sed addit non negare, quin similitudo aptè ad Deum transferatur, quod scilicet iudicium absq; misericordia sentiet qui implacabilis fratrib. vel ad extremum contentiosus fuerit. Sed mihi quidem difficile probabitur, nihil esse aliud quam βιωτικὸν [illegible]. Non enim is mos Christo, vt non altius ascenderet. Itaq; non tantum aptè transferri inde similitudinem ad Deum, sed etiam hanc esse propriam, & primam Domini mentem, habeo persuasissimum.

VIII. In hac allegoria, siue etiam exemplo (non enim mera est parabola, ex eo saltem genere, vbi fingatur quæ non fiant) esto sane via, hæc vita: esto iudex Christus, siue Deus: ministri: dæmones: carcer, infernus. Sed, aduersarium quid opus alium quenquam dici, quam eum qui paulo ante dictus est, habere aliquid aduersum nos? Et ita censet Peltanus, sed & Iansenius: & Maldonatus: & Salmero, & alij. Nam, quod obijcit Bellarminus aduersarium eum intelligi, qui semper nobiscum sit in via, & cum quo semper possimus concordare: nec vero hominem quenquam tradere alterum Deo iudici: aut certè alia multa posse similiter, imo magis propriè tradere iudici: vtrumq; friuolum est. Prius quidem, quia præsupponitur falsum, eum intelligi, qui semper sit nobiscum. Nam, tale nihil est expressum, sed potius *dum es in via cum eo,* quibus verbis nemo vnquam efficiet significari, te futurum semper cum eo in via. Tradere iudici, cur non dicatur homo ἀντίδικος, qui defert ad iudicem, qui accusat apud iudicem? At non propriè. Esto sanè, inquam: sed quis cogit, in parabola non impropriè hæc accipi? Et ipse postea tradere iudici, non veretur mutare in *accusatores, & testes contra nos in iudicio,* quæ certè non est propria tradendi significatio: neq; alien ab aduersario, eo quem damus. Denique, ἀντίδικος vsitata phrasi dicitur apud Theophylactum in Lucam, ἕλκων εἰς τὸ δικαστήριον. Sed alia magis propriè dici possunt. Primum, negatur istud: deinde, quitum, si concedatur? At hîc de alijs, nullus sermo: sed tantum de proximo offenso.

IX. Sed verissima, inquit, expositio est, aduersarium esse Dei legem, siue Deum ipsum, siue conscientiam. Atqui, inquam, quomodo propriè dicas Deum aduersarium tradere Deo iudici? Nam absurdum est, in parabola eundem esse & iudicem, & aduersarium. Quomodo legẽ. Nam hæc damnat potius, quam tradit iudici: adde legem Dei, & Deum, reapse non differre. Conscientiam autem, nomine tantum distingui à peccatore, cuius

obſcurum? Conſcientia hominis, nihil eſt quam homo ſibi conſcius: itaq; hoc modo ſeipſum quis traderet Deo iudici, & quia ἀντίδικος. dicitur tradere: ergo in parabola eadem perſona eſſet & noſtra, & aduerſarij: & huc tandem res rediret, vt iuberet nos Chriſtus nobis eſſe conſentientes.

X. Quadrantē, ſcimus omnes apud Matthæum: apud Lucam, τὸ λεπτὸν poſitum, pro eo quod eſt minimum. Sed dici minutulum peccatum, videtur alienius. Quid enim eſt ἀποδοῦναι, reddere peccatum? Quis vnquam ſic audiuit quenquam loquutum? At dare pœnas, non abſurda loquutio eſt. Itaque quadrantem nouiſſimum Chriſtus dixit, non autem minimum nimirum ſimilitudine familiari, & frequenti à ſolutione debitorum pecuniariorum; quæ per partes fieri ſolet, & quidem maiores primo nominari, minores poſtremo: talenta, poſt ſeſtertios: tum denique quadrantes, ſi qui ſint: neque ſolet nomen expunctum dici, niſi tam talenta, quam ſeſtertij, & denique quadrantes numerati fuerint. Itaque, duriſſimus rigor exprimitur: quum in magna pecunia, pro nihilo haberi & poſſit, & plerunque ſoleat quadrans, & ideo facilè condonari, poſtquam reliquum, quicquid erat, expenſum fuerit. Iam, qui peccauit, non eo exſoluitur peccato, quod ipſum peccatum reddat, ſed quod pro peccato pœnas: itaque & quadrans in pœnis eſt: & ſenſus eſt, ne minimam quidem partē pœnæ condonatum iri. Et vero, neque peccata varia Chriſtus aut comparat, aut cumulat, ſed vnicum tantum iræ, aduerſus etiam vnum proximum, conſiderat, tanquam occaſionem legitimam damnādi, neque vnum vllum peccatum in partes diſſecatur apud iudicem Deum: ſed tantum pœnæ peccati. Et tamen noſtra ſanè nihil intereſt, ſi etiam minuta peccata dixeris: quod fateor pleriſq; viſum, tum veteribus, tum recētioribus, hoc ſenſu, vt pro peccatis varijs pœnas intelligant: quod expreſſit Zacharias Chryſopolitanus: *In nouiſſimo quadrante intelligitur nihil remanere impunitum*. Itaq; eſto ſanè hoc in medio poſitum.

XI. Sed totius argumenti vis eſt in his verbis, *Non exibis illinc, vsquedum reddideris vltimum quadrantem*: vnde putant confici, ergo aliquando exiturum. Et rectè, inquam, ſi prius euincant poſſe vltimum quadrantem reddere. Nam etiam in temporalibus litibus crebrum, vt qui ob æs alienum in carcere eſt, donec ſoluerit; nunquam exeat: nimirum, quia non habet vnde ſoluat. Et hunc ipſum adeo locum, hæc, inquam Chriſti verba, in eam rationem expoſuit olim Theophylactus, in 12. Lucæ: Ὁ κριτὴς τῷ πράκτορι παραδίδωσιν ἡμᾶς τιμωρητικῇ τινι καὶ κακοποιῷ δυνάμει, καὶ λοιπὸν τιμωρεῖται ἡμᾶς, ἄχρις ἂν καὶ τῶν λεπτῶν ἁμαρτημάτων δίκας δῶμεν καὶ τὸ τῆς κολάσεως μέτρον ἐκπληρώσωμεν. οὐδέποτε δὲ πληροῦται τὸ τῆς κολάσεως μέτρον, ἀεὶ ἄρα κολασθησόμεθα· εἰ γὰρ ἄχρι τότε εἰς φυλακὴν ἐσόμεθα, ἄχρις ἂν τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῶμεν, οὐδέποτε δὲ μέλλομεν ἀποδοῦναι, πρόδηλον ὡς ἀΐδιος ἡ κόλασις ἔσται: *Iudex miniſtro tradit nos, ſcilicet poteſtati cuipiam pœnas ſumenti, & affligenti. Et deinceps punit nos vſquedum etiam minuſculorum pœnas dederimus, vltioniſq; menſuram expleuerimus. Atqui, nunquam expletur vltionis menſura: ſemper ergo puniendi ſumus. Etenim, ſi eo vſq; in carcere futuri ſumus, donec reddiderimus nouiſſimum minutum: nunquam autem futurum eſt vt id reddamus, manifeſtum eſt, futuram pœnam æternam* Euthymius: *Donec omne id ſuſtineas ad quod condemnatus eras, hoc eſt, nunquam inde exibis, ad hoc enim condemnantur huiuſmodi, vt ſemper puniantur.* Zacharias Chryſopol. *Donec quod hic ponitur, tale eſt, quale illud, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Non ergo hic finem pœnæ ſignificat, ſed ſemper ſoluere nouiſſimum quadrantem, & nunquā perſolues, quia non eſt ibi locus veniæ.*

XII. Lyranus: *Id eſt, nunquam exibis, quia in inferno nunquam eſt poſſibilis redditio.* Thomas, in Cathena in Lucam, ex Beda: *In carcerem, id eſt, in infernum, vbi quia ſemper ſoluet pœnas patiendo, ſed nunquam perſoluendo, veniā conſequi non poterit, nunquam exinde exibit, ſed cum terribiliſſimo ſerpente Diabolo perpetuas pœnas luet.* Carthuſianus in Matth. *Id eſt, pro minima culpa ſatisfacias, hoc eſt, nunquam redimeris, quoniam in inferno nulla eſt ſatisfactio.* Idem in Lucam: *id eſt, pro minimis culpis debitas tuleris pœnas, quod nunquam implebitur, quia nunquam plenariè illud debitum perſoluetur, eo quod pœna æterna debeatur peccato mortali directè, ſed venialibus peccatis non debetur pœna æterna, in quantum ſunt venialia, ſed ratione adiuncti, id eſt, peccati mortalis ſibi annexi. Deniq;, quod ait, donec, quamuis frequenter accipiatur incluſiuè, hic accipitur excluſiuè: ſicut cum dicitur iſte non receſſit à ſuo errore, donec obijt. Sic quoq; ſumitur in Scripturis, quum dicitur, Oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur noſtri: &, Non cognouit eam ſcilicet Ioſeph Chriſtiferam Virginem donec peperit.* Gorranus: *In carcerem. ſcilicet, inferni. Dico tibi, non exies inde donec etiam nouiſſimum minutum, id eſt, pœnam pro peccatis minimis ſcilicet venialibus, reddas: quoniam ſcilicet ſemper reddes, & nunquam perſolues, & ita ſemper punieris.*

XIII. Sic illi olim: qui, puto, didicerunt ab Auguſtino: cuius hæc verba ſunt, ex primo, de conſenſu Euangeliſtarum: *Donec ſoluas autem quod dictum eſt, miror ſi non eam ſignificat pœnam, quæ vocatur æterna. Vnde enim ſoluitur illud debitum, vbi iam non datur pœnitendi, & correctionis locus? Ita enim fortaſſe hic poſitum eſt, Donec ſoluas: quomodo in illo, vbi dictum eſt, Sede à dextris meis, donec ponam omnes inimicos tuos ſub pedibus tuis.* Et, paucis interpoſitis: *Quemadmodum ergo ibi intelligitur, de quo dictum eſt, oportet eum regnare, donec ponam inimicos ſuos ſub pedibus ſuis, ſemper regnaturum, quoniam ſemper illi erunt ſub pedibus: ita hic accipi poteſt, de quo dictum eſt, nō exies inde, donec ſoluas nouiſſimum quadrantem ſemper non exiturum eſſe, quia ſemper ſoluit nouiſſimū quadrantem, dum ſempiternas pœnas terrenorum peccatorum luit.* Et, quæ. Euang. libr. 2. q. 38. *Quod a. dicit, ad ea loca in quib. torquentur impij, iuſtos, etiāſi velint, non poſſe tranſire, quid aliud ſignificat, niſi poſt hanc vitam ita receptis in carcere, vt inde non exeant donec reddant nouiſſimum quadrantem, per incommutabilitatem diuinæ ſententiæ, nullum auxilium miſericordiæ poſſe præberi à iuſtis, etiamſi velint illud præbere*?

XIV. Quid? quod eandem viam iniere recentiſſimi Papiſtæ non pauci? Ianſenius Concordiæ c. 40. *Per, Donec, non ſignificatur, quod ad rem parabolæ attinet, debitum aliquando perſoluendum & tunc debitorem liberandum, ſed, locutione parabolæ conuenienti, ſignificatur extremum ius, & debitum ab eo requirendum, nec prius è carcere liberandum, quam omne debitum perſoluerit. Semper a. manet damnatorum debitum: nec vnquam ab eis exſolui poteſt: ſemper ergo neceſſe eſt maneant in carcere, æternum ſoluentes ſupplicium.* Indicabo reliquos: longum enim eſſet deſcribere. Maldo. in 5. Matth. Toletum in 12. Luc. Salmer. tom. 5 tract. 37. Stellam, in Luc. 12.

XV. Hos ego teſtes omnes opponere poſſum, tum Bellarmino, tum reliquis ex ea phraſi Purgatorium elicientibus, nec nomine maioribus, nec numero. Audiam tamen contra diſputantem Bellarminum, gemina ratione, tum autoritatibus. Ratio prior, quia illud, donec, nō videtur rectè poſſe dici, niſi aliquando ſit futurus finis ſolutionis. Sic enim licere in exemplis inferri, ergo illa aliquando paritura erat: &, ergo aliquando ponentur omnes inimici Chriſti ſub pedibus eius: alioqui illud, donec, ineptè diceretur. Similiter ergo etiam, aliquando ſoluet vltimum quadrantem.

XVI. Imo, quicunque teſtes nominati ſunt, hoc ipſum negant, quod Bellarminus ponit: nimirum; aliquando videri futurum finem ſolutionis. Neque profectò Bellarmino maior aut autoritas, aut experientia, quam illis. Et vero fallit ille in comparandis exemplis. Vt enim concedam aliquando futurum, vt ponantur inimici Chriſti ſub pedibus eius: at non tamen, aliquando futurum finem huius ſubiectionis: qui tamen eſt rei cardo. Nam, futurum vt ſoluant vltimum quadrantem, nemo negare profeſſus eſt: itaque, non fuit Bellarmino confirmandum, ſed abſurdè dici, illud, donec, niſi eſſet futurus finis ſolutionis. hoc vero poſuit quidem Bellarminus: ſed nullus probat Bellarminus: noſtri autem teſtes omnes negant. Fateor equidem, non omnibus huiuſmodi phraſibus hanc vim eſſe perpetuitatis: neq; vero vllus aſſeruit, ſed quibuſdam eſſe, ſatis eſt.

XVII. Altera ratio eſt ex fundamento & ſcopo ipſius parabolæ. Nam ſimilitudo non eſt ſumpta, inquit, ab homicida, vel adultero, vel proditore: qui damnantur ad mortem, vel ad perpetuos carceres, vel triremes: ſed à debitore, qui non propter crimen, ſed propter debitum pecuniarium conijcitur in carcerem, donec ſoluat. Solent autem huiuſmodi homines ordinariè egredi poſt aliquod tempus, vt patet.

XVIII. Non eſt ſumpta parabola ab ijs qui ad mortem, aut perpetuos carceres damnantur. Quid tum, inquam? An neſciuit Bellarminus debiti nomine, omne genus peccatorum comprehendi in Scripturis Sanctis? Niſi fortè orationem Dominicam nihil pertinere putauit, niſi ad quædam peccata duntaxat, non vero omnia generaliter complecti. Quod ne putem ipſe obſtat, de bonis operibus lib. 1. c. 6. exponens orationem Dominicam: *Peccata*, inquit, *dicuntur debita, tum quia omnis qui peccat, iniuriam facit Deo ac per hoc debitor eſt ſatisfactionis: tum quia omnis qui peccat, legem Dei præuaricatur.* Quæ vtraq; ratio non poteſt negari eſſe maximè propria peccatis grauiſſimis, & quæ mortalia Papiſtæ ſolent appellare: imo, ſi Bellarmino ipſi Bellarminus credit, eximio quodā iure: quandoquidem, eo definiente, peccatum veniale non ſit proprie contra legem, ſed tantū præter legē. Quare, non video, cur non omnia & peccatorum, & peccantium genera, in hac parabola contineri putētur, etſi eaducta ſit a debitoribus pecuniarum, non ab homicidis, aut proditoribus.

XIX. Præterea, ſolere, poſt aliquantū tempus egredi, non eſt ſimpliciter verū, ſed addita hypotheſi, ſi ſatisfecerint. Nempe n. nō conijciuntur illi in carcerē, quaſi ipſe carcer pro ſatisfactione futurus ſit creditorib. ſed vt detineantur interea, dū ſatisfecerint: vnde diſertè dictum: *Non exibis, donec ſolueris.* Itaq;, non eſt verum, omnes ſolere exire, ſed tantum quoſdam: videlicet eos, qui tandem ſatisfacerent. At qui non poſſunt ſatisfacere, horum infinita ſunt per ſingulos dies exēpla, quos carcere ſola mors liberat: vt his verè dicantur perpetui eſſe carceres, æquè ac maiorum criminum reis.

XX. Ea cauſa eſt, cur noſtri teſtes curioſè hanc partē expreſſerint: vt Ianſ. *Semper a. manet damnatorū debitum, nec vnquā ab eis exſolui poteſt.* Theoph. οὐδέποτε δὲ πληροῦται τὸ τῆς κολάσεως μέτρον: *Nunquā expletur pœnæ menſura.* Toletus, in 12. Luc. *Conformis eſt huic, locus ille Matth. 18. Ille ne debitor qui debebat decē millia talenta, nec habebat vnde redderet, quia cōſerui non eſt miſertus, miſſus dicitur in carcerè, quouſq; redderet vniuerſum debitū, nō ſignificatur hic quod reddiderit, & poſtea ſit egreſſus, nā dictum eſt. non habuiſſe vnde redderet, ſed tantū ſignificatur, non aliter egreſſurū.* Quāquā parabola eſſet, Bellarmine ſumpta ab ijs, quos tunc dicis, ſoluere poſt aliquantum temporis egredi.

XXI. Non debuit igitur Sophiſta, ex eo quod interdum accidit, calumnias ſtruere; ſed de eo diſputare, vtrū hoc peccatum ſit eiuſmodi, vt poſſit pro eo tandem pœnis penitus exſolutis liberari. Quod nos quidem facilè probamus fieri non poſſe. Quia, Matth. 5. ſermo eſt de ira in proximū: quæ eſt peccatum mortale, quod apud Deum eodem ſit gradu, quo eſt apud homines homicidium. Tum a. ſupponitur is, qui ſi iratus non reconcilietur fratri ſuo. Atqui manifeſtum, ne contradicentibus quidem Papiſtis, eorum peccatorum pœnas eſſe æternas.

XXII. Deuentum tandem ad teſtes veteres, quorum autoritate, quod nullis potuerunt rationib. ſperāt ſe impetraturos. Ii ſunt Tertullianus, Cyprianus, Origenes, Euſebius Emiſſenus, Ambroſius, Hieronymus, Bernardus. Sed hi teſtes, inquam, præſcribuntne omnibus alijs legem? vt quæ aliorum ſententia erit, ea nulla ſit? Sin a. aliquod ſit etiam aliorum momentū. Ergo, vt minimum, ambiguus locus erit: quādoquidem nos etiam noſtros teſtes opponimus. Et licebit à perſonis ad argumentorum prouocare pondera, vbi nihil erit, quod metuere debeamus. Hoc erat in primis Bellarmino conſiderandum.

XXIII. Præterea, quid nominatus prodeſt Bernardus? Recentiſſimus autor, & eorum temporū, quum nemo negat præualuiſſe non Purgatorij tantum errorem, ſed & alios non paucos. Hieronymū vero potuit facilè præterire. Quid n. ille? *Hoc eſt, quod dicit, non egredieris de carcere, donec etiam minuta peccata perſoluas.* Eſto: ſed quid in ijs pondus? Probandum erat, liberari aliquos ab eo carcere. At Hieronymus hoc non dicit: ſed ipſum quod in textu: non egreſſuros, donec perſoluerint etiam minuta peccata, quod nos probauimus, non ſignificare egreſſuros. Origenes, qui omnibus, etiam damnatis; imo ipſis Diabolis, purgatorias pœnas aſſignauit, potuitne incommodus eſſe Papiſtarum Purgatorio? Sed potuit ſine dubio incommodus eſſe veritati.

XXIV. At Tertullianus, profectò, Purgatorium nullum neq; nominat neq; indicat *Ille*, inquit, *te in carcerē mandet infernum, vnde non demittaris, niſi modico quoq; delicto mora reſurrectionis expenſo.* Quæ verba ſunt ex 35. c. de Anima. Et hæc ad Purgatorium quomodo pertineant, neq; ego videre poſſum, neq; Bellarminus docuit. Quid Bellarminum dico? Ne Pamelius quidē: qui potius viſus eſt lectorem ludibrio habere: *Si modicum*, inquit, *quodq; delictum mora reſurrectionis expendatur: certè facit hæc interpretatio pro purgatione animarum poſt hanc vitam, à modicis quibuſq; delictis, atq; adeo etiā pro*

Purga-

Purgatorio. At non, si Pamelius ad pronuntiandum audax fuit, nos erimus ad credendum temerarij. Enimuero, mora resurrectionis, qua ille vult expendi peccata, quid ad Purgatorium; quid ad Purgatorium Papisticum? Nisi fortè Papistis perinde est, quoquo modo aut expendi dicas, aut purgari, aut quicquid quis volet. & nullam certam habent ea de re constitutamq; doctrinam cui hæreant. Atqui hactenus docuerant, opinor, purgari peccata pœna, non damni, sed sensus. Nam pœnam damni etiam in Limbis vtrinque constituebant, & in gehenna: vbi tamen nihil purgari. Mora autem resurrectionis, profecto neque est, neque dici potest pœna sensus. Præterea expendi mora resurrectionis, quid potest aliud esse, quam pro varijs peccatis alios alijs resurgere serius, citiusve? Hoccine Purgatorium est, & Purgatorium Papisticum? At hæc profecto nulla Christi mens erat, qua de nunc agitur.

XXV. Cypriani locum, ex epist. 52. sæpius recitatum vidi, quam consideratum: *Aliud est, ad veniam stare: aliud, ad gloriam peruenire: aliud, missum in carcerem non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem: aliud, statim fidei, & virtutis accipere mercedem: aliud, pro peccatis longo dolore cruciatum emendari, & purgari diu igne, aliud, peccata omnia passione purgasse, aliud deniq; pendere in die iudicij ad sententiam Domini: aliud, statim à Domino coronari.* Hunc, inquam, locum à nemine fermè omissum vidi, sed à nemine tamen expensum particulatim, vt constaret, qua ratione Purgatorium statuat. Tantum apud Pamelium lego. *Eadem sunt Cypriano, ad veniam stare: missum in carcerem non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem: & pro peccatis longe dolore cruciatum emundari & purgari diu igne. Eadem etiam è contrario, ad gloriam peruenire, statim fidei & virtutis accipere mercedem, & peccata omnia passione purgasse. Per quæ distinguit haud dubie statum lapsorum post hanc vitam, qui nondum pœnitentiam compleuerant, à statu Martyrum: atq; adeo mire facit hic locus ad confirmandam Ecclesiæ traditionem de Purgatorio.*

XXVI. Statum, inquit, lapsorum post hanc vitam. Facilius, inquam, poni, quam probari. Nam cur non statum in hac vita? Id tu nullo vel signo euincis, & nos vis nullos persuasos iudicio concedere: ἀνθιστερεῖ, ô bene: at nos desiimus vesci lolio. Censemus ergo cõparari statum pœnitentium in hac vita, cum statu Martyrum post mortem. Ad hunc pertinere & illud, ad gloriam peruenire, & quæcunq; ἰσοδυναμεῖ. Pamelius obseruauit, ad illum vero & illud, ad veniam stare: & missum in carcerem, nõ exire nisi soluto nouissimo quadrante, & longo dolore cruciatum emundari, purgarique diu igne. Nam his omnib. allegoricè designari statum eorum, qui pœnitentiam solennem agerent, nihil absurdi esse potest. Nam huiusmodi ad veniam stabant exspectantes Ecclesiæ reconciliationem, & tenebantur persoluere vltimum quadrantem, id est, satisfacere: & longo dolore cruciabãtur, quum, vt eadem epistola loquitur Cyprianus, *trahebatur diu pœnitentia & rogabatur dolenter paterna clementia.* Et hic dolor, imo vniuersa hæc pœnitentiæ probatio, cur non ignis? quod tamen suo loco visum imus.

XXVII. Hoc certè verius, vel saltem propinquius vero. Nam alioqui, supponi oportet agi de ijs, qui nondum pœnitentiam compleuerint, quod Pamelius exprimit: quod tamen nihil est in vniuerso contextu, quod redoleat. Imo contra agitur de ijs qui admittebantur ad pacem Ecclesiæ post lapsum: nec recipiebantur nisi post satisfactionem, vt alias docuimus: non n. ea tum erat ἀταξία, quam inuexit in Papatum impatientia, vt prius reconciliati, post agerent pœnitentiam: sed explere oportebat pœnitentiam assignatam, post admitti: vt in Trophimi exemplo, illa eadem epist. *Quoniam cũ Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad Ecclesiam Trophimo, & satisfaciente, & pœnitentia deprecationis errorem pristinum confitente, & fraternitatem, quam nuper abstraxerat, cum plena humilitate & satisfactione reuocante, audita sunt eius preces, & in Ecclesiam Domini, non tam Trophimus, quam maximus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admissus est.*

XXVIII. Præterea, ij qui essent in Purgatorio quam absurdè dicerentur, *Stare ad veniam?* Et, *pendere in die iudicij ad sententiam Domini?* Nam in Purgatorio nulla venia est, sed certa pœnarum persolutio. An autem is stet ad veniam, à quo exigantur pœnæ, ad vltimum quadrantem vsque, facilè vident omnes. Sed, & pendere à sententia Domini, quid est, nisi adhuc sententiam expectare, & dum exspectes in incerto esse, quænam illa sit futura? Atqui, Purgatorij incolas Papistæ negant pendere incertos suæ sententiæ: sed esse potius salutis futuræ securos.

XXIX. Nam, quod hoc iudicium Pamelius interpretatur diem particularis cuiusque iudicij, nihil habet verisimilitudinis. Nam, si statim vt exhalatur anima, profertur sententia, tum nemo potest dici pendere, hoc est, incertus esse. Neque video, quomodo hoc somnium colligatur ex opposito, quum dicuntur statim coronari Martyres. Atqui, inquit, *si ad diem iudicij vsq; differenda esset corona Martyrum, non statim coronari, non statim fidei ac virtutis mercedẽ accipere, dicerentur.* Rectè hoc quidẽ infertur, inquã, sed illud antecedens, quis posuit? inquã, Martyres non statim coronari? Atqui oppositio manifestior est, quam vt dissimulari possit: Martyres quidẽ statim à morte sua coronari: sed hos pœnitentes differri in vltimum diem iudicij, tum demum iudicandos. Atque ita cum ijs sentiret Cyprianus, qui purgationis animarum eundem finem statuunt cum vniuersi interitu. Quod tamen non est necesse: & multo simplicius videtur opponi mortem Martyrum, ei quod adhuc superest vitæ lapsis: qui suo lapsu redimunt aliquantulum adhuc vitæ: sed magno suo detrimento: quum & amittant præsentem occasionem accipiendæ coronæ, quam Deus obtulerat, & grauitati pœnitentiæ sese obnoxios reddant. Breuiter, peccat Pamelius: quod somniet illud, *pendere in die iudicij*, communiter referri tam ad Martyres, quam ad lapsos: quum tantum dicatur de lapsis.

XXX. Ambrosius scripsit in 12. Luc. *Quadrantem in balneis dari solere reminiscimur, cuius oblatione, vt illic vnusquisq; lauandi accipit facultatem, ita & hic accipit eluendi: quia vniuscuiusq; peccatum suprascripti genere conditionis eluitur, eum tamdiu exercetur noxius pœnis, vt commissi supplicia erroris expendat.* Eus. Emiss. etiam, homil. 3. de Epiph. *Hi qui temporalibus pœnis digna gesserunt, ad quos sermo Dei dirigitur, quod non exeunt inde, donec reddant nouissimum quadrantem, per flumen igneum, de quo Propheticus sermo commemorat! Et fluuius rapidus qui currebat ante eum, per vada feruentibus globis horrẽda transibunt.* Hæc illi, fateor: & quidem manifesta, de purgatione animarum per pœnas, sed de Purgatorio Papistico, non opinor: sed, vt plurimus Patrum numerus, de postremo iudicio, in quo purgatorias pœnas crediderunt futuras: sicut & alias diximus, & iterum plenius dicturi sumus. Eusebius ille quidem tempus nullum adscripsit: sed Ambrosius disertè extremum iudicium paulo ante indicauerat: *Vis scire Christum esse iudicem, qui exactori tradit, & in carcerem mittit? Ipsum interroga: imo ipsum lege in Euangelio dicentem: Tollite, & mittite illum in tenebras exteriores. Exactores quoq; suos ipse monstrauit alio loco, vbi dicit: Si erit in consummatione seculi: exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis.*

CAP. VIII.

De liberatione à pœnis, ex Veteri Testamento.

I. QVarta argumentorum Papisticorum classis, est à liberatione pœnarum post hanc vitam. Primum ex 1. Sam. 2. *Dominus mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit: Dominus pauperem facit & ditat: humiliat & subleuat: suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.* Citant Peltanus, & Feuardentius. Ille, difficilè explicatu, asserit, quomodo Deus ad inferos deducat, & reducat, nisi aliquod post hanc vitam extet Purgatorium. Non enim de damnatis verum: quia semel in profundum illud chaos deiecti, nunquam emergunt. Nam, qui ab inferis reducuntur, ad cœlestem beatitudinem trãsferuntur: teste Ionatha in Targum. Nec verum de Patrib. in Limbo: quia hic locus non loquitur de eo, quod semel duntaxat factum sit: sed, quod secundum diuinæ prouidentiæ, sapientiæque ordinem, fit subinde. Quum ergo apud inferos non sint alia loca, quam Purgatorium, planissimè statuendum est, de Purgatorio sermonem hîc institui.

II. Argumenti vis tota in distributione. Non loquitur de inferno Damnatorum: non de Limbo Patrum: Ergo, de Purgatorio. Mitto antecedens sed certè neganda est consequentia: vt verissimum sit, neq; de Inferno, neque de Limbo, neq; de Purgatorio. Et sanè Bulengerus contra Plessæum hunc ipsum locum ijs accenset, quos negat satis firmos ad probandum Purgatorium: ne quisquam miretur fortuito omissum à Bellarmino, & alijs plurimis.

III. Et sanè Lyranum audi: *Deducit ad inferos. In Hebræo habetur, ad fossam, id est, sepulcrum, Et reducit: quia aliquando contingit, quod aliqui de quorum sepultura iam tractatur, ad vitam reseruantur: sicut de Ezechia habetur quarti Regum* 20. Hugo: *Deducit ad inferos. Metaphoricè loquitur, & est sensus Dominus deducit Phenennam ad inferos, id est, ad summam afflictionem id est, ad hoc, vt videret stragem filiorum suorum: & æmulam suam, quam prius despiciebat, quasi sterilem in filijs iocundari, Inuidia Siculi non inuenere tyranni maius tormentum. Et reducit ab inferis Annam, scilicet, dans ei liberos. Quod autem nomine inferni intelligatur grauis afflictio, habemus Ecclesiastici vltimo, vbi dicitur: Confitebor tibi, Domine rex, quia liberasti me: & infra. De altitudine ventris inferi, id est, de graui & profunda tribulatione.* Carthusianus. *Reducit mortuos suscitando, vel eos qui lethaliter infirmantur curando. Tales enim erant, quasi in via ad inferos.* Sa: *Inferos, id est sepulcrum, repetitio præcedentis.*

IV. Hanc illi literalem interpretationem proponunt. Vnde manifestum peccatum Sophistarum, præsupponentium tanquam certum & per se perspicuum, quodq; nulla confirmatione indigeat, agi de liberatione animæ post mortem, à pœnis pro peccatis. Quod tamen alienum est à contextu, quũ potius intelligenda sit liberatio, vel à morte corporis proxima, per restitutionem sanitatis: vel à morte præterita, per resurrectionem, vel etiam metaphoricè de liberatione à graui quacunque afflictione: quæ certè non magis ad Purgatorium pertinet, quam ad Infernum, aut Limbos.

V. Verum, ridet Peltanus vrgentes vocem Hebraicam, שאול, sepulcrum: Et improbat gemino argumento. Et, quia vox ea significet vsitatius infernum: & quia nihil aliud esset ad sepulchrum deducere, & inde deducere, quam mortificare, & viuificare. At, non fit verisimile, Spititum Sanctum per organum suum voluisse περισσολογεῖν, aut aliquid omnino depromere, quod ad rem non faciat maximè.

VI. Sed de significatione vocis Hebraicæ, disputatum alias. Et hunc ipsum locum exponẽs Rabbi Leui ben Gerson, ונקרא הצבר שאול להיותו בבטן הארץ, *vocatur sepulcrum* שאול, *èo quod sit in ventre terræ.* Et Lyranus, vt audiuimus, dixit Hebraicè esse fossam, id est, sepulcrum. Περισσολογίαν hoc loco, cur obijcit Spiritui Sancto, potius quam alijs infinitis? Est enim vsitatissima maximè in ea oratione, qua pœsin redolet. Atq; adeo hoc ipso loco Leui ben Gerson, מאול לעיר לכפול הענין כמלות ותנוש ואמרה מריד *Dixit deducens in sepulcrum, & educens, ad geminandum sensum variatis vocibus.* Imo, Sa, Iesuita æque cum Pererio: *Repetitio*, inquit, *præcedentis.* Quãquam hæc περισσολογία nulla est: sed eiusdem rei vtilis congeminatio, ad maiorem audientium motum.

VII. Ex Psalm. 49. *Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi: cum acceperit me.* Feuardentius: Cum satis exploratum haberet Propheta animas damnatorum nulla redemptione liberari, per hæc verba, *de manu inferi*, notauit locum illum profundum, tenebrosum, pœnis expiatorijs plenum: à quibus se redemptum iri confidit, si eo vnquam deuenerit.

VIII. Facilè intelligo, sic concepisse Monachum: sed Monachorum conceptus solenni iampridem consuetudine discesserunt à ratione: itaque, mouent neminem: vt, ne quisquis miretur solitarium esse in hoc argumento Feuardentium, ridiculè concludentem, ab excluso inferno damnatorum Purgatorium: quasi certum esset inferni nomine, & vtrumque contineri, nec nisi vtrumque. Atqui, neque vtrumque continetur, nobis iudicibus: nam, Purgatorium ne potest quidem, quum sit figmentum in rerum natura, & alia quædam dari possunt: Nam, primo, fuere qui Limbos Patrum assererent, qui quamuis ipsi etiam peregrinum commentum in Scripturam inuexerint, tamen Feuardentio refutando sufficiunt.

IX. Bellarminus: *Videtur hoc loco prædicere redemptionem quæ est in Christo Iesu.*

sto Iesu.& descensum eiusdem Christi ad inferos: tunc enim persoluto pretio sanguinis redemit de manu inferi animas iustorum, cum descendens ad inferos accepit eas, & ad se assumpsit. Si veteres Patres, Basilius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, & Euthymius. Aiguanus, *Significatur etiam inferni nomine, locus inferior, ad quem ante Christum omnes quantumcunq; iusti descendebant, licet diuersimode: de quo inferno sanctos Patres redemit, cum illos secum extraxit, ibidem dimittendo reprobos.* Franc. de Puteo, in Cathena: *De manu inferi, id est, de potestate Diaboli: qui ante aduentum Christi animas detinebat, vel, secundum Cassiodorum, siue hoc Dominus Christus de se dicat, siue à parte membrorum suorum, vt assolet, loquatur, commodum est: ipse enim descendens, nedum animam suam ab inferno liberauit, sed simul & illorum qui aduentum eius constanti animo crediderunt.* Mitto alios.

X. Quid? quod in præcedente loco obseruatum est, inferos vel propriè pro sepulcro sumi: vel metaphoricè, pro qualibet vehementi afflictione? Aut, quid erit incõmodi, si Prophetam dicamus, sibi certissimum pollicitum esse à Deo auxilium aduersus omne genus calamitates, etiam desperatissimas? Quid si mortem? Autor Chrysostomus, homil. de Cæmeterio, apud Gretserum de Cruce, tom. 2. οὐχὶ θάνατος μόνον, ἀλλὰ καὶ ᾅδης ἐκαλεῖτο· ἄκουε τοῦ Δαυὶδ λέγοντος, πλὴν ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχήν μου ἐκ χειρὸς ᾅδου· ὅταν λαμβάνῃ με. *Neq; solum mors vocabatur:* videlicet, mors ante Christum: *sed, & infernus. Audi Dauidem dicentem, Veruntamen Deus eripiet animam meam.* Et reliqua.

XI. Sed longe præstantior intellectus est, vt infernos accipiamus haud alios, quã ipsos illos infimos, in quibus damnatorum sunt pœnæ sempiternæ. Hunc Caluinus amplexus est, vir nemini cedens in scripturis exponendis: *His verbis,* inquit, *fatetur Propheta, se quidem naturaliter morti esse obnoxium, sed Deum fore vindicem suum, & Redemptorem. Porro, hic præclarum habemus testimonium fidei, in qua vixerunt, & mortui sunt sancti Patres sub lege. Videmus enim non substitisse eos in præsenti vita, sed, mentibus in cœlum sublatis, cucurrisse per hunc mundum, donec stadium suum peragerent. Nam, si speraret Propheta ab vno, vel altero periculo se esse redimendum, hoc etiam filijs huius seculi commune esset, quod sæpe Deus magnis discriminibus eruit. Sperauit igitur vitam in morte: quia, superatis mundi tenebris, oculos ad illud mane dirigebat, quod secum afferret æternum diem.* Amplexus est & Mollerus. *Nunc attexit alteram partem de pijs, quos plerunq; in hac vita cernimus varijs ærumnis & calamitatibus esse oppressos. Ne igitur ab illis externis spectaculis fiat iudicium de felicitate piorum, finem intuendum esse docet futurum enim, inquit, vt impijs in exitium præcipitatis, pijs liberentur à morte perpetua, & vita æterna donentur.*

XII. Amplexi quinetiam Papistæ sunt. Carthusianus, *Veruntamen redimet Deus animam meam de manu inferi, id est, de causa ac merito cadendi in pœnas inferni, id est, de peccato mortali & seruitute Diaboli: cum acceperit me, id est, cum gratiosè, & misericorditer egerit mecum, vitia ignoscendo, & gratiam infundendo. Vel, redimet de manu inferi, id est, de omni potestate Diaboli ac pœnis inferni, cum acceperit me ad immortalitatem ac impassibilem statum, videlicet, in die iudicij, quando dicturus est iustis, Venite benedicti Patris mei.* Iansenius, *At vero, cum Deus me, aut quemcunq; virtuti studentem ex hoc mundo susceperit, animam meam de potestate inferni liberabit, nec sinet ab inferno rapi, ac detineri cruciandam æternis cruciatibus.* Lorinus, *Miserabilis & infelicissimus reproborum in inferno status cum sit is, quem dixi, spero, si, vt etiam volo dedero pietati operam, fore vt cum ex hoc me Deus mũdo euocauerit, non sinat animam meam in damnatorum descendere locum, vbi efurietur æternis pœnis, sed in beatorum domicilium, vt ipsomet fruar Deo.* Et, nominatis ijs, qui de Christi descensu interpretabantur: *Primum,* inquit, *iudico aptissimum sensum de damnatorum loco tormentisq;: hanc enim in præcedentibus versibus duobus habebat significationem infernus.*

XIII. Resumamus summam breuius. Redimet de manu inferni, vel ne experiar, vel ne peream expertus. Ne experiar, nimirum æternas pœnas, debitas peccatoribus in inferno damnatorum. Et hæc explicatio placuit Papistis: etiam laudata tanquam aptissima. Vbi ergo Purgatorium? Ne peream expertus, vel huius vitæ incommoda, è quibus etiam maximis plerunq; Deus liberat suos, tum maximè, quum spes nulla super est. Et vbi Purgatorium? Vel expertus Limbos, si quæ fides Limbis olim detinentibus Patres: Et vbi Purgatorium? Sic monachi norunt nugari, etiam serio.

XIV. Rursus nugæ. Psalm. 86. *Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum, quia misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiore.* Hîc, inquit Feuardentius, Beatus Bruno, religiosissimorum Carthusianorum Patriarcha ante quadringentos annos docuit his verbis, carcerem purgatorium designari, vel ratione Limbi Patrum, vel respectu istius terrarum orbis: vterq; enim locus est Purgatorio altior, & superior.

XV. Magnus vir Bruno scilicet: & eo nomine in primis commendandus, quod Carthusianorum autor fuerit: quod genus hominum vulgus appellat, Porcos Domini, propter genus vitæ prorsus publico inutile. Sed huic Carthusianorum Patriarchæ, cuius ego quidem commentarios in Psalterium non vidi, exiguam habuisse videtur fidem magni nominis Carthusianus Dionysius Rickel, qui vulgo solet αὐτονυμικῶς Carthusianus audire. Is enim, Purgatorio procul ablegato, Limbum substituit, vnde fuerit anima Christi liberata, *Id est,* inquit, *ex Limbo inferni infra terram existenti: Ex hoc inferno eruit Deus animam Christi tertia die.* An verius, Feuardentij fidem hoc loco, vt alijs, fuisse punicam? Notauit Lorinus, commentarijs in hunc locum: *Augustinus hoc loco explanat solum infernum inferiorem de loco damnatorum, vel illo in quem descendit Christus, qui erat Limbus iustorum: non autem de Purgatorio, quod eidem autori, atq; Cassiodoro, & Brunoni Carthusiano Feuardentius tribuit, qui nihil aliud quam Augustinus docent. Nec vllum legi qui probet hoc testimonio Purgatorium.*

XVI. Sed alij longè aliter. Emmanuel Sa: *Quasi dicat, de morte æterna.* Bellarminus: *Hoc est beneficium, pro quo gratias agit: quia videlicet ex magna misericordia sua Deus, non ex meritis ipsius hominis supplicantis, eruerit animã eius ex inferno inferiore, id est, iustificauerit eum à peccatis, ob quæ ad infernum inferiorem descensurus erat, nisi per gratiam liberaretur: Et verè iam magna misericordia Dei est ea, qua nos ex iniustis iustos facit, quam magna est pœna gehennæ perpetuæ, à qua liberamur, & quam magna est felicitas sempiterna, ad quã ius accipimus, & aditum apertum habemus.* Nec aliter Lyranus, qui liberatum Dauidem docet ab eo inferno, ad quem erat mittendus, siue ob peccatum Betsabeæ, siue, quod mauult, ob cædem Sacerdotum Nob, cuius, etsi non causa, at saltem occasio erat: nam, in Limbum non ibant Patres ob sua peccata.

XVII. At Iansenius aliter: *Ob id quod misericordia tua magna declarata sit in me: quodq; erueris animam meam è summis periculis, in quibus versabar ac veluti ex inferis ad superos reuocaueris.* Nimirum, inferos metaphoricè explicans: & causam habuit, opinor, quod se iam liberatum Dauid diceret: quod neq; de Limbis verum esse patitur, quod de ijs solet tradi, neq; de inferno gehennæ, quod prohibeant Papistæ, ne se quis confidat eo penitus liberatum. Neq; habet absurdi quicquam, quo possit impugnari huiusmodi interpretatio: & Caluino placuit. Sed nos tamen illam de gehenna præferimus, longe amplioris vsus & consolationis, & vere propriam fidei, quæ est, ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων. Itaque Mollerus, non quieuit in periculis tẽporalibus, sed pergit ad dolores propter sensum peccati, & iræ Dei, longè maiores & acriores, quam sensum seu meritum externorum periculorum. Sed, vtcumq; erit, siue Limbi, siue pericula externa, siue gehenna, ridiculũ erit Purgatorium.

XVIII. Psalm. 89. *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi?* Hîc Feuardentius: Si Deus eruit quasdam animas de manu inferi, vt vitam beatam eis impertiatur, eas liberat, quæ sunt in inferno Purgatorio, & non quæ in reprobatorum gurgite.

XIX. Scilicet, nihil erat huic viro pensi, nisi vt corraderet, quicquid occurreret liberationis ab inferis, & habuit hoc fixum, nullam illam aut esse, aut dici posse, nisi à Purgatorio. Nempe:

Quidquid agit Rufus, nihil est, nisi Næuia Rufo.
Næuia si non sit Næuia, mutus erit.

Enimuero immanis hæc importunitas est: quoties inferos legant, nihil nisi Purgatorium clamare: neq;, aut originarij textus verba curare, aut circumstantias attendere, aut deniq;, quicquam considerare præter nudum alicuius, cui inferi nomine impositum est, placitum: quasi nemini post primos sapere liceat.

XX. Verus sensus est, neminem hominum posse vitare mortem, sepulcrumve. Nam, aut nunquam, aut hîc certè שאול est sepulchrum. Agnouit Emanuel Sa: *Inferi, id est, sepulcri: quasi dicant, cum sit tam breuis vita, & certa mors cur sic permittis affligi homines?* Iansenius: *Nullus enim est homo quantumuis etiam fortis, qui ita viuat, vt non sit moriturus: quiq; vitam suam liberare possit de potestate mortis.* Cur nos hinc iubebit discedere, quantum est Monachorum? Et tamen, qui hanc simplicitatem negligunt, de limbis loquuntur, non de Purgatorio: Bellarminus: Lorinus, Carthusianus, Lombardus, reliqui, etiam Genebrardus: quanquam indicet Rabbi Kabuenaki exponere de Purgatorio.

XXI. Superest Psalm. 66. quo non Vigor tantum & Feuardentius vtuntur, sed ne Bellarminus quidem abstinuit: *Transiuimus per ignem, & aquam & eduxisti nos in refrigerium.* Potest quidem habere varios sensus, inquit Bellarminus: tamen Origenes hom. 25. in Numer. & B. Ambrosius, in Psal. 36. & serm. 3. in 118. exponit per aquam, Baptismum: per ignem Purgatorium. Feuardentius: Loquitur sub persona Sanctorum, qui iam in Paradisum peruenerunt, tam per huius seculi calamitates, quas præsenti, fortiq; animo pertulerunt, quam per formidabiles flammas, ardores, aliaque supplicia Purgatorij, quibus exerciti, & tanquam aurum in fornace purgati fuerunt.

XXII. Potest, inquit, habere varios sensus: Ergo, inquam, demonstrationem nullam: nullam enim potest παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν: Saltem ostenderes, Bellarmine, hunc tuũ esse potiorem. At nos ostẽdimus absurdum, quia mentitus esset Propheta: quum diceret, se transisse per Purgatorium: qui tamen erat in viuis adhuc. Nam Feuardentij somnium, de persona Sanctorum, scilicet defunctorum, somnium est, præterea nihil. Contextus docet, agi de viuentib. qui gratias agunt Deo, quod se eruerit ex multis angustijs, & omnes homines in terra degentes, eam ob causam hortantur ad laudem Deo dandam. Hinc enim prima verba: *Iubilate Deo omnis terra:* id est, inquit Genebrardus, *terrarum omnium incolæ:* Iansenius: *Quotquot inhabitatis terram* Lyranus, *Omnes habitantes in terra.* Scilicet, persuadebit Feuardentius, hos laudaturos Deum pro liberatis è Purgatorio. Nam, quod Bellarminus exponit: *Omnes electos ex vniuersa terra vocatos*: quia post resurrectionem intelligit, nouum est, & caret exemplo.

XXIII. Præterea, si introducuntur laudantes post perfectam resurrectionem: vnde illud, *Qui exasperant, non exaltentur in semetipsis*, id est, interprete Bellarmino: *qui exasperant tam potẽtem & sapientem Dominum, non superbiant, non gloriẽtur de suis viribus, quia non effugient manus Omnipotentis, & omnia videntis Dei:* nam, qui illi erunt post resurrectionem, qui superbiant, quasi effugituri manus Dei?

XXIV. Tertio, quinam illi sunt post resurrectionem, post liberationẽ à Purgatorio, qui pollicentur se reddituros vota sua? *Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, & loquutum est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum: offeram tibi boues cum hircis.* Aut, quis ignorat, hæc familiaria fuisse fidelibus viuentibus, & promittentibus se beneficiorum acceptorum fore memores & gratos.

XXV. Argumentum Psalmi, docet Iansenius, gratulationem de liberatione populi Israelitici à tyrannide impiorum; Lyranus & Aiguanus designant seruitutem Ægypti. Mollerus, Psalmum compositum esse post aliquam insignem liberationem populi, quæcunq; tandem illa fuerit. Caluinus, etsi fieri potuerit vt Propheta vnam præcipuè liberationem sub persona Ecclesiæ celebrarit, multiplices tamen gratias complecti, quibus Deus electum populum persequi non destiterit.

XXVI. Hoc argumento posito, illa verba facilia sunt: Caluinus: *Per ignem & aquam minimè dubium est, intelligi multiplices ærumnas: ac sensus est, nullum fuisse afflictionis genus, quo non exercuerit Ecclesiam suam Deus.* Iansenius: *Varias, maximasq; calamitates experti sumus, quibus propemodum tanquam igne quodam absorpti: & quasi aqua inundante demersi eramus.* Paulo aliter Aiguanus: *Hic per ignem significatur aduersitas: sed per aquam prosperitas, secundum Glossam.* Lyranus: *Per ignem, id est, per laborem ignis ad coquendum: &*

dum: & aquam, quam portabant proprijs humeris, ad commiscendam cum terra, vt inde lateres formarentur. Sa: *Varias tribulationes.* Genebrardus: *Per ignem & aquam prouerbialiter, quia ignis erit, aqua mergit & suffocat, varia & contraria pœnarum & calamitatum genera. Nam afflictiones, sicut & proprietates, sunt à Domino.* Deniq; Bellarminus ipse, *Hæc est vltima metaphora qua Propheta pulcherrimis similitudinibus post aspectum ponit supplicium Sanctorum.* Et post: *Per ignem intelliguntur atrociora supplicia, flagella, vulnera, cades, combustio, per aquam, supplicia lenta, sed diuturna, vt exilia, carceres, nuditas, fames.*

XXVII. Qui aliter interpretati sunt, decepti fuere ab editione Græca, quæ Psalmo titulum præfixit, ὠδὴ ψαλμὸς ἀναστάσεως: Vnde Latina fuit, *Canticum Psalmi resurrectionis.* Sed Bellarminus: *Non habetur in Hebræo nomen resurrectionis: neq; legitur apud Hilarium: & Theodoretus testatur, non esse in editione Septuaginta Interpretum, sed postea additum.* Non ergo, inquam, authentica causa fuit: quandoquidem non à Prophetæ ipsius autoritate. Nam, quod prudenter additum Bellarminus asserit, friuolum est: quis enim cuiquam permisit vti sua prudentia, potius quam niti authoritate diuina?

XXVIII. Ito nunc & Purgatorium inde stabilito? Imo, inquit, Origenes, & Ambrosius. Imo, inquam, non Origenes. Nam in ea homil. 25. in Numeros, huius Psalmi neque mentio, neq; allusio est vlla, ne tenuissima quidem. Ignem & aquam purificationis fateor audiri: sed ex ceremonijs Mosaicis, in quibus gemina ea ratio erat purgandi res pollutas: *Quoniam cuncta hæc apud Israelitas immunda dicuntur, purificatio singulis quibusque competens adhibetur: & ea quidem quæ ex metallis constant, ignis purificat: quæ vero fragiliora sunt, & ignem non ferunt, aqua purificari iubentur.* En tibi Origenis aquam & ignem: Egregiam scilicet huius Psalmi explicationem.

XXIX. Vnus denique Ambrosius habuit nonnihil, quo nos deluderet Iesuita. Reuera enim applicat ad purgationem animarum à peccatis Sed detorquendi ad Purgatorium, nego Iesuitæ causam fuisse. In 36. Psalmum: *Igne nos examinasti, dicit Dauid: ergo omnes igne examinabimur,* Et post: *Igne ergo purgabuntur filij Leui: igne Ezechiel, igne Daniel. Sed hi, etsi per ignem examinabuntur, dicent tamen, Transiuimus per ignem & aquam. Alij in igne remanebunt.* Serm. 3. in 118. *Culpa cœpit, & Baptismus cœpit, quo purificentur qui in Paradisum redire cupiebant, vt egressi dicerent, Transiuimus per ignem & aquam. Hic per aquam, illic per ignem: Per aquam vt abluantur peccata, per ignem vt exurantur.* Sic Ambrosius: sed, de Purgatorio non loqui, vin' vt euincam? Primo, per eum ignem omnes purgandos dicit, etiam Leuitas, etiam Ezechielem, etiam Danielem. Atqui, per ignem Purgatorij omnes transituros negant Papistæ. Secundo, in igne illo dicit aliquos remansuros, aliquos transituros. Atqui per ignem Purgatorij, qui transeunt, omnes transeunt, nemo remanet. Tertia, hæc diserta: *Post consummationem seculi, missis Angelis, qui segregent bonos & malos, hoc futurum est Baptisma, quando per caminum ignis iniquitas exuretur, vt in regno Dei fulgeant iusti sicut Sol in regno Patris sui.* Nota primo, hunc Baptismum futurum post consummationem seculi: quod falsum de Purgatorio: deinde hunc eundem Baptismum segregaturũ bonos & malos: quod rursus falsum de Purgatorio. Quid ergo? Nempe, Ambrosius, neq; Psalmi verbis legitimè vsus est, neq; Bellarmini Purgatorium habuit in animo. Deniq;, Bellarminus vel nugator est, vel impostor.

XXX. Habent in Veteri Testamento alium locum, sed celebriorem, & vix cuiquam omissum ex Zachar. 9. *Tu autem in sanguine Testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua,* Sed hunc locum libro præced. oppositum vidimus pro Limbo Patrum. Cur ergo nunc pro Purgatorio? Respondent, pertinere ad Purgatorium potius, Bellarminus. *Etsi hunc locum adducunt passim pro liberatione Patrum ex Limbo, tamen melius conuenit liberationi animarum ex Purgatorio, quas Christus eduxit, cum eo descendit post mortem suam, Primo, quia isti rectius dicuntur vincti: secundo, quia in Purgatorio non est aqua consolationis, qua est in Limbo.* Thyreus: *Qui illi vincti? An damnati? Illi educti non sunt. An Patres qui in Limbo? At illi non propriè vincti, nec in lacu, vbi non aqua consolationis. Illi ergo vincti sunt, qui propter peccata, Purgatorij ignis graues pœnas sustinebant.*

XXXI. Ergo, inquam, te impostorem esse confitere, Bellarmine, qui hunc ipsum locum citaris ad probandum illum limbum Patrum: & addideris illinc sanè conuinci, animas Sanctorum ante Christi mortem, non fuisse in cœlo. Nam, si inde conuincitur, oportet igitur eas animas significari per vinctos illos: quod nunc tu: quod nunc tui negant. Sed esto. Quid nunc ergo? Resipuistin'? Videamus ergo vtrum sibi mens sanior.

XXXII. Nobis quidem vix videtur: quia nimirum supponas, agi de Christi descensu ad inferos: Ergo oporteret hoc ipso descensu liberaras aliquas animas è Purgatorio tuo. Atqui, neque antea à quoquam audiueram, siue tum quum actum de eo descensu: siue cum de ipsis limbis: neque videtur posse, nisi non constent sibi vestra dogmata. Nam, liberationem à Purgatorio negatis fieri, vel per satispassionem, vel per satisfactionem, hanc autem vel per propria opera, vel per Sanctorum suffragia, vel per Christi merita. At hæc nulla huc concurrunt. Non enim satispassio, alioquin, quid opus erat Christum descendere, si terminus illis hic esset exeundi? Nõ satisfactio per propria opera: nam hæc nulla esse possunt posita in Purgatorio; non suffragia Sanctorum, quia nulli adhuc eiusmodi erant Sancti, qui apud Deum; quem non videbant, suffragari possent: non denique Christi merita: non enim applicata per Baptismum: non per pœnitentiam: non per iubilæum. Quare, in hoc descensu, si is fuit vllus, animabus Purgatorij neq; ferebatur neq; merebatur. Sed, dum vos conciliatis vestra somnia, Catholici pronuntiant, & descensum illum esse fabulosum, & si poneretur esse aliquis, tamen non posse Purgatorio prodesse: nisi prius Purgatorium esse constituatur, id est, petatur τὸ ὅτι.

XXXIII. Sed enim, inquit, qui in Purgatorio, aptius vincti dicuntur. Primo, inquam, hoc nihil est, nisi prius probetur, vinctos hic nullos dici, nisi qui aptissimè, siue, vt Thyreus loquitur, propriè. Et tamen nemo aggreditur probare: quare in disputando tyrannidem exercerent, & sibi pro arbitrio permissum putarent ponere, tollere quodcunq;. Enimuero, si Limbos non æque riderem cum Purgatorio, æque disputarem, vtroq; vinctos dici, non tantum quia vtriq; sint in carcere: non potest autem quisquam in carcere liber esse, id est, non vinctus: &, quia vtrique in potestate Diaboli, vt alias audiuimus.

XXXIV. Ast, Limbi non sunt sine aqua consolationis. Donemus hoc Sophistarum importunitati, vt tanto maiores veritati cachinnos præbeat. Quid tum? Nimirũ, hunc lacum sine aqua oportet non esse Limbum? Itane? Atqui paulo ante, *transiuimus per ignem & aquam,* id est, aiebant, per omne genus tormenta. Ergò illis tum aqua significabat tormenta, & quidem Purgatorij. O vos in disputando tyranni, cur non hîc lacum sine aqua, vultis dici lacum sine tormentis? Saltem probaretis? saltem probare fingeretis hîc aquam consolationis esse potius quam pœnarum. At non facitis Sophistæ: cur non ergo ridiculi?

XXXV. Quanquam si faceretis: si, inquam, probaretis, aquam consolationis intelligendam, quo iure hoc loco Purgatorium statueretis potius quam Limbum? Quia, inquit, in Limbo aliqua consolatio est: Ergo hoc necesse est vos velle: Qui locus admittat aliquam consolationem, eum locum non posse appellari locum sine aqua. Ergo, inquam, si Purgatorium sit lacus sine aqua, necesse erit, in Purgatorio nullam esse consolationem. At vos igitur sanè mentimini, qui in Purgatorio dicitis animas certas esse suæ salutis: an hæc enim nulla est consolationis aqua? Qui asseritis his animabus frequentes adesse Angelos hortantes, consolantes, animantes ad patientiam, & constantiam, certitudinem salutis frequenter inculcantes: an hæc tam nulla illis consolationis est gutta, quam nulla vobis, in disputando, salis mica?

XXXVI. Porro, quod ad loci ipsius pertinet explicationem, non est quod eandem telam sæpius ordiamur. Repetat qui volet ex libro præcedente.

XXXVII. Extremus ex Veteri Testamento locus esto, quem apud Sõlum Bulengerum legi: Iob 14. *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus?* Loquitur, vel de inferno damnatorum, vel de sinu Abrahæ, vel de afflictionibus huius vitæ, vel de Purgatorio, Non de primo, quia ibi furor Dei nunquam transit: non de secundo, quia ibi nullus furor: non de tertio, quia, cap. 16. hunc infernum descripsit, *terram tenebrosam, & opertam mortis caligine: terram miseriæ, & tenebrarum, vbi vmbra mortis, & nullus ordo: sed sempiternus horror inhabitans.*

XXXVIII. Sic semper prosunt Papisticis erroribus Editionis Latinæ σφάλματα. Nam, Iobus optabit potius aliquod quasi asylum in quo interea tutus esset à furore Dei. Pagninum audi: *Vtinam in sepulcro abscondas me, & abscondas me, donec quiescat furor tuus.* Mercerum: *Optans alicubi abscondi, vt in sepulcro, aut aliquo loco subterraneo, vbi hæc mala, & Dei iudicium non sentiam, sed ab hac tanta afflictione sim immunis, donec ira Domini deferbuerit.* Quid ergo? Nempe, nihil illorum est, quæ Bulengerus euumerauit: sed sepulcrum, id est, mors ipsa: quomodo frequentissimum votum est eorum qui optât mori præ nimio præsentium dolore. Quicquid sit: optauit Iobus aliquem statum, in quo immunis esset à furore Dei. Talem negant Papistæ esse Purgatorium.

XXXIX. Præuiderat Sophista solutionem. Audite ergo: quotquot estis hæc lecturi: & mirum acumen aduertite, immanem prudentiam adorate: *Scio,* inquit, *Hebraicè ita esse: sed pluris apud me est vulgaris editio, quam textus Hebraus.* Macte confidentia ista Papistica neq; æmulos sperato, etsi molestos, pios viros.

CAP. IX.

De solutis doloribus Inferni: & Latrone rogante Christum, vt esset memor sui.

I. COnsequenter expendendi veniunt loci è Nouo Testamento, quos torquent ad liberationem è Purgatorio. Primus esto ex Actor. 2. apud Bellarminum, Peltanum, Salmeronem: *Quem Deus suscitauit, solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri eum ab illis:* de quo admodum multa disputata sunt in controuersia de Descensu Christi ad inferos.

II. Sed Purgatorium sic conflatur à Peltano. Etsi hæc Scriptura suas difficultates secum adferat, certum est tamen de inferni propriè dicti, hoc est, damnatorum doloribus, & cruciatibus verè exponi non posse: siquidem damnatorum cruciatus secundum ordinariam Dei legem nunquam soluantur. Æque certum de doloribus, quos anima Christi secundum seipsam apud inferos pertulit, accipi non posse: quandoquidem omnes Christi dolores consummati fuerint in cruce. Sed, neque locus hic ad Patrum limbum commodè referri potest: nam, etsi illi apud inferos degerent, gloriæque expertes essent, ab omni tamen sensili pœna immunes erant. Neque ad Limbum puerorum, nam horum quoque dolores nunquam soluuntur. Ergo necesse est, vt ad eos dolores referatur, quos Christus in suis membris patiebatur in Purgatorio: quos vel in totum, vel in partem soluit. Bellarminus addit, sic intellexisse Anguſtinum, epistola nonagesima nona, & trigesimo capite duodecimi de Genesi ad literam.

III. Respondeo: primum, non solidè remoueri Patres in Limbo, aut damnatos in inferis: deinde, non bene poni Purgatorium: denique, non esse sufficientem enumerationem. Enimuero, cur negant intelligi posse de Patribus in Limbo, si erant Patres in Limbo? Quia, inquit, illi ab omni sensili pœna immunes erant. Esto hoc, inquam: sic enim doceri, sic asseri video. Sed, quæ rationis ratio est? An quia nullus dolor est, nisi pœnæ sensilis? nullus, inquam, dolor est pœnæ damni? Non est igitur hæc pœna. Nam, pœnam imaginari absque vllo prorsus dolore, quis potest? At, Scriptura dolores non sensiles distinxit, sed dolores mortis, siue dolores inferni: Deinde, cur nihil doleat ijs, qui detenti potestate Diaboli.

IV. Rursum, cur nolunt intelligi damnatos in inferno? Quia, inquit, horum cruciatus non soluitur secundum ordinariam Dei legem. Recte, inquã sed soluuntur tamen extra ordinem: exemplo tamen Falconillæ, Traiani, Dinocratis, de quorum fide disputat Salmero, disputat. 27. in prior. ad Cor.

negans

negans equidem tantæ tam compertæ exploratæque veritatis eſſe, quantæ, quæ in ſacris libris expreſſe continentur : ſed multa tamen alia cum pietate & ratione coniuncta eſſe, ad ædificationem ſcriptæ, quæque ſuum locum habeant: vel, quia à Sanctis Patribus tradita, vel Eccleſiarum conſenſu recepta, vel nobilium Scriptorum narrationibus cõmendata. Sed hoc ſi eſt, nego ſufficienter à Peltano, à Bellarmino, a Salmerone, remotas animas, quæ erant in inferno propriè dicto. Non enim habent probare, his verbis Petrum duntaxat loquutum de ordinaria Dei lege. Imo, cur ad ordinariam Dei legem referamus : quod nunquam omnino factum niſi ſemel? Et videtur Auguſtinus huc alludere, locis citatis. Nam, & epi. 89. negat *Conſequens, vt quod diuina quibuſdam miſericordia iuſtitiaq; conceſſit, omnibus conceſſum eſſe putandum ſit* : & in de Geneſi, *Vt quorundam dolores apud inferos eum ſoluiſſe accipiamus, ea poteſtate qua Dominus eſt, cui omne genu flectitur cœleſtium, terreſtrium & infernorum.* Quæ quidem phraſes ſignificãt extraordinariam poteſtatem, potius quam ordinariam legem: vt omnino videatur Auguſtino perſuaſum fuiſſe in eo deſcenſu nonnullos liberatos fuiſſe, qui erant verè damnati.

V. Sed enim, nos quidem prolixè concedimus, non dixiſſe Petrum ſolutos vllos dolores damnatorum : aut Limborum, ſiue Patrum ſiue infantium : etſi videamus legitimè probatum ab aduerſarijs, ſed viciſſim negamus dixiſſe, ſolutos dolores vllos Purgatorij: tum, quia Purgatorium nullum eſt: tum quia, vt in præced. c. Chriſtus non poteſt dici eos ſoluiſſe, niſi falſum ſit Papiſtarum dogma de Purgatorio: cuius tamen etiam hoc loco rationem habere voluit Lorinus, Commentarijs in hunc Actorum locum ſolicitè repetens, non liberatos omnes, ſed tantum diſpoſitos: id eſt, vt ego interpretor, eos qui iam perfuncti erant ſuæ purgationis & tempore, & pœnis. Nam hæc negantur a Papiſtis poſſe omitti, conſtante Deo ſua iuſtitia.

VI. Ad extremum, nego eſſe ſufficientem enumerationem, quia omiſſum id membrum eſt, quod tamen aptiſſimum: nempe, dolores Chriſti, nõ quos pertulerit poſt mortem crucis: nam hos nullos fuiſſe etiam ipſi affirmamus, ſed quos pertulit in ipſa crucis morte, quæ non potuit non eſſe moleſtiſſima, & grauiſſimis doloribus plena. Eſt enim ſenſus verborum Petri, attentatum Chriſtum doloribus ſiue mortis, ſiue inferni, non potuiſſe ijs detineri: itaque ſolutis illis ſuſcitatum fuiſſe. Qui ſenſus prolixè alias confirmatus eſt, vt nunc non ſit neceſſe repetere. Sed ex ipſo contextu apparet facilè: atque adeo, qui putarunt ſolutos fuiſſe aliorum dolores, Latini tantum fuere ambiguo vocis decepti, vt putarent illud, ſolutis doloribus referendam ad Chriſtum, quaſi ipſe ſoluiſſet: quod Græce aliter eſt: nempe, vt dicatur Deus, & ſoluiſſe dolores, & ſuſcitaſſe Chriſtũ: ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου: Syriacè. אקימה ושדא תכליה דשיול, *Excitauit eum, & ſoluit dolores ſepulcri.*

VII. Itaque Græci, quos non potuit, vt Latinos, vlla ambiguitas tranſuerſos agere, dolores mortis intellexerunt ipſam Chriſti mortem. Theophylactus, Δείκνυσιν ὅτι καὶ ὁ θάνατος ὤδινε, κατέχων αὐτὸν, καὶ τὰ δεινὰ ἔπασχε: *Oſtendit etiam mortem, quum illum detineret, quaſi parturiuiſſe, & acerbos dolores ſuſtinuiſſe:* ὠδῖνα γὰρ θανάτου ἡ παλαιὰ κίνδυνον καὶ συμφορὰν φησί. ὁ ὠδίνων οὐ κατέχει τὸ κατεχόμενον, οὐδὲ δρᾷ· ἀλλὰ πάσχει, καὶ ῥίψαι σπεύδει. εὖ δὲ λύσιν ὠδίνων τοῦ θανάτου τὴν ἀνάστασιν προσηγόρευσεν, ἵνα εἴπῃ· ἔρρηξε καὶ ἀνέρρηξε τὴν ἔγκυον καὶ ὀγκωθεῖσαν καὶ ὠδίνουσαν γαστέρα τοῦ θανάτου, ὥσπερ ἐκ κοιλίας τῆς ὠδινούσης φημὶ δὴ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν, καὶ τῶν τοῦ ᾅδου μυχῶν, ἀναδύντος τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ προελθόντος ὡς ἐκ τοκετοῦ ξένου τῆς ἀναστάσεως. *Parturam enim, ſeu dolorem mortis parturientis Vetus Teſtamentum periculum & calamitatem appellat. Qui parturit non detinet id quod detinetur: neq; agit, ſed patitur, & eijcere feſtinat. Recte autem ſolutionem mortis parturientis dolorum, reſurrectionem appellauit, vt dicat, rupit, & erupit ex grauido & tumido, atq; parturiente ventre mortis, tanquam ex vtero quodam parturiente : intelligendum puto nimirum ex vinculis mortis, & orci receſſibus ac penetralibus Seruatore Chriſto emergente: ac prodeunte, tanquam ex partu peregrino reſurrectionis.* Probauit Oecumenius, & contraxit.

VIII. Obſeruauit etiam Caietanus, nimirum, cum compararet editionem Latinam Græcis fontibus: Itaque notauit, *Dolores mortis ſoluti ſunt, pœnalitates animæ ſeparatæ: & dicit pluraliter doloribus mortis, eo quod plures pœnalitates ſufferebat anima Chriſti ſeparata à corpore. Ipſum enim eſſe ſeparatum à corpore, pœnalitas quædam eſt animæ, locus quoq; inferni nonnulla pœnalitas erat: & vtrumq; mortem conſequutum fuerat.* Quam ſententiam repetit notis in Thomam, par. 3. quæſt. 52. art. 4. Denique, Lorinus Ieſuita in noſtras it partes, *Soluit Deus (non enim de Chriſto, ſed de Deo intelligendus locus,* ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας) *dolores inferni, quando ſuſcitauit Chriſtum, qui dolores paſſus eſt in paſſione & morte, propter grauitatem letiferos, & aptos deducere in infernum* Sed & prior Andradius, defenſionis Tridentinæ lib. 2. *Cum de Chriſti reſurrectione diſſerat, multis atq; apertiſſimis Dauidis teſtimonijs confirmat, ita pro humano genere mortem Chriſtum obijſſe, vt morte obrui, & deijcere inter mortuos diu non poſſet. Videtur autem mihi per dolores inferni, ſiue mortis, mortem doloris, atq; miſeriarum plenam, Hebræorum dicendi more, ſignificari.*

IX. Lucæ 23. Alter latronum cum Chriſto cruci affixorum, *Memento*, inquit, *mei dum veneris in regnum tuum.* Hinc Bellarminus, Thyræus, Feuardentius argumentantur. Iſte ſic: Non petit, vt mox ſtatimque ſaluetur: ſed, vt ſaltem ſui aliquando memor eſſet, cum in cœlis deuicta morte glorioſus regnaret. Illi. Nunquam hoc diceret bonus ille vir à Spiritu Sãcto edoctus, niſi crederet, poſt hanc vitam poſſe remitti peccata, & auxilio animas indigere, & iuuari poſſe. Certè Auguſtinus, lib. 6. contra Iulianum, c. 3. hinc probat aliqua peccata remitti poſt mortem.

X. Non poſtulat ſtatim ſaluari. Nimirum, inquam, eo momento, quum loqueretur: & adhuc in cruce viuus penderet. Nam, qui ei Spiritus inſpirauerat, Chriſtum futurum in regno ſuo, idem reuelarat, nobis ſpem eſſe repoſitam in cœlis. Itaq; expectandum ſciebat dum ſibi anima à corpore libera auolaret. Sed, ab hoc exitu voluiſſe adhuc annos aliquod, imo aliquot ſecula viuicomburium pati, nemo credet ſanus. Nam, cur non potius optauerit ſuſcipi hora mortis? Hæ enim ſunt ipſorum Papiſtarum preces: quibus, vt ſit perſuaſiſſimum Purgatorium, tamen nihil non ſatagunt, qua prece, quo pretio, vt, ne vel attingant. Breuiter, non petijt, vt mox, ſtatimque ſaluaretur: ſed, vt mox, ſtatimque poſtquam Seruator perueniſſet in regnum ſuum. Niſi fortè, cum Ioſephus dixit, Gen. 14. *Memento mei, quũ tibi bene fuerit*, eodem autore factum, vt tantum poſt annos duos pincerna memor eſſet eius.

XI. Non fuiſſe dicturum, niſi crediſſet, in altera vita remiſſum iri peccata, diuinando dicunt Ieſuitæ, non argumentando probant. Nam, de auxilio, quia dicunt indefinitè, non contendo. Certum enim, habere opus animas auxilio diuino, auxilio Chriſti & in hac vita, & in altera, imo in cœlis. Cur enim dixiſſet Paulus, *Det ei Dominus vt inueniat miſericordiam apud Dominum in die illo* : Eſt enim miſericordia Dei, auxilium noſtrum, & quidem præſentiſſimum. Sed hoc auxilium tam longè eſt à Purgatorio, quam cœlum à terra Viderint Ieſuitæ, quo triſpaſto poſſint coniungere.

XII. Auguſtinus hinc probat, remiſſum iri peccata poſt mortem. Dic, Ieſuita, *in illo nouiſſimo iudicio*, hæc enim ſunt Auguſtini verba, quæ inuitus legiſti; & luxaſti: modeſtior adhuc tuo Maldonato: qui audacter, *Recte*, inquit, *ex hoc loco D. Auguſtinus Purgatorium probauit.* Nimirum, idem Papiſtæ ſi iuſſerint, futurum eſt Purgatorium, idem vltimum iudiciũ. Hoc ſatis nunc eſto Nam, Auguſtini ſententiæ debetur propria diſputatio.

CAP. X.

De peccato remiſſo in altero ſeculo.

I. ANimoſior contentio eſt in duobus ſequentibus locis : quos adeo præcipuos habent in hac controuerſia, vt à nemine ſint omiſſi. Vnus eſt ex Matth. 12. *Quoduis peccatum & blaſphemia remittetur hominibus: blaſphemia vero in Spiritum Sanctum non remittetur hominibus. Et, quisquis loquutus fuerit aduerſus Filium hominis, remittetur ei : quisquis autem loquutus fuerit aduerſus Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro.*

II. Ex eo loco ſemel tantum hactenus erant argumentati Papiſtæ, inferentes, ſi peccatum in Spiritum Sanctum non remittatur, neque in hoc ſeculo, neque in alio : ergo quædam peccata remitti in iſto, quædam in alio. Sed Peltanus reliquis ingenioſior, nouam ſubtilitatem excogitauit, quæ nobis tria peccatorum genera diſtinguat, quorum vni ſaltem locus ſit in Purgatorio. Hanc ille, etſi ſubſidiariam proferat, non tamen priorem examinabimus, vt integram diſputationem famoſiori argutiæ reſeruemus.

III Elicit ergo ex hoc loco triplex peccati genus : Vnum tantæ nequitiæ, vt neque in hoc ſeculo, neq; in altero quoq; veniam promereatur. Alterum tam modicæ malitiæ, vt in vtroque remitti queat, & remitti quoq; ſoleat. Tertium quaſi medium, quale eſt, quod in hoc ſeculo condonari poteſt integre, in altero autem, aut non condonatur, aut tantum in partem condonatur. In primo genere eſſe peccatum in Spiritum Sanctum, quod ipſam malitiam, vel ipſam Dei offenſam, tanquam ſcopum, propoſitam habet. In ſecundo, peccatum quoduis capitale, ſiue id ex ignorantia ſit, ſiue ex infirmitate: ſiue ex ſcientia certa, ſed cum infirmitate aliqua vel cæcitate. In tertio, peccatum veniale, ſiue id ex genere ſuo, vt verbum otioſum; ſiue ex materiæ paruitate, vt modicum furtum, ſiue ex actus inchoatione, vt ſubita excandeſcentia.

IV. Sed elicere quid appellat? Nam eſt genus quoddam hominum, quod profitetur elicere ex pumice aquam: ſiue ſyllabarum aucupio audax: ſiue verborum peruerſione confidens : ſiue ſenſorum alluſione temerariũ ſiue ſua deniq; quædam αὐθαδείᾳ ſuperbum : quibus illi artificijs tandiu ſurſum deorſum verſare docti ſunt, quicquid habent præ manibus vt, cum cœperit amphora inſtitui, currente rota ſubito vrceus exeat. Hoc genus hominum implicitam fidem elicuit, ex aſinis paſcentibus apud Iobum: Hoc genus hominum, imperia terreſtria ad Papam pertinere, elicuit ex duob. gladijs: Hoc genus hominum cædes regum noſtrorum elicuit ex paſcendis ouibus. Quid plura? Hoc hominum genus elicuit, peccata puniri in Purgatorio; ex peccatis condonatis in futuro ſeculo: credo per ἀντίφρασιν: quomodo & auri famem ſacram elicuit poeta: Et Grammatici lucum à luce, Parcas à parcendo. Fortunati homines, quibus tam ſunt in promptu demonſtrationes. His ſi ſe hominibus adiunxit Peltanus, nihil eſt, quod miremur fecundum eliciendi pectus. Eſt potius, vnde miremur ſuæ elicitiuæ facultati adeo imperaſſe, vt non niſi triplex genus eduxerit, qui quadruplex poterat. Cum enim duo membra ſint remiſſi & non remiſſi: duo item, hoc ſeculum, & futurum: poterant quaternæ combinationes confici nulllo labore. Et rurſus, quia neſcio vnde elicita ſunt alia duo, nẽpe integrè, & non integrè, bis tanto copulationes augeri, & quatuor genera in octo, felici fecunditate multiplicari.

V. Sed eſt contra genus aliud hominum, & antiqua ſeueritate moleſtum, & religioſa modeſtia ruſticum, & ſimplicitate nimia moroſum? Denique, certis veræ ratiocinationis legibus ſuperciliosum, atque ob hæc caſſorum ſeculorum vitia, illi cuidam generi elicitiuorum hominum infenſiſſimum. Hoc genus homines, ſi quid eliciendum ſit id nolunt violentum eſſe, ſed ſpontaneum: non extortum, ſed oblatum: non illatum ſed innatum. Sic olim elicuerunt, Spiritum eſſe Deum, quia Spiritus adorandus: at præter Deum nihil adorandum. Elicuerunt, infantes eſſe baptizandos: quia baptizandi omnes, ad quos promiſſio ſalutis pertinet: & pertinet ad infantes Elicuerunt, ſola fide iuſtificari Chriſtianum: quia non poſſit niſi aut operib. aut fide, at non operibus. Et ſimilia multa.

VI. Quibus viris placet hoc poſterius eliciendi genus; ij Peltani elicitiuam facultatem abominantur. Nam, quid non eodem artificio elicias: ſi addere liceat, ſi mutare, ſi detrahere? Enimuero, vnde illud, remitti integrè, & non integre? Vnde habes, inquam, Peltane, à Chriſto ſignificatum, quædam peccata remitti tantum in partem? & quidem non in hac tantum vita, ſed etiam in futuro ſeculo? At nos? Quædam remitti, quædã vero non remitti, neque in hoc ſeculo, neque in futuro, audimus à Chriſto expreſſe duo membra: tertium, tuum ſomnium eſt, Peltane: ſomnium Papiſticum.

VII. Sed ad rem venio, & inuictam illam argumentationem pro Purgatorio, ob omnib. decantatam, a Peltano ſic expreſſam. Hîc clare docetur

quænam

quædam peccata in hoc ſeculo condonari, quædam rurſum in futuro: quædam denique, neque in præſenti, neque in futuro. Probat. Si etiam nulli prorſus delicto venia obtingeret in ſeculo futuro, in caſſum illud, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι, adiiceretur. Atqui, cum nullum iota, nullus apex in toto Scripturarum corpore, ſuo careat pondere, ſuoque vacet myſterio; cumque graues autores nihil temere, ac ſuperuacuo effutire ſoleant: imo vero impenſe in id incumbant, ne quicquam omnino in ſua oratione deſit, aut ſuperſit; aut loco ſuo collocatum non ſit: ne quaquam putandum eſt, æternam illam ſapientiam, quæ fecit verbum abbreuiatum, aliquid inutile, aut ſuperuacaneum deprompſiſſe, maxime vero in graui diſputatione, in qua de peccatorum qualitate, & quantitate, & remiſſione ex inſtituto diſſerebatur.

VIII. Et, ne videantur ſine exemplo peccare, conſequentiam arceſſunt ab Auguſtino: qui, c.24. lib.21. de Ciuitate Dei, *Neque hic veraciter de quibuſdam diceretur*, inquit, *quod non eis remittatur, neque in hoc ſeculo, neque in futuro, niſi eſſent, quibus, etſi non in iſto, tamen remitteretur in futuro.* Auguſtino Gregorium addunt, c.39. lib.4. Dial. *In qua ſententia datur intelligi, quaſdam culpas in hoc ſeculo, quaſdam vero in futuro poſſe relaxari, quia quod de vno negatur, conſequens intellectus patet, quod de quibuſdam conceditur.* Inde Bedam, in 3. Marci: Iſidorum, c.18. offic. 1. Rabanum, libr.2. de Inſtit. Cler. c.44. Bernardum, ſerm.66. in Canticum: Petrum Cluniac. epiſt. contra Petrobruſianos: Chriſtianum Druthmarum, c.34. Commentar. in Matthæum Gloſſam ordinariam, in Matth.12. Inde turmatim Petrum Epiſcopum Pariſienſem, Thomam Aquinatem, Albertum Magnum, & multos præterea recentiores.

IX. At hîc impetus à nominibus habet oſtentationem maiorem, quam à rationibus vim ſolidiorem. Quamuis ne in nominibus quidem momenti eſſe multum poteſt. Nam, vnus Auguſtinus ætatis eſt priſcæ, reliqui omnes longe & poſteriores, & ſequiores. Imo, ne Auguſtinus quidem certus autor huius explicationis. Neque enim nullum reliquit ſcrupulum Viues, qui ad eum locum ita notauit: *In antiquis libris Brugenſi & Colonienſi, non leguntur iſti decem aut duodecim, qui ſequuntur verſus. Sic enim ſcribitur. Nam, pro defunctis quibuſdam vel ipſius Eccleſiæ, vel quorundam piorum exauditur oratio: ſed pro iis quorum in Chriſto generatorum, nec vſque adeo vita in corpore male geſta eſt, &c. Reliqua non habentur: ac neque in exemplaribus Friburgi excuſis: & tamen ſtylus non abhorret ab Auguſtiniano: forſan aut deſunt in aliis codicib. aut ex aliquo alio Auguſtini opere huc ſunt adſcripta, ceu ſcholium primum, deinde contextui orationis admiſta.* Quod ego tamen in medio relinquo. Nam, li. contra Iulianum 6. aliquid occurrit non diſſimile.

X. Verum, primo quæro, quid hoc profit Purgatorio. Demus tantiſper conſtare, remitti aliqua peccata in futuro ſeculo: cur hinc illi concludunt: Ergo Purgatorium eſt, potius quam ego contra, ergo Purgatorium nullũ eſt? A nobis res ipſa eſt. Nam, purgatorium, punitio eſt peccatorum: at remiſſio peccatorum, non eſt punitio: imo punitioni opponitur. Hoc probatu facile: nam remittere peccata, eſt miſericordiam facere peccatori. At miſericordiam facere, & punire, Deus ipſe opponit, in Decalogo, Exod.20. *Ego enim Iehoua Deus tuus, Deus zelotes viſitans iniquitatem patrum ſuper filios: & faciens miſericordiam millibus diligentibus me.* Et Chriſtus, quibus condonabat peccata, eoſdem liberabat morbis, id eſt, pœnis peccati. Et iuſſit concordare cum aduerſario, ne is tradat iudici, iudex in carcerem mittat: vnde propria concluſio; ſi concordia fiat cum aduerſario, tum neminem tradendum iudici, aut detrudendum in carcerem. Quum igitur Purgatorium ſit carcer, ipſis profitentibus eius autoribus, certe ſi condonentur peccata, Purgatorio nullus locus eſt.

XI. Inſtat Gregorius de Valentia Recte ſequi Purgatorium, ſi locus hic comparetur cum aliis. Nam, ex prior. ad Cor.3. conſtare, ignem purgatoriũ extare in altera vita. Deinde, cum in altera vita non ſit locus niſi iuſtitiæ in retribuendo pœnam vel præmium pro meritis vel demeritis huius vitæ: cõſequens eſt, vt, ſi illis quædam peccata remittuntur, remittantur eatenus, quatenus per exſolutionem pœnæ ſatisfiat diuinæ iuſtitiæ.

XII. Imo, inquam, quicunque Papiſtæ hoc vſi ſunt loco, ita vſi ſunt, vt per ſe ac ſeorſim reliquis plenam exhibente concluſionem: neque adeo aut Bellarminus, aut Peltanus, aut Alphonſus à Caſtro, aut vllus alius comparandum putauit. Et Feuardentii ratiocinatio ita eſt, ex quo confecit, aut cõfeciſſe putauit quædam peccata remittenda in futuro, tum ſtatim, *Non remittuntur autem in reproborum Inferno: nec in Paradiſo cæleſti: ergo in tertio loco quẽ Purgatorium Erebum vocamus.* Nec aliter Arboreus. Panigarolla, *Oportet in futuro ſeculo aliquod peccatum remittatur: quod cum de mortali intelligi non poſ-apud inferos, neceſſe eſt de veniali intelligi in Purgatorio.* Moneantur ergo deinceps, autore de Valentia, vt conſideratius agant, deque ſua confidentia detrahant nonnihil: neque ab iſto loco prius Purgatorium probent, quam ex aliis locis Purgatorium probarint: id eſt, egregio illo artificio vtantur, quo actum agitur.

XIII. Sed enim, de loco illo ad Corinthios proximo c. diſceptandum eſt. Pergamus Atqui, in altera vita non eſt locus niſi iuſtitiæ. Falſum, inquam, locus enim eſt remiſſioni peccatorum: at hæc non pertinet ad iuſtitiam, ſed ad miſericordiam. Et Paulus poſt. ad Timoth. *Det ei Dominus, vt inueniat miſericordiam apud Dominum in die illo*: Id eſt, paraphraſte Iuſtiniano, *Faxit Deus, vt illi diuinæ miſericordiæ fontes in extremo iudicii die maxime pateant.* Chryſoſtomo, ἠλέησέ με φησὶν· οὐκοῦν ἕξει τὴν ἀντιπόδοσιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ καὶ φρικτῇ, ἔνθα πολλοῦ ἐλέους χρήζομεν, *Miſertus eſt mei, inquit, igitur & retributionem habebit in die illa terribili atque metuenda, quando multa nobis miſericordia opus erit.* Itaq; falſum etiam, remitti illis peccata, eatenus, quatenus per exſolutionem pœnæ ſatisfiat diuinæ iuſtitiæ.

XIX. Porro, Caluinus huic argumento ſatisfacturus, reſpondebat, idem apud Matth. eſſe, *neque in hoc ſeculo, neque in futuro*, & apud Marcum, *in æternum* Verba deſcribam ex §.7. c.5. lib.3. Inſtit. *Quum Dominus ſpem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitioſæ nequitiæ, non ſatis habuit dicere, nunquam remiſſum iri, ſed quo magis amplificaret, partitione vſus eſt, qua & iudicium complexus eſt quod ſentit in hac vita cuiuſque conſcientia, & poſtremum illud, quod palam in reſurrectione feretur: ac ſi diceret: Vos à malitioſa rebellione non ſecus ac præſentiſſimo exitio, cauete: nam, qui oblatam Spiritus lucem deſtinato extinguere conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuerſionem data eſt, veniam conſequetur, neq; vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hædis ſegregabuntur, & regnum cæleſte omnibus ſcandalis repurgabitur.* Bene, ſed profecto

breuius, atque adeo obſcurius, quam oportuit: ego illuſtrare conabor, ſi prius amouero Salmeronis cauillum.

XX. Salmero, tract.16. tom.8. Ex ſolis verbis Marci, etſi non eſſent verba Matthæi, liceret colligere Purgatorium. Ex eo enim quod aſſerit, eſſe delictum æternum, ſeu dignum æterno iudicio, ſiue condemnatione, ſatis innuitur eſſe aliquod peccatum dignum tranſitorio & temporario iudicio, etiam poſt hanc vitam.

XXI. Imo, non dictum Chriſto, peccatum aliquod eſſe dignum æterno ſupplicio: ſed, aliquem, qui peccarit, eſſe reum æterni iudicii. *Qui blaſphemauerit in Spiritum Sanctum, non habebit remiſſionem in æternum.* Nihilne intereſt? Imo, ſi qui non habet remiſſionem is eſt, qui non dignus remiſſione. Ergo, quibus remittuntur peccata, ii digni ſunt remiſſione. An ergo patiatur Theologus, illa verba, *Amen, amen dico vobis, quæuis peccata remittentur filiis hominum*, exponi, quæuis peccata digna ſunt remiſſione? Egregie: vt euadant omnia peccata venialia. Nimirum id optimum eſt, vt concipiamus ex oratione Chriſti, exitus varios peccantium, vt alii ſcilicet, nunquam obtineant veniam; aliis vero plena remiſſio concedatur: & illi quidem tractentur pro meritis ſuis; hi vero pro miſericordia Dei. Itaque abſurdum eſt dicere, ſi quædam peccata puniantur æterno ſupplicio, alia quædam non eſſe digna eo. Quod tanto verius eſt, quando clarius Chriſtum polliceri remiſſionem blaſphemanti in Filium. An quia hoc peccatum veniale? Quanquam diſertiora ſunt verba Chriſti, *Quæuis peccata remittentur filiis hominum*: vt monuimus.

XVII. Nunc de Caluini ſolutione, cuius hanc mentem eſſe concipio. Remiſſionem peccatorum fieri quidem in hac vita, ſed, vt ſit æterna, id eſt, pertineat ad vtrumque ſeculum, non diuiſim, vt aliquando fiat in hoc ſeculo, aliquando vero tantum in altero: ſed coniunctim: vt facta in hoc ſeculo producatur in alterum: Marcum vno verbo id ſignificaſſe, *non remittetur in æternum*: Matthæum duobus, *neque in hoc ſeculo, neque in futuro.* Hanc ego certiſſimam eſſe dico, & facillimam ſolutionem: ſed in hunc modum concipiendam. Papiſtæ argumentantur: Peccatum in Spiritum Sanctũ non remittitur, neque in hoc ſeculo neque in futuro: Ergo aliquod peccatum remittitur in hoc ſeculo, aliquod vero in futuro. Negat conſequentiam Caluinus, & recte negat.

XVIII. Sed expendo Peltani verba. Clare docetur, inquit, quædam peccata in hoc ſeculo condonari: quædam rurſum in futuro: quædam in neutro. Quid illud eſt, inquam? An ita diſparari ſecula, vt quæ peccata in hoc ſint remiſſa, non remittantur in futuro: &, quæ remittenda ſunt in futuro, non remittantur iſto? Miram Theologiam. Sed, non puto ab aduerſariis aſſertam: quanquam nemo eorum in hoc vrgendo loco ſatis explicuerit. Noſtra ſententia eſt: Quæ peccata remittuntur in hoc ſeculo, eadem remitti in altero Chriſtus docuit, Matth.18. *Quæcunq; ſolueritis in terra, erunt ſoluta in cælo.* Rurſus, quæcunque remittenda ſunt in altero, eadem remitti in iſto: Nam, *quæcunq; ligaueritis in terra, erunt ſoluta in cælo.* Et poſſet vtile eſſe Gregorii de Valentia apophthegma: *In altera vita non eſſe locum niſi iuſtitiæ*, niſi ille abuteretur tam in electos, quam reprobos; at nobis de iis tantummodo verũ, quos hîc miſericordia non eſt complexa per remiſſionem peccatorum.

XIX. Quicquid ſit, manifeſtum eſt, Papiſtas velle peccata remitti aut in hoc ſeculo, aut in futuro, at nos non ſic: ſed potius & in hoc ſeculo & in futuro. Et hoc poſterius indicare voluit Caluinus: & innuit vitium conſequentiæ, ſiue Papiſticæ, ſiue Auguſtinianæ: cum abſolute concluditur, Non fit remiſſio illius peccati neque in hoc ſeculo, neque in futuro: Ergo alterius cuiuſpiam fit remiſſio, vel in hoc ſeculo vel in futuro. Cum tamen hæc conſequentia non ſit neceſſaria: quia datur aliud membrum: Ergo fit alterius cuiuſpiam remiſſio, & in præſenti ſimul & in futuro. Ea eſt enim enuntiationum copulatiuarum negantium natura, vt geminam contradictionem affirmantem includant, vnam itidem coniunctiuam: alteram vero diſiunctiuam: ſed illam plenam, quia totum vtrinque vtrumque tollitur & ponitur: hanc dimidiatam, quia, quum negatio vtramque tollat, affirmatio alteram ponit duntaxat.

XX. Addam exempla, ſi dicenti fides ſit apud aduerſarios ſuſpectior: Si affirmes, Deus verus & cœlum creauit & terram: alter dicet, At falſi dii neque cœlum crearunt, neque terram. Viden' ſimul vtrumque illic poni, ſimul vtrumque hîc negari? Martialis iam pridem:

Bella es, nouimus, & puella, verum eſt, & diues:

Tria ponit: ſed & ſtatim eadem ſimul omnia tollit:

Nec diues, neq; bella, nec puella es. Virgilius:

Nec tibi Diua parens generis, nec Dardanus autor:

vtrumque tollere voluit, quod vtrumque tamen, Æneas in ſuo ponebat ſtemmate:

Et mihi Diua parens generis, & Dardanus autor.

Infinita dari poſſunt ſimilia. In alteram partem etſi nulla occurrant laudata exempla, tamen vſus quotidianus firmat. Nam dilemmata, Aut hoc aut illud, infirmantur per, Neque hoc neque illud: Et hinc ſperata Papiſtarum hoc loco impunitas, qui cum Chriſtus dixerit, neque in hoc ſeculo neque in futuro, inferunt ipſi, aut in hoc aut in futuro: Vt mihi teſtes ipſi ſufficiant.

XXI. Sed Auguſtinum placet adhibere etiam diſertius oſtendentem, non tantum diuerſis locis variam poſſe oppoſitionem dari: ſed etiam vni eidemque axiomati. Locus eſt ſerm.37. de verbis Domini, *Cum eſſent duo conuitioſa obiecta Domino, dictumque illi eſſet, Nonne verũ dicimus quia Samaritanus es, & dæmonium habes, poterat reſpondere, Nec Samaritanus ſum, nec dæmonium habeo, reſpondit autem, Ego dæmonium non habeo: Quod reſpondit refutauit, quod tacuit confirmauit, negauit ſe habere dæmonium, qui ſe nouerat dæmoniorum excluſorem, non ſe negauit infirmi cuſtodem.*

XXII. Res eſt nunc, opinor, in aperto. Sic enim Papiſtæ argumentantur, quaſi ἀντιθέσεως vnum duntaxat membrum eſſet, id nimirum, quo diuiditur enuntiatio, cum tamen alterum ſuperſit, quo vtraque pars, quæ negando ablata fuit, affirmando tollitur. Denique, antitheſis anceps eſt: Peccatum in Spiritum ſanctum non remittitur neque in hoc ſeculo, neque in futuro: ergo aliquod aliud peccatum remittitur, & in hoc ſeculo & in futuro: vel, aut in hoc ſeculo, aut in futuro.

XXIII. Hæc ambiguitas diſtinguenda fuit à natura rei de qua agitur: hoc eſt, cum gemina occurrat contrapoſitionis conſequentia, ex enuntia-

tionis natura; tum vero vtra consequentia potior sit & verior iudicandū fuit ex doctrina de remissione peccatorum: vnde nos statuimus, rectam & veram contra positionis rationem postulare hanc consequentiam, Peccatum in Spiritum non remittitur neque in hoc seculo, neque in futuro: ergo alia aliqua peccata remittuntur, & in hoc seculo & in futuro. Quia videlicet Scriptura docet, nobis ita condonari à Deo, quæ condonantur peccata, vt in hoc seculo primum condonentur, sed in æternum, hoc est, in vtrumque seculum. Sic Christo dictum, quæ soluuntur in terra, soluta esse in cœlis: sic Paulus asseruit, nullam esse condemnationem iis qui sunt in Christo Iesu. Sic Petrus, Act. 3. *Vt deleantur peccata vestra, postquam venerint tempora refrigerationis à conspectu Domini.*

XXIV. Vere igitur illi respondebant, qui apud Peltanum negabant sequi, si peccatum in Spiritum Sanctum non remittatur, neque in hoc seculo, neque in futuro, ergo aliquod aliud in altero remitti. Et vero, cum rem ipsā reputo diligentissime, inuenio, nunquam vsurpatum à quoquam simile genus argumentationis: atque adeo ne ipsi quidem aduersarij possunt exemplum vllum dare, nisi extemplo fictum. Et nos in quærendo sumus adhuc, vnde Gregorio suum hoc axioma. *Quod de vno negatur consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur:* Et respondent πάντες οἱ λογικῶν παῖδες sibi hactenus incognitum.

XXV. Imo semiplenam confessionem habemus, nullius artis posse præceptis comparari. Bellarminus, *Concedimus*, inquit, *non sequi, secundum regulas Dialecticorum, id quod inferimus ex verbis Domini: sed tamen sequi, secundum regulam prudentiæ.* Peltanus, *Etsi concedi queat, eiusmodi collectionem non esse absolute vel ratione formæ necessariam est tamen necessaria ratione materiæ, vel ex recepto loquendi intelligendique more & consuetudine* Salmer. tract. 16. tom. 8. *Etsi non sit collectio formalis, ratione tamen materiæ, & communis phrasis loquendi optime colligitur.* Enimuero, quid hoc rei esse potest? Fateor equidem accidere interdum, vt quarum argumentationum materia vera est, vt loqui solent Scholæ, earum forma possit non esse legitima: sed id fieri per accidens, hoc est, eius vitio (si vitium sit: interdum enim virtus est) qui argumentatur. Sed, quę consequentia legitima est secundum materiam, eam per se peccare in forma, id est, non posse in vllam formam, & necessariam reuocari: hoc vero monstrum est Dialecticum, nunc recens natum, editum, apud Iesuitas.

XXVI. Atque hîc sane vrgendi sunt Sophistæ: Condonetur, si ita placet Augustino, qui omnium primus hanc consequentiam excogitauit: & demus, non potuisse simul & semel tantum mysterium & inueniri, & perfici. Sed, qui idem postea saxum volutarunt Gregorius I. Isidorus, Bernardus, Petrus Cluniacensis, Christianus Druthmarus, Petrus Parisiensis, Thomas Aquinas, Albertus Magnus, hi, inquam, neque singuli, neque omnes, vt nunquam potuerint dedolare, quis non mirabitur? Vt, ne nunc quidem tantus Doctorum, Monachorum, Iesuitarum exercitus, & quidem nobis instantibus, vrgentibus, exprobrantibus: nam olim, quum nemo, nisi forte dicis causa, in puluere scholastico, contra mutitaret, poterat fieri, vt nimia confidentia, segnitiem generaret: sed hodie, vt dixi, cum serios aduersarios nacti Sophistæ sunt, & vehementes: nunc, inquam, tantus exercitus, cui tātum temporis, otiique, artis etiam & sophistices, quantum vnquam aut fuit, aut esse potuit, vt rem non effecerit expeditiorem, quis non obstupescet? Quid? post tantum temporis, tantum studij, addo, tantum lucri propositi, in eo adhuc rem esse, vt non sit formalis collectio: non absolute, & ratione formæ necessaria denique, non secundum regulas Dialecticorum, quantum portentum est. Deus bone! At tu certe nimium malitiosus es, Bellarmine, qui orbi inuideris vniuerso tuam illam prudentiæ regulam, quæ cum sit Dialectica non saltem indicaris vnde possit hauriri. Sed exspectandum videlicet, dum sit orbi magis propitius Loiolas.

XXVII. Alioquin, ais, faceremus Dominum ineptissime è loquutum. Itane? Ineptissime loquutum Dominum, nisi tuæ prudentiæ succurrat regula: id est, nulla regula? nisi liceat tibi consequentiam nectere non formalem; non ratione formæ necessariam, non secundum regulas Dialecticorum? Atqui tu longe breuius persuasisses, cum ineptissime loqui, qui id dicat, vnde non possit vlla deduci consequentia formalis, & secundum regulas Dialecticorum. Tam male consulis honori Saluatoris.

XXVIII. Sed enim, cur ineptissime: Inepte diceret, hoc peccatum non remittetur, neque in hæc seculo, neque in futuro, si in futuro nullum remittitur. Recte, inquam: sed, quis hoc negat: quis contra disputat? At nos certe alte clamamus, omnia peccata, quæ condonantur, condonari in futuro seculo. Sed, quicquam in futuro remitti, quod in isto non sit remissum, siue culpam dicas, siue pœnam, siue aliud quicquam, non concedimus. Quod tamen si non obtinent Purgatoriani, frustra expectent Purgatorium. At, Christus diuine loquutus est, quum dixit, non remitti aliquod peccatum, neque in hoc seculo, neque in futuro: etiam si nullum remittatur in futuro, non remissum in isto.

XXIX. Denique, & vno verbo: aduersariis inepte dictum, non remitti in futuro, si nullum remittitur in futuro: concedimus: & addimus, si aliquod remittitur in futuro: Imo, si omnia remittuntur in futuro, quæ remissa fuerint in isto: ergo non inepte dictum, illud in Spiritum non remitti in futuro. Quid amplius quærunt? Quid sunt importuni? Quid παρὰ τὸ ἁπλῶς ludunt?

XXX. Quid? quod nomine abutuntur Augustini? Nam hanc condonationem ferre non possunt, differri in extremum diem iudicii. Verba audi Stapletoni in Promptuario: *Nam quod cauillatur Caluinus, per verbum futuri seculi, extremum mundi diem notari, non autem tempus intermedium, prorsus vanissimum est, tum quod in extremo illo die nulla plane fiat remissio peccatorum, sed retributio præmiorum bonis, suppliciorum malis, tum quia futurum seculum in Scriptura significat intermedium hoc tempus, quod vsq; ad extremi iudicij diem excurrit*: Hæc & alia nonnulla in eam rem Stapletonus. Sed contra Augustinus disertissime, hoc quidquid est purgationis animarum differt in vltimum illum diem, & quidem conceptis verbis post resurrectionem. Quod cur nulli aduertunt Sophistæ? Describo: *Sicut etiam facta resurrectione mortuorum, non deerunt quibus, post pœnas, quas patiuntur spiritus mortuorum, impertiatur misericordia, vt in ignem non mittantur æternum. Neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quod non eis remittatur, neque in hoc seculo neque in futuro, nisi essent, quibus, etsi non in isto, tamen remittetur in futuro.* Perspicuū ne id est? Imo, c. 5. contra Iulian. 6. illud Stapletoni, In extremo illo die nullam plane fieri peccatorum remissionem, paulo aliis verbis, eodem tamen sensu à Iuliano assertum, Augustinus refutat ex hoc ipso loco. Vide: *Dicis, quod illa resurrectio non peccata dimittat aliquorum, sed expurget merita singulorum*, Et paulo post: *Et peccata quidem nulla remittuntur in regno: sed si nulla remitterentur in iudicio illo nouissimo, puto quod Dominus non dixisset de quodam peccato, non remittetur neq; in hoc seculo, neque in futuro.* Vultisne igitur credamus Augustino, Sophistæ! periit Purgatorium: nam id nullum vos esse vultis in resurrectione: atqui, hanc futuri seculi remissionem, Augustinus voluit ad resurrectionem pertinere: Cur non igitur concludam, & quidem non secundum nouam Bellarminianæ prudentiæ, sed secundum veterem illam Dialecticorum regulam, ideoque ratione formæ necessario, non pertinere hanc remissionem ad Purgatorium?

XXXI. Augustino exempto: Gregorij nomen sequitur: sed longo sequitur interuallo seculo demum sexto. Imo potius octauo: Nam, doctis persuaderi non potest, Gregorium eius nominis primum, autorem fuisse Dialogorum illorum cum Petro, non tam studioso colloquutore, quam stupido admiratore: sed alium eius nominis vel secundum, vel tertium, à Græcis ob idipsum opus, Dialogum cognominatum, cuius successor Zacharias, teste Photio in Bibliotheca, tam elegantes fabulas censuit dignas quæ Græcis communicarentur. Sic à Christo, septem prorsus seculis non potuit hæc obtinere interpretatio: sed Augustino vnico quasi per suspicionem venire in mentem extremo seculo quarto: post Gregorio non visa negligenda, à quo prolixe dimanauit quaqua versum.

Cap. XI.

De ligno, fœno, & stipula.

I. Magnus iterum labor in verbis Pauli 1. ad Cor. 3. *Si quis superædificet super fundamentum hoc, aurum, argentum lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, cuiusq; opus manifestum fiet: dies enim declarabit: nam per ignem retegetur, & cuiusq; opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus manebit, quod superædificauerit, mercedem accipiet. Si cuius opus exustum fuerit, damnum faciet: ipse vero seruabitur: ita tamen vt per ignem.* Magno iactatur fastu: vix posset maiori, si vel totidem literis, Purgatorium diceret: vel, totidem articulis, antrū Patricij describeret.

II. Nec absque sudore tamen Præfatur enim Bellarminus, hunc vnū esse ex difficillimis totius Scripturæ: & probat autoritate Augustini, de fide & operib. c. 5. *Apostoli Pauli illa sententia plane ad intelligendum difficilis.* Et post, *In his deputanda, quæ Petrus dicit esse in Scripturis eius quædam difficilia intellectu, quæ non debent homines peruertere ad proprium suum interitum.* Et c. 16. *Fateor, me malle audire intelligentiores, atq; doctiores.* Arboreus hanc appellat, *obscuram & perdifficilem Pauli sententiam.* Cuius & nos admoneri oportuit, vt neque miremur eo abusos Papistas, cum sit huic hominum generi solenne à planis facillimisque abstinere, in obscurioribus, difficilioribusque ludere: ipsa sibi difficultate opportunis, vt latronibus vix aperta placent camporum sed vel densa syluarum, vel profunda vallium, vel prærupta rupium, vel ardua montium. Denique ἐκλέγουσι τὰ ἀμφιβόλως λεγόμενα. Quo magis hic locus obnoxius fuit sophisticationi: *Vnum hic certum est*, inquit Peltanus, *nempe totum hunc locum, imo vero totum caput, vnde hic locus petitus est, metaphoris abundare.*

III. Porro, quantum huic loco confidant hinc disce, quod non tantum Aphonsus de Castro dicat *Ex his verbis satis aperte colligitur purgatorius ignis.* Sed etiam Panigarolla, *sine vlla dubitatione inuictus est cuneus hic Pauli locus, quo Purgatorium quodammodo describitur.* Ain tu, quodammodo describitur? An constantius Feuardentius, *Paulus cum sua Hebræorum gente credens Erebum expiatorium esse, in hoc loco tradidit quicquid fidei ac doctrinæ de Purgatorio suscipiendum, atq; credendum per hanc interpretationem decernebat.* Quid poterat dici confidentius? Sed ridebat hos omnes, opinor, Sonnius; qui hunc ipsum locum numerabat inter eos, qui, *per se quidem hoc non demonstrant: neq; loquuntur claro sermone de statu animarum post hanc vitam, & aliam apud nonnullos Patres recipiunt interpretationem.* Quo minus debent mirari nostrā in sustinendo assensu cunctationem.

IV. Cæterum, nemo hactenus mihi visus, qui directe argumentatus sit ab hoc loco. Credo veritos, ne non secundum regulas Dialecticorum procederet, vt prius: Sed ostendunt tamen se postremæ Pauli clausulæ præcipue confidere. Panigarolla: *Deberet hæc postrema clausula satis esse ad conuincendū Caluinū.* Peltanus, *Neruus & præcipua loci huius vis tota in postremis illis verbis est posita.* Et tamen plerique omnes longam texunt explicationem omnium partium totius loci: & sic quidem vt manifestum sit non posse quicquam conficere ex his solis verbis postremis, nisi & omnia corruperint præcedentia: quanquam Peltanus fingat ea tractari ἐκ ἀδεξίας. At nos, qui partes suscepimus non adulandi sophisticæ, sed veritatem confirmandi, illustrandique, hanc syllogismi formam damus, in qua, si quid sit ab eorum mente recedens, non erit admonere difficile. Quicunque per ignem seruatur, eius anima post mortem igne purgatorio mundatur à peccatis. Atqui cum peccatis venialibus decedunt, per ignem saluantur: Ergo eorum animæ post mortem igne purgatorio mundantur à peccatis. Ab hoc syllogismo distinctiorem speramus futuram disputationem, & certe magis conformem nostræ methodo, nec tamen omissum iri quicquam in aduersariorum minutiis: quanquam si fieret, excusare possent, qui superfluas putant.

V. Respondeo prius ad minorem, post ad maiorem. Negatur minor ergo: primo, quia peccata venialia nulla sunt, de quo iam suo campo experti sumus cum hæreticis. Secundo, quia neque Paulus de venialibus peccatis vel verbum fecit, quod etsi eodem labore consideratum, tamen nunc retractandum, ne quid sophismatis non retusum maneat.

VI. Loquutum ergo Paulum de venialibus peccatis probant ex verbis ligni, fœni, stipulæ. Itaque expendunt, quo sensu sit dictum, *si quis superædificet super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam.* Et quærunt, qui sint superædificantes: quæ item, quæ superædificantur. Et primo quidem agnoscit Peltanus, totum hunc locum, imo vero totum caput metaphoris abundare. Iustinianus, nemini dubium esse posse, totum hunc locum esse metaphoricū: sumptamque metaphorā ab

ædificiis,

ædificiis. Bellarminus metaphoram etiam explicat, & curiosius quidem, quam verisimilius. Similitudinem esse duorum architectorum, quorum vnus super fundamentũ lapideũ & solidum, erigat domũ ex pretiosa materia, quæque ignem non timeat: alter vero super simile fundamentum, domum erigat more pauperum rusticorum ex asseribus, & stipitibus, eamque tegat fœno & stipulis. Tum autem si adhibeatur ignis vtrique domui, priorem illam nihil penitus lædi, ne architectum quidem, si intus sit, pati quicquam: at posteriorem continuo ignem concipere, & breui tempore totam consumi: Architectum, si intus sit, & velit saluus egredi, saltem nonnisi per ignem: neque ipsum quidem mori, sed barba & capillis non incolumibus. Ferri possunt omnia: etsi Architectus ille intra domum, & barba capillusq; risui potius conquisita sint, quam vsui.

VII. Verum, qui ergo nobis erunt tandem ædificantes? Alii omnes, Christianos voluerunt, quorum vita sit instar ædificii, quum videlicet fidei fundamento superædificantur opera, siue bona siue mala. In quam partem abierunt ferme omnes Veteres, in quib. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Occumenius. Sed & Augustinus, de fide & operib. cap. 16. Et Enchiridij c. 68. Hieronymus, libr. 2. contra Iouinian. Alii, nonnisi Doctores intellexerunt, & Prædicatores Euangelii: Ambrosius, Sedulius, Anselmus, Thomas, Carthusianus, Lyranus, Caietanus. Nostri Sophistæ in hanc partem propendent potius. Certe Bellarminus magis literalem dicit, Peltanus longe rectiorem, Apostolicoque contextui conformiorem Iustinianus notat, priorem vix posse antecedentibus & consequentibus aptari.

VIII. Nobis nulla contentio est. Videmus Paulo sermonem esse proprie de iis, qui ob sibi concreditum verbi ministerium, dicuntur Ecclesiam ædificare: neque ab eis discedunt nostri; Martyr, Caluinus, Beza: nam, neque facile occurrit vsquam, vt ædificare dicamur ipsi vitam nostram: & multo minus, vt quisquam vitæ nostræ fundamentum ponere, super quo nos deinceps ædificemus: sed ipsi nobis itidem fundamentum ponimus, vt ædificamus. At certe Paulus ipse sibi non posuit fundamentum suæ vitæ, vt alij postea eam ædificationem continuarent. Itaque, neque dubitari quidem patimur, quin intelligendi sint ii, qui in ædificanda laborarent Ecclesia. Nec tamen facile damnemus eos qui diuertunt ad singulorum censenda bona opera. Nam, mihi quidem ratio nulla apparet, cur tam præcise loquutum dicamus Paulum de ministerio Ecclesiastico, vt ne simili censura comprehendi possit vitæ instituendæ ratio. Quomodo, etsi non tantum colligamus ex circumstantiis, sed etiam ex ipsis verbis cognoscamus, loquutum de scortatoribus & adulteris, 13. ad Hebr. tamen nemo negantes toleret, eadem ratione qua adulteros, scortatoresque, sic reliquos sceleratos iudicandos à Deo: &, in vniuersum nihil obstat quominus, aut generalis doctrina, peculiariter pro circumstantiis applicetur, aut quæ peculiariter quibusdam circumstantiis est applicata, longe producatur latius. Breuiter, haud inuitis nobis Papistæ, quod hic iudicium Paulus facit de opere Pastorum, facient de quouis operum genere.

IX. Alterum ergo inquiramus: quid sit fundamento superstruere, aurũ, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum stipulam. Bellarminus quinque nobis explicationes recenset, & refutat. Sunt, inquit, qui fundamentum intelligant fidem informem: aurum, argentum, lapides pretiosos, opera bona: lignum, fœnum, stipulam, peccata mortalia. Alii, Christum, seu fidei prædicationem, & Catholicas expositiones, & hæretica dogmata: Alii fidem viuam, & opera supererogationis, & omissionem consiliorum, affectumque carnalem ad bona huius mundi. Alii opera bona, & peccata venialia. Alii bonos auditores, & malos. Ipse denique suam exprimit, quæ fundamentum Christum à primis prædicatoribus annuntiatum: aurum, argentum, lapides pretiosos doctrinam vtilem & salutarem eorum qui docent, non solum verbo, sed etiam exemplo: lignum, fœnum, stipulam, doctrinam, non hæreticã quidem, vel malam, sed curiosam, inutilem, superuacaneam, eorũ qui prædicant absque eo fructu, & vtilitate, quam Deus requirit: quæ itidem est Peltani sententia, & aliorum quorundam.

X. Veruntamen, fundamentum quod sit, ipse præscripsit Paulus apertius, quam vt cuiquam liceat in varias cogitationes digredi, nisi & sibi ipse sciens volens, & aliis imposturam faciat: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus.* Eo autem nomine contineri veram, puramque Euangelii doctrinam, dubium esse non potest: quandoquidem non possit fieri, vt Christo superædificemur, nisi per fidem: quæ prædicationem præsupponit. Veruntamen, quia eius doctrinæ varii sunt articuli; quorum alij aliis magis principales, super quibus alii fundantur: non crediderim ego quidem, huius fundamenti nomine simul & semel significatum à Paulo vniuersum σύστημα omnium capitum in Ecclesia proponendorum: sed fundamentalia distincta à reliquis: vt, exempli gratia, ipsam fidẽ à politia, siue, vt loquebatur Tertullianus, disciplina; quæ, quia non semper fixa, & eadem apud omnes, degenerauit tandem in immensam licentiam, à qua eruperunt denique omnia adinuentionum humanarum, id est superstitionum genera.

XI. Hoc posito, in reliquis explicandis distinguendum est ante omnia Interpretis institutum: qui, si nihil animo suo proposuit, quam continere se intra cancellos literæ, solique hærere disputationi Paulinæ, tum vero non potest contextus series ferre, vt, quæcunque operum genera siue bonorum, siue malorum, vno hoc fasciculo contineantur: sed tantum ratio ædificandæ Ecclesiæ per prædicationem, vt notauimus. At, si hoc posito, in applicationẽ moralẽ digredi velit Interpres, nihil interest, quominus quorumcunq; Christianorũ laudentur quæcunque virtutes, & reprehendantur quæcunq; vitia. Neque enim solis prædicatoribus præscriptæ leges officij, nec solis propositus dies, quo vel probentur, vel improbentur opera. Nobis saltem nunc de Purgatorio disputantibus, ἀδιάφορον est: nec patimur, sic hærere prædicatoribus, quasi necessario statuendum sit Purgatorium, si concedatur eadem ratio esse omnium operantium.

XII. Tantum serio improbamus, quicunque hæc, siue de prædicatione, siue de operibus intelligas, addunt contineri intra limites venialis peccati: quæ non tantum reapse falsa est imaginatio, quia peccatum veniale nullum est, sed etiam absurda, quia contra Apostolicæ orationis seriem. Nam, vt alias obseruatum, Paulus extrema extremis comparat, seruata ignis metaphora. Nouerunt enim omnes, ignis si habeatur ratio, tum opponi aurum, argentum, lapides, ligno, fœno, stipulæ, non tanquam quid magis & minus, sed tanquam extrema opposita. Itaque, in appplicanda similitudine; si ignis significet iudicii diuini seueritatem, necesse est etiam, actiones humanas considerari simili ratione oppositas: quæ ratio oppositionis non potest esse operum bonorum & peccatorum venialium: quia hæc non extrema sunt, sed inter extrema.

XIII. Obiicit Bellarminus, primo peccata mortalia potius comparari ferro & plumbo, autore Gregorio: secundo, ergo omnes futuros saluos, secundum Origenem. Addit Peltanus: tertio, hæretici non ædificant super fundamentum: nam, omnis hæresis Christum, eiusque fidem soluit: peccata etiam capitalia, fidei vitam adimunt, quæ sine caritate mortua est. Quarto; profert vterque communem consensum Doctorum. Nam, summma consensione, inquit Bellarminus, volunt alij, omnes, tum Græci, tum Latini; hunc locum intelligi de venialibus peccatis.

XIV. Sed comparari ferro & plumbo peccata mortalia, & inerudite dixit quisquis ille fuit Gregorius, & Bellarminus absque iudicio repetiit; idque tanto intolerabilius, quanto neuter eius dicti rationem vllam redditam voluit: quasi suum regnum esset Theologicum: aut nemo glande vesci desisset. Atqui, certum est, Scripturam consueuisse, hac ignis & stipulæ similitudine, describere summam iudicii diuini seueritatẽ: indeque supplicii meriti diritatem. Esaiæ. 5. *Sicut absumit stipulam lingua ignis, & quisquilias flamma debilitat: sic radix eorum veluti putredo erit, & germen eorum velut puluis ascendet: spreuerunt enim legem Iehouæ exercituum.* Et 47. *Ecce erunt tanquam stipula, ignis comburet eos: non liberabunt animam suam de manu flammæ.* Nahum. 1. *Consumentur velut stipula ariditate plena.* Malach. 4. *Ecce enim dies illa venit, ardens tanquam clibanus: erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem, vt stipula: comburetque eos dies illa ventura.* Quid iuuat intempestiuis cogitationibus indulgere? Quid vanas sectari coniecturas, & alienas à stylo Spiritus? Et vero quid est, quæso, quod in hac Pauli allegoria ferrumve, plumbumve potius inducendum suaserit? Scilicet, diutius in igne durant, quam lignum, quam stipula. Imo, inquam, hoc ipsum est, quod vitauit Spiritus Sanctus: ne aliquid virium videretur relictum, quibus obsisti posset vehementissimæ illi vindictæ. Enimuero in illis prophetarum oraculis censemusne significatum eos peccatores, quibus sic denuntiabatur ira Dei, non futuros perpetuo in igne? Absurdum: erant enim ij, qui mortaliter peccabant: non enim non mortaliter peccant, qui spernunt legem Dei.

XV. Omnes futuros saluos, negatur sequi: Nam, apud Paulum, non est vniuersale axioma, neque ille voluit, nullos damnari eorum, qui super Christo lignum, fœnum, stipulam ædificauerint. Itaque ille ipse Gregorius, quo Aiace vtuntur Sophistæ illo ipso 35. Dial. *Pensandum,* inquit, *solicite, quia illum per ignem dixit posse saluari.* Mentem expressit, verba non retinuit. Nimirum, sicut Christus dixerat: *Quoduis peccatum & blasphemia remittetur hominibus:* non quod quicumque peccarent certi essent, se propterea non puniendos. sed quia sperare possunt misericordiam à Deo. Quomodo ergo deliranti Origeni non fauit tunc Christus, sic ne nunc quidem Paulus?

XVI. Hæretici, inquit Peltanus, non ædificant super Christo fundamento. Imo, hæreticorum importuna nominatio est, quæ hæresewn esse debuit potius: nam, etsi hæretici nunquam ædificent super Christo, tamen super Christo fundamento ædificari possunt hæreses: id est, ab eo qui Christum fundamentum retineat, adde etiam, eius zelo transferatur vltra recti limites. Exemplum in Cypriano, qui hæresin manifeste ædificauit, & quidem quandiu vixit: nec tamen vnquam fuit hæreticus, imo ab Augustino prolixe laudatus ob seruatam Ecclesiæ vnitatem. Sic Irenæus millenariorum chimeram superædificauit Christo, quem constanter retinuit. Sic alii. Vnde Anselmus in hunc Apostoli locum: *Nam in libris Sanctorum Doctorum, quos authentice legit Ecclesia, nonnunquam inueniuntur quædam praua vel hæretica: non tamen pro his vel libri vel autores damnantur. Perlegat eorum libros prudens lector, & inueniet esse verum quod dico.* Etsi ergo verissimum sit, hæreticos non retinere Christum fundamentum: tamen verum est, posse hæreses quasdam superædificari Christo, id est, ab eo, qui Christum retineat. Neque verum, omnem hæresin Christum soluere, sed eam duntaxat, quæ formaliter hæresis est, & separationem inducit ab Ecclesia: quod in hæresi materialiter nominata, non semper accidere ostendunt exempla recitata ostendit: etiam aduersariorum definitio de fide implicita, quam suo loco attigimus: nempe, aliquem habere veram fidem, qui tamen actu credat oppositum veræ fidei.

XVII. Præterea, omissa etiam hæresi, possunt alia Christo superædificari, quæ tamen non contineant se intra septa peccatorum, quæ à Papistis venialia dicuntur. Nimirum quia hæresis ad doctrinam proprie pertinet. Atqui, superest etiam disciplina, siue politia Ecclesiæ, in qua multa peccari possunt, & iampridem peccata sunt. Sic Quartadecimani Paschæ celebrationem adstringebant Lunæ quartæ decimæ, idque prætextu Apostoli Ioannis. Sed deinceps plurima inuecta sunt à viris bonis ἀσκήσεως, & exactioris sanctitatis nomine, quæ etsi nihil viderentur habere ab initio admodum mali: tamẽ & postea degenerarunt in graues superstitiones, & à suis initiis cohiberi debebant, eo quod essent præter Scripturam. Sic enim & vestium vsus peregrinus inductus: & ciborum discrimina iniecta; & dierum delectus confirmatus: sic etiam Sanctorum primus honor, degenerauit in inuocationem, & imaginum adorationem.

XVIII. Quod ait, peccata mortalia adimere vitam fidei; dixisset nata esse adimere: & nemo contradiceret: sed actu adimere, falsum est: sic enim nemo fidelis peccaret vnquam mortaliter. Itaq; certum, hanc esse naturam peccati mortalis: dic melius, naturam omnium peccatorum, vt extinguant fidẽ: sed cohiberi tamen ab inhabitante Spiritu Sancto: vt ne præualeant, & penitus demergant fidelem: vt nihil sit absurdi, si dicatur quis & peccare mortaliter, & tamen retinere Christum fundamentum. Sicut Theophylactus in Lucæ 22. describit Petri negationem, εἰ καὶ πρὸς μικρὸν μέλλεις σαλευθῆναι, ἀλλ' ἔχεις ἐναποκείμενα τὰ σπέρματα τῆς πίστεως· κἂν τὰ φύλλα ἔρριψε τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπηρεάζοντος, ἀλλ' ἡ ῥίζα ζῇ, καὶ οὐκ ἐκλείψει ἡ πίστις σου. *Etsi paululum concutiendus es, habes tamen insita semina fidei: quamuis folia deiecerit insultans ventus, vt radix viuit, neque deficiet fides tua.* Sic nimirum ædificabat super Christo fundamento, cui firmiter hærebat, peccatum mortale diuus Petrus. Quid? quod non aliam habent aduersarij rationem excusandorum Pontificum suorum, Marcellini, & Melchiadis? Externo, inquiunt, actu sola pecca-

runt: nimirum, ille sacrificans diis, iste subscribens Arianis. Ergo hi retinebant fundamentum Christum, alioquin in fide defecissent: & tamen superædificabant peccata mortalia.

XIX. Sed, præter Chrysostomum, omnes interpretes tum Græcos tum Latinos, de veniali interpretatos esse, credimusne Bellarmino? Omnes? Et quidem Græcos? Atqui paulo ante Theophylactum Chrysostomo addiderat comitem: Et vero is diuersos gradus interpretatur cum bonorum, tũ malorum operum: *Postquam erimus*, inquit, *per fidem gloriam consequuti, singuli super huiusmodi fundamentum ædificabimus, alij quidem opera rectiora & benefacta, quæ tamen inter se vel magnitudine, vel exiguitate differunt plurimũ: vt castimoniam, quæ aurum præfert. vel nuptias honore dignissimas, quæ argentũ prætendunt: vel paupertatem, quæ pretiosis lapidibus comparatur: vel abundantiorem eleemosynam, quæ cum minoris pretij rebus conferri potest. Alij vero vel praua facinora superædificabunt, quæ etsi gradibus discernantur, possunt tamen fœni, & stipulæ, quæ facile flagrant & succeduntur, nominibus dici, cuiusmodi immunditia, idololatria & auaritia sunt. Ligna autem erunt, quæ his inferiora sunt vitia, qualis temulentia est, & risus effusior, & eiusmodi alia: tametsi contra nonnulli sentiant, quod pro lignis maiora quæ diximus flagitia capiunt: pro fœno vero, & stipula, inferiora hæc & minora.*

XX. Sed Oecumenius & Theodoretus saltem habentne peccata venialia? Ne verbo quidem. Ille: τοὺς μὲν εὖ βεβιωκότας καθάπερ χρυσὸν καὶ ἄργυρον τὸ πῦρ λαμπροτέρους ἀποφανεῖται, τοὺς δὲ τῆς κακίας ἐργάτας δίκην ξύλων καὶ χόρτου, καὶ καλάμης κατακαύσει. *Eos qui bene vixerint instar auri, & argenti illustriores ignis ostentabit: nequitiæ operarios, instar lignorum, & fœni, & stipulæ consumet.* Hæccine peccata venialia? Theodoretus: *Aurum, & argentũ, & lapides pretiosos, appellat species virtutis: ligna a. & fœnũ, & stipulam, ea quæ sunt virtuti cõtraria, quib. paratus est ignis gehennæ.* Hęccine peccata venialia? Et habes tamen hoc conclusos numero, quicumque nobis interpretes Græci supersunt. En tibi, quo iure, qua fide omnes Græcos Bellarminus dixerit. Addamus Syrum Ephræm, de Pœnitentia: *Vere dixit Paulus, quod qui superædificat super fundamentum ligna, fœnum, stipulam, detrimentum patietur. Et non solum de prædicatione hæc ait Paulus, sed etiam de actionibus: neque solum de doctrina, verum etiam de pœnitentia. Fœnum vacuum est, & inane. Si quis igitur non firmiter pœnitentiam egerit, stipula est. Ligna sunt, quæ in aquis fluitant, & in superficie manent. Si quis ergo non firmiter ad pœnitentiam accesserit, lignum existit: & non solum abijcitur talis: sed etiam in igne, inquit, comburetur. Quid ita? quia & multos impediuit, & Deũ illudere cogitauit.* Hæccine peccata venialia?

XXI. An ergo saltem Origenes? Ille quidem animas post vitam purgari docuit: sed peccata venialia nulla propterea distinxit a mortalibus: imo ab omnibus purgari dixit. Et vero ab eo Bellarminus citat ex 6. in Exod. hom. *Sed & illuc cum conuenitur, si quis multa opera bona, & parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum, tanquam plumbum, igne resoluitur, & purgatur.* Vbi quid est, quæso, quo peccatum veniale designet, potius quam mortale? Nã, iniquitas est nomen commune, si tamen commune patiantur, qui veniale adeo extenuant, vt non sit contra legem, sed tantum præter legem. Sed vt condonemus hoc: tamen iniquitas, profecto, continet peccata mortalia. Et parum iniquitatis quod dixit, comparate est: nimirum, quia opposuit multa opera bona: non est autem necesse, vt in quo est aliquod peccatum mortale, in eo non sint plura opera bona. Denique, quid si plumbum vrgemus? Nam volebat Gregorius huic comparari peccata mortalia. At Origenes, non sicut fœnum dixit, aut stipulam dixit, aut etiam lignum, sed sicut plumbum.

XXII. Sed Latini supersunt saltem. Omnes ergo Latini summa consensione intelligunt peccatum veniale. Vide Bellarmine, quid dicas? Sed quinã omnes? Ii nimirum, nam ita dicis, quos enumeras, tum quum probare satagis, ignem Pauli intelligendum vestrum Purgatorium. Nempe Cyprianum dicis, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Gregorium: tum recentiores, Anselmum, Haimonem, Thomam, Rupertum, Lombardum, & Scholasticos: Scilicet, inquam, vt soles, magnifice mentiri. Etenim in vetustioribus illis, nemo venialia nominat, solus Gregorius, minuta, atque leuissima: quæ vtrum sint eadem cum vestris venialibus nondum certo constitutum est. Sed hunc omittamus sane.

XXIII. At Cyprianus, intellexitne peccatum veniale? An tu potius neglexisti legens, Bellarmine? Quid ergo scripsit Epist. 52. quem vnum habetis locum. *Aliud est ad veniam stare: aliud, ad gloriam peruenire: aliud, missum in carcerem non exire donec soluat nouissimum quadrantem: aliud, statim fidei, & virtutis accipere mercedem: aliud, pro peccatis longo dolore cruciatum emendari, & purgari diu igne: aliud, peccata omnia passione purgasse.* Hęc ille. Atqui inquam, primo cur hunc locum dicis explicare? Nam ille, profecto, nec aurum, nec argentum habet, nec lapides pretiosos, nec vero lignum, fœnum, stipulam. Audiamus magnifice ratiocinantem Iesuitam. Non meminit ille quidem aperte huius loci: sed tamen, cum nusquam in Scriptura fiat mentio ignis, vbi aperte de Purgatorio agitur, nihil dubium est, quin Cyprianus ad hunc locum respexerit. Quid hoc? quid hoc est, inquam? Ergo tibi pro certo supponendum est, hîc agere Paulum, & quidem apertissime de Purgatorio, prius quam certum sit Cyprianum ad hunc locum respicere. Et tamen tu ex Cypriano probare vis, hunc locum intelligendum de Purgatorio. Itane disputas, ô magne controuersiarum disceptator? Et sunt tuę demonstrationes huius generis, ex pura petitione principii? Sed hoc mitto. Istud me nunc oportet annotare: solam ignis vocem in Cypriano inueniri communem cum hoc loco Pauli. At nos agere nunc de ligno, fœno, stipula. Dic, age, de tribus capellis: vbi docuerit Cyprianus lignum, fœnum, stipulam, esse peccata venialia? Ast ego contra doceo: quia istos, de quorum purgatione per ignem nonnihil loquitur, quod tu non intelligis, constat fuisse lapsos, de quorum causa disputabat: lapsos autem, non in risum paulo immoderatiorem, in verbum otiosulum: sed in abnegationem fidei. Hoccine veniale?

XXIV. Quid Ambrosius? *Cum Paulus dicit, sic tamen quasi per ignem ostendit quidem illum saluum futurum, sed pœnas ignis passurum, vt per ignem purgatus fiat saluus, & non sicut perfidi, igne in perpetuum torqueatur.* Esto, sane: Sed de capellis quid? Quid de peccato veniali: Hoc enim agitur a nobis: quod tamen non agitur ab Ambrosio. Contra vero, agi de peccato mortali, sic doceo. Omnis doctrina mala, corrupta, vana, est in doctore peccatũ mortale. At lignum, fœnum, stipula, Ambrosio est doctrina mala, corrupta, vana. Ergo lignum, fœnum, stipula, est Ambrosio peccatum mortale. Assumptum probo ex eius verbis: *Vnusquisque autem videat quemadmodum superædificet. Id est, vt superædificia congruant fundamento: quia si male docuerit, Christi nomẽ permanet, quod est fundamentum: doctrina autem mala peribit, sicut dicit Dominus: Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur. Fũdamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Ideo, nemo potest ponere aliud fundamentũ: quia, quamuis hæretici sint aliqui, non tamen docent nisi sub Christi nomine. Si quis autem superædificat, supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos: Lapides pretiosi sunt quos non corrumpit ignis. Tria genera posuit præclara in mundo, in quibus bonam doctrinam significauit. Ligna, fœnum, stipulam: tria alia genera posuit, sed friuola: in his corrupta & vana doctrina designata dignoscitur. Qui facit hoc opus, manifestus erit, dies enim declarabit, quia in igne reuelatur: hoc est, mala doctrina in igne reuelatur: hoc est, mala doctrina in igne omnibus apparebit: nunc enim quosdã fallit. Et vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Quia enim per ignem examinatio fiet, si in aliquo non inuenerit quod exurat, manifestat illum bonum fuisse doctorem. Mala enim & adultera doctrina idcirco in ligno, fœno, & stipula significata est, vt ostenderetur ignis esse esca.* Nota non friuola tantum superædificia: sed doctrinam malam, corruptam, vanam, adulterã, quæ fallit aliquos: denique, comprehendentem etiam hæreses. Hæc peccata venialia?

XXV. Non Cyprianus, non Ambrosius. Ergone Hieronymus? Recitat ex commentario in Amos. *Iuxta illud, quod in Apostolo legimus, Ipse autem saluus erit, quasi per ignem: qui ergo saluatur per ignem, quasi torris de incendio rapitur.* Audio: sed de tribus capellis, quid tandem? An Bellarmino credimus, illud, qui saluatur per ignem, idem esse ac, qui peccata venialia admiserit? Sed cõtradicet Hieronymus ipse: paulo post: *Igitur & Israel, & cuncti hæretici, quia habebant opera Sodomæ & Gomorræ subuertuntur vt Sodoma & Gomorra: vt quasi torris raptus de incendio liberentur.* Hæccine peccata venialia?

XXVI. At Augustinus saltem. Imo, neque ipse Augustinus, etsi omnium mollissimus. Constanter enim lignum, fœnum, stipulam, appellat paulo vehementiorem amorem rerum temporalium, etsi non præpositarum amori Christi. Sed hunc tamen vt venialem diceret, nunquam accidit. Scio, venialẽ appellari à nostris Papistis: sed horum nos sententiam nec quærimus, nec curamus. Augustini quærimus: & quantum opus est, curamus. Et hæc sane, si in dubio sit, quandiu erit in dubio, ne mirentur Papistæ nos qui etiam minima peccata scimus esse mortalia: minima peccata legentes apud Augustinum, interpretari mortalia. Cur enim vellent, nos non ex nostra sententia Augustinum interpretari in re dubia, potius quam ex ea quam nobis illi præscribere volunt, & nos scimus alienam esse à veritate?

XXVII. Reliquos quid exsequar singulos: quum ne cuncti quidem, momentum facerent? Atqui Bellarmino confidentiam fecit hæc vna ratio. Quod putarit primo, quicumq; Purgatorium admittant, etiam peccata venialia admissuros, Deinde, hos omnes Purgatorium admittere. Atqui hoc postea constabit esse Bellarmini somniũ: illud ẽt nunc fictitiũ esse apparuit.

XXVIII. Desino plura dicere; tantum describo Francisci Turriani iudicium: imo non iudicium duntaxat, sed etiam prolixiusculam disputationẽ, concludentem diserte ligna, fœnum, stipulam, esse peccata mortalia. Pro Epistolis lib 4. c. 13. *Aurum, argentum, lapides pretiosos: Significare hæc varias species virtutum ac bonorum operum, quia nemo dubitat, non opus est per Scripturas probare. Quod vero lignum, fœnum stipula, varia malorum genera significãt, quæ sunt opera cõbustibilia, id est, digna gehenna ignis æterni, ex mediis locis Scripturæ Sanctæ licet intelligere: vt Esaias primo, de idolorum cultu loquens, Fortitudo, inquit illorum vt stipula stuppæ: fortitudinem vocat idola, quibus Israelitæ cõfidebant, & in quibus spem victoriæ collocabant: illorum itaque idololatriam dicit esse stipulam: significans arsuros esse igne æterno propter illud peccatum. Sic beatus Cyrillus in commentario prophetæ huius interpretatus est: quo in loco ait significare lignum, τὸ ἐξαπτόμενον id est inflammabile: fœnum vero & stipulam, τὸ ἀκάθεκτον, id est, non posse cohiberi flammam, & extingui: quod in Euangelio dicitur ἄσβεστον, id est inextinguibile. Rursus Beatus Basilius in commentario eiusdem Prophetæ in eodem loco, stipulam ait significare vitam inflammabilem, & incendio dignam. Nemo autem non intelligit, quæ talem faciunt vitam, id est incendio dignam, peccata esse mortalia.* Hæc ille: & pauca præterea.

CAP. XII.

Quæ sit Paulo dies reuelans.

I. HActenus disputata est minor syllogismi propositio. Maior asserebat: Quicunque seruetur per ignem, eius animam post mortem igne purgatorio a peccatis mundari. Hanc rursus negamus. Illi probant ex Pauli verbis: *Cuiusq; opus manifestum fiet: dies enim Domini declarabit: nam per ignẽ retegetur, & cuiusq; opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus manebit, quod superædificauerit, mercedem accipiet. Si cuius opus exustum fuerit, damnum faciet: ipse vero saluus erit, sic tamen quasi per ignem.*

II. Sed nos & maiorem negamus: nec stabiliri his Pauli verbis, possumus coencedere. Hoc tamen illi vt obtineant, diligenter disputant: primum, quis sit ille dies Domini: deinde, quis ignis: norunt enim esse de vtroque valde discrepantes tum veterum, tum etiam recentium interpretationes: adeo, vt si suam non peculiariter statuant in certo, reliquis omnibus refutatis, necessario illis ad restim res redeat. Suum enim Purgatorium nullum esse posse sciunt, nisi eo intermedio tempore, quod est à morte ad resurrectionem corporis.

III. Disputat ergo Peltanus, per diem Domini significari vel præsentem vitam, vel particulare vniuscuiusque iudicium, quod fiet in morte: vel vniuersale iudicium, quod futurum sit in resurrectione. At diem, de quo hîc sermo, non posse aut ad præsens seculum, aut ad vniuersale iudicium commode transferri: consequens esse, vt ad tempus instans mortis vniuscuiusque, particularisve iudicij transferri debeat. At Veteres, inquam, alij præsentem vitam maluerunt: alii vniuersale iudicium: nemo nisi recentissimus, illud particulare. Nostri omnes, Martyr, Caluinus Beza, iis assensi sunt, qui vitam præsentem. Pellicanus iis, qui vniuersale iudicium. Et certe illud intermediũ tempus nihil habet verisimilitudinis.

IV Sed, non intelligi præsentẽ vitã, disputant argumentis quatuor, apud Bellarminũ Peltanum, Iustinianum Commentario in hunc locum. Primo: Quia Græce est dies cum articulo ἡ τῆς ἡμέρας ex quo apparet, certum quendam,

dam, & definitum diem significari: vt poster. ad Timoth. 4. *Quam reddet mihi Dominus in illo die.* Et 2. *Certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem.* Et 4. *Det ei Dominus inuenire misericordiam in illa die.*

V. At nos negamus, ἡμέραν, etiam addito articulo, semper designare certum aliquem, præfinitumque ac præstitutum diem. Interdum enim mere ἀορίστως. Ad Rom. 8. θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν: *occidimur totum diem.* Decimo: ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου. *Toto die expandi manus meas,* Et 14. ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν: *Qui curat diem.* Ad Ephes. 5. αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι: *Dies mali sunt.* Hinc Iosuæ 13. προβεβηκὼς ἐν ἡμέραις: Et 23. προβεβηκὼς ταῖς ἡμέραις: pro quo, Genes. 18. προβεβηκότες ἡμέραις: & 1. Reg. 1. προβεβηκὼς ἡμέραις, *prouectus diebus.*

VI. Interdum sola distinctio noctis innuitur. Genes. 1: Διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός: *ad discernendum inter diem & noctem.* Et statim. τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας: *Luminare maius in principatus diei* Lucę nono: ἡ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν, *Dies autem cœperat inclinare.* Ioan. 11. δώδεκά εἰσιν ὧραι τῆς ἡμέρας: *Duodecim sunt horæ diei:* ἐάν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, *Si quis ambulet interdiu* Apoc. 8 ἡ ἡμέρα μὴ φαίνῃ τὸ τρίτον αὐτῆς: *Et dies non appareat tertia parte sui.* Hinc phrasis ἅμα τῇ ἡμέρᾳ: vt Mich. 2. καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλεσαν αὐτά: *Et simul cum die consummabant ea.* Vnde etiam describitur operariorum labor: Matt 20. συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν: *Pactus cum operarijs denario in diem,* τίς βαστάσει τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα: *Qui portauimus pondus diei, & æstum.* Exod. 5. οὐκ ἀποκλίνετε ἀπὸ τῆς πλινθείας τοῦ καθήκοντος τῇ ἡμέρᾳ: *Non relinquetis à lateribus, quod pertinet ad diem.* Porro, hanc διαχώρισιν noctis Caluinus expressit opportune: *Dies apte vocatur tempus illud, quo discussis tenebris, & caligine, illustratur Veritas: Ac si diceret, non semper erunt tenebræ, aliquando lux orietur, quæ omnia manifestabit.*

VII. Breuiter & distertius dico, nunquam significari certum præstitutumque diem, nisi, præter articulum, accedat aliqua circunstantia peculiaris, quæ circumscribendi vim habeat. Matth. 24. αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε: Dies Noe. Matth. 14. τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων *prima die azymorum* Luc. 1. ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἡρῴδου: *In diebus Herodis.* Et 4. ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων: *Die Sabbatorũ.* Sunt autem in circumstantiis frequentissima pronomina relatiua. Matth. 3. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις: *in illis diebus.* Et 7. πολλοί μοι ἐροῦσιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ: *Multi mihi dicent in illo die.* Et alias frequentissime. Vnde apparet, quam inepte sese gerat in disputando Bellarminus, qui exempla proferat huius ordinis, vbi præstitutio diei non est ab articulo, sed à pronomine: non τῇ ἡμέρᾳ, quæ nostra phrasis esset: verum, 1 poster. ad Timoth. εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν & ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ: & quarto. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ: Quæ nunc nostra nulla phrasis est.

VIII. Secundo. Præsens tempus, inquit, non dicitur dies Domini: sed dies nostra: sicut contra dies alterius vitæ: dicitur dies Domini, non nostra. Luc. 19. *Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi.* Et 22. *Hæc est hora vestra.* Galat. 6. *Dum tempus habemus, operemur bonum.* Psal. 14. *Cum accepero tempus, in iustitia iudicabo.* Sophon. 1. *Iuxta est dies dies Domini magnus.* Ioel. 2. *Veniet dies Domini tenebrarum & caliginis.*

IX. Atqui primo, Paulus diem Domini non dixit: sed diem: neque enim vlla exemplaria Græca aliter habent: quam ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει. Nec Syrus mutauit יומא גיר הו גלא להּ quod perperam vertit Boderianus: *Dies enim ille patefaciet illud:* sed bene Tremellius: *Dies enim ipse manifestat illud.* Et vide somnolentiam. Nam id pro neglecto habuerunt, Bellarminus, Peltanusq; quasi interesset nihil. Iustinianus opponit, multos Latinos codices, & emẽdatiores, habere diem Domini Sed hos quis edixit esse emendatiores? Nam contra Latinorũ codicũ varietatẽ ex Græcorũ fide censendã, præscriptio est Augustini. At Græci codices constantissimi sunt: adeo quidem, vt nulla vnquam variæ lectioni s hoc loco vestigia occurrant. Illi igitur sine dubio Latini codices sunt emendatiores, qui non legunt diem Domini. Caluinus: *Plus gratiæ habet metaphora, si diem simpliciter legas, quia subindicat Paulus hoc modo, non semper bene discerni veros Domini seruos, à falsis operarijs: quia noctis obscuritate vitia & virtutes tegantur: sed noctem hanc non fore perpetuam.*

X. Sed demus tamen, diem Domini: quid tum? Præsens tempus aiunt, non dicitur dies Domini: sed dies nostra. Falsum, inquam. Et testẽ do Thomam in hunc ipsum locũ, *Dies Domini dicitur, quando voluntas Domini completur de hominibus, qui per eius iustitiam præmiabuntur, vel damnabuntur. Vnde secundum triplex Dei iudicium, triplex potest intelligi dies Domini. Erit enim quoddam iudicium generale omnium: & secundum hoc, dies Domini dicitur nouissimus dies iudicij. Aliud autem est particulare iudicium, quod fit de vnoquoq; in morte ipsius: & secundum hoc, dies Domini potest intelligi dies mortis. Sic ergo dies Domini declarabit, quia in morte vniuscuiusq; eius merita patent. Tertium autem est iudicium in hac vita: in quantum Deus per tribulationes huius vitæ interdum homines probat Dies ergo Domini declarabit, quia in tempore tribulationis affectus hominis probatur.*

XI. Enimvero, quæ est igitur, quam Ecclesia diem Dominicã vocat, post Apostolos, Apoc. 1. ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ: *Fui spiritu correptus die Dominica?* Sed & alias, Esaiæ 2. *Dies Domini exercituum super omnem superbum, & excelsum, & super omnem arrogantem, & humiliabitur.* Et tamen, teste Lyrano, sermo est de tempore, quo Sedechias à Nabuchdonosore abductus est: vel, teste Hieronymo quo Romani subuerterunt templum. Cap. 13. *Vlulate: quia prope est dies Domini.* Et post: *Ecce dies Domini venit.* Et tamen eo capite prædicitur Babylonici regni euersio per Cyrum, testibus Hieronymo, & Lyrano. Ezech. 13. *Hæc dicit Dominus, Væ Prophetis insipientib. non ascendistis ex aduerso: neque expetiuistis murum pro domo Israel vt staretis in prælio in die Domini,* id est, inquit Emmanuel Sa, *quum Deus per Chaldæos puniret* Cap. 30. *Prope est dies: prope, inquam, est dies Domini: dies nubis: & tempus Gentium erit. Veniet gladius in Ægyptum: & erit dolor in Æthiopia, quum cecididerint vulnerati in Ægypto. Prophetat,* inquit Lyranus, *non solum contra Ægyptum, sed etiam contra eorũ auxiliarios.* Hieronymus: *Vt autem sciremus quis esset iste gladius, qui vastaret Ægyptum, & terreret Æthiopiã, sequitur manifestius: Et cessare faciam multitudinem Ægypti in manu Nabuchodonosor regis Babylonis: qui non solum veniet, ed ve iet multis comitatus nationibus.* Scilicet, iste dies Domini non erat in præsenti seculo, nec infuturo vsurus erat Babyloniis Deus ad castigandos Ægyptios. Quid similia omnia sigillatim exsequar? Habes diem Domini, in seculo, Ioel primo, Amos quinto: apud Abdiam, & alias fortasse.

XII. Quid ad nos, si alias interdum dies Domini dicitur de futuro seculo; dum alias etiam de præsenti? Et tamen immerito Ioelem, nominat testẽ c. 2. *Venit dies Domini tenebrarũ, & caliginis:* nisi nulla fides Hieronymo: *Rursum,* inquit, *per metaphorã locustarum, describitur impetus Chaldæorũ.* Vel nulla Lyrano: *Quia prope est dies tenebrarum, tempus multarum miseriarũ, & calamitatum: Quod potissime habet locum in prima destructione templi per Chaldæos, & secunda per Romanos, & in eius prophanatione per Græcos.*

XIII. Tertio, Tempore vitæ præsentis nõ declaratur opus vniuscuiusq; quale sit. Tribulariones n. communes sunt bonis & malis, iustis & iniustis.

XIV. Respondeo, sumi falsum. Etenim si tempore vitæ præsentis non declararẽtur vnquam, cuiusmodi essent opera cuiusque: ergo nullum esset discrimen inter bonum & malum. Tum autem quia de doctrina proprie & peculiatiter, agitur, nulla ratio esset discernendi hæreses suborientes, à vera doctrina. Atqui contra docuit experientia, nunquam Deum permisisse, vt perpetuo fallerent Ecclesiã falsi Doctores. Etsi n. aliquãdo visi sint aliquã-diu prævalere: tamen vicit tandem veritas. Sic Ariani, postquam vniuersum orbem occuparunt profligati sunt tandem. Sic Antichristus, post immanem tyrannidem, eamq; longissimã, demum cõficiendus est Spiritu oris Domini.

XV. Fateor, tribulationes communes esse. Verum, dies Domini, siue etiã ignis, non solas has significat: imo neq; præcipue: fuit n. illa particularis Augustini commentatio. Deinde, non sequitur, si communes sint, non manifestare tamen opera. Quia non est necesse, in omnibus eadem esse effecta afflictionum. Nam certe his sic exploratur fides electorum, vt etiam approbetur. Primæ Petri 1. *Tristitia paululum nunc si opus est, in variis tentationib. affecti, vt exploratio fidei vestræ, multo pretiosior exploratione auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur, comperiatur vobis esse laudi, & gloriæ, & honori.*

XVI. Quarto, omnes Doctores intelligunt hanc diem esse diem iudicij. Licet n. Augustinus & Gregorius, docuerint, posse referri ad hanc vitam: tamen docent etiam posse intelligi de tempore futuro post hanc vitam.

XVII. Sed Bellarminus interpolat vtriusque sententiam. Augustinus sane tam constans fuit in ea explicatione, quæ diem Domini exponit in hoc seculo, vt nunquam ostenderit se in aliam partem inclinare. Amplius dico: nunquam Augustinus aliam expositionem, vel vidisse significauit, quam nõ improbaret, & refutaret: vt c. illo 16. de fide & oper. illã quæ salutem cuilibet pollicebatur, etiam in peccatis perseueranti. Itaq; nunquam docuit, quod Bellarminus asserit, posse accipi diem hunc, de futuro seculo, Gregorius vero vtriusque meminit, sed non sine discrimine: *Quanuis,* inquit, *hoc de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito, possit intelligi, tamen hoc de igne futuræ purgationis accipiat.* Nimirum, ita aliis suum permittens sensum, vt suum tamen ipse sibi retineat, nec illum tam probet, quam cautela quadam corrigat, ne in eam incidat, quam Augustinus improbabat. Nec vero illum huic, aut præferri, aut æquari significauit: & contra, eo ipso, quod aliorum esse ostendit, sine dubio postpositum. Nam cui hactenus auditum est: eam quenquam amplecti sententiam, quam non præferat omnibus aliis?

XVIII. Quum consentiant omnes Papistæ, diem hunc intelligendum post hanc vitã, tũ vero scindunt se in tres sententias. Sunt n. qui, cum Veteribus, vltimũ vniuersaleq; iudicium velint. Bellarminus in iis nomen profitetur suum: *Omnes Veteres,* inquit, *videntur accepisse per illam diem, diem vltimi iudicij quorum mihi videtur verissima sententia.* Et hanc argumentis quatuor firmare conatur. Vno. Quia vbique in Scripturis dies Domini, significet diem vltimi iudicij. Secundo, quia dicatur *in illa die:* quo designatur vna quædam dies, qua omniũ hominum opera simul probantur. At dies iudicii particularis non sit vna, sed multiplex: nec in ea probentur omnium opera. Tertio: quia dicit Apostolus: *Dies Domini declarabit:* quasi diceret, tunc erunt omnia omnib. manifesta, vt c. seq. *Donec veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium:* Id autem non fiet nisi in nouissimo iudicio. Quarto: Quia sequatur: *Quia in igne reuelatur.* Dicitur a. dies iudicij reuelari in igne: quia vltimum signum & omnium notissimum erit conflagratio totius mundi: & propterea, semper fere dies iudicij describitur per ignem.

XIX. Sed profecto, non bene de Veteribus est meritus Sophista: qui his argumentis tam misere conquisitis, manifeste prodit huius opinionis τὸ ἀχυρῶδες, quod illi sui maiestate nominis melius tegebant. Neque enim quisquam est eorum, qui vllam rationem adscriptam voluerit: quin consultius putauit præsupponere tanquã rem per se notam: vt alias frequentissime solent. Et obtinebat hæc securitas, vna cum ætatis prærogatiua, vt non temere quisquam se eis opponeret. Ast in Bellarmini ratiunculas, nemo est, qui non sibi inquirendum putet: quibus tam leuibus inuentis fieri non potest, vt non displiceat, quod ante saltem dissimulabatur.

XX. Prima ratio paulo ante refutata est, quum ostensum, & non nominatum diem Domini à Paulo: & solitum tamen diem Domino non semper significare vltimum iudicium: sed interdum particularia, quæ exseruntur in hoc seculo.

XXI. Secunda, manifestam habet παραγραφὴν. Nam, Paulus non dixit: *In illa die:* quomodo alias legimus ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ: qua formula nemo dubitat quibusdam locis absolute designatum iudiciũ vltimũ, vt poster. ad Timoth. 4. & 2. Consuluisset pudori suo Sophista elegantius alia quapiam ratione, quam per tam apertum ψευδολογοφόημα. Enimuero, vt certum est, illam esse vnam diem futurii iudicij: sic falsum à Paulo vllam vnam nominatam diem, qua iudicentur omnia humanorum opera.

XXII. In tertia, illud *Dies declarabit;* nimium Iesuitice exponitur, omnia omnibus erunt manifesta. Nec debuit vir bonus, tam audacter sibi sumere quicquid libuit. Nam de 4. c. longe aliud iudicium est: longe dissimilis locus: qui diserte ponat Dominum venturum: *Nolite,* inquit, *ante tempus iudicare, vsq; dum venerit Dominus.* Sic & diuersa sunt verba: & longe alia occasio.

XXIII. In quarta, noua expositio est: *In igne reuelatur,* id est, dies ille manifestatur. Etsi Anselmi sit & Thomæ: Propter quam Salmero etiam textum corrumpit, legens: *Dies Domini declarabit, qui in igne reuelabitur.* Contra omnium codicum fidem. Nam Græce est: ἡ ἡμέρα δηλώσει ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται). Et in Latina editione: *Dies Domini declarabit quia in igne reuelabitur,* etiam secundum Sixtũ V. Et in Syra מטל דבנורא מתגלי. Neque vero dubium erat, quin reuelari diceretur opus cuiusque. Ambrosius: *Quia in igne reuelatur, hoc est mala doctrina in igne omnibus apparebit.* Hieronymus siue quis est est alius, legit, nisi falsa est Victorini editio, *Dies enim Domini*

declarabit, quæ in igne reuelabit. Haimo Halberstatensis: *Id est, dies iudicij & vindictæ Domini manifestabit omnia opera hominum.* Lyranus: *Sicut enim in eodem igne aurum rutilat, & palea fumat, sic idem ignis purgat electos, & damnat reprobos.* Lombardus: *Et vere declarabit, quia in igne, id est, in pœna Purgatoria hominis, reuelabitur, quicunque modo neget.* Iustinianus: *Ipsum opus conflagratione præcurrente illucescet.* Et in commentario, post Bellarmini commentũ: *Verum ego coniungo cum præcedentibus, vt sensus sit. Vniuscuiusq; opus manifestũ erit: tum adhibita parenthesi (Dies enim declarabit) manifestum, inquam erit, quia in igne reuelatur.* Gregorius de Valentia in hac cõtrouersia: *Quo etiam tempore per ignem hoc est, per acrem examinationem particularis iudicij, sicut multi hic interpretantur, manifestum erit vniuscuiusque opus.* Item Vigor: *Quia in igne reuelabitur. Transibit per ignem, & probabitur: si opera fuerint bona prætergredietur: si insit rubigo, manebit in igne.* Turrianus c. 13. quarti pro Epistolis: *Sequitur deinde, Quia in igne reuelabitur, scilicet opus bonum reuelabitur in igne nempe temporali: opus malum in igne scilicet æterno.* Sic nimirum Bellarminus amat auia. Sed non si ille palabundus errat, ideo veritas est non certa.

XXIV. Itaque alij sententiam delegerunt huic oppositã. Peltanus negat ad vniuersale iudiciũ omniũ recte satis hunc locum transferri posse. Ideoq; mauult particulare cuiusque iudicium in morte, vt etiam Feuardentius, & Turrianus, & Costerus, & Gregor. de Valentia: & alij. Nulla tamen hi ratione freti nisi refutatione, tum huius seculi, tum iudicij vltimi. Vnde nobis iã facile iudiciũ est. Nam diẽ huius seculi ostendimus, non bene refutari: vnde necesse est, nõ tantũ diẽ vltimi iudicii, sed ne quidẽ mortis diẽ bene cõcludi.

XXV. Alij denique errorem geminarunt, amplectentes vtrumq. & particulare, & vniuersale iudicium, in quibus Tauernerius est: *Quæ enim*, inquit, *nunc velut in tenebris occultantur, in die Domini plane reuelabuntur, cum videlicet iudicabit Deus occulta hominum: vel in morte cuiusq; in particulari, vel in die vniuersalis iudicij.* Et Iustinianus: *Ego neutri sententiæ præiudicatum velim.* Quanquam particulare iudicium vehementer suggillet: *Si de iudicij extremo die accipiamus, dicendum erit, non fore quidẽ saluos, quod tunc igne expiandi sint, sed quod prius fuerint igne expiati: si de obitu cuiusque res videtur planior, & quæ nullis difficultatib. sit obiecta: nisi quod malos habet autores, id est, hæreticos.*

XXVI. At nos, hunc particularem cuiusque mortis diem negamus posse intelligi. Non tantum, quia intelligendus dies est in hac vita; sed etiam quia dies ille nihil reuelat. Neque ostendet quisquam Scripturæ morem esse, reuelationem vllam assignare morti cuiusque: sed vltimo potius iudicio, & aduentui Christi. Cuiusmodi ille locus est paulo ante citatus à Bellarmino, prior. ad Cor. 4 *Donec veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Cęterum enim, dies mortis, opus cuiusquam neque superstitibus reuelat, quibus hoc iudicium obscurissimum est, neque indicatum vnquam nisi per paucas, easque impudentes fabulas apparitionum: neque mortuis, qui nulli ea manifestatione indigent: nam nec beati ignorant, quia illuminati: nec damnati curant, quia perpetuo blasphemant. Quę ratio concludit etiam contra diem vltimi iudicij. Nam etsi in hoc omnia occulta dicantur reuelari: tamen non significat ipsa probari, exploratiue opera qualia sint, quasi adhuc incertum esset iuris, vt dicunt iudicium: sed tantum de facto ostensum iri, quinam bene an male vel cogitarint vel egerint: quomodo non ipsa opera examinantur: sed operatores potius.

Cap. XIII.

De igne apud Paulum.

I. Ter ignis Paulus meminit: *Per ignem retegetur: cuiusq; opus quale sit, ignis probabit: ipse vero seruabitur, ita tamen vt per ignem*: Præcipuus in hac materia nodus, inquit Peltanus, quid ignis nomine accipi debeat. Esto sane. Itaque huic nodo nunc suo ordine cuneus aptetur.

II. Quod ergo primum opus? *Salua Apostoli sententia*, inquit, *non eodẽ modo vtrobiq; accipi posse, extra controuersiam est. Inquirendum est ergo, ecquidnam ignis vocabulo denotetur, cum hoc scribitur, ignem, quale vniuscuiusque opus sit, probaturum, vel item Domini in igne, vel per ignem patefactum iri: duo enim hæc incidunt in idem: Ecquid rursum, cum sub Apostolicæ sententiæ finem, ligni, fœni, ac stipulæ structorem, per ignem saluum fore asseritur.* Et hæc quidem Sophistæ mens manifesta: nimirum, vsum esse Paulum ignis vocabulo ὁμωνύμως, id est, in alium atque alium sensum. Semel dicens, *per ignem retegetur*: & *ignis probabit*: iterum autem, cum: *ita tamen vt per ignem.* Et scio consentire Bellarminum, Emanuelem Sa, fortasse Costerum, Salmeronem, Tauernerium, aliosque nonnullos.

III. Sed hanc homonymiam quare extra controuersiam posuerit, non æque manifestum est, nisi quibus cognita Sophistarum consuetudo est, vt quibus rebus demonstrandis pares non sint, eas fingant esse ipso Sole manifestiores. Atqui nobis, ne nesciat, persuasissimum est, Paulum in hac materia, ignem nominasse semper eodem modo: quod potuit discere ex Commentariis Caluini, Martyris, Bezæ aliorũ. Nisi forte nihil controuersum Papistæ putent, nisi de quibus solent in vtramque partem ipsi inter se nugari.

IV. Et tamen quid nos dico? Nam & Papistæ plures homonymiam hanc ignorarunt. In quibus primos constituo, qui ne annotarunt quidem, Poligranum, Feuardentium, Vigorem, Alphonsum de Castro: & alios. Nam hi si suspicati essent, nulla erat causa cur tacerent potius, quam qui, sibi exprimendam putarunt; imo præcipuam suæ demonstrationis partem sunt arbitrati: vere actum putantes de Purgatorio, nisi rimam inuenirent, qua vim possent euadere obiicientium, eundem ignem vtrisque ędificantibus communem fore.

V. Sed non desunt qui testati sunt, ter nominatum ignem, vnum eundẽque haberi. Turrianus, c. 13. quarti pro epistolis *Redeamus ad locum Apostoli. Vniuscuiusque, inquit, opus manifestum erit, dies enim declarabit, scilicet dies extremus mortis. Sequitur deinde, quia in igne reuelabitur: infinite, &, vt ita dicam, indeterminate dixit, sine articulo Græco* ἐν πυρὶ, *id est, in hoc, aut illo igne, scilicet opus bonum reuelabitur in igne, nempe temporali, opus malum in igne, scilicet æterno.* Gregorius de Valentia: *Et vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit, quia scilicet cruciabit eum, qui lignum, fœnum, & stipulas super fundamentum illud ædificauerit.* Est post paulo: *Saluus erit, sic tamen quasi per ignem, id est, non tamen ita punietur, vt non fiat tandem saluus: sed fiat saluus denique per eiusmodi cruciatum ignis.* Iustinianus, non solum in paraphrasi, illud. *Saluus quasi per ignem* interpretatur: *Ipse tamen igne illo expiatus, salutem consequitur*, nempe de quo ante dictum, *ignis probabit*, quod interpretatus est: *quale omnino sit ignis Purgatorij, experimento patefiet.* Sed etiam in notis, quasi incommodam homonymiam suggillauit: *Sunt*, inquit, *qui ignis nomine hoc loco intelligant diuini iudicij seueritatem*: Et post: *Verum, hac admissa sententia necesse est fateri paucissimis verbis Apostolum admodum ambigue ignis nomen vsurpasse: nã paulo post de igne Purgatorio absque dubio loquitur. Itaque, malim accipere de igne Purgatorio. Nam quemadmodum de humana doctai ratione metaphorice loquutus est, comparans eam materiæ, quæ vel resistat igni, vel ab eo comburatur: ita, perstans in metaphora, de igne Purgatorio loquitur: quasi eam materiam exploret: de quo paulo post.*

VI. Viden'? vt vel intempestiua confidentia seipsos, vel malitiosa dissimulatione alios decipiant Sophistæ? Enimuero, qui non vidit de eodem igne perpetuo Paulum loqui, hunc oportet ad miraculum vsque esse stupidum: *Nam, per ignem retegetur: & cuiusque opus quale sit, ignis probabit.* In his ne Peltanus quidem dubitat, eundem ignem bis nominatum. Quid ergo sequitur: *Si cuius opus manebit, quod superædificauerit, mercedem accipiet.* Hoc membrum, quæso, quo erit referendum? Nonne eo, vt explicetur quomodo dies ille, ignis ille probabit aurum, argentum, lapides pretiosos? Itaque illud *si opus manebit*, necessario intelligendum in igne: nimirum sicut argentum, lapides, in igne manent. Et ita interpretes, & nominatim Bellarminus, in suo illo domus conflagrantis paradigmate.

VII. Superest alterum membrum. *Si cuius opus* κατακαήσεται *arserit*, siue *exustum fuerit, detrimentum patietur.* Quid hoc? Distrahimusne aliorsum à præcedentibus: an potius eodem referimus? Est enim dictum, *Cuiusque opus manifestum fiet: dies enim declarabit: nam per ignem retegitur.* Atqui si hoc de opere ardente non pertineret eo, Ergo non vtriusque, sed alterius duntaxat opus manifestum fieret, id est, per ignem retegeretur. Sed neque apud interpretes dubium est, quin eodem referatur. Atqui eiusdem sententiæ particula hæc est: *ipse autem seruabitur: sic tamen quasi per ignem.* Et tam desultorium fuisse Paulo discursum, quisquam pius patietur, vt nulla apparente causa eiusdem orationis membra tam importune distrahat? Non solet. Et hoc loco cur non veniat in mentem Bellarmini paradigma? Domo incensa, si intus sit architectus, necesse habet euadere per ignem, & interdum ambusta barba capillisq; non integris. Quem ignem, inquam aliumne, quam quo domus conflagrabat? id est, lignum, fœnum stipula? Eodem igne ambuntur architectus: & saluus fit tanquam per eundem ignem.

VIII. Negat vero Bellarminus absurdam esse homonymiam gemino argumento. Vno: quod non sit insuetum Paulo in eadem sententia vti varie aliquo nomine: vt poster. ad Cor. 5. *Eum qui non nouit peccatum pro nobis peccatum fecit.* Ad Rom. 8. *De peccato damnauit peccatum.* Altero, quia cogamur ab ipso textu non vnam; sed geminam æquiuocationem admittere. Vnam, cum dicit, Diem iudicij manifestari per ignem, scilicet, conflagrationis: alteram: *Cuiusq; opus ignis probabit*: nam ignis materialis non potest probare opera quæ transierunt: Itaque illi duo ignes sunt. Rursum, quia hoc secundo igne omnia opera sint examinanda, tertio vero non opera, sed operarii, nec omnes quidem. Ergo hi etiam ignes sunt diuersi.

IX. Imo, vbi nulla causa cogit, non potest si non absurda, certe non intẽpestiua homonymiæ affectatio esse. Esse autem hic nullam caussam, paulo post spero, obtinebimus: sed & obtinere debent quicunq; saltem vel de Purgatorio sunt interpretati, absq; vlla homonymiæ specie: vt mittam Veteres, qui nulli Purgatorium hoc videre loco.

X. Non insuetum Paulo in eadem sententia varie vti aliquo nomine. Ne aliis quidem autoribus, inquam. Quid tum? An propterea ne in istum quidem locum absurdum à Iesuitis tale quid inuehi? Similes saltem locos ostẽderent. Sed vbi nihil simile, cur opus est? Dixit Paulus, qui non nouit peccatum, esse factum peccatum. Esto: Atqui non erat necesse eodem sensu factũ esse peccatum, quo peccatum non nouit: at si non eundem ignem dicas, & qui retegat, & qui probet, & per quem seruetur, ineptam orationem facis, & nihil scopas dissolutas obiicis: & denique infantiliter balbutientem fingis Vide mihi quęso. Cuiusque opus manifestum fiet: dies enim declarabit, quia in igne conflagrationis reuelabitur: & cuiusque opus quale sit ignis aliquis communis probabit: ac si cuius opus ardebit, is damnum faciet, ipse vero per ignem Purgatorii saluus erit. Seriane hæc oratio est, viri cordati, an desultorius nugatoris lusus? At in Paulo omnino bene: eum qui peccatum culpæ non nouit, fecit peccatũ, hostiam. Nimirum, quia qui hostia est, id est, pœnas sustinet, eum oportet nosse peccatum culpæ. Itaque oportebat vim miraculi sic expressam: Etsi Christus nullam nouisset culpam, tamen culpæ pœnas luit.

XI. In altero loco homonymiam esse nondum omnes consenserunt. Certe in Bezæ versione (cui præiuit Oecumenius) nulla apparet: *Deus, suo ipsius Filio misso in forma consimili carni peccato obnoxiæ, idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne.* In quam versionem, dissimulato autore, transit Iustinianus: *Omnino*, inquit, *referendum puto* περὶ ἁμαρτίας *ad principium* πέμψας Et in paraphrasi. *Deus immortalis suo ipsius, Filio cœlitus misso, & carni nostræ peccato obnoxiæ plane conformato, idque ad peccatum à carne nostra penitus abolendum, quod sibi ante omnem æternitatem propositum erat, vt decerneret peccatũ in carne nostra nullum deinceps ius habere id reipsa aliquando cõsequutus.* Et vero qui de peccato dicunt id est, hostia peccati, non docent facile quid sit περὶ ἁμαρτίας κατακρίνειν. Nam Pererio facilius fuit fingere similẽ phrasin: *De barbaro milite Cæsar vicit barbaros*, quam docere à quo vsu, Græcone, an Latino sumpserit: itaq; fidem nullam facturus est.

XII. Sed cogi à contextu quenquam desilire ab homonymia in homonymiam, non docet Bellarminus. Alio, inquit, igne dies manifestatur: alio opus probatur. Imo, igne diem manifestari negauimus Paulum dicere: sed diem manifestaturam opus, eo ipso, quod id opus igne reuelandũ sit. Itaq; hæc æquiuocationis pars φροῦδος. Ast, inquit, vno igne opera sunt examinanda, alia operarij: falsum inquam: neque Paulus seorsim operarios examinandos dicit, seorsim opera: sed tum quũ opera probabuntur, eo ipso operarios saluos futuros, quasi per ignem, id est, detrimento accepto: nimirũ, quia igne illo exusta fuerint opera, indeque eorum operum detrimento accepto, euasuros, ipsos operarios. Sic vnum vbiq; ignem nihil obstabit intelligi: explosa illa homonymiæ carnificina.

XIII. Sed enim ignem quid dicimus? An in hac vita, crucis afflictiones: an in

an in

an in altera conflagrationem vniuerſi, an tartareum, id eſt, æternum, an temporale, id eſt, purgatorium, vel denique exactum iudicium diuinum? Reſpondet Bellarminus, & Peltanus, ignem illum καθαλυπτικὸν, neque crucium eſſe & afflictionum, neque conflagrationis, neque tartareum, neque purgatorium Itaque eſſe exactum iudicium diuinum. Ignem vero, per quem ſalui fiunt, qui ligna, fœnum, ſtipulam, ſuperædificarint, non crucis, non conflagrationis, non tartareum, non exactum iudicium: ſed purgatorium.

XIV. At nos, qui non geminum, ſed vnicum ignem in Pauli verbis agnoſcimus, & in hoc ſeculo, concedimus non eſſe conflagrationis, non tartareum: ſed purgatoriũ etiam negamus. Et ſtatuimus, eſſe iudicium diuinũ, exſerens ſe variis modis, ideoq; etiã interdũ per afflictiones, quibus exerciti pii ꝓficiunt pietate. Sed vniuerſaliter hoc iudicium dici afflictiones, nõ ꝓtamus. Caluinus, in Cõmentario: *Quia metaphorice loquutus erat Paulus de doctrina, ipſum quoque doctrinæ examẽ nunc metaphorice ignẽ appellat, vt membra cõparationis oppoſita inter ſe cohæreant. Ignis ergo hic eſt Spiritus Domini, qui ſuo examine probat, quæ doctrina ſit inſtar auri, & quæ inſtar ſtipulæ. Quo propius ad hunc ignẽ admota fuerit Dei doctrina, eo magis clareſcet: cõtra, quæ in hominum capite nata fuerit, protinus euaneſcet, ſicut ſtipula igne deuoratur.* Similiter in Inſtit. lib. 3. c. 5. §. 9. Martyr in hunc locum: *Dies hic accipitur pro manifeſta reuelatione, cum tenebræ depelluntur, vt de re, prout ipſa eſt, iudicium feratur. Atque ad hoc efficiendum, variis mediis, multiplicibuſque rationibus vtitur Deus, quibus errantium animos illuſtrat. Aliquando Euangelii prædicatione: nam verbum Dei gladius eſt acutus & anceps, vt qui ad intima cordis pertingat. Interdum vero adhibet calamitates ac tribulationes huius mundi, per quas erudiat homines.*

XV. Singula capita videamus. Et primum, non eſſe conflagrationem vniuerſi non etiam ignem æternum: nos quidem ſponte concedimus: Viderint, qui contra ſentient Nam certe, qui diem interpretati ſunt, vniuerſale iudicium, videntur neceſſario ignem conflagrationis dicturi: ſi tamen ignem metaphoricum nolint. Sed eos ſane permittamus ſua curare.

XVI. Non intelligi crucem, probant his argumentis. Bellarminus, vno. Quia tunc etiam qui ædificant aurum, & argentum, ſaluarentur quaſi per ignem. Peltanus, quatuor, vt hoc ſit ſecundum, Etſi præſentium miſeriarum ignis late admodum pateat, non tamen locum habet in die Domini, ſed in die noſtro. Tertium, hic ignis non adurit abſolute omnes, nec omnium opera probat, vt certa experientia conſtat. Quartum: quia non ſecundum quantitatem tribulationum vnicuique redditur merces, ſed ſecundum quantitatem operum, vel laborum. Quintum, quia ex præſentis vitæ crucibus nullo modo diſcerni poteſt, qui ædificauerint lignũ, vel fœnum: qui item aurum, vel argentum: cum, commoda & incommoda, bona & mala, æque eueniant iuſto & iniuſto, pio & impio: & piis quandoque cumulatius, quam impiis.

XVII. Auguſtini ſententia conſtans. Enchiridii c. 88. *Non ergo vnius eorum: ſed vtriuſque opus ignis probabit. Eſt quidem ignis tentatio tribulationis, de quo aperte alio loco ſcriptum eſt, Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis. Iſte ignis in hac interim vita facit quod Apoſtolus dixit, ſi accidat duobus fidelibus, vni ſcilicet cogitanti quæ Dei ſunt, quomodo placeat Deo, hoc eſt, ædificanti ſuper Chriſtum fundamentum, aurum, argentum, lapides pretioſos: alteri autem cogitanti ea quæ mundi ſunt, quomodo placeat vxori, id eſt, ædificanti ſuper idem fundamentum ligna, fœnum, ſtipulam. Illius enim opus non exuritur, quia non ea dilexit, quorum amiſſione erucietur. Exuritur autem huius, quoniam ſine dolore non pereunt, quæ cum amore poſſeſſa ſunt* De Ciuitate Dei lib. 21. c. 26. *Delicias huiuſmodi amoreſque terrenos, propter coniugalem quidem copulam non damnabiles tribulationis ignis exuret: ad quem ignem pertinent & orbitates, & quæcunque calamitates, quæ auferunt hæc.* Et paulo poſt. *Vniuſcuiuſque opus quale ſit, manifeſtabitur: dies enim Domini declarabit. Dies vtique tribulationis, quoniam in igne, inquit, reuelabitur. Eandemq; tribulationem, ignem vocat, ſicut alibi legitur, vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis. Et vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus permanſerit: permanet enim, quod quiſque cogitat quæ ſunt Dei, quomodo placeat Deo, quod ſuperædificauerit mercedem accipiet: id eſt, vnde cogitauit hoc ſumet. Si cuius autem opus arſerit, damnum patietur, quoniam quod dilexerat, nõ habebit. Ipſe autem ſaluus erit, quia eum nulla tribulatio ab illius fundamenti ſtabilitate emouit: ſic tamen quaſi per ignem. Quod enim ſine illiciente amore non habuit, ſine vrente dolore non perdet. Ecce, quantum mihi videtur, inuentus eſt ignis, qui nullum eorum damnet, ſed vnum ditet, alterum damnificet, ambos probet.* Vide & quæſt. 1. ad Dulcit. & de fide & operib. c. 15. & 16. Huic & Gregorius ille, quiſquis eſt, in Dialogis aſſenſus eſt.

XVIII. Sed enim, inquit Bellarminus, Auguſtinus, & Gregorius, qui ſunt autores huius ſententiæ, cum in ea non acquieſcerent, etiã aliam poſuerunt. At hoc vehementer falſum. Nam, acquieuiſſe Auguſtinum argumento eſt, quod & nunquã omittat: & ſemper fuſius explicet, argumentiſque confirmet. Et diſerte: *Ecce, quantum mihi videtur, inuentus eſt ignis*: vbi aperte ſuam eſſe indicat ſententiã. Gregorius autem, vt alias notaui, aliam illam ſententiam tanquã alienam recitat: *Si quis*, inquit, *de igne futuræ purgationis accipiat.* Quid? quod Auguſtinus diſerte hanc ſententiam, & tanquam dubiam proponat, & incertum relinquat? *Tale aliquid etiam poſt hanc vitam fieri incredibile non eſt, & vtrum ita ſit, quæri poteſt: & aut inueniri, aut latere: nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium, quanto magis minuſve bona peremtia dilexerunt, tanto tardius citiuſque ſaluari.*

XIX. Nos autem hanc ſententiam ſic probamus, vt ante monuimus: nimirum, vt non ſit hæc mens Apoſtoli, nihil per ignẽ, ſiue diem, intelligendum, præter has tribulationes: ſed potius, cum aliter, tum vero etiã interdum per tribulationes ignem illum diſcernere autũ à ligno: & quidem in hac vita. Nam nos hoc quidem fatemur nõ eſſe perpetuum. Neq; vero putamus alia mente Auguſtinum fuiſſe: qui etiã lignum, fœnum, ſtipulã, dixit eſſe dilectionẽ vxoris; exempli tm̃ gratia. Quicquid ſit, haud alitet eam interpretationẽ ſubſiſtere poſſe putamus, quam ἀπὸ κοινοῦ, & exempli cauſa.

XX. Et hinc facile ſoluuntur obiectiones. Omnes, inquit, per ignem ſaluarentur, etiam qui aurum ædificarent. Negabit conſequentiam Auguſtinus: qui illud, tanquam per ignem, interpretatur de effectu ignis, in iis qui fœnum ſuperædificarint: nimirum, de dolore illo vrente eos, ob amiſſionem rerum amatarum: qui dolor nullus eſt, in iis qui aurum ædificarint. Itaque, ex eius mente, omnes quidem oportet tranſire per ignem: ſed non omnes ſaluos eſſe quaſi per ignem. At nos, conſequentiam concedentes, negamus eſſe abſurdi quicquam, ſi dicantur ſalui eſſe quaſi per ignem, id eſt, poſt examen iudicii diuini in tribulationibus, etiam eos qui aurum ædificarint. Quid enim metuamus, quum præeuntem habeamus Petrum, 1. c. 1. *Vt exploratio fidei veſtræ, multo pretioſior exploratione auri quod perit, & tamen per ignem exploratur, comperiatur vobis eſſe laudi, & gloriæ, & honori.* Et Paulum, Actor. 14. *Oportere per multas oppreſſiones nos ingredi in regnum Dei.*

XXI. Non habere præſentes miſerias locum in die Domini: eius eſt aſſerere, qui nullum diem Domini agnouit in hac vita: quod plene eſt confutatum: & contra oſtenſum, ſolenne eſſe Scripturæ, vt diem Domini denoter, inſignem aliquam θλῖψιν à Deo immiſſam in hanc præſentem vitam.

XXII. Hunc ignem non adurere omnes, verum eſt: ſed neque Paulus dixit, omnes aduri: tantum, probari omnium opera, & exuri tantum ligna, fœnum, ſtipulam. Non probare omnium opera, concedimus nos; qui propterea diximus, tribulationes, exempli cauſa nominari. At non ſequitur alienas eſſe ab hoc igni: imo, ſi alienæ eſſent, non poſſent exempli cauſa nominari. Et, vt exempli cauſa nominentur, ſatis eſt aliquorum opera probare: quod quidem & vere dixit Auguſtinus, & experientia confirmat.

XXIII. Concedo, non reddi vnicuique mercedem, ſecundum quantitatem tribulationum. Et quis ita erat loquutus? Sed viciſſim nego, ſecundum quantitatem operum, vel laborum reddi. Nuſquam enim hoc Paulus dixit, neque etiam ad metaphoram explicandam neceſſarium. Poſtremam obiectionem iam refutauimus, quum de die explicanda ageremus: obſeruantes, non eo diſcerni opera, quod eueniant afflictiones: ſic enim oporteret aduenire tantum iis qui ſuperædificarent ligna, fœnum, ſtipulam: quas tamen ſcimus iis etiam promiſcuas eſſe, qui ædificant aurum, argentum, lapides pretioſos: ſed diſcerni eo quod cum vtriſque communes ſint afflictiones; tamen aliter efficaces ſint his & illis. Sic Auguſtinus dicebat, eandem orbitatem aliter afficere eum qui cogitaret quæ ſunt Dei, vt placeret Deo: aliter eum, qui cogitaret quomodo placeret vxori. Verum eſt ergo, commoda & incommoda, bona & mala, æque euenire pio & impio: ſed non propterea diſcernere pium ab impio, nunquam dicet quiſquam, niſi rerum omnium imperitus.

XXV. Iudicium Dei intelligendum in primis illis verbis, quæ aſſerunt, cuiuſque opus quale ſit, ignem probaturum, vltro concedunt: ſed in iſtis, Saluus erit tanquam per ignem, negant: & argumentis quinque Bellarminus diſputat. Nos contra, nihil aptius videre poſſumus inſtituto, verbiſve Apoſtoli; in quibus eundem ſemper ignem nominari, iam confectum. Vnde ſequitur, non tantum conflagrationem vniuerſi; & ignem æternum confutari, quod ipſi iam à ſeipſis concedunt aduerſarii? ſed etiam purgatorium: neque enim aliam ob cauſam inuecta eſt homonymia, niſi quod non poteſt aliter expediri textus ſeries. Quare, ſupereſſe iudicium Dei, de quo omnia vera ſunt quæ Paulus ponit; & nullum habet conſequens abſurdum.

XXVI. Argumentum primum Bellarmini. Hoc iudicium fit vel ſolum in morte, adhuc viuente homine: vel poteſt fieri etiam poſt mortem. Si poſt mortem, ergo poſt mortem alia remiſſio; id eſt, purgatio, ſaltem per confuſionem, & pœnitentiam: quod tamen Caluinus, & Martyr non admittunt: quia eſſet quoddam genus Purgatorii. Sin autem ſolum in ipſa morte; quid ergo iis fit, qui repente moriuntur, nullo dato pœnitentiæ tempore? Non enim per ignem ſeruantur, quia non habuerunt ignem iſtum iudicii: nec poſſunt tamen damnari ad gehennam: quia Chriſtum habuerunt pro fundamento.

XXVII. Quid hoc eſt, inquam, vel ſolum in morte, vel poſt mortem? Aut quis iuſſit diem iſtum, & ſi velis diem Domini, contrahi ad iſta duo momenta duntaxat? Caluinus, Martyr, Ochĩnus, Lutherus, ſi Bellarmino fides. Nam hi dicunt, inquit, hoc iudicium fieri, dum quis conuertitur: & præcipue in hora mortis: hinc enim illuſtrari multos, & intelligere ſe deceptos, & iacturam feciſſe doctrinæ ſuæ, ac confundi etiam, erubeſcereque, & ſic per ignem ſaluos fieri. Martyrem addere, ſe non dubitare Bernardum, Franciſcum, Dominicum, hoc modo ſaluos eſſe factos. Atqui, inquam, Ochini nihil vidi prorſus. Nihil etiam in Luthero, aut Caluino, vnde hoc de morte ipſa ſit ſumptum. Tantum in Martyre aliquid, ſed malitioſe detortum. Primo enim, ille non dixit, præcipue in morte: quanquam ſi dixiſſet, ſatis indicaret ſe credere, non ſolum in morte. Sed non dixit: dixit tantum, opinari ſe ita accidiſſe, Bernardo, Franciſco, Dominico, cum extrema hora luctarentur aduerſus mortem, & peccatorum terrores: & in eo certamine vanitatem ſtudiorum ſuorum agnouiſſe. Sed hinc quicunque illud extudit *præcipuè*, næ ille haud paulo ſpatio modeſtiæ limites migrauit. Cæterum, id diſerte expreſſit, tum Euangelii prædicationem, tum calamitates & tribulationes huius mundi: quæ, opinor, paulo latius patent, quam id quod fit in ipſa morte. Itaque obiectio manca eſt vno membro: debuitque dici, vel in vita, vel in ipſa morte, vel poſt mortem. Quare, refutatis duobus poſterioribus, ſupereſt primum intactum.

XXVIII. Verumtamen, quid fiet, inquit, ſubito morientibus; qui tamen ſuper Chriſto ſtruxerint lignum? Et ſubito: id eſt, nullo dato pœnitentiæ loco. Quomodo, inquam? An pœnitentiæ in genere, quum peccatorem quis agnoſcens, perpetuo habitu teſtatus eſt ſuam ſibi naturam peccatricem diſplicere, ac proinde non pendere niſi à miſericordia Dei? An vero pœnitentiæ, quum ſcilicet hoc illudve peccatum peculiariter confitetur, & damnat? Nam, ſi priori modo pœnitentiam dicat; confitemur non poſſe quenquam ſaluum fieri, non ſic pœnitentem, qui ſaltem ſui ſit iudicii. Sed quenquam mori, qui damnari non debeat, abſque hac pœnitentia, conſtanter nego, quantumuis ſubito moriatur. Nam ſi quis: hunc certum eſt non pertinere ad numerum ſeruandorum.

XXIX. Quod ſi ſubito mori dicas, non dato tanto ſpatio reſipiſcendi, vt ſingula peccata tum ſtatim veniant in mentem, vt cognitã reuocentur actu præſenti; tum fatebimur nos quidem poſſe aliquos hoc modo mori ſubito: ſed omnes, qui ſic ſubito moriantur, damnari, nemo erit tã Sophiſta, qui extorqueat à nobis; doctis illud Prophetæ, Pſal. 19. *Er-*

rores quis intelligat? *Ab occultis munda me*: hoc est, paraphraste Iansenio: *An est aliquis, qui possit cuncta errata in se animaduertere? Nemo certe: cum in multis omnes quotidie offendamus: & frequenter item sub specie virtutis, vitium subrepat. Proinde, optime Domine, te rogo, vt pro tua infinita misericordia, maculas occultas, quæ conscientiam meam effugiunt, abluere digneris.* Bellarminus commentatur: *Pulcre in Hebræo legitur ad verbum, Ignorantias quis intelligit? Vbi opponit ignorantiam intelligentiæ, demonstrare volens, esse difficilimum cauere peccata, quæ ex ignorantia committuntur, & tamen quia vere peccata sunt, & caueri potuerunt, addit orationẽ, Ab occultis meis munda me.* Vnde scimus, & veram pœnitentiam esse quandam, quæ non actu cogitet, non re ipsa agnoscat sua omnia peccata: & obtineri veniam quorundam peccatorum, quorum hoc modo pœnitentia agitur. Et erat, credo, Propheta ex iis qui fundamento superædificabant lignum, fœnum, stipulam. Quid mirum, si quis ita affectus subito moriatur? Sic credo seruatum Cyprianum: quem reuocasse suum illum errorem de Baptismo nunquam legimus. Sic forte Bernardum. De Dominico, & Francisco viderint alii. Libenter ego, cum Augustino in Enchiridio, *Qui hoc credunt, & tamen Catholici sunt, humana quadam beneuolentia mihi falli videntur.*

XXX. Alterum argumentum Bellarmini. Ignis iste afficiet pœna proprie, & vere, præter iacturam ipsorum operum, & confusionem quæ inde oritur. Ergo illud iudicium, confutans errores, non est ignis de quo hic agitur. Probatur antecedens, quia, *ipse detrimentum patietur.* Græce ζημιωθήσεται mulctabitur, dabit pœnas. Nihil est enim apud Græcos frequentius, quam ζημιοῦσθαι θανάτῳ morte mulctari. Item, quia, *saluus erit quasi per ignem*: nam similitudo transeuntis per ignem significat pœnam, ac dolorem. Qui enim transiret per ignem sine vlla læsione, non diceretur transire per ignem, quasi per ignem, sed quasi per flores.

XXXI. Respondeo, negari antecedens. Nam, Paulus nusquam dicit, ipsum qui ædificauit probandum, sed eius opus. Nimirum, igne illo agente in opus ipsum potius quam in operantem. Deinde, dicitur ipse operans saluus futurus. At, qui saluus fit, apud Deum pœnas non dat: quia saluus fit per remissionem in Christo.

XXXII. At ζημιωθήσεται, dabit pœnas. Improprie, inquam, & secundaria quadam significatione. Nam proprie ζημία latius patet, & quoduis detrimentum significat, quum quis priuatur iis quæ habet, siue possidet. Sic Paulus, Act. 27. nauigationem prædicabat futuram, μετὰ ὕβρεως καὶ πολλῆς ζημίας, οὐ μόνον τοῦ φορτίου καὶ τοῦ πλοίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν, *cum iniuria, & multo damno, non solum oneris & nauis, sed etiam animarum.* Et paulo post: ἔδει κερδῆσαί τε τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημίαν. *Oportebat lucrifacere iniuriam hanc, & iacturam.* Vbi notant τὸ ὕβριν noue dictum, & absque exemplo: sed ζημίαν, Lorinus, *iacturam de damno vasorum perditorum, quidni quoque armamentorum?* Eadem notione 3. ad Philipp. ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν χριστὸν ζημίαν: *Quæ erant mihi lucra, ea duxi propter Christum, damnum esse.* Recte: nam opposita sunt κέρδος & ζημία. Plato Hipparcho: κέρδος δὲ λέγεις ἐναντίον τῇ ζημίᾳ; *Dicisne lucrum esse oppositum damno?* ἔγωγε: *Ita est:* Aristoteles cap. 5. Nicomach. 4. τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλεῖον τοῦ κακοῦ δὲ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δ᾽ ἐναντίον, ζημία, *Boni plus habere, mali minus, lucrum est: contra vero damnum.*

XXXIII. Frequens, inquit, ζημιοῦσθαι θανάτῳ. Imo Turrianus audacius ζημιοῦσθαι quasi ζωὴν μειοῦσθαι, minui vitam. Sed neque infrequens ζημιοῦσθαι χρήμασι. Pollux, lib. 8. capite περὶ σκευῶν δικαστικῶν. οὐ χρὴ δὲ ἀγνοεῖν, ὅτι ζημίαν οὐ τὴν εἰς τὰ χρήματα μόνον ἐκάλουν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὸ σῶμα: *Sciendum est. mulctam vocari, non pecuniariam tantum, sed etiam corpoream.* Sed magis proprie de pecuniis dici, à Clemente disce, Pædagog. 1. c. 8. ὁ στρατηγὸς χρημάτων ζημίαις, καὶ ταῖς εἰς αὐτὰ τὰ σώματα διικνουμέναις αἰκίαις μετὰ δεσμῶν καὶ τῆς ἐσχάτης ἀτιμίας προσφέρων τοῖς ἠδικηκόσιν: *Dux exercitus in eos qui maleficium admiserunt, & mulctis pecuniariis, & pœnis, quæ cum vinculis & extrema ignominia ad corpus vsque peruadūt, animaduertit.* Hic vides ζημίαν distincte dici de mulcta pecuniaria, Quinetiā Etymologus magnus: Ζημία ἡ τῶν ὄντων πρὸς τὸ ζῆν μείωσις· ἢ τοῦ κέρδους, καὶ τῆς ὠφελείας ἄτη: ἢ τὰ πρὸς τὸ ζῆν μειοῦσα· ἢ τὴν ζωὴν μειοῦσα, τουτέστι τὴν περιουσίαν: *Mulcta rerum, quæ ad victum habentur, minutio: lucri, vtilitatisque infortunium: minuit quæ ad vitam: vitam minuit, id est, opes.* Itaque, nullum inde Bellarmino argumentum. Vere enim ζημιωθήσεται, is qui damnū faciet non sui ipsius, sed earum rerū quas amat: vt Augustinus dicebat, eum qui nimis amat vxorẽ, orbitate purgari.

XXXIV. Similitudo transeuntis per ignem, significat pœnam, ac dolorem. Dolorem, possum concedere: sed pœnam, nego. Et quidem, autore ipso Bellarmino, qui in explicāda metaphora satisfactum putauit Apostolo, si fingeret architectum per ignem egredi non incolumibus barba, & capillis. Quod, profecto, valde ἀκύρως dicitur & pœna, & dolor. Ipsam phrasin paulo post sumus consideraturi.

XXXV. Tertium argumentum. Apostolus opponit hunc transitum per ignem, mercedi. Sicut enim dixerat, *Si cuius opus manserit, mercedem accipiet*: ita nunc dicit, *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur*: & *saluus erit quasi per ignem.* At illa merces significat aliquid, præter ipsum bonum opus, & præter lætitiam, quam ex se affert bonum opus: non enim diceret, mercedem accipiet, si nihil aliud esset merces, quam id quod ex se habebat. Ergo etiam detrimentum, & transitus per ignem eius, qui superædificauit stipulam, est aliqua pœna præter iacturam operum, & præter confusionem quam ex se adfert.

XXXVI. Quid hoc est argumenti, quæso? Probandum fuit, per ignẽ, non significari iudicium Dei in hac vita: & probatur tamen esse aliquam pœnam, præter iacturam operum. Quid ineptius? Nam, exempli gratia, tribulationes quid sunt? Nonne genus aliquod pœnæ? nonne etiam præter operum iacturam? Neque vero tam contendunt esse pœnam, quā post mortem: atque adeo in primo argumento id vrgebat, genus aliquod futurum Purgatorii, si hoc iudicium, saltem per illam confusionem, fieret post mortem. Quod si vel micam habuit rationis, tum profecto, non erit necesse significari aliquid pœnarum, præter has, quas Sophista sibi proposuit impugnandas.

XXXVII. Præterea, falsum est, ab Apostolo opponi hunc transitum per ignem, mercedi: nam contra, merces assignatur ædificatoribus auri: non vero alteris: at transitus communis vtrisque: quia diserte, *Cuiusque opus quale sit, ignis probabit*: Sed & contextus manifestus est in oppositum: *Si cuius opus manebit, mercedem accipiet: Si cuius opus exustum fuerit, damnum faciet*: vbi habes bina membra in comparatione opposita: opus manens, operi exusto: & mercedem, damno. Et natura ipsa vocabulorum ita postulat. Nam, cum ex Aristotele audierimus, τὸ κέρδος opponi τῇ ζημίᾳ: tunc vero tam manifestum est μισθὸν esse κέρδος, vt vsus cottidianus confundat.

XXXVIII. Tum autem absurdissima est consideratio. Si merces est aliquid, præter opus aureum: ergo detrimentum est aliquid præter iacturam operis lignei. Oportuit enim dictum, esse aliquid præter opus ligneū, vt consequentia oppositorum membrorum sibi constaret. Sed esse aliud præter iacturam operis, nulla ratio potuit cuiquam sano persuadere. Aristotelem audi, & Nicomach. cap. 4. τὸ μὲν γὰρ πλεῖον ἔχειν ἢ τὰ ἑαυτοῦ, κερδαίνειν λέγεται· τὸ δ᾽ ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι: *Quum quis plus habet, quam quæ sua erant, id lucrari dicitur: ac minus habere quam ab initio habebatur, damnum facere.* Viden'? detrimentum non esse aliud, quam iacturam eius quod erat? eius, inquam, ad quod cum fit accessio, lucrum est? sunt autem apud Paulum opera ea quæ ponuntur cuique esse τὰ ἑαυτοῦ, siue τὰ ἐξ ἀρχῆς. Ergo in mercede quidem oportet aliquid aliud esse præter opus: sed in detrimento sufficit esse τὸ ἔλαττον, id est, iacturam operis.

XXXIX. Enimvero illud, *Saluus erit quasi per ignem*: quis, præter vnicum Bellarminum, cogitauit esse membrum oppositionis? Et vero non sic connexum legitur apud Apostolum: *Detrimentum patietur, & saluus erit quasi per ignem*: quomodo colligauit ille. Sed ita, *Detrimentum patietur, ipse autem saluus erit*: nempe, per aduersatiuam particulam indicata comparationis anomalia: non enim, vt in priore membro: *Si cuius opus manserit, mercedem accipiet*: ita consequens erat in altero: *Si cuius opus arserit, saluus erit*: sed tantum: *Si cuius opus arserit, damnum faciet*: plena, inquam, hæc oppositionis comparatio erat: sed, præter naturam oppositionis, additur, *tamen saluus erit.*

XL. Quartum argumentum. Quia illud iudicium confutans errores non adferat detrimentum, sed lucrum. Nam est illustratio quædam mentis, & veritatis cognitio. Et, sicut qui habet auricalchum, putans esse aurum, non existimat detrimentum, si quis auricalchum auferat, & aurum verum donet: ita, qui habet errorem in mente, & per diuinam illustrationem discit veritatem, non detrimentum patitur, sed lucrum acquirit. At Paulus dicit: *Detrimentum patietur.*

XLI. Imo vtrumque, & lucrum, & damnum: vtrumque enim Paulus docet. Nam seruari quidem lucrum est, nemine repugnante. At damnum Paulus appellat, ipsam operis exustionem. Et est re vera damnum, si comparatio fiat cum aliis structoribus. Nam, omnino eius est melior conditio, cui sua omnia manent integra, quam cui aliquid est amittendum. Etiamsi verum sit, hunc ad se ipsum comparatum, longe meliorẽ futurum, si quod habebat mali, id amittat: & quo bono destituebatur, id obtineat. Sic, naufragis lucrum est, amissa naui in terram euadere: at damnum tamen, nauim amittere: & quidem tanto damnum maius, quanto beatiores illi, qui prospero cursu confecto, etiam nauim deducunt in portum. Sic discipulis, cum sua peccata corriguntur à magistris, & ipse ὀνειδισμὸς pœna est; & magnum tamen lucrum ex emendato errore: impari tamen sorte, quam si expertes erroris, laudibus ornarentur.

XLII. Breuiter, non dictum Paulo, Si cuius opus arserit, insuper etiam damnum aliquod aliud architectus ille patietur: sed dictum, Si opus arserit, ille damnum patietur. Quis autem nescit, hanc esse ex vsu promiscuo phrasin, ad exaggerationem? Magno, inquimus, detrimento ille affectus est, quum amisit opes suas: nempe, vt ipsam opum amissionem significemus, idipsum esse detrimentum. Præterea, notanda oppositio: *Detrimentum patietur, ipse vero saluus erit*: Nam ita opponitur ipse architectus, operi suo: vt distincte notetur, quid operi, quid architecto euenturum sit. Manifestum est autem illud, *damnum faciet*, non pertinere, *ad saluus erit*, quia intercedit aduersatiua particula: itaque oportet referri ad opera: nimirum, vt intelligatur quicquid damni erit, futurum ex operibus deustis; interea constante architecto sua salute: sicut Actor. 27. *Iactura nulla erit cuiusquam ex vobis, sed tantum nauis*: poterat dici ad istum modum: Nauis peribit, & damnum facietis: ipsi tamen salui eritis.

XLIII. Quintum argumentum. Sequeretur, omnes qui saluantur, saluari quasi per ignem, contra Apostoli distinctionem. Nam, etsi Paulus hic solum agat de peccatis, quæ committuntur in docendo, tamen eadem ratio est omnium aliorum peccatorum: sicut enim Deus iudicabit doctrinam, etiam alia opera omnia.

XLIV. Respondeo: theses ipsas esse καθ᾽ ὅλου certas, hoc est, Omnes ædificantes super Christo fundamento aurum, mercedem recepturos: omnes superędificantes lignum, passuros detrimentum, & saluos futuros tanquam per ignem. Ideoque falsum esse, aut superædificantes aurum passuros detrimentum: aut superædificantes lignum, mercedem accepturos. Ast argumentum sumi ab hypothesi: vtrum omnes superædificent aurum, an vero omnes lignum. Quia enim verum, omnes superædificantes aurum, accepturos mercedem, siue detrimentum non passuros: si assumas, At quicunque seruantur, superædificant aurum: conclusio erit certa: ergo, qui seruabuntur, omnes mercedem accipient, nec quisquam detrimentum patietur. Similiter, quia verum, omnes superædificantes lignum, detrimentum patientur: si assumas, atqui omnes qui seruantur, superædificant lignum: conclusio itidem necessaria erit: Ergo, quicunque seruantur, detrimentum patiuntur.

XLV. Hoc posito, facilis solutio est. Nam, vel hæret instituto Apostoli aduersarius: & doctoribus agit, eorumque doctrina, quod proprium est Apostoli institutum. Ac tum negabitur consequentia. Nimirum, quia falsa assumptio est, omnes doctores superædificare lignum. Nam Apostolos certum est non superædificasse lignum, fœnum, stipulam: sed duntaxat aurum, argentum, lapides pretiosos. Sed neque dubitamus alios aliquos similes fuisse, & esse etiamnum. Sin autem inde transitur ad applicationem, vt ligna, fœnum, stipulæ, significent quæcunque peccata, negamus in consequente esse quicquam absurdi. Nimirum, quia vera assumptio est, at omnes superædificant ligna, fœnum, stipulas: quandoquidem nemo prorsus viuit absque peccato. Neque verum, id esse contra Pauli distinctionem. Theses enim ille distinguit, non hypotheses. Longe enim aliud est, asserere, Nullos superædificantes aurum, facturos damnum; quam, omnes su-

perædifi-

perædificantes, superædificare aurum. Quomodo certum est, cum Christus dixit, neminem credentem in se, visurum mortem: non tamen asseruisse neminem visurum mortem: scilicet, quia non asseruit, omnes credituros in se.

XLVI. Superest iam vt de Purgatorio dicamus, vtrum is sit ignis, quem Paulus significauit. Negant Bellarminus, & Peltanus, de igne illo probatorio: sed contra de isto, per quem saluus quis futurus dicitur. In quo cõmento dissentientem habent Turrianum: qui diserte: *Opus vero malum probabit ignis detrimentum afferens:* vnde apparet, eundem illi fuisse ignẽ probantem illum: & hunc per quam quis saluus fiat. Sed nec soli Turriano, vt iam notatum est. Gagnæus: *Dies Domini quibusdam pro die iudicii sumitur, quibusdam pro die afflictionis, quo visum est Deo nos affligere. Ignem autem, de quo hoc loco, quidã ignem tribulationum & afflictionum, quidam ignem conflagrationis in vniuersali iudicio: quidam (& melius cum communi Ecclesia iudicio) ignem purgatorium post mortem, explicant.* Lombardus: *Quia in igne, id est, in pœna purgatoria hominis reuelabitur.* Lyranus: *Quia in igne reuelabitur: scilicet purgatorii, qui idem est cum igne inferni.*

XLVI. Porro, interpretationis suæ rationem geminam habent; vnam ambo expresserunt ex cõmuni consensu Patrum; alteram Peltanus. Cum igitur, inquit, vocula hæc ignis, Apostolici contextus periodum claudens, ad neutrum iudiciorum, nempe in morte, aut vniuersale: neque rursum ad infernum, vel mũdi huius incendium, nec denique ad quotidianas huius vitæ calamitates commode referri queat: neq; tamen alius, siue proprius, siue metaphoricus, ad quem concinne transferri possit, nullus omnino præter purgatorium occurrat, aut in rerum vniuersitate existat: fit vt aio, quam illo referri nullo modo debeat. Sed hac de remotione quid sentiendum sit, satis apparet ex proxima disputatione: nec iterum opus laborem reuocare. Antecedente enim falso, non potest consequentis esse momentum vllum.

XLVII. Experiamur ergo, quis ille consensus sit veterum Patrũ. Celeberrimi quique diuinorum oraculorum interpretes locũ hunc ad Purgatorium perpetuo retulerunt, ait Peltanus. Bellarminus distinctius: Latini omnes hoc docent: Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Alcuinus, Rupertus, Lombardus, Bonauẽtura, Anselmus, Haimo, Thomas, Scholastici. Ex Græcis, Origenes, Oecumenius, qui testatur Basilium sic intellexisse; Theodoretus etiã citatus à Thoma, & Gagnæo.

XLVIII. Satis magnifice. Veruntamen quis sit purgatorius ignis iste, reuocandum est in memoriam, vt cætera sint facilia. Constat igitur, à Papistis non alium admitti, quam corporalẽ quendam, animas torquentem post hanc vitam, & ante iudicii diem illum, qui futurus est in fine mundi. Id nimis quam apertum est ex hac ipsa disputatione, quæ negare Papistas coegit, hunc ignem, quo quidam salui sunt, intelligendum, vel de iudicio Dei in hoc seculo, vel de conflagratione seculi, iudiciove vniuersali. Quod cum ita sit, nego, Veteres vllos, in quorum censum non admitto quisquilias istas scholasticas, sequioris æui Theologos, neque Scripturæ sinceræ explicandæ attentos, neque vero etiam Patribus saltem intentos: nego, inquam, Veteres vllos de eiusmodi purgatorio igne verba Apostoli esse interpretatos.

XLIX. Omnes, inquit, Latini. Omnes? Ergo videamus: Cyprianus, epist. 52. *Aliud est ad veniam stare, aliud ad veniam peruenire: aliud missum in carcerem, non exire donec soluat nouissimum quadrantem, aliud statim fidei, & virtutis accipere mercedem: aliud propeccatis longo dolore cruciatum emendari, & purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse.* Sed hic locus iam bis consideratus est in hac ipsa controuersia, cap. 7. & 11. vnde constat & absurdè hunc à Cypriano locum indicari, nimirum, ὅθεν ἡ ἀρχὴ: & non loqui Cyprianum de statu peccatorum post mortem: sed, comparari pœnitentiam solennem agentes in Ecclesia, dum viuerent, cum iis qui per martyrum labores suos consummassent: vnde necesse est, ignem illum intelligi in hoc seculo: ideo non Purgatorium Papisticum.

L. Ambrosius proximus Cypriano nominatur, sed longo nimis interuallo: ex commentariis in hunc locum: *Cum Paulus dicit, sic tamen quasi per ignem, ostendit quidem illum saluum futurum, sed pœnas ignis passurũ, vt per ignẽ purgatus, fiat saluus, & non sicut perfidi aterno igne in perpetuum torqueatur.* Et idem habet, serm 20 in Psalm. 118.

LI. Imo, si vtriusque loci idem sensus est, & idem autor, profecto neuter agit de Purgatorio. Nam, posterioris hæc verba sunt, quæ non frustra Bellarminus noluit recitata: *Omnes oportet nos ante tribunal Christi assistere, vt recipiat vnusquisq; quod gessit, siue bonum sit, siue malũ. Vides, quia & ipse Paulus assistet, vt ipse cõmemorat. Caue ligna, caue stipulam ad iudiciũ Dei tecum deferas, qua ignis exurat.* Vbi quis ignorare potest, quid significetur per tribunal Christi, per iudicium Dei? Nam, 5 post. ad Cor. vnde illud est tribunal Christi, manifestum agi de postremo iudicio. Vnde idẽ autor ad eundẽ notat: *Igitur, si iudicãte Christo, vnusquisq; nostrum facta corporis recipiet, non vtique sine corpore aduudicabitur bono aut malo.* Neque mirũ erit Ambrosiũ in iis esse, qui diem illũ interpretati sunt, vltimũ iudiciũ, teste Bellarmino.

LII. Sed mihi quidem placet, locos separari, & esse, non tantum non vnius autoris, neque enim certum doctis, Cõmentaria in Epistolas Pauli, germanũ esse Ambrosii fœtum: sed etiam dissimiles, contra quam Bellarmino visum. Nam, illo sermone in Psalmos, manifestum, vt dixi, agi de postremo iudicio: at his commentariis aliter: neque verum, quod Peltanus edixit, de ea expiatione & punitione asserere, quæ post hanc vitam fit per ignem: satis commode quidem seruiens suo instituto, sed non itidem veritati, cuius priuata audacia fundamentum nullum esse potest. Enimvero in Ambrosio, ignem audias: Et ignem pœnalem: sed post hanc vitam, nusquam. Quin ad hanc vitam hæc videntur pertinere, *Cum dicit, sic tamẽ quasi per ignẽ, ostendit saluum illum quidem futurum, sed pœnas ignis passurum, vt per ignem purgatus fiat saluus, & non sicut perfidi aterno igne in perpetuum torqueatur, vt ex aliqua parte operæpretium sit credidisse in Christum. Semper enim erubescat necesse est, qui se videt falsum defendisse pro vero: & simili modo semper fiduciam habet Doi, qui abiecto falso sequutus est verum, & spreta impietate succubuit pietati. Extra Catholicam enim quicquid est, contrarium est.* Ista quomodo ad futuram vitam referri possint, docebit aliquando fortasse aliquis Iesuita: nam ego me fateor non assequi.

LIII. Quanquam illud etiam obscurum, *Saluum illum futurũ dixit, quia non interibit substantia qua constat: sicut & doctrina mala peribit, quia accidens causa est.* Scio apud Chrysostomum occurrere: οὐχὶ καὶ αὐτὸς οὕτω δόπλ φῇ, ὡς τὰ ἔργα, εἰς τὸ μηδὲν χωρεῖν· ἀλλὰ μένει καὶ τῷ πυρί, *Non ipse quoque ita peribit vt opera, redactus ad nihilum: sed manebit in igne.* Sed viderint Iesuitæ, quid id faciat ad purgatoriam salutem.

LIV. Nunc Hieronymus in 4. c. Amos; atque hæc prophetiæ verba, *Facti estis sicut torris raptus de incendio. Iuxta illud,* inquit, *quod in Apostolo legimus, ipse autem saluus erit, quasi per ignem, qui ergo saluatur per ignem, quasi torris de incendio rapitur.* Idẽ docuit vltimis verbis vltimi libri super Esaiã: & lib. 2. contra Iouinian. vltra medium. Peltanus addit ex commentariis in hunc locum: *Quod si ille non nisi per ignem saluus erit, qui iustus ex proprio est, quia negligenter ædificauit discipulos: quid de illis fiet, qui & sermone non ædificant, & insuper scandalizant exemplo.*

LV. Sed primum locum truncauit Bellarminus. Sequitur enim continuo: *Et ad huiusmodi homines (quos in Euangelio Saluator arguens, loquebatur, Si filii essetis Abraham, opera Abraham faceretis. Ioannes Baptista dicit Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructũ dignos pœnitentiæ, &, ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Igitur & Israel & cuncti hæretici, qui habent opera Sodoma & Gomorræ, subuertuntur vt Sodoma & Gomorra; vt quasi torris raptus de incendio liberentur. Et hoc est quod in Propheta legimus, Restituetur Sodoma in antiquum: vt, qui suo vitio sodomites est, quam in eo Sodomæ opera arserint, in antiquum restituatur statum.* Ex quibus verbis necessaria consequentia, nullum ignem nominari post hanc vitam, Etenim opera Sodomæ & Gomorræ non possunt dici peccata venialia. Mortalia autem per ignem purgatorium non exuruntur. Præterea, hæretici, testibus ipsis Papistis, non pertinent ad Purgatorium. Sed verum est, & peccata mortalia, & hæreses in hac vita per ignem iudicii diuini consumi: nimirum, quia inde est seria pœnitentia. Itaque, ex eo incendio torris raptus est, qui in seueriſſimis afflictionibus proficiens, deserit peccata, quibus inhærebat; & sic fit saluus tanquam per ignem.

LVI. Quid: quod Prophetæ textus non patitur aliter? *Subuerti vos, sicut subuertit Deus Sodomam, & Gomorram, & facti estis sicut torris raptus de incendio, & non rediſtis ad me, dicit Dominus.* Nam, reditus ad Dominum, quid est præter pœnitentiam? Ergo Propheta eam dicit subuersionem, vnde qui rapti sunt, tanquam torris ex incendio, conuertantur ad Dominum. Etgo, inquam, ea subuersio nihil ad Purgatorium: nemo conuertitur ad Dominum: quia, neque locus, neque tempus est pœnitentiæ. Itaque Salmero, in 4. c. 1. Petri: *Quare merito iustus vix saluandus dicitur: sicut Amos & Zacharias Prophetæ, tribulatos, torres vocant raptos de igne, vel incendio. Et Iudas Apostolus in Catholica sua: Illos vero saluare de igne rapientes.*

LVII. In Esaiã sic scripsit Hieronymus: *Sicut Diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, non est Deus, credimus aterna tormenta: sic peccatorum, atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, atque purganda, moderatam arbitramur, & mistam clementiæ sententiam iudicis.* Hic vero audis, non peccata venialia, sed Christianos impios: hi autem, quid ad Purgatorium? Tum autem mista clementiæ sententia, etiam in æterno igne futura est; in quo nemo dubitat, maiores esse minoresque pœnas. Itaque, sensus erit, etsi impii Christiani damnandi sint, tamen mollius damnatum iri quam impios negatores: Nam, certum est, nonnullos Veteres hoc examen retulisse ad ignem æternum, vt Chrysostomum: & plurimos certe ad diem vltimi iudicii. Tum autem nulla est, vel tenuis circumstantia, qua Hieronymus indicarit, sibi designari statum animæ inter mortem & postremum iudicium.

LVIII. Libro secundo aduersus Iouinianum, nude locus hic recitatur, neque vlla circumstantia est, quæ doceat quem ignem Hieronymus intelligat. Disputabat autem aduersus quartam Iouiniani propositionem de æqualitate peccatorum; quam vt probaret, loca corradebat, quibus homines distinguerentur in duos tantum ordines, bonorum & malorum. Respondebat, non obstare quominus & alia distinctio sit: *Quale est,* inquit, *vt quia inter bonos & malos diuisio est, tu asseras inter ipsos bonos, vel contrario malos, nullam esse distantiam? nihilque referre, vtrum in pecore aliquis aries sit, an ouicula?* Et in eam rem plurimos congerit locos: inter quos & istum, qui nobis præ manibus. Hoc recitato: *Si is cuius opus arsit,* inquit, *& periit, & damnum sustinuit laboris sui, perdet quidem laboris præmium, sed ipse saluabitur, non tamen absque probatione ignis: ergo is cuius opus manserit, quod superædificauit, sine ignis probatione saluabitur, & inter saluationem, & saluationem erit diuersitas aliqua.* Quæ argumentatio æque constare potest, siue ignem ponas illum conflagrationis cum nonnullis, siue moram resurrectionis cum Tertulliano, siue ignem tribulationum cum Augustino. Itaque, hoc quidem loco mentem suam non expressit Hieronymus; vnde quicquam confidentiæ Iesuitis esse posset.

LIX. Postremum locum esse Hieronymi, nemo Doctorum dabit. Nã, eos commentarios suppositititios esse, iampridem lippis notum & tonsoribus. Et is tamen, nihil habet, vnde nobis importunus sit Comparauit eos qui, etsi ipsi iusti, tamen negligenter docent, iis, qui etiam exemplo scandalizant: Et, si illi per ignem salui sint, quid istis futurum est? Sic ille quisquis est argumentatur, & recte. Sed, quæ necessitas efficiet, ignem inde intelligendum purgatorium potius quam in hoc seculo, aut in vltimo die, generalique iudicio? Certe, 1. Petri 4. legimus. *Si iustus vix seruatur, impius & peccator, vbi comparebit?* cum tamen agatur manifeste de afflictionibus huius vitæ. Nam Lorinus, *Vltima ratio, ad persuadendam in aduersis patientiam, quia in præsenti vita domesticos suos exercet Deus, ac purgat.* Et paulo post, *Si ad exitum felicitatis adeo difficili venia perueniunt iusti, vt vix peruenire posse videantur, tot vexationibus veluti à cursu distracti: quid iis erit, qui præcipites in interitum currunt.*

LX. Augustinus, in Psal. 37. *In hac vita,* inquit, *purges me, & talem me reddas cui iam emendatorio igne opus non sit.* Et post, *Dicitur, saluus erit, quasi per ignem: & quia dicitur, saluus erit, contemnitur ille ignis. Ita plane: quamuis salui per ignem, grauior tamen est ille ignis, quam quicquid potest pati homo in hac vita.*

LXI. At nos alias diximus, corruptum esse locum priorem, posito emendatorio à mala manu, pro emendato: sic enim optime, *cui iam emendato:*

dato: id est, ita vt mihi iam emendato hic, id est, in hac vita, opus non sit igne in altera. Sed vtcunque id est, tamen certum, Augustinum loqui de igne alterius vitæ. Ita est, inquam: Verum, nondum hoc satis: addi oportuit inter mortem & iudicium postremum: ita enim postulat hypothesis Papistica. At hoc profecto non habet ab Augustino Bellarminus. Nam, & Augustinum cum aliis, admisisse postea patefiet ignem purgatorium, in iudicio illo vltimo & vniuersali. Et hunc inter vtrumque reliquit in medio. *Quia*, inquit, forsitan *verum est*: alias, *incredibile non est*. Hic autem ne verbum quidem est, quod ab illa sententia abludat. Cur ergo volet Bellarminus, ex sua, id est, Papistica mente, nos hæc interpretari verba; & non potius ex ipsa illa Augustini sententia?

LXII. Gregorius, neque suo sensu, neque certa affirmatione, ignem dicit post hanc vitam: sed alieno, & hypothetico; *Si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat*. Qua de re alias dictum. Nam ille quidem in Augustini tribulationes huius vitæ magis inclinat: Itaque hoc obiter, magis non refutans, quam approbans. Et incertum relinquens, vtrum de statu continuo post mortem, an adusque resurrectionem: neque enim alterutram in partem definiuit quicquam.

LXIII. Reliquos non est necesse nominatim inquiri. Anselmo, & Thomæ persuasum fuisse Purgatorium, & quidem tale, quale hodie Papistis, non eam inficias: sed de eodem verba Pauli constanter explicare, nego. Nam, vterque varios sensus congerit, nec in hunc propendet potius quam alterũ. Anselmus primo loco interpretatur de iis, qui sanã, vel prauam doctrinam superædificant Christo: ne exclusis quidem hæreticis: *Quia nec hæretici docere valent, nisi sub Christi nomine. Aliter enim commenta errorum suorum commendare non valent, nisi interposito Saluatoris nomine prædicent, vt res contrarias & absurdas nominis dignitas acceptabiles faciat.* Tum autem diem Domini explicat, diem futuri vltimi iudicii: *Quia in illo faciet Dominus, quod iustum est, reddens vnicuique secundum opus eius.* Hunc diem manifestandum, dicit in igne: *Cum enim viderint omnes ignem illum ante faciem iudicis per totum diffundi orbem, scient adesse diem iudicii. Vel*, inquit, *Dominus in igne illo reuelabitur, id est, apparebit omnibus bonis & malis. Vnde & Thessalon censibus dicitur, In reuelatione Domini Iesu de cœlo cum Angelis virtutis eius in flamma ignis.* Quæ descriptio est sine dubio, non ignis purgatorii, sed ignis illius vniuersalis, quo conflagrabunt omnia.

LXIV. Secundo tamen, de afflictionibus temporalibus interpretatur; *Potest*, inquit, *& aliter intelligi verius.* Nimirum de iis, qui superædificant bona, malave opera: *Quisquis bene viuit, ac Deũ honorat & laudat, non inhærens ex dilectione terrenis rebus: sed desiderans æternã patriam, &, aut vẽdens omnia sua, distribuensq; pauperibus, aut possidens tanquã non possideat, & vtens hoc mundo tanquã non vtatur, iste superædificat aurũ, argentum, lapides pretiosos. Qui vero amat adhuc secularia, & negotiis terrenis implicatus est, ac vinculis quibusdã & affectionibus carnis, deditus est domui suæ & cõiugi, ac possessioni, & tamen Christianus est, ita vt cor eius non recedat à Christo, & nihil præponitur fundamento, iste superædificat ligna, fœnũ, stipulam.* Post, diem, ignemque ꝓbationis huic tẽporali vitæ assignat: *Vniuscuiusq;*, inquit, *opus manifestum erit in feruore tẽtationis. Dies enim Domini declarabit: dies vtiq; tribulationis. Præsentis enim tẽporis tribulatio cruciat electos, diuino disponente iudicio, quia tẽpus est vt incipiat iudicium de domo Domini. Propterea dies tribulationis appellatur dies Domini, id est, dies iudicii. Quia, inquit, in igne reuelabitur, eandem tribulationẽ vocat ignem.* Et paulo post, *Ignis enim tribulationis in hac interim vita probat opus vtriusque.* Hæc ille, & alia nonnulla: paulo nimirum fusius exsequutus Augustini sententiam: quam etiam veriorem denotauit.

LXV. Ad extremum tamen, titubans & quasi perfunctorie Papisticum Purgatorium ingerit, mutuatus etiam Augustini verba: *Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est: nonnullos scilicet fideles per ignem quendam purgatorium, quanto magis minusve bona temporalia dilexerunt, tanto citius saluari. Nam, de quibusdam leuibus culpis esse ante corporum resurrectionem purgatorius ignis credendus est.* Et hunc ille probat, non ex hoc loco, sed ad exemplum Gregorii ex illo loco ex Matth. 12.

LXVI. Thomas similiter tripliciter interpretatur: *Dies Domini dicitur, quando voluntas Domini completur de hominibus, qui per eius iustitiã vel præmiabuntur vel damnabuntur. Vnde secundũ triplex Dei iudiciũ, triplex potest intelligi dies Domini. Erit enim quoddam iudiciũ generale omnium. Et secũdum hoc dies Domini dicitur nouissimus dies iudicii. Et secundum hoc intelligitur, dies Domini declarabit, quia in die iudicii manifestabitur differentia humanorũ meritorum. Aliud autem est particulare iudicium, quod fit de vnoquoque in morte ipsius. Et secundũ hoc, dies Domini potest intelligi dies mortis. Sic ergo dies Domini ueclarabit, quia in morte vniuscuiusque, eius merita patent. Tertium autem est iudiciũ in hac vita, in quantum Deus per tribulationes huius vitæ interdũ homines probat. Et secundũ hoc dicitur dies Domini, dies tẽporalis tribulationis. Dies ergo Domini declarabit: quia in tempore tribulationis affectus hominis probatur.* Et aliquanto post: *Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem: quem scilicet prius sustinuit, vel in hac vita, vel in fine hui⁹ vitæ, vel in fine mũdi.* Hęc ille.

LXVII. Imo hæc illi. Ex quibus iudicium fiat, quam temere Bellarminus dixerit, *Latini omnes hoc docent.* En tibi enim sensum triplicem: quod certe non solet accidere, tum cum vnus est omnibus persuasus tanquam certus. Necesse est igitur falso dictum, omnes Latinos ita docere. Præterea nota, Anselmum notasse diserte illud verius dici, quum de tribulationibus huius mundi expositio est: cui si illud compares *tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est*: mirum, ni dicas tam esse frigidum, vt sufficiat suffocando vniuerso Purgatorio. Tertio; vtrumque vides tripliciter explicare: & in neutro vides quicquam quo hoc Purgatorii commentũ præferatur: vt apud Bellarminum legis, communem hanc esse Theologorum sententiam: apud Peltanum, alio referri nullo modo debere: apud Salmeronem, necessario, intelligendum esse de pœna aliqua expiante post hanc vitam: & similia. Ast illi liberum permittunt lectori iudicium: tanquam in re non definita, aut in alterutram partem certa. Magno nostro aduersum Sophistas commodo: quia nimirum ab homonymia non possit certa fieri demonstratio.

LXVIII. Hactenus Latini. Nunc Græci, Origenes, Basilius, Theodoretus, Ammonius, Oecumenius: *Quosdam*, inquit Salmero, *Græcæ Ecclesiæ graues doctores.* At Peltanus, *Omnes tam Græci quam Latini Interpretes.* Vter vanius? Iste certe magnificentius mentitur. Sed illos videamus. Origenes ergo, homil. 6 in Exod. *Sed & illuc cum conuenitur, si quis multa opera bona, & parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum, tanquam plumbum, igne resoluitur, & purgatur.* Item, hom. 14. in Leuitic. & 22. in Hierem.

LXIX. Atqui Origenes non probus autor, vt alias monuimus: sed neque Purgatorium Papisticum adstruxit. Argumentum euidens ab ipsis est Papistis concinnatum. Disputarunt enim, ignem priore loco nominatum, non esse purgatorium: quia scilicet Purgatorium non probet opera eorum, qui ædificant aurum. Iterum disputant, ignem postremo loco, non esse iudicium Dei, sed Purgatorium: quia *si iudicium Dei esset*, (verba recito Salmeronis) *non minus ædificans aurum & argentum per eum transiret.* Peltanus etiam dixit, *Vtrumque iudicium tam vniuersale omnium, quã particulare singulorum, commune erit omnibus: nec enim soli probi, & sanctimonia conspicui iudicabuntur, sed improbi quoque & scelerati. Sed per illum ignem soterricum*, id est, purgatorium, *non transeunt omnes, sed certi tantum.* Vnde constat, id Purgatorium non esse Papisticum, per quod omnes transeant absque exceptione. Atqui Purgatorium Origenis fuit eiusmodi, vt per ipsum transituri sint omnes absque vlla exceptione. Non potest ergo Purgatorium esse Papisticum. Mentior? An Sophistæ potius dissimulant, quæ esse nollent? Origenem audi: *Veniendum est ergo omnibus ad ignem, veniendum est ad conflatorium. Sedet enim Dominus, & conflat, & purgat filios Iuda. Sed & illuc cum venitur* (Bellarminus legit, *cum conuenitur*) *si quis multa opera bona, & parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum, tanquam plumbum igni resoluitur ac purgatur, & totum remanet aurum purum.* Quid clarius? Omnibus, inquit, veniendum. Hinc est & homil. in Leuit. 14. *Quid opus est ligna, quid fœnum, quid vel ipsam stipulam fundamento Christi superponere? Cur non magis aurum, vel argentum, vel pretiosos lapides, pretioso superponimus fundamento, vbi cum ignis accesserit, nihil inueniat quod absumat?* En tibi ignem accessurum; non ad ligna tantum, & fœnum, & stipulam, sed etiam ad aurum argentum, lapides pretiosos. Disertius, hom. 3. in Psal. 36. *Et, vt ego arbitror, omnes nos venire necesse est ad illum ignem: etiamsi Paulus sit aliquis, vel Petrus; venit tamen ad illum ignem.* Satin' sani Sophistæ?

LXX. Basilium adeamus. Oecumenius hunc locum testatur Basilium intellexisse de igne purgatorio. Falsum, inquam; de purgatione dixit, non de igne purgatorio: ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Ἡσαΐου ὁ ἐν ἁγίοις Βασίλειος δεύτερον ἐπιμνησθεὶς τοῦ ῥητοῦ, ἐπὶ καθάρσει αὐτὸ ἐδέξατο, *In expositione Esaiæ B. Basilius bis mentionem faciens huius dicti, de purgatione ipsum accepit.* De purgatione. Ergone omnis purgatio ignis est purgatorius? Nam, si non est, frustra Basilius obiicitur. Cæterum, ex ipso Basilio non liquet. Ex duobus locis ab Oecumenio indicatis, vnus tantum superest, commentario in c. 5. vbi tamen περὶ καθάρσεως οὐδὲ μέν. *Inter eos qui adornant sua dogmata, hi quidẽ risu & subsannatione digna sentientes, rem ædificant ludicram & deridiculam: alii autẽ honestiores, res magis serias nec indignas laude componunt.* Et post: *Si igitur species ædificandi duæ: vna quidem commendatur, qua quis ædificat supra petram & fundamentum, nempe Christum: altera improbanda venit, quippe quæ exponit se derisui, & est perditione digna, nõ ab re scriptura tales fatetur esse miseros, qui amplas & magnificas ædes extruunt, & adaptant vni cuipiam viliori, qui quandantenus in sinceris erroribus impermixta conserunt.* Basilius hic quidem de purgatione nihil. Nec tamen Oecumenio diem dicã falsi testimonii: sed Bellarmino, inconsiderati iudicii, qui non attendit aliud esse ignem interpretari purgationem, quam purgatorium ignem. Nam qui hunc dicit, idem vtrinque ignem statuit & significantem & significatum: at, qui purgationem; is vna tantum ex parte nempe significante; at non ex altera: id est vno verbo, purgationem non nisi metaphorice ignem dicit: qui nihil ad Purgatorium Papisticum.

LXXI. Theodoreto quid accidit; quamobrem inter Papistas fiet? Scilicet Thomas in opusc. 1. contra Græcos, ex eo citat hæc verba; *Hunc credimus ignem purgatorium, quo purgantur animæ, vt aurum in conflatorio.* Eadem Gagnæus in hunc locum, Græce, τοῦτο τὸ πῦρ πιστεύομεν καθαρτήριον, ἐν ᾧ καθαρίζονται αἱ ψυχαί, καθάπερ χρυσίον ἐν χωνευτηρίῳ.

LXXII. Atqui primo, hæc verba in Theodoreto ipso nusquam apparent: ac ne quicquam quidem quod eo accedat. Vertit Gentianus Heruetus eius interpretationem in Epistolas Pauli: Scilicet Heruetus erat infensus Purgatorio vt hæc omitteret? Aut idonei sunt autores Thomas & Gagnæus, quibus absque testibus habeatur fides. Saltẽ indicasset Gagnęus nostri homo seculi, vnde verba Græca esset mutuatus. Cur enim ille viderit, quæ nemini legisse liceat? Nam, quæ scholia græca Bellarminus nominat, ipse non nominat Gagnæus; sed duntaxat *Theodoretum in eum locum.* Tum autem rursus, quænam illa sunt; Nam, quibus hoc nomen esse solet, collectis ab Oecumenio, ea nihil habent eiusmodi. Adde eadem verba à Peltano tribui Ammonio nescio cui: non enim puto veteri illi Alexandrino Origenis Magistro. Viderint Papistæ, quantam suæ causæ plagam infligant; qui talibus ea testimoniis cogantur confirmare.

LXXIII. Et tamen in ipsis verbis, quid est ponderis? Hunc ignem credimus esse καθαρτήριον, vt Theodoretus apud Gagnæum, siue καθαρισμόν, vt apud Peltanum loquitur Ammonius: in quo animæ purgentur. Esto sane. Ergone Purgatorium Papisticum? Ac primo, vnde constat ignem hunc nominatum post hanc vitam? Nam etiam in ista purgari animas, illi crediderunt, qui siue afflictiones temporales dixerunt, siue latius, iudicium diuinum. Deinde, si ignem etiam post hanc vitam, cur illum potius, qui statim post mortem cuiusque, quem solum Papistæ admittunt, quam eum, qui in extremo iudicio? quem plurimi Veterum agnouerunt?

LXXIV. Restat Oecumenius à quo Peltanus recitat: Σωθήσεται καὶ αὐτός, ἐπωδύνως δέ, ὡς εἰκὸς τὸν διὰ πυρὸς διελθόντα, καὶ ἐκκαθαιρόμενον τὸν ἐπιόντα αὐτῷ βραχὺν ῥύπον. Θεοῦ γὰρ μόνον τὸ ἀναμάρτητον. *Saluabitur & ipse quoque: non tamen citra dolorem: vt par est eum, qui transit per ignem, & à concretis leuioribus maculis expiatur. Solus enim Deus est, in quem nullum peccatum cadit.*

LXXV. Pudentiorem Peltanum vellem. Oecumenius seorsum ait ab omnibus Pauli interpretibus: & hæc verba, *ipse vero seruabitur, ita tamen vt per ignem*, refert non ad proximum, qui dicitur, damnum facere, sed ad eum qui paulo prius dicebatur mercedem accepturus: quasi per oppositionem, iste quidem detrimentum passurus sit, id est, τέλεον ἐκβέβληται penitus eiiciendus, ille vero seruandus quasi per ignem. Diserte: ἆρα μὲν καὶ οὕτως δυνάμεθα νοῆσαι: οἱ μὲν οἰκοδομήσαντες τὴν ὑποκειμένην ὕλην, τέλεον ἐκβέβληνται, ἐζημιώθησαν γὰρ πάντα αὐτῶν τὰ σπουδάσματα· αὐτὸς δὲ σωθήσεται. τίς; ὁ ἐποικοδομήσας

κοδομήσας τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, καὶ τοὺς τιμίους λίθους· αὐτὸν γὰρ περὶ αὐτοῦ ὅτι μισθὸν λήψεται, νῦν λέγει ποῖον μισθὸν, τουτέστι τὴν σωτηρίαν, *An non etiam sic possumus concipere? Ii quidem qui superædificabunt facilem incensu materiam, penitus abiecti sunt: vtpote qui suorum omnium studiorum damnum faciāt: ipse vero seruabitur: quis? qui ædificarit aurum, argentum, lapides pretiosos: Cum enim prius dixisset, eum mercedem accepturum, nunc dicit qualem mercedem, nempe, salutem.* Sic ille: At Salmero: *Illud friuolum est Oecumenij.* Recte, quamuis Turriano haud displicuerit.

LXXVI. Sed esto, id peccatum. At Oecumenius tamen Purgatorium sensit? Quodnam vero illud, inquam, Papisticumne? Nego. Quod enim eius iudicium proferet Peltanus? Ast ego contra ostendo. Primum enim, omnibus absque vlla exceptione commune constituit. Hoc enim purgandum statuit, τὸ ἐνον ἢ βραχὺ ῥύπον: & statim negat, vno excepto Deo, quenquam esse absque peccato. Clare, Θεοῦ γὰρ μόνου τὸ τελέως ἀναμάρτητον· οἱ δὲ ἄνθρωποι κἂν ὅτι μάλιστα ὦσι δίκαιοι, οὐ τέλεον εἰσὶ καθαροί· εἴρηται γὰρ ὅτι πολλὰ πταίομεν πάντες, καὶ οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας, οὐδ᾽ ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ, *Solus enim Deus est, in quem nullum peccatum cadit: ast homines, quantumuis maxime iusti sint, non sunt perfecte puri. Quia dictum est, in multis offendimus omnes: & nemo purus à peccato, etiamsi eius vita fuerit vnius diei.* Argumentum perspicuum. Quicunque vel minimum quid habent maculæ, purgantur illo igne: atqui omnes homines habent aliquid maculæ: ergo omnes purgantur illo igne. Non igitur, inquam, Purgatorii Papistici igne: nam, isto negant Papistæ, omnes purgari. Rursus: hæc purgatio assignatur ab eo diei vltimo, quum Christus apparebit. Sic ille paulo ante ex Theodoreto: κατὰ τὴν τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμέραν, βάσανος ἔσται καὶ ἐξέτασις ἀκριβής· καὶ τοὺς μὲν εὖ βεβιωκότας καθάπερ χρυσὸν καὶ ἄργυρον τὸ πῦρ λαμπροτέρους ἀποφανεῖ, τοὺς δὲ τῆς κακίας ἐργάτας δίκην ξύλων καὶ χόρτου καὶ καλάμης καταναλώσει: *In die apparitionis Seruatoris, exacta erit inquisitio, & examen: eosque qui bene vixerint instar auri, argentique ignis ostendet illustriores: qui vero nequitiam operati fuerint, tanquam ligna, & fœnum, & stipulam consumet.* Atqui Purgatorium Papisticum nihil ad illam diem, quum apparebit Seruator: ergo Purgatorium Papisticum nihil ad Oecumenium. Non Oecumenius ignem Pauli ignem Papisticum est interpretatus.

CAP. XIV.

Ignem Paulinum, non esse Purgatorium.

I. ERgo hactenus non probarunt Papistæ Pauli verba, suis animarum purgandarum cruciatibus inseruire. Nos nunc demonstremus non posse. Primum. Qui ignis apud Paulum est, is metaphoricus est. At ignis Purgatorii Papistici non est metaphoricus; sed vere proprieque ignis; Ergo ignis, qui apud Paulum, non est Purgatorius Papisticus. Assumptum per se patet, & ex perpetuis Papistarum disputationibus: quarum specimen exhibebit Benedictus Iustinianus, annotationibus in ipsa hæc Pauli verba.

II. Maiorem vero probamus, primo à serie contextus; quem totum esse allegoricum, testibus ipsis aduersariis, obseruauimus. Certe Peltanus: *Vnum,* inquit, *hic certum est, nempe, totum hunc locum, imo vero totum caput, vnde hic locus petitus est, metaphoris abundare: Nam, quæ de lacte, de plantatione, de irrigatione, de incremento, de agricultura, de prophanato templo, de ipso denique fundamento, totaque ædificii structura hic exponuntur, ea omnia metaphoram sapiunt, nec plano sensu citra absurditatem exponi possunt.* Quia autem ratio allegoriæ postulat, vt continuetur metaphora (est enim absurditatis genus quoddam ab vna metaphora, ad aliam desilire) ideo conficitur, si aurum, argentum, lapides, lignum, fœnum, stipula, & ipsum manere, ardere, impropria sunt, etiam ignem discessisse ad vsum aduentitium & figuratum.

III. At Greg. de Valentia: Si hæc, inquit, obiectio aliquid valeret, posset etiam similiter concludi, ne vocabula quidem, *opus saluus, detrimentum,* & similia, proprie accipienda. Quod si; non obstante metaphora reliquorum, ista proprie possumus intelligere, cur non etiam vocabulum ignis?

IV. Imo & opus, & saluum, & detrimentum, quis negauit à Paulo dici metaphorice? Nam, etsi opus est aliquod eorum, qui vacant prædicationi, tamen id toto genere distat ab opere eorum, quorum ardet ædificium: itaque, hoc non potest sine metaphora illud opus designare. Simile iudicium de salute, ac detrimento. Itaque, Bellarminus ipse per partes exsequutus est metaphoram. Similitudinis enim partem primam posuit in ipso ædificio: *Vtitur,* inquit, *in hac sententia similitudine duorum Architectorum, quorum vnus super fundamentum lapideum & solidum, erigit domum ex pretiosa materia, & quæ non timet: alter vero super simile fundamentum, id est lapideum, & solidum, erigit domum ex asseribus & stipitibus, eamque tegit fœno & stipulis.* Hæc prima pars est: altera sequitur, *Hac posita similitudine, fingamus vtrique domui adhiberi ignem; videbimus priorem nihil penitus lædi; &, si Architectus intus fortasse sit, similiter nihil pati: at, posteriorem domum videbimus continuo ignem concipere, & breui tempore totam consumi: &, si Architectus intus sit, & velit sanus egredi, videbimus eum exire non posse nisi per ignem, in quo transitu non quidem morietur, sed tamen barba & capilli non egredientur incolumes.* Et denique; *Hæc est,* inquit, *similitudo, qua B. Paulus vtitur.* Ergo, inquam, similitudo in Architectis, similitudo in opere, similitudo in detrimento, similitudo in salute. Cur non etiam metaphora? Et sane, si ligna, fœnum: stipula, ad similitudinē pertineant duntaxat: ast ignis, & salus, & detrimentum ad rem significatam; hoc fiet absurdum: vt vtraque pars sit imperfecta: nam, neque exprimetur quid accidat ligno, fœno, stipulæ: neque id ponetur, quod igne debet deteri, aut seruari. Itaque, vel proprie omnia erunt interpretanda, vt nulla sit similitudo, vel omnia metaphorice; vt suus constet sensus Apostolo. Est autem absurdissimum illud: ergo hoc vnum relinquitur. Et sic solet elegantius lectori ἀπόδοσις permitti, quam ab autore ipso subiici.

V. Et hanc metaphoram Paulus ipse indicauit: cum dixit, non saluus erit per ignem sed, *sic tamen tanquam per ignem,* οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός. Nam, etsi Bellarmino concesserim illud, ὡς, non semper similitudinem designare, quomodo Ioannis primo legimus gloriam ὡς μονογενοῦς: tamen ne ipse quidem negarit, sæpius esse aliter, Matth. 9. ἐκλελυμένοι καὶ ἐρριμμένοι ὡσεὶ πρόβατα, *dissipati & disiecti quasi oues.* Et 10. *Ecce, ego mitto vos,* ὡς πρόβατα, *tanquam oues in medio luporum: Estote igitur prudentes,* ὡς οἱ ὄφεις, *quasi serpentes: & innocentes,* ὡς αἱ περιστεραί, *quasi columbæ.* Mitto alia In hoc ipso loco, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων: *quasi sapiens Architectus, fundamentum posui*: vbi certe Bellarminus ipse similitudinem agnouit & explicauit; imo, non Bellarminus, aut primus aut solus, sed omnes omnino interpretes.

VI. Confirmatur eadem assumptio, quia, vt dictum, idem ignis est Paulo in postrema clausula, *Saluus erit quasi per ignem*; qui in præcedentibus: quod ante Bellarmini tempora nemo verterat in dubium. At in præcedentibus ipsi aduersarii non diffitentur esse metaphoricum: quare, ne in postrema quidem legitime possunt negare.

VII. Alterum nostrum argumentum; quo ostendimus non esse ignem purgatorium. Ignis Paulinus vtraque probat opera. At purgatorius ignis probat altera duntaxat. Ergo ignis Paulinus, non est ignis purgatorius. Assumptum constat ex ipsa Papistarum doctrina. His enim Purgatorium statutum est duntaxat pro peccatis, vel peccatorum pœnis: itaque, non pro auro, argento, lapidibus pretiosis, quibus nominibus omnes negant significari posse peccata. Deinde hæc causa fuit posterioribus pauculis dispar andi ignem probantem, ab igne salutifico, sic enim loquuntur.

VIII. Maior probatur ex ipso contextu. *Si quis superædificet super fundamentum hoc aurum argentum lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam:* ἑκάστου τοὔργον, *Cuiusque opus manifestum fiet: dies enim declarabit, nam per ignē retegetur.* Augustinus Enchirid. c. 68. *Ignis de quo loquutus est eo loco Apostolus Paulus talis debet intelligi, vt ambo per eum transeant, id est: & qui ædificat supra hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos: & qui ædificat ligna, fœnum, stipulam. Cum enim hoc dixisset, adiunxit: Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit Si cuius opus permanserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus autem exustum fuerit, damnum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Non ergo vnius eorum, sed vtriusque opus ignis probabit.* Idem. de Ciuit. Dei libr. 21. c. 26. eos refutans, qui ignem æternum interpretarentur, *Sed in illum ignem de quo dictum est, sic tamen quasi per ignem, si hoc modo est intelligendus, vtrique mittendi sunt, & dextri scilicet, & sinistri. Illo quippe ignem vtrique probandi sunt, de quo dictum est, Dies enim Domini declarabit, quoniam in igne reuelabitur: & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si ergo vtrumque probabit ignis, vbi, si cuius opus permanserit, id est non fuerit igne consumptum, quod superædificauit mercedem accipiet: si cuius autem opus arserit, damnum patiatur, profecto non est ipse æternus ille ignis. In illum enim soli sinistri, nouissima, & perpetua damnatione mittentur: iste autem dextros probabit: sed alios eorum sic probat, vt ædificium, quod super Christum fundamentum ab eis inuenerit esse constructum, non exurat atque consumat: alios autem aliter, id est, vt quod superædificauerunt, ardeat, damnumque inde patiantur, salui fiant autem, quia Christum in fundamento stabiliter positum præcellenti caritate tenuerunt.* En tibi Augustinum diserte obseruantem, illo ipso igne, de quo dicitur, *Saluus erit quasi per ignem,* vtrosque probari.

IX. Tertium argumentum. Ignis Paulinus agit in hominum opera: at ignis purgatorius non agit in hominum opera: Ergo ignis Paulinus non est ignis purgatorius. Minor patet ex ipsa Papistarum doctrina. Ignis enim purgatorius est pœna: at pœna nunquam infligitur peccato: sed ipsi peccatori propter peccatum. Itaque agit ille ignis in personam directe & per se, & primo, & proxime: in peccatum autem non nisi improprie & per accidens. Itaque, non peccata, quæ iampridem esse desierunt, sed ipsas personas in eo detineri pertendunt.

X. At Paulinus ignis agit in ipsa opera directe, proprie, primo & per se. Manifesta sunt enim Pauli verba: *cuiusque opus manifestabitur: Cuiusque opus quale sit ignis probabit.* Et disertius statim: *Si cuius opus man erit: si cuius opus exustum fuerit.* Denique, ipsa similitudinis ratio præsto est. Non enim Architecti comparati sunt ligno, fœno, stipulæ: sed ipsa opera: agit autem ignis proprie in ligna, fœnum, stipulam. Ergo in hac allegoria, id quicquid est, quod per ignem significatum Paulus voluit, agit proprie, & primo in id, quod per ligna, fœnum, stipulam est designatum. Ambrosius in Psalmi 118. literam Tsadi: *Ignis ergo hic, sermo Christi est: & bonus ignis, qui calefacere nouit, nescit exurere nisi sola peccata. Hoc igne super bonum fundamentum posito, Apostolicum illud aurum probatur: hoc igne, illud morum vel operum examinatur argentum: hoc igne pretiosi illi lapides illuminantur: fœnum autem, & stipula consumitur, Mundat ergo hic ignis animum, consumit errorem.*

XI. Quartum argumentum. Ignis Paulinus δοκιμάζει *probat*, explorat, cuiusmodi opera sint. At ignis purgatorius, non explorat cuiusmodi sint opera. Ergo ignis Paulinus, non est purgatorius. Maior est manifesta ex verbis Pauli: ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει. Syre, תפרשיוהי, interpretibus Tremellio, & Boderiano, *discernet*: Caietanus. *Apte rigorosum examen Dei nominatur ignis metaphorice: quoniam, quemadmodum ignis supremum obtinet in examinando locum: ita diuinum iudicium cunctas operis conditiones quantumcunque minimas scrutatur, librat, ac discutit, & discendo ius, & exsequendo.*

XII. Atqui, ignis Purgatorius Papisticus nihil explorat: sed punit. Nemo autem sanus concedet vnquam; idem esse punire & explorare, siue examinare, quale aliquid sit. Imo, in operum iudicio, omnino prius examē esse debet, tum pœna succedere. Atque adeo hoc argumento Iustinianus negauit, ignē Paulinum, esse æternū: *De igne,* inquit, *quo apud inferos cruciantur improbi, intelligi nullo modo potest: non enim ignis ille tam explorat, aut illustrat, quam torquet, & scelerata vlciscitur.* Atqui, inquam, ignis iste purgatorius haud aliter. Nonne enim sperarunt Papistæ se huius ignis fundamentum solide iecisse, cum probarunt superesse pœnas exsoluendas post mortem? Tum definitio Bellarmini, nulla sophistice declinari potest; c. 10. lib. 2 *Certum est, in purgatorio, sicut etiam in inferno, esse pœnam ignis: siue iste ignis accipiatur proprie siue metaphorice: &, siue significet pœnam sensus, siue damni.* Et 14. *Pœnas purgatorii esse atrocissimas, & cum illis nullas pœnas huius vitæ comparandas, docent constanter Patres.* Mitto plura dicere: nam in re perspicua, non sunt testes necessarii.

XIII. Iustinianus τὸ δοκιμάζειν interpretatus est, *experimento docere.* nimium late. Nam, cum quis in furcā agitur à magistratu, tunc potest dici experimento doceri, qualis ille fuerit, bonus vir an malus. Sed hoc genus δοκιμασίας si admittimus in verba Pauli, nihil est quo refutet Iustinianus eos qui ignē dicunt æternū: nam & hic experimento probabit opera damnatorum; qualia fuerint: non enim damnaretur quisquam, nisi eius opera essent mala.

XIV. Quin-

XIV. Quintum argumentum. Ignis Paulinus est institutus, pro culpis quorumcunque peccatorum. At ignis purgatorius, non est pro culpis quorumcunque peccatorum. Ergo ignis Paulinus non est purgatorius. Ne hoc quidem argumentum est obscurum. Nam in peccato considerant subtiles Papistæ culpam, & pœnam. Atqui lignum, fœnum, stipula, non est pœna: ergo est culpa. Assumptum probatur: quia lignum, fœnum, stipula, ædificatur ab Architectis ipsis; & ideo appellatur opus vniuscuiusque. At nulla pœna ædificatur ab ipsis Architectis: neque vllus est adhuc repertus tam cerebro vacuus, vt pœnam à iudice repetitam appellarit ipsius peccatoris opus. Ergo lignum, fœnum, stipula, non est pœna cuiusquam.

XV. In Purgatorium autem non admitti quascunque culpas; ipsi probant aduersarii: qui tantum venialium docent. Et tamen etiam pro mortalibus Purgatorium esse habent pro certo; nimirum iis, quorum culpa est condonata; pœna autem nondum exsoluta. At Paulus, vt probatum fuit c.11. per lignum, fœnum, stipulam, significauit omne genus peccatorum; etiam quæ mortalia à Papistis nuncupantur. Quare certa res est: non posse hunc locum nisi absurdissime explicari de Purgatorio Papistico.

CAP. XV.

Pro suffragiis ex Veteri Testamento.

I. HActenus classes fuerunt argumentorum Papisticorum quatuor: à personis, ab animæ purgatione; à pœnis post hanc vitam; à liberatione ab iis pœnis. Nunc quinta sequitur, & maximi quidem ponderis: qua si nō obtineant quod quærunt, nihil sit quod posthac sibi sperent successurũ. Ea est à suffragiis. Nam quia, teste Altenstaig, *Theologi accipere solent suffragium, quo animabus in Purgatorio subuenitur*: haud inanem visi sunt spē concipere; si probarint esse aliqua suffragia; se eadem opera stabilituros suum Purgatorium. Quia, positis mediis ad finem, omnino etiam finem ipsum esse oportet in rerum natura. Esto igitur Syllogismus. Si orandum est pro animabus defunctorum, ergo est Purgatorium. Antecedens probant, tum ex scriptura, tum ex Patribus.

II. Mihi disputatio erit gemina: vna aduersus antecedens; vt probem, nulla scripturæ autoritate doceri, orandum pro defunctis: altera aduersus consequentiam; in gratiam Patrum, quibus fuerunt huiusmodi preces frequentatæ. Sed hanc, quia tota pertinet ad Patres, differri oportet ad id temporis, cum examinabitur integra Patrum doctrina de Purgatorio. In altero labore, secernam, vt prius, locos ex Veteri Testamento, atque eos nunc primum expediam.

III. Feuardentius. De Isaac, postquam triennium impendisset lugendo defunctam Saram matrem suam, scribit Moses, Genes. 24. *Egressus est ad meditandum in agro.* Viri docti meditandi verbum accipiunt de precibus, quas pro salute defunctæ matris concipiebat. Nec est verisimile tali indole & virtute filium non fuisse memorem tam piæ matris in suis ad Deum precibus. Caluinus autem, & Fagius, & Munsterus, & Borrhaus, & Geneuenses agnouerunt eum esse precatum.

IV. Risum deprecor apud bonos viros: non enim mea conditio ita est, vt Sophistarum. Hi poterant abstinere nugis: mihi, si nō indicauero nugas; præsto est infortuniũ, vt defuisse videar instituto. Nihil ego quidē vidi iamdudum dignius cucullo, & quidem Franciscano. Nam, quid ille sibi primas arrogaret in Monachis, si nihil eximium in orbē induceret? Aut, quo successu frontem tereret, si non pudorem extereret? Egregie sane Isaac totũ triennium impendit lugendæ matri. Quasi id, aut scriptura diceret, quisquamve omnino autor idoneus: aut confirmaret eius tēporis vsus. Sed ita sperauit subtiliter impositurum nobis περὶ τὴν αἴτησιν. Quia certũ luxisse matrē. Et certum, denatam hanc triennio antequam filius duceret vxorē. Sed non certum luxisse matrē, donec duceret vxorem. Verum, ad rem nostrã. Isaac precabatur in agro: ergo orabat pro anima defunctæ suæ matris. Simile: Non erat beata Virgo in cubiculo suo otiosa, cum salutata est ab Angelo. Ergo sarciebat subuculas Franciscanorũ. Itē. Marci. 1. Christus *abiit in desertũ locum, & illic precabatur*: Ergo dicebat horas Virginis Mariæ. Illustrem hanc concludendi formam, & frequentissimã, & facillimam, opinor, laudauit Aristoteles, & signauit nomine ꝓprio περὶ τὸ συμβεβηκός.

V. Sed enim miror tot iam seculis, tot viris doctis in iis verbis sudantibus, nunquam venisse in mentem, tam festiuum commentum: Nam; Pererius decem enumerat varias sententias, in quasitum est. *Prima*, inquit; *Isaac in agrum, animi gratia, ad loquendum siue confabulandũ: hanc fert translatio Aquilæ & Symmachi. Secunda ad loquendum cũ agricolis & operariis suis, de operibus rusticis & agrestibus: hæc est Caietani. Tertia, ad exercendũ se, corporalis aliquo exercitii genere, vel deambulando, vel currendo, vel saltando, vel iactu ponderũ: hanc memorat, & improbat S. Augustinus. Quarta, ad orandum Deum: sic Paraphrasis Chaldaica, & S. Hieronymus. Quinta, ad abalienandũ se, vel à curis domesticis, vel per contemplationem à sensibus: hanc innuit Ambrosius. Sexta, ad meditandas res naturales, præsertim vero motus & virtutes syderũ; vt putant Hebræi, quos Lyranus, & Tostatus sequitur. Septima, ad studiose & delectabiliter cogitandum & meditandum, vt placet S. Augustino. Octaua, ad loquendũ submissa voce, secumque sermocinandum, vt aliquid meditabundi ac mirabundi solent: sic Vatablus. Nona, ad res admodum graues, & serias cum animo suo reputandas ac peruolutandas, vt eas postea condigne eloqui & agere posset: sic Hamerus. Posset his addi decima quorundam interpretum, ad cōmemorãdum quæ eo die deliberauerat, dixerat, audiuerat, egerat.* Has Pererius collegit. Cur omisit vndecimã Francisci Georgii, sect. 3. problem. 169. *Cur Isaac suscepturus vxorē suam Rebeccã, orauit? None id fieri debuit in negotio tam arduo; quam est indissolubile vinculũ matrimonii? Primo enim orandum est, vt occurrat illa; quam Deus è cœlo tradidit: secundo, vt vir & vxor in illa æterna cohabitatione pacifice viuant: tertio, vt filii generētur grati Deo, in ædificationem familiæ, & in parentum consolationem. An orando disposuit se Isaac vt susciperet gratiã Spiritus sancti, quam videbat fulgere in Rebecca?* Adderem & duodecimã Lutheri, si Franciscanis esset propitiis: egressum ad priuatum & arcanum colloquium, quale est cum duo deambulantes sermones conferunt.

VI. Visa sunt hæc omnia verisimilia; alia aliis, vt vix vnquam sunt eadem omnium iudicia. Et sane quædam sunt, in quibus licet indulgere sibi quemque, dum aliis quoque meminerit eandem esse libertatem. Sed id tum sit, quum in re nihil est momenti. Ast in controuersia, & in maxima animorum contentione, alteram partem sibi id iuris sumere, vt pro arbitrio sumat, ponat quodcunque commodum occurrerit: id vero importunum est, immodestum, impudens: quanquam fortasse non alienum à cucullo.

VII. Optimam indolem in Isaaco agnoscunt omnes, summam etiam virtutem: neque quisquam sanus immemorem dixerit piæ matris: sed commendasse eam Deo suis precibus, hoc vero non diuinandum erat, sed probandum. Nos, qua pietate in matrem fuisse credimus, eadem persuasum fuisse scimus, in summa beatitudine tunc fuisse animam parentis iustificatæ per fidem: ac proinde in Deo quiescentis.

VIII. Ex Esaiæ 8. citant Feuardentius, & Peltanus: *Quærite à Pythonibus, & à diuinis. Nunquid populus à Deo suo requiret visionem pro viuis & pro mortuis?* Vterque tamen latens, sub clypeo Petri Cluniacensis: qui, in epistola contra Petrobrusianos, exposuit in hunc modum: *Velut si diceret: Cum dixerint ad vos deceptores, vt ea quæ tantum à Deo requirenda sunt, quærantur contra Deum à Pythonibus, & à diuinis, qui more taliũ in cantando strident, & sibilant; respondete, Nunquid non populus, hoc est, nunquid non hic mos est omnium populorum, vt à Deo suo quem colit, requirat ea, quæ quærenda sunt, siue pro viuis, siue pro mortuis?* Et paulo post, *Nonne vides, quicunque hæc legis, Prophetam Esaiam aperte prædicare, Deum à populo suo requirendũ, hoc est, consulendum esse, tam pro viuis, quam pro mortuis? Quod si consulendus, si orandus est Deus, tam pro viuis, quam pro mortuis: quid respondent, qui dicunt, non esse orandum pro mortuis? Docetur ille populus, vt respondeat seductoribus, inquirendum, vel deprecandum Deum pro viuis, ac pro mortuis: & non docebitur populus Christianus, conculcandos esse hæreticos, qui negant, Deum orandum pro mortuis?*

IX. Verum, huius Petri maior fuit in declamando vehementia, quam in disputando iudicium; aut etiam eruditio. Imposturam partim passus est, partim fecit. Passus est ab interprete, qui ea expressit, quæ non legit, vt alias frequentissime. Hebraica sic habent, הלא עם אל--אלהיו ידרש בעד החיים אל--המתים. Quorum est quidem syntaxis obscurior: sed profecto illud *pro viuis, pro mortuis*, alienum. Sanctes interpretatus est: *Nũ populus à Deo suo requiret? pro viuis à mortuis?* Tigurini: *Annon quæque gens suos Deos consulit? Num pro viuis apud mortuos?* Munsterus: *Nunquid non populus consulit Deos suos? num pro viuis ad mortuos recurrendum?* Iunius: *Nonne populus Deum suum consulturus est? Pro viuentibus mortuos consulat?* Nō potest saltem negari, eadem phrasi dictũ אל--המתים, qua prius dictũ אל-אלהיו. Cur ergo non reddamus, *à mortuis*, itidem vt *à Deo suo*, siue *à Diis suis*?

X. Et vero ita est in editione Græca, τί ἐκζητήσουσιν περὶ τῶν ζώντων τοὺς νεκρούς; *Quid requirēt pro viuis à mortuis?* Illustri sensu Procopius, δυσχεραίνων ἐστὶν ἐπὶ τῇ τούτων ἀνοίᾳ, διότι τὸ κωφὸν ὁ λογικὸς ἐρωτᾷ, *Eius hoc est, qui indignatur amentiæ eorum: quod is qui ratione præditus est, interroget eum qui mutus sit.* εἰ γὰρ χρησμοῖς εἰς μαντεῖον, ἢ χρήσαιο καθαρμοῖς, ἢ τοῖς τοιούτοις ἴσθι πρὸς νεκροὺς ἀπελθών, *Si enim vel oraculum adeas, vel lustrationibus, aliisque huius generis vtaris te mortuos adisse scito.* Basilius, *Vt, quid procidis supplex lapidi animæ rationis impoti? Qui ratione præditus es, quamobrem quæstionem proponis muto ac surdo? Pro filii, vtique viuentis, salute vitam supplex exposcis ab eo, cui ne suppetit quidem vita: qui vita minime fungitur: qui ne spirare etiamnum potest, estque exanimis?* Cyrillus, *Quem enim colorem rationis habet, pro his qui etiamnum viuunt, homines in terra iacentes, vel animas quæ forte sunt apud inferos sciscitari?*

XI. Neque hoc non norat Cluniacensis: Subdit enim, *Quod si dixerint in aliquibus exemplaribus, non haberi nunquid non populus à Deo suo requirit pro viuis ac mortuis: sed pro viuis à mortuis, hoc est, pro viuis hominibus à mortuis simulacris.* Sic ille occupans obiectionem: Quomodo autem soluit? Mera pertinacia: & absurda petitione principii: *Dico, inquam, ad deridendos idololatras hoc dictum fuisse: sed quod à Deo vero populus eius salutem viuorũ, seu mortuorum quærere debeat, Prophetã sensisse.* Quasi, quia hoc ipse sibi persuaserit, idem omnibus certum esse debeat. Tolerabilius editionem in dubium reuocabat, cum aut rari essent, aut nulli, qui fontes adire poterãt: sed hodie mutata ratio est. Itaque, nos constantiam confidentiæ opponentes, negamus Prophetæ persuasum fuisse, quærēdam esse mortuorum salutem à Deo.

XII. Et hactenus imposturam patiebatur; sed faciebat etiam; quum pro eodem sumi volebat, quærere à Deo, siue consulere Deum; & deprecari Deum pro viuis & mortuis. Nam, certe דרש non ita sonat: sed inquisitionem eius rei, quam quis scire velit. Itaque, inquirere pro mortuis, de iis diceretur, qui, quo in statu essent mortui, scire optarent, cuiusmodi curiositatis infinita sunt apud Papistas exempla. Et sic Lyranus interpretatus est, *Quærite responsum de occultis & futuris.* Tum autem, quis audiuit vnquam gentes deprecatas esse idola pro salute mortuorum?

XIII. Peltanus, Turrianus, Feuardentius, ex Ecclesiastici 7. *Gratia datus* (siue dati τοῦ δόματος) *in conspectu omnis viuentis, & mortuo non prohibeas gratiam. Dicant*, inquit Turrianus, *de qua gratia hic præcipi existimāt, nisi de gratia dati?* Probat, quia proxime: *Pauperi porrige manum tuam, vt perficiatur propitiatio & benedictio tua.* Item: *Gratia dati in conspectu omnis viuentis.* Dari ergo aliquid potest mortuo, quod ei opus sit, & cum iuuet. Peltanus, *Quid autem mortuis, præter suffragia, quod illis prosit, impertiri possit, non video.*

XIV. Atqui Ecclesiasticus est Apocryphus: adeo vt si maxime disertteque idipsum diceret cum Papistis, non obtineret tamen in Ecclesia. Nam Apocrypha omnia ad fidem dogmatum faciendam non sunt idonea. Hoc primum.

XV. Deinde, abutuntur aduersarii sua quidlibet audendi licentia. Primum, cur volunt gratiam doni? Non enim expressit Ecclesiasticus. Imo expressit paulo ante. Fateor, inquam, paulo ante: sed cum egit de pauperibus, cuiusmodi nulli sunt mortui: expressit iterum, cum de viuentibus ageret. Ergone debuit, cum de mortuis? Monstrum iudicii. Bene Peltanus: *Tres hominum ordines, in quos benignos esse licet assignantur.* Sed, vt omnibus iis ordinibus commune sit idem bonitatis genus, quis iussit? Nam, si nemo præter Peltanum, Turrianum, Feuardentium; ignoscant, non admittimus. Nullum illi regnum obtinent. Nobis visum potius tribus generibus triplicem phrasim assignatam. Pauperibus porrigi manum; tanquam indigentibus ope nostra. Quibuslibet viuentibus δόμα; quod non

tantum

tantum opis est, sed etiam amoris; ita etiam non indigentibus commune. Mortuis gratia, quæ etsi ad dona porrigat sese; tamen etiam absque donis fit.

XVI. Itaque, Interpretes docuerunt posse hoc loco commendari etiam ea: quæ doni nomine hactenus nemo significauit. Iansenius, præter preces, quas, vt Papista noluit omissas, sepulturam, superstitum ad eos pertinentium consolationem, defensionem famæ, nominisque honorem. Tot modis satisfieri cum possit præcepto Ecclesiastici; cur necessario volunt nos precibus adstringere?

XVII. Nihil hæc mortuis prosunt. Fateor. rursus hæc importuna tyrannis est; nullam gratiam admittere, nisi quæ mortuis prosit. Atqui id Ecclesiasticus nullus dixit: sed imaginati sunt improbi somniatores, qui somnia sua habent pro totidem oraculis. Sed nos Deus liberauit ab his inclementibus dominis. Est vero præceptum vniuersale, quo admonemur, ne quos amauimus viuos, eorum obliuiscamur mortuorum. Itaque, non est denegandagratia nostra, Abrahamo, Dauidi, Petro, Paulo, Virgini Mariæ, quibus tamen prodesse nemo potest. Itaque nihil est, quo suffragia fulciantur.

XVIII. Ex Tobiæ quarto, non illi tantum ducunt argumentum, sed etiam Bellarminus, Salmero, Arboreus, Thyreus, alii: *Panem, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue: & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus.* Certum est, inquit Peltranus, Tobiam pattem iustorum spirituum causam serio Tobiæ filio commendare: Salmero: Quis hic non videat, ad eleemosynam adhortari Spiritum Sanctum in salutem iusti sepulti? Nec enim verisimile, Tobiam existimasse mortuos indigere cibo, aut potu, more Gentilium. Thyræus: Frustra, si defunctum non iuuant: si vero iuuant, nec felix est qui nullius egeat, nec desperatæ salutis, vt iuuari non possit: alicubi igitur (hoc Purgatorium vocamus) patitur, vnde liberari potest. Bellarminus: Huius loci non potest esse alius sensus, quam is, quem communiter expositores tradunt. Instrue conuiuium, & voca fideles pauperes, vt ipsi post acceptam eleemosynam orét pro anima defuncti.

XIX. Respondeo; primo, librum esse Apocryphum: itaque, non esse vllam hic exhortationem Spiritus Sancti, vt suppositit Salmero; sed admonitionem humani ingenii; non pietatis regulam; sed ipsam iudicandam ex pietatis regula. Itaque, etsi profecto nesciam, quid ille moris habuerit in animo, quod varie varii coniiciunt; tamen scio tam facile hic humanum quid passum, quam alibi, quum iussit adoleri intestina piscis ad fugandum dæmonem.

XX. Secundo: sola est Sophistarum audacia, vnde momentum accrescit argumento. Certum est, inquit ille, commendari causam iustorũ spirituum. Alter; quis non videat eleemosynam in salutem iusti sepulti? Tertius: Non potest esse alius sensus. At vos, ô quiqui estis, quid argumentis quærendis opus est insudare, si vultis διαχυζομένοις fidem haberi. Atqui eadem præsumptio debuit persuadere, tam facile vobis iri creditum, suffragia esse denuntiantibus, quam interpretantibus in eam partem Tobiæ panem & vinum. Aut, si vos propria conscientia continuit, ne tanquam magistri noui positam controuersiam decideretis solo flatu, cur non persuasit, ridiculos fore, cum ausi estis sperare, neminem inquisiturum in vestram interpretationem?

XXI. Sed, non putauit Tobias mortuos indigere cibo & potu. Concedo, inquam: etsi meritus est, vt etiam absurdiora de eo probabilia sint, qui potius credere, incensis intestinis piscis fugari dæmonem in loca deserta. Sed, quid si non putauit? Ergone statim speratis concedendum, indici conuiuia, ad orandum pro anima defuncta? aut frustra fieri, si defunctum non iuuent? Tantus scilicet vester est, in disputando, pudor: tanta, in asserendo, religio, vt nemini debeatis esse suspecti: & quicquid effutire placuerit, omnes etiam admirabundi excipiant. Enimvero, quia verisimilitudine pugnatis; patimini & nos verisimilitudine niti. Nam, nos quidem non magis verisimile existimamus, non credidisse Tobiam mortuis necessarios esse cibos, quam iustorum animabus preces pro salute. Itaque, si facta sunt conuiuia, pro certo habemus, fuisse inter bene doctos, solatia viuorum, non adiumenta mortuorum. Argumento est, quod facta sint in gratiam iustorum: quo nomine, cur eos comprehendas tantum, qui nondum sint purgati, & non etiam eos quos soletis Sanctos appellare? Et pro quorum animabus preces vix distinguitis à crimine? Certe vehemens nostra hæc est coniectura. Constituitut panis & vinum super sepultura iusti, id est sancti cuiuslibet. At nemo sanctus indiget aut cibo, aut precibus: Ergo, quæ ratio efficit id non fieri, ad cibandos mortuos: eadem concludit, ne ad precandum quidem pro mortuis.

XXII. Feuardentius. Ruth 1. Noemi sanctissima matrona, sic nurus suas super defunctis maritis earum alloquitur: *Faciat vobis Dominus gratiam, & misericordiam, quemadmodum feciſtis cum mortuis.* Si addidisset, cum adhuc viuerent, & vigerent, locus nihil faceret ad curam pro mortuis agendam: sed cum laudatur earum pietas erga mortuos, omnia simul officia comprehenduntur: quod scilicet & corpora honeste sepelienda curarint, & eorum memoriam luctu, ac ieiuniis condecorarint, & precatæ sint pro animarum salute.

XXIII. Mirum, plus vnum sapere Franciscanum omnibus interpretibus. Soli enim huic venit hoc in mentem argumentum ab omni ævo. Vah; quantum est in cucullo mysterii! Sed vide. Si additum esset, cum viuerent, nihil ad curam pro mortuis. Recte. At non additum, Vere. Ergo pertinet ad curam pro mortuis. Nego consequentiam. Nam, quid tum si non est additum: & à te potius interprete, quum legis, relictum intelligendum? Sed nimirum, Sophistæ in disputando, merum imperium obtinent. Quæ sibi non commoda sunt vetant subintelligi: quæ autem commoda, prorsus iubent. Nam, in præcedente argumento, si cum legis, *sepulturam iusti*, addas, nullius peccati reum, quia nocebit precibus pro defunctis: non quantum est rationum in mundo, persuadebit addendum: sed si suppleas, alicuius peccati venialis reum; vel alicuius saltem satisfactionis nihil commodius Purgatorio: itaque, quicquid obiicias. tamen & addi iubebunt; & addito tam secure vti, quam si totidem literis sit scriptum.

XXIV. Sed esto tamen: ne subaudiamus id, quod importunum est Franciscanis: & ponamus ita scriptum, *Feciſtis gratiam cum mortuis postquam mortui sunt.* Quid tum? Omnia, inquit, officia comprehenduntur. Quænam, inquam? Quicquid excogitare quisquam potuerit Cucullio? Exempli gratia, adorare mortuos? Nam, hoc quidem inter officia mortuorũ saltem quorundam Cucullones numerant; Credimusne ergo sanctissimam illam matronam significasse, adoratos ab iis vxoribus eos maritos? Si neges Cucullio, negas ergo omnia officia cõprehendi. Sin asseras, vide quid agas: nam, adorari eos qui non sint in cœlis, tu concedes esse piaculum: & non esse in cœlis eos, pro quorum animabus preces concipiuntur, non negabis. Quid ergo? Nimirum, somnium id tuum est: si gratiam fecerint cum mortuis: ergo omnia officia exhibita esse, officia esse volueris, id est, oratum fuisse pro eorum animabus.

XXV. Argumentantur etiam à funeribus: in quibus erant prolixa ieiunia, inquit Peltanus, diuturnæque inediæ. Primi Samuelis 31. *Cum audissent habitatores Iabes Galaad, quæcunque fecerant Philistini Saul: surrexerunt omnes viri fortissimi, & ambulauerunt tota nocte, & tulerunt cadauer Saul, & cadauera filiorum eius de muro Beisan: veneruntque viri Iabes Galaad, & combusserunt ea igni: & tulerunt ossa eorum & sepeliertunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus.* Libr. 2. c. 1. *Apprehendens Dauid vestimenta sua, scidit, omnesque viri qui erant cum eo: Et planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt super Saul & super Ionatan filium eius, & super populum Domini, & super domum Israel, eo quod corruissent gladio.* Et c. 3. luctũ & ieiunatum est a Dauide, & suis super morte Abner, filii Ner. Hinc Bellarminus: Quamuis hæc videbantur fieri in signum doloris, & tristitiæ: tamen credibile est præcipue facta esse ad iuuandas animas defunctorũ, teste Beda. Id quod colligitur ex duobus. Primo, quod irrationabile fuisset, in signum doloris, septem dies ieiunare. Secundo, quod Dauid, 2. Sam. 12. ieiuniarit, & orarit pro filio suo infantulo, dum ægrotaret: postea vero quando audiuit esse mortuum non amplius ieiunauit, quo facto ostendit, se ieiunare solitum, vt aliquid à Deo impetraret: ideo enim pro morte pueri non ieiunauit, quia sciebat non esse rediturum, & propterea suffragiis non egere.

XXVI. Credibile est: En tibi momentum demonstrationum Iesuiticarum. Et credibile, quia vnus Beda cõiecit: Ita, nisi Beda somniasset, ignoraremus omnes veram causam luctus Veterum in funeribus. Sed nobis idipsum non est credibile: quod tam paucis visum, tam posttremus somniatum. Quin habemus pro certo, quicquid id erat ieiuniorũ inediæque lõge alium finẽ habuisse propositum. Petrus Martyr: *Ieiunium faciebat ad celebrandum luctum. Lugebant autem in illo funere, vel damnum suum, quod ereptus esset Reip. præclarus vir, vel commune peccatum, vel iram Dei. Qui vero ita sunt affecti, non possunt vacare deliciis. Ita amici Iobi, cum animaduerterẽt tantam eius calamitatem, ieiunauerunt septem dies. Verisimile autem est Iabenses luxisse communem calamitatem Reip. & addidisse communes preces, quæ iuuandæ sunt ieiunio.* Nec Martyri soli ita visum. Concurrunt alii. Lyranus: *In signum tristitiæ pro morte Saul & filiorum eius.* Hugo Cardinalis: *Septem diebus. Ecclesiastici 22. Luctus mortui septem dies: fatui autem & impii omnes dies vitæ illorum.* Sa: *Ieiunauerunt, scilicet in signum mœstitiæ.* Et vero, quid opus est coniecturas multiplicare? Legimus enim disertè: *Planxerunt & fleuerunt & ieiunauerunt vsque ad vesperam super Saul, & super Ionatan filium eius, & super populum Domini, & super domum Israel, eo quod corruissent gladio.* Quid opus erat, hac causa reddita, si non esset ieiunium nisi suffragii causa? An quia ad suffragia confert aliquid gladius, siue genus mortis? Nam, conferre ad luctum, quis neget?

XXVII. Nec dissimilis causa Dauidi in morte Abner: etsi peculiaris circumstantia ad vitandam suspicionem, ne esset conscius eius cædis: vnde extra ordinem iusiurandum, *Cumque venisset vniuersa multitudo cibum capere cum Dauid, clara adhuc die, iurauit Dauid dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem, vel aliud quicquã.* Lyranus adnotauit: *Ad maiorem declarationem suæ innocentiæ circa mortem Abner.* Nam & Rabbi Leui ben Gersom: *Geminam ob causam. Vnam, quia grauis ei cades erat Abner, qui princeps erat, & magnus in Israel: præterea, in fœdere cum eo. Alterã, vt certus esset Israel non fuisse regem conscium occisi Abner.*

XXVIII. Sed irrationabile fuisset, ieiunare septem dies in signum doloris. Quis edixit? Bellarminus præturam, opinor, gerens. Quanquam in signum doloris, non dicimus, sed in luctu: cui septem dies assignatos habet, Ecclesiastici 22. *Luctus mortui septem dies.* Vere enim luctus erat; non sola significatio luctus: quam vsurpant solentes hypocritæ.

XXIX. Sed Dauid ieiunauit ante mortem infantuli, non vero postea. Ita est, inquam. Sed præter morem: & mirantibus cunctis, atque adeo causam scisciantibus: *Quid est sermo quem feciſti propter infantem? Dum enim adhuc viueret ieiunasti, & flebas: mortuo autem puero surrexisti & comediſti panem.* Quæ enim fuisset inquisitionis causa, si pro more faceret? Nempe, ita est. Non solebant ieiunare nisi in luctu: Et, quia lugeri solent mortui, non ante efflatam animam: ideo mirum fuit, Dauidem præposteraſſe ieiunii ordinem. Atqui, ab vno facto extraordinario, non potest esse legitima consequentia. Quid? quod ab hoc ipso exemplo docemur efficacissime, non esse orandum pro mortuis? Nam alioquin orasset Dauid pro infantulo, post exhalatam animam: maxime cum videret, se non fuisse exauditum. Quid enim inde timere non potuit? Itaque documentum nobis dedit illustre, orare posse alios pro aliis, dum anima residet in corpore: sed deinceps quiescendum, & acquiescendum diuino decreto.

XXX. Nouum argumentum est à sepultura Patriarcharum ex Genes. 47. & 49. Peltanus. Patriarchæ quoque, & alii quidem illustris sanctitatis viri, nulla alia de causa adeo anxie, ne inter infideles sepelirentur, (Bellarminus, vt in terra promissionis) curasse existimandi sunt, quam ne procul à suorum oculis positi, solitis suffragiis destituerentur. Si quidem suffragiis exclusis, patum admodum referre videtur in Ægyptone sepeliare, an in Palæstina, Romænæ an Augustæ.

XXXI. En rursus, Existimandi sunt: vt rursus à fide Peltani, Bellarminique pendeat vis argumenti. Enim vero nisi Peltanus, Bellarminusque essent nugati, periculum erat ne à Diogene non didicissent Patriarchæ, nihil interesse humine an sublime putrescerent. Et vide quam confidenter, *nulla alia de causa*, inquit, Peltanus: factum male, cum tam sero Iesuitas instituit Loiolas. Nam, quotquot prius extiterant interpretes, oportuit talpas fuisse, qui hanc causam nulli viderint. Vnum supereſt, optandum

Iesuitis; ne sint vlli, qui malint cum Veteribus imperiti esse, quam cum nouis Iesuitis eruditionis famam affectare.

XXXII. Sed enim, *nulla*, inquit, *alia de causa*: Falsum, nisi Theodoretus falsus; quæst. in Gen. 107. Διὰ τί ὁ Ἰακὼβ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς τὴν Χεβρὼν κελεύει ταφῆναι: Οὐ φροντίζων ὥς τινες ὑπειλήφασιν, ἀλλὰ τὸ γένος ψυχαγωγῶν καὶ διδάσκων ὡς ἅπαντας αὐτοὺς ὁ δεσπότης Θεὸς μεταστήσει τῆς Αἰγύπτου, καὶ τὴν ἐπηγγελμένην αὐτοῖς ἀποδώσει γῆν: *Quare Iacob sepelire mandauit corpus suum in Hebron? Non quod de sepultura valde solicitus esset, vt quidam putarunt: sed vt familiam suam consolaretur, & doceret, Dominum Deum traducturum illos omnes ex Ægypto, & daturum illis terram promissam.* Et satisfecit hæc Caluino ratio: *Cadauer suum in terram Canaan referri iubens, filios ad spem liberationis hortatus est. Ita factum est, vt mortuus, quasi tubæ clangore viuos & superstites animauerit, Quorsum enim tendebat tanta sepulcri cura, nisi vt apud posteros rata esset Dei promissio?* En tibi Caluinum, magnum illum scilicet nouatorem, acquiescentem Veteribus. En tibi contra magnos istos Veteratores Iesuitas cornicum oculos fodientes.

XXXIII. Aliam vidit Alcuinus: sed allegoricam: quæst. in Genes. 276. *Cadaueribus mortuorum peccata significari in lege non est dubium: Sepulcra ergo mortuorum remissionem significãt peccatorum. Vbi ergo sepelienda erant hac significantia cadauera Patriarcharũ, nisi in ea terra vbi ille crucifixus est, cuius sanguine facta est remissio peccatorum?* Alcuinum sequutus est autor historiæ Ecclesiasticæ Comestor, in Genes. 47. *Cura fuit Sanctis sepeliri in terra, qua sciebant Christum resurrecturum, vt cum eo resurgerent.* Et hanc causam valde probauit Lutherus: *Altera causa est*, inquit, in c. 49. *quod certo persuasum habeo, fuisse Patres istos, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, de numero eorum, qui vna cum Christo redierunt in vitam. Ideo tam diligenter mandat se humari, & condi in monumento illorum.*

XXXIV. Tertiam Oleaster explicuit, referente Pererio in 47. & probante: *Placet mihi, quod super hoc loco adnotauit Oleaster: quod propriis eius verbis hic ponam. Dulcis est, inquit, adeo patriæ amor, vt non solum viui eam desideremus, verumetiam mortui non nisi in ea quodammodo requiescere nos putemus. Quod si altius rem hanc cogitatione repetas, hinc cognosces quanti sit solatii, animam esse in iustorum & beatorum societate, cum eis mortuis secundum corpus sociari, tantopere ab iis viris desideretur.* Nec Lyranus ἀσύμβολος, à quo hæc quarta est: *In terra promissionis, in qua erant sepulti Abraham & Isaac: & non solum propter illos desiderabat ibi sepeliri: sed principaliter propter redemptionem generis humani fiendam per Christum ibi, qui in illa terra natus, & conuersatus, & sepultus: & ibidem resurrexit, & inde ad cœlum ascendit: de quibus Iacob habuit fidem & notitiam aliquam: & forsitan videbat in spiritu, quod cum Christo resurgente resurgerent multi Sancti iam defuncti.*

XXXV. Mitto allegoriam Augustini. In Pererio desino, qui & veterator, & Iesuita. Is in 49. c. Genes. quinq; causas collegit omnes, tum quas diximus, tum alias: in quibus nusquam hæc suffragia sunt Peltani, Bellarminique: *Multas*, inquit, *licet eius rei causas, si quis inuestiget solerter, inuenire.* Vt necesse sit mentitum esse Peltanum, qui, nescio quam solerter; certe præfracte, nullã aliam esse pronuntiauit præter suffragia: *Principio*, inquit, *cupiebant illi corpora sua esse in ea terra, quã posteros suos sciebant possessuros, & longissimo tempore habitaturos, in qua sola omnium terrarum orbis, verus Deus, quem ipsi coluerant, publica & sincera religione coleretur. Deinde, vt eorum sepulcra omnibus posteris essent fidei & pietatis, quam ipsi erga Deum habuerant, & professi fuerant, clarissima monumenta, & ad easdem virtutes maiorum suorum amplectendas & profitendas acerrima incitamenta. Ad hæc, vt essent diuinarum promissionum, quas Deus ipsis, & posteritati eorum dederat, testimonia: aspicientes enim horum Patriarcharum sepulcra in terra Canaan, quam possidebant, Iudæi liquido cernebant, quam abunde & cumulate promissa Dei Patriarchis data de possessione terræ Canaan tradenda eorum posteris, in ipsis essent completa. Nec illud non flagrantissimam eius rei cupiditatem in animis eorum excitabat, quod prophetico Spiritu diuinitus impleti nouerant in ea terra Messiã nasciturum. Accedebat & ille stimulus (si verum est, quod refert Tostatus) illos celebres Patriarchas non latuisse, resurgente Christo Domino post triduum suæ mortis ad vitam immortalem, vna quoque multos de sanctis viris inibi sepultis cum eo resurrecturos, de quo numero se futuros esse sperabant. Quid plura? ad hanc terram Deus Abraham auocauerat, posthabito natali solo, omnique cognatione sua derelicta: hanc terram ex omnibus mundi terris delegerat, quam daret possidendam populo suo, quem, vt filium primogenitum diligebat: hanc denique postea magnis sæpe laudibus commendauerat.*

XXXVI. Mentitum ergo Peltanum constat. Sed & male argumentatum. Nam, quæcunque earum, quæ sic enumeratæ sunt, causa, sufficit vt negemus suffragia huc inducenda. Neque verum, nihil interesse, vbi sepeliaris. Quia, non tantum animæ separatæ à corpore habenda ratio erat, sed etiam superstitum. Qui quidem vsus nullus est hodie nisi politicus (quæ consideratio erat Oleastri) sed erat tamen non negligendus Patriarchis olim. Atq; adeo nõ inepte collegit eum Theodoretus: τοῦτον δὲ σαφέστερον τὸν λόγον, Ἰωσὴφ ἀπέφηνε· τελευτῶν γὰρ οὕτως, ἔφη· ἐγὼ ἀποθνήσκω, ἐπισκοπῇ δὲ ἐπισκέψεται ὑμᾶς ὁ Θεός, καὶ ἀνάξει ὑμᾶς ἐκ τῆς γῆς ταύτης εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσεν ὁ Θεὸς τοῖς πατράσιν ἡμῶν τῷ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ: καὶ ὥρκισεν Ἰωσὴφ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ λέγων· ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ᾗ ἐπισκέψεται ὑμᾶς ὁ Θεός, καὶ συνανοίσετε τὰ ὀστᾶ μου ἐντεῦθεν μεθ' ὑμῶν· ὡς εἶναι δῆλον ὅτι κἀκεῖνος καὶ οὗτος τὴν ἐπάνοδον προσαγορεύοντες τὰ περὶ τῆς ταφῆς ἐνετείλαντο: *Eandẽ rationem clarius Ioseph expressit. Moriturus enim, sic dixit: Ego morior: visitando autẽ visitabit vos Deus, & inducet vos ab hac terra, in terram de qua iurauit Deus Patribus nostris Abraham, Isaac, Iacob. Exegit autem à filiis Israel iusiurandam Ioseph: dicens; Cum visitando visitabit vos Deus, transferetis ossa mea hinc vobiscũ. Ita vt certum sit, & illum & hunc denuntiantes reditum, hæc præcepisse de sepultura.*

Cap. XVI.

De Iudæ Maccabæi oblatione.

I. SEd hæc argumenta ludicra erant, præut est nunc examinandum, ex 2. Maccabæor. 12. quod nemo omisit, & pleriq; primo statim loco posuerunt. *Sequenti die venit cum suis Iudas, vt corpora prostratorum tolleret, & cum parentibus poneret in sepulcris paternis. Inuenerunt aũt sub tunicis interfectorũ de donariis Idolorũ, quæ apud Iamniã fuerunt, à quib⁹ lex prohibet Iudæos Omnibus ergo manifestũ factum est, ob hanc causã eos corruisse. Omnes ergo benedixerũt iustũ iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta. Atque ita ad preces cõuersi, rogauerũt vt id, quod factũ fuerat delictũ, obliuioni traderetur. At vero fortissimus Iudas hortabatur populũ conseruare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta fuerant pro peccatis eorum, qui prostrati sunt. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Hierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium: bene & religiose de resurrectione cogitans (nisi enim eos, qui ceciderãt, resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis) & quia considerabat, quod hi cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo & salubris cogitatio est pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.*

II. Ab hoc loco alii aliis diligentius consequentia eduxerunt. Thyręus omnia: *Ex hoc*, inquit, *loco, complura obseruatione digna colliguntur. Primo, esse post hanc vitam quendam purgatorium locum, vbi animæ defunctorum expiantur, distinctum ab inferno, vbi nulla redemptio, & à cœlo, vbi nulla miseria. Secundo, non expiari semper in morte, & cum morte omnes peccatorum reliquias: sed quasdam quandoque relinqui in futura vita expiandas. Tertio, quibus rebus iuuentur animæ: oratione scilicet & sacrificio: sub quibus alia his similia pietatis officia continentur. Quarto, quibusnam defunctorum spiritibus prosint viuorum suffragia: iis nimirum, quos morali coniectura cum pietate dormitionem accepisse constat. Quinto, posse hominem pie & sancte mori, & tamen habere debitum aliquod soluendum. Sexto, parentandi consuetudinem non esse rem nouam. Septimo, non esse rem quæstus, aut alterius cuiusquam causa institutam. Octauo, esse de fide cogitationem, qua & corde credimus, & opere testatum facimus, suffragia, quæ pro defunctis fiunt, defunctorum spiritibus prodesse, esse salubrem & sanctã. Nono, aduersariorum doctrinam huic doctrinæ insultantem, & cum insigni impietate, & cum animarum pernicie esse coniunctam, adeoque hæreticam.*

III. Nihil est difficile, vno supposito absurdo, μυρία ὅσα perpetua serie similia superstruere. Verum, ita intererat aduersariorum; vt primum & luculentissimũ (sic enim habent persuasum) suæ sententiæ firmamentũ, non obiter percurrere: sed cum pompa & magnificentia ostentare. Et vero concedendum est aliquid impotenti vanitati; quæ, vt sese ostentaret capitum multitudine, pro parallelis posuit, quæ tamen ὑπάλληλα sunt potius aliis iudicibus. Nam Bellarminus, *Hinc sequitur*, inquit, *posse mortuos post hanc vitam à peccatis solui, & proinde esse Purgatorium.* Stapletonus similiter. Vnde constat, Purgatorium non ab ipso loco erui directe: sed ab iis quę sunt: imo quæ existimantur esse in textu.

IV. Ego ante omnia respondeo, quod omnes Catholici responderunt; librum esse Apocryphũ: ideoque, quicquid tandem siue exprimat, siue cõcludendũ relinquat; tamen nullam sufficere idoneam vllius dogmatis probationẽ. Indignantur hic, fremuntq; Papistæ: & magno conatu cõtra satagunt autoritatẽ canonicam his scriptiunculis asserere: nec tantum ii qui seorsim hanc tractarunt de Purgatorio quæstionẽ, sed etiã Bellarminus; qui, etsi ex instituto proprio prolixe tempus in eo luserat tom. 1 controuer. 1. tamen hac occasione actum agere non dedignatus est. Per me quidem liberum esto otiosis eandem telam retexere: sed non obtinebunt, quicunque tandem sint, aut quocunque numero, vt repetam, quæ plene demonstrata mihi sunt: maxime, cum nihil hic prorsus habeant, quam quod olim: nullo nisi breuitatis & prolixitatis discrimine. Quod igitur obtinui, certum est constanter tenere. Liber est Apocryphus. Audiant omnes, quantumvis inuiti: liber est Apocryphus: nec poterit ei quantum est, fuit, erit Tridentinorum Paterculorum, Loiolitarum discipulorum, reliquorumque Papistarum, autoritatem vindicare canonicam.

V. Post hæc, factum distinguo Iudæ, ab historici iudicio, siue is Iason fuit Cyrenæus, siue Iasonis breuiator. Factum ita est. Comperto eos milites, qui in prælio erant cæsi, pollutos fuisse donariis idolorũ; agnoscit Dei iudicium: hortatur reliquos, vt se puros præstent à peccato: mittit Hierosolyma bis mille drachmas, (Græce enim is numerus est: Latine duodecies mille: vtrum verius?) ad sacrificium pro peccato.

VI. Sunt qui Latinum Interpretem grauiter accusent, quod dixerit *pro peccatis mortuorũ*: contra fidem omnium codicum Græcorum: qui constanter legunt, προσαγαγεῖν περὶ ἁμαρτίας θυσίαν, *ad offerendum pro peccato sacrificium.* Et sane optandum erat, vt continuisset se intra eos limites. Sed ego tamen nihil video tanti. Nam omnino id peccatum erat eorum qui decesserant, non autem eorum qui supererant, si qua fides historiæ, à qua sola id habemus narratum. Scio eam additionem nonnihil animorum Papistis addere: sed ne si abesset quidem, non sui essent similes Sophistæ, ac si non à verbo, certe à re ipsa, essent importuni. Itaque, hac sane causa à me quidem illis alta pax esto: cæteri viderint, quanti sua intersit, de hac vnica voce disputare: neque enim cuiquam præiudicium facere aut velim, aut possim: quæ mea tenuitas est.

VII. Iudicii alia ratio est. Diserte enim id sacrificium autor interpretatur factũ pro mortuis, vt eis remitteretur peccatũ: *Nisi eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur, & vanum orare per mortuis.* περισσὸν καὶ ληρῶδες ὑπὲρ νεκρῶν εὔχεσθαι: *Pro defunctis orare, vt à peccatis soluãtur* διὸ τῶν τεθνηκότων τὸν ἐξιλασμὸν ἐποιήσατο τῆς ἁμαρτίας ἀπολυθῆναι. Et id factũ, ita conceptũ, laudibus extollit. πάνυ καλῶς καὶ ἀστείως πράττων, ὑπὲρ ἀναστάσεως διαλογιζόμενος, *Bene & religiose de resurrectione cogitãs*: ὁσία καὶ εὐσεβὴς ἡ ἐπίνοια: *Sancta & salubris est cogitatio.* In quibus est quidẽ nõnihil discriminis inter Græcum textũ, & Latinum interpretẽ sed id alii viderint: mihi non est tanti.

VIII. Sed eius neque laudes debent nos mouere, & absurda interpretatio contemnenda est. Nam hominis iudicium apocryphi, quanti sit in Ecclesia, pridẽ est præiudicatum: sed & huius experimento consistit esse peruersum; qui c. 14. Raziæ mortẽ non retulerit tantũ historica fide (si tamen historica) sed etiam encomiastica vanitate laudarit: εὐγενῶς θέλων ἀποθανεῖν, ἤπερ τοῖς ἀλιτηρίοις ὑποχείριος γενέσθαι, καὶ τῆς ἰδίας εὐγενείας ἀναξίως ὑβρισθῆναι: *Eligens nobiliter mori, potius quam subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis iniuriis agi.* Quod nunquã vir quisquam pius fecit: nunquã facere potuit: quum tam rigide prohibitum sit homicidium. Itaque, semper se pii permiserunt voluntati diuinæ: neque vnquam τὰς ἀλιτηρίων τὰς ὕβρεις hoc sibi modo vitandas putarunt. *Hoc facere debuit*, inquit Augustinus; cap. 23 contra Gaudent. 2. *Quod leguntur septem illi fratres, etiam exhortante matre, fecisse, vt comprehensus, & à lege Domini sui non auersus, omne quod ei applicatũ esset acciperet, & in dolore sustineret, & in humilitate sua patientiã haberet: quo, circa humilitatem inter manus inimicorum non valens ferre, nõ planæ sapientiæ, sed insipientiæ dedit exemplum.*

IX. Nam

IX. Nam quod hic repetunt ex Augustino, contra Epistol. Gauden. lib. 2. c. 23. laudari Raziam, quod fortiter & viriliter egerit, non quod pie & sancte: vel certe habuisse peculiarem inspirationem, & præceptum Dei, vt hoc faceret, sicut Samsonem, teste Augustino, c. 21. de Ciuitate Dei 1. vtrumque est nihili.

X. Augustinus deceptus est Latinis vocibus, *nobiliter*, & *contra natales suos*: pro Græcis, εὐγενῶς: & τῆς ἰδίας εὐγενείας ἀναξίως; quæ debuerunt reddi potius *generose*, & *contra propriam generositatem*. Nam, etsi verum, τὴν εὐγένειαν & generositatem denotare, quæ virtus est; & generis nobilitatem: tamen hoc loco illam potius oportuit cogitatam: neque enim Razias laudatus vsquam apparet ex genere, sed ex propriis dotibus animi. τὶς τῶν ἀπὸ Ἱεροσολύμων πρεσβυτέρων, ἀνὴρ φιλοπολίτης, καὶ σφόδρα καλῶς ἀκούων, καὶ κατὰ τὴν εὔνοιαν πατὴρ τῶν Ἰουδαίων προσαγορευόμενος: *Quidam de Senioribus ab Hierosolymis, vir amator ciuitatis, & bene audiens, qui, pro affectu, pater Iudæorum appellabatur.* Tum autem in Scripturis vix aliter nominatur, Ecclesiastis 7. ἡ συκοφαντία περιφέρει σοφὸν, καὶ ἀπολύει τὴν καρδίαν εὐγενείας αὐτοῦ: *Calumnia conturbat sapientem, & perdet robur cordis eius.* Sap. 8. εὐγένειαν δοξάζει: *Generositatem illius glorificat.* Act. 17. οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, *Fuerunt autem isti generosiores iis, qui erant Thessalonicæ.* Quin vereor, vt nobilitas generis possit dici ἰδία εὐγένεια: certe, vt demus posse, tamen αἱ κακίαι multo indigniores existimantur generositate animi, quam nobilitate generis. Itaque non dubito in isto laudatam animi virtutem, quam pius aliquis desperationem potius diceret.

XI. De inspiratione diuina, quis autor est? Nam Augustinus Samsoni latenter à Spiritu imperatum dixit, nunquam Raziæ. Quis autem Bellarminus est, cuius iussu Spiritus inspirationes agnoscere debeamus? Neque valet exemplum, in re mirum in modum dissimili. Nam Razias moriturus nemini vtilis erat, aut priuatim, aut publice. Itaque primo, proprie & per se cogitauit sibi necem inferre, haud aliter ac Cato Vticensis, vel Nero. At Samson Reip. proderat: & satisfaciebat vocationi suæ: tum autem mortem suam non quærebat: sed cædem hostiũ: occidit ergo se per accidens: quemadmodum occidunt se quotidie milites pro patria pugnantes, cum ad prælium animose currunt, vbi intereunt. Atqui solet quidem Spiritus hanc generositatem inspirare viris fortibus: sed illam temeritatem, sui occidendi, nunquam: quia peccata nunquam inspirat. Adde, nunquam laudari, quod seipsum occiderit. Simile ergo Bellarmini iudicium est laudantis Raziam exemplo Sampsonis, eorum iudicio, qui Regum nostrorum cædem suaserunt exemplo Ahod: vt est impietas ingeniosa.

XII. Quod si laudes suspectæ, interpretatio facti putida est. Misit bis mille drachmas in sacrificium pro peccato. Fieri potest. Sed, vt remitteretur mortuis, fungum esse oportet, si quis sibi persuaderi sinat. Enimvero, siue Iudam, siue Iasonem, oportet alterutrum fuisse, aut imperitum legis diuinæ, aut impium. Quorum neutrum de Iuda, facile sibi quisquam sanus persuadebit. De Iasone vt libet statuunto aduersarii. Enimvero, si peritus legis Iudas, sciuit & nullum eiusmodi sacrificium institutum in lege: & prohibitum ne quid Domino fieret, præter mandata. Si fuit pius: ergo continuit se intra legis cancellos: id est, nullum sacrificium pro mortuis obtulit.

XIII. Pro quibus ergo? Pro viuis, inquam: iis qui non ceciderant in eo prælio: vt iis hoc ipsum peccatum ne imputaretur, quod erat commissum ab iis qui ceciderant. Nam, quis nescit imputari toti populo peccata interdum particularia: ea maxime quæ accidunt, in actionibus publicis? Capitur vrbs Ierico, prius deuota: Achan in eo excidio priuatim subducit sibi pallium Babylonicum. Audi, Iosue 7. *Præuaricati sunt filii Israel præuaricationem in anathemate: tulit namque Achan filius Carmi, filii Zabdi, filii Zerah, de tribu Iuda, de anathemate: & accensus est furor Domini contra filios Israel.* Quod si populo imputantur: ergo eidem remitti possunt. Vnde necessaria consequentia, precari posse, sacrificari posse, pro populo: etiam cum peccatum est non omnium, sed quorundam. Cur non hoc facilius fuit Iasoni venire in mentem, tam molliter è Scripturis deductum: quam illud de mortuis, præter omnem scripturam somniatum?

XIV. Feuardentius, Iudas habuit verbum Dei: primo, quia per Danielem erat prædictum, ipsum restituturum religionem Hebræorũ, apud quos ab omni æuo ieiunia, preces, eleemosynæ, & oblationes, fiebant pro salute defunctorum. Secundo, quia secutus est traditionem Patriarcharum, Prophetarum, Pontificum, Regum, moremque veteris Hebræorum Ecclesiæ: qui omnes pro defunctis orarunt. Tertio; quia secutus est expressa illa verba & mandata Dei, in Leuitico tot genera præcipientis Sacrificiorum, quæ tam pro defunctis, quam viuentibus, offerebantur, ac vtrisque plurimum proficiebant.

XV. Sed hæc Feuardentium olent, temerarium Cucullionem, quẽ nihil pudeat. Reliqui enim nulli, quos quidẽ viderim, ausi sunt iactare quicquã simile. Prædixit Daniel liberationem futuram Iudæis: & hæc illis obtigit per Iudam Maccabæum: sed ille nunquam prædixit, Iudam oblaturum Sacrificia pro mortuis. Imo, si prædixit restituturum Iudæorum religionẽ, profecto prædixit nõ oblaturum pro mortuis: quia ea religio nullas agnoscebat oblationes pro mortuis. Quemadmodum prædixit eo ipso, nõ adoraturum imaginem Antiochi, aut non esitaturum suillam. Breuiter, religionem Hebræorum, traditionem Patriarcharum, genera sacrificiorum pro mortuis, commenta sunt Feuardentii; indigna quibus examinandis diutius bonas horas impendamus.

XVI. Non tantum Iasonis sinistrum iudicium fuit, sed ne nostris quidem Papistis mens sana: qui ex eo preces pro mortuis, atque adeo suum Purgatorium, eliciant: qui tamen docent, nullum esse Purgatorium, nullam post obitum propitiationem pro peccato mortali, cuius non sit condonata culpa dum vita suppeteret. Quod si est, tum profecto ἀπροσδιόνυσον est exemplum. Nam hi omnes milites, pro quibus Iason ille suspicatus est factam propitiationem, in peccato mortali sunt mortui: si qua fides ipsi Iasoni. Tum enim cæsi, cum polluti donariis Idolorum. Nam postridie quam occidissent, qui eorum venerant cadauera ablaturi, εὗρον ἑκάστου τῶν τεθνηκότων ὑπὸ τοὺς χιτῶνας ἱερώματα ἀπὸ Ἰαμνείας εἰδώλων, ἀφ' ὧν ὁ νόμος ἀπείργει τοὺς Ἰουδαίους. *Inuenerunt sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt.*

XVII. Vnde nouum argumentum contra Iasonem, qui hos tales numeret in mortuis cum pietate: ἐμβλέπων τοῖς μετ' εὐσεβείας κοιμωμένοις κάλλιστον ἀποκείμενον χαριστήριον: *Considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam.* Nam mortuos cum pietate, qui potuit dicere, in flagranti crimine deprehensos: & quidem eo crimine, quod esset in maximis? Eadem ratione poterat Moses laudare eum, quem Phinees occidit in ipso actu scortationis: Numer. 25. erat enim Israelita, & profitebatur pietatem. Sed longe aliter iudicium est pietatis.

XVIII. Bellarminus ter respondet. Vel peccatum fuisse veniale: vel, si mortale, condonatam fuisse culpam ante mortem, vel incertum fuisse mortuorum statum. Cur ergo veniale? Quia forte ignorabant legis prohibitionem: & non acceperant ex donariis illis in honorem idolorum, sed solum ditescendi cupiditate, quæ venialis esse potest.

XIX. Itane? Ignorabant. Atqui publicum ius erat, iamdiu publicatum, & seuerissime sancitum. Deuter. 13. *Si audieris in vna vrbium tuarum,* (& erat Iamnia huiusmodi) *quas Dominus Deus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos, Egressi sunt filii Belial de medio tui, & auerterunt habitatores vrbis suæ, atque dixerunt, Eamus, & seruiamus diis alienis, quos ignoratis. Quære, solicite & diligenter rei veritate perspecta, si inueneris certum esse quod dicitur, & abominationem hanc opere perpetratam: statim percuties habitatores vrbis illius in ore gladii, & delebis eam, omniaque quæ in illa sunt vsque ad pecora. Quicquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes, ita vt vniuersa consumas Domino Deo tuo, & sit tumulus sempiternus: non ædificabitur amplius. Et non adhærebit de illo anathemate quicquam in manu tua: vt auertatur Dominus ab ira furoris sui, & misereatur tui, multiplicetque te, sicut iurauit patribus tuis.* Scilicet huius legis, tam olim sancitæ, tam semper sanctæ, prætexi poterat excusatio, vt non esset dolus crassus, lata culpa? Siccine Iesuitæ casuum conscientiæ sunt periti? Angelus: *Est quadam ignorantia ratione omissionis, qua quis negligit scire quæ tenetur, quæ satis faciliter potuisset scire. Et hæc dicitur crassa & supina. Et hæc excusat à tanto: scilicet quod non est tam graue peccatum: sed non excusat quin sit mortale, si est circa ea quæ sunt præcepti diuini, aut naturæ.* Altenstaig: *Talis ignorantia non excusat peccantem; vt in inferno non ardeat, sed forte vt minus ardeat.*

XX. Ex ditescendi cupiditate. Ita est omnino: neque aliam vllam causam fuisse putẽ. Sed hæc, inquit, venialis esse potest. Nugæ solennes: quum peccatum nullum sit veniale. Et demus tamen. Atqui agitur, non de cupiditate ditescendi, sed de hoc sacrilegio: qui actus est cupiditatis. Papistæ autem docent (Bellarminus de Amissi. grat. lib. 1. c. 3.) peccata venialia fieri vel subreptione, vel paruitate materiæ. At hic neque subreptio fuit, neque paruitas materiæ. Ergo neque veniale. Non subreptio: quia non fuit subitus motus, qui prius in animo extiterit, quam plene ratio deliberare potuerit: nam contra actus fuit cum perseuerantia. Etenim Iamnia direpta, non paucis ante diebus quam hoc prœlium iniretur, vt patet ex historia: cum tamen semper ii milites haberent secum ea quæ abstulerant. Non etiam paruitas materiæ. Dicuntur enim habuisse ἱερώματα ἀπὸ Ἰαμνείας εἰδώλων: quo significari testatur Fronto Ducæus, ex Lyrano, res pretiosas in templo idolorum dedicatas: ne quis existimet furtum fuisse vnius oboli. Bellus sane Bellarminus, sic colligens. Ditescendi cupiditas, venialis esse potest: hoc militum furtum fuit ex ditescendi cupiditate: Ergo fuit veniale. An probet Aristoteles ex quatuor terminis concludi? & necessario ex contingenti? O subtiles Iesuitas!

XXI. Sed erat culpa condonata: sic enim coniecit olim Lyranus. Quam ob causam? In mortis articulo milites illi doluerunt de peccato; vt Psalmo 78. *Cum occideret eos, quærebant eum:* aut saltem Iudas ita existimauit: alioquin non diceret Scriptura, cum considerasse eos, qui cum pietate obdormierant, optimam habere repositam gratiam.

XXII. Eia, fortissimum disputatorem, vt semper ex propriis coniecturis Etharum, quæ iusta causa? Nam pœnitentes quis vnquam dixit τοὺς ἐπ' αὐτοφώρῳ δεινὰ δρῶντας εἰλημμένους? Nam quod Psalmus citatur, frustra est: quandoquidem is loquatur de vniuerso populo, at nõ de iis peculiariter qui interficiebantur. At hic contra, non de toto populo, sed nominatim de interfectis: & interfectis in prælio: cum subita, atque non exspectata mors, pœnitentiæ tempus occupat: nam mortui sunt ita, vt victoria tamen esset penes Iudam: itaque in prælio, non in fuga, cum potest quisque sibi mortem aliquantulo ante timere. De pietate, diximus quod satis sit.

XXIII. Sed status saltem fuit incertus, ac proinde licuit pro eis orare, etiamsi damnati essent. Imo, status non fuit incertus: siquidem mortui in flagranti, & absque pœnitentia: itaque non licuit orare pro eis. Alioquin nemo esset mortuorum, pro quo non posset orari. Vix enim vllus est, cui non possit similibus coniecturis adulari humana præsumptio. Tum autem hæc incertitudo nulla est, nisi posito Purgatorio. Nam, si ponantur duo loci duntaxat, vitæ, & mortis, ea nulla esse potest: quia necessario, statim post extremum spiritum, omnes sunt aut beati, aut damnati: pro quibus neutris Papistæ patiuntur vllas preces concipi. Itaque hoc argumentum est ἀπὸ τοῦ ἐν ἀρχῇ.

Cap. XVII.

De Amicis ex Mammona iniquitatis: Et de necessitatibus Sanctorum.

I. Transitum facio ad nouum Testamentum. Bellarminus, Peltanus, Panigarolla, ex Lucæ 16. *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis: vt, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Per deficere, inquit Bellarminus, intelligunt omnes, mori: per amicos, Sanctos qui cum Christo regnant. Paulo aliter Peltanus. Vt cum defeceritis, videlicet per mortem, & subsidia ad tantum iter expedite conficiendum necessaria vobis defuerint. Amicos, siue in viuis adhuc existant, siue cum Christo iam in cœlis triumphent. Conclusio. Bellarminus, Sequitur homines post mortem iuuari precibus Sanctorum. Peltanus: *Recipiant vos in æterna tabernacula*: hoc est, vt suis vos precibus & suffragiis abeuntes prosequantur, quo tempestiuius, & expeditius admittamini.

II. Sed hunc locum & obscurissimum & difficilimum testantur, Caietanus, & Salmero: Ille, *Parabola hæc clara est: sed applicatio eius per singula, valde difficilis, si non impossibilis est.* Iste: *Difficilis admodū, & perobscura visa est olim Patrib. hæc parabola, vt patet ex Veteribus, præsertim ex B. Hieronymo, qui peculiari epistola ad Damasum Papam, illam pertractat, ac edisserit. Idem etiam visum est quibusdam nostri seculi Scriptoribus quorum quidam ausus est dicere, huius parabolæ applicationem non solum difficilem, sed etiam impossibilem esse.* Et paulo post, de his ipsis verbis, *vt cum defeceritis*, & deinceps: *Obscura profecto hæc est conclusio, vt possit apte accommodari parabolæ.* Cur non miremur ergo disputantium audaciam, qui sic vtuntur eo loco, quasi omnia essent plana? Perinde Peltano est, si deficere interpreteris, mori, an destitui necessariis viatieis: Et amicos pauperes viros, an beatos in cœlis. Vtrique, recipere in æterna tabernacula, idem, quod post mortem iuuare precibus. Et quid ergo opus est cum iis disputare, si etiam obscurissimis in rebus stari volunt suæ definitioni? Scilicet istos iam, vt video, non aduersarios nobis quæsiuimus, sed magistros adoptauimus.

III. Modestior hac quidem parte fuit maior Papistarum numerus, qui nihil hic, quod ad Purgatorium attineret, inuenerunt. Nec eos tantum dico, qui, hanc ipsam examinantes cōtrouersiam, hoc omiserunt, quicquid est argumenti: qui possunt excusari, quod omnia aut non potuerint aut noluerint colligere: sed eos maxime, qui ex professo exponentes parabolam, non debuerunt tam insignem doctrinæ partem omittere, si qua illa pars esset eius parabolæ. Certe omiserunt Thomas, Carthusianus, Gorranus, Caietanus, Sa in Lucam, Royardus, Dominica 9. post Pentecostem: Barradas Commentar. in Concordiā tom. 3. lib. 4. c. 2. Et Salmero, tom. 7. tract. 29. Ne animaduerterūt quidē Maldonatus, & Stapletonus: hic, tum in Promptuario Catholico Dominica 8. post Pentec. tum Antidotis in hūc locum, duo tantum capita hinc eruit, primū, meritum eleemosynæ: secundum, patrocinia Sanctorū in altera vita. Ille similiter: *Duo*, inquit, *ex hoc loco, & merita nostra, & Sanctorū pro nobis suffragia, aduersus nouos hæreticos, colliguntur.* Quorum capitum neutrū hęc suffragia significat, de quibus agimus. Nam Sanctorū suffragia pro iis sunt, qui in vita adhuc: etsi enim animabus prosint in Purgatorio Sancti, tñ nonnisi per Indulgentias: quas etsi valere dicunt Sophistæ per modum suffragii, tamen distinguunt à suffragiis. Quid? non Stellæ diserta annotatio? *In litera rigore si hæc verba perpendantur, nihil aliud Christus nobis hic innuere voluit, nisi vt bona nostra pauperibus impartiamur, vt cum à vita excesserimus, in æternis habitaculis recipiamur.* Nihil aliud: quid ergo frustra subtiles sunt Sophistæ.

IV. Sed rem attendamus. Deficere est mori. Apparet, inquam, multis testibus. Caluino: *Hoc verbo denotat mortis tempus, ac breue dispensationis nostræ tempus fore admonet.* Beza: *Quum enim ex hac vita excedimus, veluti serui ab hero euocamur ad reddendas accepti & expensi rationes.* Aretio: *Nos deficiemus, tum scilicet, cū reddenda est anima Deo creatori.* Hi sunt Catholici. Nec aliter Papistis multis: Royardo: *Vt cum defeceritis, scilicet, per mortem: tunc enim deficit vita, deficit mundus, deficiunt amici, & parētes, deficiunt opes, deficit tempus, ac possibilitas bene operandi.* Carthusiano: *Defeceritis à vita præsenti, hoc est, obieritis. De quo defectu scriptum est, Deficiens Abraham mortuus est*: Genesis vicesimoquinto. Sa, *Defeceritis, scilicet, per mortem.* Stapletono, in Prōptuario, Dominica 8. post Pentecostem: *Vt quum defecerint, id est, cum ab hac mortali vita recesserint: sic enim omnes interpretes exponūt.* Sed & olim Euthymio: *Vt cum per mortem hinc demigraueritis.* Theophylacto: ὅταν ἐκλίπωμεν, ἢ ἀναχωρῶμεν ἐκ τοῦδε τοῦ βίου: *cum defecerimus ab hac vita.*

V. Et tamen, ne nimium securus sit Bellarminus, quum omnes dixit ita intelligere; suus Maldonatus videtur improbare: *Sed isto*, inquit, *modo omnes, & boni & mali, iusti & iniusti deficient, quia omnes sunt omnino morituri. Cum satis appareat ex villici comparatione, non omnes, sed qui villicationis officio male functi fuerint, esse defecturos.* Itaque præfer: aliam interpretationem, vt deficere sit destitui aliis bonis operibus: quam tamen expresserat alternando Gorranus, *defectu iis, scilicet à vita, vel à propriis meritis.*

VI. Et nostra quidem non interest, vtram quis amplectatur: sed argumentum Maldonati negamus habere vim demonstrandi. Omnes, inquit, deficient. Quid tum? inquam. Nam & omnes destituentur meritis, destituentur bonis operibus: non quod hæc nulla habeant: sed quod non condigna æternis tabernaculis: adeo vt aliunde necesse sit prouisum esse. Sed cōparatio villici innuit, non omnes defecturos, sed tantum qui officio male functi fuerint. Respondeo; vtrumque negari. Certum est, doceri, eos qui male erunt functi officio, defecturos: sed non omnes defecturos, contra falsum. Ratio est: quia neminem Christus docuit bene functum officio. Et res ipsa docet, neminem prorsus esse absque peccato: id est, neminem non male functum officio. Supponendum est ergo, omnes amotum iri à procuratione domus: quod, etsi non sit verum in omnibus œconomis, à quibus similitudo desumitur, tamen verum est in omnibus iis quibus applicanda est.

VII. Amici autem quinam erunt? Nominat Sanctos, qui cum Christo regnant, Bellarminus, & quidem confidentissime, suo more, quasi nemine repugnante. Peltanus promiscue, siue in viuis sint, siue cū Christo regnent. Et scio interpretes variare. Nam, facere amicos de Mammona iniquitatis, interpretantur quidem omnes de liberalitate exercenda: vt Caietanus: *Facere amicos ex diuitiis nobis à Deo creditis, nihil est aliud, quam eleemosynam dare.* Sed alioquin ex ea liberalitate amicos, dupliciter. Sunt qui eosdem, in quos liberalitas fuit. Et hi necessario amicos intelligunt in hac vita: nam in eos qui iam decesserunt, liberalitas nequit habere locum. Theophylactus: Ποιήσωμεν ἑαυτοῖς φίλους, τοὺς πένητας, μεταδιδόντες αὐτοῖς τῶν ἀδίκων πλούτου: *Faciamus nobis amicos pauperes, impertientes eis diuitias iniquitatis.* Euthymius: *Vel tandem sero facite vobis ipsis amicos pauperes.* Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ. Alii maluerunt acquiri amicos alios ab iis quibus distribuuntur diuitiæ. Ambrosius: *Vt largiendo pauperibus, Angelorum nobis, cæterorumq; Sanctorum gratiam comparemus.* Carthusianus: *Hoc est, diuitias & temporalia pauperibus erogando, procurate vobis amicitiam sanam supersanctæ Trinitatis, & Angelorum, Sanctorum, ac pauperum. Deus enim, & omnes electi, misericordiam diligunt, & liberales, ac misericorditer sua communicantes, finceriter amant.* Gorranus: *Amicos, inquam, personas diuinas, Sanctos, Angelos, bonos homines, & pauperes, & alios eleemosynarum largitionem intuentes.*

VIII. Sed quid est denique, recipere in æterna tabernacula? Bellarminus securus præteriit. Peltanus edixit, suis precibus & suffragiis abeuntes prosequi, vt tempestiuius & expeditius admittantur: confidenter, id est, Iesuistice: quasi nūlla superesset aut explicandi, aut inquirendi ratio. Et vel essent tam perspicua per se, & à se, in eum sensum vocabula: vel tanta Peltani autoritas, vt pronuncianti non liceret ἀνυφίωτον. At nos sperabamus, vocatos non ad prætorem, sed disputatorem. Certe ita est, Iesuitæ, vt & tyranni, plura sibi pollicentur se autoritate, quam ratione perfecturos: nisi sit curta suppellex.

IX. Atqui, dissentient etiā Papistæ. Carthusianus: *Cum defeceritis à propriis meritis, illis carendo recipiant vos, scilicet Angelis & pauperes prælecti, id est, gratiam pœnitendi, & finaliter obtinendi vitam beatam, suis suffragiis vobis procurent.* Audio suffragia, & ab ea voce Papistam agnosco: sed suffragiis abeuntes prosequi nō audio: quod tamen Purgatorio necessarium est. Enimvero nos agnoscimus similia suffragia; id est, preces, quibus Deo commendamus omne genus hominum, & iis nos confidimus impetraturos gratiā. Quid ergo? ausitne Iesuita sic concludere: Paulus Corinthiis precatus est gratiam & pacem à Deo Patre, & Domino Iesu Christo: Ergo, Purgatoriū est? Quæ Carthusiano, eadem mens fuit Lyrani: *Id est per sua merita & suffragia impetrent apud Deum vos finaliter recipi in beata vita.* Quid enim istoc opus est iis qui in Purgatorio? Nam, omnibus his (siqui sunt) iam impetratum est, vt finaliter recipiantur: non aliter admittendis in Purgatorium ipsum, nisi prius certitudo facta euadendi in cœlos tandem aliquando. Et saltem, post infinita secula, id est, finaliter.

X. Quid? quod plerique non suffragia dicunt, sed directe merita? Royardus paulo obscurius: *Ecce, quam sit vtile diuitias pauperib. erogare. Nunquam enim apud Deum perire poterit, quod fidelis benignitas erogauerit: nec delictorum memoria erit, vbi testimonium pietatis adfuerit.* Et Glossa ordinaria: *Si ergo iniquitas bene dispensata vertitur in iustitiam, quanto magis epulæ diuini sermonis, in quo nulla est iniquitas, bonum dispensatorem leuant in cœlum?* Reliqui clarius. Caietanus: *Vt merita diuinæ amicitiæ, per eleemosynas comparata, recipiant vos in æterna tabernacula.* Maldonatus: *Reliquum est, vt pauperes nos ideo in æterna tabernacula recipere dicantur, quia propter illis factas eleemosynas recipimur: vt non tam ipsi, quam merita erga eos nostra sint, quæ nos proprie recipiant: vt Chrysostomus, & Gaudentius, & Basilius, & Anastasius interpretantur.* Salmero: *Etsi ipsi æternas mansiones non ingrediantur, dicuntur tamen rectè benefacientes sibi recipere in cœlum, quia propter beneficia illis impensa, Christus recipit eos in cœlum.* Huic sententiæ & Purgatorio non bene conuenit. Nam nec merita pertinent ad minuendas eius flammas; nec suffragia, si quæ sunt Sanctorum, ad obtinendam vitam, pertinent ad id tempus quod est post mortem.

XI. Stapletonus ausus est conciliare. Docet Christus Dominus, inquit, diuites omnes, vt ex eleemosynis erga pauperes, eos sibi amicos faciant, id est patronos, vt quum defecerint, id est, ab hac mortali vita recesserint, partim sua intercessione, partim etiam operis merito, eos in vitam æternam perducant. Sed oblitus est rationem reddere huius confertumination is: nos autem in re dubia, nisi demonstranti, didicimus nihil credere Papistæ. Quanquam ne illi quidem venit in mentem explicare illa ipsa suffragia, vtrum pertineant ad obtinenda merita: an vero per se, & deficientibus meritis, ad obtinendam vitam.

XII. Salmero, causatus difficultatem, tres collegit expositiones: vnam communem, alteram ironicam, tertiam maxime ad rem. Primum, vt sit parabola à contrario sensu. Si laudari potuit is, qui Domino suo fraudem faciens in futurum sibi prospexit: quanto magis à Domino laudari promerebitur, quisquis, secundum illius præcepta, sibi amicos faciat de diuitiis sibi creditis? Secundo, Comparate vobis amicos mala vestra dispensatione circa diuitias huius seculi, vt cum defeceritis, à dispensatione remoti, & à vobis eius ratio exigetur, recipiant vos in æterna tabernacula: id est, perinde cruciemini, atque peregrinemini à Domino, ac si in æternis tabernaculis versaremini. Et hanc explicationem ita exaggerat, vt proximus videatur approbanti. Tertio: quia Scribæ, & Pharisæi, cum lege & sacerdotio in promptu erant vt deficerent, & indulgentia peccatorum plenaria, Christo prædicante, & moriente, per fidem ex dilectione operantem, danda erat, ablato templo, & Sacrificiis: hortatur Dominus, vt dent operam, ne austere cum peccatoribus procedant, neque exacte sacrificia aut pecuniam ab illis exigant, etiamsi iure alias debita esset, vt ita sibi præparent amicos, qui eos in Euangelium recipiant, in quo est æterna requies: quemadmodum qui priores in monasterium ingrediuntur, posteriores intrantes recipiunt. Hactenus Salmero, nihil quod ad Purgatorium pertineat: ne ad suffragia quidem, siue pro viuis, siue pro mortuis.

XIII. In tam multis, tam variis sententiis, merito mirum: imo, non tam mirum, quam indignum: vnum & alterum tertiumque, Bellarminum, Peltanum, Panigarollam, tam impotenter abuti lectorum siue patientia, siue modestia, vt sibi pronuntiantibus, nec demonstrantibus, cedi velint: & quidem non à nobis tantum, quos solenne habent pro nihilo habere; sed etiam suis, nec infimis, in alia euntibus, quorum saltem dignitati consultum oportuit. Verum, vt olim, sic hodie ædificantium turrim Babel labia confudit Dominus: mire deprehendens subtilissimos in suis astutiis. Summa est, hunc ipsum locum & difficilem esse, & in varias interpretationes distractum, ab iis etiam quorum nomina non possint esse aduersariis suspecta: his si nullas rationes opponant necessarias, quid causæ habent, quominus dicamus, nihil in eo loco iuris esse Purgatorio?

XIV. Nos porro sic censemus: Primum, non posse intelligi suffragia pro mortuis qui in Purgatorio. Nam hæc viuentium sunt, vel mortuorum. At non viuentium: quia dicuntur amici excepturi in tabernacula æterna. Nō potest autem quisquam quemquam recipere, vbi ipse non sit. Δέχεσθαι est ad se recipere: viui autem non ad se recipiunt morientes, sed potius dimittunt à se. Non etiam mortuorum: nam dicuntur excepturi morientes, cum defecerint, ὅταν ἐκλίπητε: *quum defeceritis à vita.* At non quum defeceritis à Purgatorio; id est, quum post aliquot annorum myriadas ab obitu vestro, satisfeceritis pœnis, quarum estis debitores.

XV. Secundo, eam interpretationem probamus magis, quæ non eos dicit amicos, quibus erogentur opes. Itaque Caluinus dixit: *Christus non intelligit vel deprecatores quærendos esse, vel patronos, qui suo præsidio nos tegant, ac defendant: sed benigne erogando fauorem apud Deum acquiri docet,*

qui

qui se misericordibus & humanis vicissim misericordem fore promisit. Nam etiam Maldonatus: *Optimum remedium est eleemosyna, vt in gratiam cum Deo redeamus. Eodem enim modo hæc sententia intelligenda est, quo illa superior: Quod superest, date eleemosynam: & ecce, omnia munda sunt vobis.* Et paulo post: *Recipient nos, quia propter illos recipiemur.* Salmero: *Quanquam solius Dei sit distribuere regnum, & cœlestes mansiones: tamen & illud distribuere posse dicuntur pauperes: quia cum potissimum eleemosyna propter Christum conferantur, siue Iudæis, siue Gentilibus, siue fidelibus, illi dicuntur facere, quod Christus maxime facit.* Iansenius: *Dicuntur illi recepturi suos benefactores, simpliciter quidem, quia propter illos Christus eorum benefactores recepturus est, qui imputat sibi factum, quod illis impenditur.* Hic sensus facilis: nam, neque inusitatum, amicos dici pluraliter synecdochicôs, pro amico: & qui gratiam Dei consequutus est, eadem opera amicos nactus est, cum Angelos, tum omnes Sanctos. At excipiendi verbum suo legitimo vsui relinquitur: nam & is excipit, cui ius est ingressum largiri in suam familiam: & ii excipiunt, qui in suum numerum admittunt.

XVI. Ab eo autem sensu, neque merita Papistica firmantur: quia obtinetur amor Dei bonis quidem operibus, at non tanquam meritis: sed ex mera misericordia, dimittente quicquid est peccati, tum in reliqua vita; tum ipsis bonis operibus: vt alias disputatum: neque suffragiis vllis post mortem locus datur: quia hæc exceptio fiat in ipso tempore mortis; & vere cum defecit quis à vita. Atque hactenus iste locus.

CAP. XVIII.

De Necessitatibus Sanctorum.

I. EX Epist. ad Romanos 12. argumentantur Salmero, & Turrianus: *Orationi instantes: necessitatibus Sanctorum communicantes.* Vbi necessitates intelligendas contendit, eorum, qui pie mortui sunt, quos opus sit orationibus & eleemosynis adiuuare. Nam hæc ipsissima suffragia sunt, vnde, currente rota, exeat vrceus Purgatorii.

II. At nos scimus, Sanctos in Scripturis appellari fideles in hac vita positos: & vix vno aut altero loco, mortuos. Itaque necessitates Sanctorum confidenter intelligimus, quæ pertinent ad hanc vitam: Caluinus: *Redit ad officia caritatis, quorū præcipuum est iis benefacere, à quibus minimum remunerationis exspectamus. Quoniā itaque fere fit, vt ii maxime contemnantur, qui præ aliis egestate pressi sunt, & auxilio indigent, singulariter ipsos nobis commendat Deus. Tunc enim demum vere caritatem nostram approbamus, vbi non alio, quam exercendæ benignitatis respectu, iuuamus egenos fratres.* Gualterus fusius: *Sanctos vocat eos qui credunt, eo quod tales Christi sanguine redempti, & Deo in peculium consecrati sint. Et hos nobis præcipue commendat, quia, etsi omnibus caritatem debeamus, maxime tamen ea illis debetur qui nobis arctissimo illo Christianæ societatis vinculo coniuncti, & fidei nostræ domestici sunt. Ad hæc exigebat hoc illo tempore necessitas, vt Romani singulos Christi cultores sibi commendatos haberent, eo quod passim persecutiones feruebant, in quibus illi fortunis omnibus spoliabantur, & tanquam oues mactationi destinatæ, nihil præter cædes & omnis generis pericula poterant sperare.*

III. Viderunt & Papistæ. Lyranus: *Instruit Apostolus de communicatione beneficii: & primo ad simul commorantes* (non ergo in Purgatorio) *dicens, Necessitatibus Sanctorum communicantes: secundo ad peregrinos transeuntes; Hospitalitatem sectantes.* Toletus: *Quia caritas proximum amplectitur, & propter tribulationes ac persecutiones, tunc temporis contra Christianos factas, multi eorum subsidio temporali indigebant, multis necessitatibus oppressi, idcirco adiungit Paulus, quod beneplacens, & perfectum etiam in hac parte est. Sensus igitur est: Dixi vos hoc aduerso tempore Domino debere seruire, vosque eius seruos profiteri: quod quia arduum erat, spe, patientia, oratione vos communiui: at non vobis solis consulere debetis, sed aliis etiam, qui propter tribulationes, & persecutiones, necessitatibus, & indigentiis corporalibus premuntur. Communicate ergo Christianorum necessitatibus, id est, eas reputate vestras, ac communes vobis cum illis: & quomodo vestris subuenitis, subuenite & illis, auxilium opemque impendendo, quomodo poteritis.*

IV. Sed contra. Plerique ex veteribus Patribus legunt, *memoriis Sanctorum communicantes.* Hilarius contra Constantium. August. 2. contra Faustum, c.21. Chrysologus, serm.120. Epiphanius, hæresi 57. Optatus 2. contra Parmenian. Ambrosius, in 12. ad Rom. Ecclesia Mediolanensis, in Missali. Origenes, Commentariis ad Romanos. Eustratius Constantinop. vetus autor, in libro de operatione animæ post mortem, cuius meminit Photius in Bibliotheca. Et videtur Clemens Rom. 8. diataxeon c. 48.

V. Rationes suadent: Primo, quia facile reponi potuerit χρείαις pro μνείαις. Secundo: cum sermo esset de oratione, par erat, vt, ad quos vsque extenderetur caritas & oratio eorum, declararet, nempe ad mortuos vsque: tertio, quia idem Apostolus ad Hebr. 13. videtur hortari ad memorias Sanctorum defunctorum celebrandas: *Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis loquuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem.* Nam, quia iubet eos in memoria seruare, intellige vt precibus & eleemosynis eos Deo offerant. Quarto: paulo ante dixerat: *Qui tribuit in simplicitate*, scilicet, pauperibus, quod ad communicandum necessitatibus Sanctorum pertinet, vt non opus fuerit repetere.

VI. Repertum olim fuisse in quibusdam codicibus, memorias, pro necessitatibus, verum est. Sed à plerisq; Patribus, falsum. Nam primo, omnes Græci sunt excipiendi. Libere dico, neminem vnquam Græcum legisse, memorias. Nam Epiphanii hæresis 57. falso citatur. Et Clemens Romanus, Turrianus enim, qui primus notauit, non legisse dixit Clemētem, sed conjicere ostendit: *Sic legisse videtur*, inquit. Et coniecturæ rationem addit: *Præcepit enim in persona Apostolorum celebrare exsequias mortuorum hymnis, precibus, & lectionibus sacris: deinde, præcepit tribuere pauperibus ex bonis defuncti in memoriam ipsius: vt iam hoc sit communicare memoriis Sanctorum, orare pro pie defunctis.* Atqui longe aliud est, ipsum Clementem sic legere: & Turrianum sic conicere, Sophistam versipellem, qui, vt detorqueat qua Scripturæ, qua Veterum locos, nullū non mouere solet lapidem: & quamuis tenues coniecturas sectari, ex quacunque vocula. Cæterum Clemens eo loco, qui in vtraque editione Turriani tum Græca, tum Latina est c. 42. huius Pauli ad Romanos nullo modo meminit, neque cum eo quicquam habet commune, præter vnam hanc vocem μνείας semel tantum positam; pro qua etiam ὑπομνήσει habet, & ἀνάμνησιν. Tum a. agit ex professo de officiis circa defunctos, nominans τὰ τρίτα τῶν κεκοιμημένων, τὰ ἔννατα, τὰ τεσσαρακοστὰ, τὰ ἐνιαύσια. Turrianus vertit, exequias mortuorum tertio die, die nono, & quadragesimo: item anno. Quæ nihil ad Paulum.

VII. Ne Eustratius quidem Constantinopolitanus quicquam ad rem: non aliunde notus, quam ex Photii Bibliotheca, à qua habere se profitentur Turrianus, & Salmero, imo etiam Iustinianus, quicquid de eo notum habere potuerunt. At Photius, cum autorem non admodum laudat, cuius βιβλίον φράσει μὲν συγκείμενον οὐκ ἐπαινετῇ, λογισμοῖς δὲ οὐ λίαν ψεκτοῖς: *phrasi compositum non laudabili, rationibus autem non valde culpandis*: tum vero huius Pauli ad Romanos loci ne vestigium quidem excerpsit.

VIII. Origenem Græcum fuisse concedo. Sed Origenem sic legisse, falsum. Etsi sciam in eius cōmentariis legi: *Memini in Latinis exemplarib. magis haberi, Memoriis Sanctorum communicantes.* Sed hæc esse Origenis, quis credat? Bene Francisc. Lucas Brugensis Notationibus in Sacra Biblia, Interpretē appellauit Origenis: imo ipsum Hieronymū: *Hanc*, inquit, *rursum legendi rationē, nostræ editioni à B. Hieronymo datā autumo: qui in Origenis, aut suo potius cōmentario, vtrumque legendi modum, vt ædificationi vtilē, admittit.*

IX. Habemus ergo, neminem Græcum sic legisse. Sed & Syrus expressit necessitates: quū dixit, הויתון משתפפין לסניקותא דקדישא Tremellius reddidit: *Estote communicantes necessitati Sanctorum.* Boderianus: *Estote participes indigentiæ Sanctorum.*

X. Quid Latini? Certum de Hilario, Optato, Chrysologo, & Ambrosio, si Ambrosius est is commentator. Missale Mediolanensis Ecclesiæ non vidi: sed facile credo affirmantibus. Sed quis pudor est, quatuor solos Patres, dicere plerosq; ex Veteribus? Nam Augustinus falso citatur. Certe quicunque sunt, quorum habemus commentaria Latina, vno illo excepto Ambrosio, vel necessitates tantum exprimunt, Primasius, Anselmus, Thomas: vel legunt in textu: post, annotant memorias, vt variam lectionem: Origenes ille, Sedulius, & is cui Hieronymo impositum nomen.

XI. Quid? quod præfertur vulgata lectio? Origenes ille, de quo Lucas Brugensis: *Vtrumque legendi modum, vt ædificationi vtilem, admitti: sed hunc necessitatibus Sanctorum communicantes, non obscure præfert. Vsibus vertit Sanctorum communicantes: dein adiungit: Memini in Latinis exemplaribus magis haberi, Memoriis Sanctorum communicantes. Verum, nos nec consuetudinem turbamus, nec veritati præiudicamus, maxime cum vtrunque conueniat ædificationi.* Dominicus à Soto in hunc locum: *Ad lectionem alludit nostram: legimus, vsibus, seu necessitatibus, quam fere Patres in vniuersum sequuntur.* Iustinianus: *Quanquam alteram illam lectionem non penitus improbo, vulgatam tamen retinendam censeo: cui magis cohæret, quod mox subditur, Hospitalitatem sectantes: itemque, Benedicite persequentibus vos, & quæ sequuntur.* Toletus: *Nostra tamen lectio communis est & legitima.*

XII. Et contra qui disputant, pugnant festucis. Potuit, aiunt, substitui χρείαις pro μνείαις. Et cur non potius, inquā, μνείαις pro χρείαις? Nam constat, omnes Græcos legisse χρείαις. Itaque, si coniecturis agendum, huc potius eundum, vt mutatum illud dicamus in μνείαις. Atque adeo Lucas Brugensis conicit, restitutum ab Hieronymo recognoscente vulgarem editionem. Ipse Hieronymus, siue Origenes, cum negat se vel consuetudinem turbare, vel veritati præiudicare; euidentissime veritatem deputat ταῖς χρείαις: nam consuetudo fauebat ταῖς μνείαις.

XIII. Declarari debuit, quousq; se oratio extenderet, nempe ad mortuos. Sic, inquam, Papista, nunc Papista pronuntiabit; cui iam persuasum est, orandum pro mortuis. Sed Catholicus, cui superfluum orare pro mortuis, hoc ipsum negabit, quod Papista pronuntiabit. Atque adeo cum disputatur de suffragiis pro mortuis; qui argumentabitur à precibus faciendis pro mortuis, idem diem esse probabit, quia dies sit.

XIV. Ad Hebræos 13. videtur Paulus hortari ad memorias Sanctorum defunctorum celebrandas. Ita est: inquam: apprimo, memorias celebrare aliud est, quam memoriis cōmunicare. Nam hæc phrasis dura est, & inusitata: deinde non est, precibus & eleemosynis Sanctos Deo offerre; vt ridicule Salmero explicauit, ex suæ præiudicio superstitionis: quod paulo post videro. Tertio non sequitur, si eo loco memorias dixit, dixisse etiā isto. Neque vero Salmero quicquam indicauit, quo hæc consequentia fulciatur.

XV. Antea dictū: *Qui tribuit in simplicitate*: quod ad communicandum necessitatibus Sanctorum pertinet: nec oportuit repetitum. Ergo, inquam, deleat etiam illud, *Hospitalitatem sectantes*: nam hoc etiam pertinet ad communicandum necessitatibus Sanctorum. Præterea nō oportuit repetitum, idem prorsus idem: sed repeti idem vel ampliandi, vel restringēdi gratia, quis reprehendit vnquam? Atqui Thomas: *Deinde, cū dicit, Necessitatibus Sanctorum: determinat de caritate quantum ad speciales quasdam personas: & primo quidem, quantum ad indigentes, secundo quantum ad inimicos: ibi, Benedicite persequentibus vos. Circa primum duo facit. Primo inducit ad exhibenda beneficia charitatis indigentibus in vniuersali, cum dicit, Necessitatibus Sanctorum communicantes. Secundo in speciali admonet ad hospitalitatem dicens, Hospitalitatem sectantes.* Viden'? certe si illud, *Qui tribuit*, pertinet ad communicandum necessitatibus Sanctorum: at certe nullam habet determinationem personarum; vt non inutiliter hæc addita sint de indigentibus, & de hospitibus.

XVI. Quid, si alia intersit differentia? Caluinus: *Per μεταδιδόντας de quibus hic loquitur, non eos intelligit, qui largiuntur de suo: sed Diaconos, qui publicis Ecclesiæ facultatibus dispensandis præsunt.* Consentit Beza. Et quod mireris Iesuitæ conspirarunt; etsi puduerit profiteri nomen à quo didicerunt. Toletus: *Enumerat functiones Diaconiæ tres, cum suis charismatis seu donationibus differentibus: quarum prima est. Qui tribuit, id est, qui eleemosynas distribuendi functionē habet.* Post. *Qui distribuit: quo verbo significatur functio distribuendi communes Ecclesiæ eleemosynas inter fideles pauperes.* Rursus: *Contextui Pauli, qui loquitur de iis qui in officio aliquo Ecclesiæ constituti sunt, magis quadrat, si particulariter exponamus de iis, qui præfecti erant bonis Ecclesiæ distribuendis, & impartiendis in pauperes.* Iustinianus: *Hæc fere de præfectis ærario Christianorum, quibus communia bona distribuenda commissa erant, accipienda sunt, qui videlicet collectas pauperum inopiæ subleuandæ pro cuius que indigentia atque egestate distribuebant.* Satin' isti? Immo accessit Salmero: hic, inquam, noster Salmero, quicum nunc Sophista nobis res est, Disp. 2. in 12.

in 12. ad Rom. *Id eſt : Qui diſpenſator eſt Eccleſiæ facultatum conſtitutus, quales erant olim Diaconi, Actorum ſexto, & qui faciunt collectas, quas conferunt fideles in vſus pauperum Sanctorum, bona fide, ſine acceptione perſonarum, ſibi concredita in publicam vtilitatem adminiſtrent.* Quid ſupereſt ad argumenti detegendam vanitatem? Nemo enim dixit, cum legit, neceſſitatibus Sanctorum communicandum, agi de aliquo publico adminiſtrando munere: quare fieri non poteſt, vt idem repetitum fuerit. Nam, etſi pertineat vtrumque ad neceſſitates Sanctorum: tamen illud ex publico munere; hoc vero eſt ex priuata humanitate. Intererat autem vtrinque præcepta dari.

XVII. Nulla ergo ratio cogit, memorias legi. Ac miratus ſum, Papiſtas diſputare contra verſionem ſuam vulgarem: quam tamen ſancitam voluerunt in Tridentino Concilio, tam ſeuere, vt nullo prætextu liceat aduerſus eam diſputare. Itaque audiamus nunc excuſantes factum: *Non improbo lectionem,* inquit Turrianus, *quæ nunc in libris noſtris fertur.* Salmero: *Nec noſtri interpretis lectio eſt improbanda.* Quid, malum, non improbas? Hoccine tu auſus dicere, qui non tantum non improbare, ſed etiam authenticam habere teneris? & contra eam nullo prætextu diſputare? At tu manifeſte eam infirmas, qui etiam, quum ei adularis, tamen innuis nunc denique talem eſſe: id eſt aliam, quam quæ ab initio: tacite etiam, quam quæ eſſe debuit. Tu videris, quomodo te Patribus tuis probatum præſtes.

XVIII. Sed nouo conſilio vtrumque audiamus vtramque conciliantes, imo connectentes. Hoc dicimus, inquit Turrianus, alteram alterius eſſe interpretationem. Cum enim legimus, Neceſſitatibus Sanctorũ communicantes, quas neceſſitates dicat, ex altera lectione intelligimus, quæ dicit, Memoriis Sanctorum communicantes: nempe quas patiuntur poſt hanc vitam, qui ſancte mortui ſunt, ſed cum leuibus quibuſdam maculis. Rurſus cum legimus, Memoriis Sanctorum communicantes, quid ſit hoc loco memoriis Sanctorum cõmunicare, ex altera lectione intelligimus, quæ dicit Neceſſitatibus Sanctorum communicantes: eſſe ſcilicet neceſſitates eorum, qui pie mortui ſunt, quos oporteat adiuuare orando, & eleemoſynas pro eis faciendo. Concurrit autem Salmero.

XIX. Agnoſco ſimias Auguſtini. Nam hic nonnihil ſcriptum reliquit ſimile: ſed de verſionibus Scripturæ. De Doctrina Chriſtiana lib. 2. c. 12. *Quæ res* (id eſt, tranſlationum Scripturæ varietas) *plus adiuuit intelligentiam, quam impediuit, ſi modo legentes non ſint negligentes. Nam nonnullas obſcuriores ſententias plurium codicum ſæpe manifeſtauit inſpectio. Sicut illud Eſaiæ Prophetæ: vnus interpres ait: Et carnem tuam ne deſpexeris. Alius. Et domeſticos ſeminis tui ne deſpexeris. Vterque ſibimet inuicem atteſtantur: namque alter ex altero exponitur. Quia & caro poſſet accipi proprie, vt corpus ſuum quiſque ne deſpiceret, ſe putaret admonitum: & domeſtici ſeminis, tranſlate Chriſtiani poſſent intelligi, ex eo ſem verbi ſemine nobiſcum ſpiritualiter nati. Nunc autem, collato interpretum ſenſu, probabilior occurrit ſententia, proprie de conſanguineis non deſpiciendis eſſe præceptum.* Euge: contulit Auguſtinus carnem & domeſticos ſeminis: vt aſſequeretur verum ſenſum. Sic ſperarunt Ieſuitæ, collatis memoriis & neceſſitatibus, ſe educturos Purgatorium.

XX. Aſtute quidem, ſed non feliciter. Nam primo, non eadem ratio eſt interpretationum collatarum, & variarum primi contextus editionum. Quia vt certum eſt, plures eſſe poſſe interpretationes: ſic non ſi vnum contextum. Ea ratio eſt facilis. Quia contextum habemus ab vna origine, interpretationes a variis. Aſt ab eadem origine, id eſt, mente vnius ſententiæ, vnam literam eſſe oportet, ex vſu humano, cui ſe Spiritus Sanctus attemperauit. Tum autem interpretationum variarum, non idem eſt incommodum, quod eſt contextuum. Nam interpretationum regula certa eſt, contextus ipſe, quem omnibus interpretibus oportuit eſſe propoſitum: vnde ea emergit collationis vtilitas: at contextuum intoleranda emergeret διαφωνία. Non enim eodem collimant diuerſi textus: vt patet infinitis exemplis. Et in hoc ipſo capite, cum alii *Domino ſeruientes,* legunt: alii, *Tempori.* Ioan. 1. *Et ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. In ipſo erat vita.* vel, *Et ſine ipſo factum eſt nihil. Quod factum eſt in ipſo vita erat.* Nam harum varietatum, neque idem ſcopus eſt: neque idem ſenſus: neque is vſus, vt poſſint ſeſe mutuo illuſtrare. Itaque nunquam Auguſtinus, nunquam Veterum quiſquam dixit, vt interpretationum, ſic originalis contextus varietatem eſſe vtilem.

XXI. Præterea, illud ipſum, *memoriis Sanctorum communicare,* etſi multi notarunt, tamen nemo eſt qui non aliter expoſuerit. Nemo, inquam, dixit, ſignificare idem cum altera lectione. Nam primo, Memorias, cum omnes expoſuerint defunctorum: tum omnes haud alias neceſſitates cogitarunt, quam viuentium. Itaque, etiamſi poſteriorum nonnulli preces comprehenderint (& ſolus quidem, opinor, Origenis interpres) tamen neceſſitates mortuorum nulli ſomniarunt. Ambroſius: *Manifeſtum eſt, quia qui preces ſuas exaudiri vult, æmulus debet eſſe vitæ Sanctorũ. Cum imitatur enim, communicat, vt hoc ſit memorem eſſe, & communicare, imitari actus illorum.* Origenes: *Et meminiſſe Sanctorum, ſiue in collectis ſolennibus, ſiue pro eo, vt ex recordatione eorum proficiamus.*

XXII. Breuiter, Memoriarum gemina expoſitio eſt: vel quæ preces, vel quæ imitationem dicit. Hanc quidem nihil ad neceſſitates facere, eſt manifeſtum. Illamne igitur? Minime vero: ſignificat enim eum ritum, qui fuit veteris Eccleſiæ, cum Sanctorum, qui in fide deceſſerant, nomina in precibus publicis recitarentur: vnde illa phraſis apud Origenem: *Meminiſſe in collectis ſolennibus:* ſed & Canonis Romani: *Communicantes & memoriam venerantes, in primis glorioſæ ſemperque Virginis Mariæ, genitricis Dei, & Domini noſtri Ieſu Chriſti: ſed & beatorum Apoſtolorum, ac Martyrum tuorum.* Itaque Sancti intelligebantur eo ipſo ſenſu, quo dictum eſt, *Iniuriam facere Sancto, qui oret pro eo:* nimirum, quia perſuaſiſſimum erat nullis Sanctos neceſſitatibus poſt obitum eſſe obnoxios. Itaque, non interceſſionis, non ſuffragiorum cauſa, in precibus nominari: ſed tantum memoriæ.

XXIII. Itaque, ſiue neceſſitates legas, ſiue memorias, tamen nihil Paulus, aut de ſuffragiis agit, aut de Purgatorio.

Cap. XIX.

De baptizatis pro mortuis.

I. Scripſit Paulus, 1 ad Corinth. 15. cum de reſurrectionis ſpe diſputaret: *Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, ſi mortui non excitantur? Et quid baptizantur pro mortuis?* Ex his etiam verbis ſe ſuffragia ſperant educturos, Bellarminus, Peltanus, Salmero, Thyræus, Turrianus, alii. Et tamen locus eſt, ſi quiſquam alius in Scriptura difficilimus: ac variæ diuerſæque, inquit Salmero, Patrum intelligentiæ ſatis indicant, non adeo perſpicuum eſſe, ad quem morem, & quem ritum alludat Apoſtolus. Et vero, cum multi conati ſunt lucem inferre, tum nemo, ante Ieſuitas, aut Purgatorium viderat, aut ſuffragia.

II. Interpretationes colligunt varias; quarum aliis refutatis, in ſua acquieſcunt. Has ego ſic diſtinguo: vt baptizari intelligatur, vel proprie de Sacramento in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti: vel aliter. Proprie, multi maluerunt. Primi, qui pro homine mortuo ante Baptiſmum ſubſtituebant alium, qui eius nomine interroganti reſponderet, tum baptizaretur: quod olim in more fuiſſe Marcionitarum Tertullianus ait, de reſurrectione carnis cap. 48. *Alii etiam carni vicarium baptiſma profuturum exiſtimabant ad ſpem reſurrectionis.* Sed Epiphanius tribuit Cerinthianis: ἐν οἷς ἔτι παραδόσεως πρᾶγμα ἦλθεν εἰς ἡμᾶς· ὅτι τινῶν μὲν παρ' αὐτοῖς προφθασάντων τελευτῆσαι ἄνευ βαπτισμάτων, ἄλλους δὲ ἀντ' αὐτῶν εἰς ὄνομα ἐκείνων βαπτίζεσθαι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐν τῇ ἀναστάσει ἀναστάντας αὐτοὺς δίκην δοῦναι τιμωρίας βάπτισμα μὴ εἰληφότας: *In quibus traditio quædam peruenit ad nos: nempe, cum apud eos quidam occupaſſent mori ſine Baptiſmo, alii pro iis eorum nomine baptizari ſolitos, ne in reſurrectione ſurgentes, pœnas darent non accepto Baptiſmo.* Vide Theophylactum, & Chryſoſtomum: Amplexus eſt Pellicanus: amplexus Anſelmus. Nolunt tamen Interpretes hunc morem laudatum ab Apoſtolo: ſed vſurpatum tanquam argumentum ad hominem; vnde probaretur reſurrectio.

III. Sed, profecto, alienum eſt ab Apoſtoli & ſinceritate, & maieſtate: primum enim tam craſſum errorẽ nullo vnquam ſtigmate notare, dignum non videtur eo, cui Euangelii veritas ſupra omnia cara fuit. Deinde, argumenta ad hominem vim habent tum demum, quum ſunt a perſuaſione eius quicum diſputatio eſt: itaque alterutrũ oporteret concedi, vel apud Corinthios hunc morem fuiſſe, quod eſt præter omnẽ veriſimilitudinem, vel Apoſtolum luſiſſe operam diſputando, quod quis credat, cui notus Apoſtolus? Itaque aſſentimur Bellarmino, & Salmeroni, reiicientibus hanc interpretationem, addita etiam temporis notatione. Nam, ſiue Cerinthi, ſiue Marcionis ſomniatio fuit, poſteriorem Paulo fuiſſe oportuit.

IV. Alii, vicarium nullum Baptiſma cogitarunt, ſed cuique ſuum. Hi tamẽ varie. Quidam, pro mortuis, intelligebant mortificationẽ, per quam commorientes Chriſto, morimur peccato. Sedulius, *Quicunque in Chriſto baptizati ſumus, in morte ipſius baptizati ſumus, id eſt, vt iam quaſi commortui cum illo ſimus, quid ergo prodeſt nobis mundo mori, ſi hunc contemptum voluptatum, vita non ſequitur æterna? Aliter, pro mortuis, id eſt, operibus, quæ generant mortem.* Thomas: *Vt per hoc quod dicit, mortuis, intelligantur opera peccati, quæ ſunt mortua, quia carent vita gratiæ, & ducunt ad mortem. Et ſecundum hoc plana eſt litera: Quid ſcilicet facient illi, qui baptizantur pro mortuis, id eſt, pro peccatis abluendis, ſi non ſint vitam gratiæ habituri?* Primaſius admittit: & Haimo Halberſtatenſis: & Contarenus.

V. Hos Bellarminus refutat tribus argumentis: ſed omnibus inutilibus. Primo, quia Apoſtolus dixit: *Si mortui non reſurgunt, vt quid baptizantur pro illis?* nimirum, hominibus mortuis, qui non reſurgunt. Atqui hoc falſum. Non, inquam, dixit *pro illis,* etſi ſecundo loco ita expreſſerit vulgata editio: quæ phraſis manifeſte referret eos mortuos qui non reſurgerent: ſed dixit, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *pro mortuis,* vnde illis captata occaſio ambiguitatis. Secundo, tota vis argumenti periret, ſi diceretur, Quid facient, qui baptizantur pro peccatis diluendis ſi mortui non reſurgunt: poſſet enim reſponderi multum prodeſſe, diluere peccata, quia bonum eſt in hac vita frui teſtimonio bonæ conſcientiæ. Atqui, neque inde erat argumentum apud Sedulium: ſed à renuntiatione: *qui prodeſt, aiebat, nos mundo mori?* nimirum, quia renuntiabatur omnibus commodis vitæ huius. Deinde, ipſum illud teſtimonium bonæ conſcientiæ, non eſt vltimus finis ſpei Chriſtianorum, ſi deſcribatur terminis huius vitæ: vt recte dixerit Paulus: *Si in hac ſolum vita ſperamus in Chriſtum, miſerrimi omnium hominum ſumus.* Tertio, peccata non dicuntur mortua, niſi ſint deleta & extincta. Imo, hoc negat Thomas. *Opera peccati mortua ſunt, quia carent vita gratiæ:* quod omnino verum, antequam deleta ſint.

VI. Sed re vera durior eſt interpretatio, etſi viſa facilis Thomæ. Primo, recte notauit Salmero, inuſitatum eſſe, peccata per mortuos intelligi: *Mortui,* inquit, *nonniſi valde myſtice ſignificant peccata.* Secundo, importuna ambiguitas eſſet in eodem contextu: *Si non reſurgunt mortui:* nempe homines, *qui baptizantur pro mortuis,* nempe peccatis. Denique, argumentum nullum eſſet: quia agitur non de vita gratiæ ſimpliciter, vt Thomas ſupponit, ſed de reſurrectione carnis: abſque qua concipi poteſt vita gratiæ; vt conſtat in animabus Sanctorum ante reſurrectionem: quibus vtilitas eſt, vel nunquam ſatis extollenda, quod vita illa gratiæ fruantur etiamſi ſine corpore.

VII. Alii profeſſionem in Baptiſmo reuocarunt in memoriam, & ſimul ritus. Profiteri enim quemque accedentem ad Baptiſmum ſe credere remiſſionem peccatorum: tum mergi in aquam, & educi in ſignum mortis, & reſurrectionis. Chryſoſtomi eſt: Μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν μυστικῶν ῥημάτων ἐκείνων καὶ φοβερῶν, καὶ τοὺς φρικτοὺς κανόνας τῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καθηκόντων δογμάτων, καὶ τοῦτο προστιθέμεν ἐπὶ τέλει, ὅταν μέλλωμεν βαπτίζειν, κελεύοντες λέγειν, ὅτι, πιστεύω εἰς νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ ἐπὶ τῇ πίστει ταύτῃ βαπτιζόμεθα· μετὰ γὰρ τὸ ὁμολογῆσαι τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, τότε καθιέμεθα εἰς τὴν πηγὴν τῶν ἱερῶν ναμάτων ἐκείνων: *Poſt myſticorum illorum & terribilium verborum enuntiationem, & horrendas regulas dogmatum, quæ è cœlo ſunt demiſſa, hoc quoque in fine addimus, quando ſumus baptizaturi, iubentes dicere, Credo in reſurrectionem mortuorum: Et in hac fide baptizamur. Poſtquam enim hoc confeſſi ſumus cum aliis, demittimur in fontem ſacrorum illorum fluentorum.* καὶ ὑπομιμνήσκων διὰ τῶν ῥημάτων λέγεις νεκρῶν ἀνάστασιν. ὁ δὲ ἱερεὺς ὥσπερ ἐν εἰκόνι τινὶ ἀπὸ τῆς ὑποστάσεως,

τὸ δ(...) καὶ διὰ τῆς ῥήσεως ἀπολογήσασθαι, δείκνυσί σοι καὶ διὰ πραγμάτων αὐτὴν ... χωρὶς σημείου πεπίστευκας, τότε σοι καὶ τὸ σημεῖον παρέχει: *Et tu quidem per verba dicis mortuorum resurrectionem : sacerdos autem tanquam in quadam imagine, quæ credidisti, & per verba confessus es, etiam per res ipsas ostendit. Postquam absque signo credideris, tunc tibi etiam signum præbet.* πῶς καὶ τινὶ τρόπῳ, διὰ τοῦ ὕδατος· τὸ γὰρ βαπτίζεσθαι καὶ καταδύεσθαι, εἶτα ἀνανεύειν, τῆς εἰς ᾅδου καταβάσεώς ἐστι σύμβολον, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀνόδου. διὸ καὶ τάφον τὸ βάπτισμα ὁ Παῦλος καλεῖ, λέγων συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον: *Quomodo? Per aquã. Baptizari enim & demergi, deinde sursum remeare & emergere, est symbolum descensus ad inferos & ex eo ascensus. Quamobrem Paulus quoque baptismum sepulcrum vocat, dicens, Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in mortem.* Et hanc expositionem de more amplexi sunt Oecumenius Theophylactus. Sed & Theodoretus videtur: *Qui, inquit, baptizatur, Domino consepelitur: vt cum mortis fuerit particeps, sit etiam particeps resurrectionis. Sin autem corpus est mortuum, & non resurgit, cur etiam baptizatur?* Pelusiota sequitur etiam, epist. 221. lib. 1. Videtur & Martyr amplexus serio. Sed & Caietanus, & Maldonatus, in Luc. 12.

VIII. Bellarminus hanc diuidit in duas. Credo, quia Caietanus, neglecta priori parte, posteriorem duntaxat expresserit. Sed hoc modo fit iniuria Chrysostomo. Tum autem refutat Bellarminus, non admodum solide. Primo, inquit, non diceret Apostolus, *Quid facient, qui baptizantur*: sed, quid facimus qui baptizamur. Non enim quidam, sed omnes sic baptizantur. Apostolus autem de quibusdam tantum loquitur; vt patet tum ex forma verbi, tum ex eo quod sequitur: *Vt quid & nos periclitamur tota die?* Atqui negat Chrysostomus, Paulum esse loquutum de quibusdam tantum, sed promiscue de omnibus. Et vero phrasis nulla obstat. Cur enim particularis enuntiatio dicitur: *Qui baptizantur pro mortuis?* Quæ iussit Logica? quis Aristoteles sanciuit? Itaque Chrysostomus, etiam per primam personam expressit, ἐπὶ τῇ πίστει ταύτῃ βαπτιζόμεθα. Et per secundam σὺ μὲν λέγεις νεκρῶν ἀνάστασιν. Neque magis contrahunt quæ sequuntur: quæ enim contrahendi ratio? Non enim aduersatiua particula est: quasi sensus: Quidam baptizantur pro mortuis: at nos omnes periclitamur. Sed vere nouum argumentum: vt notant Thomas, & Caietanus, & alij.

IX. Secundo, inquit, inauditum est, vt nomine mortuorum intelligatur spes resurrectionis, vel corpora mortua; cum in Græco sit νεκροὶ masculino genere: Ridicule. Nam primo, Grammaticatio est, inepta, à genere nominum. Sciunt enim οἱ τῶν γραμματικῶν παῖδες, masculino genere, τὸν νεκρὸν, significare cadauer. Odyss 12. ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ. Etymologus νεκρὸν τὸν ἐστερημένον τῆς ψυχῆς dixit, ἀπὸ τοῦ κῆρος: quasi νέκηρος. Xenophon Hellenicωn postremo; νεκροὺς ἀμφότεροι ὡς νενικηκότες ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν, ἀμφότεροι δὲ ὡς ἡττημένοι ὑποσπόνδους ἀπελάμβανον, *cadauera vtrique pacti tanquam victores tradiderunt: vtrique pacti tanquam victi receperunt.* Eo more vsi Septuaginta, cum redderent Hebraicum מת eiusdem notionis. Genes. 21. *Surrexit Abraham à conspectu* מתו *mortui sui*: καὶ ἀνέστη Ἀβραὰμ ἀπὸ τοῦ νεκροῦ. *Vt sepeliam mortuum meum*, ἵνα θάψω τὸν νεκρόν μου. Et sic sæpius, masculino genere, cum tamen de fœmina sermo esset. Verum, quid opus hac grammaticatione. Neque enim quisquam, per mortuos, aut spem resurrectionis intellexit, aut corpora mortua: vt necesse sit Bellarmini mentem in Vtopiam, id est, in Purgatorium esse peregrinatam, dum hæc ageret tam negligenter.

X. Tertio: si ideo diceremur baptizari pro mortuis, quia recitamus articulum de resurrectione, etiam possemus dici baptizari pro Deo Patre, & pro Christo, & pro Spiritu Sancto, & pro Ecclesia, quia hæc omnia recitamus in Symbolo. Ridicule, inquam: nam cur cum mutentur mortui in resurrectionem, necesse sit Patrem, Filium, Spiritum, Ecclesiam retineri, nulla mutatione facta? Muta ergo; vt dicas, pro fide in Patrem, Filium, Spiritum: pro fide Ecclesiæ. Et quid erit absurdi? Nam Chrysostomus diserte: μετὰ τὸ ὁμολογῆσαι τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων: *postquam ista sunt confessi cum aliis.* Sed Paulus vnum expressit quod habebat præ manibus.

XI. Quarto: Quia Apostolus videtur omnino, nomine mortuorum, homines mortuos intelligere, & nihil aliud. Visum est sane, inquam: at non Chrysostomo: qui suum opinor, sensum non tenetur non exprimere, quia Bellarminus sibi aliter videri, vel sacramento contendat Et nos quidem, si virum viro comparemus, infinitis parasangis Chrysostomũ præferamus.

XII Quinto: Qui baptizantur repræsentant mortem Christi, & simul suam ad Roman. 6. *Quotquot baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus: consepulti enim sumus cum illo per Baptismum.* Itaque baptizari pro mortuis, erit baptizari pro se, & pro Christo: quod absurdissimum est. Imo rursus, non dictum Chrysostomo, baptizari pro mortuis, quia repræsentet mortem suam. Deinde falsum, repræsentari mortem Christi. Neque ita præ se fert Paulus, eo loco ad Romanos: neque quisquam sic est interpretatus. Longe enim aliud est *consepeliri Christo*, quam mortem Christi repræsentare.

XIII. Sexto: Argumentum Apostoli nullum esse: nam ex eo quod qui baptizatur, agit personam mortui, non sequitur quod profiteatur resurrectionem. Imo, baptizari pro mortuis, non est duntaxat repræsentare mortuos: sed vtrumque, & mortuos, & resurgentes, vt diserte Chrysostomus vtramque partem exprimit: nam, etsi mortuorum nomen non comprehendat resurgentes, tamen Baptismi mysterium neutrum seorsim: sed vtrumque coniunctim, per καταδῦναι καὶ ἀναδῦναι. Itaque Chrysostomo, baptizari pro mortuis; est mortuum significare per καταδῦσαι, & resurgentem per ἀνανεῦσαι. Vnde Apostoli argumentum firmum est.

XIV. Vna ratio videtur alicuius momenti. Neque Hebraice, neque Græce, neque Latine, agere pro aliquo, significat eum repræsentare; sed agere loco eius, vel in eius vtilitatem Nam, etsi nihil sani habeat, prout expressa est: quia & abit à mente Chrysostomi, qui non dixerat, baptizari pro aliis mortuis, quasi aliorum personam repræsentaremus: sed pro nobis ipsis, id est, nostrã personam agere, ea nimirum quæ in nobis futura sint signis exprimentes tanquam præsentia: tamen mouet me phrasis Græca ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Nam neq; ὑπὲρ mihi occurrit vnquam in eam notionem: neque videtur articulus commodus: nisi forte, non putauerit hæc ad viuum resecanda Chrysostomus, aut Paulo fuisse Græcitatem accurate obseruatam. Quanquam in Græcis etiam necesse est nos deferre Chrysostomo. Id alij viderint.

XV. Epiphanius, hæresi 28. καλῶς δὲ ἄλλοι τὸ ῥητὸν ἑρμηνεύοντες, φάσιν ὅτι οἱ μέλλοντες τελευτᾶν, ἐὰν ὦσι κατηχούμενοι, ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι πρὸ τῆς τελευτῆς λουτροῦ καταξιοῦνται, δεικνύντες ὅτι ὁ τελευτήσας καὶ ἀναστήσεται καὶ διὰ τοῦτο ἐπιδεῖται τῆς διὰ λουτροῦ τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως. *Alij, recte hoc dictum interpretantes dicunt, quod morti vicini si fuerint in pietatis doctrina instructi, ob hanc spem ante obitum ad lauacrum admittuntur ostendentes, quod qui mortuus est, etiam resurget, & ob id indiget remissione peccatorum per lauacrum.* Caluinus admisit: *Baptizari pro mortuis dico, qui iam mortui censeantur, & qui de vita omnino desperauerint.* Nimirum ex more veteri, quum postulabatur Sacramentum ab iis, qui in extremis essent positi, quique apud Cyprianũ appellabantur Clinici:

XVI. Refutat Bellarminus. Primo, quia dictum, *Vt quid baptizantur pro illis?* nam dictum oportuit, pro se. Verum, nos antea monuimus: *pro illis*, esse à mala manu: & Græce repeti ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Secundo, quia illud, pro mortuo, non potest dici, nisi in iis actionibus, quæ fiunt circa mortuos: at Baptismus viuorum est, non mortuorum Intelligo, & clarius effero: cum dicitur quis, relictus est pro mortuo, sensum esse; relictum fuisse, sicut relinqui solent mortui. At hic absurdum, baptizari, sicut solent mortui. Et videtur obseruatum non absurde. Non fuerit tamen alienum à ratione, si dicas, baptizari pro mortuo, id est tum quum haberetur quasi mortuus. Et ita Caluinus: *Vel si magis placeat* inquit, *altera significatio, baptizari pro mortuis, erit sic baptizari vt mortuis, non viuis prosit.* Verum etiam hic durior phrasis erit, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν: tum propter præpositionem, tum propter articulum. Deinde, nõ videtur constare vis argumenti, ad probandam resurrectionem carnis, de qua agebatur. Nam etiam mortuis prodesset Baptismus, per solam remissionem peccatorum, etiamsi caro non resurgeret.

XVII. Atque hactenus, qui Baptismum interpretati sunt Sacramentum. Iam qui aliter, Salmero nonnullos recenset, (& mihi lectus Petrus de Soto, Probatione Sacrificij Missæ) qui Apostolum velint a consuetudine Veteris Testamenti argumentum duxisse. Nam, in lege fuisse sacrificia mortuorũ, docent ex Iuda Maccabæo: Et erat ritus solennis, Numer. 19 vt si quis tangeret cadauer hominis, & propter hoc septem diebus fieret immundus, aspergeretur aqua die septima & sic mundaretur; si die tertio aspersus non fuisset, septimo non poterat mundari. Pro peccatis ergo eorum, qui cum pietate mortui fuerant, sed sine aspersione, vel Baptismate discesserant, alij postea de iis soliciti baptizabantur, & Sacerdotes adhiberi curabant ad satisfaciendum pro illis.

XVIII. Sed hoc somnium ipse refutat Salmero: quia nusquam legamus, solitos baptizari alios pro aliis, siue mortuis, siue viuentibus. Nos addimus, etiam sacrificia mortuorum, nulla prorsus doceri in Scripturis: ne in Maccabæis quidem, vt alias docuimus. Præterea, eam ablutionem immundorum ex contactu mortui, non constare factam in spem resurrecturæ carnis, quæ Apostoli disputatio est. Erat enim potius in remedium ceremonialis pollutionis: cuius ratio aliena erat à peccato.

XIX. Papistis postrema interpretatio est in rem suam: est igitur, inquit Bellarminus expositio vera, & germana: Apostolum loqui de Baptismo lacrymarum, & pœnitentiæ, qui suscipitur orando, ieiunando, eleemosynas faciendo: vt sensus sit: quid facient, qui orant, ieiunant, gemunt, affligunt se pro mortuis, si mortui non resurgunt? Et ita exponunt, inquit, Ephrem in suo testamento, Petrus Caluniacensis, lib. contra Petrobrusianos, Dionysius, Hugo, Gagneius.

XX. At nos miramur, vel tam subito oblitos Sophistas argumentorum, à se allatorum aduersus præcedentes sententias: vel sperasse non fore illis vim integram aduersum se. Primo obiiciebant, nõ posse intelligi ablutiones pro mortuis, quia nullæ legantur in Scripturis. Atqui ne quidem leguntur in Scripturis, orationes, ieiunia, eleemosynæ pro mortuis.

XXI. Rursus obiiciebant aduersus eos, qui de Baptismi professione explicabant, fuisse dicendum: *Quid faciemus qui baptizamur* Atqui hîc eadem vis est: quia omnes Papistæ orent pro mortuis, & contendant ab omnibus Christianis sic orandum. Hanc obiectionem soluit Salmero. Satis est, inquit; aliquos codices ita legere, & consequentia id iuuare. Bellarminus autem, Apostolum argumentari non à consuetudine Christianorum, quæ tanquam noua reiici posset ab incredulis: sed Iudæorum: quasi diceret, Quid facient illi, qui imitantes Patres ieiunant, & se affligunt pro mortuis: Sed vterque frustra. Nam qui illi codices sunt, qui legunt in prima persona? Nec verum, sequentia iuuare, quæ nouum prorsus argumentum continent. Et tamen si ita esset, ergo iis faueret, quos sperabant Papistę se refutaturos. Bellarminus autem, quos incredulos dicit? Gentesne? At hæ æque reiecissent illam Patrum imitationem. Iudæosne? At Paulus Christianis conatur persuadere. Christianosne? ridiculum, hos reiecturos fuisse Christianam consuetudinem. Tum autem, cur maior hîc metus incredulorum, quam in aliis argumentis? *Inanis est prædicatio nostra: reperimur falsi testes Dei: Christus non est excitatus: inanis est fides vestra: qui obdormierunt in Christo, perierunt: Cur nos periclitamur omni momento.* Quod si his audacter vsus est, quæ omnia sunt à Christiana pietate; cur ab isto debuit abstinere? Denique, consuetudo illa Patrum orandi pro mortuis, somnium est Bellarminianum.

XXII. Tertio, obiiciebant institutum Apostoli probandæ resurrectionis corporum; quæ non posset concludi, si per mortuos intelligantur peccata. Atqui nunc eadem consideratio est. Neque enim vnquam Papistæ baptizant se hoc modo pro resurrectione, sed pro remissione peccatorum impetranda. Quo sensu non potuit dici: *Quid facient?* quo significatur, frustra id futurum, nisi resurgant mortui. Atqui hi Papistarum Baptismi non propterea frustra fierent: quia ipsa remissio peccatorum non propterea nulla esset: nec non magnum beneficium. Atque adeo suorum Baptismorum fructum non patiuntur differri ad resurrectionem vsque, sed volunt anticipare, etiam multis seculis.

XXIII. Respondet Bellarminus: quæstiones de resurrectione, & immortalitate animorum, fuisse coniunctos tempore Apostolorum, & habitas pro vna. Sed hoc verum fuit duntaxat contra Sadducæos, & si qui similes fuerunt, qui, teste Epiphanio, non tantum ἠθέτησαν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, *negarunt mortuorum resurrectionem*: sed etiam οὐ παρεδέχοντο ἀγγέλους: *non admittebant esse vllos angelos.* Imo Luc. Act. 23. *Sadducæi dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum.* Hi sane, qui simul omnia negabant, refutabantur etiam simul. Sed tales fuisse Corinthios, non est verisimile. Etenim, quantum monstrum fuisset, credere vitam æternam, & non credere animas esse? Itaque separandæ erant quæstiones, & pro-

bandum, apud eos qui animarum immortalitatem, concederent, etiam corpora resurrectura: quod non poterat fieri argumento à remissione peccatorum.

XXIV. Veruumtamen pugnat Bellarminus aliquot argumentis. Primo, baptizari, passim in Scriptura & Patribus accipitur pro affligi. Marci decimo: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, & Baptismo quo ego baptizor, baptizari?* Luc. 12. *Baptismo habeo baptizari.* Cyprianus, de Cœna Domini: *Lacrymis se baptizat.* Procœmio libri de exhortatione martyrij, mori pro Christo, frequenter vocat Baptisma. Nazianzenus, de Epiphania: *Scio quartum Baptisma, quod per Martyrium, & sanguinem fit. Scio & quintum, lachrymarum & pœnitentiæ.*

XXV. Respondeo, non sequi: alias sumitur baptizari pro affligi: ergo etiam hoc loco. Sicut, sumitur Baptismus pro Martyrio, & pro igne futuri seculi apud Nazianzenum: Ergone hîc dicimus Pauli mentem esse, vt quis pro mortuis Martyrium subeat; aut in ignem futuri seculi se proiiciat? Non nos quidem vnquam diximus. Viderit Bellarminus. Et viderit idem argumentum iis esse quos refutauit: nisi forte neget, Baptismum sumi vnquam pro Baptismo Christi. Quid magis ridiculum? Noluit baptizari pro mortuis, intelligi de Baptismo Christi: quamuis constet, hanc vsitatissimam vocis baptizandi notionem esse, qua in Scripturis, qua in Patribus: & adeo vsitatam; vt iam pene propria videatur: & vult intelligi de Baptismo lacrymarum: qui semel aut iterum sic occurrat. Hoccine est bona conscientia in rebus sacris versari?

XXVI. Secundum Bellarmini argumentum. Pœnæ Purgatorij à Scriptura, a Patribus vocatur Baptisma; Matth 3 *Baptizabit in Spiritusancto, & igne.* Sed hoc nos iampridem refutatum dedimus. Tum autem ridiculũ est. Nam quis pro mortuis patitur ignem purgatorium? Imo, inquit, elegantissime Apostolus dicit, eos baptizari pro mortuis, qui affligentes sesumunt in se partem illius Baptismi ignei. Miras, inquam, elegantias. Eleemosynam partẽ ignis purgatorij: ieiunia partem ignis purgatorij: orationes partem ignis purgatorij. Quiane liberant ab igne purgatorio? Sic tu, profecto, fidem vocabis, & bona opera, & Christum deniq; ipsum, vocabis partẽ ignis æterni; quia liberant ab æterno igne. Tam sunt elegantes Iesuitarum elegantiæ.

XXVII. Tertium argumentum. Quia hæc expositio maxime quadrat cũ sequentib. *Vt quid & nos periclitamur tota die?* Quasi dicat: Cur quidam affligunt se orando pro mortuis, & ego affligo me prædicando Euangelium?

XXVIII. Atqui, inquam, hæc consequentiæ ratio communis est: ne tu eã tibi soli vendices. Anselmum audi: *Insipientes baptizantur pro mortuis, spe resurrectionis: cur enim hoc facerent, nisi resurrecturos sperarent? Et vt quid, id est, quare etiam nos, qui sapientes videmur, periclitamur, id est, pericula propter Euangelij prædicationem incurrimus, omni hora, id est, semper, nisi quia speramus futuram resurrectionem?* Viden' vt Marcionitarum expositio maxime quadrabat cum consequentibus? Thomam audi: *Dicit ergo, non solum frustra baptizantur aliqui pro remissione peccatorum: sed nos etiam frustra affligimur, si resurrectio mortuorum non est.* Viden', vt quæ explicatio mortuos intelligit peccata, maxime quadrabat cum sequentibus? Difficile erat scilicet particulam καὶ explicare, ita vt partium nexus constaret: Vere n. nexum, potius quam conuenientiam Bellarminus inquisiuit. At hic nexus longe simplicius explicatur a Thoma: *Probat propositum, ducendo ad tria inconuenientia. Primum inconueniens est, quod frustretur deuotio hominum ad Baptismum.* Post paulo: *Hic ponit secundum inconueniens & circa hoc duo facit: primo, ponit inconueniens in communi: secundo, in speciali.* Quis non videt, quomodocunque exponas singula incommoda, tamen semper constaturam partium seriem?

XXIX. Sed Peltanus longe aliter subtilis est: siue id non viderit Bellarminus, siue non sit ausus exprimere. Conuenit, inquit, cum iis quæ sequuntur. Nã perinde est, ac si dicat: vt quid me affligo? quid aut vestra, aut mei ipsius, aut mortuorum quoque causa me macero, si non est resurrectio mortuorum? aut si isthæc omnia quæ patior, mortuis, vt à peccatis, eorumve reliquiis resurgant, non prosunt? Nam ad carnis resurrectionem isthæc nõ proderant, nec prodesse poterant, vt quæ certo esset euentura.

XXX. Non esset ergo nouum argumentum: sed præcedentis tantum exaggeratio, suo ipsius proposito exemplo. Atqui omnes, quotquot hactenus interpretes fuerunt, nouum notarunt argumentum. Thomam vidimus, primum secundumque inconueniens notantem. Nunc Caietanum: *Completa ratione, sumpta ex resurrectione Christi ad probandum resurrectionem mortuorũ, adiungit Paulus aliam ad idem rationem, sumptam ex aliis etiam in Euangelio contentis. Hæc enim ratio ex baptismo sumpta est.* Et post: *Et hæc quoque ratio ex Euangelio sumta est, quoniam Dominus exposuit discipulos euangelizantes continuis periculis.* Iustinianum: *Nouum argumentum superiori persimile*: Salmeronem: *Argumentatur etiam Apostolus noua ratione.* Lyranum: *Consequenter ducit ad aliud inconueniens, scilicet, quod Christiani, quibus tunc scribebat frustra sustinerent tribulationes huius mundi.* Chrysostomum: ὅρα πάλιν πόθεν ἐπιχειρεῖ κατασκευάσαι τὸ δόγμα. ἀπὸ τῆς οἰκείας ψήφου: *Vide rursus vndenam dogma aggrediatur probare. A suo suffragio.*

XXXI. Præterea; vnde illa sunt: aut vestræ, aut mei ipsius, aut mortuorũ causa me macero? Vnde, si quæ patior, mortuis, vt à peccatis eorumve reliquis resurgant, non prosunt? Hæccine Apostolus? Hæc Apostolus dixit? Hęc Apostolus indicauit? an vero intoleranda confinxit audacia? Macero me. Atqui non macerabat, ipse se Apostolus, sed alij ipsum macerabant: *Cur nos,* inquit, κινδυνεύομεν, *periclitamur omni momento?* Et quidem: *In dies morior. Verbo periclitandi,* ait Salmero, *comprehendit omnes labores, & cruciatus, per quos in vita discrimen adducebantur.* Siccine vsus est Papistarum, vt marcerationes suas pericula sua appellent? Siccine etiam ad mortẽ vsque satisfaciunt pro mortuis? Imo, neq; pro Corinthiis, neq; pro se, neque pro mortuis, se periclitari dicebat: Salmero, *Comprehendit omnes labores, & cruciatus, per quos in vita discrimen adducebantur, pro articulo Christi à mortuis suscitati, & pro vniuersali resurrectione carnis nostræ.*

XXXII. Sed ad carnis resurrectionem isthæc non proderant. Quo sensu, inquam? resurrectionẽ efficiendã, an confirmandã? Nã si efficiendã, consentio: neq; n. resurrectio inde pendebat, quid pateretur in hac vita quisq; quid non: neque eã rem Apostolus tractabat: vt ineptũ necesse fuerit Peltanũ esse, si quicquam cogitarit eiusmodi. Sed ad confirmandam, confirmandam, inquam, resurrectionis spem, hoc facere; quid animi iis esse dicamus, quinegent? Chrysostomus: ἐπιχειρεῖ κατασκευάσαι τὸ δόγμα ἀπὸ τῆς οἰκείας ψήφου· μᾶλλον δὲ οὐ τῆς αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν λοιπῶν ἀποστόλων: *Aggreditur probare id dogma, à suo suffragio: imo vero non solum suo, sed etiam cæterorum Apostolorum.* οὐ μικρὸν δὲ ἔχει τοῦτο τοὺς διδασκάλους εἰσάγειν σφόδρα πιστῶς πεφορημένους, καὶ τοῦτο δεικνύντας, οὐ διὰ λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων: *Est autem hoc quoque non paruum, adducere doctores, qui de eo valde certam habent persuasionem, & hoc non solum verbis, sed etiam rebus ostendunt.* Salmero: *Efficax est hoc genus argumentandi, à perfectorum magistrorum quotidiano periculo: nam se suaq; omnia in periculum adducebant, quod non nudis verbis, sed rebus ipsis fidem resurrectionis comprobarent. Nam inuenientur fortasse aliqui, qui gloriæ aut lucri causa aliquando periclitari ausint: qui vero tota vita, inuenies neminem. Nisi enim certi fuissent Sancti de resurrectione omnium generali, stultissimi hominum fuissent, pro ea perpetuo periclitando: imo vanum fuisset & insanum, pro mendacio mori. Nam si Sancti perirent in morte, furor fuisset omnium furorum nouissimus, famæ immortalitatem morte sua emere.*

XXXIII. Quartum Bellarmino argumentum. Ista sententia eadem est cum illa 2. Maccab. Si mortui non resurgunt, superfluum est & vanum orare pro mortuis. Mirum scilicet, si sibi interdum superstitiosi occurrant. Sed nos absurditatem compilatoris Maccabæorum satis confodimus.

XXXIV. Et hactenus varias expositiones Bellarminus infeliciter considerauit. Supersunt tamen duæ. Vna Piscatoris; altera Bezæ. Piscator Baptismi susceptionem intelligit, & quidem cuiusque per se: sed ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, exponit ritum quendã particularẽ, apud quosdam, in delectu loci; nempe, vt baptizarentur super sepulcra mortuorũ, id est, super mortuos in sepulcris iacentes. Quæ ratio, neque baptizandi vocem, neque mortuorum nomen ab ducit à sua simplici significatione: *Sed hoc,* inquit, Beza, *nulla idonea autoritate probatur.* Nec vero Piscator confirmauit, nisi à verisimili: *Neque enim absurdum est,* inquit, *veteres Christianos supra sepulcra baptizari voluisse, vt testarentur se vnà cum Christo mortuos esse peccato: & propter Christum paratos esse mori, ac si iam in sepulcris recondendi essent.* Profecto, quæ de facto sunt, in iis periculosum est solis niti coniecturis.

XXXV. Beza, τοὺς βαπτιζομένους, non baptizatos exponit passiue: sed actiue baptizantes: nempe, voce media: vt loquuntur Grammatici: & refert ad veterẽ ritũ lauandi corpora defunctorum: vt Act. 9. de Tabitha, *Factum est per illos dies, vt illa ex infirmitate moreretur: quam cum lauissent, posuerunt in cœnaculo.* Quasi Paulus diceret, inanem esse operam eorum, qui tam diligẽter corpora lauarent, nisi eorum speraretur resurrectio. Qui sane sensus non videtur admodum alienus. Quia tamen duriusculum est, βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, pro βαπτιζόμενοι τοὺς νεκρούς; molliuit, vt, τὸ βαπτιζόμενοι, sit pro βαπτίσμασι χρώμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Vel etiam, si passiua vox magis arrideat, βαπτιζόμενοι βαπτίσμασι τοῖς ὑπὲρ τῶν νεκρῶν: qui baptizantur Baptismis, qui vsurpari solent super mortuis. Quæ subtilitas, si quid videatur habere affectationis, at considerandum est; primo, ex enumeratione tot interpretationũ constare, omnino recedendũ esse à simplicitate, vel vocabulorũ, vel phraseωn: deinde; nullã occurrere aliã, quæ non habeat aliquid et violentius siue in verbis, siue in phrasi, siue in rebus. Itaque non dubitem sane præferre omnibus aliis: dum nobis aliam certiorem reuolet Deus.

XXXVI. Verum post examinatas hoc modo varias expositiones, nouam videamus audaciam Feuardentij: qui breuitatem affectans, credo, disputationis, an compendiũ laboris in re haud paulo superante captum suum, cõsultissimũ putauit ab hoc conflictu ingeniorũ prorsus secedere; & generosius rem aggredi: *De quacunque* inquit, *Baptismi specie loquatur, satis constat, illos credidisse, susceptionem talis lauacri mortuis fuisse vtilem & salutarem.* Rem nouã: rem mirandã, Tantũ esse Monacho subtilitatis, vt quamcunque in faciem mutentur Pauli verba, ea possit in rem purgatoriam adaptare: in suffragiorum commodũ. Etiamne vero, si pro se quisque dicatur Baptisma suscipere? vt cum, pro mortuis, sumitur pro peccatis mortalibus: &, cum pro clinicis? & cum pro spe resurrectionis? Magnum miraculum, si pro se agere aliquid, idem sit tamen quod pro aliis. Demus tamen, & pro mortuis, id est, pro aliis: etiamne Marcionitarum sententia fauet Papistis? Ergo, inquã, eosdem necesse est concedere, remitti post mortem peccata etiam mortalia, nõ remissa in vita. Nam, profecto, Baptisma in eum finem est institutum: & qui sic baptizantur pro mortuis: non pro quibuscunq; baptizari dicebantur, sed pro iis, qui discesserant absque Baptismo. An potius certum, ἀμαθίαν θράσος φέρειν? Atque vtroque vitio laborasse Fenardentium?

XXXVII. Sed enim tam portentosæ audaciæ fundamenta quæ sunt? Nemo dubitare potest, inquit, quin Apostolus intentionem eorum vt piam probauerit: nequaquã n. aliter pro argumenti fundamento sumpsisset. Negant, inquam, Epiphanius, Ambrosius, Anselmus; & quicunque allusum volunt ad Marcionitarum traditionem. Ambrosius: *Dicendo, quid & nos periclitamur? discreuit personas, ostendens non Catholicos esse qui pro mortuis baptizarent,* Et post: *Non ergo factum probatur, sed perseuerantia fidei in exemplum profertur.* Anselmus: *Fuerunt quidam imperiti, qui pro amicis suis qui sine Baptismo defuncti erant, baptizabantur, putantes illis prodesse. Nec factum illorum probat Apostolus, sed fixam fidem in resurrectione ostendit.* Paulo post: *Insipientes, vt dictum est, baptizabantur pro mortuis spe resurrectionis.* Ruit ergo Feuardentij fundamentum.

XXXVIII. Quod ædificium? *Talem*, inquit, *consequentiarum cathenam vult connectere. Officia fiunt pro defunctis, ergo defuncti resurgent. Defuncti suscitabuntur, ergo pro eis orandum & offerendum est.*

XXXIX. Sed in priore antedens negant, quicunque pro se quenque baptizari sunt interpretati. Nam, baptismũ sibi petere in remissionem suorum peccatorum: & in baptismo profiteri, se credere futuram resurrectionem, non significat, opinor, officia pro defunctis. Itaque hoc antecedens, saltem est incertum, donec Feuardentius noua aliqua vel subtilitate, vel audacia firmauerit. In altero, primo circulum ridebunt Logici; Nam, cum, orare pro defunctis, sit officium pro mortuis; certe absurdum est, qui probarit resurrecturos mortuos, quia pro eis sit orandum; eundem statim probare, orandũ pro mortuis, quia resurrecturi sint mortui. Deinde negabunt consequentiã, quicunque Papistæ micam habebunt bonæ mentis. Nam quia etiam impij resurgent: Imo etiam Sancti, qui regnant in cœlis; sequeretur orandum esse & pro impiis, qui in igne æterno. & pro Sanctis, qui in gloria. Quod vtrũque negant quicunque Papistæ micam habent bonæ mentis.

CAP

CAP. XX.

De precibus pro omnibus, pro Onesiphori domo, pro iis qui peccant peccatum non ad mortem.

I. SVpersunt pauci aliquot loci, & faciliores. Turrianus: Quæro, cum obsecrat Apostolus, 1. ad Timoth. 2. fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, annon præcipit orare pro particularibus? Si igitur, cum præcipit orare pro omnibus, non excipit mortuos, non enim dixit, pro omnibus viuentibus in hoc seculo, sed pro omnib. vt nõ exciperet pie mortuos: præcipit ergo, pro his & illis, atq; aliis, in Christo mortuis. Nõ crederet, opinor, quisquã hoc mõstrũ argumẽti cuiquã excidisse Papistæ, nisi descripsissem ipsa verba ex c. 12. 4. pro Epistolis ad finẽ.

II. Iubet, inquit, precari pro omnibus: ergo pro mortuis. Negatur, inquã, consequentia: cui similis istæc est; iubet precari pro omnibus, ergo pro damnatis. Quis concesserit? Atqui, inquit, non excepit mortuos. Recte, inquã: sed mortuorum alij damnati, alij non damnati. Quare si nullos mortuos excepit, ne damnatos quidem. Et, si legitima consequentia est, à non exceptione, ad vniuersalitatem. Ergo, quia non excipiuntur damnati; proculdubio precandum erit pro damnatis.

III. Saltem, ait, pie mortuos non excepit. Ita est, inquã: sed cur nunc tã restricte? & tantum pie mortuos? Nam, profecto, non est à Paulo. Imo contra: Si precandum pro omnibus, ergo pro viuis: neque hoc negent Papistæ. Atqui viuorum alij fideles, alij impij. Pro vtris orandum? annon pro vtrisque? nam exceptio nulla est: imo res ipsa contra: quia iubetur orari ὑπὲρ βασιλέων, *pro regibus*: qui tum erant impij. Si ergo, quia dictum, faciendas deprecationes pro omnib. viuis, ideo faciendæ sunt pro impiis; quia, & hos Deus vult seruari, & ad agnitionem veritatis venire: similiter, si dictum, faciendas itidem pro omnibus mortuis, erunt etiam faciendæ pro damnatis, nam hi inter mortuos impii sunt. Aut si hoc absurdum: ergo nugax est argumentũ, præterea, vt demus excipi impie mortuos: tamen inter pie mortuos sunt etiã, qui beatitudine fruuntur in cœlis. Quare, si pro omnibus pie mortuis deprecationes faciendæ: ergo & pro iis, qui in beatitudinẽ sunt recepti. Quod apud Papistas valde absurdum.

IV. Ineptius Turrianus. Quid Feuardentius? Tradidisse Paulum formã orandi pro salute mortuorum. Post. ad Tim. 1. *Det misericordiam Dominus Onesiphori domui. Det illi Dominus inuenire misericordiam à Domino in illa die.* Probat, primo, quia tota gens Hebræa, eadem forma, iisdemque verbis orabat pro defunctis. Secundo, quod Onesiphorus esset defunctus; quod probat, quia Paulus iubet salutẽ suo nomine dici Onesiphori domui, id est, vxori viduæ, atq; liberis: nam, si non fuisset mortuus, illum fuisset nominatim salutaturus. Tertio; quod precetur non illi soli; sed vniuersæ domui, ac familię: in qua erant patres, aui, abaui, ataui, mater, auia, & alii plures, qui pro certo iamdudum obierant. Quarto: quia his verbis, *in illa die*, diem iudicij, siue peculiaris, siue vniuersalis intelligat. Denique, quia semel & iterum repetendo verbum optatiui modi, *det misericordiam, det inuenire misericordiã*: aperte & diserte precatur, vt tam ille defunctus, quam parentes, & agnati eius salutem consequantur, nullus familiæ illius pereat, sed omnes cum eo, per Dei misericordiam requiescant in pace.

V. Pro salute mortuorum. Recte: non memineram ambiguum esse. Itaq; quidquid hactenus disputatum, iam retracto. Victus tandẽ euidentia rerũ, fateor orasse hoc loco Paulum pro salute mortuorum: & quia ille orauit, vir tantus: tantus Apostolus: nos quoque, fateor, sic posse: sic orare debere; pro salute, inquam, mortuorum. Sed distinguo: vel, vt oremus saluos fieri, postquã erunt mortui: vel, vt postquam mortui fuerint, orationes fiant pro eorũ salute. Priori igitur modo, Paulum orasse, dico, pro Onesiphoro, nec dubitamus etiã pro aliis. Nã, cur dubitemus ipsum fecisse, quod alios iussit facere? Cum n. iussit fieri δεήσεις pro omnib. addita causa; quod Deus velit omnes saluos fieri, sine dubio iussit, vt fierent orationes pro salute omnium: hæc autem salus omnibus contingit post mortem. Ergo iussit orari pro salute mortuorũ vel potius moriturorum. Sed hoc quidquid est, nihil ad hæc suffragia pertinet, de quibus disputatio est, nihil ad Purgatorium.

VI. Nimirum, vult ergo Feuardentius, oratum esse à Paulo pro mortuis, post eorum mortem: & ita quidem opus, vt ne deserat sui causam Purgatorii. Sed nos negamus, & noua audacia hunc locum proferri dicimus, in tam absurdum rei argumentum. Nam, eadem forma solitã esse gentem Hebræorũ orare pro iis, qui iam decesserant; concedere possumus: qui scimus, multa alia fuisse apud eam addita legitimæ religioni, quam à suis primis Patrib. acceperant. Exempli gratia: vota nuncupare pro occidendis inimicis, vt Act. 23. Sed superstitiosis obseruationibus, cum Paulina pietate, negamus quicquam commune fuisse.

VII. Onesiphorum defunctum, nego colligi ex salute dicta eius domui. Et rideo interpretantẽ domũ, id est, vxorẽ viduã. Nam, cur non potius, totã domũ, id est, tũ ipsum Onesiphorũ, tũ eius vxorẽ, liberos: seruos etiã? Quo sensu nominatur Stephanę domus, 1. ad Cor. 1. *Baptizaui Stephanæ domũ.* Et 15. *Nostis Stephanæ domum esse primitias Achaiæ.* Et hoc modo, salutata domo tota, ipse ẽt Onesiphorus salutatus fuerit: sicut, opinor, in Stephanæ domo baptizata, ipse Stephanas, etsi nõ nominatus, censetur fuisse baptizatus. Vel aliter, cur non liceat Stephanæ domũ absentis intelligere, ob eamq; causã nõ salutatũ ipsũ Onesiphorũ? Et sane videtur fuisse Romæ: γενόμενος ἐν ῥώμῃ σπουδαιότερον ἐζήτησέ με, καὶ εὗρε: *Vbi Romã venit, solicite quæsiuit me & inuenit.*

VIII. Cæterũ, fuisse tũ in viuis necesse est, si verũ fuisse tandẽ Episcopum; quod asseruit Iustinianus: *Hunc fuisse Ephesinum, eiusq; deinde vrbis Episcopum perhibent, quamq̃ Dorotheus Coroniæ illi Episcopatũ adscribit.* Et Iustiniano cõsentit Salmero: *Iste a. erat Ephesinus & fuit postea eiusdẽ ciuitatis Episcopus, quã quã Dorotheus illũ fuisse Episcopũ Coroniæ tradat.* Atqui tũ cum hæc scriberet Paulus, erat Ephesinus Episcopus Timotheus: vnde Salmero, in hunc locũ: *Quanta Ephesi ministrauit, tu melius nosti. Significans illũ Ecclesiæ Ephesinæ, vel sanctis Ephesinis multa suppeditasse. Vt tu, inquit, qui Episcopus eius ciuitatis es, melius quam ego nouisti.* Enimuero, si tum mortuus Onesiphorus, quomodo potuit deinde, id est, post Timotheum, fuisse Episcopus Ephesinus? Verũtamen Baronius in Martyrologio ad sextum Septembr. *tradunt*, inquit, *hunc creatũ fuisse Episcopũ Colophon is: Dorotheus a. dicit, Coroniæ.* Viderint, quorum interest. Sed vtcunque sit, videtur tum saltem, cum Paulus scriberet, nondum fuisse Episcopus: nullis enim titulis honoratur publicis: nisi forte conieias fuisse Diaconum, quum legas, ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε.

IX. Sed euge; elegantiam ingenij Cordigeri contemplamini: precatur pro domo Onesiphori, id est, familia: ergo pro patribus, auis; atauis, qui iampridem decesserant. Cur, inquam? quia hi omnes erant in familia Onesiphori. Prodigium Patrem, in familia filij: auum nepotis; atauum abnepotis. Quod genus hoc hominũ est? quæve hunc tã barbara morẽ fert natio? Vt sit filius patris sui paterfamilias? & aui, & ataui? Dicamus ergo a Paulo baptizatũ vniuersam Stephanæ prosapiã, accersito etiã, si placet, initio ab ipso Adamo. Et, quia Onesiphorũ verisimile est, fuisse Ethnicũ, vtpote Ephesinũ, dicamus, Paulum precatũ esse pro animabus Ethnicorum defunctorum, sicut Gregorium pro Traiani: indeque concludamus, omnes Ethnicos fuisse in Purgatorio. Nam, ita sunt somnia Franciscana.

X. In illa die, id est, in iudicio, siue peculiari, siue vniuersali. Hoc, inquam, concedo: illud nego: neq; n. dabitur vllus locus, in quo per *illam diem*, significetur cuiusque obitus. Et negat Salmero: *In die illa, scilicet iudicij postremi.* Negat Iustinianus: *Quod addit, in illa die, refertur, vt explicat Chrysostomus, ad diem extremi iudicij.* Negat Caietanus, *Orat pro æterna retributione in die iudicij.* Negat Thomas: *In illa die: in qua scilicet Dominus iudicabit omnes.* Deniq; negant omnes excepto Lyrano, qui ambiguum fecit.

XI. Enimuero nunc tandem conficiet: nulli oppositioni locum relicturus. Nam, quid est demonstrare, si hoc nõ est? Repetit verbũ optatiui modi: ergo precatur, vt, tã ille defunctus, quã parentes, agnatiq; salutẽ consequãtur. Fortiter: strenue: diuine: vt nihil supersit præter triumphos: nisi molesti essent, & qui negant defunctũ Onesiphorũ: & qui nomine domus negant cõtineri parentes, agnatosve: deniq; vniuersam generis arborem. Absque istis esset importunis, regnabat cucullio. Factum male, cum de tanta spe, tã facile deturbatus est vir magnus.

XII. Fallor: nã, præter hos, illi restarent superandi, qui Paulũ dicunt precatũ hoc loco retributione Onesiphoro, pro meritis suis. Caietanus: *Ratione huius maioris officij orat pro æterna retributione.* Aquinas: *Meritum misericordiæ est misericordia, q̃ habebant in Apostolum.* Iustinianus. *Optat a. in illo die misericordiã, hoc est, effectũ misericordiæ, q̃ viuens promeritus sit.* Enimuero, quid cõmune his meritis & suffragiis? his meritis & Purgatorio? Nam, vel plura erũt merita, quã reatus: vel totidẽ: vel pauciora. Si, vel plura, vel totidẽ: nullũ Purgatoriũ est: Appenduntur enim animæ, vt nummi, qui probi, non tantum si lancem deprimant: sed etiam si stent in æquilibrio. At, si pauciora; quomodo ex meritis relaxatio erit in Purgatorio?

XIII. Primæ Io. 5. scriptum est: *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortẽ, petat, & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem. Est peccatũ ad mortem: non pro illo dico, vt roget quis.* Ab his verbis argumentatus est primus omniũ Roffensis, art. 37. contra Luther. Post eũ, Peltanus, Slotanus, Salmero, Gregorius de Valentia. Qui tamen locus à Peltano agnoscitur difficilis, nec paucos exercuisse, atq; et amuũ exercere. Imo à Lorino; *vnus de difficilioribus, nõ epistolæ tantũ, sed totius Scripturæ locis.* Adeo in hac præcipue materia quæsitæ sunt tenebræ. Cæterũ, Roffensis scripsit, perinde esse, ac si dixisset Ioannes: Pro eo quẽ constat hinc emigrasse cum desperatione clementiæ Dei, nullus oret. Addit Slotanus: insinuans nihilominus pro aliis esse orandũ qui hinc recesserũt cũ fiducia obtinendę remissionis: frustra n. monuisset pro illis desperãtib. nõ esse orandũ, si pro aliis desperantib. nõ esset orãdũ. Quanquã quid Slotano necesse erat argumẽtari, quũ diserte audiret Apostolũ, iubẽtẽ orare pro eo, qui nõ peccaret ad mortẽ? Non iamo aiebat ille, nimiũ diligentes. Ne ego quidem actum agentes; & meridiano soli faculam allucentes.

XIV. Veruntamẽ, vnde cõstat, Ioannẽ iussisse orare pro iis qui decessissẽt cũ fiducia obtinendæ misericordiæ: vel nõ orandũ pro iis qui decessissent cũ desperatione? Nimirum, quia de peccatis agatur, quæ quis sciat non esse ad mortẽ. Ast hanc scientiã negat esse posse, nisi post peccantis mortẽ. Nempe, quia peccatũ ad mortẽ, interpretãtur, vsq; ad mortẽ, & sic expressit Slotanus; Salmero ẽt annotauit, id est, in quo quis pseuerauerit ad extremũ vsq; spiritũ.

XV. Respondeo, torqueri impudẽter verba Ioannis, quasi de eo loqueretur mortuo, qui viuens olim peccasset Quod alienũ est. Lorinus: *Probabile, arbitror, sermonẽ hic esse tantũ de peccatis viuorũ, & non de statu iã mortuorũ cũ mortali peccato.* Probabile; inquit, delicatulus Papista. Sed Ioannes ipse fecit necessariũ: qui diserte, ὅς ἐὰν ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα, *Qui viderit peccantem.* Possum vrgere videndi verbum: & tamen concedatur sane Salmeroni, positum pro quouis modo cognoscendi, siue visu, siue auditu certæ relationis, siue peccantis reuelatione: at certe τὸν ἁμαρτάνοντα, cum qui olim peccauerit, quis sanus interpretabitur?

XVI. Scilicet, mouebit quenquã Salmero, qui, quũ legisset, id annotatũ ab Oecolãpadio, Ignorauit iste bonus vir rationẽ infiniti tẽporis, in Hebræo præsertim idiomate, ad omne tẽpus extendi solere, nisi aliquid peculiariter obstet. Dixeris, Demosthenẽ iã olim Atticitatis principẽ, nunc demũ Pythagorica μετεμψυχώσει, in Salmerone rediuiuũ, cui græcissanti, omnes necesse sit fasces submittere, nisi Hebraice rancidulũ quiddã sonaret. In vtroq; ridiculus. Nã, cur infinitiuũ nominat? Nam is nullus apud Ioannẽ. Et si esset, tamen cũ Græcis ẽt in infinitiuo sint tã distincta tempora, quã in reliquis modis: absurde dictũ, esse pro quolibet tẽpore, nisi quid obster: nõ minus quã Indicatiuũ, aut Optatiuũ. Certe nego, quenquã fuisse tã ἰδιώτην, qui Luc. 4. ᾔδεισαν τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, interpretatus sit: *Norant Christum ipsum fuisse:* aut 11. οἴδατε ἀγαθὰ δόματα διδόναι, *nostis bona dona dedisse*: & alia infinita. Tanta fuit scilicet, opprobrandæ Oecolampadio ignorantiæ.

XVII. Agi de iis peccatis, quæ cognoscantur non esse ad mortẽ; concedo. Sed non posse cognosci ante mortẽ, nego. Nam, minimã peccata, ex quibus Papistæ faciunt venialia, profecto non cõcedunt iidem esse ad mortẽ. Nullane ergo ratio eorũ peccatorũ cognoscendorũ? Quid ergo apud eos Cõfessionarij nugas vendunt? Sed re vera, cuius peccati, peccatorẽ pœnitet, id peccatũ non est ad mortem: nullane ergo ratio cognoscendi fratrem pœnitentẽ, dum viuit? Quod si est aliqua: ergo & cognoscendi peccatum non ad mortem.

XVIII. Sed peccatũ ad mortem illud est, in quo quis perseueret ad mortem vsque. Esto, inquam: etsi Iudas non videtur sic perseuerasse in proditione sua: qui tamen, puto, non peccauit peccatum non ad mortem. Sed esto, inquam, huius quidem argumentationis gratia, quid sequitur? Hoc ad summũ bonũ, non posse cognosci peccatũ ad mortẽ ante peccatoris mortẽ. Sed id peccatũ alienum est ab hac disputatione. Quod si dicas, si peccatũ ad mortem non cognoscitur nisi post mortem: Ergo neque peccatum non ad mortem, inepta consequentia erit. Nam, exempli gratia, cognouit Paulus,

Ince-

Inceſtum illum Corinthium,non peccaſſe peccatum ad mortem. Denique, vt plurimum Sophiſtis deferam;id tantum ſequetur, aliquod peccatum nõ ad mortem,non cognoſci ante obitum. Sed quid tum ? Non enim Ioannes dixit,omne eſſe cognoſcendum: Sed, *ſi ſciueris*, inquit, vnde clarum: & poſſe ſciri,&poſſe non ſciri. Cum ergo ſcies fratrem tuum peccare peccatum non ad mortem tum te vult orare:neque vlterius iubet πολυπραγμονεῖν.

XIX. Nouum ſophiſma Petri de Bollo, in authentica probatione Sacrificii Miſſæ: Si Chriſtus in cruce orauit pro mortuis, ergo etiam hodie orandum pro mortuis. Antecedens probat:quia,ex ad Hebr.5.oraſſe conſtet pro mortuis a. ita conficit. Quia omnis Sacerdos non tantum ſacrificare debeat, ſed etiam orare pro iis pro quibus ſacrificat. At Chriſtus ſacrificauit ſeipſum pro viuis, &mortuis: Ergo idem orauit pro mortuis. Iterum: ſinõ orauit pro mortui s:ergo conſequens erit,eos mortuos ſeruatos eſſe abſque interceſſione Chriſti.

XX. Atqui primo,negatur conſequentia. Neque enim fas eſt, nos facere quæcunque Chriſtus fecit. Et vero ab hoc ipſo actu, cur non offerri debere nos ipſos concludimus, pro viuis & mortuis: quandoquidem ita Chriſtus? Atqui ab eodem eius officio fuerunt preces,à quo ſacrificium. Obtulit tanquam Mediator: precatus eſt tanquam Mediator. Nos autem qui ſumus, qui mediationis partes vſurpemus?

XXI. Præterea: negamus antecedens. Negamus, inquam, precatum eſſe Chriſtum pro mortuis: eo certe genere precum, de quo nunc diſputatio eſt. Precandum enim Papiſtæ dicunt pro liberandis defunctis à pœna, quã patiuntur. Atqui negamus,à Chriſto ſic oratum fuiſſe pro quoquam: Ergo, inquit, non fuiſſent ſeruati per Chriſtum. Vnde eſt vis conſequentiæ? Neque n.aut ille expreſſit, aut nos videmus. Erant omnes fideles adepti ſalutẽ per Chriſtum Mediatorem: itaque, non oportebat Chriſtum rogare pro obtinenda illis ſalute, quaſi nondum obtinuiſſent: ſed iis qui nondum obtinuerant; cuiuſmodi erant omnes in viuis. Nec vero in precibus, quas curioſe deſcripſit Ioannes, vllos alios videmus commendatos. Imo diſerte deſignatos, qui eſſent in mundo.

Cap. XXI.

Papiſticæ rationes pro Purgatorio.

I. Hactenus fuere claſſibus quinque diſtincta Scripturæ teſtimonia. Nunc rationes erunt à Bellarmino, & Salmerone: magnam illæ quidem partem antea diſcuſſæ, ſed nunc tamen iterum importunæ.

II. Prima, Bellarmini eſto. Quædam peccata ſunt venialia, ſolaque pœna temporali digna. At fieri poteſt, vt cum ſolis talibus homo decedat ex hac vita. Igitur neceſſe eſt in alia vita poſſe purgari. Primam propoſitionem probat variis argumentis.

III. Reſpondeo: primo, de venialibus peccatis confectam rem eſſe, ſua, propriaque controuerſia: vt nunc nihil ſit neceſſe cum Bellarmino, importune actum agente, ταυτολογεῖν. Secundo, de morientibus cum ſolis venialibus, explicatam rem eſſe huius lib. c.3. Summa: ſi venialia ſint à natura, ex notione Papiſtarum, negatur quenquã mori cum venialib. & ſolis: quia hęc nulla ſunt. Itaque, eorum ſane cauſa, nihil eſt neceſſe purgari homines poſt mortem. Sin a. venialia ex euentu; id eſt, quę etſi per ſe mortalia, tamen condonata ſint, negatur conſequentia: Nam, quæcunque condonata, eodem actu purgata ſunt. Quod autem purgatum eſt in hac vita, cur iterum purgandum in altera?

IV. Secunda ratio Bellarmini, cum reconciliantur Deo peccatores, non dimittitur ſemper cum peccato, tota pœna temporalis: & poteſt fieri, & ſæpe fit, vt in tota vita aliquis non ſatisfecerit plene pro temporali illa pœna. Ergo neceſſario ſtatui debet Purgatorium.

V. Reſpondeo, & hic iterum actum agi. Nam, de pœna non remiſſi, diſputatum li. 23. De argumento a. hoc ipſo lib. c.3. Summa eſt; pœnam vel tãtum eſſe pœnam, vel eſſe etiam correctiuam. Pœnam eam, quæ tantum pœna ſit, negatũ eſt retineri in remiſſione peccati: quia ἀντιφατικῶς opponantur remiſſio, & punitio. Pœnam correctiuam, concedimus interdum retineri: ſed mori quenquam antequã ei pœnæ ſatisfecerit, prorſus negamus. Nã certe in altera vita nullæ eſſe poſſunt: quia omnes pertinent ad pœnitentiã, quam habent pro fine: atqui poſt mortem conſentiunt Papiſtæ, pœnitentiæ nullum eſſe locum.

VI. Tertia ratio, eſt apud Salmeronem quæ apud Bellarminum poſtrema: quia, quæ ſententia negat Purgatorium, eſt pernicioſa. Cauſa eſt, quia homines ſocordes facit in peccatis cauendis, & bonis operibus faciendis. Qui n. cogitat nullum eſſe Purgatorium, ſed omnia peccata poſt mortem aboleri in iis qui moriuntur cum fide, facile dicet apud ſe: Quorſum ego laboro in ieiuniis, in precibus, continentia, eleemoſynis? Cur fraudo cor meũ deliciis, & voluptatib. quandoquidem in morte ſiue pauca, ſiue multa peccata habuero, omnia delebuntur. At, qui cogitat remanere præter gehennã, ignem acerrimũ Purgatorij, & quicquid hîc deletum non fuerit per debitæ pœnitentiæ opera, ibi diluendum; certe diligentior, cautiorque euadit.

VII. Reſpondeo: fieri poſſe, vt quidam hac ſententia abutantur in ſui perniciem. Cur non enim? cum Apoſtoli tempore abuterentur quidam remiſſione peccatorum, vt concluderent permanendum eſſe in peccatis? Et, quid eſt, quæſo, tam ſanctum, tam pie dictum, quo non poſſit abuti humana nequitia? Id videndum ergo, vtrum hæc incommoda naſcantur ex ipſius dogmatis natura, an potius adnaſcantur per accidens. Nos vero negamus naſci à natura. Ratio manifeſta, quia Chriſtus, qui negauit, peccatum in Spiritum Sanctum condonandum in hoc ſeculo & in futuro, idem dixit omne aliud peccatũ condonatum iri, ſcilicet & in hoc ſeculo & in futuro: & tamen non induxit id incommodi. Paulus negauit vllam damnationem futuram iis, qui ſunt in Chriſto, & tamen non induxit id incommodi.

VIII. Nec verum, quicunque cogitabit abolitum iri peccata poſt mortem iis qui moriuntur in fide, eum ſegnem futurum ad bona opera. Sed eos duntaxat; qui inſtar Papiſtarum neſciunt, quid ſit mori in fide, neſciunt, quid ſit fides. Nam, qui probe ſciunt, iidem norunt, nulla peccata deletum iri, iis qui peccata non diluerint per debitam pœnitentiam: nam hoc inculcat, eadem doctrina, quæ Purgatorium negat. Inculcat, inquã, fidẽ eſſe quæ operetur per caritatem: at hanc nullã eſſe in iis, qui dicunt: Quorſum laborare in operibus bonis? Cur fraudare genium ſuis deliciis? Impiorum ſunt voces: *Edamus, bibamus, cras moriemur.* Impiis autem nullum Purgatorium, ſed nihil præter æternam gehennam ſuggerendum.

IX. Sed, qui cogitat Purgatorium, cautior euadit. Forte, inquam: etſi quãto ſit Papiſtarum vita cautior, qui Purgatorium ſemper in ore habent, quam noſtra, quibus nullum eſt, argumento Roma eſto; vt reliquas orbis partes taceam. Sed vt ſit: quid inde? Nam, & infantes cautiores fieri quis neſcit, quoties ἐμπίδας cogitant, aut μορμολύκειον? Etiam Ethnicis otioſe putas, & pro nihilo repræſentatos fuiſſe Æacos, & Rhadamantos, & Pyriphlegetonta? Sed & Nouatiani hoc prætextu negabant, iterandam pœnitentiam. Denique, nõ deſunt ſui apparentes fines ſuperſtitionibus: quas tamen propterea conſeruatas non oportuit. Niſi forte vt in Aſtrologia Copernicus, ſic Papiſtæ in Theologia negent intereſſe, quibus hypotheſibus vtare, dum exeant eadem συμπεράσματι.

X. Quarta ratio, Salmeroni primo loco conſtituitur. Status medius poteſt eſſe inter perfectam puritatem, quæ eſt per fidem, caritatemque & ſummam impuritatem, quæ eſt per crimina & mortifera delicta. Ergo & locus medius Purgatorij dari poteſt, & debet.

XI. Reſpondeo; hoc argumentum re idem, verbis diuerſum eſſe ab eo, quod eſt refutatum c.3. fuſius explicatum à Panigarolla. Conſequentia negatur: nam hic medius ſtatus non eſt niſi iuſtitiæ inhærentis, quam ſolã Papiſtæ agnoſcunt. Atqui hæc iuſtitia inhærens nulla eſt cauſa, ſiue gehennæ vitatæ, ſiue gloriæ adeptæ. Præterea, huius inhærentis iuſtitiæ, non tantum vnus eſt medius; ſed etiam infiniti gradus, ſecundum intentionem & remiſſionem: quare, ſi medio debetur locus aliquis ſeparatus, cur non & reliquis? Imo, quæ ratio conficiet propter hunc medium ſtatum aliquem locum mediũ ſeruandorũ, eadem vel aliũ deſignabit, vel certe eundem communem dãnandis. Nemo n. negare poteſt, non eſſe omnes dãnandos æqualiter ſceleratos. Et hæc, ſi ſunt abſurda, nõ poteſt legitima eſſe Salmeronis cõcluſio.

XII. Quinta ratio, Salmeroni quarta. Poſt Adæ peccatum ſtatuta eſt nobis via tribulationum. Cum ergo multi ſint, qui vel in vita, vel in morte probati non ſunt pro meritis: demus locum pro mortuis in quo probentur; vt mundi & pacificati Deum videre poſſint.

XIII. Nouum ſermonis monſtrum: probari in Purgatorio. Quo ſenſu? An, vt experimento ſubiiciantur, quo fiat notum cuiuſmodi ſint? Hoc vero quo fructu? Nam, vel Deo, vel ſibi, vel aliis. Deo ridiculum, quaſi neſciret, cuiuſmodi quiſque exeat è vita; vt periculum ſit ne fallatur eius iuſtitia. Et tamẽ, ſi concederemus, cur pœnæ in Purgatorio? Nam hæ nõ infliguntur niſi poſt latã ſententiam: nec ſententia fertur niſi poſt cognitã cauſam. Itaq; in Purgatorio nulla pœna eſſet. Rurſus; ſi adhuc probandi eſſent Deo, tum Purgatorium commune eſſet ſeruandis, & damnandis: non proprium ſeruandis, vt adſtruunt Papiſtæ.

XIV. An ergo ſibi ipſis probandæ animæ ſunt? Quæro, quem in finem. Nam in hac vita, manifeſtiſſimũ habemus; vt emendentur, & proficiant in pietate: qui finis nullus in Purgatorio aut eſt, aut eſſe poteſt: in quo pœnitentia non datur. Nam; aliis probari, quid opus? Non enim ab aliorum iudicio pendet, felicesne an miſeri. Tum autem, quibus? Mortuisne, an ſuperſtitibus? Non iſtis; qui de Purgatorio nihil reſciunt, niſi quantum in ſcholis garriri audiunt: cæterum, de ſingularum animarum ſtatu incertiſſimi. Defunctiſne igitur? An ἱεροβοδιφῶσι τῆς πείρας?

XV. Nego ergo, quenquam excedere è vita non probatum ſatis, ſi probari neceſſe fuit. Nam, de mundis & pacificatis, quid ſit ſtatuendum, ſæpe dictum. Mundi ſunt, pacificati ſunt omnes, quibus remiſſa peccata propter Chriſtum. Quibus autem non remiſſa, dum hîc eſſent, nulla mundicies, nulla pax vnquam ſperanda. Quare ſuperfluum Purgatorium.

XVI. Sextam rationem Salmero immiſcuit quartæ. Ablato igne expiatorio, regula Scripturæ non ſeruaretur: *Quantũ glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentũ & luctum*: Apoc. 18. Cum ſæpe contingat peccatores vſq; ad extremũ vitæ ſpiritum in peccatis perſeuerare, & tunc per pœnitentiam conuerti ad Deum, & ſtatim decedere abſq; debita ſatisfactione & ita tam cito beatentur quam alij, qui de leuioribus peccatis longam egerunt pœnitentiam.

XVII. En tibi regulam ſcripturæ! Sed cuius rei regulam? Nam ſinguli ſane loci Scripturæ id habent, vt ſint veritatis regula: ſicut de iis verbis, *Baptizãtes eos in nomine Patris, & Filij & Spiritus Sancti*, pronuntiauit Nyſſenus primo contra Eunomium. ἑκάστη γὰρ τῶν κλήσεων τούτων διὰ τῆς προσφυοῦς σημασίας νοουμένη, κανὼν ἀληθείας, καὶ ὅρος εὐσεβείας τοῖς χριστιανοῖς γίνεται, *Harũ appellationũ vnaquæque dum in natiua ſignificatione mente percipitur, regula veritatis, atque pietatis norma, & lex Chriſtianis efficitur*. Recte: norma: ſed ſuæ veritatis, id eſt, de Trinitate. Ita hoc loco cuius veritatis regula eſt, illa ex Apocalypſi? Condonatorum peccatorum, an punitorum? Gratiæ, an ſeueritatis? Nam, ſi ſeueritatis, quid ad rem? Hæc enim non Purgatorium ſtatuit, ſed gehennam. Eſtne igitur gratiæ regula? Scilicet Babyloni gratiam ſe Deus facturum promittebat. Sed gratiæ regulam habemus, ad Rom. 8. *Nulla condemnatio eſt iis qui ſunt in Chriſto.*

XVIII. Tam cito beatentur, inquit, qui ad extremũ vſque perſeueraſſent in peccatis, quam qui diuturnam pœnitentiam egiſſent. Ita eſt, inquam. Verum, quid tum murmuras aduerſus eum, qui omnibus ex æquo diſtribuit denarium? Ille vero? *Annon licet mihi quod volo facere in meis? An oculus tuus malus eſt, quia ego bonus ſum?* Scilicet hoc tandem ſeculo nati Ieſuitæ leges dicent iuſtitiæ diuinæ, & eã docebũt iniquũ eſſe recipi in cœlos nullo diſcrimine peccatores pœnitẽtes. Optime: ſi prius tamẽ docuiſſent, quo iure æque admittatur, qui expirans baptizatur, cum iis qui diu vixerunt in Eccleſia.

XIX. Sexta ratio Salmeronis. Dei miſericordia extenditur vſque ad mortuos, ſicut etiam Dei iuſtitia: anima ſiquidẽ ex caritate poteſt eſſe capax miſericordiæ: ex debito vero pœnę, vel ex veniali, peccato obnoxia redditur iuſtitiæ Dei. Decedens ergo in veniali, vel debito pœnæ pro lethali peccato temporaliter punitetur.

XX. Negatur antecedens. Nemo enim ſimul obnoxius eſt iuſtitiæ Dei, & miſericordiæ. Nam, quicunque eſt in gratia, liber eſt à lege. At iuſtitia Dei, non niſi ſecundum legem. Quare, qui in gratia, ij non obnoxij iuſtitiæ Dei; nimirum ei quæ opponitur miſericordiæ. Itaq; debitum illud pœnæ, æque ac venialis peccati, merum eſt commentum: nullum enim eſt debitum, vbi interceſſit condonatio. Paulus, 8. ad Rom *Lex Spiritus vitæ, qui eſt in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis.*

XXI. Se-

XXI. Septima ratio Salmeronis implicita sextæ. Multa virtutum exercitia pia viuentibus subtraherentur sublato Purgatorio: vt fides resurrectioni, Sanctorum communio, opera caritatis, subuentiones pauperum, Dei amore factæ, merita, & satisfactiones; & cultus Dei amplificatio ex legatis, quæ pro Ecclesiæ sacellis instituuntur.

XXII. Respondeo, merita & satisfactiones, Papistica esse somnia: Cultus amplificationem per legata, esse auaritiæ fomenta, veramque causam Purgatorii asserendi. Quod si ea certa consequentia esset, tum vero omnibus viribus, vel ob hanc solam causam extinguendum esset Purgatoriũ, vt nulla esset meritorum, nulla satisfactionum opinio, & terminaretur tandem eorum immanis πλεονεξία, qui de legatis illis non cultũ Dei amplificant, sed sibi ipsis sacrificant, suoque genio: tantoque absunt, vt sponte dicant sibi satis esse, exemplo Mosis, qui, Exod. 36. edixit, ne quis quicquam amplius donaret, vt, ne legibus quidem magistratuum cohiberi se patiantur: quin cum sanguisugarum filiabus Prouerb. 30. semper clament, *Affer, Affer.*

XXIII. Veruntamen, subducto Purgatorio, perire, aut spem resurrectionis, aut communionem Sanctorum, aut vlla opera caritatis, facilius fuit Salmeroni supponere, quam demonstrare. Atqui Roffensis verba hæc sunt ad art. 18. *Neque tam necessaria fuit, siue Purgatorij siue indulgentiarum fides, in primitiua Ecclesia, atque nunc est. Nam, tunc vsque adeo caritas ardebat, vt paratissimi fuissent singuli pro Christo mortem oppetere: rara fuerunt crimina, & ea, quæ contigerunt, magna fuerant canonum seueritate vindicata.* Ergo, inquam, Salmeronis consequentiam negat Roffensis, quoad opera caritatis: & adeo negat, vt tum fuerit intentissima caritas, quum Purgatorij nulla fuit, aut rarissima mentio: vno verbo in primitiua Ecclesia. Quid? in primitiua Ecclesia quisquam credat, nullam fuisse spem resurrectionis, nullam Sanctorum communionem? πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ergo nugabatur Salmero.

XXIV. Octaua ratio etiam Salmeronis, & annexa sextæ. Constat ex Euangelio & Actis Apostolicis multos fuisse ad vitam reuocatos, vt puellam filiam Archisynagogi, adolescentem filium viduæ, & Lazarum à Christo, Dorcada à B. Petro, Eutychen puerum à Beato Paulo. Isti autem mortui ab inferno non sunt reuocati; quia ab illo loco nullus euadit: nec etiam sunt à beatitudine iam adepta excitati, quia tunc resurrectio non esset beneficiũ, quod à cœlesti gloria deiiceret. Dicendum ergo est, locum medium Purgatorii fuisse, in quo post mortem ad tempus manserunt, donec redirent ad viuos post resurrectionem.

XXV. Verum huic rationi lumbifragium fuit à Peltano, cap. 10. de Purgatorio: *Non desunt*, inquit, *qui ex ea ipsa mortuorum suscitatione nouum huic veritati firmamentum adiungi posse existiment. Verum hæc argumentatio non est necessaria: siquidem supra, cum de animarum receptaculis ageremus ex instituto, ostensum est, ex omnibus & singulis sedibus aliquos remeasse. Credibile sit tamen, maiorem partem ex Purgatorio prodiisse, & in hoc sensu argumentum admitti potest.* Satis pro nobis. Etsi additum, admitti posse: quo nihil potuit ineptius esse. Nam, quî tu admittendum concedas argumentum, & quidem dilemma, cui sit vtrumque cornu attritum? Scilicet, ita est Iesuitarum ingenium, vt suis demonstrandis commentis, nullum genus sophistices indignum putent. Prohibeat Omnipotens, ne mens nobis sit tam non sana.

XXVI. Sedenim, non reuocantur, inquit, ab inferno. Quomodo, inquam, reuocari dicis? An, vt prorsus liberentur, an vt duntaxat ad tempus locum mutent in his terris? Nam liberari quidem nos etiam negamus: quandoquidem æterna pœna sit. Sed, reuocari tantum, vt ad tempus locum mutent, negamus esse absurdum: etsi nos quidem nullum exemplum legimus, non Apocryphum, & redolens Papisticæ βλακείας somniationem: quale illud est ex vita Brunonis: & quæ Bellarminus aggerit c. 82. de Purgatorio.

XXVII. Sed, quia causam non videmus, vt negemus in Dei potestate esse tam animas impiorum, quam ipsos Diabolos, quominus iis vtatur pro arbitrio. Nam, & Diabolorum exemplo patet, non propterea non torqueri, quia sint in his terris. Itaque, non inuidemus, siue Bellarmino, siue Peltano, hanc subtilitatis laudem; vt concludant posse quosdam euocari ab inferis, vbi ignis est æternus, in hanc vitam.

XXVIII. Nec sunt à beatitudine excitati. Similis ratio negandi: & exempla constant etiam authentica. Nam, saltem Dorcadam illam, Act. 9. *plenam operibus bonis, & eleemosynis*, quo iure detrudent in Purgatorium? *Non dubito*, inquit Lorinus, *quin opera ipsa plena essent coram Deo suo, quibus illa erat plena: vt non tantum bona, sed bene quoq; fierent, & responderent personæ & gratiæ illius.* Neq; nobis, profecto, persuaserit quisquã facile, Lazarũ fuisse in igne vllo.

XXIX. Sed resurrectio non esset eis beneficium. Quis enim asseruit, inquam? Nisi beneficium interpreteris, ipsum illud mitti à Deo. Non enim dubium, non in infimis partibus beatitudinis esse, cum quis se penitus vtendũ Deo permittit. Sed alioquin beneficio id illis datum, vt ad tempus redeant in carnem nulla verisimilitudo est: nisi si ea in perpetuum est potius: quod ego quidem neque asseruerim, neque negarim. Vnum constanter negarim, quenquam propterea deiici cœlesti gloria. Nam, si mitti in hunc orbem, deiici est, certe Angeli quotidie deiiciuntur. Quod est absurdum.

XXX. Itaque Bellarmini non ferenda audacia, qui nouis, propriisque, ac suis commentis nimium indulgens, nouos locos fabricatur, quasi non satis esset ineptiarum: *Si aliqui sancti viri*, inquit, *redierunt ad corpus, non fuerunt beati: sed Deus præuidens eorum excitationem, distulit eorum beatificationem, & interim detinuit eos in optimo aliquo loco.* Atqui longe præstabat rem obscurã permittere Deo; quam temere nouis indulgere somniis. Ego longe putem verius, constare Deo rationem, quomodo & in vitam redeant, & simul perstet eis solida beatitas, in cuius possessionẽ missi fuerint ipso mortis articulo. Nã, vt dixi, Angelos cõtinuo ferme per vniuersum orbẽ discurrere, & tamen à sua beatitudine nunquam exulare certum: imo, faciem Dei videre semper.

XXXI. Quiescone? an noui Thrasonis nouam temeritatem castigo? Is se De Raconis nominat: qui gemina impostura ausus docere, Lazarum fuisse in Purgatorio. Vnam audi. Non fuit in Paradiso: non in inferis damnatorũ. Ergo in Purgatorio. Cur non? Quia Lazarus adiuuabatur. Hoc probat ab etymo nominis: quia Lazarus adiutum significat. Non adiuuantur autem, qui in Paradiso: non enim indiget adiutorio qui ad metam peruenit. Non qui in inferis: qui penitus deserti à Deo. Alteram vide. Lazarus dormiebat: teste ipso Christo. At non dormiunt, qui in Paradiso: quia somnus imago mortis: in Paradiso autem nulla mors, mortisve vmbra. Non qui in inferis: nam in his mera mors: non vero mortis imago.

XXXII. Piget refutare. Nam quid ineptius? Atqui Lazarus, non significat simpliciter eum qui iuuatur: sed qui à Deo. Cur autem negantur adiuuari à Deo, qui in cœlis? Peruenerunt ad metam: quid tum? an non oportet in eo ipso sustentari quo peruenerunt? Deinde; quis iussit nomina imponi hominibus, vt non significent ea quæ ipsis contingunt in hac vita? Scilicet Adamus tertium filium Setum dixit, quia repositus in cœlis pro Abele. Scilicet Iacob supplantaturus erat in cœlis aliquẽ. Apage nugas. Ergo Lazarus dictus quia expertus est in hac vita diuinum auxilium, maxime ad salutem.

XXXIII. Somnus imago mortis. Nempe igitur nouus Thraso, non potuit ab Apostolorum errore: imo à Christo ipso discere, Somnum hîc non imaginem mortis esse, sed ipsam mortem. Tam admirandum sapit. Sed nullus mortuus in Paradiso. Prorsus falsum, inquam: Et contra verum: nullus in Paradiso non mortuus: si Christum excipias, & Enochum, & Eliam. Sed pene ridiculum est, somnia absurdissima serio refutare.

XXXIV. Nona ratio Bellarmini, ab apparitionibus animarum, quæ se in Purgatorio esse renuntiarunt, atque opem à viuis implorarunt: quas apparitiones cum viri grauissimi retulerint, non immerito veras fuisse credimus: rideant licet Lutherus & Magdeburgenses. Gregorius, Dialog. li. 4. c. 40. & 55. Greg. Turonicus, de gloria Confessorum c. 5. Petrus Damiani, epistol. ad Desiderium. Beda, in historia Anglorum, lib. 3. c. 19. & lib. 5. c. 13. Bernardus, in vita Malachiæ. Guillelmus Abbas, 1. de vita Bernardi c. 10. Item, vita Anselmi. Vincentius, speculi historialis lib. 23.

XXXV. Atqui nullum argumentum adhuc fuit minus dignum Theologo. Nam primo, hæc ratio discendæ veritatis a mortuis improbatur à Deo. Esaiæ 8. *Nonne populus à Deo suo requiret? Pro viuentibus mortuos? Ad legem & testimonium.* Luc. 16. *Habent Mosen & Prophetas.* Itaque, debet eadem ratio piis displicere. Dico amplius, mortuorum reuelationes Scriptura nullas exhibet: nullas item ætas Ecclesiæ proxima Scripturæ, ab ea ætate, quo tempora remotissima fuere, eo iactauerunt maxime: & semper in iis dogmatis, quæ paulatim obtrudebantur præter Scripturam. Et initio, quidem cũ specie aliqua moderationis, cuius postea publica vi refractis omnibus repagulis, non iam singula insinuarunt se, sed turmatim irruperunt.

XXXVI. Secundo, non tantum in numero immenso fuit impudentia: sed in ipsis narrationibus tam procul recessum à communi sensu, vt mirari liceat, τὸν ἀδόκιμον νοῦν, & τὴν ἐνέργειαν τῆς πλάνης: quæ neque veri neque verisimilis rationem vllam tenuerit. Dicas, nutrices audiri suis infantulis illudentes, confictis ex tempore fabulis, quarumuis nulla, nisi immanibus & portentosis circumstantiis phantasiam percellant, & ponant extra se; mutentque adeo admirationem ipsam in stuporem: mere brutum stuporem: Quæris fidem? Ab ipsis narrationibus habebis: quarum, si iussus sim, παραδείγμασι πάντα ἐξετάσω. Elegit, puto, Bellarminus modestissima, sed cuiusmodi tamen? Bene quod puduit recitare. Pascasius Gregorij Diaconus miræ sanctitatis, Laurentio contra Symmachum adhæserat, in eius criminis supplicium damnatus fuit seruitio thermarum, itidem alius quidam incogniti nominis. Id credant Papistæ, nec sint fungi? Nam seruitia erant corporea. Quis autem docuit actiones corporeas, id est, pedibus calceamenta detrahere, vestimenta suscipere, exeunti de caloribus sabana (quod vocabulum quid monstri est? Nisi forte sit Hispanicum. Nam Hispani lintea dicunt *sauanas*) præbere, quis, inquam, docuit, hæc ministeria, supplicia esse animarum? Iustus quidam Monachus deprehensus sibi recondidisse tres aureos, tam seuere punitur à Gregorio, vt cadaueri iusserit superiici nummos cum his verbis, *Pecunia tecum sit in perditione.* Post dies triginta tantæ seueritatis Gregorium pœnituit: iussit totidem diebus pro eo offerri sacrificium. Ille tandem apparens, sibi renuntiauit bene esse; communionemque accepisse. Hoccine verisimile, in Purgatorio quenquam communionem accipere? Quanquam non in Purgatorio: si in perditione. Ab his reliquarum esto iudicium: nam piget persequi.

XXXVII. Veruntamen, inquit, eas apparitiones viri grauissimi retulerunt: ergo veras fuisse credendum. Nisi, inquam, consequentiæ obstaret Canus, Locor. lib. 11. c. 6. *Negare non possumus, viros aliquando grauissimos in diuorum præsertim prodigiis describendis, sparsos rumores & excepisse, & scriptis etiam ad posteros retulisse. Qua in re, vt mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certe vulgo indulserunt: quod vulgus sentiebant non tantum ea facile miraculo credere, sed etiam impense flagitare. Itaque, signa nonnulla, & prodigia Sancti quoque memoriæ prodiderunt, non quod ea libenter credidissent, sed ne deesse fidelium votis viderentur.* Nota, viros grauissimos, viros sanctos. Quos illos? non autorem Legendæ aureæ: Quos ergo? *Veteres excuso & sanctos, & eruditos viros, quorum & libros, & nomina voluentem ascribere pudor me & religio vetaret, nisi contra Veteres, ne mea hæc taciturnitas plerisque causa esset, vt aut damnarent, quæ non intelligerent, aut errore vario circum Sanctorum omnium historias vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri operæ pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia quæ magni autores scripserint, vndiq; esse perfecta.*

XXXVIII. Et nominatim: *Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de Beda, atque Gregorio iure fortasse ac vere dicere possum. Quorum ille in historia Anglorum, hic in dialogis, quædam miracula scribunt vulgo iactata & credita, quæ huius præsertim seculi Aristarchi incerta esse censebunt. Equidem historias illas probarem magis, si earum autores iuxta præfinitam normam, seueritati iudicij curam in eligendo maiorem adiunxissent.* Et sunt tamen, Gregorius, Bedaque, in testibus Baronij, Gregorij Turonensis elogium habes apud Baronium, anni centesimi noni § 49. *Sed hæc, sicut alia plura, autoris simplicitati multa tam facile admittenti donanda sunt, prout etiam Hilduinus excusat, sic dicens. Cæterum, parcendum est simplicitati viri religiosi Gregorij Turonensis Episcopi, qui multa aliter quam veritas se habet, æstimans, non calliditatis astu, sed benignitatis & simplicitatis voto, literis commendauit.* Patiatur ergo Bellarminus sanioris iudicij viros amouentes hæc quæcunque sunt apparitionum portenta; & recusantes in re tanta næniis anilibus oblectari.

XXXIX. Decimam ac postremam, rationem Bellarminus exhibet & Salmero, à communi, & indita opinione omnium gentium, apud quas semper obtinuit fides Purgatorii: & semper in cõsuetudine positũ, vt viuentes mortuis suffragia impenderent. Hebræorum ex 2. Maccab. & Iosepho in libris de bello Iudaico. Mahumetanorum, ex 10 art. fidei in Alcorano. Ethnicorũ ex Platone, in Gorgia, & Phædone. Cicerone, in somnio Scipionis. Virgilio Æneid. 6. Claudiano, in Ruffinum libr. 2. Ouid. 2. Fastor. Seneca de Consolatione ad Marciam. Plinio. Argumentum per partes Peltanus explicat. Quod omnibus gentibus ac nationibus certo persuasum, & ab ipsa quasi natura

insitum

insitum est, id vtique non aliunde, quam ab ipso naturæ autore ortum est. At qui omnibus immortalitatem animæ credentibus semper persuasum fuit, promeritas pœnas iis post hanc vitam paratas esse, qui in hac vita officio probe functi non essent. Ergo.

XL. Quid illud est, inquam, ab ipsa natura? Aut, cur non rotunde ab ipsa natura? Similiter Bellarminus: *Illa, in quibus fere omnes nationes conueniunt, vix possunt aliunde prouenire, quam à naturali lumine omnibus hominibus communi.* Non dixit, non posse: sed tantum, vix posse. Vnde inquam, hæc titubatio? Annon ex proprio conscientiæ sensu? Atqui, qui timide petit, docet negare. Itaque negamus, ea, in quibus omnes fere nationes consentiunt, prouenire omnia ex naturali lumine omnibus hominibus communi. Et confirmamus, non longe petito exemplo idololatriæ. Nam omnes ferme nationes consenserunt in diis non veris adorandis: ne exceptis quidem Iudæis, qui nec seueriſſima lege lata poterant contineri. Alterum exemplum, fornicationis, cui vix in peccatis locum fuisse apud gentes, notius est, quam vt vt quisquam ignoret.

XLI. Ac sane maior est duntaxat vera de paucis quibusdam, & primis axiomatis, seu κοιναῖς ἐννοίαις; quas extingui Deus per peccatum non est passus, vt Deum esse: eundem esse colendum; iustitiam exercendam, qui exercuerit, beatum futurum: qui neglexerit, huic pœnas deberi: qui post peccatū volet pœnas effugere, huic opus esse purgatione: & si quæ sunt talia vniuersalissima principia. Ast ab his principiis, quoties deueniendum fuit ad ὑποθέσεις, quæ illa tam lata laxaque initia coercerent & applicarent, tum vero parere horrendas menti offusas tenebras: tum titubare ingenij humani imbecillitatem: tum prodere se ignorantiam. Paucis & efficacibus verbis Paulus dixit: ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, *Vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est desipiens cor eorum.*

XLII. Hoc vero, quo de nunc agimus, ad hypotheses pertinet, non ad theses, siue vniuersalia illa principia. Nempe, vr agatur de modo purgationis, per quam reconciliari Deo peccator possit. Atque hîc non tantum à reliquis exēplis præiudicium: vt quia, posito Deū esse, erratum est in definiendo Deo: & posito colendum esse, erratum in cultu constituendo: peccatum in beatitudine, eique opposita miseria assignanda, etiamsi recte posita fundamenta: sic nemo miretur, etsi, vtcunque restituendis hominibus opus esse propitiatione agnitum sit: tamen in propitiationis modo allucinatos esse omnes homines. Sed est etiam propria causa, à rei ipsius natura. Nam propitiationis genus, quo Deus voluit placari, neque cognitum est; neque etiam cognosci potuit ab vllis, nedum ab omnibus hominib. Vere enim arcanum est absconditum à seculis: nec scitum à quoquam, nisi per reuelationem diuinam.

XLIII. Sic mihi vno compendio satisfit omnibus illis Iudæis, Mahometanis, Ethnicis, quorum pompam aduersarij, quasi in Capitolium deduxerunt. Nam, Iudæi, ne quos id nominis decipiat, non ij sunt, qui à Scripturis docti: sed, qui suis cogitationibus indulgentes, sero tandem noua placita inuexerunt: quæ à Deo reuelante, nulla habuerant: sicut, qui Christiani ab initio solis Scripturis hærebant, postea, lapsu multorum annorum aceruarunt quicquid fuit humanorum deliriorum, & tandem facti sunt Papistæ. Nam de Machabæis, quorum nomen hîc iterum prætexitur, actum quod satis.

CAP. XXII.

Quæ ex Patribus citentur pro Purgatorio.

I. DEuentum ad Patres tandem, in quibus maxima spes Papistarum: & visi sane aliquanto commodiores quibusuis Scripturis: nam, his nec sensus erat facilis, nec verba non remota: itaque, variis erant machinis torquendæ. At, Patrum & verba fuere admodum similia: & sensus tam propinquus, vt leui dissimulatione potuerit fieri Papisticus. Sed nobis certum tamen, interpolasse Papistas sententiam, recessisseque ab eorū, quos laudant, placitis, vnde iusta nobis exceptio: vt quorum doctrinam non probarint, eorum ne nos premant autoritate.

II. Sed, vt solidius agamus, omnes Patrum collectos locos distribuam in classes duas: quarum prior eos continebit, qui citantur ad probandum directe Purgatorium: posterior, eos qui pro precibus, siue suffragiis mortuorum. Describam illos primum, Græcos; tum Latinos.

III. Græcos habent paucos. Primum Origenem hom. 6. in Exod. *Qui saluus sit, per ignem saluus fit: vt, si quid forte de specie plumbi habuerit admixtum, id ignis decoquat & resoluat, vt efficiantur omnes aurum bonum: quia aurū terræ illius bonum esse dicitur, quam habituri* (an potius habitaturi) *sunt Sancti: & sicut fornax probat earum, sic homines iustos tentatio. Veniendum ergo est omnib. ad ignem, veniendum ad conflatorium. Sedet enim Dominus, & conflat, & purgat filios Iuda. Sed illuc cum venitur, si quis multa opera bona, & parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tanquam plumbum igni resoluitur, ac purgatur, & totum remanet aurum purum. Et si quis plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur, vt amplius decoquatur: vt ei si parum aliquid sit auri purgatum tamen resideat. Quod si aliquis illuc totus plumbeus venerit, fiet de illo hoc quod scriptum est: demergetur in profundum, tanquam plumbum in aqua validissima.* Ex eodē citant hom. 8. in Leuit. vicesimam quintam in Numeros in Psal. 36. tertiam: duodecimam in Hieremiam.

IV. Greg. Nyssenus, in oratione pro mortuis: *Vel in præsenti vita precibus, sapientiaque studio purgatus, vel post obitum per expurgantis ignis fornacem, διὰ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς χωνεύσας, ad pristinam vellet redire felicitatem.* Et infra, *Non poterit à corpore egressus diuinitatis particeps fieri, nisi maculas animi immixtas purgatorius ignis abstulerit.* Et post pauca: *Aliis post hanc vitam purgatorio igne materia labes abstergentibus.* Ex oratione in illud, Tunc Filius subiicietur, Feuardentius notauit. Nos in eandem gratiam restituendos esse, qua Deus nos creauit, quando per ignis purgatorij fusionem transierimus.

V. Nazianzenus, oratione in sancta lumina circa finem: *In altero huo igni baptizabuntur, qui postremus est Baptismus, nec solum acerbior, sed & diuturnior, qui crassam materiam instar ferri depascitur, vitique leuitatem absumit.* Basil. in Isai. 9. *Si igitur per confessionem detexerimus peccatum, iam succrescens gramē arefecimus, dignū plane quod depascatur ac deuoret purgatorius ignis.* Et rursus: *Non omnimodam internecionem & exterminium comminatur, sed innuit expurgationem, iuxta Apostoli sententiam, ipse autem saluus erit, quasi per ignē.* Theodor. in Scholiis Græcis, prior. ad Corinth. 3. *Hunc ipsum ignem purgatorium credimus, in quo animæ defunctorū probantur, & repurgantur sicut aurū in conflatorio.* Oecumen. in eundē locū: *Saluabitur & ipse quoq; non tamen citra dolorē, vt par est eū qui transit per ignem, & à concretis leuioribus maculis expiatur.*

VI. Latini sunt plures. Tertullianum Tauernerius citat, ex de resurrectione carnis: *Nemo enim peregrinatus à corpore statim immoratur penes Dominum, nisi ex martyrij prærogatiua scilicet Paradiso non inferis diuersurus.* Lactantium Feuardentius, ex 21. *Sed & iustos cum iudicauerit Deus, etiam ignis eos examinabit, Tum quorum peccata vel pondere vel numero præualuerint, perstringentur igni, atquo amburentur.* Cyprian. omnes, Epist. 52. iam sæpius iterata. *Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire: aliud missum in carcerem non exire inde donec soluat nouissimum quadrantem, aliud statim fidei & virtutis accipere mercedem: aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emendari, & purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse, aliud denique, pendere in die iudicij ad sententiam Domini: aliud, statim à Domino coronari.* Hilarius in Ps. 118. *Nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt grauia illa expiandæ à peccatis animæ supplicia.*

VII. Ambrosium Bellarminus in Ps. 36. *Etsi saluos faciet Dominus seruos suos, salui erimus per fidem: sic tamen salui, quasi per ignem. Etsi non exuremur, tamen vremur. Quomodo tamen alij remanent in igne, alij pertranseant, alio loco nos docet Scriptura diuina. Nempe in mare rubrum demersus populus est Ægyptiorum, transiuit autem populus Hebræorum. Moyses pertransiuit: præcipitatus est Pharao: quoniam grauia eum peccata merserunt: eo modo præcipitabuntur sacrilegi in lacum ignis ardentis.* Hieron. ex fine commentarij in Isaiam: *Sicut Diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo non est Deus, credimus æterna tormenta: sic peccatorum, & impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, atq; purganda, moderatam arbitramur, & mixtam clementia sententiam iudicis.*

VIII. Augustinum Bellarminus ex 16. c. 16. 21. de ciuitate Dei, de infantibus baptizatis, *Non tantum pœnis non præparatur æternis, sed nec vlla post mortem purgatoria tormenta patitur.* Et c. 24. de adultis, qui cum leuibus peccatis decedunt: *Tales constat ante iudicij diem per pœnas temporales, quas eorum spiritus patiuntur purgatos, æterni ignis suppliciis non tradendos.* In 50. homiliis, hom. 16. *Qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per ignem quendam purgatorium transibunt: de quo Apostolus inquit, Saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Lib. 2. de Genesi contra Manichæos c. 20. *Qui forte agrum non coluerit, & spinis eum opprimi permiserit, habet in hac vita maledictionem terræ sua in omnibus operibus suis, & post hanc vitam habebit, vel ignem purgationis, vel pœnam æternam.* In Ps. 37. *Quia dicitur, saluus erit, ille ignis contemnitur: ita plane, quamuis saluus per ignem, grauior tamen erit ille ignis, quam quicquid potest homo pati in hac vita.*

IX. Eusebium Emissenum Bellarminus accenset, homil. 3. de Epiphania: *Hæc pœna infernalis illos manebit, qui amisso & non seruato Baptismo, in æternum peribunt: hi vero, qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per fluuium igneum per vada globis horrenda transibunt.*

X. Posthæc longa nominum series. Gregorius Romanus, eius nominis primus: Boetius, Isidorus, Beda, Petrus Damianus, Anselmus, Bernardus, tum Scholasticorum myriades; non numero examinandæ; sed in turbam censendæ.

CAP. XXIII.

Aduersus testimonia Veterum, exceptiones legitimæ.

I. NObis ad hanc testium pompam variæ sunt exceptiones. Prima omnibus communis. Tum in omnibus religionis mysteriis, tum vero in statu animarum post mortem, nihil posse esse homini cognitum, nisi per diuinam reuelationem. Nam neque experientiam vllam esse, & coniecturas incertissimas. Porro, nullum Purgatorio firmamentum esse à reuelatione diuina, præcedenti disputatione, factum esse manifestum. Quin ipsos Papistas aperte satis innuere, quibus in nullo articulo sit tam frequens recursus ad extraordinaria apparitionum argumenta. Qui mos frequens recursus ad extraordinaria apparitionum argumenta. Qui mos nullus fuit in iis rebus, quæ ex Scripturis sunt testatissimæ. Nam nemo vnquam, vt Trinitatem probaret, vt Incarnationem, vt iustificationem, vt similia, sollicitandam sibi putauit defunctorum quietem: semel duntaxat resurrectionis causa septem dormientes somniati sunt: atque hi non mortui, sed tantum dormientes. Ast hic, quum de Purgatorio contendendum fuit, & quæ ab eo pendent, tum vix vlla dies vacauit animabus redeuntibus: tum vix vlli, aut Monachi (nam hi præcipue) aut presbyteri: vix vllæ viduæ non solicitationibus perpetuis inquietatæ. Atque id quidem tanto frequentius, imo importunius, quanto itum longius à primis annis. Quo quid erat opus, si iam ab initio fundata res fuit prædicatione Apostolica? Si post etiam rata Patrum perpetua traditione? Coniectura hæc quidem est, fateor; sed vetus, plusquam semiplenæ probationis vim habens. Neque ehemens; & plusquam semiplenæ probationis vim habens. Neque ehemens; & plusquam semiplenæ probationis vim habens. Neque ehemens; &

Θεοδώρητον λέγειν, ἄνδρα σοφὸν τε καὶ θεῖον, καὶ μέγα ἐπὶ λόγοις χόντα τὸ κλέος, εἰ μὲν καὶ παρ' ἡμῖν οὕτως εὑρίσκοιτο ἔχοντα, εἶχεν ἄν τινα λόγον, καὶ πιθανῶς ἴσως ἀπολογίας ἐδεῖτο. ἐπεὶ δὲ πολλῶν ὄντων τῶν ἐκείνου παρ' ἡμῖν συγγραμμάτων, ἐν οὐδενὶ τοιοῦτόν τι εἴρηκεν, οὐδὲ λόγου ἡμῖν δεῖ πρὸς ταῦτα ἐκείνου, *Quæ dicitis, B. Theodoretum dixisse, virum, & sapientem, & diuinum, & magnam eloquentiæ laudem consequutum, siquidem etiam apud nos ita se habere deprehenderentur, haberent vtique aliquam rationem, & nonnulla fortassis defensione egerent. Nunc vero cum in multis illius, quæ apud nos extant scriptis, nihil tale vnquam dixisse comperiatur, ne verbis quidem ad illa opus esse censemus.* Nihil iustius hac exceptione.

IV. Et nobis eadem integra. Nam, quæ verba recitabantur, ea nemo apud Theodoretum vidit vllo loco. Thomas omnium primus reperitur iis vsus, in Summa contra Græcos, quam ego quidem nunquam vidi: sed inde Tauernerius descripsit, Et Salmero sic, *Super id, Si cuius opus arserit. Dicit Apostolus, quod saluabitur, sic tanquam per conflatorium ignem, purgantem quicquid interuenit per incautelam præteritæ vitæ, ex puluere saltem pedum terreni sensus, in quo tandiu manet, quandiu quicquid corpulentiæ & terreni affectus inhæsit, purgatur. Pro quo mater Ecclesia hostias, & dona pacifica deuote offert: & sic per hoc mundus inde prius exiens, Domini Sabaot purissimis oculis immaculatus assistit.* Et ista, credo, obiecta Græcis fuisse.

V. Verum, post Thomam, recentior & nostri æui Gagnæus Sorbonicus Græcum Græce loquentem, putauit plausibilius exceptum iri: *Similiter* (inquit, notationibus in 1. ad Cor. (*& Theodoretus Græcus in hunc locum, ait:* τοῦτο τὸ πῦρ πιστεύομεν, εἶναι καθαρτήριον ἐν ᾧ καθαρίζονται αἱ ψυχαὶ ὡς χρυσὸς ἐν τῷ χωνευτηρίῳ; *id est, hunc ignem credimus esse purgatorium, in quo animæ tanquam aurum in conflatorio purgantur.* Atque ita nunc videntur malle Papistæ, quam illud Thomæ, paulo magis redolens stilum Monasticum. Itaque sic citatur potius à Bellarmino, Peltano, atque aliis.

VI. Enimuero, neque Thomas, tam sanctus autor, vt eius nomini tuto acquiescamus: neque tam vetus, vt quæ ille Theodoreti opera vidit, post eum nemo potuerit videre. Gagnæus, χθὲς καὶ πρώην denatus, quæ potuit exemplaria Græca habere, quæ nemini prorsus venerint in manus? Certe Heruetus vertis tum alia eius viri opera, tum hos ipsos in Paulum Commentarios. Neque is erat Heruetus, qui hæc putantur tam diserta in Purgatorii causam, dissimulare potuerit. Quis ferat tantam inconstantiam? Siccine in vsu est, aut esse potest? vt explicationum vnius eiusdemque loci triplex illa diuersitas, apud Thomam, apud Gagnæum, apud Heruetum: & quidem tanta, nullam suscipionem habeat?

VII. Tertio, cuiusmodi, quæso, testimonia corrogantur? Dicam libere, cum aliis multis, tum hoc ipso experimento constare manifestissime, à Papistis, vel Patres legi nullo cum iudicio; vel certe magna temeritate nobis obiici; & vnica hac spe, fore vt ἀγνοοῦσι τοῖς ὀνόμασι καταπλαγέντες, nihil curemus vlterius inquirere, &, ἀντὶ θησαυροῦ ἄνθρακας admittamus. Denique, nihil potest satis pro dignitate clamari, siue in hanc stupidam supinitatem, siue in hoc vafrum, & impudens artificium. Conuincat res ipsa.

VIII. Origenes eis testis. Origenes? qui vir tandem? Norunt omnes impurissime scripsisse, tum de aliis, tum, quod ad hanc rem pertinet maxime, de statu animæ post hanc vitam: de animarum, inquam, purgatione. Testis Augustinus, in hæresibus, c. 43. *Sunt & alia huius Origenis dogmata, quæ Catholica Ecclesia omnino non recipit: in quibus nec ipsum falso arguit, nec potest ab eius defensoribus excusari; maxime de purgatione & liberatione, ac rursus post longum tempus ad eadem mala reuolutione rationalis vniuersæ creaturæ. Quis enim Catholicus Christianus, vel doctus vel indoctus, non vehementer exhorreat, eam, quam dicit purgationem malorum? id est, etiam eos, qui hanc vitam in flagitiis, & facinoribus, & sacrilegiis, atque impietatibus quamlibet maximis finierunt: ipsum etiam postremo diabolum, atque angelos eius, quamuis post longissima tempora purgatos, atque liberatos, regno Dei, lucique restitui?* Hæc Augustinus: neque frustra.

IX. Certe ipse Origenes, non tantum ignem illum appellat purgatorium quem nos credimus finem impositurum mundo, tum alibi sæpe, tum 5. contra Celsum, οὐκ ἀρνούμεθα οὖν τὸ καθάρσιον πῦρ, καὶ τὴν τοῦ κόσμου φθοράν; *non negamus purgatorium ignem, & mundi interitum*: quod condonari potuit, commune ei cum reliquis Patribus. Sed etiam longe durius. Vt contra Celsum 4. ὁ λόγος μόνους μὲν ἀγεύστους τοῦ πυρὸς καὶ κολαστηρίων φησὶ διαμένειν τοὺς τὰ δόγματα καὶ τὰ ἤθη καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἄκρως κεκαθαρμένους. τοὺς δὲ μὴ τοιούτους κατὰ τὴν ἀξίαν χρῄζοντας τῆς διὰ πυρὸς κολαστικῆς οἰκονομίας ἐν τούτοις ἐπί τινι τέλει φησὶν ἐπάξειν ὃ τῷ Θεῷ ἁρμόζει ἐπάγειν τοῖς κατ' εἰκόνα αὐτοῦ πεποιημένοις, καὶ παρὰ τὸ βούλημα τοῦ κατ' εἰκόνα φύσεως βεβιωκόσι, *Hæc doctrina solos immunes ab incendio pollicetur, qui incorruptas opiniones, mores puros, mentem denique egregie puram, conseruarint: reliquos horum dissimiles, ignis castigatione pro suis meritis opus habentes dispensandos ad certum quendam finem, vt dignum est eos, qui ad imaginem diuinæ naturæ facti, contempta Dei voluntate, non studuerunt, vt vita responderet eius imagini.* Audin' distingui homines in puros & non puros, ex dogmatis & moribus? & quicunque fuerint secundi ordinis, futuros in pœnis igneis ἐπί τινι τέλει? Sed disertius libro octauo, Ἡμεῖς δὲ τῆς λογικῆς φύσεως φαμὲν ὅλης κρατήσειν ποτὲ τὸν λόγον, καὶ μεταποιήσειν πᾶσαν ψυχὴν εἰς τὴν ἑαυτοῦ τελειότητα. ἐπὰν ἕκαστος ψιλῇ χρησάμενος τῇ ἐξουσίᾳ ἕληται ἃ βούλεται, καὶ γένηται ἐν οἷς εἵλετο· καί φαμεν ὅτι οὐκ εἰκὸς ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων νοσημάτων καὶ τραυμάτων τινὰ τῶν συμβαινόντων ἰσχυρότερα εἶναι πάσης ἰατρικῆς τέχνης. οὕτως ἐπὶ τῶν ψυχῶν εἶναί τι τῶν ἀπὸ κακίας ἀδύνατον ὑπὸ τοῦ ἐπὶ πᾶσι λόγου καὶ Θεοῦ θεραπευθῆναι, *Nos a. dicimus fore vt olim omni rationali naturæ præualeat ratio, mutetque omnẽ animam in suam perfectionem, postquam vnusquisque sua potestate vsus, elegerit quæ voluerit: & in iis fuerit quæ elegerit. Et dicimus, non esse consentaneum, vt sunt in corporum morbis & vulneribus, quæ superant omnem Medicorum facultatem: sic esse in animabus quicquam mali, quod non possit sanari verbo Dei.*

X. Et hunc, qui sic sensit, docuit, scripsit, dignum quisquam putet, qui stabiliat, qui persuadeat Christianis Purgatorium? Et non rideat Papistas potius, abutentes similitudine verborum, vt imponant nobis, si forte, incautioribus? Crediderim ego quidem interpolatum hunc ipsum locum ex homilia in Exodum, ab interprete, siue Rufino, siue Hieronymo, vt alias plerunque. Sed hæc tamen hæserunt erroris vestigia: *Et, si quis plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur, vt amplius decoquatur: vt, etsi parum aliquid sit auri, purgatum tamen resideat.* Nam, quid illud est, plus plumbi? Credat quis comparat edictum, cum aliis, qui minus: & quanto quis plus attulerit, tanto plus decoqui, quam alterum, qui minus: quod est nostrorum Papistarum somniũ. Sed falletur. Quorsum enim illud, *Etsi parum aliquid sit auri?* Aut, quis non videt, comparari simpliciter plumbum cum auro: &, cum in quo plus sit plumbi, quam sit in eodem auri, tamen purgari? Et conspirat illud, *Si aliquis illuc totus plumbeus venerit.* Nam, distributio sit trimembris: qui plus auri habet quam plumbi: qui plus plumbi quam auri: qui totus plumbeus.

XI. Clarior est, homil. 8. in Leuitic. *Donec sumus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, nisi octaua venerit dies, id est, nisi futuri seculi tempus affuerit. In quo tamen die si masculus est, & viriliter egerit, statim in ipso aduentu futuri seculi purgatur, & statim munda efficitur mater, quæ genuit eum. Purgatam namque carnem ex resurrectione accipiet. Si vero nihil in se habuit virile aduersum peccatum, sed remissus, & effœminatus fuit in actibus suis: cuius peccatum tale est, quod non remittatur, neque in præsenti seculo, neque in futuro; iste transit & vnam & aliam septimanam in immunditia sua, & tertia demum incipiente oboriri septimana, purgatur ab immunditia, quam, fœminam pariendo, contraxit.* Audin' etiam eos purgandos demum, qui habuerint peccata nõ remittenda, neque in hoc seculo, neque in futuro? Et hoc Purgatorium est Papistarum? Nota iterum: *Purgatam carnem ex resurrectione accipiet*; ille sc. qui masculus fuerit aduersum peccatum. Quid hoc est? Non purgabitur, quia carnem purgatam recipiet: & recipiet in resurrectione? Nimirum, eos purgandos, qui in resurrectione non accepturi sunt carnem purgatam. Quare, purgatio pertinet ad carnẽ: & quidẽ receptã in resurrectione, incipiet ergo à resurrectione purgatio. Viderint Papistæ, quid monstri alant; cũ sibi patronum adscribunt Origenem.

XII. Eundem errorem cum Origene Gregorius errauit Nyssenus, cuius nomen in testibus Purgatorii apud Papistas. Obseruaueram facile ex ipsis locis: sed confirmauit autor tractatus illius Græci, de Purgatorio: Λοιπὸς δὴ ὁ μακάριος ὁ τῆς Νυσσαίων προστάτης ἐκκλησίας, ὃ δὴ μᾶλλον τῶν ἄλλων δοκεῖ λέγειν ὑπὲρ ὑμῶν σπουδάζων· καίτοι βέλτιον ἦν σιωπῇ τὰ ἐκείνου παρελθεῖν καὶ μὴ ἀναγκάζειν ἡμᾶς τὴν ὑπὲρ τούτου ἀπολογίαν φανερῶς ἐν τῷ μέσῳ ποιεῖσθαι· ῥητέον δ' οὖν ὅμως ὡς ἐνεστι τὴν εὐφημίαν φυλάξασι τοῦ πατρί: *Superest Beatus Gregorius Nyssenus Ecclesiæ Præsul, qui magis quam alii, quæ pro vobis faciunt, dicere videtur. Atqui satius erat, illius autoritatem præterire, nullaque ratione nos cogere, eorum quæ dixit, defensionem aperte in medium proferre. Dicendum tamen nobis est, salua, quoad eius fieri potest patris illius existimatione.* Τοῦ γοῦν περὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως μήπω ἐξητασμένου ζητήματος τῆς τῶν ἁμαρτωλῶν ἀποκαταστάσεως δόξης καὶ τέλος ἐξάγειν κολάσεως· μηδὲν ἄλλο ταύτην εἶναι ἀποφαινόμενος ἢ κάθαρσίν τινα καὶ χωνείαν, καὶ πρὸς Θεὸν ἑλκυσμὸν δι' ὀδυνῶν καὶ πόνων, ὡς ἐσομένης ποτὲ τελείας ἀποκαταστάσεως πάντων, ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι, κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον. *Cum quæstio, de pœna æterna nondum agitata, discussaque esset, videtur etiam is eius fuisse sententiæ, quæ restitutionem peccatorum statuit, & infert supplicii finem: nihil aliud supplicium illud esse statuens, quam purgationem quandam, & fornacem, attractionemque ad Deum per dolorem & labores, tanquam futura tandem perfecta instauratione omnium etiam dæmonũ ipsorũ, vt sit, inquit, Deus omnia in omnibus iuxta dictũ Apostoli.*

XIII. Nihil verius istoc iudicio: neque refugimus, quin ex ipsis Nysseni operibus iudicium fiat. Et quidem ipso illo loco orationis, in illud, *tunc subiicietur Filius*, quam indicauit Feuardentius: sed quantumuis alias impotens sui, tamen erubuit recitare, ausus sperare neminem inspecturum: Τίς οὖν ὁ τοῦ λόγου σκοπός; *Quisnam est ergo scopus verbi, cuius in ea parte dogma tradit diuinus Apostolus?* ὅτι ποτε πρὸς τὸ μὴ εἶναι τῆς κακοῦ φύσις μεταχωρήσει, παντελῶς ἐξαφανισθεῖσα τοῦ ὄντος, καὶ πᾶσαν λογικὴν φύσιν ἡ θεία τε καὶ ἀκήρατος ἀγαθότης ἐν ἑαυτῇ περιέξει, μηδενὸς τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἀποπίπτοντος, ὅταν πάσης τῆς ἐμμιχθείσης τοῖς οὖσι κακίας οἷόν τινος ὕλης κιβδήλου διὰ τῆς καθαρσίου πυρὸς χωνείας ἀναλωθείσης, τοιοῦτον γένηται πᾶν ὅ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔσχε τὴν γένεσιν, ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἦν, ὅτε οὔπω τὴν κακίαν ἐδέξατο, *Quod aliquando in nihilum transibit natura mali, plene & perfecte deleta ex rerum essentia: diuinaque, & ab omni interitu aliena bonitas, in se continebit omnem naturam ratione præditam, nullo ex iis, qui à Deo facti sunt, excidente à regno Dei: quando omni vitio, quod rebus fuerat immistum, tanquam aliqua materia adultera, per ignis purgatorii consumptionem, omne quod à Deo ortum habuit, tale factum fuerit, quale erat ab initio, quando nondum susceperat vitium.* Et hanc sententiam multis amplificat, ac quasi sermonis operæ pretium illustrat: Re vera enim hic fuisse videtur eius orationis scopus. Hoc, scilicet, illud est, quod Feuardentius, somniantibus labris, vix tinniuit, *Nos in eandem gratiam restituendos, qua Deus nos creauit.* Nos autem? Cur non omnes expressit? omnes omnino homines? Nam, ea mens est Gregorii: id Purgatorium est Gregorii.

XIV. Nec vero aliter in ea de mortuis, quam citare maluit Bellarminus: nec tam recitare, quam discerpere, neglecto integro contextu. Enimuero speciosa illa erant: *Vel in præsenti vita purgatus, vel post obitum, per expurgantis ignis fornacem expiatus.* Quis, non Papistam, audire deieraret? Quis disertiora expectaret ab vllo Scholasticorũm? Atqui impostura est. Vult enim Gregorius, idipsum quod iam dictum, omnes homines denique restituendos in integrum; sed dupliciter: alios purgatos in hac vita, qui nimirum virtuti se dediderint: alios in futura, nempe, qui nequitiæ indulserint: & purgatos quidem, non expensione pœnæ duntaxat, sed mutatione mentis. Sic ille: *Quamobrem, vt simul & humanæ naturæ relinqueretur dignitas liberæ voluntatis, & ipsum auferretur malum, hanc diuina sapientia rationem excogitauit, vt in his hominem esse sineret, quæ sibi ipse elegisset, quo gustatis malis, quæ concupiuerat, experiendoque discens, quæ quibus commutasset,* πάλιν δραμεῖν διὰ τῆς ἐπιθυμίας ἑκουσίως πρὸς τὴν πρώτην μακαριότητα, ἅπαν τὸ ἐμπαθές τε καὶ ἄλογον ὥσπερ τι ἄχθος ἀποσκευάσας τῆς φύσεως, ἤτοι κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν διὰ προσευχῆς τε καὶ φιλοσοφίας ἐκκαθαρθεὶς, ἢ μετὰ τὴν ἐνθένδε μετανάστασιν διὰ τῆς τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς χωνείας, *redintegrato cursu cupide & sponte ferretur ad pristinam beatitudinem, vniuerso illo, quod perturbatum est, & rationis expers, tanquam naturæ onere abiecto, siue in præsenti vita:* & deinceps, quæ Bellarmino recitata. Vbi, quis non facile obseruet, etiam absque monitore, primo, cunctis hominibus in duos distinctis ordines, eandẽ spem proponi restitutionis? Secundo, etiam post hãc vitã permitti, δι' ἐπιθυμίας ἑκουσίως πάλιν δραμεῖν πρὸς τὴν μακαριότητα, flectere cursũ ad beatitudinẽ sponte, & p proprium desiderium? Et, ne tamẽ excidisse credas fortuito, repetit paulo post, Deũ repræsentãs tanquã medicũ, adolescẽti sic salutaria cõsulẽtẽ, vt fretus spe artis suæ sinat ἐπιθυμητικῶς πρός τινα φθοροποιὸν καὶ ἐπιτερπῆ τροφὴν διατεθῆναι, sibi indulgere: tandẽq; reddens similitudinẽ, geminã esse institutã purgandi hominis rationem εἰ μὲν διακαθαίροιτο τοῦ ἀλόγου τὸ ἴδιον, καὶ πρὸς ἑαυτὸν βλέποι διὰ τῆς ἀρετωτέρας ζωῆς, καθάρσιον τῆς ἐμμιχθείσης κακίας τὸ πυρῶδες βιωτήσεται κρατεῖν διὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας·

Si distinxerit quod suum est ab irrationabili, seque respexerit per compositiorem vitam, hoc sibi suum purgatorium efficiet immistæ nequitiæ, per rationem imperans irrationalitati, εἰ δὲ πρὸς τὴν ἄλογον τῶν παθημάτων ῥοπὴν ἐπικλιθείη, sin quo perturbationum impetus ducet, inclinabit, bestiarumque pellem ad vitia ministram & adiutricem adhibebit, ἄλλως μετὰ ταῦτα βουλεύσεται) πρὸς τὸ κρεῖττον μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον γνοὺς τῆς ἀρετῆς τὸ πρὸς τὴν κακίαν διάφορον, aliter sibi posthæc consulet in melius, post exitum ab hoc corpore, cognito quanta sit differentia virtutis & vitij: ἐν τῷ μὴ δύνασθαι μετασχεῖν τῆς θειότητος, μὴ τοῦ καθαρσίου πυρὸς τὸν ἐμμιχθέντα τῇ ψυχῇ ῥύπον ἀποκαθάραντος: *Cum non poterit Deitatis esse particeps, nisi prius ignis purgatorius excreuerit animæ permistas maculas.* Habet similia in oratione de Anima & resurrectione, sed & cap. 21. de officio hominis.

XV. Illustre habemus in his duobus, Origene, inquam, & Nysseno, specimen, vel iudicij vel religionis Papisticæ. Nam, si serio disputant, quid est, testes eos proferre, quorum testimonium primi ipsi damnare & coguntur; & profitentur? Nam, Prateolus tertium Origenis errorem numerat: *Nec beatitudinem, nec miseriam esse perpetuam: sed omnium impiorum hominum, ipsorumque etiam dæmonum, tormenta finem habitura.* Bellarminus, de Purgatorio lib. 1. c. 5. hæresin Origenis nominat, *qua docet pœnas gehennæ non esse æternas.* Et cap. 2. *Non defuerunt*, inquit, *qui adeo Purgatorium probarint, vt nullas pœnas nisi purgatorias post hanc vitam agnouerint. Ita Origenes sensit.* Et lib. 2. c. 1. *Secundus error est, omnes malos tam dæmones, quam homines, tandem inferno penitus euacuato, saluandos, & proinde omnes pœnas post hanc vitam esse purgatorias. Hic error Origenis fuit.* Vide Sixtum Senensem, Bibliothec. lib. 5. annot. 131.

XVI. Sed in Nysseno, qui hunc ipsum annotauerit errorem, damnaueritque, Papistam neminem inuenio: ne ipsum quidem Frontonem Ducæum, procuratorem editionis Latinæ: neque vero etiam eum, qui proximæ Græco-Latinæ præfuit. Tantum in hac obseruo, quos locos prior illa numerabat in indice, erasos in posterioris indice: quod satis candide videretur factum, si & qui disputationes tractant, à male vncto corio abduci possent. Enimuero quid prodest Origenistas damnare, atque eorum ἀποκατάστασιν, si iidem illi loci, quibus illa ἀποκατάστασις explicatur, tibi in Purgatorio apprime Catholici indigetantur? Hæc igitur esto in Origene & Gregorio Nysseno testibus laudandis impudentia.

XVII. Hanc Origenistarum τῶν πάντων ἀποκατάστασιν pauci probarunt: correxerunt plerique, vel interpolarunt potius. Vnde longe lateque patens apud Veteres sententia, Omnes animas ignis diuini passuras examen; etsi non omnes tamen cruciatum. Bellarminus, c. 1. de Purgatorio 2. *Primus error fuit, purgare debere post hanc vitam, tam bonos, quam malos, vno Christo excepto. Hæc sententia solet tribui Alcuino: sed videtur esse non eius solum, sed multorum Patrum.* Vin' nomina exhiberi? Origenem, Ambrosium, Hilariũ, Lactantium, Hieronymum, Rupertum.

XVIII. Vide mihi igitur incogitantiam, vt durius nihil dicam. Hi ipsi omnes, Origenes, Ambrosius, Hilarius, Lactantius, Hieronymus, testes obiiciuntur. Inducuntur, inquam, probando Purgatorio testes. Siccine? Erroris reos? In hoc ipso cap. reos erroris? Testes sane: quando ita Sophistis libet: sed facile summouendos, gemino titulo: & quia in errore: neque enim errantium, in eo ipso quo errant, legitimum aduersus veritatem testimonium. Et quia Purgatorium si quod describant, at non certe Papisticum: sed aliud quoddam, tam longe inde dissitum, vt qui Papisticum probant quam maxime, illud publice improbent. Elige tandem, Bellarmine. Nam, profecto, Origenis, Ambrosij, Hilarij, Lactantij, Hieronymi sententia de Purgatorio, vel falsa est, vel vera. Si vera, tum tuum Purgatorium nullum est: sin falsa, quomodo hæc Purgatorium tuum confirmet?

XIX. Atqui iidem Patres, inquit idem, quos accusare visus Bellarminus, vno excepto Origene, videntur sano modo intelligi posse. Mirabar, si Sophistæ deesset subtilitas. Quomodo autem? Nam aliqui eorum per ignem non intelligunt ignem purgatorium, sed ignem diuini Iudicii. Qui isti? Hilarius, & Hieronymus. Alii ignem Purgatorii videntur intelligere: ita tamen vt per eum transeant Sancti sine vlla læsione. Hi autem qui? Lactantius, Ambrosius, Rupertus.

XX. Attendamus. Videntur posse sane intelligi, Hilarius, Hieronymus, Lactantius, Ambrosius, Rupertus. Post videro. Sed non potest Origenes saltem. Et tamen, inquam, Origenes: ipse ille Origenes, cuius verba non patiuntur commodam interpretationem, numerum auget testium. Et non est hoc argumentum Punicæ fidei in Papistis? Eos testes suscitari quorũ quum ad rem ventum est, neq; verba commode interpretari possint, neq; sententiam non improbare ii ipsi qui suscitant?

XXI. Sed videntur intelligi posse. Magnam Sophistarum iniquitatem. Atqui non dictum, Videntur asserere Purgatorium, sed dictum: *Sunt apertissima loca in Patribus, vbi asserunt Purgatorium.* Hoccine incœptum humanum? vt incerta sit causa Patrum, iusta an iniusta: sententia vera an falsa: & tamẽ certum testimonium pro Purgatorio? Quis hominum capiat animo, vel à falsis vera concludi, vel ab incertis certa? Nisi Papistis noua sit χυμική, vt ex non auro aurum, sic ex non vero verum eliciendi.

XXII. Sed enim, quo tandem sano modo intelligendi? Nimirum, Hieronymus & Hilarius de diuino iudicio. Esto, inquam. Sed hi saltem post Origenem debuerant eximi à tuorum ordine testium. Nam: te ipso arbitro, iudicium illud Dei, non est ignis purgatorius: nisi tu forte mauis ridicule dicere, alios intelligere de igne purgatorio, alios de iudicio Dei: id est, vtrosq; de Purgatorio. At tu non eximis, sed numeras in disertissimis tuis locis. An verum, nulla te bona fide nobiscum agere?

XXIII. Atque hactenus à te ipso tu ipse confutatus es, Bellarmine: imo tecum omnes tui. Ast ego latius agam: atque hanc purgationem animarum demonstrabo ab omnibus ferme Patribus assignatam vltimo illi iudicio, quod futurum est in vniuerso mundi excidio; atque adeo illi ipsi igni, quo conflagratura sunt omnia. Estne hic tuus purgatorius ignis? hoccine eius tempus? Vin' probari? De Origene, opinor, Origenisq; affectante sentẽtiam Nysseno, nihil nunc opus. De aliis constat.

XXIV. Nam apud Veteres longe lateque patuit ea sententia; quæ animas omnes excludebat Paradiso ante resurrectionis diem. Stapletonum testem do, in Defensione Ecclesiast. autoritat. c. 2. *Tot illi, & tam celebres antiqui Patres, Tertullianus, Irenæus, Origenes, Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, Ambrosius, Clemens Romanus, D. Bernardus, omnes huic sententiæ, quæ nunc in Concilio Florentino, magna demum conquisitione facta, vt dogma fidei definita est, quod iustorum animæ ante diem iudicij Dei visione fruuntur, non sunt assensi, sed sententiam contrariam, tradiderunt.* Et vero de Chrysostomo confirmat Sixtus Senensis, Biblioth. lib. 6. annot. 264. de Augustino, lib. 5. annot. 169. de Tertulliano Pamelius in Tertulliano paradoxo 9.

XXV. Sed latius idem Senensis, lib. 6. annot. 345. qui Bernhardum, in quo hæc sententia hæreseos damnata erat ab Alphonso de Castro, excusat, *ob ingentem numerum illustrium Ecclesiæ Patrum, qui ante ipsum huic dogmati autoritatem suo testimonio visi sunt præbuisse.* Et statim nomina designat: in quibus, præter iam recensita, Liturgiam Iacobi, Iustinum Martyrem, Lactantiũ Victorinum Martyrem, Prudentium, Autorem operis imperfecti in Matth. Aretam, Euthymium, Ioan. Pont. Rom eius nominis XXII. Maldonatus, in Matth. 27. *Alij, meo quidem iudicio, etiam absurdius, illud, hodie, ad extremum iudicium extendunt: tanquam dixerit Christus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso, id est, post resurrectionem, & vltimum iudicium. In qua tamen sententia nonnulli minime mali autores fuisse videntur, ex his qui Sanctorum animas ante supremum iudicium beatas fore non crediderunt, quorum magnus numerus fuit.*

XXVI. Denique, consentiunt Papistæ, hanc rem nunquam serio definitam in Ecclesia ante Concilium Florentinum circa annum Christi 1450. Verba Pamelii loco iam indicato: *Meminerit lector, hunc errorem non officere eruditioni, & pietati tam illustrium scriptorum, quum Ecclesia illorum temporibus nihil adhuc certi de hoc articulo credendum statuisset, sed, citra Synodum Oecumenicam Florentinam, aliter sentire non licet.* Bellarmini similia sunt, ca. 14. lib. 4. de Pontifice: *Respondeo, Ioannem hunc re vera sensisse, animas non visuras Deum, nisi post resurrectionem: cæterum, hoc sensisse, quando adhuc sentire licebat, sine periculo hæresis: nulla enim adhuc præcesserat Ecclesiæ definitio.*

XXVII. Hinc nonnulli loci, quos nobis aduersarii nunc in manus tradunt, censendi sunt. Oecumenius, in 3. prior. ad Cor. diserte: κατὰ τὴν τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμέραν βάσανος ἔσται καὶ ἐξέτασις ἀκριβής, καὶ τοὺς μὲν εὖ βεβιωκότας καθάπερ χρυσὸν ἢ ἄργυρον τὸ πῦρ λαμπροτέρους ἀποφανεῖ, τοὺς δὲ τῆς κακίας ἐργάτας δίκην ξύλων καὶ χόρτου καὶ καλάμης καταναλώσει: *Ad apparitionis Seruatoris diem examen futurum est, & inquisitio exacta: ac eos quidem, qui bene vixerint, instar auri, & argenti, fulgentiores ignis efficiet: nequitiæ vero operarios, instar ligni, fœni, stipulæ, consumet.* Et post: ἡμέραν, φησί, τῆς κρίσεως: *Diem dicit iudicij.* Detorsissent sine dubio Sophistæ hoc posterius ad Iudicium particulare cuiusq; in morte: sed qua arte eludent τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σωτῆρος.

XXVIII. Lactantii non erant obscura verba, si non fuissent à Sophistis detruncata: *Idem diuinus ignis*, inquit, *vna eademq; vi, ac potentia, & cremabit impios, & recreabit: & quantum è corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi ipse æternum pabulum subministrabit: quod Poetæ in Vulturem Tityi trãstulerunt: ita sine vllo reuirescentium corporum detrimento aduret tantũ, ac sensu doloris afficiet. Sed & iustos cum iudicauerit, etiam igni eos examinabit. Tum quorũ peccata vel põdere vel numero prævaluerint, perstringentur igni, atq; amburentur: quos autẽ plena iustitia, & maturitas virtutis incoxerit, ignẽ illũ nõ sentient: habent n. aliquid in se Dei, quod vim flammæ repellat, ac respuat. Tãta n. virtus est innocentiæ, vt ab ea ignis ille refugiat innoxius, qui accepit à Deo hanc potestatem, vt impios vrat, iustis obtemperet. Nec tamen quisquam putet animas post mortem protinus iudicari: omnes in vna communiq; custodia detinẽtur, donec tempus adueniat, quo maximus iudex meritorum faciat examẽ.* Nihil est truncati aut recisi: nunc comparentur partes partibus. Animæ non iudicantur statim post mortem. Omnes retinentur certis locis. Tempus adueniet, quo iudex faciet examen meritorum. Quum iudicauerit, igni examinabit. Ergo, hoc ignis examen non statim post mortem, atqui Purgatorium post mortem. Ergo, hoc examen post omnium animarum iudicium: Atqui tum nullum Purgatorium.

XXIX. Ambr. iuidem, serm. 20. super Ps. 118. *Scientes igitur, in æternũ mansura iudicia omnia iustitiæ Dei, caueamus ne opera nostra displiceant, & in æternum incipiamus subire iudicium, nec si aliquid boni fecimus resupino soluamur affectu. Omnes oportet nos ante tribunal Christi assistere, vt recipiat vnusquisq; quod gessit, siue bonum sit, siue malum: Vides, quia & ipse Paulus assistet, vt ipse commemorat? Caue ligna, caue stipulã ad iudicium Dei tecũ deferas, quæ ignis exurat. Caue, cum in vno aut duobus, habeas quod probetur, in pluribus operibus deferas quod offendat. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: potest tamen & ipse per ignẽ saluari. Vnde colligitur quia idem homo, & saluatur ex parte, & condemnatur, ex parte.* Audin' iudicium Dei: Et id iudicium, in quo oporteat omnes ante tribunal Christi assistere? Hoccine Purgatorium Papisticum? Non ea saltem mente dixerat *Paulus*.

XXX. Eusebius Emissenus ad hunc ordinem pertinere videtur. Nam, etsi tempus nusquam exprimat, siue mortis, siue iudicij, tamen re idem argumẽtum tractat cum Lactantio: & ignem describit in quem omnes venturi sint, tam boni, quam mali, tam iusti, quam iniustĩ. Et boni quidem, nullum passuri dolorem: malorum vero alij, qui baptisma abiecerint, in æternum damnãdi: alij qui temporalib. pœnis digna admiserint, periuria, iras, malitias, cupiditates. Recito: *Hæc pœna illos manebit, qui amisso & non seruato Baptismo, in æternum peribunt, ad quos dicitur, vt eant in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Hi vero, qui temporalibus pœnis digna gesserunt, ad quos sermo Dei dirigitur, quod non exeunt inde, donec reddant nouissimum quadrantem, per fluuium igneum (de quo propheticus sermo commemorat, Et fluuius rapidus qui currebat ante eum) per vada furentib. globis horrenda transibunt. Quanta fuerit peccati materia, tanta erit pertransẽũti mora: quantũ accreuerit culpa, tantum sibi ex homine vindicabit flammæ rationabilis disciplina: & quantum stulta iniquitas gessit, tãtum sapiens pœna desæuiet. Et quia sermo diuinus quodammodo æneæ ollæ animam comparans, pone ollã super prunas vacuam, donec incalescat æs eius, illic periuria, iræ, malitiæ, cupiditates, quæ puritatem nobilis naturæ infecerant, exsudabunt: illic stannum vel plũbum diuersarum passionum, quæ aurum diuinæ imaginis adulterauerant, consumentur. Quæ omnia hic ab anima separari per eleemosynas & lacrymas compendij transactione poterant. Ecce sic exigere habet ab homine rationem, qui seipsum pro homine dedit, & confixus clauis legem mortis fixit. Illic iusti velut per amœnos gurgites, incendiis naturam suam mutantibus, transmeabunt, intactæ*

ignibus

ignibus corpora ipsis honorificanda pœnis, quia non sunt onerata peccatis. In illos non fauus æstibus nihil licebit, quos ante libidinum flamma non attigit: & quibus puritas contulit reuerentiam, inferre nesciret rationabilis ardor iniuria. En habes quod dicebant, omnes animas eundem ignem experturas: & illic, i.e. eodem loco, alias puniendas, quasdam in æternum, nonnullas ad tempus: alias nullo incommodo afficiendas. Nempe hæc repræsentatio est vltimi iudicii: non Purgatorii. Adde, in eodem igne purgari, non minuta quædam peccata, siue venalia: sed quæcunque: non concupiscentias tantum, sed & malitias, sed iras sed periuria: quæ nonnisi mortalia iudicari possunt.

XXXI. Hæc non fuere admodum difficilia. Quæ sequuntur faciliora; sed maiori cum Sophistarum dedecore: qui Purgatorium quærant in ipsa ignis æterni gehenna. Eos, inquam, locos citarunt Purgatorio firmando, quibus locis Veteres nonnisi pœnas æternas habuerunt in animo. Potuitne alterior esse stupiditas? aut si non stupiditas est, potuitne impudentior impostura exerceri? Attendamus.

XXXII. Nazianzenus Theologus, varia enumerans baptismatum genera, quinto loco baptisma constituebat τῶν δακρύων lacrymarum, atque ea occasione digrediebatur in Nouatianos satis prolixa παρεκβάσει, cuius exitus est in hæc verba, ἴσως μὲν ἐνταῦθα βούλονται τὴν ἡμετέραν ὁδὸν, ἢ χριστοῦ· εἰ δὲ μὴ, τὴν ἑαυτῶν πορευέσθωσαν: *Atque hi quidem nostra, si velint, atque adeo Christi via: sin minus, sua insistant.* Τυχὸν ἐκεῖ τῷ πυρὶ βαπτισθήσονται τῷ τελευταίῳ βαπτίσματι, τῷ ἐπιπονωτέρῳ καὶ μακροτέρῳ, ὃ ἐσθίει ὡς χόρτον τὴν ὕλην, καὶ δαπανᾷ πάσης κακίας κουφότητα: *Forte illic baptizabuntur igne, qui postremus est baptismus: nec solum acerbior, sed diuturnior, qui materiam instar fœni depascitur, & cuiusuis nequitiæ leuitatem absumit.* Sic ad verbum, quod Billio liberius expressum: in quo & Bellarminus mutauit, *instar fœni*, in *instar ferri*. Sed enim quinam illi, qui baptizabuntur illic, id est, Billio, *in altero æuo*? Nempe Nouatiani, qui pœnitentibus reditum in Ecclesiam præcludebant: & quidem, τὴν ἑαυτῶν πορευόμενοι suam viam insistentes, μὴ προβαλλόμενοι τὴν τοῦ χριστοῦ. Huic hominum generi, quis docuit paratum esse Purgatorium? & vero Nicetas hac paraphrasi interpretatus est: *Quod si nos flectimus, pro vobis, vtpote incurabili morbo correptis, lacrymas effundemus. Igni enim sempiterno baptizabimini, qui terrenam & crassam materiam, tanquam fœnum comedit, vt Esaiæ verbis vtar: hoc est, crassis & obscœnis corporis voluptatibus seruientes exurit, atque homines peccato leues & aridos ita excruciat, vt tamen non absumat.* Hac ob causam visus olim locus suspectus fraudis Origenisticæ: teste Turriano, præfat. Græca, in Διαταγαῖς Clementis: Προστίθησιν ὁ αὐτὸς Ἀμμώνιος, ὅτι φασί τινες καὶ τὸν λεγόμενον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ εἰς τὰ Θεοφάνια λόγον ὑπὸ τῶν αὐτῶν διεφθάρθαι: *Addit idem Ammonius, quosdam dicere orationem Gregorii Nazianzeni in Θεοφάνεια ab iisdem corruptam esse:* & recitat hunc ipsum locum ac tum δοκεῖ γὰρ κατὰ τὸν Ὠριγένην πλατύτερον βάπτισμα καθαρτικὸν ἁμαρτιῶν τιθέναι τὴν κόλασιν: *videtur enim, iuxta Origenem, constituere punitionem esse quoddam postremum baptisma purgatorium peccatorum.*

XXXIII. Basilio mens eadem. Testis Oecumenius in 3. prior. ad Cor. ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Ἡσαΐου ὁ ἐν ἁγίοις Βασίλειος, δὶς περὶ τὴν μνήμην τοῦ ῥητοῦ, ἐπὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτὸ ἐδέξατο. ὡς διὰ πυρός. ὅλα μεταφορικῶς εἶπεν. πρόσεχε δέ. οὐχ ὥσπερ τὸ φορτίον ἐκεῖνο εἰς τὸ μηδὲν ἐκχωρήσει καὶ αὐτὸς ἀλλὰ τί; αὐτὸς δὲ σωθήσεται: σωτηρίαν καλῶν τὴν ἀεὶ ἐν τῷ πυρὶ ζωὴν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ διασώζεσθαι: *In expositione Esaiæ B. Basilius, cum bis deueniret in huius loci mentionem, de purgatione interpretatus est: Quasi per ignem. Omnia metaphorice dixit. Enimuero attende. Nō tanquam onus illud, quod exustum erit, & ipse in nihilum redigetur, Verum quid? Ipse seruabitur. Salutem appellans, vitam in igne perpetuam, & in eo conseruari.* Et vero quid aliud signare possunt illa à Bellarmino notata? *Non omnimodam internecionem, & exterminium comminatur: sed innuit expurgationem, iuxta Apostoli sententiam, Ipse autem saluus erit, quasi per ignem.* Quare omnino sic interpretandum & illud, *dignum quod depascatur ac deuoret purgatorius ignis:* ille, inquam, ignis æternus, in quo in æternum purgatur peccator.

XXXIV. De eodem æterno igne Hilarius, quem truncauit Bellarminus, ne quisquam posset aduertere. In Psal. 118. ex litera Gimel: *An cum ex omni otioso verbo rationem sumus præstituri, diem iudicii concupiscimus, in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt grauia illa expianda à peccatis animæ supplicia?* Audin' tu? Non simpliciter, vt recitabat Sophista, nobis indefessum illum ignem subeundum: sed cum circumstantia, in illo die iudicii. Deinde autem, cur indefessus ignis, nisi quia nunquam cessans, id est, æternus? Nec vero quenquam titillet expiandi verbum, quo sibi, sine dubio, delicias faciunt Papistæ. Nam id frequenter accipi, pro pœnas sumere, quis ignorat? Et tamen, si importuni sunt Sophistæ, tum id lucri facient denique vt Hilarium adscribamus illis, qui hanc purgationem assignant vltimo iudicio.

XXXV. Hieronymus proculdubio de æternis pœnis locutus est, extremo commentario in Esaiam, sed suo quodam peculiari sensu. Cum n. incidisset in Origenis, illam, quam diximus; sententiam, asserentem supplicia aliquando finiri, id est, vt loquebatur Bellarminus, nullas esse non purgatorias pœnas: non est ausus directe damnare; sed molliter inflectere; & locos obiectos explicare de mitiori quidem pœna. quo satisfaciendum putabat Origenistis, sed tamen æterna. Sic habet: *Quæ omnia replicant, asseuerare cupientes, post cruciatus atque tormenta, futura refrigeria: quæ nunc abscondenda sunt ab his, quibus timor vtilis est, vt dum supplicia reformidant, peccare desistant.* Hactenus Origenistarum sensus; Nunc Hieronymi: *Quod nos Dei solius debemus scientiæ derelinquere: cuius non non solum misericordiæ, sed & tormenta in pondere sunt: & nouit, quem, quomodo, aut quandiu debeat iudicare.* Viden? vt incertos dimittat auditores? vt Origenistas nec absoluat, nec damnet? Quasi non liqueret. Sed pergit? *Solumque dicamus, quod humanæ conuenit fragilitati: Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me. Et sicut Diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, Non est Deus, credimus æterna tormenta: sic peccatorum, atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, moderatam arbitramur, & mistam clementiæ sententiam iudicis.* Nunquam crediderim ab Hieronymo promissam salutem Christianis impiis: itaque moderatam, mistamque clementiæ sententiam, intelligi necesse est, de damnatione aliquantulo leniore, præ ea quæ futura est impiorum negatorum. Quod quidem vt verisimile latius tractatur ab Augustino, de Ciuit. Dei lib. 21. c. 24. & quidem soluente obiectiones Origenistarum: *Quibus placet*, inquit, *istam sententiam vsque ad illa impiorum tormenta protendere, saltem sic intelligant, vt manente in eis ira Dei, quæ in æterno pronunciata supplicio, non contineat Deus in hac ira sua miserationes suas, & faciat eos non tanta quanta digna sunt pœnarum atrocitate cruciari: non vt eas, vel nunquam subeant, vel aliquando finiant; sed vt eas mitiores quam merita sunt eorum, leuioresque patiantur. Sic enim & ira Dei manebit, & in ipsa ira sua, miserationes suas non continebit.*

XXXVI. De ipsius Augustini sententia, vix potest certum quid statui: Nam primo, purgatorias aliquas pœnas post hanc vitam futuras, interdum affirmare videtur: de Genesi contra Manichæos, lib. 2. c. 20. & illis aliis locis, quos non omisit citare Bellarminus. Quanquam homilia illa, quæ decimo sexto loco numeratur in homiliis quinquaginta, non potest esse Augustini: tum quia stylus mire discrepat: tum quia magnam partem descripta est ex homilia tertia de Epiphania, quæ Eusebio Emisseno adscribitur.

XXXVII. Sed alias tamen reuocat in dubium. Ad Dulcitium q. 1. *Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est, & aut inueniri aut latere: nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium, quanto magis minusue bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque saluari.* Quæ totidem verba repetuntur in Enchir. ad Laurent. c. 69.

XXXVIII. Quin etiam de harum tempore pœnarum non fuit certus. Nam vtrum pertineant ad interuallum inter mortem, & resurrectionem, nō est ausus asserere. De Ciuit. Dei lib. 21 c. 26. *Post istius sane corporis mortem, donec ad illum veniatur, qui post resurrectionem corporum futurus est, damnationis & remunerationis vltimus dies, si hoc temporis interuallo spiritus defunctorum eiusmodi ignem dicuntur perpeti, quem non sentiant illi, qui non habuerunt tales mores & amores in huius corporis vita, vt eorum ligna, & fœnum, & stipula consumantur: alii vero sentiant, qui eiusmodi secum ædificia portauerunt, siue ibi tantum, siue & hic & ibi: siue ideo hic, vt non ibi, secularia, quam à damnatione venalia concremantem ignem transitoriæ tribulationis inueniant: non redarguo, quia forsitan verum est.*

XXXIX. Bellarminus hunc non ignorauit Augustini δισταγμόν: sed elusit solis suis artibus. Negauit dubitare de pœna animarum, sed de modo & qualitate. In de Ciuitate, an ignis purgatorius sit idem in substantia cum igne gehennæ. In Enchiridio, an post hanc vitam vrendæ sint animæ igne illo doloris de amissione temporalium, quo hic vri solent.

XL. Piget instare. Nam, quid si inducat in animum Bellarminus negare hunc Solem ipso meridie esse supra horizontem? Enimuero non est hoc oculis magis impudens, quam auribus illud. Dixit Augustinus, nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium tardius citiusue saluari post hanc vitā, esse incertum. Quis sperasset id cuiquam idem esse, ac si diceret, vrendas animas igne doloris de amissione temporalium? Dixit forte verum esse, spiritus defunctorum eum ignem perpeti, quem non sentiant illi, quibus non sint ligna, fœnum, stipula: hoccine quemquam interpretari, vtrum idem ille ignis sit cum igne gehennæ? At nos vellemus aduersarios datos, quibus non perisset religio.

XLI. Omnes hactenus Patres percurri. Nam de Cypriano non est opus nunc noui quicquam obiicere. Itaque manifesta res est, nulli veterum Patrū (nam recentiores non est quod curemus) cognitum, assertumue fuisse Purgatorium Papisticum. Non enim Origeni, & Origenistis. Non iis qui omnes animas ad vsque resurrectionem suis cellulis includebant: quique pœnas inchoabant à resurrectione: non iis qui purgationem gehennæ ignis æterni assignabant. Quibus igitur tandem? Vnus nempe Augustinus nonnihil indulsit purgationi ante resurrectionem: sed, incertus adeo, vt nihil definierit. Magna vero Papistis triumphi materia.

CAP. XXIV.

De precibus pro mortuis apud Patres.

I. SEd viuorum tamen pro mortuis suffragia infinitis Patrum testimoniis sunt confirmatissima. Et hinc saltem se confidunt Papistæ confecturos suum Purgatorium: non possunt enim concipere, quæ causa fuerit precandi pro animabus defunctorū, si nō essent in tormentis, à quibus relaxari possent.

II. At nobis primo commota exceptio est, hunc orandi morem inductū humana præsumptione in Ecclesiam. Sic enim necesse esse: quandoquidem paulo ante, examinatis omnibus, quæ ex verbo Dei proferri solent, manifestissime constitit, neque præcepto, neque exemplo vllo, firmari. Cum igitur humana præsumptio nunquam legitimum sit fundamentum vllius dogmatis in Ecclesia: longe tutius dicat mens pia, Hoc quicquid est precum pro mortuis ablegandum, quam admittendum Purgatorium.

III. Nam quod Bellarminus excipit, non esse credibile, Ecclesiam in tam crasso errore versatam, nullumque fuisse ex antiquis, qui restiterit; frigidum est. Primo, cur Ecclesiam dicit, quasi vniuersam intelligens? Atqui de prima Apostolica; addo, ne huic quidem vicinæ nihil tale constat. Atque adeo, ex primis seculis, vnicus est Tertullianus, cum Cypriano. Nam, Clementem Romanum, Dionysium Areopagitam, Athanasii quæstiones ad Antiochum, scripta esse supposititia, soli negant Papistæ: quibus quicquid commodum est, authenticum est. Atqui, nec duo nomina totā efficiunt Ecclesiam: & ambo Africana, non satis testantur vniuersalis Ecclesiæ consuetudinem. Nobis longe mirum est magis, in Ecclesiæ primordiis non fuisse preces pro mortuis, si omnino esse debent: quam postea introductum aliquid nouum, & recessum à simplicitate.

IV. Deinde, errorem cur vocat tam crassum, Sophistæ? Aut cur non meminit ligni, fœni, stipulæ? Nam nos quidem inde didicimus errores distinguere: vt alii ipsa Christianæ pietatis fundamenta labefactent penitus, alii minime: sed ædificari possint super fundamento: hoc est, ita adstrui, vt tamen quicunque fundamentalia sunt saluti Christianæ, non euertantur propterea. Certe Augustinus eos ipsos, qui crederent omnes pœnas futuras purgatorias etsi merito improbauit, tamen beneuolentia quadam erga mortuos dixit deceptos. Cur non & istos similiter admittamus aliquid indulsisse humanis affectibus potius quam dicamus impetiisse fundamenta pietatis? Error esto sane: &, si vis etiam, crassus: sed tamen longe distans ab illis erroribus primi ordinis.

V. Sed Ecclesiam in errore fuisse, & neminem restitisse, absurdum. Potentissima sc. demonstratio. Sed qua se Abassini tuentur aduersum Papistas apud Nicolaum Godignum de Abassinis lib. 2. c. 18. *Annos iam transisse plus*

quam mille, ex quo illam profitebantur fidem: siquid in ea inerat à vero abhorrens, qua ob caussam tot per annos nemo fuerit, qui tales ipsis exprobraret errores? Et iterum: *In eadem nunc sumus fide, in qua fuimus ab initio: ea si recta non erat, cur per tot ætates ac secula nemo repertus est, qui nos errantes commoneret?* Audin? illic Abassinos Iesuitas: itidem vt hic Iesuitas Abassinos? Sic proficit orbis.

VI. Sed n. obliuiscuntur scilicet Sophistæ eorum quæ volunt, & eum volunt. Nunc autem ita opus est, vt nusquam meminerint alias aliquando Ecclesiam delapsam in errores aliquos; vt huic vni veritas præiudicetur. At nobis, imo veritati, opus est certa memoria; vt, comparatis omnibus, de singulis certius sit iudicium. Ergo, si nunquam alius vllus error præualuit in Ecclesia; ne esto sane hic vllus error. Sin autem contra est: quid habent aduersarii, quo insolescant aduersum nos? Non excurram procul: sed reuocabo in memoriam, quæ paulo ante commemorata sunt. Omnes animas ante resurrectionem detineri in obscuris locis, nec videre Deum vllas, aut esse beatas; sententia est erronea, sic appellata diserte à Papistis: ab ipso hoc nostro Bellarmino. Et hæc tamen sententia inualuit in Ecclesia. Hoc probatur & confessione Papistarum, qui contra definitum dixere demum in Concilio Florentino: & eorum Patrum enumeratione, qui ab iis partibus steterunt, qui nec numero, nec antiquitate, nec nomine cedunt iis, qui nunc testes laudantur horum suffragiorum. Quid habent Sophistæ?

VII. Sed hæ generales sunt præscriptiones. Nunc rem ipsam retractemus potius. Dicam libere: Etsi postremis seculis, & hodie maxime, ne cogitari quidem soleant preces pro mortuis, non suppositis pœnis illis purgatoriis, tamen non ita fuisse ab initio: sed multo post, cum penitus recessum à principiis, & degeneratum in alienas adinuentiones, & recentia dogmata. Enimuero, cum sit c. præced. demonstratum, primo nullas fuisse creditas purgatorias pœnas ad resurrectionem, postmodum vero, cœptas nominari, sed incerto assensu: quis non videt, eos, qui has pro mortuis preces frequentabant, non propterea stabilitum voluisse Purgatorium.

VIII. Verumtamen agam distinctius. Primum, constat persuasissimum fuisse, animas detineri in locis quibusdam, expectantes diem iudicii vltimi, id est, diuinam de seipsis sententiam: vt demonstratum c. præced. Hæc vero cur non caussa fuit precandi pro mortuis? Non igitur Purgatorium. Nam in Purgatorio, primum, tormenta sunt præsentia, à quibus postulantur liberari animæ: deinde, non expectatur iudicii dies: imo, nulla alia sententia, sed duntaxat præstitutum tempus, quo exacto, nulla noua interueniente cognitione, quid enim opus? euolatur in cœlos.

IX. Hanc caussam fuisse, argumenta hæc sunt. Primum, quod pro omnibus mortuis in fide oraretur. Sic Cyrillus, Catech. mystagogica: Εἶτα καὶ ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων ἁγίων πατέρων, καὶ ἐπισκόπων, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμημένων, μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας: *Deinde pro defunctis Patribus & Episcopis: denique pro omnibus oremus, qui inter nos vita functi sunt: maximum esse credentes animarum iuuamen, pro quibus offertur precatio, proposito illo sancto, & tremendo sacrificio.* Nec aliter videtur intelligendus Areopagita c. 7. Hierarch. Ecclesia. Ἀσπασαμένων δὲ πάντων, ἐπιχέει τῷ κεκοιμημένῳ τὸ ἔλαιον ὁ ἱεράρχης, καὶ τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχὴν ἱερὰν ποιησάμενος, ἀποτίθησιν ἐν οἴκῳ τιμίῳ τὸ σῶμα, μεθ᾽ ἑτέρων ὁμοταγῶν ἱερῶν σωμάτων: *Postquam omnes osculati sunt, superfundit defuncto oleum Præses, & Oratione sacra pro omnibus (* mortuis, sic enim interpretor *) facta, reponit loco honesto corpus, cum aliis eiusdem ordinis corporibus sanctis.* Nazianzenus etiam, funebri fratris Cæsarii: αὐτῷ παρακατατιθέμενοι τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, τὰς τε τῶν προκαταλυόντων, ὥσπερ ἐν ὁδῷ κοινῇ τῶν ἑτοιμοτέρων: *Nostras, & eorum, qui tanquam in communi via paratiores ad hospitium prius peruenerunt, animas ipsi commendantes.* Nec non Clemens ille autor Διαταγῶν indefinite nominans quiescentes in Christo, ὑπὲρ τῶν ἀναπαυσαμένων ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν: *Pro quiescentibus in Christo fratribus nostris oremus.* Indefinite, inquam, & non determinate, pro iis qui in Purgatorio.

X. Sed manifestæ sunt in eam partem Liturgiæ; si quæ sit earum autoritas Primũ Iacobi: Μνήσθητι, κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων, καὶ πάσης σαρκὸς, ὧν ἐμνήσθημεν, καὶ ὧν οὐκ ἐμνήσθημεν, ὀρθοδόξων ἀπὸ Ἄβελ τοῦ δικαίου μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας. αὐτὸς ἐκεῖ αὐτοὺς ἀνάπαυσον ἐν χώρᾳ ζώντων, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου *Memento, Domine Deus Spirituũ, & vniuersæ carnis, eorũ quorũ meminimus, & quorũ nõ meminimus orthodoxorũ, ab Abel iusto ad hodiernũ vsque diem. Tu eos illic facito requiescere in regione viuentium, in regno tuo, in deliciis Paradisi.* Basilii. Καὶ μνήσθητι πάντων τῶν προκεκοιμημένων ἐπ᾽ ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου: *Etiam memento omnium qui obdormierunt in spe resurrectionis vitæ æternæ.* Chrysostomi: ὑπὲρ μνήμης καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τῶν ἀειμνήστων κτιτόρων τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης (ἐνταῦθα καὶ ζώντων καὶ τεθνεώτων, ὧν θέλει ὁ ἱερεὺς μνημονεύει ὀνομαστί) καὶ πάντων τῶν ἐπ᾽ ἐλπίδι ἀναστάσεως καὶ ζωῆς αἰωνίου τῇ σῇ κοινωνίᾳ κεκοιμημένων ὀρθοδόξων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, φιλάνθρωπε κύριε συγχώρησον: *Pro memoria & remissione peccatorum æterna dignorũ memoria conditorum, huiusue mansionis (* & hic tum viuentium tum mortuorum, quorum volet Sacerdos commemorationem facit nominatim. *) Et omnium eorum, qui in spe resurrectionis & vitæ æternæ, tuaque communione dormierunt, patres orthodoxi, & fratres nostri, O clemens Domine, remitte.* Gregorii Dialogi, id est Romanæ Ecclesiæ Liturgia Græce sic habet: Μνήσθητι καὶ τῶν δούλων σου πάντων καὶ πασῶν, εἰμὴ τῶν σημειωτῶν πίστεως προαπελθόντων ἡμῶν, καὶ ὑπνούντων εἰρήνης κοίμησιν καὶ δὸς αὐτοῖς, ἵνα πᾶσι τοῖς ἐν Χριστῷ ἀναπαυσαμένοις χώραν ἀναψύξεως καὶ φωτὸς καὶ εἰρήνης προσδέχῃ:: Quæ verba in vsu Romano ita sunt: *Memento etiam, Domine, famulorum famularũque tuarũ, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Ipsis, Domine, & omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerii, lucis, & pacis indulgeas, deprecamur.* Marci Liturgia: *Animabus Patrum & fratrum nostrorum qui antea in Christi fide obdormierunt, dona requiem. Domine Deus noster, memor maiorum nostrorum, qui à seculo sunt Patrum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorũ, Martyrum, Confessorum, Episcoporum, Sanctorum, Iustorum, omnis spiritus in Christi fide defunctorũ, nec nõ eorũ quorũ hodierno die memoriã agimus, & Sancti Patris nostri Marci Euangelistæ, qui demonstrauit nobis viam salutis. Et horum omnium animabus dona requiem Dominator, Domine Deus noster, in sanctis tuis tabernaculis, in regno tuo, largiens eis promissionum tuarum bona, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparasti, Deus, diligentibus sanctum nomen tuum: eorum, in quam, animabus dona requiem, easque regno cœlorum dignare.*

XI. Habemus ergo perspicuum, fusas preces pro omnibus mortuis; ὑπὲρ ἁπάντων ἁπλῶς, aiebat Cyrillus, & repetita inde ab Abel nomenclatura, in Liturgia Iacobi. Quare huiusmodi precum non est caussa Purgatorium. Neque enim omnes mortui fideles in id coniiciuntur. Sed omnes conici in certos recessus, expectandæ resurrectioni, hoc vero, etsi non verum, tamen erat persuasum: itaque caussa erat precandi.

XII. Confirmatur secundo: Quia nullis his precibus postulantur vlli liberari ab vllis pœnis. Nec tantum in his precibus, sed ne in vllis quidem locis, quos Bellarminus, aut alius quisquam, recitarit ad confirmandum hunc vsum precum. Sed tantum postulantur induci in locum lucis, regni, deliciarum, & similium quæ significant non liberationem à tormentis, in quibus essent animæ: sed inductionem in fruitionem bonorum, à quibus adhuc exularent; id est, credebantur exulare. Res patet ex ipsis locis.

XIII. Respondet Bellarminus, Augustinum, libro de cura pro mortuis, concludere, preces Ecclesiæ prodesse animabus defunctorum: & illorum quidem, qui in hac vita non fuerint valde mali.

XIV. Insto: me vidisse, & vidisse item apud Areopagitam; sed non vidisse tamen vllo loco assertum ab Augustino, ab Areopagita, prodesse eas preces iis animabus, vt eruantur ex tormentis in quibus detineantur. Nam alioquin satis erat, vt ad inducendum in lucem in qua non essent. Et amplius dico, Areopagitam explicantem hoc quicquid erat mysterii obseruasse, agi de spe resurrectionis, εἶτα πλείστην πρὸς τὸν θεὸν εὐχαριστίαν ποιησάμενος ὁ ἱεράρχης, ἐξῆς οἱ λειτουργοὶ τὰς ἐν τοῖς θείοις λογίοις ἐμφερομένας ἀψευδεῖς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἀναστάσεως ἀναγνόντες, ἱερῶς ἄδουσι τὰς ὁμολόγους καὶ ταυτοδυνάμους τῶν ψαλμικῶν λογίων ᾠδάς *Post absoluit Pontifex preces Deo gratias agentes, & consequenter Ministri recitatis certissimis in diuinis oraculis promissionibus sacræ nostræ resurrectionis, sancte concinunt eiusdem virtutis & efficaciæ hymnos ex oraculis Psalmorum.*

XV. Confirmatur tertio: quod ii designentur, pro quibus orationes fiant, qui non sunt in tormentis. Nam dicuntur, dormire somnum pacis, quiescere in fide, in Christo. Sic Clemens ille in Constitutionibus dixit τοὺς ἀναπαυσαμένους ἐν Χριστῷ. Et Canon Romanus: Qui dormiunt in somno pacis, ὕπνον εἰρήνης κοιμώμενοι. Enimuero, placidissime quiescunt animæ in Purgatorio, pendentes pœnas, quales, quantæue nullæ sunt in hac vita. Quid autem? Abelne in Purgatorio, & quicunque ab eo iusti? Etiamne Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, animæ, quas diserte numerauit Marcus, si Mercus?

XVI. Vt minus mirere Ambrosium orant pro iis, quos iam salute fruẽtes pro certo habebat. De obitu Valentiniani. *Nulla dies vos silentio præteribit, nulla inhonoratos vos mea transibit oratio, nulla nox non donatos aliqua precum mearum contexione transcurret.* Gratianũ dicebat & Valentinianum. De obitu fratris: *Tibi nunc, omnipotens Deus, innoxiam commendo animam, tibi hostiam meam offero: cape propitius ac serenus fraternum munus, sacrificium Sacerdotis.* de obitu Theodosii: *Tu, Domine, custodiens etiam paruulos in hac humilitate, saluos facito sperantes in te. Da requiem perfectam seruo tuo Theodosio, requiem illam, quam præparasti Sanctis tuis. Illo conuertatur anima eius, vnde descendit, vbi mortis aculeum sentire non possit, vt cognoscat, mortem hanc non naturæ finem, sed culpæ.* Denique Epist. 8. *Non tam deplorandam, quam prosequẽdam orationibus reor: non mœstificandam lacrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius Domino commendandam arbitror.*

XVII. Sunt hæ, fateor, preces pro defunctis: & magni quidem affectus. Nec dubitat Bellarminus in Purgatorio eas animas fuisse. Sed ipsi contradicit Ambrosius: qui iisdem omnibus, pro quibus siue oraret, siue orandum diceret, actu præsentem beatitatem adstruit. Ante Valentinianum Gratianus prior decesserat: hunc ergo illi obuiam euntem introducit, & in hæc alloquentem verba: *Tuæ ascendenti animæ Gratianus frater occurrit: & complexus eam, dicit, Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas. Hoc est: Venisti eo, vbi diuersarum virtutum fructus pro singulorum meritis deferuntur, vbi abundant meritorum præmia. Exeamus ergo in agrum, in quo non vacuus labor, sed fœcundus prouentus est gratiarum. Quod in terris seminaste, hic mete: quod illi sparsisti, hic collige. Aut certe veni in illum agrum, qui est odor Iacob, hoc est, veni in gremium Iacob, vt sicut Lazarus pauper in Abrahæ sinu, ita etiam tu in Iacob patriarchæ transquillitate quiescas. Sinus enim Patriarcharum, recessus quidam est quietis æternæ.* Hoccine Purgatorium, Bellarmine? Purgatorium tuum. Pergit paulo post: *Nec nos quidem dubitamus de meritis Valentiniani: sed iam credamus, vel testimoniis Angelorum, quod detersa labe peccati, ablutus ascendit, quam sua fides lauit, & petitio consecrauit.*

XVIII. De fratre similiter: *De istius beatitudine nequaquam vtique dubitare debemus: qui neque vt opulens exultauit in diuitiis, neque vt pauper exiguum, quod habuit, iudicauit.* Et vero tam certus erat ipse, vt putauerit, se in eo fratre iam esse in patria. Lege haud procul ab orationis initio: *Manes enim mecum, ac semper manebis. Et quidem cum viueres nobiscum, nunquam te patria eripuit mihi: nec ipsi mihi vnquam patriam prætulisti: & nunc alteram præstitisti: cœpi enim iam hic non esse peregrinus, vbi melior mei portio est.* Quid? quod etiam Sanctis annumerat: *Habeo quas complectar reliquias: habeo tumulum quem corpore tegam: habeo sepulcrum super quod iaceam: & commendabiliorem Deo futurum esse me credam, quod supra sancti corporis ossa requiescam.* Denique, Deo commendans animam, commendat innoxiam. Satin dictum?

XIX. De Theodosio: *Et ille quidem abiit sibi: regnumque non deposuit, sed mutauit: in tabernacula Christi iure pietatis ascitus, in illum Hierusalem supernam, vbi nunc positus, dicit, Sicut audiuimus, ita & videmus in ciuitate Domini virtutum.* Post *Decedens è terris pia anima, & Sancto repleta Spiritu, quasi interrogantibus iis, qui sibi occurrerent, cum sese ad sublimia, & superna subrigeret, dicebat, Dilexi.* Iterum: *Manet ergo in lumine Theodosius, & Sanctorum cœtibus gloriatur. Illic nunc complectur Gratianum, iam sua vulnera non mœrẽtem, quia inuenit vltorem. Qui licet indigna morte peremptus sit, requiem tamen anima sua possidet.* Iterum: *Nunc se augustæ memoriæ Theodosius regnare cognoscit, quando in regno Domini Iesu est, & considerat templum eius.* Superest soror Faustini, ex epist. 7. Hæc ergo quo se habebat modo, tum cum orationibus prosequendam censeret Ambrosius? *Tot igitur semirutarum vrbium cadauera, terrarumque sub eodem conspectu exposita funera, non te admonent, vnius, sanctæ licet & admirabilis, fœminæ decessionem consola-*

consolabiliorem habendam: præsertim cum illa in perpetuum prostrata ac diruta sint, hæc autem ad tempus quidem erepta nobis, meliorem illic vitam exigat. Te beatum tuo seculo, Ambrosi. Nam nostro, Petrus Castellanus, itidem Episcopus, ausus, in funebri Regis Francisci magni, dicere, Credibile esse euasisse Purgatorium, quanquam horreretur omnes ad preces pro eius anima, expertus est crabrones Sorbonicos, à quorum aculeis seruauit eum non causa, sed aulica dicacitas: teste Petro Cornerio, de Henrici Regis gestis libro primo.

XX. Dionysius ille, quisquis est, Areopagites haud pro aliis preces memorat, quam pro Sanctis. Sic enim habet. Dico esse hominum genera quos ἱεροὺς appellat, & ἀνιέρους. Atque illos quidem ita describit, vt non possint Papistæ vehementius suos illos Sanctos, ad quos Purgatorium nihil attinet: ὡς γὰρ θανατ᾽ ἰόντες οἱ ἱερῶν ἐσχηκότες ζωὴν, εἰς τὰς ἀληθεῖς ἐπαγγελίας τῆς θεαρχίας ἀποβλέποντες, ὡς τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν ἐν τῇ κατ᾽ αὐτὴν ἀναστάσει τεθεαμένοι, κατὰ βεβαίαν καὶ ἀληθῆ τῆς ἐλπίδος ἐν εὐφροσύνῃ θείᾳ πρὸς τὸ τοῦ θανάτου τέρμα ἴασι, ὡς ἐπὶ τέλος ἱερῶν ἀγώνων, ἐν παντελεῖ καὶ ἀπελεύτητῳ ζωῇ καὶ σωτηρίᾳ τὰ κατ᾽ αὐτῆς ἐσομένης παντὸς εἰδότες διὰ τῆς ἐσομένης αὐτῶν ὁλικῆς ἀναστάσεως: *Ad mortem cum veniunt, ij quibus sancta fuit vita, attenti in veras promissiones diuinas, vtpote quarum veritatem conceperint in resurrectione, iuxta eas futura, cum firma veraque spe in diuina lætitia proficiscuntur ad hunc mortis terminum, tanquam ad finem sacrorum certaminum, prorsus certi, suum statum futurum in perfecta & interminabili vita & salute, per integram sui futuram resurrectionem.* Nimirum hoc illud genus est hominum, pro quibus fundi solitas preces scripsit in Ecclesia: Αὐτὸς μὲν ὁ ὡς ἐπὶ τὸ πέρας ἐρχόμενος τῶν οἰκείων ἀγώνων, εὐφροσύνης ἱερᾶς ἀποπληροῦται, καὶ σὺν ἡδονῇ πολλῇ πρὸς τὴν ὁδὸν ἐπιβαίνει τῆς ἱερᾶς παλιγγενεσίας: *Is qui peruenit ad finem suorum certaminum, sacra repletur lætitia, & multa cum voluptate ad iter accingit se sacræ regenerationis.* Talis scilicet eorum lætitia est, qui sibi pœnas sciunt esse paratas, quales nulla hæc habere vita potest. Sed pergit: Οἱ δὲ τοῦ κεκοιμημένου οἰκεῖοι, κατὰ τὴν θείαν οἰκειότητα καὶ ὁμοτροπίαν, αὐτὸν ὡς ἐστι μακαρίζουσι, πρὸς τὸ νικηφόρον ἀφικόμενον τέλος, καὶ τῷ τῆς νίκης αἰτίῳ χαριστηρίους ᾠδὰς ἀναπέμπουσι, πρὸς ἔτι καὶ αὐτοὺς ἀφικέσθαι πρὸς τὴν ὁμοίαν εὐχόμενοι λῆξιν. Λαβόντες δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸν ἱεράρχην ἄγουσιν, ὡς ἐπὶ στεφάνων ἱερῶν δόσιν. Ὁ δὲ ἀσμένως ὑποδέχεται, καὶ τελεῖ τὰ κατὰ θεσμὸν ἱερὸν ἐπὶ τοῖς ὁσίως κεκοιμημένοις τελούμενα: *Familiares defuncti, iure diuinæ familiaritatis, & similitudinis morum* (οἱ πνευματικοὶ ἄλλοι, ἤπερ οἱ κατὰ σάρκα, inquit Pachymeres paraphrastes) *hunc, vt est, beatum prædicant, vt qui secundum vota peruenerit ad finem, quum reportare debet certaminum victoriam: & simul canticis gratias agunt victoriæ autori, seque in similem exitum optant peruenire: eumque vero assumptum deducunt ad Pontificem, tanquam ad sacrarum coronarum donationem: qui alacriter admittit, & peragit quæ moris est peragi super sancte dormientibus.*

XXI. Quid Hieronymus? Laudat Pammachium ille quidem, quod vxoris fauillam, ossaque, eleemosynæ balsamis rigaret, iisque pigmentis atque odoribus foueret cineres; vnde sibi commodi aliquid Bellarminus sperauit. Sed de Paulina ipsa quid sentiret Hieronymus, oblitus est animaduertere. Ego sponte segnem excitabo, de industria obliuiosum admonebo. Paulinamne igitur in Purgatorio locauit Hieronymus? Mitto sanctam fauillam, ossa veneranda, cineres quiescentes, quæ cum legeret, cum recitaret Sophista, sperauit vt sibi dissimulanda, sic aliis surda aure prætermittenda. Sed hoc cuiusmodi est, quod forte non legit, certe recitare noluit, profecto ne nos quidem sperauit consideraturos: *In calce epistolæ recordatus sum, quadrigæ vestræ & proposito, quintam deesse Blæsillam, pene oblitus de ea loqui, quæ prima de vobis præcessit ad Dominum. Vere nunc quinque, in tres ac duas, videmus esse diuisas: illa cum sorore Paulina dulci somno fruitur: tu duarum medius ad Christum leuius subuolabis.* En tibi Paulinam, in iis quæ præcesserant ad Dominum. Hoccine residere in Purgatorio? En tibi Paulinam, cuius fauilla eleemosynis rigabatur, cineres fouebantur. En tibi Paulinam dulci somno fruentem. Scilicet dulcis somnus Papistis pingitur in mediis Purgatorii flammis, & vt loquuntur ex Eusebio Emisseno, *per fluuium igneum, per vada feruentibus globis horrenda.* O dulcem somnum: sed dignum Papistis.

XXII. Igitur Veteres erant solliciti pro mortuis. Hoc nos negare nec possumus, nec volumus. Siue legitime factum, siue secus: nostra id nunc nihil interest: verum solliciti pro iis, qui non tantum non in gehenna æterna: sed ne in temporalibus quidem vllis pœnis: pro iis denique qui in pace quiescebant, & cum Christo regnabant. Magnum Papistis paradoxum: sed verum nihilominus.

XXIII. Quid ergo, inquient, eiusmodi precabantur mortuis? Ridiculum: quasi si incertum hoc vnum nobis esset, reliqua perirent. Et tamen satisfaciam: sibi si illis satisfieri permittant. Precabantur, inquam, iisdem remissionem peccatorum, ingressum in lucem æternam, resurrectionis beatitatem. Hieronymus primus testis, qui Paulinæ cineres eleemosynis fotos dixit, quia eleemosyna extinguat peccatum. Testes multæ illæ Liturgiarū preces. Testis postremus Ambrosius, qui de obitu Valentiani πρᾳνῶς: *Te quæso summe Deus, vt carissimos iuuenes matura resurrectione suscites, & resuscites: & immaturum hunc vitæ istius cursum matura resurrectione compenses.*

XXIV. Remissionem peccatorum iis qui in pace quiescunt, qui sunt cum Christo? Vos ergo, ô Sophistæ, non didicistis à Christo, peccata dimitti & in hoc seculo & in futuro: id est, illa ipsa quæ remissa sunt in hoc seculo, remitti etiam in futuro? Tenuit enim Purgatorium oculos vestros; ne videretis quod videbatis: aures etiam, ne audiretis quod audiebatis. Non à Petro: Act. 3. *vt deleantur peccata vestra, cum venerint tempora refrigerii.* Et poster. ad Timoth. 1. *Det illi Dominus inuenire misericordiam apud Dominum in illa die.*

XXV. Lucem beatis, lucem iis qui cum Christo? Habet hoc, inquam, aliquid absurdi reuera, neque nos Veteres excusamus. Sed quid iis facias, qui negabant quenquam fidelium esse in luce, id est, in gloria, ante beatam resurrectionem? Et recessus quosdam metabantur, nō in inferno, vt nunc Papistæ, sed in ipsis cœlis, sed in Paradiso? Hos si recessus improbent Papistæ, gratulabimur nos quidem: sed non propterea non Veteres ita senserint, ita precati fuerint.

XXVI. Confirmatur quarto, quia aliis hæ conceptæ preces ad liberationem à pœnis, non temporalibus, sed æternis: atque his quidem, non tanquam quibus detinerentur animæ: quamquam impurus ille autor Sermonis de Defunctis, qui Damasceno adscribitur, huc totus propendeat: sed vt ne in eas mitterentur; maxime extremo iudicio, siue in resurrectione. Quod certe ad Purgatorium non attinet, in quo qui esse dicuntur, dicuntur esse extra omnem metum æternæ gehennæ.

XXVII. Inde est autem apud Latinos formula precum pro mortuis: *Non intres in iudicium cum seruo tuo, Domine: quia nullus apud te iustificabitur homo, nisi per te omnium peccatorum ei tribuatur remissio. Non ergo eum, quæsumus, tua iudicialis sententia premat, quem vera supplicatio fidei Christianæ cōmendat: sed gratia tua illi succurrente, mereatur euadere iudicium vltionis, qui dum viueret, insignitus est signaculo Sanctæ Trinitatis.* Rursus: *Oremus, fratres carissimi, pro spiritu fratris nostri, quem Dominus Deus de laqueo huius seculi liberare dignatus est: cuius corpusculum hodie sepulturæ traditur, vt eum pietas Domini in sinu Abrahæ, Isaac & Iacob, collocare dignetur: vt cum iudicii dies aduenerit, inter Sanctos & electos suos, eum in parte dextera collocandum resuscitari faciat.* Sic sæpius. In Ceremoniali Romano lib. 1. tit. 15. qui est *de morte & exequiis reuerendissimorum Cardinalium. Oremus. Deus, cui omnia viuunt, & cui non pereunt moriendo corpora nostra, sed mutantur in melius: te supplices deprecamur, vt suscipi iubeas animam famuli tui N. per manus sanctorum Angelorum deducendam in sinum amici tui Abrahæ Patriarchæ, resuscitandam in nouissimo iudicii magni die: vt quicquid vitiorum, fallente Diabolo, contraxit, tu pius & misericors abluas indulgendo.* Et post: *Domine quando veneris iudicare terram, vbi me abscondam à vultu iræ tuæ; quia peccaui nimis in vita mea. Commissa mea pauesco nimis, & ante te erubesco: dum veneris iudicare, noli me condemnare.* Iterum Chorus cantat: *Ne recorderis, Domine, peccata mea, dum veneris iudicare seculum per ignem.* Iterumque: *Libera me, Domine, de morte æterna in die illa tremenda, quando cœli mouendi sunt, & terra: dum veneris iudicare seculum per ignem.* Viden' finem, fructumque precum pro mortuis?

XXVIII. Ex Missæ Sacrificio pro defunctis, recitante Salmerone, disputat. 26. in 1. ad Cor. *Domine Iesu Christe, Rex gloriæ, libera animas fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu: libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas Tartarus, ne cadant in obscurum.* Et in aliqua quadam oratione: *Et quia in te sperauit & credidit, non pœnas æternas sustineat, sed gaudia æterna possideat.* Quarum precum rationem non aliam videt Salmero, nisi sæpe deprecantes ea verba fundere, quæ quorsum tendant, & quid postulent, ipsi prorsus ignorent. Elegantissime sane, & vt constantem Iesuitam decuit.

XXIX. Et, his omnibus obseruatis, sperent se Papistæ, nullo opponente, victoriam reportaturos huius conclusionis. Si orandum pro mortuis: Ergo, Purgatorium est? Discerent saltem à Græcis, quibus semper hæ frequentatæ preces: nunquam persuasum Purgatorium.

XXX. Confirmatur quinto, ab Anniuersariis, siue annuis oblationibus. Nam hæ festiuæ fuerunt: quo quid absurdius, si in tormentis ii, pro quibus offerebantur; & quidem maioribus, quam quæ vlla excogitari possint in hac vita? Nam, eiusmodi animæ lugendæ erant potius. Disce ab Origenis 3. in Iobum: *Priores diem natiuitatis celebrant, vnam vitā diligentes, & aliam post hanc non sperantes. Nunc vero nos non natiuitatis diem celebramus, cum sit dolorum atque tentationum introitus: sed mortis diem celebramus, vtpote omniū dolorum depositionem, atque omnium tentationum effugationem. Diem mortis celebramus, quia non moriuntur hi qui mori videntur. Propterea & memorias Sanctorum facimus & parentum nostrorum, vel amicorum in fide morientium, deuote memoriam agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quam etiam nobis piam consummationem in fide postulantes. Sic itaque non diē natiuitatis celebramus, quia in perpetuo viuent ij qui moriuntur. Celebramus nimirum, religiosos cum Sacerdotibus conuocantes, fideles vna cum clero: inuitantes adhuc egenos & pauperes, pupillos & viduas saturantes, vt fiat festiuitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus, nobis autem efficiatur in odorem suauitatis in conspectu æterni Dei.* Hactenus Origenes.

XXXI. Dignus notatu locus, in quo habes, & celebritatem, & festiuitatem: & quidem oppositam ebritati, festiuitatique Paganorum in diebus natiuitatis: habes memoriam requiei: habes omnium dolorum depositionem, omnium tentationum effugationem: denique, habes imaginem, imo originem dierum festorum, hodie nonnisi iis dicatorum, qui Sancti sunt appellati ἐξαιρέτως. Et tamen ne putes paucorum quorundam priuilegium fuisse, peculiariter indultum ab Ecclesia: habes non tantum Sanctos, sed habes insuper parentes, habes amicos in fide morientes: vt noris esse priuati affectus, priuatæque deuotionis.

XXXII. Atque hinc lucem sumit illud Tertulliani de Corona militis: *Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, annua die facimus.* Nam illud, *pro natalitiis*, est ἀντὶ τῶν γενεθλίων, &, vt recte Iunius, *pro eo quod Ethnici celebrabant natales suos:* siue, *quæ fiebant illorum natalitiorum loco.* Omnino ad mentem Origenis. Nam Renatus Laurentius, nimis quam allucinatus, dum annotauit ethnicum id fuisse aliquandiu toleratum, post damnatum. Nam, appellari solita Natalitia Sanctorum, idem obitus, testes Alcuinus, de diuinis officiis capite *de sexta feria:* Amalarius Fortunatus, de Ecclesiasticis officiis lib. 4. c. 35. Rabanus Maurus, de Institutione Clericorum lib. 2. c. 43. Iste, *Dicuntur*, inquit, *Sanctorū festiuitates natalitia, & merito. Quomodo enim consuete nasci dicitur, cum quis de vtero matris procedens in lucem egreditur: ita rectissime potest natus dici, qui à vinculis carnis solutus, ad lucem sublimatur æternam.* Quæ etiam ratio adfertur à Nicolao ad consulta Bulgarorum c. 5.

XXXIII. Scio ab his agi peculiariter de solennibus beatorum Martyrum, vel Confessorum, sed id vitium dico fuisse æui sequioris. Cui oppono, & Tertullianum, & Origenem, qui longe latius produxerant, & testes sunt eorum quæ consueuerant fieri suis temporibus, id est, primis Ecclesiæ seculis: cum nullus adhuc vel nominatam audiuisset Canonizationem Sanctorum: sed priuata deuotione celebrarentur exitus in Christo morientium. Celebrabantur autem cum festiuitate, & gaudio, eo quod denascentes seculo, nascerentur cœlo: quo nihil esse potest magis aduersum Purgatorio.

XXXIV. Eodem pertinet Cypriani Epist. 66. *Episcopi antecessores nostri censuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret: ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec Sacrificium pro dormitione eius celebraretur. Neque enim apud altare Dei meretur nominari in Sacerdotum prece, qui ab altari Sacerdotes, & ministros voluit auocare.* Nam, pro dormitione offerre, quid esse potest, quod accedat ad Purgatorium? Ambigua quidem phrasis: vel quia obdormiat: vel vt obdormiat, sed hoc posterius absurdum: nam, quis statum beatitatis, dormitionem appellauit? Aut quando,

Vbi preces auditæ pro aliquo vt dormiret? Alterum igitur restat: & verum: quia orabatur ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων: Ergo offerre pro dormitione, est, pro iis qui dormiunt Dormiunt autem in Purgatorio? Valde, opinor, secure, & in vtramque aurem.

XXXV. Eodem referendus Epiphanius contra Aerium; cui tanquam Achilleo clypeo, confidunt. Is dicit (ait Bellarminus) memoriam fieri in Ecclesia omnium defunctorum fidelium, tam peccatorum, quam iustorum. Peccatorum quidem, vt illis à Deo misericordiam imploremus. Iustorum autem, vt eos à Christo separemus. Peltanus, tria in Epiphanio notanda: preces spiritibus prodesse, etiamsi non totam semper eorum culpam absumant. Pro defunctis orare, vt à peccatis absoluantur, ceremoniam esse à Patribus, hoc est, Apostolis, eorumque successoribus, acceptam. Ecclesiam necessario hoc pietatis officium defunctis impendere. In quibus vix quicquam est sinceri, aut expers Iesuiticæ artis.

XXXVI. Recito locum: quem iam Iunius & recitauit, & iudiciose excussit. Aerium accusauit, quod exprobraret Catholicis recitari nomina defunctorum, τίνι τῷ λόγῳ μετὰ θάνατον ὀνομάζετε ὀνόματα τεθνεώτων; *Qua ratione post mortem recitatis nomina mortuorum?* Et disputabat: εὔχεται γὰρ, φησὶν, ὁ ζῶν, ἢ οἰκονομίαν ἐποίησε, τί ὠφεληθήσεται ὁ τεθνεώς; εἰ δὲ ὅλως εὐχὴ τῶν ἐνταῦθα τοὺς ἐκεῖσε ὤνησεν, ἄρα γοῦν μηδεὶς εὐσεβείτω μηδὲ ἀγαθοποιείτω: *Si orat enim, inquit viuens, aut dispensationem fecit, quid profuerit mortuo? Si vero omnino preces eorum, qui hic sunt: pro illis sunt qui istic sunt: igitur nemo sit pius, neque boni quicquam faciat: sed acquirat amicos quosdam per quem vult modum, aut per pecunias persuadens, aut amicis id in obitu demandans, & orent pro ipso:* ἵνα μή τι ἐκεῖ πάθῃ, μηδέ τι ὑπ' αὐτοῦ γενομένων τῶν ἀνηκέστων ἁμαρτημάτων ἐκζητηθῇ: *vt ne quid illic patiatur, neque immedicabilia peccata ab ipso perpetrata requirantur.*

XXXVII. Hæc erat Aerii querela. Audiamus Epiphanium: sed ex Græcis. Nam Cornarius valde peccauit: ἔπειτα δὲ περὶ τοῦ ὀνόματα λέγειν τῶν τελευτησάντων, τί ἂν εἴη τούτου προυργιαίτερον; τί τούτου καιριώτερον, καὶ θαυμασιώτερον; πιστεύειν μὲν τοὺς παρόντας, ὅτι οἱ ἀπελθόντες ζῶσι, καὶ ἐν ἀνυπαρξίᾳ (ἀνυπαρξίᾳ) οὐκ εἰσὶν, ἀλλ' εἰσὶ καὶ ζῶσι παρὰ τῷ δεσπότῃ, καὶ ὅπως ἂν τὸ σεμνότατον κήρυγμα διηγῆται, ὡς ἐλπίς ἐστιν ὑπὲρ ἀδελφῶν εὐχομένοις ὡς ἐν ἀποδημίᾳ τυγχανόντων. ὠφελεῖ δὲ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν γινομένη εὐχή, εἰ καὶ τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων μὴ ἀποκόπτῃ· ἀλλ' οὖν γε διὰ τὸ πολλάκις ἐν κόσμῳ ἡμᾶς ὄντας σφάλλεσθαι ἀκουσίως τε καὶ ἑκουσίως, ἵνα τὸ ἐντελέστερον σημανθῇ. καὶ γὰρ δικαίων ποιούμεθα τὴν μνήμην, καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν· ὑπὲρ μὲν ἁμαρτωλῶν, ὑπὲρ ἐλέους Θεοῦ δεόμενοι· ὑπὲρ δὲ δικαίων, καὶ πατέρων, καὶ πατριαρχῶν, προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν, καὶ μαρτύρων, καὶ ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων τε, καὶ ἀναχωρητῶν, καὶ παντὸς τοῦ τάγματος, ἵνα τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀφορίσωμεν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων τάξεως διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς, καὶ σέβας αὐτῷ ἀποδιδῶμεν. Iunius vertit ad hunc modum: *Deinde vero de eo quod nomina dicuntur defunctorum, quid hoc instituto fuerit præstabilius? quid hoc oportunius & admirabilius? tum quod qui adsunt credunt defunctos viuere, neque esse in conditione eorum quæ desiuerunt esse, sed eos esse & viuere apud Dominum: idque vt honestissima illa prædicatio enarrari possit, spem esse iis qui orant pro fratribus, ac si in peregrinatione existerent: tum quod oratio facta pro illis prodest, etsi omnino crimina non abrumpit, saltem vt significetur status perfectior, quia cum in mundo sumus, sæpe voluntarie labimur. Etenim pro iustis mentionem facimus, & pro peccatoribus. Ac pro peccatoribus quidem sunt recurrentes*, (siue respicientes, δεόμενοι) *ad misericordiam Dei. Pro iustis vero & Patribus, & Patriarchis, Prophetis, & Apostolis, & Euangelistis, & Martyribus, & Confessoribus, Episcopis, & Anachoretis, & ordine vniuerso, vt Dominum Iesum Christum separemus ab aliorum hominum ordine, propter honorem qui debetur ipsi, & vt gloriam reddamus ipsi.* Porro hanc consuetudinem à Patribus paulo post accersit: ἀναγκαίως ἡ ἐκκλησία τοῦτο ἐπιτελεῖ, παράδοσιν λαβοῦσα παρὰ πατέρων: *Hoc Ecclesia necessario obseruat, accepta traditione à Patribus.*

XXXVIII. Hæc Epiphanius: etsi fatear in Græcis salebras esse, à quibus cum non feliciter expediuisset se Cornarius, Iunius videri possit, ne ipse quidem omnibus satisfacere. Sed aduersarii, profecto, intolerabili sunt audacia. Primum, quo iure Peltano τὸ παρὰ πατέρων significat; *ab Apostolis?* Non is solet vsus esse. Et certe longe augustius futurum erat, & vtilius Apostolorum ipsum nomen Epiphanio: qui etiam libentius vsurpasset, vt alias sæpe. Sed non ausus est tam manifeste mentiri. Itaque contentus Patrum nomine, quo comprehendi possunt etiam qui haud ita pridem decessere. Imo eorum solet esse perfugium, qui ad Apostolos vsque autores non possunt assurgere: imo, ne certos quidem autores obtendere: sed, cum vestigia diligentius examinant, tandem in confusam multitudinem, & certam, vt ita dicam, incertitudinem desinunt.

XXXIX. Obseruabat iterum Peltanus dictum Epiphanio, has preces prodesse spiritibus. Ast ego nusquam lego. Prodesse lego: sed ipsis spiritibus prodesse, iterum dico nusquam legere; ne in Cornarii quidem versione. Obseruauit tertio, orari pro defunctis, vt à peccatis absoluantur: quæ mera impostura. Denique, obseruauit Ecclesiam hoc pietatis officium defunctis impendere: eadem audacia. Quæso, vos Iesuitæ, quando incipietis tandem cum bonis bene agere? Quando vobis tandem fides erit Christiana potius, quam Punica? Dixit, τὴν ἐκκλησίαν ἀναγκαίως τοῦτο ἐπιτελεῖν: nũ dixit, τοῖς τεθνηκόσιν ἐπιτελεῖ, quod tu dixisti, *defunctis impendere*. Cur non ergo viuis impendere potius? Id est, hoc ipsum, quicquid est officii, circa mortuos in gratiam viuorum esse institutum? Rides? Atqui Epiphanius nullas alias vtilitates enumerauit, quam quæ ad viuos redirent. Credi eos, qui decesserunt, viuere, & viuere apud Dominum: & spem esse reliquam de fratribus, tanquam peregrinatum profectis. Dic, Iesuita, quid horum est, quod vtile sit defunctis: & tu id defunctis præstari dicas, cuius quæcunque est vtilitas, nonnisi viuorum est?

XL. Orari pro defunctis, vt à peccatis absoluantur, vnde colligis? Ex duobus, puto. Primo, quia dictum, ὠφελεῖ δὲ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν γινομένη εὐχή, εἰ καὶ τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων μὴ ἀποκόπτῃ. Deinde: περὶ ἁμαρτωλῶν, ὑπὲρ ἐλέους Θεοῦ δεόμενοι. Vtrumque præter rationem. Nam in primo, mirum quam procul discedas ab Epiphanii mente: cuius absurde sermonem abrumpis: quasi sensus esset: Prodest, etsi non omnino peccata dimittat: videlicet, quia saltem aliqua ex parte. Atqui id putidum est. Nam sequitur statim ἀλλ' οὖν γε: quæ phrasis est pro aduersatiua particula, vt sensus sit, Non prodest ad peccata interrumpendum: sed prodest, vt significetur status perfectior. Quod cum dicit, concedit Aerio obiectionem ab absurdo, de non inquirendis peccatis: quasi diceret: Fateor, eo non prodesse, vt peccata non inquirantur: sed nego propterea nihil prodesse. Nimirum, quia alius ille vsus sit, testificandæ perfectionis alterius vitæ.

XLI. In altero, ὑπὲρ ἐλέους Θεοῦ δεόμενοι, phrasis est dura, & inusitata: adeo vt vix coniici queat, quid significet. Cornarius vertit: *Misericordiam Dei implorantes*: longissime à verbis discedens: nam, nec δεόμενοι est implorantes: & τὸ ὑπὲρ negligitur omnino. Iunius dixit, *recurrentes ad misericordiam Dei*, verbi significatione seruata, sed vim præpositionis declinans: quæ certe in omnes partes durior est: etiamsi legas δεώμενοι. Sed si videtur sensus esse, orationes concipi pro peccatoribus, ratione habita misericordiæ Dei: non sicut explicauit Iunius, vt perfectior sit status peccatorum quidem per misericordiam, iustorum autem per gratiam. Nam hæc disparatio insolita est gratiæ & misericordiæ: neque Epiphanius in altero membro gratiam nominauit. Sed, puto, de iustis nihil erat necesse causam reddere? quia nulla suberat, absurdi suspicio. Et Aerius nonnisi de peccatis erat loquutus. Itaque de peccatoribus vt absurdum tolleret, nominanda fuit misericordia Dei: quasi diceret, absurdam non posse videri memoriam mortuorum in fide, etiam peccatorum, nisi iis qui misericordiam Dei nullam considerarent: sed hæc si sit, qualis esse prædicatur in Scripturis, tum nihil esse absurdi: nempe, quia hæc misericordia deleuerit eorum peccata. Itaque, postulari remissionem peccatorum, diuinarunt Sophistæ de suo, & ex præiudicio Purgatorii, quod impugnatur: at nos, supponi remissa peccata asserimus, ex perpetua Scripturæ doctrina, & Ecclesiæ fide.

XLII. Vnum agnoscimus: nempe dictum ab Epiphanio, hoc quicquid est officii necessario ἐπιτελεῖν τὴν ἐκκλησίαν, Ecclesiam obseruare, peragere. Nec nos mouet: qui scimus Epiphanium traditionibus nimium detulisse: cum nos pro certo habeamus, nihil esse in Ecclesia proprie necessarium, præter ea quę Christus & Apostoli mandarunt. Nec vero aduersarios iuuat, cum hic ritus nihil eorum habeat quæ pertinent ad Purgatorium Papistarum, Et nos, si restitueretur in integrum, vt ex eo solæ quærerentur vtilitates, quas obseruauit Epiphanius, non inuiti aut continuatum videremus, aut etiam restitutum admitteremus. Nam & Goulartius ad Cypriani 66. admonuit, Etiam in nonnullis Ecclesiis, Catholicę & Apostolicę membris, hunc morem obseruari, vt fratrum, vel eadem, vel præcedenti die defunctorum, nomina palam edantur, toto cœtu audiente, & subiiciatur breuis exhortatio de humana fragilitate, de meditatione mortis, de vitæ æternæ præstantia: vt subiecto illo speculo, pii magis ac magis in officio contineantur. Alibi nihil eiusmodi fieri scimus, nimirum quia nec præceptum à Christo aut Apostolis: & terrent nos vestigia horrendæ superstitionis, in quam prima illa nec mala obseruatio degenerauit tandem, qui metus vtinam esset de nihilo. Sed profecto, etiam litus odit, qui in alto naufragium fecit.

Cap. XXV.

Argumenta contra Purgatorium inutilia.

I. Atque hic finis esto Papisticæ altercationis, non prolixioris, quam vanioris. Veritas solidiore delectatur, quam operosiore disputatione, quo nostra hæc contra Purgatorium breuior est futura. Nam nec, quæ olim dicta, de pœnis residuis post culpæ remissionem, placet repetere; nisi si nos nouæ solutiones coegerint.

II. Primo statim loco Bellarminus hoc refutandum suscipit argumentum: quod neque Peltanus neglexit. Psalm. 127. *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini*: non igitur Purgatorium intercedit inter mortem fidelium, & cœlestis hæreditatis consequutionem. Respondet, tractari eo Psalmo de generali resurrectione, teste Augustino: & significari, tunc continuo apparituram hæreditatem Domini, cum dormierint per corporalem resurrectionem omnes electi.

III. Nempe existimauit Bellarminus non sufficere nos nostræ causæ, nisi ipse iuuaret, & de suo commodaret argumenta. Admodum liberaliter nisi essent ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα. Itaque quibus necesse est timere Danaos & dona ferentes, quique scimus, non omne argumentum, vt Sophistam, sic virum bonum decere, liberalitatem respuimus Iesuiticam, nostra ipsi forte contenti. Certe id argumenti, vndecumque tandem sit expiscatus Sophista, nunquam sumus admissuri, apud quos maiori in honore Scriptura est, quam vt tam nequiter ea possimus abuti. Quid? ignorabatne Bellarminus hærere nos fontibus Hebraicis, & Latinæ editionis allucinationes non admittere? Atqui hæc manifestissima est. Nam pro eo, quod Latine legimus: *Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Quum dederit dilectis suis somnum: ecce hæreditas Domini, filij: merces, fructus ventris. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum*: scimus Hebraice haberi: *Frustra vobis maturantibus surgere, tardantibus sedere, edentibus panem dolorum: sic dabit dilecto suo somnum. Ecce hæreditas Iehouæ, filii merces, fructus ventris: sagittæ in manu potentis, ita filii iuuentutum.*

IV. Et, vt misereamur Augustini, qui, vt potuit, luctatus est contra editionis, quam præ manibus habebat, obscuritatem, multo cum sudore, anquisito aliquo commodo sensu: sic Bellarmini odimus ingenium, cui nihil placeat, nisi quod remotissimum à mente Prophetæ: quam si nollet à Caluino discere, Mollerone, aut aliis nostris: at non dedignaretur à suis, Genebrardo, Iansenio, Lorino. Iansenio sic argumentum concipitur: *Præsenti Psalmo Propheta, vt ad colendum Deum & fidendum ei vnice inuitet, canit, sine Dei beneuolentia frustra esse omnem conatum, curam, & laborem hominis, quem vel in paranda sibi domo & familia, vel in curanda republica, vel in quærendis vitæ necessariis, suscipit: diligentibus autem Deum omnium rerum securissimam abundantiam, liberosque, & eos valentes, atque frugi, obuenire à Dei bonitate.* Post annotat. 3. *Significatur hic per somnum, securitas cum omnium rerum abundantia; quemadmodũ & in Psal. 4. Opponit n. somnũ ei, quod prius dixit de iis qui cũ solicitudine*

magna

magna vanos perferunt labores proparandis vitæ necessariis. Haud aliter Genebrardo argumentum est: *Nec familiam, nec vrbem custodiri, nec liberos haberi citra Dei fauorem & donum.* Annotatio: *Frustra id tam sedulo, & studiose facitis: ac vanum est vobis ante lucem surgere ad rem faciendam, ad vos tuendos: in eo tardissime pernoctare, & labores ad multam noctem pertrahere, sicque panem multo dolore comedere.* Post: *Antithesis superiorum. Contra, dilectis suis Dominus dat opes, & liberos, velut per somnum, & quietem, id est, sine multa molestia, ærumna, & anxietate. Nempe, vt quærant regnum Dei primum, deinde sperent sibi, summa cum facilitate, cætera à Domino adijcienda.*

V. Quid igitur? Nempe somnijs allegoricis nimium indulsit Bellarminus. Peltanus autem iudiciosior; qui cum aliter; tum appositè solutionem ab hoc isto sensu literali: *Ad literam*, inquit, *significatur frustra eos niti, quicunque, secluso Domino, nituntur, vt qui tota illa sua sedulitate, animique anxietate, nihil effecturi sint, quod alicuius sit momenti: cum interim Dominus dilectis, quales sunt qui spem omnem in ipsum reijciunt, totique ex illo dependent, citra tantam solicitudinem, tantamque animi inquietudinem, ac defatigationem, omnia ad vitam honeste sustentandam necessaria suppeditare queat, & suppeditare quoque soleat.* Et *Hunc sensum*, inquit, *non ea solum efflagitant, quæ hæc antegrediuntur, sed ipsi quoque Scripturarum fontes.* Et nos sane huic acquiescimus solutioni: contenti, prorsus absurdum hinc esse contra Purgatorium argumentum.

VI. Non dissimile iudicium alterius loci ex vndecimo Ecclesiastis: *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit*: quem nobis pro argumento commendant Bellarminus, Peltanus, Salmero, Costerus, Bunderius. Soluunt non vno omnes modo. Bellarminus: agi de morte corporali: nempe, homines necessario morituros, nec per se vnquam surrecturos. Sin ad animam accommodare placeat: tum qui in Purgatorium eunt, cadere ad Austrum: quo somnio Costerus est delectatus, & Peltanus. Vel negandum, omnes cadere ad Austrum, vel Aquilonem. Et hinc, credo, dictum Salmeroni, iustum, qui cadit ad Austrum, & iniustum, qui ad Aquilonem, ibi futuros perpetuo: secus vero, qui in locum intermedium. Bunderius maluit, significare statum animæ in charitate, vel sine charitate: quia post mortem charitatem perdere, vel de nouo sibi acquirere valeat nemo. Denique, nihil officere Purgatorio, demonstrat Bellarminus; quia alioquin officeret sinui Abrahæ, siue Limbo Patrum.

VII. Sed nos hac saltem laboris parte facile Sophistas leuassemus: nisi nostro beneficio nollent quieti esse Sophistæ. Non enim videre possumus, quid in hoc sit argumento virium: nisi procul discedamus à contextu: & his verbis ab eo discerptis sensum affingamus, cui neque præcedentia consonent, neque sequentia respondeant: sed omnia ἀπροσδιόνυσα. Manifestum, proxime præcedentibus agi de beneficentia, & liberalitate. Sequentia autem: *Qui obseruat ventum, non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet*; quid ad statum animæ post mortem?

VIII. Nihilominus effecerunt Veteres nonnulli, vt potuerit videri non penitus esse ab hac controuersia locus alienus: dum, nulla habita ratione circumstantiarum, hæc per se & seorsim verba sibi permiserunt explicanda. Obseruauit Sixtus Senensis, annotatione 214. libr. 5. Bibliothecæ: *Hieronymus*, inquit, *in Ecclesiasten hæc verba edisserens, inuenire videtur post hanc vitam nullum esse locum, ex quo animæ, cum ad ipsum peruenerint, amplius exire queant: sic enim apud eum scriptum est, In locum vbi ceciderit lignum, ibi erit: vbicunque enim tibi locum præparaueris, futuramque sedem siue ad Boream, siue ad Austrum, ibi cum mortuus fueris, permanebis. Tu enim quasi lignum, quamuis longæuus sis, non eris in perpetuum, sed subita vi ventorum, ita mortis tempestate subuersus, vbicunque cecideris, ibi iugiter permanebis: siue te rigidum & trucem, siue clementem & misericordem vltimum inuenerit tempus. Olympiodorus, in commentariis libri & loci huius, Hieronymo subscribit, his verbis. In quocunque igitur loco, seu illustri, seu tenebroso, hoc est, siue in turpi scelerum statione, siue in honesta virtutum, deprehendatur homo cum moritur, in eo ordine atque gradu permanet in æternum. Nam, vel requiescit in lumine felicitatis æternæ cum iustis, & Christo Domino; vel in tenebris cruciatur cum iniquis, & principe eorum Diabolo.* Hactenus Sixtus. Lorinus, commentariis in eum locum, Hieronymo & Olympiodoro socios addit omnes Latinos ferme. Hæc illa expositio est, qua nostrorum nonnulli vsi sunt aduersus Purgatorium, non autem locus ipse. Itaque candidior Sixtus, *Hæc testimonia* (non hoc testimonium) *proferre solent Lutherani aduersus Catholicam assertionem de Purgatorio.* Et vero Pellicanus præiuit: *Consequenter Hieronymus lignum quod in hac vita corruerit, & conditione mortalitatis fuerit abscissum, aut peccauit ante, dum staret, & in Boreæ parte ponitur, aut si dignos Austro fructus attulit, in plaga iacebit Australi: nec est aliquod lignū, quod aut ad Aquilonem non sit, aut ad Austrum. Non igitur medius status, quem quæstus & Gentilium fabulæ statuerunt, vt purgentur pœnis post hanc vitam animæ peccatorum, si suis in hac vita non satisfecerint operibus, vel non habeāt pecunias vnde redimant indulgentias plenarias, vel ter tertias partes peccatorum, si cucullas monachorum morituri, vel mortui superinduant. Ridiculum certe.* Nempe igitur debuerat Bellarminus hoc quicquid est argumenti accensere ijs, quæ ducuntur à Patribus, non à Scriptura; si candide voluisse tagere nobiscum.

IX. Sed vtcumque ille sibi melius consultum putarit, videamus solutiones. Agi contendit de morte corporali. Hæc enim prima est. Sed à quo, inquam? A Salomone? Velim probari. Quanquam quid opus? quandoquidem à Salomonis mente nullum argumentum est. An igitur ab Hieronymo, & Olympiodoro? Falsum. Nam hi manifeste agunt de statu animarum post mortem: *Vbicunque*, aiebat Hieronymus, *tibi locum præparaueris, futuramque sedem.* Olympiodorus: *Siue in turpi scelerum statione, siue in honesta virtutum:* Et iterum: *In lumine felicitatis æternæ, vel in tenebris.* Hæccine mors corporalis?

X. Qui ad Purgatorium detruduntur, omnes cadere ad Austrum, mira subtilitas, nec nisi Iesuitis facilis. Vt per Austrum significetur Paradisus, per Aquilonem infernus: vt Purgatorium pertineat ad infernum: & tamen cadere in Austrum dicatur, qui abit in Purgatorium. Atqui Xenophon, Anabaseos 5. Ὑμεῖς ἐπίστασθε δήπου ὁπόθεν ὁ ἥλιος ἀνίσχει, καὶ ὅποι δύεται, καὶ ὅτι ἐὰν μέν τις εἰς τὴν Ἑλλάδα μέλλῃ ἰέναι, πρὸς ἑσπέραν δεῖ πορεύεσθαι· ἐὰν δέ τις βούληται εἰς τοὺς βαρβάρους, τοὔμπαλιν πρὸς ἕω. ἔστιν ἂν ὅστις τοῦτο δύναιτ' ἂν ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι, ὡς ὁ ἥλιος ἔνθα μὲν ἀνίσχει, δύεται δ' ἐνταῦθα, ἔνθεν δὲ δύεται, ἀνίσχει δ' ἐντεῦθεν, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτό γε ἐπίστασθε, ὅτι ὁ βορέας μὲν ἔξω τοῦ Πόντου εἰς τὴν Ἑλλάδα φέρει, νότος δὲ εἴσω εἰς Φᾶσιν, καὶ ἀεὶ λέγετε ὅτε ὁ βορρᾶς πνεῖ, ὡς καλοὶ πλοῖ εἰσι, καὶ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ἑλλάδα· τοῦτο οὖν ἔστιν ὅπως τις ἂν ἐξαπατήσαι, ὥστ' ἐμβαίνειν ὁπόταν νότος πνέῃ, *Vos scitis sane vnde Sol oriatur, & qua occidat: Et in Græciam ituro, eundem esse occidentem versus: ad Barbaros vero, contrario itinere ad Orientem. Potestne igitur quisquam vobis imponere Solem illinc oriri, istac occidere, an illac occidere, istinc oriri? Quin & hoc manifestum, Boream extra Pontum in Græciam ferre, Austrum vero intra ad Phasin: semperque ita dicitis, Flat Boreas: Ergo secunda est in Græciam nauigatio. Quis igitur possit vos ita decipere vt ascendatis flante Austro?* Frustra es, Xenophon. Nam Iesuitæ docent, eum tendere in Boream, qui ad Austrum vertat iter: & eum petere Græciam ad Occidentem, qui Phasin in Orientem. Neque verentur ne se quisquam arguat imposturæ. Adeo mutata sunt tempora: aut si non tempora, saltem ingenia.

XI. Sed enim, falsus sit Xenophon: & contra esto, vt hodie Hispanis iter in Orientem ad Molucas, per Occidentem ad Cubam: quanquam vix quadrare possit Paradiso; ad quem per inferos non datur περιήγησις: sed ἀναστροφὴ potius, quæ emensum iam iter remetiatur: quomodo, si Hispani in Siciliam profecturi, primo impetu captarent Canarias. Sed esto hoc tamen. At contra sunt Hieronymus, & Olympiodorus. Primum, teste Sixto: Videntur, inquit, innuere post hanc vitam, nullum esse locum, ex quo animæ amplius exire queant. Quid ais? Purgatorium, estne locus post hanc vitam? Ergo, ijsdem autoribus, nullus ab eo exitus: aut, si ab eo exitus; Ergo, aliquis esset post mortem locus, vnde exire liceret. Et Sixti verba, verba confirmant Hieronymi: *In locum vbi ceciderit lignum, ibi erit.* Quid enim? Caditne anima in Purgatorium, an non? Si non: ergo id nullum est: si cadit, ergo ibi erit. Verba item Olympiodori: *In quocunque loco deprehendatur cum moritur, in eo ordine atque gradu permanet in æternum.* Hoc illo disertius.

XII. Expeditius fuit negari, omnes cadere vel ad Austrum, vel ad Aquilonem: sed quosdam inter vtrunque. Nempe, inquam, vel ad Orientem, vel ad Occidentem. Sed hoc verum in Geographia: vbi quatuor plagæ perpetuæ: sed in salutis mysterio, quatuor plagas, quatuorve Cardines, quis audit nominatos? Quis plures, duobus oppositis? Et vero inferos cœlos oppositos ἐκ διαμέτρου, quis non concepit? Atqui, Purgatorium ad Inferos pertinere, constans Papistarum disputatio est. Cadunt ergo in Aquilonem, quicunque in Purgatorium. In ea enim oppositione directa linea concipienda est, cuius sint & πέρατα, & τὰ διὰ μέσου. Sed ijs positis, ab vno puncto in ea signato, quæcunque alia puncta sunt, necessario pertinent ad alterutrum extremorum. Sic, ijs qui Romæ, non tantum Australe est Caput bonæ spei extremum orbis cogniti in eam partem: sed etiam Sicilia ad ipsas, vt ita dicam, Romæ portas: Aquilonaris autem non solum terrarum vltima Thyle: sed etiam Germania. Qua ratione, nisi prorsus ridicula sit metaphora Austri & Aquilonis, necesse est Purgatorium esse, positis in hac vita, ad Aquilonem, si ad Aquilonem infernum sit damnatorum.

XIIII. Confirmatur ex verbis Olympiodori: qui, metaphoram explicans, exponit virtutum stationem, & scelerum. Nam Purgatorium, profecto, non est statio virtutum: quia, ob virtutes nemo vnquam it ad Purgatorium: est enim locus puniendorum peccatorum; quę quidem in virtutibus numerari nō possunt. Quare, si statio scelerum est ad Aquilonem, necesse est Purgatorium ad Aquilonem esse.

XIV. Intelligendum statum animæ in charitate, vel sine charitate, maluit Bunderius: nempe, quia legit in Hieronymo: *ibi iugiter permanebis, siue te rigidum, & trucem, siue clementem & misericordem, vltimum inuenerit tempus.* Sed manifestum est, Hieronymum distinxisse locum ipsum à causa, propter quam in eum deueniatur. Deuenire enim ad Aquilonem truces & rigidos, ad Austrum clementes, & misericordes: & non mutare locum ab Aquilone ad Austrum illos, ab Austro ad Aquilonem istos. Itaque, mutatio non referenda ad ipsas truculentiæ, & misericordiæ qualitates, sed ad locos potius: siue, vt Olympiodorus loquebatur, ad ordines & gradus.

XV. Egregie vero Bellarminus, non officere Purgatorio, quia similiter officeret Limbo Patrum. Sic potenter ex falso, falsum. At nos paucis: officit vtrique, & Limbo & Purgatorio: vterque enim locus, fabula.

XVI. Peltanus etiam nobis de suo largitur argumentum, ductum ab eo, quod apud Paulum, & alibi, mors iustorum, somnus dicatur. Respondet autem, eo factum, vt resurrectionis mysterium confirmetur: nimirum, quia, vt qui naturali sopore correpti, non æternum dormiunt, sed tantum ad tempus: ita, qui in Christo moriuntur, mortuique in puluerem rediguntur, nō ęternum in puluere hęsuri sint: sed magna illa, & horribili tuba omnes denuo euigilaturi, perinde ac si nunquam fuissent mortui, sed alto quodam diuturnoque sopore pressi.

XVII. At nos, etsi nimium arctis cancellis, generalem doctrinam cohiberi non probamus: quia nimirum, hoc, quicquid est resurrectionis, non est proprium ijs, qui in Christo moriuntur; sed commune omnibus omnino hominibus morientibus, etiam extra Christum: tamen non videmus nos quidem, quid id argumentum faciat contra Purgatorium. Non enim somnus obstat pœnis: alioquin hunc somnum impij non dormirent, in inferno positi; ideo, neque resurgerent: sed tantum somnus pacis: de quo tamen non agit argumentum particulariter. Itaque, valeat sane argumentum.

XVIII. Ne illud quidem Apocalypsis decimo: *Iurauit Angelus per viuentem in secula, quia tempus non erit amplius*: videtur esse aptum: etsi Suthiuus non omiserit. Nam, vere Costerus monet, Angelum loqui de extremo iudicio, post quod cessabit mutabilitas temporis, & æternitas erit vbique perpetua. Aretas: ὅτε γὰρ μέλλει σαλπίζειν ὁ ἕβδομος ἄγγελος. τότε καὶ τὰ χρονικὰ διαστήματα ἐκλείψει: *Cum enim clanget tuba septimus Angelus, tunc interualla temporum deficient.* Quanquam hæc possunt esse obscura, vt pleraque alia in eo libro. Et fortasse alij verius, non absolute, nullum futurū tempus, intelligunt: sed nondum futurum id tempus. Quod confirmatur ex sequentibus, in

quibus veritas Græca,paulo aliter est quam editio Latina: *Sed in diebus vocis septimi Angeli* nempe,id tempus futurum est *quum cœperit clangere, consummandum esse mysterium Dei,sicut annuntiauit seruis suis Prophetis.* Itaq;, mittamus hoc sane.

XIX. Ne illud quidem,Ecclesiastis 9. *Nec opus,nec ratio,nec sapientia,nec scientia,erunt apud inferos:* video ego quidem possum,quid contra Purgatorium prodesse queat. Nam, vel de animabus est dictum;vel de corpore. De animabus,falsum:nam,& rationem,& sapientiam,& scientiam, quis auferat beatis? Si de corporibus, vt videtur, quia hæc dici vere possunt, בשאול,in sepulcro;quid ad rem? Itaque,alijs libens relinquo;si qui eo delectentur.

Cap. XXVI.

Vera argumenta contra Purgatorium.

I. His omissis argumentis,siue inutilibus,siue incertis: solidiora deinceps erunt. Ezechiel. 18. *Cum auersus fuerit impius ab impietate sua, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Potens argumentum: sed ita explicandum. Si est aliquod Purgatorium post hanc vitam; ergo est eorum, qui moriuntur,vel pœnitentes,vel impœnitentes. At neutrorum. Ergo omnino non est. Consequentia patet,quia pœnitentes,& impœnitentes opponuntur ἀντιφατικῶς,adeo,vt nullum admittatur medium.

II. Assumptum probatur per partes. Nullum enim impœnitentibus Purgatorium est,concedentibus ipsis Papistis. An igitur pœnitentibus? Negat Deus per Prophetam. Nam,si ijs sit Purgatorium; ergo & pœna. At hoc falsum. Quia,si puniret Deus,ergo meminisset peccatorum: At Deus testatur,se non recordaturum vllorum peccatorum,quę admiserint ij, qui pœnitentiam egerint: Ergo,inquam,nulla est istis pœna: nullum Purgatorium.

III. Solutio Bellarmini negat postremi syllogismi assumptionem; quæ asserit nullam pœnitentibus pœnam. Et probationem, quæ ponit,si puniret, ergo meminisset peccatorum,impugnat gemina ratione. Priori, quia,non recordari iniquitatum,nihil sit, quam seruare amicitiam cum eo qui peccauit. Et hoc probat. Quia,si recordari iniquitatum,esset, punire mala merita; ergo recordari iustitiarum,esset,remunerare bona merita. At hoc non concedunt,inquit,aduersarij,ne merita iustorum admittere cogantur:ergo non debent itidem concedere,recordari iniquitatum,esse,punire iniquitates. Nam Ezechiel eodem modo loquitur de iustitia,deque iniquitate.

IV. Altera:quia recordari iniquitatum,non sit,punire tantum, sed punire in æternum. Probat:quia ibidem legimus, Si iustus auerterit se à iustitia,omnes iustitiæ eius non recordabuntur. At non verum, nullas iustitias impiorum remunerari vllo præmio,sed tantum æterno. Nam,remunerationem temporalem,docent Patres. Chrysostomus,homil. 67. ad populum Antiochenum: Hieronymus,in c.29. Ezechielis: Augustinus, 5. de Ciuitate c. 15. Gregorius, homil. 40. in Euangelia. Et id ipsum colligitur ex Lucæ 16. *Recepisti bona in vita tua.*

V. Instamus,ex ipsis aduersarij verbis. Non meminisse peccatorum,est, conseruare amicitiam cum eo qui peccauit. At Deus puniens eum, qui peccauit,non conseruat amicitiam. Ergo Deus,cum non recordatur peccatorum,non punit peccatorem. Assumptum manifestum,quia,peccatores punire,apud Deum nihil est,quam odisse. Nouum enim,in Deo odium nullum esse nisi ἀνθρωποπαθῶς, non ad significandum vllū in ipso motum,sed ad designanda effecta similia effectibus odij nostri. Quare, odium si negatur,necesse est negari punitionem,id est,effectum odij. Eleganter Nyssenus, orat. 5. in orationem Dominicam, remissionis peccatorum petitionem exprimit: παρακαλεῖν τὸν κριτὴν ἀμνηστίαν τῶν πλημμελημάτων χαρίσασθαι: Id Siphanius vertit, *Rogare iudicem,vt absolutionem & impunitatem delictorum largiatur.* Nempe, vsus periphrasi ad exprimendam ἀμνηστίαν; cuius vocabuli vis, iam olim celebris. Quanquam de hac ipsa peccatorum obliuione prolixius disputatum,lib. 3 & 20.

VI. Argumentum oppositum facile est refutare, est enim ad hominem,vt loquuntur Scholæ;id est,sumptum ab eo,quod nos docemus. Cui, cur non opponamus argumentum itidem ad hominem; id est, sumptum ab eo quod illi docent: Si recordari iustitiarum, sit, remunerare bona merita: Ergo recordari iniquitatum, est,punire mala merita. At illud verum ex Papistarum sententia,stabilientium merita humana: Ergo hoc ijdē negare non debent: ac per consequens,non recordari iniquitatum,erit,non punire.

VII. Præterea, argumentum ipsum Bellarmini sophisticum est, quia, partim à nostra sententia,partim à Papistica. A nobis illud duntaxat: quod negemus,iustitias fidelium esse bona merita: prout alias disputatum est. Sed à Papistis consequentia: Si recordari iniquitatum,sit punire mala merita; ergo recordari iustitiarum,est,remunerari bona merita. Nam,nos concedimus antecedens: sed consequentiam negamus, quia iustitiæ non sunt itidem bona merita,vt iniquitates mala merita. Itaque,debuit altius subsistere Iesuita. Vere enim diceret,si recordari iniquitatum,esset,punire iniquitates: ergo recordari iustitiarum,esset remunerari iustitias. Sed hoc,nimirum,vidit ille non futurum satis Purgatorio: quia, cum Dominus pollicetur se recordaturum iustitiarum, non propterea remunerationem promittit in hac vita; sed certo in vita futura: vnde in oppositum; non recordari iniquitatum,non intelligendum de hac vita, sed de futura. Si autem non recordetur omnino in futura vita, ergo non puniet in futura vita; ac proinde nullum Purgatorium.

VIII. In altero argumento; peruersum est, quod dicit,ideo non remunerari iniquitates,quia non remunerentur præmio sempiterno, sed tantum temporali. Peruersitas inde nata, quod temporalia distribuant in ea, quæ in hac vita,& quædam, quæ post hanc vitam. Atqui manifestum, non tantum iniquitates nullo præmio donari,siue in hac vita,siue in altera:sed etiam impiorum iustitias,quarum se Deus negat memorem futurum, nullo præmio donari post hanc vitam; siue id temporale fingatur,siue æternum. Nam, qui dixerunt,remunerari à Deo aliquibus præmijs temporalibus, nemo intellexit extra hanc vitam. Et patet ab eodem Lucæ loco. Nam, *recepisti bona in vita tua*, significat,esse æquum,vt non recipiat post vitam. Quare à pari: si quum negat Deus,se memorem futurum iustitiarum impij,significat,se nullo præmio affecturum post mortem: ergo cum negat, se memorem futurum iustitiarum,oportet intelligi,nullo affecturum supplicio post eandem vitam: quod nos volumus.

IX. Peltanus aliter soluit. Neque,inquit, nudum gemitum,aut simplicem ad Deum conuersionem poscit à peccatore Propheta,sed iustitiam quoque,& iudicium, & præceptorum obseruationem, & alia quædam huiusmodi,quæ omnia ad satisfactionem pertinere certum est. Quare, si pœnitens non satis seipsum diiudicauerit, & quod iustitiæ ratio deposcebat, integre non præstiterit; profecto in hoc seculo, quod iustitiæ mensuræ defuerat, explebit.

X. Instamus: concedentes ne nobis quidem in mentem,aut etiam in linguam venisse nudos gemitus, vt,qui sciamus nudos gemitus, & quidem vehementes fuisse in Caino,in Iscariote: quorum separata ratio est; simplicem etiam conuersionem ad Deum nullam nos nosse, sed absolute conuersionem quæ tanto pœnitentem abducatà Diabolo, quanto antea abstrahebatur à Deo. Illorum est,qui conuersionem distinguunt à pœnitentia,tam exiliter & sentire & loqui. Concedimus ergo, à pœnitente requiri iustitiam,iudicium, præceptorum obseruationem: & si quæ sunt eiusmodi. Nec negaremus ad satisfactionem pertinere, si non Papistice satisfactionem Peltanus diceret: Nam,Catholice si dicat,vt alias monuimus, pro eo ipso quod iam diximus, tanto ad Deum accedere,quanto erat recessum: οὐδεὶς φθόνος, sed id non erit ad rem purgatoriam.

XI. Sed enim,quid in eo virium est denique? Attendo. Si non seipsum diiudicauerit satis,& quod iustitiæ ratio deposcebat,integre præstiterit, explebit in futuro seculo. Quos ergo tu dicis,seipsos non satis diiudicare? Eosne, quibus paulo ante tribuebas nudos gemitus,simplicem conuersionem: quosque ego illustrabam exemplo Caini,& Iscariotæ? At istos explere in futuro seculo,quo iure tandem dixeris? Nam, illos scimus soluere vltimum quadrantem,id est, nunquam explere: nec vero posse. Itaque,his, inquam,nullum Purgatorium est. Quod si non istos dicis: ergo illos alteros,qui gemitibus addant iustitiam, iudicium,obseruationem præceptorum. At istis Propheta dixit,prorsus non commemoratum iri peccata: vt tu Hebraica verba recte ponderas. Nam ista, לא יזכרו לו, profecto dilutius Latine reddebantur, *non recordabor*: quanquam ad rem nostram haud magni intersit. Rursus ergo ne istis quidem vllum Purgatorium. Quod si neque non pœnitentibus prorsus, neq; non serio pœnitentibus,neq; serio pœnitentibus, vllum sit; omnino nullum esse necesse est: sed magnam in omnes partes vim argumenti nostri.

XII. Ecclesiastis 9. *Etiam amor eorum* (mortuos dicit) *etiam odium eorum,etiam inuidia eorum iam perijt; & portio non est eis vltra in seculum in omni quod fit sub Sole.* Facile argumentum. Quicunq; sunt in Purgatorio,partem habent aliquam in eis quæ fiunt in hac vita. At nemo mortuus partem habet eorum, quæ fiunt in hac vita. Ergo nemo mortuus est in Purgatorio. Patet assumptum ex verbis Salomonis. Maior patet,ex doctrina Papistarum: nam,hi docent,ad mortuos pertinere vsumfructum precationum,& satisfactionum,quæ pro ijs fiunt in Ecclesia militante.

XIII. Costerus respondet. Sapiens nihil vult aliud;quam,mortuos carere vsibus huius vitæ: nempe,non edere,non bibere,& similia. At non agi de auxilio spirituali,quod defunctis adfertur.

XIV. Concedo,inquam,non agere de auxilio spirituali, quod defunctis adferatur. Sed contendo, agere de auxilio spirituali,quod defunctis neque adferatur, neque possit afferri. Cur non enim φθέγξονται Iesuitæ liceat ἀντιφθέγξασθαι? Et tamen probo. Quia hoc auxilium fit sub Sole,id est,in hac vita: siue ab ijs,qui sunt in hac vita. At, mortuis portio non est in vlla re, quæ fiat sub Sole.

XV. Ioann. 3. *Non misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum sed vt seruetur mūdus per ipsum. Qui credit in eum,nō iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est.* c. 5. *Amen,amen dico vobis,qui sermonem meum audit & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non veniet, sed transiuit à morte in vitam.* Quicunq; abit in Purgatorium,iudicatur, siue condemnatur: At nemo fidelium iudicatur, siue condemnatur, ἐν κρίσει. Ergo nemo fidelium abit in Purgatorium. Patet minor, ex disertis Christi verbis. Patet maior,ex perpetua Papistarum doctrina.

XVI. Vim argumenti obiter tangit Bellarminus, & quasi aliud agens: dissimulat prorsus Salmero, quasi argumentum esset, non nisi duos ordines constitui, saluandorum,& damnandorum. Itaque,facile soluunt, sic futurum in extremo iudicio: & eos,qui sunt in Purgatorio,pertinere ad ordinem saluandorum. Otiose. Sed iterum Bellarminus: Is qui credit,saluus erit, & non iudicatur,id est, non condemnatur, modo etiam addat cætera, quæ requiruntur: quemadmodum,ex hoc semine nascetur arbor, videlicet si non desit calor Solis,humor aquarum. Itaq;, non continuo,qui saluus erit per fidem, sine Purgatorio saluus erit.

XVII. Sed hæc solutio contradicit Christo. Nam,in Purgatorium ire, est iudicari & condemnari,ex ipso Papistarum loquendi vsu. Atqui, Christus dicit,non iudicari,siue non condemnari: quod idem est,ac si diceret, non ire in Purgatorium: quia nemo it in Purgatorium, nisi iudicatus,id est, condemnatus. Concedamus ergo,si placet,eum,qui credit,non iudicandum,modo addat cætera. Sed hæc,profecto,cætera,oportet non ponere iudicium,siue condemnationem. Itaque,hæc stupida solutio est.

XVIII. Peltanus. Non sequitur, Qui credit,non venit in iudicium: ergo nō est Purgatorium. Quandoquidem Scripturæ multiplex iudicium produnt: discussionis,remunerationis,discretionis,punitionis;approbationis,condemnationis. Hoc postremum excluditur per Purgatorium,nam, qui condemnantur ad Purgatorium non pertinent. Cætera autem iudicia Purgatorium non excludunt,quamuis non excludant necessario.

XIX. Sed consequentia legitima est. Iudicium prout est verbi proprietas, semper est discussionis: sic enim appellant,cum persona proposita in vtramlibet partem quasi incerta,examinatur cuiusmodi sit. Hanc discussionem sequitur discretio; prout comperta erit: Estque in approbatione, aut condemnatione; bonæ,aut malæ. Tum denique approbationem sequitur remuneratio; condemnationem punitio. Hi gradus omnes in iudicio diuino considerantur ἀνθρωποπαθῶς, vt alia plurima. Discussio, quia omnes oportet sisti coram tribunali Christi. Discretio, quia constituendi sunt agni ad dextram, ad sinistram hirci. Approbatio & remuneratio,quia audituri sunt iusti; *Venite benedi-*

benedicti; possidete regnum. Condemnatio; qua in iustis dicendum: *Maledicti abite à me in ignem æternum.* Veruntamen non erat opus tam subtili indagatione: Quos n. citauimus locos; in ijs agnoscimus non significari iudicium discussionis; quod vtriq; parti commune. Sed in discretione cum duæ sint partes, altera approbatio, condemnatio altera: dicimus in verbis Christi tolli alteram, eam scilicet, quæ condemnationis est; & quicquid inde est cōsequens. Nam, iudicium in Scripturis ita sonat vt plurimum: quod omnes sciunt. Sensus est ergo; eum qui crediderit in Christum, nunquam venturum in iudiciū condemnationis, punitionisve: sed approbationis remunerationisque: quod tamen propriè iudicium non est, sed gratia. Atqui Purgatorium ad punitionem pertinent; ideoq; ad condemnationem. Itaque Purgatorium his Christi verbis excluditur.

XX. Si pœnam peccati Deus condonat, ergo nullum est Purgatorium. Consequentia manifesta ex Purgatorianorū doctrina. Pœnam condonari, sic probamus. Omnis perfecta condonatio peccati, pœnam tollit. At condonatio fidelibus facta per Christum, est perfecta. Ergo hæc pœnam tollit. Maior per se patet, & ex doctrina Papistarum; qui plenariam indulgentiam dicunt esse tum culpæ, tum pœnæ: Et rursus vtramq; in Baptismo tolli: tum etiam alias demonstrata c.2. lib.23. Nunc tantum addimus Chrysostomum homilia de pœnitentia & confessione: *Nullus remittit, qui punire vult.*

XXI. Concedunt minorem: non ausi profiteri diminutionem tanti beneficij. Sed maiorem impugnant. Costerus: Deus, tametsi omnem offensam remittat, exigit tamen, etiam dimisso peccato, restitutionem rei sibi iniustè à nobis ablatæ. Probat, quia sic velit à nobis remitti peccata proximis, quomodo ipsum nobis. At non tamen velit res nobis iniustè ablatas negligi: imo iubet, vt quisq; sibi curet restitui famam violatam, & pecuniam furto ablatam.

XXII. Atqui restitutio rei ablatæ, nunquam est pœna: ne pro pœna quidē. Ratio certa; quia est opus morale, ex communi notione, *Quod suum est, cuiq; reddere.* Itaq;, exempli gratia, nunquam cuiquam iudici satis fuit, furem damnare restitutione: neq; vnquam auditum. Itaque, nihil est difficile. Primo enim, etsi non prohibeat Deus restitutionem postulari: tamen omnem omnino pœnam iubet condonari: neq; vnquam significauit, se permittere, vt, qui condonabit, tamen vindictam repetat. Ad Rom. 12. *Non vosmet ipsos vlciscentes, dilecti: sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi est vltio: ego rependam, dicit Dominus.* Denique, & vno verbo: Dominus ipse longe melius suam explicuit mentem, cum herum inducit seruo, & remittentem vniuersum debitum, & indignantem, quod conseruo non remiserit. Quinetiam Matth. 5. *Ego vero dico vobis, diligite inimicos vestros, benedicite ijs, qui deuouent vos, benefacite ijs qui oderunt vos.* Itane? diligite, benedicite, benefacite, id est, pœnas sumite? Manifesta res est: pollicetur Deus se sic remissurum, quomodo nos vult remittere. At nos vult remittere omnino omnem pœnam: Ergo & ipse omnino omnem remittit pœnam. Vbi Purgatorium?

XXIII. Sed alteram solutionem audiamus ab eodem Costero: Deus perfecte peccata dimittit, quando Sacramenta plene, & eo, quo decet modo: recipiuntur. Cum ergo tres sint pœnitentiæ partes, contritio, confessio, satisfactio: qui eas partes non adhibuerit, consequetur ille quidem remissionem culpæ: at non pœnæ.

XXIV. Nos vero pœnitentiæ easdem tres partes agnoscimus: tantum ægre ferimus, satisfactionem operis, apud Papistas mutari in satisfactionē pœnalem. Nam, illam nos esse dicimus, quum oppositis operibus bonis, pœnitentia fit rata; nempe, mutatione vitæ in melius. Sine ista satisfactione nullam omnino pœnitentiam esse. Sed satisfactionem pœnalem, nullam possumus agnoscere: prout est alias disputatum. Et res ipsa probat: quia in Baptismo remittuntur peccata per pœnitentiam; vnde ipse dicitur Baptismus pœnitentiæ: & tamen ne ipsi quidem Papistæ in Baptismi pœnitentiam, vllam admittunt satisfactionem pœnalem: Vin' paucis absoluam? Herus ille sermo omnia debita condonabat absq; vlla satisfactione: & is tamen herus, erat parabola Dei condonantis.

XXV. Hoc posito, concedo non remitti peccata, nisi tribus suis partibus, constante pœnitentia. Sed nego, si desit aliqua, propterea remitti culpam, nō pœnam. Dicerem potius, nihil remitti: nimirum, quia non fit legitima pœnitentia. Quomodo, credo, si nulla fit contritio cordis, ne ipsi quidem aduersarij negent nihil actum, quantavis sit, aut confessio, aut satisfactio, quam docent. Non dicunt, inquam condonari saltem pœnam, culpam autem retineri: sed, & culpam, & pœnam retineri.

XXVI. Nulli ad præmia recepti post mortem, eunt in Purgatorium. Atqui omnes fideles ad præmia recipiuntur post mortem. Nulli ergo fideles eunt in Purgatorium. Maior est manifesta ex Papistarum doctrina: non enim ibi præmia sunt, vbi pœnæ: tum autem præmijs directè opponitur pœna damni; qua sine Purgatorium nullum.

XXVII. Restat ergo minor confirmanda. Mitto quæ in eam rem disputata sunt, c 5. lib. 23. ex Scripturis: & verto me ad Patres. Origenes contra Celsum, lib. 6. ἔχομεν ἡμεῖς ἀρχιερέα μέγαν τῷ μεγέθει τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ νοῦ αὐτοῦ διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγειλάμενον τοῖς γνησίως μαθοῦσι τὰ θεῖα, καὶ ἀξίως αὐτῶν βιώσασι, προάξειν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὑπερκόσμια· φησὶ γὰρ, ἵν' ὅπου ἐγὼ ὑπάγω καὶ ὑμεῖς ἦτε. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς μετὰ τοὺς ἐνταῦθα πόνους καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐλπίζομεν πρὸς ἄκροις γενέσθαι τοῖς οὐρανοῖς, *Habemus Pontificem maximum, qui magnitudine virtutis, & intelligentiæ suæ penetrauit cœlos, Iesum Dei Filium, pollicentem germanis discipulis, & digne diuina institutione videntibus, euecturum se illos supramundana omnia: ait enim, vt, quo ego vado, ibi & vos sitis. Quamobrem nos, post exactos labores huius vitæ, ac certamina, speramus in summum cœlum nos euasuros.* Nota, μετὰ τοὺς ἐνταῦθα πόνους, καὶ ἀγῶνας. Quod falsum, aut certe non procul à ridiculo dictum, si post hos labores, alij & quidem longiores, sed & grauiores intercessuri sunt: quod fingunt, qui Purgatorium fingunt.

XXVIII. Chrysostomus, in Matth. hom. 70. ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου ἀνεῖ, δείκνυσιν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον οἱ γάμοι, τότε ὁ νυμφίος, *Quoniam in superioribus de morte dixerat, ostendit post mortem, tunc nuptias esse, tunc spōsum.* Atque hic plurima illi consolandis, tum decedentibus, tum superstitib. materia. Hom. 4. ad Hebræos, εἰπὲ γάρ μοι: *Nam, dic mihi, quid sibi volunt claræ lampades? annon eos tanquam athletas deducimus? Quid autem hymni? Annon Deum glorificamus?* καὶ εὐχαριστοῦμεν, ὅτι λοιπὸν ἐστεφάνωσε τὸν ἀπελθόντα; ὅτι τῶν πόνων ἀπήλλαξεν; ὅτι τῆς δειλίας ἐκβαλὼν ἔχει παρ' ἑαυτῷ; *Et gratias agimus, quod eum, qui excessit, deniq; coronauerit? quod à laboribus liberauerit? quod eiecto metu apud se habeat?* In Matth. hom. 33. *Si quem oportet flere, Diabolum oportet flere. Ille pectus pugnis cædat: ille lamentetur,* ὅτι πρὸς τὰ μείζονα ὁδεύομεν ἀγαθά: *quod ad maiora proficiscamur bona. Illius malitiam hi clamores decent, & fletus:* οὐχὶ σοῦ τοῦ στεφανοῦσθαι μέλλοντος καὶ ἀναπαύεσθαι· καὶ γὰρ λιμὴν εὔδιος ὁ θάνατος, *non te, qui ad requiem & coronas proficisceris. Enimuero portus tutissimus mors est.* In Genesin homil. 36. *Qui vitam honeste, & in virtutibus egerunt, quando ex hac vita emigrant, vere liberantur, & quasi soluuntur certaminibus, & à vinculis relaxantur. Est enim mors his, qui bene viuunt, translatio quædam ad meliora: à momentanea vita ad perpetuam, & immortalem, finemque non habentem.*

XXIX. Epiphanius in Catharis οὔτε μὴν πορισμὸς εὐσεβείας, οὔτε μετανοίας, ὡς ἔφην, μετὰ θάνατον; *Neq; enim, vt dicebam, profectus est pietatis, vel pœnitentiæ post mortem. Nō Lazarus ibi abit ad diuitem: ntq; diues ad Lazarum.* Et statim causam reddens: ἐσφράγισται γὰρ τὰ ταμιεῖα, καὶ πεπλήρωται ὁ χρόνος, καὶ ὁ ἀγὼν ἐπλέσθη, καὶ ἐκενώθη τὸ σκάμμα, καὶ οἱ στέφανοι ἐδόθησαν, καὶ ἀγωνισάμενοι ἀνεπάγησαν, καὶ οἱ μὴ φθάσαντες ἐξῆκαν, καὶ οἱ μὴ ἀγωνισάμενοι οὐκέτι συμπαρεῖσι, καὶ οἱ ἐν τῷ σκάμματι ἡττηθέντες ἐξεβλήθησαν καὶ τὰ πάντα σαφῶς τετελείωται μετὰ τὴν ἐνθένδε ἐκδημίαν; *Obsignata sunt enim promptuaria; & impletum est tempus; & certamen perfectum est, & euacuatum est stadium, & coronæ datæ sunt: Et qui certarunt, quiescunt, & qui non prauenerunt, excessere: & qui non decertauerunt, non amplius adsunt: & qui in stadio victi sunt, eiecti sunt: & omnia palam consummata sunt; post factum hinc discessum.*

XXX. Cyrillus Alexandrinus, in Ioan. lib. 12. c. 78. *Credere namque debemus, cum à corporibus Sanctorum animæ abierint, tanquam in manus charissimi Patris, bonitati diuinæ commendari: nec vt quidam infidelium crediderunt, in terris conuersari quousque sepulturæ honoribus affectæ sint: nec peccatorum animæ ad immensi cruciatus locum, id est, ad inferos deferri: itinere hoc nobis à Christo primum præparato: sed in manus potius Patris euolare. Tradidit enim animam suam manibus genitoris, vt ab illa, & per illam facto initio, certam huius rei spem habeamus, firmiter credentes in manibus Dei nos post mortem futuros, vitamq; multo meliorem ac perpetuo cum Christo victuros; ideo n. Paulus desiderauit, resolui, & esse cum Christo,*

XXXI. Iustinus ille, quisquis est, ad Orthodoxos, q. 75 μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον, εὐθὺς γίνεται τῶν δικαίων τε καὶ ἀδίκων ἡ διαστολή, *Post exitum animarū è corpore, illico iusti ab iniustis segregantur.* Quæris quomodo? Attende: ἄγονται γὰρ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς ἀξίους αὐτῶν τόπους· αἱ μὲν τῶν δικαίων ψυχαὶ, εἰς τὸν παράδεισον, ἔνθα συντυχία τε καὶ θέα ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων· αἱ δὲ τῶν ἀδίκων ψυχαὶ, εἰς τοὺς ἐν τῷ ᾅδῃ τόπους; *Abducuntur enim ab Angelis, ad condigna se loca. Ac iustorum quidem animæ in Paradisum, vbi consuetudine & aspectu fruūtur Angelorum & Archangelorum. Iniustorum autem animæ, in ipsius Orci loca.*

XXXII. Cyprianus, de mortalitate *Scriptum est, iustum fide viuere. Si iustus es & fide viuis, si viuere in Deum credis, cur non cum Christo futurus, & de Domini pollicitatione securus, quod ad Christū voceris, amplecteris, & quod Diabolo careas, gratularis?* Et statim, prolato Simeonis exemplo, *Lætus de morte iam proxima, & de vicina accersitione securus, accepit in manus puerum, & benedicens Deum, clamauit, & dixit, Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Probans scilicet, atq; contestans tunc esse seruis Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti, sedis & securitatis æternæ portum petimus: quando, expuncta hac morte, ad immortalitatē venimus. Illa est n. nostra pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis, & firma, & perpetua securitas.* Aliquanto post: *Hoc, quod sine vllo discrimine generis humani cum iniustis moriuntur & iusti: non est quod putemus bonis & malis interitum esse communem. Ad refrigerium iusti vocantur, ad supplicium rapiuntur iniusti: datur velocius tutela fidentibus, perfidis pœna.* Iterum, *Nobis quoq; ipsis minimis, & extremis quoties reuelatum est quam frequenter atq; manifeste, de Dei dignatione præceptum est, vt contestarer assidue & publice prædicarem, fratres nostros non esse lugendos accersitione Dominica de seculo liberatos, cum sciamus, non eos amitti, sed præmitti, recedentes præcedere, vt proficiscentes vt nauigantes solent: desiderari eos debere non plangi: nec accipiendas esse hic atras vestes, quando illi ibi indumenta alba iam sumpserint, occasionem dandam nō esse Gentilibus, vt nos merito ac iure reprehendant, quod quos viuere apud Deum dicimus, vt extinctos, & perditos lugeamus.* Denique *Amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo; qui nos istinc ereptos, & laqueis secularibus exsolutos Paradiso restituit, & regno cœlesti. Quis non peregre constitutus properaret in patriam regredi? Quis non ad suos nauigare festinans ventum prosperum cupidius optaret, vt velociter caros liceret amplecti? Patriam nostram Paradisum computamus, parentes Patriarchas habere iam cœpimus, quid non properamus & currimus, vt patriam nostram videre, & parētes salutare possimus? Magnus illic nos carorum numerus expectat; parentum fratrum, filiorum, frequēs nos & copiosa turba desiderat, iam de sua immortalitate secura, & adhuc de nostra salute solicita. Ad horum conspectum & complexum venire, quanta & illis & nobis in commune lætitia est? qualis illic cœlestium regnorum voluptas sine timore moriendi, & cum æternitate viuendi? quam summa & perpetua felicitas?*

XXXIII. Augustinus, in Ioan. tract. 47. *Moritur aliquis, dicimus, bonus homo, fidelis homo: in pace est cum Domino. Et continuo: Eamus ad exequias ipsius, & sepeliamus illum. Eum sepulturus es, quam iam dixeras in pace esse cum Deo.* Idem, siue potius Gennadius, de Ecclesiasticis dogmatibus c. 79. *Post ascensionem Domini ad cœlos, omnium Sanctorum animæ cum Christo sunt, & exeūtes de corpore ad Christum vadunt, expectantes resurrectionem corporis sui, vt ad integram & perpetuam beatitudinem cum ipso pariter immutentur, sicut & peccatorum animæ in inferno sub timore positæ, exspectant resurrectionem sui corporis, vt cum ipso ad pœnam detrudantur æternam. Pœnitentia aboleri peccata indubitanter credimus, etiam si in vltimo vitæ spiritu admissorum pœniteat & publica lamentatione peccata prodantur: quia propositum Dei quo decreuit, saluare quod perierat, stat immobile: & ideo, quia voluntas eius non mutatur, siue emendatione vitæ, si tempus conceditur, siue supplici confessione, si continuo vita exceditur, venia peccatorum fideliter præsumatur ab illo, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur à perditione pœnitendo, & saluatus miseratione Domini viuat. Si quis aliter de iustissima Dei pietate sentit, non Christianus sed Nouatianus est.*

XXXIV. Prosper, de vita Contemplatiua lib. 1. c. 1. *Quia secundum Scripturæ sacræ sermonem, tota humana vita tentatio est super terram, tunc est tentatio finienda, quando finitur & pugna: & tunc est finienda pugna, quando post*

hanc

hanc vitam succedit pugnæ secura victoria: vt omnes milites Christi, qui vsq; in finem vitæ præsentis diuinitus adiuti, suis hostibus infatigabiliter restiterint, laboriosa iam peregrinatione transacta, regnent felices in patria.

XXXV. Anastasius Papa, primus eius nominis, quanquam is reuera non est: sed viderint Papistæ: nunc n. mea nō interest. Is igitur Epist. 2. *Indecens est, de illis tædio affectionis addici, quos credendum est ad veram moriendo vitam peruenire.*

XXXVI. Sunt ista admodum diserta: sed vniuersaliter dicta. Nunc peculiariter singulis applicata: quanquam citata iam; & nunc tantum recolenda. Certe Ambrosium audiuimus, & Valentinianum, & Satyrum & Theodosiū locantem in cœlis statim à morte; nec expectatis longis Purgatorij temporis au Iractibus. De Valentiniano: *Nec nos quidem dubitemus de meritis Valentiniani: sed iam credamus, vel testimoniis Angelorum, quod detersa labe peccati ablutus ascendit, quem sua fides lauit & petitio consecrauit.* Et paulo ante dixerat, venisse, vbi abundant meritorum præmia. De Satyro: *De istius beatitudine nequaquam vtiq; dubitare debemus.* De Theodosio, *Et ille quidem abijt sibi, regnumq; non deposuit sed mutauit in tabernacula Christi, iure pietatis ascitus, in illam Hierusalem supernam, vbi nūc positus, dicit, Sicut audiuimus, ita & videmus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri, quā Deus fundauit in æternum.* Et, *Manet ergo in lumine Theodosius, & Sanctorum cœtibus gloriatur.* Et, *Nunc se augustæ memoriæ Theodosius regnare cognoscit, quādo in regno Domini Iesu est, & considerat templum eius.*

XXXVII. Hieronymus in Epitaphio Nepotiani: *Læter & gaudeam, quia raptus est, ne malitia mentē eius mutaret, quia placuerat Deo anima illius? Sed inuito & repugnanti, per genas & lacrymæ fluunt.* Et post: *Scimus quidem Nepotianum nostrum esse cum Christo, & Sanctorum mixtum choris; qud hic nobiscum eminus rimabatur in terris, & æstimatione quærebat, ibi videntem cominus dicere, Sicut audiuimus, sic & vidimus.* Et post: *Corpus terra suscepit, anima Christo reddita est.* De exitu Lætæ? *Nunc igitur pro breui labore æterna beatitudine fruitur: excipitur Angeorum choris: Abrahæ sinibus confouetur.* ... Bisillæ: *Lugeatur mortuus: sed ille, quem gehenna suscepit: quē Tartarus deuorat; in cuius pœnam æternus ignis æstuat. Nos, quorum exitum Angelorum turba comitatur, quibus obuiam Christus occurrit, grauemur magis, si diutius in tabernaculo isto mortis habitemus.* Post: *Faueamus Blasillæ nostra, qua de tenebris migrauit ad lucem, & inter fidei incipientis ardorem, consummati operis percepit coronam.* In Epitaphio Lucinij: *Ille iam securus & victor te aspicit de excelso, & fauet laboranti, & iuxta se locum præparat.*

XXXVIII. Augustinus, Confession. 9 c. 3. de Verecundo: *Retribuens illi, Domine, in resurrectione iustorum, quia iam ipsam sortem, retribuisti ei.* Eleganter, negabant n. Veteres, perfectam esse retributionem in morte: sed expectandam in resurrectione. Sed Augustinus hîc, sortem in morte agnoscit, idcoq; quasi auctarium in resurrectione. Sortem ergo, vitam beatam: beatitudinem, in ipsa morte Verecundo concessam.

XXXIX. Gregorius Nyssenus, in funere Pulcheriæ: ἠκούσατε λέγοντος τοῦ κυρίου· ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἔρχεσθαι πρός με· οὐκοῦν εἰ καὶ ἀπεφοίτησεν τὸ παιδίον, ἀλλὰ πρὸς τὸν δεσπότην ἀπέδραμεν· σοὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἔκλεισεν, ἀλλὰ τῷ φωτὶ αἰωνίῳ διήνοιξεν· τῆς σῆς ἀπέστη τραπέζης; ἀλλὰ τῇ ἀγγελικῇ προσετέθη· ἐνθένδε τὸ φυτὸν ἀνεσπάσθη, ἀλλὰ τῷ παραδείσῳ ἐνεφυτεύθη· ἐκ βασιλείας, εἰς βασιλείαν μετέστη. ἐξεδύσατο τὸ τῆς πορφύρας ἄνθος· ἀλλὰ τῆς ἄνω βασιλείας τὴν περιβολὴν ἐνεδύσατο; *Audistis Dominum dicentem; Sinite paruos pueros, & ne prohibeatis eos venire ad me: talium enim est regnū cœlorum. Proinde, etiam si à te discessit puella, attamen ad Dominum recurrit: tibi oculum clausit, sed lumini æterno aperuit: à tua mensa remota est, sed Angelicæ adhibita: hinc planta reuulsa est, at in Paradiso sata est: de regno ad regnum traducta est: purpuræ florem exuit;, at superi regni amictum induit.* In funebri Placillæ: ἔστιν, ἀδελφοί, τὸ ἀγαθὸν ὃ ζητοῦμεν ἐστί, καὶ οὐκ ἀπόλωλεν, μᾶλλον δὲ μικρὸν πρὸ εἶπον τῆς ἀληθείας· οὐ μόνον γὰρ ἐστι τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ἐν ὑψηλοτέροις ἢ πρότερον. τὴν βασιλίδα ζητεῖς; ἐν τοῖς βασιλείοις τὴν διαγωγὴν ἔχει· ἀλλ' ὀφθαλμῷ γνῶναι τοῦτο ποθεῖς; οὐκ ἔξεστί σοι βασιλίδος θέαν περιεργάζεσθαι. φοβερὰ περὶ αὐτὴν ἡ τῶν δορυφόρων φρουρά. *Saluum, fratres, est bonum, quod quærimus: saluum est non perijt. Imo vero minus dixi, quam veritas habet. Non modo n saluum bonum est: verum etiam est in sublimioribus, quam prius. Imperatricem quæres? In palatio domicilium habet. At oculo hoc cognoscere desideras Non licet tibi Imperatricis aspectum affectare. Terribilis circum eam armigerorum custodia est. Non horum, inquam, armigerorum, quibus ferrea sunt arma, sed eorum, qui flammeo gladio armati sunt: quorum speciem visus hominū non sustinet: in quib. arcana regni est magnificentia. Tunc videbis, cum & ipse è corpore eminens prospexeris.* Paulo post: τί οὖν λυπηρόν; εἰ τῶν τοῦ βίου κακῶν ἡ μακαρία κεχώρισται, καὶ ὥσπερ τινὰ λήμην τὸν τοῦ σώματος ῥύπον ἀποβαλοῦσα καθαρᾷ τῇ ψυχῇ πρὸς τὴν ἀκήρατον ζωὴν μετανίσταται; *Quid igitur molestum, & acerbum est, si à vita malis beata ista segregata est, & veluti lema quadam corporis sordibus abiectis pura anima ad immortalem & incorruptam vitam transijt?* Ἀπέδρα ἐκεῖθεν, καθώς φησιν ὁ προφήτης, ὀδύνη καὶ λύπη, καὶ στεναγμός· ἀντὶ δὲ τούτων, τί; ἀπάθεια, μακαριότης, κακοῦ παντὸς ἀλλοτρίωσις, ἀγγέλων ὁμιλία, τῶν ἀοράτων θεωρία, Θεοῦ μετουσία, εὐφροσύνη τέλος οὐκ ἔχουσα; *Aufugit illinc, vt inquit Propheta, dolor, & molestia, & gemitus. Pro his vero, quid? Impatibilitas, & malorum, incommodorumq; vacuitas, beatitudo, ab omni malo alienatio. Angelorum consuetudo, inuisibilium contemplatio, societas cum Deo lætitia finem non habens.*

XL. Hæc Veteres: & forte à nobis prolixius quæsita. Sed quid facias? Ista ingenium est eorum qui se nobis profitentur aduersarios; vt non pondere tantum, sed etiam cumulo sint obruendi. Habemus ergo, veteribus Christianis persuasissimum fuisse, morientes fideles abire ad Dominum! in cœlis futuros, in luce, in consortio Sanctorum, in Angelorum communione, in Christi communione. Possuntne ista cum Purgatorio: possuntne cum Purgatorio Papistico consistere? Et habes documenta profitentium. Profitentium autem, primum vniuersaliter: deinde καθ' ἕκαστα; vt vehementior probatio sit: & vndiq; constricta teneatur sophistice. Nam, si vniuersalia tantum audijssent in promptu calumnia erat, de Sanctis sermonem esse: at non omnes Sanctos. Si particularia duntaxat excerpsissemus, exceptio parata, quosdam esse eximiæ supra reliquos sanctitatis. Sed quid excipient? Apparet enim, non esse eximium paucis priuilegium: quandoquidem dogma sit commune: & aptū consolandis omnibus Christianis in morte propinquorum: nec expectari Papæ canonizationē, dum huic aut illi assereretur ingressus in cœlos: sed cōmunem persuasionem sigillatim per singulos applicari. Quo quid quis postulet amplius?

XLI. Aliud sequitur argumentum. Nemo qui in Purgatorium diuertit, ad iudicium Dei talis venit, qualis exit è vita. At omnes homines ad iudicium Dei tales veniunt, quales exeunt è vita. Ergo nemo hominum diuertit in Purgatorium. Maior patet: nam; qui purgatur, post purgationem talis non est, qualis erat ante. Et ipsi Papistæ dicunt propterea Purgatorium esse, quia in cœlestem Hierusalem nihil admittatur pollutum. Itaq; necesse est, eos qui eunt in Purgatorium, pollutos mori. At post Purgatorium non esse pollutos: ideoque alios.

XLII. Minor probatur ex Augustino, conc. I. in Psal. 36. *Qualis exieris de hac vita, talis redderis illi vitæ.* Epist. 80. quæ ad Hesychium: *Eum tanquam fur dies ille comprehendet. Quid vnusquisque debet etiam de die huius vitæ suæ nouissimo formidare. In quo n. quenq; inuenerit suus nouissimus dies, in eum cōprehendet mundi nouissimus dies: quoniam qualis in die isto quisq; moritur, talis in die illo iudicabitur.* Huic alios adde ex præc. c.

XLIII. Bellarminus Augustinum respondet significare, post hanc vitam non crescere merita, vel demerita; & ideo iudicandos omnes vel ad gloriam, vel ad gehennam, & ad minora maiorave præmia, vel tormenta, prout erunt opera facta ante mortem.

XLIV. Quid si tu mihi iures, mentem esse Augustini, post hanc vitam æque futuros omnes rationales? Nam hoc, profecto, verum; æque ac id quod tu de meritis dicis, & demeritis. Et quidem satis in te est audaciæ: si quidem in rem tuam foret. Sed nos non sumus tam faciles: & scimus, Augustinum velle, si quis, quum ab hac exit vita, pollutus sit, pollutum futurum in iudicio: & si purus, purum. Nam si non esset futurus pollutus, purusve: ergo nec talis: cōtra quam ille sensit. Est autem non Augustinianæ grauitatis, sed Iesuiticæ leuitatis, pugnantia loqui.

XLV. Argumētamur. Si esset Purgatorium, ergo etiam post hanc vitam esset remissio peccatorum. Atqui, post hanc vitam nulla est remissio peccatorum. Ergo nullum est Purgatorium. Consequentia manifesta est; ex ipsa doctrina purgatorij: sic enim statuunt Papistæ, aliqua peccata condonari in hoc seculo aliqua vero, non condonata in hoc seculo, condonari in futuro.

XLVI. Assumptum autem probatur ex Patrib. Chrysostomo, homil. 2. de Lazaro, *Donec hic fuerimus, spes habemus præclaras simul atq; vero discesserimus illuc, non est postea in nobis situm pœnitere; neq; commissa diluere.* Ambrosio, de bono mortis c. 2. *Qui hic non acceperit remissionem peccatorum, illic non erit. Non erit autem, quia ad vitam æternam non potuerit peruenire: quia vita æterna remissio peccatorum est.* Cyrillo, catechesi 18. Ἐὰν λέγῃ, ὅτι οὐχ' οἱ ἁμαρτωλοὶ αἰνέσουσί σε κύριε, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι τῆς μετανοίας, καὶ τῆς ἀφέσεως ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον τὴν προθεσμίαν ἔχομεν, *Si dicit, non mortui laudabunt te Domine, hoc indicat, quod pœnitentiæ & remissionis peccatorum in hac vita tantum præscriptum tempus habemus.*

XLVII. Respōdet Bellarminus, agi de remissione mortalium. Nam, Chrysostomum exemplo Epulonis monere, ne differamus conuersionem in aliam vitam. Ambrosium; vitam æternam vocare gratiam iustificationis, quę est vita quædam æterna inchoata.

XLVIII. Agi de remissione mortalium. Quasi, inquam, non omnia sint mortalia. Sed hoc alias dictum. Iterum; quasi qui de mortalibus agat, de venialibus nihil dicat. Atqui hoc falsum. Nam, si peccata omnia, vel mortalia sunt, vel venialia: certe, qui de peccatis dicit, dicit de mortalibus: sed dicit etiam de venialibus. Sed hoc vult, agi tantum de mortalib. Videte argumētum. Monet, non differendam conuersionem in aliam vitam: ergo agit tantum de mortalib. Quodnam hoc est iudicij monstrum, Deus bone! Anne ergo conuersio à venialibus, nihil ad hanc vitam pertinet? an potius nullam Papistæ volunt, curantve ab ijs conuersionem?

XLIX. Ambrosium, vitam æternam vocare gratiam iustificationis. Quid hoc est, inquam? Gratiamne iustificationis, eam, quæ fit in hac vita? Ridiculum; quo sensu enim, hîc, & illic? *Si hîc non acceperit, illic non erit?* An tu tibi speres tantum esse acuminis, vt probes interpretandum, sic hîc non acceperit, hîc non erit? Quanquam hoc profecto acumen nullum est: sed immanis audacia. Sed enim, si varios terminos Ambrosius significauit; & per, *hîc*, hanc vitam, certe per, *illic*, aliam. Quid vero? ten' tua superstitio patitur dicere, in altera vita habendam gratiam iustificationis? Videris Bellarmine. Ego, ridens acumen tuum; audaciam ipsam detestans, claudo disputationem de Purgatorio, σὺν Θεῷ.

FINIS TOMI TERTII.

P

Inches
1 2 3 4 5 6 7 8
Centimetres
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19
Farbkarte #13
B.I.G.
Blue
Cyan
Green
Yellow
Red
Magenta
White
3/Color
Black

Grauskala #13
C
Y
M
B.I.G.
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19